

JAKAB LÁSZLÓ – HLAVACSKA EDIT

CSOKONAI-SZÓKINCSTÁR III.

Csokonai költeményeinek szótára

I. kötet

A–K

Jakab László – Hlavacska Edit

CSOKONAI-SZÓKINCSTÁR III.
Csokonai költeményeinek szótára

I. kötet

DUPress

DUPress

JAKAB LÁSZLÓ – HLAVACSKA EDIT

CSOKONAI-SZÓKINCSTÁR III.

Csokonai költeményeinek szótára

I. kötet

A–K

**Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2016**

Szerkeszti: Jakab László

A sorozat eddig megjelent tagjai:

1. Jakab L.—Kiss A.: A Jókai-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1978
2. Jakab L.—Kiss A.: A Jókai-kódex szókincsének szófaji megoszlása. Debrecen,
1980
3. Jakab L.—Kiss A.: A Birk-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1983
4. Jakab L.—Bölcskei A.: A XVI. századi orvosi könyv szóalakmutatója. Debre-
cen, 1988
5. Jakab L.—Bölcskei A.: Csokonai-szókincstár I. Debrecen, 1993.
6. Jakab L.—Kiss A.: A Guary-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1994
7. Jakab L.—Kiss A.: Az Apor-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1997
8. Jakab L.—Bölcskei A.: Balassi-szótár. Debrecen, 2000
9. Jakab L.—Kiss A.: A Festetics-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 2001
10. Jakab L.: A Jókai-kódex mint nyelvi emlék. Debrecen, 2002
11. Jakab L.—Bölcskei A.: Egy XVI. századi emlékirat szókincstára.
Debrecen, 2003
12. Jakab L.: Csokonai-szókincstár II. Debrecen, 2011.

Készült a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékén.

Lektorálta: *Rácz Anita*

© *Jakab László, Hlavacska Edit* 2016

© *Debreceni Egyetemi Kiadó*, beleértve az egyetemi hálózaton belüli
elektronikus terjesztés jogát, 2016

Kézirat

ISSN 0138-9467

Kiadja a Debreceni Egyetemi Kiadó, az 1975-ben alapított Magyar Könyvkiadók és

Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja

Felelős kiadó: Karácsony Gyöngyi főigazgató

Készült a Debreceni Egyetem sokszorosítóüzemében

ELŐSZÓ

A Csokonai életmű kritikai kiadásának munkálatait 1972-ben kezdték meg a Debreceni Egyetem Magyar Irodalmi Intézetének oktatói és a hozzájuk társuló kutatók a költő születésének kétszázadik évfordulója alkalmából. Ezzel párhuzamosan fogtam hozzá én is a Csokonai-szókincstár előkészítéséhez. A szerző művei közül először a színművek jelentek meg Pukánszky Kádár Jolán munkájaként 1978-ban. Így a színművek szókincséből készítettünk először Bölcskei Andrással számítógéppel konkordanciát. Ez tartalmazza a művekben előforduló szavakat ábécérendben szövegösszefüggésben, és megjelöli az adatok előfordulási helyét, a vers számát, és azt a sort, amelyben a kérdéses szó szerepel.

Minthogy előrelátható volt, hogy az életmű kiadása több, mint tíz évig fog tartani, elhatároztam, hogy a konkordanciából szókincstárat, szövegszótárt szerkesztünk, és megjelentetjük. A szókincstár abban különbözik a szótártól, hogy a kérdéses címszó jelentését nem tartalmazza, hanem csak néhány példával mutatja be azt, vagy azokat. A szó többi előfordulásának helyét pedig felsorolja. Így a szókincstárban levő anyagot a kritikai kiadás szerkesztői további munkálataik során felhasználhatják, és lehetőség nyílik arra is, hogy Csokonai műveinek szókincsét műfajok szerinti megoszlásban és összehasonlításban is vizsgálhassák a kutatók, amikor a többi feldolgozás is elkészül. És minthogy a színművek nyelve viszonylag közel áll a beszélt nyelvhez, így a szókincstárban található szókincs a XVIII. század vége magyar nyelvének emléke, és kétségkívül magán viseli a korabeli debreceni beszéd vonásait is. A Csokonai-szókincstár I. kötete 1993-ban jelent meg a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének kiadásában a Számítógépes Nyelvtörténeti Adattár 5. köteteként.

A Csokonai-szókincstár 2011-ben a Debreceni Egyetemi Kiadó által a Számítógépes Nyelvtörténeti Adattár 12. számaként kiadott II. kötete a szerző egyéb prózai műveinek szókincsét tartalmazza. Ezek a következők: az 1990-ben megjelent Szépprózai művek, 1999-ben Levelezések, 2002-ben Tanulmányok és ugyancsak 2002-ben napvilágot látott Feljegyzések. A szókincstári rész a szépprózai művek és a tanulmányok szókincsét dolgozza fel. A levelezés és a feljegyzések anyagát külön-külön a Függelékben adattárszerűen közzétük, mert nem akartuk a műfajokat keverni. A levelezések szókincse külön figyelmet is érdemel.

A Csokonai-szókincstár II. kötetének előszavában azt írtam, hogy a költemények szóanyagát nem szókincstárként, hanem írói szótárként kellene feldolgozni. Egy írói

szótár elkészítése több munkát, és hosszabb időt igényel, de megéri a fáradságot. „Ezt azonban már nem nekem kell eldöntennem.” Mégis többek biztatására hozzáfogtam a munkához, de nem egyedül. Megkértem Hlavacska Editet, hogy társszerzőként vegyen részt a munkálatokban.

A munka alapját a költőnek Szilágyi Ferenc által szerkesztett, és az Akadémiai Kiadónál közzétett művei adják: Költemények 1 (1785–1780), Költemények 2 (1791–1793), Költemények 3 (1794–1796), Költemények 4 (1797–1799) és Költemények 5 (1800–1805). Az újabb kutatások megállapították, hogy az ezekben a kötetekben szereplő versek némelyike nem Csokonai szerzeménye, és előkerült azóta néhány olyan is, amely Csokonaitól származik. Minthogy ezek nem szerepelhettek a konkordanciákban, az utolsó köteté 2004-ben készült el, ezért nem tudtunk velük foglalkozni. Jelenlhetnek-e ezek a szerző szókincsének megítélése szempontjából valamiféle többletet? Nemigen. Az általunk feldolgozott anyagban levő idegen szerzőktől származó versek korabeli alkotások, tehát nem tartalmazznak olyan szavakat, amelyeket Csokonai ne ismert volna. A költőtől származó kimaradt versekben pedig nem valószínű, hogy lenne olyan szó, amely szótárunkban ne szerepelne. Ezek a többletek, illetőleg hiányok már mennyiségüket tekintve sem befolyásolhatják a szerző szókincséről a kritikai kiadás alapján kialakult képet.

Végül köszönetet mondok Kis Tamásnak a szótár technikai szerkesztéséért, és Szűcs Imrének a statisztikai számítások elvégzéséért.

Jakab László

A feldolgozás jellege

A szótár alapját az előszóban felsorolt kötetekben megjelent szövegek képezik. Nem vontuk be a feldolgozásba a költő latin nyelven írt verseit, valamint a 458. sorzámmal jelölt művet, amely teljes egészében próza. Csokonai egyes verseihez megjegyzéseket fűzött. Az ezekben előforduló szavakat azért kellett felvennünk a szótárba, mert a szövegek megértéséhez adnak fontos támpontot.

Az első feladatunk volt a megjelent kötetekből konkordanciát készíteni. Az első és második kötet magyar nyelvű verseiből 1990-ben készítettünk konkordanciát Bölcskei Andrással, a harmadikból 1994-ben, a negyedikből 1996-ban, az ötödikből 2004-ben. Ezek megtalálhatók a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének könyvtárában. Az ezekben levő anyagból kellett számítógépbe vinni az egyes címszavakhoz tartozó adatokat, majd ezek alapján megírni az egyes szócikkeket.

Szócikkekben mutatjuk be a költő verseiben szereplő szavakat, kifejezéseket. Ezekből kiderül a címszó szófaja, szófajai, esetleges idegen volta, továbbá jelentései, valamint az, hogy hányszor fordul elő a költeményekben. Az egyes jelentések illusztrálására egy, vagy több példamondatot idézünk lelőhelyük feltüntetésével. A szavak jelentésének meghatározásában felhasználtuk Csokonai saját megjegyzéseit, Szilágyi Ferencnek a forrásul használt öt kötetben található bőséges és kitűnő jegyzeteit. Szilágyi a költő szókincséhez kapcsolódó önálló kötetet is megjelentetett Csokonai dunántúli tájszógyűjtése címmel 1974-ben (Akadémiai Kiadó). Ezeken kívül nagy segítségünkre voltak a különböző értelmező szótárok és az Új magyar tájszótár is. Nem térhettünk ki a címszó minden előfordulásának értelmezésére. A megadott jelentések és példamondatok alapján azonban könnyen megállapítható a többi adat értelme is.

A szócikkek következő része tartalmazza az adattárat. Itt azokat az adatokat soroljuk fel, amelyeket az előzőkben nem idéztünk. Helykímélés végett azonban kénytelenek voltunk egyes címszavak összes előfordulásának felsorolásától eltekinteni. Nyilvánvaló, hogy nem szükséges a több ezerszer előforduló névelők minden lelőhelyének ismertetése, ugyancsak felesleges a gyakori kötőszók, határozószók, névmások helyeinek közlése. Ezeken kívül van még néhány több százszor megtalálható melléknév (pl. *jó, nagy, szép*), számnév (*sok*), amelyek teljes felsorolását mellőztük. Ha valakinek e szavak teljes példatárára van szüksége, rendelkezésére állnak a konkordanciák a fentebb említett könyvtárban. Meg kell azonban említenünk, hogy Csokonai költeményeiben az egyszer előforduló szavak száma 8367, a kétszer előfordulóké 2483. Ez az összes szó 66,975%-a. Ez azt jelenti, hogy versek szavainak több, mint 60%-a szövegösszefüggésben található meg a szótárban.

Csokonai verseinek szótárában tehát tájékozódhatunk a szavak jelentéséről, szófajáról, gyakoriságáról, de segítségével ellenőrizhetünk minden adatot is. Bárki köny-

nyen meglelhet minden idézetet, ha legalább egy szóra emlékszik belőle. A nyelvészeknek a szótár a szókincs, a szavak bemutatásán kívül az alaktani kutatásokhoz teljes adattárat, a mondattani, stilisztikai kutatásokhoz jó példatárat nyújt.

A szócikkek felépítése

A szócikkek három részből állnak. Az első rész az ún. szócikkfej, itt megadjuk a címszó szófaját, ha idegen szó akkor megjelöljük, hogy latin, német stb., és közöljük hányszor fordul elő a szerző verseiben. A második részben tárgyaljuk a szó jelentését. A harmadik tartalmazza azokat az adatokat, amelyek a második részben nem szerepelnek, és itt utalunk a címszó összetett, illetőleg igekötős változataira. Ezeken kívül ún. utaló szócikkek is vannak a szótárban, amelyek a mű használatát hívatottak elősegíteni.

A szótárban külön címszóként fordul elő minden egyszerű, összetett és képzett szó, tehát a ható ige, szenvedő ige, segédige, igenév stb. is. A címszavakat mai helyesírással írjuk, de megtartjuk a forrásban levő, Csokonaitól használt hangalakot. Így a költőre jellemző nyelvhasználat már a címszóból is kitűnik. Például: címszó az *ákász*, *csuda*, *hévség*, *veres*, az *akác*, *csoda*, *hőség*, *vörös* utalószóként szerepel a megfelelő helyen. A címszó alakváltozatai egy szócikkbe kerülnek, pl. *szégyell* ~ *szégyenl*, *elfáradt* ~ *elfáradott*, de ahol szükséges utalószavakkal felhívjuk rájuk a figyelmet. Ugyancsak utalunk az összetett és igekötős szavak utótagjára is.

Külön címszót alkotnak a személyraggal, vagy egyéb raggal állandósult főnevek, névmások, határozószók (*híja*, *kegyelmed*, *bennünket*, *tetőled* stb.), a mutató névmások határozóragos alakjai (*abban*, *abból*), a tulajdonnevek (*Csokonai*, *Dorottya*, *Lajos*, *Landerer*, *Lilla* stb.).

A szócikkfejben közöljük tehát a címszó szófaját, esetleg szófajait vagy idegen voltát és előfordulásának számát: **ablak** fn (2); **adós** fn/mn (4); **assessor** (lat) (1). A szócikk következő részében meghatározzuk a szó jelentését, illetőleg jelentéseit. Egy-egy szó jelentésének bemutatására olykor elegendő volt szinonimájának megadása. Az egyes jelentések illusztrálására egy vagy több példamondatot idézünk. Ha a szó több szófajú, akkor római számmal elkülönítve külön-külön tárgyaljuk a jelentéseket.

A példamondatokat forrásunk helyesírása szerint betűhíven közöljük. A nagyon hosszú mondatokat olykor lerövidítettük, de csak annyira, hogy a címszó jelentése az idézetből kiderüljön. Minden példamondat után zárójelben megadjuk az adat előfordulási helyét.

A szócikk adattári részében a címszóra vonatkozó adatokat névszók esetében a következő sorrendben közöljük: egyes és többes nominativus, birtokos személyragos alakok (esetrag nélkül), accusativus, genitivus, belső és külső helyhatározós alakok, és ezek után következnek az egyéb határozóragos formák. A melléknevek közép- és felsőfokú alakjai ezeket követik. Ha a címszó ige, akkor az adatainak felsorolását az

alapalakjával kezdjük (alanyi ragozás kijelentő mód jelen idő egyes szám 3. személy). Ez után jönnek a kijelentő mód jelen, múlt és jövő idejű adatai, majd a tárgyas ragozás kijelentő módú példái ugyanebben a sorrendben. Ezek után következnek a feltételes, majd a felszólító módú alakok a kijelentő módnál alkalmazott elrendezésben. Itt, az adattári részben is minden adat után közöljük a lelőhelyet, illetőleg a lelőhelyeket. Természetesen itt is megtartottuk forrásunk helyesírását. A szócikket a címszónak a szótárban előforduló összetett, valamint igekötős változatainak felsorolása zárja.

A források

Amint már korábban említettük a Szilágyi Ferenc által szerkesztett kritikai kiadás köteteiben levő költeményekben előforduló szavak szerepelnek a szótárban. Azt is közöltük már fentebb, hogy Csokonai megjegyzéseket, magyarázatokat fűzött egyes verseihez, ezeknek a szavait is bevontuk a feldolgozásba. Természetesen ezek prózai voltára felhívjuk a figyelmet.

Szilágyi a verseket megszámozta, összesen 465 költemény van az öt kötetben. Hogy az adatok nemcsak a kritikai, hanem más kiadásokban is megtalálhatók legyenek az alábbiakba felsoroljuk a szótárban csak számokkal jelölt műveket. Ha a *Lil-lám* adat után ez olvasható: (375/1), akkor ez azt jelenti, hogy a 375. vers első sorában fordul elő. Ha a *szerentsémnek* adat után ez áll: (442/222/4), akkor ez arra utal, hogy a 442. vershez fűzött megjegyzésben a 222. lapon a 4. sorban szerepel. Szükséges a lapra utalni, mert Csokonai a hosszabb alkotásaihoz több helyen is adott magyarázatot. A költemények címében levő szavakat a vers számát követő *cím* szóval jelöljük: *Remény* (387/cím).

1. Egy kies kert le írása	16. A Poëta tsak gyönyörködni szeret nem kíván ő semmit egyebet
2. Szüntelen közel van a' halál	25. Constantzinápolly [I.]
3. Az Estvének le írása	26. Czigány
4. Az Estve [I.]	27. Lurida sub dulci melle venena latent
5. Egy Fösvénynek le írása	28. A' színesség
6. A Fösvény	29. Gloria calcar habet [I.] (<i>Nézd sarkantyú által e' Katona alatt...</i>)
7. A' Poëtai fel vidulás	30. Libertas optima rerum
8. Az Álom le írása	31. A' Szabadság
9. Egy Város leírása	32. Exundatio aquarum
10. Ventus describitur	33. A Poëta leg kissebért is meg haragszik
11. A Békesség [I.] (<i>Olaj fa ágakkal fűzi...</i>)	34. Fulmen describitur
12. Quem Dii oderunt Praeceptorem facerunt	35. Gloria calcar habet [II.] (<i>Hogy ha kihez...</i>)
13. Egyedül a tudományok teszik halhatatlanná az embert kivált a' Poësis	36. Impedit ira animum
14. Az Álom [I.]	37. Invidus
15. Mindég közel van a' Halál	38. Forma venusta perit

-
39. Bene qui latuit, bene vixit
 40. A Kalmár
 41. Panaszolkodik egy mindenbe szerentsétlen de igaz lelkű ember
 42. Sint Maecenas feret Hungara Terra
 Marones. Vergiliumque tibi vel tua rura dabunt
 43. A' rövid nap 's hosszú éj
 44. A virtus leg bátorságosabb kő fal
 45. Thisbe keservei
 52. Az Árvíz
 53. Musa vetat mori
 54. A' Békeség [II.] (*El multak a' hadak...*)
 55. A szerentse változó
 56. A Tengeri Zivatarról
 57. Dido Aeneastól való bútsúzása
 58. A Kevélly [I.]
 59. A Föld Indulás [I.]
 60. A Gazdag
 61. Rút ábrázat szép ész [I.]
 62. Az Ember gyűlölő
 63. Barátságos Bútsúvétel
 64. A' Ró'sa (*Gyakran a setétes...*)
 65. Az Ősz [I.] (*Őszszel minden plánták...*)
 66. A' Tél [I.] (*El érkezéél hát ó!...*)
 67. Ferentz neve napjára hamarjába készítette versek
 68. Az Öreg ember
 69. Az Aratás
 70. Oskolai Vacatio
 71. Venusi Hartz
 72. A' Mező
 73. Bútsúzik az Attya a' Leánytól
 74. Név napra íratott Versek [I.] (*E tisztán tündöklő...*)
 75. Név napra íratott Versek [II.] (*Míg a' nap egünkön...*)
 76. Mit nem tsinál a' Szeretet ?
 77. Pirus és Thisbé Historiájának le fordítása Ovidius Metamorphosessából
 78. Az ősz Laudonra
 79. Belgrádra
 80. A' Párt Ütő
 81. Magyar Hajnal hasad [I.]
 82. Egy Magyar Gavallér
 83. A' Reggel
84. A Dél [I.] (*Fel állott már a' nap...*)
 85. A Tél [II.] (*Mormolnak szelei...*)
 86. A Nyár [I.] (*A nap kettőzvéén hév tüzét...*)
 87. Az Ősz [II.] (*Már a' víg szüretnek...*)
 88. A Víg Poëta
 89. A' Reggelről
 90. A' híves Estve
 91. [Míg nálatok itt múlatok...]
 93. Jöszte Poétának
 94. Herkules és Ámor
 95. Thais
 96. A' Szarándok
 97. [Bár az Ég búsulva néz is...]
 98. Egy szerelmes vitézhez
 99. Felvidulás
 100. Egy kesergő magyar
 101. A' búkkal küszködő
 102. Az Ekhóhoz [I.] (*Panaszaimat elegyes...*)
 103. A' Versszépítő [I.] (*ha most nem...*)
 104. Édes Rabság
 105. Esdeklő biztatás
 106. Az Anékreoni Versek [I.] (*Vérengező...*)
 107. Az emésztő tűz
 108. A' megivott Ámor
 109. Egy Violához
 110. Víg élet a' Parnasszuson
 111. Horváth Ádámhoz
 112. [Estve jött a parantsolat...]
 113. Tsikorgó Versei a' Trójai háborúról
 114. Batrachomyomachia vagy Békaegerhartz
 Blumauer módja szerint
 115. In Com[item] Pálffy
 116. Tubc etiam moreris?
 117. [Nézd el...]
 118. Epitaphium Marci
 119. A' Kovátsi út
 120. A' Legatus
 122. Seu: Lauris ági
 123. [A mezei gyönyörűségről]
 124. Rátz Sámuelhez
 125. Egy Magyar Úrhoz 's Tudóshoz küldött
 levélnek Töredéke
 126. Broughton Religiói Lexiconára
 127. A' Szépek Szépe [I.]
 128. A' vidám természetű poéta
 129. Első Szerelemérzés [I.] (*Még tsak...*)

-
130. A' tanúnak hívott Liget
 131. A' távolról kínzó [I.] (*Most vagyok Veleled...*)
 132. A' Poétákba' lakó Istenség [I.] (*Poéták!...*)
 133. A' Fársáng' Bútsúzó Szavai
 134. Az elragadtatott [érzékenységek]
 135. A' Méz' méze
 136. A' szerelmes szemek
 137. A' patyolat
 138. Az Éj és a' Tsillagok [I.] (*Régi víg...*)
 139. A' Feredés
 140. A' Vatsora. Fabullhoz
 141. A' matska és a' sajt
 142. A' madár a' szabadságban
 143. A' háborús Zivatar
 144. Amint és Laura a' Fák között
 145. A' Távollétél
 146. A' Viola
 147. A' szépség
 148. A' rózsza
 149. Az elragadt Szív
 150. A' Jázminok
 151. Pásztor szeretők
 152. A Méh és Ámor
 153. A' Babérvessző
 154. Asztali dal
 155. Ifjúság s Szerelem
 156. Igunk
 157. A' félelmes Szerető
 158. Az Elmenetel
 159. A' Szélvész
 160. [Jaj hogy szenvedek...]
 161. Trocheus lábakon
 162. Az én Életem
 163. Nagy Sámuel Sanderjére
 164. A' Tavaszhöz
 165. [Oh únalom! Vad únalom...]
 166. Miért ne innánk ?
 167. Ván, vén, vagy Az Üstökös Eloquentia
 168. [Aranka Györgyhöz]
 169. A' Sütés
 170. A' Ditsőség' Triumfusa
 171. [Camillo Molza grófnak]
 172. Dafnis Hajnalkor
 173. Chloé Dafnishoz
 174. A' feléledt Pásztor [I.] (*Ott, hol a...*)
 175. Szerelmes Panaszok
 176. Utolsó Panasz
 177. A Reménység
 178. T. T. Szilágyi Gábor Úr Professorhoz
 179. [Élj vigan érdemeddel...]
 180. Ajánló Tsók
 181. Melitesz Rozáliához
 182. Az esztendő négy szakasza
 183. Szerelmes fogadás
 184. Szerelmes Bútsúvétel
 185. A' szökevény Ámor
 186. A' szárazság és az el hagyatott Szerelmes
 187. Carmen inavgvrale
 188. Gróf Károly Jó'sef Úrnak
 189. Zsugori Uram
 190. Konstantzinápoly [II.]
 191. A' szerentse
 192. A' Had [I.] (*Ki üté Zászlóját...*)
 193. A' Hír
 194. A' kevély [II.]
 195. A Földindulás [II.]
 196. A' Dél [II.]
 197. A' Tél [III.] (*Mormolnak szelei...*)
 198. A' Nyár
 199. Az Ősz [III.]
 200. Az Estve [II.]
 201. Az Álom [II.]
 202. A' tengeri háború
 203. Magyar ! Hajnal hasad ! [II.]
 204. [Mindég közel van a' Halál] [II.]
 205. Az én vagyonom
 206. Egy Bétsi Magyar Gavallér
 207. Hány a' grátzia ?
 208. A' Szabadulás
 209. [Győzödelmi pompát...]
 210. [Az emberi nemem...]
 211. [Vagyon egy olly tenger...]
 212. [Jer, óh asszonyi rend...]
 213. [Halál ! ez az a' szó...]
 214. [Mint a' meg vénhedt fa...]
 215. [Őt ezer és mint egy...]
 216. A' Milton' Elvesztett Paraditsomáról
 217. T. N. Mihályfalvi István Úr utolsó Tisztetségére
 218. [Makó Mihály neve napjára...]

219. A' Vízital
 220. Örömversek Professor Budai É'saiás Urhoz
 221. T. T. Professor Budai É'saiás Úrhoz
 222. Szomorú versek Fényes István Úr halálának alkalmatosságával
 223. Egy kétségbeesett Magagyilkosa
 224. [Falataimat elegyes bor hajtással...]
 225. Hunyadi Ferentzhez
 227. [Zöld Ferentz, kék Ferentz, (Tóth) Ferentz...]
 228. [Varró Jánosnak]
 229. [Az ártatlan. Látod, hogy elnyomattik...]
 230. Az estvéhez (Jövel felénk hűs szárnyadonn...)
 231. A' Tolvaj Isten
 232. Bakkhushoz. Inscriptio
 233. [Lengyel Jó'sef Senior Úr neve napjára]
 235. Mátyási József Úrnak
 236. A' semminél több valami
 237. A' Dugonits' Oszlopa
 238. Minden szerelmes katona
 239. A' Pendelbergai Vár formájának és megvételének leírása
 241. [Tanítványaitól búcsúzik]
 243. Lantomtól bútsúvétel
 244. Az Otahajta
 245. Bútsú a' Magyar Múzsáktól
 246. [Oh szegény Országunk !]
 247. [Az arany idő]
 248. A Bor Ital mellett
 249. Földi Rózsa
 250. Reggeli Ének a' Rózsához
 251. A' Fő tiszteletű, méltóságú és tekintetű Rendekekhez a' Diétai Múzsá
 252. Egy orvosnak sirverse
 253. A' vitézkedő Magyarokhoz
 254. Rút ábrázat's szép ész [II.]
 255. Serkentése a' Múzsának
 256. A' Magyar Gavallér
 257. Serkentés a' Nemes Magyarokhoz
 258. Látás
 259. Az 1741-diki Diéta
 260. A' Had [II.] (*Ki útvén zászlóját...*)
 261. Az Ekhóhoz [II.]
 262. Útravaló a' Múzsához
 263. Az alvó LILLA felett
 264. Az alvó Lillára
 265. Egy Tulipánthoz
 266. Bálint napja
 267. A' Nemes Magyarorságnak felülésére
 268. A' Betsület's a' Szerelem
 269. Egy Angyalhoz
 270. Bacchus-Phoebus
 271. Barátomnak
 272. [Csendesítsed szíved háborúját...]
 273. A' Szamócza
 274. A' Méhekhez
 275. Az esküvés
 276. Alku
 277. Háláének a' Vénus' oltáránál
 278. LILLÁHOZ, távollétében
 279. [Válasz Vályi Klárának]
 280. Vályi Klárára
 281. Generál Hoche halálára
 282. A' fekete Pecsét
 283. Az én tímerem
 284. Anakreon's Ovid
 285. Két Szerető' dalja
 286. Az Éj és a' Csillagok [II.] (*Éltemnek feles...*)
 287. A' Békekötésre
 288. Újesztendei Gondolatok
 289. Köszöntő
 290. [Juliánna Napra Köszöntő]
 291. Megkérlelés
 292. LILLÁHOZ (*Lillám! Elég egy szó...*)
 293. LILLÁM' Szácskája
 294. A' Duna' Nimfája
 295. Búcsúvétel
 296. Az Eltávozás
 297. [Mint Szőlő kebeléhez...]
 298. Egy vén fának árnyékában régen szenvedő Rózsafa
 299. Czindery' sírja felett
 300. [Nagy Péter által nyert nemesség' Címere...]
 301. [Már se hintó már se szánka...]
 302. Még egyszer LILLÁHOZ
 303. Rózsím' Sírja felett
 304. A' Füredi parton

-
305. A' Magánossághoz
 306. A' Haza Templomának örömnája
 307. Ízis és Oziris
 308. T. N. Nádasdy Sárközy Istvánné, születt Chernelházi CHERNEL ESZTER Asszonynak tiszteletére
 309. A' Dorottya Kínjai
 310. [Krisztina napra]
 311. [Hencse, Hencse, mily szerencse...]
 312. Siralom
 313. Marosvásárhelyi Gondolatok
 314. Mihály-napi Álom
 315. Nemes bátorítás
 316. Kifakadás
 317. [Az Aranysujtásos nadrág]
 318. Bakhushoz
 319. Orgiák
 320. A' pillantó Szemek
 321. Az eleven Rózsához
 322. Az Emberiség 's a' Szeretet
 323. A' Poétákban lakó Istenség [II.](*Verselők...*)
 324. Egy háládatlanhoz
 325. [Pál napjára]
 326. [Somogyi kázus]
 327. [Második emberkort...]
 328. [Melly emberre születtek...]
 329. [Pata község lakosainak írott vers]
 330. Dorottya, vagyis a' dámák' diadalma a' Fárságon
 331. Jósepha Kisasszonhoz
 332. [Hogy elmentem Gigébe...]
 333. Paraszt Dal
 334. Jövendölés az első Oskoláról, A' Somogyban
 335. Dugonitsra
 336. [Antal napjára]
 337. Az Igazság' Diadalma
 338. VIRÁG BENEDEK Úrhoz
 339. Egy fiatal házósúlandónak habozása
 340. [Kata napra]
 341. A' Heszperi Méhes' története
 342. Horváth Ádám neve napjára
 343. Barátomhoz
 344. A' fogadástétel
 345. A' Boldogság
 346. Tháles
 347. Az eltévedt Lélek
 348. Dr. Földiről egy Töredék
 349. [Szerelmem pompásabb sírt nem talál]
 350. A' Tavasz (*Az egész világ feléledt...*)
 351. Az Álomhoz
 352. A' Hévség
 353. A' Leánykákhoz
 354. A' Búkergető
 355. A' Szeplő
 356. Purgomák I–V.
 357. [Visszajövetel az Alföldről]
 358. Lótsere
 359. [Az elválás reggelén]
 360. [Impromptu egy cseresznyefa levelet rágó hernyóra]
 361. [Szerettem ! Szerettem !]
 362. [Szívem titkon...]
 363. [Hímenhez]
 364. [A' Hízlekedő]
 365. [Egy eltörött vasmacsakára]
 366. A' hajókázó Ámor
 367. [Az én Barátomné D. A. Quodlibetjére]
 368. A' Szépség ereje a' bajnoki szíven
 369. A' Magyarokhoz
 370. Ámor
 371. Álomlátás
 372. Az anákreon versek [II.]
 373. A' Háfiz' siralma
 374. Az Estvéhez
 375. A' muzsikáló Szépség
 376. Bácsmegyey' Leveleire
 377. Óda az árnyékszékhez
 378. A' Borbély granariumára
 379. Lillához
 380. Déli Aggodalom
 381. Fillis Dámonhoz
 382. [Gróf Fekete Jánoshoz]
 383. [Midőn iszom borotskát...]
 384. Dórishoz
 385. A' szerelem' tilalma
 386. Görög Úrhoz
 387. A' fiatal Remény
 388. Sárközy Kisasszon' halálára
 389. A' Békétlenkedő
 390. A' Nap' Innepe

391. Fillishez
 392. Az elmátrónásodott Dóris
 393. A' Palatinusné halálára I. (*A' néki-szépült Budára...*)
 394. A' Palatinusné halálára II.
 395. Dr. Földi sírhalma felett
 396. Az Ember: a' Poézis első Tárgya
 397. A' Tavasz (*Fogjatok bé szent árnyékok...*)
 398. Erdődy Lajoshoz
 399. A' Magyar Orpheushoz
 400. A' békesség és a' Hadi érdem
 401. [Izenget már valahára...]
 402. Az Estikék
 403. Óda Kapitány Bessenyei Sándor Úrhoz
 404. A szomatori templomra készített felülírások
 405. Tisztelő versezet Báró Vay Miklóshoz
 406. Léthe
 407. Elizához
 408. Epigramma Leonórához
 409. Az elszánt Szerető
 410. [Nints elefánttsont, 's arany...]
 411. Keser' édes
 412. Édes Keserűség
 413. Georgicon
 414. Bútszás egy Lyánkától
 415. [Dedicatio Gr. Széchényinéhez]
 416. A' Szabadság
 417. Gróf Szétsényi Ferencz Ő Exellentijához
 418. Mélt. Gróf Festetics György Ő Nagyságára. A' Hadi Oskoláról
 419. Ajánlás
 420. Himfyhez
 421. A' Szépek' Szépe [II.] (*Ti, élet balzsamát...*)
 422. A' távolról kínzó [II.] (*Rég' nem valék...*)
 423. Habozás
 424. Az én Poézisom' természete
 425. Első szerelemérzés [II.] (*Ifjúságom...*)
 426. A' Pillangóhoz
 427. A' Reményhez
 428. Gróf Erdődyé Ő Nagyságához
 429. Szegény Zsuzsi a' táborozáskor
 430. A' bátortalan Szerelmes
 431. Az Éjnek Istenihez
 432. A' Szélhez
 433. Szerelem dal a' tsikóbőrös Kulatshoz
 434. Megkövetés
 435. A' Tihanyi Akhóhoz
 436. Lilla' búcsúzalogjai
 437. A' versszépítő [II.] (*Ha most nem édes...*)
 438. Éva napra
 439. A' N. Mélt. Gróf Széchényi Ferentz Ő Exc.ja' Nemzeti Könyvtárjára melyly hoz-zám Kúlsár Úr által érkezett
 440. A' Múzsához
 441. A' feléledt Pásztor [II.] (*Amott hol a'...*)
 442. T. Budai Ferentz úr Sírhalmánál
 443. Az utolsó Szerentsétlenség
 444. Tartózkodó Kérelem
 445. Méltóságos királyi tanácsos Somssich Lázár Úr' ódája méltóságos Rhédey Lajos ts. kir. kamarás Ő nagyságához
 446. A' tanúnak hívott liget [II.] (*Itt a' Li-get...*)
 447. A' versengő Érzékenységek
 448. A' Rózsabimbóhoz
 449. Szemrehányás
 450. Árpád
 451. Serkentés a' Múzsához
 452. Rhédey Lajos úrhoz
 453. A' Kétségsbe esés
 454. Halotti versek a' Lélek halhatatlanságáról
 455. Tüdőgyulladásomról
 456. Főhadnagy Fazekas Úrhoz
 457. Salétrom Inspector Kiss Imre úrhoz
 459. [Ropog az a' bús Ég...]
 460. Dalok az Endimionból [I–XVIII.]
 461. [Probatio calami]
 462. [Ha életem gond bú borítja]
 463. [Gyöngyöm, gyöngy violám]
 464. [Mogyoró-mars]
 465. [Tervezet] (*Orpheus Innepet tart*)

A versek szókincsének gyakorisági megoszlása

A Csokonai-szókincstár két kötetének anyagából gyakorisági szótárt is készítettünk. Ezekhez hasonlóan a versek szókincséből is összeállítottuk a gyakorisági adatokat. Az általunk feldolgozott költeményekben 16 200 szó fordul elő 141 752 adatban. A szókincsről különböző táblázatokban kimutatást készítettünk a szókincstárakban alkalmazott módszer szerint, hogy lehetőség legyen összehasonlításokra.

Az I. táblázatban az egyes gyakorisági intervallumokra vonatkozó számszerű és százalékos értékeket ismertetjük. A leggyakoribb szó (*a* névelő) 9752-szer fordul elő, ez az összes előfordulás 6,880%-a. Az első tíz szó 24 459-szer szerepel, és ez az összes előfordulás 17 255%-a. A színművekben a leggyakoribb szó szintén az *a* névelő 5015 adattal, ez az összes adat 5,86%-a. Az első tíz szó 17 286-szor fordul elő, 20,20%-ot jelent. A prózai alkotásokban is az *a* névelő van elől 5436 adattal, és ez az összes előfordulás 7,57%-a. Az első tíz szó számai: 15 161 adat, 21,10 százalék.

A fentiek szerint az *a* névelő a színművekben fordul elő a legkisebb százalékban, utána következnek a versek, majd a prózai alkotások. Az első tíz szó adatai pedig a versekben szerepelnek lényegesen kisebb arányban, mint a másik kettőben.

A Szókincstár I. kötete az író színműveit tartalmazza, ezekben az első tíz szó a következő: *a, az* (névelő), *és, nem, én, az* (névmás), *hogy, van, is, úr*. A második kötetben az egyéb prózai művek szókincse van, ezekben az első tíz szó *a, az* (névelő), *és, nem, is, s, hogy, az* (névmás), *én, van*. Feltűnő, hogy a színművekben az első tízben szerepel az *úr*. Ez nyilván a műfaj jellegéből következik, az egyéb prózai művekben csak 72–73. helyen van. A költeményekben az első tíz szó: *a* (névelő), *s, az* (névelő) *nem* határozószó) *is, és, hogy* (kötőszó), *van, mely* 'mily', *ki* (névmás). Itt is van az első tíz között műfajra jellemző kifejezés: *mely, ki*. Ha elvégeznénk további adatokon is az összehasonlítást, bizonyára több ilyen műfajra jellemző sajátosságot is találnánk. Az *úr* a versekben is csak a 66.

I. TÁBLÁZAT A különböző gyakoriság intervallumok összehasonlítása

Intervallum száma	Az összes előfordulás	Előfordulások százalékbán
1-	9752	6,880%
1-10	24459	17,255%
1-100	56853	40,107%
1-500	86446	60,984%

501-1000	13616	9,606%
1001-1500	7725	5,450%
1501-2000	5274	3,721%
2001-2500	3834	2,705%
2501-3000	2935	2,071%
3001-3500	2394	1,689%
3501-4000	2000	1,411%
4001-4500	1645	1,160%
4501-5000	1500	1,058%
5001-5500	1350	0,952%
5501-6000	1000	0,705%
6001-6500	1000	0,705%
6501-7000	1000	0,705%
7001-7500	1000	0,705%
7501-8000	833	0,588%
8001-8500	500	0,353%
8501-9000	500	0,353%
9001-9500	500	0,353%
9501-10 000	500	0,353%
10 001-10 500	500	0,353%
10 501-11 000	500	0,353%
11 001-11 500	500	0,353%
11 501-12 000	500	0,353%
12 001-12 500	500	0,353%
12 501-13 000	500	0,353%
13 001-13 500	500	0,353%
13 501-14 000	500	0,353%
14 001-14 500	500	0,353%
14 501-15 000	500	0,353%
15 001-15 500	500	0,353%
15 501-16 000	500	0,353%
16 001-16 200	200	0,141%

A II. táblázat a szavak gyakoriságának eloszlását mutatja be. Az első oszlopban a gyakoriság sorszáma található, a másodikban számszerű értéke, a harmadikban pedig a halmozott értékeket tüntettük fel. A legmagasabb abszolút gyakoriság 9752, a második 3085, a kettő halmozott értéke 12 837 stb. Ha az első oszlopban több szám szerepel egymás mellett, ez azt jelenti, hogy több szó is azonos mennyiségben fordul elő. A táblázat második oszlopának segítségével könnyen megállapíthatjuk a szavaknak a gyakorisági sorrendben elfoglalt helyét. Vegyük például például az *acél* szót! Hatszor

fordul elő a versekben, a táblázatból kiderül, hogy a többi hatszor szereplő szavakkal együtt a 2547–2889. helyen áll a gyakorisági sorrendben 341 társával.

II. TÁBLÁZAT

A szavak gyakoriságának eloszlása

Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság	Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság
1	9752	9752	34	398	39514
2	3085	12837	35	391	39905
3	2750	15587	36	387	40292
4	1721	17308	37	383	40675
5	1560	18868	38	381	41056
6	1508	20376	39	377	41433
7	1138	21514	40	372	41805
8	1133	22647	41	367	42172
9	934	23581	42	365	42537
10	878	24459	43	363	42900
11	877	25336	44	361	43261
12	857	26193	45	350	43611
13	826	27019	46	342	43953
14	810	27829	47	335	44288
15	808	28637	48	332	44620
16	756	29393	49	331	44951
17	747	30140	50	327	45278
18	716	30856	51	316	45594
19	711	31567	52-53	313	46220
20	667	32234	54	294	46514
21	634	32868	55	293	46807
22	617	33485	56	284	47091
23	596	34081	57	281	47372
24	576	34657	58	277	47649
25	573	35230	59	273	47922
26	559	35789	60	270	48192
27	532	36321	61	266	48458
28	522	36843	62-63	265	48988
29	504	37347	64	264	49252
30	471	37818	65	262	49514
31	438	38256	66	259	49773
32	434	38690	67	249	50022
33	426	39116	68	248	50270

Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság	Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság
69	247	50517	121-124	140	60547
70	233	50750	125-126	139	60825
71-72	230	51210	127-128	137	61099
73-74	228	51666	129	136	61235
75	227	51893	130	135	61370
76	226	52119	131	133	61503
77	225	52344	132-135	132	62031
78	219	52563	136-137	130	62291
79	216	52779	138-139	127	62545
80	213	52992	140	126	62671
81	211	53203	141-144	125	63171
82	210	53413	145	123	63294
83-84	209	53831	146-147	122	63538
85	207	54038	148-150	120	63898
86-87	203	54444	151-153	119	64255
88-89	200	54844	154	118	64373
90	199	55043	155	117	64490
91	197	55240	156-158	114	64832
92	195	55435	159	113	64945
93	182	55617	160	111	65056
94	180	55797	161-164	110	65496
95-96	178	56153	165-166	109	65714
97-98	177	56507	167-168	108	65930
99	174	56681	169-170	107	66144
100	172	56853	171-173	106	66462
101	171	57024	174	105	66567
102	170	57194	175-176	104	66775
103	169	57363	177-182	103	67393
104-105	166	57695	183-184	102	67597
106	165	57860	185-188	101	68001
107-109	161	58343	189	100	68101
110	158	58501	190	99	68200
111	157	58658	191-193	98	68494
112	155	58813	194-195	97	68688
113	154	58967	196-199	96	69072
114-115	150	59267	200-201	95	69262
116	148	59415	202-203	93	69448
117	146	59561	204	92	69540
118	143	59704	205-206	91	69722
119	142	59846	207	90	69812
120	141	59987	208-209	89	69990

Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság	Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság
210-212	88	70254	401-411	47	82664
213-215	87	70515	412-423	46	83216
216	86	70601	424-433	45	83666
217	85	70686	434-445	44	84194
218-222	84	71106	446-452	43	84495
223-225	83	71355	453-463	42	84957
226-228	82	71601	464-480	41	85654
229-231	81	71844	481-492	40	86134
232	80	71924	493-510	39	86836
233-234	79	72082	511-529	38	87558
235-237	78	72316	530-541	37	88002
238-243	77	72778	542-558	36	88614
244-245	76	72930	559-576	35	89244
246-248	75	73155	577-594	34	89856
249-251	74	73377	595-619	33	90681
256-257	73	73815	620-639	32	91321
258	72	73887	640-653	31	91755
259-266	71	74455	654-674	30	92385
267-269	70	74665	675-699	29	93110
270-272	69	74872	700-719	28	93670
273-278	68	75280	720-736	27	94129
279-284	67	75682	737-765	26	94883
285-288	66	75946	766-789	25	95483
289-292	65	76206	790-828	24	96419
293	64	76270	829-865	23	97270
294-298	63	76585	866-897	22	97974
299-303	62	76895	898-940	21	98877
304-307	61	77139	941-985	20	99777
308-316	60	77679	986-1040	19	100822
317-322	59	78033	1041-1092	18	101758
323-327	58	78323	1093-1170	17	103084
328-333	57	78665	1171-1223	16	103932
334-338	56	78945	1224-1302	15	105117
339-348	55	79495	1303-1398	14	106461
349-353	54	79765	1399-1515	13	107982
354-361	53	80189	1516-1629	12	109350
362-372	52	80761	1630-1740	11	110571
373-378	51	81067	1741-1890	10	112071
379-386	50	81467	1891-2051	9	113520
387-394	49	81859	2052-2283	8	115376
395-400	48	82147	2284-2546	7	117217

Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság	Sorszám	Abszolút gyakoriság	Halmazott gyakoriság
2547-2889	6	119275	4146-5350	3	128419
2890-3394	5	121800	5351-7833	2	133385
3395-4145	4	124804	7834-16200	1	141752

A III./a, III./b és a III./c táblázatok a szókincs szófajok szerinti megoszlását mutatják be számszerűen és százalékos arányukat az összes szóhoz viszonyítva. Ezenkívül láthatjuk belőlük a szófajok előfordulásának számát és százalékos arányát az összes előforduláshoz viszonyítva. A III./a táblázat az egy szófajú szavakat tartalmazza, a III./b-ben a kettős szófajúak vannak. A főnevek például 6136-szor szerepelnek a versekben, ez a 16 200 szó 37,877%-a, ezek a főnevek 39 842-szer fordulnak elő ez pedig az összes előfordulás 28,107%-a.

III./a TÁBLÁZAT Szófajok szerinti megoszlás

	Szavak száma	Százalékos arány az összes szóhoz viszonyítva	Előfordulásuk száma	Százalékos arány az összes előforduláshoz viszonyítva
főnév	6136	37,877%	39842	28,107%
ige	4017	24,796%	22380	15,788%
igenév	2262	13,963%	4018	2,835%
melléknév	1895	11,698%	7895	5,570%
határozószó	620	3,827%	10651	7,514%
névmás	133	0,821%	9293	6,556%
számnév	109	0,673%	1556	1,098%
kötőszó	50	0,309%	8103	5,716%
névutó	31	0,191%	943	0,665%
mondatszó	41	0,253%	320	0,226%
indulatszó	21	0,130%	892	0,629%
névelő	3	0,019%	13328	9,402%
segédige	4	0,025%	322	0,227%
igekötő (ige nélkül)	3	0,019%	14	0,010%
Összesen:	15325	94,599%	119557	84,342%

III./b TÁBLÁZAT

Kettős szófajú szavak

fn/mn, mn/fn	179	1,62%	3198	4,45%
ksz/hsz, hsz/ksz	16	0,14%	2494	3,47%
nm/hsz	9	0,08%	769	1,07%
hsz/nu, nu/hsz	13	0,12%	211	0,29%
fn/hsz, hsz/fn	6	0,05%	91	0,13%
mn/hsz, hsz/mn	9	0,08%	87	0,12%
in/fn	11	0,10%	37	0,05%
hsz/msz, msz/hsz	1	0,01%	36	0,05%
isz/fn	1	0,01%	16	0,02%
in/mn	7	0,06%	39	0,05%
nm/fn	2	0,02%	111	0,15%
szn/mn	1	0,01%	2	0,00%
nm/ksz	2	0,02%	154	0,21%
hsz/ik	1	0,01%	2	0,00%
i/si	1	0,01%	63	0,09%
szn/nm	1	0,01%	179	0,25%
szn/hsz	1	0,01%	27	0,04%
fn/szn	1	0,01%	20	0,03%
si/fn	1	0,01%	38	0,05%
Összesen:	263	2,38%	7574	10,54%

III./c TÁBLÁZAT

Hármas szófajú szavak

hsz/ksz/msz, ksz/hsz/msz	1	0,01%	54	0,08%
mn/hsz/fn, mn/fn/hsz	3	0,03%	158	0,22%
nm/hsz/ksz	1	0,01%	64	0,09%
in/mn/fn	5	0,05%	205	0,29%
szn/mn/fn	1	0,01%	103	0,14%
fn/mn/szn	1	0,01%	18	0,03%
Összesen:	12	0,11%	602	0,84%

A IV. táblázat az idegen szavak arányát tartalmazza a III./a-c táblázatok beosztása szerint. Kiderül belőle például, hogy ezekben a költeményekben összesen 414 idegen szó van, ez a szám az összes szó 2,556%-a. Ezek a szavak 666-szor szerepelnek, ami az összes előfordulásnak csak 0,470%-a. Ez sokkal kevesebb mint a színművekben,

vagy az egyéb prózai művekben. A színművekben ezek az adatok a következők: 613 szó, 6,23% az összes szóhoz viszonyítva, és 1048-szor fordulnak elő, ez 1,25% az összes előforduláshoz számítva; az egyéb prózai művekben: 467 szó, 4,23% az összes szóhoz viszonyítva, és 669-szer szerepelnek, ami az összes előfordulásnak 0,93%-a.

IV. TÁBLÁZAT

Idegen szavak előfordulása

	Szavak száma	Százalékos arány az összes szóhoz viszonyítva	Előfordulásuk száma	Százalékos arány az összes előforduláshoz viszonyítva
angol	2	0,012%	3	0,002%
francia	32	0,198%	73	0,051%
francia-német	1	0,006%	1	0,001%
görög	29	0,179%	99	0,070%
görög-latin	2	0,012%	3	0,002%
latin	255	1,574%	343	0,242%
német	78	0,481%	117	0,083%
olasz	13	0,080%	22	0,016%
spanyol	1	0,006%	4	0,003%
szláv	1	0,006%	1	0,001%
Összesen:	414	2,556%	666	0,470%

Amennyiben a színművek nyelve a XVIII. századvégi beszélt nyelv emléke, akkor az abból alkotott gyakorisági szótár ennek a kornak a beszélt nyelvi gyakorisági szótára. A Szókincstár II. kötetének anyagából készített gyakorisági szótár az egyéb prózai művek gyakori megoszlását mutatja be. A költő verseinek gyakorisági szótára pedig egy újabb műfaj szókincsének gyakoriságát tartalmazza. A fentebbiekben néhány összehasonlítást is elvégeztünk. Természetesen más írók műveiből, és más korok, így például a mai magyar nyelvből készült feldolgozásokkal is össze lehet hasonlítani az adatokat. Az ilyen összevetésekből pedig mindenképpen hasznos nyelvi, nyelvtörténeti, stilisztikai stb. következtetéseket lehet levonni.

Csokonai költeményei szókincsének gyakorisági szótára
(A leggyakoribb 984 szó felsorolása)

A gyakorisági szótárban az alábbiakban közöljük az első 1040 szót. A felsorolás a 19-szer előforduló szavakkal zárul. A továbbiak helye, ahogy már fentebb is említettük, a II. táblázatból állapítható meg.

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
1	a ³	ne	9752	37	aki	nm	383
2	s	ksz	3085	38	lélek	fn	381
3	az ²	ne	2750	39	mi ²	nm	377
4	nem ²	hsz/msz/fn	1721	40	neki	hsz	372
5	is	ksz/hsz	1560	41	így ¹	hsz/ksz	367
6	és ¹	ksz	1508	42	mint ²	ksz	365
7	hogya ²	ksz	1138	43	most	hsz	363
8	van	i	1133	44	magyar	fn/mn	361
9	mely	nm	934	45	ne ¹	hsz	350
10	ki ¹	nm	878	46	nap	fn	342
11	ez	nm/ne	877	47	hát ²	hsz/ksz	335
12	már	hsz	857	48	élet	fn	332
13	egy ²	ne	826	49	tesz	i	331
14	lesz	i	810	50	föld	fn	327
15	ha ¹	hsz/ksz	808	51	lát	i	316
16	de ²	ksz	756	52-53	között	nu	313
17	az ¹	nm	747		szem	fn	313
18	minden	nm/fn	716	54	haza ¹	fn	294
19	e	nm	711	55	mikor	hsz	293
20	szív ²	fn	667	56	tud	i	284
21	sok	szn	634	57	vele	hsz	281
22	maga ¹	nm/hsz	617	58	édes	mn/fn	277
23	nagy	mn/hsz/fn	596	59	él ¹	i	273
24	én	nm	576	60	név	fn	270
25	csak	hsz	573	61	rá	i	266
26	szép	mn/hsz/fn	559	62-63	mind ¹	nm/hsz	265
27	oh	isz	532		ügy	hsz/msz	265
28	még ¹	hsz	522	64	oly	nm	264
29	te	nm	504	65	míg	hsz/ksz	262
30	ég ²	fn	471	66	úr	fn	259
31	ő	nm	438	67	ah	isz	249
32	itt	hsz	434	68	ember	fn	248
33	egy ¹	szn/nm	426	69	kell	i	247
34	jó	mn/fn	398	70	bár	ksz/hsz	233
35	vagy	ksz/hsz	391	71-72	öröm	fn	230
36	mert	ksz	387		világ	fn	230

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
73-74	isten	fn	228		jön	i	140
	ti	nm	228		vesz	i	140
75	-é	hsz	227	125-126	nemes	mn/fn	139
76	halál	fn	226		szól	i	139
77	kedves	mn/fn	225	127-128	boldog	mn/fn	137
78	szó	fn	219		szárny	fn	137
79	hol	hsz/kszt	216	129	midőn	hsz	136
80	két	szn	213	130	egész	mn/hsz/fn	135
81	ád	i	211	131	száj	fn	133
82	más	nm	210	132-135	bor	fn	132
83-84	amely	nm	209		ők	nm	132
	víg	mn	209		sír ²	fn	132
85	mint ¹	hsz	207		szél ¹	fn	132
86-87	nép	fn	203	136-137	jár	i	130
	vitéz	mn/fn	203		rózsa	fn	130
88-89	ily	nm	200	138-139	hozzá	hsz	127
	megy	i	200		tart	i	127
90	szent	mn/fn	199	140	láb	fn	126
91	kéz	fn	197	141-144	csók	fn	125
92	fog ²	si	195		erő	fn	125
93	pedig	kszt	182		ilyen	nm	125
94	tűz ²	fn	180		Lilla	fn	125
95-96	áll	i	178	145	miért	hsz	123
	ott	hsz	178	146-147	kar ¹	fn	122
97-98	hív ²	mn/fn	177		víz	fn	122
	nincs	i	177	148-150	hogyl	hsz	120
99	majdl	hsz	174		király	fn	120
100	kis	mn	172		part	fn	120
101	benne	hsz	171	151-153	nemzet	fn	119
102	új	mn/fn	170		szeret	i	119
103	talán	hsz	169		test	fn	119
104-105	ami	nm	166	154	bús	mn	118
	múzsza	fn	166	155	fej	fn	117
106	szerelem	fn	165	156-158	kezd	i	114
107-109	engem	nm	161		ül	i	114
	hely	fn	161		virág	fn	114
	semmi	nm	161	159	hab	fn	113
110	idő	fn	158	160	álom	fn	111
111	barát ¹	fn	157	161-164	azért	hsz/kszt	110
112	mező	fn	155		ma	hsz/fn	110
113	mond	i	154		téged	nm	110
114-115	mégis	hsz/kszt/mszt	150		természet	fn	110
	tőle	hsz	150	165-166	fény	fn	109
116	tenger	fn/szn	148		fő ²	fn/mn	109
117	vér	fn	146	167-168	ész	fn	108
118	több	szn/mn/fn	143		virtus	fn	108
119	nagyságos	mn	142	169-170	alatt	nu/hszt	107
120	néz	i	141		mi ¹	nm	107
121-124	akkor	hsz	140	171-173	érez	i	106
	gyenge	mn/fn	140		esztendő	fn	106

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
	jaj	isz/fn	106	223-225	dáma	fn	83
174	zöld	mn/fn	105		dolog	fn	83
175-176	de ¹	hsz	104		fia	fn	83
	kedv	fn	104	226-228	felhő	fn	82
177-182	ama	nm	103		had	fn	82
	fa	fn	103		mindjárt	hsz	82
	kép	fn	103	229-231	nyájas	mn	81
	orca	fn	103		szerelmes	mn/fn	81
	sót	ksz	103		vén ¹	mn/fn	81
	szüz	mn/fn	103	232	Ámor	fn	80
183-184	jer	i	102	233-234	ifjú	mn/fn	79
	kíván	i	102		rész	fn	79
185-188	ének	fn	101	235-237	kebel	fn	78
	jól	hsz	101		mély	mn	78
	rajta	hsz/msz/fn	101		vár ²	fn	78
	szegény	mn/fn	101	238-243	angyal	fn	77
189	kincs	fn	100		bánat	fn	77
190	olyan	nm	99		gond	fn	77
191-193	lehet	i	98		határ	fn	77
	örök	mn/fn	98		marad	i	77
	sereg ²	fn	98		mindig	hsz	77
194-195	annak	nm	97	244-245	tavaszi	fn	76
	árnyék	fn	97		vet	i	76
196-199	ezer	szn	96	246-248	annyi	nm	75
	hang	fn	96		könny	fn	75
	ím	msz	96		vers ¹	fn	75
	vég ¹	fn/mn	96	249-251	esik	i	74
200-201	kín	fn	95		kér	i	74
	régi	mn	95		volna	si	74
202-203	szín ¹	fn	93	252-257	elég	mn/fn/hsz	73
	végre	hsz	93		erdő	fn	73
204	ház	fn	92		mód	fn	73
205-206	bú	fn	91		munka	fn	73
	út	fn	91		setét	mn/fn	73
207	bölcs	mn/fn	90		tiszta	mn/hsz	73
208-209	láng	fn	89	258	poéta	fn	72
	vad	mn/fn	89	259-266	csendes	mn	71
210-212	érdem	fn	88		fegyver	fn	71
	hegy ¹	fn	88		hév	mn/fn	71
	város	fn	88		meghal	i	71
213-215	egymás	nm	87		mind ²	ksz	71
	talál	i	87		ország	fn	71
	ugyan	hsz/ksz	87		szépség	fn	71
216	zeng	i	86		után	nu	71
217	mell	fn	85	267-269	baj	fn	70
218-222	ennek	nm	84		csillag	fn	70
	nála	hsz	84		első	szn/fn	70
	por	fn	84	270-272	akar	i	69
	száz	szn	84		ellenség	fn	69
	vár ¹	i	84		remény	fn	69

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
273-278	atya	fn	68	323-327	addig	nm/hsz	58
	hall	i	68		ahol ¹	hsz	58
	igaz	mn/fn	68		lenni	in	58
	iszik	i	68		rak	i	58
	templom	fn	68		sors	fn	58
	tiszte ¹	i	68	328-333	egyszer	szn/hsz	57
279-284	dicsőség	fn	67		hanem	ksz	57
	hadd	hsz	67		lakik ¹	i	57
	hideg	mn/fn	67		lárma	fn	57
	hír	fn	67		szellő	fn	57
	lant	fn	67		visz	i	57
	sor	fn	67	334-338	bátor ¹	mn/fn	56
285-288	fele ¹	nu/hsz	66		érzés	fn	56
	mihelyt	ksz	66		kár	fn	56
	rend	fn	66		kevély	mn/fn	56
	sűrű	mn/fn	66		nélkül	nu	56
289-292	alig	hsz/ksz	65	339-348	ám	hsz/ksz	55
	bír	i	65		éjjel	hsz/fn	55
	kard	fn	65		előtt	nu	55
	tábor	fn	65		éppen	hsz	55
293	méreg	fn	64		grácia	fn	55
294-298	fut	i	63		közötte	hsz	55
	hagy	i	63		mellett	nu	55
	leány	fn	63		nem ¹	fn	55
	nyíl	fn	63		nimfa	fn	55
	völgy	fn	63		szörnyű	mn	55
299-303	dicső	mn	62	349-353	árva	mn/fn	54
	érette	hsz	62		dal	fn	54
	méltó	mn/fn	62		drága	mn	54
	száll	i	62		hajnal	fn	54
	tisztelet	fn	62		nyelv	fn	54
304-307	ág	fn	61	354-361	áldott	mn/fn	53
	erős	mn	61		anya	fn	53
	fényes	mn	61		előtte	hsz/nu	53
	magában	hsz	61		felett	nu	53
308-316	amint	hsz/ksz	60		jobban	hsz	53
	csata	fn	60		mutat	i	53
	ég ¹	i	60		nyer	i	53
	fél ¹	i	60		sugár	fn	53
	hoz	i	60	362-372	arany	fn	52
	lő	fn	60		Bacchus	fn	52
	nyak	fn	60		boldogság	fn	52
	öl ²	fn	60		gyermek	fn	52
	szerencse	fn	60		holt	mn/fn	52
317-322	csinál	i	59		kert	fn	52
	egyik	nm	59		nagyon	hsz	52
	együtt	hsz/nu	59		örül	i	52
	kegyes	mn/fn	59		tánc	fn	52
	másik	nm	59		tehát	ksz	52
	mennyei	mn/fn	59		vidám	mn	52

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
373-378	este ¹	hsz/fn	51		vidék	fn	46
	ismét	hsz	51	424-433	áldás	fn	45
	méz	fn	51		által	nu	45
	nyugszik	i	51		bő	mn	45
	szőlő	fn	51		ellene	hsz/nu	45
	törvény	fn	51		gyönyörűség	fn	45
379-386	alá	hsz/nu	50		harc	fn	45
	elhágy	i	50		indulat	fn	45
	ér ¹	i	50		milyen	nm	45
	hány ¹	i	50		ok	fn	45
	lehel	i	50		pár	fn	45
	miként	hsz	50	434-445	énekel	i	44
	szeretet	fn	50		gróf	fn	44
	szomorú	mn	50		kegyetlen	mn/fn	44
387-394	büszke	mn	49		kevés	szn	44
	Dorottya	fn	49		lágý	mn	44
	gavallér	fn	49		mer	i	44
	gazdag	mn/fn	49		oltár	fn	44
	kar ²	fn	49		róla	hsz	44
	kő	fn	49		szokik	i	44
	szelíd	mn	49		trónus	fn	44
	tölt ¹	i	49		utána	hsz/nu	44
395-400	alja	fn	48		válik	i	44
	bele	hsz	48	446-452	bérc	fn	43
	látszik	i	48		egészen	hsz	43
	sír ¹	i	48		fűl	fn	43
	soha	hsz	48		három	szn	43
	szabad	mn	48		közűl	nu	43
401-411	ajak	fn	47		madár	fn	43
	éj	fn	47		való	mn/fn	43
	esmér	i	47	453-463	állat	fn	42
	gyakran	hsz	47		élő	mn/fn	42
	gyászós	mn	47		fog ¹	i	42
	hisz ¹	i	47		hát ¹	fn	42
	könyv	fn	47		java	fn	42
	lél	i	47		kemény	mn	42
	ruha	fn	47		keres	i	42
	senki	nm	47		komor	mn/fn	42
	veszély	fn	47		menny	fn	42
412-423	apró	mn/fn	46		oldal	fn	42
	belőle	hsz	46		Venus	fn	42
	dísz	fn	46	464-480	be ²	hsz	41
	erre	nm/hsz	46		berek	fn	41
	fél ²	fn/mn	46		ennyi	nm	41
	kivált	hsz	46		forma ¹	fn	41
	körűl	hsz/nu	46		földi	mn/fn	41
	öreg	mn/fn	46		haj ¹	fn	41
	pusztá	fn/mn	46		halandó	mn/fn	41
	tél	fn	46		hallgat	i	41
	ver ²	i	46		Jupiter	fn	41

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
	kettő	szn	41		mivel	ksz	38
	megáll	i	41		pénz	fn	38
	nő ¹	i	41		teher	fn	38
	nyom ²	fn	41		terem	i	38
	oszlop	fn	41		Terézia	fn	38
	rét ¹	fn	41		vezet	i	38
	tó	fn	41		vigyáz	i	38
	többé	hsz	41	530-541	békesség	fn	37
481-492	hajdan	hsz	40		csuda	fn	37
	hold	fn	40		egyéb	nm	37
	homály	fn	40		forrás	fn	37
	húség	fn	40		igen ¹	hsz	37
	hűvös	mn	40		kék ¹	mn/fn	37
	kezdő	mn	40		kisasszony	fn	37
	liget	fn	40		mennyi	nm	37
	piros	mn/fn	40		mosolygó	mn	37
	saját	nm/fn	40		nyár	fn	37
	szám	fn	40		reggel	hsz/fn	37
	szék	fn	40	542-558	torok	fn	37
	szél ²	fn	40		azonnal	hsz	36
493-510	ártatlan	mn/fn/hsz	39		belől	hsz/nu	36
	echó	fn	39		beszél	i	36
	égi	mn/fn	39		eső ¹	fn	36
	ér ²	i	39		fejér	mn/fn	36
	felvesz	i	39		forró	mn/fn	36
	hová	hsz	39		hány ²	nm	36
	játszik	i	39		harag	fn	36
	jel	fn	39		ímé	msz	36
	jut	i	39		irigy	mn/fn	36
	kies	mn	39		királyi	mn	36
	kövér	mn	39		leszáll	i	36
	Mars	fn	39		levél ¹	fn	36
	messze	hsz/mn	39		nóta	fn	36
	óra	fn	39		tetszik	i	36
	paripa	fn	39		visel	i	36
	patak	fn	39		von ¹	i	36
	pompás	mn	39	559-576	arra	nm/hsz	35
	trombita	fn	39		asszony	fn	35
511-529	azzal	nm/hsz	38		cél	fn	35
	bokor	fn	38		Duna	fn	35
	bolond	mn/fn	38		ekkor	hsz	35
	emel	i	38		enged	i	35
	ezen	nm	38		felséges	mn	35
	fájdalom	fn	38		francia	fn/mn	35
	hiába	hsz	38		gyönyörű	mn	35
	kap	i	38		hever	i	35
	kész	mn/hsz/fn	38		hív ¹	i	35
	magas	mn	38		illat	fn	35
	meglát	i	38		lám	msz	35
	minthogy	ksz	38		meleg	mn/fn	35

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
	pont	fn	35		barlang	fn	32
	repül	i	35		barom	fn	32
	szükség	fn	35		csupán	hsz	32
	tető	fn	35		emberi	mn	32
577-594	a ²	nm	34		fekete	mn/fn	32
	azonban	ksz/hsz	34		férj	fn	32
	bocsát	i	34		hamar	hsz/mn	32
	foly	i	34		homlok	fn	32
	hatalmas	mn	34		kerül	i	32
	igazság	fn	34		közé	nu/hsz	32
	ír ¹	i	34		négy	szn	32
	jutalom	fn	34		osztán	hsz	32
	köd	fn	34		rövid	mn	32
	magzat	fn	34		sírhalom	fn	32
	meg ¹	ksz	34		sokszor	szn	32
	megvet	i	34		többi	mn/fn	32
	mennykő	fn	34		vezér	fn	32
	nektár	fn	34	640-653	Carnevál	fn	31
	örökre	hsz	34		egyszerre	hsz	31
	tüzes	mn	34		előre	hsz	31
	vajha	isz	34		ezzel	nm/hsz	31
	zefír	fn	34		felel	i	31
595-619	akár	hsz/ksz	33		gyümölcs	fn	31
	barna	mn/fn	33		hint	i	31
	bíbor	fn	33		hull	i	31
	csepp	fn	33		közép	fn	31
	éjszaka	fn/hsz	33		nyomorult	mn/fn	31
	ellen	nu	33		palota	fn	31
	félelem	fn	33		panasz	fn	31
	felkél	i	33		tag	fn	31
	friss	mn	33		túl	hsz/nu	31
	fű	fn	33	654-674	elvész	i	30
	halom	fn	33		eszik	i	30
	harmat	fn	33		félleg	fn	30
	holmi	fn/nm	33		Ferenc	fn	30
	hús	mn	33		franc	fn	30
	isteni	mn	33		halálos	mn	30
	kiált	i	33		itten	hsz	30
	megmond	i	33		korona	fn	30
	mellette	hsz/nu	33		környék	fn	30
	mindenik	nm	33		levegő	fn	30
	örvend	i	33		lévén	in	30
	rettentő	mn/hsz/fn	33		mulat	i	30
	siet	i	33		néma	mn/fn	30
	szed	i	33		pap	fn	30
	tenni	in	33		pokol	fn	30
	zápor	fn	33		Somogy	fn	30
620-639	alszik	i	32		születik	i	30
	amott	hsz	32		tarka	mn	30
	asztal	fn	32		titok	fn	30

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
	ujj	fn	30		dühös	mn	27
	vivát	isz/fn	30		elvesz	i	27
675-699	amidőn	hsz	29		felől	nu	27
	csakhog	ksz/hsz	29		gondol	i	27
	ejt	i	29		jámbor	mn/fn	27
	eljön	i	29		kellemes	mn	27
	érzékeny	mn/fn	29		közel	hsz/fn	27
	észak	fn	29		magános	mn	27
	evoé	(gör)	29		módi	fn/mn	27
	fal ²	fn	29		nyög	i	27
	fog ³	fn	29		omlik	i	27
	hatalom	fn	29		személy	fn	27
	hiba	fn	29		unoka	fn	27
	hó ¹	fn	29		villám	fn	27
	készül	i	29	737-765	bizony	hsz	26
	könnyű	mn	29		eddig	nm/hsz	26
	körülötte	hsz	29		eltűnik	i	26
	lánc	fn	29		fekszik	i	26
	lebeg	i	29		fenék	fn	26
	mosolyog	i	29		hosszú	mn	26
	számára	nu/hsz	29		inkább	hsz	26
	szózat	fn	29		keserv	fn	26
	tekintet	fn	29		késő	mn/hsz/fn	26
	tündöklik	i	29		legény	fn	26
	vala	si	29		mérges	mn	26
	véres	mn	29		miolta	hsz	26
	zászló	fn	29		néha	hsz	26
700-719	barátság	fn	28		oda	hsz	26
	becsület	fn	28		sárga	fn	26
	béka	fn	28		satöbbi	nm	26
	Európa	fn	28		sóhajtás	fn	26
	gyomor	fn	28		sokáig	hsz	26
	ide	hsz	28		szán ¹	i	26
	innen	hsz	28		száraz	mn/fn	26
	istenhozzád	fn	28		szépen	hsz	26
	keserves	mn	28		szerez	i	26
	kísér	i	28		tanács	fn	26
	láthat	i	28		tele	hsz/mn	26
	látván	in	28		tő ¹	fn	26
	Laura	fn	28		ügyis	ksz/hsz	26
	ős	fn	28		vak	mn	26
	pompa	fn	28		veres	mn/fn	26
	szül	i	28		viola	fn	26
	tör	i	28	766-789	bér	fn	25
	valaki	nm/fn	28		elébe	hsz/nu	25
	végtére	hsz	28		énhelyettem	hsz	25
	vetés	fn	28		fészek	fn	25
720-736	ágy	fn	27		fogva ¹	nu	25
	betölt	i	27		gondolat	fn	25
	deli	mn	27		jövel	msz	25

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
	jövendő	mn/fn	25		tudomány	fn	24
	képzeli	i	25		tündöklő	mn	24
	különben	hsz	25		utoljára	hsz	24
	látás	fn	25		váll	fn	24
	leng	i	25		végső	mn	24
	megszűnik	i	25		volt ¹	si	24
	mord	mn	25	829-865	abba	nm	23
	német	mn/fn	25		ábrázat	fn	23
	oltalom	fn	25		ámbár	kszi	23
	ősz ²	mn/fn	25		anglus	mn/fn	23
	régen	hsz	25		beszéd	fn	23
	szemlél	i	25		bűn	fn	23
	szokás	fn	25		egy-két	szi	23
	társ	fn	25		előbb	hsz	23
	tartomány	fn	25		fénylik	i	23
	testvér	fn	25		forog	i	23
	vénség	fn	25		fűst	fn	23
790-828	ajtó	fn	24		hajó	fn	23
	Árpád	fn	24		halvány	mn	23
	bajnok	fn	24		haszon	fn	23
	bosszú	fn	24		hazafi	mn/fn	23
	csendesség	fn	24		hogya	kszi	23
	fagyos	mn	24		hószín	fn/mn	23
	fűz ¹	i	24		kedvel	i	23
	gyakorta	hsz	24		kétség	fn	23
	haj ³	isz	24		kívül	hsz/nu	23
	halhatatlan	mn/fn	24		könnyen	hsz	23
	József	fn	24		küld	i	23
	juss	fn	24		megvan	i	23
	kérd	i	24		mellé	nu/hsz	23
	kiáll	i	24		némely	nm	23
	követ ¹	i	24		okos	mn/fn	23
	leányka	fn	24		onnan	hsz	23
	megmutat	i	24		ont	i	23
	méh ¹	fn	24		örökös ¹	mn	23
	méltóságos	mn	24		paraszt	fn/mn	23
	mintha	kszi	24		példa	fn	23
	Nitze	fn	24		pillantás	fn	23
	öt	szi	24		puska	fn	23
	pohár	fn	24		ragyog	i	23
	rab	fn/mn	24		rakás	fn	23
	remek	fn/mn	24		talp	fn	23
	sajnál	i	24		távol	hsz/fn	23
	század ¹	fn	24	866-897	bágyadt	mn	22
	Széchenyi	fn	24		becses	mn	22
	szerető	mn/fn	24		bezzeg	hsz	22
	sziget	fn	24		bilincs	fn	22
	tehet	i	24		biztat	i	22
	teljes	mn	24		fed	i	22
	tetem	fn	24		felel	i	22

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
	felette ¹	hsz/nu	22		ősz ¹	fn	21
	görbe	mn/fn	22		pajtás	fn	21
	görög ²	mn/fn	22		pásztor	fn	21
	Helikon	fn	22		rossz	mn/fn	21
	Hímen	fn	22		síralom	fn	21
	húr	fn	22		sóhajt	i	21
	imád	i	22		szabadság	fn	21
	íz ²	fn	22		szag	fn	21
	jajgat	i	22		szándék	fn	21
	koszorú	fn	22		szekér	fn	21
	lakos	fn	22		szerént	nu	21
	Lili	fn	22		szikra	fn	21
	megett	nu	22		szomszéd	fn/mn	21
	nehéz	mn	22		táj	fn	21
	orr	fn	22		udvar	fn	21
	ront	i	22		vendég	fn	21
	Rózi	fn	22		vétek	fn	21
	társaság	fn	22		virít	i	21
	tekint	i	22	941-985	amaz	nm	20
	temjén	fn	22		Apolló	fn	20
	titkos	mn	22		babér	fn	20
	unalom	fn	22		barázda	fn	20
	vehet	i	22		bársony	fn	20
	vígság	fn	22		bátorság	fn	20
	volta	fn	22		belső	mn/fn	20
898-940	ablak	fn	21		bemegy	i	20
	áldozat	fn	21		borzasztó	in/mn/fn	20
	bán ¹	i	21		Ceres	fn	20
	bánt	i	21		ebbe	nm	20
	borul	i	21		ékes	mn	20
	danol	i	21		elragad	i	20
	dél ¹	fn	21		Flóra	fn	20
	egyedül	hsz	21		gyász	fn	20
	élni	in	21		gyáva	mn/fn	20
	Erisz	(gör)	21		gyors	mn	20
	hajdani	mn	21		helyett	nu	20
	hála	fn	21		hosszas	mn	20
	idvez	mn	21		indul	i	20
	ifjúság	fn	21		íz ¹	fn	20
	innep	fn	21		jóltevő	mn/fn	20
	istenasszony	fn	21		kiszáll	i	20
	istenség	fn	21		kor	fn	20
	játék	fn	21		létel	fn	20
	kijön	i	21		majd ²	hsz	20
	kisdéd	mn/fn	21		marok	fn	20
	melyik	nm	21		mégsem	hsz/ksz	20
	nedves	mn	21		mindnyája	nm	20
	nyom ¹	i	21		muzsika	fn	20
	óhajt	i	21		nadrág	fn	20
	önt	i	21		nevez	i	20

Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás	Sorszám	Szó	Szófaj	Elő- fordulás
	ni	msz	20		készít	i	19
	olasz	mn/fn	20		köszikla	fn	19
	rejte	fn/mn	20		köz	mn/fn	19
	retteg	i	20		lányka	fn	19
	szégyen	fn/mn	20		látni	in	19
	szélvész	fn	20		lehelet	fn	19
	szerencsés	mn	20		madárka	fn	19
	szinte	hsz/ks	20		mér	i	19
	Thisbe	fn	20		mindenfelé	hsz	19
	tíz	szn/fn	20		nevel	i	19
	utazó	mn/fn	20		nyíl(ik)	i	19
	védelem	fn	20		ölel	i	19
	vész ¹	i	20		örvény	fn	19
986-1040	asszonyi	mn	19		Pindus	fn	19
	azólta	hsz	19		próba	fn	19
	bálvány	fn	19		Róma	fn	19
	balzsam	fn	19		sátor	fn	19
	beteg	mn/fn	19		soká	hsz	19
	csalfa	mn	19		szár	fn	19
	csudál	i	19		szolgál	i	19
	éget	i	19		szűk	mn/fn	19
	farsang	fn	19		tej	fn	19
	felség	fn	19		tekintetes	mn	19
	gálya	fn	19		teli	hsz	19
	gonosz	mn/fn	19		újra	hsz	19
	gyöngy	fn	19		úszik	i	19
	hadi	mn	19		utolsó	mn/fn	19
	harcol	i	19		ültet	i	19
	hasonló	mn	19		vágyik	i	19
	hiszen	ks/hsz	19		vajon	hsz/msz	19
	hord	i	19		valami	nm	19
	húz	i	19		vallás	fn	19
	jövő	mn/fn	19		vitézség	fn	19
	kárpit	fn	19				
	kelet	fn	19				

Rövidítésjegyzék

(ang) = angol szó
fn = főnév
(fr) = francia szó
(gör) = görög szó
hsz = határozószó
i = ige
ik = igekötő
in = igenév
isz = indulatszó
ksz = kötőszó
(lat) = latin szó
mn = melléknév

msz = mondatzó
ne = névelő
(ném) = német szó
nm = névmás
nu = névutó
(ol) = olasz szó
Ö = összetétel
si = segédige
(sp) = spanyol szó
(szl) = szláv szó
szn = számnév

A, Á

a¹ fn

1. Alsó nyelvválású, hátul képzett, ajakkerekítéssel rövid magánhangzó. *Nem méltóztatik ő ki-mondani a' szót, A[z] u-t o-nak mondja, ~nak teszi az o-t* (194/12). *A'! Kit szeretsz?* (330/621, 623) **2.** Az *a* hangnak írásjegye sorzámnév helyett. *A) A' tavasz leszáll* (397/8). *A)* (397/12, 16, 23, 27). *anak* (58/12).

a² nm

1. Imént említett, a már ismert személy/dolog. *Ennek örök Márvány oszlopot irat ~'* (192/56). *Ez a' szép, a' rövid utat keresi ~'* (126/24). *Mivel áldott férjnek bízalak kezére, Én érettem ~' lesz életed vezére* (210/106). *Miért jajgattok, és mi szomorúság ~'?* (214/50) **2.** *⟨Helyzetben adott dologra utalva.⟩ Miért jajgattok, és mi szomorúság ~'?* (214/50) **3.** *⟨Előzményre utalásként.⟩ Egy angyal se énekeljen Nekem ottan semmi ~'* (269/36). **4.** *⟨Vonatközi mm-tal meghatározott dologra való utalásként.⟩ Szűnjék sűrűn hulló könyveid zápora Mert a' hová megyek, az égi tábor ~'* (212/100). *Légy hív őrzője, hogy ebből meg tessék ~' Hogy ez élet csak a' szeretnőse játéka* (210/59). — *Ha Héróssá szeretnéd Hogy légyek, engedd meg hogy ~' lehessek* (170/70). *Ollyan szerencsés több, van é? Van é? 's ha van, Ki ~'?* (278/40) ~ (209/94), ~' (26/9, 58/19, 92/323, 111/107, 114/481, 124/5, 126/30, 50, 169/149, 191/41, 239/223, 267/18/6, 310/52, 317/177, 326/28, 330/59, 901, 1780, 330/164/9, 358/38, 413a/894, 438/41), A' (330/705).

a³ ne

1. *⟨Már említett személyt/dolgát jelentő köznév előtt.⟩ Halálát ~' népek siratják* (225/

(9)

141). *Serkentés ~' Múzsának* (255/0). *A ki általment ~ szélvészén, Bár elment ~ vad szél egészen, Még is fél, és bár ~ partra vert, Hányja szemét s nézi ~ tengert* (460/147-150). **2.** *⟨Jelzős köznév előtt.⟩ Az a boldog Kor eszébe Asszonyágodnak jut é* (392/29). *Ezt minap eggy jámbor Magyar énekelte; S benne ~' huszadik századot képzelte* (203/34). **3.** *⟨Birtokos szragos szó előtt.⟩ Ez az ~' Jóltevőnk, melyet ha megvetünk, Életet hazudó halál lesz életünk* (225/37). **4.** *⟨Birtokos jelzős szókapcsolat előtt.⟩ Ezen kívül ~' Tengernek Több betyár Istenei, Kik e' Gulyánál hevernek 'S A' Thetis gyermekei, Perge katzajjal követék Ő Felségét úsztában* (231/299-302). **5.** *⟨Tulajdonnév előtt.⟩ Az én Lillám enyém léssen, 'S én ~' Lilláé leszek* (443/68). *Jer, tekintsd meg e' virágos Kerteket, Hol bocsát ~' Hóld világos Színeket* (183/24). **6.** *⟨Jelzős tulajdonnév előtt.⟩ Míg tüzes szemem sokára Rá akadt ~' szép Lillára* (447/38). **7.** *⟨Az utána következő szó elején levő mássalhangzó geminálódik.⟩ Így ifjúságodbann míg bírsz Venusi képpel, Míg rósás száddal tsókolod akkezit A sszép szűzeknek* (38/8).

A. 1. Ádám

à (fr)

3) *À la Titus:* Titus módjára. *À la Titus nyírt hájának Bodrozott frisurája Bársonyos Figarójának Nem tér könnyen alája* (231/339). *A propos!* (266/1) ~ (330/85).

á, á hsz

1) *⟨Tagadást kifejező határozószó.⟩ — 's én ne szóljak érte? Á! á! — az nem lehet* (330/825).

Aba fn (2)
Személynév. *Vitéz ~knak Léthe' Kódébe dültt Királyi házát fényre hozod megint* (445/61).
~nak (445/233/5).

abba nm (23)
1. *⟨Az az nm -ba ragos alakja.⟩ És ~ a' maga Isteni szerelmét szentül bé óltotta* (231*/123/6). 2. *⟨Utalószóként.⟩ És ha egy részt tiszta Szívem Abb' az inneplésbe vész Mellybe két valódi Hivem Költsönös vígságba lész* (249/66). 3. *Abban. TÉL szállt fagyos jegével Szívedbe, 's ~' semmi rés Nem ég Amor' tüzével* (182/13). *E' virágot szép öledbe Vedd be és míg ~ lész Hivedis jussék eszedbe* (249/50). *abb'* (309/65, 310/63, 313/39), *abba* (77/76, 103/2, 123/71, 266/39, 314/28, 315/12, 340/14, 342/3, 346/7, 377/33), *Abba* (304/50, 347/24, 413a/384, 751, 835), *abba'* 333/7).

abbahagy i (2)
Nem folytat tovább. *'S hogy fel találjam ötet Semmit se hagytam abba* (185/23).
abba hagyja (309/32).

abban nm (9)
⟨Az az nm -ban ragos alakja.⟩ *A port 's az ~ kevélyen mászó férget neveti* (111/14). *Hogy annak minden Forgása, Baja tsak abbann végződik* (244/14).
~ (77/235, 330/247, 2010, 454/806), *Abban* (211/64, 435/50, 452/54).

abból nm (12)
⟨Az az nm -ból ragos alakja.⟩ *Hejh jó ízűt eszem ~* (169/161). *A' haboktól maradt még annyi jószágod, Hogy ~ boldogul élheted világod'* (202/120). *A' mit tsak útkban a' földön találunk, Abból irtóztató prédálást tsinálnak* (267/82). *Kedvel szívem egy szép Legényt, De nem vár ~ vőlegényt* (309/106).
~ (134/8, 185/169, 190/84, 91, 447/8, 454/68, 776), *Abból* (217/67).

abc fn (1)
Betűrend. *Megbóldogultt T. T. Budai Ferentz Ur, a' régi Magyar Nagy embereknek életét és tetteit leírta Abc szerint azon könyvében* (442/221/2).

Abdiás fn (1)
Bibliai név. ⟨A tizenkét kisebb próféta egyi-

ke.⟩ *Ád kegyes ~t, kegyes Esdrásokat, Törésre állt Mózsést, Istenes Papokat* (225/117).

Abélard fn (1)
Családnév. ⟨Pierre Abélard (1079—1142) francia szerzetes, skolasztikus bölcslő, költő.⟩ *A' hol kevesebb bánattal Néz ~ hivére Heloist jobb foganattal tanítja Szerelmére* (297/66).

Abid fn (1)
Helynév. ⟨Abydus: kikötőváros a Helleszpon-tus déli partján.⟩ *Továbbá ugy kell vigyáznunk az Arktúr tsillagára... Mint a' szeles tengereken utazó hajósoknak Környékén, a' tsigás ~ és Pontusi partoknak* (213a/219).

Abila fn (1)
Helynév. ⟨Gibraltári hegy.⟩ *Láttam még iszonyú nagyságú köveket, Tíz ember is alig bírná fel ezeket, Roppantak valának, mint a' miket maga Herkules Abila' 's Kalpénál faraga* (237/110).

ablak fn (21)
1. Épületek falában üvegezett táblákkal elzárható nyílás. *Melly szörnyű kár! egy szél pénzem' el rablotta, Lantornás ~om' ketté szakasztotta!* (189/30). 2. Ablaküveg. *Ugattak a' pudlik; ajtó, ~ zörgött* (330/1472). *Egy szép tavaszi éjszakán Zörgettek Jantsim' ~án* (429/4). 3. Virradat, remény. *Örvendj, hogy elmúlván a' setét éjszaka, Meg nyílt a' napkelet' bársonyos ~a* (203/22). *Derítsd ki Házunk' ~át Te nyájas égi Jel!:* adj reményt! (230/17) 4. *A szív ~a:* őszinte kitárulkozás. *A' bú gyenge rebegéssel nyissa-meg szád' ajakát El-lágyult szíved roskadó tárházának ~át* (162/12). 5. *Beszól az ~on:* üzen. *A' többek közt, hogy bé szóltál ~omba, Én is jót kívántam Néked* (235/33). 6. *Hámán ~a:* akasztófa. *Ha valaki meg öl egy embert magába, Függesztik a' Hámán szellős ~ába* (192/52). 7. Szemhéj. *Haldokló szemei a Thisbe nevének Hallására egyszer fel emelkedének De ~ait a halál erőszakja Örökös álomra tsendesen bé rakja* (77/273).

~a (81/22, 238/94), ~om (6/28), ~tokat (139/24), ~ok[at] (139/21), ~ba (317/250, 251), ~ába (231/99), ~on (330/466), ~án (112/4,

330/1852), ~ára (312/25).

Ö: vak~.

Ábrahám fn

(5)

Személynév. (Bibliai pátriárka.) *Az Úr tinéktek is adjon mindenenek, Vigyen az ~' keblébe titeket* (217/120).

~ (310/64, 336/64), ~' (268/156), ~nak (225/1).

abrak fn

(2)

Szemes takarmány. *Majd derék paripájának Jó ~ot adatok* (231/400). 'S a' két lovatska is ~ot kaphatott (330/1828).

ábrándozik i

(1)

Finoman szól. *Most egyedül ~ egy vagy két hang, Majd pedig egybezarva zsibonganak 's a' megeresztett Trombita-dob-sípszó harsog, kopog, énekel, ordít* (400/83).

ábrázat fn

(23)

1. Emberi arc(kifejezés). *Durva tekintettel szemeit forgattya tüzessen Ördögi ábrázattya mutat vad tigris képet* (36/2). *Vigyázz! ha a hízlekedő Rád mosolyog: olly Tükör Ő, Kit mindig készen talál, Színén lefestve láthatod Saját rózsás ~od* (364/5). *Hogyhogy, drága Barátim! Miért vagytok szomorú, 's levertt Ábrázattal?* (454/709) 2. Vminek a kinézete, külleme. *A ragyogó napnak díszes ábrázattya Magát a' kékellő égen mutogattya* (10/1). *Leszállott a' Vallás. Óh szentségnek Attya! Mennyei sugárral fénylett ábrázattya* (225/54). 3. Forma. 'S Ímé bika Istensége A' Tükör előtt meg állt. *Nézte újj ábrázattya Magát* (231/167). 4. Réteg, rész. A' víz' felső ~ja *Öblögeti a' fűzfát* (397a/1073).

~ (28/10, 61/cím, 254/cím), ~ja (191/37, 313/76, 397a/489), ábrázattya (14/10, 56/62, 201/10), ~ját (220/32), ~ba (266/17), ~ján (397a/1139), *Ábrázattján* (202/70), ~ra (336/33), ~tal (6/5, 189/11).

ábrázol i

(1)

Megjelenít, leír. *Míg az ördög büszke Lelkét 's tetteit ábrázollja, Minden betűit fekete festékel mázollja* (216/17).

Ik: ki~.

abroncs fn

(3)

1. Kör alakú pálya. *Hol a' szélyel szórt Világok kerengnek abrantsokbann* (162/40). 2.

Légekör. *Menj kis Madár! menj, hogy szíhasad A' felsőbb abrantsok' hevét* (417/34).

abrantsait (111/76).

abrosz fn

(2)

1. A világ ~a: a föld képe/felülete. *Musák! most olly helyen elmélkedem, a' melly A' Világ' ~án legcriticusabb hely* (313/72). 2. Térkép. *Mit szóltok erről Hétmogorok? Ti kik Tátor' havassán tábori ~ok 'S nézőtsövek nélkül jövétek E' Kanaán mezejére győzni?* (418/50)

Absolon fn

(2)

Személynév. (Őszösvetségi személy.) *Frizérozott hajad hosszan fedi nyakad: Még ez, szép ~! hátha tserfán akad* (254/34). ~ (61/46).

Abydus l. Abid

académia l. akadémia

acél fn

(6)

1. Keményre, rugalmasra edzett vas. *Ez is nem sokára, bár atzél vólna is, Eggy rakás agyaggá változik maga is* (201/57). 2. Acélból készült szerszám puska elsütéséhez. *Ekkor a' tolongás- és a' nagy lármára Csattantom atzélom puskám kovájára* (239/204). 3. Acélból készült ék. *Akkor éltek Atzéllal, 's a' zörgő fűrészekkel, (:Mert hajdan a' Szilánkos fát hasították ékekkel:)* (413a/161). 4. Kard. A' fontot lenyomja a' hamisság czélja 'S viasszá válik az Astrea atzelja (453/220). *atzél* (34/3), *atzélt* (413a/67).

acélfog fn

(2)

Erős fog. *Atzél fogak márvány ínyében pengenek, Minden elmúlándót rakásra őrlenek* (237/63). *atzél foga* (111/38).

acéliny fn

(1)

Erős íny. *Látom lábod alatt a' letiportt halált — Ni, mint küzdik az Éj' rettenetes fija! Mint tajtékzik atzél inye, 's eszén kívül Mint ordítja kiverett fogát* (338/23).

Acerra fn

(1)

Helynév. (Nápoly melletti város.) *Illyen a' gazdag Kápua, és a' Vesuv' környéki, 'S az ~t elpusztító Claniusnak mellyéki* (413a/755).

- Achelous** fn (1) Folyónév. <Aetoliának egyik fő folyója.> ~ vizébe *A feltalált szőlő levét vegyíti jó kedvébe* (413a/9).
- Acheron** fn (1) Folyónév. <Az alvilágot körülvevő folyó.> *Boldog ki meg esmerhette minden dolgoknak okát És pillantás nélkül nézi a' félelem homlokát, Ki a' meg kérlelhetetlen fátumot összevázta 'S a' fűveny ~ zörgő neszt meg sarkantyúzta* (413a/1049).
- Acheus** fn (1) Személynév. <Görög mitológiai alak.> *Akhéus szekere: acháj görög olimpiai játékok diadalmi szekere. Nem nyer Isztumusi próba közt Bajvívó nevet az; sem diadalmasan Nem húzandja serény lova Achéus szekerén* (328/6).
- Achilles** fn (8) Személynév. <Görög hős.> *Azomban Ámor is a' hartz' közepében, Ákhillesként nyargal hadiszekerében* (330/1408). *Akhilles* (113/26), *Ákilles* (170/53), *Akhillest* (215/47), *Akhillesnek* (111/34), *Ákillesnek* (170/12), *Ákillesre* (170/50), *Áhill* (403/40).
- Achitofel** fn (1) Bibliai név. <Dávid király tanácsadója, aki átpártolt Absolonhoz.> *~ek: árulók. De tudom én, csak várjanak, Mit kell tsinálni velek, Hogy mind meg bolonduljanak Amaz ~ek* (114/58).
- Achmet** fn (1) Személynév. <II. Achmed szultán (1643—1695.) Űl az ~ Zultán kevéj tronusábann Gyönyörködik szeme sok tífzraságábann (9/17).
- Acroceraunia** fn (1) Helynév. <Az epiruszi partnál elnyúló magas bérc.> *'S térj ki az ~któl: térj ki a viharok, veszályok elől. Ne hajts a' Szírének szavára 'S térj ki az ~któl* (445/72).
- acta**¹ (lat) (1) Cselekedet, tett. *Acta iam demonstrarunt: cselekedetei már bizonyították. Practice a' mindennapi Tapasztalás és a' Papi Acta iam demonstrarunt* (92/336).
- acta**² l. akta
- actor** (lat) (1) Felperes. *Fogják tehát az Actorok, A' Pápá-* *hoz indulnak, Uttzu a' sok Prókátorok Mind ki felé nyomulnak* (92/204).
- actu** (lat) (1) Nyomban, mindjárt. *Hogy a' Rendek el oszlának, Actu lárma támadott* (92/23).
- acuo** (lat) (1) Élesít. *Vinum acuit Ingenium* (219/cím).
- ácsorgó** mn (1) Bámészkodó. *Minden útnak kimérése egyenlő számmal essen, Ne tsak hogy holmi átsorgó elmét gyönyörködtessen* (413a/819).
- ácsorog** i (2) 1. Várakozik. *Mások a' tengert lapáttal verdesik, fegyvert fognak, A' Királyok tornáztiba tolongnak, átsorognak* (413a/1061). 2. Nézeledik. *Majd a' rendtartó Méheknél Kedvetelve átsorog, 'S érzi hogy az embereknel Az ország nem így forog* (456/62).
- ad** (lat) (1) ~ *Sextam Mai* május 6-ára (114/301).
- ád** i (211) 1. Vki nek a kezébe, keze ügyébe tesz vmit. *Két Daemon, melly minden szépet jót feldúlát. Melly a' Kegyetlennek botot ~ a kezébe* (313/61). *Kézről kézre adák egymásnak a' Vének* (330/635). 2. Használatra, felhasználásra átnyújt, eljuttat. *Mit adsz enni? — Annyit, a mennyit vehetek* (330/624). *Ott adott helyt Calliopédnak ama' Nagy-ember* (439/35). 3. Ajándékoz, adományoz. *M. Rhédey Lajos az nap, 's azon Végre 10000 fl ~ (445*/233/4). Adj, a' mit az udvar adott Tasszóninak, Egy füge is betses lesz Csokonaynak* (382/33). *'S az öreg szolgának egy pohár bort adtak* (330/1772). 4. Fizetesképpen átenged, fizet. *Itt Comenzióba adnak egy kúp nádat* (233/67). *Sok Gavallér pénzt is adott a' Spionnak* (330/1307). *És fog adni dupla bért, Vakmerő rablásodért* (257/197, 199). *Nagy sokára, hogy ki fűtta már magát az agg Madám: Gazra fektetett; de pénzem néki mind ezért adám* (161/28). 5. Ellenszolgáltatásképpen átenged, ajánl. *Mondják meg, hogy a' ki lovat szeretne tserélni, mék? Derék ló ez a' mit adok. Homerus is ezen járt* (358/47). *Azért te is helyette add Cserébe' szívedet* (278/27). 6. Hatalmába juttat, hozzárendel. *Ki is állt nyúlób-*

rös Szalupban a' Dada; Melléje Dorottya még kilentzet ada (330/1088). Semmi! külömben is én magam' a' Madám Tétishez örökös követőül adám (219/90). **7.** Szolgáltat. 'S minden virág koronát ~ Hogy tégyen királynéjának (148/15). Ha mézet ~ is a' Méh, Fülánkja néha megcsíp (411/3). Maga a' föld bő nedvet ~ a' plántált olajfának (413a/972). **8.** Vkiire/vmire ~ vmit. Szűz nyakadba Flóra gyenge Bársonyos palástot ~ (249/8, 448/8). Miért szállsz ama' puszpángokra? Hiszen nem a' víg Kikelet Adott még új kantust azokra (426/7). **9.** Vmire szán/szentel vmit. Tanuló elméjét Kalmárságra adta (222/28). **10.** vál Nem ~ kérésemre tán üres kosarat. Nem ~; szemeikből olvastam előre (330/838–9). A' népnek megkímélt vére Bíbor bélést ~ alá (400/38). Szívet adott ezzel minden katonának (267/190). **11.** Létrehoz, terem. A' Jehova' Lelke lakozik veletek, Ad kegyes Abdiást, kegyes Esdrásokat, Törésre állt Mózesst, Istenes Papokat, Ad Superintendenst a' millyet tsak kértek (225/117–9). Kiket a' nemzetnek és a' két Hazának A' biztató Egek gyámolul adának (313/130). **12.** Nevel. Az asszonyi Nemnek e' köz ditsérete Az anyáké valyon magoké lehet e'? Ha hív nevelőji a' nyert magzatoknak, És hasznos tagokat adnak hazájoknak (212/34). **13.** Előidéz, okoz. Tsömört ~ az édes, ha sok: De ezek nem únalmasok (134/133). Eggy tsal-fa kis vigyorgás Új lángot ~ azoknak (185/138). Most olly áldott nappá tette, Melly fényt és életet ~ (400/22). Az édes bor kedvet másnak is tám adott, Mert láttam, jó kedve másnak is támadott (228/7). **14.** Lehetővé tesz. De még az Isten módot ~ — Tudom hogy ~ — Kimentlek én (333/49–50). 'S helyt ad a' hátráló fénynek a' Kutya elhunytával (413a/229). Adnak é a' magát meg-únt természetnek Újulást (197/49). **15.** Hozzájuttat vmihez. Ah e' jó Magzatnak és e' jó Atyának Országlása lelket ~ a' két hazának (259/264). Ki ~ a' sok örvendésre, Ki ~ a' vers éneklésre Annyi erőt már nekem? (308/4–5) Rakás Aranyaid tőled el maradnak, Csak egy öltönötskét 's egy oszlopot adnak (209/74). Adná az Ég! (302/34) **16.** Mutat, tanúsít. Nagyobb méltóságot ~ a Magyar mente (82/8). Tőlünk oh Magyarok!

nemetek tsak ezekbe különböz: Hogy ti fejé-rebb színt, mink feketébbet adunk (356/14). Ha ő goronhanggal agyarkodik te rád: Nevesd el magadat; 's azonnal hátat ~ (191/52). Sőt derék Eszének, 's igaz Jóságának E' Város Nagyjai bőv példát adának (222/32). Te fogsz példát adni mindazoknak (259/238). **17.** Közöl, mond. Olly borzasztó titkot ~ tudtára annak Melyből rá milliomm kétségek rohannak (453/71). Ott Állapotját mind eszére adta (170/51). **18.** Kezet ad: **a)** eljegyez. Tsak most adott kezet egy szép Kis-Asszonnak (330/156). **b)** megigér. De végre szép kezét ám Adá Hítzálogbann (158/36). **19.** Azt a cselekvést végzi, amelyre a mondat tárgya utal. Jelt ~ a' ké-mény mellől (114/636). Gyomrunknak új erőt ~ a' korhel leves (197/64). Ímé tanátsot ~, melyet kövessetek (211/79). Leg-gyengébb 's leg-szívre hatóbb hangot ~ rezgő lantja (216/14). Szádra szám egy gerjedelmes Csókot ~ (285/58). Mert jutalmat illyen Szíves-ségnek nem adsz (176/96). 'S Nem adunk a' családradságnak Isteni tiszteletet (231/489). Hogy verseim néked illy ditsérést adnak (193/50). Haragomba illyen erős törvényt adék (239/240). Magad adtál okot ilyen gondolatra (233/7). Még minekelőtte a' halandó néked Nevet adott volna, állt Királyi széked (337/6). Adj kegyelmes választ hív rabodnak Mondd Szeretlek (272/26). ~ (176/73, 212/89, 237/54, 241/20, 249/20, 256/6, 35, 266/51, 330/574, 413a/780, 986, 994, 448/20, 452/66, 454/199, 434, 456/74), adok (99/17), adsz (293/6, 389/110), Attz (27/7), adnak (56/26, 209/1, 330*/154/4, 239/144, 413a/514, 983, 453/30), adék (161/22, 185/184), ada (114/900, 330/1155, 341/47), adának (77/168, 453/254), Adtál (233/44), adott (197/78, 198/44, 200/55, 217/102, 239/220, 283/8, 330/1100, 341/16, 368a/139, 385/7, 389/105, 413a/168, 454/229), Adott (330/1333), adtatok (90/12, 245/5), adtak (134/51, 245/39, 257/102, 330/94, 330*/149/3, 330*/188/7), adtanak (358/34), adott (106/22, 111/74, 124/10), Adott (135/31, 33), adott volt (176/51), fog adni (257/199, 358/24), fogunk adni (194/22); adom (140/11, 330/1457, 344/10, 433/71), adod (413/37, 460/126), adja

(202/26, 330/404, 454/693), *adjuk* (257/133), *adják* (358/54), *Adják* (213/84), *adá* (247/22), *adtam* (272/12, 275/8), *adta* (189/8, 209/95, 293/3, 337/161), *Adta* (258/78, 317/132), *adták* (77/193, 140/12), *atták* (80/5). — *adnék* (169/95, 330/1657), *adna* (12/24, 169/98, 238/115, 368/24/20), *Adna* (192/59); *adnám* (306/162). — *adjak* (308/41), *adj* (126/32, 58, 135/28, 28, 30, 266/69, 333/62, 404/6, 430/41), *Adj* (186/62, 295/18, 400/59, 405/39, 453/31, 34), *adjál* (413a/567), *Adjál* (453/29), *adjon* (217/119, 227/14, 306/231), *Adjon* (212/8, 217/143, 330/359), *adjunk* (439/59), *adjatok* (433/61), *Adjatok* (217/108, 389/33), *aggyanak* (5/11); *add* (210/37, 266/48, 278/30), *Add* (289/21), *adja* (33/12, 238/144/2), *Adja* (310/24, 25, 330/355), *adjuk* (330*/204/11) *adjátok* (259/415, 331/31), *Adjátok* (454/561), *adják* (67/25), *Adják* (330/1563).

Ö: kölcsön~. **Ik:** által~, be~, belé~, el~, elő~, fel~, ki~, meg~, össze, vissza~.

adakozás fn

(1)

Jótékonykodás. *Ezt, a' kinek szegényt segítők karjai Az ~nak voltak sáfárai, Nem hagyád életben, az asszonyi nemnek Díszére* (214/36).

Ádám fn

(8)

1. Személynév. *Te is hogy kedvet találhass Horváth ~ szívébe A' Kazintzy fájorával mennyél Horváth elébe* (111/103). **2.** Az első ember. *~ sem evett jobb ízűt A' meg tiltott almából* (169/163). **3.** *~ botja:* férfi nemi szerv, pénisz. *De abban ő rajta sem vág ki Dorottya, Hogy néki is kedves még az ~' botja* (330/248).

~ (342/25), *~ja* (342/27), *~nak* (111/110), *~ra* (326/58), *A. hoz* (111/cím).

adamásszeg fn

(1)

Acélszeg. *Bellóna' markos Báttya pihenteti György' görbe kardját húsz adamás szegen* (418/18).

adamástábla fn

(4)

Gyémántkemény anyagból készült tábla. *Kiknek már Neveik a' Templom' falába' Mettzev tündöklének adamás táblába* (188/42)

Adamás táblába (15/16), *Adamás Táblába* (204/16), *Adamás Táblában* (217/16).

Ádámné fn

(1)

A bibliai Éva. *És míg Bagamérba menne A' Fakóm, igyunk egy sort, Mondván: ~ Lyánkája, Első Anyánkknak Druszája Élj Anyáddal, Élj Bátyával, Élj mi velünk, A' míg élünk* (438/45).

adás Ik: ki~. **Ö:** hálá~, kézbe~, szállás~, szám~.

adat i

(2)

Rendelkezik, hogy vkinek adjanak. *Majd derék paripájának Jó abrakot ~ok* (231/400). *~tam* (259/151).

adatik i

(3)

1. Hozzájut, úgy, hogy neki adják. *És a Furiának kezekbe adatnak* (454/474). **2.** Osztályrészül jut. *Adassék Istentől kegyelem s idvesség* (404/3). *Ha élet Tenéked még hosszabb adatott: Szóljál sirom felett tsak vagy fél szózatot* (127/45).

Ik: át~.

adattatik i

(1)

Szóbeli közlésként elhangzik. *Vödd ezödben Kegies Olvasó az Vin Gergőnc bezidit, és a' zep Vevus Isten Azzonnac is mikint történéc az ő alá-zállassa ickes Rithmusocval elődben adattatnac* (330/185/11).

adattatván in

(1)

Adattatván vkinek: vki kap. *Egy olly nagy Hazafi ~ néked, Ki Nápolyba menvén országos követnek, Ditsóséget szerzett a' Magyar nemzetnek?* (306/284)

ádáz mn

(1)

Gyülölködő, ártó szándékú. *Rettenetes, bosszús könnyek, a' mellyek az ~ Ellenségre hallát 's végső veszedelmet izennek* (258/42).

adcommata (lat)

(1)

Illendőképpen. *Igy szóllott a' Hajdú. Itt vagyunk 's ha Kata Nem bánja, elmondjuk mindjárt ~* (340/16).

addig nm/hsz

(58)

I. nm A mellékmondatban megjelölt, részletezett ideig. *Te ~ nyugszol míg én* (349/25). *Ja-vai, a' mellyek tsak ~ tartanak, Míg élünk, bennünket sokszor meg rontanak* (210/39).

Míg tsókjaid' harmatja Mézét reám tsorgatja: Lelkrem ~ létét meg nem únhatja! (109/7) ~ (5/13, 69/9, 114/867, 871, 197/46, 213/119, 214/91, 215/83, 216/38, 231/280, 403, 285/40, 304/12, 330/616, 1366, 383/9, 396/27, 413a/355, 424/63, 438/29, 454/667, 911), *Addig* (92/213, 183/12, 212/74).

II. hsz 1. Az előzőkben megjelölt helyig. *Tsak a' Veres toronyig vígy, tsak ~ óh Pégage!* (358/29) **2.** Az előzőkben meghatározott idő alatt. *Jobb volna ~ aludna, Vagy Verset írni ne tudna, Ne hazudna* (236/19). *Én ~ az egész dolgot megforralom, Kifőzöm 's egyszerre nékik kitálalom* (330/993). **3.** Az előzőkben ismert idő alatt, közben. *Az Urak pedig ~ is fogjanak karafinát Mert mindjárt tellyes pohárral köszöntjük fel Krisztinát* (310/33). **4.** Előzőleg, az említett időpontig, azelőtt. *Én ugyan bár ~ Veled nemis szoltam, De hidd-el mindenkor hív tisztelőd voltam* (235/5). **5.** A jövőben bekövetkező időpontig. *Soká jön erre Lilla, A' hitszegő soká jön, — Jer ~, édes Álom!* (351/3) **6.** Olyan hosszan, olyan sokáig. *Vajha napjaimat ~ terjeszthetném, Hogy e' boldog idő' pontját megérhetném* (306/159). *Mellynek ~ bújta setét szövevényét, Hogy végtére tzélját eltálalta benne* (217/60). **7.** *Nem ~ van ám:* ezzel még nincs befejezve. *Meg szollítom, megáll! nem felel rá, hahó Nem ~ van ám* (26/50). ~ (233/39, 239/187, 313/27, 454/118), *Addig* (33/10, 70/13, 111/116, 233/73, 235/11, 238/73, 266/11, 299/83, 310/10, 11, 330/1979, 398/9, 435/12, 441/5, 27, 454/885, 938).

Ö: *addig~*, *mind~*.

addig-addig hsz

(1) Olyan sokáig. *Vétzy és az ő flottája Addig addig tévelygett, Hogy sokára Farkasd' tája Felé el érkezhett* (317/261).

Adelgunda fn

(7) Személynév. *A vén ~ hallván e' szavakat, Dorottya' fülebe fetszenté azokat* (330/633). ~ (330/836, 917, 1003, 1174), *~nak* (330/1011), *~n* (330/822).

adhat i

(8) **1.** Adományozhat. *Mellynél nagyobb jutalmat Ő néki már nem ~ Az én hatalmam* (185/80).

2. Ellenszolgáltatásért átengedhet használatra. *Most is azért sóhajt és dűlfül magába, M'ért nem ~ja az ért árendába* (189/20). **3.** *Férjhez ~:* elősegítheti, hogy feleségül menjen vkihez. *Hogy megköszönthessem az új Asszonyokat, 'S más fársággal férjhez adhassak másokat* (330/412). **4.** Azt a cselekvést végezheti, amelyre a mondat tárgya utal. *Én ezt a' tiszteletet olyan jussal ~om, mint Horatius a' magáét* (432*/206/7). *Ezt láttuk; 's tsak azért jöttünk udvarodra, Hogy azt, a' mit láttunk, adhassuk tudodra* (225/134). ~ (201/37, 202/128). — *adhasson* (259/278).

Ik: *elő~, ki~*.

adieu (fr)

(9)

Isten veled. *Hanem még ma, míg a' késő hajnal kijő: Nálad hálok Bakhus! ' de holnap Adió* (219/92). *Fejét meg tsóválván mondott Egy keserves Adieut* (114/825). *Adieu* (228/25, 25), *Adió* (317/242), *Ádió* (133/58, 64), *ádjó* (287/51), *ádijót* (85/36).

adjudant (ném)

(2)

Segédtszt. *Bűrbő, Criőr Adjudántja, Látván estét Urának, Meg áll, sárkányát fel rántja Mérgébe pisztolyának* (114/700). *Adjudantjának* (330/1196).

Admet fn

(1)

Személynév. (Admétosz thesszáliai uralkodó.) ~' nyájától Apollójokat Nem várták úgy tanítványi... *Mint a' miként esdeklének Eddig az óráig Fiai e' kis Tempének Hozzád Göttingáig* (220/17).

adni in

(15)

1. Előidézni. *Olly orvos az álom melly erőt tud ~* (8/12). **2.** Helyezni. *Kik fénys Koronát kívántatok ~ fejembe; Ím karotok közzé most könyörögve jövök* (259/435). **3.** Szállást ~: befogadni. *Még sints azért tsak egy is Közületek, ki néki Szállást akarna ~ Hószín, de kő melyében* (185/52). **4.** Nyitni. *'S nem akarván egy is útát ~ másnak* (267/77). **5.** Átengedni. *Csökliek! nem akarjátok ~ nekünk a' Papot?* (326/22) **6.** (Visszaható) magát átengedni. *Oh, Vénus' terhes igája! Hogy kell magam' adnom alája?* (175/2) **7.** Azt a cselekvést végezni, amelyre a mondat tárgya utal. *Könnyebb számba venni a' tenger tseppjeit,*

Könnyebb a' zöldellő fáknak leveleit, Mint ezen kérdésre ~ feleletet (210/11). Jószágomról tehát rendelést kell ~ (330/1536).

~ (209/62, 215/92, 273/29, 432/38); adnom (175/32, 412/2, 36).

Ö: kölcsön~. **Ik:** által~, közre~, meg~, vissza~.

adó¹ in

(4)

1. Létrehozó, teremtő. Az el erőtlenült öregek számára Rengő böltsőket kék tsinálni sokára, Mint régen az annyát sirató Memnonnak Múlándó életet ~ vén Tithonnak (213/66). **2.** Nyújtó, szolgáltató. Bennetek, óh ti nemes Magyarok, tsak bennetek érzem A' segedelmet ~ hajdani lelket, erőt (259/446).

~ (331/4, 397a/624).

Ö: élet~, hálá~.

adó² fn

(3)

1. Győztesnek fizetendő összeg, sarc. Budán vét majd véget betses törvényünknek, Ott fog szabni ~t ditső nemzetünknek (267/112). **2.** Il-
lő, elkerülhetetlen szolgáltatás. Tudod hogy magános fogadástétele A' legfontosbb ~t fizeteti veled (452/36). **3.** Alkotás. És Mit késel, úgymond, közre adni saját Ifjúi elmédnek aprólék adaját? (452/28)

adódik i

(1)

Kerül, jut. De a' Vár ha sokat Attakírozódik... Meg rokkan és végre Frantz kézre ~ (238/96). Monddmeg: a' Ditsőség' halmán' Károlynak Mint adódott fényes Széke Atyjainak (188/8).

adogat Ö: kölcsön~. **Ik:** fel~.

adódni Ö: elő~.

adódott Ik: vissza~.

adomány fn

(5)

Ajándék. Még illy étele 's itala Eggy nagy Királynak sem vala. Óh mennyei ~! (126/3) ~ (447/126), ~t (413a/1008), adományát (341/17), ~ival (432/82).

adós fn/mn

(4)

I. fn Olyan személy, aki tartozik vkinek. Ki tart ~sának, ki húz a' gyepre ki? (248/8)

II. mn **1.** Olyan, akitől elvárunk vmi jót, előnyt. És tölled tartozott jutalmomat váron Adós vagy én nekem halhatatlansággal Nézd, kívánom tölled nyugodt bátorsággal (453/

281). **2.** Vkinek tartozó. Ne tagadjátok el, hogy bizony nagyon sok, A' kikkel az égnek vagytok már ~ok (210/32). 'S még most is ~ok a' Tintuk' árrával (330/1810).

adósság fn

(1)

Pénzbeli tartozás. Ha én az asztalnál ülök, A' Mogollal nem tserélek, Az ~tól nem félek, Annak gondja nem für (154/10).

adott in

(2)

Adományozott. Isten... A' te töléd ~ lámpásodnál forgok, Melly mikor megbotlom, jóra vezet, 'S azon pontban érzem a' mennyei kezet ~ (454/330).

~ (77/94).

Ik: ki~.

adózik i

(1)

Áldoz, fizet, ad. Nem tsak, hanem sokszor a' rengő böltsőnek Kebele ~ a' mord temetőnek (215/28).

Adria fn

(2)

Tenger. (Magyarország egykori délnyugati határa.) Az ő kedves nevét emlegetik máig A' Drávától fogva Adria' partjáig (306/274). ~nak (96/7).

adta fn

(6)

1. Vki által adott dolog. Igyunk tehát borotskát, A' szép Liéus ~t (383/8). **2.** (Enyhe káromkodás.) Felugrik haraggal, szidja sok attával (330/1691).

atta (231/74, 330/152, 566), attára (358/40).

Ö: eb~.

adtázván Ik: össze~.

adva Ik: ki~.

adván in

(4)

1. Kezébe helyezvén. Meg fagylalja benne az érzékeny szívet, Adván két kezébe méreggel kent ívet (213/18). **2.** Adományozván. Most, most, Múzsám!... légy olyan vakmerő, Hogy hőszi hangot ~ gyenge szádnak, Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak (337/377).

3. Kosarat ~: kikosarazván. Hogy fundusok legyen az olyan Szűzeknek, Kik kosarat ~ magok kérőknek, Mint szokott, örökös pártába súltenek (330/1540).

~ (348/24).

Ik: által~, meg~.

- advent** fn (1)
A karácsonyt megelőző négy hét. *Mindég, jó hiszemben ültem az Adventet, Hogy tán tesz egy kérő nállam Complimentet* (330/759).
- aegis** (lat) (4)
1. Minerva medúzás pajzsa, amelyre ha valaki ránézett, kövé vált. *Ő új Minervát ugrat elő Zeüs' Szent homlokából, és maga nyújt dsidát 'S halálszemű Égist kezébe* (418/91). 2. Pajzs. *Még is hogy ezzel tiszteletet tegyek, Nagyság-tok' áldott Szárnya alá megyek; Hadd ment-sen illy hatalmas Aegis' Befedezése alatt az Ég is* (251/31).
Aegis' (188/118, 418/176/1).
- Aen. l. Aeneis**
- Aeneas** fn (4)
Személynév. (A rómaiak ősenek tartott trójai hős.) *Dido Aeneástól való bútsúzása* (57/cím) ~ (267/cím, 418*/173/2), *Aeneassa* (114/178).
- Aeneis** fn (4)
Vergilius művének a címe. *Virgilius Aen. XII. 439.* (267/cím)
Aen. (330*/166/5, 330*/175/3, 330*/195/1).
- aeoli** mn (1)
Aeoli versek: Az aeolok hazájabeli, leszboszi Szappho s Alkaiosz költészete. *Tibur' bő me-zején tsergedező vizek, 'S a' sűrű tsere' fürtjei Formálnak neki hírt Aeoli verseken* (328/12).
- Aeolus** fn (3)
Személynév. (A viharok királya, aki a monda szerint barlangokba zárva őrzi a szeleket.) ~ *irigyl, a' kamarát nyitnya A háborgó tengert mindjárt felindította* (10/5). *Sikoltnak Éolus' dühös seregei, Nagy tsatát kevernek vad forgó szelei* (202/41).
Eolus (56/41).
- aeon** (gör) (1)
Örökkévalóság. *Ní a' jövőndők', ní az Utóvilág' Képes piattzát látom az éj alól Felnyúlni, 's a' Széchényi névvel Hallom az Aeonoknak susogni* (439/68).
- áer l. Ájer**
- aesculus l. eskulus**
- aesthetica l. esztétika**
- aether l. éter**
- aetheri l. éteri**
- afelől** hsz (1)
Azt illetőleg, arról. *Júnó ... elindult az öreg Óceánhoz, hogy tőle tanácsot kérjen a' felől, mi móddal lehetne neki is férjfi nélkül gyer-meke* (330*/202/4).
- affer** (lat) (1)
Africus, déli szél. *Menjünk, merre vijend lá-bunk, vagy merre vezérel A' pajkos Afer 's Nótus az habok felett* (327/22).
- afféle** nm (1)
Olyan fajta, az említetthez hasonló. *A' tsino-sabbak az olyan Személynek Zsebjébe egy kis forgátsot, szilánkot vagy zsindelet tesznek, sőt ~t levelekbe 's tzedulákba is zárnak* (330*/164/8).
- Afrika** fn (4)
Helynév, világrész. *Kövesd őtet: el visz ~ vé-gére* ((126/55).
~ (379*/51/1), *Africába* ((413a/251), *Áfriká-ba'* (410/4).
- ág** fn (61)
1. Fa törzséből kinőtt vastagabb hajtás. *Itt van már November didergő hónapja Hideg szele a' fák ~ait meg tsapja* (87/50). *Mit ér a' bim-bó, virág, Ha körtvélyt nem nyújt az ~?* (389/20) 2. Fás növény tövéből, szárából ki-nőtt hajtás. *Hadd nyiljon ~a száz új bimbók-kal, Pirüljon muskatály-izű csókkal: Majd köztte az öszvenőtt ~aknak Fészket a' Szerel-mek' Madarai raknak* (173/19–21). *Ni e kis rózsabokor ... Ni, mint össze verődtenek Leve-lei s ~ai* (139/6). *'S a' rekettyék nyájas karral Öszvefűzvé ~okat, Kellemetes zűr-zavarral Mutatják itt magokat* (397a/1022). 3. Oltóág. *Vagy a' görtsetlen törzsököt el vágják, 's meghasítják Jó mélyre, és a' termékeny ~at belé állítják. Nem soká magossan hánnya a' fa boldog növését Bámúlván új leveleit, és idegen termését* (413a/603). 4. Folyóvíz stb. elágazása. *A' föld dübög megzúdúlva; Duzzad és feszesedik Ere' ~a, 's elvadúlva Farkok felberzenkedik* (397a/679). *Míg Magyar vérrel buzognak élet-ere ~ai, Hazájának, és az Úr-nak híve leszsz Csokonai* (124/25). 5. Délusi ~: babérág. (A Déloszban született Apollóról.) *Hogy sok büszke Királyt leverte És hériosi fején*

Délusi ~ lebeg (328/8). **6.** Fa ágához hasonló elképzelt dolog. *Látod e melly kitsiny itt a' föld, félrésze vizekkel Béfoglalva setét zöldes, félrésze világos 'S mint félérésű tztrom hintálva tulajdon Terhe' nyomásától, lógg, a' nagy semminek ágán* (348/28). *Az örömnnek zöld ~ával Lelkem árnyékozta bé* (177/9). **7.** Darab, rész. *A' Stoicust mondva nem kinzó podágra? A' melly ha belé kap, szakad ezer Ágra* (239/80).

~ (83/23, 123/15), ~a (214/8, 413a/826, 903), ~ak (413a/821), ~ok (73/18), ~ai (330*/200/23, 403/4), ~i (122/cím), ~aid (375/27), ~aknak (413a/862), ~odnak (139/32), ~ot (413a/851, 987), ~okat (397a/738, 413a/552), ~át (147/4, 413a/913), ~ait (87/15, 199/15, 80, 297/4, 298/25, 403/63, 413a/201, 556, 908, 428/196), ~akba (413a/844), ~án (327/46, 411/2, 415/58), ~akon (403/13, 446/10), ~okon (130/14, 397a/780), ~ain (397a/636), ~aira (413a/557), ~akról (84/7, 196/7), ~oknál (413a/842), ~aihoz (77/228), ~tól (416/14), ~ával (239/34, 413a/853), Ágokkal (214/13), ~aikkal (371/8).

Ö: *anya~, baér~, borostyán~, bükkfa~, cserfa~, mirtusz~, olaj~, olajfa~, pálma~.*

aga **Ö:** *isten~.*

ágacska **fn** **(2)**

A fa fiatal hajtásához hasonló, elképzelt rész. *A' Diisőség egyik laurusra felhága, 's Róla egy pár legszebb ágatskát levága* (188/66). *ágatskája* (188/69).

Agamemnon **fn** **(1)**

Személynév. *⟨A görögök fővezére a trójai háborúban.⟩ Sok Vitézek, derék Hérók itt valának, ~ előtt a' kik virágzának* (237/42).

Aganippe **fn** **(3)**

Víznev. *⟨A múzsáknak szentelt forrás a Helikon aljában.⟩ Hervad a' Pindus, maga Tempe szárad Sok folyó könyvtől ~ árad Sírnak a' Musák* (116/2).

~ (110/20, 113/5).

agár **fn** **(2)**

Vadászkutya. *Az udvari kopók 's agarak morogtak, Benn az istállóban a' lovak hortyogtak* (330/685).

Agarokat (413a/158), *agarával* (330/301), *agaraival* (11/6).

ágas-bogas **mn** **(2)**

Sűrűn tekervényes ágakból álló. *A' szilfa szép ~, a' fűzfa hány vitlákat, A' mirtusból tsinálhatni legerősebb kopját* (413a/998).

ágasbogas (330*/200/28).

ágaz **i** **(1)**

Hat, érvényesül. *Mesterség lábra áll és szépen virágoz Az igasság fel áll 's minden felé ágoz* (11/16).

Ik: *meg~.*

ágazat **fn** **(1)**

Terület, rész. *Amaz része a' Magyar országot körül kerítő nagy Karpatus, vagy magyarosan Beszkéd' hegyeinek; a' Mátra pedig ~ja, a' mellynek vidékén laknak a' Palótzok* (267*/14/6).

ágbog **mn** **(1)**

Ágas-bogas. *A' könnyű szarvasok' nyája Öszvenyargal minden közt, Villog ~ koronája A' zörgő zöld bokrok között* (397a/667).

ágbolt **fn** **(1)**

Ágak összessége, korona. *A' bú örök szállásába Mellyet féd sűrű ~, 'S úgy tetszik hogy egy summába Mind ide futottak volt* (397a/766).

Agenor **fn** **(1)**

Személynév. *⟨A görög mitológiában Európa apja, a föníciaiak őse.⟩ Zeus vagy Jupiter, a' szűz Európát, ~nak, Phoenicia Királynának ritka szépségű Hertzeg Kis Asszonykáját ... el ragadta* (231*/123/3).

ágfedél **fn** **(1)**

Ágak összessége, korona. *A' gyapjas nyáj is fáztaiban Holmi törzsökök körül Az ~' oltalmában Egy hársvölgyön körbe gyűl* (397a/1091).

agg¹ **i** **(2)**

Aggódik, szorong. *Úljünk le víg elmével, Vígadozzunk békével, Aggjon Creditor Úr* (154/14). *Mi a' szegény ember bére? Aggunk 's alig ehetünk* (389/56).

agg² **mn** **(5)**

1. Nagyon öreg, idős (ember). *Nagy sokára, hogy ki fűtta már magát az ~ Madám: Gazra*

fektetett (161/27). **2.** Nagyon öreg, régi (tárgy, dolog). *Fenn az ~ tserfákon tébolygó ekhóval Minaréti hangon ezt zengem felszóval* ((306/23). *Bételének gyenge hússal ~ rántzai* (330/2041). **3.** ~ lant: vénasszony. *'S miként néhány tsalfa ifjú sok agg-lantot, Ujjal mutogatván nagyokar kuttzantott* (330/485). *legaggottabb* (330/1172).

aggat i

(1)

Akasz, függeszt. *És tégedet víg dalokkal, ó Bache, kurjongatnak 'S Néked a' magas fenyőre apró bábót ~nak* (413a/935).

lk: meg~.

aggatni in

(1)

Kötnözi. *Mi teszi széppé a vetést; mi tájba jó szántani, Szőlőt szilfához ~* (413a/2).

ági Ö: szil~.**aggkoszorú fn**

(1)

Vénkisasszonyok fejére való virágfüzér. *Dorrottya az egyik, egy öreg Kis-Asszon', Ki méltó, hogy reá örök pártá asszon; Mert úgy is már akkor viselt agg-koszorút, Hogy a' Burkus kezdte a' másik háborút* (330/217).

aggó mn

(1)

Szorongással töltött. *Ti fájdalmim' sokszor hallátok, Ti ~ éjjelim' tudjátok, Tudjátok mért nem alszom én* (431/14).

aggodalom fn

(6)

1. Aggódás. *A' siralom, Aggodalom Ekképp' el nem temet Idején engemet* (99/13). *Sok ezer búk terhelik éltem Eggyet másakra tseréltem Nints vége az ~nak A' bánatok annyira nyomnak* (175/23). **2.** Féltő gond. *De hátha édes aggodalma Más boldogabbnak a' jutalma?* (431/28). **3.** Aggály, szorongás. *Midőn iszom borotskát Alusznak aggodalmim* (383/2). *Aggodalom* (380/cím), *Aggodalmink* (383/10).

aggódás fn

(1)

Nyugtalanság, emésztő félelem.. *Fáradtságos élet, ~ és halál Vólt szüntelen társad, míg dús kalmár valál* (202/93).

aggódik i

(4)

1. Aggodalmat érez. *De a' Jövön mit aggódom, Has'talan gond, fère menj! Hadd legyék a' kedvben módóm, A' mellyel kínál a' Menny* (397a/609). **2.** Bánkódik, szomorko-

dik. *Mivel tehát főként azon aggódtatok, 'S haddal Carneválra azért támadtatok, Hogy kurta a' Fársáng ebb' az esztendőbe* (330/1939).

aggódom (374/29), *aggódunk* (389/108).

aggódni in

(1)

Bánkódni, szomorkodni. *Titeket a' vígaságnak Alkotott a' kegyes ég; Virtusnak 's ártatlanságnak Aggódni illetlenség* (397a/92).

aggódó in

(1)

Aggódó gond közt: szorongva, félve. Halász! te ez odvas fűzfa' árnyékában, E' magános sziget' fővenyes partjában Boldog szegénységben éled világodat, Áldott tsendességgel várod halálotat; Mellyet én ~ gond közt sietetek (202/79).

aggott fn

(1)

Vénember. *De tán kegyetlennek véled [a halált], az ifjakat Mert szintűgy el hordja, mint az ~akat* (213/72).

aggóság fn

(4)

1. Aggodalom, szorongás, gond. *Oszlassátok el a' kába Kétségeket 's ~okat, Ne nyögjétek el hijába A' múlandó napokat* (397a/82). *Keserű ~gal van mellye megtelve* (330/732). **2.** Gyöttelelem. *Én tsak a' boldogtalanságnak És kinnak fia vagyok már, Tsak úgy lesz vége ez ~nak, Ha az halál síromba zár* (379/43). *~ban* (330/789).

ághegy fn

(2)

Fa, bokor ágának hegyes csúcsban végződő része. *Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Kesereg egy lengő ~en magában* (306/92). *ág hegyéről* (413a/837).

ági Ö: zöld~.**ágszál fn**

(2)

1. Faág. *Tenéked lenyúzzák kérgedet 's héjjadat, — — — letépi minden ~adat* (416/6). **2.** Letöredezett száraz apró ágdarab. [Vadgalamb] *Gondosan körülszemléli Magát, és a' tárgyakat, 'S orrával felszemetskéli Az asszú ~akat* (397a/840).

ágú Ö: két~, hét~.**agy fn**

(4)

1. Személy. *Már tudod dühös Frantz ~, Hogy ha szemközt hajtunk, Bátor számunk nints is*

nagy, Van magyar kar rajtunk (257/185). 2. Koponya. Most línéán lövik rakásra, Kit buzogánnyal ütetek ~ba (418/64). 3. Üres ~: gyenge szellemi képességű személy. Az Üress ~ megvét mindent, ha nevetet Komoj elmélkedést és mély lelket tettet (382/13). 4. Fürt ~: ravasz személy. Mérget forral életedre Sok kaján fő, sok fürt ~ Irigykedik jó szivedre (280/10).

ágy fn (27)

1. Fekvőhely. Kedvére nyugodt ~ában Engem ölelvén álmában (112/7). Fenn lengő Hold! nézd mint kínlódom Mond meg nekem hol fekszem én? Ágy é, a' melyben hanykolódom, Vagy a' Koporsó az szintén? (455/3) 2. Ágyba visz vkit: szeretkezik vkivel. A'! kit szeretsz? ... Hová viszed? — Ágyba (330/625). 3. Halálos ~: az az ágy, amelyben vki haldoklik, meghal. Colbert kedvet talált halálos ~ában A' tsipős Boilau' szent Pulpitussában (382/25). 4. Halálos ~at vet vkinek: vkinek az életére tör. Húriel ki arra vágyott, 'S tzelja a' vólt szívinek. Hogy Scyllán halálos ~ot Vessen a' jó Vétzynek (317/178). 5. Gyászos ~: koporsó. Fel kiálta, mondván sírva: a' szeretet Téged ezen gyászos ~adba fektetett (77/278). 6. A Nap ~a: napnyugta/-kelte. Hol a' Másik Tenger' kékellő kárpítja A' leszálló Napnak ~át ki- 's -bényítja (313/104). 7. Ajkak ~a: ajkak melegsége. Tüzet lobbantanak ajakok ~áról, 's Talpig fel gerjednek egy két tsókotskától (238/43). 8. Vminek a helye. Vedd ortzámat, melly ~ául Csókodnak választatott, Képzeltető zálogául Az Árnyékrajzolatot (436/17). Kiugrik a' szelíd békeség' ~ából, És napnyugot felől oltalmaz titeket (337/41). 9. Ágyás, virágos ágy. Mosolyog: de e mosolygás Alatt leselkedés van, Tsábittatás, ravaszság; Mint a' szagos virágok' Ágyába álnok áspis (185/156). Ágy (114/401), Ágyba (330/627), ~ába (212/122), ~amban (433/38), ~ában (429/7), Ágyában (231/53), Ágyából (413a/451), ~on (71/9, 330/1685), ~ára (92/303, 401/3), ~ról (330/1584), ~áról (114/552), ~amnál (455/51), Ágyadtól (428/45), ~ához (454/735).

Ö: bársony~, beteg~, eb~, gyep~, toll~.

agyag fn (4)

1. Kőzetek elmállásából keletkezett, nedves állapotban jól formálható anyag. Ez is nem sokára, bár értzkő volna is, Egy rakás ~gá változik maga is, (454/616). 2. Agyagföld. Elsőben a' durva földet és mostoha dombokat A' hol sívó ~ vagyon 's a' köves porondokat Tövis bokrok borítják el (413a/705). ~' (219/18), ~gá (201/58).

agyarkodik i (2)

1. Dühösen kiabál, acsarkodik. Ha ő goronghanggal ~ te rád: Nevesd el magadat; 's azonnal hátat ad (191/51). 2. Fenekedik, fenegetőzik. Igazán! többet tesz Ámor' kis puzdrája, Mint az embertelen Mársnak a' dárda, Ki a' míg nyugoton gyilkol 's ~, Ámor itt szelíden mindenhatóskodik (337/339).

ágyas fn (1)

Vkivel házasságon kívül együtt élő nő. 'S az így felkészített sírjánál az Urnak Kutját, lovat, szolgát, 's ~t agyon szúrnak (454/408).

ágyasház fn (1)

Hálószoza. Plutóné ágyas házáig most lekalimpáztatod, Majd a' tsillagokon felyül fel mongolfiroztatod (358/11).

agyatlan mn (2)

1. Esztelen, buta. Sem a' hiú katzéroknak, minémű ama' záporbeszédű Stutzer, 's amaz ~ szép Coquette, sem a' mély lelkeknek számára nem írok én (368*/23/3). 2. Agyatlan fő: üres, buta fej. A' hol a' szív feslett, a' fő meg ~ Ott az emberi sors megsirathatatlan (313/69).

agybéli mn (1)

Szellemi. Édes gondolatim! ~ magzatok! Ha lehet megannyi Pallássá váljatok (337/341).

ágyék fn (3)

1. Az emberi testen a nemi szervek tájéka. Egyszerre mély sebbel által vereték a Gyilkos fegyver által ártatlan ~a (77/222). 2. Vki ~ából származik: vkitől mint szülőtől származik. Ti fogtok származni a' Károly' házából, Trézia', Leopold' 's Ferentz ~ából (259/362). ~a (317/120).

agyoncsap i (1)

Egy vagy több csapással megöl vkit. Majd hogy kétségbe nem esem A bút nem bírhattya

testem Ront pusztít Pandora nagyonn Pixisével majd tsap agyonn (41/4).

agyoncsiklandoz i (1)

Szünni nem akaró csiklandozással ingerel vkit. *Oda ugrott Károly, a' prédát már hozta: De Rozinka ötet agyon tsiklandozta* (330/1288).

agyonlő i (1)

Lőfegyverrel rálöve megöl vkit. *'S azzal fő Hadnagy Csuprait, Ki biztatta pajtásait, Agyon lövé vitézül* (114/671).

agyonnevet i (1)

Agyonneveti magát: sokáig nevet. *Sok tsak nem agyon nevette Magát — sok el pirúla* (231/471).

agyonrészegít i (1)

Agyonrészegíti magát: leissza magát, nagyon berúg. *Támassz záport száz üveggel, Öntsd el népét fergeteggel, Részegítsd agyon magát* (317/140).

agyonszúr i (1)

Szúrófegyverrel szúrva megöl vkit. *'S az így felkészített sirjánál az Úrnak Kutyát, lovat, szolgát, 's ágyast agyon szúrnak* (454/408).

agyontáncol i (1)

Agyontáncolja magát: kimerülésig táncol. *Sehol sint a' Banderium, Melly pro salute civium Agyon tántzolta magát* (114/174).

agyonütött in (1)

Letaglózott, megölt. *Illyen életet élt vala e' földön hajdanába Maga az arany Szaturnus: míg páltáját markába Nem vette Dikte Királya; és míg az ~ Tulkokból a' kegyetlen nép vendégséget nem ütött* (413a/1098).

agyonver i (1)

Lever, földre dönt. *Kopog a' jég eső, tördel mindeneket, Agyon veri a' szép virágos füveket* (86/28).

ágyszék fn (1)

Ülésre és heverésre szánt bútordarab, pamlag. *Egyszerre felugrott az ~ről, készült, Meg akart indulni — 's újra a' székre dült* (330/915).

ágyú fn (14)

Nagyobb tűzérési löfegyver. *Bár ezer fegyver zörög, Bár ezer ~ dörög: A' Királyért, a hazáért Bátran hartzoljunk* (268/171). Con-

certekkel ekhóztatnám, És ~kkal durrogtatnám A' Dunának partjait (415/8).

~ (268/179, 287/49), ~k (9/9, 114/356), ~k' (260/21, 368a/20), Ágyúk (192/25), ágyuk (54/3), ~d' (259/386), ~t (454/500), ~knak (114/114), ágyujoknak (405/40).

Ö: réz~.

ágyúz Ik: ki~.

agyvelő fn (2)

1. Észjárás, gondolkodás. *Mikor össze főttök a' forró dunyhába, Érzések zsibbadt, ~tök kába* (198/56). 2. Agyvelőket felforgat: embe- reket berúgat. *A' bor és pálinka szesz, Felfor- gat sok ~ket 'S hirtelen nagy láрма lesz* (317/164).

ah isz (249)

1. <Csodálkozás, bámulat, meglepetés kifeje- zésére.> *Ah boldog rózsafa! Be nyájas Nimfa Nyugszik alatta árnyéknak* (139/29). *Ah, mit látok? — irgalmas Egek!* (139/51) — *De, ~! benne, a' mint oda kandikáltam, Igen kevés veres keresztet találtam* (330/395). 2. <Öröm, kellemes érzés kifejezésére.> *Ezt mondotta: Szeretek: Ah, e' szóra vérünk égett* (134/64). *Ah Egek! a' világ baját tsak nevetem, Mikor a' hült füre testem le tehetem* (90/3). *Ah elég jutalma leszen Tisztelő Szívemnek az Hogy ha látom majd egészen Hogy Prófétziám igaz* (249/61). 3. <Szomorúság, bánat, fájdalom ki- fejezésére.> *Tudom, Laura! e' kin töled Ke- rült; de nem esmerem. Ah, árthatsz é? azt fe- löled, Laura! hinni nem merem* (129/59). *Szép vagy te, Lilla, 's édes, — Vidít kegyes szerel- med; De mennyi — ~, de mennyi Kín is gyötör miattad!* (411/9) — *'S most ~ szegény fejem Hónapokis múlnak Mégis várta Örömm elő nem fordulnak* (176/61). 4. <Sajnálkozás, szá- nalom kifejezésére.> *Kétségbeesvén, mind hi- jába készült Gyakorta szólni: nem teremthetett Siralma közt szót. Ah szerentsétlen!* (170/63). 5. <Csalódottság, lemondás, belenyugvás kife- jezésére.> *Ah, már alig látom szép melyét!* (139/108) *Ah! de már ez mind volt* (196/78). *Ennyi sok jajomra Ah sem ő, Sem e' kő Nem felel vissza* (299/50). 6. <Kivánság, óhajtás, vágy, kérés kifejezésére.> *Ah, hallgass fáj- dalmidról! Ah, törd el kínaidat!* (157/5–6) — *Ah, az a' Kínts' az Égnek Hol van, miért nem*

jő? (145/1) — *A' szerelmes Zefírek mint enyegnek: Ah, ezt mint irígylem e' jártzi seregeknek!* (139/85) — *Laurám' Nyomát e' zöld Fák Alatt keresem: Ah, szőljatok, Nimfák! Hol van Jegyesem?* (144/3) — *Rólatok jól emlékezem már mikor meg váltam is Ah, ~, emlékezzetek jól, Kedvesim! én rólam is* (241/16). **7.** *⟨Türelmetlenség, bosszúság, elhárítás kifejezésére.⟩ Ah, a' szerelemföltés, ~ majd meg öl!* (139/89) *Ah, fő java Éltémnek Hol múlatozol te? Éltetője Szívemnek Látlak é még, vagy se'?* (145/17) — *De mit? — hát hallgatva emésztdjünk mindég? Ah, nem — a mérőkön segít Amor 's az ég* (157/10). **8.** *⟨Elégedetlenkedés, felháborodás kifejezésére.⟩ Dorilla, ez a ' te Szép Kellemed végre Még mivé lészen? Ah, ~ megbánod még Hogy elvontad mindég Mástól egészen* (155/4). *Ah, ne vesd rám két villám szemedet Olly hasgató tekintéssel* (136/1). *Jössz már? — de ~ sokára Jöttél, ki múlok imhol* (186/53). *Rejtebbe tartanátok, Ah ostobák! ti Amort?* (185/192) **9.** *⟨Megerősítés, bizonygatás kifejezésére.⟩ Meg mondjam ez Istennek Ditső nevét? — ~, Ennek Neve — Beldonna* (132/17). *Milon így szól Fillisének: Szép Virágok, de eggyik sem Hasonlít e' szép Ortzának Virághoz, ~ eggyik sem Szép Filisem!* (151/8) — *És illy sebessen, 's ~ még Sebesebben fut el néha a' szépség!* (147/10) — *Akkor, ~! rózsáid is, Nem fognak úgy kis ajkadon nevetni, Akkor érző szíved is, Ah, nem tud úgy örülni és szeretni* (288/101–4). *Ah, az engedetlenség Semmi jót nem szüle még!* (257/108) **10.** *⟨Bizonytalanság, kétkedés kifejezésére.⟩ Vesszetek, vesszetek! — Mit mondok! Ah talám Mind kettőt méltatlan szitkokkal káromlám. Ki tudja? ~ talám bennem van a' hiba* (196/85–7). **11.** *⟨Figyelemfelkeltés, figyelmeztetés kifejezésére.⟩ Ah! vigyázz Kis-Aszszony, most vigyázz ám nagyon, Ím a' tányérodon méreg 's veszély vagyon* (330/719). *Karja könnyű, csókja édes — Ah, ne higgy! bizony megejt* (449/18). *Ah boldog Nép! ... De ~ reszkess, de ~ rettegj Magyar nép: Mert ellenséged ellened kizúdult* (259/50).

áh isz**(1)**

⟨Elutasítás, tiltatozás kifejezésére.⟩ *Áh! ne tsalogasdd, ne, óh Nitze! Szívemet* (143/45).

ahá isz**(1)**

⟨Hirtelen észrevevésnek kifejezésére.⟩ *Istenek! Istennék! ugyan millyen zsinat, Melly ennyire borzaszt minden érző-inat! ... Ahá! itt jön egy Szán, 's benne két vén zsana. Beszélnek magok közt, az ördög tudja, mit* (330/212).

ahány nm**(1)**

Amilyen mennyiségű, amennyi. *Bálint élj sokáig, sokáig, ... Annyi napig a' hány kövekkel ki rakják A' Vármegye útszát* (266/35).

ahelyett hsz**(1)**

Viszont, azzal ellentétben. *De abba méltó tégedet betsülni Minden szagos székek felett, Hogy a' Trónusba sokszor terhes ülni, Te még könnyitessz a' helyett* (377/36).

ahhoz nm**(2)**

⟨Az az nm -hoz ragos alakja.⟩ **1.** *⟨Utalószóként⟩ a mmondatban megjelölt személyhez. Sokszor ám a' Lyánka' szíve Állhatatlan, És ahoz, ki legjobb híve, Irgalmatlan* (276/17). **2.** *⟨Utalószóként⟩ a mmondatban megjelölt személy iránt. Teljesítsd kötelességed' Ahoz, ki fogva tart téged* (443/198).

áhít i**(2)**

Erősen kívánva óhajt vmit. *Az ujjító esőt nyílt szájjal áhította* (86/18). *~ják* (198/18).

áhítozás fn**(1)**

Óhajítás, vágyakozás. *A' mezei nép' boldogsága. Erre, és a' bölts életre való ~* (397*/76/10).

áhítva in**(2)**

Vágyakozva. *Ti, élet' balzsamát lehellő Leányok, A' szépség' tüzénél olvasztott bálványok, Kiket imád sok szív, ~ reszketvén, 'S fellobbant oltárán a' temjént égetvén* (421/3). *~* (127/3).

ahogy hsz**(1)**

Amíg. *Fut ő, kél mindent rontván, ~ érheti tzejját* (36/4).

ahol¹ hsz**(58)**

1. A vele kapcsolt mmondatban megjelölt helyen. *És ~ ez ősz haj látszik, 's ~ legsűrűbb tűz ég, Arra tartsatok Magyarok!* (259/549) — *Hagyd el a' magános réti violákat, Ahol zengeted Amort, 's Gráziákat, Ahol az ártat-*

lan multság' berkében Játzintkoszorúkat fűztél a' Tempében (267/10–1). **2.** A fmondatban általánosításra utalva. A' hol a' szív feslett, a fő meg agyatlan Ott az emberi sors megsirathatatlan (313/69).

~ (77/83, 267/87, 288/35, 47, 316/5, 330*/140/6, 330*/154/3, 397a/429, 413a/1118, 418*/173/6, 454/652, 909), a'hol (392/41, 454/457), Ahol (185/54, 267/69, 306/19, 326/25, 330/664, 884, 1512, 371/9, 424/7, 454/542, 653), A' Hol (297/57, 61, 65), a' hol (9/13, 111/108, 216/92, 330/250, 524, 663, 1194, 450/37, 43, 47, 454/862), A' hol (225/105, 233/63, 239/47, 146, 297/53, 55, 330/847, 1491, 342/12, 413a/86, 705, 420/15, 453/278, 454/74).

ahol² hsz

(2)

Ott, azon a helyen. Ahol megy! — ah! mit látok? — — Meztelen! (139/62)
~ (139/39).

ahon hsz

(1)

Ahol, a vele kapcsolt mmondatban megjelölt helyen. Kereken kimondom: az Urak 's Úrfiak Tsak ~ nem kéne, ott tsintalan fiak (330/1126).

ahonnan hsz

(7)

1. A vele kapcsolt mmondatban megjelölt helyről. Nem messzire láttam ott egy roppant várost ... A honnan az ágyúk zúgván közelgettek (9/9). **2.** (Nem valódi alárendelés.) És ebből következően. Ahonnan ha valakit megakartak fenyegetni, ezt mondták (267*/19/15). ~ (330*/138/1, 330*/205/4), a honnan (111/79), A honnan (233/39), A' honnan (78/11).

ahova hsz

(4)

A vele kapcsolt mmondatban megjelölt helyre. Ő mindjárt a' hova mondd oda viszen, Akar szárazon kell menni, akar vizen (126/51). Tik nemes Ifjak Fussatok ahova hív Uratok' védelme tsatára (258/105). a' hová (212/100, 454/445).

ai (ang)

(1)

Lajhár. Lajhár ... minden állatok közt legtúnyább, leglassúbb ... az amériakaiaknál pedig a' maga sipitnya szavairól AI nevet visel (330*/199/10).

ajak fn

(47)

1. Az emberi szájnak külső piros széle. Eggy pár szép mosolygó Ajak Mindég szép 's édes ugyan; De ha jó borba ferdeni Kezd, Isteni Színe 's szaga akkor van (156/6). Rózsát mosolygó ~a, Hószín mellye márvány nyaka, Ah, miként el ragadtak! (134/52) — Felderült ~án friss rózsák nyitának, Szemein idegen lángok lobbanának (330/2043). **2.** Az ember szája mint a beszéd, a hangadás szerve. De jaj meggyült felettem A' kin, 's ajkam lezárja: Ah szóljon én helyettem E' néma könnyek' árja, Ez elfojtódott szív (259/487). Füleink rezzennek, ajjakink jajgatnak, Mikor édes Hazánk a' szélveszek között, Mint egy rontsoltt gálya a' szirthoz ütközött (454/220). Czúkkal folyt ~áról Minden szó, és minden tsók (443/35). **3.** Vki ajkáról csügg: érdeklődéssel, figyelemmel várja minden szavát. Az alatt édes magzati ~áról tsüggenek (413a/1082). **4.** Beszéd, szavak. Oh ti, kiknek ajjakáról Édes öröm tsepegett Szívemre, sok bús óráról Oszlatván a' felleget (397a/933).

ajjak (239/77), ajjakam (209/104), Ajkad' (293/13), ~ad (433/11), ajjaka (447/52), ajakok (134/127, 238/43), ajjakok (447/127), ~otok (330/2031), ~aim (297/15), ~im (134/132, 447/132), ajkaid (321/8), Ajakid' (265/7, 444/7), ~ai (192/12), ajjakai (260/10), ~i (330/197), ajjaki (77/43), ajkadat (293/4), ~át (162/11), ajakit (330/229), ~ait (114/148), ajjakunknak (285/20), Ajjakidnak (208/38), ajkadon (288/102), Ajkadonn (381/15), ajjakidon (375/18), ~ain (297/8), ajjakára (77/245, 330/1406, 370/6), Ajjakára (152/4), ~imről (217/95), ajjakimról (185/70), Ajakidról (297/15), Ajjakiról (397a/222), ajjakához (273/31), ajjakokkal (439/19).

Ö: rózsá~.

ajándék fn

(16)

1. Szeretetből, kedvességből vkinek adott tárgy, érték. Ha tsekély az ~ Tégye jóvá a' szándék (336/73). Mostan pedig e' kis Ajándékot méltóztassa tőlem kegyesen elfogadni (368/24/18). **2.** Pénzadomány nemes célra. Mert Festetits György' tiszta szerelminek Tüzét követvén árva Hazánk iránt Pompás ~kal segített Márs' nevelő hadi-oskoláját (445/59).

3. Természetfölötti lénytől kapott adomány. *Istenem! ha szét kell csak ugyan oszolnom, Ah, mit is kell a' te munkádban vádolnom! Még a' Reménység is, e' legfőbb orvosom, Tsalárd ~od, hóhérom, gyilkosom (454/246). Jertek bé majd, óh szívemnek Kedves egy pár javai, Vigasztalóji éltemnek, Egek' ~ai (397a/592). Im a' Vénus' ~i Megtiszteltek tégedet (368a/59).*
 4. Jutalom vminek elismeréseképpen. *A' Vezér a' kapitányoknak 's vitézeknek ~okat osztogatott, és földeket (267*/13/3). ~ (419/5), ~a (245/42, 337/293), ~ot (259/421, 330/2027), ~okat (9/16), ~omat (413a/1127), ~it (258/91, ~idnak (413a/529).*

ajándékoz i (1)

Nemes célra pénzt adományoz. *Gróf Tolnai Festetits György ... a' Magyar Országai Katona-Akadémiának fundálására 40 000 forintot ~ (445*/233/3).*

ajánl i (17)

1. Igénybevételre, használatra kínál. *Ti szent Idáliának Katzér szemű Leányi! ... Ti mézitalt ~tok, Ha maszlagot kevertek (353/9). Dóris! míg úgy virágoztál, Mint egy Májusi szép Fa; Bokrétaát ~ottál Minden ifjú' hajára (392/3).*
 2. Felkínál, készségét nyilvánítja vmire. *Igaz; nagy tisztelet a' Magyar hazának, Midőn mátkát az ő Nádorispányjának Ajánl a' Világnak legfőbb birtokossa (337/363). Mert ha hozzám lessz érdemes Ajánlom barátságom (114/41). Azért-is Szívedbe ~om Szívemet, Tarts hű Barátodnak örökre engemet! (279/13)*
 3. Beajánl vkit vhova. *Itt a' Ditsőségnek vezet elébe Károlyt, 's ~ja Ősei' rendébe (188/38).*
 4. Beajánl vkit vki támogatására. *Férjemet és magamat bátor lélekkel ~om A' te vitézséged 's gondviselésed alá (259/467).*
 5. Ígér, vmilyen eredményt valószínűvé tesz. *Mint a komor télnek tüskés csipke bokra, Melly rozsát ~ a' tavaszi napokra (341/8).*
 6. Ajánlja magát: késznek nyilatkozik vmilyen szolgálatra. *Most pedig magamat ~om hűséggel (228/31). ~ott (372/22); ~om (289/23), Ajánlod (377/37), ~ja (158/44), ~á (348/19), ~ta (258/84), ~ottatok (342/20). — ~jál (315/15).*

ajánlás fn (2)

1. Ajánlat. *Ez ~odat nagyra is betsülöm, 'S*

öröminnepedet magam is megülöm (306/177).

2. <Verseskötet elejére írt vers címe.> *Ajánlás (419/cím).*

ajánlni in (1)

Javasolni, indítványozni. *Ugyan lehetné é nektek rá nem állni, Ha e' tanácsomat mérészlem ajállni (330/958).*

ajánlócsók fn (1)

<A' Tsókok című mű elé írt epigrammatikus ajánlás címe.> *Ajánló Tsók (180/cím).*

Ajax fn (1)

Személynév. <A Tróját ostromló görögök egyik hőse.> *Ajax vize: <Szándékos fogalmi zavar.> Mig az Amazon Seregek Tsászárostól el érkeztek Az ~ vize mellől (113/21).*

ájer fn (7)

Levegő. *Most is azért sóhajt és dúlfül magába, M'ért nem adhatja az áert árendába (189/20).*

áerbe (330/881, 454/617), Aerbe (201/59), áerben (86/32, 198/32, 330/115).

ajtatos mn (1)

Vallásos áhítattal telt. *Sőt ajtatos lelke meg nem elégülvén, Utazott pusztákon teve pupra ülven, 's a vad Arabsokon keresztül Sináig Ment a Szent Katalin hegye sziklájáig (96/11).*

ajtó fn (24)

1. Épület külső vagy belső falában levő nyílás elzárására alkalmazott tárgy. *Ugattak a' pudlik; ~, ablak zörgött (330/1472). Ezzel az ~t bé vágja, Szóba sem áll senkivel (92/267).*
 2. Ajtónyílás. *Szintúgy törték, nyomták az ~n magokat, Ott hagyták a' tántzot 's a' gavalérokat (330/1053).*
 3. Képzelt bejárat vagy kijárat. *A' Napnak hanyatlík tündöklő hintaja Nyitva várja a' szép enyészet ajtaja (4/2). Szűk határok közzé szorúlt ez a' Világi élet ... Eggy Tornázt ez, 's a' Születés eggyik ajtaja ennek, Másik ajtaja a' Halál, hol az élők kimennek (162/65-6). Nyissátok meg Napkeletnek Bársony színű ajtaját (331/10). Széchényi' tsendes virtusa bétöré Az ólom éjnek százszeres ajtajit És Nemzetünk' kertébe rakta A' siket Elizium' babérit (439/42).*
 4. Két piros ~: a két ajak. *E' két piros ~ lassú csattanása A' nyugodt, tsendes vár electrizálása (239/51).*
 5. Ajtónál álló tél: a közalgó tél. *Az ~nál álló*

télnek hideg zúzza A zöld ligeteket 's mezőket meg nyúzza (87/53).

ajtaja (200/2), ~ját (77/70), ajtaját (83/44, 141/6, 397a/274, 454/560), ajtait (77/150), ajtajinak (306/198), ajtajába (92/19, 317/174), ~n (330/1010), ajtajánn (177/28), ~nál (199/83), Ajtajiknál (77/122).

Ö: oldal~, tanácsház~.

ajtófél fn

(1)

Ajtófélfa, az ajtónyílás, ill. az ajtótok két oldalfala. *Nem vágnak a' tzi fra bólttal ki hánt ajtófelekre Sem arannyal szótt ruhákra 's Corinthusi rezekre* (413*/1018).

ajtósark fn

(2)

1. Az ajtófélfába rögzített fémrúdacska, amelyen az ajtó forog. *Észre veszi hogy eggy eger az ajtó-sark felől A' poltzon a' kövér sajtot ráigtskálja belől* (141/3). 2. A helyiségnek az a része, amelyet a kinyitott ajtó eltakar. *Katóm! Katóm! ki sem jöhetsz Te tán soha, Úgy bétsukott az a' guta Vén Mostoha, Miólta szép ortzáidat, Szép violám, Ottbenn az ~ megett Megtsókolám* (333/23).

ájul i

(1)

Önkívületi állapotba kerül. *Ájúllok, érzek, és otsúlok: Haj! melly szörnyű hányattatás* (455/31).

Ik: el~.

ájulás fn

(5)

1. Az eszmélet elvesztése. *'S ~ nélkül búzölget magába A' legfinnyásabb Dáma is* (377/7). *Istenem! ájulás volt é? vagy pedig csak méj álom?* (162/113) 2. Bódulat. *Édes ájulás lepett-el, Melly egy mennyei étellel Kecsegetett, biztatott* (447/58, 134/58). *Majd élesztő balsamjával Csiklándozza szaglását, Ennek ki folyó szagjával Enyhítvén Ájulását* (231/362).

Ik: el~.

ájult mn

(1)

Tespedt, kábult. *Ti el puhúlt testtel ürögtök forogtok, Vagy egész nap estig ájultan hortyogtok* (198/54).

ájulta fn

(1)

Ájult állapota. *Zokog jajgat egy folytában, Míg végre kinja miá A' bokorra ájulttában Kókkadt fővel esik rá* (397a/807).

ájulva in

(2)

1. Eszméletlenül. *Én lankadok, néhánykor ezt mondotta, Tsak te érted haldokolván, 's Lankadása' Okát osztánn Kebeléhez ájúlva szorította* (170/47). 2. Aléltan, lankadtan. *Magam is elholtam, megrugván fegyverem, Ájúlva rendkívül reszketve vert erem* (239//208).

Ik: el~.

akác l. ákász

akad i

(13)

1. Vmi vmibe beleakad. *Frizérozott hajad hosszan fedi nyakad: Még ez, szép Absolon! hátha tserfán ~* (254/34). *Futni akart Jantsi, de nem eresztették: A' fűlsarkantyúja ~t a' szoknyába, 'S Kalárral együtt zuhé a' tsávába* (330/1699). 2. (Állat) vmibe belekerül, és nem tud szabadulni. *Semmivel sem gondolván már A' szabad berekbe, Gyönyörködik egy víg madár Játékba, énekbe. ... Eggyyszer a' sűrű zöldnek megy, Akad a' hálóba* (142/16). 3. (Véletlenül) vhova kerül, jut vmi. *Tiszta kis Tsermellyetske, Ha ő elődbe ~, Sírásnak mondd magad* (157/24). *Téli patak, mikor a' gátat darabokra szakasztván, Tör mindent, 's ha elébe ~, lesodorja magával* (258/54). 4. (Véletlenül) rátalál vmire. *Akadtam még egy Bankóra, Kit szántam szemborítóra* (433/65). *Mecoenásokra is eddig nem ~tak, A' kik talám nálunk mind sirba rakattak* (245/55). 5. Létezik, van. *Sőt olly állatok is elegenn ~nak, Kik a' talentomba téged meg haladnak* (254/47). ~ (61/46, 433/35), ~nak (52/11), ~tak (413a/976). — ~na (248/20).

Ik: rá~.

akadály fn

(6)

1. Az a tárgy, amely vkinek/vminek a továbbjutását akadályozza. *A sebes patakok a' víztől áradnak Sikóltó hajjai hánykódva dagadnak A' melly akadályok elébe akadnak Le rohanásától mind összeve szakadnak* (52/11). 2. Az a körülmény, amely vminek a kimenetelét gátolja. *Még a kegyesség is, a' melly sokat tehet, Késedelmet hozó ~ nem lehet* (209/36). 3. Az a körülmény, amely vkinek a cselekvését gátolja. *Óh felséges Virtus, ott tetszesz te nagynak, Hol a' tselekvőnek ~i vagynak* (454/810). ~t (188/14, 239/230, 313/143).

akadémia fn (3)
Főiskola. Örömversek Professor Budai É'sai-
ás Úrhoz (Midőn 1794-ben a' külső országi
Akadémiáról mint meghívott Professor le-
jött.) (220/cím)
académia (239/234), Akadémiakon (92/149).
Ö: katona~.

akadhat i (2)
Megtalálhat, rátalálhat. Kis Fillis, ha te enge-
met Meglátsz, a' ligetekbe' búvsz, Én vigyázva
kereslek, Mégis rád nem ~ok (403/74).
~ok (454/740).

akánt fn (1)
Akantusz, medvetalpfü. Mért említsem a' jó
szagú balsam' izzadó fájit, És a' szüntelen
zöldellő Akántnak bogyókáját? (413a/641)

akar i (69)
1. Szándékában van, szándékozik (vmit tenni).
Honnan? hová ~ menni Kedvesem így magá-
ba? (231/379) — Rajtok Királyságot muto-
gatni ~ A veres bársonyba kevéjkedő bakar
(87/9). Nem ~ok én Pék lenni, Nem is azért
bámulok (169/27). Meg lehet é, hogy ne lé-
gyen egy parányi szegelet, Melyet az áldott
Természet rakni akképp ~a: Hogy tsak öröm
rózsáival virágozzék pitvara? (162/43) 2. Haj-
landó, kész (vmit tenni). De ha kedvező szél
kezd szépen lengedni Akar a haragos tenger is
engedni (10/32). Oh Egek! mondani ~om is,
nem is, Hogy én őt szeretem (157/17). Óh nem
fáj é a' szíve Minden Magyarnak, Hogy a'
Magyar fiakkal Gondolni nem akarnak?
(334/47) 3. Tervezi, hogy vmit tesz/elvégez.
Deákul ~tam írni (267*/12/11). De mit festem
én azt, a' mit az Isteni Kéz is tsak remekként
~t teremteni? (330/204) — Így ~tál szökve fut-
ni el előlem? (268/70) 4. Törekedik, igyekszik
(vmit tenni). Futni ~t Jantsi, de nem eresztet-
ték (330/1698). Mit nyájaskodsz? bánat 's ~od
magadat Kedveltetni; nállam nem éred tzelod-
dat (7/1). 5. Létrehoz, megteremt. Nem hal-
hatsz hát te meg, óh Nemes valóság, Ha tsak
maga egykor a' Mindenhatóság, Ki ~t, és vé-
led közlőtte lételet, Lángodra nem fújja a'
semmiség' szelét (454/87). 6. Készül vmire.
Más-felől az Ifjak e' szép hartz' neszére Indul-
ni ~tak Himen' védelmére (330/1290). Ti pe-

dig szemeim, ti ide vigyázzatok, Mit ~ ott a' ti
ígéző Nimfátok? (139/34) — 7. Vágyik vmire.
Többet ~t a' látásnál Már a' lobbant Appetit,
Mit van mit tenni — tsalásnál Egyébb nem se-
gít itt (231/143). 8. Helyesnek, jónak látva kí-
ván, óhajt vmit. Lóra Nemes! Ha érdemes
Akarsz lenni véredhez, Vedd puskádat, És
szablyádat Kösd az övedhez (268/7). Tsak ha
ugy nem élhettz a' mint te ~od Sajnálod az[t]
ámbár akár mint takarod (30/9). Óh tán irigy
ő? 's azt ~ja, Hogy bekötött szem alatt imád-
juk? (395/11)

~ (25/37, 90/21, 120/2, 199/9, 233/16, 259/
464, 314/20, 330/632, 698, 330*/204/10,
358/27, 413a/628), ~ok (143/39, 259/518),
Akarok (232/13), ~tok (245/46), ~nak (267/
220, 330/420), ~t (143/47, 330/916, 368a/21),
~tak (267*/19/15, 326/3, 330/1737); ~om (77/
286, 171/16, 176/84, 238/12, Akarom (454/
293), ~od (126/53, 211/21, 454/654), ~ja (3/6,
185/166, 397a/211), Akarja (169/6), ~juk
(330*/204/5), ~játok (326/22), ~ám (314/19,
162/123), ~ád (442/2), ~ta (413a/137). —
~nék (239/137, 310/66), ~nál (126/17), ~na
(114/578, 185/52, 309/38); ~ná (169/143,
238*/144/4).

akár hsz/ksz (33)
I. hsz Ha úgy tetszik akkor (tehet vmit). Ha
célja az, mellém álljon, Akár ide előmbe, In-
nen jobban belé láthat 'S nézhet a' tekenőmbé
(169/10).

II. ksz (Páros használatban.) 1. (Mondatrészek
kapcsolására.) De ~ életet ért is, ~ Halált,
Nyereséget mindig a' Krisztusba talált (222/
55). Ebnél külömb sok tziemes, Akár setét, ~
veres (316/18). Ő mindjárt a' hova mondod
oda viszen, Akar szárazon kell menni, akar
vizen (126/52). 2. (Két tagmondat kapcsolásá-
ra mindkettőre azonos következtetéssel.)
Mennyi sok ellenség' viadalján, hány hadi
tűzben Lett győző nevetek, ti ~ gyalog álltatok
ottan A' próbára, ~ paripán ütköztetek össze
(258/99-100). 3. (Négy tagmondat kapcsolásá-
ra mindegyikre azonos következtetéssel.) Ma-
gunk után egyszer hült nyomokat hagyunk,
Már ~ királyi méltóságban légyünk, Akár a'
kunyhóba kolduskenyért égyünk, Akár erőtle-
nek légyünk, ~ merő Derekunkban lakjon Her-

culesi erő (209/49-51).

~ ... ~ (55/20, 191/20, 358/42), *Akár ... Akár* (185/9-10, 330/231-2), ~ ... *Akár* (154/5-6, 231/403-5, 336/69-70), *Akár ...* ~ (413a/445, 443/175).

akarat fn

(3)

1. Kivánság. *A' tótok bértzein 's a' Hágó' tsútsain Egy ~odra könnyen által viszen* (452/63). **2.** Szándék. *Ákhill, és maga Hannibál Szintúgy kéntelen az halál' Éjjét végig aludni, A'melly engem is egykor A' Végzés' ~jaként Vak kárpitja alá takar* (403/44). **3.** Egyes ~tal: közös elhatározással. *Minden rangú Dámák egyes ~tal Engemet küldöttek olly parantsolat-tal* (330/1139).

akárhogy hsz

(2)

1. Midenáron, alármí történik is. *Mert tüzesen kezdtem én is parantsolni: Sereginn által kell ~ rontani* (239/182). **2.** Akármilyen módon. *Akárhogy esett, elég e' Hozzá, hogy bikává vált* (231/163).

akárhoz hsz

(2)

Akármely helyen, akár itt, akár máshol. *Mert a' kit ~ tzelba vész a' halál A nyila halálos sebet rajta talál* (2/11). ~ (32/35).

akárhová hsz

(1)

Akármely helyre. *Akárhová fogsz menni Mindeg közel látsz lenni* (158/13).

akárki nm

(11)

1. Akár ismert, akár ismeretlen személy. *De én bizony nem bánom már, Szóljon ~ a' tatár; Még is az Úrnak megvallom. Mert 'sok tűrést sokallom* (309/78). *Biz' én nem is törődöm már, Akár-ki mit beszéljen. Gyakran rúgást ejt a' Szamár Betsületes személyn* (316/2). **2.** Mindenki más. *A' mint vagyok, maradhatok Olly ember, mint ~* (316/16). **3.** Bármilyen rangú, egyéniségű személy. *Mond'ttam; hogy ~ legyen hozzá megyek, Kezet tsapok vele; tsak leány ne legyenek* (330/769). ~ (326/43), *Akárki* (316/7), *akár ki* (30/6), *akar ki* (216/95, 97), *akárkié* (154/38), *Akárkit* (330/623), *Akárkinek* (330/777).

akármeddig hsz

(2)

Akár rövid, akár hosszú ideig. *Te a' ki más-ként is ~ élünk Holtunk után mindent el fe-*

lejtettség véltünk (406/9).

akár meddig (9/6).

akármely nm

(9)

1. Akár egyik, akár másik, bármelyik. *Ékesen-szóllóbb ő, mint akármelly Kofa* (330/1083). *Óh! én Társa fogok lenni Akármelly szándé-kába!* (231/382). **2.** Mindegyik, valamennyi. *Érzené ütésem' akármelly szegelet, 'S tüzet kapna tőle napnyugot, napkelet!* (337/287). **3.** Akármilyen (fényes, pompás). *Bár próbálly akármelly Grofi méltóságban Élni: Királya után fő fő uraságban ... Tsak ha ugy nem élhett a' mint te akarod Sajnálod az[t] ám-bár akármint takarod* (30/1). *Előbb a' Szűz meg nem állta E' nagy Udvariságot, Akármelly szépen instálta Az Úr a' szabadságot* (231/425).

akár mely (413a/577), *akármelly* (193/4), *Akármelly* (231/169), *akár mely'* (413a/888).

akármelyik nm

(4)

A sok számbajöhető közül mindegy, hogy melyik. *Várhattya hát éltünk ~ pontya, Hogy gyógyíthatatlan mérgét reánk ontja* (204/21). *És azok az ifjak, kik most tsekély tűzzel Láttatnak traktálni akármelyik Szűzzel* (330/1948). *akármelyik* (217/21), *akár melyik* (15/21).

akármerre hsz

(2)

Akármely irányba. *Már egy Dámának sints, ~ térjen, Sem rüsse, sem módja, hogy Oporhoz férjen* (330/1483). *Mihelytt a' madarak látják körülveszik, Akármerre fordul, meg nem menekszik* (330/1264).

akármí nm

(13)

1. Bármely elképzelhető esemény, cselekedet, bármi. *Egek! mi ez? menyező é? vagy talán tor? Már ~ legyen — csontra minden kántor* (218/2). *Olly színt vesz' tekintetere Mintha nem is ügyelne A' Szűzek víg seregére, Az ~t mivelne* (231/186). **2.** Akármilyen személy, bárki. *Akár mi légy mert a' ' Pokol ne is várjon Urának, S te se kívánj Ura lenni illy szörnyű Tartománynak* (413a/43). **3.** Akármilyen, akármelyik. *Repül szívem a' sok Habban, 'S esméretlen Partra kél És reá nézve lassúnak És tsendes fúvállatúnak Látszik ~ gyors Szél* (177/44). *Mit ér az elégség nélkül ákarmi kints?* (202/96) *Múzsá rebegj! véggyászt szül-*

het ~ dalod (284/4).

~ (111/109), Akármí (176/91), akár mi (413/787), Akár mi (5/9, 413/47), ~t (309/29, 430/43).

akármint hsz

(4)

Akármilyen módon, akárhogyan. Bár ~ próbálgatá, De el nem távoztathatá, Még is e' lutskos halált (114/256).

~ (30/10), akár mint (14/15, 201/15).

akaró Ő: jó~.

akartva in

(1)

Szándékosan. (Akár ~ történt, Akár tsupán hibából,) Eggy szép arany nyilatskát Bal oldalamba ejte (185/9).

akarván in

(3)

1. Készülve, tervezve. Készítém Vitézim pompás parádára, A' Várba ~ menni vatsorára (239/154). 2. Szándékozva. 'S nem ~ egy is útad adni másnak, Dühös-tornyosodva rohanak egymásnak (267/77).

~ (326/2).

ákász fn

(3)

Akácfa. Itt árnyékos ~ fedi a' gyász hantot (306/87). Megkönnyezetlen' kell hamuhodni hát Akászkod' allyán, Földi! tenéked is? (395/2)

Ákász' (395/25).

akaszt i

(2)

Helyez. A' Thisbe fátyolát illy bátor szavára Fel kapja, 's ~ja azt a' jobb karjára (77/206). Mint midőnn a' terhes Gállják partjokra eljutottak 'S Reájok a' víg hajósok koronát ~ottak (413a/311).

akasztófa fn

(2)

Kötél általi kivégzés céljára használt faalkotmány. Itt edgyütt hever a' lator ' palotája, A' jámbor kunyhója és ~ja (454/170).

Akasztófává (416/27).

akasztott in/mn

(2)

I. in Vmire függesztett. Zeng a' rózsákra ~ Páfusi kis lantom (258/2).

II. mn Akasztással kivégzett. Nem ~ ember haja (433/19).

Akhéus l. Acheus

Akhill, Akilles l. Achilles

aki nm

(383)

1. A vele bevezetett mmondatban közelebből meghatározott személy. Itt fekszik, a' ki által Sokan fekszenek itten (252/1). E' keserű könyvek nem buzdtánának e téged, Óh Magyar, a' kibe, még verdes atyáid' ere? (259/450) — A' ki engem szeret, igyék egyet velem! (330/362) —Hát Musák? heverve töltitek a' nyarat? Hiszem a' ki mint vét, tudjátok ugy arat (70/2). 2. Aki csak: mindenki. Mind kárhoztat téged a' ki csak meg hallja (176/86). 3. A mmondatban közelebből meghatározott dolog, amely. Vénus tsalárdsági akit így meg lopnak, Te gyászos Fa! maradj annak itt Oszlopnak (77/293). Hát a' Magyar nemzet, a' ki nagy-lelkű is, Nem tsak vitéz, hanem nemes érzésű is, Nem buzdulna é fel a' vitéz érdemre Magyarhoz magyarul tett serkentésemre? (267/23) — Ah, az a' Kints' az Égnek Hol van, miért nem jó? A' kinn minden Szépségnek Ezer Rózsája nő? (145/3)

a' ki (35/4, 152/8, 214/117, 215/130, 358/46), ~k (192/53), a' kik (454/974), a' kit (258/71, 454/321), a' kinek (432/24), a' kiknek (209/88), A' kiben (454/685), a' kiken (379/85), A' kinél (428/55), a' kiért (409/23), A' kiről (454/736), a' kikkel (418*/174/3).

akként hsz

(2)

Oly módon, úgy. Édes kotlós annyok' egy kotyogására Hogy fut a' sok tsirke egy szem gabonára: Minden Kisasszonyok ~ tódulának Legelső tsókjára Opor' ortájának (330/1461) ~ (330/1199).

akképp hsz

(2)

Oly módon, úgy. A Praeceptorságot én ~ kébzelem Hogy ha benne öröm rósátskát lelem (12/27).

~ (162/43).

akkompanyíroz i

(1)

⟨Hangszeren⟩ kísér. Mellette a' nótán tíz hárfa hangozott, Húsz tambura 's doromb ~ott (330/1244).

akkor hsz

(140)

1. Az elmondott cselekvéssel, történéssel egy időben. Hát mikor a' Phébus büszke paripája Lángjától fénylik az Istenek hazája Akkor is

menyőkövel terhes zűrzavarnak Rettentő zug-
gási szívéünkbe zavernak (77/13). 'S mikor a'
Magyarok e' képp' örömeiket ki-öntik: Akkor
az Úr érdemeit szöllják, 's Nevét köszöntik
(124/8). **2.** A szóbanforgó múlt időben. Kez-
dett már ez engem tavaj hervasztani De meg
maradt ~ még egy ékességem (73/11). És a'
mely koszorút ~ ott kötözött Azt meg újjította
a' Törökök között (78/31). **3.** A szóbanforgó
jövő időben. Siess késő Század, jövel óh bol-
dog Kor! Én ugyan lelketlen Por leszek már ~,
De jöttödre vígann zengem énekemet (190/
106). **4.** Az említett körülmény megvalósulása
esetén, illetve annak következményeképpen.
Ha meg-halsz, 's még ~ el nem hunyt életem:
Meg merevedt tested szívembe temetem
(127/43). 'S Vissza felé ~ görbüljön az árbotzi
vászón, Ha Pádus önti a' Matinus' bértzeit
(327/27). **5.** A szóban forgó esemény, cselek-
vés megtörténte után, azután. A' te tőled adott
lámpásodnál forgok, Melly mikor megbotlom,
jóra ~ vezet, 'S azon pontban érzem a' meny-
nyei kezét (454/331). **6.** Főmondatban utaló-
szóként. Midőn leg nyájiasabb karokkal öleled
Akkor rakja tele fulánkal kebeled (55/12).
Melly ~ származik, mikor edgy könyörülőt lá-
tunk Jól tenni, 's érezzük, hogy az nekünk is jó
barátunk (216/103).

akkorára hsz

(1)

Azon időpontig, addigra. Ne is félj, óh Ma-
gyar! talám ~ Boldogabb Nap jön fel reád va-
lahára (203/35).

akkorba hsz

(2)

Abban a bizonyos elmúlt időben. Voltak is ha-
talmos Vezérink ~ (267/181). Midőn ~ mélyly
sebemnek Kiontottam vérhajait: Mért állítád
meg életemnek Szélfelfutott patakjait (379/
49).

akkord fn

(1)

Három vagy több különböző magasságú hang
egyidejű hangzása. Sír a' lány Klarinét, dobog
a' dobok' apja gorombán, 'S a' tsörgők nesze
közt fenekét veri döngeti tölgygomb; Akkord-
nál öblös hangon a' tompa Fagótnak Réz nya-
ka (400/82).

akkori mn

(1)

A szóban forgó régmúlt időben meglevő <do-

log>. Attikus, Római főember, az ~ Világ leg-
nagyobb embereinek s a tudományoknak ba-
rátja (368/31/4).

akkortájban hsz

(2)

Vmilyen esemény ideje körül, abban az idő-
ben. Levente, eggy olly nemes ifjú vitézt jelen-
tett Eleinknél, a' ki akkor tájba ment elsőben
hadba (267*/13/13). Bátor akkortájba elég je-
lenséget tettenek, Maga a' föld, a' tengernek
habja, az undok ebek, Az nem kedvest
jövendőllő madarak, és egyebek (413a/473).

akó fn

(1)

Kb. fél hektoliternyi ital. Zsanám meg' kulats-
tsá válna, Borral mindég színig állna. Az ő
bőre úgy-is tsikó, Belé férne négy-öt ~ (433/
56).

akol fn

(2)

1. Legelőn a jószág körülkerített helye. Ottan
a' ketskék önként rotskára sietnek 'S tölgyét
feszülve hozza a' szelid juh-nyáj Ott sem az
akloknál nem bögnék az estveli medvék, Sem
vipérákkal a' magas föld nem dagad (327/51).
2. Akolra ver: tavasszal a legelőn felállított
akolba helyez < jószágot>. Ha Akolra készülsz
verni Nyájatskádat: Imé én eljöttem segíni
Munkádat (143/7).

Ö: ökör~.

akónitos mn

(1)

Mérgezett. <A latin aconitum sisakvirág jelen-
tése szóból.> Ez kell nekem! — Homlokomat
ne érje Shakspeárnak ~ Fűzérje (128/48).

akta fn

(1)

Ügyirat. A' mint láttam a' Nővákba Írva 's a'
hadi Actákba Így volt első kezdete (114/26).

alá hsz/nu

(50)

I. hsz Fel s ~: Fel és le, ide-oda. Ámor egy na-
rants héjjatskán Fel 's ~ kormányozott 'S egy
szívbe e' kis vasmatskán Kikötni szándékozott
(366/2). Már a' nádat elvettem Mellyen vé-
led hajdani Gyermekkorunkban szerettem Fel
's ~ lovaglan (401/11).

II. nu **1.** Vmi alatt levő helyre. Gántsot lába ~
nem hányhat semmi teremts (35/5). E' Kő-
sziklák ~ jer, öblösek ezek, pihend ki magadat!
(143/21) **2.** Fa lombja alatti helyre. A barmok
terepély tserfák ~ mennek Híves árnyékjok-
ban lihegve pihennek (84/5). **3.** Vminek a fel-

színe alatt levő helyre. *Mert Fizignát Úr megtsalá, És az átkozott Tó ~ Fojtotta hitetlenül* (114/334). *Az apró Minörök; a' Szála' padlatját Mindjárt mesterséges Mina ~ vették* (330/1337). **4.** A szóban forgó függő viszonyba. *Bár villám szemed hajtson maga lántza ~* (38/12). *Férjemet és magamat bátor lélekkel ajánlom A' te vitézséged 's gondviselésed ~* (259/468). *A' vitézlő Pártusok Régolta szolgál ~ kerültek* (288/42). **5.** Olyan helyzetbe, hogy a jelölt dolog elrejtve legyen. *Gyakran a' természet láthatatlan karja A' keserű ~ az édest takarja* (64/4). **6.** A megnevezett ruhadarab alatt levő helyre. *Azomba, hogy esett, hogy nem, A Vigánó ~ is Bé szökik az Isteni szem* (231/132). **7.** A kapcsolt szóval kifejezett helyzetbe, állapotba, célra. *A' betegség mindent hatalma ~ vét* (193/3). *Két királyja van az emberi nemzetnek, Nagyok ezek, mindent magok ~ vetnek* (193/10). *De ha búza vetés ~ készíted szántásodat* (413a/230). **8.** Szárny(a) ~ vesz/von: oltalmaz. *Múzsánk' vegyétek Isteni szárny ~* (188/116). *Kinek szárnya ~ vonja A' magyar Pindus magát* (368a/77). **9.** Konty ~ tölt: megiszik. *Maradhat a' megforrtt gohér, 's a' bakaris, Mellyet a' konty ~ tölt sok száz Basszar is* (219/36). **10.** Zászló ~ parancsol/száll: hadba szölit/vonul. *Parantsold fel zászlód ~ a' népeket* (337/215). *A' három India zászlód ~ szálljon* (337/270).

alabástrom fn (2)

1. Áttetsző, finom, fehér színű kristályos gipszből készült (tárgy). *Itt sem Párusi márványból Nem raktak oszlopokat, Sem ~ bálványból Nem véstek bajnokokat* (397a/283). (Női testrészen) az alabástrom színéhez hasonló fehérség. *Valamikor le 's fel hajlik, Utána mozdul alja, Alabástrom lába szárát A' slingolt fodor nyalja* (169/43).

alább hsz (4)

1. Feljebb ~: le-fel. *De ha ragyog, feljebb ~ ugrándozik Fedele, kedvedre akkor játszadozik* (239/43). **2.** Alacsonyabb hangfekvésben; mélyebben. *Már a' Bassust ~ nálad egy sem bírta* (233/38). **3.** A szöveg ezután következő részében. *Én ~ is megírtt Kis-Asszony ... ép 's tsendes elmével diktálom* (330/ 1529).

Alább (248/7).

Ö: feljebb~, leg~, oda~.

alábbi mn (1)

A következőkben közölt. *Blanchard Úr, kiről az ~ versekben szó lesz* (330*/139/2).

alábbszállni in (1)

Lejebb, rosszabb állapotba kerülni. *Igy láttam én minden dolgot jóból rosszabbá válni 'S a' Fátumok erejétől nyomtatván ~ szállni* (413a/213).

alábbvaló mn (2)

1. Hitványabb. *Menj, és Atyádnál ne légy ~* (268/25). **2.** Rosszabb minőségű. *Sűrűnn álljon a' vessző, Itt sűrűn is terem Bakhus, 's alább való nem lesz ő* (413a/807).

alábocsát i (1)

A mennyből a földre enged. *Mellynél nagyobb jutalmat Ő néki már nem adhat Az én hatalmam; ámbár Alá botsátanám is Mind az hatalmas Ámor' Országát öszveséggel* (185/82).

alacsony mn (9)

1. Függőleges irányban viszonylag nem nagy, nem magas. *Esmeretlen hevertél még a Sexta domb alljába A Nagy erdön az alaton Mogyorók árnyékába* (111/52). **2.** A nemesebb dolgok iránt érzéketlen. *Az alatsony világ meg nem érdemlette, Hogy illy ditső Lélek lakjék közepette* (299/117). **3.** Erkölcsi tekintetben megvetendő, hitvány. *'S az alaton arany mindenhatósága A' vakmerő vétket meg menti magától A bosszulló villám haragjától* (453/210). *Nagy lélekre szokás alatsony lelkeknek ugatni* (315/21). **4.** Színvonalát tekintve gyengébb, egyszerűbb. *Meg ne ütközzetek, ha illy nagy ügy felől, Egy alatsony példát merrek hozni elől* (454/262). **5.** Szűkös anyagi körülmények között levő. *Békével danoltad bús és víg órádat Alatsony sorsoddal ki megelégtél* (267/5). **6.** Hagyományaihoz hűtlen. *A'siai színben fénylik nemességed, 'S még a' módi nem tett alatsonnnyá téged* (330/592). *alatsony* (267/67), *Alatsony* (397a/516).

alacsonyszívű mn (1)

Igaz szerelemre képtelen. *De ezek, a' kiken a' Módi, A' rang, és bíbor fénylenek, Alatsony-*

szívűek, 's valódi Szerelmet ritkán érzene (379/87).

aláfűg i

(1)

Felűl kapaszkodva lefelé lűg. 'S olly tsillogva fűggnek onnan Alá a' kis állatok, Mint a' holdfűnytűl űjonnan Megaranyzott harmatok (397a/986).

aláhódítottatik i

(1)

Meghódítottatik, a másik nembelinek a tetszését elnyeri. Mert bár a' Vitézek alá hódítottattak, Még is sok ezerszer másnak átadattak (239/129).

aláír i

(1)

Aláírásával megerősít. Alá ír a nevét az Állhatatlanság, Hogy örökké légyen másolhatatlanság (239/231).

alája hsz/nu

(10)

I. hsz 1. A szóban forgó személy alá. Ne higgy mert a' midűn leg jobban ketsegtet Forró alád éppen az alatt tsepegtet (55/10). **2.** Számára, részére. Oh, Vénus' terhes igája? Hogy kell magam' adnom ~? (175/2)

II. nu Alá. Hát a' Napnak dísze már azért el műla, Hogy tsekély földűnknek ~ borűla? (191/36)
~ (175/32, 191/40, 231/342, 412/2, 36), ~d (191/10, 377/24).

alak fn

(5)

1. Szeműly. Nem régűlta tsatáz velem, Ah, Laura, Kedves ~! (129/54) **2.** Az emberi test megjelenése, külseje. Hallgass igaz mondásomra: Most is szépneg tartalak; De nem űgy ám, hogy ne volna Hozzád hasonlű Alak (208/52). **3.** Megjelenési mód, forma. 'S a' setűttel szűűt ablakba Rűzsa és hó szín ~ba Az hasadt Hajnal virít (317/251).
~ (425/54, 449/24).

alámosolyog i

(1)

Kiderűl (az ég). De ő eggyet lehellet még; 'S im minden kűd elrepűle, 'S alámosolygott az ég (397a/40).

álarc l. álorca**aláson hsz**

(2)

Alázatosan (űdvariassági formulaként). Őrvendek, hogy itt kertembe Alásson tisztelhetem (231/392). Azt mondják, — de arról ~ kű-

vetem, Nem vűltam ott, reá meg nem eskűdhetem (330/1735).

alásűllyed i

(1)

Lesűllyed, lemerűl. Noha magát fel rugdalá A' vizek tetejére, De ismét sűllyede alá A' Tűnak fenekére (114/254).

alászállás fn

(1)

Lejűvetel. És a' zepp Venus Isten Azzonnac is mikint történéc az ő alá-zállása iekes Rithmusocval elődben adattatnac (330/1476).

alátekint i

(1)

(Mennybűl) lenéz. Mátyás' dűtsűűlt Lelke! tekints alá, Esmérd egedbűl lábbadozű Hazád (418/113).

aláterjeszt i

(1)

Áldást terjeszt alá vkire: megáld vkit. Hogy vitézűl hartzolátok Isten terjesszen reátok Érte bűv áldást alá (257/131).

alatt nu/hsz

(107)

I. nu 1. Olyan helyen, amelyhez képest a megnevezett dolog/szeműly felűl van. Felszállok a' Templom' tornyának tsűtsába Tátra' sziklájára az ég' szomszédjába, Ahol a' Magyarok' erűs Istenének Zsámolyszéke ~ harsog magyar ének (306/20). **2.** Vminek a tűvében, vagy közelében lent. Itt bűszke habjai dűtsekedve fojnak Kevűlly fala ~ Constantzinápollynak (25/4). Őrvendjűl Fűbusnak szentelt Tábor A' hegyek ~ pengesd víg énekedet (178/2). **3.** A megnevezett dolognál lejjebb, mélyebben. Szűp Hajnal! emeld fel földűnk felett Az egek ~ tűűndűklű szent fáklyádat (172/2). **4.** Betakart vagy befedett helyen. Eggy reggel soká nyűgodván A bársony paplan ~, Már a' Nap a' láthatárán Jó magasra fel haladt (231/44). Kűtzorog a' rűsa zűld boríték alatt Majd osztán levelit szűljelebb taszítja (64/10). Laurám' Nyomát e' zűld Fák Alatt keresem (144/2). **5.** A szóbanforgó hely vagy telepűlés kűlsű szűlén, közelében. Most is Belgrád ~ űj koszorűt fonnak Vitéz homlokára az Őreg Laudonnak (78/35). **6.** A megnevezett földrajzi helyen. Népei a' fagyos északnak, 'S kik a' forró nap ~ laknak, Hirdetik, ki vűlt Homérus (255/26). Számkimenvén más ég ~ űjjabb hazát találnak (413a/1069). **7.** Vmi sűlyának, nyomásának hatására. A' merre tsak dűhűs

Ármádájok szaladt, Reng a' meg-rémült föld dőbögések ~ (192/24). **8.** Vmely jellel megkülönböztetett helyen. *Estve jött a parantsolat Viola szín petsét* ~ (112/2, 429/2). Itt Hallert szólítja meg, kiről láss a' Jegyzésekben a H betű ~ (397*/1137). **9.** Vmi mögött, vmi leple alatt. *Mosolyog: de e' mosolygás Alatt leselkedés van* (185/153). **10.** Vmilyen alárendeltségi, függő viszonyban. *E' két hatalmasság ~ van mindenünk, E' kettő áll készen mindenkor ellenünk* (193/15). *Óh férfiak' vastörvényje, Melly ~ nyög sok szív' kénye!* (309/76) **11.** Vmilyen helyzetben, bizonyos körülmények között. *Bé Fedi szárnyával az egész Országot Hogy annak árnyéka és védelme ~ Az embernek kedves legyen minden fület* (54/11). *Marsal Criör két regement Vasasokkal ellene ment Igen kemény tűz ~* (114/685). *Az a' víg jegy ~ született katona* (238/105). **12.** A megnevezett időtartam folyamán. *A' bojongó felhők egy seregbe gyűlnek 's Kevés idő ~ tőlünk el repülnek* (67/16). *Eggy egy világot kell /:szörnyűség hallani:/ Minden század ~ el takarítani* (215/10). **13.** Vmely cselekvéssel, történéssel, állapottal egy időben. *Hogy a' mesterségek mind helyre állyanak, A' békesség ~ virágozhassanak* (54/20). *Haragomba ilyen erős törvényt adék, Hogy vérontás ~ nem szabad bémenni Senki-nek* (239/241). *'S a' Magyar föld az ő idejétől fogva Mint nagy Lajos ~ virít mosolyogva* (259/180). **14.** *Láb ~ sem fér el: semmibe sem vesznek. Úgy vagyunk! bár tegnap ölbe' volt a' legény: Láb ~ sem fér el ma, ha szegény* (206/16). **15.** *Bekötött szem ~: vakon. Óh tán irigy ő? 's azt akarja, Hogy bekötött szem ~ imádjuk?* (395/12) **16.** *Szárnya ~: oltalmában. De reménylj, az egek hűséges férjednek Szárnya ~ néked nyugovást engednek* (212/98). **17.** *Vmi színe ~: vmi mögött, háttérben. Így gyakrann némelly Kritikus főből származott hangnak Színe ~ az igazság borítéki lappangnak* (216/124). **17.** *Vki zászlója ~: vkinek a táborában, seregében. Mindenik magával szép népet vezetett, Melly zászlója ~ lóháton léptetett* (330/164). **18.** *Hamu ~ lappangva. Az Éris' szikrája. a' mellyek titokban Eddig a' Banyáknak szívekben, májjokban, Mintegy*

hamu ~, még benn lappangának, Egyszerre kiütvén, lángokká válának (330/967). **19.** *Járom ~: visszafogva, önmegtartóztatva. Dóris! Dóris! mit nem tettél Az én lány szívembe' is. Mi valál? de mivé lettél Szent jármód ~ te is!* (392/50)

II. hsz Lent, alatt (a földön). *Imádja mély tisztelettel az örök Mindenhatót A' ki tsak egygy Légyen szóra illy ditsót formálhatott Vagy ha itt ~ keresi gyönyörűségét: édes Múltságot szerez neki Jacquet vagy Archimedes* (111/17).

Ö: az~, ez~.

alatta hsz/nu

(16)

I. hsz **1.** A személyraggal megjelölt személy, dolog alatt. *Tanult lova hortyog 's ugrándoz ~* (330/151). *Óh mennyi bút láttam miatta! Már lelkem eltsüggedt ~, A' szívem öszvetört* (391/20). **2.** A személyraggal megjelölt személy idején. *'S jóltévő Angyalát a' várt békeségnek Megadja Leopold minden nemzetségnek, És hogy minden lélek légyen néki híve, Az ő kintse léssen jobbágyinak szíve, El is vész ~ a' jaj 's a' siralom* (259/255). *Ez a' kegyes Királyné Lesz néktek hív anyátok, Alatta kis hazátok Sok boldogságot lát* (259/165). ~ (159/12, 225/74, 237/126), *Alatta* (107/3, 259/65, 201, 332), *Alattam* (397a/302), 454/41).

II. nu Alatt. *Ront mindent valamit tsak ronthat az égnek ~* (34/1). *Ah boldog rózsafa! Be nyájas Nimfa Nyugszik ~ árnyéknak* (139/31). *Ki vállán az Eget könnyen forgathatta, Hanyatlik a pitziny Ámornak ~* (94/2).

Ö: ő~.

alattomban hsz

(3)

1. *Titkon. Nézd a' barna népet forró homokjain, Vagy hever 's éhez a' Paraditsomba, Vagy koldúl, vagy lop, öl, prédikál ~* (313/116). **2.** Észrevétlenül, suttymban. *Ez az élet oly sebessen, oly alattomba halad: Hogy észre nem vesznek sokann, mikor tőlök el-szalad* (162/71). *A' bőgője mellől feldüle Izráel, He-lyét alattomba Éris foglalá el* (330/1024).

alattomos mn

(1)

Alattomban cselekvő. *Ő gyakran megint sok*

titkon forralt zenebonáról Fortélyokról 's ~ hadak' közeljártáról (413a/469).

alattság fn

(1)

Kötélzet <vitorlás hajón>. *Én akkor senki szavára a' Tengerre nem menek, Én meg nem oldom a' partról Gályámnak ~át* (413a/460).

alávaló mn

(2)

1. Hitvány. *Az ~ büszke lélek Örülhet hogy illy sorsa jött* (379/101). 2. ~ ruha: vkihez nem illő ruha, itt leányruha. *Láttára, hívására Ákilles megint Felébredett... Mérgébe elhalványodott: ~ Ruháját Körös-körül letépte: Fegyvert kért magának* (170/56).

aláz Ik: meg~.

alázatos mn

(6)

1. Alázatra valló <magatartás, megnyilatkozás>. *Elsőbe ő egészen Jámbor' 's ~nak Tetszvéen tekintetéről, Mint egy szegény szarándok Első szavába szállást Kér istenért magának* (185/158). 2. <Nagyfokú tiszteletet kifejező szókapcsolatokban>. *Alázatosan kér: nagy tisztelettel. De kérem ~on, Beszélje el világosan Genealogiáját* (114/60). *Azok ~ kérelemhez nyúlnak, 'S hízkelvede urok' lábához borúlnak* (202/57). ~ (86/17, 198/17), ~an (148/65).

alázatosság fn

(1)

Az alázatos ember jellemző tulajdonsága, alázat. *Nem! hanem a kevély ~nak, A' rendetlen széltől forgó okosságnak Tsalóka míve ez* (454/325).

alázni in

(1)

Becs mérni. *Átkozott az ember a' Viperák fajja! ... A' kik között ha tudsz hazudni, gyalázni Tettetni — árúlni — a' virtust ~ ... Így az emberek közt emberré tudsz lenni* (453/236).

aláztatott Ik: meg~.

alba (lat)

(1)

Városnevekben: fehér (vár). *De én a' Nándorfejevárvát nevét örömett ettől húznám. Igazság szerint volna Görögfejevárvát, ~ Graeca* (267*/19/3).

Albert fn

(1)

Személynév. *Egyedül maga volt olly Gavallér*

~, *Hogy annyi amazon ellen indulni mert* (330/1295).

Albion fn

(1)

Helynév. <Anglia ősi kelta neve>. *Az Álbion' Barlangiban 's a' Német erdők' Bértzeiben örömet találtam* (396/10).

Alcides fn

(1)

Személynév. <Herkules, görög hős (i. e. 1264–1226)>. *Bár a' most sérdülni kezdő Áltzidesnek Sokan sok akadályt 's leseket keresnek* (188/13).

Alcinous fn

(1)

Személynév. <A phaiákok királya, gazdag kertjeiről volt híres>. *Nem egy félék az almák is, az ~ fái A Crustumi, Siriai 's fontos körtvély fajtái* (413a/610).

áld i

(17)

1. Hálásan dicsér, magasztal. *Áldja nevét százszor a' jó Teremtőnek* (69/7). *Téged ~ az örültt, a' néma, a' siket, Te vigasztalod meg, József, mindeniket!* (259/225) *Ülj üres helyére; hidd el, Néped ~ánd Tégedet* (163/32). 2. Hálás szívvel emleget. *Élnek mindazok is, kik neki Templomot Szenteltek, 's kiket a' lantosok ~nak* (338/50). *Utóink ~nak tikteket, 'S örömmel tellyes könnyeket Hullatnak sirotokra* (259/138).

~ottanak (432/117); ~ja (306/275), *Áldja* (306/259), *Áldlak* (443/201), ~ottalak (456/6). — ~jon (392/74); ~jam (357/87), *Áldjad* (126/65, 404/6), ~ja (450/12), ~játok (259/404), ~jalak (405/21).

Ik: meg~.

áldandó mn

(1)

Dicsérendő, magasztalendő. *Én magam is minden partommal örökre Hirdetem ~ Bajnokjait a' Magyar égnek* (259/635).

áldás fn

(45)

1. Vmely isteni lény, sors kegyelme, jóakarata, jutalma. *Számos esztendőt nyerjenek az Isten ~itól* (314/55). *Minden jó Barátim! 's Véségim! reátok Bóv ~ terjedjen, már Isten hozzátok!* (222/100) — *Közel 's távol lévő hív atyámfiai, Szálljanak reátok az ég ~ai* (212/144). 2. Vki által mondott jókívánság, dicséret. *Éllyen sok esztendőt gyönyörű napokkal 'S vigadjon örökké fent az Angyalokkal. E' rövid,*

de fontos ~unk summája Légyen tiszteletünk örökös táblája (340/37). *Vivát, Éljen, köztünk minden ezt kívánja, Mihályra ez ~t buzgó szívvel hányja* (218/17). **3.** Különösen nagy haszon, jótétemény. *Most az öröm arany hegyeit ígéri, Az ~ javait bő marokkal méri* (201/12). *Újítsd meg hűs záporoddal Őtet, oh kegyelmes Ég! És áraszd el jóságoddal A' földet melyi öszveég; Jön az ~ valahára Jön a' felhőkön ide* (397a/1053). **4.** (Temetésen) Isteni kegyelem kérése. *Édes anyád végső ~ait vedd el* (212/112). **5.** Termés. *Meg terhelte az ősz a' fáknak ágait Vastagonn rá fűzvén gazdag ~ait* (87/16). **6.** Megkönnyebbülés. *Olly bálvány vagy te [árnyékszék], mellynek a' Királyok Térdet, fejet görbítene, És a' kit űk, tsak ~t nyujts reájok, Hajdon-farral süveglenek* (377/15).

~ (14/12, 266/41, 326/53), ~' (390/1), ~a (454/970), ~od (225/99), *Aldási* (418/23), ~t (67/22, 74/4, 217/102, 257/131, 258/90, 259/365, 400, 266/15, 313/25, 326/52, 336/29, 454/100), *Áldást* (357/35), ~okat (290/33, 336/80, 438/16), ~idat (225/151), ~ait (179/2, 8, 199/16, 212/117), ~itokat (413a/12), *Áldásnak* (377/49), ~ra (233/20), ~omra (215/127), ~ára (188/58), ~sal (188/48, 217/115).

áldhat i

Magasztalhat. *Örvendhetsz é egykor, örvendhetsz e' annak, Hogy halált menydörögj egy halhatatlannak? Hogy a' ki ~ná felséges nevedet, Elvesszen, átkozván a' lételt 's tégedet?* (454/103)

áldó mn

Magasztaló. *A' szelek-is ~ éneket suttognak 'S rá tisztelő fővel a' fűvek hajlognak* (89/25). ~ (164/10).

Ö: isten~.

áldomás fn

Örömnép, lakoma. *Árpád nem szégyenlte lotsolni a torkát, Mert még maga hívta innya Hubát, Horkát, Szerentsenn mindnyájann edjűtt ivogattak, Az ~ közbe nagyot kurjantottak* (248/34). *Kivált mikor vége lévén a' tsatának Scytha szertartással Áldumást ivának* (267/32).

Áldomás (267*/13/7), *Áldomást* (267*/13/4).

áldott mn/fn

(53)

1. mn **1.** Hálával, áldva magasztalt, dicsőített (szent személy). *Áldott az Úr! ama' Magyarok' Istene Ki árva népének ismét megjelené* (306/135). **2.** Hálával, áldva dicsőített (személy, dolog). *Háláadó tsokkal venni fog a késő maradék Míg az ~ Hunyadi név fenn marad a Hazában* (111/71). *Óh ~ Természet! óh tsak te vagy nekem Az a' te tőled nyert birtokom 's Vidékem, Mellynek én örökös földes ura lettem* (200/85). *Mert az ~ Emberiség a' Tudomány 's a' Haza Még minden hív tisztelőjét bőven meg jutalmazza* (241/27). **2.** Megáldott, megszentelt. *Ah üljön sírjokon az érdem 's tisztelet, Szent árnyék lebegjen ~ hamvok felett* (259/116). **3.** A sorsnak vmely adománya folytán nagyon boldog, szerencsés. *Óh millyen nagy boldogságba töltik ~ élteket A' Szántóvetők, tsak tudnák saját szerentséjeiket* (413a/1012). *Köszönöm valamit erántam tetteitek, Légyetek ~ak! Már Isten véletek* (454/984). **4.** A sorsból, természettől javakban gazdagon részesített. *Ez ~ környéknek termékeny kebele Hány javával van a' Természetnek tele* (72/1). *Jertek e' boldog Helyekre: E' szabad Mezőségekre A' Napnak ~ világa hív* (123/6). *'S kiszállván Balaton' Szántódi révére, Az ~ Országba Somogyba béére* (330/34). **5.** Olyan, amiből vmi jó származik, áldás fakad vkinek a számára. *A' kemény hadnak kialudt kanócza; Múlik a' jajszó, 's örömmünk ~ Béke tetézi* (287/11). *Az ~ nap váljon tűznek katlanjává, Ezt a' szép világot tégye bús pusztává* (454/157). *Meg sok ezer kutya van, ki az ~ Hóldat ugatja, És ki az ártatlant szóba keverni meri* (315/5). *Ím fut a' földműves ~ ekéjétől* (337/67). **6.** Jósága miatt szeretett, tiszteletet érdemlő (személy, személyt jelképező testrészt). *De bízzál, az egek Szomorú szívedhez nem lesznek hidegek, Mivel ~ férjnek bízálok kezére* (210/105). *Még is hogy ezzel tiszteletet tegyek, Nagyságtok' ~ Szárnya alá megyek* (251/30). *Óh iszonyú Búcsúvétel, Melly egy ~ szívtől vét el* (423/10). **7.** Kedves, kifejező. *Szeretlek — óh, Ez ~ Szó Mint hangzik a' fülemben!* (277/8) **8.** Kellemes. *Itt a rétre az esti szél A' zöld rózsabokorból Áldott illatot lehell* (403/16). **9.** Áldott öröm: szeretet és bé-

kesség. *Udvarát boldogság, 's ~ öröm lakja* (336/59). **10.** *Áldott csendesség: békés megnyugvás. Halász! te ez odvas fűzfa árnyékában, E' magános sziget' fővenyes partjában Bóldog szegénységben éled világogat, Áldott tsendességgel várod halálotat* (202/78).

~ (162/22, 43, 259/258, 277/4, 303/4, 313/113, 318/10, 330/1909, 357/9, 46, 371/21, 400/21, 406/11, 413/9, 413a/7, 765, 870, 435/40, 454/703), *Áldott* (1/3, 190/97, 247/38, 290/23, 305/1, 81, 85, 88, 397a/506, 428/178, 455/36), ~ak (217/122).

II. fn Istentől testi-lelki javakkal megáldott személy. *Nemes Tanáts, 's Nemes Communitás, 's ennek Tagjai légyetek ~i Istennek* (222/94).

Ik: meg~.

áldoz Ik: feláldoz.

áldozás fn

(1)

Áldozás bemutatása. *A' Mennydörgést jó isteni jelnek tartották a' Rómaiak, ha Balfelül talált imádságokra, vagy ~ok' idején hallatódni* (330*/166/2).

áldozat fn

(21)

1. Vmi feláldozása isteni kegyelem elnyerésére. *Ha ez ~om te előtted kedves: Ennyi Férfi között juttass egyet nekem* (330/872). *A boszszuállásra segéljed munkámat, Dupla ~tal adom meg hálámat* (330/878). *De sokkal drágábbak voltak a' Romai Áldozatra hajtott barmok oldalai* (60/24). **2.** Az a személy, akit méltatlanul megöltek. *Sőt Teréziánk' magzatja, A' ki néki mássa volt Lett vad mérgek' ~ja És gyalázzattal meghólt* (257/47). **3.** Harcban elesett személy. *A' halálnak sok száz cifra Mészárossa Áldozattainak nyakait tsapdossa* (192/36). **4.** Kárt szenvedett személy. *Kedvezetek néki, 's régi indulattya Változásának én legyek áldozattya* (159/20). **5.** Anyagi hozzájárulás vmilyen ügy érdekében. *Vagy pedig ha sok Úr, módja lévén benne, A' Múzának szíves ~ot tenne, Mellyből a' Poéta egy kevés részt venne* (245/34). **6.** *Siralom bő ~a:* sok sírás, nagy szomorúság. *A' sír, melly a' bú' szózatját Meg nem szokta hallani, Siralmod' bő ~ját Kezdte már sokallani* (428/11). **7.** *Szíve ~a:* hálája. *Áldja nevét szásszor a' jó Te*

remtőnek Hogy földjébe arany színű fejek nőnek De addig is míg tart szíve ~ja A' buza markokat sűrűen forgatja (69/9).

~' (330/882), ~ja (337/146), *Áldozatja* (246/40), ~ot (96/4, 225/84, 454/286), ~ját (330/848, 377/49), ~ra (330/1910), ~tal (6/6, 189/12), ~jait (377/10).

áldozati mn

(1)

Feláldozásra szánt <jószág>. *Három ízbe kerültesd meg ~ barmoddal Az új vetést és örömmel kövesd minden társoddal* (413a/352).

áldozik i

(16)

1. Isteni lénynek áldozatot mutat be. *'S a' fekete bikát hozzák az istrágon: Így ~ itt is Dorottyá* (330/867). *'S a' parton a' szerentsével járt Hajósok áldoznak Glaukusnak, Panopeának, és az Inó fiának* (413a/440). **2.** Öl, gyilkol. *A' földi földije' vérétől habozik, Ember az embernek emberrel ~* (337/76). *Pyren emberekkel ~* (465/10). **3.** *Halottal ~:* vkit elveszít annak halála miatt. *Sőt sokszor kebele a' rengő böltsőnek Halottal ~ a' mord temetőnek* (213/76). **4.** *Könnyekkel ~:* megkönnyez <vkit>. *Én is könnyekkel áldoztam hamvának, 'S megsókolám kezét a' bús Angyalkának* (306/123). **5.** *Musáknak ~:* költészettel, írással foglalkozik. *Ki Pidusonn mulatozik És Pegazust kóstolta A szűz Musáknak ~ 'S ezt kedvelli az olta* (13/31).

~ (417/30), *áldozom* (235/32), *áldoznak* (330/1902), *áldoztál* (428/3), *áldozott* (128/8), *áldoztak* (330*/165/7, 432*/114); *áldozzák* (413a/924), *áldozta* (210/72). — *Áldozz* (413a/347).

áldozni in

(4)

1. Isteni lénynek áldozatot bemutatni. *Az a' leg-édesebb álmok, hogy Hymennek Áldozni örvendő már párosan mennek* (77/66). **2.** Anyagilag segíteni, támogatni. *Láttam én a' Duna menténn oly Meczenást, a' kinek Szíve nem sajnáll ~ a' Pindus Szűzeinek* (162/122). **3.** *Áldozni való:* feláldozásra kerülő. *Ekkor az ~ való barmok testein belől A' rosszat jelentő inak láztattak mindenfelől* (413a/490).

~ (330/864).

áldozó in

(1)

Vkinek ~: vkire kegyelettel emlékező. *Tisztes*

hamvaikon' borostyánok nőttek, 's Felettek szentséges árnyékokat szőttek. Mellyek a' nékiek ~ Hazának Sójajtásaitól gyengén susogának (188/61).

áldozómarha fn

(1)

Feláldozásra szánt jószág. Ekkor, mint megannyi áldozó-marhákat, Kiválaszt száz derék fekete balhákat (330/859).

áldozóruha fn

(1)

Szertartáskor használt papi öltözet. Én pedig áldozó ruhákba öltözve, Babérkoszorúkkal homlokom' kötözve Lantolván ekkorig nem hallott éneket, Felnyitóm e' régi szentséges helyeket, Tömjént, mirhát viszek hazám' oltárára (306/11).

áldozótűz fn

(1)

Az a tűz, amelyen a feláldozásra kerülő jószágot elégetik. Ekkor, mint megannyi áldozó-marhákat, Kiválaszt száz derék fekete balhakat, Augspurgi lántzokkal öszvepórászolja. 'S áldozó tűzére mindnyáját feltolja (330/862).

áldván in

(2)

Magasztalván, dicsérvén. Hullasson felettek öröm könyv záporát Áldván a' köz hasznú Hazafiak porát (126/76).

~ (212/76).

Alekto fn

(2)

⟨Erinnüsnek, a bosszúállás görög istennői egyikének a neve.⟩ Nem — nem — az Erynnis szült téged! oh fene! 'S tám e' nimfádat is a' Styxnél nemzeted, 'S Belé az ~' vad szívét ültetted (196/84).

Alektó' (380/82).

alél i

(2)

1. ⟨Látványtól⟩ rosszul lesz. Szörnyű Környék! hová a' Lélek Ha ólom-szárnyakon repül, Ré-műlve jár, ~, elhül, 'S félholtan hátrál vissza vélek (424/19). 2. Szerelmi kábulatban eped. Tompán lövöldöz Ámor, A' Grátziák ~nak; 'S egész gyönyörködésben Nem úszhat az halandó (319/9).

Ik: el~.

alélt mn

(4)

1. Kókadt. Óh, vajha én reámis, Az én ~ fejemre Eggy ilyen éltető víz' Hús tseppje harmatozna! (107/26) 2. Büvölő. Szikrázó nyilat

szórt arra, a' ki nézte, Alélt pillantása halkal megigézte (330/1394). 3. ~an: erejét veszve. Kőszirtnak gerintzén lehömpörögő patak, Nem fűvén árkába a' dúzzadt vízözön, Ordító lármával görög a' szirtközön; ... Majd lejtőre jutván ~an nyöszörög (306/101).

~t (352/26).

Ik: el~.

alélva in

(8)

1. Kókadtan. A' Föld' egész határi Alélva bádgyadának (107/8). Jer! Nítze, és tekintsd meg, Alélva mint vesződnek A' hervadó virágok (186/2). 2. Elhalványodva. Már ~ pislog szép fénye azoknak, Az éjjel szikrádva égő tsillagoknak (89/1). 3. Ernyedten. Mint hív Galambok egymásnak Egygyé olvadt tsokjain Félig ~ portyásznak Egymás hív ajakain (297/7). Boldog vagyok, 's ~ Simúlok édesemnek Ölébe, és elalszom (373/26). A' Rózsakáva mellől Nyilával a' kis Amor Rám int; 's ~ dülök Elasticus gypére (371/26).

~ (373/115), Alélva (352/8).

Ik: el~. **Ö:** fél~.

alfél fn

(1)

Alsótest. Szebb hasadásnak kell lenni A' Kis-Asszonyoknak alfelén, Mint a' tiszta mundlisztból sült Piros zsemlye tetején (169/74).

Alfeus fn

(1)

Alphéus, folyónév. ⟨Arkádián keresztülhaladó folyó.⟩ Egész Görögség ~t 's Molorkberke vidékit Elhagyván, számomra tész pályafutó játékit (413a/1124).

Alföld fn

(3)

Tájnév. Már a' Tisza is sajnálja Belé hullott könnyemet, 'S az ~' gazdag lapállya Siratni kezd engemet (428/155).

Al-föld (114/890), Alföldre (92/252).

alföldi mn

(4)

A magyar Alföldön élő, levő, onnan származó. A' Magyar, óh mi vitéz tűz szikrádzik ki szeméből! Im ~ lován villám' módjára kipattan, Kardján ül a halál (253/43).

~ (330/548, 330*/171/3), Alföldi (92/112).

algebra fn

(1)

Bizonyos egyenletek megoldásának elmélete. Most talán gyönyörködteti mélységes elméjét

a' Legnehezebb Algebrának betűivel Viéta (111/22).

alhang fn

(1)

Mély hang. [Pacsirta] dalját nyersen énekei. Most felső zengzete *a'* tzedrusgallyra háh, Majd dörgő ~ja *a'* sír' mélyére vág (306/94).

alhat i

(3)

1. Képes az alvás állapotába kerülni. *Nem tartom azt fájdalomnak A' mi véget vét kinomnak. Ha élve nem ~ok, Aluva meghalhatok* (443/183). 2. Alhatnám: aludni szeretnék. Alhatnám is, de nem is, Mozogni kén nékem is (389/69).

~ott (330/1756).

Ik: el~.

alig hsz/ksz

(65)

I. hsz 1. Nagyon keveset, kevésbé, éppen-hogy. Az utazó, ki már csak ~ lehellett, Oltya szomját *a'* hűs forrás vize mellett (84/9). Szűk határok közzé szorult ez *a'* Világi élet, Rövid ez — ~ kezd lenni, már füstté, semmivé lett (162/64). 2. Nagyon nehezen. Láttam még iszonyú nagyságú köveket, Tíz ember is ~ bírná fel ezeket (237/108). Alig lehet kapni ma is Egyebet egereknél (114/590). Ki az, ki illy sűrűn pusztít éjjel nappal, Hogy *a'* meg holtakat ~ győzik pappal (215/16). 3. Nem valószínű, aligha. Jer szépmeg! mutasd-meg azt kevés nemednek, *A'* miből ők eggyel ~ ditsekednek (127/10). 4. Nagyon ritkán. Méhének 's mézének Divatjáról mások hirt ~ vevének (341/46).

II. ksz Alighogy. Tsak ~ rendült meg *a'* föld mély ürege Azonnal minden szív irtózva rettege (59/1). Tsak ~ virágzott ifjúsággal képe, Már az Érdem' köves bértzére fellépe (188/9).

alj fn

(1)

Vmely területnek alsó része. Tsak *a'* szárnyas zengzet mégyen Tsak *a'* kis Filemile, Hogy több dítsérője legyen, *A'* magános allyba be (397a/764).

alja fn

(48)

1. Vmely tárgynak alsó része. Valamikor le 's fel hajlik, Utána mozdul ~, Alabástrom lába szárát *A'* slingolt fodor nyalja (169/42). Mások vagy letörvén *a'* butellák allyát, Azzal

trombitálták *a'* Lizette' dalját (330/1245). 2. Vmely magasabb helynek alsó része. Így zengdez már *a'* Duna' partja is, Illy hanggal ekhóz Karpatus' ~ is (251/22). Oh ki visz engem *a'* Hemus' híves völgye allyába (413a/1044).

3. Vmely területnek a vége. Sírva mentem Kvártélyáig, 'S onnan *a'* kertek' allyáig (429/14). 4. Üreges tárgy fenék feletti része. Ámor mulattába Egy sisak ~ba Nefeletset ültetett (98/2).

5. Vmi alatt. Túl *a'* fülemüle egy bokor' ~ban Kesereg egy lengő ághegyen magában (306/91). Ah! egy vén Tölgynek allyában Láttam *a'* sáppadt Időt (428/137). Ezer Tinód legel *a'* bokrok allyába (413/18).

6. Folyadékban, folyóvíz fenekén. *A'* jégtől szabadult patak' Allyán látni tsigát, gyepet (403/6). 7. Az ég ~: a látóhatár széle. Megborzad *a'* setét tenger, mivel hallja Melly bús hangon mormol *a'* rémült ég' ~ (202/6). 8.

Észak s dél ~ról: az ország minden tájáról, mindenhonnan. Hogy észak' 's dél' allyáról Már minden Nép minden határról Seregbe tódul *a'* Király előtt (257/154). 9. Káplár ~: zászlóalj. Egy Káplár ~val mihelyt sátort bontok, Már *a'* nagy Corpussal azonnal bé rontok (238/69). 10. Embercsoportnak silány része. Imé *a'* Németség Allya sepreje, Eggy nemes Nemzetség Ura és feje (246/26).

allya (77/119, 239/49), ajja (56/6), allyai (414/401), allyát (89/7, 313/51, 330/1338), allyának (397a/1063), ~ba (413a/187), allyába (111/51), ~ban (119/5), allyában (397a/817, 413a/712), Allyában (420/10), ajjában (221/8), allyából (330/1568, 341/30), ~n (368*/30/2, 373/11, 15, 43, 71, 96, 119, 144, 179), allyán (395/2, 397a/863), allyáról (396/17), allyánál (238/73), ~ra (297/47, 337/392), ~ról (317/246), ~val (330/1856).

Ö: hegy~.

aljasodott Ik: el~.

alji Ö: hold~.

aljnép fn

(2)

Csócselék, gyülevész népség. Te is kevés megnyúgovással Bird magadat, ha sikólt az allynép (440/12).

Allynépnél (327/37).

alkalmas mn

(1)

Megfelelő. Van most ~ idő, *a'* mellybe' meg-

újra Hajdani hűségtek jeleit napfényre tegyék (259/643).

alkalmatlan mn

(1)

Nem kívánt, kedvezőtlen. *Be kell fogni a Tinókat 's árpát kell vetni szinte: Míg nem az ~ tél esőt és havat hinte* (413a/223).

alkalmatoság fn

(6)

Alkalom. *Szomorú versek Fényes István Úr halálának ~ával* (222/cim).

~ (457/13), ~ot (233/43), ~gal (330*/202/8), ~ával (259/12, 330/882).

Alkekengi fn

(1)

Békanév. (Eredetileg növénynev, a zsidócsesznye egyik neve. Valószínűleg a hangzása miatt választotta a költő békanévül.) *Fizignát a' Trombitára Sergét körül kerengi, Zörög, dobog dob módjára A' rezgő* ~ (114/535).

alkonyodás fn

(1)

Az esti szürkület, homály terjedése. *Míg Lil-lánn zokogok, 's tsonka panasszaim A' lány ~t sírni siettetik: Szép Kínzóm az alatt ... Próbálgatja nevem' messze felejtteni* (338/6).

lk: be~.

Alkorán fn

(2)

A Korán régebbi neve. 'S *Könyörülven hozzá esdeklő táborán Szentebb lessz az illet igérő* ~ (190/36).

~ (25/14).

alkot i

(6)

Létrehoz, teremtmény. *Nem! te bölts Teremtő, mindent jól ~tál* (454/649). *Mért ~ott az Ég Aszszonynak engemet?* (330/785)

~a (450/20), *Alkotott* (397a/90); ~ta (77/34, 413a/7, 454a/83).

alkotmány fn

(6)

1. Alkotás, teremtmény. 'S *alkota* olly nemes *Alkotmányt*, mellyben az időnek Szennyei közt is az ő fényes maradéki ragyognak (450/20).

2. Építmény. *Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől; ... Élő sziklán állott vén fundamentoma, Mellyet szörnyű terhe 's ~a nyoma* (306/184). **3.** Test, szervezet. *És te, a' szelíd Álomnak Áldott testvére, jövel! 'S megroggyant ~omnak Kötéseit oldozd-fel, Hogy ama' hűs nyoszolyában, Mellyet sírnak mondanak, A' lármátlan éjtszakában Tagjaim*

nyúghassanak (428/179).

~ja (454a*/256/19), ~unk (416/16), ~án (52/6).

Ö: gyász~.

alkotmányú mn

(1)

Felépítésű, szerkezetű. *Óh százszor szerentsés ~ kis Vár* (238/89).

alkudni in

(1)

Egyezkedni. *Alkudni kén a' Lyányokkal, A' kik szóttalan bábjokkal Elúntak már játszani* (401/12).

alkudozik i

(1)

Egyezkedik. *Barátság 's szerelem köztök mulatozik, A' vígság' Zászlója alatt* ~ (330/340).

alkuszik i

(1)

Egyezkedik. *Ő ugyan előre már mindent jól tudott, Mert a' Commendánsnál velem is alkudott* (239/166).

áll i

(178)

1. ⟨Ember, állat⟩ függőleges helyzetű lábára nehezelve nem mozdul helyéről. *Mért ~ az Úr hátam megett Mindig, mikor dagasztok?* (169/1) — *Töviben a' játtzó báránycák ugrálnak A' Juhász köztök ~ 's hangos furúját Elővévén fújja keserves nótáját* (72/15). **2.** ⟨Személy⟩ (foglalkozásszerűen) tartózkodik vhol. *A két szárnyán ~tak mintegy könnyebb truppban* (330/1175). *Itt ~ még mellettem egy pár Atyámfia* (217/117). *M'ért ~sz őrt, mint ama' Sárkán A' szép arany almák' árkan?* (443/117). **3.** ⟨Csoportot, csapatot⟩ alakít: *Truppa ~ az egész sereg Zöld és veres ruhába* (114/525). **4.** ⟨Növény⟩ gyökerét a földbe eresztve szárával, törzsével fölfelé emelkedik. *Itt ~, — de tsak kóró magában, Ah, a' mosolygó Rózsaszál* (388/13). *Im' már bádgyadtan, Im' már hervadtan Áll a' szegény viola!* (146/24). **5.** ⟨Elmozdítható tárgy⟩ vmely alapon (magasodva) egy helyben van. *Illyen szók lebegték az Úr' zsámolyánál, Melly a' Kerubimok' rettentő vállán ~* (225/108). *Néhány Kráfli ~a tányérján előtte* (330/713). **6.** ⟨Elmozdíthatatlan tárgy⟩ talajból kiemelkedve felfelé magasodik. *Tartsd meg, mint a' kő szált a' Tenger vizében, Mellynek bár a' habok jönnek ellenében Erössen ~, reá haszontalan törnek* (214/115). *Itt ~ mohos fala Ha-*

zánk' templomának (306/7). *Ti is itt ~atok kő szálnyi Metsetek* (25/17). **7.** Van, létezik. *Egy nagy setét barlang egyedül magában Mélyly torkolattal ~ a' hegy' oldalában* (237/26). *Még minekelőtte a' halandó néked Nevet adott volna, ~t Királyi széked* (337/6). **8.** Nem mozog, mozgást befejez. *Álljatok meg! kedves angyalok! ~jatok! Ímé egy Poéta siet utánnatok* (330/87). **9.** Vmibe belefog. *Maroknyi népünkkel ~ottunk tsatába* (267/174). **10.** Állj!: ne folytasd! *Állj te irgalmatlan! Illy nemes rabra méltatlan A' te ólom kebeled* (443/101). **11.** (Város, világ) megvan, fennáll. *Már ma ökrök szántanak, Hol Trója, a' Világ' csudája, ~ott: És ahol szántottanak, Most Páris, a' Világ csudája, ~ ott* (288/46–48). **12.** Képként képzeletben előtte van, lebeg. *E' kép ~ az én elmémbe* (258/60). **13.** (Társas cselekvés) tart, folyamatban van. *Már semmi tsendesség nem volt a' szobában, Állt a' patália kinnt is a' konyhában* (330/1732). *Az Ifjak hatszeres karéba ~ának* (330/1481). **14.** (Testrész, élettelen tárgy) vmilyen helyen, helyzetben van. *Ágyba? (felszól Etse egyik szugolyába') Koporsóba! úgy is ott ~ a' fél lába* (330/628). **15.** (Vmely helyen) található. *Itt kastélyok ~nak 's gályák a' partokon* (313/57). *Lantjai, füvei Pindus' vidékén dísztelen ~anak* (395/18). **16.** Vhogy, vhol, vmiben ~: vmely helyzetben, állapotban van. *Drága [Rózsaszál]álba lelte Életét e' Rózsaszál Földi nedvesség nevelte Mindenik jó karba ~* (249/44). *Elég, hogy ő olyan mint az a' rózsaszál, Melly a' Cipris' mellyén hasadófélben ~* (330/206). *Elszórtt virágligetekkel A' Rét feltzifrázva ~* (397a/960). *A' midőn itt két vagy három Holnapig Pozsony 's Komárom Tűzbe, porba, füstbe ~t* (317/35). **17.** Vhogy ~: vmilyen színben van, kinéz vhogy: *Kartsú derekadon a' Váll Halháj nélkül is szépen ~* (433/14). **18.** ~ vmiben: kerül vmibe. *Így mikor sok kintsbe ~ néktek a' halál: Ő egy napi számból új életre talál* (198/65). **19.** Vkinél van, vki tulajdona. *Tudod pedig, szép Rózsaszál! Szívem csupán te nálad ~* (278/24). **20.** Vmire ~: (dolog, testrész) vmire készül, vmi látszik rajta. *Morgásra ~ szája, forog benn a' nyelve, Késérő aggsággal van mellye megtelve* (330/731). *Akkor essél az Őzeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezede ~ a' tsepűs Baleári paritytya* (413a/316). **21.** Vmi elhatalmasodik vkin. *Már rajtam bánatok álnak És könnyel már szemem ázik 'S a' búk szívembe le szálnak* (41/14). **22.** Vki mellett, oldalán ~: vkit pártol védelmez, harcol mellette. *Úgy van, vitézségek mellett magam ~ok tanúba* (259/529). **23.** Bosszút ~: sértésért elégtételt vesz. *Vagy azokon bosszút fogok állni, A' kik olly vastagon mertek volt tréfálni* (330/803). *Nisus a' hig levegőbe kóvályog nagy magossan És Scillán bársony hajáért bosszút ~ halálosan* (413a/411). **24.** Vmiből összetevődik. *Négy betűből ~ a neve mindeniknek, A' kiket szívből szerettek* (287/57). *Áll ez III Részből* (397*/75/5). *Négyszegű kövekből ~ott vastag fala* (306/187). **25.** Vmiben, vmiből ~: a lényegét vmi alkotja. *De ugyan lehet é az álom? 'S ha álom, mibenn ~? — én fel nem találok* (201/50). *Osztán a' bál nem ~ tsupán dobzódásba, Evésbe, ivásba, tántzba, ugrálásba* (197/67). **26.** Vkitől, vmitől függ. *Ha rajtatok nem ~, hogy az ember hulljon, Leg alább az Árva 's Özvegy ne kóldúljon* (195/55). *Két szemed' héjjában Élted 's holtom ~* (263/10). *Itt van mind a' rövid, mind a' szebbik róna: Mellyiken induljon; ~ az utazón a'?* (126/30). **27.** Tilalmas korlát közt ~: (vmi használata vkitől) tiltva van. *Az erdők tilalmas Korlát közt ~anak, Hogy benne az Urak Vadai lakjanak* (200/71). **28.** Arccal ~ vminek: szembe néz vmivel. *Az ágyúknak ~tam artzal, Soha pardont nem kértem* (114/114). **29.** Terem. Ellenben a' Diófába fojtós vatzkort oltanak És a' meddő Platanusfán derék almák ~anak (413a/595). **30.** (Szókapcsolatokban) Ellene ~: szembeszáll vele. *Még is ez ellene ~, velle erőre ki száll* (44/10). *'S Bőrrágadinak nem ~unk Tűzzel vassal ellene* (114/943). *Helyére ~: követi. A' József' tündöklő országa végtére Elmúlván, új öröm ~ annak helyére* (259/250). *Készen ~: azonnali cselekvésre készül. E' két hatalmasság alatt van mindenünk, E' kettő ~ készen mindenkor ellenünk* (193/16). *Lábra ~: anyagilag rendbe jön: Mesterség lábra ~ és szépen virágos* (11/15). *Talpon ~: kész vmire, felkészült. Hogy emberi érzést önts*

*minden emberbe, Hogy a' föld és tenger szód-
ra talpon ~jon (337/269). Talpára ~: érvénye-
sül. Talpokra ~anak a' ledültt törvények,
Élelmet, pártfogást kapnak a' szegények
(259/185). Oltalmában ~: oltalmaz. Istenek!
Istenek! kiknek oltalmába Állanak a' Mezők
(413/28). Szövetségbe ~: együttműködik. Te
~j szövetségbe most Európával, És kelj ki mel-
lette tűzzel és szablyával (337/223).*

~ (7/20, 92/268, 148/52, 185/28, 193/14,
215/43, 233/14, 258/14, 259*/205/5, 267/46,
267*/12/8, 283/2, 306/40, 330/254, 507, 1142,
337/34, 338/44, 371/17, 373/127, 388/4, 16,
397a/302, 401, 400/88, 454/650, 455/14, 460/
95), *Áll* (304/69, 317/102, 435/69), *ál* (439/
33), ~ok (379/143, 454/37), ~sz (225/83, 364/
6), *Állsz* (317/98), ~nak (209/2, 259/351, 330/
2009, 337/3, 397a/435), ~atok (190/37), *Áll-
nak* (443/66), *álnak* (10/12, 44/3, 68/10, 72/
25, 76/11, 77/204), ~anak (90/17), ~ék (428/
109), ~a (114/798, 819), ~ának (52/18), ~tam
(267/206), ~t (256/27, 314/16, 330/1634, 234/
39, 413a/813), *ált* (310/20), ~tt (247/24), ~ott
(26/24, 228/9, 237/24, 306/112, 183, 326/53,
330*/165/9, 413a/801, 814, 432*/40), *Állott*
(190/53), ~tatok (258/99), ~tak (330/1506),
fog állni (114/277), *fog állani* (257/196). —
~nék (309/130), ~nál (204/47, 217/47), ~na
(212/28, 433/54), ~ana (239/105). — *Álly*
(257/55), ~jon (169/9, 77, 145, 415/50), *Álljon*
(287/46), *áljjon* (413a/806), *állyon* (413a/
801), ~junk (259/492, 546), *Álljunk* (257/52,
259/492), ~jatok (162/100), *Álljatok* (259/
595).

Ik: be~, bele~, el~, elébb~, ellen~, ellent~,
elő~, elől~, fenn~, helyre~, ide~, ki~, meg~,
odébb~, rá~, szemben~.

alla l. Polacca

Allah fn

(2)

Az isten neve a mohamedán vallásban. *Hűtsd
el Napnyúgotot az Alla' nevére És a' Damas-
kusi kardok' pengésére (337/241). Alla (25/10).*

állandó mn

(16)

1. Hosszabb ideig tartó. *Állj meg örökösen, 's
pihenj utóljára E' két félszomszédnak ~ nyug-
tára! (79/4) — Irigylí hogy szép békességbe*

éljen Országok ~ időt (257/71). 2. Tartósan
ugyanabban a minőségben maradó. *De van
eggy pártfogónk, ki sokkal jól teve, Ki minde-
nik ellen védelmezőnk leve, Ki ~ marad, soha
meg nem retten (193/19). Virágozzék kedves
házad, ~ boldogságba (326/56). 3.* Állhatatos,
kitartó. *Follyanak vidámon Életed' napjai,
Maradok ~ híved: Csokonai (279/18). Állandó
a' Magyar, nem szokott módizni (337/164).
~ (259/7, 19, 27, 326/70, 331/39, 404/4,
413a/716), Állandó (460/139), ~k (413a/654);
~bb (259/339).*

állani in

(8)

1. Helyben maradni. *Bűszke Jázminotskák, im
én Azt merem néktek mondani: Hogy jobb lett
vólna ~ A' füvek 's virágok rendénn (150/9). 2.*
Elhelyezkedni. *Csak hátul szeretek állni,
Innen többet tanulok (169/25). 3.* Lebegni.
*Nem gyönyörűség é néktek, mikor Öseiteknek
Virtusit illy fényben látjátok előttek állni
(258/65). 4.* Sárt kell ~: helytállni, bátran har-
colni. *Ez az a' nemes hely, hol sárt kell ~, 'S
a' halál kezéből babért aprítani (267/43). 5.*
Halált állni: meghalni. *Magyar emberek ma-
radtunk mi ma is, Készek halált állni paj-
tásink' javáért (267/135). 6.* Bosszút állni:
sértésért elégtételt venni. *Bosszút kell álla-
nom. Sokba megbántottak. Sokba! (330/819)
állni (259/447, 416/22).*

Ik: ellen~, ellent~, ki~, meg~, rá~.

állapodik Ik: meg~.

állapodva Ik: meg~.

állapot fn

(11)

1. Vkinek, vminek létezési módja, helyzete,
minősége. *Ah kínos ~! bár tsak valahára Eny-
nyi kínaimnak lehetne határa (196/49). Hát de
mennyit szenvedett Már ekkorig Földünknek
állapátja, Hogyha a' feldűllyedett Tenger,
vagy Etna' lángja szántogatja? (288/26) 2.*
Gazdasági, társadalmi körülmény, helyzet.
*Azért tud másoknak jövőndőt, mostani Álla-
pottok felől szerentsét mondani (26/44).
~ (380/47), ~om (453/259), ~ot (197/45), ~ját
(330/2, 377/51), Állapotját (170/51), ~omban
(412/23), ~ombann (175/27).*

állás fn

(2)

Testtartás. *Felséges ~ba tészik termeketek, Va-*

lódiba szedik férjfiú képeket (330/571). Már a'hol domború voltál, Lapos vagy és négy-szegű: Olyan ~ra hajoltál, Mint a' bőgő he-gedű (392/43).

Ik: el~. **Ö:** bosszú~, környül~.

állat fn

(42)

1. Érzékelésre és mozgásra képes élőlény. *Előttem a' Lajhár friss játékot tészén, S e leg-lomhább ~, vidám s virgontz léssen (330/1914). Egy együgyű ~ — egy Gólya mit szólna, Ha néki jó szárnya, 's egy ország nem vólna, A' melyben bújdossék (454/263).* **2.** Lény, létező dolog. *Köszönöm hogy nemes ~nak születtem (454/639). Közép állat: átmeneti lény. [Szélvészről] Óh te közép ~! ... Mennj el, és lebegj le nyájason hozzájuk Terjeszd ki óltalmad szárnyait reájok (453/21).* **3.** *Lelkes ~:* emberi lény. *Ébredj fel, és bámulj egy lelkes ~ot, Ki mér tenni nálad nagyobb áldozatot (454/285).*

~ (330/1921, 330*/199/1, 330*/200/1, 453/37, 255, 454/14, 276), ~' (454/269), ~ok (85/17, 197/17, 201/73, 254/47, 330*/199/7, 397a/986, 453/55, 454/180, 181, 282, 296, 561, 625), ~ok' (225/111), ~ot (32/31, 348/38, 454/498, 659), ~oknak (453/111), ~ban (454/476), ~okban (330*/200/11), ~ból (201/80, 454/470, 632), ~ról (330*/199/2), ~oknál (454/642), ~októl (453/88), Állatként (454/392), Állatokkal (202/101).

Ö: közép~, vad~.

állati mn

(1)

Állathoz tartozó, állatra jellemző. *Életét 's dolgait a' szerént követte, A' mint az ~ ösztön ingerlette (454/540).*

állatocska fn

(1)

Állat. *Lajhár, Földi' és Fábián elnevezések után az a' minden állatok közt legtünyább, leglassúbb és legostobább négylábú állatotska (330*/199/8).*

allegro hsz

(1)

Gyorsan, élénken. *Allegro (268/153).*

alleluja fn

(1)

Istent dicsőítő örvendező ének. *Ennek Áronjával, És egész házával Lakozz mind éjjel nappal, Hogy ember ditsérjen, Alleluját zengjen Házadban e' Főpappal! (225/9).*

állhat i

(2)

1. *Vmire ~:* elfogadhat vmit. *Nem tetszik ez a' javallás, Nem ~ok szavára (114/598).* **2.** *Ellene ~:* szembeszállhat vele. *Hogy perlő nyelvének 's éles szablyájának Ellene ök tovább már nem ~ának (330/1322).*

Ik: ellent~, meg~.

állhatatlan mn

(5)

1. *Ingatag, megbízhatatlan. Óh emberi szívnek ~ volta! (313/17)* **2.** *Olyan <személy>, aki nem tud egy személy mellett kitartani. Gondold meg, hogy elárúltál, És hogy ~ voltál, Egy hív szívtől elpártoltál Melly mind végig szeretett (324/6).* **3.** *Változékony. Halkal folyj itt, nyughatatlan Patakotska halkal itt! Nyög-détselő ~ Zefirusok tsitt, tsitt, tsitt! (397a/735)* *Állhatatlan (276/16, 426/10).*

Ik: ellene~.

állhatatlanság fn

(2)

Megbízhatatlanság. *A' vár általadás törvénye a' leve, Mit Állhatatlanság tanácsosné te-ve (239/224).*

Állhatatlanság (239/231).

állhatatos mn

(1)

Hűséges. *Mit félsz száz zürzavartolis Állhatatos Szíved mivé vált? (177/18)*

állható Ik: meg~.

állít i

(17)

1. *(Emlékművet, épületet) emel(tet), épített. Állítnék Dugonitsnak is itt örök oszlopot újra (335/1). E' nagy diadalmi kapuk és bálványok, ... Olly jelek, mellyeket te ~asz, Haza! Annak, a' ki téged vérrel oltalmaz (306/63). 'S helyébe az Asszony ezt a szép házat állította (310/22).* **2.** *Elhelyez vkit/vmit vhova. Ha meg láthatom valaha több Testvéretek is, Gyász ruhába ~sátok mellétek ezeket is (162/102). Ceasárt fogom ~ani a' Templom közepére Ő bírja az én Templomom (413a/1120).* **3.** *Tényként mond, kijelent vmit. Szóllýál — no mit mondasz? kérlek! hát nem igaz, A' mit ~ottam — te nem felelsz: mi az? (143/50)* **4.** *Inára ~ja vki idejét: visszaadja fiatalságát. Vajha az ég visszaadná hajdani jó erőmet, Vajha inára ~ná elhanyatlott időmet (259/536).* **5.** *Fundációt ~:* alapítványt létesít. *Pia fundációt ~ok Pentelén, Mellyből esztendőnként megtartván*

a' számát, Férjhez kiadjanak tizenkét vén Dámát (330/1548). **6.** Szóba ~: megismertet. *Mátyási Barátom, 's Bátyám Apollóba'! Veled ő ~ott legelőször szóba* (235/4).

~ál (214/101), ~ott (330*/176/5); ~á (341/52), ~otta (237/111). — Állíts (126/73), ~satok (397a/259), Állítsatok (337/402); ~salak (446/4).

Ik: bele~, el~, elő~, fel~, ki~, meg~, szembe~.

állíthat i

(1)

Tényként kijelenthet vmit. *Poéták! én rólatok Semmit sem ~ok* (132/8).

állíthatni Ik: fel~.

állítani in

(2)

Tényként kijelenteni. *Én ugyan ~ nagyon merészelem, Hogy régibb út a' hit, mint sem az értelem* (454/383).

~ (454/89).

állítódik Ik: meg~.

állítat i

(1)

Emeltetik, készítettik. *Szóljad gyászos halom ez igazságokat, Meg tanítván rájok az itt utazókat Vagy mivel te nem tudsz szólni, e táblának, A' melly állítatott egy édes Anyának* (210/56).

állni l. állani

álló in/fn

(10)

I. in **1.** Vhol levő, található. *Maga a' Kaukasz bértzén ~ kopár rengeteg Mellyet untalan tör, sodor keletről a' fergeteg* (413a/992). **2.** Vhol elhelyezkedő. *A' bal szárnyon ~ könnyű nép sok szűzzel A' Mátrikulára ütött kemény tűzzel* (330/1271). **3.** Vkikből alakuló. *General en chef a' legfővebb Vezére egy sok ezerből ~ fegyveres seregnek* (330*/176/1). **4.** Őrt ~: vigyázó. *Ezt kötötte össze, 's a' mindég mellette Őrtálló Zichynek kezébe engedte* (188/74). **5.** Küszöbön ~: közalgő. *Bár a' száraz hurút 's koporsók szózatja A' küszöbön ~ Halált nem ugatja* (204/40).

~ (87/53, 199/83, 217/40, 330*/185/1). **II.** fn Állvány. *Már Priapus is fel állott az ~ra Hogy ha majd nem vigyáz, meg bünteti Flora* (1/13).

Ik: ellent~. **Ö:** ör~.

allobrog fn

(1)

Harcias nép Galliában. *Második emberkort tipor a' polgári had immár 'S önnön hatalma dönti Róma' városát, Kit sem ama' szomszéd Márszok nem tudtak előlni ... Sem a naponként hitszegő Allobrogok* (327/6).

állókép fn

(1)

Szobor. *Elterjedt felséges nevek a' népeken; Mennyei fény ragyog ~ek körül, Hogy légyenek minden Királynak tükörül* (259/355).

állt in

(2)

1. Veszteg ~: nyugodt. *Sátort a' veszteg ~t mezőben emele* (341/22). **2.** Törésre ~: meghasonlott. *Ád kegyes Abdidást, kegyes Esdrásokat, Törésre ~ Mózsest, Istenes papokat* (225/118).

Ik: el~.

álltat Ik: ki~.

állva Ik: fenn~.

állván in

(4)

1. Elhelyezkedve. *Akkor e' Márs unokája Állván a' tó partjára, Esküdvé assecurálja* (114/904). **2.** (Foglalkozásszerűen) vhol tartózkodva. *Kik híven őrt ~ az Úrnak Házában, Részeltettek mindent annak mannájában* (454/973).

~ (330/1444, 413a/833).

Ik: el~, fel~, ki~, meg~.

allyuk fn

(1)

A vár falába vájt, az ürülék levezetésére szolgáló csatorna. *'S a' Ulysses Trója Fala mellett, A' Pallás Várából kifolyó vízzel Allyukán bé menni hajdan nem szégyellett, Mikor vitézkedni olyan Helyen kellett* (238/59).

alma fn

(15)

1. Az almafa termése. *A' sárgálló ~k, a' piros körtvélyek, Le görbedt anyjoknak emlőjén kevélyek* (199/11). **2.** Halálos/tiltott ~: a bibliai történet almája. *Meg köté kezeit, mellyek ki nyúlának Levételére a' halálos ~nak* (213/44). *Ádám sem evett jobb ízűt A' meg tiltott almából* (169/164). **3.** Vki kedvese. *Dóris! ... Már most tsak az ő számára Kell neked virítani; Katsi! a' más ~jára Számot sem kell tartani* (392/15).

~k (87/11, 413a/584, 595, 610), Almák (413a

/773), *~t* (199/39, 413a/280), *Almáit* (432/69), *~nak* (413a/648), *~val* (213/33), *~kkal* (413a/558).

Ö: *birs~*, *arany~*.

almacsutka fn

(1) Az alma magháza a szárával együtt. *Szült engem pompás lyukába, Mint rang hozza magával, 'S Póllálván selyem rongyába, Tartott alma tsutkával* (114/87).

almafa fn

(2) Almát termő gyümölcsfa. *Vagy tán biztos ~dnak Allyában mulatozol* (420/9). *Alma fák* (413a/976).

almaevő mn

(1) *Almaevő kés:* almaevéshez használt kés. *Alma-evő kis kés, etuis bitskia* (330/1237).

almás mn

(1) Lószín, alma nagyságú kerek foltokkal tarkázott. *Almás paripáján tzafrangok függenek* (330/275).

almásszürke mn

(2) Lószín, alma nagyságú kerek foltokkal tarkázott szürke. *Almás szürke tsődör lovát tántzol-tatja* (256/13). *Almás szürke* (82/15).

álmatlan mn/hsz

(2) **I.** mn Alvás nélkül töltött, átvirrasztott. *Te sok ~ éjjelem' Eggyütt virrasztottad velem* (312/23).

II. hsz Alvás nélkül, éberen. *A' pénz az uraknak kevés palotája Makratzos ajtaját ~ strásájja* (83/44).

álmatlanság fn

(2) **1.** Az az állapot, amikor vki nem tud aludni. *Hát a' Tens Urak is, és Tens Asszonyágok, Mikor utóléri az ~ok; Nem szereznek mindjárt társat distrahálni: 'S szabad é azt osztán másoknak vizsgálni?* (330/1764) **2.** Annak az állapot, hogy vki nem aludt eleget. *Adnak é a' magát meg-únt természetnek Újulást, a' mellyek ezekből születnek: A' sok szófi beszéd, ki-tsapongó Ámor, Komor ~, harmad napi mámor?* (197/52)

álmélkodás fn

(1) Csodálat. *Isten Azzon Eeris álmilkodásra mil-tó galibacat töön* (330/458).

álmélkodó mn

(1) Csodálkozó. *Nyaka, 's mellye merő Elefánt temnek Tetszének a' rajta ~ szemnek* (77/46).

álmodás fn

(1) Képzeltetés. *Mert a' mit beszélnek a' megholtak felől, Hogy holmit tsinálnak még sírjokon belől, Azok az élőknek setét ~i; Mert tsendések mindenn halottak' alvási* (454/603).

álmodhatik i

(1) Álmodt láthat. *De hát ~ olly tisztán valaki, Hogy a' való' képét olly tisztán lássa ki?* (237/3)

álmodik i

(14) **1.** <Alvás közben> vmit, vmilyen álmodt lát. *Mit álmodám az éjjel!* (371/1) — *Éppen akkor vált el tőlem, Vigán álmodott felőlem, Kedvére pihent ágyában Engem ölelvén álmában* (429/6). *'S tudd meg, hogy fektébe' Rólam álmod é?* (263/32) **2.** Vmiről ~: ébren vágyakozik vmi után, amit nehéz elérni. *Érzem, érzem feloldatva Tőreiből Lelkemet, Nem álmodom valahára Szabaddá lételemet* (208/7). **3.** Anynyira kíván vmit, hogy ébrenlétben álomszerűen látja. *Azt érzi hogy ott jár, és ébren ~, Egyre tanul, 's mulat, henyél 's okosodik* (454/525). **4.** Gondol, képzelt vmit. *Rhédey! ha munkás elméd kinyúgodott: Halld meg egy Poéta rólad mit álmodott* (452/10). *Álmodok* (208/17), *álmodám* (441/20), *álmodtam* (231/388, 314/3, 5), *álmodott* (314/2). — *~j* (359/6), *álmodjék* (312/28).

álmodozás fn

(1) Képzeltetés. *Boldogok azok, a' kik úgy alúsznak, hogy többé fel nem ébrednek. Sőt ez a' kívánságom is haszontalan, ha az ~ok ostromolják a' sírhalmokat* (201/cím).

álmodozik i

(1) Ábrándozik, alaptalan reményeket forgat a fejében. *Egy örök lételről ébrenn ~ Okosodik — lármáz — nyög — és imádkozik* (453/99).

álmodva in

(1) Vmilyen álmodt látva. *Akkor vált el éppen tőlem Vigán ~ felőlem Kedvére nyugodt ágyában Engem ölelvén álmában* (112/6).

Álmos fn

(2) Tulajdon név. <A magyar törzsszövetség hon-

foglalás előtti vezére.) *Vajha vitézségtek szép híre nagy Őseitekhez, Kedvesim! az holtak' siket országába mehetne ... Mint vígadna vitéz unokáinak Attila 's ~! (253/79) ~ (418*/67).*

álnok mn

(4)

1. Alattomos. *Mosolyog: de e mosolygás Alatt leselkedés van, Tsábíttatás, ravaszság; Mint a' szagos virágok Ágyába ~ áspis (185/156).* **2.** Kétszínű, ravasz. *Látám az ~ Amort A rozmaring ligetben (373/54).* **3.** Veszélyt rejtő. *De míg Vitorlád jó szelek öblözik: Vigyázz hogy ~ helyre ne csapjanak (445/70).* *Álnok (246/31).*

álnokság fn

(3)

Alattomoság, vminek alattomos volta. *Itt készül a' halvány Irígység kék mérge Itt nő az ~, 's bosszuállás férge (453/106).* *Kijött az ~ virtus' lárvájába 'S szelíden tsúszott bé trónusod' jussába (337/17).* *~' (454/145).*

aló msz

(1)

Nosza, rajta. *Menj, és Atyáidnál ne légy alábbvaló. Fiam vagy, szánlak is; de azért tsak ~! (268/26)*

álóé fn

(3)

Afrikai eredetű dísznövény neve. *A' néki-szépült Budára Nádorispányunk' számára Egy Aloét hoztak volt (393/3).* *Aloé (393*/11), Álóék (393/5).*

alól¹ nu

(14)

1. Vmi alatt levő helyről. *A fű a' rög alól kistsúszik, Zöld koronát tol a' fején (379/13).* *Tsak némelly enyelgő Zefirek játtzanak, Melylyek a' levelek ~ ki ugranak (196/26).* **2.** Vmi által fedett helyről. *Míg a' vizek ~ fel nem úsznak a' kövek (327/26).* **3.** Szűr ~: titokban, suba alatt. *Nolle velle a Mágnások Meg esmérték Királynak, Bátor a' szűr ~ mások Másképpen voxolának (92/59).* **4.** Feledékenység fedele ~: a feledésből. *Ó a feledékenységnek gyászból kötött fedele Alól a Honor várába két nagy nevet emele (111/66).* **5.** Bajusz ~: alig észrevehetően, diszkréten. *Az Űr mosolyogván a' nagy bajusz ~l, Eredj te kis Pajzán! a' Lyánkának így szóll (330/1383).*

~ (219/80, 259/607, 380/26, 417/22, 439/66, 440/5, 454/45), *aloll (84/26).*

alól² hsz/nu

(6)

I. hsz **1.** Alul, vmi alatt. *Hol ~, hol fellyül igazgatja útját, Míg megkóstolhatja ezt az élet kútját (239/59).* **2.** Lent, alatt. *Alól a' mélységben másszák A' meredek szirtokat Ketskői (397a/661).*

~ (162/125, 239/141), *Alól (225/112).*

II. Vmin ~: vminél lentebb, alacsonyabban. *Mint lenge párák' éjjeli tsillaga A' tágas Éther' Mennyezetén ~, Sebes bukással földre hullván Tsak tsupa por, hamu lett belőlem (396/30).*

alóla hsz

(4)

Az említett tárgy alól. *Jön az álom, 's mindent pihenésre hajta, Az éjjelnek barna palástja van rajta. Be borítja vele a' földet 's az eget, Alolla altató mák olajt tsepeget (201/4).* *~ (317/239), Alolla (14/4), alólok (185/142).*

alom fn

(2)

Vadállatok téli fekvőhelyeül szolgáló avar. *A' többi állatok merülvén álomba Alusznak az ősszel készített ~ba (197/18).* *~ba (85/18).*

álom fn

(111)

1. Alvás közben átélt képzetek sorozata, álmokképek. *Kedvére nyugodt ágyában Engem ölel-vén álmában (112/8).* *'S imé maga Dubrannowszky előmbe jött álmomba (314/7).* *Süss Kedvesem' ablakára, Hints lágy álmat szemhéjjára; Hogy a' bájoló Szezelem' Párnáján álmodjék velem (312/26).* *Mi? hát valójában láttam é szememmel, Vagy tsak ~ játszott képzelődésemmel? (237/2) — De mit? hát már felébredtem? — Hol vagy ditső képzelet? Melly kies álmat rengettem Ébredt érzésim felett? (397a/599)* **2.** Alvás. *Tsupán ~ által tér meg minden vére Kívánt nyugvás után tér meg erejére (8/17).* *Istenem! ájulás volt é? vagy pedig tsak méj ~? (162/113)* **3.** Álmosság. *Jön az ~, 's mindent pihenésre hajta, Az éjjelnek barna palástja van rajta (14/1).* *Lágy ~ ült szemek' héjjára, Lelkek egymás' lelkébe jár; A' tsalogány' nyájas daljára Szunnyadt el ez a' boldog pár (379/29).* *Ide 's tova sokat a' mákos ~nak Altató ujjai már mélyen el nyom-*

nak (77/147). **4.** Képzelet alkotta kép. *This-bém! szerelmem! te érted nem sajnálom Már nekem is éltem tsak egy képzelt ~* (77/210). **5.** Ábránd(ozás), képzelődés, tépelődés. *Soká jön erre Lilla, A' hitszegő soká jön, — Jer addig, édes Álom! Jer, e' setét lugasról Hints mákolajt szememre* (351/3). *Aldott Magánosság, jövel! ragadj el Álmodba most is engemet* (305/2). **6.** Vágy, óhaj. *Az a' leg-édesebb álmok, hogy Hymennek Áldozni örvendő már párosan mennek* (77/65). *Két szemed' héjjában Éltet 's holtom áll. Csendes árnyékában Álom, 's Amor hál* (263/12). **7.** Tétlenség, tespedés. *Kelly fel azért Magyar, álmodból serkenny fel, Már ortzádra süt e nyájas égi jel* (81/17). **8.** Örök(ös) ~: halál. *Az örökös Álom, a' halálnak bátya, E' környékre hideg szárnyait botsátja* (237/57). *Ez örök ~ba úgy fogunk aludni, Hogy arról magunk sem fogunk semmit tudni* (201/41). **9.** Álom testvére: halál. *És te, a' szelíd Álomnak testvére, jövel!* (428/177). **10.** Kik a' bévett vallás' álmában nyugosznak: a vallás által tanított túlvilági lét tudatában haltak meg (454/391). **11.** Álmodást: álmodozik, képzelődik. *Óh — de tán most is álmod látok — Óh akkor — akkor példázatok Előmben szép Bálványomat* (431/49). **12.** Álom nem jön a szemére: nem tud elaludni. *Ott feküdt, és ~ nem jött a' szemére* (330/1746). **13.** Híg ~: éber alvás. *Híg álmát a' fel-lehellő Virradtakor végezi, Egy hajnali nyájas szellő Szeméről lelegezi* (397a/501). **14.** Álom hígul: vki kezd felismerni vmit. *A' sáfrányozott Ég már gyengén pirúla, 'S a' homály és ~ eggyaránt hígúla* (452/12). **15.** Álom mákja: álomittas, alvástól bódult állapot. *Hajnal ... Süss Druszámnak, Barátomnak, Két szemére édesen, 'S babonázd le az ~nak Mákját rólok tsendesen* (456/15). **16.** Álomba merül: elalszik. *Tsókjaid' harmatján mind elül, Lassan zsibongó ~ba merül* (173/14). ~ (8/cím, 4, 6, 12, 14/cím, 65/10, 77/264, 162/126, 197/65, 198/43, 47, 201/1, 49, 50, 89, 225/44, 302/23, 314/4, 6), ~' (330/890, 389/89, 452/69, 453/83, 142, 454/607), *Álom* (201/cím, 263/35, 314/cím, 351/12), *álmok* (413a/349), *álmod* (454/827), *álma* (198/68, 204/28, 217/28, 453/53), *álmatok* (134/46, 447/47),

álmaim (309/97, 449/8), *Álmaid* (452/72), *álmai* (201/45), *álmot* (5/16, 454/608), *álmokat* (201/48, 454/606), *Álmokat* (190/67), *álmokat* (114/222), *Álmaintat* (297/31), *~nak* (77/121, 201/33, 330/1844, 454/593), *álmadnak* (368a/39), *~omba* (85/17, 197/17), *Álmomba* (208/18), *álmaidba'* (305/83), *álmomban* (272/19), *álmában* (429/8), *~ból* (134/31, 368a/62), *álmomból* (447/31), *álmodból* (203/17), *álmokból* (114/976), *~ra* (70/13, 77/274, 214/44, 330/1022), *álmára* (456/57), *~nál* (454/314), *Álomhoz* (351/cím), *~mal* (71/25, 305/19, 413a/90), *álmokkal* (15/5, 204/5, 217/5), *álmunkkal* (237/5).

Ö: holt~.

álomhintő mn (1)

Álmot nyújtó. *Ti ~ Istenségek!* (431/31).

álomhozó mn (1)

Álmosító. *Te pedig, óh kedves-kellő, Álomhozó esti Szellő! Legyezd gyengén Angyalomat, 'S ejtsd mellyére egy csókomat* (312/30).

álomlátás fn (1)

Álmodás. *Álomlátás* (371/cím).

álomméz fn (1)

Álommézzel locsol: elalváásra késztet. *Most pedig (ki tudná még meg is gondolni!) Álommézzel kezdi Izráelt lotsolni* (330/1020).

álomtalan mn (1)

Álomtalan csősz: éber férj. *De virág-hullta szépséged Hozván már gyümölcsöket, Kerülünk, óh Dóris téged, 'S ~ csőszödet* (392/12).

álorca fn (3)

Álarc, az arc elfedésére szolgáló kellék. *Közhelyen nem szabad lennem: Azért áll-ortzát kell vennem; Hogy ne lásson Pap, 's Barát, Most veszek már Maskarát* (133/50). *állortzájában* (133/55), *ál ortzával* (413a/933).

alpap fn (1)

Alacsonyabb beosztású lelkész. *Minden hiten lévő fő és ~ok* (454a*/256/5).

Alpes fn (5)

Helynév. <Alpok.> *Azután meg mászván az ~ bérteit, Köszöntötte Péter és Pál küszöbjeit* (96/5).

~ek' (397a/1142), *Álpest* (337/395), ~eket (413a/481), ~ekről (10/11).

alpesi mn

(1)

Az Alpokban levő. *Ordítson Ligeris, repedezzen az Alpesi kőszál* (253/22).

alzó mn

(7)

1. Alacsonyabban levő (rész/hely). *Ezt mondván le gugyorodik A' Tó ~ partjára* (114/183). *A pokolban vagy a' holttak' ~ világában* (330*/165/6). 2. Délre eső (földrajzi egység). *Szóllyak é az ~ 's felső Tengerről* (413a/682). 3. Kevésbé vagyonos, kevesebb jogú. *Méltóságok, nemesek, közép és ~bb renden lévők* (454a*/256/5). 4. Mélyebb hangfekvésbe tartozó. *Pengess halkan az ~ C-én egy keserves éneket* (162/7). ~bb (454/975), *leg alsóbb* (231/420).

alszél fn

(1)

Déli szél. *'S a' kászolódo ~tól a' szőlők nem tarthatnak, A' tatos felszélőtől kotrott záportól sem ijednek* (413a/873).

alszik i

(32)

1. Az alvás állapotában van. *Ah, melly édes ízzel Alszik Kintsem itt!* (263/46) *Ti aggó éjje-lim' tudjátok, Tudjátok mért nem alszom én* (431/15). 2. Hál vhol. *Alszom rózsalevél alatt, 'S hallom daljaidat, Chloe* (403/65). 3. Holtan fekszik. *Mert tsendesek minden halottak' alvási. Mélyen alusznak ők* (454/605). 4. Nyugalomban van, nem mozog. *Alusznak még magok a' híves szellők is El tikattak a' nap hevétől tán ők is* (84/23). 5. (Érzelem, indulat) lecsendesedik, elmúlik. *Midőn iszom borotskát Alusznak aggodalmim* (383/2). ~ (347/24), *aluszik* (172/25), *alszom* (454/296), *Aluszom* (201/89), *alszunk* (454/627), *aluszunk* (201/75), *alusznak* (201/cím, 374/25), *Alusznak* (85/18, 196/23, 197/18, 201/47, 49, 380/23, 383/10, 454/607), *aludtam* (174/11), *Aludtam* (201/81, 454/633), *aludt* (314/2, 373/59), *fogok aludni* (454/599), *fogunk aludni* (201/41). — *aludnám* (454/32), *aludna* (236/19). — *aludj* (333/71).

Ik: el~, meg~, rá~.

altában hsz

(4)

1. Alvás közben. *Altomba' éppen, édesem, Te rólad álmodám* (441/19). 2. Álmában. *Ját-*

szodtasd altába' Kedves képekkel (263/37). *Altában* (403/52), *altodban* (190/67).

által nu

(45)

1. (Térben) vmi át, keresztül. *És mivel a' karén ~ nem törhettek, Szégyennel, bosszúval hátrálni kezdettek* (330/1487). *A rózsákon ~ fénylenek Sokkal szebb rózsái Pirosló ortzái* (139/25). *Édes ugyan a' Szerelem; De keserűn bánik velem. Ha mézzét olykor mutatja Üvegenn ~ nyalatja* (309/104). 2. Vki/vmi közreműködésével, segítségével. *Itt fekszik, a' ki ~ Sokan feküsznek itten* (252/1.). *Mert ő az Édenben szintén jelen vala, Mikor Éva ~ az élet meg hala* (213/32). *Nézd sarkantyú ~ e' katona alatt Szép pelly paripája milyen nagyon szalatt* (29/1). *Tsupán álm ~ tér meg minden vére Kívánt nyugvás után tér meg erejére* (8/17). *Bor ~ nem vágyok boros borostyánra, Nem veszem hordóból az ést szivárványra* (219/49). 3. Vki/vmi közvetítésével. *Mostanában küldötte meg nekem Kulcsár Ur ~* (439*/77). *Amott, hol téged a' döglesztő Levegőn ~ szívni be ... Majd ott kereslek fel jó szerrel* (379/146). 4. Vmi következtében, eredményeképpen. *Okossá lessz a' Kár ~, Messze kerül a' Lestől* (208/71). *Sőt magát Akhillest, kinek hasznát vette, Eggy ilyen praktika ~ el ejtette* (215/48). ~ (77/222, 134/18, 176/16, 184/18, 192/49, 210/58, 213/100, 115, 216/78, 219/41), 257/120, 300/1, 319/28, 330/313, 1622, 1869, 2013, 368*/24/4, 6, 381/15, 397a*/577, 397a/931, 413a/902, 418*/117, 423/18, 439/cím, 447/18, 453/45, 79, 454/61, 621, 644), *Által* (114/325, 453/218). **Ö:** az~, ez~, mindaz~.

általa hsz

(14)

1. A személyraggal megjelölt vki segítségével. *Midőn ~ Hunyadi halhatatlanná leve Magának is el nem kopó örök oszlopot teve* (111/67). *Ha jó kedvem tsutsorodik, Általad megszorodik* (433/28). 2. A személyraggal megjelölt vki közvetítésével. *Ezt ~m Vénus te néked küldeti, Te pedig add annak, ki megérdemlheti* (266/47). 3. A személyraggal megjelölt vmi következtében. *Élni fog nevetek a' halál' völgén is, 'S halhatatlan leszek ~tok*

én is (267/252). 4. Vele. Ah! örök gyászt szerze nékem Elrablott gyönyörűségem. Más lett boldoggá ~, Ki az én reményem vala (312/7).

~ (78/37, 413a/507), Általam (460/52), ~d (442/5), Általad (259/221, 318/26, 41, 43), általok (442/14).

Ö: énáltalam, teáltalad, ő~.

általában l. általjában

általad i (4)

1. Teljesít. És e' csók maga Légyen záloga, Hogy szerelmem' néked felfogadtam, Általadtam (295/36). 2. Közvetít. Ezt a' hír fel vévén szárnyára, Viszi a' világ négy sarkára, Hogy által adja ezeknek (255/18). Általadják (451/20), Által adták (255/20).

általadás Ö: vár~.

általadni in (1)

Közvetíteni, továbbadni. 'S a' rágalmazásnak Szavát által tudod szépen adni másnak (453/238).

általadván in (1)

Vki birtokába juttatva. Kik ~ száranyaikat nekem, Gyors repdeséssel mennybe emelkedem (454/763).

általag fn (2)

Átalag, kis hordó. Kapj az ~hoz, ne szégyenld barátom, Ne szégyenld; látd én is a' számot nem tátom (199/65).

~ja (11/7).

általél i (1)

⟨Időt⟩ átél, megél. Egy Fa, melly alatt nagyattya Három ember' idejét Átalélte, takargatja Hűs árnyékkal lakhelyét (397a/291).

általesik i (1)

⟨Bajon, nehézségen⟩ keresztülmegy, túljut. Rá van az Esmélés vetve a' nyakunkra, Hogy régi fájdalmunk felmaradjon ebben, 'S a' min által estünk, rágjon mérgesebben (454/240).

általfúj i (1)

⟨Hangot⟩ továbbít. Zeng benn a' messzi hegyekben Notád' képe édesen, 'S hozzám Zefir e' kertekben Általfújja tsendesén (397a/576).

általhág i (1)

Áthág, megszeg vmit. A' ki pedig ezt a' pa-

rantsolatot által hágtá, szolgaságra vettetett (268*/22/8).

általható mn (1)

⟨Hang⟩ éles, erős. Az Úr végre megszólala, Szava a' villámnál ~bb vala (306/140).

általíródik i (1)

Áttevődik, átsorolódik. Te kivált oh Cézár! kiro'lt mostanába Kéttséges, hogy milyen Istenek sorába Fogsz által íródni (413/33).

általjában hsz (6)

Általában, a kivételeket nem tekintve. Hajdúknak nevezték a' Magyarok általjában a' gyalog katinákat (418*/174/1). általjában (330*/136/3, 330*/141/1, 330*/149/7, 330*/156/6, 330*/200/2), általjába (313*/101/2).

általjár i (2)

1. ⟨Hang⟩ áthatol. Én könyörgök egy Kőnek Sőt egy vad Áspisnak melly fülét bé zárja Hogy semmi édes szó azt által ne járja (176/68). 2. ⟨Érzés⟩ egészen eltölt. A kiknek szíveket a' bú által járta Az öröm reményét már tölle elzárta (8/15).

általjárni in (1)

Áthatolni. Még ahol a' szélnek Gyenge fúvási is által járni félnek Szemes tanátsid még ott is a' beszédnek Nyájasságra szabad suttogást engednek (77/84).

általjön i (1)

Vmin keresztül annak másik oldalára megy. Általjött a' jégen Tihany' hegyfokánál (330/32).

általkap i (1)

Átölel. Általkapám, 'S eltikkadt szám Száján egyet czipantott (277/25).

általkapcsol i (1)

Átölel. Hogy ált'kapcsolt, Elhaltam volt Szerelminek miatta (277/19).

általkel i (1)

Vmin keresztül annak másik oldalára megy. Által keltem a' Dunának Szőkén zajgó hajjain (357/29).

általkelvén in (1)

Átúszván. [Récék] 'S a' habokon ~ Háphápolnak a' nád közt (397a/311).

- általköltözik i** (1)
Átalakul. 'S Maga hasznára fordítván, Ki búvik a' bikából. Módi Gavallér formába Fris-sen által költözik (231/336).
- általlátszó mn** (1)
Olyan <anyag> amelyen át lehet látni. Isten! a' kit fednek ~ leplek, Még egyszer zsámolyod előtt letérdeplek (454/321).
- általmegy i** (1)
Átvészel, átél. A ki általment a szélvészen Bár elment a vad szél egészen Még is fél (460/147).
- általmenő fn** (1)
Közlekedő személy. Mutassátok meg az itt által menőknek: Rajtatok oly fűvek mely számo-san nőnek (210/25).
- általment in** (1)
Sok próbán ~: tapasztalt. Rebeka vala ez, a' tisztes Rebeka, ... Ki hajdan magának, most pedig másoknak, Sok próbán ~ Kerítője sok-nak (330/1082).
- általplántáltatik i** (1)
Áthelyeztetik. E' földről az égbe plántáltattál által, Az én áldásomra nints néked szükséged, Mert az ég örökre böldeggé tett téged (215/126).
- általragyogván in** (1)
A homály csoportján ~: eloszlata a homályt. Félre haszontalan Kétségek! — im ~ Czenki Napunk a homály csoportján, A' múltt' 's jö-vendő' Pólusit is süti (418/103).
- általrepül i** (1)
Által repül lelke a 'tenger' partjain: mennybe száll (454/450).
- általrontani in** (1)
Erővel átverekedni vmin. Sereginn által kell akárhogyan rontani (239/182).
- általszaggat i** (1)
Beszakít. Itt e' Kő: ne gondolly semmit Szél-vezekkel, Ennek öblét semmi Villám meg nem hatya, Soha semmi Mennykő által nem szag-gattya (143/34).
- általutazván in** (1)
Keresztülmenvén. Az erdőn által utazván, Ka-darkútra bé mentek (326/9).
- általver i** (2)
1. Megszúr. Egyszerre mély sebbel által ve-reték a Gyilkos fegyver által ártatlan ágyéka (77/221). 2. Mellét ~i: agyonszúrja. Ah, el-még hát pogány! és itt hagysz engemet: Állj meg, és először verd által mellyemet (268/102).
- általvervén in** (1)
Keresztülszúrván. Ott a' Tóba által vervén Meg ölé dárdájával (114/728).
- általviláglo mn** (2)
Áttetsző. Setétül a' gohér a' piross vessző-könn, Barna színt vér vissza a többi szőlő-könn A' Mellyeknek által világlo kristájjá Né-zőjét mér édes nektárral kínálja (87/7). által világlo (199/7).
- általvisz i** (1)
Vmi fölött átszállít. Két szárnya van, gyors ló; ez ama' Pégazus. E' már a' Dunának zajlódo hajjain A' tótok bértein 's a' Hágó' tsútsain Egy akaratodra könnyen által viszen (452/63).
- altat i** (1)
Megnyugtat. Hol vagytok, oh Léthe, nyugtató partyai, ... Hol édesdeden ~ a' feledékenység (406/6).
- Ik: el~.**
- altat Ik: el~.**
- altatás fn** (1)
Félrevezetés, becsapás. Itt fogadd még el, hol az álltatások Nem lakozhatnak, 's hol a' világi Tettetésnek nints helye, itt fogadd el Trézia' szívét (454/861).
- altahat Ik: el~.**
- altató mn** (5)
Alvást előidéző. Kit ~ méze Mindjárt a' leg-mélyebb álomra ígéze (330/1021). Alolla ~ mák olajt tsepeget (201/4). Ide 's tova sokat a' mákos álomnak Altató ujjai már mélyen el nyomnak (77/148). ~ (14/4), Altató (69/20).
- Ik: el~.**
- Áltázides l. Alcides**
- aludni in** (4)
1. Alvás állapotában lenni. Lehet más nap es-tig ~ (197/66). 2. Holtan feküdni. Ákhill és

maga Hannibál Szintúgy kéntelen az halál' Éjjét végig ~ (403/42).

alunni (373/56), Alúnni (310/13).

aludt mn

(5)

Megalvadt. *Az égés, pusztítás, aluttvér jóformán Megtetszett még most is oldalán és ormán (306/191).*

~ (192/16, 261/14), alutt (259/544, 418/20).

alumnus fn

(1)

A kollégium ingyenes vagy kedvezményes ellátásban részesülő diákja. *Itten Debretzenbe tett Alumnusának (233/36).*

alva in

(2)

1. Alvás állapotában. *Nem tartom azt fájdalomnak, A' mi véget vét kínomnak. Ha élve nem alhatok, Aluva meghalhatok (443/184).* 2. Álomvilágban. *Lilla! míg ingó kegyelmed Tiszta szívemhez hajolt, 'S ~ tartott szép szerelmed: Boldogabb nálam kivolt? (449/3)*

alva lk: el~.

alvás fn

(4)

1. A tudat működését szüneteltető pihenés. *'s a' nem ~ után jól esik az álom, Lehet más nap estig aludni (197/65).* 2. Halottak ~a: örök nyugalom, a halál állapota. *Mert tsendések minden halottak' alvási (454/604).*

~ (201/30), ~ai (201/46).

alvilág fn

(2)

Túlvilág, pokol. *Sírhalmok, óh köd-lepte kertek! Te szívborzasztó éstszaka! Te ~' vak ablaka! (424/3).*

~' (299/114).

Alvinczy fn

(1)

Családnév. *Alvinczi József (1735–1810) tábornagy. ~ lesz feje e' jeles tábornak, Mint fősegédje a' felséges Nádornak (267/197).*

alvó mn/fn

(7)

I. mn 1. Olyan aki/ami alszik. *Míg Sámson Délila álommal kínálja A' gyilkos kéz ~ szemét ki vájja (71/26).* 2. Nem égő, szunnyadó. *Új szeket rakok ~ parázsára (306/16).* 3. Hangtalan, csendes. *Melly sírjok oldalát végig harsogtatja, 'S a' halál' ölében ~ setétséget Fellármázza (306/57).*

~ (172/14, 263/cím, 264/cím,).

II. fn Az a személy, aki alszik. *Megszántam, és ölembe Ringattam a' kis ~t (373/58).*

ám hsz/ksz

(55)

I. hsz 1. *⟨Nyomósításra⟩ bizony, igazán. Így tesznek ~ még ma is (92/133). Sok Magyar köz emberből, Mint az illy gyáva Printzekből, Jobb katona lenne ~ (114/755). Most elnéztem; de harmadszor el nem nézem ~ ugyan (314/48).* 2. *⟨Érdeklődést keltő szóként⟩ lám csak, ime. A' hűvös Etéziáknak Ám megnyitom kebelem (425/22).* 3. *⟨Ellentét kiemelésére⟩ de. Kartsú derekadon a' Váll Halháj nélkül is szépen áll; Nem úgy ~. mint a' Mantzié (433/15).* 4. *⟨Megengedés, beleegyezés kifejezésére.⟩ De ~ légyen! (330/255) — De végre szép kezét ~ Adá Hit-zálogbann (158/35).* 5. *⟨Megszorítás kiemelésére.⟩ Most is szépnek tartalak; De nem úgy ~, hogy ne volna Hozzád hasonló Alak (208/51). Férjt azzal nem kapnál: De ~ ha kapnál is, 's véle kezét tsapnál: Mit tenne e' kurta kis gyönyörűség (330/812).*

II. ksz *⟨Ellentétes tartalmú mondatok, mondatrészek kapcsolására.⟩ Ám maradj itt, gyáva, 's öltözzél szoknyába; Én a' férjfiakhoz megyek a' tsatába (268/93).*

ama nm

(103)

1. Az a távolabbi (személy v. dolog). *Jer! magunknak fűzzünk szárnyakat, Hogy ~' bértzes kőszálakat Megtetézhessük azokkal (451/2).* *Ama' méreggel el telvén Szinte a' földre bukott (114/812). Ennek leg kedvesebb 's vígabb pillantása Amannak gyászos sirt édes álma ása (204/28). Ezt győzödelmének kellő közepében Verte le a' halál a' sír fenekében, Amarra legédesbb reményei között Nyilat örömeinek napján lövöldözött (217/35).* 2. Az előbb említett, régebbi (személy v. dolog). *Már nekem a' szép Nappal Setét Éjféllé vált, Mert ~ kedves Nappal Minden fény Ködbe szállt (145/15). De ha meg gondolom ~' sok Bajokat, Néktek köszönhetem egyedül azokat (245/7).* 3. Az a bizonyos (személy v. dolog). *Nem így vitte ~' Bika Európát Krétába (114/224).* 4. A mmondatban meghatározott (személy v. dolog). *Maradgyon hát ~ Tudós komor Kritikájával, A' ki Miltont ölsárollya ezzel a' hibájával (216/113).*

Amália fn (1)
Személynév. *Úgy fénylett egy másik szánon ~, Mint a' Majoránnán szendergő Grátzia* (330/183).

Amathus fn (2)
Helynév. *(Aphrodité-templomáról híres ókori város Cyprus déli partján.) Ezt mondá az egek tiszta lakója, 's ím Szép testvére, ama' rózsa-tekintetű A' szellős Amatusról Hattyújinn ide jön* (432/111).
Amatus' (432/114).

amathusi mn (1)
Amathusba való. *Az Uránia, vagy Mennyei Vénus a' lelkek és elmék szeretetének volt Istenasszonya, minden testi gerjedezés nélkül: az Amathusi pedig a' két Nem között való testi, de még is törvényes Szerelemnek* (432*/112).

amaz nm (20)
1. Az a távolabbi (személy v. dolog). *Ezek megragadják Himent és a' könyvet; ~ok nem hagyják* (330/1280). *Amaz követőit hamar át vezeti, Ezt el hagyja, ~t csak távol nézeti* (126/25–6). *Halld, azt kiáltják fennt ~ Angyalok: Jer drága Húgunk, égi rokon, jövel!* (454/751) 2. Az előbb említett, régebbi (személy v. dolog). *Nem bánnak az Egek úgy a mai jókkal, Mint ~ életbe fel ragadt Enókkal* (209/40). 3. Az a bizonyos (személy v. dolog). *Zengd ki én helyettem saját ditsőséged' Amaz öt világnak, a' melly ural téged* (337/266). *De meg áll, Barátom, ilyen ítéletet Még Midas vagy ~ régi Számár se tett* (61/16).
~ (267*/18/9, 330/385, 348/39, 358/9, 368*/23/3, 454/591), *Amaz* (114/458, 216/11, 267*/14/5, 299/96, 413a/413), ~ok (368*/23/5), ~t (284/3).

amazon fn (7)
1. Harcias nő. *Legelőbb is Rózsai, a' legszebb Amazon, Etsével szembeállt 's erőt is vett azon* (330/1359).
~ (330/1296), *Amazon* (238/88, 330/1309), *Amazon'* (330/9), *Amazonok* (239/127), *Amazonoknak* (330/1169).

amazonhad fn (1)
Harcias nőkből álló csapat. *Dorottya ... körös-*

körül nézván az Amazon hadat, Győzött már előre! nyúzta is a' vadat (330/1057).

amazonsereg fn (1)
Harcias nőkből álló csapat. *Míg az Amazon Seregek Tsászárostúl el érkeztek az Ajax vize mellől* (113/19).

ámbár ksz (23)
1. Annak ellenére, noha. *De még az Ifjak sem maradnak ki sorból Ámbár ki nem léptek még gyermek korból* (2/10). *De ~ meg sértett jobb karja tégedet, Hidd el, hogy ugyan az bé köti sebedet* (212/87). 2. Még akkor is ha. *Tsak ha ugy nem élhetz a' mint te akarod Sajnálod azt ~ akármint takarod* (30/10).
~ (29/11, 40/5, 66/5, 69/13, 127/29, 185/81, 209/11, 37, 212/41, 259/376, 336/55, 413a/1014, 421/29), *Ámbár* (185/108, 188/85, 190/82, 215/87, 445/5, 454/826).

ambassadeur (fr) (1)
Követ. *A' békesség idejébe A' béka Nemzet képébe Ambassadeur volt neve* (114/405).

ámbátor ksz (4)
Ámbár, noha. *Így szerelmes teste ám bátor el hűle De hamvak a' setét sirba eggyesüle* (77/301). *Két syllabáját ~ Rághatná a Nevének* (92/195). *Óh ti, kik ~ szabadonn óhajtótok élni, Órizitek szentül a' fejedelmi nevet* (259/433),
~ *Ámbátor* (330/1417).

ámbra fn (2)
Cetből nyert finom illatszer. *'S illatja finom ~* (273/13).
Ambránál (89/21).

ambrózia fn (13)
1. *(A görög hitregékben) az istenek eledele. Hébe az ifjúság Istenasszonya, ki az Istenek' asztalán adogatja fel a halhatatlanító nektárt s ~t* (368*/30/8). 2. Felséges ital. *Közzéjük ugrik Amor, 'S apróra tépi mérges Jámbussit Arkiloknak, Ambróziába mártja, Szerelmivel béhinti; Liéus is leszállván Mászásba megferesztli* (372/13). *Az Istenek Szálájában Ugy meg vetném a' Nektárt A' Menny Ambrosiájában Ugy én nem tennék sok kárt* (297/19). 3. Mennyei finomság. *Óh, méznél édesebb ajakok! Melly ~t folytatok Rózsaszín kelyhetekből!* (134/128) 4. Felséges illat. [Citére] *Fény-*

be hagyott mindent és ambróziába, — *De Amor a' szép fény' 's illat' közepéből Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből ... 'S ellövi Oporra 's a' szép Dorottvára* (330/2058). **5.** *Ambróziát tölt a sebbe: reményt, biztatást ad. Szeretlek, — óh, Ez áldott Szó Mint hangzik a' fülemben! Ah, kedvel hát, 'S ~t Tölt Lilla mélyly sebébe* (277/11).

~ (330/1878, 444/11), *Ambrózsia* (220/31), *Ambróziát* (173/12), *~dat* (397a/551), *Ambróziával* (106/13, 188/30).

ambróziás mn (6)

1. Illatos. *Jertek ki, óh nyájas fúvallatok, jertek, Kik az ~ rózsák közt heverték* (84/30). **2.** Édes, kellemes érzést keltő. *A' mosolygó Gráziának Fűzzék össze ró'saszínű Újjai, Élesszék fel ~ Tsókjai* (128/40). *Egy kis szellő rám lehellett Ambróziás illattal* (447/27, 134/27).

~ (196/30, 380/30).

ambróziacsók fn (1)

Édes csók. *Ezer ambrózia csókkal Fizetek csókjaidért* (265/11).

Ambrus fn (1)

Személynév. *Calepinus ~, Augustinianus barátát volt a' XVd. Században, egy nagy Deák Dictionariumot írt* (330*/149/1).

ámde szz (7)

Azonban, de, ám. *A' dühös Frantz széleinkről Már felénk is bényomult, Ám-de roppant bérteinkről Népiünk által mind lehűlt* (257/119). *Ámde* (288/81, 323/10), *Ám-de* (295/17), *Ám de* (238/101, 315/7, 410/9).

ameddig hsz (3)

1. A vele kapcsolt mondatban megjelölt határig. *Vajha Moldvának is kies parlagjai A' Meddig terjednek a' Pontus habjai Magyar Koronának árnyékába menne* (313/146). **2.** A vele kapcsolt mondatban megjelölt időpon-
tig, amennyi ideig, amíg. *Mégis elvágja az, hidd, a' meddig megsült* (330/390).

a' meddig (209/93).

amely nm (209)

1. A vele bevezetett mmondatban közelebből meghatározott <személy, tárgy, dolog>, amelyik. *Ezer az út, a' mely a' halálra vezet* (209/59). *Hogy a' mely bánat most epezt bennete-*

ket El múltán, az öröm bírja szíveteket (212/115). *'S a' mely fának oldalába Áll együgyű sírhalmom magába, Szent lesz tisztelt hamva-mért* (304/68). **2.** <Az előző mondat egyik szavára visszamutató főnév előtt> és ez, az imént említett. *Örvendve örvendünk mind in tota massa. A' mely örömlőket ezzel jelentjük ki, Hogy minden poharat még ma ürítünk ki* (233/29). **3.** A vele kapcsolt jelzői mmondatban meghatározott, jellemzett állat, tárgy, csoport, dolog. *A' leg-édesebb érzések olyan forrásból jönnek, A' mely mellett mérges füvek 's keserű ürmök nőnek* (216/2). *Füleit bé dugta, a' mellyek hallották A' parantsolatot, de meg nem tartották* (210/47). *Más felől Epirus nevel oly' derék Paripákat A' mellyek győzve futják meg az Élisi pályákat* (413a/70).

amennyi nm (12)

1. Olyan mennyiségű, amennyit a vele kapcsolt mmondat megjelöl. *Ha a' mennyi szükség, tsak annyit szeretne?* (202/114). **2.** A mmondatban megjelölt idővel arányos. *De szerelmek tüze a' mennyit lappangott Bennek gerjesztett-fel annál forróbb langot* (77/71). **3.** A mmondatban megjelölt mértékben. *Úgy van! tsak állatok! sőt még a' barmoknál 'S a' porba fél napig mászó kukatzoknál Még annyival ezek szerentsétebbek, A' mennyivel nálók voltak nemesebbek* (454/184). *a' mennyi* (209/64, 237/73, 413a/729), *A' mennyi* (413a/922), *a' mennyit* (126/7, 141/10, 168/10, 330/624), *A' mennyit* (245/40).

Amerika fn (2)

A nyugati földtekén levő földrész. *Egyik világ az Ó, vagyis Europa, Ásia és Afrika; másik az Új t.i. ~* (379*/105).

Amérikán (63/23).

amerikai mn (1)

Amerikában élő <ember>. *Lajhár... az amerikaiaknál pedig a' maga sipitnya szavairól Al nevet visel* (330*/199/10).

amerre hsz (6)

1. Amely irányban. *Túlán a' Magyar Hazának Végéről utra kelek, 'S Jöttem a' merre szívanak A' hazul fúvó szelek* (357/23). **2.** Amely tájon, ahol. *A' merre tsak dühös ármadajok szaladt, Reng a' meg-rémült föld dübö-*

gések alatt (260/19).

a' merre (413a/801), *A' merre* (192/23, 211/86, 397a/358).

Ámfitrite fn

(1) Személynév. (Nereus leánya, a tengeristen Poszeidon felesége.) *Kinek trónust a' mély örvényen építe Jobbágy tselédével az ősz Ámfitrite* (337/264).

amfrizusi mn

(1) *Amphrysusi híres pásztor*: Apolló, aki az Amphrysus folyó partján legeltette Admetus király csordáit. *Nagy Páles és Amfrizusi híres pásztor már ti is Lésztek énekim 's Lítzeum erdei 's forrási is* (413a/1104).

ami nm

(166) 1. A vele kapcsolt mmondatban közelebbről meg nem határozott dolog. *Légy te nekem Szent Poësis Mindenem; Ami történt életembe, Hogy lehessen énekembe Festenem* (97/5). *Telyesítsd angyali szókkal, Szeretőd a' mire kért* (265/10). *Miért vitatja hát olly sok gondolatlan, Hogy a' mi meg nem tud halni, halhatatlan?* (454/72) 2. Amely vagyona. *Mikor a' mim vagyon, fel derült lélekkel Osztanám meg az ok nélkül szegényekkel* (453/195). 3. És ez/az, de ez/az. *A' mi magamat illet: az én Külsőm olyan, mint a' magának hagyott természet* (368*/24/23). 4. Amennyi. *E' jószívű Idegenek, Ammi tsak szép valójába', És tsinos Európába' Mindent előbeszéltenek* (244/42). *És a' mi szépség van Pozsonyba' 's Budába', Mind bésommálja azt a' nemes Gárdába* (259/193). 5. Amely. *Tsak a' tudatlan fő, tsak a' zablátlan szív, A' mi téged, Ember, magad' kárára hív* (313/68). 6. És ami több: az pedig, és még hozzá. *'S ami több mind igaz, a' mi itt íródik* (454/515).

amidőn hsz

(29) Amely időben, időpontban, amikor. *Ne higgy mert a' midőn leg jobban ketsegtet Forrót alád éppen az alatt tsepegtet* (55/9). *A töllünk rohanó esztendők forognak A midőn le fonynyák Párkák rokkájokat* (83/61). *a' midőn* (161/12, 191/9, 211/69, 215/59, 61, 238/90, 267*/19/11, 294/23, 326/13, 330/81, 454/811, 457/13), *A' midőn* (77/157, 214/97,

215/57, 69, 104, 257/42, 295/8, 304/26, 317/19, 33, 61, 206, 256, 330/1577, 435/26).

amíg hsz

(16) 1. Amely időpontig. *A' nyílás ideje a' míg el nem haladt Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt* (64/9). 2. Amely idő alatt. *A' míg az Avantgardének Így folyának tsatái, Mind egyyüvé érkezőnek A' nagy sereg osztái* (114/672).

A Míg (5/2), *a' míg* (114/124, 209/101, 210/79, 212/119, 136, 213/115, 215/121, 259/656, 306/217, 337/339, 342/29), *A' míg* (210/83, 438/50).

amiként hsz

(4) Amilyen módon, ahogyan. *Úgy jártok, a' miként jár Ki a' kegyetlen áspist Saját ölébe rejti* (185/200).

a' miként (78/23, 170/5, 220/21).

amikor hsz

(6) Amely időben, időpontban. *De hármass hatalmának tzeltyát kitalálom, Mert ~ végbe megy a' Diadalom, Két halom közt épül egy harmadik halom* (238/14).

a' mikor (2/14, 310/67, 395/7, 432*/89), *A' mikor* (169/110).

amily nm

(9) A mmondatban kifejezett minőségű, tulajdonságú. *Olly lármát, zendülést, viadalt beszéllek, A' millyet nem láttam miolta tsak élek, A' millyet nem említ semmi Istória* (330/6–7).

a' millyet (127/38), *a' millyet* (85/38, 176/98, 225/119, 413a/613), *A' millyet* (413a/712), *A' millyekenn* (439/51).

amilyen nm

(15) 1. Amely minőségű, tulajdonságú. *Erdőt keress és a' kövér Tarenti vég vidéket Vagy a' millyen mezőt szegény Mantuától elvettek* (413a/726). 2. A mondatban kifejezett minőségű, tulajdonságú. *Lessz, még a' Magyarnak olyan ditső neve A millyen volt a' Márs mezején eleve* (81/26). *Szánkáz 's esik néha olyan is a' szánba, A' millyent nem igen tennének Románba* (197/38).

a' milyen (114/775), *a' millyen* (337/253), *A' millyen* (124/14, 193/37, 237/77, 256/37, 330/1026, 442*/25, 454a*/256/1), *A' millyen* (203/26), *A' millyent* (421/38), *A' milyennel* (233/32).

aminó nm (1)
Amely minőségű, tulajdonságú, amilyen. *Néhez hozzá férni, erős körös-körül. Olly' hely mint a' minőn Ulissz hajdanába A' Palládiu-mért bémene Trójába* (330/1604).

amint hsz/ksz (60)
I. hsz 1. Amely módon, amely állapotban, ahogyan. *Sőt azolta jobban vérzi A' rögzött kín szívemet, 'S a' mint hergő lelkem érzi, Sieteti végemet* (428/147). *Úgy vagyom! most aranyidőben kell élnünk, A' mint peng, a' szerént kell remélnünk* (206/24). *A' mint vagyok, maradhatok Olly ember, mint akárki* (316/15). **2.** A megjelölt körülmény következtében vagy arányában. *Viszont való szívességem', a' mint megérdemlétek, E' valódi szívességgel halmazva megnyerétek* (241/9). **3.** Vmilyen előzményre visszautalva. *Hanem inkább azt tanátslom, töltsünk bort a' gégébe, Vigadozzunk, a' mint tegnap 's tegnap előtt Gígébe* (326/64). *Sőt edgyik fának ágait, a' mint gyakran szemlélni Kár nélkül lehet más fának ágáira tserélni* (413a/556).

II. ksz 1. Mialatt, amíg. *Hát a' mint a' két domb völgyébe sétállunk, Egyszerre ellenség truppjára találunk* (239/157). **2.** Amely időpontban, mihelyt. *Ő pedig maga maradván, A' mint úszhatik, úszik.* (114/246).

Amint[as] fn (2)
Személynév. *Amint és Laura a' Fák között* (144/cím). *Amint.* (144/1).

amióta hsz (2)
Attól kezdve, hogy. *Oh már a' miolta E' földön értelmes porképek mozganak, Mennyi változások, hány scénák voltanak!* (313/18) *A' miolta* (285/12).

ámító fn (1)
Csábító férfi. *Mert azonkívül, hogy a' leányi elme, Kiváltt ha búja van, vagy pedig szerelme, Az olly ~nak magát ki 's bényitja, A' ki eltalálja hol a' Dámák Nyitja* (330/1015).

ammini mn (1)
A közép-itáliai Aminaéből származó. *Ollyan erős az Ammini szőlők bora, millyenek Tmoluson, 's az fejedelmi Fanénn is nem termenek* (413a/620).

Ammon fn (1)
Személynév. (Ámon, egyiptomi főisten.) *Jussod van rá és jussa van magának is ~nak, Kihez engem tanítványi kötelességim vonnak* (342/15).

amoda hsz (1)
A beszélőtől távolabb eső másik helyre. *Addig akár itt le ülünk E' Ligetek völgyébe, Akár ~ le dülünk A Rósák sűrűjébe* (231/405).

amolyan Ő: ilyen~.

amonnán hsz (2)
1. Távolabb eső helyről. *Alig jövök meg ~; 'S már letett Lantom' újonnan Felparantsolja Bajom* (308/10). **2.** Távolabbi irányból. *Innen savanyú Ázójokkal Pusztás barlangok fojtanak; Amonnan kerti balzsamokkal Hígabb szellők újjítanak* (455/27).

amor (lat) (2)
Szerelem. *Amorum Liber*: Ovidius szerelmi elégiáinak gyűjteménye. *Írt is ő szép Jegyzéseket Az Amorum Liberre, Mellyeknek el veszéseket Heyne se hozza helyre* (231/204). ~ (238*/144/6).

Ámor fn (80)
1. Személynév. (A szerelem istene a latin mitológiában.) *Hát ugyan ezt ~ nem vihetné végbe Holott ő a' leg főbb Istenség az égbe* (196/69). **2.** (A szerelem, a szeretkezés szimbólumaként.) *Két szemed' héjjában Éltet 's holtom áll. Csendes árnyékában Álom, 's ~ hál* (263/12). *Ámor minket pityeregtet, A' bor nevetés közt megyen: ~ akárkié legyen, Nékem a' bor kell ám* (154/36–38).

Amor (157/10, 174/14, 372/10, 465/28), ~ (94/3, 98/1, 106/10, 108/cím, 150/16, 152/cím, 155/12, 156/5, 170/2, 48, 182/7, 14, 185/105, 193, 196/53, 81, 88, 197/51, 230/13, 238/83, 109, 253/14, 263/44, 272/31, 309/15, 319/8, 330/879, 1328, 1347, 1407, 2059, 331/22, 337/340, 344/7, 347/16, 366/cím, 1, 8, 370/cím, 2, 371/25, 375/24, 379/22, 380/51, 67, 71, 79, 86, 397a/582, 428/41, 175, 430/34, 431/22, 441/25, 443/135, 460/111, 135, 155, 165), ~' (136/6, 185/cím, 83, 196/40, 73, 288/99, 318/74, 324/10, 330/1413, 337/337, 380/38, 426/45), ~ok (320/8, 361/4), ~t (94/cím, 108/1, 152/1, 185/6, 192, 238/27, 267/10,

331/29, 344/15, 443/104), *Amort* (373/54), *~nak* (94/2, 238/30, 253/14, 330/1335, 368a/152, 447/97, 460/88), *~nál* (149/28), *~ral* (136/12, 330/1230).

amoroso (ol)

(1)

Kellemes amorosón mennek: kényelmesen haladnak. *Nints egy lovassais Szerelem Istennek, Mind gyalog katonát verbuválnak ennek, A' kik mikor menvén egy helybe pihennek, Mars helyett kellemes Amorosónn mennek* (238/20).

amott hsz

(32)

1. Azon a másik távolabbi helyen. *Odább a' fejköbe látok metzve lantot: Amott egy sír mellől magát felemeli Egy patsirta 's dalját nyersen énekei* (306/89). **2.** Ott távolabb. *Nézd tsak azt ki ~ sétálgat kevélyen* (58/1). *Ha ~ rettent, itt édes mosolygások közt játszik* (216/53).

~ (139/3, 55, 60, 194/1, 219/83, 258/11, 13, 348/38), *a'mott* (413a/63, 81, 432/57), *Amott* (2/16, 72/9, 82/1, 294/1, 306/86, 337/63, 71, 73, 345/12, 379/145, 397a/321, 333, 658, 701, 973, 413a/258, 669, 441/1).

Ö: *imitt~*.

Amphion fn

(1)

Személynév. <Zeusz és Antiope thébai királyné fia, híres muzsikusz>. *Míg a' Toponári Akszáfok szép számmal Múlatják az asztalt muzsikaszerszámmal, Édes áriákat ~' módjára, Vagy fürge Tust húzván az Ivók' számára* (330/343).

amúgy Ö: *imígy~*.

Anakreón fn

(10)

Személynév. <Ókori görög lírikus>. *Poéta lessz az én nevem, 'S mirtust fejemre fonnak, Miként Anákreonnak* (437/8).

Anakreón (284/1), *Anákreon* (106/3, 186/cím, 372/4, 18), *Anákreon'* (106/17) *Anákreonom* (452/43), *Anákreonnak* (345/12), *Anacreonnak* (103/8).

anakreóni mn

(2)

Anakreónt utánzó szerelemről, ivásról szóló <vers>. *Az Anákreoni Versek* (106/cím) *ánakreoni* (372/cím).

ananász fn

(1)

2–4 kg súlyú sárga, zamatos, leves gyümöl-

cöt termő növény. *Dudva lenne a Dudvák Közt az Ananász* (334/19).

anatéma (gör)

(2)

Átok, kiátkozás. *Ezt a' Szent Atyák jól látják, Ezért Fejedre botsátják Tüzes Anathemájok* (114/272).

~t (92/174).

Anchises fn

(2)

Személynév. <A trójai hősnek, Aeneasnak az apja>. *Ha úgy tetszik Felségednek, Hogy ezeket meg lássa, Leszek ~ségednek Mindjárást Aeneássa* (114/177). *Az ~' imádságára* (330*/166/6).

andalgás fn

(10)

1. Érzelmes álmodozás. *Ti ~' szent tanyáji, Vidító kerületek, Magános utak' homályi, Idvezlettek légyetek!* (397a/625) **2.** *Lassú ~ban*: nyugodtan, csendben. *Tisztán fénylik a' nap, vidám a' mezőség, Lassú ~ban hallgat az erdőség* (330/514).

~ (397a/958), *Andalgás* (290/5), *~om* (162/10, 237/14), *~t* (239/70), *~omból* (447/32), *[an]-dalgásomból* (134/32), *~ától* (111/57).

andalgó mn

(4)

1. Ábrándozva, mélázva sétáló. *Minn jajgatsz kis dalló? így szólék magamban, 'S felé közelíték ~ útamban, És imé egy új sír szemembe ütközött* (306/108). **2.** Álmodozó, ábrándozó. *Már is ~ szememben Más scénáji jőnek fel A' dolgoknak, 's képzetemben Új vidékek nyúlnak el* (397a/557). **3.** Nyugodt, békés. *'S Énekiünknek végső bádjadtt Szózatya Az ~ Vidéket elaltattya* (128/64). *~ Andalgó* (406/7).

andalít i

(1)

Mennybe ~: boldoggá tesz. *Szácskád magára nyítja A' száját és szemet, A' mennybe ~ja Nektárja lelkemet* (293/11).

andalító mn

(1)

Ihletet adó. *Fogjatok bé szent árnyékok! Ti elmélkedésemet Andalító zöld hajlékok Fogjatok bé engemet* (397a/3).

andalodik Ik: *el~*.

andalodta Ik: *el~*.

- andalog i** (6) *Hogy egyetlen dolgot, vagy motskot nem láték* (330/799).
1. Ábrándozik, álmodozik. *Ah! legyezgesse-
tek, Míg ott ~, Lengve rengessétek, Míg
nyugodni fog* (347/30). 2. Álmodozva, ábrán-
dozva sétál. *'S addig andalgunk az esti hajna-
lon, Míg egymás' ölébe hullunk a' dalon*
(424/63). 3. Gondolkozva sétál. *Hátha még ez
a vár, melyen andalgok most, Vagy ledül,
vagy őriz messze földi lakost?* (313/45). 4. Fi-
gyelemmel andalg: elgondolkozva nézeget. *Itt
egy erőss Hajdú az Ország Rajzolatán figye-
lemmel andalg* (418/48).
~tatók (134/20, 447/20).
- andalogni in** (1) *Ábrándozni, álmodozni. E' helybe' ~ jó, E'
hely Poétának való* (305/7).
- andalogva in** (2) 1. Ábrándozva. *Lelkem ... ~ bámúl Ragyogó
tüzes szemednek Két földi csillagára* (346/9).
2. Andalogva lejtőz: lassan ereszkedő dal-
lammal szól. *A' zöld bokorba' hallom A'
Filmilét danolni ... Most ~ lejtőz, Majd felfelé
szikornyáz* (373/101).
- andalogván in** (1) *Ábrándosan sétálva. Vagy a' pompás Termé-
szetnek Andalogván útjain Néha a' szűz szere-
tetnek Pihentél meg karjain* (400/6).
- andantino (ol)** (1) *Lassacskán (adandó elő). Az estvéhez –
Andantino* (230/cím).
- András fn** (1) Személynév. *Ezek között látszott ... néhány
arany betű, Mellyet a' hív magyar kezek így
metszének: A' haza Dugonits ~ nagy nevének*
(237/124).
- Andromakhé fn** (1) Személynév. *(Trójai hősnő, Hektor felesége.)
'S a' milyen volt Hektor mikor fegyverbe állt,
'S ~jától tsókók között meg vált* (256/38).
- anekdota fn** (2) Rövid tréfás történet. *Ebből egy Anekdotáját
Majd én is beszéllek el* (231/31).
~kat (330/326).
- anélkül hsz** (1) A mmondatban részletezett történés nélkül. *A'
nélkül nem esett egy tántz, vagy egy játék,*
- Angária fn** (1) Helynév. *(A szó jelentése: robot. A szójáték
alapja Magyarország latin neve, a Hungaria.)
Bécs ~nak hívja Scythák lak helyét Álnok
Aspis módra szívja Mészét és tejét* (246/29).
- angin fn** (1) Pamutvászonból készült ruha. *Egy külföldi
tarka ánginba öltözött* (330/1715).
- Anglia fm** (3) Helynév. *Neptun, minthogy ~ba Soká Hajós
Legény volt, A' nagy Operentziába Sok ideig
vándorolt* (92/239).
~ba (92/99), ~t (418*/93).
- angliai mn** (1) Angliában készült. *Angliai veress nadrag
fénylik rajta Mutattya hogy ő is véres Magyar
fajta* (82/11).
- anglus mn/fn** (23) I. mn 1. Angol, angolok közé tartozó (sze-
mély). [A gavalér] *Tsillámló pirossa nyusztos
kalpagjának Szégyeníti haját az Ánglus Dá-
mának* (256/26). 2. Az angolokra jellemző,
velük kapcsolatos (dolog). *Tanítsd meg az
Ánglus szívre a' világot* (337/280). 4. Angol
földön tenyésztett, onnan származó, ott ké-
szült. *Az Anglus tsikókba szebbet is szemlé-
lünk* (61/24). *Öltöztetik a Francia, Német s
Anglus könyveket A' mi nagyobb: magoktól is
készítnek olly remeket* (111/91).
~ (82/28), Anglus (114/259), ánglus (330/
531), Ánglus (254/24, 330*/156/10).
II. fn 1. Angol személy. *Mért nem tántzol
Magyart az Anglus, Frantzia? Tsak a' Ma-
gyarnak kell más nemzet' módija?* (330/557)
2. Az ~ok: az Angliában lakó nép. *Amaz
Ánglusok koszorús homlokú Poétája, Milton-
is, borzaszt előszször 's rémít bús trombitája*
(216/11).
Anglus (126/58), Ánglus (330*/156/11, 330*/
200/13, 424/24), Ánglusok (313*/101/3), Áng-
lusnak (239/72, 330*/156/14, 337/248), Áng-
lustól (330*/156/12), Ánglusoddal (128/24,
424/23), Anglusoknál (114/156).

angluskert fn (1) Angolkert, természetes tájat utánzó kert, park. *Kívül a' gyepűje mintegy elvettelve, Angluskert formára fákból van ültetve* (239/66).

angyal fn (77) 1. Vallási eredetű elképzelés szerint mennyben lakó, jóságos szellemi lény. *Lelke vidám, mint a' hajnal, Szíve jó volt, mint az Angyal* (443/46). *A' ki az időnek e' két pontja között van, Annak mint meg-annyi Angyal, olyan a' kan* (330/388). 2. Vkinek kedvese, örzője. *Úgyde az Angyal egy nyomig Kiséri ember nyomát Te is kísérel holtomig Julim 's légy Angyalom hát* (269/32). 3. Szép fiatal nő. *Egy Angyalhoz* (269/cím). *Tsak ez a' hív ~ maradjon meg velem; Mert a' mit elvesztek, benne mind fellelem* (268/87). *Angyal vagy te kedves hidd el Hidd el földi Angyal vagy* (269/2–4). 4. (Kedveskedő megszólításként:) aranyos, drága, édes. *Jaj be fájlalom, Kedves Angyalom! Hogy midőn boldoggá kezdtem lenni, El kell menni* (295/4). *Angyalom, szeress!* (295/39) 5. Angyalszerű, angyalhoz hasonló. *Jertek, óh Angyal személyek; Hogy megint, mint ember éljek!* (322/45) — *Sem több, sem kevesebb, tsak ember lehetek, Sem barom, sem Angyal lenni nem szeretek* (454/366). *A' szépség Angyala vezetvén karjain, Úrrá teszi kedves földi Angyalain!* *Óh ha rám kerülne az Angyalabbika! A' kinél még könnyen hasad a' Pántlíka* (238/113). 6. Elképzelt szellemi lény, vmely fogalom megszemélyesítőjeként. [A pestis] *Ő az öldöklő ~, melly meg raka Minden házat holttal egy szörnyű éjszaka* (215/75). [Igazság] *Mi ugyan, megbotsáss, már azt hittük vala, Hogy számkivetve van a' Törvény' ~a* (337/12). *'S jóltévő Angyalát a' várta békeségnek, Megadja Leopold minden nemzetségnek* (259/251).

~ (269/5, 22, 35), *Angyal* (269/8, 12, 16, 20, 24, 25, 28, 296/3, 306/165, 175, 454/14), ~ok (269/9, 14), *Angyalok* (259/345, 290/23, 302/36, 303/6, 306/133, 330/1445, 453/13, 454/751), ~om (268/35, 269/40, 278/51, 289/36, 305/80), *Angyalom* (181/8, 24, 271/24, 275/12, 443/4), ~a (16/6, 306/119, 368a/44), *Angyala* (162/50, 259*/6, 306/169, 303, 312/18, 453/39), ~i (330/71), ~t (269/33), ~okat (330/

287), *Angyalomat* (312/31), ~át (305/20, 439/70), *Angyalit* (376/14), ~nak (269/17), *Angyalnak* (393/8), *Angyaloknak* (269/39), ~ának (306/8), *Angyalának* (454/912), *Angyalain* (238/112), *Angyalokra* (330/78), *Angyalára* (453/24), *Angyalokhoz* (393/9), *Angyalokkal* (340/36).

Ö: ark~, fő~, örző~, véd~.

angyali mn (14) 1. Angyalhoz hasonló (külső). *Vajha az ég olly ~ szemeket Vagy olly tigris szívbe illő érzéseket Beléd, szép kegyetlen! ne teremtettné volna* (196/55). 2. Angyaltól származó. *Telyesítsd ~ szókkal, Szeretőd a' mire kért; Ezer ambrózia csókkal Fizetek csókjaidért* (265/9). 3. Angyalra jellemző, angyalhoz hasonló. *Az ég ~ képedre Olly mosolygón pillantott* (307/75). *Mézes szájokon ~ Hanggal tsegett az ének* (307/61). 4. Angyalokból álló (csoport). *Óh Angyali Tábor! várakozzál velem, Míg szerelmesimet rendre meg ölelem* (217/89). 5. Erkölcsileg tiszta, jóságos. *Te pedig, kegyes ~ Lélek! Ki miatt bús életet élek, Nézz e' szívbeli sebemre* (412/25). *'S miket vittek véghez felforrott mérgekbe', — Hát férhet illy harag ~ szívekbe?* (330/14) ~ (330/1373, 1784, 380/53, 426/59, 444/9, 454/770), *Angyali* (396/24).

angyalka fn (3) 1. Fiatal, szép nő. *Álljatok meg! kedves ~k! álljatok! Ímé egy Poéta siet utánatok* (330/87). 2. (Kedveskedő megszólításként:) aranyos, édes, drága. *Ha haragszol, megkövetlek; Békélj meg, szép Angyalkám!* (434/2). *Angyalkának* (306/124).

angyalocska (1) (Kedveskedő megszólításként:) aranyos, édes, drága. *Angyalotskám! csak te bírod Szívemet* (285/36).

animus (lat) (2) Lélek. *Impedit ira animus: A harag megrontja a lelket* (36/cím). *animis* (92/292).

annak nm (97) 1. Az az nm -nak ragos alakja. a) (részeshatórozó:) *A ki szereti a' virtust Poëstist gyakorollya Kötik ~ a' szép mirtust A Halált nem*

kóstollya (13/27). *b)* (birtokos jelző:) Itt áll mohos fala Hazánk' templomának, 's pislogó oltára ~ angyalának (306/8). *c)* (helyhatározó:) attól. Tátra Szepes, Mátra pedig Heves Vármegyében eső szörnyű hegy. És így ez ~ délre esik (267*/14/5). **2.** Annak előtte: régebben, azelőtt. Ezt látván a halál, ki ~ előtte Nyilait csak a' vad állatokra lőtte, Ki költ a test ellen (213/35). **3.** Annak idejében: amikor majd elérkezik az ideje. Meleg vízzel fűtenék be, Nem szalmával én neki, Mégis ~ idejében Elkészülve jönne ki (169/115). **4.** (Utalószóként:) A' szerentse 's öröm ~ a' rokona, Kinek fejére száll zöld mirtus korona (238/106). Boldog földbe' lakó Magyarok! nem örültök e annak, Hogy ti is illy nagy Atyák' 's Hérók' unokái lehettek? (258/62)

Ö: ugyan~.

annál nm/hsz

(12)

Az az nm -nál ragos alakja. **I.** nm A korábban említett dolognál. Vig kedvetem Semmi ne epossze, Fejemet nem töröm, Jobb ~ az öröm (99/8). A Vigánó alá is Bé szökik az Isteni szem 'S Tán még bellyebb ~ is (231/134). ~ (440/15).

II. hsz **1.** Az előzményekhez viszonyítva fokozottabb mértékben. De, hogy ~ jobban meg-szégyenüljenek: Minden hajadon Lyánt felbujtok ellenek (330/833). E' kötéssel eggyé azért kellett lennünk, Hogy ~ keserűbb bútsút kelljen vennünk? (63/4) **2.** A mmondatlanban levőhöz viszonyítva arányosan nagyobb mértékben. Mennél feketébb köd lebeg földünk pusztá határin, Annál több szépséget látunk a' Nap' tarka sугárinn (216/8).

~ (35/1, 77/72, 176/77, 368a/115, 389/98), Annál (222/3).

Anonymus fn

(1)

Névtelen. (III. Béla király jegyzőjének megnevezése, mert nevét nem ismerjük.) Lehel is egy főfő Vitéz volt. ~, Túrótzi (267*/15/7).

Antal fn

(17)

1. Személynév. El jutván e' kortsomához A' megbúsult Húriel, Bé tipeg 's ~ Gazdához Bús szavát így kezdi el (317/129). **2.** Paizs Antal (csúrgói tisztartó). Múzsák kik a' Vadas kertek Régi helyén laktok! — jertek Zengjétek ki

szóval, Lantal Éljen sokáig ~! (336/8) **3.** Antal napja. Egy illy' örömnappal örömképpen bánjunk 'S ~kor, ~nak, minden jót kívánjunk (336/32).

~ (310/71, 317/105, 134, 149, 234, 336/18, 25, 26, 48, 56, 68, 82), ~nak (336/52).

antanaclasis (gör)

(1)

(Retorikai változatosságot szolgáló szóalakzat.) Ma jó kívánságim érted lesznek száz is, Hogy végre egyen meg az Antanaclasis (227/9).

antecessor (lat)

(1)

Előd. A' mejjedre tévén patyolatból taréjt, Antecessoroddal egyél spárgát 's paréjt (233/60).

anya fn

(53)

1. Az a nő, aki gyermeket szült, akinek gyermeke van. Pillants reám, Leánka! Pillants reám, de titkon; Hogy vén Anyád, ki pénzét Olvassa, meg ne sejtse (384/3). **2.** Teremtő. A' szomszéd fák, mellyek nőttek körülötte, Csóválva sajnálják, hogy esett le dülte, Ágokkal szomorú árnyékot tsinálnak, 'S az erdők anyjának ekként parentálnak (214/14). Óh, ti a' dolgok' Annyának Kezével fontt levelek! (397a/621) **3.** Az első anya: az édeni Éva. És míg Bagamérba menne A' Fakóm, ígyunk egy sort, Mondván: Ádámné Lyánykája, Első Anyánknak Druszája Éljen Anyáddal ... Éljen Éva! (438/46) **4.** Vmely női előd. Hogy Unokái is mondhasák ha megholt Az én Atyám, 's Anyám vígszívű Magyar volt (336/40). **5.** Anyja: anya. Ahol pozdorján rágódik mind anyja, mind Leánya, Fia (326/25). **6.** Pártfogó, gondoskodó nő. Ez a' kegyes Királyné Lesz Néktek hív ~tok, Alatta kis hazátok Sok boldogságot lát (259/164). **7.** Anyaállat. Édes kotlós annyok' egy kotyogására Hogy fut a' sok tsirke egy szem gabonára (330/1459). **8.** Az, amiből vmi ered, származik, születik. 'S úgy nézvén e' földet mint azonegy tanyát, És a' természetet mint egy közös ~t (313/14). **9.** Termőfa. A' sárgálló almák, a' piros körtvélyek Le görbedt anyjoknak emlőjén kevélyek (199/12). Ez tsemetét dug a' földbe, kit annyáról mettze le (413a/547). **10.** Szülőföld. Idvez légy, gyümölsök 's Hérók nagy anyja, Itália

(413a/696). **11.** Istennő. *Előzi Anya*: eleuzi anya, Ceres (a gabonatermés istennője a rómaiaknál). *Első a' szántóvas, és a horgas eke' igája*, 'S az *Előzi Anya* lassan forduló talyigája (413a/182). **12.** *Vesta* anya: (a házi tűzhelyet, itt a hazát védő istennő a római mitológiában.) *Hazánk hazai Isteni, Romule, 's Vesta Anyánk, Ki őrzöd a' pompás Rómát, és Tiberis, tekints ránk* (413a/504). **13.** (Káromkodásként állandó szókapcsolatokban.) *Nem! baszom az annya hugyos Németjének, Huntz-fut a' ki hódol otsmány manérjének* (248/41). *Hogy az a' sok mord zsugori Veszne mind anyja' kinjába!* (154/16)

~ (212/47, 67), *Anya* (190/61), ~k (216/79), *Anyám* (114/81), ~d (333/52), *anya* (185/18, 267*/15/6), *Anyja* (245/51, 249/75), *Annya* (212/75, 214/84), *Anyánk* (432/90), ~tok (210/114, 259/176, 200), *anyai* (210/27), ~ké (212/32), ~t (212/50, 259/162, 198), ~dat (210/94), *anyját* (413a/46), *annyát* (213/65), *Annyát* (413/50), ~nak (259/206, 400/31), *Anyának* (210/66), *Anyáknak* (373/147), *anyjának* (259/305), *annyának* (214/70, 397a/463, 413a/543), *Annyának* (114/329), *anyjoknak* (87/12), *annyoknak* (330/927), ~ddal (438/47).

Ö: *édes~, mostoha~, nagy~, kurvanyja.*

anyaág fn

(1) Termőfa ága. *Most az Annya' ágainak homályos sátorába Megfojtódnak gyümöltsei, és tsak sínlik magába* (413a/580).

anyaföld fn

(1) A föld mint az élők életet adója és eltetője. *A' mely Fák Magokba nyúlnak néki a' Levegőnek, Terméketlenek, de vígann, és mind izmosan nőnek Mert az Anyaföld természti* (413a/574).

anyahűség fn

(1) Állhatatos anyai ragaszkodás. *A' kik e' sír felett gyakran egybe gyűltök 'S hív anyát sohajtó bánatba merűltök, A' kik meg indulván végzésén az égne, Kesergitek estét az anya hűségnek* (212/52).

anyai mn

(8) **1.** Anyához tartozó (dolog). *Élj vígan nagy Lélek! érdemmedel Anyai kezén a' tsendes ből-*

dogságnak (220/42). **2.** Anyától eredő, anyától kapott (dolog). *A puha gyp füven az ~ téjjel Jőllakott gödöje futkározik széjjel ~* (83/21). *Hanem Anyai nyelvünket Vegyük bé a Hazába, E' segíti Nemzetünket Ki pallérozásába* (114/504). **3.** Anyához illő, anyára jellemző (magatartás). *A' kinek szerelmes 's Anyai hűsége Jutalma lett az ég fényes ditsősége* (214/71). **4.** *Anyai mirtuszból*: anyád mirtuszkoszorújából. *És ~ Mirtusból fűz homlokodra koronát* (413a/34). *Anyai* (209/104, 259/402, 413/38).

annyi nm

(75)

1. Olyan sok. *Ollykor a' Szerető Vadászként az élő Prédát kíséri 'S ~ baja utánn Rá sem ügyel osztánn Mikor eléri* (155/22). *Mond meg nekem; vólt é egy meg-külömbözött Szükséges portéka ~ árúk között* (202/112). **2.** (Utalószóként.) *A' haboktól maradt még ~ jószágod, Hogy abból boldogul élheted világod'* (202/119). *Mit adsz enni? — Annyit, a' mennyit vehetek* (330/624). **3.** (Fokozó szóként.) olyan, nagyon. *Ti, kiktől rettegnek ~ sok Nemzetek E' föld Indulásnak, ha lehet, intsetek* (195/37). *Nem adott még okot ~ sok Lármára Mert az Elégség vólt mindennek határa* (200/55). **4.** *Annyit*: oly sokat. *Egy, kit a Sors eddig ~t hánya Partod ellenébe ül* (304/3). **5.** *Annyiszor*: oly sokszor. *'S már ~szor mondotam: Bennem az a' Természeti Erő ontja szavait* (208/76).

Ö: *meg~, meg-meg~, mind~, száz~, szint~.*

annyiban hsz

(2)

Abban a tekintetben. *Barátom, ez a' mi hegyünk tsak annyiba Helikon, Hogy pusztá 's botorkázni kell rajta, mint a' másikon* (342/5). *annyiba* (342/7).

annyiféle nm

(1)

Annyifajta, olyan sokféle. *Mind a' kettő hazájával Annyiféle jót teve, Hogy örök hálát érdemlett Mind kettőnek a' neve* (307/10).

annyinemű mn

(1)

Annyi nemű vétek: olyan sokféle vétek. *Annyi had jött, annyi ~ vétek itt a' világra* (413a/513).

annyira hsz

(7)

1. Nagy mértékben. *Nints vége az aggodalom-*

nak A' bánatok ~ nyomnak (175/24). **2.** ⟨Utalószóként.⟩ *Igaz, Tisztos Öreg szád kedves szózatja Melly érő szívemet ~ meg hatja Hogy könnyű tereh az, melyet bár végtére Múló élteteknek a' természet mére* (68/2). ~ (26/41, 176/36, 267*/12/5, 6, 413a/699).

annyival **hsz** **(3)**

⟨Utalószóként.⟩ *Bár ~ nem kérkedek A' meny-nyit én reám vetsz* (168/9). 'S tsak ~ külömb Mamszel Dorottyánál, *Hogy Asszony, 's ötször volt Himen oltáránál* (330/245). ~ (454/183).

Aon-hegy **fn** **(1)**

Helikon. ⟨A múzsák lakóhelye.⟩ *Ha élek, Aon hegyéről leszállván én viszem be A' Múzsákat leg először édes lakta földembe* (413a/1114).

aoni **mn** **(1)**

A múzsák lakta. *Mély tisztelettel borzadok! a' magas Mennynek Leányit látom az Aoni Keszthelybe'* (418/34).

apa **fn** **(17)**

1. Az a férfi, akinek gyermeke van. A' nevét maga kezével *Le nem tudta írni, mivel Kondás volt az Apja is* (114/790). **2.** Férfi előd, ős. *Hogy unokái is mondassák, ha meg holt: Az én ~m víg szívű ember volt* (266/24). *Ti láttátok kardra termett sereginket 'S ~inkről maradt vitéz tüzeinket* (337/416). **3.** ⟨Az azonos körbe tartozó dolgok közül⟩ az, amely nagyságban felülmúlja a többi. 'Sír a' lágylarinét, *dobog a' dobok' apja' gorombán* (400/80). **4.** ⟨Káromkodásként kifejezésekben.⟩ *Pernahajder az Apátok, Lotsogtam már eleget* (92/276).

Apa (268/59), *Apám* (92/147), *~d* (267*/17/3), *apja* (326/26), *apja'* (267*/17/4), *Apja* (92/37, 53, 154/20), *~itok* (267/168), *apjokat* (267/232), *Apánkról* (238/66), *~mmal* (454/423).

Ö: nagy~.

apáca **fn** **(2)**

1. Női szerzetesrend tagja. *Olly hív barát is vagy, hogy a' te széked Előtt minden nap megjelen A' nagy szemérmű szűz apátza, 's néked Magát mutatja meztelen* (377/19). **2.** Kurva. ⟨Schlossberg a prostituáltak negyede volt Pozsonyban.⟩ *Önként Apátzává leve Posonyba a' Schlossbergbe* (92/76).

apácaszínű **mn** **(1)**

Szemérmes, nem obszcén, nem szeméremsértő. *Őrizkedjen ... ezen világi Libériás versektől ... ezeket elfordítván tsak azokkal az Apátza színűekkel méltóztassa magát mulatni* (238*/143/10).

apad **lk:** *el~.*

apai **mn** **(3)**

Az apáról maradt, apától eredő. *Sőt minden ~ Just Még tavaly, hogy Barát leve, Finalissime le teve Az Alföldi Klastromba* (92/109). ~ (92/244), *Apai* (92/230).

apát **fn** **(1)**

Szerzetes főpap. *Tsak a' Görög 's Deák Istenneknek szabott Banier Apátúr tizenkét darabot* (126/10).

apellál **i** **(2)**

1. Hivatkozik vmire. *Abból én most elő egygyet sem számlálok, Magok szóljanak, én rájok ~ok* (217/68). **2.** Föllebbez. *Mert háromman contradicáltak, A' Gyűlésre ~tak Az Újj Electióért* (92/27).

ápol **i** **(1)**

Rendben tart, kezel. *Hébe égi balzsammal Ápolá szépségedet* (428/38).

apolgat **i** **(3)**

1. Apolgat, gondozgat. *Híven apolgassad kis unokáimat, Így újíthatod meg el múlt napjaimat* (210/107). *Cyrus fél Asiát győzte 's igazgatta, Lenge virágjait mégis ~ta* (382/22). **2.** Becézget, babusgat. *Te azt, ki megvetette a' világot, Vagy a' kinek már ez nyakára hágott, Kiséred és ~od* (305/47).

apolgató **mn** **(7)**

1. Védő, óvó. *Éltedet az Úrnak ~ karja, Mindennémű veszély ellen el takarja* (215/137). **2.** Biztonságos, megnyugtató. *És az ~ békeség' ölében Örülnek a' Múzsák a' Magyar Tempében* (259/183). **3.** Becézgető, babusgató. *Bóldog Pár! melly ülvén a' szerelem' bíbor kötelénn, Nyugszik az apólgató Gráciák' nyájas kebelénn* (174/18).

Apolgató (14/17, 201/17, 219/9), *Apólgató* (220/14).

Apolló **fn** **(20)**

Személynév. ⟨A költészet istene a görög–latin

mitológiában.) Itt a' Múzsák magok vezetnek, Nektárjaikból részeltetnek; ~ maga énekelget; Az Ekhó rá visszafelelget (110/13).

~ (116/4, 162/115, 219/65, 221/5, 342/1, 395/13, 15, 454/687), ~' (243/9), Apollo (11/4, 12/31, 26/21, 29/10, 42/7), ~t (42/3), ~jokat (220/17), ~nak (245/50, 342/1), ~ba' (235/3).

Ö: parasztopolló.

Apollónka fn (1)

Személynév. Öt vén Dáma leül a' Toalettéhez. ~ pennát dug a' fél fülehez (330/1524).

apostol fn (5)

1. Igét hirdető személy. A' Legátusnak poharába töltsön, A' ki jó kedvet akar adni költsön: Egybe jó Pap lesz, hegyi bort ha kóstol Minden Apostol (120/4). 2. Vmilyen eszmének hirdetője. Ne hidjetez ketsegtető szavának, Melly a' szabadsággal teli; 'S bérért azt tsátságó ~ának Hogy most rablántzon nyögtök ti (257/68). 3. Vminek kiváló szakértője. El ment a' Pintzéknék egy nagy Apostola, Ki az édes Bortól sok nyelvenn danola (219/19). 4. Themis ~a: az igazság istennőjének lelkes követője. Gróf Zichyt, gróf Károlyt, A' Thémis Apostolit Látja Pallásunk (188/135). 5. Apostolok lován: gyalog. Fel tévém hogy el másérozok szent Apostolok' lován (161/38).

apostoli mn (1)

Apostoli fő: királyi fő. (A pápa apostoli királyi címet adott a magyar uralkodóknak.) Míg a' szent István' koronája Apostoli fön lesz (259/638).

Appenin(us) fn (2)

Helynév. (Az Apenninek hegyvonulata.) Az ő virtusiról versent éneklenek, Bétöltvén Appenint az ő érdemivel (306/299). Vagy ha Appeninus hegye a' tengerbe rohan le (327/29).

appetit(us) fn (3)

1. Étvágy. De a vers meg nem terhelli a' gyomrot, sőt azt tartják, Hogy még appetitust tsinál ebéd végén, mint a rák (310/8). 2. Vágy, kívánság. Melly mézes tsókok valának ... Óh, Laura! szám' appetitját Ne tsald meg; ne tarts Diétát; Óh nints' ebbe sok 's elég (134/136). Többet akart a' látásnál Már a' lobbant Ap-

petit, Mit van mit tenni — tsalásnál Egyébb nem segíthet itt (231/144).

apraja-nagyja l. nagyja-apraja

apránként **hsz** (2)

Kis részekben/darabokban. Néhány Kráfli álla tányérján előtte, Mellyel görtsös gyomrát ~ töltötte (330/714).

~ (413a/719).

április fn (2)

Az év 4. hónapja. Aprilis tsalárd ravasz (389/6).

Apr. (454/cím).

apritani in (1)

Babért ~: babért aratni. Ez az a' nemes hely, hol sárt kell állani, 'S a' halál kezéből babért ~ (267/44).

apritván lk: le~.

apró mn/fn (46)

I. mn 1. A szokásosnál kisebb (darabokból álló). Csupán csak az ~ bokrotskák' tövében Zeng a' zörgő ptrücsök (380/15). 2. Kicsi (élőlény). Itt szalad egy özvegy ~ árváival (337/59). Tsupánn tsak az munkás ~ méhek dongnak (84/13). 3. Kis terjedelmű (dolog). Gyakran a' mennyei illatú epernek Apró levelei közt kígyók hevernek (28/6). Békegérhartz, Tempefőim, vélem itten vóltanak, Kikhez ~ verseimmel mások is járúltanak (161/ 46). 4. Csekélyebb fontosságú, jelentéktelen (dolog, jelenség). 'S rajtok a' tetszetes Gráziák tántzolnak, Midőn ezer ~ szerelmek lantolnak (330/1884).

~ (84/15, 86/34, 128/43, 45, 185/112, 196/15, 260/23, 266/66, 288/8, 330/1336, 1959, 330*/149/9, 330*/165/1, 330*/200/22, 356/7, 382/16, 20, 395/31, 403/7, 413a/399, 419, 622, 935, 1072, 417/19, 428/106, 433/52, 454/532), Apró (188/92, 198/34, 237/11, 371/5, 382/24, 397a/110, 1069, 450/9); ~bb (192/27, 330/1229).

II. fn 1. Fiatal személy. Az Éristől titkon húzott muzsikára Tódúlt a' Dámáknak nagyjok és aprajok (330/1051). 2. Kis dolog, ügy. 'S érezvén jobban-jobban nemzeti méltóságodat, — betsüld meg még az ~kban is magadat! (330*/156/15)

aprólék mn/fn

(3)

I. mn 1. Apró. *Rekedtt tsörgéssel morzsolja az ~ köveket 'S híves folyással enyhíti az elszáradt földeket* (413a/123). **2.** Csekélyebb fontosságú, jelentéktelenebb <dolog>. *És Mit késsel, úgymond, közre adni saját Ifjúi elmédnek ~ adáját* (452/28).

II. fn Kis dolog, ügy. *El mondhatok, ha kívánnod, sok régi szokásokat, Ha nem restelsz meg tanulni minden ~okat* (413a/189).

aprólékos mn

(1)

Jelentéktelen. *Confucius, — kinek nemes munkáiba 'Eltűnik egy vagy két ~ hiba* (454/584).

apróra hsz

(2)

Darabokra. *Közzéjük ugrik Amor 'S ~ tépi mérges Jámbussit Arkiloknak* (372/11). *Apróra* (106/12).

aprós mn

(1)

Jelentéktelen. *Te a' Társaságban az ~ hibákat Nem tűrvén, óhajtál olly messzi pusztákat* (454/287).

apróság fn

(1)

Jelentéktelen dolog, csekélység. *Fogadd el ez ~ot Hozzánk-jöttöd' innepén* (390/21).

aqua (lat)

(1)

Víz. *Exudatio aquarum: A vizek kiáradása, árvíz* (32/cím).

Aquilo (lat)

(1)

<Az északi szél neve az ókori rómaiaknál.> *Jupiter haradja ~t nogattya Jöjjön gyors lépésekkel Essőket mindenről Északról úgy Délről Hajtszon lehellésekkel* (32/8).

ár¹ fn

(6)

1. Vminek pénzben kifejezett értéke. *Nagy az ~a: drága, sokba kerül. Egy szőke tinónak sokszor nagy az ~a* (76/7). **2.** Méltó ~at fizet: méltó büntetést szab ki. *Igazság Istene, jók 's rosszak bírója! ... Hogy vonhatsz a' sírnak szélén örök határt, Ha addig oly ritkán fizetel méltó ~t? Ha azok kik süjtő páltzádtól nem félnek, Veretlen' maradnak, sőt még vígan élnek* (454/118).

Árrát (114/607), *~ra* (206/19, 330*/165/3), *~rával* (330/1810).

ár² fn

(12)

1. Víz tömeg sodrása, áramlása. *Nem férvén*

árkába a' duzzadt vízözön ... Most kataraktaként bög a' bükkök között, Mellyekbe nyargaló ~ja megütözött (306/100). **2.** Vminek ~ja: vminek bő ömlése. *Szakad szemeidből gyöngy könyveid ~ja* (210/102). *A' föld nyög a' ropant táborok' súlyától, 'S részegül a' népek' vérének ~jától* (337/50). **3.** Vminek bősége, sokasága. *Asszonyi rend, mellynek a' bú bánat ~ja Kesergő szívedet méltó módon járja* (212/69). *Lágy sohajtozások! Mellyekenn eltűnt, Míg a' csókolások' Árja meg nem szűnt* (347/28).

Ár' (397a/1136), *~ja* (7/7, 41/13, 69/15, 259/489), *~jai* (41/5), *~ját* (413a/1017).

Ö: könny~.

Arábia fn

(2)

Helynév. <Dél nyugat-ázsiai, arab lakosságú sivatagos félsziget.> *Minden fának más a hazája. Tsak az egy Arabia Terem Tömjént és fekete ebénust tsak India* (413a/638). *~* (413a/65).

arabné fn

(1)

Arab nő. *'S a' barna szép Arabnét A' déli Nap csudálja* (373/153).

arabs mn/fn

(4)

I. mn Arabok által kitenyészített. *Kevéllyen ugrattyák az Arabs paripát* (190/13).

Araps (25/23).

II. mn 1. Arab személy. *Nézd el bár a' világ' szélén mívelt tartományokat, Az Arabs keletső házát 's a' festett Gelónokat* (413a/637). **2.** Arab ló. *Utazott pusztákon teve pupra ülven, A vad Arabsokon Keresztül Sináig* (96/13).

árad i

(5)

1. Folyóvíz tömegében növekedik. *Sok folyó könyvtől Aganippe ~* (116/2). **2.** Áramlik. *Elfut a' nyájas tavasz, A' bársonyos Hajnalra gyász köd ~* (288/94). **3.** Könnyekkel ~: könnyezik. *Az elefánt-tetem-képek bús könnyekkel ~nak 'S a' templomnak réz bálványi bánatjokban izzadnak* (413a/486).

~nak (52/9, 219/78).

Ö: el~, meg~.

áradt in

(2)

Fakadt, eredt. *Óh Szent forrás! hát te vagy é keservimnek tengere? Melybe omlik bús szí-*

vemből ~ könyveim' ere (162/18).
~ (210/28).

Ik: el~.

Aranka fn

(1)

Családnév. (Aranka György (1737—1817), az Erdélyi Nyelvmívelő Társaság titkára.) *Inkább egyébbel fejtegesd Szíved javát, ~m!* (168/4)

aránt **Ö:** egy~.

arany fn

(52)

1. Sárga színű nemesfém. *Az ~nak vak fényről Semmit se tudtak hajdanában* (379/122). *Tsillámló Kardjoknak gazdag briliántja Az oltsó ~at meg vetéssel szántya* (190/16). **2.** Aranyból készült (tárgy). *Maga egy nagy pohár, melly ~ egészen, ... megtölt Zákányi jó borral* (330/349). *Mellynek kótsagtollból kötött szála között Az ~ boglárba a' fény meg ütközött* (256/24). *Az olly madár igen ritka Mellynek kedves a' kalitka Bár arannyal van bé fedve* (31/10). **3.** Aranypénz. *Ma tsak 30 ~ jött bé a' kasszába* (189/25). *Mikor a' meg gyilkolt virtus vég nyögése 's Az Imádó ~ bá-joló pengése, Együtt hangzanak fel a virtus sírjából* (453/214). **4.** Arannyal díszített (öltözet). *Ő talpig ~ba 's talpig bíborba jár* (60/19). *Magyaros derekát arany öv szorítja* (330/274). **5.** Aranszál. *Nem vágnak a' tzipra bólttal ki hánt ajtófelekre Sem arannyal szőtt ruhákra* (413a/1019). **6.** Aranszín(ű do-log). *Méz-forrás fakadt a' Heszperi határba, S ártatlan ~ folyt a' káka-kosárba* (341/38). *Enyelegve szárogatják Hajok vizess ~ját* (355/15). *Nagyobb méltóságot ad a' magyar mente, Mellynek zöld posztóját ragyogással szántja Gazdagon pazérlott ~ paszamántja* (256/8). **7.** Aranyos, kedves, drága. *Te vagy még egyedül, óh ~ Hóldvilág! Mellyre Donátziót nem hozott a' Világ* (200/75). *Az Arany békesség Templomát meg nyitta Ujjul szakadozott óltárann kárpittya* (54/7). *Hogy köszönjem meg hűséged' 'S ~ barátságodat?* (454/958) **8.** Elismerésre méltó (vmi). *Ha a' nyugvó virtus az élet' rózsája: Arany virtus, melly a' tüzet is ki állja* (191/ 44). **9.** Aranyba vont: aranyozott. *Mit használ, ha ~ba vontt Fényes fegyverek őrizik Sírhalmod?* (403/35) **10.** Bőség, jómód. *Ki majd a' jövődő idők' ~jában Ditsőségesen ül Atyja' trónusában*

(259/413). **11.** *Arany Saturnus:* a római aranykört megteremtő Saturnus. *Illyen életet élt vala e földön hajdanába Maga az ~ Szaturnus* (413a/1097). **12.** *Mennyei ~:* napfény. *Lekukuttsál sugárával A' Nap a' felhők felett, És mennyei ~ával Himzi a' zöld levelet* (397a/643).

~ (44/2, 72/11, 82/10, 155/29, 185/11, 206/21, 222/48, 317/3, 328/17, 330/69, 413a/435, 453/210), *Arany* (82/26, 330/1614, 436/9, 455/38), *Arany'* (155/43), *arannya* (339/10), *Aranyaid* (209/73), ~t (83/46), ~at (25/26, 114/792, 330*/188/7), *arannak* (28/17), ~ból (306/206), ~ra (6/14, 83/46), ~jára (189/16), ~on (206/21), *arannyal* (39/7, 413a/689), *arannyával* (456/55).

Ö: termés~.

arány fn

(2)

1. Cél. *És te óhajtott Lili, életemnek Édes ~ja* (287/56). **2.** Tekintet, viszonylat. *Hős, a' Bonaparte' Barátja, Megelőző minden ~ban Görögország 's Róma' Vezérít* (281/2).

aranyalma fn

(3)

Mesebeli aranyból való alma. *Pihegtsélő mellye' domború két halma A' gyönyörűségnek szenteltt arany alma* (330/202).

arany almák' (443/118), *Arany almát* (400/40).

aranyas mn

(1)

Aranszínű. *Libegj te a' felhőnn, fitogasd magadat Büszkén tsattogtatván ~ szárnyadat* (61/50).

aranybérc fn

(1)

Olyan hegy, amelyben aranybánya van. *Külömben illy gazdag országnak lakosi Gyémánt hegyek' 's arany bértzek' birtokosi* (454/502).

aranybetű fn

(1)

Aranszínű díszes betű. *Ezek között látszott a' nagy nevezetű Dugonitsnak metszve néhány arany betű* (237/122).

aranycsepp fn

(1)

Aranyeső. *Sokszor arany tseppé kész az ember válni Tsak hogy Danaével lehessen tréfálni* (76/5).

aranycsésze fn

(1)

Aranyból készült csésze. *Itten szedheted gaz-*

*da*gon a' szőlőket 'S azt a' nedvet, melyet szoktunk az Istenek számára Arany tsészékből apránként ki tölteni az oltárra (413a/719).

aranyesztendő fn (1)

Békés, boldog év. És ama' szerentsés időt vissza hozzák; Mikor Első Ferentz' 's első Tréziának Országokkor arany esztendőök folyának (259/284).

aranyföveny fn (1)

Aranyat tartalmazó föveny. Neki foj Pactholus arany fövennyével Neki telik háza Frigia pénzével (60/3).

aranygyapjú fn (1)

A görög mondákban egy kosnak aranyból levő gyapja. Mert illy dolgot régenébe Nem vitt véghez Jázon is, A' midőn Arany-gyapjával, 'S bővös bájos Kondijával Annyi Probákat teve (317/19).

aranyhegy fn (3)

1. Összegyűjtött nagy vagyon. A mellyel lett Szegény a' halmozott arany hegyek mellett (83/48). 2. Vminek a csúcspontja. Hol az öröm arany hegyeit ígéri Az áldás javait bő marokkal méri Hol a' félelemmel rettentí lelünk (14/11).

arany hegyeit (201/11).

aranyidő (6)

Zavartalan, boldog időszak. Mihelyt a' trónusba az ő kegyelme lép, Arany időre jut a' szegény Magyar nép (259/182). Zsanét ez, kinek szemében Ragyogva olvashatod, Hogy a' boldogság' ölében Arany időd' várhatod (368/108).

Arany időt (54/26, 327/64), Arany időt (336/60), ~ben (206/23).

aranykereszt fn (1)

Aranyból készült kereszt. Az atyámtól nyertem eztet A' kettős ~ keresztet Jeruzsálemi hadba (114/117).

aranyketrec fn (1)

Aranyketrecében tart vkit: szeretettel őrzí. [A szerető] Nyájaskodik véle [szerelmével] 'S arany Ketretzébe Tzúkorral tartja (155/29).

aranykor fn (4)

1. Az emberiség boldog, békés őskora. Óh Arany kor! mellynek folytában Az arannak

vak fényiről Semmit se tudtak hajdanában (379/121). 2. Zavartalan, boldog időszak. Vajha napjaimat addig terjeszthetném, Hogy e' boldog idő' pontját megérhetném, Lehetnék nézője im-ez ~ kornak (306/161).

Arany Kor' (247/2), Arany Kort (432/91).

aranykorona fn (1)

Az elismerés szimbóluma. 'S Mivel ezt a' népet híven vezérlette, Arany koronával az ég meg tisztelte (214/76).

aranykulcsos mn (1)

Kitüntető cím. Cs. és Kir. Arany-Kulcsos Kis-Rhédei Rhédei Lajos házastársának eltemetésekor (454/cím).

aranylánc fn (4)

1. Aranyból készült nyaklánc. Óh millyen szép az ajakad, 'S aranylántzra méltó nyakad! (433/12) 2. Aranyból készült lánc. Arany lántzal kötélék Szívemhez, égi lélek! (365/1)

arany lánczra (238/103), Arany lántzaival (209/92).

aranyláncocská fn (1)

Aranyból készült vékony lánc. Mind az arany lántzotska, Mind a' reménység oda van: 'S ki, mint én, olly boldogtalan? (365/6)

aranylant fn (2)

⟨A költői alkotás jelképeként.⟩ Óh szent Szűz! ki az én arany Lantomnak gyönyörű zengzetit izgatod (328/17). El kívánom ~ lanton E' vidúlást dallani (397a/17).

aranyló mn (1)

Aranyként csillogó. De ám az ~ vetést dél középbe aratják (413a/304).

aranymeander fn (3)

Aranszínű kígyózó vonalú díszítőelem. Ragyog hátánn sellyem posztóval vont nyereg Tsujtárján az arany Meander tekereg (82/22). Arany Meander (231/114), arany Meánder (256/20).

aranymennyezet fn (1)

Arannyal díszített mennyezet. Nints elefánt-tsont, 's arany Mennyezetek házamba nem ragyognak (410/1).

aranyos mn (13)

1. Aranyból való. Hószín nyakok' 's fülök ~ függője Rezgő billegéssel a' midőn lengenek,

Minden érző szívben reszketést szerzenek (330/80). **2.** Arannyal díszített. *De végre a' Phoebus ~ Ethonnya Gyöngyös szekérét a' tengerbe le vonnya* (77/139). **3.** Aranyló. *Az ~ felhők tetején le festve Mosojog a' híves szárnyon járó estve* (4/5). *Az ég allyát piros bársonnyal prémezi, 'S ~ tsipkével körül övedezi* (89/6). **4.** Kedves, bájos. *Itt érzem az Ibolyának Kifolyó balzsamjait, Széllyelhintvén ortzájának Aranyos sugárait* (397a/412). ~ (77/106, 200/5, 238/109, 254/56, 405/34, 413a/228, 432/13, 454/427).

arányos mn**(3)**

1. Egyenes, őszinte. *Ha az én ~ szívem Válotz na a' szerelembe; Akkor mond osztán szemembe Hogy: hazudtál hallod é!* (324/53). **2.** Illő, megfelelő. *Ő a' ki tinéktek Jó indulatinak legarányosbb záloga helyett Adta saját ötsét* (258/77). ~ (342/13).

arányoz i**(1)**

Céloz. *És a' marhák őrzőinek tzélt függeszt a' Szil fára, A' mellyet sebes nyilakkal versent ~zanak* (413a/1090).

aranyozó Ik: meg~.**aranyozott mn****(3)**

1. Arannyal bevont. *Hegyes tetőtöknek ~ holdja Fénnyével az égi holdak számát töldja* (25/19). **2.** Színompás. *Szép hajnal! emeld fel földünk felett Az egek alatt tündöklő szent fáklýadat; Bársonyban idvezli majd Napkelet Az ~ felhők között szűz ortzádat* (172/4). ~ (190/39).

Ik: meg~.**aranypaszomány fn****(3)**

Aranyfonalakból sodort zsinór. *Villog az ezüst kard, 's az arany paszomány* (330/69). *arany paszamántja* (256/8), *arany paszamántya* (82/10).

aranyporos mn**(1)**

Aranyport tartalmazó. *Sem a' szép Gánges, sem Hermus ~ vizei Nem vágnak ki Itália földénn* (413a/659).

aranyarsarkantyú fn**(2)**

Aranyozott sarkantyú. *Arany sarkantyúja*

peng kartsú tiszáján (256/11).

Arany Sarkantyúja (82/13).

aranyarsarkantyús mn**(1)**

Kitüntető cím. *Pankotai Jósa Gábor Úr, ~ Vitéz, több T. Vármegyéek' Táblaülője, Tisza Füreden* (368*/31/10).

aranyarszárny fn**(1)**

Jóleső érzést biztosító. *'S a' Kellemek aranyarszárnyain Felemelkedsz megditsőült Kedvesed' ölébe Vigadni a' Heroínak örök innepébe* (299/132).

aranyarszeker fn**(1)**

Aranyból készült szekér az ógörög mitológiában. *Maga a' nyájason mosolygó Citére Ülven diadalmi aranyarszekerére* (330/1874).

aranyarszerszám fn**(2)**

Arannyal díszített lószerszám. *Tündöklő serényje játszik a' szellővel, Az arany szerszámra hányja göges fővel* (256/16). *arany szerszámra* (82/18).

aranyarszín fn**(3)**

Az arany színéhez, fényéhez hasonló szín(ü). *Haja göndör és arany szín* (185/127). ~ (373/23), *arany színbe* (123/38).

aranyarszínű mn**(2)**

Az arany színéhez hasonló színű. *Köszöntvén tudnillik a' meg őszült nyarat Sárga kalászszi közt reménységgel arat Áldja nevét szászszor a' jó Teremtőnek Hogy földjébe arany színű fejek nőnek* (69/8). *arany színű* (83/13).

aranytermő mn**(1)**

Aranyat tartalmazó. *A' Mogolnak nem kívánám Akkor gyémánt-gödreit, Hadd bírná ő, én nem bánám, Aranytermő bértzeit* (397a/532).

aranytömlőc fn**(1)**

Kedves hely. *Fújtó gőzzét ne szívjátok Aranytömlőtöknek már: Jertek, im Ekhó hozzátok Mosolyog, és Zefír vár* (397a/102).

aranyvár fn**(1)**

Ámor ~a: a szerelem szimbóluma. *Ő is Ámor' arany várában Egykor édes nektárral élt, És a' Grátziák' rózsássában Kedvet 's örök tavaszt remélt* (426/45).

aranyvilág fn**(2)**

Boldog, békés időszak. *Volt az arany világ,*

Meltyben az Égnek sorsosi a' szelíd Emberhez is bészálltak (439/9).

Arany-világnak (287/21).

aranyzapor fn

(2)

1. Ragyogó napfény. *Ismét bőséggel tsorgatytyák Tóvá válttt záporjokat ... Ezek is kifogynak végre; És egy sugárokból szótt Aranyzapor száll az égre, 'S bétölti a' levegőt* (397/1119). 2. Vetőmag. *A' Vető az ő nyomába Mérsékelve lépeget, 's a' biztató barázdába Arany záport* (397a/180).

Arar fn

(2)

Arole, a Rajna legnagyobb svájci mellékfolyója. *Hadd mondják a' Donnál, Rénusnál, ~nál: Hogy nints hatalmasabb vitéz a' Magyarnál!* (267/249).

~ (267*/20/2).

áraszt i

(9)

1. (Vízet, könnyet) áradni készlet. *Ollyan tűz ez, mellyet gerjeszthet a' jégis, És lángokkal égvén vizet ~ mégis* (196/66). *Halál! ez az a' szó, melly annyi könyveket Áraszt* (213/2). 2. (Áldást, szépséget stb.) bőven ad, terjeszt. *Óh! mégyek, kedvesim, áldással hozzátok, Mellyet a' jó Isten áraszson reátok* (217/116). *Isten! hát csak azért formálsz ily Remeket, Azért ~asz rá minden szépségeket* (421/34). *Testek 's testünk előbb vérözönt áraszson* (267/140). *A' vólt legfőbb gondja, hogy egyet válasszon, Kire leghathatósb dögseget áraszson* (330/706).

~ (380/64), ~assz (127/34). — áraszd (225/150).

Ik: el~.

árasztott Ik: el~.

arat i

(8)

1. (Érett kalászos terményt) levág. *Hát Musák? heverve töltitek a' nyarat? Hiszem a' ki mint vét, tudjátok ugy ~* (70/2). 2. (Szárz füvet) lekaszáll. *Ősszel két kezetek csak harasztot ~* (70/20). 3. (Sikert, eredményt) elér. *Ha már a' borostyánt, mint a' szó mutatja, Minden ditső lélek borosan ~ja* (219/48). 4. Megsze-rez. *Napkeletre duzzasszátok Vitorlátok' öbleit, 'S a' tengeren arassátok A' szigetek' kintseit* (397a/255).

~ (67/26, 69/6); ~juk (389/42), ~ják (413a/304).

aratás fn

(5)

1. Az érett gabonafélék levágása. *Innen tudjuk-meg előre, millyen idő fog lenni, Mikor kellyen az Aratást, mikor a vetést tenni* (413a/263). 2. Az évi gabonatermés. *Gazdag lessz itt az ~, temérdek élet terem* (413a/57).

Aratás (69/cím), ~ (413a/202), *Aratását* (413a/116).

arató fn

(7)

A gabona aratását végző személy. *A' lankadtt Arató ledül izzadtt fővel, Hogy majd dolgát kezdje megújjuult erővel* (380/5).

~ (84/11, 196/11, 198/69), ~it (69/17), *Aratóit* (413a/325), ~nak (397a/249).

arattat Ik: le~.

árbocfa fn

(5)

Hajón a vitorlákat tartó magas, erős rúd. *Tsikorog a' kötél, az árbotzfa török, Kötésit a' dühös habok öszve török* (202/23).

árbotz fa (10/19, 56/23), *árbotzfák* (202/20), *árbotz fák* (56/20).

árboci mn

(1)

Árboci vászon: vitorla. *'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi vászon, Ha Pádus önti a' Martinus' bértzeit* (327/27).

arc fn

(10)

1. Az emberi fejnek az a része, amelyen a szem, az orr és a száj van. *'S a' sebhedt bajnok artzal reá ese* (330/1300). 2. Az emberi fejnek az orr és a száj mellett levő húsos része. *Rózsaszínnel játszadoznak Két viritó arczaid, Rózsamézzel harmatoznak Csókra termett ajkaid* (321/6). 3. Rózsalevél. *De az isteni Rózsának Több királyi dísze van: Ezer-rétű szép kantussa, Szerelemszín artzai* (397a/398). 4. *Arcra borul:* fejét földig hajtvá letérdel. *Él még a' szép Nimfa, a' bús Pannónia, Örvendj, 's borúlj artzra minden Magyar-fija!* (306/26) 5. *Arcra hull:* behódot, meg-alázkodik. *Reszkettesd meg Jaffát 's Kajrót hatalmaddal: Hadd hullyanak artzra a' Jordán' partjain, Kik büszkén gázolnak a' népek' jussain* (337/219). 6. *Arccal áll vminek:* szemben áll vmivel. *Az ágyúknak álltam artzal, Soha pardont nem kértem* (114/114).

artzok (373/166), *artzon* (330/1310), *artzra* (259/554, 669).

Arcturus fn (1)

A hiedelem szerint vihart jelző csillag az északi égbolton. *De ha nem oly kövér a' Föld, jó lesz ha azt felmettzik Gyenge barázdákra mihelyt az ~ feltettzik* (413a/80).

arculat fn (1)

Arc. Rozáliám! te raktál Artzúlatomra Tsókot (180/2).

árenda fn (5)

1. Haszonbérletért fizetendő díj. *Le teszi a' Mennynek ~ját 's bérét Hogy mikor az óltárt építik számodra, Ketske szőrt vihessen ő is ol-tárodra* (190/64). 2. Árendába ad: bérbe ad. *Van két palotája a' piatz útszába, De azt a' rázoknak adta ~ba* (189/8). ~ba (189/20, 317/103, 132).

árgi mn (1)

Argoszi. ⟨Argo annak a hajónak a neve, amelyen Jázonék az aranygyapjúért Kolkhiszba eveztek. Árgi evedzőkkel nem szállt ide semmi fenyőfa. Nem járt itt még a' ledér Medéa is

(327/57).
argonauta fn (1)
⟨Az argonauták az Argo nevű gálya hajósai, akik Jázon vezetésével elhozták az aranygyapjút Kolkhiszból.⟩ *Sokon vésve látszott a' Kolkisi házon Artonautáival vitézkedő Jázon* (237/102).

argitis fn (1)

Argoszból való szőlőfajta. *Eggy sem ereszt bort az apró Argitisnál bővebben* (413a/622).

argumentum fn (1)

Érvelés; itt: fenyítés, verés. *A' Fikák ~a Sem használna már néktek* (92/279).

ária fn (5)

Dal. *De most kezdjél Arionnal keservesebb Áriát* (162/5).

Ária (268/125), *Aria* (101/cím, 257/26), ~kat (330/343).

Arion fn (3)

Személynév. ⟨Regebeli ógörög költő és zeneszerző.⟩ *Lehetek a' vizek' kedvelt Arionja* (219/75).

~ (465/14), *Arionnal* (162/5).

arioso (ol) (2)

Áriaszerű(en adandó elő). *Ariosso* (257/66). ~ (257/170).

Ariosto fn (1)

Személynév. ⟨Ludovico Ariosto (1474—1533), reneszánsz kori itáliai költő.⟩ *Elégia Ariosztóból* (176/cím).

Aristaeus fn (1)

Személynév. ⟨Arisztaiosz, a földművelés istene a görög regevilágban.⟩ *Orpheus innepet tart. Hozzá érkezik ~* (465/2).

áristom fn (1)

Börtön, zárka. *Bé is tsukták őtet kemény ~ba, A' melly olly keserves fogház és kaloda, Hogy a' Napfény soha bé nem süthet oda* (330/1598).

Ariszt fn (5)

Személynév. ⟨Ariszteiosz, a görög rege szerint a méhek, vadak védőistene.⟩ *Igy járt ~om is. Méhének 's mézzének Divatjáról mások hírt alig vevének* (341/45). ~ (341/1, 19, 19, 33).

Árkádia fn (1)

Az antik idillköltészetben a gondtalan pásztorok földje. *Ki 's mi hozott ugyan E' Hortobágy pusztái mellé E' Magyar Arkadiába, kérlek?* (439/4)

arkangyal fn (1)

A hét legmagasabb rangú angyal egyike. *Oh jó! Mihály Arkangyal meg találja hallani* (314/35).

Arkhimédész fn (1)

Személynév. ⟨Görög tudós.⟩ *Édes Múlattságot szerez neki Jacquet vagy Archimedes* (111/18).

Arkilok fn (4)

Személynév. ⟨Arkhilokhosz, ógörög költő.⟩ *A' nyájas ősz Anákreon Így szólla ~oknak* (106/4).

~ (106/11), ~oknak (372/3, 12).

árkolva in (1)

⟨A víz levezetésére⟩ az árok el van készítve. *Nem is Tsuda! mert már a' Rétek ~, És a' Mezők körül vagynak barázdolva* (200/69).

Arktósz fn (1)

⟨A Nagy Medve (Göncölszekér) csillagképe,

így Észak jelképe.) ~' ditsősségén tsudálva bámulnak (330/110).

Arktur fn (1)

⟨Az Arcturus csillag az északi égbolton.⟩ Továbbá úgy kell vigyáznunk az Arktúr tsillagára A Gödöllyék 's a' ragyogó Kígyó szokott Napjára (413a/216).

árkus fn (1)

Ív(papír). Író-Kalandárjomnak hívják a' Nemetek a' negyed rétű ~ra nyomtatott Kalandárjomot (330*/187/2).

armada fn (9)

Hadserég. Megvervén a' rabló Frantzok' armadáját, Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát (259/377).

ármáda (330/1249), Ármáda' (330/1164), Armadája (114/22), armadájok (260/19), Ármádájok (192/23), ármádára (330/1217), ármádává (337/110), ármádával (267/86).

Ö: dáma~, egér~.

ármádia fn (2)

Hadserég. Fel fegyverkezik fejenként Az egész milítzia, Contrahálja seregenként Magát az Ármádia (114/353).

~ja (330/1434).

armamentarium (lat) (1)

Fegyvertár. Nem lessz senkinek panaszsa, Teli a' bellica cassa 'S az ~ (114/342).

árnyék fn (97)

1. Tűző napsugártól védett, hűvös hely. Itt a' magános Völgybe' és tserében Megfrisselő ~ fedez (305/10). E' lesz már az a' fa, a' melylynek ~a A' nyomorúltaknak lesz őrző hajléka (214/85). 2. Megvilágított térségben a tárgyak mögött látható sötétebb felület. Két izbe árt az ~ a' szállónak (413a/958). 3. Sötétség. Árnyék 's éjtszaka terül-el Völgyeken és halmokon (397a/1065). 4. Körvonal. Szemünk a' semmitől kaprodzik, Csak Kupressz' ~át láthatja A' hóldnak fényinél (424/13). 5. Vminek/vkinek az ~a: vminek védelmező hatása, jósága, védőszárnya. Vajha Moldvának is kies parlagjai A' Meddig terjednek a' Pontus habjai Magyar Koronánknak ~ába menne, 'S a' Tsángó Magyar is Polgártársunk lenne! (313/147) — Az Arany békesség ... Bé Fedi szárnyával az egész Országot Hogy annak ~a és védelme

alatt Az embernek kedves legyen minden falat (54/11). Dóris! ... Én is, más is, szaggathattunk Rólad friss virágokat, Árnyékod alatt szíhattunk Újító balzsamokat (392/7). 6. Szellem. Te vagy — te vagy — Hafíznak Árnyéka! csendes Árnyék, Te lebegteted hajunkat! — Üljünk le sirja mellett A' mirtusos ligetben (373/195). Ah üljön sírjokon az érdem 's tisztelet, Szent ~ lebegjen áldott hamvok felett (259/116). Nemes ~ok: a Nemzeti Könyvtár elhunyt szerzőinek szelleme. Hol jártok, óh Félistenek, óh nemes Árnyékok, itten? (439/2) 7. Test. Vedd el te is ezt Rozikám, kegyes lélek! Csak az ~om megy el; magam benned élek (184/48). 8. Csekély dolog. Emberek' jó Attya! tudjuk valójába, Hogy egész mi-vóltunk por, 's ~ magába (454a/96). 9. Nem létező dolog, látszat. Tarka Luftballonok! lebegő ~ok! Gyermekségből támadt fényes buborékok! (194/41) 10. A sas ~ában: az ausztriai birodalom védelme alatt. Már nem méltó ez Határ A' Sas' ~ában ülni (257/105). 11. Zászlók ~ában: katonai csapatzászló mögött. Mikor a' lobogó zászlók' ~ában Megy a' Magyar egymás' hív pajtátságában (267/229). 12. Vminek az ~a: vmi rossznak nyomasztó hatása, közelsége. Ha a' Halál szörnyű ~ába esünk, Fényével meg újjít a' Jésus jegyesünk (222/11). A' kis nép, melly a' tájékon Gyönyörű nótákat fűtt, Elhallgatott az ~on, És enyhős bokrokba bútt (397a/1087).

~ (56/22, 204/23, 217/23, 358/1), Árnyék (413a/136, 454/480, 823), ~ok (397a/1, 413a/349), Árnyékok' (223/4), ~om (423/48), ~a (214/85, 237/6, 337/294, 338/18, 397a/607, 432/54), ~ja (216/58), ~i (299/101), Árnyéki (397a/771), ~ot (25/6, 190/6, 214/13, 397a/116, 413a/537, 583, 987), ~át (128/14, 413a/833), ~okat (188/60, 397a/66), Árnyékit (450/39), ~odnak (139/31), ~oknak (90/31), ~ba (249/26), ~odba (321/27), ~ába (54/14, 77/132, 111/52, 130/5, 257/59, 263/11, 413a/170, 1045), árnyekába (413a/543), Árnyekába (77/154, 170/20), ~ban (90/9, 380/10, 397a/836), ~ában (77/133, 110/10, 202/75, 298/cím, 2, 306/39, 397a/427), ~jokban (84/6, 196/6), Árnyékkánn (77/238), ~onn (70/16), ~án (397a/509, 413a/373), ~ain (397a/634), ~ára (368a/

29), ~tól (425/20), *Árnyékától* (77/252), ~inál (4/23, 200/23), ~ként (449/10), ~kal (188/54, 306/77, 374/5, 397a/292, 406/7), ~ával (222/78).

árnyékélet fn

(1)

Betegségtől gyötört élet. *'S bár halálos kinnal vérzem: Mégis, ah, boldognak érzem Ezt az árnyék életet* (443/207)

árnyékkép fn

(2)

A forradalom rossz szelleme. *Rajta, hát Magyar fiak! Istenben hartzolni, Míg tsak a' kemény Frantz nyak Meg nem kezd hajolni. És az ~ nem kell, Melly belé dölyföt lehell* (257/213, 215).

árnyékocska fn

(1)

Enyhet adó árnyék. *Szép Virágszálotska Mind terülj alá! Híves árnyékotska, Szállj lebegve rá* (263/19).

árnyékos mn

(8)

1. Árnyékba borított, hűvös. *'S mind, mind Édesség Isteni! mind mind Hintsetek e' tsendes, 's ~ völgyre világot* (450/33). **2.** Árnyékot adó. *Itt ~ ákász fedi a' gyász hantot* (306/87). ~ (214/2, 413a/204, 591, 420/16), *Árnyékos* (176/4, 397a/1163).

árnyékoz i

(4)

1. Árnyékba borít vmit. *Ezt eggy sűrű Lauruserdő ~za* (143/35). **2.** Befed. *Fekete bajusza fedi vidám száját, Árnyékozza barnán pirosló ortáját* (330/264). ~za (263/5). — *Árnyékozza* (424/34).

Ik: be~.

árnyékozott in

(1)

Árnyékba borított. *Mellyhez nyár- és fűzbokrokkal Árnyékozott róna megy* (397a/158).

árnyékrajzolat fn

(1)

Árnykép. *Vedd ortzámnak, melly ágyául Csóknak választatott, Képzeltető zálogául Az Árnyékrajzolatot* (436/20).

árnyékszála fn

(1)

Árnyékos szép táj. *Zöld tetők lakosi! ... Danoznak — bokrokat, fákat Zendítnek mindenfelé, A' tágas Árnyékszálákat Symphónia tölti bé* (397a/747).

árnyékszék fn

(1)

Gödör fölé épített, deszkaülőkéjű illemhely. *Óda az Árnyékszékhez* (377/cím).

árnyéktartó mn

(1)

Árnyékot adó. *Minden árnyék tartó fákat körül te megágazol* (413a/175).

árnyékvilág fn

(1)

A múlandó földi élet. *De azt az árnyék világból az Úr ki szólította* (310/21).

árok fn

(9)

1. Talajba ásott hosszú mélyedés. *Zúgnak a' nyakig telt árkok* (413a/334). **2.** Sír(gödör). *Ne irigyeljétek, hogy éltünk a' Párka El-vágván bé fogja testünk setét árka* (77/292). *Hátha engem sírom' árka Nyelne bé* (285/29). *árka* (337/47), ~ba (413a/119), *árkába* (306/97), *árkába'* (397a/43), *árkában* (77/134), *árkán* (443/118).

Áron fn

(2)

Személynév. (Áron Mózes bátyja az Ószövet-ség szerint, itt Hunyadi Ferencre vonatkozik.) *Ábrahámnak nagy jószágú Istene! ... Ennek ~jával, És egész házával Lakozz mind éjjel nappal* (225/5). ~nak (225/80).

árpa fn

(2)

E gabonanövény szemtermése. *Majd hirtelen a' kosárról Árpát szór le azoknak* (397a/330). ~t (413a/222).

Árpád fn

(24)

1. Személynév. (A honfoglaló magyarság vezére.) *Árpád Örökjébe Csuf bitang dusskáll* (246/33). *Bosszankodva beszéllem el ~nak és Lehelnek, Hogy elfajultt unokáji asszony szívét viselnek* (259/507). **2.** Hős, vezér. *Méltatlan éjtsend sürgeti sok vitéz ~jainkat* (418/102). ~ (237/117, 248/31, 259/612, 267/155, 267*/15/4, 267*/17/1, 356/3, 450/cím, 11), ~' (251/13, 253/17, 258/11, 306/53, 208, 337/348, 442/5), ~om' (356/3), ~é (313/36), ~ot (253/60), ~nak (348/4, 452/38).

árpakéve fn

(1)

Árpaszálakból összekötött nyaláb. *Midőn sárgálló földjére a' Gazda már vezette Aratóit, 's a' töredék árpa kévét köttette?* (413a/325)

arra nm/hsz (35) Az az nm -ra ragos alakja. **I. nm 1.** Vmilyen dologra. *Ebből látom bizonyosan, Hogy az Úr egy parázna! Nem vagyok én, nem is leszek, Arra nem vetemedném* (169/142). *Ha a' szükség ~ viszen, meg is halok* (268/86). *Szeretnél e' azért olyan mesterséget Melly eggyyszerre ~' helyre vinne téged?* (126/38) **2.** (Utalószóként.) *Nékem is erős lész ~ gyenge karom, Hogy véle éltemet végezni akarom* (77/285). ~ (35/6, 111/88, 126/6, 196/48, 237/7, 238*/144/1, 253/54, 258/67, 287/47, 288/120, 308/37, 317/176, 330/499, 1113, 1393, 1595, 337/100, 380/46, 397a/841, 413a/801, 453/95). **II. hsz 1.** Abban az irányban, a felé a hely felé. *Hát mikor a' Thisbe véres patyolatya Két-széges szemeit ~ tsalogattya* (77/184). **2.** A mmondatban közelebből meghatározott irány felé. *Merre Diófahatát láttatik; ~ Csatár* (119/4). **3.** Azon a helyen, tájon. *A' melly minthogy messze terjedt; Gondolta, hogy van Valami Még arra, de nem tudja mi?* (244/19) ~ (119/2, 161/42, 211/83, 317/96, 330/1312), *Arra* (231/188, 259/550).

arrább hsz (1) Egy kissé távolabbi helyen. *'S a' Báji zajgó tengereknek ~ Tsútsosítod partjait* (410/20).

arról nm/hsz (8) Az az nm -ról ragos alakja. **I. nm 1.** Vmilyen dologról. *De mondok én tinéktek Sok olly jelet, hogy ~ Könnyenn reá akadtok* (185/103). **2.** (Utalószóként.) *Egyik ~ beszél, mellyik jobb paripa* (330/299). *Arról jó, a' mellyről a' Dákok földjére A' Scythák' bajuszos tábora bétére* (313/33). ~ (201/42, 330/1735, 413a/117, 454/600). **II. hsz** Abból az irányból. *Erről bátorít, ~ ijjeszt A' tisztelet 's a' szerelem* (430/13).

árt¹ i (12) Károsan hat, kárt okoz. *Eggy torkos pajtásod tesz több kárt, Mint a' mennyit rabló ellenséged ~* (141/10). *Hóh barátim, a' hol legtöbb kedvet vártok, Ahol nyerekedni készültök, ott ~ok* (330/664). ~ (53/17, 124/13, 255/35, 318/91, 330/1726,

413a/920, 958, 451/35, 453/206), ~ott (27/5).

Ik: meg~.

árt² i (2) **1.** *Vmibe ~ja magát:* vmibe beleavatkozik, bekapcsolódik. *Osztán a' bál nem áll tsupán dobzódásba, Evésbe, ivásba, tántzba, ugrálásba: Ha az ember magát illyekbe nem ~ja, Van dáma beszélni, van játszani kártya* (197/69). **2.** *Vmibe ~ vmit:* beletesz. *Se gyapjokat a' Siria Kenőtsébe nem mártják, Sem a' jó olajt idegen Cásiába nem ~ják* (413a/1021).

ártalmas mn (2) Káros, kártékony, rossz. *Sőt a mosojgó száj a' vigyorgó szemek Egy ~ lelket fedező tetemek* (28/14). *A' tizedik nints olyan jó, de bujdosóba menni Legjobb a' kilentzediken, hanem ~ tsenni* (413a/293).

ártalom fn (2) **1.** Kár. *Tsak a' Magyar tántz az, melly soha sem jára A' jó egészségnek semmi ártalmára* (330/576). **2.** Káros hatás. *Media termő hazája ama boldog almának, Mellynek fanyar íze legjobb a' méreg ártalmának* (413a/649).

ártatlan mn/fn/hsz (39) **I. mn 1.** Veszélytelen, ártalmatlan (dolog). *Jer, kit mérges gondok rágnak, Jer a' zöld Tempére, Ez ~ mulatságnak Ébresztő helyére* (93/3). **2.** Erkölcsileg romlatlan, tiszta (személy). *Az angyal szép és ~ Nem esmér semmi hibát* (269/5). **3.** Ilyen személyel kapcsolatos, hozzá tartozó. *Beg ~ élet, be' kedves nyugalom* (198/41). *Engedd hogy a' Költő' vék'nyan szótt Meséje Lehessen ~ Fejed' piperéje* (188/6). *És hasznos tagokat adnak hazájoknak, Ha a' jó erköltsöt még gyengeségekbe Belé csepegtették ~ szívekbe* (212/36). **4.** Nem bűnös úton szerzett. *Méz-forrás fakadt a' Heszperi határba, S ~ arany folyt a' káka-kosárba* (341/38). **5.** Nem vétkes személyhez tartozó. *Egyszerre mély sebbel által vereték a Gyilkos fegyver által ~ ágyéka* (77/222). **6.** Szeplőtelen, tiszta, szüz (nő). *Pedig tám a' kegyes Szerelem nevembe Most sugall legtöbbet ~ Szépembe* (196/92). **7.** Ilyen nőhöz tartozó. *Vagy ledülvén a' kútfohöz Apró violát szedtek, Hogy ~ emlőtökhöz Bokrétát biggyesszetek* (397a/111). **8.** Ártatlan érzés: nem gyanakvó, rosszat

nem feltételező benyomás. *Ereje csak akkor nagy, Mikor érzése ~, tiszta, 's vidám, mint Te vagy* (456/23). **9.** Ártatlanul: tiszta szándékkal. *Ártatlanul éleszgessük el bádgyadott kedvünket, Az örömök balsamába fereszszük bé szívünket* (91/7).

~ (77/241, 83/37, 89/22, 110/3, 162/15, 36, 45, 216/86, 231/262, 267/11, 267*/19/10, 290/2, 337/271, 380/90, 397a/1167, 454/141), *Ártatlan* (1/7, 77/192, 188/84), *Ártatlanul* (305/61).

II. fn 1. Erkölcsileg romlatlan, tiszta személy. *Meg sok ezer kutya van, ki az áldott Hóldat ugatja, És ki az ~t szóba keverni meri* (315/6).

2. Jogilag nem vétkez személy. *Jaj hogy szenvedek illy méltatlan Hogy leve rabbá egy ~ Mivel érdemlettem Hogy vasra verettem* (160/2). **3.** Olyan személy, aki nem követett el vmi rosszat. *Az ~, látod, hogy elnyomattatik, Egy helyből más helybe miképp hanyattatik* (229/1). **4.** Madár. *A' Madárkák nem zenghetnek Itt magános dalokat, Azért másutt keresgetnek Tsendesebb szállásokat, ... Majd meglessem e' rejtekben A' kis ~okat* (397a/730).

~ok (337/57), ~nak (397a/275), ~oknak (192/47).

III. hsz *Lett vad mérgek' áldozatja És gyalázzal megholt. Vére ~' folyt el* (257/49).

ártatlanság fn (11)

1. Erkölcsi tisztaság, feddhetetlenség. *Hanem tsendesen nyugodnak, élnek ~ba* (413a/1022). *Istenek, hagygyatok békét a' mezőnek, Mert az ~ gyermeki itt nőnek* (159/10). **2.** Szüzesség. *Jó hogy az ~nak E' Tolvaja el veszett 's nem adunk a' csalárdáságnak Isteni tiszteletet* (231/487). **3.** Tiszta lelkű, romlatlan személy. *Ez a' Mindenhatóságot Ez egybe helyeztette, Hogy a' szűz Ártatlanságot Tört szakadt, el ejtette* (231/17).

~ (1/5), *Ártatlanság* (212/22), ~nak (55/24, 191/24, 397a/91), *Ártatlanságának* (214/18), ~ban (231/2).

árthat i (4)

1. Kárt, bajt okozhat. *Ah, ~sz é? — Azt felőled, Lilla, hinni nem merem* (425/59). **2.** Megzavarhat. *A' mindenhatónak karja takargasson Hogy békességeknek semmi ne árthasson*

(217/128).

~sz (129/59), *árthattz* (7/17).

artilleria fn (1)

Tüzérség(i harc). *Hányja el nyilait, tegzét, számszeriját, Tanúlja meg ő is az Artillériát* (330/1958).

artonauta l. argonauta

ártúz fn (1)

Láva. *Hányszor láttuk, hogy az Etna kipukkant katlanjain Ártúzával pusztított a' Ciklopsok' határain* (413a/477).

áru fn (2)

Kereskedelmi forgalomban levő termék. *Mond meg nekem; vólt é egy megkülönböztött Szükséges portéka annyi árúk között, Melly nélkül az ember boldog nem lehetne* (202/112). *árúból* (83/51).

árul i (4)

1. Megvételre kínál. *Külömbenn ki milyen portékákat árul Azoknak jutalma mind magára hárul* (28/16). **2.** Elárul. *Sőt mit mondok? vagynak ojjatén Judások A kiknek halálra árul tsókolások* (28/16). **3.** Ad, nyújt. *A Ti lehelletetek jóltévé életet árul* (450/36). *árul* (28/21), *árúlnak* (330*/164/3).

Ik: el~.

árulás fn (2)

Elárulás. *És nem várt árulásodról Emlékezem, hitszegő* (324/27). *Árúlassal* (114/451).

Ö: haza~.

árulni in (1)

Elárulni. *Átkozott az ember a' Viperák fajja! ... A' kik között ha tudsz hazudni, gyaláznai tetetni — ~ ...* (453/236).

árva mn/fn (54)

I. mn 1. Olyan (személy), akinek egyik vagy mindkét szülője meghalt. *És nem tsak magamért kérlek, kér vélem ez ~ Kisded is* (258/27). **2.** Egyedül élő, társtalan. *Indult nyelvem bús nótára Árva gerlitze módjára* (112/16). **3.** Gazdátlan. *Hogy nagyobb divatja lessz a' lagzinak is; Megvőlegényellik ~ nyoszolyátok* (330/1945). **4.** Szánandó, szerencsétlen. *Térj meg ~ galambodhoz, Téged sóhajtó rabodhoz*

(112/35). *Fénylenek setét Egünkön Eggynehány olly Tsillagok, Mellyek ~ Nemzetünkön Fényesíthetnek magok* (163/11). *Nyerjen újra vigasztalást ~ szíved* (299/123). **5.** *Árván: társ-talanul. Gerliczeként nyögdecselek, Vigasztalást már nem lelek, Nálad nélkül, mintegy ~n, Kietlen pusztákon járván* (312/3).

~ (77/73, 78/23, 184/29, 188/117, 258/23, 259/444, 455, 268/30, 287/8, 304/7, 306/136, 154, 337/324, 412/28, 423/29, 435/7, 445/58), *Árva* (184/29, 299/56, 334/13, 423/29, 429/16), ~n (57/10, 220/19, 412/8), ~nn (175/8).

II. fn Olyan személy, akinek egyik vagy mindkét szülője meghalt. *Ha rajtatok nem áll, hogy az ember hulljon, Leg alább az Árva 's Özvegy ne köldüljön* (195/56).

~ (210/117, 214/25, 259/224, 287/25), ~k (210/27, 36, 215/133, 133), ~im (210/111, 212/91), ~ját (299/22), ~nak (454a/144), ~k-nak (209/117), *Árván* (222/75), ~ra (215/143, 217/109), ~vá (209/72, 210/103), ~ival (337/59).

árvaság fn (2)

Társtalanság. *Én pedig ez únt világban Még itt maradok, Míg e' gyászos ~ban Majd elhervadok* (299/81).

~okon (330/436).

Arvernus fn (1)

Víznév. (Mocsaras tó Cumae mellett.) 'S *Hol a' Tírhéneum özönét ~ torka issza* (413a/687).

árvíz fn (8)

1. Megáradt folyónak mederből kilépő és száraz területeket elárasztó vize. *Így szemléli néhány ízben Úszkálni a nagy ~ben A mezőket a kesergő Boldogtalan szántóvető* (460/175). **2.** Belvíz, összegyűlt csapadékvíz. *Oda pillant a' Nap, a' havak olvadnak, És morgó ~zé válván leszaladnak* (337/198).

~ (397*/75/9, 413a/131), *Árvíz* (52/cím), *ár víz* (32/3), ~kint (59/18, 195/18).

ás i (6)

1. Ásóval üreget hoz létre a földben. *Te ne hallgass semmi okos tanácsára oly nagyon, Hogy Északi szél fútakor ~s gögröket a' fagyon* (413a/855). **2.** Leás, földbe ástott mélyedésbe erősít vmi. *Vagy szűrő követ ~s mellé a'*

vagy szennyest sigákat (413a/890). **3.** Telepít. *Minőrök a' tábornál azok, a' kik minát ~nak* (330*/180/5). **4.** Okoz, ejt. *Thrézi ellent állott: de egy pillantása A' szép Szűz' szívében halál-sebet ~a* (330/1298).

~a (204/28, 217/28).

ásat i (1)

Arra alkalmaz vkit, hogy ásson. *Ásással a' kemény földbe egy kútat jó mélységre* (413a/761).

ásatni lk: meg~.

ásbest l. azbeszt

Ascra fn (1)

Helynév. (Hésziodosz szülővárosa.) *Ascra versei:* Hésziodosz tanító költeménye. *Ím' én a' Szent forrásokot felmérészem bontani És ~verseit Roma Városiban mondani* (413a/701).

Asia l. Ázsia

ásít i (3)

Álmosság vagy unalom miatt száját kitátva mély, hosszabb lélegzetet vesz. *Sok vágott nyelvű itt, A' ki olvassa Mátyásit, Tsak, tsak ásított* (236/14). *Borong tolong a' kedvetlen Őszi felhő és szűnetlen Bugyognak lotts tseppjei. Bent ~ok, kint meg ázom* (389/77).

ásitnak (70/14).

ásítani in (2)

Álmosság miatt száját kitátva mély, hosszabb lélegzetet venni. *Héj! a' más tölt verme mellett éhen kell ~* (413a/177).

ásítóz i (1)

Unatkozik. *Ha pedig az Urat látom, Ásítózik, számat tátom* (309/94).

ásítózva in (1)

Ismételten ásítva. *A'ki ~ ül Toalettjéhez, 'S únalommal nyúl egy utazó' könyvéhez, Kis olvasás után emberré kezd lenni* (454/519).

áskál i (1)

Áskálódik, vki ártalmára tör. *Gonosz szorgalommal mind addig ~nak Míg ennek virtusinn motskot nem találunk* (453/171).

ásó fn/in (2)

I. fn Talajmunka végzésére való kéziszerszám. *Kénkövet, kanóztot, ~val, kapával, 'S a' hamar-szerelem' friss puszkaporával Adott a' kezekbe* (330/1331).

II. in Ásást végző. *Leg jobb hát a' porhanyó föld, ezt a' szelek, és derek Tsinállják, 's a feldúlt földet ~ izmos emberek* (413a/795).

ásott Ik: *el~, ki~, meg~.*

áspis fn (5)

Áspiskigyó. *Minden fa mézzel izzadott, 'S az ~ok' nemében Méreg 's harag nem láttatott* (247/7). *Mosolyog: de e' mosolygás Alatt le-selkedés van, Tsábíttatás, ravaszság; Mint a' szagos virágok' Ágyába álnok ~* (185/156). *Áspis* (246/31), *~t* (185/201), *Áspisnak* (176/67).

assecurál l. asszekurál

assemblée (fr) (2)

Gyűlés. *A' szép Assemblékat gyakran látogat-ta: 'S ezzel olly tudományt szerzett ő magá-nak, Melly díszére lehet egy Világfijának* (330/140). *~* (330/141/1).

assessor (lat) (1)

Ülnök. *Komám Uram subscribállya, Kegyel-meden már a' sor, Az Úr majd koramizállya, Különben is Assessor* (92/137).

Astrea fn (1)

Személynév. (Az igazság és igazságszolgálatás istennője a görög–latin mitológiában.) *Mi-kor egy dobzóó vendégség pompája Által el-töretik a' Bíró páltájá A' fontot lenyomja a' hamisság czélja 'S viasszá válik az ~ atzolja* (453/220).

astronomizál l. asztronomizál

astronomus l. asztronómus

ásványrész fn (1)

Ásványt tartalmazó anyag. *Így lesz az élőből földi és ásvány rész* (201/71).

aszal i (3)

1. Szárit, perzsel. *Az égető Kutyáska A' zöld mezőt ~ta; Miatta Flóra' hímes Virági haldokoltak* (352/2). **2.** Gyötör, kínoz. *Mond: min-ket ez háznak itt az irígy fala Vénus bús kohába bánattal ~a* (77/90). *~ta* (107/2).

Ik: *el~.*

aszalt Ik: *meg~.*

aszerint hsz (3)

Ama körülmény szerint. *Úgy vagyon! most*

aranyidőben kell élnünk, A' mint peng, a' sze-rint kell remélnünk (206/24).

a' szerént (222/35, 330/1538).

aszik i (4)

1. Szárad. *Egek! még elején a' kies tavasz-nak Fakadó leveli szomorúan asznak* (298/6). *Do-rottya az egyik, egy öreg Kis-Asszon', Ki méltó, hogy reá örök pártá asszon* (330/216). **2.** Soványodik, ráncosodik. *Ah! az én orczáim asznak, Engem a' nyár süt, pirít* (289/15). **3.** Sorvad. *Fojtó Szirokkónak hevéől Asznak tü-dőhólyagjaim* (455/10).

Ik: *el~, hozzá~, meg~, össze~.*

aszott Ik: *el~.*

asszekurál i (2)

1. Bizonygat. *Esküdve assecurálja Mennyre földre 's magára* (114/905). **2.** Biztosít. *Előre titeket is assecurállak is, Hogy nagyobb divat-ja lessz a' lagzinak is* (330/1943).

asszony fn (35)

1. Olyan nő, akinek férje van vagy volt. *Ott egy halvány ~ megölt férje's 's attya' Vérbe, porba kevert testét mosogatja* (337/61). **2.** Felnőtt nő. *Ő asszony 's szerentse; minden pontba fordul Nem sok, akár vigan legyen, akár mordúl* (191/19). **3.** Feleség. *Hová vesztél Pajtás? a' tábor régen vár. Minden legény kardot kötött 's lóra ült már. Te most is az ~ körül piperézel?* (268/47) **4.** Ürmő. *Chernelházi Chernel Eszter Asszonynak tiszteletére* (308/cím). *Neve napja van a' háznak, és a' ház' Asszonyának* (310/16). *Czúkkal folyt ajakáról Minden szó, és minden tsók, Annak a' földi Kellemnek Ki ~a volt szívemnek* (443/38). **5.** Királynő. *Kit a' Neápolis' felséges Ki-rálya A' jövendő Tollak' bő matériája, 'S néked is kedvellőd, nemes Magyar nemzet, Sok tartományoknak Asszonyává nemzett* (259/298). **6.** (Keresztnev után, az illető nő megnevezéseként.) *'S mondom, Éljen Éva asszon!* (438/25) **7.** Sok közül a legkiválóbb. *Róma a' városok' Asszonya Kellő lantosinak szép sere-gébe már Béméltóztata engemet* (328/13). **8.** Asszony módra: asszonyokra jellemző módon. *Azon szép várakat Amazonok birják, Bezzeg a' törvényt is ~ módra írják* (239/128). *asszony* (191/22), *Asszony* (55/19, 22, 76/4,

310/22, 330/246, 781, 787, 1007, 1826, 454/cím), ~ok (268/74), Asszonyok (330/1982, 2015), ~a (307/106), Asszonya (432/94), ~t (259/477), Asszonyokat (330/411), Asszony-nak (330/785), Asszonnak (268/59), ~ának (285/3), Asszonyból (317/136), Asszonyokból (92/216), Asszonynál (310/62), Asszonnyal (322/10).

Ö: fejedelem~, gazd~, iff~, isten~, kis~, nagy~, özvegy~, úri~, vén~.

asszonyi mn

(19)

1. Asszonyhoz tartozó, asszonyt megillető (dolog). *Hiszen mind Magyarok ezek, mind nagylelkű Magyarok, A' kiknek én most ~ ruhát szabni akarok* (259/518). *Ki lesz az, a' kiknek ~ karjai Lésznek, úgy mint ennek, sokak óltalmi?* (214/41) 2. Asszonyra valló, jellemző. *Ne felelj rá pajtás! ~ panaszok; Tudod, az asszonyok tettetők, ravaszok* (268/73). *Rajta vitéz lelkek, ti ne sirjatok ~ módra* (327/39). 3. Asszonyokból álló (csoport). *A' hűség, szeretet az ~ nembe Tűnik kiváltképpen mindenk-nél szembe* (212/23).

~ (45/16, 169/17, 212/1, 31, 214/37, 253/40, 330/950, 1153, 1349, 330*/183/1), Asszonyi (212/16, 63, 69, 330/1152).

asszonyka fn

(2)

Kedves, bájos fiatal asszony. *Kilentz szép Asszonykák szálltak magáról Az ártatlan Öröm Paraditsomáról* (290/1).

Asszonykák (290/18).

Ö: iff~, isten~, kis~.

asszonyság fn

(16)

1. Hölgy, tisztes korú úriasszony. *Urak! Asszonyságok! tudjátok tisztemet A' melly most közzétek vezérlett engemet* (330/407). *Éljen soká az Asszonyság 's egész Famíliája!* (310/68) 2. Feleség. *Éljen Antal, éljen, Éljen boldog időt véle az Asszonyság* (336/57). 3. Természeti ~ok: egyszerű asszonyok. Méltóságok, nemesek, középső és alsóbb renden lévők; Pallérozott és természeti Asszonyságok (454a*/256/6).

Asszonyság' (454/767), Asszonyság (368*/31/18), Asszonyság' (454/767), Asszonyságok (330/1763, 336/17, 66, 454/976.), Asszonyságod' (392/38), Asszonyságtok (310/75), Asz-

zonyságé (454a/2), Asszonyságnak (368a/153), Asszonyságodnak (392/30).

Ö: iff~.

asszonyszemély fn

(3)

Asszony. *Úgy is az Asszonyszemélyekkel vélek születik, 's a' szerentsés nevelés által ingerlőbbé tétetik valamelly kellemetes Bizarria* (368*/24/3).

Asszony-személy (330*/176/4), asszonyszemélyek (330*/156/4).

asszonyszív fn

(1)

Asszonyszívet visel: gyáva. *Bosszankodva beszéllem el Árpádnak és Lehelnek, Hogy elfajultt unokáji ~et viselnek* (259/508).

asztag fn

(4)

1. Gabona kévéiből rakott, szabályos, magas, nagy halmaz. *Úgy is lett megláttam végre Azt az áldott Kardszagot Hol a' Kun a' szép térségre Halmoz sok száz ~ot* (357/48). 2. Rakás, halom. *Barátom! hányd fel bár a' könyvek' ~át* (454/369).

~ (89/19), ~ait (11/10).

asztal fn

(32)

1. Lábakon nyugvó vízszintes lapból álló bútordarab. *Szék, ~ zörömböl, a' dob, trombita zeng, Tsizmatól, tzipőtől, a' pádimentom reng* (330/1357). 2. Étkezésre/poharazgatásra használt asztal. *Hogy drága étkekkel van rakva ~a Mit ér ha ezekkel tsak disznót hízlala* (60/11). *Ürüljön boros ~om, Némüljön meg a' tizim-balom* (133/14). 3. (Asztalnál) étkezők. *Élj Kis Bálint ezt kívánja néked az egész Asztal* (326/71). *Míg a' Toponári Aszfok szép számmal Múlatják az ~t muzsika-szerszámmal, Édes áriákat Amphion' módjára, Vagy fűrgé Tust húzván az Ivók' számára* (330/342). 4. Elkészül az ~: terítenek. *Hajdú, Lokáj által elkészül az ~, Melly már sok elvászott hasakat vigasztal* (330/313). 5. Vmi az ~ra kerül: feltá-lalják. *'S már minden poszpásztok ~ra kerültek* (330/346).

~ (330/613), ~a (267*/13/10), ~t (330/611, 330*/183/2, 454/420), Asztalt (308/46, 330/826, 1470), ~okat (199/40), ~nak (330/1662), ~on (330/327), ~án (197/33, 368*/30/8), ~ánn (85/33), ~ra (330/376, 453), ~odra (382/31), ~ára (273/27, 356/18), ~nál (154/8, 330/696),

~ánál (330*/202/9), ~tól (330/457), *Asztalához* (330/641) ~lal (454/200).

asztali mn

(1)

Vidám étkezést leíró. *Asztali dal* (154/cim).

asztalka fn

(1)

Toalettasztal. *Toilette, teszen franciául ~t, különösen pedig asszonyi ékesgetésre készült kis fiókos asztalt* (330*/183/1).

asztronomizál i

(1)

Csillagokat vizsgál. *Egyik kezébe üveg-cső, mellyel Asztronomizált* (314/15).

asztronómus fn

(1)

Csillagász. *Hát Asztronomusnak azért tett a Király engemet?* (314/21)

aszú mn/fn

(8)

I. mn 1. Megfonnyadt, kiszáradt, megaszálódott. 'S orrával felszemetskéli Az ~ ágszálakat (397a/840). *Éj a' vadegrest szereti, 'S az asszúszőlőt megveti* (309/36). **2.** Öregségtől kiaszott <nő>. *Látván, hogy poszog már sok ~ pöfeteg, 'S az Ifjakkak lábát bántja a' viszketeg* (330/449). **3.** Aszú szőlő: aszúbor. *Asszúszőlőt az Urak ivának, A' Dámák feketén egyet kávézának* (330/455).

aszú (330/400, 752, 413a/296).

II. fn Aszúbor. *Psythiai jó Asszúnak, a' Nyúl szőlő sugáros, Melly a' lábra tekerződik 's a' nyelvnek hamar káros* (413a/616).

aszúszőlőbor fn

(1)

Aszúbor. *Auszprug, Ausbruch néven ejti és issza a' Német a' Magyarok' Asszúszőlőborát* (330*/151/3).

aszván lk: meg~.

Atád fn

(1)

Helynév. <Nagyatád>. 'S ~' *berkében felőled Nem zengett egyéb csak „Óh”!* (428/31).

átadatik i

(1)

Mások rendelkezésére bocsáttatik. *Mert bár a' Vitézek alá hódítottak, Még is sok ezerszer másnak átadattak* (239/130).

átalag l. általag

átall i

(2)

Vonakodik. 'S *nem ~asz Egyiptomi lentsét is természetni, A' lenyugvó Bootesnek jelére vigyázhatol* (413a/239).

átalja (368*/24/16).

átcsörög i

(1)

Csobogó hangot adva átfolyik. *Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le. At tsörgi a' kivájt fáknak Mez'telen gyökereit* (397a/707).

Atel l. Etel

átélvén in

(1)

Végig gondolva, számba véve. *Bújjátok az Istenségnek Tündöklő mélységeit, At-élvén a' végeességnek Milliom esztendeit* (397a/911).

átenged i

(1)

Lemond vmiről vki javára. *Már a' tüzellő Skorpió lábait összébb szedi, És az Égnek jó nagy részét számadra át engedi* (413a/42).

átfogván in

(1)

Átkarolva. 'S *fel vészi gyengén ölébe At fogván derekánál* (231/354).

átfut i

(1)

Végigsöpör vmin. 'S *mint a' szél, amelly Libiának El kapja fővényeit, Vagy a' tikkadt Sze-ricának At futtya térségeit* (231/266).

Athénas fn

(1)

Helynév. <Athén>. *Kit a' bölts ~ nagy örömmel hallott* (454/688).

Athéne fn

(3)

Helynév. <Athén>. *Ezért tették fel jutalmul a' játtzóknak mustráján A' Nagy Athene Lakosi a' faluk 's utak táján* (413a/927).

Athéne' (330*/173/12), *Athenaeből* (267/12/2).

athénebeli mn

(1)

Athéni. *Az Athenebéliek pedig tsúfságból egy Tyrtaeus nevű sánta Poétát küldöttek nékiek* (267*/12/3).

Atheus fn

(1)

Személynév. <A név jelentése: istentagadó>. *Ez első ~, ki hogy nem láthatta az Istent 's a' lelket, vakmerőn tagadta* (454/535).

Atho fn

(1)

Helynév. <Athos, macedóniai hegy>. *Ő pedig sustorékoló nyilat fennyen elsüti 'S vagy Ceraoniat vagy ~t vagy Rodopét leüti* (413a/341).

Atil l. Etel

átjár i

(1)

Átmegy vmin. *Eltapodta őtet az Amor' szeke-*

re, Átjárta szép mellyét, szép hasát kereke (330/1414).

átkos mn

(1) Átokkal terhelt. *Úgy is rá kell végezetre Ün-nom ez ~ életre* (443/126).

átkosított in

(1) Elátkozott. *Második emberkort tipor a' polgá-ri had immár 'S önnön hatalma dönti Róma' városát, Kit sem ama' szomszéd Márszok nem tudtak előlni ... Sem a' Szüléktől ~ Hannibal* (327/8).

átkoz i

(2) Átkot mondva rá szidalmaz vkit. *'S ~za a' ká-vés kertek' vad urait* (454/45). *Kiben gyö-nyörködött ennyi Pallérozott, 'S kimúltakor még az Írigny sem ~ott* (454/780).

átkozódva in

(1) Átokkal szidalmazva. *Hogy volna legjobb tenni inségünk felől? Legderejobb mód lessz: hogy mint a' Fótzesi népség Rabvárosából ~ számkiment ... Menjünk, merre vijend lábunk* (327/18).

átkozott mn/fn

(13) **I. mn 1.** Olyan, akit/amit megátkoztak. *Átko-zott legyen e' Világ 's ennek jajja Átkozott az ember a' Viperák fajja!* (453/231–2) — *A' mely kéz hív hamvainkat Egymástól el sza-kasztya Bontván tsendes Álmainkat Oh ~ lé-gyen a' (297/32). 2.* Rossz, gonosz. *Hadd lé-gyen távol is híre az Osztyáknál, Hogy nints ~abb nép a' Frantziáknál* (337/186). *De jaj a' szomszédság vissza vonásának Átkozott mér-gével el szakasztatának* (77/68). *Átkozott pertz volt az a' mellyben mellettem Elmenvén, ke-gyetlen! reád tekintetem* (196/51). **3.** Bosszú-ságot okozó, gyalázatos. *Oh te ~ fal! ~ épület! Testünk te miattad most nem edgyesülhet!* (77/95) **4.** Szerfölött nagy. *Az ~ hideg jele nem oly' észre vehető Ott holmi szurkos fa, Tisza, fekete borostyán nő* (413a/788).

~ (114/334), *Átkozott* (287/39, 380/49).

II. fn Átkozott személy. *Sokba megbántottak, Sokba! tsúfot tettek, azt az ~ak* (330/820).

átkozván in

(3) Szidalmazva. *Dáma-szokás szerént sirtak ha-ragjokban, Átkozván magokat, és Oport ma-*

gokban (330/1508).

~ (454/104, 441).

atlácfelhő fn

(1) Vékony gomolyfelhő. *⟨Atlác 'sima fényes szövet'⟩. A' hajnal' pirosuló ortzája kiderül, Atlázt-felhőkből szőtt kantusa szétterül* (330/192).

Atlás l. Atlasz¹

Atlasz¹ fn

(6) Személynév. *⟨Görög mondai alak, az égboltot vállán tartó óriás⟩. És míg a' Nemzetek ki vi-dorult 's deli Egének oszlopát ősz Atlás emeli Addig az álomra ingerlő pásitnak Zöldellő bársonyánn a' Musák ásitnak? (70/12) Atlás 211/8, 267/14/1, 413a/232), Átlási (267/64), Atlást (76/3).*

Atlasz² fn

(1) Hegység. *A' durvaság ellen közös kötést fon-junk, 'S Átlástól Pontusig örök sántzot von-junk* (313/140).

átlövell i

(1) Gyorsan száll. *Elmém is, melly hajdanában Az égnek tág boltjain Át lövelt egy minutában A' Pégazus' szárnyain, Lassodik* (392/63).

átmegy

(1) *⟨Vihar⟩ elhalad. Kavarog a' vetés, a' víz hab-bal tele, Egyébütt tsendesség látszik völgyön, hegyen, Tsak ott van fergeteg, a' hol ő ~en* (330/524).

atmoszféra fn

(1) **1.** Légkör. *Ki dül az Ég-ablakába 'S Bokros füstöt botsát ott, Mellytől az Athmosphaerába A' Nap tsak alig látott* (231/101). **2.** Hangulat. *Úsz körülte könny-hullatás sós tengere, 's reá-ja Lebeg a' köz bánatoknak sűrű Atmosphae-rája* (162/30).

atmoszférai mn

(1) Légköri. *Terhesedvén az Ég felhős oszlopai Szakadoznak 's széllyel válnak nyílásai Ro-hanva omolnak az atmoszférai Függő tenge-reknek el áradt habjai* (52/3).

átok fn

(7) Durva szidalom, amellyel vki súlyos csapást, szenvedést kíván vkinek. *Boldog Ország az, hol az árva 's özvegy Nem bocsát, sírván, az egekre átkot* (287/26).

~ (68/5, 101/3), *átkai* (216/79), *átkot* (7/19, 327/35), *átkokkal* (193/22).

átölel i (1)

Két karjával gyengéden átfog vkit. *Ki ötet gyenge két karjával Átölelte szerelmesen* (379/28).

átpirosollik i (1)

Átlátszik. *Már a' fergetegek' dühe Megszűnt, és az üveglő Zúzon nem pirosollanak át a fenyvesek' ágai* (403/4).

Atropos fn (1)

Személynév. *⟨A végzet három istennőjének egyike⟩. Így lépdegél együtt a' három Párka is, Az öreg ~, Clothó, és Lachesis* (330/932).

átsír i (1)

A megadott idő alatt végig sír. *Úgy van ha éltednek reggelét át sirtad* (453/145).

atta l. adta

attak fn (1)

Támadás, roham. *Nagy ármádiája mégis mind únatlan' Attakban volt sok szép Ifjoknak kárára* (330/1435).

attakíroz i (1)

Támad. *Marsal Priám és Simois Miként ~ák De a' Trója' Sodromi is Bástyát hogy oltalmazák* (113/16).

attakírozódik i (1)

Támadást szenved el. *De a' Vár ha sokat Attakírozódik, Csillámló ablaka homályba vonódik* (238/93).

Attalus fn (1)

Személynév. *⟨Pergamusi (pergamoni) király, aki birodalmát és vagyonát a rómaikra hagyta⟩. Nem tartanak a' vég-Áfrikába' vágott Oszlopok: sem ~' Kastéllya nem szállott rám bitangúl* (410/5).

áttenni in (1)

Elhalasztani. *Hogy Eszter meg Mihály' napja Szombaton talált lenni, Uraságtok Vasárnapra méltóztatták[k] át-tenni* (314/46).

Atticus fn (2)

Személynév. *⟨T. Pomponius, római lovag, a tudományok és művészetek pártfogója⟩. Most mint egy magyar Attikus Nagyobb önnön magában, Kinek szárnya alá vonja A' magyar*

Pindus magát (368a/75).

~ (368*/31/4).

Attila fn (6)

Személynév. *⟨A hun király⟩. Tudom mind Magyarok vagytok, rá esmerek nememre, ... Átillát, Hunyadit látom, és Kinizsit bennetek* (259/522).

~ (253/79), *Átilla* (267/110, 306/207), *Átillának* (259/100), *Atiláról* (267*/13/8).

attól nm (3)

Az az nm -tól ragos alakja. **1.** A korábban említett személytől/dologtól. *Bár kérkedjen sok kintsekkkel ... Még is fél, retteg, hogy mindennek ellene álnak 's Meg fosztván ~, mindene füstbe megyen* (44/4). **2.** *⟨Utalószóként⟩ Kedvet haszontalan' kerestem Másutt, mihelytt ~ eles-tem, Ki édesen gyötört* (391/23). ~ (276/19).

Ö: mind~.

átúszik i (2)

Úszva átjut vmin. *Azomba túlsó szélére A' Tengernek át úszott* (231/316). *át úszott* (248/15).

átvezet i (1)

Vmely más helyre vezet. *Amaz követőit hamar át vezet, Ezt el hagyja, amazt csak távol nézeti* (126/25).

átvinni in (1)

Más időpontra tenni. *Hogy Eszter meg Mihály' napja Szombaton talált lenni ... Jól tudom, hogy Vasárnapra azért tetszett át-vinni, Mert Vasárnap Commodabbul lehet enni és inni* (314/49).

átvirít i (1)

Átlátszik. *Egy hasított Puder-mantel Függ nyakán, csak negligzé, Mellyen a' kis Zucker-mandel Át virít, mint egygy izé* (317/88).

átzöldell i (1)

Zölden túlél. *Miért szállsz ama' puszpángokra? Hiszen nem a' yíg Kikelet Adott még új kantust azokra; Át-zöldellik ők a' telet* (426/8).

atya fn (68)

1. Apa. *Az én Atyám, 's Anyám vígszívű Magyar volt* (336/40). *Bútsúzik az Attya a' Leánytól* (73/cím). **2.** Ős, előd. *Ímé serkentsen fel*

ez *Atyák'* példája (267/163). *Atyáim'* Istene! *jaj mondd meg, mit tégyek?* (268/103) **3.** Közösség, had vezére. *Ki ütvén zászlóját a' Had' véres Atyja A' halál' 's irtózás szelén lobogtatja* (260/1). *Boldog földbe' lakó Magyarok! nem örültök e annak, Hogy ti is illy nagy Atyák' 's Hérók' unokái lehettek?* (258/63) **4.** Isten. *Lelkem erőlködik, És áldott kebeledbe Készül szállani, jó Atyám!* (454/704) — *A' Patakot látom de – jaj Egek Attya! Rémült szemeimet ott mi háborgattya* (77/239). **5.** Sajtoló ~: Bacchus. *Ide oh sajtoló Atyám, im teledest teltenek Itt a' te ajándékidnak leg javával mindenek. Jer ide, sajtoló Atyám, hányd el, vesd el tiszmádat* (413a/528–30). **6.** Liber atyánk: Bacchus. *Sopronyi halmain Tombol Liber Atyánk, 's víg adományival Kínálgatja az Ikvát* (432/82). **7.** A műzsák atyja: Apolló. *Mert tsak abba eggyezünk meg én és a' Mú'sák Attya, Hogy mind a' kettőnk letzkéit kevés lélek hallgatja* (342/3). **8.** Cháoni ~: Jupiter. *Plántáról nevelkedik ... A' Cháoni Atyánk makkja a' temérdek Pálmákkal* (413a/592). *Atya* (222/70, 267*/18/9, 268/23, 109), *Atyák* (114/270), *Atyák'* (259/459, 640), *Atyám* (114/595, 213/103, 232/1), *Atyád* (445/22), *atyja* (259/408, 472, 368a/61), *Atyja'* (259/414), *atja* (65/9), *attya* (29/10, 192/1, 337/61), *Attya* (53/3, 69/17, 71/3, 111/113, 162/81, 209/117, 214/84, 225/53, 91, 233/45, 397a/856, 400/41, 453/243, 454/95, 267, 784, 795), *attya'* (257/32), *~nk* (330/332), *Atyánk* (330*/147/7, 413a/864, 432/89), *~tok* (210/113), *atyjok* (317/201), *Atyjok'* (267/95), *Atyáim'* (259/461), *~id'* (259/450), *Atyáid'* (337/139), *attyai* (397a/238), *Atyjai* (251/14), *~ink* (390/13), *Atyáink* (259/109, 267/27), *Atyáink'* (253/76, 259/494), *Atyáitok* (259/649), *Atyádat* (222/69), *Atyját* (397a/1177), *Atyáitokat* (259/639), *Attyokat* (413a/1028), *~nak* (454/171), *Atyának* (210/65, 259/263, 300/3), *~knak* (258/15), *Atyáknak* (326/46), *attyanak* (212/60), *Attyának* (114/297), *Atyátoknak* (259/623), *Atyjainak* (188/8), *Atyáidnál* (268/25), *~mtól* (114/116), *attyává* (209/71). **Ö:** *édes~, nagy~, uraatyja.*

atyafi fn**(7)****1.** Rokon. *Mennyei Házasság! ... A' két Tsá-*

szárságot ~vá tették (337/331). **2.** Földi. *Él még érdemidnek egy tudós Atyafi, Ki, midőn, a' Görög 's Római Nagyokat Leirván, must-ránkká tsinálja azokat* (442/10). **3.** Lényegében azonos dolog. *Le rohan a' felhő meg nyílt tsatornával Eggyesül a' tenger ~ hagjával* (56/10).

~ (202/10), *Atyafiai* (454/967), *~jak* (268*/22/9), *Attyafiait* (92/11).

atyafias mn**(1)**

Rokon. *Kinn az Ősz a' Kikelettel, A' Morál a' szép Képzettel Atyafias lántzot von* (415/57).

atyafiúi mn**(1)**

Rokon. *Az ~ szeretet példája, E' földről a' fényes egekbe költözött* (214/106).

atyai mn**(5)**

1. Szülői. *Atyai szívetek hajoljon egy szónkra* (77/289). **2.** Jó szándékú. *Oh Henrik! előttd tám sírva fakadnak, Talám hisznek a' te ~ szavadnak* (337/302). **3.** Atyaisteni. *Tartsd meg sok ideig népünk védelmére, Atyai hűség-gel vigyázván éltére* (214/112).

~ (215/111), *Attyai* (222/78).

atyafia fn**(2)**

Rokona. *Közel 's távol lévő hív atyámfia, Szálljanak reátok az ég áldásai* (212/143). *Atyámfia* (217/117).

auditor (lat)**(1)**

Hallgató. *'S mikor a' Csemeget kezdik hordogatni; Bezzeg Auditort is ír-magúl kaphatni* (330/330).

augsburgi fn**(2)**

Augsburgi lánc: augsburgi mesterek által készített finom apró szemekből álló lánc. *Kiválaszt száz derék fekete balhákat; Augspurgi lántzokkal öszvepórászolja. 'S áldozó tüzére mindnyáját feltolja* (330/861).

Augsburgi (330*/165/2).

augustinianus mn**(1)**

⟨Szerzetesrend⟩. *Calepinus Ambrus, Augustinianus barát vólt a' Xvd. Században, egy nagy Deák Dictionariumot írt* (330*/149/1).

Augustus fn**(1)**

Személynév. ⟨Római császár (i. e. 63—i. u.

14). *Jupiter pedig Neptunna Mint ~ Lepidussal Éppen úgy tselekedett* (92/300).

aula fn (2)

Főúri udvar(tartás). *Éppen ott karessíroza Óbester Pörtznalyi Úr: El mereszi szemét száját, Seggbe rugja szép Dámáját, 'S az Aulánál hírt térszen* (114/286).
~jába (114/402).

Auróra fn (1)

Esthajnalcsillag. *Aurórával Heszperus* (Itt: napkelet és napnyugat; azaz az egész világot jelentik). *Hadd hallja meg ~val Heszperus e' dalomat* (397a/21).

Ausbruch (ném) (3)

Aszübor. *Jöjjön az aszalra auszprug és piskóta* (330/453).
~ (330*/151/2), *Auszprug* (330*/151/2).

ausländisch (ném) (2)

Külföldi. *De minthogy ez nálunk ~ Portéka* (245/41).
Ausländische (267*/14/3).

Ausonia fn (1)

Helynév. (Itália régi neve). *Ekképpen a'ma népek is, kik a' feldúlt Trójának Omlásiból ~ határin meg szállának* (413a/931).

Ausonius fn (1)

Személynév. (~ Decimus Magnus a IV. században élő, latinul verselő költő). *Hány a' grácia? (~ után)* (207/cím).

auszprug l. **Ausbruch**

auster (lat) (8)

Déli szél. *Neki zúdulnak a' sűrű záporok 's az Austerek, Most a' ligetek sikoltnak tőle 's majd a Tengerek* (413a/342).
Auster (87/56, 413a/465), *Auszter* (199/86, 258/50), *Austerek* (413a/360), *Austert* (211/12, 413a/424).

Ausztria fn (3)

Helynév. *Ausztria bámúlja, vegyül melly szép szerbe, Külföldi galántság magyar karakterbe* (306/279).
~ (259/638), *Ausztriának* (337/277).

Auszug (ném) (1)

Számlakivonat. *Ő a' találója Auszúgnak, Contónak, Ő oka számtalan Confiscatióknak* (330/2003).

αὐτός (gör) (1)

αὐτός ἑφα: ő maga mondta. *De mivel hogy a' Pap mondja, Bátor bolondok bolondja, autos epha igaz ~* (92/63).

avagy ksz (10)

Vagy. (Mellérendelő viszonyú tagmondatok vagy mrészek kapcsolására). *Lovokról az Urak mindjárt leugrálnak, Avagy Szánjaikból módosan kiszállnak* (330/286). *Éllyen ez Ujj ház, és belé kár ~ bú ne jöjjön* (310/73).
~ (334/34, 358/27, 55), *Avagy* (114/572, 330/614), *avvagy* (258/49), *avagi* (330/882, 882).

avandzséroztatni in (1)

Hadrendbe állíttatni. *Hallván ~ Annyi sok regementet Fizignát kezdi hívatni A' Nemzeti Conventet* (114/385).

avantgárda fn (5)

Előőr, elővéd. *Mikor a' nagy Corpus a' Szálába kijött, Már az ~ Carnevála utott* (330/1256).
avantgárd (330/1208), ~ba (330/1183), ~mra (239/160), ~val (239/179).

Avantgarde (ném) (2)

Előőr, elővéd. *A' míg az ~nek Így folýának tsatái, Mind eggyüvé érkezének A' nagy sereg osztályi* (114/672).
avantgarde (330*/176/5).

avar fn (2)

Lábon maradt, le nem kaszált száraz fű. *'S mint a' világa-úntt, és megszáradt ~, Mellyet a' homályos déli szél felkavar, Mindenik úgy susog és morog magában* (330/441).
Avar (330/151/1).

avas mn (1)

Állásban megromlott, megsárgult. *Piskóta 's ~ szalonna, Fige 's dió elég volt* (114/89).

avat lk: be~.

avatkozik lk: bele~.

avatkozni in (1)

Kíváncsiskodni (vmi felől). *És ha asszonyi dolgokba Az Úrnak nem lesz szégyen Avatkozni, mikor kovászt Teszek, mindig itt légyen* (169/19).

avatni in (1)

Magát vmibe ~: kéréstlenül beleavatkozni, be-

leszólni vmibe. 'S ki méri most abba magát ~ az ebatta? (314/28)

avatott lk: be~.

ave (lat)

Üdvözlés. *Én ugyan még ma jó reggel tettem volna egy Ávét, De ti sem ajánlottátok, én sem iszom a' kávé* (342/19).

Ávé (233/5).

avec l. permis

Avernus-tó fn

Víznev. (Büzös, mérgező gőzeiről nevezetes vulkáni eredetű tó Nápoly közelében). *Mint az Avernus Tó fekete levébe A' madár a' bűdös gőz miatt reptébe Belé-hull* (239/121).

Avicenna fn

Személynev. (Ibn Szina (980—1037), kiváló arab természettudós, orvos és filozófus). *Galénus már Pestet lakja, szólván Magyar nyelven a', Hangzik a' Dunának mind két partjain Avitzenna* (124/6).

aviticum (lat)

Ősi nemesi birtok. *A' Királyi Felsőség Specifice őt illeti, Az Ötseit ki is veti Minden Aviticumból* (92/91).

avult mn

1. Elkopott, elnyűtt. *A' szívről az avult Kérgek lepattognak* (190/96). **2.** Idejétmúlt. *Az avult Régiség magát itt hízlalja, A' mit a' századok szültek, ő felfalja* (237/59). *avúlnak* (341/50).

lk: meg~.

az¹ nm

1. (Előzményre utalásként) az előzőleg említett, megnevezett személy, dolog. *Esmérek én egy Vént — Ki ~? — Neve nintsen; Régen el adta már ~tat is a' kintsen* (189/2). *Meg halunk; de semmi gond ~, Fére bú* (318/63). **2.** Az ott levő (személy, dolog). *A' sok eszem iszom között nem is jutott eszembe, Hogy egy két rozsdás köszöntő vers van itt a Zsebembe. Ez ~* (310/5). **3.** (Ragozott jelzőként) a már említett (személy, dolog). *Ah! jöjj vissza! 's akkor érettem Engedd meg ~t az egyet is* (379/130). *Ditséretébe ~oknak A' beléd szállt virtusoknak Nem fogok belé* (308/25). **4.** A mmondatban meghatározott (személy, dolog). *'S kétségbeesését tsak ~ enyhítette, Hogy kint-*

sét elvesztvén magát meg menthette (202/71). *Tsak ~ a' baj, hogy már hűvösök a' szelek* (199/17).

Ö: am~, mind~, ugyan~.

az² ne

(2750)

1. (Már említett személyt/dolgót jelentő köz-név előtt.) *Reménylem: ~ Urak többet is talál-nak* (197/91). *Így biztatta ~ ég e' nyomorúltakat, Meg értvén bús szívből eredt panaszkodat* (214/95). *Ezek hát ~ egereknek El vagdalták farkokat* (114/1001). **2.** (Jelzős köz-név előtt.) *Tsupánn tsak ~ munkás apró méhek dongnak Széllyel ~ illatos rétekenn zsibong-nak* (84/13—4). **3.** (Birtokos szragos szó előtt.) *Az el erőtlennült öregek számára Rengő böltsőket kék tsinálni sokára, Mint régen ~ anynyát sirató Memnonnak* (213/65). **4.** (Birtokos jelzős szókapcsolat előtt.) *Fel-szedte szemem helyjáról ~ álmom édes mákját* (162/126). *Csak ~ Halál' jégsátorába' Ölelsz meg engemet* (302/41). **5.** (Tulajdonnév előtt.) *Az Homér' játékeit Játsza újabb tréfa itt* (114/5). *E' veres márványba bévészt írások, A' mint engedhetik az elporlódások, Mutatják ~ Árpád' 's Hunyadi' neveit* (306/53). *Az Úr tinéktek is adjon mindeneiket, Vigyen ~ Ábrahám' keblébe titeket* (217/120). **6.** (Jelzős tulajdonnév előtt.) *Az ősz Pálffy kivonja a' kardját* (259/561). *Élj Kis Bálint, ezt kívánja néked ~ egész Csököl* (326/67). *'S ~ élő Istennek lábaihoz üle, Tsó-kolván grádsát ditső Trónusának* (225/126). **7.** (Mássalhangzóval kezdődő szó előtt.) *E pihenteti meg ~ törődött testet* (8/5). *Az szelek halomnyi habokat görgetnek* (56/17).

azalatt hsz

(11)

1. A szóban forgó idő alatt, addig. *Míg Lillánn zokogok, ... Szép Kínzóm az alatt kedvese' karjain A' Cythére' lugassa közt Próbálgatja nevem' messze felejteni* (338/7). **2.** A szóban forgó cselekvés, történés idején. *Ne higgy mert a' midőn leg jobban ketsegtet Forró alád éppen az alatt tsepegtet* (55/10). *~* (259*/203/3, 389/114), *az alatt* (191/10, 198/60), *Az alatt* (87/40, 114/889, 199/60, 202/37, 413a/1082).

azáltal hsz

(3)

A szóban forgó dolog által, azzal. *Az által egy kövér reménység táplálhat, Hogy még*

napod fényes delére fel szállhat (203/23).

az által (317/69, 330/319).

Ö: mind~.

azaz ksz

(10)

1. (Egyezés, azonosság kifejezésére:) más szóval. *Gangesi, az az, Napkeleti nyájas Szellők* (432*/88). **2.** (Helyesbítés, magyarázat kifejezésére:) illetőleg. *Hiszen semmivé lesz, a' mi semmi vala, Az az: földde válik testünknek por fala* (201/52). *Avar, ~ lábán maradt száraz gyepfü* (330*/151/1).

~ (118/1, 267*/15/1, 330*/147/7), *Azaz* (200/64, 397*/577), *az az* (432*/85), *Az az* (432*/90).

azbesztszívű mn

(1)

Éghetetlen szívű, hidegvérű. *Tsüggedhetetlen György! Ótzeán' félelme, Te egy ásbet-szívű népnek fejedelme* (337/246).

azelőtt hsz

(4)

1. A szóban forgó múltbeli esemény, cselekvés előtt. *De részeg fővel firkálta, Hogy meg holt, recognoscálta Az előtt harmad nappal* (92/49). **2.** Régebben. *Bezzeg, mind fel pattantatok, Nem tűnyán, mint az előtt* (134/48). *az előtt* (176/71, 239/206).

azért hsz/ksz

(110)

Az az nm -ért ragos alakja. **I. hsz 1.** Azon ok miatt. *Gyenge volt e' Szív: Nem cserélt ~ szerelmet, Hív fog lenni, hív* (291/11). *Nemis menti magát hogy ~ nem jött el Mert lehetetlen volt* (176/63). **2.** Azzal a céllal. *Voltak sok párt Útók találunk sok Horát Ki Hazája ellen vezette Táborát De soknak e nevet tsupán ~ atták Mert külömbenn őket meg nem gyilkolhatták* (80/5). *Finnyás henyék, kiknek a' has istenetek, Herék, kik tsak ~ éltek, hogy egyetek* (198/58). *Ím én ~ jöttem ide mostanában Hogy tudjam, ki van még, 's ki nints már pártában* (330/409).

II. ksz 1. Mégis. *De ~ ha bánt is; meg ne rettenj tőle* (191/17). *Fiam vagy, szánlak is; de ~ csak aló!* (268/26). **2.** Tehát, ezért. *Még sins ~ tsak eggy is Közületek, ki néki Szállást akarna adni* (185/50). *Kelj fel ~, Magyar! álmodból serkenj fel, Már ortzáidra süt e' nyájas égi jel* (203/17).

azhova l. **ahova**

ázik i

(3)

1. Eső hatásának van kitéve. *Bent ásítok, kint meg ázom* (389/77). **2.** Könnyel ~ a szeme: nagyon sír. *És könnyel már szemem ~ 'S a' búk szívembe le szálnak* (41/15). **3.** Vérrel ~: csupa vér. *Sőt a' Bánát, a' melly ember vérrel ázott* (201/67).

Ik: el~, fel~, meg~.

aznap hsz

(2)

Ugyanazon a napon. *Ekkor kezet fogtak szíves tsókolással, 'S még az nap' a' parton maradtak egymással* (202/142). *az nap* (445*/76).

ázni in

(2)

1. Elázni, berúgni. *No tehát ott kinn hadd essek, Az Uraknak is tsak tessék Ázni benn a' szobába': Kérem is az egész Asztalt, Kit már Bakhus megvigasztalt, Töltsön bort poharába* (308/45). **2.** Könnyárral~: nagyon könnyezni, sírni. *A' Hold búsuult, hogy könny-árral Látja ~ szemedet* (428/24).

azolta hsz

(19)

A szóban forgó idő, esemény óta mostanáig. *Miolta kellemit velem Éreztettétek; tisztelem, És imádom azolta* (447/141).

~ (129/55, 196/41, 241/11), *azolta* (275/4, 330*/139/2, 373/59, 380/39, 425/55, 428/145), *Azolta* (190/59), *Azóltá* (162/87, 185/16, 190/57, 235/25, 333/33), *az olta* (213/90), *Az olta* (248/18), *az olta* (13/32).

azon nm/ksz

(16)

I. nm 1. Az a, azok a stb. *Olly nagy ellensége ~ embereknek, Kik híven szolgálni szoktak a vétekenek* (193/39). **2.** Ugyanaz a. *Jámbor zörgéssel tsördül ~ egy minutában A' puska-promenád* (400/76).

~ (53/4, 77/235, 188/87, 238*/143/3, 239/49, 330*/197/5, 442*/22, 452/8, 454/332, 644), *Azon* (231/181, 239/127), *Azonn* (77/171).

II. hsz Azon nyomban: azonnal. *'S ollyan vén Zsidóvá válék ~ nyomban, A' millyen Rabbi nints Lembergi Templomban ~* (330/1025).

azonban ksz/hsz

(34)

I. ksz Viszont, pedig, de, ellenben. *Mit ér az embernek ha van is reményje, 'S azonba üressel tele az erszényje?* (245/16) — *Öszve nem járhatod e' széles környéket, Szeretnél ~ látni*

eggy vidéket~ (126/34).

Azonba (170/9), azonba' (135/19), azomban (92/92), Azomban (238/97, 306/125, 330/1407, 1433), azomba (92/78, 187, 260, 236/33), Azomba (77/231, 371/33).

II. hsz 1. Vmely történés, cselekvés ideje alatt, azalatt. *Szánjatok Egek! nyavalyámat, Könnyebbitések igámat, Enyhítetek állapotombann; Én temjént gyújtok ~n* (175/28). Ezeknek tördelt jajjai Őtet addig kísérték, Míg a' Tenger dagályjai Látni még meg engedték. Azonban Európa is a' habok közt jajgatott, Még a' Tenger fenekénn is Borzasztó jaj hal-latott (231/283).

azonba (169/156), Azonba (56/37, 189/27), azomban (412/24), Azomban (330/595), azomba (6/25, 114/1016, 235/34, 238/76, 102, 330/1597), Azomba (52/7, 92/288, 114/399, 231/131, 315, 413a/980).

azonegy szn (2)

Egy. *Mi is emelhet fel egy halandót jobban, Mint, ha az emberség' tüzetől fellobban, 'S úgy nézvéen e' földet mint ~ tanyát, És a' természetet mint egy közös anyát* (313/13). ~ (330*/165/4).

azonkívül hsz (1)

Amellett, azontúl. *Mert ~, hogy a' leányi el-me, Kiváltt ha búja van, vagy pedig szerelme, Az olly ámitónak magát ki 's bényitja, A' ki el-találja hol a' Dámák' Nyitja* (330/1013).

azonközbe hsz (1)

Azalatt. Azon közbe menvén Píramus magába Hánnya veti esztét illy kedves uttyába (77/173).

azonnal hsz (36)

1. Haladéktalanul, késedelem nélkül. *Meg szántam, és ~ Haragom megínt el oszlott* (185/20). **2.** Rögtön, nyomban. *A' gyenge rózsaszájú A' tűzszemű leánykát, Megláltam, és ~ Látnom, szeretnem — egy vólt* (344/4). *Tsak alig rendült meg a' föld' mélyü ürege, Azonnal minden szív irtózva rettege* (195/2).

~ (38/1, 59/2, 90/22, 113/34, 127/36, 191/52, 238/70, 258/48, 259*/205/6, 330/569, 1647, 330*/202/7, 330*/202/9, 384/5, 393/6, 393*/72/2, 413a/215, 421/36, 454/204, 460/62), Azonnal (58/6, 86/9, 177/13, 190/95, 194/6, 198/9, 267/243, 290/22, 330/1319, 1582, 397/a797, 874), azon-nal (186/62).

azonvégre hsz (1)

Arra a célra. *M. Rhédei Lajos az nap, 's azon Végre 10000 fl. ád.* (445*/76).

ázót fn (1)

Nitrogén. *Innen savanyú Ázójtokkal Pusztás barlangok fojtanak* (455/25).

azóta l. azólta

ázott in (3)

1. Esővízzel átitatott. *Vesse le ~ ruháját 'S szárassza meg mindenét* (231/411). **2.** Könnyekkel ~: összekönnyezett. *Látom úgy is, hogy könnyekkel ~ laurust kell ennem* (162/13). **3.** Felkentnek vérivel ~: a király, azaz XVI. Lajos kivégzésének örül. *Ím már a' vérnek tágas mezejére kiszállnak A' seregek: rohan a' Felkentnek vérivel ~ Frantzia nép* (253/39).

áztán l. osztán

áztat i (9)

1. Eső esik rá. *A Földet így ásztattya* (32/24). **2.** Vízzel eláraszt. *A' Csatornákat is özve-gázoltattuk, Veresses vizekkel a' földet áztat-tuk* (239/196). **3.** Folyadékban tart vmit. *És hogy a' gyötrelem már ne kínozhassa Szíve-met: im' ez vér ez ruhát áztassa* (77/216). **4.** Könnyhullatással/könnyel ~: könnyet hullat vmire. *Áztatom könnyhullatással Kintsem' fejkövét* (299/44). *Mikor kenyerét csak könnyek-kel ~ja* (453/161). **5.** Szemét (könnyel) ~ja: sír. *Szemét sok hazafi könnyekkel ~ta* (237/125). *Inkább áztasd Szűz szemed' te is, És dupláz-tasd Kínom' ezzel is* (374/53). ~ja (330/751), ~ják (225/142).

Ik: fel~, meg~.

áztatni in (1)

Vízzel összekeverve egy ideig állni hagyni. *Tanúljon meg legelőbb is Komlós korpát ~* (169/22).

áztatván Ik: meg~.

ázúr mn (1)

Azurkék, világos kék. *'S most már az ázúr Menny' palotáiban A' Mennyköveknek hámo-rain felyül Megistenített ajjakokkal Vészitek a' diadalmi Nektárt* (439/17).

azután hsz (13)

Vmely előzőleg említett esemény, időpont,

cselekvés után; később, utána. *Letörölvén izadt tseppjeit ujjával, Éleszti az Égből szállt Ambróziával — Azután tsókokat ortájára vetvén Fejet hajt* (188/31). *Azután a' sok Barére A' Convent ítéletére Más holmikek említe* (114/494).

~ (324/37), *Azután* (96/5, 228/16, 267*/13/4, 330/454, 397a/387, 685, 413a/762, 460/161), *az után* (245/45), ~n (177/48).

azzal nm/hsz

(38)

⟨Az az nm -val ragos alakja.⟩ **I. nm 1.** A korábban említett személlyel, dologgal, eseménnyel. *Hozzám minden virág nectárját hozzatok, Azzal ujítsátok heregő mellyemet* (90/27). *Mit érne hartzolnod? Férjt ~ nem kapnál* (330/811). **2.** ⟨Utalószóként.⟩ *Jertek a' Mezőt szemlélni, 'S ~ az Örömmel élni, Mellyet érez tsupánn egy bőls szív* (123/2).

II. hsz Rögtön a szóban forgó cselekvés, történés után. *A' Csökli Deputatusra jó húszat nyomtatának. Azzal botra kelt a' falu; Csökölnék ellenére Kovátsitól és Digétől több segítségét kéré* (326/15).

Azzal (92/173).

azsáf fn

(1)

Zenész. *Míg a' Toponári Azsáfok szép számmal Múlatják az asztalt muzsika-szerszámmal,*

Édes áriákat Amphion' módjára, Vagy fűrge Tust húzván az Ivók' számára (330/341).

Ázsia fn

(10)

Európától keletre eső földrész. *Cyrus fél Asiát győzte 's igazgatta, Lenge virágjait mégis apolgatta* (382/21).

Asia (77/30, 379*/51/1), *Asia* (25/2, 190/2, 267*/20/1, 413a/694), *Asia'* (413a/391), *Ázsiát* (337/181), *Á'siának* (330/573).

ázsiai mn

(1)

Ázsiából eredő, keleti. *Új Magyarok lettünk; mert Ásiabéli szokásunk, Régi ruhánk, nyelvünk már ma kudartzra került* (356/11).

ázsiai mn

(9)

1. Ázsiából származó. *Bár tégedet drága pénzért tanultt kézzel Szövöttis az Ásiai leg szebb Menyetske* (137/24). *Kelj fel azért Magyar! ... Kelj fel! 's Ázsiai Múzsáddal köszöntséd, Elibe háláló indulatid öntséd* (203/19). **2.** Ősi, eredeti. *Nemes Magyar Tántzom! ...Máig sem szenvedtél motkot szépségeden, Á'siai színben fénylik nemességed, 'S még a' módi nem tett akatsonnyá téged* (330/591).

Ázsiai (330*/156/6), *Asiai* (25/24, 39, 81/19), *Ásiai* (256/9), *asiai* (190/14).

B

b l. boldog

B fn

A *b* hangnak írásjegye sorszámnev helyett.
B) (397/10, 20, 26).

B. l. Balaton

bab fn

Hüvelyes növény. *Tavasszal vess el lóherét a' nedves barázdába Tavasszal jön a' köles is és a' ~ is munkába* (413a/227).
~okat (413a/86).

Ö: fige~.

báb fn

Játék baba. *Alkudni kén a' Lyányokkal, A' kik szótalan ~jokkal Elúntak már játszani* (401/13). *Holmi tündöklő Dibdabot, A' Sors' számára vett ~ot Itt a Fátum elhinte* (367/8).
~ot (413a/935).

bába fn

1. Szülésznő. *Nincs pantoffel egyik lábán, S mint a' Hédervári ~n, Úgy fityeg rajt' a' ruha* (317/90). 2. Vénasszony. *Igy tántzol a' tatos banyák' paszitjába' Varásló pemetjén a' vasorru ~* (330/606).
Bábára (310/70).

babér fn

1. Babérfa. *Nagy fa ez, és mint a' ~, ránézve olyan maga 'S Babér volna, tsak hogy külömb meszsze terjedő szaga* (413a/652–3). 2. Babérlevél. *Jer hát, végy te ~t, én olajágakat Fűzők fel; te vitéz tárogatód' szavát Búdítsd, én meg' ezüst lantomat izgatom: Zengjük Festetítset, jere!* (338/53) 3. Babérkoszorú. *Poéta lesz az én nevem, 'S ~t fejemre fonnak, Miként Anacreonnak* (103/7). 4. Babért aprítani: dicsőséget szerezni. *Ez az a' nemes hely, hol sárt kell állani, 'S a' halál kezéből ~t aprí-*

tani (267/44).

~ (259/353, 432/116), ~ja (413a/542), ~tok (287/41), ~t (259/395, 288/114, 338/30, 348/20, 432/42, 439/56), ~it (439/44), *Babérnak* (245/29), ~okkal (451/6), ~jával (415/37).

babérág fn

Babérfa ága. *Felhág hát oltára' pompás grá-ditsára A' szép Szűz, 's reá néz Somogy' Nim-fájára; 'S előbb is Szétsényit zöld ~ával Tisztelvén, 's az érdem bíbor palástjával* (306/235).

babércsemete fn

A babérfa magról nevelt fiatal fája. *Te szép Babér Tsemete Nőjj nagyra* (153/1).

babérfa fn

Fűszerként használatos illatos, örökzöld levelű Földközi-tenger melléki fa. *De idő is akkor van ám szedni a tresmakkokat, Babér 's olaj fa bogyókat, és vérszín mirtusokat* (413a/313).

babérkoszorú fn

Babér ágából font koszorú. *Egy ~t e' nagy oszlop felett Trombitálva tartott az Érdem 's Tisztelet* (237/93).
Babérkoszorúkkal (306/12).

babérszál fn

Babérlevél. *Lát'd; a' magános berki homály alól Míg a' babér-szál halkal emelkedik; A' nyári gyanták' durrogási Szent tetején magosabbra rázzák* (440/6).

babérvessző fn

A babérfa vékonyabb, egyenes hajtása. *A' Babérvessző* (153/cím).

Babilon fn

Helynév. (Ókori mezopotámiai nagyváros volt az Eufrátesz partján.) ...egyszer megeshetik *Hogy a' Páris helyét gonddal keresgetik Trója*

és *Babylon jövő Tudóssai* (313/42).
~ (77/141, 338/37).

babiloni mn (1)

Babilonhoz tartozó. *Kerüllyék, hogy távol legyen ama záros Vas kapukkal épült Babilloni Város* (77/126).

babirkál i (1)

Gyöngén, finoman babrál. *Lágy dúttzából hatótaival A' kék Galambka kijő, Nyakát pirosló lábával Gyengén kapargatja ő, Tsipked orrával mellyéhez, Szép szárnyain* ~ (397/342).

babirkálni in (1)

Tisztítani, előkészíteni. *Sok ~ szokott a' vetni való magvakkal Meg áztatván salétrommal 's barna olaj salakkal* (413a/206).

bableves fn (1)

Száraz- vagy zsengebabból főzött leves. *Hol él most sok szegény Svalér e' nagy télben? A' ki ~t is alig kaphat délben* (330/1824).

Babócsai járás fn (1)

Helynév. *Öt Szolgabírói Járásai Somogy Vármegyének ezek: Kaposi, Martzali, Igali, Szigeti és Babócsai* (330*/140/10).

babona fn (6)

1. Hiedelem, tévhit. *Oh e Népre oh melly sűrű felhőt vona A szentség színével bé mázolt* ~ (190/42). 2. Varázslat. *Szeretnél e' azért olyan mesterséget Melly egyszerre arra' helyre vinne téged? Hogy a' többek között az én ~m a Mogolhoz ragadna, hol lakik a' Láma* (126/39). *Ekkor a' rengeteg erdők homályából, A' redves vénségtől tisztos fák' allyából, Egy serény de durvas méhraját kivona. — Bongott a' szent vénség — tsípott a' ~* (341/32).
~ (25/16, 126/49), ~nak (313/63).

Ö: *denevér~.*

babonás fn (2)

1. Babonákban hívó személy. — ...*Gazdagok, szegények; Tűdósok, tudatlanok; Vallásosak, buzgók, ~ok, és szabad gondolkodásúak* (454a/8). 2. Varázserővel bíró, varázshatalmú személy. *De Éris, egy mérget keverő, ~, A' ki-től származik minden visszavonás* (330/643).

babonáz Ik: *le~.*

bábozik i (1)

Játszik. *Villars a' Ditsősség útján táborozott 's apró madárkáiin örömmel bábozott* (382/24).

Babótsa fn (1)

Személynév. *Szemővel, egy módos ifjú Gaval-lérral, ~ érkezett gyönyörű manérral* (330/154).

babrálgatni fn (1)

Tapogatni. *Nem kívánok én csuklóig Kezem-mel bent vájkálni, Csak kívülről ~, Van itt mi-vel piszkálgatni* (169/119).

Bache l. Bacchus

Bacchus fn (52)

1. Személynév. (A római mitológiában a bor és a vidámság istene.) *Az ember a' Bachus Innepét szenteli Kulats az óldalánn tokaival teli* (66/19). *Hanem még ma, míg a' késő haj-nal kijő: Nálad hállok Bakhus! — de holnap Adiő!* (219/92) 2. Bacchus követője, borivó. *Légy soká részese a' szőlő Nectárnak Mellyet sok Bachusok szomjúsággal várnak* (67/28).
~ (284/3, 413a/635, 1008, 1009, 432/90), *Bak-hus* (87/22, 41, 166/17, 199/42, 61, 308/47, 330*/147/7, 413a/807, 924), *Bachus* (11/7), *Bakhus'* (219/25, 74, 156/3), *Bakkhus* (232/1), *Bache* (413/9, 413a/7, 934), *Bakhe* (318/2, 4, 10, 18, 20, 34, 36, 50, 52, 66, 68, 82, 84, 98, 100), *Bakkhe* (413a/526), ~sa (418/31), *Bac-hust* (413a/940, 1088), *Bakhust* (219/7, 65), ~nak (413a/759), *Bachusnak* (218/7, 413a/773), *Bakhusnak* (413a/666), *Bakhushoz* (318/cím), *Bakkhushoz* (232/cím).

bacchusi mn (1)

Bacchusi tigris, hiúz: a borivás kényszere. *Il-latozzon másnak az édes muskotály: Mit ér? ha annak is a' vége ispotály. Én futok előle, bár elébe húznak Szíjján a' Bakhusi tigrisnek, hiúznak* (219/40).

Bactra fn (1)

Helynév. (Kelet-ázsiai város.) *Sem a' szép Ganges, sem Hermus aranyporos vizei Nem vágnak ki Itália földénn, sem ~ tája, Sem In-dia, sem a' tömjént termő kövér Panchája* (413a/660).

- bácsi** fn (2) Idősebb férfi. *Hallá kend, Bátsi! Van e még jó messze Kovátsi?* (119/1) — 'S mondom, Éljen Éva asszon! Mondom: Éljen Évi is! És hogy torkom meg ne asszon; Mondom: Éljen Bátsi is! (438/28)
- Bácsmegyey** fn (2) Személynév. ~' *Leveleire* (376/cím).
- Bagamér** fn (2) Helynév. (Debrecenhez közeli helység.) *És míg ~ba menne A' Fakóm, igyunk egy sort* (438/43). *Már két ízben fárasztottam Debretzenbe ~t Már mennem kell: de Évamat Még is csak meg tisztelem* (438/8).
- bagaméri** mn (1) Bagamérban termő. *Én is majd a' Bagaméri vinkót a' számhoz veszem 'S a' mint az Ötsém igéri, Értetek tönkre teszem* (438/21).
- bagária** fn (1) Erős, vízhatlan bőrből készült erszény. *Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ír az ember fia, 'S ha még azt sem kérdik, hogy van é gázsija, Tsak szorúljon össze a' jó ~* (245/24).
- bagát** fn (1) Pagát. (A tarokk nevű kártyajáték egyik lapjának a neve. Erre a lapra bohóc van festve. Ezért itt a szó jelentése: bohóc, tökfilkó.) *Amott tolláskodik páva ként egy Gavar A Piatzonn sűrű por felleget kavár Utánna nyíretten lotyogtattya magát Egy német ruhábann puhálkodó Bagát* (82/4).
- bagoly** fn (5) 1. Kerek szemű, horgas csőrű éjjeli ragadozó madár. *A' ~ a' fagyos fa hideg odvába Keservesen huhog szüntelen búvába* (66/15). 2. Páva módon fénylő baglyok: éjszakázva mulatozók, akik nappal alusszák ki a korhelykedést. *Páva módon fénylő baglyok, kik módiból Éjtszakát tsináltak a' nap' órájiból; Ti el puhúlt testtel ürögtök forogtok, Vagy egész nap estig ájultan hortyogtok* (198/51). *bagolly* (413a/409), *baglyok* (330/681), *bagjok* (60/16).
- bagolyfi** fn (1) Bagolyfióka. *Így jár az a' szegény ~ is éppen, Ki elhagyja enyhős odvát délközépen, Mihelytt*
- a' madarak látják, körülveszik, Akármerre fordul, meg nem menekszik* (330/1261).
- bagoly-vakbuzgóság** fn (1) Esztelen bigottság. *Oh e Népre oh melly sűrű felhőt vona A szentség színével bé mázolt babona. Denevér babona! Bagoly vakbuzgóság!* (190/43)
- bagolyvilág** fn (1) Sötét vakság. *Vajha te tsak egyszer említél engemet. Úgy e' Bagoly Világ ám rémitne tőle, Nemes utálással halnék ki belőle* (190/109).
- bagyad** i (3) Erejét vesztve gyengül, lanyhul. *Fonnyadtak a' Ligetnek Zöldségi meg konyúlva: A' Föld egész határi Alélva bádgyadának* (107/8). *Én addig e' kopár kövön Panaszlok, jajgatok, 'S a' déli hévség alatt Miatta bádgyadok* (441/8). *bággyadának* (352/8).
- bágyadás** Ő: le~.
- bágyadoz** i (1) Hosszabb időn át bágyadtságot érez. *Most a' Bóltsek' sok álmára Hol ébred, hol szunnyadoz, Majd a' képzeltt Héloára Érez, újjúl, bádgyadoz* (456/60).
- bágyadozva** in (1) Kelletlenül, kedvetlenül. *Két tündöklő strázsa vígyáz a' lesekre Szerentsés 's kedvetlen minden esetekre. Melly ha bádjadozva 's homálylyal fogad-el, Jobb a' vizitáló hogy jókor szalad-el* (239/41).
- bágyadt** mn (22) 1. Erőtlen, gyenge. *Ah, egy meleggel, Mint a' szép reggel, Tőlünk el tűnik még ma: Im' már bádgyadtan, Im' már hervadtan Áll a' szegény viola!* (146/22) 2. Fülledt, meleg (levegő). *Fel állott már a' nap a' Dél hev pontjára Egyenesenn omlik le felé sugára. Tüzesül a' bádjatt levegő ég 's hevül* (84/3). 3. Elhalkuló (hang). — ...*A benne pihegő Ekhónak kebele A' sir felé bádgyadt hanggal nyögdétele* (188/64). *Így alszunk el egy szép Dalonn, 'S énekünknek végső bádjadt Szózatya Az andalgó Vidéket elaltattya* (128/63). 4. Megfáradt. *Úgyis e' Világba semmi részem nintsen Melly bádgyadt Lelkemre megnyúgóvást hint-*

sen (200/34). **5.** Nyugvó. *Keljetek fel napkeletnek Ódaláról, keljetek, ti a' bádjadtt Természetnek Lelket adó szelleitek!* (331/3) ~t (380/3), bágyadtt (431/39, 446/9, 447/56), Bágyadtt (424/61), bádgyadt (216/28, 238/52), Bádgyadt (134/56), bádgyadtt (220/20), bádjadtt (174/11, 196/3, 213/5), bágyadttan (237/47), Bádjattan (128/16), bágyadttan (431/17), bágyadttann (424/15).

Ik: el~.

bágyadva in (2)

1. Erőtlenedve, gyengülve. *Jer, Nitze, és tekintsd meg, Alélva mint vesződnek A' hervadó virágok. 'S bádjadva mint rezegnek A Flóra Szűz Leányi* (186/4). **2.** Csalódva. *Igy mulattott itt elfelejtkezvén magáról A megszerelmesült Hérós Leányruhába. És már nem Fegyverek, nem Táborok, Nemis Tsaták, 's Triumfusok Valának Elméjébe. Hanem a' költsönös Kedveltető Elhívás, Bágyadva telt Kosáradás, Koldúlva tett Panaszkodás* (170/33).

bágyaszt Ik: össze~.

bágyasztó in (3)

Bágyadttá, aléltta tevő. *De mégis, hogy útját emberül megfussa, Van egy kézen fogva vívó Frónimussa. A' Gyönyörűségnek, melly a' Virtust veszti, Bádgyasztó karjai közé nem eresztí* (188/18). bádgyasztó (260/11), bádjasztó (192/13).

baj fn (70)

1. Rossz helyzet, állapot. *Igy a Laurus koszorút igen nehéz fűzni A ~t a' bánatot sokszor el kell űzni* (29/8). **2.** Gondot vagy kárt okozó eset. *Baj is járult a' búzához, az üszög megégeti, A' Sivatang bogáts borzas árnyékába temeti* (413a/169) *Tsak az a' ~, hogy már hívesek a' szelek Néha egy kis hideg és dér is jár velek* (87/17). **3.** Gond, probléma. *Ah Egek! a' világ ~át tsak nevetem Mikor a' hűlt fűre tettem le tehetem* (90/3). *Azért, hogy nem kapok a' gyülevész kintsen, Még is, jó Barátom! Semmi ~om nintsen* (248/10). **4.** Betegség. *Sok az ember ~a Egy belső nyavalya Engemet is megrontsolt* (135/1). **5.** Nehézség. *Ez egy rövid – de sok ~jal meg-rakott terhes pálya A' Bőltő, és a' koporsó ennek a' két Météja*

(162/67). **6.** Hiba, fogyatékoság. *A' Sós föld pedig és a' melly keserűnek mondatik A' Gabona természetére nyomorútnak tartatik. Már annak helyre nem hozza semmi szántás a' ~át* (413a/772). **7.** Bokrosítja a ~t: növeli a gondot. *Hát kurta napjainkból Hányat lelopnak a' búk! Mért bokrosítam a' ~t?* (354/20) **8.** Édesíti a ~t: enyhíti a gondot. *Kérdjétek meg a' Hazának Terhétől fáradt Vayt, Ki adott erőt vállának Édesítvén ~ait?* (368a/140) ~ (199/17, 231/152, 299/64, 304/42, 309/64, 318/46, 330/1194, 357/25, 389/66, 80, 80, 454/19, 93), ~ok (5/20, 212/12, 214/110, 330/1052, 1722), ~om (308/9), ~a (10/36, 155/22, 159/8, 279/4, 306/118, 330/56, 1048, 1748), *Baja* (244/14), ~ai (210/6), ~t (8/4, 257/56, 304/8, 317/200, 209, 330/722, 1937, 413a/915, 435/8, 454/646), *Bajt* (208/61), ~okat (287/7), *Bajokat* (245/7), ~át (208/80, 397a/276), ~ait (216/111, 450/18), ~oknak (14/23, 201/23), ~ainknak (213/11), *Bajában* (257/220), ~okból (410/38), ~on (204/10), ~onn (15/10, 217/10), ~án (397/88), ~ain (299/131), ~ra (210/124), ~tól (454/241), ~jal (238/3, 280/3).

Ö: bú~.

bajboncs fn (1)

Száraz növényi szálak, száraz csomója. *Barlangjában, melyet kondor Bajbontsokból öklözött, Űl a' ketskés, a' komondor 'S a' virág-szálak között* (397/650).

báji mn (1)

Báji tengernek partja: Bajae híres tengerparti üdülőhely Campaniában. *És te, a' márványokat Holtod felé vágattatod: 's felejtvén Sirodat, Kastélyt rakatsz: 'S a' Báji zajgó tengereknek arrább Tsútsosítod partjait* (410/20).

bajnok fn (24)

1. Harcos, hős. *Mitsoda ~ tör az emberi nemre, Mitsoda ~ az, melly illy bátorsággal Hartzol a' föld színén lakó sokasággal* (215/12–3). *Buzdítlak titeket a' hartzra, tsa-tára. Rajta vitéz ifjak, ~ok, pajtások* (267/39). **2.** Mindent legyőző (vmi). *Mert mikor ki küldi ama nagy ~ot, A Pestist, melly ölni eggyenként nem szokott* (215/71). **3.** (Jelzői használatban) vitézi, hősi magatartást tanúsító. *Ah,*

melly édes öröm lepné meg ~ Atyáink' Lelkeit; ah mellyen kedves hír lenne előttök, Hogy még a' Magyar él, 's él benne a' hajdani lélek (253/76). — ...búzdúlnak a' házban Mindek, és dagadó ~ mellyekbe' dobogni Kezd magyaros szívek (258/38).

~ (20/8, 330/1300, 1415, 368a/104), ~ok' (306/75), ~ja (330/1410), Bajnokja' (450/35), Bajnokjai (405/37), ~id' (337/243), Bajnokink (259/523), ~itok (259/631), Bajnokot (450/2), ~okat (397a/284), ~it (267/246), Bajnokjait (259/636), Bajnoknak (259/214), ~oknak (368a/3), ~okra (259/137).

bajnoki mn (8)

Hősies. Ők ama' vitézek, a' kik hajdanában Bajnoki érdemet tettek a' hazában (306/50). 'S a' gyilkoló Márs' táborában Bajnoki fáradozással izzadsz, 'S fegyverbe vágyol nyerni dicső halált! (445/20)

~ (259/109, 327/5, 337/349, 368/cím), Bajnoki (258/67, 259/452).

bájol i (3)

Bájával vonz, elbűvöl vki, vmi. Szép kis Ifjasszonyság, még fiatal nagyon, A' Nagy-Világ őtet galántul nevelte, Mellyel természeti kellemét emelte, Igéz mikor játszik, ~ mihelyt tántzol (330/177). Hány kastélyt láttam díszeskedni, Hány város' pompája ~t Miotla véled ismerkeni, Óh szép Lilla, szerentsém volt! (379/110)

~t (426/36).

Ik: meg~.

bájolás fn (1)

Vonzás, elbűvölés. Truttzol fülem a' szememmel, És minden érzőinak Hódolnak levertt lelkemmel Dalod' ~inak (375/16).

bájoló mn (17)

Elragadó, elbűvölő. Ekkor olly' ~ szemekkel tekintett Az Űrra, mint Vénus, mikor Márssal tsínt tett (330/1381). Bájoló lány trillák! Tarka képzetek! Kedv! Remények! Lillák! — Isten véletek! (427/61)

~ (176/175, 216/38, 94, 239/108, 306/297, 312/27, 319/47, 324/22, 330/76, 379/77, 453/24), Bájoló (239/12, 214, 317/233, 322/14).

Bajom fn (2)

1. Helynév. (Nagybajom, település Somogy

megyében.) Mennyi volt a' Pétsi Várban, Mennyi itthonn s' Kaposvárbán Fáradságom és bajom! Alig jövök meg amonnan; 'S már letett Lantom' újonnan Felparantsolja ~ (308/12). 2. Helynév. (Biharnagybajom, település Biharban). Nem kell nekem gyékén, káka, Mellyet terem ~, 'Sáka (114/145).

Ö: Nagy~.

bajos mn (4)

1. Bajjal, nehézséggel járó. Így ~ is, mert azt be nem lehet zárni, 'S minden Komondornak szabad bele járni (239/175). 2. Rossz, problémás. Éneklem a' Fársáng' napjait 'S Dorottyát, Ki látván a' Dámák' ~ állapotját, Carneval 's az Ifjak ellen feltámad (330/2). ~ (330*/166/4), Bajos (452/50).

bájós mn (3)

1. Akinek az egyéniségében báj van. Mikor egy Királynak hiu kegyelmeért Egy ~ szerető meg ejthetéseért El adják (:óh szegény:) a' szűz Igazságot El fedik a' vétket és a' hamiságot (453/222). 2. Bájt tükröző, kifejező. 'S mék Isten adta, valld meg Illy ~ ajkadat? (293/4)

~ (415/29).

Ö: bűvös~.

bajoskodó mn (1)

Bajlódó. Árgi evedzőkkel nem szállt ide semmi fenyőfa, Nem járt itt még a' ledér Medéa is, Zsidoni gályások nem nyomtanak erre vitorlát, Sem a' ~ Ulysszes' társai (327/60).

bajtárs fn (4)

1. Velünk együtt harcoló katona. Ní, egy legszebb virágjában Lévo fiatal legény Mint hajtja fejét kinjában A' ~ára szegény (397/216). 2. (Katonák megszólításaként.) Haljunk meg, vitéz Bajtársim! Haljunk meg Királyunkért (259/491).

~a (386/14), Bajtársim (259/545).

bajusz fn (8)

Férfiak felső ajka fölött meghagyott szőrzet. Fekete bajussza fedi vidám száját, Árnyékozza barnán pirosuló ortzáját (330/263). Barna szemöldöke, holló szín bajussza (82/29).

~ (330/1383), bajussza (330/147), bajussza

(256/27), ~tokat (267/125), Bajusszokat (114/378), bajusszára (368a/31).

bajuszos mn

(3)

1. Akinek bajusza van. Szívemelő jelenés! A' lelkes tarka Spalírok A' ~ statuák melly szép hadi rendbe ragyognak (400/75). 2. A Scyták ~ tábora: a honfoglaló magyarok. Keletről fű a' szél ... Arról jó, a' mellyről A' Scyták ~ tábora bétére (313/34).

~ (418/62).

bajvívás fn

(2)

1. Seregek közötti harc. Ah, ha ti nem fogtok ~ra menni, Rövid nap' jármot fog [az ellenség] mindnyájunkra tenni (267/105). 2. Ellenkezés, ellenállás. Mikor pedig közel bírkóznak egymással, Nem rongálják egymást erős ~sal (238/34).

bajvívó mn

(1)

Hős. Melly emberre születtek Egyszer, Melpomené! szép szemeket vetél, Nem nyér Isztomusi próba közt Bajvívó nevet (328/4).

bak fn

(3)

1. Állatok himje; itt: bakkecske. Azért hazai Versekkel Bachust hívenn tiszteljük És néki Szent po-gátsánkat, 's Tálunkat felemeljük És a' szarván vitt Szent Bakot oltáránál leütyük (413a/942). 2. Csillagkép, amely az állatövben decembernek felel meg. Zúzmarázos a' Bak tsillámló szakállá Tsörög a' jég miatt minden szőri szála (85/7).

Bak' (197/7).

bakacsinszőnyeg fn

(1)

Bakacsinból, azaz sötét színű anyagból készült szőnyeg. Mint midőn az Éjnek setétes kárpítja Bakatsin-szőnyegét kétfelé kinyitja, A' hajnal' pirosuló ortzája kiderül, Atlátz-felhők-ből szőtt kantusa szétterül (330/190).

bakamangalét fn

(1)

Szuronyos puska. —...Sőt a' kiknek nagyon kemény a' zúzzájok, Baka-mangaléttal lövöldözön rájuk (330/1962).

bakancsos mn/fn

(2)

I. mn Gyalogos katonára jellemző. Ettől a bakkantsos ruhába öltözött pajzán Múzsától úgy őrizkedjen (238*143/2).

II. fn Gyalogos katona. A' félénk Dragonyo-

soknak Dió haj volt mellyeken, A' vidám bakkantsosoknak Meggy mag volt lábfejekén (114/373).

bakar fn

(5)

Kékespiros bogyójú régi magyar szőlőfajta. Így szedik a' vidám népek, mikor megért, A' pirosuló ~t, és a' fejér gohért (330/290).

~ (87/10, 199/10, 219/17, 35).

Bakhe I. Bacchus

bakkant Ik: meg~.

bakma fn

(1)

Batka, kicsi parányi mennyiség. Nintsen hát, Barátom! Benned egy ~ is, A' melly meg ne volna még a' baromba is (254/43).

bakó

(1)

Hóhér. Mit használ, mikor az hadi Tisztesség' szesze részegit? 'S ordó lántzok alatt gebedsz, Vidámon iszonyodni A' koszorút viselő ~któl? (403/34)

Bakony fn

(2)

Helynév. (A Dunántúli-középhegység legnagyobb tagja.) Könnyemben, sohajtásomban, Jajszómban részt vettenek A' Vértesben, és ~ban Már minden Kietlenek (428/99). Járd el Germania' hajdani Bakonnyát, És tsudáld most benne a' Muzsáknak honnyát (313/99).

bal mn/fn

(12)

I. mn 1. Azon az oldalon, ahol a szívdobogást érezzük. Ő tegnap estve nyájas Ölembé játszadozván (Akár akartva történt, Akár tsupán hibából,) Egy szép arany nyilatskát Bal oldalamba ejte (185/12). 2. Téves, helytelen. Sovány jegyzéseket tesznek a' szivére 'S ~ magyarázatot cselekedetére (453/202). 3. Szerencsétlen. De miolta ennek sok romlást szenvedett Oldalába raktad, ~ Madár! fészket: (190/56). 2. Bal szárny: sereg bal oldalon levő része. A' ~ szárnyon álló könnyű nép sok szűzzel A' Matrikulára ütött kemény tűzzel (330/1271).

~ (454/43, 689).

II. fn 1. Bal oldal. Ámor ezt hallgatta, nevette, és jelül Egy kisedd mennydörgést durranta ~ felül (330/880). —...közbul állott a' leányfő, jobbról a' lőfő[.] ~ról pedig a' kutyafő (330*/165/10). 2. Balkéz felé levő irány. Hí-

men a' székeből elfordulván ~ra, Egy potro-
hos könyvet feltesz az asztalra (330/375).

~ (330/1178, 330*/166/1), Balra (428/42).

Ö: jobbra-balra.

bál fn

(14)

1. Nagyobb szabású táncmulatság. *Lármás vi-
gasságok, eltikkasztó ~ok, Bennetek melly ke-
vés örömet talállok!* (197/47) 2. Maskarás~:
álarcosbál. *Carneval ... olasz szó; térsi azokat
a' nagy farsáangi maskarás ~okat 's mulatsá-
gokat* (330*/136/2). 4. *Bál papja s nimfája:* a
bálozás szenvedélyének hódoló gavallér és dá-
ma. *De Hagyjuk el; már is sok ~' papja 's
nimfája Szentség törő Muzsám' excommuni-
kálja* (197/83). 5. *Bál isten:* bál. *De hagyjuk
el; 's a' Bál-istent ne gúnyoljuk, Mert a' nagy
világnak orrát fel borsoljuk* (197/81).

~ (197/67), Bál (330/1646), ~' (197/55), Bált
(200/84, 330/1825), Bállok (245/40), ~nak
(197/92), ~ba (114/711, 197/62), Bálban (330/
1795).

Balaton fn

(8)

Víznév. *Indulj Músám! Kettőztessed mind ad-
dig lépésedet Míg meg látod a ~ kies partján
Füredet* (111/2).

~ (111/42, 306/246, 330/744, 418/94p, 428/
112), ~' (330/33), ~nak (390/38).

Ö: Kis~.

Balatonfüred fn

(1)

Helynév. Cs. M. H. A. hoz B. Füredre
(111/cím).

Bálám fn

(1)

Személynév. <A Bibliában pogány próféta,
Moáb királya, aki legendás szamaráról vált
közmondásossá.> *Ezzel frissen kapja magát,
Nyerget tesz a' hátára, Farkon tsap egy Isten
Agát, Fel ül maga magára, Mint ~ról hajda-
nába Mondják, hogy Palaestinába Szamár há-
ton utazott* (92/285).

bálbilét fn

(1)

Báli meghívó, belépő. *Fenekére rakott kén-
gyertyát, 's e' felett Néhány ~et 's szerelmes
levelet* (330/852).

baldachin fn

(7)

Ünnepélyes alkalmakkor használt hordszék.
*Mikor a' táborban mindent elrendele: Űlt a
Baldakinra, kit nyóltz Szűz emele, 'S onnan*

igazgatta a' Népet, a' helyet (330/1214).

Baldakin (330/1567, 1626), *Baldakinja* (330/
1239, 1491), *Baldakinjából* (330/1313), *Bal-
dakintól* (330/1351).

baldachintartó mn

(1)

Hordszéket vivő. *Sem Hadnagy, sem Svad-
rom, sem rend. Sőt magok is A' Baldakintartó
Szűzek elfutának: 'S keze, lába kitört Marsal
Dorottjának* (330/1475).

báldáma fn

(1)

Bálozó hölgy. *Mit ér a' kártya-pénz? kétséges
nyereség. Mit ér a' bál-dáma? másé a' feleség*
(197/74).

baleári mn

(1)

Baleári parittyá: Baleári-szigetek ókori lakói-
nak híres fegyvere. *Akkor essél az Őzeknek, és
a' füles nyúlaknak Ha kezetre áll a' tsepüs
Baleári parittyá* (413a/316).

BaleMBER fn

(1)

Személynév. <Balambér: a hunok uralkodója
374 körül.> *Még elmémbe' forog, mint jött e'
földre ~ Scyta vitézeivel, mint nyertének ebbe'
hatalmat Árpád és ama' hét Kapitányok véres
erővel* (259/610).

baléna fn

(3)

Bálna. *Béborítom a' nagy Balénát lángokba,
'S párt keres a' fagyos Grönlandi habokba'*
(330/1915).

Balena (330*/200/1), ~k (348/29).

balgatag mn

(9)

Balga, együgyű. *Itt ül 's hányván vetvén saját
szám adását Nyögve kárhoztattya szörnyű
pazérlását Balgatag (: így kiált, tekintvén az
eget :) Lám tsak egy rövid nap mennyit vesz-
teget* (6/21). *Követi sok gavar, tsiripol utána
Sok dáma, ki három férjet is kívánna. – Balga-
tag nagy világ! Ez é a' mulatság, A' mellyet
únalom követ és fáradság?* (197/41) — *Le
szedi a' fák' és mezők' önként nőtt gyümöl-
tseit, Nem esmeri a' ~ törvény székek pereit*
(413a/1059).

~ (148/45, 190/61, 247/27, 337/86), *Balgatag*
(196/63, 380/61).

balgatagság fn

(3)

Balgaság, együgyűség, butaság. *Ez egy rövid
– de sok bajjal meg-rakott terhes pálya A'*

Bőltő, és a' koporsó ennek a' két Météja, Hová, kik a' ~ sebes szekerénn futnak: A' testi kívánságoknak kerekeinn el-jutnak (162/69). Melly nagy ~, tsak embernek lenni, Még is a' hasonló embert fel sem venni! (194/23) ~ (454/512).

balha l. bolha

Bálint fn (17)

Személynév. *Élj Kis ~ ezt kívánja néked az egész Asztal, A' melly benned maga iránt szíveséget tapasztal (326/71). ~ (266/cím, 28, 33, 326/55, 67, 69, 73, 74, 74), ~' (326/50), ~om (326/51), ~ot (266/32, 326/12), ~nak (266/70, 326/46), ~unknak (266/14).*

balítélet fn (1)

Téves megítélés. *Mely kegyetlen rajta a' kinok ostromja ... Mikor az irigység és a bal ítéllet Miatt pokollá lett rá nézve az élet (453/163).*

ballag i (3)

Lassan megy. *De rám nem hallgattak, 'S helyet valamellyik Szánkában nem adtak. Én hát tsak utánnok ~ék fáradttan (330/95). ~ (112/30, 126/16).*

Ik: ki~, le~.

ballagtat i (1)

⟨Lóval⟩ lassan léptet. *Így dobott üttettünk, trombitát fúvattunk, Büszke paripákon előbb ~tunk (239/156).*

ballon Ő: luft~.

báloz i (1)

Mulatozik. *Az Öregek minden Név naponn ~tak Ettek, ittak, még is nem pankrotíroztak (248/27).*

balsamom l. balzsamom

balsors fn (6)

Viszontagságos, szerencsétlen élet(körülmények). *Már hét esztendőktől fogva virágzik ifjúságom, De le-szakasztá a' bal sors nyílni kezdő virágom (162/106). Éjjel szememet le se' zárván Siratom bal sorsomat árván (412/8).*

~ (193/27), *bal sors (7/9), bal-sorsod (280/2), bal sorsomat (175/8).*

bálszála fn (1)

Bálterem. *Carnevál a' Hertzeg' Kastélyába*

szálla, Hol már elkészítve vala a' Bál-Szála (330/284).

Bált fn (2)

Bált tengere: a Balti-tenger. *Szemem' egyszerre magához Rántja a' ~' tengere, E' kék méllység, 's a' partjához Vergődő hab' ezere (397a/134). ~' (397/12).*

balta fn (2)

Fanyelű éles favágó vasszerszám. *Sok ember a' tűznél töltvén a' Téli Éttzakákat Világánál farigcsájja ~val a' foklákát (413a/299). ~val (330/974).*

bálvány fn (19)

1. Szobor. *E' gazban fejező tetemmaradványok, E' nagy diadalmi kapuk és ~ok, Mind olly jelek, mellyek a' szívet serkentik (306/60).*

2. Akit, amit vki rajongva tisztel, mindennél többre becsül. *Ti élet édesét lehellő leányok! A' Szépség tűzénél olvasztott Bálványok! (127/2) — Olly ~ vagy te [árnyékszék], mellynek a' Királyok Térdet, fejet görbítene, És a' kit ő, tsak áldást nyujts reájok, Hajdon-farral süvegelnék (377/13). A' te szívednek ~ja Az epesztő fősvénység, Gyötör a' pénz ragyogványja, 'S titkon öl a' szegénység (205/5).*

3. Tömb, oszlop. *Itt sem Párusi márványból Nem raktak oszlopokat, Sem alabástrom ~ból Nem véstek bajnokokat (397/283). — ...terepély borostyánok! Ti vagytok vég síralmimat némánn szőlő ~ok (162/20).*

4. Emberi figura, képmás. *Hiszen semmivé lesz, a' mi semmi vala, Az az: földde válik testünknek por fala; Előbb egy büszhödtség bálvánnyává léssen, Bomlani kezdenek a' részek egészszenn (201/53).*

bálván' (134/89), Bálván' (447/89), ~ok (330/1373, 421/2), Bálványom (134/3), ~a (72/11, 212/110), bálvánnya (16/5), ~ja (247/24), ~tok (453/49), ~okat (397a/536), Bálványomat (431/51).

Ö: dög~, réz~.

bálványol i (1)

Rajongva szeret. *Úgy vagyon! Kit tegnap ~t a' Dáma, Szemeit gúnyolva hánnya rá ma (206/7).*

bálványoz i (1)

Rajongva szeret. *Ama' szép név' innepébe' A'*

mellyet ~ok, Essen szívem' szerelmébe, A' ki-
ért sóhajtozok (331/42).

bálványozó fn

(1)

Bálványimádó személy. — A' Scythák ...ha
valakit meg akartak fenyegetni, ezt mondták:
Várj rá, meg-vér még a' Magyarok Istene,
meg-emlegeted v. meg-keserülöd a' M. Istené-
né, meg-tanítlak a' M. Istenére etc. Ezt ők hi-
hető a' szomszéd ~knak mennydörgötték; de
késő unokájiknál is máj napig szokásban ma-
radt (267*/19/17).

balsam fn

(19)

1. Forró égővi növénynek illatos olajat tartal-
mazó gyantás nedve. Nyájasabb Etéziákkal
Nyílik a' Nap' reggele, Töltsi édes ~ával Szűz
virágidat tele (164/15). 2. Forró égővi nö-
vénynek illatos olajat tartalmazó gyantás ned-
véből készült (gyógy)szer. Majd élesztő
balsamjával Csiklándozza szaglását, Ennek ki
folyó szagjával Enyhítvén Ájulását (231/359).
Láttam é, vagy tsak képzeltem? Apolló rám
tekinte, 's El-alélt Lelkem sebére édes bal-
samot hinte (162/116). 3. Lelki vigasz, gyógy-
ír. — ...az én végemet is hideg Megnyúgvás'
szemivel kellene néznetek, Mégis szántok; ez
a' bú Megbánt, férjfiak! Engemet. Ah híjjátok
elő ~omul az észt, 'S a' virtust (454/713). Ti,
élet' ~át lehellő Leányok, A' szépség' tűzénél
olvasztott bálványok (424/11). 4. Üde illat. Ott
a' hol éneklek tsendes szellőtske lebegjen!
Balsam 's rózsa szagok fussák a' barna ho-
málynak Arnyékát (450/38). Itt érzem az Ibo-
lyának Kifolyó ~jait (397a/410).
~ (239/125), balsam (231/363), ~a (447/3),
balzsa[ma] (134/3), balsama (14/5, 201/5),
~ot (412/28), ~okat (392/8), ~át (225/62),
balsamát (162/22), balsamába (91/8), ~okkal
(455/27).

balsamizzadó mn

(1)

Balsamot eresztő. Mért említsem a' jó szagú
balsam' izzadó fáját (413a/640).

balzsamom fn

(2)

Balzsam. Hébe égi ~ommal Ápolá szépségedet
(428/37). Az öröm, az élet édes ~a Légyen bus
szívednek gyógyító flastroma (75/3).

balzsamos mn

(2)

Üde, erős illatú. A' virág a' több virággal
Közli öröm-tsókjait, 'S rá lehelli nyájassággal

Balzsamos illatait (397a/1028). Így vonúl az
ég aljáról A' vak éj palástja fel. Míg a' Gán-
ges oldaláról Balzsamos szellő lehel (317/
249).

balzsamoz Ik: el~.

balzsamozván in

(1)

Balzsammal bekenve. Így kötözzön össze
Ámor minket Balzsamozván sebhedt szívein-
ket, Élesztgesse tsókkal 'S több szerelmes
szókkal Esküvéseinket (272/32).

báméskodik i

(2)

Különösebb cél nélkül hosszasan nézelődik.
A' Patsirta az egekre Fennyen emelkedve
száll... 'S édes elandalodtában Az égre ~
(397a/172).
~ (431/9).

bámul i

(17)

1. Ráérősen vagy csodálkozva néz vkit, vmit,
figyel. Mért áll az Úr hátam megett Mindig,
mikor dagasztok? Édesdeden bámul reám,
Míg csak ki nem szakasztok (169/3). Te ki Er-
menonvill' rideg szigetében Nyugszol a' nyár-
fáknak lengő hívesében, Ébredj fel, és bámulj
egy lelkes állatot, Ki mér tenni nálad nagyobb
áldozatot (454/285). 2. Meglepődve néz, cso-
dálkozik. Illyen pompa volt itt; ennek látására
Illy tsudálkozással bámult Kaposvára (330/
112). Zűrzavar lett, kiki bámulta mi bajok?
(330/1052) 3. Csodál, tisztelettel tekint vkire.
Ti csak Laura' szépségére Bámultatok, méz
ízére Nem ügyelvén szemessen (134/113). Az ő
[Szétsényi] kedves nevét emlegetik máig A'
Drávától fogva Ádria partjáig. Ez a' három
ország áldja és tiszteli, Magyarország pedig
az égis emeli ... Ausztria bámulja, vegyül
melly szép szerbe, Külföldi galántság magyar
karakterbe (306/279).

bámul (346/9, 405/36), bámúlok (169/28), Bá-
múlsz (354/12), bámúlnak (330/110), bámúlt
(400/87), Bámultatok (447/113); ~ja (176/10),
Bámúlja (294/19), bámulják (330/593), bá-
muljuk (397a/943).

Ik: el~, rá~.

bámulás fn

(5)

1. Figyelés, érdeklődés. Ha a' Kisasszony azt
maga Nem kérdené én tőlem, Bámulásom okát
senki ki nem venné belőlem (169/31). 2. Cso-
dálás. Úgy-sem illő itt ditsérni: A' ki hát kíván

esmérni, *Útasítom magadhoz; Nem kell több, csak egyszer lásdon, Már túl lesz a' bāmúláson, 'S többeket küld házadhoz* (308/35).

~ (452/67), ~a (239/61), *Bāmúlásra* (309/117).

bámulhat i

(1)

Csodálhat. *Nem másért van hogy Mizia tölt Vermeit hántatja Gargara bőv Aratását nem másért ~ja* (413a/116).

bámulhatni in

(1)

Csodálkozhatni. *Nagy dolog valóban, 's bāmúlhatni rajta, A' mit senki nem várt, és minden óhajja, Midőn két Hatalom fon olyan kötelet, Mellyből egy korbátsá lesz Észak 's napkelet* (337/333).

bámuló mn

(3)

Csodálkozva néző, figyelő. *De véghez is vitte volna, Vitéz lévén, szándékát, Ha Jupiter hagyta volna A' már széllyel vert békát; De meg szánván szegényeket, A' bāmuló Isteneket Végre így szállítá meg* (114/915). *A' bāmuló Rénus' mezején kimutatván Ősi vitézségét, győző örök oszlopot annak Partja felett nem rak* (258/56). *bāmuló* (397a/422).

bámulta fn

(2)

1. *Bámultában: miközben figyel. Amott homályos odvában Kandikál a' fejér nyúl, 'S piros szemét bāmúltában Forgatván be-be-rándul* (397a/335). 2. *Bámultomban: csodálatomra. Egyszer csak előmbe tűnik bāmúltomban Hazám' Geniussa három szín bársonban* (452/23).

bámultat i

(1)

Nézet, figyeltet. *Mások értzen vagy márvánban Bámúltassák magokat, Körültük látván nagy számban A' térdeplő Sklávokat* (397a/482).

bámulva in

(4)

1. Csodálkozva. *Én pedig felettek az Éther' útjain Úgy lebegék vala Pégazus' szárnyain; Mint midőn Blanchárd Úr úszkált az áerben, 'S egész Béts bāmúlva nézte a' Praterben* (330/116). *A' kisebb fájdalma nyögnek és jajgatnak, A' nagyobbak némák, bāmúlva hallgatnak* (210/16). 2. Tisztelettel nézve. *Bāmúlva tsudálta Nápoly' tsínos népe, Millyen*

a' felséges Magyar nemzet' képe (306/287). *bāmúlva* (259/634).

bámulván in

(5)

1. Figyelve. *Görbe szemekkel jár az irigység 's hánnya sebessen, Villámló szeme bāmulván szikrázik ugyan csak, Ortzáján a' bú[k] sok ezer rántzokba verődnek* (37/2). 2. Csodálva. *Nem soká magossan hánnya a' fa boldog nővését Bámulván új leveleit, és idegen termését* (413a/605). 3. Csodálkozva. *Megy, s ijjet hogy közelébb is Juthatna halálra elébb is. Bāmulván áll meg előtte, Keserűség mert bele lőtte Kéz ívét; szíve de vérzett Mert belső bánatot érzett* (45/7).

bámulván (330*/202/3), *Bámulván* (213/42).

Ik: el~.

bán¹ i

(21)

1. *Lelkiismeretfurdalást érezve szeretne vmit meg nem történte tenni. Bánom, hogy nem azt parantsoltam vala, hogy olvassa el* (238/118). 2. *Nem ~ja: nem törődik vele, nem érdekli. De én bizony nem ~om már, Szóljon akárki a' tatár; Még is az Úrnak megvallom. Mert a' sok túrést sokallom* (309/77). *Itt vagyunk, 's ha Kata nem ~ja, elmondjuk mindjárt adcommata* (340/16). 3. *Sajnál. Tót, Horvát, Dalmata ország ma is ~ja, Hogy nem Gróf Szétsényi az ő Vitézbánja* (306/271). 4. *Bán vkit: sajnál vkit. Ám vidd el pajtásod', Földim' a' tsatához, De hogy híven térjen vissza a' párjához: Tartson hív szerelmet, Leányom! Erántad, Hogy ötlet pálmákért küszködni nem ~tad* (268/122).

~om (73/15, 208/92, 358/55, 454/292, 413, 640), ~ja (114/200, 413a/1057), ~nya (5/20), ~ják (363/1), ~tam (454/672), ~ta (428/21). — ~nám (397a/531, 454/879). — ~jam (454/23), ~d (391/6).

Ik: meg~.

bán² fn

(4)

1. A 12-14. században Magyarország déli tartományainak kormányzója. *Utoljára Horvát országi Bánná lett* (267*/18/4). 2. Vezér. *De a' Bán is szabylájával Meg nyomá kevélységét* (114/695).

Bán (114/680), *Bánja* (114/890).

Ö: vice~.

bánat fn

(77)

Tartós szomorúság, lelki fájdalom. *Talám már az Egek több bút rám nem hoznak, Vélem: hogy ~im öröme változnak* (77/178). *De, bár illy rövid az élet: még is meg hosszabodik, Ha a' ~ mérge, 's a' búk száma meg-sokasodik* (162/74). *A harmadik, ki Annyának 'S nékem is kedves vala, Mostan egész Hazájának Bánatjára meg hala* (114/332). *Láthattam é feltettek egy oly bé-borult eget Melyből reátok ~tal fonnyasztó víz tsepegett?* (162/24)

~ (7/1, 4, 7, 12, 15, 33/16, 18, 77/102, 210/93, 212/6, 110, 115, 213/25, 216/6, 266/37, 268/32, 298/13, 330/465, 354/24, 397a/493, 453/187, 454/488), *Bánat* (162/8, 118, 322/22), ~ok (7/5, 41/14, 91/6, 99/1, 100/13, 101/10, 110/32, 175/24, 258/19), ~' (162/37), ~om (210/13, 428/126), ~od (210/97, 386/17), ~ja (426/43), ~im (433/25), *Bánaté* (162/117), ~ot (29/8, 45/10, 374/14, 428/142), ~jait (397a/514, 426/42), ~idat (428/52), ~nak (67/19, 99/18, 214/91, 216/3, 460/181), *Bánatnak* (279/5), ~oknak (162/30), *Bánatomnak* (436/3), ~imnak (443/225), *Bánatidnak* (162/119), ~ba (212/50), *Bánatba* (176/102), ~jába (317/61, 78), ~jokba (413a/487), ~omban (295/24), ~on (426/38), ~ra (330/959), *Bánat-ra* (299/26), ~jától (306/171), ~tal (77/90, 297/65), ~okkal (100/11, 183/1).

Ö: bú~.

Bánát fn

(1)

Helynév. <Földrajzi régió a Kárpát-medence délkeleti részén.> *Sőt a' ~, a' melly ember vérrel ázott, 's A' mellyet a' Magyar 's Török test trágyázott, Olly zsíros füvet tart hogy meg érezheti Szagát sok büszke ló 's el nem szenvedheti* (201/67).

bánatos mn

(5)

Szomorú. *Bánatos árváim – – – most már A veszély rajtatok második ízbe jár, Mert könyves szemekkel im meg holt atyátok Mellé temetitek szerelmes anyátok* (210/111). *Töröld el könnyvedet ~ szemedről, Jó az Úr, ő gondot visel életedről* (222/65). — ...jővel Gyászos Melpomené! 's éjjeli sípodon Jajdits ~ éneket

(386/5).

~ (212/135, 258/32).

banda fn

(2)

1. Szórakoztató zenészek csoportja. *Megpendül egyszerre Izsák' száraz fája, Zengő számmokkal kíséri ~ja* (330/460). **2.** Bandérium. *Hogy pedig ad Sextam Mai A' Rendek bégyülének, Az ország tarka ~ji Vélek fel érkezének* (114/303).

bandérista fn

(1)

Bandérista bakar: piros színű szőlőfajta. <A jelző a nemesi bandérium tagjainak piros nadrágjára utal.> *Zengjetez utánnam, víg hegyek! Zengjetez, Mámoros echótok dünyögjön benetek! Könnyezzen a' gohér, 's ~ bakar, Mellyet most az agyag' fült szobája takar* (219/17).

bandérium fn

(1)

Hűbérurak kíséretét alkotó lovascsapat. *Sehol sinte a' Banderium, Melly pro salute civium Agyon tántzolta magát* (114/172).

bangó mn

(2)

Ostoba, ügyefogyott. *Több leány van, mint Pillangó, Válogathatni, de ~, A' ki nézgel tsak elől* (401/20). *Bangó képzelődés! — de nem bolondság a' Háromszáz milliomm ember' bolondsága* (454/493).

bánhat i

(1)

Bánhat vmivel: foglalkozhat vele, kezelheti. *Addig félnek a' fegyvertől, de most már keményebben Bánhattz vele, és pongyola ágát [a szőlőnek] nevelhedd szebben* (413a/913).

Banier fn

(1)

Személynév. <Banier (l'abbé Antoine, 1673–1741), francia vallástörténész.> *Tsak a' Görög 's Deák Isteneknek szabott ~ Apátúr tizenkét Darabot* (126/10).

bánik i

(11)

1. *Bánik vkivel vhogyan:* milyen magatartást tanúsít iránta, vhogyan viselkedik vele. *Várjatok, várjatok. Ti, kik a' Lyánkákkal olly tsúfúl bántatok* (330/842). *Édes ugyan a' Szerelem; De keserűn ~ velem* (309/102). **2.** *Bánik vmivel:* rendszeresen foglalkozik vele. *Millyen szorgalmatos figyelmet kívánnak Kik a' takarékos Méhetskékkel bánnak* (413/6). *De bár az emberek, 's barmok mindent így megmunkál-*

nak Serényen bánnak a' földdel: de még is kárt tsinálnak (413a/134). **3.** Örömnappal örömképpen bánik: vidám napot vidáman tölt. Egy illy' örömnappal örömképpen bánjunk 'S Antalkor, Antalnak, minden jót kívánjunk (336/31).

~ (196/74, 380/72), Bánik (395/39), ~nak (209/39), bántunk (330/1452), — bánjunk (266/13).

banka fn (1)

Búbos banka, hosszú vékony csőrű bóbítás madár. Árpád örökjébe Csuf bitang dusskáll A' Solymok fészkebe Gyáva ~ száll (246/36).

bankó fn (3)

Bankjegy, pénz. Azért, hogy a' ~t nem gyűjtöm rakásra, Hiszem a' jó Istent, még sem szorít másra (248/11).

Bankóimat (330/1562), Bankóra (433/65).

bánkodik i (1)

Szomorkodik. Kit tisztelt, szeretett egy illy fényes sereg, Melly most hamvainál bánkodik, kesereg (454/778).

Bankerott (ném) (2)

1. Csöd. A' sok bolond módi Országunkba tsúszott. Maskarává tette a' szép Magyar Dámát, Az ólta nem tudjuk a' Pankrótok számát (248/18). **2.** Tönkre ment személy. Majd minden Kalmárok Bankrótokká lettek, A' kik sok jegyruhát előre megvettek (330/1811).

bankrotíroz l. pankrotíroz

bánni in (1)

Bánni vmivel: kezelni vmit. De Dorottya, ki már haragja' tajtékát Jobban kifőzte volt, így közlé szándékát: Nem, nem! Gondolkozva kell ~ nagy fával Sok kézzel kell néki menni 's sok baltával (330/973).

Ik: meg~.

bánt i (21)

1. Veszélyeztet. Semmi dög a' marhát nem ~ja, semmi veszélyes Tsillag hevétől a' szegény nyáj nem beteg (327/61). **2.** Háborgat. A' szelek gyakorta fél keltek ellene, De meg szabadítá azoktól Istene, Mivel hajójának a' hit volt kormánnya; A' ki ezzel bírhat, azt a' szél nem ~ja (211/56). **3.** Kellemetlenül hat vkire, izgat vmely érzékszervet. Ne higgy hát

barátom, ne higgy, mondom neki Mert halálra tsalnak Syreni éneki De azért ha ~ is, meg ne rezzeny tőle Bátor szívvel vonnyad fere magad tőlle (55/17). **4.** Nyugtalanít, bánatot okoz. Barátném, ~e még, a' mi eddig ~a? Vagy úgy lett a' dolog, mint szived' kívánta? (279/1) — Az Arany' szerelme 'S A' nagyra vágyás se Bántson tégedet. Búsúlsz, ha elveszted, Ha meg van, nem leled Bennek Kedvedet (155/45). **5.** Kínozt, gyötört (betegség). Le konyúl a' beteg liliom 's tulipánt Mellyeket belől egy száraz hectika ~ (86/14). A' Hatalmas Szerelemnek Megemészto tüze ~: Te vagy orvossa sebének Gyönyörű kis Tulipánt (265/2). **6.** Kárt okoz. Jer e' Répánál térdeljünk, Jer, katsint e' Tulipánt, Jer, e' tönkél süvegeljünk; Mind használ ez, e' egy se ~ (456/80).

~ (135/21, 198/14, 191/17, 285/11, 315/26, 444/2.), Bánt volt (217/66); ~ja (330/450, 734, 1320, 377/42). — ~sd (437/3).

bántani in (1)

Kárt okozni, elvenni. Az igazságtévő Határho és Halom, A' másét ~ nem hagyó Tilalom Nem adott még okot annyi sok Lármára Mert az Elégség volt mindennek határa (200/54).

bántatás Ik: meg~.

bánthat i (1)

Kárt tehet. Ki Poëta nevet érdemel Annak olyan oszlopot emel Foebus a' Poëták Attya Hogy betűi azon oszlopnak Semmi veszély közt el nem kopnak Még az idő sem ~tya (53/69).

bántott Ik: meg~.

bántván in (1)

Piszkálva, bosszantva. A' Dámák szüntetni kezdték haragjokat, Nem ~ Carnevált 's a' Gavallérokat (330/1776).

banya fn (10)

(Csúf, gonosz) vénasszony. Egy Magyar-kortsmába botlék Onga mellett, 's bé menek, Hat Leányi egygy Banyának a' kotzikba ültenek (161/26). Tizenkét ősz 's próbáltt Banyát melléje vett, 'S egy vén Guvernátnét Adjutantjának tett (330/1195).

~ 330/527), Banya (358/23), ~k (330/666, 330*/143/5), ~k' (330/666), Banyát (330 995), Banyáknak (330/966), ~ból (317/220).

bánya fn (1)
Hasznos ásványokat kitermelő üzem. *Hány-szor vigasztalja ez [Vallás] a' Néger' szívét, Mikor már nem bírja eltsigázó mívét, Mikor a' Potosi ~k' éjjelében ... elszánva ugrana az értzek' kohába* (454/437).

banyaposz fn (2)
Pöfetegomba. *Banyaposz néven esméri a' nép némelly helyeken a' pöfeteget* (330*/158/1). *Tsak lássák az Urak! A' jó lélek mit vár, Ha a' banya-posz is virítani akar már?* (330/632)

bányászcákány fn (1)
Bányászok szerszáma. *Kopátsnak hívják a' Tiszamenti Magyarok, a' bányász-csákányt, a fagy- és verem-vágót* (439*/219/1).

bár ksz/hsz (233)
I. ksz 1. (Megengedő értelmű:) noha. *Nézd! – füvek' lútskos harmatja, Nézd, még mostan sem száradt fel; Bár a' forró Nap szárogatja Mind úntalan hév tüzével* (130/23). *Dörögjön ~, de ha Chloë kezd beszélni, Meg-némül a' dörgés, nints hát miért félni* (159/5). **2.** (Valamely mondatrésze vonatkozik.) *Nézd ~ a nagy gallyát, mely a' tengeri örvényt Szántya, hempejget partra halomnyi habot* (39/1). **3.** Még akkor is, ha... *De segítségre hozzájuk Ne induljunk, Istenek, Hogy éles kardjok s szabályok Meg ne sebesítsenek; Mert vakmerők a' Státión, Bár egy Batálion Isten meny-nyen ellenek* (114/621).

II. hsz 1. (Óhajítás kifejezésére:) jó volna ha. *Menjete! — ah ~ el menne Amor is ti véletek* (331/21). *Ah szép Rózsám oh Istenek Már a' mezők zöldellenek Tsak még ne érkezne A' Tavasz ~* (181/4). **2.** Legalább. *E' koronát, melyet a' háladás keze A' tisztaszívűség gyöngyével hímeze Vedd el, 's óh ~ legyen fáradtságod bére!* (68/25) **3.** Igazán, ám. *E' virágos táblázatok Mint kezdenek örülni már! Így kezd szólni: (halljátok ~, 'S böltsek lenni tanuljátok!)* (148/11).

Ö: ám~, ha~, ugye~.

barackmaga fn (1)
Férfi nemiszerv. *Egy jó flintát Júnó előtt Ki ránt két oszlop közül, Mond, ez egész töltéssel tölt, Tettzik a' lányokak közül, Hogy gyümöl-*

tsöt szakaszthasson 'S Édes érzést kóstolhas-son E szőrös barátok magból (92/315).

barangolt Ik: be~.

bárány fn (4)
1. Fialat juh. *Még alig született a' ~ már örül Ugrándozva játzik édes Annnya körül* (453/89). **2.** A bárány gyapjas bőréből készített szörme. *Prémzett zöld mentéje fekete báránnyal Szépen összevillik a' skarlát dolmánnyal* (330/271).
~ (413a/348), ~jai (379/12).

báránka fn (1)
Kisbárány. *Másutt a' forrásnál egy mohos kőszálnak Tövíben a' játzó ~k ugrálnak* (72/14).

báránkép fn (1)
Jámbor ábrázat. *Mos[t] bárány képedet vedd fel Majd farkas színbe hevervén És íved másra tedd fel* (27/1).

barát¹ fn (157)
1. Az a személy, akit kölcsönös bizalom, ragaszkodás és szeretet köt hozzánk. *Igy lesz, hogy a' kit ~ja barátságába látott Barátja után úgy tartja mint egy kedves ~ot* (111/105–6). **2.** Az a személy, aki jóakaratot, segítő szándékot mutat vki iránt. *Ama' Kedves Sándor kegyelmes szívével Fog segédje lenni Nádorispány névvel; Őtet közétekbe ő azért botsátja Hogy legyen a' Magyar nemzetek ~ja* (259/262). *Te a' ki tisztelede, A' köz igazságot, kezét fogunk veled, Legtiszább ~ja 's híve Ausztriának* (337/277). **3.** Vkinek/vminek kedvelője, rajongója. *Szép volt Filéta, 's ifjú, Szerelem' 's dalok' ~ja* (354/9). *Magyar Fejedelmink' Nagyságos Gyermek, Lelkestől testtől a' Virtus' remeke, Izlés' terjesztője, tudomány' ~ja* (452/3). *Áldott Magánosság! Te légy ~om, Mikor tsak a' sir lesz örök sajátom* (305/85). **4.** Barátom, barátim: (megszólítás-ként). *Jer, barátom! Minden únalmat üzzünk el Az ujj boronn vidám beszélgetésünkel* (87/59). *Eljünk, ~im, e' szép Kies világ' ölébe'* (43/21). **5.** *Eb, aki nem ~:* tréfás szitkozódás arra, aki nem iszik együtt társaival. *Igyünk, eb a' ki nem ~! Tegyük le minden maskarát* (166/21).

~ (197/56, 376/6, 9, 377/17, 395/29) ~' (235/28), *Barát* (455/56), ~ok (257/123), *Barátok* (245/3), ~om (16/38, 55/15, 21, 61/1, 47, 63/

28, 191/15, 21, 53, 197/94, 199/21, 65, 74, 89, 105, 110, 202/116, 137, 205/38, 254/1, 15, 43, 53, 267*/18/6, 268/49, 53, 63, 77, 97, 271/1, 287/54, 295/32, 316/10, 372/1, 379/132, 385/19, 32, 454/851, 456/69, 460/97), *Barátom* (61/15, 140/6, 163/29, 33, 163*/114/4, 191/29, 235/3, 29, 239/1, 103, 243, 248/1, 10, 268/91, 315/1, 27, 342/5, 11, 343/4, 401/26, 454/369, 456/35, 457/9, 12), *Barátom'* (376/3, 457/4), *~od* (202/117, 395/22), *~ja* (163*/114/4, 330*/147/4, 368*/193, 371/31, 418/36, 431/8, 454/581, 457/1), *Barátja* (281/1, 281*/40/2), *~tya* (77/241, 297), *~unk* (216/104), *~aim* (70/15), *~im* (166/1, 24, 185/185, 228/25, 248/57, 304/22, 30, 330/663, 397a/937, 435/22, 30, 454/719), *Barátim* (114/441, 161/21, 222/99, 241/3, 248/30, 47, 454/707), *~im'* (397a/522), *Barátid* (259/231), *~aid* (440/13), *~ai* (110/50, 305/64), *~i* (337/130, 368/6, 382/27, 397a/929), *~ot* (63/10, 376/16), *Barátot* (92/246), *~odat* (217/52, 386/16), *Barátját* (209/16, 368a/171), *Barátit* (244/48, 299/23), *~inkat* (454/226), *~omnak* (202/140), *Barátomnak* (456/13), *Barátodnak* (279/14), *~jának* (267/189), *~imnak* (287/50), *~inak* (454/696), *Barátinak* (170/19), *~omon* (410/12), *~inkről* (454/932), *~ra* (216/110), *~jához* (397/22), *Barátjához* (126/70), *~otoktól* (241/17), *~tá* (197/55), *~oddá* (235/7), *Barátommal* (268/105), *Barátjával* (368a/83).

Ö: ember~.

barát² fn (5)

Szerzetes. *Plútó ötsém nem kívánnya, Mond Jupiter, a' Thronust, Magát lelkiekre szánnya, Sőt minden apai Just Még tavalý, hogy Barát leve, Finalissime le teve Az Alföldi Klastromba* (92/110).

~ (330*/149/1, 330*/201/3), *Barát* (92/250, 133/51).

baráti mn (7)

1. Baráthoz tartozó, barátja jellemző. *Te a' ~ hűségnek Példája és bélége, Kit nem borzaszt az inségnek Szélvesze és fellege* (454/949). **2.** Baráti módra: barátként. *Oh kedves Istenasszony! Én is értted Gyakorta mint sohajtozom, Mert szívemet ~ módra érted, Mi-dőn veled gondolkozom* (305/59).

~ (217/129, 419/6, 438/3, 453/160, 457/26).

barátina fn (1)

Barátnő. *Most már eljött a' pertz, így szólla nyájához, Hív ~im! Kezdjünk a' munkához* (330/1222).

barátkozik i (1)

Baráti kapcsolatba lép vkivel. *Én is akkor csak hideg Vérrel barátkozom hideg Lilimmal* (288/106).

barátné fn (6)

1. Barátnő: nővel baráti viszonyba levő személy. *Jósa pedig, hogy szent tzelját A' két Pár elérheté, Barátját és ~ját Tsókokkal hintegeté* (368a/171). **2.** Vkinek/vminek kedvelője, rajongója. *És ti a' tavasznak kedves Barátnéi jertek el!* (397a/98) **3.** Barátném (megszólításként). *Barátném, bánt-é még, a' mi eddig bánta?* (279/1)

Barátném (279/11, 280/1, ~ja (431/2)).

barátomné fn (1)

Barát felesége. *Az én Barátomném D. A. Quodlibetjére* (367/cím).

barátság fn (28)

Személyek közötti baráti érzelem, viszony. *Sokszor a' Barátság eggyé úgy forraszt két szíveket Hogy a' harmadik enyv gyanánt fogja össze ezeket* (111/101). *Hogy köszönjem meg hűséged' 'S arany ~odat* (454/958). *Igy lesz, hogy a' kit barátja ~ába látott Barátja után úgy tartja mint egy kedves barátot* (111/105).

~ (63/11, 197/54, 318/42, 319/30, 322/25, 330/660, 701), ~' (278/7, 454/912, 455/22), *Barátság* (63/11, 287/53, 330/339, 361), *Baráttság* (281*/40/2), *Baráttságom* (114/41), *~od'* (439/27), *Barátsága* (114/6), *~ot* (199/77, 337/232), *Baráttságot* (114/91), *~át* (213/94), *~nak* (454/900), *Barátzágnak* (235/cím), *~ára* (326/49).

barátságos mn (3)

Baráti érzést kifejező. *Akkor a lapályra mintegy maga vezet, Láttatik nyújtani ~ kezét* (239/184). *Kívánom is hogy vidámon egyenek és igyanak, Barátságos indulattal 's vig szívvel mulassanak* (314/54). *Barátságos* (63/1).

barázda fn (20)

1. Ekével a földbe vágott hosszú mélyedés. *Itt*

van a' szántó is, 's mély ~t forgat A' mellynek hantjára öröm könyvet tsorgat (72/17). **2.** A feltöltött szőlőtőkék sorai között húzódó mélyedés. *Dombos helyeken leszz e jobb szőlőt rakni vagy téren, Azt visgáld meg leg' előbb is: és ha már az kövéren Mérted ki a' ~kat, sűrűnn áljon a' vessző* (413a/806). **3.** Arcon mély ránc. *Már bút terem ~ján Asszonyságod' homloka* (392/37). **4.** (Átvitt értelemben.) *Músám! ... Csorgasd szívem keserveit tollam néma szájába, Hogy szedje bús andalgásom gyászos ~jába* (162/10). ~ja (413a/128), ~kat (413a/109, 500, 768, 1077), ~ba (397a/179, 413a/226, 234, 823), ~kból (413a/151, 663), ~kon (397a/127), ~konn (413a/811), ~kra (413a/80), ~tól (413a/54, 413/60).

Ö: gyöngyvirág~.

barázdabillegő fn

(1)

Barázdabillegető, (hosszú farkát föl-le billegető énekes madár). *Állj meg bár, ne tovább egy fertály-óránál, Bétsben a' Szent István' öreg Templománál: Látsz ott' Buffán-Medvét, tüskés Sündisznókat, Mesterséges hangon sívító Rigókat, Vannak Nyaktekertsek, puffadt Pellikánok, Barázdabillegők, Sleppfarkú Fátzánok* (330/1998).

barázdás mn

(1)

Barázdás homlok: mély ráncokkal teli homlok. *Az öreg Céresnek két fel tűrött karja A' markokat szoros kévékbe takarja...s Barázdás homlokát az izzadság árja Le görgő cseppjével sorjába el járja* (69/15).

barázdolt lk: ki~.

barázdolva lk: körül~.

Barbária fn

(1)

Idegenek, barbárok lakta ország. *A' fágyos Sark alatt fekvő Szibéria, A' Marokki forró partok 's ~, A' Kelet' és Nyugat' határitól fogva A' te érdemidtől zengedez harsogva* (259/234).

barbarus fn

(1)

Barbárok, vademberek. *A' több gyáva Barbarusok Elfutottak Félelemmel; De Ez nézi meredt Szemmel* (244/33).

bárcsak hsz

(13)

(Óhajlás kifejezésére:) *de jó volna, ha... Lelkesen ohajtván Fannius, hogy neki Valahára bár tsak lennének gyermeki* (96/2). *Óh, Bártsak hamar nyár lenne E' silány Tavaszelmenne* (389/27).

~ (380/47), bártsak (297/72, 379/127, 454/559), Bártsak (268/20, 81, 454/557), bár tsak (186/9, 196/49), Bár tsak (389/12, 433/49).

bárd fn

(2)

Rövid nyelvű harci fegyver. *Híjjába vinnéd, rettenetes Botond! Mennykőtsapású ~odat a' mai Bizántium' várához, annak Rézbeborított kapuját bevágni* (418/66).

~ot (418/71).

bárdolatlan mn

(1)

Csúfoló (vers). *Ekképpen a' ma népek is, kik a' feldúlt Trojának Omlásiból Ausonia határin meg szállának, Enyelgenek ~ versekkel 's hahotával És odvas kéregbe vájott ijesztő álortzával* (413a/932).

bárdus fn

(3)

Bárd, kelta népi énekes. *Hallá Élizium' berkeiben Horátz' Szent árnyéka Hazám' Bárdusa' énekét* (338/18), *Bárdusok* (418*/176/3), *Bárdusaink* (418/97).

Barére fn

(1)

Családnév. (Barère de Vieusaca, a francia nemzeti konvent tagja.) *Éllyen a' Nép Fizignáttal! Kettőzteti kevélyen. Azután a' sok ~ A' Convent ítéletére Más holmikat említe* (114/494).

bárka fn

(1)

Nagy hajó. *Lésznek ezután is, lésznek tán valakik, Kikben szánakozó lélek 's torok lakik ... Kikkel a' Noétól bé-plántáltt Hegyközön Bárkát vagy is borkát rakat a' borözön* (219/32).

barlang fn

(32)

1. A földkéregben levő nagyobb természetes üreg. Gyakran a' setétes üregű ~nak Rejtekebe fényes kints halmok lappangnak (64/1). *Őszve szakadt háta bé felé omladoz 's A pokolig érő mélységig hasadoz Mellyből sustorékol sűrű kénkö langja Mint mikor fel lobban az Ethna ~ja* (59/8). **2.** Állatok földbe vajt lakóhelye. *A vadak s' Farkasok ülnek szenderedve Barlangjába mordul bömböl a' bús*

medve (4/12). **3.** Ember által készített bűvőhely. *Barlangjában, melyet kondor Bajbontsokból öklözött, Ül a' ketskés, a' komondor 'S a' virágszálak között (397a/649)* **4.** Vminek a mélysége. *A' betsület olyan dögpárának langja, Mint a' lidértz, melyet szül a' sir ~ja (194/28). A' feledékenység' setét ~jában Szedett követ ezek rakták fel sorjában, Melyet sok tsókók közt a' Hív emlékezet Háláló könnyekkel öszvetémentezt (237/87).* **5.** *Latrok ~ja:* bűnözők rejtekhelye. *Kelj fel és Sasoddal tétesd fel végtére A' hármás liliom tzmert a' Luvré-re, Mellyből kirángatván a' Burbon fíjait, Latrok' ~jává tették szent falait (337/144).*

~ (237/25, 304/44, 413a/1024, 435/44), ~' (237/54, 425/17), ~ok (455/26), ~ok' (428/61), *Barlangok* (176/27), ~ja (195/8), ~jai (253/37), ~ot (237/51), ~jait (397a/52), ~nak (77/163), ~ban (337/205, 397a/698), *Barlangiban* (396/11), ~okba (66/11), ~jába (77/164, 317/104, 330/28), *Barlangjába* (200/14), ~jaikba (399/3), ~jánál (460/130), ~tól (397a/713).

barlangocska fn

(1) Kis fürdőhely. *Itt fürde Lilla is magába, 'S az Istenek Az égről e' barlangotskába Lenéztenek (294/15).*

bármely nm

(2) **1.** Az összes szóba jöhető közül mindegy, hogy melyik. *Illy mannával nem kínálja Gazdag lakosit Panchaia, Vagy más déli tartomány. Ennél édesebb itala Bár mely Királynak sem vala (447/125).* **2.** Bármilyen. *De ő bármely messzeségre, Égből földre, földről égre Eggyaránt fut szárnyain (454/917).*

bármerre hsz

(1) Tetszőleges irányba, helyre. *Szemem bár merre tekintsen Sem gyümöltse sem mi nintszen Kertem' pusztá fáinak (389/14).*

bármi nm

(3) Bármilyen. *Kivált virági állandók és ~ dühös szelek Füttára is le nem hullnak rolla a' zöld levelek (413a/654).*
bár mi (357/70), Bár mi (357/71).

barna mn/fn

(33) **I. mn 1.** Gesztenye vagy a csokoládé színéhez

hasonló. *Lillám velem danolgat, És csokolódzva tréfál; Míg ~ szép hajával Zefir susogva játszik (345/6). Fekete bajussza fedi vidám száját, Árnyékozza ~n pirosuló ortáját (330/264).* **2.** Sötét, komor. *Jön az álom, 's mindent pihenésre hajta, Az éjjelnek ~ palástja van rajta (201/2).* **3.** Barna hajú. *Vajha el tudnák venni, Kész volnék éretted lenni Szőke, ~ 's ordas is, Tsak szeretnél, Gyöngy Julis! (301/15)* **4.** A nap és a szél hatására megsötétedett színű (ember, arc, bőr). *Csirkaszsiát az Észak Rózsáji ékesítik, 'S a' ~ szép Arabnét A' déli Nap csudálja (373/152). De túl a' szeléd Dél áldott határain Nézd a' ~ népet forró homokjain, Vagy hever 's éhezik a' Paraditsomba, Vagy koldúl, vagy lop, öl, prédál alattomba (313/114).*

~ (4/27, 14/2, 59/29, 185/4, 195/23, 199/39, 200/27, 247/11, 373/1, 48, 200, 397a/175, 433, 1097, 413a/207, 245, 253, 450/38), ~n (460/109), *Barna* (32/5, 82/29, 87/6, 199/6, 256/27, 413a/847).

II. fn 1. Barna szín. *Szeg a' régi Magyaroknál ~t vagy setétet jelentett, némelly szólásokba nálunk is meg-megmaradt (268*/21/1).* **2.** Barna hajú nő. *Nem fogsz többé húzni többször tókét; Mert lelsz a' jövő idén Vagy egy ~t, vagy egy szókét: Vajha én lennék az! (301/11)*

barnás mn

(2) Barnába hajló, barna árnyalatú. *Mintha lát-nám, mint virít ki ... köldök remekjének Pirosuló ~ bőre (169/72). Legjobb búzának a' ~ 's porhanyós Mezőt mérni, Külömben is a' szántással azt ezt kívánnuk elérni (413a/732).*

barnul i

(2) Fokozatosan barnává válik. *Szemein idegen lángok lobbanának, Ősz haja tündöklő bársonnyá barnúla; Szíve benn repesett, teste megújúla (330/2045). Ugy láttzik hogy az ég barnul 'S busúl belé Tudván, a dühösség mint ront mindenfelé (10/29).*

báró fn

(9) A legalacsonyabb rangú főnemes. *Most, most, Múzsám! Ha van benned annyi erő, Most ragadj trombitát; 's légy olyan vakmerő, Hogy hőségi hangot adván gyenge szádnak, Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak, Báró*

Krayt (337/379). *Báró Morzsalopó állá Bosz-szút a' meg holtakért* (114/798).
Báró (78/38, 114/638, 330/2006, 330*/203/2, 368*/30/3, 405/cím, 418*/175/3).

barom fn (32)

1. Nagyobb háziállat. *A barmok terepélly tserfák alá mennek Híves árnyékjokban lihegve pihennek* (84/5). *Sem több, sem kevesebb, tsak ember lehetek, Sem ~, sem Angyal lenni nem szeretek* (454/366). *Érzem hogy lelkemnek tehetőségi nagyok, Hogy én a' Fő Lélek' helytartója vagyok, Hogy már e' Földön is több vagyok ~nál, 'S tán messzi reményem több tsupa álmónál* (454/313). 2. *Barom módra: mint a barom. Kár, hogy emberi formába Keresztelt bikák vannak, Kik a' bujaság nyomába Barom módra rohannak* (231/494).
 ~ (12/35, 231/331, 413a/333), *barmok* (60/24, 83/20, 86/39, 123/19, 196/5, 198/35, 380/9, 413a/133, 484, 490, 673, 880, 1025, 1075, 454/622), *Barmaim* (389/21), *barmot* (413a/2, 489), *barmokat* (52/21, 453/115), *barmoknak* (454/268), *barmokna[k]* (123/45), ~ba (254/44), *barmoknál* (454/181), *barmoddal* (413a/352).

bársony fn (20)

1. <Jelzőként> bársonyból való, bársonnyal bevont. *Mind el-tsenedesednek az egész Szálába', 'S Carnevál felállván ~ trónusába, Az egész Népséget körül megtekinti* (330/368). 2. <Jelzőként> kellemesen puha, finom. *Szép ~ burkokból ki hívja azokat Az estve még félig bim-bó virágokat* (89/9). 3. *Bársonyban jár: bársonyból készült ruhát hord. Járnak fa haj szín dolmányba Minden Elöl-kelőink, Talpig drága zöld ~ba Gazdag Kereskedőink* (114/170). 4. Bársonyhoz hasonló hatást keltő dolog. *Vedd e' fürtöt hajfodromból, Mellyet nem czirolgatsz már, Mellyet selyemből, bársonból Mondtál lenni, Csapodár!* (436/15) — *Az erdők ~i már a' zöld levelek, Le hulván a' szelek játtzadoznak velek* (65/11). *Rajta, kis Szellőts-kék! Szedegessetek Violaszagot szárnyatok' bársonnyára, Míg Chlóém fel nem kél, siessetek Vele pihegő mellére 's szájatskájára* (172/22). 5. Bíborszín, piros. *Az ég allyát piros bársonnyal prémezi 'S aranyos tsipkékkal körül övedzi.* (89/7). *Szép Hajnal! Emeld fel*

földünk felett Az egek alatt tündöklő szent fák-lyádat; Bársonyban idvezli majd Napkelet Az aranyozott felhők közt szűz ortzádat (172/3). *A' Nap a' magos tetők közt hintáját már fel tola, A' pirosuló estve utját ~ával rajzoló* (161/16).

~ (65/3, 72/20, 231/113, 353/12), *Bársony* (285/6), ~ba (87/10, 199/10), *bársonban* (452/24), ~ra (413a/1052), ~ánn (70/14), *bársonnyá* (330/2045).

bársonyágy fn (2)

Finom, puha ágyás. *Jertek ki, óh nyájas fűval-latok, jertek, Kik az ambróziás rózsák közt he-vertek Bujjatos ki bársony ágyából, bújjatos* (196/31, 84/31).

bársonyhaj fn (3)

Selymes, puha haj. Lebegő *bársony-hajain, Elefánttetem-vállain Melly szép színek játszo-tak!* (447/49)
bársony hajáért (413a/411), *bársony hajával* (368a/109).

bársonyollik i (1)

Díszlik, ékeskedik. *Mint a' Korinti-szóló A' czúkoros kalácson: Úgy ~, olly szép, Olly édes, egy kerekded Szeplőcske Lilla' mellyén* (355/7).

bársonyos mn (6)

1. Bársonyból készült. *À la Titus nyírt hajának Bodrozott frisurája Bársonyos Figarójának Nem tér könnyen alája* (231/341). 2. Bíborszí-nű. *Örvendj, hogy elmúlván a' setét éjtszaka Meg nyílt a' napkelet' ~ ablaka* (203/22, 81/22). *Nyílj ki gyenge kerti zsenge: Hébe nektárt hint te rád, Szűz nyakadba Flóra gyenge Bársonyos palástot ad* (448/8).
 ~ (288/94), *Bársonyos* (249/8).

bársonyozván in (3)

1. Bíbor színűre festvén. *Ezt mondván, hirtelen eltűnt szemem elől, Hosszan ~ az Eget jobb felől* (225/124). 2. Kipárnázva beborítván. *Száz Zefír köszönti tsókokkal Rózsaszínű lábadat, A' kiomlott Nártzisokkal Bársonyoz-ván útadat* (164/8).
 ~ (162/124).

bársonypalást fn (1)

Bársonyból készült palást (a tisztesség, elismerés jelképeként). *Itt elkopott útas ruháját*

leveti, Bársony palástjába' Hónor öltözteti (188/28).

bársonypaplan fn

(1)

Bársonyból készült paplan. *Jupiter...Egy reggel soká nyugodván A bársony paplan alatt, Már a Nap a' láthatárán Jó magasra fel haladt, Midőn fel serken 's eszére Mindjárt ez a' gond megyen* (231/44).

bársonyszín mn

(4)

Bíborszínű. *És mikor ennek a' fetszkendező vérnek Tseppei a' fának ágaihoz érnek A melly gyümölsöt a' vér tseppek meg mosnak Tet-szenek Tirusi bársony szín pirosnak* (77/230). *Barna szemöldöke, holló szín bajusza Képének pirosló tejét büszkén usza Bársony szín hajai a' széltől suhognak Reá tekergődött szárnyainn suhognak* (82/32). *Bársony szín* (169/70, 256/29).

bársonyszínű mn

(1)

Bíborszínű. *Nyissátok meg Napkeletnek Bársony színű ajtaját* (331/10).

bársonytok fn

(1)

Bársonyból készült tok. *Módi kaputtya 's csizmája Jó Gusztussal van varrva, Hármával az órája Bársony tokba takarva* (231/350).

Bártzay fn

(1)

Családnév. *Ti is a' Gyulay, ~, 'S Rhédei Fényes Familiák' minden vérségi ... Végbútsúmat tiszta szívvel fogadjátok* (454/965).

basa fn

(1)

Török katonai vezető. *El beszéllem miként jára Trója a' Görögöktől Hét esztendő háborúba Szenvedvén kívül belül. Minthogy el ragadta Idát A' Török Basa' Leányát A' Trójai Plébánus* (113/13).

Ö: haram~.

bástya fn

(7)

1. Erődítmény falából kiugró félkör vagy sokszög alakú védőmű. *A' Várnak domború Bástyáját meg hágom, 'S Fokára fel teszem győző Mirtus ágom* (238/55). 2. Vminek erős védelmezője, támasza. *Tsak te valál régen ~ja Királyi nemünknek, Édes Atyámnak gyámola tsak te valál* (259/453).

~k (337/53), ~ja (7/20), Bástyátok (217/123),

Bástyát (113/18), ~nn (239/202).

Ö: elő~, érc~, kő~.

bástyányi mn

(1)

Akkora, mint egy bástya. *Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől ... Négyszegű kövekből állott vastag fala, Bástyányi támaszszal rakva volt oldala* (306/188).

basszik i

(1)

⟨Káromkodásban.⟩ — *...baszom az annya hugyos Németjének, Huntzfut a' ki hódol otsmány manérjének* (248/41).

bászli mn

(2)

Bamba, együgyű, málészájú. *Mit ér a' fodros haj? A' mándsét? A' tászli A' sinóros nadrag, ha az ember ~* (330/1116). *Bászli* (330*/173/1).

basszar fn

(1)

Bacchánsnö. *Maradhat a' meg fort gohér, 's a' bakaris, Mellyet a' konty alá tölt sok száz Basszar is* (219/36).

basszus fn

(2)

A legmélyebb férfihangként hangzó szólam. *Mikor Maróthi a' Hármonicust írta, Már a' Bassust alább nálad egy sem bírta* (233/38). *A' Tsiz a' szépek' kínjáról Leveles boltjában nyög: Öblös hanggal a' szilfáról A' rigó ~t dörmög* (397a/760).

baszuta mn

(1)

Bamba, együgyű, málészájú. *Bászli némelly környékeken annyit tesz mint másutt ~, liphetz, pipogya, és, a' mi oda-alább előfordúl, ká-kompilli, 's a' t* (330*/173/1).

bataillon (fr)

(1)

Zászlóalj. *De segítségre hozzájok Ne indúljunk, Istenek, Hogy éles kardjok s szabályjok Meg ne sebesítsenek; Mert vakmerők a' Státión, Bár egy egész Batálion Isten meny-nyen ellenek* (114/621).

Batávia fn

(1)

Németalföld latin neve. *Míg Rénus lefelé fog folyni ~' földjén, 'S a' Német mezejin tsupa tenger nem fog eredni, Míg az olasz bértzek lappá nem válnak egészen: Haj Magyarim! Magyarim: tündöklenni fogtok örökké* (253/70).

bátor¹ mn/fn

(56)

I. mn 1. Aki veszélyben is félelem nélkül cse-

lekszik. *Hanem most is ímé felkél* [a magyar nemzet] *hazájából Kiugrik a' szelíd békesség' ágyából, És napnyugot felől oltalmaz titeket 'S terem számotokra ~ Vitézeket* (337/412). *Scythia Magyarság! Óh te nemes, te igaz ~, hív, és hadi nemzet, Boldog földbe' lakó Magyarok!* (258/61). **2.** Ilyen személyre valló. *Vitéz ellenségek bátor Életemre törjenek, Szívem még is mindig ~, 'S Könnyen meg nem rettennek* (114/121). **3.** Bátor szívvel, lélekkel: bátran. *Bár sok töviss ösvényt kelletik meg hágni Sok ellenségeit ~ szívvel vágni Nem retteg* (29/16). *Férjemet és magamat ~ lélekkel ajánlom A' te vitézséged 's gondviselésed alá* (259/467). **4.** Bátran: félelem nélkül, merészen. *Az Arany békesség Templomát megnyitva ... Hogy a' szántó vető földet művelhesen Annak árnyékába bátran és tsendesen Hogy félelem nélkül lévén a' határok Bátran járhasanak benne a' Kalmárok* (54/14–6). *Sem ez, sem az meg nem retten, Bátran vínak, végre ketten* (114/642).

~ (53/18, 77/205, 128/21, 143/31, 193/43, 253/56, 258/108, 259/95, 266/44, 267/21, 341/33, 400/87, 450/2, 452/29), *Bátor* (55/18, 92/62, 114/751, 191/18, 255/36, 259/563, 630, 661, 451/36, 413a/1055), *bátrak* (246/15, 267/101), *~nak* (77/156), *bátran* (11/8, 77/204, 114/424, 169/89, 212/28, 239/245, 309/67, 310/9, 13, 330/1223, 330*/17311, 337/156, 413a/553), *Bátran* (11/6, 114/625, 268/173, 181, 382/31, 454/719), *Bátrann* (11/13).

II. fn Bátor személy. *De mit kések? Lám a bátrak a halálnak Rettentő színével mindig bátran álnak* (77/203).

bátor² ksz (14)

Noha, ámbár. *Bizonytalan ennek határa és partja, Bátor bizonyosnak minden ember tartja* (211/4). *Ő az, a ki tsak egy rövid Nyári éjszakájába Minap Magyar hangot adott Uránia szájába Kinek ~ le kötözték lántzok minden tagjait Még is fel járta a Minden végetlen abrónsait* (111/75).

~ (67/5, 114/119, 833, 193/45, 211/75, 302/29, 309/29), *Bátor* (92/59, 257/187, 269/33, 413a/473, 1054).

Ö: ám~.

Bátori fn (1)

Családnév. *Két jeles szűz is volt, ~, Matskási, A' mint mutatták a' kövek' mohodzási* (237/113).

bátorít i (4)

Biztatással, buzdítással igyekszik bátorra tenni vkit. *Úlly le szépen Bálványom! Ülly le és pihenny meg! Bátorítlak! ... még is szíved szorúl 's remeg* (143/38). *Sem szerelem, Sem félelem Ne puhítson téged, Bátorítson És buzdítson Ősi vitézséged* (268/14). ~ (430/13); *Bátorítlak* (249/56).

Ö: fel~.

bátorítás fn (1)

Buzdítás, lelekesítés. *Nemes ~* (315/cím).

bátorkodik i (1)

Mer, merészel. *Hedrahellyel újjat húzni ~ a' Csököl, Mellynek paraszt indulatja hamar embert öldököl?* (326/23)

bátorodik lk: meg~.

bátorodni in (1)

Kezde ~: félelme szünőben van. Tehát Thisbe látván strásait nyugodni Ki nyitván ajtait kezde ~ (77/150).

bátorság fn (20)

1. Merészség. *Egy valóságos Vitéznek Bátorság kell, nem sereg* (257/6). **2.** Bátor cselekedet, magatartás. *Menj, míg a' tűz be nem ront Dátziába, A' ~ menthet ki 's a' sietség* (259/77). **3.** Biztonság. *'S édes szorongattatástól Meglepve, mit tégyenek, Hogy fortélytól és rablástól Bátorságban legyenek* (397a/848). *És, hogy ~ba tehessük magunkat, Im fel kell áldoznunk a' szabadságunkat* (454/207).

~ (215/36, 259/46, 653, 337/120), *Bátorság* (267/60), *Bátorságom* (238/53), *~tok* (257/222), *Bátorságtok* (257/224), *~ot* (368a/47), *~gal* (29/13, 35/2, 77/124, 114/37, 215/13, 453/282), *Bátorsággal* (330/265).

bátorságos mn (1)

Bátor. *A virtus leg bátorságosabb kő fal* (44/cím).

bátortalan mn (1)

Gyáva. *A' ~ szerelmes* (430/cím).

Batrachomyomachia fn (1)

~ vagy *Békaegérhartz Blumauer módja szerént* (114/cím).

Batthyány fn

(2)

Családnév. 1. <~ Károly József gróf, tábornagy, 1737-38-ban részt vett török elleni harcokban.> *Voltak itt hatalmas Vezérink akkorba, Kik lelket öntöttek a' magyar táborba. Pálffy és ~, kik után harmadik Volt a' Berlin' várát elpredáló Hadik.* (267/183). 2. Említem a' M. Gróf Széchenyi Lajos, és Battyáni Miklós Ő Nagyságok menegzőit (432*/207/1). Battyáninn (432/114).

bátya fn

(11)

1. Idősebb férfitestvér. *Azzal a' meg szokott schémát, Egy nagy mennykő Anathémát A' Battya fejéhez sujt* (92/175). 2. <Megszólításként.> —...*héj Battya Adja ki kend jussomat, Mert ha nem, hát majd meg láttya Püspöki hatalmamat!* (92/169) — *Neptun pedig szigonyára Dűlvén ezt kiáltotta: Battyám: kedves prosittyára Essen a' hig rátotta* (231/481). 3. Idősebb közeli rokon vagy ismerős férfi. *Mint hogy már itt nem vólt te nálad Senior, Battyád urad után te lettél Senior* (233/42). 4. Battyám Apollóba': idősebb költőtársam. *Ezértis sok hálát nyer tőlem Ketskémét, Hogy Kinek eddigis tiszteltem érdemét Mátyási Barátom, 's Battyám Apollóba! Veled ő állított legelőször szóba* (235/3). 5. Bellóna' markos Battya: Mars, a hadisten. *Bellóna' markos Battya pihenteti György' görbe kardját húsz adamás szegen* (418/17). 6. A Hold bátyja: a Nap. *Hasonlókép' az essőből bizonyal meg tudhatni, Hogy tiszta időt és fényes napot mikor várhatni, Mert sem a' tsillagok' tüze lágy homályba nem borul, Sem bátyára a' tiszta hólád költsönfényért nem fordul* (413a/403). 7. A Föld bátyja: az éj. *Te is Földünknek férje 's bátya, Míg a' magánosság barátja, Coelus! Te rád báméskodik, Tekints le milliom szemeddel* (431/7). bátya (237/57, 413a/1093), Battyával (438/48).

Ö: testvér~.

bavarus fn

(1)

Bajor ember. *Ő vette meg Svájdniczot, Boroszlót s' a' t. a' Bavarusokat össze-törte, a' Frantzot a' Rénuson túl zaklatta, s' a' t.* (267*/18/3).

Bayer fn

(1)

Családnév. <Gottlieb Siegfried. Az Opuscula ad historiam antiquam c. a Kollégiumban tankönyvként használt mű szerzője.> *Jerke, Ferke, éltesen a Freier, Vivát! stívát adjon néki* ~ (227/14).

baziliszkusz fn

(2)

Tekintetével is gyilkoló koronás fejű mesebeli sárkánygyík. *Vannak Nyaktekertsek, puffadt Pellikánok, Barázdabillegők, Sleppfarkú Fátzánok, Van ott öltni-tanult Bazsiliskus' szeme, 'S kivált a' lepkének mindenféle neme* (330/1999).

Baziliscus (44/7).

be¹ hsz

(5)

1. Vminek a belsejébe. *Süss atyáink' Templo-mába, Süss szent sugáriddal bé* (390/14). 2. Valamely távolabb levő helyről a köz(ép)pont felé. *De jöszte ~ Múzsám a' Városba velem Téged nem rettenthet itt semmi félelem* (190/7). ~ (397a/764), bé (77/88, 291/14).

be² – beh – beg hsz

(41)

<Érzelmileg színezett mondatokban, nyomósításul:> *mily nagyon. Be boldogok valának A' szép Arany Kor' napjai* (247/1). *Beg ártatlan élet, be' kedves nyugalom, Mellynek meg szója a' munka 's szorgalom* (198/41). *Óh legkedvesebb Barátim! Beh édesenn képzelem Mi örömmel sétáltatok tavaly a' Tempén velem* (241/3).

~ (165/2, 212/129, 231/213, 295/3, 309/61, 317/199, 389/31, 90, 354/6, 13, 373/105, 433/41, 446/28), ~' (130/32, 198/44, 268/33, 287/14, 376/7, 389/21, 433/34), *Be* (86/13, 139/30, 238/120, 373/105, 106, 426/27), *Be'* (63/13, 198/45, 206/1, 2, 276/14, 301/21), *beh* (169/18, 459/7), *Beh* (314/34), *Beg* (198/40, 433/34).

beád i

(1)

Vkinek a szervezetébe juttat vmit. —...*néki gyakrann már gyermek korába Lassan ölü mérget ád be méz formába* (453/122).

beadás fn

(1)

Kezét adja, ígéretet tesz vkinek. *Tér[j] vissza, ne szegd meg már tett fogadásod Mert tudod, hogy meg volt a' kéz bé adásod* (57/12).

bealkonyodás fn (1) Hanyatlás, öregedés. *Ugy van ha éltednek reggelét át sirtad Ha a dél szikrádzó hevét alig birtad Őh ekkor rád lankadt élted ujjitása Helyt — gondot hoz, élted bé alkonyodása Mikor az életnek, e sors játékának Elsőbb felvonási már mind lefolyának (453/148).*

beáll i (2) 1. Bekövetkezik, megkezdődik. *Hagyd el, Sándor a' hartzokat, A' fegyverropogást kerül, Most állt bé az öröm kora (403/25).* 2. Elmegy katonának, szolgálatot vállal. *Talpig jól készült fegyverbe Bé állanak az ezerbe A' buzgó Hazafiak (114/530).*

beárnyékoz i (2) Elfed, elrejt. *Ő [reménység] gondolatim javával Együtt nővénn fel felé, Az örömmel zöld ágával Lelkem árnyékozta bé (177/10).* 2. Betakar, óv. *Isten légy e' Főpapoddal, Árnyékoz bé jóságoddal (225/147).*

beávatja fn (1) *Vminek a ~: beavatottja, vmit jól ismerő személy. Az Inkák így éneklének, Így a' Nap' Leányai, Így a' Kuzsó' szenthelyének Minden beávatjai, Midőn hozzájuk megtére A' rokon Nap fényivel (390/28).*

beavatott mn (1) Vmit jól ismerő (személy). *Természet' édes gyermeke! 's a' Világ' Tág Templomának beavatott fija! (395/6)*

be-berándul i (1) Reflexszerűen összehúzódik. *Amott homályos odvában Kandikál a' fejr nyúl, 'S piros szemét bámulttában Forgatván be-be-rándul (397a/336).*

beborít i (9) 1. Befed, betakar. *Hát a' ki a' ritkás földről le vonnya a' Tótsákat Kivált midőn a' változó hókba a' Tsatornákat Fel-vévén az árvíz, mindent bé borít iszapjával (413a/131).* Jönn az álom, 's mindent pihenésre hajtja *Az éjjelnek barna palástya van rajta Be borította véle a' földet 's az eget (14/3).* 2. Elsötétít. *És ha El-mém derültt Egét Bé borítja terhes felhő. Azonnal belé repül ő [a reménység] 's eloszlatja fergetegét (177/12).* 3. Felajz. *Béborítom a' nagy Balénát lángokba, 'S párt keres a' fa-*

gyos Grönlandi habokba (330/1915). *Felosztván Szerelem Tüzét veled 's velem, Nem játszott-é? Mert téged fénnyével Engem hév tüzével Boríta bé! (151/15)* *beborítja (75/10), be borítja (43/19), Be borítja (201/3), borítja bé (397a/420).*

beborított in (1) Óvott, védett. *Hol vagytok, oh Léthe, nyugtató partjai ... Andalgó árnyékkal beborított berek Hol ismét emberré lesznek az emberek (406/7).*

beboríttatva in (1) Befedve. *Másoknak a gyökeréről sűrűséggel termenek Tsemetiek, a' Tseresznyék és a' szilfák ilyenek. A' Parnasszus babérja is így ül kitsiny korába Bé boríttatva annyának temérek árnyékába (413a/543).*

beborongolt in (1) Bebarangolt, bejárt. *Oh hol vagynak a' szép mezők, a' Sperkhiusi liget És a' Lakoni szűzekből beborongolt Táiget? (413a/1043)*

beborul i (4) 1. (Az ég) befelhősödik. *Bé borul hirtelen a' nap nyájas fénnye Bé fonván a setét felhők szövevénnye (56/1).* 2. Elhalványodik, fényét veszti. *Lám az ég' forgása is Idővel újabb változásba lépzen, Lám a' csillagokba is Ki most derül, ki beborul egészen (288/24).* 3. (Remény) kezd elveszni. *Érzem Nemes voltom', érzem gyengeségem'; 'S Reményem beborul és derül kétségem (454/8).* *Bé borul (202/1).*

beborult in (1) Befelhősödött. *Láthattam é felettetek egy oly bé-borult eget Melyből reátok bánattal fonyasztó víz tsepegett? (162/23)*

bebújik i (1) Beférkőzik. *Kis Zefir! Melyére Csendesen borulj, Félfedett csecsére Gyenge szárnynyal fűjj; Sőt, ha tudsz, lelkébe Bújj egészen bé, 'S tudd meg, hogy fektébe' Rólam álmod é? (263/30)*

bebukik i (2) Hirtelen beesik vhoval. *Ő is osztán ittas fővel Bé bukott az ágyára, Júnót, a' Húgát, erővel Oda rántá magára (92/303).* *Ah de bezzeg*

rossz idővel Jára a' jó Jantsi ott, Mert a' tág üregbe fővel Édes Ötse bé bukott (317/186).

beburkol i (1)

Eltakar. Itt néz ki egy Dáma de irígy fátyola Minden szépségeket tolliunk béburkola (190/18).

beburkolt in (1)

Befedett, betakart. Vagy is a' melly bimbót nyerses természete Még béburkolt kérgék alatt rejtegete, Mihelyt egy boldog fény, 's meleg kifejtette Mindjárt magáénak vallotta — 's szerette (454/380).

becammogván in (1)

Cammogva bemenvén. Futnak a' bikák, 's orrokkal Nősző-hevet lehellenek, Hányják a' földet szarvokkal, A' porködben dühödnek; Némellyek meg bétzammogván Bőgnek a' barlangban benn (397a/697).

becs fn (14)

1. Vmely tárgyank, dolognak tulajdonított érték. Igaz, hogy nagy betse lehet egy Babérnak, Melly örök életet szerzett vólt Homérnak (245/29). Hívséged betsét Védje mint pecsét Hívén, Szívem E' végső Tsók (181/13). 2. Megbecsülés, tisztelet. Az Igali Népnak vezére volt Etse, Kinek sokra nézve lehetett illy betse (330/138). És te, Nanét! Töllem szívességgel vedd el, Ha munkámnak betset szerzek szép neveddel (330/22). 3. Becsben van vmi: nagyon fontosnak tartják. Vége felé járván a' fagyos Detzember, Détzembert hordoz már magán minden ember. Szellős vólna nagyon az ing 's a' paputs ma, Bezzeg betsbe is van a' bunda 's a' kutsma (197/12). betsem (148/55), betse (454/131), ~t (282/28), betsét (367/5, 454/334, 344, 801), betsünket (330/947), betsbe (85/12).

Ö: csecsebecse, köz~.

Bécs fn (14)

1. Városnév. Állj meg bár, ne tovább egy fertály-óránál, Bétsben a' Szent István' öreg Templománál (330/1994). 2. Bécs város lakói. — ...midőn Blanchárd Úr úszkált az áerben 'S egész Béts bámúlva nézte a' Praterben (330/116). ~ (246/29), Béts (259/640, 337/162, 386/2), Bétsbe (279/5, 7, 337/148), Bétsben (330/125,

330*/139/3, 330*/156/10, 452/70), Bétsből (114/76).

becsal i (1)

⟨Madarat⟩ törbe csal. Ollykor, midőn a' kegyetlen Madarász, ki félfelől Olálkodik a' kietlen Hársfaerdőben belől, Zöld levél alatt lapangó Törkalitkája alá A' tsemeték közt bolyongó Kedves párját bétsalá (397a/796).

becsap i (1)

Hirtelen nagy erővel behajít vmit vhová. Engem pedig, ah egyszerre A' zaj bétsap a tengerre. Jaj nekem víz, néki tűz! (443/110)

becses mn (22)

1. Különleges értékű ⟨dolog⟩. Ki nem marad onnan a' kard a' kopjával, Vagy a' nyusztos kalpag ráro bokrétával, A' buzogány, a' puzdra, a' varrott sátorok, A' tsigás szerszámok, 's több betses bútorok (454/406). Még fejér mellyed sem olly betses portéka; Mert tsak egy kotlós szív' pompásabb hajléka (254/25). 2. Megbecsült, tisztelt. Köhalom már, a' mit rakott Szemíramis; Köhalom sok ezer Kolosszus, Píramis. Sok nagy nevek 'S betses érdemek egy sorban Megvetve heverték mohosan a' porban (237/39). Én is megnyugtató örömmel telek el, Hogy lantom illy betses nevekről énekel (442/20).

~ (31/2, 61/25, 287/54, 373/83), betses (267/111, 358/37, 382/34, 397a/402, 413a/509, 418/22, 93, 418*/43p, 454/567), ~t (345/16); betsesebb (452/31, 454/109); legbetsebb (206/20), leg betsesbb 453/120).

becsetlen mn (1)

Szégyenletes. Te tiszta polgár, vig egyenes barát, Mély tudományú, tiszta eszű valál; Hempelyge roppant lélek apró Tested' erébe', nemes barátom! Még is betsetlen pusztá bogáts fedi Hadház' homokján szent tetemid' helyét (395/33).

bécsi mn (8)

1. Bécsben lakó. Egy Bétsi Magyar Gavallér (206/cím). 2. Bécshez tartozó. Annyi volt a' Lélek, alig fért a' Várba, Tudom nem volt annyi a' Bétsi határba (239/200). 3. Bécsről elnevezett. Nem ujság hogy bolond lakjon palotába Egész sereget láttz a' Bétsi utzába (60/18).

bétsi (268/80), Bétsi (246/41, 257/166, 259/360, 330/1538).

becsinál i

(1)

Nyílást bedug. Itt egy üveg borocskát A' zöld gyepágyra tettem, És gyenge rózsaszállal Száját be is csináltam (345/11).

becsinált fn

(1)

Zöldséggel lében készített húsétel. De már a' Hús után a' discurs kezdődik, Tsakhogy még országos dolgokról vivődik; Majd a' Bécsináltak hozzák a' tréfákat, A' vittzet, a' bonmot, az anekdotákat (330/325).

becsődülni

(1)

Összejönni. Pedig Kata neve azt meg érdemlené, Hogy a' Kalendárjom veressel festené, Hogy így mint Innepet meg lehetne ülni, 'S ne kellene ilyen későn bé tsődülni (340/28).

becstelen mn

(1)

Becsületét vesztett. Ímé a' Szerelem 's Betsület egymással vívik, és e' hív pár e' vitéz pajtással: Ez egy hív szeretőt kérne, de betstelen; E' vitézt kívánna, de érzékenytelen (268/113).

becstelenít i

(1)

Gyaláz vkit. Nagy lélekre szokás alacsony lelkeknek ugatni, Mert ki mivel nem bír, betsteleníti kívül, Benn maga mérgétől rongáltatik (315/22).

becsuk i

(3)

Bezár vkit. Katóm! Katóm! Ki sem jöhetsz Te tán soha, Úgy bétsukott az a' guta Vén Mos-toha (333/19).

Bé tsukták (330/1598). — tsukják bé (330/1597).

becsűsz i

(2)

Szinte titokban bekerül vhová. De tartok ám, hogy a' kik így elhányják a' Szenteket A' Canonizálásra is rávetik a' fejeket. Bé tsűsz a' Világosodás már a' Kalendárjomba (314/33). Kijött az álnokság virtus' lárvájába' 'S szelíden tsűszott bé trónusod' jussába (337/18).

becsű Ö: nagy~.

becsül i

(15)

1. Vminek az értékét hozzávetőleg meghatározza. Száz ökörré betsüli ő 's kintsére a' Világnak Ha kiálthat egy *űvpekát* valamely

igazságnak (111/19). 2. Értékel, tisztel vkit, vmit. Ő az, kit a' Király betsül, 's Hazánk tisztel (306/252). Egyenességedet betsülöm, barátom! (202/116)

betsül (176/55, 330/594, 316/33), becsülnek (445/65), Becsülnek (254/49), betsültünk (454/986); betsüli (259/640), betsülöm (163/49, 306/177), betsülte (330/564), fogom becsülni (288/88). — Betsüld (413a/960).

Ik: meg~.

becsület fn

(28)

1. Kötelességtudás. Atyáim' Istene! Jaj mondd meg, mit tégyek? Kettőé nem tudok lenni, mellyké légyek? Baráttommal mennék — im párom kesereg! Párommal maradnék — vár a' vitéz sereg! Kegyetlen a' menés — rút a' késelem — — — Oh örök Betsület! Oh örök Szerelem! (268/108) 2. Megbecsülés. Emberek! Vagy hérók légyetek 's istenek, Ha kevélységekkel lehettek ilyenek; Vagy légyetek vélünk emberetskék ti is, Így több betsületet fogunk adni mi is (194/22). A' szántásvetésnek méltó betsületet nem adnak, El ragadják a' föld mívét, a' mezők elsorvadnak (413a/514). 3. Tisztesség, illem. Elég igaz Magyar van még közöttetek, Kik előtt féltőkints régi betsületek, Nemes, tiszta 's bátor még a' ti szívetek (259/94), De meg lesz a' pogácsa is, Az nem olly sokba kerül, Csak viselje az Úr magát Becsülettel, emberül (169/168). 4. Tisztelet. Nohát betsületre méltó Kún-sági uraimék! Mondják meg, hogy a' ki lovat szeretne tserélni, mék? (358/45) 5. Becsületbe jön vmi: értékes, megbecsülésre érdemes lesz. Óh nagy Uralkodó! Előre képelem, Hogy a' szent igazság, az erkölts, értelem, A' szép tudományok minden mesterséggel, A' jó gazdagsággal és a' vitézséggel Általad a' régi por közzül kinőnek, 'S a' Magyar nép előtt betsületbe jönnek (259/222). 6. Becsülettel: tisztességesen. Gyalázatban, úgy mond, tovább miért élek? Inkább betsülettel hal meg a' nagylélek (330/1518).

betsület (194/27, 258/107, 267/192, 330/1502, 454/233), Betsület (268/123), Betsület (268/cím, 111, 317/223, 454/229,), betsületet (194/26), betsületét (259/497), betsületét (453/167), betsületünket (259/585), betsületnek

(368a/93), *Betsületnek* (247/26, 268/24), *betsületből* (368*/30/11), *betsületre* (267/146), *betsületeimmel* (330/828).

becsületes mn (3)

Tisztességes, erkölcsileg megbízható. *Most is, míg az Urak ott benn mulatának, Ni a' szedte-vették mit nem tsinálának! Letsepültek minden betsületes Legényt, Lajhának, kappannak tsüfolták a' szegényt* (330/1669).

Betsületes (167/5), *Betsületes* (316/4).

becsülni in (7)

Értékelni, tisztelni. *Szeresd; mert a' kik betsülni Tudják a' Vitézeket, Tudnak a' hazának szülni Ők is vitéz gyermekeket* (368a/161). *Mert Lilla egy tavasz' nyiltában Én tőlem messze vetetett, A' kiért tudtam hajdanában Betsülni ezt az életet* (379/48).

betsülni (111/89, 163/37, 377/33), *betsülleni* (205/28), *betsülleni* (16/28).

becsülő fn (1)

Az a személy, aki becsül vkit. *Betsülnek tántzodért? Ne mondd azt kérkedve, Több betsülőt talál még egy oláh medve* (254/50).

becsült in (1)

Értékelt, tisztelt. *Idvez légy, gyümölsők 's Hérók nagy annya, Itália, Idvez légy, Saturnus földje, imé egy hazád fia Kívánja a' te kedvéért énekelni azokat A' hajdann annyira betsült és gyakorlott dolgokat* (413a/699).

becsülvén in (1)

Tisztelven. *Ki a' virtust önmagában Betsülvén szemfényt nem vesz, 'S rejtekje' szent árnyékában Jóság' illatját terjeszt* (397a/426).

Ik: meg~.

bedug i (3)

1. Nyílást elzár, betöm. *Füleit bé dugta, a' mellyek hallották A' parantsolatot, de meg nem tartották* (213/49). 2. Elzár vmit, megszünteti a hozzáférést. *Hát még a' Betsület mellyet akkor adott Nékünk a' természet mikor megtagadott, Mikor eredeti forrásit bédugta, 'S vad lábunk a' virtus' tsóvait felrúgta* (454/231). 3. *Bedugja a fejét vhová:* benéz, bekukkant vhová. *Mihellyt a' konyhába a' fejét ~ta, Főbe verte egymást fazékkal a' kukta* (330/689).

bedül i (1)

Beledől, belekerül. *Vannak é ott, kik Mogorúl szólanak? Sohajtasz — elsuhansz — Érttem — elmúltanak! Elmúltak, bédültek abb' a' sirhalomba! Mellyhez közelítünk mi is minden nyomba* (313/39).

beér i (1)

Megérkezik, eljut vhová. *Majd Szalának keskeny, de kies tsútsánál Általjöött a' jégen Tihany' hegyfokánál; 'S kiszállván Balaton' Szántódi révére, Az áldott Országba Somogyba béére* (330/34).

Beering fn (1)

Családnév. *⟨Beering útja: a Beering Vitus (1680–1711) dán születésű orosz haditengerész által felfedezett tengersizor, amely az Északi Jeges-tengert köti össze a Csendes-óceánnal Ázsia és Észak-Amerika között.⟩ És te Pál, a' Muszkák' rettenetes Tzárja ...Túl terjeszted ~' útján törvényedet* (337/178).

beérni in (1)

Vmivel ~: megelégedni vele. *Sovány lelkem titulussal Bé kell érni néked már, Kít mindennapos tónussal Férjed morog, ügye bár?* (392/26)

beesett in (4)

1. *Sovány ⟨arc⟩. A' bús gond béesett ortzájában hever* (189/13). 2. Mélyen ülő, karikás *⟨szem⟩. A gondtól gyötretik lelke 's tetemei Nem esmérnek álmot bé esedt szemei* (5/16). *bé esedt* (6/11, 37/5).

beesik i (1)

⟨Szem⟩ mélyen ülővé válik. Be estek szemei a' könnyhullatásba, Mellyet hullatott a' leg első romlásba (213/29).

befagyott in (1)

Megdermedt. *Azomba túlsó szélére A' Tengernek át úszott 'S Itt hátáról a' fövenyre Európa le tsúszott. Érzéketlen terülének El törődött tagjai, Meg állván zavart vérének Bé fagyott folyásai* (231/322).

befal i (1)

Elnyel vmit. *Az áldott nap váljon tűznek katalanjává, Ezt a' szép világot tégye bús pusztává, Süsse ki a' kényyén élő gonoszokat, 'S egy*

nagy föld-indulás falja bé hamvokat! (454/160)

befaló in

(1)

Elnyelő. *Látjátok ki van ott' a' düledékeken? Ő az — Melpomené; a' ~ Chaósz' Mellyén áll* (338/43).

befarag i

(1)

Faragással beilleszt vmit vhová. *Elsőben is hajts görbére az erdőn egy Szilfának Fiataltját s' ha meghódol tsináld eke' szarvának. Egy nyoliz lábnai rúdat faragj bé az aljába* (413a/187).

befed i

(12)

1. Betakar. *Sok más nemzetek is követik tztiterával Apollót Kik hangos szóval verseket énekelik Mert köztök Laurust terem a' föld nagy sokasággal Melly koszorúval az ő homlokokat be fedi* (42/6). *Téged kedvellek, Csak néked élek, lehellek, Míg be nem féd a' sírbolt* (447/72). *A' bükkök' magas erdejét A' sűrű lobogó levél Éjellel fedi bé megint* (403/10). 2. Eltakar. *Sok csak nem agyon nevette Magát — sok el pirúla, Némelly szemeit bé fedte És másfelé fordúla* (231/473). 3. Befedi vkinek a kedvét: elveszi, elrontja a kedvét. *Késs még borzasztó éjj komor óráiddal, Ne fedd bé kedvemet hideg szárnyaiddal* (200/32). *be fed* (134/72), *bé fed* (55/24, 191/24), *Bé Fedi* (54/10), *bé fedett* (217/49); — *fedd be* (222/78), *fedd bé* (4/32).

befedez i

(3)

1. Eltakar. *Bár most szép Napodat felhők fedették be, Ki fog még derülni Eged, vidám kékbe* (222/67). 2. Álom kárpittal ~: elaltat. *Jer addig, édes Álom! Jer, e' setét lugasról Hints mákolajt szememre, Fedezz be kárpitoddal, 'S a' gondokat fejemről Legyezd le szárnyaiddal* (351/6). 3. Védelmes. *Kardra óh Vitézek! Haljunk meg hazánkért, És Teréziánkért Ontsunk drága vért. Scytha nagylelkünkkel befedezzük, Scytha fegyverünkkel Őtet védellezzük* (259/576).

befedezés fn

(2)

Védelem. *Még is hogy ezzel tiszteletet tegyek, Nagyságtok' áldott Szárnya alá megyek; Hadd mentsen illy hatalmas Aegis' Befedezése alatt*

az Ég is (251/32).

Befedezése (188/119).

befedve in

(2)

1. Betakarva. *Tehát Thisbe látván strásait nyugodni Ki nyitván ajtait kezde bátorodni És gyenge ortzáját fátyollal bé fedve Ott hagyja azokat már el szenderedve* (77/151). 2. Arannyal van befedve: aranyból van a fedele. *Az olly madár igen ritka Mellynek kedves a' kalitka Bár arannyal van bé fedve Még sem telik benne kedve* (31/10).

befedvén in

(1)

⟨Árnyék⟩ eltakarván. *Óh vidám Környék, óh magános Völgyetske, Óh e' tsendességben elrejtett Hegyetske. Melly a' sütő Naptól bé fedvén engemet Árnyékos Hátaddal enyhited tüzeimet* (176/3).

befelé hsz

(2)

Vminek a belseje, közepe felé. *Tsak alig rendült meg a' föld mély ürege Azonnal minden szív irtózva rettege Meg rázott oszlopi fundamentomának Rettentő zugással egybe roskadának Őszve szakadt háta bé felé om-ladoz 's A pokolig érő mélységig hasadoz* (59/5, 195/5).

befelhöz i

(1)

Eláraszt. *Virits becses ligetke, Virits ezer virággal, 'S felhőzd bé illatoddal A' jó Hafiz' halomját!* (373/85)

befér i

(2)

Van elegendő hely számára. *Imádó szemekkel néz rakás pénzére Neheztel hogy tágas házába bé fér e* (6/10). *Ötven versbe ötven szókkal Annyi érzés be nem fér, Mint egy csókba* (289/30).

befereszt l. befürösz

beférhet i

(2)

1. Lehet elegendő hely számára. *Ha pedig régi gödrébe a' föld bé nem férhete, És Maradt kinn a' hányásból: sűrű a' természete* (413a/766). 2. Bejuthat egy közösségbe. *Bár igyék a' bal sors Erisnek borába Még is bé nem férhet Musák táborába* (7/10).

befog i

(9)

1. ⟨Szemet⟩ kézzel eltakar. *Hogy lelünk ne esne nagyobb nyavalyába, Bé fogta szemeit,*

mellyek a gyümölcstön Bámúlván, éltünket adták érte költsön (213/41). **2.** Befogad, magába zár. Végre ha el végzed földi vitészed, 'S invalidus fővel a' sír be fog téged, A' feltámadási Insurrectioval Mennyei Quartelyra szállj trombita szóval (266/62). **3.** <Köd> eltakar. Bár a' Napot bé fogja is A' ködnek leg vastagja is, A' Nap fény szint' olly szép lesz (460/9). **4.** Betakar. Atyai szívetek hajoljon egy szónkra Méltóztasson minket edgyes koporsóra. Ne iriggyelvétek, hogy éltünk a' Párka El-vágván bé fogja testiünk setét árka (77/292). **5.** Befog vkit a halandóság moha: elfelejtődik. Ne légy a' leg nagyobb elmékhez mostoha, Kiket bé nem fog a halandóság moha (126/72). fogja bé (397a/162), Bé fogták (114/965). — Fogjatok bé (397a/1, 4).

befogad i (8)

1. Helyet biztosít, szállást ad vkinek. Mint egy szegény szarándok Első szavába szállást Kér istenért magának. De majd ha bé fogadják, Lassan kevély, kevélyebb, 'S végtére tséltapabb lesz (185/163). Édes Atyáimnak gyámola tsak te valál; Kik nyomorult sorsodba' viszont ezen árva hazádat Béfogadák fedező szent koronájok alá (259/456). **2.** Vmely közösség tagjai közé bevesz vkit. Tanulásának egy pontjára lépe, Bé fogadta Pallás' még akkor zöld népe (217/58). **3.** Magába zár. A' jóknak, a' mellyek az igaz számára Tartatnak, ne légyen rád nézve határa Mint Nestornak, élted terjedjen sokára Végre fogadjon bé az ég ditső vára (75/16). be fogadja (186/20), — fogadj bé (454/429); Fogadd bé (406/12), Fogadjátok bé (299/104).

befogadni in (2)

1. <Versbe> beleírni, belefoglalni vmit. Nem kívánok én itt mindent befogadni Versembe Nem ha mingyárt száz nyelv, száz száj vagy szó van a' mellyembe (413a/568). **2.** Szívébe fogadni vkit: megkedvelni, megszeretni. Hanem hiszem, 's reménylem, Hogy fel találok ötöt A' nyájas emberek közt; A' kik közül tsak egy sem Neheztel őt tulajdon Szívébe bé fogadni (185/61).

befoglal i (1)

Tartalmaz vmit. Felveszi őt Linné és minden

földi teremtest Fellyűről neki megmutogat, valamit tsak az égnek, Földnek, tengernek tág gyomra magába be foglal (348/23).

befoglalni in (1)

Összefoglalni. Ha Scaliger kinek tisztelik hanvait A léleknek minden únalmit 's kinnyait Egy kurta lexicon ki tsinálásábann Nem fél[t] bé foglalni hajdan egy summában Talán engemet sem ítélnék hazudni Ha minden lélek tört ebbe fogok tudni (12/12).

befoglalva in (1)

Borítva. Látod e melly kitsiny itt a' föld, félrésze vizekkel Béfoglalva setét zöldes, félrésze világos (348/26).

befogni in (2)

1. <Állatot> vontatoul kocsí, eke elé köt. Be kell fogni a Tinókat 's árpát kell vetni szinte (413a/222). **2.** Érdemet befogni: érdemet elnyerni, befogadni. József, a' Virtusnak már megholt Péládja. Kitől helybenhagyást nyerni annyit téssen, Mint minden érdemet befogni egészen (306/266).

befoly i (1)

Visszaszáll. Nagy Tenger! Mellynek nem állki Sem partja, sem feneke, Minden te belőled szállki, Beléd semmi sem foly be (397a/868).

befonván in (1)

Beborítván, betakarván. Bé borúl hirtelen a' nap nyájas fénnye Bé fonván a setét felhők szövevénye (56/2).

befut i (3)

1. Futva bejár vmit. Itt sír egy Tyúk, 's a' mellyeket Borzadt tollal futja bé, 'S az imént kólt kis réztéket Tsalja a' száraz felé (397/306). **2.** <Illat, hang> eláraszt vmit. A' virágzó bokroknak Béfutják illatai A' szép estvét (397a/646). Fújja trillás tillinkóját: Megáll, 's hallja másfelé Hogy az erdőknek ekhóját A' sok síp hogy futja bé (397a/656).

befült in (1)

Befütött. Ma már a' táborokat ~t Szobákba' intézik tsatának; 'S penna után viszik ütközetre (418/58).

befürösz i (1)

Eláraszt. Ártatlanul élesz[t]gessük el bádgya-

dott kedvünket, Az örömek balsamába feressszük bé szívünket (91/8).

befüstöl i

(1)

Telefüstöl. És egy fűszerszámos templomot tsinálnak, A' mellynek' pirosuló rózsákból rakatott Oltárára hint-le a' Hajnal harmatot, Mellyen asztag temjént gyűjtván fel a' szelek Az egész szent helyet bé füstölik vele (89/20).

befűszerszámoz i

(1)

Beillatosít. Szép bársony burkokból ki hívja azokat Az estve még félig bimbó virágokat, A' mellyek ki-tárván szagos kebeleket Bé fűszer-számozzák az egész vidéket (89/12).

befüt i

(2)

⟨Kemencét⟩ felmelegít. Be is fűtenék egyszersmind A' mikor dagasztanék (169/109). fűtenék be (169/113).

befűtött in

(2)

Fűtéssel bemelegített. Komor minden, minden szomorúnak tettzik Mihelyt a' tél borzas tsilaga fel tettzik Minden öszve bádjaszt és pu[h]ít ostoba Levegő egével a' be fűtött szoba (85/26).

bé fűtött (197/26).

beg l. be²**bégetés fn**

(1)

A juh elnyújtott nyekergő hangja. — ... tölt juhok ~e [m]éhecskék dolgozása, A Békák ki-áltozása Mind örömünknek nevelése (123/21).

begöngyölgetve in

(1)

Vmibe becsavargatva, beburkolgatva. Mikor már a' fekete gyász szennyes lepedőjébe Bé göngyölgetve mutatya az embert böltsőjébe (216/26).

begy fn

(1)

Vkinek a gyomra. Hát szőlővel rakták bé a' Pindus hegyét, Hogy mindenik borral szívja tele ~ét? (219/60)

begyere i

(1)

Jöjj be, árasz el! Jerdek bé majd, óh szívemnek Kedves egy pár javai, Vigasztalóji éltémnek, Egek' ajándékai! (397a/589)

begyes mn

(2)

Rátarti, hetyke. Mit ér a' fodros haj? A' mándsét? A' tászli A' sinóros nadrág, ha az ember bászli Pedig melly kényesen-feszesen-

~en Járnak az Uratskák végig a' Pártesen? (330/1117) — Emezt a' féltés gyötrötte, Haragszik negédesen, Ürög-forog körülötte, És turbékol ~en (397a/348).

begyeskedik i

(1)

Rátartian, kevélyen viselkedik. Ní, ahol a' szép Fkórának Táblája fényeskedik, A' Páva önnön magának Melly büszkén ~ (397a/432).

begyezni in

(1)

Keblére tűzni, biggyeszteni. [?] Ti pedig piros leányok, Jerdek ~ rózsát A' jó Hafíz gyepéről (373/88).

begyűjt i

(3)

⟨Pénzt⟩ egy helyre gyűjtöget. Ugyan tehát mit érsz azzal, 'S mi hasznod e' munkába, Hogy kintseid' nagy halmazsal Gyűjtöd bé a' ládába? (205/4, 16/4)

gyűlyt bé (154/18).

begyűlik i

(2)

Összejön, összesereglik. Hogy pedig ad Sextam Mai A' Rendek bé gyűlénék, Az ország tarka bandáji Vélek fel érkezénék (114/302). Bé gyűl (114/389).

beh l. be²**behajt i**

(1)

⟨Állatot⟩ beterele vhová. —...az öreg Pán teli tulkait A' kastélyba ~ja (432/79).

behajtat i

(1)

⟨Járművel⟩ vhová megy. Az örvendő Fársáng ... Béhajtatott vígan a' víg Nagy-Bajomba (330/38).

behamvaz i

(1)

Hamvazószerdán a híveket hamuba mártott ujjal a homlokukon kereszttel jelöli meg. Jaj! jön, — jön a' Hamvas Szerda! Bé hamvazza szemeim': Jaj, siessünk, Hívem! (133/41)

behat i

(2)

Hatással van. Szeressetek Leányok És légyetek Hafíznek Sírjához tisztelettel Mert édes énekéből Szerelem csepeg reátok 'S notáji szíveinkre Mint a' nyilak behatnak (373/68).

bé hatnak (67/20).

beható mn

(1)

Hatást keltő. Gyenge szívetskéik előre repesnek, Hogy még ma tört fognak vetni egy kegyesnek. Azért rendbe szedvén szemek' 's

ortázajokon, A' mi tsak bájoló 's béható azokon (330/76).

behemót fn (1)

Bibliai nagy testű állat. Látsz e' amott egy rettenetes tsuda állatot? ímé Mint amaz egyszarvú fene vad, mérgébe kietlen Lábainál tombol, szemeit borzasztja dühösség ... Gondolod é', mi ez a' Behemót? (348/43)

behemóthang fn (1)

Óriási üvöltés. Óh vajha Behemot, vajha Leviáthán Hanggal dördülhetnék végig a' föld' hátán, Szózatom villámi erővel bírhatna (337/281).

behempereg i (1)

⟨Felhő⟩ beúszik vhová Már a' földi fénynél pompásabb világgal Borúlt el a' Szála, 's diszlett méltósággal, Már a' fél-felébredtt szellők által hozott Gángesi kellemes szagtól illatozott: Midőn egy tündöklő felhő behempereg (330/1871).

behint i (5)

1. ⟨Vmiből több darabot⟩ szétszórva vhová hullat. Szállítátok magatokkal Hozzám a' vígságokat, Hintsétek bé virágokkal A' réteket, halmokat (397a/595). 2. ⟨Fényt⟩ szór vmire vmi. A' tiszta Nap meg-tekinté A' szelíd patakokat, 'S játszi szikrákkal ~é Göndörödött hátokat (397a/71). 3. Eláraszt. E' szóra öszvezajdúl A' két öreg Poéta. Közzéjek ugrik Amor, 'S apróra tépi mérges Jámbussit Arkiloknak. Ambróziába mártja, Szerelmivel behinti; Liéus is leszállván Máslásba megfeszíti (372/14).
hinti be (150/4), be hinté (26/22).

behintetett in (1)

Beszórt. Mert kiszáraztják a' mezőt a' lenek, 's a' zabok is 'S a' feledékeny álommal béhintetett mákok is (413a/90).

behintett in (1)

Beszórt. A' barna, 's tsillámló porral Béhintett Kankalinok Úgy állnak ott ékes sorral Mint tömött tsillagzatok (397a/434).

behintetve in (1)

Beszórva. Im itt az oszlopnál egy márvány lyánka sír, Amott rózsákkal van behintetve a' sír (306/86).

behív i (2)

Felszólít vkit, hogy menjen be. De hídd bé magaddal Orsolyát is kérlek. (330/922). Orsolyát behíttá, 's a' muzsikaszónál Eltűnt a' három vén az oldalajtónál (330/923).

behorpadt in (2)

Felületén benyomódott. Maga a' föld bő nedvet ád a' plántált olajfának Ha fogával meg turkálják a' bé horpadtt kapának (413a/973).
bé horpadt (239/116).

behoz i (5)

1. Belső helyre visz, bekísér vkit. Töltsétek bé őket belső háborúval, Carnevál 's az Ifjak eránt új bosszúval. Valakiket köztők hajlandóknak láttok, Magatokhoz vevén, hozzám behozzatok (330/992). 2. ⟨Idegen szokást⟩ meghonosít, elterjeszt. Béhozom szokásba (sok már tsinálja is,) Hogy legényt megkérni merjen a' Dáma is (330/1971). 3. Elterjeszt. Bőltls lelked fog behozni A' földre békeséget (259/427). 4. Bemutat vmit. Uszubú Árpád vezérünknek vitéz Hadnagya, a' ki a' Tótokat béjármolta. A' melly történetet tréfásan hoz-bé Prof. Dugonits az Etelkájában (267*/17/2).
béhozta (309/66).

behull i (2)

Beleesik. Míg Tháles a' nagy Égnek Tüzeit csudálva nézi, Béhulla egy verembe (346/3). Ah, Lilla! a' te orczád Illyen gödört csinál ám, Mikor reám mosolygasz. És akkor abba Lelkem Melly nyakra főre hull bé (346/8).

behullat i (1)

Teleszór vmit vmivel. Halálát [Hunyadi] a' népek siratják Gyászalmát könnyekkel áztatják Rózsákkal behullatják (225/143).

behullott ~ behullt in (4)

⟨Szem⟩ beesett. Úgy pislog behullott szeme' két tájéka, Mint a' kotsonyába fagyott Varasbéka (330/225). Sőt akkor is, mikor szemem' világán Vak kárpitot sző az halál; Ott a' magánosság' setét világán Behulltt szemem reád talál (305/76).
behullott (337/64), Béhullt (454/755).

behuny i (3)

1. Behunyja a szemét: becsukja a szemét. Behúnyom hát fülem' szemem', Érzem tulajdon érdemem (316/11). 2. Örökre behunyja

szemét: meghal. *A pénz kívánságát addig el nem unnya Míg örökre szemét maga bé nem hunnya* (5/14).
Húnyom bé (443/186).

behunyt in

(2)

1. *Behunyt szemmel néz vmit:* nem vesz észre vmit. *Tréfaság egy ilyen kétes félelemmel Tsalódvánn sok jókat nézni bé hunt szemmel* (204/52). 2. *Behunyt szemmel néz vmit:* tétlenül néz vmit. *Várhatni é hogy ő behúnytt szemmel nézze, Mikor a' hazáért hull annyi vitézze?* (267/115)

beiktatás fn

(1)

Vkinek hivatalos aktussal új tisztségébe való helyezése. *A' mire itt izékezés van, valósággal megesett a' N. Mélt. Gróf Szécsényi Ferentz Ó Exc.jának Főispányi Beiktatásakor, 4 Jul. 1798* (330*/155/3).

beillik i

(2)

Alkalmas, jó vminek, felér vele. *Akármedly szilaj Gulyába Bikának be illene* (231/170).
be illene (231/10).

beindul i

(2)

Elindul vhová. *Látlak, mennyei Lillátska! Sietsz karjaim közé, Indúlsz a' sűrű rózsátska Mellől lugasomba bé* (397a/564). *Elhagyák a' patakat, És beindúlnak Zsoltzára Hol az a' Vay lakott* (368a/71).

beír i

(1)

Beír a könyvébe: számba vesz. *Isten! Ki könyörűlsz az Árván, 's Özvegyen Mindenható karod ezekkel jól tegyen. E két gyámoltalant, oh' ird be Könyvedbe 'S Attyai szárnyaid árnyékával fedd be* (222/77).

beírva in

(1)

Feljegyezve. *Haj! Az én Nemes Barátom Hogy használja az időt! Ő a' kinek Bellónától Bé van írva a neve, A' gögösség' hagymázzától Irtóztván, kertész leve* (456/38).

beiszik i

(1)

⟨Folyadékot⟩ magába szív. *A' melly vigály ködöt lehell és lenge füstöt fakaszt, Béissza a' nedvességet 'S könnyen elbótsátja azt* (413a/747).

beizen i

(1)

Üzenetet küld vhová vkinek. *Az erdőn által*

útazván, Kadarkútra bé mentek, Megállának 'S Hedrahelybe kettőtől bé izentek, Hogy mondjanak le a' Papról, mert ők el nem szenvedik (326/10).

bejár i

(1)

⟨Helyet⟩ keresztül-kasul végigjár. *Tűvé tevém az égnek Minden zugát; be jártam A' Márs golyóbisával A' több tüzes golyóbist* (185/25).

bejármol i

(1)

Járomba fog. *Uszubú Árpád vezérünknek vitéz Hadnagya, a' ki a' Tótokat bejármolta* (267*/17/1).

bejárni in

(1)

⟨Helyet⟩ keresztül-kasul végigjárni. *Jövel oh szárnyas Pégase! Végy fel egy Músák fiját Ki nem a' Poetas főben kikoholt Utópiát, Nem Parnassust avagy Tempét akar rajtad be járni, Hanem Debretzenbe készül, hol rég' kívánják várni* (358/27).

bejelent i

(1)

Vkinek az érkezését jelzi az érdekeltnek. *Egy várra találék, inték a' Strázsának, Hogy jelentene bé a' Commendánsának* (239/136).

bejön i

(9)

1. Kívülről belép vhová. *Be jöve azonba' Laura sátoromba* (135/19). *Ah, mért jöttél bé most!* (268/33). 2. ⟨Bevétel, haszon⟩ befolyik. *Ma tsak nyóltz száz forint jött bé a Cassába* (6/23). 3. Megkezdődik, beáll. *Bé jön a' tél, fa olajat tör tsikorgó prössébe, Vigan makkolnak disznai, van vatzkor a' tserébe* (413a/1078). 4. Szokásba, divatba jön. *Akkor éltek az Atzéllal, 's a' zörgő fűrészekkel, (:Mert hajdan a' Szilánkos fát hasították ékekkel:) Béjöttek sok mesterségek: a' kegyetlen serénység Meggyőz mindent 's a' szükségben kényszerítő szegénység* (413a/163).
Béjön (306/219), *bejött* (334/31), *Béjött* (330/1580), *jött bé* (189/25).

bejut i

(2)

1. Sikeresen vminek a belsejébe kerül. *Vége Szikszó Városába' mint szarándok bé juték, 's a' Klastromunk házába ottan Gvárdiánunkhoz futék* (161/33). 2. ⟨Becsület⟩ elterjed, normává válik. *E' tsalfa tündér bús örömmel Meg nem zavarta gondjait Ha a' szerelmes nép örömmel Ivá az élet hajjait, És e' szabadsághoz*

szokottak' Lelkébe vas törvényei Még akkoron bé nem jutottak 'S nem lettek erkölts nyűgjei (247/35).

béka fn (28)

1. Négylábú kételtű állat. *A' békáknak 's egereknek Sergei meg rettentek, Soká volt, míg fel eszméltek, 'S álmokból felserkentek (114/973). Régi bújokat a ~k vartogják az iszapba (413a/385).* **2.** Béka módra: békákra jellemző módon. *Szép volt Filéta, 's ifjú, Szerelem' 's dalok' barátja; De ~ módra zengett, Tsigaként tudott szeretni, Bámúlsz e? — Vízivó vólt. (354/10).*

~ (90/1, 114/44, 226, 404, 330/226), *Béka (114/6, 413), ~k (114/141, 681, 877, 926), Békák (114/318, 123/23), ~knak (114/610, 882, 909), ~t (114/913, 920, 453/35), ~kat (114/981, 979, 413a/196), ~kra (114/23, 895), Békákkal (114/994).*

békaegérharc fn (2)

1. Régi vígeposz címeként: békák és egerek harca. *Batrachomyomachia vagy Békaegérhartz Blumauer módja szerint (114/cím).* **2.** Csokonai ilyen című munkája. *Békaegérhartz, Tempefőim, vélem itten vóltanak, Kikhez apró verseimmel mások is járúltanak (161/45).*

békaárda fn (2)

Békacsapat, békasereg. *Mind fel készül a' tsatára Az egész béka árda (114/524). Buzdúl rá a' béka árda, Lobog fején a' kokárda (114/536).*

békaság fn (1)

A békák összesége, serege. *Ennél vitézebb vezére Nem volt az egereknek; Most tehát segítségére El érkezvén ezeknek, Beléjek újj erőt ada, A' Békaság meg szalada Nyakra főre előttök (114/901).*

béke fn (17)

1. Népek között háború nélküli állapot. *Viszszatért immár olajággal a' frígy. A' kemény hadnak kialudt kanócza; Múlik a' jajszó, 's örömmüket áldott Béke tetézi (287/12).* **2.** Békét hagy vkinek, vminek: nem háborgatja, nem bántja. *Hadjatok hát ~t nekem oh bánatok Mert nállatok nélkül mással mulathatok (7/5). Istenek, hagygyatok ~t a' mezőnek, Mert az ártatlanság gyermeki itt nőnek (159/9).* **3.** Bé-

kével: békésen, nyugodtan. *Ha én az asztalnál ülök, A' Mogollal nem tserélek, Az adósságtól nem félek, Annak gondja nem fúr: Ülünk le víg elmével Vigadozzunk ~vel (154/13). Vedd ~vel tőlem hogy itt megtisztellek, Hogy messze — magasra — magadig emellek (454/835).*

~ (239/55), *Béke (287/13, 445/44), Béke' (290/9), ~t (432/55), ~vel (56/52, 202/52, 211/80, 231/311, 268/100, 330/2017), Békével (267/4).*

békekötés fn (2)

Béke(szerződés) megkötése. *A' Békekötésre (287/cím).*

békél i (1)

Békül. *Hogy' ellenkezhethnék tovább ti véletek? Itt a' kéz! Itt a' szív! Tsakhogy békélljete (330/1450).*

lk: meg~.

bekerget i (1)

Arra kényszerít vkit, hogy futva bemenjen vhová. *Távozz Frantz! Magyar fülünkben Tsalfa szód kedvet nem lél. A' Királyhűség lelkünkben Lángol, 's még Hazánkban él. Népink ezzel kerget be Téged' Bojnyik-fészekedbe (257/78).*

bekerítő in (1)

Körbefogó. *Carré, tesz itten különösen négy szegletre álló 's egy bizonyos helyet bekerítő katona-tsoportot (330*/185/2).*

bekerítvén in (1)

Kerítéssel, fallal körülvéve. *Így tette Roma a' világ legékesebb tsudáját Bé kerítvén egy kőfallal hét hegynek a' pompáját (413a/1095).*

békeruha fn (1)

Békeidőben hordott civil ruha. *'S fegyverbe vágyol nyerni dicső halált! De visszaszólít élemedett Atyád. A' kurta mentét hát letészed, 'S ~ban Hazádba megtérsz (445/24).*

bekerül i (2)

1. Bemegy vhová. *Ím a' Toponári Zsidók békerülnek, És muzsikájokkal helyekre leülnek (330/311).* **2.** Elterjed. *Zengi harsogóbbann, Énekem! E' betses Két névre, melly, mint a' Duna, élni fog, 'S mint a' világosság kiterjed, És bekerül az egész Világon (418/96).*

békés mn

(1) Nyugodt. *Nékem zöld olajág 's rózsalevél fedi Békés homlokomat, 's Páfusi lantomon A' mirtusligetek' lanyha Zefirjei Félzsunnyadva enyelegnek* (338/2).

Békés fn

(1) Helynév. *Így lépked, így kereng ~ Vármegyében, Az alföldi szűrűjében Hét-nyoltz nyomtató ló* (330/547).

békesség fn

(37) 1. Nyugalom. *Ah boldog Nép! Az ég takargat téged, A' tsendes Békeség Lakik hazádban* (259/44). —...*míg élsz, életed folyon ~be, Míg fő boldogságot fogsz érni az égben* (222/83). *Musák a' Párnassust ~gel lakják Apollo letzkéjét figyelmel halgatják* (11/3). 2. Harc nélküli állapot. *A' halált menydörgő ágyuk nem ropognak A' puskák 's köszörült kardok nem villognak ... Az Arany ~ Templo-mát meg nyitja* (54/7). 3. Harag, veszekedés nélküli állapot. *Szinte helyre állott volna a' tsendesség, 'S meglett volna köztök a' kívánt ~; A' Dámák szüntetni kezdték haragjokat Nem bántván Carnevált 's a' Gavallérokat* (330/1774). ~ (11/2, 54/20, 83/38, 114/403, 211/33, 337/42, 404/4), *Békesség* (11/cím, 54/cím, 313/138, 400/cím, 67), ~' (330/651, 337/379), *békeség*' (259/183, 306/76, 337/410), ~ed (177/32), *békeségünk* (287/18), *békeséget* (259/428), ~nek (368a/100, 400/9, 49), *békeségnek* (259/251), ~teknek (217/128), ~be (215/119, 257/58, 70), *békeségben* (287/45), ~től (413a/975), ~ért (397/14), ~gel (330/1934).

békételen mn/hsz

(2) I. mn Kötekedő. *Hív Uray Julianna, Kitől a' végpertzen is Több jóságot nem kívánna Még a ~ is* (454/948). II. hsz Nyugtalanul. *Tudom hogy azt a' víg órát ~' várjátok, Mellyben a' trombiták' nemes serkentését halljátok* (259/525).

békételenkedő mn

(1) Békétlenül viselkedő, kötekedő. *A' Békételenkedő* (389/cím).

bekever i

(1) Bemocskol. *A' kinek sok Vitézséggel nyeret*

dítséretibe Magát a' ki-ontott vérnek panasz-sza keveri-be (216/82).

bekezdés l. belékezdés**békó fn**

(7) 1. Béklyó, bilincs, rablánc. *Király! Vitéz! Ki most egy harsogó szóddal Népeket lántzolsz meg hatalmas ~ddal* (165/34). *Hímen eloldotta a' ~t lábain, 'S a' Strimflikötőket eltépte karjain* (330/1639). 2. Rabság, kötöttség. *Az az Istenasszony, Citére, én vagyok, ... Ki áldott ~ban tartom a szíveket* (330/1909). ~k (337/194), ~ja (146/29, 267/154) ~idat (460/173).

békós mn

(1) Béklyóval ellátott. *Mit ér mit ér a' rabság-bann Kinlódni sok gazdagság-bann Mit ér minden ha köteled Békós lábodon viseled* (31/18).

békóz Ik: le~, meg~.**beköltözik i**

(2) 1. Új helyet elfoglal, betelepedik. *A' Scythák, Tatárok, 's a' kik az Északnak Fagyos vagy mérséklett öve alatt laknak, Azt tartják, 's reménylik, hogy ezen testekkel, E' kívánságokkal, és e' szükségekkel, A' mellyekkel bírnak földi életekbe', Egy ehez hasonló helyre költöznek be* (454/398). 2. Uralkodóvá válik vkiben vmi. *Kiben idegen színesség Még úgy be nem költözött, Hogy a' szép Magyar szíves-ség Eltűnjön a' szók között* (357/58).

beköpn i

(1) Bemocskolni, besározni. *Nagy lélekre szokás alacsony lelkeknek ugatni, Mert ki mivel nem bír, betsteleníti kívül, Benn maga mérgétől rongáltatik: én pedig inkább Szánom az illy embert, mint sem irígye legyek, Mert ki az égre pököd, maga képét szokta ~* (315/25).

beköt i

(2) <Sebet> kötéssel lát el. *De ámbár meg sértett jobb karja tégedet, Hidd el, hogy ugyan az bé köti sebedet* (212/88). *Kössétek bé minden nép közt a' Sebeket, Hogy ép testtel tudjon szolgálni titeket* (195/57).

bekötött in

(1) Becsukott, behúnyt. *Óh tán irígy ő? 's azt akarja, Hogy ~ szem alatt imádjuk?* (395/12)

- beköszönt i** (1) Mit szólna, Ha néki jó szárnya, 's egy ország nem volna, A' melyben bújdossék; pedig a' Teremtő Belé adta volna, hogy oda vágyjon ő? (454/266)
- bél fn** (4) Az emésztőcsatorna tekervényes, csöszzerű része. *De az étel, ital hevítvén a' belet, 'S éledvén az által a' szív verő ere, A' vendégek' kedve új életet nyere* (330/318). ~ (154/35), ~ibe (454/349), *Bélével* (114/699).
- Béla fn** (3) Férfi keresztnév: (Árpád-házi magyar király.) ~ Királynak nevetlen Íródeákja minden nevezet dolgaik után a' Kapitányoknak oda veti: *Et biberunt magnum Áldomás* (267*/13/5). ~' (267*/15/2, 418*/174/2).
- Beldonna (ol)** (1) Belladonna, (szép hölgy). *Poéták! Tsak egyszerszem Látnátok az én Versem', Ha ez nem vonna. Meg mondjam ez Istennek Ditső Nevét? — ah, Ennek Neve —* (132/18).
- bele ~ belé hsz** (48) 1. A szóbanforgó dolog, élőlény belsejébe, lelkébe. *Mert a' ki gyakrann jár belé [Fellegvár] mulatozni, Hamar andalgást fog magának okozni* (239/69). *Nézd bár a' rósát kit kerész ültet, azonnal A nap sugárát hánnya eresztve belé* (38/2). — ...mert e' szavának Olly édességi valának, *Hogy élet ömlött belénk* (134/75). 2. Miatta, töle. *Hajósra már halál sárgája rá üle Benne minden vére egészen meg hülle Ugy láttzik hogy az ég barnúl 's busúl belé Tudván, a dühösség mint ront mindenfelé* (10/29). *bele* (134/106, 169/99, 160, 235/31, 239/58, 176, 287/4), *belé* (162/38, 170/26, 231/272, 257/214, 216, 310/73, 314/6, 330*/173/11, 349/6, 380/82, 415/33, 434/10, 447/106), *Belé* (196/84), *beléje* (185/171, 201/85, 413a/793, 418/23, 454/637), *belém* (90/2, 184/28, 239/212, 397a/5, 423/28, 427/12, 454/44, 47, 64), *beléd* (308/26), *Beléd* (196/57, 380/55, 397a/868), *belénk* (447/75), *belétek* (267/226), *beléjek* (330/2020, 454/185), *Beléjek* (114/900). **Ö: tebeléd.**
- belead i** (1) Belehelyez. *Egy együgyű állat — egy Gólya*
- beleállít i** (1) Állítva belehelyez vmit vmibe. *Vagy a' görtsetlen törzsököt el vágják, 's meghasítják Jó mélyre, és a' termékeny ágat belé állítják* (413a/603).
- beleavatkozik i** (1) Illetéktelenül belefolyik, bekapcsolódik vmibe. *Mi is emelhet fel egy halandót jobban, Mint, ha az emberség' tüzétől fellobban, ... Az emberiségnek sorsán gondolkozik, S az Egek' tisztébe belé avatkozik?* (313/16)
- belebolondul i** (1) Beleszeret vmibe. *No de szegény öreg tán olyanról szólla, A' ki mint a' kotló, le se szállna rólla. 'S úgy bele bolondult ezen várvívásba, Mint a' piszkafázott matska a' finásba* (239/101).
- belecsap i** (1) (Szőlőbe) bejár és kárt tesz. *Sótt az Erdei bi-valyok, és ketskék belé tsapnak, Rajta a' Juhok, 's kíváncsi Tinók is nagyon kapnak* (413a/918).
- beleceseget i** (1) (Gyerekebe) belenevel. *Az asszonyi Nemnek e' köz ditsérete Az anyáké valyon magoké lehet e' ... Ha a' jó erköltsöt még gyengeségekbe Belé csepegtették ártatlan szívekbe* (212/36).
- beleereszt i** (1) Engedi, hogy vmi vminek a belsejébe jusson. *A' néma Hallgatás őrzi e' barlangot, És nem ereszt belé semmiféle hangot* (237/52).
- beleesik i** (1) (Törbe) belekerül. *A' Lépebe, mellybe a' Madár Véletlen esett bele, A' Tollát is ott hagyja bár; De szabaddá lesz vele* (208/66).
- belefér i** (1) Van elég hely vmi számára. *Zsanám meg' kulattsá válna, Borral mindég színig állna. Az ő bőre úgy-is tsikó, Belé férne négy-öt akó* (433/56).
- belefog** (2) Belekezd vmibe. *Dítséretébe azoknak A' be-*

léd szálltt virtusoknak *Nem fogok belé talám* (308/27).

bele fogok (228/29).

belefojt i (1)

Úgy nyom vkit a vízbe, hogy az megfulladjon. *Lábon kapja Petsenyésit, A' Tóba belé veti, 'S ekkép szegény Petsenyésit, Meg vetvén sok könyörgésit, Belé fojtá a tóba* (114/783).

belehull i (1)

Beleesik. *A Pontinai tó lehell ilyen szagot, Ez is olyan, mintha éreznél maszlagot. Mint az Avernus Tó fekete levébe A' madár a' бүдös gőz miatt reptébe Belé-hull* (239/123).

belehullott in (1)

Belecsöpögött. *Már a' Tisza is sajnálja Belé hullott könnyemet, 'S az Alföld' gazdag lapátja Siratni kezd engemet* (428/154).

belejárni in (1)

Többször belemenni. *Így bajos is, mert azt be nem lehet zárni, 'S minden Komondornak szabad bele járni* (239/176).

belejön i (1)

Vminek a belsejébe kerül. *'S tán porsátoromba Már belé se jó: A' Paraditsomba' — Abba alszik ő* (347/22).

belejönni in (1)

Belelendülni vmibe. *A' Dámák szüntetni kezdték haragjokat, Nem bántván Carnevált 's a' Gavallérokat: De — — ej igazán hogy a' háborúságba, Melly Trójától fogva esett a' világba', Tsak belé kell jönni mindég a' Dámának* (330/1779).

belekap i (1)

(Betegség) megtámad. *A' Stoicust mondvá nem kínzó podágra? A' melly ha belé kap, szakad ezer Ágra* (239/80).

belekezdés fn (2)

Bekezdés. *A' Belékezdésben megköszönti a' mezőket, és írásának tárgyát előadja* (397/6). *Belékezdés* (397/5).

beleláthat i (1)

Vminek a belsejébe nézve láthatja azt, ami ott van. *Ha czélja az, mellém álljon, Akár ide előmbe, Innen jobban belé láthat 'S nézhet a' tekenőmbe* (169/11).

belelépvén in (1)

Belejutva. *Most már belelépvén a' halál révébe, Illyen formán érez elfásúlt szívébe* (454/543).

belelő i (1)

(Lövedéket) vkibe lő. *Bámúlván áll meg előtt-te, Keserűség mert bele lőtte Kéz ívét; szíve de vérzett Mert belső bánatot érzett* (45/8).

bélelt in (1)

Szélel bélelt: széljárta. *Által keltem a' Dunának Szőkén zajgó hajjain, 'S a' Ketskemét pusztájának Szélel bélelt szirtjain* (357/32).

belemártogat i (1)

Vmibe többször beleereszt, belesüllyeszt, majd kihúzz vmít. *És hogy a' tűz kárt ne tenne A' száraz pizskálóba, Gyakran belé mártogatnám Végig a' pizskálóba* (169/131).

belemegy i (2)

1. Bejut vhová. *Egy elveszendőnek miért kell remélni? Azért? hogy ezer baj, bú, betegség között, Mint egy számkivetett és mint egy üldözött, Vágyakozzam ditsőbb rendelésem felé, Egy méltóbb Országba, 's még se menjek belé?* (454/22) 2. Belefér. *Asással a' kemény földbe egy kútat jó mélységre, Azután a' kihányt földet ismét visszahányassad, És azt lábbal betapodván gödrét színig nyomassad. Ha mind belé nem megy a' föld, ritkának ítélhetni Jó lesz ott marhát tartani 's áldott szőlőt ültetni* (413a/764).

belenyom i (1)

Vminek a belsejébe nyom, mélyeszt vmít. *Ő is ha tűz kapott a' pizskafájába, Nem nyomta é bele csávás dézsájába?* (239/98)

belép i (1)

Lépve bemegy vhová. *Azomba gróf Nagy Ká-kai Be lép a' Palotába* (114/400).

beléptet i (1)

Belép, bemegy. *Kapos' udvarára mihellyt beléptete Mindent megigézett mérges lehellete* (330/683).

belerajzik i (1)

Beletelepül. *A' porlós tserfa odvába és elvassott kérgébe Belé rajzanak a' méhek gyakorta a' tserébe* (413a/1007).

- belerepül i** (1)
Hirtelen megjelenik vhol. *És ha Elmém derült Egét Bé borítja terhes felhő. Azonnal belé repül ő [a reménység] 's El oszlatja fergetegét* (177/13).
- bélés Ő:** *bíbor~, mente~.*
- belesüppedt in** (1)
Puha, laza anyagba belemélyedt. *Sebes-futva kóborognak [szarvasok] Nádon, vízen, szirtokon; Az ingoványok tátognak Belésüppedt nyomokon* (397a/672).
- beleszeret i** (2)
Szerelmes lesz bele. *Orpheus innepet tart. Hozzá érkezik Aristaeus. Belé szeret Eurydicebe* (465/3).
belé szeret (465/27).
- beleszeretvén in** (1)
Nagyon megtetszvé. *Bele szeretvén a' rózsza magába Nézte díszét a' rétnél Egy sebes patagnak kristály habjába* (147/1).
- beleszól i** (1)
A szóban forgó dologhoz hozzászól. *Erre az egész Palota Fel zúdul, 's az Istenek Néki, mivel nagy Despota, Nein, Nixszel feleltenek. De Márs szolla végre belé, 'S Jupiternek ezt felelé Nagy Categoriával* (114/935).
- beletekintkedik i** (1)
Beletekinget. *Nem dagasztanám a' szélét, Csak gyengén csipegetném, De bezzeg a' közepébe Jól bele tekénkedném* (169/108).
- beletévén in** (1)
Belehelyezvén. *Mert a' mint a' haj középéből kinőnek a' kis bimbók 'S megszakasztják a' gyenge bőrt: felmettződik a' tsimbók És ölébe belétévén más fának bimbótskáját Össze forrasztatják véle annak nedves mézgáját* (413a/600).
- beleun i** (1)
Végképp megun vmit. *Majd ha osztán belé únunk abb' a' hosszas vénségbe, Együtt menjünk az Ábrahám kebelébe, az égbe* (310/63).
- beleül i** (1)
Leülve úgy helyezkedik el vmiben, hogy az őt körülveszi. *Maga beléüle egy nagy katulyába, Rongyos pudermantelt vetvén a' nyakába* (330/673).
- beleültetni in** (1)
Növényt földbe helyezni. *Se szőlődnek a' fekvését ne ejtsd nap nyugot felé Se abba mogyorófákat ne hadj ültetni belé* (413a/835).
- belevág i** (1)
Belevágja magát vhová: hirtelen dobja, veti magát vhová. Nem lelvén már kedvét, dúlt-fült ő magában, 'S belévágta magát egyik zúgolyában Egy bőr-kanapéra, hol némán vesztegelt (330/904).
- belevet i** (2)
Beledob, behajít vkit vhová. *Kimentelek én, vagy meggebed A' vén anyád. Ha más-külömben nem lehet, Felégetem Azt a' vityillót, 's őtet is Belévetem* (333/56). *Lábon kapja Petsenyésit, A' Tóba belé veti* (114/780).
- belga mn/fn** (3)
I. mn Belgiumban levő, Belgiumhoz tartozó. *Ím a' Németeket kitsikarják minden ezüstből, Már a' ~ 's olasz várakat össze-török* (259/440).
Belga (267*/20/2).
II. fn Belga származású személy. *Egy Belga* (257/98).
- Belgium fn** (1)
Helynév, ⟨európai ország⟩. *Hát mi hogy ne jajgatnánk ~' szegény lakóji!* (257/99).
- Belgrád fn** (3)
Helynév ⟨Szerbia fővárosa⟩. *Most is ~ alatt új koszorút fonnak Vitéz homlokára az Öreg Laudonnak* (78/35).
~ (79/1), ~ra (79/cím).
- beli ~ -béli agg~, athéne~, ázsia~, birodalom~, egyiptom~, levegőég~, menny~, nem~, öl~, spárta~, század~, szív~, vidék~.**
- Belinda fn** (4)
Női név. *Egy tágas sarokban ~' szavára Leülnek a' Dámák 's az Urak jobbjára* (330/617).
~ (330/613, 1375), ~val (330/507).
- bellica (lat)** (2)
Bellica cassa: hadi pénztár. Nem lesz senkinek panaszsa, Teli a' bellica cassa 'S az Armamentarium (114/341). *A' Palota ajtajába Kitett Bellica Cassába Tíz Kontz Papírost hánytak* (92/20).

beljebb hsz

1. Mélyebben levő helyre. Azomba, hogy esett, hogy nem, A Vigánó alá is Bé szökik az Isteni szem 'S tán még beljebb annál is (231/134). **2.** Közelebb. Most már a' szentté lett régi hagyományok' Partja mellől beljebb visznek a kormányok Ollyan emberekhez, kik a' Természetnek 'S tsupa okosságának útján lépegetnek (454/528). beljebb (114/778).

Bellóna fn

(10) Személynév. <Hadistennő, Márs nőtestvére a római hitvilágban.> ~' vérengző vasostorának Tsapási már mindenfelé dörögnek, Alatta a' ledöntött népek nyögnek (259/63). ~ (54/24, 256/34, 260/3), ~' (258/97, 415/17, 418/17), Bellona (192/5, 382/1), ~tól (456/17).

belottyant in

(1) Petyhüdt, ernyedett. A' vénség béverte púderrel hajait, Kitördelte kettőn kívül a' fogait: Úgy hogy, ha belottyantt ajakait kifejti, A' hamut mamunak, a' szösz pösznek ejti (330/229).

belő i

(1) <Lövedéket> juttat vmibe. Illyen a' hadi élet! Bolond, ki vitézzé lett. Ha belőnek a' fejébe (268/155).

belől hsz/nu

(36) **I. hsz 1.** Belül, vmi belsejében. Pompás volt a' Templom mind kívül, mind ~ (306/181). Le konyúl a' beteg lilium 's tulipánt, Mellyeket ~ egy száraz hektika bánt (198/14). Már most tsikolja szárnya Minden tagom ~ről (108/7). **2.** Lélekben, érzésben. Alig pillantá meg Dorottya félfelől, Azonnal olly' édes öröm lepte ~, Hogy elfelejtkezvén minden fájdmáról, Életről, halálról, — leugrott ágyáról (330/1582). ~ (114/543, 131/3, 139/56, 141/4, 170/14, 213/26, 215/86, 231/313, 239/67, 330/735, 1009, 396/13, 397a/832, 1176, 401/18, 460/23), belől (59/15, 195/15), Belől (77/249, 114/541), belöll (86/14), Belöll (59/17, 195/17).

II. nu Benn, vminek a belsejében. Mikor a' két sereg együtt verekedett, Belől a' bástyánn a' nép kétségeskedett (239/202). De szeretném

(3) felhajtani Hátul, de jobban elől, Hogy színről színre láthatnám Mi mozog azon ~ (169/48). ~ (201/44, 338/45, 397a/724, 792, 413a/490, 454/602, 845).

Ö: kívül~, körül~.

belőle hsz**(46)**

1. A szóban forgó személy, tárgy belsejéből. Kedves test! Hát itt szemlélek A' holtak között — Belőled ama' nagy Lélek Már ki költözött (299/3). Az ágyúk' meg-terhelt méhe nagyot dördül, Belőle a' halál egy Bombin ki-gördül (260/22). **2.** A szóban forgó személyből, dologból, jelenségből. Nevelde fel, és tegyél egy ollyant ~, Hogy majdan minden száj jól szóljon felőle (217/105). Így lesz az élőből földi és ásvány rész, A' földi részekből plánta 'S növény lesz, Mellyet ha az élő állatok meg esznek, Belőlle magoknak lételt 's növést vesznek (201/74). Úgy e' Bagoly Világ ám rémítne tőle, Nemes útálással halnék ki ~ (190/110). **3.** A szóban forgó tárgyakból, anyagokból bizonyos mennyiség. Mindjárt boros, szerelmes Dalokra verte őket. Énnékem is, hogy ott valék, Belőle egynehányt adott (106/22). **4.** Bolondot csinál ~: félrevezeti, rászedi. Egésszen bolondot csináltak belőlünk (330/1679).

~ (92/100, 106/24, 192/26, 213/16, 320/10, 372/24, 373/35, 391/16, 397a/1081), belőlle (213/20, 231/29, 460, 248/26, 330/815, 2047, 453/129), belölle (186/36), Belőle (232/10, 257/137), Belölle (454/626), ~m (112/21, 169/32, 316/34, 396/32, 419/1, 428/141, 429/21, 454/363, 598), Belőlem (324/40, 443/2), belöllem (201/36, 453/260), belöllünk (201/38), ~tek (133/20), belőlők (176/28, 372/21, 454/622), Belőlők (373/185).

Ö: énbőlőlem, tebelőled.

belőve in**(1)**

<Nyíl> vhová juttatva. Szívem megett egy láthatatlan Kéznek nyíla belőve áll (455/14).

belső mn/fn**(20)**

I. mn 1. Belül levő. Mindég tsak tserfelnek, osztán nyálnak falnak, Morzsáját sem látjuk a' ~ asztalnak (330/1662). **2.** Lelki. Most feltalálom, majd elvesztem Lillát 's ~ nyugalmamat

(430/4).

~ (45/10, 114/518, 162/111, 267/210, 290/14, 330/737, 989, 337/117, 405/4, 409/7, 413a/943, 425/5, 27), *Belső* (212/138), *Legbelsőbb* (397a/1034), *Legbelsőbb* (10/14).

II. fn Az emberi lélek. *A' mi magamat illet: az én Külsőm olyan, mint a' magának hagyott természet; Belsőm hasonló a' Tavaszhoz* (368/36).

~je (368/33).

bélyeg fn

(5)

1. Különös ismertetőjel. *Te a' baráti hűségnek Példája és bélyege* (454/950). *A' vidám kelemességnek Bélyege, a' házi Nő, Ama' termett venyigéknek Leveles boltjában sző, Bokrokat ültet vásznára És virágokat hímez* (397a/454). **2.** Emlék, lenyomat. *Távollétembe Képedet szívembe Szent bélyegül viselem* (359/3).

bélyege (432/2), *bélyegét* (397a/994).

bélyegez i

(1)

⟨Boglyát⟩ táblácskával megjelöl, ⟨állat⟩ bőrébe jelet sűt. *Sokat tesz a' Paraszt Ember otthon hideg essőbe A' mit tenni kellett volna dolog tevő időbe: Kik megtsorbult, a' vagy tompa Szántó-Vasat hegyeznek Csónakot vájnak, vagy marhát, és boglyát bélyegeznek* (413a/271).

Ik: ki~.

bemártott in

(1)

Folyadékba merített. *És szép szín közbe te mérget Attz: 's más vérébe be mártott Fegyvert és rontod e férget* (27/7).

bemázol i

(2)

Beken. *Elő vesznek minden sovány ellenséget Az el estet gonosz lábakkal gázolják Sárt vesznek, és azzal jobban bé mázolják* (453/184).

bémázolja (330/1692).

bemázolt in

(2)

Elfedett. *Oh e Népre oh melly sűrű felhőt vona A szentség színével bé mázolt babona* (190/42, 25/16).

bemegy i

(20)

1. Vminek a belsejébe megy. *Egyet csendít, 's a' szobába Mercurius bé megyen* (114/561). **2.** Vmely helységbe utazik. *Olly hely mint a'*

minőn Uliasz hajdanába A' Palládiumért bémene Trójába (330/1604).

Bé megy (317/80), *Bé megyen* (25/38), *mégyen be* (397a/764), *bé mégy* (190/20), *bé megyek* (114/138), *bé menek* (161/25), *bé megyünk* (25/30), *bémentem* (306/180, 307/42), *Bé mentem* (9/13), *mentem be* (307/53), *bé mentek* (326/9), *mentek bé* (259/122). — *menjek be* (215/151), *menjek bé* (306/174), *menj bé* (111/5), *Menj bé* (111/7), *mennyenek be* (340/12).

béméltóztat i

(1)

Béméltóztat vkit vhová: bevesz, befogad vkit vhová. Róma a' városok' Asszonya Kellő lantosinak szép seregébe már Béméltóztata engemet. És nem marnak is úgy már az irigy fogak (328/15).

bemenetel fn

(1)

Bemenet, bejutás. *Akkor kívántzorogék a' várnak szélére, Resten néztem puskám elrongált csövére. De a' Miniszternék meg utánnam jöttek, A' bemenetelért meg belém kötöttek* (239/212).

bemenni in

(5)

Vminek a belsejébe menni. *Haragomba ilyen erős törvényt adék, Hogy vérontás alatt nem szabad bémenni Senkinek, vagy lábát [a vár] küszöbére tenni* (237/241).

bémenni (239/237), *bé menni* (1/22, 238/59, 239/215).

bemenvén in

(1)

Vmilyen helységbe menvén, utazván. *Mikipen az Carneval nagi pompával Kapos Várott be menvén, holoth is ebidoel vala és az Matricullat foell nittatia vala* (330/cím).

bemerít i

(1)

Búba merít be vkit: szomorúvá tesz vkit. Megholt! 's jókori Fátuma Minden jámborokat bú-ba meríte bé, 'S főként tégedet, óh Görög! (386/12)

bemerül i

(1)

Fokozatosan eltűnik vmiben. *Ezt mondván, hirtelen eltűnt szemem elől, Hosszan bársonyozván az Eget jobb felől. Láttuk a' felhőbe miként bemerüle 'S az élő Istennek lábaihoz üle* (225/125).

- bemetsz i** (1)
Bevés vmit vhová. *A' tiszta Természet metszébe Áldott kezével e' szabad Törvényt az emberek' szívébe, Hogy a' mi tetszik, az szabad* (247/37).
- bemetszett in** (1)
Bémetszett vas: ekevas. *És a' madaraknak régi hajlékait morogva Feldúlta a' szántóvető mind gyökerestől fogva. Azok elhagyván fészkeket, magossan elrepültek, A' bémetszett Vastól pedig a' mezők kiderültek* (413a/741).
- bemocskol i** (2)
Beszennyez, meggyaláz. *Mért vagynak olly nagyra a' Gavallér névvel Ha úgy bémotskolják azt a' szilvalévvél?* (330/1112)
Bé motskolták (5/4).
- bemocskosít i** (1)
Beszennyez, meggyaláz. *Szép Magyar nevűnket Bé ne motskosítsuk, Melly egész világon Már az égig ért* (259/588).
- bemohodzott in** (2)
Mohával benőtt. *Egy-egy bémohodzott sírkő áll magában, 'S a' sarlót [!] nem próbáltt dudva közt hevernek Eltörtt darabjai sok régi fegyvernek* (306/40).
bémohodzott (306/27).
- bemutat i** (1)
Ajánl. *Én-is itt a' Hegy tövében, Hol nem igen meredek; Nagysádnak magam nevében Apró violát szedek; És laurusához kaptsolva, Bémutatom kéz' tsókolva: Végye tőlem kegyesen!* (188/94).
- Benak fn** (1)
Folyónév. (Kelet-Malájziában van.) *Szóllyak é az alsó 's felső Tengerről, 's a' tavakról, A' nagy Lárról, 's a' tengeri zajjal duzzatt ~ról* (413a/683).
- benci mn** (1)
Bencen termett. *Hát kentek majd mit tsinálnak A' Bentzi nektár körül?* (438/34).
- bene (lat)** (3)
1. Jól. *Bene qui latuit, bene vixit* (39/cím). 2. *Nota benében volt: figyelmet keltően fel volt jegyezve. A' Biblia táblájára Fel volt írva a' Nevek. Az is nota benébe volt, Mellyik mikor született* (92/43).
- Benedek fn** (1)
Frfinév. *Virág ~ Úrhoz* (338/cím).
- Bengala fn** (1)
Helynév. *Az Észak a' köpű, a' Világ az a' rét, Mellyben a' kintseket kurkássza szertesztét, Sőt számos rajt botsát a' messzi határra A' ~ 's Boszton virágzó partjára* (313/112).
- Benkő fn** (1)
Családnév. *Ha jól emlékszem, ~ Úr valahol ilyen formát akar az élénk szóval kitenni* (330*/204/9).
- benn hsz** (14)
1. Belső helyen, vmin belül. *Az udvari kopók 's agarak morogtak, Benn az istállóban a' lovak hortyogtak* (330/686). 2. Belül, lélekben. *Az sints honnan magyarulnom, Hogy benn égek, kinnt meg' fázom* (309/122).
~ (114/195, 308/45, 330/731, 967, 1667, 1728, 2046, 333/23, 397a/573, 698), *Benn* (315/23, 389/80).
- benne hsz** (171)
1. A szaggal jelölt személy/dolog belsejében. *Hajósra már halál sárgája rá üle Benne minden vére egészen meg hűle* (10/28). *A' kemenczét fűtögetni Hej! Bezzeg nem restelném, Hogy tisztább lenne feneke, Gyakran kipe-metelném. Frissen piszkálgatnék ~, Hogy lángra erősödne* (169/125). *Be borította véle a' földet, 's az eget, Alolla altató mák olajt tsepeget, Mellynek hűs balsama a' ~ feredett Szem helyaknak édes nyűgovás[t] engedett* (14/5). 2. A szóban forgó személy egyéniségében, tudatában. *Hogy szép mind az, a' mi ő benne láttatik, A' mi ~ meg nints, a' rútnak mondatik* (127/24). *Poéták! Felöletek Azt tartják, hogy ~tek Lakik Istenség* (132/2). 3. Vki-nek a személyében. *Megszántam a' Magyarat, 's azt a' jó Tréziát, Kit azért adattam az égből közzétek, Hogy ~ egy kegyes Helytartóm' nézzétek* (259/152). 4. Vminek a lényegében, tartalmában. *Óh! bizony nem látok semmit olyat ~, A' mi mind ezeknek méltó oka lenne* (213/9). 5. Vki lelkében. *De óh, ha nem én mívem Hogy Lilláért vér a' szívem, 'S hogy lelkem ~ lehell; Éreznem és tűrnöm kell* (443/151). 6. Belőle. *Bár most megszűnnek De el nem tűnnek Ah nem ~m A' régi jók*

(181/11). 7. Töle. *Bennem hív barátotoktól váltok most meg; de hiszem, Szerelmem véle-tek marad, szívemet el nem viszem* (241/17). 8. Vele. *Mitsoda tzelja van ~m az Istennek Hogy engem teremtet* (453/3). 9. *Kedve telik/van ~: örül neki. Az olly madár igen ritka Mellynek kedves a' kalitka Bár arannyal van bé fedve Még sem telik ~ kedve* (31/11). *Aprilis tsalárd ravasz...Kinek volna kedve ~! Bár tsak hamar vége lenne Unalmas óráinak* (389/11). 10. *Örömt lel, talál ~: örül neki. A Praeceptorságot én akképp kébzelem Hogy ha ~ öröm rózsátskáit lelem* (12/28). *Lármás vígasságok, eltikkasztó bálók, Bennetek melly kevés örömt talállok!* (197/48)
Ö: *ő~, őbennek, énbennem, tebenned, tibenne-tek.*

benneteket nm (5)

Titeket. *Félre! Nem imádlak többé ~* (127/6).
 ~ (139/105, 212/115, 421/6, 454/962).

bennrekedt in (1)

Belül maradt. *Velőt szívó lángjaimtól Fejem nehéz, zúg, szorúl; Benn rekedtt indulatimtól Szívem dobog, mellyem fül* (443/27).

bennszorult in (1)

Bennmaradt. *A' Horvátország' partjától Majd Erdélyig kergete; Mégis bennszorultt nyilatolt Szívem nem menekhte* (428/151).

bennünket nm (18)

Minket. *Már a' víg szüretnek örül minden ember Mellyel örvendeztet ~ September* (87/2).
 ~ (32/39, 63/1, 188/170, 199/2, 210/40, 233/1, 259/5, 10, 17, 25, 266/67, 267/158, 330/577, 946, 948), *Bennünket* (14/26, 201/26).

benő i (2)

⟨Növény⟩ területet betakar, beborít. *Ennek jele ha a környék bénőtt vadolajfákkal 'S bé van terítve a' mező erdei bogyótskákkal* (413a/708).
 ~tt (397a/114).

bent hsz (4)

Belső helyen. *Bent ásítok, kint meg ázom Bent didergek, kint meg fázom; Szomorú Ősz!* (389/77, 78).
 ~ (169/118), *Bent* (330/1091).

benyargal i (1)

⟨Szél⟩ nagy sebességgel fúj. *Bé fűszerszámoz-zák [virágok] az egész vidéket, Mellyet hűss szárnyokra szedvén fel a' szelek, A' kies völgyeket bé-nyargalják vele* (89/14).

benyel i (4)

1. Elnyel. *Ah de bezzeg rossz idővel Jára a' jó Jantsi ott, Mert a' tág üregbe fővel Édes Ötse bé bukott. Ötet négyszer el peselte, Végre Öttsét is be nyelte A' sebess örvény' lyuka* (317/188). 2. ⟨Sir⟩ befogad. *Óh ha addig tartanának A' barátság' Angyalának Rózsákból fontt köteli, Míg a' sir bé nem nyél minket* (454/914). 3. Elvesz vmit vkitől. *A' szegényt a' törvény' útján megkéselik, 'S a' rongyos árvának kenyerét benyelik* (454/144).
 Nyelne bé (285/30).

benyelő in (1)

Elnyelő, befogadó. *Még se nyér a' gazdag úr Ditsőbb lakást a' benyelő pokolnak Meghatározott végénél* (410/30).

benyit i (2)

1. *Hol a' Másik Tenger' ké kellő kárpítja A' leszálló Napnak ágyát ki- 's -benyítja: a tenger színe hol világos, hol sötét lesz* (313/104). 2. *Az ámitónak magát ki- 's benyítja: az ámitót csábítja, kacérkodik vele. Mert azonkívül, hogy a' leányi elme, Kiváltt ha búja van, vagy pedig szerelme, Az olly ámitónak magát ki 's benyítja, A' ki eltalálja hol a' Dámák' Nyítja* (330/1015).

benyomás fn (1)

Bényomást csinál: hatást kelt. Deákul akartam írni. De azt gondoltam-meg, hogy nem Római katonáknak, hanem Magyar vitézeknek írok, a' kikben egy rajta, ősi, vitéz, magyar 's több efféle hazai szólás több benyomást tsinál, mint minden Latiumi eloquentia (267*/12/13).

benyomul i (2)

1. ⟨Sereg⟩ erőszakosan megy vhová. *A' dühös Frantz széleinkről Már felénk is benyomult. Ám-de roppant bértzeinkről Népünk által mind lehült* (257/118). 2. Behatol vhová. *A' szép hármónia, melly a' holt húrokról Az érző-inakba szállong, és azokról A' lélekbe felhat, 's a' szívbe benyomul, Hogy azt az erköltsnek szentelje templomul* (330/1035).

benyújt i (1)

Kívülről benti helyre nyújt. *Ott evez [a lélek] sietve A' partok felé. Kis nyilat nevetve Nyújtja Amor bé. Ennek szálatskáján Már a' partra ért* (347/16).

benyúl i (1)

Nyúl saját kebledbe bé: a címzett erszényére vonatkozik. *Halld meg a' népek' tsatáját, A' nadrag' históriáját, 'S nyúl saját kebledbe bé* (317/56).

Beócia fn (1)

Helynév. <Tartomány a régi Görögországban; a hagyomány szerint itt állt a költészet szent hegye, a Helikon, ill. a Parnasszus.> *Minden Bankóimat az egész Smukkommal Adják néki: ebből holtig elverselhet, 'S Beózián Parnasz' hegyeit emelhet* (330/1564).

beolt i (4)

1. <Növényt> szemez. *'S a' tseresznyéknek kutatják [a lepkék] Ismét a' virágokat, Mellyeket a' kert' gazdája Kökényfába oltá be* (397a/450). 2. Szerelmet beolt vkibe: szerelmessé tesz. — ...*Phoenicia Királyának ritka szépségű Hertzeg Kis Asszonykáját, ő Hertzegségét Bika Maskarába öltöztvén, ő kegyelmesen el ragadta, és abba a' maga Isteni szerelmét szentül bé oltotta* (231/6). *Beoltanak* (413a/575), *be oltott* (77/28).

beoltni in (1)

A vetést ~: a vetés sövénykerítését kijavíttatni. Sőt sok dolgot Innepen is a' Törvény nem el-lenez, Ha a' vizet le botsátod nints a' Vallás ellen ez, Nints a' vetést beoltni, Madarakat fogdosni (413a/278).

beönthet i (1)

Belejuttathat. *Beönthetem tüzem egy fér-getskébe is, Bár kitsiny a' szíve, 's hideg a' vére is. Sőt bogaratska nász másik boga-ratskán, Sok millió nemzik fiat egy fogatskán* (330/1917).

bepókhálóz i (1)

Pókhálóval sző be. *Zendülj meg hát Lantom! Mert zeng Buda' vára, Bé ne pókhálózson e' Kupa' határa, Hová, bár hazámban legtúlsó sarkalat, A' Budai öröm' vivátja elhaladt* (337/354).

beplántált in (2)

1. *Noétól ~: Nőé által <szőlővel> beültetett. Kikkel a' Noétól bé-plántáltt Hegyközön Bár-kát vagy is borkát rakat a' borözön* (219/31). 2. *Felhőkkel ~: néhol felhőkkel borított. A' kősziklák' zöld pompája A' napra kikönyököl, Felhőkkel béplántáltt tája Szemfényvesztve tündököl* (397a/1123).

beprémez i (1)

Szegélyként lágyan körbevesz. *Virágokból szövött ruháját A' tarka rét már hímezi, Az ezüst tsergetegek' táját A' gyenge nád bepré-mezi* (379/20).

bér fn (25)

1. Fizetség. *Durva Hérósok! Noha száz babér-tok Lenne a' ~em, vagy ez a' világ is; Még se kívánnék veletek cserélni: Míg Lili kedvel* (287/42). 2. Vmely fáradozás, szolgálat jutalma. *E' koronát, melyet a' háladás keze A' tisztaszívűség gyöngvével hímeze Vedd el, 's óh bár legyen fáradságod ~e!* (68/25) 3. Vminek a használatáért járó díj. *Tisztelvén Mammonát örök áldozattal Most is sohajtásit azért hámozattya Bérben a levegőt hogy ki nem adhattya* (6/8). 4. Juss, örökség. *Jupiter, a' Vén Istennek Egy esmeretlen fia, Ki hirdet-tette mindennek, Hogy a' Nagy Monarchia Őtet illeti s Testvérít, Azért adják ki a' ~it, Mert ő sem Fattyú Gyermeke* (92/34). 5. Büntetés, megtorlás. *Majd h' a' Nemzet össze jó, 'S hadra fog kiszállani: Büszke tsúfolóin ő Nagy bosszút fog állani; És fog adni dupla ~t Vak-merő rablásodért* (257/197). 6. Az igaznak ~e: az igaznak tudója. *Az Úr a' ki midőn fáraszt-juk az eget Kérésünkkel, reánk bőv áldást tsepeget Az a' ki egyedül az igaznak ~e Lé-gyen életednek örökös vezére* (74/5). 7. A ba-rom ~e: az ökrök munkájának gyümölcse. *A' tengerről tolult felhők rettentő fergeteget Vak Záporral hömpölgetnek, a' nagy Ether leomlik 'S hajaitól a' vig vetés, a' ~ romlik* (413a/333). 8. Bérbe nyer vmít vmiért: cserébe kap. *'S kívált, mikor látom, hogy a' gonoszoknak Tündöklő napjaik kényyekre forognak, Szaba-don ferednek az ártatlan vérbe, 'S a' Szűzek' erkölcsét nyerik érte ~be* (454/142). ~ (257/233), ~ed (74/24), ~e (214/120,

330/976, 389/55, 454/133), ~etek (432/116), ~t (210/110, 257/199, 259/580), ~ét (190/64, 330/758, 389/94), Bérét (397a/223), ~it (92/167), ~ért (257/68, 330/1791).

Ö: heti~.

berak

(3)

1. Berak vmivel: beültet vmivel. Hát szőlővel rakták bé a' Pindus hegyét, Hogy mindenik borral szívja tele begyét? (219/59) 2. Hízakot ~: hézagot betöm. Érzem, hogy egy nagy hízakja Van szívemnek félfelől; De ki lesz, a' ki bérakja Azt a' hízakot belől? (401/ 17) 3. Bezár. Haldokló szemei a Thisbe nevének Hallására egyszer fel emelkedének De ablakait a' halál erőszakja Örökös álmra tsendesen bérakja (77/274).

berakni in

(1)

Berakni vmivel: beültetni vmivel. Be kell a' nagy Taburnumot rakni olajvesszővel (413a/563).

bérc fn

(43)

1. Magasba meredő hegycsúcs, szikla. Zordon erdők! durva bértzek! szirtok! Harsogjátok jajjaim! (304/15) 2. Magas hegység. A' dühös Frantz széleinkről Már felénk is benyomult. Ám-de roppant bértzeinkről Népiünk által mind lehült (257/119). 3. Szint, magaslat. Tsak alig virágzott ifjúsággal képe, Már az Érdem' köves bértzére fellépe (188/10).

bértz (306/249, 397/114), bértzek (435/15), bértzek (253/72, 259/600, 306/138, 337/196, 413a/689), bértzek' (267/48, 397a/701), bértze (306/1), bértzei (338/34), Bértzei (268/64), bértzeket (358/3, 413a/289), bértzeit (96/5, 327/28, 397a/532, 1142), Bértzeit (413/20), bértzit (413a/18), bértznek (188/24), bértzeknek (397a/51, 420/5), Bértzeiben (396/12), bértzen (413a/982), bértzeken (313/4), bértzedden (304/14, 435/14), bértzénn (413a/992), bértzein (418*/68, 452/62), bértzre (413a/289), bértzekre (413a/634), Bértzekre (413a/158), bértzeire (267/88), bértzéről (267/73), bértzeitől (454/459), bértzekhez (397a/875), bértzekig (288/34).

Ö: arany~, gólya~, hullám~.

bérces mn

(3)

1. Bérces kőszál: bértcek közül kiemelkedő

kőszikla. Jer! Magunknak fűzzünk szárnyakat, Hogy ama' bértzes kőszálakat Megtetézhessük azokkal (451/2). 2. Bérces erdő: Hegyvidéki erdő. A' zápor lerohan, 's az ég sarkalatja Lelkemet 's a' bértzes erdőt rázkódtatja (454/302).

bértzes (255/2).

bérci mn

(3)

Magas, sziklás hegyi. Méz tsepeg a' podvás tölgyből; 's a' bértzi tetőkön Ugrál le zörgő lábbal a' könnyű patak (327/47).

bértzi (348/30, 399/5).

Berchtold fn

(1)

Személynév. Schwartz ~ot tartját(!) a' puska-por' első feltalálójának — Európában (330*/201/1).

berek fn

(41)

1. Bokros, cserjés hely, kis erdő. Kis Méhek! Kerteken, Mezőkön, berkeken Mit futtok sok veszéllyel? (135/38) — Hagyd el a' magános réti violákat, Ahol zengedeztet Ámort 's Gráziákat, Ahol az ártatlan multság' berkében Játzintkoszorúkat fűtél a' Tempében (267/11). Hallá Élizium' berkeiben Horázt' Szent árnyéka Hazám' Bárdusa' énekét (338/17). 2. Berkünk: a Múzsák berkei, vagyis a poétai osztály, amelyben most Csokonai tanított. Hány forró sóhajtasok lengettek berkünk tájában, Mellyre mi Tanítónkkal így zúgtunk a hegy ajjában (221/7).

~ (406/7), Berek (397/29), ~' (134/36, 350/8, 403/61), berkek (77/197, 306/129, 397a/890), Berkek' (143/13), berke (450/46), berket (306/106, 413a/846), berkeket (341/10, 397a/54, 614), Berkeket (413a/737), berkét (413a/642, 432/40), ~nek (200/27, 445/3), berkeknek (4/27, 413a/365), ~be (142/2, 264/8, 380/32, 413a/414, 455/35), ~be' (188/55, 145), berkébe (455/23), ~ben (397a/487), berkekben (413a/482), berkében (428/31), berkeken (274/2, 397a/688), berkedre (413a/848), ~ké (306/69).

Ö: Molorberke, narancs~.

berekesztés fn

(3)

Befejezés, bezárás. III. A' Bérékesztés. Bútsúvétel a' Mezőktől (397/31).

bérékesztés (397/6), Bérékesztés (259/594).

- beregül i** (2) Belső helyre repül. *Ez a' szintén megholt Zefirke lelked volt, A' mellyre Amor üle, 'S Mellyembe beregüle* (441/26). *Pillantatod' szárnyára egy [nyíl] felüle, Szívem titkos várába beregüle, És ott helyet fogott* (320/14).
- béres fn** (1) Mezőgazdasági bér munkás. *Mi az oka hogy a' mezőn körös körül A' Céres ~e kaszákat köszörül?* (69/4)
- Bergamo fn** (1) Helynév. *Született ez az ember [Calepinus] Calepioban, ~ városa mellett, és a' nevét házájáról vette* (330*/149/5).
- berkenye fn** (2) Almához hasonló apró, élénkpiros, fanyar gyümölcs. *Fája alatt hever a' főtt berekenye, A' kövér noszpolya, a' borzas gesztenye* (199/13). *El kerültek fájok alatt a' ~k A' kövér noszpoják a' borzas gesztenyék* (87/13).
- berkes mn** (1) Bokrokkal, cserjékkel teli. *Ez a' hosszú boltoztatja A' Diófáknak felyül A' kék eget mutogatja, Mellyen sok felhő repül, Hátul a' zöld térmezőkkal Tókat, ~ völgyeket, A' dagályos hegytetőkkel Körülvett vidékeket* (397a/382).
- berki mn** (1) Berekben levő. *Lát'd; a' magános ~ homály alól Mig a' babér-szál halkal emelkedik; A' nyári gyanták' durrogási Szent tetején magosabbra rázzák* (440/5).
- Berlin fn** (2) 1. Helynév. *Pálffy és Batthyány, kik után harmadik Volt a' ~' várát elprédáló Hadik* (267/184). 2. Berlin népe, lakossága. *Már is Soka vagynak, kit tisztelne maga ~ vagy Páris* (111/90).
- Bernoulli fn** (1) Személynév. *(Johann Bernoulli (1744–1807) csillagász.) Ő vagy ~val méri a roppant Eget Vagy a Newton tsővén nézi a végtelen üreget* (111/7).
- beró i** (1) (Szöveget) bevés vmibe. *Egy felől a' Virtus, az Érdem, Ditsőség, A' rettenthetetlen Bátor-ság, Erősség Nézik a' Vitézek' tettit a' tsa-tába', 'S bérővják a' jó Hír' gyémánt oszlopába* (267/62).
- berohanván in** (1) Behatolva. *Felveszi a' vonót, kapja a' húrokat, Széllyel igazítja 's tekeri azokat, Rajtok száz discordánt hangzatokat tsinál, Mellyek bérohanván a' fül' dobjainál, A' nyugovó lelket úgy felháborítják* (330/1030).
- beront i** (4) 1. Hevesen berohan vhová. — ... *bétörök, bérontok, Asztalt, Compániát, tánczot széllyelbontok* (330/825). 2. Fegyveresen erőszakkal behatol vhová. *Feldúlta [az ellenség] már Itáliát egészen, Berontott a' Tsehföldre tűzzel vassal* (259/58). *Menj, míg a' tűz be nem ront Dátziába, A' bátorság menthet ki 's a' sietség* (259/76). *bérontok* (238/70).
- beróva in** (1) Bevésve. *Hadd zengjem Osszián' Lantján Hérosba szállt Lelkedet, Melly a' mulandók' Sphaeráján már fellyül emelkedett, És nevét bérova hagyván a' gyémánt oszlopokon Ditsőségét lobogtatja a' testvér tsillagokon* (405/17).
- berzenkedik Ik: fel~.**
- berzenkedő in** (1) Felborzolt. *Lúdak sárga libáikkal Sétálva járják a' gazt, 'S ~ szárnyaikkal Űzik a' lompos kuvaszt* (397a/315).
- bereszt i** (1) Mereszt. *Mint midőn szerelmes gór-jértze megett A' dagályos kakas érezvén meleget, enyelegve játszik, taréját ~i, Oldalt forog, tipeg, 's szárnyát leereszti* (330/495). **Ik: fel~.**
- besároz i** (2) Sárral bepiszkol. *Egy illy hűs esőért mennyit sohajtozott, A' kit az izzadság és por bé sározott* (198/38, 86/36).
- besátoroz i** (1) Árnyékos, lombos helyre visz. *Oh ki visz engem a' Hemus' híves völgye allyába, Ki sátoroz bé a' fáknak temérdek árnyékába?* (413a/1045)

Bessenyei fn (2)
Családnév. *Óda Kapitány ~ Sándor Úrhoz* (403/cím). ~' *Obojjára Horváth' réz Trombitájára ... Esküszöm, hogy utóljára Függesztlek [lantom] a' Bodzafára* (243/1).

besuhan i (1)
Titokban bemegy vhová. *Haragomba ilyen erős törvényt adék, Hogy vérontás alatt nem szabad bémenni [várba] Senkinek, vagy lábát küszöbére tenni. De hidd-el Barátom! Sokann besuhannak* (239/243).

besuhanván in (1)
Gyorsan, szinte zaj nélkül bemenve vhová. *Onnan [konyhából] a' Szálába besuhanván Éris; Zúgni kezd a' Dáma és a' Gavallér is* (330/693).

besummál i (1)
Összegyűjt. *A' nagy Terézia ... Pompásan felrakja Buda' 's Pozsony' várát, És a' mi szépség van Pozsonyba' 's Budába', Mind besummálja azt a' nemes Gárdába* (259/194).

besummálva in (1)
Együtt. *Óldjátok le rólam gyarló kötéseket! Nem tudlak imádni többé benneteket; Mert minden szépséget, mellyel hódítatok, Már az egy Lillában besummálva látok* (421/8).

besüt i (2)
(A nap) sugarait vhova bebocsátja. *Süss atyáink' Templomába, Süss szent sugáriddal bé* (390/14). — ... *a' harmatos rózsákba öltözött Hajnal már feltetszett a' tsillagok között; 'S erőt vévén a' már szendergő éjtszakán, Besütött a' Szála' keletső ablakán* (330/1852).

besüthet i (1)
(A nap) a sugarait vhova bebocsáthatja. *Bé is tsukták ötet kemény áristomba, A' melly olly keserves fogház és kaloda, Hogy a' Napfény soha bé nem süthet oda* (330/1600).

beszáll i (3)
1. Berepül vhová. *Munkájok' [méheké] édes terhével Honnyokba beszállanak; Hogy a' bőltesség' mézzével Minket táplálhassanak* (397a/1002). 2. Szállásra, étkezésre bemegy vhová. *Megbotsáss! Hogy Hozzad farsangra beszállnak Azok, kik esmérnek, szeretnek, csudálnak* (382/11). *Volt az arany világ, Melly-*

ben az Égnek sorsosi a' szelid Emberhez is beszálltak (439/11).

beszállván in (1)
Vhova megérkezve. *Vége Szikszó Városába' mint szarándok bé juték, 's Klastromunk házába ottan Gvárdiánunkhoz futék. Ott be szállván, egyben kérdem: Regmetz esne mennyire?* (161/35)

beszéd fn (23)
1. Beszélés, szóbeli megnyilvánulás. *Sőt még a' ~ is egy olly tsalható jel Hogy minden szándékot palástolhattz ezzel* (28/11). 2. Az, amit vki mond, kifejezett gondolat. *Menjen az Úr! ne álljon itt, Menjen az Úr dolgára, Hogy jöhet egy Gavallérnak Illyen ~ szájára* (169/80). 3. Vmely tárgyra vonatkozó gondolatoknak előszóbeli előadása. *Kik ~én ott valának, Méreggel el telének, 'S mindjárt a' Nádor Ispánnak Illy jelentést tevének* (114/287). 4. Kifejezőmód, beszédmód. *Mikor mézes ~ére Örök hűséget ígére* (134/67). 5. Társalgás, beszélgetés. *Azóla hány szíves ~ek valának, Mellyek szánkából költsön szívüinkből folyának!* (235/25)
Beszéd (225/31, 454a/cím), ~' (330/322), *Beszédek* (170/17), *besszédet* (209/100), ~*edet* (190/86), *bezidit* (330/1476), ~*nek* (77/85), ~*ének* (134/82), ~*embe* (231/35), ~*etekbe* (185/196), ~*ébenn* (460/28), ~*jére* (326/34, 447/67), ~*edtől* (324/23), ~*del* (330/295), *Beszéddel* (114/398), ~*iddel* (443/203).
Ö: elő~, példa~, pletyka~, szó~, szófi~.

beszédformán mn (1)
Beszédformán tesz: mintha beszélne. Láttatott szája is beszéd formán tenni, De annak nehezebb volt értelmét venni (330/911).

beszédű mn (1)
Beszédmódú, stílusú. *Coquette, tetszeni kívánó, színes mézes mázos ~, szerelemhez értő Dáma* (330*/183/4).
Ö: zápor~.

beszeg i (1)
Körülvesz, szegélyez. *Kerek Hajnal sugárodal Küllőzd meg a' fél eget, 'S mulólag-szín sáfrányoddal Szegd bé a' kék felleget* (456/4).

- beszél i** (36)
 1. <Közölnivalót> szavakkal kifejez, mond vmit. *Azt ~li Timon hogy ő mind egy aránt Gyűlöl minden embert 's még senkit meg nem szánt (62/1). Ne fély! Itt vagyok én is, 'S szerelmet nem ~lek (143/26).* 2. Beszélget. *Sőt szerzőtársammal Rólad gyakrann ~lek (208/32). Ahá! ... itt jön egy Szán, 's benne két vén zsana. Beszéllnek magok között, az ördög tudja, mit (330/213).* 3. Elmond, elmesél. *Így ~li a' Katona A' kegyetlen Hartzokat (208/81).* 4. Elárul vmit. *Van nállam egy igen régi Könyv, melly Történetivel Tele van Földi És Égi Titkos Szerelmeivel. Ez sokat ~l felőlle (231/27).* 5. Mit ~ek?: nem ezt akartam, ill. nem ezt kellett volna mondanom. *De jaj mit ~ lek? Mikor én vétettem (77/189).*
 ~ (330*/199/5), ~l (77/223, 236/1, 330/299), Beszéll (460/23), ~lek (176/42, 208/96, 322/10, 330/5), Beszéllek (208/89, 91, 93), ~lünk (201/48, 454/606), ~nek (201/43), ~lnek (454/601), ~le (330/935), fogok ~lni (185/63), Fog ~lni (259/134); ~li (208/79, 259/634, 330*/202/1, 362/1, 417/27), ~te (202/67). — ~lné (253/69). — ~lj (337/387), ~ljen (316/2, 336/55).
Ik: el~, ki~.
beszélés Ik: ki~.
beszélget i (3)
 Vkiel hosszabb ideig beszél, társalog. *Vojtára, langauszra, puntsra nem mehetek, Két barátom van itt, vélek beszéllgetek (197/94).* *beszéllgetek (454/422), beszéllgettem (309/13).*
beszélgetés fn (3)
 Társalgás, csevegés. *Jer, barátom! Minden únalmat üzzünk el Az ujj boronn vidám beszéllgetésünkel (87/60).* *beszéllgetésünkkel (199/90, 114).*
beszélgetni i (1)
 <Szemmel> közölni. *Már a' galánt lelkek nem győztek nevetni, Sok szemek kezdenek együtt beszéllgetni (330/338).*
beszéllhetetlen Ik: ki~.
beszélni in (7)
 1. <Közölnivalót> szavakkal kifejezni. *'S Carnevál is így kezd beszéllni népéhez: Urak!*

- Asszonyságok! (330/406)* 2. Beszélgetni. *Osztán a' bál nem áll tsupán dobzódásba, Evésbe, ivásba, tántzba, ugrálásba: Ha az ember magát illyekbe nem ártja, Van dáma beszéllni, van játszani kártya (197/70).* *beszéllni (159/5, 273/28, 1104, 431/23), beszélleni (314/20).*
Ik: el~, elő~.
beszéltet Ik: elő~.
beszélvén in (1)
 Elmondva, elmesélve. *Szép dolog marsolni dob 's trombita szóra! Mikor a' lobogó zászlók' árnyékában Megy a' Magyar egymás' hív pajtáságában, 'S beszéllvén egymásnak a' régi napokat (267/231).*
Ik: el~.
beszízgetelve in (1)
 Elszízgetelve, elhatárolódva. *Otahajta, vagyis Némelly Oskoláink Hazánkban a' Nagyvilágtól beszízgetelve, (isolírozva) (244/cím).*
beszíhat l. beszívhat
beszív i (1)
 Vmit a tüdejébe szív. *Annak virágos ölében A' sziszergő nádak közt Mellyem erőss pihegtében Bészívom e' kedves gőzt (397a/928).*
beszívárogni in (1)
 Szívároga behatolni vmibe. *Néha jó a természetlen mezőket meggyújtani 'S lenge szárát a' rohanó lángokkal felfalatni Vagy azért hogy titkos erőt nyer a' föld ... Vagy hogy tömöttebbé teszi a' lyukatsos Mezőket 'S nem hagyja beszívárogni a kártékony essőket (413a/104).*
beszívhat i (2)
 Szívó hatással magába, a belsejébe juttat vmit. *És bár Ámor' kohában élek; De tüzemről beszéllni félek, Hogy meg ne vessen engemet. Pedig tán nemes indulatja A' nemes lángot beszívhatja (431/26). Megeléglést hadd szíhassak A' ti jó szagtokkal bé (397a/14).*
beszívni in (1)
 Szívó hatással magába juttatni vmit. *Amott, hol téged [halál] a' döglesztő Levegőn által szívni be (379/146).*
Beszkéd fn (2)
 Hegynév. <A Kárpátok északkeleti, ill. észak-

nyugati hegycsoportja.) *Zengjed vizek nagy Királlya dítséreteit annak, Ki szájába tiszta Magyar hangot adott Hoffmannak. Hogy a' ~ fellegeket fellyül-múló havassa Azokat a' Magyar térre vissza-hangozt[ath]assa* (124/11). ~' (267/14/6).

beszól i

(1)

Kintről benti helyre beszél. *A' többek közt, hogy bé szóltál ablakomba, Énis jót kívántam Néked* (235/33).

beszorongat

(1)

Beszorít vmit vhová. *De mikor a' várnak sántzaihoz értem, Ott a' boldogtalant még hujába kértem. Végre fortélyokkal addig tsalogattam, Vitézit elfogván, hogy beszorongattam* (239/188).

besző i

(5)

1. Sűrű szövődéssel bevon, eltakar vmit. *Lesz itt jó vatsorád; mivel Katullod' Erszényét merrevül be szőtte a' pók* (140/8). *Elfülad a' leg szebb vetés, a' Burjánok beszövik A' Lapúk, mérges konkolyok, és vadzabok felnövik* (413a/171). 2. Eltakar. *Csendes Este! ... Lágy árnyékkal Szőjj be engemet, 'S e' tájékkal Zengd keservemet* (374/6). *fogja ~ni* (413a/750). — *Sződd bé* (453/36).

beszökik i

(1)

Beszökik a szem vhová: lopva bekukucskál. *Azomba, hogy esett, hogy nem, A Vigánó alá is Bé szökik az Isteni szem 'S Tán még bellyebb annál is* (231/133).

beszött in

(2)

1. Növény által sűrűn befutott. *Illatos jázminnal beszött lugasokon, 'S pázsitos völgyeken visz az út felfelé* (306/72). 2. Bevont, eltakart. *Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' végén* (306/202).

Bessarábia fn

(1)

Helynév. (A Prut, a Dnyeszer és a Duna-delta által határolt terület.) *A' Moldvában lakó törzsökös Magyarok így nevezik magokat: ezekhez járúlnak még az újjabb időkben egyszer mászszor ki-vándorlott Magyar és Székely famíliák; a' Bessarábiában, Krimeában és Uj Serviában lakó régibb és újabb Magyarok* (313/102/5).

betakar i

(2)

1. (Angyal) megóv, megvéd. *Felséges Nádorispány! Te léssz Budának fényje, Te a' Magyar' reményje, Kiért megáld az ég. Az Angyalok hatalmas Szárnyokkal betakarnak* (259/346). 2. (Termést) betakarít. *Láttuk a' gazdag réteket, Azon termő élelmeket Az igát vonzó barmokna[k], Bé takartuk sok kintseit A mezőknek gyümöltseit, Hogy hasznokat vegyük azoknak* (123/46).

betakarva in

(2)

Betakarva vmivel: tele, elhalmozva vmivel. *Bár jöjjön [szerencse] kintsekkal talpig bé takarva, Nála hízelkedjen a' Bőségnek szarva: Ne hidj néki, ne hidj* (191/5, 55/5).

betapodván in

(1)

Betaposva. *Előbb válassz ki szemeddel egy jó helyet, és végre Ásással a' kemény földbe egy kútat jó mélységre, Azután a' kihányt földet ismét visszahányassad, És azt lábbal betapodván gödrét színig nyomassad* (413a/763).

beteg mn/fn

(19)

I. mn 1. Betegségben szenvedő. *Érzem, hogy ~ vagyok* (443/20). *Ne félj! Ez a ~ Szív Dobog csupán tenéked* (105/3). 2. Hervadt, kókad. *Tegnap le szálla tsendes Tseppekkal egy esőtske, Meg áztatá az Erdőt, És a' Mezőt vízével: 's Ím a' ~ Virágok Mindjárt fel éledének* (107/21).

~ (86/13, 16, 181/19, 184/16, 198/13, 16, 277/6, 288/55, 327/62, 352/21, 423/16), *Beteg* (133/60).

II. fn 1. Beteg ember. *És sorvadó ~inket Erőddel élesztgeted* (390/11). *Im Hozzád [árnyékszék] sok szegény ~, Mint a' nyavalygó Moslemin Mekkába, Tolúl, hogy ötet gyógyítsd meg* (377/46). 2. Vminek ~e: vmitől beteg. *De mi is nagyobb kincs, mint ha van jó Fija? Arany Feleségnek bővséges Lázsija. Most már a' Nyavalyák fonnyasztó serege Rá ütvén, régólta volt ennek ~e* (222/50).

~ (454/224).

Ö: holt~.

betegágy fn

(1)

Az ágy, amelyben a beteg fekszik. *A' betegségeknek sujtoló kinyai Nem lehetnek itt az irtozás okai: Ezeknek vétkeit ... A' mértéktelen-*

ség rakja tagjainkba, Végre így szegeznek beteg ágyainkba (213/86).

betegség fn (5)

Az emberi testben fellépő működési zavar. Betegség ne száljon házára, 's magára Doktorért ne küldjön soha Kani'sára (336/61). ~ (193/3, 454/19), ~eknek (213/81), ~it (454/794).

betegszik i (2)

Beteg lesz. Én bennemis van egy tűz, Mondják, hogy az Cupidó; Én nem tudom, ki légyen, Nem esmerem nevérol; Elég, hogy ég melylyemben, 's olvasztja nagy tüzével: Szemlátomást betegszem, És már alig lehellek (107/15, 352/15).

betelhet i (1)

Tele lehet. Akár mi nagy vétet nem fél vinni végbe Tsak hogy bús ládája pénzel telhessen be (5/10).

betelik i (10)

1. Feltöltődik. Dorottya leveté a' vénség' szőnyegét, Mint a' kígyó szokta téli lebernyegét. Bételének gyenge hússal agg rántzai (330/2041). Piramus Thisbével a' meg szokott helyen Hogy most is örömmel hív szívek be tellyen Ösze ülnek, 's egymás fülébe a' zugnak Hasadékjann ürmös panaszokat sugnak (77/112). 2. Eláraszt. A' Szeretet lelke a' Földet bé teli 'S Az Ember az embert ismét megöleli (190/99). 3. Beteljesedik, valóra válik. És ha majd Jövendöléssem Bé telik Szüret felé Vigadásom 's tisztelése Bőv jutalmat nyerhet é? (249/58) 4. Betelik vmivel: megelégszik vmivel. 'S bár Tempe' völgyén még fiatal vagyok, Hárfám' erőtlen húrjai sem nagyok, Hogy ennyi Héróst énekeljen, 'S illy Nagyok' Erdemivel be teljen (251/28). bételnek (452/72), bé telnek (77/136), bétölt (267/196), Bétölt (306/291). — Telly bé (455/55).

betelve in (1)

Telve van vmivel. Így biztatta az ég e' nyomorultakat, Meg értvén bús szívből eredt panaszokat, A' midőn e' sereg háláadó nyelve Így szólt, szíve lévén örömmel bé telve (214/98).

betemet i (4)

1. (Gödrot, árkot) földdel befed. Ez tsemetét

dug a' földbe, kit annyáról mettze le Ez a' földbe ~i a' gyökeres töveket (413a/548). 2. Beföldel. Fákrol lerázta a' Mézet, a' tüzet elrejtette, És a' tsergő bor Patakok forrásit bétemette (413a/148). 3. Megsemmisít. Majd a' Halál ... Mindent a' mi tziifrán fénylett az életbe, Az emberrel együtt mély sírba temet be (193/8). 4. Betemeti az idő moha: elfelejtődik. A' hív Magyar mindenkor Kívánja emlegetni [tetteiket], Nem fogja bétemetni A' vén idő' moha (259/271).

betér i (2)

1. Megérkezik vhová. Arról jó, a' mellyről a' Dákok földjére A' Scythák' bajszos tábora bétére (313/34). 2. Útját megszakítva (rövid időre) bemegy vhová. Ez útjában elfáradván ~t Flórához, 's közli vele szándékát (330*/202/5).

beterít i (4)

Betakar, beborít vmit vmivel. El-aszott mezejét zsiros ganéjjalkövértse, Vagy lúgos hamuval sovány földet beterítse (413a/94). Beteríte egy szőnyeggel Völgyeket, és halmokat, Mellybe szótt vad merészséggel Zöldséget 's virágokat (397a/61). E' szókra a' felhő őket bétérité, Tetszetes ifjakká tevő, 's megszépíté (330/2035). teríti bé (418/15).

beterítve in (1)

Bőven ellátva. 'S bé van terítve a' mező erdei bogoytskák (413a/709).

beterül i (1)

Beterül szürettel: mindenféle szüretelnek. Bé terül gazdag szürettel a' Hegyek boltozatja Valamerre a' kis isten tisztos fejét ingatja (413a/938).

beterült in (1)

Beterített. Szagos virágokkal bétértült halmokon, Illatos jázminnal beszótt lugasokon, 'S pázsitos völgyeken visz az út felfelé (306/71).

beteszt i (2)

1. Behelyez vmit vhová. Végre akár mely' tsemetét ültet örökségedbe Zsiros ganéjjal hintsd meg azt, és a' földbe jól tedd be (413a/889). 2. Behajt, becsuk. Bétevé az Angyal a' könyvet 's mindenek Szentet kiáltottak 's újra kürtöltenek (306/165).

betipeg i

(1)

Apró léptekkel bemegy vhová. *El jutván e' kortsomához A' megbúsult Húriel, Bé tipeg 's Antal Gazdához Bús szavát így kezdi el* (317/129).

betol i

(1)

⟨Szívbe⟩ belop. *Magát a' népeknek szívébe bétolta, Az igazság' kardját fontját bitangolta* (337/21).

betolong i

(1)

⟨Sokaság⟩ egymást taszigálva bemegy vhová. *Te a vak homályba rakod a' Templomot, És onnan ígéréd a' Paraditsomot. 'S tsak bé tolongjanak hozzád a' Moschéba, Azt ész és a' Virtust hagyod tsak kardéba* (190/73).

betölt i

(27)

1. Eláraszt, telít vmit vmivel. *A' kis fülemüle a' bokron búvában, Küszködik magával keserves nótája Dombot, berket bétölt gyász trenódiája* (306/106). *Ah felséges Lelkek! Es-mérlek titeket ... Ti töltitek még bé hírrel a' világot* (259/363). *A' Bor bétölt örömmel, 'S mámort okoz gyakorta* (411/5) 2. ⟨Ígéretet, esküt⟩ megtart. *A' Stiksre esküszöm meg, Hogy minden ízig e' nagy Igéretem' be töltöm* (185/87). 3. Teljesen megtölt vmit, elfoglal. *És most, hogy elhagytam az emberi nemet, Négy milliárd ember tölté bé szívemet* (454/336). *Ez [hír], mikor a' halál valakit le taszít, Minden ditsőségtől 's fénytől meg kopaszít, Mikor testünk felett ül a' sirhalomra, Hogy prédáját ki ne adja a' föld gyomra; Ez le száll akkor is sírjára az égből, És ki veszi annak nevét a' mélységből, Fel repül, hogy véle minden részt bé töltson, 'S a népek egymásnak adogassák költsön* (193/35). 4. *Betölti a helyét: megállja a helyét, teljesíti az elvárásokat. Érzem hogy, ha itten bétöltöm helyemet, Édes ráeszmélés fogja fel lelkemet* (454/315). *bétölt* (413a/1107), *Bétöltött* (307/24); *Bétöltöd* (259/228), *bétölti* (397a/1120), *Bétölti* (259/382), *tölti bé* (397a/748, 852), *bétöltik* (330/461, 337/395), *tölté be* (397a/67). — *tölts bé* (330/19); *töltsd bé* (318/4, 20, 36, 52, 68, 84, 100), *Töltsd be* (317/26), *Töltsétek bé* (330/989).

betölteni in

(1)

Betölteni a helyet: teljesíteni az elvárásokat. Én tudom, és önnön érzésem hitet el, Hogy vissza nem éltem e' rövid élettel, Hogy rendelt helyemet bétölteni kívántam, 'S ha olykor hízakot ejtettem is bántam (454/671).

betölthet i

(1)

Meghódíthat. *Nagylelkű Magyarok! buzdúljon szívetek Erre, Vessetek e' tsetsemő Hertzegetekre szemet. Még Ez virtusival bétöltheti északot és délt, Még E' hazátoknak gyámola 's atyja lehet* (259/471).

betöltő fn

(1)

Vminek a betöltője: vminek a megvalósítója. Adj kegyelmes választ hív rabodnak Mondd Szeretlek, s így tsupán szavadnak Bétöltője leszek És mindent meg tészek A' mi kell magadnak (272/28).

betöltvén in

(2)

1. Teljesítvén. *Úgy van! E' bölts Isten, ez élők' jó Attya Még a' barmoknak is szívét megnyugtattya, És bétöltvén minden állat' kívánságát, Örvendve szemléli kedve-töltt világát* (454/269). 2. Elárasztván. *'S magok a' bájos Tirrhéni Szírenek Az ő virtusiról versent énekenek, Bétöltvén Apennint az ő érdemivel* (306/299).

betör i

(2)

1. Áthatol vmin. *Széchényi' tsendes virtusa bétöré Az ólom éjnek százszeres ajtajit* (439/41). 2. Hívatlanul, erőszakosan beront vki vhová. *Á! á! — az nem lehet; bétörök, bérontok, Asztalt, Compániát, tántzot széllyelbontok* (330/825).

betörvén in

(1)

Átszakítván. *Már a' nagy Corpussal azonnal bé rontok, Himen sorompóját bé törvén Vért ontok* (238/71).

betű fn

(11)

1. Vmely beszédhangnak írásjegyből álló jele. *Ki poëta nevet érdemel Annak olyan oszlopot emel Foebus a' Poëták Attya Hogy ~i azon oszlopnak Semmi veszéj közt el nem kopnak* (53/4). *Most talán gyönyörködteti mélységes elméjét a' Leg nehezebb Algebrának ~ivel Viéta* (118/22). 2. Beszéd. *De hogy praedicationává ne vállyék a' sok ~ 'S a Tántzosok' tal-*

pát soká ne szántsa a' vak tetű, Kezdjünk hozzá a' munkához, töltsön ki-ki üveget (310/45). ~ (287/15, 397*/116/1), ~je (225/56), Betűik (209/3), ~t (330/491), ~it (216/18), ~ből (287/57), ~kkel (439/71).

Ö: arany~, smaragd~, zsidó~.

betűcske fn

(1) Hangocska. Zokoghat még egy Betűtskét Belőlem a' fájdalom? (443/1)

betűs Ö: hat~.

betyár fn/mn

(3) I. fn Útonálló, fosztogató szegénylegény. A' szegény Pór-legény Vagy Bodnárnak, Vagy Betyárnak, Vagy Zsiványnak állt (334/38). Betyár (330/1042).

II. mn Hitvány, semmirekellő. Ezen kívül a' Tengernek Több ~ Istenei, Kik e' Gulyánál hevernek 'S A' Thetis gyermekei, Perge katzajjal követték Ő Felségét úsztában (231/300).

beültet i

(1) <Területet> növények ültetésével betölt. Se koszlobár bitskával Ne mesd le, se bé ne ültessd hegyedet vad olaj fával (413a/839).

beültetett in

(1) Thyrusbotokkal ~: díszes karókkal ellátott. <terület>. Hátul egy thyrusbotokkal Beültetett szőlőhegy (397a/160).

beülvén in

(2) <Hivatali tisztséget> elfoglalva. Mi? hát az Uraknak nem jut már eszébe, Mikor Fő-Ispányunk beülvén székébe, A' legelső tántzot Magyarországon kezdte (330/562). beülvén (330*/155/1).

bevág i

(3) 1. <Betűt> bemetsz, bevés vmibe. Gyémánt kopáttsal, nézd, Uram, a' komoly Történeteknek termes angyalát — Nézd, Nézd, Neved' ropant betűkkel Vágja be a' Krapak' oldalába (439/72). 2. <Ajtót> nagy erővel becsap. Ezzel az ajtót bé vágja, Szóba sem áll senkivel (92/267). 3. Nagy erővel rohamoz. Ekkor a' kenyér mezei Bán vitéz seregével Bé vág a' békák rendjei Közé nagy vitéz hévvel (114/681).

bevágni in

(1) Betörni. Híjjába vinnéd, rettenetes Botond! Mennykötsapású bárdodat a' mai Bizántizium'

varához, annak Rézbeborított kapuját ~ (418/68).

bevágott in

(2) Bevágott eke: szántáshoz földbe helyezett eke. Kikeletkor, midőn az ősz Hegyeiről megerednek A' hóvizek, és Zefirtől a' lány rögök engednek Már nyögjön Tulkom be vágott Ekémnek a' sullyától, Tündököllyön szántó vasam kopván a' barázdától (413a/53). bé vágott (413a/898).

bevágván in

(1) Betörve. Ki vont éles karddal bé vágván, meg verem Saul- és Dávidként az én tíz ezerem (238/67).

bevall i

(1) Őszintén elmond. Igazság Istene, jók 's rosszak bírása! Kinél bevall mindent az esztendő' szája (454/114).

bevendégesked i

(1) Benyel, gyomrába fogad. Sőt az a' Kannibál, ki dühödtt bélibe Önnön embertársát vendégeskedi be, 'S az ötig olvasni nem tudó déli nép, Hiszi hogy lelkestől a' halálba nem lép (454/350).

bever i

(1) Beszór. A' vénség béverte púderrel hajait, Kitérdelte kettőn kiül a' fogait (330/227).

bevergődhetik i

(1) Nehezen bejuthat, bekerülhet vhová. Miért siet a' téli nap a' tengerbe vágatni Vagy mi tudja a' késő éjt olly soká tartóztatni, Ha úgy meg gyávul minden vér szívem fagyos öblébe, Hogy a' természetnek bé nem vergődhetem ölébe (413a/1039).

beverhet i

(1) Beolthat vmit vkibe. Azon töprenkedik [Éris], miként verhetné be Pestisést legjobban az öreg Nénébe (330/709).

bevés i

(2) Szilárd anyagba, tárgyba vés vmit. Ezt az Égerfa hajába Még ma mélyen bé vésem (231/386). Bévéssem (349/5).

bevéssett in

(1) Szilárd anyagba, tárgyba véssett. E' veres márványba bevéssett írások, A' mint engedhetik az

elporlódások, Mutatják az Árpád' 's Hunyadi' neveit Őrizik a' Magyar vitézek' tetteit (306/51).

bevesz i (3)

1. Belső helyre vesz, emel vmit. *E' virágot szép öledbe Vedd be és még abba lesz Hívedis jussék eszedbe* (249/50). 2. (Föld), befogad. *Mit vágysz nagyobbra? Egyaránt bevészi A' kegyes föld a' szegényt És a' Királyt is* (410/32). 3. Anyanyelvünket vegyük be: anyanyelvünk használatát erősítsük, terjesszük. *Hanem Anyai nyelvünket Vegyük bé a Hazába, E' segíti Nemzetünket Ki pallérozásba* (114/505).

bevet i (2)

1. (Kard által) juttat vhova. *Vágjuk e' Király-ölőket A' mi kardunk vesse őket A' setét pokolba be* (257/40). 2. Világra hoz. *Ama nemző erő származott belőllem Mely a gyönyörűség dühös hagymázzába Nemze 's bévetett e nyomorult hazába* (453/262).

bevetés fn (1)

(Kenyernek) sütőlapáton a forró kemencébe helyezése. *Frissen piszkálgatnék benne [kemencében], Hogy lángra erősödne, Hogy a' ~ a' fűtés Miatt el ne késődne* (169/127).

bevetni i (1)

(Kenyeret) sütőlapáton a forró kemencébe tenni. *Be is fűtenék egyszersmind A' mikor dagasztanék, Be tudnék vetni sötétben Szusztorát nem gyujtanék* (169/111).

bevetődik i (1)

Véletlenül bemegy, bekerül vhová. *Te a' Királyok' udvarát kerülöd, Kerülöd a' Kastélyokat; 'S ha bévetődsz is, zsibbadozva szűlöd Ott a' fogyasztó gondokat* (305/27).

bevett in (2)

Elfogadott, régóta meghonosodott. *Be vett szokása már a' Sírás kevély Nemednek* (186/59). *Kik a bévett vallás' álmában nyúgosznak, Állatként éreznek, 's kitsit gondolkoznak* (454/391).

bevezet i (3)

1. Benti helyre bevisz vkit. *Szelíd Magánosság' az illy helyekbe' Gyönyörködöl 's mulatsz Te; ah, ezekbe Gyakran vezess be engemet* (305/23). 2. (Út) belső helyre visz. *Ama'*

fejér nyárfák alatt, A' part felé, Sűrű rekettye közt vezet Egy róna bé (333/4). 3. Megismeret vkivel vmit. *Sultzer bévezeté [Földit] e' képződési világba Mellybe az ízlésnek felséges Temploma mellett A' gyönyörű Lelkek tündöklenek* (348/8).

bevihet i (1)

(Új dolgot) bevezethet. *Így osztán a' Respublicát Köztünk fel építhetjük, 'S Nálók az újj Politicát Javunkra bé vihetjük* (114/486).

bevisz i (5)

Belső helyre visz vmit, vkit. *'S fájlalván hűségű Vezérjeknek estét, Hószín karjaikra felvevék kék testét. Bévivék szomorún az oldalszobába, Ahol helyezették puha nyoszolyába* (330/1511). *Legfőbb Commendánsa a' Várnak itt lakik, Külön szobátskába elől strázsáltatik. Szolgái minden hírt bé-visznek hozzája, Mert azokra nyílik dolgozó szobája* (239/37). *bé viszem* (114/180), *viszem be* (413a/1114), *Béviszi* (330/748).

bevon i (2)

1. Befed, betakar vmivel. *Halál! Ez az a' szó, melly annyi könyveket Áraszt, hogy bé vonnák, köddel az egeket* (213/2). 2. Behív, gyűjt. *Az erdők bársonyi már a' zöld levelek, Le hulván a' szelek jártzadoznak velek. A' mezőnek minden lakóját kész honnya Készen várja, 's oda tagjait bé vonnya* (65/14).

bevont in (1)

Befedett, betakart. *Akár nézz elaszott bőr és tsont karjára, Akár két, irhával bevontt rakontzára* (330/232).

bevölgyel i (1)

Kiváj, kimos. *A' barmokat szörnyű örvényibe nyeli [árvíz] A' feldúlt házakat hátára emeli A' kies téreket méjen bé vő[l]gyeli* (52/23).

Beza fn (1)

Személynév. (Beza Théodore (1519–1605), a svájci reformáció írója.) *Epigramma Bézából* (96/cím).

bezár i (7)

1. Zárt állapotba hoz. *Zárja bé az ortzátlannak Palotátok' ajtaját* (397a/273). 2. Nem enged bejutást, eltorlaszol vmit. *A' hátulsó Sereg*

még most szótól várjon, Minden rést és utat keményen bészárjon (330/1206). **3.** (Virág) öszszechúzza szirmaiát. Az Estike tsen-dességgel Nézi a virágokat, Midőn egész büszkeséggel Szórják el illatjokat: Kímélve bészárja száját (397a/417). **4.** Befed, beborít. Te ne hallgass semmi okos tanácsára oly nagyon, Hogy Északi szél fűtakor áss gödröket a' fagyon. Akkor bészárja a' mezőt a' deres tél, 's nem hagyja, Hogy a' gémberegett gyökér a' földet megragadja (413a/856). **5.** Bészárja a fülét: nem akar hallani semmit. — ...és én könyörgök egy Kőnek Sőt egy vad Áspisnak mely fülét bé zárja Hogy semmi édes szó azt által ne járja (176/67). **6.** Vkinek a szívét vkinek a szívébe bezárja: nagyon megszeret vkit. Thisbé szívét a' mint indulati várták, A' Fátumok ennek [Piramus] szívébe bé zárták (77/38). zárjátok bé (139/21).

bezárni in

(1)

Becsukni, zárt állapotba hozni. — ...azt [vár] be nem lehet zárni, 'S minden Komondornak szabad bele járni (239/175).

bezárt in

(1)

Zárt állapotban lévő. Míg a' kívánt nézés meg tiltó Strásálya Éllyel nappal bé zárt ajtóját strásálya (77/70).

bezárva in

(1)

Az ég nincs ~: befogadni kész. Már minden óltalom el dült mellőletek, Ím! Védelem nélkül maradt életek, De bizzatok, bizony a' siralmas árva Előtt a' jó egek nintsenek bé zárva (210/118).

bezzeg hsz

(22)

1. (Állítás nyomósítására:) bizony. Bezzeg tudnám az én dolgom Mi, mikor és hol volna Ha én velem a' Kis-Asszony Olly helyen parancsolna (169/85). **2.** (Az előzménnyel ellentétes m. vagy tagm. nyomósítására.) Ím viszsza én se' mentem, Te is bilincsbe estél. De ~, a' ki Lillát Elhagyta — ah! ha látnád — Elhagyta ám magát is (296/12). ~ (169/107, 122, 317/183, 321/23, 330/53, 1689, 1714, 449/5), Bezzeg (85/10, 114/676, 854, 134/46, 47, 197/12, 231/30, 239/128, 330/330, 447/46, 47, 457/19).

biankázhat i

(1)

L. charta.

bibát l. bibo**bibe fn**

(3)

Vkinek, kényes, gyenge, támadható pontja. Sok Gavalér pénzt is adott a' Spionnak, 'S kitudta ~jét a' szép Kisasszonnak (330/1308). ~jét (330/1071), ~re (330/1770).

biblia fn

(2)

A keresztény vallás szent könyve. Erősségül producálta Az Apja Bibliáját, Ebből mindjárt demonstrálta Genealogiáját; Mert az első Paginára, A' Biblia táblájára, Fel volt írva a' Nevek (92/37–41).

bibliopóla (lat)

(1)

Könyvkereskedő. Ezek a' régi öregeknek 's a' mai Községnek esméretes Rományaik, vagy Istóriáik; melyeket a' Szűr-boltokban árúlnak a' tót Bibliopólák (330*/164/3).

bibliotheca (lat)

(1)

Könyvtár. Mely említett Catalogus Bteca [Bibliotheca] Naonalis [Nationalis]át a' Gróf csak ingyen osztattja ki (439*/219/4).

bibo (lat)

(3)

1. Iszik. Igyék! Mikor a' Seniort és a Contrascibát Tiszteljük, edgyütt jár a vivát és bibát! (233/22) — Béla Királynak nevetlen Íródeákja minden nevezetes dolgaik után a' Kapitányoknak oda veti: Et biberunt magnum Áldomás (267*/13/7). **2.** Nunc est bibendum: Most kell inni, most van itt az ideje. A' Bakhus úr' pintzéjibe Magam leszek vezértek: Nunc est bibendum! ennyibe Horáttal egyget értek. Igyunk, eb a' ki nem barát! (166/19)

bíbor fn

(33)

1. Bíborcsigából készített festékanyag színére emlékeztető sötétpiros szín. A' Rózsa' színe ~. 'S illatja finom ámbra (273/12). Ajkad' virági szebbek, Mint rózsza' ~a (293/14). **2.** Sötétpiros színűre festett finom szövet, ill. ebből készült ruha. Azért fellengős palotát Rakatsz a' felhők között, A' mellybe ~t, 's tafotát Az öt világ kötözött (205/31). Ő talpig aranyba 's talpig ~ba jár Már ezzel magának mély tiszteletet vár (60/19). **3.** (Jelzőként) bíborhoz hasonló színű. Én ajánlom ~ szádnak Szám'

hevülő csókjait (289/23). *A' gyönyörű Foszfor ezüst világával Játszott a' ~ba borúltt Ég' aljával* (330/1856). **4.** ⟨Jelzőként⟩ bíbor színű. *'S a' pipatsok' ~ fejeit mind öszvetiporja* (253/50).

~ (174/17, 298/3, 306/202, 236, 330/1904, 1925, 379/86, 388/7, 397a/489, 413a/618), *Bíbor* (89/3, 368a/51, 400/38, 432/59, 447/99), *Bibor* (139/10), ~om' (410/7), ~ja (448/22), ~t (16/31), ~ba (413a/1063, 1122), *Bíborokba* (347/10), ~ában (273/19), ~ához (324/42) ~oddal (249/21, 448/21).

bíboros fn

(1) Magas rangú főpap. *'S a' ~ lomha népét Magunk közt tsúfoljuk ki!* (397a/947)

bicongius (lat)

(1) Két bongius (kb. 6,5 l) ürtartalmú nagy ivóedény. *'S úgy mutat majestást minden Primarius, Ha az Orra előtt áll a' Bicongius* (233/14).

bicska fn

(1) Behajtható pengéjű, zsebben hordható kés. *Se koszlobár bitskával Ne mesd le, se bé ne ülted hegyed vad olaj fával* (413a/838).

bicskia Ő: etuis~.

bigecs fn

(1) Gazos föld. *Hevervén ingó árnyékán Kis Bigetsem' fáinak, A' tsörgő patak' tájékán Élnék már tsak magamnak* (397a/510).

bienniség fn

(1) Két éves időtartamú szolgálat. *De minthogy csak ugyan ember kell a' gátra, Kóród el fog vinni innen Tisza hátra, Hol ~ed siratván a' Padkánn, Magad tivornyázol Tisza hátí Vatkánn* (233/71).

biggyeszt i

(1) ⟨Virágot⟩ vhová illeszt. *Vagy ledűlvén a' kút-fökhöz Apró violát szedtek, Hogy ártatlan emlőtökhöz Bokrétát biggyeszettek* (397a/112).

Bihar fn

(3) Helynév. **1.** ⟨Nagyváradtól északra fekvő község.⟩ *Hallá kend, Bátsi! Van e még jó messze Kovátsi? f. Szent Pál sánta lova még mehet arra tova. Erre ~: menjen, de elébb lova jól ki pihenjen* (119/3). **2.** ⟨Vármegye.⟩ *Megtesz ~ Nemes-vezérnek Tégedet esmeretes Leventát*

(445/39).

~ (445*/232/1).

bika fn

(20)

1. Szarvasmarha hímje. *Az oltári szent füst gombolyog a' lángon. 'S a' fekete ~t hozzák az istrágon* (330/866). **2.** ⟨A görög mitológiában a bikává változott Zeus, aki hátán úszva vitte Európát Kréta szigetére.⟩ *Akárhogy esett, elég e' Hozzá, hogy ~vá vált 'S Imé ~ Istensége A' Tükör előtt meg állt* (231/164–5). *Nem így vitte ama' Bika Európát Krétába, Mint engem ez a' gaz béka Residentziájába* (114/224). **3.** Csillagkép. *Tavasszal jön a' köles is és a' bab is munkába Midőn a' Bika esztendőt nyit aranyos szarvával 'S helyt ad a' hátráló fénynek a' Kutya elhunytával* (413a/228).

~ (231/230, 239/84), *Bika* (231/158, 413a/669), ~' (397a/153), ~k (231/492, 397a/693), *Bikák* (397/25, 413a/662), ~nak (231/178), *Bikának* (231/170, 221), ~ba (231/244), ~ból (231/334), ~tól (231/164).

bikamaskara fn

(1)

Bikajelmez. —...ő Hertzegségét Bika Maskarába öltöztvén, ő kegyelmesen el ragadta, és abba a' maga Isteni szerelmét szentül bé oltotta (231/5).

bikatekintet fn

(1)

Bikára jellemző nézés. *Kérődzik, és jámborsága Ki tündököl szeméből, Nem láttzik ki gonoszsága Bika tekintetéből* (231/234).

bikk l. бүкк

bilét Ő: bál~.

biliárdpálca fn

(1)

Biliárdban használt bot, dákó. *De hidd-el Barátom! Sokann bésuhannak, Még bosszúságomra kuglival játszanak, A' biliárd pálcát bátran taszigálják, Mert a' hűségtelen strázsák nem vizsgálják* (239/245).

bilincs fn

(22)

1. Kézre v. lábra csatolva a szabad mozgást korlátozó páros vaspánt; béklyó. *Lábaira vetett szoros bilintseket, A' mellyek tették a' gyászos lépéseket* (213/45). **2.** Rabság. *Mit szólna Etele, ha hozzánk felszállna, 'S Magyar unokáját bilintsben találna?* (267/152) — *De nevév babona! Bagoly vakbuzgóság! Meddig*

lesz körmöd közt a' Mindenhatóság. Míg ülsz a Királyok koronájánn, Kintsénn, A' Vitézek' Kardjánn 's a' Népek bilintsénn (190/46). **3.** Bilincsbe ver vkit: büntetésként vkinek a kezére, lábára vaspántot csatol. *Ím karotok közzé most könyörögve jövök. Most mikor a' rabolók kirohantak trónusom ellen, És már híveimet durva bilintsbe verik* (259/438). **4.** Bilincsbe esik: szerelmes lesz. *Elhagytalak, Galambom! El — 's ah, talán örökre; Miolta olly sok édes Csókok között utólszor Búcsút vevék tőled. — Ím vissza én se' mentem, Te is bilincsbe estél* (296/11).

bilints (285/7), *~em* (460/133), *bilintsetek* (337/400), *bilintset* (104/8, 136/7, 259/56, 656, 337/77, 353/8), *bilintsetekben* (104/16, 353/16), *bilintsen* (29/18, 30/8, 324/15, 330/1608), *bilintsre* (259/108), *bilintseivel* (253/66).

Ö: rab~.

bilincscsörgés fn

(1) Bilincsek áltak keletkezett csörgő hang. *Mikor a' Potosi bányák éjjelében, Az élet' és pokol' költsönös szélében, Hol tsak jajszők 'S bilints-tsörgések hallatnak, A' rabság 's a' kínok már lelkéig hatnak* (454/439).

bilincselte Ik: meg~.

bilis (lat)

(1) Epe. *Felfortt bilissel: felfortt epével, <célzás az erjedő borra>. Ti a' kik a' gyermek Bakhust böltsőjéből, Mihelyt ki születik a' gerézd' méhéből Apolgotó ölbe lihegve fogjátok, Bár felfortt bilissel mormolis reátok* (219/10).

billeg Ik: meg~.

billegés fn

(1) Ismételten jobbra-balra vagy le s föl billenése vminek. *Hószín nyakok' 's fülök' aranyos függője, Rezgő ~sel a' midőn lengenek, Minden érző szívben reszketést szerzenek* (330/81).

billegtet i

(1) <Testének vmely részét> többször erre-arra vagy föl-le billenti. *Öltözik magára sok féle maskarát, Ugrós kozák tántzra ~i farát* (85/32).

billegő in

(1) Ismételten jobbra-balra vagy le s föl billenő.

Vagy miként a' Darvak, midőn kikeletre, Se- reggel elmennek a' rétre, ligetre; Előre hánytt lábbal és ~ nyakkal Sétál az első pár a' többi darvakkal (330/543).

Ö: barázda~.

billegtet i

(1) Billeget. *Öltözik magára sok féle maskarát, Ugrós kozák tántzra ~i farát* (197/32).

billeg fn

(1) Magános, kis szőlőfűrt, biling. *Bent egy-két Ifjasszony tsak úgy tsilleng-filleng, Mint a' szedés után az elhagyott ~* (330/1092).

bimbó fn

(12) **1.** Fejlődő, még ki nem nyílt virág. *Idvez légy szép rózsaszál! Tegnap még ~ valál, Ím ki vagy fakadva már* (250/2). **2.** Rügy. *Mit ér zöldje a szőlőnek Ha rajta fűrtök nem nőnek? Mit ér a' ~, virág, ha körtvélyt nem nyújt az ág?* (389/19) **3.** Kezdet vminek, kezdemény. *Tavaszlott éltém ~ja De titkon rágván hernyója: Korán hervadásra dült* (360/1). **4.** Sokat ígérő kezdet, biztató lehetőség. *Míg tartott gyermekségemnek tizen két esztendeje, Fonynyadt ~t mutogatott tövisse közt vesszeje; Már hét esztendőktől fogva virágzik ifjúságom, De le-szakasztá a' bal sors nyílni kezdő virágom* (162/104).

~ (89/10), *~k* (413a/598), *~ja* (249/22), *~t* (454/379). *Bimbaját* (249/26), *Bimbóiból* (373/189), *Bim-bójikon* (373/182), *~kkal* (173/19).

Ö: rózsasz~.

bimbócska fn

(4) **1.** Kis bimbó. *Éppen itt áll büszke fáján, Itt az én betses rózsám, 'S félig kinyílt bimbócskáján Keresztül mosolyog rám* (397a/403). **2.** Oltóág, oltóvessző. *És ölébe belétévén más fának bimbócskáját Összve forrasztatják véle annak nedves mézgáját* (413a/600). *bimbócskáit* (64/12), *bimbócskáján* (298/4).

bimbós mn

(1) *Bimbós napok: ifjúkor. Én is meg-nyugtató örömmel telek el, Hogy lantom illy betses nevekéről énekel; 'S midőn laurust fűzők hív Tanítóimra, Édesen eszmélek ~ napjaimra* (442/22).

bimbózik i

(1)

Bimbót hajt. 'S a' kászolódo alszélto a' szöllök nem tarthatnak, A' táto felszélto kotrott záportól sem ijednek, Hanem gyöngyökkel bimbóznak 's leveli ki keshednek (413a/875).

bír i

(65)

1. Birtokol. *És feleségül veszi Madám Vizezlősi Sárát, A' ki ~ta Motsár Várát* (114/54). 2. Hatalma van, uralkodik vmin. *Neptun, mint-hogy Angliába Soká Hajós Legény volt, A' nagy Operentziába Sok ideig vándorolt; Birjon minden Tengereket, De az apai Egeket Jupiternek engedje* (92/243). — ...a' melly bánat most epeszt benneteket El múltán, az öröm ~ja szíveteket (212/116). 3. Rendelkezik vmivel. 'S Tóbi sem fog többé ~ni Somogyba anynyi jussal (314/42). Zordon erdők! durva bértzek! szirtok! Harsogjátok jajjaim!' Tik talám több érezéssel ~tok, Mint sem embertársaim (304/17). 4. Magáénak mondhat vmit. *Te ~od, óh tudod magad, Szép Lilla! szívemet* (278/25). *Esmérek egy vént, ki az? — neve nintsen Régen el adta már eztet is a' kintsen Sőt míg ~t is vele, magába tartotta* (6/3). 5. Van ereje, képes vmit csinálni. *Szomorún hangitsál fészken a' patsirta: Feljebb tsak a' dalló Fülemüle birta* (4/14). *Szült engem pompás lyukába, Mint rang hozza magával, 'S Pólálván selyem rongyába, Tartott alma tsutkával; 'A mivel tsak ~ egy Donna* (114/88). 6. (Nem) bír vmivel: nincs kellő ereje, hatalma, hogy féken tartson vmit. *Nagy lélekre szokás alacsony lelkeknek ugatni, Mert ki mivel nem ~, betsteleníti kívül, Benn maga mérgétől rongáltatik* (315/22). 7. Kedvel, szeret vkit. *Én, ki másszor a' lánykákat, És egész kompániákat, Kedveltetni jól tudám. — Úgy van: Lillát ~tam ám. Most pedig már bús kedvébe' Szívem csak szomorkodik* (271/16). 8. Nem ~ magával vki: nem tud nyugodni. *De, jaj, nem ~ok magammal: Érzem, hogy beteg vagyok* (443/19). *Mert a' sok Indulat nevű lakosokkal, A' kik látásunkra nem ~tak magokkal, Annyi volt a' Lélek, alig fért a' Várba* (239/198). 9. Bírja magát: viselkedik. *Te is kevély megnyugovással Bírj magadat, ha sikólt az allynép* (440/12). 10. Alig ~ja: alig tudja elviselni. *Ha*

a dél szikrázó hevét alig birtad Óh ekkor rád lankadt élted ujjitása (453/146).

~ (134/118, 326/32, 330/583, 447/118), ~ok (304/13, 435/13.), ~sz (38/7, 259/237, 266/57), ~unk (398/10), ~tok (258/79, 435/17), ~nak (454/397, 920), ~t (189/3, 200/61, 216/63, 379*/51/3, 454/682), ~tanak (288/18); ~om (317/71), ~od (183/8, 285/36, 337/1, 211, 405/20), Bírod (295/9), ~ja (413a/1121, 454/436), Bírja (402/5), bírja (170/48), ~ják (239/127), ~tam (454/678), ~ta (212/21, 215/115, 233/38, 267*/15/4, 417/23, 426/30), birta (200/12), ~ta volt (215/130). — ~t vólta (454/997); ~ná (397a/531). — ~j (13/1, 13/17), bírjál (315/9), Bírjon (92/238, 447/15), Birjon (134/15); Bírj (443/127).

Ik: fel~.

Bir. L. birodalmi**bírási fn**

(1)

Birtoklás. *Az ő Szép szemei, oh legfőbb Gyötrellem Mindég azt igyekszik el hitetni velem, Hogy annál kevésbé várjam ~okat, Minél bájolóbbann mutatják magokat* (176/77).

Ö: virtus~.

bírhathat i

(7)

1. Birtokolhat. *Egy várta találék, inték a' Strázsának, Hogy jelentene-bé a' Commendánsának. Hát már akkor tudta, mit akarnék vele, Tellyes örömömre ekképpen felele: Mint-hogy nintsen Ura, a' ki igazgassa, Megegygyezek benne, hogy az Úr bírassa* (239/140). 2. Rendelkezhethet vmivel. *Óh vajha Behemot, vajha Leviáthán Hanggal dördülhetnék végig a' föld hátán, Szózatom villámi erővel bírhatna, Hogy az egyik sarktól a' másikig hatna* (337/283). 3. Nem bírhatja: nem képes elviselni, elszenvedni. *Majd hogy kétségbe nem estem A bút nem bírhatya testem Ront pusztít Pandora nagyonn Pixisével majd tsap agyon* (41/2). 4. Alig bírhatja a testét: nagyon gyengének érzi magát. *Uram! Szüntesd a' héséget, Mert magunkat is el éget. Tikasztó kánikulánk Bűniünkért van tsapva ránk. Testünket alig ~juk* (389/41). 5. Bírhat vkit: magáénak mondhat vkit. *Már én téged el nem érhetlek Futásodnak gyors kerekén, És soha reá nem vehetlek Hogy Lillámat bírhasam én* (379/

72).
~ (211/56); ~ám (443/50).

Ik: el~.

birkózik i

(1)

⟨Két személy⟩ egymást megragadva küzd, harcol. *Mikor pedig közel birkóznak egymással, Nem rongálják egymást erős bajvívással, Leg gyakrabban győznek lágy ortza fogással, Öleléssel 's gyenge kézszorongatással* (238/33).

bírni in

(6)

1. Ereje van vmit csinálni. *Nem bánom én legyen sánta [lól], fél szemű, avagy görbe, Tsak a lábát tudja ~ 's ne ejtsen a' gödörbe* (358/56). 2. Birtokolni. *Tsupánn tsak ő akarja A' szívnek is tulajdon Kúlsát örökre ~* (185/168). 3. Magáénak mondani vmit. *Ha kínáltatsz ezen élet gyömölsével, Láttatol ~ a' Világ mindenével* (239/22).
~ (73/20, 202/102), *Bírni* (456/76).

bíró fn

(9)

1. Az igazságszolgáltatásban működő, ítéletet hozó személy. *Követi sok gavar, tsirippol utána Sok öreg bírától irtódzó Susánna* (85/40). 2. Községi előjáróság feje. *Tzélozás van a' Tzenki Bíró köszöntésére a' nép nevében* (432*/109). 3. Olyan személy, aki mások tettei felett ítélezik. *Isten! A' kegyesség' jó Bírāja 's Attya!* (225/91) — *Mit szólna, ha látná, e' népek' ~ja, Hogy gyermekin tsörög egy intz-fintz' békója?* (267/153)
Bíró (453/218), *bírāja* (326/20, 454/113), *Bírót* (358/21), *Bíráknak* (326/45).
Ö: fő~, szolga~.

birodalmi mn

(1)

Birodalmi. *A' Primás, R. Sz. ~ Hertzeg, Galántai Gróf* (259/4).

birodalom fn

(8)

1. Nagy kiterjedésű állam. *Bár bírj sok birodalmakat Mástól tsalárdsággal Végy el tsak sok városokat Uralkodj hatalmoddal* (13/17). 2. Ahol vki korlátlanul élhet, cselekedhet. *Te tsak birodalmad' nagyobbítására, Ez minden trónusnak siet rontására* (337/229). 3. Hatalom. *Elmúltt szokott Birodalma Rajtam szép Ajjakidnak; Nem nyílik meg szívem' útja Töb-*

bé pillantásidnak (208/37).

~ (212/19), ~' (313/47), *Birodalmunk* (114/157), *Birodalmakat* (338/39), *Birodalmát* (337/15).

birodalombeli mn

(1)

Birodalomba való. *Eggy Birodalombéli Német* (257/58).

bírói mn

(1)

Bírói szék: bírói hatalom. *Óh innen hívjátok ki, És adjátok a' hazának Bírói székét neki* (397a/272).

Ö: szolga~.

bírós mn

(1)

Erős. *E' nemes indulat zendített fel minket, Mikor a' Burkusra fentük fegyverinket, Mikor annyi ~ ellenség' torkába Maroknyi népünkkel állottunk tsatába* (267/173).

bíróság fn

(1)

Bírói hatalom. *Ott van – a' ki mind pennával Szolgált – mind ~ával, 'S Mivel ezt a' népet híven vezérlette, Arany koronával az ég meg tisztelte* (214/74).

birsalma fn

(2)

Alma alakú birs. *Kerekded fara is úgy domboroda ki, Mintha ~ból harapták volna ki* (330/2050).
birs-alma (317/143).

birtok fn

(10)

1. Vkinek a tulajdonában levő vagyontárgy. *Óh áldott Természet! Óh tsak te vagy nékem Az a' te tőled nyert ~om 's Vidékem, Mellynek én örökös földes Ura lettem* (200/86). 2. Földbirtok. *Hajdan a' termő föld, míg ~ká nem vált, Per és lárma nélkül annyi embert táplált* (200/47). 3. Tulajdon. *Ne félj! Ez a' beteg Szív Dobog csupán tenéked; Ez a' birtokodban Nyög, és imádja képed'* (105/5). *Mert az Élet'-asszonyának Párja nints. Rózsa nyíl ennek nyomában, Bársony ennek ~ábann A' bilints* (285/6). 4. Birtoklás. *Be' bolond vólt, a' ki engem meg nem kére! Akárkinek tárva vólt szívem' birtoka* (330/777).

~át (368a/116), ~ának (424/5), *birtokába* (257/162), *Birtokán* (330/1040), ~ával (266/57).

birtokos fn

(4)

1. Akinek vmi a birtokában van. *Igaz; nagy tisztelet a' Magyar hazának, Midőn mátkát az ő Nádorispányjának Ajánl a' Világ legfőbb ~sa* (337/363). 2. Tulajdonos. *Vajai Báró Vay Miklós ... a Debreczeni és vidékebeli Salétromfőző helyeknek ~sa* (368*/30/3). ~si (313/117, 454/502).

bírván in

(7)

1. Birtokolván. *A kik ~ kevés magok vagyonyokat A mezőn építik remény oszlopokat* (83/39). 2. Uralván. *Halandó Angyalok! Kedvelt szép ellenség! Kiket bennünk ural minden érzékesség, Kik ~ szívünket a' természet' júsán, Törvényt szabtok nekünk szépségtek' trónus-sán* (330/1447). 3. Rendelkezvén vmivel. *Ge-neralissimus ranggal Bírván, méltóságos hanggal Így kezde kuruttyolni* (114/439). *De a' tsendességet kevesenn esmerik, Kik a' gyorsann futó időt bőltsen mérik Bírván óráival e rövid életnek A mellyeket többé vissza nem vehetnek* (83/55). 4. (Terhet) nem tudván elviselni. *Már csak pusztít veszedelem Bár égből a' segedelem Küldessék, nem sokat a' tész Mert minden mostoha nállunk Sőt minden tölle el is vész Mellyt nem ~ soha vállunk Tsak a' bú árja tsatázik* (41/12). 5. Nem ~ magával: nem tudván megnyugodni. *Némellyik sír, ordít öröngő lármával, Némellyik csak piheg, nem ~ magával* (202/36). ~ (56/36).

bitang fn

(3)

1. Hitvány ember, gazember. *Árpád Örökjébe Csuf ~ dusskáll* (246/34). 2. Bitangul: rablás útján. — *sem Attalus' Kastélya nem szállott reám ~ül* (410/6). ~' (337/326).

bitangol i

(2)

1. (Állat) idegen v. tilos területen kóborol, legel. *'S földünket a' vadak ~ják megint* (327/10). 2. Rongál. *Magát a' népeknek szívébe bétolta, Az Igazság' kardját, fontját ~ta* (337/22).

bivaly fn

(2)

1. A szarvasmarhánál kisebb fekete kérődző állat. *Sótt az Erdei ~ok, és ketskék belé [sövénybe] tsapnak, Rajta a' Juhok, 's kívánsi*

Tinók is nagyon kapnak (413a/918). 2. Bivaly jelmezbe öltözött személy. *Így gondolkozik magába, De itt ismét az a' baj, Hogy öltözzön maskarába: Kos legyen é, vagy ~?* (231/154)

biz hsz

(5)

Bizony. *Meg érzém ~ ezt előre Mert álmodtam szépeket* (231/387).

~ (92/159), ~' (118/1), Biz' (316/1, 330/244).

bíz i

(11)

1. Bíz vkire vmit: megőrzés, gondozás céljából vkire ráhagy vmit. *Minden írásimat ... Bízom az érdemes késő Maradékra* (245/57). 2. Bíz vkire vmit: feladatként vkinek átenged vmit. *Örömet tettem volna több régiségi jegyzéseket is, de a' hely is szűk, tudósabb hazafira is bízom* (268*/22/11). 3. Bíz vkire vkit: Gondjaira hagy vkit. *Mivel áldott férjnek ~alak kezére: Én érettem a' lesz életed vezére* (210/105). 4. Bíz vmit vmire: vminek a kimenetelét attól várja. *Hajóját ~za a' szélre 's a' mélységre* (83/30).

bizott (453/24), *~tanak* (212/131); *~om* (90/25, 238/64), *Bízom* (342/31), *~zuk* (337/279), *Bízta* (397a/230).

Ik: el~, meg~, rá~.

Bizáncium fn

(1)

Helynév. (Bizánc.) *Hijába vinnéd, rettenetes Botond! Mennykötsapású bárdodat a' mai Bizántzium' várához, annak Rézbeborultt kapuját bevágni* (418/67).

bizarria fn

(1)

Furcsa szokás, szeszély. *Úgy is az Asszony-személyekkel vélek születik, 's a' szerentsés nevelés által ingerlőbbé tétetik valamely kellemetes Bizarria; melly a' Poétákat férfitársaitól különbözteti* (368/17).

bízatik i

(1)

Rábíz vkire vmit. *Igy Ember életének mi volta hagyatott Az három Párkára egészen ~ott* (2/6).

bizgat Ik: fel~.

bízhat i

(2)

Reménykedhet, bizakodhat. *Hát ha az egészség 's az erő jár veled Bízhatt és a' halált még messze kébzeled* (15/4, 204/7, 217/4).

- bízhatni** in (1) *más, Nem tom, mi lesz belőle* (92/199). 2. *⟨Sajnálkozás kifejezésére.⟩ Ezek a halálra vezető ösvények, Mellyeken járnak a földi jövővények, A' mellyeken ~ mindnyájan, kik vagyunk, Magunk után egyszer hűlt nyomokat hagyunk* (209/47). *Számos esztendő, de óh ~ azoknak, Kik halálán sírnak, nem láttának soknak* (210/85). 3. *⟨Kérdő mondatban.⟩ vajon. De hát ti nem feleltek? Bizony talám örökre El rejtétek őtet?* (185/189) ~ (92/141, 185/93, 96, 209/23, 210/117, 213/9, 13, 214/30, 59, 238/117, 245/12, 266/1, 268/28, 309/77, 310/1, 333/43, 340/11, 449/18), *Bizony* (330/1755, 454/251).
- bízik** i (8) 1. *Reménykedik, bizakodik. Szakad szemeidből gyöngy könnyeid árja Hogy árvává lettél; de bízzál, az egek Szomorú szívedhez nem lesznek hidegek* (210/103). 2. *Bízik vkiben/vmiben: hisz vkiben, vmiben. — ...ők a' magok' egy Istenét Magyarok Istenének nevezték, mint a' Zsidók Jákob, Izrael' 's a' t. Istenének. Ebbe bíztak, és azt tartották, mint a' Zsidók is, hogy ez minden más nemzetet gyűlöl, ő érettek pedig mindég kiáll* (267*/19/13). *Büszke Jázminotskák ekként Intem én a' Szeretőket Az eggyügyű Szeretőket Mint tikteket is az imént: Szép mellyén ne mulassatok Két szemébe ne bízzatok* (150/54). *Bízik* (29/10), *bízol* (79/6). — *bízzon* (337/299), *bízzatok* (150/36, 210/117).
- bízni** in (1) *Bízni vkire vmit: vmit vkinek a feladatává tenni. Ama' Tízek között őt egynek esmérte, Kikre Magyar hazánk' ügyét ~ merte* (306/268).
- bízó** in (2) *Vkinek a segítségével, jó szándékában hívő. És ha az én már sírba szállt felséges Atyáim' Érdemi gyengébbek, mintsem azokra ügyelj: Nézzed az én benned ~ fejedelmi személyem, Mellyet az ellenség porba tiporni akar* (259/463). *bízó* (225/2).
- bizodalom** fn (6) 1. *Nagyfokú bizalom. Senkihez sints bizodalmam, Hogy tőrje 's mentse siralmam* (443/157). *Sok szegény Varrónék jó ~ra Megvartak húsz-harmintz főköttöt potomra* (330/1807). 2. *Hit, bizakodás. De néki nem lévén többé bizodalma, Elnyomván testének, lelkének fájdalma* (330/1515). *bizodalma* (306/291), *bizodalمامat* (432/48), *bizodalmtát* (330/650).
- bizonság** l. **bizonyosság**
- bizony** hsz (26) 1. *⟨Állítás nyomósítására.⟩ Ne tagadjátok el, hogy ~ nagyon sok, A' kikkel az égnek vagytok már adósok* (210/31). *Bizony, ~ e' megint*
- bizonyít** i (4) *Vminek az igaz voltát jelzi. Néked is véged lesz, mint másnak vége lett. Hogy ez így lesz, hidd el, mert a' ~ja, Kinek hűlt testét e' sírhalom borítja* (209/79). *~ja* (445*/233/7), *~tya* (33/14), *~tyák* (13/35).
- bizonyíthat** i (2) *Igazolhat. Hogy ilyen anya volt ez, ~játok, Ti a' kiknek vala hív édes anyátok* (212/47). *Bizonyíthatnám* (222/30).
- bizonyító** in (1) *Vmit jelző, mutató. Fújván egy ág hegyénn a' kis fülemüle Az ujj napnak szárnyát vígan ereszti le 'S Köszönvén hangosann a' szép fénynek, örül Énekel a' vékonyann síró fészkek körül Körülte a' nappalt ~ sereg Nyelve össze kevert öröm nótát pereg* (83/27).
- bizonynyal** hsz (2) *Bizonyosan, biztosan. — ...az essőből bizonynyal meg tudhatni, Hogy tiszta időt és fényes napot mikor várhatni* (413a/400). *Ha a' Virtus bírás igaz birodalom, Ennél volt ~ Hertzegi hatalom* (212/20). ~ (379/125).
- bizonyos** mn (13) 1. *Biztos, kétségtelen. Bár minden titkoknak legyen nagy bűvárja A' ~ hogy meg kell halni mindennek* (15/19). 2. *Meg nem határozott valamilyen. Carré, tesz itten különösen négy szegeletre álló 's egy ~ helyet békerítő katonaisoportot* (330*/185/1). 3. *Bizonyosan: biztosan. Ha enyim leszz a' Vár, ~an hallá* (239/169).

~ (204/19, 214/18, 217/19, 413a/359, 418/77), *Bizonyos* (454/465), ~nak (211/4), ~an 169/139), ~sá (454/829); *leg bizonyosabb* (413a/444).

bizonyosság fn

(5)

1. Bizonyíték. *Oh Jupiter ha már az hamis arannak Illy tiszta jelei 's ~i vannak Ugyan hát a' hamis szívű rossz embernek Testinn ilyen jegyek miért nem hevernek* (28/18). **2.** Bizonyítás, igazolás. *Adja Isten, hogy így legyen e' minden esztendőben. Adja Isten, ezt kívánjuk 's nagyobb ~ára Mindjárt egy vivátot iszunk a' Visnye rovására* (310/25). **3.** Tanú. *Halavány Hold' bús világa Te légy kínom' ~a* (312/22). **4.** Bizonyosságot tesz: tanúsít. *Te a' fénynek 's melegségnek Attya! Tégy bizonságot, Te ki idő szakaszokkal méred ezt a Világot, Mikor Chiron nyila eránt vinnéd tűz szekeredet, Akkor látám-meg először élet adó fényedet* (162/81). ~*ál* (330*/177/9).

bizonytalan mn

(2)

1. Nem biztos, kétséges. *Vagyon egy olly ten-ger ezen a' világon, Mellynek feküvése van minden országon. Bizonytalan ennek határa és partja, Bátor bizonyosnak minden ember tartja* (211/3). **2.** Határozatlan. *Óh szerentsé- lenség ~ kára! Mi vethette élted illy forgó kotzkára?* (77/265)

bizonytalanság fn

(1)

Bizonytalan állapot, kétség. *Néktek pedig, kik még a' titkos tengeren Bizonytalanság közt vagytok sok ezeren, Ímé tanátsot ad, mellyet kövessetek, Hogy a' partra ti is békével érjete-tek* (211/78).

bízta fn

(1)

Bízomban: önmagamban bízva, önbizalom- mal. És a' kinek szép tűzével Ha magam' ke- tsegetem, Bízomban minden kintisével A' vi- lágot megvetem (331/27).

biztat i

(22)

1. Kitartásra ösztönöz. *'S azzal fő Hadnagy Csuprait, Ki ~ta pajtásait, Agyon lövé vitézül* (114/670). **2.** Reményt kelt, buzdít. *Lehetet- len, így biztatám magamat, lehetetlen hogy minden gondolkozású, és érzésű személyt vagy egy, vagy más oldalról ez a' dolog ne érdekel-*

jen (454a/16). *Szeme biztatott, öldöklött: Őlt, 's gyógyított más felől* (443/41). *Te [szabad- ság] könnyíted terheinket Ha bu rágja szívein- ket Bízattz minket* (31/7). **3.** Vmit ígér, kilátásba helyez. *Mikor száll testemre az a' vég Nyugalom, A' mellyel örökre ~ a' sir halom?* (201/32) — *Már a' víg szüretnek örül minden ember Mellyel örvendeztet bennünket September Octobert ekképpen biztattya előre Hogy nektár lesz a' bor és másolás a löre* (87/3). **4.** Vmivel ~: vmivel kecsegtet. *Így jár a' Szűts, Szabó, 'S minden mesterember, Kiket jó haszonnal biztatott December* (330/1814). *bízta* (454/596), *bíztnak* (87/28, 199/48), ~*ott* (134/60), *bízattott* (447/60); *bízattod* (305/48), ~*ja* (184/27), *bízattja* (69/18, 199/3, 202/62, 259/205, 423/27), *Bízattja* (203/13), *Bízattya* (81/13), ~*ta* (214/95).

biztatás fn

(3)

Bátorítás, buzdítás. *Esdeklő biztatás* (105/ cím). *Mentsvára a' magán szomorkodónak Tsak a' te szent erdőbe' van, Hol biztatásit titkos égi szónak Hallhatja a' boldogtalan* (305/43). *Ő [Főhadnagy Fazekas] a' tomboló vígságnak Futja unszolásait, 'S egy félíg fej- lett virágnak Lesi biztatásait* (456/44).

biztatni in

(1)

Reményt kelteni. *Az a' ki bőv reményt adott vólt legelől Leg Tisztább hűsége 's hév Sze- relme felől Ki olly kötésselis kezdett vólt biz- tatni Hogy azt tsak a' halál fogná elszagatni* (176/53).

biztató mn/fn

(8)

I. mn 1. Reményt keltő, bátorító. *Mikor mézes beszédére Örök hűséget ígére, 's Illy biztató hangon szólt: Szeretlek téged' kedvellek* (134/70). **2.** Vmivel ~: vmivel kecsegtető. *Az ara- nyos felhők tetején le festve Mosojog a' híves szárnyon járó estve Mellynek ujj étellel biztató harmattya Gyöngy tsepjeit a' nyílt rosákba hullattya* (4/7). **3.** Vmit ígérő. *A' Vető az ő nyomába Mérsékelve lépeget 'S a' biztató ba- rázdába Arany záport hinteget* (397a/179). ~ (184/30, 313/130), *biztató* (200/7, 423/30, 447/69).

II. fn Az, ami kecsegtet vkit vmivel. *Csak ma-*

radj magadnak! Biztatóm valál; Hittem szép szavadnak: Mégis megcsalál (427/14).

biztatván in

(1) Bátorítván, buzdítván. *De kárpitja alól a' két reménységnek A' testvér tsillagok mosolyogva égnek, Biztatván hogy mennyből szállt belém a' Lélek, 'S ha elvész is e' test, jobb részemmel élek* (454/47).

biztos¹ mn

(7) 1. Kétségtelen, nyilvánvaló. *Csónak ez, mely jaj a' kétes Remény' és biztos félelem', 'S az élet és halál' setétes Hullámjain lebeg velem* (455/6). 2. Biztonságos. *Vagy tán biztos almafádnak Allyában mulatozol, 'S az esthajnalon Nimfádnak Nevére sohajtozol?* (420/9) 3. Biztosan kacsingat: reménykedve kacsingat. *Szülhetnék az áldott mező, gyenge nedvvel van tele, Fel bizgatja pesgő méhét Zefír olvasztó szele 'S az ifjú napra a' fűvek ~an kacsingatnak* (413a/872) ~ (15/6, 204/6, 217/6); leg ~abb (413a/436).

biztos² fn

(1) Földi biztos: földi helytartó. *Ki vagy Te, ki hősín leplekbe Felém mosolyogva közelítsz, 'S a' partról e' szagos berekbe Áldott jobboldon felsegítség? Te, földi biztossa az égnek Arany Gyógyulás!* (455/37)

bízva in

(2) 1. Bizakodva, reménykedve. *Óh, halld! Királyod millyen ~ hív. Menj hartzra győzni teregett szív!* (257/175) 2. *Vkire van ~ vmi: ő a felelős érte, tőle függ a dolog. Óh érttem teremtet Szép lélek, Hogy szívem' ki nem önthetem! Tölled reménylek, tőled félek: Te rád van ~ életem* (430/32).

bízában in

(1) Bizakodva, reménykedve. *Mégis ~ jó szívemben, Énekemet hevenyében, Mint tudom, lepengetem* (308/19).

bízást hsz

(2) Bátran, nyugodtan, bizalommal. *Talám kérde, milyen légyen a' gödrök nagysága is? Én ~ el merném rakni kitsiny barázdába is A' mi a' szöllőt illeti* (413a/823). *Ám ~ vásároljátok Minden módon ezeket* (397a/241).

Blatowszki fn

(2) Személynév. *Tót ~ ott tserkésze, Hogy néki gátot tegyen* (114/770). ~ (770/774).

Blanchard fn

(2) Személynév. (Jean Pierre ~ (1753–1809) francia léghajós.) *Én pedig felettek az Éther' útjain Úgy lebegék vala Pégazus' szárnyain, Mint midőn Blanchárd Úr úszkált az áerben, 'S egész Béts bámúlva nézte a' Praterben* (330/115). ~ (330*/139/2).

Blumauer fn

(2) Személynév. (Aloys ~ (1755–1798) osztrák költő. *Óda az Árnyékszékhez* (~ után.) (377/cím). ~ (114/cím).

Blumenbach fn

(1) Személynév. (Johann Friedrich ~ (1752–1840) német természettudós.) *Vessék egybe ezzel a' Földi' Jegyzését is, melyet a' Természeti Históriaának (Pozsony. 1801. 8.) 55-dik lapj. Tészen, ~ után* (330*/199/14).

bóbiskol i

(1) Bólogat, hajlong. *Ti múlandóság' birtokának Setétes völgyei, Ahol petécses fántomának Bóbiskolt Hervey* (424/8).

bocsánat fn

(2) Megbocsátás. *Botsánatod' kérem rebegő nyelvről* (454/995). *Botsánatok* (170/36).

Bocsári l. Botsári

bocsát i

(34) 1. Engedi, hogy vmi lejjeb levő helyre jusson. *Két kezét bádgyadtan tévén két szemére Botsátotta gőzös fejét a' térdére* (237/48). 2. Bocsát vmit: engedi, hogy kiáradjon belőle vmi. *Jer, kies Tavasz! Botsással Éltető le-helletet* (164/1). *Régi szépségének pompás dűledéki Borzasztó árnyékot botsátanak néki* (25/6). 3. Küld vki vkit, vmit. *A többek közt kedves Hazám tiszteld azt a Horváthot Kit az Ég egyik nyelvünket szépitőnek botsátott* (111/96). *Azt kívánja e' Vívátunk, Mellyet az Égre botsátunk ... Hogy sok időköz, Sok esztendőköz Tartsa meg őket az Ég!* (188/157) 4. Beenged.

És te legnagyobb, Cesar, ki Asia vég tsútsába Győzől 's nem bocsátod a' lány Indust Roma várába (413a/695). **5.** (Könyvet) kiad, megjelentet. A' miket eggy olyan elmés böltselkedő szem lát ott Azokról egy Magyar Nyelven szóló könyvet bocsátott (111/86). **6.** Megbocsát. Nem tudom én, illy egyszerre Ezt véghez hogy vihette: Talám, Isten bocsásd! Erre Az ördög segítette (231/161). **7.** Anathemát ~ vki fejére: átkot szór vki fejére. Ezt a' Szent Atyák jól látják, Ezért Fejére bocsátják Tüzes Anathemák (114/271). **8.** Vmit vmire bocsát: enged. Illy tarka madarka vagy hát te barátom Ezzel tépett tesded szárnyára bocsátom (61/485). **9.** Szót ~: mond vmit. Illy bútszózó szokat bocsát hűlt nyelvéről (222/60). **10.** Kérést ~ vkire: kér vmit kiktől. Egek! óh egyedül ti reátok Kérést panaszolva bocsátok (175/18). **11.** Feljebb ~ vkit: magasabb pozícióba helyez. Így az unokádnak alkalmatosságot Adtál hogy érhesen Contrascribaságot. Fellyebb bocsátottad ennek Attya urát, Hogy öltözzön első Juratus purpurát (233/45). **12.** Ágat ~: ágat haj. Ha e' történt, sem a' tőkék többé ki nem hajtának, Sem a' vesszők, bár elmetzed, ágot nem bocsátanak (413a/851). **13.** Üresen ~: pénz, fizetség nélkül enged el. Minthogy, a' mint mondják, eddig minden Nagyok Üressen bocsáták (330/1560). ~ (287/26), bocsát (183/24, 212/102, 231/100, 269/10, 313/111), bocsátok (412/18), ~asz (460/128), bocsátanak (190/6), bocsátott (111/112); bocsátom (254/54, 316/8), bocsátja (237/58, 259/261), Bocsátja (460/19), ~ák (330*/188/1). — bocsátná (309/58). — bocsássak (439/28); Bocsásd (389/119).

Ik: alá~, el~, fel~, le~, meg~.

bocsátandó in

(1) (Könyvet) világra bocsátandó professzor: kiadó professzor. Erre a' Munkára a' milyen nagy szükségünk volt, ollian nagy hálával tartozunk mind a' megboldogultt Szerzőnek, mind az azt világra bocsátandó Professor Urnak (442*/221/6).

bocsátgat i

(1) (Sugarat) eresztget. Egy nyájasabb hajnal virít mosojogva Sugarait minden felé bocsátgattya (81/11).

bocsátkozhat i

(1)

Belemegy, belekezd vmibe. Itt az én verseimnek megértésére elég ennyit tudni: hosszabban ennek fejtegetésébe ilyen helyen nem bocsátkozhatom (330*/200/16).

bocsátkozó Ik: le~.

bocsátkozván Ik: le~.

bocsátni in

(3)

1. (Lábbal) érinteni. Mint ha tsak ő volna ember e világban Sajnája a' földre bocsátni lábait (58/9). **2.** Bocsátani vkinek vkit: átengedni vkit vkinek. Tegnap Csököl és Hedrahely szinte üstökbe kapott, Egy sem akarván bocsátni a' másiknak a' papot (326/2). bocsátni (194/9).

Ik: ki~.

bocsátván in

(3)

1. Engedvén. A pásztor bocsátván legelőre nyáját Elő szedi zuzzal deredzett táskáját (83/17). **2.** Elengedvén. Hol találunk ilyen irgalmas özvegyet Örökös álmra bocsátván ez egyet? (214/44) bocsátván (215/113).

bocskor fn

(1)

Bocskort viselő személy. A' felpántlikázott Pogár egymás után topogott, A' bocskor Hedrahely felé a' hó hátán tsozogott (326/8).

bocskorfűzőtű fn

(1)

A bocskor készítéséhez használt fűzőtű. Egyszer egy német technologicus Könyvben a' Tűnek 22 nemét olvastam meg; pedig sem a' hájvarró, sem a' bornyomózsákvarró, sem még inkább a' bocskorfűző tű nem vala meg benne (330*/177/7).

bódító mn

(1)

⟨Anyag, illat⟩ enyhe kábulatot, szédülésféle érzést okozó. Tsak annyiba nevezhetni ez Új Várost Delfisnek, Hogy ~ párája van a' szomszéd Mefitisnek (342/8).

bodnár fn

(1)

Kádár. A' szegény Pór-legény Vagy Bodnárnak, Vagy Betyárnak, Vagy Zsiványnak állt (334/37).

bodor mn

(1)

Vihogó. Reánk ~ kacajjal Nehéz bilintset üt-

tök (353/7).
~ (104/7).

bodorodik i

(1)

Bodrossá tekeredik. *Hadd bodorodjon a' békák Le konyúlt bokkrétájok* (114/926).

bodros mn

(1)

Fodros, fodrozott. *Fel túrvén ~ Tászlját, Markába fogja Tzapflját Felséges tragerjének* (114/186).

bodrozott in

(3)

1. Fodrozott. *E' szókra Tesztilis felveszi kezébe A' Sereg Zászlóját, mellynek a' végébe' Lengő pántlikákkal körül koszorúzva Tintukkal ~ Főkött volt húzva* (330/1228). 2. <Haj> göndörített. *A la Titus nyírt hajának Bodrozott frisurája Bársonyos Figarójának Nem tér könnyen alája* (231/340). *Bodrozott* (397a/106).

bódul lk: meg~.**bódult in**

(2)

1. Bódulatba esett, kábult. *S a' még félig holt reszkető tagokat bódult fővel Tapodgya 's nyalattya piross véreket a' mezővel* (216/87). 2. Romlott. *Bódult emberi Nem! Hát szabad Létedre Mért vertél Zárbeót tulajdon kezetre* (200/39).

bodzafa fn

(3)

Fává nőtt bodza. *Esküszöm, hogy utoljára Függesztelek a' Bodzafára* (243/12). *Te kinek még homlokodon nints egyéb bodza fánál Okosan járj a borostyánt érdemlett Poétánál* (111/55). ~ (397a/1020).

bodzás mn

(1)

Bodzafával teli. *Jer velem a' békességnek Újuló tornáztiba, Mellynek száz óltárok égnek Bodzás omladékiba'* (400/52).

bodzfalegény fn

(1)

Hitvány legény. *Egésszen bolondot tsináltak belőlünk, A' mondért, süveget elkapkodták tőlünk, Azt mond'ták, hogy jobban illik ő kemeknek, Tsak pendely kell nekünk bodzfa legényeknek* (330/1682).

bog Ö: ág~.**bogács fn**

(5)

Bogács, piros vagy kék virágzatú kórósszerű,

tüskés gyomnövény. *Hempelyge roppant lélek apró Tested' erébe', nemes barátom! Még is betstelen pusztá bogács fedi Hadház' homokján szent tetemid' helyét* (395/33).

bogács (389/46, 413a/170), *Bogácsok'* (397a/371), *bogácsokra* (397a/755).

bogácskóró fn

(2)

Bogács, számartövis. *Ez is a' többtől kitsit különbözött Növén bogács kóró 's ördög szer között* (12/30).

bogács korók (341/44).

bogár fn

(2)

Kemény szárnyfedőjű rovar. *Mennyi pitziny férgek mászkálnak rajta, balénák, Hány bogarak járnak túlhan?* (348/30)

bogarak (454/190).

bogaracska fn

(2)

Kis bogár. *Sőt bogaratska nősz másik bogaratskán* (330/1919).

bogárka fn

(1)

Kis bogár. *Mint egy megérett boróka, Melly tiszta hóra hullott; Mint a' delin fejező Rózsába biútt* ~ (355/4).

bogároz i

(1)

Némettel együtt bogároz: együttműködik a németekkel. *A' Gara háza fénye meszsze virágozott, De hogy a' Némettel edjütt ~ott, Az ugorka Fánn is Narantsot keresett, Meg botlott a' lába's a' porba le esett* (248/22).

bogárszemű fn

(1)

Ragyogó, tüzes fekete szemű. *Bogárszeműek a' te Lyánkaid, óh Szamarkánd!* (373/155)

bogas Ö: ágas~.**boglár Ö: arany~.****boglya fn**

(1)

Szálas takarmányféléből rakott kupola alakú rakás. *Kik megtsorbult, a' vagy tompa Szántó-Vasat hegyeznek Csónakot vájnak, vagy marhát, és ~t bélyegeznek* (413a/271).

bogyó fn

(1)

Vékony héjú, gömbölyű húsos termés. *S' vér szín ~kkal pirulnak a' madarak fészkei* (413a/641).

Ö: olaj~, olajfa~.

bogyócska fn

(1)

Kis bogyó. *Ennek jele ha a környék bénott*

vadolajfákkal 'S bé van terítve a' mező erdei bogyótskákkal (413a/709).

bogyóka fn

(1)

Kis bogyó. Mért említsem a' jó szagú balsam' izzadó fáját, És a' szüntelen zöldellő Akántnak ~jit? (413a/641)

bohó fn

(1)

Mókás, pajkosan felelőtlen. Hitetlen sors! Ki jobbadára Tsak a' ~knak kedvezel (379/62).

Boileau fn

(1)

Személynév. <~Despréaux, Nicolas (1636–1711) francia költő és kritikus.> Colbert kedvet talált halálos ágyában A' tsipős Boilau'szent Pulpitussában (382/26).

bojnyikfészek l. bujnyikfészek**bojtár fn**

(1)

A pásztor munkáját segítő legény. A' Neptunus Gulyáinak' Vén számadó pásztora, Protéus, és ~inak Őszve szaladt Tábora (231/297).

bókol i

(1)

Hódol, tisztelettel adózik. Földiekkal játszó Égi túlnemény, Istenségnek látszó Csalfa, vak Remény! Kit teremt magának A' boldogtalan, S' mint Védangyalának Bókol úntalan (427/8).

bókoló in

(1)

Hajladozó, hajlongó. Suhan kiterjedt szárnyakkal A' völgybe egyenesen, Keresgél ~nyakkal Az árnyékban tsendesen (397a/835).

bokor fn

(38)

1. Fás szárú cserje. Ott hallik a' Vig muzsika, Ott zengedez, Hol a' szagos Bokrok között Agannipe tsergedez (110/19). 2. Virágbokor. Rózsa! Engedd hadd heverjek Éltető bokrod-ba' már (321/26). 3. Vminek a bokrai: sokasága. Gyakran a' természet láthatatlan karja A' keserű alá az édest takarja A' kezeket sértő tövissek bokrai a' lány tapintású Rósák hajlékai (64/5). 4. Számos, nagyszámú. Óh ti e' hérósok' magvát 's Európa' reményjét Porba ne hagyjátok dűlni időnap előtt. Légyetek e' mellett ~ ellenségei ellen, Kik tűzzel-vassal przseli ősi javát (259/475).

~ (413a/545), ~' (306/91, 375/22, 403/75), bokrok (176/18, 237/112, 397a/668, 818, 413/18, 413a/868, 425/36), bokrok' (368/28),

Bokrok' (403/19), bokrokat (397a/664, 745), Bokrokat (397a/457), ~nak (77/155), bokrok-nak (137/6, 397a/296, 645, 1151), ~ba' (373/98, 448/3), bokrokba (397a/1088), bokron (306/104), bokrokon (196/27, 294/12, 380/27), bokrokonn (84/27), ~ra (397a/807), bokrokra (89/15, 397a/753), bokrokról (237/16), bokrokkal (413a/526).

Ö: csipke~, fűzfá~, hanga~, nyár~, piramidal~, rózsá~, tövis~.

bokorliget fn

(1)

Bokros terület. A' vizekből domborúson Nyúlik fel egy szép Sziget, Mellyet kerít koszorúson Nyárfa- és ~ (397a/1012).

bokréta fn

(12)

1. Kisebb virágcsokor. Apró violákat 's nefelejtset szedtem, Egy kis ~ba tarkán egyengettem (237/12). 2. Férfiak kalapját, sisakját díszítő kis csokor. Szép ~ját le üti A' halálos golyóbis (114/705).

~ (424/13), ~ja (82/24, 256/22, 306/207), ~jok (114/370, 927), Bokrétát (397a/112), Bokrétákat (392/3), ~ját (11/1), ~kkal (397a/1131).

Ö: ráró~.

bokrocška fn

(3)

Kis bokor. Tsupán tsak az apró bokrotskák' tövében Zeng a zörgő prütsök a' nap' melegében (196/15).

bokrotskák (84/15), bokrotskák' (380/15).

bokros mn

(7)

1. Bokrokkal benőtt. Te is, kinek ama kövér Céának szigetébe Ezer hó szín tinód legel a tős ~ cserébe (413a/16). 2. Nagyszámú, sok. A te szívednek bálvánnya A fősvényesség angyala Bokros gondok között hánnya Nints étele ' itala (16/7). 3. <Füst> gomolygó. Ki dűl az Égablakába 'S Bokros füstöt botsát ott, Mellytől az Athmosphaerába A' Nap tsak alig látott (231/100).

~ (27/4, 162/80, 298/26, 397a/155).

bokrosít i

(2)

Növel, gyarapít. Csendesítsd szíved háborúját, Oszlasd széllyel ingerlő gyanúját, Mert ez ~ja Fellelként borítja Mind kettőnknek búját (272/3).

~sam (354/20).

Bókus fn (2)
Személynév. *Három ember volt, barátom, Mind a' hármáról a fátom, Hogy ne éljen, már tevé. Hókus, ~ Pellidókus Ó Kegyelmeknek neve* (385/22).
~ (385/32).

boldog mn/fn (137)
I. mn 1. A megelégedés érzésétől áthatott (személy, közösség). *Bóldog Pár! Melly ül-vénn a' szerelem' bíbor kötelénn, Nyugszik az apólgató Gráciák' nyájas kebelénn* (174/17). *Ah ~ Nép! Az ég takargat téged, A' tsendes Békeség lakik hazádban* (259/43). *Egy öszve-séggel illy sok Gyönyörűt, becsest ki látott? 'S ki ~abb magamnál?* (345/17) **2.** A megelégedettség örömeivel eltöltő, boldogító. *Ne hidgy neki, ne hidgy, mert sokann meg esnek Mikor nálla ~ életet keresnek* (55/8). *Ama ~ idők jaj, ugy mond, el múltak Mellyekben szegények lábamhoz borultak* (5/23). *E' magános sziget' fövényes partjában Bóldog szegénységben éled világodat* (202/77). **3.** Fejlett. *Ő az, a ki Magyar hangra tanítja az erdőket Hangoztatja Scythia nyelven pergő versekkel őket Melly verseket ti is méltán, oh méltán irigyletek Ti, a ~ Culturával ditsekedő nemzetek* (111/64). **4.** Nyugalmat, békességet árasztó. *A' Patsirta az egekre Fennyen emelkedve száll, Lenéz a' bóldog völgyekre* (397a/167). **5.** Boldog alma: jó hatású, hasznos. *Media termő hazája ama ~ almának, Mellynek fanyar íze legjobb a' méreg' ártalmának* (413a/648). **6.** Boldogul: boldogan, boldogságban. *A' haboktól maradt még annyi jószágod, Hogy abból ~úl élheted világod* (202/120).

~ (161/5, 123/4, 135/53, 139/29, 176/9, 190/105, 191/8, 202/113, 209/89, 222/72, 231/252, 383, 244/46, 247/21, 257/162, 259/49, 74, 279, 417, 263/4, 274/17, 278/47, 290/17, 297/23, 40, 304/40, 306/160, 326/60, 336/57, 379/32, 139, 392/29, 397a/239, 469, 406/3, 413a/24, 604, 714, 426/27, 430/38, 432/66, 91, 94, 453/274, 454/27, 189, 189, 346, 381, 421, 666, 749), *Bóldog* (9/23, 11/17, 190/51, 238/85, 258/62, 268/154, 285/31, 287/21, 25, 61, 290/36, 306/240, 307/21, 29, 373/20, 26, 413a/1046, 1050, 418/16, 430/22, 454/27, 190, 509, 702), *bóldog* (123/61, 162/35, 162/

50, 211/72, 84, 222/42, 371/29, 395/25, 397a/19, 418/31, 35, 420/14, 443/39, 450/7), *Bóldog* (110/35, 202/133, 287/3, 318/45, 443/49, 450/29), *b.* (330*/156/1). ~ok (247/1, 317/199), *Bóldogok* (201/cím, 306/311, 327/53), *bóldognak* (443/206), ~gá (295/5, 312/7), *bóldoggá* (215/128), ~okká (200/63); ~abb (198/70, 244/31, 290/4, 299/121, 304/66, 313/95, 354/3, 435/66, 456/76), *bóldogabb* (162/38, 47, 330/886, 354/5), *Bóldogabb* (203/36, 449/4), *Bóldogabb* (330/771).

II. fn 1. Boldog személy. *Kergettem a' Reménységet; És ha olykor megjelent, Nálam hagyta a' Kétséget, 'S a' ~abbakhoz ment* (428/88). **2.** Elhunyt, mennybe jutott személy. *Míg fagyos testednek készül tsendes sírja A' bóldogok közzé az Úr neved írja* (67/32). *bóldogabbnak* (431/29), ~okhoz (176/50).

boldogít i (7)
Boldoggá tesz. *Éljetek Nagyságos Rendek, Boldogítsatok bennünket, 'S vélünk édes Nemzetünket* (259/10). *Boldogít* (397a/607), ~ni fogsz (259/430); ~ják (445/68). — *Boldogítsatok* (259/5, 17, 25).

boldogító mn/fn (3)
I. mn Boldoggá tevő. *Lám melly ~ a' Vallás' érzése!* (454/433)
Boldogító (190/102).
II. fn Boldoggá tevő dolog. *Mikor a' gazdagnak a' Plutó zászlója Minden dőlgaiban hív bóldogítója* (453/208).

boldogodás fn (1)
Boldogulás. *'S a' mit nem hiszek, a' betses Élet 's ~, melly igen édesít* (454/568).

boldogság fn (52)
1. Boldog állapot, elégedettség. *És negyven esztendő' tsendes folyásában Az öröm 's ~ lakik a' hazában* (259/188). *Rám ezer virággal Szórtad a' tavaszt, 'S égi ~gal Fűszerezted azt* (427/23). **2.** A másvilági lelki örömök teljessége. — *...míg élsz, életed folyon békeségbe, Míg fő ~ot fogsz érni az Égbe* (222/84). *Hát azt siratod e, a' kinek élete Már a' bóldogságban jobbra tseréltete* (214/52).
~ (241/25, 259/664, 278/9, 336/59, 357/17, 368a/174, 454/147), ~' (304/9, 368a/107, 397a/541, 435/9), *Boldogság* (259/257, 345/

cím), *bóldogság* (54/25, 216/15, 257/174, 453/59), *~om* (330/788), *Bóldogságom'* (176/36), *Bóldogságom'* (312/18), *~od* (311/3), *bóldogságod'* (443/211), *~a* (397/20, 454/494, 930), *bóldogságunk* (443/57), *~ot* (259/166, 202, 364, 330/171, 454/282), *bóldogságot* (257/114), *~okat* (259/157), *~it* (375/7), *~nak* (179/1), *bóldogságnak* (220/42), *bóldogságának* (214/69), *Bóldogságának* (83/45), *~ba* (158/37, 326/56, 413a/1012), *Bóldogságba'* (403/49), *~ban* (259/173, 454/467, 774), *~odért* (259/79), *~gal* (13/3, 222/91).

boldogtalan mn/fn (15)

I. mn Aki szerencsétlen sorsa, körülményei miatt szenved. *Így szemléli néhány ízben Úszkálni a' nagy árvízben A mezőket a kesergő Boldogtalan szántóvető* (460/177). *És ki az, ki végig nézvé e' népeket, ... Ne borzadna, vagy is ne sirna ezekre A' még ~ félig-emberekre!* (313/94)

~ (365/8), *~abb* (428/136).

II. fn Boldogtalan, szerencsétlen személy. *Földiekkel játszó Égi tünemény, Istenségnek látszó Csalfa, vak Remény! Kit teremt magának A' ~, 'S mint Védangyalának Bókol úntalan* (427/6). *A katzaj Bosszantó gyönyörűség A' bóldogtalanok között* (432/8). *Sok ~nak te lész édes Atyja, Éretted könnyeid sok árva hullatja* (259/223).

~ (305/44, 460/122), *Bóldogtalan* (443/159), *~t* (239/186, 304/21, 435/21), *bóldogtalant* (257/72); *~abbnak* (454/943).

boldogtalanság fn (1)

Az az érzelmi állapot, hogy vki boldogtalan. *Én csak a' ~nak És kinnak fia vagyok már* (379/41).

boldogul i (2)

Nehézségeket leküzdve sikerül elérnie a célját. *Ti Halmok, Források, Nimfák, és végtére Valakikhez jajos panaszsom elére Kérlek minden szómat titokba tartsátok Úgy boldogúljatok* (176/116). *Tántzolt már az öröm minden katonámba, Hogy így boldogúltam elkezdett munkámba* (239/152).

boldogult mn/fn (5)

I. mn **1.** Szerencsétlen. *E' boldogúltt lelket illy pontból tisztelem; Tsuda, egy gyengében illy*

erő 's értelem! (454/817) **2.** Megboldogult, elhunyt. *Ti boldogúltt Lelkek! Adjátok azokat A' Paradicsomban nőtt liliomokat* (259/415). *boldogúlt* (454a/1).

II. fn Elhunyt, megboldogult személy. *Köszönjük, Boldogúltt! Példátlan Munkádat, Mellyel fényesbbítai akarád Hazádat* (442/1). *Boldogúlttnak* (454/838).

Ik: meg~.

bolha fn (5)

Élősködő, apró, nagyokat ugró vérszívó rovar. *Ollyan finom apró lántzotskákat tsinálnak az Augspurgi Mesteremberek, hogy azzal a' balha' lábát is megköthetni, 's ha a' balha ugrik, utána rándul* (330*/165/2, 3).

~ (348/44), *balhák* (239/123), *balhákat* (330/860).

Bolingbroke fn (1)

Családnév. (<~, Henry St. John (1678–1751) angol államférfi és író.) *Bolingbrok 's Lyttelton baráti valának A' Lopott Buklinak, 's el-més Irójának* (382/27).

bóllog i (1)

Bólogat. *Alúnni is bátran lehet tsak nagyon ne hortyogjon Lóggó fejével a' versnek tactusára ~jon* (310/14).

bolond mn/fn (38)

I. mn **1.** Aki a józan ésszel ellentétes módon gondolkodik. *Bolond az, barátom, a' ki okos mindég!* (199/110) — *De ~ vólt, a' ki engem meg nem kére* (330/776). **2.** Bosszantóan furcsa, különös. *A' régi Magyarság is eleget itt 's ett, Még is a' ki munkált a' koldussá nem lett. Hanem hogy a' Német a' Dunánn át úszott, A' sok ~ módi Országunkba tsúszott* (248/16). **3.** *Bolondjába:* meggondolatlanul. *Kár hijába, Bolondjába Gyötreni szívemet* (99/10). *~* (114/835, 142/19, 166/14, 315/9, 318/63, 322/5, 7, 51, 337/36, 358/38, 454/662), *Bolond* (156/11, 191/53), *~'* (454/664), *~ok* (114/611).

II. fn **1.** Bolond személy. *Sok ~ ki adja utolsó fillérét Le teszi a' Mennynek árendáját 's bérét* (190/63). *Ezek a Bolondok' házában éljenek!* (330/1542) **2.** *A világ ~ja:* nagy bolond. *A' kevélység tsupán a' ~nak gondja; Úgy van! Mert a' kevély a' világ ~ja* (194/35–6). **3.**

Vminek a ~ja: vminek a rajongója. Csak *Vulkán*, a' *Vénus' ~ja* És *Mómus nem* (294/39). **4.** *Bolondot csinál vkiből, ~nak tesz vkit:* félrevezeti, rászedi. *Egésszen bolondot tsináltak belőlünk* (330/1679). *Hát magam tsak illy bolondnak Hagyjam tenni?* (317/75)

~ (60/17, 316/9, 318/29, 337/271), *Bolond* (453/169), ~ok (92/62, 397a/487, 453/49), *Bolondok'* (330/1538), ~ja (92/62, 194/37), ~oké (194/38).

Ö: fél~.

bolondgomba fn

(1)

Bolondgombát evett vki: butaságot csinált. *Légyen hálá! Észrevettem, Hogy bolond gombákat ettem* (322/42).

bolondság fn

(9)

1. *Bolond megnyilvánulás. A' Buffán, magyarul Far-dagály, talám a' Módinak minden ~i között legképtelenebb ~ vala* (330*/188/12, 13). **2.** *Mókás, mulattató ötlet, cselekedet. Jer, barátom! Lépegessünk Kis kertednek útain, 'S dohogás nélkül ne vessünk Mások' ~ain* (456/72). **3.** *Esztelenség, meggondolatlanság. Hajdan ha egy szem lankasztott, Ha egy szép mellyet öleltem, Minden kedvem ebbe letem: Bolondság, ifjú szél!* (154/332) **4.** *Amit nem érdemes komolyan venni. Bangó képzelődés! — de nem ~ a' Háromszáz milliom ember' boldogsága* (454/493).

~ (330/553, 337/91), *Bolondság* (202/97), ~on (330/2011).

bolondul Ik: bele~, meg~.

bolt fn

(16)

1. *Boltozat. Bár kintses kamarád boltya ditseszik arannyal, Énnekem egy kisdéd 's kurta szerentse elég* (39/7). *Hajlékotok a' föld, vagy az erdők' báltja* (454/202). *Te illetéd ró'sás újoddal Mellyemnek rokkant ~jait* (455/42). **2.** *Égbolt. Látod-e szép Phebust ditső tronusában Úlni az ég boltyán fényes ruhájában* (3/2). **3.** *Sírbolt. Elfelejtethetlen Szerelmes Egyetlen, 'S hív pár volt, Kit e' bált Örökre elzárt* (299/38).

~ (388/12), *bált* (222/19), *báltja* (450/43), ~jai (247/14), ~jában (297/33, 397a/456, 758), ~jából (428/79), ~jain (392/62, 454/922),

bálttal (413a/1018).

Ö: ág~, csont~, gyász~, gyémánt~, szűr~.

boltoz i

(1)

Boltozatot képezve takar. Ládd, melly büszkeséggel Féd e' boldog fa; Vágyva árnyékozza Téjszín kebledet, Melly duplán bóltozza Márvány szívedet (263/7).

boltozat fn

(10)

1. *Íves kiképzésű építmény. Mint a' kő meredtten állék Egy ledült ~on* (428/110). **2.** *Vminek homorú vagy domború felső része. Ez a' hosszú ~ja A' Diófának felyül A' kék eget mutogatja* (397a/377). *Nem! Ezt meg nem fagylalhatja A' Sír nyálkás bóltozatja* (443/134). *Bé terül gazdag szürettel a' Hegyek ~ja* (413/938). **3.** *Égbolt. Az ég ~tya már másba öltözött Sok tsillagok sora az égre költözött* (3/9).

~ja (306/127, 397a/587), ~jában (397a/637), *bóltozatján* (443/235), ~tyánn (83/2).

boltozgatni in

(1)

⟨Fészket⟩ építgetni. *Ki tudja arra oktatni A' zöldági népeket, Miként kelljen ~ Mesterséges fészkeket?* (397a/843)

bolygat i

(1)

Háborgat, piszkál. Ízetlenségre kezd a' barátság válni; De, okát senki sem tudja feltalálni. Érist ök nem látták; ki tündér ortzával Bojgatta már őket mérges párájával (330/704).

bolygó in

(3)

Bolyongó, forgó. Nyílj ki, nyájasan mosolygó Rózsabimbó! Nyílj ki már. Nyílj ki; a' bokorba' ~ Gyenge szellők' csókja vár (448/3). *Ne hidj a' nyájasan mosolygó, A' Grátziák' kertébe ~ Lepkéknek* (391/8).

~ (249/3).

bolyh fn

(1)

(Hangya)boly. *Gyakran ~a rejtekéből ki hordja tojásait Keskeny ösvényén a' hangya* (413a/386).

bolyong i

(1)

Céltalanul lézeng. Közbe megtörténik, hogy büntetésében, Árnyék-módra ~ az ég' üregében (454/480).

bolyongó in

(2)

1. *Írányt vesztve ide-oda járkáló. Zöld levél*

alatt lappangó Törkalitkája alá A' tsemeték között ~ Kedves párját bétsalá (397a/795). 2. Keringő. Zúgó üregiből a' szelek ki jönnek, A' bojongó felhők egy seregbe gyűlnek (67/15).

bomba fn (3)

Ütközéskor robbanó rombolóeszköz. Addig is a' Várat az allyánál Tzombba A' külső Posztokról verdesi Bomba (238/74).

~i (239/118), ~it (457/2).

bombi fn (11)

Bomba. A honnan az ágyúk zúgván közelgettek Mellyeknek gyomraik halállal töltettek Az sok rakás ~repült mindenfelé (9/11). Bár a' puszka tsördül, Bár a' ~ dördül Meg ne rettenjünk! (259/673)

~ (259/559, 418/78), ~k' (337/118), ~ja (253/33), ~t (55/28, 191/28), ~nn (192/26), Bombin (260/22), ~kra (337/52).

Ö: kartács~.

bomlani in (2)

(Holttest) bomlani kezd: feloszlóban van. Az ember egy bűzös dögbálvánnyá lesz; Bomlani kezdenek a' részek egészen (201/54, 454/612).

bomlik i (4)

Fokozatosan alkotóelemeire, részeire válik. Retsegés ropogás hallik minden felé, Bomlik, törik, szakad minden ezer felé (195/14).

Bomlik (59/14), fogok bomlani (201/85, 454/637).

Ik: fel~, meg~.

bomolva in (1)

Károsítva. Nézd bár a' rósát kit kertész ültet, azonnal A nap sugárát hánnya eresztve belé, Fonnyaszt mindjárt rósát, szekfűt, futva tüzével, A mit tsak látván, rontya ~ tüze (38/4).

bomolván Ik: el~.

bon (fr) (5)

1. Jó. Itt a' nadrág — Vétzy szóla, — Adiő ~ Húriel! (317/242) 2. Bon mot: aranyköpés, szellemeskedő mondás. Majd a' Bécsinálttak hozzák a' tréfákat, A' vittzet, a' bon-mot, az anekdotákat (330/326). 3. Bon ton: jó modor, illem. Akkor, a' mint ezt magával A' ~ ton hozta nálla, Az Úr a' Kis Asszonykával Illy

galant diskurála (231/372).

~ (330*/147/2), Bon (114/36).

bona Ö: zene~.

Bonaparte fn (5)

Személynév. (<~ Napóleon (1804–1815) francia hadvezér, császár.) Egyik azt vitatja, hogy Bonapárt megholt, Másik, miket tsinált mikor Insurgens volt (330/297).

~' (281/1), Bonaparté (281*/40/2), Bonapárt (330/85), Bonaparténak (281*/40/2).

bong i (2)

(Méh) dong. A' Méhek a' szellőtskéken Szereszéllyel ~anak (397a/982). Ekkor a' rengeteg erdők homályából, A' redves vénségtől tisztes. — Bongott a' szent vénség — tsipett a' babona (341/32).

bongó in (1)

Dongó fák' allyából, Egy serény de durvás méhraját kivona. E' szomszéd rétnak illatja, A' mint ~ szárnyakon Zefir ide fúvogatja, Erővel magához von (397a/922).

Bongorfi fn (2)

Személynév. (Csokonai alkotta név.) ~ egy dísze a' Magyar Hazának (330/121).

~ (330/535).

bonjour (fr) (1)

Jó napot. Így szállítá meg: Bon zsur! (114/36)

bonmók fn (1)

Bon mot, szellemeskedő mondás. Mátyás-királyt úgy adják elő, mind a' históriák, mind a' regék, hogy a' bonmóknak barátja volt, 's maga is szerentsés volt azokban (330*/147/4).

bonmós mn (1)

Szellemes szóhasználatú. — ...az ilyen ~ lelkeket minden valóságos Nagy-emberekben megtaláljuk az egész Világ' históriáján keresztül (330*/147/5).

bont i (5)

1. Bontja az álom szenderítő mákját: egyre jobban hajnalodik. A' múltó setétség' ellankadásával Sárgúlt már a' hajnal első világával. De fellyebb emelvén a' rózsaszín fáklyát Bontotta az álom' szenderítő mákját (225/44). 2. Sátort bont: sátor alakú női ruhát felhúz. Egy káplár allyával mihelyt sátort bontok, Már a' nagy Corpussal azonnal bé rontok (238/69).

3. Láncát zavarba ~ja: kiszabadítja magát. *Hát ha tőled, óh Idő! Te a' ki mindenünket öszverontod, A' Nap is hóltszénre fő? És láncodat magad zavarba ~od?* (288/16) **4.** Tönkretesz, pusztít. *De legkisebb rész sem veszhét el kezéről, Ő csak ~, de számol minden részetskéről. Mert a' ki e' Mindent semmiből alkotta A' megsemmisítést magának tartotta* (454/82). **5.** Frigyet bont: békét megszüntet. — ...*ímé frigyet ~ának Körül belől a' városok, a' fegyvert előszedik A' pusztító Márs az egész földön kegyetlenkedik* (413a/517).

Ik: el~, meg~, széjjel~.

bontani Ik. el~, fel~, meg~.

bonthatatlan mn

(1)

Állandó, örök. *Ugy kerülje a kár 's bánat házad táját, Mint mi a' gazdának üres butelláját. És abba a vígság örök fészket rakjon, Melyben ~ nyúgodalom lakjon* (266/40).

bontott Ik: el~.

bontván in

(2)

1. Megzavarva. *A' mely kéz hív hamvainkat Egy mástól el szakasztja Bontván tsendes Álmaintat Oh átkozott légyen a' (297/31).* **2.** Tönkretéve. *Barátság! barátság! Óh édes nevezet, Mellyre sóhajtással sok szív emlékezett! Be' gyakran méreggel van mézed keverve, Bontván örömmük szívünk' új keserve* (63/14).

Bootes fn

(1)

Az ökörpásztor csillag, az Arctus csillagképben. *'S ha ledneket 's hitván paszulyt fogsz földedbe hinteni 'S nem átallassz Egyiptomi lentsét is természetni, A' lenyugvó ~nek jelére vigyázhatol. Kezd el akkor 's tél középig vetésén dolgozhatol* (413a/240).

bor fn

(132)

1. A szőlő levéből erjesztett szeszes ital. *Igyunk barátim! A' komor Bú' lángja nem tsatázik, Ha mádi ~ral a' gyomor A' kis pokol meg ázik* (163/3). *A' bolond észt lél a' ~ba', 'S úgy lesz bölts* (318/29). *Vagy talám tsak szégyen annyi ~ral élni? Szégyenebb, Barátim! Magunktól kémélni* (248/29). **2.** Borban fürdik: sok bor készül (a vidéken). *Az Hernádi völgynek ~ba fordított széliről* (161/4). **3.** Borban fürödve: sok bort fogyasztva. *Ha a' Poé-*

tának tsak ~ba feredve Lehet a' szűz múzsák' forrásához kedve (219/43).

~ (87/4, 140/5, 154/37, 39, 197/54, 59, 198/64, 199/4, 69, 218/5, 11, 219/41, 227/3, 3, 3, 4, 228/7, 317/102, 163, 238, 318/90, 326/27, 354/17, 356/18, 373/21, 40, 40, 53, 457/17), *Bor* (106/23, 133/2, 156/2, 219/49, 318/6, 22, 38, 54, 70, 86, 102, 340/14, 372/23, 411/5), ~' (373/33), *Bor'* (270/2), ~ok (317/30, 413a/348, 418*/173/7), *Borok* (233/11), ~om (103/3, 199/97, 248/4, 437/3), ~a (197/55, 293/16, 413a/620, 623), ~otok (228/26), ~ai (16/59, 205/59), *Borai* (330*/148/4), ~t (120/3, 248/39, 287/1, 308/48, 317/133, 150, 318/31, 80, 80, 326/63, 330/358, 359, 1772, 356/20, 369/15, 373/17, 17, 18, 50, 413a/622, 716, 1088, 433/61, 77, 438/37, 42), *Bort* (318/7, 23, 39, 55, 71, 79, 80, 87, 103, 432/120), ~okat (330/347), *Borát* (111/120), ~nak (87/35, 258/92), ~ba (156/8, 340/2, 424/40), *Borba* (106/16), ~omba (108/4), ~ába (7/9), ~ból (266/30), *Borra* (167/12, 334/34), *Borról* (284/1), ~tól (219/45), *Bortól* (219/20), ~ért (397a/183), ~rá (219/55), ~ral (154/27, 219/29, 60, 248/1, 287/2, 330/17, 353, 413a/351, 433/48), *Borral* (433/54), ~ával (319/47, 413a/666).

Ö: aszúszőlő~, új~.

Borbély fn

(6)

Személynév. **1.** (~ Gábor kapitány, tiszaroffi földbirtokos.) *Légyen ~ Kapitányé Ez a' pálmakoszorú* (368/65). **2.** (~ Sándor) *A' XVIII^{dik} Száznak Ősze utolsó végénn Lett rakása e' Mag Háznak ~ Sándor költségénn* (378/4). ~ (368a*/30/11, 368a*/31/10), *Borbélyja* (368*/24/20), *Borbélyt* (368a/81).

borbélylegény fn

(1)

Fiatalférfifodrász. *Ő az, ki elkezdvén sokszor tsak egy kényen Henyélő Stutzeren — egy Borbélylegényen; Mindjárt sok Grófotskák modernjéhez állnak, Sőt a' Deákok is abban koledálnak* (330/2008).

borda fn

(1)

Szövőszéknek a vetüléket tömörítő fésűszerű alkatrésze. *A' Hetedik nap szerentsés újj szőlőket ültetni Tinót kézen szelidíteni, vásznat ~ba vetni* (413a/291).

Ö: szövő~, oldal~.

- Bordáts** fn (8) Személynév. *A' Katonaságot viseltt ~, Sziget' Lobogója előtt katonáson iget* (330/145). ~ (330/148, 150, 554, 596, 603, 1155, 1376).
- Boreás** (gör) (4) Északi szél. *Nem retteg ~ kemény hidegétől Nem fél viperának leg nagyobb mérgétől* (29/21). ~ (211/12), *Boréas* (413a/376), *Bóreásnak* (425/25).
- borfergeteg** fn (1) Nagyon sok bor. *Im butskossal és kupával Omlik a' bor-fergeteg* (317/156).
- borhajtás** fn (1) Borivás. *Falataimat elegyes bor hajtással Kettőztetem oh!* (224/1)
- boristen** fn (1) A görög hitrege szerint Bacchus. *'S Éva napját bor-isztennél Szaári napján tisztelik* (438/39).
- borít** i (13) 1. *⟨Szőlővesszőt⟩ lebujt. Más tsemeték megkívánják, hogy görbén lehomlítsuk Veszejét s' maga földjébe elevenen ~suk* (413a/551). 2. *Terít. Így ~nak reád végre szemfedele: Néked is véged lesz, mint másnak vége lett* (209/77). 3. *Fed, takar. Akkor essél az Ózeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezedre áll a' tsepűs Baleári parittyá: Mikor jég táblától a' víz 's a' földet hó borította* (413a/317). *Ha életem gond bú ~ja És rá vastag ködburkot szőtt* (462/1). 4. *Vmibe [lángba, siralomba] ~: nagy mennyiségben okoz, előidéz vmit. Minden berket lángba ~ és szurkos köddel végre Barna felhő gombolyagot hömpörget fel az égre* (413a/846). *Nyakamat vas lánc szorítja, Szívem' siralomba ~ja* (175/4). ~ (43/24, 413a/221), *Borít* (280/21); ~ja (209/80, 272/4, 413a/748, 1062). **Ik:** be~, el~.
- borítal** fn (1) Bor(ivás). *A Bor ital mellett* (248/cím).
- boríték** fn (2) 1. A virág bimbóját fedő zöld levél. *Kutzorog a' rósa zöld ~ alatt Majd osztán levelit széljelebb taszítja Gyenge bimbótskát részreke hasítja* (64/10). 2. Az igazság ~a: az igazság
- leplezése, eltitkolása. *Így gyíkran némelly Kritikus főből származott hangnak Színe alatt az igazság borítottéki lappangnak* (216/124).
- borító** **Ö:** szem~.
- borított** **Ik:** be~.
- borítottatva** **Ik:** be~.
- borjú** fn (4) Fialtal szarvasmarha. *A' ~ a' szabad tér mezőnn játszadoz Téjjel barmok tölgye ujjolag dagadoz* (83/19). *borjai* (61/22, 254/22), *Borjakat* (413a/723).
- boroka** fn (1) Borocska. *Lésznek ezután is, lesznek tán valakik, Kikben szánakozó lélek 's torok lakik ... Kikkel a' Noétól bé-plántált Hegyközön Bárkát vagy is ~t rakat a' borözön* (219/32).
- borkorcsolya** fn (1) Bor elé való harapnivaló. *Van elég gesztenye, van elég noszpolya, Van dió; mellyik kell? mind jó bor-korcsolya* (199/92).
- bornyomózsák-varró** **tű** fn (1) Olyan tű, amellyel szüretre taposózsákat készítenek. *Egyszer egy német technologicus Könyvben a' Tűnek 22 nemét olvastam meg; pedig sem a' bornyomózsákvarró, sem még inkább a' botskorfüző tű nem vala meg benne* (330*/177/6).
- borocska** fn (5) Bor. *⟨Játékos kifejezés.⟩ Ha szíhatok borotskát, A' gondjaim tsutsúlnak* (354/1, 25). ~t (345/8), *borotskát* (383/1, 7).
- boróka** fn (2) 1. Örökzöld tülevelű ciprusféle cserje. *A' tűzes tsillagocskákkal Megrakott vadrózsafa, A' mindégzöld ~kkal Uszkurutz és bodzafa ... Mutatják itt magokat* (397a/1019). 2. A cserje kékesfekete bogyószerű toboza. *Mint egy megérett ~, Melly tiszta hóra hullott ... Olly édes, egy kerekded Szeplőcske Lilla' mellyén* (355/1).
- borona** fn (1) Fogakkal ellátott vontatható talajművelő eszköz. *Sokat segít Szántóföldjén ki gereblye fogával Megtöri a' gyáva rögöt, 's megvonnya Boronával* (413a/108).

- borong i** (1)
Szomorkodik, busong. *Érted ~ életem' tavassza; Mert nincs Nap, a' melly elfogyassza A' rám vonúltt ködöt* (302/7).
- borongós mn** (5)
Felhős, borús. *Hideg esső tsorog tsepeg egész éjjel Fázékony Auster havat is hány széjjel A ~ égne sűrű felhőzése* (87/57). *Bel-sőm hasonló a' Tavaszhhoz, melly mikor ~ is, játszik és terem* (368*/24/25).
~ (199/87, 330/680), *Borongós* (306/156).
- borong-tolong i** (1)
(Felhő) gomolyog. *Borong tolong a' kedvetlen Őszi felhő és szűnetlen Bugyognak lotts tseppjei* (389/74).
- borongván in** (1)
Merülvén. *Elmém régi virgontzsága Kődbe ~ elmúlt* (428/90).
- boros mn** (5)
1. Italos. *Ha már a' borostyánt, mint a' szó mutatja, Minden ditső lélek ~an aratja* (219/48). 2. *Nem vágyok ~ borostyánra: nem kell az italosán szerzett, a költői hírnevet jelképező babérkoszorú. Bor által nem vágyok ~ borostyánra* (219/49). 3. *Boros halmok: szőlőt (bort) termő dombok. Jer, 's keljünk túl a' Hágónak Meredek tsapásain, Adj kontzertet az Ekhónak Hazám boros halmain* (400/60).
~ (106/19, 372/19).
- borosasztal fn** (1)
Asztal, amely mellett boroznak. *Ürüljön boros asztalom, Némüljön meg a' tzimbalom* (133/14).
- boroskancsó fn** (1)
Bor tartására szolgáló kancsó. *A' vigasság minden ábrázatba üljön A jó kedv a boros kantsókba kerüljön* (266/18).
- borospohár fn** (1)
Borivásra való pohár. *A vigasság minden ábrázatra üljön A jó-kedv a' boros pohárba kerüllyön* (336/34).
- borostyán fn** (15)
1. Sötét, karéjos levelű örökzöld kúszónövény. *Óh, ti magas Nyárfák, Jegenyék, Gyertyányok Tsemeték, Tövissek, Bokrok, Borostyánok* (176/18). *Majd a' te neved is szent*
- marad minálunk, Sirodra érdemlett ~t plántálunk* (398/8). 2. A költői hírnév jelképe. *Te ki nek még homlokodon nints egyéb bodza fánál Okosan járj a ~t érdemlett Poétánál* (111/56).
~ (413a/789), *Borostyán* (297/4), ~ok (162/19, 188/59), ~ja (188/85), ~t (219/42, 47, 236/32, 268/175, 395/14.), ~ra (219/49), ~jára (368/21).
- borostyánág fn** (2)
A hadi dicsőség jelképe. *Azt írják: hogy midőn haza fordultára Borostyán ágakat fűzven homlokára Meg győzetett volna Scipiótól hada Illy bosszús, de méltó panaszra fakada* (78/14).
borostyán ágokat (78/7).
- borostyános mn/fn** (3)
I. mn 1. Borostyánból készült (koszorú). *Ha Apolló helyett Bakhust tették főnek A' Múzsák azok közt, kik hozzájuk jönnek: Én a ~ koszorút meg vetem, Mert e' társaságot épen nem szeretem* (219/67). 2. Költői hírnevet, dicsőséget szerzett. *Borostyános Musád, e tsekély szilági Musát, kérem, vegye jó neven Szilágý* (122/1).
~ (267/242).
II. fn Borostyánnal benőtt terület. *Kilentz szép Asszonykák szálltak magáról Az ártatlan Öröm Paraditsomáról, Hol az örökké-zöld Borostyános megett Szíjják a szép Lelkek a' boldogabb Eget* (290/3).
- Boroszló fn** (1)
Helynév. *Ő vette meg Svájdniczot, ~t 's a' t. Bavarusokat össze-törte, a' Frantzot a' Rénu-son túl zaklatta, 's a' t* (267*/18/3).
- borozás fn** (1)
Bor (társas) iszogatása. *Azután az egész tábor öröm napot tartott. Áldomást ittak. Ez a' név még akkor nem csak a' kupetzek' ~ára ruház-tott* (267*/13/5).
- borozik i** (1)
(Beszélgetve) bort iszogat. *Szilági nap estig szüntelen borozott Egyszer, midőn Buda alatt táborozott* (248/43).
- borözön fn** (1)
Sok bor (szójáték a vízözön mintájára). *Lésnek ezután is, lesznek tán valakik, Kikben szá-*

nakozó lélek 's torok lakik ... Kikkel a' Noétól bé-plántált Hegyközön Bárkát vagy is borkát rakat a' ~ (219/32).

borpatak fn (2)

Sok bor. *A' szerelem fényes várakká Tsinálja a' duttyánokat, A' tiszta forrást ~ká, Édenné a' kopárokat (379/107).*

bor Patakok (413a/148).

borra való fn (1)

Borra költhető pénzösszeg. *Mind szerelmes és szúrdaló, Sok ostobát megsérte, Egy két ittze borra való Kár egy tökfőitől érte (236/17).*

bors fn (4)

Apró gömb alakú, fekete héjú csípős fűszer. *A' hertzei Szakátsokat Ditsérő sok tsemegét, Mellyet ~sal 's fokhagymával Panizálnak parádával Az Uriás vendégek (114/109).*

~ (330*/143/4), ~ot (330/214), ~ért (330*/143/6).

borsódnzik i (1)

Lúdbörözik. *Fojtó Szirokkónak hevétől Asznak tüdőhólyagjaim, 'S a' kriptáknak fagyos szelétől Borsódnznak minden tagjaim (455/12).*

borsol i (1)

Ingerel. *Laura! kellemességidne[k] És mosolygó Szépségidne[k] Fűszerszámos balza[ma] Érzésimet meg szédíté, Meg bájolá, részegíté, 's Egy perre ~[ta ma.] (134/6).*

Ik: fel~.

borsos mn (1)

Túlságosan nagy összegű (ár). *Szekerest nem kapni, vagy pedig olly drága Hogy ~ az ember literátorsága (452/52).*

borstermő mn (1)

Borsot adó. *De felkerekedvén a' Vidi pusztáról, Vagy a' Szen[t]gellér[t]nek bors-termő Szirtjáról Zablás Sárkányán a' garabontzás Deák; Már a' forgó-széltől tsikorognak a' fák (330/518).*

borul i (21)

1. Mélyebben levő helyre dől. *Ama boldog idők jaj, ugy mond, el múltak Mellyekben szegények lábamhoz ~tak (5/24). Hát a' Napnak dísze már azért el mûla, Hogy tsekély földünknek alája borúla (191/36).* **2.** Vki a felső testével vkire/vmire dől, nehezedik. *Isten*

hozzád! Többet nem szollt. Nyakamba borúlt s meg tsókolt (112/24). Búsúlt ortájára borúl nagy sírással Ha láttya hogy pénzét viszik a' tolvajok (5/18). **3.** (Ég) homályossá, sötétté válik. *Már tsak nem el nyugovának A' nap tüzes lovai, Fényes posztillionnyának El hűnyván sugárai; Hogy az Egek borúlnak, Ezen egy napi tsatának Ekképen leve vége (114/1012).* **4.** Úgy terül vmi fölé, hogy azt eltakarja. *Múlik mord Egünk' homálya, A' ködök már oszlanak, Mellyek olly sűrűn reája 'S vastagon borúltanak (163/4).* **5.** Vmibe ~: vmi elhomályosítja, elfedi, elborítja. *A' nap ködbe borúl, elfogy az Ótzeán (338/33). Szikrádzott a' Napnak rúdja a' föld felett, Tűzbe lángba borúlt az egész Napkelet (330/2054).* **6.** Sirba ~ vmi: feledésbe merül. *E' két ditső Személyek Bár hirtelen kimúlnak, De sirba nem borúlnak Jó tetteik soha (259/267).*

~ (413a/402), borúl (337/44, 413a/452), borúlnk (191/40), ~nak (56/58), borúlnak (202/58, 373/79), borúlt (413a/245, 429/24), borúlttak (163/23). — borúlj (263/26, 306/26).

Ik: be~, el~.

borulni in (2)

1. Homályba ~: feledésbe merülni. *Tudom, ti sem fogtok tőlük elfajúlni, Királyt, hazát készek lesztek megbosszulni, Készebbek a' hartzon vitézül kimúlni, Mint a' Magyar névvel homályba borúlni (259/120).* **2.** Vmibe ~: vmi által elborítani. *Készebb a' tsatának mezején kimúlni, Mint hazáját lássa lángokba borúlni (267/122).*

borult in (8)

1. Vmi által borított, eltakart. *Bár már Titán a tizen két jegyek Karikájábann, Tizen kilentzer fordúlt meg tündöklő hintójábann: Még sem jött-fel soha gyászos köddel borúlt Egemenn (162/91).* **2.** Vmibe ~t: vmivel borított. *A' gyönyörű Foszfor' ezüst világával Játszott a' bíborba borúlt Ég' aljával (330/1856).* **3.** Szomorú, bánatos. *Borúlt napotoknak setétes jellege Széledjen el (212/113).* **4.** Gyászba ~: gyászt öltött. *Gyászba borúlt szülék! Minket ez az éjjel Örömrünk közt láta illy szörnyű veszélyel (77/287).*

borúlt (220/3), borúltt (259/458, 418/68),

borúlton (214/40).

Ik: *be~*.

borulva in (1)

Dőlve, hajolva. *Azomba, Dóri, halld tsak! — Ütött az éj, az őrzők' Szavára felrijadtam: 'S hát — bús fejem hasonló Mellyedre van borúlva* (371/37).

borzad i (6)

1. Ismételten megremeg. *Valahol végig ment; ~tak az egek, Küszködtek a' hóddal borongós fellegek* (330/679). *Mély tisztelettel ~ok! A' magas Mennynek Leányit látom az Áoni Keszthelybe'* (418/33). **2.** Fél vki vkitől. *Óh, ne háborodj meg, szép Nitze! Előttem Ne reszkess, ne ~j! — én nem azért jöttem, Hogy újra szerelmes Szókkal terhellyelek* (143/2). **3.** (Ször) égnék áll. *A' vékony rokolyás leánynak 's a' póre Gatyájú legénynek ~ minden szőre* (197/14). *~ának* (413a/665). — *~na* (313/93).

Ik: *fel~, meg~*.

borzadás fn (5)

1. *Szent ~:* megható érzés. *A' Héróknak sírja egy tsendes berekbe' Szent ~t öntött a' néma Lélekbe* (188/56). **2.** *Édes ~:* kellemes hatás. *Árnyék 's éjtszaka terül-el Völgyeken és halmokon; Édes ~sal hül-el A' természet azokon* (397a/1067). **3.** *Víg ~:* örömteli érzés. *Víg ~sal jártam el a' Görög Szépségek' és a' Római Nagyvilág' Pompás maradványait* (396/5). *~* (225/78, 397a/1182).

borzadni in (1)

Remegni, félni. *A' visszanyert Paraditsom sem vesztett semmit véle, Hogy az elveszett rémittő gondolatiból éle. Melly a' szívnek Természetibb 's nemesesbb indulattya: Az e, mikor ~ tud, 's a' rettentő meg hattya* (216/72).

borzadó in (2)

Ijesztő, rémisztő. *Éltemnek fényes Hórizonja Dült ~ setéteességre, A' búk mord Éjje gyászba vonja* (286/2). *Ím a' Világnak két fele ~ Lár-mára zendül* (445/29).

borzadozik i (1)

(Ször) feláll. — *...szemeikből olvastam előre, Miként borzadozott mindeniknek szőre* (330/840).

borzadt in (1)

(Toll) felálló. *Itt sír egy Tyúk, 's a' mellyéket Borzadtt tollal futja bé* (397a/306).

Ik: *meg~*.

borzas mn (5)

1. Tüskés burokban levő (gesztenye). *El terültek fájok alatt a' berkenyék A kövér nosz-poják a' ~ gesztenyék* (87/14). **2.** *A tél ~ csillaga:* az Orion, a téli égbolt legragyogóbb csillagképe. *Komor minden, minden szomorú-nak tettzik Mihelyt a' tél ~ tsillaga fel tettzik* (85/24). *~* (197/24, 199/14, 413a/170).

borzaszt i (7)

Rémületbe ejt vkit, irtózást ébreszt benne. *E néma tsendesség lelkemet ~ja* (306/35). *Istene-k! Istennék! Ugyan milyen zsinat, Melly ennyire ~ minden érző-inat?* (330/208) — *Mint amaz egyszarvú fene vad, mérgébe kiet-len Lábainál tombol, szemeit ~ja dühösség* (348/40).

~ (216/12, 306/150, 454/951), *~nak* (432/4).

borzasztó in/mn/fn (20)

I. in Rémisztő, ijesztő. *Illy szívet ~, illy ször-nyű Látomást Óh hogy nézhettél el ilyen szemlátomást?* (337/65)

II. mn Borzalmas, szörnyű. *Késs még ~ éjj komor óráiddal* (200/31). *Még a tenger fene-kén is Borzasztó jaj hallatott* (231/286). *Hal-latlan Történetekbe 'S ~kba kezdek most* (257/27).

~ (4/31, 80/1, 128/3, 138/2, 213/22, 225/40, 253/36, 257/16, 260/34, 287/37, 413a/336, 453/67, 71), *Borzasztó* (25/4, 190/6).

III. fn Aki borzaszt vkit. *Óh, jóltévő Halál! Ki ~m valál, Jer, karom' emelem!* (223/19)

Ö: *szív~*.

borzasztva in (1)

Ijesztve, rémületet keltve. *Az elmét rettene-tesenn 's irtóztatónn vezeti 'S vele a' lángoló hantok szörnyű füstjét nézeti, Darabos helyyenn ragadgva 's ~ ott hordozza* (216/21).

boszorkány fn (2)

A népi hiedelmekben az ördöggel cimboráló képzeltnő. *Azok, a' kik nappal angyali bálványok, Éjtszaka liúdertek 's merő ~ok* (330/

1374).

bosszorkán (330/1846).

bosszorkányság fn (2)

Boszorkánynak tulajdonított varázslat. *Azért, hogy ~ot, Mint ő Kemek, nem tudok ... De biz azért, engem uttse, Tiszteletes Uram Ötse Sem teszi ki a' szűröm* (92/155). Boszorkányosság. *Látom, hogy ez néked igen kedves lenne: Semmi ~ ha nem lenne benne* (126/44).

Bosporusz fn (2)

Európát Ázsiától elválasztó tengerszoros. *A' mint a' Bosporus Európát mossa Más felől Asia partyait tsapdossa* (25/1). *Bosporus* (190/1).

bosszankodás fn (1)

Sérelem okozta ingerültség. *De hová, hová ragadsz el méltatlan ~?* (259/516)

bosszankodik i (2)

1. Bosszúságot érez, mérgelődik. *Úgy kellett! Magam is nagyon bosszankodtam; Mégis a' katzajtól meg nem tartózkodtam* (330/1695). **2.** Bosszankodik vkire: haragszik vkire. *E' Víz, (majd mondom) itt van, Mellynél bosszankodott rám, De végre szép kezét ám Adá Hitzálogbann* (158/34).

bosszankodó mn (1)

Bosszankodó tenger: viharos tenger. *Említettsem a' rév partokat és a' Lukrin gátjait 'S A' bosszankodó tengernek ott tsikorgó zajjait* (413a/685).

bosszankodva in (1)

Mérgesen, dühösen. *Bosszankodva beszéllem el Árpádnak és Lehelnek, Hogy elfajultt unokáji asszony szívét viselnek* (259/507).

bosszantatás fn (1)

Bosszantás. *Botsánatok, Bosszantatások, Nyájaskodások, Tzivakodások: És ezer Hasonló Gyermeakeskedések, mellyeket Úgy néznek a' Szerelmesek mint érteket* (170/36).

bosszant i (1)

Mérgecs vkit vmi. *Bosszantya az Istent ha nem éri tzejját* (5/12).

bosszantni in (1)

Ingerelni, mérgecsíteni vkit. *Juno, töltd ki rajta bosszus haragodat Mért merte bosszantni Istent rangodat* (57/16).

bosszantó mn (1)

Dühítő. *A' katzaj Bosszantó gyönyörűség A' bóldogtalanok között* (432/7).

bosszantván Ik: fel~.

bosszú fn (24)

1. Megtorlás, bosszúállás vmely elszenvedett sérelemért. *Jól tudom én milyen szókkal haragotanak akkor Partjaim és e' hegyek, mikor e' vár kőfala mellett A' ~'s a' halál dörgött ki az égre keményen Naggyaitok' száján* (259/628). **2.** Bosszúra sarkalló érzés, indulat. *A' szégyen és ~ őket eltöltötte, Lesütött ortzával álltak körülötte* (330/1505). **3.** Bosszút áll vkin: megbosszul vmit. *Jertek, oh vitéz Bajtársim! haljunk meg Királyunkért, Jertek, álljunk véres ~t ő érte és magunkért* (259/546). **4.** Bosszút forral vki: bosszúállásra készül. *Megyünk — menjünk! a' mit mondhattak, ez vala: Indultak, 's mindenik bosszút forrala* (330/970). **5.** Bosszúért kiált vmi: bosszúállást követel. *Sőt annyi nép' édes Annyának magzatja Lett egy dühös népnek tsúfos áldozatja, Kinek vére kiált a' ~ért végre Hozzád 's az Isstenhez, Bétsbe és az égre* (337/147). ~ (257/43, 330/951, 1223, 397a/87), ~t (114/819, 257/52, 55, 196, 259/492, 280/14, 330/803, 413a/411), *Bosszút* (114/799, 246/19, 330/819), *bosszút* (114/277), ~ját (268/72), ~val (330/990, 1488).

bosszúállás fn (7)

Az a tény, hogy vki bosszút áll vkin vmiért. *Ha valaki meg háborította És mérgét haragra indította 's Mindjárt kíván bosszú állást* (33/9). *Bosszúállás' tüze perzseli mellyemet* (330/939). ~ (330/669), *bosszuállás* (453/106), ~nak (330/1059), ~ra (330/877), *bosszú-állásra* (267*/19/15).

bosszul i (1)

Megbüntet. *Ti hallyátok Villámok! 's megrontott hitem bosszúlyátok, 'S méltán haragudván megrontott hitemre, Búsultt mennykövetek tsapjon-le fejemre* (159/14).

Ik: meg~.

bosszulni Ik: meg~.

bosszuló mn/fn (3)

I. mn Bosszút álló. *Mikor a' születés 's a rang*

méltósága 'S az alaton arany mindenhatósága 'A vakmerő vétet meg menti magától A ~ villám méltó haragjától (453/212).

bosszúlló (337/130).

II. fn Bosszút álló személy. Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak, Báró Krayt — a' kit a' megsűfolt békesség' Bosszúllójának szült a' vitéz Szepesség (337/380).

bosszús mn

(6)

1. Haragos. Illy ~, de méltó panaszra fakada (78/16). 'S a' kiért így élem Bús világom' még, Vágd ki edgyütt vélem, Bosszús Ég! (409/26)

2. Bosszú érzését kifejező <könny, hang>. Ősz pillájokról folynak vérrel tele könnyek. Rettenetes, ~ könnyek, a' mellyek az ádáz Ellenség-re halált 's végső veszedelmet izennek (258/42). Egybe sereglenek, indulnak, verik öszve kirántott Kardjokat, illy ~ hanggal zendítik az ekhót A' felhők 's paloták (258/45). 3. Boszszúsággal vegyes (érzés). Juno, töltd ki rajta ~ haragodat (57/15). ~ (453/15).

bosszúság fn

(3)

1. Kellemetlenség miatti ingerlékenység; bosszankodás, harag. A harag ~ gyakran kilankasztja, 'S Plánumának folytát közbe megakasztja (330/999). 2. Bosszantás. De hidd-el Barátom! sokann bésuhannak, Még ~omra kuglival játszanak (239/244). 3. Boszszúsággal: dühösen. Orrát 's fejét megvakará Pszikharpaksz boszzúsággal (114/64).

Bosztón fn

(1)

Helynév. Az Észak a' köpű, a' Világ az a' rét, Mellyben a' kintseket kurkássza szertesztét, Sőt számos rajt botsát a' messzi határra A' Bengala 's ~ virágzó partjára (313/112).

bot fn

(8)

1. Fegyver. Gyarló tudatlanság! Zablátlan indulat! Két Daemon, melly minden szépet jót feldulat. Melly a' Kegyetlennek ~ot ad kezébe (313/61). 2. Botra kel/megy/kerekedik vki: bottal hadakozni indul. Azzal botra kelt a' falu; Csökölnék ellenére (326/15). A' szóbeszédről már ~ra ment volna a' lármájok (326/39). Utoljára hogy egymásnak nem akartak engedni Botra Valaskára kezdett a' dolog kerekedni (326/4). 3. Kígyós ~: a kereskedelem

jelképe a régi rómaiaknál. Boldog az az ország 's gazdag minden jókkal Hol a' Merkur forog a' két kígyós ~tal (11/18). 4. Férfi nemi szerve. De abban ő rajta sem vág ki Dorottyá, Hogy néki is kedves még az Ádám' ~ja (330/248).

~jához (239/90), ~tal (239/94).

Ö: fa~, szolga~, veresgyűrű~.

botlás fn

(1)

Kisebb (erkölcsi) vétség, hiba. Tsak alig vi-rágzott ifjúsággal képe, Már az Érdem' köves bértzére fellépe. 's Követvén Ősinek ditső nyomdokait, Botlás nélkül járta darabos hant-jait (188/12).

botlik i

(3)

1. Kisebb (erkölcsi) hibát követ el. Érzem sa-ját jó szívemet, Más embernek nem véték. Még-is, ti Tzenkek! Engemet Szitokra felve-vének. Ha néha én botlottam is: De a' ti lelke-tek hamis (316/29). 2. Vmibe ~: Véletlenül, váratlanul (rá)talál vmire. Egy Magyar-kortsmába botlék Onga mellett, 's bé menek (161/25).

botlom (454/358).

Ik: meg~.

Botond fn

(3)

Férfi név. Láthatni ezt a' ~ históriáját az emlí-tett Iródeák' Könyvében, a' Mándi Ur' fordí-tásában (418*/89) ~ (418/65), ~ot (418/71).

botorkázik i

(1)

Sírba ~: meghal. Ez midőn tzelba vesz eggy-szerre sokakat 'S tsinál elevenen járó tsont vázakat, A' mellyek a' földön addig tétováz-nak, Míg nem eggyenként a' sírba botorkáz-nak (215/84).

botorkázni in

(2)

Botorkálni. Már elfelejtette nevét is a' szép-ség: Még is lám, a' kinek kén litániázni, Itt mér a' Fársánglók között ~ (330/242). Bará-tom, ez a' mi hegyünk tsak annyiba Helikon, Hogy pusztá 's ~ kell rajta, mint a' másikon (342/6).

botránkozás Ik: meg~.

Botsári fn

(1)

Személynév. Mélt. ~ Motsáry Erzsébet Asz-

szonyság, a Mélt. Cons. Úrnak hitvese (368a*/31/18).

Bourbon fn (3)

Személynév. (Európa egyik legnagyobb uralkodóháza.) *Kelj fel és Sasoddal tétesd fel végtére A' hármas lilium tizimert a' Luvrére, Mellyből kirángatván a' Burbon' fíjait Latrok' barlangjává tették szent falait* (337/143).

Burbon (337/168), *Burbon'* (337/322).

Bourbonház fn (1)

Európa egyik legnagyobb uralkodócsaládja. *Ímé a' Burbonház' 's a' Menny ajándéka, A' negyedik Henrik' ditsőültt árnyéka* (337/293).

bovista fn (1)

Lycoperdon ~: pöfeteggomba. *Banyaposz néven esméri a' nép némelly helyeken a' pöfeteget. Lycoperdon* ~, L. (330*/158/2).

bozontos mn (1)

Sűrű gubancosan kócos hajú vagy szőrzetű. *A' vitézlő Pártusok Régolta szolgálás alá kerültek: 'S a' ~ Gallusok Ma már a' Hérosok' sorába ültek* (288/43).

bő mn (45)

1. Tágas. *Bár kérkedjen sok kintsekkal a' te reményed És ~v pintzédben légyen is a' sok arany, Még is fél, hogy mindenek ellene állnak* (44/2). **2.** Szabásában a test körvonalaitól elálló ruhadarab (része). *Egy Anglus Rock volt nyakába, Bő, mint a' Japponika* (114/260). **3.** Bőséges, gazdag. *Boldogok! Itt látunk több jót is: Hogy sem az Eurus Bő záporokkal a' mezőt nem seprí el* (327/54). *'S Néked a' magas fenyőre apró bábót aggatnak, Mellyért kitsiráznak minden szőlők ~ termésekkel* (413a/936). *Minden jó Barátim! 's Vérségim! Reátok Bőv áldás terjedjen, már Isten hozzátok!* (222/100) **4.** Tüzetes. — *...ki a' hadi Tudományoknak ~vebb tanulására a' Fels. Rendelésekhez képest Frantzia Országot s Angliát öszvelakta* (418*/175/4). **5.** Terjengős, bőbeszédű. *Ne légy márvány nyakad ~v magasztalója Illene rá a Tse ló nyakra valója* (61/31). **6.** Bő marokkal/kézzel mér/szór: gálánsan, nagyvonalúan sokat ad. *Hol az öröm arany hegyeit ígéri Az áldás javait ~ marokkal méri Hol a' félelem rettentí lelkünket 'S a' Kétség szélére viszi életünket* (14/12). *Gazdag ajándékot ~ kézzel*

szórta ki Tzéris A' ti határitokonn (258/91).

~ (162/32, 201/12, 259/296, 317/120, 328/10, 341/20, 368a/19, 397a/1153, 413/30, 413a/26, 716, 785, 972, 1083, 421/29, 428/11, 446/17, 454a/24), *Bő* (307/100), ~v (1/20, 67/22, 74/4, 83/32, 127/29, 176/51, 214/55, 216/34, 222/32, 45, 225/151, 233/61, 241/31, 257/131, 413a/116), *Bőv* (176/16, 249/60).

bög i (4)

1. (Vadállat) elnyújtott, tompa, mély hangot ad. *Ott sem az akloknál nem ~nek az estvéli medvék, Sem viperákkal a' magas föld nem dagad* (327/51). **2.** (Víz) mély zúgó, morajló hangon szól. *Nem férévén árkába a' duzzadt vízőzön, Ordító lármával görög a' szirtközön; Most kataraktaként ~ a' búkkók között* (306/99).

Bögnék (397a/698), *Böggnek* (413a/1025).

Ö: össze~.

bögés fn (2)

1. Mély, elnyújtott, tompa hangjelenség. *A' langszárnyú mendörgések Követik szózatidat, Hirdeti szörnyű ~sek Nagyságos dolgaidat* (397a/887). **2.** Szent ~: az üvöltő, táncoló dervisek hangja. *A roppant Templomok úgy láttzik kérkednek Nevével a' benne lakó Muhamednek A' mellyekbe sok szent ~eket halla Az ezekbenn igen gyönyörködő Alla* (25/9).

böget i (1)

⟨Hangszert⟩ nagyon hangosan szólaltat. *Mások irtóztató Énekekkel Bögessék búis Obojjokat* (128/26).

bögettet i (1)

⟨Hangszert⟩ nagyon hangosan szólaltat. *Mások siralmas énekekkel Bögettessék az Oboát* (424/26).

bögő in/fn (4)

I. in Hangos, mély, tompa hangot adó. *Alattam a' Cháósz' ~ torkolatja Az elementumok' fogát tsattogatja* (454/41). *Viszi a' Tenger színére A' Homokot szárnyainn 'S Repül a' túlsó szélére Annak duzzadt habjainn: Így szökött egy Ugrásával A' ~ Isten belé A Tengerbe — 's prédájával Így nyomult Kréta felé* (231/272).

II. fn Nagybögő. *A' ~je mellől feldüle Izráel,*

Helyét alattomba Éris foglalá el (330/1023). ~t (330/1470).

bögőhegedű fn (1)

Nagybögő. Már, a'hol domború voltál, Lapos vagy és négy-szegű: Olyan állásra hajoltál, Mint a' bögő hegedű (392/44).

bögős mn (1)

Nagybögős, nagybögőn játszó <zenész>. Álom-mézzel kezdi Izráelt lotsolni, Izráelt a' Bögőst, kit altató méze Mindjárt a' legmélyebb álom-ra ígéze (330/1021).

bögte fn (1)

Bögés. Ám de számár ~t a' mennyországba ki hallja? (315/7)

böjt fn (7)

1. Meghatározott napokra eső csökkentett táplálkozás időszaka. Itt a' Böjt! Koplaljatok! (133/23). **2.** Böjtnél: ott, ahol a böjtről szó van. A' Schreibkalenderből a' Böjtnél ki szakaszt Egy tiszta levelet (330/1525). **3.** Böjt hava: február. E' szerént mi Böjt' havában Ollyal kedveskedhetünk (289/17). Böjt (133/27), böjtbe' (133/37), Böjtöt (314/12), Böjtbe' (133/33).

böjtmás fn (1)

Böjtmás hónapja: március. Itt a' kedvetlen Tavasz. Lottsos pottsos minden napja Komor a' Böjtmás'honapja (389/5).

böjtölget i (1)

Böjtöt tart. Hát már hogy valaki böjtölget Péntekenn (190/75).

bölcs mn/fn (90)

I. mn 1. Nagy tudással, tapasztalattal rendelkező <személy>. Kísarjazott nemes Magyar Vitézek, Ti bölts Személyek, a' kik híreteknél Sokkal nagyobbak vagytok (259/35). Így hala meg Üregjári, Tsillaga hazájának, Kinél a' földnek határi Böltsébbet nem tartának (114/719). Így kezd szólni: (halljátok bár, 'S böltssek lenni tanuljátok!) (148/12) **2.** Okos <tett, cselekedet>. Te pedig, Uram, szívünkbe Munkáid' szemlélésünkbe Egy Mennyei hév Örömet tölts: Hogy e' Völgybenn járkálásunk A' Virág közt mulatásunk Előtted kedves legyen és bölts (123/12). **3.** Tudományos, szakszerű. Egy bölts út mutatód legyen [a szótár] azért

ebben, Ki vezessen a' szebb úton 's rövidebben (126/19). **4.** Nagyszerű, tökéletes. Mikor ennek testét ki formálta, ott a' Természet edgyik bölts remekét alkotta (77/34). **5.** Bölcs természet: okosan működő természet. Nints hát semmi hiba (mind így ítélnének) Ezenn Remekébenn a' bölts Természetnek (127/26). **6.** Bölcs szív/fej: okos ember: Jertek a' Mezőt szemlélni, 'S azzal az Örömmel élni, Mellyet érez tsupánn egy bölts szív (123/3). A' hír ez; e'beszellte el mind a' két fél Bíráknak, Hogy a' már tellyes szándéka Bálintnak 's az Atyáknak. E' bölts fejek' intézésen meg nyugodni jobb lészen (326/47). **7.** Bölcs lélek: bölcs értelem. Te a' Királyi Háznak Szent trónusán ragyogsz. Bölts lelked fog behozni A' földre békeséget (259/427). **8.** Bölcs elme: okos ész. Innen ment tanulni Verbőtzi Törvényét, Mellynek addig bújta setét szövevényét, Hogy végtére tzeljät eltalálta benne, Mellyenn bölts elméje végre megpihenne (217/62). **9.** Bölcs cél: értelmes cél. Terhesült válladnak ő elég erőt ad ... Hogy viseljed kedves árváim gondjokat, A' leg böltsőbb tzelra igazgasd dölgoakat (212/92). **11.** Bölcsen: nagyon okosan. De a' tsendességet kevesenn esmérík, Kik a' gyorsann futó időt böltsen mérík Bírván óráival e rövid életnek A mellyeket többé vissza nem vehetnek (83/54).

bölcs (217/80), bölts (217/134, 341/19), bölts (31/26, 77/19, 191/54, 54, 202/89, 210/21, 98, 212/83, 130, 213/108, 225/30, 257/115, 259/312, 306/263, 318/30, 385/9, 397/21, 454/128, 267, 649, 688, 697, 1004, 455/39), Bölts (113/3, 114/461, 163/34, 235/11, 237/100, 306/229, 392/24, 397a/227, 623, 454/89), böltsen (214/89); böltsőbb (454/354), Bölcsébbé (435/60), Böltsébbé (304/60), böltsébbet (225/121), Böltsébbet (225/122), böltsébben (217/72).

II. fn 1. Okos ember. Ott is Magyar öltözetben e nem esmérít határt a Többi böltssek nyoma után ő egészen fel járta (118/84). **2.** Tudós-ember. Két hegy között a' tónak és pataknak Nimfái kákasátorokba laknak; 'S tsak akkor úszank ők elő, Ha erre Bölts 's Poéta jó (305/16).

~ (287/31), bölts (304/45), bölcs (435/45),

bólts (202/125, 239/5), *Bólts* (330/1906, 367/6, 377/22, 397/19, 397a/266, 454/580, 695), *Bölcsék* (373/122), *Böltsek* (330/1605, 330*/200/11, 397/29), *Böltsek* (456/57), *Böltsek* (307/28, 47, 397/15), *böltse* (453/81, 454/728), *böltset* (317/221), *böltset* (191/26), *Böltset* (299/119), *böltseket* (305/50), *böltseknek* (397a/993), *böltstől* (454/591, 454a/26), *böltsekkel* (267/6, 454/691).

bölcselkedni in

(1) Elmélkedni, filozofálni. *De megúnván böltselkedni Tévelygő Gondolatival; Elindultt Vad-társaival A' Pusztákra Gyökért szedni* (244/21).

bölcselkedő fn/mn

(2) I. fn Filozófus. *Bölcselkedők* (454/527). II. mn *Böltselkedő szem*: tudós ember. *A' mi-ket egy olyan elmés böltselkedő szem lát ott Azokról egy Magyar Nyelven szolló könyvet botsátott* (111/85).

bölcsesség fn

(11) Okosság. *Ember! te e világ okoskodó böltsé Itt van böltsességed gyönyörű gyümöltse* (453/82). *Lámpási a' Böltsességnek Előitem hijába égne; Nékik szunyadozni kell, Mihelyt az egyet lehell* (443/13). *Kos legyen é, vagy bi-vály? — Ezen sokáig rágódik Végtelen böltsessége, Míg végre meg állítódik 'S Bika lesz ő Felsége* (231/156). *Böltsesség* (290/7), *böltsesség* (397a/1003), *Böltseség* (397a/929), *Böltsesség* (123/49, 397a/525, 405/24), *böltsességed* (453/84), *böltsessége* (123/60).

bölcső fn

(12) 1. Ringatható ágyacska. *Hiszen ha az élet örökké tartana, Az emberi Nemzet, óh mely meg romlana. Az el erőtlenült öregek számára Rengő böltsőket kék tsinálni sokára* (213/64). 2. Az emberi élet kezdetének jelképe. *A' koporsó után éppenn azt képelem, A' mi Böltsőm előtt történt vala velem* (201/88). *Ez egy rövid — de sok bajjal meg-rakott terhes pálya A' Böltső, és a' koporsó ennek a' két Météja* (162/68). 3. Az a hely, ahol vmi keletkezik. *Váradi bölcső*: nagyváradi nyomda. *Több szüleményim is körülte látszanak, Melyek a Váradi böltsőben ringanak* (452/46).

böltső (330/1804, 454/106), *böltsőnek* (213/75, 215/27), *böltsőjébe* (216/26), *böltsőjéből* (219/7), *böltsőjére* (259/417), *böltsővel* (330/1230).

bömböl i

(8)

1. <Vadállat> erős, mély, elnyújtott hangot hallat. *Barlangjába mordul ~ a' bús medve* (4/12). 2. Dörgő, morajló hangot ad. *Azomba a' szelek tsatája is jöve Bömböl a' szomszéd hegy felleg tartó töve* (52/8). *Bomlik, török, szakad minden ezer felé. Bömböl a' föld belől 's küszködik magával* (195/15). ~ (56/16, 200/14, 202/16, 337/51), ~t (225/112).

Ik.: rá~.

bömbölő in

(1)

Morajló hangot adó. *Magad is elhagyván hazád Ligetjeit 'S a' hideg Liceum ~ Bértzeit Pán, Juhok őrzője* (413/20).

bömbölve in

(2)

1. <Vadállat> erős, mély, elnyújtott hangot hallatva. *Némellyek meg bétzammogván Bőgnek a' barlangban benn, Mások ~ mormogván Futnak a' szirtköveken* (397a/699). 2. Morajló hangot adva. *Úgy kavarog minden részről a' Scythia vitézek' Táborá; — mint a' hegyek' derekán ~ letódultt Téli patak* (258/52).

bőr fn

(15)

1. Az ember és az állatok testét külső rétegként borító szövetek összessége. *Gyengébb a' harmatnál ~e szép kezének* (330/200). *A' melly régi ~ét a' kígyó tavasszal elveti, az fellette vékony, halovány, és lenge* (330*/205/1). 2. Lenyúzott (és kikészített) állatbőrből készült. *Toll súp vala trombitájok, Dobjok ~ből készüle* (114/365). *Zsanám meg' kulattsá válna, Borral mindég színig állna. Az ő ~e úgy-is tsikó, Bele férne négy-öt akó* (433/55). 3. Bőr és csont: nagyon sovány. *Akár nézz elasztott ~ és csont karjára, Akár két, irhával bévontt rakontzára* (330/231). 4. Majd kiszalad a ~éből: örömeben azt se tudja, mit csináljon. *Nagyot kurjant: Jubilate! Bőriből majd ki szalad, Látván, hogy illy delicate* (114/190). 5. A meghült ~t hiába nyúzkod: az öreg ember teljesítménye már nem a régi. *Vén vagy, a' meghült ~t már hijába nyúzkod* (330/810). 6.

Téli ~be öltözött: az ősszel földbe került, télen megkérgesedett héjú. *Sem a' téli ~be öltözött* Gyenge tejét szopott tsira Nem vágy Zefir' tsókjaira Ugy a' hideg göröngyök között; *Hogy kertjében a' szép Flóra Apólgató kézzel Egyengesse mosolygóra* (220/9).

~ (239/82), ~e (169/72), ~t (400/79, 413a/599), ~ünket (416/8), Bőriből (231/244), ~én (330/224).

bőrkanapé fn

(1)

Bőrből készült kanapé. 'S belévágta magát egyik zúgolyában Egy bőr-kanapéra, hol némán vesztegelt (330/905).

bőrös Ö: csikó~, nyúl~.

Bőrrágadi fn

(3)

Személynév. *Az alatt gróf~, Az egész Al-föld Bánja, A' Magyar Országi hadi Seregek fő Kapitánya, Vitézeivel el jöve* (114/889).

~ (114/997), ~nak (114/943).

bőrszag fn

(1)

A bőr illata. *Bőrszag érzett rajtunk, nem könyv-szag, nem kard-szag, Kísértvén szomjunkat a vinum de Kardszag* (228/3).

bőség fn

(12)

1. Az az állapot, amelyben vmiből a szokott-nál jóval több van. *A férjfi megannyi, mint az Asszony, látom: Mért nem jut hát köztök nekem egy sajátom? Mért kell nekem ilyen ~ben szűkülni* (330/783). **2.** Gazdagság, jólét. *Az ég megáldja őtet Kíséri a' ditsőség, A' víg öröm 's a' ~ Alatta visszajő* (259/331). **3.** A bőségnék szarva: Fortunát az antik művészetekben bőségszaruuval ábrázolták. *Bár jöjjön [a szerencse] kintsekkal talpig bé takarva Nálta hízelkedjen a' bőségnék szarva Ne hidgy neki* (55/8). **4.** Bőséggel bőven. — ...mikor a' szomjus Oroszlány torkának A' vizek bőséggel jó italt adának *Viszsa tér* (77/168). *Gabonája annak nagy bőséggel terem Dugva tele leszen a' tsűr, és a' verem* (413/6).

Bőség (259/258, 418/21), ~' (306/303, 432/81), *Bőségnék* (191/6), ~gel (397a/1113), *bővséggel* (413a/1076).

bőséges mn

(1)

A szükségleteket kielégítő, sőt felülmúló mennyiségű. *De mi is nagyobb kincs, mint ha*

van jó Fija? Arany Feleségnek bővséges Lázsija (222/48).

bőszül i

(1)

Fékeveszetten dühössé válik. *Akkor az út széli bokrok madár szókkal zendülnek, A' tsordák szokott naponként a' Venusra bőszülnek* (413a/869).

bővében fn

(1)

Bővében van vminek: bőségesen el van látva vele. *A' tudományoknak olly bővibe vagy, Hogy más oskolákat mind fellyülhaladjon* (239/235).

bővelkedik i

(3)

Bővelkedik vmiben/vmivel: bőven rendelkezik vmivel. *Én bővölködöm versekben* (415/19). *Itt teremnek az ezüstnek folyási 's a' réz értzek Bőven vannak és arannyal bővölködtek a' bértzek* (413a/689). *Hanem tsendesesen nyugodnak, élnek ártatlanságba Minden jóval bővölködnek, hevernek a' jószágba* (413a/1023).

bővelkedő in

(1)

Vmivel bővelkedő: vmiben gazdag. *Szép is látni a' puszpánggal habzó Citor tetejét 'S a' szurokkal bővelkedő Naritia erdejét* (413a/989).

bőven hsz

(16)

1. A szükségesen felüli mértékben, mennyiségben, bőségesen. *Olly orvos az álom melly erőt tud adni A kire szunnyasztó mákját ~ ejti* (8/13). **2.** Gazdagon. *Mert az áldott Emberiség a' tudomány 's a' Haza Még minden hív tisztelőjét ~ meg jutalmazza* (241/28). **3.** Nagyon részletesen. *Tirtének a' történetit ~ elő adja Jusztinus* (267*/12/10).

~ (179/8, 212/117, 222/38, 237/92, 326/29, 268*/21/2, 357/13, 413a/86, 974), *Bőven* (413a/689), *bővenn* (11/10, 12/26); *bővebben* (413a/622).

bővít i

(1)

⟨Írott munkát⟩ gyarapít, teljesebbé tesz. *Násó Szerelmes munkáit Százszor jobban értette, Mint Burmann önnön Nótáit, Mellyekkel bővítette* (231/202).

brácsa fn

(1)

Mélyhegedű. *Pócsnak négy húrú Brátstsára*

... *Esküszöm, hogy utóljára Függesztelek a' Bodzafára* [lantom] (243/7).

bradypus (gör) (1)

Lajhár. *Lajhár, Földi' és Fábián['] elnevezések után az a' minden állatok közt legtsúnyább, leglassúbb négylábú állatotska, mely görögül Bradypus* (330*/199/9).

Brassó fn (1)

Helynév. <Város Romániában.> *A' lárma Pozsonytól ~' végéig zeng* (267/89).

brávó fn (2)

<Lelkes helyeslés, elismerés kifejezésére:> éljen, nagyszerű. *Brávót kiáltanak* (330/625). *Katagtak az Urak, és ~t tapsoltak, Mert ebből egy jeles maskarát gondoltak* (330/1097).

Brekeke fn (4)

Személynév. *Elsőben is kimozdula Báró de Grand ~* (114/638)

~ (114/646), ~nek (114/651), ~t (114/644).

briliánt fn (4)

1. Briliáns, drágakő, csiszolt gyémánt. *Sugározik lován gazdag briliántya Az oltsó aranyat meg vetéssel szántya* (25/25). 2. Nagyon elismert, dicsőséges személy. *Alig vártuk el, 's örvendünk Már most, hogy köztünk ragyogsz, Oh te, a' ki Nemes Rendünk' Briliántja lenni fogsz* (307/116).

Briliántok (400/27), *briliántya* (190/15).

briliántos mn (1)

Briliánttal díszített. *Kardja ~, strikkolt a' ruhája, Kellemes lejtőt jár kised paripája* (330/159).

britannus fn (1)

Nagy-Britannia lakója. *Te ki koronáson üződ a' tirannust, 'S Lord-respublikában tartod a' ~t* (337/250).

brittus mn (1)

Brit személyre jellemző. *Izmos leventák! Hogy ha reánk maradt Kemény erőők: meg-nemesíti György, A' Szittyá testet Brittus észszel; 'S gyermekeink Vayak lehetnek* (418/83).

Broughton fn (3)

Személynév. <Thomas ~ (1704–1774) angol lelkész és író.> ~ *Religiói Lexiconára* (126/cím).

~ (126/50), ~nál (126/63).

Bruder (ném) (1)

Fiútestvér. *Szép szóval: no osztozatok ~ek, tsak hogy hagyjatok Engem is vegetálni* (92/181).

brukkolva in (1)

<Galamb> turbékolva, burukkolva. *De hozzá simúl hajolva A' hízelkedő szép Pár; Ez is felé megy ~: Egymást éri a tsók már* (397a/351).

Bteca l. bibliotheca

bú fn (91)

Bánat, szomorúság. *A' kiknek szíveket a' ~ általt járta Az öröm reményét már tölle elzárta* (8/15). *Gyenge rózsabokor kesereg ~vában Egy podvas vén fának hideg árnyékában* (298/1). *Búk, bánatok! Távozzatok Előlem messze* (99/1).

~ (7/3, 41/13, 88/2, 100/15, 16, 101/3, 149/8, 155/15, 162/11, 214/90, 278/3, 288/54, 305/29, 310/73, 312/9, 318/62, 383/3, 389/89, 397a/765, 454/19, 93, 711, 462/1), ~' (428/9), *Bú'* (166/2), *bu* (1/22, 31/6, 74/16), ~k (41/5, 16, 99/20, 100/10, 110/4, 162/74, 112, 175/21, 354/19), *Búk* (162/96), ~[k] (37/3), ~k' (286/3), ~m (409/29, 438/31), ~ja (330/1014, 374/3), ~ja' (182/10), ~t (4/18, 11/14, 41/2, 77/177, 134/80, 200/18, 212/79, 304/8, 330/1937, 391/19, 392/37, 425/2, 435/8, 447/80, 454/646), *Bút* (212/128), ~kat (427/45), ~mat (176/48), ~dat (162/58), ~ját (268/71, 272/5), ~jokat (413a/385), ~nak (85/36, 162/46, 197/36), *Búnak* (454/747), ~ba (27/4, 214/40, 386/12, 454/793), ~jában (397a/819), ~vában (306/104, 428/41), *buvában* (66/16), ~ra (214/24, 427/38), *Búra* (449/7), ~tól (330/741, 336/11), ~val (443/173), *Búval* (413a/140), ~kkal (101/cím, 400/1).

búb fn (1)

A fej teteje. *Még a' vitézkötést feltették ~jokra; Oh, hogy a' jégeső verne kobakjokra* (330/1683).

bú-baj fn (1)

Búbánat, szomorúság. *Itt a' durva testet magokra öltöztvén, Egy állatból másba sokáig költöztvén, Végig tapasztalják e' ~' világát, 'S elfelejtik első létek' méltóságát* (454/471).

búbánat fn (2)

Mély szomorúság. *Asszonyi rend, mellynek a'*

bú bánat árja Kesergő szívedet méltó okon járja (212/69). *Fére tőlünk gond, ~, vessz ki ma Korpádról, vessz* (310/40).

buborék fn (2)

1. Légbuborék. *Gyenge lábakon álnak a' tenger hajjai Buborékiból nőtt Vénus férfiai* (76/12). 2. Muló jelenség. *Tarka Luftballonok! Lebegő árnyékok! Gyermekegéből támadt fényes ~* (194/42).

buborékélet fn (1)

Rövid élet. *A' Thisbe fátyolát illy bátor szavára Fel kapja, 's akasztja azt a' jobb karjára A' mondott fához a' ~ életnek Véget vetni készen lábai sietnek* (77/207).

búcsú fn (17)

1. Elválás. *Búcsú a' Magyar Múzsáktól* (245/cím). 2. *Búcsút vesz vkitől*: elválík, elbúcsúzik tőle. *Üljünk hát, jó vitézek, a' lóra, Kedveseinktől búcsút vegyünk* (268/159). 3. *Búcsút ad vminek*: elhagy vmit. *Bús sohajtással tehát ez Helynek is búcsút adék* (161/22). 4. *Búcsút vesz a keservétől vki*: abbahagyja a szomorkodást. *Kegyes Özveggy vegyél búcsút keservedtől* (299/105). *búcsúm'* (219/13, 454/872), *~t* (423/32), *búcsút* (63/4, 112/22, 184/32, 268/53, 429/22, 454/894), *Búcsút* (296/9), *Búcsúd'* (158/54), *búcsúdat* (162/57, 377/41).

Ö: vég~.

búcsúszó fn (1)

Búcsúzásként mondott szó. *Istenhozzád! Ah egy óh Nekem elég búcsúszó* (454/892).

búcsúvétel (7)

Búcsúzás, búcsú. *Szerelmes Búcsúvétel* (184/cím). *Óh iszonyú Búcsúvétel, Melly egy áldott szívtől vét el* (423/9). *búcsúvétel* (63/cím, 243/cím), *Búcsúvétel* (397/32), *búcsú vétel* (184/9), *búcsúvételem* (436/6).

búcsúzalog fn (1)

Búcsúzáskor emlékebe adott tárgy. *Lilla' Búcsúzalogjai* (436/cím).

búcsúzás fn (2)

Búcsú. *Didó Aeneástól való búcsúzása* (57/cím). *Búcsúzás egy Lyánkától* (414/cím).

búcsúzik i (2)

1. Vkitől való elváláskor szokásos szavakat mond. *Búcsúzik az Attya a' Leánytól* (73/cím). 2. Vmitől elválófélben van. *Isten hozzád világ! Búcsúsom tőled-is* (217/145).

búcsúzó in (5)

Búcsút vevő. *De míg el költözne a' Földnek színéről, Illy búcsúzó szokat botsát hült nyelvéről* (222/60). *Nyergeljétek fel jól sárga paripámat; Mert még ma fúvom meg búcsúzó nótámat* (268/4).

búcsúzó (4/10, 200/10), *Búcsúzó* (133/cím).

búcsúztató fn (1)

(Temetési) gyászbeszéd. *Maga a' Búcsúztató* (454/845).

Buda fn (17)

Helynév. *Concertekkel ekhóztatnám, És ágyúkkal durrogtatnám A' Dunának partjait; Pompáznám örömportákkal 'S tündöklő tűzmunkákkal ~' 's Pest' piattzait* (415/12). *Látom tornyosodó szent hegyedet, ~!* (432/73) — *S ~n — szabadságunk' ősi centrumában, Hol Átilla 's Mátyás lakott hajdanában —, ~n vét majd véget betses törvényünknek* (267/109–111).

~ (248/44, 400/87), *~'* (259/192, 340, 337/364, 338/14, 400/100), *~nak* (259/342, 400/92), *~ba'* (259/193), *~n* (163/5), *~ra* (393/1), *~ról* (330/25).

budai mn (2)

Budára való vki, ott keletkező vmi. — *...pedig Kozma Mihály, míg élt, Budai rozslisos Görög volt* (330*/195/7). *Zendülj meg hát Lantom! Mert zeng Buda' vára, Bé ne pókhálózzon e' Kupa' határa, Hová, bár házamban legúlsó sarkalat, A' Budai öröm' vívátja elhaladt* (337/356).

Budai fn (10)

1. Személynév. (Budai Ézsaiás (1766–1841) debreceni hittudós, történész.) *Örömversek Professor Budai É'saiás Úrhoz* (220/cím). 2. Személynév. (Budai Ferenc (1760–1802) tudós lelkész, Budai Ézsaiás testvére.) *T. Budai Ferentz úr' Sirhalmánál* (442/cím).

~ (221/cím, 3, 442/18, 442*/21, 23, 23, 25), *~nak* (220/35).

- Budavára fn** (4) Budán található vár. — ...gyenge tejével *Lepje-meg a' híves forrást, hogy majd mikor egy Kert Gallyas bőlja alatt — a' hol a' fényes Buda Vára Talpait, a' Gőgös habokon úszó Duna nyalja* (450/43). *Buda vára* (337/353), *Buda' várának* (337/346), *Buda' várában* (306/146).
- búdít i** (1) Buzdít. *Jer hát, végy te babért, én olajágakat Fűzők fel; te vitéz tárogatód szavát Búdítsd, én meg' ezüst lantomat izgatom: Zengjük Festetitest, jere!* (338/55)
- buffán fn** (2) Fardagály. <A női ruha fenékrészének növelésére szolgáló párna.> *A' Buffán, magyarul Far-dagály, talám a' Módinak minden bolondsági között legképtelenebb bolondság vala!* (330*/188/12) *Buffánomat* (330/1565).
- buffánmedve fn** (1) [Csokonai szóalkotása a 'fardagály' jelentésű *buffán* szóból. A bécsi divathölgyeket allegorizálja az állatok alakjában.] *Állj meg bár, ne tovább egy fertály-óránál, Bétsben a' Szent István öreg Templománál: Látsz ott' Buffán-Medvét, tüskés Sündisznókat, Mesterséges hangon tsivogó Rigókat* (330/1995).
- búg i** (1) Tompa, mély hangon zúg. *De mi ~ felkavarodván E' vén tölgy' oldalánál?* (397a/821)
Ik: zúg~.
- bugyborékol i** (1) Dözsöl. *Az élet rövidségéről tsak azok panasznak: Kik ez enyelgő Világbann torkig ~nak* (162/76).
- bugyborékos mn** (1) <Eső> halk loccsanásokra emlékeztető hangot ad. *Zuhogva omlik belőle [felhőből] Bugyborékos zápora; Alig oltalmaz meg tőle Ez égerfa sátora* (397a/1082).
- buggyant Ik:** el~.
- buggyaszt i** (1) Éleszt. *Így vezeti a' meg-rémült Lelket, hogy el-tikkasztja Hogy a' bőv gyönyörűségben*
- édesebbenn buggyassza, Mind azt, a' mi tsak a' Lelkett érzékenyenn meg-hattya* (216/34).
- bugyog i** (1) Bugyborékolva esik. *Borong tolong a' kedvetlen Őszi felhő és szüntelen Bugyognak lotts tseppjei* (389/76).
- bugyogó fn** (2) 1. Bőre szabott, buggyos férfi nadrág. *Eggyik ~jával Futott rettegve elő, Másik kefélt Schlaf-rockjával, Harmadiknál a' tzipő* (231/67). 2. *Tele lett a' ~ja:* a félelemtől becsinált. *Tele lett a' ~jok, El hajigálták zászlójok 'S szaladtak szerte széllyel* (114/760).
- bugyogós mn** (1) [A némettség egyik pejoratív jelzője volt, szemben a csizmát viselő magyarsággal.] *Ha van szíve a' Magyarnak Ha van benne ész, A' ~ Hóhér kardnak Áldozatja lesz* (246/39).
- búj i** (2) Elmerülve olvas, tanulmányoz vmit. *Innen ment tanulni Verbőtzi Törvényét, Mellynek addig ~ta setét szövevényét, Hogy végtére tzelját eltalálta benne* (217/60). *Bújjatok az Isten-ségnek Tündöklő mélységeit, Át-élvén a' végességnek Milliom esztendeit* (397a/909).
- buja mn** (3) 1. Túlfűtötten érzéki. *Tudtam volna én, hol fáj a' Nap ~ leányának, Bár tsalárd tehén formája Nem hitt volna bikának* (231/176). 2. Dús növéssű, sűrűn benőtt. *De ha árnyékos levéllel ~n látod a' fadat, Tsekélly haszonnal töretd polyvát termő szalmadat* (413a/204). ~n (413a/711).
- bujálkodás fn** (1) Paráználkodás. *A' Fösvénység, és a' kevélység hagymázza A' nyomorult ember lelkét hány-szor rázza Hát a' ~, dühösség dagálja 'S A' halál félelme hány-szor meg zilálja* (453/109).
- bujálkodó in** (2) Gazdagon, dúsan termő. *Itt a' ~ pazér természetnek A' leg jobb ízek is tudom engedhetnek* (90/13). ~ (413a/127).
- bujaság fn** (3) Paráznaság. *Édes anya a' természet A ~ mostoha Ez leg többször el enyészet Az nem válto-*

zik soha (16/62, 205/62). Kár, hogy emberi formába Keresztelt bikák vannak, Kik a' ~ nyomába Barom módra rohannak (231/493).

bujdoklik i (2)

Bujkál. De nints az égbe olly zúg, A' mellybe bujdokolna (185/31). És a' ki a' Virtus' pusztáján bújdoklik, Sír, szenved, 's a' bűnnek kőrmé között fűldoklik (454/121).

bujdos i (2)

Vhová menekül és ott bujkál. Melly elevenséget, és víg kedvet kapnak Mindenek, fényével a' jót-tévő Napnak: Így, mikor a' setét siralom Völgyébe Bujdosunk az élet ezer veszélyébe (222/8).

bújdossék (454/265).

Ik: széjjel~.

bujdosni in (2)

Vhová menekülni és ott bujkálni. Valhallának kies földé, hová most kell bújdosni, Hol a' mohos szirt pompáját tiszta tó szokta mosni (454/425).

bújdosni (450/4).

bujdosó fn (1)

Bujdosóba menni: megszökni. A' tizedik [nap] nints olyan jó: de ~ba menni Legjobb a' kilentzediken (413a/292).

bújik i (6)

1. Szem elől eltűnve szűk helyre bemegy, bemászik. 'S búvék egy nagy mély lyukba (114/832). 2. Vki elől elrejtőzik. Kis Fillis, ha te engemet Meglátsz, a' ligetekbe' búvsz, én vígyázva kereslek (403/72). 3. Befészkel magát vhová. Hálá Istenimnek, hogy Társaságotokba' Vén banyák is vannak; búvok [Éris] majd azokba (330/666).

bútt (397a/1088). — Bújjatok (196/31), bujjatok (84/31).

Ik: be~, el~, fel~, ki~.

bujkál i (1)

Rejtőzködve kóborol vhol. A sok ezer Világoknak fel fedezgetője lett Bujkál a' tágas Mindenben egy Világról másokra (111/11).

bujnyik fn (1)

Betyár, zsivány. Hány jó ész lett vaddá, Hogy nem miveltek? Hány polgár Búnyikká, Hogy jóba nem nevelték! (334/16).

bujnyikfészek fn (1)

Rablók rejtekhelye, tanyája. Távozz Frantz! Magyar fülünkben Tsalfa szód kedvet nem lél. A' Királyhúség lelkünkben Lángol, 's még Hazánkban él. Népiünk ezzel kerget be Téged' Bojnyik-fészkebe (257/79).

bujnyikvár fn (1)

Rablóvár. Csúfol futtában, És gázolja szíve-met, 'S a' törvény bújnyikvárában Lebékózza Kintsemet (443/107).

bujt¹ i (1)

Szenvedélyt szít, éleszt. De Éris, egy mérget keverő, babonás ... Ki a' tsendes lelket bújtja háborúval (330/649).

Ik: fel~.

bujt² in (1)

Vhová menekült, ott elrejtőzött. Mint egy megértt boróka, Melly tiszta hóra hullott; Mint a' delin fejrőlő Rózsába bútt bogárka (355/4).

búján i (1)

Elrejtőzvé. Búján a' Tónak mélyére Meg szabadult szerentsére Ebek harmintzadjától (114/242).

bukás fn (1)

Esés. Mint lenge párak' éjjeli tsillaga, A' tágas Ether' Mennyezetén alól, Sebes ~sal földre hullván Tsak tsupa por, hamu lett belőlem (396/31).

bukdos Ik: le~.

búkergető fn (1)

Bánatot előző <vmi>. A' Búkergető (354/cim).

bukfencezve in (1)

Hullámot vetve. Óriási a' vizeknek, Fel-otsódván a' napon, Bukfentezve ténferegnek Ez ellátatlan lapon (397a/143).

bukik i (2)

1. Hirtelen a földre esik. Ama' méreggel el telvén, Szinte a' földre bukott (114/813). 2. Daktilusra ~: férfihoz jut. Hát szőlővel rakták bé a' Pindus hegyét, Hogy mindenik borral szíjja tele begyét? Hát azért vájták ki ezt is pintelyuknak, Hogy így Daktilusra majd könnyebben buknak? (219/62)

Ik: be~.

bukkan Ik: ki~, le~.

- bukkanás** fn (1) *Rajna ~ai:* a Rajna híres zuhatagja Schaffhausennál. *Lám melly zavartt lármák között forognak A' büszke lelkek' Napjai, Kőről kövekre görgenek, zajognak, Mint Rajna' ~ai* (305/68).
- bukli** fn (1) Frizura. *A lopott bukli:* (Alexander Pope angol költő Rape of the lock c. vígeposza, amelyet később Fürtrablás címmel fordítottak magyarra.) *Bolingbrook' Lyttelton baráti valának A' Lopott Buklinak, 's elmés Írójának* (382/28).
- bukta** lk: *le~.*
- buktat** lk: *széjjel~.*
- Bukván** lk: *le~.*
- bunda** fn (2) Szőrmével bélelt télikabát. *Decembert hordoz már minden okos ember Szellős volna nagyon az ing 's a' paputs ma Bezzeg betsbe is van a' ~ 's a' kutsma* (85/12).
~ (197/12).
Ö: *farkas~.*
- Burbon** l. **Bourbon**
- Burbonház** l. **Bourbonház**
- Burger** (ném) (1) Polgár. *Meg látta ezt egy körmös hal Így szólítá meg: Bon zsur! Kérem egész bátorsággal, Hol lakik? És ki az Úr? Gróf, ~, Paraszt, vagy Nemes?* (114/39)
- Burhève** fn (2) Személynév. (Boerhave, Hermann (1668–1738) híres németalföldi orvos.) *A betegség mindent hatalma alá vét, Végre meg szégyenít akármelly Burhávét* (193/4).
Búrhávót (124/17).
- burján** fn (3) 1. (Buján növő) gyom. *Elfülad a' leg szebb vetés, a' Burjánok beszövik* (413a/171). 2. Gaz. *Ha a' vizet le botsátod nints a' Vallás ellen ez, Nints a' vetést be-óltatni, Madarakat fogdosni, Burjánt égetni, 's Juhokat hasznos vízbe megmosni* (413a/279).
~ok (413a/959).
- burkol** lk: *be~, ki~.*
- burkolt** in (1) Vmivel beborított, betakart. *Bíbor szájával szájára Egy pár tsókot vét a' szűz, Megkötözi friss rózsával Vasba burkoltt karjait* (368a/54).
- lk:** *be~.*
- burkolva** in (2) 1. Vmivel fedve, takarva. *A' Feledékenység ült ezek' tetején, Vastag gyászos darótz volt ~ fején* (237/44). 2. Vmivel körülvéve. *Küld-jetek egy Képet elébe, Ki, mint én, szíve' kétségébe' Halvány, bágyadtt, és hű legyen, És egybegyűltt sohajtásomnak Ködjébe ~, kínomnak Mélységéről vallást tegyen* (431/41).
- burkoz** i (1) Fed, takar vmi vmit. *Amott vagy mord éj vesztegel, 's örök homály ~za, Vagy a' tőlünk elment Hajnal a' fényt ott is felhossa* (413a/258).
- burkus** fn/mn (5) I. fn Porosz ember. *Sem Burkus' fortéllyá törbe nem ejthete, Sem más népek száma meg nem rettentete* (267/175).
Burkus (330/218), *Burkus'* (267/206), *Burkus-ra* (267/172).
II. mn Porosz. Gr. *Nádasdi Ferentz, Fő-Vezér, kinél többet a' Burkus háborúba senki se tett* (267*/18/1).
- Burmán** fn (1) Személynév. (~, Peter (1668–1741) németalföldi klasszika-filológus.) *Náso Szerelmes munkáit Százszor jobban értette, Mint ~ önnön Nótáit, Mellyekkel bővítette* (231/201).
- burok** fn (1) Virág bimbóját takaró, védő réteg. *Szép bárszony burkokból ki hívja azokat Az este még félig bimbó virágokat* (89/10).
- Ö:** *köd~.*
- bús** mn (118) 1. Bánatos, szomorú. *Azt is hányod a' szememre, Hogy most ~, komor vagyok* (271/10). *Indúlt nyelvem ~ nótára Árva gerlitze módjára* (429/15). *Ti láttátok, melly ~ lélekkel, Melly bágyadttan, 's könnyes szemekkel Keresgettem Lilla' nevén* (431/16). *Hadd öntsem ki hát vas kebletekbe Szívem' ~ panaszait* (435/35). 2. Üres. *Akár mi nagy vétet nem fél vinni végbe Tsak hogy ~ ládája pénzel telhessen be* (5/10). 3. *Bús hangon:* mély, tompa hangon.

*Megborzad a' setét tenger, mivel hallja Melly
~ hangon mormol a' rémült ég' alja* (202/6).

4. Bús ránc: mély ránc. *Ortzáján a' gondok ~
rántzokat rágnak* (212/30). **5. Búson:** szomorúan. *Ezek tanúk, ezek hallották Szerelmem'
gyászos énekét, Gyakorta vissza is hangzották
Búsonn a' Lilla' szép nevét* (446/8)

~ (4/12, 6/11, 56/6, 77/90, 146, 249, 256, 276, 295, 100/4, 102/4, 11, 112/9, 15, 114/384, 116/6, 128/5, 26, 130/3, 13, 145/22, 162/10, 18, 19, 26, 60, 61, 94, 100, 189/13, 192/19, 200/14, 212/8, 65, 72, 213/74, 214/96, 216/12, 217/88, 224/4, 239/5, 247/29, 257/21, 24, 258/36, 260/15, 261/4, 11, 267/4, 271/17, 282/3, 297/3, 44, 299/46, 106, 304/35, 306/25, 124, 312/21, 313/30, 317/61, 78, 92, 330/655, 902, 371/36, 376/12, 379/58, 390/7, 397a/935, 412/26, 413a/486, 417/4, 426/53, 428/205, 429/9, 432/25, 443/87, 186, 450/2, 40, 452/25, 454/158, 573, 459/1, 460/113), *Bús* (110/10, 114/250, 128/22, 161/22, 162/60, 221/2, 317/130, 330/733, 333/69, 388/16, 395/19, 399/15, 409/24, 433/24, 443/5, 454/177, 897), *bus* (56/16, 75/4, 297/54, 61), *Búsan* (112/32); ~*abb* (317/82), ~*abban* (202/143).

búsít i (1)

Szomorít. *Köztök dörög, és nyilait hánnya a'
rossz szerentse, Hogy szívünk ne tsak ~tsa;
hanem meg is rettentse* (162/34).
~ (454/233).

búslakodik i (1)

Szomorkodik. *Tekints le milliomm szemeddel,
'S halld meg könnyörülő szíveddel A' hűség
mint ~* (431/12).

búsong i (1)

Búslakodik. *Látta, melly szomorú képpel
~anak, A' kiken külömben rózsák virítanak* (330/433).

búsul i (8)

1. Szomorkodik, bánkodik. *Az Arany' szerelme 'S A' nagyra vágyás se Bántson tégedet.
Búsúlsz, ha elveszted, Ha meg van, nem leled
Benne kedvedet* (155/46). *Fére bú! A' ki
búsul, mind bolond az* (318/63). **2.** *(Az ég)
beborul. Ugy láttzik az ég barnúl 's busul belé
Tudván, a dühösség mint ront mindenfelé* (10/29).

búsul (176/57), *búsúlok* (454/63), *búsúlt* (313/10, 428/23). — *Búsúljak* (383/5).

búsulás fn (1)

Szomorkodás. *Mikipen az Carneval nagy
pompával Kapos Várott be menvén, holoth is
ebidoel vala és az Matricullat foell nittatia
vala; kin az Dorotthia kis Azzonnak loeoen
nagi bussulása* (330/cím).

búsult in (6)

1. Szomorúvá vált (arc). *Le esik lábáról szörnyű rohanással Búsult ortzájára borúl nagy sírással* (5/18). **2.** Bösz, haragos. *Dühösködj vad szélvész, dühösködj mejjembe Lobbanj fel emészto láng búsult szivembe* (453/10). *Te a' fél Napkelet' búsultt oroszlánnya, Nagy Úr! egy nagy vitéz nemzetnek Zultánja!* (337/213) *búsult* (450/16), *búsultt* (453/15), *Búsultt* (159/16).

Ik: *el~, fel~, meg~.*

búsulta fn (2)

Búsultában: szomorúságában, bánatában *Még
sintsenek bennünk ilyen lázadások Mikor a
szegénység csendes kunyhójába El fogódik az
én szívem ~ba* (453/192). *Búsultába el hajítja
Púderes Parókáját* (114/203).

búsulva in (1)

Szomorúan. *Bár az Ég ~ néz is Ellenem, Légy te nékem Szent Poësis Mindenem* (97/1).

buta mn (3)

1. Tompa (hangú). *'S a' ~ rézdobokon fabotok repedeztetik a' bőrt* (400/79). **2.** Élettelen. *Gőzburkok ülték szent neveknek Érdemit a' ~ Léthe' partján* (439/40). **3.** Jelentéktelen, lényegtelen. *Tsakhogy némely része már kifejtve vagyon, A' többi ~, kitsinnység vagy nagyon* (454/340).

butélia fn (9)

Borospalack. *Kedve jó Antal gazdának, 'S nyájasan néz Vétzyre; Vissza hordja a' kupákat, Klázlikat, butelliákat, Pálinka 's bor el repül* (317/237). *Úgy kerülje a kár 'S bánat házad táját, Mint mi a' gazdának üres butelláját* (266/38).

Butellia (317/23, 330/17), *butella* (369/7), *butellák'* (330/1245), *Butellán* (326/43), *Butellára* (330*/195/3). *Butelliáktól* (219/54).

Ö: másolás~.

butella l. butélia

bútor fn (1)

⟨Fából való⟩ használati jellegű berendezési tárgy. *Ki nem marad onnan [a sírból] a' kard*

a' kopjával, Vagy a' nyusztos kalpag ráró bokkrétával, A' buzgány, a' puzdra, a' varott sátorok, A' tsigás szerszámok, 's több betses ~ok (454/406).

butykos fn

(3) Szűk nyakú, lapos kis üveg. *És kivont dugóval, tsappal Megnyitott hordót, ~t (317/154). ~ (317/158), ~sal (317/155).*

butykoska fn

(1) Kis butykos. *Itt hordóval 's ~val, In Crumenifragium, Rakkival 's más Pálinkával Áll a' bor 's szilvórium (317/99).*

búvár fn

(5) 1. Víz alatt megfelelő felszerelésben végzendő munkára kiképzett szakember. *Már akkor a' görbe gallyák könnyen habba merülnek Ha a' ~ok sebessen visszafelé repülnek A' tenger-ről 's lármával a' part felé kiáltoznak (413a/367).* 2. Aki/ami vminek az elmélyedt (tudományos) kutatásával foglalkozik. *A' Természet' erős ~ja az északi Linné (348/1). Ezt az emberi ész soha fel nem járja, Bár minden titkoknak legyen nagy ~ja (204/18). ~ja (15/18, 217/18).*

búvik l. bújik

búván l. búján

búvócska fn

(1) <Szűk helyre> behatolás. *Én is azt ki kérem Katona létemre, Hogy egy jámbor Lélek se hánnya szememre, Ha nem hajtván semmi büszke szeméremre Az ilyen Búvótskát bízom testvéremre (238/64).*

búvóhely fn

(1) Rejtekhely. *Setét üregibe a' mély barlangoknak Buvó helyt keresnek a' vadak magoknak (66/12).*

búza fn

(15) 1. Kenyérgabonát termő növény. *A meg értt ~k gazdag feje Múlattatták sziveinket (123/39).* 2. Nyomtatásra széttergetett búza. *Így lépked, így kereng Békés Vármegyében, Az alföldi Magyar' gazdag szűrűjében Hét-nyoltz nyomtató ló, midőn patkós lába Tapos a' világnak legszebb ~jába (330/550).* 3. A növény szemtermése. *Gyakran szörnyű zsákmányt térszen a' zsiszik a' ~ban (413a/198). Adjon Isten pénzt, bort, ~t, petsenyét (330/359). ~ (326/27, 413/10, 413a/323), ~k (413a/758),*

Búzatok (413a/114), ~t (413a/151), ~kat (413a/275), ~nak (413a/732), ~ra (413a/785) ~hoz (413a/169), ~val (413a/667).

búzamarok fn

(1) A kaszával levágott búza egy csomója, amelyet sarlóval összeszednek és kévébe kötnek. *A' búza markokat sűrűen forgatja Az öreg Céresnek két feltűrött karja A' markokat szoros kévékbe takarja (69/10).*

búzatok

(1) Búzakalász. *Sok babirkálni szokott a' vetni való magvakkal Meg áztatván salétrommal 's barna olaj salakkal Hogy a' tsalárd búza tokba nagyobb szemek nőjjenek (413a/208).*

búzavetés fn

(1) Búzának a földbe való elvetése. *De ha búza vetés alá készited szántásodat (413a/230).*

búzavirág fn

(1) Búzatáblában gyakori kék virágú növény. *Cyana, Búzavirág. De az ilyen öszverakott nevek nem jól jövőn ki a' Poétai ízléssel; megtartottam a' gyönyörűen hangzó Görög szót (418*/173/4).*

búzdít i

(7) 1. Vmely kívánatos cselekvésre biztat, igyekszik rávenni vkit. — *...trombitás' módjára Búzdítalak titeket a' hartzra, tsatára (267/38).* 2. Vmi nagyobb teljesítményre ösztönöz. *Rajta tehát, Magyarok! ~son az ősi vitézség (258/101).* 3. Összeugraszt, veszekedésre késztet. *De Éris, egy mérget keverő, babonás, A' kitől származik minden visszavonás, Ki a' jó szíveket öszveháborítja, A' Férjt, Feleséget egymásra ~ja (330/646).* *búzdít (267/164); ~á (114/343). — ~nának (259/449). — ~son (268/15).*

Ik: fel~. L. még búdít!

búzdítás fn

(1) Ösztönzés, lelkesítés. *Képe ő a' nagy léleknek, Kinek a' bámuló nép, Mint sok gyáva Vitézeknek, Búzdítására nem lép (397a/424).*

búzdító in

(2) Ösztönző. *És ti nem érzitek é magatokba' az illy deli példák' Bajnoki ~ erejét ~ (258/67). ~ 267*/12/4).*

búzdítván Ik: fel~.

buzdul i

(6) 1. *Vmire ~: Egyre lelkesebben csinál vmít.*

Zörög, dobog, dob módjára A' rezgő Alkekengi; Buzdúl rá a' béka gárda, Lobog fején a' kokárda (114/536). **2.** Lelkesül. — ... buzdúlnak a' házban Mindenek, és dagadó bajnok mellyekbe' dobogni Kezd magyaros szívek (258/37). **3.** Buzogni, hullámozni. Bár fujjon szél s a' tenger buzdúl is erőssen, Nem fél a' Kalmár (40/1).

buzdúlnak (330/569). — buzduljon (259/469).

Ik: fel~.

buzgány l. buzogány

buzgás fn

(1)

Buzgalom. De minthogy a' bennem megfagyott vitéz vér A' belső ~nál már egyébre nem ér: Ti Fijaim! Ti, ti körmön fontt termetek, Minthogy még erőben vagytok, ám menjete (267/210).

buzgó mn

(10)

1. Lelkes. Talpig jól készült fegyverbe Bé állanak az ezerbe A' ~ Hazafiak (114/531). **2.** Zubogva, bőven ömlő (folyadék). Most hogy válthatatlan szerelmem ki tessék Ezen ruhát ~ véreim meg fessék (77/214). **3.** (Vallási) buzgóságtól áthatott. Tsűf magyarázatot tsínál a' Koránból, Hogy rabot tégyen a' ~ Muzulmánból (337/236). ~ (117/5, 210/58, 218/17, 237/85, 267/161, 386/6), ~k (454a/7).

buzgóság fn

(1)

Lelkes odaadás, buzgalom. Már nem méltó ez Határ A' Sas' árnyékában ülni; A' nyakasság büntet már 'S hév ~unk kezd hűlni (257/107).

Ö: vak~.

Buzilis fn

(1)

Személynév. (Busiris, Poszeidon rossz hírű fia.) Ki nem tudja Euristheus kemény durvaságait Vagy az útalatos hírű ~ oltárait (413a/1109).

buzog i

(11)

1. Bugyborékolva kavarog. Zúgnak a' nyakig telt árkok, a' feldúzzadt víz erek Buzognak a' fel tajtékszott hullámtól a' tengerek (413a/335). **2.** Zubogva bőven ömlik (folyadék). Lassann le hempelyegve, Buzogjatok folyótskák (264/4). **3.** (Indulat/harag) nagy erővel nyilvánul meg vkiben. Szemét sok hazafi könnyekkel áztatta, Sok hév indulatok ~tak (237/126). 'S nem ~ é Magyarom benned az

ősi harag? (259/460) **4.** Lelkesedik. — ...az ő asztala felett mindenkor Poéták énekelték a' Scythiai Vitézek' tetteit, a' mellyre az ott ebédlő Hunnusok buzgottak, 's ittak (267*/13/11). **5.** Buzog a vér vkiben: indulat hat át vkit. Buzog még én bennem elhunyt ősink vérek (248/49). **5.** Szeretet ~ vkire: elárasztja a szeretetével. Szívem szeretetét hadd ~ja rátok (209/114).

~ (253/56), Buzog (248/50), ~nak (124/25), fog ~ni (413a/778).

Ik: ki~.

buzogány fn

(4)

Rövid nyelvű, fémbunkóban végződő ütésre használt fegyver. Átilla keretsény tollú bokré-tája, Árpád' ~ja, István' koronája, A' Mátyás' hollója és a' József neve Ez oltárnak legfőbb ditsőséget teve (306/208). Most lineán lövik rakásra, Kit buzogánnyal ütetek agyba (418/64).

buzgány (454/405), Buzgányra (439/15).

buzogván in

(1)

Pompázván, ragyogván. Hanem delin ragyogván Díszlettenek kék boltjai [az égnek] Örök tavasz ~, Olly szép tavasz, mint e' mai (247/15).

bűbáj fn

(2)

1. Varázslat, igézet. Így ama' szédítő hangok' ~ára, Az Éristől titkon húzott muzsikára Tódult a' Dámáknak nagyjok és aprajok (330/1049). **2.** Elbűvölő szépség, kedvesség. Mért adott ízlést a' szemnek, Költőnös ~t a' Nemnek 'E Világnak bõlts ura? (385/8)

bűbájós mn

(1)

Varázserejű. De egy ~ hang' neszére E' víg Scénák eltűntenek (426/49).

bűdös mn

(1)

Kellemetlenül rossz szagú. — ...az Avernus Tó fekete levébe A' madár a' ~ gőz miatt reptébe Belé-hull (239/122).

bűdösség fn

(1)

Kellemetlenül rossz szag. Olyan ~e, hogy tán Gomorának Kénköves bombái mind ide hullának (239/117).

bükk fn

(5)

Sima, hamuszín törzsű, makktermésű erdei fa. Gesztenyével virít a' ~, gyertyánfán kört-

vélyvirág *Fejérlík* (413a/596). *Most már a' bikk a' tserébe' Hűs árnyékot vetett* (397a/65). ~ök (306/99), ~ök' (403/8), *bikkek'* (425/19).

bükffa fn

(5)

Sima, hamuszín törzsű, makktermésű erdei fa. *A barmok terepély bikkfák alá mennek, Hives árnyékjokban lihegve pihennek* (196/5). *bikkfák* (380/9), *bikkfák'* (305/18), *bikkfára* (397a/657), *bikkfával* (443/62).

bükffaág fn

(1)

A bükffa törzséből kinőtt ág. *Párjok előtt gyengén zengnek [madárkák], Vallást téznek szájokon, Vagy danolással versengnek A' zöld bükffaágokon* (397a/728).

bükkliget fn

(1)

Bükkfák által alkotott liget. *Örvendjünk, hogy Bükkligetünk Megnyert, óh Szűz Diána* (307/117).

bükktörzs fn

(1)

A bükffa törzse. *Gilva, gomba' neme, mely rothadásnak mindültt gyertyán- [,] bikk- és szil-törzsökön pesdül ki* (330*/144/5).

bűn fn

(23)

1. A törvény megsértése. *Nem elég a' ~t megtiltani, hanem a' ~nek eszközeit kellene eltörölni* (330*/173/7). *Hol valál, míg így dült a' ~, inség, halál? Hol valál, óh, örök Igazság?* (337/81) **2.** Helytelen cselekedet. *Jó, de meg esküdjünk: hogy ~ légyen haza térni; Míg a' vizek alól fel nem úsznak a' kövek* (327/25). **3.** Nagy hiba, mulasztás. *Képződéseim tüzeskednek, Roskadtt inaim tsüggednek. Hát olly ~ a' gyengeség, Hogy megverné azt az Ég?* (443/23) ~ (213/96, 337/15, 91), ~' (454/163), ~öm (454/674), ~öd (257/148), *Bűne* (395/16), ~t (223/17), ~ét (382/15), ~nek (454/122), ~öknek (330*/173/10), ~einek (330/1619), ~ébe (337/299), ~ön (382/18), ~re (413a/1009), *Bűnünkért* (389/40), ~nel (443/148), *Bűnnel* (460/8).

bűnös mn/fn

(3)

I. mn Törvény ellen vétkező. *Te nagy kevési Császár kinek ~ karja Ől ront pusztít 's vérrel a' Földet takarja* (9/25).

II. fn Bűnös személy. *Ti pedig, Világunk' négy fő Potentáti! Ti a' sértett jusnak bosszúl-*

ló baráti! Fényes trónustokból mendörögjete le, 'S a' kárhozott ~t menkövezzétek le (337/132).

~ (337/94).

büntelen mn

(1)

Bűn nélküli. *Hát egy ~ embert Rettegtethet e az halál?* (454/723)

büntet i

(4)

1. Vétségért testi v. lelki szenvedéssel sújt. *A' nyakasság büntet már 'S hév buzgóságunk kezd hűlni* (257/106). **2.** Büntet vkit vmivel: vmire ítél. *Hogy a' kit a' reá fel búsult Istenek Egyszer Praeceptor névvel büntetennek Talált egy sok szerez büntetés sorára Holtig vétkeztetik annak rovására* (12/16). *büntetsz* (434/12); ~ed (305/34).

Ik: meg~.

büntetés fn

(8)

1. Az, amit a büntetett személynek el kell viselnie. *Ha Tizen negyedik Lajos fel támadna Pártosinak egyéb büntetést nem adna Hanem holtig való Praeceptorrá tenné* (12/24). **2.** Büntetésében: büntetése idején. *Közbe megtörténik, hogy ~ében, Árnyék-módra bolyong az ég' üregében* (454/479). *büntetés* (12/1, 12/17), ~' (337/97), ~t (454/475), *büntetést* (185/14), *büntetés[t]* (12/3).

büntetlen hsz

(1)

Büntetlenül. *Birodalmát a bűn ~' tartotta* (337/15).

büntetetlen hsz

(1)

Büntetés nélkül. *Azért, hogy most így megtsalál, Nem maradsz ~* (114/276).

büntető mn

(2)

1. Megtorló. *A' virtust ez mindig dítséri, A' vétket büntető átkokkal kíséri* (193/22). **2.** Büntetést végrehajtó. *Már már büntetődnek ama' gonosztevők, Ama' szép szín alatt fosztó emberevők. Nem késhetett tovább; kezdik az isteni Büntető korbátsot hátakonn érzeni* (337/114).

büntetődik i

(1)

Büntetést kap. *Már már büntetődnek ama' gonosztevők, Ama' szép szín alatt fosztó emberevők* (337/111).

Bürbő fn

(5)

Személynév. ~, *Criőr Adjutántja, Látván estét*

Urának, Meg áll, sárkányát fel rántja (114/700).

~ 114/718, 722), ~nek (114/715, 720).

Bürger fn

(1) Személynév. <August ~ (1747–1794) német költő.) *Lilla' Búcsúzálogjai* (~ből) (436/cím).

büszhít l. büzhít

büszke mn

(49) 1. Akit vmi miatt (jogos) önérzet, jóleső érzés tölt el. *Így rohan, illy dühösen tör, ront a' ~ Magyarság* (258/55). *Láttatok, melly víg volt szomorúságunkra, Melly ~ és szúrós tsúfoltatásunkra* (330/956). 2. Önmagát túltengően sokra tartó, öntelt. *Majd h' a' Nemzet össze jő, 'S hadra fog kiszállani: Büszke tsúfolóin ő Nagy bosszút fog állani* (257/195). *Reszkettesd meg Jaffát 's Kajrót hatalmaddal: Hadd hullyanak artzra a' Jordán' partjain, Kik ~n gázolnak a' népek' jussain* (337/220). 3. Büszke személyre valló. *Mint Isteneknek trónusán a' mennyen Nagy göggel ül a' Bölts, te rád Büszkén tekint le* (377/23). *A' Páva önnön magának Melly ~n begyeshedik* (397a/432). 4. Kényes, délceg <ló>. *Olly zsíros füvet tart hogy meg érezheti Szagát sok ~ ló 's el nem szenvedheti* (201/70). *Most ~nn rug kapál majd harsogva nyerít Orrán sebess szellőt fúvall és tekerít* (82/19).

~ (25/3, 77/11, 185/100, 190/3, 194/15, 216/17, 238/63, 267/179, 290/13, 305/66, 319/18, 328/7, 330/128, 330*/203/1, 337/108, 338/38, 373/161, 379/101, 396/14, 397a/401, 413/16), *Büszke* (61/25, 239/156, 249/18, 330/1904, 448/18), *Büszke* (150/7, 49), ~knek (397a/1170), ~n (58/6, 194/6, 256/17, 28, 454/400), *Büszkén* (254/56, 397a/692), ~nn (82/30, 150/34), *Büszkén* (61/50, 86/33), ~kkel (241/22).

büszkélkedik i

(1) Felhívja magára a figyelmet. *Látta kellemid' Citére, Látta, és irigykedett, Hogy pirosuló lába' vére Képeden büszkélkedett* (321/12).

büszkeség fn

(3) 1. Büszke embert átható érzés. *Ekkor szelidséggé válik előbbi ~e, Hüls a' szilajságnak tüze, melly szinte lánggal ége* (216/47). 2. Fen-

ség, erő. *Nyúgoddj csendességgel Itten, szép Nimfa! Ládd, melly ~gel Féd e' boldog fa* (263/3).

~gel (397a/415).

büvös-bájos mn

(1) Bűbajos. *Élni fog ditső nevébe Vétzy túl a' Vágon is: Mert illy dolgot régenébe Nem vitt véghez Jázon is, A' midőn Arany-gyapjával, 'S Bűvös bájos Kondijával Annyi Probákat te-ve* (317/20).

bűz fn

(2) 1. Erős, bántó bűdösség. *Mert kit itt el nem merít is, Túlhan a' kormos Mefitis Gőzi ~i fojtja meg* (317/126). 2. Kellemetlenség. *Bár a' Fanatismust ő mondta hogy űzi, Orrán füstöltött a' Fanatismus' ~i* (337/20).

bűzhít

(1) Bűdösít. *Hogy a' várból én is mindjára ki menjek, A' várat rontani benne ne pihenjek: Vitézim büszhítnék a' levegő-eget, Vagy tán szereznének frantzia szőnyeget* (239/227).

bűzhödtt mn

(1) Bűzös. *A' melly rothadt balzsam volt a' kicserzőjök, Annak büszhödtt sárja lesz a' temetőjök* (239/126).

bűzhödtség fn

(1) Bűdösség. — ...földdé válik testünknek por fala; *Előbb egy büszhödtség bálványává léssen, Bomlani kezdenek a' részek egészen* (201/53).

bűzletes mn

(1) Bűzös. *Vérbe tajtékzó patakok! 's dögöktől Bűzletes ég, föld!* (287/36).

bűzölget i

(1) Bűzösít. *De a' kit még is meg keres [az árnyékszék] napjába A' legszorosb órába is 'S ájulás nélkül ~ magába 'A legfinnyásabb Dáma is* (377/7).

bűzös mn

(2) Bűzt árasztó, bűdös. *Bűzös szájok lehelletét ennek [babérfa] nedvével vesztik A' Médusok* (413a/656). *Tsak semmivé válik, a' mi semmi vala; Az ember egy ~ dögbálványává léssen* (454/611).

C, Tz

- c** fn (1)
Az alaphangsor első hangja. *Pengess halkal az alsó C-énn egy keserves éneket* (162/7).
- cacao** l. **kakaó**
Ebbe nem volt Cacao (231/86).
- cadentia** l. **kádencia**
- caelestis** (lat) (1)
Mennyei, égi. *Tantaene animis coelestibus irae?* (330*/137/1)
- Caesar** fn (9)
Személynév. <Római császár.> *Tusculanum 's Tibur szülik a' Lelkeket, 'S ha ~ 's Mecoenas dajkálják ezeket* (245/18). *És te ditső Sziget! (ki Tzézár' korában Ollyan esméretlen voltál még Romában* (337/255). ~ (379*/107, 413a/470), *Cesar* (413a/694), *Césár* (413a/27), *Cesár* (413a/510), *Cézár* (413/31), *Cesárt* (413a/1120). L. még **cézár**.
- cafrang** fn (2)
Lószerszámon fityegő, lógó cifraság: rojt, salang. *Pedig sokkal tzifrább 's szebbek a' Far-sangi Szánkózó lovaknak tsörgői 's tzafrangi* (60/22). *Almás paripáján tzafrangok függenek* (330/275).
- cafrangozott** mn (1)
Cafranggal diszített. *Fiatal ő, van egy szép kis felesége, Ebben van ő néki fő gyönyörűsége, Kinek tzafrangozott hintó-szánja megett Pom-páson vezérli a' lovas sereget* (330/135).
- calamus** (lat) (2)
Toll. *Probatio Calami*: tollpróba. *Ha Semmi-nél több Valami, Tsak Probatio Calami, Mind az a' mi!* (236/6)
Calami: (461/1).
- calcar** (lat) (2)
Sarkantyú. *Gloria ~ habet* (35/cím). ~ (29/cím).
- calculálván** l. **kalkulálván**
- Calepinus** fn (1)
Személynév. <XV–XVI. századi szerzetes, szótárkészítő.> *Még a' ~ 'tíz-nyelvű grapsája, Vagy a' Casuisták' Theológiája Hozzá képest tetszik finger-kalendernek* (330/377).
- Calepio** fn (1)
Helynév. *Született ez az ember ~ban, Bergamo városa mellett, és a' nevét hazájáról vette* (330*/149/5).
- Calliope** fn (6)
Személynév. <Az ékesszólás s az elbeszélő költészet műzsája.> *Ki a' maga Hazájának egy nagy érdemű fia, Kit tisztelnek ~, Uránia, 's Thalia* (111/98). *Calliopé* (418/1, 432/38), *Calliopém* (418/108, 432/98), *Calliopédnak* (439/36).
- Camill** fn (1)
Személynév. <Camillus római hadvezér.> *Itt nőttek fel a' Marsusok 's több körmönn font férjfiak A' nyársat vívó volskusok, és a' Sabi-nus fiak, A' sanyarúsághoz szokott Ligurok, Déziusok, Nagy ~ok 's hadra termett Scipiók, Máriusok* (413a/693).
- cammog** i (1)
Lustán, nehézkesen, lassan megy. *Így meg indul 's szédelegve Arra közelébb tzammog* (231/188).
- cammogván** Ik: *be~*.
- canicula** l. **kánikula**
- canzonetta** l. **kánconetta**
- Cap.** l. **caput**

- capfli** (ném) (1) *Elég tágas a' ~' homokpusztája!* (330*/204/13)
Varkocs, copf. *Fel tűrvén bodros Tászlját, Markába fogja Tzapfliját Felséges tragerjének* (114/187).
- Capitolium** (lat) (4) 1. Helynév. <Jupiter főtemploma Rómában>. *Hát én a' ki (miként a' ~ Tőszomszédja, Övid) hasz'talan éltetém Itt a' Mennyeieknek Környékén bizodalmamat* (432/45). 2. Itt: tréfásan Neptun fejére vonatkozik a 'fej' jelentésű latin *caput* alapján). *Neptun úgy is Angliába Matrósz volt, soká lakott 'S a' Capitoliumába Ott nem olly sokat rakott* (92/101). ~ (328/9), ~mal (432*/204/3).
- Cappi l. Zappi**
- capriol** (ol) (1) Meghajlás, bók. *A' Tiéd volt, — 's mindjárt előtte meghajolt, Vetvén egygy tisztelést petsétlő Capriolt* (235/14).
- captivál l. kaptivál**
- cár fn** (2) Orosz uralkodó. *Szibéria minden nyusztal, hermelinnel A' Tzár' Udvarából kijön vegyes színnel* (330/108). *És te Pál, a' Muszkák' rettenetes Tzárja, ki előtt térdepel két világ' Tatárja* (337/171).
- cardinál(is) l. kardinális**
- carmin l. kármin**
- carnevál l. karnevál**
- Carnevál fn** (31) Személynév. ~ a' *Hertzeg' Kastélyába szálla, Hol már elkészítve vala a' Bál-Szála* (330/283). *Carneval* (330/cím, 882, 1476), ~ (330/ 3, 10, 347, 365, 368, 401, 406, 429, 445, 471, 990, 1099, 1613, 1638, 1644, 1798), *CARNEVÁL* (330/1619), ~t (330/1061, 1144, 1209, 1592, 1633, 1776), ~ra (330/1256, 1940), *Carnevállal* (330/1476), ~lal (330/1840).
- Caron l. Charon**
- Carré l. karé**
- cásia l. kázsia**
- Caspium fn** (1) Helynév. <A Kaszpi-tengerhez tartozó terület>.
- cassa l. kassza**
- castrum** (lat) (2) *Castrum doloris*. <Nagy emberek halálára felállított gyász-alkotmány, ahol a meghalt érdemeit szokták előadni>. *'S Vőlegényt nem esmérte nyoszolyám' allyából Egy Castrum doloris készüljön számomra* (330/1569). *Castrum* (330*/188/16).
- casuista** (lat) (1) Álokoskodó, szörszálhasogató bölcsele. *Még a' 'Calepinus' tíz-nyelvű grapsája, Vagy a' Casuisták' Theológiája Hozzá képest tetszik finger-kalendernek* (330/378).
- casus** (lat) (1) Ügy, dolog. *A' Casus minthogy hosszas lévén, „És ezek a' Lyányok igen sok tsint tévén, „Meg is únván talán a' Tens Úr hallgatni* (330/1649).
- catalogus l. katalógus**
- categoria l. kategória**
- catgorice** (lat) (1) Kategórikusan, határozottan. *Meg mondták Categorice, Hogy Vi Legis Pragmaticae Júnót tesz királynak* (92/12).
- Catholicum fn** (1) Katolikus egyházi. *A' Királyi Tábla, a' R. ~ és Reformatum Gymnasiumok, és a' Magyar Tudós Társaság* (313*/102/1).
- Catilina fn** (1) Személynév. <Római államférfi>. *...Mert megégett a kis Filó, Oda ~, Miló* (227/16).
- Cato l. Kátó**
- Catullus fn** (1) Személynév. <Római költő>. ~nak *XIIIIdik Verse* (140/cím).
- cavalléria** (ol) (1) Lovasság. *Szép volt Cavallériájok, Mindnyájoknak paripájok Vala egygy szuka egér* (114/375).
- Cea fn** (2) Helynév. <A Cyclasok egyik nagy szigete>. *Te is, kinek ama kövér ~nak szigetébe, Ezer hó szín tinód legel a tősz bokros cserébe* (413a/

15).
~ba (413/17).

cédrus fn

(3)

A fenyőfélék családjába tartozó, sudár törzsű fa. *Amott egy lejtős hegy valamint a' deli Cédrus, magoss fejét az égig emeli* (72/10).
Cédrus (413a/995), tzedrusa (392/45).

cédrusgally fn

(1)

A cédrusfa vékonyabb ága. *Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Kesereg egy lengő ághegyen magában; Most felső zengzete a' tzedrusgallyra hág, Majd dörgő alhangja a' sir' mélyére vág* (306/93).

cédula fn

(1)

Kisebb papírlap. *A' tsínosabbak az olyan Személynek Zsebjébe egy kis forgátsot, szilánkot vagy zsindelet tesznek, sőt affélét levelekbe 's tzedulákba is zárnak* (330*/164/9).

céh Ő: tislér~.**cél fn**

(35)

1. Az, aminek elérésére törekszünk, amit meg akarunk valósítani. *Míg az eszköz megvan, addig kergessünk tzel, 'S a' ki a' tzelig ért, az nem hijába élt* (454/667, 454/668). 2. Valaminek a megvalósítására irányuló szándék. *Mitsoda célja van bennem az Istennek Hogy engem teremtett, mi az oka ennek?* (453/3) 3. Az, amiért valami van: értelem. *Mindennek tzel, rendet és eszközt csinál sz ki* (454/655). 4. Kitűzött, megszabott végpont. *Már napod itt vagy, Hogy tzelra jutván végy diadalmat a' Természetten* (454/748). 5. Tábla, amelyet el akarunk találni. *És a' marhák őrzőinek tzel függeszt a' Szil fára, A' melyet sebes nyilakkal versent arányozzanak* (413a/1089). 6. Megcéloz valamit, valakit, arra irányul. *Az éhség a' másik leg hívebb szolgája, Igen hasonlít a' képe is hozzája; Ez midőn tzelba vesz egyszerre sokakat 'S tsinál elevenen járó tsont vázakat* (215/81).

tzelom (171/11), célja (169/9, 453/219), Tzelja (92/323), tzelja (317/177, 330/51, 397a/237, 454/665, 454/702), tzeljok (313/88), cél (278/47), tzelodat (7/2), tzelját (5/12, 36/4), tzelját (238/13), tzelját (216/45), tzelját (114/427, 217/61, 368a/169), Tzeljának (92/329), tzeljának (77/118), tzeljában (330/

1834), tzelba (2/11), Czelra (290/12), tzelra (212/92, 330/728), tzellyára (231/179), tzeljához (29/14).

céloz i

(1)

Burkoltan, közvetve utal valamire. *Elfordúl, ha mégyek felé: Feláll, mihellyt ülök mellé: Ha mit tzelzok, mindjárt felsüt. Majd hogy a' guta meg nem üt!* (309/51)

célozás fn

(5)

Burkolt, közvetett utalás. *Erre van itt a' tzelozás; valamint több régi pogány tzeremóniákra* (330*/166/3).
tzelozás (330*/155/2, 418*/175/4), Tzelozás (418*/176/5, 432*/206/1).

célozván in

(2)

Célba véve vmi/vki által. *S annak [sírod] szélinn állnál tántorgó lábakkal, Czelozván a' halál sok ezer nyilakkal* (217/48).
Czelozván (204/48).

Celta l. kelta**cementez i**

(1)

Kenegeti, kenőcsözi. *Mint a' lutskos körtvély, magokba könnyeznek, Mellyeket a' rothadt csatornák vizeznek, Csak a' tulajdonos maga czémentezi* (239/113).

Ik: össze~.

cenk fn

(1)

Hítvány ember. *Érzem saját jó szívemet, Más embernek nem vétek. Még-is, ti Tzenkek! engemet Szitokra felvevétek* (316/27).

Cenk fn

(3)

Helynév. *A' Keszthely' és Czenk' istenülő Grófjaiban magadat találd fel* (418/115).
Czenk (432*/205/6), Czenkre (432/77).

cenki mn

(3)

Cenk településre való. *A' Czenki oltárookra tartsad Innepi tárogatód', töményed'* (439/31).

Czenki (418/104), Tzenki (432*/206/1).

centaurus l. kentaurus**centrum fn**

(2)

Központ. *'S Budán — szabadságunk' ősi ~ában, Hol Átilla 's Mátyás lakott hajdanában* (267/109).
Centrumnak (452/8).

cepel l. cipel

cepelhet Ik: vissza~.

Ceraonia fn (1)

Helynév. <Hegység Epirus illyriai határán.> *Ő pedig sustorékoló nyilat fennyen elsüti 'S vagy ~t vagy Athot vagy Rodopét leüti* (413a/341).

Cerberus (lat) (1)

Személynév. <Az alvilág kapuját őrző szörny a görög mitológiában.> ~ *ordítottson, harapó fogakat vitsorítottson* (44/9).

ceremónia fn (1)

Szertartás. *Erre van itt a' tzelozás; valamint több régi pogány tzeremóniákra, kivált a' mellyek a' Rómaiaknál megvoltak* (330*/166/3).

Ceres fn (20)

Személynév. <Az aratás, a termékenység istennője a római mitológiában.> **1.** *Ti ó a tágas világnak leg tündöklőbb lámpási, Kiket kísérnek az égen az esztendő forgási: Bache 's áldott Céres* (413a/7). **2.** *Öreg parasztagazda. Láss, adják az egek, gazdag Tavaszt 's Nyarat, Lásd a' sarlós Céres miként izzad 's arat* (67/26).

Céres (69/4, 209/98, 413/9, 112, 165, 350, 1075, 432/80), ~ (327/43), *Czéres* (418/26), *Tzéres* (156/3, 258/91), *Cérest* (413a/354), *Ceresnek* (413a/759), *Céresnek* (69/1, 11, 413a/346, 356).

cerussa (lat) (1)

Ólomfehér. *Iromba lett a' szép Czerussza 's miniom, Ollyan lett a' rózsza, mint a' sásliliom* (330/1369).

Cesar l. **Caesar**

cethal fn (1)

Bálna. *A' Balena, legnagyobb neme a' Czet-halának, sőt legnagyobb állat a' mi földünk kerektségén* (330*/200/1).

cézár fn (1)

Császári címet viselő uralkodó. *Ám ígérd azt, óh Fátom! nekem, Hogy én majd ő nála nélkül Caesar leszek, 's királyiszékem Mind a' két Világ' nyakán ül* (379/99). L. még **Caesar**.

Ch. l. Chloe

chálíbs fn (1)

Híres vaskovács és vaskovács nép a Fekete-tenger déli partján. *Tmorus illatozó sáffránt,*

tömjént meg Arábia Elefánt Tetemet pedig küld mi hozzánk India, De a' mesztelen ~ok hozzánk atzélt küldenek (413a/67).

chaoni mn (2)

Cháoni Atyánk: A chaoni jóshely makktermő tölgyeinek ura, az ott megnyilatkozó Jupiter. *Plántáról nevelkedik a kemény mogyoró fája, A' nagy Kőrísa 's Herkules árnyékos Koronája, A' Cháoni Atyánk makkja a' temérdek Pálmákkal* (413a/592).

Chaoni (445/1).

Chaonia fn (1)

Helynév. <Északnyugat-Epirus egy része, Dodona környéke, ahol a tölgyek susogásából jósoltak.> *Bache 's áldott Céres, hogyha kegyességtek alkotta Hogy a' szelid kalászkokkal a' föld is fel váltotta ~nak makkjait* (413a/9).

chaosz l. **káosz**

Charon fn (2)

Személynév. <Az antik görög és római mitológiában az alvilág révésze, aki a holtak lelkét átszállítja a túlvilágra.> *Én magamonn semmi sérelmet nem szánok ~hoz ő véle indúlni kívánnok* (77/282). *Törnek a' vas matskák, hajó hányattatik Caronhoz utazni hajós hívatatit* (10/24).

Charta (ném) (1)

Charta biankázhat: enyeleg, évődik. *Addig a Gavallér 's a Dáma egymással ~ biankázhat szemmel 's láb nyomással* (266/12).

chef (fr) (2)

Parancsnok. *General en Chef a' legfővebb Vezére egy sok ezerből álló fegyveres Seregnek, a' kitől függnek osztán minden osztályos Generálisok* (330*/176/1).

~ (330/1192).

Chernel fn (1)

Személynév. *T. N. Nádasdi Sárközy Istvánné, született Chernelházy Chernel Eszter Aszszonynak tiszteletére* (308/0).

Chernelházy fn (1)

Személynév. *T. N. Nádasdi Sárközy Istvánné, született Chernelházy Chernel Eszter Aszszonynak tiszteletére* (308/0).

- chevalier** (fr) (2) *sírsz Chrémesem, és te is Plátom, könyvezel?* (454/714)
1. Lovag. *Svalír*, vagy *Svalje*, *frantziául* ~, *gavallér*, *ritter*, *Nemes*, vagy *Nemeskedő* (330*/196/1). 2. A sakkjátékban a ló figurája. *A' községnél a' neve kutya: nem jobb és tsínosabb neve volna é Lovas vagy Huszár, minthogy frantziául is ~?* (330*/154/7)
- Chiabrera** fn (1) Személynév. <16–17. századi olasz költő. > *Olaszból ~ után* (146/cím). L. még **Kjabrera!**
- Chilo** fn (1) Személynév. <Görög bölcs, akit az örömeiben halt meg, amikor a fia győzött az olympiai versenyen. > *Sok ~k a' midőn leg jobban örülnek A' halottak közzé nevettekbe dűlnek* (215/61).
- chimera** (gör) (1) Agyrém. *Chimérákon töri mómor-lepte fejét, Maskaráson tölti bolond esztendejét* (337/35).
- China** l. **Kína**
- chinai** l. **kínai**
- Chiron** fn (1) *Chiron nyila*: <A bölcs kentaur Héraklésztől kapott mérgezett hegyű nyíl egyikével véletlenül halálra sebezte önmagát. > *Mikor Chiron nyila éránt vinnéd tűz szekeredet, Akkor látám-meg elősször élet adó fényedet* (162/83).
- Chloe** fn (14) Személynév. *Dörögjön bár, de ha Chloë kezd beszélni, Meg-némul a' dörgés, nints hát miért félni* (159/5). *Ch. Ropog a' bús Ég!* (459/1) *Chloë* (159/cím, 1, 9, 17), *Chloe* (403/66), *Chloé* (173/cím, 3), *Chlóém* (172/23), *Ch.* (459/3, 10, 12, 14).
- Chloris** fn (5) Személynév. <A görög mondák hösnője, neve azt jelenti 'halovány', mivel a kiállt félelmek miatt arca halovánnyá lett. > *Chloris az Ifjakat sebes pillantással Sűrűn lövöldözvén, hullatta rakással* (330/1397). *Chloris* (330/1391), *Chlóris* (330/1405), *Chlóríst* (330/1409, 1411).
- chórus** l. **kórus**
- Chrêmes** fn (1) Személynév. <Szókratész tanítványa. > *De te*
- chria** fn (1) *Chriaöntő*: Chriákat <a régi retorikában az ismert személyiség tetteit elbeszélő rövid szöveg> gyártó, játszva, könnyedén készítő költő. *Te Chria öntő Nesze köszöntő* (227/5).
- Christus** (lat) (1) *Post Christum natum*: Krisztus születése után. *De meg hólt post Christum natum Egygyehány Esztendővel, Nem jut eszembe a' Datum Egygel é, vagy kettővel* (231/11).
- chron.** l. **chronica**
- chronica** (lat) (1) Történelmi eseményeket időrendben leíró mű. *Chron.* P. I. Cap. X. (268*/22/10).
- ciana** (gör) (2) Búzavirág. *Czéres kötést fon sárga kalássziból, Mellyet piros pipatsvirágok 'S kék Czianák gyönyörűn vegyítnek* (418/28). *Cyana* (418*/173/4).
- cicázik** i (7) 1. Pajkosan enyeleg, játszik. *Tsak némelly enyelgő zefirek játtzanak Mellyek a' levelek aloll ki ugranak Tzitzáznak kerengő szárnyal a' bokrokonn Lassan el enyésznek a' lilimokonn* (84/27). *Sok faluk' határain Ma delfinek cziczáznak a' vizekben* (288/30). 2. Szerelmi játékot üz. [Női lábak] *Mellyekenn ha ésszel felfelé czitzázol, A' gyönyörűségbe egészszenn el-ázol* (239/19). *tzitzáztok* (371/10), *Tzitzáznak* (196/27), *Cziczáznak* (380/27), *tzitzáztak* (330/336).
- cicázó** in (1) Lengedező, játszadozó. *Panaszok, Pityergések folyának: És az édes Titkok' Barátnak, a' kies Erdőknek Árnyékába a' tzitzázó Szellők legyeskedése* (170/20).
- cicoráz** i (2) 1. <Hangszer> szól. *Csak picziny lantom cziczorázzon: ádjő Trombita-dobszó!* (287/51) 2. <Madár> dalol. *A' kis dallos ott ringatja Magát a' zöld ágakon. Ott tzitzoráz víg rájával* (397a/781).
- cifra** mn/fn (14) I. mn 1. Gazdagon díszített. *Azzal sok száz*

embertársonn segítenek A' minn most egy tzipra Tornyt építenek (190/104). **2.** Tarka. *Es a' tzipra lepke-pár Vigan repdes száz körül (250/6).* **3.** Keresetten bonyolult, cikornyás. *Nem tzipra, de szíves a' mi tisztelésünk, Tsak tiszta lélekből mondjuk, úgy nem késünk (340/31).* **4.** Meghökkenően furcsa. *A' halálnak sok száz czifra Mészárossa Áldoztattyainak nyakait tsapdossa (192/35).*

II. fn Diszítő elem, cifrázat. *Mutogattya magát a' pompás természet. Mesterség tziprái tündököltet készet (1/2).* *A Palotájára mester-ség tzipráját Tékozlá a' szépség rá a' frizúráját (9/23).*

tzipra (61/20, 254/20, 306/6, 330*/149/8, 413a/1018), Tzipra (330/128), tziprább (60/21), legtziprább (330/67).

cifrán hsz

(5)

1. Díszesen. *Mindeniknek tzipránn tsillog ruházattya De magát a' Magyar ditsőbbnek mutattya (82/5).* **2.** Paripa kecsesen lépked. *Vidám a' nézése, módos a' ruhája, Tzipra, 's tziprán lépked büszke paripája (330/128).* *tziprán (193/7, 416/12), tzipránn (256/3).*

cifraság fn

(4)

Valaminek a díszes, cifra volta. *Űl az Achmet Zultán kevéj tronusábann Gyönyörködik szem sok tzipraságábann (9/18).* *tzipraságot (271/22, 397a/373), tzipraságával (90/20).*

cifráz i

(1)

Diszít. *A' felvidült mezők; kertek Tziprázzák területét (a koronának) (400/34).*

cifrázott lk: fel~.

cifrázva lk: fel~.

cigány fn

(4)

Roma személy. *De még nem adom el ötet. Menjen inkább tserére: Jusson osztán akár magyar akár Czigány kezére! (358/42)* *Czigány (26/cim), Czigányok (330/1815, 1815).*

cikkely fn

(1)

Rész. *De mind tzikkejenként még is össze szette 'S ekképp a' setétbe össze ötögette (26/29).*

ciklopsz fn

(1)

Egyszemű óriás a görög mitológiában. *Hányszor láttuk, hogy az Etna kipukkant katlanjain Ártúzéval pusztított a' Ciklopsok' határain (413a/477).*

cikornyáz i

(1)

⟨Madár⟩ dallamot cifráz. *A' zöld bokorba' hal-lom A' Filmilét danolni, Hallgassatok Leány-kák! Most andalogva lejtöz, Majd felfelé tzikornyáz (373/102).*

cimbalom fn

(6)

1. Húros ütőhangszer. *Azért van hogy néki leg édesb nyugalom A hajnalig pengő hegedű 's tzimbalom (26/40).* **2.** A hangszer játéka. *Míg ekképpen üzik a' terhes unalmat, Várván az ebédet, hegedűt, tzimbalmot (330/310).*

tzimbalom (61/19, 133/15, 254/19), tzimbal-mot (1470).

cimbora fn

(1)

Szórakozásban társ, jó pajtás. *Mert kit barátta tesz a' bál' tántza 's bora, Az nem barát; ha-nem tsak pajtás 's tzimborá (197/56).*

címer fn

(10)

1. Vmely közösség, állam, család megkülön-böztetésére szolgáló pajzs alakú színes jel-vény. *Hadd legyenek e' nyájasb Seregnek embe-re, A' melynek két fejű Galamb a' Czimere (238/8).* **2.** Örökzöld növényből készült fej-dísz. *Hol a' laurusok a' Hérósi főnek Ékes tzipmeri, mosojogva nőnek (72/24).* **3.** Jelkép. *Az én tzipmerem (283/cim). Kérdekedves Emberem E' titok mi részbe áll. Hogy leg-kedvesb tzipmerem Egy elharvadt rózsaszál (283/3).*

Czimere (300/1), tzipmert (283/8, 337/142), tzipmerére (330/1788), Czipmerénn (238/9), Tzipmeréről (307/34).

címeres fn

(1)

Hitvány ember. *A' mint vagyok, maradhatok Olly ember, mint akárki; Ebnél külömb sok tzipmeres; Akár setét, akár veres (316/17).*

cinábor mn

(1)

Vékony. *Mások karókat faragnak, és két ágú Villákat Vagy a' tzinábor Szöllőket kötni Re-kettye fákat (413a/273).*

- cindlok** (ném) (1) „Megbotsáss, szép ~!” (322/44).
Gyűjtőlyuk. *Mérgessen járt keze lába, Szerentse, hogy Patronnyába Nem volt tizindlokra való* (92/273).
- cinke** fn (4) 1. Kis testű, mozgékony énekesmadár. *E jól lehet tsínos 's modija mostani Még sem merne reá a' tzinke szállani* (61/40). 2. Orr cinkét fog: a hidegtől pirossá válik. *Most pedig magamat ajánlom hűséggel, Míg az orrom czinkét fogna a hűs éggel* (228/32).
tzinke (254/38, 316/24).
- cinober** (gör-ném) (1) Élénkpiros festék. *Hímen hát szép szerrel Megtöltvén pennáját veres cinoberrel, A' mint a' társaság maga jelentette, A' Férjhezmenteknek nevét feljegyzette* (330/426).
- cipel** lk: haza~.
- cipellő** fn (2) Könnyű női cipő. *Tántzra kell nógatni az örvendezőket, Illyenkor kiméltni kár a' tzipellőket* (336/44).
tzipellője (330/1465).
- cipő** fn (2) Kisebb, kerek kenyér. *Inkább minden sütésemből Egy egy czipót szakasztok* (169/148).
czipóval (169/159).
- cipő** fn (5) Csak a lábfejet védő lábbeli. *Szék, asztal zörömből, a' dob, trombita zeng, Tszimától, tzipőtől a' pádimentom reng* (330/1358).
tzipő (231/70, 330/1063), tzipők (330/1232), tzipőket (310/29).
- cippant** i (1) Cuppant. *Általankapám, 'S eltikkadt szám Száján egyet czippantott: Egyet sem szólt, Csak rám hajolt, 'S egy lángolót pillantott* (277/27).
- Cipri** l. **Cipria**
- Cipria** fn (16) 1. Személynév. (Vénus mellékneve, mivel a hagyomány szerint Ciprus szigete mellett született). *Elég, hogy ő olyan mint az a' rózsaszál, Melly a' Cipris mellyén hasadófélben áll* (330/206). 2. Vénus melléknevéről elnevezett személy. *Légyen hálá! észrevettem, Hogy boldond gombákat ettem, 'S felkiálték: „Grátzia!*
- Cipris** l. **Cipria**
- Ciprus** fn (3) Helynév. (A Földközi-tenger egyik szigete.) *Cipris nevet is visel Vénus a' ~ szigetéről* (330*/143/3).
~ (216/59), ~nak (238/110).
- ciprus** fn (5) 1. Sötét lombú, hegyes koronájú fafajta. *A' Tziprus a' Hóld' Fénnyénél Árnyékát mutatja* (128/13). 2. Halálos és halotti fa a rómaiaknál (Kupresszus). *Guggolnak a' Kétség' alattony völgyében Egy gyászos Tziprosnak setét erdejében* (267/68). 3. Cipruskoszorú. *Múzsák! Lankadó fejemre Setét ciprust kössetek* (428/174).
Tziprus (128/41), Ciprusoknak (413a/607).
- ciprusfa** fn (4) Ciprus. *Az odvas Tziprosfák' gyászszín árnyékában Egy-egy bémohodzott sírkő áll magában* (306/39).
Cziprus fát (413a/22), Ciprus fákat (413a/995), Ciprusfámnak (428/196).
- ciráda** fn (1) Aprólékos díszítmény, cifrázat. *Legyenek bár kamaráid Sok kintsekkal telyesek És szép fényes Palotáid Cirádákkal ékesek* (13/12).
- cirkalom** fn (1) Körző. *Márs könyvet olvas! Húga sziláltt haját Felsímogatván, né! hogy okoskodik, És cirkalommal mérsekélli A' tüzes ütközetek' piattzát* (418/43).
- cirmos** mn (2) Maszatos képű, foltos. *És hogy te nem tennél már engemet másnak Hanem tsak egy megy fán lebegő Tamásnak Mellyen ha illy tizirmos képpel hirintoznék A Varju tsak felém jönni is irtodznék* (61/7).
tizirmos (254/7).
- cirolgat** i (4) Gyengéden simogat, cirógat. *De ortzáját Etse addig tzirolgatta, Míg mind elenyészett a' Jo-*

hanna' vére (330/1366).

czyrolgatsz (436/14), *Tzirolgatod* (371/13), *tzirolgatja* (368a/63).

Cirus fn (4)

1. Személynév. <Gazdagságáról híres perzsa uralkodó i. e. VI. században>. *Cyrus fél Asiát győzte 's igazgatta* (382/21). 2. Gazdag ember. *Nem kérde e, ki ez, Király-e vagy Irus Vagy nagy gazdagságban kevéjkező Cyrus* (2/20). *Ha meghal is jó Ferentz, ... Helyébe a' jó ég fog másikat tenni, Ki Pannóniának Tzirusa fog lenni* (259/314). *Cyrus* (215/91).

citál i (1)

Szöveget idéz. *Hogy a' Literatúrában még a' Rozsólisos Butellára is kell citálni* (330*/195/3).

citadell (ol) (2)

Fellegvár. *Ez ama Gibráltár ez ama Tzitadell Mellyre minden bombit haszontalan lövell* (55/27). *Tzitadell* (191/27).

citera fn (2)

Pengetős hangszer. *Clioval szűz Pazifaé, Pen-dítsed tziterádat!* (113/2) *tziterával* (42/3).

Citére fn (18)

Személynév. <Vénus neve>. „Az az Istenaszszony, *Citére, én vagyok, „A' kinek áldoznak szegények és nagyok* (330/1901). ~ (277/39, 294/35, 319/7, 321/9, 330/1873, 1887, 1892, 1931, 2056, 371/4, 13, 375/5), *Cithere* (266/53), *Cytheréa* (382/2), *Cythere* (330*/198/1), *Cythére* (338/8), *Citérének* (330/1881).

Citor fn (1)

Helynév. <Hegység Paphlagoniában>. *Szép is látni a' puszpánggal habzó ~ tetejét 'S a' szu-rokkal bővelkedő Naritia erdejét, Szép látni az olly vidéket* (413a/988).

citrom fn (1)

Sárga héjú, savanyú délgyümölcs. „*Látod e melly kitsiny itt a' föld, félrésze vízzel „Béfglalva setét zöldes, félrésze világos „'S mint félérésű tzitrom hintálva tulajdon „Ter-*

he' nyomásától, lógg, a' nagy semminek ágán (348/27).

citromerdő fn (1)

Citromfák egységes tömege. *És tzitrom erde-idben Száz verselők danolnak* (373/128).

civakodás fn (1)

Jelentéktelen dolgon veszekedés. *Nyájaskodások, Tzivakodások: És ezer Hasonló Gyermekeskedések, mellyeket Úgy néznek a' Szerelmek mint értéket* (170/37).

civakodik i (1)

Egyik madár a másikkal éles hangon marakodik. *Majd hirtelen a' kosárról Árpát szór le azoknak Nézi hogy egymás' hátáról Mint esznek 's tzivakodnak* (397a/332).

civius (lat) (1)

Pro salute civium: a nép üdvére, javára. *Sehol sints a' Banderium, Melly pro salute civium Agyon tántzolta magát* (114/173).

civódás fn (2)

Hosszú, gyakori veszekedés vkivel. *Illy formán szóltak egymásnak [.] Míg e' heves tzivódásnak Lelkem által vége le[tt.]* (134/17). *czivódásnak* (447/17).

civódik i (4)

1. Vki hosszán, gyakran veszekedik vkivel. *Mit tzivódtok? óh, szűnjetek, Híveim!* (134/139) 2. Egyik madár a másikkal éles hangon marakodik. *A' baglyok tzivódtak a' több mada-rakkal* (330/681). *czivódtok* (447/133), *Tzivódnak* (92/79),

civódó in (1)

Hosszan, gyakran veszekedő. *Boldog az is, ki esmeri a' Mezők Isteneit Pánt és az öreg Silvánust és a' Nymfák szűzeit. Nem ügyel az sem a' népre, sem királyi bársonyra Sem az egymással tzivódó hűségtelen rokonra* (413a/1053).

Clanius fn (1)

Víznév. <Folyó Campaniában>. *Illyen a' gazdag Kápua, és a' Vesuv' környéki, 'S az Acerrát elpusztító ~nak mellyéki* (413a/755).

clericus l. klerikus

clerus (lat) (1)

Venerabilis Clerus: tiszteletre méltó klérus. <A katolikus papság hivatalos országgyűlési

megszólítása.) Így az erő és a' scelus, A' tól Ha kezébe vagy Mikolát vagy Codrust len-
Venerabilis ~ Quidquid oppugnant, ruit ni látol (111/58).
 (92/69).

cliens l. kliens

clienta (lat)

(1) Patrónusától függő női személy az ókori Rómában. —...*sem Attalus' Kastélyja nem szállott reám bitangul: Sem Lakóni bíborom' Nem fondogálják érdemes Clienták* (410/8).

clima l. klíma

Climius fn

(1) Személynév. <Ludvig Holberg Klimius, az ő Miklósnak föld alatt való útja című művéről van szó>. *Már most a' parton hevervén El nyúlt kövér hasával, Mellyet sok jobbágyok zsírja Hizlalt, mint Climius írja Sok magyar Földes Úrról* (114/733).

Clio fn

(5) Személynév. <A történetírás múzsája>. ~val *szűz Pazifaé, Pendítsed tizerádat!* (113/1) ~ (382/1). *Clió* (415/23), *Klio* (237/21), ~ (415/53).

Clitumnus fn

(1) Víznev. <Umbriai kis folyó>. *Innen a' hartzra temett Ló kiszáll gögös fejével Amott az oltári Bika Clitumnus szent vizével Megmosatván, gyakran megyen temérdek nagyságába Roma triumphusi előtt Istenek templomába* (413a/669).

Clotho fn

(2) Személynév. <A végzet három nőalakjának egyike, aki a kezében guzsalyt tartva az emberek életének fonalát sodorja>. *Míg rósás szád-dal tsókolod akkezeit A sszép szűzeknek: bár azzal [...] ne kevéskedj, Mert néked ~ vágja az éltedet el* (38/10). *Clothó* (330/932).

cobolyprémű mn

(1) Nyusztprémből készült, nyusztprém-ben gazdag. *Hol a' tzobol-prémű Pétervár ragyogva Költsönözi tőled téli napfényedet* (337/176).

Codrus fn

(1) Személynév. <Rossz költő, Vergilius irigye>. *Okosan járj a borostyánt érdemlett Poétánál Csak úgy merjed őt' el fogni édes andalgásá-*

coelestis l. caelestis

Coelus fn

(1)

Személynév. <Az éj istene>. *Te is Földünknek férje 's bátyja, Míg a' magánosság' barátja, Coelus! te rád báméskodik, Tekints le mil-liom szemeddel* (431/9).

Colbert fn

(1)

Személynév. <Colbert, Jean Baptiste: francia államférfi, XIV. Lajos minisztere>. ~ *kedvet talált halálos ágyában A' tsipős Boilau' szent Pulpitussában* (382/25).

collatio (lat)

(1)

Batyus összejövétel. <A debreceni kollégiumi diáknelyben a szobatársak által rendezett alkalmi eszem-iszom>. *Azomba a' sok Mágnások Szanaszét el oszlának, 'S a' többi Isten Pajtások ~t tsapának* (92/291).

collega l. kolléga

Collegium l. kollégium

colon (fr)

(1)

Hadoszlop, csapat. *Szelid vezetője ennek a' Colonnak Tsak most adott kezét egy szép Kis-Asszonnak* (330/155).

Columbus l. Kolumbusz

comb fn

(7)

Testrészt, az alsó végtag térdizület feletti része. *Hol bátran motorálhatnék Patyolat czombja táján Hasalhatnék a' sötétben, Köldökén, fordorháján* (169/90). *tzombja* (330/267), *tzombjai* (139/75), *tzombjait* (139/100), *Tzombba* (238/73), *tzombján* (330/1877), *tzombjáig* (231/137).

combtó fn

(1)

A combnak a törzshöz csatlakozó része. *Tzombtöveit Nyelik el a' fajtalan habok* (139/101).

comes (lat)

(1)

Gróf. *In com[item] Pálffy* (115/cím).

comis l. komisz

commenció l. kommenció

commendáns l. kommandáns

commendánsné l. kommandánsné

- communitas** (lat) (2) nyugot' tsudája, Kelet' Szokratesse, Confucius (454/583).
Közösség. *Nemes Communitás! e' Város Vénei, Légyetek az Isten kedves emberei* (217/141).
Communitas (222/93).
- Comus** fn (2) Személynév. <A vendégség istene>. *E' történt meg itt is. Már az ebéd végén Liber atyánk 's Comus országlott a' gégén* (330/332).
Comus (330*/147/7).
- compánia** l. **kompánia**
- companista** (lat) (1) Társ, cimbor. *Hajdan a' régi Világnak Vólt egy híres Istene /: Ma Stuttzer Companistának Leg jobban be illene :/* (231/9).
- compliment** l. **kompliment**
- Compostelli** fn (1) Személynév. <A bibliai idősebb Jakab, János apostol bátyja>. *De hasztalan, a' sok habot Mind jobban kezdi innya, Nints Compostelli Jakab ott, Sem Senis Katalinja* (114/219).
- concert** l. **koncert**
- Concertecske** l. **koncertecske**
- concha** (lat) (1) Kagyló, csiga, amelyből Vénusz a hitrege szerint megszületett. *Igy piroslott vólt a' Concha És fodor habok felett, Venus Isten-iffasszonka A' midőn világra lett* (317/253).
- concilium** (lat) (1) Zsinat, egyházi gyűlés. *Huntzfutnak fog declarálni Ezért a' Concilium* (114/269).
- concoctio** (lat) (2) Emésztés. *Igyunk is hát, mert így szépen Megy a' Concoctio* (154/25).
~ (197/61).
- concredál** l. **konkredál**
- condor** mn (1) Rongyos. *Azért henyélkedik tellyes életében A Szurtos Gratiak tzondor kebelébenn* (26/38).
- conductor** l. **konduktor**
- Confucius** fn (1) Személynév. <Ókori, kínai filozófus>. *Egy nagy Bölts már szinte a' sírba költözött, Egy, földünk barátja, és az ég' kedvesse, Nap-*
- cons.** l. **consessor**
- consectarium** (lat) (2) Eredmény, következmény. *Innét a' Consectarium, Hogy tehát az Imperium Isten Uttse övé lesz* (92/96).
consectarium (92/201).
- consessor** (lat) (2) Bíró. Mélt. Botsári *Motsáry Erzsébet* Aszszonyság, a Mélt. *Cons.* Úrnak Hitvese (368*/31/18).
Cons. (368*/31/8).
- Constancinápoly** l. **Konstantinápoly**
- constitutio** l. **konstitúció**
- conto** l. **kontó**
- contra** l. **kontra**
- contradicál** l. **kontradikál**
- contrahál** l. **kontrahál**
- contrascriba** l. **kontraskriba**
- contrascribaság** l. **kontraskribaság**
- contrast** l. **kontraszt**
- Convent** l. **konvent**
- copula** (lat) (1) Kötőszó. *Látta, millyen sokak itt a' Subjectumok, De sem Copulájok, sem Praedicatumok* (330/432).
- coquet** l. **kokett**
- coquetnyelv** l. **kokettnyelv**
- Corinthus** l. **Korinthosz**
- Corinthusi** l. **korinthoszi**
- corpus** (lat) (3) 1. Katonai alakzat. *Mikor a nagy Corpus a' Szálába kijött, Már az avantgárda Carneválra ütött* (330/1255). 2. Férfitest. *Egy Káplár aljával mihelyt sátort bontok, Már a' nagy Corpussal azonnal bé rontok* (238/70).
Corpust (330/1171).
- correspondentia** l. **korrespondencia**
- Corvin** fn (1) Személynév <Mátyás királyt Corvin Mátyásnak is nevezik>. *Látom tornyosodó szent hegyedet, Buda! Hol Corvín ragyogott 's hajda-*

ni nemzetem, Látom már Nizidernek Csendes tükribe' képeimet (432/74).

cotzé l. kócé

cölöp fn

(1) Földbe, víz medrébe vert oszlop. *Te, ki midőn énekletted Az Alpese'k' bértzeit, Érdem-oszlopiddá tetted Az égnek tölöpjeit! (397a/1144)*

cövek fn

(2) Hegyes végű rövid karó. *Ő előttte semmi Paraszt nem szokott még szántani Nem volt szabad a mezőket tzővekre felosztani (413a/142). tzőveket (413a/549).*

crapula l. krapula

creditor (lat)

(1) Hitelező. *Úljünk le víg elmével, Vigadozzunk békével, Aggjon Creditor Úr (154/14).*

Crétai l. krétai

Creusa fn

(1) Személynév. <Priamosz trójai király leánya, Aeneas felesége>. *Akkor a' Trójaiaikat Hogy verék le Festunggal, 's Miként Creusa meg szaladt Centaurus társaival (113/24).*

Crézusi l. krözusi

crieur (fr)

(1) Kiáltó. *Ez a' Criőr egy oktan De nagy száju Úr vala, A' hazának egy hasztalan Használ mást nem hízlala (114/686). Criőr (114/683, 693, 700).*

crimen (lat)

(1) *Crimen Raptus*: a rablás (szöktetés) vétke. *A' Tolvaj Isten: vagy Az a Crimen Raptus (231/1).*

Criőr l. crieur

crisis (gör)

(3) 1. Ítélet. *E' volt az egész Crisisek, Sok ökörből lett Izisek Így tesznek ám még ma is (92/131).* 2. *Crisisére veszi: bírálja, kifogásolja, kritizálja. A Teremtőt azért veszi crisisére Hogy a' melly levegőt a' szegény ki lehel Uri tüdejének ugyan azt színi kell (58/16). crisisére (194/16).*

crumenifragium (lat)

(1) Erszénykatasztrófa, sokba kerül. *Itt hordóval 's butykoskával, In Crumenifragium, Rakkival*

's más Pállinkával Áll a' bor 's szilvórium (317/100).

crustumí mn

(1) Crustumba való <ösi szabin település>. *Nem egy félék az almák is, az Alcinous fái A Crustumí, Siriai 's fontos körtvély fajtái (413a/611).*

Crüsször fn

(1) Személynév. *Hanem Crüsször bosszút álla Morzsalopón érette, Mert véle szembe ki szálla, 'S Fejét el tsippentette (114/819).*

cuca fn

(1) Vkinek szeretője, kedvese. *Pallas tzutzám ő kemével Le lódúlhatsz 's egy erővel Virgázzatok fel őket (114/928).*

cudar mn

(2) Hitvány, alávaló, nagyon rossz. *Egész tzudar pereputtyát El törli a' békáknak (114/908). tzudar (410/27).*

cukor fn

(7) Fehér, kristályos édesítőszer. *Kérdi nyájas mosolygással (:Mellyre ég 's föld meg éle, 'S a' kopó szar is rakással Tzukorrá leve véle:) (114/577). tzúkor (330/308), czúkort (457/7), Czúkorral (443/35), tzúkorral (135/12), Tzúkorral (155/30), tzúkorra (330/198).*

cukros mn

(1) Cukorral édesített. *Mint a' Korinti-szőlő A' czúkoros kalácson: Úgy bársonyollik, olly szép, Olly édes, egy kerekded Szeplőcske LIL-LA' mellyén (355/6).*

cultura l. kultúra

Cupido fn

(4) Személynév. <Római mitológiai alak, a szerelem istene>. *Én bennemis van egy tűz, Mondják, hogy az Cupídó (107/10). Cupido (71/9), Cupidók (140/12), Kupídó (352/10).*

cupressus (lat)

(1) Ciprusfa. *Silváne! magad is segítsd Poétádat El hozván gyökeres cupressus páltzádat! (413/26).*

curiose (lat)

(1) Kíváncsian. *Carnevál a' jegyző könyvet ki nyittatja, 'S előbb curiose keresztyül forgatja,*

Osztán kikeresvén Somogy' rubrikáját, vendő futástokba legyen Cynosurátok
Hímennek kezébe adja a' pennáját (330/402). (241/30).

curtizan l. **kurtizán**

Cusco l. **Kuszkó**

Cynosura (gör)

(1) A Kis-Göncöl (Kis-Medve) csillagkép; átvitt
 értelemben iránymutató, vezércsillag. *E' kis*
intést szíveteknek táblájára írjátok, Hogy jö-
vendő futástokba legyen Cynosurátok
(241/30).

Cythére l. **Citére**

Czindery fn

(7)

Személynév <~ Pál, haladó szellemű nemes,
 aki 1798-ban halt meg> *Nézd e' Kőt — Sírj te*
is — ~ meghala (306/120).

~ (306/172), ~m (299/30, 47), ~t (299/126),
 ~dnek (428/197), ~nek (428/2).

Cs, Ts

Cs. l. császári

csábít Ik: *el~.*

csábítás fn (1)

Vkinek hízelgéssel, ígéretekkel történő behálózása, vonzása. *Hála, sok tsábításidnak, Nitze! Már megpihenek* (208/1).

csábító mn (1)

Szerelemre ingerlő. *Így fordítom el ortzámat Én is bájoló képedtől, Mert tsábító beszéded-től Jéggé fagy a' szívem is* (324/23).

csábíttatás fn (1)

Vkinek hízelgéssel, ígéretekkel történő behálózása, becsapása. *Parányi szája mindég Mosolyog: de e' mosolygás Alatt leselkedés van, Tsábíttatás, ravaszság* (185/154).

csácsog i (1)

Csókák hangját kifejező ige. *Akármerre fordul, meg nem menekszik; Míg a' Kányák űzik a' Csókák tsátsognak, Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak kárognak* (330/1265).

csácsogó in (2)

1. (Madár) hangot adó. *A' tsátsogó Madárkák vig Szerelmeteskedése* (170/22). **2.** Fecsegő, locsogó. *Ne hidjetez ketsegtető szavának, Melly a' szabadsággal teli; 'S bérért azt tsátsogó apostolának Hogy most rablántzon nyögtök ti* (257/68).

csafar Ik: *ki~.*

csafarhat i (1)

Csavarhat, facsarhat: erős csavarással vmiből nedvességet sajtolhat. *Mikor a' meg gyilkolt virtus vég nyögése 'S' Az Imádó arany bájoló pengése, Együtt hangzanak fel a virtus sírjából 'S Könnyet ~nak a' nem érző fából* (453/216).

csahol i (1)

⟨Kutya⟩ ugat. *És jámbor is jár ott, ahol Egy két irígy kuvasz tsahol* (316/6).

csajka l. sajka

csak hsz (573)

I. hsz 1. (Kirekesztés, megszorítás, korlátozás kifejezésére: az állítás másra nem, kizárólag a csak hsz-val korlátozott fogalomra vonatkozik:) csupán kizárólag. *Drága kincsem! ~ te bírod szívemet* (183/8). *Vedd el te is ezt Rozikám, kegyes lélek! ~ árnyékom megy el; magam benned élek* (184/48). **2.** (Mn előtt annak érzékeltetésére, hogy csupán az így kiemelt tulajdonságra érvényes a megállapítás.) *Mért lettél tsak tizfra makhina, fájdalom* (254/20). **3.** (Számnev vagy mennyiséget jelentő szó előtt:) nem több(et), mint... *De én ~ egy Rózsát szerettem; Ah! Csak egy bírta szívemet* (426/29, 30). *Reggel is tsak annyit tudtunk volna tenni, Nem szükség hát mindég kávé meg jelenni* (340/39). **4.** (Időhat-val kapcsolatban:) nem korábban, nem előbb, mint... *Nem régolta kell szenvednem Ah Lilla, kellő alak! Ah! Csak azolta van bennem, Hogy egyszer megláttalak* (425/55). **5.** (Lefokozás, illetve annak kifejezésére, hogy a szóban forgót jelentéktelennek vagy rosszsnak tartjuk.) *Hát tsak sertést nevelt é Itt a' makk s' haraszt? Hát tsak Kanásznak termett A' Somogysági Paraszt?* (334/5, 7). **6.** (Térbeli, időbeli távolsággal kapcsolatban:) nem tovább, mint... *Tsak a' Veres toronyig vígy, tsak addig óh Pé-gaze!* (358/29) *Esküszöm, hogy míg ~ élek, Más szerelmet nem cserélek* (275/16.). **7.** (Az igével kifejezett cselekvés folyamatosságát nyomósítja.) *Nem nyughatom, és ~ epesztem Magamat* (175/5). **8.** (Óhajzás kifejezésére:)

bárcsak. *Jaj, be nagy kín a' hevedség, Még nagyobb a szemérmesség! Ez hallgatna, ama' szólna; Tsak mind kettő baj ne volna* (309/64). **9.** <Tétovázást kifejező kérdés színezésére.> *Vagy talám tsak szégyen annyi borral élni?* (248/29) **10.** <Váratlanság, meglepődés érzékeltesítésére.> *Egyszer tsak előmbe tűnik bámultomban Hazám' Geniussa három szín bársonban* (452/23). **11.** <Határozatlanul fölített kérdés színezésére.> *Hát magam tsak illy bolondnak Hagyjam tenni?* (317/75). *Ezek örvendjenek? Én tsak epedjeke-é?* (330/661) **12.** <Felszólító igével biztatás, bátorítás kifejezésére.> *Rajta! Tsak menjetek, Fijaim, ellene* (267/217). **13.** <Vmely föltevéshez való hasonlítás nyomatékosítására.> *Selyp nyelve mintha tsak most Vált volna el tsetsemtől* (185/143). **14.** Legalább. *Nem kell több, tsak egyszer lászon, Már túl lesz a' bámúláson* (308/34). **15.** <Fokozásra.> bizony. *De már most ~ egyenesen, Magyarosan megmondom, Hogy nekem a' tekenőre 'S téstára semmi gondom* (169/33). **16.** <Vonatkozó névm után általánosítás kiemelésére.> *Minden a' mi tsak szépíti Az egész természetet* (205/45). *Mert nagy őse-ihéz nem lehet érdemes, A' ki tsak azoknak virtusáról nemes* (267/98).

Ö: bár~, csupán~, ha~, nem~, no~, ugyan~.

csákány Ö: bányász~, csók~.

csakhogy ksz/hsz (29)

I. ksz De. *Szép szóval: no osztozzatok Bruderek, tsak hogy hagyjatok Engem is vegatálni* (92/181). *Soha sem jóltévőbb a' dúzs, mint a' szegény; Tsakhogy többet adhat, mint a' szegény legény* (202/128).

II. hsz **1.** Azért, hogy. *Sokszor arany tseppé kész az ember válni Tsak hogy Danaéval lehessen tréfálni* (76/6). **2.** Azért, mert... *Le mondok a ditsósségről, bár szeretem, Csak hogy ezen Rozikámat meg vehetem* (184/38). *Csakhogy* (287/45, 288/116, 423/38), *Csak hogy* (239/141), *tsakhogy* (330/1450, 454/464), *Tsakhogy* (330/324, 417/35, 454/339), *tsak hogy* (29/14, 40/3, 413a/653, 819), *Tsak hogy* (5/10, 11, 16/19, 29/14, 42/10, 191/42, 205/19, 330/1532, 397a/243, 405/8, 413a/1063, 460/78).

csaknem hsz (9)

Majdnem, szinte, kis híján. *Szóba sem áll senkivel, Nyelvét tsak nem széllyel rágja* (92/269). *Sok tsak nem agyon nevette magát sok elpirúla* (231/471).

tsak nem (114/558, 1008, 126/68, 216/3, 231/88), *Tsak nem* (92/176, 114/811).

csákó fn (1)

Magas tetejű, kemény, ellenzős katonai fejfedő. *Tsákóját könyvel öntöttem, Gyász pántlikám' rá kötöttem* (429/17).

csakolyan mn (2)

Éppolyan. *Mellette a' ki ül, az öreg Orsolya, Biz' az is tsak olyan eltsiszolt kortsoja* (330/244).

csak olyan (114/611).

Csáky fn (3)

Személynév. <Csáky József (1743–1799) alkancellár, aki Szécsényi Ferencet főispáni tisztébe beiktatta.> *Jobb-kézen vezette Gróf Csáki Szétsényit* (306/221).

Csáki (306/223, 225).

csakugyan hsz (9)

1. <Megbizonyosodás kifejezésére.> valóban, igazán, tényleg. *Nem tsügged nálam a' remény Mert tsakugyan jobb a kemény* (309/116) **2.** <Csodálkozó kérdésként.> *E' tsalódás játszódtat é titeket, Vagy tsak ugyan látjátok ezeket?* (139/71).

tsakugyan (454/243, 248, 832), *tsak ugyan* (114/515, 245/31), *csak ugyan* (233/69), *Csak ugyan* (211/19).

csal i (9)

1. Félrevezet, amit vkit. *Nem kiált!! Ah, megkövetlek Szép Levél. Csalt a' pecsét* (282/26).

2. Csábít, vonz vkit. *A' kezébe pintest kongat, Szép szemével úgy katsongat, Hogy sokat magához tsal* (317/119). **3.** Hívogat, csalogat vkit. *Itt sír egy Tyúk, 's a' mellyéket Borzadt tollal futja bé, 'S az imént költt kis réztéket Tsálja a' száraz felé* (397a/308). **4.** Időt tölt vmivel. *Meg lehet hogy nem mulatván sem Eyllerrel sem Kanttal Csalja unalmas óráit azzal a kedves lanttal* (111/30).

~ja (453/124), *tsalnak* (55/16, 119/16), *tsálja* (92/166, 397a/979).

Ik: be~, el~, ki~, le~, meg~.

- csalárd mn** (13) *lenség elől* (330/1201).
 1. Csalfa, álnok; félrevezetően hitegető <dolog, személy>. Még a' Reménység is, e' legfőbb orvosom, Tsalárd ajándékok, hóhérom, gyilkosom (454/246). Hol vetted oh ~ festő mind ezeket A' szívet borzasztó rút képzeleteket? (213/21) 2. Csalóka, megtévesztő. Lotsos pottos minden napja Komor a' Bőjtmás' hónapja. Aprilis tsalárd tavasz (389/6). ~ (374/9, 453/84), Csalárd (453/50, 123), tsalárd (16/11, 188/19, 205/11, 231/177, 413a/208, 432/1).
- csalárdság fn** (4) Vkinek/vminek a kétszínűsége, álnoksága. Bár bírj sok birodalmakat Mástól tsalárdsággal Végy el tsak sok városokat (13/18). Szerelmes hajlandósága Szerette a' Szépeket 'S Isteni szent tsalárdsága Meg győzte Szegényeket (231/21). tsalárdsági (77/293) tsalárdságnak (231/489).
- csalás fn** (1) Mások megtévesztése, becsapása. Mit van mit tenni – tsalásnál Egyébb nem segíthet itt (231/145).
- csalatkozás fn** (1) Tévedés. <Phoebus (a jóslás istene) jóslatának tévedése>. És ha tsak tsalatkozással Phoebus el nem álltat ám Rózsival 's vigasztalással Bátorítlak szép Madám! (249/53)
- csalatkozik lk:** meg~.
- csalfa mn** (19) 1. <Személy> hamis, hitegető, hűtlen. Tudom, hogy olly hív Szerelmest Nitze többé nem lehet; De más tsalfa Leányt a' rest Keresőis ölelhet (208/103). Antal! Ím mindjárt Pozsonyból A' Nadrág-vívó ki ér, Tsalfa lévén egy Asszonyból Vitézy könnyen tsúfot vér (317/136) 2. <Dolog, magatartás> hitegető, csalogató, hazug. Szemét gyakorta hányja Villogva, össze-vissza; Egy tsalfa kis vigyorgás Új lángot ad azoknak (185/137). Földiekkel játszó Égi tűnemény, Istenségenk látszó Csalfa, vak Remény! (427/4) 3. Csalfán: csalfa módon, vkit becsapva. Hogy minden sort 's rendet zavarba hozhasson, És a' Mátrikulát tsalfán vagy merészen, (Melly a' triumfusban legszebb préda lészen) Kerítse kezéhez az el-
- csalfaság fn** (2) Hitegetés, csalás. E' drága jót adá az Ég Hogy az hibáknak 's tsalfaságnak Nem álltt ama' bálványja még (247/23). Ártatlanul ketsegtetel magadba, Nints tettetés, sem tsalfaság szavadba' (305/62).
- csalhat lk:** el~, meg~.
- csalhatatlan mn** (1) Kétségbevonhatatlan, bizonyos. Sokszor ám a' Lyánka szíve Állhatatlan, És ahoz, ki legjobb híve Irgalmatlan. Én is attól tartok ám: Mert ez a' kis Ethikám Csalhatatlan (276/21).
- csalható mn** (1) Megtéveszthető, becsapható. Az ábrázat sokra fordítható lárva Sőt még a' beszéd is egy olly tsalható jel Hogy minden szándékot palástolhattz ezzel (28/11).
- csaliruha fn** (1) Mellnagyobbító ruhadarab. Ez a' TROMPÓZ, frantziául Trompeuse, magy. Csali ruha, olylyan patyolat-domb, a' melyet Kebeleikre az ollyan Dámák tesznek, a' kiknek nints ott mit mutatni (330*/140/1).
- csaló in** (1) Megtévesztő, hitegető. Ember! hát olly tsaló remény is hízlalhat, Hogy a' ki még ma él, hólnap meg nem halhat? (217/1)
- csalódás fn** (1) <Érzékszervi> tévedés. E' tsalódás játszódtat é titeket, Vagy tsak ugyan látjátok ezeket? (139/70)
- csalódik i** (2) 1. Kiábrándulva tapasztalja, hogy a vártnál vmi rosszabb következett be. Hozzám eddig tsak úgy szíta, Mint Gavallér, 's fávörítá. — Sokszor várom; de tsalódom (309/41). 2. Téved. Ahol megy! — ah! mit látok? — — Meztelen! ... De tsalódom! — ti láttok testén Valamelly leplet (139/66).
- csalódván in** (1) Kiábrándulva. Tréfaság egy ilyen kétes féle-

lemmel Tsalódvánn sok jókat nézni bé hunt szemmel (204/52).

csalogány fn (3)

Fülemüle. *A' nap bíbor ábrázatja Első sűgárt ő rá hány, Néki leng a' rét' illatja, Néki zeng a' tsalogány* (397a/492).

tsalogány (379/31), *tsalogáynak* (403/12).

csalogat i (7)

1. Vmivel csábítva hívogat vhová. *Végre fortélyokkal addig tsalogattam, Vitézit elfogván, hogy bészorongattam* (239/187). *Áh! ne tsalogasdd, ne, óh Nitze! Szívemet* (143/45). 2. Odavonz vmivel vmit. *Gyenge bimbótskáit [rózsa] részekre hasítja s Pirosuló ujjait onnan ki mutatja Mellyel a' kívánsi szemet ~ja* (64/14). 3. *Csalogatja magát: áltatja, hitegeti magát. Illy édes álmokkal ne tsalogasd magad, Mert biztos örömid közt hamar el ragad* (204/5).

tsalogattya (77/184, 83/8). — *tsalogasd* (15/5).

csalogató in (1)

Hívogató, csábító. *Apró levelei közt kígyók hevernek Ne higgy a' hozzája tsalogató partnak* (28/7).

csalóka mn (2)

Félrevezető, tévedésbe ejtő. *Sokszor a' mely Héros Atlást felyül hatya Egy tsalóka szemű Asszony el altattyá* (76/4). — *...a' kevély alázatosságnak, A' rendetlen szélről forgó okosságának Tsalóka míve ez* (454/327).

csángó fn (1)

Bukovinában, ill. Moldvában élő vagy onnan származó magyar <népcsoport>. *A' Meddig terjednek a' Pontus hajjai Magyar Koronánknak árnyékába menne, 'S a' Tsángó Magyar is Polgártársunk lenne* (313/148).

csap¹ i (12)

1. Nagy lendülettel üt, vág, dob. *Ezzel frissen kapja magát, Nyerget tesz a' hátára, Farkon tsap egy Isten Agát, Fel ül maga magára* (92/283). 2. Hirtelen bagy erővel vhová hatol vagy üt. *De míg Vitorlád jó szelek öblözik: Vigyázz hogy álnok helyre ne ~janak* (445/70). 3. Gyorsan lebonyolít, szervez vmit. *Bezzeg ekkép tsapunk derekas szüretet, Kívánván Imrének szerentsés életet* (457/19). *Collatit*

csap: batyus összejövetelet rendez. *Azomba a' sok Mágnások Szanaszét el oszlának, 'S a' többi Isten Pajtások collatit tsapának* (92/291). 4. *Kezet csap vkivel: kezet fog vkivel. Dorottya Oporral mindjárt kezet tsapott* (330/2063).

tsap (317/109), *tsapok* (330/770), *tsapa* (231/464), *tsapott* (330/2063); *tsapja* (114/555, 330/1707), *tsapta* (149/3). — *tsapnál* (330/812).

Ik: agyon~, be~, belé~, fel~, félre~, ki~, le~, meg~, össze~, rá~, széjjel~.

csap² fn (3)

Folyadéknak csőből, hordóból való kieresztésére szolgáló szerkezet. *És kivont dugóval, tsappal Megnyitott hordót, butykost* (317/153).

tsapja (457/16), *~ját* (233/18).

Ö: csél~, jég~.

csapás¹ fn (8)

1. Erőteljes ütés. *Végre de Grand Brekekének Hatalmas tsapására Nyálnádtői életének jutott vég órájára* (114/652). *És míg d'Onnyó sok tsapással Vívik maga Trokszartaksszal* (114/865). 2. Erőteljes támadás. *Ki az, ... Kinek tsapásitól félnek a' Királyok, Nyögnek a' Lázárral megtölt Ispotályok?* (215/17) 3. Súlyos baj, megpróbáltatás. *Óh Múzsám! mi veszély, mi tsapás rettegleti mostan A' rémült Európa felét?* (253/1)

tsapás (259/67, 454/16), *Tsapási* (259/64), *tsapást* (442/9).

csapás² fn (1)

Út, ösvény. *Jer, 's keljünk túl a' Hágónak Meredek tsapásain* (400/58).

csapású Ö: mennykő~.

csapat i (1)

Szervez, lebonyolít. *Mint mikor a' külső Printzek' mulattára Udvari szánkázást tsapat Pétervára* (330/104).

csapdos i (3)

1. <Nyakat> elvág. *A' halálnak sok száz czífra Mészárossa Áldozattainak nyakait tsapdossa* (192/36). 2. <Partot> mos. *Amint a' Bosporus Európát mossa más felől Asia partyait tsapdossa* (25/2).

tsapdossa (190/2).

Ik: *le~.*

csaplár fn (2)

Csárda, kocsmá férfi tulajdonosa. *Mellyet Gróftól árendába Egy nagy pintze barlangjába Antal tsaplár zárva tart* (317/105). *tsaplár* (356/19).

csaplárné fn (1)

A csaplár felesége. *Ezt Tsaplárnénak nevezte Vétzi és a' Tartomány, 'S a' mint róla feljegyezte, Ollyan mint egy ékes Lyány* (317/113).

csapodár fn (1)

Szerelemben álhatatlan, csélcsep személy. *Vedd e' fűrtöt hajfodromból, Mellyet nem czirolgatsz már, Mellyet selyemből, bársonból Mondtál lenni, Csapodár* (436/16).

csapódik **Ik:** *fel~.*

csapongó **Ik:** *ki~.*

csapongván in (1)

(Gondolat, képzelet) szeszélyesen váltogatja az irányát. *E' felséges Vidék úgy magához ragadt, Hogy szűk elmém éppen a' felhőig dagadt, ... Sőt kijebb tsapongván a' Népek' sorsára, Hol örült, hol búsult, mint Világ polgára* (313/9).

csapott **Ik:** *ki~, meg~.*

csapva in (1)

Mérve (vkire). *Tikkasztó kánikulánk Bűnünkért van tsapva ránk* (389/40).

csapván **Ik:** *fel~, hozzá~.*

csapzott **Ö:** *össze~.*

csára hsz (1)

Jobbra, jobb felé. *Dudolgtván fogja paraszt esztekéjét Hol tsára hol hajsza mozdította szőkéjét* (11/12).

császár fn (14)

1. Egyes monarchikus államokban a legmagasabb uralkodói rang. *Te nagy kevés Császár kinek bűnös karja Ől ront pusztít 's vérrel a' Földet takarja* (9/25). 2. Régi pénznem. *Huszas Márjással, petákkal Körmözt, Császár, Szúferint, Több fejér 's veres nimfákkal Jőnek véle per forint* (317/226).

Császár (313*/100/3, 314/30), *Tsászár* (337/133, 149, 330*/140/6), *Tsászárók* (337/360), *Tsászárja* (337/101, 199), *Császárának* (25/

41), *Császárnak* (190/22, 27), *Tsászáróstul* (113/20).

császári mn (5)

1. Császárt megillető. *Már kezdik hűteni az előbbi hevet, Kezdek már rettegni a' Tsászári nevet* (337/116). 2. Az osztrák császár és magyar király hatalma alá tartozó. *Néhai méltóságos Kohányi Kátsándi Therezia Asszony, Cs. És Kir. Arany-Kultsós Kis-Rhédei Rhédei Lajos házastársának eltemetésekor* (454/0). *Császári* (400/11), *tsászári* (258/15), *Tsászári* (259/398).

császárság fn (2)

Császár uralma alatt levő állam. *De talán néki sem lesz kissebbségére, Hogy Nádorispányné lett itt az ő Vére, 'S hogy egy nagy Tsászárság illy kisedet országgal Fogott mostan kezét ez új házassággal* (337/367). *Tsászárságot* (337/331).

csata fn (60)

1. Haderők nagyobb arányú összecsapása. *Ím a' Világnak két fele borzadó Lármára zendül, városok és mezők A' tengerekkel és folyókkal A' csata' véribé főtölögnek* (445/32). 2. Természeti erők tombolása. *Az égnek meg rendült sarka hosszan dörög Sikoltnak Eolus dühös seregei Nagy tsatát kevernek vad forgó szelei* (56/42). 3. Szemben álló felek összecsapása. *Tarts velek és költsön segedelmet nékik ajánljál. Mindjárt megszűnnek lenni tsatába veled* (315/16). 4. Lelki küzdelem. *Jaj! Hová kell lennem; Nem lehet pihennem; Melly vesztő Ijesztő Tsata van bennem!* (223/14)

csata (447/7), *tsata* (59/21, 114/487, 629, 195/29, 215/68, 267/85), *tsaták* (238/4, 413a/816), *Tsaták* (170/30), *tsatája* (52/7), *tsatái* (114/673), *tsatát* (202/42), *tsatákat* (369/3), *tsatáját* (7/18, 114/736, 317/54), *tsatának* (114/839, 868, 1013, 267/31, 121, 330/998, 1439, 418/59, 454/977), *tsatába* (114/477, 215/5, 257/161, 259/533, 267/61, 174, 268/94, 317/13), *Tsatába* (238/98, 289/86, 88), *csatájába* (114/17), *tsatában* (257/218, 259/373, 267/207, 330/1415, 1422), *tsatára* (114/523, 634, 258/105, 267/38, 330/1437), *Csatáról* (238/87), *tsatához* (114/409, 268/119, 330/1836), *csatá-*

val (291/3), tsatával (267/85), tsatákkal (317/2).

csatadal fn

(1)

Harcra buzdító dal. — ...ilyen szók harsognak az alatt, míg a' Vitéz Magyarok a' következendő Tsatadal' zengése alatt a' házból kivontt karddal 's fegyverzörgetéssel kimennek (259/563).

csataforma fn

(1)

Csatához hasonló, csataféle. A' Dámák között is néhány szűrös szóba' Egy kis tsata-forma esik hébe-hóba (330/700).

csatahely fn

(1)

A harc színhelye. 'S hanyatt homlok sietének A tsata helyről haza (114/1007).

csatak fn

(1)

Vizes latyak. Ismét a' földnek gyomrába Leszivárgott a' tsatak, És náddal tűzött árkába' Halkal tsörgött a' patak (397a/42).

csatakos mn

(1)

Híg sártól piszkos, vizes. Zápor tölti az úszkáló mezőknek tsatornáit Szedi a' tengeri hajós tsatakos vitorláit (413a/379).

csatapiac fn

(1)

Csatatér. Már a' nagy sereg is a' tsata piariztot Magának foglalván, elkezde a' hartzot (330/1270).

Csatár fn

(1)

Helynév. <Falu Bihar községtől keletre.> Erre Bihar: menjen, de elébb lova jól kipihenjen, Merre Diófahatár láttatik; arra Csatár (119/4).

csatázás fn

(1)

Harc, összecsapás. Horvátot illet az, vagy pedig Mátyásit Hogy zengjék a' magyar Hérók' tsatázását, Kik most nagy nevekkel az Álpst bétöltik (337/394).

csatázik i

(10)

1. Harcol, küzd. Tsatáztak a merész Dámák az Ifjakkal Szerelem' mérgébe mártott szemnyilakkal (330/1303). A félelem 's a bú a' vad únalommal Tsatáznak ott a' tiszta nyugalommal (305/30). 2. Intenzíven váltakozik. Ortájánn a' harag sok ezer színekbe tsatázik (36/5).

tsatáz (129/53), csatázik (289/9), tsatázik

(166/2), Tsatázik (41/13, 268/115), tsatáznak (192/11, 260/9).

csatázó mn/fn

(2)

I. mn A csatában részt vevő. Futsz a' tsatázó trombiták' szavától, Futsz a' zsibongó városok' falától (305/37).

II. fn A csatában részt vevő személy. Fellobban villogóbb tűzzel a' hartz langja: Verdesi a' padlást a' tsatázók' hangja (330/1356).

csatépaté fn

(1)

Veszekedés, pörlekedés Ez a' butella másolás A' megdühödtt Világnak Minden tsatépatéját Kiverte a' fejemből (369/9).

L. még **csetepaté!**

csatlós fn

(1)

A lovakat vezető vagy a fogat előtt nyargaló lovász. Üstökbe ment Jantsi tsatlós a' kotsissal, Pörölt a' kis Náni az öreg Marissal (330/687).

csatol i

(3)

1. Magához ~: <ügyet magához vesz>. Más nap a' Rákosra gyűlést parantsoltam, Hol szép színnel mindent magamhoz tsatoltam (239/222). 2. Összekapcsol, összefűz vmi vki-
ket. Bóldog órák! ... Midőn ezer tördeltt szókkal, Ezer petsételő tsókkal A' hit egymáshoz tsatolt (443/55).

~ta (447/144).

csatolt **Ö:** egybe~.

csatorna fn

(7)

1. A víz, szennyvíz elvezetésére ásott árok. Zápor tölti az úszkáló mezőknek tsatornáit Szedi a' tengeri hajós tsatakos vitorláit. (413a/378). Mint a' lutskos körtvély, magokba könnyeznek, Mellyeket a' rothadt csatornák vizeznek (239/112). 2. Lezúduló víztömeg. A tenger sikóltó zúgással verődik Le rohan a' felhő meg nyílt tsatornával (56/9).

Csatornákat (239/195), Tsatornákat (423a/130), Tsatornának (413a/121), tsatornával (202/9).

csattan **Ik:** el~.

csattanás fn

(1)

Éles rövid hang. A' tanácsház ajtók rózsákból nyílnának. E' két piros ajtó lassú csattanása A'

nyúgodt, tsendes vár electrizálása (239/51).

Ik: el~.

csattant i

(1)

Úgy üt, csap vmit vmihez, hogy az éles, rövid hangot ad. *Ekkor a' tolongás- és a' nagy lár-mára Csattantom atzélom puskám kovájára* (239/204).

csattog i

(4)

1. Villámlik, dörög. *Az esső már tsorog Ég mormolva zorog Tsattog már mindenfelé* (32/15). 2. <Fülemüle> énekel. *A' kis dallos ott ringatja Magát a' zöld ágakon. Ott tiztoráz víg réjával, Ott tsattog, süvölt, kereng* (397a/782).

tsattog (159/2). — *Tsattogjál* (432/13).

csattogás fn

(1)

Ismételt, erős csattanás. *Hogy a' Musák kik már a' vérbe öltözött Halálos fegyverek tsattogási között El hallgattak vala, szólni kezdenek* (54/22).

csattogó mn

(2)

Csattanó hangot adó. *Már régen véletlen egy seregbe gyűltek 'S ~ szárnyakkal tölünk el repültek* (65/6).

tsattogó (306/103).

csattogtat i

(2)

Vmit többször úgy üt, csap <egymáshoz>, hogy csattogó hang keletkezik. *Ezt az öröm hármaztatja, Tarka szárnyát tsattogtatja, Tsepeg róla Ambrózsia 's Nepente* (220/30). *Alattam a' Cháosz' böggő torkolatja Az elementumok' fogát tsattogtatja* (454/42).

csattogtatván in

(2)

<Madár> a szárnyait csapva. *Büszkén tsattogtatván aranyas szárnyadat Én itthon maradok formátlan testemmel* (61/50).

tsattogtatván (254/56).

csáva fn

(2)

Moslék. *Fridrik Szakáts perbe szállván a' dajkával, Leöntötte a nyakát egy zsajtár tsávával* (330/692).

tsávába (330/1700).

csavar(hat) l. csafar(hat)

csavargó in

(1)

Kanyargó. *A' víz mellett, ahol a' nagy*

Mintzius lassan kereng És tsavargó partya körül a' gyenge nádperém leng (413a/1119).

csavargós mn

(1)

Kanyargós. *Sem itt a' messzi vizeknek Tsavargós kerületi A' hatalmas mestereknek Fék-szárát nem követi* (397a/286).

csavarog i

(1)

Tekereg. *Sem a' kígyó nem tsavarog temérdek karikával Se nem débollya a' földet ölszámra nyúlt farkával* (413a/676).

csávás mn

(1)

Moslékos. *Nem nyomta é bele ~ dézsájába?* (239/98).

cseber fn

(1)

Egyfülű, vödör alakú edény. *Virít a' mező rakottan őszi gerezekkel Számodra és tájékozik a' szüret tölt csebrekkel* (413a/533).

csecs fn

(3)

<Női> mell. *Selyp nyelve, mintha tsak most Vált volna el tsetsemtől, Édes kotyogva szolong* (185/144). *Kis Zefir! Melyére Csendesen borulj, Félfedett ~ére Gyenge szárnyal fűjj* (263/27).

tsetsei (330/234).

csecsebecse fn

(2)

Kis dísz tárgy. *Hát már a' sok hitvány tsetsebetse között, Melly hozzánk a' szomszéd földéről költözött, Rájött a' félénkség' puha módja is* (267/131).

Csetsebetsét (367/4).

csecsemő fn

(2)

Egyéves kor alatti gyermek. *Vessetek e' tsetsemő Hertzegetekre szemet* (259/470).

tsetsemőnek (215/26).

csecsű Ő: kecske~.

cseh fn

(8)

1. Csehországban élő személy, nép. *Magyar, Tseh és Horváth egészen A' mit mostan a' Bétsi részen Olly' vígan tésze: Örökre élnek az Históriaba'* (257/165). 2. *Tse ló nyakra valója*: a magyar hámtól eltérő, fából készített lószerszám. *Ne légy márvány nyakad bőv magasztalója Illene rá a Tse ló nyakra valója* (61/32).

tseh (254/30), *Tseh* (257/82, 209, 211, 219, 227).

Csehföld fn (1)
Csehország területe. *Feldúlta már Itáliát egészen, Berontott a' Tsehföldre tűzzel vassal* (259/58).

Csehország fn (1)
Közép-Európa csehek lakta állama. *Vigyázzán szüntelen népére 's magára. Kézen fogva vitte hajdan ~ba Most is ő vezette a' vad Pogányságra* (78/29).

csekély mn/fn (14)
I. mn **1.** Kis, kicsi. *Hát a' Napnak dísze már azért el múla, Hogy tsekély földünknek alája borúla?* (191/36) **2.** Kevés, nem sok. *Tudod e' világban minden nagy test forog, Tsekély mind az, a' mi nyugszik, vagy tántorog* (191/34). **3.** Jelentéktelen. *Dítséretébe azoknak A' beléd szállt virtusoknak Nem fogok belé talám: Fellette van a' köz-nemnek, 'S az én tsekély énekemnek* (308/29).

csekély (292/7), *tsekély* (122/1, 124/23, 244/9, 330/1947, 336/73, 419/5), *Tsekély* (168/8, 419/5), *Tsekély* (413a/205).

II. fn Kevés pénz, jövedelem. *Ha én e' tsekélyből vígan el élhetek, 'S még a' gazdaggal is, látod jól tehetek: M'ért nem élhetnél te a' többől mint egy bőlt?* (202/123)

csekélység fn (2)
1. Jelentéktelen dolog. — ...mind bértzi vad-ökrök, Mind elefántok azok; kik közt a' halandók Mint a' hangyafiak hitvány munkába nyüszögnek. *Úgy e' tsekélység így minden?* (348/33) **2.** Csekélységem: Jelentéktelen személyem. *Mit szóljak hát? — Rajta még is gyenge Lantom' felveszem, És tsekélységem' truttzára udvarlásom' megteszem* (405/30).

csélsap mn (3)
Csapodár, megbízhatatlan, könnyelmű. *Maradni nem tud, Egy helybe meg nem állhat Tsélsap ledérkedése* (185/118).

cseléd fn (2)
Vmely családot szolgáló személy. *A' Kastély ekhózott az öröm-lármával; A' tseléd, a' Vendég, az Úr, a' Dámával Játszott, tréfált, tántzolt, vígadt az Udvarban* (330/896).

tselédivel (337/264).

Ö: férfi~, lány~.

cselédszoba fn (1)
Külön bejáratú kis személyzeti szoba. *Most ugyan még kinn jár a' tseléd-szobában: De hátha kedvre kap benn is a' Szálában* (330/1727).

cselekedet fn (1)
Tett, cselekvés. *Sovány jegyzéseket tesznek a' szivére 'S bal magyarázatot ~ére* (453/202).

cselekszik i (5)
Vmit tesz, csinál. *'A hazánk buzgó fia így ~ Durva vaksággal hevesen veszekszik* (117/5). *tselekszik* (192/53), *tselekedett* (92/301); *tselekedte* (309/15). — *cselekedjed* (68/26).

cselekvő fn (1)
Vmit tevő személy. *Óh felséges Virtus, ott tetszesz te nagynak, Hol a' tselekvőnek akadályi vagynak* (454/810).

csemege fn (5)
Finom ételféle, ínycuccfalat. *Hát a' fain poszpásztokat, A' fánkot, a' tsőregét, A' Hertzei Szakácsokat Ditsérő sok tsemegét* (114/108). *A' szegény Dorottya, nem lévén már foga, Tsak holmi lágyatskább tsemegén nyámmoga* (330/712). *tsemegék* (413a/624), *tsemegéje* (114/143). *Csemegét* (330/329).

csemete fn (11)
Fiatal fa vagy cserje. *Végre akár mely' tsemetét ültetsz örökségedbe Zsíros ganéjjal hintsd meg azt, és a' földbe jól tedd be* (413a/888). *tsemete* (397a/452), *tsemeték* (397a/795, 413a/550), *Tsemeték* (176/18), *Tsemetéik* (413a/541), *tsemetét* (413a/547, 837), *tsemetéknek* (413a/896), *tsemetéken* (397a/983), *tsemetékel* (413a/797).

Ö: babér~.

csend fn (1)
Zaj, hang nélküli állapot. *Az öröm itt mosolyog, E' mesterkézetlen kertek' Útjain tsend tébolyog* (397a/956).

Ö: éj~.

csendes mn (71)
1. Hangtalan. *Csendes este! Légy tanúja, Mint kesergek én* (374/1). **2.** Nyugodt, békés. *Sem eső, sem szél nem támad azon az egész na-*

ponn, Sőt végig szép tsendes idő jár az egész hónaponn (413a/439). Ez a' hit csinálja őket tsendesekké, Jókká, dolgosokká, mértéklete-sekké (454/495). 3. Lassú. És negyven eszten-dők' tsendes folyásában Az öröm 's boldogság lakik a' hazában (259/187). Hogy az Urak tsendes tántzot tehessenek, Izsákék szép lejtő minétet kezdnek (330/467).

~ (373/195, 431/1, 435/45, 453/36, 191), Csendes (263/11, 374/13, 25, 37, 49, 432/76), tsendes (4/15, 27, 29, 16/51, 67/31, 107/17, 143/31, 174/2, 6, 177/19, 43, 188/55, 200/15, 27, 29, 201/82, 205/51, 208/10, 95, 211/71, 214/56, 215/119, 220/42, 239/52, 241/25, 259/44, 290/9, 297/31, 304/45, 305/20, 326/70, 330/512, 649, 1531, 333/9, 352/17, 397a/130, 552, 406/2, 413a/482, 439/41, 450/33, 37, 454/347, 634), Tsendes (83/38, 157/19, 272/19, 338/46, 454/562), tsendesek (201/46, 454/604), tsendesebb (260/31), Tsen-desebb (397a/720), tsendesebbhez (454/574).

csendesedik i (1)

Megnyugszik. És így tán — — ah, megállj! tsendesedjél szegény Te csak egy leány vagy, de hány ott a' legény? (330/807)

Ik: el~, meg~.

csendesedvén in (1)

Csendesebbé, enyhébbé válva. A füredi hegy tetőkben az Ekhót hangoztatja Tsendesedvén a szelek is ily gyönyörű szózatot (111/41).

csendesen hsz (16)

1. Halkan. — ...állj meg a háta megett Figyelmesen, de tsendesen vigyázz rá, mit feszeget (111/28). 2. Békésen, nyugodtan. Csókra újj csókot tetézzél Szívesenn. Így lehet hívség-be lennünk, Karjainkonn megpihennünk Csendesenn! (183/21). 3. Óvatosan, finoman. Két szép fejr márvány oszlop tartogatja, Mozdulásaival tsendesen ringatja (239/18).

~ (374/28), Csendesen (263/26, 285/49), tsendesen (54/14, 77/274, 239/105, 305/71, 397a/576, 836, 413a/1022, 456/16), tsen-desenn (10/35, 77/133).

csendesség fn (24)

1. Zajtalan állapot. Már semmi tsendesség nem volt a' szobában, Állt a' patália kinnt is a' konyhában (330/1731). 2. Csendes nyuga-

lom. Sírhalomok! Gyász Temetőkertek! Mellyek örökös Setéttség' 'S Szívet borzasztó Tsen-desség' Mostoha Keb'lében heverték (128/3).

3. Békesség. Mit ér úgy az élet, ha tsendes-ségünk nints? (202/95)

~ (287/23), Csendesség (432/28), tsendesség (201/81, 306/35, 313/58, 330/317, 523, 1773, 337/41, 455/53), Tsendesség (306/139, 330/891), ~et (424/11), tsendességet (83/55, 128/11), tsendességbe (155/53), tsendességbenn (176/2), Tsendességre (143/56), ~gel (263/1), tsendességgel (202/78, 397a/413).

csendesül Ik: le~.

csendít i (1)

Fémtárgyat úgy üt meg, hogy az csengő han-got ad. Eggyet ~, 's a' szobába Mercurius bé megyen (114/560).

csendszerető mn (1)

Nyugalmat, békességet kedvelő. Már jó Kirá-lyunk, 's csend-szerető Hazánk Márs' durva-ságát érzeni kéntelen (445/33).

csendül i (1)

Csengő hangot ad vmi. A' magos ég kinyílt, És benne száz Kar Sérafimnak Zengedezése fülembe tsendül (454/762).

cseng i (2)

1. <Megütött fémtárgy> magas, tiszta hangot ad. Míg tsengett, míg pengett nálam a' sok tal-lér ... Vóltam a' Dámáknál kedves egy Gaval-lér (206/9). 2. <Énekhang> tisztán, magasan szól. Mézes szájokon angyali Hanggal tsen-gett az ének (307/62).

csengettyű fn (1)

A gyönyvirág csengőszerű kis része. Itt a' két Játzint fejtődik Hűs illatú kelyhivel. Itt a' Gyöngyvirág vergődik Ezüst tsengettyűivel (397a/408).

csengő mn (1)

Kellemesen csengve hangzó. — ...Trombita-dob-sípszó harsog, kopog, énekel, ordít, 'S a' tsengő tányért némítja a' tábori Tambur (400/86).

csenni in (1)

<Kis értéket> lopni. A' tizedik [nap] nints olyan jó: de bujdosóba menni Legjobb a'

kilentzediken, hanem ártalmas tsenni (413a/293).

csepeg i (13)

1. Cseppenként hull. *Hideg eső tsorog, tsepeg egész éjjel* (199/85). *Sohajtozok, 's szememből Gyöngy harmatok ~nek* (186/32). 2. Öröm csepeg vmire: örömet okoz. *Oh ti, kiknek ajakáról Édes öröm tsepegett Szívemre, sok bús óráról Oszlatván a' felleget* (397a/934).

~ (373/66), tsepeg (186/36, 259/47, 327/47), Tsepeg (106/24, 220/31, 372/24), tsepegnek (162/32), tsepegett (162/24,). — ~jetek (186/13).

Ik: le~. **Ö:** tsorog-tsepeg.

csepeget i (4)

1. Cseppenként hullat. *Jönn az álom, 's mindent pihenésre hajta, Az éjjelnek barna palástya van rajta Bé borította véle a' földet 's az eget, Alolla altató mák olajt tsepeget* (14/4). 2. Áldást csepeget: áldást oszt, ad. *Az Úr a' ki midőn fárasztjuk az eget Kérésünkel, reánk bőv áldást tsepeget* (74/4).

csepeget (67/22), tsepeget (201/4).

csepegetni in (1)

Cseppenként hullatni. — ...izzadságot kéne inkább csepegetni hogy sem mint piperés rósát tsipegetni (70/17).

csepegtet i (6)

1. Kellemes érzést kelt. *Ő [Sander] az Olvasóra édes Mézeit tsepegteti* (163/42). 2. (Érzést, gondolatot) lassanként ébreszt, kelt vkiben. *Sima száddal mit kecsegtetsz? Mért nevensz felém? Kétes kedvet mért ~sz Még most is belém?* (427/11)

~ (430/27), tsepegtet (55/10, 191/10), tsepegtetnek (219/80).

Ik: bele~.

csepereg i (1)

(Könny) hull, csurog. *Hűtsd el Napnyúgotot az Alla' nevére És a' Damaskusi kardok' pengésére, Hogy Páris' dámáji bajnokid' rettegjék, 'S kisírtt szép szemeken a' könny tseperegjék* (337/244).

csepp fn (33)

1. Folyadéknak különvált, kicsi, gömbölyded része. *Tegnap le szálla tsendes Tseppekkal egy esőtske* (107/18). *Kettős forrássággal feje felett*

égnek s Barázdás homlokát az izzadság árja Le görgő cseppjével sorjába el járja Vig aratóit (69/16). 2. Mind egy ~ig: teljesen, úgy, hogy nem marad belőle semmi. *A' jó matska a' kártekonny mindjárt ki végzette, De osztán a' sajtot is mind egy tseppig meg ette* (141/8). 3. Egy ~et se: semennyit. — ...igyunk, vigadjunk, A' borból holnapra egy tseppet se hadjunk (266/30).

tsepp (454/258), tseppek (397a/1149, 413a/779), Tseppek (143/15), tseppje (107/28), 352/28), tseppjei (87/27), Tseppjei (313/32), Tseppjei (77/228, 457/10), tseppjeik (199/47), tseppjét (129/41), cseppjeit (215/148), cseppjeit (425/42), tseppjeit (4/8, 12/34), tseppjeit (188/29, 200/8, 210/9, 397a/1044), cseppjeinek (212/4), tseppjeiben (417/18), tseppjéig (379/55), tseppel (209/109, 336/45), tseppekkal (162/94, 397a/1103, 1145), Tseppekkal (352/18).

Ö: arany~, könny~, kristály~, loccs~, vér~, víz~.

cseppen i (1)

Csepp alakban lehull. *Oh! bár tsak egy eső szem Cseppenne most reájok* (186/10).

cseppentvén Ik: ki~.

cseppül Ik: le~.

cseppős mn (1)

Vastag szálú kenderből készült (parittyakötél). *Akkor essél az Ózeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezedre áll a' tseppős Baleári parittyá* (413a/316).

csere¹ fn (6)

1. Az a cselekvés, hogy vmit cserélnek. *De még nem adom el őtet. Menjen inkább tserére: Jusson osztán akár magyar akár Czigány kezére!* (358/41) 2. Cserébe (ad) vmit vmiért: viszonzásképpen. *De én annak adom tserébe szívemet A' ki legelőször megtsókol engemet* (330/1457). *Úgyé, hogy ez nálam vagyon Cserébe szívemért?* (278/34)

Cserébe (278/28), tserébe (309/125, 324/31).

Ö: ló~.

csere² fn (13)

Bokros, bozótos hely. *Nem messze a' parthoz van egy szép zöld tsere Mellybe a' bu soha bé menni nem mere* (1/21). *Óh, nem lenne a' vi-*

déken Te nálad szebb virágszál; Nem zengene a' cseréken Vigabb madár nálamnál! (375/31) tsere (328/11), ~be (413a/16), tserébe (368a/41, 397a/65, 413a/1007, 1079), tserében (247/5, 305/9), tserébenn (77/235), tserén (379/7), Tseréken (257/10).

csereg i

(7)

1. (Patak, vér) csörgedezik, folyik. Egy szép forrás tsereg e kert közepében Ninfak gyengédedett fái nőtt szélében (1/17). Oh! Bár tsak egy esőszem Cseppenne most reájok, Hogy 'sibbadott erebbe Új vér ~ne ismét (186/12). 2. (Gyík) hangot ad haladás közben. A rezzent gyíkotska a' gaz között tsereg (84/17). csereg (380/17), tsereg (174/1, 196/17), tsergett (341/9).

cserél i

(9)

1. Vminek a helyébe másikat tesz, egyiket a másikkal váltja. Sok ezer búk terhelik éltém Eggyet másakra tseréltem (175/22). 2. Nem ~vkit vkiért: nem kell helyette más. Értted halok, értted élek, Száz leányért nem tseréllek (433/4). 3. Nem ~ne vkivel: nem szívesen volna vkinek a helyében. Van Midásnak pénze van kintse rakással De azért soha sem tserélnék Midással (60/2). tserél (368a/131), ~ek (275/17, 276/32), tserélek (154/9, 248/2), ~t (291/11).

Ik: el~, fel~.

cserélhet i

(1)

Lehet cserélni, másikat kapni. Mert ha ilyen szépen végzed el életed, A' ditsőség által újjra tserélheted (213/100).

cserélni in

(3)

1. Vminek a helyébe másikat tenni, egyiket a másikkal váltani. Sőt edgyik fának ágait, a'mint gyakran szemlélni Kár nélkül lehet más fának ágaira tserélni (413a/557). 2. Csereüzletet kötni. Nohát betsültre méltó Kúnsági uraimék! Mondják meg, hogy a'ki lovat szeretne tserélni, mék? (358/46) 3. Nem ~ni vkivel: nem szívesen lenni vkinek a helyében. Durva Hérosok! Noha száz babérotok Lenne a' bérem, vagy ez a' világ is; Még se kívánnék veletek ~: Míg Lili kedvel (287/43).

cseréltetik i

(1)

Változik. Hát azt siratod e, a' kinek élete Már a' bódogságban jobbra tseréltete (214/52).

cserény fn

(2)

Kezdetleges, vessző- vagy nádoldalú pásztortanya. Ariszt tsak bátor volt, vígyázó és serény Megnépesült hamar az együgyű tserény (341/34). Összebőg a' marha, megszalad a' gulya, Tehén, üsző egyre szalad a' tserénynek (330/1047).

cserepesedett Ik: ki~.

cseresznye fn

(4)

1. A cseresznyefának ízletes, piros termése. Ímé az értt Cseresznye Melly édes és piross is (273/8). 2. Cseresznyefa. Másoknak a gyökéréről sűrűséggel termenek Tsemetéik, a' Tseresznyék és a' szilfák ilyenek (397a/447). Cseresznye (273/16), tseresznyének (413a/541).

cserfa fn

(13)

1. A tölgygel rokon erdei fa. Ki veszi gyökerét a' magos ~nak Mellyek az erősség oszlopinn állának (52/17). 2. A csertölgy faanyaga. — ...kezében van az ő nádból, sásból, és tserfából kötött koszorúja (259*/205/4). 3. (Az élet szimbólumaként.) Míg szólok, im tserfám' menedék tövére A' susterékoló gyantaláng ~e (454/303). tserfa (413a/1006), ~k (446/3), tserfák (72/25, 84/5), cserfát (445/26), tserfákat (34/3), tserfán (61/46, 254/34), tserfákon (306/23), tserfával (415/38).

cserfaág fn

(1)

A cserfa törzséből kinőtt vastagabb hajtás. — ...és a sarlót Senki addig fel ne vegye, levágni az ért tarlót, Míg Céresnek tserfaággal koszorúzott homlokkal Tárítuppos tántzot nem jár, 's nem innepel dalokkal (413a/356).

cserfamakk fn

(1)

A cserfa termése. Mint Júpiternek Chaoni törzsöke. Melly ~al széltibe tengeté A' vad világot (445/2).

cserfel i

(2)

Fecseg, trécsel. Mindég tsak tserfelnek, osztán nyalnak falnak, Morzsáját sem látjuk a' belső asztalnak (330/1661). tserfelik (438/38).

csergedez i

(3)

(Víz) csobogva folydogál. A' tsonka gyertyá-

nyok' mohos tövében A' tiszta forrás tserge-
dez (305/12).

tsergedez (110/20). — tsergedezzen (225/19).

Ik: le~.

csergedező in (1)
(Víz) csobogva folydogáló. Tibur' bő mezején
tsergedező vizek, 'S a' sűrű tsere' fűrtjei For-
málnak neki hírt Aeoli verseken (328/10).

csergedezett i (1)
(Víz) csobogva folyat. Kellemetes vizek'
örökös forrása ... , Tsörögve kerengő kristály
folyamatok ... 'S te, amott az éles kőszálnak
sivatag Ormárol zuhogva le szakadó patak!
Folyástokat tisztán tsergedezettessétek (219/85).

csergedezve in (2)
(Víz) csobogva folydogálva. A' Pegazus vizeit
látom ~ itt (88/9).
~ (88/10).

csergés fn (1)
(Víz)csobogás. Hajnalba víg tsergésekkel A'
friss patak magasztal már (148/39).

csergeteg fn (6)
Patak, csermely. Ligetes berekké válik a' ren-
geteg, Vér helyett folydogál kristálysín tser-
geteg (306/70).
Csergeteg (263/22), tsergetegek (379/19),
csergetegeket (413a/728), tserg[etegtől] (129/
12), csergetektől (425/11).

csergő mn (2)
Csörgedező. Fákról lerázta a' Mézet, a' tüzet
elrejtette És a' tsergő bor Patakok forrásit
bétemette (413a/148). Te most is jajgatsz a'
tsergő Források megett talán? (420/3).

Tserházy fn (2)
Személynév. Tserházy helyre áll a' szép Be-
lindával, Opot is Rózsival, a' legszebb lány-
kával (330/507).
Tserházy (330/129).

Tserházy né fn (2)
Személynév. Másik szánban Madám
Tserházy né vagy, Szép ki Ifjasszonyság,
még fiatal nagyon (330/173).
Tserházy né (330/506).

cserje fn (1)
Szétágazó fás szárú növény, bokor. Mint a'

tserje között a' Tölgy — mint a' ki-derült Éjj
Apró tsillagi közt a' Hóld, úgy fénylik (450/8).

cserkész i (1)
Kőszál, jár. Tót Blatowszki ott tserkésze, Hogy
néki gátot tegyen, Deszkarági rá se néze
(114/770).

csermakk fn (2)
A cserfa makktermése. Héj! a' más tölt verme
mellett éhen kell ásítani Az Erdőkön a' lerá-
zott Cser-makk fog jól tartani (413a/178).
tsermakkokat (413a/312).

csermely fn (1)
Patak. Itt a' tiszta tsermelyekkel Lágú andal-
gás tsordogál (397a/957).

csermelyecske fn (1)
Patakocska. Tiszta kis Tsermellyetske, Ha ő
elődbe akad, Sírásnak mondd magad
(157/23).

cserző Ik: ki~.

csésze fn (3)
Kisebb füles ivóedény. Nints a' nektár olyan
édes, Mellyet ki tölt Ganimédes Jupiter' tsé-
széjébe (134/117).
~jébe (447/117), tsészékből (413a/719).

csetepaté fn (1)
Lármás veszekedés. Mit volt tehát már tenni
A' szegény Királynénak, Hová tudott tovább
menni? Hogy a' Tsete paténak Végét vesse
(92/74).
L. még csatepaté.

cseveg i (1)
(Madár) csivitel. Míg a' Kányák űzik a' Csó-
kák tsátsognak, Tseveg a' sok Veréb, a' Var-
jak kárognak (330/1266).

csevegve in (1)
(Madár) csivitelve. Mindég ugrál, [madár] tse-
vegve zeng szabad társaságba (142/9).

csiga fn (5)
1. Puhatestű állat. Sok faluk' határain Ma Del-
finek cziczáznak a' vizekben, 'S a' Csigáknak
házain Most Zengenyáj ugrándoz az hegyek-
ben (288/31). 2. Üres csigaház. Végre akár
mely tsemetét ültetsz örökségedbe Zsiros ga-
néjjal hintsd meg azt, és a' földbe jól tedd be
Vagy szűrő követ áss mellé a' vagy szennyes
tsigákat Hogy leeressék a' vizet (413a/890).

3. Csigá alakú levestészta. *Lúdgége* névvel nevezik a' Duna két mellyékén a' téstának azt a nemét, a' mellyet a' Tisza körül tsigának hívnak (330*/144/2). **4.** Csigaként szeret: a csiga lassúságával, hév nélkül. *De béka módra zengett, Tsigaként tudott szeretni* (354/11). *tsigát* (403/6).

csigás mn

(2)

1. Csigában bővelkedő. *Továbbá úgy kell vigyáznunk az Arktúr tsillagára A Gödöllyék 's a' ragyogó Kígyó szokott Napjára, Mint a' szeles tengereken utazó hajósoknak Környékén, a' tsigás Abid és Pontusi partoknak* (413a/219). **2.** Üres csigaházzal díszített. *Azért, ha meghalnak, sírjokba rakatják Mind azt, a' minek ott hasznát gondolhatják. Ki nem marad onnan ... A' tsigás szerszámok, 's több betses bútorok* (454/406).

csigáz i

(1)

Fáraszt, kínozt. — ... *Hogy az hibáknak 's tsalfaságnak Nem állt ama' bálványja még Ama hiú szó melly idővel Betsületnek neveztetett A' balgatag néptől 's erővel Tsigázta a természetet* (247/28).

csigázó lk: el~.**csigázódik i**

(1)

Nehezedik. *A' hosszú napnak terhétől, A' munka keménységétől Tsigázódik életünk* (389/53).

csijés fn

(1)

Rossz hírű személy. *Más a hibában torkig ül; még is darál felőlem Bár engem' a' jámbor betsül, Tsijét teszen belőlem* (316/34).

csikar lk: ki~.**csiklandás fn**

(2)

Piszkálás, ingerlés. *A' rugó salétrom minden észet és tontot Saját forgójából kihányt, széllyel rontott, 'S a' láthatatlan láng gyújtván a' velöket, Édes tsiklandással emésztette őket* (330/1346). *Majd ki búva ő Felsege Bőriből a' bikába, Szíve forró lánggal ége Édes tsiklandásába* (231/246).

csiklandik i

(1)

⟨Érzelem, vágy⟩ ingert, bizsergést kelt vkiben. *Ha pedig az Urat látom: Ásítózok, számat tátom, Tsiklandik bennem minden rész, Hogy*

majd az eszem is elvész (309/95).

lk: fel~.**csiklándó mn**

(1)

Kellemes érzést keltő. *Gyanus Himen! Sokan bánják, Hogy a' szívet nyűgbe hányják Komor fogadásaid: Édes Himen Az enyimen Tsiklandók szent lántzaid* (363/6).

csiklandott lk: fel~.**csiklándoz i**

(1)

Kellemesen izgat. *Majd élesztő balsamjával Csiklándozza szaglását, Ennek ki folyó szagjával Enyhítvén Ájulását* (231/360).

lk: agyon~, fel~.**csiklándozat fn**

(2)

Csiklandozás. *Mikor egy zöld hársfa mellett Egy kis szellő rám lehellett Ambróziás illattal: mellyet mihelytt észrevettem, Inatok' feléresztettem Édes ~tal* (447/30).

tsiklándozattal (134/30).

csiklándozó mn

(2)

Kíváncsiskodó. *Erről bátorít, arról ijeszt A' tisztelet 's a' szerelem; A' Szív emel, az Ész lesijeszt. Óh csiklándozó gyötrem! (430/16) Tudom, tudni kívánnátok Csiklándozó érzéssel: Hogy itt lutskos kis Szépjével Mit csinált ő Felsege* (231/446).

csiklandoztat

(1)

Kellemesen izgat. *Melly kedvesenn illatozik Melly édesenn játszadozik A' Nyűgoti széltől minden ág, Szíviünket mint mulattatja Ah miként tsiklandoztatja* (123/17).

csikó fn/mn

(4)

I. fn Fialat ló. *Sugár derekadat ne tsudáltasd velünk Az Anglus tsikókba szebbet is szemlélünk* (61/24).

tsikókba (254/24).

II. mn **1.** Csikó a foga: tejfoga van, fiatal. *Még alig mondtam ki: előttem hortyoga Egy kartsú paripa; tsikó volt a' foga, Serénnyel loboga* (452/58). **2.** A csikó bőréből való. *Zsanám meg' kulattsá válna, Borral mindég színig állna. Az ő bőre úgy-is tsikó, Belé férne négy-öt akó* (433/55).

Ö: kis~.**csikóbőrös mn**

(3)

Csikó bőrével bevont ⟨vmi.⟩ *Szerelemdal a'*

tsikóbőrös Kulatshoz (433/0).

Tsikóbőrös (433/2), Tsikóbőrös (433/80).

csikol i

(2)

Csiklando, szerelemre ingerel. *Virágszedés-kor Ámott A' rózsza közt találtam, És szárnya-it kezembe Fogván boromba mártám, 's Menten megittam őtet. — Már most tsikolja szárnya Minden tagom' belőlről* (108/6). *tsikolt* (441/27).

csikorgás fn

(1)

Bántóan éles hang. *Viaskodnak ezen a' szelek egy mással, Őszve tsapnak, vínak szörnyű tsikorgással* (211/32).

csikorgató Ő: fog~.

csikorgó mn

(3)

1. Érdesen fülsértően hangzó. *Említsem a' rév partokat és a' Lukrin gátjait 'S A' boszszankodó tengernek ott tsikorgó zajjait* (413a/685). 2. (Vers, rím) kellemetlenül hangzó. *Míg a Hír a Totzó partján túl nem vitte nevedet Hol tsikorgó nád sípodon kínzottad énekedet* (111/54).

tsikorgó (413a/1078).

csikorog i

(7)

(Vmihez súrlódva) bántóan éles hangot ad. *Tsikorog a' kötél, az árbotz fa török* (56/23). *Már a' forgó-széltől tsikorognak a' fák* (330/520). — ...véres fognak *Tajtéki közt mérges hangok tsikorognak* (77/170).

tsikorog (87/29, 199/49, 330/439), *Tsikorog* (202/23).

csikos mn

(1)

Csikhalat tartalmazó. *A' gyémánt-forma tseppekkel Mint villog a' tsikos rét* (397a/1146).

csillag fn

(70)

1. Sötét égbolton látható fénylő égitest. *Egy néhány tsillagok már pislogva égnek Hajlott boltozattyánn a' tsillagos égnek* (83/1). 2. *Első nagyságú ~ok*: első nagyságrendű csillagok, a legfényesebb csillagok. *Tetteik gyémántra vagynak metszve, 's magok Fénylenek mint első nagyságú tsillagok* (259/358). 3. Fény, sugárzás, ragyogás. *Mert sugárit a' nap reá közlől hánnya Vévén a' Szirius tölle melegséget Tüzes tsillagával minden határt éget* (86/6). 4. Tehetsége révén ismertté, híressé

vált személy, akire fel lehet nézni. *Így hala meg Üregjári, Tsillaga hazájának, Kinél a' földnek határi Bőltsebbet nem tartának* (114/708). *Tsak tartson a haza őrző ~ának Titeket...* (68/13). 5. Különösen szép, mások közül kiemelkedő. *Mert más Virág közt magatok Mint tsillagok úgy látszatok* (150/12). *'S te, a' ki szép vagy, mint maga E' fényes esti tűz, Szűz Mantzi, Szűzek' tsillaga* (230/11). 6. Csillag alakú tárgy mint jelkép, jelvény, rangjelzés. *Nagyságodnak kárpitokkal, Keresztekkel, ~okkal Ez napon udvarlanék* (415/2). *És sok száz úr, ki pántlikával És tsillaggal díszesedett, Fellobbanván szemed' lángjával Párnak választana téged* (379/82). 7. Jelkép. *A' szent barátság' ~a Egemre felderült* (278/7). 8. A kedves szeme, a szemgolyó tükröző felülete. *Kedvesem' szép szemei vesztemet Vígasztalni fogják magok: Óh hát fényesítsétek Éjemet Ti, eggy pár Halandó Tsillagok!* (138/8). 9. Csillagkép. *Vagy a' rest Hónapok tsillagává leszel 's helyet a' Szűz, és az Ollók között veszel* (413/43).

~ (306/202, 413a/495), *Csillag* (123/63), *tsillag* (454/926), *Tsillag* (163*/114/2, 327/62), *Csillagok* (217/84, 286/cím, 8, 413a/266, 883), *tsillagok* (3/10, 59/24, 161/24, 195/26, 330/1850, 397a/587, 413a/372, 402, 454/46), *Tsillagok* (138/cím, 163/10, 177/24, 413a/155, 445, 454/11, 460/91), ~a (288/99, 330/195), *tsillaga* (85/24, 197/24, 230/15, 307/98, 396/29, 397a/896), *Tsillaga* (188/100), *Tsillagjai* (307/92), *tsillagi* (450/9), *Tsillagink* (397a/869), *tsillagokat* (413a/1032), *tsillagát* (368a/80), *tsillagjait* (413a/525), *csillagait* (453/97), ~nak (211/82), *tsillagoknak* (89/2), *tsillaginak* (432/42), *tsillagokba* (288/23), *csillagokon* (460/110), *tsillagokon* (338/27, 358/12, 405/18), *tsillagokra* (413a/344), ~ára (346/11), *tsillagára* (413a/216), ~jira (220/45), *tsillagokról* (111/77), *tsillagával* (198/6), *tsillagokkal* (397a/138).

Ö: *Esthajnal~, ezüst~, hajnal~, kén~.*

csillagfény fn

(1)

Csillagfényben ragyog: dicsőségesen fennmarad. *A ragyogó Napnak méltóságáig emelte 'S Istenitől azt nyerte hogy a' kék éjszaki sarkon*

Nemzete drága Magyar Neve tsillag fénybe ragyogjon (450/27).

csillagocska fn

(1) *⟨Vadrózsafa⟩* termése. *A' tüzes tsillagotskák-kal Megrakott vadrózsafa* (397a/1017).

csillagos mn

(3) **1.** *⟨Ég⟩* amelyen sok csillag látható. *Mihellyt dögletes fényű tsillagzattya Magát a' Tsillagos Égen ki mutattya Azonnal a' tavasz szépségi hervadnak* (86/8). **2.** *Nápoly csillagos jutalma:* A nápolyi király által adott Szent Januarius-rend nagykeresztje. *Bétölt benne nemes Hazánk' bizodalma, Függ mellyén a' Nápoly' tsillagos jutalma* (306/292). *tsillagos* (83/2).

csillagzat fn

(7) **1.** Csillagok csoportja. *A Göntzöl szekere fagyos tsillagzattya Meg fordult rudgyával a' fényt tsalogattya* (83/7). **2.** Csillagkép. *Vagy hogy a' lassú hónapok tsillagzatjává lesz az 'S magadnak hely' t Érigone 's az Ollók között tesszel* (413a/39). **3.** A sorsot meghatározó fény. *Szeme, mint élet' ~ja Boldog napra hív engemet* (430/21). *tsillagzatok* (397a/436, 413a/318), *tsillagzatja* (198/7), *tsillagzattya* (86/7).

csillagzik i

(2) Csillog, ragyog. — ...egy nagy pohárt, melly arany egészen, És drága kövekkel tsillagzik sok részen (330/350). Ezek oldalaslag mennek, 'S Tsontból vagynak egészen ... Tsillagzik a' tsont hátokon (114/991).

csillám fn/mn

(2) **I.** fn Csillogás, ragyogás. *Síkra állott a' Legénység, fegyverét felemelé, Melynek tsillámjától habzik a' mező mindenfelé* (413a/815). **II.** mn Csillogó, ragyogó. *A' Menny' kapui felnyilván Cypris, Amor, Kellemek A' tsillám felhőkre nyilván Kijövé, tündöklenek* (397a/583).

csillámlik i

(6) **1.** Időnként felcsillan, megvillan. *Hát egy kigyó ki csuszám, Tüzelt szeme pillája, A' vízen fellyül tsillám, Nemzeti Kokárdája* (114/233). **2.** Csillog, ragyog. *Annyiszor a' tiszta ég is soha még nem villámlott 'S A gyászos Üstökös csillag annyszor nem tsillámlott*

(413a/495). *Ah! most is az a' nap forog az eszemben ... Mellyen rám csillámlott Lilla' szempillája, 'S tüzetől felgyúladt az Amor' fáklyája* (380/37).

tsillámlik (397a/161), *tsillámlanak* (379/8), *tsillámlott* (196/39).

csillámló in

(9) Csillogó, ragyogó. *Tsillámló Kardjoknak gazdag briliántja Az oltsó aranyat meg vetéssel szántja* (190/15).

Csillámló (238/94), *tsillámló* (85/7, 192/33, 197/7, 397a/433, 413a/457), *Tsillámló* (82/27, 256/25).

csillapít i

(2) Nyugtat, csendesít. *Akkor nyájas színnel fel ül szekerébe Triton és Ninfai mennek seregébe Kikkel együtt a vad tengert tsilapította* (56/55). *tsilapítja* (202/55).

Ik: le~.

csillapodik Ik: le~.

csilleng-filleng i

(1) Líg-lóg, ténfereg, céltalanul járkál. *Bent egykét Ifjasszony tsak úgy tsilleng-filleng, Mint a' szedés után az elhagyott billeng* (330/1091).

csillog i

(8) **1.** Fel-felvillanva fénylik vmi. — ...az éji homályban Tsillog az egybe-zavart seregeknek kardja szemembe (258/7). **2.** Ragyog, fénylik. *Tsillog az ég friss színekkel* (397a/1101). **3.** *⟨Vmi vkinek a szemében⟩ megmutatkozik, látszik. Még az ifjúság szememben Tsillog, és virgontz eremben Véremet jól érzem* (385/14). **4.** Pompázik, díszlik. *Mindenkinek tzifránn tsillog ruházattya De magát a' Magyar ditsőbbnek mutattya* (82/5).

~ (460/112), *tsillog* (185/131, 256/3), *tsillognak* (432/100).

csillogó in

(1) *A szem csillogó rezgése szétrepenten:* csábító tekintetet vet. *Szikrázó [szem] nyilat szórt arra, a' ki nézte, Alélt pillantása halkal megígézte; De mikor tsillogó rezgése szétrepent, A' nehéz-nyavalya édesen tört mindent* (330/1395).

csillogtat i

(1) *⟨A nap⟩ elő-előtünik. A' nap a felhők közt ma-*

gát tsillogtattya 's közzülök nyájasonn virít (56/61).

csillogva in (1)

Ragyogva. 'S olly tsillogva függnek onnan Alá a' kis állatok, Mint a' hodlfénytől újonnan Megaranyzott harmatok (397a/985).

csimbók fn (1)

Összeragadt, összetapadt haj, csomó. Mert a' mint a' haj közepéből kinőnek a' kis bimbók 'S megakasztják a' gyenge bőrt: felmettződik a tsimbók (413a/599).

csimota fn (1)

Kisgyermek. Él sokáig hív Pároddal nagyot nőj jön Esztered, Kisded Tsimotád Ádámra üs-sön, majd ha meg nyered (326/58).

csimpajkózik i (2)

1. Kúszik, kapaszkodik vmi vmire. Egy Fa, melly alatt nagyattya Három ember' idejét Általélte, takargatja Hűs árnyékkal lakhelyét, Mellyre a' zöld venyigéknek Tsimpajkóznak karjai (397a/294). 2. Ölelkezik. Mint a' szőlő támasszával, Mint a' repkény a' bikkfával, egymásba tsimpalykozánk; 's Ég, föld, mind mosolyga ránk (443/63).

csín fn (4)

1. Tulajdonság. Meg kell a' Földeknek tsínnyát is esmernem Hol miként mívelik, mi hol terem's hol nem (413/67). 2. Apró részlet, fortély. Megesmerne lelkem kinját, Lelkem' kinjának a' tsínját; Tapasztalna mint forr vérem, 'S mint küszködik a' Szemérem (309/6). tsínnyát (413a/61), tsínnyáról (413a/702).

csinál i (59)

1. Vmilyen cselekvést végez. Te pedig szemes légy illy nagyérdemű Hazafinál Elébb meg nézd, de okosan, mit dolgozik, mit tsinál (111/44). 2. Mit ~jak?: mit tegyek, mihez kezdjek? Mit tsináljak? Merre tudjak menni Miskóltzon 's hová? (161/19) 3. Vmit előidéz, okoz. De a' vers meg nem terhelli a' gyomrot, sőt azt tartják, Hogy még appetitust tsinál ebéd végén, mint a rák (310/8). 4. Készít vmit. Egy deszkából tsinált szomorú hajlékot (209/75). 5. Szervez, rendez vmit. Mikor a' Mesterség' gyáva Hangjainál A' részeg nagy világ fárasztó Bált tsinál (200/84). 6. Vmit vmivé tesz, változtat, alakít. Páva módon fénylő baglyok,

kik módiból Éjtszakát tsináltak a' nap' órájából (198/52). Itt danol ő, 's az erdőnek Rémitő vadonjait Hangjával örömmezőnek Mássává tsinálja itt (397/776). 7. Formál vmit. Ah, Lilla! a' te orcád ilyen gödört ~ám, Mikor reám mosolygasz (346/5). 8. Mit nem ~?: (enyhe rosszállásként) cselekvésével vmilyen nem kívánt célt ér el vki. Most is, míg az Urak ott benn mulatának, Ni a' szedteveték mit nem tsinálának! (330/1668) Mit nem tsinál a' Szeretet?! (76/0) 9. Vkiből, vmből vmit ~: olyan helyzetbe hozza, mint amire a tárgyragos névszó utal. Egésszen bolondot tsináltak belőlünk (330/1679). Ti is az emberből tsúfot mért tsináltak? (330/1706) Tsúf magyarázatot tsinál a' Koránból (337/235).

tsinál (4/24, 114/452, 200/24, 215/82, 267*/12/13, 342/21, 309/48, 330*/164/9, 330/1029), tsinálisz (143/19), tsinálunk (389/87), tsinálnak (89/16, 128/56, 201/44, 214/13, 267/82, 330*/165/1, 330/1822, 413a/134, 438/33, 454/602), tsinála (26/46, 43/3, 114/716), tsinálának (330/1482), ~t (231/448), chinált (330/882), tsinált (306/204, 330/298), tsinált vala (330/602), tsináltak (267*/13/1, 330/1318); tsinálja (330/1971, 379/115, 442/12, 454/495), Tsinálja (379/106), tsináljuk (267/141), Tsinállyák (413a/795), tsinálták (342/32). — tsinálnék (285/34), tsinálnának (330/224). — tsináljak (129/45), tsináljon (413a/1055, 454/657); tsináld (413a/186).

Ik: be~, ki~.

csinálás Ő: ki~.

csinálhat i (4)

1. Vmilyen cselekvést végezhet. Ha Mellyemből el ment ő már Tsak tudnám bár Hol van most, 's mit tsinálhat? (149/15) 2. Vmit előidézhet, okozhat. Véled vagyok, 's kedvet vagy Kint Nem tsinálhatsz szívembe (208/24). ~ok (460/123). — tsinálhassanak (341/53).

csinálhatni in (1)

Lehet csinálni. A' szilfa szép ágas bogas, a' fűzfa hány vitlákat, A' mirtusból tsinálhatni legerősebb kopjákat (413a/999).

csinálni in (7)

1. Tenni, cselekedni. De tudom én, tsak várjanak, Mit kell tsinálni velek, Hogy mind meg-

bolundúljanak (114/456). **2.** Előidézni, okozni. *De ah, igazán-hogy valakik használni Nem tudnak, tsak mind kárt kívánnak tsinálni* (341/40). **3.** Alkotni, létrehozni. *Hát egyszer eszébe a' jut egy Istennek Hogy egy tréfás mássát kék tsinálni ennek* (26/10). *tsinálni* (114/266, 213/64, 266/8, 454/310).

csináló **Ö:** kalendárium~.

csinált **Ik:** be~.

csinálván **in** (2)

1. Készítvén. *Löللén egy Státiót tsinálván magának Igyekezett a Lengyel Urak' Tótijának* (330/35). **2.** Szervezvén. *Estvére mellé feküdvén, Szent Lakodalmat e' végre tsinálván* (167/9).

csinos **mn/fn** (17)

I. mn **1.** Szép, kellemes külsejű. *Mellyet [követ] sok tsókók közt a' Hív emlékezet Háláló könnyekkel öszvetzémentezett; 'S akkor a' Grátziák tsinosra faragták* (237/91). *Meg nézetem tehát Musámmal fejedet E jól lehet tsinos modija mostani Még sem merne reá a' tzinke szállani* (61/39). **2.** Előkelő, művelt. *Értik ezt a' Frantzok, értik a' Németek, Értik ezt majd minden tsinosabb Nemzetek* (126/60). *Mégis mennyi tsinos Urak' 's Böltsek vannak, A' kik e' tömlőtze víg szívvel rohannak* (330/1605). **3.** Divatos, előkelő. *E' jószívű Idegenek, Ammi tsak szép valójába', És tsinos Európába' Mindent előbeszélltenek* (244/43). **4.** Rendezett. — ...[a gazda] lehánnya a' meg tarólt szőlőről Saturnus görbe késével a' koszlobár vesszőket 'S a' metzés közbe tsinosabb sorra szoktatja őket (413a/955).

II. fn Csinos hölgy. *Húriel bús fázisába Nem kapván a' tsinoson, Űl a púder kattulyába, Mellyet két kis pudli von* (317/93).

tsinos (313/73), *tsinos* (254/37, 306/287, 330/29, 574, 454/791, 979, 1004); *tsinosabb* (330*/154/6), *tsinosabbak* (330*/164/7).

csinosodás **fn** (1)

Műveltség, civilizáció. *Itt [Marosvásárhely] van a' legvégső oltára Pallásnak Az emberiségnek, a' tsinosodásnak* (313/78).

csinosság **fn** (1)

Szépség. *Patyolat ortzáján a' fénylő tsinosság között jádzodozik gyengéded pirosság* (77/55).

csintalan **mn** (7)

1. Huncut, pajkos. *Egy gyermek a' Grátziának Kedvesse, a' tsintalan, Gyenge karjával annyának Nyakán tsüngvén untalan* (397/462). *Míg majd a' leveles bokor' Zöld ernyőibe' tsintalan Kuttzantásod elárul* (403/76). **2.** Kacér. *Adott még többet [csókot] is: 's Meg nem mézeltetis Adott a' Kis tsintalan* (135/33). *tsintalan* (330/1042, 1126, 397a/326, 413a/135).

csíny **fn** (2)

1. Rosszalkodásból elkövetett pajkos cselekedet. *A' Casus minthogy hosszas lévén, És ezek a' Lyányok igen sok tsint tévén, Meg is únván talán a' Tens Úr hallgatni* (330/1650). **2.** *Csint tesz:* Szerelmeskedik. *Ekkor olly' bájoló szemekkel tekintett Az Úrra, mint Vénus, mikor Márssal tsint tett* (330/1382).

csíp **i** (1)

Csíp a babona: rontás, pusztítás keletkezik. *A' redves vénségtől tisztos fák' allyából, Egy serény, de durvás méhraját kivona. — Bongott a' szent vénség — tsípott a' babona* (341/32).

Ik: meg~.

csip-csup **mn** (1)

Keveset érő, jelentéktelen. *Többé akkor ki nem virít a' föld hasonló fával Tsak a' tsip tsup vad olajfa marad fanyar ágával* (413a/853).

csipeget **i** (1)

Vmit tépdés, húzogát. *Nem dagasztgatnám a' szélét, csak gyengén csipegetném* (169/106).

Ik: fel~.

csipegetni **in** (1)

Tépdés, szedeget. *Izzadságot kéne inkább csipegetni Hogy sem mint piperés rósát tsipegetni* (70/18).

csiperít **Ik:** el~.

csipés **fn** (2)

A hidegtől keletkezett érzés. *De most, noha tsípésivel Majd ki szedi fogamat, Mégis híves vízeivel Ez sem óltja szomjamat* (129/37). *csípésével* (425/37).

csipke¹ **fn** (1)

A felhő mintázata. *Az ég allyát piros bársony-*

nyal prémezi,[a hajnal] 'S aranyos tsipkéekkel körül övedezi (89/8).

csipke² fn

(1) Csipkevevessző. Illyenkor lehet tsipkéből kötni könnyű Kaskákat (413a/274).

csipkebokor fn

(2) A vadrózsa cserjéje. Még előre nagyot ígért nyers felsége, Mint a komor télnek tüskés csipke bokra, Melly rozsát ajánl a' tavaszi napokra (341/7).

Tsipkebokrok (397a/131).

csipked i

(2) Többször megcsíp. Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak károgna, Tsúfolja, tsipkedi, rángatja mindnyája, Tele a' tollával mindeniknek szája (330/1267).

Tsipked (397a/341).

csipkedni in

(1) Két ujjal szedegetni, tépdetni. Még most nem kell metző késsel sértegetni ágait, Hanem tsak kézzel tsipkedni imitt amott kattsait (413a/909).

csípő fn

(1) Letöredezett rész. Sodorja a' kőszikláknak El-martzonglott tsípejit, Át-tsörgi a' kivájt fák-nak Mez'telen gyökereit (397a/706).

csípős mn

(2) 1. Maró hatású. És a' vasat tsípős sóval öszve nem rosdásítja (413a/749). 2. Kellemetlenül találó, sértő. Colbert kedvet talált halálos ágyában A' tsípős Boilau' szent Pulpitussában (382/26).

csippent Ik: el~.**csipvén Ik: meg~.****csíra fn**

(3) 1. A magnak a növényi kezdeményt tartalmazó része. Lát'd még a' földben szúnyókálnak A' Flóra gyenge szüzei, 'S a' Napra félve kandikálnak A' csirák' nedves szemei (426/16). 2. Vminek a kezdete, a fejlődés eleje. Óh! Mert ki adhatja vissza lételemnek Leg első óráját teremtetésemnek! Mikor még emberi élttem csirájába Nem tudva lappangék valamely plántába (453/249).

tsira (220/10).

Ö: ész~.

csírázik Ik: ki~.**csíráztat i**

(2) Vminek a csírázását megindítja, segíti. — ...jertek mind egy seregbe. Mind, a' kik holmi magvakból újj termést csíráztattok Mind, a' kik reá az égből bő esőket hullattok (413a/25). tsíráztattok (413/29).

Ik: ki~.

csirippol i

(4) Élénken, hangosan fecseg. Követi sok gavar, tsirippol utána Sok öreg bírától irtódzó Susánna (85/39). Ha bé megyünk ama firhangos hárembe Ez olyan Magazin vagy inkább kalitka A mellybe tsirippol a' Zultánnak titka (25/32).

tsirippol (190/22, 197/39).

Csirkasszia fn

(1) Helynév. (A cserkeszek országa a Kaukázusban.) Csirkaszsiát az Észak Rózsáji ékesítik, 'S a' barna szép Arabnét A' déli Nap csudálja (373/151).

csirke fn

(3) 1. Tyúk fiatalja. Édes kotlós annyok' egy kotyogására Hogy fut a' sok tsirke egy szem gabonára (330/1460). 2. Fiatal kakas. Kukrikol a' tsírkeis! Enni kell a' bőjtbe is! (133/36) ~ (453/91).

csiszolt Ik: el~.**csitt msz**

(9) Csendet parancsoló, hallgatásra intő szó. Imádkozzunk! együnk! tsitt! Hallgass! ne nevéss! Együnk! (330/639) De kémelel itt Néhány irígy, ~, Cipri, ~! Ne szólj te erről senkinek (278/42, 42).

Csitt (263/48, 264/7), tsitt (385/36, 397a/736, 736, 736).

csivogás fn

(1) Sívitozás. A' pajzán Freycorság ötlet megtámadta, Ki kezét, ki haját, 's köntösét rángatta. Lärmás tsivogással mind rá kezdtek esni: Maga vólt, 's oltalmat nem tudott keresni (330/1259).

csivogó in

(1) Sívító hangot adó. Látsz ott' Buffán-Medvét, tüskés Sündisznókat, Mesterséges hangon tsivogó Rigókat (330/1996).

csíz fn (2)
Sárgászöld tollazatú pintyfélé kis madár. *Ah, melly édes ízzel Alszik Kintsem itt! — Pinty, pacsírta, ~zel... Majd felsejken... Csitt* (263/47).
Tsíz (397a/757).

csizma fn (5)
A lábszárat is fedő, hengeres szárú lábbeli. *Arany Sarkantyuja peng kartsú tsizmáján Hármonias ütést tész ezüst szabjáján* (82/13). *tsizmadat* (413a/530), *csizmája* (231/347), *tsizmáján* (256/11), *Tsizmától* (330/1358).

csizmadia fn (1)
Csizmat készítő iparos. *Eggy ökör Tsizmadja monditta...* (161/37).

csócsi msz (1)
Csókolj, vagy csókold meg! *Jól tudom, hogy mígcsak élek, Hív leszel tés, drága Lélek: Csócsi hát* (285/63).

csoda l. csuda

csók fn (125)
1. Szeretet, szerelem, búcsúzás jeleként vki-nek felpattanó ajakkal való érintése. *Vigadozzunk, és magunknak Osszuk édes ajjainknak Csókjait* (285/21). *De melly édes örömtől kell meg fosztatnom, Ha nem lehet édesemmel itt mulatnom, Ha északra lakom már én, ő meg délre, Ha tsókokat raggatnom kell tsak levélre* (184/8). 2. Csókot vet: megcsókol. *Bíbor szájával szájára Egy pár tsókot vét a' szűz* (368a/52). 3. Érintés. *Nyílj ki nyájasonn mosolygó Rózsa bimbó nyílj ki már Nyílj ki a' Hajnalba bolygó Gyenge Szellők' tsókja vár* (249/4).

~ (295/33), *Csók* (277/2, 32, 278/54), *tsók* (77/94, 330/198, 397a/352, 443/36), *Tsók* (180/0, 6, 8, 181/16, 236/40), ~ok (447/130), *Csókok* (296/8), *Csokok* (297/39), *tsókok* (77/91, 134/130, 237/89, 256/38), ~om (295/2), *Tsókod* (269/20), ~ja (448/4, 449/17), *Csókja* (77/100), *tsókotok* (330/2032), *Csókjaim* (355/17), *tsókjaim* (297/13), ~id (293/15), *tsókjaid* (109/5), *Tsókjaid* (173/13), ~jai (71/21, 424/40), *Tsókjai* (128/40), *Csókjaink* (183/26, 285/54), *tsókjaink* (297/21), ~ot (183/17, 263/29, 277/14, 42, 285/45, 293/6, 333/62, 370/10), *Csókot* (285/58, 423/26), *tsókot* (112/20, 152/8,

184/26, 185/70, 186/62, 217/108, 429/20), *Tsókot* (180/2, 4), ~okat (423/8), *tsókokat* (77/104, 133/25, 176/71, 188/31, 238/50, 397a/732), *Tsókokat* (174/5, 249/83), ~omat (312/32), ~odat (426/26), *tsókját* (77/299, 114/741, 330/1928), ~jait (289/24), *Csókjait* (77/261), *Csókodnak* (436/18), ~ba (289/31), *csókokba* (347/11), *Csóokban* (423/45), *tsóokban* (184/45), *Csókokban* (347/5), *Csókra* (183/17, 285/4, 321/8), *Tsókra* (433/6), *Csókodra* (436/27), *tsókjára* (330/1045, 1462, 1498), *tsókjaira* (220/11), *tsókjain* (297/6), *tsókoktól* (188/72), *csókjaidért* (265/12), ~kal (173/20, 265/11, 289/31, 424/59, 426/21, 434/19, 444/11, 447/119), *Csókkal* (331/16, 381/16), *tsókkal* (134/119, 164/5, 225/74, 268/139, 272/33, 443/54), *tsokkal* (111/70), *Tsókkal* (180/10, 12, 13), ~okkal (239/56), *tsókokkal* (77/212, 172/13, 237/130, 238/38), *Tsókokkal* (128/60, 181/22, 368a/172), *tsókokmal* (331/31), *csókunkkal* (159/8), *Csókjaiddal* (443/203), *tsókjaiddal* (297/13).

Ö: örömm~, zálog~.

csóka fn (2)
Fekete varjúféle madár. *Míg a' Kányák űzik a' Csókák tsátsognak, Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak kárognak* (330/1265).
Csóka (397a/176).

csókcsákány fn (2)
Intenzív, szenvedélyes csók. ... 'S kitudta bibéjét a' szép Kisasszonnak; Mellyért az Amazon hullott is a' hartzon, Kottzant a' tsókcsákány a' keblen, az artzon (330/1310).
tsókcsákány (330/1238).

csókocska fn (1)
Puszi. — ...'s talpig fel gerjednek eggy-két tsókotskától (238/44).

csókol i (18)
1. Csókot ad. *Sokszor még mostan is Tsendes álmomban is Csókollak 's öllelek* (272/20). *Tsókolom Kezetskéit. Tiszteletre méltó Öreg úr!* (238/11) 2. (Szél) enyhén fúj. *Ott, hol a' Patakotska Habjaival tserég, Laurám a' tsendes Völgyben, a' Violák közt szendereg Nyílt Szátskája, tsókollya a' Szűz Liliomokat* (174/3). 3. Szeret, kedvel. *Szép Eliza, olly nagyon Mért ~od versemet? Bennem tenger vers va-*

gyon, Csokolj inkább engemet (407/2–4). **4.** Dicsőít, istenít. *Lám a' Henrik' népét megbosszulta népe, Eltörtt koronája ismét fényre lépe, Megbántott hamvait jobbágyi tsókolták, 'S vérét a' trónusra vállaikon tolták* (337/311).

Tsókolnak (139/78); *csókollak* (282/32, 433/73), *csokolom* (460/172), *tsókolom* (322/48), *Tsókolom* (368/37), *tsókolod* (16/14, 38/8, 205/14), *tsókoljuk* (454/227), *tsókolják* (259/387, 330/1062).

Ik: meg~.

csokoládé fn (2)

Kakaóból készült ital. *A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyúltz Findzsával Minekelőtte meg hűl* (231/80).

Csokoládé (231/62).

csókolás fn (5)

Csók adása. *Hadd fizessem vissza jótéteményedet, Hóltig barátomnak tartalak tégedet. — Ekkor kezét fogtak szíves tsókolással 'S még az nap' a' parton maradtak egymással* (202/141). *Sőt mit mondok? vagynak ojjatén Judások A kiknek halálra árul tsókolások* (28/16).

csókolások (347/27), *csókolására* (426/4), *tsókolással* (139/97).

Ö: kéz~, orca~.

csókolgat i (3)

1. Többször megcsókol. *Megvidítő ortzátskádat, Tsókra termett kerek szádat, Ha a' számhoz szoríthatom, Zsuzsiét nem tsókolgatom* (433/8). **2.** (Szél) enyhén fűj. *Itt Zefír virágít mikor tsókolgattya Édesen illozgat mennyei harmattya* (1/9). *Néreus' karjain enyelgő szűz leán! Kít térdeplő habbal tsókolgat Otzeán* (337/262).

csókolhat i (1)

Szabad, lehet csókolni. *A' szívem is majd meghasad, Kedves Katóm! Hogy képedet még csak nem is Tsókolhatom* (333/60).

csókolni in (3)

Csókot adni. *'s Ámbár ékesíttse ditső borostyánja Ez is homlokait tsókolni kívánnja* (188/86).

tsókolni (330/1068), *Tsókolni* (188/109).

csókoló mn (1)

Csókoló kígyó: hajdís [a költők hajukban kígyókkal, kezükben kígyóval és korbáccsal ábrázolták a Fúriákat]. *Így mennek a' három Fúriák morogva, Csókoló kígyókkal, 's egymást kézen fogva Tulajdon annyoknak örök homályába* (330/926).

csókolódzva in (1)

Többször csókot adva. *Lillám velem danolgat, És ~ tréfál; Míg barna szép hajával Zefir suogva játszik* (345/5).

csókolván in (4)

Vmit ~: miközben csókol vmit. *Ím azért mind lehajolván Fejet is hajtunk mélyen, 'S Nagyságos kezéd' tsókolván Kiáltjuk: Grófnénk Eljen!* (307/123) *Tsókolván grádsát ditső Trónusának, Háromszor kiáltott szentet Jehovának* (225/127).

Tsókolván (337/401, 368a/111).

Ö: kézcsókolva. **Ik:** meg~.

Csokonai fn (10)

Tulajdonnév. *Follyanak vidámon Életed' napjai, Maradok állandó híved: Csokonai* (279/18).

Csokonai (111/116, 124/28, 228/40, 235/0, 237/140, 241/32, 453/0), *Csokonay* (161/10), *Csokonaynak* (382/34).

csomó fn/szn (8)

I. fn 1. *Csomóba fűz vmit:* összeszed vmit. *Most hát tisztelettel nézvé a' kantsóba, A' köszöntést ekképp fűzzük egy Csomóba* (233/24). **2.** Összekötő kapocs. *En Téji versbe foglalom Érzékeny éneked', 'S mellettem e' szép angyalom Hárfázni fog neked. Így kötnek össze új ~k* (278/53). **3.** Néhány darab (mű.) *Mind felszedé örömmel Anákreon magának; 'S mindjárt boros, szerelmes Dalokra verte őket. Énnékem is belőlök Egy két tsomót ajánlott* (372/22).

II. szn Sok, jókora mennyiségű. *Te általad Poétát Tett én belőlem a' Tsók: Légyen tehát Tenéked Szentelve e' tsomó Tsók* (180/8). *Semmi minket el nem vét, Mégyünk víg dobzóval: Bár az ellenség tüzeit Ontsa ránk tsomóval* (257/180).

tsomó (26/26, 114/808, 330/233).

- csomorka fn** (1) Fehér virágú mérges növény. *Nem lelsz itt sem vad Oroszlánt 's vérengző Tigriseket Se tsonorka meg nem tsalja a' szegény fűvészeket Sem a' kigyó sem tsavarog temérdek karikával* (413a/675).
- csónak fn** (5) 1. Kisebb vízi jármű. — ...*Mint ki tsónakját a' sebes patak ellen indítja, Ha karján tágít, azonnal a' hab vissza rándítja* (413a/214). 2. A bizonytalanság jelképe. *Ágy é, a' melyben hánykolódom, Vagy a' Koporsó az szintén? — Nem! — Csónak ez, mely jaja a' kétes Remény' és biztos félelem', 'S az élet' és halál' setétes Hullámjain lebeg velem* (455/5). *Csónakot* (413a/271), *tsónakomnak* (454/414), *tsónakon* (357/34).
- csónakocska fn** (1) Kis csónak. *A' nagy gályák rajta szinte úgy süllyednek, Mint a' csónakotskák, ha szelek erednek* (211/14).
- csonka mn** (4) 1. Aminek (kéz, láb) egy része hiányzik. *Ne tartson semmit, Ifjasszonyka, Jobb meglövik, mint a' lába legyen tsonka* (268/152). 2. Nem ép, letört. *A' tsonka gyertyányok' mohos tövében A' tiszta forrás tsergedez* (305/11). 3. Hibásan, nem teljesen. *Minden szavát hibáson, Tsonkán, rebegve ejti* (185/147). *tsonka* (338/5).
- csonkít i** (1) Becsmérel. *Nézd mint törekednek a' jót óltásrolni A' Virtust fekete színekkel mázolni A' más betsülletét miképpen csonkitják* (453/167).
- csonkíttat lk: meg~.**
- csonkulás fn** (2) Hiba, baj. *Még is e' Remekbenn igen nagy tsonkulás, Hogy ő vele is köz a' végső elmúlás* (127/31). *csonkulás* (421/31).
- csont fn** (11) 1. Az ember és állat testének szilárd váza, ill. annak darabja. *Lessz az idő, hogy a' paraszt vonván itt barázdákat Fel hánya ekéjével a' rosda rágta dárdákat ... És tsudállyá a' kiásott sírba a nagy tsontokat* (413a/503). 2. Betegesen sovány. *Akár nézz elaszott bőr és tsont karjára...* (330/231). 3. *Tsont azoknak, kik késnek:* aki nem pontos, lemarad [a latin „Sero venientibus ossa” közmondás magyar megfelelője]. *Vége már a' nőszésnek! Kiknek nem jutott házaspár: Úton-útfélen elég jár. Tsont azoknak, kik késnek; Vége már a' nőszésnek!* (133/31). 4. *Csontra:* tréfás kettős jelentésben állhat: a kántorok a halottak csontjai felett is énekeltek, itt azonban bizonyára a lakoma csontjaira céloz a költő. *Egek! mi ez? menyegző é? vagy talán tor? Már akármilyen – csontra minden kántor* (218/2). *tsont* (114/991), *tsontjaim* (330/941, 357/16), *csontai* (210/18), *tsontot* (330/1343), *tsontjait* (306/77), *tsontból* (114/988).
Ö: *elefánt~.*
- csontbolt fn** (1) Csontboltozat, bordák, bordázat. *Szívem megett egy láthatatlan Kéznek nyíla bélőve áll, 'S mellyem' tsontbóltján irgalmatlan Sarkával rügdös két Halál* (455/15).
- csontváz fn** (1) A gerincesek testének szilárd váza. *Ez [az éhség] midőn tzelba vesz egyszerre sokakat 'S tsinál elevenen járó tsont vázakat* (215/82).
- csoport fn/mn** (10) I. fn 1. Együvé tartozó személyek v. dolgok összessége. *Ha únván a' gonoszoknak 'S büszkéknek csoportjait, Elhagyom a' városoknak 'S palotáknak falait* (397a/1170). — ...*általragyogván Czenki Napunk a homály' csoportján, A' múltt' 's jövőndő' Pólusit is süti* (418/104). 2. Csapat, sereg. *Most mikor ennyi Király fenyeget sok ezernyi csoporttal* (259/443). *Jól tudom én, hogy még készek vagytok ti csoportban Jó fejedelmetekért 's a' Hazáért hartzra nyomulni* (259/654). *csoport* (454/532), *csoportot* (330/1315), *csoportjait* (397a/50), *csoportokba* (41a/813), *csoporttal* (397a/1095).
II. mn Sok, rengeteg. *Lilim! ~ öröm között Töltöm most életemet. Szívembe bú nem költözött, Nem rág az engemet* (278/1).
Ö: *hó~, katona~, követség~, lány~.*
- csoportos mn** (1) Nem egyedül, együttesen. *Azok meg némúlnak, Kikre ~an a' bajok tódúlnak* (212/12).
- csoportozott lk: össze~.**

- csorba** fn (2) *ját Útjában késlelteti* (397a/217)
1. ~ esik vmin: kár éri. *Díszedbe ez által esett nem kis tsorba* (212/18). **2.** *Tsorbát tesz vmiben: kárt okoz. 'S hogy a' kedvetlenség több erőt ne végyen, 'S ne tán az örömben nagyobb tsorbát tégyen...* (330/448).
csorbult Ik: meg~.
- csorda** fn (9)
1. Együtt legeltetett szarvasmarhák csoportja. *Zöld pusztáitokon hány száz gulya, tsorda fejezik? Mennyi szilaj ménest, paripát nevel a' ti mezőtök?* (258/94) **2.** Vadon élő növényevő állatok csoportja. *Jó, de meg esküdjünk: hogy bűn legyen haza térni; Míg a' vizek alól fel nem úsznak a' kövek ... Vagy ha oroszántól a' tsordák meg nem ijednek* (327/33). *Tsorda* (397/13), *tsordák* (413a/869), *tsordákat* (413a/722), *tsordáit* (413a/1073), *tsordának* (52/20), *tsordával* (413a/667), *tsordájával* (413a/730).
- csordogál** i (2)
Vékony sugárban lassan folyik, csorog. *Itt a' tiszta tsermelyekkel Lágý andalgás tsordogál* (397a/958). *tsordogál* (368a/6).
- csordul** i (1)
Vmire vmennyi ~: vmire vmennyi jut, esik. Mi igazán akkor tartjuk Jó'sef napját, Mikor megnyittatta Jó'sef már a' csapját, Mellyből minden versre egy-egy ittze csordul (233/19).
- csordultig** hsz (1)
Érzésekkel tsordultig: érzésekkel eltelve. *Mikor édes érzésekkel tsordultig lévén, örül Azonn, hogy...* (216/73).
- csorgat** i (5)
Folyat, előidézi, hogy vmi folyjon, csorogjon. *Felhők vitorláznak erre, És elfogják a' napot, Ismét bőséggel tsorgatják Tóvá vált záporjokat* (397a/1113). *Itt van a' szántó is, 's mély barázdát forgat A' mellynek hantjára öröm könyvet tsorgat* (72/18). *tsorgatja* (109/6), *csorgattatok* (447/128). — *Csorgasd* (162/9).
- csorgó** in (1)
Vékonyan, lassan folyó. *Tsorgó vérét és párá-*
- csorog** i (10)
Lassan folyik. *Az harmatok mellyek egünk hajnalának Siralmas szeméből jó reggel tsorgának* (77/108). — *...már látom az Árpád' Kardra szokott fíjait, tsorog a' vér görbe vasokról* (253/18). *tsorog* (32/13, 87/30, 55, 199/50), *tsorognak* (313/32), *tsorgának* (210/23), *tsorgott* (188/69), *tsorgottak* (314/13).
Ik: le~.
- csorog-csepeg** i (1)
<Eső> tartósan esik. *Hideg eső tsorog, tsepeg egész éjjel* (199/85).
- csoszog** i (1)
Csúszkál. *A' felpántlikázott Pogár egymás után topogott, A' botskor Hedrahely felé a' hó hátán tsoszogott* (326/8).
- csótár** fn (1)
Diszes nyeregtakaró. *Ragyog hátán selyem posztóval vont nyereg, Tsótárján az arany Meánder tekereg* (256/20).
- csóva** fn (1)
Tilalomjelül használt szalmaköteg. *Hát még a' Betsület mellyet akkor adott Nékiünk a' természet mikor megtagadott, Mikor eredeti forrásit bédugta, 'S vad lábunk a' virtus' tsóvát felrugta* (454/232).
- csóválva** in (2)
Ide-oda mozogva. *A' hízelkedő habok hozzá mint tódúlnak, 's Farkok tsóválva lábához simúlnak* (139/95). *Csóválva* (214/12).
- csóválván** Ik: meg~.
- cső** fn (8)
1. Lőfegyvernek hengeres, belül üres része. *Akkor kívántzorogék a' várnak szélére, Resten néztem a puskám elrongált csővére* (239/210). **2.** Távcső. *Egy messzelátó ~ kitekintené szándékod'* (418/69). **3.** Pénisz. *Hol meg telik, hol el apad Hasam kíváncsi ~je, Gondolván, mint rángatódzik Elől szép köszöntűje* (169/66). **4.** A búza termése, kalásza. *Mire vigyázzon a' Gazda? És mit nézzen eleve Ha ... a' zöld száron a' tejedző búza dagad a' tsőbe?*

(413a/323)

~ (418/70), *tsövet* (348/24), *tsővén* (114/846), ~*höz* (418/46).**Ö:** *néző~*, *üveg~*.**csődörlő** fn

(2)

A ló himje. *Hármonias ütést tesz ezüst szabáján Almás szürke tsődör lovát tántzoltattya* (82/15).*tsődör lovát* (256/13).**csődül** Ik: *fel~*.**csődül**ni Ik: *bé~*.**csökken** Ik: *meg~*.**csökli** mn

(6)

Csöklyi, Csökly településre való. *A' Horogi pusztán körül a' parasztság össze gyűlt, A' merész Csökli nép pedig Kadarkútba táborát ült* (326/18).*Csökli* (326/14, 33), *Csökliek* (326/5, 22), *Csöklinek* (326/20).**Csökly** fn

(8)

Helynév. (Somogy megyei település). *Tegnap Csököl és Hedrahely szinte üstökbe kapott, Egy sem akarván borsát a' másoknak a' papot* (326/1). *Élj Kis Bálint ezt kívánja néked az egész Csököl, A' mellynek Catedrájába te már többé nem köpöl* (326/67).*Csököl* (326/23, 35, 35), *Csökölnék* (326/15), *Csökölné* (326/28, 38).**csömör** fn

(2)

1. Undor, utálat. *Elsőbenn az Élet édes mézzel akkor kínálta, 's Mihelyt meg-kóstoltam, mérges mézze csömörre vála* (162/86). **2.** Túl sok ételtől származó undor. *Tsömört ad az édes, ha sok* (134/133).**csördíteni** in

(1)

Csörgetni. *Tudom ti is, a' kik versem' olvassatok, E szókra csördíteni kezditek szabályokat* (267/124).**csördül** i

(3)

Durran. *Bár a' puska csördül, Bár a' bombi csördül, meg ne rettenjünk!* (259/558)*csördül* (259/672, 400/76).**Ik:** *meg~*.**csörege** fn

(1)

Forgácsfánk. *Hát a fáin poszpásztokat, A' fánkot. a' tsöregét A' Hertzei Szakátsokat Ditsérő sok tsemegét* (114/106).**csörgés** fn

(2)

Csobogás. *Óh friss Patak a' melly kristály hőmpölygéssel Virágos partod közt foly sz édes tsörgéssel* (176/6).*tsörgéssel* (413a/123).**Ö:** *bilincs~*, *fegyver~*.**csörget** i

(3)

Csörgő hangot kelt. *A' határon Táborokat Körül sántzolták mélyen, Belől tsörgetik kardjokat* (114/541).*tsörgetnek* (337/77), *tsörgetnék* (259/501).**csörgetni** in

(1)

Csörgő hangot kelteni. *Kész lesznek elmenni számkivetésbe is, Kész lántzot tsörgetni véle tömlőtzebe is* (268/84).**csörgő¹** fn

(2)

1. Lószerszám dísz, csörgő hangot adó kis fémgömb. *Pedig sokkal tizfrább 's szebbek a' Farsangi Szánkozó lovának tsörgői 's táf-rangi* (60/22). **2.** Csörgő hangot adó hangszer. *'Sír a' lágy Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán, 'S a' tsörgők nesze közt fenekét veri dőngeti tölgygomb* (400/81).**csörgő²** mn

(3)

1. Csobogó. *Kertem' nárczisokkal Végig ültetéd; Csörgő patakokkal Fáim' éltetéd* (427/19). **2.** Megszáradt, és ezért csörgő hangot adó. *Vagy ott termész jövendőre sárgálló kalászokat A' hol Tavalý bőven szedtiél tsörgő tokú babokat* (413a/86).*tsörgő* (397a/511).**Ik:** *le~*.**csörög** i

(12)

1. Csörgő hangot ad. *Tört a' pohár, palatzk; tányér, tátza tsörgött* (330/1471). *Ím az elosztott Táborok indulnak; tsörög a' kard, 's az hadi láрма Verdesi a' felhőt* (253/29). *Zúzmarázós a' Bak tsillámló szakállá Tsörög a' jég miatt minden szőri szála* (85/8). **2.** Csobog. *Ismét a' földnek gyomrába Leszivárgott a' tsatak, És náddal tűzött árkaiba' Halkal tsörgött a patak* (397a/44).*tsörög* (44/6, 267/90, 154, 268/178, 324/15, 368a/40), *Tsörög* (197/8), *csörgött* (428/134).**csörögve** in

(1)

Csobogva. *Tsörögve kerengő kristály folya-*

matok, Mellyek a' leg-higabb égből fakadtatok? (219/81)

csörömpölés fn (1)

Éles csörgég, zörgés. *A' szem-fül majoros első szunnyadásába Zörgést és tsörömpölést hall a' kamarába* (141/2).

csörömpölő mn (1)

Csörgő, zörgő hangot adó. *Míg Neje a' hosszas munkát danlással édesíti, 'S tsörömpölő vetéllőjét vásznán végig perdíti* (413a/301).

csörtetés fn (1)

Zajos haladás, nyomulás. *Úgyis e' Világba semmi részem nintsen, Melly bádgyadt Lelkemre megnyúgóvást hintsen. Mikor a' ' Világnak Lärmáját sokallom, Kevélynek, fősvénynek tsörtetését hallom* (200/36).

csősz fn (2)

Őr. *De virág-hullta szépséged Hozván már gyümölcset, Kerülünk, óh Dóris téged, 'S álmotlan tsőszödet* (392/12). *Ültessetek országokba Emberekből kerteket, És állítsatok azokba Serény, okos tsőszöket* (397a/260).

csőtörtők l. csütörtök

csúcs fn (5)

Vminek a hegyes vége, teteje. *Felszállok a' Templom' tornyának tsútsába Tátra' sziklájára az ég' szomszédjába* (306/17). *Így midőn a' téli szélveszeztől hozott Hótsoport a' bértzek tsútsára tornyozott* (337/196).

tsútsát (413a/646), *tsútsain* (452/62), *tsútsánál* (330/31).

Ö: vég~.

csucsorodik i (1)

Kerekedik, keletkezik. *Ha bánatim' közlöm véled, Egy szódra lelkem megéled; Ha jó kedvem tsutsorodik, Általad megszaporodik* (433/27).

csúcsos mn (1)

Csúcs alakú, csúcsban végződő. *Onnan városokba térnek Mellyet a' paraszt maga Egyik zugjában a' térnek Tsútsos köpűkből raka* (397a/992).

csúcsosít i (1)

Csúcsossá tesz. *'S felejtven Sírodat, Kastélyt rakatsz: 'S a' Báji zajgó tengereknek arrább Tsútsosítod partjait* (410/21).

csucsul i (2)

Szűnik, enyhül. *Ha szíhatok borotskát, A' gondjaim tsutsúlnak* (354/2). *tsútsúlnak* (354/26).

csuda fn (37)

1. A természeti törvények alapján meg nem magyarázható rendkívüli jelenség. *Igaz, hogy ebből [Paradicsom] ki-esvén az ember, poklot nyere, Ebenn készül a' sok tsudák' 's a' kénkövek' Tengere* (216/120). 2. Ritkasága, különlegessége miatt meglepő dolog. *Ah fordulj erre szép Istenné — — — Egek! — mi tsuda! — ah! szemeim! Mit láttok? (139/44) E' lesz ama' Jó'sef, a' világ' tsudája, Ama' nemzeteknek atyja és Királya* (259/407). 3. Furcsa, különleges. *Látsz e' amott egy rettenetes tsuda állatot? (348/38) 4. Csodálat, elismerés. Gavallérok minden Nemzet közül telnek, Kik a' néző szemtől tsudát érdemelnek* (256/2). 5. Nem (is) csuda: nem furcsa, nem különleges. *De nem is tsuda, mert ha nem érted, Úgy e' ez is hosszú, és az is úgy e' rövid* (356/5). *Jó Barátném panaszkodik, Hogy bal sorsod igen nagy, 's Ezer bajjal tusakodol; Nem tsuda: Poéta vagy* (280/4). 6. (Jelzői használatban) csodálatos, rendkívüli. *Nézd meg tsak a' rosák tündöklő szépségét Flora magzatának tsuda ékességét* (2/3). — ... 's úsztam *Gondolatim' tsuda tengerében* (396/20). 7. (hsz-szerűen:) végtelenül, csodálatosan. *Tsuda halvány kísértetek láttattak szürkés éjjel* (413a/483). *tsuda* (114/447, 280/8, 12, 16, 20, 24, 327/30, 337/371, 348/7, 397a/902, 413a/554, 454/64), *Tsuda* (200/69, 313/49, 454/818), *csudája* (288/46, 48), *tsudája* (330/170, 454/582), *csudát* (418/87), *tsudát* (213/16, 405/36), *tsudákat* (313/65, 413a/197), *tsudádat* (377/45), *csudáját* (439/64), *tsudáját* (413a/1094).

csudadolog fn (1)

Különleges, rendkívüli dolog. *Te tőled van minden jószág, 'S e' tsudadolgok' sora* (397a/854).

csudál (19)

1. Csodálatosnak tart, és tisztel. *Esmeri már Páris, 's az egész Európa tsudálja Ritka vitézséged* (253/67). 2. Gyönyörködik vki vmiben. *Most a' virágoknak szépségét tsudállod Majd*

száradt kőröit meg unván útállod (2/3). **3.** Különösnek tart, furcsáll, csodálkozik. *Istenem! Ájulás volt é? Vagy pedig csak méj álom? Tüzes kepzeldésimet, oh még most is tsudálom* (162/114). *Ne tsudáld Barátom! Hogy e' Felleg-várnak Mohos gypeűjére mulatozni járnak* (239/1).

csudálunk (445/28), *csudálnak* (382/12), *tsudállék* (371/2); *csudálja* (373/154, 453/46), *tsudálja* (337/254, 397a/451, 1031), *tsudállya* (413a/503), *tsudáltam* (330/101, 2047), *tsudálta* (306/287), *Tsudálta* (135/22), *Tsudálták* (26/8). — *tsudáld* (313/100).

csudálás fn (1)

Vmiben való gyönyörködés. *Most a' két kis fejér oszlop bámúlása, Majd a' dombotskának 's gombnak tsudállása Vezeti a kezét az Ország útjára* (239/62).

csudálatos mn (2)

Csudálatra méltó, különös. *Csudálatos hartz ez, ugyan! az embernek Szívébe mitsodás élű pallost vernek?* (71/15) *Tsudálatos költemény ez* (330*/202/11).

csudálhat i (1)

Csudálkozhat. *Ki tsudálhatja már, hogy egy éneklő kar Tégedet tisztelni Dél előtt nem akar* (233/15).

csudálkozás fn (2)

Csudálat, meglepődés. *A' lány tapintású Rósák hajlékai Mellyeknek ha színét, 's ki nyílást nézem Csudálkozásomat szüntelen tetézem* (64/8). *tsudálkozással* (330/112).

csudálkozhat i (1)

Meglepődhet. *Illy sok ellenség közt nem tsudálkozhatunk, Hogy az öreg szerre kevesen juthatunk* (215/93).

csudálkozik i (1)

Meglepődik. *Mikor egyebet nem tudok rágni a' híg tik monynál, Tsudálkozzam, hogy én vénebb vagyok már az Asszonynál* (310/62).

csudálkozva in (1)

Tisztelettel, elismeréssel. *Erdély tsudálkozva hirdeti 's hálával, Miket tesz a' Magyar Literatúrával* (306/277).

csudálni in (1)

Tisztelni. *Elég tsudálnom Bennetek a' Nemet, 'S ezt díszesítő százszeres Érdemet* (251/9).

csudálta Ö: világ~.

csudáltat (3)

Gyönyörködésre, csodálkozásra késztet vkit. *Ekkor nekik meg mutatja A' szörnyű sokaságot, Vélek rendre tsudáltatja E' nagy hatalmasságot* (114/569). *Súgár derekadat ne tsudáltasd velünk: Az Ánglus tsikókba szebbet is szemlélünk* (254/23).

tsudáltasd (61/23).

csudálva in (2)

1. Gyönyörködve. *Míg Tháles a' nagy Égnek Tüzeit csudálva nézi, Béhulla egy verembe* (346/2). **2.** Tisztelve, elismerve. *Az Európai követek indulnak, Arktósz' ditsőségén tsudálva bámulnak* (330/110).

csúf mn/fn (17)

I. mn 1. Csúnya. *'S ha nints sarkantyúja, tsúf a többi között* (330/582). **2.** Erkölcstől, illetet sértő. *Régi frigvedet is most azzal hálálja, Hogy a' szép Egyiptom' térségét prédálja, Tsúf magyarázatot tsinál a' Koránból, Hogy rabot tégyen a' buzgó Muzulmánból* (337/235). **3.** Csúful: szégyenletesen, csúfosan. *Várjatok, várjatok, Ti, kik a' Lyánykákkal olly tsúful bántatok* (330/842). *Csúf* (246/6), *Csuf* (246/34).

II. fn 1. Szégyen, csúfság. *Hát már, hát így kell é nekem holtig élnem, Hogy szerelem helyett tsúfot kell remélnem?* (330/802) **2.** ~ot üz/csinál/ver vkiből: nevetségessé tesz. *Phi! szégyen! gyalázat! gyáva Teremtvények, Kikből így üzhetnek tsúfot a' Legények!* (330/1500) *Ti is az emberből tsúfot mért csináltok?* (330/1706) *Tsalfa lévén egy Asszonyból Vétzy könnyen tsúfot vér* (317/137). **3.** ~fá tesz vkit/~ot tesz vkin: megszégyeníti, csúnyán elbánik vele. *De mikor azt látom, hogy őt tsúffá teszik, Szidják, háborgatják, üldözőbe veszik* (454/135). *De még senki rajtam ilyen tsúfot nem tett* (330/1678). **4.** Világ ~jára: úgy, hogy mindenki megbotránkozzon rajta. *Sebhedt szívemre millyen Ír! — Belőle véres könnyek hemperegnek Láttára illy' szörnyű Történeteknek, A' mellyeket ... most egész Vi-*

lág' Tsúfjára elallyasodott Frantzaság Terjeszteni meg nem szűnik (257/143). **5.** Csúfságra emleget: csúfol. *Kik keblekből számkivetnek, És magok között ~ra emlegetnek Egy szegény boldogtalant* (435/20). *tsúfot* (330/820, 943), *Tsúffok* (330/948), *tsúf-ra* (304/20).

csúfol i**(10)**

1. Gúnyol. *Mindenek vádolnak 'Sértenek tsufolnak* (160/7). **2.** Bánt vkit. *Míg a Kányák űzik a' Csókák tsátsognak, Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak kárognak, Tsúfolja, tsipkedi, rángatja mindnyája* (330/1267). **3.** Vminek ~ vkit/vmit: Sértésből gúnyosan nevez vkit/vmit vminek. *Letsepültek minden betsületes Legényt, Lajhának, kappannak tsúfolták a' szegényt* (330/1670). *A' rongyos, kopott, vékony, szél szűrő köpenyeget, lebernyegnek tsúfoljuk* (330*/205/3). *Csúfol* (443/105), *tsúfolnak* (330/876); *tsúfollyák* (330/1124), *tsúfolta* (267*/012/9). — *tsúfoljalak* (449/22), *tsúfoljanak* (330/1572). **Ik:** ki~, össze~.

csúfolkodik i**(1)**

~ *vkivel*: sokszor, ismételten csúfolja. *Dorrotthiával és mind az több Kisazonokval chuffolcodnak vala* (330/458).

csúfolni in**(1)**

Gúnyolni. *Criőr kezdé nagy lármával Tsúfolni ellenségét* (114/694).

Ik: ki~.**csúfoló fn****(1)**

Az a személy, aki csúfol, gúnyol vkit. *Majd h' a' Nemzet össze jó, 'S hadra fog kiszállani: Büszke tsúfolóin ő Nagy bosszút fog állani* (257/195).

csúfolt Ik: meg~.**csúfoltatás fn****(1)**

Csúfolás. *Láttatok, melly vig vólt szomorúságunkra, Melly büszke és szúrós tsúfoltatásunkra* (330/956).

csúfolva in**(1)**

Gúnyolva. *Magok az álnokság' hálóját hintik el 'S a' törvény' kötelét tsúfolva tépik el* (454/146).

csúfolván in**(1)**

Gúnyolva. *A habok mormolva verik a' kő szirtot De ezek tsufolván, melyet ki nem irtott Még a' dühös habok mérgek 's irigységek* (9/4).

csúfos mn**(2)**

Szegyenletes, gyalázatos. *Sőt annyi nép' édes Anyjának magzatja Lett egy dühös népnek tsúfos áldozatja* (337/146). *Magokban zúgód-tak, mivel szegyenlették, Hogy köztők e' tsúfos külömbséget tettek* (330/482).

csúfság fn**(4)**

1. Szegyen. *Ti kik okoztátok rajtam e' tsúfságot, Hogy tukmáljátok én rám e' világot?* (330/1519) **2.** ~gal illet vkit: kicsúfol vkit. *Perge katzajjal követték Ő Felségét úsztában, Sokan tsúfsággal illették, Ragódzván a' Farkában* (231/305). **3.** ~ba kever vkit: megszegyenít. *Imé most is e' kis Társaságba' Annyiszor keverik az embert tsúfságba* (330/798). **4.** ~ból: csúfolásként. *Az Atheni-béliek pedig tsúfságból egy Tyrtaeus nevű sánta Poétát küldöttek nékiek* (267*/12/3).

csujtár**(1)**

Csótár, a nyereg alá terített takaró. *Ragyog hátánn sellyem posztóval vont nyereg Tsujtárján az arany Meander tekereg* (82/22).

csuk Ik: be~.**csukló fn****(1)**

A kéztő izülete. *Nem kívánok én csuklóig Kezemm bent vájkálni* (169/117).

csukott Ik: le~.**csúnya mn****(2)**

1. Nem szép. *Másodszor testálok a' Szülők' házára Kilentz ezer tallért, az ollyak' számára A' kik tsúnyák lévén, Völegényt nem kapnak* (330/154). **2.** Visszatetszést, megütközést kel-tő. *Majd megbüntetendő ez sok kegyetlenség', Míg örökre porba vesz Tsúnya dölyfös-séged* (257/204).

csupa mn/hsz**(14)**

I. mn 1. (Személyek, tárgyak összességére vonatkozik:) más nem, csak. *Fellyül az épület pompásabb díszére Csupa remek gombot tet-tet tetejére* (239/28). **2.** A szóban forgó do-

loggal tele van vki/vmi. *Minden megúnt hely véled is Szintügy tsupa unalom* (208/48). *Sebes bukással földre hullván Tsak tsupa por, hamu lett belőlem* (396/32). **3.** Valóságos, igazi. *Halljunk hát egy-két szót a' tsupa erköltstől* (454/592). **4.** Nagy. *Míg Rénus lefelé fog folyni Batávia' földjén, 'S a' Német' mezejin tsupa tenger nem fog eredni* (253/71).

II. hsz 1. Kizárólag, csak, csupán. *'S tán messzi reményem több csupa álomnál* (454/314). **2.** Teljesen, egészen. *Egyik tsupa néma, más tsak a' jajt szolja* (56/33). *tsupa* (202/33, 239/24, 280/23, 368/15, 530, 454a/9), *Tsupa* (299/63).

csupádon hsz (1)
Csupán, csak. *Én ugyan helyet sem adnék egyiknek is, Ha mindjárt tsupádon széllal él-nének is* (330/1658).

csupán hsz (32)
1. Kizárólag, csak. *Az öröm reményét már tölle elzárta Tsupán álom által tér meg minden vére* (8/17). **2.** {Fokozásként;} más, nagyobb jelentőségű dologról most nem is szólva. *Tsupán hallatára az ő nagy nevének Az olasz békák is széttöredezésnek* (337/193). *csupán* (105/4, 278/24, 288/7, 295/41), *tsupán* (10/22, 140/9, 185/10, 54, 191/54, 194/35, 197/67, 211/24, 267/224, 272/27, 305/39, 49, 330/515, 891, 1818, 369/14, 454/463), *Tsupán* (197/27, 330/899, 391/32, 397a/373), *tsupánn* (80/5, 123/3, 257/235), *Tsupánn* (85/27, 170/16).

csupáncsak hsz (10)
{Nyomatékosan;} csupán. *Olly erősen szíve-men visellek Hogy tsupán tsak éretted lehellek* (272/17). *Csupán csak* (380/13, 15), *tsupán tsak* (63/16, 161/8), *Tsupánn tsak* (84/13, 15, 185/166, 196/13, 15).

csupasz mn (1)
Pucér. *Ökrök fognak téged a' helyig vonkálni, Hol simán 's tsupaszon kell majd néked állni* (416/22).

csupor fn (1)
Bögre. *A' bolond észt lél a' borba', 'S úgy*

lesz bőlt: Tölts tehát bort a' tsuporba, Tölts, tölts, tölts! (318/31)

Csuprai fn (1)
Személynév. *'S azzal fő Hadnagy Csuprait Ki biztatta pajtásait, Agyon lövé vitézül* (114/669).

Csurgó fn (1)
Helynév. {Somogy megyei település.} *A' Georgiconnak I Könyve Csurgó 1799. November Havában* (413/cím).

csurgói mn (1)
Csurgó településre való. *Ha tsekély az ajándék Tégye jóvá a' szándék Még e' gyenge, És tsak zsenge Csurgói Stuk* (336/77).

csuszamlik Ik: ki~.

csúszik i (4)
1. Síkos felületen simán halad, siklik. *Ujjait öszve szorítván A' vízen hanyatt tsúszik* (114/248). **2.** ~ vhová: csúszva odajut. *Hogy már az Árbotz fák a' holdat korhojják Majd köztök a' hajó olly mészébe tsuszik Hogy az árnyék holtak fejek felett úszik* (56/21). **3.** Vmi vhová kerül. *Hanem hogy a' Német a' Dunánn át úszott, A' sok bolond módi Országunkba tsúszott* (248/16). *tsúszik* (202/21). **Ik: bé~, ki~, le~.**

csúszkál i (1)
Szánkózik. *A' meglelt idejű Urak a' Dámákkal Körültrökö 's utánok tsúszkáltak szánkák* (330/166).

csutka Ő: alma~.

csúvik fn (1)
Kuvik: rovarokkal és méhekkel táplálkozó kis tarka madár. *Hol az elhányt sisak' rosdás üregében A' halálos tsúvik sivákol fészkeben* (306/44).

csügg i (1)
Vki ajakáról csügg: áhitattal figyel, hallgatja. *A' földműves pedig görbe ekéjével fel vájja Szántóföldjét ... Az alatt édes magzati ajakáról tsüggenek* (413a/1082).

csügged i (9)
1. Reményét, kitartását veszti. *Múzsám, ne tsüggedj!* (440/1) **2.** Csökken, hanyatlik. *Nem tsügged nálam a' remény Mert tsakugyan jobb*

a' kemény (309/115). **3.** Gyengül, erőtlenedik. *Érzem, hogy beteg vagyok. Képződésim tüzeskednek, Roskadtt inaim tsüggednek* (443/22). **4.** ~ *a feje*: reményvesztetten, szomorúan lóg a feje. *Most a' mértékletlen öröm erőlteti, Hív-ságra, katzajra, dévajságra veti; Majd egyszerre tsügged feje komor bútól* (330/741). *Bár feje tsügged már a' kínos veszélybe Még is bátorsággal fog nehéz dolgához* (29/12). *tsügged* (216/109), *tsüggedsz* (368a/119), *Tsüggednek* (337/119). — *tsüggedj* (440/4). **Ik:** *el~*.

csüggedetlen *hsz* (1)

Csüggedés nélkül. *Kész vagyok é élni e jaji Világába 'S tsüggedetlen élni e kinok kohába* (453/272).

csüggedhetetlen *mn* (1)

Aki nem csüggedhet. *Tsüggedhetetlen György! Ótzeán' félelme, Te egy ásbést-szívű népnek Fejedelme, Te merész szolgálja Istennek és Jusnak* (337/245).

csüggedt *in* (1)

Lankadt, erejét vesztett. *El alélt szíveket illy szókkal ébreszti, Csüggedt reménységek szikráit éleszti* (214/48).

Ik: *el~, meg~*.

csüggesztvén *in* (1)

Lógatva. *Maga a' szép rózsza tsüggesztvén ágait, Így ereszti égre bokros panaszait: Mért nem emészt már el vagy hévség vagy hideg* (298/25).

csüggő **Ik:** *le~*.

csüng *i* (3)

Függ, lóg. *A madárcák tsüngnek a' híves ágakról Le száratt a' nóta el tikatt torkokról* (84/7).

csüngnek (380/11), *tsüngnek* (196/7).

csünget *i* (1)

Lógat. *A' tarka Bőség csüngeti jobb felől Horgas tüörkjét* (418/21).

csüngvén *in* (1)

Lógva. *Egy gyermek a' Gráziának Kedvesse, a' tsintalan, Gyenge karjával annyának Nyakán tsüngvén untalan* (397a/464).

csűr *fn* (5)

Termény raktározására szolgáló gazdasági épület. *Gazdag lesz itt az aratás, temérdek élet terem Ugy hogy majd megpukkad tőle mind a tsűr, mind a Verem* (413a/58). *Lépj a' Frantziáknak kimívelt kertébe 'S a Péruí kintsek' negédes tsűrébe* (313/102).

tsűr (413a/1077), *Tsűr* (413/64), *tsűröknek* (413a/194).

csütörtök *fn* (3)

1. A hét negyedik napja. *Nézzük Antal napnak ezt a' Vasárnapot S a' mit Tsütörtökön vit-tünk volna végbe Vasárnap tégyük meg e' szép Vendégségbe* (336/27). **2.** Csütörtököt ad/kiált: csütörtököt mond, nem működik. *De már el is kopván a' puskám kovája, Végre tsütörtököt adott a' szerszáma* (239/220). *Ő is el süte puskáját, De el hullatván kováját, Tsütörtököt kiáltott* (114/846).

D

- D. fn**
A Darvas családnév kezdőbetűje. [*Az én Barátomné D. A. Quodlibetjére*] (367/cím).
- da** (ném) (1)
Ver da? Ki az? Jaj, siessünk Hiveim! Mit érzek? — mi szent szag? — ver da? — Jaj! jön, — jön a' hamvas Szerda (133/39).
- dáb Ő:** *dib~.*
- dabunt l. do**
- Dácia fn** (7)
Helynév. <Erdély és a tőle keletre levő terület latin neve, de Csokonai Magyarországot érti rajta.> *Ah hív Magyar! Ha kedves Előtted a' szabadság, Ha boldog lenni kívánsz Királyod' oltalmába': Menj, míg a' tűz be nem ront Dá-tziába* (259/76).
~ (432/14), *Dácia* (396/16), *Dátzia* (259/458, 338/11), *~nak* (313/141), *~ra* (357/35).
- dada fn** (2)
Vénasszony. *Rendes is volt látni, miként sok vén ~ Többektől kiválva a' széken kushada* (330/483).
Dada (330/1087).
- daemon l. démon**
- Dafnis fn** (8)
Személynév. <A görög-római regevilágban Hermész és egy nimfa fia, szép szicíliai pásztorfiú, a műzsák kegyeltje.> *Sok szerelmest kis nyilával Vérez a' Vénus' fia: Érzi ezt hív ~ával A' mosolygó Lídia* (164/23).
~ (172/cím, 28, 173/12, 4), *~omat* (173/16), *~hoz* (173/cím, 2).
- dagad i** (8)
1. Nő, egyre nagyobb lesz. *A' sebes patakok a' víztől áradnak Sikoltó hajjai hánykódva ~nak* (52/10). *Sok Merőföld már sziget, Sok völgyek a' nagy bérczekig ~tak* (288/34). 2. <Víz> áradva nő. *Mi erőtől rendül a' föld, a' tengerek ~nak Fellyül haladván gátjokat és ismét lelohadnak* (413a/1034). 3. <Tésztaféle> megkelve nő. *Kanál-nyéllel tennék kovászt Ha engedelmet adna Élesztőt loccsintnék belé, Domborúbbra ~na* (169/100). 4. *Dagad a szív-e/elméje: öröm, büszkeség tölti el. Bár Hazánk áldott ölétől Az okosság elragad; De annak édes nevétől A' jó szív mégis ~* (357/12). *E' felséges Vidék úgy magához ragadt, Hogy szűk elmém éppen a' felhőkig ~t* (313/6).
~ (327/52, 413a/323).
- dagadó mn** (1)
Büszkeséggel teli. *Ah de elég! — E' bús Scénát nem tűrhetik immár A' nemes érzésű Magyarok: búzduálnak a' házban Mindenek, és ~ bajnok mellyekbe' dobogni Kezd magyaros szívek* (258/38).
- dagadoz i** (1)
<Tejjel> telítődik. *A' borjú a' szabad tér me-zőnn játszadoz Téjjel barmok tölgye ujjolag ~* (83/20).
- dagadt mn** (1)
Felszántott. *A' tavasz hát legjobb dísze az ágaknak 's a' fának, Tavasszal vár a' ~t föld nemző magot magának* (413a/863).
- dagály fn** (5)
1. A tengerszint emelkedése. —...Ezeknek tördelt jajjai Őtet addig kísérték, Míg a' Tenger dagályai Látni még meg engedték (231/281). 2. Áradás. *Álljatok, egy kisedd haladékra megálljatok itten Habjaim! ... tsillapítsátok le ~tok* (259/599). 3. Gög, kevélység. *De ah reszkess, de ah rettegj Magyar nép: Mert ellenséged ellened kizúdult, 'S dühösködő se-*

reggel Rohan határaidra, Pusztít, öl, éget, s' vakmerő dagállal Rabolja a' sok kintset (259/54). **4.** Túlzott magabiztosság. Megvervén a' rabló Frantzok' ármadáját, Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát (259/378). **5.** Vminek a ~a: vminek a túlradó volta. A' nyomorult ember lelkét hányszor rázza Hát a' bujálkodás, dühösség dagálja' S A' halál félelme hányszor meg zilálja (453/109).

Ö: far~.

dagályos mn (4)

1. A dagály által megnövesztett. 'S az enyhős szelek szélesztik E' ~ habokat (397a/966). **2.** Büszke, gőgös. Most is a' derogál dagájós szívének Hogy rolla a Musák verseket költének (58/19). **3.** Felhőkkel teli. Ez a' hosszú boltoztatja A' Diófának felyül A' kék eget mutatgatja, Mellyen sok felhő repül, Hátul a' zöld természetekkel Tókat, berkes völgyeket, A' ~ hegytetőkkel Körülvev vidékeket (397a/383). dagályos (330/494).

dagaszt i (5)

1. <Tésztát> kelesztésre előkészítve gyúr, nyomkod. — ...nekem a' tekenőre 'S téstára semmi gondom, Csak azt nézem, mikor ~ Szép fara mint imbolyog (169/37). **2.** Duzzaszt, nővel. És most is vizemet [Duna] sok test, sok dárda ~ja, Mellyeket a' vérnek tajtékjai hem-pely[e]getnek (259/618). ~ok (169/2, 146); — ~anék (169/110).

dagasztani in (1)

<Tésztát> kelesztésre előkészítve gyúrni, nyomkodni. Úgye, hogy egyszerre tudnék Dagasztni, fűtni, sütni (169/136).

dagasztgat i (2)

Többször, ismétlődően dagaszt. Nézze meg jól, kezem mint jár, A' téstát mint forgatom, Hol szélit, hol a' közepit Renddel mint ~om (169/16). ~nám (169/105).

Ik: meg~.

Dagon fn (1)

Személynév. <Hal alakban ábrázolt keleti istenség, akit a Biblia a filiszteusok isteneként említ.> Látják, vívniok kell győzhetetlen Sas-sal, Ki hidra-fejeket szedi tűzzel-vassal; 'S

hogy nem dühödhetnek többé a' világon, 'S ledül az Úr előtt a' Párisi Dágon (337/128).

dajka fn (5)

1. Kisgyerek gondozója. Ritka olly' szobalyány, Frizérozó 's Dajka, Hogy ne jutott volna néki Kalamajka (330/1719). **2.** Vkinék/vminek a támogatója, gyámolítója. Hát, te, Domokos Jakabnak Tiszta szívű Hitvese; Ki a' boldogtalanabbnak Dajkája vagy (454/944). Te pedig, Poésis! Az egek' munkája, Apollónak mézes száju Leánykája, Te a' Szegénységnek Anyja és Dajkája, Él j vigann! (245/51) **3.** Személy, aki vminek a fejlődését, alakulását segíti. Ha már az, a' ki vólt éltünknek ~ja, Az atyafiúi szeretet példája, E' földről a' fényes egekbe költözött, Él szerelmesivel ezer öröm között (214/105). ~ val (330/691).

Ö: száraz~.

dajkál i (1)

Ápol, védelmez. Tusculanum 's Tibur szülük a' Lelkeket, 'S ha Caesar 's Mecoenas ~ják ezeket (245/18).

dajkálkodás fn (1)

Ápolás, gondoskodás. Elsőben is az élő fák nem egy móddal teremnek, Mert ezek között emberi munka nem kell sok nemnek. Ezek ~ nélkül a' mezőn szoktak nőni És a' vizek görbe partyán önként árnyékot szőni (413a/536).

dajkálkodó mn (1)

Dajkálkodó erő: ápolás, gondoskodás. Az Alma fák is ha egyszer erős töre akadtak És ha a' nekik szükséges erőre találhattak, Magoktól is nagy sebessen az ég felé felnyúlnak És így a' mi ~ erőnkre nem szorúlnak (413a/979).

dák fn (1)

Dákok földje: Erdély. —...az Éjszín haboknak Tseppjei lomozó szárnyáról tsorognak, Arról jó, a' mellyről a' Dákok földjére A' Scythák' bajuszos tábora bétére (313/33).

daktilus fn (3)

1. Egyfajta tánc, ritmus, ill. egy ereszkedő versláb. De mennyünk ki Músám mert majd a Császárnak Daktilust éneklő Músájához zárnak (25/42). **2.** Férfi nemiszerv. Hát azért vajták ki ezt is pintzelyuknak, Hogy így Daktilus-

ra majd könnyen buknak? (219/62)
Daktilust (190/28).

dákus fn**(1)**

Dák. *Bátor a' pártos Dákusok a' Dunán nyüsögjenek, Bátor Róma mit tsináljon 's az országok vesszenek* (413a/1054).

dal fn**(54)**

1. Énekhangon előadható zenemű. *Itt [rózsali- get] száz Szerelmek danolnak, Itt száz Grá- tziák tántzolnak; A' tántz Lillát gyűjtja fel A' ~ engem érdekel* (443/240). *Szívünk elolvadt Részait Élesztjük új Dalokkal, Pauzák' únalmas ideit Édesítjük Tsókokkal* (128/58). **2.** Rövid lírai költemény. *Aszatli ~* (154/cím). *Dal Tzappiból* (149/cím). **3.** Madárdal. *Amott egy sir mellől magát felemeli Egy patsirta 's ~ját nyersen énekel* (306/90). **4.** ~t üt: énekel. *És a' rózsá lúgnak A' mellyben Philoméla 's én Egymást váltva ütünk Pindusi dalokat, Nints árnyéka tovább* (432/53). **5.** ~ra ver: megénekel, verset ír. *Múzsája víg örömmel, Mindjárt boros, szerelmes Dalokra verte őket [jambusokat]* (106/20). **6.** *Dalra fakad:* énekelni kezd. *Ím, ím a' koszorús Pásztorok, és velek A' szomszéd Ligetek' Hölgyei (óh kegyes Látás!)* ~ra fakadnak (432/ 87). **7.** *Dalra ránt* vkit vmi: éneklésre készlet. *Sándorffym ül ágyamnál ... 's Ennek Köszönhetem hogy élek még? Zendülj, ekhózz, esti tsendesség! A' hála engem' ~ra ránt* (455/54).

~ (397a/67), *Dal* (145/cím, 150/cím, 151/cím, 155/cím, 156/cím, 257/8, 16, 276/cím, 324/cím), ~ok (354/9, 373/110), ~od (284/4), ~[l]od (373/171), *Dalod* (375/16), ~ja (285/cím, 397a/169, 403/13), *Dalja* (324/20, 397a/756), ~jai (397a/884), *Daljai* (381/cím), ~t (432/38), ~okat (397a/718), ~omat (397a/22), *Dalomat* (260/35), ~ját (330/1246), ~jaidat (403/66), ~odnak (397a/1139), ~jában (306/103), ~on (424/64), *Dalonn* (128/62), ~ra (306/164, 424/48), *Dalra* (337/357), ~okra (319/46), *Dalokra* (372/20), ~jára (375/9, 379/31), ~okkal (413a/357, 934), *Dalokkal* (106/7, 372/7), ~jaimmal (288/108).

Ö: csata~, jaj~, paraszt~, szerelem~.

dall i**(5)**

1. Dalol, énekel. *Nyíl meg most, Helikonn!*

nyíl meg; Ti magatok Szép Istenasszonyok előttem ~jatok (330/1166). **2.** Verselni. *Me- cenas mostan már azt fogom ~ Mi tesz kövér vetést, mikor kell szántani* (413/1).

~om (413a/12), ~anak (405/28), ~ottam (413a/524).

Ik: el~.

dallarizál i**(1)**

Dalolgat. *Vigan ma barátom! és ha pitizálunk, Mantziról is eggy két sort ~unk* (199/106).

dallás fn**(1)**

Dalolás, éneklés. *A' hajós is ~ától Fut a' sze- relmes Szírennek; Mert tudja, hogy mérges ennek Dalja, sőt halálos is* (324/17).

dalló fn/mn**(5)**

I. fn Dalos, énekes. *De mék tud énekelni Sirász' szülőtti közzül Úgy, mint ez a' mi Dal- lónk, Ki ez halomba' nyugszik?* (373/135)
 ~ (306/107, 358/6).

II. mn Daloló, éneklő. *Szomorún hangitsál fészken a' patsirta: Fejjebb tsak a' ~ Fülemüle birta* (4/14).

~ (397a/615).

L. még **danló!**

dallos fn**(3)**

I. fn Dalos, énekes. *Így áldottanak ók: meny- nyei hangjokat Vigan visszonozák istenek, emberek. És én — pallagi ~ — Bort és kedvet ivám velek* (432/119).

~ (397a/779).

II. mn Daloló, éneklő. *Vagy a' tinó az égre néz 's órolja a' szellőket Vagy a' ~ fetske rep- ked a' tó körül és abba Régi bújokat a' békák vartyogják az iszapba* (413a/384).

Dalmataország fn**(1)**

Dalmácia. *Tót, Horvát, Dalmata ország ma is bánja, Hogy nem Gróf Szétsényi az ő Vitze- bánja* (306/271).

dalocska fn**(2)**

Rövid dal. *A' többek közt, hogy bé szóltál ab- lakomba, Énis jót kívántam Néked; de azomba Múzsáddal játszodván Múzsám, hamarjába E' dalotskát zengé kisdéd Hárójába:* (235/36)

~t (373/7).

dalol l. danol

- dáma** fn (83)
Hölgy, úrinő. *Itt néz ki egy Dáma de irígy fátyola Minden szépségeket tőlünk béburkola* (190/17). *Ezért olly gyönyörűk a' Somogy' Dámáji, Mert ők a' Grátziák' igaz Copiáji* (330/2037).
~ (197/40, 70), *Dáma* (25/27, 133/18, 22, 59, 154/41, 206/7, 231/220, 225, 266/11, 309/68, 330*/183/4, 330/488, 694, 1430, 1523, 1620, 1625, 1846, 1972, 2013, 2048, 377/8), ~k (330/cím), *Dámák* (330/2, 330*/183/3, 330/303, 336, 382, 397, 456, 618, 699, 885, 1002, 1016, 1139, 1303, 1338, 1425, 1433, 1557, 1641, 1968, 1753, 1775, 1984), *Dámák* (330*/140/2), ~ji (337/243), *Dámát* (248/17, 330/1550, 1794), *Dámákat* (330/1832, 1988), *Dámáját* (114/285), ~nak (114/361), *Dámának* (82/28, 256/26, 309/43, 330/497, 1483, 1779, 1950), *Dámáknak* (231/427, 330*/188/14, 330/1051, 1133, 1478), *Dámában* (330/386), *Dámákról* (330/1991) *Dámánál* (231/50), *Dámánál* (206/11, 330*/149/9, 330/150), *Dámáinknál* (268*/24/1), *Dámáktól* (114/367), *Dámával* (330/896), *Dámákkal* (330/143, 165).
Ö: bál~, hof~.
- dámaármáda** fn (1)
Női had. *Ezek a' vezéri 's osztályi valának Ennek a' rettentő Dáma-ármádának, Mellynek fő kormányát Dorottya tartotta, 'S mint General en Chef maga mozdította* (330/1190).
- dámabibliotéka** fn (1)
Hárem. *Mikor excerpálni akar unalmába Bé megyen [a szultán] e Dáma bibliothecába Hol sok Asiai Pergamen membrának Iro pennájának meg nyilni kívánnak* (25/38).
- dámaság** fn (1)
Nőiesség. *Ők az ifjaknak tüzeről És ledér természetéről Szüntelen zsorváltanak, A' Világnak Dámaságnak Kantsukái voltak* (385/29).
- dámasereg** fn (2)
Női had. *Carnevál maga is (nem tudta) vígadott, Hogy a' Dáma-sereg illy szép tempót adott* (330/1100).
Dáma-seregnek (330/1078).
- dámaszem** fn (1)
Női szem. *Megindúl a' sereg; a' selymek suhognak, A' pádimentomon a' tzipők topognak: Szikráznak a' tüzek a' Dáma-szemekben, Keblekben kurázs van, fegyver a' kezekben* (330/1233).
- damaszkuszi** mn (1)
Damaszkuszban készült, készített. *Hűtsd el Napnyúgot az Alla' nevére És a' Damaskusi kardok' pengésére, Hogy Páris' dámáji bajnokid' rettegjék* (337/242).
- dámaszokás** fn (1)
Női szokás. *A' szégyen és bosszú őket eltöltötte, Lesütött ortzával álltak körülötte. Dáma-szokás szerént sirtak haragjokban, Átkozván magokat, és Oport magokban* (330/1507).
- dámaszüret** fn (1)
Sok hölgy közötti válogatás. *Így szedik a' vídám népek, mikor megért, A' pirosuló bakart, és a' feje gohért; Mint itt a' Lyánykákat, külbomb öltözetben, A' víg Gavallérok e' Dámaszüretben* (330/292).
- dámatábor** fn (1)
Nők csoportja. *Miként insurgála Amazon' módjára Egy nagy Dáma-tábor Carnévál' hadára* (330/10).
- dámavilág** fn (1)
Hölgyek közössége. *Lehozom az égből Júnó' virágjának Magvait, 's kiosztom minden leánykának; Tudom hogy lábra kap a' Dámavilágban, Jobban, mint a' Krumpli már Magyarországon* (330/1977).
- dámázó** fn (1)
Dámajátékot játszó személy. *'S a' fülekbe illy szó mennyiszer ütközött A' ~k között 's a' kártyázók között* (197/76).
- Dámon** fn (10)
Személynév. (Filozófus Kr. e. a IV. sz. közepén.) *Hozzád ez utolsó szó rebeg ki számon: Légy te hív Pithiás, leszek én hív ~!* (63/30)
~ (159/cím, 5, 12, 13, 381/13), ~om (159/3, 381/1), ~a (386/14), ~hoz (381/cím).
- dana** fn (2)
Dal, rövid lírai költemény. *Amott Anákreonnak Kellő ~ji vagynak Kaskámba' friss eperrel*

(345/13).

~i (373/37).

Danaé fn

(1)

Személynév. <Acrisius király lánya.> *Sokszor arany tseppé kész az ember válni Tsak hogy ~val lehessen tréfálni* (76/6).

danló mn

(1)

Daloló. *Szomorún hangitsál fészken a' patsirta: Feljebb tsak a ~ Fülemüle birta* (200/12).

L. még **dalló!**

danol i

(21)

1. Dalol, énekel. *El ment a' Pintzéknék egy nagy Apostola, Ki az édes bortól sok nyelvonn ~a* (219/20). **2.** Verset mond. *Csókjaink közt egybe fojjunk, Ujj szerelmünkről ~junk Versek* (183/27). **3.** Madár énekel. *Gyakorta a' habok tapsolnak Játékokon, 'S körültek a' pintyek ~nak A' bokrokon* (294/11). **4.** Kifejez vmit, szól vmiről. *Vérező Jábussaid Daloljanak szerelmet!* (106/2)

~ (287/31, 397a/773), *Danol* (350/7), ~nak (373/129, 443/237), *Danolnak* (397a/745), ~tál (253/13), ~tad (267/4), ~ta (330/1249), *fogok ~ni* (369/15). — ~jak (330/20), ~junk (285/55); ~d (319/1, 12, 23, 35, 50).

danolás fn

(3)

1. Dalolás, éneklés. *Míg a Neje a' hosszas munkát danlással édesíti, 'S tsörömpölő vetéllőjét vásznán végig perdíti* (413a/300). **2.** Madár éneklése. *Párjok előtt gyengén zengnek, Vallást téznek szájokon, Vagy ~sal versengnek A' zöld bikkfaágakon* (397a/727). *Édes a' te ~od, Jértze-forma kotyogásod ~od* (433/21).

danolgat i

(4)

Dalogat, énekelget. *Lillám velem ~, És csókolódzva tréfál; Míg barna szép hajával Zefir susogva játszik* (345/4).

~ (395/16, 17), ~ott (373/107).

danolni in

(12)

1. Daloni, énekelni. *Látván, hogy el kell patkolni, Bús hangon kezdé ~ A' Rákóti Nótáját* (114/250). **2.** Megénekelni, dallal ünnepelni vmit. *Hogy társaságtokba vegyétek, azt kéri, Öröm-innepteket ~ kívánja* (330/91). **3.** <Madár> énekelni. *A' zöld bokorba' hallom A' Filmilét ~* (373/99).

~ (184/25, 319/4, 15, 26, 38, 53, 344/14, 423/25), *Danolni* (373/141).

danoló fn

(1)

Költő. *Még is magános nyugta-helyén ihol egy elfelejtett kis Danolót, 's Magyar Meglátogattok: mint köszönjem Isteni táborotok' malsztját?* (439/22)

danoltat i

(2)

Dalolásra, éneklésre készítet vkit. *Vajha rózsává válhatnál, Szép Lillám! egyszeribe, 'S ágaid közt ~nál Fülemüle' képibe!* (375/27) *Danoltatott* (237/14).

danolván in

(2)

Dalolva, énekelve. *Ámor mosolyogva nézi Vitéz tettem, Győzedelmi nótát ~ mellettem* (238/84).

~ (396/16).

darab fn

(18)

1. Vmiről levált vagy leválasztott rész. *'S a' sarlót nem próbáltt dudva közt hevernek Eltörtt ~jai sok régi fegyvernek* (306/42). *A tenger fel buzdul 's mindjárt ontya haragját, A gáját rontván, sok ~okra török Kis tsajkája* (39/4). **2.** <Jelzőként, az egy névelővel.> vmely egésznek kisebb, de egységet alkotó része *Szent Lakodalmat e' végre tsinálván, Egy kis Kollatzióra, Egy ~ Petsenyére, Borra egy Kantsóra ... invitálván* (167/11). *Én ugyan Barátom, ha bár távol vagyok, Szívembenn Nevednek egy ~ részt hagyok* (235/30). **3.** Azonos fajta tárgyak közül egy példány, egyed. *Etuis, frantzia szó, átallyában minden tokot tesz, a' miben sok ~ holmi tartatik* (330*/149/7). **4.** Könyv, kötet. *Tsak a' Görög 's Deák Isteneknek szabott Banier Apátúr tizenkét Darabot. Jablonskinak pedig az Egyiptombeli Istenekkel három könyve vagyon teli* (126/10). *Nintsen az egész Darabba' Egy Versis idvességes* (236/10). **5.** Egy ~ig: nem túl hosszú ideig. *Úgy hogy ennek édességét egydül tsak az érzi, Kinek szívét edgy ~ig a' kínzó bánat vérzi* (216/6). **6.** Darabra szakaszt: részekre tör. — *...mint a' hegyek' derekán bömbölve letódult Téli patak, mikora' gátat ~okra szakasztván, Tör mindent* (258/53). ~ (202/15, 237/36, 96, 330/235, 330*/164/6),

~ja (387/4), ~jai (209/5, 303/2.), ~ra (418/72).
Ö: dirib~.

darabol i

(1)

Darabokra szaggat. — ...a véres fognak Tajtéki közt mérges hangok tsikorognak Azonn véres szájjal midőn el motskollya Körmeivel izről izre ~lya (77/172).

Ik: ketté~.

darabolt mn

(1)

Szaggatott. A' Fülemülék zengették Lassú keserveidet: A' Vadgalambok felvették Darabolt nyögésidet (428/28).

darabos mn

(3)

Darabokra tört, göröngyös, rögös. Tsak alig virágzott ifjúsággal képe, Már az Érdem' köves bértzére fellépe. 's Követvén Ősinek ditső nyomdokait, Botlás nélkül járta ~ hantjait (188/12). Az elmét rettenetesenn 's irtóztatónn vezeti 'S vele a' lángoló hantok szörnyű füstytét nézeti, Darabos helyyenn ragadgya 's borzasztva ott hordozza (216/21).

Darabos (211/7).

darabosság fn

(1)

Nehézkesség, nem gördülékeny stílus. A' mi nagyobb: magoktól is készítnek olly remeket Mellytől a Magyar Ész dísze millyen legyen, ki tettzik, Kivált ha ~át jobban jobban le mettzik (111/94).

darál i

(1)

Sokat beszél, fecseg. Más a hibában torkig ül; Még is ~ felőlem: Bár engem' a' jámbor betsül, Tsijét teszen belőlem (316/32).

dárda fn

(10)

Szúrára, hajításra alkalmas hosszú nyelű fegyver. A Virtus nem fél, bár hánnya az északi mord szél, Bár a' ~ tsörög, puska ropogva zörög (44/6).

~ (259/618), ~k (403/53), ~ja (324/10, 337/338), ~kat (413a/501), ~nak (413a/664), ~val (382/1), Dárdákkal (223/7), ~jával (114/729).

daróc fn

(1)

Durva, vastag posztó. Sok Vitézek, derék Hérok itt valának, Agamemnon előtt a' kik virágzának. A' Feledékenység ült ezek' tetején,

Vastag gyászos darótz volt burkolva fején (237/44).

daru fn

(5)

Gázlómadár. Illyen menést téssen a' Springer a' Sakkban, Mikor harmadfelet ugrik a' likakban; Vagy miként a' Darvak, midőn kikeletre, Sereggel elmennek a' rétre, ligetre (330/541). darvak (413a/382), Darvai (413a/135), Darvaknak (413a/314), darvakkal (330/544).

Darvas l. D.

dátum fn

(2)

Időpont. De meg hólt post Christum natum Egynehány Esztendővel, Nem jut eszembe a' Datum Eggvel é, vagy kettővel (231/13).

Datum (330/1623).

Dávid fn

(1)

Személynév. Függség 's még Magyaroson rajtam olly fegyverem, Melly Apánkról maradt, s velünk együtt terem, Ki vont éles karddal bé vágván, meg verem Saul- és ~ként az én tíz ezrem (238/68).

de¹ hsz

(104)

1. (Nagyság, mennyiség fokozásának kifejezésére:) milyen nagyon, mennyire, mily. Jössz már? — ~ ah sokára Jöttél, ki múlok imhol (186/53). De óh az emberséget mint tiszteljük (257/149). 2. (Érzelem fokozásának kifejezésére:) de nagyon, hogy, milyen nagyon, mennyire. De szeretném felhajtani Hátul, ~ jobban elől, Hogy színről színre láthatnám Mi mozog azon belől (169/45). De óh, ha a' mi fényünk Már egyszer éjjelen jár, Nintszen tovább reményünk Felvirradás felől már (43/13). 3. Állítás, kérdés nyomósítására. Ah ~ bezzeg rossz idővel Jára a' jó Jantsi ott (317/183). Hejh jó ízűt eszem abból, De kivált a' dúcczából (169/162). De mit mondok? óh ~ mit mondok ellened? (337/89) — Hagyj békét, 's pitzi lantom' Törd ízekre... De mit, ~ mit Hallok még is amott? (432/56)

de² ksz

(756)

1. (Az előző állítás érvényességét megszorító, vagy várható következményét megcáfoló mondat bevezetésére.) Kivált az Isten Aszszonykák El sikolták magokat, 'S hogy Majestássát meg látták, El dugták szem héjjokat; De a' dugást úgy intézték, Hogy ujjaik között

nézték, *Mint leányaink szokták* (114/970). *Tovább akarám kérdezni: ~ el tűnt szemem elől* (162/123). **2.** (Egymásnak vmilyen tekintetben ellentmondó vagy szembeállított tartalmú mondatok, mondatrészek kapcsolására.) *A' Patakot látom ~ — jaj Egek Attya! Rémulit szemeimet ott mi háborgattya?* (77/239) — *Illy bosszús, ~ méltó panasza fakada: Szerentse többnyire a' kurvát követi Mely a vént meg vetvén, az ifjat szereti* (78/16). *Még sints azért tsak egy is Közületek, ki néki Szállást akarna adni Hószín, ~ kő melyében* (185/53). *Úgy nevelkedj te is testbe, és lélekbe, Végre, ~ sokára, juss el az egekbe* (215/150). **3.** (Tagadás utáni kizáró ellentét vagy állító fokozásnak bevezetésére:) *hanem. 'S holmi hókuspókusságot Soha nem gyakorolok, De biz azért, engem uttse, Tiszteletes Uran Ötse Sem teszi ki a' szűröm* (92/159). **4.** (Érzelmileg színezett ellenvetés, kételkedés bevezetésére.) *Számos esztendő, ~ óh bizony azoknak, Kik halálán sírnak, nem láttanak soknak* (210/85). ~ (119/3, 142/27, 163/23, 185/110, 199/109, 201/75, 212/11, 219/92, 231/72, 239/99, 244/19, 257/142, 342/30, 431/49), *De* (55/17, 60/5, 61/15, 92/278, 114/222, 148/55, 150/13, 181/19, 192/53, 196/48, 204/20, 207/2, 208/51, 222/22, 55, 231/221, 451, 239/219, 251/6, 259/109, 290/29, 309/102, 330/417, 1480, 337/387, 413a/796, 419/6, 430/17, 454/310, 607, 737). **Ö:** *ám~, nem~, úgy~.*

de³ (fr)**(8)**

Előjárószo tulajdonnevekben. *Obester Monsieur ~ Fesit Sergét bellyebb vezeti* (114/777). *A' másik még nagobbatska, A' neve Madam ~ Matska* (114/131). ~ (114/638, 651, 721, 739, 228/4), *De* (114/745).

deák fn/mn**(18)**

I. fn Diák. *Tovább is jártam sok Papnál Az Akadémiákon, Többet hoztam egy Schlafrok-nál, 'S még sok fűz fa Deákon Ki is fognék* (92/151). *Tudom, hogyha a' Kún Banya meglát, tehenet fejet, 'S a' Garabontzás Deáknak önként fog adni tejet* (358/24).

Deák (330*/154/2, 330/519), *Deákok* (330/2010), *Deákot* (317/146), *~nál* (330*/204/2).

II. mn **1.** Latin. *Csak a' Görög 's Deák Isteneknek szabott Banier Apátúr tizenkét Darabot* (126/9). *Azért hogy én Matrós valék, Hogy deáknak nem tanulék, Tsak Király volt az Apám* (92/146). **2.** *Deák hinárral zavart víz: latinul oktatott hamis tudomány. Mondjad hogy a' téged hozzá Debretzenből bocsátott Ama Musák' lak helyérül, hol Tudományok Attya Fiait Deák hinárral zavart vízből itattya* (111/114).

Deák (330*/149/2, 442*/23), *Deáknak* (267*/12/11), *~ül* (330*/197/8, 330*/198/1, 330*/199/9, 330*/204/1), *Deáknak* (330*/205/4).

Ö: *író~, kántor~.*

débol i**(1)**

Feltúr. *Sem a' kígyó nem tsavarog temérdek karikával, Se nem ~lya a' földet ölszámra nyúlt farkával* (413a/677).

Debrecen fn**(17)**

Helynév. *Jer, Kazincym, jer, öleld meg e' sorokba hívedet, A' ki ilyen néma szókkal jött köszöntni tégedet. Honnan? — azt kérde — talám a' Debretzen' vidékiről* (161/3). *Kivált elég tanú Debreczen városa S ennek minden rendű hazafi lakosa* (217/69).

~ (212/61), *Debreczen* (217/54), *Debretzen* (334/27, 357/20, 432*/203/5, 442/17), *Debretzennek* (368a/18), *Debretzenbe* (233/36, 358/28, 438/8), *Debretzenben* (432*/203/2, 442*/221/4), *Debretzenből* (111/112, 161/10), *~nel* (188/158).

debreceni mn**(2)**

Debrecenhez tartozó. *A' Hortobágy' pusztáján, melly az úgy nevezett Hortobágy folyóvíznek, vagyis Tisza-szakadéknak környékén esik a' Debretzeni és Újvárosi földön* (330*/171/2).

Debretzeni (368*/182).

december fn**(14)**

1. Az év 12. hónapja. *Így jár a' Szűts, Szabó, 's minden mesterember, Kiket jó haszonnal biztatott December* (330/1814). **2.** Posztóval borított prémes bunda. *Vége felé jár a' didergő December Decembert hordoz már minden okos ember* (85/9–10).

December (66/1), *Detzember* (197/9, 318/5, 21, 37, 53, 69, 85, 101), *Decembert* (66/2), *Détzembert* (197/10).

Decius fn

(1)

Családnév. (Híres római család.) *Itt nőttek fel a' Marsusok 's több körmönn font férjfiak A' nyársat vívó volskusok, és a' Sabinus fiak, A' sanyarúsághoz szokott Ligurok, Détziusok, Nagy Camillok 's hadra termett Scipiók, Máriusok* (413a/692).

deklarál l. deklarál

ded **Ö:** *édes~, kerek~, kis~.*

Dédal l. Dedalus**Dedalus fn**

(2)

Személynév. (Daedalus, Daidalosz: görög mondai hős, a krétai Labirintus tervezője.) *Nem kell Triptolemus nyargaló hintója, ~ a' szárnyát másnak viaszolja* (126/48). *Nem volt a' Labirint oly tevelgyős régen, Melly épült Krétában titkos mesterségen, Dédal annyi ezer vakos fordulatot Ezer ösvényébe annak nem rakhatott* (237/71).

Déidámia fn

(2)

Személynév. (Lükomedész király lánya Scyros szigetén, akivel Achilles szerelembe esett.) *És már megindult, hogy hibáit helyre hozza széppenn: De ~ oda méne épenn, Elhalva, sáppadtann, lehegve, Kétségbeesvén, mind hijába készült Gyakorta szólni* (170/59). *~ ba* (170/8).

deklarál i

(1)

Vmilyennek nyilvánítani vkit. *Fizignát, így kell tsinálni? Ez é a' Jus Gentium? Huntz-futnak fog deklarálni Ezért a' Concilium* (114/268).

dekrétum fn

(1)

Az állam által kiadott rendelet, határozat. *A' Tanáts Petsét nyomóját, Egy horribilis nagy Gólyát Nyomtak a' Decretumra* (92/140).

dél¹ fn

(21)

Nappali 12 óra. *'S a' munkás kenyerét, sajtját elő veszi: Délbe, estve, mindig jó ízűen eszi* (198/62). *Egyebek mind híves hejekenn pihenek A' Dél forró heve elől fère mennek Alusznak még magok a' híves szellők is* (84/22). *~* (196/1, 22, 453/146), *Dél* (81/15, 84/cím, 1,

196/cím, 330/294, 380/1, 22), *delünket* (75/12), *~be* (288/96, 389/45), *Délbe* (342/23), *~ben* (330/1824), *delen* (413a/242), *delére* (203/24), *Delére* (81/24), *~ig* (197/59).

dél² fn

(13)

1. Északkal ellentétes világtáj. *Músák! Most olly helyen elmélkedem, a' melly A' Világ abroszán legcriticusabb hely, Melly a' tsinos nyúgot, 's a' durva kelet közt A' hatalmas észak' s tehetetlen Dél közt Közép pontba lévén, tisztán kimutatja Millyen még az ember 's földünk ábrázolja* (313/74). **2.** Tőlünk dél felé levő, meleg éghajlatú vidék. *Én Északra laktam, te Délre: Még is tüzed velem lakott* (131/5).

~ (257/154.), *Dél* (313/113, 413a/802), *~t* (259/471), *Délnek* (428/116), *~re* (184/7, 267*/14/5, 413a/714), *Délre* (422/6, 423/7), *Délről* (32/11).

délceg mn

(6)

1. Büszke tartású, tüzes (ló). *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa rága Tajtékoz zabláját 's a' föld hantait rugja, vágja* (216/39). **2.** Büszke, önérzetes. *Hát még a' betsület hányszor búsít minket, Hányszor lázszasztja fel déltzeg érzésinket?* (454/234) *déltzeg* (330/278, 337/228, 400), *Déltzeg* (397a/149).

délelőtt hsz

(3)

Régel és dél között. *Ki tsudálhatja már, hogy egy éneklő kar Tégedet tisztelni Dél előtt nem akar* (233/16).

Dél előtt (233/3, 8).

delfin fn

(3)

A cetek rendjébe tartozó tengeri emlős. *Sok faluk' határain Ma Delfinek cziczáznak a' vizekben* (288/30). *De most kezdjél Arionnal keservesebb Áriát, Hogy a' Delphin is megszánja e mostoha sors fiát* (162/6). *Delfinek* (219/76).

deli mn

(27)

1. Karcsú, magas, arányos termetű (fiatal személy). *Van egy hartz, a' mellyben az ellenség ~ ifjak ellen titkos fegyverét emeli* (71/1). **2.** Ilyen személyre jellemző, hozzá illő. *Szép ~ termete Ifjú formájának Tündöklök rosája piross ortzájának* (77/31). **3.** Pompás, remek,

ragyogó. *Mellyemben tüzet gerjesztene A te ~ szépséged, Ha szabadságom lehetne Szívembe venni téged* (460/144). *Amott egy lejtős hegy valamint a' ~ Cédrus, magos fejét az égig emeli* (72/9). *És barna fellegével A' gyászos ég nem tornyozott. Hanem ~n ragyogván Dísztellenek kék boltjai* (247/13). **4.** Dicső. *Óh te nemes Maradék, te maradnál messze azoknak Bajnoki nyomdoktól sok ~ példa után?* (259/452)

~ (70/11, 12, 150/13, 155/7, 258/66, 267/157, 269/23, 327/11, 330/131, 488, 1399, 2029, 400/73, 401/23, 403/57, 454/850), ~n (146/6, 355/3); *Delibb* (330/2048); *legdelibb* (330/2026, 373/175).

déli mn**(12)**

1. Délben levő, történő. *Ha hát egy ~ hévségben El vész múlandó szépségem; Máriáért az én nevem Mind örökké tart az égben* (148/69). **2.** Délen levő, ott található. *Illy mannával nem kínálja Gazdag lakosit Panchaia, Vagy más ~ tartomány* (447/123). ~ (330/442, 330*/200/3, 341/24, 373/154, 441/7, 454/351, 456, 460), *Déli* (380/cím, 425/18).

Delia fn**(2)**

Személynév. <Délosz szigetén született Artemisz istennő mellékeve>. *Hova mentek, Hova mentek ~nak vadász Nymphái?* (459/5) *Míg Sámson Délila álommal kínálja A' gyilkos kéz alvó szemeit ki vájja* (71/25).

delicate (lat)**(1)**

Gyönyörűen. *Bőriből majd ki szalad, Látván, hogy illy ~ Úszik, 's a' part tsak halad* (114/191).

Délila l. Delia**deliség fn****(1)**

Karcsúság, arányos termet. *Mert szépségednek, Deliségednek Disze olly hamar el vész* (146/35).

délközép fn**(2)**

1. Nappali 12 óra. *Így jár az a' szegény bagolyfi is éppen, Ki elhagyja enyhős odvát ~en* (330/1262). **2.** Nyár közepe. *De ám az aranyló vetést dél középbe aratják* (413a/304).

Delphi fn**(4)**

Helynév. <Delphoi, a jóshelyéről ismert ókori görög helység>. *Láttatott szája is beszéd formán tenni, De annak nehezebb volt értelmét venni, Mint a' mit a' Delphis' vén Pythiája mond* (330/913). *Tsak annyiba nevezhetni ez Új Várost Delfisnek, Hogy bódító párája van a' szomszéd Mefitisnek* (342/7). *Delfist* (342/11, 12).

délpont fn**(1)**

Az ég délpontja: az ég közepe, déli 12 órakor. *Bíztatja hazánkat vidámító képe; Hogy már a' Magyarok' napja is ki lépe. 'S rövid időn fel hág egünk' Délpontjára, Hogy világosságot hintsen valahára* (203/15).

délső mn**(1)**

Déli. —...*nem tudom, mi okon lehetne kitszfolni azon Helységeket, melyeknél szokásban vagyon az északsó, napkeletső, délső, napnyúgotsó terminatio* (330*/197/6).

Délus fn**(1)**

Helynév. <Délosz: az Égei-tenger szigete>. *Ki nem szólt Hilás gyermekről, Latona Délusáról, Hippodámról 's lovász Pelops Elefánttsont válláról* (413a/1110).

délusi mn**(1)**

Délusi ág: babérág; <a Déloszban született Apollóról>. *Nem húzándja serény lova Akhéus szekerén; 's rá hadi tettiért, Hogy sok büszke Királyt leverte És hősösi fején Délusi ág lebeg* (328/8).

délután hsz**(2)**

A délutáni napszak. *Levegő ege is dél után enyhesebb, A' szent Mihály' nyara most leg kellemesebb* (199/33). *Dél utánra* (342/24).

démon fn**(1)**

Pusztító indulat, gonosz szenvedély. *Gyarló tudatlanság! zablátlan indulat! Két Daemon, melly minden szépet jót feldúl* (313/60).

demonstrál i**(1)**

Szemléltet, bemutat. *Erősségül producálta Az Apja Bibliáját, Ebből mindjárt ~ta Genealogiáját* (92/38).

demonstro (lat)**(1)**

Acta iam demonstrarunt: cselekedetei már be-

bizonyították. *Practice a' mindennapi Tapasztalás és a' Papi Acta iam* ~ (92/336).

denevér fn

(1)

Végtagjaik között feszülő bőrhártya segítségével repülni tudó emlős. *A' szenekeket látom, látom mint dültenek össze Már sok erős várak, mellyeknek pusztá falában Rókafiak 's a' gyász éjnek ~i nyivognak* (253/8).

denevérbabona fn

(1)

Sötét tudatlanság. *Oh e Népre oh melly sűrű felhőt vona A szentség színével bé mázolt babona. Denevér babona! Bagoly vakbuzgóság* (190/43).

denevérnimfa fn

(1)

Denevér alakú nimfa. *Éris pedig szíve' tellyes örömben Felemelvén magát pudlis szekereben, Titkos katzajok közt lebegett felettek; 'S Denevér Nimfái körülte repkedtek* (330/1254).

denevérszárny fn

(3)

A denevér végtagjai között szárnyszerűen kifeszülő hártya. *Az írtozás véle a' kék rettegéssel A' sárga félelem kétségbe eséssel Denevér szárnyakon rebdesnek itt széllyel* (56/31). *Denevérszárnyakon* (330/672), *Denevér szárnyakon* (202/31).

denique (lat)

(1)

Végre, elvégre. *Denique a' Plebanusnak Nints Voxa a' Világba, Majd lesz a' franciscanusnak Elég a' Menny országba* (92/113).

Dent fn

(1)

Helynév. *⟨A Don folyó.⟩ Dentumoger, azaz Dentmagyaroknak nevezték magokat régi Elejünk, a' Béla' Notáriusa szerint. Az a' ~ mitsoda ige ottan, én nem tudom. Meg érdemlené a' Tudósok' vizsgálását régi igaz nevünk* (267*/15/2).

dentmagyar fn

(4)

Doni magyar. *Felkél a' Nemes nép, pattan paripára, Hogy hazánkért vívjon Dentmagyar módjára* (267/92).

Dentmagyart (418/79), *Dentmagyaroknak* (267*/15/1), *Dentumoger* (267*/15/1).

dentumoger l. dentmagyar**deputatus (lat)**

(3)

Követ, küldött. *Követvén a' Magyarokat*

Thronusba is ültették 'S Így a' Deputatusokat Már széllyel eresztették (92/17).

Deputatusoknak (92/193), *Deputatusra* (326/14).

der (ném)

(1)

Névelő. *Megnézhetni Joh. Fr. Blumenbach's Handbuch ~ Naturgeschichte* (330*/199/15).

dér fn

(10)

1. Apró jégkristályokban lecsapódó párából keletkezett csapadék. *Tsak az a' baj, hogy már hívesek a' szelek Néha egy kis hideg és ~ is jár velek* (87/18). **2.** Dért mutató: deres. *Mint a' meg vénhedt fa, ... Mellyre esztendeit az idő, miolta Fenn áll, fogaival rovátkolta, Mellynek ~t ~ mohos kerületi Meg öszült vénségét véllünk képzelteni* (214/5).

~ (199/18, 314/13), *derek* (197/5, 413a/794), *Derek* (85/5), ~t (397a/48), *deret* (413a/879), *Dérnek* (413a/920).

deredzett in

(1)

Zuzzal deredzett: zuzmarával belepett. A pásztor botsátván legelőre nyáját Elő szedi zuzzal ~ táskáját (83/18).

derék¹ fn

(16)

1. Testrész, a törzsnek a mellkas és az alsótest közötti része. *Rebeka vala ez, a' tisztes Rebeca, Kinek ősz a' haja, görbe a dereka* (330/1080) *Sugár derekadat ne tsudáltasd véllünk Az Anglus tsikókba szebbet is szemléllünk* (61/23). **2.** Vminek a középső része. *Úgy kavarg minden részről a' Scytha vitézek' Táborra; ~ mint a' hegyek' derekán bömbölve letódult Téli patak* (258/52). **3.** Vminek a központi része. *Egy erős négyszegű Corpust formálának A' kik legaggottabb Leányok valának. A' Sereg' derekát ez a' népség tette* (330/1173). **4.** A fa törzse. *Adj serényt az erős Oroszlán nyakára Fűzz kérget a' fának izmos derekára* (453/32).

derekadat (254/23), *derekát* (330/274), ~ba (348/42), *Derekunkban* (209/52), *Derekakból* (215/40), *derekadon* (433/13), *derekán* (450/16), *derekára* (453/34), *derekáról* (330/1314), *derekánál* (231/354), *derekával* (239/33).

derék² mn

(17)

1. Megbecsülésre méltó, jóra való. *Említenek*

sok híres, 's ~ vitézeket (78/3). 2. Remek, nagyszerű. Majd ~ paripájának Jó abrakot adatok (231/399). — ...a' Szűz engedelmeiből Derék Fröhstücköt tsapa Az Úr (231/464). ~ (222/31, 237/41, 267/193, 308/64, 313/134, 326/32, 330/533, 860, 413a/69, 595), Derék (92/257, 358/47); derekabb (60/14), Legdere-kabb (327/17).

derekas mn

(1)

Jó, remek. *Jobb is lessz hát ha bor zúg ma minden Kádba És viváttá válik a' számba 's a' szádba. Bezzeg ekkép' tsapunk ~ szüretet, Kívánván Imrének szerentsés életet* (457/19).

deres mn/fn

(2)

I. mn Dérrel lepett. — ...Akkor bészárja a' mezőt a' ~ tél, 's nem hagyja, *Hogy a' gémbere-dett gyökér a földet megragadja* (413a/856).

II. fn Fehéres szőrszálakkal tarkázott sötét szőrű ló. *De honnan köthessek egy ~t rudjára? Még alig mondtam ki: előttem hortyoga Egy kartsú paripa* (452/56).

derít i

(2)

1. Új napot derít: szebb, derűsebb napot okoz. *Drága szó ez, szép Levelke! Már ezért csókol-lak ám: Mert te véled Lilla' lelke Új napot ~e rám* (282/34). **2.** Fényt ~: dicsőséget növel. *Óh! Hazám, Hazám, szeressed, Kik szeretnek Tégedet, Nagy Nevek' gyémántra messed; Ók ~ik fényedet* (163/48).

Ik: fel~, ki~.

derítvén Ik: ki~.**derogál i**

(2)

1. Méltóságon alulinak tartja, és ezért nincs inyére, nem tetszik vkinek vmi. *Most is a' ~ dagajos szívének Hogy rolla a Musák verseket költének* (58/19). **2.** Megszól, becsmérel vkit. *A konyhára hordják a' pletyka beszédet, Mindég dérogálják a' Férjfi tselédet* (330/1660).

derül i

(9)

1. Tisztul, világosodik. *Minden gondot ker-gessetek Ördögbe pokolba: Mert az ég akár derül, Akár felhőbe merül, Jó napunk lesz itt ma* (154/5). **2.** Felvirágzik. *Fejet hajtott nékik a' Somogy' Angyala, Tudván hogy derül már napjának hajnala, Felkél, 's könnyebbül-vén szíve' bánatjától, Örömmel indul meg Czin-*

dery' sírjától (306/170). **3.** Látszik vmin vmi.. *Engedjen a' világon A' nagy Teréziának, A' népek' hív anyjának Az ég sok szép időt. Ezer Királyi szépség Tekintetén derüljön, Szívén a' virtus üljön, és az nevelje őt* (259/308). **4.** *De-rül a kétség: eloszlik. Érzem Nemes vóltom', érzem gyengeségem'; 'S Reményem béborul és derül kétségem* (454/8).

derül (138/4, 288/24, 397a/80,), *Derült* (225/61), *derültt* (161/29).

Ik: fel~, ki~.

derülés fn

(1)

Jobbulás, jobb kedv. *De te repülsz? — mind tűnnek — mennek — Minő derülés ez, nagy Ég?* (455/50)

derülni in

(2)

1. Ragyogni. *Ah! többé Napfény az Égre, Ne készüllyön derülni* (143/58). **2.** Éledni, kezdődni. *Itt fogok zöld gyepe ülni — Óh! A' mező mint örül! Mint kezd új élet derülni E' mosolygó táj körül!* (397a/119)

Ik: ki~.

derült in

(2)

Felhőtlen, világos, *A' fellegek szaladnak, Belőlök a' szelid Nap Mosolyog ~t egünkre* (373/186). *Ő gondolatim javával Eggyütt nö-vénn fel felé, Az örömmek zöld ágával Lelkem árnyékozta bé. És ha Elmém derült Egét Bé borítja terhes felhő. Azonnal belé repül ő 's El oszlatja fergetegét* (177/11).

Ik: fel~, ki~.

derülvén Ik: ki~.**dervis fn**

(1)

Muszlím (kolduló) szerzetes. *Azolta adja ki a' kenyért Házából Kikapván éhhe holt kitsinnye szájából A' szent Névre vágyó balgatat Anya is: Hogy tudjon mit rágni Dervised fogais* (190/62).

describo (lat)

(2)

Ventus describitur: a szélvihar leírása. (10/cím). *Fulmen describitur:* a villámlás leírása. (34/cím).

despota fn

(2)

Kényúr, zsarnok. *Erre az egész Palota Fel zú-dul 's az Istenek Néki, mivel nagy Despota,*

Nein, Nixszel feleltenek (114/933).

Despota (246/8).

deszka fn

(2)

Fatörzsből fűrészelt lapszerű fatermék. *Egy ~ból tsinált szomorú hajlékot* (209/75).

~ra (202/109).

deszkácska fn

(1)

Kis deszka. *Ezt orsó' hegyével kanyarítják meg egy kivőlglyeltt vagy kibarázdolt deszkátskán, faluhelyett pedig a' szövő bordán* (330*/144/3).

Deszkarági fn

(2)

Személynév. *Látván ezt Gróf ~, Egy nagy vitéz Generál, Hogy már a' Magyar országi Nép is mindjárt retirál* (114/763).
~ (114/772).

Deukálion fn

(1)

Személynév. (Prometheus férje az antik mitológiában.) *Akkor tett illy Törvényeket és örök szövettséget Még mikor ~ az elszórott kövekkel Megraká a' pusztá Földet a' kemény embe- rekkal* (413a/73).

deus (lat)

(1)

Isten. *Quem Dii oderunt Praeceptorem fecerunt* Akit ez istenek meggyűlöltek, nevelővé tették (12/cím).

Deutsche (ném)

(1)

Német. *Ausländische Specerey, kivált ~* (267*/14/3).

deutschland mn

(1)

Németországi. *Látogassátok meg püderesen Fédert, A' hol Luidorért oktatgatván Mummon El húzza pénzetek a' Deuts[ch]landi Mammon* (233/64).

dévaj mn

(3)

Pajkos, pajzán. *Pakolj Ferkó! kiált a' ~nemzetség: Talpra ugrik Ferkó; 's bezzeg volt nevetség* (330/1713). *Azt mondják, kiégett a' Lizi' szoknyája. Sikóltott, szoknyáját rázta a' ~ szűz* (330/1741). *Az esőt a' Dévaj varjú fel károgja nagy fennyen És egyedül sérikálgat magába a' fövenyen* (413a/394).

dévajság fn

(1)

Pajkosság, pajzánság. *Most a' mértékletlen öröm erőlteti, Hívságra, katzajra, ~ra veti* (330/740).

dévánkozik i

(1)

Tanácskozik, vitatkozik. *Öt hétig dévánkozának A' Vallás dolga felett, De a' sok mende mondának Eggy szálnyi haszna se' lett* (114/308).

dezentír (fr–ném)

(1)

Szőkevény, megszökött (katona). *'S midőn éppen immár azon töprenkedtek, Hogy a' sok ~ Szépek hová lettek* (330/1094).

dézsza fn

(1)

Csávás dézsza: feslett életű nő. *Ő is ha tűz kapott a' pizskafájába, Nem nyomta é bele csávás ~jába* (239/98).

dézsma fn

(3)

1. Terménynek vmilyen szolgáltatás címén beadott, levont hányada. *Nem bírt még a' Király 20, 30 milliót Nem tsikart ki tőlök ~t és portziót, Mellyből boldogokká tudja őket tenni* (200/62). *Tiéd vót ez a' föld tiéd vót egészen, Mellyből most a' Kevély 's fösvény Dézsmát vészen* (200/42). 2. Élete fele dézsmául ment a lágy álom Istenének: élete felét alvással töltötte. *De imhol jó erre, az óhajtott halál 'S már rajta csak hatvan esztendőket talál Mit? — óh! felénnyit sem — mert fele életnek Dézsmául ment a' lágy álom Istenének* (453/142).

dézmálni fn

(1)

Dézsmát szedni. *Én pedig az embereket Nem hagyhatom, mert ezeket Kell énnékem dézmálnom* (114/97).

diadalmas fn

(2)

Győzelmes, győztes. *Melly emberre születetekor Egyszer, Melpomené! szép szemeket vetél, Nem nyer Isztmusi próba közt Bajvívó nevet az; sem ~an Nem húzándja serény lova Akhéus szekerén* (328/4).
~an (413a/845).

diadalmaskodik i

(1)

Győzedelmeskedik, felülmúl. *Diadalmaskodik Venusi szépségen A' gyenge ortzáknak rózsaszín fedele* (64/22).

diadalmi mn

(6)

Győzelmi. *Maga a' nyájason mosolygó Citére Ülven ~ aranyszekerére, A' hajnali pompás felhőből kiderül, 'S előtte minden fény*

setétségbe merül (330/1874). 'S túl a' tsillagokon Melpomené' fiát Istenlé ~ hang (338/28). E' nagy ~ kapuk és bálványok, Mind olly jelek, mellyek a' szívet serkentik (306/60). ~ (342/33, 439/20), Diadalmi (306/308).

diadalom fn

(12)

Diadal, győzelem. Az Igazság' Diadalma (337/cím). Néped a' sűrű fog követni tégedet, Hartzra kél éretted, 's néki a' jutalom Vagy a' halál léssen, vagy a' ~ (337/152). 2. Diadalmat vesz vmin: legyőz vmit. Már napod itt vagy, Hogy tzelra jutván végy diadalmat a' Természetben (454/748).

~ (330/1502), Diadalom 238/14), diadalma (330/cím, 454/166), diadalmat (330/4, 400/13), diadalmadat (337/8, 432/25, 454/766).

Diána fn

(6)

Személynév. <A vadászat istennője.> Musák a' Párnassut békességgel lakják Apollo letzkéjét figyelmel halgatják Tegzes Diánna is sereg Nymfaival Bátran vadászgat már gyors agaraival (11/5).

~ (307/118), Diánna (330/1954, 330*/165/5), Dianae (330*/165/8), Diánnát (77/120).

dibdáb fn

(1)

Apró-cseprő dolog. Holmi tündöklő Dibdáb, A' Sors' számára vett báb, Itt a' Fátum elhínte (367/7).

dictionary (lat)

(1)

Szótár. Calepinus Ambrus, Augustinianus barát volt a' XVd. Században, egy nagy Deák Dictionaryt írt, mellyhez idővel 9-10 nyelven való magyarázatokat adtak (330*/149/2).

dictum (lat)

(4)

Megmondtam! Végeztem! Eb, a' ki kenteket, Néném! megköveti; Diktom! 's az öreg fart visszazepelheti (330/1158). Hogy ő az, a' kit meg evett Az apja mindenestől, 'S Őt Jupiternek is hívják, Dictum est; recognoscálják, Mert ha nem, ebet fognak (92/55).

Diktom (330/1130), Dictum (92/183).

dicsekedik i

(15)

1. Vki-ről/vmiről elismerően úgy szól, hogy magának is megbecsülést szerezzen. Uram! sokakkal kérkedel, Igen nagyon ditsekedel

Erőd 's hasadra nézve (114/152). 2. Kérkedik. De ezer ökrével minek ditsekedik Ha maga a' gazda ezer eggyedik (60/9). 3. Büszkélkedik. Ha valaki meg öl egy embert magába, Függeszti a' Hámán szellős ablakába: De akik ezt sok száz ezrekkel tselekszik, A' nép még azoknak nevével ditsekszik (192/54). 4. Bövelkedik vmiben. Bár kintses kamarád boltya ditsekszik arannyal, Énnkem egy kised 's kurta szerentse elég (39/7).

ditsekedik (114/80, 225/87), dicsekszik (302/11), ditsekszik (199/24, 330/301, 454/504), Ditsekszik (306/261), ditsekednek (127/10, 442/17), ditsekedtek (150/3). — Ditsekedjen (13/4).

dicsekedni in

(1)

Büszkélkedni. Ezzel ditsekedni Országosan is szerentsémnek tartom (442*/222/3).

dicsekedő in

(2)

Büszkélkedő. Ő az a ki Magyar hangra tanítja az erdőket Hangoztatja Scythia nyelven pergő versekkel őket Melly verseket ti is méltán, oh méltán irigyletek Ti, a boldog Culturával ditsekedő Nemzetek (111/64). Ditsekedő (453/48).

dicsekedve in

(2)

Büszkélkedve. A' mint a' Bosporus Európát mossa Más felől Asia partjait tsapdossa Itt büszke hajjai ditsekedve fojnak Kevély fala alatt Constantzinápollynak (25/3). ditsekedve (190/3).

dicsekedvén in

(1)

Büszkélkedve. Ti léstek részesi e' nagy prédának Azzalis ditsekedvén, Hogy Istennek új Világot nyertetek (171/2).

dicsekszik l. **dicsekedik****dicsér** i

(11)

1. Elismeréssel emleget vkit/vmit. De méltóztassanak meg engedni kérem, Hogy ezt az urias lármát nem dítserem (197/90). 2. Szeret vkit. Citére vagyok én; ti is mind esmértek; Bár szájjal titkoltok, de szívvel dítstérték (330/1932).

dítseri (193/21, 413/49, 413a/45), dítserem (454/164), dítstérte (454/589, 802). — dítstér-

jen (225/8); *Ditsérjem* (413a/619), *dítsérjük* (417/7).

dicsérés fn (2)

Elismerés. *Óh hír! vidd hírül ezt kérlek te magadnak, Hogy verseim néked illy ditsérést adnak: Majd talám fel vészi nevemet szárnyára, 'S pengeti azt egész hazám' hallatára* (193/50).

dítsérés (267*/17/4).

dicséret fn (13)

1. Elismerés, magasztalás. *Zengjed vizek nagy Királlya ditséreteit annak, Ki szájába tiszta Magyar hangot adott Hoffmannak* (124/9). 2. Magasztaló ének. *Elég! — Reked már tárogatóm' szava, Lankadnak ingó ujjaim ennyi nagy Ditséreteknél hirdetésén* (418/111).

ditsérete (212/31), *ditséreti* (124/18), *Ditséretét* (397a/1183), *Ditséretinknek* (188/101), *Ditséretébe* (308/25), *ditséretibe* (216/81), *ditséretedre* (454/830), *ditséretidről* (454/833), *ditséreténél* (398/6), *Ditséretért* (29/23), *ditsérettel* (397a/891).

dicsérni in (2)

Elismerni, magasztalni. *Ha az igaz lelkű jó Polixenesnek A kő vágásnál is nehezebben esnek A Dionizius verseit ditsérni 's jó szívét egy Tirann vad lelkéhez mérni* (12/7).

ditsérni (308/31).

dicsérő in/fn (3)

I. in Elismerő, dicséretet kifejező. *Hát a fain posz-pásztokat, A' fánkot, a' tsöregét, A' Hertzege Szakátsokat Ditsérő sok tsemegét* (114/108).

ditsérő (192/44).

II. fn Olyan személy, aki dicsér. *Tsak a' szárnyas zengzet mégyen Tsak a' kis Filemile, Hogy több ditsérője légyen* (397a/763).

dicső mn (62)

1. Dicsőséges. *Jól tudom én, melly tartatlan Ez az én pompás szépségem: De van egy szebb betsem nékem, Melly ditső, és halhatatlan* (148/56). *Lesz még a' Magyaroknak olyan ditső neve A millyen volt a' Márs mezején eleve* (81/25). 2. Fenséges, nagyszerű. *Látod-e szép Phebus ditső tronusában Úlni az ég boltyán fényes ruhájában* (3/1). *Te beszéld el, Klio! Hogy' raktak a' kopott Kőmaradvá-*

nyokból egy ditső Oszlopot? (237/22)

~ (373/170, 421/37, 445/219, *ditső* (26/24, 60/13, 67/3, 75/16, 78/9, 111/72, 115/2, 127/37, 162/54, 170/4, 188/11, 26, 85, 203/25, 219/48, 225/105, 127, 237/119, 259/109, 143, 265, 285, 368, 267/112, 287/53, 299/116, 118, 303/7, 306/222, 317/15, 330/588, 337/255, 395/38, 397a/598, 415/49, 439/25, 454/875), *Ditső* (132/17, 188/97, 104, 112, 192/46, 251/2, 17, 269/21, 299/66), *ditsőt* (111/16), *ditsőbb* (192/60, 256/5, 454/21), *Ditsőbb* (82/7, 410/30), *ditsőbbnek* (82/6, 256/4), *ditsőül* (337/322).

dicsőít i (3)

Dicsér, magasztal. *Áldjon meg az Isten minden boldogsággal, Végre ditsőítsen örök Menny-Országgal* (222/92).

ditsőíti (397a/1159). — *ditsőítsem* (330/1938).

dicsőíteni in (1)

Dicsérni, magasztalni. *De most, Múzsám! békességnek Innepit kell zengened, És a' Császári Felségnek Nevét ditsőítened* (400/12).

dicsőítés fn (1)

Dicséret, magasztalás. *Ámde, hogyha olly nemis, Szép tettek életembe' nem tetéznek, Hogy halála érdemes Legyen ditsőítésre még Vitéznek* (288/84).

dicsőség fn (67)

1. Fényes hírnév, nagy elismerés. *E' néz hát, e' drága Király, mint Trézia hajdan, Rátok, hív Magyarok, kérvén, hogy az ősi ditsőség E' veszedelmes idők' közepén eszetekbe' forogjon* (258/87). *Én pedig kérem az Urat kedves Hazám képében, — Kinek igaz híve leszek élttem egész rendében, Légyen kedves az Úr előtt Nemzetem Ditsősége* (124/21). 2. Szépség, pompa. *Húzd össze, 's tsak félig nyíjjon pislogó szemed-fénnyre Hogy Mennyei ditsősségnek meg ne vakítsa Fénnyre* (162/56). 3. Nem nagy ~: nem komoly tett. *Óh nem . . . nagy ditsőség hamar érni véget, Pálya futásunkba érni ditsősséget, Jobb az égbe menni éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés komor estvéjébe* (213/77, 78).

~ (447/9), *ditsőség* (213/100, 259/330, 633, 267/16, 46, 299/128), *Ditsőség* (134/9, 170/

cím, 49, 188/7, 33, 47, 65, 251/19, 259/121, 550, 524, 267/59, 299/108, 313/136, 317/48), *ditsősség* (220/43, 413a/1040), *Ditsősség* (400/89), *ditsőséged* (306/157, 337/265, 454/870), *ditsősége* (259/155, 506), *ditsőssége* (214/72), *ditsőséget* (306/293, 306/210), *Ditsőséget* (306/286), *ditsősséget* (213/112), *ditsőségét* (258/12, 267/95), *Ditsőségét* (405/18), *ditsőségnek* (255/13, 267/143), *Ditsőségnek* (188/37, 39, 451/13), *ditsőségbe* (148/66), *ditsősségbe* (215/114, 120), *Ditsőségén* (205/56), *ditsősségén* (330/110), *Ditsőségén* (16/56), *ditsőségre* (337/308), *ditsősségre* (213/124), *dicsőségről* (423/37), *ditsőségről* (423/37), *ditsősségről* (187/34), *ditsőségtől* (193/30), *ditsősségért* (214/58), *dicsőséggel* (447/14), *ditsőséggel* (134/14, 255/24, 259/493, 451/24), *dicsősséggel* (445/63).

dicsőséges mn (2)

Dicsőséggel teljes. *A leg kisebb férgetske is, Annak hathatós jelensége, Hogy a' Teremtő Felséges, Minden dolga ditsőséges* (123/59). *Ama' kis Ferdinánd, kinek védelmére Felkél még a' Magyar a' hartz' mezejére; Ki majd a' jövőző idők' aranyjában Ditsőségesen ül Atyja' trónussában* (259/414).

dicsőült mn/fn (7)

I. mn Elhúnyt. *Egyfelől a' Virtus, az Érdem, Ditsőség, A' rettenthetetlen Bátorság, Erősség Nézik a' Vitézek' tetteit a' Tsaába', 'S bérővják a' jó Hír' gyémánt oszlopába, Hol már sok ditsőült Vitézink látszanak, Kik a' magyar égnek Átlássi voltanak* (267/63). *Mátyás' ditsőült Lelke! Tekints alá, Esméred egedből lábbadozó Hazád* (418/113).

ditsőült (225/129, 259/96, 442/9), *ditsőültt* (337/294).

II. fn Elhúnyt személy. *E' ditsőültek' országa' Eggvik legfőbb boldogsága Az a' kedves érzemény, Hogy barátinkról eszmélünk* (454/929).

Ik: meg~.

didereg i (2)

Hidegtől reszket, remeg. *Tens úr! azon semmi épséget nem hagyott: Didergett a' kurva, majd hogy meg nem fagyott* (330/1694).

didergek (389/78).

didergő in (4)

Hideg, fázós <idő.> *Vége felé jár a' didergő December Decembert hordoz már minden okos ember* (85/9).

~ (66/1, 87/49, 199/79).

Dido fn (3)

Személynév. <Karthágói királynő.> ~ *Aeneástól való bútsúzása* (57/cím).

Dídó (111/35), ~*dat* (57/3).

diéta¹ fn (8)

Országgyűlés. *'S mindjárt a' Nádor Ispánnak Illy jelentést tevének: Hirdesse ki a' Diétát, Minden felé gyors Stafétát Küldjön a' Státusokhoz* (114/291).

Diéta (259/cím, 262/1), *Diétánkat* (306/290), *Diétának* (114/295, 445*/73), *Diétában* (306/289), *Diétán* (92/7).

diéta² fn (2)

Fogyókúra. *'S úgy bele bolondult ezen várvívásba, Mint a' pizskafázott matska a' fingásba. Te pedig, Barátom! élj vele módjával, Hasznos orvosság ez egy kis diaetával* (239/104). *Tsömört ad az édes, ha sok: De ezek nem úalmasok, Ez nem olyan Édesség. Óh, Laura! Szám' appetitját Ne tsald meg; ne tarts Diétát; Óh nints' ebbe sok 's elég!* (134/137).

diétai mn (1)

Országgyűlési. *A' Fő tiszteletű, méltóságú és tekintetű Rendekhez a' Diétai Múza* (251/cím).

dieu (fr) (1)

Isten. *Par Dieu! boldog órába Esett ide jövősem, Ezt ez Égerfa hajába Még ma mélyen bé vésem* (231/383).

diktál i (1)

Szöveget mond vkinek, hogy az leírja. *„Én alább is megírtt Kis-Asszony, Dorottya, Letelvén világi életem robotja, Egyébként ép 's tsendes elmével ~om, Tsak hogy az Ifjakat szeretem 's útálom* (330/1531).

diktálni in (1)

Szöveget mondani vkinek, hogy az leírja. *Dorottya elkezd ~ heregve* (330/1528).

Dikte fn (1)

Helynév. <Jupitert Dicte hegyének barlangjában rejtegették.> *Illyen életet élt vala e' földön*

hajdanába Maga az arany Szatur-nus: míg páltzáját markába Nem vette ~ Ki-rállya (413a/1098).

diktom l. dictum

dinnye **Ö:** sárga~.

dió fn

A diófa termése. *Piskóta 's avas szalonna, Fige 's ~ elég volt* (114/90).

~ (199/92, 464/1, 1), ~nál (199/93).

diófa fn

Csonthéjas termésű gyümölcsfa. *A' kert. Virágok. Diófa. Tulipánt. Rózsa. Játzint. Gyöngyvirág. Ibolya. Estike* (397/18).

Diófáknak (397a/378), *Diófába* (413a/594), *Diófára* (413a/200).

Diófahatár fn

Diófás határ rész. *Erre Bihar: menjen, de elébb lova jól ki pihenjen, merre Diófahatár láttatik; arra Csátár* (119/4).

dióhaj fn

Dióhéj. *A' félénk Dragonyosoknak Dió haj volt mellyeken, A' vidám bakkantsosoknak Meggy mag volt lábfejekén* (114/372).

Dione fn

Személynév. (A görög regevilágban Aphrodité anyja.) *Ha meg kötöztök is, selyem Kötése-tek 's virágszál. — Kegyes ~' Szűzei! Ez a' ti martalékokot Gyönyörködik 's örömmel Pihen bilintsetekben* (104/13).

Dionüszosz fn

Személynév. (Hadvezér, majd Szürakusza türannosza.) *Talált egy sok szerez büntetés sorára Holtig vétkezhetik annak rovására Mellyet a' végezés jól tudván eleve Dionisusra illy végezést teve Hogy sok vétkeiért már eleget tégyen Ugy hogy Corinthusnak Praeceptora légyen* (12/20).

Dionizius (12/7).

diploma fn

Uralkodói rendelet, leirat. — ...a' halhatatlan Mária Terézia' Kegyelmes Diplomája bizonyítja (445*/233/7).

Directorium (lat)

A francia forradalom öttagú irányító testülete. *Földre vét téged az Idők' zivatarja, Vagy ledönt a' vitéz Helvétusok' karja: Akkor — ak-*

kor osztán légy Akasztófává, 'S a' ~ annak madarává (416/28).

directus (lat)

In directum: egyenesen. *Húriel bús fázisába Nem kapván a' tsínoson, Űl a púder kattulyába, Mellyet két kis pudli von. 'S in ~ arra tarta, Hol te, rongyos Ebkaparta, Állsz az erdő' szélibe* (317/96).

diribdarab mn

Jelentéktelen. *Még a' Calepinus tíz-nyelvű grapsája, Vagy a' Casuisták' Theológiája Hozzá képest tetszik finger-kalendernek, Vagy Etnisbe illő dirib-darab szernek* (330/380).

discordant (lat)

Zűrzavaros, össze-vissza hangzó. *Felveszi a' vonót, kapja a' húrokat, Széllyel igazítja 's tekeri azokat, Rajtok száz ~ hangzatokat tsinál* (330/1029).

diskurál i

Beszélget. *Az Úr a' Kis Asszonykával Illy galant ~a: „Isten hozta! Isten hozta! Kintsem, a' Kis Asszonykát* (231/374).

discurál (330/178).

diskurálhat i

Kokettál, kacérkodik. *Addig az ollyan gaval-lér és Kis Asszony egy mással Discuralhat zur Zeitvertreib szemmel vagy láb nyomással* (310/12).

Diskurs (ném)

Beszélgetés, diskurzus. *Úgy is szokott lenni; hogy a' Leves alatt Elzárja a' beszéd' útját minden falat; De már a' Hús után a' ~ kezdődik; Tsakhogy még országos dolgokról vívődik* (330/323).

disputál i

Vitatkozik. *Míg az Urak oda jártak Rómába a' Pápánál, Addig itthon ~tak A' Papok a' Táblánál* (92/213).

dísz fn

1. Széppé tevő tárgy, díszítő elem. *Pípezhet-nek ugyan téged pántlikákkal, Mint minket pípeznek a' tarka Sárpákkal: De a' szent tulok-nak sorsa nem ilyené Mellyet tizfrán visznek a' vágószek felé? E' hiú ~ mellett elalszik szépséged* (416/13). *A' Galagonya lóbálja A' part' szélén vesszeit, 'S a' vízbe nézván tsu-*

dálja Fejér 's piros ~eit (397a/1032). **2.** Szépség, ékesség. Szépségét, melly szállt az égből, Tövis nyíllal rakja meg ő, Rejti magát; 's még inkább nő Dísze a' szemérmességéből (148/8). Szép Jázminok Flora' Dísze Látom nagyonn kevélykedtek (150/1). **3.** Dicsőség, büszkeség. A' mi nagyobb: magoktól is készítnek olly remeket Mellytől a Magyar Ész ~e millyen legyen (111/93). Örül tinétek a' sebes Dunának 'S a' kék Tiszának partja víg örömmel Mert a' Magyar Hazának régi ~ét Ti bennetek szemléli tündökölni (259/41). **4.** Becsület, tisztesség. Lássad, im rajzolva vagyon e táblára Asszonyi rendednek mondhatatlan kára – – – – volt ez, ki fekszik a porba, Disedbe ez által esett némi kis tsorba (212/18). **5.** Megkülönböztetett, különleges hely(zet). Egek! Illy szép rózsát ide ki ültetett, Melly a' kertekben is ~t érdemelhetett? (298/10)

Dísz (212/58), ~ek (87/46), ~em (413a/564), ~e (147/7, 191/35, 306/223, 227, 330/121, 397a/396, 413a/862, 439/62, 453/93), Dísze (146/36, 432/99), Díszei (65/2), díszeteket (150/18), díszet (453/254), ~t (61/28, 254/28, 300/4, 306/283, 321/3), Díszet (241/20, 330/574), ~edet (330/593), ~ét (147/2, 259/338, 388/4, 16, 397a/949, 413a/951), díszére (126/66), ~ére (239/27, 313/125, 330/142, 258), Díszére (214/38), ~évé (221/4).

díszellik i

(1)

Pompázik. De e' violák kilehellik, Ki e' törpe versek magok, Hogy a' te fényedtől ~ Új életek, színek, szagok (417/15).

díszeltetvén in

(1)

Díszként kiemelve. Muzsika, himvarrás, könyvek' olvasása, A' finomabb érzés' és erkölts' forrása, Édes versengésre ébresztették nemét, Díszeltetvén benne a' szépség érdemét (330/182).

díszes mn

(6)

1. Díszítménnyel ellátott. Píramusba lévő ~ furtsaságnak Ásia Ifjai nyomába se hágnak (77/29). **2.** Szép, pompás. A ragyogó napnak ~ ábrázattya Magát a' kékellő égen mutogattya (10/1). Ekkor víg nevetésünkkel A' mosolygó tavasz szebben, Pompásabban, ~ebben Emelte víg ortáját fel (148/35). **3.** Értékes. Nesze ez

a' véres pálma, A' mellyért fáradt szablyád; De ~ebb kints is száll ma, Óh nemes bajnok, te rád (368a/103).

~ (73/24); ~bé (330/579).

díszesedik i

(3)

1. Díszlik. És sok száz úr, ki pántlikával És tsillaggal díszesedett, Fellobbanván szemed' lángjával Párnak választana tégedet (379/82).

2. Büszkélkedik. Kívánom is, díszesedjen Két nemes Ház véletek, 'S országunk egykor kérkedjen Hogy Hérókat szültetek (368a/165). fog díszesedni (448/9).

díszesítő in

(1)

Díszítő. Elég tsudálnom Bennetek a' Nemet, 'S ezt ~ százszeres Érdemet: Én hát, ki e' kis völgybe ülök, Mély özőnébe nem is merülök (251/10).

díszeskedni in

(1)

Pompázni. Hány kastélyt láttam ~, Hány város' pompája bájolt, Mielta véled esmerkedni, Óh szép Lilla, szerentsém volt! (379/109)

díszlik i

(4)

1. Díszként, ékességként látható vmin. 'S bár metszve nintsen, még is a' Szőlő virít És az olajfának meddőtlen lombja tenyészik, 'S tulajdon ágán díszlik a gyászszin füge (327/46).

2. Büszkélkedik. Ma minden örömnök hazája lett Kapos. Ó az, kivel Somogy ~ mint Fő Tiszttel, Ó az, kit a' Király bétűl, 's Hazánk tisztel (306/251). **3.** Pompázik. Már a' földi fénynél pompásabb világgal Borúlt el a' Szála, 's díszlett méltósággal (330/1868). Díszlettenek (247/14).

díszlő in

(1)

Tündöklő. A' szép kantusokból kirózsádzott szának Pompásabban díszlő tavaszt nem kívánnak (330/84).

disznó fn

(4)

Sertés. Hogy drága étkekkel van rakva asztala Mit ér ha ezekkel tsak ~t hizlala (60/12).

~k (413a/407), disznai (413a/1079), Disznóra (334/34).

Ö: sün~, vad~.

disznónyáj fn

(1)

Együtt őrzött disznók csoportja, csürhe. Gesztenyével virít a' bükk, gyertyánfán körtvély-

virág Fejérlik, 's a' Szilfák alatt a' ~ makkot rág (413a/597).

disznósódor **Ö:** vad~.

disznótartó fn

(1)

Disznót tartó hely: olyan helység, ahol disznó-tenyésztéssel foglalkoznak. *De Minden módon, egy papot jobban eltart Hedrahely Mert mindennel bír, 's másként is derék Disznó tartó hely* (326/32).

disznótor fn

(2)

Disznóöléskor rendezett lakoma. Tsak veréb, tsak varjú maradt ide haza. Az is a' városhoz közelebb szivárog, 'S a' disznó-torokba öröm nótát károg (197/22).

Disznó torokba (85/22).

dísztelen mn

(1)

Dísz nélküli. Lantjai, fűvei Pindus' vidékén dísztelen állanak: Bús a' Poéta- 's orvos-isten Jaj! Erató 's Hygiene sorvad (395/18).

disztichon fn

(1)

Egy hexameterből és egy pentameterből álló verstani egység. *Distichonokban van a' munka öntve: a' melly vers' nemét, minthogy a' Hexameter 6, a' Pentameter 5 lábból áll* (267*/12/7).

disztrahálhat i

(1)

Gerjeszthet. De tudod é, Gergő! Ki distrahálhatta? [a tüzet] — E tréfára Gergő így felel valódi Ortzával: az ollyast vizsgálni nem módi! (330/1758)

disztrahálni in

(1)

Gerjeszteni. Nem szereznek mindjárt társat distrahálni [a tüzet]: 'S szabad é azt osztán másoknak vizsgálni? (330/1765)

díván fn

(1)

Török szultáni tanács. Díván, igen apró lábakon álló neme a' Kanapénak[.] Minthogy ezt a' Török szokásoknak követésére vették fel az Európaiak: azért nevezetett Dívánnak a' Török ország' fő Tanácsáról a' Dívánról, a' mellytől van ez a' szónk is: dívánkozni (330*/177/4).

dívány fn

(2)

Kárpitozott fekvőbútor. Díván, igen apró lábakon álló neme a' Kanapénak[.] Minthogy ezt a' Török szokásoknak követésére vették fel

az Európaiak: azért nevezetett Dívánnak a' Török ország' fő Tanácsáról a' Dívánról, a' mellytől van ez a' szónk is: dívánkozni (330*/177/2, 4).

dívánkozni in

(1)

Tanácskozni. Díván, igen apró lábakon álló neme a' Kanapénak[.] Minthogy ezt a' Török szokásoknak követésére vették fel az Európaiak: azért nevezetett Dívánnak a' Török ország' fő Tanácsáról a' Dívánról, a' mellytől van ez a' szónk is: ~ (330*/177/3).

divat fn

(8)

1. *Nagyobb divatja lesz: gyakoribb lesz. Előre titeket assecurállak is, Hogy nagyobb ~ja lessz a' lagzinak is; Megvőlegényellik árva nyoszolyátok, 'S éh leányságtokot dosztig tarthatjátok* (330/1944). **2.** *Vminek a divatjában: vminek az idejében. Ez alatt a' hartznak legjobb ~jában Ámor, ki soha nem nyughatik magában Elméjét egy hadi fortélyon hánytatta* (330/1327). **3.** *Legdivatján: csúcán. Szomorúan vádoljuk a' fekete halált, Melly nemes pályádnak legdivatján talált* (442/4).

~ja (330/620), *~tya* (413a/63), *~tyába* (330/884), *divatjában* (428/103), *Dívatjáról* (341/46).

do (lat)

(1)

Ad. Vergiliumque tibi vel tua rura dabunt: Vergiliust is adnak majd a honi tájak (42/cím).

d'O fn

(1)

Személynév. 'S hogy a szörnyű veszteséget De Rozó észre vette, Haza futa szállására, Rá bízván ~ Májorjára Az egész compániát (114/747).

dob¹ fn

(13)

1. *Bőrös ütőhangszer. Toll síp vala trombitájok, Dobjok bőrből készüle* (114/365). **2.** *Füle dobja: dobhártya. Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi kis lantom, 's már trombita-módra ropogván Tábori zajhanggal ~ját siketíti fülemnek* (258/4).

~ (114/534, 253/30, 330/1357), *~ok* (267/40, 268/167, 400/80), *~ot* (239/155), *~okat* (114/632), *~oknak* (267/50), *~jainál* (330/1030), *~bal* (267/14).

Ö: réz~.

- dob² i** (1) *~nak, Már itt van a' Parádé, Még is széllyel kóborolnak, Még sints itt Csokoládé! (231/59) ~ának (330/1248).*
- dobban** lk: le~.
- dobbanás** fn (1) Szívverés. *Te illetéd ró'sás újjoddal Mellyemnek rokkant boltjait, 'S elindítád pilantásoddal Az élet' ~ait (455/44).*
- dobhang** fn (1) A dob ütésekor keletkezett hang. *Most pedig egyszerre az első dobhangra Az egész avantgárd üssön a' Farsangra (330/1207).*
- dobog** i (12) 1. Ismételten, többször dobbant. *Kettő pillantásodnak szárnyain Repüle szívem várába: Már most dombol le omlott hantjain; Hallod? mint ~ a' lába! (136/16) Trombiták harsogjanak, A' dobok ~janak, Zászlóink lobogjanak (268/167). 2. <Szív> ütemesen működik, ver. *Ne félj! Ez a beteg Szív Dobog csupán tenéked (105/4). ~ (114/534, 139/56, 143/24, 184/51, 208/15). 253/30, 400/80, 423/50, 443/28).**
- dobogás** fn (2) <Szív> ütemes működése, verése. *Értelek én szívem jól! 'S tudom, e' ~ Azon tett zokogás: Hogy szerett magad (157/2). ~t (460/153).*
- dobogni** in (1) <Szívről> ütemesen működni, verni. *Ah de elég! — E' bús Scénát nem tűrhetik immár A' nemes érzésű Magyarok: búzdúlnak a' házban Mindenek, és dagadó bajnok mellyekbe' ~ Kezd magyaros szívek (258/38).*
- dobogó** in (2) 1. Ismételten, többször dobbantó. *Tsendesség volt: tsupán a' muzsika hangok Mozgatták az üveg táblát 's a' firhangot, 'S a' ~ lábak zörgettek taktusra (330/893). 2. <Szívről> ütemesen működő, verő. *Lángolt az ortzája, ~ szíve vert, Élt még, de nem tudta, s eszméletlen' hevert (330/1403).**
- dobol** i (2) Ütemesen veri a dobót. *Ihol, úgymond, már ~nak, Már itt van a' Parádé, Még is széllyel kóborolnak, Még sints itt Csokoládé! (231/59) ~ának (330/1248).*
- dobszó** fn (8) Az ütemesen vert dob hangja. *A' Duna két partján, zördül a' tábori ~, És sok ezer paripák' körmére dübögnek az erdők (258/9). ~ (287/52), ~nál (337/401), ~ra (268/160), ~val (257/178), dob 's trombita -szóra (267/228), Dob-szóval (330/63), dob-szó (400/85).*
- dobzódás** fn (1) Tobzódás. *Osztán a' bál nem áll tsupán ~ba, Evésbe, ivásba, tántzba, ugrálásba: Ha az ember magát illyekbe nem ártja, Van dáma be-széllni, van játszani kártya (197/67).*
- dobzódó** in (1) Tobzódó. *Mikor egy ~ vendégség pompája Által eltöretik a' Bíró páltzája A' fontot lenyomja a' hamisság czélja 'S viasszá válik az Astrea atzolja (453/217).*
- docte** (lat) (1) *Docte voltak: derekasan leitták magukat. Mikor immár docte voltak, Tsak komáztak egymással, Ezer kánont is koholtak Isteni sugallással (92/295).*
- Dodóna** fn (1) Helynév. <Tölgyekben bővelkedő epirusi híres jöshely.> *Céres volt, a' ki szántásra tanítá leg elsőbe A' Világot, 's gabonáját elhinté a' Mezőbe: Midőn makkja, 's vad gyümöltse nem volt a Szent Erdőknek És ~ már nem adott enni az éhezőknek (413a/168).*
- dohány** fn (5) 1. Élvezeti cikké feldolgozott nikotint tartalmazó növény. *Míg elkezdeném Énekem' Instálom a' Múzsámat, Pindusi dohánnyal Nekem Tölts meg a' Pipámat (114/9). 2. Égjen sokára élete dohánya: éljen sokáig. Vívát, Éljen, köztünk minden ezt kívánja, Mihályra ez áldást buzgó szívvel hányja, Hogy égjen sokára Sok ezer pipára Élete ~ja (218/20). ~om (114/1016), dohánnyal (25/24, 190/14). Ő: pipa~.*
- dohányzik** i (1) Pipázik. *Ekkor kap a' pipájához, 'S Eggy*

mennykövet zsebjéből Ki ránt – rá gyújt – és dohányoz Gustuos Knaszerjéből (231/97).

dohog i (1)

Csöndesen morgolódik, zsörtölődik. *Látta, hogy Dorottya, 's a' kik már vénetskék, Dohognak magokban, hogy ők nem menyetskék* (330/438).

dohogás fn (1)

Csöndesen morgolódás, zsörtölődés. *Jer, barátom! lépegessünk Kis kertednek útain, 'S dohogás nélkül ne vessünk Mások' bolondságain* (456/71).

dohos mn (1)

Dohtól átjárt, kellemetlen szagú. *A' madár a' büdös gőz miatt reptébe Belé-hull: úgy ebbe a' balhák szédülnek, Dohos motsárjába végképp' elmerülnek* (239/124).

doktor fn (2)

1. Tudós ember. *Nem nem eggy Leány se nyissa Büszke mellyeit te rád Földi Doktor szép Julissa Néked újabb kertet ád* (249/19). 2. Orvos. *Betegség ne száljon házára, 's magára Doktorért ne küldjön soha Kani'sára* (336/62).

doktori mn (1)

Orvosi. *A' forró nyavalyák reszkető hagymáza Erőtlen testünket tsak az ólta rázza. Midőn már nem érnek a' Doktori szerek, Ezeknek a' halál gyógyító mesterek* (213/91).

dolgos mn (6)

Szorgalmas. *Mi az oka hogy most a' dólgos Céresnek Munkásokat széljel zsibongva keresnek?* (69/1) — *Nézd a' munkás Észak, mint nyűzsög és zsibong, 'S Dolgos méh módjára keskeny kassában dong* (313/108). ~ (397a/322, 454/341, 547), ~okká (454/496).

dolgozás fn (1)

Tevékenykedés, munkavégzés. *Tölt juhok béggetése, [m]éhecskék dolgozása, A Békák kiáltozása Mind örömiünknek nevelése* (123/22).

dolgozhat i (1)

Lehet dolgozni. *A' lenyugvó Bootesnek jelére vigyázhatol, Kezd el akkor 's tél középig vetésén ~ol* (413a/241).

dolgozik i (2)

Munkát végez. *Te pedig szemes légy ily nagy*

érdemű Hazafinál Elébb meg nézd, de okosan, mit ~, mit tsinál (111/44).

dolgozok (454/61).

dolgozó in (2)

Munkát végző. *Némellykor a várat fel kéri levele, Ámornak Nevébe ígérettel tele; És Ha a' Commendáns nem tetszőnn felele: Titkosan ~ Spiontis küld vele* (238/32).

~ (413a/397).

dolgozószoba fn (1)

Vmilyen munka végzésére berendezett helyiség. *Szolgái minden hírt bé-visznek hozzája, Mert azokra nyílik dolgozó szobája* (239/38).

dolmány fn (2)

Testhez simuló, csípőig érő zsinóros zubbony. *Járnak fa haj szín ~ba Minden Elöl-kelőink, Talpig drága zöld bársonyba Gazdag Kereskedőink* (114/168).

dolmánnyal (330/272).

dolog fn (83)

1. Elvégzendő feladat. *Bezzeg tudnám az én dolgom Mi, mikor és hól volna, Ha én velem a' Kis-Asszony Olly helyen parancsolna* (169/85). *Bár feje tsügged már a' kinos veszélybe, Még is bátorsággal fog nehéz dolgához Tsak hogy juthasson el a' fel tett tzeljához* (29/13).

2. Munka. *A lankadt arató le dül izzatt fővel Hogy majd ~t kezdje meg ujjult erővel* (84/12).

3. Tett, cselekedet. *Collega uramék! Mennykő Nagy ~ ez, úgy-e hát?* (114/918) — *A leg kisebb férgetske is, Annak hathatós jelensége, Hogy a' Teremtő Felséges, Minden dolga ditsőséges* (123/59). 4. Ügy. *Öt hétig dévánkózanak A' Vallás dolga felett* (114/309). *Szerentse többnyire a' kurvát követi Mely a' vént meg vetvén, az iffat szereti. Méltán is: jobb részént a' szerént találták Valakik e' világ dolgait visgálták* (78/20). *De vídul, hogy immár dolgai jól mennek, Mivel néhány Dámák nála megjelennek* (330/1001).

5. Esemény, történet. *A' ~ történik a' Pozsonyi Királyvárbán* (259/11). *Hákoztak a' Vén Istenek, Hogy a' dolgot hallották* (92/121). 6. Életkörülmény, helyzet, sors. *Nem tudták a' dolgot egybe mire vélni* (330/1103). *Barátném, bánt-*

e még, a' mi eddig bánta? Vagy úgy lett a' ~, mint szíved' kívánta? (279/2) **7.** Téma. Lehetetlen, így bíztatám magamat, lehetetlen hogy minden gondolkodású, és érzésű személyt vagy egy, vagy más oldalról ez a' ~ ne érdekeljen (454a/18). **8.** Szabatosan meg nem nevezett képzeleti vagy gondolati tárgy. Músám! Eddig vagy a' vidám dolgok körül repdestél; Vagy szomorú, de idegen, s külső tárgyat kerestél (162/1). Te benned úgy tsap a' Poéta széllyel, Mint a' sebes villám setétes éjjel; Midőn terem új dolgokat 'S a' semmiből új világokat (305/55). **9.** Tárgy, holmi. A' mi kevés pénz bejött Két-három póra, Nagyobb ~ra ment el — Borra avagy Disznóra (334/33). **10.** Menjen a dolgára: foglakozzon a saját ügyeivel. Menjen az Úr! ne álljon itt, Menjen az Úr dolgára, Hogy jöhet egy Gavallérnak Ilyen beszéd szájára (169/78). **11.** Vminek a dolgába: vmiért. Eztet [nadrágot] Vétzy elragadta A' kevély Kőszáritól, Lobbanván ez is miatta Márs' vitéz szikrájítól, Hartzolt a' Nadrág' dolgába, 'S Vétzit sok tüzes tsatába Ostromlá (317/12). ~ (231/468, 267/228, 268*/22/3, 326/4, 330/1595, 330*/173/6, 337/333, 373/45, 46, 453/83), dolgok (267*/14/9, 330/16, 1930, 397a/621, 413a/294, 454/485) dólgod (217/72), dolgunk (413a/137), dolgotok (132/9), dolgai (397/27), dolgaik (267*/13/6), dolgot (114/855, 862, 209/82, 216/74, 231/476, 245/12, 317/17, 330*/200/12, 330/800, 993, 413a/212, 276, 454/812), dolgokat (257/17, 330*/156/2, 413a/699, 454/55), dólgotok (212/92, 225/38, 418/107), dolgát (196/12, 380/6), dolgunkat (330/979), dolgait (454/127, 539), dolgaikat (397a/888), dolognak (317/50), dolgoknak (397a/559, 413a/1046), dolgának (330/997), dolgokba (169/17), dólgodba (368a/117), dolgunkba (239/142), dolgokban (231/196), dólgomann (176/45), dolgában (259/3, 31), dólgaiban (453/208), dólgomra (169/83), dólgodra (268/90), dólgára (239/92), dólgookról (330/324, 418*/116), dologhoz (458/119), dólgokkal (126/28). **Ö:** csuda~.

dologtétel fn (1)

Munka. Be' jól esik a' szűk étel, ha eleve A' munkás gyomrába minden vérré leve. Ti, kiknek nem édes sem álom, sem étel, Lássátok, milyen jó ez a' dolog-tétel (198/48).

dologtevő in (1)

Dologtevő idő: dologidő. Sokat tesz a' Paraszt Ember otthon hideg essőbe A' mit tenni kellett volna dolog tevő időbe (413a/269).

doloris (lat) (2)

Castrum ~: (Nagy emberek halálára felállított gyász-alkotmány, ahol a meghalt érdemeit szokták előadni). Végre a' széllyeltörtt Baldakin fájából, 'S Vőlegényt nem esmérnt nyoszolyám' allyából Egy Castrum ~ készűljön számomra (330/1569). ~ (330*/188/16).

domb fn (11)

1. Lankás lejtőjű kiemelkedés a föld felszínén. Esmeretlen hevertél még a Sexta ~ alljába A Nagy erdőn az alaton Mogyorók árnyékába (111/51). **2.** Női mell. Mellyét Érosznak meleg Olvasztván, gyengén pihege Két kerek ~ja alatt (134/99). **3.** Sírhalom. 'S akkor e' gyönyörűséggel Hünyom bé búsz szememet; Hogy tisztán 's örök hűséggel Zárom sírba szívemet. Majd, ha ~om' megtekinti, 'S hervadt rózsáit rá hinti Két sóhajto szerető; Ezt mondja: Itt fekszik Ő! (443/189)

~ (239/157), ~ok (306/129, 443/235), Dombok (413a/742), Dombot (306/106), ~okat (413a/704), ~jait (368a/18), ~okból (397a/201).

Ö: patyolat~.

Dombi fn (1)

Személynév. És pedig az én Uram Kajos István A' Szent Lélek felbuzdítván, s' Szándékát a' szent Házasságra vetvén Dombi Pandát megszeretvén... (167/4).

dombocska fn (4)

1. Kis domb. Az allya közepén azon dombotskának A' tanácsház ajtók rózsákból nyílnak (239/49). **2.** A kis női mell. Azt sints honnan magyaráznom, Hogy benn égek, kinnt meg' fádom; 'S két kerek dombotska alatt Olly nagy Etna lángolhat? (309/123) dombotskának (239/25, 62).

dombol i (2)

Vigad, mulat, tombol. A Pindusnak járkál nem

tsak a' szélébe Hanem vígassággal ~ közepébe (29/20).

~ (136/15).

domborodik **lk:** *ki~.*

domború **mn** (7)

Gömbölydeden, dombszerűen kiemelkedő. *Kanál-nyéllel tennék kovászt Ha engedelmet adna Élesztőt loccsintnék belé, Domborúbbra dagadna* (169/100).

~ (238/55, 330/201, 336/49, 371/3, 392/41, 413a/808).

domborús **mn** (1)

Domború. *A' vizekből ~on Nyúlik fel egy szép Sziget, Mellyet kerít koszorúson Nyárfa- és bokorliget* (397a/1009).

dombos **mn** (3)

1. Ahol dombok vannak. *A' haboknak ormózatján Látszik egy ~ Sziget, És a' dombok' bółtozatján Egy meghitt rózsáliget* (443/234).

2. Magas töltéssel ellátott. *'S midőn az elégett mező tikkasztja a' füveket, Ím a' Dombos Tsatornának szemöldök nyílásából Vízet üt ki* (413a/121).

Dombos (413a/804).

dombtető **fn** (1)

A domb legmagasabb része, teteje. *Hát avantgárdámra vakmerőn ütöttek, Azt a' ~kre már felszalasztották, Kitsibe múlt, hogy a' sort meg nem bontották* (239/161).

dominium **fn** (1)

Nagyobb földbirtok. *Kapos, Fő-Várossa Somogy' határának, 'S Hertzeg Eszterházy' Dominiumának, Melly az elmúlt Nyáron felette örvendett, Keblébe fogadván annyi Úri rendet* (330/44).

Domokos **fn** (1)

Családnév. (Domokos Lajos, debreceni főbíró fia, Bihar megye főadószedője, később alispánja.) *Hát, Te, ~ Jakabnak Tiszta szívű Hitvese; Ki a' boldogtalanabbnak Dajkája vagy, 's frigyese* (454/941).

Don **fn** (2)

Víznev. (Folyó Oroszországban.) *A' ~ vagy Tanais Európa és Asia közt a' Muszka földön foly* (267*/20/1).

~nál (267/249).

donáció **fn** (1)

Használati díj. *Te vagy még egyedül, óh arany Hóldvilág! Mellyre Donátziót nem hozott a' Világ* (200/76).

dong **i** (6)

1. (Méh, darázs) zümmögő hangot ad. *Tsupánn tsak az munkás apró méhek ~nak Szélllyel az illatos rétekenn zsibongnak* (84/13). 2. *Ámor vki szeme körül ~:* így vkiben szerelmet kelt. *Nem látod é? nem é? miként zsibongnak Az Ámorok, miként rajmódra ~nak Kókény szemed körül?* (320/8). 3. *Szerelem vki szívében ~:* az illető szerelmes. *A' Szerelem szívem' rejtekibe' ~, A' keserű-édes Mézbe' zsibong* (173/5).

~ (313/108), ~nak (196/14, 380/14).

donna (sp) (4)

Úrnő. *Anyám, kit a' Gözü Nemzet' Hatalmas Királlya nemzett, Volt Donna Lisztnyalózi* (114/83).

Donna (114/88, 330/2006), *Donna* (330*/203/1).

d'Onnyó **fn** (2)

Személynév. *De ~ oda nyargala, Hogy a' dolgot megsejté* (114/861).

~ (114/865).

dorgálás **fn** (1)

Korholás, bíráló szavakkal illetés. *Illyen ~t, barátom, Tőled már sokszor hallék* (271/1).

dorgálódzik **i** (1)

Bírál, korhol vkit. *Mit moralizál itt? és mit flektírozik? Philosophus bottal miért dorgálódzik* (239/94).

dorgálván **lk:** *meg~.*

Dorilla **fn** (1)

Személynév. *~, ez a' te Szép Kellemed végre még mivé leszen?* (155/1)

Dóri **fn** (2)

Személynév. *Azomba, ~, halld tsak! — Ütött az éj, az őrzők' Szavára felrijadtam* (371/33).

~ (371/2).

Dóris **fn** (11)

Személynév. *Tsak igyunk, kellemes Doris, Jól szeretted a' jó Bor. Ha Bakhus', Tzéres' Tüzével, Melegével Nem enyhül, fázik Ámor* (156/1).

~ (384/6, 392/cím, 1, 11, 33, 33, 49, 49), ~hoz (156/cím, 384/cím).

Dóriska fn (1)

Személynév. *Sőt, ~m! ha nem volna Párod, úgy áldjon az ég — Szívem szívedhez hajolna, 'S megíjodnám egyszer még (392/73).*

doromb fn (1)

Fújással és pengetéssel megszólaltatott népi hangszer. *Lizette, a' szépen hárfázó Lizette A' Lyányok' fársángi Marsát elkezdette: Mellette a' nótán tíz hárfá hangozott, Hús tambura 's ~ akkompanyírozott (330/1244).*

Dorottya fn (49)

Személynév. *Éneklem a' Fársáng' napjait 's ~t, Ki látván a' Dámák' bajos állapotját, Carneval s' az Ifjak ellen feltámadta, 'S diadalmat is nyert pártára únt hada (330/1).*

~ (309/cím, 330/cím, 215, 247, 437, 479, 634, 711, 718, 809, 867, 883, 918, 935, 971, 1055, 1075, 1085, 1088, 1163, 1191, 1239, 1312, 1351, 1437, 1442, 1493, 1528, 1529, 1581, 1589, 1624, 1833, 2039, 2063), *Dorothia (330/cím, 458, 882, 1476), ~é (330/1004), ~nak (330/596, 899, 1476), ~ra (330/622, 2062), ~nál (330/245, 707), Dorotthiával (330/458).*

dosztig hsz (3)

1. Dugig, bőven. *Úgy megy majd gyomrukba jól a' concoctio, Ha mind ~ esszük a' bálba, a' mi jó? (197/62)* 2. Dosztig tarthat: kielégíthet. *Megvőlegényellik árva nyoszolyátok, 'S éh leáyságtokot ~ tarthatjátok (330/1946).* ~ (340/4).

döbbent lk: meg~.

döbögés fn (1)

Dübögés. *A' merre tsak dühös Ármádájok szaladt, Reng a' megrémült föld ~ek alatt (192/24).*

Döbrete fn (1)

Személynév. *Kröte szomorú halála ~t orron üté, Eggy pár pisztoly vala nála, Azt meg töltvén el süte (114/666).*

döcög lk: el~.

dög fn/mn (3)

I. fn 1. Állati hulla. *Vérbe tajtékzó patakok! 's ~öktől Bűzletes ég, föld! (287/35)* 2. Dögvész.

Semmi ~ a' marhát nem bántja, semmi veszélyes Tsillag' hevétől a' szegény nyáj nem beteg (327/61).

II. mn Utálatos. *Ő a' fösvenység' házában A' ~ kintsekkkel felhagy, 'S Húgának társaságában Gyöngyvirág-gyöngyökre vág (456/50).*

dögbálvány fn (1)

Állati tetem. *Az ember egy bűzös ~nyá lészen; Bomlani kezdenek a' részek egészen (454/611).*

dögféreg fn (1)

Hullákon tenyésző féreg. *Jobb, hogy a' dögféreg Széttmartzongjanak Mint e' belső mérgek Rágjanak (409/5).*

dögletes mn (2)

Dögletes, halálos. *Mihellyt ~ fenyű tsillagzattya Magát a' Tsillagos Égen ki mutattya Azonnal a' tavasz szépségi hervadnak (86/7).* ~ (198/7).

döglesztő in (1)

Elbágyasztó, kimerítő. *Amott, hol téged a' ~ Levegőn által szívni be, A' sírásóknál 's ijesztő Temetők' setét gödribe (379/145).*

dögpára fn (1)

Oszló, szerves anyag kipárolgása. *A' betsület olyan ~nak langja, Mint a' lidértz, melyet szül a' sír' barlangja (194/27).*

dögség fn (1)

Járvány, dögvész. *A' vólt legfőbb gondja, hogy egyet válasszon. Kire leghathatósb ~et árásszon (330/706).*

döhög i (1)

Nehezen, akadozva elmond. *Hogy mikor én is vén fővel Korpádra el döztögök 'S Krisztina napján köszöntést köhögök és ~ök (310/60).*

dölyf fn (2)

Sértő önteltség. *Rajta, hát Magyar fiak! Istenben hartzolni, Míg tsak a' kemény Frantz nyak Meg nem kezd hajolni; És az árnyékkép nem kell, Melly belé ~öt lehell (257/214).* ~öt (257/216).

dölyfös mn (4)

Bántóan öntelt, gőgös. *A' ~ Frantz ellepte táborával A' Rajna' szép vidékét (259/59).* ~ (257/3, 268/65, 445/43).

dölyfösség fn (1) ~ (306/94); ~bb (253/15).

Bántó önteltség, gögösség. *Majd megbünteti ez Sok kegyetlenséged', Míg örökre porba vesz Tsúnya ~ed* (257/204).

dönget i (1) Úgy üt vmit, hogy az döng. 'Sír a lány Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán, 'S a' tsörgők nesze közt fenekét veri ~i tölgygomb (400/81).

dönt i (1) Rossz állapotba juttat. *Második emberkort tipor a' polgári had immár 'S önnön hatalma ~i Róma' városát* (327/2).

Ik: le~.

döntetik i (1) Összedöntetik, elpusztítatják. *Mivel szent Templomid földre döntettenek, Feldúlt oltáridon meghültek a' szenek, Birodalmát a' bűn bűn-tetlen tartotta Az égre pökdösvén neved' káromlotta* (337/13).

döntött Ik: le~.

dördül i (8) Egyszeri, erős, dörgő hangot ad. *Az ágyúk' meg-terhelt méhe nagyot dördül, Belőle a' halál egy Bombin ki-gördül* (260/21). *dördül* (192/25, 253/33, 259/559, 673, 267/52, 306/131), *dördülnek* (443/89).

Ik: le~, meg~, rá~.

dördület fn (1) Dörgés. *Megdördül az égnek szomszéd boltozatja, Dördültét a' Templom visszahármaztatja* (306/128).

dördülhet Ik: végig~.

dörgés fn (7) 1. Nagy erejű, mély dübörgő hang. *Melly szörnyű fegyver-ropogás! Melly szívet epesztő Rettenetes ~!* (253/10) 2. Mennydörgés. *El is jön az esső néha nagy felhővel De széllal ~sel villámlással 's meny kővel* (86/20).

~ (159/6, 314/14), ~sel (198/20, 253/48, 267/79).

Ö: menny~.

dörgő in (3) Erős, mély dübörgő (hang). *Ront mindent valamit tsak ronthat az égnek alatta A' Tűzes ~ nyíjját hajigálja sebesen* (34/2).

Ö: menny~.

dörgölőfa in (1) Oszlop, kiszáradt fa, amelyhez az állatok dörgölőzni szoktak, itt átvitt értelemben férfi *Bár már hatvan ötöd füre lesz menendő, Most is a' legényért mindjárt kardra kelne, Tsak vén oldalához dörgölő-fát lelne* (330/222).

dörmög i (1) Mély hangot ad ki. *A' Tsíz a' szépek' kinyáról Leveles boltjában nyög: Öblös hanggal a' szilfáról A' Rigó basszust ~* (397a/760).

Ik: le~.

dörög i (15) 1. <Ég> villámláskor tompán dübörgő hangot ad. *Hát nem mondtam é meg, óh Nitze! Ezt régen? Imé! — már villámlik — már ~ az égen* (143/18). 2. Mennydörgésszerű hangon szól. *Bár ezer fegyver zörög, Bár ezer ágyú ~: A' Királyért, a' hazáért Bátran hartzoljunk* (268/171). 3. Zúg <víz>. *Most kataraktaként bög [a patak] a' bükkök között, Mellyekbe nyargaló árja megütközött; Majd lejtőre jutván aléltan nyöszörög, Vagy a' tulsó völgyben rekedezve ~* (306/102). 4. Csatazaj hallatszik. *Bellóna' vérengző vasostorának Tsapási már mindenfelé ~nek, Alatta a' ledöntött népek nyögnek* (259/64). *Lássátok tsak, ihol tódul ismét az eláradt Rettenetes hadözön, ~ és villámlik az Iszter' Partja körül egy olly ellenség, a' kit a' hadnak Sorsa segít* (258/70). 5. <Hadvezéreket> dicsőít. *Méoni trombiták, Lezbósi lantok dörgik az emberek' Meggyilkolójit, 's homlokoknak Tiszteletére babért kötöznek* (439/54).

~ (56/40, 162/33, 202/40, 253/51, 268/179, 413a/376), *Dörgött* (400/20). — ~jön (287/49), *Dörögjön* (159/5).

Ik: ki~, menny~.

dörömböl i (4) Erős, döngő hangot kelt. *Rá dördül a' felhők' fegyveres tárházza, Az égnek mind a' két sarkait meg rázza. A' darab felhők közt dübögve ~, A' meg rendült tenger' torka mind rá bömböl* (202/15). *A' levegő ezer ordítástól bömböl, A' bombikra durrantt ekhókra ~* (337/52). ~ (56/15), ~t (225/111).

dörzsöl Ik: szélllyel~.

dörzsölvén in

(1)

Két tárgyat, testet egymáshoz érintve ide-oda mozgatva. *A' többek közt Minervához Így szólla meg ölelvén, 'S gyenge száját szakállához Nyájasságal ~: „Hát te leányom le szállassz, Segítségére ki állassz Az eger Armadának? (114/584)*

dörzsölve in

(1)

Mértéktelenül tivornyázva. *Hát borrá változtak már a' Hippokrénék? 'S körülte ~ lantolnak a' Nénék? (219/56)*

Dr. fn

(2)

Doktor. Tudományos fokozattal rendelkező személy. ~ *Földi' Sírhalma felett (395/cím).* ~ (348/cím).

drabant fn

(1)

Darabont; fegyveres őr, hajdú. *Kijöve Carneval a' vén Porkolábbal Arany nyaklántzokkal megbilintelt lábbal. — Strimfli-galandokkal jól hátrakötetvén, Két kezét, 's Dranabtok közt kísértetvén (330/1616).*

Ö: hóhér~.

drága mn

(54)

1. Ami sokba kerül. *De ezer ökrével minek ditsekedik Ha maga a' gazda az ezer eggyedik Hogy ~ étkekkel van rakva asztala Mit ér ha ezekkel tsak disznót hizlala (60/11). Bizony ~n vesszük ama' színes jókat, Mellyek eltsábítják a' vak halandókat (454/251).* **2.** Értékes, becses. *Pedig sokkal tizfrább 's szebbek a' Farhangi Szánkózó lovaknak tsörgői 's tzafrangi De sokkal ~bbak voltak a' Romai Áldozatra hajtott barmok oldalai (60/23). Hanem hogy a' boldog világnak E' ~ jót adá az Ég (247/22).* **3.** Drága pénzért: sok pénzért. *Bár tégedet ~ pénzért tanultt kézzel Szövöttis az Ásiai leg szebb Menyetske (137/23).* **4.** Nagyon kedves, szeretett. *Drága kincsem! Csak te bírod Szívemet, Mig örökre pusztá sírod Eltemet (183/8). Haljunk meg Trézia mellett, Drága Királynénkért (258/47).*

~(13/16, 68/8, 114/170, 209/69, 212/40, 225/99, 249/10, 38, 258/86, 259/570, 574, 580, 584, 594, 263/16, 277/31, 285/34, 62, 306/175, 330/1108, 341/17, 373/91, 395/39, 396/9, 397a/999, 439/14, 443/71, 448/12, 450/27,

452/51, 454/707, 719, 752), *Drága (9/15, 163/25, 212/42, 249/38, 41, 282/31, 285/2, 291/13, 374/58, 433/1, 445/56); Drágább (456/32), ~bbal (257/36), ~n (219/12).*

Ö: mérég~.

drágakő fn

(3)

1. Csillogó fényű, nemes ásvány. ill. kristály (ékszeret készítenek belőle.) *Köntöseikből is azt vették magokra, A' mi jobban illik egy illy' Angyalokra Szív-halászó hajok' drága kőve 's tője, Hószín nyakok' 's fülök' aranyos függője (330/79).* **2.** *Drága kőből iszik: drágakővel kirkott serlegből iszik. Ez a' szegény városokat borítja füstbe, porba, Tsak hogy drága kőből igyék s takarodzék bíborba (413a/1063).* *drága kőekkel (330/350).*

drágalátos mn

(1)

Nagyon kedves, édes. *De Rozmarinnal együtt A' kis Rukercz, Fügetske, Cseresznye, Sárgadinnye, És rózsza öszveséggel Van elegyítve a' szép Szamócza' bíborában. — Szép színe ~, Mézize száját enyhít (273/20).*

drágaság fn

(2)

1. Vminek a drága volta. *Maga e' kunyhóba éhezvén kutzorog, 'S elméjébe mindég a' ~ forog (189/10).* **2.** Drága holmi, ékszer, kincs. *Sok Drágaságoknak e város hazája Az egész világnak mert ez[t] szojja szája (9/21).*

drágít i

(1)

Díszít, szebbé tesz. *Rójt 's paszamánt veres nadrágját ~ja, Magyaros derekát arany öv szorítja (330/273).*

dragonyos fn

(1)

Díszes tarajos sisakú lovas katona. *A' félénk Dragonyosoknak Dió haj volt mellyeken, A' vidám bakkantsosoknak Meggy mag volt lábfejen (114/371).*

Dráva fn

(4)

Víznev. (Magyarország és Horvátország határfolyója.) *Örvend ama' magyar Tenger a' Balaton: Örvend a' ~nak ligetes Országa, Hogy főfő székére Gróf Szétsényi hága (306/247).*

~nak (306/255), ~tól (306/274, 330*/148/4).

Driád fn

(2)

Erdei istennő. *Ti is, kik meg hallgatjátok a'*

munkás parasztoakat, Jertek Faunok és Driadok: dallom áldásitokat (413a/12).

Driadok (413/14).

Driás fn

(3)

Személynév. <A fákat védő erdei nimfa a görög mitológiában.> *Száz Driás mond az hegyekben, Néked áldó éneket, Hármaskör Ekhó zeng ezekben Innepedre verseket* (164/9). *A hordók ~a: a hordók fából készültek [a görög hiedelemvilágban minden fának volt egy driádja]. Ti hegyközi Nimfák, a' hordók' Driási!* (219/1)

Driás (176/7).

drótoz i

(1)

Dróttal átfogva kötöz, vmihez erősít. *Kezét Merkurius frissebbre drotozta 's Enyves tolvaj irral össze firtatvoszta* (26/19).

drusza fn

(5)

Akinek a mienkkel azonos a keresztnéve. *Te pedig szent Ivo! prokatorok szente! Kit tisztel sok apró kard és rövid mente, Tegyel ma druszádd bennünket 's légy velünk, Velünk, kik ma néked innepet szentelünk* (266/67).

Drusza (368a/175), *Druszája* (438/46), *Druszámat* (438/11), *Druszámnak* (456/13).

drübüdüm msz

(1)

Hangutánzó szó. *N. Jaj! beh nagy zaj! É. Driübüdüm. N. Jaj! jaj! jaj! jaj!* (459/8)

dsida l. dzsida

dsidázó l. dzsidázó

Dubranowszky fn

(4)

Családnév. <Híres lengyel naptárkészítő a XVIII. században.> *Az éjjel hajnal felé Édes ölébe az álom gyengén merített belé. 'S imé maga ~ előmbe jött álmomba, Az, a' ki esőtmit meg nem mond a' Kalendarionba* (314/7). ~ (330*/150/1), *Dubronovszky* (405/3), *Dubranovszkija* (330/413).

dúc¹ fn

(1)

Galambdúc. *Lágy dúttzából hahotával A' két Galambka kijő* (397a/337).

dúc² fn

(1)

A kenyér gyürkéje, kihasadt teteje. *Meg érem a' czipóval is, Csak vajat tegyen bele. Hejh jó ízűt eszem abból, De kivált a' dúcczából* (169/162).

ductor (lat)

(1)

Vezető. *Sok érdemeidért még a' Tisza mellett, Szőlős Városába Pethő is kedvellett, Ki sokáig tartván hajdan Ductorának, Itten Debreczenbe tett Alumnusának* (233/35).

ductus (lat)

(1)

Mérőlánc. *Te vagy még, Éltető Levegő! a' mellyenn Indsenéri Duktus nem járt semmi helyenn* (200/78).

duda fn

(1)

Népi hangszer. *Hijába hangitsál a' ~, furulya, Összebőg a' marha, megszabad a' gulya* (330/1045).

dúdolgatván in

(1)

Szöveg nélkül dalolva. *Triptolemus bővenn rakja asztagait Dudolgatván fogja paraszt esztekéjét* (11/11).

dúdolva in

(1)

Szöveg nélkül dalolva *Bár a' lankadtt vintzellér a' sor végén dudolva jár: Még is szükség megkapálni 's törni a' göröngyöket* (413a/965).

dudva fn

(8)

Gyom, gaz. *Fel tizfrázott kevély virágának Bátor pompái széllyel szóródának. Némellyik le esve el terültt a' ~k szárain* (139/11). *Hát bennem úgy elhervadjon Az élet, melly tőled jött? Mint egy virág megfűladjon A' földi ~k között?* (397a/548)

~ (249/40, 306/41, 413a/192), *Dudva* (334/18, 389/46), *Dudvák* (334/18).

dudvás mn

(1)

Gyomos, gazos. *Minthogy ez hely a' fényt éppen nem szenved, Az örök éjtől szőtt vastag szőnyeg fedi. Útja is mély völgyben vagyon, 's tekervényes, Igen omladékos, ~, szövevényes* (237/68).

duett fn

(1)

Tírzis Laura ~: kettejük együttes előadása (174/16).

dug i

(3)

Résbe, nyílásba helyez vmit, mélyeszt. *Öt vén Dáma leül a' Toalettéhez. Apollónka pennát dug a' fél füléhez* (330/1524). *Ez tsemetét ~ a' földbe, kit annyáról metzte le* (413a/547).

~ja (330/405).

Ik: be~, el~.

dugás fn

(2)

1. Résbe, nyílásba helyezés, mélyesztés. *De az olaj-fát tövéről, a' Szöllőt homlításal Páfus Myrtusát szaporítsd vastag karó ~sal* (413a/589). **2.** Eltakarás, elrejtés. *El dugták szem héjjokat; De a' ~t úgy intézték, Hogy ujjaik közzül nézték, Mint leányaink szokták* (114/970).

dugdos Ik: el~.

dugdatni in

(1)

Titokban többször juttatni vkinek vmit. *Mindegy tsak tserfelnek, osztván nyálnak falnak, Morzsáját sem látjuk a' belső asztalnak. Tsak kurafijoknak szoktak ők ~i. Tens Úr! kár ezeket Lyányfővel jártni* (330/1663).

dughat i

(1)

Résbe, nyílásba helyezhet vmit. *Vigadj ötsém! ma-holnap Zsákjába ~ a' pap* (166/8).

dugó fn

(1)

Palackok elzárására való kisebb hengeres tárgy. *Nékem illik a' bort mérni, 'S Tellyesíteni, a' mit hagysz. Ezt mondá le vett kalappal; És kivont ~val, tsappal Megnyitott hordót, butykost* (317/153).

Dugonits fn

(12)

Személynév. (Dugonics András (1740–1818) piarista szerzetes, író.) *Sok ditső Óseink' nevei új fényben Kezdetek ragyogni e' nagy építményben. — Ezek között látszott a' nagy nevezetű ~nak metszve néhány arany betű* (237/122).

~ (237/cím, 79, 116, 237/124, 267*/13/15, 267*/17/2, 268*/21/2, 335/4), ~nak (237/140, 335/1), ~ra (335/cím).

dugult in

(1)

Eltömődött. *Menj inkább a' setét rögökbe, Állhatatlan selyem-madár! És súgd az ő dugult fülökbe, Hogy élet és tavasz van már* (426/11).

dugva in

(2)

1. Nyílásba helyezve, mélyesztve. *Egy Anglus Rock volt nyakába, Bő, mint a' Japponika, Dugva vala Kaputjába Poézis, Rhetorika*

(114/261). **2.** Dugig, tömve. *Gabonája annak nagy bőséggel terem Dugva tele leszen a' Tsűr és a' verem* (413/64).

duktus l. ductus

dúl i

(6)

1. Kíméletlenül pusztít, rombol. *Ím-im felriadnak minden tartományok, Dúlnak a' magoknak just formáltt Zsiványok* (337/40). *Regulát nem esmér, hámját szerte széllyel szaggattya, Dúl, ront, mindent, mint edgy fene Tigris dühös fajzattya* (216/42). **2.** Pusztító erővel tombol, zajlik vmi. *Hol valál, míg ~t a' bűn, inség, halál?* (216/83). **3.** (Heves érzés) gyötrőn tombol vkiben. *De én csak egy Rózsát szerettem; Ah! csak egy bírta szívemet, 'S miolta már ezt elvesztettem, Örök tél ~ja lelketem* (426/32).

~t (337/81); ~ja (337/231).

Ik: fel~, le~, össze~.

dúlás fn

(1)

Pusztítás, rombolás. *Sok ~, zűrzavar keblébe rejtezett, Benne a' Sirtések fogtak mint egy kez, Darabos kősziklák lappanganak nálla, Hová mint meg annyi Atlás teste szálla* (211/5).

Ik: fel~.

dúlat II: fel~.

dulcis (lat)

(1)

Édes. *Lurida sub dulci melle venena latent* (27/cím).

dúlhat Ik: le~.

dúl-fúl i

(2)

Morogva dühöng. *Most is azért sóhajt és dúlfül magába, M'ért nem adhatja az áert árendába* (189/19).

~t~t (330/903).

dúlni Ik: el~.

dúló in

(2)

Pusztító, romboló. *Bár a' melly nép a' hegy hajlásait lakta Töltésit a' duzzadt víz elibe rakta Még is mindent össze tördelt édes lakta Földén a' mérgesen ~ katarakta* (52/16).

~ (454/549).

Ik: fel~.

dúlt Ik: fel~.

- Duna** fn (35)
 1. Folyó Közép-Európában. *A' ~ és Száva tégedet szolgálnak, Szervia' és Hazánk' hegyei strázsálnak* (79/7). 2. Mint Neptun, a vizek istene. *Habok közül feljön az öreg Duna, a mint a' Poétai festés kívánja, kezében van az ő nádból, sásból, és tserfából kötött koszorúja; ... egy oszlophoz áll az ő hétágú villájával* (259*/205/2).
 ~ (162/121, 220/52, 237/134, 251/21, 258/9, 259/10, 381, 594, 601, 603, 267/247, 294/cím, 330*/144/1, 400/93, 418/94, 450/44, 452/44), ~nak (81/31, 124/6, 203/31, 259/39, 290/18, 294/7, 337/138, 357/29, 415/9, 452/61), ~ba (428/128), ~n (330*/157/1, 413a/1054), ~nn (248/15), ~hoz (395/35), ~val (259/69).
- dunya** fn (1)
 Pehelytollal töltött ágynemű. *Mikor őszve főttök a' forró ~ba, Érzések zsibbadt, agyvelőnk kába* (198/55).
- dupla** mn (9)
 Kétszeres. *Nagy bosszút fog állani; És fog adni ~ bért Vakmerő rablásodért* (257/199). *Urak, ma itt mindnyajunktól ~ kedvet kívánnak Neve napja van a' háznak, és a' ház Aszszonyának* (310/15). *Vágyva árnyékozta Téjszín kebledet, Melly ~n bółtozza Márvány szívedet* (263/7).
 ~ (257/197, 330/510), *Dupla* (263/36, 330/878, 1601), ~n (267/96).
- duplász** mn (2)
 Dupla. *És a' mely koszorút akkor ott kötözött Azt meg újjította a' Törökök között El vezetvén újabb ellenség' hadára, Méltóztatja újabb, 's ~ Koronára* (78/34). *Ha Lyánkánk víg a' Más-lásonn Úgy ~onn Inni 's szeretni lehet* (156/14).
- dupláz** i (1)
 Kétszerez, kettőz. *Az ősz Duna vígan ~ta harsait 'S megtanítja rájuk tomboló hajait* (400/93).
- Ik:** meg~.
- dupláztat** i (1)
 Kettőztet. *Inkább áztasd Szűz szemed' te is, És dupláztasd Kínom' ezzel is* (374/55).
- durrant** i (3)
 Hangosan szellent. *Az üllepe olly felette Na-*
- gyot ~a hátul, Hogy az el szédült Istenek Egészen el rémültenek 'S Bé fogták az órrokat* (114/962).
 ~a (330/880); ~ja (377/23).
- durrant** in (1)
 Mély robbanásszerű hangot keltett [echó]. *A' levegő ezer ordítástól bümből, A' bombikra ~t ekhókra dörömből* (337/52).
- durrogás** fn (1)
 Többször, egymás utáni durranás. *Lát'd; a' magános berki homály alól Míg a' babér-szál halkal emelkedik; A' nyári gyanták' ~i Szent tetején magosabbra rázzák* (440/7).
- durrogat** i (1)
 Lövet. *Concertekkel ekhózhathnám, És ágyúkkal ~nám A' Dunának partjait* (415/8).
- durva** mn (18)
 1. Egyenetlen felületű, nem sima. *Elsőben a' ~ földet és mostoha dombokat A' hol sívó agyag vagyon 'S a' köves porondokat Tövis bokrok borítják el* (413a/704). 2. Vastag, erős. *Bár a' kertet nőjjék fel a' ~ gyomok Még is ki tettezenek a' szép liliumok* (29/5). *Ím karotok közzé most könyörögve jövök. Most mikor a' rabolók kirohantak trónusom ellen, És már hűveimet ~ bilintsbe verik* (259/438). *Prométheus Lélek felől gondolkozott Egy nagy tsomó lélek fótót elő hozott De ki igen vastag ki meg igen lenge Ki igen ~ volt ki meg igen gyenge* (26/28). 3. Rideg, kemény. *Zordon erdők! ~ bértzek! szirtok! Harsogjátok jajjaim'* (304/15). 4. Nem finom, nem megnyerő. *Durva tekintettel szemeit forgattya tüzesen* (36/1). *'A Hazánk buzgó fia így cselekszik Durva vaksággal hevesen veszekszik* (117/6). 5. Erőszakos, kíméletlen (ember). *Durva Hérósok! Noha száz babértok Lenne a' bérem, vagy ez a' világ is; Még se kívánnék veletek cserélni: Míg Lili kedvel* (287/41). 6. Müveletlen, bárdolatlan. *Músák! Most olly helyen elmélkedem, a' melly A' Világ abroszán legcriticusabb hely, Melly a' tsinos nyúgot, 's a ~ kelet közt Közép pontba lévén...* (313/73).
 ~ (330/1973, 343/6, 435/15, 454/342, 469, 546), *Durva* (216/80, 253/66, 374/38).
- durvás** mn (1)
 Veszélyesen támadó. *A' redves vénségtől tiszt-*

tes fák' allyából, Egy serény de ~ méhraját kivona (341/31).

durvaság fn

(3)

Durva cselekedet, magatartás. *A' ~ ellen közös kötést fonjunk, 'S Átlástól Pontusig örök sántzot vonjunk* (313/139). ~át (445/34), ~ait (413a/1108).

dús mn

(3)

Gazdag. *Fáradtságos élet, aggódás és halál Vólt szüntelen társad, míg ~ kalmár valál* (202/94). *dúzs* (202/127), *Dúzs* (410/22).

dúskál i

(1)

Vminek a tobzódásig bőségében van. *Árpád Örökjébe Csuf bitang dusskáll 'A Solymok fészkebe Gyáva banka száll* (246/34).

duttyán fn

(1)

Leveles szín, kunyhó. *A' szerelem fényes vá-rakká Tsinálja a' duttyánokat, A' tiszta forrást borpatakká, Édenne a' kopárokat* (379/106).

duzzad i

(2)

1. Dagad, domborodik. *A' föld dübög megzúdúlva; Duzzad és feszesedik Ere' ága, 's elvadúlva Farkok felberzenkedik* (397a/678). **2.** *Duzzad a kedve: egyre jobb kedve lesz. Most még jobban esik, mert édes valóba, 'S különben sem látszik színe a' kantsóba. És ha az elsőtől még kedved nem dúzzad, A' másik kantsót is köröm hegyig húzzad* (199/101).

duzzadozás fn

(1)

Az a folyamat, hogy vmi duzzad. *Haj, még is tsak örülni kell! Még is kell örömet tudni! nem állhatok Ellent szívem' erős ~inak* (432/62).

duzzadozik i

(1)

Növekszik, térfogatában nagyobb lesz. *Ótzeánja bánatimnak Többé nem ~, 'S elhullott könnye Lilimnak Mind gyöngyökké változik* (443/226).

duzzadt in

(5)

1. Térfogatában megnövekedett. *Bár a' melly nép a' hegy hajlásait laktá Töltésit a' ~ víz elibe rakta* (52/14). **2.** Nagy, megnövekedett. *Ugyan lehetne é néktek rá nem állni, Ha e' tanátsomat merészlem ajállni, Hogy az ő örömet fordítsuk bánatra, 'S ~t hegykeségét méltó gyalázatra?* (330/960)

~ (231/270), *duzadt* (306/97), *duzzatt* (413a/683).

Ik: fel~.

duzzaszt i

(1)

Növel. *Napkeletre duzzasztatok Vitorlátok' öbleit, 'S a' tengeren arassátok A' szigetek' kintseit* (397a/253).

dübög i

(3)

1. *⟨Ló lábbal⟩ dobog. Déltezeg nyakot emelítnek, Mellyet lágy sörény kerít, Dübögnek, fennyen nyerítnek* (397a/151). **2.** Mély döngő hang keletkezik. *A' Duna' két partján, zördül a' tábori dobszó, És sok ezer paripák' körmére ~nek az erdők* (258/10). ~ (397a/677).

dübögés fn

(3)

⟨Lábbal⟩ dobogás. *Táborok indulnak; tsörög a' kard, 's az hadi lárma Verdesi a' felhőt; dobog a' dob, ezer paripának Reng a' föld ~e alatt* (253/31). ~e (267/56), ~ek (260/20).

dübögő in

(1)

⟨Lábbal⟩ dobogó hangot adó. *Pernyéin tapod a' fene győző 's a' deli várost ~ körömmel verdesendi a' lovas* (327/12).

dübögve in

(2)

Dübögő hangot adva. *A Tüzes menykövek pat-togva hullanak Rá dördül a felhők fegyveres tár házza Az égnek mind a' két sarkát össze rázza Majd az ég hajlásánn ~ dörömböl Mellyre a' bus tenger torka rútúl bömböl* (56/15). ~ (202/15).

düh fn

(3)

1. Erős harag. *Már minden Nép minden határ-ról Seregbe tódul a' Király előtt, 'S körültte táborsántzot vetvén, 'S az ellenség' ~ét nevetvén, Megójjá őt* (257/158). **2.** *Fergetegek ~e: a vihar tomboló ereje. Már a' fergetegek' ~e Megszűnt, és az üveglő Zúzon, nem pirosollanak Át a' fenyvesek' ágai* (403/1). ~ével (445/35).

dühödés fn

(1)

Hiba, bűn. *Ti szóljatok, reája Hültt Csókjaim! ha méltó Dühödés e LILLA' mellyén, Egy földi Nimfa' mellyén, Imádni az hibát is?* (355/18)

- dühödhet i** (1)
Dühös lehet. *Látják, vívniok kell győzhetetlen Sassal, Ki hidra-fejeket szedi tűzzel, vassal; 'S hogy nem ~nek többé a' világon, 'S ledül az Úr előtt a' Párisi Dágon* (337/127).
- dühödik i** (1)
Mérges lesz. *Futnak a' bikák, 's orrokkal Nősző-hevet lehellnek, Hányják a' földet szarvokkal, A' porködbben dühödnek* (397a/696).
Ik: neki~, néki~.
- dühödő in** (1)
Dühöngő. *A' ~ Frantz nép országimat égeti tűzzel, 'S rám gonoszúl több-több népet a' hadra loval* (259/441).
- dühödött in** (1)
Felbőszült, dühös. *A tsendes Chinai, 's a' kóborló Tatár Érti hogy a' halál nem legvégsőbb határ; Sőt az a' Kannibál, ki ~t bélibe Önnön embertársát vendégeskedi be* (454/349).
Ik: meg~.
- dühödte fn** (1)
Dühe, haragja. *És egy pertzbe oda rántod a' hová parantsolja, Ha negédes ~be egy két versét mormolja* (358/8).
- dühös mn** (27)
1. Feldühödött. *Verd le, tipord le ~ seregét a' Frantzia népek* (253/64). *Így rohan, illy ~en tör, ront a' büszke Magyarság* (258/55). 2. Tomboló, pusztító (vihar, fegyver). *Sikoltanak Eolus ~ seregei Nagy tsatát kevernek vad forgó szelei* (56/41). *Tsikorog a' kötél, az árbotz fa törik 's Kötésit a' ~ habok öszve törik* (56/24). *Míg Márs a' véres tsatának Dühös fegyverével öl, Sok ezren el hullának Addig mind a' két felől* (114/869).
~ (9/5, 192/23, 38, 202/24, 41, 50, 213/12, 216/42, 89, 257/117, 185, 259/106, 466, 657, 260/19, 337/146, 413a/654, 1010, 453/261), *Dühös* (267/78); ~ebb (214/30), ~en (259/478).
- dühösködik i** (3)
(Szél) tombol. *Dühösködj vad szélvész, dühösködj mejjembe Lobbanj fel emésztő láng búsult szívembe* (453/9, 9). *A' kegyetlen szelek rajta [tengeren] dühösködnek, A' habok egy másra mászva erőlködnek* (211/9).
- dühösködő in** (2)
Dühös, feldühödött. *De ah reszkess, de ah rettegj Magyar nép: Mert ellenséged ellened ki-zúdult, 'S ~ sereggel Rohan határaidra* (259/52). *Csak a kevély ember ~ mejje Ezer vad indulat lángoló műhejje* (453/103).
- dühösség fn** (11)
1. Harag, düh. *Maga a' ~ a' hadnak magzattya Fogva van, sok ezer vas lántz szorongattya* (54/5). 2. Tomboló erő, vihar. *Ugy láttzik az ég barnúl 's busúl belé Tudván a ~ mint ront mindenfelé De ha kedvező szél kezd szépen lengedni Akar a haragos tenger is engedni* (10/30).
~(348/40, 453/109, 460/117), *Dühösség* (192/8, 260/6), ~ek (9/6), ~ét (7/11), ~edbe (257/147), *dühösségénn* (231/293).
- dűjt l. dűt**
- dűl i** (15)
1. Függőleges helyzetből ferde helyzetbe kerülve vmire esik. *Egyszerre felugrott az ágy-székről, készült, Meg akart indulni — 's újra a' székre ~t* (330/916). 2. Leheveredik. *Szarvakkal vinak a kövér gödölyék egymás között, Maga innepnapokat tart, a' fűvön féloldat ~, Hol a' kantsót színig töltik társai a' tűz körül* (413a/1086). 3. Fordul, változik. *Éltemnek fényes Hórizonja Dűlt borzadó setéteségre* (286/2). 4. Éjszakába/sírba ~: meghal. *Így múltik életünk el, Melly most ragyog körülünk, És végre mindenünkkel Gyász éjtszakába ~ünk* (43/8). *Midőn az esztendők rá dűlő terhei Miatt erőtlene lettek tetemei Lassan lassan fogyván, el erőtlenule, Egy végső próbára ezen sírba ~e* (214/22). 5. Örvénybe ~: vízbe fullad. *Mások több ideig lebegnek felette, De ha a' szél magát nekik eresztette, Csak ugyan végtére ők is el merülnek, A' tenger vizének örvényébe ~nek* (211/20). 6. Hanyatt ~ vmi: eltűnik, megsemmisül. *Ha látom Őtet, felhe-vűlnek Rabbá esett érzéseim; Ha eltávozik, hannyatt ~nek Tornyodzó reménységeim* (430/7).
~ök (371/26), ~nek (215/62, 288/4), ~t (312/17, 360/3, 427/60), ~tek (186/24). — *Dűlj* (416/1).
Ik: be~, el~, fel~, ki~, le~, meg~, össze~.
- düledék fn** (9)
Romba dőlő épület maradványa. *Rakás ma-*

radványok' pusztá düledékit Az idő' fogai lassan tördelék itt (237/29). *Az égés, pusztítás, aluttvér jóformán Megtetszett még most is oldalán és ormán. De sem e' romlások, sem sok düledéki Hajdani felségét el nem vették néki* (306/193).

düledéki (25/5, 190/5, 337/347), ~em (330/874), düledékek (454/167), düledéknek (388/15), ~eken (338/42).

düledezés fn

(1)

Rommá válás. *Kor-kémeltte falán bús diadal-madat Tapsoltad. Szomorú düledezési közt Most a' gyász 's a' halálos Csendesség' fíja zsiabbadoz* (432/26).

düljedett Ik: fel~.

dülni in

(3)

1. Romlásnak indulni. *Kedves Magyarjaim! Jövök ti hozzátok, A' ti Pártfogótok' szavait halljátok...Meggzántam a ~ kezdő Pannóniát, Meggzántam a' Magyart* (259/149). 2. Porba ~: elpusztulni. *Óh ti e' hősök' magvát 's Európa' reményjét Porba ne hagyjátok ~ időnap előtt* (259/474). 3. Sírba ~: meghalni. *Te kit zöld pálmái Vitéz érdemednek Nevestől a' sírba ~ nem engednek* (382/6).

dülő in

(2)

1. Nehezede. *Midőn az esztendők rá ~ terhei Miatt erőtlene lettek tetemei* (214/19). 2. Hanyatló. *Csáki! Egyik híve jó Fejedelmünknek, Nagylelkű támassza ~ nemzetünknek* (306/226).

dült in

(5)

1. Hanyatlott. *Megkönnyezetlen' kell hamu-hodni hát Ákászod' allyán, Földi! tenéked is? Óh néked is, ki ~t Hazáért Sustorgó tüzed onta egybe?* (395/3) — *Vitéz Abáknak Léthe' kódébe ~t Királyi házát fényre hozod megint 'S újabb dicsőséggel tetézed, Érdemes egy Fíja Őseidnek* (445/61). 2. Lerombolt. *Ők az okost, jámbort valahol tündöklenni látják Üldözik, és pöffedt kedveket abba lelik: Hogy nyomorúlt sorsok' vinnyóit az égig emeljék A' más érdeminek ~ palotája felett* (315/14). 3. Sírba ~: Meghalt. —...*általad Árpád' Nemzetének Sírba ~t Nagygyai életre jövének* (442/6). 4. Dült oltár: Talán a magyar költészetet 1795-ben, a jakobinus mozgalom buká-

sával ért csapást jelképezi. *Gyöngyösinek Nablumára Apolló'~ Oltárára Sőt minden Múzsák' szavára Esküszöm, hogy utoljára Függesztlek a' Bodzafára* (243/9).

Ik: el~, le~, öszve~.

dülte Ik: ki~, le~.

dülvén in

(2)

Támaszkodva. *Neptun pedig szigonnyára Dülvén ezt kiáltotta: Bátyám: kedves prosittyára Essen a' híg rátotta* (231/480). *Majd a' vőlgyelő ekére Dülvén, kihempelygeti A' barna habot földére; Csóka, varjú követi* (397a/174).

Ik: le~.

düllyed i

(1)

Emelkedik, növekszik. *A' bor és pálinka szesz, Fel forgat sok agyvelőket 'S hirtelen nagy lárma lesz. Most a' kantsó-szájig ~, Majd meg a' fenekére süllyed A' sok nyughatatlan hab* (317/166).

Ik: ki~.

dünnyög i

(2)

Elhalkulva visszhangzik. *Zengjetek utánnam, víg hegyek! zengjetek, mámoros echótok ~jön bennetek* (219/16). ~jön (219/26).

dűt i

(2)

Porba dűjt: porba dönt, megöl. Nyilait tsak a' vad állatokra lőtte, Ki költ a' test ellen, mellynek kívánsága Miatt esett ez a' lélek romlottsága; Nem sokára dűjté a' földnek porába (213/39). *dűjtne* (418/79).

dzsida fn

(2)

Hosszú nyelvű lándzsa. *Ő új Minervát ugrat elő Zeüsz Szent homlokából, és maga nyújt dsidát 'S halálszemű Égist kezébe* (418/90). *Ne hányd olly hasgató pillantatokkal Felém villám szemed'. Az verte szívemet halálos sebbe; Ne szórj, ne szórj újabb dsidákat ebbe, Kíméld meg éltemet* (320/5).

dzsidázó in

(1)

Lándzsával harcoló. *Nagy Pál! Európát zendítsd fel 's Ázsiát, Rettentsd meg dsidázó népeddel Galliát* (337/182).

E, É

e nm

(711)

Ez. 1. <Előzményre utalásként> az előzőleg említett, megnevezett személy, dolog. *A' Hír ez; ~' beszellte el mind a' két-fél Bíráknak* (326/45). *Adja Isten, hogy így legyen ~' minden esztendőben* (310/24). *Előbb egy éjjeli edényt a' szájára Fordítván ~' vala néki az ol-tára, Fenekére rakott kéngyertyát, 's ~' felett Néhány bálbiletet 's szerelmes levelet* (330/850–1). 2. <Jelzőként>: az itt levő. *Szo-motor, adj nekik tiszteletet; Mert felépült ~ szent egyház, ~ hív pár költségével* (404/7). 3. <Jelzőként>: a most folyó. *Hosszas tsokjaink fojtába[n] Örömmel alélnék el 's Szádból ~ boldog órában Édes Halált szívnék fel* (297/23). 4. <Utalószóként>: *Akárhog esett, elég ~' Hozzá, hogy bikává vált* (231/163).

-é ~ -e hsz

(227)

<Simuló kérdőszócska.> *Ah, árthatsz é? azt fel-őled, Laura! hinni nem merem* (129/59). *Tud-ja é az apja is, Még holnap élek é* (154/20–1). *Egek! mi ez? menyegző é? vagy talán tor?* (218/1) — *Nem szebb e sima karja, lába, Mint Vénusé?* (294/31) — *Ez e' a' valódi virtus és az érdem?* (192/42) — *Tetszik-e? vagy tud más jobbat javasolni?* (327/23)

Ö: ugy~.

eb fn

(13)

1. *Kutya. 'S jó magyar nektárt igyam arra: ~ lesz Néktek irigytek* (287/47). 2. *Becstelen ember. Eb a' ki pénzt gyűlyt bé ~* (154/18). *Igyunk, ~ a' ki nem barát* (166/21). *Eb a' ki-nek jó kedve nints, ~ a' kinek nem is lesz* (310/39). 3. *Megszabadul az ~ek harmincad-jától: nem pusztul el. Búván a' Tónak mélylé-re, Meg szabadult szerentsére Ebek harmin-tzadjától* (114/244). 4. *Ebet fog: rosszul jár,*

megjárja. Dictum est; recognoscálják, Mert ha nem, ~et fognak (92/56).

~ (248/57), *Eb* (330/1157), *~ek* (60/15, 413a/474), *Ebnek* (358/35), *Ebnél* (316/17).

Ö: ör~.

ebadta fn

(2)

<Indulatszóként>: a mindenit! *Ezt legalább még ekkorig a' Világ meg fogadta: 'S ki méri most abba magát avatni az ebatta* (314/28).

[eb] atta (197/78).

ebágy fn

(1)

Ebágyról esett: hitvány, törvénytelen száрма-zású. Ez a' Lotsperdi is az ~ról esett (330/1127).

ebbe nm

(20)

1. <Az ez nm -be ragos alakja.> *Mint az Avernus Tó fekete levébe A' madár a' büdös gőz miatt reptébe Belé-hull: úgy ~ a' balhák szédülnek, Dohos motsárjába végképp' elme-rülnek* (239/123). *Lé-hűtni jött ~ a' Kompáni-ába?* (330/1129) 2. *Ebben. Szerelem nélkül ma Ebb' a szabadságba Élek én épenn* (155/38). *Óh, Laura! szám' appetitját Ne tsald meg; ne tarts Diétát; Óh nints' ~ sok 's elég!* (134/138)

~ (12/14, 154/31, 176/91, 239/9, 267*/19/10, 320/5), *Ebbe* (114/736, 231/86, 255, 267*/19/13), *ebb'* (310/17, 330/1556, 1941), ~' (258/109, 259/610), *Ebbe'* (114/1).

ebben nm

(15)

<Az ez nm -ben ragos alakja.> *Fiatal ő, van egy szép kis felesége, Ebben van ő néki fő gyönyörűsége* (330/134). *Még sem festhetem le tellyes valójában Mind azt, a' mi esett ~ a' tsatában* (330/1422).

~ (71/4, 126/19, 211/27, 217/71, 330/1889,

379/33, 454a*/257//3, 454/239, 900), *Ebben* (72/11, 269/28), ~n (176/29, *Ebbenn* (216/120).

ebből nm

(14)

⟨Az ez nm -ből ragos alakja.⟩ *Légy hív őrzője, hogy ~ meg tessék a' Hogy ez élet csak a' szerentse játéka* (210/59). *Ebből az okból jön elő oda alább a' Mátyás Király' emlékezete is* (418*/176/6).

~ (5/5, 169/139, 216/119, 330/1098, 1563), *Ebből* (92/38, 231/31, 259/375, 267*/19/7, 330*/202/10, 413a/1072, 1073).

ebéd fn

(8)

1. Déli étkezés (ideje). *Első könyv. Ebédig* (330/cím). 2. Ebéddel egybekötött összejövettel. *Víg ~eket tart terített asztalán* (197/33). 3. Ebédre készített étel(ek). *Míg ekképpen üzik a' terhes unalmot, Várván az ~et, hegedűt, zimbalmot* (330/310).

~ (310/8, 330/317, 331), ~eket (85/33, ~del (330/296).

ebédel i

(3)

Ebédet eszik. *Az Urakkal együtt köztők ebédlettem* (330/474).

ebidől (330/cím), ~tem (235/22).

ebédelő in

(1)

Ebédet fogyasztó. *Poéták énekelték a' Scythiai Vitézek' tetteit, a' mellyre az ott ebédlő főbb Hunnusok buzgottak, 's ittak* (267*/13/11).

ebenus (lat)

(1)

Ébenfa. *Tsak az egy Arabia Terem Tömjént és fekete ebénust tsak India* (413a/639).

ebhozta mn

(1)

Értéktelen. *Nem kell nékem tök 's káposzta, Sás és békák lentséje, El maradhat az eb hozta Sok hitván tsemegéje* (114/142).

ebkaparta fn

(1)

Hitvány lény. *'S in directum arra tarta, Hol te, rongyos Ebkaparta, Állsz az erdő' szélébe* (317/97).

ébred i

(3)

1. Figyel. *Most a' Böltsek' sok álmára Hol ~, hol szunnyadoz* (456/58). 2. Ébred a fantázia: képzelődni, ábrándozni kezd. *Múzsá! 's Múzsáknak szerelme Kótyogós Butellia! A' melly-*

től vídúl az elme 's ~ a' Phantasia (317/25). 3. ⟨Képzeltésként⟩ eszmélni kezd. *Ébredj! im zöld pálmaágot Tart kezében 's hozzád jó, Hogy a' vitéz bátorságot Benned megtisztelje ő* (368a/45).

Ik: fel~.

ébredt ~ ébredett mn

(6)

1. Ébredt fül: figyelő fül. *Hát mikor mély sóhajtatása, 's Bádgyadt hangon tett szolása Ébredt fülembe hatott? Édes ájulás lepelt el* (134/57). 2. Ébredett képzelés: fölglyúlt fantázia. *Nékünk Poétáknak úgy is az ébredett Képzelés esmérnünk sok titkot engedett* (225/33).

3. Keletkező. *Melly kies álmodt rengettem Ébredt érzésem felett?* (397a/600) 4. Egészséges. *E' bús haldoklótól menjünk ébredtebbhez, E' rettegő szívtől jobbhoz, tsendesebbhez* (454/573).

Ébredt (447/57), *ébredett* (225/135).

Ik: fel~.

ébren hsz

(3)

1. Nem alva. *Vagy ha már ő, mint kedvellőd, Ébren szívja lelketet; Mond meg neki, hogy egy szellőd Mellyemből kerekedett* (456/18). 2. Ébren tart az álom: az ábrándos képzelődés nem hagy aludni. *Már nyugtom' éjjel sem találom, Mert ott is ébren tart az ~, 'S fejem' Lillin töröm* (302/23).

3. Ébren álmodik/álmodozik: ábrándozik. *Azt érzi hogy ott jár, és ~ álmodik, Egyre tanul, 's múltat, henyél 's okosodik* (454/525). *Egy örök lételről ~n álmodozik* (453/99).

ebrend fn

(1)

Ebrendében: acsarogva, mint a kutya. *A' nagy Süvegű Csökliek kikeltek eb-rendébe, Mint midőn ő k erdő vágni mentek vala Gígébe* (326/5).

ébreszt i

(6)

Éleszt, frissít. *Az ég, e' siralmas ügyeket fájlalván, El alélt szíveket illy szókkal ~i* (214/47). *Ha a' szép virág is olyan kedves maga; Hát a' gyümöls, mellynek íze is van 's szaga? Az ugyan ~i, de tsak látásunkat, Ez ízlésünket is, 's véle szaglászunkat* (199/29).

~ (161/6); ~i (413/12), *Ébreszté* (425/50), ~eték (330/181).

Ik: fel~.

- ébresztgetni** in (2) (330/895). — *ekhózz* (455/53). — *Ekhózzon* (188/138), *ekhózzatok* (178/5), *ekhózzatok* (259/599); *Ekhózzák* (267/248).
Vki lelkét ~: érdeklődést kelteni vkiben. Itt tanulom rejtek érdememmel Ébresztgetni lelke- met, A' Természet majd az Értelemmel Böl- tsebbé tesz engemet (304/58).
Ébresztgetni (435/58).
ébreszthet Ik: *fel~.*
- ébresztő mn** (2)
1. Előidéző. *Jer, kit mérges gondok rágnak, Jer a' zöld Tempére, Ez ártatlan mulatságnak Ébresztő helyére* (93/4). **2.** Gerjesztő, ingerlő. *Lilla! kellemességednek És mosolygó szépsé- gednek Int ~ balzsama Érzésimet megszédíté, Megbájjolá, részegíté* (447/3).
- ebugatta mn** (1)
Haszontalan, mihaszna. Eb ugatta kis Scy- thája, Magamnak is hogy reája Néztam, lóg- gott a' szűgven (114/921).
- éc. l. etcetera**
- echó fn** (39)
Visszhang. A' Tihanyi Ekhóhoz (435/cím). *Zengjetez utánnam, víg hegyek! zengjetez, Mámoros ~tok dünyögjön bennetek!* (219/16) — *A' szellők' útját eltölték A' vidék' illatai, A' szunnyadt ekhót felkölték A' pásztorok' sípjai* (397a/75). *E' kenyér' sik Óceánja, Hol semmi ekhó nem szól, Poétája' sorsát szánja És susog kínjairól* (428/158).
Ekhó (102/4, 11, 110/14, 164/11, 225/145, 228/19, 261/4, 11, 397a/103, 397*/96/1, 400/69, 101, 428/30, 73, 454/856), *echo* (224/4), *Echó* (144/17, 162/19, 221/2), *Echo* (144/10), *Ekhó'* (102/6, 261/6, 399/5), *~tok* (219/26), *ekhót* (258/45), *Ekhót* (93/5), *ekhó- já* (397a/655), *Ekhónak* (188/63, 400/59), *ek- hókra* (337/52), *Ekhóhoz* (102/cím, 261/cím), *ekhóval* (93/5, 306/23), *echoíval* (341/12).
- echózás fn** (1)
Visszhangzás. Vígadj, szűz Helikon! tserge- dezzen A' hegyek alatt zuhogó szent forrásod, Víg nótát kettőzve zengedezzen Hunyadi' ne- vén örvendő ekhózássod (225/22).
- echóz(ik) i** (9)
Visszhangoz. Így zengedez már a' Duna' partja is, Illy hanggal ekhóz Karpatus' alja is (251/22).
echozik (81/3), *ekhózik* (203/3), *ekhózott* (330/895). — *ekhózz* (455/53). — *Ekhózzon* (188/138), *ekhózzatok* (178/5), *ekhózzatok* (259/599); *Ekhózzák* (267/248).
Ik: *vissza~.*
- echóztat i** (3)
Visszhangoztat. Concertekkel echóztatnám, És ágyúkkal durrogtatnám A' Dunának partjait (415/7).
echóztatnya (59/16, 195/16).
- ecset fn** (2)
1. *Bájjoló ~: elbűvölő erő/hatás. 'S míg ez, meg fosztatván, magát edgyszer körül tekinti, Addig a' szívre bájjoló etsettyével rá hinti* (216/38). **2.** *Ecsetére vesz: leír, ábrázol. Ah, ti borzasztó fene Látomások! Félek illy gyász színt ~emre venni* (287/38).
- éd Ö:** *neg~.*
- eddig nm/hsz** (26)
I. nm (Jelzőként.) *Mint a' miként esdeklének Eddig az óráig Fiai e' kis Tempének Hozzád Göttingáig* (220/22).
II. hsz *A szóban forgó időpontig. Édes uram! mit is értél ~ vele? Mit használt, hogy kintsed' őszve gyűlytögetted* (202/90). *Óh Tihannak ríjjad Leánya! Szállj ki szent hegyed közül. Ím, kit a' sors ~ annyit hánya Partod' ellené- be ül* (435/3).
~ (162/1, 233/32, 235/2, 245/1, 55, 279/1, 304/3, 309/39, 327/14, 330/658, 1559, 330*/204/5, 431/52, 454/281), *Eddig* (92/330, 114/499, 162/3, 330/966, 337/93, 413/524, 417/23, 425/45), *eddi[g]* (192/58).
- éden fn** (9)
1. *Hol van a' Magyar Hazának vetve boldog Édene, Mellybe mulat, mellybe ébreszt víg Örömmek Istene* (161/5). **2.** *Órcád édenében: rózsás arcodon. Tavasz virít, 's száz rózsá nő Ortzádnak Édenében* (182/2). **3.** *Test. De tsalódom! — ti láttok testén Valamelly leplet, — de, melly ritka Az a' fedél, melly alatt van szívem' kies titka, 's Melly lebeg meztelen Évám' Édenén* (139/69).
Éden (390/35), *Éden'* (373/113), *Édenbe* (454/505), *Édenben* (213/31), *Édenjére* (390/31), *Édenne* (379/108).
- édenkert fn** (1)
Paradicsom, az első emberpár bűnbeesés előtti

életének színhelye. ...[haj/dani Éden kertet Nézvén, a' pompás mezőket A' mi elménkkal képzelhettük (123/31).

edény fn

(2)

1. Konyhaedény. A' gyertyák' nyomorúltt fénnyé halványodott, Tűkör, fal és ~ öszverőzsdásodott (330/1854). **2.** Lény. Kérlek kedvezz nekünk gyenge ~eknek Kik társai vagyunk a nyár leveleknek (2/25).

Ö: éjjeli~.

édes mn/fn

(277)

I. mn 1. A cukor és a méz ízéhez hasonló kellemes ízű. Még is sok hordókat tölt ~ mustjával (87/38). Van ~ szőlője, van szagos gyümöltse (199/25). **2.** Nem sós. Szomjan eggy nagy Tóhoz futott, Annak külső szélére Szakállát le eresztette, 'S ~ vizét hörpölgette (114/33). **3.** Kellemes, bódító (illat). Nyájasabb Etéziákkal Nyílik a' Nap' reggele, Tölti ~ balzamával Szűz virágdat tele (164/15). **4.** Kellemes érzéssel járó, kellemes érzést okozó. Eggy pár szép mosolygó Ajak Mindég szép 's ~ ugyan; De ha jó borba ferdeni Kezd, Isteni Színe 's szaga akkor van (156/7). Édes ájulás lepelt el, Melly eggy mennyei étellel Ketsegett, biztatott (134/58). Kedvesem, az ~ tsókók, és a' vérnek Tiszta indulati oh hozzád nem férnek (77/91). El érkezik hozzánk az az ~ estve Melly az ég kárpittján van sűrűnn le festve (3/7). Fel-szedte szemem héliáról az álom ~ mákját (162/126). 'S titeket, oh ~ Kontzerti Hangzások, Hallhatnak a' szegény Pásztorok 's Munkások (200/81). Osszuk ~ ajjakunknak Csókjait (285/20). **5.** Szeretett, kedves. Boldogítsatok bennünket, 'S vélünk ~ Nemzetiünket (259/6). Megindult szerető szívem sorsotokon, Segíteni óhajtok ~ hazátokon (259/148). Jer! 'S lankadó szemembe, Tekints csak egyszer, ~ Nitzém! (186/38) — Te, szépségeddel, Ifjú léteddel Ki olly kevély vagy és vak, Édes kinczőja, Kedves békója Keserves rabságomnak! (146/28) — Illatoztasd Kebledet Édes Violám! (109/2) — Barátság!, barátság! oh ~ nevezet, Mellyre sóhajttással sok szív emlékezett! (63/11) **6.** Kedvére való, jóleső. 'S egy ~ sóhajttáson elszunnyadnak (220/40). Ti, kiknek nem ~ sem álom, sem étel, Lássátok, millyen jó ez a' dolog-tétel (198/47). **7.** Nem

mostoha. Az alatt ~ magzati ajakáról tsüggenek (413a/1082). Természet' ~ gyermeke! 's a' Világ' Tág Templomának béavatott fíja! (395/5) **8.** (Nyomósító szóval együtt:) nagy. A ki lankadt karral vonta már kaszáját Be ~ örömmel kezdi most munkáját (86/38). Ah, melly ~ öröm lepné meg bajnok Atyáink' Lelkeit (253/76). **9.** Édes ízzel: édesen, nyugodtan. Ah melly ~ ízzel Alszik Kintsem itt (263/45). **10.** Cipria (= Venus) ~ igája: szerelem. Oh Cipria' ~ igája, Hogy kell nyakam' adnom alája! (412/35) **11.** (Leereszkedő megszólításban:) Ha eltarthatnak egy papot ketek ~ emberem, Csökölbe sem hal meg éhhez, nálunk sok széna terem (326/37). **12.** (Nyomatékosító szóként:) nagyon. Én lábaimra kapcsolom S ~ örömet csokolom Mennyei békóidat (460/172).

~ (1/20, 4/16, 5/2, 8/1, 14/6, 15/5, 52/15, 75/3, 77/3, 115, 87/8, 103/1, 104/3, 111/17, 57, 81, 134/115, 135/11, 50, 161/8, 162/85, 116, 163/41, 170/1, 18, 176/6, 68, 69, 101, 184/5, 26, 27, 193/28, 41, 198/40, 68, 199/8, 99, 200/16, 201/6, 204/5, 28, 216/27, 30, 53, 73, 93, 217/5, 28, 219/20, 30, 37, 221/6, 12, 228/6, 7, 231/249, 237/18, 133, 249/13, 258/30, 259/11, 18, 26, 260/32, 267/142, 267*/18/9, 273/9, 274/14, 277/2, 32, 284/2, 290/5, 291/5, 296/7, 142, 313/7, 138, 318/74, 321/27, 330/647, 869, 1390, 1582, 1862, 2022, 330*/156/13, 350/9, 351/3, 12, 355/8, 357/11, 373/12, 16, 44, 53, 65, 72, 97, 120, 145, 180, 190, 381/14, 396/4, 397a/6, 171, 845, 1001, 409/20, 411/7, 413a/302, 416, 419, 777, 1030, 1115, 414/5, 418/37, 420/1, 423/5, 26, 27, 426/46, 428/122, 431/28, 46, 437/1, 439/62, 443/56, 447/81, 115, 448/13, 449/17, 450/29, 50, 454/49, 221, 249, 364, 460/169), (ed)es (134/30), Édes (8/3, 92/314, 104/cím, 177/3, 185/145, 190/98, 202/90, 225/63, 231/246, 235/7, 259/454, 287/56, 297/24, 302/3, 307/8, 309/101, 314/6, 317/186, 214, 319/48, 330/181, 343, 642, 788, 1346, 1459, 1885, 363/4, 337/341, 373/45, 46, 111, 374/33, 52, 397a/934, 1067, 400/61, 412/cím, 413a/391, 430/2, 25, 433/21, 443/7, 195, 447/30, 58, 450/41, 454/316, 460/104, 157), ~t (436/12), ~sé (432*/205/6), ~en (148/2, 199/73, 305/72, 309/13, 330/1396, 374/26, 377/40, 379/26, 391/15, 24, 397a/363, 574,

443/132, 456/14), *Édesen* (1/10, 202/62, 220/34, 442/22), *~enn* (123/14, 151/3, 241/3); *~ebb* (403/48, 447/124, 460/54), *Édesebb* (140/10), *~b* (357/27), *~bb* (134/127, 447/127), *~ebbek* (293/15), *~ebbé* (368a/115), *~ebbenn* (185/73, 216/34); *legédesebb* (134/76, 288/90, 447/76), *leg-édesebb* (77/65, 216/1), *legédesb* (406/5), *legédesbb* (204/35, 217/35), *leg édesb* (26/39).

II. fn 1. Édes íz, étel, ital. *Tsömört ad az ~, ha sok* (134/133). *Egek! ó! Még olly ~t nem ettem!* (135/27) — *Légyen a borotok, mint itt szől madaras! Most pedig instálok egy kevés ~ért* (228/27). **2.** Vmi ami kellemes, vagy vminek kellemes, jó része. *Gyakran a' természet láthatatlan karja A' keserű alá az ~t takarja* (64/4). *Ti élet ~ét lehellő leányok!* (127/1) — **3.** *Vkinek ~e:* kedvese, szerelme. *Hald kedves szavait Édesed szájának Hangjára oh bár még szemeid nyílnának* (77/269). **4.** *Vkinek ~e:* barátja. *És sasszárnyaidonn engem' is, ~em, A' szent Pimpla felé segíts!* (338/31) **5.** *⟨Kedveskedő megszólításként⟩. Édesim! Dorottya nekik így beszélt: Sorsom keserűség, 's tiétek köz velle* (330/935). *~* (228/28), *~em* (441/19), *Édesem* (276/33), *Édesim* (432/104), *~emnek* (373/27), *Édesemnek* (275/8), *~emmel* (184/6), *Édesemmel* (172/25).

Ö: keserű~, neg~.

édesanya fn (16)

1. Embernek, állatnak szülőanyja. *Édes Anya! vigyázz egyetlen egygyedre* (217/104). *Még alig született a' bárány már örül Ugrádozva játtzik édes Anyja körül* (453/90) **2.** Császárné, az osztrák uralkodó felesége. *Sőt annyi nép' édes Anyjának magzatja Lett egy dühös népek tsúfos áldozatja* (337/145). **3.** Az anyagi világ, természet. *Édes anya a' természet* (205/61). *Ti a' természetnek szülöttei vagytok, 'S egy ily édes-anyát soha el nem hagytok* (454/194). *édes anya* (214/15), *Édes anya* (16/61), *Édes anyja* (211/59), *Édes anyád* (212/112), *édes anyátok* (212/48, 454/199), *édes-anyának* (258/32), *édes anyának* (213/106), *édes Anyának* (210/24, 56), *édes anyádtól* (212/126).

édesatya fn (6)

1. *Vkinek vér szerinti apja. De édes Atyátok*

szerelmes karjai Lésznek ifjúságtok erőss óltalmi (212/141). **2.** A császár. *Mindnyájokért Ferentz lesz A' népek édes atyja* (259/326).

édes Atyja (259/223), *édes Attya* (217/53), *Édes attya* (211/57, 214/68).

édesded mn (7)

1. Nyugodt. *Édesdeden pihent, még a' töltt hólal haladt A' jóltévtő álm' superlátja alatt* (330/889). *Mégis e' gyász kohát ~en látom, Mihelyt eszembe jutsz, régi jó Barátom!* (457/11) **2.** Kedves, vidám. *Nem az a nemessebb öröm, bár akar ki tagadgya, Melly a' szívet szeretetre ~enn ragadgya?* (216/98) *~en* (123/69), *Édesdeden* (169/3, 185/45), *Édesdedenn* (453/57).

édesden hsz (1)

Nyugodtan, kellemesen. *Hol vagytok, oh Léthe, nyugtató partjai ... Hol legédesb érzés az érzéketlenség Hol ~n altat a' feledékenység* (406/6).

édesít i (6)

Egyre kellemesebbé tesz vmit. *Mig Neje a' hosszas munkát danlással ~i* (413a/300). *Pauzák' únalmas ideit Édesíttük Tsókokkal* (128/60).

~ (454/568); *Édesíti* (205/68), *~itek* (104/9). — *Édesítsd* (263/21).

Ik: meg~.

édesítő mn (2)

Kellemessé tevő. *'S Érezze a' ki tsókot oszt véletek Ennek a' méhnek mint én Mérgesítő fulánkját a' Szívébe Édesítő mézét szája' ízébe* (152/11).

~ (269/19).

édesítve Ik: meg~.

édesítvén in (1)

Könnyítve. *Kérdjétek meg a' Hazának Terhétől fáradt Vayt, Ki adott erőt vállának, Édesítvén bajait?* (368a/140)

édesség fn (9)

1. Vminek édes volta. *Tsömört ad az édes, ha sok: De ezek nem únalmasok, Ez nem olyan Édesség* (134/135). **2.** Kellemesség, jóság. *Az élet' ~e mi?* (278/17) **3.** Csók. *De én meg esmértém, — 's Édességet kértem Szátskájáról*

úntalan' (135/35). **4.** Édességgel: örömmel, vidáman. Idd mennyei ~gel A' Hérók' szeretetét (428/201). Mennyei sugárral fénylett ábrázattya, Melynek szent Felsége ~gel jádzott (225/55).

Édesség (450/32), ~i (134/74, 447/74), ~et (216/5).

Edom fn

(2)

1. Helynév. <Idume, palesztinai tartomány.> Mantua, ~ pálmáját én hozok leg elsőbe Számodra (413a/1116). **2.** Edom tengere: a Vörös-tenger héber neve. Azután az ~ Tengere felé tért 's Ottan Idvezítőnk koporsójához ért (96/9).

edzettetik i

(1)

Kinnal ~: a szenvedés teszi kitartóvá. Be' sok kinnal edzettetnek A' kik illy híven szeretnek! (301/21)

edző mn

(1)

Megerősítő. Sőt tüzeit a' szenvedések ~ tüze pótolta (241/12).

edződve Ik: meg~.

edzőhely fn

(1)

Forró hely. Mert megemésztí tüzemnek Heve minden csepjeit, Mihelyt lángoló szívemnek éri edzőhelyeit (425/44).

Eeris l. Éris

ἔφα l. αὐτός

efféle nm

(1)

Ilyenfajta, ilyen jellegű. Deákul akartam írni. De azt gondoltam meg, hogy ... egy rajta, ősi, vitéz, magyar, 's több ~ hazai szólás több bényomást tsinál, mint minden Latiumi eloquentia (267*/12/13).

ég¹

(60)

1. Tüzet fogott és lángol. Ha a tűz vén erdőbe gyúl S a forgó széltől elterjed, Ég, ropog, s barnán elterjed Füsti a csillagokon túl (460/109). **2.** <Világító eszköz> világít. 'S most is gyertya vagyok, gyertya de melly nem ~ (454/554). Lámpási a' Böltességnek Előttem hijába ~nek (443/14). **3.** <Pipában a dohány:> izzik. Éljen, köztünk minden ezt kívánja, ... Hogy ~jen sokára Sok ezer pipára Élete dohányja (218/18). **4.** <Arc, testrészt> pirul. 'S Rózsa színekkel pirúlván Gyenge szája láng-

gal ~ (249/82). **5.** <Szem:> csillog. Ikvának szeme ~, ragyog (432/84). **6.** <Csillag:> ragyog. A' testvér tsillagok mosolyogva ~nek (454/46). Egy néhány tsillagok már pislogva ~nek Hajlott boltozattyánn a' tsillagos égnek (83/1). **7.** Az ég tüzei ~nek: süt a nap. És ámbár tüzei a' kékelő égnek Kettős forrósággal ~nek (69/14). **8.** A nap sugára nem ég: nem perzsel a nap. Hogy enyészvén a' Nap, az égnek Tetején sugári nem ~nek (412/12). **9.** A' mennykövek tsak a' Tirannusért ~nek: a villámok csak a zsarnokokra sújtanak le (159/7). **10.** Szenved. Kik gyaláztatja egy fő Istenségnek Majd az örök kinok lángjai közt ~nek? (453/76) **11.** Vmilyen érzés emésztí. Óh de, Kintsem! a' te szíved Ég e még? Úgy, miként ez a' te híved' Szíve ~? (285/23–5) **12.** Vkiért ~: nagyon szereti. Szívemet ne vádold, jól esméred, Most is hév tüzekkel ~ az Értted (295/14). **13.** Vmilyen érzés hevít vkit/vmit. Azt sints honnan magyaráznom, Hogy benn ~ek, kinnt meg' fázom (309/122). Mondjátok: hogy Chloé már hevül, A' Dafnis' tüzeitől ~ merevül (173/4). És így hideg lehet Rózsi bár szívem ~ (196/71). Ha most nem édes énekem, 'S nem ~ Poéta-tűzzel: Ne bánts! (437/2) **14.** Lelkesül, lelkesedik. Az Angyalok hatalmas Szárnyokkal bétakarnak, Te érted a' Magyar-nak Nagy szíve lánggal ~ (259/348). **15.** Vmi lángja ~: amíg tart, él. Míg az élet' lángja ~, Egymást viszontöröm között szeressük (288/111). Minden fagy most, minden fázik: Csak szerelmünk' lángja ~ (289/12). **16.** Vki a discsőség egén ~: hírneve fennmarad. Őseinek, a' kik már a' Ditsőségnek Egén első fényű ragyogással ~nek (188/40). **17.** De élte' lángja fogytig ~e: meghalt (388/11). ~ (31/28, 107/13, 132/6, 149/24, 155/50, 174/20, 182/7, 14, 188/165, 196/61, 259/549, 318/73, 323/6, 352/13, 380/59, 460/112), ~ek (196/64, 380/62, 69), Égek (196/45, 380/43), ~nek (77/64, 175/12, 258/22, 267/144, 306/38, 330/1894, 400/51, 454/46, 454/676), ~e (163/13, 216/48, 231/245), ~ett (134/64, 447/64), Égni fog (241/12). — ~j (453/229), ~jen (13/2).

Ik: ki~, meg~, össze~.

ég² fn

(471)

1. A föld felett, a magasban boltozatnak látszó térség. *Mert az ~ akár derül, Akár felhőbe merül, Jó napunk lesz itt ma* (154/5). *Így vonúl az ~ aljáról A' vak éj palástja fel* (317/246). *A' ki derült Ég kéksége Tündöklött a' szemében* (231/115). 2. Mennysors. *Mint Nestornak, élted terjedjen sokára Végre fogadjon bé az ~ ditső vára* (75/16). *Sok szív fohászkodása az Ég kapuira jár, Ah, küldjétek már, akit régen vár* (221/9). *De bizzatok, bizony a' siralmas árva Előtt a' jó egek nintsenek bé zárva* (210/118). *Nézd az ~ már nyilván vár Jer haljunk meg!* (297/70) 3. Isten. *Lilla' szívét kértem; 'S megadá az Ég* (427/32). *De hálá az Égnek! megvan a' mit kértem* (235/19). *Az ~ áldásait rátok bőven mérje* (212/117). *Kegyelmes ~, kinek végtelen hatalma A' nyomorúltaknak örökös óltalma* (214/99). *Újítsd meg hűs záporoddal Őtet, oh kegyelmes Ég!* (397a/1050) — *Talám már az Egek több bút rám nem hoznak* (77/177). — *A' Patakot látom de — jaj Egek Attya! Rémuült szemeimet ott mi háborgattytya?* (77/239) 4. Sors, állapot. *Bár most szép Napodat felhők fedezték be, Ki fog még derülni Eged, vidám kékbe* (222/68). *És ha Elmém derült Egét Bé borítja terhes felhő. Azonnal belé repül ő 's El oszlatja fergetegét* (177/11). 5. Ég és föld: minden(ki). *Az Ég, a' Föld tudja, én nem vagyok oka* (330/778). *Mellyre ~ 's föld meg éle, 'S a' kopó szar is rakással Tzu-korrá leve véle* (114/575). *És ezt földre 's ~re És minden szentségre Sokszor felfogadtam* (272/13). 6. (Kifejezésekben, szólásokban.) *Az eget verdesi: az égig hallatszik. Az eget verdesi a' jajszó századja* (202/25). — *Eget ver fejével: nagyon boldog. Ah kedves Szók! Ah édes Csók! Eget verek fejemmel* (277/3). — *Az ~be tér/megy/költözik/eljut: meghal. Míg még, az ~be térnék, Feljárom e' világonn Több földi tartományt is* (185/207). *Jobb az ~be menni éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés komor estvéjébe* (213/79). *E' földről a' fényes egekbe költözött* (214/107). *Úgy nevelkedj te is testbe, és lélekbe, Végre, de sokára, juss el az egekbe* (215/150). — *Égre pököd: istent szidja, káromkodik. Szánom az illy embert, mint sem irigye legyenek, Mert ki az ~re pököd, maga ké-*

pét szokta beköpní (315/25). — *Égig emel: a) magasztal fennszóval hirdet. Legalább Múzsámat tinéktek szentelem, 'S vitéz tetteket az ~ig emelem* (267/240). *Ez a' három ország áldja és tiszteli, Magyarország pedig az ~ig emeli* (306/276). b) panaszol. *Lelkem' sűrű sohajtását Égig emelem; De szívem' vigasztalását Sehol nem lelem* (299/41). — *Hígabb ~gel táplált Múzsádat ölelem* (398/3): derűs, könnyed verselésedet szeretem.

~ (3/2, 8, 9, 10/10, 22, 29, 16/39, 43/17, 55/13, 56/4, 6, 15, 83/9, 89/7, 101/7, 157/10, 196/55, 81, 205/39, 209/102, 212/68, 84, 144, 214/39, 46, 53, 72, 76, 95, 215/128, 131, 223/16, 237/133, 247/12, 259/43, 49, 244, 277, 294, 306, 313, 318, 329, 335, 344, 399, 535, 267/15, 268/129, 272/23, 287/36, 306/231, 307/75, 317/207, 327/9, 336/10, 342/34, 386/10, 392/74, 397a/40, 90, 300, 301, 302, 505, 896, 1101, 1107, 1156, 403/51, 413a/422, 494, 510, 800, 887, 906, 978, 425/46, 443/231, 454/13, 58, 301, 715, 760, 959), Ég (32/14, 52/1, 77/119, 97/1, 111/96, 114/629, 143/10, 29, 41, 162/53, 163/51, 170/25, 171/19, 174/19, 177/28, 188/119, 162, 216/64, 222/82, 225/65, 231/99, 241/33, 247/22, 251/32, 259/21, 302/34, 306/156, 318/12, 330/785, 357/56, 66, 379/4, 24, 380/53, 397a/211, 541, 409/26, 413a/244, 426/52, 443/24, 64, 136, 162, 194, 452/11, 453/24, 30, 454/884, 455/50, 456/74, 459/1), ~' (43/11, 143/36, 191/13, 202/4, 6, 259/420, 288/21, 306/18, 330/268, 397a/224, 860, 1063, 413a/498, 1069, 454/480, 581, 767), Ég' (188/34, 307/106, 330/1856, 380/79), egek (52/27, 56/64, 67/25, 74/24, 86/30, 92/2, 160/5, 172/2, 198/30, 202/64, 209/109, 210/103, 110, 212/97, 131, 330/679, 432/109), Egek (77/187, 90/3, 114/1012, 135/26, 139/44, 51, 58, 157/17, 162/35, 175/9, 17, 25, 181/5, 21, 184/20, 192/45, 218/1, 223/1, 225/132, 233/80, 282/5, 294/35, 298/5, 9, 313/130, 330/753, 765, 405/33, 412/9, 17, 21, 423/20, 430/18, 443/100, 459/13), egek' (220/45, 245/49, 268/72, 299/100), Egek' (209/39, 313/16, 397a/592), ege (74/15, 212/114), egünk (77/107, 81/15), egünk' (163/1, 203/15), eget (6/21, 14/3, 56/66, 67/21, 74/3, 83/5, 90/20, 162/23, 189/23, 201/3, 202/66, 259/404, 261/3, 10,

267/58, 267*/14/1, 310/48, 397a/1126, 1126, 413a/330, 431/6, 456/2), *Eget* (92/275, 94/1, 111/7, 143/5, 161/18, 225/124, 290/4, 397a/139), *egetet* (213/2, 337/398), *Egetet* (92/244, 102/3, 10, 188/3), *egét* (162/120, 397a/996), *Egét* (418/16), *~nek* (34/1, 56/14, 40, 66, 69/13, 83/2, 87/57, 172/8, 185/24, 199/87, 202/14, 40, 66, 210/32, 33, 212/51, 213/52, 121, 215/147, 253/69, 258/78, 259/635, 267/64, 80, 306/127, 348/22, 392/62, 397a/1144, 1160, 412/11, 413a/525, 1032, 454/675, 455/37), *Égnek* (145/1, 159/8, 175/11, 330/167, 346/1, 413a/42, 154, 242, 439/10, 453/97), *egeknek* (56/60, 179/8, 202/60, 209/115), *Egeknek* (357/1), *Egének* (70/12), *~be* (29/24, 148/67, 185/30, 196/70, 214/67, 215/113, 126, 217/94, 310/64, 380/68, 413a/826, 427/55), *Égbe* (176/50, 222/84, 418/36), *~be'* (259/175), *egekbe* (297/40, 428/127), *Egekbe* (225/104), *egébe* (306/167), *Egébe* (233/80), *~ben* (148/72, 306/239, 337/83, 83, 397a/95, 417/29), *egekben* (397a/485), *egében* (182/7, 307/99), *~ből* (41/8, 59/12, 90/7, 114/624, 148/5, 185/1, 193/33, 195/12, 219/82, 225/72, 259/151, 330/1975, 337/87, 397a/25, 413a/26, 445/37), *Égből* (188/30, 330/72, 413/30, 413a/112, 454/918), *egedből* (418/114), *~en* (10/2, 64/21, 198/8, 330*/165/5, 397a/1093, 413a/6, 372, 454/924), *Égen* (86/8, 143/18, 257/9, 413a/287), *Egen* (413a/437), *egemenn* (162/91), *egén* (330/1857), *Egén* (188/40), *egekenn* (56/25), *egünkön* (75/1, 203/30), *egünkön* (67/12, 81/30), *Egünkön* (77/7, 163/9), *~re* (3/10, 214/27, 225/90, 253/10, 258/8, 259/616, 628, 286/4, 298/26, 337/16, 148, 397a/172, 367, 1119, 413a/383, 843, 847, 971, 454/297, 918), *Égre* (111/78, 138/4, 140/13, 143/57, 177/45, 188/157, 222/58, 102, 428/80), *egekre* (77/182, 287/26, 342/31, 397a/165), *Egekre* (238*/147/5, 418/100), *Egemre* (278/8), *egünkre* (373/186), *Egünkre* (307/110), *~ről* (294/15), *Égről* (413a/454), *egünk-ről* (217/84), *~ig* (59/9, 72/10, 158/22, 259/157, 590, 315/13, 330/945, 454/9), *egekig* (71/8, 225/144), *Egekig* (225/13), *~gel* (228/32), *Éggel* (162/47), *egekkel* (397a/1184).

Ö: levegő~, vas~.

égbeli Ö: levegő~.

egér fn (17)

Kis szürke rágcsáló. *Ennél vitézebb vezére Nem volt az egereknek* (114/897). *Még a' szent Múzsáknak rakott Eggy két Templomba se' lakott 'S lakik egyéb ~nél* (114/594).

~ (114/377, 141/3, 413a/195, *Egér* (114/6, 28), *egerek* (114/416, 875, 884), *Egerek* (114/279), *egereknek* (114/21, 758, 973, 1001), *egereknél* (114/591).

éger fn (2)

Égerfa. *A' füz kedvel patakot Az Éger motsárt, a' tiszta hideg helyet 's északot* (413a/633). *egert* (403/60).

egérarmada fn (1)

Egerek serege. *Segítségére ki állassz, Az egér Armadának?* (114/587)

égerfa fn (4)

1. (Vizek partján növény) nyírfaféle fák nemzetsége. *Ezt ez Égerfa hajába Még ma mélyen bé vésem* (231/385). 2. Ennek faanyaga. *Úszkál a' könnyű ~ a' vizeknek hátain, Lebotsátkozván a' Pádus' hempelygő hullámjain* (413a/1004).

~' (397a/1084), *egerfát* (445/7).

égés fn (6)

1. Tűz. *E' tiz székulumnál idősebb Templomnak Sok részein látszott nyoma az ostromnak, Az ~, pusztítás, aluttvér jóformán Megtetszett még most is oldalán és ormán* (306/191). 2. Fájdalom, szenvedés, gyötrelm. *Mert ~im olly Nagyon, Hogy meg halt érzésem* (131/11). *Égek, 's ~imet orczámon mutatom; De az orvoslásra ötet nem hajthatom* (380/43).

~im (422/11), ~imet (196/45), ~ben (432*/204/1).

egész mn/hsz/fn (135)

I. mn 1. Eredeti alakjában és nagyságában megvan, teljes. *Tölgye, völgye, mint birs-alma, Gömbölyű, kerek 's ~* (317/144). 2. Olyan csoport, amelynek minden tagja együtt van. *Rá hadja az ~ kompanya, 's végre Köröm hegyig isznak nagyobb erősségre* (26/11). *Barátságot Felségével De miként köthetek én? Holott ~ Gárdéjével Lakik a' víz fenekén* (114/93). *Erre az ~ Palota Fel zúdul* (114/931). 3. Teljes terjedelmében vett, tekintett, gondolt. *Tűzbe jött ~ Ortájok A' Deputatu-*

soknak (92/192). Az sok rakás bombi repült mindenfelé Melly az ~ határt egészen el telé (9/12). Tüzesül a' bádjatt levegő ég 's hevül Fel forrott az ~ természet merevül (84/4). 4. Teljes tartalmában vett, tekintett, gondolt (idő, időszak, folyamat). *Ti el puhult testtel ürögtök forogtok, Vagy ~ nap estig ájuultan hortyogtok* (198/54). *Kinek igaz híve leszek éltem ~ rendében* (124/20). 'S ~ gyönyörködésben *Nem úszhat az halandó* (319/10). 5. Teljes mértékű, teljes fokú. *Mert Pallás őrizi ezt ~ erejével* (7/13). *Szabadságot, mellyel itt nem élhetnének Egész bátorsággal másutt keresnének* (77/124). 'S édes vizét hörpölgette Egész gyönyörűséggel (114/34).

II. hsz Egészen. *Mind e' mái napig mellette marada Egész vénségéig még el nem szakada* (78/26). *Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor SátorTündöklött a' végén, és két oldalra vált Szép kárpitjaival szabad nézést tsinált Egész az oltárig* (306/203).

III. fn 1. Egység. *Óh Idő, te egy Egész! Nintsen neked sem kezdeted, se' véged* (288/5). 2. A mindenség. 'S néked mondott ditsérettel Ők is visszazengenek. *Ezer hármóniás sorral (melly't hall az ~ maga) Hirdetvén roppant táborral Az ég' minden tsillaga* (397a/894).

egészen hsz (43)

1. Mindenestül, minden részével együtt. *Maga egy nagy pohárt, melly arany egészen, ... megtölt Zákányi jó borral* (330/349). *Ah elég jutalma leszen Tisztelő Szívemnek az, Hogy ha látom majd ~ Hogy Profétziám igaz* (249/63). *Hanem tartsd magadat minden naponn készen, Mintha készen volna már sírod ~* (204/46). 2. Minden tekintetben, teljesen. 'S Hideg homályjában olly tsudákat téssen, Mellyek az Ész tsirát elfojtják ~ (313/66). *Tiéd volt ez a' föld tiéd volt ~n, Mellyből most a' Kevély 's fösvény Dézmát véssen* (200/41). 3. Eléggé, meglehetősen. *Az üllepe olly felette Nagyot durranta hátul, Hogy az el szédült Istenek Egészen el rémültenek 'S Bé fogták az örrokat* (114/964). 4. Végleg. Külön válunk tehát egymástól ~, *De lelünk tovább is egymás körül leszen* (63/19). 5. Tökéletesen, jól. *Még ugyan a' borom nem forrt ki egészen* (199/97).

~ (114/988, 185/157, 191/42, 217/46, 253/72, 257/165, 258/84, 259/57, 263/30, 288/24, 299/33, 306/266, 322/35, 330*/200/7, 453/275, 454/612, 460/148), egészen (2/6, 7/16, 9/12, 10/28, 29/9, 176/31), Egészen (13/22, 330/1679), ~n (152/3, 155/6, 170/43, 201/54, 249/33), ~szen (64/15, 73/14), ~szenn (216/122, 239/20).

egészség fn (16)

Az életműködés zavartalansága, betegség nélküli állapot. *Tsak a' Magyar tántz az, melly soha nem jára A' jó egészségnek semmi ártalmára* (330/576).

egésség (15/3, 204/3, 217/3, 266/41), egéssége (133/61), egésségünk (197/57), egésséget (25/34, 190/24), Egésséget (331/40), ~ben (308/57), Egésségben (310/70), egésségedért (438/20), egésségéért (308/61, 330/357), Egésséggel (357/41).

Ö: köz~.

egészséges mn (2)

Jó egészségben levő, nem beteg. *Ez míg egésséges kövér testű vala, A' halálnak tsak egy nagy prédát hízlala* (217/29). egésséges (204/29).

éget i (19)

1. Tüzzel elemészt, megsemmisít. *Mert ellen-séged ellened kizúdult, 'S dühösködő sereggel Rohan határaidra, Pusztít, öl, ~* (259/54). 2. <Nap> perzsel. *Vévén a' Szíriusz tölle meleg-séget Tüzes tsillagával minden határt ~* (86/6). 3. <Forró tárgy> süt, erősen melegít. *A' frizérozó vasat ... papiroson próbálják meg, hogy nem ~ é nagyon?* (330*/137/4). 4. <Érzés> emészt. *Hol a' néma fáknak sírva énekelem, Mint ~i mellyem' a' forró szerelem* (196/36). *De most Lilla, új tüzemnek Semmi enyhítője nints, Ah, más szomja van szívemnek, Más láng ~, kedves Kints!* (425/16). 5. <Heves szerelmet> ébreszt, kelt. *Egyenes természet! hát rend szerént mégyen, Hogy a' ki mást ~, maga jeges légven?* (196/60). 6. Hevít, lelkesít. *Hogy a' Haza' 's Király' szerelme Éget sok Nemzetet* (257/153). 7. Tömjént ~: tömjénfüstöléssel magasztal. *És a' melly oltáron tömjént Ozi-risnak ~tek, Azon a' Jó Izisnek is Tömjénnel kedveskedtek* (307/14).

~ (198/6, 267/104, 330/1043, 380/58, 460/25, 465/12); ~i (259/83, 441, 380/34), ~é (432/40), ~ték (330/1628).

Ik: el~, fel~, meg~.

égetés fn (2)

Tűzzel történő pusztítás, megsemmisítés. *Ne szóljlatok meg érte Magyarjaim! kikérem, Ha én is a' tsatákat, A' várak' ~it, És a' Királyok' estét Nem kürtölöm Homérral (369/4). Első légy a' kapálásba, első ~ébe A' venyigéknek (413a/956).*

égetni in (1)

Tűzzel megsemmisíteni. *Burjánt ~ (413a/279).*

égető mn (2)

Perzselő. *Az ~ Kutyátska A' zöld mezőt aszalta (352/1).*

~ (107/1).

égettet Ik: meg~.

égettetik i (1)

Égetéssel megsemmisítetik. *Méltónak ítélte erre minden Dáma, Hogy Mátrikulája porrá égettessék (330/1621).*

Ik: meg~.

égetvén in (2)

Temjént ~: tömjénfüstöléssel magasztalván. *Ti élet' balzsamát lehellő leányok! ... Kiket imád sok szív, áhítva reszketvén, 'S fellobbant oltárán a' temjént ~ (421/4).*

~ (127/4).

ég-föld fn (6)

1. Mindenség, a világ. *'S az ő halálos gyötrésére Ég, föld mind felesküdenek (426/52). Vérbe tajtékzó patakok! 's dögöktől Bűzletes ég, föld! (287/36)* **2.** Ég-föld közt: égen földön, mindenütt. *A' föld ditsekedik, a' mennyben örülnek, Ég föld közt sok ezer Hozsánnák zendülnek (225/88).* **2.** Ég-föld összeszakad: minden elpusztul. *Melylyet látván hajós jajgatásra fakad Gondolván hogy mindjárt ég föld öszveszakad (10/26).*

ég föld (114/558, 443/64).

égi mn/fn (39)

I. mn 1. Az éghez tartozó, az égen mutatkozó. *Míg az ~ Nap felette Hév világát terjegette (402/1). Hegyes tetőtöknek aranyozott holdja*

Fénnyével az ~ holdak számát töldja (25/20).

2. Égben lakó, mennyei. *Ámor ~ Istenség, Néki mind egy, föld, vagy Ég (443/135).* **3.** Égből származó. *Hol biztatásit titkos ~ szónak Hallhatja a' boldogtalan (305/43). Derítsd ki Házunk' ablakát, Te nyájas ~ Jel! (230/18)* **4.** Égi tábor/haza: mennyország. *Szűnjék sűrűn hulló könyveid zápora Mert a' hová megyek, az égi tábor a' (212/100). Ah de mivel, nagy Printz! te az ~ hazába repültél (258/80).* **5.** Égi társak leszünk: találkozunk a mennyországban. *És tsak az vigasztal, hogy még feltalálunk, Égi társak leszünk, 's többször el nem válunk (454/992).* **6.** Magasztos, fenséges, szent <dolog>. *Jertek barátim! 's e' tájon Ide mellém ül-jetek, Hogy ~ lakhellyé váljon Ez a' környék töletek (397a/939). Édes dolog szeretni, Édes dolog leánykák! És ~ sors az ifjú, A barna fűrtös ifjú Lány karjain szeretni (373/47). Oh ~ öröm érzések! (297/69)* **7.** Angyali, ártatlan <személy>. *Arany lántzal kötélek Szívemhez, ~ lélek! (365/2)* **8.** Égi tünemény: csodálatos, földöntúli lénynek gondolt személy. *Földiekkel játszó Égi tünemény (427/2).* **9.** Égi darvak: levegőben szálló darvak. *Reptekbe az ~ darvak kerülnek az essőket (413a/382).*

~ (81/18, 132/4, 185/132, 190/40, 203/18, 210/70, 306/126, 314/9, 330/2052, 373/33, 90, 427/23, 428/37, 432/96, 102, 445/44, 454/752), Égi (231/25, 282/30, 367/3, 413a/249, 439/51).

II. fn *Az ~ek:* az istenek. *Mint ~ek' barátja Nektárral ittasúlok (371/31).*

~ek (454/772), ~eket (92/236).

égis l. aegis

égni in (1)

Fájni. *Az e, melyet érzünk bennünk sebessenn ~ már a' Sok vért ki-ontott Vitéznek élte olvasására? (216/75)*

égő mn (8)

1. Olyan, ami ég, ami meggyullad. *Midőn az ~ métsesbe az olaj tsak szikrázik (413a/398).* **2.** Olyan, amiben izzó anyag van. *Szájából az ~ pipát kitekerték (330/1703).* **3.** Égő tömjén: füstölő tömjén. *Jaj néktek bolondok, a' kik e bálványtok Csalárd oltárára ~ tömjényt hánytok (453/50).* **4.** Fénylő. *Már alélva pislog fē-*

nye azoknak Az éjjel szikrádza ~ tsillagoknak (89/2). **5.** Égő szem: igéző szem. Vénus az, a' ki míg vitézeit nézi Égő szemeivel halálra igézi (71/20). **6.** Égő szív: szerelemtől felhevült szív. De olly ~ szívet hagyni magánosan, Melly kívülem beteg lenne halálosan, Nem engedí a' szövetség, 's a' Szerelem (184/15). ~ (413/45, 423/15).

egres Ö: vad~.

egri mn/fn (4)

I. mn 1. Egerbe való, ott lakó, ott dolgozó. Hozott is erről levelet az Egri Esperestől (92/51). **2.** Örök ~ név: örök hír és dicsőség. Ti elmondhatjátok ... Kik voltak Vezéri az Amazonoknak, 'S örök Egri nevet kik nyertek magoknak (330/1170).

II. fn 1. Bor. Hazajöttem s ittam rá kardszagi Egrit (228/23). **2.** Egri név. Hazajöttem s ittam rá kardszagi Egrit Hogy illy figurásan nyertem el az ~t (228/24).

égvén in (4)

Vmilyen érzéstől hevülve. Felkél nemes dühével ~ A' Magyar, és feni görbe kardját (445/35).

~ (196/66, 380/64, 442/13).

Ik: meg~.

egy¹ szn/nm (426)

I. szn 1. Annyi, amennyit a természetes számsor első egész száma jelöl. Tízzel kell felérni ~ Magyar vitéznek (267/130). E' két hatalmaság alatt van mindenünk, E' kettő áll készen mindenkor ellenünk: De van egy pártfogónk, ki sokkal jól teve (193/17). Még a' mellé pogácsát is Sütők ~ jó tepsivel (169/150). **2.** (Nyomós tagadás kifejezésére:) ~ ... se(m), ~ ... sincs: senki, semmi. A' borból holnapra ~ tseppet se hadjunk (266/30). Óh Idő, futós Idő! Esztendeink sasszárnyadon repülnek; Vissza hozzánk egy se jó (288/3). Ha egyvet sem értesz: ne félj, meg jelenti Magyar hangon minden titkait Mindszenti (126/61). **3.** Osztatlan, egész. 'S Ferdinánd, ki jelen volt a' Diétában, Diétánkat benne látta ~ summában (306/290). **4.** Ugyanaz, azonos. Már Homérrel ~ listába A' Ditsőség' templomába Látom metszve a' nevem (317/47). Azért nem tud soká ~ hejbe ülhetni (26/34). Err' az útra is csak

értted mégyek, Hogy mind a' kettőnknek hasznót tégyek: Mert ~ nyomban jár A' mi sorsunk már (295/27). Megláttam, és azonnal Látnom, szeretnem — ~ vólt (344/5). Egy napon ölte meg ötet 's gyilkosait (454/690). **5.** Egyesült, közös. Le lódúlhatsz 's egygy erővel Virgázzatok fel őket (114/929). **6.** Egy dolog. Engedd meg azt az ~et is, Hogy pástör lehessen mellettem Az én kedves barátom is (379/130). **7.** Egy személy. Egy (319/4). Akár én, akár más lesz; Jobb, hogy ~, mint három vész (443/176). De hijába! mégis ~ sem jött eszére: Be' bolond vólt, a' ki engem meg nem kére! (330/775) — A' vólt legfőbb gondja, hogy ~et válasszon, Kire leghathatósb dögseget árásszon (330/705). **8.** Egy percben: abban a pillanatban. És ~ pertzbe oda rántod a' hová parantsolja (358/7). **9.** Mind ~ lábíg: mindnyájan. El megy Mercur, 's az Istenek Mind egy lábíg fel gyűltenek Reggeli Templom után (114/565). **10.** Egyet: egy ízben. Az Eszter' egességéért, Gyermekiért és Férjéért Most már ~et hörpentünk (308/63). **11.** Egygy lesz/forr: elválaszthatatlan, hűséges lesz. Esküdt férje ment a' gyászos temetőbe, Így vált el egy mástól két szív, mely lett egygyé (210/77). Egygy tesz: egyformára alakít. Ha a' Mérték egygyé teszi az éjtszakát 's a' napot Fénybe és homállyba borít a' földön félfél lapot (413a/220).

II. nm 1. Egyik. Bujkál a' tágas Mindenben egy Világról másokra A föld neki tsak egy porszem (111/11). Bongorfi ~ dísz a' Magyar Hazának, Lovaglott előtte Kapos' zászlójának (330/121). Sok ezer búk terhelik éltem Egyget másokra tseréltem (175/22). Egynek tetszik szép formája Másnak deli termete (401/22). **2.** Egyik az említett dolgok közül. Pillantatod' szárnyára ~ felüle, Szívem titkos várába bérepüle, És ott helyet fogott (320/13). 'S nem akarván ~ is útát adni másnak, Dühös-tornyosodva rohannak egymásnak (267/77).

Ö: azon~, egy~, egyszer~, mind~, mint~, negyven~.

egy² ne (826)

1. (Meghatározatlan dolgot jelentő köznév, vagy ezzel alakult szó szerkezet előtt.) Én ~ rózsát kedvelék Benne nagy kedvet lelék

(283/5). *Ímé serkentsen fel ez Atyák' példája, 'S halljátok mint buzdít ~ jó Öreg' szája* (267164). *Szól, szól; de ~ hév Dámának Kényjei többre vágnának* (309/43). **2.** (Határozatlan mennyiséget jelentő szó(szerkezet) előtt.) *Mennyi sok munkával És időjárával Gyűjthettek ~ kis mézet* (274/9). *Tán ~ sor zálogot addig kiválthatunk* (330/616). **3.** (Határozatlan nagyságra, fokra utaló belső tárgy, illetve határozószó előtt.) *Oda neki, nem a' világ, ha ~ kicsint meg ázunk* (310/35). *Mihelytt tanáskoztak együtt ~ keveset* (330/1069). **4.** (Vkihez, vmihez hasonlítás esetén.) *'S illatja a' velőkre Mint ~ Nepente felhat* (273/23). *Mért vagyok most olyan gyáva, A' ki másszor, mint ~ páva Voltam a' felöltözött Vig Gavallérok között?* (271/6) **5.** (Tulajdonnév előtt.) *Őtet úgy nézhetni, mint egy tökéletest, Kinek minden ízén Vénus ~ Vénust fest* (330/188).

egyaránt hsz (12)

1. Egyenlő mértékben, egyformán. *Éjjel, nappal, hegyen völgyön, vízen ~ megyen* (358/51). *Egyaránt bevészi A' kegyes föld a' szegényt És a' királyt is* (410/32). **2.** Folyton. *Énekeljünk Cipriának Egyaránt* (285/9). ~ (330/984), *eggyaránt* (114/160, 307/49, 452/4, 12, 454/338), *Eggyaránt* (454/919), *eggy aránt* (317/217), *egy eránt* (62/1).

egybe l. egyben

egybecsatolt mn (1)

Összefogó, egységbe szerveződő. *Most hogy az egybe-csatolt ellenség' mérge szorongat, Karjaitokba' vetem minden szívbeli reményem'* (258/25).

egybefolyik i (2)

Összeforr, szoros testi kapcsolatba kerül. *Csókjaink közt egybe folyjunk, Új szerelmünkről danoljunk Verseket* (285/54). *egybe fojjunk* (183/26).

egybeforrad i (1)

Ott, ahol ~tunk: együtt töltött közös életünkben. *'S most, mikor már elszakadtunk, Ott, ahol ~tunk, Szörnyű metzés tétetett* (454/909).

egybegyül i (2)

Különböző helyekről egy helyre összejön. *De legközelebből mint vélekednének ... Kik buzgó lélekkel gyűltek hajdan egybe Tréziáért*

vívni hétszáz negyven egybe? (267/161)

egybe gyűltök (212/49).

egybegyült in (1)

Felszaporodott. *És ~t sohajtásomnak Ködjébe burkolva, kinomnak Mélységéről vallást tegyen* (431/40).

egybehelyheztet i (1)

Megalkot. *Hajdan a' régi Világnak Völt egy híres Istene ... Ez a' Mindenhatóságot Ez egybe helyezettette* (231/16).

egybekötni in (1)

Összeegyeztetni. *'S önnön méltóságát az Isten' létével Egybe tudván kötni, bírt nemesb elmével* (454/682).

egyben hsz (6)

Azonnal, rögtön. *Hogy a' Rendekek el oszlának, Actu láрма támadott, 'S Az Öreg sanctiójának Egybe nyaka szakadott* (92/25).

egybe (127/48, 330/1103, 421/48), *eggybe* (161/35), *Eggybe* (120/3).

egybeont i (1)

Megsemmisít, sírba dönt, Megkönnyezetlen' kell hamuhodni hát Ákásod' allyán, Földi! *tenéked is? Óh néked is, kit dűltt Hazádért Sustorgó tüzed onta egybe?* (395/4)

egyberagasztva in (1)

Egymáshoz (közel) építve. *A' számkivetett Ovidiusnak háza egybe volt ragasztva a' Capitoliummal* (432/204/3).

egyberoskad i (2)

Összedől. *Tsak alig rendült meg a' föld mély ürege Azonnal minden szív irtózva rettege Meg rázott oszlopi fundamentomának Rettentő zugással egybe roskadának* (59/4, 195/4).

egybeseregeli i (1)

Különböző helyekről egy helyre összejön. *Egybe sereglének, indulnak, verik össze kirántott Kardjokat* (258/44).

egybeszerkesztetik i (1)

Egymásnak teremtetik. *Kivel a' szeretet Arany lántzaival egybe szerkesztetett, A' kivel a' meddig éle szeretetbe* (209/92).

egybeverődött mn (1)

Reszkető. *Miért száll irtózás ezért a' szívekbe 'S reszketés az egybe verődött térdekbe?* (213/8)

- egybevet i** (1)
Összehasonlítva figyelembe vesz. *Vessék egybe ezzel a' Földi' Jegyzését is* (330*/199/13).
- egybevetvén in** (1)
Összehasonlítva. *Egybe vetvén a' színeket Elvesztitek diszeteket* (150/17).
- egybezavart in** (1)
Parancsszóval egymásnak eresztett. *Rettentő hadakat látok, küszködnek erőssen ... Tsillog az egybe-zavart seregeknek kardja szemembe* (258/7).
- egybezavarva hsz** (1)
Egybezavarva zсібong: hangzavart okoz. *Most egyedül ábrándozik egy vagy két hang, Majd pedig ~ zсібonganak* (400/84).
- egyéb nm** (37)
1. A szóban forgó dolgokon kívül vmi más, de külön meg nem nevezett; más. *A' szem, fül, és ~ tagok Múlathatnak talám: Igen, de Szív nélkül magok Gyarlón örülnek ám* (278/19). *Most tehát már ~ módot nem találok, Hanem csak, hogy innen hazúl gratulálok* (325/3). *Most nints ~ hátra, hanem hogy tudhassam A' férjhez mentteket, 's őket felírthassam* (330/423). 2. Egyebek: hasonló más dolgok, mások. *Mert lám véle laknak ugyan ott az ebek Sőt még fentebb laknak a' bagjok 's egyebek* (60/16). *Egyebek mind híves hejekenn pihennek A' Dél forró heve elől fère mennek* (84/21). 3. Vminél ~: csak; azon kívül semmi más. *Mit van mit tenni — tsalásnál Egyébb nem segíthet itt* (231/146). ~ (12/24, 111/55, 114/436, 594, 176/45, 185/77, 201/38, 330/707, 397a/1014, 413a/197, 1106, 418*/176/5, 428/32, 454/296, 454a/14), *Egyéb* (454/642), *egyebek* (413a/475), *Egyebek* (196/21, 380/21), *egyebet* (16/cím, 280/30, 310/61), *Egyebet* (114/591, 155/52), *egyebeket* (114/360), *egyébnek* (114/349), ~be (267*/19/10), ~re (267/210, 369/12), *Egyébre* (382/32), *egyébbel* (168/3).
- egyébaránt hsz** (1)
Egyéb tekintetben, egyébként. *A' Mellynek egyéb aránt is sok ellenségi vagynak, Ki van téve a' hév Napnak, 's a' sanyargató fagynak* (413a/916).
- egyébként hsz** (1)
Különben. *Egyébként ép 's tsendes elmével diktálok* (330/1531).
- egyébütt hsz** (1)
Máshol. *Kavarog a' vetés, a' víz habbal tele, Egyébütt tsendesség látszik völgyön, hegyen* (330/523).
- egyedik Ő: ezer~.**
- egyedül hsz** (21)
1. Magánosan, társak nélkül. *A' szobából minden ember kiszalada, 'S Carnevál odabé egyedül marada* (330/1638). *Te vagy még egyedül, óh arany Hóldvilág!* (200/75) 2. Saját személyében. *Ámbár a' városban nintsen több magánál, Egyedül többet ér az ő táboránál* (215/88). 3. Kizárólag, csupán. *Tiszteli a' virtust, egyedül tsak arra igyekszik* (35/6). *egyedül* (37/4, 74/5, 175/17, 216/5, 62, 237/25, 245/8, 330/749, 330*/150/3, 400/83, 412/17, 413a/395), *Egyedül* (13/cím, 222/17, 281/4, 330/1295, 350/10).
- egy-egy szn** (11)
1. Minden szóban forgó dologból egy. *Inkább minden sütésemből Egy egy cipót szakasztok* (169/148). 2. Mindenki külön-külön. *'S hogy minden mátká-pár ~ tántzolást tett, A' Szála 's muzsika mindennek szabad lett* (330/503). 3. Minden alkalomból egy. *Mikor megnyittatta Jó'sef a' csapját, Melyből minden versre ~ ittze csordúl* (233/19). 4. Egyfajta, egyféle. *Osztánn nem tsak egygy egygy nemek van az erős szilfáknak A Lótósnak, az Idai Ciprusoknak, 's Füz fáknak. A' kövér olaj bogyók is nem egygy forma testűek* (413a/606). 5. Minden ~: minden egyes. *Jól szabott englisch Sackjába Minden egygy egygy Tag ki ül 'S Kivált elől varrásába A Sack' majd széllyel feszül* (231/344). 6. Egyet-egyet: időnként egyet. *Egyet egyet fordul bennem A' vér és szinte zajlik Valamikor a' Kis-Asszony A' Tekenőbe hajlik* (169/61). *Egy-egy* (306/40), *egygy egygy* (56/18, 202/18.), *Egygy egygy* (215/9, 114/993), *edgy edgy* (216/54).
- egyelít Ő: össze~.**
- egyenes mn** (9)
1. Egyenes vonalhoz hasonló, nem görbe.

Szép sugárok lábad ~ szárai (61/21). **2.** Tiszta szívű, igazi. *Te tiszta polgár, víg ~ barát, Mély tudományú, tiszta eszű valál* (395/29).

3. Egyenes szívű: becsületes, őszinte. *Tsak mondjad meg az ~ szívű Horváth Ádámnak* (111/110). **4.** Egyenes természet: igazságos világmindenség. *Egyenes Természet! hát rend szerént mégyen, Hogy a' ki mást éget maga jeges légyn?* (380/57). **5.** Egyenes tekintetessel: nyíltan vkire nézve. *Egyenes tekintetessel Nem szokta háyni őket, Tsak lopva és keresztül Pillantva néz alólok* (185/139). ~ (222/74, 254/21, 413a/813), *Egyenes* (196/59).

egyenesen hsz

(6)

1. Egyenes irányban, oldalra le nem térve. *Suhan kiterjedt szárnyakkal A' vőlgýbe ~* (397a/834). **2.** Függőlegesen, nem ferdén. *Fel állott már a' nap a' Dél hév pontjára Egyenessen omlik le felé sugára* (84/2). **3.** Tétovázás nélkül, azonnal. *Nem választott ő ki egy helyt egyenessen, Hogy a' hol nagyobb baj esik, ott lehessen* (330/1193). **4.** Őszintén, nyíltan. *De már most csak ~, Magyarosan megmondom, Hogy nekem a' tekenőre 'S téstára semmi gondom* (169/33). *Egyenessen* (380/2), *Egyenesenn* (196/2).

egyenesség fn

(3)

Őszinteség, becsületesség. *Így te is motskolsz engemet, 'S kárhoztatod jó szívemet: De az én ~em És hívségem El nem vész* (460/14). *Egyenességedet* (202/116) *egyenességgel* (217/65).

egyenetlenség fn

(4)

1. Egyenetlenség, civódás. *Ezek előtt nyargal az ~, E miatt támadott még minden ellenség* (192/9). **2.** Vmi kiszámíthatatlan volta. *A' változó sorsnak ~e* (78/10). ~ (260/7), ~' (330*/158/3).

egyenget i

(5)

1. Vminek a felszínét egyenletessé igyekszik tenni. *Tsenedesdén a szelek is illy gyönyörű szózatot Egyengeti fel tornyozott hajjait a Balaton* (111/42). **2.** Vmihez illeszt vmit. *Ott kardra temett ujjait egy Huszár A' messzelátó csőhöz ~i* (418/46). **3.** Elrendez, alakít. *Apró violákat 's nefelejtset szedtem, Egy kis bok-*

rétába tarkán ~tem (237/12).

~étek (439/16). — *Egyengesse* (220/15).

Ik: meg~.

egyengetett in

(1)

Egyenletessé, simává tett. *Hol sok homályos helyeken s követses tekervényen Kell utazni a Lokkóktól ~ ösvényen* (111/82).

egyenként hsz

(5)

Mindegyiket külön-külön véve. *Mint vertt had ~ kiki visszatére Felsűlt kívánsággal a' tábor' helyére* (330/1489).

~ (215/66), *egyenként* (213/69, 215/72, 84).

egyenlő mn

(6)

1. Olyan, ami nagyságára, mennyiségére nézve megegyezik vmivel. *Nem is hijába vigyá-zunk a Csillagok hunytára Költére, 's az Esztendő négy ~ szakasszára* (413a/267). *Két hét mulva már a' mérték egyesülvén a' Nappal, Egyenlővé lessz a' rövid éjj és a' hosszú Nap-pal* (111/118). **2.** Azonos állapotú. *És így én is ~ Lészek holtom után vele* (403/46). **3.** Együtt érző. *Az égre siralmas szemeket emelvén, Így szólnak ~ szívvel nyögdétselvén* (214/28). **4.** Azonos jogú. *Így lett sok ősi Magyar jobbágy-gyá! Mert az előtt, mint atyafijak, mind ~ek vóltanak* (268*/22/9).

~ (413a/818), ~nek (87/20, 199/20).

egyenlőség fn

(1)

Az az állapot, amelyben a társadalom minden tagjának jogai és kötelességei vannak. *Melly-nek szabadsága virít száraz fában, És ~e áll veres sapkában* (337/34). (Egyenlősége csak látszat, csak külsőségekben nyilvánul meg.)

egyeránt l. egyaránt

egyes mn

(10)

1. Egy(személyes). *Atyai szívetek hajoljon egy szónkra Méltóztasson minket edgyes koporsó-ra* (77/290). **2.** Egységes, közös. *Minden ran-gú Dámák ~ akarattal Engemet küldöttek olly' parantsolattal* (330/1139). **3.** Egyes szeretet: egymás iránti szeretet. *Az edgyes szeretet egy-másba be oltott* (77/28). **4.** Szóló. (Eggyes.) ... (Kar.) (318/9).

eggyes (330*/200/28), *Eggyes* (318/25, 41, 57, 73, 89).

egyesít i

(5)

Összekapcsol. *'S egymással szerelmek őket*

Örökre ~ik (297/60). *Mindent, a' kit velünk a' közügy ~, Majd a' köz próba is egyaránt lelkesít* (330/983).

~ett (454/902), *Eggyesíteni fog* (454/884); *Eggyesíti* (454/76).

egyesség fn (3)

Egyetértés. *Végre kit a' vérség 's baráti szeretet Velem fedhetetlen egygyességre vetett* (217/130).

~ (211/64, 290/8).

egyesül i (6)

Összeolvad, eggyé válik. *Így szerelmes teste ám bátor el hűle De hamvak a' setét sírba eggyesüle* (77/302).

eggyesül (59/26, 195/28), *Eggyesül* (56/10, 202/10), *eggyesülnek* (273/6).

egyesülhet i (3)

Összeolvadhat, eggyé válhat. *Oh te átkozott fal! átkozott épület! Testünk te miattad most nem edgyesülhet* (77/96). *Ha tsokjaiddal tsokjaim Ugy egyesülhetnének 's Ajakidról ajakaim Örökké fűghetnének* (297/14).

edgyesülhet (318/47).

egyesült in (1)

Eggyé vált. *Lelkeink pedig menyenyenek Egyesült lehellettel Csokok közt emelkedjenek A' boldog egekbe fel* (297/38).

egyesülvén in (1)

Együtt állván. *Két hét múlva már a' mérték egyesülvén a' Nappal, Egenlővé lessz a' rövid éjj és a' hosszú Nappal* (111/117).

Ik: össze~.

egyetemben hsz (2)

Együtt. *Az emberi nemhez nem vólt olly mostoha, Hogy a' lelket a' hólt testtel egyetembe El temette vólna a' gyászos verembe* (213/55). *egietemben* (330/1476).

egyetért i (1)

Azonos véleményen van. *A' Bakhus úr' pintzéjibe Magam leszek vezértek: Nunc est bibendum! ennyibe Horáttzal egyget érték* (166/20).

egyetérthet i (1)

Azonos véleményen lehet. *Én velem egyget érthetnek, Ha úgy tetszik a' Nemzetnek Bólt's hatalmas képei* (114/459).

egyetlen mn/fn (2)

I. mn Olyan kiváló, akihez hasonló nincs. *Szerelmes Egyetlen, 'S hív pár volt, Kit e' bólt Örökre elzárt* (299/36).

II. fn Vkinek kedvese, drágája. *Ne szóllly Egyetlenem! e' Pirúlásodból 'S Háborodásodból Szíved eléggé szóll* (143/53).

egyetlenegy fn (1)

Szívünkhöz közelálló személy. *Édes Anya! vigyázz egyetlen egygyedre* (217/104).

egyetmás mn/fn (2)

I. mn Különféle témájú. *Az Urak mulatnak ~ beszéddel, Míg elkészülnének mások az ebéddel* (330/295).

II. fn Különféle dolog. *Toll, kóró, falevél ringyrongy, ~sal, Zúg a' poroszlopban forgó karingással* (330/525).

egyez i (1)

Összeillik, összhangban van. *Tsak a' Magyar tántz az, melly bír olly érdemmel, Hogy legjobban ~ a' szűz szeméremmel* (330/584).

Ik: meg~.

egyezés fn (1)

Összhang. *A' szerentsét, 's virtust egy helyen mulatni Illy szép ~sel nem könnyen láthatni* (78/2).

egyezhet Ik: meg~.

egyező mn (1)

Eggyező hanggal: egységesen. *Mi tehát kívánjuk mind edgyező hanggal, Hogy élj vígan ez újj Seniori ranggal* (233/49).

egyezvé in (1)

Összhangban lévén. *Egy kis rózsza, egy kis játsint Nékem jobban illene. Mert ez Lillám' szép szemével, Az pedig tekintetével Eggyezvén, mindenkor léssen tüköröm* (424/47).

egyféle mn (2)

Azonos fajtájú. *Nagy Sereggel mennek véle a' halálok, Nem egygyféle, más más fegyver vagon nállok* (192/18).

egygyfélék (413a/610).

egyfelől hsz (2)

1. Egyik oldalról tekintve. *Egy felől a' Virtus, az Erdem, Ditsőség ... Más felől a' Halál* (267/59). **2.** Egyik helyen. *Héj te, ravasz Ámor! miket fel nem találsz? Egy felől nem győzvén, másutt is praktikálsz!* (330/1348)

egyfolytában hsz (1) Megszakítás nélkül. *Zokog jajgat egy folytában* (397a/805).

egyforma mn (6) 1. Azonos. *Uram! mind egy forma teremtesid ezek* (454/337). *A' kövér olaj bogvók is nem egy forma testűek* (413a/608). 2. Egyforma jussal: egyenlő mértékben. *Felénn a' fájdal-mak 's ezer nyavalyának Magzati ~ jussal osztozának* (453/144). 3. Egyformán: azonos mértékben. *A' szegényt, a' Királyt egy formán forgatja Engesztelhetetlen kemény indulatja* (211/35). ~ (454/210), *egy forma* (413a/796).

egyház fn (1) Templom. *Mert felépült e szent ~, e hív pár költségével A tizenkilencedik száz első eszten-dejével* (404/7).

egyhuzamban hsz (2) Cselekvést meg nem szakítva. *Már éppen elüte nyóltzat a' toron'ban, Estve volt, 's elég lett a' tántz egy húzomban* (330/608). *egy húzomban* (330/534).

egyik nm (59) 1. Két v. több személy v. dolog közül valamelyik. *A többek közt kedves Hazám tiszteld azt a Horváthot Kit az Ég egyik nyelvünket szé-pítőnek botsátott* (111/96). *Nincs pantoffel egyik lábán* (317/89). *Nem lelvén már ked-vét, dült-fült ő magában, 'S belévágta magát egyik zúgolyában Egy bőr-kanapéra* (330/904). 2. Két személy v. dolog közül az első-ként említett. *Egyik azt vitatja, hogy Bonapárt megholt, Másik, miket tsinált mikor Insurgens volt* (330/299). *Szózatom villámi erővel birhatna, Hogy az ~ sarktól a' másikig hatna* (337/284). 3. Egyik is: több közül egyik sem. *A' magzatok között a' kiket nemzettem Már hát nem marad meg ~ is mellettem!* (73/2). *'S ~et is e' nagy szívtől meg nem fosztom* (268/118). 4. Egyiknek is: egyiknek sem. *En ugyan helyet sem adnék ~nek is* (330/1657). 5. (Személyraggal:) a szóban forgó személyek, dolgok közül valamelyik, ill. egy. *En illy ked-vetlen embereknek Nem lések egyike* (424/30). *Igyatok barátim! eb a' ki nem iszik! Egyikőnk sem iszik, ha a' sírba viszik*

(248/58). *Ti csak Lilla' szépségére Bámulta-tok, 's mézízére Egyitek sem ügyele* (447/114).

~ (139/32, 151/6, 228/21, 306/225, 326/33, 330/215, 627, 928, 1110, 1665, 330*/154/5, 330*/203/2, 341/49, 415/53, 426/61, 454/452), *Egyik* (314/15, 330/297, 379*/51/1, 397a/991, 400/91, 413a/242), *eggyik* (33/10, 56/33, 114/128, 139/87, 151/8, 162/65, 188/65, 212/139, 214/103, 288/39), *Egyik* (193/11, 202/33, 231/67, 71, 257/90, 454/930), *ed-gyik* (77/34, 413a/556), *Edgyik* (413a/159), ~et (237/56), *eggyiket* (10/7, 114/324, 454/211), ~be (413/797), *edjikén* (221/2), ~hez (330/1707), ~ért (217/92).

Ö: mind~.

Egyiptom fn (2) Afrika északkeleti részén fekvő ország. *'S ek-ként Oziris és Ízis, Égyiptom' két Istene, Az érdem útján a' Mennynek Pitvaráig felmene* (307/18). ~' (337/234).

egyiptombeli mn (1) Egyiptomba való. *Jablonskinak pedig az Egyiptombeli Istennel három könyve vagyon teli* (126/11).

egyiptomi mn (1) Egyiptomból származó. *'S nem átallasz Egyiptomi lentsét is természetni* (413a/239).

egy-két szn (23) Néhány. *És jámbor is jár ott, ahol Egy két irígy kuvasz tsahol* (316/6). *Halljunk hát ~ szót a' tsupa erköltstől* (454/592). *Mert egy két pertz múlva mindjárt a' mennyei Karoknak hallattak édes Concertjei* (330/1861). ~ (330/1091), *eggy-két* (244/10), *egy két* (210/91, 248/4, 39, 266/4, 310/4, 326/48), *Egy két* (310/38, 330/439, 372/22), *eggy két* (114/801, 190/77, 199/106, 238/44), *Egy két* (114/593, 140/2, 236/17, 460/99), *I-2* (330*/200/25).

egykor hsz (12) 1. Valamikor a múltban. *Ő is Ámor' arany vá-rában Egykor édes nektárral élt, És a' Grá-tziák' rózsássában Kedvet 's örök tavaszt re-mélt* (426/46). 2. Valamikor a jövőben. *Kívánom is, díszesedjen Két nemes Ház véle-tek, 'S országunk ~ kérkedjen Hogy Hérókat*

szültetek (368a/167).

~ (403/43, 454/86, 101, 248, 545, 720, 883, 936), *Egykor* (370/1, 454/876).

egymás nm (87)

1. Az egyik és a másik kölcsönösen. *Megy a' Magyar ~' hív pajtáságában, 's beszélvén ~nak a' régi napokat* (267/230–31). *Míg az élet' lángja ég, Egymást viszontöröm között szeressük* (288/112). **2.** Egymást éri: gyorsan következnek egymás után. *Egymást éri a' tsók már* (397a/352). **3.** (Névutós szerkezetekben.) *Egymás után:* egyik a másikat követve. *A' felpálinkázott Pogár ~ után tsozogott* (326/7). *Egymás körül:* egyik a másik közelében. *De lelkünk tovább is egymás körül lészen* (63/20). *Egymás között/közt:* a) egymással, egymás ellen. *Szarvakkal vlnak a kövér gödölyék ~ között* (413a/1085). b) egymás társaságában. *Egymás között sok furtsa tréfára fakadtak* (330/1771).

~ (77/113, 326/19), *eggymás* (114/648, 238/48), ~' (326/49, 330/1465, 1466, 397a/851, 453/174), *Egymás* (123/70, 297/8), ~' (379/30, 397a/331, 424/64), *Egymás'* (331/48, 443/60), ~t (267*/14/1, 330/682, 690, 926, 368/132, 453/114), *Egymást* (330/1742, 337/86, 432/53), *eggymás* (238/34), *egy más* (1/11), *Egy más* (162/98), ~nak (134/16, 267/78, 297/5, 326/3, 330/635, 447/16, 451/20), *eggymásnak* (193/36, 255/20), *Egymásnak* (330/492), *Eggymásnak* (197/72), ~ba (77/28), *Egymásba* (222/42, 397a/878, 443/63), *eggymásba* (200/38), ~ra (64/16, 330/646, 1032), *Egymásra* (337/64), *eggymásra* (238/38), *Eggymásra* (238/50), *egy másra* (211/10), ~tól (447/42), *Egymástól* (297/30), *eggy-mástól* (63/15, 19, 134/42, 200/44), *egy más-tól* (10/18, 210/77, 211/69), ~hoz (443/55), *eggymáshoz* (63/2, 202/44), *egy máshoz* (56/44), ~sal (92/296, 110/25, 220/4, 221/5, 266/11, 268/111, 297/59, 413a/1053), *eggy-mással* (202/142, 238/33), *egy mással* (1/15, 70/8, 211/31, 310/11), *Egy mással* (214/32).

egynapi mn (1)

Egy napig tartó. *Ezen egygy napi tsatának Ekképen leve vége* (114/1013).

egynéhány nm (11)

Néhány. *Osztán s Nyírbe küldének Eggyne-*

hány legényeket (114/358).

~ (314/38, 330/106, 535, 413a/756), *eggyne-hány* (454/191), *Eggynehány* (163/10, 231/12), *edgynehány* (77/142), *Egy nehány* (83/1), *eggynehányt* (106/22).

egypár szn (14)

(Ugyanabból) néhány. *Itt áll még mellettem egy pár Atyámfia* (217/117).

~ (298/4), *egy pár* (12/4, 237/138, 2060, 397a/590), *Egy pár* (330/597, 331/31, 368a/52, 423/26, 434/19), *eggy pár* (185/69, 188/6), *Eggy pár* (184/26).

egyre hsz (4)

1. Szüntelenül, állandóan. *Azt érzi hogy ott jár, és ébren álmodik, Egyre tanul, 's múltat, henyél 's okosodik* (454/526). **2.** Mindinkább. *Összebög a' marha, megszabad a gulya, Te-hén, üsző ~ szalad a' tserénynek* (330/1047). *Egyre* (382/20), *edgyre* (216/44).

Ö: mind~.

egyrészt hsz (1)

Egyszer. *És ha egygy részt tiszta Szívem Abb' az inneplésbe vész Mellybe két valódi Hívem Költőnös vígságba lész. Majd talám nagy korra érvén ... Rozsi e' Profétziának Vígadozni fog talám* (249/65).

egyszarvú mn (1)

Mesebeli állat, amelynek homlokán egy szarva van. *Mint amaz ~ fene vad, mérgébe kietlen Lábainál tombol, szemeit borzasztja dühösség* (348/39).

egyszer szn/hsz (57)

I. szn 1. Egyetlen alkalommal, egy ízben. *'S míg ez, meg fosztatván, magát edgyyszer körül tekinti, Addig a' szívre bájoló etsettyével rá hinti* (216/37). *Óh, ha még ~ lehetne Látni lelkem' Angyalit!* (376/13). **2.** Csak ~: többször soha. *Jer! 'S lankadó szemembe, Tekints tsak ~, édes Nitzém!* (186/38). **3.** Most ~: ez alkalommal. *Homályba akarom hagyni most ~ ezt* (238/12). *Most ~ lehetett látni valahára, Hogy ő piros színt is vehetett magára* (330/907). **4.** Nem ... ~ is: egyszer sem. *Én nem óhajtom eggyyszer is Követni ezeket* (128/31).

~ (77/272, 123/77, 190/108, 202/73, 259/540, 301/19, 302/cím, 306/164, 308/34, 310/44, 358/31, 397a/220, 385, 454/322), *eggyyszer*

(132/13).

II. hsz Valamikor, vmely meghatározatlan időpontban. *Uttzu, ~ láрма esik, Az Urak meg érkeznek, A' Fő Rendeket keresik* (92/225). *Tán nem is! ki tudja? ~ megeshetik Hogy a' Páris helyét gonddal keresgetik* (313/41).

~ (26/9, 209/48, 228/10, 233/78, 238/90, 239/106, 291/2, 317/107, 324/31, 330/622, 870, 981, 1631, 341/57, 409/15, 413a/976, 425/56, 454/29), *Egyszer* (12/16, 248/44, 328/2, 330*/177/7, 368*/24/2, 392/76, 397a/979, 452/23), *eggszer* (43/14, 114/630, 129/56, 147/4, 185/180, 235/12), *Eggszer* (114/28, 142/15).

egyszer-egyszer hsz

(1) Olykor-olykor, időnként. *Egyszer egyszer bizony dühösebb nem valál* (214/30).

egyszeri mn

(1) Egyetlen. *A' bárdot, a' vitéz Botondot Egyszeri pertzbe' darabra törné* (418/72).

egyszeriben hsz

(1) Azonnal, rögtön. *Vajha rózsává válhatnál, Szép Lillám! egyszeribe, 'S ágaid közt danolatnál Fülemüle' képibe* (375/26).

egyszer-mászor hsz

(1) Alkalmanként. *A' Moldvában lakó törzsökös Magyarok így nevezik magokat: ezekhez járúlnak még az újjabb időkben egyszer mászor ki-vándorlott Magyar és Székely familiák* (313*/102/4).

egyszerre hsz

(31) **1.** Egyidejűleg, ugyanakkor. *Ki ~ hordtál Verbőztit 's Lódingot Vedd kedvesen tőlem e' szál rozmaringot* (266/45). **2.** Egy alkalommal, egyszeri cselekvésként. *Én addig az egész dolgot megforralom, Kifőzöm 's ~ nekik kitálalom* (330/994). **3.** Hirtelen, váratlanul. *Hát a' mint a' két domb völgyébe sétállunk, Egyszerre ellenség truppjára találunk* (239/158). *Egyszerre mély sebbel által vereték a Gyilkos fegyver által ártatlan ágyéka* (77/221). **4.** Azonnal, habozás nélkül. *Újjabb zendülésbe hozott minden Dámát, Mivel elhírelé a' Bálban ~* (330/1795). *Alig lép a' csirke ki a' nap fényére Rá talál ~ kis eledelére* (453/92).

~ (92/306, 169/135, 231/159, 239/180, 330/196, 459, 741, 746, 1207, 337/190, 397a/133,

798, 1109, 400/69, 443/109, 454/174), *Egyszerre* (330/915, 968, 1037, 377/28, 443/172), *eggszerre* (126/38, 143/10, 215/81), *Eggszerre* (185/124).

egyszersmind hsz

(2)

Együttal, és. *A' Hadi Ministereket Kérdik, kell hány millió? Egyszersmind az ellenséges Nemzet ellen nevettséges Beszéddel protestálnak* (114/396). *Be is fűtenék ~ A' mikor dagaasztanék* (169/109).

egyszóval hsz

(14)

1. A mondottakat röviden összefoglalva. *Légyetek hűk, bátrak, védelmező karok, Légyetek vitézek, egy szóval — Magyarok* (267/102). **2.** Tehát, vagyis. *Egy szóval csak éppen ezt bizom reátok, Hozzám minden virág nectárját hozzátok* (90/25). *Már a' legénység is néki dühödött mordúlt, Egy szóval a' Kastély fenékkal felfordúlt* (330/1734).

Egy szóval (4/29, 200/29, 266/27, 310/43, 330/239, 1204, 1921, 2034, 2047, 336/47, 340/45).

egyúttal hsz

(1)

Ugyanazon alkalommal. *Megtisztetem és Druzámat Egy úttal meg ölelem* (438/12).

együgyű mn

(13)

1. Egyszerű, naív <személy>. *Az Együgyű Ifjatska Ha a' kis madaratska' Lábann a' kötél gyengíti Játékból azt el repíti, De lábát nem oldja meg* (460/64). **2.** Egyszerű. *'S a' melly fának oldalába Áll ~ sirhalmom magába, Szent lesz tisztelt hamvamért* (304/69). *Holott Atyáink is, kik hadra termettek, Együgyű versekbe szedték, a' mit tettek* (267/28). *Egy együgyű állat — egy Gólya mit szólna, Ha néki jó szárnya, 's egy ország nem volna* (454/263).

~ (341/34), *együgyű* (435/69, 454/434), *együgyű* (150/51, 244/2, 330*/143/4), *Eggyügyű* (190/48), *edgy'ügyű* (216/52), *Eggyügyűk* (150/41).

együgyűség fn

(2)

Egyszerűség. *Ezt, a' kinek szíve az ~nek Vólt szentelve és a jámbor szelídségnek ... Nem hagyád életben, az asszonyi nemnek Díszére* (214/33).

együgyűséget (267*/19/10).

együtt hsz/nu

(59)

I. hsz Egymás társaságában, egy helyen (összegyűlve, összegyűjtve). *A' melly kevés időt együtt élhetének, Abban az egyesség remeki levének* (211/63). *A' farkas a' róka ~ hébe hóba Az erdőre mennek ~ prédálóba* (66/13–4). *Itt edgyütt hever a' lator' palotája, A' jámbor kunyhója és akasztófája* (454/169). **2.** Egy-mással. *Mikor a két sereg együtt verekedett, Belől a' bástyánn a' nép kétségeskedett* (239/201). *Már a' galánt lelkek nem győztek nevetni, Sok szemek kezdenek ~ beszéllgetni* (330/338). **3.** Egy személyben megtestesülve. *Jer, Szépem! mutasd meg azt kevély Nemednek Együtt, a' mivelők csak külön kérkednek: Hadd mondják, a' kiknek van finomabb íz, Te vagy a' remekkép,ők pedig a' Skizek* (421/10).

~ (217/99, 307/94, 330/642, 931, 1069), *Együtt* (310/64, 413a/308), *edgyütt* (176/70, 235/24, 259/532, 413a/308, 439/63, 454/188), *Együtt* (259/532, 534, 295/41, 433/41, 44, 453/215), *edgyütt* (233/22), *edjütt* (248/33).

II. nu **1.** A szóbanforgó személyt, dolgot hozzáértve. *Az Urakkal ~ köztők ebédlettem* (330/474). *'S Imé vélek ~ hozzád elérkezem* (290/28). *Még is edgyütt élek, 's edgyütt halok veled* (63/26). *Véres fegyverünkkel edgyütt vágattunk a' Tsatába* (259/533). **2.** Vmivel társulva. *Az idővel ~ terjednek kijnaim* (330/790). *Mert rá vágván köldökére, Ki omlott a' föld színére Bélével edgyütt hája* (114/699).

~ (2/22, 148/49, 238/66, 259/108, 326/73, 330/1700), *edgyütt* (56/55, 188/26, 193/8, 202/55, 213/95, 215/114, 236/38, 257/233, 259/663, 273/14, 345/3, 410/26), *Együtt* (177/8, 312/24), *edgyütt* (409/25, 413a/566, 454/933), *edjütt* (248/22).

együvé hsz

(5)

1. Egybe, egy helyre. *A' míg az Avantgardének Így folyának tsatai, Mind edgyüvé érkezének A' nagy sereg osztályi* (114/674). **2.** Egy-máshoz, össze. *'S olly tsuda szerelmek párosítják ~ A' vadakat, hogy a tigriseken folyat a' puha szarvas, 'S a' héjja megpetéli a' galambokat* (327/30). *edgyüvé* (77/100, 130, 254).

egyvégben hsz

(1)

Folyamatosan. *Mert én Tréziának kinyertem az égbe Hogy soká lehessen anyátok egy végbe* (259/176).

egyvelít i

(1)

Kever. *Óh nem bír az annyi jókkal, Ha tsak ezt edgy ilyen tsókkal Nem ~i Hébe* (134/120).

éh mn/fn

(5)

I. mn **1.** Éhes. *Eggy bádjasztó szélbe a' Halál kíséri, Éh torkát edgy gazdag vatsorához méri* (192/14). **2.** Kiéhezett, vmire nagyon vágyó. *Megvőlegényellik árva nyoszolyátok, 'S ~ leányságtokot dosztig tarhatjátok* (330/1946).

~ (368/20), *Éh* (260/12).

II. fn Éhség. *De a' torkos Had, 's más részen A' fogtsikorgató Éh, 'S a' vad tábor, hányszor térszen Munkát, reményt semmivé!* (397a/190)

éhen hsz

(4)

Éhesen. *Héj! a' más tőlt verme mellett ~ kell ásítani* (413a/177). *Te a' királyok udvarát Éhen, és szomjan lesed* (205/10, 16/10).

~n (190/76).

ehet i

(1)

Lehetősége van enni. *Még is mind ezért végtére Mi a' szegény ember bére? Aggunk 's alig ~ünk* (389/56).

éhezik i

(2)

A szükséges táplálékot huzamosan nélkülözi. *Vagy hever és ~ a' Paraditsomba, Vagy koldul, vagy lop, öl, prédál alattomba* (313/115). *éhezek* (268/85).

éhező fn

(2)

Huzamosan elegendő táplálékhoz nem jutó ember. *És Dodóna már nem adott enni az ~knek* (413a/168).

~ (389/26).

éheznén in

(1)

Hiányosan táplálkozva. *Van két palotája a' piatz útszába, De azt a' ráztoknak adta árendába; Maga e' kunyhóba ~ kutzorog* (189/9).

éhhel hsz

(4)

Éhen. *Éhel vész el Streibig Uram minden Typographussal* (314/41).

~ (190/60, 326/38, 337/63).

ehhez nm (4)
Az itt levő dologhoz. Gyönyörű munka ez, ha szinte lutskos is Örömmel nyúl ~ a' paszamántos is (199/68).
ehhez (373/22, 454/398, 454a/10).

éhj l. ej ~ éj

éhkönny fn (1)
Éhkönnyeket hint: éhezés miatt könnyezik. Sarlóját az aratónak, Mellyért éh könnyeket hint, És lovait a' szántónak Adjátok vissza megint (397a/250).

éhség fn (2)
1. Étél utáni vágyakozás. Szakadt az izzadság mind egyik vendégről, Kiki panaszkodni kezdett az ~ről (330/610). 2. Éhínség, az emberek sokaságát sújtó tartós éhezés. [A halálnak] Az ~ a' másik leg hivebb szolgálja, Igen hasonlít a' képe is hozzája; Ez midőn tzelba vesz egyszerre sokakat 'S tsinál elevenen járótsonat vázakat (215/79).

ej ~ éj isz (6)
1. <Bosszankodás, harag kifejezésére.> Én fonjak? én járok szoknyába' barátom? Éj, te engem kortsnak tartasz, a' mint látom (268/98). Mi tételnék örök nyeret győzni-tanultt népünkre? Éhj, előbb mintsem azt lássam, felkötöm fegyveremet, 'S vitéz-módra trombitaszón végzem el életemet (259/503). 2. <Az elbeszélés megszakításának, témaváltásnak a bevezetésére.> A' Dámák szüntetni kezdték haragjokat, Nem bántván Carnevált 's a' gavallérokat: De — — ej igazán hogy a' háborúságba ... Tsak belé kell jönni mindég a' Dámának! (330/1777) 3. Ugyan már. Miért adott izlést a' szemnek, Költsönös búbájt a' Nemnek E' Világnak bölts ura?Hogy szeressük 'S félre vessük? — Éj, az ám a' ha-ha-ha! (385/12)
Éj (309/35), Éhj (185/91).

éj fn (47)
1. Éjszaka, estétől reggelig tartó napszak. Így vonul az ég aljáról A' vak ~ palástja fel (317/247). 2. A halál(t) követő állapot). Késs mély borzasztó éjj komor óráiddal Ne fedd bé kedvünket hideg szárnyaiddal (4/31). Ákhill, és maga Hannibál Szintúgy kéntelen az halál' Éjjét végig aludni (403/42). Látom lábod alatt

a' letiportt halált — Ní, mint küzdik az Éj' rettenetes fíja! (338/22) 3. A búk mord éje: a szomorúság állapota. Éltémnek fényes Hórinzonja Dült borzadó setéteességre, A' búk' mord Éjje gyászba vonja (286/3).

~ (43/cím, 3, 19, 172/10, 371/34, 413a/258, 431, 731, 439/66), ~' (43/9, 330/678), Éj (138/cím, 3, 161/17, 190/50, 222/1, 286/cím, 317/193), Éj' (400/64), éjj (111/118, 200/31, 413a/373), Éjj (450/8), ~t (344/6, 413a/1037), Éjemet (138/7), Éjjet (286/7), ~jét (453/162), ~nek (67/10, 258/1, 305/20, 431/1, 439/42), Éjnek (190/88, 330/189, 431/cím), ~re (427/60), éjjére (397a/79) ~tól (237/66, 413a/472), ~ig (158/21), Éllyel (87/20).

Ö: gyász~.

éjcsend fn (1)
Síri csend. Méltatlan éjtsend sürgeti sok vitéz Árpádjainkat (418/101).

éjfel fn (2)
Az éjszaka közepe. Már nekem a' szép Nap-pal Setét Éjféllé vált (145/14).
Éjfélig (330/882).

éji mn (4)
Éjjeli, éjszakai. Az ~ homályban Tsillog az egybe-zavartt seregeknek kardja szemembe (258/6). Mint ~ harmat, napjaink lehűllnek, Tisztán, magába, tsendesen: Élünk, kimúlunk édesen (305/70).
~ (431/32), éjji (330/894).

éjjel hsz/fn (55)
I. hsz 1. Estétől reggelig egyfolytában. Már nyugtom' ~ sem találom, Mert ott is ébren tart az álom, 'S fejem' Lilin töröm (302/22). Éjjel szememet le se' zárván Síratom bal sorsomat árván (412/7). 2. Az elmúlt éjszaka folyamán. Álmaim is mind nehezek Mind tsak kísértést érezek. Az ~ is a' setétbe' Megnyomtak az Úr' képébe (309/99). 3. Valamikor éjjelente. Hozzánk ugyan gyakor ~ A' lankadt Tél visszátért (397a/45).
~ (87/55, 89/2, 175/9, 199/85, 305/54, 314/1, 5, 333/66, 371/1, 397a/814, 412/9, 413a/294, 483, 493, 433/43), Éjjel (175/7, 190/68, 413a/296).

II. fn 1. Estétől reggelig tartó napszak, éjszaka. Halavány Hold' bús világa! Te légy kí-

nom' bizonyosága; Te sok álmatlan ~em' Eggyütt virrasztottad velem (312/23). 2. A halált követő állapot. Lesz reménytelenül az élet reggele A' kegyetlen halál szomorú ~e (215/30). Már kérkedik, már ragyog vele Az alvilág' hosszas ~e (299/114). 3. Sötétség. A' pusztult várak' omlása, A' vad erdők ~e, A' mély völgyek' horpadása, Jajjaimmal megtele (428/66). Maga Jupiter a' felhők borzasztó ~ébe Villogtatja a' Menykövet lángoló jobb kezébe (413a/336). ~ (43/23, 56/32, 77/185, 287, 83/4, 158/21, 199/20, 202/32, 212/125, 402/4), Éjjel (222/4), ~e (159/4), ~im' (431/14), Éjjeli (67/30), ~t (70/7), ~nek (14/2, 77/9, 145, 201/2), ~ében (379/21, 425/17, 454/437, 634), éjleében (454/847), ~ébenn (201/82), ~éből (453/274), ~en (43/14), Éjjellel (403/10).

éjjeli mn

(5)

1. Éjjel történő, folyó. *Bár sok félelemmel és bajjal teljeselek Az ~ tsaták, osztromok és leselek (238/4). 2.* Éjjelre való, éjjel használatos. *Jövel Gyászos Melpomené! 's ~ sípodon Jajdits bánatos éneket (386/4). 3.* Éjszakához tartozó. *Mint lenge párák' ~ tsillaga ... földre hullván Tsak tsupa por, hamu lett belőlem (396/29). ~ (176/70, 397a/263).*

éjjeliedény fn

(1)

A testi szükségletnek szobában való végzésére használatos egyfűlű edény, bili. *Előbb egy éjjeli edényt a' szájára Fordítván e' vala néki az oltára (330/849).*

éjjel-nappal hsz

(3)

1. Éjjel és nappal egyaránt. *És egész házával Lakozz mind éjjel nappal (225/7). 2.* Megszakítás nélkül, folyton. *Ki az, ki illy sűrűn pusztút éjjel nappal, Hogy a' meg hóltakat alig győzik pappal (215/15). éllyel nappal (77/70).*

ejnye isz

(6)

1. (Ismételve, nyomatékosabb helytelenítés kifejezésére). *Ejnye, ~, egy Vén Mágnás Így judicál felőle, Bizony, bizony e' megint más, Nem tom, mi lesz belőle (92/197). 2.* (Bosszúság kifejezésére). *A propos! ~ lám, bizony majd el is felejtettem (310/1). Ennye (167/18, 238/117, 389/1).*

éjszaka fn/hsz

(33)

I. fn 1. Az estétől reggelig tartó napszak. *Örvendj, hogy elmúlván a' setét éjtszaka, Meg nyílt a' napkelet' bársonyos ablaka (203/21). A' szép napok hosszak valának, Az éjtszakák nem nyugtatának, Hogy ő máshoz hajolt (391/26). 2.* Jó ~t: a) ((Késő) esti búcsúzó köszöntés.) *Ezzel jó ~t kívánunk és Katát Instálljuk, hogy ő is kívánjon jótszakát (340/49–50). b)* (Vmiről történő lemondás kifejezéseként.) *Öt-ször mondtak jó éjtszakát Mind ketten az életnek (114/649). Mit ér örökös hírt nyerni Iliással, 'S falunként élödni tudós koldulással? Ha nem kérkedhetni semmi Mecoénással; Jóéjtszakát Múzák Phoebussal 's Pallással! (245/28) 3.* A halál(t) követő állapot). *Hogy ama' hűs nyoszolyában, Mellyet sírnak mondanak, A' lármátlan éjtszakában Tagjaim nyúghassanak (428/183). Sírhalomok, óh köd-lepte kertek! Te szívborzasztó éjtszaka! Te alvilág' vak ablaka! Ti holtak, a' kik itt heverték! (424/2) 4.* Sötétség. *Árnyék 's éjtszaka terül-el Völgyeken és halmokon (397a/1065).*

éjtszaka (225/39), éjtzaka (81/21), éjtszakát (230/21, 23, 333/72, 413a/220), Éjtszakát (198/52), 'tszakát (197/36), Éjtzakákat (26/22), Éjtzakákat (413a/297, 298), éjtszakának (397a/771), Éjtszakába (220/3), éjtszakájába (111/73), éjtszakán (330/1851, 429/3), éjtzakán (112/3), éjtzakáján (314/2), ~ra (413a/983), éjtszakánként (330*/143/5, 413a/397).

II. hsz Estétől reggelig tartó napszakban. *Azok, a' kik nappal angyali bálványok, Éjtszaka lüderczek 's merő boszorkányok (330/1374).*

éjtszaka (215/76), Éjtszaka (176/59).

Ö: gyász~.

éjszín mn

(1)

Fekete, sötét. *Keletről fű a' szél ... az Éjszín haboknak Tseppjei lomozó szárnyáról tsorognak (313/31).*

Éjszín-tenger fn

(2)

Fekete-tenger. *Tovább, túl az Éjszín tengernek habjain, Vad Tatár lovagol gazos pallagjain (313/81).*

Éjszín Tenger (313*/99/1).

ejt i

1. Vmit szándékosan esni hagy vhová. *Nem bánom én legyen sánta, fél szemű, avagy görbe, Tsak a lábát bírni 's ne ~sen a' gödörbe* (358/56). *Áldott Magánosság! öledbe ~em Ottann utolsó könnyemet* (305/81). **2.** Vmilyen állapotba juttat. *Igy minden állatot Kit a' Föld fogadott A Halál torkába ~* (32/33). *Olly orvos az álom melly erőt tud adni A kire szunnyasztó mákját bőven ~i Fáradtsága terhét az könnyen felejtí* (8/13). **3.** Vmibe ~ vkit: vmilyen érzelmet, állapotot idéz elő vkiben. *Melly édes Gyümölcsek! Ah ezzel ~enek Legméllyebb Bánatba hogy tudom millyenek* (176/101). *Barátom! kitsiny az, kit vagy el felejtett Szürni a' szerentse, vagy kétségbe ~ett* (191/30). **4.** (Személy v. dolog vmilyen kárt, sérülést) előidéző, okoz. *Gyakran rúgást ~ a' Szamár Betsületes személyen* (316/3). *Eggy szép arany nyilatskát Bal oldalamba ~e* (185/12). **5.** Vhogyan ~ vmit: hangot, szót vmilyen módon mond. *Minden szavát hibáson, Tsonkán, rebegeve ~i* (185/147). *A' hamut mamunak, a' szösz pösznek ~i* (330/230). **6.** Csókot ~: megcsókol. *Leányka! e' lopásom Szádon jegyül maradjon, És a' ki csókot ~ rá, E' Méhnek is magamként, Érezze tiszta mézét* (370/10). **7.** Ültetést ~: ültet. *De ha vigyázó a' Gazda, választ két egy forma helyt, Az egyikbe tsemetékkal nevendék ültetést ~* (413a/797). **8.** Fordulást ~: táncol. *Éljen azért Pál Úr! 's azok is éljenek, Kik Pál' fordulóján fordulást ~enek* (325/6). ~enek (330/491), ~ett (202/136, 330/1340, 330*/147/2), Ejtett (257/61); ~i (330*/151/2), ~ik (267*/13/8, 330*/197/1), ~ettem (454/672), ~ette (213/28, 454/793). — Ejts (414/14), Ejtsen (336/68); ~sem (454/293), ~sd (312/32, 413a/834).

Ik: el~, le~, meg~.

ejthet i

1. Könnyecskét ~: sir. *Ejthetek még egy könnyűskét Utánnad, szép Angyalom?* (443/3) **2.** Törbe ~: veszélyes helyzetet teremt. *Sem Burkus' fortéllja törbe nem ~e, Sem más nép száma meg nem rettenthete* (267/175).

ejthetés Ik: meg~.

ék fn

1. Hegyesszőget alkotó hasításra használt, merev

(29)

eszköz. *Mert hajdan a' Szilánkos fát hasítot-ták ~ekkel* (413a/162).

eke fn

(12)

Igásállattal vontatott a föld szántására használt eszköz. *Elsőben is hajts görbére az erdőn egy Szilfának Fiataltját s' ha meghódol tsináld ~' szarvának* (413a/186).

~' (413a/753), ~nek (413a/21), ~mnek (413/59), Ekémnek (413a/53), ~re (397a/173), ~jétől (337/67), ~vel (247/9), Ekével (413a/76, 110), ~jevel (413a/501), ~jével (413a/1070).

Ö: horgas~.

ékes mn

(20)

1. Drágakövekkel díszített. *Tudom, hív szíved-re keserves bút vona Hogy fejedből oda az ~ Korona* (212/80). **2.** Szép. *Ollyan mint egy ~ Lyány* (317/116). *A' madarak, mellyek a' bársony reggelnek Ujj óráinn ~ hangon énekelnek* (65/4). *Kérkedik az ~ Nápoly otlétivel* (306/281). **3.** Díszes, pompás. *Hol a' laurusok a' Hérósi főnek Ékes tizimerei, mosojogva nőnek* (72/24). **4.** Választékos. *Légyetek ~en szőlő Orátorok* (210/22). **5.** Vmivel ~: vmivel ellátott, vmivel díszes, díszített. *Mert a' miként látjuk, ez árva Hazának Fő virtussal ~ Generalissának Mind e' mái napig mellette marada* (78/24). *És szép fényes Palotáid Cirádákkal ~ek* (13/12). *És rózsaszínnel ~, Óh Kásmir, a' te hölgyed!* (373/157). ~ (33/13, 73/3, 388/10, 397a/435, 454/867), Ékes (72/24, 375/22), Ékesen (330/1083); Ékesebb (249/22, 448/22), ~ebben (330/1420); legékesebb (413/1094).

ékesedik i

(1)

Díszlik, pompázik. *Ligetekbe', rétebe', kerten, Hiaccintok illatoznak, Tulipányok ékesednek* (350/14).

ékesgetés fn

(1)

Szépítkezés. *Toalet, Toilette, teszen frantziául asztalkát, különösen pedig asszonyi ~re készült kis fiókos asztalt* (330*/183/2).

ékesít i

(2)

Díszít. *Ámbár ékesítse ditső borostyánja Ezis homlokait tsókolni kívánnja* (188/85).

~ik (373/152).

Ik: meg~.

ékesített Ik: meg~.

- ékesítget i** (1) Dísztiget. *Már-is száz szépséggel gyenge testét ~ték* (216/68).
- ékesítő mn** (1) Dísztítő. *Vallyon még-is a' Gráziák ékesítő serege Nem egyedül ennek hósín fejér mejjénn lebeg e?* (216/61)
- ékesítvén in** (1) Dísztítvén. *Sirászi barna Hölgyek, Kökény szemű Leányok, ... És kebletek' fejérét Rózsákkal ~, Karikába fontt karokkal Zengjétek e' dalocskát* (373/5).
- ékeskedik i** (1) *Vmivel ~: büszke vmire. A kedves gyümölcsök kikkel ékeskedtem Ha le szakasztattak, minnek is termettem?* (73/5)
- ékeskedő in** (1) Pompázó. *A' hajnal is midőn ettől költsönözött Színnel ~ köntösbe öltözött* (64/20).
- ékeség fn** (8) 1. Díszesség, szépség. *E' kettő ad néki kettős ~et, Felséges kellemet 's kellemes felséget* (256/35). *Hány ~ei vagynak e mezőnek* (72/4). 2. Vminek dísze, büszkesége. *De meg maradt akkor még egy ~em A' mellyben találtam volt gyönyörűségem* (73/11). 3. Erkölcsei érték, kiválóság. *Rajtad szemérem, ~, Fény, szerelem, terjed el* (397a/565). ~em (73/16), Ékessége (212/59), ~ét (2/2), Ékességeit (403/62).
- ekhó l. echó**
- ekként hsz** (7) Ilyen módon, állapotban, így. *Azomban míg ~ kesereg a' szép Szűz, Ellepi az erdőt egy fényes égi tűz* (306/125). *Meg rázkódott, 's ~ szólott utoljára* (202/74). ~ (73/8, 150/49, 214/14, 307/17, 330/477).
- ekképp hsz** (15) Ilyen módon, állapotban; így. *Most hát tisztelttel nézvé a' kantsóba, A' köszöntést ~ fűz-zük egy Csomóba* (233/24). ~ (26/30), ~' (99/14, 111/88, 306/134, 330/1648, 415/47), *ekkép* (60/29, 114/781, 161/48), *ekkép'* (114/876, 161/44, 457/19), *Ekkép'* (330/281), *e' képp* (124/7).
- ekképpen hsz** (16) Ilyen módon, állapotban; így. *Él az Úr! a' Lelkek ~ zengének, Él az Úr! 's a' bértzek rendre rendülének* (306/137). *Szerelem nélkül ma Ebb' a szabadságba Élek én épenn. 's Egy illy nyugvás mit ér? Kín 's Öröm nélkül vér Szíviünk ekképenn* (155/42). ~ (75/2, 87/3, 114/314, 239/138, 330/256, 309, 595, 752, 1757), *Ekképpen* (413a/930), *ekképen* (202/89, 205/21), *Ekképen* (114/1014), *Ekképenn* (16/21).
- ekkor hsz** (35) 1. Ilyen alkalommal, ilyen esetben, ilyenkor. *Mikor az életnek, e sors játékának Elsőbb felvonási már mind lefolyának Lelj ~ valakit ki panaszt ne szólna 'S a' ki vólt sorsával meg elégedtt vólna* (453/151). 2. Az imént említett eseménnyel egy időben. *Plutó, és minden Fúriák ezen a' napon lettek A' Föld iszonyú magzati tölle ~ születtek* (413a/285). 3. Ezután rögtön, erre. *Ekkor hát hirtelen minden kése-delem Nélkül, végbe megy az halálos sérelem* (77/217). 4. A jövő időben, akkor. *Így ölsz meg, és rövid nap Nem leszek! — ah! kegyetlen, Nem szánol é meg ~* (186/28). ~ (3/15, 111/27, 188/77, 215/33, 453/147), *Ekkor* (69/19, 70/16, 111/47, 114/567, 679, 148/33, 188/47, 192/19, 202/141, 216/47, 231/55, 95, 439, 239/189, 203, 330/859, 1197, 1381, 341/29, 348/20, 413a/490, 864, 432*/203/5, 453/173, 454/491, 816).
- ekkorig ~ ekkoráig hsz** (5) Mostanig, mostanáig. *Lantolván ekkorig nem hallott éneket, Felnyitom e' régi szentséges helyeket* (306/13). *Olly hallgató leszek életem fogytáig Mint a' melly hív vóltam hozzád ekkoráig* (176/112). *ekkorig* (288/26, 314/27, 396/1).
- ekörül i** (1) Az említett dolog körül. *Hah! hogy lehet még is olly erő Lelkembe, Hogy e' tűzről is az ember jut eszembe? A' vadak e' körül meg nem mernek állni* (454/309).
- éktelen mn** (1) Kellemetlen, szégyellni való (dolog). *De úgy, hogy mindnyája járjon főkötővel, Mert igen ~ jární leányfővel* (330/1554).

el ik (2) (Megelőző közlés nyomósítására.) *Elhagyta-lak, Galambom! El — 's ah, talán örökre* (296/6). *El* (296/15).

él¹ i (273) 1. Életben van, marad. *Esküszöm, hogy míg csak ~ek, Más szerelmet nem cserélek* (275/16). *Ember! olyl ösztövéremény is hízalhat, Hogy a' ki még ma ~, hólnap meg nem halhat?* (204/2) 2. (Bizonyos időt) megér, és akkor meghal. *Nem soká ~ a' halandó, A' jó szerentse múlandó, Házasodni kellene* (401/5). 3. (Növény) nem fonnyad el, nem szárad ki. *Megvan a' fű és fa, hogy ~jen 's tápláljon* (454/658). *Pompázni jobb lett volna ma Eggy Istenség Oltáránál: Így egy napnak Hajnalánál Tsak tovább ~tetek volna* (150/22). 4. Meggyógyul. *Élek már! már több írt ne is kössetek rám* (330/1587). 5. *Vhogyan ~: vmilyen életmódot folytat. Bóldog lehetsz tehát; tsak jó ember legyél, Vigan 's mértékkel ~j, szeress és jól tegyél* (202/134). *Mosszió! az Úr is tsak kan-életet ~; Mire nézte most is a' fársángot* (330/1377). *Szerelem nélkül Ebb' a szabadságba Élek én épenn* (155/39). *Igy noha truttzára a' kegyetlen télnék Az emberek öröm 's nyájasság közt ~nek* (66/22). 6. Szűzen ~: egyszerűen, becsületesen. *Szűzen ~ szemérmes háza, bő téjjel tőgyellenek A' marhái* (413a/1083). 7. *Vmivel ~: vmilyen forrásból megszerzi a megélhetéshez szükséges javakat. Egy ingbe szánts, meztelen vess, télen a' paraszt henyél És nagy részint amit nyáron szerzett télen azzal ~* (413a/307). 8. Fogyaszt vmit. *Nyelvelnek Barátom! hogy sok borral ~ek* (248/1). *De ma már nagyobb örömmel Múlatnak ők Tokajban, Az észhozó Tokajban: 'S nektárral ~nek ottan* (343/12). 9. *Vmivel ~: felhasznál, igénybe vesz vmit. Akkor ~tek az Atzállal, 's a' zörgő fűrészekkel* (413a/161). 10. *Vhol ~: lakik vhol. Hol rejtekben ~ magának: Óh innen hívjátok ki* (397a/269). *Ezek a' Bolondok' házában ~jenek!* (330/1542) — *Hol ~ most sok szegény Svalér e' nagy téiben?* (330/1823) 11. Együtt lakik vkivel. *E' földről a' fényes egekbe költözött, Él szerelmesivel ezer öröm között* (214/108). *Én ő véle vígab-*

ban ~ek A' szalmás kalyibák között (379/103). 12. *Vhol ~: bizonyos elképzelt körülmények, viszonyok hatása alatt áll. És bár Amor' kohában ~ek; De tüzemről beszélni félek* (431/22). 13. *Vkinek, vminek, vkiért, vmiért ~: idejét, munkáját, életét vkinek, vminek áldozza. Hogy hazádnak és magadnak És a' békességnek ~j* (368a/100). *Nitzém! — tsak érted ~ek* (186/33). *Tsak néked ~ek, 's lehellek; Míg be nem fed a' sírbólt!* (134/71) 14. Az élet örömeit élvezzi, kihasználja. *Azok fűzik aranylánczra a' foglyokat, Azok ~ik Vitéz módra Világokat* (238/104). 15. Érvényben van, igaz. *Élsz még szent Igazság; ~ még szent Istened* (337/90). 16. Megmarad, fennmarad. *Zengi harsogóbbann, Énekem! e' betses Két névre, melly, mint a' Duna, ~ni fog* (418/94). *Ah, melly édes öröm lepné meg bajnok Atyáink' Lelkeit; ah millyen kedves hír lenne előttök, Hogy még a' Magyar ~, 's ~ benne a' hajdani lélek* (253/78). *Hajdani Szerelmem emlékezete ~* (176/20). *Halld, im he-reg-ve mon-dom: Halok — de ... ~ Sze-rel-mem* (186/64). *Az esküvés' Szentsége Szívébe már nem ~?* (145/8) 17. *Halála után ~: munkássága/tettei révén híre, emléke fennmarad. Ezt tudom, és ezért holtom után ~ek Ha valót sugall a' Poetai lélek* (213/113). *Örökre ~nek az Históriaba', E' fényes tettek egy summába* (257/168). 18. *Vkiben ~: vki őrzi emlékét. Csak árnyékom megy el; magam benned ~ek* (423/48). 19. *Szívem/lelkem ~: boldog vagyok. Drága szó ez, szép Levelke! ... Szép Levél! Szívem ~* (282/36). *Jókor jövé! Mond néki Dorottya, lelkem újonnan ~* (330/918). ~ (15/2, 214/91, 215/114, 217/2, 225/85, 257/77, 299/124, 306/153, 330*/204/11, 337/158, 338/48, 415/24, 443/143, 232), *Él* (214/83, 259/632, 633, 287/32, 302/28, 306/25, 137, 138, 155, 337/158, 338/51, 442/10), *~ek* (63/26, 114/124, 127/41, 131/2, 154/21, 158/3, 5, 176/80, 184/48, 276/3, 10, 35, 285/61, 291/15, 295/8, 297/11, 302/29, 304/41, 322/9, 330/6, 1517, 1585, 409/11, 412/26, 413a/1114, 421/41, 428/171, 433/3, 435/41, 447/71, 146, 454/48, 298, 455/52), *~sz* (209/68, 222/83, 246/22, 302/32, 454/570), *Élsz* (337/91, 92), *~ünk* (14/27, 114/158, 193/11, 201/27,

47, 210/40, 268/163, 389/108, 406/9, 438/50, 443/173, 454/733, 933), *Élünk* (305/72), *~nek* (257/162, 259/96, 330/1929, 338/48, 413a/1022, 454/120), *Élnek* (338/49), *~e* (209/93, 210/83, 216/70), *~tem* (158/27, 288/72, 454/430), *~tél* (212/85), *~t* (129/35, 207/2, 330*/195/6, 330*/200/14, 426/46, 454/668, 784), *Élt* (190/54, 210/80, 330/1404, 330*/201/2, 453/128), *~tünk* (217/99), *~tek* (198/58, 219/3, 413a/1092, 454/978), *Éltek* (395/44), *~vala* (413/1096), *~ni fogsz* (405/21), *Élni fog* (259/24, 267/251, 317/15), *fog ~ni* (259/131, 342/29); *~em* (409/23), *~ed* (110/37, 166/10, 202/77). — *Élnék* (397a/512), *~nének* (330/1658), — *~jek* (322/46, 368/12), *Éllyek* (310/77), *~j* (202/134, 233/50, 239/103, 266/33, 326/55, 342/29, 457/25), *Élj* (179/1, 202/121, 204/53, 220/41, 245/52, 326/57, 67, 69, 71, 73, 74, 74, 342/29, 414/8, 438/47, 48, 49, 443/209, 454/886), *~jen* (188/152, 257/70, 259/285, 286, 308/55, 336/13, 56, 56, 385/21, 453/42), *Éljen* (188/150, 152, 218/16, 257/89, 89, 90, 96, 259/286, 287/17, 290/36, 310/49, 68, 69, 325/5, 330/361, 336/8, 9, 13, 57, 58, 82, 83, 340/34, 438/25, 26, 28, 54), *élljen* (310/71), *élljen* (310/55, 74, 340/33), *Éllyen* (114/492, 310/71, 73, 74, 340/35), *~jünk* (210/120), *Éljünk* (43/21, 166/15), *élljünk* (54/26), *~jetek* (251/17, 259/8, 8, 12, 20, 28, 432/90, 90), *Éljetek* (188/112, 212/145, 259/1, 9, 12, 20, 28, 29), *éjjetek* (83/57), *~jenek* (325/5, 326/74, 336/16, 66, 85), *Éljenek* (314/58, 336/16, 357/81, 453/176), *élljenek* (310/71, 75, 76), *Éllyenek* (310/75, 76); *~d* (391/4).

Ik: *által~, le~, meg~, vissza~.*

él² fn

(1) Vágásra használt eszköz vékonyra köszörült széle. *Ott, hol az embert az emberrel Fegyver' ~ére hányatod* (379/150).

elád i

(8) 1. Vmit ellenértékért vkinek átenged. *Megvarrtak húsz-harmintz főköttöt potomra; Ötöt ha eladtak hat-hét forintjával* (330/1809). 2. (Pénzért vagy egyéb anyagi előnyért) elárul vmit. *El adják (óh szegény) a' szűz Igazságot El fedik a' vétket és a' hamisságot* (453/223). *adom el* (358/41), *adja el* (95/1), *el adta* (6/2, 189/2), *eladták* (416/8), *Eladlak* (358/37).

elájul i

(2) 1. Eszméletét veszti. *Elájúlt* (268/41). 2. Ámulatba esik. *Midőn te mátkatályúl Egy csókot adsz nekem: Szívem merőn elájúl Elhallgat énekem* (293/7).

elájulás fn

(1) Eszméletvesztés. *Ugyan, ugyan mi okozta Ezen el Ájulását?* (231/378)

elájulva in

(1) Eszméletét veszítve. *Óh e' nékiszánt Istenveled Súlyára a' Szépnek Ereje elfogyott, Lágy szíve elszorúlt 's elájulva lerogyott* (170/74).

elalél i

(2) Elbágyad, elgyengül. *Hosszas tsokjaink fojtába[n] Örömmel alélnék el* (297/22). *~* (440/16).

elalélt in

(4) Elgyengült. *Másszor tikkadt és el alélt Testem új életre jött* (129/33). *~t* (306/66), *El-alélt* (162/116), *El alélt* (214/47).

elalélva in

(1) Kókadtan. *A' szomszéd halmok' allyában A' bokrok kesergenek, 'S Részt vévén az ő bújában Elalélva lengenek* (397a/820).

elalhat i

(1) Képes elaludni. *Miattok el nem alhattam Ki világos virradtig* (114/614).

elaljasodott in

(1) Lezüllött. *A' hajdan még Fényes, de most egész Világ' Tsúffára elaljasodott Frantzia-ság Terjeszteni meg nem szűnik* (257/143).

eláll i

(6) 1. Bizonyos ideig eredeti minőségében megmarad. *Eggy sem ereszt bort az apró Argitis-nál bővebben Sem bora Esztendő számra nem áll el erősebben* (413a/623). 2. Véget ér, megszűnik. *Jertek, a' míg el nem állanak szózatim* (212/136). 3. Elpártol, elválk kiktől. *Karja könnyű, csókja édes — Ah, ne higgy! bizony megejt; Máshoz áll el a' negédes, Öszvecsúfol 's elfelejt* (449/19). *el állott* (170/64), *el álltak* (211/70). — *~jatok* (330/963).

elállás fn

(1) *A vér fagyos ~a:* a halál. *Mély álmod, 's vé-*

rednek fagyos ~a, Ortzádnak örökös halaványodása Alig tudnak egész bizonyossá tenni, Hogy dítiséretedre ne tudj érző lenni (454/827).

elállít i

(1)

Megszüntet, megakadályoz. *A' nagyra vágyásnak tüzét el óltotta, A szívbe folyását hogy el állította* (213/48).

elállt in

(1)

Elfáradt. *Elég! — Reked már tárogatóm' szava, Lankadnak ingó ujjaim ennyi nagy Dítiséretnek hirdetésén, Mellyek ~ erejim' tetézik* (418/112).

elállván in

(1)

Elzár, eltorlaszol. *Esküdve assecurálja Mennyre földre 's magára, Hogy el állván minden útját, Egész tzudar pereputtyát El törli a' békáknak* (114/907).

elalszik i

(11)

1. Alvás állapotába jut. *Boldog vagyok, 's alélva Simúlok édesemnek, Ölébe, és elalszom* (373/28). **2.** Meghal. *Elalszom mint fáradt, 's úgy fogok aludni, Hogy arról semmit sem fogok magam tudni* (454/599). **3.** Élete fáklyája ~: meghal. *Égni fog míg el nem alszik fáklyája életemnek* (241/13). **4.** Megszűnik égni, kialszik. *Elég hogy elaludt a' tűz hál' Istennek!* (330/1762). **5.** (Szerelem) elmúlik. *Elaludt már régi Tüzem, Lelkem olly tsendes velem, Hogy haragot nem lél bennem Lárvának a' Szerelem* (208/9). **6.** (Szem) nem csillog. *Béhúlt szememnek már elaludt tüze, Híg életem széllyel osztanak!* (454/755). *alszik el* (201/30), *alszom-el* (230/22, 24), *alszunk el* (128/62), *elaludt* (330/1768). — *alunna el* (309/131).

elaltat i

(4)

1. Elcsendesít. *'S Énekiünknek végső bádjadtt Szózatya Az andalgó Vidéket elaltattya* (128/64). **2.** Megszüntet. *Érzékenységeit hogy így el altatta, A' Lelkét az égne ismét vissza adta* (213/51). *el altattya* (76/4). — *elaltassam* (173/11).

eláltat i

(2)

Elképráztat, elbűvöl. *Látjátok? vagy erőss rémzetem áltat el? Látjátok ki van ott' a' du-*

ledéken (338/41).

el álltat (249/54).

elaltathat i

(1)

Álomba ringathat. *És tsak abba mesterkednek, Hogy az embert el-altathassák* (123/72).

elaltató mn

(1)

Álmosító, alvásra készítő. *Mások, mellyek puha fészkeket raktanak El altató meleg kebelébe vannak* (65/8).

elalva in

(2)

1. (Tűz) kialudva. *Bennem az éltető Tűz felgyúla, 's ~ már* (454/553). **2.** Meghalva, holtan. *Ő ~, Néki vége; Mégis a' Nép tiszteli* (163/15).

elandalodik i

(2)

Ábrándozó hangulat fogja el. *Mert egy két pertz múlva mindjárt a' mennyei Karoknak hallattak Concertjei, Mellyre az érzékeny szívek megolvadtak, Repestek a' velők vagy elandalodtak* (330/1864). *elandaloda* (330/1409).

elandalodta fn

(1)

Ábrándozása. *Kerengő dalja' hangjában A' szántó gyönyörködik, 'S édes ~ban Az égre báméskodik* (397a/171).

elapad i

(1)

Lelohad, lekókad. *Hol meg telik, hol el apad Hasam kíváncsi csője* (169/65).

eláradott ~ eláradt in

(4)

1. Hömpölygő. *Terhesedvén az Ég felhős oszlopai Szakadoznak 's széllyel válnak nyílásai Rohanva omolnak az atmoszférái Független gereknek el áradt habjai* (52/4). **2.** Elárasztott. *Ordítanak Treviris' mezején a' Rénus' eláradt Partjai* (253/35). **3.** Számtalan, sok. *'S A' Napnak örömmel beszéli Eláradott jó téteit* (417/28). *Lássátok tsak, ihol tódul ismét az eláradt Rettenetes hadözön* (258/69).

eláraszt i

(2)

Elhalmaz. *Idvez-légy Szép Istenasszony! Újra zengem, Idvez-légy! 'S hogy jóvoltod elárasztson, Kérünk, végig vélünk légy* (307/87). *árasz el* (397a/1051).

elárasztott in

(1)

Kiontott. *És ha minden könnytseppet, a' mellyek lehullának Felséges szeméből magyar*

hazánk' Királynéjának, Elárasztott ellenséges vérhabbal nem mostok le; Azt a' magyar szívhez illő kardot mind rakjátok le (259/511).

elárul i (4)

1. Leleplez. Mégis rád nem akadhatok: Míg majd a' leveles bokor' Zöld ernyőibe' tsintalan Kuttantásod ~ (403/77). Hallgass! indulatimat El ne árújjad (157/8). **2.** Hűtlenül elhagy. Gondold meg, hogy elárúltál, És hogy állhatatlan voltál, Egy hív szívtől elpártoltál Melly mind végig szeretett (324/5). Örvendj hogy ülhetsz ölébe; Pedig tán egyszer tserébe Megvet, és elárul ő (324/32).

elásott in (1)

Ásott gödörben elrejtett. Más eldugdossa arannyát és ~ kintsén ül (413a/1064).

elaszal i (1)

Kiszárit. Boldogok! itt látunk több jót is: hogy sem az Eurus Bő záporokkal a' mezőt nem sepri el, Sem száraz rögök a' sikeres magot el nem aszalják (327/55).

elaszik i (3)

(Növény) fonnyadtá, száradttá válik. A' kinyílt játsint elasz, A' rózsaszál egy délbe' is kiszárad (288/95). ~ (416/13), El-aszik (162/109).

elaszott in (7)

1. (Növény) fonnyadtá, száradttá vált. Sok száz Szűtske ugrál pattanó lábain A' hévtől ~ fűszálak' szárain (380/20). **2.** Kizsigerelt, sovány. El-aszott mezejét zsíros ganéjjal kővérítettse (413a/93). **3.** Elaszott bőr és csont kar: betegesen sovány kar. Akár nézz ~ bőr és tsont karjára, Akár két, irhával bévontt rakontzára (330/231). **4.** Elaszott vénség: késő öregkor. Bár hó szín zászlóját az ~ vénség Fejed pusztult várán nem lobogtatja még (217/41). el aszott (84/20, 196/20, 204/41).

elasztikus mn (1)

Rugalmas, puha. A' Rózsa-káva mellől Nyilával a' kis Amor Rám int; 's alélva dülök Elasticus gypére (371/27).

elázik i (1)

Elélvez. Két szép fejér márvány oszlop tartogatja, Mozdúlásaival tsendesen ringatja.

Mellyekenn ha ésszel felfelé czitzázol, A' gyönyörűségbe egészszenn el-ázol (239/20).

elbágyadt ~ elbágyadott mn (5)

1. Elgyengült. Így szól, 's elbágyadt karral feltartja öléből Gyenge fiját (258/34). **2.** Elromlott. Ártatlanul élesz[t]gessük el bádgyadott kedvünket (91/7). elbágyadt (258/28), El bádjadtt (196/32), el bádjatt (84/32).

elbalzsamoz i (2)

Megszüntet. Csendes Este! balzsamozd-el Durva kínomat (374/37). balzsamozd el (374/51).

elbámul i (1)

Csodálkozik. Carnevál elbámúlt, melly kevés a' számok, A' kiknek készülnek a' vénusi há-mok (330/429).

elbámulván in (1)

Csodálkozván. 'S midőn épen el bámulván azt akartam kérdeni, Mit akar? mi hírrel jött; így kezde beszélteni (314/19).

elbeszél i (8)

Elmond. Ebből egy Anekdótáját Majd én is beszéllek el (231/32). El beszéllem (113/8), beszéllem el (259/507), beszellte el (326/45). — el beszélném (176/23). — beszélld el (237/21), Beszéllje el (314/1), beszélje el (114/61).

elbeszélés fn (1)

Mondanivaló, mondandó. Előbb kell kezdenem elbeszélésemet. — Fársángi víg Húmor! Tsiklándj fel engemet (330/61).

elbeszélni in (1)

Elmondani, szóban leírni. Mely látást tsak alig tudna beszélni el Egy, Kristus' lábánál ülő Gámálie (225/49).

elbeszélvén in (1)

Elmondva, elmesélve. Elbeszélvén Rózsijának Hajdani Profétziám: Rozsi e' Profétziának Vigadozni fog talám (249/77).

elbírhathat i (1)

Elviselhet. Terhesült válladnak ő elég erőt ad, Hogy el bírhasd a' melly tereh szálla reád (212/90).

- elbízza magát** (1) Tudós Gróf! méltóztasd őket jó kedvedre (382/2).
Elbizakodik, önteltté válik. *Bízd el magad tisztségedbenn A Grofi méltósággal Kevéjkedj örökségedbenn Sok szép drága jószággal ... De ezt az idő vas keze Egésszen mind le rontya* (13/13).
- elbocsát i** (6) 1. Elenged (halottat). *Most botsáss el: egykor még Eggyesíteni fog az Ég* (454/883). 2. *Elbocsátja magát:* a) kileheli lelkét, meghal. *Akkor az ő kedves Pirus barátya Meg hült testén magát gyengén el botsáttya* (77/298). — b) elhagyja, elhanyagolja magát. *Illyen dorgálást, barátom Tőled már sokszor hallék, Hogy magam miért bocsátom Úgy el* (271/4). 3. (Föld nedvességet ~:) kiszárad. *Béissza a' nedvességet 's könnyen elbotsátja azt* (413a/747). *el botsátlak* (342/14). — *el botsátnátok* (209/113).
- elbomolván in** (1) *Láncaink ~: kapcsolatunk megszűntével. Hogy, lántzaink ~, Amor' nyila és dárdája Szívem többé nem rongálja, 'S értted többé nem sohajtozom* (324/9).
- elbont i** (4) 1. (Ünneplő társaságot) feloszlat. *És engedd meg, hogy múlassunk Érted még egy sort ihas-sunk. Mert a' tanyát már ~om 'S mondom: Éljen Éva! 's ponktom* (438/53). 2. (A halál) új életre bont el: vmi elmúlásából új élet keletkezik. *Ront ugyan, illy jeles makhinákat ront el, De mindent új képre 's új életre bont el* (454/78). 3. Elront. *Hát a' vígasságnak leg vídámabb pontya, Komor esetiünkel kedvünket el bontya?* (77/6) 4. Elfojt. *A' kívánságokat új-jabbak váltják fel Ezeket ismét új fájdalemak bontják el* (453/154).
- elbontani in** (1) (Kapcsolatot) megszüntetni. *Vagy össze sem kellett volna forrasztani Vagy holtig nem kellett volna el bontani* (176/90).
- elbontott in** (1) (Hajról) kibontott, szétbontott. *Bellona dárdával, Clio hadi kúrttel A' szép Cythera ~ hajfúrttel, E' három Istenné, megy tiszteletedre:*
- elborít i** (4) 1. Belep, beborít. *A' hol sívó agyag vagyon 's a' köves porondokat Tövis bokrok borítják el* (413a/706). 2. Eltakar. *Ifjú korom víg hajnalán A' felkelő napot talán Örökre el borítod?* (165/6) 3. Elsötétít. *Nézd mint borítja el egy Felhő az Eget! Lásd ez egy iszonyú Szélvész-szel fenyeget!* (143/5) 4. Álommal ~: elaltat. *Estvéli hűs álommal ~ja A' tsendes éjnek anyagát* (305/19).
- elborul i** (2) 1. (Az ég) felhős lesz, beborul. *A' ragyogó nap fény hirtelen el borúl Zeng az ég zúg a' szél a' tenger háborúl* (10/9). 2. Betelik. *Már a' földi fénynél pompásabb világgal Borúlt el a' Szála, 's díszlett méltósággal* (330/1868).
- elbuggyant in** (1) Szertekalandozó. *Músák! kik e' várnak allyát megültétek, Elbuggyantt elmémet, kérlek, segítsétek* (313/52).
- elbújik i** (2) 1. Elrejtőzik. *Nem bújt el a' fösvény több Embertársától, Hogy mentt legyen pénze a' Haramiától* (200/65). 2. Félrevonul. *És hogy a' zajgó világban Ne kelljen tolongani; A' rengeteg Somogyságban Elbúttam haldoklani* (428/120).
- elbúsult in** (1) Szomorú. *Szöllő lév ébreszti az ~ fejet!* (413/12).
- elcsábít i** (1) Rávesz vkit vmire. *Bizony drágán vesszük ama' színes jókat, Mellyek eltsábítják a' vak halandókat* (454/252).
- elcsal i** (1) *Az Ég alja Endimionnyától Diánát elcsalja: amikor megvirrad. Rendelik tehát, hogy mikor az Ég allya Endimionnyától Diánnát el tsallya* (77/120).
- elcsalhat i** (1) Rábeszéléssel elhív vkit vhoval. *Ebnek kellesz nem nekem, Ha már tsak Nádudvarig se tsalhat el az énekem* (358/36).

- elcsattan i** (1)
(Puska) elsül. *Próbálgatja százszeresen, De még is el nem tsattan* (114/848).
- elcsattanás fn** (1)
A szikrát kísérő hang. *Mihelyt szikrát kapnak szíveknek lángjától, Észre vévén nyájas el tsattanásáról, Tüzet lobbantanak ajakok ágyáról, 's Talpig fel gerjednek egy két tsókotskától* (238/42).
- elcsendesedik i** (1)
Elhallgat. *Mind eltsendesednek az egész Szálába'* (330/367).
- elcserél i** (1)
Cserébe odaad. *Egy jó lóért eltserélem* (358/53).
- elcserget i** (1)
Elcsorgat. *Magok eltsergetik másutt sűgárjokat, 'S itthonn még tsűfollják a' szegény Lyányokat* (330/1123).
- elcsigázó in** (1)
Kimerítő. *Lám melly boldogító a' Vallás' érzése! 'S bár illy együgyű is, lelket ad ihlése. Hányszor vigasztalja ez a' Néger' szívét, Mikor már nem bírja eltsigázó mívét* (454/436).
- elcsiperít i** (1)
Elpusztít. *A' Potosi, átaljába Péruí, kintseket Spanyol Ország nyeli el; mikor az Anglusok az Ezüst-flottát el nem tsiperítik* (313*/101/3).
- elcsippent i** (1)
Levág. *Hanem Crüsször bosszút álla Morzsálopón érette, Mert véle szembe ki szálla, 'S Fejét el tsippentette* (114/822).
- elcsiszolt in** (1)
Elcsiszolt korcsolya: vén csoroszlya, vén banya. Mellette a' ki ül, az öreg Orsolya, Biz' az is tsak olyan eltsiszolt kortsoja (330/244).
- elcsügged i** (1)
Hitét, reményét veszti. *Óh mennyi bút láttam miatta! Már lelkem eltsüggedt alatta* (391/20).
- elcsüggedt mn** (1)
Hitét, reményét veszített. *Tsupánn az örvendő fársáng víg zászlója Lett az el tsüggedt szív jó vigasztalója* (85/28).
- eldallani in** (1)
Versbe szedni. *El kívánom arany lanton E' vidúlást dallani* (397a/17).
- éldegél Ik: el~.**
- eldöcög i** (1)
(Szekéren) elmegy. *Hogy mikor én is vén fővel Korpádra el döztögök* (310/59).
- eldug i** (1)
(Szemet) befog. *Kivált az Isten Asszonykák El sikolták magokat, 'S hogy Majestássát meg látták, El dugták szem héjjokat* (114/969).
- eldugdos i** (1)
Több helyre elrejt. *Más ~sa aranyát és elásott kintsen ül* (413a/1064).
- eldúl in** (1)
Elfelejtteni. *Itt, hol ~ próbáltam Lillám' emlékezetét, Minden zugban feltaláltam Mennyei tekintetét* (428/129).
- eldül i** (3)
1. Földre dől, összedől. *Eldülnek Babilon' tornyai, 's nem lelik Gyémánt jármokat a' büszke tirannusok* (338/37). 2. Elvész. *Már minden óltalom el dült mellőletek, Ím! védelem nélkül maradt életek* (210/115).
el dült (212/139).
- eldült in** (1)
Elveszett, eltűnt. *Ki el dült gyámolunk helyett mást állítál, Bár meg keserítél, de meg vidámitál* (214/101).
- elé hsz** (3)
Elő(re). *Amott jár majd fordul gyors lépéssel ~* (2/16).
~ (32/18, 161/31).
- elébb hsz** (17)
1. Eddigi helyéről tovább haladva; előbbre. *És míg d'Onnyó sok tsapással Vivik maga Trokszartaksszal, Ő addig ~ állott* (114/867). *Eggy Triton a' vas villáját A' farának vetette S meg lökvén az Istengályát Jól ~ segítette* (231/310). 2. Vmilyen időpontnál korábban; előbb. *Megy, sijnjet hogy közelébb is Juthatna halálra ~ is* (45/6).
~ (77/195, 238, 119/3, 126/32, 135/24, 177/36, 239/156, 194, 330*/137/3, 340/23, 397a/916, 454/385), *Elébb* (111/44, 231/423).
- elébb-elébb hsz** (1)
Egyre előbbre. *Hát hogy elébb elébb lábai haladnak A' porba nézi a' nyomait a' Vadnak* (77/179).

elébe hsz/nu (25)

I. hsz 1. Az előzményekből ismert személy, tárgy v. dolog elé. *Én futok előle, bár ~ húznak Szíjján a' Bakhusi tigrisnek, hiúznak (219/39) 2.* A személyraggal kifejezett személy elé. *Jer! imé Nimfái már a víg Dunának Elődbe koszorús fővel indulának (390/18, 81/32). 3.* A személyraggal kifejezett személy képzeletébe. *Egyszer csak előmbe tűnik bámultomban, Hazám' Geniusza három szín bársonban, (Felséges Látomás!) (452/23). 4.* Az előzményekből ismert v. a személyraggal kifejezett személy részére. *KüldjeteK egy Képet ~, Ki mint én, szíve' kétségébe' Halvány, bágyadt, és hű legyen (431/37). Ah! meg érdemli ez hogy barátod legyek, 'S elődbe eggy szíves tanácsot is tegyek (202/118). ~ (52/11, 258/54), elibe (52/14, 330*/180/3). Elibe (81/20, 203/20), előmbe (169/10, 259/349, 314/7, 330/96, 454/418), Előmbe (431/51), elődbe (157/24), Elődbe (203/32), elöedben (330/1476), előnkbe (123/54).*

II. nu Elé. *Trokszartaksz pedig mérgesen Sze-me ~ pattan (114/850). A' Kazintzy fávorával mennyél Horváth ~ (111/104). Itt a' Ditsőségnek vezet ~ Károlyt, 's ajánlja Ósei' rendébe (188/37).*

electio (lat) (1)

Választás. *Mert hárman contradicáltak, A' Gyűlésre apelláltak, az Újj Electióért (92/28).*

éled i (7)

1. Kábultságból kezd magához térni. *Haldokló Pásztor, állj meg! tartóztasd Szádon Lelkedet Tartóztasd az enyim is csak a' tiedtől éledett (174/10). 2.* (Remény, bizakodás) feltámad. *Mert lelkem csupán te töled ~ (295/41). El-nyomott Olaszok! újra ~jeteK, A' Kray' kezében már eltörtt bilintsetek (337/399). Illy örömtől a' jó szív hát nem gyengébbenn ~ e? (216/101) 3.* (Vki emléke, híre) tovább él, fennmarad. *Bóldog Máró! Élted már óh! Tsak te éled, A' Múzsáknak, Poétáknak Ölében szíved ~ (110/40).*

~ (318/15), ~ett (441/18).

Ik: fel~, meg~.

eledel i (2)

Táplálék. *Lakta ezt számos nép, de nem míve-*

lé-ki, Mert ~t messzebb határ adott néki (341/16). Alig lép a' csirke ki a' nap fényére Rá talál egyszerre kis ~ére (453/92).

éledez i (1)

Új erőre kap. *Már lelkem új Féniksz' módjára A' lángok közzül ~ (455/46).*

Ik: fel~.

éledt Ik: fel~, meg~.

éledvén in (1)

Hevülve. *De az étel, ital hevítvén a' belet, 'S ~ az által a' szív verő ere, A' vendégek' kedve új életet nyere (330/319).*

elefánt fn (3)

Ormányos emlősállat. *Mást hadd nézzen a' sok kába, Mászván ház- és fatetőt, Midőn győző-hintajába' Elefántok vonják őt (397a/480). ~ok (348/31, 454/457).*

elefántcsont fn (1)

Az elefánt agyarának anyaga. *Nints elefántcsont, 's arany Mennyezetek házamba nem ragyognak (410/1).*

elefántcsontváll fn (1)

Elefántcsontból készült váll. (Pelops hiányzó vállát Jupiter elefántcsonttal pótolta.) *Ki nem szólt Hilás gyermekről, Latona Délusáról, Hippodámról 's lovász Pelos Elefántcsont válláról? (413a/1111)*

elefántsip fn (1)

Elefántcsontból készült sip. *Midőn a' pofók Tyrhenus fű elefánt sipokat (413a/720).*

elefánttetem fn (2)

Elefántcsont. *Tmorus illatozó sáffránt, tömjént meg Arábia Elefánt Tetemet pedig küld mi hozzánk India (413a/66). Nyaka, 's melye merő Elefánt tetemnek Tetsének a' rajta álmélkodó szemnek (77/45).*

elefánttetemkép fn (1)

Elefántcsontból készült v. arra festett kép. *Megállnak a' folyóvizek, megreped a' föld' gyomra Az elefánt-tetem-képek bús könnyekkel áradnak 'S a' templomnak réz bálványi bánatjokba izzadnak (413a/486).*

elefánttetemváll fn (2)

Elefántcsont színű, hófehér váll. *Lebegő bárszony-hajain, Elefánttetem-vállain Melly szép színek játszottak! (447/50, 134/50)*

eléfelé hsz (1)
Előre. *Ekkor az ütközet' módját így rendelé, Hogy a' Front léptenként menjen ~* (330/1198).

elég mn/fn/hsz (73)
I. mn 1. Annyi, amennyi szükséges. *Hidd el, hogy ugyan az bé köti sebedet, Terhesült válladnak ő ~ erőt ad* (212/89). *Ezer az út, a' mely a' halálra vezet, Ki beszéllésére nints ~ nevezet* (209/60). **2.** Meglehetősen sok. *Kivált ~ tanú Debreczen városa S ennek minden rendű hazafi lakosa* (217/69). *Van ~ gesztenye, van ~ noszpolya, Van dió; melyik kell?* (199/91) — *Sőt olly állatok is elegenn akadnak, Kik a' talentomba téged meg haladnak* (254/47). **3.** Annyi, amennyinél több már nem kívánatos. *Már éppen elüte nyóltzat a' toron'ban, Estve volt, 's ~ lett a' tántz egy húzomban* (330/608). **4.** Elég (volt): befejezni. *Ah de ~!* (258/36) **5.** Elég e hozzá, elég az hozzája: hogy rövid legyen; röviden szólva. *Talám, Isten botsásd! erre Az ördög segítette. Akárhogy esett, ~ e Hozzá, hogy bikává vált* (231/163). *Már isz' akkor lessz, a' mikor — most ~ az hozzája, Éljen soká az Asszonyásg 's egész Familiája!* (310/67)

II. fn 1. Elegendő számú személy. *Elégnek ágyához tudnák vezetni, A' kiről jó példát 's tudományt vehetni* (454/735). *Én ugyan e' kasból kiölém a' tompa heréket: Úgy e' hogy itt, Földim, még is ~re találsz* (356/10). *Jer Musám láthatunk majd eleget szembe Ha bé megünk ama firhangos hárembe* (25/29). **2.** Eleget: (hsz-szerűen) a) elég hosszan/gyakran. *Lotsogtam már eleget* (92/277). *Külömben is Bétsben, 's más külső Országban Eleget forgolódott ő a' Nagy-Világban* (330/126). — b) elegendő mennyiséget. *A' régi Magyarság is eleget itt 's ett* (248/13). **3.** Eleget tesz: megfelelő. *'S ezt írhatjuk rólad a' késő világnak: Ferentz tett eleget minden igazságnak* (337/170).

III. hsz Eléggé. *Hát nem lettem volna ~ gazdag?* (349/27)

elégedés Ik: meg~.

elégedik Ik: meg~.

elégedve Ik: meg~.

elégedvén Ik: meg~.

elegendő mn (1)
Megfelelő mennyiségű, elég. *Így ejti el Hektort, kinek tíz esztendő Meg hódolására nem ~* (215/46).

eléget i (1)
Elpusztít. *Uram! Szüntesd a' héséget, Mert magunkat is el éget. Tikkasztó kanikulánk Bűnünkért van tsapva ránk* (389/38).

elégett in (1)
Kiszáradt. *'S midőn az ~ mező tikkasztja a' fűveket, Ím a' Dombos Tsatornának szemöldök nyílásából Vizet üt ki* (413a/120).

eléggé hsz (4)
Kellőképpen. *Torzonborz bajussza ~ mutatja, Hogy Bordáts inkább Márs' mint Vénus' magzatja* (330/147). *Ne szólly Eggyetlenem! e' Pirulásodból 'S Háborodásodból Szíved ~ szóll* (143/54).
~ (330*/166/4, 445/52).

elégia fn (2)
Bánatos hangú lírai költemény. *Utolsó panasz — Elégia Ariostóból* ((176/cím)).
Elégia (177/cím).

elégíthető Ik: meg~.

elégítő Ik: meg~.

eléglés Ik: meg~.

elégség fn (2)
1. Az a mennyiség, amely a szükségletet fedezi. *A' másét bántani nem hagyó Tilalom, Nem adott még okot annyi sok Lármára, Mert az Elégség vólt mindennek határa* (200/56). **2.** Megelégedés, elégedettség. *Mit ér az ~ nélkül akármint kints? Bolondság! — Az ember kevés-sel meg éri, Mihelyt kívánságát szükségéhez méri* (202/96).

elégséges mn (1)
Elegendő. *Hogy ha pedig velek ez a' közönséges Vitéz szembe szállni megy, nem ~* (215/42).

elégszer hsz (1)
Elegendő mennyiségben. *A' tengert járván, tsak hogy gyöngy legyen ~, A veszedekmektől nem tart ez* (40/3).

elégtelen mn (3)
1. Nem képes vmire. *Nem vén fához valók a'*

fiatal ágak Mert minthogy a vénség miatt erőtelen Azokkal sokáig bírní ~ (73/20). **2.** Nem elegendő. De minden íge és nyelv, Minden poéta-festés, Szép elme 's érező szív, Elégtelen, csekély, szűk, Hogy voltaképp' kitégyem, Téged miért szeretlek? (292/7) ~ (379/75).

elégtétel fn**(1)**

Elszenvedett sérelemért járó jóvátétel. A' méltatlan szégyen elfogyaszt engemet, Halált 's ~t szomjúznak tsonjtáim (330/941).

elégül lk: meg~.

elégülvén lk: meg~.

elegy mn**(2)**

Vmivel ~: vmivel kevert, vegyes. Óh, mézzel ~ keserűség! (175/29). ~ (412/33).

elegyes mn**(3)**

1. Vegyes, különféle. Panaszaimat ~ Óhajtással Kettőztetem (102/1). **2.** Falataimat ~ bor hajtással Kettőztetem oh! Falatozás közben bort kortyolgatok (224/1). ~ (102/8).

elei fn**(12)**

Ösei, elődei. Mindenik közzülök hadi lángot lehell, Mint elhúnytt elejik, Tuhutum vagy Lehel (267/94).

Eleink (246/14, 268*/22/2, 330*/156/1), elejink (267*/13/1, 267*/19/9), elejik' (337/325), Elejink (267*/15/1), Eleidnek (337/160), elejidnek (253/58), Eleiknek (418*/176/4), Eleinknél (267*/13/13).

eleje fn**(8)**

1. Vminek az elől levő része. Avantgarde, elősereg, előre indított, vagy az ütközet' ~re állított, kissebb sereg (330*/176/5). **2.** (Időben) kezdeti szakasz, kezdet. Egek! még ~n a' kies tavasznak Fakadó leveli szomorúan asznak (298/5). **3.** Elejét veszi: megakadályozza. Ennyi ember társunk keserves Romlását Isteni erőtök vagy semmivé teszi, Vagy míg ki nem ütne jól ~t vészi (195/50). **4.** Hányja-veti végét, ~t: jól megfontolja. Hányja, veti végét, ~t dolganak, Kiváltt miként kezdjen néki a' tsatának (330/997). **5.** Elején érő: korán érő. Van bíbor 's eleinn érő (413a/618). ~n (432/17), ~re (287/19), ~vel (413a/75).

elejt i**(6)**

1. Leesni enged. Elejté a' könyvet, 's a' lábára esett (330/1286). **2.** Megöl. Sőt magát Akhillest, kinek hasznát vette, Eggy ilyen praktika által el ejtette (215/48). **3.** Megszerez. Ez a' Mindenhatóságot Ez eggybe helyezettette, Hogy a' szűz Ártatlanságot Tört szakadt, el ejtette (231/18).

~i (413a/840), ejti el (215/45), el ejtette (77/166).

elektrizál lk: meg~.

elektrizálás fn**(1)**

Felvillanyozása. E' két piros ajtó lassú csattanása A' nyugodt, tsendes vár electrizálása (239/52).

elektrumi mn**(1)**

Elektrumi szikra: villamos szikra. Szózatom villámi erővel birhatna, Hogy az egyik sarktól a' másikig hatna, Elektrumi szikrát vehetne magának (337/285).

eléldégél i**(1)**

Megél. Úgy se' volnék már gyerek. Négyyszer hat esztendő ~tem (288/70).

élelem fn**(2)**

1. Ennivaló. Élelmet, pártfogást kapnak a' szegények (259/186). **2.** Termék, amelyből ételt lehet készíteni. Láttuk a' gazdag réteket, Azon termő élelmeket (123/44).

el-elhal i**(1)**

Elgyengül. Édes Kegyetlenem! El-elhalok, mihelyt te jutsz eszembe (302/4).

elélhet i**(1)**

Megélhet, létfenntartását biztosíthatja. Ha én e' tsekélyből vígan el élhetek, 'S még a' gazdaggal is látod jól tehetek: M'ért nem élhetnél te a' többől mint eggy bölts? (202/123)

elélt in**(1)**

Megélt, milyen kort elért. Mindenik úgy susog és morog magában El-élt idejének kellett len voltában (330/444).

elélvén in**(1)**

Elélvén tavaszát: ifjúkora múltával. 'S ~ tavasszát Látja vak Hibáját De már hijába (155/16).

élemedett mn (1)
Előrehaladott korú. 'S fegyverbe vágyol nyerni dicső halált! De visszashóllít ~ Atyád (445/22).

elementum (lat) (5)
1. Elem, a világ alkotóeleme. Úgy van! mert csak ott győz a' lerontó halál, A' hol megosztható részesekékre talál, A' melyeket külön szedvén vas ujjával, Eggyesíti önnön ~ával (454/76). 2. Négy ~: tűz, víz, föld, levegő. Jus, Törvény, Tisztelet és jó rend megszorúl, A' négy ~ fergetegbe borúl (337/44).
Elementumok (454/549), ~ok' (454/42, 486).

elemészt i (2)
1. Meggyötör, felőröl. Ne tánn a' szerelmes Kínok felesebben Útvén rám, egészen úgy el emésztettek Hogy már a' Színemből rám sem esmérhettek (176/31). 2. Elpusztít. Így eresztí égre bokros panaszait: Mért nem emészt már el vagy hévség vagy hideg? (298/27)

elemésztő in (1)
Elpusztító. Ha pedig nagyobb kedved van tsordákat legeltetni Borjakat vagy a' Juhoknak fajzásit tenyészteni Vagy pedig a művelt földet ~ ketskét, Erdőt keress és a' kövér Tarenti vég vidéket (413a/724).

elenged i (1)
Elnéz, megbocsát. És csak ezért engedem el magam is hibájakat, Hogy örömmel és kedvekre tölthessék név napjokat (314/51).

élénk mn (2)
Eleven, erős. Ha jól emlékezem, Benkő Úr valahol ilyen formát akar az ~ szóval kitenni (330*/204/10).
~ (330*/204/11).

elenyészik i (13)
1. Teljesen eltűnik, láthatatlanná válik. A' Napnak hanyatlak tündöklő hintaja, Nyitva várja a' szép Enyészet ajtaja. Haldokló sugári halavánná lesznek, Pirult horizonunk alatt el enyésznek (200/4). 2. Megsemmisül, elmúlik. A' koporsó után épenn azt képzelem, A' mi Böltsöm előtt történt vala velem: Aluszom, jó álom, mihelyt el enyészek, 'S élőbb egy rakás Minerálé lesznek (201/89). 3. Enyhül, csilapul. De ortáját Etse addig tzirolgatta, Míg mind elenyészett a' Johanna vére (330/1367).

enyészik el (244/7), elenyésznek (380/28), el enyésznek (4/4, 56/63, 84/28, 196/28, 202/63), elenyészett (330/909), el enyészett (205/63), el enyészett (16/63).

eleped i (1)
Elhervad. Egek! illy szép rózsát ide ki ültetett, Melly a' kertekben is dísz érdemelhetett? Ott a' több mosolygó virágoknak során Nem epedt volna el szegény ilyen korán (298/12).

elér i (12)
1. <Célhoz> eljut, odaér. Megszűnt a' tűz, mire mi ~tünk oda (330/1751). Gondolja: majd eljő az a' pertz végtére, Mellyben ~ ő is a' kínok' végére (454/448). Valakikhez jajos panaszsom ~e Kérlek minden szómat titokba tartsátok Úgy boldogúljatok (176/114). 2. <Haladó személyt> utolér. Ollykor a' Szerető Vadásként az élő Prédát kíséri 'S annyi baja után Rá sem ügyel osztánn Mikor el éri (231/254). 3. Megért. Pillants reám; 's azonnal, Szép Dóris, én ~tem, Hogy érzed, a' mit érzek (384/6).
el érsz (126/35); el éred (74/23). ~i (155/24), Elérte (211/73), el érte (87/19, 199/19). — érj el (454/644).

elereszt i (3)
1. Útjára enged vkit. Ezt mondván, ama' két Banyát ~i (330/995). 2. Rendez, szervez. Elhírlél, mondom, hogy hallván mindenek Carnévál' itt-létét, rá felzendültenek, Hogy nints olyan ember, ki rá nem neheztel, Mivel ilyen kurta Fársággal ereszt el (330/1800).
ereszt el (157/16).

elérhet i (2)
1. Utolérhet, megszerezhet. Már én téged el nem érhetlek Futásodnak gyors kerekén, És soha reá nem vehetlek Hogy Lillámat bírhas-sam én (379/69). 2. Megvalósíthat. Jósa pedig, hogy szent tzeljét A' két Pár ~é, Barátját és barátnéját Tsókokkal hintegeté (368a/170).

elérkezett in (1)
Megérkezett, megjött. Az egész Világ feléledt; 'S az ~ Tavasznak Öröme minden örvend (350/2).

elérkezhet i (1)
Megérkezhet, megjöhet. Vétzy és az ő flottája Addig addig tévelygett, Hogy sokára Farkasd' tája Felé el érkezhetett (317/263).

- elérkezik i** (8)
1. Megérkezik, megjön. *Mig az Amazon Seregek Tsászárostól el érkeztek Az Ajax vize mellől* (113/20). **2.** *Időnek vmely pontja* bekövetkezik. *Megtele vendéggel már a' Szála szépen, 'S a' Dél' órája is elérkeze épen* (330/294). *El érkezik ... az az édes estve* (3/7). ~ (465/14), *elérkeztem* (290/ 28), *el érkeztl* (66/1), *el érkezett* (87/21, 199/ 41).
- elérkezvén in** (2)
 Megérkezve. *Most tehát segítségére El érkezvén ezeknek, Beléjek újj erőt ada* (114/899). ~ (167/15).
- elérni in** (1)
 Megvalósítani. *Külömben is a' szántással ezt kívánnyuk* ~ (413a/733).
- elerőtlenít i** (1)
 Legyengít. *Lassan lassan őket mind addig gyengíti, Míg osztán végképpen el erőtleníti* (215/56).
- elerőtlenül i** (1)
 Legyengül. *Lassan lassan fogyván, el erőtlenüle, Egy végső próbára ezen sírba dűle* (214/21).
- elerőtlenült mn** (1)
 Legyengült. *Az el erőtlenült öregek számára Rengő böltsöket kék tsinálni sokára* (213/63).
- elért i** (2)
 Megért, felfog. *Ha ~ette: mért ment el Ollyan hideg komplementtel?* (309/17) *el értette* (309/16).
- éles mn** (14)
1. Olyan *eszköz*, amelynek az éle jól vág. *Ki rántja ~ szablyáját* (114/851). **2.** Olyan *tárgy, alakulat*, amely vmely részén hegyben végződik. *Látták ~ nyilaimat, Villámló pillantásimat A' mulatság' környéki* (447/34). *'S te, amott az ~ kőszálnak sivatag Ormáról zuhogva le szakadó patak!* (219/83) **3.** Erősen *érez*. *Ha a' kétségbeesés a' lány szívet vérzi 'S egy szegény fájdalomt ~ebben érzi* (453/186). **4.** Apró részleteket megkülönböztető *érzékszerv, gondolkodás*. *Látástok, hallástok, ~ek ti néktek, Hogy meg ne ronthasson ravasz ellenségtek* (454/215). *Imhol pohártokat örökre le tészem, Mert az ~ elmét olly drágán nem vészem* (219/12). ~ (114/618, 134/34, 238/67, 259/649, 313/56, 330/1321, 413a/744), *Éles* (413a/1003).
- elesett mn/fn** (4)
I. mn Elhanyagolt. *Ádám e' szomorú nevet te viggá tetted számba, Vissza hozván az ~ Poésist a' hazánkba* (342/26). *El esett* (215/108).
II. fn **1.** Harcban meghalt katona. *'S 'a kopjákról beszélgetek a' hartzon elestekkel* (454/422). **2.** Tönkrement, szerencsétlen személy. *Az el tántorodott gúnyolása végett Elő vesznek minden sovány ellenséget Az el eset gonosz lábakkal gázolják* (453/183).
- élésház fn** (1)
 Éléskamra. *Egy vén matskát fel vesz a' patkáról, és saját Élés-házába veti* (141/6).
- elesik i** (4)
1. *(Harcban)* meghal. *Így esett el e' két bajnok egy tsatában 'S mind ketten megholtak ők — metaphorában* (330/1415). **2.** *Elesik vkitől:* eltávolodik, távol kerül vkitől. *Kedvet haszon-talan' kerestem Másutt, mihelytt attól elestem, Ki édesen gyötört* (391/23). **3.** Elmúlik. *Illy átkot 's mindent elmondván, hogy haza térő Kedvünk elessék, hadjuk el mind ez hazát!* (327/36) **4.** Szeretkezik. *Boldog ostrom! ha ki el esett is azon, Fel kél, bár fél holtan hevert is a Gazonn* (238/85).
- eleste fn** (1)
 Halála. *Hozzá tartozói, el estén sohajtván, Sajnálják, fejeket gyászos búra hajtván* (214/23). L. még **elesett II.**
- éleszt i** (7)
1. *(Embert)* lehangolt, fáradt állapotból igyekszik vidítani, frissíteni. *Bűzös szájak lehelletét ennek nedvével vesztik A' Médusok, 's az el-tikkadt öregeket ~ik* (413a/657). *Irigylem e' Vidékeknek ezt: Hogy látják, a' mi engem öl 's ~* (139/64). **2.** *(Hangulatot)* fokoz. *Szívének el-olvadt Részeit Élesztjük újj Dalokkal* (128/58). *El alélt szíveket illy szókkal ébreszti, Csüggedt reménységek szikráit ~i* (214/48). **3.** *(Tájat)* lakottá tesz. *Ezer lakosok ~ik A' tarka tájékokat* (397a/967). *Éleszt* (188/30), *~ték* (330/1513).
Ik: fel~.

élesztget i

1. Frissítget. Az éneklő madarkákkal A' szép napot tisztelem, 'S a' tsendes Etéziákkal Élesztgetem kebelem (205/52). **2.** Erősítget. És sorvadó beteginket Erőddel ~ed (390/12). **3.** Támogat. Rekesztjük mindnyájunkat Nagyságotok' kegyes Szívébe! Élesztgessen bennünket annak szeretetivel (188/170). Élezgetem (16/52). — Élesztgesse (272/33), éleszt(t)gessük (91/7), Élesztgessék (424/40).

éleszthet lk: fel~.

élesztő mn/fn

I. mn Frissítő. Hát az édes méznek ~ harmattya Alatt a szerelem mérgét kostoltattya? (77/3) ~ (216/93, 231/359, 450/46).

II. fn **1.** Élesztőgomba, erjedést előidéző gomba. Kanál-nyéllel tennék kovászt Ha engedelmet adna Élesztőt loccsintnék belé (169/99). **2.** Támogató. Rózsím, a' ki sorvadó ügyemnek Még egy ~je volt, Rózsím is, jaj, gyászos életemnek Fájdalmára már megholt (304/37). **3.** Erősítő, tápláló. Lilla is, ki bennem a' reménynek Még egy ~je volt (435/37).

élesztvén in

Fokozván. Nem tudom, mi édes öröm ~ a' kedveket Magok között meg zörgetik a' fészket 's leveleket (413a/416).

élet fn

1. Létezésnek az élőlényekre jellemző formája. Kantsót fiú! veszendő Ez ~, és előlünk Mint egy palaczk bor elfogy (354/16). De az ~ bennem mihelyt szikrát vetett, Fellobbant a' hozzá vonszódó szeretet (454/33). Már kezdett bennem gyengülni, És számon lebegett már Az Élet, mint a' repülni Készülő ijedt Madár (428/95). **2.** Örök élet. Mert ő az Édenben szintén jelen vala, Mikor Éva által az ~ meg hala (213/32). **3.** Házaselet. Tisztelte másodszor mint szerelmes hívét Kivel volt ~e, míg az Úrnak tetszett (209/97). **4.** Az ember létezésének a születés és halál közé eső állapota. Szűk határok közzé szorult ez a' Világi ~, Rövid ez — alig kezd lenni, már füstté, semmivé lett (162/63). Óh sok függ a' fátomoktól Ez ~ útján, óh sok (397a/604). Az ~ édessége mi? Mit érsz öröm? ha nincs Lili. (278/17). Ha

meg-halsz, s még akkor el nem hunyt ~em: Meg merevedtt tested szívembe temetem (127/43). Az öröm az ~ édes balsamoma (75/3). **5.** Élettartam; az az idő, amely alatt vki él. Ha ~ Tenéked még hosszabb adatott: Szóljál sírom felett tsak vagy fél szózatot (127/45). **6.** Vki egész tevékenysége, magatartása. Így, mikor a' setét siralom Völgyébe Bujdosunk az ~ ezer veszélyébe, Leg fényesebb fáklya az Úrnak félelme (222/8). **7.** Életmód, életforma. Illyen a' hadi ~! Boldog, ki vitézzé lett (268/153). Víg napjaim! elvesztetek, Nem mulatok véletek; Az öröm 's, a' víg ~ Keserű ürrömmé lett (100/7). **8.** Vki sorsa; vki életkörülményeinek alakulása. Sok ezer búk terhelik éltém Eggyet másokra tseréltem (175/21). Életemet sok ezer gond terheli (100/9). **9.** Az emberi sorsot alakító természeti és társadalmi erők összessége. Ezen Tenger nevét ha tudni akarod: Az ~; 's a' vizét magad is zavarod (211/22). Szeme, mint ~' csillagzatja Boldog napra hív engemet (430/21). **10.** A tevékenységi formák vmely összessége. Légy hív őrzője, hogy ebből meg tessék a' Hogy ez ~ tsak a' szerentse játéka (210/60). **11.** Életkedv, elevenség, derű. Akkor, — óh, mert e' szavának Olly édességi valának, Hogy ~ ömlött belénk! (134/75, 447/75) — Nitzém! ... Jer már ölely meg engem, 'S tedd számra gyenge szádat, Élet tsepeg belölle (454/33). Lengjeteik oh nyájas Zefírkék lengjeteik Lankadt kebelembe ~et öntsetek (4/20, 200/20). **12.** Az ~ asszonya: Venus. Énekeljünk Cipriának, Drága Kints! Mert ez Élet'-asszonyának Párja nints (285/3). **13.** Az ~ kútja: női nemi szerv. Hol alól, hol fellyül igazgatja útját, Míg megkóstolhatja ezt az ~ kútját (213/6, 239/60). **14.** Élete párja: legkedvesebb tárgya. Útas köszönj rám egy pint bort: Itt látsz nyugodni egy Jámbort, Kedves élete-párjával, Tsikóbőrös Kulattságával! (433/79) **15.** Élet reggele: fiatalkor. Jobb az égbe menni éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés komor estvéjébe (213/79). **16.** Életre hoz/jön: vki emlékét felidézi. Megy a' Magyar egymás hív pajtasságában, 'S beszélvén egymásnak a' régi napokat, Új virtussal hozzák ~re apjokat (267/232). 'S melly midőn általad Árpád' Nemzetének Sírba dültt

Nagygyai ~re jövének (442/6). 17. Gabona. *Gazdag lessz itt az aratás, temérdek ~ terem* (413a/57). 18. Az, aki legdrágább vkinek. *Elájúlt! ... Kelj fel én ~em* (268/44). ~ (98/5, 110/cím, 127/1, 154/28, 162/71, 73, 75, 85, 198/41, 202/93, 95, 210/123, 214/64, 215/29, 225/95, 239/21, 268*/24/1, 297/42, 299/131, 330/1895, 371/21, 397/21, 397a/119, 546, 426/12, 443/223, 453/18, 63, 120, 164, 266, 454/16, 277, 608), *Élet* (282/4, 454/568), ~' (191/43, 247/32, 288/111, 330/261, 934, 330*/204/12, 395/10, 421/1, 454/438, 749, 807, 937, 455/7, 44), ~em (162/97, 176/111, 206/2, 299/65, 328/24, 397a/508, 403/49, 430/32, 443/210, 462/1), *Életem* (170/40, 171/14), ~em' (268/81, 296/2, 330/1530, 454/560), *Életem'* (101/1, 217/92), *éltem* (77/210, 124/20, 354/21, 360/1, 383/6, 453/249), *éltem'* (302/7, 312/17, 379/53, 425/45, 454/37, 432), *Éltem* (263/10), ~ed (67/24, 75/6, 15, 77/264, 266, 110/36, 209/67, 107, 210/106, 213/99, 222/83), *Életed* (280/23), *élted* (397a/474, 453/147, 148), ~ed' (302/32), *Életed'* (279/17), *élted'* (285/31), ~e (148/51, 214/51, 215/117, 453/134, 454/814), *Élete* (218/20), ~e' (368*/31/5), *élte* (9/27, 216/76), *élte'* (388/11), ~ünk (43/5, 74/19, 210/41, 43, 225/68, 389/53), *Életünk* (134/106, 318/15, 447/106), *Életünk'* (390/4), *éltünk* (15/21, 77/291, 204/21), *Éltünk* (389/35), *éltünk'* (217/21), ~etek (83/58, 210/116, 119, 212/140), *éltetek* (209/118, 212/118, 213/122, 215/153, 453/51), ~ek (210/73, 417/16), *Életek* (2/8), *éltek* (5/4), ~et (8/6, 55/8, 107/24, 164/4, 191/8, 210/12, 213/66, 222/55, 245/30, 267/137, 288/86, 299/124, 330/320, 1892, 331/40, 379/48, 400/22, 412/26, 413a/1092, 1096, 415/33, 430/40, 450/36, 51, 454/28, 218, 346, 907, 457/20), *Életet* (225/68), *éltet* (186/14, 379/143), ~emet (88/1, 173/18, 259/504), *Életemet* (177/6), *éltemet* (77/198, 286, 209/112, 213/109, 278/2, 320/6, 330/791, 374/24), ~edet (38/10, 342/32), *éltedet* (428/16), *Éltedet* (215/137), ~ét (83/29, 210/38, 330/1361, 442*/221/2, 454/838), *Életét* (249/42, 454/539), *éltét* (212/68, 453/126), ~ünket (14/14, 201/14, 210/46, 257/133, 389/118), *éltünket* (213/42), *élteteket* (215/124), *élteteket*

(413a/1012), ~nek (77/187, 83/37, 55, 114/650, 162/49, 215/23, 453/149), *Életnek* (290/6, 330/1822), ~emnek (241/13, 287/55, 304/38, 379/51, 454/413), *éltemnek* (162/77, 397a/591), *Éltemnek* (145/17, 286/1, 397a/1186), ~ednek (74/6, 20), *éltednek* (74/21, 209/29, 453/145), ~ének (114/653, 217/85, 288/72, 397a/802, 445*/231/2, 453/135), *Életének* (209/90, 299/18), *éltének* (2/5, 212/65, 215/99, 108, 453/19, 141), *Életünknek* (209/58), *éltünknek* (214/105), *Éltünknek* (14/24, 201/24), *Éltünknek* (188/36), *élteteknek* (68/4, 209/116), ~be (193/7, 209/40), ~embe (97/5), ~embe' (288/82), ~edbe (210/122), *Életedbe* (173/18), *éltedbe* (209/71, 326/70), ~ébe (453/117), *éltébe* (209/13, 214/65), ~ekbe' (454/397), ~ben (77/116, 214/37), ~ében (26/37, 330/856, 330*/204/14), *Életünkben* (389/99), ~én (225/12), ~re (14/20, 129/34, 176/72, 198/66, 201/20, 397/21, 425/34, 443/126, 454/78, 108), *Életre* (439/61), ~emre (114/120, 309/120), ~edre (280/9), *Életről* (330/1584), *éltére* (214/112, 453/132), ~edről (222/66), ~éről (267*/18/7), *éltéről* (453/130), *éltetekről* (212/108), ~nél (454/109), ~énél (225/86), ~tel (4/7, 129/61, 134/59, 200/7, 425/61, 447/59, 454/670), ~ünkkel (204/26, 217/26).

Ö: árnyék~, buborék~, hadi~, hernyó~, kan~, leány~, plánta~.

életadó mn/fn

(10)

I. mn I. Olyan, ami az élet jelenségeit lehetővé teszi, v. serkentőleg hat rájuk. *Életadó Borról a' Téji Anakreon íra* (284/1). Akkor látám meg először élet adó fényedet (162/84). 2. Teremtő (isten). *Jóltevő Oziris! élet-adó Atyánk! Izis, nyájas Anyánk! éljete! éljete!* (432/89)

~ (368*/32), *Életadó* (417/3), *élet adó* (90/11, 23, 29, 35).

II. fn Isten. *Hozzád is elkísértem őket A' kegyes Életadó' szavára* (439/48).

életér fn

(1)

Életere ágai: érrendszere. Míg Magyar vérrel buzognak élet-ere ágai, Hazájának, és az Úrnak híve leszz Csokonai (124/25).

életkor fn

(1)

Vki élettartamának az a szakasza, amelyben

most van; kor. *Ámbár ravasz-fejére 'S élet korára nézve Idős öreg* (185/109).

eleuzi mn**(1)**

Eleusisi. *Első a' szántóvas, és a' horgas eke igája, 'S az Előzi Anya lassan forduló talyigája* (413a/182). L. **anya!**

eleve hsz**(10)**

Mindjárt kezdetben; már előre. *Hogy a' Tsete paténak Végét vesse, jó ~ Önként Apátzáva leve* (92/75).

~ (12/19, 81/26, 114/717, 775, 198/45, 203/26, 221/4, 306/253, 413a/320).

eleven mn**(15)**

1. Életben levő, élő. *Az ~ Rózsához* (321/cím). *Ez [éhség] midőn tzelba vesz eggyeszerre sokakat 'S tsinál ~en járó tsont vázakat* (215/82).

2. Élő személyekből álló. *Az Ifjak hatszeres karéba állának, 'S Opornak ~ sántzot tsinálának* (330/1482). 3. Élénk. *Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's ~ volt* (426/34).

4. Élethű. *A. Te. Eleven. Képeddel. Megékesített. Öreg. Kantsót. Minthogy. Belőle. A' mint. Szoktam. Sokat. Nem. Ihatok. Keveset. Nem. Akarok.* (232/8) 5. Tüzes, szevedélyes. *Szemeid' szép ragyogása Eleven hajnali tűz* (444/6). *Hijjába ~ a' vér az ereken 'S tüzes a' bátorság a' nemes lelkekben, Mivel ezeket is a' leg tettezőbb korba Ez a' nagy ellenség fekteti a' porba* (215/35). 6. Eleven sorompó: hegyes, eszközökből készített akadály. *Kik is kiszegezett pagnéttal kiálltak, 'S tűjökkel ~ Sorompót tsináltak* (330/1318).

~ (78/12, 90/12, 330/1185, 330*/204/5.), ~en (413a/551); ~ebb (134/44, 447/44).

elevenedik i**(1)**

Élénkül. *Ha eltikkadt [tetemeim] Szomjúztak [a melegtől] Elevenedtek erei[m] E híves tsergetegtől* (129/11).

elevenség fn**(5)**

1. Vkinek élő volta, állapota. 2. Felfogóképesség. *Elméje könnyű volt, a' másét ditsérte: — De ~e nem tette hiúvá, 'S testi gyenge volta vaddá, szomorúvá* (454/803). 3. Élénkség. *Melly ~et, és víg kedvet kapnak: Mindenek, fényével a' jót-tévő Napnak* (222/5). 4. Mozgás, nyüzsgés. *Ki az a' kit hozánk hoznak kelet felől az Egek Mint pompás napot késérvén*

aranyos kék fellegek? Tüzet, fényt, ~et terjeszt Városunk felett (405/35).

~et (134/65, 447/65).

elfajul i**(3)**

Vki/vmi elkorcsosodik, rossz irányban elváltozik. *Hát ugyan mi fajúlnánk el nagylelkű őseinktől? (259/499) — Elfelejtven a' régi ízt, az almák ~nak* (413a/584).

fogtok elfajulni (259/117).

elfajult in**(1)**

Elkorcsosult. *Bosszankodva beszéllem el Árpádnak és Lehelnek, Hogy elfajultt unokáji asszonyszívet viselnek* (259/508).

elfárad i**(2)**

⟨Testileg⟩ fáradt lesz. *Haj, haj, no! be ~tam Ugyan nagyon megizzadtam, Adjatok egy kis vizet* (389/31).

el fáradtam (114/613).

elfáradt ~ elfáradott mn**(2)**

Erejét veszített, pihenést igénylő. *És olly helyet keresett, Hol elfáradt vitéz teste Nyúgodjon egy keveset* (368a/11).

el fáradott (198/43).

elfáradván in**(1)**

Erejét veszítve. *Ez útjában ~ betért Flórához* (330*/202/5).

elfásult mn**(1)**

Érzéketlen, közönyös. *Most már belélepvén a' halál révébe, Illyen formán érez elfásult szívébe* (454/544).

elfed i**(1)**

Eltitkol. *El fedik a' vétket és a' hamisságot* (453/224).

elfedez i**(1)**

Eltakar. *Reá lány tavaszi szellő sem lengedez: Mert a' vén fa tőle minden rést ~* (298/18).

elfeledve in**(1)**

Elfelejtve. *Szerelmem pompásabb sirt nem talál. Itt legyek én ~ — elrejtve* (349/2).

elfelejt i**(14)**

1. Nem emlékszik, nem gondol rá többet. *Áldott Magánosság! öledbe ejtem Ottann utólsó könnyemet, Végetlen álmaidba' ~em Világi szenvedésemet* (305/83). 2. Elhidegül iránta, hűtlen lesz hozzá. *Máshoz áll el a' negédes, Összvecsúfol 's ~* (449/20). *Légyen szeme*

példázatja Ez a' kötés Nefelejts, Mellyen könnyem' gyöngyharmatja Kérlel, hogy el ne felejts! (436/24) **3.** Figyelmen kívül hagy, nem törődik vele. Barátom! kitsiny az, kit vagy el felejtett Szürni a' szerentse, vagy kétségbe ejtett (191/29).

~ik (454/472), el felejté (114/241), el felejtetem (266/1, 310/1), ~ette (330/240). — Elfelejténem (427/46). — felejts el (443/213); ~sem (454/294), felejtsd el (299/68, 70).

elfelejtet i

(1) Felejtésre késztet. Te a' ki másként is, akármeddig élünk, Holtunk után mindent el felejtett sz vélünk (406/10).

elfelejtett in

(1) Olyan, akire nem emlékeznek. Még is magános nyugta-helyén ihol Egy ~ kis Danolót, 's Magyar Meglátogattok (439/22).

elfelejtethetlen mn

(2) Olyan, akit nem felejtünk el. Elfelejthetetlen Szerelmes Egyetlen, 'S hív pár volt, Kit e' bólt Örökre elzárt (299/35). ~ (299/96).

elfelejtkezvén in

(2) Elfelejtkezvén vmiről/vkiről: nem törődve vmivel/vkivel. Azonnal olly' édes öröm lepte belől, Hogy ~ minden fájdmáról, Életről, halálról, — leugrott ágyáról (330/1583). Így múltatott itt ~ magáról A megszerelmesült Hérós Leányruhába (170/27).

elfelejtvén in

(1) Elhagyva, elrontva. Elfelejtvén a' régi ízt, az almák elfajulnak 'S a' szőlők rigóknak való hitván fűrttel pirúlnak (413a/584).

elfér i

(2) Van elég hely számára. Ettől sem puhúl el egy Magyar Gavallér, Szívében Vénus is Bellóna is el fér (256/34). fér el (206/16).

elfog i

(7) **1.** Eltakar. Felhők vitorláznak erre, és ~ják a' napot (397a/1112). **2.** Elfoglal. Te tsak a' Szent földet fogad el erővel (337/227). **3.** Hirtelen érezni kezd vmit. Már látom reszketeg fogja el tetemét, Már vasmilla-módra hányja a' két szemét (330/729). **4.** Elvakít. Ezer tűz-

katsintást szórt rá szegénykére. A' triplázott villám ~á a' szemét (330/1401). Talán szemek fényét mind ~ta a Hó (228/17). **5.** (Hangot) elnyom, tompít. A' végső káromlás', a' végső könyörgés' Hangjait egyszerre fogta el a' hör-gés (454/174).

fogd el (137/22).

elfogad i

(14)

1. Nem utasít vissza. Té's, ha tetszik, idvezlésem' Így fogadd el, angyalom (289/36). Fogadd el ez apróságot Hozzánk-jöttöd' innepén (390/21). **2.** (Személyt) fogad. Most látogatják régi Tudósaink, Vagy ~ják, hív unokáikat (439/46).

fogad-el (239/41); el fogadja (309/31), fogadják el (454a/31). — Fogadj el (223/25); fogadd el (413/52, 454/849, 861, 863), Fogadd el (454/878), fogadjuk el (307/109), Fogadják el (330/1928).

elfogadni in

(2)

1. Átvenni. Mostan pedig e' kis Ajándékot méltóztassa tőlem kegyesen ~ (368/31). **2.** Elfogni. Egyszerre ellenség truppjára találunk. Kérdem: mi az, talán ~ jöttek? (239/159)

elfogadván in

(1)

Tudomásul véve. Idd mennyei édességgel A' Hérók' szeretetét; 'S ~ kegyességgel Eratóm' tiszteletét (428/203).

elfoghat i

(1)

Visszatarthat. Hát téged a' Bánat e' szent helyektől el foghat é? (162/118)

elfoglal i

(2)

1. Hatalmába kerít. Tuhutum, Árpád után legnevezetesebb Vezér. Ez foglalta el, és ez bírta Erdély országot (267*/15/4). **2.** (Helyet) átvesz. A' bőgője mellől feldüle Izráel, Helyét alattomba Éris foglalá el (330/1024).

elfogni in

(1)

Megzavarni. Okosan járj a borostyánt érdemlett Poētánál Csak úgy merjed el fogni édes andalgásától Ha kezébe vagy Mikolát vagy Codrust lenni látol (111/57).

elfogódik i

(1)

Megilletődik, megilletődés vesz erőt rajta. Még sintsenek bennünk ilyen lázzadások Mi-

kor a' szegénység csendes kunyhójába El fogódik az én szívem búsuitába (453/192).

elfogott in (2)

Elfogult. *De én e' Remekbenn fogyatkozást látok, Mellyre ti el-fogott szemek pislogátok* (127/28). ~ (421/28).

elfogván in (1)

Foglyul ejtve. *Végre fortélyokkal addig tsaloggattam, Vitézit ~, hogy bészorongattam* (239/188).

elfogy i (8)

1. <Anyag> nem marad belőle semmi. *Barmaim, jaj, be' soványok Elfogyott a' takarmányok* (389/22). *A' nap ködbe borúl, ~ az Ótzeán, A' szirtok' 's a' hegyek' fellegi bértzei Elmállott hamuvá válnak* (338/33). 2. Elerőtlenedik. *Jaj el fogyok! — Ne hagyjatok! — Mindjárt le rogyok!* (139/58) ~ (354/17), ~ott (170/73, 389/25), *el fogyott* (92/326), ~tak (374/17).

elfogyaszt i (3)

1. Feloszlát, megszüntet. *Értted borong éltem, tavassza; Mert nincs Nap, a' melly elfogyasztja A' rám vonúlt ködöt* (302/8). 2. Lesújt. *A' méltatlan szégyen ~ engemet, Halált's elégtételt szomjúznak tsontjaim* (330/940). 3. Megöl. *Legelőbb is Rózsi, a' legszebb Amazon, Etsével szembeállt 's erőt is vett azon: Már szinte életét el is fogyasztotta* (330/1361).

elfogyta fn (1)

Elmúlt. *Pontos [a természet] forgásának örök karikája Eggynek el fogytával másikat táplállya* (201/78).

elfojt i (4)

1. <Gyom> elsorvaszt. *Így a'mott a' kövér vetést nem fojtják el a' gyomok* (413a/81). 2. <Érzelem> elnyom. *Ezek mind okosok, emberek; de vadak, Kikben, Őseinként, főtzeljok a' hadak, Kikben az hódítás' nemtelen szerelme Elfojtja, a' mit hoz a' jó föld 's szép elme* (313/90). 3. <Szót> visszatart. *Én Reményem, ah tsak te vagy: 's Utolsó Szavait eggy nagy Sohajtással egészenn ~otta* (170/43). ~ják (313/66).

elfojtódott in (1)

Visszafogott, nyugodt. *Ah szóljon én helyet-*

tem E' néma könnyek' árja, Ez ~ szív (259/490).

elfoly i (2)

1. <Idő> eltelik. *Óh melly örömben folytak el ekkorig Zsengére nyíló napjaim!* (396/1) 2. *Vki vére ~: meghal. Vére ártatlan' folyt el* (257/49).

elfolyás fn (1)

Eltelés, elmúlás. *Mert — — esztendőkk el folyása alatt Minden nyugalom nélkül rajta szaladt* (211/49).

elfolyta fn (1)

Eltelte, elmúlása. *A' mellyet meg annyi idők el fojtába Senki sem vett észre abba a' szobába* (77/75).

elfolyván (1)

Tovább folyván. *Tsillog az ég friss színekk, És a' függő tengerek Elfolyván tiszta tseppekkel, A' szellőn ellengenek* (397a/1103).

elfonnyad i (4)

<Növény> elveszti életképességét. *A' kies ligetek, mezők el fonnyadnak* (198/10). ~tok (150/39), *el fonnyadnak* (86/10). — *el fonnyadatok* (150/24).

elfordít i (1)

Orcát ~: máshova néz. Így fordítom el ortzámat Én is bájoló képedtől, Mert tsábító beszédedtől Jéggé fagy a' szívem is (324/21).

elfordítván in (1)

Félretéve. *Én oka nem leszek, jobban javaslom, hogy ezeket ~ tsak azokkal az Apátza színűekkel méltóztassa [magát mulatni]* (238/9).

elfordul i (1)

Másfelé megy. *Elfordul, ha mégyek felé: Feláll, mihellyt ülök mellé* (309/49).

elfordulván in (1)

Félrefordulva. *Hímen a' székéből elfordulván balra, Egy potrohos könyvet feltesz az asztalra* (330/375).

elfőtt in (1)

Készre főzött. *Mi hármóniátlan lárma jön fülembe, Mintha nyóltz kutyafi zúgna egy verembe', Vagy mintha az ~ kása poffangana?* (330/211)

- elfulladás i** (1) (202/137). *És ti a' tavasznek kedves Barátnéi jertek el!* (397a/98)
Tönkre megy. *Elfúlad a' leg szebb vetés, a' jertek el* (215/121).
Burjánok beszövik (413a/171).
- elfut i** (18) **elhagy i** (50)
1. Futva eltávozik. *Virágzó szépek, a' redves Magánosság, jövel! ragadj el Álmodba most is* (397a/100). 2. Gyorsan elmenekül. *Fizignát, bár sánta vala, El fut, 's engemet; Ha mások elhagyának is, ne hagyj magát el rejté* (114/864). 3. Elhagy vkit, szakít vkivel. *Nem, nem; ő ~ tőlem messze, Rég' el, Ringasd öledbe' lelkemet* (305/3). 2. Eltávozik vmely helyről; kimegy vhonnan. *Elhagyott már engemet* (379/37). 4. (Időszak, állapot) gyorsan elmúlik. *Így jár az a' szegény bagolyfi is* (397a/1171). *Égy jár az a' városoknak 'S palotáknak falait* (330/1262). 3. Szakít vkivel, elpártol vkitől. *'S éppen, Ki elhagyja enyhős odvát délközépen* (324/13). *Elhagytalak, Galambom! El — 's ah, talán örökre* (296/5). 4. (Szokásos cselekvést) elfut (410/28), *Elfuték* (381/9), *futál el* (388/25), *~ának* (330/1475, 449/5), *Futottál el* (379/64), *~ott* (397a/601, 428/143), *Elfutottak* (244/34). — *fuss el* (186/42, 260/29).
elmulaszt, nem végez. *Már tán nem is vártál magadhoz bennünket? Vélvén, hogy el hagytuk kötelességünket?* (233/2) 5 Nem beszél róla, kihagy, kifelejt. *Ti! óh Nimfák! beszédembe* (231/36) 6. Befejez, abbahagy vmit. *De hagyjuk el; 's a' Bális tent ne gúnyoljuk* (197/81). *Hagyd el, Sándor, a' hartzokat, A' fegyverropogást kerüld, Most állt bé az öröm kora!* (403/23) 7. Elveszt. *Ez innen hát hozzád, ember, a' felelet: Néked is véged lesz, mint másnak vége lett. Mindened el hagyod, a' mellynek életed Gyönyörűségeit, míg élsz, köszönheted* (209/ 67). 8. Vmi ~ vkit: nincs meg tovább. *Érzem: e' kétségbe' Volt erőm ~* (427/54). *Örömiünk közűl tsak egyet sem lelhetünk, 'S azok, a' mellyekbe találtuk kedvünket, Már akkor el hadják meg unt életünket* (210/46). 9. (Időt, kort) megél, elér. *E' nagy Könyvben fel van jegyezve sorjába Minden Dámák' neve promemóriába, A' kik már tizenkét esztendő elhadtak, Hanem hatvan négyet még meg nem haladtak* (330/383). 10. *A nap ~: lemegy a nap. Itt ülök, a' Nap is ~ már engemet, 'S a' lelketlen fáknak mondom keservemet* (380/87, 196/89). 11. *A szép harmónia elhagyja a húrt: megszűnik a szép zene. A szép harmónia, melly a' holt húrokról Az érző-inakba szállong ... Egyszerre elhagyá a' húrt, az inakat, A' lelket, a' szívet, — 's a' jó rend megszakadt*
- elfutni in** (1) **elhagy i** (50)
Elmenekülni. *Így akartál szökve futni el előlem?* (268/70)
- elgázol i** (1)
Lelohaszt, lecsillapít. *Régi lángom' ellotsolta Cipris' pajzán gyermeke, Virgontz kedvem' ~ta, Tsak füstöl szövétneke* (392/59).
- elgázolhat i** (1)
Letaposhat. [Spanyol sorompót] *Gyalogság' elibe szoktak hányni, hogy a lovas nép el ne gázolhassa azt* (330*/180/3).
- elgondolhat i** (1)
Elképzelhet. *Nem gondolhatjuk el a' felső városba, Mitsoda tracta van itten a' laposba* (340/5).
- elgyengít i** (1)
Lecsitít, lehalkít. *Olly nagyon ne zörgessétek A' leveles ágokat; Kérlek el ne gyengítsétek Szerelmes zsibajjokat!* (397a/739)
- elgyengült in** (1)
Elgyengült láthatára: megromlott látóképessége, látása. *Majd perspectiváján éppen A Föld Golyóbisára Le néz. /:Mert rövid más-képpen El gyengült láthatára:/* (231/106).
- elgyere i** (3)
Jöjj! *Öregem! barátom! jer el te is velem*

(330/1037).

el hagyto (454/194), *hagyott el* (149/9), *el hagyott* (379/38), *elhagyta* (304/32, 435/32); *hagyom el* (184/31), *Elhagyja* (330/1068), *el hagyja* (126/26), *el hadja* (413a/370), *hadjuk el* (25/44), *El hadják* (210/49), *elhagylak* (217/146), *Elhagylak* (268/35), *hagylak el* (413a/624), *elhagyá* (330/63), *Elhagyá* (368a/3), *Elhagyák* (368a/70), *el hagyta* (454/335), *Elhagyta* (296/13, 14), *hagyta el* (29/4), — *El hagyj* (318/59), *hagyj el* (268/30), *hagyj-el* (374/33), *Hagyj el* (427/49, 50); *hagyd el* (454/744, 744), *hagydel* (188/3), *Hagydel el* (267/9), *Hagyjuk el* (197/83), *hadjuk el* (327/36), *Hadjuk el* (246/9).

elhagyatott in (1)
Elhagyott. *A' szárazság és az el hagyatott Szerelmes* (186/cím).

elhagyatva in (3)
Magányosan, egyedül. *Már te nyugszol, boldog Lélek! En pedig még ~ élek Ennyi zaj, jaj, baj között* (304/41).
~ (435/41), *Elhagyatva* (428/58).

elhagyni in (6)
1. Cserbenhagyni. *El kell é hagyniok kiszabott rendjeke, A' fegyvert, a' Zászlót, a' Fővezérjeke?* (330/1495) 2. *Vkit ~: vkitől elpártolni. Megyek! bár elhagyni az Urakat szánom* (228/34). 3. Szakítani vkivel. *Múljatok hát szép szándékok! maradjatok, Ha Rózimát el kell hagyni miattatok* (184/36).
~ (268/79, 330/962); *el hagynom* (423/36).

elhagyott in (2)
1. (Szőlőtökén) maradt. *Bent egy-két Ifjaszszony tsak úgy tsilleng-filleng, Mint a' szedés után az ~ billeng* (330/1092). 2. Szerelmétől cserbenhagyott. *Akhillesnek a fiáért Priamus hogy könyörög Vagy Márónál az el hagyott Dídó sorsát fájlatja* (111/35).

elhagyva in (1)
Parlagon, gondozatlanul. *A' felvidúlt mezők; kertek Tzifrázzák kerületét, Mellyek ~ heverték Lakos nélkül szerteszétt* (400/35).

elhagyván in (8)
1. *Elhagyván vmit: eltávozva vhonnan. Azok ~ fészkeket, magossann elrepültek* (413a/740). 2. *Elhagyván ez életet: eltávozva az élők sorá-*

ból. Melly keserves kinnal vérzem, Elhagyván ez életet (454/907). 3. *Mellőzve. És el hagyván belőlle Azt, a' mi nem szép magába, Ezt emlitem felőlle* (231/460).

~ (413/19), *Elhagyván* (397a/996, 413a/1125), *el hagyván* (413a/18), *El hagyván* (114/307).

elhajgál i (1)
Eldobál. *El hajigálták zászlójok 'S szaladtak szerte szélyel* (114/761).

elhajít i (1)
Eldob. *Búsultába el hajítja Púderes Parókáját* (114/203).

elhajol i (1)
Megdől. *Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le. ... Át-tsörgi a' kivájt fáknak Mez'telen gyökereit, Mellyek az omló habokban Elhajolnak 's inganak* (397a/710).

elhal i (12)
1. Meghal. *De egy kard most vágja főbe... A' Szűz kimúl sirással, 'S ezen egy Bölts jövendőbe 'S egy szent Poéta ~* (397a/228). 2. Elalél, elgyengül vki. *Lilla is midőn eszembe ötlík, ~ok, 'S újra felfakadt sebembe' Szinte meghalok* (374/46). 3. (Fa) kipusztul. *Ámbár kiszárad; még se hal el, hanem Késő fiában újra feléledez* (445/5). 4. (Csillagfény) fokoatosan eltűnik. *Bibor pompájokkal már mindjárt el-halnak Fel-ébredésére a' piros hajnalnak* (89/3). 5. (Érzés) eltompul, elmúlik. *Gyászhegy! mellytől lelkünk irtózik, Hol minden érzésünk ~, Fülünk csak csendességet hall* (424/10). *Ámorok! fogjátok Ihol a fáklyátok; Ennek lángja már elholt* (361/6). 6. Elhalványul, elcsúnyul. *Így halnak el gyakran egy ortza-fogásra Sokan, kik rá szoktak a' képmázolásra, Azok, a' kik nappal angyali bálványok Éjtszaka lüderáltak 's merő boszorkányok* (330/1371).
el hal (260/28), *el hala* (41/6), *elholtam* (239/207), *~tak* (239/205), *Elhaltam volt* (277/20).
Ö: el~.

elhalad i (4)
1. Elmúlik. *Vagy hideg ősz kezdetével, midőn a nyár ~t* (413a/860). 2. (Idő) eljön. *A' nyílás ideje a' míg el nem haladt Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt* (64/9). 3. Elhallatszik. *Bé ne pókhállózzon e' Kupa határa, Hová, bár ha-*

zámban legtűlső sarkalat, *A Budai öröm' vívátja ~t* (337/356). **4.** (Időben) eltolódik. *Hogy az élők között ninsenek Nestorok, Kiknek századokig el haladna torok* (215/96).

elhaladván in**(1)**

Elhagyva. *És majd el haladván öblét Adriának, Lorétomba gyertyát szentelt Máriának* (96/7).

elhallgat i**(6)**

1. (Személy) elnémul, megszűnik beszélni, dalolni. *A' kis nép, melly a' tájékon Gyönyörű nótákat fűtt, Elhallgatott az árnyékon, És enyhős bokrokba bútt* (397a/1087). **2.** (Ének) abbamarad. *Midőn te mátkatályúl Egy csókot adsz nekem: Szívem merőn elájúl, Elhallgat énekem.* (293/8). **3.** Műhely ~: megszűnik a munka. *Elhallgat műhelye a' mesterembernek* (337/69). **4.** Vmit ~: nem említ, nem beszél róla. *Tsakhogy vigyázz és elhallgassad Gróf Szétsényinek nagy Nevét* (417/35). *el halgatnak* (77/103), *el halgattak vala* (54/23).

elhallgatni in**(1)**

Nem beszélni vmiről. *Mert nem tudom ~, 'S már annyiszor mondtam* (208/75).

elhalt mn**(1)**

Meghalt. *Míg az el halt Vezér az én Hatalmomba Kapituláció feladja azomba* (238/75).

elhalva in**(1)**

Elalélva. *Elhalva, sáppadtann, lehegye, Késégsbeesvén, mind hijába készült Gyakorta szólni* (170/60).

elhalványodik i**(1)**

Elsápad. *Szégyenletébe felpirúlt: Mérgébe elhalványodott* (170/56).

elhány i**(5)**

1. Eldob. *Jer ide, sajtoló Atyám, hányd el, vesd el tizmadat És újj mustba ferdett lábbal taposd velem a' kádat* (413a/530). **2.** Eltaszít, félrelök. *Most ezek hányják el a' széktől azokat; Majd azok nyomják el onnan a' Lyányokat* (330/1281). **3.** Szétdúl, elpusztít. *Már egyszer a' vidék Ura a' mezőbe, Illyen méhest hányt el a' régi időbe* (341/58). **4.** Elvet, elutasít. *De tartok ám, hogy a' kik így ~ják a'*

Szenteket A' Canonizálásra is rávetik a' fejeket (314/31).

Hányja el (330/1957).

elhanyatlott in**(1)**

Eltelt, elmúlt. *Vajha az ég visszadná hajdani jó erőmet, Vajha inára állítná ~ időmet* (259/536).

elhányt in**(2)**

1. Eldobott. *Hol az ~t sisak' rosdás üregében A' halálos tsúvik sivákol fészében* (306/43).

2. Félretett, eltett. *Hozzátok mind elő ~t fegyveremet, Tégyetek vitézzé újonnan engemet* (268/57).

elhat i**(1)**

Áthat, átjár. *Mellynek az Ambránál éltetőbb illatja Ártatlan érzéssel a' lelket el-hatja* (89/22).

elhazudik i**(3)**

Leplezi, elrejt. *A' halálnak jöttét egy ember se tudja, Az erő 's a' szép szín gyakran elhazudja* (217/14, 15/14, 204/14).

elhervad i**(9)**

1. (Növény) fonnyadtta válik. *Jaj de friss rózsáim Elhervadtanak; Forrásim, zöld fáim Kiszáradtanak* (427/34). **2.** (Személy, testrészt) fiatalos színét, frissességét, erejét elveszti. *Így hervadtak el Ró'sái Halavány ortzáinak* (231/327). **3.** Elmúlik. *Hát bennem úgy ~jon Az élet, melly tőled jött? Mint egy virág megfúladjon A' földi dudvák között?* (397a/545). **4.** Meghal. *Ah így futál el Tőlünk te rózsás Grátzia! Illyen valál: így hervadál el Óh Sárközy Terézsia!* (388/27)

hervad el (231/326), *~ok* (299/82), *~tok* (150/38), *el hervadott* (283/7), *Elhervadott* (388/3).

elhervadoz i**(1)**

Lassan elhervad. *Kertedben ~tak A' Rózsák, mint képeden; Ők terajtak szánakoztak, Te pedig Kedveseden* (428/33).

elhervadt in**(5)**

1. (Növény) fonnyadt. *Kéred kedves Embere E' titok mi részbe áll, Hogy legkedvesb tzímerem Egy ~ Rózsaszál* (283/4). **2.** (Mell) keménységét veszített, petyhüdt. *Lohadtt melylén tsomó ruhák tekeregnek, Mellyek közt ~t*

tsetsei fityegnek (330/234). **3.** Szomorú. Jajgat az ~t Hív, Kútsoltt kézzel engem hív (443/95).

4. Elhalt. Tudom, midőn siránoztál Halálán Czinderynek, 'S könnyek' gyöngyével áldoztál Elhervadt teteminek (428/4). Elhervadt (454/956).

élhet i

(6)

1. Tud/képes élni. *Tsak ha úgy nem élhett a' mint te akarod Sajnálod az[t] ámbár akár-mint takarod* (30/9). *M'ért nem ~nél te a' többől mint egy bőlt?* (202/125) **2.** Élhet vmi-vel: kihasználhat vmit. *Enni kell a' Bőjtbe' is! Azért ha ki szép párt lele — Nem zsiros az — ~ vele* (133/35). *Szabadságot, mellyel itt nem ~nének Egész bátorsággal másutt keresnének* (77/123).

~ének (211/63); ~ed (202/120).

Ik: el~.

elhibáz i

(1)

Elront. *Hogy bús Pengetését gyengült kezed el ne hibázza. Lelkem keserves Lamentom' szívembe le-kótázza* (162/61).

elhihet i

(1)

Képes elhinni. *Úgy van: hát nem hihetem-el, hogy volna oly szegelet, Mely öröm tavassza helyett, ne mutatna bús telet* (162/25).

elhint i

(4)

Terjeszt, okoz. *Magok az álnokság' hálóját hintik-el 'S a' törvény' kötelét tsúfolva tépik el* (454/145). *Óh te, <Nap> ki fényt 's gazdagságot Hintesz el Péri' gyepén!* (390/24) ~e (367/9); ~é (413a/166).

elhírel i

(2)

Elhíresztel. *Elhírelé, mondom, hogy hallván mindenek Carnevál' itt-létét* (330/1797). ~é (330/1795).

elhisz i

(16)

<Állítást, közlést> igaznak fogad el. *El sem hivé, rá sem hagyá, Egy szómat is* (333/29). *Én ugyan bár addig Vele nemis szóltam, De hidd-el mindenkor hív tisztelőd voltam* (235/6).

El hinné (267/156). — *hidd el* (163/31, 191/53, 209/79, 239/243, 269/3, 275/1, 315/3, 443/201), *Hidd el* (130/4, 212/88, 269/4, 276/8), *hidje el* (169/81).

elhitet i

(3)

Meggyőz. Én tudom, és önnön érzésem hitet el, Hogy vissza nem éltem e' rövid élettel (454/669). *Hogy élünk Tsak egy kis szuszogás hiteti el velünk* (14/28). *hiteti el* (201/28).

elhitetni in

(1)

Meggyőzni. Az ő Szép szemei, oh legfőbb Gyöttelelem Mindég azt igyekszik el hitetni velem, Hogy annál kevésbé várjam bírásokat, Minél bájolóbbann mutatják magokat (176/76).

elhivatás fn

(1)

Szórakozás. *És már Nem Fegyverek valának Elméjébe. Hanem a' költsönös Kedveltető Elhivatás* (170/32).

elhord i

(2)

1. *Elhordta a szél: megszűnt. Ah, tán oda hűsége, 'S mind el hordta a' Szél?* (145/6) **2.** <Halál> elvisz. *De tán kegyetlennek véled, az ifjakat Mert szintűgy el hordja, mint az aggot-takat* (213/72).

elhordoz i

(1)

Körbevisz <az országban>. *Akkor egy véres szablyát hordozzanak el a' Honnyosok' sáto-raiban* (268*/22/4).

elhoz i

(4)

<Vmi eljöttével> bekövetkezik, eljön. *Csendes Este! balzsamozd-el Durva kínomat, Vagy re-ám végtére hozd-el Vártt halálomat* (374/39). *el hozta* (67/18, 233/27). — *hoz el* (374/49).

elhozván in

(2)

Magával hozva. *A' mely énekeket magunkba zengettünk Elhozván Antalnak edgy udvarlást tettünk 'S kérjük hogy ezt tőlünk nyájjas szívvel vegye* (336/52). *El hozván* (413/26).

elhull i

(4)

1. <Levél> lehull, leesik. *Meg halva el hulnak a' sárga levelek Játzadoznak vélek a' kegyetlen szelek* (87/51). **2.** Meghal. *Míg Márs a' véres tsatának Dühös fegyverével öl, Sok ezere el hullának Addig mind a' két felől* (114/870). *el hullnak* (199/81), *el húllnak* (213/69).

elhullat i

(1)

<Növényről levél> lehull. *Mert mikor már késő zóldját a' szőlő ~ta* (413a/950).

- elhullatni** in (1) *Elhullatja virágát: felnőtt a feladathoz. Siess ~ már a' virágodat, Szárnyan jár az idő. Betsüld meg napodat* (452/33).
- elhullatván** in (1) *Elejtve. Ő is el süte puskáját, De el hullatván kováját, Tsötörtököt kiáltott* (114/845).
- elhullott ~ elhullt** in (2) *Kihullt. 'S elhullott könnye Lilimnak Mind gyöngyökké változik* (443/227). [Madár] *Elhullt tollát kevés Nappal Megnyeri mindenestől* (208/69).
- elhuny** i (1) *Élete ~: meghal. Ha meg halsz, 's még akkor el nem hunyt életem: Meg merevedtt tested szívembe temetem* (127/43).
- elhunyni** in (1) *Meghalni. A' Myrtusok hús boltjában Hol el hunyi találunk Egy zöld Sír halom magába[n] Jegyezze hív halálunk* (297/34).
- elhunyt** in (7) *Meghalt. Buzog még én bennem ~ ősink vérek* (248/49). *elhúnytt* (259/122, 523), 267/94, 306/21, 337/396), *Elhúnytt* (217/84).
- elhunyta** fn (1) *⟨Csillag⟩ kihunyta. 'S helyt ad a' hátráló fénynek a' Kutya ~val* (413a/229).
- elhunyván** in (1) *⟨Napsugár⟩ kihunyva. Már csak nem el nyugovának A' nap tüzes lovai, Fényes posztilionnyának El hunyván sugárai* (114/1011).
- elhúz** i (1) *Megszerez. El húzza pénzetek a' Deuts[ch]-landi Mammon* (233/64).
- elhül** i (7) **1.** *⟨Étel⟩ langyossá, hideggé válik. Együnk! (felszóllalnak) majd ~ a' leves* (330/640). **2.** *⟨Idő⟩ Lehül. Árnyék 's éjtszaka terül-el Völgyeken és halmokon; Édes borzadással hül-el A' természet azokon* (397a/1067). **3.** *⟨Test⟩ kihül. Így szerelmes teste ám bátor el hüle De hamvak a' setét sírba egyesüle* (77/301). **4.** *Közünyössé válik, elhidegül. Más eldugdossa arannyát és elásott kintsén ül, Ez a' szószollók*
- székébe fakép módjára el hül* (413a/1065). **5.** *Elámul. De — midőn már éppen fekünni készültek, Egy új tüneményen mindnyájan ~tek* (330/1848). *El hült erre szemek szájok Az Is-ten Statusoknak* (92/190). ~ (424/19).
- elhült** in (1) *Kihült, hideg. Így az el hült falra mikor elhalgatnak Sohajtással forró tsókokat raggatnak* (77/103).
- elhűt** i (1) *⟨Hangulatot⟩ lelohaszt. Hűtsd el Napnyúgotot az Alla' nevére És a' Damaskusi kardok' pengésére* (337/241).
- Éli** fn (1) *Személynév. ⟨Őszövétségi főpap.⟩ Így dül ki, a' midőn még csak nem is véli, Fő papi székből sok szomorú ~* (215/60).
- elibe** l. **elébe**
- eljeszt** i (1) *Eljeszt vkit vkitől: ráveszi arra, hogy lemondjon róla. Mért remegsz Szerelmesedtől? Ah! ki ijesztett-el ettől Tégedet* (183/6).
- eljeszthet** i (1) *Ijesztéssel távozásra készíthet. Látják hogy nints ügyök félénk madarkákkal, 'S el nem ijeszthetik a' Szabadságfákkal* (337/122).
- elillantván** in (1) *Észrevétlenül elszökve. A' tó felé el illantván Oda hagyá századját* (114/723).
- elindít** i (2) **1.** *Teremt, létrehoz. 'S elindítád pillantásoddal Az élet' dobbanásait* (455/43). **2.** *Lovait a nap ~ja: hajnalodik. Mint mikor lovait a' Nap el indítja Le hasad az éjnek fekete kárpítja* (67/9).
- elindul** i (4) **1.** *Útnak indul. Elindultt Vadtársaival A' Pusztákra Gyökért szedni* (244/23). **2.** *Elhagy. Akkor indulsz hát el, csalfa Lélek! A' midőn már én csak néked élek! Bírod szívemet, 'S itt hagysz engemet* (295/7). **3.** *Kezdődik. A' rohanó zápor széllel, dörgéssel elindul* (253/48). *elindult* (330*/202/3).
- elindulván** in (2) *Vkire ~: harcba indulván vki ellen. Elindulván*

a' törökre; Jaj! talán elvült örökre! (429/11, 112/11).

Eliza fn (2)

Személynév. *Szép Eliza, olly nagyon Mért csókolod versemet?* (407/1)
~hoz (407/cím).

Elizeus fn (1)

Személynév. [Illés próféta szellemi rokona és utóda.] *Bízd rá ~odra a' Proféták vidékét, Hagyd itt nála palástodat 's lelked kettős mértékét* (342/35).

elízi mn (1)

Élisben levő. [Élis nyugat-peleponészoszi tartomány.] *Más felől Epirus nevel oly' derék Paripákat A' mellyek győzve futják meg az Élisi pályákat* (413a/70).

Elízium fn (4)

Helynév. [Az üdvözült lelkek tartózkodási helye az ókori görög mitológiában.] *Hallá Elízium' berkeiben Horátz' Szent árnyéka Hazám' Bárdusa' énekét* (338/17).

Elizium (413a/45), *Élízium'* (439/44), *Elisiumát* (413/49).

eljajdul i (2)

Fájdalmában (a' *jaj!* szóval) felkiált. *De végtére el jajdúla Mind két lábra meg sántúla, 'S Búvék egy nagy mély lyukba* (114/830). *Eljajdul* (337/80).

eljár i (5)

1. Elmegy vho. *Járd el Germania' hajdani Bakonnyát, És tsudáld most benne a' Muzsáknak honnyát* (313/99). 2. Eltáncol. *Ha hallik a' Vig muzsika, Én is majd ~om* (99/26). 3. Az óra ~: az idő letelik. *Rajta, az óra ~ Vagy élünk, vagy halunk már* (268/162). 4. Megismer. *Vig borzadással jártam el a' Görög Szépségek' és a' Rókai Nagyvilág' Pompás maradványit* (396/5). *el járja* (69/16).

éljen isz/fn (3)

I. isz 1. *Éljen!* <Lelkesedés, elismerés kiemelésére>. *'S Nagyságos kezéd' tsókolván Kiáltjuk: Grófnénk Éljen!* (307/124) 2. <Öröm kifejezésére>. *Felkiált a' Klúb viváttal: Éllyen! a' Nemzet, éllyen!* (114/491)
L. még **él**¹.

II. fn Éljenkiáltás. *A' Vendégek erre Éljent kiáltanak* (330/363).

eljön i (29)

1. <Élőlény> a szóban forgó helyre megérkezik. *De ha ~ a' Leányka* (351/9). *Legjobb akkor rakni szözlőt, ha piros tavaszra már Eljött a' nyulánk kígyókat faldosó fejér madár* (413a/859). 2. Vhonnan útnak indul. *Szúnik a' zaj, és alóla Vétzy el jön népivel* (317/240). 3. <Időpont> bekövetkezik. *Gondolja: majd eljő az a' pertz végtére, Mellyben elér ő is a' kínok' végére* (454/447). *De ez a' Napom mikor jön el?* (305/87) 4. <Esemény, állapot> megvalósul, ideje elkövetkezik. *El is jön az eső néha nagy felhővel* (198/19, 86/19).

jön el (453/20), *el jő* (460/102, 114), *jő el* (453/62), *El jövőnk* (214/119), *Eljöttök* (330/964), *eljőnek* (389/2), *el jöve* (114/893), *eljött* (188/77, 330/1221, 1844, 447/24), *Eljött* (188/132), *El jött* (134/24, 199/79), *jött el* (176/63), *eljöttem* (143/8), *eljöttél* (389/91), *Eljöttetek* (188/98), *El jöttetek* (251/1), *Eljöttek* (257/82), *El jöttek* (326/51).

eljötte fn (3)

Megérkezése, bekövetkezése. *Végre el jöttével a' setét éjjelnek Mindenek szomorú bús lárvát viselnek* (77/145). *Édes ígésznek, másnak nevezem é Azt a' nem tudom mit, melly mind a' kétnemé, Mikor ők Citére' ~ti érezik?* (330/1887)
el Jöttével (178/10).

eljövén in (2)

1. Bekövetkezve. *Végre ha e' mostann fel derült reggelnek Éjjeli el jövőn napjaid el telnek Míg fagyos testednek készül tsendes sírja A' bódógok közzé az Ur neved írja* (67/30). 2. Eltávozva. *Aganippe szép hegyéről A' Helikon vize mellől El jövőn, segítsetek!* (113/7)

eljut i (2)

Megérkezik. [A világi élet] *Ez egy rövid — de sok bajjal meg-rakott terhes pálya A' Böltső, és a' koporsó ennek a' két Métája, Hová, kik a' balgatagság sebes szekerénn futnak: A' testi kívánságoknak kerekeinn el-jutnak* (162/70). *~ottak* (413a/310). — *juss el* (215/150).

eljuthat i (1)

Elérhet. *Még is bátorsággal fog nehéz dolgá-*

hoz *Tsak* hogy juthasson el a' fel tett tzeljához (29/14).

eljutván in (1)

Megérkezve. *El jutván e' kortsomához A' megbúsult Húriel, Bé tipeg* (317/127).

elkap i (2)

1. Megfogva elránt. *Hogy szemedről a' kezedet ledérenn Elkapám* (381/6). 2. <Felkavarva> hord, visz. 'S mint a szél, amely Líbiának El kapja fővényeit (231/264).

elkapkod i (1)

Elvesz. *A' mondért, süveget ~ták tőlünk* (330/1680).

elkérdez i (1)

Kérdéseket feltéve tudakol, kikérdez. *Rólok 's Hazájokról mindent Sőhajtozva ~ett* (244/40).

elkerül i (1)

Sikerül elérnie, hogy vmi ne következze be. 'S osztán, hogy el kerülje A' büntetést, sebesen Távol repült előlem (185/13).

elkerülhet i (1)

Vkit ~: nem óhajt találkozni vele. *Drága Lélek! Jöszte — jöszte bé: Csak te értted 's bened élek — Elkerülhetsz é?* (291/16)

elkeseredni in (1)

Elcsüggedni, reményt veszteni. *Két szeme lábbadt könnyekbe, El kezdte keseredni* (114/199).

elkésődik i (1)

Elkészik; a kellő időpontnál később történik. *Hogy a' bevetés a' fűtés Miatt el ne késődné* (169/128).

elkészít i (1)

Megcsinál. *Mellyeket idő' javába mind ~s előre* (413a/183).

elkészített in (1)

Előkészített. 'S a' Crétai koronának tüzes fénnyel tűnik, Akkor vesd el el készített magod a' barázdába (413a/234).

elkészítve in (1)

Előkészítve. *Carnevál a' Hertzeg Kastélyába szálla, Hol már ~ vala a' Bál-Szála* (330/284).

elkészítet i (1)

Kényszerít (<távozásra>). *A' sors kisztet el Vas törvényivel: Ám-de semmi tőled el nem választ* (295/15).

elkészül i (3)

1. Készen lesz. *Hajdú, Lokaj által elkészül az asztal, Melly már sok elvászott hasakat vígasztal* (330/313). 2. Vmivel ~: elkészít vmit. *Az Urak múltatnak egyetmás beszéddel, Míg elkészülnének mások az ebéddel* (330/296). *el készültek* (26/23).

elkészülő fn (1)

<Távozásra> felkészülés. *Eltűnván a' halvány Hajnalsillag színte: Népének Citére elkészülőlt inte* (330/2056).

elkészült in (1)

Készen levő. *Mindenik el kezd a vizess sárt gyúrni Az el készült masszát egy halmozba turni* (26/14).

elkészülve in (1)

Készen. *Mégis annak idejében Elkészülve jönne ki* (169/116).

elkever i (1)

Bepiszkit, bemocskol. *A' mely személyt a' sok Isten el nem nyeri A' szennyes Vulcanus teste el-keveri* (76/14).

elkezd i (13)

1. Megteszi a cselekvés első mozzanatát. *El kezdem énekem, tudván az Isteni Felség hogy Musámat fogja segíteni* (67/7). 2. Vmit elsőként kezd. 'S ha magam ~em ez intézetemet; *Lehetne é néktek elhagyni engemet?* (330/961) ~ett (259/319); ~em (413a/4), ~i (330/568, 1528), *el kezd* (26/13), *kezdi el* (317/130), *El kezdik* (114/631), ~ette (330/1242), *elkezd'te* (330/1270). — ~eném (114/7). — *Kezd el* (413a/241).

elkezdett in (2)

Megkezdett. *Mecénás! légy segítője ~ énekemnek* (413a/565). ~ (239/152).

elkezdvén in (1)

Először bemutatva. *Ő az [módi Nimfa], ki ~ sokszor csak egy kényen Henyélő Stutzeren — egy Borbélylegényen; Mindjárt sok Grófotkák modernjéhez állnak* (330/2007).

elkísér i (1)

Kísérőként megy vkivel. *Hozzád is ~tem őket A' kegyes Életadó' szavára* (439/47).

elkomorítván in (1)
Komorrá, mogorvává téve. *Igaz, hogy a' men-
kő vén Dubranovszkija, Már ~ a' Hypocond-
ria, 'S irigylvén a' más gyönyörűségeit, Kur-
tára szabta a' Fársáng' ideit* (330/414).

elkopik i (2)
1. Lekopik, kopás következtében eltűnik. *Hogy betűi azon oszlopnak Semmi veszéj közt
el nem kopnak* (53/5). 2. Elporlad. *Látsz itt sok
örököt ígérő oszlopot, Mellynek már a' darab
köve is elkopott* (237/36).

elkopó in (1)
Elporladó, elmúló. *Midőn általa Hunyadi hal-
hatatlanná leve Magának is el nem kopó örök
oszlopot teve* (111/68).

elkopott mn (1)
Elhasználódott. *Itt ~ útas ruháit leveti*
(188/27).

elkopván in (1)
Mivel elhasználódott. *De már el is kopván a'
puskám kovája, Végre tsötörtököt adott a'
szerszáma* (239/219).

elköltözik i (2)
Meghal. *De míg el költözne a' Földnek színé-
ről, Illy bútsúzó szokat botsát hűlt nyelvéről*
(222/59).
~ (336/63).

elkövet i (1)
Megvalósít, megfogad. *És ha szavatokból
semmit el nem követ, Vessétek tömlőtbe e'
földi Kénkövet* (195/39).

elkövetkezik i (1)
Megjön, bekövetkezik. *Melly után a' nappalt
kergető Estvének Homájos seregi el követke-
zének* (77/144).

elközelgetés fn (1)
Közeledés. *Például halljátok egy Lappon' ér-
zését, Ki látván halála' ~ét, Megnyugodtt vad-
sággal, hideg reményjében, Ezt mondja meg-
ásott sírának szélében* (454/410).

elküld i (4)
1. Felszólít vkit, hogy menjen el vhova. *Ezt
mint ellenség követét El küldék Királyához*
(114/407). 2. Távolabbi helyen lévőhöz juttat.
Ti folyóvizek! Ti szép Vidék, Szívemet néked

~eném, De kell még a' Hazának (349/14).
Elküldötte (258/82), *el küldötte* (114/985).

ellágyult in (1)
Elérzékenyült. *A' bú gyenge rebegéssel nyis-
sa-meg száz' ajakát El-lágyult szíved roskadó
tárházának ablakát* (162/12).

ellakik i (1)
Megül, megünnepel. *Keserves Sors! adjatok
Bort! Lakjuk el előre a' tort* (433/62).

ellankadás fn (1)
*Sötétség ~a: pirkadat. A' múltó setétség' ~ával
Sárgult már a' hajnal első világával* (225/41).

ellankadt mn (4)
Korábbi fokát, lendületét elvesztett (vmi). *Úgy
van: az ~t virtus Megújítja erejét* (368a/145).
Hadd öleljelek meg el lankadt erővel (215/
142).
El lankadt (14/18, 201/18).

ellanyhulni in (1)
Erőtlené válni. *Nem hagyta a' henyeségtől el
lanyhulni Népeit* (413a/139).

ellátatlan mn (1)
Végeláthatatlan. *Óriási a' vizeknek, Felotsód-
ván a' napon, Bunfentezve térferegnek Ez ~
lapon* (397a/144).

ellebeg i (1)
(Homály) felderül. *A' hajnal' sugári jönnek, A'
homály ~e* (397/554).

ellen nu (33)
1. Vele ellentétes irányban. *A' habok ~ úsz-
kálva Lebeg önmön terhitől* (397a/1015). 2.
Vki/vmi ártalmára. *Párt ütő ez igen borzasztó
nevezet, Mert Hazája 's ura ~ fog e kezét*
(80/2). 3. Vele ellentétben, vele szembesze-
gülve, ellenére. *De az ígért estve ohajtott órá-
ja Kedvek ~ Phébust küldeni sajnállyá*
(77/138). *De van egy pártfogónk, ki sokkal
jól tevé, Ki mindenik ~ védelmezőnk leve*
(193/18). *Melly mikor a' törvény ~ megölette
királyát* (253/65). 4. Ártalom elkerülésére, el-
hárítására. *Igy szólnak: hogy ennek mind esze,
mind keze A' ránk omló veszéj ~ védelmeze*
(68/18).

~ (8/8, 71/2, 72/26, 80/4, 114/397, 171/15,
202/105, 212/106, 213/37, 95, 215/138, 239/
114, 257/140, 259/437, 475, 267*/12/1, 313/

126, 139, 326/48, 330/3, 1294, 1296, 330*/204/8, 337/405, 413a/214, 277), *Ellen* (210/100).

ellenáll l. ellentáll

ellenállhatatlan mn

(1)

Lenyűgöző. *Ti új világot szórtok az én setét Honnyomba, 's új fényt: érezem isteni Ihlés-teket; 's lantot ragadván Hódolok ellene-állhatatlan Sűgáritoknak* (439/8).

ellenben hsz

(4)

Ezzel szemben, viszont. *A békáknak Újságai Ellenbe így íranak, Hogy az egerek holtjai Tíz ezere valának* (114/883).

Ellenben (140/9, 413a/594, 968).

ellene hsz/nu

(45)

I. hsz 1. A szraggal megjelölt v. az előzményekből ismert vki/vmi ellen. *A' szelek gyakorta fel keltek ~, De meg szabadítá azoktól Istene* (211/53). *A' kik régen jó barátim voltak, Még felkölték ~m* (304/23). *Méltó haragját mind ~d forralja* (176/85). *E' kettő áll készen mindenkor ellenünk* (193/16). *Így hartzol a' halál (oh eszmélkedjete) Gyermek, ifjak, és Vének, ~tek* (215/64). *Mennyünk haddal ~k* (114/339). **2.** *Ellenem néz: rossz szemmel néz rám. Bár az Ég búsulva néz is Ellenem, Légy te nékem Szent Poëzis Mindenem* (97/2).

~ (33/15, 44/3, 10, 78/22, 114/639, 684, 944, 215/39, 267/217, 341/48, 450/5, 453/228, 454/377), *Ellene* (7/20, 55/23, 191/23, 253/41, 330/1322), ~m (330/1385, 1388, 434/18, 435/23), ~d (176/109, 222/97, 259/51, 337/89, 453/264), *Ellened* (253/60), ~k (54/24, 114/465, 622, 946, 195/41, 215/53, 330/834), *Ellenek* (72/28).

II. nu Vki/vmi ellen. *'S a' ki mérget forral Hazádnak ~ Megveri a' Magyar Seregek Istene* (203/37). *Fel vólt húzva mérges nyilok Nyelvek végénn egy sorba, Mellyeket az Esztelenek Az Okosoknak ~k Hegyeztének* (236/27).

Ö: *énellenem, teellened.*

ellenébe nu

(3)

1. Szemközt. *Ím, kit a Sors eddig annyit hánya Partod' ~ ül* (435/4, 304/4). **2.** Vmivel szembe (haladva). *Menj, fuss a' szellők' ~* (426/19).

ellenében hsz

(2)

Felé, ellenébe. *Tartsd meg, mint a' kő szált a' Tenger vizében, Mellynek bár a' habok jönnek ~ Erőssen áll* (214/114).

~ (380/16).

ellenére nu

(2)

1. *Ellen. Azzal botra kelt a falu; Csökölnék ~ Kovátsitól és Gigétől több segítséget kére* (326/15). **2.** *Ellene. Sokan, a' tudatlanok is, Ellenére szólltanak* (114/512).

ellenéz i

(1)

Tilt. *Sőt sok dolgot Innepen is a' Törvény nem ~* (413a/276).

elleng i

(1)

Eltűnik. *Tsillog az ég friss színekkal, És a' függő tengerek Elfolyván tiszta tseppekkel, A' szellőn ~enek* (397a/1104).

ellenekedik i

(1)

Vmi ellenére tesz, megsért vmit. *Abba tán a' földes-úri jussal Ellenekedni nem fogok, Hogyha én egy megvetett virtussal Itt egy kőbe helyt fogok* (304/51).

ellenekezhet i

(1)

Vkivel~: ellenállhat vkinek. *Törvényt szabtok nekünk szépségtek' trónussán, Hogy' ~nék tovább ti véletek?* (330/1449)

ellenkezik i

(3)

1. Ellentétben van. *A' természet a' törvénnyel Szívemben ~* (443/10). **2.** Vmi ellenére tesz, megsért vmit. *Abba gondolom, hogy semmi jussal Ellenkezni nem fogok, Hogyha én egy megvetett virtussal Itt egy kőben helyt fogok* (304/51).

~ (330*/156/6).

ellenkező mn/fn

(4)

I. mn Ellentétes. *Élvény ... Ellenkező jelentésű azzal hogy halovány, halvány* (330*/204/2).

~ (216/27).

II. fn 1. Ellentétes dolog. *Azt veszem már észre éppen, Hogy nem tűrhet semmiképpen; Mert minden fordulásnál Vélem ~t tsinál* (309/48). **2.** Ellenálló, szembeszegülő személy. *Az ~ket még is szélllyel verte, Mátyásnak a' Magyar Koronát meg nyerte* (248/45).

ellenség fn

(69)

1. <Harcban> egymással szemben álló felek

egyike. 'S tőlök az ~ fut, 's omlik előttök ezerrel (253/19). Ezek előtt nyargal az egyenetlenség, E miatt támadott még minden ~ (192/10, 260/8). **2.** Olyan személy, aki másnak rosszakarója. És a' Mátrikulát tsalfán vagy mérészen, (Melly a' triumfusban legszebb préda léssen) Kerítse kezéhez az ~ elől (330/1203). Tar István és Farkas Ersébeth! néktek-is Légyen javatokra még ~tek-is (217/126). **3.** Vminek az ~e: vmivel szemben elutasító magatartást tanúsító vki/vmi. A' ditső virtusnak ilyen ~e A' változó sorsnak egyenetlensége (78/9). **4.** Vminek az ~e: vmi kártevője. Hogy porhanyóvá ne legyen 's fel ne nőjje a' dudva. Sok a' kártékony ~, tartsd ezeket is tudva (413a/193). **5.** Olyan személy, aki nem szeret, nem helyesel vmit. Olly nagy ~e azon embereknek, Kik híven szolgálni szoktak a véteknék (193/39). ~ (71/1, 78/33, 114/126, 406, 215/38, 93, 238/24, 239/158, 257/179, 258/71, 259/70, 167, 464, 657, 268/92, 330/1445, 337/226, 445/43), ~' (257/158, 258/25, 98, 259/531, 539, 620, 267/173, 330/1497), ~ek (114/119), ~em (114/133, 317, 239/164), ~ed (141/10, 259/51), ~ei (259/475), ~i (413a/916, 453/176), ~eid (114/947), ~id (259/232), ~eink (259/553, 667), ~ink (259/105), ~tek (454/216), ~tek' (259/391), ~et (114/742, 213/12, 267/103, 330*/180/6), 337/105, 453/182), ~edet (112/33), ~ét (114/694), ~eit (29/16), ~nek (259/544), Ellenségnek (330/1152, 1153), ~én (259/527), ~re (304/27, 315/3, 435/27), Ellenségre (258/43), ~ire (267/21), ~inktől (259/500).

ellenséges mn**(5)**

1. Ellenséggént támadó. Eggyzersmind az ~ Nemzet ellen nevettséges Beszéddel protestálnak (114/396). **2.** Ellenségtől származó. Melly a' fáról függő és ~ vért Izzadó fegyverek' vásárhoz még nem ért (188/67). **3.** Rosszindulatot kifejező. Nintsen az életnek semmi féle neme, Mellyre nem vigyázna ~ szeme (215/24). ~ (114/427, 259/511).

ellenségnyak fn**(1)**

Ellenséges katona nyaka. Azt a' magyar szív-

hez illő kardot mind rakjátok le, Mellyet haddan nagyapátok ~ra fene (259/513).

ellentáll i**(2)**

Támadások ellen hatásosan védekezik. Csak fogok és körmök van az állatoknak Ezzel álnak ellent meg bántatásoknak (453/112). ellent állott (330/1297).

ellenállani in**(1)**

Magát megtartóztatni. De ennyi szép ellen ki tudna állani? (330/1294)

ellentállhat i**(2)**

Lelkileg küzdhet vmi ellen. Még is kell örömet tudni! nem állhatok Ellent szívem' erős duzzadozásinak (432/62). állhatnának ellent (337/104).

ellentállni in**(1)**

Lelkileg küzdeni vmi ellen. Halálra győtri mind azt, Ki néki mind ezekbe Ellent mer állni eggyyszer! (185/180)

ellentálló mn**(1)**

Védekező. Magamnak is vagyon annyi Bátorságom, Hogy az ~ Gárnizont le vágom (238/54).

ellep i**(11)**

1. ⟨Ember, állat⟩ nagy tömegben jelenik meg vhol. A' dölýfös Frantz ~te táborával A' Rajna' szép vidékét (259/59). Nézd el, óh mezők' Múzsája, Ama' szomszéd síkokat, A' lovak' pompás homálya Mint lepi el azokat (397a/148). **2.** ⟨Felületet⟩ betakar, belep. Mormolnak szelei a' fagyos északnak A zsindegyre vastag jég tsapokat raknak El lepik a' földet sűrű fergeteggel A fojó vizeket meg kötik hideggel (85/3, 197/3). **3.** ⟨Vmilyen érzés⟩ úrrá lesz vkin. Embergýűlöletbe estem, 'S már egészen ~e Lelkestől a' sárepe (322/35). Édes ájulás lepett el, Melly eggy mennyei étellel Ketseg-tetett, bíztatott (134/58, 447/58). **4.** ⟨Fény⟩ megvilágít. Ellepi az erdőt egy fényes égi tűz; Megdördül az égnek szomszéd boltozatja, Dördültét a' Templom visszahármaztatja (306/126). **5.** ⟨Hír⟩ elterjed. Ellepte a' te híred A' napkelet' vidékét (373/123). lepi el (413a/330). — leljen el (38/11).

ellepvén in**(1)**

⟨Vmilyen érzés⟩ elfogván, eltöltvén. Szépség-

tekben tisztelhessem, 'S szent borzadás lepvén el, Dítséretét hirdethessem A' felelő egekkel (397a/1182).

ellik i (1)

⟨Nagyobb emlős állat⟩ kicsinyét világra hozza. Kéttzer ellenek a' barmok (413a/673).

ellobban i (1)

⟨Tüzijáték⟩ felvillan és kialszik. Ellobban Stuver' remekje 'S a' Hájden' bájos énekje A' szellőkön elrepül (415/28).

ellobbanó in (1)

Véget érő. Szélllyel szórnam a' világnak Éretlen bánatjait, 'S az ~ vígságnak Alatsony szorgalmait! (397a/515)

ellobbant in (4)

1. Kihunyt. Ki ~t szövétnekét gerjeszti, Ki vesztémenn örül (320/11). 2. Fellobbanó. Közte az ~ villámok látszanak, A tüzes mennykövek pattogva hullanak (202/11, 56/11). 3. Felszállanó. Látom ~t szemedről, Lángoló tekintetéről ... Már elég (285/26).

ellocsol i (1)

Lelohaszt. Régi lángom' ellotsolta Cipris' pajzán gyermeke (392/57).

ellop i (1)

Eltulajdonít. Nem loptam el más' tarándját, hartz és fegyver közt éltem (454/430).

ellő i (2)

1. Lövessel szétszakít vmit. Magrág unván a hartz szagát, Félre méne peselni, El lövék gatyá madzagát (114/828). 2. Vki ~: vkit lövéssel eltalál. Ámor ... Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből, Ráteszi keményen felhúzott íjjára — 'S ellövi Oporra 's a' szép Dorottyára (330/2062).

elmállott in (1)

Elporladt. A' nap ködbe borúl, elfogy az Ótzeán, A' szirtok 's a' hegyek' fellegi bértzei Elmállott hamuvá válnak (338/35).

elmar i (1)

Elüz. M'ért marsz el hát másokat? (443/120)

elmarad i (1)

Vmi ~ vkitől: nem viszi magával ⟨a sírba⟩. Rakás Aranyaid tőled el maradnak (209/73).

elmaradhat i (1)

Nem szükséges, nincs rá igény. Nem kell né-

kem tők 's káposzta, Sás és békák lentséje, El maradhat az eb hozta Sok hitván tsemegéje (114/142).

elmaradt in (1)

Egyedül maradt. — — — el maradt özvegye (215/135).

elmaradván in (1)

Elszakadván. Kitől el maradván páratlan élete (215/117).

elmarconglott in (1)

Kikoptatott. Sodorja a' kőszikláknak Elmar-tonglott tsípejít, Át-tsörgi a' kivájt fáknak Mez'telen gyökereit (397a/706).

elmasíroz i (1)

Elgyalogol. Eggy ökör Tsizmadja mondta, el menék ökör szován, 's Fel tevék hogy el masérzok szent Apostolok' lován (161/38).

elmátrónásodott in (1)

Megöregedett ⟨hölgy⟩. Az ~ Dóris (392/cím).

elme fn (86)

1. Ész, értelem. Szép ~d nézzem é, vagy nemes lelket? (398/1) — Leg fényesebb fáklya az Úrnak félelme, Ez után járhat az Emberi vak ~ (222/10). Érzem: a' leányi ~ Nyári árnyékként kereng, Hogyha más Nyalánk' szerelme Mint Zefir, körülte leng (449/9). 2. Az emberi agy munkája. Még ~mbe' forog, mint jött e' földre Balember Scyta vitézeivel (259/609). Már az ~m is tompúla; És tsak — tsak kevésbe mûla, Hogy fejembe nem lövék (322/37). 3. Elméhez jön: észhez tér. Mégis ~mhez jövék (322/40). 4. Hangulati állapot; kedély. Úljünk le víg ~vel, Vigadozzunk békével (154/12). Múzsá! 's Múzsáknak szerelme Kótyogós Butellia! A' mellytől vidúl az ~ 'S ébred a' Phantasia (317/24). 5. Képzelet. E' kép álla az én ~mben (258/60). 6. Az ember. Mert ebből származott az a' fõsvény ~ A mellynek tsak a' pénz minden segedelme (5/5). 7. Az ember mint gondolkodó lény. bölcs ember. Ne légy a' leg nagyobb ~khez mostoha, Kiket bé nem fog a' halandóság moha (126/71).

~ (31/26, 185/173, 272/21, 292/6, 313/56, 90, 135, 315/4, 27, 330/55, 124, 1013, 413a/149, 426, 445/12, 453/138), Elme (348/11, 428/189), ~k (432*/206/11), Elmék' (432/2), ~m

(313/6, 95, 443/5, 216, 454/293), *Elmém* (177/11, 369/13, 392/61, 410/10, 428/89, 454/996), *~d* (442/7, 445/14, 452/9), *~je* (111/9, 21, 26, 217/62, 382/19), *Elméje* (454/802), *~nk* (14/9, 201/9, 454/518), *~tek* (330/2030), *Elmétek* (354/14, 454/210), *~ink* (452/14), *~t* (90/6, 216/19, 50, 219/12, 342/21, 413a/819), *Elmét* (413a/421), *~ket* (413a/1106), *~met* (313/52), *~jét* (222/28), *Elméjét* (330/1329), *~nket* (330/578), *~nek* (216/28, 368*/30/9), *~dnek* (452/28), *~jébe* (189/10), *Elméjébe* (170/31), *~mben* (223/2, 225/36, 379/117), *~jében* (348/6), *~mből* (330/818), *Elméinkből* (460/182), *Elméért* (280/15), *~vel* (239/4, 330/1531, 454/682), *~nkkel* (123/33).

Ö: termés~.

elmécske fn

(1)

Eszezske. Majd talám nagy korra érvén A' parányi Rózsi is 'S Rózsa Színével megérvén Gyenge elmétskéje is (249/72).

elmegy i

(45)

1. (Ember, állat) eltávozik vhonnan. *El megyek örökre Angyalom már* (181/7). *El megy a' víg hajnalt köszöntő patsirta* (66/9). *Deszkarági rá se néze, Seggbe rugja s el megyen* (114/773). 2. El akar jutni vhoval. *Elmegyek a' föld' színén is A' merre ti szállatok, Érzékeny Galambkák! én is Elmegyek utánnatok* (397a/357–360). *Szólj, ~ Szuvarov 's győződelmeskedik* (337/188). 3. (Dolog, jelenség) vmilyen módon eltávozik. *Túl Budán más Láthatárra A' setétség elmene, Rá tekintvén ez Hazára A' Magyar? Jó Istene* (163/6). *Aki általment a szélvészén Bár elment a vad szél egészen Még is fél* (460/148). 4. (Időszak) elmúlik. *Óh Bártsak hamar nyár lenne E' silány Tavasz elmenne* (389/28). 5. (Pénz) elfogy. *A' mi kevés pénz bejött Két-három póra, Nagyobb dologra ment el* (334/33). 6. (Érzés) elmúlik, megszűnik. *Ha Mellyemből el ment ő már Tsak tudnám bár Hol van most, 's mit tsinálhat?* (149/13) 7. *Elmegy vhol:* elhalad vmi mellett. *Tartsd meg, hogy tudják meg, a' kik itt el mennek E' sirba hogy kinek tettemi pihennek* (210/61).

El megy (114/564), *megy el* (184/48, 423/48), *elmegyek* (143/30), *el megyek* (241/33), *Elme-*

gyek (397a/361), *megyek el* (143/42), *megyek el* (202/86), *elmégy* (268/101, 295/20), *el mégy* (57/7), *elmennek* (210/48, 330/542), *el menék* (161/37), *elmentem* (332/1), *El ment* (96/3, 112/25, 27, 219/19, 317/180), *ment el* (238/87, 309/17). — *el mennék* (169/82), *el menne* (215/121, 331/21). — *menj el* (351/12), *Menj el* (210/121, 453/27), *elmenjen* (413a/350), *elmenjete* (90/24), *el mennyete* (90/30, 36), *menjenek el* (326/50).

elmehet i

(5)

1. *Vkivel ~:* társulhat vkihez (az útra). *Óh ha ti véletek én is ~nék, S a' Magyar Virtusnak tanúja lehetnék* (267/233). 2. Eljuthat vmeddig, odaér. *Ott be szállván, egybe kérdem: Regmetz esne mennyire? Míg ki szívól két pipával, el mehetsz; nints messzire* (161/36). 3. Megfelelhet vminek. *Hogy én ha magamnak zöld kantust vehetnék Olvasva a' Majmok között el mehetnék* (254/4, 61/4). 4. *Elmehet dolgára:* távozzon. *Kátó így felele, Elmehet dolgára, nints is itten helye* (239/92).

elmélkedés fn

(2)

Elmélyült gondolkodás. *Az Üress agy megvét mindent, ha nevetett Komój ~t és mély lelkét tetet* (382/14). *~emet* (397a/2).

elmélkedik i

(1)

Gondolkodik. *Musák! most olly helyen elmélkedem, a' melly A' Világ abroszán legcriticusabb helye* (313/71).

elmenetel fn

(1)

Távozás. *Az Elmenetel* (158/cím).

elmenni in

(2)

Távozni. *Jaj be fájlalom, Kedves Angyalom! Hogy midőn boldoggá kezdtem lenni, El kell menni* (295/6). *~* (268/83).

elment in

(1)

Elmúlt. *Amott vagy mord éj vesztegel, 's örök homály burkozta, Vagy a' tőlünk ~ Hajnal a' fényt ott is felhossa* (413a/259).

elmenvén in

(2)

Elhaladván. *Átkozott pertz volt az, a mellyben mellettem Elmenvén, kegyetlen! reád tekintet-*

tem (196/52).

Elmenvén (380/50).

elmereszt i (1)

El mereszi szemét száját (114/284): bárgyún elcsodálkozik.

elmerít i (1)

Elsüllyeszt. Mert kit itt el nem merít is, Túlhan a' kormos Mefitis Gözi büzi fojtja meg (317/124).

elmerül i (7)

1. <Folyékony anyagban> elsüllyed. Dohos motsárába végképp' elmerülnek (239/124). 2. <Foglalatosság> nagyon elfoglalja. 'S az habzó csókoka' Torkig elmerült (347/12). 3. Elmerül a jóba: <madár> élvezi a kedvező körülményeket. Nem tartja meg se völgy, se hegy, El merül a' jóba (142/14).

el merülnek (211/16, 19, 317/169), el merült (114/447).

elmerült in (1)

Elvárásolt. Lillám! midőn szemem nézi Hajnal tekintetedet, Ezer grátzia ígéri Elmerültt képzeemet (375/4).

elmerülve in (1)

Elmélyedve. Ezen gondolkodásában El merülve heverész (231/52).

elmés mn/fn (11)

I. mn 1. Ötletes, okos (személy). 'S te ~ Tanátos! ki ülven kormányra, Eggy Plánummal zavart hányasz sok Tartományra (195/35). 2. Szellemes (megnyilatkozás). Még a' lóhátról is játszik a' Dámákkal, Múlattatván őket sok ~ tréfákkal (330/144). 3. Bölcs (alkotás). Tekintvén a' tsillagokról a mesés régiségre Annak ~ költeményit hinti a himzett Égre (111/78). ~ (111/85, 238*/143/3, 330*/147/2, 368*/31/19, 382/28, 418/98, 454/792).

II. fn Okos ember. Láthassuk várát az Ízlésnek, Hol a' Múzsák a' sok ~nek Fejét fűzik babérokka (451/5).

elméskedés fn (1)

Gondolkodás. Sem az ~ szomorú hagymázza A' táplálás' útját meg nem tofánázza (454/213).

elmesség fn (2)

Szellemesség. Bár próbát Romános ~gel te-

szek, 'S ékesebben szóllok, mint a' Hof-Maitressek (330/1419).

~et (330*/147/1).

elmetél i (1)

Levág. El metélék szegényeknek Kezeket és lábokat (114/1003).

elmetsz i (3)

Levág. Másoknak még gyökér se kell, a' leg felső ágokat Elmetzi a' Gazda 's bátran elülteti azokat (413a/553).

el metzett (135/22); elmetzed (413a/851).

elmocskol i (1)

<Oroszlán> széttép. Azonn véres szájjal midőn el motkollya Körmeivel ízről izre darabollya (77/171).

elmond i (7)

1. <Történetet> elejétől végig mond, beszámol róla. Én ~om mit álmodtam: emlékezem rá nagyon (314/3). 2. Elpanaszol. Hogy hát meg ne haljak felnyitom Szívemet, És el mondom de tsak néktek keservemet (176/44).

~om (314/5, 326/53), Elmondom (330/1730), ~juk (340/16). — Elmondanám (306/151).

elmondani in (3)

1. Vmiről beszámolni. A' melly áldás miből állott, én most mindjárt elmondom, Mert az illyest ~, másként is az én gondom (326/54). 2. Felsorolni. El kell mondanom a' kemény Parasztnak eszközeit Mellyek nélkül meg nem lehet munkálni a' földet (413a/179).

~ (176/26).

elmondhat i (3)

1. Közölhet. El mondhatok, ha kívánod, sok régi szokásokat, Ha nem restelsz meg tanulni minden aprólékokat (413a/188). 2. Kifejezhet. Elmondhatnám, a' mit éneklenek ezek, De mint kis énekes vélek nem érkezek (290/31).

~játok (330/1167).

elmondott mn (1)

Elhangzott. Az ~ Beszéd (225/31).

elmondván in (1)

Elbeszélvén. Illy átkot 's mindent ~, hogy haza téő Kedvünk elessék, hadjuk el mind ez hazát! (327/35)

elmos i (2)

Szétáztatja. A' rohanó zápor a' rétet el mossa,

A' virágok' nemző részt le tsapdossa (198/23, 86/23).

elmosolyodik i

(1)

Mosolyra húzódik az arca. *Jó, hogy el mosolyoda* (114/559).

elmúlándó mn/fn

(2)

I. mn Elmúló, eltelő. *Ezekből építék az oszlopot ezek A' Dugonits' hírét fel építő kezek. Sok helyen a' kövön Árpád, Taksony, Zoltán Triumfált az idő' ~ voltán* (237/118).

II. fn Szükségszerűen elenyésző dolog. *Atzél fogak márvány ínyében pengenek, Minden ~t rakásra örlenek'* (237/64).

elmúlás fn

(4)

Halál, enyészet, megsemmisülés. *Még is e' Remekbenn igen nagy tsonkúlás, Hogy ő vele is köz a' végső el-múlás* (127/32). *Századjai az elmúlásnak, Általadják ötet egymásnak, És megőrizik hűséggel* (451/19). ~ (421/32), ~nak (255/19).

elmulaszt i

(1)

Megszüntet. *Mélly álom szelével a' bajt el mulasztja* (8/4).

elmúlat i

(3)

1. Szórakozik. *Csak menj el, édes Álom! El-múlatunk mi ketten* (351/13). **2.** Elmulaszt. *És a' Leánykérést mind csak ~ják* (330/1970). *múlassa el* (330*/199/4).

elmúlik i

(17)

1. (Állapot, jelenség) megszűnik. *A' hol a' vérzett szívekről A' Fájdalmak el mulnak* (297/56). *Hát a' Napnak dísze már azért el múla, Hogy tsekély földünknek alája borúla* (191/35). **2.** (Intézmény) elpusztul. *Így teszel te, óh Idő! A' Nemzetek' forgó enyészetével. Most az eggyik nagyra nő, 'S a' másik ~ saját nevével* (288/40). **3.** (Ember) meghal. *Elmúltak, bédültek abb' a' sírhalomba! Mellyhez közelítünk mi is minden nyomba* (313/39). **4.** (Idő, élet) eltelik. *Ama boldog idők jaj, úgy mond el múltak Mellyekben szegények lábamhoz borultak* (5/23). *Így múlik életünk el* (43/5). **5.** Megszűnik vmi baj. *Sok következtető veszélyek el mulnak* (213/70).

~ (259*/205/6, 330*/164/5), *el múlik* (397a/659), *elmúlt* (428/90), *Elmúltt* (208/37), *El mult* (246/3), *múlt el* (388/9), *El múltak*

(54/1), *elmúltanak* (313/38). — *elmúlnék* (454/237).

elmúlni in

(1)

Meghalni. *És ha elkell múltnom, mi szükség volt élni?* (454/17)

elmúlt mn

(8)

I. mn **1.** (Idő) lefolyt, múlttá lett. *Híven apolgassad kis unokáimat Így újjíthatod meg el múlt napjaimat* (210/108). **2.** Megszűnt. *Őseivel egyik fűről másra szállván Zengi új örömét és elmúltt kínait, 'S átkozza a' kávék kertek' vad urait* (454/453).

el múlt (81/8, 214/7), *elmúltt* (287/5, 330/45), *Elmúltt* (208/80).

II. fn Emlék, elmúlt esemény. *Ah mint gyöt-rődöm majd Én Sok száz elmúlttnak képén* (158/30).

elmúltá fn

(1)

Befejezése. *Hanem, vigyáz a' természet, 'S nintsen forgásiban hízak és enyészet; Pontos forgásának örök karikája Egynek elmúlttával másikat táplálja* (454/630).

elmúlván

(4)

1. Eltelve. *Örvendj, hogy ~ a' setét éjtszaka, Meg nyílt a' napkelet' bársonyos ablaka* (203/21). **2.** Letűnve. *A' József' tündöklő országa végtére Elmúlván, új öröm áll annak helyére* (259/250). **3.** Megszűnve. *Hogy a' melly bá-nat most epeszt benneteket El múlván, az öröm bírja szíveteket* (212/116).

el múlván (81/21).

elnémulva in

(1)

Hangtalanul. *'S hagyj engem' szabadon Dá-cia' pallagán Elnémulva zokognom A' Nád-lepte fedél alatt* (432/15).

elnevet i

(1)

Elneveti magát: nevetni kezd. Ha ő gorong-hanggal agyarkodik te rád: Nevesd el magadat; 's azonnal hátat ad (191/52).

elnevez i

(1)

Nevet ad. *Román- 's enyelgésnek nevezik el őket Érzékenykedőknek hívják az érzőket* (453/203).

elnevezés fn

(1)

Névadás. *Lajhár, Földi' és Fábián' ~ek után az a' minden állatok közt legtűnyább, leglas-*

súbb és legostobább négylábú állatotska (330*/199/7).

elnevező in (1)

Nevet adó. Innen ezt a' Végvárat a' mindent hamar el-nevező magyarok Nádorfejevárának nevezhették (267*/19/6).

elnevezvén in (1)

Nevet adva. Felszámlálván, 's ~ a' Tsillagok ezerét (413a/155).

elnéz i (8)

1. Vmit hosszabb ideig figyelmesen néz. Vagy állj meg Királyom szent trónusod megett, 'S nézd el a' melletted hartzoló sereget (337/166). 2. Vmit eltűr, nem tesz szóvá. Most meg mondom hogy ez nekem praejudiciumra van, Most el néztem; de harmadszor el nem nézem ám ugyan (314/48). ~tem (309/21, 314/43). —Nézd el (117/1, 397a/145, 413a/636).

elnézhet i (2)

1. Láthat. Mert el nézhetik Uraink, Tölök Pindusi halmaink Nem igen műveltetnek (114/1019). 2. Eltűrhet. Óh hogy nézhetél el ilyen szemlátomást? (337/66)

élni in (21)

1. Életben lenni, létezni. Ez nekem minden Napok Között legtisztább Napom: Élni így óhajtok, Így óhajtok Halni! (143/61) — Jertek a' Mezőt szemlélni, 'S azzal az Örömmel ~ Mellyet érez tsupánn egy bőls szív (123/2). 2. (Bizonyos időt) megérni, és akkor meghalni. A' ki esztendő' sokságát Élni méltó volt, Alig érte ifjúságát, Véletlen megholt (299/15). 3. Fogyasztani vmit. Vagy talám tsak szégyen annyi borral ~? Szégyenebb, Barátim! Magunktól kémélni (248/29). 4. Vmivel ~: felhasználni, igénybe venni vmit. Mégis tudott ~ ez élet' javával 'S gyakran ízleltette azt embertársával (454/807). Hát a' mit annyi sok esztendő érlele Most vész el, 's nem lehet már most ~ vele? (63/6) ~ (259/433, 302/25, 27, 312/12, 396/3, 409/27, 453/53, 271, 272, 454/17, 248), Élni (30/2, 409/28); élnem (330/801), élnünk (206/23).

elnyargal i (1)

Gyorsan elhaladt. Itt van a Legatus! hó, vak emberek! hó! Elnyargalt a szánjok! (228/21)

elnyel i (7)

1. (Érzést) magába fojt. Végre a' fekete Sár-epe elteli, 'S minden más érzésit egyszerre ~i (330/746). 2. (Víz) magába fogad és eltakar vmit. Már szárait, Már térdeit, Már tzombjait, Tzombtöveit Nyelik el a' fajtalan habok (139/102). 3. (Felhő, homály) szem elől eltakar. A' földnek allyáról felemelkedém; A' felleg ~t (396/18). Vigyázz! mert közel van a' Homály-nak partja, Elnyel, ha az Észnek fénnye meg nem tartja (313/124). 4. (Pénzt, kincset) megkaparint. A' Potosi, átaljába Pérui, kintseket Spanyol Ország nyeli el (313*/101/2). 5. Koporsó/sírbolt ~ vkit: meghal. Még a' kegyesség is, a' melly sokat tehet, Késedelmet hozó akadály nem lehet. Nem, ámbár minden nap százszor könyörögjél, Mert a' mindenekkel köz koporsó el nyél (209/38). De élte' lángja fogytig ége, És ~e' néma bolt (388/12).

elnyelő in (1)

Magába fogadó. Kik a' Siren szavára meg álnak A' Tenger el nyelő örvényébe szálnak (71/24).

elnyer i (3)

1. Elér, megkap. Ha nem tsüggedsz szándé-kodba', Elnyered várt váradat (368/120). 2. Megszerez. A' mely személyt a' sok Isten el nem nyeri A' szennyes Vulcanus teste el-keveri (76/13). nyertem el (228/24).

elnyerhet i (1)

Megkaphat. Nem jön le azoknak több tüzes szekere, Hogy azt el nyerhetnéd, a' mit Illyés nyere (209/42).

elnyom i (4)

1. Félretol. Majd azok nyomják el onnan a' Lyányokat (330/1282). 2. Vkit ~ az álom: elalszik. És mikor ujjai a' mákos álomnak Ajtajiknál minden strásákat el nyomnak (77/122). 3. Elaltat. Tiszta forrás vízzel enyhül igaz szomja: Mikor fejeteket a' sok bor el nyomja (198/64). el nyomnak (77/148).

elnyomattatik i (1)

Tönkretétetik. Az ártatlan, látod, hogy ~, Egy helyből más helybe miképp hanyattatik (229/1).

- elnyomott mn** (1) Elnyomás alatt élő. *Elnyomott Olaszok! újra éledjete, A' Kray' kezében már eltörtt bilintsetek* (337/399).
- elnyomván in** (1) Megszünteti. *De néki nem lévén többé bizodalma, Elnyomván testének, lelkének fájdalma* (330/1516).
- elnyög i** (1) <Időt> sóhajtozással, panaszkodással eltölt. *Oszlassátok el a' kába Kétséget 's aggságokat, Ne nyögjétek el hijába A' múlandó napokat* (397a/83).
- elnyugszik i** (1) Leszáll <a nap>. *Már tsak nem el nyugovának A' nap tüzes lovai* (114/1008).
- elnyújt i** (1) Magát hanyatt elnyújtja: hanyatt esik. *De a' partról fel emelvén Eggy vaskos Nepomukot, Limonőhöz hozzá sujtja, Az magát hanyatt el nyújtja* (114/817).
- elnyúlik i** (2) 1. Fekszik. *Már most a' parton hevervén El nyúlt kövér hasával* (114/731). 2. Megjelenik, feltűnik. *Már is andalgó szememben Más scénáji jőnek fel A' dolgoknak, 's képzetemben Új vidékek nyúlnak el* (397a/560).
- elnyúló in** (1) Hosszan elterülő. *És ki az, ki végig nézván e' népeket, E' Világnak' felén ~ földeket, Ne borzadna* (313/92).
- elnyúlva in** (1) Holtan. *Ki már szerentsétlen éppen Lebegett a' Tó közében El nyúlva 's meg meredve* (114/300).
- elold i** (2) <Köteléktől> szabaddá tesz. *Hímen ~otta a' békót lábain* (330/1639). *oldd el* (460/133).
- eloldatván in** (1) Kiszabadulva. *Így mutatja, el oldatván, A' rab, örömmel tele A' kegyetlen Lántzot osztán, Mellyet hajdan visele* (208/85).
- eloldott in** (1) Elszabadult, erős <szélvész>. *Az el oldott szél*
- vész hánytat víz hegyeket A langoló menykő szaggat fellegeket* (10/15).
- elolt i** (6) 1. Vminek az égését megszünteti. *Óh, az érzékeny tüzet el nem oltják E' hideg, nyálkás ködök* (454/853). *Szent tömjénit elóltá az Imádkozás* (432/29). 2. Megszüntet. *A' nagyra vágyásnak tüzeit el óltotta* (213/47). 3. Megöl. *Sőt a' vétek többre gyűl: Szomjokat drágábbal óltják, A' felkentt Királyt elóltják* (257/37). *elóltotta* (330/1750), *El óltott[ák]* (129/8).
- eloltani in** (1) Vminek az égését megszüntetni. *Mondják gyertyát (vagy mit) akartak gyújtani, Vagy a' mi kész tűz volt, azt is elóltani* (330/1738).
- elolvad i** (2) Folyékonnyá válik. *Itt a' Tavasz, az ő enyhében Elolvadt a' hó és a' jég* (379/2). ~ (397*/9).
- elolvadt in** (1) Ellágyult, szerelmes. *Szívünk ~t Részeit Élesztjük újj Dalokkal, Pauzák' únalmas ideit Édesíttyük Tsókokkal* (128/57).
- elolvadva in** (2) Áthatva. *Mint a' hó a' Nap' hevétől: Úgy az ő tűz-szerelmétől Mind ~ valánk* (447/105). *el olvadva* (134/105).
- elolvas i** (4) 1. Elejétől végig olvas. *'S még az Öreg Úr is ~ta?* (238/122) 2. Felolvas, olvasva előad. *De a' vers meg nem terhelli a' gyomrot ... Azért bátran ~om, ki pedig nem halgatja Addig flaskót emelgethet, vagy fogát piszkálhatja* (310/9). *el olvasom* (266/9). — *olvassa el* (238*/147/3).
- elolvasni in** (1) Elejétől végig olvasni. *Ennye Kisasszonykám! meg gondoltam bizony azt, hogy előbbenis a' Verseket méltóztatik ~* (238/118).
- eloquentia (lat)** (2) Ékesszólás. *Ván, Vén, vagy Az üstökös Eloquentia* (167/cím). ~ (267*/12/14).
- elordít i** (1) Erős, átható hangot ad. *Elordítja magát a' sze-*

líd tsendesség, Felreppen fészkeből a' szunnyadt békesség (337/41).

eloszlandó in (1)

⟨Köd⟩ felszálló. *Engedd meg hogy minden jókkal áldjalak, míg élni fogsz, Míg velünk az ~ földi ködök közt ragyogsz* (405/22).

eloszlat i (2)

1. Elmulaszt, segíti vminek elmúlását. *És ha Elmém derült Egét Bé borítja terhes felhő. Azonnal belé repül ő 's El oszlatja fergetegét* (177/14). **2.** Megszüntet. *Oszlassátok el a' kába Kétséget 's aggságokat* (397a/81).

eloszlik i (7)

1. Eltűnik. *Gyenge lehelleti széjjel el oszlának* (77/300). *Bezzeg eloszlott álmatok, Melly lankasztott az előtt* (447/47). **2.** Megszűnik. *El oszolnak a szent 's a' panaszos hangok* (190/101). *Haragom megint el oszlott* (185/21). **3.** ⟨Gyűlés⟩ feloszlik. *Hogy a' Rendek el oszlának, Actu lárma támadott* (92/22). *el oszlának* (92/289), *el oszlott* (134/46).

elosztott in (1)

Hadi rendbe sorolt. *Ím az ~ Táborok indulnak; tsörög a' kard, 's az hadi lárma Verdesi a' felhőt* (253/28).

elő fn (1)

Vminek az eleje. *Valamint ezekből túl, innen ... ~ ... ezen szók jönnek, túlsó, innenső ... első* (330*/197/3).

elő mn/fn (42)

1. Ilyen, aki, ami él. *Itt vannak a' munkát győző szűkön ~ legények* (413a/1027). *Süsse ki a' kényyén ~ gonoszokat* (454/159). — *de már az ~fának Mélyebb 's éppen nyakig érő vermek kívántatanának [ültetéskor]* (413a/824). **2.** ⟨A holttal szemben⟩ eleven. *A' földi részekből plánta 's növény léz, Mellyet ha az ~ állatok meg esznek, Belölle magoknak lételt 's növést esznek* (201/73). *'S Rózi ~ Róza léssen Majd midőnn Világra jó* (249/35). **3.** Megelevenedett. *Így szóllt az életet lehellő Citére: Halandó szép Nimfák! ~ Templomaim, Kikben szent temjénnel égnek oltárait* (330/1893). **4.** Létező ⟨dolog⟩. *Nagyságtok' ~ Erdemi mind nagyok* (251/5). *Élő sziklán állott vén fundamentoma, Mellyet szörnyű terhe 's alkotmánya nyoma* (306/183). **5.** Élő nyelv: az

adott társadalomban beszélt nyelv. *Az ~ nyelven tett köszöntés* (188/96). **6.** *Élő Isten:* ⟨Isten létezésének nyomatékos állításaként⟩. *'S az ~ Istennek lábaihoz üle* (225/126). **7.** *Élő halált okoz:* szinte halálra válik. *Fellyebb tsak látása két kis dombotskának Már gyakorta ~ halált okozának* (239/26). **8.** *Élő spiritus:* hatékony, alkotó szellem. *Fársági jó borral habzó Butellia! Mellytől a' Múzsákban gyúl a' fantázia, Te tölts bé engemet ~ Spiritussal Hadd danoljak hartzot én is Enniussal* (330/19). **9.** *Élő víz(forrás):* tiszta, friss víz(ű forrás). *Van itt barlang, van ~ víz* (413a/1024). *A' hajlékhoz ~ vízforrást vezetett, Partjaira körül hársfákat ültetett* (341/25).

~ (155/20, 330*/200/11, 330*/204/5, 413a/534, 707, 454/625, 660).

II. fn Élőlény, ember. *Meghólt! életének legjobb szakaszában, Fél századot élvén az ~k sorában* (217/86).

~k (162/66, 213/3, 215/95, 439/63), *Élők* (215/11), ~k' (225/85, 152, 454/267), ~t (215/66), *Élőket* (439/58), ~ből (201/71, 90), ~nek (215/3), ~knek (201/45, 210/83, 213/83, 454/603), *Élőknek* (439/62), *Élőben* (128/10), ~ből (454/623).

Ö: ingyen~.

előad i (7)

1. ⟨Írásban v. szóban⟩ elmond, kifejt, leír vmit. *Minden rangú Dámák egyes akarattal Engemet küldöttek olly' parantsolattal, Hogy kívánságokat adjam elő pontban Az Uraknak* (330/1141). *Tirtének a' történetit bőven elő adja Jusztinus* (267*/12/10). **2.** *Vmi ~ja magát:* történik, bekövetkezik. *Eleink, hogy midőn valami közönséget illető dolog adjamagát elő ... akkor egy véres szablyát hordozzanak-el a' Honnyosok sátoraiban* (268*/22/3). ~ja (397*/7), *adja elő* (358/2), *adják elő* (330*/147/3, ~ta (454/374).

előadhat i (1)

Leírhat, bemutathat. *Varróm ez: a szíves Varró Kit bár mi jó verselő, Bár mi festő és him varró Jol nem adhatna elő* (357/72).

előadódni in (1)

Felsoroltatni, bemutatni. *Castrum Doloris nevet visel a' Nagy emberek' halálára felállít-*

tatni szokott Gyász-alkotmány, melyben a' megholtnak érdemei szoktak példázatokban ~ (330*/188/18).

előáll i

(7)

1. <Csoportból> előlép. Ezzel egy Fő-angyal, kit én minapában Láttam melly zokogva sírt Buda' várában Előállt, 's felszóval kizengé azokat (306/147). 2. Vmire jelentkezik. Éljen! mert Ó a' Hazának Védelmére állt elő (257/91, 97). 3. Indulásra készen megfelelő helyre áll. Melly egy pertzbe elő állasz vitzkándozva mint a' ló (358/5). 4. Keletkezik, születik, létrejön. Itt tsak a' remény' játéka Áll a' Való helytt elő (397a/606).

áll elől (413a/319), elő fog állani (228/33).

előállít i

(1)

Létrehoz. Hanem, hogy erre a' tenyészésre szintűgy a' plántákban is Hím és nőstény nemet állított elő a' Természet, mint az élő állatokban (330*/200/10).

előbástya fn

(1)

Védelmező. [A magyar hazának] több századokig népe és Királya A' Keresztységségnek volt ~ja (337/408).

előbb hsz

(23)

1. <Vmilyen időpontnál> korábban. Hát úgy jó vissza egészségünk, Ha ~ a' tántzba el vész frissességünk? (197/58) 2. A következőket megelőzve, hamarabb. Nem tudom, ~ örömrre Mellyikünk fog találni? (208/99) 3. <Sorrrendben> a szóban forgó dolgok előtt. Így járt a' Fársáng is. — De míg még a' lenne, Hogy e' zűrvarra Múzsám reá-menne; Előbb kell kezdenem elbeszélésemet (330/61). 4. Előbb való: fontosabb, kedvesebb. Minden föld ugyan hazája A' jó embernek; való! De még is születte tája Mindennél ~ való (357/8). 5. Először. 'S ~ is Szétsényit zöld babérágával Tisztelvén, 's az érdem bíbor palástjával; Int: Mind a' vivátnak, mind a' muzsikának Vége lesz (306/235). Legelőbb is Rózsí, a' legszebb Amazon, Etsével szembeállt, 's erőt is vett azon (330/1359). 6. <Fejlődésben> előrébb. Ha azt akarjuk, hogy jövendőben a' tudományokban, muzsikában, képirásban, éc. ~ menjünk: sok szavakra 's meghatározott értelműekre kell szert tennünk (330*/204/6).

~ (259/503, 267/140, 267*/13/13, 287/39, 330/402, 413a/790, 841), Előbb (176/93, 201/53, 228/15, 307/66, 330/849, 979, 413a/760), legelőbb (169/21), leg' előbb (413a/805).

előbbi mn

(3)

Múltbeli, korábbi. Ekkor szelídséggé válik ~ büszkesége (216/47). ~ (337/94, 115).

előbeszéd fn

(2)

1. Előszó. Előbeszéd (114/cím). 2. Előzetes magyarázat. Jer hajózzunk a' part megett, itt se költött versekkel Se hosszas ~del nem késem, 's tekervénnyel (413a/571).

előbeszél i

(2)

1. Elmond, elmesél. E' jószívű Idegenek, Ammi tsak szép valójába', És tsinos Európába' Mindent előbeszélltenek (244/44). 2. Megmond. Ah már ki beszéli elő Hová ment ő 'S hová vitte Szívemet? (149/10)

előbeszélni in

(1)

Elmondani. Név szerént a' te pártfogásod' Előbeszélni nem merem (417/12).

előbeszéltet i

(1)

Elmondatt, elmeséltet. Mihelytt Rebekával előbeszéltette, Hogy kézre Carnevált miként kerítette (330/1591).

elődbe l. elébe

élődik i

(1)

Él, éledegél. A jó szívű földnek könnyű termésiből élődnek (413a/1015).

élődni in

(1)

Tengődni. Mit ér örökös hírt nyerni Iliással, 'S falunként élődni tudós koldúlással? (245/26)

előérzés fn

(1)

Előérzet. Melly édes elő érzés e' Gyúladozó szívének! (231/249)

előfordul i

(2)

Előjön, megjelenik. 'S most ah szegény fejem Hónapokis múlnak Mégis vártt Örösim elő nem fordulnak (176/62). előfordul (330*/173/2).

előfut i

(1)

Előjön. Eggyik a' bugyogójával Futott elő (231/68).

- előgyere i** (1) Jöjj elő! *Jertek vígan énekelő Lanttal elő!* (188/123)
- előhív i** (1) Vmihez folyamodik. *Ah, híjjatok elő balzsamomúl az észet, 'S a' virtust* (454/713).
- előhoz i** (6) 1. Látható helyre, szem elé hoz. *Hozz elő négy-négy poharat!* (287/59) 2. (Beszédben) vmit felhoz, megemlít. *Mit hozom elő? hogy a' bőlt* *Ulisszesnek Miatta lábai veszélybe sietnek!* (77/19) *elő hozott* (26/26). — *Hozzanak elő* (330/451); *hozd elő* (163/34), *Hozzátok elő* (268/57).
- előhozni in** (1) Megemlíteni. *Meg ne ütközzetek, ha illy nagy ügy felől, Egy alatsony példát merek hozni elől* (454/262).
- előhozott in** (1) Megemlített. *Ezt is adjuk a' többihez, 's nekünk is 4 grádusú szavunk lesz az élet' idejára, mint az itt ~ Nemzeteknek* (330*/204/12).
- előjön i** (5) 1. Látható helyre jön. *Haj, Istenek! melly szép Halandó Jön ott elő* (294/22). 2. Előáll (indulásra készen). *Te jőjj hát elő szárnyas ló, te vigyél haza engem* (358/19). 3. Szóba kerül. *Úgy tűnődik; 's talám azt is sajnálja ő, Hogy a' versbe ingyen 's potomra jött elő* (189/32). *Ebből az okból jön elő oda alább a' Mátyás Király' emlékezete is* (418*/176/6). 4. Ismétlődik. *Visszakerül újj forgással a' földműves' munkája És szokott nyománn ~ az Esztendők pályája* (413a/949).
- előjövén in** (1) Megjelenve. *Ámor reménységgel Jövén elő, Édes sietséggel Halad ő* (460/156).
- előkelő fn** (1) Magas rangú személy. *Járnak fa haj szín dolmányba Minden Elöl-kelőink* (114/169).
- előkér i** (1) *Előkér vkitől vmit:* felszólít vkit vminek az átadására. *A' Nagy Mátrikulát ~i tőle* (330/374).
- előkerül i** (2) 1. Jelentkezik. *Aprilis tsalárd ravasz. Sovány szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Tor-kot mellyet terhelő Huruttal kerül elő* (389/10). 2. Előfordul. *Nintsen Matusálem, a' ki míg ki dülne, A' Seculum elő kilentzer kerülne* (215/98).
- előkontyú fn** (2) Török háremhölgy. (A török nők hajviseletére utal, akik a fejük tetején tűzték kontyba a hajukat. Egyben szójáték is, a *turbékol* a búbos galambokra utal). *És ha érkezése hallatik Zelimnek Sok száz elő kontyú turbíkol egy himnek* (25/36, 190/26).
- előkötő fn** (1) Kötény. *Ezeket meggyújtá; 's nem győzvén szellővel, Gerjesztette tüzét az ~vel* (330/858).
- elől¹ i** (1) (Szárazság) elfojt. *'S a' paraszt' reményét benne El ne ölné fűviben* (397a/1048).
- elől² hsz** (13) 1. Vminek az elején, elülső részén. *'S Kivált ~ Varrásába A Sack' majd széllyel feszül* (231/345). 2. (Menetirány szerint) vminek az elején. *Gőgösen megy elől mint Fő-Vezér' lova* (330/279). 3. Vminek a kezdeti részén, elején. *Az a' ki bőv reményt adott volt legelől ... Nem szeret nem betsül már többé engemet* (176/51). 4. Újra, előlről. *És a' boldog Arany Kort Óh kezdjétek elől megint!* (432/92) 5. *Előlről:* a fej arc felőli részén. *Haja göndör és arany szín; 'S mint a' Szerentsé' képén, Hoszszú, tömött előlről, Kopasz meg a' nyakánál* (185/129). ~ (61/43), *elől* (169/46, 239/36, 254/41, 330/1177, 401/21.), *Elől* (169/68), *elő[l]* (330*/197/3).
- elől nu** (10) 1. Vkit megelőzve, hogy azt károsodás éri. *És a' Mátrikulát tsalfán vagy mérészen, ... Kerítse kezéhez az ellenség ~* (330/1203). 2. Vki-nek v. vminek kellemetlen közelségéből menekülve. *Verjük meg győződelmesen, Hogy haza egy se' mehessen Épen fegyverünk ~* (114/475). 3. Kellemetlen dolgot elkerülve. *Egyebek mind híves helyeken pihennek, A' dél forró heve ~ félre mennek* (196/22, 84/22, 380/22). 4. *Vki szeme ~:* onnan, ahol vki látja; vki társaságából. *Tovább akarám nézni: de el*

tűnt szemem ~ (162/123). *Hogy szemeid ~ kedves hites párod A' setét koporsó tömlőtzebe zárod* (212/81).

~ (225/123, 397a/772, 426/22).

előle hsz

(14)

A szraggal megjelölt v. az előzményekből ismert személy, tárgy, dolog elől. *De azért ha bánt is; meg ne rettenj tőle, Bátor szívvel vond el magadat* ~ (191/18). *Így akartál szökve futni ~m* (268/70). *Kantsót fiú! veszendő Ez élet, és előlünk Mint egy palaczk bor elfogy* (354/16). *De a' könnyű sereg' jobb szárnyával Márta Kirukkolt, 's előlők az útát elzárta* (330/1292).

~ (194/29, 219/39, 391/17), *előlle* (34/4), ~m (185/15, 379/64, 428/143, 454a/759), *Előlem* (99/3), *előllünk* (210/51).

előljáró mn

(1)

Előljáró Beszéd: bevezetés, előszó (454a/cim).

előlkelő l. **előkelő**

előlni in

(1)

Elpusztítani. *Második emberkort tipor a' polgári had immár 'S önnön hatalma dönti Róma' városát, Kit sem ama' szomszéd Márszok nem tudtak ~ Sem a' fenekedő Porszenának táborá* (327/3).

előmbe l. **elébe**

előmente fn

(1)

Előmenetel, siker. *Ő sem az ügyefogyottat esdekelve nem szánja Sem a' Gazdag elő mentét irígy képpen nem bánja* (413a/1057).

előmozdítottatik i

(1)

Előlépttetetik. *Ezer hétszáz nyoltzvan harmadik eszt. a' Wurmser' húszár Regementjébe előmozdítottatik* (445*/231/3).

előmutat i

(1)

Megmutat, bizonyít. *Óh ha a' nagy Nemzetek' Sorsán hatalmad' így ~tad: Hát ki, gyarló szerzetek, Mit várhatunk?* (288/50)

előnt i

(2)

Eláraszt. *Támassz záport száz üveggel, Önts el népét fergeteggel, Részegítsd agyon magát* (317/139).

öntsék el (32/30).

előre hsz

(31)

1. Elöl levő helyre. *Avantgarde, elősereg, ~*

indított, vagy az ütközet' elejére állított, kissebb sereg (330*/176/5). 2. Vkit, vmit időben megelőzve. *Gyenge szívetskéik ~ repesnek, Hogy még ma tört fognak vetni egy kegyesnek* (330/73). 3. A jövőre vonatkoztatva. *Meg érzém biz ezt ~ Mert álmodtam szépeket* (231/387). *Herveyt, Youngot betsűlni Megtanulta Nemzetem: Sander ő velek fog űlni, Ezt ~ hirdetem* (163/40). 4. Jó ~: jókor, idejében, idejekorán. *Ekkor meg ne háborítsad Musám s intsen meg Téged Jó ~ a te kevés érdemed s tehetséged* (111/48).

~ (87/3, 123/76, 190/93, 199/3, 73, 239/165, 259/129, 205, 217, 383, 290/34, 330/53, 839, 1058, 1812, 341/6, 368/20, 389/64, 406/12, 413a/183, 262, 359, 433/62, 453/59, 454/105), *Előre* (330/1943, 413a/381).

előrehányt in

(1)

Előrehányt lábbal: előrenyújtott lábbal. *Előre hánytt lábbal és billegő nyakkal Sétál az első pár a' többi darvakkal* (330/543).

előreindított in

(1)

Előreküldött. *Avantgarde, elősereg, előre ~ott, vagy az ütközet' elejére állított, kissebb sereg* (330*/176/5).

előremegy i

(1)

Halad, fejlődik. *'S ez a' szép multság így mégyen előre Lármától szitokra 's végre gyiklesőre* (197/79).

elősegél i

(1)

Elősegít, fejleszt. *A' mező virágit tömöttebbé tette, 'S a vad természetet elősegéllette* (341/28).

elősereg fn

(1)

Előörs. *Avantgarde, ~, előre indított, vagy az ütközet' elejére állított, kissebb sereg* (330*/176/5).

előszalad i

(1)

Hirtelen megjelenik. *Eggyik Fidibussal szaladt Elő* (231/72).

előszámlál i

(1)

Előad, felsorol. *Abból én most elő egygyet sem számlálok, Magok szóljanak, én rájok apellálok* (217/67).

előszámlálni

(2)

Előadni, felsorolni. *Óh! de ki tudhatná mind elő számlálni, A' mellyekkel szokott a' halál*

prédálni (215/89).
elő számlálni (330*/175/2).

előszed i (2)

Elővesz. Körül belől a' városok, a' fegyvert
~ik, A' pusztító Márs az egész földön kegyet-
lenkedik (413a/518).
Elő szedi (83/18).

előszedvén in (1)

Számba véve. Fel serken a' kemény munka, a'
gondokat Elő szedvén, mind ki nyitja a' háza-
kat (83/16).

először hsz (13)

1. Első alkalommal, első ízben. Most vagyok
Veled szemben Először mióta élek (131/2). 2.
Mást megelőzve, elsőként. Fijaim! legelső
lennék a' tsatában, Legelőször fognék fegyvert
a' hazában! (267/208) 3. Kezdetben, eleinte.
Milton-is, borzaszt elősször 's rémit bús
trombitája (216/12). 4. Előbb. Ah, elmégy hát
pogány! és itt hagysz engemet: Állj meg, és ~
verd által mellyemet (268/102). 5. Először s
utóljára: most az egyszer. De ezzel semmit
sem mondok A békáknak hasznára, Mert ők
csak olyan bolondok Először s utóljára! (114/
612) 6. Először is: mindenekelőtt. Először is
Vulkán a' képit meg mássza Mindenütt ott ma-
rad szurtos kulimássa (26/15)
elősször (162/84); legelőször (196/38, 235/10,
330*/200/12, 380/36), legelősször (330/1458),
leg először (413a/1115).

előtrombitálni in (1)

Elárulni, elmondani. De a' mit a' külső fü-
leknek Nem lehet most nékem ~ Szent Titok!
(330/1073).

előtt nu (55)

1. Vkinek, vminek elülső része felőli helyen.
...s nem fél, Hogy hadi-foglyommá teszem,
megköttem, 'S győző-hintóm ~ kevélyen vite-
tem? (330/1380) — Testem új életre jött, Ha
e' híves forrással élt, Melly itt zúg ez Hegy ~
(129/36). 2. Vmivel szemben. S Imé bika Is-
tensége A' Tükör ~ meg állt (231/166). 3. Vki
jelenlétében. Az az Istenasszony, Citére, én
vagyok, A' kinek áldoznak szegények és na-
gyok, Ki ~ a' Király kihág trónusából (330/
1903). De ki ~ kell danolni már énnekem?
(184/25, 423/25) 4. Számára. Légyen kedves

az Úr ~ Nemzetem Ditsősége (124/21). Óh ha-
landó, bizony szembe kötte jättzol, Mivel ma-
gad ~ embernek nem láttzol, Múlandóságodat
így meg nem foghatod (209/24). Egész Nem-
zettsége e' Lévi' fiának Légyen a' Nép ~
szente Jehovának (225/102). 5. Vki előtt: kö-
rükben, társaságukban. A' Dámák ~ is forr sok
Matéria: Az a' szép Gavallér kinek az Úrfija?
Az a' jeles Kantus ugyan hol készül? (330/
303) 6. Vki ~ él: tudomása van róla. Él is az ő
tetemes hírek még sírjok után is, Él a' népek
~, neveket kíséri ditsőség (259633). 7. Vkit,
vmit időben megelőzve. Akkor súgjátok meg,
Hogy hajnal ~ Dafnis már pihegett (172/28).
Kiket maga ~ botsátván az égbe, Már most
velek együtt él nagy ditsőségbe (215/113).
Ö: az~, dél~, ez~, tegnap~.

előtte hsz/nu (53)

I. hsz 1. A személyraggal megjelölt személy,
tárgy, dolog előtt. Hízik az ~ fetrengő jaijától
(192/39). A' szegény Dorotya ... Néhány
Kráfli álla tányérján előtte (330/713). Ím feje-
delmeteket látjátok ~tek állni (259/447). 2. A
személyraggal megjelölt, v. az előzményekből
ismert személyt, tárgyat, dolgot időben meg-
előzve. A' hajnali pompás felhőből kiderül, 'S
~ minden fény setétségbe merül (330/1876).
Minek irjam, a' mi tiszteletben vagyon, 'S a'
kit már tinétek jobban lerajzoltak Ama' két
Tudósok, kik ~m szólaltak? (454/842) 3. A
személyraggal megjelölt személy képzeleté-
ben, álmában. Melly különös látás jelenik meg
~m az éjnek homályában? Zeng a' rózsákra
akasztott Páfusi lantom (258/1). 4. A személy-
raggal megjelölt személy számára. Menj fiam!
ím megnyílt ~d az a' tér, Melly a' Betsületnek
örök váráig ér (268/23). Nem jut eszedbe
mennyi sok jót tettem Veled, ugyan még is ~d
hogyan lettem Illyen utálatos (57/6).

II. nu 1. Előtt. Bongorfi egy dísz a' Magyar
Hazának, Lovaglott ~ Kapos' zászlójának
(330/122). 2. Annak ~: a szóban forgó múltbe-
li cselekvés előtt; azelőtt. Ezt látván a' halál,
ki annak ~ Nyilait csak a' vad állatokra lőtte,
Ki költ a test ellen (213/35).

Ö: minek~, ő~, énelőttem, teelőttem.

előugrat i (1)

Alapít. Ő új Minervát ugrat elő Zeüsz' Szent
homlokából (418/89).

- előúszik i** (2) Úszva előjön. *A Nimfák elő úszának E' dolog látására 'S Mindnyájan rá bámulának Az Is-ten munkájára* (231/467).
úsznak elő (305/15).
- elővesz i** (5) 1. Vhonnan előszed vmit, vmiből kivesz vmit. 'S a' munkás kenyerét, sajtját elő veszi: *Dél-be, estve, mindég jó ízűen eszi* (198/61). *Kiki elővette legtízfrább köntösét, Hogy fitogtat-hassa magát, pénzét, Ősét* (330/67). 2. Előhoz, szóba hoz. Gyávább egy friss vénnél, kit meg-lep a' hatvan, *Hát még a Hasmenés? halgass szedte vette, Csak a' rossz kakállást hogy elő nem vette* (239/88). 3. Vkit elővesz: foglalkoz-ni kezd vele. *Az el tántorodott gúnyolása vé-gett Elő vesznek minden sovány ellenséget* (453/182).
elő vette (215/77).
- elővévén in** (1) Elővéve, előszedve. *A' Juhász köztök áll 's hangos furuáját Elővévén fujja keserves nótá-ját* (72/16).
- előz lk: meg~.**
- előzi l. eleuzi**
- elpakol i** (1) Eltakar. *Itt megyen egy Dáma de irígy fátyola Minden szépségeket töllünk el pakola* (25/28).
- elpártol i** (1) Elhagy, hűtlen lesz hozzá. *Egy hív szívtől ~tál Melly mind végig szeretett* (324/7).
- elpatkolni in** (1) Elveszni, meghalni. *Látván, hogy el kell pat-kolni, Bús hangon kezdé danolni A' Rákótzí Nótáját* (114/249).
- elpécézve in** (1) Elhatárolva, elkerítve. *A' Vizek a' szegény Emberekre nézve Tőlök munkált fákkal el vagynak pécézve* (200/74).
- elpecsétel i** (1) Örökre eljegyez magának vkit. *Tudom, hogy hívem vagy, Nem is kétlem, Szíved' e' hév tsókkal Elpetsétlem* (268/140).
- elpesel i** (2) 1. (Tüzet) pisiléssel elolt. *Mellyre az áerbe magát felemelte Éris, 's az áldozat' tüztét ~te* (330/882). 2. Levizel. *Őtet négyszer el peselte, Végre Ötsét is be nyelte A' sebes örvény' lyu-ka* (317/187).
- elpetyhüdt in** (1) Megöregedett, fonnyadt, ráncos. *Nem kellett hosszason hívni ám ökemét; Felszedi a' szék-től elpetyhüdt tetemét* (330/600).
- elpirul i** (1) Piros lesz az arca. *Sok tsak nem agyon nevette Magát — sok el pirúla* (231/472).
- elpirulás fn** (1) Szégyenkezés. *Hogy mernők a' magyar nevet korts-létünkre Elpirulás nélkül felvenni nyel-vünkre?* (267/150).
- elplántál i** (1) Elültet. *Az egyikbe tsemetékkal nevendék ülte-tést ejt, A' másikba, ha megnőnek, sorjába ~ja* (413a/798).
- elporlik i** (1) Porszerűvé válik. *Mélyk kövér föld, így tud-hasd meg: bár hánd a két markodra El nem porlik, sőt rámállik szurokként az újjodra* (413a/783).
- elporlódás fn** (1) Folyamatos kopás. *E' veres márványba bévé-sett írások A' mint engedhetik az ~ok, Mutat-ják az Árpád's Hunyadi' neveit Őrizik a' Ma-gyar vitézek' tetteit* (306/52).
- elpredáló in** (1) Megsarcoló. *Voltak is hatalmas Vezérink ak-korba, Kik lelket öntöttek a' magyar táborba. Pálffy és Batthyány, kik után harmadik Volt a' Berlin' várát ~ Hadik* (267/184).
- elpuhítani in** (2) <Jambust> szerelmes dalokban alkalmazni. *De ő saját Jámbussait Nem engedé szerelmes Dalokkal ~* (106/7).
~ (372/7).
- elpuhul i** (1) Testben és lélekben gyengévé válik. *De e' szerelem is ő benne vitézi. Ettől sem puhul el eggy Magyar Gavallér, Szívében Vénus is Bel-lóna is el fér* (256/33).
- elpuhult mn** (1) Elgyengült, ellustult. *Ti el puhult testtel ürög-*

tők forogtok, Vagy egész nap estig ájultan hortyogtok (198/53).

elpusztít i

(1)

Kiirt. Jó föld az is, melyről a' vén erdőt ~otta ... a' szántóvető mind gyökerestől fogva (413a/736).

elpusztító in

(1)

Elárasztó. Illyen a' gazdag Kápua, és a' Vesuv' környéki, 'S az Acerrát ~ Claniusnak mellyéki (413a/755).

elpusztul i

(1)

Tönkremegy. El pusztúl Kágyának, Kóznak egész hegye, Kietlenbe húhol az egész Várme-gye (219/23).

elpusztult in

(2)

Tönkrement, elveszett. Itt a' halvány Holdnak fényén Jajgat és sír elpusztult reményén Egy magános árva szív (435/6). elpusztult (304/6).

elrablott in

(1)

Elszeretett. Ah! örök gyászt szerze nékem El-rablott gyönyörűségem, Más lett boldoggá ál-tala, Ki az én reményem vala (312/6).

elrabol i

(3)

Tönkretesz. Melly szörnyű kár! egy szél pénz-em el rablotta, Lantornás ablakom' ketté szakasztotta! (189/29) — [Tél] Elrablod a' ki-keletnek Tején hízott természetnek Gyönyörű-ségit magad (389/101). el rablotta (6/27).

elragad i

(20)

1. Magával visz. Édes Este! ah, ne hagyj-el, Zárj le más szemet, És lakásodig ragadj-el In-nen engemet (374/35). 2. Hirtelen, erőszakkal elvesz vkitől vmit. Búrbő fejét el ragadá, És sok kérésére adá Vissza szegény Búrbőnek (114/718). 3. Elszakít vkit vkitől/vmitől. Any-nyi had jött ... El ragadják a' föld mívest, a' mezők elsorvadnak (413a/515). Bár Hazánk áldott öletől Az okosság ~, De annak édes ne-vétől A' jó szív mégis dagad (357/10). 4. Vmely körülmény megfoszt vmitől. Mindent a' mit a' terméken Nyár 's ősz adott a' vidé-ken, Fagyod [a tél] tőlünk ~ (389/106). 5. <Erős érzélem> meggondolatlan cselekedetre késztet vkit. De hová, hová ragadsz el méltat-

lan bosszankodás? (259/516) — Illy édes ál-mokkal ne ketsegetsd magad', Mert biztos örömd közt hamar ~ (217/6). 6. <Szépség> csodálatot ébreszt vkiben, rabul ejt vkit. Ró-zsát mosolygó ajjaka, Hószín mellye, márvány nyaka Ah, miként ~tak! (447/54) — Ah, szép szűzek, mit mutatok! Melly édesen ragad most el A' született rózsza reggel. — (Szépek lenni tanuljatok) (148/2). 7. <Ital> rossz útra térít. El ragad sok józant messze És sok észt örvénybe tsap (317/108). 8. <Nőt> elcsábít vkitől. Ni a' huntzfut tőlem Trézsit el ragadta! (197/77) 9. <Szívet> meghódít. Én szenvedek, 's pedig mi-attad, Miolta szívem' ~tad, Édes Kegyetle-nem! (302/2) 10. Elringat. Áldott Magános-ság, jövel! ragadj el Álmodba most is engemet (305/1).

el ragad (15/6, 204/6), ~sz (389/109), el ra-gadta (231/5), el ragadtak (134/54); ~ta (317/8), el ragadta (113/12).

elragadt in

(1)

Elrabolt, meghódított. Az ~ Szív (149/cím).

elragadtatás fn

(1)

Rajongás, tetszés megnyilvánulása. Elragad-tatás Lillához, és a' barátjához Gleimhoz (397/22).

elragadtatik i

(1)

Meghal. Életének tavaszára Alig juthatott, A' jó lelkek fájdalmára Elragadtatott (299/21).

elragadtatott mn

(1)

Gyönyörködtető. Az ~ [érzékenységek] (134/cím).

elragadtatva in

(1)

Jó érzéssel. De szálj-le Múzsám e' halandók házába, Régegn tévelygessz már a' jobb Vilá-gok' Országába, El-ragadtatva vitettél s szen-tebbik Ég felé (162/53).

elrágván in

(1)

Rágással leválaszt. Ezek sok dámának 's Úr-nak Selýmét el rágván, Mundurnak És zászló-nak el vivék (114/362).

elrak i

(1)

Elültet. [Fákat] Béoltanak vagy ~ják őket ka-pált gödrökbe (413a/575).

elrakat i (1)
Félretesz. És ~ta magával, A játszi Hármóniával, Ki olly szép Tündér — mint Te (367/10).

elrakni in (1)
Elültetni. Talám kérded, milyen legyen a gödrök nagysága is? Én bízást el merném rakni kitsiny barázdába is (413a/823).

elredvesedik i (1)
Gombásodás hatására tönkremegy. S bár sok vetni való magot vigyázva készítének, Gyenge tűzön meg párolják: még is ~ (413a/210).

elrejt i (10)
1. Elbújtat. Bizony talám örökre El rejtenétek őtet? Rejtekbe tartanátok, Ah ostobák! ti Ámort? (185/190) 2. Magát ~i: elbújik. Fizignát a' Tó fenekét Érvén, magát el rejté (114/239). 3. Eltitkol. [Jupiter] Fákról lerázta a' Mézet, a' tüzet ~ette ... Hogy az elme, 's tapasztalás pótolná a' szükségét 'S találná ki lassan lassan mindenik mesterséget (413a/147). 4. Elzár, elválaszt. Sőt soha az illy szerelmes párak Szívét el nem rejtik semmiféle zárok (77/82). 5. Véka ~i: nincs hatása. 'S köz fényű gyertyáját ~i a véka (245/44). 6. <Koporsó> örökre elzár. Vólt é valaha oly város ... Sőt van é, a' melynek több volna lakója, Mint a' mennyi holtat rejt el koporsója (209/64). 7. <Halál> juttat vhova. Mert itt van a Halál Kit akárhol talál A föld gyomrába el rejt (32/36). 8. <Nap> magát ~i: lemegy, lebukik. A' Nap is sokat jelent meg, mind feltettzésébe Mind mikor ~i magát az Óceán vizébe (413a/443). 9. <Tűz> lappang. Mert a' tüzet a' gondatlan Paraszt sokszor elejti, Mely a' kövér kéreg alatt magát előbb ~i (413a/841).
el rejté (114/864).

elrejtett in (6)
1. Félreeső helyen levő. Óh vidám Környék, óh magános Völgyetske, Óh e' tsendességben ~ Hegyetske ... Szolni vagyis sírni kívánok véletek Hogy keservemnekis tanui légyetek (176/2). 2. Láthatatlan. [Halál] Elrejtett nyilait hordozzuk testünkkel, Csak halni készülvén hosszú életünkkel (217/25). Hatalmas Képzelés! gerjeszd fel szikrádat ... A' melynek fényénél láthassam azokat A' testi szemektől ~ dőlgoakat! (225/38) 3. Eltitkolt. 'S az ~ tűz szikráit

ütné ki a' kovákból (413a/152).
el rejtett (77/78), El rejtett (204/25).

elrejtve in (2)
1. Belefoglalva. Az Igazság Napja tündöklök ragyogva, Fényes Menny-Országba jutunk ennél fogva. A' többi mind homály, mind köd, mind setéség, Mellybe félelem van el rejtve, és kétség (222/16). 2. Eltemetve. Szerelmem pompásabb sírt nem talál. Itt legyek én elfeledve — ~ (349/2).

elrekesztve in (2)
1. Elválasztva. Közel szállások, mert kettőjük házának Egy köz-falával el rekesztve valának (77/60). 2. Elzárva, eltiltva. 'S a' mitől leg inkább el vagyunk rekesztve, Azt szoktuk kívánni mindég szív epedve (239/15).

elrendel i (1)
Parancssal elintéztet. Mikor a' táborban mindent ~e: Últ egy Baldakinra, kit nyólt Szűz emele (330/1213).

elrémül i (2)
Nagyon megijed. Egészen el rémültenek 'S Bé fogták az örrokat (114/964). A' felhők záporrá váltak, Hullámokat tolt a' rét: A' földműves el-rémüle (397a/37).

elrepít i (1)
Repülni enged. Játékból azt [madarat] el repíti (460/67).

elrepül i (11)
1. Elszáll, eltávolodik. Azok [madarak] elhagyván fészkeket, magossann elrepültek (413a/740). A' bojongó felhők egy seregbe gyűlnek 's Kevés idő alatt tőlünk el repülnek (67/16). 2. <Idő, kor> gyorsan elmúlik. Így repült el tőlem is Sok kedves esztendőm se-bess-haladva (288/65). Így az Ifjúság maga Majd elrepül vitor tekintetéről (288/98). 3. <Lidérc> eltűnik. A' ki ezt kergeti, el-repül előre, 'S azt szokta kísérni, a' ki szalad tőle (194/29). 4. <Hang> megszűnik, elhal. 'S a' Hájden' bájos énekje A' szellőkön elrepül (415/30). 5. <Ital> elfogy. Vissza hordja a' kupákat, Klázlikat, butelliákat, Pálinka 's bor el repül (317/238).
el repülnek (86/29, 198/29), elrepüle (397a/39), el repültek (65/6).

elrestült in (1)
Kimerült, kizsigerelt. *A' Tarlód más esztendőben ugar képpen pihenynyen, Hogy az elrestült szántó föld pihenvén, össze menjen* (413a/84).

elromlás fn (1)
Hanyatlás, süllyedés. *Testi és világi ~ok az Ifjakkak, nem tsak egy Satiristának érdemlené meg a' figyelmét* (330*/173/4).

elroncsolt in (1)
Megsebzett. *Itt a' melyem; jer, fegyvereddel Nyisd meg elrontolt szívemet* (379/142).

elrongált in (1)
Megviselt. *Resten néztem puskám ~ csövére* (239/210).

elrongyosodik i (1)
Elszegényedik, tönkremegy. *Mi elrongyosodunk, mert prédára menünk, Oda alkotmányunk, hitünk, és mindenünk* (416/15).

elront i (2)
1. Használhatatlanná tesz. *Ront ugyan, illy jeles makhinákat ront el* (454/77). 2. Kedvezőtlenül befolyásol. *El ne rontsák Kedvünket a' bánatok* (91/5).

elrontó in (2)
1. Elnyomó. *És hogy ez ~ idegen járomba mi, végre Lettünk Új Magyarok, tik pedig Ó Magyarok* (356/15). 2. Megváltoztató. *Isten! hát csak azért formálsz illy Remeket, Azért árasztasz rá minden szépségeket, Hogy egy Légyenszódat ~ Múljonnal Minden gráziákat eltörölj azonnal?* (421/35)

elseper i (4)
1. Elsodor. *A vizek királya, Pádus, sok erdőket kitepert Örvényével 's ólat, barmot minden mezőn ~t* (413a/489). 2. Túlhalad. *És mivel-hogy a' napok Elseprik a' legédesebb időket: Míg az ifjú hónapok Virítanak, el ne is veszessük őket* (288/90). 3. Megszüntet, eltüntet. *Minden szépségeket el-seperj azonnal?* (127/36)
sepri el (327/54).

elsiet i (1)
Sietve távozik. *Most már el sillyetek, utánna futtatok Rolla hát többet nem historizálhatok* (26/51).

elsijjed l. elsüllyed

elsikolt i (2)
Elsikoltja magát: sikoltó hangot hallat. *Kivált az Isten Asszonykák El sikolták magokat* (114/967).

El sikolták (92/317).

elsírt in (1)
Elsíratott. *Nem lát'd, hogy' kesereg, nyögve hogy' öntözi Elsírt tsillaginak könnyivel a' babért?* (432/42)

elsodor i (2)
Ledönt, tönkretesz. *A' forgó szél öszve tördeli a' fákat, El sodorja a' szép vetést és plántákat* (86/22, 198/22).

elsóhajt i (1)
Sóhajtva, bánatosan emlékezik. *Még 200 esztendő múlva is látja az utazó és a' Hazafi el-sohajt 's a' Poeta* (349/24).

elsorvad i (2)
1. Legyengül. *Elsorvadjak a' szerelemben És holtra sírjam magamat?* (379/59) 2. Elpusztul. *Annyi had jött ... El ragadják a' föld mívét, a' mezők ~nak* (413a/515).

első szn/fn (70)
I. szn 1. {Időben} minden más hasonlót megelőző; legkorábbi. *Jövendőlés az ~ Oskoláról, A' Somogyban* (334/cím). *A' szem-fül majoros ~ szunnyadásába Zörgést és tsörömpölést hall a' kamarába* (141/1). *A' legelső tántzot Magyarokon kezdette, 'S minden hazafi szív betsülte érette?* (330/563) 2. {Térben} elől levő. *Az a' Kasztál vígabb elmét tsinál a' Poetába, Mellyet hegyünkön rúgott ki a' Pegáz ~ lába* (342/22). *Fijaim! legelső lennék a' tsatában* (267/207). 3. {Rangban, tekintélyben, fontosságban} a hasonlóknak felett álló, fő. *Lehetnél a' nyájba te ~ kolompos* (61/44). *Az Ember; a' Poézis' ~ Tárgya* (396/cím). 4. {Egyéb szempontból megállapított rendben} minden hasonló előtt álló v. történő. *Mert az ~ Paginára, A' Biblia táblájára Fel vólt írva a' Nevek* (92/40). *Engedjük meg nekik (hisz' az úgy sem szégyen,) Hogy az ~ rend tántz most az övék légyen* (330/476). 5. {Megkülönböztetésül} egyes (írva I. v. 1.). 1. *Már próbánk akár kedves Akár hitvány, és redves Hogy terhekre ne legyünk Haza megyünk* (336/69). 6. {Uralkodók közül} az, aki a szóban forgó nevet elő-

szőr viseli. És ama? szerentsés időt vissza hozzák; Mikor Első Ferentz' 's ~ Tréziának Országokkor arany esztendőök folyának (259/283). 7. Első fényű: úgy, mint az első nagyságrendű, legfényesebb csillagok. Itt a' Ditsőségnek vezeti elébe Károlyt, 's ajánlja Ősei rendébe. Őseinek a' kik már a' Ditsőségnek Egén ~ fényű ragyogással égnek (188/40).

~ (26/46, 92/184, 114/27, 139/96, 148/27, 163/13, 163*/142/2, 163*/142/2, 225/42, 233/46, 237/85, 254/42, 258/75, 259/358, 330/501, 544, 565, 1207, 330*/197/4, 330*/201/1, 342/27, 390/19, 404/8, 413a/14, 109, 956, 957, 453/19, 20, 133, 454/472, 535), Első (129/cím, 163*/114/2, 185/161, 196, 330/cím, 397a/490, 413/55, 413a/20, 181, 956, 425/cím, 438/46), I. (220/1, 225/cím, 259/1); legelső (330*/155/1, 330*/200/17, 413a/880), Legelső (330/1462), leg első (213/30, 413a/544), Leg első (453/248).

II. fn 1. <Térben, sorban, helyileg> minden más hasonló előtt levő személy. Az ~k hátrálták az utólmenőket (330/1467). 2. <Időben, sorrendben> az első dolog. Hosszú életének utolsó nyóltzadja Az ~t semmiben fellyül nem haladja (453/136).

~ket (330/1468), ~tól (199/101).

elsőbb mn/hsz

I. mn 1. Elsőhöz közelebb levő. Osztán meg ő Kálvinista, Én vénebb is és Pápista, Hogy lenne hát az ~? (92/105) 2. Korábbi. Elsőbb állapotom el vétetvén töllem Ama nemző erő származott belőllem (453/259).

Elsőbb (453/150).

II. hsz Előbb, kezdetben. Elsőbb simogatva kezdtem kísérteni, De ezzel kevésre lehetett ám menni (239/177).

elsőbben hsz

Mindenekelőtt, először. Elsőben az Urak szabad tettésünkre Ezt a' gaz Carnevált adják ki kezünkre (330/1143). Felszerkenek, de elsőbenn Nem terólad eszmélek (208/19). Céres volt, a' ki szántásra tanítá leg elsőbe A' Világot (413a/165).

~ (238*/118), elsőben (267*/13/13), Elsőben (114/637, 134/31, 330/1537, 413a/185, 534, 704, 447/31), Elsőbenn (162/85), elsőbe

(413a/138), Elsőbe (185/157); leg elsőben (310/23), leg elsőbe (413a/1116).

elsőség fn

(2)

Elsőbbség, az az állapot, hogy vki másokat megelőz. Jupiter tsak azt vitatta Hogy övé az ~ (92/86).

~ét (453/44).

elsőszülött fn

(2)

1. Vmely családban elsőnek született gyermek. Tsak hogy fel ne áldozzátok Az első-születteket (397a/244). 2. Koránál fogva a tiszteltre legméltóbb vmi. Nekem [a rózsának] mélyen meg hajola, Bár a' több virágok között Ő légyen is első szülött, — A' kellemes kis viola (148/19).

elsuhan i

(1)

<Fuvallat> megszűnik. Mondd meg nekem komoly fuvallat! látád é Azt a' Volga síkját mely volt az Árpádé? Vannak é ott, kik még Mogerül szólnak? Sohajtasz — ~sz — Érttem — elmúltanak! (313/38)

elsuhanó in

(1)

Halkan távolodó. És fut mint maga a' part, Mint a' nádasok, az halász' Elsuhanó ladikától (403/22).

elsülni in

(1)

Megtörténni. Majd ha osztán belé únunk abb' a' hosszas vénségbe, Együtt menjünk az Ábrahám kebelébe, az égbe, De még sok esztendőök után kéne annak el sülni (310/65).

elsüllyed i

(3)

A vízben eltűnik, elmerül. Az égis ért kevély Hegyek el sijjednek Rajtok feneketlen tengerek erednek (59/9). Régen elsüllyedtem volna még a' kegyetlen Tenger mélyében (177/1). el süllyede (211/48).

elsüt i

(4)

1. <Tűzfegyvert> működésbe hoz. Eggy pár pisztoly vala nála, Azt meg töltvén el süté (114/668). 2. <Nyilat> kilő. Ő pedig sustorékoló nyilat fennyen ~i (413a/340). 3. Haszonnövény leveleit foltossá teszi. 'S a' mit [növényt] ez is meghagya Elsütötte a' ragya (389/50). el süté (114/844).

elszaggat i

(1)

Fogná elszaggatni: szaggatná szét a jövőben.

Ki olly kötésselis kezdett vólt biztatni Hogy azt tsak a' halál fogná elszaggatni. Nem szeret nem betsül már többé engemet (176/54).

elszaggatni in

(1) (Kapcsolatot) megszüntetni. *A magzatok közül a' kiket nemzettem Már hát nem marad meg egyik is mellettem? ... Mitsodás erőszak, óh, ki nem mondhatni! A' természet lántzát ekként el szaggatni* (73/8).

elszaggatott in

(1) Elszálló. *Forró Sohajtások — lelkemnek Elszaggatott darabjai! Itt lengjete, hol Kedvesemnek Nyúgosznak áldott havai* (303/2).

elszakad i

(2) 1. (Halál miatt) elválnak. *'S most, mikor már ~tunk, Ott ahol egybeforradtunk, Szörnyű metzés tétetett* (454/908). 2. Meghal. *Mind e' mái napig mellette marada [a szerencse] Egész vénségéig még el nem szakada* (78/26).

elszakaszt i

(5) 1. Elvászott. *Ah de a' kegyetlen Fátom Már kintsemtől ~, És ha még egyszer meg látom Más ölébe látom azt* (301/18). 2. (Bajt) megszüntet. *'S eggy hatalmas Istenasszon Hogy minden bajt el szakasszon, A' nadrág zsebből ki szállt* (317/209).

Elszakaszt (245/52); *el szakasztja* (297/30). — *elszakasszon* (267/139).

elszakasztatik i

(1) Elvászottatik. *De jaj a' szomszédság vissza vonásának Átkozott mérgével el szakasztatának* (77/68).

elszalad i

(3) 1. Futva távozik. *A' vad meghökken e' hangtól, És ~ másuvá* (397a/716). 2. (Idő) gyorsan elmúlik. *Ez az élet oly sebessen, oly alattomban halad: Hogy észre sem veszik sokann, mikor tőlök el-szalad.* (162/72).

szalad-el (239/42).

elszáll i

(3) 1. Eltávozik. *Ah! a' Frantziák is a' magok' fészkeire Hazánk' hölgyeivel szállnak el végtére* (416/20). 2. Elmúlik. *Az én gyönyörű szépségem Eggy villám, melly fénylik, 's el vész. A' nappal együtt ez el száll, Ha a' nappal születete* (148/49). 3. Meghal. *De lelke e' dalok*

közt Édes lebágyadással Szállott el a' vidékről Éden' leányi közzé (373/112).

elszámlál i

(1) Felsorol. *Keblekben kurázs van, fegyver a' kezekben, Harnádel, Strikknádel, ördög-pokolnádel, Mellynek külömb nemét ma sem számlálnád el* (330/1236).

elszán i

(1) *Magát ~ja:* eldönti magában. *Vétzy már magát el szánta, Józsanság, vagy veszteség!* (317/204)

elszánt mn

(1) Mindenre kész. *Az ~t Szerető* (409/cím).

elszántattat i

(1) Más földjéből a magáéhoz szántattat egy részt. *Sőt mit? a' szomszéd mezők' Mesgyéit ~od* (410/24).

elszánva in

(1) Eltökélten. *'S a' pogány Keresztyént átkozván magába Elszánva ugrana az értzek' kohába* (454/442).

elszárad i

(3) (Élő szervezet) elveszti nedvtartalmát. *Éppen míg még el nem száradt a' törökje Illyen volt a' Jonás fél érésű tökje* (61/41, 254/39). *Száradjon el* (454/155).

elszáradt ~ elszáradott in

(3) 1. Nedvtartalmát veszített. *'S híves folyással enyhíti az elszáradt földeket* (413a/124). *Mint a' meg vénhedt fa ... Midőn az esztendő el múlt sokasága Miatt a' földre hull el száradott ága* (214/8). 2. (Torok) ital után áhítózó. *Hív Őrzőangyal annak a' Nektárnak, Mellyet sok el-száradtt torkok szomjan várnak* (219/6).

elszáraszt i

(1) Elsorvaszt. [Halál] *Jobb, hogy engemet választol, Ki legrontsoltabb vagyok. Egy szelőddelel ~ol, Egy újjadtól megfagyok* (443/179).

elszédült in

(1) Kábulatba eső. *Az üllepe olly felette Nagyot durranta hátul, Hogy az el szédült Istenek Egészen el rémültenek 'S Bé fogták az örrokat* (114/963).

elszeldel i

(1) Rövidít. (A hatos jambust negyedfelessé csökkenti.) *Üstökbe vész a' két öreg: — Közéjek*

ugra Ámor, 's Az Arkilok Jámbussait Apróra szeddelé el (106/12).

elszéled i (2)

1. Eltávozik. *Víg völgyek! ha innen mind így szélednek el, Rólatok majd senki verset nem énekel* (219/21). 2. ⟨Felhő⟩ feloszlik. *Borúlt napotoknak setétes fellege Széledjen el, vígan ki derűlvén ege* (212/114).

elszéledett mn/fn (3)

I. mn Szétszóródott. *Itt egy kies völgy ölében, Egy körül el széledett Szűz sereg tűnik szemében A' melly Violát szedett* (231/108). *elszéledett* (330/1577).

II. fn Szétszaladt csapat. *Dorottya ... Azért kevés népét ismét serkengette, Az elszéledtkeket újabb rendbe szedte* (330/1354).

elszéleszt i (1)

Megszüntet. *Nints olly tavasz, melly elszélessze Holtig tartó keservemet* (379/39).

elszenderedve in (2)

Elszunnyadva, nem mélyen alva. *Csitt! Pásztorok! 'S Leánykák, Ezenn berekbe nyugszik El szenderedve Lillám!* (264/9) *el szenderedve* (77/152).

elszenved i (2)

Eltűr. *De el szenvedte békével Ő töllök mind ezeket, Bár belől Teremtettével Szidta enyelgéseket* (231/311). *el szenvedik* (326/11).

elszenvedhet i (2)

Elvisel. *Olly zsíros füvet tart hogy meg érezheti Szagát sok büszke ló 's el nem szenvedheti* (201/70). *el szenvedheti* (33/17).

elszenvedhetni in (1)

Elviselhetni. *De szívről a' sok Jajt, Bajt Ki el kívánja vetni 'S a' magáé lenni óhajt; Mindent ~* (208/64).

elszenvedni in (1)

Elviselni, kiállni. *Magrág unván a hartz szagát Félre méne peselni, El lövék gatyá madzagát, Kurázs ezt el szenvedni* (114/829).

elszenvedve in (1)

Vkinél nincs ~ vmi: nem szereti. *Nem volt el szenvedve A téj édes nedve Nállam még tzu-korral is* (135/10).

elszór i (5)

1. Ad, hoz. *És Hazájok Édenjére Fényt és termést szóra el* (390/32). 2. ⟨Nyilat⟩ kilő. *A' halál kevélyen nyargal a' habokon, Nyilait ordítva szórja el azokon* (202/28, 56/28). 3. ⟨Illatot⟩ terjeszt. *Az Estike tsendességgel Nézi a' virágokat, Midőn egész büszkeséggel Szórják el illatjokat* (397a/416). 4. Elhelyez. *A' gyönyörű Foszfor ezüst világával Játszott a' bíborba borúltt Ég' aljával, 'S a' hó' fejeér egén ~á azokat A' ragyogó kisdéd hajnaltsil-lagokat* (330/1857).

elszórt ~ elszórott mn (3)

1. Lehullott. *Nézd ezt a' süvöltve zúgó Forgószelet Mint veri fel a' Port, 's az elszórt Levelet!* (143/12) 2. Egymáshoz közelebb, távolabb levő. *Elszórtt virágligetekkel A' Rét feltzifrázva áll* (397a/959). *elszórott* (413a/73).

elszorul i (1)

Hirtelen lelki fájdalmat érez. *Óh e' nékiszánt Isteneved Súlyára a' Szépnek Ereje elfogyott, Lágyszíve elszorult 's elájúlva lerogyott* (170/74).

elszunnyad i (2)

1. Csendesen elalszik. *A' tsalogány' nyájas daljára Szunnyadt el ez a' boldog pár* (379/32). 2. ⟨Érzés⟩ lassan lecsillapodik. *Míg az öröm, míg a' vivát A' szíveknek érzésibe szakadnak 'S egy édes sóhajtáson ~nak* (220/40).

elszunnyadtat i (1)

Lecsendesít. *Bágyadt nótánk vég-szózatja A' szép Tájt ~ja* (424/62).

élt Ik: el~.

eltagad i (1)

Ne tagadd el: ismerd be! Ne tagadjátok el, hogy bizony nagyon sok, A' kikkel az égnekvagyatok már adósok (210/31).

eltakar i (2)

1. Elfed vmit. *Kezde a' setétes Éj is vonni gyászos szőnyeget, A' Szemektől el takarta a' mezőt 's a' kék Eget* (161/18). 2. Megvéd, oltalmaz. *Éltedet az Úrnak apolगतó karja Mindennémű veszély ellen el takarja* (215/138).

eltakarítani in (1)

Elpusztítani. *Eggy eggy világot kell /szörnyű-*

ség hallani/ Minden század alatt el takarítani (215/10).

eltalál i (2)

1. Kitalál vmit, rájön vmire. *A' leányi elme, Kiváltt ha búja van, vagy pedig szerelme, Az olly ámitónak magát ki 's bényítja, A' ki ~ja hol a' Dámák' Nyitja* (330/1016). 2. Megtalál, felfedez. *Innen ment tanulni Verbőzi Törvényét, Mellynek addig bújta setét szövevényét, Hogy végtére tzeljät ~ta benne* (217/61).

eltántorodott fn (1)

Megtévedt személy. *Az el tántorodott gúnyolása végett Elő vesznek minden sovány ellenséget* (453/181).

eltapod i (1)

Eltapos, elüt. *Eltapodta őtet az Ámor' szekere, Átjárta szép melljét, szép hasát kereke* (330/1413).

eltart i (2)

1. Vkinek életszükségleteiről teljesen gondoskodik. *De minden módon, egy papot jobban ~Hedrahely* (326/31). 2. Hosszabb ideig életben marad. [A pálma] *némelly Nemei eszendő-számra is ~anak* (330*/200/27).

eltarthat i (1)

Vkinek életszükségleteiről teljesen gondoskodhat. *Ha ~nak egy papot ketek édes emberem Csökölbe sem hal meg éhkel* (326/37).

eltávozás fn (1)

Vhonnan elmenés. *Az Eltávozás* (296/cím).

eltávozik i (3)

1. Elmegy vhonnan. *Ha látom őtet, felhevülnek Rabbá esett érzéseim; Ha ~, hanyatt dülnek Tornyodzó reménységeim* (430/7). 2. Vmi elhagy vkit. *Minden vígasság tőlem eltávozott, Vége minden örömemnek* (100/1). *eltávozom* (460/99).

eltávoztathat i (1)

Eltávolít, elkerülhet. *Bár akár mint próbálgatá, De el nem távoztathatá Még is e' lutskos halált* (114/257).

eltel i (3)

Megtölt, ellep. *Végre a' fekete Sárepe ~i, 'S minden más érzésit egyszerre elnyeli* (330/745). *Az sok rakás bombi repült mindenfelé Melly az egész határt egészen el telé* (9/12).

És hogy a' gonoszság a' földet ~te, Tsak diadalmadat 's erődet nevelte (337/7).

eltelik i (7)

1. Vmely érzés eltölti vkinek a lelkét. *Én is megnyugtató örömmel telek el, Hogy lantom illy betses nevekről énekel* (442/19). *Kik beszédén ott valának Méreggel el telének* (114/288). 2. <Idő> elmúlik. *Mint a' Saskeselyű repül sebességgel Így telnek napjaid el hirtelenséggel* (209/32).

el telnek (67/30, 453/63), *telt el* (161/43), *el tellett* (114/873).

eltelvén in (1)

Vmely érzés hatalmában. *Ama' méreggel el telvén, Szinte a' földre bukott* (114/812).

eltemet i (16)

1. <Halottat> sírba téve elföldel. *Itt halok meg e' setét erdőben A' szomszéd Pór ~* (435/65, 304/65). 2. Vmi ~ vkit: ráhullva befedi. *Hozzám minden virág nectárját hozzátok, Azzal ujjásátok heregő mellyemet, Míg a' sült virágok sírja el nem temet* (90/28). 3. Elfed, elmulaszt. *Jertek füleimbe ti édes Concertek; Mártásatok örömbé szomorú lelkemet; A ti nyájasságtok minden bút el temet* (200/18, 4/18). 4. <Lelki fájdalom> halálra gyötör. *Ne vidd el magaddal minden szerelmemet, Mert te nálad nélkül a' bánat ~* (268/32). *Komor magánosság fonnyasztja éltemet; 'S még hajadon fővel ~ engemet* (330/792). ~ (427/52), *Eltemet* (183/11, 285/39), *el temet* (88/2, 99/14, 217/144); *el temeti* (193/48), ~ik (267/69). — *El temette volna* (213/56).

eltemetni in (1)

Elfelejtteni. *Oh ártatlan mulatáságnak szentelt kies ligetek! Nem lehet é fájdalimat el-temetni bennetek?* (162/16)

eltemettetés fn (1)

Temetés. *Halotti versek ... Rhédei Lajos házastársának ~ekör* (454/cím).

eltemetődik i (1)

<Vízben> elmerül. *A' veszedelmekkel meg rakott helyekben, Mellybe még valahány hajók verődtenek, Ízre porrá törvén el temetődtenek* (211/30).

eltemetve in (1) Elpusztulva. *Sok Mausoléumnak itt tört le a' feje, Eltemetve van sok temetésnek a' helye* (237/32).

eltép i (3) 1. Szétszaggat. *Szívét tulajdon kezemmel Ezer ízekre tépem el* (460/121). 2. Vmit áthág, nem vesz figyelembe. *'S a' törvény' kötelét tsúfolva tépik el* (454/146). ~te (330/1640).

eltépett in (1) Szétszaggatott. *Az el tépett gyásznak rongyai-nál fogva Tündöklök egy nyájas hajnal mosolyogva* (203/9).

eltérít i (1) Orvosol. *És hogy a' sok bűt, bajt, panaszt ~sem* (330/1937).

elterjed i (7) 1. Egyre nagyobb helyre eljut. *Ha a tűz vén erdőbe gyűl S a forgó szélről ~, Ég, ropog, s barnán ~ Füsti a csillagokon túl* (460/108–9). 2. Hatalmába kerít. *Rajtad szeméren, ékesség, Fény, szerelem, terjed el* (397a/566). ~t (259/61, 379/34, 397a/301), *Elterjedt* (259/354).

elterjedhet i (1) Megnöhet. *Mert más képp a földtől nem vehetnek Illendő erőt 's az ágak jól el nem terjedhetnek* (413a/821).

elterjedt ~ elterjedett in (2) 1. Nagy terjedelmű. *Óh e' kettő között elterjedt Megmérhetetlen mélység!* (397a/303) 2. Közismertté vált. *Bízom hát ezt az egekre, úgy is már el terjedett Érdemeid századokká tsináltak életedet* (342/32).

elterjeszt i (2) 1. <Árnyékkal> beborít. *És akkor vaska gallyait szerteszét kiterjeszti 'S középen állván, temérdek árnyékát el terjeszti* (413a/833). 2. Kialakít, kifejleszt. *A' mord indulatok szívében, 's a' megett Mind ~ették a' bús fergeteget* (330/902).

elterül i (6) 1. Fekszik. *Érzéketlen terülének El törődött tagjai* (231/320). *Némellyik [virág] le esve el terült a dudvák szárain* (139/11). 2. Van vhol.

Árnyék 's éjszaka terül-el Völgyeken és hal-mokon (397a/1065). 3. <Hang> elterjed, hallatszík. *Szétt zúzik az Ekhó a' kemény szirtokon 'S elterül a' hangpor a' Pesti homokon* (400/102). *Hallom tárogatód' tábort hangzatit, Hallom Pest' fala között és Buda' szirtjain; Már a' Karpátokat verdesik, 's a' Tisza' Síkján messze terülnek el* (338/16). *El terültek* (87/13).

elterült in (1) Kiterjedt, szélesen elnyúló. *Jer Kedves Dámonom, mert már az el-terültt Fellegek éjjele földünkre reá ült* (159/3).

eltesz i (2) 1. <Eszközt> helyére rak. *Már meglátott: gereblyéjét És kapáját ~i* (456/66). 2. <Szívet> meghódít. *Hijába keresgéled! Rózs' el tette, Ámornál van* (149/28).

éltet i (8) 1. Életben tart vkit, vmit. *Mit érzek! minden trillára Szívem öled 's ~ed* (375/12). *Kertem' nárciszokkal Végig ültetéd; Csörgő patakokkal Fáim' ~éd* (427/20). 2. Élni enged. *Ha az Isten ~ hozzá visszatérek* (268/62). *Én ugyan betsülöm őket És örökre tisztetem: Míg az Ég víg 's ép időket Éltet e' földön velem* (163/52). *Adjon Isten sok pénzt, bort, búzát, petsenyét, Éltesse Vármegyénk' új Vejét és Menyét* (330/360). 3. Öríz, megtart. *Hát én a' ki ... hasz'talan ~ém Itt a' Mennyeieknek Környékén bizodal-mamat* (432/46). *éltessen* (227/13); *éltessd* (227/10).

éltető mn/fn (16) I. mn 1. Életben tartó. *Sárga halavánnyá vált, és ajakára Már alig szolgált egy kis ~ pára* (77/246). 2. Az életet szebbé tevő. *Ezt mondván nyájason mosolyga feléjek 'S ~ örömet lehelle beléjek* (330/2020). 3. Frissítő. *Völgyein ~ keleti szél lenge* (341/11). *Oh vajha én reám is, Az én aléltt fejemre, Egy ilyen ~ víz' Hűs tseppje harmatoznék!* (352/27) *Mellynek az Ambránál ~bb illatja Ártatlan érzéssel a' lelket el-hatja* (89/21). 4. Az életnek értelmet adó <jelenség, gondolat>. *Bennem az ~ Tűz felgyűla, 's elalva már; 'S most is gyertya vagyok, gyertya de melly nem ég* (454/552). 5. Vki emlékét fenntartó, őrző. *Már is ditseked-*

nek Debretzen' hantjai, Hogy itt nyugszik a' mást ~ Budai (44218).

~ (107/27, 164/2, 397a/59, 442/8.), Éltető (200/77, 321/26, 397a/551).

II. fn Az, aki v. ami vkinek az élethez való kedvét növeli, életeterejét fenntartja. *Éltetője Szívemnek Látlak é még, vagy se'?* (145/19) — *Béhuültt szememnek már elaludt tüze, Híg ~im szélyel oszoltanak!* (454/756)

eltéved i (1)

Tévkütra kerül. *A' milyen homályban úszik e' tartomány Hol könnyen ~ maga a' Tudomány* (237/78).

eltévedt mn (1)

Ábrándozó. *Az ~t Lélek* (347/cím).

eltévelyedettni fn (1)

Vmiben hibázó, vétkes személy. *Jobbitás helyett az el tévejedetnek Leg kisebb hibát is a' szemére vetnek* (453/177).

eltévelyedik i (1)

Eltéved. *Bé mentem a várba a' hol meg ütköztem Mert sok kintsek között majd el tévejedtem* (9/14).

eltévén in (1)

Hüvelyébe dugva. *Nyalkán fere vágom, 's el tévén spádémat, Fejér, 's piros rósa színű Pardupémat* (238/79).

eltikkad i (3)

⟨Szellő⟩ ellankad, nem fúj. *Alusznak magok is a' híves szellők is: Eltikadtak a' Nap' hevétől tán ők is* (380/24, 196/24, 84/24).

eltikkadt in (7)

1. Ellankadt, elbágyadt. *Ha szomjúztak a' melegtől Eltikadtt tetemeim: A' vőlgymetsző csergetektől Felocsódtak ereim* (425/10, 129/9). **2.** Kiszáradt. *A' madarkák csüngnek a' setét lombokról; Leszáradt a' nóta eltikadtt torkokról* (380/12). *Általkapám, 'S eltikadtt szám Száján egyet czipantott* (277/26).

eltikkadtt (413a/657), *el tikkadt* (196/8), *el tikkatt* (84/8).

eltikkaszt i (1)

Elbágyaszt. *Így vezeti a' meg-rémült Lelket, hogy el-tikkasztja Hogy a' bőv gyönyörűség-benn édesebbenn buggyassa* (216/33).

eltikkasztó mn (1)

Ellankasztó, fárasztó. *Lármás vígasságok, ~ bálók, Bennetek melly kevés örömet találók!* (197/47)

eltiltani in (1)

Vhova nem beengedni. *Sövényt is szükséges fonni [a szőlőültetvény köré] s a' Marhát el tiltani* (413a/914).

eltölt i (2)

1. Betölt, eláraszt. *A' szellők' útját ~ék A' vidék' illatjai* (397a/73). **2.** Hatalmába kerít. *A' szegyen és bosszú őket eltöltötte, Lesütött orzával álltak körülötte* (330/1505).

eltölthet i (1)

⟨Időt⟩ átél, leél. *Mások el tölthetnek számos esztendőket, Míg a' Tenger hánnya ide s tova őket* (211/41).

eltöltvén in (1)

Átélvén. *Mellyeket el töltvén tsendes békeségbe, Meg elégedve megy fel a' ditsőségbe* (215/119).

eltör i (2)

1. ⟨Hullámok a sziklán⟩ cseppekre hullanak, szétfroccsennak. *Tartsd meg, mint a' kő szált a' Tenger vizében, Mellynek bár a' habok jönnek ellenében Erössen áll, reá haszontalan törnek, Mert reá rohanván magokba el törnek* (214/116). **2.** *Vki szíve ~: vki bánatos, szomorú lesz. Azt véltem, hogy szívem tört el, [az elválás miatt] 'S tán Halálomat érem* (208/59).

eltördel i (1)

Jármot ~: kapcsolatot megszakít. Mind kárhoztat téged a' ki tsak meg hallja, Hogy futó Szerelmed, nem gondolván vele, Illyen kellemetes Jármot el tördele (176/88).

eltörés fn (1)

Habok ~e: hullámok széthullása. A' mormoló Haboknak ~e: A' Föld, az Ég mindenfelé Szerelmeket lehelt belé (170/24).

eltöretik i (1)

A bíró pálcája ~: igazságtalanul ítélkezik a bíró. Mikor egy dobzódó vendégség pompája Által ~ a' Bíró páltzája (453/218).

eltörrik i (4)

Két darabra törrik. *Eltört, ~ a' Vasmatska,*

Imhol a' darabja (387/3).
eltört (366/7), *eltörtt* (337/400).

eltörteni in (1)
 Megszüntetni. *Nem elég a' bünt megtiltani, hanem a' bűnnek eszközeit kellene ~* (330*/173/7).

eltörölő fn (1)
 Megszüntető dolog. *A' vissza nyert Paradisom, melly el-törölője lett e' Gyötrelmeknek* (216/121).

eltört in (3)
 1. Széttördelt. *'S a' sarlót nem próbáltt dudva közt hevernek Eltörtt darabjai sok régi fegyvernek* (306/42). 2. *Eltört korona: <A király halála miatt elveszett hatalom szimbóluma.> Lám a' Henrik' népét megbosszúlta népe, Eltörtt koronája ismét fényre lépe* (337/310).

eltörül ~ eltöröl i (4)
 1. Letöröl (nedvességet). *Könnyemnek azzal eltörülnek Felét az Angyalok* (302/35). 2. Eltűntet, elpusztít. *Egész tzu dar pereputtyát El törli a' békáknak* (114/909). *Isten! ... Azért árasztasz rá minden szépségeket, Hogy egy Légyen-szódat elrontó Múljonnal Minden gráziákat eltörülj azonnal?* (421/36) *Töröld el* (222/65).

eltűnik i (26)
 1. Szem elől eltávozik. *Orsolyát behitta, 's a' muzsikaszónál Eltűnt a' három vén az oldalajtónál* (330/924). 2. Nem látszik, mert vmi eltakarja. *Apró Meánderetskék Kéllnek a' virág közt, És egy parányi völgyön Eltűnnek ágaikkal* (371/8). 3. Megszűnik. *A barátság 's kedv megszűnnek, Tréfa, nyájasság eltűnnek* (322/26). *És az Amor' csillaga Eltűnik ám kacsingató szemedről* (288/100). *Te vagy, hát óh Maros' jámbor Magyar vára, ... Te vagy a' pont, mellynél a' vadság ~* (313/121). 4. Nyoma vész. *A' vízbe hült minden dísz 's magokkal El tűnt a' gyors habokkal* (147/8). 5. Elmúlik. *Minden gyönyörűség így szalad el előllünk, A' jó kedv, az öröm így tűnik el tőlünk* (210/52). 6. Szétfoszlik, elenyészik. *'S a' Crétai koronának tüzes fénnye el tűnik* (413a/233). *A' kézzel fogható Setéség ~, Az Éjnek Madara húholni megszűnik* (190/87). 7. Vmi nem észrevehető vmiben. *Confucius, —*

kinek nemes munkáiba' Eltűnik egy vagy két aprólékos hiba (454/584).

el tűnik (146/21, 269/25), *Eltűnik* (237/6), *El tűnik* (83/14), *eltűnnek* (181/10), *Tűnnek el* (397a/1072), *eltűnt* (223/15, 225/123, 347/26), *Eltűnt* (196/80, 380/78, 391/18), *el tűnt* (162/123, 317/259), *eltűntenek* (426/50). — *Eltűnjön* (357/60).

eltűnt in (3)
 1. Megszűnt, elmúlt. *Itt hozzám semmi sem fere, Még az édes Múza sem; Csak eltűnt kedvem esmére, És a' kinzó Szerelem* (428/123). 2. Hűtlen. *Nem kedvellek társaságot, Sem leányt, sem tífiráságot. — Úgy van: Lillát fájdalom — Oh te, eltűnt Angyalom!* (271/24) ~ (158/10).

eltűnven in (2)
 1. <Pacsirta> elszállva. *'S eltűnven a' kék meszszeiségben Érzéssé 's hanggá változik* (417/31). 2. Láthatatlanná válva. *Eltűnven a' halvány Hajnalsillag szinte: Népének Citére elkészült int* (330/2055).

eltűr i (2)
 Elfojtva elvisel. *Ah, hallgass fájdalmidról! Ah, tűrd el kínaidat!* (157/6) *tűrd el* (442/9).

eltűrhet i (1)
 Elviselhet. *Elájult! — Vas bennem a' szív 's minden tetem, Ha ezt a' keserves látást ~em* (268/42).

elun i (2)
 Megun, megeléged. *A pénz kívánságát addig el nem unnya Míg örökre szemét maga bé nem hunnya* (5/13). *Elhintak* (401/14).

elutazik i (2)
 <Madár> elköltözik. *A' madarak nagyobb része el utaza Tsak veréb tsak varjú maradt ide haza* (197/19). *el utaza* (85/19).

élű mn (1)
Micsodás ~ pallos: a szerelem töre. Csudálatos hartz ez, ugyan! az embernek Szívébe mitsodás ~ pallost vernek? (71/16)

elül¹ i (2)
 1. Megnyugszik. *Tele már Szerelemrajjal*

mellyem, ... Jer, Dafnis! hints rájok Ambróziát: Tsókjaid harmatján mind elül, Lassan zsi-bongó álomba merül (173/13). **2.** Háttérbe szorul. Az enyém a' tiéd mennyi lármát szüle, Miólta a' miénk nevezet elüle (200/46).

elül² 1. elöl²

elültet i

(1) (Növényt) földbe helyez. Másoknak még gyökér se kell, a' leg felső ágokat Elmetzi a' Gazda 's bátran elülteti azokat (413a/553).

elüt i

(1) (Időt) jelez. Már éppen ~e nyóltzat a' toron'-ban, Estve volt, 's elég lett a' tántz egy huzomban (330/607).

elüttet i

(1) Megütve feldönt vkit. Chlórist ~i a' rúdnak végével; Lerogyik, 's fekvését festi szűz vérével (330/1411).

elüz i

(7) (Kellemetlenséget, unalmat) megszüntet. Aja-kid' harmatozása Sok ezer gondot ~ (265/8, 444/8). Jer, barátom! minden unalmat üzzünk el Az ujj boronn vídám beszélgetésünkel (87/59, 199/89). üzzünk el (199/113); Űzze el (67/19), Űzzétek el (286/7).

elüzni in

(1) Megszüntetni. A bajt a' bánatot sokszor el kell üzni (29/8).

elvadul i

(1) Zárkózottá válik. Elmém régi virgontzsága Ködbe borongván elmúlt; Érző szívem' nyájassága Lomhává lett, elvadult (428/92).

elvadulva in

(1) (Ló) megtáptosodva. A' föld dübög megzúdulva; Duzzad és feszesedik Ereke' ága 's elvadulva Farkok felberzenkedik (397a/679).

elvág i

(3) **1.** (Fa felső részét oltáshoz) levágja. Vagy a' görtsetlen törzsököt el vágják, 's meghasítják Jó mélyre, és a' termékeny ágat belé állítják (413a/602). **2.** Életet ~: elvesz, megszüntet. Mert néked Clotho vágja az életedet el (38/10). **3.** Elvágja ameddig megsült: kihasználja a lehetőségét. [A dáma] Legyen kitsiny, vagy

nagy; szelíd, vad, vén, vagy hült; Mégis elvágja az, hidd, a' meddig megsült (330/390).

elvagdal i

(1) Vágással leválaszt. Ezek hát az egereknek El vagdalák farkokat (114/1002).

elvágván in

(1) Életet ~: elvéve, megszüntetve. Ne irigyelletek, hogy éltünk a' Párka El-vágván bé fogja testünk setét árka (77/292).

elválás fn

(2) Halál. Ez ~' pontján érzem, Melly keserves kinnal vérzem, Elhagyván ez életet (454/905). Elválásom' (454/879).

elválaszt i

(2) Egymástól elkülönít. A' sors kiszit el Vas törvényivel: Am-de semmi tőled el nem választ (295/17). választya el (413a/707).

elválik i

(11) **1.** Vmitől ~: többé nem érintkezik vele. Selyp nyelve, mintha tsak most Vált volna el tsetsemtől, Édes kotyogva szólong (185/144). **2.** Vkitől ~: (elbúcsúzva) távozik. Elindulván a' törökre; Jaj! talán elvált örökre! (429/12) — Bár nem láttok: de tőletek el nem válok, és véletek Leszek (133/45). **3.** (Sors) eldől. És mikor sorsom elválék — Rám jajdúld (!) a Balaton (428/111). el válunk (454/992), el vált (112/12), vált el (112/5, 210/77, 429/5), el váltak (211/69), váltak el (211/70).

elváltozik i

(1) (Oltás, szemzés eredményeképpen) más gyümölcsöt terem. Elváltozik a' Körtvélyfa, 's kinnál oltott almákkal 'S a' kő keményégű Somfa veresellik Szilvával (413a/558).

elválva in

(1) Elkülönülve. És mintha el volna válva A' föld' egyéb részitől A' habok ellen úszkálva Lebeg önnön terhitől (397a/1013).

elvár i

(2) Vmit ~: vmi érkezését nagyon várja. E' napot alig vártuk el Hogy láthassunk Tégedet (307/111). vártuk el (307/113).

- elvásol i** (1) ~ (268/145, 413a/831, 428/170).
Kellemetlenül érzékennyé változtat. *Nyilván próbát ad az íze, és a' ki meg kostollya Össze húzott szájját majd a' keserű elvászollya* (413a/781).
- elvássott in** (2)
1. Korhadt. *A' porlós tserfa odvába és ~ kérgébe Belé rajzanak a' méhek gyakorta a' tserébe* (413a/1006). 2. <Has> táplálékot kívánó. *Hajdú, Lokaj által elkészül az asztal, Melly már sok ~ hasakat vígasztal* (330/314).
- élve in** (1)
Életben. *Nem tartom azt fájdalomnak, A' mi véget vét kínomnak. Ha ~ nem alhatok, Aluva meghalhatok* (443/183).
- elvégez i** (9)
1. <Cselekvést> megtesz, végrehajt. *Így menj ki, mikor el végzed e tisztséget, A' szükséges könyvek megszerzése végett* (233/55). 2. <Cselekvést> befejez. *A' nap megint le szálla, El végezé futását* (43/2). *Mellyet a' sikoltó láрма tisztelettel A' forgószeleknek szárnyán végezett el* (225/114). 3. Életet ~: meghal. *Éhj, előbb mintsem azt lássam, felkötöm fegyveremet, 'S vitéz-módra trombitaszón végzem el életemet* (259/504). *el végzed* (266/61), *végzed el* (213/99), *el elvégzte* (330/501), *el végezte* (92/308), *el-végezték* (268*/22/2).
- elvégződik i** (1)
Véget ér. *'S a' mint elvégződött ez oszlopsikátor, Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' végén* (306/201).
- elvegyítve in** (1)
Beleelegyítve. *Cseresznye, Sárgadinnye, És Rózsa öszvességgel Van ~ a' szép Szamócza' bíborában* (273/18).
- élvén in** (6)
1. Élve, életben. *Ez, a' tökéletlen embert le vereti, Még, a' mi kínosabb, ~ el temeti* (193/48). 2. Életben eltöltve. *Meghólt! életének legjobb szakasszában, Fél századot ~ az élők sorában* (217/86). 3. Táplálkozva. [Pegaze] *Éj-jel, nappal, hegyen völgyön, vizen egyaránt megyen Széllel ~, nem kell róla gondolkodni mit egyen* (358/52).
- elvenni in** (4)
Feleségül venni. *Én, mint a' Fársángi tábor' fővezére, Még ma egy Kisasszonyt kívánok ~* (330/1455). *el venni* (301/13, 309/38, 330/420).
- élvény fn** (2)
Életerős, életrevaló. *A' Grátziák pedig óldott övezettel Reájok pillantván édes tekintettel, A' kellemességnek 's ~ Ifjúságnak Hajnalló felhőjén a' hintóhoz hágnak* (330/2023). ~ (300*/204/8).
- elver i** (2)
1. Elüz, elkerget. *De te őrizz meg engem óh Istenem. Verd el, kik fel költék én ellenem* (160/10). 2. <Jég> lever, tönkretesz. *A. Szőlőknek. Nagybobb. Részt. A. Jég. Elverte* (232/4).
- elverselhet i** (1)
Verseket írhat. *Minden Bankóimat az egész Smukkommal Adják néki: ebből holtig ~* (330/1563).
- elvesz i** (27)
1. Elfogad vmit. *És te, Nanét! töllem szíves-séggel vedd el, Ha munkámnak betset szerzek szép neveddel* (330/21). 2. *Vkitől vmit ~: erővel magához vesz, elragad vmit. Végy el tsak sok városokat Uralkodj hatalmoddal* (13/19). *El vette gróf Túródványnak Pikxisét és óráját* (114/737). *Erdőt keress és a' kövér Tarenti vég vidéket Vagy a' milyen mezőt szegény Mantuától elvettek* (413a/726). 3. Csökkent, enyhít vmit. *Mikor hideg szelek vagynak, Elveszed mérgét a' fagynak* (433/30). *De sem e' romlások, sem sok düledéki Hajdani felségét el nem vették* (306/194). 4. <Jutalmát, büntetését> megkapja. *Ditső Lélek! te elvetted Méltó sorsodat: Ne felejtsd el, ha szeretted Hív galambodat* (299/66). *Az egeknek áldásait bőven vedd el* (179/8). 5. Megszüntet. *Még must korába is a bor víggá téssen, 'S minden reá-hatást a' szívből el vészen* (199/70). *Mikor Kedvesének mondott, Elvett minden bút és gondot Ez az édes nevezet* (447/80, 134/80). 6. *Halál/ég ~ vkit: meghal. Óh nem, bár a' halál tölletek el vette, Rendelt más pártfogót tinéktek helyette* (214/81). *Tölled végsőképpen el*

nem venne az ég (209/102).

El veszi (213/16), *el-vette* (267*/15/6), *el vette* (135/5, 213/27). — *Végy el* (443/174); *vedd el* (172/7, 212/112, 379/143), *Vedd el* (68/25, 184/47, 423/47), *elvegye* (299/122), *el vegye* (317/182), *vegyétek el* (419/3).

elvész i (30)

1. Nem marad meg; odalesz. *Tsiklándik ben-nem minden rész, Hogy majd az eszem is ~* (309/96). *De az én egyenességem És hívségem El nem vész* (460/15). **2.** Elpusztul. *Éhel vész el Streibig Uram minden Typographussal* (314/41). *'S Ha ~ is e' test, jobb részemmel élek* (454/48). *Város, falu, erdő, hegy, völgy mind pusztá lesz, A rémültt Palótz fél, hogy a' világ ~* (267/84). **3.** Fokozatosan fogyva megszűnik. *Így a' szépség is, ha ki vénül, tsak hamar el vész* (38/5). **4.** *Vki számára ~ vki:* nincs vele további kapcsolata. *Lillát kerestem örök-ké: De minthogy Ő elveszett, Az emberek törzsökökké, A' világ pusztává lett* (428/82). *~* (324/48, 432*/203/5), *Elvész* (438/31), *el vész* (41/11, 146/36, 148/48, 70), 197/58), *El vész* (259/255), *vész el* (63/6), *Elveszel* (454/44), *elvesztek* (150/41), *elvesznek* (74/8), *el veszett* (231/488), *El veszett* (317/38), *el-veztek* (415/25), *elvesztetek* (100/5), *vesztek el* (202/85), *el veszett vala* (317/37). — *veszne el* (186/44). — *Elvesszen* (454/104), *vesszen el* (460/188), *el vesszenek* (195/42).

elveszendő fn (1)

Halálán levő személy. *És ha elkell múltom, mi szükség volt élni? Egy ~nek miért kell remélni?* (454/18)

elveszés fn (1)

Eltűnés, elpusztulás. *Írt is ő szép Jegyzéseket Az Amorum Liberre, Mellyeknek el veszéseket Heyne se hozza helyre* (231/205).

elveszet i (1)

Kihasztnátlanul hagy. *És mivelhogy a' napok Elseprik a' legédesebb időket: Míg az ifjú hónapok Virítnak el ne is vesszessük őket* (288/92).

elveszhet i (1)

Eltűnhet. *De legkissebb rész sem veszhét el kezéről, Ő tsak bont, de számol minden részsztéskéről* (454/81).

elveszt i (18)

1. (Személytől) elszakad. *Most feltalálom, majd ~em Lillát 's belső nyugalmamat* (430/3). *De én csak egy Rózsát szerettem; Ah! csak egy bírta szívemet, 'S miolta már ezt ~ettem, Örök tél dülja létemet* (426/31). **2.** *Vki ~ vkit:* hozzátartozója meghal. *Ha már ~ettem, Kit híven szerettem: Tsupa jaj, Kín, meg baj Lész az életem* (299/61). **3.** *Vki ~ vmit:* nem bírja hatalmában megtartani. *Megválok javamtól, éheznek, koplalok, Ha a' szükség arra viszen, meg is halok: Tsak ez a' hív angyal maradjon meg velem; Mert a' mit ~ek, benne mind fellelem* (268/88). **4.** *Vmi ~i vmijét:* vmely dolognak, tárgynak eddigi tulajdonsága megszűnik. *Ínyem el vesztette Szám ízét el vette Minden tsak ízetlen volt* (135/4). **5.** *Vkit ~:* vesztét okozza, megöli. *Óh, ha tsak felséges szavad nem ijeszti, Egymást a' balgatag halandó ~i* (337/86). *És el is vesztette volna Örökre a' békákat, Hogy ha meg nem szánta volna Jupiter e' párákat* (114/980).

~ed (155/46), *Elveszti* (413a/773), *Elvesztitek* (150/18), *el vesztik* (238/102), *el veszté* (216/116), *~ettem* (312/11, 361/2), *el vesztetted* (222/69), *el-vesztette* (216/122), *el vesztette* (213/33). — *~enének* (285/33).

elveszte fn (1)

Pusztulása. *Úgy éld virágít a' tavasznak, Hogy majd ha mellyeden megaszna Elveszteket ne bánd* (391/6).

elveszteget i (2)

Kárt okoz. *Lám, tsak eggy rövid Nap mennyit ~: Ma tsak 30 arany jött bé a' kasszába, Még is 90 pénzt adtam ki hijába* (189/24). *el veszteget* (6/22).

elvesztett mn/fn (6)

I. mn 1. Meg nem tartott. *Úgy van! ezt maga Milton-is éppenn nem tagahattya, Mert a' Pokol az el-vesztett Paraditsom magzattya* (216/118). **2.** Elpusztult, odaveszett. *Öregem! barátom! jer te is velem, Elvesztett kintsemet te benned fel lelem* (202/138).

~ (216/70), *el-vesztett* (216/15), *Elvesztett* (216/cím).

II. fn Milton műve, Az elveszett Paradicsom. *Maradgyon hát ama Tudós komor Kritikájával, A' ki Miltont óltsárollyá ezzel a hibájával,*

val: *Hogy a' mit az el vesztettbenn nyert fenn járó műzsája, Azt a' vissza nyertben mind el veszté lassú hárfája* (216/115).

elvesztvén in

(1)

Veszni hagyva. 'S kétségbeesését tsak az enyhítette, *Hogy kintsét ~ magát meg menthette* (202/72).

elvet i

(13)

1. Eldob vmit, többé nem használja. *Már a' nádat ~ettem, Mellyen véled hajdani Gyermekekörünkben szerettem Fel 's alá lovagolni* (401/8). 2. Elvlaszt. *Oh iszonyú bútsú vétel, Melly két igaz szívet vét el* (184/10). 3. (Szemet, tekintet) elfordít. *És te, kegyes Szűz, ne vesd el A' halandókról szemedet* (148/77). 4. Hátráltat. *Semmi minket el nem vét, Mégyünk víg dobszóval: Bár az ellenség tűzét Ontsa ránk tsmóval* (257/177). 5. (Csizmát) lehúz. *Jer ide, sajtoló Atyám, hányd el, vesd el tsizmádat És újj mustba ferdett lábbal taposd velem a' kádat* (413a/530). 6. (Vki ajánlkózását) elhárítja. *Óh, ne vessen el!* (188/171, 172). 7. (Vetőanyagot) földbe juttat. *Tavasszal vess el lóherét a' nedves barázdába* (413a/226). 8. (Kígyó a bőrét) leveti, leesni engedi. *A' melly régi bőrét a' kígyó tavasszal ~i, az felette vékony, halovány, és lenge* (330*/205/1). *vét el* (423/10), *~i* (413a/117), *Elvetettem* (322/47). — *vesd el* (413a/234).

elvétetvén i

(1)

Miután elvétetett. *Elsőbb állapotom el vétetvén töllem Ama nemző erő származott belőlem* (453/259).

elvetni in

(1)

Elhárítani. *De szívéről a' sok Jajt, Bajt Ki el kívánja vetni, 'S a' magáé lenni óhajt; Mindent elszenvedhetni* (208/62).

elvettette in

(1)

Elszörtan. *Kívül a' gyepeje mintegy ~, Ángluskert formára fákbold van ültetve* (239/65).

elvetvén in

(1)

Félretéve. *Itt pengesd az estvén ezüst lantotskádat, El-vetvén borzasztó hadi trombitádat* (260/34).

elvéve in

(1)

Férjhez ment. *És a' kik el vagynak véve, vagy*

jegyezve, Egy veres kereszttel vagynak megjegyezve (330/393).

elvévén in

(1)

⟨Könnyet⟩ letörölve. *Az érettem folyó könnyűt szemetekről El vévén, viseljen gondot éltetekről* (212/108).

elvezetvén in

(1)

⟨Sereget⟩ hadba vezetve. *El vezetvén újabb ellenség' hadára* (78/33).

elvirágzik i

(1)

Virágát elveszti. *Az Aloé, egy fejedelmi virága a' fejedelmi kerteknek: mihelyt el-virágzik és magzik, azonnal meghal* (393*/72/1).

elviselni in

(1)

Elszenvedni. *Mert-ah! ki tudna ennyi Fájdalmat el viselni* (186/52).

elvisz i

(13)

1. Vkit, vmit helyéről máshová visz. *De mint-hogy csak ugyan ember kell a' gátra, Kóród el fog vinni innen Tisza hátra* (233/70). 2. Magával visz. *Miskoltzra irtam három ízbe, egygy fiú Vitte arra el Levélkém'* (161/42). *Szerelmem véletek marad, szívemet el nem viszem* (241/18). 3. Megszerez és magával visz. *Ezek sok dámának 's Úrnak Selymét el rágván, Mundúrnak És zászlónak el vivék* (114/363). 4. Vkit ~ a halál: meghal. *Ha (a' kit hamar el vitt az irigy Halál) Péztelihez tsak nem háládatlan valál* (126/67). 5. Szent Mihály lova ~ vkit: meghal. *De jaj, engem ide-tova Elvisz a' Szent Mihály' lova* (433/58). 6. Vmennyebe kerül, rámegy. *Mind a' pénzes Urak annyit adtak nálok, A' mennyit nálunk sem visznek el a' Bálok* (245/40). 7. Elvezet. *Kövesd ötet: el visz' Afrika végére* (126/55). *viszem el* (342/13), *el vivé* (333/27). — *Vigy el* (358/14); *vidd el* (268/31, 119).

elvitte fn

(1)

Elvitel. *Hát a' Nadrág' ~ből Illyen kárt kell vullanom?* (317/64)

elvon i

(2)

Távol tart. *De azért ha bánt is; meg ne rettenj tőle, Bátor szívvel vond el magadat előle* (191/18). *~tad* (155/5).

elzár i

(9) 1. Akadályoz. *Úgy is szokott lenni; hogy a' Leves alatt Elzárja a' beszéd' útját minden falat* (330/322). 2. *Utát ~: megakadályozza, hogy érintkezzék vkivel. De a' könnyű sereg' jobb szárnyával Márta Kirukkolt, 's előlök az útát ~ta* (330/1292). 3. *Magát ~ja vmitől: távol tartja, kivonja magát vmiből. A' vígságtól Múlatságtól Magam' el nem zárom* (99/29). 4. *Panaszt ~: nem panaszkodik tovább. Nem! — nem! — még szenvedek 's panaszim ~om* (453/279). 5. *Vkit ~ a gyászbolt: meghal. 'S ez az, hogy én halva élek, Míg el nem zár a' gyász bolt* (428/172). 6. *A Napnak fényét és melegét ~ja: akadályozza a tudás, a tudomány terjedését. Melly a' babonának felhozván fellegét Elzárja a' Napnak fényit és melegét* (313/64). *~t* (299/39); *el zárja* (212/96), *~ta* (8/16).

elzárt in

(3) *Elzárt ég: felhőbe borult ég. Szakadoz a' felhők' setétes kárpitja, Az el-zárt egeknek kékségét meg nyitja* (202/60). *el zárt* (56/25, 60).

elzárván in

(1) *Felhőbe borítva. Bé borúl hirtelen a' nap' nyájas fényje, Elzárván a' setét felhők' szövevényje* (202/2).

elzavar i

(1) *Megszüntet. Ah ez édes hibát ne zavard el tőlem?* (454/364)

elzsibbadt in

(1) *Fásult, közömbössé lett. Tsupán az örvendő Fársáng' víg zászlója Lett az el-zsibbadt szív' meg-vígasztalója* (197/28).

Emathia fn

(1) *Helynév. <Thessalia, ill. Macedónia.> Nem is sajnálták a' Hemus térjét az ég' Isteni És ~t vérünkkel kétzer kövériteni* (413a/499).

ember fn

(248) 1. A legmagasabb rendű élőlény. *'S ha igaz, Hogy ~ majom közt nexus van: te vagy az* (254/46). *Átkozott az ~ a' Viperák fajja!* (453/232) — *Fel sem vesz senkit is nagy rátartiságban Mintha csak ő volna ~ e' világban* (58/8, 194/8). 2. Emberi test. *Hiszem ha porrá lesz testiünknek porfala: Tsak semmivé válik,*

a' mi semmi vala; Az ~ egy bűzös dögbálvány-nyá léssen; Bomlani kezdenek a' részek egészen (454/611). 3. Az emberiség. *Majd a' rendtartó Méheknél Kedve-telve átsorog, 'S érzi hogy az ~eknél Az ország nem így forog* (456/63). 4. E faj egyedeinek vmilyen típusa. *'S nyomorult ~ az, kinek homlokában Látszik szerentséje, mint tükörformában* (191/45). *Különbenn nem lehet idvezült Törökké Ámbár emberséges ~ volt örökké* (190/82). 5. Ez az élőlény egyedi voltában. *Ne hadja ked magát, Pajtás! felkiáltok, Ti is az ~ból tsúfot mért tsináltok* (330/1706). *Hogy felhők közt lakik ditső palotába Azzal nem derekabb ~ valójába* (60/14). *De erőtlen Múzsá! halkal beszéllj erről A' főbb Poétákhoz méltó Nagy ~ról* (337/388). 6. Kellő értelmi, erkölcsi színvonalon álló személy. *De minthogy csak ugyan ~ kell a' gátra, Kóród el fog vinni innen Tisza hátra* (233/69). *Nem kezd é szívedbe nemes öröm szállni, Látván, hogy az ~ ~ré kezd válni?!* (313/106) 7. Meghatározatlan személy, valaki, akárki, senki. *Ember ennek fájorából Várat, pendelt meg vehet* (317/218). *Az Halálnak jöttét egy ~ sem tudja, Az erő 's a' szép szín gyakran el hazudja* (204/13). *A' földi földije' vérétől habozik, Ember az ~nek ~rel áldozik* (337/76). 8. Vmely közösséghez tartozó személy. *A' hely, szokás, rang, mód, 's mások' ítéléte, A' körülünk lévő ~' élete, Midőn — ezek jönnek a' virtussal perbe; Ekkor kell értelem 's erő az ~be* (454/814). 9. (Megszólításként) te, aki itt vagy. *Ember! hát olly tsaló remény is hízlalhat, Hogy a' ki még ma él, hólnap meg nem halhat?* (217/1, 204/1) — *Tsak a' tudatlan fő, tsak a' zablátlan szív, A' mi téged, Ember, magad' kárára hív* (313/68). *Ha eltarthatnak egy papot ketek édes ~em, Csökölbe sem hal éhhel, nálunk sok széna terem* (326/37). 10. *Vkinek az ~e: híve, barátja. Légyetek az Isten kedves ~ei* (217/142). *Most már az ő ~ei Látom, engem okolnak* (114/448). *Itt hosszas törődésemnek Egy kis pihe-nése lett, Vivén egy jó ~emnek Házához a' tisztet* (357/51). 11. *Vminek az ~e: tagja, kedvelője. Hadd legyenek e' nyájasb Seregnek ~e* (238/7). *Vigasságnak, fájdalomnak, Szerelemnek ~e Istenhozzád!* (436/2) 12. *Haza ~e:*

hazafi. *Megholt egy haza' ~e, Megholt, és idegen por fedi Béts alatt* (386/1). **13.** Férfi. *Sokszor arany tseppé kész az ~ válni Tsak hogy Danaéval lehessen tréfálni* (76/5). *Izenget már valahára A' Párosság Istene, Hogy már az ~' ágyára Egy emberné illene* (401/3). ~ (2/5, 8/6, 15/13, 41/cím, 66/2, 19, 85/10, 87/1, 123/61, 126/6, 135/1, 185/124, 190/78, 195/55, 197/10, 69, 199/1, 78, 202/97, 103, 113, 133, 209/13, 65, 211/4, 213/28, 215/99, 216/119, 217/13, 225/8, 233/54, 237/108, 248/37, 266/24, 268/150, 269/30, 304/48, 309/74, 313/76, 122, 314/1, 315/18, 316/16, 318/7, 23, 39, 55, 71, 87, 103, 322/46, 330/1116, 1637, 1799, 330*/149/5, 330*/183/3, 330*/200/11, 330*/200/20, 337/38, 342/27, 368a/92, 368a*/31/6, 6, 385/19, 389/24, 55, 413a/92, 298, 579, 984, 435/48, 439/36, 452/52, 453/41, 103, 108, 117, 156, 454/271, 308, 336, 355, 359, 365, 371), *Ember* (190/100, 248/48, 304/56, 310/38, 313/25, 382/30, 396/cím, 435/56, 453/81), ~' (397a/290, 433/19, 454/494), ~ek (66/22, 114/70, 185/58, 192/41, 202/110, 214/59, 228/20, 267/134, 313/50, 87, 314/22, 330*/164/10, 397a/535, 403/29, 406/8, 413a/133, 361, 511, 795, 428/83, 432/118, 453/61, 114, 246, 454/275, 795), ~ek' (247/39, 288/71, 313/21, 330*/188/16, 357/82, 397a/238, 439/54), *Emberek* (194/19, 200/37), *Emberek'* (454/95), *Emberem* (161/8, 283/1), ~e (253/61, 413a/884), ~t (13/cím, 62/2, 123/72, 190/100, 192/46, 51, 193/47, 194/24, 200/48, 216/26, 257/11, 315/24, 326/24, 330/580, 798, 342/30, 379/149, 453/13, 258, 454/661, 723), ~eket (2/18, 3/4, 26/7, 114/95, 330*/143/5), ~ét (192/4, 368a/14), ~nek (28/19, 54/12, 71/15, 114/510, 839, 194/23, 31, 200/88, 209/24, 238/20, 245/15, 316/26, 326/36, 357/6, 377/38, 389/85, 453/200, 454/333), ~eknek (193/39, 424/29, 442*/221/1, 454/127), ~einek (368*/31/4), ~be (337/268), ~ekbe (304/33), ~ekbe' (435/33), ~ekben (374/9), *Emberekből* (397a/258), ~re (209/120, 328/1, 379/139), *Emberre* (188/76), *Emberekre* (200/73, 248/20), *Emberhez* (439/11), ~ekhez (454/529), ~től (114/123), ~ré (210/124, 406/8, 453/246, 454/278, 521), ~rel (5/1, 193/8, 290/12, 379/149), ~ekkel

(397a/207, 413a/74, 465/10), *Emberekkel* (222/30).

Ö: *gaz~, félig~, fő~, hajós~, köz~, mester~, öreg~, paraszt~.*

emberbarát fn

(1)

Embertárs, felebarát. 'S érezd hogy a' Menny' kedve is eggy igaz Hérósi szívben megszaporodhatik, Ha nemzetét 's ~ját Virtusibann öröködni látja (418/119).

emberecske fn

(1)

Emberecske vkivel: emberként megbecsüli. *Vagy légyetek vélünk emberetskék ti is, Így több betsületet fogunk adni mi is* (194/21).

emberevő fn

(1)

Gazember. *Már már büntetődnek ama' gonosztevők, Ama' szép szín alatt fosztó ~k* (337/112).

emberfia fn

(2)

Ember, költő. *Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ír az ember fia* (245/22). 'S tégedet, óh legszebb hangú Szimfónia! Ingyenn hallgathat még minden ember' fia (200/80).

emberforma fn

(1)

Emberi test. *Kedves test! hát itt szemlélek A' holtak között — Belőled ama' nagy Lélek Már ki költözött — A' keskeny ~ba' Minthogy meg nem fért* (299/5).

embergyűlölés fn

(1)

Az emberek megvetése. *Semmi Virtust nem kerestem, Embergyűlölésbe estem, 'S már egészen ellepe Lelkestől a' sárepe* (322/34).

embergyűlölő fn

(1)

Olyan személy, aki az embereket gyűlöli, megveti. *Az Ember gyűlölő* (62/cím).

emberi mn

(32)

1. Emberhez tartozó, emberrel kapcsolatos. *Ezt az ~ ész soha fel nem járja Bár minden titkoknak légyen nagy bűvárja* (15/17, 204/17, 217/17). *A' hol a szív feslett, a' fő meg agyatlan Ott az ~ sors megsirathatatlan* (313/70). **2.** Embertől eredő, ember alkotta <dolog>. *Óh Műzsám! ... mi kegyetlen időket Szültek az emberiség' kinjára az ~ lármák?* (253/3) **3.** Emberre jellemző, emberhez illő <magatartás, tulajdonság>. *Más módokat az ~ szorgalmatos-*

ság lele (413a/546). Az ~ hitvány kevelység' truttzára, Letészem az eddig viselt méltóságot, 'S az állatok között kérek boldogságot (454/280). **4.** Emberekből álló {csoport}. *Mikor Prometheus a' meg készítetett Sárból ki gyurta az ~ nemzetet (26/2). Bódult ~ Nem! hát szabad Létedre Mért vertél Záróköt tulajdon kezedre (200/39). 5.* Emberséges, humanus. *Lesz még az a' Kor, melybe' felettem is, Egy hív Magyarnak lantja zokogni fog. 'S ezt mondja népünk: Óh miért nem Éltek ez ~ Századunkban?! (395/44) 6.* Emberi formában: emberként. *Kár hogy ~ formába Keresztelt bikák vannak, Kik a' bujaság nyomába Barom módra rohannak (231/491). ~ (190/47, 193/9, 210/1, 212/22, 213/54, 62, 215/12, 337/268, 341/4, 413/10, 413a/535, 991, 432/10, 452/21, 453/249, 454/177, 335, 512, 524), Emberi (222/10, 313/17).*

emberiség fn (16)

1. Az emberi nem, az emberek összessége. *Maga kél fel győzni itt az ~, 'S talp' alatt semmivé válik a' semmiség (337/291). Ne hagyj szent Igazság, dördülj le az égből, 'S az ~et vedd ki az inségből (337/88). 2.* Emberség, emberiesség. *Itt van a' legvégső oltára Pallásnak Az ~nek, a' tsinosodásnak (313/78). ~ (190/54, 97, 313/144.), ~' (253/3, 397a/997), Emberiség (241/27, 322/cím), ~nek (216/106, 281*/40/3, 313/15, 454/334, 454a/22, 31).*

emberkedik i (1)

Vitézkedik, küzd. *Eggyütt emberkedtünk, együtt nyeltük a' hartzok' porát (259/532).*

emberkor fn (4)

1. Felnőtt kor. [A halál] *mikor ember korra Jutnak, akkor gyűjti be bús feleit sorra (213/73). 2.* Életkor, az ember életének időtartama. *Sok ember kort végig élván [a tölgy], truttzol az Esztendőkönn (413a/831), ~od' (452/31), ~t (327/1).*

emberné fn (2)

Nő. *Véletek hát szívet váltok Szép ~k, 's így kiáltok: Mind bolond, ki nem szeret, Vágasson magán eret (322/50). ~ (401/4).*

emberölő mn (2)

Embereket elpusztító. *Emberölő háborúkkal Erőltetted lantodat (400/3). Bár itt' ember ölő savakra találok (457/5).*

emberség fn (6)

1. Emberiesség, jóindulat. *Ajánlod kebled a' test' ösztönétől Nyomott embernek szívesen 'S az ~' legsúlyosabb terhétől Magad feloldod édesen (377/39). 2.* Emberséges magatartás. *Emberséget színelétek, A' midőn azt megtörtek: Véres bosszú verjen le! (257/41) 3.* Becsület, tisztesség. *Ki durva, vagy szelíd, ki társas, vagy rideg: Még is mindeniknek szívéen van egy petsét, Melly jegyzi és őrzy az ~' be-tsét (454/344).*

~' (257/139, 313/12), ~et (257/149).

emberséges mn (3)

Jóságos, jóra való {személy}. *Kár egy ilyen ~ embernek olly ronda hely (326/36).*

~ (114/839, 190/82).

embertárs fn (15)

Az emberi nemnek velünk egyenrangú tagja. *Zordon erdők! Durva bértzek! szirtok! Har-sogjátok jajjaim!' Tik talám több érézessel bírtok, Mint sem ~aim (304/18, 435/18). ember társam (453/193), ember társunk (195/48, 454/224), ~amnak (454/355), ~át (202/102, 454/350), Ember társát (241/23), ember-társadnak (202/122), ember társának (192/37), ~onn (190/103), Embertársaira (313/26), Embertársától (200/65), ~ával (454/808).*

embertelen mn (1)

Kegyetlen, kíméletlen. *Igazán! Többet tesz Ámor' kis puzdrája, Mint az ~ Mársnak a' dárdája (337/338).*

emberül hsz (4)

1. Becsületes, értelmes emberként. *Felfogad-tam mindenekre, Rá se nézek ökemekre; Mert mind vesztembe kerül. — Meg is álltam emberül (322/20). 2.* Derekasán. *Bongorfi egynéhány személyt öszveszede, És alla Po-lacca a' Tántznak erede. Maga volt a' Vezér, a' többek követték, Kik a' Lengyel tempót emberül megtették (330/538). emberül (169/168, 188/15).*

embervér fn (2)

Emberek testében ereken keringő piros nedv.

Minden vizek' árka ~rel teli, Márs a' vén Ótzeán hátát megnyergeli (337/47).
ember vérrel (201/66).

eme nm**(2)**

Ez a, itt levő. *De lelke e' dalok közt Édes lebágyadással Szállott el a' vidékről Éden' leányi közzé: Miként ~' madárka, Melly már alélva hullt le A' rózsá' szép ölébe* (373/114). ~' (290/8).

emel i**(38)**

1. <Vki, vmi> felfelé mozgat vmit. *Ditső szépséggel ~i Az angyal minden tagját A' te termeted is deli Szép Julim Angyal vagy hát* (269/21). *Az én Lelkem' sóhajtásától Reszket a' fák-nak levele, Mellyeket itt mély panasztól Lassú zúgással ~e* (130/20). 2. Levegőben tartva visz, cipel. *Mikor a' táborban mindent elrendele: Últ egy Baldakinra, kit nyóltz Szűz ~e* (330/1214). 3. *Vminek a terhét ~i: felelős vmiért. A' ki ez egészsz Had terhét ~i erőss Vállal* (216/85). 4. *Vki tollát ~i: írásra készíti. Az az önnön érzés ~i tollamat, Hogy még méltatlanra nem fogtam lantomat* (454/1001). 5. <Víz> visz. *A' Duna szól — melly annyi kövér rétekre lefolyván Sok gályákat ~ hátán* (259/603). 6. Feldicsér, magasztal. *Legalább Muzsámát tinétek szentelem, 'S vitéz tettete- ket az égig ~em* (267/240). *Ditső Személyek! A' kiket a' mai Idők örömmel énekelnek 's Glória' Vára felé ~nek* (188/99). 7. <Tulajdon-ságot> fokoz, növel. *A' Nagy-Világ ötet galántul nevet, Mellyel természeti kellemét ~te* (330/176). 8. <Személyt> erkölcsileg, szellemileg jobba tesz. *A' Szív ~, az Ész lesijjeszt* (430/15). 9. Létesít, épít. *Sátort a' veszteg állt mezőben ~e* (341/22). *Nevednek óltárt a' maradék ~* (440/14). 10. Szívében oszlopot ~ vki-nek: emléket megörzi. *Ennek pedig, a' ki már többé nints velünk, Szívünkben örökös oszlopot ~ünk* (214/118). 11. Sónhajtást égig ~: az égiekhez fohászkodik. *Lelkem' sűrű sóhajtá-sát Égig ~em; De szívem' Vigasztalását Sehol nem lelem* (299/41). 12. A feledésből felelevenít. *Ő a feledékenységnak gyászból kötött fe-dele Alól a Honor várába két nagy nevet ~e* (111/66).

~ (53/2), ~sz (335/3), ~nek (9/16, 251/4), ~e (330/1214), ~t (338/19), *Emelt* (210/20); ~em

(223/20, 454/9), ~ed (16/34, 205/34), ~i (52/22, 70/12, 71/2, 72/10, 306/276), *Emeli* (172/12), ~te (1/7, 450/25), ~lek (454/836). — ~je (259/157), ~jetek (432/70); ~jék (315/13).

Ik: fel~.**emelés fn****(1)**

Hordozás, vivés. *Költsön esik ~e, Gondollya, szép terhének, Melly édes elő érzés e' Gyúla-dozó szívének* (231/247).

emelgethet i**(2)**

Flaskót ~: iszogathat. Flaskót ~ 's fogát piszkáhatja (266/10, 310/10).

emelhet i**(2)**

Építhet. *Meglett, a' mit vártál: méltán örvend-hetel, Méltán Diadalmi-Kaput ~el* (306/308). ~ (330/1564).

Ik: fel~.**emelít i****(1)**

Emel. Déltezeg nyakot ~nek [a lovak], Mellyet lágy sörény kerít (397a/149).

Ik: fel~.**emelkedhetik Ik: fel~.****emelkedik i****(7)**

1. Felfelé száll, halad. *Gyors repdeséssel mennybe emelkedem* (454/764). *Műzsám! — Emelkedj most fellyebb minden hadnál, Zeng-jél Vitézeket 's légy nagyobb magadnál* (267/7). 2. Szárnyra ~: száll. *Már, már szárnyra emelkedem* (432/72).

~ (440/6). — *emelkedj* (454/750), *Emelkedj* (405/31), *emelkedjenek* (297/39).

Ik: fel~, felül~.**emelkedő Ik: fel~.****emelkedve in****(1)**

Fennen ~: magasra, magasba. A' Patsirta az egekre Fennyen ~ száll (397a/166).

emellett hsz**(2)**

Ezenfelül. *Ember társát ki szereti és híve Ha-zájának, Még e' mellett a' Tudományt tartja főfő javának* (241/24).

E' mellett (330/1429).**emelni in****(2)**

Fénylő szárnyakra emelni: sok jóval kecseg-tetni. Bár nyájas karokkal kívánjon ölelni [a sors], 'S páva módra fénylő szárnyakra ~, Ne hidj néki, ne hidj (55/4, 191/4).

- emelő** fn (1)
Segítője. *Lett amannak magos poltza ~je* (83/50).
Ö: szív~.
- emeltet** Ik: meg~.
- emeltetik** i (1)
Építtetik. *Vagy mivel te nem tudsz szólni, e táblának, A' melly állíttatott egy édes Anyának, A' melly emeltetett az emlékezetnek Kezei által a' buzgó szeretetnek* (210/57).
- emelvén** in (2)
1. *A hajnal ~ a fáklát: virradatkor. De felylyebb emelvén a' rózsaszín fáklát, bontotta az álom' szenderítő mákját* (225/43). 2. *Az égre ~ szemét: az égre felnézve. Az égre siralmas szemeket ~, Így szólnak egyenlő szívvel nyögdetségén* (214/27).
Ik: fel~.
- émelygős** mn (1)
Émelyítő, émelygést okozó. *Azólt, könnyekkel töltvén italom, és ételem, Émelygős olaj-salakját ökrendő korttyal nyelem* (162/88).
- emeritus** (lat) (1)
Használatra alkalmatlan. *Mert jól tudhatják az Urak, hogy még nem régenében, Egy Emeritus épület ált ennek a' hejében* (310/20).
- emészt** i (4)
1. *Pusztít. Illyen a' gyöngy, melly magába Vervén gyökeret a' fába, Véle él, és véle hal 'S ~i sarjaival* (443/144). 2. *Napjait ~i: búsan, keservesen él. De imé aggságban ~em napja-im', Az idővel együtt terjednek kínjaim* (330/789). 3. *(Érzés) gyötör, epeszt. 'S a' láthatatlan láng gyújtván a' velőket, Édes tsiklandással ~ette őket. Héj te, ravasz Ámor! miket fel nem találsz?* (330/1346) ~i (352/14).
Ik: el~, meg~.
- emésztetik** i (1)
Háboríttatik. *Óh! óh! égj szívemnek szótalan fájdalom Melytől ~ Lelkem nyugadalma* (453/230).
- emésztethetetlen** mn (1)
Olthatatlan, örök lánggal égő. *'S tisztelő fényt vetett, kik látták azokra; Mint ~ Mó'ses' tsipkebokra* (225/60).
emésztethetvén Ik: meg~.
- emésztni** in (1)
⟨Lelkileg⟩ gyötörni. *Ah! örökkéig fog ez a' sebes tűz Engem ~* (381/12).
- emésztő** mn (4)
1. Perzselő, növényzetet kiszáritó. *Az ~ tűz* 107/cím). 2. ⟨Lelkileg⟩ gyötörő, kínozó. *Jaj, enyhítsétek ~ Tüzemet, mert már megemészt ő!* (175/19, 412/19). ~ (453/10).
Ik: el~, meg~.
- emésztődik** i (1)
⟨Lelkileg⟩ gyötörődik. *De mit? — hát hallgatva emésztődünk mindég? Ah, nem — a mérőkön segít Amor 's az ég* (157/9).
- emésztvén** in (1)
Pusztítva. *Én is neveltem egy virágot, Kit lopva egy hernyótska rágott Emésztvén édesen* (391/15).
- emez** nm (2)
Ez. *Ha Az kötött nekik borostyán ágokat Eméz ősz fejeikről le-tépte azokat* (78/8). *Emezt* (397a/345).
- emiatt** hsz (5)
Ez ok miatt, ezért. *Ez okozza hogy ők a' vért nem kívánják, 'S még az állatot is kímélik és szánják; E' miatt nem fognak kardot gyilkolásra* (454/499).
e' miatt (397a/831), *E miatt* (192/10), *E' miatt* (260/8, 317/224).
- eml. l. emlékü**
- emleget** i (6)
⟨Vkit, vmit⟩ gyakran beszél róla. *Az ő kedves nevét ~ik máig A' Drávától fogva Ádria' partjáiig* (306/273). *Szépségidet ~em, Még sem gyengülök jobban: Kínaimra emlékezem, Haragom még se lobban* (208/25). ~nek (304/20, 435/20); ~em (222/90), ~jük (377/1).
Ik: meg~.
- emlegetni** in (1)
Beszélni róla. *A' hív Magyar mindenkor Kívánja ~, Nem fogja bétemetni A' vén idő' mocha* (259/270).
- emlegetvén** in (1)
Beszélvén róla. *S ~ édes epedt vágyódással* (221/6).

emlékezés fn**(1)**

Emlékkép. *Mikor már én itt tündöklök, 'S a' kék égen kikönyöklök Hallom tőled nevemet. Valamelly'k tsillag sugára Rá festi szemed' héjjára Hív ~emet* (454/928).

emlékezet fn**(14)**

1. *Vkinek az ~e: vkinek a tudatban megőrzött képe. Itt, hol eldúlni próbáltam Lillám' ~ét, Minden zugban feltaláltam Mennyei tekintetét* (428/130). **2.** Emlékezés. *A' feledékenység' setét barlangjában Szedett követ ezek rakták fel sorjában, Mellyet sok tsókók közt a' Hív ~ Háláló könnyekkel öszvetzémentezett* (237/89). **3.** Emlék. *Valakik erántam hív szívvel voltatok, 'S a' jó ~' könyvébe írtatok, ... Le-gyetek áldottak!* (454/982)

~ek (306/150), ~em (443/212), ~e (152/6, 176/20, 418*/176/7), ~et (450/50), ~nek (209/4, 210/57), ~ével (307/23), ~eddel (454/857), ~i-vel (306/261).

emlékezetű mn**(1)**

Emlékű. *Az igaz Magyar Tántz, a' lassú Verbunkos, a' mit b. eml. Eleink ... szebb és mël-több kifejezéssel Nemeses Tántznak neveztek* (330*/156/1).

emlékezik i**(14)**

1. Emlékezetében megőriz vkit, vmit. *Eredj már, utazó, de emlékezz erre, Hogy a' halál számot tart minden emberre* (209/119). *Szépségidet emlegetem, Még sem gyengülök jobban: Kínaimra emlékezem, Haragom még se lobbán* (208/27). **2.** Visszagondol rá, tudatába visszaidéz vmit. *Gondot az ég rólad Úgy viseljen, Ha rám emlékezel Minden helyen* (268/131). *Meghül minden vérem bennem, Mihelyt kegyetlen voltodról És nem várt árulásodról Emlékezem, hitszegő!* (324/28) **3.** *Vkiről, vmiről ~: vkinek, vminek kegyelettel adózik; megemlékezik róla. Majd mikor fjiaink rólok emlékeznek, Téged Testvéreddel hálálva neveznek* (442/15). **4.** Képes emlékezetébe idézni vmit. *Ha jól emlékezem, Benkő Úr valahol ilyen formát akar az élénk szóval ki-tenni* (330*/204/9).

emlékezem (314/3), emlekezem (259/613), emlékezel (279/10, 454/987) emlékezett (63/12). — Emlékezz (414/13), emlékezzetek (217/108).

emlékeztető mn**(1)**

Olyan, ami arra való, hogy eszébe juttasson vkinek vmit. *Arany helyett légyen Híved' Emlékeztető jele Mind az, a' mit szemed, szíved Lillában édest lele* (436/10).

említ i**(17)**

1. *⟨Beszédben v. írásban⟩ röviden szóba hoz vkit, vmit. Olly lármát, zendülést, viadalt beszéllek, ... A' millyet nem ~ semmi Istória* (330/7). *De egy bölts Istenről azt állítani vétek, (Sőt hogy ~em is, tán azzal is vétek* (454/90). **2.** Ilyen módon felsorol. *Vagy kettőt ~ek, kit a' szent hagyomány' Útján nem vezet még az ész és Tudomány* (454/389).

Említnek (78/3), ~e (114/496); ~em (77/21, 231/462), Említem (432*/207/1), ~i (330*/165/8), ~lek (337/259). — ~nél (190/108). — ~sek (330*/188/8, 413a/985), ~sen (454/107); ~sem (413a/640), említettsem (215/31), Említs-tsem (413a/684).

Ik: meg~.

említeni in**(1)**

Már jó volna ~: már el kellene kezdeni. De most már jó volna azt is ~, Hogy Bálintot miként kelljen köszönteni. Kezdjük hát — Bálint élj sokáig, sokáig (266/31).

említés fn**(1)**

Említést tenni: említeni. *Félek virtusidról több ~t tenni* (454/825).

említett in**(6)**

Korábban szóba hozott. *Láthatni ezt a' Botond históriáját az ~ Iródeák' Könyvében, a' Mándi Úr' fordításában* (418*/175/1).

~ (330*/137/6, 330*/199/12, 432*/204/1, 439*/219/4, 445*/233/1).

emlő fn**(5)**

1. A nők mellkasi páros tej kiválasztó szerve; mell. *Vagy ledűlvén a' kútfokhöz Apró violát szedtek, Hogy ártatlan ~tökhöz Bokrétát bigygyesszetek* (397a/111). **2.** Kocsány. *A' sárgáló almák, a' piros körtvélyek Le görbedt anyjoknak ~jén kevélyek* (199/12, 87/12). ~k (373/166, 397a/1115).

en l. chef**én nm****(576)**

1. Egyes szám 1. személyű személyes névmás.

'S ha álom, mibenn áll? — ~ fel nem találok (201/50). Úgy ~ a' borostyánt ~ meg fogom vetni (219/42).

2. (Birtokos jelzőként.) *Kitsiny az ~ károm* (99/30). *Én Életem, néhánykor ezt mondotta, 's Én Reményem, ah tsak te vagy* (170/41–2).

énáltalam hsz (1)

A szóban forgó személy segítségével. *Én általam élnék 's magzanak mindenek, Nálam nélkül minden dolgok kietlenek* (330/1929).

énbelőlem hsz (1)

A szóban forgó személyből. *Te általad Poétát Tett én belőlem a' Tsók* (180/6).

énbennem hsz (5)

1. A szóban forgó személy belsejében. *Buzog még én bennem elhunyt ősink vérek* (248/49).

2. A szóban forgó személy lelkében, szívében. *Én bennemis van egy tűz, Mondják, hogy az Cupidó* (107/9, 352/9).

én bennem (259/506, 268/54).

Encelad fn (1)

Személynév. (Az istenek ellen lázadó titán a görög mitológiában, akit Zeusz ezért villámmal sújtott.) *Vagy ha tüzes menyköveid Nem hullatod ellenek, ... 'S a' mellyekkel ~ot És a' több reád támadott Titánokat meg töréd* (114/949).

Endímion fn (3)

Személynév. (Endümion, regebeli szép görög ifjú, akit Zeusz egy barlangban örök álomba szenderített.) *Te csendes éjnek királynéja, ~ szép barátnéja, Te ott a' fél felhő megett! Ínts hallgatást nárcispáltzáddal* (431/2).

Endimion (460/131), *Endimionnyától* (77/120).

ének fn (101)

1. Emberi hanggal megszólaltatott szöveges zene. *A Gyönyörűség karjait Itt ki nyúttya énekem 's Pengetvén Lantom hurjait Lelkesíti ~em* (16/68). *Ahol a' Magyarok' erős Istenének' Zsámolyszéke alatt harsog magyar ~* (306/20). 2. Zenemű. *Ellobban Stuver' remekje 'S a' Hájden' bájos ~je A' szellőkön elrepül* (415/29). 3. Dal. *Sok siralmas sípna visítanak ~i* (267/49). 4. Dallam. *Pengess halkal az alsó C-énn egy keserves ~et, Melyhez maga az érzékeny Bánat szabjon verseket* (162/7). Mások

siralmas ~ekkel Bőgetessék az Óboát (424/25). 5. Költemény. *Sem kedvem, sem erőm nintsen arra nekem, Hogy minden sor tántzot leírjon ~em* (330/500). *Reggeli Ének a' Rózsához* (250/cím). *Bólts Gróf! tsak fiatal Múzsám erősödjön ... Téged fog zengeni hattyúi ~em* (306/232). 6. Hosszabb költemény egy-ége, fejezete. *I. Ének* (259/1, 220/1). *Az ~ek* (188/119). 7. Madárdal. *Danol a' pacsirta 's a' pinty; Az egész berek' homálya Zeneg édes ~ekkel: Egyedül csak én kesergek* (350/9). *Semmivel sem gondolván már A' szabad berekbe, Gyönyörködik egy víg madár Játékba, ~be* (142/4). 8. A szél által okozott hang. *A' szelek-is áldó ~et suttognak* (89/25).

~ (74/2, 307/62, 83, 308/16, 433/23), *Ének* (188/110, 149, 220/25, 41, 225/cím, 11, 19, 105, 131, 137, 146, 251/15, 259/33, 89, 141, 431, 491, 561, 595, 667, 453/6), *~em* (103/1, 184/26, 293/8, 308/3, 358/36, 382/30, 413/14, 423/26, 427/44, 437/1, 454/1003), *Énekem* (418/93), *~em'* (67/7, 114/7, 205/68), *~ed'* (278/50), *~e* (397/25, 450/50), *Éneke* (410/cím), *~i* (55/16), *Énekünk* (218/13), *~im* (413a/1105), *Énekim* (245/10, ~i (191/16), ~et (164/10, 188/124, 306/13, 337/345, 386/5, 400/54), *Éneket* (188/4), *~eket* (336/51, 397a/616), *~emet* (190/107), *Énekemet* (308/20), *~edet* (111/54, 178/2), *~ét* (338/18, 446/6), *~emnek* (308/29, 413a/565), *~ünknek* (128/63), *~embe* (97/6, 114/11, 317/29), *~ébe'* (397a/1135), *~ében* (397a/797), *~éből* (373/65, 139), *~idben* (344/9), *~én* (399/16), *~re* (162/59), *~kel* (128/25, 51, 188/137, 220/51, 308/14, 424/51), *~ekkel* (148/38, 178/5).

Ö: *innep~*.

énekecske fn (1)

Dal. *Víg éneketskéket, a' mint van szokásom, Danoltatott vélem nyájas andalgásom* (237/13).

énekel i (44)

1. Vki emberi hanggal dallamokat szólaltat meg. *A' hol zengjen száján az a' dicső Ének, Mellyet ~nek a' Húszonnégy Vének* (225/106).

2. (Madár) dallamos hangot hallat. *A' mada-rak, mellyek a' bársony reggelnek Ujj óráinn ékes hangonn ~nek* (65/4). 3. (Költő) verset ír

vkiről, vmiről. *Ezt minap egy jámbor Magyar ~te; S benne a' huszadik századot képzelte* (203/33). *Víg völgyek! Ha innen mind így szélednek el, Rólatok majd senki verset nem ~* (219/22). *Éneklek a' Fársáng' napjait 's Dorottyát* (330/1). **4.** *Hangszer* dallamos hangon szól. *Trombita-dob-sípszó harsog, kopog, ~* (400/85).

~ (35/4, 83/26, 397a/488, 414/10, 442/20), *Énekel* (317/4), *~ek* (225/31, 433/40), *éneklek* (450/2, 37), *~nek* (67/4, 188/98, 251/3, 373/173, 432/93), *éneklenek* (290/31, 306/298), *éneklének* (306/134, 390/25), *~tek* (418*/176/4), *Énekeltek* (307/59); *~em* (196/35, 380/33), *~i* (216/15, 52, 306/90, 450/48), *Éneklék* (238/110), *~ik* (42/4), *éneklek* (397a/1141), *~ték* (267*/13/10), *~lek* (413a/526). — *Énekeljek* (308/40), *~jen* (251/27, 269/35), *Énekeljünk* (285/1, 8), *~jete* (397a/742); *Énekeljük* (285/15).

énekeltet i (2)

1. Vki emberi hanggal többször dallamokat szólaltat meg. *Apolló maga ~; Az Ekhó rá visszafelelget* (110/13). **2.** Többször előad vmit. *Holott Atyáink is, kik hadra termettek, Együgyű versekbe szedték, a' mit tettek, 'S azt ~ték virtussok' hírére 'S az ifjú Leventák' felerkentésére* (267/29).

énekelni ~ éneklenni in (6)

1. Emberi hanggal dallamokat megszólaltatni. *'S a' Nimfák versentt próbálnák Érzésim' éneklenni* (375/36). **2.** Versben leírni. *A' Nagy Gróf Károly Jó'sefet, 's Isteni Fényű Virtusait kezdem éneklenni* (188/2). *énekelni* (373/133, 413a/4, 698, 454/28).

énekelő ~ éneklő mn/fn (14)

I. mn 1. Emberi hanggal dallamokat megszólaltató. *Ki tsudálhatja már, hogy egy éneklő kar Tégedet tisztelni Dél előtt nem akar* (233/15). **2.** Verselő. *De ki siess Múzsám mert majd a Császárnak Daktilust éneklő Múzsájához zárnak* (190/28). **3.** (Madar) dallamos hangot hallató. *Sok fatetőn éneklő Fülemüle rád vár* (172/6). *Az éneklő madarkákkal A szép napot tisztelem* (16/49). **4.** (Hangszer) dallamos hangon szóló. *Jertek vígan éneklő Lanttal elő!* (188/122).

éneklő (25/42, 205/49, 340/18).

II. fn 1. Énekmondó, regös. *Maga mikor evett a' Vitéz Etele Illy éneklőkkel volt palotája tele* (267/34). **2.** Verselő. *De mivelhogy nagyok A' látások, és én kis éneklő vagyok: Te beszéld el, Klio! Hogy' raktak a' kopott Kőmaradványokból egy ditső Oszlopot?* (237/20) **3.** Vki éneklője: vkiről verset író. *Vajha én reám tekintene Nyájas szemekkel Melpómene, És éneklője lehetnék!* (255/33) *éneklőd'* (337/258), *éneklője* (53/15, 451/33).

énekelve in (1)

Emberi hanggal dallamokat megszólaltatva. *Zengedeznek ~ Pándion' Leányai* (164/17).

énekes fn (9)

Költő. *Légy idvez, óh Hafiznak Sirhalmá, mellybe' nyugszik A' Rózsabokrok alján Kelt' édes ~se* (373/16). *~* (290/32), *~se* (373/44, 72, 97, 120, 145, 180), *Énekesse* (373/12).

éneklés fn (1)

Éneklést tesz: énekel. Eggy szép Szűz Szerelmébenn Illy bús Éneklést tett (145/22).

Ö: vers~.

énekű mn (1)

Csalárd ~: csábító dalokkal félrevezető. *Tudván, hogy a' tsalárd ~ Sirenek Sok Nagyot halálos sírba temetnenek* (188/19).

énellenem hsz (1)

A szóban forgó személy ellen. *De te őriz meg engem óh Istenem. Verd el, kik fel költek én ellenem* (160/10).

énelőttem hsz (1)

A szóban forgó személy számára. *Juliánna kedves Név én előttem is* (290/26).

énérettem ~ énérttem hsz (4)

1. A szóban forgó személyért cserébe; helyette. *Mivel áldott férjnek bizalak kezére: Én érérttem a' lesz életed vezére* (210/106). **2.** A szóban forgó személy miatt. *De jaj mikor viszsztatértem, Már az apró viola, És minden Remény, én érttem Hervadásra hajola* (428/107). *én érérttem* (454/277), *én értem* (77/280).

enged i (35)

1. Könnyebben mozdítható lesz, ellenállása csökken. *Kikeletkor, midőn az ősz Hegyekről*

megegyeznek A' hóvizek, és Zefirtől a' lány rö-
gök ~nek (413a/52). **2.** (Fájdalom) enyhül.
Hogy a' nagy fájdalmak rolla nem ~nek Hal-
dokló szeméi immár nehezedenek (77/243). **3.**
Vki ellenállása gyengül, megszűnik. Ő is,
hogy engemet megesmer Urának, Mindenkor
~, mint parantsolójának (239/150). **4.** Eltűri,
hogy vmi megtörténjen. Te kit zóld pálmái Vi-
téz érdemednek Nevestől a' sírba dűlni nem
~nek (382/6). De egy égő szívet hagyni magá-
nosan, Melly kívülem beteg lenne halálosan,
Nem ~i a' szövetség, 's a' szerelem (184/17,
423/17). **5.** Vminek ~: addigi álláspontját meg-
változtatja. Ő is sok szép kérésére Engedett a'
szavának 'S Mindenekbe tettzésére Hajlott
Gavallérjának (231/436). **6.** Nem ~ vminek vé-
get: nem engedi, hogy vmi befejeződjön. Méltán
nem ~nek véget a' nyögésnek Sok bajai
ezen Nemes Teremtésnek (210/5). **7.** Engedel-
meskedik. Fiaim! igazat tészek én köztetek,
Tsak köz pert megosztó szómnak ~jetek (268/
110). Oh hogy ne ~nék, drága Angyal, néked!
(306/175). **8.** Az ég/Ur ~ vmit: megad, lehetővé
tesz vmit. De reménylj, az egek hűséges fér-
jednek Szárnya alatt néked nyugovást ~nek
(212/98). Az Ur tehát ... Engedjen éltednek,
kívánom, e végett Sokáig terjedő Nestori vén-
séget (74/21). **9.** Nem akadályoz meg vmit.
Nékiünk Poétáknak úgy is az ébredett Képzelés
eszmérnünk sok tiúkot ~ett (225/34, 136). **10.**
Vkit nem akadályoz abban, hogy vhoval jus-
son. Ha másként nem; Kis Bálintot vérekkal
sem ~ik (326/12). **11.** Hagyja, hogy vki birto-
kába vegyen vmit, rendelkezzen vele. Hallá
Élízium' berkeiben Horátz' Szent árnyéka Ha-
zám' Bárdusa' énekét, És réz piramisán,
mellyet emelt maga, Néked fő helyet ~e (338/
20). Ezt kötötte öszve, 's a' mindig mellette
Őrtálló Zichynek kezébe ~te (188/74).
~ (176/100, 413a/753), ~nek (77/86, 215/49,
413a/577), ~e (106/6), ~ett (14/6, 201/6), ~tek
(77/98); Engedi (212/124), ~é (372/6). — En-
gedjen (259/303); ~d (321/25, 337/9), Engedd
(158/9, 188/5), ~je (92/245), Engedjétek (215/
151).

Ik: át~, el~, fel~, meg~.

engedelem fn

(4)

1. Beleegyezés, engedély. Kanál-nyéllel ten-

nék kovászt Ha engedelmet adna Élesztőt
loccsintnék belé (169/98). **2.** Bocsánat, elné-
zés. Engedelmet! – Gyenge volt e' Szív: Nem
cserélt azért szerelmet, Hív fog lenni, hív
(291/9).
~ (56/57), engedelméből (231/463).

engedetlen mn

(1)

Engedetlen lángok: pusztító tűz. Vagy menje-
tek vitéz táborral ellenek, Hogy ez ~ lángok el
vesszenek (195/42).

engedetlenség fn

(1)

Engedelmesség megtagadása. Ah, az ~ Semmi
jót nem szüle még! (257/108)

engedhet i

(3)

1. Nem tud ellenállni. Itt a' bujálkodó pazér
természetnek A' legjobb ízek is tudom ~nek
(90/14). **2.** Amint ~ik az elporlódások: amíg le
nem kopnak. E' veres márványba bévészt
írások, A' mint ~ik az elporlódások Mutatják
az Árpád' 's Hunyadi' neveit (306/52).
~nek (77/116).

engedni in

(3)

1. Keménysége kezd csökkenni. És a' nedves
göröngy kezd ~ már a' Tavaszi szellőknek
lány fuvallására (413/57). **2.** Addigi álláspont-
tot megváltoztatni. Utóljára hogy egymásnak
nem akartak ~ Botra Valaskára kezdett a' dol-
log kerekedni (326/3). **3.** Csillapodni. De ha
kedvező szél kezd szépen lengedni Akar a ha-
ragos tenger is ~ (10/32).

Ik: meg~.

engedvén in

(1)

Vminek ~: addigi álláspontot megváltoztatva.
Leánykáknak E' még ma is szokása: Hogy mi-
dőn győzni szeretnek, Meg győzetni kívánnak,
'S Engedvén a' szeretetnek, Ha könyörgünk:
meg szánnak (231/433).

engem ~ engemet nm

(161)

Az egyes szám 1. személyű személynév más
tárgyként használt alakja. Kedvére nyugodt
ágyában Engem ölelvén álmában (112/8). De
biz azért, engem uttse, Tiszteletes Uram Ötse
Sem teszi ki a' szűröm (92/159). Lehetne é
néktek elhagyni engemet? (330/962)

engesztelhetetlen mn

(1)

Csillapíthatatlan, vad (indulat). A' szegényt, a'

Királyt egy formán forgatja Engesztelhetetlen kemény indulatja (211/36).

anglisch (ném) (1)

Angol. *Jól szabott ~ Sackjába Minden eggy eggy Tag ki ül 'S Kivált elől varrásába A Sack' majd szélllyel feszül* (231/343).

énhelyettem hsz (2)

A szóban forgó személy helyett. *Ah szóljon én helyettem E' néma könnyek' árja, Ez elfojtódott szív* (259/488).

én helyettem (337/265).

énmellettem hsz (2)

Mellette van/szól vkinek: támogatja, segíti a szóbanforgó személyt. *Mivel érdemlettem Hogy vasra verettem Legyetek óh egek én mellettem* (160/5). *A' természet maga szól én mellettem, 's előre számot merészlek tartani a' Poéták' borostyánjára* (368/20).

ennek nm (84)

Az ez névmás *-nek* ragos alakja. *Igy szólnak: hogy ~ mind esze, mind keze A' ránk omló veszej ellen védelmeze* (68/17). *Akkor kegyetlenek és háládatlannak Mondhattak volna mind ~ mind annak* (176/106). *Az öregek, mondják, hogy ~ engednek* (215/49). *A' többek mindnyájan ~ Udvarolni láttattak* (231/119). *Mért van ~ 's ~ most olly ritkasága? A' kávé, a' tizúkor, mért olly méreg drága?* (330/307)

énnekem ~ énnékem hsz (12)

1. A szóban forgó személy számára. *Óh! Mert ez a' hely énnékem Irtóztató* (333/5). **2.** A szóban forgó személy felé. *A gyönyörűség karjait Itt ki nyújtja énnékem* (205/66, 16/66). **3.** A kell szó mellett. *De ki előtt kell danolni már énnékem?* (184/25, 423/25)

énnekem (208/33, 447/147), *Énnékem* (39/8.), *énnékem* (114/97), *én nékem* (453/281), *Énnékem* (106/21, 372/21).

ennél nm (11)

Az ez névmás *-nél* ragos alakja. *A' Pegazus vizeit Látom csergedezve itt ... Ennél jobb helyt nem lelek* (88/11–2). *Ha a' Virtus bírás igaz birodalom, Ennél vólt bizonyly Hertzegi hatalom* (212/20).

~ (77/188, 140/10, 215/67, 222/43), *Ennél* (114/896, 148/57, 306/121, 447/124).

ennélfogva hsz (1)

Ezért, tehát. *Az Igazság Napja tündöklök ragyogva, Fényes Menny-Országba jutunk ennél fogva* (222/14).

enni in (8)

Táplálkozni. *Jól tudom, hogy Vasárnapra azért tetszett át-vinni, Mert Vasárnap Commodabbúl lehet ~ és inni* (314/50).

~ (330/624, 413a/168, 453/94), *Enni* (133/33, 37); *ennem* (162/13), *ennünk* 454/256).

Ennius fn (3)

Személynév. (Római költő i. e. 239–168.) *Hadd danoljak hartzot én is ~sal* (330/20).

~sá (219/41), *~sal* (317/27).

ennivaló mn/fn (2)

I. mn *Ennivaló fészek:* ehető fecskefészek. *Mert a'hol a' tisztelt elefántok laknak'S ~ fészket a' madarak raknak* (454/458).

II. fn Táplálék, élelem. *'S hogy az enni valót feltalálhassátok, 'S a' múltó életet jobban kóstoljátok* (454/217).

Enók fn (1)

Személynév. (Az ószövetségi Matuzsálem atyja. Istenfélő élete végén Isten az égbe ragadta) *Nem bánnak az Egek úgy a mai jókkal, Mint amaz életbe fel ragadt ~kal* (209/40).

énrám ~ énreám hsz (7)

1. A szóban forgó személy testén levő helyre. *Óh, vajha én reámis, Az én alélt fejemre Eggy ilyen éltető víz' Hús tseppje harmatozna!* (107/25) **2.** A szóban forgó személy számára. *Hogy tukmálhatjátok én rám e' világot* (330/1520). **3.** A szóban forgó személy felé. *Ha hát én reám tekintene Nyájás szemekkel Melpomene* (53/13).

én reám (168/10, 255/31, 352/25, 451/31).

énrólám hsz (1)

A szóban forgó személyről. *Ah, ah, emlékeztetek jól, Kedvesim! én rólám is* (241/16).

enthusiasmus fn (1)

Lelkesedés, felbuzdulás. *Mikor Virgilius a' háborúra felköltt Itáliai Vitézeket elő kezdené számlálni, így kiált fel egész ~sal* (330*/175/2).

éntőlem hsz (3)

1. A szóban forgó személy tartózkodási helyé-

től. *Mert Lilla egy tavasz' nyíltában Én tőlem messze vettetett* (379/46). **2.** A szóban forgó személy tulajdonából. *Vedd el te is ezt én tőlem, kegyes Lélek!* (423/47) **3.** A szóban forgó személytől mint a jelzett cselekvés végzőjétől. *Ha a' Kisasszony azt maga Nem kérdené én tőlem, Bámulásom okát senki Ki nem venné belőlem* (169/30).

énvelem ~ énvélem hsz (8)

1. A szóban forgó személlyel mint társsal. *Ha tsak egy Éjtszaka nem vóltis én velem, Melly hosszúnak tetszett az a' Késedelem* (176/59). *Én velem egyet érthetnek, Ha úgy tetszik a' Nemzetnek Bólt's hatalmas képei* (114/459). **2.** A szóban forgó személlyel mint a cselekvés végzőjével. *Bezzeg tudnám az én dolgom Mi, mikor és hol volna, Ha én velem a' Kis-Asz-szony Olly helyen parancsolna* (169/87). **3.** A szóban forgó személlyel mint a cselekvés történés elszenvedőjével. *Óh Fátom! már, már képzelem, Hogy a' szerentse laptaképpen Ját-szik mindenha én velem* (379/136). **4.** A szóban forgó személy iránt. *Óh remény! Oh Szer-elem! Tegyetek jól én velem!* (443/248) *én velem* (148/21, 395/38), *Én vélem* (454/902).

enyeleg i (5)

1. Tréfálkozik, évődik. *Enyelgenek bárdolat-lan versekkel 's hahotával* (413a/932). *Már a' nyájasság is pillangó szárnyakkal Repkedvén enyelgett az Urakkal* (330/334). **2.** ⟨Nyáj⟩ békésen legelészik. *Enyelegnek a' juhnyájak, Tehenek, lovak futosnak, Danol a' pacsírta 's a' pinty* (350/5). **3.** ⟨Szellő⟩ lengedez. *Nézd, a' vékony patyolat' Vigály felhője alatt A' szerelmes Zefírek mint ~nek* (139/84). *enyelgenek* (338/4).

enyelegni in (1)

Játszadozni. *Érzém, hogy élni, 's Tháliának Rózsanyakán ~, édes* (396/4).

enyelegve in (2)

1. Játszadozva. *Enyelegve szárogatják Hajok vizess aranyját* (355/14). **2.** ⟨Állat⟩ párosodásra készülve. *A dagályos kakas érezvén meleget, Enyelegve játszik, taréját berzeszti* (330/495).

enyelgés in (4)

1. Szerelmeskedés, szerelmi játék. *Bóldog órák! A' mellyekben Szíve' külsát bírhatám, 'S a' meghitt ~ekben Lelke' lángját szíhatám* (443/51). **2.** Évődés, tréfálkozás. *A' romlott szív titkos bűnét palástolja, 'S [az] apró ~t, tréfát korbátsolja* (382/16). *~eket* (231/314), *~nek* (453/203).

enyelgő mn (7)

1. Könnyelműen élő. *Az élet rövidegéről tsak azok panaszkodnak: Kik ez ~ Világban torkig bugyborékolnak* (162/76). **2.** ⟨Nyáj⟩ békésen legelésző. *Jámbor falúk! Óh ~ Nyájak!* (397a/121). **3.** Szálldogáló. *Kedvesebb kezd lenni nálam Egy ~ lepke már* (449/16). **4.** ⟨Szellő⟩ lengedező. *Tsak némelly ~ zefírek játtzanak* (84/25, 196/25, 380/25). **5.** Lebegő. *Néreus' karjain ~ szűz leán: Anglia* (337/261).

enyém l. enyim

enyészet fn (6)

1. Pusztulás. *Így teszel te, óh Idő! A' Nemzetek' forgó ~ével. Most az eggyik nagyra nő, 'S a' másik elmúlik saját nevével* (288/38). *Így alusznak mi! — de vigyáz a' természet, 'S nintsen munkáiban hízak és ~* (201/76, 454/628). **2.** ⟨Napé⟩ hanyatlás, lenyugvás. *A' Napnak hanyatlík tündöklő hintaja Nyitva várja a' szép ~ ajtaja* (4/2, 200/2). *~en* (432/13).

Ö: nap~.

enyészik i (1)

Pang, sorvad. *Semmi mesterség nem ~ ottan, Gazdag a' Kalmár, 's az egész közönség* (287/29).

Ik: el~.

enyészvén in (1)

A nap ~: esteledve. Hogy ~ a' Nap, az égnek Tetején sугári nem égnek (412/11).

enyh fn/mn (5)

I. fn **1.** Enyhe idő. *Itt a' Tavasz, az ő ~ében Elovadt a' hó és a' jég* (379/1). **2.** Hűvös hely. *Itt a' Liget. — Zöld rejtekébe, Lillám, a' végre hívtalak, Hogy e' cserfák' setét ~ébe' Velek szemközt állítsalak* (446/3). *~ébe* (413a/1025), *~ében* (341/24).

II. mn Enyhet adó. *A' szikár gyertyán legjobb-*

ban vágy a' köves bértzekre A' Myrtus a' tengerpartra, Bacchus az ~ hegyekre (413a/635).

enyhes mn

(1)

Enyhe. *Levegő ege is dél után ~ebb* (199/33).

enyhít i

(13)

1. Gyengébb fokúvá, enyhébbé tesz. *Hegyetseke ... Árnyékos Hátaddal ~ed tüzet* (176/4).

2. Vminek kellemetlen v. fájdalmasabb hatását csökkenti. *Minden a' mi tsak szépíti Az egész természetet Bennem a' gondot ~i* (16/47, 205/47). 3. Vmin könnyebbít, javít. *Szállj le, 's ~s, óh kegyelmes Isten! E' bús sorsokon!* (376/11). 4. Száját ~: kellemes szájíz okoz. *Szamócza ... Szép színe drágalátos, Mézize száját ~* (273/21).

~i (413a/124), ~ette (202/71). — *Enyhítetek* (175/27), *Enyhítetek* (412/23); ~sd (389/118), ~sének (175/19, 412/19), ~sék (397a/187).

enyhítés fn

(1)

Vmi kellemetlen v. fájdalmas hatásának csökkentése. *A' ki szívéen más bajait olly mértékben hordozza, Hogy annak ~éért mindenét fel-áldozza* (216/112).

enyhítget i

(1)

Vminek hatását folyamatosan csökkenti. *'S se-be mérgét ~i flastromja* (216/108).

enyhíthet i

(1)

Vmi hatását folyamatosan csökkentheti. *De e' belső gyűladásnak Tüzén nem ~ek* (425/28).

enyhítő mn/fn

(4)

I. mn 1. Kellemes, üdítő. *Most már kedves Személyednek Enyhítő látására Minden szívek megélednek* (220/26). 2. Enyhítő tekintet: vigasztaló tekintet. *Derült benne szívet ~ tekintet Melyről vigasztalás' lágy balzsamát hintett* (225/61).

II. fn 1. Csillapító orvosság. *De most Lilla, új tüzemnek Semmi ~je nints* (425/14). 2. Segítő társ. *Nints a' kiben feltaláljam Veszteségemet, Nints ~m, hogy kiálljam E' gyötrelmemet* (299/59).

Ik: meg~. **Ö:** szív~.

enyhítvén in

(1)

Könnyebbítvén. *Majd élesztő balsamjával Csiklándozza szaglását, Ennek ki folyó szagjával Enyhítvén Ajúlását* (231/362).

enyhős mn

(5)

1. Enyhe. *'S az ~ szelek szélesztik E' dagályos habokat* (397a/965). 2. Kellemesen meleg. *Az ősz is sok gyümölcsöt hoz és a' meleg napokon Főződik a' szelíd szüret az ~ kő szirtokon* (413a/1081). 3. Hüvös. *Így jár az a' szegény bagolyfi is éppen, Ki elhagyja ~ odvát délközépen* (330/1262). ~ (397a/996, 1088).

enyhül i

(3)

1. ⟨Szomj⟩ csillapodik. *Tiszta forrás vízzel enyhül igaz szomja* (198/63). 2. ⟨Fájó, kellemetlen érzés⟩ enyhébbé, elviselhetőbbé lesz. *Tsak egy napot kérek itt maradásodra, Hadd enyhüljön kínom: 's menj osztán dolgozdra* (268/90). 3. Hüül. *Tsak igyunk, kellemes Doris, Jól szerettet a' jó Bor. Ha Bakhus', Tzéres' Tüzével, Melegével Nem enyhül, fázik Ámor* (156/5).

enyhülés Ik: meg~.

enyim ~ enyém nm

(17)

Egyes szám 1. személyű birtokos névmás.

I. mn-i Hozzám tartozik, az én tulajdonom(ban van). *Ha enyim leszsz a' Vár, bizonyosan hallá, Néki úti fűvet kötnek talpa' alá* (239/169).

enyim (114/46, 174/10, 299/28, 331/51), *enyím* (278/37, 288/87, 443/67), *Enyim* (278/29).

II. fn-i 1. A dolog, ami hozzám tartozik. *Az Űr' keze mikor tántzolt, Az enyimhez képest jég volt* (309/26). 2. *Az enyém — a tied: a magátulajdon elve. Az enyém a' tiéd mennyi lármát szüle, Miólta a' miénk nevezet elüle* (200/45).

enyimbe (184/44), *enyimben* (423/44), *enyímen* (363/5), *enyímre* (134/45, 447/45), *enyimmel* (148/64).

ennye l. ejnye**ennyi nm**

(41)

Mutató névmás. 1. Bizonyos mennyiségű. *Ha téged én, Galambom, Tisztellek ~ Tsókkal: Tisztelj te is Galambom, Engem meg ~ Tsókkal! 'S meg ötven ~ Tsókkal!* (180/10–13) 2. Ilyen sok. *'S mondd, hogy rövid időre Ki múlok én örökre, Mert ah! ki tudna ~ Fájdalmat el viselni* (186/51). 3. Ilyen kevés. *Csak ezt te-*

gyék síromnak a' kövére: Útas! Itt Fekszik Vitéz. *Egy Nap XXIV Óra: Ennyit Ére* (288/80).

4. Ennyiben: ebben a tekintetben. *Nunc est bibendum! ~be Horáttzal egyet értek. Igunk, eb a' ki nem barát!* (166/19) **5.** Ennyire: ilyen nagyon. *Istenek! Istennék! ugyan milyen zsinat, Melly ~re borzaszt minden érző inat?* (330/208) **6.** Ennyiszor: ilyen sokszor. *Rajta! ne késsünk már szenvedő társaim! Duplázzuk meg azt a' tsúfot az Ifjaknak, A' mit már ~szer reánk raktak* (330/944). **7.** Ennyivel: ezzel. *Még a' mellé pogácsát is Sütök egy jó tepsivel Meg érheti fölöstökre Talán az Úr ~vel* (169/152).

~ (134/12, 139/40, 195/47, 52, 199/112, 251/27, 259/443, 444, 310/41, 330/302, 1294, 336/20, 340/3, 8, 418/110, 436/29, 447/12, 454/100, 779, 1004), *Ennyi* (195/48, 196/50, 259/466, 299/49, 304/42, 306/103, 330/873, 380/48), ~t (330/534, 330*/200/15, 454/179), *Ennyit* (413a/803).

enyv fn

(1) Állati csontokból készült ragasztóanyag. *A' harmadik ~ gyanánt fogja össze ezeket* (111/102).

enyves mn

(2) Enyvvvel bekent. *Azért tudta vinni a' lopást annyira Azért ragad minden ~ ujjaira* (26/42). ~ (26/20).

Éolus l. Aeolus

ép mn

(10) **1.** Eredeti állapotában levő, sértetlen. *A Kis Asszonykák pediglen készítsék a' tzipőket, Mert ~ talppal ugyan haza nem viszik ám ma őket* (310/30). **2.** (Ember) egészséges. *Ép, beteg voltunk, 's torunk Kezedbe' van, hogy jöttödet jelentse* (288/55). *Verjük meg győződelmesen, Hogy haza egy se' mehessen Épen fegyverünk elől* (114/475). **3.** (Gondolkodás) értelmes, világos, kerek. *Egyébként ~ 's tsendes elmével diktálom* (330/1531). **4.** Ép idő: egészségben eltöltött időszak. *Én ugyan betsülöm őket, És örökre tisztetem: Míg az Ég víg 's ~ időket Éltet e' földön velem* (163/51) ~ (117/7, 195/58, 330*/140/4), *Épen* (254/39), *Éppen* (61/43).

epe fn

(2) Keserű gúny. *Válj bennem ~vé Hajdon édes hang!* (409/19) — *Leírhatnám szerentsétlen Életem, De Könyvim ellen az Irigy Epét felgyújtani nem akarom* (171/16).

eped i

(3) Gyötrődik. *Életemet sok ezer gond terheli, Lelkem a' búk között ~* (100/10).

~jek (330/661), ~jen (397a/88).

lk: el~.

epedő mn

(1) Vágyódó. *'S mennyei mézetek egy ~ bús fülemilének Édes jajja között, a' Szép Íz, gyenge tejével Lepje-meg a' híves forrást* (450/40).

epedt mn

(2) Epekedő. *Epedt vágyódással lihegek felétek* (219/86).

~ (221/6).

epedve Ö: szív~.

(1) **epekedve in** Gyötrődve, szomorúan. *Múzsám ... a' hóld fénye alatt ~ zokogja A megavúlt emlékezetet — legyen éneke édes* (450/49).

eper fn

(3) Szamóca; a földi eper gyümölcse. *Gyakran a' mennyei illatú ~nek Apró levelei közt kígyók hevernek* (28/5).

~rel (345/14, 371/20).

epés mn

(1) Bántóan csípős, kesernyész (személy). *Már ő az Istent ditsérte, De a' halhatatlan lelket nem esmérte, Egy foggal fellyebb volt amaz ~ bőltstől* (454/591).

epesár fn

(1) Az epe túlzott besűrűsödése. *Ordas ~ral torkig tölt vkit: nagyfokú rosszindulattal elárasztja. Hála Istenimnek, hogy Társaságotkba' Vén banyák is vannak; búvok majd azokba. Ordas ~ral torkig töltöm őket* (330/667).

epeszt i

(8) **1.** (Kellemetlen testi érzés) kínozt, gyötört. *Nem bannya ha testét ~ik sok bajok* (5/20). **2.** (Érzés, gondolat) emész. *Hogy a' melly bánat most ~ benneteket El múltván, az öröm bírja szíveteket* (212/115). *Remény s kétség között ~em Édes kínok közt magamat* (430/1).

~em (175/5, 412/5), ~ed (183/1). — *epesszem* (383/6), *epessze* (99/6).

epesztő mn

(2)

1. Emésztő. *A' te szivednek bálványja Az ~ fösvénység* (205/6). 2. Riasztó, bántó. *Melly szörnyű fegyver-ropogás! Melly szívet ~ Rettenetes dörgés!* (253/9)

ἔφα l. αὐτός

Epicurus fn

(1)

Személynév. <Epikurosz, ókori görög filozófus>. *Tám ~ is tsak ebbe tanított, A' Gyönyörűségre mikor igazított* (239/9).

epigramma fn

(2)

Rendszerint disztichonban írt rövid, csattanós költemény. *Thais — Epigramma Szecundus-ból* (95/cím).

Epigramma (96/cím, 393/cím, 408/cím).

Epirus fn

(1)

Helynév. <Észak-görögországi tartomány>. *Más felől ~ nevel oly' derék Paripákat A' mellyek gyözve futják meg az Élisi pályákat* (413a/69).

épít i

(15)

1. <Épületet> összerakva létrehoz. *Márvány Templomot ~ek zöld mezőbe A' víz mellett* (413a/1117). *Várost ~* (465/23). 2. <Műszaki alkotást> szerkeszt. *A vizekre, ámbár a' vízi Istenek Haragusznak, márvány hidat ~enek* (66/6). 3. Vmit gondoz. *Egy gazda virágzó kertjét ~ette* (72/20). ~sz (454/59, ~enek (190/104), ~e (337/263, 450/22), ~ettek (415/46); ~ik (83/40, 190/65), ~ék (237/115), ~ette (255/8, 451/8). — ~sél (313/125).

Ik: *fel~.*

epitaphium (lat)

(1)

Sírfelirat. *Epitaphium Marci* Marcus sírfelirata (118/cím).

építés fn

(1)

Építkezés, épület létrehozása. *Ez egy jeles példája a' Gottusi ~ módjának* (432*/203/4).

épített in

(1)

Építéssel létrehozott. *Úgy látszik, mint a' hegy tetején ~ Fejér kastély* (239/31).

építhet Ik: *fel~.*

építmény fn

(2)

Alkotás. *Állott A' Természet örök Építményje* (190/53).

~ben (237/120).

építő in

(1)

Épület építésében résztvevő. *Follyon rá, mint drága kenet, szent áldásod, Hogy légyen házadat ~ Esdrásod* (225/100).

Ik: *fel~.*

építtetik i

(2)

Építmény létrejön. *Felén egy Vesztalis templom építtessék, Mellyben húsz vén Szűznek lakás rendeltessék* (330/1551).

építtettek (239/45).

epocha (gör-lat)

(1)

<Emberi> kor. *A' kik már tizenkét esztendő el-hadtak, Hanem hatvan négyet még meg nem haladtak: Mert ez a' két határ amaz Epochában, Mellyben már, 's mellyben még van tűz a' Dámában* (330/385).

éppen hsz

(55)

1. <Annak nyomatékos kifejezésére, hogy a szóban forgó időben nem egyéb történik, mint az, hogy...> *Ne higgy mert a' midőn leg jobban ketsegtet Forrót alád ~ az alatt tsepegtet* (55/10). *Azt veszem már észre ~. Hogy nem tűrhet semmiképpen* (309/45). *Némúljatok meg hát ~ Ti reszkető Hegedűk; így az Urat méltóbbképpen Tisztelitek* (397a/917). 2. <Azonosság, pontos megfelelés nyomósítására> *Így jár az a' szegény bagolyfi is ~, Ki el-hagyja enyhős odvát délközépen* (330/1261). *Éppen míg még el nem száradt a' törsojkje Illyen volt a' Jonás fél érésű tőkje* (61/41). 3. <Hasonlítás, egyezés kiemelésére> pontosan. *A' le tördeltt tengerek közt épen úgy menék elé Mintha Kármelt látni mentem volna a' Szent Föld felé* (161/31). *De már az élőfának Mélyebb 's ~ nyakig érő vermek kívántatná-nak* (413a/825). *Ah majd magát ~ ilyennek mutatja* (259/409). 4. Pontosán, közvetlenül. *E' felséges Vidék úgy magához ragadt, Hogy szűk elmém ~ a' felhőkig dagadt* (313/6). 5. *Éppen nem:* semmiképpen sem. *Minthogy ez a hely a' fényt ~ nem szenved, Az örök éjtől szőtt vastag szőnyeg fedi* (237/65). 6. *Éppen csak a:* ugyanaz. *Még is a' mi fényünk épen*

tsak a' léssen, Tsak hogy a' vak világ nem lát-hat egészen (191/41). **7.** Ugyan. *Melylyeket idő' javába mind elkészits előre, Ha ~ méltó műves vagy a' Mennyei mezőre* (413a/184). **8.** (Vonakodás kifejezésére:) tulajdonképpen. *Nagyobb sorsra ugyan sokképpen Tarthatsz te, Lilla! Méltó just: Én elégtelen vagyok ~ Megjutalmazni egy virtust* (379/75).

épség fn (3)

Vkinek ép, egészséges volta. *Egy szóval nintsen már benne semmi ~, Már elfelejtette nevét is a' szépség* (330/239). *Óh vajha megnyerném régi ~emet, 'S megiffítana még az Isten engemet* (267/203). *~et* (330/1693).

épül i (3)

1. Vmely építmény készül. *Maga a' Fellegvár közép pontra épült* (239/57). **2.** Keletkezik. *A' sík mezőn hó halmok épülnek Bár tavasszal vízzé válnak 's őszve dülnek* (66/7). *épül* (238/15)

Ik: fel-, újra~.

épülés fn (1)

Az a tény, hogy vmi épül. *Magossabb Tetőre Épülést akkor vár Míg az idők lántzán kilentz hónap le jár* (238/91).

épület fn (5)

1. Szilárd anyagból készült, állandó jellegű építmény. *Klobusiczky Pálnak, s Pallai Erzsébetnek A kik fundálói voltak ez ~nek, Adas-sék Istentől kegyelem s idvesség* (404/2). **2.** Női test. *Fellyül az ~ pompásabb díszére Csupa remek gombot tettek tetejére* (239/27). *~* (310/20), *épület* (77/95), *épületjét* (330*/180/7).

épületes mn (1)

Tisztességes, erkölcsnemesítő. *Méltó 's épületes, ha, a' kik még élünk, Egy ilyen haldoklót gondosan szemlélünk!* (454/733)

épült in (3)

Építettett. *Nem volt a' Labirint olly tévelygős régen, Melly épült Krétában titkos mesterségen* (237/70). *épült* (77/126, 79/5).

Ik: fel~.

ér¹ i (50)

1. Vmit érint. *Mert megemészti tüzemnek He-*

ve minden csepjeit, Mihelyt lángoló szívemnek Éri edzőhelyeit (425/44). **2.** (Ütközben, mozgás közben) kívánt helyre jut, érkezik. *Mihelyt népünkre rontanak És határinkhoz ~nek, Verjűk meg! Rajta! Füljanak Özönébe a' vérnek* (114/470). *És mikor ennek a' fetszkendező vérnek Tsepjei a' fának ágaihoz ~nek ... Tetszenek Tirusi bársony szín pirosnak* (77/228). **3.** (Nagysága, magassága) vmeddig terjed, nyúlik. *Menj fiam! Ím megnyílt előtted az a' tér, Melly a' Betsületnek örök váráig ér* (268/24). *Szent öröm fohászkodik Jéruzsálemnek ligetén, Inneplő Muzsikával örvend Papjának életén. A' vigadó völgyekből felhat, 's az Egekig ~* (225/13). **4.** Vki vmire jut, elér vmit. *Hogy míg élsz, életed folyon békességbe, Míg fő boldogságot fogsz érni az Égbe* (222/84). *Azt véltem, hogy szívem tört el, 'S tán Haláloamat ~em* (208/60). **5.** Vmihez hozzáér. *Melly a' fáról függő és ellenséges vért Izzadó fegyverek' vasához még nem ~t* (188/68). *Leöntötték szegényt: az még is szerentse, Hogy veres nadragát nem ~te a' lentse!* (330/1688). **6.** (Érzés, folyamat) bekövetkezik, utolér vkit. *Iszom ha szívem örvend, Iszom ha bánat ~i* (354/24). *Azt a' komor Lelket, Melly nem ~t Szerelemhez, Míg tsak nem ~ Tüzemhez, Nem ~i öröm* (460/50). *Már Lelkemig ~ a' Pokloknak hóhé- ra, Dárdákkal, Fáklyákkal Veri Megéra!* (223/5). **7.** (Időt, kort, élményt) megér. *A' ki esztendő' sokságát Élni méltó volt, Alig ~te ifjúságát Véletlen megholt* (299/16). *Én már gyötrődve élek, Én már több jót nem ~ek* (158/6). **8.** Hat, hatással van. *Édes hangja lelket ér* (317/214). **9.** Érvmivel vmit: vmire megy vele, hasznát veszi vminek. *Ugyan tehát mit ~sz azzal 's Mi hasznod e munkába* (16/1). *Édes uram! Mit is ~tél eddig vele?* (202/90). **10.** Egymást ~i: gyorsan, sűrűn követi egymást. *Egymást ~i a' tsók már* (397a/352). *~* (213/112, 238/46, 330/945, 454/460), *~ek* (171/20), *~sz* (205/1), *~e* (317/159, 330/846), *Ére* (288/80), *~t* (96/10, 222/55, 259/590, 267*/18/7, 347/18, 428/128, 454/668), *~tem* (239/185), *~tenek* (238/49); *~ed* (7/2), *~i* (5/12, 460/51), *~ik* (1/11), *~te* (330/1742, 385/31). — *ték volna* (176/103). — *~jen* (225/103, 336/60), *~jete* (211/80), *Érjete* (287/

62); ~je (128/47, 212/118).

Ik: be~, el~, fel~, hozzá~, ki~, le~, meg~, utól~.

ér² i

(39)

1. Olyan v. annyi értéke van. *Mit ~ a' kártyapénz? Kétséges nyereség. Mit ~ a' bál-dáma? Másé a' feleség* (197/73–4). **2.** Vmilyen mértékben értékes. *Mit ~sz öröm? Ha nincs Lili* (278/18). *Mit ~ úgy az élet, ha tsendességünk nints? Mit ~ az elégség nélkül akármint kints?* (202/95–6) **3.** Vmivel felér. *Óh haza! Tartozol azoknak melly sokkal, Kik néked szolgálnak ilyen magzatokkal. Nem hajít ennyi hasznat nyomra a' hegyeknek, A' melly termője a' drága ércz nemeknek, Nem ~ oda soha, ámbár légyen tele Drága gyöngyökkel a' Tengernek kebele* (212/41). **4.** *Vmire ~:* vmire való. *Tsak üldözésre ~ a' henye gonosság* (341/41). *De minthogy a' bennem megfagyott vitéz vér A' belső buzgásnál már egyébre nem ~* (267/210).

~ (31/15, 15, 17, 21, 60/5, 12, 27, 28, 213/111, 134/109, 155/40, 215/88, 219/38, 245/15, 25, 268/176, 330/1115, 389/17, 19, 447/109, 454/721, 460/164), ~nek (213/91, 413a/619), ~e (231/85, 453/131), ~t (330/763, 379/67). — ~ne (213/34, 233/4, 330/811).

ér³ fn

(15)

1. Vérkeringést vezető csőrendszer egy szakasza v. ága. *De bár megfáradt testemben az erek már megfágytak* (259/541). *Vágasson magán eret!* (322/52) **2.** Növényi levelen levő csőszerű rész. *Húll már! — de jaj! — hijába Csepeg le harmatod már, Hijába mert ki száradt Erek be nem fogadja* (186/20).

erek (330/418), *erem* (239/208), *ere* (172/26, 259/450), *ereim* (425/12), *erejim* (418/112), *erei[m]* (129/11), *erekben* (215/35), *erekbe* (186/11), *eremben* (385/14), *erébe* (453/118), *erébe'* (395/32).

Ö: élet~, rúgó~, verő~.

ér⁴ fn

(5)

1. Keskeny kisebb folyóvíz. *Akkor súgjátok meg, Hogy hajnal előtt Dafnis már pihegett Sőhajtván szép Nevét Itt e' Kis patak' ere megett!* (172/30) **2.** Könnyek ere: könnyecsatorna. *Oh Szent forrás! Hát te vagy é*

keservimnek tengere? Melybe omlik bús szíveimből áradt könyveim ere (162/18).

~ (213/111), *Erek'* (397a/679), *Érnél* (381/9).

Ö: víz~.

eránt nu

(3)

1. Vmi felé, irányába. *Mikor Chiron nyila ~ vinnéd tűz szekeredet, Akkor látám-meg először élet adó fényedet* (162/83). **2.** Vki irányában. *Telly bé, kettős szent kötelesség Az orvos és Barát ~* (455/56). **3.** Vminek a dolgában, ügyében. *Múzsám, ne tsüggedj! bár vak irigyeid Kantsal szemekkel rád hunyorítanak, Múzsám, zsinatjokbann az Ország 'S a' tudományok ~ ne tsüggedj!* (440/4)

Ö: egyaránt.

eránta hsz

(11)

1. A szraggal megjelölt személy iránt. *Hogy tanúja légyen azon tiszteletnek, Mellyel ~ a' Múzsák viseltetnek* (188/88). *A' Szépek' ingerlő formája, Melly másokkal hitet szeget, Bennem még forróbbá tsinálja Az ~d gyúltt meleget* (379/116). *Köszönjük, hogy rólunk most is emlékezel, 'S még a' sír szélén is erántunk érezel* (454/988). **2.** A szraggal megjelölt személyhez. *Ah légy ~m hív!* (259/485) **3.** A szraggal megjelölt személyért, személy érdekében. *Köszönöm valamit ~m tetteitek, Légyetek áldottak!* (454/983)

~ (185/19), ~m (217/138, 376/5, 454/981), ~d (233/31), *Erántad* (222/74).

Ö: teerántad.

Érató fn

(5)

Személynév. (A szerelmi költészet műzsája az ókori görögöknél.) *Most Erató szűnjék, dörögőbb hangokra tanítson Melpomene!* (253/15) ~ (111/5), *Erató* (395/20), *Eratóm'* (428/204), *Eratónak* (348/3).

érc fn

(4)

1. Fémet tartalmazó kőzet. *Elszánva ugrana az értzek' kohába* (454/442). **2.** Nemes érc: aranyat, ezüstöt, platinát tartalmazó kőzet. *Lám a' nemes értzek mind fenékre szállnak, Mikor az otromba tőkök fenn úszkálnak* (194/43). **3.** Fémet tartalmazó kőzetből olvasztott fém. *Boldogító érttze válnak a' harangok* (190/102). **4.** Ötvözet, bronz. *Mások értzen vagy márvánban Bámultassák magukat, Kö-*

rültük látván nagy számban a' térdeplő Sklávokat (397a/481).

Ö: réz~.

érbástya

(1) Szilárd védőfal. *Ditső Hazánknak Nagyjai, Él-jetek! Járjék az Érdem' Istene Véletek, A' Virtus értz bástyája légyen 's Több Koszorút Fe-jetekre tégyen* (188/114).

érkebel fn

(1) *A sír ~e:* a sír belseje. *Ah, erős Lelked leha-tolhat e' sír Értz kebelébe* (454/860).

érckő fn

(1) Fémet tartalmazó közet. *Ez is nem sokára, bár értzkő volna is, Egy rakás agyaggá változik maga is* (454/615).

ércnem fn

(1) Hasonló sajátságú érccek csoportja. *Nem hajt annyi hasznót gyomra a' hegyeknek, A' melly termője a' drága ércz nemeknek* (212/40).

erdei mn

(7) **1.** Erdőhöz tartozó, erdőben levő (dolog). *Most már terád jutottam Bakkhe 's téged éne-kellek az ~ bokrokkal* (413a/526). **2.** Erdőben termő, erdőben élő (állat, növény). *Sótt az Er-dei bivalyok, és ketskék belé tsapnak* (413a/918). *'S bé van terítve a' mező ~ bogyótskák-kal* (413a/709). **3.** Erdőben történő. *Erdei sétálás* (397/24). **4.** Erdőben szóló (hangszer). *A' Trombita türtt reze tördeltt Hangra ropog, közzé zendülnek az ~ kürtök* (400/78). *~nek* (298/21, 413a/658), *Erdei* (39725).

érdekel i

(6) **1.** *Vkit ~:* érdeklődést, figyelmet kelt, ébreszt vkiben. *A' tántz Lillát gyűjtja fel, A' dal en-gem' ~* (443/240). *Sírok: de sírásom nints kit ~jen; Panaszolok: de arra nints a' ki feleljen* (196/47, 380/45). **2.** *Sújt vkit. De mint bőltz férfitü végved tűrő szívvél, Hogy az ég ~ illy sérelmes ívvel* (212/84). *~nek* (452/71). — *~jen* (454a/18).

érdekelve in

(1) Erkölcsei érdek fűzi hozzá. *Most el nem állott volna nyelve Valóba győzött volna ~* (170/65).

Erdély fn

(4) A Kárpát-medence keleti részén levő ország-rész. *~ tsudálkozva hirdeti 's hálával Miket*

tesz a' Magyar Literatúrával (306/277).

~t (267*/15/7, 313/97), *~ig* (428/150).

erdélyi mn

(1) Erdélyben uralkodó. *Ennek maradéka volt az a' Gyula, Erdélyi Fejedelem, a' kinek leánya volt Sarolt, Sz. István K. anyja* (267*/15/5).

Erdélyország fn

(1) Erdély. *Tuhutum, Árpád után leg-nevezete-sebb Vezér. Ez foglalta el, és ez bírta Erdély országot* (267*/15/5).

érdem fn

(88) **1.** Elismerésre méltó tett, életmű, magatartás. *De főképpen meg lehetett Esmérnem minden-iket, Hallván a' hazával 's néppel Tett sok ~ei-ket* (307/40). *'S ekként Oziris és Ízis Egyiptom' két Istene, Az ~ útján a' Mennynek Pitvaráig felmene* (307/19). *Majd a' hír A' mély sír' Omlásai közt ~ed' megtartja Könnyekkel, 'S énekkal Hálálja Duna' Tisza' partja!* (220/49) — *Érdemed már elég nagy, Hazádért sokat hartzoltál; Munkát győztél: ember vagy!* (368a/90) **2.** Vmilyen tettel v. tulajdonsággal kiérdemelt elismerés. *'S ekképen nyert ~eid' Ruháidra varratod, Szolgaságod' szép jeleit Azokon fitogatod* (205/21). *Ah üljön sírjokon az ~ 's tisztelet Szent árnyék lebegjen áldott hamvok felett* (259/115). *Ollyan nagy ~ e egygy két Liturgia Hogy az ember azzal lehet Isten fia?* (190/77) **3.** (V mely dolog) értéke, tulajdonsága. *Nagy Nemzetünknek Tsillaga, Gróf Zichy! Ditséretünknek ~e kitsi* (188/101). *Édes versengésre ébresztették nemét, Díszeltetvén benne a' szépség ~ét* (330/182). *Tsak a' Ma-gyar tántz az, melly bír olly ~mel, Hogy leg-jobban egyez a' szűz szeméremmel* (330/583). *~* (111/108, 108, 192/42, 306/236, 315/2, 454/876), *Érdem* (237/94, 259/393, 267/59, ~' (306/258), *Érdem'* (188/10, 22, 113, 251/18, 259/352, 288/76, 415/40), *~ek* (237/39, 432/100), *~em* (288/113), *~em'* (316/12), *~ed* (111/48, 445/18), *Érdemed* (188/105), *~eid* (16/21), *Érdemeid* (342/32, 454/868), *~id* (225/81), *~e* (281*/40/1), *~ei* (306/216, 330*/188/17), *Érdemi* (251/5, 259/462), *~itek'* (418/56), *Érdemitek* (251/8), *~et* (163/18, 168/7, 259/212, 299/126, 306/50, 266, 307/50, 439/13, 454/178), *Érdemet* (251/10), *~edet* (237/

129, 368a/58), ~ét (188/50, 235/2, 241/26), *Érdemét* (451/14), *Érdemidet* (188/103, 236/23), ~eit (124/8, 235/15), ~it (306/62), *Érdemít* (439/40), ~ednek (382/5), *Érdemednek* (445/56), ~ének (225/27), ~idnek (16/16, 400/39, 442/10), *Érdemidnek* (205/16), ~inek (315/14), *Érdeminek* (217/79), ~re (267/25), ~ére (111/60), ~idhez (237/136), ~idtől (259/236), ~eidért (233/33), *Érdemmel* (188/26), ~ekkel (267*/18/2), ~emmel (290/14, 304/57), ~eddel (179/1, 220/41), ~ivel (306/299), *Érdemivel* (251/28).

Ö: *hadi~.*

érdemel i (14)

⟨Személy⟩ méltónak bizonyul vmire. *Szemeim e' Házban még sokakat lelnek, Kik vitézi nevet méltán ~nek* (259/98).

~ (53/1), ~nek (256/2), *érdemlenek* (12/3), ~e (213/57, 216/77), *érdemlettem* (160/3, 330/765), *érdemlettél* (307/80), *érdemlett* (217/82, 307/11); *érdemli* (368*/31/13), ~jük (454/97), *érdemlette* (237/83).

Ik: *meg~.*

érdemelhet i (1)

Méltónak bizonyulhat. *Egek! illy szép rózsát ide ki ültetett, Melly a' kertekben is dísz ~ett* (298/10).

Ik: *meg~.*

érdemelni in (1)

Rászolgálni, kiérdemelni. *Atyjok' ditsőségét kívánják nevelni, 'S a' nemesi nevet duplán ~* (267/96).

érdemes mn (15)

1. Olyan, akinek v. aminek vmiben érdemei vannak. *Ne vesztegesd, ne vesztegesd Az ~ Nevet rám: Inkább egyébbel fejtegesd Szíved javát, Arankám!* (168/2) — *Úgy van; kisdéd ország e' Haza, de nemes, Ha szegény is de sok virtussal érdemes* (337/370). **2.** *Vmire ~:* olyan ⟨személy⟩, aki méltó vmire, megérdemel vmit. *Vezette mindenik osztályt egy olly Nemes, Ki Gavallér, 's ilyen fő rangra ~* (330/120). **3.** Tiszteletre méltó, tekintélyes ⟨személy⟩. *Adj ételet a' Leventáknak, ~ Hazám Fia!* (405/39). **4.** Olyan, ami megéri a fáradságot, időt, költséget. *Ebből táplálja hazáját és apró unokáit Ebből ~ tinóit 's ökreinek tsordáit*

(413a/1073). **5.** *Vkihez ~:* méltó hozzá. *Mert ha hozzám lessz ~ Ajánlom barátságom* (114/40). *Mert nagy Őseihez nem lehet ~, A' ki tsak azoknak virtusáról nemes* (267/97).

~ (245/57, 268/6, 288/83, 410/8), *Érdemes* (368a/98, 445/64), ~ek (454/134), ~sé (111/88).

érdemlett in (2)

Megérdemelt. *Sírodra ~ borostyánt plántálunk* (398/8).

~ (111/56).

Ik: *meg~.*

érdemoszlop fn (1)

Emlékmű. *Te, ki midőn énekletted Az Alpesekek' bérzeit, Érdem-oszlopiddá tetted Az égnék tzőlőpjeit!* (397a/1143)

érdempántlika fn (1)

Vmilyen érdemért adományozható szalag. *Hadd hallja meg Aurórával Hesperus e' dalomat: 'S Lilla érdem-pántlikával Fűzze érte lantomat* (397a/23).

érdemzengő in (1)

Vki érdemeit dicsérő. *És te Múzsám! olaj fával Kerítvén homlokodat, Vedd fel innepi pompával Érdemzengő lantodat* (400/48).

erdő fn (73)

1. Fáknak együtt élő és a köztük lévő más növényekkel egységes tenyészetet alkotó tömege. *A' meg éledt barmok 's vadak ugrándoznak, A' víg madarakkal az ~k hangoznak* (198/36). *Az ~k tilalmas Korlát közt állanak, Hogy benne az Urak Vadai lakjanak* (200/71). **2.** Magasba nyúló tárgyak, dolgok sokasága. *A' puskák' erdeje tűz láng közt megtsördül, Közte a' mennydörgő kartáts bombi dördül* (267/51). **3.** *Hadi ~:* a harcok forgataga. *Melly kellemes vidék mosolyog előttem Miolta a' hadi ~ből kijöttem* (306/82).

~ (253/21, 267/83, 397a/713, 413a/1026, 454/155), ~' (306/34, 317/98), *Erdő* (208/46, 397/23), ~k (65/11, 214/14, 253/36, 258/10, 259/599, 304/15, 341/29, 397a/122, 413a/951, 980, 435/15, 454/202), ~k' (396/11, 428/66), *Erdők* (397a/1163), *erdeje* (267/41, 413a/707), *erdei* (413a/658, 1105), ~t (306/126, 352/19, 413a/736, 883, 454/302), *Erdőt* (107/19, 413a/725), ~ket (111/61, 397a/199, 676,

413a/488), *Erdőket* (413a/463), *erdejét* (326/30, 403/8, 413a/989), *Erdejét* (413a/88), *~nek* (159/2, 214/2, 397a/773), *~knek* (379/21, 397a/655, 413a/365), *Erdőknek* (170/20, 413a/167), *~be* (85/16, 197/16, 304/64, 460/107), *Erdőbe* (413a/265), *~kbe* (123/25), *~dbe'* (305/42), *~ben* (435/64), *Erdőben* (413a/962), *erdejében* (267/68), *~n* (326/9, 413a/185), *Erdőn* (397a/803), *~nn* (34/3), *Erdőkön* (413a/178), *~re* (66/14), *Erdőtől* (149/16).

Ö: *citrom~*, *hársfa~*, *kémény~*, *laurus~*, *Nagy~*.

erdőske fn (1)

Növényeknek egységes tenyészetet alkotó, sűrű erdőhöz hasonló tömege. ... *mind az, a' mi nekünk ilyennek látszik, egynéhány ezer apró plántákból öszvetsoportozott erdőske* (330*/200/22).

Erdődy fn (5)

1. Gróf Erdődy Zsigmond. *Ha már a' mit Czinderynek Sirattál gyász hantjain, Nemes szívű Erdődynek Találtad-fel karjain* (428/199). **2.** A' Nádor, Erdődi Gróf Pálffy János, Fővezér (259/9). **3.** Erdődy Lajos, Szabolcs megye főbírája s földbirtokosa; verset is írt. *Szép elméd nézzem é, vagy nemes lelkedet? ~!* *Mind kettő nagyvá tett tégedet* (398/2).

~ (330*/188/6, 398/cím).

Erdődyné fn (1)

Gróf Erdődy Zsigmondné. *Gróf ~ Ő Nagyságához* (428/cím).

erdős mn (2)

1. Erdővel borított <terület>. *Hadd zengjék a' Duna' 's a' Tisza' partjai, Ekhózzák Karpatus' ~ Kőszálai* (267/248). **2.** Erdőt alkotó. *Igy nő minden bokor 's ~ fái a' szent ligetnek* (413a/545).

erdőség fn (1)

Nagy kiterjedésű erdővel borított terület. *Tisztán fénylik a' nap, vidám a' mezőség, Lassú andalgásban hallgat az ~* (330/514).

erdőszámra hsz (1)

Nagyon nagy mennyiségben. *Kiknél a' fűszer-szám erdő számra fekszik, Kiknek gyomjaival Schönbrun is ditsekszik* (454/503).

erdővágni in (1)

Fákat kivágni az erdőben. *A' nagy Süvegű*

Csökliek kikeltek eb-rendébe, Mint midőn ők erdő vágni mentek vala Gigébe (326/6).

erdővágó in (1)

Erdőben fákat kivágó. *Hát ti lenpogátsán hí-zott, erdő-vágó, megtsapott Csökliek! nem akarjátok adni nekünk a' Papot?* (326/21)

ered i (5)

1. Keletkezik. *Az égig ért kevély Hegyek el s ijednek Rajtok feneketlen tengerek ~nek* (59/10). **2.** Vmibe kezd. *Bongorfi egynéhány személyt öszveszede, És alla Polacca a' Tántznak ~e* (330/536).

~nek (195/10, 211/14), *fog eredni* (253/71).

Ik: *el~, meg~, utána~*.

eredet fn (6)

Származás. *Felségedet meg követem, Nemzettségem 's ~em Vallyon miért kérdezi?* (114/68) *~e* (432*/203/4), *~et* (330/1534), *~ét* (212/54, 445*/233/5), *~emnek* (454/319).

eredeti mn (3)

1. Kiinduló, származási <hely>. *Eredeti hazájába Innen vissza tér* (299/7). **2.** Igaz, őszinte. *Hígabb éggel táplált Múzsádat ölelem, Eredeti Magyar Szívedet tisztetem* (398/4).

~ (454/231).

eredett ~ eredt in (3)

1. Keletkező. *A' füstből eredett éjjelt hozó ködnek Közepénn egy mással izzadva küszködnek* (70/7). **2.** Szívből eredt: szívből jövő. *Így biztatta az ég e' nyomorúltakat, Meg értvén bús szívből eredt panaszokat* (214/96).

eredett (432/18).

eredetű mn (1)

Származású. *Kiki magáért és párjáért tántzol, egész formájával megmutatja, hogy tót ~* (330*/156/6).

eredj i (4)

1. Indulj, menj el. *Eredj már, utazó, de emlékezz erre, Hogy a' halál számot tart minden emberre* (209/119). **2.** Eredj: ugyan, ne mondj ilyet nekem! *A' virgontz Belinda szokott tréfájával Bordáts Úrhoz szalad vigyorgó ortzával, Mosszió! az Úr is tsak kan-életet él ... Eredj te kis Pajzán! a' Lyánkának így szóll, Tudod már sok ízben ellenem pártoltál* (330/1384).

Eredj (209/121, 426/21).

erejű mn (1)
Erővel rendelkező. *Kénszerít tartós ~ szerel-med Visszaszeretni* (381/3).

erémi (gör-lat) (2)
Erémi szállás: olyan remetei, magányos hely, ahol vki megszállhat. *Oh, van é még egy ~ szállás, Régi barlang, szent fedél, Mellyben egy bõlts csendes nyugtot, hálást E' setét hegyekben lél?* (435/43, 304/43)

érésű Ő: fél~.

eresz fn (1)
A tetőnek a falhoz csatlakozó pereme. *Mormoló szelei a' hideg északnak A ház ~ére jég csapokat raknak* (66/4).

ereszkedik i (2)
Óvatosan lehajol. *Mikor mellé ereszkedtünk, 'S végre, hogy sok kérést tettünk, Ezt mon-dotta: Szeretek!* (447/61, 134/61)

ereszt i (18)
1. <Folyadékot> enged, kibocsát. *Eggy sem ~ bort az apró Argitisnál bővebben* (413/622). 2. <Folyadékot> folytat. *Hogy túl felöll négyes fejr vízét ~* (238/11). 3. Növeszt. *Már kartsú nyakad' simáján Hasat ~ a' toka* (392/40). 4. Kibocsát, terjeszt. [A hajnal] *Setét völgyeinkre sugárit ~i* (203/11). 5. Vkit, vmit enged vhova. *Futni akart Jantsi, de nem ~ették* (330/1698). *A' Gyönyörűségnek, melly a' Virtust veszti, Bádgyasztó karjai közé nem ~i* (188/18). *Jól meg egyengeti őket tridensével Így mind haza felé ~i békével* (202/52, 56/52). 6. *Bort útjára ~: megissza. Eresszük ezt a' bort a' többek' útjára* (330/358). 7. *Vminek gyeplőt ~: szabadjára engedi. Szabad gyeplőt ~ minden haragjának* (330/750). 8. *Sírásnak ~: sírni kezd. Nem nyughatom, és csak epeszttem Magamat sírásnak ~em* (412/6, 175/6). 9. *Égre ~: az égiekhez intéz. Így ~i égre bokros panaszeit* (298/26). 10. <Pillantást> lövell. *Az Ámorok, miként rajmódra dongnak Kőkény szemed körül? Ki kis nyilát belőle rám ~i, Ki ellobbantt szövétnekét gerjeszti* (320/10). 11. *Hajat szélnek ~: hagyja, hogy a szél lobogtassa. A' szélnek ~i ösvetsapzott haját* (330/675). ~ (356/7), ~i (298/8), ~ette (211/18). **Ik**: el~, le~, széjjel~.

ereszteni Ik: meg~.

eresztetik i (1)
Vitorla szélnek ~: szélirányba fordítják. Vitor-lajok szélnek alig eresztetett, Már akkor hajó-jok széljel feszítettett (211/39).

eresztett Ik: le~, meg~.

eresztve in (2)
Engedve. *A zúgó habja [a tengeré] ~ kerül* (39/6). ~ (38/2).

eresztvén Ik: fel~.

éretlen mn (2)
Komolytalan, idétlen. *Szélllyel szórnam a' vi-lágnak Éretlen bánatjait* (397a/514). *Éretlen* (239/76).

érett mn (2)
Teljesen kifejlődött, érése befejeződött. *Lát-tam én, hogy a' szeleknek fel tsődült minden hada Melly minden ~ Gabonát tövestől fel ragada* (413a/327). *éredtt* (2/21).

érette ~ érte hsz

(62)
1. A szóban forgó személyért, dologért cseré-be. *De a'ki ötet ismét Lappangtató helyéről Önként ölembe hozza: Az más egyéb jutalmat Várjon magának érte* (185/78). 2. A szóban forgó személy v. ügy érdekében. *Néped a' sí-rig fog követni tégedet, Hartzra kél éretted* (337/151). *Nyúgodj ditső test: én velem is tsak így Bánik Hazám, bár drága vërem Értte foly, értte fogy, értte hül-meg* (395/40). 3. A szóban forgó személy kedvéért; neki. *Ah! Jöjj vissza! 's akkor érettem Engedd meg azt az egyet is Hogy pásztor lehessen mellettem Az én kedves barátom is* (379/129). *Óh érttem teremtet Szép lélek, Hogy szívem' ki nem önthetem!* (430/29). 4. A szóban forgó személy v. dolog miatt; miatta. *Fizignát mivel Printzeket A' Tó-ba süllyesztette, Azért ők haddal titeket Tá-madnak érette* (114/423). *Nyomorúlt emberek, bizony ha tudnátok, Illyen keservesen érte nem sírnátok* (214/60). 5. A szóban forgó szemé-lyért; iránta. *Pirulsz — mosolyodol — óh értesz érettem* (143/52). *érette* (114/820, 330/564, 386/9, 400/23), *éret-tem* (210/95, 212/107, 379/155), *éretted*

(272/17, 301/14), *Éretted* (259/224, 337/155); *érte* (77/284, 123/63, 213/42, 236/18, 259/480, 310/38, 377/52, 397a/24), *értte* (330/824, 368/15, 369/1, 17, 418/57, 434/23, 454/142), *Érte* (257/131), *Értte* (295/30, 309/30), *értem* (268/77), *érted* (126/70, 186/33, 217/96, 227/8, 272/11, 305/59, 337/272), *Érted* (225/15, 389/108, 433/71, 438/52), *értted* (295/25, 305/57, 324/12, 433/3), *Értted* (295/14, 302/7, 433/3), *Értetek* (287/14, 16, 438/24), *értek* (330/1095), *érttek* (428/195).

Ö: *énérettem, teéretted, tiérettetek, őérettetek; énértem, teérted, őérte.*

érez i

(106)

1. Érzékel vmit. *Jertek a' Mezőt szemlélni, 'S azzal az Örömmel élni, Mellyet ~ tsupánn egygy bőlts szív* (123/3). *Nem érzed é, miként zsi bong a' vak Ámor' rajja szemed körül?* (136/5) **2.** Érzékelésre képes. *Míg érzek, míg szollok, egy kis nyájas szellet Rám gyengén mennyei illatot lehellett* (200/21, 4/21). *Ájúllok, érzek, és oszúlok: Haj! melly szörnyű hányattatás!* (455/31) **3.** Fájdalmat észlel vmilyen szervében. *Ezt a' kint, ezt a' fáj dalmat Nem régólta érzem én* (425/52). *'S Ah én nem érzenék olly nagy kint Szívembe Mint a' milylyet érzek, ha jutnak eszembe Ama szép gyümölsők* (176/97–8). **4.** Vminek sajátos jellegét, tulajdonságát, bekövetkeztét felfogja, érti. *Béhúnyom hát fülem' szemem', Érzem tulajdon érdemem* (316/12). **5.** Vmilyennek talál, vél vmit. *Mégis, ah, bóldognak érzem Ezt az árnyék életet* (443/206). **6.** Ösztönösen sejt, felfog vmit. *A' gyenge fél hitte az erősnek szavát, 'S nem tudva érzette önnön maga javát* (454/376). *Pillants reám; 's azonnal, Szép Dóris, én elértem, Hogy érzed, a' mit érzek* (384/7). *Most a' tenger' sík pusztáját Érzem, de nem láthatom* (443/82). **7.** Gondol. *Zártt koporsómnak fedelén belől is Érez a' szívem szeretett nevedre* (454/846). *Köszönjük, hogy rólunk most is emlékezel, 'S még a' sír szélén is erántunk ~el* (454/988). **8.** Vmit ~: vmely érzelem fogja el, vesz erőt rajta. *Szánakozást te erántad Érzek, de nem szerelmet* (460/142). *De midőn Szátskád' daljára A' húrokat pengeted: Mit érzek! minden trillára Szívem öled 's élteted* (375/11). *Óh, ha Ámort meglátjátok*

Hó nyakán vagy kebelén, Egy pár tsókommal adjátok Tudtára, mit érzek én? (331/32) **9.** Érzelmekre képes. *Minden ~ gerjedelmet: 'S én kerüljem a' Szerelmet?* (385/1) **10.** Vhogyán érzi magát: állapotáról, helyzetéről nem okoskodáson alapuló tudomása van. *Érzem, érzem feloldatva Tőreiből Lelkemet, Nem álmodom valahára Szabaddá vált léte met* (208/5). **11.** Vki vel ~: átérzi gondját, sorsát. *Uram! mind egy forma teremtésid ezek, Kikkel én egygyaránt gondolok, ~ek* (454/338). **12.** Vki ért ~: szereti. *Le sütöd szemérmes Szemeid' mellettem, Pirúlsz — mosolyodol — óh érzesz érettem* (143/52).

~ (216/91, 431/27, 454/544), *Érez* (456/60), ~ek (309/98, 454/52, 564), *érzek* (133/39, 257/21, 373/30, 181, 190, 454/357), *érzünk* (216/75), ~nek (368*/23/7, 454/392), *érzenek* (379/88), *érze* (381/2), *érzettem* (134/28, 92, 447/92), *érzett* (45/10, 228/6, 454/585); *érezem* (212/145, 259/445, 381/2, 397a/409, 550, 453/197, 454/7, 332, 905), *Érzem* (316/25, 381/2, 401/15, 427/53, 443/20, 145, 449/9, 454/7, 311, 315, 550), ~em (385/15, 439/6), *érzed* (454/53), *érzi* (164/23, 216/5, 428/147, 453/186, 454/525, 456/63), *Érzi* (454/348), *érzitek* (258/66), ~ik (330/1887), *érzik* (330/1921, 454/782), ~zük (216/104), *Érzém* (396/3), *érzé* (330/1891), *érzette* (267/19, 397a/29, 454/801), *érzettétek* (454/235). — ~nél (239/120); *érzeném* (176/104), *Érzené* (337/287). — ~zek (454/126); ~zd (418/117), *Érezd* (403/26), ~ze (152/8), *Érezze* (370/12, 13), ~zük (456/73).

Ik: meg~.

érezés l. érzés

érezhet i

(2)

Vmely érzelem hatalmába keríthet vkit. *Érezhetném én is mellyemben Az öröm' legkissebb neszt!* (379/35)
Érezhettem (277/23).

érezhető mn

(1)

Érthető, felfogható. *Itt lessz ~ sava Ezen Komédiának!* (231/441)

érezni in

(11)

1. Érzékelni. *Már nem tudok mást mit tenni, Tsak ~ és szenvedni* (443/30). **2.** Érteni. *Szemléld végig Erdélyt és Magyarországot, Hol*

érzeni kezdik már a' napvilágot (313/98).

~ (313/122, 452/15), érzeni (132/11, 323/11, 337/114, 445/34); érzem (304/25, 435/25), Éreznem (443/152).

érező l. **érző**

éreztet i (3)

1. Vmit ~ vkivel: odahat, hogy vki érezzen vmit. *Miolta kellemet velem Éreztettétek; tisztelem, És imádom azolta* (447/140). 2. Érzékeltet. *Éreztessük vélek, melly súlyos a' harag, Mellyet a' megvetett asszonyi szív farag* (330/949).

~i (216/106).

érezve in (1)

Tapasztalva. *Létel! te mennyország ezer inségbe' is, Nem-létel! te pokol még nem ~ is* 454/36).

érezvén in (3)

Érzékelve. *Mint midőn szerelmes gőz-jértzéje megett A dagályos kakas ~ meleget Enyelegve játszik* (330/494).

~ (214/26, 330*/156/14).

Ik: meg~.

érhet i (11)

1. Eljuthat vhoval, elérhet vmit. *Felhágtál a' betsületnek Olly poltzára már te is, Hová sokan nem ~nek Késő vénségekbe' is* (368a/95).

2. Érinthet, elérhet vkit. *Dorottya, kit a' láng ama' Baldakintól Nem ~ett vala, mentt maradt e' kintől* (330/1352). *Mert az igaz Magyar nem ~i szégyen* (248/52). 3. Megérhet (időt, kort). *Hát ha még férfji kort ~ a' hordóba, 'S mint királyi székbe ki száll a' kantsóba?* (199/71)

~i (36/4). — ~nél (126/42), — érhesen (233/44, 433/72); érhessem (299/92), érhesse (245/20, 413a/77).

Ik: el~, meg~.

Érigone fn (1)

Csillagkép. *Vagy hogy a' lassú hónapok tsilagzatjává lesz az 'S magadnak hely't ~ 's az Ollók között teszel* (413a/40).

érik i (1)

(Gyümölcs) végleges minőségét, ízét eléri. *Érik a' gohér nagyon* (389/63).

Ik: meg~.

érint i (1)

Könnnyedén hozzáér. *Ha tsak újja' végével ~ene is* (330*/202/7).

Erisz fn (21)

Személynév. (A viszálykodás, egyenetlenség istennője.) *De Éris, egy mérget keverő, babonás, A' kitől származik minden visszavonás, Ki a' jó szíveket öszveháborítja* (330/643).

Éris (330/653, 693, 708, 715, 728, 735, 882, 965, 1017, 1024, 1039, 1251, 1796, 330*/158/3), Eeris (330/458), Éris' (330/900), Érist (330/703, 747), Érisnek (7/9), Éristől (330/1050).

érkezés fn (3)

1. Vkinek megjövedele. *És ha ~e hallatik Szelimnek Sok száz elő kontyú turbikol egy himnek* (190/25, 25/35). 2. Az az időpont, amikor vmi eljön, bekövetkezik. *Mert fejér borral fogom innepelni Boldog esztendőnk' ide ~ét* (287/3).

érkezett Ik: el~.

érkezhet i (1)

Megérkezhet. *Sokan még tsak alig ~nek erre A' nyomorúsággal meg rakott tengerre ... Már akkor hajójok széljel feszítettett* (211/37).

Ik: el~.

érkezik i (10)

1. Útjában vki vhoval eljut. *A' míg az Avantgardének Így folyának tsatái, Mind egyyüvé érkezének A' nagy sereg osztályi* (114/674). 2. (Tárgy, jelenség, hír) eljut vkihez, vhoval. *Mikor már sokára A' föld határára Már ár víz nem érkeze* (32/3). 3. Vki egy bizonyos fokra eljut. *Majd ha nyugalom' pontjára érkezek, Többet, jobbat, szebbet készítenek e' kezek* (279/15). 4. Vkiel ~: versenyez vele. *Elmondhatnám, a' mit éneklenek ezek, De mint kis énekes vélek nem érkezek* (290/32).

~ (32/18, 465/2), érkezett (330/154, 439/cím). — érkezne (181/3). — érkezzen (193/46).

Ik: el~, fel~, meg~.

érkezni in (1)

Elérni. *Már kezdtük, de gyengén, a' terhet érezni, Melly a' feljött nappal szokott ránk ~* (452/16).

érkező Ik: el~.

erkölcs fn**(18)**

1. Vki, vmi magatartását irányító, annak megítélését segítő, társadalmilag helyesnek tekintett szabályok összessége. *Őket a' beléjek óltott ész megtsalta, Az erkölts ösztövére reménnyel hízlalta* (454/186). 2. Az erkölcsiség szempontjából helyes emberi magatartás. *Nem, barátom! Értem halni is kész lenne, Igaz magyar virtus és erkölts van benne* (268/78). 3. Nemi vonatkozásban tanúsított magatartás. *Szabadon ferednek az ártatlan vérbe, 'S a' Szűzek erköltsét nyerik érte bérbe* (454/142). *erkölts* (259/218, 397a/268, 454/781), *erkölts'* (247/36, 330/180, 454/125), *erköltse* (454/727), *Erköltse* (401/28), *erköltsöt* (212/35), *erköltsöket* (212/21), *erköltsnek* (330/1036, 454/195), *erköltsre* (454/588), *erköltstől* (454/592), *Erkölttsel* (200/68).

erkölcsi mn**(2)**

Erkölcson alapuló (dolog). *Kinek az erköltsi világ csak kárt tenne* (454/273). *Erköltsi jó 's rossz közt különbséget nem tett* (454/537).

erkölcsiség fn**(1)**

Vmely társadalomban kialakult erkölcsnek szabályokba leszűrődött tartalma. *Az erkölcsiségnek ez a' fő principiuma, vagy legalább serkentő rúgója* (454a/20).

érlel i**(4)**

1. Folyamatosan éretté tesz. *Mint ki az időt jártatod 's ~ed a' gabonát* (413a/33). 2. (Érzést) fokozatosan közelebb visz a megoldáshoz. *Hát a' mit annyi sok esztendő ~e Most vész el, 's nem lehet már most élni vele?* (63/5) *~ed* (199/77), *~é* (368a/82).

Ermenonville fn**(3)**

Helynév. (Helység Párizs közelében, ahol Rousseaut-t az ún. Nyárfa-szigeten eltemették.) *Te ki Ermenonvill' rideg szigetében Nyugszol a' nyárfáknak lengő hívesében, Ébredj fel* (454/283). *~be* (304/55), *~ben* (435/55).

érni in**(2)**

Elérni. *Óh nem ... nagy ditsőség hamar ~véget, Pálya futásunkba ~ditsőséget* (213/77–8).

Ik: *be~, el~, fel~, meg~.*

ernyő fn**(2)**

Lombsátor. *A' piramidál bokroknak Hűvös ~in belől Párjok előtt gyengén zengnek* (397a/724). *Míg majd a' leveles bokor' Zöld ~ibe' tsintalan Kuttzantásod elárul* (403/76).

Erősz fn**(1)**

Személynév. (Az érzéki szerelem istennője a görög hitvilágban.) *Mellyét Érosznak melege Olvasztván, gyengén pihege Két kerek dombja alatt* (134/97).

erő fn**(125)**

1. Élőlénynak fizikai és fiziológiai tevékenységre való képessége. *Hát ha az egészség 's az ~ jár veled, Bízhattz, és a halált még meszsze képzeled?* (204/3, 217/3, 15/3) — Érzem: *e' kétségbe' Vólt ~m elhagy, Fáradt lelkem égbe Testem földbe vágy* (427/54). 2. Lelkierő, akarat. *Hah! Hogy lehet még is olly ~ Lelkembe, Hogy e' tűzről is az ember jut eszembe?* (454/307) 3. Erős ember. *Gyakran a' leg nagyobb ~k leroskadnak S ledült oszlopai ízekre szakadnak; 'S mikor így az erős a' földönnn fetreng, Minden bajonn kívül nyúgova 's gyenge* (217/7, 204/7, 15/7). 4. Erőszak. *Vagy azt megmutatom, hogy idős létemre, Erővel is iffat kerítek kezemre* (330/806). 5. Hatás. *A' Szépség' ereje a' bajnoki szíven* (368/cím). *És ti nem érzitek é magatokba' az illy deli példák' Bajnoki buzdító erejét* (258/67). 6. Természeti erő. *Nem hadja hogy a' zöldséget a' hév Nap kiaszallya Vagy a kemény Északi szél ereje megfagylalja* (413a/106). *Szózatom világi ~vel birhatna, Hogy az egyik sarktól a' másikig hatna* (337/283). 7. Fegyveres egység; katonai támogatás. *Trézia a' Magyarok' bátor szívébe' találta Védelmére ~t* (258/109). *Te tsak a Szent földet fogád el ~vel* (337/227). 8. Tehetség. *Egy ember, egy Nem-köz lélek, egy Isteni Szokatlan ~vel felruházott Zseni, Láttá, a' mit mások nem láttak* (454/372). 9. Erőben van: erős. *Ti Fijaim! ti, ti körmön fontt termetek, Minthogy még ~ben vagytok, ám menjete* (267/212). 10. Erőre kiszáll: szembeszáll. *Cerberus ordított, harapó fogakat vitsorított Még is ez ellene áll, velle ~re ki száll* (44/10). 11. Talaj termőképessége. *Itt van már helye, hogy szollyak a Földeknek*

tsinnyáról, Erejéről, színeiről, külömb termő-voltáról (413a/703). *Vagy azért hogy titkos ~t nyér a' föld, kövérséget* (413a/99). **12.** Vmely anyagnak élettani hatása. *E' szomszéd rétnak illatja, A' mint bongó szárnyakon Zefir ide fúvogatja, Erővel magához vonz* (397a/924). **13.** Erőt vesz vkin/vmin: legyőzi. *Rátok is a' véres kardot kezdik fenni. Ah, ha ők rajtatok ~t fognak venni: Ama' boldogságban részetek nem léssen* (259/172). *Már az a' Nap itt vagy, Hogy Gángesi lehelléstek Erőt végyen a' fagyon* (331/8). ~ (15/14, 92/68, 204/14, 209/52, 215/40, 217/14, 259/432, 309/118, 317/170, 337/26, 375, 453/260, 454/547, 816, 818), *Erő* (208/78), ~m (330/499, 357/26), ~d (268/96), *Erőd* (114/153), ~d' (454/572), *ereje* (216/107), *Ereje* (170/73, 456/22), ~nk (104/5), ~tök (195/49, 418/82), *erejim* (268/67), ~t (8/12, 25/34, 114/900, 195/46, 197/64, 212/89, 259/446, 268/51, 306/231, 308/6, 323/8, 330/447, 743, 1360, 1851, 368a/139, 413a/821, 830, 430/41, 454/68), *Erőt* (132/11, 190/24), ~met (259/535), ~det (7/16, 337/8, 454/54), *erejét* (14/18, 201/18, 330/715, 368a/146), ~be (413a/906), ~mbe (454/50), ~nkön (353/5), ~re (413a/977), *erejére* (8/18), ~nkre (413a/979), ~tól (413a/1034), *erejétől* (30/6, 44/7, 231/363, 342/9, 413a/213), ~nkhez (14/18, 201/18), ~vel (10/35, 84/12, 92/304, 188/23, 196/12, 209/11, 114/929, 215/54, 142, 247/27, 257/64, 259/612, 267/80, 288/18, 380/6, 413a/844), ~mmel (392/55), *Erőddel* (390/12), *erejével* (7/13, 413a/867).

Ö: lélek~.

érő¹ in **(3)**

1. Vmeddig terjedő. *Őszve szakadt háta bé felé omladoz 's A pokolig ~ mélységig hasadoz* (59/6). ~ (67/13, 413a/825).

érő² in **(1)**

Vmilyen értékű. *És bár sokat ~ kintseim veszte el: Nem kereskedem már, 's innen nem megyek el* (202/85).

érő³ in **(1)**

Megérő. *Van bíbor 's eleinn ~ (szőlő)* (413a/618).

erőlködik i **(2)**

Teljes erejével igyekszik elérni vmit. *Lelkem ~, És áldott kebeledbe Készül szállani, jó Atyám!* (454/702)
erőlködnek (211/10).

erőltet i **(2)**

Nagyobb erő kifejtésre készítet. *Még mindég csak setét búkkal Rántzolván homlokodat, Emberölő háborúkkal Erőltetted lantodat* (400/4). ~i (330/739).

erős mn **(61)**

1. mn **1.** Nagy testi erejű. *Hát nem hív, nem ~ Magyarok vagytok ti is osztán?* (259/646) — *Adj serényt az ~ Oroszlán nyakára* (453/31). **2.** Egészséges, jól működő (szerv, szervezet). *Nagy még benned a' szív, és ~ a' tetem* (267/128). *Nem látott még a' föld ilyen ellen-séget? De nem is látott illy ~ szövetséget* (337/106). **3.** Károsító hatásoknak ellenálló. *Illyen ~ várat már sokat szemlélttem* (239/131). *Osztánn nem csak egygy nemek van az ~ szilfáknak* (413a/606). **4.** Nagy hatású, erőt adó. *Ahol a' Magyarok' ~ Istenének Zsá-molyszéke alatt harsog magyar ének* (306/19). **5.** Nagy tudású. *A' Természet' ~ búvárja az északi Linné* (348/1). **6.** Nagy hatással működő (eszköz). *'S örülnek a' rájok vert ~ bilin-tsen* (330/1608). **7.** Tartalmas, sok hatóanyagot tartalmazó. *Ollyan ~ az Ammini szőlők bora, millyenek Tmoluson, 's az fejedelmi Fa-nénn is nem termenek* (413a/620). *Minden fű e' bő harmattal Újonnan feléledett, 'S gőzöl ~sebb illattal* (397a/1155). **8.** Nagy erővel végbemenő, ható. *Trombita! mellynek ~ roba-jától rengjen az erdő* (253/21). *Nem rongálják egymást ~ bajvívással* (238/34). **9.** Nagyfo-kú, nagymérvű. *Még is kell örömet tudni! nem állhatok Ellent szívem ~ duzzadozásának* (432/62). *De édes Atyátok szerelmes karjai Lésznek ifjúságtok ~s óltalmai* (212/142). **10.** Határozott, szigorú. *Haragomba ilylyen ~ tör-vényt adék* (239/240). **11.** Erős erő: nagy erő. *Nem fél mérgétől, Basiliscus ~s erejétől* (44/7).

~ (77/285, 217/38, 253/7, 266/44, 330/1171, 1602, 413a/976, 432/30, 445/28, 450/16, 454/557, 859), ~s (204/38, 213/122, 216/85, 330/

1315, 338/41, 397a/927, 418/47), *Erős* (126/15, 254/51), ~sek (215/33, 337/154, 373/38), ~en (272/16), ~sen (40/1, 258/5), *Erössen* (214/115); ~ebb (114/273), *Erősebb* (254/52), ~b (267/138, 457/4), *Erőssebb* (61/30), ~seben (413a/623); *legerőssebb* (413a/999), *leg erősebb* (238/37).

II. fn <Testileg, lelkileg> nagy erejű ember. *Eröss vagy, le vered az ~seket is* (61/29). *Amott egy Factio rontja a' másikat, Az ~sebb nyomja itt a' gyarlóbbikat* (337/74).

~ (15/9, 217/9), ~s (204/9), ~eket (254/51), ~nek (454/375).

erősít i

(2)

1. Vmi ellenállóképességét növeli. *Erősítsük a' Gránitzot, A' mozsarat 's Haubitzt Kettőztessük várain* (114/466). **2.** Vki teljesítőképességét segíti. *Irnám de pennámnak sok segítség kéne Jövel ~sél Musám Melpoméne!* (77/24)

Ik: meg~.

erősítés fn

(1)

<Lelki> felkészítés, megerősítés. *Erősítést, vígasztalást, megnyugtatóst ... kívánók ... fogják (gondolám magamban) az én Verseimet várni, kihallgatni, és megítélni* (454a/8).

erősödik i

(2)

Hatásában, tudásban fokozatosan növekszik. *Frissen piszkálgatnék benne, Hogy lángra erősödne* (169/126). *Bőltis Gróf! Tsak fiatal Múzsám erősödjön ... Téged fog zengeni hatytyúi énekem* (306/229).

erősség fn

(5)

1. Vkinek erős volta; erő. *Egy felől a' Virtus, az Érdem, Ditsőség, A' rettenthetetlen Bátor-ság, Erősség Nézik a, Vitézek' tettit a' tsatába'* (267/60). **2.** Megerősített hely. *Nints olly ~ melly szenvedhetné ki tsapását* (34/5). **3.** Támasz, oltalom. *Erősségűl producálta Az Apja Bibliáját Ebből mindjárt demonstrálta Genealogiáját* (92/36).

~ (52/18), ~re (26/12).

erőszak fn

(3)

Kényszerű alkalmazó erő kifejtés. *Néha ~kal rohantak ostromra, Néha rimádkodtak, sirtak, — de potomra* (330/1485).

~ (73/7), ~ja (77/273).

erőtlen ~ erőtelen mn/fn

(14)

I. mn **1.** Nagyon gyenge, lankadt <személy, növény>. *'S az erőtlen ember tellyes életébe Egy oly fulánkot hord lángoló erébe Mely magát létele gyökerénn hizlalja* (453/117). *[Az öreg fa] Erőtelen lévén, fekszik oldalára* (214/10). **2.** Olyan <test(rész)>, amelyben nincs meg a szükséges erő. *A' forró nyavalyák reszkető hagymázza Erőtlen testünket tsak az ólta rázza* (213/90). *Midőn az esztendő rá dűlő terhei Miatt erőtlenek lettek tetemei* (214/20).

3. Csak csekély erővel ható <szellemi alkotás, kifejezőmód>. *'S bár Tempe' völgynén még fiatal vagyok Hárfám' erőtlen húrjai sem nagyok* (251/26). **4.** Kevésbé tehetséges. *De erőtlen Múzsá! Halkal beszélj erről A' főbb Poétákhoz méltó Nagy emberről* (337/387).

erőtlen (253/12), *erőtelen* (67/6, 73/19), *erőtlenek* (209/51).

II. fn Erőtlen személy. *Gyakorta sír halmot a' gyenge Ifjakkak A' Vénség reszkető erőtleni raknak* (204/12, 217/12).

erőtleni (15/12), *erőtelennek* (214/87).

erőtlenít Ik: el~.

erőtlenység fn

(1)

Gyengeség. *Test ~e?* (239/84)

erőtlenül(t) Ik: el~.

erre nm/hsz

(46)

Az ez nm -re ragoz alakja. **I.** nm Az említett dologra. *Hogy ezt cselekedjed, ~ hazánk kére* (68/26). *Sokan még tsak alig érkezhettek ~ A' nyomorúsággal meg rakott tengerre* (211/37).

II. hsz **1.** E felé a hely felé. *Ah, bár láthatná-tok, melly szép A' halhatatlan Kép? — Ah fordulj ~ szép Istenné* (139/43). *Azólt a ~ jönni is Nem mertem én* (333/33). **2.** Ezen a helyen, környéken. *Nem járt itt még a' ledér Medéa is, Zsidoni gályások nem nyomtanak ~ vitorlát, Sem a' bajoskodó Ulysszes' társai* (327/59). **3.** Ekkor, ennek eredményeképpen. *El hűlt ~ szemek szájok Az Isten Statusoknak* (92/190). *A' ki engem szeret, igyék egyet velem! A' Vendégek ~ Éljent kiáltanak* (330/363).

erről nm/hsz

(11)

Az ez nm -ről ragoz alakja. **I.** nm Az említett dologról. *Ne szólj te ~ senkinek* (278/43). *Ho-zott is ~ levelet Az Egri Esperestől ~* (92/50).

~ (111/26, 337/387, 330*/139/3, 330*/199/2, 418/49, *Erről* (267*/13/14, 268*/21/2, 330*/200/18).

II. hsz Jelzett irány felől, ebből az irányból. *Erről bátorít, arról ijjeszt A' tisztelet 's a' szerelem* (430/13).

érsek fn

(1)

A főegyházmegye élén álló püspök a kat. egyházban. *Esztergomi Érsek* (259/5).

erszény fn

(7)

1. Pénztárca. *Mit ér az embernek ha van is reményje, 'S azonba üressel tele az ~je?* (245/16) **2.** Szűk ~: pénzhiány. Minden írásimat mellyek meg maradtak, 'S szűk ~em miatt köz fényt nem láthattak (245/54).

~je (330/1802), ~t (389/93), *Erszényét* (140/8), ~nek (339/15), *erszénnyel* (245/22).

ért¹ i

(13)

Vmit, vkit ~: eszével felfogja vminek az értelmét, ill. azt, amit vki mond. *Értik ezt a' Frantzok, ~ik a' Németek, Értik ezt majd minden tsinosabb Nemzetek* (126/59–60). *Értelek én szívem jól!* (157/1)

~ (123/66, 126/58), ~esz (126/61); *Értem* (295/38, 313/38, 418*/173/6) ~ed (356/5), ~ette (231/200). — ~sem (287/50).

Ik: egyet~, el~, ki~, meg~.

ért² mn/fn

(9)

I. mn Érett. *Hull az ~ kalással együtt a zöld zsenge* (2/22). *Ímé az ~t Cseresznye Melly édes és piross is?* (273/8)

~ (68/9, 413a/355), ~t (309/112, 330/237, 371/20, 432/68).

II. fn Komoly dolog. *És ezer Hasonló Gyermekekesekek, mellyeket Úgy néznek a' Szerelmesek mint ~eket* (170/39).

Ik: meg~.

ért³ in

(1)

Vmeddig előré, nyúló. *Az égis ~ kevély Hegyek el sikkednek Rajtok feneketlen tengerek erednek* (59/9).

érte l. érette

értelem fn

(13)

1. A megismerő tevékenység legmagasabb foka, a logikus gondolkodás képessége. *Óh nagy Uralkodó! Előre képzem, Hogy a szent igaz-*

ság, az erkölts, ~ ... Általad a' régi por közzül kinőnek (259/218). *Én ugyan állítani nagyon merészelem, Hogy régibb út a' hit, mint sem az ~* (454/384). **2.** Vminek értelmét venni: megérteni. *Láttatott szája is beszéd formán tenni, De annak nehezebb volt értelmét venni* (330/912).

~ (454/731, 816, 818, 454a*/257/6), *Értelem* (190/58, 94), *értelmed* (453/84), ~nek (239/53), *Értelemmel* (304/59, 435/59).

értelmes mn

(1)

Gondolkozni tudó. *Oh már a' miolta E' földön ~ porképek mozganak, Mennyi változások, hány scénák voltanak!* (313/19)

értelmű mn

(1)

Jelentésű. *Előbb menjünk: sok szavakra 's meghatározott ~ekre kell szert tennünk* (330*/204/7).

értés Ik: meg~.

értetlen mn

(1)

Érthetetlen. *Hát az az ~ hat betűs nyavalya, Megorvoslódott-é, ugyan mi [a] baja* (279/3).

értetődik i

(1)

A jelzett helyen ezt kell érteni. *Itt a' népes Ref. Collegium ~, melly az említett nagy égésben szintúgy a' lángok zsákmánya leve* (432*/204/1).

értetvén in

(1)

Illetvén. *Tiszteltem, nagy Tudós! Annyi érde-medet, 'S hazafi tsókokkal ~ tégedet, A' magyarok' kegyes Istenét imádtam, Hogy illy magyar szívű polgártársam' láttam* (237/130).

érthet Ik: egyet~.

érthetetlen mn

(1)

Nem érthető. *Érthetetlen hangokon adja elő* (358/2).

érthetni in

(1)

Megérthető. *Jegyzés nélkül is ~, hogy itt M. Báró Vay Miklós Ő Nagyságára van a' tzelozás* (418*/175/3).

értő in/fn

(3)

I. in Vmihez ~: jártassága, gyakorlata van vmiben. *Coquette, tetszeni kívánó, színes mézes mázos beszédű, szerelemhez ~ Dáma* (330*/183/4).

II. fn Vmit ismerő, tudó személy. *Tudják a'*

Zsidó nyelvhez ~k (432*/203/6).
~k (454a/11).

értvén in

(2) Felfogva, megértve. *Jövel már, utazó, hív oktatásomat Értvén, végezetre halld származásomat* (213/102).
~ (213/93).

Ik: meg~.

értvén in

(3) **1.** Vmit ~: vhova eljutva, elérve. *Fizignát a' Tó fenekét Értvén, magát el rejté* (114/239). **2.** Nagy korra ~: felnőve. *Majd talám nagy korra ~ A' parányi Rózi is* (249/69). **3.** Vmilyen eseményt, időt megérve. *Így ~n házaddal sok szerencsés Sábést, Még egyszer vénséggel fellyül múlod Jábest* (233/77).

Ik: meg~.

Erynnis fn

(2) Személynév. (Erinnys, a bosszúállás megszemélyesített nőalakja az ógörög mitológiában.) *Nem, nem: az ~ szült téged, oh fene!* (380/80, 196/82)

érzékeny mn/fn

(29) **I. mn 1.** Finom, gyengéd érzésű, széplelkű. *Egy ~ mátká, egy olyan feleség, Melly a' nemes szívnek legnagyobb nyereség* (454/785). *Az emberi nemen oh melly méltó jussal Sírhat az ~ szív Heráklitussal* (210/2). **2.** Érzelmi elemekkel telített, érzelmes. *Múzsája szelíd 's ~ gondolatokkal teli Léven edgy'ügyű nótáját nyájasonn énekei* (216/51). *En Téji versebe foglalom Érzékeny éneked', 'S mellettem e' szép angyalom Hárfázni fog neked* (278/50). **3.** Kéjes. *'S melly ~ bosszú, mellyet a' megsértett 'S gyalázott szerelem önnön magáért tett* (330/951). **4.** Fájdó, fájdalmas. *Pengess halkal az alsó C-énn egy keserves éneket, Melyhez maga az ~ Bánat szabjon verseket* (162/8). **5.** Jó ízlésről tanúskodó. *Földi' ~ Lantjára ... Es küszöm* (243/5). **6.** Együtt érző. *Gyakran vigasztalják szegénkét [a vén fát] a' Nimfák, Szánakoznak sorsán az ~ himfák* (298/24).
~ (213/17, 233/31, 239/76, 268/54, 330/1863, 2030, 330*/173/10, 368*/24/7, 454/853, 454a/24), *Érzékeny* (397a/787), ~ek (368*/15), *érzékennyé* (454/826), ~en (202/81), ~enn (216/35), ~ül (212/133); *Érzékenyebb* (319/46),

~ebben (330/1890).

II. fn 1. Élőlény. *Nem hallá semmi ~ Tőlem a' Lilla' nevét, Csak a' folyás, a' félékeny Nyárfá, és a' jámbor rét* (428/69). **2.** Gyengéd érzésű nő. *Ne légy szép Érzékeny Te is feledékeny Legalább álmodj velem* (359/4).
Érzékeny (299/129).

érzékenyedik i

(1) Elérzékenyül. *Ti mohos Kőszálak! érzékenyede, Ha a' szép' szíve nem indul* (349/3).

érzékenykedő fn

(1) Érzékenyen viselkedő személy. *Érzékenykedőknek hívják az érzőket* (453/204).

érzékenység fn

(6) Érzékszerv. *A' versengő Érzékenységek* (447/cím). *Sótt érzékenységem a' kinos pokolnak Gyötrelmiből érte mindent meg kostolnak* (77/283).
érzékenység (330/1446), *Érzékenységeit* (213/51), ~inket (14/7, 201/7).

érzékenytelen mn

(1) Érzéketlen. *Ez egy hív szeretőt kérne, de betsentel; E' vitézt kívánna, de ~t* (268/114).

érzéketlen mn/fn/hsz

(5) **I. mn** Rideg, közönyös. *A' fiú az attya' véréit Itta ~ül, Ólte a' testvér testvérét* (257/33). **II. fn** Olyan személy, aki rideg, közömbös vki iránt. *Mit tesz, ha egy ~ Téged és engem szünetlen, Mint egy mély tenger megoszt, És a' rózsáktól megfoszt?* (443/165)
~ekben (374/11). **III. hsz** Érzéketlenül. *Érzéketlen' terülének El törődött tagjai* (231/319). *Érzéketlen', némán siketen és vakon Hevert a' láb' alá tapodott hamvakon* (237/45).

érzéketlenség fn

(1) Minden érzés hiánya. *Hol vagytok, oh Léthe, nyugtató partyai, ... Hol legédesb érzés az ~ Hol édesdenn altat a' feledékenységek* (406/5).

érezmény fn

(1) Érzés. *E' ditsőültek' országa' Eggyik legfőbb boldogsága Az a' kedves ~, Hogy barátinkról eszmélünk, 'S hogy majd vélek edgyütt élünk Legvigasztalóbb remény* (454/931).

érzeni l. érezni

- érzés ~ érezés fn (56)**
1. Külső v. belső inger keltette érzet, benyomás. *Ötven versbe ötven szókkal Annyi érzés bé nem fér, Mint egy csókba* (289/30). *A' legédesebb érzések olyan forrásból jönnek, A' melly mellett mérges füvek 's keserű ürmök nőnek* (216/1). *Én tudom, és önnön érzésem hitet el, Hogy vissza nem éltem e' rövid élettel* (454/669). **2.** Érzékszerv(i) érzékelés). *Édes ígésznek, másnak nevezem é ... mikor ők Citére' eljöttét érzik? Sokan ezt hatodik érzésnek nevezik. Elég, hogy mind az öt érzés részt vesz ebben, Részt, és semmiben sem vesz érzékenyebben* (330/1888–9). *Itt az Érzésnek minden Neme Még az Élőben is meghal* (128/9). **3.** Érzelem. *Zengd ki azt az okot, miért vagy fegyverbe', Hogy emberi érzést önts minden emberbe* (337/268). *Óh a' ti ihletetekre Melly kellemes fájdalom Nyomúl mindjárt a' lélekre — Melly lágy érzés — nyugalom!* (397a/632) **4.** Jóérzés. *Zordon erdők! Durva bértzek! szirtok! Harsogjátok jajjaim!' Tik talám több érezéssel birtok, Mint sem embertársaim, Kik keblekből számkivetnek* (435/17). **5.** Kíváncsiság. *Tudom, tudni kívánnátok Csiklándozó érzéssel: Hogy itt lutskos kis Szépjével Mit csinált ő Felsége* (231/446). **6.** Ismeret. *Lám melly boldogító a' Vallás' érzése! 'S bár illy együgyű is, lelket ad ihlése* (454/433).
 érzés (406/2, 5, 418/37, 454/236, 1001, 454a*/29), érzés' (330/180, 428/191), érzések (454/69, 725), érezések (273/7, 322/30), érzésem (131/12, 422/12), érzése (14/23, 201/23, 216/27, 453/187, 456/23), érzésünk (424/10), Érzéseitek (198/56), érzéseim (430/6), érzésim (397a/600), Érzésim' (375/36), érezésim (454/754), érzési (454/49), érzésitek (454/209), érzést (89/24, 92/314, 330*/173/11, 450/30), érzéseket (196/56, 380/54), érzésemet (176/103, 447/148, 454/124), érzését (454/409), Érzésimet (134/4, 447/4), érzéseit (368*/24/2), érzésit (330/746), érzéseinket (14/19, 201/19), érzésinket (454/234), érzésnek (379/90), érzéseknek (258/48), érzésébe (453/42), érzésibe (220/39), érzésére (454/134), érzéseimre (457/26), Érzéssé (417/32), érzéssel (89/22), érzéssékkal (216/73, 94).
Ö: elő~, kölcsön~, köz~, öröm~.
- érezésű mn (4)**
 Érzelmű. *E' bús Scénát nem tűrhetik immár A' nemes ~ Magyarok* (258/37).
 ~ (267/24, 368*/24/15, 454a*/256/17).
- érezik i (2)**
 Érződik. *Egy szóval nints állat, mellyben tűz nem ~* (330/1921). *Bőrszag érzett rajtunk, nem könyv-szag* (228/3).
- érező ~ érező mn/fn (15)**
I. mn Olyan aki, ami érez. *Honnyod tsupán az érező Szív, és szelíd falu 's mező* (305/39). *'S Könyvet csafarhatnak a' nem érző fából* (453/216).
 érező (292/6), érző (68/2, 143/47, 288/103, 330/82, 1034, 375/14, 428/185, 453/200, 454/915), Érző (428/91).
II. fn Olyan személy, akiben van jóérzés. *Érzékenykedőknek hívják az érzőket* (453/204).
 Érző (454/830).
- érezőin fn (2)**
 Érzékszerv. *Istenek! Istennék! ugyan milyen zsinat, Melly ennyire borzaszt minden érzőinat?* (330/208)
 érzőinak (375/14).
- Ersébet fn (7)**
 Személynév. *Nagy Körösön lakó Fényes Ersébetem, Madár Pétereddel Neved' emlegetem* (222/89).
 ~ (368*/31/18), Ersébeth (217/55, 125), ~et (404/5), ~nek (404/1), Er'sébettől (222/21).
- es i (1)**
 Esik. *Hol a' szép nyírfa-bokrokat aranyos zúz teríti, 'S ha esső és, a' nyíl' húrját meg nem pőtyögösíti* (454/428).
- és¹ ksz (1508)**
1. Egyenrangú mondatrészek kapcsolására. *A' Duna ~ Száva tégedet szolgálnak, Szervia' ~ Hazánk' hegyei strázsálnak* (79/7–8). *Minden egy tulajdon pontot nyert magába Ez okos' ~ bolond', jó 's rossz' világába* (454/664). *Kedvesem, az édes csókok, és a' vérnek Tiszta indulati oh hozzád nem férnek* (77/93). **2.** Meléndelt mondatok kapcsolására. *Hát ha az egésség 's az erő jár veled Bízhatt ~ a' halált*

még messze képeled (15/4). Kérem egész bátorsággal, Hol lakik? ~és ki az Úr? (114/38) — Oh, melly keserves annak élni, Kinek tovább nincs mit remélni, És mégis élni kell! (302/27)

és² mn

(1)

É-s vers: Varjas János csupa e-é magánhangzójú szavakból álló verse. Itt Goráni, itt az É-s vers (161/47).

esdekel i

(5)

Esedezik, könyörög vkiért, vmiért. Adj! óh, adj! több mézet, Mellyet szád ígézett! Óh adj! — így esdeklettem (135/30). Isten! A' kegyesség' jó Birája 's Attya! Ezt esdekli sok száz szívnek indulatja. Hogy tarsd meg sokáig kegyes Püspökiünket (225/92).

esdeklek (196/43, 380/41, esdeklének (220/21).

esdekelve in

(1)

Esedezve. Ó sem az ügyefogyottat ~ nem szánya Sem a' Gazdag elő mentét irígy képpen nem bánja (413a/1056).

esdeklő in

(4)

Könyörgő. Ti is segítségért ~ nemzetek! A' Magyar nemzethez háládók légyetek (337/403).

~ (25/13, 190/35), Esdeklő (105/cím).

Esdrás fn

(3)

Személynév. <Ószövetségi személy, aki a zsidó államot megalapítani igyekezett.> Légy ~ Szerepen az Úrnak házába (233/66). A' Jehova' Lelke lakozik veletek, Ad kegyes Abdiást, kegyes Esdrásokat (225/117).

~od (225/100).

esedezik i

(1)

Könyörög. Limonőt a' többek között, Bár eleget esedezött, Vitézül meg fritskázta (114/803).

esedt l. beesett

esenkedő in

(2)

Esedező. Bártak téged' erős vad ész, Megtsalhatna nemesb sorsra ~ Szívem (454/558).

~ (386/9).

esés Ő: kétségbe~.

eset fn

(9)

1. Vmilyen esemény. De szűnjék bánatod; e'

síralmas ~, Mert a' bölts Istennek tettéséből esett (210/97). 2. Olyan alkalom, amikor bekövetkezik v. bekövetkezhet vmi. 'S Ah semmit sem tudtam jövő ~emről (176/38). 3. Buktás, baleset. Hát a' vigasságnak leg vidámabb pontya, Komor ~ünkel kedvünket el bontya? (77/6)

~ (211/16), ~et (225/31), ~be (176/91), ~én (453/240), ~re (330/1301), ~ekre (239/40).

esett mn

(5)

1. Vmilyen állapotba jutott. Ha látom Őtet, felhevűlnek Rabbá ~ érzéseim (430/6). 2. Elgyötört, legyengült. Azért bár az ~ tagok reszketése, ... A' küszöbön álló Halált nem ugatja (204/37, 217/37). 3. Megtörtént. Addig az ~ kárt magadba fájlaljad (212/74). 4. Házasságon kívül teherbe esett. Ezt mondván, bús bánatjába Mint ~ Szűz, úgy-meg sirt (317/79).

Ik: be~, el~. Ő: kétségbe~.

eshetik i

(1)

Juthat. Mihelyt az oszlophoz közelébb eshetem, A' darab köveket sorra nézegettem (237/95).

Ik: meg~.

esik i

(74)

1. Súlyánál fogva a levegőben lefelé mozog. Elejté a' könyvet, 's a' lábára esett (330/1286). 2. <Csapadék> a föld felé közeledik. Restellek már ki is menni Eső ~, mit kell tenni (389/68). No tehát ott kinn hadd essék Az Uraknak is tsak tessék Ázni benn a' szobába' (308/43). 'S ha esső és, a' nyíl' húrját meg nem pőtyögösíti (454/428). 3. Harcban meghal; elesik. Visszapillantott rá haldokló kedvese, 'S a' sebhedt bajnok is artzal reá ese (330/1300). 4. Térdre ~: letérdel. Előtte könyörgést tészek, térdre esek Lefestem kínomat, sápadtan, mint félholt (380/74, 196/76). 5. Vmilyen állapotba kerül. Méregben feresztett nyilak nem repdesnek Itt: de a' vitézek még is sebbe esnek (71/6). Semmi Virtust nem kerestem; Embergylölésbe estem (322/34). Nézd! Hektikába estek, 'S a' földre mind le dültek, Halál lebeg felettek (186/6). 6. <Állatot> pusztítani kezd. Akkor essél az Őzeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezetre áll a' tsepűs Baleári parittya (413a/315). 7. Vminek ~: cibálni kez-

di; nekiesik. *Vagy midőn Eurus sebessen a' vitorláknak* ~ (413a/630). **8.** *Vminek~*: hozzá-kezd vmit csinálni. *Mindjárt a' földjének* ~, 's *a' rögtöt tördelteti* (413a/118). **9.** *Vhova ~*: vhova kerül, jut. *Ím karjaid között setét sírba esem* (212/78). *Ha a' Halál szörnyű árnyékába estünk, Fényével meg újít a' Jézus jegyesünk* (222/11). **10.** *⟨Vkinek hatalmába⟩ kerül. De ha rabbá ~, kedvezzen Himennek* (330/1211). **11.** *⟨Hely, terület⟩ vhol fekszik, elterül. Kiknek lakóhelyek az Édenbe ese* (454/505). *Tátra Szepes, Mátra pedig Heves Vármegyében eső szörnyű hegy. És így ez annak délre* ~ (267*/14/5). **12.** *Vmilyen időre ~*: vmely időszakban van. *Még a' Nyári vásár úgy is rám nézve soká* ~ (358/43). *Ha a' név nap is már máskor fog esni: mit mondanak A' kik engem különben-is főhazugnak tartanak?* (314/25). **13.** *⟨Vmely esemény, tett⟩ történik, végbe-megy; megesik. Szánkáz, 's ~ néha olyyan is a' szánba, A' millyent nem igen tennének Románba* (197/37, 85/37). *Van a' hegyen egy kis szőlőm és szilvásom, Itt ~ ilyenkor leg szebb mulatásom* (199/36). *Azomba, hogy esett, hogy nem, A Vigánó alá is Bé szökik az Isteni szem* (231/131). **14.** *Keletkezik, létre-jön. Uttzu, egyszer láрма ~, Az Urak meg érkeznek* (92/225). **15.** *Vhogy ~ vkinek vmi: vmilyen érzést okoz neki. Sőt büszke lelkének az ~ terhére ... Hogy a' melly levegőt a' szegény ki-lehell, Uri tüdejének színi ugyan azt kell* (194/15, 58/15). *Most még jobban ~, mert édes valóba, 'S különben sem látszik színe a' kantsóba* (199/99). ~ (310/44, 330/700, 1194, 330*/137/8, 330*/146/3, 330*/171/2), *esnek* (12/6, 211/44, 413a/758, 434/10, 454/936), *estél* (296/11), *esett* (114/664, 678, 198/59, 210/98, 212/18, 213/38, 214/12, 225/115, 231/163, 259/608, 267*/14/10, 330/799, 1070, 1127, 1422, 1635, 1729, 1778, 432*/203/1), *Esett* (231/384), *esetek* (150/46), *Estek* (309/12), *estenek* (334/28). — *esne* (161/35, 213/40, 405/6). — *essék* (330/477, 1137, 1574, 336/23, 453/14), *essen* (413a/818), *Essen* (231/482, 331/43). **Ik:** *által~, el~, le~, meg~, rá~, túl~. Ö:* *jól~, kétségbe~, kölcsön~. L. még es!*

Eskuláp fn (1)

Személynév. *⟨Aesculapius, Aszklepiosz, a gyógyítás isteni a régi görög hitvilágban.⟩ Ör-vendez a' Magyar Haza, hogy a' mostani ~' Fiait hallja Magyar hangon szólni* (124/2).

eskulus (lat) (1)

Aesculus, tölgy. *Az eskulusnak, mellynek ága az égbe A' mint tolul úgy siet le gyökere a' mélységbe* (413a/826).

esküdhet Ik: meg~.**esküdt fn (7)**

A városi tanács választott tagja. *Mihályfalvi István vala édes Attya, Kiben egy Eskütyét Debreczen sirattya* (217/54). *Most az ezt követő jajos esztendőbe Esküdt férje ment a' gyász-sos temetőbe* (210/76). *Esküdt Fényes Istvánt fedi e' setét bólt, Utazó! Ezt illő tudni, ki volt, 's mi volt?* (222/19).

Esküdt (222/81), *Eskütt* (217/76, 113, 326/33).

Ik: össze~.**esküdve in (1)**

Esküvel *⟨fogad⟩. Esküdve assecurálja Mennyre földre 's magára, Hogy el állván minden útját, Egész tzu dar pereputtyát El törli a' bé-káknak* (114/905).

esküdvén Ik: meg~.**esküszik i (6)**

1. *Esküvel bizonyít. A' vén Kopátsi ~, hogy ifjantan Nem jött fel a' bor asztalára víz nélkül* (356/17). **2.** *Esküvel fogad. Sőt minden Múzsák' szavára Esküszöm, hogy utóljára Függesztlek a' Bodzafára* (243/11).

Esküszöm (275/1, 7, 13, 16).

Ik: fel~, meg~.**esküvés fn (5)**

1. *Esküvel fogadás. Így kötözzön össze Ámor minket Balzsamozván sebhedt szíveinket Élesztgesse tsókkal 'S több szerelmes szókkal Esküvéseinket* (272/35). **2.** *Eskü. Az ~' Szent-sége Szívébe már nem él?* (145/7).

~ (277/18), *Esküvés* (275/cím), ~*sel* (275/11).

esmér i (47)

1. *Vkiről, vmiről tudja, hogy kicsoda, micso-da. Megbótsáss! hogy Hozzád farsangra bé-szállnak Azok, kik ~nek, szeretnek csudálnak* (382/12). **2.** *Jártas vmiben, tud vmit. Én hall-*

gatok rólok, ti jól ~itek Kitsodák a' kiknek ezt köszönhetitek (337/413). **3.** Része volt a dolgan, tapasztalatokat szerzett vele kapcsolatban. Nem ~nek álmodt béesedt szemei (5/16). Hát az én hatalmam, a' melyet mindennek Az egész világon eddig ~tenek, Így tsonkíttasson meg? (330/658) **4.** Számol vkivel, vmivel, igazodik hozzá. Regulát nem ~, hámját szerte széjjel szaggattya (216/41). **5.** Ráismer vkire. Én nem tudom, ki légyen, Nem ~em nevérol (352/12). **6.** Elfogad vminek. Én ugyan, ki parantsolásoz' Szent törvényemnek esmerem (417/10). Engedi hogy szívét szívednek ~jed (212/124). **7.** Nem ~ hibát: tökéletes, hibátlan. Az angyal szép és ártatlan Nem ~ semmi hibát (269/6). **8.** Nem ~ magára: mintha nem is ő lenne. Már én nem ~ek magamra, Megzavarodtanak érezésim (454/753). ~ (168/6, 453/85, 454/959), ~ek (6/1), Esmerek (189/1), esmerünk (330/1154), ~e (428/73, 123), ~tt (111/83), ~tek (225/120, 330/1931); ~em (405/37), esmerem (107/12, 129/58, 425/58), ~ed (171/17, 337/24), esmered 454/698), ~i (330*/158/1), esmeri (413a/1050, 1059), Esmeri (253/67), ~jük (417/5), ~ik (83/53), Esmérik (114/70, 71), ~lek (259/359, 330/921), ~tem (427/29), ~ted (295/13), ~te (368a/13, 454/590, 801), Esmérte (267*/18/6), esmerete (306/267). — ~né (330/1793). — Esmérd (418/114), ~jétek (453/65).

Ik: meg~, rá~.

esmerés Ő: föld~.

esméret fn

(1) Ismeret, tudás. Kis olvasás után emberré kezd lenni Földekről, népekről ~et venni (454/522).

esmeretes mn

(6) **1.** Akit, amit jól ismernek. Megtesz Bihar Nemes-vezérnek, Tégedet esmeretes Leventát (445/40). **2.** Közismert. Külömben pedig a' Jegyzésekben gyakorta ~ dolgok is világosítatnak (267*/14/9). ~ (111/31, 330*/164/2, 330*/173/3, 413a/370).

esmeretlen mn/hsz

(6) **I.** mn Akit, amit senki sem ismer. És te ditső Sziget! ki Tézár' korában Ollyan ~ voltál még Romában (337/256). Mit tsináljak? merre

tudjak menni Miskóltzon 's hova? Estve van — mind ~ — így futék ide 's tova (161/20). ~ (92/30, 177/41).

II. hsz Ismeretlenül. Esmeretlen hevertél még a Sexta domb alljába (111/51). Mert tán bizony megújra Titokba 's esmeretlen' Jár ő közöttetek most (185/94).

esmeretség fn

(2)

1. Ismerős személyek közötti kapcsolat. Serdült Ifjak már a' szép esmerettségnek Lángoló tüztől Ifjú modon égnék (77/63). **2.** Ismerettségben van vhol: ismerős. Pámpám nevű Pudlija volt Somogyban egy Uraságnak, kinek Házánál ~ben voltam (330*/192/2).

esmérhet i

(3)

1. Felismerhet. Ne tánn a' szerelmes Kínok felesebben Ütvén rám, egészen úgy el emésztetek Hogy már a' Színemből rám sem ~tek (176/32). **2.** Tudhat. De lesznek néktek is derék Vezéritek, Kiknek fényes nevét jól ~itek (267/194). Szívét, esztét, lelkét minden ~i, A' ki ha származást Párisban vett volna (454/788).

Ik: meg~.

esmérkedni in

(1)

Ismeretségbe kerülni. Mielta véled esmerkedni, Óh szép Lilla, szerentsém volt! (379/111)

esmérni in

(5)

1. Megismerni. A' ki hát kíván ~, Útasítom magadhoz (308/32). **2.** Esmérni tud: ismer. Te ki ~ tudsz sok ezer dolgokat, Azoknak formáját, számát, nagyságokat (454/55). **3.** Esmérnetek lehetne: ismerhetnétek. Bár már esmérnetek lehetne szavamat Minthogy én szoktam vólt tinéktek hajdani Kedves Örömmnek rendét elmondani (176/24).

esmérnünk (225/34, 136).

Ik: meg~.

esmérő in

(1)

Vmiről vmít tudó. Azt gondolja a' természetet nem ~ ember, hogy a' penész tsak valami rusnyapor és pelyhes nyálkásság (330*/200/20).

esmért in

(7)

1. Tapasztalt. Egy nem ~ szent magánosságba Könyvezem le napjaim (304/62, 435/62). **2.** Tudott. Megbízta ~t Virtusid a' Nemes Szathmár, 's Követnek küld ide tégedet (445/49). ~ (413/65, 413a/59), ~t (330/1568, 454/32).

- esmértet i** (1) Ismertté tesz. *Debretzen, és Patak Messze es-
tenek, Ide, hol a' Múzsák Nem is esmértette-
nek* (334/30).
Ik: meg~.
- esni in** (1) *Vkinek ~: megtámadni. Ki kezét, ki haját, 's
köntösét rángatta. Lármas tsivogással mind rá
kezdték ~* (330/1259).
- eső¹ fn** (36) Vízcseppek alakjában lehulló csapadék. *El is
jön az ~ néha nagy felhővel* (198/19, 86/19).
~ (199/85), *Eső* (389/68), *esső* (32/13, 87/55,
397*/76/20, 397a/1040, 454/428), *Esső*
(397/29), *essők* (379/6), ~t (86/18, 198/18,
314/8, 413a/223, 394), *essőt* (10/8, 397a/1075,
413a/358, 456), ~ket (413a/26), *essőket* (32/
10, 17, 413a/ 104, 382, 462), *essőknek* (397a/
1043), *essőbe* (413a/268), *essőkbe* (413a/245),
essőben (397a/1095), *essőből* (413a/400), *es-
sőn* (397a/ 1180), ~ért (186/16, 198/37), *esső-
ért* (86/35, 413a/176).
Ö: jég~.
- eső² in** (1) Levő, fekvő. *Tátra Szepes, Mátra pedig Heves
Vármegyében ~ szörnyű hegy* (267*/14/4).
- esőcske fn** (2) Kellemes nyári eső. *Tegnap leszálla tsendes
Tseppekkkel egy esőtske* (352/18, 107/18).
- esős mn** (4) Olyan <idő>, amikor esik az eső. *Midőn a' nap
feljöttekor a' felhőkbe rejtezik Motskok fedik
féltányérját: ~ nap következik* (413a/447).
~ (254/12, 314/4), *essős* (61/12).
- esőszem fn** (1) Az eső egy-egy cseppje. *Oh! bár tsak egy eső
szem Cseppenne most reájok* (186/9).
- esőzik i** (2) Eső hosszabb ideig esik. *Jupiter is mikor ~
legjobban, Lángozó villámja mindég akkor
lobban* (380/65, 196/67).
- éspedig ksz** (1) Mégpedig. *És pedig az én Uram Kajos István
(167/1).*
- esperes fn** (1) Az egyházmegye vmely kerületének élén álló
pap. *Hozoz is erről levelet Az Egri Esperestől*
(92/51).
est¹ fn (2) Este. *Végre mit hoz a' késő ~, a' Szél honnan
hajtogat Száraz felhőket* (413a/464).
~ (450/39).
est² (lat) (2) L. **bibendum, dictum.**
este¹ ~ estve hsz/fn (51) I. hsz 1. A napnak abban a szakaszában, ami-
kor már sötétedik. *E' gyöngyel ki rakott me-
zőnn estve reggel A' madárcák zengő con-
tztérte seregel* (72/5). 2. A mai nap estéjén. *Ti
kedves Zefírkék! ti estve magatok Egy nyugta-
tó sátozt keringve fonnyatok* (90/33). 3. A teg-
napi nap estéjén. *Szép bársony burkokból ki
hívja azokat Az estve félíg bimbó virágokat*
(89/10).
estve (26/3, 112/1, 161/23, 185/7, 198/62,
330*/143/2, 340/42, 344/1), *Estve* (429/1).
II. fn 1. A sötétedéstől az éjszakáig tartó nap-
szak. *Hiszen no tsendes este van, Nints semmi
szél* (333/9). 2. Esti rendezvény. *Itt pengesd az
estvén ezüst lantotskádat, El-vetvén borzasztó
hadi trombitádat* (260/33). 3. Az élet végső
szakasza. *Jobb az égbe menni éltünk reggelé-
be, Mint a' megvénülés komor estvéjébe*
(213/80).
este (368a/9), *Este* (374/1, 13, 25, 33, 37, 49,
413a/261), *estve* (3/7, 4/6, 8/1, 77/137, 90/
cím, 161/16, 20, 218/3), *Estve* (4/cím, 200
/cím, 6, 230/2, 8, 231/484, 330/608), *estvék*
(452/19), *estvém* (63/25), *estvét* (397a/647),
Estvének (3/cím, 77/143), *estvén* (90/2, 345/
2), *estvére* (228/10, 231/49), *Estvére* (167/8),
estvéhez (230/cím), *Estvéhez* (374/cím), *estig*
(197/66).
Ö: nap~.
este² fn (4) 1. Bukás. *A' várak' égetésit, És a' Királyok'
~t Nem kürtölöm Homérral* (369/5). *Kesergi-
tek ~t az anya hűségnek* (212/52). 2. Halál.
*Mert rá vágván köldökére, Ki omlott a' föld
színére Bélével eggyütt hája. Búrbó, Criór Ad-
jutántja, Látván ~t Úrának, Meg áll* (114/
701).
~t (330/1509).
Ik: el~, le~.

- estefelé** hsz (1)
A napnak estéhez közel eső szakaszában. 'S reméli, este felé Az egész napnak pompáját Szégyennel borítja bé (397a/418).
- esthajnal** fn (2)
Naplementét követő idő; alkonyat. *Vagy tán biztos almafádnak Allyában mulatozol, S az ~on Nimfádnak Nevére sohajtozol?* (420/11) *Esthajnalom* (128/61).
- Esthajnalcsillag** fn (1)
A Vénusz bolygó; napnyugtakor legkorábban előtűnő csillag. *Ez ama Vénus planéta, mely akkor estve jár fel, Hesperusnak, Esthajnalcsillagnak mondatik* (330*/143/2).
- esti** mn (9)
1. Este előforduló, létrejövő <dolog>. *Te pedig, óh kedves-kellő Álomhozó ~ Szellő! Legyezd gyengén Angyalomat, 'S ejtsd mellére egy csókomat* (312/30). 2. Este szokásos <dolog>. 'S te, a' ki szép vagy, mint maga E' fényes ~ tűz (230/10). *Zendülj, ekhózz, ~ tsendesség!* (455/53) 3. *Esti hajnal*: alkonyat. 'S addig andalgunk az ~ hajnalon, Még egymás' ölébe hullunk a' dalon (424/63). ~ (403/14, 424/53, 432/2, 54, 454/449).
- estike** fn (4)
Kerti növény, de vadon is előfordul; éjjeli viola. *Legyen jutalma bár ezeknek A' kedves Estike* (424/32). *Estike* (397/19, 397a/413), *Estikék* (402/cím).
- estve** l. **este**¹
- estvéli** mn (3)
1. Esti, este szokásos <dolog>. A' lenge Hold ... *Estvéli hús álommal elborítja a' tsendes éjnek angyalát* (305/19). 2. Este előjövő. *Ott sem az akloknál nem bögnék az estveli medvék* (327/51). *estveli* (128/53).
- estvélig** hsz (2)
Estig. *Te szerentsés holló egynehány száz télig, Te szerentsés Kérész reggeltől ~, Ti a' természetnek szülöttei vagytok, 'S egy ily édes-anyaát soha el nem hagytok* (454/192). *Estvélig* (330/458).
- esve** lk: *le~*.
- esvén** lk: *ki~*. **Ö**: kétségbe~.
- ész** fn (108)
1. Értelmi képesség. *Ezt az emberi ~ soha fel nem járja, Bár minden Titkoknak legyen nagy búvárja* (204/17, 217/17, 15/17). *Jer, Lillám! Csak néked lehellek, míg élek; Míg eszemet tudom, csak te rád eszmélek* (421/42, 127/42). 2. Tudat, figyelem, emlékezet. *Ő az Olvasóra édes Mézeit tsepegteti, Még magát is a' negédes Észet magához kötheti* (163/44). *Csak állapodj meg hát néma figyelemmel, Vedd ~be, illettél milyen sérelemmel* (212/14). *Nem jut eszembe a' Datum* (231/13). 3. A gondolkodás menete, működése. *Ha pedig az Urat látom Ásítózok, számat tátom, Tsiklándik bennem minden rész, Hogy majd az eszem is elvész* (309/96). 4. Szellemi képesség, tehetség. *Fordulj tehát elmém boldogabb Táj felé, Hol már a' népeket az ~ fel nevelé* (313/96). *Hány jó ~ lett vaddá, Hogy nem mivelték?* (334/14) 5. Ravaszság, furfang. *Ámor — ki minden észszel Munkálja, hogy titokba Előttetek lehessen* (185/105). 6. Az ész háza: fej. *De mit ér hogy házát teli tölti a' kints Ha esze házában semmi portéka sins* (60/6). 7. Hányja-veti esztét: töpreng, goldolkodik. *Azon közbe menvén Pirus magába Hányja veti esztét illy kedves uttyába* (77/174). 8. Eszén kívül: esztét vesztve, szinte örülten. *Ní, mint küzdik az Éj' rettenetes fija! Mint tajtékzik atzél inye, 's eszén kívül Mint ordítja kiverit fogát!* (338/23) 9. *Eszére ad*: tudomására hoz. *Ott Állapotját mind eszére adta* (170/51). 10. *Eszére megy vmi*: felbukkan emlékezetében. *Midőn fel serken 's eszére Mindjárt ez a gond megyen* (231/47). 11. *Eszére jó*: okosabban kezd viselkedni. *Kurvannya! Hadd fetsgejen ő, Holdtöltre tán eszére jó* (316/36). 12. *Ésszel*: megfontoltan, ügyesen. *Mellyeken ha ésszel felfelé czitázol, A' gyönyörűségbe egészszenn elázol* (239/19). ~ (61/cím, 54, 148/45, 246/38, 254/cím, 60, 288/7, 454/5, 185, 390, 512, 557), *Ész* (111/93, 430/15), *eszem* (316/21), *esze* (68/17, 386/8), *Esze* (231/63), ~t (190/74, 191/54, 219/50, 317/109, 318/29, 330/1343, 330*/147/1, 413a/421, 453/47, 454/713), *Észet* (195/46), *esztét* (330/767, 929, 1986, 454/788), *eszeket* (114/392), ~nek (454/196), *Észnek* (313/124, 373/

127), *Eszének* (222/31), *~be* (191/54, 330/445, 334/11), *eszembe* (176/98, 196/37, 259/609, 266/3, 302/4, 310/3, 374/45, 392/71, 426/41, 454/308, 457/12, 460/152), *eszedbe* (57/5, 210/121, 249/51, 330*/156/13, 356/4), *eszedben* (253/60), *eszébe* (26/9, 209/14, 312/16, 330/561, 392/29), *Eszébe* (114/213, 209/18), *eszünkbe* (213/13), *eszetekbe* (258/88, 330/1167), *eszemben* (380/35), *ezoedben* (330*/185/8), *eszemből* (196/72, 380/70), *eszébül* (33/11), *eszemre* (168/8), *eszére* (330/775), *eszekre* (337/96), *ésszel* (231/172, 418/83), *Ésszel* (244/9, 418/55), *eszemmel* (61/52, 254/58).

Ő: *férfi ~, költő~.*

észak fn (29)

1. A sarkcsillag irányában levő égtáj. *Északról sok rendel mérész tserfák álnak* (72/25). **2.** Északi irányban fekvő táj, ország. *A' fűz kedvel patakot Az Éger motsárt, a' tiszta hideg helyet 's ~ot* (413a/633), *Még Ez virtusival bétöltheti ~ot és délt* (259/471). *A' hatalmas ~' 's tehetetlen Dél közt Közép pontba lévén, tisztán kimutatja Millyen még az ember 's földünk ábrázolja* (313/74). **3.** Észak felől érkező időjárási körülmény. *Őrzi e kies hejt ~ hidegtől* (1/24). *És ha Észak mérges szelei omolnak* (72/27). **4.** Észak felé lakó személy. *Én Északra laktam, te Délre: Még is tüzed velem lakott, 's Mindég perzselte Északot* (131/5, 422/6). *Észak* (313/107, 109, 337/336, 373/151, 413a/802), *~'* (257/154), *Észak'* (337/330), *Északot* (422/8), *~nak* (66/3, 85/1, 197/1, 255/25, 337/206, 451/25), *Északnak* (330/105, 454/393), 184/7), *Északra* (423/7), *~ról* (32/11), *Északról* (413a/848).

északi mn (12)

1. Északon levő, fekvő, található <dolog>. *'S Istenitől azt nyerte hogy a' kék éjszaki sarkon Nemzete drága Magyar Neve tsillag fénybe ragyogjon!* (450/26) **2.** Északon lakó északról származó <személy>. *A' Természet' erős búvárja az ~ Linné* (348/1). **3.** Észak felől jövő <dolog>. *A Virtus nem fél, bár hánnya az ~ mord szél* (44/5). *~* (337/174, 330*/200/3, 4, 397a/51, 454/456), *Északi* (413a/106, 463, 792, 855).

északos mn (1)

Hideg. Mégis ~ vizével Ez nem oltja szomjamat (425/39).

északsó mn (1)

Északi. *...nem tudom, mi okon lehetne kistsúfolni azon Helységeket, mellyeknél szokásban vagyon az ~ napkeletső, délső, napnyugatosó terminatio?* (330*/197/5)

észcsíra fn (1)

Ésszerű kezdeményezés. *Melly a' babonának felhozván fellegét Elzárja a' Napnak fényit és melegét, 'S Hideg homályjában olly tsudákat téssen, Mellyek az Ész tsirát elfojtják egészen* (313/66).

eszél lk: fel~.

eszem-izsom fn/mn (3)

I. fn Nagy evés-ivással járó mulatozás. *Az eszem izsom közt nem is jut eszembe, Hogy egy két rosdás vers kuttog a' 'sebembe* (266/3). *~* (310/3).

II. mn Mulatozó. *Hát az a' sok lezsák eszem-izsom Pajtás, Kiknek tsak a' tántz kell, és a' kantsó-hajtás* (330/1819).

eszerént hsz (2)

Ebből következőleg. *Négyszer hat esztendő eléldegéltem, 'S e' szerént az emberek' Szűk életének harmadáig éltem* (288/71). *E szerént* (289/17).

észhozó in (1)

<A borivás miatt> ihletet adó. *De ma már nagyobb örömmel Múlatnak ők [a műzsák] Tokajban, Az ~ Tokajban; 'S nektárral élnek ottan* (343/11).

eszik i (30)

1. Táplálékul szájába vesz és lenyel vmit. *Hejh jó ízűt eszem abból, De kivált a' dúczczából, Ádám sem evett jobb ízűt A' meg tiltott almából* (169/161–3). *A' régi Magyarság is eleget itt 's ett, Még is a' ki munkált a' koldussá nem lett* (248/13). **2.** Pusztít, mar. *Ez Obester Púpos vala, Rekedt torkú és siket, Hét lyukra folyt az oldala, Frantz ette mindeniket* (114/787).

eszem (202/82), *esznek* (397a/332, 413a/308, 453/57), *eszünk* (154/23), *Eszünk* (199/39), *et-*

tem (135/27, 322/42), evett (267/33); eszem (316/19, 454/421), Eszem (454/296), eszi (198/62, 330/726), esszük (197/62). — *egyél* (233/60), *egyék* (453/96), *egyen* (200/60, 358/52), *együnk* (330/639), *Együnk* (330/640), *égyünk* (209/50), *egyetek* (198/58), *egyenek* (12/4, 314/53); *Együk* (389/94).

Ik: meg~, össze~.

eszik-iszik i (1)

Lakmározik. *Az Öregek minden Név naponn báloztak, Ettek, ittak, még is nem pankrotíroztak* (248/28).

eszkába fn (1)

Bádogkapocs. *Azért lett kenyere világon jár-tába A földözni való serpenyő 's ~* (26/36).

eszköz fn (8)

1. Vmely cél elérésére felhasználható vmi, vki. *Míg az ~ megvan, addig kergessünk tzélt, 'S a' ki a' tzélig ért, az nem hijába élt* (454/667). *Megvan! A' büntetés pallosát felvevéd, A' világ' Nagyjait ~iddé tevéd!* (337/98) 2. Az a módszer, amivel vmi elérhető. *De te, mennyek Ura, miért teremtettél? Miért adtál nekem több 's jobb tehetséget? Hogy sok ~ által érj el azon véget?* (454/644)

~e (454/665), ~t (454/655), ~eit (330*/173/7, 413a/179), ~eivé (330*/173/8).

Ö: játszó~.

eszmél i (9)

1. Helyzetének tudatára ébred. *'S e' setéségek hideg éjjelében Rhédey! látlak: Látlak, ~ek, karomat fogadd el* (454/849). 2. Tudatosan gondolkodik. *Méllyen alusznak ők; 's mi, a' kik ~ünk, Ő rólok álmokat látunk és beszélünk* (454/605). 3. Gondol vkire, vmire. *Jer Szépem! tsak néked lehellek, míg élek. Míg eszemet tudom; tsak Te rád ~ek* (127/42, 421/42). *De én, a' mit láttam, arra úgy ~ek, Mint-ha kísért volna egy menyeyi lélek* (237/7).

~ek (208/20, 442/22), *Eszmélek* (454/62), ~ünk (454/932).

Ik: fel~.

eszmélés fn (2)

Gondolatvilág. *Isten, hogyha te élsz, óltsd ki szorongató Eszmélésemet* (454/571).

eszmélés (454/238).

Ik: rá~.

eszméletlen hsz (1)

Eszméletlenül, öntudatlanul. *Lángolt az ortzája, dobogó szíve vert, Élt még, de nem tudta, 's ~' hevert* (330/1404).

eszmélhet i (1)

Ráébredhet, megérthet. *De miólta idejére élettemnek ~ek, Sok századoknak láttzanak nekem e' néhány hetek* (162/77).

eszmélkedik i (1)

Gondolkodik. *Így hartzol a' halál /:óh eszmélkedjete:/ Gyermek, ifjak, és Vének, el-lenetek* (215/63).

észrevehet i (1)

Idejében észlelhet. *Hogy haki látván észre vehetné futna előlle* (34/4).

észrevehető mn (1)

Észlelhető. *Az átkozott hideg jele nem oly' észre vehető Ott holmi szurkos fa, Tisza, fekete borostyán nő* (413a/788).

észrevesz i (14)

1. Hirtelen meglát, megpillant vmit. *Észre veszi hogy egy egér az ajtó-sark felől A' poltzon a' kövér sajtot ráigtskálja belől* (141/3). 2. Hirtelen tudomásul vesz vmit; megérez, tapasztal. *Azt veszem már észre éppen, Hogy nem tűrhet semmiképpen; Mert minden fordulásnál Vélem ellekezőt tsinál* (309/45). *Egy kis szellő rám lehellett Ambróziás illattal: Mellyet mihelytt észrevettem, Inatok' felébresztettem Édes csiklándozattal* (447/28) 3. Megtud, felfedez vmit. *Ki bűba tsak akkor ejtette vendégit, Mikor azok észre vették betegségét* (454/794). *Tehát a' már árva párok a' kőfalnak Gyenge hasadásán egy rést tapasztalnak A' mellyet ... Senki sem vett észre abba a' szobába* (77/76). 4. Észre veszi magát: észbe kap, ráeszmél hibájára. *Akkor vették észre a' Dámák magokat, Mikor már szabadon látták a' rabjokat* (330/1641).

észrevettem (322/41); *észre vészed* (413a/752), *Veszi észre* (460/160), *észre veszik* (162/72), *észrevészik* (413a/396), *észre vette* (114/745), *észre vették* (148/30). — *észre venné* (317/229).

észrevévén in (1)

Észlelvén. *Mihelyt szikrát kapnak szíveknek*

lángjától, Észre vévén nyájas el tsattanásáról, Tüzet lobbantanak ajakok ágyáról (238/42).

eszt. l. esztendő

eszteke fn

(1) Ösztöke. *«Az ekevas tisztítására használt, a végén kétágú bot.» Dudolgtatván fogja paraszt esztekéjét Hol tsára hol hajsza mozdíttya szőkéjét* (11/11).

esztelen fn

(2) Buta személy. *Fel vólt húzva mérges nyilok Nyelvek végénn egy sorba, Mellyeket az Esztelenek Az Okosoknak ellenek Hegyezenek.* (236/26).
~ek (197/71).

esztendei mn

(2) 1. Évi; egy meghatározott évre szóló. *Akkor vesd el el készített magod a' barázdába 'S Esztendei reményedet úgy tedd a' föld gyomrába* (413a/235). 2. *«Bizonyos számú» évig tartó. De négy ~ tündöklési után Elhúnyt egünkről a' több Csillagok után, Meghólt!* (217/83)

esztendő fn

(106) 1. Év; a január 1-től, december 31-ig tartó idő. *Az ~ négy szakasza* (182/cím). *Jertek vig ~k! Örömmel telendők!* (174/22) 2. Az időnek bármely időponttól számított, 12 hónapból álló szakasza. *Meg ifjudott mind a kettő ebb' a' két ~be, Mind a kettő Menyetskésen jár az újj főköttöbe* (310/17). 3. Gazdasági év. *Nosza hát forgassák az új esztendő elejével Izmos Tulka-id a' kövér földeket az Ekével* (413a/75). 4. Életév, kor. *Ti tizen kilenc ~k, életem esztendei! Egy mást váltó siralmimnak ti hosszabb mértékei!* (162/97) — *Így repült el tőlem is Sok kedves ~m sebess-haladva* (288/66). *Mint a' meg vénhedt fa, a' mellyet nevele A sűrű erdőnek árnyékos kebele, Mellyre esztendeit az idő, miólta Fenn áll, fogaival reá rovátkolta* (214/3). 5. Trónon eltöltött év. *Mert ha felszámláljuk nagyságos tetteit Századnak mondhatjuk minden esztendeit, Óh nagy Uralkodó!* (259/216) 6. Esztendőre: egy év múlva. *Szívét, esztét, lelkét minden esmérheti, A' ki ha származást Párisban vett volna Esztendőre róla sok Memoires szólna* (454/790).

~ (63/5, 210/79, 215/45, 217/75, 233/27, 259/

214, 287/6, 61, 306/144, 330/219, 349/23, 413a/6, 1071, 1074), *Esztendő* (222/33, 413a/267, 443/219), ~' (287/19, 397a/186), ~k (83/60, 162/100, 210/85, 211/49, 214/7, 19, 310/65, 313/50), *Esztendők* (222/41, 413/8, 413a/949) ~k' (259/187, 299/14, 454/114), ~nk (287/3), *esztendeje* (162/103, 215/1, 408/3), *esztendeim'* (259/542), *esztendei* (188/36), *Esztendeink* (288/2), *esztendeik* (259/273), ~t (217/99, 288/70, 314/55, 330/383, 340/35, 413a/228), ~ket (211/41, 314/58, 326/55, 453/140), *esztendejét* (166/14, 337/36), *esztendeimet* (162/79), *esztendeit* (290/15, 330/1630, 1941, 397a/912), *Esztendeit* (231/127), ~nek (389/1, 72), ~be (210/75, 413a/211, 346), *Esztendőbe'* (408/2), ~ben (310/24, 44, 413a/83), *Esztendőben* (314/cím, 413a/945), *esztendejében* (453/133), *esztendeiben* (281/4), *Esztendőkön* (413a/831), ~nél (259/495, 368*/31/12), ~re (87/34, 199/54, 288/74, 330/755), *Esztendőről* (413a/952), ~ktől (162/105, 330/946), *esztendeig* (259/213, 453/126), *Esztendeig* (222/26), ~kig (188/161, 454/487), ~nként (330/1549, 413a/91), *Esztendővel* (231/12), *esztendejével* (404/8), *eszt* (432*/232/3, 445*/231/35), *Eszt.* (445*/231/2, 445*/232/1, 445*/233/6).

Ö: arany~.

esztendőös Ö: fél~, hét~.

esztendőszám fn

(1) Életkor, vki éveinek száma. *Elég, hogy a' Dámák hatvan négytől fogva Esztendő-szám szerént voltak itt kiosztva* (330/398).

esztendőszámra hsz

(2) Évekig. *Eggy sem ereszt bort az apró Argitisnál bővebben Sem bora Esztendő számra nem áll el erősebben* (413a/623).
esztendő-számra (330*/200/26).

Eszter fn

(7) Személynév. *Eszter meg Mihály' napja Szombaton talált lenni* (314/45). *T. N. Sárközi Istvánné, született Chernelházi Chernel ~ Aszszonynak tiszteletére* (308/cím).

~ (308/39), *Eszter'* (308/17, 61), ~ed (326/57), ~t (308/54).

eszterág fn

(1) Gólya. *Ama' fás közt nagy lábával Gázolja a'*

vizeket Az Eszterág prédájával Nézőn farkas-szemeket (397a/971).

esztergályozható lk: meg~.

esztergomi mn

(1) Esztergomi székhelyű. *A' Primás, R. Sz. Bir. Hertzeg, Galántai Gróf Eszterházi Imre, Esztergomi Érsek* (259/5).

Eszterházy fn

(3) Családnév. *Eszterházy, Pálffy, Splényi és Mé-száros, A' kiknek hírével már bétölt sok város* (267/195). *Eszterházi* (259/5), ~' (330/44).

esztétika fn

(1) A szépről, a művészetről alkotott felfogás. *Kis Balatonnak nevezem a' Fertő' tavát; mivel ezt a' nevet nem igen Aestheticához valónak tartom* (432*/202/1).

eszű mn

(1) Gondolkodású. *Te tiszta polgár, víg egyenes barát Mély tudományú, tiszta ~ valál* (395/30).

et (lat)

(1) És. *Pro animis mortuorum Et pro successu suorum* Mind leitták magukat (92/293).

éte fn

(3) 1. Étek, táplálék. *Néki a' munkaközt ~, álma édes* (198/68). 2. Étvágy. *Megvallom, hogy úgy kedvelem, Hogy még helyemet sem lelem; Étem sints, tsak nyújtózhatnám, Az Úr' karjára vágyhatnám* (309/91). *Étünk* (454/205).

etcetera nm

(3) (É)s a többi. *Ha azt akarjuk, hogy jövődöben a' tudományokban, muzsikában, képirásban, éc. előbb menjünk: sok szavakra 's meghatározott értelműekre kell szert tennünk* (330*/204/6). *etc.* (267*/19/17), *éc.* (330*/149/9).

étel fn

(4) 1. Étel, táplálék. *Hogy drága étkekkel van rakva asztala Mit ér ha ezekkel tsak disznót hizlala* (60/11). 2. Muníció. *És a' ki most azért vájja Debretzennek dombjait, Hogy bő ~kel táplálja Az ágyúk' éh gyomrait* (368a/19). ~ (228/39, 413/10).

Etel fn

(1) Folyónév. *Volga* (vagy *Atil, Atel, ~*) ... *vize körül laknak a' régi Mogorok, Magyarok* (313*/99/3).

étel fn

(15) 1. Sütéssel, főzéssel és ízesítéssel készült emberi táplálék. *Még illy ~e 's itala Eggy nagy Királynak sem vala* (134/124). 2. Egy étkezés-re elkészített ennivaló. *De az étel, ital hevítvén a' belet, 'S éledvén az által a' szív verő ere, A' vendégek kedve új életet nyere* (330/318). 3. Élelem, táplálék. *A' mint tartyák némellyek, Nints ezeknél a' Kígyóknak jobb ~ek 's lak-hellyek* (413a/745). 4. Evés, étkezés. *Hogy az Urak tsendes tántzot tehessenek, Izsákék szép lejtő minéket kezdenek; Mert hamar megromlik a' gyomor' főzése, Ha hogy ~ után nagy a' test rengése* (330/470).

~ (198/45, 47), ~em (162/87, 248/4), ~e (16/8, 37/4, 114/146), ~t (133/26, 405/39, 454/645) ~ére (397a/497).

Etele fn

(6) Személynév. (Attila, hun fejedelem, 433—453.) *Maga mikor evett a' vitéz Etele, Illy éneklőkkel volt palotája tele* (267/33). ~ (237/103, 104, 267/151). ~ről (267*/13/8), ~nél (267*/13/9).

Etelka fn

(6) 1. Személynév. *Jöttek a' Somogynak mosolygó Szépei. Kik közt a' szép Laura, Szemőnek Mátkája, Ollyan mint ~, a' világ tsudája* (330/170). 2. Dugonics András művének címe. *A' melly történetet tréfáson hoz-bé Prof. Dugonits az ~jában* (267*/17/2). ~ (248/35, 450/31), ~d (428/49), ~ja (237/104).

ételkivánás fn

(1) Étvágy. *Ugyan, ha már étel-kivánás van bennünk, És még sem lehetne itt e' földön ennünk* (454/255).

éter fn

(7) Ég, világűr. *Felhőkig göngyölög a' megolthatatlan Tüzláng, és az aether közönséges katlan* (337/46). *Éther* (330/113, 396/30, 397a/499), *Ether* (413a/332, 864), *aethert* (267/75).

- éteri mn** (1) Légi. *Tsillagok közt hordnak aetheri szárnyaim, De a' sír' partjára húznak ön lábaim* (454/11).
- etet Ik: le~, meg~.**
- etézia fn** (8) Enyhe nyári szellő. *Nints semmi zaj, tsupán a' madárrák zengnek, Vagy a' virágok közt Etéziák lengnek* (330/516). *Etéziák* (425/8), *Etesiák* (330*/154/1), *E(téziák)* (129/7), *Etéziáknak* (425/21), *Etéziákkal* (16/51, 164/13), *Etéziákkal* (205/51).
- Ethon fn** (1) Aethon. (Phaeton egyik lovának a neve.) *De végre a' Phoebus aranyos Ethonnya Gyöngyös szekérét a' tengerbe le vonnya* (77/139).
- ethruskus fn** (1) Etruszk. *Illy életet éltek hajdan a' régi Szabinusok, Illyet Remus és a' bátya 's a' vitéz Ethruskusok* (413a/1093).
- etiam (lat)** (1) *Tunc ~ moreris?* (116/cím). L. **morior!**
- etika fn** (2) Erkölstan. *Fére most az Étikával: Nints itt pap* (318/93). *Ethikám* (276/20).
- etikett fn** (1) A társadalmi érintkezés formáinak megszabott rendszere. *Te vagy, mellynél több Pompa 's Etikette Mint a' trónus körül vagyon* (377/29).
- Etna fn** (5) 1. Helynév. (A tűzhányó neve.) *Mellyből sus-torékol sűrű kénkö langja Mint mikor fel lobban az ~ barlangja* (195/8). 2. Heves érzelem. *'S két kerek dombotska alatt Olly nagy Etna hogy lángolhat?* (309/124) ~ (413a/476), *Ethna* (59/8), ~' (288/28).
- Etse fn** (9) Személynév. *Az Igali Népnek vezére volt ~, Kinek sokra nézve lehetett illy betse* (330/137). ~ (330/506, 627, 1362, 1366, 1701), ~' (330/1368), ~t (330/1365), ~vel (330/1360).
- ettől nm** (18) (Az ez nm -től ragos alakja.) *Sorsom az ég ~ mentse* (16/39). *Óh Uram! őrizz meg ~ A' vasorrú kísértettől* (339/7). ~ (31/28, 64/19, 183/6, 193/43, 205/39, 222/22, 239/71, 84, 267/114, 267*/19/3, 373/24), *Ettől* (114/55, 212/43, 238*/143/2, 256/33, 413a/344).
- etui (fr)** (2) Tok, tasak. *Még a' Calepinus' tíz-nyelvű grapsája, Vagy a' Casuisták' Theológiája Hozzá képest tetszik finger-kalendernek, Vagy Etuisbe illő dirib-darab szernek* (330/380). ~ (330*/149/7).
- etuisbicskia fn** (1) Erszénybe való apró, női zsebkész. *Alma-evő kis kés, etuis bitskia* (330/1237).
- Eufrátesz fn** (2) Folyónév. *Innen az Eufratesnek, onnan Germaniának Környéke, támaszt hadakat* (413a/516). *Eufrát'* (337/237).
- Euler l. Eyler**
- Eumolpus fn** (1) Személynév. (Mesés dalnok az ókori görög regevilágban.) *Főként ~ — a' tanítván — Bús húrjait feligazítván Zengette Őtet énekén* (399/14).
- euréka (gör)** (1) Megvan!, Megtaláltam! *Száz ökörre betsüli ő 's kintsére a' Világnak Ha kiálthat egyg έυρεκαát valamely igazságnak* (111/20).
- Euristheus fn** (1) Személynév. (Eurystheus, mükénei király.) *Ki nem tudja ~ kemény durvaságait* (413a/1108).
- Európa fn** (28) 1. A földrész neve. *Jól tudom én mi esett hajdann Európa' vidékin* (259/608). 2. A földrész népei, lakossága. *Esmeri már Páris, 's az egész ~ tsudálja Ritka vitézséged'* (253/67). 3. Személynév. (Agénór király leánya.) *Nem így vitte ama' Bika ~t Krétába* (114/225). ~ (231/283, 318, 253/2, 259/639, 267*/20/1, 450/23), *Europa* (76/8, 337/221, 379*/51/1), ~' (330/574), *Europa'* (259/473, 337/78), *Europát* (25/1, 190/1, 231*/123/3, 337/181), *Europának* (231/212, 485), ~nak (259/301), ~ba' (244/43), ~ban (313/132, 330*/201/2),

Europában (337/321), *~nál* (231/352), *Europával* (337/223).

európai mn/fn

(5)

I. mn 1. Európában levő. *Ki Európai finnyás lakhelyeden Máig sem szenvedtél motskot szépségeden* (330/589). **2.** Európában élő. *Hartzaiban nagyokat szenvedt Európai leg-szebb Nemzetet, a' Pannon bóldog mezejére vezették* (450/6). **3.** Európából érkező. *'S egygy Európai Gálya Száll pompásonn a' Partokra* (244/27).

Európai (330/109).

II. fn Európában élő nép. *Minthogy ezt a' Török szokásoknak követésére vették fel az Európaiak* (330*/177/3).

Eurus fn

(5)

Eurosz. *⟨Szárnyas férfi képében ábrázolt délkeleti szél a görög regevilágban.⟩ Vagy midőn ~ a' vitorláknak esik, A' Partokat Joniumnak hány hullámi vedesik* (413a/630).

~ (211/11, 327/53, 413a/377, 879).

Eurydice fn

(4)

Személynév. *⟨Orpheus felesége.⟩ Orpheus innepet tart ... Belé szeret ~be* (465*/313/3).

~ (465/313/5, 26, 29).

Euxinus (lat)

(1)

Pontus Euxinus: Fekete-tenger. *Éjszín Tenger, Pontus ~, — mind színére, mind nemére nézve* (313*/99/1).

év Ő: negyed~.

Éva fn

(9)

Személynév. **1.** Az első nő. *Mert ő az Édenben szintén jelen vala, Mikor ~ által az élet meg hala* (213/32). **2.** Fazekas Mihály költő húga. *'S mondom, Éljen Éva asszon!* (438/25) ~ (438/39, 54), *~m'* (139/69), *~mat* (438/9), *~nak* (342/24), *~n* (438/35), *~tól* (238/16).

éván (gör)

(7)

Évoé! Bakhe, ~, évoé! Bacchus éltetése (318/2).

éván (318/18, 34, 50, 66, 82, 98).

Évatermészet fn

(1)

Kíváncsi. *Be Éva természet! Most ugyan a' megtiltott fának tsak virágait szagolta, de az Egekre kérem, meg ne kósolja [!] gyümöltseit* (238*/147/4).

evedző fn

(1)

Árgi evedző: argoszi evező. *Árgi ~kkel nem szállt ide semmi fenyőfa, Nem járt itt még a' ledér Medea is* (327/57).

evégett hsz

(2)

Az említett, ismert dolog végett; ezért. *Azért nyájas szelídséget Öltözik fel magára, Hallgat és vigyáz e' végett Minden mottzanására* (231/209).

e végett (74/21).

evégre hsz

(2)

Ezzel a szándékkal, céllal; ezért. *Nem szükség e' végre semmi nagy babona A' ki ezt mind véghez viheti Broughton a'* (126/49).

e végre (167/9).

evés fn

(1)

Étkezés, az étel elfogyasztása. *Asztalhoz ülénnek, ~hez fogának, Édes tréfák között együtt mulatának* (330/641).

evés-ivás fn

(1)

Lakmározás. *Osztán a' bál nem áll tsupán dobzódásba, Evésbe, ivásba, tántzba, ugrálásba* (197/68).

evez i

(2)

Küzdelmesen halad. *Az a' ki egyedül az igaznak bére Légyen életednek örökös vezére És minthogy itt olyan tengeren ~nek Mindenek, a' mellyben sok százan elvesznek* (74/7).

~ (347/13).

evezőlapát fn

(1)

Hogy mint ~ja: az evezőhöz hasonló módon. [Az egér] *Farkát hosszan le botsátja, Hogy mint evező lapátja Segítsen a' vizeken* (114/215).

Évi fn

(1)

Személynév. *⟨Az Éva becéző változata.⟩ 'S mondom Éljen Éva asszon! Mondom: Éljen ~ is!* (438/26)

evickélve in

(1)

⟨Kisliba⟩ szárnyait mozgatva. Játékból a' szöszke fattyúk Az úszáshoz kezdenek, Lebukkannak mint a' hattyúk, 'S evitzkélve függenek (397a/320).

evoé (gör)

(29)

⟨Bacchust éltető örömkialtás.⟩ Bort igyon ma minden ember: Évoé (318/8).

évoé (318/2, 18, 34, 50, 66, 82, 98), Évoé (318/1, 3, 16, 17, 19, 24, 33, 35, 40, 49, 51, 56, 65, 67, 72, 81, 83, 88, 97, 99, 104).

evő Ik: meg~. **Ö:** ember~.

ex (lat)

L. totus.

excellencia Ö: őexcellenciája.

excerpálni in

Élvezni. [A szultán] *Mikor ~ akar unalmába Bé megyen e Dáma bibkiothecába* (25/37).

exekvál i

⟨Házat⟩ lebont. *Hogy még ezt az újj házát is láthassa olly ótskának, Mint a' vólt, a' mellyet taval innen ~ának* (310/52).

exkommunikál i

Kiátkoz, kiközösít. *Hagyjuk el; már is sok Bál' papja 's nimfája Szentség törő Muzsám' exkommunikálja* (197/84).

exudantio (lat)

Áradás, árvíz. *Exudantio aquarum: A vizek kiáradása, árvíz* (32/cim).

Eyler fn

Családnév. ⟨Leonhard Euler (1707–83), neves svájci matematikus.⟩ *Meg lehet hogy nem műlatván sem ~rel sem Kanttal Csalja unalmas óráit azzal a kedves lanttal* (111/29).

ez nm/ne

I. nm 1. Az itt mutatott dolog v. személy. *Az atyámtól nyertem eztet A kettős arany keresztet* (114/116). **2.** Az imént említett dolog, személy. *Illatos kebele Flórához temjéne* *Hogy könyörüllyön már beteg seregénn ~* (86/16). *Ezek örvendjenek? én tsak epedjek é?* *Óh nem! — a' triumphus nem lessz ám ~eké* (330/661–2). *Van hartz, vagyon fegyver, ~ekkel áll szembe* (215/43). **3.** ⟨Jelzői használatban.⟩ *Bús sohajtással tehát ~ Helynek is bútsút adék* (161/22). *Szűk határok közzé szorúlt ~ a' Világi élet* (162/64). *Hol találunk ilyen irgalmas özvegyet Örökös álomra botsátván ~ egyet?* (214/44) **4.** A mmondatlanban meghatározott ⟨dolog⟩. *Ezen virtusokat meg ékesítette Ez, hogy eredetét nemes vérből vette* (212/53). ~ (37/5, 44/10, 163/7, 198/48, 268*/22/6, 306/46, 314/43, 327/37, 36, 340/3, 390/21), *Ez* (104/14, 128/47, 143/59, 193/21, 267/179,

309/63, 310/5, 330/1301, 369/7, 415/3), ~ek (134/134, 237/115, 290/31, 330/1650, 379/85), *Ezek* (192/9, 446/5), ~t (126/59, 139/93, 231/20, 268/79, 330/358, 454/821), *Ezt* (114/182, 194/13, 266/47, 454/412), ~tet (6/2, 13/35, 284/3), *Eztet* (317/8), ~eket (114/96, 139/71, 197/88, 330/1910, 368/4), *Ezeket* (330/857, 453/154), ~eknek (126/5, 317/106, 424/31), *Ezeknek* (213/92), ~ének (215/92), ~ekbe (305/22, 356/13), ~ekben (164/11, 415/20), ~ekből (134/132, 197/50, 330*/197/2, 447/132), ~en (114/159, 793, 211/31, 358/47), *Ezen* (231/155, 313/79, 330*/202/3), ~enn (239/89), ~ekenn (77/57), ~ekhez (330*/102/3), ~ekre (77/26, 225/109, 313/93), ~eknél (92/10, 192/59, 413a/745), ~ekről (460/35), ~ektől (114/550, 267/139), ~ekhez (123/66), ~ekért (197/71, 287/60, 454/149), *Ezekért* (267/137), ~ekkel (60/12, 236/31), *Ezekkel* (446/25).

II. ne 1. ⟨Személyt/dolgát jelentő köznév előtt.⟩ *És a' Világ' kegyes Atyját, (Ki a' napsúgórokon Hinti rátok jó'karatját, 'S ~ essőn, harmatokon) Szépségtekben tisztelhessem* (397a/1180). *Ez elválás' pontján érzem, Melly keserves kinnal vérzem, Elhagyván ~ életet* (454/905). **2.** ⟨Jelzős tulajdonnév előtt.⟩ *Tsak három haldoklót látogatni mégyünk. Ez első Atheus, ki hogy nem láthatta Az Istent 's a' lelket, vakmerőn tagadta* (454/535).

~ (210/60, 233/50, 432/108, 454/807), *Ez* (114/784, 201/41).

Ö: em~, mind~, ugyan~.

L. még ebbe, ebben, ebből, ennek, ennél, erre, erről, ettől, ezért, ezzel!

ezalatt hsz

(1) Míg az imént mondtak történtek. *Ez alatt a' hartznak legjobb divatjában Ámor, ki soha sem nyughatik magában, Elméjét egy hadi fortélyon hánytatta* (330/1327).

ezáltal hsz

(2) Az imént említett dolog révén. *Rajta vitéz szívvel! ez által lettenek Herkulestől fogva minden Félistenek* (191/31). *ez által* (212/18).

ezelőtt hsz

(2) Régebben. *Ez a' Nagy Bajom Somogynak kö-*

zepén esik, sok Urak lakják, kivált lakták ez előtt (330*/137/9).

ez előtt (368*/31/1).

ezen nm

(38)

1. Az imént említett, szóban forgó. Tudjuk, miért vagytok haragban erántunk; Mert véletek nagyon hidegképpen bántunk: Nohát ~ vétküink' jóvá tételére ... Még ma egy Kisaszszonyt kívánok elvenni (330/1453). 2. Ez, e, emez. Fel kiálta, mondván sírva: a' szeretet Téged ~ gyászos ágyadba fektetett (77/278). Itt lessz érezhető sava Ezen Komédiának! (231/442)

~ (77/185, 114/477, 510, 130/7, 143/48, 209/5, 210/11, 214/22, 217/135, 238*/144/2, 239/21, 101, 258/48, 259/455, 330*/197/3, 348/17, 358/17, 397a/227, 454/395, 744), Ezen (77/135, 202, 214, 114/1013, 123/52, 211/21, 212/53, 231/51, 378, 419, 239/107, 330/1575, 446/21), Ezenn (127/26, 264/8).

ezenkívül hsz

(2)

E dolgon, eseményen kívül, még. Ezen kívül a' Tengernek Több betyár Istenei, ... Perge katzajjal követték Ő Felségét úsztában (231/299).

Ezen kívül (413a/961).

ezennel hsz

(1)

Rögtön, azonnal. Ezt jól észbe vévén Carnevál, ~ Hellyére téteti a' Könyvet Himennel (330/445).

ezentúl hsz

(1)

Mostantól kezdve; ezután. Tud már ~ tenni is, írni is Nagy dőlgeket földünk' vitézze 'S Lantos (418/106).

ezer szn

(96)

1. Tízszáz száz (személy, dolog). Több már ~ esztendőnél, hogy itt lakik a' Magyar (259/495). 2. Nagyon sok. Ajakid' harmatozása Sok ~ gondot elűz (265/8, 444/8). Ezer lakosok élesztik A' tarka tájékokat (397a/967). Tele már Szerelemrajjal mellyem, Sok ~ fiait hogy' neveljem? (173/10) 3. Nagyon sokféle; sok és különféle. Nyájaskodások, Tzivakodások: És ~ Hasonló Gyermekeskedések, mellyeket Úgy néznek a' Szerelmesek mint érteket (170/37). Ezer az út, a' mely a' halálra vezet, Ki beszél-

lésére nints elég nevezet (209/59). Ti álomhinto Istenségek! Kiknél az éji jelenségek Ezer formában lengenek (431/33). 4. Ezer öröm: nagy öröm, nagy boldogság. E' földről a' fenyves egekbe költözött, Él szerelmesivel ~ öröm között (214/108). Ekkép' ~ öröm és kiáltás között A' mulató sereg Kaposba költözött (330/281). 5. Ezerrel: ezerszámmra. 'S tőlök az ellenség fut, 's omlik előttök ~rel (253/19). 6. Nagy létszámú katonai erő. Ha a két fejű Sas rettentő ~e Számába íródni lágy szívem nem mere (238/5). 7. Ezere: sokasága. Szemem' egyszerre magához Rántja a' Bált' tengere, E' kék mélység, 's a' partjához Vergődő hab' ~e (397a/136). 8. Ezerekért: sok pénzért. 'S megjutalmazni azzal, a' mit Nemes szívű Borbélyja ~ekért nem adna — életadó pillantásával (368*/24/20). 9. Ezerszer: nagyon sokszor, számtalanszor. Már hát el érkezett a' víg Október is, Melly után sohajtott Bakhus ~szer is (199/42). 10. Fenséges. Ezer Királyi szépség Tekintetén derüljön (259/307).

~ (175/21, 177/49, 179/2, 190/67, 193/27, 201/9, 204/48, 215/3, 217/48, 218/19, 222/8, 225/88, 237/38, 71, 238/48, 239/29, 80, 253/30, 34, 258/10, 259/302, 365, 616, 617, 266/15, 268/170, 171, 178, 179, 270/3, 287/6, 315/5, 326/52, 1065, 1884, 330*/200/22, 336/29, 337/51, 422, 338/44, 348/37, 373/84, 397a/12, 786, 403/11, 418/22, 427/21, 443/53, 453/143, 454/19, 35, 55, 648, 460/162), Ezer (174/24, 177/50, 237/72, 265/11, 280/3, 309/57, 330/722, 1400, 375/3, 389/24, 397a/893, 413/18, 413a/16, 443/54, 444/11, 453/104, 454/416, 487, 460/121), ~t (257/189, 191), ~ét (413a/155), ~ből (330*/176/1), ~en (202/44, 211/78), ~szer (239/130).

Ö: három~, kilenc~, öt~, száz~, tíz~.

ezerfelé hsz

(1)

Darabokra, szertesztét. Retsegés ropogás hallik minden felé, Bomlik, törik, szakad minden ezer felé (195/14).

ezerhétszázkilencvenkettedik szn

(1)

Horváth Ádámhoz — 1792. 14a 7bris Cs. M. H. A. hoz B. Füredre (111/cím).

ezerhétszázkilencvennégy szn

(1)

1794. évben. Örömversek Professor Budai

É'saiás Úrhoz (Midőn 1794-ben a' külső országi Akadémiáról mint meghívott Professor lejött) (220/cím).

ezerhétszázkilencvennyolcadik szn (2)
Mihály-napi Álom — Nagy Bajomban Szeptember 30dik Napján. 1798dik Esztendőben (314/cím).
 1798. (330*/155/4).

ezerhétszáznegyvenegyedik mn (1)
 1741-ben tartott. *Az 1741-diki Diéta, vagyis A' régi jó Magyar Szív Saját Királyihoz hív!* (259/cím)

ezerhétszáznyolcvanharmadik szn (2)
Ezer hétszáz nyoltzvan harmadik eszt. A' Wurmsér' húsár Regementjébe előmozdittatik (445*/231/3).
 1783. (330*/139/1).

ezernyi mn (4)
1. Mintegy ezer. *Számra már Lelkem kilebeg, hogy édes Ajkadonn által te beléd ~ Csókkal ömöljék* (381/15). **2.** Igen sok, rendkívül sok. *Nyögök itt sok ~ panasszal* (175/16, 412/16).
 ~ (259/443).

ezerrétű mn (1)
 Sok szíromból álló. *De az isteni Rózsának Több királyi disze van: Ezerrétű kantussa, Szerelemszín artzai Magas tövises trónussa, És örök illatai* (397a/397).

ezért nm/hsz (15)
 (Az ez nm -ért ragos alakja.) **I. nm** *Hazám', szabadságom' jószágom', életem' Ezért az egy kedves kintsemért megvetem* (268/82).

II. hsz 1. Az imént említett ok miatt. *Ezt tudom, és ~ holtom után élek Ha valót sugall a' Poetai lélek* (213/113). **2.** Ezzel a céllal. *Már ~ csókollak ám: Mert te véled Lilla' lelke Új napot deríte rám* (282/32).

~ (213/6, 7, 214/79, 259/136, 314/51), *Ezért* (213/20, 59, 235/1, 237/83, 241/21, 330/2037, 413a/926).

Ö: mind-.

ezután hsz (3)
 Mostantól fogva, ezt követőleg. *Lésznek ~ is, lesznek tán valakik, Kikben szánakozó lélek 's torok lakik* (219/27).
 ~ (326/59, 432/113).

ezüst fn (13)

1. Szürkésfehér színű, fényes felületű nemesfém. *Itt teremnek az ~nek folyási 's a' réz értzek Böven vannak és arannyal bővölködtek a' bértzek* (413a/688). **2.** Ennek rézzel való ötvözetéből készült pénz, tárgy. *Vén ugyan, vén a' kurvannya: De van ezüstje arannya, A' mellybe ha markolhatnék, Hozzá jobb kedvet mutatnék* (339/10). **3.** Ezüstösen csillogó. *A gyönyörű Foszfor ~ világával Játszott a' bíborba borúlt Ég' aljával* (330/1855). **4.** Ezüstsín, ősz. *Te kinek a' Tréfák s az Örömistenek Hajad ~jére rózsákat hintenek* (382/10). *Már az ősz hajakból font ezüst korona Homlokára ritka tiszteletet vona* (215/105).
 ~ (68/8, 260/33, 338/55, 379/19, 397a/1069), *Ezüst* (397a/408), *ezüstyé* (9/19), ~ből (259/439).

ezüstcsillag fn (1)
 Ezüsből készült csillag. *Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' végén* (306/202).

ezüstflotta fn (1)
 Ezüstöt szállító flotta. *A' Potosi, átaljába Péruí, kintseket Spanyol Ország nyeli el; mikor az Ánglusok az Ezüst-flottát el nem tsiperítik* (313*/101/3).

ezüsthang fn (1)
 Magas fekvésű, kellemes, tiszta hang. *Hogy tudjon ezüst hangokat 's innepi Víg dalt adni nekem Calliopé, mikor Vulkán az Helikonnak Szent berkét tövig égeté?* (432/37)

ezüstjácint fn (1)
 Fehér színű jácint. *Számlálgatja víg ortzával Az ezüst Játzintokat* (456/54).

ezüstkanál fn (1)
 Ezüsből készült kanál. *Ezüst kések, villák, kanalak pengenek* (330/612).

ezüstkard fn (1)
 Olyan kard, amelynek ezüsből készült a markolata. *Villog az ezüst kard, 's az arany paszomány* (330/69).

ezüstkés fn (1)
 Ezüsből készített kés. *Ezüst kések, villák, kanalak pengenek* (330/612).

- ezüstlant** fn (1) *ket ... Tőlünk láthatatlan meszsire repíti 'S ~ volt delünket ismét ki deríti (75/12). 2. <Jelzőként.> Maradgyon hát ama Tudós komor Kritikájával, A' ki Miltont óltsárolly ~ a' hibájával (216/114). 2. <Utalószóként.> Ah ~ ejtnek Legmélyebb Bánatba hogy tudom millye nek Ha soha nem érték volna érzésemet (176/101). ~ (28/12, 114/609, 205/15, 210/13, 213/57, 233/29, 239/178, 251/29, 257/78, 267/190, 308/22, 330/141, 330*/199/13, 374/56), Ezzel (16/15, 259/586, 348/13, 442*/222/3, 453/112).*
- ezüstlantocska** fn (1) *<A költői alkotás jelképeként.> Itt pengesd az estvén ezüst lantotskádat, El-vetvén borzasztó hadi trombitádat (260/33).*
- ezüstsablya** fn (2) *Olyan sablya, amelynek ezüsből készült a markolata. Arany sarkantyúja peng kartsú tsizmáján, Hármóniás ütést tesz ezüst szablyáján (256/12). ezüst szabjáján (82/14).*
- ezüstvilla** fn (1) *Ezüstbők készült villa. Ezüst kések, villák, kanalak pengenek (330/612).*
- ezzel** nm/hsz (31) *Az ez nm -vel ragos alakja. I. nm 1. A korábban említett dologgal, cselekedettel. Mivel hajójának a hit volt kórmánnya; A' ki ~ bírhat, azt a' szél nem bántja (211/56). Ő talpig aranyba 's talpig bíborba jár Már ~ magának mély tiszteletet vár (60/20). Mert ez a' felhő-*
- ket ... Tőlünk láthatatlan meszsire repíti 'S ~ volt delünket ismét ki deríti (75/12). 2. <Jelzőként.> Maradgyon hát ama Tudós komor Kritikájával, A' ki Miltont óltsárolly ~ a' hibájával (216/114). 2. <Utalószóként.> Ah ~ ejtnek Legmélyebb Bánatba hogy tudom millye nek Ha soha nem érték volna érzésemet (176/101). ~ (28/12, 114/609, 205/15, 210/13, 213/57, 233/29, 239/178, 251/29, 257/78, 267/190, 308/22, 330/141, 330*/199/13, 374/56), Ezzel (16/15, 259/586, 348/13, 442*/222/3, 453/112).*
- II. hsz** Rögtön, ezután. *No hisz, úgymond, szette vették, Meg tanítlak teremtték Vas kesztyűbe fűtyülni. Ezzel az ajtót bé vágja, Szóba sem áll senkivel (92/267). ~ (61/48, 114/382), Ezzel (92/281, 254/54, 306/145, 340/49).*
- Ézsaiás** (4) *Személynév. T. T. Professor Budai É'saiás Úrhoz (221/cím). É'saiás (442*/221/3, 442*/222/3), É'saiás (220/cím).*

F

f. l. felelet

fa fn

(103)

1. Kemény vastag törzsű, ágakat csak magasságban fejlesztő fás szárú növény. *Már a' mely ~t magról vetnek, lassan szokott az nőni* (413a/582). *Rózsinnak Istenei Nevét minden ~ba szoktam itt metszeni* (176/34). *Dóris! míg úgy virágzottál, Mint egy Májusi szép Fa Bokrétákat ajánlottál Minden ifjú' hajára* (392/2). 2. Gyümölcsfa. *Ama szép gyümölcsök, a' mellyeket már ma Nem enged magáról szednem a' kevély Fa* (176/100). 3. E növény törzsének, ágainak anyaga. *Fársáng elmúlik, a' meg nem házasodott Ifjakkal, és férjhez nem mentt Leányokkal, valamely darab ~t vagy tőkét neveltségnek okáért megemeltetnek, vagy egy helyről más helyre vitetnek* (330*/164/6). 4. Fából készült tárgy. *Mindjárt a' tsata mezején Állítsuk fel jó idején A' szabadság szent ~ját* (114/489). *Egy sokfejű Monstrum, mellynek még sins feje, Mellynek szabadsága virít száraz ~ban Es egyenlősége áll veres sapkában* (337/33). 5. Magas törzsű rózsatő. *Éppen itt áll büszke ~ján, Itt az én betses rózsám* (397a/401). *Itt áll, — de tsak kóró magában, Ah, a' mosolygó Rózsaszál E' düledéknek oldalában Bús ~ja díszét-vesztve áll* (388/16). ~ (5/11, 66/15, 214/1, 85, 247/6, 298/7, 18, 30, 413a/789, 454/658), *Fa* (77/294, 263/4, 397a/289), ~' (397a/861), ~k (4/23, 87/50, 176/7, 200/23, 214/11, 330/520, 682, 333/38, 413/70, 413a/646), *Fák* (144/cím, 1, 297/49, 413a/572), ~k' (164/20, 199/80, 341/30, 397a/1058, 460/29), ~ja (413a/590, 440/10), *Fája* (199/13), ~ja' (388/4), ~jok (87/13), ~im (427/35), *Fáim'* (427/20), ~i (1/18, 413a/545, 610), ~inak (389/16, 397a/510), ~t (420/16), ~kat

(86/21, 198/21, 397a/745, 413a/175, 448), ~dat (413a/204), ~ját (397a/185), ~jit (413a/640), ~nak (77/153, 228, 153/5, 238*/147/4, 298/cím, 2, 413a/600, 824, 456/74), *Fának* (435/68), ~knak (87/15, 130/18, 172/15, 196/35, 90, 199/15, 210/10, 380/33, 88, 454/228), *Fáknak* (413a/561), ~ba (443/142), ~ból (453/216), ~kból (239/66), ~jából (330/1567, 1626, 413a/555), ~nn (73/17), ~kon (397a/801, 446/14), ~ról (188/67, 454/452), *Fákról* (413a/147), ~tól (61/28), ~nál (428/133), ~hoz (73/18), ~val (330/973, 413a/852), ~kkal (130/7, 200/74).

Ö: akasztó~, alma~, árboc~, babér~, bodza~, bükk~, ciprus~, cser~, dörgölő~, éger~, fenyő~, fű~, fűz~, gyertyán~, gyümölcs~, hár~, hárs~, kökény~, kőris~, körtvély~, luc~, makk~, meggy~, mogoró~, mutató~, narancs~, olaj~, pálma~, piszka~, platanus~, rekettye~, rózsá~, sittim~, som~, szil~, sátor~, szabadság~, száraz~, szeder~, ugorka~, vadolaj~, vadrózsá~.

Fábián fn

(5)

Személynév. < ~ József 1762–1825 > ...a' ki Magyar olvasóim között a' Hiénáról keveset vagy éppen semmit sem tud, ne mulassa el megolvasni a' mit RAFF után felőle beszélt T. Fábián József Úr a' Természeti Históriainak (Veszprém. 1799. n. 8.) 497 és 498 lapj (330*/199/5).

Fábián (330*/139/4, 330*/199/7, 12, 330*/200/6).

fabot fn

(1)

Dobverő. 'S a' buta rézdobokon fabotok repezdetetik a' bőrt (400/79).

Fabull fn

(3)

Személynév. < Fabullus Catullus barátja volt. >

Ezt mondom, ha hozol, Fabull Barátom! Lessz itt jó vatsorád (140/6).

Fabullom (140/1), *Fabullhoz* (140/cím).

fácán fn

(2)

Színes tollazatú tyúkféle erdei madár. *Vannak Nyaktekertsek, puffadt Pellikánok, Barázda-billegők, Sleppfarkú Fátzánok* (330/1998). *fátzányban* (454/478).

facio (lat)

(1)

Tesz, csinál, terem. *Quem Dii oderunt Praeceptorem fecerunt* (12/cím). L. **deus**.

factio (lat)

(1)

Pártütés, egységbontó csoportosulás. *A' nyavalya töri itt a' Politikát, Amott egy Factio rontja a' másikat, Az erősebb nyomja itt a' gyarlóbbikat* (337/73).

factum (lat)

(1)

Dictum factum: amint mondtuk, úgy is csináltuk. *Dictum factum, úgy mond Plútó, Én az első részt veszem* (92/183).

facsar Ik: ki~.

facstart Ik: össze~.

fafestung fn

(1)

Favár. *Ez egy kis Fa Festung, nagyon Fortélyos stratagéma* (114/135).

fagott fn

(1)

Fából készült, billentyűs fúvóhangszer. *'S a' tsörgők nesze közt fenekét veri döngeti tölgygomb; Akkordnál öblös hangon a' tompa Fagótnak Réz nyaka* (400/82).

fagy¹ i

(4)

1. <Testrészt> megdermed, elhal. *Mert tsábító beszédedtől Jéggé ~ a' szívem is* (324/24). 2. *Vmihez ~*: ott marad vhol. *Mi vissza is megyünk, a' többi maradjon, Szalupja, mentéje kanapéhoz ~jon* (340/44). 3. Nagyon fázik. *Sőt gyakran a' hóba fekszem Ott kinn a' Havasokonn: 'S ah! ~ok, mégis melegszen, Nints nekem tél azokon* (425/31).

fagy (289/11).

Ik: bé~, meg~.

fagy² fn

(8)

1. *A télnek ~a*: a tél 0 Celsius-fok alatti hőmérséklete. *Így tehát azt sem a' télnek ~a meg nem ronthatja Sem a' forgó szél, sem zápor többől ki nem forgatja* (413a/828). 2. Fagyos

föld. *Te ne hallgass semmi okos tanácsára oly nagyon Hogy Északi szél fútakor áss gödröket a' ~on* (413a/855).

~ (202/105), *Fagyod* (389/106), ~nak (413a/917, 433/30, 452/50), ~on (331/8).

fagyal fn

(1)

Fehér bugás virágzatú, olajfaféle cserje. *Nem vetélkedik én velem A' lilium, ~, jázmin* (148/22).

Fagyas fn

(1)

Helynév. <Kismarja alatt levő mező.> *Énekünk a' Fagyas Szászor visszaadja 's Azt kiáltja: vivát* (218/13).

fagylal Ik: meg~.

fagylalhat Ik: meg~.

fagylaló mn

(1)

Búnak ~ tele: szomorúság, bánat. *Melynek ártatlan vígsággal illatozzon tavassza, Hogy azt a' búnak ~ tele meg ne fonnyassza* (162/46).

fagyos mn

(24)

1. Fagytól megkeményedett, megfagyott. *A' bagoly a' ~ fa hideg odvába Keservesen huhog szüntelen buvába* (66/15). 2. Nagyon hideg, hideget árasztó, hideg éghajlatú. *Mormolnak szelei a' ~ északnak* (85/1, 197/1). *Tél szállt ~ jegével Szívedbe* (182/12). 3. Fagyáshoz közel álló, hideg hőmérsékletű <anyag>. *Reszket néki keze lába Mint a' ~ kotsonya* (114/211). *'S Tsókokat rak rám pirulván Két ~ kezemre még* (249/84). 4. Fagyos tetem, test: holttest. *Szóljal sírom felett tsak vagy fél szózatot. Akkor is szikrái a' hév szeretetnek Fagyos tetemim közt egybe lángot vetnek* (127/48). *Míg ~ testednek készül tsendes sírja A' bóldogok közzé az Ur neved írja* (67/31). ~ (77/261, 83/7, 197/9, 231/325, 255/25, 259/233, 330/1916, 413a/951, 1038, 425/25, 451/25, 454/827, 455/11), *Fagyos* (217/97, 421/48, 454/394).

fagyott in

(1)

Vmibe ~: a fagyos folyadékban benne maradt. *Úgy pislog behullott szeme' két tájéka, Mint a' kotsonyába ~ Varasbéka* (330/226).

Ik: meg~.

fagyvágó fn

(1)

Csákány. *Kopátsnak hívják a' Tiszamenti Ma-*

gyarok a' bányász-csákányt, a fagy- és verem-vágót (439*/219/1).

fahajszín mn

(1)

A fa kérgehez hasonló színű, szürke. Járnak fa haj szín dolmányba Minden Elöl-kelőink (114/168).

fáin l. fájin

faj fn

(7)

Fajta. Tanulmányok-meg hát Gazdák minden Faj művelését És tegyék szelidekké a' Fák-nak vad termését (413a/560). Átkozott az ember a' Viperák ~ja! Ki bár tegnap ölelt testvéri karokkal Ma meg öl tégedet a' több gyilkosokkal (453/232).

~ok (330*/200/27), ~a (330*/200/27), ~ja (202/99), ~ját (413a/773), ~nak (452/21).

fáj i

(4)

1. Kínzó, gyötrő érzés jelentkezik. Most is bú és álmom nyom, Jaj be ~ a vékonyom! (389/90)
2. Fáj a szíve: rosszul esik neki. Óh nem fáj é a' szíve Minden Magyar-nak, Hogy a' Magyar fiakkal Gondolni nem akarnak? (334/44)
~ (231/175, 330/1802).

fájás Ő: fõ~, has~.

fájdalmas mn

(2)

1. Fájdalommal járó. Mikippen az vitéz Dorothia soc Zueecnec hallatlan kesseruesighire az faidalmos halálval kuezkoednec (330/1476). 2. Bánatot, szomorúságot okozó. Előbb kellett volna megbánnod; 's nekem bár Mindég, de kivált most legfájdalmasabb már (176/94).

fájdalom fn

(38)

1. Kínzó testi érzés, szenvedés. Testét hív vérebe fetrengeni láttya, Hogy a' nagy fájdalom rolla nem engednek (77/243). Csendes Este! balzsamozd-el Durva kinomat, Vagy reám végtére hozd-el Vártt halálomat Mert fájdalmam Többre-többre nő (374/41). 2. Lelki szenvedés, bánat, szomorúság. Életének tavasszára Alig juthatott, A' jó lelkek' fájdalmára Elragadtatott (299/20). Oh ártatlan mulatáságnak szentelt kies ligetek! Nem lehet é fájdalmimat el-temetni bennetek (162/16). Bennem a' kedvet 's únalmat Ébreszté szelíd remén': Ezt a' kint, ezt a' fájdalmat Nem rég-

olta érzem én (425/51). 3. (Sajnálkozó, udvarias kifejezésként v. kifejezésekben.) Léleklelen szép test, és pengő zimbalom! Mért lettél tsak tzi fra makhina, ~ (254/20).

~ (211/34, 238/16, 330*/173/3, 397a/630, 443/2), Fájdalom (149/8), fájdalmak (210/15, 453/143, 154), Fájdalmak (297/56, 428/47), fájdalma (330/1516, 453/229), fájdalmunk (454/239), fájdalmim' (431/13, 454/414), Fájdalmat (186/52, 212/7), fájdalmát (299/85), fájdalmamat (176/23), fájdalmít (453/186), ~nak (436/1, 443/181), fájdalmoknak (397a/721), fájdalmimnak (380/48), ~ba' (454/953), fájdalmában (431/47), fájdalmamból (330/937), Fájdalmára (304/39), fájdalmidról (157/5), fájdalmáról (330/1583), ~mal (428/39).

fájhat i

(1)

Szomorúságot okozhat. Isten hozzád hát Mathezis, Ha olly sokba ~ ez is (184/40).

fájin mn

(4)

Kiváló, finom. Hol tartják a' sódorokat És a' töltött galambokat 'S a jó Kúnsági sajtot. Hát a fáin poszpátokat, A' fánkot, a' tsöregét (114/105). Esze nélkül egy Lokájja Mindjárt ott terem vele, Másiknál már a' pipája Fein Knaszterrel tele (231/66). Éljenek Ősök' portájin Soká az illy emberek, Kiknek illy híres és ~ Mind szívek, mind kenyerek (357/83). fájinok (454/209).

fájlal i

(8)

1. Vmijét ~ja: azt mondja, mutatja, hogy fáj vmije. Színli, hogy szárnyát ~ja, A' partra tsak sérikál (397a/977). 2. Vmit sajnál. Oh únalom! vad únalom! Óráimat be fájlalom, Hogy így homályosítod! (165/2) fájlalom (271/23, 295/3), ~ja (111/35), fájlalják (298/22), Fájlalják (330/1816). — fájlaljad (212/74).

Ik: meg~.

fájlalván in

(2)

Sajnálván. Az ég, e' siralmas ügyeket ~, El alélt szíveket illy szókkal ébreszt (214/46). ~ (330/1509).

fajta fn

(5)

Fajon belül létrejött változat. Nem eggy félék az almák is, az Alcinous fái A Crustumí, Siriai 's fontos körtvély ~i (413a/611).

Fajtáji (330/1924), *~t* (330*/200/8), *~it* (397a/371), *~jokat* (413a/626).

Ö: magyar~ (256/10).

fajtalan mn

(2)

Erkölcstelen, romlott. *A' Páfusi Vénusnak a' fajtalanok áldoztak* (432*/206/6). [Kedvesemnek] *Már szárait, Már térdeit, Már tzombjait, Tzombtöveit Nyelik el a' ~ habok* (139/102).

fajul Ik: el~.

fajult Ik: el~.

fajzás fn

(2)

Állati ivadék. *Ha pedig nagyobb kedved van tsordákat legeltetni Borjakat vagy a' Juhoknak ~it tenyészteni* (413a/723). *fajzásival* (413a/1075).

fajzat fn

(1)

Ivadék. — ...*Dúl, ront, mindent, mint edgy fene Tigris dühös fajzattya* (216/42).

fakad i

(12)

1. <Víz> betör vhova. *A hajóba a' víz mindenfelől ~ Romlik a sok kötél a' hajó repedez* (10/20). 2. <Folyadék> kibuggyan. *Méz-forrás ~t a' Heszperi határba* (341/37). 3. Önkéntelenül kitör belőle. *Óh Henrik! előtted tám sírva ~nak, Talám hisznek a' te atyai szavadnak* (337/301). *'S ha képed kezembe akad, Szememből örömkönni ~* (433/36). *Illy bosszús, de méltó panasza ~a* (78/16). 4. Tréfára ~: viccelődni kezd. *Egy más között sok furtsa tréfára ~tak: 'S az öreg szolgának egy pohár bort adtak* (330/1771). *~* (10/25, 330/652), *~nak* (432/87), *~ott* (237/128), *~tatok* (219/82), *~tak* (288/36).

Ik: ki~.

fakadó mn

(1)

Kibomlóban levő <levél>. *Egek! még elején a' kies tavasznak Fakadó leveli szomorúan asznak* (298/6).

fakadt in

(1)

Létrejött. *Ah, ti máris abból ~t Indúlatok Nyelvemre harsogóbb hangokat ontsatok* (190/91).

Ik: fel~.

fakadva Ik: ki~.

fakaszt i

(1)

Létrehoz. *A' melly vigály ködöt lehell és lenge füstöt ~, Béissza a' nedvességet 's könnyen elbotsátja azt* (413a/746).

fakép fn

(2)

1. Fából faragott szobor. *Más eldugdossa arannyát és elásott kintsén ül, Ez a' szószollók székébe ~ módjára el hűl* (413a/1065). 2. Érzéketlen, szenvtelen arc. *Hát a szépet S a' ~et Nem különböztetni meg?* (385/5)

fáklya fn

(17)

1. Rúd alakú, nyílt lánggal égő világító eszköznek alkalmas faág. *Kaszálhatni a' zanótot, bértzen ~t hasítanak, Mellyek éjszakára tüzet adnak és világítanak* (413a/982). 2. Fény. *Idvez légy szép Hajnal ragyogtasd fákjádát* (81/29, 203/29). 3. Utat mutató tényező. *Így, mikor a' setét siralom Völgyébe Bujdosunk az élet ezer veszélyébe, Leg fényesebb ~ az Úrnak félelme, Ez után járhat az Emberi vak elme* (222/9). 4. Vminek működése. *Hatalmas Képzelés! Gerjeszd fel szikrádat, Lobbantsd meg elmémben világos ~dat* (225/36). *Melleyen rám csillámlott Lilla? Szempillája, 'S tüzetől felgyúladt Ámor' ~ja* (380/38, 196/40). *Égni fog míg el nem alszik ~ja életemnek* (241/13). *~tok* (361/5), *~t* (162/125, 225/43), *Fáklyát* (136/8), *~dat* (172/2), *~knak* (425/23), *~jábann* (460/41), *~nál* (330/1952), *Fáklyákkal* (223/8).

fáklyaláng fn

(1)

A fáklya lobogó lángja. *Óh Óltári fáklyalángok — Óh élet — óh Szerelem — Óh ne játszatok velem!* (443/222)

fakó fn

(1)

Fakó ló. *És míg Bagamérba menne A' Fakóm, ígyunk egy sort* (438/44).

fakóság fn

(1)

Színtelenség, enyhangúság. *A' halvány ajjak? a' nyelv fakóssága? A' mértéknél nagyobb gyomor forrósága?* (239/77)

faktum (lat)

(1)

Dictum factum: amint mondtam, úgy is legyen. *Diktom, faktom! Vesszen pokol-kurvanyába!* (330/1130)

fal¹ Ik: be~, fel~. **Ö:** nyal~.

fal² fn

(29)

1. Függőleges síkban emelt, teret elhatároló épületszerkezet. *Mond: minket ez háznak itt az irígy ~a Vénus bús kohába bánattal aszala* (77/89). *Oh te átkozott ~! Átkozott épület! Tesztünk te miattad most nem edgyesülhet!* (77/95)

2. Vmi körül védelműl épített, különböző anyagokból álló építmény. *Itt büszke hajjai ditsekedve fojnak Kevélly ~a alatt Constantzinápollynak* (25/4, 190/4). *Némelylyeik a' Trója' öszvetört ~ából Volt faragva Párosz' feje márványjából* (237/97). 3. Vminek a ~a(i): nagyobb közösség, város területe. *Hallom tárogatód' tábori hangzatit, Hallom Pest' ~a közt és Buda' szirtjain* (338/14). *Itt únván a' gonoszoknak, 'S büszkéknek csoportjait, Elhagyom a' városoknak 'S palotáknak ~ait* (397a/1172). 4. Vminek függőleges oldala. *Óltalmazák a' tüskéknek És bokroknak ~ai* (397a/296). 5. Örökös ~at von: elválaszt. *De lám más lappangott egy gyász fátum alatt, A' melly most közöttünk vont örökös ~at. Külön válunk tehát egymástól egészen, De lelkünk tovább is egymás körül leszen* (63/18). 6. A halhatatlanság ~a: örök emlékezet. *Azzal nagy nevetek 's vitézi próbátok' A' halhatatlanság' ~ára írjátok* (259/128). ~ (330/1854), ~ak (188/53), ~a (238/95, 306/7, 187, 432*/203/4), *Fala* (238/57), ~at (306/32), ~akat (413a/681), ~ait (337/144), ~nak (77/93), ~ában (253/7), ~ába' (188/41), ~on (306/214), ~án (336/50, 432/25), ~ra (77/103), ~ától (305/38), ~al (77/101). **Ö:** gőz~, kő~, köz~, moldon~, por~.

falat fn

(5)

Egy harapásnyi étel. *Úgy is szokott lenni; hogy a' Leves alatt Elzárja a' beszéd útját minden ~* (330/322). *Hány fogásba esett jó ízűn egy ~, Hogy hasfájás nem jött reátok az alatt?* (198/59) ~ (54/12, 213/33), *Falataimat* (224/1).

falatni Ik: fel~.**faldosó in**

(1)

Evő. *Leg jobb akkor rakni szőlőt, ha piros tavaszra már Eljött a' nyulánk kigyókat ~ fejér madár* (413a/859).

falerni mn

(1)

A campaniai Falernusból származó, ott termő. *Van bíbor 's eleinn érő [szőlő]: a' retziát mi névvel Ditsérjem? de még sem érnek a' Falerni pintzével* (413a/619).

falevél fn

(2)

A fa lehullott levele. *Toll, kóró, ~, ringyrongy, egyetmással, Zúg a' poroszlopban forgó karingással* (330/525). *falevélről* (413a/643).

faló¹ fn

(1)

Fából készült hatalmas ló. *Fel vetette tíz minával Tróját, 's hogy Trója azonnal Egy fa-lóvá változott* (113/35).

faló² Ik: be~.**falomb fn**

(1)

A fa leveleinek összessége. *'S im a' beteg virágok feléledének, A' kókkadó ~ok Zöld színbe jöttek ismét* (352/23).

falt Ik: fel~.**falu fn**

(14)

1. Városnál kisebb mezőgazdasági jellegű település. *Mit ér örökös hírt nyerni Iliással, 'S falunként élödni tudós kóldúlással* (245/26). *Nints szükségünk, hogy levágjuk a' más ~' erdejét* (326/30). 2. A faluban lakó emberek. *Azzal botra kelt a' ~* (326/15). ~ (267/83, 305/40), ~k (192/48, 337/58, 397a/121, 413a/927), *Faluk* (397/12), ~k' (287/34, 288/29), ~kat (397a/199), ~kon (330/2016).

Faludi fn

(1)

Személynév. <~ Ferenc, jezsuita szerzetes, költő (1704–1779).> *Jeles Sírverset készített e' fő vitézünknek ~ Atya, nemzetünknek amaz édes Poétája* (267*/18/9).

faluhely fn

(1)

A falu környékével együtt. *Ezt [csigatészta] orsó' hegyével kanyarítják meg egy kívülgyeltt vagy kibarázdoltt deszkátskán, ~ett pedig a' szövő bordán* (330*/144/3).

faluvég fn

(1)

Az a hely, ahol a falu lakott része végződik. *Kinek Jenei úr Svágere a' Pépen', Egy a' falu végen megy suhanásképen* (233/48).

falva Ö: Zsigárd~.

falvi Ö: *Mihály~.*

fama (lat)

(2) Hír. *Fama volat:* a hír repül. *A' Rosolisos Butellán* illet akárki látott, *Ha gondos szemmel meg nézte ott a' Fama-volatot* (326/44). *Fama* (330/1788).

Fáma fn

(2) <A hír istennője a római mitológiában.> *Egy Nimfa — de ki ne esmerné Miss Fámát? Újabb zendülésbe hozott minden Dámát* (330/1793). *Fáma* (330/1831).

família fn

(18) Család. *Fő Tzélja mindig a' leve Valamig uralkodott, Hogy a' Familia neve Ő benne el nem fogyott* (92/325). *Ti is a' Gyulay, Bár-czay, 'S Rhédei Fényes Familiák'* minden vérségei, *Hűséges Rokonok, nemes Atyafiak* (454/966). ~ (212/58), *familia* (330*/137/6, 330*/138/1), *Familia* (445*/233/5), *familia'* (330*/148/4), ~*k* (313*/102/5), *Familiája* (310/68), ~*d* (306/228), *familiáját* (267*/18/2), ~*nak* (212/56, 330*/146/2), *Familiájának* (300/4), *Familiád-nak* (306/227), *familiából* (330*/203/1), *familiáról* (330*/137/6), *Familiáknál* (217/64).

familiájú mn

(1) Nagy ~: híres családból való. *Bátor nagy familiájú Printz* *vala ő Nagysága* (114/751).

fanatizmus fn

(2) Vakbuzgóság, elvakultság. *Bár a Fanatismust ő mondta hogy űzi, Orrán füstölgött a' Fanatismus' búzi* (337/20).

Fané fn

(1) Helynév. <Phanae a Chios déli csúcsa.> *Ollyan erős az Ammini szőlők bora, millyenek Tmoluson, 's az fejedelmi ~nn is nem termenek* (413a/621).

fánk fn

(2) Kelt tésztaból bő zsírban v. olajban kisütött tészta. *Hol tartják a' sódorokat ... A' ~ot, a' tsöregét* (114/106). *Kráfli, magyarul ~* (330*/160/1).

Fannius fn

(1) Személynév. *Lelkesen ohajtván ~, hogy neki Valahára bár tsak lennének gyermeki* (96/1).

fantasztá fn

(1) Képtelen terveket szövögető ember. *Bolond, különböző Fantasztá a' neve Vad gyűlölségeknek ki tárgyává leve* (453/169).

fantázia fn

(4) Képzelet, képzelőerő. *Szörnyű Környék! Mellyhez a' Lélek Fantáziáin repülve, Írtódzással megy* (128/18). *'S megszakadt ruháit szedvén szemem körül Igéző ortzáját vetette tükörül, Melyben mit mutatott egy szent Fántázia, Te tudod, óh, mennyből szállott Uránia* (225/47). ~ (330/18), *Phantasia* (317/25).

fantom fn

(1) *Petécses fantom:* lázas látomás, agyrem. *Ti múlandóság' birtokának Setétes völgyei, Ahol petécses fántomának Bóbiskolt Hervey* (424/7).

fanyar mn

(4) 1. Szájban összehúzódás érzését keltő <ízű>. *Media termő hazája ama boldog almának, Mellynek ~ íze legjobb a' méreg ártalmának* (413/649). 2. Húzos nedvet tartalmazó. *Többé akkor ki nem virít a' föld hasonló fával Tsak a' tsip tsup vad olajfa marad ~ ágával* (413a/853). 3. Keserű, elszomorító. *Az én lel-kem ... vidám 's eleven volt, ... De most lomha, 's hernyó' módjára Mászkál a' ~ bánaton* (426/38). ~ (413a/87).

faolaj fn

(1) *Bé jön a' tél, fa olajat tör tsikorgó pressébe* (413a/1078).

far fn

(14) 1. Némely emlősön a medence hátsó részén levő húsos domborulat. *Ugrós kozák tántzra billegeti ~át* (85/32). 2. Nőnek a feneke. *Csak azt nézem, mikor dagaszt Szép ~a mint imbo-lyog* (169/38). 3. <Vers> vége. *Mézet ereszt, ha vagy on hátul fulánkja, az apró Purgoma; hogyha utól a' ~a tompa, here* (356/8). ~*a* (330/2049, 339/4), ~*om* (169/103), ~*t* (330/1158), ~*át* (197/32, 239/116, 330/656), ~*ának* (169/155, 231/308, 330/602), ~*ába*

(330/1709).

Ö: hajadon~.

fárad i

(6)

1. Munkát végez, dolgozik. *Ihon a' Tislér czéh hijába ~a, Mivel a' sok böltső mind nyakán marada* (330/1803). 2. Fárasztja magát. *Estve van — mind esméretlen — így futék ide 's tova. Nintsenek sehol Barátim — így hijába ~ék!* (161/21) 3. Vmiért ~: vmi érdekében tevékenykedik. *Boldog Pár! a' melly népének Hasznáért így ~ott* (307/22).

~ott (126/70), ~t (368a/102, 460/180).

Ik: el~.

fáradás fn

(1)

Fáradozás, tevékenykedés. *Hasztalan minden ~* (129/47).

fáradoz i

(1)

Munkát végez. *Hát néktek míg másnak ~ két karja Kényes testeteket lágy lepel takarja* (70/3).

fáradozás fn

(1)

Tevékenység. *'S a' gyilkoló Márs' táborában Bajnoki ~sal izzadsz* (445/20).

fáradtság fn

(5)

Tevékenység, munka, fáradozás. *Így sok ~ot 's munkát meg nyerhetnél: Még is kívánt helyed pontjára érhetnél* (126/41). *Fáradtságod' szép jutalma Virradtáig Náni lesz* (317/141). *E' koronát, mellyet a' háladás keze A tisztaszívűség gyöngyével hímeze Vedd el, s óh bár legyen fáradtságod bére!* (68/25) *Fáradságom* (308/9), ~gal (8/10).

fáradságos mn

(2)

Sok fáradtsággal járó. *Fáradságos élet, aggodás és halál Vólt szüntelen társad, míg dús kalmár valál* (202/93). *Az emberiség' határját Felkeresik gondosan, És annak drága nektárját Gyűjtven ~an, Munkájok' édes terhével Honnyokba beszállanak* (397a/1000).

fáradt mn

(9)

1. Vmely tevékenységtől kimerült, ellankadt (ember, állat). *Én hát tsak utánnok ballagék ~tan, 'S imé a' Pégazus előmbe lepattan* (330/95). 2. Tevékenységtől kimerült (szerv). [Az álom] *Lágy karjain ~ érzékenységinket Ringatja 's egy másik világba tesz minket*

(201/7, 14/7). 3. Megtört (lélek). *Érzem e' kétségbe' Volt erőm elhagy, Fáradt lelkem égbe Testem földbe vágy* (427/55). 4. Elalszom mint ~: meghalok. *Elalszom mint ~, 's úgy fogok aludni, Hogy arról semmit sem fogok magam tudni* (454/599).

~ (368a/138), ~t (308/16, 386/3), ~ann (216/31).

Ik: el~, meg~.

fáradtság fn

(4)

Fáradt állapot, lankadság. *Balgatag nagy világ! Ez é a' mulatság, A' mellyet únalom követ és fáradtság?* (197/42) — *Úzik már a' Farsangot! Bor, Muzsika, Tántz, Mulatság, Kedves törődés, fáradtság* (133/3). *fáradtság* (8/7), *Fáradtsága* (8/14).

fáradván in

(1)

A munkát elvégezve. *Óh! ha a' magvát magáért Szórná a' munkás paraszt, Óh, ha ~ boráért; Maga is inná meg azt!* (397a/183)

Ik: el~.

farag i

(5)

Mások karókat ~nak, és két ágú Villákat (413a/272).

~ (330/950), ~nak (413a/997), ~a (237/110); ~ták (237/91).

Ik: bé~.

faragsál i

(1)

Sok ember a' tűznél töltvén a' Téli Éttzakákat Világánál faragsájja baltával a' foklákat (413a/299).

faragva in

(1)

Némellyeik a' Trója' öszvetört falából Volt ~ Párosz' fejér márványjából (237/98).

Faraho fn

(1)

Meg szollítom, megálly! nem felel rá, hahó Nem addig van ám a' fekete ~ (26/50).

fáraszt i

(4)

Úgy is tudjuk, hogy hosszason köszönnek a' Parasztok, Azzal a' sok köszöntéssel hát senkit sem ~ok (326/62).

~juk (67/21, 74/3), ~ottam (438/7).

Ik: el~.

fárasztó mn

(1)

A' részeg nagy világ ~ Bált tsinál (200/84).

fardagály fn

(1)

A női ruha fenékrészének növelésére szolgáló párna. *A' Buffán, magyarul Far-dagály, talám a' Módinak minden bolondsági között legkép-telenebb bolondság vala* (330*/188/12).

fark fn

(13)

1. Állat testének a törzsből hátul kinyúló, elvékonyodó része. *Ezek hát az egereknek El vagdalák farkokat* (114/1002). *Ezzel frissen kapja magát, Nyerget tesz a' hátára, Farkon tsap egy Isten Agát, Fel ül maga magára* (92/283). 2. Madár farktollainak összessége. *Mellettek truttzolva járván A' páva, és zöld farkát Szivárvány módra kitárván, Hányja színváltó nyakát* (397a/438). 3. Vminek elkeskenyedő nyulványa. *A' hízelkedő habok hozzá mint tódúlnak, 's Farkok tsóválva lábához simúlnak* (139/95). 4. Vminek a vége. *Szintúgy rugták egymás' tzipellője' sarkát, Tapodták, hasgat-ták egymás' Sleppe' farkát* (330/1466). 5. Férfi himveszeje. *Pellidókus Mint a' mokus Játsza önnön farka ... tsitt* (385/36).

farka (330/1704), *farkok* (397a/680), *Farkát* (114/214), *Farkában* (231/306), *farkadra* (358/39), *farkához* (231/478), *farkával* (413a/677).

Ö: láng~.

farkas fn

(9)

A kutyával rokon, szürkés szőrű vadállat. *A vadak 's Farkasok ülnek szenderedve Barlangjába mordul bömböl a' bús medve* (4/11, 200/13). *A' ~ a' róka együtt hébe hóba Az erdőre mennek együtt prédálóba* (66/13).

~ (27/2), ~ok (197/15), *Farkasok* (85/15), ~okat (413a/146), ~oknak (327/20), ~októl (413a/493).

Farkas fn

(1)

Személynév. *Tar István és ~ Ersébeth! néktek-is Légyen javatokra még ellenségek-is* (217/125).

farkasbunda fn

(1)

Farkasbőrből készült bunda. *Már mi is a' Világéből, Mint Görög a' Magyaréből Farkas Bundát vehetünk* (114/167).

Farkasd fn

(1)

Helynév. (Vágfarkasd a régi Nyitra várme-gyében.) *Vétzy és az ő flottája Addig addig té-*

velygett, Hogy sokára ~' tája Felé el érkezhe-tett (317/262).

farkasszem fn

(1)

Farkasszemet néz: mereven néz a másik szemébe. *Ama' fás közt nagy lábával Gázolja a' vizeket Az Eszterág prédájával Nézőn ~eket* (397a/972).

farkú Ö: slepp~.**farmatring** fn

(1)

Lószerszám része, amely a ló farka alá húzva megakadályozza, hogy a nyereg előre csúsz-szon. *Majd ha egy Magyar Huszár húz far-kadra ~ot, Nem versre hanem attára portzog-tatod a' fingot* (358/39).

Fárs fn

(1)

Helynév. (Perzsia régi Párs nevének változa-ta.) *Csak Persiába' nőnek, 'S a' büszke Persi-ában Csak Fárs' kies vidékén* (373/162).

farsang fn

(19)

1. Vízkeresztől hamvázó szerdáig tartó idő-szak. *Tsupánn az örvendő fársáng víg zászlója Lett az el tsüggedt szív jó vigasztalója* (85/27). *Éneklem a' Fársáng' napjait 's Dorottyát* (330/1). *S haddal Carnevála azért támadta-tok, Hogy kurta a' Fársáng ebb' az esztendő-be* (330/1941). 2. Ennek az időszaknak utolsó (három) napja. *Úzik már a' Farsangot* (133/1, 7).

Fársáng (133/cím, 330/255, 330*/164/5), *Fársáng'* (197/27, 330/251, 416), *fársángot* (330/1378), *Fársángot* (330/761, 330*/136/4), *Fárságon* (330/cím), ~ra (382/11), *fársángig* (330/2017), *fársággal* (330/412), *Fársággal* (330/1800).

Farsang fn

(12)

Személynév. *Az örvendő Fársáng kiindult Bu-dáról, Tüdősítást venni a' Magyar Hazáról* (330/25). *Az egész avantgárd üssön a' Far-sangra* (330/1208).

Fársáng (330/59, 64, 843, 953, 1429), *Fár-sángot* (330/829, 831), *Fársángnak* (330/51, 1131), *Fársággal* (330/1580).

farsangi mn

(6)

Farsággal kapcsolatos, ekkor szokásos. *Fár-sangi jó borral habzó Butellia! Mellytől a' Múzsákban gyúl a' fantázia* (330/17). *Fársán-*

gi víg Húmor! Tsiklándj fel engemet (330/62).
fársangi (330/1242, 330*/136/1), Farsangi
(60/21), Fársangi (330/1454).

farsangló fn (1)

Farsangi mulatságon részt vevő személy. Már elfelejtette nevét is a' szépség: Még is lám, a' kinek kén litániázni, Itt mér a' Fársanglók között botorkázni (330/242).

farsangol i (2)

Farsangi mulatságon vesz részt. Hogy ne lás-son Pap, 's Barát, Most veszek már Maskarát. 's Fársangolok Véletek (133/53).
Fársangolok (133/57).

fársi mn (1)

Fárshoz tartozó. Csak Persiába' nőnek, 'S a' büszke Persiában Csak Fárs' kies vidékén, 'S a' Fársi tartományban Csak a Sirászi földön (373/163).

Farzal fn (1)

Helynév. (Farszalosz, thesszáliai ógörög város. Ennek közelében győzte le Caesar Pompeiust.) Róma! szégyenülj meg fényes hatalmaddal, Mikor minden ország két büszke Fiaddal A' Farzal' mezejinn táborba kiszálla (337/109).

fás fn (1)

Fás terület. Ama' fás közt nagy lábával Gá-solja a' vizeket Az Eszterág (397a/969).

fásult Ik: el~.

faszariság fn (1)

Fukarság, fösvenység. Senki sem ruházza rám a' 'Sobrák nevet, Faszariságomért huntzfut a' ki nevet (248/6).

fatető fn (2)

Fából készült tető. A' Madarak kontzertjei tisztelnék már, Sok ~n éneklő Fülemüle rád vár (172/6).
~t (397a/478).

fátum fn (18)

1. Az ember sorsát irányító felsőbb erő. Óh Fátom! már, már képzelem Hogy a' szeretse laptaképpen Játszik mindenha én velem (379/134). Thisbé szívét a' mint indulati vár-ták, A' Fátumok ennek szívébe bé zárták (77/38). Ah de a' kegyetlen Fátom Már kintsemtől elszakaszt (301/17). 2. Sors, végzet. Három

ember volt, barátom, Mind a' hármáról a fá-tom, Hogy ne éljen, már teve (385/20). 3. Szerencsétlenség. Mindenik jó volt erántam — Az szerelmes, ez barát. Óh, be' szívepedve szán-tam Fátumok' gyászos sorát (376/8). 4. Halál. Megholt! 's jókori Fátuma Minden jámboro-kat buba meríté be (386/11). 5. Jövő; elkövet-kezendő állapot. Ezzel egy Fő-angyal ... Elő-állt, 's felszóval kizengé azokat A' Magyar hazának írott ~okat. — Miket hallottam én! (306/148)
Fátum (367/9), Fátom (379/53, 97), Fátumok (413a/213), fátumok' (259/144), ~mom' (430/36), ~itok (306/152), ~ot (413a/1048), ~oknak (306/142), fátumoktól (397a/603), ~oknál (413a/421).

Ö: gyász~.

fátyol fn (8)

1. A nőktől fejükön v. kalapjukon viselt háló-szerű ruházati cikk. Itt megyen egy Dáma de irígy ~a Minden szépségeket töllünk el pakola (25/27, 190/17). 2. Tiszta látást akadályozó áttetsző köd, pára. Há-tul egy thyrsusbotokkal Beültetett szőlőhegy. Egy része tisztán tsillám-lik, Másutt ~fogja bé (397a/162).
~ja (447/99), ~id (305/69), ~t (436/25), ~át (77/205), ~lal (77/151).

fátyolat fn (1)

Fátyol. Míg tántorgó lábát futni siettette Vé-kony fátyolattyát Thisbe el ejtette (77/166).

fátyolka fn (1)

Virágszirom. Ti álomhintő Istenségek! Kiknél az éji jelenségek Ezer formában lengenek, Míg öszvehajlott szempillái, Mint a' tulipánt' ~i, Testvéresen szendergenek (431/35).

fattyú fn (2)

1. Kisliba. Játékból a' szöske ~k Az úszáshoz kezdenek (397a/317). 2. Házasságon kívül született gyermek. Jupiter Ledaért lesz egy fe-hér hattyú Illyen e' Világon a' ki — ~ (76/10).

fattyúgyermek fn (1)

Házasságon kívül született gyermek. Azért ad-ják ki a' bérít, Mert ő sem Fattyú Gyerme-k (92/35).

Faultier (ném) (1)

Lajhár. Lajhár, Földi' és Fábián elnevezések után az a' minden állatok közt legtúnyább,

leglassúbb és legostobább négylábú állatotska ... németül Faulthier (330*/199/10).

faun fn (3)

Szarvval és patával ábrázolt erdei istenség; a pásztorok védelmezője. *Itt a' vad Faunok' irtoványi Megtetszenek; Az ősz Dunának szép leányi Itt fürdenek* (294/5). *Faunok* (413/14, 413a/12).

faunus fn (2)

Faun. *Óh ha egy szép Nimfa úsz e' habok között Óh ha egy Faunus jön e' boldog Tölgyesbe* (176/9). *Faunus* (418*/173/2).

faunussíp fn (1)

Több ágú nádsíp; pánsíp. *Völgyein éltető keleti szél lenge, De reá tsak Faunus' sípok' echóival zenge* (341/12).

favár fn (1)

Egércsapda, egérfogó. *Három fiam volt nékem már, Mind a' hármát meg ölék, Az egyiket ama' fa vár Által széllyel dörzsölék* (114/324).

favor (lat) (2)

Jóindulat, pártfogás. *Te is hogy kedvet találhass Horváth Adám szívébe A' Kazintzy fájvorával mennyél Horváth elébe* (111/104). *Ember ennek fájvorából Várat, pendelt meg vehet* (317/218).

favorita (ol) (1)

Szerelmi partner. *Szavát sem úgy szokta tenni, Mintha el akarna venni; Hozzám eddig tsak úgy szíta, Mint Gavallér, 's fájvorita* (309/40).

Fáy-ház mn (1)

Fáy-család. (Abaúji származású ősi Fáy-család.) *A' ~, Patay ház is gazdagabb volt, Míg a' Magyar szokás belőlle ki nem holt* (248/25).

fázás fn (1)

Viszolygás. *Hajdan egy pillantásodra Mint kótogott Kebelünk! Most már komoly virtusodra Bólts ~sal ügyelünk* (392/24).

fazék fn (1)

Átmérőjénél magasabb, kétfülű hengeres edény. *Mihellyt a' konyhába a' fejét bedugta, Főbe verte egymást ~kal a' kukta* (330/690).

Ö: *vajas~.*

Fazekas fn (1)

Személynév. (Fazekas Mihály, debreceni költő (1766—1828).) *Főhadnagy ~ Úrhoz* (456/cím).

fázékony mn (2)

Hideget hozó. *Hideg eső tsorog, tsepeg egész éjjel, A' ~ Auszter havat is hány széllyel* (199/86, 87/56).

fázik i (10)

1. Hidegtől kellemetlen testi érzése van. *Bent didergek. Kint meg fázom; Szomorú Ősz!* (389/78) — *Minden fagy most, minden ~: Csak szerelmünk' lángja ég* (289/11). **2.** Kellemetlen érzése van. *Bár belől szívekbe fáz-nak, De vitéz tűzzel szikráznak Kívül a' jó Sámpanytól* (114/543). ~ (156/5, 196/61, 319/7, 380/59), *fázom* (309/122, 454/306, 455/29).

fázis fn (1)

Bús ~ában: rossz kedvében. *Húriel bús ~sába Nem kapván a' tsínoson, Ül a púder kattulyába, Mellyet két kis pudli von* (317/92).

fázó mn (1)

Hideg éghajlatú. *A' ~ Imaus' bértzeitől fogva, A' meddig a' déli tenger ér zajongva ... Azt hiszik hogy tsupán e' testé a' halál, A' Lélek megmarad, tsakhogy más testbe száll* (454/459).

fázott Ö: *piszka~.*

fázta fn (1)

Fáztában: mert fázik. *A' gyapjas nyáj is ~ban Holmi törzsökök körül Az ágfedél' oltalmában Egy hársvölgyön körbe gyűl* (397a/1089).

Fébus¹ ~ Fébe fn (4)

A Nap istene. *Mint a' szomorú Egek éjjel, Sírnak Mezeinkre le széllyel, Hogy hunyvánn ~, az Égnek Tetejénn Sógári nem égne* (175/11).

~ (87/19, 199/19), *Fébe* (413a/435).

Fébus² fn (3)

Személynév. (Phoebus, a művészetek istene az ógörög mitológiában.) *Foebus a' Poéták Attya* (53/3).

~ (330/914), ~nak (178/1).

fecerunt l. facio

- fecseg** i (1) Rosszindulattal beszél vkiről. *Kurvannya! hadd fetsегjen ő, Hóld-tóltre tán eszére jó* (316/35).
- fecsegés** fn (1) Beszéd. *Csak közel hozzám ne dörögjön ágyú, Hogy barátimnak ~it értsem* (287/50).
- fecsel** i (1) <Felhő> bőven ont <esőt>. *Most már ugyantsak fetselli A' felhő a' vizeket* (397a/1077).
- feccsent** i (1) *Vki fülébe feccsent:* <hírt> továbbít. *A' vén Adelgunda hallván e' szavakat, Dorottya' fülébe fetscenté azokat* (330/634).
- fecske** fn (3) Villás farkú, gyors röptű, rovarokkal élő madár. *Vagy a' dallos fetske repked a' tó körül* (413a/384). *fetskék* (397a/1094), *Fetskék* (397/30).
- fecskendező** in (1) Szétfroccsenő. *És mikor ennek a' fetskendező vérnek Tsepjei a' fának ágaihoz érnek* (77/227).
- fecskendeztetni** lk: ki~.
- fed** i (22) 1. Eltakar, borít. *Úgy az ő szépségei Mellyeket a' ruha ~ett, Komor fedelei Közül ki fényesedett* (127/38). *Frizérozott hajad hosszan ~i nyakad* (61/45, 254/33). *Nékem zöld olajág 's rózsalevél ~i Békés homlokomat* (338/1). 2. Óv, oltalmaz. *Nyúgodj csendességgel Itten, szép Nimfa! Ládd, melly büszkeséggel Féd e' boldog Fa* (263/4). *Fedje Pindusunkat!* (188/173, 174). 3. Por ~i: a sírban van. *Megholt egy haza' embere, Megholt, és idegen por ~i Béts alatt* (386/2). *Hová teszed akkor illy ditső mivedet? A' milyet még semmi föld pora nem ~ett* (127/38). 4. Vmi fölött van. *Fekete bajussa ~i vidám száját* (330/263). *féd* (397a/766), *~nek* (454/321), *~ett* (421/38); *~i* (222/19, 237/66, 306/87, 395/33), *~ik* (341/44, 413a/447), *Fedik* (397a/1099), *~é* (403/51), *~te* (413a/471). **lk:** be~, el~.
- fedd** i (1) (Enyhén) dorgál, rosszalló szavakkal illet.
- feddhetetlen** mn (1) Olyan <személy>, akit erkölcsi szempontból feddés nem érhet. *Szokrates ... Ez a' régi világ' ~ böltse* (454/728).
- fedél** fn (16) 1. Épület teteje, tetőzete. *Már a' forgó-széltől tsikorognak a fák, Ropog a' pásztornak kunyhója' fedele* (330/521). *'S hagyj engem' szabadon Dácia' pallagán Elnémúlva zokognom A' Nád-lepte ~ alatt* (432/16). 2. Hajlék, menedék. *Oh van é még egy erémi szállás, Régi barlang, szent ~, Mellybe egy böltés tsendes nyugtot hálást E' setét hegyekbe lél?* (304/44, 435/44). 3. Vmely tárgy felnyitható teteje. *Zártt koporsómnak fedelén belől is Érez a' szívem szeretett nevedre* (454/845). 4. A szem fedele: szemhéj. *Óh halál! ... Mikor vettz örök zárt szemem fedelére* (201/34). 5. Lepel. — *ti láttok testén Valamelly leplet — de, melly ritka Az a' ~, melly alatt van, szívem' kies titka, 's Melly lebeg meztelen Évám' Édenén!* (139/68). 6. Felület. *A' gyenge ortzáknak rósaszín fedele Forró szeretetet sik szívben nevele* (64/23). 7. Feledékenység fedele: az elfelejtett múlt. *Ő a feledékenységnek gyászból kötött fedele Alól a Honor várába két nagy nevet emele Midőn általa Hunyadi halhatatlanná leve* (111/65). *fedelek* (397a/624), *Fedele* (239/44), *fedelei* (137/15), *fedelére* (81/6, 397a/344, 454/594), *fedeléről* (432/19). **Ö:** ág~, szem~.
- Féder** fn (1) Személynév. <Jénai professzor volt.> *Látogatók meg púderesen Fédert, A' hol Luidorért oktatgatván Mummon El húzza pénzetek a' Deuts[ch]landi Mammon* (233/62).
- fedett** mn (1) Befedett. *Szentebb tüztől égvén felhossa a' ~ Síról Magyarinkat, 's általok Tégedet* (442/13). **Ö:** fél~.

fedez i

1. Huzamosabb ideig fed, takar. *Mint a' Napnak tekinteti Mikor a' setét felhőkből ki vetkezik, Ki derül, 's magát szebben kedvelteti, Ha tsak vékony ködök ~ik* (137/12). **2.** Befed. Fedezd szent árnyékkal azoknak tsontjait, Kik vérekkal védték hazám' kőfalait (306/77). **3.** Árnyék ~: beárnyékol. *Itt a' magános Völgybe' és tserében Megfrisselő árnyék ~* (305/10). **4.** Egy por alatt fedezzen: egy sírba kerüljön. *Ah! Megmeredjen szívem inkább, És veled egy por alatt ~zen* (395/24). ~ (10/22), ~ett (400/18).

Ik: be~, el~.

fedezés Ik: be~.**fedezni in**

(1) Oltalmazni, óvni. *Nem; nem hír, nem bér, tsak tiszt Serkent védelmezni: Eggy Magyart tsupánn e' kiszit Vérrel is ~ A' Királyt és a' Hazát, E' kettőért hartzra hát!* (257/236)

fedező in

(4) Védelmező. — ...ezen árva hazádat Béfogadák ~ szent koronájok alá (259/456). **2.** Leplező. *Sőt a mosogó száj a' vigyorgó szemek Egy ártalmas lelket ~ tetemek* (28/14). ~ (259/432), Fedezői (215/110).

fedő in

(1) Eltakaró. *A' kies völgyeket bé-nyargalják vele, Sőt a' forrást ~ bokrokra le szállnak* (89/15).

fedve in

(2) **1.** Takarva. *Talpig gyász ruhával légyen tested ~, E' mutassa szíved hogy van keseredve* (212/9). **2.** Ködbe ~: a köd miatt. *Mert most setét ködbe ~ Sínlik az embereknek kedve* (389/84).

Ik: bé~.

fegyver fn

(71) **1.** Támadásra, védekezésre, élet kioltására alkalmas eszköz. *Hogy a' Musák kik már a' vérbe öltözött Halálos ~ek tsattogási között El halgattak vala, szólni kezdjenek* (54/22). **2.** Puska, löfegyver. *Ama rettentő lármának Kezdek le írásába Fegyverek mint ropogának Márs szörnyű csatájába* (114/16). **3.** Szúrásra, vágásra, ütésre alkalmas eszköz. *Ott, hol az embert emberrel Fegyver' élére hányatod*

(379/150). *Őszve tsapja vértől párádzó ~ét, Készíti kontzolni gyilkos vad emberét* (192/3). **4.** Fegyveres tett, harc. *Múzs! ... Töltsd be lelkem' Spiritussal, Hadd harsogjam Ennius-sal a' Vitézek' Fegyverit* (317/28). *'S fegyverbe vágyol nyerni dicső halált!* (445/21) **5.** Fegyvert fog/fen: harcra kész. *Mások a' tengert lapáttal verdesik, ~t fognak, A' Királyok tornáztiba tolongnak* (413a/1060). *E' nemes indulat zendített fel minket, Mikor a' Burkusra fentük ~inket* (267/172). **6.** Fegyveres személy. *Már éppen kivitték a' szegény Carne-vált, Már éppen fegyver közt a' vesztőhelyen állt* (330/1634). **7.** Olyan eljárás, magatartás, amely alkalmas vki magatartásának megingatására. *Van egy hartz a' mellyben az ellenség deli Ifjak ellen titkos ~ét emeli* (71/2–3).

~ (77/222, 192/18, 215/43, 268/170, 178, 330/1234, 454/430), ~ek (114/355, 403/36, 413a/817, 1101, 453/113), ~ek' (188/68), Fegyverek (170/29, 397a/202), ~em (239/207, 239/207), ~e (216/78, 253/59, 259/615), Fegyvere (257/14, 368a/38), ~ünk (114/475, 259/555, 669), ~t (259/123, 480, 267/208, 268/43, 330/1496, 413a/518), Fegyvert (27/8, 68/12, 170/57), ~emet (259/503, 268/57), ~ét (368a/16, 413a/814), Fegyverét (368a/27), ~it (337/401), Fegyvereit (450/17), ~nek (114/348, 306/42), ~ben (259/384), ~ében (259/564), ~eikben (259/649), ~be (114/529, 256/37), Fegyverbe (114/337, 463), ~be' (337/267), ~től (413a/912), ~rel (413a/497, 1014), ~eddel (379/141), ~ével (114/869, 397a/235), ~ivel (92/270), ~ünkkel (259/533, 577).

fegyvercsörgés fn

(2) A fegyverek mozgatásával járó zaj. *A' fegyvercsörgésre mars! Óh ez a' legvigabb Mars* (257/181, 183).

fegyveres mn

(9) **1.** Fegyvert viselő fegyverbe öltözött (személy, csapat). *Le néz, láttya ~en A' Fizignát seregét* (114/553). *Juno, a' mint Ovidius beszéli, magtalan lévén, Jupiter a' maga' fejében a' ~ Minervát foganta* (330*/202/2). **2.** Fegyverek hangjára emlékeztető. *A Tüzes mennykövek pattogva hullanak Rá dördül a felhők ~ tár házza* (56/13, 202/13).

~ (170/52, 260/16, 330*/176/1, 413a/813), ~en (268*/22/6).

fegyverropogás fn (4)

Lőfegyverek lövéseinek gyakran ismétlődő zaja. *Melly szörnyű fegyver-ropogás! melly szívet epesztő Rettenetes dörgés!* (253/9) ~ (267/56), ~ok (267/40), ~t (403/24).

fegyverzörgés fn (1)

A fegyverek mozgatásával járó zaj. — ...a' ~eket Mindenütt a' levegőbe Germania hallotta (413a/479).

fegyverzörgetés fn (1)

Fegyverek menet közben adott zaja. *Halljunk meg a' Királyért, És a' Magyar hazáért! ilyen szók harsognak az alatt, míg a' Vitéz Magyarok a' következő Tszatadal' zengése alatt a' házból kivont karddal 's ~sel kimennek* (259*/203/4).

fehér l. fejr

fein l. fájin

fej fn (117)

1. Ember állat, testének a szájnylást és a legfőbb érzékszerveket magában foglaló része. *Bár hó szín zászlóját az el aszott Vénség Fejed pusztult Várann nem lobogtattya még* (204/42, 217/42). *Majd köztök a' hajó olly mészébe tsuszik Hogy az árnyék holtak ~ek felett úszik* (56/22). *Innen a' hartzra termett Ló kiszáll gögös ~ével* (413a/668). **2.** Agy, ész, értelem. *Fejemet nem töröm, jobb annál az öröm* (99/7). *Velőt szívó lángjaimtól Fejem nehéz, zúg, szorúl* (443/26). *Bár ~e tsügged már a' kinos veszélybe, Még is bátorsággal fog nehéz dolgához* (29/12). **3.** (Az egész ember jelképeként.) *'S most ah szegény ~em Hónapokis múlnak Mégis vártt Örömm elő nem fordulnak* (176/61). *E' bölts ~ek' intzésén meg nyugodni jobb lészen* (326/47). **4.** Valamely közösség vezetője, irányítója. *Alvinczy lesz ~e e' nemes tábornak* (267/197). *Imé a' Német-ség Allya sepreje, Eggy nemes Nemzetség Ura és ~e* (246/28). **5.** Némely növény termése, gömbölyded része; virága. *A' hol Tavalý bőven szedtél tsörgő tokú babokat Vagy silány lednek magvakat, 's fanyar fige bab ~ét* (413a/87). *'S a' pipatsok' bíbor ~eit mind öszvetiporja* (253/50). **6.** Kalász. *Sárga kalászszi közt*

reménységgel arat Áldja nevét százszer a' jó Teremtőnek Hogy földjébe arany színű ~ek nőnek (69/8). *A meg értt búzák gazdag ~e Múlattatták szíveinket* (123/39). **7.** Tárgynak, eszköznek külső, kidomborodó része. *Hol a' kevély kőszirt ~ét a' felhőkig tornyozza* (216/22). *Sok Mausoléumnak itt tört le a' ~e, Eltemetve van sok temetésnek helye* (237/31). **8.** *Ráveti a ~ét vmire: ellene fordul vminek. De tartok ám, hogy a' kik így elhánnyák a' Szenteket A' Canonizálásra is rávetik a' ~eket* (314/32). **9.** *Töri a ~ét: gondolkodik, töpreng. Mert ott is ébren tart az álom, 'S ~em' Lilin töröm* (302/24). **10.** *Fejet hajt vkinek: főhaj-tással üdvözl vkit. 'S ~et hajtván minden vendéginek sorral* (330/354). **11.** *Nem fér a ~ébe: nem érti. Ki kísért sokakat a' holtak helyére, Hogy ő is oda jut, nem fér a' ~ébe* (209/22). **12.** *Ki ver vmit a ~éből: elfelejtet vele vmit. Ez a' butella másolás A' megdühödt Világnak Minden tsatépatéját Kiverte a' ~emből* (369/10). **13.** *Eget ver ~ével: nagyon bol-dog. Ah kedves Szók! Ah édes Csók! Eget ve-rek ~emmel* (277/3).

~em (330/1417, 371/36), ~em' (452/68), ~ed (395/13), *Fejed'* (188/6), ~e (69/14, 114/655, 202/22, 259/598p, 330/899), *Feje* (330/1624, 337/359), ~ünk (454/206), *Fejünk* (445/46), ~et (377/14), *Fejet* (188/32, 306/169, 307/122), *Fejemet* (128/34), ~edet (61/38, 254/36), ~ét (56/47, 72/10, 114/718, 166/13, 197/29, 202/47, 237/48, 337/35), *Fejét* (85/29, 114/822), *Fejjét* (255/6, 451/6), ~eteket (198/64), ~eket (214/24, 413a/881), *Fejeket* (128/30), ~eit (397a/1158), *Fejeit* (445/48), ~emnek (100/4, 282/3, 430/43), ~ében (258/58, 330*/202/1), ~embe (259/435, 322/39), ~embe' (373/31), ~ébe (112/31, 268/155), *Fejébe* (266/20, 336/36), ~edből (212/80), ~emen (219/70, 330/774), ~én (114/537, 197/6, 237/44, 328/8, 379/14), *Fején* (299/128), ~énn (85/6), ~eken (259/353), ~emre (103/7, 107/26, 159/16, 213/110, 259/444, 465, 288/114, 352/26, 412/28), ~edre (326/52), *Fejedre* (114/271), ~ére (6/26, 42/8, 114/50, 189/28, 238/107, 259/395, 337/60, 450/35), *Fejére* (225/150, 415/52), ~etekre (217/140), *Fejeteke* (188/115, 251/20), ~ekről (78/8), ~emről

(337/420, 351/7), ~emhez (433/76), ~éhez (92/175), ~jel (330*/165/9), *Fejekkel* (215/52), ~ével (310/14).

Ö: *hidra~*, *láb~*, *ravasz~*.

fejedelem fn

(17)

1. Uralkodó, király. *Trézia, Károlynak 's olly sok tsászári atyáknak Gyermeké, sok gazdag földeknek örök fejedelme* (258/16). *Jobb és igazabb fejedelme Nála hazátoknak soha sem volt* (258/73). **2.** Nemzetség, terület vezére. *Kupa hertzeg nagy és nevezetes Fejedelem volt a' Somogyságon. Szent István Király idejében* (330*/148/1).

Fejedelem (267*/15/5), *Fejedelmek* (195/51), *Fejedelme* (337/133, 246, 397a/245), *fejedelméd* (253/62), *Fejedelmink* (452/1), *Fejedelmek* (258/72), *Fej'delmetek* (257/219), *fejedelmeket* (259/447), *Fej'delemnek* (400/63), *Fejedelmünknek* (306/225), *fejedelmekért* (259/654), *Fejedelmekhez* (397/14).

fejedelemasszony fn

(1)

Az uralkodó leánya. (Déidamia, Lükomedész király lánya Scyrus szigetén.) *Ah szerencsétlen! ha most Most el nem állott volna nyelve Valóba győzött volna érdekelve. Méltatlanok, Fejedelem asszony, (Igy szóla néki) a te Kinjaid* (170/66).

fejedelmi mn

(6)

1. Uralkodói. *Nézzed az én benned bizó ~ személyem* (259/463). **2.** Kitünő, jól termő. *Olylyan erős az Ammini szőlők bora, milyenek Tmoluson, 's az fejedelmi Fanénn is nem teremnek* (413a/621). **3.** *Fejedelmi virág:* pompás, szép virág. *Az Aloé, egy ~ virága a' ~ kerteknek* (393*/72/1). ~ (259/434), *Fejedelmi* (454/866).

fejenként hsz

(1)

Személy szerint, egyenként. *Fel fegyverkezik ~ Az egész militia* (114/350).

fejér mn/fn

(36)

I. mn 1. Olyan színű, mint amilyen a tiszta hó. *Vallyon még-is a' Gráziák ékessittő serege Nem egyedül ennek hósín ~ mejjénn lebeg e?* (216/62) — *Jupiter Ledaért lesz egy fehér hattyú* (76/9). **2.** Világos színű. *Tölts pohárt, gyermek! Nesze tölts ~ bort* (287/1). *Közel egy terepely ~ szederifának Sűrű árnyékába mind*

ketten futnának (77/131). **3.** Szürke (szőr). *A' komor bika' nyomában Sok szép ~ tehenek* (397a/154). **4.** Szüziesen tiszta, ártatlan. *Ha gazdag Vatsorát hozol magaddal, És fog jönni veled ~ Leányka, Jó bor, tréfa, egész sereg katzajjal* (140/4). **5.** Jó. *Te mutatod meg minékiünk, Mi fejér, mi ~* (390/6). **6.** *Fejér jótétel:* emberbaráti, segítő cselekedet. *Tudod hogy ott ál Temploma a' szelid Múzsáknak, ott van pitvara a' ~ Jótételeknek* (439/34).

~ (61/25, 230/19, 237/98, 238/11, 239/17, 61, 254/25, 287/2, 317/212, 227, 321/17, 330/290, 330*/181/1, 1, 333/1, 397a/334, 403/62, 413a/373, 614, 859), *Fejér* (154/27, 238/80, 239/32, 397a/1032); ~ebb (356/14).

II. fn 1. Legvilágosabb semleges szín. *Így az édes anya ... Kinek hajszálait színelte ~re Ártatlanságának bizonyos jelére* (214/17). **2.** Vminek fehér része. *És kebletek' ~érét Rózsákkal ékesítvén, Karikába fontt karokkal Zengjétek e' dalocskát* (373/4).

~rel (239/83).

Ö: hó~.

fejéres mn

(1)

Itt-ott fehér színű. *Első kikeletkor midőn a' ~ Hegyeknek hó levét issza már a' téres És a' nedves göröngy kezd engedni már a' Tavaszi szellőknek lágy fuvallására* (413/55).

fejérlik i

(6)

1. Fehérnek, fehér színfoltként látszik. *Az igaz, ~ ortzád igen szépen, A ketske hátujja úgy ~ éppen* (61/33–4). *Gesztenyével virít a' bükk, gyertyánfán körtvélyvirág Fejérlik* (413a/597). **2.** Kitünik, megjelenik. *Kinek szavain fejérle A' Magyar Őszinteség* (357/67). ~ (177/47, 258/94).

Ik: ki~.

fejérlő in

(3)

Fehérnek látszó. *E' gazban ~ tetemmaradványok, E' nagy diadalmi kapuk és bálványok, Mind olly jelek, mellyek a' szívet serkentik* (306/59). ~ (85/6, 355/3).

fejérnép fn

(1)

Nők összessége. *E' tett nagy zavarást itt a' Fejér-néppel Új módit kapott, főképpen a' széppel* (330/1717).

- fejérség** fn (1)
Ártatlanság, lelki tisztaság. Gyönyörűségével kínálgató térség *A' rajta ki tetsző szűz tiszta* ~ (77/48).
- Fejérvár** fn (1)
Helynév. <Székesfehérvár.> *Fejérvár' és Veszprém' tsínos két vidéki Tellyes öröme* szolgáltak ő néki (330/29).
Ö: Görög~, Landor~, Nándor~.
- fejet** i (1)
Háziállat tőgyéből, csecseből a tejet kézzel ki-nyomkodtatja. *A' megrémült banya teheneket* ~, *Háza' oltalmáért készíti a' tejet* (330/527).
- fejezés** Ik: ki~.
- fejérvén** in (1)
Befejezve. Egy derék Salve-ivással És egy Vi-vát kiáltással *Fejérvén Complimentünk* (308/66).
- fejkő** fn (2)
Kő síremlék, sírkő. *Itt árnyékos ákász fedi a' gyász hantot, Odább a' ~be látok metzve lan-tot* (306/88).
fejkövét (299/45).
- fejlett** in (1)
Fejlődése vmely fokára eljutott <növény>. *Ő a' tomboló vígságnak Futja unszolásait, 'S egy félíg ~ virágnak Lesi biztatásait* (456/43).
- fejlík** i (1)
<Virág> feslik, nyíladozik. *Tán a' Violák fejle-nek* (426/20).
- fejlő** mn (2)
Nyíló. *Mosolygó ajaki ~ rózsabimbók, Mely-lyeken tűükkorá változik minden tsók* (330/197).
fejlő (443/34).
- fejlődik** Ik: ki~.
- fejt** Ik: ki~, meg~.
- fejteget** i (1)
Elmond. *Ne vesztegesd, ne vesztegesd Az ér-demes Nevet rám: Inkább egyébbel fejtegesd Szíved javát, Arankám* (168/3).
- fejtegetés** fn (1)
Tárgyalás, magyarázás. *Itt az én verseimnek megértésére elég ennyit tudni: hosszabban ennek ~ébe ilyen helyen nem botsátkozhatom* (330*/200/16).
- fejtés** Ik: meg~.
- fejtődik** i (1)
<Virág> feslik, nyílik. *Itt a' kék Játzint ~ Hűs illatú kelyhivel* (397a/405).
- fejtve** Ik: ki~.
- fejű** mn (2)
Arcú, képű. *Meg állj, szép ostoba, 's festett ~ számár* (254/17).
fejű (61/17).
Ö: két~, sok~.
- fék** fn (1)
Hajóköttél, amely a vitorlákat mozgatja. [Az idő] *fékje után ragad: magával ránt az elmű-lásba. A' szirtok' 's a' hegyek' fellegi bértzei Elmállott hamuvá válnak; az ősz idő Mindent ~je után ragad* (338/36).
- fekély** fn (1)
<Növényen> sérülés bomlást okozó helye. *A' mennyi kárt a' nyáj térszen, 's kemény fogának mérge, Fekélyt kapván a' harapás helyénn, a' tőke kérge* (413a/923).
- fekete** mn/fn (32)
I. mn 1. A legsötétebb semleges színű. *Fekete bajussza fedi vidám száját, Árnyékozza barnán pirosuló ortzáját* (330/263). *Míg az ördög büszke Lelkét 's tetteit ábrázollya, Minden be-tűit ~ festékekkel mázollya* (216/18). 2. <A gyász, halál jelzőjeként> szomorúságot okozó, el-szomorító. *Mikor már a' ~ gyász szennyes le-pedőjébe Bé göngyölgetve mütattya az embert böltsőjébe* (216/25). *Szomorúan vádoljuk a' ~ halált* (442/3). 3. <Vmely színben> nagyon sötét árnyalatú. *Fekete föld gyászos parlag, Az én kintsem azon ballag* (112/29). *Mint az Avernus Tó ~ levébe A' madár a' bűdös gőz miatt reptébe Belé-hull* (239/121). 4. Fényben, világosságban szűkölködő, sötét. *Le hasad az éjnek ~ kárpítja* (67/10). *Szép Hajnal! ... Jer, vedd el fényeddel ... A' mord éj ~ homályát* (172/10). 5. Sötét bőrű. *Meg szollitom, megállj! nem felel rá, hahó Nem addig van ám a' ~ Faraho* (26/50). 6. Ellenséges indula-tú < magatartás, lelkület>. *Végre a' ~ Särepe elteli, 'S minden más érzésit egyszerre elnyeli* (330/745). 7. *Feketén egyet kávézik: fekete kávét iszik. Asszúszőlőt az Urak ivának, A' Dámák ~n egyet kávézának* (330/456). 8. Fe-

kete vér: idős ember vére. — ...ezen hívalkodó veres Úrfiak közé ne adja magát, mert vagy fekete vére az ilyenekkel meg nem eggyezhetne (238*/144/3). **9.** Rossz. *Te mutatod meg minékünk, Mi fejér, mi ~* (390/6).

~ (81/6, 203/6, 215/19, 282/cím, 330/193, 271, 860, 866, 330*/165/7, 413a/281, 639, 789, 453/166), *Fekete* (314/9, 413a/328); ~ébb (216/7), ~bbet (356/14).

II. fn 1. Fekete föld. *Mellyik nehéz vagy könnyű föld, a' terhe megmutatja, A' ~ét, 's akár mi színt a' szem is megláthatja* (413a/787). **2.** Fekete ember, néger. *E, a' mit így képzél a' Feketék' neme, Az északi 's déli hitnek egy lántszeme* (454/455).

feketedni in (1)

Lassan kezd fekete színűvé válni. [A penész] *Ha ~ kezd, jele hogy megérett, 's már veszni tér* (330*/200/24).

feketekávé fn (2)

Megdarált szemes kávéból vízzel készített ital. *Habzó glazlikat kell ki inni salvéval, Ha meg árt, öntsük le fekete kávéval* (266/26). ~val (336/42).

Fekete-tenger fn (1)

Helynév. *A mord Mercurius szárnyaínn repültem A' Fekete tenger partyára le ültem* (9/2).

fékszár fn (1)

⟨Folyók⟩ szabályozása. *Sem itt a' messzi vizeknek Tsavargós kerületi A' hatalmas mestereknek ~át nem követi* (397a/288).

fekszik i (26)

1. ⟨Ember⟩ Vízsintes helyzetben elnyúlva nyugszik, van. *Hadd hintsem [virágot] e' Boldog Gyermekek' böltsőjére, Mellyben ~ annyi nagy Királyok' vére, Mellyben ~ ez a' jövő Világ' fényje* (259/418–9). *A vén Szilván barlangjánál hanyadtan Fekszik sebbe Endimion sápatan* (460/131). **2.** Alszik. *Eggyütt [a kulaccsal] be sokszor feküdtünk, Bár Papnak meg nem esküdtünk* (433/41). **3.** ⟨Halott⟩ el van temetve. *Itt ~ ő — a' hajdanában Kedves mosolygó Rózsaszál, Elhervadt nyíló korában* (388/1). *Itt ~, a' ki által Sokan feküsznek itten* (252/1–2). **4.** ⟨Fa⟩ kidől. *Vége a' rá jövő szélnek fúvására Erőtelen lévén, ~ oldalára* (214/10). **5.** *Férfi mellett ~: ⟨nő⟩ férfival hál.*

Egek! Már én tehát tsak azért születtem, Hogy Férjfi soha se feküdjék mellettem? (330/754)

6. *Vmerre ~:* ⟨település, terület⟩ vhol elhelyezkedik, van. *Melly'k sarokba fekszel, oh boldog tartomány, Hol semmi főfájást nem szül a' tudomány* (406/3). *Kapos Mérő, ahonnan nevezi magát a' T. Mérey familia, ~ Kaposvárhoz fél órányira* (330*/138/1). **7.** *Vkinek a birtokában van. Kiknek a' fűszerszám erdő számra ~, Kiknek gyomjaival Schönbrun is ditsekszik* (454/503). **8.** *Szívén ~ vmi:* fontos számára. *Mennyire szíveden Fekszik Hazádnak közjava?* (445/54)

~ (212/17, 27, 302/10, 368*/30/1, 443/192), *Fekszik* (288/79), *fekszem* (330/1504, 425/29, 455/2), *[feksz]em* (129/29), *Fekszünk* (197/60), *fekivének* (188/57), *feküdt* (330/1746).

Ik: le~.

fekte fn (2)

Fektében: a) fekvése közben. *Így ~mben illegetném A' medenczéje peczkét* (169/93). b) alvás közben. *Sőt, ha tudsz, lelkébe Bújj egészen bé, 'S tudd meg, hogy ~be' Rólam álmod é?* (263/31)

fektet i (5)

1. Alvás végett elhelyez vkit. *Nagy sokára, hogy ki fűtta már magát az agg Madám: Gazra ~ett; de pénzem néki mind ezért adám* (161/28). **2.** Elhelyez. *Göröngyeit az Északi szélnek hanyatt fektessed A' vidám szőlő vesszőket beléje úgy ültessed* (413a/792). **3.** *Gyászos ágyba ~:* ⟨halottat koporsóba helyez⟩. *Fel kiálta, mondván sírva: a' szeretet Téged ezen gyászos ágyadba ~ett* (77/278). **4.** *Porba ~:* sírba dönt, elpusztít. *Mivel ezeket is a' leg tettőbb korba Ez a' nagy ellenség [a halál] ~i a' porba* (215/38). ~ett (212/122).

feküdni in (2)

1. Fekve elhelyezkedni. *Ti puhák, a' gyepre fekünni sem mertek, Sőt a' lágy párnán is sziszegve heverték* (198/49). **2.** *Feküdni készül:* alváshoz készülődik. *De — midőn már éppen fekünni készültek Egy új tüneményen mindnyájan elhültek* (330/1847).

feküdvén in (1)

Lefeküdvé, ágyba kerülve. *Ma mint a' Veres-*

hagyma megesküdvén, Estvére mellé ~, Szent Lakodalmat e' végre tsinálván (167/8).

fekvés ~ fekvés fn (5)

1. Fekvő hely. *Lerogyik, 's fekvését festi szűz vérével* (330/1412). **2.** Együtt ~: szerelmeskedés, közösülés. *Nem tsak az édes eggyütt fekvéseket Sőt a' tsókokatis ... Megvonja már tőlem* (176/70). **3.** Elhelyezés, elhelyezkedés. *Se szállódnak a' fekvését ne ejtsd nap nyugot felé* (413a/834). *Vagyon egy olly tenger ezen a' világon, Mellynek fekiüvése van minden orszádon* (211/2). **4.** Menet. *Elmétek egyforma, lábokat futósok, 'S eggyiket is a' szív lázzadt indulatja Szokott fekvéséből ki nem forgathatja* (454/212).

fekvő in/fn (3)

I. in **1.** Elhelyezkedő. *A' fagyos Sark alatt ~ Szibéria ... A' te érdemidről zengedez harsogva* (259/233). **2.** Porban ~: eltűnt, mellőzött. *Hogy a' porban ~ virtust felkeresse, Az érdemet fényes oltárra tehesse* (259/211).

II. fn Fekvő helyzetben levő személy. *A' Halál a' füstnek 's pornak közepében Kevéllyen kovájog véres szekereben: 's Fel útvén zászlóját egy barna felhőre Katzagva repül le a' vérbe ~re* (195/24).

fel hsz/ik (3)

I. hsz *Fel s' alá:* ide-oda. *Ámor egy narants héjjatskán Fel s' alá kormányozott* (366/2). *Fel s' alá* (401/11).

II. ik (Az elhangzott állítás nyomósítására.) *'S már letett Lantom' újonnan ... Felveszem, ~, víg lélekkel, 'S énekekkel 's örömversekkel Megpróbálom pengetni* (308/13).

Ö: oda~.

fél¹ i (60)

1. Veszélyt érez. *A ki általment a szélvészén, Bár elment a vad szél egészen, Még is ~* (460/149). **2.** *Fél vmitől:* az a szorongó érzése van, hogy vmi árthat neki. *Bár ne féll a' Királly leg nagyobb mérgétől* (30/5). *Az adósságtól nem ~lek, Annak gondja nem fűr* (154/10). **3.** Nem mer vmit tenni. *Ditséretért semmit nem ~ vinni végbe Nagy nevével tsak hogy mehessen az égbe* (29/23). *De tüzemről beszélni ~ek, Hogy meg ne vessen engemet* (431/23). **4.** *Fél vkit:* hódol vkinek, tisztel vkit. *Kivált ~d az*

Isteneket s Céresnek esztendőbe Áldozz Tavaszkor a' gyenge fűvel vidult mezőbe (413a/346).

~ (5/9, 11/14, 29/22, 40/2, 6, 44/3, 5, 7, 8, 231/236, 267/84, 330/1378, 330*/204/10, 433/67, 452/6, 454/5), ~ek (114/123, 231/452, 287/38, 389/64, 430/31, 431/30, 454/63), *Félek* (454/825), ~sz (177/17, 246/24, 396/23), ~nek (77/84, 215/17, 413a/912, 454/119), ~tem (454/429), ~[t] (12/12), ~tenek (413a/472), ~em (157/18), ~ik (413a/1028). — ~j (103/3, 105/3, 114/277, 126/61, 184/51, 203/35, 214/91, 306/158, 158, 344/8, 423/50), *félly* (143/4, 25, 42), *féllyen* (231/395), ~jünk (454/242), ~jetek (139/23, 248/48).

fél² fn/mn (46)

I. fn **1.** Vmely két (egyenlő) részre osztott egésznek vmelyik része. *Felét süssék, felét főzzék* (92/125). — *...mert fele éltének Dézmául ment a' lány álom Istenének Felénn a' fájaldalmak 's ezer nyavalyának Magzati egyforma jussal osztóának* (453/141–3). **2.** Testnek vmely része, oldala. *Óh, engedd meg, hogy meghintsem Vélek orcád két felét* (289/26). **3.** Meghatározott társadalmi személyek, csoportok egyike. *A' gyenge ~ hitte az erősnek szavát* (454/375). *Négy erőss csoportot kiküld sietséggel, Hogy a' győzött ~nek legyen segítséggel* (330/1316). **4.** (Birtokos szraggal) felebarát. *Te esmered szívem fele, mind az én Gondolatimat szintén* (171/17). *Áldozat. Sokaknak házához mikor ember korra Jutnak, akkor gyűjti bús feleket sorra [a halál]* (213/74). ~ (326/45), *fele* (45/12, 191/38, 454/904), *felet* (233/4), *felét* (253/2), *Felét* (302/36), *felének* (368a/141), *felén* (313/92, 330/1547), *Felén* (330/1551), *feléig* (397a/115).

II. mn **1.** Vmely két egyenlő részre osztott egésznek vmelyik ilyen részét tevő. *E' kegyes anyának felséges magzatja, József, kinek nem lesz félvilágon párja* (259/207). **2.** (Párosan összetartozó dolgok közül) az egyik. *De most rám mindenik félszemmel hunyorgat* (206/13). *A' fél-sarkantyúja akadt a' szoknyába* (330/1699). **3.** Nem teljes, nem egész. *Ha élet Tenéked még hosszabb adatott: Szóljál sírom fellett tsak vagy fél szózatot* (127/46). *Kapos Mé-rő, ahonnan nevezi magát a' T. Mérey familia,*

fekszik Kaposvárhoz ~ órányira (330*/138/2). Ki önt lelket belém eggy ~ pillantással? (184/28, 423/28) ~ (86/31, 198/31, 330/628, 1524, 1986, 2012, 337/213, 348/25, 26, 368a/155, 382/21, 389/99, 413a/447, 421/46, 431/3, 445/29, 454/182, 456/2), Fél (210/79, 217/86, 432/105).

Ö: ajtó~, al~, harmad~.

felad i

(2)

1. Feltálat. 'S ~juk terjedt tálakban a' füstölgő tagokat (413a/721). **2.** Nem védekezik tovább. *Addig is a' Várat az allyánál Tzombba A' külső Posztokról verdesi két Bomba, Míg az el halt Vezér az én Hatalmomba Kapituláció fel adja azomba (238/76).*

feladogat i

(1)

Tálat. Hébe az ifjúság Istenaszszonya, ki az Istenek' asztalán adogatja fel a halhatatlanító nektárt s ambróziát (368*/30/6).

feláldoz i

(3)

1. Vminek érdekében önként lemond vmiről, ami neki becses. *Láttuk, hogy talál kinnyait könnyebbítő barátira; A' ki szívén más bajait olly mértékben hordozza, Hogy annak enyhítéséért mindenét fel-áldozza (216/112).* **2.** Veszni hagy vkit. *Tsak hogy fel ne áldozzátok Az első szülötteket (397a/243). ~á (400/14).*

feláldozni in

(2)

Vminek érdekében önként lemondani vmiről. *Hol a' midőn egy jót szükség fényre hozni, Sok kedves dolgot kell azért ~ (454/812). fel áldoznunk (454/208).*

felalélva in

(1)

Félig aléltan. *Ennek hajnalszín ortzájin Sze-mej meg állának A' Nagy Úrnak; 's tagotskáin Fél alélva nyugvának (231/126).*

feláll i

(9)

1. Ülő helyzetből álló helyzetbe egyenesedik. *Elfordúl, ha mégyek felé: Feláll, mihellyt ülök mellé (309/50).* **2.** Vmely magasabban levő helyre áll. *Már Priapus is fel állott az állóra (1/13).* **3.** <Ször> fölfelé egyenesedik a test környező felületére merőlegesen. — ...a' pőre Gatyáú legénynek fel áll minden szőre (85/14). **4.** Megerősödik. *Az igasság fel áll 's minden felé ágoz (11/16).* **5.** <Nap> feljön. *Fel ál-*

lott már a' nap a' Dél hév pontyára Egyenesenn omlik le felé sugára (84/1).

~ (353/6), *Fel áll (104/6), fel álla (114/312, 498).*

felállít i

(3)

Létrehoz. *Mindjárt a' tsata mezején Állítsuk fel jó idején A' szabadság szent fáját (114/488). Ti töltsitek még bé hírrel a' világot; Ti állítjátok fel a' köz boldogságot (259/364).*

Felállított (341/1).

felállítatni in

(1)

Létrehozni. *Castrum Doloris nevet visel a' Nagy emberek' halálára ~ szokott Gyászalkotmány, mellyben a' megholtak érdemei szoktak példázatokban előadódni (330*/188/16).*

felállván in

(2)

1. Ülő helyzetből álló helyzetbe egyenesedvén. *Ki fel állván nagy pompával, Trokszartaksz Király szavával Így szóltott a' Conventbe (114/410).* **2.** Vmely magasabban levő helyre állván. *Mind eltsendesednek az egész Szálába', 'S Carnevál ~ bársony trónusába, Az egész Népséget körül megtekinti (330/368).*

felázik i

(1)

Fel ázik a' bél: teljesen berúg vki. Mennél jobb így mulatni, A' kantsókat forgatni, Míg fel ázik a' bél (154/35).

feláztat i

(1)

<Bor> bőven meglocsol. *Míg hát a' bor fel áztatná a' Gingivát, Az ivásban százszor tennénk recidivát (218/11).*

félbe Ö: kezdő~.

félbehagy i

(1)

Befejez. *Lelkem! térj vissza földedbe, 's hagy félbe szent bútsúdat (162/57).*

félbehagyni in

(1)

Befejezni. *De mikor meg unnya már hosszas futását És félbe akarja hagyni utazását El érkezik hozzánk az az édes estve (3/6).*

félben Ö: hasadó~, holt~.

felberzenkedik i

(1)

Felemelkedik. *A tavasz szerelmes kénnyel Gyűjtván a' vig lovakat ... Duzzad és fészese-dik Ereke' ága, 's elvadúlva Farkok ~ (397a/680).*

- felberzeszt i** (1) *~ék, Haragomba ilyen erős törvényt adék (239/239). 2. Szépen fejlődik. Mire vigyázzon a' Gazda? és mit nézzén eleve Ha a' záporozó Tavaszt felszítja a' nyár heve És a kalászos takarmány ~t a' mezőbe (413a/322).*
- felbosszantván in** (1) *⟨Vitorlát⟩ felduzzasztva. Hajóját bízta a' szélre 's a' mélységre Viszi a' félelem színétől ké kellő Tenger, fel bosszantván vásznait bőv szellő (83/32).*
- félbeszakad i** (1) *Befejeződik, abbamarad. Most már egy kevésbé szűnjenek jajjaid, Szakadjanak félben búzokogásaid (212/72).*
- félbír i** (1) *Felel. Láttam még iszonyú nagyságú követket, Tíz ember is alig bírta fel ezeket (237/108).*
- felbizgat i** (1) *Felserkent. Fel bizgatja pesgő méhét Zefír olvasztó szele (413a/871).*
- felbocsát i** (1) *Temjént ~: búzt kiáraszt. Mindennap a' te ol-tárodra térsz Természet' áldozatjait E' nagy világnak a' galántabb részei, 'S temjénét felbocsátja itt (377/12).*
- félbolond fn** (2) *Kissé hibbant, hóbortos. Mint a' mit a' Delphis' vén Pythiája mond, Ha Fébus meglepi, jövendől, 's ~ (330/914). ~ (342/10).*
- felbomlik i** (1) *Befejeződik. Itt bomlik-fel a frigy, és béke kötetik, Szapora csókokkal itt petséltetik (239/55).*
- felbont i** (2) *Megszüntet. Óh gyászos végezés' irtóztató pontja! Melly két szerető szív' frigyeit felbontja (63/8). Fel ne bontsák, El ne rontsák Kedvünket a' bánatok (91/4).*
- felbontani in** (1) *Megnyitni. Im' én a' Szent forrásokat felmérészem bontani És Ascra verseit Roma Városiban mondani (413a/700).*
- felborsol i** (1) *Felingerel, feldühösít. De hagyjuk el; 's a' Bál-istent ne gúnyoljuk, Mert a' nagy világnak orrát fel borsoljuk (197/82).*
- felborzad i** (2) *1. Dühbe jön. Kuttz Kriminal! ezenn nagyon ~ék, Haragomba ilyen erős törvényt adék (239/239). 2. Szépen fejlődik. Mire vigyázzon a' Gazda? és mit nézzén eleve Ha a' záporozó Tavaszt felszítja a' nyár heve És a kalászos takarmány ~t a' mezőbe (413a/322).*
- felbújik i** (1) *⟨Ibolya⟩ kidugja fejét a földből. 'S Mint a' mérész Ibolyára, Midőn jókor búvik fel, Rá lehell a' fagyos pára 'S Ez lankadva hervad el (231/324).*
- felbujt i** (1) *Felingerel, feldühösít. De, hogy annál jobban megszegyenüljenek: Minden hajadon Lyánt ~ok ellenek (330/834).*
- felbúsult in** (1) *Dühös, feldühített. Hogy a' kit a' reá fel búsult Istenek Egyszer Praeceptoru névvel bűntetnek Talált egy sok szeres büntetés sorára (12/15).*
- felbuzdít i** (1) *Lelkesít. Minő dal ez! — Hármóniával zeng az Égen, Harsog Hegyen, Völgyön, Tseréken, És minden embert ~ (257/11).*
- felbuzdítván in** (1) *⟨Személyt⟩ vminek a megtevésére ösztönözve. És pedig az én Uram Kajos István A' Szent Lélek ~ 's Szándékát a' szent Házasságra vetvén (167/2).*
- felbuzdul i** (3) *1. Fellelkesedik. De ti, kiknek jobb vér szállott szívetekre, Nem buzdultok é fel lelkesen ezekre (267/222). 2. Erősen hullámszik. A tenger fel buzdul 's mindjárt ontja haragját (39/3). buzdulna fel (267/25).*
- felcifrázott in** (1) *Szín pompás. [A rózsabokor] Fel tizfrázott kevély virágának Bibor pompái széllyel szóródának (139/9).*
- felcifrázva in** (1) *Virágba borulva. Elszórt virágligetekkel A' Rét feltizfrázva áll (397a/960).*

- felcsap i** (2)
 1. [Poharat] töltés és ivás előkészítésére felfordít. *Béke! Frígy! ... Négy betű: négy-négy poharat csapok fel Értetek én is* (287/15). 2. Felhajt, iszik. *Bé megy híves hájzlijába, Fel tsap egy pint pluttzer-bírt* (317/81).
- felcsapódik i** (1)
 Felkerül. Közbe megtörténik, hogy büntetésében, Árnýék-módra bolyong az ég' üregében; ... *Feltsapódik a' nap' tűz kementzéjébe, 'S vissza, a' levegő' zúgó örvényjébe* (454/483).
- felcsapván in** (1)
 Megegyezvén. — ...'s Szándékát a' szent Há-zasságra vetvén Dombi Pandát megszeretvén, Betsületes Szüléitől megkapván, *Véle a' minap feltsapván* (167/6).
- felcserél i** (1)
 Felcserél vkit vmivel: lemond vkiről cserébe vmért. *Egy szív, melly a' világ' kintsevel Fel nem tserélne téged* (379/96).
- felcserélhet i** (1)
 Bár tsak a' feleségemmel Téged tserélhetnélek fel (433/50).
- felcsikland i** (1)
 Ihletet ad. *Fársáangi víg Húmor! tsiklándj fel engemet* (330/62).
- felcsiklandott in** (1)
 Felhevült. *Amor rá fel üle Melyemre repüle Feltsiklandott Szívünkben ég Egy forró hűség* (174/16).
- felcsiklandoz i** (1)
 Felhevít. *Míg aluszik játszodjatok Édesemmel, Majd ereit tsiklandozza[-á-á-]tok-fel* (172/26).
- felcsipeget i** (1)
 Ébresztget. *Harmatos tsókokkal játszadozva Tsipegeti fel még alvó kis társait* (172/14).
- felcsődül i** (1)
 (Szél) felerősödik. *Láttam én, hogy a' szeleknek fel tsődült minden hada Melly minden érett Gabonát tövestől fel ragada* (413a/326).
- felderít i** (3)
 1. (Utat) megvilágít. *Vezetőid lesznek magok A' Tindarusi Tsillagok. És kedvező fényekkel Derítik utadat fel* (177/26). 2. (Bor) felvidít. *Mondom; és ezt addig mondom Míg a' vinkó ~* (438/30). 3. *Felderíti az öröm egét: megvi-*
- gasztal. Oszlasd komor Bánatidnak gyászból szövött fellegét' Légy a' mienk, légy, derítsd-fel ismét örömed egét* (162/120).
- felderül i** (2)
 Felvirrad. *Borongós felhőkkel gyászoló magyar Ég! Nem soká felderül ősi ditsőséged; Ne félj, nagy Nemzetem! ne félj, nem lesz véged* (306/157). *A' szent barátság' csillaga Egemre felderült* (278/8).
- felderült in** (3)
 1. Felvirradt. *Végre ha e' mostann fel derült reggelnek Éjjeli el jövőn napjaid el telnek* (67/29). 2. *Felderült lélek/ajak: vidám lélek/ajak. Mikor a' mim vagy, fel derült lélekkel Osztanám meg az ok nélkül szegényekkel* (453/195). *Felderült ajakán friss rózsák nyitának, Szemein idegen lángok lobbanának* (330/2043).
- Feldmarschall** (ném) (1)
 Tábornagy. *És, mintegy Feldmarsal, perspektiva helyett Hogy rá-ügyelhessen a' nagy armádára, Egy vén pápaszemet feltett az orrára* (330/1216).
- feldül i** (4)
 1. Elpusztít, tönkretesz. *Feldülta már Itáliát egészen, Berontott a' Tseh földre tűzzel vassal, A' döllyfös Frantz ellepte táborával A' Rajna' szép vidékét* (259/57). *És a' madaraknak régi hajlékait morogva Feldülta a' szántóvető mind gyökerestől fogva* (413a/739). 2. (Kedvet) elront, tönkretesz. *Ne dúld fel minden kedvünket Enyhítsd megúnt életünket* (389/117). ~tam (330/1386).
- feldúlás fn** (1)
 Elpusztítás. *Az ártatlanoknak fel-kontzoltatása, A' szelid városok 's faluk fel-dúlása Ollyanok-e?* (192/48)
- feldúlat i** (1)
 Tönkretetet. *Gyarló tudatlanság! zablátlan indulat! Két Daemon, melly minden szépet jót ~* (313/60).
- feldülő in** (1)
 Tönkretevő. *Hogy egy Légyen szódat fel-dülő*

Múljon-nal Minden szépségeket el-seperj azonnal (127/35).

feldúlt mn

(7)

Elpusztított, tönkretett. Lába aladt hever tűndöklő eziüstye Mellyre sohajt fel dult sok városok füstye (9/20). Mivel szent Templomid földre döntettenek, Feldúltt oltáridon meghültek a' senek (337/14).

~ (368a/24, 413a/795, 930), fel dúlt (52/22), feldúltt (337/187).

felduzzadt mn

(3)

⟨Víz szintje⟩ jelentősen emelkedett. Triton és Nimfáji mennek seregébe, Kikkel együtt e' vad tengert tsilapítja, 'S a' fel-duzzadt habok' hátait simítja (202/56).

feldúzzadt (413a/334), fel duzzatt (56/56).

feldül i

(3)

1. Felborul. A' ki rá nem hallgat, düljön fel a' Szánja! (330/92) 2. ⟨Vki⟩ elesik. A' bögője mellől feldüle Izráel (330/1023).

fel düle (114/548).

feldüljedett in

(1)

Felduzzadt. Hát de mennyit szenvedett Már ekkorig Földünknek állapotja, Hogyha a' feldüllyedett Tenger, vagy Etna' lángja szántogatja? (288/27)

felé¹ nu/hsz

(66)

I. nu 1. A szóban forgó vmi irányába, hozzá közelítve. Lésznek ezután is, lesznek tán valakik, ... Kiket a' borral telt magyar Hélikonnak Hegye ~ édes vágyódások vonnak (219/30). El-ragadtatva vitettél a szentebbit Ég ~ (162/53). 2. A szóban forgó irányba. — ...úgy le nyúlik Világunk dél~ Africába (413a/251). Napnyugot ~ (313*/101/1). 3. A szóban forgó vmi irányába fordulva. Azután az Edom Tenger ~ tért 's Ottan Idvezítőnk koporsójához ért (96/9). 4. A szóban forgó időpont, esemény előtt. E' szerint mi Bőjt' havában Ollyal kedveskedhetünk, A' mit csak tavasz' javában 'S nyár ~ szemlélhetünk (289/20). És ha majd Jövendöléssem Bé telik Szüret felé Vigadásom 's tisztelésemm Bőv jutalmat nyerhet é? (249/58) 5. Megnevezett számú részre ⟨oszt⟩. Tizenhat ~ tette (231/130).

II. hsz 1. A szaggal jelzett v. az előzményekből ismert vki, vmi irányába. Ki vagy Te, ki

hószín leplekbe Felém mosolyogva közelítsz (455/34). Bár szemét rád a' sors mosojogva nyissa Bár ~d forduljon tsalfa gojóbissa ... Ne higgy neki (55/2, 191/2). Minn jajgatsz kis dalló? Így szólék magamban, 'S ~ közelíték andalgó útamban (306/108). Sógár Mogyorófák körülte hevernek, De azok ~je fordulni sem mernek (298/16). Eggy legédesebb menynevei Öröm' gyönyörködései Repestek vígan ~nk (134/78). Epedt vágyódással lihegek ~tek (219/86). Ezt mondván nyájason mosolyga ~jek (330/2019). 2. Azon a tájon, környéken, amelyet a szrag kifejez. A' dühös Frantz széleinkről Már ~nk is bényomult (257/118).

Ö: be~, elé~, este~, ezer~, fel~, haza~, két~, ki~, le~, minden~, ő~, sok~, vége~, vissza~.

felé² nu

(5)

Fölé. Párás hegyek, hadd juthassak Kies tetőtök! ~ (397a/16) — Már napod itt vagy, Hogy tzelra jutván végy diadalmat a' Természetben, 's a' boldog élet' Szent palotái ~ emelkedj (454/750).

~ (188/99, 251/4, 338/32).

-féle Ö: af~, annyi~, ef~, egy~, jó~, különb~, minden~, rossz~, semmi~, sok~.

felébred i

(9)

1. Megszűnik aludni. Felébredek, Leánykák, Ittam; de még sem érzek Az én fejembe' terhet (373/29). Pirusus! Szerelmem ébredj fel, Thisbének Zokogó szózatú téged serkentének (77/267). 2. Feltámad. Te ki Ermenonvill' rideg szigetében Nyugszol a' nyárfáknak lengő hívesében, Ébredj fel, és bámúl egy lelkes állatot, Ki mér tenni nálad nagyobb áldozatot (454/285). 3. ⟨Érzés⟩ működni, hatni kezd. Lilla! Kellemségednek ... Intébreztő balzsama Érzésimet megszédíté, ... Hogy mellyik az, ki Tégedet Megérezvén ~ett, 'S nékik ennyi jót hoz? (447/11)

~nek (201/cím), ~tem (397a/597), Felébredett (170/54), fel ébredett (134/11). — ébredj fel (368a/41).

felébredés fn

(2)

1. Alvásból való felserkenés. Felébredés, és az azon való szomorkodás (397*/76/16). 2. Kialakulás, keletkezés. [Csillagok] Bíbor

pompájokkal már mindjárt el-halnak Fel-
ébredésére a' piros hajnalnak (89/4).

félébredt in

(1)

Enyhén fűdögáló <szellő>. Menj, 's fogj szür-
ke paripádhoz Fél-ébredt Zefireket Tégy ka-
kast is hintótskádhoz, 'S kettőzd a' lépéseket
(456/10).

Ö: fél~.

félébreszt i

(4)

1. Élőidézi, hogy keletkezzék <érzés>. Jer, Lil-
la! Jer; érzésemet Mind ébreszd fel (447/
149). 2. Magára eszmél. A' bámulás 's öröm
Felébreszt (452/68). 3. Serkent, ösztönöz. A'
barmokat csak a' víg Tavasz sugára Ébreszti
fel nemek szaporítására (453/116).
~ettem (447/29).

félébreszthet i

(1)

Serkenthet, ösztönözhet. A Hegyek hűs forrá-
sai Lelkem fel ébrezthetik (16/58).

feledékeny mn

(1)

1. Olyan, aki hamar felejt. Távollételembé Ké-
pedet szívembe Szent bélyegül viselem, Ne
légy szép Érzékeny Te is ~ Legalább álmodj
velem (359/5). 2. Feledékeny álmom: feledést
okozó álmom. Mert kiszáraztják a' mezőt a'
lenek, 's a' zabok is 'S a' ~ álommal bé hinte-
tett mákok is (413a/90).

feledékenységnél fn

(5)

Feledés. Ő a ~nek gyászból kötött fedele Alól
a Honor várába két nagy nevet emele (111/
65).
~ (406/6), ~' (237/87, 267/70), Feledékenység
(237/43).

feléget i

(1)

Felgyújtva elpusztít. Ha más-külömben nem
lehet, Felégetem Azt a' vityillót, 's ötet is Be-
lévetem (333/54).

feléje l. felé¹

felejt¹ i

(1)

Feldob. Előbb, mint egy laptát a Szánról fel-
ejtett, Azután leejtett, s a földön felejtett
(228/15).

felejt² i

(4)

1. Emlékezetéből folyamatosan eltűnik vmi.
De gyöngy farának mozgását Nem ~em soha
(169/156). 2. Nem törődik vmivel. Olly orvos

az álmom melly erőt tud adni A kire szunnyasztó
májkját bőven ejti Fáradtsága terhét az köny-
nyen ~i (8/14).

~s (443/213); Felejtse (319/34).

Ik: el~.

felejtteni in

(1)

Emlékezetből kitörölni. Szép Kínzóm az alatt
kedvese' karjain A' Cythére' lugassa közt
Próbálgatja nevem' messze ~ (338/9).

felejtet i

(2)

Felejtést okoz. Hol őket az édes Andalgás
rengeti Vélek az Életnek gondját ~i (290/6).
De az édesb képzelődés Felejtette Somogyot
(357/28).

Ik: el~.

felejtett Ik: el~.

felejtethetetlen Ik: el~.

felejtkezvén Ik: el~.

Felejts Ö: ne~.

felejtén in

(1)

Felejtén vmit: elfelejtkezve vmiről, nem gon-
dolva vmire. És te, a' márványokat Holtod fe-
lé vágattatod: 's ~ Sírodat, Kastélyt rakatsz
(410/18).

Ik: el~.

félékeny mn

(1)

Félős. Nem hallá semmi érzékeny Tőlem a'
Lilla' nevét, Csak a' folyás, a' ~ Nyárfa, és a'
jámbor rét (428/71).

felel i

(31)

1. Válaszként közöl vmit. Erre az egész Palo-
ta Fel zúdul, 's az Istenek Néki, mivel nagy
Despota Nein, Nixszel ~tenek (114/934). 2.
Feleletet ad. Jövel! Még egyszer szollítlak. —
De nem ~sz szavamra (358/31). Hol az én
szökött fiatskám? De senki sem ~ rá (185/90).
3. <Vmely cselekvésre> hasonló következik.
Kivált leg erősebb tüzet akkor nyelnek Mikor
hév tsókokkal egymásra tüzelnek, És Ha a'
várból is hasonlón ~nek: Helyet a' Vitézek ak-
kor alig lelnek (238/39).

~ (5/21, 26/49, 176/64, 330/1759, 432/112),
Felel (330/623), ~ek (452/47), ~sz (143/50),
~tek (185/188), ~e (114/595, 202/89, 238/31,
239/91, 138), ~t (228/19, 326/33), ~tenek
(62/3); ~em (127/21, 217/73, 421/21), ~ed

(217/74), ~i (231/220), ~é (114/936), ~te (202/136), fogják ~ni (453/227). — ~j (268/73), ~jen (196/48, 380/46).

Ik: meg~, vissza~.

feléled i (8)

1. <Halott> feltámad. *E' kis intést szíveteknek táblájára írtatok, Hogy jövendő futástokba legyen Cynosurátok. Mellynek mikor rátok nézve lesznek majd bőv hasznai Éledjen fel a' titeket szerető Csokonai* (241/32). **2.** <Vmi> megújul, hat. *Egy szóra ~ a' hálá ő benne* (337/305). *Jobbágyid imádják nevedet, mert véled A' Mátyásban megholt igazság ~* (259/230). **3.** <Beteg állapotból> felfrissül, erőre kap. *'S im a' beteg Virágok Mindjárt ~ének* (352/22, 107/22).

~t (350/1), ~ett (397a/1154). — *Élesszék fel* (128/40).

feléledez i (1)

Megújul, tovább él. *Ámbár kiszárad; még se hal el, hanem Késő fiában újra ~* (445/6).

feléledt in (2)

Meggyógyult. *A' ~ Pásztor* (174/cím, 441/cím).

félelem fn (33)

1. Vmi közelgő veszély okozta szorongó érzés. *Így szemem reád vetem, Veszélyed jutván eszembe Új dobogást kezd szívembe A megújult ~* (460/154). *'S gyáva félelmet önt a' gyengék' szívébe* (313/62). *Sárga a' ~, mert színét el vette, Hogy az ember magát veszélybe ejtette* (213/27). **2.** Tisztelet vmely felsőbb lény iránt. *Leg fényesebb fáklya az Úrnak félelme, Ez után járhat az Emberi vak elme* (222/9). *Hogy a' partra ti is békével érjete: Az Úrnak félelme legyen vitorlátok* (211/81). **3.** Fenyegető veszedelem, a félelem oka. *Hogy ~ nélkül lévén a' határok Bátran jár hassanak benne a' Kalmárok* (54/15). *De jöszte be Múzsám a' Városba velem Téged nem rettenthet itt semmi ~* (190/8). *A' Fösvénység, és a' kevélység hagymázza a' nyomorult ember lelkét hányszor rázza ... 'S a' halál félelme hányszor meg zilálja* (453/110).

~ (56/30, 83/31, 41, 192/7, 32, 222/16, 260/5, 268/12, 305/29, 413a/1047), ~' (454/167, 455/6), *félelme* (222/71, 337/245), *félelmet* (330/

1646), *félelmét* (202/67), ~nek (454/431). *félelméről* (78/11), ~mel (14/13, 201/13, 204/51, 238/3), *Félelemmel* (244/34, 267/66), *félelem[mel]* (202/30).

feléleszt i (1)

Jobb kedvre derít. *Jer! 'S lankadó szemembe, Tekints tsak egyszer, édes Nitzém! — tudod hogy engem Tekinteted fel éleszt* (186/40).

feléleszthet i (1)

Jobb kedvre deríthet. *A hegyek' hűs forrásai Lelkem' fel éleszthetik, Ezt a' gazdagok' borai, Óh ezt, ritkán tehetik* (205/58).

felelet fn (6)

Kérdésre adott válasz. *Hallá kend, Bátsi! Van e még jó messze Kovátsi? f. Szent Pál sánta lova még mehet arra tova* (119/2). *Mindnyájan katzagtak e' ~ére* (330/1769).

~ (209/65, 121), ~et (210/11, 330*/147/3).

felelget i (1)

Mond. *Erre egyik Csökli Eskütt így felelt: hallják ketek' Én a' ketek' beszédjére sokat nem felelgetek* (326/34).

Ik: vissza~.

felelhet Ik: meg~.

félelmes mn (4)

1. Félelmet keltő. *Bátrann jár a Kalmár nints már ~ út Nem fél hogy szekeren lássonn már többé bút* (11/13). **2.** Félenk. *A' ~ Szerető* (157/cím).

~ (399/7), ~ek (337/4).

felelő mn (1)

Visszazengő. *És a' Világ' kegyes Atyját, ... Szépségtekben tisztelhessem, 'S szent borzadás lepvén el, Dítséretét hirdethessem A' ~ egekkel* (397a/1184).

felelvén in (1)

Válaszolva. *Kemény hangonn ~* (106/8).

felelem i (22)

1. Alacsonyabb helyről, helyzetből magasabbra emel. *Síkra állott a' Legénység, fegyverét ~é* (413a/814). *Közte e' temjénezésnek, 's E' mennyei ihletésnek Kezeim' fel emelém ... Szent testét meg ölelém* (134/87). **2.** <Madár> magát ~i: felszáll. *Amott egy sár mellől magát ~i Egy patsirta 's dalját nyersen éneke* (306/89). **3.** [Nap] magát ~i: feljön. *Míg a'*

nap egünkön magát fel emeli Musám neved napját ekképpen tiszteli (75/1). **4.** (A kevély) orrát ~i: kevélyen felhúzza. Fel emeli orrát a' többiek felett Öblös vitorlája hajt igen nagy szelet (58/3, 194/3). **5.** Szemét ~i: ránéz vkire. E szókra a' kalmár szemét ~te: Térdére két könnyet ejtett, 's ezt felelte (202/135). **6.** Orcáját ~i a tavasz: szép tavaszi idő van. Ekkor vig nevetésünkkel A' mosolygó tavasz szebben, Pompásabban, díszesebben Emelte vig ortáját fel (148/36). **7.** Felemeli szavát: vmi érdekében megszólal. Nem emelked még fel kiáltásod szavát Hogy keresd a' vak Éj fiainak Javát (190/49). **8.** Fáklyáját ~i a hajnal: virrad. Szép Hajnal! emeld fel földünk felett Az egek alatt tündöklő szent fáklyádat (172/1). **9.** Megerősít. Természet! emeld fel örök Törvényedet 'S mindenek hallgatni fogják beszédedet (190/85). 'S József Sándor helyett lesz Nádorispányja, Ki a' Magyarságot úgy fogja kedvelni, Úgy fogja hazátok' díszét felemelni (259/338). **10.** Létrehoz. El-ragadtatva vitettél a szentebbek Ég felé Hol a' Mindenható ditső thronusát fel-emelé (162/54). **11.** Felkinál. Azért hazai Versekkel Bachust hívenn tiszteljük És néki Szent pogásánkat, 's Tálunkat felemeljük (413a/941). emelem fel (173/15), Felemeli (259/201/1), fel emeli (59/24, 195/26), emelik fel (403/38), ~é (330/677), ~ém (330/881, 447/87).

felemelhet i

(1)

Lelkesíthet, ösztönözhet. Mi is emelhet fel egy halandót jobban, Mint, ha az emberség' tüztől fellobban (313/11).

felemelít i

(1)

(Harmattól) felfrissül, erőre kap. Örömmel ~i A' gvep ittas fejeit (397a/1157).

felemelkedhetik i

(1)

Felmagasztosulhat. Az Írónak Lelke ~ ebben, a' bőltstől fogva a' leggyengébbekig minden lélekre kiterjedhet (454a*/257/3).

felemelkedik i

(5)

1. Feljut (a mennybe). 'S a' Kellemek' arany szárnyain Felemelkedsz megditsóultt Kedvesed' ölébe Vigadni a' Heroinak örök innepébe' (299/133). **2.** (Szem) kinyílik. Hal-

dokló szemei a Thisbe nevének Hallására egyszer fel emelkedének (77/272). **3.** Felmagasztosul. Emelkedj fel Lelkem! – előre képzelem Mint kiált felszóval egyet az Értelem (190/93). **4.** Lelkileg magasra emelkedik. A' földnek allyáról felemelkedém; A' felleg elnyelt, mennyei képzetim Mint az habok felfogtak, 's úsztam Gondolatim' tsuda tengerében (396/17).

emelkedjenek fel (297/40).

felemelkedő mn

(1)

A hír ~ szárnyára veszi vki nevét: híres emberre válik. Látá ezt az örök Hír; 's ~ Két szárnyára vevé nagy nevedet, Virág! (338/25)

felemelvén in

(5)

1. (Földről) magasra emelvén. De a' partról fel emelvén Eggy vaskos Nepomukot, Limonőhöz hozzá sujtja (114/814). **2.** Fejét ~: emelt fővel, büszkén. Tsupán az örvendő Fársáng' vig zászlója Lett az el-zsibbadt szív' meg-vigasztalója. Melly vig kiáltással fel emelvén fejét Ugrál az új havon, nem találja helyét (197/29). **3.** Szemét ~: az égre tekintve. 'S ~ szemét: Óh édes Szerelem! Így szóll, tégy már egyszer, tégy kegyelmet velem (330/869). **4.** Magát ~: felemelkedve. Éris pedig szíve' tellyes örömben Felemelvén magát pudlis szekérében, Titkos katzajok közt lebegett felettek (330/1252). fel emelvén (85/29).

félemlik Ik: meg~.**felenged i**

(1)

(Időjárás) enyhül, melegszik De a' föld' zordon színére Még egyet lehelle ő [a tavasz], 'S éltető lehelletére Felengedt a' levegő (397a/60).

félénk mn/fn

(8)

I. mn 1. Bátortalan. Óh nyomorúltaknak ~ sokasága, Miért jajgattok, és mi szomorúság a' (214/49). **2.** Gyáva. A' ~ Dragonyosoknak Dió haj volt mellyeken (114/371). félénk (337/121, 397a/889).

II. fn Bátortalan, gyáva személy. Számra, hosszú kardra tsak ~ek néznek, Tízzel kell félérni egy Magyar vitéznek (267/129).

~ (327/38, 330*/204/10), ~et (267/69).

félénkség fn

(2)

Bátortalanság, gyávaság. De ez helyben kevés

Magyar fit találunk, Mert még a' ~ kül-por-
téka nálunk (267/72).

felénkség' (267/133).

felényi hsz

(1)

Annyi mint vminek kb. a fele. *De imhol jő erre, az óhajtott halál 'S már rajta csak hatvan esztendőket talál Mit? — óh! felénnyit sem — mert fele éltenek Dézmául ment a' lágy álom lennének* (453/141).

felépít i

(1)

⟨Életet⟩ rendbe hoz, boldoggá tesz. [Szerelem] *Ennyi Férfi között juttass egyet nékem, A' ki fel építse pusztá düledékem'* (330/874).

felépíthet i

(1)

Létrehozhat. *Így osztán a' Respublicát Köztünk fel építhettyük* (114/484).

felépítő in

(1)

Megörző. *Ezekből építék az oszlopot ezek A' Dugonits' hírét ~ kezek* (237/116).

felépül i

(1)

Teljesen elkészül. *Szomotor, adj nekik tiszteletet; Mert ~t e szent egyház* (404/7).

felépült in

(1)

Magasan ~: magasra épített. Véren épült Város! vérrel meddig hízol? Magasan felépült Váradba míg bízol? (79/6)

felér i

(2)

1. Ért annyit, mint az. *Ötven versbe ötven szókkal Annyi érzés bé nem fér, Mint egy csókba: hát egy csókkal Száz köszöntő fel nem ér* (289/32). 2. Ésszel ~ vmit: fel tud fogni vmit. *Sajnálta, hogy hajdanába Ezt ésszel fel nem érte 'S Pasifaét illy formába Néhányszor nem kísérte* (231/172).

félérésű mn

(3)

Félig érett. *Épen, míg még el nem száradt a' törzsökje, Illyen volt a' Jónás' fél érésű tökje* (254/40, 61/42). ~ (348/27).

felesztvén in

(1)

⟨Vízzel⟩ teletölt. *Tapodd színig azt az ilyen hitván mező földével Felesztvén a' legtisztább forrás' édes vizével* (413a/777).

félérkezik i

(1)

Megérkezik, megjön. *Hogy pedig ad Seytam*

Mai A' Rendek bé gyűlénék, Az ország tarka bandáji Vélek fel érkezének (114/304).

felérni in

(1)

Annyit érni, mint az. *Számra, hosszú kardra tsak félénkek néznek, Tízzel kell ~ egy Magyar vitéznek* (267/130).

feles mn

(3)

Fölös, a szükségesnél több. *Más népek közt ~ példákat találok* (245/37). *Megmondom ki vagyok kételkedvén ebbenn Ne tánn a' szerelmes Kínok ~ebben Ütvén rám, egésszen úgy el emésztettek Hogy már a' Színemből rám sem esmérhettek* (176/30). ~ (439/37).

feleség fn

(12)

Női házastárs. *Egy érzékeny mátká, egy olyan ~, Melly a' nemes szívnek legnagyobb nyereség* (454/785). *Osztán nekik se gyermekek, Se Lányok, se Feleségek Nintsen, tsak egy Szakátsné* (92/118).

~ (197/74), *Feleség* (222/44), ~e (330/133), ~et (209/70), *Feleséget* (330/646), *Feleségnek* (222/48), ~eiknek (368*/31/19), *Feleségén* (114/551), ~emmel (433/49), *feleségül* (114/52).

felesküszik i

(1)

Összefog. *'S az ő halálos gyötrésére Ég, föld, mind felesküdtenek* (426/52).

feleszel i

(1)

Tanácsokkal ellát. *Orsolyát, Rebekát, 's a' több vezéreket Feleszelte, miként rendeljék népeket* (330/1838).

feleszmél i

(2)

1. Eszméletre tér. *Mikor bennem végsőt Nyög a' lélek, Akkor is nevedre Feleszmélek* (268/144). 2. Felfogja vmi jelentőségét. *A békáknak 's egereknek Seregei meg rettentek, Soká volt, míg fel eszméltek* (114/975).

félesztendő szn

(1)

Fél évet megélt. *Felemeli a ~ Józsefet* (259*/201/1).

felett nu

(53)

1. Függőleges irányban vkinél, vminél magasabban levő helyen. *Szóljal sirom ~ tsak vagy fél szózatot* (127/46, 421/46). *Ha pedig motskok láttanak tsillámló tüze ~, Akkor széllal és*

záporral zúdulnak fel mindenek (413a/457). Majd köztök a' hajó olly mészébe tsuszik Hogy az árnyék holtak fejek ~ úszik (56/22). **2.** Vmi mellett. — ...az ő asztala ~ mindenkör Poéták énekelték a' Scythiai Vitézek' tetteit (267*/13/10). **3.** Vminek az idején. Egy kitsiny tsendesség volt az ebéd ~ (330/317). **4.** Vmely szintnél, foknál magasabban. Midőn a' terhet, melly vállát ereje ~ nyomja Könnyebbíti, 's sebe mérgét enyhítgeti flastromja (216/107). Mindenik nagy heveséggel Perlett, hogy e' ditsőséggel Birjon a' többek ~ (134/15). Ha nints is olly pompás, mint a' víg kikelet, De még is sok részben ditsekszik e' ~ (199/24). **5.** Vki ~: vki érdekében, vki miatt. A' Rendekek közt nagy láрма lett A' futurus Kronprintz ~ A' Mennyei Diétán (92/6). **6.** A szóban forgó ügyön. Őt hétig dévankozának A' Vallás dolga felett (114/309).

Ö: szer~.

felette¹ hsz/nu

(22)

I. hsz **1.** A szraggal megjelölt vki, vmi felett. Láthattam é ~tek egy oly bé-borult eget Melyből reátok bánattal fonnyasztó víz tsepegett? (162/23) — Habozva lengedeznek A' gyöngyvirág-barázdák, Felettek a' tetőn áll Egy kláris-oldalú kút (371/17). **2.** A szraggal megjelölt személy sírja felett. Lesz még az a' Kor, melybe' ~m is, Egy hív Magyarnak lantja zokogni fog (395/41). **3.** A szraggal megjelölt vki számára. De jaj meggyült ~m A' kin, 's ajkam lezárja (259/486). ~ (191/40, 211/11, 17, 373/81, 402/1, 451/7), Felette (308/28), ~m (397a/301, 454/299), ~d (259/48, 266/56), ~k (126/75, 186/8, 330/113, 1253), Felettek (188/60, 330/98).

II. nu Felette a' Várnak terül kies halom (239/23).

felette² hsz

(4)

Nagy mértékben, igen nagyon. A' halhatatlanság ~ Örök templomát építette, A' mellybe meg holt a' halál (255/7), Az üllepe olly ~ Nagyot durranta hátul, Hogy az el szédült Istenek Egészen el rémültenek (114/961). ~ (330/45, 330*/205/1).

felfakadt in

(1)

Kiújult. Lilla is midőn eszembe Ötlik, elhalok, 'S újra ~t sebembe' Szinte meghalok (374/47).

felfal i

(3)

1. Pusztít. Az avúlt Régiség magát itt hízalja, A' mit a' századok szültek, ő ~ja (237/60). **2.** Felemészt. 'S az erőtlen ember tellyes életébe Egy oly fulánkot hord lángoló erébe, Mely magát létele gyökerénn hízalja 'S az élet leg betsesbb nedveit fel falja (453/120). ~ja (202/100).

felfalatni in

(1)

Lángokkal ~: leégetni Néha jó a' terméketlen mezőket meggyújtani 'S lenge szárát a' rohanó lángokkal ~ (413a/98).

felfalt mn

(1)

Elpusztított, megevett. Hogy Orpheus, — kit a halál' fíjának Az Őr-ebtől ~tnak gondolának (399/2).

felfedett in

(1)

Félig fedett. Kis Zefir! melyére Csenedesen borúl, Félfedett csecsére Gyenge szárnynyal fújj (263/27).

felfedezett in

(1)

Újra elismert. Nézd az ősz hagyomány által fel fedezett Tudomány mely kinos kétségekre vezet (453/79).

felfedezgető fn

(1)

Felfedező. Fel repülván nagy elméje a nap tányérja felett A sok ezer Világoknak fel fedezgetője lett (111/10).

felfedeződik i

(1)

fedeződött fel: felfedezték. Polynesia melly a' XVIII Században fedeződött fel (379*/51/2).

felfegyverkezik i

(1)

Fegyverekkel felszereli magát. Fel fegyverkezik fejenként Az egész militzia (114/350).

fél-fél mn

(1)

Alkalmanként az egyik fél. Ha' a' Mérték egygyé teszi az éjtszakát 's a' napot Fénybe és homályba borít a' földön félfél lapot (413a/221).

felfelé nu

(5)

1. Magasabban levő rész felé. Mellyekenn ha ésszel ~ czitázol, A' gyönyörűségbe egészszenn el-ázol (239/19). **2.** Felfelé cikornyáz: <dallamot> felvisz. A' zöld bokorba' hallom A' Filmilét danolni, Hallgassatok Leánykák! Most andalogva lejtőz, Majd ~ tzikornyáz

(373/102). **3.** Fokozatosan fel. Ő [a reménység] gondolatim javával Eggyütt növén fel felé, Az örömmnek zöld ágával Lelkem árnyékozta bé (177/8).

~ (306/73, 397a/164).

fél-felébredt in

(1)

Fél-felébredt szellő: fűjdogáló szellő. Már a' földi fénynél pompásabb világgal Borúlt el a' Szála, 's diszlett méltósággal, Már a' fél-felébredt szellők által hozott Gangesi kellemes szagtól illatozott (330/1869).

félfelől hsz

(4)

1. Az egyik oldalon. Érzem, hogy egy nagy hízakja Van szívemnek ~ (401/16). **2.** Oldalról. Alig pillantá meg Dorottya ~, Azonnal olly' édes öröm lepte belől (330/1581). ~ (397a/790, 830).

fel-feltámadván in

(1)

Lázadozva. A' Messzéniak ~ a' Spártabéliek ellen, ezek az orakulumhoz folyamodtak (267*/12/1).

felfog i

(5)

1. Felel, áthat. Érzem hogy ha itten bé-töltöm helyemet, Édes ráeszmélés fogja fel lelkemet, 'S így lebegvén az én Uram' trónusáig. Kilátok az örök létel' köz-pontjáig (454/316). **2.** Meghall, megért. A' Virtus' nevét ~ja, 'S örök trombitán harsogja A' Nap' két háza felé (415/34). **3.** Visszatükröz. Udvarában egy mosolygó Tó kínálja a' szemet, Mellyben felhőkkel gombolygó Kék ég fog fel engemet: Egy ég felettem elterjedt, Alattam áll másik ég (397a/300). **4.** Megért. Én hát tsak lantommal fogom fel szózatját, Hogy itt kirebegjem végső indulatját (454/843). ~tak (396/19).

felfogad i

(6)

Megfogad, megígér. És e' csók maga Légyen záloga, Hogy szerelmem' néked ~tam, Általadtam (295/35). Felfogadtam száz-meg-száz-szor Nem fogok szeretni másszor; Felfogattam semmi Lyány Rabbilintsre már nem hány (322/1, 3).

~tam (272/15), Felfogadtam (322/9, 17).

felfogadni in

(1)

Fogadást kötni, lefogadni. Én fel merem fogadni Néktek, hogy ő miatta Úgy jártok, a'

miként jár Ki a' kegyetlen áspist Saját ölébe rejti (185/198).

felfogván in

(1)

Felhúzván. Hurjel nem tom mit morogván, 'S a' Púdermantelt fel fogván Tükröt fordít Vétzynek (317/244).

felfordul i

(1)

Vmi fenékkal ~: nagy a zűrzavar vhol. Állt a' patália kinnt is a' konyhában, Már a' legénység is néki dühödt mordúlt, Egy szóval a' Kas-tély fenékkal felfordult (330/1734).

felforgat i

(4)

1. Felkavar. Fenekestől ~ták A' setét tengereket (397a/55). **2.** Felháborít. Némellykor kik titkonn a' Hazát kontozóják Haza Árúlással a' hívet vádozzák 's Hogy ez a' hívőket még fel ne forgassa A neve minnyájok előtt Hárám Bassa (80/13). **3.** (Ital) ~ja az agyvelőt: részeg lesz vki. Tüstint közre vészi őket A' bor és pálinka szesz, Fel forgat sok agyvelőket 'S hirtelen nagy láрма lesz (317/164). Fel forgatják (317/111).

felforr i

(2)

A természet ~: nagy hőség van. Tüzesül a' bádjadtt levegő ég 's hevül, Fel forott az egész természet merevül (196/4, 84/4).

felforrt ~ felforrott in

(3)

1. Forrásba jött. Apolgotó ölbe lihegve fogjátok, Bár fel-fortt bilissel mormolis reátok: Imhol pohártokat örökre le tészem, Mert az éles elmét olly drágán nem vészem (219/10). **2.** Felforrott mérreg: mérhetetlen düh. 'S miket vittek véghez felforrott mérgekbe'. Hát férhet illy harag angyal szívekbe? (330/13) felfort (413a/303).

felfortyan i

(1)

Nagyon felmelegszik. Felhágott már a' Nap a' Dél hév pontjára, ... Felforrtyant az egész Természet merevül (380/4).

felfűjt in

(1)

Kerekre duzzadt. Egy Nimfa, kit Kozma zengő trombitával, Repülő szárnyakkal, és felfűtt porfával Festet Rozsólisos szalmás-üvegére (330/1786).

- felfüggeszt i** (1)
Felakaszt. *Te pedig trombitád' függeszd fel fűzfára, És szállj le újonnan a' Pindus aljára* (337/391).
- felfűz i** (1)
Olajágakat ~: koszorút készít belőlük. Jer hát, végy te babért, én olajágakat Fűzök fel (338/54).
- felgerjed i** (1)
Érzéki vágygal telik el. *Tűzet lobbantanak ajakok ágyáról, 's Talpig fel gerjednek egy két tsókotskától* (238/44).
- felgerjeszt i** (2)
1. Érzéki vágyat felébreszt. *De szerelmek tüze a' mennyit lappangott Bennek gerjesztett-fel annál forróbb langot* (77/72). 2. (Elmé) megvilágosít. *Hatalmas Képzelés! gerjeszd fel szikrádat, Lobbantsd meg elmémben világos fáklyádat* (225/35).
- felgyújt i** (1)
(Érzést vkiben) fellobbant. *A' tántz Lillát gyújtja fel, A' dal engem' érdekel* (443/239).
- felgyújtni in** (1)
Fellázítani. *Leírhatnám szerentsétlen Életem, De Könyvim ellen az Irigy Epét ~ nem akarom* (171/16).
- felgyújtván in** (1)
Meggyújtva. *Melleyen asztag temjént gyújtván fel a' szelek Az egész szent helyet bé füstölik velek* (89/19).
- felgyúl i** (2)
1. Égni kezd. *Mint ha egy kéntsillag a' tűzimunkába, Fel gyúl és szikrája ér a' másikkba* (238/46). 2. Keletkezik. *Bennem az éltető Tűz ~a, 's elalva már* (454/553).
- felgyullad i** (2)
(Érzés) fellobban. *Ah! mostis az a' nap forog az eszembe, Mellyen legelőször lobbant fel szívembe; Mellyen rám tsillámlott Rózsi' szempillája 'S tüzetől felgyúladt az Amor' fáklyája* (196/40, 380/38).
- felgyúladott in** (1)
(Düh) kitört. *Vitte a' víz híg térségénn, Mintha Vér látásától Fel gyúladott dühösségénn Nem tarthatna magától* (231/293).
- felgyullaszt i** (1)
(Tehetséget) fellobbant. *Poéták! felőletek Azt tartják, hogy bennetek Lakik Istenség, Mellynek égi Malasztja Tűzetek' fel gyúlasztja* (132/5).
- felgyúlt in** (2)
1. Kigyulladt. *Tipor karókat, szállókat A' föld' színéig szintén, Felgyúlt* (397a/199). 2. (Harc) kitört. *Az újra ~t hartzok után hogy ezt Megállhatóvá tégye Kegyes Fejünk, Gyűlésre hívja Nemzetünknek Hű Fejeit* (445/45).
- felgyül i** (1)
El megy Mercur, 's az Istenek Mind egy lábbig fel gyűltenek Reggeli Templom után (114/565).
- felgyülekezik i** (1)
Összejön, összegyül. *Az Urak meg érkeznek, A' Fő Rendeket keresik, Kik fel nem gyülekeztek* (92/228).
- felháborít i** (1)
Felizgat, ingerel. *Rajtok száz discordánt hangzatokat tsinál, Mellyek bérohanván a' fül' dobjainál, A' nyugovó lelket úgy ~ják, Hogy gondolatjait egymásra zúditják* (330/1031).
- felháborodva in** (1)
Ingerülten, méltatlankodva. *Fel háborodva zúgának, Mint a' Jó'sef halálának Hírére a' Magyarok* (114/431).
- felhág i** (7)
1. Fellép vmire. *Felhág hát oltára' pompás gráditsára A' szép szűz, 's reá néz Somogy' Nimfájára* (306/233). 2. (Nap) feljön. *Biztattya Hazánkat ketsegető képe Hogy már a' Magyarok Napja is ki lépe 's Rövid időnn fel hág egünk Dél pontyára* (81/15, 203/15). 3. Elér vmilyen szintet. *Felhágtál a' betsületnek Olly poltzára már te is, Hová sokan nem érhetnek Késő vénségekbe' is* (368a/93). ~a (188/65), *Fel hágott* (196/1), *Felhágott* (380/1).
- felhagy i** (4)
1. Abbahagy, nem folytat vmit. *Azt is hányod a' szememre, Hogy most bús, komor vagyok, És hogy már ifjú-létemre Mindenemmel ~ok* (271/12). 2. Nem törődik vmivel. *Ő a' fösvenység' házában A' dög kintsekkal felhagy,*

'S Húgának társaságában Gyöngyvirág-gyöngyökre vágy (456/50). **3.** Figyelman kívül hagy, visszautasít. *Ha e' kívánságot a' Szála ~ja, 'S követő-levelét nekem ki nem adja, 'S a' Mátrikulával ezt a' gaz Spitzbubot: Ellenségnek tartsa az Asszonyi Klubot* (330/1149). *Fel hagyok* (460/37).

felhajlik i

(1)

Vki felemelkedik. *Valamikor le 's fel hajlik, Utána mozdul alja, Alabástrom lába szárát A' slingolt fodor nyalja* (169/41).

felhajtani in

(1)

⟨Szoknyát⟩ felemelni. *De szeretném ~ Hátul, de jobban elől, Hogy színről színre láthatnám Mi mozog azon belől* (169/45).

felhalad i

(1)

⟨Nap⟩ feljön. *Már a Nap a' láthatárán Jó magasra fel haladt, Midőn fel serken 's eszére Mindjárt ez a' gond megyen* (231/46).

félhalott fn

(1)

Megdermedt, megkövült. *Sokan, igen sokan mintegy fél-halottak A' földre, 's az Urak' ölőbe hullottak* (330/1341).

felhang fn

(2)

Nagy ~gal: hangosan kiabálva. *Dorottya kiválaszt egyet nagy ~gal, A' ki a' Szálába menjen Követ-ranggal* (330/1075). *~gal* (413a/354).

felhangzik i

(1)

Megszólal. *Mikor a' meg gyilkolt virtus vég nyögése 'S' Az Imádó arany bájos pengése, Együtt hangzanak fel a virtus sirjából* (453/215).

felhány i

(2)

1. *Ekével ~:* kiszánt. *Lessz az idő, hogy a' paraszt vonván itt barázdákat Fel hánya ekéjével a' rosda rágta dárdákat* (413a/501). **2.** ⟨Könyvet⟩ átnéz, tanulmányoz. *Barátom! hányd fel bár a' könyvek' asztagát, Meglátod, hogy egy Nép sem formálta magát* (454/369).

felhat i

(4)

1. Hatással van. [A számócának] *Szép színe drágalátos, Mézize száját enyhít, 'S illatja a' velőkre Mint egy Nepente ~* (273/23). **2.** Felsőbb hatalomhoz, az égbe eljut. *Szent öröm fohászkodik Jéruzsálemnek ligetén, Inneplő*

Muzsikával örvend Papjának életén. A' vígadó vőlgyekből ~, 's az Egekig ér (225/13).

~ (330/1035), *Felhat* (307/84).

felhevül i

(3)

Felindul, izgalomba jön. *Tőled ég Amor' édes lángja is; Tőled még Felhevül a' lomha is* (318/76). *A' ti szavatokra lelkem felhevüle* (313/1).

felhevülnek (430/5).

felhív i

(1)

Feléleszt. *A' zablátlan szélveszeknek Felhitta csoportjait, Kik az északi bértzeknek Kitérvén barlangjait, Mendörgő hanggal rablották A' viridító berkeket* (397a/50).

felhívat i

(1)

Elszólít ⟨a menny⟩. *De a' mennyei szózatnak Szent törvényi ~nak, Most botsáss el: egykor még Eggyesíteni fog az Ég* (454/882).

félholt fn

(6)

Halálosan gyenge, alig élő. *Előtte könyörgést tészek, 's térdre esek, Le festem kínomat sápadtan, 's mint fél holt, Kintsemnek mondom* (196/77, 380/75). *Boldog ostrom! ha ki el esett is azonn, Fel kél, bár fél holtan hevert is a Gazonn* (238/86).

félholtan (330/1504), *~tan* (424/20), *Félholt-tan* (128/20).

felhoz i

(5)

1. Elővezet. *Végre megtétetvén rá a' szententzia Felhozza a' setét tömlőtzből Lídia* (330/1612). **2.** Meghoz, előidéz. — *...a' szép Hajnalis Felhozza kedves fényével Mosolygó tekintetével A' te békességed is* (177/30). **3.** Vki emléket ápolja. *Szentebb tűztől égvén ~za a' fedett Sírból Magyarinkat, 's általok Tégedet* (442/13).

~za (413a/259), *Felhoztuk* (299/122).

felhozván in

(2)

Előhozva, előtérbe állítva. *'S gyáva félelmet önt a' gyengék' szívébe, Melly a' babonának ~ fellegét Elzárja a' Napnak fényit és melegét* (313/63).

~ (413a/461).

felhő fn

(82)

1. Levegőben levő vízcseppek és jégkristályok halmaz. *De mihellyt a' setét ~k el repülnek A haragoss egek ismét ki derülnek* (86/29). *Jön*

az áldás valahára Jön a' ~kön ide, Ott tor-nyodzik 's nem sokára Patak-módra omlik le (397a/1054). **2.** Fél ~: áttetsző, vékony felhő. A mosdott nap eggy fél ~re könyököl, A' meg szűrt árben vidámon tündököl (86/31, 198/31). **3.** Veszéllyel, súlyos gonddal fenyegető dolog. Bár most szép Napodat ~k fedezték be, Ki fog még derülni Eged, vidám kékbe (222/67). Oh e Nép-re oh melly sűrű ~t vona A szentség színével bé mázolt babona (25/15, 190/41). **4.** Borus hangulat, kedvetlenség. És ha Elmém derült Egét Bé borítja terhes ~. Azonnal belé repül ő 's El oszlatja fergetegét (177/12). **5.** Vmíknak a sokasága. A' virágok' ~jében A' víg Zefir sátoroz (397a/365). **6.** Patyolat ~je alatt: áttetsző lepel alatt. Nézd, a' vékony patyolat' Vigály ~je alatt A' szerelmes Zefírek mint enyelegnek: Ah, ezt mint irígylem e' jártzi seregnek! (139/83) **7.** Tüzes ~: háborúskodás. Trónusát, (mellyet sokáig Tüzes ~ fedezett, Melly a' világ' négy sarkáig Dörgött, őlt, menykövezett) (400/18). **8.** Vminek hajnal-ló ~je: vmi kezdete. A' Gráziák pedig öldött övezettel Reájok pillantván édes tekintettel, A' kellemességnek 's élvény Ifjúságnak Hajnalló ~jén a' hintóhoz hágnak (330/2024). ~ (6/17, 56/9, 202/9, 237/49, 267/74, 330/1871, 2035, 389/75, 397a/1078, 431/3), Felhő (143/5, 413a/450), ~k (56/13, 67/15, 172/4, 192/30, 198/29, 200/5, 202/15, 63, 205/30, 225/112, 258/46, 397a/570, 642, 413a/331), Felhők (186/14, 397a/1111), ~k' (202/2, 13, 59, 260/26), ~t (10/7, 67/13, 253/30), Felhőt (162/124), ~ket (75/9, 413a/371, 427, 465), ~nek (71/13, 330/1879), ~knek (253/47), ~ben (259/141p, 306/132), ~be (154/6, 225/125), ~kbe (161/24, 413a/446), ~kbe' (258/12), ~ből (330/1875), ~kből (137/10, 202/61, 397a/691), ~jéből (306/116), ~n (254/55, 397a/25), ~nn (61/49), ~re (195/23), ~kig (74/9, 216/22, 313/6), Felhőkig (337/45), ~vel (86/19, 198/19), ~kkel (306/156, 397a/299), Felhőkkel (397a/1123).

Ö: atlác~, por~.

felhőgombolyag fn

(1) Füstfelhő. Minden berket lángba borít és szurkos köddel végre Barna felhő gombolya-got hömpörget fel az égre (413a/847).

felhömpörget i

(1)

⟨A tűz által keletkezett füst⟩ felfelé hömpö-lyög. Minden berket lángba borít és szurkos köddel végre Barna felhő gombolyagot höm-pörget fel az égre (413a/847).

felhőnyi mn

(1)

Felhőnyi por: porfelhő. Most is összekevertt viadal' ~ porában Látom Atyátoknak kardját villogni szememben (259/622).

felhörpent i

(1)

Megiszik. A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyúltz Findzsával Minekelötte meg hűl (231/81).

felhős mn

(2)

Felhővel borított. Ti kiknek megsaltt lelkére Az öröm' fénye közül, Mint a' tél' ~ éjjére Egy víg sugár sem derül (397a/79). ~ (52/1).

felhőz lk: be~.

felhőzés fn

(2)

Felhőbe borulás. A' borongós égnek sűrű ~e Házba zárt szívünknek kedvetlenedése (87/57, 199/87).

felhúzott in

(1)

Lövésre kész állapotba feszített. Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből, Ráteszi keményen ~ íjjára (330/2061).

felhúzza in

(1)

Lövésre kész állapotban. Így gúnyolják sok Zoilok Érdemít a' porba, Fel vólt húzza mér-ges nyilok Nyelvek végénn eggy sorba (236/24).

felibe hsz

(1)

Föléje. Felibe az örök Ditsősség fényben száll, 'S lebegő szárnyakon fennfüggve trombitál (400/89).

félíg hsz

(8)

1. Részben. Ő a' tomboló vígságnak Futja un-szolásait, 'S egy ~ fejlett virágnak Lesi bizta-tásait (456/43). Szép bársony burkokból ki hívja azokat Az estve még ~ bimbó virágokat (89/10). **2.** Kisebb mértékben. Húzd össze, 's tsak ~ nyíjjon pislogó szemed-fénnyre Hogy Mennyei ditsősségnek meg ne vakítsa Fénnyre (162/55). **3.** Félíg holt: majdnem halott. S a még ~ holt reszkető tagokat bódult fővel Ta-

podgya 's nyalattya piross véreket a' mezővel (216/87).

~ (297/7, 397a/403, 454/770, 456/67).

feligazítván in

(1) *⟨Hangszert⟩ felhangolva. Bús húrjait ~ Zengette Őtet énekén* (399/15).

félig-ember fn

(1) Primitív, a kultúra legalacsonyabb fokán álló ember. *Ne borzadna, vagy is ne sirna ezekre a' még boldogtalan félig-emberekre* (313/94).

felindít i

(3) 1. Felgerjeszt. *Aeolus irigyl, a' kamarát nyitva A háborgó tengert mindjárt felindította* (10/6). 2. *⟨Érdeklődést⟩ felkelt. Tegyük Virtus' oskolájává a' Theátrumot, 's érzékeny Ifjainkat bátran vezethetjük akkor belé; a' gyönyörűségek nemes érzést fognak benne, mint a' Róma' és Athéne' nevendékiben, felindítani!* (330*/173/12) *fel indítták* (13/36).

felír i

(3) 1. Jól látható helyre ír vmit. *Sírára rózsákat plántálok 'S ezt írom fel: Szépek: de ez szebb volt nálok* (421/40). 2. *Szívre ~: megfogad, megjegyyez. Jertek ez egy két szót, melyet szól hozzátok, Kegyes szívetekre híven fel írájatok* (210/92). *írd fel* (217/110).

felírat i

(1) Összeírat, számba vetet. *Most nints egyéb hátra, hanem hogy tudhassam A' férjhez menteket, 's őket felírassam* (330/424).

felírva in

(2) *⟨Könyvbe⟩ beírva, feljegyezve. Mind ezeknek nevek hát lajistromképpen Fel vagynak ama' nagy könyvbe írva szépen* (330/392). *Fel írva* (92/42).

félisten fn

(4) 1. Félig isteni eredetű hős. *Rajta vitéz szívvel! Ez által lettenek Herkulestől fogva minden Félistenek* (191/32). 2. Rendkívüli személyiség. *Írj, 's Félistenekké lesznek ama' Nagyok, Kik' ditséreténél én — én kisebb vagyok* (398/5). *Félistenek* (439/1), *Félisteninknek* (439/26).

feliszik i

(2)

1. Felszív. *⟨A régi hiedelem szerint a szivárvány felszívja a vizet a tavakból.⟩ — ...vagy a' tenger habjait Fel issza a' nagy szivárvány* (413a/388). 2. *Vki vérét felisszák: elpusztítják, kivégzik. Sőt Teréziánk' magzatja, A' ki néki mássa volt Lett vad mérgek' áldozatja És gyalázzal megholt. Vére ártatlan' folyt el, Mérgeesen itták azt fel* (257/50).

felizgat i

(1)

Erős izgalomba hoz. *Dámonom, Kintsem ... miket izgatott fel Néma kínoktól vizenyős szemeknek Szép tüze bennem!* (381/6)

feljár i

(10)

1. *⟨Teret, vidéket⟩ bejár. A' tavasz szerelmes kénnyel Gyújtván a' víg lovakat, Feljárják lengő serénnyel Az erdőket, síkokat* (397a/675). *Minap Magyar hangot adott Uránia szájába Kinek bátor le kötözték lántzok minden tagjait Még is fel járta a Minden végtelen abroncsait* (111/76). 2. *⟨Égitest⟩ feljön. Ez ama' szép Vénus planéta, mely mikor estve jár fel, Hesperusnak, Esthajaltsillagnak mondatik* (330*/143/2). 3. *⟨Ész⟩ megért. Ezt az emberi ész soha fel nem járja Bár minden titkoknak legyen nagy búvárja* (15/17, 204/17, 217/17). 4. *⟨Félelem⟩ betölt. Minden rendet fel-jár a' szörnyű setétség Ijesztő kódébe a' félelem 's kétség* (192/31). *Feljárok* (185/208); *~ta* (237/80), *fel járta* (111/84).

feljárhatatlan mn

(1)

Elolvashatatlan, megismerhetetlen. *De minden Szótárok között nem azok é A' tagasok? Melylyek a' sok Vallásoké. Olly fel járhatatlan ezeknek mezeje; Hogy nem elég arra egygy ember ideje* (126/5).

feljárni in

(1)

⟨Égitest⟩ feljönni. Mikor Atlás Fias tyukja feljárni már meg szűnik (413a/232).

feljárt in

(1)

Bejárt, megismert. *Lelkem! térj vissza földedbe, 's hagyd félbe szent bútsúdat, Mérjed a' fel-járt Világok messzeségével búdat* (162/58).

feljebb hsz

(10)

1. Jobban felfelé. *Ah, távozzatok, otsmány habok! Ha fellyebb viszitek vizeteket: Menten*

ösze tördellek benneteket (139/104). **2.** Magasabb szintre. Múzsám! — Emelkedj most fellyebb minden hadnál, Zengjél Vitézeket 's légy nagyobb magadnál (267/7). Fellyebb bótátottad ennek Attya urát, Hogy öltözzön első Juratus purpurát (233/45). **3.** Magasabban levő helyen. Fellyebb tsak látása két kis dombotskának Már gyakorta élő halált okozának (239/25). **4.** Magasabb szinten. Egy foggal fellyebb volt amaz epés bőltsől (454/591). **5.** Magasabb hangon. Szomorún hangítsál fészken a' patsirta: Fejjebb tsak a' dalló Fülemüle birta (4/14). Feljebb (200/12), fellyebb (201/55, 225/43, 454/613).

feljebb-alább hsz**(1)**

Fel s alá. De ha ragyog, fellyebb alább ugrádozik Fedele, kedvedre akkor játszadozik (239/43).

feljegyez i**(2)**

1. Leír. Ezt Tsaplárnénak nevezte Vétzi és a' Tartomány, 'S a' mint róla fel jegyezte, Olyan mint egy ékes Lyány (317/115). **2.** Az utókor számára megörökít. Eteléről, vagy a' mint a' külföldi írók ejtik, Atiláról fel-jegyzi Priscus Rhetor (267*/13/8).

feljegyezve in**(1)**

Összeírva. E' nagy Könyvben fel van jegyezve sorjába Minden Dámák' neve pro-memóriába, A' kik már tizenkét esztendő elhadtak (330/381).

feljegyzet i**(1)**

Feljegyeztet, összeírat. A Férjhez-menteknek nevét feljegyzette (330/428).

feljön i**(11)**

1. Lentről magasabban levő helyre megy. Az harmatok mellyek egünk hajnalának Siralmas szeméből jó reggel tsorgának, A' meleg nap szárnyán ismét a' felhőnek Felső országába rendel mind fel jönnek (77/110). **2.** Vminek a központjába megy. Ti bőlts Személyek, a' kik híreteknel Sokkal nagyobbak vagytok, Kik e' Királyi várba feljövötek, Hogy a' Magyar nevet nagygyá tegyétek! (259/37) **3.** <Égitest> megjelenik, feltűnik. Ezekért jön é fel a' nap minden reggel, Hogy jót tenyésztesen fénnel

és meleggel? (454/151) **4.** Feltűnik. Már is andalgó szememben Más scénáji jönnek fel (397a/558). **5.** Tálalásra kerül. Míg feljő a' leves, eleget játszhatunk (330/615). A' vén Kopátsi esküszik, hogy ifjantan Nem jött fel a' bor asztalára víz nélkül (356/18). **6.** <Nap> felvirrad. Ne is félj, óh Magyar! Talám akkorára Boldogabb Nap jön fel reád valahára (203/36). **7.** <Vmi ideje> elérkezik. De ha kérdik — ki volt — ki ezt írta Varró Úrnak, így értse meg: egy szegény vers-varró. S mikor ez írásra feljött volt — az Hava, Akkor huszonnyoltzra tett karácson hava (228/37). ~ (259*/205/2), jön fel (244/6), jött-fel (162/91).

feljött in**(4)**

1. Lentről magasabban levő helyre érkezett. Óh, látom Tartarus' mély üregét, A' ~ Árnýékok' fergetegét! (223/4) **2.** <Nap> felkelt, megjelent. Már kezdtük, de gyengén, a' terhet érezni, Melly a' ~ nappal szokott ránk érkezni (452/16). ~ (189/17), fel jött (6/15).

feljötté fn**(4)**

<Nap> felkelte. Oziris szép Ízisével Lám együtt fényeskedik, A' Hold a' Nap' ~vel Lám meg nem setétedik (307/95). Midőn a' Nap ~kor a' felhőkbe rejtezik Motskok fedik féltányérját: esős nap következik (413a/446). Feljötté (465/8), ~kor (413a/436).

feljut i**(2)**

1. Lentről magasabb helyre megy. Azután keresztül futnak A' harmatos völgyeken, A' kősziklára ~nak (397a/687). **2.** Kerül vhoval. Ő hát nyereségről így ment nyereségre, Míg nem a' Krisztushoz fel jutott az Égre (222/58).

felkajdászván in**(1)**

Fellármázva. Tsak az kedves az egekben A' kit nem kajdászván fel A' bolondok, hús berekben Szunnyad, felkél, 's énekel (397a/486).

felkap i**(4)**

1. Hirtelen felemel. A' Thisbe fátyolát illy bátor szavára Fel kapja, 's akasztja azt a' jobb karjára (77/206). **2.** Felkapaszkodik. Véges lelkek! Szálljatok-fel A' szelek' szárnyaira, A' villámnak kapjatok-fel Kilövellt nyilaira (397a/907). **3.** Utánoz, divatba hoz. E' nagy

Nimfa által a' Dáma felkapja, Hogy tsak patyolatja légyen, vagy kalapja, Hogy az Asszonyok is Lyányfővel járjanak, 'S még a' falukon is erre rá szokjanak (330/2013). **4.** Előtem úgy kap fel: úgy lesz becsülete előtem. Előtem, bár nyalka is, Úgy kap fel a' Dáma is Ha kantsót köszön rám (154/41).

felkapván in (1)

⟨A szesz⟩ ~ vkit: megártván neki. *Fel kapván az ott menőket Fel forgatják fővel őket* (317/110).

felkárogi (1)

Károgva hív. *Az esőt a' Dévaj varjú fel károgi nagy fennyen És egyedül séríkálgat magába a' fővenyen* (413a/394).

felkavar i (1)

Úgy kavar, hogy felszáll a levegőbe. 'S mint a' világa-úntt, és megszáradtt avar, Mellyet a' homályos déli szél ~ (330/442).

felkavarodván in (1)

⟨Madár⟩ megzavarodva. *De mi búg ~ E' vén tölgy' oldalánál?* (397a/821)

felkél i (33)

1. Ültéből, fektéből feláll. *Boldog ostrom! Ha ki el esett is azon, Fel kél, bár fél hóltan hevert is a Gazonn* (238/86). **2.** Felszáll. *Nézd! Nézd! ama' kised Patsirta, Hogy kél fel a' göröngy alól, Eddig szárnyát, nyelvét nem bírta, De most repül, 's vidúlva szól* (417/22). **3.** Alvásból felébred. *Felkél a' Táborok' atyja E' szókra az álomból* (368a/61). *Téged öllelek ágyamban; És valahányszor felkelek, Szerelmedről énekelek* (433/39). **4.** ⟨Ájulásból⟩ magához tér. *Elájúlt! ... Kelj fel én életem* (268/44). **5.** ⟨Halott⟩ életre kel. *Oh Thisbéd hív, Píram, kelly fel* (45/11). *Te pedig a' porba nyugodj meg, hólt testem, Míg a' ditsősségre fel kelsz, mit kerestem* (213/124). **6.** ⟨Tétlenség-ből⟩ öntudatra ébred. *Kelj fel azért, Magyar! Álmodból serkenj fel, Már ortzáidra süt e' nyájas égi jel. Kelj fel!* (203/17–9). **7.** ⟨Szél⟩ feltámad. *Keljetek fel, nyájas Zefirek! keljetek, Mondjátok meg Néki, hogy hozzá sietek* (380/91, 196/93). **8.** Harcba indul. *Hanem most is imé ~ hazájából ... És napnyúgot felől ortalmaz titeket* (337/409). **9.** Vki ellen támad. *De te örizz meg engem óh Istenem, Verd el, kik fel*

költek én ellenem (160/10). *A' kik hajdan jó barátim voltak Még felköltek ellenem* (435/23, 304/23). **10.** ⟨Magyar nemesség⟩ fegyvert fog, hadba indul az ellenség ellen. *Felkél a' Nemes nép, pattan paripára, Hogy hazánkért vívjon Dentmagyar módjára* (267/91). *Ama' kis Ferdinánd, kinek védelmére Felkél még a' Magyar a' hartz' mezejére* (259/412).

~ (397a/488), *fel kél* (172/23, 231/55), *Felkél* (172/11, 306/171, 445/35), *kél fel* (337/291), *fel kele* (114/437), *fel keltek* (211/53). — *Kelj fel* (337/141, 368a/57), *Kelly fel* (81/17, 19), *keljen fel* (263/40), *Keljetek fel* (331/1, 5).

felkelhet i (1)

Felemelkedhet. *Útat kell próbálnom, mellyen magam is felkelhessek A' földről 's a' világ nyelvén mint győző repkedhessek* (413a/1112).

felkelni in (1)

Szembeszállni. *Hogy mersz, pajkos madár, ~ ellenem* (330/1388).

felkelő mn (2)

1. Felbukkanó, kibontakozó. *Ifjú korom víg hajnalán A felkelő napot talán Örökre el borított?* (165/5). **2.** Harcra készülő. *Az 1795dik Eszt. Bihar Vármegye' felkelő Ns. Seregének Főkapitányjává, v. Obersterévé tétetik* (445*/232/1).

felkelt¹ i (3)

1. Felébreszt, felver. *A' szunnyadt ekhót felkölték A' pásztorok' sípjai* (397a/75). **2.** Előidéző. *Kellemes hangzások a' Szálát bétöltik, Az ifjú szíveket örömmre felköltik* (330/462). **3.** Magában ~: megtestesít. *Kik most nagy nevekkel az Álpest bétöltik, 'S elhúnytt őseinket magokban felköltik* (337/396).

felkelt² in (2)

1. ⟨Harcra⟩ készülő. *Mikor Virgilius a' háborúra felkeltt Itáliai Vitézeket elő kezdené számlálni* (330*/175/2). **2.** Duzzadt. *Fel költ mejjét ki takarja, Meg oldozza ruháit, Míg gyengén ölelő karja Szorította Tagotskáit* (231/355).

felkelvén in (2)

1. Felállván. *'S asztaltól ~ prosit-kívánással, Udvaroltak ortza- és kéz-tsókolással* (330/457). **2.** Bátorkodván. *Én ~ és az Úr vén Ortzáját megbetsülván arra kérem, hogy ezen*

hívalkodó veres Úrfiak közé ne adja magát (238*/144/1).

felken i

(1)

⟨Mézzel⟩ beken vmit. *Ezt a mézet egészen Rozim Rózsás Ajjakára kente fel* (152/4).

felkent mn/fn

(6)

I. mn 1. Érvényesen felavatott, megkoronázott. *Őlte a' testvér testvérét Sőt a' vétek többre gyűl: Szomjokat drágábbal óltják, A' felkentt Királyt elóltják* (257/37). **2.** Költészetre elhivatott ⟨személy⟩. *Nékem inkább olly Koszorú Kösse felkentt Fejemet, Mellynek Színe nem szomorú, 'S mülattya a' szebb Nemet* (128/34).

Felkentt (278/10).

II. fn Megkoronázott uralkodó. *De im az elenség magát öszveadta, 'S az én Felkenttemet haddal megtámadta* (259/168).

Felkent (257/160), *Felkentnek* (253/39).

felkér i

(1)

Megkér, udvariasan felszólít. *Némellykor a várat fel kéri levele, Ámornak Nevébe ígérettel tele* (238/29).

felkerekedvén in

(3)

1. Fellázadva. *És ~ a' népnek sepreje ... Más népeket rablott, pénzét kizsarlotha* (337/31). **2.** Felülve, felszállva. *Fel is kerekedvén hattyú hintájába, Fénybe hagyott mindent és ámb-róziába* (330/2057).
~ (330/517).

felkeres i

(5)

1. Megkeres. *Ott, hol az embert emberrel Fegyver' élére hányatod, Majd ott kereslek fel jó szerrel, Ha végórám' halasztgatod* (379/151). **2.** Felkutat. *Az emberiség' határját Felkeresik gondosan, És annak drága nektárját Gyűjtvé fátárságosan* (397a/998).
keresem fel (368*/23/6). — ~se (259/211), ~sék (330/1145).

felkerül i

(1)

Hajnal ~: virrad. Rósa színnel az hegy örmon már a' Hajnal fel kerültt (161/30).

felkészített in

(1)

Mindennel ellátott. *'S az így ~ sírjánál az Úrnak Kutyt, lovat, szolgát, 's ágyast agyon szúrnak* (454/407).

felkészül i

(2)

Szükséges dolgokkal felszereli magát. *Mind fel készül a' tsatára Az egész béka gárda* (114/523). *Ezek hát, 's többek is véle felkészülnek, Denevérszárnyakon utána repülnek* (330/671).

felkevert in

(1)

Felháborított. *Felkevert mellyemben A szerelem, a féltés, A dühösség s megvetés!* (460/115)

felkiált i

(11)

Indulat, érzés hatására kiáltást hallat. *Fel kiált a' Klúb viváttal: Éllyen! a' Nemzet, éllyen!* (114/490) — *Fel kiált mondván: most ezen se-tét éjjel Két szerető szívet lát gyászos veszéjjel!* (77/185)

~ (294/20, 330/471), *kiált fel* (330*/175/2), ~ok (330/1705), ~ék (322/43), *fel kiálta* (114/265), *Fel kiálta* (77/277), ~ott (238*/147/7, 330/1273).

felkoncoltatás fn

(1)

Megölettetés. *Az ártatlanoknak fel-kontzolatása, A' szelíd városok 's faluk fel-dúlása Olyanok e'? mellyek által lehettenek Sok száz gaz emberek Hérók és Istenek?* (192/47)

felkoronáz i

(1)

Mennysorság ~: befogad. Hát azt siratod e, a' kinek élete Már a' bődögságban jobbra tseréltete, Kit az ég azért, hogy tégedet ruházott, Örök lakosának már fel koronázott (214/54).

felkölt l. felkelt**felköszönt i**

(1)

Köszöntőt mond. *Az Urak pedig addig is fog-janak karafinát Mert mindjárt tellyes pohárral köszöntjük fel Krisztinát* (310/34).

felköt i

(3)

1. *Fegyvert ~: harcra készül. Úgyis Vayt jól esmérte, E' hazánk Nagy emberét, Ki ~ötte volt érte A' Nemesség' fegyverét* (368a/15). **2.** *Nadrágját ~i: készülődik vmihez. Bajusszokat ki pedrették Holmivel Huszárosan, Nadrágjo-kat fel kötötték 'S Kardjokat Magyarosan* (114/380).

~öm (259/503).

felkötött in

(1)

Felhajtott. *A' két szárnyán álltak mintegy*

könnyebb truppban A' fiatal Szűzek fel kötött járnak (239/1).
Szalupban (330/1176). Felleg-vár (239/57).

fellármázván in (1)

Felverve, felriasztva. 'S a' halál' ölében való setétséget Fellármázván, hátán viszi a' kétséget (306/58).

fellázad i (1)

Békesség ~: megszűnik. Éljen a' szent Frigy nyomorúlt hazánkban, Fel ne lázzadjon soha békeségünk (287/18).

fellázaszt i (1)

Fellázít, indulatba hoz. Hát még a' bétűlet hányszor búsít minket, Hányszor lázzasztja fel déltzeg érzésinket? (454/234)

felleg fn (30)

1. Felhő. Kedvek jön mihellyt a' záport a' ~ek lehintik (413a/418). Csendesítsed szíved háborúját, Oszlasd szélllyel ingerlő gyanúját, Mert ez bokrosítja Fellegként borítja Mind kettőnknek búját (272/4). 2. Gond, veszély. És ha mosojog ránk [ma] az öröm ege, De hólnap meg dördül a' bu mord ~e (74/16). Te a' baráti hűségnek Példája és béllyege, Kit nem borzaszt az inségnek Szélvesze és ~e (454/952). 3. Bánat. Oh ti, kiknek ajjakáról Édes öröm tsepegett Szívemre, sok bús óráról Oszlatván a' ~et (397a/936).

~e (212/113, 396/18), ~ek (25/18, 52/25, 159/1, 190/38, 202/65, 330/680, 373/184, 405/34), Fellegek (159/4), ~et (56/65, 456/4), ~eket (10/16, 124/11), ~ét (67/19, 162/119, 313/63), ~nek (162/31, 188/43), ~ekből (294/19), ~eken (432/71), ~re (59/29), ~ével (182/10, 247/11).

Ö: por~.

fellegecske fn (1)

Kis felhő. Ne fogd el Napomat, kis Fellegetske (137/22).

fellegi mn (1)

Felhőkig érő. A' szirtok 's a' hegyek' ~ bértzei Elmállott hamuvá válnak (338/34).

fellegtartó mn (1)

Felhőkig érő. Bömből a' szomszéd hegy fellegtartó töve (52/8).

fellegvár fn (2)

Női szeméremtest. Ne tsudáld Barátom! hogy e' Felleg-várnak Mohos gyepűjére mulatozni

fellehelő in (1)

Fellehelő virradat: kora hajnal. Híg álmát a' fellehellő Virradtakor végezi, Egy hajnali nyájas szellő Szeméről lelegyezi (397a/501).

fellel i (10)

1. Megtalál. De különben, tudjuk, Vénus Márst kedveli: Bordáts is ezt sok nyers Dámáknál ~i (330/150). Öregem!, Barátom! Jer te is velem, Elvesztett kintsemet te benned fel lelem (202/138). 2. Felfed, rábukkan. Ha rám szemesben ügyelne, Bennem sok titkot ~ne (309/4). Ollyatén titkoson vajjon teremthetett A mit fel nem lelne az okos szeretet (77/80). Fel lettenek (161/13); ~em (268/88, 454/319), Fellelik (304/67, 435/67), lellek fel (181/23).

fellengős mn (3)

1. Pompás, fényűző. Azért ~ palotát Rakatsz a' felhők között, A' mellybe bíbort, 's tafotát Az öt világ kötözött (205/29, 16/29). 2. Dagályos, kiterjedt. És reptében a' ~ felhőket meghaladja (413a/371).

fellép i (1)

⟨Érdemet⟩ kiérdemel. Tsak alig virágzott ifjúsággal képe, Már az Érdem' köves bértzére ~e (188/10).

fellobban i (10)

1. ⟨Tüz⟩ lángra gyúl. Mellyből sustorékol sűrű kénkő langja, Mint mikor fel lobban az Etna barlangja (195/8, 59/8). 2. ⟨Érzelem, szenvedély⟩ feltámad, felgerjed vkiben. De az élet bennem mihelyt szikrát vetett, Fellobbant a' hozzá vonzódoó szeretet (454/34).

~ (313/12), Fellobban (330/1355), fel lobban-nak (77/58), fel lobbanátok (139/47), ~t (196/38), lobbant fel (380/36). — Lobbanj fel (453/10).

fellobbant¹ i (1)

Feltüzel, fellelkesít vkit. De a' ki egy buzdító Versezetet mondván a' katonák előtt, annyira ~otta azokat, hogy meg-vervén a' Messzénia-kat, győzedelmet nyert nem annyira kardjával, mint Poézisával (267*/12/5).

fellobbant² in (2)

Felgerjedt. Ti, élet' balzsamát lehellő Leá-

nyok, *A' szépség' tüzésénél olvasztott bálványok, Kiket imád sok szív, áhítva reszketvén, 'S ~t oltárán a' temjént égetvén, — Öldjátok le rólam gyarló kötésteket!* (421/4, 127/4)

fellobbantván in

(1)

Felgerjesztve. *Távrolról győz nyájas katsingatásokkal, Mint meg annyi szívbe rontó gránátokkal Ámort ~ két szembe, lángokkal: Az óhajítás szelén repíti azokkal* (238/27).

fellobbanván in

(1)

Felgerjedve. *És sok száz úr, ki pántlikával És tsillaggal díszesedett, Fellobbanván szemed' lángjával Párnak választva tégedet* (379/83).

felmarad i

(1)

Megmarad. *Hogy régi fájdalmunk ~jon ebben, 'S a' min által estünk, rágjon mérgesebben* (454/239).

felmászi

(2)

Kapaszkodva felkúszik vhova. *Vakarja — majd szarvára Kőti Virág köteleit 'S Ah! felmászi a hátára* (231/242).
fel mászának (114/628).

felmászáván in

(2)

⟨Füst⟩ felszállva. *A' halálos füst a' levegőt nyargalja, Fel-mászáván a magos felhők' hasát nyalja* (260/26, 192/30).

felmegy i

(3)

1. Feljut, felkerül vhova. *Az érdem' útján a' Mennynek Pitvaráig felmene* (307/20). 2. A dicsőségbe ~: megdicsőül. *Meg elégedve megy fel a' ditsőségbe* (215/120).
felmene (306/168).

felmérgesedik i

(1)

Dühbe jön. *E' szókra az Urak mind katzajt ütének, De a' Lyány-követek felmérgesedének* (330/1160).

felmetesz i

(1)

Felszánt. *De ha nem oly kövér a' Föld, jó lesz ha azt felmetszik Gyenge barázdákra mihelyt az Arcturus feltettzik* (413a/79).

felmeteszve in

(1)

Bevésetve. *Vastag gyémánttáblák függenek a' falon, A' mellyekbe minden igaz magyar Nagynak Neve 's érdemei ~ vagynak* (306/216).

felmetesződik i

(1)

Felhasad, szétnyílik. *'S megszakasztják a'*

gyenge bőrt: felmetesződik a' tsimbók És ölébe belétévén más fának bimbótskáját Össze forrasztatják véle annak nedves mézgáját (413a/599).

felmontgolfioztat i

(1)

Felrepített. *Plutóné ágyas házáig most lekalimpáztatod, Majd a' tsillagokon felyül fel mongolfioztatod* (358/12).

felnevel i

(2)

1. ⟨Gyermekeket⟩ addig gondoz, míg fel nem nő. *Édes Anya! Vigyázz egyetlen egygyedre. Neveld fel* (217/105). 2. ⟨Népet⟩ öntudatra ébreszt, kiművel. *Fordulj tehát elmém boldogabb Táj felé, Hol már a' népeket az ész fel nevelé* (313/96).

felnézi

(4)

1. Tekintetét felemelve ránéz vkire/vmire. *Óh! tehát ne rettegj! — nézz fel! nézz csak erre!* (143/9) 2. Szemét kinyitja. *Oh Thisbéd hív, Piram, kelly fel! És szoll szíved fele, nézz fel!* (45/12) 3. Tisztel vkit/vmit. *Eggy hajdon szép országra nézek fel* (257/23).
Nézz fel (45/13).

felnézet i

(1)

Rávesz vkit, hogy feltekintszen vhova. *'S im a' hegy tetején, hová a' szeretet 'S az édes vágyódás vélem felnézetett, Láttam, magam láttam* (237/18).

felni in

(3)

1. Bajt, veszélyt érezni. *Meg-némül a' dörgés, nints hát miért ~* (159/6). 2. Tartani vmitől. *Miért szükség nekem az haláltól ~, Ha csak ugyan egykor meg kell szünnöm élni* (454/247).
~ (215/7).

felnö i

(7)

1. Felnevelkedik. *Itt nőttek fel a' Marsusok 's több körmönn font férjfiak* (413a/690). 2. ⟨Gyom⟩ beborít, ellep vmit. *Bár a' kertet nőjjék fel a' durva gyomok Még is ki tettezenek a' szép liliomok* (29/5). 3. ⟨Gomba⟩ kifejlődik. *Többnyire hamar fel nő (nyáron 1-2 óra alatt, ha nedvességet, meleget, 's rekedt levegőt kaphat)* (330*/200/25). 43. ⟨Szőlővessző⟩ felnyúlik. *Midőnn osztánn a' szilfákra mászáván izmos jövessel Fel nőttek; tépd le lombjait, mesd meg veszzeit késsel* (413a/911).

felnövik (413a/172); *~tte* (413a/715). — *fel ne nőjje* (413a/192).

felnőtt in

(1)

⟨Hullám⟩ feltornynosult. *És minthogy itt olyan tengeren eveznek Mindenek, a' mellyben sok százan elvesznek Mivel a' felhőkig fel nőtt habok között Lappangó kőszálba hajójok ütközött* (74/9).

felnyergel i

(1)

⟨Lóra⟩ felerősíti a nyerget. *Nyergeljétek fel jó sárga paripámat* (268/3).

felnyílik i

(1)

⟨Felhő⟩ szétoszlik. *Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek a' Világ' szemét Fedik most, — a' gőz-karéjok — Ím felnyílnak szerteszétt* (397a/1100).

felnyílván in

(1)

Kitárulva. *A' Menny' kapui ~ Cypris, Ámor, Kellemek A' tsillám felhőkre nyilván Ki-jövé, tündöklének* (397a/581).

felnyit i

(6)

1. Kinyit. *Lantolván ekkorig nem hallott éneket, Felnyitom e' régi szentséges helyeket, Tömjént, mirhát viszek hazám' oltárára* (306/14). **2.** ⟨Virág⟩ kinyílik. *A' kis viola Kit ki burkola A' gypenn a' szép reggel, Kékes levelét Szagos kebelét Nem delin nyitja é fel?* (146/6) **3.** Száját ~: beszél, szól. *Phi! arra a' névre fel sem nyitnám számat* (330/1113). **4.** ⟨Szívet⟩ kitar. *Hogy hát meg ne haljak ~om Szívemet, És el mondom de csak néktek keservemet* (176/43). **5.** Megújít. — ... bártsak ez a' remény *Felnyitná letsukott életem' ajtaját!* (454/560)

nyitott fel (397a/390).

felnyittat i

(2)

Kinyittat. *Az Úr ... Felnyittatá örök Könyvét a' Titoknak, Szent könyvét a' minket váró fátumoknak* (306/141).

fo'ell nyittaia vala (330/cím).

felnyitván in

(1)

Feltárván. *'S ~ az egész Természetet, össze se-regli Tág elméjében az egész Hóldallyi világot* (348/5).

felnyúl i

(3)

1. Észak felé terjed. *A' mint a' Riféus hegyek*

felé és Scythiába Fel, úgy le nyúlik Világunk délfelé Africába (423a/251). **2.** Kiemelkedik. *A' vizekből domborúson Nyúlik fel egy szép Sziget* (397a/1010). **3.** Felnö. *Az Alma fák is ... Magoktól is nagy sebessen az ég felé felnyúlnak* (413a/978).

felnyúl i in

(1)

Előjönni, megvalósulni. *Ni a' jövőndök', ní az Utóvilág' Képes piattzát látom az éj alól Felnyúl i* (439/67).

felocsódik i

(1)

Feléled, élénkül. *A' vőlgymetsző csergetegtől Felocsódtak ereim* (425/12).

felocsódván in

(1)

Magához térvén. *Óriási a' vizeknek, Felotsódván a' napon, Bukfentezve ténferegnek Ez el-látatlan lapon* (397a/142).

felold i

(3)

Felment, felszabadít. *De akár mint tűnik kép-zelődésünkbe, Valódi örömet terjeszt ő [az álom] szívünkbe; Apolgotó karral kötésink fel oldja, El lankadt erőnkhez ujj erejét toldja* (201/17).

~od (377/40), *fel olgya* (14/17).

feloldalt hsz

(4)

1. Oldalról. *Ha nem mehetek is hartzra után-natok: Legalább ~t, trombitás' módjára, Buz-dítlak titeket a' hartzra, tsatára* (267/37). *Míg tüzes szemem sokára Rá akadt a' szép Laurá-ra 's Fél oldaltt reá tsapott* (134/39). **2.** Jobb v. bal oldalára. *Maga innepnapot tart, a' fű-vön ~ dül* (413a/1086).

~ (447/39).

feloldatva in

(1)

Felszabadítva. *Érzem, érzem ~ Tőreiből Lel-kemet, Nem álmodom valahára Szabaddá lé-telemet* (208/5).

feloldó in

(5)

Felszabadító. *Lantom danold Liéust; A' szíve-ket ~, A' gondtörő Liéust* (319/2).

~ (319/13, 24, 36, 51).

feloldoz i

(1)

Felold. *'S megroggyantt alkotmányomnak Kö-téseit óldozd-fel* (428/180).

felolvasztani in (1)
Megenyhíteni. *Óh, mért nem hagyod vérem-mel Lántzát* ~ (443/114).

felosztani in (1)
Cövekre ~: személyi használatra kiadni. *Nem volt szabad a mezőket tővekre* ~ (413a/142).

felosztván in (1)
Megosztva. *Felosztván Szerelem Tüzét veled 's velem, Nem játszott-é?* (151/10)

félő mn (1)
Attól kell tartani. *Őrizkedjen, mondom, mind azoktól, mind ezen világi Libériás versektől, különbenn ~, hogy a' veres gyűrű botról mézet fog kostolni* (238*/143/7).

félő nu (27)
1. Vminek az irányából. *Észre veszi hogy eggy egér az ajtó-sark ~ A' poltzon a' kövér sajtot rágitsálja belől* (141/3). 2. Vmi felé levő oldalon. *Ezt mondván, hirtelen eltűnt szemem elől, Hosszan bárszonyozván az Eget jobb ~* (225/124). 3. Részről. *Sok ezren el hullának Addig mind a' két ~* (114/871). 4. Tiszteletem ~: elismerésemként. *Hányszor óhajtottam, hogy szemlélhesselek, Tiszteletem ~ tudóssá tegyelek!* (235/18) 5. Vmi javítása érdekében. *Tán mind, vagy pedig a' jobb rész, azt kérdezi tőlem, Hogy volna legjobb tenni inségünk ~?* (327/16) 6. <Vonzatként> -ről/-ről. *Jövendőllő képzet a' jobb élet ~* (397*/76/11). *Az a' tiszta Patak ... Zúgó morgásával Saját partjaival Az én Tüzem ~ Beszél belől* (460/22).

~ (26/25, 44, 43/16, 176/52, 201/43, 259/133, 267/160, 330/1178, 1204, 330*/154/2, 330*/156/8, 337/411, 397a/722, 1174, 405/33, 413a/318, 418/21, 430/42, 454/261, 601).

Ö: a'~, egy~, fél~, két~, más~, minden~, túl~.

felőle hsz (16)
Róla. *Ejnye, ejnye, egy Vén Mágnás Így judicál* ~ (92/198). *Éppen akkor vált el tőlem, Vígán álmodott ~m* (429/6). *Poéták! ~tek Azt tartják, hogy bennetek Lakik Istenség* (132/1). ~ (217/106, 330*/199/5), *felőlle* (231/27, 462), ~m (112/6, 316/7, 32, 430/39), *felőllem* (453/267), ~d (129/59, 425/59, 428/31), ~tek (323/1).

Ö: tifelőletek.

felőlről Ö: két~.

felöltözik i (3)

1. Ruhát magára vesz. *Eggy szép innepi Gálába Fényesen fel öltözik* (231/338). 2. <Vmi-lyen tulajdonságot> kezd mutatni. *Azért nyájas szelidséget Öltözik fel magára* (231/208). *felöltözöm* (330/1588).

felöltözni in (1)

Ruhát magára venni. — *...mert ő Kegyelme a' Lelkít keresvén, le vetkezte a' Testieket, és csak titkon szokott fel öltözni* (238*/144/10).

felöltözött in (1)

Mutatósan kiöltözött. *Mért vagyok most olyan gyáva, A' ki másszor, mint egy páva Voltam a' felöltözött Víg Gavallérok között?* (271/7)

felöltöztetve in (1)

Ruhával ellátva. — *... feje németesen, mellye magyarosan, lába pedig törökösön van* ~ (259*/205/5).

felpálinkázott in (1)

Pálinkát bőségesen ivott. *A' ~ Pogár egymás után topogott, A' botskor Hedrahely felé a' hó hátán tsozogott* (326/7).

felparancsol i (2)

1. Parancsszóval összehív. *Parantsold fel zászlód alá a' népeket* (337/215). 2. Felvetet. *'S már letett Lantom' újonnan Felparantsolja Bajom* (308/12).

felpattan i (5)

1. Ültéből hirtelen feláll. *Felpattan a' székről, 's Érist a' gyomrába' Béviszi magával egy oldal szobába* (330/747). 2. Felugrik. *Megvetvén hát ifjú szíve' puha kényjét, Mászkalja a' Virtus' és Érdem' ösvényjét 's Végre kimerített erővel, izzadtan A' meredek bértznek szélére* ~ (188/24). 3. <Szem> hirtelen kinyílik. *Bezzeg, el oszlott álmatok; Bezzeg, mind fel pattantatok, Nem túnyán, mint az előtt* (134/47).

Fel pattant (231/261), ~tatok (447/46).

felperzsel i (1)

Felgyújt, feléget. *Im' városinkat és szép mindenünket — Kegyetlenül fel-perzselé* (257/63).

felperzselt in (1)

Felégetett. *Ah, ti ~ legelők' parázsa! Öszvedültt várak' 's faluk' omladéki!* (287/33)

- felpiperéz i** (2)
Feldíszít. Ezekkel a' magunk' képét Jer, pipe-
rézzük fel mi (397a/946).
piperézte fel (368*/30/10).
- felpirul i** (1)
Elpirul. — ...hívására Ákilles megint Felébre-
dett, meglátta mely hibás volt: Szégyenletébe
felpirult: Mérgébe elhalványodott (170/55).
- felpolcol i** (1)
(Virtus) dicsőséges elismeréshez juttat. Említ-
nek sok híres, 's derék vitézeket De több 's
nagyobb részről szerentsétleneket A' kiket a'
virtus midőn fel-pótzola Az irígy Szerentse
még méjjebre tola (78/5).
- felporcogtatni in** (1)
Belérágni. Tudom én, hol kell kutatni A' ke-
nyért a' fiókba, Hol kell jól fel portzogtatni A'
mákos kalátsokba (114/100).
- felpörköl i** (1)
Kissé megéget. Ah! E' sebes tűz-láng hányat
~e, Hányat ejtett sebbe, hányat meg is öle!
(330/1339)
- felpredálván in** (1)
Az ökoraklokat ~: számos ökröt megölvén az
akolban. A' midőn imé egy véres Oroszlány-
nak Tajtékos fuvási vad hangokat hánynak, A'
melly fel prédálván az ökör aklokat Szomju-
zott, ordítva keres' patakokat (77/159).
- felragad i** (4)
1. Magasba ragad. Láttam én, hogy a' szelek-
nek fel tsődült minden hada Melly minden
érett Gabonát tövestől fel ragada (413a/327).
2. Az egekbe ~: a mennybe juttat. Végre az
Egekbe ragadd fel Illyéssel, A' hol zengjen
száján az a' ditső Ének, Mellyet énekelnek a'
húszonnégy Vének (225/104).
Felragadák (348/7), ragadt fel (176/50).
- felragadt in** (1)
Életbe ~: a mennybe, az örök életbe juttatott.
Nem bánnak az Egek úgy a mai jókkal, Mint
amaz életbe fel ragadt Enókkal (209/40).
- felrajzik i** (1)
Felvidul. Idvez légy Bakhe, áldott Istenség! ...
Szívünk úgy fel rajzik véled, Mint a méh
(318/13).
- felrak i** (4)
1. (Oszlopot) felépít. A' feledékenység' setét
barlangjában Szedett követ ezek rakták fel
sorjában (237/88). 2. (Mellnagyobbító ruha-
darabot) felhelyez. Csali ruha, olyan pa-
tyolat-domb, a' mellyet Kebeleikre az olyan
Dámák tesznek, a' kiknek nints ott mit mutat-
ni. ... De, idővel, a' módiból, olyan fiatal és
ép Gráziák is ~ták, a' kiknek van mit mutatni
(330*/140/4). 3. Felvirágoztat. A' nagy Teré-
zia ... Kiterjeszti kised Országok' határát,
Pompáson ~ja Buda' 's Pozsony' várát (259/
192).
rakja fel (259/154).
- felrándul i** (1)
Felsejlik. A' hajnal' sugári jőnek, A' homály
ellebege, Felrándul a' Jövendőnek Setétellő
szőnyege (397a/555).
- felránt i** (1)
(Ravaszt) felhúz. Látván estét Urának, Meg
áll, sárkánynyát fel rántja Mérgébe pisztolyá-
nak (114/702).
- félre hsz** (11)
1. Vmely helyről távol. Bár ~ volt lakásom —
~, Északra lakván én, te Délre (422/5). 2. El
innen! Félre! nem imádlak többé benneteket
(127/6). Fére az eszemből systemás kétségek!
(380/70) 3. Elég volt belőle. Fére kintsek, és
nektárok! Én a' Mennyelek felett járok (443/
245). Fére most az Étikával: Nints itt pap
(318/93).
Félre (196/72, 219/14, 418/102), Fére (310/
40, 318/62).
- félrecsábít i** (1)
Félrevezet. De ha vigyázol a' sebes Napra 's
a' Hold rendére A' holnap és a' tiszta éj, soha
nem tsábít fére (413a/431).
- félreccsap i** (1)
Félrelép. Kilentz ezer tallért [hagyok], az
ollyak' számára, A' kik tsúnyák lévén, Vőle-
gényt nem kapnak, 'S természeti tűzők miatt
fére-tsapnak (330/1546).
- félrekedt mn** (1)
(Hang) félre rekedt, nem tiszta. Ollykor, ha
ide jut világunk' lármája, Egy fél rekedt han-
got ád a' barlang' szája (237/54).

- félremegy i** (5)
 1. Oldalra húzódik. *Magrág unván a hartz szagát, Félre méne peselni* (114/827). 2. Vmi elől elvonul. *Egyebek mind híves helyeken pihennek, A' dél forró heve elől félre mennek* (196/22, 84/22, 380/22). 3. *Félremenj: távozz! De a' Jövön mit aggódok, Hasz'talan gond, fère menj!* (397a/610)
- félremehet i** (1)
 Messzire távozhat. *Ah, én nem mehettem olly félre* (131/8).
- félrenyom i** (1)
 Félreccsap, félrevág. *Lobog fején a' kokárda, Félre nyomja kalapját* (114/538).
- felreppen i** (1)
 Megszűnik. *Elordítja magát a' szelíd tessenesség, Felreppen fészkeből a' szunnyadt békesség* (337/42).
- felrepül i** (1)
 <Hír> elterjed. *Ez le száll akkor is sírjára az égből, És ki veszi annak nevét a' mélyllyégből, Fel repül, hogy véle minden részt bé töltsön, 'S A' népek egymásnak adogassák költsön* (193/35).
- felrepülvén in** (1)
 Felszállva. *Fel repülvén nagy elméje a nap tányérja felett A sok ezer Világoknak fel fedezgetője lett* (111/9).
- félretesz i** (1)
 Eltesz. *A szűz Komáromot mi helyt így megvettem, 's A' Vizi Városnak külsát fère tettem: Ámor mosolyogva nézi Vitéz tettem* (238/82).
- félrevág i** (1)
 Félretesz. *Ser'gemmel meg tészem néki Parádémat, Nyalkán fère vágom, 's el tévén spádémat, Fejér, 's piros rósa színű Pardupémat* (238/79).
- félrevet i** (1)
 Mellőz, hanyagol. *Mért adott ízlést a' szemnek, Költsönös bűbájt a' Nemnek 'E Világ bölts ura? Hogy szeressük 'S félre vessük?* (385/11)
- félrevon i** (1)
 Félrevonja magát vmitől: tartózkodik tőle. *De azért ha bánt is, meg ne rezzeny tőle Bátor szívvel vonnyad fère magad tőlle* (55/18).
- felriad i** (2)
 1. Hirtelen felébred. *Ütött az éj, az őrzők' Szavára felrijadtam* (371/35). 2. Megretten, megremül. *Ím-ím ~nak minden tartományok, Dűlnak a' magoknak just formáltt Zsiványok* (337/39).
- felrózsász i** (1)
 Rózsával díszít. *Derítsd-ki Házunk' ablakát, Te nyájas égi Jel! 'S Mantzim' fejér mellyét 's nyakát Kezed rózsázza-fel* (230/20).
- felrózsázott in** (2)
 1. Rózsával díszített. *Húzzátok a' Kikeletnek Felrózsázott hintáját* (331/12). 2. *Felrózsázott esztendő: ígéretes jövő év. De mit láttatsz a' jövendő' Tükörében, kék Remény? Óh ~ Esztendő — Óh Mennyből szállt Tűnemény ... Óh ne játszatok velem!* (443/219)
- felröppen i** (1)
 Hirtelen felszáll. *Ímé koválygó szárnyával Hirtelen ~e Egy Vadgalamb a' tölgyfának Üregéből félfelől* (397a/828).
- felrúg i** (2)
 Megszüntet. *Már Szívemnek nintszen nyugta, Hallgatás' zárját felrugta, Ki is volna, ki ne szólna, Ha illy kínok között volna?* (309/86)
- felrúgdal i** (1)
 Többször felfelé rugaszkodik. *Noha magát fel rugdalá A' vizek tetejére, De ismét süllyede alá A' Tónak fenekére* (114/252).
- felruházott in** (1)
 Vmivel megáldott. *Egy ember, egy Nem-köz lélek, egy Isteni Szokatlan erővel ~ Zseni, Látta, A' mit mások nem láttak* (454/372).
- Fels. 1. felséges**
- felség fn** (19)
 1. Uralkodó. *De most, Múzsám! békességnek Innepit kell zengened, És a' Császári Felségnek Nevét ditsőitened* (400/11). 2. *Felséged: <uralkodó megszólítása>. Felségedet meg követem* (114/67). 3. Uralkodói tekintély. *Ki előtt a' Király kihág trónusából, Büszke ~éből 's bíbor ruhájából* (330/1904). 4. Isten. *Felséged olly nagynak látszik Egy madárka' természetén, Melly itt a' tüskék közt játszik; Mint az ég' mennyezetén* (397a/857). *Mert a' hová*

mégylek, az égi tábor a', Innen vigyáz a' fő Felség ti reátok (212/101). El kezdem énekem, tudván az Isteni Felség hogy Musámat fogja segíteni (67/8). **5.** Ellenséges úr. De még is van két ellenség, Ez nekem sok kárt teve, Az egyik hatalmas Felség: Mossziö ölyv a' neve; A' másik még nagybobbatska, A' neve Madam de Matska, E' kettőtől rettegek (114/128). **6.** Felség. Önként kínálkozott vad termékenysége Még előre nagyot ígért nyers ~e (341/6). E kettő ad néki kettős ékességet, Felséges kellemet 's kellemes ~et (256/36). Felség (231/2), Felsége (114/184, 225/55), ~ed (413/41), Felséged' (397a/883), Felségtek (114/146), ~ét (306/194), Felségednek (114/75, 175), Felségével (114/91).

Ö: őfelsége.

felséges mn

(35)

1. <Uralkodó rangjának jelölésére.> E' kegyes anyának ~ magzatja, József, kinek nem lesz félvilágon párja (259/206). **2.** <Istenre vonatkoztatva> tisztelt, becsült. Hogy a' ki áldhatná ~ nevedet, Elvesszen, átkozván a' lételt 's tégedet (454/103). **3.** Nagyszerű, nagyfokú tetszést keltő. Sultzer bevezetése e' képződési világba Mellybe az ízlésnek ~ Temploma mellett A' gyönyörű Lelkek tündöklének (348/9). Markába fogja Tzapfliját Felséges tragerjének (114/188). Négy milliárd ember: ~ Társaság! (454/359) — Felségesen fénylett annak özönéből Két szeme (306/115). ~ (190/58, 259/231, 289, 295, 324, 354, 359, 366, 388, 461, 267/198, 306/228, 288, 313/5, 330/1444, 337/85, 450/10, 452/25, 454/809), Felséges (123/58, 171/10, 225/64, 256/36, 259/341, 510, 330/571), Fels. (368*/189), Fels. (418*/175/4); ~ebb (267/119).

felsegít i

(1)

<Betegségből> gyógyít. Ki vagy Te, ki hősín leplekbe Felém mosolyogva közelítesz, 'S a' partról e' szagos berekbe Áldott jobbdon ~sz? (455/36)

felsegítő in

(1)

Segítséget nyújtó. Énekeljük ~ Karjait, 'S a' Szerelmek' lelkesítő Lángjait (285/15).

felserdült in

(1)

A fejlődés magasabb fokára jutott. Gondol-

nám, hogy a' felserdült világ szopós korába Nem folydogáltak a' napok más rendbe és formába (413a/876).

felserken i

(8)

1. Felébred. Nem, nem: mert álmunkkal oda van mindenünk, Eltűnik árnyéka, mihelyt ~ünk (237/6). **2.** Öntudatra ébred. Kelly fel azért Magyar, álmodból serkenny fel (81/17, 203/17). **3.** Kezdődik. El tűnik a' Phoebus vissza térő Nénnye Fel serken a' kemény munka (83/15). ~ (263/48), fel serken (231/47), Felserkenek (208/19), fel serkentek (114/976).

felserkent i

(1)

Lelkesít, buzdít. Ímé serkentsen fel ez Atyák' példája, 'S halljátok mint buzdít egy jó Öreg' szája (267/163).

felserkentés fn

(1)

Lelkesítés, buzdítás. 'S azt énekelgették virtusok' hírére 'S az ifjú Leventák' ~ére (267/30).

felsimogtván in

(1)

Simogatva. Húga sziláltt haját Felsimogtván, né! hogy okoskodik (418/42).

felső mn

(16)

1. A magasabban levő. A' meleg nap szárnyán ismét a' felhőnek Felső országába rendel mind fel jönnek (77/110). **2.** A felül v. kívül levő. Nyargal velle az ég ~bb határára (56/4). A' víz' ~ ábrázata Öblögeti a' fűzfát (397a/1073). **3.** Magas szintű. A' bosszúállásnak, trutznak kívánsága Benne a' legfelsőbb grádsra hága (330/1060). **4.** Sorban az első helyen van. És ott Karinton apámmal a' ~ helyen ülök, 'S odvas kaponyákba töltött zab sertől részegülök (454/423). **5.** <Hang> magasabb. Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Kesereg egy lengő ághegyen magában; Most ~ zengzete a' tzedrusgallyra hág, Majd döngő alhangja a' sír' mélyére vág (306/93). **6.** Felső parlament: a parlament felsőháza. Ezer pennát is meg ettek A' Felső Parlamenten (92/ 210). **7.** Felsőbb időkben: régebben. — ...'s a' ~bb időkben híres munka volt a' tudósoknál (330*/149/3). **8.** Felsőbb alsóbb rendű: mindenféle. Ti is ~bb alsóbb rendű Méltóságok (454/975).

~ (340/5, 413a/682, 836); ~bb (202/4, 330/99, 417/34); leg felső (413a/552).

felsőség fn

(2)

1. Felsőbbség, vezetés. *Mert lám a' ~ ellen egy két Polgár mit téssen* (326/48). 2. Királyi ~: királyi hatalom. *A' Királyi Felsőség Specifice őt illeti, Az Ötseit ki is veti Minden Aviticumból* (92/88).

felsül i

(1)

Kudarcot vall. *Hogy nints olyan ember, ki rá nem neheztel, Mivel ilyen kurta Fársáanggal ereszt el, A' mellyben így felsült mindenek a' kényje, Kinek a' szíve fáj, kinek az erszényje* (330/1801).

felsült mn

(1)

Sikertelen. *Mint vertt had egyenként kiki visszatére Felsültt kívánsággal a' tábor' helyére* (330/1490).

felsüt i

(1)

Kigúnyol. *Feláll, mihellyt ülök mellé: Ha mit tészlok, mindjárt ~* (309/51).

felszabdal i

(1)

Feloszt (évekre stb.). *Óh Idő, te egy Egész! Nintsen neked sem kezdeted, se' véged: És csupán a' véges ész Szabdalt fel apró részeidre téged* (288/8).

felszalaszt i

(1)

Felüz. *Hát avantgárdámra vakmerőn ütöttek, Azt a' dombtetőkre már ~ották, Kitsibe múlt, hogy a' sort meg nem bontották* (239/161).

felszáll i

(7)

1. Felmegy. *Felszálllok a' Templom' tornyának tsútsába Tátra' sziklájára az ég' szomszédjába* (306/17). 2. Felül. *Véges lelkek! Szálljatok-fel A' szelek' szárnyaira, A' villám-nak kapjatok-fel Kilövellt nyilaira* (397a/905). 3. Mennybe jut. *Amaz elfelejthetetlen Mioleta ~t, Nekem e' világ kietlen Pusztasággá vált* (299/97). 4. Feltámad. *Mit szólna Etele, ha hozzánk ~na, 'S Magyar unokájit bilintsben találna?* (267/151) *szállott fel* (454/767). — *szálljatok fel* (303/5, 326/60).

felszállhat i

(1)

Felderülhet, (sors) jóra fordulhat. *Az által egy*

kövér reménység táplálhat, Hogy még napod fényes delére fel szállhat (203/24).

felszámlál i

(2)

Számba vesz. *Mert ha ~juk nagyságos tetteit, Száznak mondhatjuk minden esztendeit* (259/215).

~ja (397a/901).

felszámlálhatni in

(1)

Számba vehetni. *De nem is számlálhatni fel, fajtájokat, neveket, Mert számba sem szükségessé venni olly szorossann ezeket* (413a/626).

felszámlálni in

(1)

Megszámolni. *Ezt produkálni 's hideg vérrel ~ — tsak Anglustól és Magyartól telik* (330*/156/12).

felszámlálván in

(1)

Számba véve. *Akkor vigyázott a' hajós az Égnek forgására Felszámlálván, 's elnevezvén a' Tsillagok ezerét* (413a/155).

felszánt i

(1)

Elvégzi vminek a szántását. *Keresztül ismét ~ja rézsút vetett Ekével* (413a/110).

felszántott in

(1)

Ráncos (arc). *Pedig már ~ tisztos ortzájának A' bőrén lúdgégét könnyen tsinálnának* (330/223).

felszárad i

(1)

Szárazzá válik. *Nézd! — a' füvek' lútskos harmatja, Nézd, még mostan sem száradt fel* (130/22).

felsőszad fn

(2)

Ötven év. *Meghólt! Életének legjobb szakaszában, Fél századot élvén az élők sorában* (217/86).

~ra (432/105).

felszed i

(10)

1. Összegyűjt. *Mind ~é Anákreón' Múzsája víg örömmel* (106/17). *Szedd fel azokat a' szép Tsókokat Szedd fel tsendes Szellet* (174/4–6). 2. Megszüntet. *Fel-szedte szemem hélyáról az álom édes mákját* (162/126). 3. Tetemét ~i: feláll. *Nem kellett hosszason hívni ám ökemét; Felszedi a' székről elpetyhüdt tetemét* (330/600).

~é (372/17). — *szedd fel* (263/44), *Szedd fel* (337/237, 238, 239).

- felszedett in** (1) *tesz sűrű sóhajtásom, Mellyet felszitt már az Ég* (443/162).
Felszabadított. *Látom mint tsókolják a' lántz-ból felszedett Szabad tartományok felséges térdedet* (259/387).
- felszedvén in** (1) *⟨Tápanyag⟩ a növénybe jut. A' sós és a' kövér részetskék meggyűlvén Földszínen maradnak; 's összevegyesülvén A' plantagyökerek által felszívódnak* (454/621).
A szél szárnyára ~: elterjesztve, szétfújva. [A virágok] A' mellyek ki-tárván szagos kebeleket Bé füszerszámozzák az egész vidéket, Mellyet hűss szárnyokra szedvén-fel a' szelek, A' kies völgyeket bé-nyargalják velek (89/13).
- felszél fn** (4) *Megszólal. Ágyba? (felszól Este egyik szugolyába') Koporsóba! Úgy is ott áll a' fél lába* (330/627).
Északi szél. *Sűrű felhő száll le Karpatus' széléről, 'S az aethert megúszván a' ~' szárnyain, Másikba ütközik Mátra kőszálain* (267/75).
~ (413a/427, 951), ~től (413a/874).
- felszemecskél i** (1) *Megszólal. Együnk! (felszólalnak) majd elhűl a' leves* (330/640).
Felszed. [A vadgalamb] *Gondosan körülsem-léli Magát, és a' tárgyakat, 'S orrával felszemetskéli Az asszú ágszálakat* (397a/839).
- félsemű mn** (1) *Megszólítva. Felszóllítván ülő székéből mellő-le, a' nagy mátrikulát előkéri tőle* (330/373).
Egyik szemére vak {ló}. *Nem bánom én legyen sánta, fél szemű, avagy görbe, Tsak a lábát tudja bírni 's ne ejtsen a' gödörbe* (358/55).
- félzenderedett in** (1) *Két ~: két szomszédos fél. Állj meg örökösen, 's pihenj utóljára E' két ~nak állandó nyugtára!* (79/4).
Enyhe {szellő}. *Mozgatták az üveg táblát 's a' fírhangozt, 'S a' dobogó lábak zörgettek tak-tusra A' fél-zenderedett éjji Zefirusra* (330/894).
- felszentel i** (1) *Megszólítván in* (1) *Enyhén. A' mirtusligetek' lanyha Zefirjei Félzunnnyadva enyelgenek* (338/4).
- felszikkad i** (1) *felt i* (3) *1. Vmit ~: fél, hogy elveszik tőle. 'S ne ~sd Eleidnek örökös trónusát* (337/160). *2. Vkit ~: aggódik miatta. Nem tsuda hát, hogy Pál méltónak ítélte Annak lakására, kit leginkább ~e* (337/372). *3. Vkit ~: attól fél, hogy elcsábítják tőle. Szint' a' hatvant érte Hókus, Hitvesét ~ette Bókus* (385/32).
- felszív i** (6) *1. Kiszárit, felszárit. Mire vigyázzon a' Gazda? És mit nézzen eleve Ha a' záporozó Tavaszt felszítja a' nyár heve* (413a/321). *2. ⟨Ember, növény⟩ magába szív. Hosszas tsok-jaink fojtába[n] Örömmel alélnék el 's Szádból e boldog órában Édes Halált szívnek fel* (297/24). *A' sós és a' kövér részetskék meggyűlvén Föld' színén maradnak; 's öszve egy-gyesülvén, Azokat fel szívják a' fünek gyökerei* (201/63). *3. Az ég ~: felhallatszik az égig. Mit*
- felszívódik i** (1)
- felszól i** (1)
- felszólal i** (2)
- felszóllítván in** (1)
- félzomszéd fn** (1)
- felszóval hsz** (3)
- félzunnnyadva in** (1)
- fél i** (3)
- felt i** (3)
- feltajtékozott in** (1)
- feltalál i** (14)

Megtalál vmit vhol. *Nints a' kiben ~jam Veszteségemet* (299/57). **3.** Megtalál vkit vhol. *Most ~om, majd elvesztem Lillát 's belső nyugalmamat* (430/3). *És csak az vigasztal, hogy még ~unk, Égi társak leszünk, 's többször el nem válunk* (454/991). **4.** Kitalál vmit. *De ugyan lehet é az álom? 'S ha álom, mibenn áll? — én fel nem találom* (201/50). *Héj te, ravasz Ámor! miket fel nem találasz?* (330/1347). **5.** Visszagondol vmire. *Itt, hol eldúlni próbáltam Lillám' emlékezetét, Minden zugban ~tam Mennyei tekintetét* (428/131). **6.** Feltalálja magát: magára ismer. *A' Keszthely' és Czenk' istenülő Gróffjaiban magadat talál fel* (418/116). *fel találom* (185/57), *~od* (306/302), *~juk* (330*/147/5), *~tam* (307/31), *Találtad fel* (428/200). — *fel találjam* (185/22).

feltalálhat i

(1)

Megtalálhat. *Látástok, hallástok, élesek ti néktek, Hogy meg ne ronthasson ravasz ellenségetek, 'S hogy az enni valót feltalálhassátok, 'S a' múltó életet jobban kóstoljátok* (454/217).

feltalálni in

(2)

1. Megkeresni. *Tűrve méltó ~ Egy halandó Gráziát* (368a/121). **2.** Megfejtteni. *Ízetlenségre kezd a' barátság válni; De, okát senki sem tudja ~* (330/702).

feltaláló fn

(1)

Találmányt alkotó személy. *Schwartz Berchtoldot tartják a' puszkapor' első ~jának — Európában* (330*/201/1).

feltalált in

(1)

Megtalált. *Acheolus vizébe A ~ szőlő levét vegyíti jó kedvébe* (413a/10).

feltaláltató in

(1)

Meglevő. — ...'a nyomorúlt emberiségnek közönséges és minden Tartományokban ~ vigasztalója (454a*/256/23).

feltámad i

(3)

1. Újra feléled. *Ha a' szegény Zrínyi már ma fel támadna, Magyar Emberekre csak itt 's ott akadna* (248/19). **2.** Fellázad. *Éneklem a' Fársáng' napjait 's Dorottyát, Ki látván a' Dámák' bajos állapotját, Carnevál 's az Ifjak ellen ~a* (330/3). *fel támadna* (12/23).

feltámadási mn

(1)

Feltámadási Insurrectioval: kitörő lázadással. *Végre ha el végzed földi vitézséged, 'S invalidus fővel a' sír be fog téged, A' ~ Insurrectioval Mennyei Quartelyra szállj trombita szóval* (266/63).

feltart i

(3)

Felel. *Mihelyt a' legelső napfényt a' baromok szippantották, 'S a' vasra ütött legények fejeket ~ották A kopogó parlag közzül* (413a/881). *~ja* (258/28, 34).

feltátott in

(1)

A' ~ réz torkokból: a kitágult torkú rézágyúból. *A' ~ réz torkokból Tűzfelhők gombolyagnak* (397a/203).

felteker i

(1)

Felhoz. *Mind — mind az én sohajtozásim, Kik ott a' fákon lengenek, Kiket gyakor panaszkodásim Melyemből ~tenek* (446/16).

felteni in

(2)

Óvni. *Még is szükség megkapálni 's törni a' göröngyöket És ~ Jupiteritől a' már meg ért fűrtöket* (413a/967). *~* (114/838).

feltenni in

(1)

Felépíteni. *Siess a Vitézek' oszlopát ~, 'S nemzetünk' nevében háládatos lenni!* (452/39)

feltés fn

(4)

Féltékenység. *Felkevert mellyemben A szerelem, a ~, A dühösség s megvetés!* (460/116) *~* (397a/345, 460/113, 187).

Ö: szerelem~.

feltesz i

(15)

1. Felhelyez. *Egy vén pápaszemet feltett az orrára* (330/1218). *Vígan tenném fel lantomat szekerembe, Ha Őtet is ültethetném az ölembe* (423/23). **2.** Gondol. *Szerentsét próbálni magamban feltettem* (239/134). *Fel tevék azért magokba, hogy ha fel nem lettenek, Menjenek Nagy Sámuelhez, tőle hogy hírt végyenek* (161/13). **3.** Feljegyez. *Erről, 's a' Vitéz kötésről 's a' t. Jeles jegyzéseket tesz-fel Prof. Dugonits Úr, magyar Hazánknek méltó fija* (267*/13/15). **4.** Ígér. *Ezért tették fel jutalmul a' játtóknak mustráján* (413a/926).

~ (330/376); ~em (238/56), *Fel* tevém (161/38), *fel-tette* (77/233), *feltették* (330/1683). — *tenném fel* (184/23). — *tedd fel* (27/3, 400/41), *Tedd fel* (452/29).

feltétel fn

(3)

Elhatározás. *Nyissál könnyű utat, mérész ~em Jó kedvvel fogadd el, s meg szánván, légy velem* (413/51).

fel tétel (77/135), ~em (413a/47).

feltetett i

(1)

Felhelyeztet. *Kelj fel és Sasoddal tétesd fel végtére A' hármast lilium tüzért a' Luvrére* (337/141).

feltetszés fn

(1)

Feljövetel. *A' Nap is sokat jelent meg, mind a' feltetszésébe Mind mikor elrejté magát* (413a/442).

feltetszik i

(9)

1. Megjelenik, feltűnik. *A'mint a' harmatos rózsákba öltözött Hajnal már feltetszett a' tsillagok között* (330/1850), *Komor minden, minden szomorúnak tetszik, Mihelyt a' tél' borzas tsillaga fel tetszik* (197/24, 85/24). 2. Elérkezik. *Fel tettett reggele Ferentz várt napjának* (67/1).

feltettség (413a/80), *fel tettik* (64/21), *feltettségnek* (413a/445), *feltetszett* (307/101), *feltetsztél* (307/78).

feltett mn

(6)

1. Eltökélt, szilárd. *Az én fájdalomból ti is részt vehettek, 'S ~ szándékomban méltán segíthettek* (330/938). 2. Kitűzött. *Dorottya gondolván hogy majd mellé állnak Ezek is, és ~ tüzében szolgálnak* (330/1834). 3. Feltételezett. *És most, hogy munkámat folytatni megszűnöm, Tsak hibám szomorít és nem ~ bűnöm* (454/674). 4. *Feltett tanya*: érkezési helyként kitűzött kikötőhely. *Ugy sijné a' hajós a fel tett tanyára* (10/34).

fel tett (29/14, 77/118).

feltéve in

(1)

Felhelyezve. *Itt van páltája is ~, 's lámpása, Hogy a' mit ő már itt látott, más is lássa* (237/81).

feltisztul i

(2)

1. <Ég> kiderül. *'S ha az Ég újra feltisztul: Há-*

látatlan Nitze! Én elmegyek (143/29). 2. <Ing> lehull. *Oszolj szélllyel, kis selyem köd, tisztulj fel* (137/21).

feltol i

(4)

1. <Hullám> magasra emel. *Most a' hajót olyan magosra fel tolják, Hogy már az árbotzfák a' hóldat korholják* (202/19, 56/19). 2. Felhelyez. *Kiválaszt száz derék fekete balhakat; Augspurgi lántzokkal öszvepórásolja. 'S áldozó tüzére mindnyáját ~ja* (330/862). 3. <A nap> hintáját ~á: lemenőben van. *A' Nap a' magos tetők közt hintáját már fel tolá, A' pirosuló este útját bársonyával rajzoló* (161/15).

feltolul i

(2)

1. Nagy erővel feljön. *Vélnéd hogy égből hull le, vagy a' kinyílt Földből tolu fel hirtelen a' sereg* (445/38). 2. <Tenger> erősen hullámoz. *Ha szél támad, mindjárt vagy a' tengerek feltolulnak* (413a/362).

feltornyozott in

(1)

Felkorbácsolt, magas (hullám). *Tsendesedvén a szelek is így gyönyörű szózatot Egyengeti fel tornyozott hajait a Balaton* (111/42).

feltő mn

(2)

Féltett. *Én pedig szeretném, ha még meghódolna, Mert ~ váramon lakat gyanánt volna* (239/174). *Elég igaz Magyar van még közöttek Kik előtt ~kints régi betsületek* (259/94).

feltördelt in

(1)

Összetört. *Hogy az Érdem' templomában Tündököljenek sorjában Feltördelt sírjok fellett* (415/42).

felturkálhat i

(1)

Felzavarhat. *Tsak azért keresik Pegazus Vizeit Hogy fel turkálhassák kristáj szín tsepjeit* (12/34).

feltűrött in

(1)

Felhajtott ingújjban levő. *A' búza markokat sűrűen forgatja Az öreg Céresnek két fel tűrt karja* (69/11).

feltűrvén in

(1)

Felhajtván. *Fel tűrvén bodros Tászlját, Markába fogja Tzapflját Felsőges tragerjének* (114/186).

- feltüzesült** in (1) 12). Felindult, meghatott. *Könnyek gördülnek az ifjak' Szikrázó szemiből, 's a feltüzesült öregeknek Ősz pillájokról folynak vérrel tele könnyek* (258/40).
- féltvén** in (1) Gondosan őrizve. *És olly nagyonn Féltvénn ditső Foglyát ez a' ravasz Mint a' miként kevélykedett vele Az ő Megőrzésére minden Fortélyjait Munkába vette* (170/4).
- felugrik** i (3) 1. Helyéből felpattan. *Felugrik haraggal, szidja sok attával 'S bémázolja képét egy tál kotsonnyával* (330/1691). 2. (Lóra) hirtelen felszáll. *Felugram e' szárnyas paripa' hátára* (330/97). *felugrott* (330/915).
- felúszik** i (1) Felszínre jön. *Jó, de meg esküdjünk: hogy bűn légyen haza térni; Míg a' vizek alól fel nem úsznak a' kövek* (327/26).
- felül¹** i (10) 1. Közlekedési eszközre, állatra felszáll. *Akkor nyájas színnel fel ül szekerébe* (202/53, 56/53). *Előtted ülök fel erre a' sárgára* (268/56). 2. Harcba indul. *Rajta üljetek fel, löjjetek, vágjátok!* (267/215) — *Ne ülj fel! Vagy ha már a' serkentők nagyok, Legalább egy zálogtsókot nálad hagyok* (268/37). *Fel ül* (92/284), *felülsz* (268/125), *fel üle* (174/14), *felüle* (320/13), *ült fel* (231/260).
- felül²** hsz/nu (11) I. hsz 1. Felső részen. *Hol alól, hol fellyül igazgatja útját* (239/59). 2. *Felülről*: felül levő helyről. *Ekkor gyenge babért fűzven gondlepte fejére Felveszi őt Linné és minden földi teremtest Fellyűről neki megmutogat* (348/22). 3. *Onnan ~: a mennyből. Forrásként áraszd Fejére Onnan fellyül bőv áldásodat* (225/151). *felyül* (397a/378), *fellyül* (111/13), *Fellyül* (239/27). II. nu 1. Vmi fölött. *Partjokon felyül úszkáltak a' patakok szertesétt* (397a/33). 2. *Vmin ~ van*: ment vmitől. *Mert a' bűnön nemes szíve felyül vagyon* (382/18). 3. Vmi fölé. *Plutóné ágyas házáig most lekalyimpáztatod, Majd a' tsillagokon felyül fel mongolfiroztatod* (358/
- felyül* (439/18), *fellyül* (114/233).
Ö: bal-.
- felülemelkedik** i (1) Vmely szintnél feljebb emelkedik. *Hadd zengjem Osszián' Lantján Hérósba szállt Lelkedet, Melly a' múlandók' Sphaeráján már fellyül emelkedett* (405/16).
- felülés** fn (2) Harcra készülődés. *A' Nemes Magyarásznak felülésére* (267/cím). *A' régi Felülés' módjáról ezt hagyta írásban Túrótzi* (268*/22/1).
- felülhalad** i (2) Felülmúl. *A' tudományoknak olly bővibe vagyon, Hogy más oskolákat mind fellyülhaladjon* (239/236). *fellyül haladja* (453/136).
- felülhaladván** in (1) (Gáton) átcsapva. *Mi erőtől rendül a' föld, a' tengerek dagadnak, Fellyül haladván gátjokat és ismét lelohadnak* (413a/1035).
- felülhat** i (1) Felülmúl. *Sokszor a' mely Héros Atlást felyül hatya Egy tsalóka szemű Asszony el altattya* (76/3).
- felülhet** i (1) Harcra készülhet. *Ha én felülhettem: ott a' kard, a' puska!* (268/27).
- felülmúl** i (2) Túltesz vkin. *Így érvénn házaddal sok szerencsés Sábest, Még egyszer vénséggel fellyül múlod Jábest* (233/78). *fejül mujjon* (13/6).
- felülmúló** in (1) *Fellegeket ~: felhőkön túl érő. Hogy a' Beszkéd fellegeket fellyül-múló havassa Azokat a' Magyar térre viszsza-hangozt[ath]assa* (124/11).
- felülni** in (2) Harcba indulni. *Felülni tsak holmi gyávák nem akarnak* (267/220). *Fel ülni* (268*/22/4).
- felült** mn/fn (5) I. mn Harcba induló. *A' felült Nemes* (268/93). *felültt* (268/45, 73, 149).

II. fn Harcba induló személyek. *A' Felülttek' Karja* (268/158).

felültet i

Harcba küld. *Űltesd fel a' rabló Caucasus' lakosait* (337/202).

felütni in

Bevésni, gravírozni. *Fringia. — Ezt a' szót a' kardvasakra szokták ~ annak jóságának jeléül és bizonyosságául* (330*/177/10).

felütvén in

⟨Zászlót⟩ kitűzvé. *A' Halál a' füstnek 's por-nak közepében Kevélyen kovájog véres szeke-rében: 's Fel ütvén zászlóját egy barna fel-hőre Katzagva repül le a' vérbe fekvőre* (195/23, 59/29).

felváj i

Felszánt. *A' földműves pedig görbe ekéjével fel vájja Szántóföldjét* (413a/1070).

felvált i

Felcserél. *Most pedig közzétek jöttem olyan véggel, Hogy ~sam a' múltt lármát béke-ség-gel* (330/1934). *A' kívánságokat ujjabbak váltják fel* (453/153). *fel váltotta* (413a/8).

felváltva hsz

Egymást követően. *Atlás és Herkules egymást fel-váltva tartják az eget* (267*/14/1).

félve in

1. Óvatosan. *'S a' Napra ~ kandidálnak A' csirák' nedves szemei* (426/15). 2. Lassan. *Félve tért meg ortájára Reszkető pirossága, Mellynek gyakran hűlt nyomára Egy lankadó szín hága* (231/367).

felvegyít i

Feljavít. *Őh nem bír az annyi jókkal, Ha csak azt egy ilyen csókkal Fel nem vegyíti Hébe* (447/120).

felvenni in

1. Mutatni. *A kegyesség színét fel tudod rád venni Igy az emberek közt emberré tudsz lenni* (453/245). 2. Elfogadni. *Ez az, melly egy-aránt nézi A' személyt 's az érdemet, Ez az, melly papnak fel szokta venni mind a' két Ne-met* (307/51). 3. *Vkit fel sem venni: lenézni. Melly nagy balgatagság, tsak embernek lenni, Még is a' hasonló embert fel sem venni!* (194/

24) 4. *Nyelvére ~: kimondani. Hogy mernők a' magyar nevet korts-létünkre Elpirulás nél-kül ~ nyelvünkre?* (267/150)

felvesz i

(39)

1. Felemel, kézbe vesz. *Egy vén matskát fel vesz a' patkáról* (141/5). *Ím' imé a' Kráflit ~i A' gondatlan öreg, 's nagyon mohón eszi* (330/725). 2. *Hátára vesz. Jövel óh szárnyas Pégase! Végy fel egy Músák fiját* (358/25). 3. *Magára vesz. Azonnal hattyúi szárnyamat felvészem, Pindus' kőszálait véle megtetézem* (267/243). 4. *Fel sem/nem vesz: a) figyelemre sem méltat. Fel sem vesz senkit is nagy rátar-tiságban* (194/7). *A' nagy Világ a' főbbekkel Fel se vesz, és füstbe hagy, 's Néz rád megvető szemekkel* (280/18). b) *nem veszi zokon, nem neheztel érte. Tens Úr! Egy kurvától én ezt fel nem veszem* (330/1675). 5. *Vmilyennek mu-tatkozik. Mos[t] bárány képedet vedd fel* (27/1). 6. *A hír szárnyára ~i vki nevét: híressé teszi. Majd talám fel vészi nevemet szárnyára, 'S pengeti azt egész hazám' hallatára* (193/51). 7. *Lantját ~i: a) játszani kezd rajta. Így veszem fel víg Lélekkel Gyengén rezgő Lan-tomat, 'S majd Kedvesem egy Énekkal Lelke-síti Húromat* (128/49). b) *⟨költő⟩ írni kezd. Rajta még is gyenge Lantom' ~em, És tsekély-ségem truttzára udvarlásom' megteszem. Emelkedj Múzsám a' mint tudsz* (405/29). 8. *Tollat ~: írni kezd. 'S ah! Tollam' illy' bús Lé-lekkel Felvégyem e', vagy ne!* (257/25) 9. *Kar-dot ~: kész harcolni. 'S esztendeim' terhe alatt vállaim leroskadtak: Mégis felvészem e' kar-dot reszkető markomba is, Ikrás ez az ellen-ségnek aluttvérétől ma is* (259/543). 10. *A Te-remtő ~i: Isten magához szólítja. Ekkor a' Te-remtő magához felvészi, 'S önnön Istensége' részesévé teszi* (454/491). 11. *Ügyet ~: párt-fogolja, támogatja. — ...az Úr ügyedet fel ve-gye* (215/136). 12. *Tündéres erejét ~i: elvará-zsolja magát. Éris hát tündéres erejét felvéve, 'S magát egy gömbölyű kis formába tevő* (330/715). 13. *Szitokra ~ vkit: szidja, ócsárolja. Még-is, ti Tzenkek! Engemet Szitokra felvévé-tek* (316/28). 14. *⟨Szokást⟩ átvesz, elsajátít. A' Vadgalambok felvették Daraboltt nyögésidet. Ők megtanulták tetőled, És őtőlök az Ekhó* (428/27).

Fel vesz (58/7), *vesznek fel* (245/11), *felvésznek* (454/575); *Felveszem* (308/13), *fel veszem* (208/35), *Fel veszem* (208/36), *veszem fel* (424/49), *Felvészem* (395/27), *~i* (330/1225), *Felveszi* (330/1027, 348/21), *fel vészi* (231/353), *felvevéd* (337/97), *felvevék* (330/1510), *fel vette* (231/194), *vették fel* (330*/177/3), *Fel fogja venni* (259/279). — *vedd fel* (253/28), *Vedd fel* (400/47), *fel vegye* (413a/355), *fel vegyék* (314/22).

felver i (1)

Felkavar. *Nézd ezt a' süvöltve zúgó Forgószelet Mint veri fel a' Port* (143/12).

felvet i (1)

Átgondol. *Mellyet ha ki tudni akar; vesse fel [azt] magába Mennyi fővényszemet kavár Zefirus Libyába* (413a/628).

felvetet i (1)

Felrobbant. *Fel vetette tíz minával Tróját* (113/33).

felvettet i (2)

1. Felrobbantat. *Minörök a' tábornál azok, a' kik minát ásnak, ... azzal az ellenséget, vagy annak valamely épületjét ~ik* (330*/180/7). 2. *⟨A nő levő szoknyát⟩ fellibbenti. Megértvén Ámornak e' parantsolatját Az apró Minörök; a' Szála' padlatját Mindjárt mesterséges Mina alá vették, 'S a' Dámák ruhája' allyát felvettették* (330/1338).

felvetvén in (1)

Felnézvén. *Mikor im szemem az Égre fel vetvén meglátom végre Hogy környéke fejérlik És azután szürkellik* (177/46).

felvévén in (5)

1. Felkapva. *Mellyeket a' gyors szél ~ hátára, Nyargal véle az ég' felsőbb határára* (202/3). 2. *⟨Árvíz⟩ feltöltve, elborítva. Hát a' ki a' ritkás földről le vonnya a' Tótsákat Kivált midőn a' változó hóba a' Tsatornákat Fel-vévén az árvíz, mident bé borít iszapjával* (413a/131). 3. *A hír szárnyára ~: terjesztvén. Ezt a' hír ~ szárnyára, Viszi a' világ' négy sarkára* (451/16). *fel vévén* (56/3, 255/16).

felvezet i (1)

⟨Vkit⟩ magasabban levő helyre irányít. *Vezess e' szent Hegyre, vezess fel engemet* (306/29).

felvidulás fn (3)

Öröm. *A' Poëtai fel ~* (7/cím). *Felvidulás* (397/24).

Felvidulás (99/cím).

felvidulhat i (1)

Felderülhet, derűssé válhat. *Felvidulhatok é? Lám oda Tiburom, Hol víg gondolatim szárnyra repültenek* (432/49).

felvidult in (1)

Felfrissült. *A' felvidült mezők; kertek Tzifráz-zák kerületét* (400/33).

felvirgáz i (1)

Megvesszőz. *Pallas tzutzám ő kemével Le lódúlhatsz 's egy erővel Virgázzátok fel őket* (114/930).

felvirrad in (1)

Elérkezik. *Ne tagadjátok el, hogy bizony nagyon sok, A' kikkel az égnek vagytok már adósok, A' kiket az égnek mind vissza kell adni, Mikor az utolsó nap fel fog virradni* (210/34).

felvirradás fn (1)

Jobb sors. *Nintszen tovább reményünk Felvirradás felől már* (43/16).

felvisz i (1)

Lelkét felviszik az égbe: meghal. *Te pedig földből lett Testem, nyugodj végre, Míg Lelkem' fel viszi Jézusom az Égre* (222/102).

felvonás i (3)

1. Történet. *Úgy is van már Ideátok Az ilyen fel vonásról* (231/456). 2. Szakas. *Mikor az életnek, e sors játékanak Elsőbb (!) fel vonási már mind lefolyának Lelj ekkor valakit ki panaszt ne szólna 'S a' ki vólt sorsával meg elégedtt volna* (453/150). *Fel vonásnak* (231/450).

felvont in (2)

Felhúzott. *A' meg görbült vénség fonnyadt rántzainak, A' kegyetlen halál fel vont nyilainak Még a' kegyesség is, a' melly sokat tehet, Késedelmet hozó akadály nem lehet* (209/34). *Az egész Népséget körül meglekinti, 'S ~t szemöldökkel figyelemre inti* (330/370).

felvonul i (1)

Az éj palástja ~: virrad. Így vonúl az ég aljáról A' vak éj palástja fel (317/247).

- felzendít i** (3) Felriaszt, harcra szólít. Nyúgovó vitézit ismét felzendíté, 'S holnapra egy újabb tsatához készíté (330/1835). zendített fel (267/171). — zendítsd fel (337/181).
- felzendül i** (3) Harcra készül. Ez esetre a' hartz nagyobb tüzet kapott. Felzendült mind a' két népség 's öszvetsapott (330/1302). Az ősz Pálffy kivonja a' kardját; utánna az egész Magyarország felzendül (259/203/1). felzendültenek (330/1798).
- felzúdul i** (2) 1. Fellázad. Erre az egész Palota Fel zúdul, 's az Istenek Néki, mivel nagy Despota, Nein, Nixszel feletlenek (114/932). 2. (Vihar) kitör. Akkor széllel és záporral zúdúlnak fel mindeknek (413a/458).
- fen i** (3) (Vágóeszközt) élesít. Azt a' magyar szívhez illő kardot mind rakjátok le, Mellyet hajdan nagyapátok ellenségnyakra ~e (259/513). ~i (445/36), ~tük (267/172).
- Ik:** meg~.
- fene fn/mn** (5) I. fn {Szitokszóként} Nem, nem: az Erynnis szült téged, óh ~! (380/80) ~ (196/82). II. mn 1. Dühödt, ádáz. Dúl, ront, mindent, mint edgy ~ Tigris dühös fajzattya (216/42). 2. Félelmetes, félelmet keltő. Ah, ti borzasztó ~ Látomások! (287/37) ~ (327/11).
- fenék fn** (26) 1. Vmilyen tárgynak alsó része. Sok siralmas sípnek visítnek éneki, Kopognak a' zörgő doboknak feneki (267/50). 2. Vmely mélységnek, mélyedésnek legalsó része, alja. Mindgyárt a' sós tengert fenekig forgatták (10/13). Oh kegyetlen Venus kevély Urasága! Már hány ezret a' sír fenekére vága (77/16). Lám a' nemes értzek mind ~re szállnak, Mikor az otromba tőkök fenn úszkálnak (194/43). 3. Erkölcsei züllés. A' gaz Frantziáknál egy Nép is még Mélyebb ~re nem merült (257/146). 4. Fenékkal felfordul: nagy a zürzavar. Már a' legénység is néki dühödt mordúlt, Egy szóval a' Kastély ~kel felfordúlt (330/1734). feneke (169/123, 397a/866, 400/97), fenekét (87/44, 114/238, 856, 199/64, 397a/915, 400/81), fenekében (217/34), fenekébenn (204/34), fenekén (114/94), fenekénn (231/285), ~re (194/43, 317/167), fenekére (114/255, 191/14, 215/58, 259/316), Fenekére (330/851), Fenekig (32/29). **Ö:** hajó~.
- fenekedő in** (1) Fenyegető. Kit sem ama' szomszéd Márszok nem tudtak előlni Sem a' ~ Porszenának táborára (327/4).
- fenekestől hsz** (1) Fenekestől felforgat: alaposan felkavar. Fenekestől felforgatták A' sejtét tengereket (397a/55).
- feneketlen mn** (2) Nagyon mély. Rajtok ~ tengerek erednek (59/10, 195/10).
- fenékfővény fn** (1) Víz fenekén levő homokos talaj. Midőn a' tenger' örvényje Egymásba megütkezött, 'S kilátszik ~je A' hullám-bértzek között (397a/879).
- fenéktelen mn** (1) Feneketlen, nagyon mély. És ahol hegy volt 's liget, Fenéktelen sós tengerek fakadtak (288/36).
- fenevad fn** (2) Vadállat. Fut minden ~, — én magamnak maradok (454/305). fene vad (348/39).
- Féniksz fn** (1) Főnixmadár. Már lelke új ~' módjára A' lángok közzül éledez (455/45).
- fenn hsz** (4) 1. Vmi tetején. Fenn az agg tserfákon tébolygó ekhóval Minaréti hangon ezt zengem felszóval (306/23). 2. Látóhatár felett levő. Fenn lengő Hold! Nézd mint kínlódom Mond meg nekem hol fekszem én? (455/1) fenn (194/44, 446/10).
- fennáll i** (2) Megvan, létezik. Nem láttad még a' gyilkos

Frantzok mint pusztítanak, Még házatok ~, 's mezőitek virítanak (257/173). Mint a' meg vénhedt fa ... Mellyre esztendeit az idő, miolta Fenn áll, fogaival reá rovatkolta (214/4).

fennállva in (1)

(Virág) állva. A' Rózsa, mint Királyné; Űl tar-ka trónusában, 'S a' nártzisok körűlte Fenn-állva udvarolnak (373/77).

fennen l. fennyen

fennfüggve in (1)

Fentről. Felibe az örök Ditsősség fényben száll, 'S lebegő szárnyakon ~ trombitál (400/90).

fenni in (1)

Élesíteni. A frígyesek az ő híveit gyilkolják Örökös országit pusztítják, rabolják: Rátok is a' véres kardot kezdik ~ (259/171).

fennírás fn (1)

Felirat. Az igaz magyarnak, a' jó hazafinak. Illy ~a volt minden ajtajinak (306/198).

fennjáró in (1)

Fennjáró mûzsa: magas szintû mûvészet. A' ki Miltont óltsárollyá ezzel a' hibájával: Hogy a' mit az el vesztetben nyert fenn járó mûzsája, Azt a' vissza nyertben mind el veszté lassú hárfája (216/115).

fennmarad i (1)

Nem merül feledésbe. Háláadó tsokkal venni fog a késő maradék Míg az áldott Hunyadi név fenn marad a Hazában (111/71).

fenómon (gör) (1)

Tünemény. Végre pudlis hintájával 'S mezte-len fenómonjával Húriel Madám el tűnt (317/258).

fent hsz (5)

1. Magasabban levő helyen. Fent a' major házhoz mintegy hozzá asszon (340/46). 2. Vminek a tetején. Még egy nagyot dördül ~a' hegytetőben (306/131). 3. A mennyben. Éllyen sok esztendőt gyönyörű napokkal 'S vi-gadjon örökké ~ az Angyalokkal (340/36). ~ (397a/688), fennt (454/751).

fentebb hsz (1)

Magasabban levő helyen. Mert lám véle lak-nak ugyan ott az ebek Sőt még ~ laknak a' bagjok 's egyebek (60/16).

fenterég i (1)

Élvhajhászásba merül. Az Úr is Posonyban eleget fentergett (330/1119).

fény fn (109)

1. Látható sugárzó energia. Ha a' Mérték egy-gyé teszi az éjtszakát 's a' napot Fénybe és homályba borít a' földön félfél lapot (413a/221). — ...ott mikor egy szirten éneklí Vitézét Múzsám, 's a' hólđ ~e alatt epekedve zokogja A megavúlt emlékezetet (450/49). Te a' ~nek 's melegségnek Attya! tégy bizonságot (162/81). 2. Napvilág, világ(osság). Nem süt ~ a' fergetegbűl, A' kortsmára űl vak Éj (317/192). Mikor a' setét Éj gyászos szövevénnye' Kódé-ből ki derűl a' szép Hajnal' fénnye (222/2). Nem mozdul semmije tsak a' bokrétája Mellynek kótság tollból kötött szála között Arany bogláríba ~ meg űtközött (82/26, 256/24). 3. Világító eszköz által létrejött világos-ság. A' gyertyák' nyomorúlt fénnye halvá-nyodott (330/1853). 4. Ragyogás, csillogás. Mennyei ~ ragyog állóképek körül; Hogy lé-gyenek minden Királynak tükörűl (259/355). 5. Szem. Ni, ni, vigyázzatok, De ~etek reze-g pislogva, Hol össze vonűl, hol ki dűllyed (139/16). 6. Vkinek a szeme ~e: a) vkinek a látása. Hűzd őszve, 's tsak félíg nyíjjon pislogó szemed-fénnye (162/55). b) vkinek a legdrá-gább kincse, büszkesége. Ki Európának sze-me' ~je lészen, 'S a' Magyarokkal is ezer jó-kat téssen (259/301). 7. Díszes külső, tün-döklő szépség, pompa. De Ámor a' szép ~ 's illat' közepéből Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből (330/2059). Nem gyönyörűség é nek-tek, mikor Őseiteknek Virtusit illy ~ben látjá-tok előttetek állni? (258/65) 8. (Múló) érték. 'S ~je önnön érdemidnek Arany almát fűg-geszt rá (400/39). 9. Siker, dicsőség, tekintély. A' Gara ház ~e meszsze virágozott (248/21). Felséges Nádorispány! Te léssz Budának ~je, Te a' Magyar' reményje, Kiért megáld az ég (259/342). 10. Élet. De óh, ha a' mi ~ünk Már egyszer éjjelen jár, Nintsen tovább remé-nyűnk Felvirradás felől már (43/13). 11. Ész-nek ~e: felvilágosodás, haladás. Vigyázz! Mert közel van a' Homálynak partja, Elnyél, ha az Észnek fénnye meg nem tartja, A' kinek díszé-re építsél Templomot (313/124). 12. Boldog-

ság, öröm. *Úgyis most lettek Somogynak Legtündöklőbb napjai, Mert im soha meg nem fogynak Fénytadó Tsillagjai* (307/92). **13.** *Fényre kap: boldogul. Hát mi miként innepeljünk Neked, óh Keszthelyi Nap, Kitől Éden lesz lakhelyünk, Kitől Népünk ~re kap?* (390/36) **14.** Vmely belső, lelki erő tükröződése az arcon. *Ez jött le, 's olly' szent ~ omlott ortzájáról, Mint Mózsesnek, mikor lejöve Sináról* (225/69). *Rajtad szemérem, ékesség, Fény, szerelem, terjed el* (397a/566). *Hogy az öröm tiszta fénnjét látta volna Szívemenn* (162/92). **15.** Szeretett személy. *Piramus, jöjj, jöjj ide ~em!* (45/1) — *Szemeim mit nézzetek Ah mit nézzetek már? Ha az a' Fény töletek Ah, ha olly messzejár?* (145/11) **16.** Világ ~e: Isten. *Te mérted óh Világ fénnye! Az én esztendeimet, Te számláltad minden naponn bokros keserveimet* (162/79). **17.** *Fényre hozni: felmutatni. Hol a' midőn egy jót szükség ~re hozni, Sok kedves dolgot kell azért feláldozni* (454/811). **18.** *Kilép a nap ~ére: megszületik. Alig lép a' csirke ki a' nap fénnjére Rá talál egyszerre kis eledelére* (453/91). ~ (145/16, 330/1876, 397a/163, 454/381), ~ed (30/3, 417/29), fénnyed (13/2), ~e (74/20, 89/1), Fénye (397a/1064), ~je (202/1, 259/419), fénnye (56/1, 83/5, 13), Fénnye (117/2, 162/56), ~ünk (191/41, 307/101), ~t (56/64, 83/8, 191/38, 202/64, 225/59, 237/65, 390/23, 405/35), Fényt (297/47, 397a/264), ~edet (162/84, 163/48), fényét (450/24), ~ét (228/17), ~it (313/64), ~jét (202/61, 259/14, 458), ~jeket (445/10), ~nek (83/25, 413a/229), ~jének (148/26), ~ben (237/119, 400/89), Fényébenn (244/5), ~jében (307/97), Fénybe (330/2058), ~be' (338/46), ~én (435/5), ~jén (304/5), ~re (190/69, 337/168, 310), ~től (193/30), ~étől (313/47), ~nél (330/1867), ~énél (4/28, 200/28, 225/37), Fénnyénél (128/13), ~inél (424/14), ~edtől (417/15), ~iről (379/122), fénnyel (161/29, 174/19, 306/38, 330/48, 337/139, 454/152), Fénnyel (137/20), ~ekkel (177/25), ~eddel (172/7), ~ével (151/13, 177/30, 222/6), Fényével (222/12), ~ivel (390/30), Fényivel (450/11), Fénnyével (25/20, 190/40). **Ö:** tsillag~, hold~, kölcsön~, köz~, nap~, szem~, verő~.

fenyeget i (4)

1. Megfélemlít. *Véres haddal ~nek Az egerek rendjei* (114/415). **2.** Veszélyeztet. *Nézd mint borítja el egy Felhő az Eget! Lásd, ez eggy iszonyú Szélvésszel ~!* (143/6) ~ (259/443); ~i (211/12).

fenyegetni in (1)

Megfélemlíteni. *Ahonnán ha valakit meg akartak ~, ezt mondták: Várj rá, meg-vér még a' Magyarok Istene* (267*/19/15).

fenyegetve in (1)

Félelmet keltve. *Látsz e' amott egy rettenetes tsuda állatot? ... Mint mérsékli kemény szarvát ~* (348/41).

fényes mn (61)

1. Olyan <fényforrás>, amely fényt bocsát ki magából. *'S te, a' ki szép vagy, mint maga E' ~ esti tűz* (230/10). *Leg fényesebb fáklya az Úrnak félelme, Ez után járhat az Emberi vak elme* (222/9). **2.** Csillogó <anyag, felület>. *A' Kalamajka egy szórból való ~ matéria, melylyet kivált régi Magyarjaink Mentebéllésnek viseltek* (330*/193/1). *Te mint koronádnak ~ sugárával Bétöltöd a' földet virtussal, példával* (259/227). *A' kirántott kardok tsillámló ligete A' néző szemekre ~ homályt vete* (192/34). **3.** Fénnyel elárasztott, kivilágított, fénylő <hely>. *'S ime – leszáll az Úr egy ~ felhőben* (306/132). **4.** Teljes fényben ragyogó, világos <napszak, évszak>. *Hát mikor Egünkön a' ~ nappalnak Szikrázó Lovai frissebben nyargalnak* (77/7). *Hogy tiszta időt és ~ napot mikor várhatni* (413a/401). **5.** Sok pompával ékeskedő, erről tanúskodó; pazar. — *...a' hol a' ~ Buda Vára Talpait, a' Gögös habokon úszó Duna nyalja* (450/43). *Látod-e szép Phebust ditső tronusában Űlni az ég boltyán ~ ruhájában* (3/2). *Megifültre ~ ortzákkal Mosolyognak a' mezők* (397a/1129). *Eggy szép innepi Gálába Fényesen fel öltözik* (231/338). **6.** Kiváló emberekből álló. *Kit tisztelt, szeretett egy illy ~ sereg, Melly most hamvainál bánkodik, kesereg* (454/777). **7.** Kiváló testi és lelki tulajdonságokkal tündöklő <személy>. *Hogy a' sok ~ Héróst Ennek minden fijában Mind itthon mind tsatában Imádja minden Száz* (259/371).

Fényes Napod' lenyugvását mért siratod? Tündöklík ő, azért hogy te nem láthatod (299/111). **8.** Híres. *De lesznek néktek is derék Vezéritek, Kiknek ~ nevét jól esmérhetitek* (267/194). **9.** Kiváló, nagyszerű. *Te bírsz virtusával minden Királyoknak, Te fogsz ~ példát adni mindazoknak* (259/238). *Éltemnek ~ Hórizonja Dült borzadó setéteességre* (286/1). **10.** A szokottnál sokkal nagyobb, kedvezőbb; nagyszerű. *Örökre élnek az Históriába', E' ~ tettek egy summába* (257/169). *És bár ezek ~ jótétemények is: De lesznek ezeknél még ~ebbek is* (259/203–4). *Már látom a' ~ Ditsőség' várába Mint mentek bé elhúnytt Őseink sorába* (259/121). **11.** Értékes. *Gyakran a' setétes üregű barlangnak Rejtekébe ~ kints halmok lappangnak* (64/2). **12.** Nemes. *Kellő ortzátonkon ülnek a' hazai Forró szeretetnek ~ vonásai* (259/92). **13.** Fényes delére találhat/fel-szállhat: ragyogó időszaka következhet. *Ez okból egy kövér reménység táplálhat Hogy még napod ~ Delére találhat* (81/24, 203/24). **14.** Fényes ég: mennyország. *Az atyafüüi szeretet példája, E' földről a' ~ egekbe költözött* (214/107). **15.** Fényes égi tűz: villámlás. *Ellepi az erdőt egy ~ égi tűz; Megdördül az égnek szomszéd boltozatja, Dördültét a' Templom visszahármaztatja* (306/126). **16.** Fényes világosság: felvilágosodás, haladás. *Már le hasadoztak a' hajdani gyásznak Komor fedelére vont fekete vásznak Mellyeket a' ~ világosság előtt Az el múlt időknek mostoha keze szőtt* (81/7, 203/7). **17.** Fényes buborékok: tetszetős álmok, vágyak. *Tarka Luftballonok! Lebegő árnyékok! Gyermekségből támadt ~ buborékok!* (194/42) ~ (13/11, 162/124, 188/8, 33, 43, 214/72, 222/17, 225/71, 259/141, 212, 352, 435, 597, 337/107, 296, 330, 379/105, 450/21, 454/279, 831, 454a/3), *Fényes* (114/1010, 139/74, 222/14, 257/142, 258/14, 337/131, 403/36, 413a/462, 454/966).

Fényes fn

(6) Családnév. *Szomorú versek ~ István Úr halálának alkalmatosságával* (222/cím). *Nagy Kőrösön lakó ~ Ersébetem, Madár Pétereddel*

Neved' emlegetem (222/89).

~ (222/18, 19, 21, 85).

fényesbíteni in

(1)

Híressé tenni. *Köszönjük, Boldogultt! példátlan Munkádat, Mellyel fényesbíteni akarád Hazádat* (442/2).

fényesedett lk: ki~.

fényesedik i

(1)

Híressé válik. *Egyedül a' Jésum, 's a' Mennyország fényes, Mellytől ~ az ide zárt Fényes* (222/18).

fényesít i

(1)

Megvilágít. *Óh hát ~sétek Éjemet Ti, egy pár Halandó Tsillagok* (138/7).

fényesíthet i

(1)

Fejlődésben segíthet. *Fénylenek setét Egünkön Egygyehány olly Tsillagok, Mellyek árva Nemzetünkön Fényesíthetnek magok* (163/12).

fényeskedik i

(3)

Tündöklík. *Oziris szép Ízisével Lám együtt ~* (307/94).

~ (330/259, 397a/430).

fényíték fn

(1)

Büntetés. *'S tsak ott őrizkedett világos vétség-től, Ahol retteghetett földi ~től* (454/542).

fényítő in

(1)

Büntető. *Bacchus indított sok bünre okot; ő szerze halált A' dühös Centaurusoknak, Rétnak és Folusnak, 'S a' Lapithákat kondérral ~ Hylaeusnak* (413a/1011).

fénylik i

(23)

1. Ragyogó, csillogó fényt áraszt. *Tisztán ~ a' nap* (330/513). *Az én gyönyörű szépségem Egy villám, melly ~, 's el vész* (148/48). **2.** Fényt visszaverve ragyog, csillog. *Nem látod őt — a' Keszthelyi Indigeszt? Az ő Nevének Temploma ~ ott* (418/14). **3.** ⟨Arc⟩ örömet tükröz; boldogan mosolyog. *Mint midőn ... A' hajnal' pirosló ortzája kiderül, ... Úgy ~ körülre rózsás tekintete* (330/194). *Felségesen fénylett annak özönéből Két szeme, mint a' Nap Május' felhőjéből* (306/115). **4.** ⟨Vki, vmi⟩ vmivel ékeskedik; ragyog, tündöklík. *Melly Fő Karban méltó tekintettel fénylett, Tekintetes nevet igazán érdemlett* (217/81). *Á'siai színben ~ nemességed, 'S még a' módi*

nem tett alatonnyá téged (330/591). *Apró Viola 's Hiatszint Bár hajamon fénylene!* (128/44) — *Majd a' Halál ... Mindent a' mi tziarán fénylett az életbe, Az emberrel együtt mély sírba temet be* (193/7).

~ (77/12, 82/11, 256/9, 450/9), *Fénylik* (415/24), *fénylenek* (139/25, 379/86), *Fénylenek* (163/9, 259/358), *fénylett* (225/54, 330/183). — *fénylenének* (259/276). — *fényljék* (432/113), *Fényjen* (413/60).

fénylő mn (10)

1. Csillogó. *Melly a gyémántokkal ~ falak mellett Örök tiszteletű árnyékkal zöldellett* (188/53). **2.** Pompázó. *Alla Örül hogy nagy nevét a' felhőkre hánnya Talpig zöld sejembe ~ Musulmánnya* (25/12, 190/34). **3.** Útmutató, irányt adó. *Oh Ti világunknak két ~ Lámpási! ... Bache! 's áldott Céres!* (413/7). **4.** Szép. *Patyolat ortzáján a' ~ tsinosság Között jádzódzik gyengéded pirosság* (77/55). **5.** Nagyszerű. *Az ő esztendeik ~ virtussokért, 'S a' Magyar nemzettel közlött jóságjokért A' Tréziánál még többek lennének* (259/273). ~ (55/4, 190/30, 191/4, 198/51).

fennyen hsz (7)

1. Magasra. *A' Patsirta az egekre Fennyen emelkedve száll* (397a/166). **2.** Nagy hangerővel. *Nagy göggel ül a' Bölts, te rád Büszkén tekint le és durrantja ~ A' zúgó mendörgést alád* (377/23). **3.** Hangosan. *A' virtus veszélyét ~n sirassátok* (453/226). **4.** Nagy erővel. *Ő pedig sustorékoló nyilat ~ elsüti* (413a/340). *Ő fennyen* (358/6, 397a/151, 413a/394).

fenyő fn (5)

Örökzöld fa. *Innen tudjuk-meg előre, ... Mikor kell ... az Erdőbe a' Fenyőt jó időben levágni* (413a/265). *Itt, hol örökké zöldellő Fenyvekkel a' bértz benőtt* (397a/114). ~t (413a/995), *fenyveket* (247/18), ~re (413a/935).

fenyőfa fn (2)

1. Örökzöld fa. *Dűlj a' földre, szegény Fenyőfa, tsak dűlj le!* (416/1). **2.** Hajóépítéshez használt fa. *Argi evedzőkkel nem szállt ide semmi ~* (327/57).

fénypunctum fn (1)

Fényforrás. *Tsillagink' tűz-ótleánja Ama'*

fény-punctumoknak Visszavertt lágy ragyogványja, Mellyek rólad omlanak (397a/870).

fényű mn (6)

1. Isteni ~: nagyszerű, kiváló. *A' Nagy Gróf Károly Jó'sefet, 's Isteni Fényű Virtusait kezdem éneklenni* (188/2). **2.** Köz ~ gyertya: a közösség javára világító. — ... *a' Poétának ... köz ~ gyertyáját elrejt a' véka* (245/44). **3.** Első ~ ragyogással égne: legszebben csillognak. — ... *'s ajánlja Őseinek a' kik már a' Ditsőségnek Egén első ~ ragyogással égne* (188/40).

fényű (86/7, 198/7), *fényjű* (163*/114/2).

fenyves mn/fn (5)

I. mn Fenyőkkel benőtt. *A hűs forrásokon a' ~ bértzen, E' felséges Vidék úgy magához ragadt* (313/4).

II. fn Fenyőerdő. *A' lovak' ... Dübögnek, fennyen nyerítnek; A' ~ visszanyerít* (397a/152).

Fenyves (397/12), ~ek' (403/4), ~eknek (418/6).

fényvesztve Ő: szem~.

fér i (7)

1. *Vhova ~: elegendő helyet talál magának. Nem ~t volna ijedtébe Már egy zabszem a' seggébe* (114/207). **2.** *Vkihez, vmihez ~: hozzáfér, eljut hozzá. Már egy Dámának sints, akármerre térjen, Sem rüsse, sem módja, hogy Oporhoz ~jen* (330/1484). *Kedvesem, az édes tsókók, és a' vérnek Tiszta indulati oh hozzád nem ~nek* (77/92). **3.** *Vhol ~: elfér vhol. Annyi volt a' Lélek, alig ~t a' Várba* (239/199). **4.** *Nem ~ a fejébe: nem érti, nem tud vele megbékülni. Ki kísért sokakat a' hóltak helyére, Hogy ő is oda jut, nem ~ a fejébe* (209/22). ~e (428/121), ~t (428/126).

Ik: be~, belé~, el~, meg~.

ferdett l. fürdött

Ferdinánd (4)

Személynév. (Mária Terézia fia, a trónörökös.) *Ah szép Gyermekek, te még ~ fogsz lenni!* (259/422)

Ferdinánd (259/411, 423, 306/289).

fered l. fürdik

feredés l. fürdés

feredett l. **fürdött**

feredni l. **fürödni**

feredve l. **fürödve**

féreg fn

(10)

1. Rovar. Mennyi pitziny férgek mászkálnak rajta (348/29). 2. Kukac. Ki az édes mézbe vegyíti a' mérget, A' legszebb virágba, gyümölcsbe rejt férget (330/648). 3. Farkas. Az Istenek másik állatban próbálják, Most egy jó Ifjúban, majd egy szép Leányban, Kigyóban, kutyában, ~ben, fátzányban (454/478). 4. Alávaló ember. És szép szín közbe te mérget Attz: 's más vérebe be mártott Fegyvert és rontod e férget (27/8). 5. Lelki fájdalom. Dühösködj vad szélvész, dühösködj mejjembe Lobbanj fel emésztő láng búsult szívembe Mit? Hát a' ~nek a' tapodó lába Alatt, nem szabad é reszketni kinjába (453/11). 6. Bosszúállás férge: bosszúszomj, bosszúvágy. Itt készül a' halvány Irigység kék mérge Itt nő az álnokság, 's bosszuállás férge (453/106).
férges (454/190), férget (111/14), férgeit (417/26), férgekkel (454/188).

Ö: dög~, rozs~.

Ferenc fn

(30)

Személynév. 1. <Lotharingiai ~, Mária Terézia férje.> Mindnyájokért Ferentz lesz A' népek' édes atyja (259/325). 2. <Szécsényi ~.> Gr. Szécsényi Ferencz Ő Excellenciájához (417/cím). 3. <Budai ~.> T. Budai Ferentz úr' Sírhalmanál (442/cím). Ferentz neve napjára hamarjába készítettett versek (67/cím). 4. <Nádasdi ~.> Gr. Nádasdi Ferentz, Fő-vezér, kinél többet a' Burkus háborúba senki se tett (267*/18/1). 5. <Tóth ~, Csokonai osztálytársa.> Te Ferentznek Karafinája Te Veress crapula hazája Ugass vissza reája (224/5). 6. <Hunyadi ~, superintendens.> Hunyadi Ferentzhez (225/cím).
Ferencz (418*/176/5), Ferentz (67/1, 227/1, 1, 1, 2, 258/82, 259/288, 311, 312, 320, 362, 330*/155/3, 330*/188/2, 337/170, 439/cím, 442*/221/1, 442*/222/1), Ferentz' (259/283, 410), Ferentzet (259/278, 280), Ferentzben (259/317).

fereszt i

(2)

1. <Kiontott vérbe> márt. Ha a' fiut Attya vé-

rébe feresztet ... Így az emberek között emberré tudsz lenni (453/243). 2. Öblödet füröszd: torokodat locsold. Ígyál! Ne, e' szőlő-gerezd' Levél öblödet fereszd (166/6).

Ik: be~, meg~.

fereszteti Ik: le~.

feresztett in

(1)

Mártott. Méregben feresztett nyilak nem repdesnek Itt (71/5).

feret l. **fero**

férfi ~ férjfi ~ férfiú fn

(17)

1. Hímnemű felnőtt személy. De mint bölts férfiú végyed túró szívvel, Hogy az ég érdekel illy sérelmes ívvel (212/83). Oh férfiak' vas-törvényje, Melly alatt nyög sok szív' kényne! (309/75) 2. Férfi mint a nő párja. A' férjfi megannyi, mint az Asszony, látom: Mért nem jut hát köztök nékem egy sajátom? (330/781) — ...óh be sajnálnálak, Ha bölts Férfiúnak kezén nem hagynálak (212/130). 3. <Jelzőként> hímnemű <személy>. Gyarló nép! egy ravasz ellenség' szavára Úgy kellett rohanni a' Férjfi' tsókjára? (330/1498)
férjfi (330/768, 787, 330*/202/5), Férjfi (330/754, 873, 450/11), férjfiú (330/771), férjfiak (413a/690, 454/712), férjfiakhoz (268/94), férjfiiai (76/12), férjfiaba' (309/65).

férficseled fn

(1)

Ház körüli munkát végző férfi alkalmazott. A' konyhára hordják a' pletyka beszédet, Mindég dérogálják a' Férjfi tselédet (330/1660).

férfiész fn

(1)

Férfiakra jellemző gondolkodásmód. Sok Férjfi ész saját Kapitoliumát Elhagyja 's tsókolni leszáll lábad' nyomát (330/1067).

férfikor fn

(1)

Érett állapot <boré>. Még must korába is a' bor víggá téssen, 'S minden reá-tartást a' szívből el vészen. Hát ha még férjfi kort érhet a' hordóba, 'S mint királyi székbe ki száll a' kantsóba? (199/71)

férőpor fn

(1)

Elporhadt férfi test. Testem pedig a' két Pá-zsimhoz temessék; 'S legalább porom is Férjfi porhoz essék (330/1574).

férfiszív fn (1)
Férfiúi magatartás. *De még hogy próbára végyem Férfi szíved' várfokát, ... Meggátolom útat* (368a/114).

férfitárs fn (1)
Férfitársak: férfiak. Úgy is az Asszonyszemélyekkel vélek születik ... valamelly kellemetes Bizarria; melly a' Poétákat férjfitársaiktól különbözteti (368/17).

férfiúi mn (1)
Férfiúi nem: férfinem, a férfiak összessége (szemben a nőkkel). Mért alkotott az Ég Asszonynak engemet? Vagy hát mért teremtett férjfiúi nemet (330/786).

férfiükép fn (1)
Férfi kinézete, külső megjelenése. *Felsőges állásba tészik termeket, Valódiba szedik férjfiú képeket* (330/572).

férgecske fn (2)
Rovar. *Béonthetem tüzem egy férgetskébe is, Bár kicsiny a' szíve, 's hideg a' vére is* (330/1917).
férgetske (123/56).

fergeteg fn (16)
1. Heves vihar, zivatar. *Fekete por fellegetbe kavarta a' lengeteg Szalmát és repülő kalászt szerteszt a' fergeteg* (413a/329). *Hó, zúzmara, dér, ~, a' hajáról tsorgottak, Héség, dörögés, ragya, villám, két ortáján látszottak* (314/13). 2. Társadalmi, történelmi megrázkódtatás. *Füleink rezzennek, ajjakink jajgatnak, ... Mikor Vallásunkra készül új ~* (454/223). 3. Heves kavargás. *Óh, látom Tartarus' mélyüregét, A' feljött Árnyékok' ~ét!* (223/4). 4. Viharos szenvedély. *A' mord indulatok szívében, 's a' megett Mind elterjesztették a' bú ~et* (330/902).
~ (330/524, 413a/848, 993), ~ek' (403/1), ~et (413a/331), ~ét (177/14), ~be (337/44), ~bűl (317/192), ~gel (85/3, 197/3, 317/139).
Ö: bor~.

fergeteges mn (1)
Fergeteges hó: hóvihar. Mint mikor a' rohanó jégzáport, avvagy az omló Fergeteges havakat szanaszét górálja az Auszter: Úgy kavarg minden részről a' Scytha vitézek' Tábora (258/50).

férhet i (2)
Megférhet, együtt lehet. *'S miket vittek véghez felforrrott mérgekbe'. — Hát ~ illy harag anyagi szívekbe?* (330/14).
Férhet (330*/137/1).

Ik: be~.

férj fn (32)
1. Férfi házastárs. *De reménylj, az egek hűség ~nek Szárnya alatt néked nyugovást engednek* (212/97). 2. A férfi mint nemi partner. *Követi sok gavar, tsirippol utánna Sok dáma, ki három ~et is kívánna* (197/40). 3. A föld férje és bátyja: az éj. *Te is Földünknek ~e 's bátyja, Míg a' magánosság barátja, Coelus! Te rád báméskodik, Tekints le milliom szemmeddel* (431/7). 4. Az erszény ~je: tulajdonosa. *Tsak pénzében lennék vice; Megölelném histórice, Férje lennék az erszénynek. E' kén a' szegény legénynek!* (339/15).
~ (209/70, 410/26), *Férj* (330/837, 1186), ~e (210/76, 212/29), ~e' (337/61), *Férje* (415/43, 454/795), *Férjem* (454/851), ~ed (210/101), *Férjed* (212/123, 392/28), *Férjt* (330/646, 811), *Férjemet* (259/467), ~ét (210/30), ~nek (210/105), ~hez (301/5, 330/412, 419, 330*/164/5), *Férjhez* (330/1550), *Férjéért* (308/62), ~eddel (212/111), *Férjedd* (454/961), ~ével (210/80), *Férjével* (308/60).

férjfi l. férfi

férjhezment fn (2)
Házas nő. *Most nints egyéb hátra, hanem hogy tudhassam A férjhez mentteket, 's őket felírassam* (330/424).
Férjhez-menteknek (330/428).

Ferke fn (1)
Személynév, (a Ferenc becéző alakja). *Jerke ~, éltessen a Freier, Vivát!* (227/13)

férkezik i (2)
1. Férközik vhova, csatlakozik vhova. *E' szómra megállván, közéjek férkeztem, 'S Ímé vélek együtt hozzád elérkeztem* (290/27). 2. Jön. *A' zöld vetésekre Barna Ligetekre Kék Is-ten nem férkeze* (32/6).

Ferkó fn (3)
Személynév, (a Ferenc becéző alakja). *Míg ~ egy lézán pihenteti magát, Ketté metszik lop-*

va a' gatyá-madzagát (330/1711).
~ (330/1713, 1714).

ferneyi mn

(1)

Ferneyi úr: Voltaire; (Ferney az ő birtoka volt). De tsak ugyan úgy jó lenni ám Voltérnak, Ha néznek Ferneyi Úrnak 's Gavallérnak (245/32).

férni lk; hozzá~.**fero (lat)**

(1)

Ad, nyújt. Sint Maecenates, feret Hungara Terra Marones (42/0).

fertály fn

(1)

Negyed. Változó Hóldodnak, a' melly most lemégven, Kívánom utólsó ~ja e' légyen (79/14).

Ö: hold~.

fertályóra fn

(1)

Negyedóra. Állj meg bár, ne tovább egy fertály-óránál (330/1993).

fertele m fn

(2)

Förtelém, undort keltő dolog. Azt mondod, barátom, hogy én otsmány vagyok, 'S ortzám' fertelmei irtóztató nagyok (254/2, 61/2).

Fertő fn

(1)

Viznév. Kis Balatonnak nevezem a' Fertő' tavát (432*/202/1).

férvén in

(2)

Helyet találva. Nem ~ árkába a' duzzadt víz-özön, Ordító lármával görög a' szirtközön (306/97).
~ (418/23).

Fesit fn

(1)

Személynév. Obester Monsieur de Fesit Sergét bellyebb vezeti (114/777).

feslett mn

(1)

Romlott. A' hol a' szív ~, a' fő meg agyatlan Ott az emberi sors megsirathatatlan (313/69).

lk: ki~.

fest i

(10)

1. Festéssel ábrázol vkit; lefest. Hanem szerentsére az a' Nimfa szállott hozzájok A' mellyet minden Képirók ~enek szűz formába (326/41). 2. Vmilyen színűvé változtat. Lero-gyik, 's fekvését ~i szűz vérével (330/1412) 3. (Nyelvi eszközökkel) ábrázol, jellemez, leír. Most is a' lett oka az új galibának, Egy Nimfa,

kit Virgil, 's utánna mindenek Ollyan irtóztató formában ~enek (330/1782). Pihegtsélő mellye' Domború két halma A' gyönyörűségnek szenteltt arany alma. De mit ~em én azt, a' mit az Isteni Kéz is tsak remekként akart teremteni? (330/203) 4. Teremt, alkot. Ama szerentsés Mezőkre, ... A' melyek zöld határjára Halhatatlan Tavasz néz 's örök Fényt ~hűs aljára Ama mindenható kéz (297/47). Mert tudós pennája ~e Néki ollyan érdemet, Mellyet a' Százak' leeste 'S múltta porba nem temet (163/17). 5. Nyomtat. Pedig Kata neve azt meg érdemlené, Hogy a Kalendárjom veressel ~ené (340/26).

~ (330/188); ~ették (330*/165/9). — Fesd (397a/1134).

lk: le~, meg~, rá~.

festék fn

(3)

Olyan anyag, amellyel tárgyakat vmilyen színűvé lehet festeni. Míg az ördög büszke Lelkét 's tetteit ábrázollya, Minden betűit fekete ~ekkel mázollya (216/18).
~et (330*/181/1), ~nek (330*/181/2).

festeni in

(2)

1. Festéssel ábrázolni. Maga a' Természet, mellyet Olly szépen tudsz ~ (428/18). 2. Leírni, szavakkal ábrázolni. Légy te nekem Szent Poësis Mindenem: Ami történt életembe, Hogy lehessen énekembe Festenem (97/7).

festés fn

(3)

Leírás, szavakkal történő ábrázolás. — ...a' mint a' Poétai ~ kívánja, kezében van az ő nádából, sásból, és tserfából kötözött koszorúja (259*/205/3).

Festés (397/5), Festésnek (397/8).

Ö: poéta~.

festet i

(2)

Megbíz vkit, hogy fessen. Egy Nimfa, kit Kozma zengő trombitával, Repülő szárnyakkal, és felfűtt pofával Festet Rozsólisos szalmás-üvegére (330/1787).

~ (8/6).

Festetics fn

(11)

Családnév. Mélt. Gróf ~ György ő Nagyságára (418/cim). Örvendjük hogy tisztelhetünk Festetits Juliána! (307/120)

Festetits (306/218, 330*/146/2, 330*/188/ 4,

390/40, 445/57, 445*/233/1), *Festetitsünk* (418/53), *Festetitset* (338/56), *Festetitshez* (452/7).

festetik i (2)

Iratik, íródik. *Szinte annyi szelid 's vad scénák festetnek, Mennyit a' firkálók nem is képzelhetnek* (454/513).

festett mn (5)

Festéssel díszített ⟨vki, vmi⟩. *Nézd el bár a' világ' szélén mívelt tartományokat, Az Arabs kelető házáat 's a' ~ Gelónokat* (413a/637). *És a' melly sok pompát a' hólt körül látok, Tsak ~ nyoszolya 's himes superlátok* (201/40). ~ (61/17, 63/22, 254/17).

festhet Ik: le~.

festő mn/fn (5)

I. mn 1. Olyan, aki, ami fest. ⟨A rózsza⟩ *Leveleit pedig olly szín palástolja Hogy azt a' ~ kéz hijjába majmolja* (64/18). **2.** *Festő* versezet: leíró költemény. *A' Tavaszi — Festő versezet Kleist' német munkáiból* (397/1).

II. fn Festőművész. *Vegyük jól eszünkbe, mert bizony nem olly a' Halál, mint a' hazug ~ le rajzolja* (213/14). ~ (213/21, 357/71).

Ö: orca~.

festőpenzel fn (1)

Festőpennzel, ecset. *Maradj tehát festő penzel minden mázza Mert e' néked minden műved meg alázza* (64/25).

Festung (ném) (1)

Erődítmény, ⟨itt a fa lóra utal⟩. *Akkor a' Trójaikat Hogy verték le ~gal* (113/23).

festve in (1)

Leírva. *Ez a' Rózsálgas, ez a' Fülemile, és ez a' poétizálás nem költeményes gondolat, hanem természet után van ~* (432*/204/7).

Ik: le~, rá~.

festvén in (1)

Festéssel ábrázolva. *Hazugok a' színek, a' mellyeket vonnak Ujjaid, a' halált ~ Skele-tonnak* (213/24).

fésű Ö: frizör~.

feszegyet i (1)

Vmin töpreng. *Figyelmesen, de tsendesesen vigyázz rá, mit ~* (111/28).

fészek fn (25)

1. Madár lakóhelye. *Szomorún hangitsál fészken a' patsirta* (4/13). **2.** Otthon. *Ah! a' Frantziák is a' magok fészkeire Hazánk' hölgyeivel szállnak el végtére* (416/19). *Rózsá! engedd hadd heverjek Éltető bokrodba' már, 'S édes árnyékkodba' nyerjek Fészket én rideg madár!* (321/28). **3.** Gondozatlan hely, búvóhely. *A' legutálatosabb úgy nevezet[t] Kreutzertheaternél mi közönségesebb fészke és menedékhelye a' közönséges bűnöknek* (330*/173/9). **4.** Vminek kiinduló pontja, gócpontja. *Éris ... Minden belsőrésze útát für magának, Kivált hol fészke van a' hiszterikának* (330/738). **5.** Állapot. *Elordítja magát a' szelid tsendesség, Felreppen fészkeből a' szunnyadt békesség* (337/42). **6.** *Fészket rak:* meghonosodik. *És abba a' vígság örök fészket rakjon* (266/39). *fészkek* (83/26), *Fészkek* 397*/76/15), *fészke* (397a/975), *fészkei* (413a/981), *fészkeik* (4/9, 200/9), *fészket* (413a/417, 454/458), *Fészket* (173/22), *fészkeket* (65/7, 397a/844, 413a/419, 740), *fészkedet* (190/56), *fészkében* (306/44), *fészkekbe* (413a/415), *fészkébe* (246/35), *fészken* (200/11).

Ö: bujnyik~, tonkin~.

feszés hsz (1)

Kimért. *Pedig melly kényesen-feszesen-begyesen Járnak az Uratskák végig a' Pártesen?* (330/1117)

feszsedik i (1)

⟨Vízállás⟩ növekedik. *A' föld dübög megzúdulva; Duzzad és ~ Ereke' ága* (397a/678).

fészkel i (2)

Fészket rak. *Verebek ~nek még ott utoljára, Hol szabadságsapka és zászló lebeg ma* (416/17). *Fészkel* (117/3).

feszít Ik: széjjel~.

feszítő Ik: ki~.

feszül Ik: széjjel~.

feszülve in (1)

⟨Tejtől⟩ megduzzadva. *Ottan a' ketskék önként rotskára sietnek 'S tölgyét feszülve hozza a' szelid juh-nyáj* (327/50).

fetreng i (5)

1. ⟨Fájdalmában⟩ hanykolódik. *Mikor így az*

erős a' földönn ~e Minden bajonn kívül nyugova a' gyenge (15/9). **2.** Küszködik. Itt ~ azok közt, kiket a' sors velle Az élet kinyára méltóknak ítélle (453/17). **3.** Sirban ~: haldoklik. Én már a' sirban ~em, Léthe' vizét iszom már; Még is elmém Lilin jár (443/214). ~e (204/9, 217/9).

fetrengeni in**(1)**

Hánykolódni. De midőn rettenve ártatlan barátya Testét hív vérébe ~ láttya (77/242).

fetrengő fn**(1)**

Hánykolódó személy. Hízik az előtte ~ jajjától 'S tiszteletet kíván gyilkos szabljától (192/39).

fi fn**(13)**

1. Fiú(gyermekek). De a' ki másokkal örvendezve múltat Firól-fira száljon benne az indulat Hogy Unokái is mondhasák ha megholt Az én Atyám, 's Anyám vígszívű Magyar volt (336/38). **2.** (Vhonnan származó) férfi. Élt ő a' XIII-dik Században: Freyburgi ~ volt, és Franciscanus barát (330*/201/2). Rajta, hát Magyar ~k! Istenben harizolni (257/209), ~k (330/1126), fiak (413a/691), ~t (267/71), ~at (330/1920), fiakat (433/51), ~ra (266/22), Fiakra (257/19), Firúl (266/22), ~akkal (334/46).

Ö: atya~, bagoly~, hangya~, haza~, király~, kutya~.

fia fn**(83)**

1. Vkiene fiúgyermek. Menj ~m! im megnyílt előtte az a' tér, Melly a' Betsületnek örök váráig ér (268/23). Mint hogy az Öreg meg ette Részeg fővel ~it, 'S ezeknél inkább szerette Titán Attyafiait (92/9). **2.** Vhonnan származó személy. Vidúlj Haza! ... Nem régen kezdik ~id nyelved betsülni (111/89). A' Hazánk buzgó ~ így cselekszik (117/5). **3.** Utód, leszármazott. Királyi házát fényre hozod megint, 'S újabb dicsőséggel tetézed Erdemes egy Fija Öseidnek (445/64). Majd mikor fiaiunk rólok emlékeznek, Téged Testvéreddel hálálva neveznek (442/15). **4.** Venus fia: Ámor. Sok szerelmest kis nyilával Vérez a' Vénus' ~ (164/22). **5.** Vki követője. Oh, mi is, a' mai Próféta' ~i Hadd lehessünk e' nagy Innep' lantosai! (225/17). **6.** Halál ~: halott. Hogy Orphe-

us, — kit a Halál' fíjának Az Őr-ebtől fel-falttnak gondolának (399/1). **7.** Állat kicsinye, kölyke. Három ~m volt nekem már, Mind a' hármát meg ölék (114/322). **8.** Múzsák fia: költő. Jövel őh szárnyas Pégase! Végy fel egy Múszak fíját Ki nem a' Poetás főben kikoholt Utopiát, Nem Parnassust avagy Tempét akar rajtad be járni (358/25). **9.** Mars ~i: a katonák. Trombita kell! e' Márs' fíjait harsogva rikoltó Trombita! (253/20). **10.** Mostoha sors ~: a mostoha sors áldozata. De most kezdjél Arionnal keservesebb Áriát, Hogy a' Delphin is meg-szánja e mostoha sors ~t (162/6).

~ (92/30, 111/97, 190/78, 212/57, 342/1, 386/15, 413a/679), Fia (326/26, 405/39), fíja (267/45, 267*/13/15, 267*/17/4, 306/26, 330/1877, 337/360, 338/22, 395/6), Fíja (222/47), ~m' (268/115), Fiam (268/26, 124, 368a/124), Fíaim (268/109), Fíjaim (267/165, 207, 211, 217), ~id (200/43), fíjaid (266/59), ~i (225/30, 235/24, 454/289), Fíai (220/23), ~ji (313/85), fíjai (368*/31/7), Fíjai (237/139), fíjaik (267/169), ~t (173/11, 338/27), fíját (222/46, 258/29, 35, 337/374), Fíját (170/3), fiait (117/3, 173/10, 398/9), Fíait (111/114, 124/2), fíjaít (253/18, 337/143, 348/4), fíjamnak (330/1951), Fíjamnak (330/1953), ~nak (225/101, 257/92, 413a/441), fíjának (285/10), ~inak (190/50, 98), fíjában (259/372, 445/6), fíamra (185/187), Fíamra (185/206), ~ért (111/34), Fíává (337/374), Fíaddal (337/108), Fíjával (259/324), Fíjaival (188/78).

Ö: atya~, ember~, hazám~, magyar~, világ~.

fiacska fn**(3)**

Venus ~ja: Ámor. Vezessetek reája, Hol az én szökött fiatskám (185/38, 65, 89).

fiamuram fn**(1)**

(Megszólításként.) No' tsak hát Márs Fiam Uram, Mennyen le kend hozzájok (114/924).

fias Ö: atya~.**Fiastyúk fn****(2)**

Csillagkép. Mikor Atlás Fias tyukja feljárni már meg szűnik ... Akkor vesd el el készített magod a' barázdába (413a/232). Fiastyúkot (413a/156).

fiatal mn/fn**(18)**

I. mn 1. Életének még kezdeti, fejlődő szaka-

szában levő. *Védvén Királyink' oldalát és Szent küszöbit ~ korodban* (445/16). *Fügiének gyenge fánna a' gyenge virágok Nem vén fához valók a' ~ ágok* (73/18). **2.** Vmely állapotban nem régen levő. *'S bár Tempe' völgyén még ~ vagyok, Hárfa' erősten húrjai sem nagyok* (251/25). *Másik szánban Madám Tserházyné vagyon, Szép kis Ifjasszony, még ~ nagyon* (330/174). **3.** Fiatal személyhez tartozó, reá jellemző. *'S még ~ fejünk gondba 's őszbe merül* (454/206). **4.** Nem régi. *A ~ Remény* (387/cím). ~ (298/21, 306/229, 330/1176, 330*/140/3, 339/cím, 397a/27, 214, 413a/905, 453/253), *Fiatal* (330/133).

II. fn 1. Fiatal férfi, ifjú. *Híment egy kellemes teremű ~t, Ki visel General-Násznagyi hívatalt, Felszállítván ülő székéből mellőle* (330/371). **2.** Nem öreg növény. *Elsőben is hajts görbére az erdőn egy Szilfának Fiatalját* (413a/186).

ficki l. ickificki

fickó fn

(2) Fiatalember, suhanc. *Amott a' Líbutz rikátsol Egy fitzko' feje körül, Ki fészke mellett harátsol* (397a/974). *fitzko* (114/919).

fidibusz fn

(1) Összecsavart papírdarab, amellyel pipára gyújtottak. *Eggyik Fidibussal szaladt Elő — de azt meg szídtá: Hát a' tűz maga hol maradt* (231/71).

figaró fn

(1) Egyfajta sapka. *Bodrozott frisurája Bársonyos Figarójának Nem tér könnyen alája* (231/341).

fige l. füge

figebab fn

(1) Csillagfűrt. — ...'s fanyar fige bab fejét Leapprítván töredékeny szárát zörgő Erdejét (413a/87).

figura fn

(1) Táncfigura, a verbunkos egyik részlete. — ...egy Ángulus az ott lévő Magyarok tántzában 300 ~t számlált meg (330*/156/11).

figurás mn

(1) Mókás, tréfás. *Hazajöttem s ittam rá kardszagi Egrit Hogy illy ~an nyertem el az egrit* (228/24).

figyelem fn

(8) **1.** Fokozott érdeklődés vmi iránt. *Itt egy erőss Hajdú az Ország' Rajzolatán ~mel andalg* (418/48). **2.** Gondoskodás, törődés. *Milyen szorgalmatos figyelmet kívánnak Kik a' takarékos Méhetskékkel bánnak* (413/5). **3.** Megnyugvás, beletörődés. *Csak állapodj meg hát néma ~mel, Vedd észbe, illetél milyen sérelemmel* (212/13). **4.** Figyelemre vesz vmit: megfontolja. *Élők, vegyük tehát méltó ~re, Mitsoda bajnok tör az emberi nemre* (215/11). **5.** Figyelemre int: érdeklődést, odafigyelést kér. *Az egész Népséget körül megtekinti, 'S felvont szemöldökkel ~re inti* (330/370). *figyelmét* (368/28p, 330*/173/5), *figyelmel* (11/4).

figyelmes mn

(1) Figyelmesen: érdeklődve. *Mu'sám! Ekkor meg ne szollítsd, állj meg a háta megett Figyelmesen, de tsendesen vigyázz rá, mit feszeget* (111/28).

figyelmezik i

(2) Figyel. *'S hallom daljaidat, Chloe, A' melylyekre letsendesül A' zengő Filoméla, És leskődve ~* (403/69). *figyelmezz* (454/699).

figyelmezni in

(1) Figyelni. *Szoktak é jól ~, mikor nagyon jól laknak?* (310/6)

figyelmezve in

(1) Figyelve. *A' szélvész egyet se kukkan, Olimp ~ ül* (397a/572).

fika fn

(1) Közkatona, közlegény. *A' Fikák argumentuma Sem használna már néktek* (92/279).

Ö: köz~.

filegrán fn

(1) Filigrán, díszítmény. *'S ha az óságból is származik tisztelet: Kérkedik ez sok új ~ok felett* (306/196).

filemile l. fülemüle

- Filemon** fn (1)
Philemon, személynév, <ókori mitológiai alak>. Így lett A' Filemon' kalyibája Templom (439/12).
- Filénó** fn (1)
Személynév. Lásd, hogy kedvelt ~, Bár mind haszontalan (158/49).
- Filéta** fn (1)
Személynév. Szép volt ~, 's ifjú, Szerelem' 's dalok' barátja (354/8).
- Filippi** fn (1)
Philippi, helynév, <macedón város>. Azért is látta ~, hogy tábori Rómának Hasonló fegyverrel ismét a' hartzra ki szállának (413a/496).
- fillér** fn (1)
Nagyon kevés pénz. Sok bolond ki adja utolsó ~ét Le teszi a' Mennynek árendáját 's bérét (190/63).
- Fillis** fn (7)
Személynév. Így szól ~ Milonnak édesenn: Melly szép Virágos ez a' Rét! (151/3) ~ (381/cím, 403/71), ~em (151/9), ~nek (330/1283), ~ének (151/5), ~hez (391/cím).
- Filó** fn (1)
Személynév. Jerke Ferke, éltesen a Freier, Vivát! stívát adjon néki Bayer, Mert meg égett a kis ~, Oda Catilina, Miló (227/15).
- filoméla** fn (4)
Fülemüle. Alszom rózsalevél alatt, 'S hallok daljaidat, Chloe, A' mellyekre letsendesül A' zengő Filoméla (403/68). ~ (117/1), Filoméla (375/23), Philoméla (432/52).
- filozófia** fn (5)
1. Bölcsélet, a lét és a gondolkodás viszonyát vizsgáló tudományág. <A lélek halhatatlansága> — ...philosophiának legrégibb és legfőbb tárgya (454a*/256/21). 2. Világ személet, élet-felfogás. Óh jó Isten, ugyan hová Lett és léssen ama' szent Filozófia, Melly a' földi halált semmibe véteti? (454/717) philosophia (454/387), Philosophia (454/527, 725).
- filozófus** fn (3)
Filozófiával foglalkozó gondolkozó. Én ugyan
- állítani nagyon merészelem, Hogy régibb út a' hit, mint sem az értelem, 'S hogy minden nép elébb lett Theologussá, Mint kételkedővé és philosophussá** (454/386). Philosophus (111/80, 239/94).
- finalissime** (lat) (1)
Véglegesen. Magát lelkiekre szánnya, Sőt minden apai Just Még tavaly, hogy Barát leve, Finalissime le teve Az Alföldi Klastromba (92/111).
- finc l. inc-finc.**
- findzsa** fn (1)
Csésze. A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyóltz Findzsával Minekelötte meg hűl (231/81).
- fing** fn (1)
Végbélben hangosan távozó bélgáz. Nem vers-re hanem attára portzogtad a' ~ot (358/40).
- fingás** fn (1)
A végbélben képződő gáz kieresztése. 'S úgy bele bolondult ezen váróvásba, Mint a' piszkafázott matska a' ~ba (239/102).
- Fingerkalender** (ném) (1)
Vékony zsebnaptár. Még a' Calepinus' tiznyelvű grapsája, Vagy a' Casuisták' Theológiája Hozzá képest tetszik finger-kalendernek (330/379).
- finom** mn (7)
1. Érzékszervekre kellemes hatású. A' Rózsa' színe bíbor. 'S illatja finom Ámbra (273/13). 2. Vékony. Ollyan ~ apró lántzotskát tsinálnak az Augspurgi Mesteremberek, hogy azzal a' balha lábát is megköthetni (330*/165/1). 3. Finomabb íz: jó ízlés. Jer, Szépem! ... Hadd mondják, a' kiknek van ~abb ízek: Te vagy a' remek kép, azok tsak a' Skizek (127/11). 4. Kíméletes, gyengéd. A' ~abb érzés' és erkölts' forrása, Édes versengésre ébresztették nemét (330/180) ~ (413a/351), finom (277/33); finomabb (421/11).
- fintorgat** i (2)
Grimaszokat vág. Fel emeli orrát ... Ezt mi-helyt valami szellő meg-mozgatja, Azonnal kétfelé büszkén ~ja (194/6). fintorgattya (58/6).

- finnyás mn** (5)
 1. Túlzottan igényes. *Nemes Magyar Tán-
 tzom! Ki ősi nyelvünkkel 'S Ruhánkkal jöttél ki
 ditső nemzetünkkel, Ki Európai ~ lakhelyeden
 Máig sem szenvedtél motkot szépségeden*
 (330/589). 2. Kényeskedve válogató (sze-
 mély). *'S ájulás nélkül büzőlget magába A'
 legfinnyásabb Dáma is* (377/8). 3. Finnyás or-
 ral: lekicsinylően. *Még azok is Laurust fűznek
 Hérósinkra Kik most ~ orral néznek Magya-
 rinkra* (81/28).
 ~ (203/28), *Finnyás* (198/57).
- fiók fn** (1)
 Asztal kihúzható része. *Tudom én, hol kell ku-
 tatni A' kenyerét a' ~ba* (114/99).
- fiókos mn** (1)
*Fiókos asztal: toalettasztal. Toalet, Toilette,
 teszen frantziául asztalkát, különösen pedig
 asszonyi ékesgetésre készült kis ~ asztalt*
 (330*/183/2).
- firhang fn** (1)
 Függöny. *Tsendesség volt: tsupán a' muzsika
 hangok Mozgatták az üveg táblát 's a' firhan-
 got* (330/892).
- firhangos mn** (2)
 Függönyös. *Jer Múzsám láthatsz még sok száz
 szebbet szembe Hogyha bé mégy ama ~ há-
 rembe* (190/20, 25/30).
- firkál i** (2)
 1. Alig olvashatóan ír. *De részeg fővel ~ta*
 (92/47). 2. Verset ír. *Hogy kezdhessek Éne-
 kembe, Mellyet minap' hevertembe' Firkáltam
 a' térdemen* (114/13).
- firkáló fn** (1)
 Író. *Szinte annyi szelíd 's vad scénák festetnek,
 Mennyit a' ~k nem is képzelhetnek* (454/514).
- firnacosz Ik: össze~.**
- Fischleder (ném)** (1)
 Halbör(-ből készült széles torkú német csiz-
 ma). *Akkor lábotokra vonván bőv fislédert,
 Látogassátok meg püderesen Fédert* (233/61).
- fiskális fn** (1)
 Ügyvéd. *Szolgált mint Prókátor, szolgált mint
 Fiskális, Majd minden Rendeknél 's Famíli-
 áknál is* (217/63).
- fitogat i** (5)
 Fitogtat, dicsekedve mutogat vmit. *Ekképpenn
 nyert érdemeid Ruháidra varratod Szolgá-
 gos szép jeleit Azokonn ~od* (16/24, 205/24).
fitogasd (61/49, 254/27, 55).
- fitogtathat i** (1)
 Kérkedhet, dicsekedhet. *Kiki elővette legzif-
 rább köntösét, Hogy fitogtathassa magát, pén-
 zét, Ősét* (330/68).
- fityeg i** (2)
 Lóg. *'S mint a' Hédervári bábán, Úgy ~ rajt'
 a' ruha* (317/91). *Lohadt mellyén tsomó ru-
 hák tekeregnek, Mellyek közt elhervadt tse-
 tsei ~nek* (330/234).
- fitty fn** (1)
*Fittyet hány vkinek: semmibe se veszi. Még ő
 is mér hányini a' Dámáknak ~et: De megtanít-
 juk ma ezt a' kótyonfittyet* (330/1133).
 Ö: kótyom~, kotty~.
- fiú fn** (6)
 1. Vkinek a himnemű gyermeke. *A' ~ az
 attya' vérét Itta érzéketlenül* (257/32). 2. Fia-
 talembert. *Miskoltzra írtam három ízbe, egy ~
 Vitte arra el Levélkém'* (161/41). 3. Borfiú.
*Kantsót ~! veszendő Ez élet, és előlünk Mint
 egy palaczk bor elfogy* (354/15).
 ~k (248/53), fiut (453/243), ~mat (185/5).
 Ö: fér~.
- fiúi Ö: fér~.**
- fízet i** (8)
 1. (Munkabért) megad. *Alig van kenyere 's fű-
 tője szegénynek, Pedig hetibért is ~ a' legény-
 nek* (330/1806). 2. Fizetést teljesít. *Így buzditá
 a' Sessiót És nagy hanggal pengeti, Hogy ő
 ígér négy milliót, A' köz nép meg ~i*
 (114/346). 3. Viszonoz. *Ezer ambrózia csók-
 kal Fizetek csókjaidért* (265/12). *Ugyan na-
 gyon megizzadtam, Adjatok egy kis vizet. A'
 nyári Napnak hésége Éltünk terhe, veszettsége
 Tsak, tsak ilyennel ~* (389/36). 4. Ad. *Igazság
 Istene, ... Hogy vonhatsz a' sírnak szélén örök
 határt, Ha addig oly ritkán ~el méltó árt?*
 (454/118) 5. (Növény) terem. *De várt gaboná-
 ja üres kalászokkal ~ett* (413a/237). 6. Meg-
 bűnhődik, lakol vmiért. *Ugy is régi hitszegését
 Laomedon Várának Régen ~jük már betses
 vérével a' hazának* (413a/509).

Fizetek (444/12).

Ik: le~, vissza~.

fizetés fn

(1)

Jutalom. *Akkor, hogy az ellenkező contrast édes érzése Légyen a' bágyadt elmének százszoros ~e* (216/28).

fizetget i

(1)

Fukar módra fizet. *Így arany szerelmet aranyon vehetel, Réz lessz, ha tsak rézzel ~el* (206/22).

fizettet i

(1)

Adót ~: kötelességet teljesített. *Tudod, hogy magános fogadástétele A' legfontosbb adót ~i veled* (452/36).

Fizignát fn

(16)

Személynév, (a békák királya). *~ a' Tó fenekét Érvén, magát el rejté* (114/238). *Éllyen! a' Nemzet, éllyen! Éllyen a' Nép ~tal!* (114/492) *~* (114/149, 266, 333, 387, 420, 442, 532, 554, 852, 854, 863), *~nak* (114/201), *~ra* (114/434, 843).

Fizignátus fn

(1)

Szenélynév. *Én Printz ~ vagyok, E' nagy Tónak királlyá* (114/42).

fizika l. **Physica**

fl. l. **florenus**

flaskó fn

(2)

Palack. *Csak el olvasom hát, a ki nem hallgatja, Flaskót emelgethet 's fogát piszkálhatja* (266/10, 310/10).

flastrom fn

(3)

1. Sebtapasz. *Midőnn a' terhet, mely vállát ereje felett nyomja, Könnyebbíti, 's sebe mérgét enyhítgeti ~ja* (216/108). **2.** Vigasz, gyógyír. *Az öröm, az élet édes balsamoma Légyen bus szívednek gyógyító ~a* (75/4). *~ot* (330/1521).

flektírozik i

(1)

Ragoz, ismételtet. *Mit moralizál itt? és mit ~? Philosophus bottal miért dorgállódzik* (239/93).

flinta fn

(2)

1. Kovás puska. *'S Frater Schwartztól fogva ezek az Istenek Kézív helyett puskát, ~t szerzettenek* (330/1956). **2.** Férfi nemiszerv. *Egy*

jó ~t Júnó előtt Ki ránt két oszlop közül (92/309).

Flóra fn

(20)

Személynév, (a tavasz, a virágok istennője). *Az égető Kutvátska A' zöld mezőt aszalta, 's Alatta ~' himes Virági haldokoltak* (107/3, 352/3). *Szép Jázminok Flora' Dísze Látom nagyonn kevélykedtek* (150/1).

~ (186/5, 15, 220/13, 249/7, 330*/202/6, 448/7), *~'* (426/14), *Flora* (1/14, 2/2), *Florának* (1/8), *~nak* (331/13, 397a/429, 941), *~hoz* (86/15, 198/15, 330*/202/6), *~val* (70/15).

Florentina fn

(2)

Egy mű címe. (Szerelmi történet fordítása a XVII. századból.) *Ott volt ~ 's a' Tündér Ilo-na, 'S valamennyi tőkét életében vona* (330/855).

~ (330*/164/1).

florenus fn

(1)

Florenus, forint. *M. Rhédei Lajos az nap, 's azon Végre 10000 fl. ád* (445*/233/4).

flóta fn

(2)

Fuvola. *Ezzel a trombitát 's ~t Fúván, a' Mohácsi nótát Hangoztatják bús szóval* (114/382).

Flótákat (114/632).

flotta fn

(1)

Társaság. *Vétzy és az ő ~ja Addig addig tévelygett, Hogy sokára Farkasd' tája Felé el érkezhett* (317/260).

Ö: ezüst~.

fócesi mn

(1)

Fócesi népség: Phocaea lakói. *Legderejobb mód lessz: hogy mint a' Fótzesi népség Ravárosából átkozódva számkiment* (327/17).

fodor fn/mn

(3)

I. fn **1.** Dúsan redőzött szalag női ruhán. *Alabástrom lába szárát A' slingolt ~ nyalja* (169/44). **2.** Zöld haboknak fodra: a lugas zöld leveleinek szellő okozta mozgása. *Egy látható hívdesség A' zöld haboknak fodrában Hempe-lyegve útát szég* (397a/639).

II. mn *Fodor habok:* fodrozó hullámok. *Így piroslott volt a' Concha És ~ habok felett, Venus Isten-iffasszonka A' midőn világra lett*

(317/254).

Ö: haj~.

Fodor fn

(1)

Családnév. *Ímé, testem felett sír Fodor Susánnám!* (217/91)**fodorháj** fn

(1)

Bélfodor, <itt: has>. *Patyolat czombja táján Hasalhatnak a' sötétben, Köldökén, ~án* (169/92).**fodros** mn

(1)

Hullámos (haj). *Mit ér a' ~ haj? a' mándsét? a' tászli A' sinóros nadrág, ha az ember bászli* (330/1115).**fog¹** i

(42)

1. Kezével v, vmely eszközzel szorítva tart. *Dudolgtatván ~ja paraszt esztekéjét* (11/11). 2. Kézbe vesz, megragad. *Sokszor Herkules is orsót ~ kezébe Ha tüzetesen pillog Omphalis szemébe* (76/1). *Mankót ~, és megolvassa Minden tippenéseit* (392/67). 3. Elfogad. *Fogd e' fátvölt, melly keblemnek Őrzötte szent titkait* (436/25). 4. <Fegyvert> felkap és vkire irányít. *Mások a' tengert lapáttal verdesik, fegyvert ~nak* (413a/1060). *E' miatt nem ~nak kardot gyilkolásra* (454/499). 5. <Igavonóként> befog. *És a' földnek szántására ~d az izmos marhákat* (413a/769). *Menj, 's ~j szürke paripádhoz Fél-ébredt Zefireket* (456/9). 6. Fogja (magát): vmire határozza magát. *Fogják tehát az Actorok, A' Pápához indulnak* (92/204). 7. Vmire ~: belekezd vmibe. *Még is bátorsággal ~ nehéz dolgához Tsak hogy juthasson el a' fel tett tzeljához* (29/13). *Hát a' sok leány rebegve Mind a' szaladáshoz ~* (231/190). 8. Kezet ~ vki ellen: ellene fordul, rátámad. *Párt ütő ez igen borzasztó nevezet, Mert Hazája 's ura ellen ~ e kezét* (80/2). 9. Helyet ~: elhelyezkedik. *A' Gyulay Grófnak seregéből Szittya vitézink Innepi pompával ~tak helyet; óh deli látás!* (400/73) ~ (199/78), ~ok (304/53, 435/53), ~sz (397a/569), ~unk (337/276), ~nak (92/56, 315/10, 330/619), ~ának (330/530, 641), ~ott (320/15), *Fogott* (337/368), ~tunk (340/41), ~tak (202/141, 211/6, 225/73, 244/37); ~ja (114/187, 330/506), ~játok (219/9), ~tam (454/1002), ~ta (57/4. — ~nék (267/208), ~na

(228/32); ~ná (413a/887). — ~junk (357/63), ~janak (310/33, 413a/1091); ~játok (361/4).

Ik: be~, bele~, el~, ki~, körbe~, körül~, le~, meg~, össze~.**fog²** si

(195)

1. <Nyomatékos jövő kifejezésére.> *Az éj' komor homálya Ismét ki tud derülni, Mihelyt az ég' királya Keletre ~ kerülni* (43/12). *El kezdem énekem, tudván az Isteni Felség hogy musámat ~ja segíteni* (67/8). 2. <Jövőbeli valószínűség kifejezésére.> *Talán engemet sem ítélnék hazudni Ha miden lélek tört ebbe ~ok tudni* (12/14). 3. <Feltételes jövő kifejezésére.> *Ki olly kötésselis kezdett vólt biztatni Hogy azt tsak a' halál ~ná elszagatni. Nem szeret nem betsül már többé engemet* (176/54).

L. még **ád, áll, állít, alszik, általírodik, becsül, behoz, beszél, beszó, betemet, bír, boldogít, bomlik, buzog, dall, danol, deklarál, díszesedik, ég, él, elfajul, ellenkedik, ellenkezik, előáll, elszagat, elvisz, ér, ered, esik, felel, felemel, felindít, felvesz, felvirrad, folyik, fúj, gyullad, hallgat, hárfázik, hint, hisz, hullat, húz, illik, íródik, jár, jön, kaptivál, kedvel, keres, kerül, készül, kiáll, kijön, kimutat, kiszáll, kitetszik, kizeng, kóstol, követ, küld, lángol, lát, lenget, lesz, letör, marad, megment, megmutat, megnyúz, megvállik, megvet, megy, mér, mond, nevel, nevet, nő, nyargal, nyer, nyugszik, nyújt, okoz, országol, örül, őriz, összesereglik, ragyog, szab, szakad, száll, számosbít, származik, szenteltet, szeret, színesedik, szivárog, szó, talál, tart, tesz, tetet, tisztel, tud, tündököl, uralkodik, ül, ünnepel, üt, vádol, vár, vesz, vet, vezet, vigadozik, vigasztal, visel, visz, vivátozik, vonkál, zeng.**

fog³ fn

(29)

1. Az embernek, állatnak szájüregében egymás mellé sorakozó, harapásra, rágásra való csontszerű képződmény. *A' szegény Dorottya, nem lévén már ~a, Tsak holmi lágyatskább tsemegén nyámmoga* (330/711). *Cerberus ordítottson, harapó ~akat vitsorítottson* (44/9). 2. *Csikó a ~a:* fiatal. *Még alig mondtam ki: előttem hortyoga Egy kartsú paripa; tsikó volt a' ~a, Serénnyé loboga* (452/58). 3. *Irigy ~ak:*

irigy emberek. *És nem marnak is úgy már az irigy ~ak* (328/16). **4.** Az idő irigy ~a: az idő múlta. *A Jó'sef' Nevétis Ezek után vágja, Hogy az Idő' irigy ~a meg ne rágja* (188/46). **5.** Szél ~a: a szél ereje. *Nézd a' hízeltedő fűvet 's szép virágot, Melyet még semmi szél ~a meg nem rágott* (90/16). **6.** Fok. *De a' halhatatlan lelket nem esmerte, Egy foggal fellyebb volt amaz epés bőltstől* (454/591). **7.** Vmilyen eszköz foka. *Maga a' föld bő nedvet ad a' plántált olajfának Ha fogával meg turkálják a' bé horpadtt kapának* (413a/973). *Sokat segít Szántóföldjén ki gereblye ~ával Megtöri a' gyáva rögöt, 's megvonnya Boronával* (413a/107).

~a (58/13, 190/62, 194/13, 339/2), *Foga* (330/1912), ~ok (453/111), ~ai (237/30, 330/2042), ~amat (129/38, 425/38), ~át (266/10, 310/10, 338/24, 454/42), ~ait (330/228), ~nak (77/169), ~ának (204/32, 217/32, 413a/922), ~aival (214/4).

Ö: acél~, sárkány~.

fogacska fn

(2)

1. Idős ember foga. *Egy két fogatskájok tsikorog szájokba', A' vénség' rántzait szedik több rántzokba* (330/439). **2.** Kiálló kis fok. *Sőt bogaratska nősz másik bogaratskán, Sok millió nemzik fiat egy fogatskán* (330/1920).

fogad i

(11)

1. Férőhelyet ad vkinek, vminek. *Igy minden állatot Kit a' Föld ~ott A Halál torkába ejt* (32/32). **2.** Elismer, szeretetében részesített. *En szeretem de híjjába Nem ~ gráziájába* (309/108). *Vidúlj Haza! s öröm könnyel ~d vigan azokat A kik arra érdemessé ekképp tészik magokat* (111/87). **3.** Tudomásul vesz. *A' hatásos okosság Rabbá legyen, 's az elme Törvényjeit ~ja* (185/174). *Mit tsinálsz? ~j Szót!* (143/19). **4.** Megfogad. *Ne félj Vitéz! Tsak engem Zengj minden énekidben, Lillát adom jutalmúl. Fogadtam, és jutalmúl Lillát megadta nékem* (344/11). **5.** Fiává ~: pártfogásába vesz. *'S hogy a' Státusok közt legnagyobb Góliát Fiává ~ta Jesse' zömök fiját* (337/374). **6.** Méhében ~: fogan, megtermékenyül. *Flóra a' kertjébe viszi ötöt, egy Virágot mutat néki, a' melyet ha tsak újja' végével érintene is*

azonnal ~na méhében (330*/202/7).

Fogadj (454/429); ~jam (439/27), ~játok (454/969).

Ik: be~, el~, fel~, meg~.

fogadás fn

(4)

Fogadalom. Szerelmes ~ (183/cím). *Hát itt hattz, szívemet kínozó kegyetlen, Hát ~odat így tartod hitetlen?* (57/2)

~od (57/11), ~aid (363/3).

fogadástétel fn

(2)

Fogadalom. A' ~ (344/cím). *Tudod, hogy magános ~ed A legfontosbb adót fizetteti veled* (452/35).

fogadni Ik: be~, el~, fel~.

fogadván in

(1)

Keblébe ~: vendégül látván. Kapos Fő-Várossa Somogy' határának, 'S Hertzeg Eszterházy' Dominiumának, Melly az elmúlt Nyáron felette örvendett, Keblébe ~ annyi Uri rendet (330/46).

Ik: el~.

fogan i

(1)

Megtermékenyül. Juno, a' mint Ovidius beszéli, magtalan lévén, Jupiter a' maga' fejében a' fegyveres Minervát ~ta (330*/202/2).

foganat fn

(1)

Eredmény. Heloist jobb ~tal tanítja Szerelmére (297/67).

fogás fn

(4)

1. Tartás, érintés. *Mikor sok külföldi tántzban, a' módosság, 'S a' legúrabb ~, legnagyobb pajkosság* (330/586). **2.** Kézfogás. *Olly hatalmas volt ~a, úgy le fogtak ujjai* (161/9). **3.** Halaknak zsákmányul ejtése. *A' Balena, legnagyobb neme a' Czethalaknak, ... ~a' módját megolvashatni Földinél* (330*/200/5). **4.** Étkezésnek egy v. több ételből álló egysége. *Herék, kik tsak azért éltek, hogy egyetek. Hány ~ba esett jó ízűn egy falat, Hogy hasfájás nem jött reátok az alatt?* (198/59)

Ö: kéz~, orca~, párt~.

fogat i

(1)

Kezet ~ szívemben: elismerést vált ki. Úgy vagyon! a' Kedves Poéta Nevezet Fogatott szívembe legelőször kezet (235/10).

fogcsikorgató mn (1)
Sorvasztó. *De a' torkos Had, 's más részen A' fogcsikorgató Éh, 'S a' vad tábor, hányszor té-szen Munkát, reményt semmivé* (397a/190).

fogdosni in (1)
Vmik közül egyet-egyet elfogni. *Sőt sok dol-got Innepeken is a' Törvény nem ellenez, Ha a' vizet le botsátod nints a' Vallás ellen ez, Nints a' vetést beoltani, Madarakat ~* (413a/278).

foghat lk: *el~, meg~.*

foghatni lk: *meg~.*

fogható in (1)
Kézzel ~ setétség: sűrű, korom sötétség. A' kézzel ~ Setétség eltűnik, Az Éjnek Madara húholni megszűnik (190/87).

fogház fn (2)
1. Börtön. *Bé is tsukták őtet kemény áristom-ba, A' melly oly keserves ~ és kaloda* (330/1599). 2. *⟨A Lilla c. kötetről van szó, amely pénz hiányában sokáig elfeküdt a kas-sai nyomdában.⟩ E' szóra előttem terem, mint a' villám, Kassa' ~ában rég' senyvedő Lillám* (452/42).

foglal i (3)
1. Tért nyer. *'S a' szerelmes kény helyett Gyű-lölség ~t helyett* (322/24). 2. *⟨Versben⟩ közöl, rögzít. Én Téji versbe ~om Érzékeny éneked'* (278/49).
~om (289/34).

lk: *be~, el~.*

foglalat fn (1)
Lényeg. *Rövideden ide megyen A' levél fog-lalattya, Hogy mindenik Király legyen, Mivel Király magzattya* (92/233).

foglaló fn (1)
Az, amivel örökre eljegyez vki vkit. *Én akkor Lillát sirattam, Azt a' szépet, azt a' jót, A' ki-nél szívemet hagytam, Mint örökös Foglalót* (428/56).

foglalva lk: *be~.*

foglalván in (1)
Elhelyezkedve. *Már a' nagy sereg is a' tsata piartzot Magának ~, elkezd'te a' hartzot* (330/1270).

fogni lk: *be~, el~.*

fogó Ö: *kéz~, párt~.*

fogódik lk: *el~.*

fogoly fn (2)
Vkinek a rabja. *Ám de a' kik tudják kímélni magokat, Sem azomba el nem vesztik kurázs-jokat, Azok fűzik arany lánczra a' foglyokat, Azok élők Vitéz módra Világokat* (238/103).
Foglyát (170/4).

Ö: *had~.*

fogott in (2)
1. Kifog, kiválaszt. *Mint a' Vad ménesből ~ déltzeg paripa rágja Tajtékzó zabláját 's a' föld hantait rugja, vágja* (216/39). 2. Megfo-gott. *Avagy Szánjaikból módosan kiszállnak, 'S főhajtva köszöntvén a' szép angyalokat, Le-segítik ~ karokkal azokat* (330/288).

lk: *el~.*

fogság fn (2)
1. Alvilági lét, bűnhődés. *Tantalust és gyer-mekit Fogságba tartja* (410/38). 2. Kiszolgál-tatottság. *Mégis mennyi tsinos Urak 's Böltsek vannak, A' kik e' tömlőtbe víg szívvel rohan-nak, Sőt ezt a' ~ot vásárolják kintsen* (330/1607).

fogta Ö: *füst~.*

fogva¹ nu (25)
I. *⟨-nál/-nél ragos szó mellett:⟩* 1. Vmiből kö-vetkezőleg. *Az el tépett gyásznak rongvainál ~ Tündöklék egy nyájas hajnal mosolyogva* (203/9). 2. Vmin keresztül. *[A tűz] Majd meg ragad a' tuskóban és az ágoknál fogva Ma-gossan reppen az égre nagy retsege ropogva* (413a/842).
~ (81/9).

II. *⟨-tól/-től ragos szó mellett:⟩* 1. Vmilyen helytől, időponttól, állapottól kezdve. *'S Tal-pától ~ tizombjáig Ott is minden ígézett* (231/137). *Már hét esztendőktől ~ virágzik ifjúsá-gom* (162/105). *'S úgy vidít meg a' bor, ha dé-lig hortyogva Fekszünk krápulába virradtától ~?* (197/60) 2. A névszóval jelölt személytől mint kezdettől számítva. *Rajta vitéz szívvel! Ez által lettenek Herkulestől ~ minden Félis-tenek* (191/32). 3. Mindenestől, gyökerestől ~: egészen. *Mosojgó ajjaki mindenestől ~ A sze-relem lántzánn tartják már meg fogva* (77/43).
És a' madaraknak régi hajlékait morogva

Feldúlta a' szántóvető mind gyökerestől ~ (413a/739).

~ (222/51, 238/16, 259/179, 235, 267*/19/4, 306/274, 309/22, 313*/99/4, 330/397, 946, 330/1778, 1955, 337/175, 413a/737, 454/459, 454a/27).

fogva² in (8)

1. Vmit megfogva. *Így mennek a' három Fúriák morogva, Csókoló kígyókkal, 's egymást kézen ~* (330/926). **2.** Fogva van: őrizet alatt áll. *Maga a' dühösség a' hadnak magzattya Fogva van, sok ezer vas lántz szorongattya* (54/6). **3.** Aki ~ tart téged: akit szeretsz. *Tellyesítsd kötelességed' Ahoz, ki ~ tart téged* (443/198).

~ (188/16, 52, 193/42, 225/98, 330/1585)

Ik: át~, fel~, meg~. **Ö:** ennél~.

fogván in (2)

Vmit megfogva. *'S kezét ~ menjenek el Bálint' neve' napjára* (326/50).

Fogván (108/4).

Ik: el~.

fogy i (1)

Apránként kevesebb lesz. *Nyúgodj ditső test: én velem is tsak így Bánik Hazám, bár drága vérem Értte foly, értte ~, értte hül-meg* (395/40).

Ik: el~, ki~, meg~.

fogyaszt i (2)

Egészségét rombolja. *Ne sírj! ne — Nítze, kérlek, Magad minek ~od!* (186/58) — *Miért fogyasztszam éltem Míg a' gohér virágzik?* (354/21)

Ik: el~.

fogyasztó in (1)

Sorvasztó. *'S ha bévetődsz is, zsibbadozva szüöld Ott a' ~ gondokat* (305/28).

fogyatékn fn (1)

Maradék. *Boldog Ország az, 's az Aranyvilágnak Látszik ott némelly ~a* (287/22).

fogyatkozás fn (2)

1. Hiány, elégtelenség. *De én e' Remekbenn ~t látok* (127/27). **2.** (Égitest működéséről) csökkenés. *Ők mutassák meg az égnek jártát 's a' tsillagokat A' napnak ~it és a' hold fertályo-*

kat (413a/1033).

Ö: nap~.

fogydogál i (1)

⟨Égitest láthatósága⟩ fokozatosan csökken. *Tolja a' nap a' napot, 'S új holdjaink sietve ~nak* (410/16).

fogyhatatlan mn (1)

Elfogyhatatlan, örökös. *Az Ur tehát a' ki életünk reménnye Légyen életednek ~ fényle* (74/20).

fogyott Ö: ügye~.

fogyta fn (2)

1. Vége, megszűnése. *Olly hallgató leszek életem ~ig, Mint a' melly hív voltam hozzád ekkoráig* (176/111). **2.** Csökkenés. *A' ki megmutatta, hogy hazánk' határa Nem jutott még ma is a' hérók' ~ra* (337/384).

Ik: el~.

fogytig hsz (2)

A szóban forgó dolog elfogyásáig. *Nékem is ~ ki égett A' dohányom azomba* (114/1015). *De élte' lángja ~ ége, És elnyelé e' néma bolt* (388/11).

fogyván in (1)

Gyengülve. *Midőn az esztendő rá dülő terhei Miatt erőtlének lettek tetemei, Lassan lassan ~, el erőtlennőle, Eggy végső próbára ezen sírba dőle* (214/21).

fohászkodás fn (1)

Könyörgés. *Sok szív ~a az Ég kapuira jár, Ah, küldjétek már, akit régen vár* (221/9).

fohászkodik i (1)

Imádkozik. *Szent öröm ~ Jéruzsálemnek ligetén, Inneplő Muzsikával örvend Papjának életén* (225/11).

fojt i (2)

1. Vízbe lenyom, és így megöl. *Mert Fizignát Úr meg tsalá, És az átkozott Tó alá Fojtotta hitetlenül* (114/335). **2.** A légzést gátolja. *Innen savanyú Ázótyokkal Pusztás barlangok ~anak* (455/26).

Ik: bele~, meg~, el~.

fojtás fn (1)

Puskaporhoz használt tömítőanyag. *Már úgy megszűkültem töltésbe, ~ba, Hogy tsak két golyóbis volt a' Patrontásba* (239/217).

- fojtó in** (5)
 1. Fullasztó. *Fojtó Szirokkóknak hevétől Asznak tüdőhólyagjaim* (455/9). 2. *Fojtó lélegzet: nehéz légzés. Szelídebb vidéket látok megnyitani, A' ~ lélekzet kezd már tágitani* (306/68). 3. Nyomasztó. *Jaj de ~ unalommal Bánat szálla rám egy nyommal* (322/21). ~ (443/7), *Fújtó* (397a/101).
- fojtódik i** (1)
Haragtól ~: dül-fül, dühöng. Majd egyszerre tsügged feje komor bútól, Haragtól ~ és irigy gyanútól (330/742).
Ik: meg~.
- fojtódott Ik:** el~.
- fojtós mn** (3)
 Nyelést, lélegzést nehezítő. *Ellenben a' Diófába ~ vatzkort oltanak* (413a/594). ~ (77/2, 135/17).
fojtott Ik: meg~.
fojtva Ik: meg~.
- fok fn** (1)
 Vminek kiemelkedő része. *A' Várnak domború Bástyáját meg hágom, 'S Fokára fel teszem győző Mirtus ágom* (238/56).
Ö: hegy~, kapa~, vár~. L. még fog 6., 7.
- fóka fn** (1)
 Ragadozó tengeri emlősállat. *'S Fókákkal pesegnek London' tört tornyai* (313/44).
- fokhagyma fn** (2)
 A konyhakerti növény ehető hagymája. *Leg nagyobb büntetés[t] a kik érdemlenek Jól lakásul egy pár fog hagymát egyenek* (12/4). ~val (114/109).
- fokla fn** (1)
 Világításra használt faszilánk, fáklya. *Sok ember a' tűznél töltvén a' Téli Éttzakákat Világánál faragcsájja baltával a' ~kat* (413a/299).
- foldoz i** (1)
 Foltoz. *Ki 's bé horpadt farát köhögve földozza* (239/116).
- foldozni in** (1)
 Foltozni, <edényre> foltot tenni. *Azért lett kenyere világon jártába A földozni való serpenyő 's eszkába* (26/36).
folt Ö: lélek~.
- Folus fn** (1)
 Pholus, <ógörög mondai kentaur>. *Bacchus indított sok bűnre okot; ő szerze halált A' dühös Centaurusoknak, Rétusnak és ~nak* (413a/1010).
- foly i** (34)
 1. <Folyadék> vmely felület mentén (lefelé) halad. *Óh friss Patak a' melly kristály hőmpolygással Virágos partod közt ~sz édes tsörgeggel* (176/6). *'S míg a' zúgó léhón le felé ~ a' must, Az alatt a' hordó mellett isznak víg tust* (199/59, 87/39). *Vérpatakok ~nak, 's benne sok régi vitéznek Kardjai, puskáji 's véretlen testei úsznak* (253/4). 2. <Folyadék> vmely nyíláson át a szabadba jut. *Talám Máslassal ~ a' Salétrom' tsapja* (457/16). *Ez Obester Püpos vala, Rekedt torkú és siket, Hét lyukra ~t az oldala, Frantz ette mindeniket* (114/786). 3. <Cselekvés, esemény> halad, tart, zajlik, történik. *A' míg az Avantgardénak Így ~ának tsatái, Mind eggyüvé érkezének A' nagy sereg osztályi* (114/673). *Azomba míg ezek ekképpen ~ának, Tréfából kezet nyújt Bordáts Dorottyának* (330/595). 4. <Élet, idő> halad, múlik. *A' földön pedig edesebb Boldogságba' ~ életem* (403/49). *Héj vízivók! be sűrű Potsolyába ~ világtok!* (354/7) 5. <Beszéd> hangzik, szól, jön. *Czúkorral ~t ajakáról Minden szó* (443/35). *Azóltá hány szíves beszédek valának, Mellyek szánkból költsön szívüinkből ~ának!* (235/26) 6. Hangoztat. *Óh, méznél edesebb ajakok! Melly ambróziát ~tatok Rózsaszín kelyhetekből* (134/128). 7. Van. *Öröm ~ a' szellők' mentében: Ég, föld, tenger, mind mosolyog* (379/23). 8. Könnyhullatása ~: sír. *Most is, ha ~ könnyhullatásom, Tsupán ez egy vigasztalásom* (391/31). 9. <Áldás> száll. *Follyon rá, mint drága kenet, szent áldásod* (225/99). ~ (267*/20/1, 395/40, 432*/205/6), *foj* (60/3), ~nak (258/41), *fojnak* (25/3, 190/3, 454/149), ~ának (170/18, 217/75, 259/284), ~t (299/33, 341/38), *fog ~ni* (253/70). — ~j (397a/733), *follyon* (222/83, 310/57), *Follyanak* (279/17).
Ik: be~, egybe~, el~, le~.
- folyamat fn** (2)
 1. Folyás. *E' vérrel tajtékzó patak' ~ja, Melly sírjok' oldalát végig harsogtatja* (306/55). 2.

Folyó. Örültek a' ~ok, Örült minden part, sziget Örült hegy, völgy, mező, liget (399/10).

Ö: kristály~.

folyamodik i

Igénybe vesz. A' Messzéniak fel-feltámadván a' Spártabéliek ellen, ezek az orakulumhoz folyamodtak (267*/12/2).

folyamodni in

Segítséget kérni. Ím hozzád kíván ~ ez árva leánya Károlynak; szabadítsd veszedelmes ügyébe Királynéd' (258/23).

folyás fn

1. Folyóvíz haladása. Parnaszsz' vadon hegyénél, Kasztál' folyása mellett ... Múzsákat óh Barátom, Híjába fogsz keresni (343/2). 2. Kisebb folyóvíz, patak. Nem hallá semmi érzékeny Tőlem a' Lilla' nevét, Csak a' ~, a' félekeny Nyárfa, és a' jámbor rét (428/71). 3. Folyása: menete, rendje. Itt nézem partotok' kétes messziségét, Az én lételemnek ~át vagy végét (454/40). 4. Kútfő, forrás. Néha a' Böltesség nyitná Mélységes ~ait, 'S lelkemnek letsillapítná Tudományos szomjait! (397a/526) 5. Lelőhely. Itt teremnek az ezüstnek ~i 's a' réz értzek (413a/688).

~a (413a/255, 453/20), ~ai (231/322), ~i (219/2, 78), ~t (403/64), ~át (213/48), Folyástokat (219/85), ~ában (259/187), ~sal (413a/124).

Ik: el~, ki~.

folyat i

(Szarvas) párizik. 'S olly tsuda szerelmek párosítják együvé A' vadakat, hogy tigriseken ~ a' puha szarvas, 'S a' héjja megpetéli a' galambokat (327/31).

folydogál i

1. Lassan, csendesen folyik. Vér helyett ~ kristálysín tsergeteg (306/70). 2. (Nap) telik, múlik. Gondolnám, hogy felserdült világ' szopós korába Nem ~tak a' napok más rendbe és formába (413a/877).

fojdogál (77/134).

Ik: végig~.

folyó mn/fn

I. mn 1. Folyékony. Bomlani kezdenek a' részek egészen; A' könnyebb 's ~ rész magát fellyebb vonja (454/613). 2. Hulló. Sok ~ könyvtől Aganippe árad (116/2). 3. Folyó el-

me: éles ész. Ám de hű szívem, 's ~ Elmém vagyon (410/9).

~ (201/55, 212/107).

II. fn Szélesebb medrű folyóvíz. Tisztábbak 's jobban ujítanak A' Folyók mormolási (297/52).

~kat (413a/1041), ~knak (247/4), ~kkal (445/31).

Ik: ki~.

folyócska fn

Patak. Lassan le hempelyegve, Buzogiatok folyótskák (264/4).

folyosó fn

(Itt az arcra vonatkozik.) Két felől a' postaházak építettek, Kerek ~val körül kerítették (239/46).

folyóvíz fn

Forrásból eredő, mederben haladó víz. Egy ~ a' sziklából Vad morgással omlik le (397a/703). E szép kies kerthez közel egy fojó víz Mellyből sok plántákra hárul bőv édes íz (1/19).

fojó víz (72/8), folyó-víz' (454/578), ~ek (349/13, 413a/485), ~eket (197/4), fojó vizeket (85/4), Folyó vizeket (413a/681), ~nek (209/30, 330*/171/1), folyó vizekbe (413a/159).

folyta fn

Vminek menete, folyamata. A harag, bosszúság gyakran kilankasztja, 'S Plánumának ~t közbe megakasztja (330/1000).

Ö: el~, le~.

folytában nu

Során, folyamán. Mikor e titeket, éltetek folytába Hurtzolt a' tévelygés vak Labyrinthjába (453/51). 'S a' jövő idők' folytába' Élni fog majd híretek (259/23).

~ (379/121), folytába (222/33), fojtába[n] (297/21).

Ö: egy~.

folytat i

(Megkezdett dolgot, cselekvést) tovább végez. Mellybe sok Hivatalt a' szerént ~ott, Hogy panaszt rá csak az Irígy sem mondhatott (222/35). Nagy bátorsággal mindég fojtattya uttyát (35/2).

~ják (397a/355), Folytatják (330/490).

folytatni in (1)
Tovább végezni. *És most, hogy munkámat ~ megszűnöm, Tsak hibám szomorít és nem feltett bűnöm* (454/673).

folytatván in (1)
Tovább végezve. *Tovább is tüzesen ~ a' hartzot, A' Gavallérokon tettek sok kudartzot* (330/1427).

folyván in (1)
Megtörténve. *Ezek így ~ sorjával A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyóltz Findzsával Minekelőtte meg hűl* (231/79).

Ik: el~, le~.

fon i (15)
1. Szálas anyagból fonalat készít. *Én ~jak? Én járjak szonyába' barátom? Éj, te engem kortsnak tartasz, a' mint látom* (268/97). 2. (Szálakat, fonalakat) hajtogatva teker, és így egyesít. *Midőn két Hatalom ~ olyan kötelet, Mellyből egy korbátsá lesz Észak 's napkelet* (337/335). 3. Ilyen eljárással készít vmit. *Most is Belgrád alatt új koszorút ~nak Vitéz homlokára az Öreg Laudonnak* (78/35). 4. Alkot. *Az én lelkem ... hernyó' módjára Mászkál a' fanyar bánaton, És a' mások mulatságára Magának vers-koporsót ~* (426/40). *Ti kedves Zefirkék! Ti estve magatok Egy nyugtató sátozt keringve fonnyatok* (90/34). 5. Kötést ~: szerződést köt. *A' durvaság ellen közös kötést ~junk, 'S Átlástól Pontusig örök sántzot vonjunk* (313/139). ~ (418/26), ~nak (91/9, 103/7, 188/84, 382/8, 437/7), ~a (238/108); ~od (454/654). — *Fonj* (268/95).
Ik: le~.

fonal fn (1)
Vmely folyamat menete. *Igy ember éltének mi volta hagyatott Az három Párkákra egészen bízott Kik személyly választás nélkül mindeknek Életek ~át vágják a' véneknek* (2/8).

fonás Ö: suhanc~, len~.

fonat i (2)
Eszközli, hogy fonjanak vmit. *A' ki haza készül vagy pedig szomorú, Fejébe fonassék koszorú* (266/20, 336/36).

fondogál i (1)
Készítget. *Sem Lakóni bíborom' Nem ~ják érdemes Clienták* (410/8).

fonni in (1)
Szálakat összetekerve készíteni. *Sövényt is szükséges ~, 's a' Marhát el tiltani* [a szőlőből] (413a/914).

fonó fn (1)
A fonást végző lányok, asszonyok együttes munkája, szórakozása. *De az idő változást észrevészik valóba Az éjtszakánként dolgozó lányok is a' ~ba* (413a/397).

fonósza fn (1)
Az a helyiség, ahol fonnak, (itt a földi lét). *Igy lépdegél együtt a' három Párka is ... Kiki a' szerszámot vívén a' markába, Az élet' és halál' ~jába* (330/934).

font¹ in (8)
1. Fonással készített. *Itt lesznek fejemen sásból ~ koszorúk* (219/70). *Már az ősz hajakból ~ ezüst korona Homlokára ritka tiszteletet vona* (215/105). 2. Karikába ~ karokkal: egymásba karolva. *Karikába ~t karokkal Zengjétek e' dalocskát Hafiz' halomja mellett* (373/6). 3. Alakult. *Lelkeik egy fényes ködből ~ fellegnek Szárnyain a' többi Hérókkal lebegnek* (188/43). *Font* (413a/775), *fontt* (397a/28, 622, 454/913).

Ö: körmön~, össze~.

font² fn (4)
Mérleg. *Mikor egy dobzodó vendégség pompája Által eltöretik a' Bíró páltája A' ~ot lenyomja a' hamisság célja* (453/219). ~ot (454/116), ~ját (337/22), ~jával (257/164).

fontos mn (5)
Jelentős, lényeges. *E' rövid, de ~ áldásunk summája Légyen tiszteletünk örökös táblája* (340/37). ~ (267*/19/4, 281*/40/1, 413a/611), *legfontosbb* (452/36).

fonva in (1)
Kézemet kezed közé ~: átkarolva. *Kezemet Kezed közzé ~ tartóztat sz engemet* (143/40).
Ik: be~.

fonván in (1)
Készítve. *A' nap megint le szálla, El végezé*

futását; Sátort az éj tsinála, Fonván setét lakását (43/4).

fonnyad i (5)

⟨Növény⟩ zsugorodni kezd, lekonyul. *Fonnyadtak a' Ligetnek Zöldségi meg konyúlva* (107/5, 352/5). *Virágzik is: de lassanként ~, és hervadoz már* (162/108). ~ (298/19), ~t (330/236).

Ik: el~.

fonnyadt mn (4)

1. Zsugorodásnak indult. *Fonnyadt bimbót mutogatott tövisse közt vesszeje* (162/104). 2. Öregesen vánnyadt. *Fonnyadt ő, de azt a' mély bánat okozza* (213/25). 3. Hanyatlóban levő. *Ha egy ősz az örök gyilkolást meg uszta 'S Fonnyadt éltét nyóltzvan esztendeig húzta Kérdjétek meg tőlle valyon valójába Élt é?* (453/126) 4. Petyhüdt. *A' meg görbült vénség ~ rántzainak ... Késedelmet hozó akadály nem lehet* (209/33).

fonnyaszt i (2)

1. Hervaszt. *Nézd bár a' rósát ... A nap ságárárt hánnya eresztve belé, Fonnyaszt mindjárt rósát, szekfűt, futva tüzével* (38/3). 2. Sorvaszt, öregít. *Komor magánosság ~ja éltemet; 'S még hajadon fővel eltemet engemet* (330/791). **Ik:** meg~.

fonnyasztó mn (2)

Sorvasztó, pusztító. *Most már a' Nyavalyák ~ serege Rá ütven, régolta volt ennek betege* (222/49). ~ (162/24).

fordít i (6)

1. Vmit más irányba térít. *Vitéz lángotokat jobbra ~sátok 'S a' Békesség édes hasznát munkáljátok* (313/137). 2. ⟨Állapotot⟩ másra változtat. *Hogy az ő örömet ~suk bánatra, 'S duzzadt hegykeségét méltó gyalázatra?* (330/959) 3. Mutat. *'S a' Púdermantelt fel fogván Tűkröt ~ Vétzynek* (317/245). 4. Hátat ~: meghátrál, megfutamodik. *Vagy a' vér' mezején hátat ~anánk: Hogy mernők a' magyar nevet korts-létünkre Elpirulás nélkül felvenni nyelvünkre?* (267/148) 5. Szemét vmerre ~ja: vmerre kezd nézni. *De tsak visszahátrál; letörli könyveit, 'S a tágas tengerre ~ja szemeit* (454/444). 6. Más nyelven mond el. *Írta Ko-*

tzebue, ~otta Csokonai V. Mihály (453/cím).

Ik: el~.

fordítani in (1)

⟨Figyelmet⟩ irányítani. *És a' Kisasszony, tudom, olly kegyes érzésű lesz, hogy néha a külföldi Kanárikról nem átalja figyelmét az itthoni bokrok' madárkái felé is ~* (368*/24/17).

fordítás fn (1)

Szövegnek más nyelven írásban történő tolmácsolása. *Láthatni ezt a' Botond históriáját az említett Íródeák' Könyvében, a' Mándi Ur' ~ában* (418*/175/2).

fordíthat i (1)

Változtathat. — ...a' kik vagy könyveikkel vagy hatalmokkal hamarabb ~nak a' dolog' nevén! (330*/173/6)

fordítható in (1)

Felhasználható. *Az ábrázat sokra ~ lárva* (28/10).

fordítva Ik: meg~.

fordítván in (2)

1. ⟨Tárgyat⟩ lefordítva. *Előbb egy éjjeli edényt a' szájára Fordítván e' vala néki az oltára* (330/850). 2. Felhasználva. *A' Szent barom meg sajditván Ezt a' Maskarájából 'S Maga hasznára ~, Ki búvik a' bikából* (231/333).

Ik: el~.

fordul i (15)

1. ⟨Élőlény⟩ testével úgy mozdul, hogy tekintete más irányba kezd nézni. *Sok tsak nem agyon nevette Magát — sok el pirúla Némelly szemeit bé fedte És másfelé fordúla* (231/474). *Mihelytt a' madarak látják, körülveszik, Akármerre fordul, meg nem menekszik* (330/1264). 2. *Vki, vmi felé ~: vmi felé irányul. Bár szemét rád a' sors mosolyogva nyissa, Bár feléd forduljon tsalfa golyóbissa* (191/2). *Fordulj tehát elmém boldogabb Táj felé, Hol már a' népeket az ész fel nevelé* (313/95). 3. Eredeti iránytól eltér, irányt változtat. *Amott jár majd ~ gyors lépéssel elé* (2/16). 4. *Vkihez, vmihez ~: segítségét, támogatását kéri. Sem bátyára a' tiszta hóld költsönfnyéért nem ~* (413a/403). 5. *Vmi ~: vminek az állapota, jellege, működése megváltozik. Bátor szívvel vonnyad fere magad tőlle Ő Asszony 's sze-*

rentse, minden pontba fordul (55/19, 191/19). Másképpen ~ az elme, más a' szív indulatja Más, midőn a' mord felhőket a' felszél hajtogatja (413a/426). **6.** *Vmire* ~: vmi után következik. 'S az özön áldásra özön liquor fordul (233/20). **7.** (Vér) tolul, gerjed. Egyet egyet fordul bennem A' vér és szinte zajlik Valamikor a' Kis-Asszony A' Tekenőbe hajlik (169/61). **8.** *Háttal* ~: eltávozik. Öszve ütném sarkantyúmat, meg indúlnék, Még e' Város felé háttal sem fordúlnék (184/14, 423/14). fordulj (139/43), forduljon (55/2).

Ik: el~, elő~, fel~, meg~, vissza~.

fordulás fn (5)

1. Irányváltoztatás. Almás szürke tsődör lovát tántzoltatja, Lejtős fordúlással kerengve ugatja (256/14, 82/16). **2.** Cselekedet. Azt veszem már észre éppen, Hogy nem tűrhet semmiképpen; Mert minden fordulásnál Vélem ellenkezőt tsinál (309/47). **3.** Variáció, változat. Ennyi fordulást tesz tsattogó daljában A' kis fülemüle a' bokron búvában (306/103). **4.** Fordulást ejt: táncol. Éljen azért Pál Úr! 's azok is éljenek, Kik Pál' fordulóján fordulást ejtenek (325/6).

fordulat fn (1)

Útvesztő. Dédal annyi ezer vakos fordulatot Ezer ösvényébe annak nem rakhatott: Mint a' mennyi öszvekevert tekervények Között této-váznak itten az ösvények (237/71).

fordulgat i (1)

Több irányból támad. A' szárnyi könnyű nép akként fordulgasson, Hogy minden sort 's rendet zavarba hozhasson (330/1199).

fordulni in (1)

Felé ~: ránézni. Sógár Mogyorófák körülte hevernek, De azok feléje fordulni sem mernek (298/16).

forduló in/fn (2)

I. in Olyan, ami vmilyen irányba fordul. Első a' szántóvas, és a' horgas eke' igája, 'S az Előzi Anya lassan forduló talyigája (413a/182).

II. fn Pál ~ja: Pál napja. Éljen azért Pál Úr! 's azok is éljenek, Kik Pál' fordulóján fordulást ejtenek (325/6).

fordult Ik: le~, meg~, rá~.

fordulta fn (1)

Nap egy ~: egy egész nap. És az ő egész élete A' nap' eggy fordultába áll (148/52).

Ö: haza~.

fordulván Ik: el~.

forgács fn (1)

Fáról eltávolított keskeny, összecsavarodott hulladék. A' tsínosabbak az olyan Személynek Zsebjébe egy kis forgácsot, szilánkot vagy zsindelet tesznek (330*/164/8).

forgás fn (11)

1. Vminek változó jellegű folyamata, folyása, alakulása. Hanem, vígváz a' természet, 'S nintsen ~iban hízak és enyészet (454/628). **2.** A természet ~ának örök karikája: a természetbeli állapotok körforgása, ismétlődése. [A természet] Pontos ~ának örök karikája Eggynek el fogytával másikat táplállya (201/77, 454/629). **3.** Szeme ~a: tekintete, nézése. Bátorsággal tellyes két szeme ~a, Természeti vitézt mutat mozdulása (330/265).

~a (288/21, 454/651), Forgása (244/13), ~i (413/8, 413a/6), ~ára (413a/154), ~sal (413a/948).

forgat i (18)

1. Erre-arra fordít, ide-oda mozgat. A' szegényt, a' Királyt egy formán ~ja [a tenger] Engesztelhetetlen kemény indulatja (211/35). **2.** Ismételten úgy fordít, hogy a felső és alsó része helyet cseréljen. Nézze meg jól, kezem mint jár, A' téstát mint ~om (169/14). Itt van a' szántó is, 's mély barázdát ~ (72/17). **3.** (Eszközt, tárgyat) megfelelően kezel, használ. Vért ontó szabjáját ebben nem ~ja (71/4). A' buza markokat sűrűen ~ja (69/10). **4.** Könyvben lapozgat, olvasgat. Ő a' Frantz és Német könyveket ~ta (330/139). Boldog! ki a' tündér Románok' helyébe Útazók' írásit ~ a' kezébe (454/510). **5.** Vmit ~ az eszében, magában: fontolgatja, töpreng rajta. Menj el már utazó, de forgasd eszedbe ... Hogy nyomorúságos, kétséges az élet, Hogy bajra született, a' ki emberré lett (210/121). Árpádot 's Kinizsit forgasd az eszedben, Légy Magyar, és mint ők, légy Márs' embere: győzől! (253/60). **6.** Irányít, vezet. És te Pál, a' Muszkák' rettenetes Tzárja, ... Ki a' jeges Tenger' habját igaz-

gatod, Az északi Pólust páltzádon ~od (337/174). 7. Hátat ~ vkinek: nem veszi számításba, elfordul tőle. De most rám mindenik félszemmel hunyorgat, Megvető nézéssel hátat ~ (206/14). 8. Kulacsot ~: iszogat. Az újnak örülnek, 's ótól kurjongatnak, Mert markokban teljes kulacsot ~nak (199/56). 9. Szemeit ~ja: <dühösen> szemeit le-fel, jobbra-balra mozgatja. Durva tekintettel szemeit forgattya tüzessen (36/1).

forgattya (2/17, 77/250), forgattyák (10/13), ~ták (239/213). — forgassák (413a/75).

Ik: fel~, keresztül~, ki~.

forgathat i

(2)

1. Úgy mozgathat, hogy az forogjon. [Herkules] Ki vállán az Eget könnyen ~ta, Hanyatlik a pitziny Ámornak alatta (94/1). 2. Kezelhet, használhat. Semmi, hogy kezetek tárgult markolatja A' Fegyvert mint régegn úgy nem ~ja (68/12).

Ik: ki~.

forgatható mn

(1)

Forgatni lehet. Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi mesterségben azokat a' hegyes vasazott karókból készített, és ~ palánkokat, melyeket a' Gyalogság' elibe szoktak hányni (330*/180/2).

forgatni in

(2)

1. Szántani. Gyakran szükség leszsz újj földdel, 's kapával meg ásatni Vagy bé vágott szántó vassal ~ a' rögöket (413a/898). 2. Kancsókat ~: iszogatni. Mennél jobb így mulatni, A' kancsókat ~ Míg fel ázik a' bél! (154/34)

forgatott Ik: le~.

forgatván in

(2)

1. Poharat ~: iszogatván. Mikor poharat ~, a' lány hantú Mezőkön Vigan ugráltak olajjal meg kent ketske Tömlőkön (413a/928). 2. <Szemet> le-fel, jobbra-balra mozgatva. [A nyúl] 'S piros szemét bámúltában Forgatván be-be-rándúl (397a/336).

forgó mn/fn

(6)

1. mn 1. Kavargó. Toll, kóró, falevél, ringyrongy, egyetmással, Zúg a' poroszlopban ~ karingással (330/526). 2. Forgandó. Mi vetette élted illy ~ kotzkára? (77/266) 3. Széltől ~ okosság: balga okoskodás. Nem! Hanem a'

kevény alázatosságnak, A' rendetlen széltől ~ okosságnak Tsalóka míve ez (454/326).

~ (288/38, 454/6).

II. fn Ízület. A rugó salétrom minden ész és tsontot Saját ~jából kihányt, szélllyel rontott (330/1344).

forgódik i

(1)

Forgolódik, gyakran megfordul vhol. Külömben is Bétsben, 's más külső Országban Eleget forgódott ő a' Nagy-Világban (330/126).

forgódó in

(1)

Forgó, járó. Ne tsudáld Barátom! hogy e' Felleg-várnak Mohos gyeplőjére mulatozni járnak, Vizenyős útszáit mindenek vizsgálják, Körülte ~ elmével strázsálják (239/4).

forgószeél fn

(17)

1. Függőleges tengely körül sebesen forogva haladó szeél. Sikoltnak Eolus dühös seregei Nagy tsatát kevernek vad forgó szelei (56/42). Forgó szeél és jég eső A' mi a' munkánkra jó (389/59). 2. Táncolástól felkavart légáramlat. Illy zavartt forgó szeél tódúlt a' Szobának, Hogy a' hebehurgya Langauszhoz fogának (330/529).

~' (397a/193), forgó szeél (86/21, 147/5, 198/21, 413a/829), forgó szelei (202/42), forgószelet (298/29, 330*/154/3), Forgószelet (143/11), forgószeleknek (225/114), forgó-széltől (330/520), forgó széltől (460/108), forgószelekkel (260/9), forgó szelekkel (192/11).

forint fn

(5)

Pénznem. Ma tsak nyoltz száz ~ jött bé a' Cassába (6/23).

~ (317/228), ~om (433/70), ~ot (445*/233/2), ~jával (330/1809).

L. még rhénus forint.

forintos Ő: két~.

forma¹ fn

(41)

1. Vmely tárgynak, személynek megjelenési módja, alakja. A' Szépek' ingerlő ~ja, Melly másokkal hitet szeget, Bennem még forróbbá tsinálja Az erántad gyúltt meleget (379/113). Formád 's nagy elméd megmutatá, ki légy (445/14). Formája Gothika, és olyan volt pontban, Mint a' Káptalannak temploma Pozsonban (306/185). 2. Vminek a szokásos, elfogadottnak tartott alakja. Te ki esmérni tudsz

sok ezer dolgot, Azoknak *~ját*, számát, nagyságokat (454/56). **3.** Olyan minta, amely vminek meghatározott alakot ad. 'S más *~kba* ütik makhina-testemet A' dülő Elementumok (454/548). **4.** Közlésnek, érintkezésnek vmilyen módja. *Hát az Itéletnek milyen lesz ~ja Ha ilyen iszonyu ichnográfia* (59/31, 195/31). **5.** Üres formaság, formalitás. *De mivel-hogy a' Dámáknak Magok vonogatása Csak ~—s a' Leánykáknak E' még ma is szokása* (231/429). **6.** Szíved *~ja*: érzelmeid. *Én is hát szíved' ~ját Úgy tekintsem, Hogy más Ifjaknak hibáját Rád is hintsem?* (276/22). **7.** Vminek a *~jában*, vmely *~ban*: vmilyen minőségben. *Lassan ölő mérget ad be méz ~ba* (453/122). *Láttya születő ~ban A' boldog jövődöket* (231/251). *Az olajos részek az Aërbe mennek, 's Sírjok körül Lidértz ~ba jelennek* (201/60). **8.** Vmilyen *~ban*: vmilyen módon. *Gondolnám, hogy a felseződült világ' szopós korába Nem folydogáltak a' napok más rendbe és ~ba* (413a/877). **9.** Vmilyen *~ra*: vmilyen minta szerint. *Kívül a' gyepűje mintegy elvettette, Ánglus-kert ~ra fákból van ültetve* (239/66). **10.** A halál *~ja*: halálfélelem. *Ábrázatján ült még a' halál' ~ja, 'S kétségbeesését tsak az enyhítette, Hogy kintsét elvesztvén magát meg menthette* (202/70). *~ja* (231/177, 239/108, 317/211), *~jok* (397a/1140), *~ját* (330*/200/5), *~jának* (77/31, 239/cím), *~ban* (306/33, 330/1782, 431/33), *~jában* (330/262), *~ba* (77/53, 123/52, 212/22, 231/173, 335, 491, 326/41, 330/716, 1164, 1184, 1989, 413a/1003, 454/618), *~ba'* (330/71), *~jával* (330*/156/5).

forma² (lat)**(1)**

Alak, külső. *Forma venusta perit*: A vonzó külső elmúlik, a szépség múlandó (38/cím).

-forma L. csata~, egy~, ember~, gyémánt~, ilyen~, jérce~, olyan~, pamut~, sárgadinnye~, vadász.

formájú mn**(1)**

Alakú. *Ottann nézegetvén a' kész embereket Tsudálták Isteni ~ képeket* (26/8).

formál i**(6)**

1. Alakít. *Hátul a' Vasasok' nehezebb osztályja Az özvegy-asszonyok' Seregét ~ja* (330/

1180). **2.** Alkot. *Isten! Hát csak azért ~sz illy Remeket, Azért árasztasz rá minden szépségeket* (421/33). **3.** *Hírt ~*: hírt ad. *Tibur' bő mezején tsergedező vizek, 'S a' sűrű tsere' fűrtjei Formálnak neki hírt Aeoli verseken* (328/12). *~* (213/16), *~ának* (330/1171); *~ta* (454/370).

Ik: ki~.**formálatlan mn****(1)**

Szervezetlen. *Hát már, hogy A' Somogy Illy tudatlan, Formálatlan, Kié a' hiba?* (334/25)

formálhat i**(1)**

Alkothat. *Imádja mély tisztelettel az örök Mindenhatót A' ki tsak egy Légyen szóra illy ditsőt ~ott* (111/16).

formált in**(2)**

1. Alkotott. *Ő lesz az, és az ő bőltsen ~ szíve Ki könyörül rajtad, ha sért a' bú íve* (214/89).

2. Támasztott. *Dúlnak a' magoknak just ~t Szíványok* (337/40).

Ik: ki~.**formáltatott in****(1)**

Alkotott. *Az ő érzékenyül ~ szíve Tudom, gondoskodik rólla, mert vagy híve* (212/133).

formán Ö: beszéd~, egy~, ily~, ilyen~, jó~, oly~.

formátlan mn**(3)**

Torz. *Vén, komor, ~ ne légyen köztetek: Egy szóval mi hozzánk hasonlók légyetek* (330/2033).

formátlan (61/51, 254/57).

forog i**(23)**

1. Többször fordulva táncol. *Végezvén a' Lengyelt, Stájerén ~nak, A' Szála' közepén tipegnek topognak* (330/545). **2.** Kering. *Tudod e' világban minden nagy test ~* (191/33). **3.** Többször jobbra-balra fordul. *Sőt maga Cupido rósás ágyon ~ Igéző nézéssel kevélyen vi-gyorg* (71/9). **4.** (Személy) sűrög-forog. *Mért nem forgott hasznosabba', A' mi vólna szükség* (236/8). **5.** *Vhol ~*: gyakran tartózkodik vhol, forgolódik vhol. *A' te töled adott lámpásodnál forgok, Melly mikor megbotlom, jóra akkor vezet* (454/330). **6.** Jut, kerül vho-va. Szerentsétlen Belgrád! Óh meddig tántorogsz, Egyg kézről másikra valyon meddig ~sz (79/2). **7.** Forog a nyelve: beszél. Morgásra áll

szája, ~ benn a' nyelve, Keserű aggsággal van mellye megtelve (330/731). **8.** *Vkinek vmi ~ az eszében/elméjében:* gondolkodik vmin, gondol vmire. *Ah! Mostis az a' nap ~ az eszembe* (196/37, 380/35). *'S elméjébe mindég a' drágaság ~* (189/10). **9.** *Telik, múlik. Lám melly zavartt lármák között ~nak A' büszke lelkek' Napjai* (305/65). *A töllünk rohanó esztendő ~nak A midőn le fonnyák Párkák rokkájokat* (83/60). **10.** *Tizennyolc esztendőben ~:* tizen-nyolc éves. *Azt mondod Leonora, hogy tizen-voltz Esztendőbe' ~sz* (408/2). **11.** *Merkur ~:* működik a kereskedelem. *Boldog az az ország 's gazdag minden jókkal Hol a' Merkur ~ a' két kígyós bottal* (11/18). ~ (259/610, 317/196, 330/496, 454/80, 175, 456/64), ~nak (454/140), *forganak* (413a/249). — ~jon (258/88).

Ö: ürög~.

forogva in

(1)

Többször fordulva. *Most repes víg pattanással ~, Majd rettenve komor gödribe süllyed* (139/18).

forr i

(7)

1. Nyugtalan mozgásban van, forrong. *Úgy ~t már a' Leány 's Asszony a' Szobában, Mint a' szenteltt Szűzek Veszta' Templomában* (330/1007). *A varjak, e' télnék madari a' tornak Örülvén, mi hozzánk a' városba fornak* (66/18). **2.** *⟨Gondolat, eszme⟩ kialakulóban van. Forr szívetekben a' Ditsőség' szerelme, Vitéz lángotokat jobbra fordítsátok 'S a' Békesség édes hasznát munkáljátok* (313/136). **3.** *⟨Erős érzelem⟩ kitörni készülő heveséggel emészt vkit. E' szökat alig rebegé ki: Orrán, szájján ~tak a' méreg' tajtéki* (330/844). *Tapasztalná mint ~ vérem, 'S mint küszködik a' Szemérem* (309/7). **4.** *⟨Téma⟩ kavarg. A' Dámák előtt is ~ sok Matéria: Az a' szép Gavallér kinek az Úrfija? Az a' jeles Kantus ugyan hol készülé?* (330/303) ~ (259/652).

Ik: fel~, ki~, meg~.

forrad Ik: egybe~.

forradás fn

(1)

Régi sebesülés látható helye, nyoma. *Így be-*

széli a' Katona A' kegyetlen Hartzokat, A Had utánn így mutatja A' sok ~okat (208/84).

forradott ~ forradt in

(2)

Vmihez ~: vmivel egyesült. *Már hát külön választ a' végzés bennünket, Meg-osztja eggy-máshoz forradott szívünket!* (63/2) — *Hah! E' szépség' ritka mívét Prédára kell tartanom, És szívemhez forradtt szívét Vérrrel kiszakasztanom* (443/75).

forral i

(6)

1. *⟨Gonosz dolgot⟩ készít elő vki ellen. Mérget ~ életedre Sok kaján fő, sok fűrt agy Irigykedik jó szivedre* (280/9). **2.** *Bosszút ~:* bosszút készül állni. *Indúltak, 's mindenik már bosszút ~a* (330/970). **3.** *Haragját vki ellen ~ja: fenekedik vki ellen, ellene tör. Méltó haragját mind ellened ~ja* (176/85). ~ (203/37), ~a (317/63), ~vala (330/458).

Ik: meg~.

forralt in

(1)

Titkon ~: titokban előkészített. *A Napba lévő jelekből könnyű mindezt megtudni: Ki is mer-né azt mondani, hogy a Nap tud hazudni. Ő gyakran megint sok titkon ~ zenebonáról Fortélyokról 's alattomos hadak' közeljártáról* (413a/468).

forrás fn

(37)

1. A földből természetes úton felszínre törő víz. *A' tsonka gyertyányok' mohos tövében A' tiszta ~ tsergedez* (305/12). **2.** Az a hely, ahol a forrásvíz előtör. *Másutt a' ~nál egy mohos kőszálnak Töviben a' játtzó báránykák ugrálnak* (72/13). **3.** Az az ok, amelytől vmi származik, keletkezik. *A' finomabb érzés' és erkölts ~a, Édes versengésre ébresztették nemét* (330/180). *Vannak Helikonnak tsendesebb Rózsási, Hol zúgnak az édes örömmek ~i* (260/32). **4.** Forrásmű, forrásmunka. *Im' én a' Szent ~okat felmérészem bontani És Ascra verseit Roma Városiban mondani* (413a/700). **5.** *Forrásként:* folyamatosan. *Isten légy e' Főpapoddal ... Mint a' Libánus' völgyére, Forrásként áraszd Fejére Onnan fellyül bőv áldásait* (225/150).

~ (1/17, 84/10, 162/17), ~' (196/10, 380/8, 413a/777), *Források* (176/113, 420/4), ~a (390/1, 397a/541), *Forrása* (371/22), ~od

(225/20), *Forrásim* (427/35), ~ai (16/57, 205/57), ~i (219/77, 413a/1105), ~t (89/15, 413a/119, 450/42), ~it (413a/148, 454/231), ~okon (313/4), ~ból (216/1), *Forrásból* (425/35), ~okra (274/4), ~ára (239/64), ~tól (149/16), ~ához (219/44), *Forrásivá* (210/4), ~sal (129/35).

Ö: könny~, méz~, víz~.

forrásvíz fn (1)

A forrás vize. *Tiszta forrás vízzel enyhül igaz szomja: Mikor fejeteket a' sok bor el nyomja* (198/63).

forraszt Ik: eggyé~.

forrasztani Ik: össze~.

forrasztat Ik: össze~.

forrni in (1)

Forrni indult: zajgó. Sőt tám a' tengernek kellett a' mi nem volt Isteni Forrni indult hajjával rólta le fereszteni (216/66).

forró mn/fn (36)

I. mn 1. Rendkívül meleg, égető. *Nézd! — a' fűvek' lútskos harmatja, Nézd, még mostan sem száradt fel; Bár a' ~ Nap szárogatja Mind úntalan hév tüzével* (130/23). **2.** Felhevült. *Midőn egy szerelmes mirtus Hűsíti ~ fejét* (368a/148). *A' Hol Phaon bus Zafóját Meg öleli végtére 's Petrarcha hív Lauráját Forrón nyomja szívére* (297/64). **3.** Nagy meleggel járó (időjárás). *Egyebek mind híves helyeken pihennek A' Dél ~ heve elől félre mennek* (196/ 22, 84/22, 380/22). **4.** Ilyen éghajlatú (vidék). *Népei a' fagyos északnak, 'S kik a' ~ nap alatt laknak, Hírdetik, ki volt Homérus!* (255/26, 451/26) — *Téged' tartóztasson a' ~ Szummát-ra* (63/24). **5.** Igen erős, heves (érzés, lelkiállapot). *Hol a' néma fáknak sírva énekelem, Mint égeti mellyem' a' ~ szerelem* (196/36, 380/34). *Szívünkben ég Eggy ~ hűség* (174/21). **6.** Ilyen érzésre képes, azt kifejező. *Igy az el hült falra mikor el-halगतnak Sohajtással ~ tsókokat raggatnak* (77/104). *Forró Sohajtások — lelkennek Elszaggatott darabjai! Itt lengjete* (303/1). *Addig is, míg csak lehellek, Tégedet ~nn öllelek Hívemet* (183/13, 285/41). **7.** *Forró nyavalya:* hidegleléssel járó magas láz. *A' ~ nyavalyák reszkető hagymázza Erőtlen testünket tsak az ólta rázza* (213/89).

~ (198/55, 210/109, 221/7, 231/245, 259/234, 313/114, 337/203, 389/45, 413a/242, 454a*/257/2), *Forró* (64/24, 259/92), ~n (391/35), *förrónn* (241/1); ~bb (77/72), ~bbá (379/115); *legforróbb* (258/22).

II. fn *Forrót alád csepegtet:* bajba sodor. *Ne hidj; mert a' midőn legjobban ketsegtet [a szerencse], Forrót alád épen az alatt tsepegtet* (191/10, 55/10).

forroság fn (5)

1. Vminek forró volta. *A mértéknél nagyobb gyomor ~a* (239/78). **2.** Hőség. *És ámbár tüzei a' ké kellő égne Kettős ~gal feje felett égne* (69/14). **3.** Érzékiség. *Meg emésztő ~ van A' szép Rózi két szemébe* (150/28). *Azok a' kéz-szorítások, Sohajtások, pillantások Nem módiból, galántságból Estek, hanem ~ból* (309/12).

Forrosággal (268/136).

forrt Ik: fel~.

fortély fn (8)

Ravaszság, furfang. *Sem Burkus' fortélyja törbe nem ejthete, Sem más népnek száma meg nem rettenthete* (267/175). *Az ő Megörzésére minden Fortélyjait Munkába vette* (170/7). *fortélyát* (231/191), ~ban (330/717), ~on (330/1329), *Fortélyokról* (413a/469), ~tól (397a/847), ~okkal (239/187).

fortélyos mn (2)

Ravasz, furfangos. *Friss és gyönyörű nép! ~, vakmerő; Rebeka vezette, egy próbált Hadverő* (330/1187).

Fortélyos (114/136).

fortélyoskodik i (1)

Ravaszskodik, ügyeskedik. *Illyenkor a' tsinál legtöbb nevetséget, hogy a' furtsa emberek miképpen fortélyoskodnak* (330*/164/10).

fortyan Ik: fel~.

Foszför fn (2)

Hajnalcsillag. *A' gyönyörű ~ ezüst világával Játszott a' biborba borúlt Ég' aljával* (330/1855).

Foszför (330*/197/8).

foszt Ik: le~, meg~.

fosztat Ik: meg~.

fosztatik Ik: meg~.

fosztatni Ik: meg~.

fosztva Ik: meg~.

fosztatván Ik: meg~.

fosztó mn

(1) Fosztogató. Már már büntetődnek ama' gonosztevők, Ama' szép szín alatt ~ emberevők (337/112).

Ik: meg~.

fosztogat Ik: le~.

fő¹ i

(3) 1. Válik vmivé. Hát ha tőled, óh Idő! Te a' ki mindenünket öszverontod, A' Nap is hólt-szénre ~? (288/15) 2. Érzéken hevül. Illy lángban ~ Mind a' kettő, 'S csókot rak kis kincsére (277/40).

fő (182/5).

Ik: össze~.

fő² fn/mn

(109) I. fn 1. Fej. De egy kard most vágja ~be (397a/225). Te a' ~be tartod minden szépségedet Meg nézetem tehát Musámmal fejedet (61/37). A' bokorra ájulttában Kókkadt ~vel esik rá (397a/808). 2. Ész, értelem. Ki megy ám a' ~ből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ír az ember fia (245/21). 3. Tudatlan fő: műveletlenség. Tsak' a' tudatlan ~, tsak a' zablátlan szív, A' mi téged, Ember, magad' kárára hív (313/67). 4. Ittas ~vel: részegen. Ő is osztán ittas ~vel Bé bukott az ágyára (92/302). 5. (Vhány) személy, ember. Mérget jorral életedre Sok kaján ~, sok fűrt agy (280/10). 6. Vezető személy. Ha Apolló helyett Bakhust tették ~nek (219/65).

~ (114/823, 313/69), ~nek (68/7, 72/23), ~ben (358/26), ~be (254/35), Főbe (330/690), ~ből (216/123, 266/8), ~n (259/638), ~tól (219/45), ~vel (81/32, 82/18, 84/11, 89/26, 92/9, 47, 196/11, 203/32, 216/87, 256/16, 258/13, 266/62, 267/242, 310/59, 317/111, 185, 330/278, 466, 792, 337/228, 358/34, 380/5); főbbeknél (280/29), főbbekkel (280/17);

II. mn 1. (Fontossági sorrendben) elől álló, vmely tekintetben alapvető, döntő, fontos. Hald, mit bizott az Ég leg főbb Angyalára (453/24). Vállá, mellye, tzombja, 's minden tetei Fővezérhez illők, 's az ég' főmívei (330/268). Négy ~ gyámolai a' négy ~ Vallás-

nak, Hogy ne állhatnának ellent egy romlásnak? (337/103) 2. Nagy. Ennél már mit reménylhetni Ritkább sorsot 's ~bb örömet? (148/58) — Az ő Szép szemei, oh legfőbb Gyötrelem Mindég azt igyekszik el hitetni velem (176/75). 3. (Nagyság, hatalom tekintetében) legnagyobb. Innen vigyáz a' fő Felség ti reátok (212/101). 4. Legfőbb jó: az élet. És te olly kegyetlen soha nem lehetnél, Hogy e' legfőbb jónktól megfosztanál minket (454/111).

~ (78/24, 92/323, 145/17, 185/3, 222/84, 239/8, 267*/18/9, 267*/19/5, 313/53, 88, 314/26, 320/16, 329/3, 330/134, 162, 1191, 1983, 330*/177/4, 337/129, 418*/174/3, 421/31, 453/75, 77, 454/691, 454a/20), Fő (114/347, 217/77, 251/cím, 279/6, 330/161, 1240, 337/325, 368*/31/2, 3, 454/312); ~bb (267*/13/11, 337/388), Főbb (460/98); legfőbb (267/236, 306/210, 330/705, 337/360, 363, 380/68, 413a/564, 454/245, 930, 454a/22), leg-főbb (267*/19/5), leg főbb (196/70, 222/96, 453/24), Legfőbb (231/42, 239/35, 190, 454/971), legfővebb (330*/176/1), leg főbbnek (453/46).

Ő: kút~, leány~, ló~, nyakra-főre.

főangyal fn

(1) Vezető szerepet betöltő angyal. Ezzel egy Főangyal, kit én minapában Láttam melly zokogva sirt Buda' várában, Előállt (306/145).

főbíró fn

(2) Országbíró, (a nádor utáni legfőbb méltóság viselője). Itt Országunk' Fő Bírája, Kit méltán tisztel Hazája, Eljött Hazánk' Nagyjaival (188/130). fő bírónak (268*/22/2).

főember fn

(1) Vezető szerepet betöltő személy. Attikus, Római ~, az akkori Világ legnagyobb embereinek s a tudományoknak barátja (368*/31/4).

főfájás fn

(1) Gyötrő gond. Melly'k sarokba fekszel, oh boldog tartomány, Hol semmi ~t nem szül a' tudomány (406/4).

fő-fő mn

(4) 1. Legfontosabb. Ember társát ki szereti és híve Hazájának, Még e' mellett a' Tudományt tartja főfő javának (241/24). 2. Vezető szerepben levő. Lehel is egy főfő Vitéz volt

(267*/15/7).

főfő (306/248), főfő (30/2).

főhadnagy fn

(3)

Katonai rendfokozat. *Bajnokot éneklek! — 's a' bús Hadak Istene' bátor Hét Fő Hadnagya-it* (450/3).

fő Hadnagy (114/669), Főhadnagy (456/cím).

főhajolva in

(1)

Főhajtással. *Három deli Dáma kiáll szép manérral: Frantziás tántzokat kezdik ~* (330/489).

főhajítás fn

(1)

A fejnek kecses meghajtása. *Negédes módra léptetik lábokat, 'S dupla Főhajtással végeznek tántzokat* (330/510).

főhajtván in

(2)

Főhajtással. *Lovokról az Urak mindjárt leugrálnak, Avagy Szánjaikból módosan kiszállnak, 'S ~ köszöntvén a' szép angyalokat* (330/287).

fő hajtván (139/76).

főhely fn

(2)

1. A legtekintélyesebb személyt megillető hely. *És réz piramisán, melyet emelt maga, Néked fő helyet engede* (338/20). 2. Vminek a szokott helye. *Gyenge kevély tzipő! ugyan mit nem tennél, Ha te a' süvegnek ~ére mennél?* (330/1064)

főispán fn

(4)

A vármegye élére kinevezett tisztviselő. *Mi? Hát az Uraknak nem jut már eszébe, Mikor Fő-Ispányunk béülvén székebe, A' legelső tántzot Magyarokon kezdette* (330/562).

Főispányunk (330*/155/1), Főispányomat (307/66), Főispányját (306/259).

főispáni mn

(2)

Főispáni szék: főispáni álláshely. *Nem nyert é örök dísz Főispányi széked* (306/283).

Főispányi (330*/155/3).

főispánság fn

(1)

Főispáni kinevezés. *Keblébe fogadván annyi Úri rendet, Kik a' Nagy Szécsényi' Fő Ispánságának Hallatlan pompával 's fénnel udvarlának* (330/47).

főkapitány fn

(3)

Főparancsnok. *Az 1795dik Eszt. Bihar Várme-*

gye' felkelő Ns. Seregének Főkapitányjává, v. Obersterévé tétetik (445*/232/2).

fő Kapitánya (114/892), Fő Kapitánynak (114/735).

főkapitányság fn

(1)

Főparancsnokság. *A' kinél még könnyen hasad a' Pántlika, Fő Kapitányságot adna a' Taktika* (238/115).

főkar fn

(1)

Vezető testület. *Érdeminek nagyobb pálya nyílt, mióta A bölts sénátusnak hijját ő pótolta; Melly Fő Karban méltó tekintettel fénylett, Tekintetes nevet igazán érdemlett* (217/ 81).

főként hsz

(3)

Főleg, különösen. *Mivel tehát ~ azon aggódattok, 'S haddal Carnevalra azért támadtatok, Hogy kurta a' Fársáng ebb' az esztendőbe* (330/1939).

~ (386/13), Főként (399/14).

főképpen hsz

(4)

1. Főleg, különösen. *Akármi esetben, de ebbe ~ 'S Ha megvan késő már gondolni másképen* (176/91). 2. Többnyire. *De ~ meg lehetett Eszménem mindeniket, Hallván a' hazával 's néppel Tett sok érdemeiket* (307/37).

~ (330/1718), Főképpen (413a/826).

főkötő fn

(7)

1. Asszonyi fejrevaló. *E' szókra Tesztisz felveszi kezébe A' Sereg Zászlóját, mellynek a' végébe' ... Tintukkal bodrozott Főkötő vólt húzva* (330/1228). 2. A ~ úrrá tesz: ha megnősül úri dolga lesz. *Mond'ttam; hogy akárki legyen, hozzá megyek, ... Bóldogabb férjfiú nem lett volna, mint ő: Úrrá tette volna őtet egy ~* (330/772). 3. Szert tesz ~re: férjhez megy. *Miért juttattatok hatvan esztendőre, Ha szert nem tehetek egy rossz ~re* (330/756).

~t (330/1808), Főkötőt (301/7), ~be (310/18), ~vel (330/1553).

főkötő-spádé fn

(1)

Főkötőtű. *Egy Főkötő-spádé vala a' markába', A' mellyel úgy szúra Lajtsi' nadrágába, Hogy ... Még most is meglátszik puliderjén a' lik* (330/1323).

föld fn

(327)

1. Az az égitest, amelyen élünk. *Ez a' föld a'*

hasztalanság világánn oly Golyóbis Hol nyög a' Virtus, 's kinlódik maga a' kegyes Jób is (162/27). Szikrázott a' Napnak rúdja a' föld felett (330/2053). Rendítsd meg Parnasszust dobbal, trombitával; Mellynek hallattára zengjen a' föld 's az ég (267/15). 2. Száraz-föld (a tengerekkel ellentétben). Óh milyen bódog az ember, Kinek hasznot hajt Föld, Tenger (123/62). Mindgyárt a' sós tengert fenekig forgattyák Leg belsőbb gyomrát is a' földnek mozgattyák (10/14). 3. Égítüstünk felszíne. Ki omlott a' föld színére Bélével eggyütt hája (114/698). 4. A sír, a temető. Mit vágyasz nagyobbra? Egyaránt beveszi A' kegyes föld a' szegényt És a' királyt is (410/33). 5. Megművelt, művelhető talaj. Akkor vesd el el készített magod a' barázdába 'S esztendei reményedet úgy tedd a' ~ gyomrába (413a/235). Fekete ~ gyászos parlag, Az én kintsem azon ballag (112/29). A' föld' egész határi Alélva bággyadának (352/7). 6. Földtulajdon. E gyors szántó vető földének mellette Egy gazda virágzó kertjét építette (72/19). 7. Ország, tartomány, vidék. 'S a' Magyar föld az ő idejétől fogva Mint nagy Lajos alatt virít mosolyogva (259/179). Biztattya Hazánkat ketségtető képe Hogy már a' Magyarok Napja is ki lépe 's Rövid időnn fel hág egünk Dél pontyára 's Meg világosítja földünket sugára (81/16). Vérhabbal tsináljuk szigetté földünket, Még sem hagyjuk könnyen édes mindenünket (267/141). 8. Ég s ~ között: az élet s halál mezsgyéjén. De a' sír partjára húznak ön lábaim: Az ég 's a' föld között függök utóljára (454/13). ~ (58/10, 127/38, 192/24, 223/16, 313/90, 313*/100/3, 327/52, 389/92, 413a/225, 432*/205/5, 454/58, 175), Föld (231/93, 104, 413a/79, 453/30), ~' (413a/485), Föld' (201/62), föld (32/2, 20, 36, 42/5, 59/1, 15, 114/575, 162/41, 195/15, 200/41, 212/96, 215/6, 14, 50, 216/40, 225/65, 87, 112, 253/31, 259/244, 260/20, 306/129, 317/196, 318/12, 337/49, 105, 269, 348/25, 357/5, 379/24, 391/30, 397a/198, 264, 677, 413a/8, 99, 474, 645, 710, 734, 736, 750, 756, 764, 766, 770, 782, 784, 786, 794, 838, 852, 863, 972, 1034, 443/32, 454/657), föld' (107/7,

193/32, 194/10, 195/1, 330/16, 337/101, 282, 379/120, 124, 397a/57, 231, 357, 1014, 1105, 421/28, 443/136, 454/202, 759), Föld (32/32, 107/7, 170/25, 330/778, 413a/144, 285, 338, 562), földed (413a/791), ~e' (258/11), földé (413a/697, 454/425), földje (454/446), ~ünk (313/76), ~ünk' (454/507), földünk (172/1, 216/7, 330*/200/2, 454/581), földünk' (191/37, 418/107), Földünk' (454/461), földetek (413a/114), ~et (201/3, 239/196, 313/13, 413a/724), földet (9/26, 14/3, 32/24, 41, 54/13, 56/66, 85/3, 197/3, 202/66, 259/228, 267/57, 337/7, 227, 397a/695, 1052, 413a/317, 677, 704, 762, 795, 857), Földet (9/26, 32/41, 190/99, 413a/74), ~eket (267*/13/3, 313/92), földeket (32/30, 413a/76, 124), földedet (413a/173), ~ét (413a/194), földét (225/152, 413a/111), ~eit (413a/94), földeit (413a/180), ~ünket (327/10), földünket (210/49), ~nek (453/25), földnek (56/66, 114/709, 202/66, 209/5, 213/39, 396/17, 397a/41, 413a/59, 101, 769, 887, 1015), Földnek (222/59, 348/23, 413a/61), földeknek (258/16, 397a/995), Földeknek (413/67), Földeknek (413a/702), földemnek (400/61), földjének (413a/118), Földünknek (431/7), földünknek (191/36, 337/207), Földünknek (288/26), ~be' (258/62), földbe (427/56, 413a/13, 15, 197, 547, 548, 615, 761, 889, 971), földembe (413a/1115), földedbe (162/57, 413a/238), földjébe (69/8, 413a/551), ~ébe (69/8, 257/170), földben (426/13), földből (222/101), Földből (445/38), ~ön (163/52, 204/9, 228/16, 267*/20/1, 313/19, 330*/165/5, 373/164, 403/48, 413a/221, 1096, 450/5, 19, 454/256, 297), földön (92/176, 214/65, 215/83, 267/81, 330/2005, 330*/171/3, 337/2, 357/40, 413a/519, 443/160, 454/313, 662, 701), ~önn (217/9), földönn (15/9), ~eken (313/cím, 3), földén (225/85, 313*/100/2), Földén (52/16), földénn (413a/660), földjén (253/70), földjein (410/25), ~re (341/51), földre (58/9, 68/10, 114/813, 185/4, 186/7, 194/9, 214/8, 216/84, 259/428, 610, 272/13, 330/1342, 337/13, 357/39, 396/31, 416/1, 454/468, 918), Földre (13/24, 161/7, 416/25), földére (397a/175), ~jére (313/33), földjére (413a/324), földünkre (77/51, 159/4). ~ről (413a/129), földről (214/107, 215/126, 413a/

1113, 454/918), *földekről* (267/132), *Földekről* (454/522), *földtől* (114/18, 413a/820, 428/127), *~höz* (413/65), *~höz* (111/120), *földhöz* (317/84), *Földhöz* (114/555), *~ig* (225/72), *földig* (259/107), *Földig* (330/827), *~dé* (201/52), *~del* (413a/897), *földdel* (413a/134), *földével* (413a/776).

Ö: *anya~*, *Cseh~*, *ég~*, *mérő~*, *mért~*, *szántó~*, *Szent~*, *termő~*; *mennyre-földre*.

földesmérés fn (1)

Földismeret. *Most már a' föld esmérésre mondok egynéhány jelet* (413a/756).

földesúr fn (2)

1. Nagyobb földbirtoknak tulajdonosa. *El nyúlt kövér hasával, Mellyet sok jobbágyok zsírja Hizlalt, mint Climius írja Sok magyar Földes Úrról* (114/734). **2.** Vminek tulajdonosa, élvezője. *Óh áldott Természet! óh tsak te vagy nekem Mellynek én örökös földes Ura lettem Mihelyt te általad embernek születtem* (200/87).

földesúri mn (1)

Földesúrnak járó. *Abba tán a' földes-úri jussal Ellenkedni nem fogok, Hogyha én egy megvetett virtussal Itt egy kőbe helyt fogok* (304/50).

földi mn/fn (41)

I. mn 1. A természethez, az emberi léhez tartozó, evilági. *E' kívánságokkal, és e' szükségekkel, A' mellyekkel bírnak földi életekbe', Egy ehez hasonló helyre költöznek be* (454/397). *Óh Lilla, ~ Angyal, Távolságok te tőled!* (296/3) **2.** A földben termő. *Hát benem úgy elhervadjon Az élet, melly tőled jött? Mint egy virág megfúladjon A' földi dudvák között?* (397a/548)

~ (185/209, 195/40, 201/71, 72, 266/61, 269/4, 454/542), *földi* (68/15, 209/46, 238/112, 330/72, 1867, 337/75, 346/11, 348/7, 21, 355/19, 373/172, 405/22, 443/37, 454/624, 718, 455/37), *Földi* (13/3, 231/25, 249/cím, 43, 269/40, 348/35).

II. fn 1. *Földiek:* emberek. *Jupiter az égieket 'S vélek minden ~eket Királyi Névvel bírjon* (92/237). **2.** Az, aki ugyanabból a helységből v. ugyanarról a vidékről való. *A' földi földije' vérétől habozik, Ember az embernek emberrel áldozik!* (337/75)

földi (357/44), *Földim* (268/119, 356/10), *Földiek* (92/248), *földinek* (357/44). *földiekhez* (299/110), *Földiekkel* (427/1).

Ö: *messze~*.

Földi fn (12)

Családnév. <Dr. Földi János (1755–1801), Csokonai költőtársa.> *Földi' érzékeny Lantjára Kazinczi' Orphicájára ... Esküszöm* (243/5). *Nem nem egy Leány se nyissa Büszke mellyeit te rád Földi Doktor szép Julissa Néked újabb kertet ad* (249/19).

Földi (395/2, 36), *Földi* (330*/199/7, 13, 395/cím), *Földy* (419/1), *Földim* (348/12), *Földit* (348/2), *Földinél* (330*/200/6), *Földiről* (348/cím).

földindulás fn (4)

Földrengés. *Süsse ki a' kénnyén élő gonoszokat, 'S egy nagy föld-indulás falja bé hamvokat!* (454/160)

A Föld Indulás (59/cím). *Földindulás* (195/cím), *föld Indulásnak* (195/38).

földlyuk fn (1)

Földbe ásott gödör. *Minörök ... a' kik a' puskaport földlyukakba rejtven azzal az ellenséget, vagy annak valamely épületjét felvettetik* (330*/180/6).

földművelő fn (2)

Földműves. *Tsupán hasznos tizfraságot Szeret a' földművelő* (397a/374). *földművelő* (432/97).

földműves fn (6)

Földet saját maga művelő személy, paraszt. *Ím fut a' földműves áldott ekéjétől, Habzik a' szőlőhegy a' munkás' vérétől* (337/67).

földműves (397a/37, 413a/1070), *Föld-műves* (413a/996), *földműves'* (413a/948), *föld művest* (413a/515).

földnyi Ö: mért~.

földövező in (1)

A szárazföldet körülvevő. *Ránk a' ~ Otzeán vár, rajta, repüljünk Ama szerentsés Szigetek 's mezők felé* (327/41).

földövezte mn (1)

A szárazföldet körülvevő. *Ellepte a' te híred A' napkelet' vidékét, 'S a' földövezte tengert* (373/125).

- földrengés** fn (1)
A Föld kérgének belső erők okozta megrázókódlatása. *Népek' Jóltévőji! Fejedelmek! ha már Tsak egy Földrengésből köztünk ennyi a' kár, Leg alább az ilyen köz nyomorúság-bann Ti légyetek segéd egy káros Ország-bann* (195/52).
- földszín** fn (2)
A Föld felszíne. *A' sós és a' kövér részetskék meggyűlvén Földszínen maradnak* (454/620). *Lebegj te a' felhőn, 's fitogasd magadat, ... Én földszínt maradok formátlan testemmel* (254/57).
- fölé** l. **felé**²
- fölös** l. **feles**
- fölöstök** fn (2)
Reggeli. *Még a' mellé pogácsát is Sütök egy jó tepsivel Meg érheti ~re Talán az Úr ennyivel* (169/151).
~re (169/170).
- főméltóságú** mn (1)
(Felsőbb testületek címében.) *A' Fő tiszteletű, méltóságú és tekintetű Rendekekhez a' Diétai Múza* (251/cím).
- Fönícia** fn (1)
Helynév. *Zeus vagy Jupiter ... Phoenicia Királyának ritka szépségű Hertzeg Kis Aszonykáját ... el ragadta* (231*/123/3).
- főpap** fn (4)
A legfőbb (egyházi méltóságok egyikét viselő) pap. *Isten légy e' Főpapoddal, Árnýékozd bé jósággoddal* (225/146). *Minden hiten lévő fő és alpapok* (454a/5).
~ot (225/76), ~pal (225/10).
- főpapi** mn (1)
Főpapot illető. *Így dűl ki a' midőn még tsak nem is véli, Fő papi székiből sok szomorú Éli* (215/60).
- főrang** fn (1)
Fontos hatáskör, beosztás. *Vezette mindenik osztályt egy olly Nemes, Ki Gavallér, 's ilyen fő rangra érdemes* (330/120).
- fördés** l. **fürdés**
- fördött** l. **fürdött**
- főrend** fn (2)
1. A főrendi ház tagja. *Kezdetek újj éneket, A' most jött Fő Rendekek Vélek tisztelvén* (188/125). 2. Vezető az istenek körében. *Uttzu, egyszer láрма esik, Az Urak meg érkeznek, A Fő Rendekek keresik, Kik fel nem gyülekeztek* (92/227).
- förödik** l. **fürdik**
- fősegéd** fn (1)
Katonai parancsnok. *Alvintzy lesz feje e' nemes tábornak, Mint ~je a' felséges Nádornak* (267/198).
- fősvény** mn/fn (11)
I. mn 1. Aki görcsösen ragaszkodik javaihoz, és nem ad belőle senkinek. *Olly' vetés tesz ~ Urának eleget A' mely kétszer állt ki hideget meletet* (413/61). 2. Ilyen személyre jellemző. *Mert ebből származott az a' ~ elme A mellynek tsak a' pénz minden segedelme* (5/5).
II. fn Fősvény személy. *Amott egy lejtős hegy valamint a' deli Cédrus, magoss fejét az égig emeli Ebben van az arany, a' ~ bálványa* (72/11). *Mikor a' Világnak Lärmáját sokal-lom, Kevélynek, ~nek tsörtetését hallom* (200/36).
~ (5/7, 21, 200/42, 65, 305/33), Fősvény (6/cím), Fősvénynek (5/cím).
- fősvénység** fn (4)
Fősvényre jellemző tulajdonság. *A' te szivednek bálványja Az epesztő ~, Gyötör a' pénz ragyogványja, 'S titkon öl a' szegénység* (205/6).
~ (16/6), Fősvénység (453/107), ~' (456/49).
- főtiszt** fn (1)
Jelentős vezetői állásban levő személy; itt: főispán. *Ő az, kivel Somogy díszlik mint Fő Tiszttel, Ő az, kit a' Király betsúl, 's Hazánk tisztel* (306/251).
- főtiszteletű** mn (1)
(Felsőbb testületek címe.) *A' Fő tiszteletű, méltóságú és tekintetű Rendekekhez a' Diétai Múza* (251/cím).
- főtt** in (1)
Fonnyadt. *Fája alatt hever a' ~ berekenye, A' kövér noszpolya, a' borzas gesztenye* (199/13).
Ik: el~.
- főúr** fn (1)
Teremtő főúr: isten. *A mindeneknek Okához*

És Teremtő Fő Urához Vezetetett Lelkünk (123/29).

fővár fn

(1)

Székhely. *Ő pedig azt kéri, hogy Pendelbergia Minthogy nem csak ~, de académia, A' tudományoknak olly bővibe vagyon, Hogy más oskolákat mind fellyülhaladjon* (239/234).

főváros fn

(2)

1. Az a város, amelyben a legfőbb állami szervek székelnek. *Édes születeföldemnek Fővárosát járjuk meg, Hol sok Magyar Fej'delemnek Hamvain szent Éj lebeg* (400/62). 2. Város, amelyben a legfőbb megyei szervek székelnek. *Kapos, Fő-Várossa Somogy' határának* (330/43).

fővel **Ö:** lány~, leány~.

fővény ~ fővény fn

(8)

1. Homok(os talaj). *Az esőt a' Dévaj varjú fel károga nagy fennynen És egyedül séríkálgat magába a' fővényen* (413a/395). 2. Porszem. *Méltán nem engednek véget a' nyögésnek Sok bajai ezen Nemes Teremtésnek, Mellyek számossabbak a' fővényeknél is, Többek a' mezőben lévő füveknel is* (210/7). 3. Arany fővény: aranyat tartalmazó homokos vízfenék. *Neki foj Pachtolus arany fővennyével Neki telik háza Frigia pénzével* (60/3). 4. Fővényes. *Ki a' meg kérlelhetetlen fátumot öszve zúzta 'S a fővény Archeon zörgő neszét megsarkantyúzta* (413a/1049). *Fővényt* (413a/986), *fővényeit* (231/264), *fővényben* (413a/369), *fővényre* (231/317).

Ö: fenék~.

fővényes mn

(1)

Homokos. *E' magános sziget' ~ partjában Bóldog szegénységben éled világodat* (202/76).

fővényszem fn

(1)

Porszem. *Mennyi ~et kavár Zefirus Libyába* (413a/629).

fővezér fn

(10)

Vmely hadsereg v. ország legfőbb katonai parancsnoka. *Jertek mind kövessük Pálffy Fővezért* (259/566). *Én, mint a' Fársáangi tábor' ~e, Még ma egy Kisasszonyt kívánok elvenni* (330/1454). *A' hadi fő vezéreket Készültre*

kisztette (114/520).

~ (259/9), *Fő-Vezér* (330/279, 267*/18/1), ~ek (267/199), *Fő Vezére* (330/257), *Fővezérjeket* (330/1496), *Fővezérhez* (330/268).

főz i

(4)

1. Forró vízben főni hagy vmit. *Felét süssék, felét ~zék* (92/125). 2. Emészt. *Óh millyen két szörnyű Gond ~* (423/19, 184/19). ~te (114/307).

lk: ki~.

főzés fn

(1)

Emésztés. *Mert hamar megromlik a' gyomor' ~e, Ha hogy étel után nagy a' test' rengése* (330/469).

főzhet lk: ki~.

főző **Ö:** salétrom~.

főződik i

(1)

Folyik, történik. *Az ősz is sok gyümölsöt hoz és a' meleg napokon Főződik a' szelíd szüret az enyhős kő szirtokon* (413a/1081).

főzőget i

(1)

Lassan főz. *'S tsörömpölő vetéllőjét vásznán végig perdíti: Vagy az édes mustnak levét pártúzon ~i* (413a/302).

főzve lk: ki~.

fraj fn

(2)

Szobalány. *Mellé suhan két ~, 's mikor nem vigyázott, Szájából az égő pipát kitekerték* (330/1702).

~ok (330/1721).

franc fn

(30)

I. fn 1. Francia személy. *A Pindus tetejénn sok Olasz veri szép musikáját Sok Frantz versel-vén hárfa szavának örül* (42/2). 2. Francia nép. *Így tesz a' Gavallér itten a Dámának Kényes tempójára a' frantzok' tántzának* (330/498). 3. Francia sereg. *A' döllyfös Frantz el-lepte táborával A' Rajna' szép vidékét* (259/59). 4. Francia betegség, vérbaj. *Hét lyukra folyt az oldala, Frantz ette mindeniket* (114/787).

Frantz (257/74, 80, 117, 122, 127, 267/139), *Frantz'* (253/59, 267/214), *Frantzok* (126/59, 257/172, 416/4), *Frantzok'* (259/377), *Frantzot* (257/2, 267*/18/3, 268/65), *Frantzokat* (267/177), *Frantzról* (267/241).

II. mn 1. Franciákból álló <csoporth>. *Így tsap itt a' tsata öszeve a' tsatával, A' vitéz Magyar nép a' Frantz ármádával* (267/86). **2.** Franciához tartozó, franciákra jellemző. *Kertjébe' szedtem drága Narantsokat; A' frantz mezőket láttam* (396/10). *Óh! lám — minket mely retentő Inségbe — Ejtett a' Frantz' kegyetlenség* (257/61). **3.** Franc könyv: franciául írt könyv. *Ő a' Frantz és Német könyveket forgatta* (330/139). **4.** Franc kézre adódik: vérbajos lesz. *Meg rokkán és végre Frantz kézre adódik* (238/96). *Frantz* (257/185, 211, 259/441, 382/7).

francia fn/mn (35)

I. fn 1. Franciaországban élő, újlatin nyelvet beszélő nép. *Olly lármát, zendülést, viadalt beszéllek, A' millyet nem említ semmi Istória; Meg nem merne tenni maga a' Frantzia* (330/8). **2.** E néphez tartozó személy. *Ah'! a' Frantziák is a' magok' fészkeére Hazánk' hőlgyeivel szállnak el végtére* (416/19). **3.** Francia sereg, katona. *Rabol, pusztít a' Frantzia: Hajh kely ki a' Tsatába* (259/85, 87). *Salétromot ágyujoknak; hadd vesszen a' Frantzia* (405/40). *Frantzia* (267/46, 330/557, 330*/139/1, *Frantziáknak* (313/101), *frantziánál* (330*/204/3), *frantziáknál* (330*/147/2), *Frantziáknál* (257/145, 337/186).

II. mn 1. Franciák közé tartozó <személy>, franciákból álló <csoporth>. *'S mutasd meg a' képzés' forró hagymázzában Tébolygó Frantzia népek valójában* (337/204). **2.** Franciához tartozó, franciákra jellemző. *Ragadós a' módi, kivált ha Frantzia, Pedig a' Magyaroknak árt az ő módija* (330/1725). **3.** A franciák nyelvével kapcsolatos. *Etuis, frantzia szó* (330*/149/7). **4.** Francia könyv: franciául írt könyv. *Óltöztetik a Frantzia, Német s Anglus könyveket* (111/91). **5.** Franciául: francia nyelven. *Toalet, Toilette, teszen frantziául asztalkát* (330*/183/1). **6.** Francia szőnyeget szerez: vérbajos lesz. *Vitézim büszhítnék a' levegő-eget Vagy tán szereznének frantzia szőnyeget* (239/228). **7.** Tarka ~ ruhában: vérbajosan. *... 's Kankóba, és tarka Frantzia ruhába Megy az Invalidus Katonák házába* (238/99). *Frantzia* (114/625, 126/23, 253/40, 64, 259/

385, 330/1716, 330*/156/10, 330*/195/8), *frantziául* (330*/140/1, 330*/154/7, 330*/176/3, 330*/189/1, 330*/196/1, 330*/199/9, 330*/204/1).

Franciaország fn (3)

Helynév. *Midőn kevély lelke Frantzia-or-szágnak Közöséges hadat izent a' világnak* (337/29).

Frantzia Országot (418*/175/5), *Frantzia Or-szágba* (267*/20/2).

franciás mn (1)

Franciáknál szokásos. *Három deli Dáma kiáll szép manérral: Francziás tántzokat kezdik fõhajolva* (330/489).

franciaság fn (1)

Francia nép. *A' hajdan még Fényes, de most egész Világ' Tsúffára elallyasodott Frantzia-ság Terjeszteni meg nem szűnik* (257/143).

franciskánus fn/mn (2)

I. fn Ferences szerzetes. *Denique a' Plebanusnak Nints Voxa a' Világba, Majd lesz a' franciscanusnak Elég a' Menny országba* (92/115).

II. mn Ferences rendbe tartozó. *Freyburgi fi volt, és Franciscanus barát* (330*/201/2).

Francország fn (1)

Helynév, Franciaország. *Legtisztább barátja 's híve Ausztriának, Ura két Frantzország' 's Ulimaroának* (337/278).

fránya fn (1)

Fene. *Fia, apja ró'son teng-leng: menne oda a' Fránya!* (326/26)

Frater fn (1)

Családnév. *T. N. Frater István Úr 50 Rf. Adtak, hogy másokat ne említsek* (330*/188/7).

fráter fn (1)

Szerzetes. *'S Frater Schwartztól fogva ezek az Istenek Kézív helyett puskát, flintát szerzet-tenek* (330/1955).

freiburgi mn (1)

Freiburgból származó. *Freyburgi fi volt, és Franciscanus barát* (330*/201/2).

Freier fn (1)

Családnév. (Hieronimus Freyerus, kinek szónoklattani tankönyvét, csak Freyernek emlí-

tették). *Jerke Ferke, éltesen a Freier, Vivát! stívát adjon néki Bayer* (227/13).

Freikorps (ném)

(1)

Szabadcsapat. (Itt szabadelvű nő, kéjnő jelenésben.) *Az avantgárdába, melly mindnyája között A' legkatonásabb formába öltözött, Azok az eleven Freycorok valának, A' kik már Férj nélkül szülni is tudának* (330/1185).

freikorság fn

(1)

A szabadelvű nők csoportja. *Mikor a' nagy Corpus a' Szálába kijött Már az avantgárda Carnevára ütött, A' pajzán Freycorság ötet megtámadta* (330/1257).

frequentia (lat)

(1)

Sokaság. *Hogy a' több frekventzia elérkezvén, Jelenjen meg örvendezvén* (167/15).

fricskáz Ik: meg~.

Friderik fn

(2)

Személynév. (Nagy Frigyes (1712–1786) porosz uralkodó.) *'S ha ~ nagyobb léssen mindenkinél, József! Te nem léssel kisebb ~nél* (259/239–40).

Fridrik fn

(2)

Személynév. *Fridrik Szakáts perbe szállván a' dajkával, Leöntötte nyakát egy zsajtár tsávéval* (330/691).

Fridrik (330/1685).

Frigia fn

(2)

Helynév. (Phrygia, történelmi terület Kisázsia északnyugati részén.) *Neki foj Pactholus arany fővennyével Neki telik háza ~ pénzével* (60/4).

~ (60/27).

frigy fn

(7)

1. Béke(kötés). *Visszatért immár olajággal a' frigy, A' kemény hadnak kialudt kanócza* (287/9). **2.** Szerelmi kapcsolat. *Itt bomlik-fel a ~, és béke köttetik, Szapora csókokkal itt petsételtetik* (239/55). *Óh gyászos végezés' irtoztató pontja! Melly két szerető szív' ~eit felbontja* (63/8).

Frigy (287/13, 17), ~et (413a/517), *frigyedet* (337/233).

frigyes fn

(3)

1. Szövetséges. *A' frigyesek az ő híveit gyilkolják, Örökös országit pusztítják, rabolják*

(259/169). **2.** Házastárs. *Hát, Te, Domokos Jakabnak Tiszta szívű Hitvese; Ki a' boldogtalanabbnak Dajkája vagy, 's frigyes* (454/944).

Frigyeseken (337/100).

fringia fn

(1)

Finom acélból készült magyar szablya. *Fringia. — Ezt a' szót a' kardvasakra szokták felütni annak jóságának jelül és bizonyosságul* (330*/177/8).

Ö: mosolygás~.

friss mn

(33)

1. Gyors, fűrg, élénk mozgású (személy). *Hát mikor Egünkön a' fényes nappalnak Szikrázó Lovai ~ebben nyargalnak* (77/8). *Módi Gaval-lér formába Frissen által költözik* (231/ 336).

2. Kellemesen hűvös, üdítő. *Az újj Nap le-harmatozik a' ~ hajnali időn* (413a/295). *'S majd Lillám új énekekkel Lelkesíti húromat, Míg leng a' ~ esti szellő* (424/53). **3.** Most készült. *Derék Fröhstücköt tsapa Az Úr, 's a' ~ petsenyéből Négy jó portiót kapa* (231/465).

4. Újonnan termett, most szedett. *Amott Anákre-onnak Kellő danáji vagynak Kaskámba' ~ eperrel* (345/14). *Jaj de ~ rózsáim Elhervadtanak* (427/33). **5.** Éppen kialakult, új. *Ámor ... A kis szerelmeket mind öszvehívatta, Kénkövet, kanóztot, ásóval, kapával, 'S a' hamar-szerelem' ~ puskaporával Adott a' kezekbe* (330/1332). **6.** Gyors ütemű (tánc, zene). *Az után pendüljön mindjárt egy ~ nótá!* (330/454).

7. Tiszta, hűsítő vízű (forrás, patak). *Kis Méhek! Kerteken, Mezőkön, berkeken Mit futtok sok veszéllyel? A' ~ patakokra, A' szép virágokra Repdesvén szerte széllyel?* (135/40). **8.** Fiatalos. *Gyávább egy ~ vénnél, kit meglep a' hatvan* (239/86). *Közép idejű ő, de a' virgontz termet És ~ elme benne vígasságra termett* (330/124). **9.** Élénk, üde színű. *Felderült ajakán ~ rózsák nyitának* (330/2043). *Tsillog az ég ~ színekkel* (397a/1101).

~ (111/119, 148/40, 176/5, 239/238, 274/4, 318/77, 330/1187, 1880, 1913, 368a/53, 392/6, 413a/867, 417/20, 427/27), ~en (92/281), *Frissen* (169/125); ~ebb (360/6), ~ebbre (26/19); *legfrissebb* (239/106).

frisselő Ik: meg~.

- frissesség** fn (1) Gyorsaság. *Ha előbb a' tántzba el vész ~ünk* (197/58).
- frissít** i (1) Folyamatosan felüdit. *Mivel mérsékelve mozgatván bennünket, Frissíti elménket, testünket, vérünket* (330/578).
- Ik:** meg~.
- frissítő** Ik: meg~.
- frizérozó** mn/fn (3) **I.** mn Hajszütő <vas>. *A' Frizérozó vasat, mint sok olvasó nálam is jobbann tudja, elébb holmi hánytt vetett papiroszon próbálják meg, hogy nem éget é nagyon?* (330*/137/3) *Frizérozó-vasod'* (330/24). **II.** fn Fodrász. *Ritka olly' szoba-lyány, Frizérozó 's Dajka, Hogy ne jutott volna néki Kalamajka* (330/1719).
- frizérozott** mn (2) Jól fésült, bodrozott. *Frizérozott hajad hosszan fedi nyakad* (61/45, 254/33).
- frizőrfésű** fn (1) Fodrászfésű, a haj rendezésére sűrűn álló fogakkal ellátott eszköz. *Vagy holmi nagy Smukkos katulyát tartának, 'S két frizőr fűsűvel azon dobolának* (330/1248).
- frizura** fn (2) **1.** Hajviselet. *Vkinek vmilyen módon fésült haja. A' la Titus nyírt hajának Bodrozott frizurája Bársonyos Figarójának Nem tér könnyen alája* (231/340). **2.** <Épületen> díszítés. *A Palotájára mesterség tzipfráját Tékozlá a' szépség rá a' frizuráját* (9/24).
- frónimus** (gör) (1) Phronimos, bölcs ember. *De mégis, hogy útját emberül megfussa, Van eggy kézen fogva vivő Frónimussa* (188/16).
- front** fn (2) **1.** Az a vonal, amelynek mentén az ellenséges csapatok egymással szemben állnak. *Ekkor az ütközet' módját így rendelé, Hogy a' Front léptenként menjen eléfelé* (330/1198). **2.** Homlok. *Sok ezer selyem szál lengedez körülé, Melly a' sík ~jára fűrtönként terüle* (239/30).
- Frühstück** (ném) (2) Früstök, reggeli. *'S Míg majd a' Kis Asszony-*
- kának Frühstückel szolgálhatok, Addig akár itt le ülünk E' Ligetek völgyébe* (231/402). *Frühstücköt* (231/464).
- fú ~ fúj** i (14) **1.** Szél ~: egyik helyről a másikra áramlik a levegő. *Keletről fú a' szél* (313/31). **2.** <Szél> mozgat, sodor vmit. *Meg látod hogy tsendes Szellők Foglyák fűni vitorládát* (177/20). *Egy szél fújja hamvát itt egy jó atyának, Egy szelíd gyermeknek 's ezek gyilkosának* (454/171). **3.** <Dalt, nótát> hangosan, nagy hangerővel énekel. *A' kis nép, melly a' tájékon Gyönyörű nótákat fűtt, Elhallgatott az árnyékon* (397a/1086). **4.** <Hangszeren> játszik. *Midőn a' po-fók Tyrhenus fú elefánt sípokat* (413a/720). *A' Juhász köztök áll 's hangos furúját Elővévén fújja keserves nótáját* (72/16). **5.** Végződik. *Bár Hectori vitézséged Itt mindent fejül mujon 's Mindeneknél kedvességed Gyönyörűségbe fújjon* (13/8). *fújja* (454/88), *Fújja* (397a/653). — *fűj* (263/28), *~jon* (397a/1173), *fújjon* (40/1), *fújjanak* (349/6), *~janak* (268/75).
- Ik:** meg~.
- fújkál** i (1) Hangoztat, hirdet. *A' Ditsőségnek trombitája Érdemét harsogva fúkálja Mindenütt a' nemzeteknek* (451/14).
- fűjt** Ik: fel~.
- fújta** Ö: szél~.
- fűjtó** l. fojtó
- fújván** in (1) Hangszert megszólaltatva. *Ezzel a trombitát 's flótát Fúván, a' Mohácsi nótát Hangoztatják bús szóval* (114/383).
- Ik:** széjjel~.
- fúkál** l. fújkál
- fukar** mn (2) Fösvény, zsugori. *Sőt mit? A' szomszéd me-zők' Mesgyéit elszántattatod, 's ~ként A' Cliensid' folygyein Túl lépel* (410/24). *A' hírnév' rab kívánója, A' ~, 's halvány kaján, A' bosszú'hév szomjuzója Hadd epedjen a' baján* (397a/86).
- fúl** i (5) **1.** Vmibe fullad. *Verjük meg! rajta! ~janak*

Özönébe a' vérnek (114/471). 'S a' töltt pohárba szállván Megaláztatott örömmel Fúl a' szelíd habokba (319/22). **2.** Légzési zavarai vannak. Benn rekedtt indulatimtól Szívem dobog, mellyem ~ (443/28). **3.** Elsüllyed. Fúljanak a' zajgó habba minden gályák, Mellyek az öt Világ' kintsét vondogálják (454/153). Fúlok (455/29).

Ö: dúl~.

fuldoklik i

(1)

Kimerülés határán van. Sír, szenved, 's a' bűnnek körme közt fuldoklik? (454/122)

fullad Ik: el~, meg~.

fullánk fn

(8)

1. A méhek támadó és védekező szerve. Ha mézet ad is a' Méh, Fúlánkja néha megcsíp (411/4). **2.** Fájdalmat okoz. Midőn leg nyájasabb karokkal öleled Akkor rakja tele fulánkkal kebeled (55/12, 191/12). **3.** A halál ~ja: a halál közelsége. Fúlánkod', óh Halál! Mutasd már, És diadalmadat, óh Koporsó (454/765). fulánkja (356/7), fulánkot (453/118), fulánkját (152/10), fulánkkal (173/8).

fulmen (lat)

(1)

Villám(lás). Fulmen describitur: A villámlás leírása (34/cím).

fundálás fn

(1)

Alapítás. Gróf Tolnai Festetits György ... a' Magyar Országai Katona-Akadémiának ~ára 40000 forintot ajándékoz (445*/233/2).

fundáló fn

(1)

Alapító. Klobusiczky Pálnak, s Pallai Erzsébetnek, A kik ~i voltak ez épületnek, Adassék Istentől kegyelem s idvesség (404/2).

fundált Ik: meg~.

fundáltatott in

(1)

Alapított. Tzélozás van a' N. M. Gróf Széchényi Ferentz Ő Excell. által ~ Nemzeti Könyvtárra (418*/176/5).

fundamentum fn

(5)

1. Épület alapja. Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől; ... Élő sziklán állott vén fundamentoma Mellyet szörnyű terhe 's alkotmánya nyoma (306/183). **2.** A föld felszíne. [A földindulás következtében] Meg rázott oszlopi [a föld] fundamentomának Rettentő

zugással egybe roskadának (59/3, 195/3). **3.** Vmely körülménynek az oka. Meg holt é valami, vagy pedig született, Hogy ennyi szép vendég egy házhoz gyűlhetett. Midőn így tűnődünk a' fundamentomon, Azt mondja a' hajdú kin' a' pódiumon (340/9). fundamentomnak (77/97).

fundatio (lat)

(1)

Alapítvány. Harmadszor keresett jószágomnak felén Pia fundatiót állítok Pentelén (330/1548).

fundus fn

(3)

Alapítvány, adomány. Elsőben is hagyok kétezer Szuverént A' Bétsi Bolondok' házának a' szerént Hogy fundussok legyen az olyan Szűzeknek, Kik kosarat adván magok kérőknek, Mint szokott, örökös pártába sültének (330/1539).

fundust (330/1560), fundusának (114/482).

fúr i

(2)

1. Befurakodik vhoval. Éris ... Minden belső-részre útát ~ magának, Kivált hol fészke van a' hiszterikának (330/737). **2.** Bánt, aggaszt vkit vmi. Az adósságtól nem félek, Annak gondja nem ~ (154/11).

Ik: ki~.

furtsa mn

(4)

Különös, szokatlan. Egymás közt sok furtsa tréfára fakadtak (330/1771).

furtsa (330*/164/10), Furtsa (330/cím, 330*/192/2).

furcsaság fn

(1)

Díszes ~: kivételes szépség. Piramusba lévő díszes furtsaságnak Ásia Ifjai nyomába se hágnak (77/29).

furdalás fn

(1)

Gyötrődés. Lelkiesméretek' belső ~a Nékik mint megannyi bombik' ostromlása (337/117).

furdaló mn

(1)

Bántó, pusztító. De itten a' bánat sűrű tövissei Lettek szépségének furdaló ívei (298/14).

fúria fn

(5)

1. Fúriák: a bosszú három istennője. Furiak mérgétől ugyan hogy maradhatsz Kik téged gyötörnek mert szegted hitedet? (57/8) **2.** Földühödött nőszemély. Így mennek a' három

Fúriák morogva, Csókoló kígyókkal, 's egymást kézen fogva (330/925).

Furia (223/23), *Fúriák* (413a/284), *Furiáknak* (454/474).

Furmintházi mn

Tréfás családnév. *Én. Furmintházi. Tartzali. Szöllősgazda. Néked. Szentelem. Ezt* (232/5).

fúrt in

Fúrt agy: ravasz ember. *Mérget forral életedre Sok kaján fő, sok fúrt agy Irigykedik jó szivedre* (280/10).

furuglyás mn

Furulyás. Idvezli Györgyöt szőke gulyái közt Pán, a' ~ (418/30).

furulya fn

Ajaksípként működő fafűvós hangszer. *A' Juhász köztök áll 's hangos furuját Elővévén fujja keserves nótáját* (72/15). *Hijába hangitsál a' duda, ~, Összebőg a' marha, megszalad a' gulya* (330/1045).

fut i

1. Szaporán ugró léptekkel gyorsan halad. *Amott ~ az ól' mentében Egy kis fürge dolgos Lyán'* (397a/321). *Tik, nemes Ifjak, Fussatok azhova hív Uratok' védelme tsatára* (258/105). **2.** Gyorsan halad. *Fut a' felhő, 's a' fény hámlik Gráditsonként felfelé* (397a/163). **3.** Gyorsan menekül, visszavonul. *'S tőlök az el-lenség ~, 's omlik előttök ezerrel* (253/19). *A szem fül heréltek utánunk zúdulnak Jer fúsunk hadjuk el kapuit Stámbulnak* (25/44). *Fut rezgő lábakon egy vadas barlangnak, Setét barlangjába rettegve lappangnak* (77/163). **4.** *⟨Illat⟩ betölt vmit. Balzsam 's rózsza szagok fússák a' barna homálynak Árnyékit* (450/38). **5.** *⟨Idő⟩ gyorsan múlik. Gyorsann ~ az idő 's Soha vissza nem jó Vig napjaiddal* (155/34). *Fussatok hát, vig Napok!* (133/8) **6.** Elmúlik. *Idvez légy Liéus, jóltévv Istenség! Te tőled szívünkéből ~ a' kedvetlenség* (199/76). *Ő mel-lőle futottanak Játék, Tréfa, Gyönyörködés* (403/55). **7.** Szárnyain ~: száll. *De ő bármelly messziségre, Égből földre, földről égre Eggy-aránt ~ szárnyain* (454/919). **8.** *Fut vmit: ke-rüli. Ő a' tomboló vígságnak Futja unszolásait, 'S egy félig fejlett virágnak Lesi biztatásait* (456/42).

~ (139/55, 60, 155/13, 330/1460, 337/67, 397a/324, 403/20), *Fut* (36/4, 77/153, 114/857, 142/8, 324/18, 397a/1059, 454/305), ~ok (219/39), ~sz (379/124), *Futsz* (288/57, 305/37, 38), *füttz* (186/41), ~tok (135/39, 274/3), ~nak (162/69, 192/7, 260/5, 391/10), *Futnak* (337/55, 397a/693, 700, 454/306), ~ék (161/20, 34), ~a (114/746), ~ának (231/277), ~ott (114/30), ~ottunk (330/1750), ~ottak volt (397a/768); ~ja (313/84). — ~na (34/4), ~nának (77/132), ~ott volna (454/998). — *fuss* (409/12, 426/19), *fussatok* (327/40, 330/817), *Fussatok* (101/5, 133/12, 258/105, 330/818), *fussanak* (460/182).

Ik: át~, bé~, el~, elő~, keresztül~, ki~, meg~, oda~, össze~, széjjel~, végig~.

futás fn

1. Az a tény, hogy vki v. vmi fut. *Dúl, ront, mindent, mint edgy fene Tigris dühös Fajzattya Nyargal, s talám a' szelet-is ~sal meghaladgya* (216/43). **2.** Égitest pályája. *A' nap megint le szálla, El végezé ~át* (43/2). **3.** Életpálya. *E' kis intést szíveteknek táblájára írjátok, Hogy jövendő ~tokba legyen Cynosurátok* (241/30). **4.** Vmi időtartama. *A' téli nap, bár ~a rövid, és sugári Hamar hűnynek, színt' olly ditső, mint a' hosszú nyári* (299/115). ~ (231/191), ~a (216/45), ~át (3/5), *Futásodnak* (379/70).

Ö: pálya~.

futkározik i

1. Szaladgál. *A puha gyepe füven az anyai téjjel Jóllakott gödöje ~ széjjel* (83/22).

futkos i

1. Ide-oda fut. *Külömb tengeri madarak ... Versent szórják hátaikra a' vizet 's le bukdosnak Mind tsak a' fördésen vagynak 's a' vizekbe ~nak* (413a/393).

futni in

1. Távozni. *És ha tőled ~ akarok, Kezemet Kezed közzé fonva tartóztat sz engemet* (143/39). **2.** Menekülni. *Futni akart Jantsi, de nem eresztették* (330/1698). ~ (77/165).

Ik: el~.

futó mn

1. Gyorsan múló. *De a' tsendességet kevesenn*

esmerik, Kik a' gyorsann ~ időt bőltsen mérik (83/54). **2.** Hamar keletkező és gyorsan elmúló (érzelem). Mind kárhoztat téged a' ki tsak meg hallja, Hogy ~ Szerelmed, nem gondolván vele, Illyen kellemetes Jármot el tördele (176/87). **3.** Verset ~: versenyző. Mint mikor a' verset ~ paripák valahára Kirohannak a' lánztoktól kiszabadult pályára (413a/520). ~ (403/11).

Ö: földön~, pálya~.

futos i

(1)

Üzekedik. Enyelegnek a' juhnyájak, Tehenek, lovak ~nak, Danol a' pacsírta 's a' pinto (350/6).

futós mn

(3)

1. Gyors. Némellyik ditsekszik ~ agarával, Vagy ennyi lépésre járó puskájával (330/301). **2.** Gyorsan muló. Óh Idő, ~ Idő! Esztendeink sasszárnyadon repülnek (288/1). ~ok (454/210).

futott Ik: le~.

fúttá fn

(1)

Szelek fújtára: szélfúvás miatt. Kivált virági állandók és bármi dühös szelek Fúttára is le nem hullnak rolla a' zöld levelek (413a/655).

futtában hsz

(2)

Futása közben. E' szómra egyikhez a' kostököt tsapja; A' másikat pedig futtába megkapja (330/1708). ~ (443/105).

futtat i

(1)

Szalajt vki után vkit. Most már el sillyetek, utána ~ok Rolla hát többet nem historizálhatok (26/51).

futurus (lat)

(1)

Jövendőbeli, következő. A' Rendek közt nagy lárma lett A' ~ Kronprintz felett A' Mennyei Diétán (92/6).

futva in

(2)

Gyorsan. [A nap sugara] Fonnyaszt mindjárt rósát, szekfűt, ~ tüzével, A mit tsak látván, rontya bomolva tüze (38/3). A' könnyű szarvasok' nyája Öszvenyargal minden közt ... Sebes-futva kóborognak Nádon, vízen, szirtokon (397a/669).

futván Ik: ki~.

fúvall i

(8)

1. <Szellő> fújdogál. Nyusztos kalpagjának kótsag-bokrétája Gyengén leng, ha fúvall a' szellő reája (330/270). **2.** <Ló> fújtat. Oránn sebess szellőt fúvall és tekerít Ragyog hátánn sellyem posztóval vont nyereg (82/20, 256/18). **3.** Lehel. De a' Múzsáknak szózatja A' sirt is megrázkodtatja, 'S életet fúvall belé (415/33). ~a (441/22), fúvallának (330/2052), ~t (430/39). — Fúvallatok (264/2).

fúvallás fn

(2)

Fújdogálás, lengedezés. És a' nedves göröngy kezd engedni már a' Tavaszi szellőknek lágy ~ára (413/58). Fúvallási (297/50).

fúvallat fn

(7)

Enyhe légáramlás. Ah ti tsendes szellők fúvallati jertek! (4/15) — Pihegő ~októl Habozva lengedeznek A' gyöngyvirág-barázdák (371/14). ~ (313/35), ~ok (380/29). fúvallatok (84/29, 196/29), fúvallati (200/15).

fúvallatú mn

(1)

Légáramlatú. És reá nézve lassúnak És tsendes fúvallatúnak Látszik akármi gyors Szél (177/43).

fúvallni in

(2)

1. Adni — ...ő mér ~ Lélekerőt az inas Magyarba (418/87). **2.** Lehelni, ihletet adni. Andalító zöld hajlékok Fogjatok bé engemet; 'S kezdejetek belém fúvallni Egy édes verzetet (397a/5).

fúván l. fújván

fúvás fn

(4)

1. Fújás, légáramlás. Sőt te szerelmes szív! Még ahol a' szélnek Gyenge ~i is által járni félnek Szemes tanátsid még ott is a' beszédnek Nyájasságra szabad suttogást engednek (77/84). **2.** Fújtatás, lihegés. A' midőn imé egy véres Oroszlánnak Tajtékos ~i vad hangokat hánynak (77/158). ~ára (214/9), ~ával (148/42).

fúvat i

(1)

<Hangszert> fújat, megszólaltattat. Így dobott üttettünk, trombitát ~tunk, Büszke paripákon elébb ballagtattunk (239/155).

fúvó in
Fújó, (levegőt) áramoltató. 'S jöttem 'a merre szívának A' hazúl ~ szelek (357/24).

fúvogat i
(Levegőt) enyhén áramoltat E' szomszéd rétnék illatja, A' mint bongó szárnyakon Zefir ide ~ja, Erővel magához von (397a/923).

fű fn
1. Alacsony, lágy szárú, keskeny levelű, egyszikű növény. A' ~ a' rög alól kitsúszik, Zöld koronát tol a' fején (379/13). 2. Fűves terület, gye, pázsit. Kopog a' jég eső, tördel mindeket, Agyon veri a' szép virágos ~veket (86/28). Pán ökrei bátran a' fűvönn legelhet (11/8). 3. Mérges fűvek: rossz érzések. A' legédesebb érzések olyan forrásból jönnek, A' melly mellett mérges fűvek 's keserű ürmök nőnek (216/2). ~ (397a/1153, 454/155, 658), fűvek (150/10), ~vek (89/26, 123/37, 130/21, 210/26, 413a/872, 454/622), ~vei (395/17), fűvet (90/15, 201/69), ~vet (397a/196), ~veket (413a/120, 729), ~nek (201/63), ~veknék (84/20, 196/20), ~ben (231/182, 229), ~ból (201/80, 454/632), fűven (83/21), ~vön (413a/1086), ~re (90/4), ~veknél (210/8), fűvel (413a/347, 711).
Ö: hatvanötöd~, szeg~, úti~, vesztő~.

fű-fa fn
Mindenk. Kiáltozom fűnek, fának, Kedves Nevét itt Lillának (312/13).

füge fn
A fügefá aszalt gyümölcse. Piskóta 's avas szalonna, Fige 's dió elég volt (114/90). ~ (327/46, 382/34), Fügénék (273/2).

fügcéske fn
1. Aszalt füge. De Rozmarinnal együtt A' kis Rukercz, Fügcéske, Cseresznye, Sárgadinnye, És Rózsa öszveséggel Van elvegyítve a' szép Szamócza' bíborában (273/15). 2. Neve mellé ~t írnak: kicsúfolják. A' kik pedig örök pártába maradtak Nevek mellé asszú fügcéskékat (330/400).

függ i
1. (Dolog, tárgy) lóg. Vastag gyémánttáblák ~enek a' falon (306/214). Függjenek gyenge fänn a' gyenge virágok Nem vén fához valók

a' fiatal ágak (73/17). 2. (Méh) csüng. Méhei a' szomszéd Rétekre kijöttek, 'S a' megharmatozott Zánóton ~öttek (341/36). 3. Vkitől, vmitől ~: vki, vmi okozhat, előidézhethet vmit. Óh sok ~ a' fátomoktól Ez élet útján, óh sok! (397a/603) — Te nagy kevéjj Császár kinek bűnös karja Ől ront pusztít 's vérrel a' Földet takarja Kitől ~ sokaknak mind élte 's halála (9/27). 5. Az ég és föld között függ: közel áll a halálhoz. Az ég 's a' föld között ~ők utoljára (454/13).

~ (413a/612), Függ (238/65, 306/292, 317/86), függ (188/34), függnek (330*/176/2), ~enek (330/275, 397a/320, 413a/225).

Ik: alá~.

függeszt i
1. Úgy rögzít vmit, hogy függjön. Esküszöm, hogy utoljára Függesztlek [lantot] a' Bodzafára (243/12). A' népnek megkímélt vére Bíbor béllést ad alá, 'S fényje önnön érdemidnek Arany almát ~ rá (400/40). 2. Felakaszt. Ha valaki meg öl egy embert magába, Függesztik a' Hámán szellős ablakába (192/52). ~ (413a/1089). — függeszd (253/12).

Ik: fel~.

függesztetve in
Lefelé csüngve. Nem tudjátok hogy az ért gabona szálnak Ősz kalászi földre ~ álnak? (68/10)

függesztve in
Szívre ~: szíves gondjaira bízva. Az árvák, az árvák, a' kik a' kezrede Maradtak, légyenek ~ szivedre (215/134).

függhet i
Csünghet. Ha tsokjaiddal tsokjaim Ugy egyesülhetnének 's Ajakidról ajakaim Örökké függhetnének (297/16).

függő mn/fn
1. mn 1. Olyan, ami vmin függ, lóg. A' Ditsőség egyik laurusa felhága, 's Róla egy pár legszebb ágatskát levága. Melly a' fáról ~ és ellenséges vért Izzadó fegyverek' vasához még nem ért (188/67). 2. Függő tenger: felhő. Tsillog az ég friss színekkel, És a' ~ tengerek Elfolyván tiszta tseppekkal, A' szellőn ellen-genek (397a/1102). Függő (52/4).

II. fn 1. Fülbevaló, fülönfüggő. *Hószín nyakok 's fülök' aranyos ~je, Rezgő billegéssel a' midőn lengenek, Minden érző szívben reszketést szerzenek (330/80).* **2.** Vmi ~ben tart vkit: képtelen vmit eldönteni. *Ez a' gondolkodásom tartott sokáig függőbe' a' halotti Tárgynak választásában (454a*/256/13).*

Ö: fülön~.

függtön hsz

(1)

Álló helyzetben a levegőben függve. *A' Patirta az egekre Fennyen emelkedve száll, Lenéz a' bődög völgyekre, Függtön marad, 's jubilál (397a/168).*

függve lk: fenn~.

függvén in

(1)

Bizonytalan helyzetben állva. *Az halász függvén a' redves kő szálakonn Igazit a' megtsalt halászó horgokonn (83/33).*

fűjt l. fűt

fül fn

(43)

1. A hallás páros érzékszerve. *Füleink rezzennek, ajjakink jajgatnak (454/220). Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi kis lantom, 's már trombita-módra ropogván Tábori zajhanggal dobját siketíti ~emnek (258/4).* **2.** A tudat a hallás útján szerzett értesülések szempontjából. *Füleit bé dugta, a' mellyek hallották A' parantsolatot, de meg nem tartották (213/49). Itten meg áll, és én könyörgök egy Kőnek Sőt egy vad Áspisnak melly ~ét bé zárja Hogy semmi édes szó azt által ne járja (176/67). És súgd az ő dugúlt ~ökbe, Hogy élet és tavasz van már (426/11).* **3.** Külső ~eknek: illetéketleneknek. *És minden bibéjét gyarló szép nemeknek Illették (de a' mit a' külső ~eknek Nem lehet most nekem elötrombitálni Szent Titok! Mellyeket tilos profánálni) (330/1072).* **4.** Fülébe hat/csendül vmi: meghallja. *Hát mikor mély sóhajtása 's Bádgyadt hangon tett szolása Ébredt ~embe hatott? Édes ájulás lepett el (134/57, 447/57). A' magos ég kinyílt, És benne száz Kar Sérafimnak Zengedezése ~embe tsendül (454/762).* **5.** Fülébe visz: be-sűg, beáru. *Mit fog maga a' Király is, ha a' ~be viszik: Hogy egynéhány okoskodó egy nappal odább iszik? (314/37)*

~ (278/19), ~' (330/1030), ~em (375/13),

~em' (316/11), ~e (403/54), *Füle* (128/11), ~ök' (330/80), *Fülünk* (424/11), ~eit (231/239), ~ének (453/5), ~emben (259/615), ~ünkben (257/74, 80), ~ekbe (197/75), ~embe (231/37, 239/73, 257/20, 330/209), ~embe' (277/9), ~ébe (77/113, 231/475, 330/634, 1135, 1790, 413a/1100, 451/18, 453/174), ~etekbe (259/603), ~eimbe (4/16, 200/16), ~éhez (330/405, 1524), ~eivel (92/128).

Ö: szem~, számár~.

fül i

(1)

Fültek csontjaim: meleg, jó érzés tölt el. Másutt is bőven valának Jó napjaim 's uraim: De tsak fültek a' Hazának Szent tüzetől tsonjtajim (357/15).

fülemüle fn

(17)

Éneklő madár, csalogány. *Ennyi fordulást tesz tsattogó daljában A' kis ~ a' bokron bűvában (306/104). A' zöld bokorba' hallom a' Filmilét danolni (373/99). Vajha rózsává válhatnál, Szép Lillám! egyszeribe, 'S ágaid közt danolatnál Fülemüle' képibe (375/28).*

~ (83/23, 306/91, 368/26), *Fülemüle* (4/14, 172/6, 200/12, 397/25), *Fülemile* (432*/204/6), *Filemile* (397a/762), *A' Fülemülék* (428/25), *filmilék* (373/187), *Fülemülém'* (428/194), *fülemilének* (450/40), *filemilével* (397a/615).

fülepte mn

(1)

Füvel benőtt. *Ne térj odább Hafiznak Fülepte sírja mellől! (373/209)*

füles mn

(1)

Nagy fülű. *Akkor essél az Őzeknek, és a' ~ nyúlaknak Ha kezetre áll a' tsepűs Baleári parittyá (413a/315).*

fülönfüggő fn

(1)

Fülbevaló. *Az a' ~ mennyibe kerüle? (330/306)*

fült mn

(1)

Meleg. *Könnyezzen a' gohér, 's bandérista bakar, Mellyet most az agyag' ~ szobája takar (219/18).*

lk: be~.

fürdés fn

(3)

1. Vízben mozgás, úszkálás. *A' Feredés (139/cím).* **2.** (Vízimadár) vízben történő játé-

ka. *Versent szórják hátaikra a' vizet 's le bukdosnak Mind tsak a' fördésen vagynak 's a' vizekbe futkosnak* (413a/393).
fördése (397/17).

fürdik i

(11)

1. Folyó, tó vizében uszkál. *Az ősz Dunának szép leányi Itt fürdenek* (294/8). *De míg ő a tóba fered, Néki is utána ered Nyálnádtői lóháton* (114/725). **2.** *Vmiben ~: cseppfolyós anyagban ázik. Még a' Hijéna is, bár szeme szikrázik, Foga vérbe fered, nekem megjuhádzik* (330/1912). **3.** *Vérben ~: harcban áll. Mikor vérbe ferdett a' két Magyar haza, És több századokig népe és Királya A' Keresztységnek volt előbástyája* (337/406). *ferednek* (321/15, 413a/375, 454/141), *förde* (294/13), *fördött* (219/87), *fürödtek* (355/13), *ferdetek* (413a/727).

fürdött in

(6)

1. Megtisztult. *És újj mustba ferdett lábbal taposd velem a' kádat* (413a/531). **2.** Ázott. *Alolla altató mák olajt tsepeget, Mellynek hús balsama a' benne feredett Szem helyaknak édes nyúgovás[t] engedett* (14/5, 201/5). **3.** *Borba ~ vidék: bortermő terület. Az Hernádi völgynek borba fördött széliről* (161/4). **4.** *Borban ~ csók: bortól vidám hangulatban adott csók. Ezt a' vidámabb Múzsáknak, 'S a' mosolygó Gráziáknak Fűzzék össze rózsza színű újjai, Élesztgessék borba ferdett csókjai* (424/40).
fördött (368a/4).

Füred fn

(3)

Helynév. (Balatonfüred.) *Vígadoznak a' kies ~nek Kútfején és partjain* (304/10, 435/10).
 ~et (111/2).

Ö: *Balaton~, Tisza~.*

füredi mn

(2)

A Balatonfüredhez tartozó. *A' Füredi parton* (304/cím).
 ~ (111/40).

fűrész fn

(1)

Fa darabolására való vékony acéllap, amelynek szélén éles fogak sorozata van. *Akkor éltek az Atzállal, 's a' zörgő ~ekkel* (413a/161).

fürge mn

(3)

1. Gyors mozgású (élőlény). *Amott fut az ól'*

mentében Egy kis ~ dolgos Lyán' (397a/322).

2. Gyors (zene). *Múlatják az asztalt muzsikaszerszámmal, Édes áriákat Amphion' módjára, Vagy ~ Tust húzván az Ivók' számára* (330/344).

~ (427/26).

fürkész mn

(1)

Fürkésző, vizslató, szimatoló. *Akkor kezdték törrel, léppel rá-szedni a' Vadakat 'S a' Bértzekre kibotsátni a' ~ Agarakat* (413a/158).

fürödni in

(1)

1. Úszkálni. *Le vetkezett Kedvesem, Már feredni készül* (137/2). **2.** *Borban ~: bort inni. Eggy pár szép mosolygó Ajak Mindég szép 's édes ugyan; De ha jó borba feredni Kezd, Isteni Színe 's szaga akkor van* (156/8).

fürödve in

(1)

Borban ~: bort fogyasztva. Ha a' Poétának tsak borba feredve Lehet a' szűz múzsák' forrásához kedve (219/43).

fürösz l. fereszt**fürt fn**

(8)

1. *Vmiből göndörödő csomó. Sok ezer selyem szál lengedez körüle, Melly a' sík frontjára ~önként terüle* (239/30). **2.** Hajtincs. Három szűz koszorút, három ~ hajával A' rakásra teve egy tutzet kártyával (330/853). **3.** Szőlőfürt. Mit ér zöldje a szőlőnek Ha rajta ~ök nem nőnek? (389/18). **4.** Csere ~jei: cserfa lombjai. Tibur' bő mezején tsergedező vizek, 'S a' sűrű tsere' ~jei Formálnak neki hirt Aeoli verseken (328/11).

~jei (294/26), ~öt (436/13), ~öket (413a/967), ~tel (413a/585).

Ö: haj~.

fürtös mn

(1)

Göndör hajú. *És égi sors az ifjú, A barna ~ ifjú Lágý karjain szeretni* (373/48).

füst fn

(23)

1. Égéskor keletkező gázoknak fölfelé szálló tömege. *Látám a' Lakosok' jajjait a' setét Füstnek gombolyagin mennybe tolongani* (432/22). *Lába aladt hever tündöklő ezüstye Mellyre sohajt fel dult sok városok füstye* (9/20). **2.** Áldozati füst. *Az oltári szent ~ gombolyog a' lángon* (330/865). **3.** *Vminek porja*

és ~je: vminek rossz körülményei. — ...'s az ezer veszély' Porja 's ~je között a' zavarón belől Tsendes fénybe' ragyog Mennyei homloka (338/45). **4.** Füstbe, porba borít: pusztít. Ez a' szegény városokat borítja ~be, porba, Tsak hogy drága kőből igyék s takaródzék bíborba (413a/1062). **5.** Füstben hagy: veszni hagy. A' nagy Világ a' főbekkel Fel se vesz, és ~be hagy, 's Néz rád megvető szemekkel (280/18). **6.** Füstbe megy, száll: semmivé válik, meghiúsul. — ...mindene ~be megyen (44/4). Sír tisztelőd, kétségbe esvén, Miolta tőled távol esvén Reménye ~be szállt (302/15). **7.** Füstté lesz: vége van. Szűk határok közzé szorult ez a' Világi élet, Rövid ez — — alig kezd lenni, már ~té, semmivé lett (162/64). ~ (192/29, 260/25), ~öd (357/20), Füstti (460/110), ~öt (231/100, 267/58, 413a/746), ~jét (330*/171/4), füstyt (216/20), ~nek (59/27, 195/21, 267/53), ~be (317/35), ~ből (70/7).

füstfogta mn

(1)

Felperzselt. Hát ~ Hazámnak Nem borzasztanak üszögjei? (432/3)

füstöl i

(3)

1. Füstöt bocsát ki. Füstöl, Galambom! füstöl a' Kéményetek (333/41). **2.** <Szenvedély> múlóban van. Régi lángom' ellotsolta Cipris' pajzán gyermeke, Virgontz kedvem' elgázolta, Tsak ~ szövéténeke (392/60).

Ik: be~.

füstölgő in

(2)

1. Felperzselt. Melpomene! hadakat látok, 's közepén a' hadaknak Rénus' ~ partján már látom az Árpád' Kardra szokott fíjait, tsorog a' vér görbe vasokról (253/17). **2.** <Étel> párolgó. 'S feladjuk terjedt tálakban a' ~ tagokat (413a/721).

füstölög i

(5)

1. Hosszabb ideig füstöl. A' faluk hamvaik között ~nek (337/58). Ámor a' fejét bűvában Balra hajtá, 's piszege; Füstölgött Hímen' markában Lefordúlt szövéténeke (428/43). **2.** Orrán ~: érződik rajta. Bár a' Fanatismust ő mondta hogy űzi, Orrán füstölgött a' Fanatismus' bűzi (337/20). ~nek (445/32), füstölgenek (397a/876).

füstölt Ik: le~.

füstölve in

(1)

Füstött eresztve. Sír Hímen és ~ hűlnék Leforgatott szövéténeki (388/19).

füstös mn

(2)

1. Füstöt kibocsátó. Ezt így lehet megesmérni: vedd le sűrű vesszőből Font Kasod, és sajtó szűrőd a' ~ háztetőből (413a/775). **2.** Barna. Mellynek ritkás árnyékára Lúna ingó fényt vetett, 'S a' Márs' ~ bajusszára Irtózva tekingezett (368a/31).

fűsű l. fészű**fűszál fn**

(1)

Egy szál fű. Sok száz Szűtske ugrál pattanó lábain A' hévtől elaszott ~ak' szárain (380/20).

fűszerez i

(1)

Kellemessé tesz vmit. Rám ezer virággal Szórtad a' tavaszt, 'S égi boldogsággal Fűszerezte azt (427/24).

Ik: meg~.

fűszerezve in

(1)

Ízesítve. Kívánom az jutalmúl Nyerjen magának egy pár Hév tsókot ajjakimról. Meg lesz ez édesítve És ~; hogy már Ne kelljen édebbenn (185/72).

fűszerszám fn

(4)

1. Fűszer. Fűszerszámot ételére A' munka hint, mellyett győz (397a/497). **2.** Fűszernővény. Rongyos birtokossi ók a' gyémántoknak Mord 's paraszt kertésszi a' ~oknak (313/118). **3.** Kedves ~ illat: kellemes virágillat. A' kis viola ... nedves Kelyhéből kedves Fűszerszám' illatja jó (146/9). ~ (454/503).

fűszerszámos mn

(3)

Illatos. Mondjátok meg: Nimfa nem fördött é benne? Mert úgy t'án nagyonn is ~ lenne (219/88).

~ (89/16), Fűszerszámos (134/3).

fűszerszámoz Ik: be~.

fűszerszámozott in

(2)

Illatos. Míg érzek, míg szollok, egy kis nyájas szellet Rám gyengén mennyei illatot lehellett. Suhogó szárnyain a' fák árnyékánál Egy ~ Theatrumot tsinál (200/24, 4/24).

- fűt i** (1)
Üvegtömlőc nem ~: üvegház, melegágy nem nevel. Bogátsok' ritka fajtáit Itt üveg tömlőt nem ~ (397a/372).
Ik: be~.
- fűtés fn** (1)
(Kemence) felmelegítése. Hogy a' bevetés a' ~ Miatt el ne késődné (169/127).
- fűtni in** (1)
(Kemencét) felmelegíteni. Úgye, hogy egyszerre tudnék Dagasztani, ~, sütni (169/136).
- fűtő fn** (1)
Fűtőanyag, tüzelő. Alig van kenyere 's ~je szegénynek (330/1805).
- fűtőgetni in** (1)
Melegítgetni. A' kemenczét ~ Hej! bezzeg nem restelném (169/121).
- fűtött Ik:** be~.
- fűtty fn** (1)
Madárhang. A' pirók Kenderike 'S a' Pinty hegyes ~öt téssen (397a/751).
- fűtyülni in** (1)
Vaskeszyűben fűtyülni: a kínzás következtében üvöltölni. Meg tanítlak teremteték Vas keszyűbe fűtyülni (92/266).
- fűvecske fn** (2)
Fűszál. Óh gyenge fűvetskék, 's kövér Virág-szálak Mellyek a' tavaszi lágy meleg Szelletek 's Bőv harmatok által illy nagyra nőttetek (176/14).
fűvetske (123/55).
- fűvente fn** (2)
1. (Növény) zsenge, friss állapota. A' nedves föld nagy gazt nevel: 's bár olly' kövér ne volna És ~ a' búzára oly' bő nedvet ne tolja (413a/785). 2. Fűventen: zsenge, friss állapotában. Az illy' bujkálkodó Vetést fűventen meggyomlálja Mihelyst az oly' magossan nőtt, mint a' barázdája (413a/127).
- fűves fn** (1)
Gyep, pázsit. Szép hallgatni ülve a' ~enn A' Pásztort és a' Pásztornét (151/1).
- fűvész fn** (1)
Botanikus. Se tsomorka meg nem tsalja a' szegény ~eket (413a/675).
- fűviben hsz** (1)
Kezdetén, nyomban. Száraz pardittsá ne tenne Szépséged' kezdetiben; 'S a' paraszt' reményét benne El ne ölné ~! (397a/1048)
- fűz¹ i** (24)
1. Egymáshoz erősít, felfűz. Játzintkoszorúkat ~tél a' Tempében (267/12). Olaj fa ágakkal ~i bokrétáját Pallás úgy viseli békesség togáját (11/1). 2. Laurust ~: babérkoszorút helyez. Még azok is Laurust ~nek Hérósinkra Kik most finnyás orral néznek Magyarinkra (81/27). 'S midőn laurust ~ők hív Tanítóimra, Édesen eszmélek bimbós napjaimra (442/21). 3. Vmihez ~ vmit: hozzáerősíti. A terhes gondokat rab lántzához ~i, Szívünkbe a Léthe' partyaíra űzi (201/21, 14/21). 4. Szemre rózsaláncot ~: szép álmot ad. Mindkettő szemre Rózsalántzot ~. Nyúgodj csak kedvedre, Nyúgodj drága Szűz! (263/14) 5. Amor nyílára ~: szerelembe ejt. Már Amor is ki ballaga, Vigyázz — nyílára ~ (230/14). 6. Szárnyat ~ vminek: támogatja. Rhédey, ki szárnyat ~ a' jó szándéknak (452/65). 7. Szárnyat ~ vkinek: szárnyat köt rá. Jer! Magunknak ~zünk szárnyakat, Hogy ama' bértzes kőszálakat Megtetézhessük azokkal (451/1, 255/1). 8. Akaszt. Hát szűz oldaloknak kies márványjára Kulatsot ~tek ők is utoljára? (219/58) 9. Aranyláncra ~: rabul ejt, elvarázsol. Azok ~ik arany lántzra a' foglyokat, Azok élők Vitéz módra Világokat (238/103). 10. Pántlikával ~ vmit: pántlikát köt rá. 'S Lilla érdem-pántlikával Fűzze érte lantomat (397a/24). 11. Összeszed, összefoglal. Most hát tisztelettel nézvén a' kantsóba, A' köszöntést ekképp ~züik egy Csomóba (233/24).
~ (368a/50, 413/38, 413a/34), ~nek (203/27); ~i (450/35), ~ik (255/6, 451/6). — Fűzz (338/30, 453/32).
Ik: fel~, össze~, rá~.
- fűz² fn** (3)
Fűzfá. A' ~ kedvel patakot Az Éger motsárt (413a/632).
~ (413a/985), ~ek (397a/711).
- fűzbokor fn** (1)
Cserjésen, bokrosan nőtt fűz. Mellyhez nyár-

és fűzbokrokkal Árnyékozott róna megy (397a/157).

fűzér fn

(2)

1. Sorba összekötött tárgyak. Hébe a' fűzér rózsával Mindjárt öszveköti hát A' Vitéz' pardupéjával A' szép Kisasszony' haját (368a/125). 2. Koszorú. Homlokomat ne érje Shakspeárnak akónitos Fűzérje (128/48).

fűzfa fn

(10)

Fűz². Halász! te ez odvas ~' árnyékában, E' magános sziget' fővenyes partjában Bódog szegénységben éled világodat (202/75). Laurám a' zöld ~k alatt A' völgybe' sunnyadoz (441/3). Te pedig trombitád' függeszd fel ~ra (337/391).

~ (294/2, 368a/28, 413a/539, 998), ~t (397a/1074), Fűzfűt (397a/778), Fűz fának (413a/607).

fűzfadeák fn

(1)

Gyenge felkészültségű fiatal diák. Többet hoztam egy Schlafroknál, 'S még sok fűz fa Deákon Ki is fognék (92/151).

fűzni in

(2)

1. <Koszorút> kötni. Így Laurus koszorút igen nehéz ~ A bajt a' bánatot sokszor el kell űzni (29/7). 2. Lánczba ~: egymás mellé kötni. Lánczba ~ most szeretném Én a' jázmint 's violát (289/1).

fűző fn

(1)

Női ruhadarab. Nem, nem! egy leány se nyissa Büszke ~jét te rád (448/18).

fűzszál fn

(1)

Fűzfavessző. Az Erdőben 's a' víz partján vágni kell a' nádat És gonddal kell gyarapítani a' vadon fűz szálakat (413a/963).

fűzve in

(1)

Kötve. Háj van ~ a' kapura 'S Ha bé megyek, a' Vár Ura A' padlást rám szakasztja (114/137).

fűzvé in

(2)

Kötve. Ekkor gyenge babért ~ gondlepte fejére (348/20). ~ (78/14).

Ik: rá~, össze~.

G

gabona fn

(13)

1. Lisztes magvú gazdasági növény. *Éjjel az asszú Réteket, 's a' kartsú ~kat Leg jobb vágni* (413a/296). 2. A növény szemtermése. *Édes kotlós annyok' egy kotyogására Hogy fut a' sok tsirke egy szem ~ra* (330/1460). Céres volt, a' ki szántásra tanítá leg elsőbe A' Világot, 's ~ját elhinté a' Mezőbe (413a/166). 3. Gabonaföld. *Jámbor faluk! Óh enyelgő Nyájak! Óh erdők, hegyek! Pihenést széllyel-őgyelgő Szememnek méken vegyek? E' gyenge zöld ~kon?* (397a/125) ~ (413a/231), *Gabona* (413a/771), *~ja* (413a/237), *Gabonája* (413/63), *~t* (210/74, 413a/33, 305), *Gabonát* (413/37, 327).

gabonaszál fn

(1)

A gabona egy szála. *Nem tudjátok hogy az ért gabona szálnak Ősz kalászi földre függesztetve álnak?* (68/9)

gabonatermesztés fn

(2)

A gabona műveléssel történő szaporítása, ápolása. *'S tsak gabona termesztésre szántad minden gondodat* (413a/231). *Gabona termesztésre* (413a/771).

Gábor fn

(5)

Személynév. 1. (Szilágyi Gábor, debreceni teológiai professzor, Csokonai tanára.) *T. T. Szilágyi ~ Úr Professorhoz* (178/cím). 2. (Borbély Gábor tiszaroffi földbirtokos, egykori debreceni diák.) *T. N. V. Roffi Borbély ~ Úr betsületből nyugvó Ts. K. Kapitány. Itten mint Vőlegény* (368*/30/10). 3. *Jósa ~. T. N. N. és V. Pankotai Jósa ~ Úr, aranysarkantyús Vitéz, több T. Vármegyéék' Táblaülője, Tisza Füre-*

den (368*/31/10).

~ (178/3, 9).

gála fn

(2)

Ünnepi díszruha. *Egy szép innepi Gálába Fényesen fel öltözik* (231/337). *~val* (330/1101).

galagonya fn

(1)

Piros termésű tövises cserje. A' *Galagonya lóbálja A' part' szélén vesszeit, 'S a' vízbe nézvén tsudálja Fejér 's piros díszzeit* (397a/1029).

galamb fn

(15)

1. Szürkés, barnás, fehér tollazatú madár. *Most, miként a' Galamb a' karvaly' körmében, Úgy kezdünk nyugodni a' Frantzok kezében* (416/3). *Hadd legyek e' nyájash Seregnek embere, A' Melynek két fejű Galamb a' Czimere* (238/8). 2. A galamb húsa mint étel. *Tudom én ... Hol tartják a' sódorokat És a' töltött ~okat 'S a jó Kúnsági sajtot* (114/103). 3. *Vkinek a ~ja: férfinak a kedvese. Mennj! Győzd meg ellenségedet Ismét meg látod kintsedet Térj meg árva ~odhoz, Téged sóhajto rabodhoz* (112/35). 4. (Megszólításként.) *Ha téged én, Galambom, Tisztellek ennyi Tsókkal: Tisztelj teis Galambom, engem meg ennyi Tsókkal!* (180/9–11) *Galamb* (397/17), *Galambok* (297/5), *Galambom* (139/53, 285/50, 296/5, 333/41), *Galambid'* (371/12), *~okat* (327/32), *~odat* (299/69). **Ö:** vad~.

galambi mn

(3)

Galambra jellemző. *Galambi szelídség lakozott házokbann* (211/65). *De mit könyörgök ily nagyon Galambi szívedért?* (278/32) —

Nézz erre ~ szemekkel: Jobban gyógyítol ezekkel (412/29).

galambka fn

(3)

1. Kis galamb. Lány düttzából hahotával A' kék Galambka kijő (397a/338). 2. Vkinek a ~ja: férfinak a kedvese. Ha már felülész, kintsem, Paripádra: Vess végsőket nyögő Galambkákra (268/128). Galambkák (397a/359).

galambocska fn

(1)

(Megszólításként) Galambotskám: kedvesem. Drága Kintsem, Galambotskám, Tsikóbőrös Kulatsotskám! (433/1)

galánt mn/fn/hsz

(6)

I. mn Finom, előkelő. Már a' ~ lelkek nem győztek nevetni, Sok szemek kezdenek együtt beszélgetni (330/337). Szép kis Ifjasszonyság, még fiatal nagyon, A' Nagy-Világ ötet ~ül nevelte (330/175). Minden nap a' te [árnyék-szék] oltárodra teszi Természet' ál-doztatjait E' nagy világnak a' ~abb részei, 'S temjénét felbotsátja itt (377/11). ~ (330/2005).

II. fn Finom, előkelő személy. Most is te szabsz törvényt ezer ~oknak: A' kik imádóji a' pitziny láboknak (330/1065).

II. hsz Udvariasan, előzékenyen. Az Úr a' Kis Asszonykával Illy ~ diskurála (231/374).

galántai mn

(1)

Galántáról származó. A' Primás, R. Sz. Bir. Hertzeg, ~ Gróf Eszterházi Imre, Esztergomi Érsek (259/4).

galántság fn

(2)

Udvariasság, előzékenység. Azok a' kézszerítések Sohajtások, pillantások Nem módiból, ~ból Estek, hanem forráságból (309/11). ~ (306/280).

Galénus fn

(1)

Személynév. (Galénosz (i. sz. 131–201), görög származású neves római orvos. Örvendez a' Magyar Haza, hogy ... Galénus már Pestet lakja, szállván Magyar nyelven a' (124/5).

galiba fn

(3)

Bonyodalom, baj. Galiba lett volna a' Compániába', De a' levest épen hozták a' szobába

(330/637).

galibacat (330/458), ~nak (330/1780).

Gallia fn

(1)

Franciaország. Európát zendítsd fel 's Ázsiát, Rettentsd meg dsidázó népeddel ~t (337/182).

gallus fn

(2)

Gall (francia) ember. A' vitézlő Pártusok Régolta szolgaság alá kerültek: 'S a' bozontos Gallusok Ma már a' Hérosok' sorába ültek (288/43).

Gallus (418*/176/3).

galoppáta fn

(1)

2/4-es, gyors ütemű körtánc. Jártak ~t, Straszburgert, Hanákat, Valtzerest, Mazurkát, Szabátsot, Kozákat (330/551).

gálya fn

(19)

1. Sok evezővel, vitorlával felszerelt nagy hajó. Füljanak a' zajgó habba minden ~k, Mellyek az öt Világ' kintsét vondogálják (454/153). 2. Élet. Mecénás! Légy segítője elkezdett énekennek. Jövel, szállj ki vélem edgyütt a' Tengernek hátára, Kérlek, adjál vitorlákot kisedd Gállým számára (413a/567).

~ (454/222), Gálya (244/27), ~k (211/13, 313/57), gállýák (413a/366), Gállýák (413a/310), Gállým (177/35), gállýát (39/1), gáját (39/4), ~kat (259/603), ~dat (177/22), Gállýámnak (413a/460), ~ba (209/54), Gállýádon (202/108), Gállýákra (327/24), Gállýával (418*/175/6), Gállýákkal (413a/264).

Ö: hadi~, isten~.

gályabérc fn

(1)

Gályák özöne a tengeren. Nagy Úr! egy nagy vitéz nemzetnek Zultánja! Parantsold fel zászlód alá a' népeket, Tedd gályabértzekké a' sík tengereket (337/216).

gályás fn

(1)

Személy, aki a gályát evezővel hajtja. Nem járt itt még a' ledér Medéa is, Zsidoni ~ok nem nyomtanak erre vitorlát (327/59).

gally fn

(8)

Vékonyabb faág. Játsszanak vígann a' te Gallyaid közt a' leveleenn A kis Szellők és Szerelmek szüntelen (153/8).

gajjai (164/20), ~ait (413a/832), gajjait (298/7), gajjnak (452/22), ~án (397a/861), ~ain

(368a/28), ~okkal (330/682).

Ik: cédrus~.

gallyas mn

(1)

A kert ~ boltja: a fák lombkoronája. Ott a' hol éneklek ... a' szép Íz, gyenge tejével Lepjemeg a' híves forrást, hogy majd mikor egy kert Gallyas boltja alatt ... ott mikor egy szirten éneklí Vitézét Múzsám, 's a' hóld fényle alatt epekedve zokogja A megavült emlékezetet — legyen éneke édes! (450/43)

Gámáliei fn

(1)

Személynév. <Gámáliei írástudó farizeus, aki Pál apostol tanítója, a zsidó tanácsban az apostoloknak kedvezett.> — ... *Mely látást csak alig tudna beszélni el Egy, Kristus' lábánál ülő ~* (225/50).

gáncs fn

(2)

Gáncsot vet, hány: célja elérésében rosszindulatúan akadályoz. Megbottsás, óh szeretetnek Húga! Ha gáncsot vetett A' baráti Tiszteletnek A' testvéri Szeretet (438/2). *Gáncsot lába alá nem hányhat semmi teremtes, Tiszteli a' virtust, egyedül csak arra igyekszik* (35/5).

ganéj fn

(2)

Trágya. El-aszott mezejét zsíros ~jal kövértse, Vagy lúgos hamuval sovány földet be-terítse (413a/93).
~jal (413a/889).

Ö: ló~.

Gangesz fn

(6)

Folyónév. <India legnagyobb folyója.> *Így vonul az ég aljáról A' vak éj palástja fel. Míg a' Ganges oldaláról Balzsamos szellő lehel* (317/248).

Ganges (259/634, 413a/659), *Ganges'* (454/508), *Gangesnek* (255/29, 451/29).

gangeszi mn

(4)

A Gangesz folyóval kapcsolatos. *Jertek Gangesi Szellők, Mellyek Veszta' ölének értt Al-máit gyönyörűn lengetitek puha Szárnyakkal* (432/67). *Gangesi, az az, Napkeleti nyájas Szellők, a' melyek a Sz. Mihály nyarát olly édessé teszik* (432*/205/4).

Gangesi (330/1870, 331/7).

Ganimédes fn

(2)

Személynév. <Ganümedész, Zeüsz (Jupiter)

pohárnoka az ókori görög regevilágban.> *Nints a' nektár olyan édes, Mellyet ki tölt Ganimédes Jupiter' tsészéjébe'* (134/116, 447/116).

garaboncás mn

(3)

Garaboncás deák: (a népi hiedelemben) vihar támasztására képes, ördögös vándor. De felkerekedvén a' Vidi pusztáról, Vagy a' Szen[t]-gellér[t]nek bors-termő Szirtjáról Zablás Sárkányán a' garabontzás Deák; Már a' forgó-szélről tsikorognak a' fák (330/519).

garabontzás (330*/154/2), *Garabontzás* (358/24).

garád fn

(1)

Kerítés. A jó szívű földnek könnyű termésiből elődnek, Mert nállok a' tág kapukra pótzolt kastély ~ja A' reggel köszöntők árját pitvarral nem okádja (413a/1016).

garádics l. grádics

Gara-ház fn

(1)

Gara-család. (Itt: Gara Lászlóra utal, aki Hunyadi László ellen a Habsburg V. Lászlóval működött együtt, de Mátyás trónra léptekor elvesztette a nádorságot.) A' Gara ház fényle meszsze virágzott, De hogy a' Némettel edjütt bogározott, Az Ugorka Fánn is Narantsot keresett, Meg botlott a' lába 's a' porba le esett (248/21).

gárda fn

(1)

A nemes ~: a királyi testőrség. És a' mi szépség van Pozsonyba' 's Budába', Mind bésomálja azt a' nemes Gárdába (259/194).

Ö: avant~, béka~.

garde (fr)

(1)

Kiséret, testőrség. Barátságát Felségével De miként köthetek én? Holott egész Gárdéjével Lakik a' víz fenekén (114/93).

Gargara fn

(1)

Helynév. <Hegycsoport Itália keleti részén.> *Nem másért van hogy Mizia tölt Vermeit hán-tatja ~ bőv Aratását nem másért bámulhatja* (413a/116).

garnizon fn

(1)

Várőrség. Magamnak is vagyon annyi Bátor-ságom, Hogy az ellentálló Gárnizont le vágom (238/54).

- gát** fn (8)
 1. Víz lefolyást elzáró v. akadályozó építmény. *Tábora; – mint a' hegyek' derekán bömbölve letódult Téli patak, mikor a' ~at darabokra szakasztván, Tör mindent* (258/53).
 2. Gátat tesz vkinek: akadályoz vkit. *Tót Blatowszki ott tserkésze, Hogy néki ~ot tegyen* (114/771).
 3. Kiáll a ~ra: kész megharcolni vkivel. *Rajta Nemes Lelkek! Álljunk ki a' ~ra, Már Európában tsak mi vagyunk hátra, Hív-nak magok után a' többi nemzetek* (313/131).
 ~jait (413a/684, 443/138), ~jokat (413a/1035), ~ra (114/841, 233/69).
- gától** lk: meg~.
- Gattung** (ném) (1)
 Fajta. *A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyóltz Findzsával Minekelötte meg hűl. De e' se vólt jól kedvére: E' rossz ~ból való, Úgy mond* (231/84).
- gatyá** fn (2)
 Vászomból készült férfinadrág. *Ezt meg látván a' kákába, Mind a' kettő a' ~ba Rezele ijjedtébe* (114/236). *Szegény Legény vagyok; de tsak Egy csókot adj: Ihon van a' szűröm, nesze, Gatyába' hagyj* (333/64).
- gatyájú** mn (2)
 Pőre ~: egy szál ~. *A vékony rokozás Leány-nak, a' pőre Gatyáú legénynek fel áll minden szőre* (85/14).
 Gatyájú (197/14).
- gatyamadzag** fn (3)
 A gatyakorcba fűzött, azt összehúzó zsinór. *Minden bolond helyt ne peselj, Mert gatyá madzagodra Rá talál-nak pettzenteni* (114/836).
 gatyá-madzagát (330*/17/12), gatyá madza-gát (114/828).
- gavallér** fn (49)
 1. Divatosan öltözködő, jó fellépésű férfi. *Eggy Magyar Gavallér* (82/cím). *Az a' szép Gavallér kinek az Úrfija?* (330/304) — *Gavallérok minden Nemzet közül telnek, Kik a' néző szemtől tsudát érdemelnek* (256/1).
 2. Udvarló. *Ő is sok szép kérésére Engedett a' szavá-nak 'S Mindenekbe tettzésére Hajlott Gaval-lérjának* (231/438).
 3. Bátor ember. *Egyedül maga vólt olly Gavallér Albert, Hogy annyí amazon ellen indúl-ni mert* (330/1295).
 ~ (310/11, 330*/196/1), *Gavallér* (133/18, 22, 58, 197/85, 206/cím, 11, 256/cím, 5, 33, 231/335, 239/96, 266/11, 268/cím, 33, 41, 49, 50, 77, 91, 97, 103, 137, 309/40, 330/120, 497, 694, 1111, 1307, 1845), *Gavallérok* (271/8, 330/292, 1275), *Gavallérink* (231/29), *Gaval-lért* (330/262), ~okat (330/1054), *Gavalléro-kat* (330/1320, 1776), *Gavallérnak* (169/79, 245/32), *Gavallérokön* (330/1428), *Gavallér-al* (330/153, 487).
- gavallérság** fn (2)
 A gavallérok, az ifjak csoportja. *Mind rátódú-la már kíváncsi vágyással A' Dámáknak nagy-ja, apraja rakással Oporra, hogy ötet mind-járt megtsókolja: De a' Gavallérság őket meggátolja* (330/1480).
 Gavallérság (330/1311).
- gavar** fn (3)
 Lovag, gavallér. *Amott tollázkodik páva ként egy Gavar* (82/1).
 ~ (85/39, 197/39).
- gaz** fn/mn (14)
 I. fn 1. Gyom, dudva. *A' nedves föld nagy ~t nevel* (413a/784).
 2. A gabona szára. *A rezzentt gyikotska a' ~ között csereg* (380/17).
 3. Szalma. *Nagy sokára, hogy ki fűtta már magát az agg Madám: Gazra fektetett* (161/28).
 ~ (84/17, 114/226, 196/17.), ~ok (413a/374), ~t (397a/314.), ~ban (306/59), *Gazonn* (238/86), ~okkal (413a/711).
 II. mn Alávaló, gazember. *Elsőben az Urak szabad tettzésünkre Ezt a' ~ Carnevált adják ki kezünkre* (330/1144).
 ~ (257/145, 330/1151).
- gazda** fn (14)
 1. Vminek a tulajdonosa. *'S a' tseresznyének kutatják [a lepkék] Ismét a' virágjokat, Mellyeket a' kert ~ja Kökényfába olta be* (397a/449).
 2. Gazdálkodó ember. *Tanulmány-tok-meg hát Gazdák minden Faj művelését És tegyétek szelidekké a' Fáknak vad termését* (413a/560).
 3. Nagybirtokos. *Ezer ökre járkál a' kövér rétekenn De ezer ökrével minek ditsekedik Ha maga a' ~ az ezer eggyedik* (60/10).
 4. Házigazda. *Ugy kerülje a kár 's*

bánat házad táját, Mint mi a' ~nak üres butel-láját (266/38).

~ (72/20), *Gazda* (413a/236, 320, 324, 553, 796, 952), ~nak (317/234), ~jának (413a/55), *Gazdához* (317/129).

Ö: szőlős~.

gazdag mn/fn

(49)

I. mn 1. Anyagi javakban bővelkedő, vagyonos. *Járnak fa haj szín dolmányba Minden El-öl-kelőink, Talpig drága zöld bársonyba Gazdag kereskedőink* (114/171). **2.** Bőséges. *Megterhelte az ősz a' fáknak ágait Vastagonn ráfűzven ~ áldásait* (87/16). — ...zöld posztóját ragyogással szántja *Gazdagon pazérlott arany paszamántja* (256/8). **3.** Természeti kincsekben bővelkedő. *Láttuk a' ~ réteket, Azon termő élelmeket* (123/43). *Örömmel tapsolnak önéki A' Gangesnek ~ környéki* (451/29). **4.** Böven alkalmazott, pompázó. *Sugározik lován ~ brilliantya* (25/25). *Nagyobb méltóságot ad a' Magyar mente Mellynek zöld posztóját ragyogással szántja Gazdagonn pazérlott arany paszamántya* (82/10).

~ (31/25, 132/39, 140/3, 190/15, 192/14, 199/16, 202/68, 132, 205/25, 255/29, 258/16, 260/12, 318/26, 330/548, 349/27, 410/29, 413a/202, 658, 754, 938, 428/155, 454/501), *Gazdag* (16/25, 60/cím, 134/122, 163/28, 258/91, 287/30, 413a/57, 1057, 445/55, 447/122, 454/797), ~on (267*/13/4, 413a/717); ~abb (222/43, 248/25).

II. fn Gazdag ember. *Nem született senki ~nak szegénynek* (200/52). — ... *Gazdagok, szegények; Tudósok, tudatlanok* (454a/6).

~ok' (205/59), ~nak (453/207), ~gal (202/124).

gazdagítani in

(1)

Gazdaggá tenni. *Jer, Barátom! Pézeliddel, Gazdagítani Népedet* (163/30).

gazdagodik i

(1)

Gazdaggá válik. *Mindenünnen gyűl a' sok kints, Gazdagodik országunk* (114/162).

gazdagság fn

(4)

Anyagi javak bősége. *Fogadd el ez apróságot Hozzánk-jöttöd' innepén, Óh te ki fényt 's ~ot*

Hintesz el Péri' gyepén! (390/23)

~ban (2/20), ~gal (5/3, 13/1).

gazdaság fn

(3)

1. Gazdálkodás. *Óh nagy Uralkodó! Előre képzelem, hogy a' szent igazság, az erkölts, értelem, A' szép tudományok minden mester-séggel, A' jó ~gal és a' vitézséggel Általad a' régi por közzül kinőnek* (259/220). **2.** Birtok. *Jer múzsa, e' völgy' lapáján Nézzünk széllyel a' paraszt' Gazdaságán, 's háza táján, Jer, látogassuk meg azt* (397a/279). **3.** Vagyon, gazdagság. *Mit ér mit ér a' rabságbann Kínlódni sok ~bann Mit ér minden ha köteled Békös lábadonn viseled* (31/16).

gazdasszony fn

(1)

Parasztasszony. *Mezei ~* (397*/76/9).

gazember fn

(1)

Jellemtelen, alávaló, gonosz ember. *Az ártatlanoknak fel-kontzoltatása, A' szelid városok 'S faluk fel-dúlása Ollyanok e'? mellyek által lehettenek Sok száz gaz emberek Hérók és Istenek?* (192/50)

Gazetta fn

(2)

Újság. *A' Novella, Zeitung, Gazetta és Journal mind Olasz, Frantzia és Német nevei az Újságleveleknek* (330*/195/8).

~ (330/1792).

gázol i

(7)

1. Vízben, sárban – lábát nehezen emelgetve – jár, megy. *Ama' fás közt nagy lábával Gázolja a' vizeket* (397a/970). *Az Hegyek' aljában a' sárt ~ja magában, Erre kövesse szagát, várja Kovátsi magát* (119/5). **2.** Eltipor, tönkre tesz. *A' Fársángot — azt, azt még lejjebb ~om, Haját széllyeltépem szemét kikarmolom* (330/831). *Más népeket rablott, pénzét kiszarolta, Az ember' 's nemzetek' jussait ~ta* (337/38). *Csúfol futtában, És ~ja szívemet* (443/106).

~nak (337/220); ~ják (453/183).

Ik: el~, le~.

gázolhat Ik: el~.

gázoltat Ik: össze~.

gazos mn

(1)

Gazzal benőtt. *Tovább, túl az Éjszín tengernek*

habjain, Vad Tatár lovagol ~ pallagjain (313/82).

gázság fn (1)

Gonoszság, aljasság. — ...*nem sokat néznek itt igazságra, ~ra Annyi had jött, annyi nemű vétek itt a' világra* (413a/512).

gázi fn (1)

Fizetés, bér. *Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ír az ember fia, 'S ha még azt sem kérdik, hogy van é ~ja* (245/23).

gebed i (1)

Nyomorultul elpusztul. *Mit használ, mikor a hadi Tisztesség' szesze részegít? 'S ordó lántzok alatt ~sz* (403/32).

Ik: meg~.

Gedeon fn (1)

Személynév. (Ószövétségi alak.) *Minő Dal ez! ... Olly' mint midőn Izráel Hadra készülőt vere Az Űr' 's ~ Fegyvere!* (257/14)

gége fn (2)

Torok, nyelöcső. *Hanem inkább azt tanáts-lom, töltsünk bort a' ~be, Vigadozzunk a' mint tegnap 's tegnap előtt Gigébe* (326/63). ~n (330/332).

Ö: lúd~, spongya~.

Gellért fn (1)

Személynév. *Azzal tartja az eggyűgyű Nép, hogy a' vén banyák éjtszakánként megnyergelvén az embereket, a' Szent ~ hegyére járnak rajtok borsért* (330*/143/5).

gelón fn (1)

Gelónok: szkíta néptörzs tagjai. *Nézd el bár a' világ' szélin mívelt tartományokat, Az Arabs keletső házát 's a' festett Gelónokat* (413a/637).

gém fn (1)

Gázlómadár. — ...*ha esméretes tóit a' nyurga Gém el hadja És reptében a' fellengős felhőket meghaladja* (413a/370).

gémberedett mn (1)

Hidegtől megmerevedett. *Akkor bészárja a' mezőt a' deres tél, 's nem hagyja, Hogy a' ~ gyökér a' földet megragadja* (413a/857).

gémberedik Ik: meg.

genealógia fn (2)

Családfa. *Erősségűl producálta Az Apja Bibliáját, Ebből mindjárt demonstrálta Genealogiáját* (92/39).

Genealogiáját (114/62).

general (fr) (4)

Tábornok. *Ezek a' vezéri 's osztályi valának Ennek a' rettentő Dáma-ármádának, Mellynek fő kormányát Dorottya tartotta, 'S mint General en Chef maga mozdította* (330/1192). *General en Chef a' legfővebb Vezére egy íky ezerből álló fegyveres Seregnek* (330/176/1). *Generál* (114/764), *Generálja* (114/45).

generális fn (3)

Tábornok. *Vitéz táborának nints Uniformissa, Mert meztelen maga a' Generálissa* (238/22). *Generálisok* (330*/176/2), *Generálissának* (78/24).

generalisszimusz fn (1)

A legmagasabb rangú tábornok. *Generalissimus ranggal Bírván, méltóságos hanggal Így kezde kuruttyolni* (114/438).

generalnásznagyi mn (1)

Fő násznagyi. *Himent egy kellemes termetű fiatal, Ki visel General-Násznagyi hivatalt, Felszóllítván ülő székéből mellőle, A' Nagy Mátrikulát előkéri tőle* (330/372).

genieroz l. zseníroz

génusz fn (15)

1. Rendkívüli tehetség, lángész. *Egyszer tsak előmbe tűnik bámúltomban Hazám' Geniussa három szín bársonban* (452/24). **2.** A nemzeti szellem megtestesítője. *A' Génusz* (259/141). *Génusz* (259/167, 203, 249, 273, 293, 311, 333, 349, 375, 397, 452/59), *Geniussok* (244/36), *Génusza* (259/6).

gentium (lat) (1)

Jus ~: nemzetközi jog. *Fizignát, így kell tsinálni? Ez é a' Jus ~?* (114/267)

Georgia fn (1)

Grúzia. *Szép Szűzek ám az Ozman Anyáknak a' szülötti: Még is ~nak Karcsú leányit inkább Veszi 's becsűli Stambul* (373/148).

Georgicon fn (4)

(Vergilius-mű címe, melyet Csokonai lefordí-

tott.) ~ (413/cím)

~nak (413/cím, 413a/524, 1104).

gereblye fn

(6)

Fésűszerűen fogazott, nyeles kerti szerszám. Sokat segít Szántóföldjén ki ~ fogával Megtöri a' gyáva rögöt (413a/107)

~ket (413a/970), ~jét (456/65), ~nek (413a/990), Gereblyével (413a/173, 502).

gerenda fn

(1)

Négylüre fűrészt hosszú, vastag szálfá. Maga a' Kaukasz bértzén álló kopár rengeteg ... Külömb külömb termést nevel, ad hasznos ~kat, Hajóknak fenyőt, 's Házaknak Cédrus, és Ciprus fákat (413a/994).

gerezd fn

(5)

Szőlőfürt. Virít a' mező rakottan az őszi ~ekkel Számodra és tajtékzik a' szüret tölt tsebrekkel (413a/532).

gerézd' (219/8), gerézdben (319/29), ~del (413a/625), ~ekkel (413a/937).

Ö: szőlő~.

Gergely fn

(1)

Személynév. <Nagy ~ csökölyi lelkész.> Nagy Péter által nyert nemesség' Czimere, A' mellyet Nagy ~ ismét visszanyere (300/2).

Gergő fn

(8)

Személynév. Opor Úr azonnal kérdezkedett rólla, Mellyre a' Lokajja, Gergő eképp' szólla (330/1648).

~ (330/1653, 1729, 1755, 1758, 1759), Gergoenec (330/1476), ~vel (330/1754).

gerinc fn

(2)

Hegygerinc. 'S mint mikor a' zápor után a' sivatag Kőszirtnak gerintzén lehömpörgő patatok, Nem fűrvén árkába a' duzzadt vízözön; Ordító lármával görög a' szirközön (306/96). gerintzeit (418/6).

gerjed i

(3)

1. <Tűz> gyullad. Mert a' tüzet a' gondatlan Paraszt sokszor elejti, Mely a' kövér kéreg alatt magát előbb elrejt, Majd meg ragad a' tuskóban és az ágoknál fogva Magossan repen az égre nagy retsegve ropogva. A' Levélről az ágakba több erővel ~ Míg végre daldalmasan a' leg tetőre terjed (413a/844). 2. <Érzelem> ébred, támad. Ily örömtől a' jó szív

hát nem gyengédebben éled-é? Melly a' háládatosságnak szent tüztől ~e? (216/102) 3. Vmire ~: vkit a szenvedély, az indulat elragad. Gondolta, hogy van Valami Még arra, de nem tudja mi? 'S annak Tudására ~tt (244/20).

Ik: fel~.

gerjedelem fn

(2)

1. Hirtelen támadt erős érzés. De óh az emberseget mint tiszteljük, Látván e' nagy tekintetet, Hogy a' vitéz szív' gerjedelme, Hogy a' Haza' 's Király' szerelme Éget sok Nemzetet (257/151). 2. Szenvedély, vágy. Minden érez gerjedelmet: 'S én kerüljem a' Szerelmet? (385/1)

gerjedelmes mn

(1)

Szenvedélyes. Szádra szám egy ~ Csókot ad, Mint igaz Szívem' szerelmes Zalogát (285/57).

gerjedez i

(2)

Szenvedélyes vágytól hevül. Szívem titkon azt beszéli Hogy egy szív rá ~ (362/2). Óh, túl fog ez, sírhalmunkon Túl is fog lángolni ez, A' mi most indulatunkon Olly édesen ~ (443/132).

gerjedezés fn

(1)

Szenvedély, vágy. Az Uránia, vagy Mennyei Vénus a' lelkek és elmék szeretetének volt Istenaszszonya, minden testi ~ nélkül (432*/206/4).

gerjeszt i

(5)

1. Érzelmet kelt, fokoz. Ki [Ámor] kis nyilat belőle rám ereszt, Ki ellobbannt szövétnekét ~i, Ki vesztmenn örül (320/11). 2. <Tűzet> fokoz, hevít. Ezeket meggyújtá; 's nem győzvén szellővel, Gerjesztette tüztét az előkötővel (330/858). Mit tsináljak? – e' gyűlás Terjed; – a' szél ~i (129/46).

~ették (330/1627). — ~ne (460/143).

Ik: fel~.

gerjeszthet i

(2)

<Tűzet> fokozhat, hevíthet. Hisz' égek lám, mégis víz-cseppet hullatok. Ollyan tűz ez, mellyet ~ a' jég is, És lángokkal égvén, vizet áraszt mégis (380/63). ~ (196/65).

gerlice fn

(8)

Gerle. Indult nyelvem bús nótára Árva gerlitze módjára (112/16). Hószín nyakán örv van,

mint a' gerlitzének, Gyengébb a' harmatnál bőre szép kezének (330/199).

gerlitze (429/16), *Gerlice'* (175/15), *gerlitze'* (412/15), *Gerliczét* (277/38), *gerliczeként* (299/55), *Gerliczeként* (312/1).

Ö: *rab~.*

gerlicecsók fn (1)

Gerlecsók. *Nézz erre galambi szemekkel: Jobban gyógyítol ezekkel, Jobban egy gerlitze-csókkkal Mint minden sebrevalókkal* (412/31).

gerlecepár fn (1)

Gerlepár. *Kegyves Özvegy vegyél bútsút keservedtől, Szűnj meg, óh bús Gerlitzepár! nyögé-sedtől* (299/106).

Germánia fn (4)

Németország. — *...a' fegyverzörgéseket, Mindenütt a' levegőbe Germania hallotta, 'S az Alpesekeket szokatlan rengés megindította* (413a/480).

Germania (327/7), *Germania'* (313/99), *Germaniának* (413a/516).

Geszner fn (3)

Családnév. <Salomon Gessner (1730–1788), svájci költő.> *Reggeli Ének a' Rózsához ~ után* (250/cím).

~rel (197/95, 290/11).

gesztenye fn (7)

1. Gesztenyefa. *Szedjetez mennyei illatot, szeggyetek, E vidám ~ alá úgy jöjjetek* (84/34). 2. A szelídgesztényefa ehető termése. *A ~ még is jobb lesz a' diónál, Rakással süssük majd itt a' kandallónál* (199/93).

~ (196/34, 199/14, 91), *~k* (87/14), *Gesztényével* (413a/596).

gézengúz mn (1)

Semmirekellő ember. *Fárságnak hívatná ő is magát hogy már, Pedig pernahájder, ~, Koszlobár* (330/1132).

Gibraltár fn (2)

Helynév. <Az Ibériai-félsziget legdélibb pontjához közel fekvő brit sziklaszirt.> *Ez ama Gibráltár ez ama Tzitadell Mellyre minden bombit haszontalan lövell* (55/27, 191/27).

Gige fn (4)

Helynév. <Dunántúli település Kaposvár közelében.> *A nagy Süvegű Csökliek kikeltek eb-*

rendébe, Mint midőn ők erdő vágni mentek vala ~be (326/6).

~be (326/64, 332/1), *~tól* (326/16).

gillotin l. guillotine

gilva fn (2)

Gombaféle. *Gilva, gomba' neme, melly rothadásnak indultt gyertyán- [,] bikk- és sziltörzsökön pesdül ki* (330*/144/5).

~ (330/254).

gingiva (lat) (1)

Íny. *Míg hát a' bor fel áztatná a' Gingivát, Az ivásban százszor tennénk recidivát* (218/11).

gipsz fn (1)

Vízzel keverve gyorsan kötő masszát alkotó fehér por. *Sokan, hogy őneki kárt tsinálhassanak A' köz-jó' színével több Méhest raktanak. És vagy régiséggel hánytatták magokat, Vagy ~ból gyúrátták népetlen kassokat* (341/56).

gizgaz fn (1)

Gazfickó. *Néked szóll a' letzke te ~! Te selma* (330/1136).

Glaukus fn (1)

Mélyvízi démon, eredetileg halász. *'S a' parton a' szerentsével járt Hajósok áldoznak ~nak, Panopeának, és az Inó fiának* (413a/441).

glazli fn (1)

Üvegphár. *Habzó ~kat kell ki inni salvéval, Ha meg árt, öntsük le fekete kávéval* (266/25).

L. még **klázli!**

Gleim fn (2)

Caládnév. <~ János Vilmos Lajos (1719–1803), német költő.> *És te, Hémus' tetejéről, Nyíltszívű ~om! Leszállsz, 'S a' Téji lanton messzéről Vig örömmel játszodogálsz* (397a/578).

~hoz (397/22).

glória fn (6)

Dicsőség, dicsfény. *Eljöttetek hát, óh, Haza' Nagyjai! Ditső Személyek! A' kiket a' mai Idők örömmel énekelnek 's ~' Vára felé emelnek* (188/99, 251/4).

Gloria (29/cím, 9, 35/cím, 3).

gohér fn (8)

Korai szőlő. *Sötétül a' ~ a' piross vesszőkön Barna színt vér vissza a többi szőlőkön*

(87/5).

~ (199/5, 17, 219/35, 354/22, 389/63), ~t (330/290), ~okat (199/39).

Góliát fn

(1)

Személynév. <Bibliai személy, a filiszteusok óriása.> *Nem tsuda hát, hogy Pál méltónak ítélte Annak lakására, kit leginkább félt; 'S hogy a' Státusok közt legnagyobb ~ Fiává fogadta Jesse' zömök fiját* (337/373).

gólya fn

(3)

1. Hosszú csőrű és lábú vándorló gázlómadár. *Egy együgyű állat — egy Gólya mit szólna Ha néki jó szárnya, 's egy ország nem volna, A' mellyben bújdossék* (454/263). 2. Gólyát ábrázoló pecsét. *A' Tanács Petsét nyomóját, Egy horribilis nagy Gólyát Nyomtak a' Decretum-ra* (92/139). *Gólya* (397/28).

golyóbis fn

(9)

1. Golyó, lövedék. *Meg áll, sárkányát fel rántja Mérgébe pisztolyának; Üregjárira rá süti, 'S szép bokkrétáját le üti a halálos ~* (114/706). 2. *Vágott ~: sörét. Vágott ~sal, Tirolisi Stuttzal Szálljon szembe holmi makatsabb kuruttzal* (330/1963). 3. Szemgolyó. *Bár szemét rád a' sors mosojogva nyissa Bár feléd forduljon tsalfa gojóbissa ... Ne hidgy neki* (55/2). 4. Földgolyó. *Ki dűl az Égablakába 'S Bokros füstöt botsát ott, Mellytől az Athmosphaerába A' Nap tsak alig látott. — Majd perspectiváján éppen A Föld Golyóbisára Le néz* (231/104). 5. Bolygó. *Tűvé tevém az égnek Minden zugát; be jártam A' Márs' ~ával A' több tüzes ~t* (185/26, 27). ~ (239/218), *Golyóbis* (162/27), ~sa (191/2).

Ö: puska~.

golyóbiska fn

(1)

Kis szemgolyó. *Egek! — mi tsuda? — ah! szemeim! Mit láttok? — Mint reszkettek? — Mint meredtek? — Mint fel lobbanátok? — Már ki pattannátok, 's Tán ~tok' A' nézés tövéből ki venné?* (139/49)

gomb fn

(2)

1. Fejdisz. *Fellyül az épület pompásabb díszére Csupa remek ~ot tettek tetejére* (239/28). 2. Mellbimbó. *Most a' két kis fejr oszlop bámulása, Majd a' dombotskának 's ~nak tsu-*

dállása Vezeti a kezét az Ország-újtára (239/62).

gomba fn

(5)

1. Tönkből és kalapból álló növény. *Midőn az égő métsesbe az olaj tsak szikrádzik 'S Körülötte holmi apró ~ teremni látszik* (413a/399).

2. Levélzöld nélküli, spórakkal szaporodó telepes növények törzse. *Nemi neve Linnénél Mucor, és tartozik a' Gombák' rendébe* (330*/200/29).

~ (61/12, 254/12), ~' (330*/144/5).

Ö: bolond~, pöfeteg~.

gombolyag fn

(3)

<Füst, felhő> gomolyag. *Már a' fél-felébredtt szellők által hozott Gángesi kellemes szagtól illatozott [a Szála]: Midőn egy tündöklő felhő béhemperereg. Gombolyagjain ül a' szerelem-sereg* (330/1872). *Látám a' Lakosok' jajjait a' setét Füstnek ~in mennybe tolongani* (432/22). ~got (413a/847).

Ö: láng~.

gombolygat i

(1)

Praktikát ~: vmiben mesterkedik. Amott a Tanácsos ~ praktikát A' nyavalya töri itt a Politikát (337/71).

gombolygó in

(1)

Gomolygó. *Udvarában egy mosolygó Tó kínálja a' szemet, Mellyben felhőkkel ~ Kék ég fog fel engemet* (397a/299).

gombolyog i

(3)

<Füst, felhő> gomolyog. *Az oltári szent füst ~ a' lángon* (330/865). *De mely sűrű homály ~ felettem? Melly váratlan szélvész ordít, zúg mellettem?* (454/299)

gombolyganak (397a/204).

Gomora fn

(1)

Helynév. <A bibliai történetben lakóinak erkölcsstelensége miatt kénköves tüzesőben elpusztult palesztin város.> *A' mint telik tőle, önnön kristélyozza, Ki 's bé horpadt farát köhögve földozza. Olyan bűdössége, hogy tán ~nak Kénköves bombái mind ide hullának* (239/117).

gond fn

(77)

1. Aggódás, bánat, baj. *Életemet sok ezer ~ terheli, Lelkem a' búk között eped* (100/9).

Ajakid' harmatozása sok ezer ~ot elűz (265/8). **2.** Megoldandó feladat, probléma. *Midőn fel serken 's eszére Mindjárt ez a' ~ megyen, Hogy visitet majd estére Mellyik Dámánál tegyen?* (231/48) — *Meg halunk; de semmi ~ az, Fére bú! A' ki búsúl, mind bolond az* (318/61). **3.** Vmiről való gondoskodás, törődés. *A' Fő hadi Ministernek Concredálják a' fegyvernek 'S holmi egyébnek ~ját* (114/349). *Ne félyen 's ~ja ne légyen Kedvesem itt semmire!* (231/395). **4.** Gonddal csinál vmit: körültekintő alaposággal, nagy figyelemmel csinál vmit. — *...egyszer megeshetik Hogy a' Páris helyét ~dal keresgetik Trója és Babylon jövő Tudóssai* (313/42). **5.** Gondot visel vkire/vmiről, ~ját viseli vkinek: gondoskodik vkiről/vmiről. *Az Isten, ki ~ot visel az árvára, Kegyesen vigyázzon lelketek javára* (215/143). *Töröld el könnyvedet bánatos szemedről, Jó az Úr, ő ~ot visel életedről* (222/66). *Terhesült válladnak ő elég erőt ad, Hogy el bírhasd a' melly tereh szálla reád, Hogy viseljed kedves árváim ~jokat* (212/91). ~ (6/11, 114/307, 184/19, 189/13, 202/79, 310/40, 389/62, 397a/470, 610, 462/1), *Gond* (423/19, 453/56), ~*ok* (16/7, 93/1, 99/20, 110/32, 212/30, 216/9, 54), *Gondok* (235/31), ~*om* (169/36, 326/54, 383/4, 438/31), *Gondom* (231/398), ~*od* (166/9, 204/55), ~*ja* (154/11, 194/35, 330/705), ~*jok* (259/136), ~*jaim* (354/2, 26), ~*ot* (16/47, 91/3, 130/80, 154/3, 205/47, 212/108, 330/1586, 413/35, 413a/31, 444/8, 447/80, 453/148), *Gondot* (268/129), ~*okat* (14/21, 83/15, 201/21, 257/21, 305/28, 351/7, 413a/309), ~*odat* (413a/231), ~*ját* (290/6, 330*/176/4), ~*jait* (247/30), ~*oknak* (67/20), ~*joknak* (231/42), ~*ba* (454/206), ~*ra* (383 4), ~*tól* (5/15), ~*dal* (413a/3, 140, 963), ~*al* (413/4), ~*okkal* (460/162).

gondatlan mn

(2)

Figyelmetlen, nem gondos. — *...a' tüzet a' ~ Paraszt sokszor elejti, Mely a' kövér kéreg alatt magát előbb elrejti, Majd meg ragad a' tuskóban és az ágoknál fogva Magossan repen az égre nagy retsegve ropogva* (413a/840). *Ím' ímé a' Kráflit felveszi A' ~ öreg, 's nagyon mohón eszi* (330/726).

gondlepte fn

(2)

Gonddal teli. *Letörli bársony hajával Poros izzadságodat, Tsókolván rózsaszájával Gondlepte homlokodat* (368a/112). ~ (348/20).

gondol i

(27)

1. Vki, vmi jár az eszében. *A' halhatatlanság' kezdeti már ezek, A' miket most bennem ~ok 's érezek* (454/52). **2.** Képzél, vél, hisz vmit. *Gondolta, hogy van Valami Még arra, de nem tudja mi?* (244/18) — *Én az Urat nagy Marschalnak Gondolom természetből* (114/57). **3.** Sejt, gyanít. *Gondolod-é, mi ez a' Behemót?* (348/43). **4.** Gondol vkivel: a) eszébe jut, emlékszik rá. *Pán, Juhok őrzője! Légy jelen sípoddal Ha ~sz még a' te kedves Menaloddal* (413/22). b) törődik vele, gondot fordít rá. *Négy milliárd ember tölté be szívemet Uram! Mind egy forma teremtesid ezek, Kikkel én eggyaránt ~ok, érezek* (454/338). ~ (263/34), ~*ok* (196/63, 380/61), ~*sz* (330/809), ~*t* (258/78), ~*ának* (399/2), ~*tak* (330/1098); ~*om* (176/57, 435/50), *Gondolom* (231/89), ~*ja* (330*/200/19, 460/178), *Gondolja* (454/447), *Gondollya* (231/248), ~*jatok* (421/20), ~*ám* (324/40, 454a/11), ~*ta* (244/9). — ~*nám* (413a/420), *Gondolnám* (413a/876). — *gondollya* (143/32).

Ik: ki~, meg~.

gondolat fn

(25)

1. A gondolás eredménye, az amit vki gondol. *Belől már bús szíve zavart ~tya Tanácsit mint habot tengeren forgattya* (77/249). *Te esmered, szívem fele, mind az én Gondolatimat* (171/18). **2.** Elképzelés. *Onnan ide jövőn Tudománnyal tele, Itt két Esztendeig zóld Tógát visele. Ezt hogy egy ~ véle lerakatta, Tanuló elméjét Kalmárságra adta* (222/27). *De megúnván böltselkedni Tévelygő Gondolativál; Elindúltt Vadtársaival A' Pusztákra Gyökért szedni* (244/22). **3.** Költeményes ~: költői fantázia terméke. *Ez a' Rózsaság, ez a' Fülemile, és ez a' poétizálás nem költeményes ~, hanem természet után van festve* (432*/204/6). ~ (219/53, 239/75, 322/27), ~*ok* (219/46, 313/49, 330/818), *Gondolatok* (288/cím, 313/cím), ~*im* (177/7, 337/341, 432/50), *Gon-*

dolatim (427/25), Gondolatim' (396/20), ~jait (330/1032), ~jának (397a/623), ~iból (216/70), ~ra (233/7), ~tal (216/16), Gondolatiddal (155/33), ~okkal (216/51).

gondolatlan fn (1)

Gondolat nélküli <ember>. Tudom, hogy léte-det nem lehet tagadnom, És hogy nem vagy te test, azt is meg kell adnom; Miért vitatja hát olly sok ~, Hogy a' mi meg nem tud halni, hal-hatatlan? (454/71)

gondolhat i (1)

Lehet gondolni, sejteni. Azért, ha meghalnak, sírjokba rakatják Mind azt, a' minek ott hasznát ~ják (454/402).

Ik: el~, meg~.

gondolkodás fn (2)

1. Elmélkedés, töprengés. Ezen ~ában El merülve heverész — Hentsereg puha Ágyában (231/51). 2. Vélekedés. Ez a' ~om tartott so-káig függőbe a' halotti Tárgynak választásá-ban (454a/13).

gondolkodik i (5)

1. Rendszeresen tudatos, értelmi tevékenysé-get fejt ki. A' Múzsáknak legjobb baráti a' Gráziák: én is ezeknek képviselőit keresem fel — a' kik éreznek, a' kik gondolkodnak (368/7). 2. Tűnődik, töpreng. Már akkor a' serén Gazda a' jövő Esztendőről Gondolkodik, és lehánnya a' meg tarólt szőlőről Saturnus görbe késével a' koszlobár vesszőket (413a/953). 3. Gondolkodik vkiről: foglalkozik vki-vel. Carnevál felkiált: Urak, egyet szóllok. Itt sok új mátká van: gondolkodjunk róllok. Úgy is az útam' is ő érettek tettem (330/472).

gondolkodott (244/1). — gondolkodj (260/30).

gondolkodni in (1)

Töprengni, tűnődni. Éjjel, nappal, hegyen völ-gyön, vizen egyaránt megyen, Széllal élván, nem kell róla ~ mit egyen (358/52).

gondolkodó mn (1)

Töprengő. Ah Egek! a' világ baját tsak neve-tem Mikor a' hűlt fűre testem le tehetem, A' mely az ugráló vért meg hívesíti 'S mely a' ~ elmét meg frissíti (90/6).

gondolkozású mn (2)

Vmilyen látásmódú. Lehetetlen, így bízattam

magamat, lehetetlen, hogy minden ~, és érzésű személyt vagy egy, vagy más oldalról ez a' do-log ne érdekeljen (454a/17).

~ (454a/8).

gondolkozik i (8)

1. Rendszeresen tudatos, értelmi tevékenysé-get fejt ki. Te, ki által mozgok, növök, és dol-gozok, Eszmélek, ítélek, vágyok, gondolkozok, Örvendek, búsúlok, reménylek, és félek, Te tsuda valóság, belém szállott Lélek! (454/62)

— 2. Elmélkedik, töpreng. Az emberiségnek sorsán ~ (313/15). 3. Gondolkozik vkiről v. vkivel: vkivel gondolatban foglalkozik. Hogy, mivel engem elhagyta, Több hűségem hozzád nintsen, Lábom nem tsörög bilintsen, 'S rólad nem gondolkozom (324/16). Oh kedves Isten-asszony! Én is értted Gyakorta mint sohaj-tozom, Mert szívemet baráti módra érted, Mi-dőn veled gondolkozom (305/60). ~ (231/151), gondolkozom (454/563), gondol-koznak (454/392), gondolkozott (26/25).

gondolkozva in (1)

Előre átgondolva. Gondolkozva kell banni nagy fával, Sok kézzel kell néki menni 's sok baltával (330/973).

gondolkozván in (1)

Töprengvén. Mikor a' feje le esett, Gondol-kozván egy keveset Tsak úgy nézett utána (114/656).

gondolni in (4)

1. Vmilyen elhatározásra jutni. 'S Ha megvan késő már ~ másképen. Előbb kellett volna megbánnod (176/92). 2. Gondolni vkivel: fog-lalkozni, törődni vele. Óh nem fáj é a' szíve Minden Magyarnak, Hogy a' Magyar fiakkal Gondolni nem akarnak? (334/47) 3. Vmilyennek ~ vkit: vmilyennek vélni, képzelni vkit. Ezért kell é őtet olly irtóztatónak Gon-dolni, hogy oka illy különös jónak? (213/60)

~ (315/1).

Ik: meg~.

gondolt mn (1)

Vélt, képzelt. Én vagyok az a' ki hánytatni tsak ~ Boldogságom' néktek annyira szoktam volt (176/35).

Ik: ki~.

gondolván in

(7) 1. Törödvén. *Semmivel sem ~ már A' szabad berekbe, Gyönyörködik egy víg madár Játékba, énekbe* (142/1). 2. Képzelvén, vélvén. *Caronhoz utazni hajós hívattatik Mellyet látván hajós jajgatásra fakad Gondolván hogy mindjárt ég föld öszveszakad* (10/26). ~ (148/26, 176/87, 330/1833), *Gondolván* (169/67, 443/57).

gondos mn

(9) 1. Alapos, figyelmes. *A' Rosolisos Butellán illyet akárki látott, Ha ~ szemmel meg nézte ott a' Fama-volatot* (326/44). *Ezek leg első módjai a' ~ természetnek* (413a/544). 2. *Gondosan*: alaposan, figyelmesen. *Az árnyékban tsendesen, Gondosan körülszemléli Magát, és a' tárgyakat* (397a/837). ~ (453/44), *Gondos* (3/16), ~an (306/217, 397a/998, 454/734), *Gondosan* (231/136).

gondoskodik i

(1) *Gondoskodik vkiről*: gondja van rá. *Az ő érzékenyül formáltatott szíve Tudom, ~ róllad, mert vagy híve* (212/134).

gondtörő mn

(5) *Gondüző. Lantom danold Liéust; A' szíveket feloldó, A' ~ Liéust, Méltó danolni néked* (319/3). ~ (319/14, 25, 37, 52).

gondviselés fn

(2) Mindenre kiterjedő gondoskodás. *Férjemet és magamat bátor lélekkel ajánlom A' te vitézséged 'S ~ed alá* (259/468). ~e (210/67)

gondviselő mn

(1) Vmiről gondoskodó. *Mások, mellyek puha fészkeket raktnak El altató meleg kebelébe vannak Hol a' természetnek ~ atja Azokat az álom mákjával nyugtatja* (65/9).

gonosz mn/fn

(19) **I. mn** 1. Kárt, bajt okozó. *Nyomúl Trokszar-taksz utána, Mert egész zsákmányt kívánna Tenni ~ lelkéből* (114/60). 2. Rossz. *Nem bűjt el a' fösvény több Embertársától, Hogy ment legyen pénze a' Haramiától, A' kit tán Tolvajjá a' tolvaj Világ tett, Mert ~ Erkölttsel senki sem született* (200/68). 3. Kegyetlen. *Így a' vitézek' hív unokáiban (Bár régi pompás*

fényjeket a' ~ Sors öszvedúlta is) kitetszik A' magos elme 's az Ősi Virtus (445/10). 4. Rosszindulatú. *Gonosz szorgalommal mind addig áskálnak Míg ennek virtusinn motskot nem találnek* (453/171). 5. *Gonoszul*: gonosz módon. *A' dühödő Frantz nép országimat égeti tüzze, 'S rám ~úl több-több népet a' hadra loval* (259/442).

~ (196/81, 288/54, 380/79, 453/183), *Gonosz* (2/17), ~ok (454/290).

II. fn 1. *Gonosz ember. Az áldott nap váljon tűznek katlanjává, Ezt a' szép világot tégye bús pusztává, Süsse ki a' kénnyén élő ~okat* (454/159). 2. *Gonoszság*. *Te vagy, hát óh Maros' jámbor Magyar vára, Hol összefut a' jó 's a' ~ határa* (313/120). 3. Rossz szándék, terv. *Az Dorotthia penigh zuében gonozt forral vala* (330/458).

~t (454/648, 661), ~oknak (397a/1169, 454/139), ~okra (190/52).

gonoszság fn

(6) 1. A *gonosz mn*-vel kifejezett jellembeli tulajdonság. *Kérődzik, és jámborsága Ki tündököl szeméből Nem láttzik ki ~a Bika tekintetéből* (231/233). 2. Rossz cselekedet. *'S mihelyt az Úr őket veré gazdagsággal Bé motskolták élték sok rút ~gal* (5/4). ~ (257/30, 337/7), *gonosság* (341/41), ~nak (313/24).

gonosztevő fn

(1) *Gonosz tetteket elkövető személy. Már már büntetődnek ama' ~k, Ama' szép szín alatt fosztó emberevők* (337/111).

górál i

(2) 1. *⟨Szél⟩ hord. Mint mikor a' rohanó jégzáport, avvagy az omló Fergeteges havakat szanaszét ~ja az Auszter: Úgy kavarg minden részről a' Scytha vitézek' Tábora* (258/50). 2. *⟨Ágyú⟩ tüzel. A' feltátott réz torkokból Tűzfelhők gombolyganak, Megdöröülnek, s menkövekkel Górálnak mindannyiszor* (397a/206).

Gorani fn

(1) Családnév. *⟨Giuseppe ~, a felvilágosodás egy elfeledett írója, akinek a neve alatt Martinovics Ignác nyílt levelet intézett I. Ferenc császárhoz.⟩ Itt Goráni, itt az É-s vers: bár me-*

hetnék most velek Hív Kazincymhoz! Kit óh jaj! már tsak ekkép tisztelek (161/47).

górjérce fn

(1)

Nagytestű, kopasz nyakú tyúkfajta. *Mint midőn szerelmes gór-jértzéje megett A dagályos kakas érezvén meleget, Enyelegve játszik, tar-ját bereszti* (330/493).

goromba mn/fn

(7)

I. mn 1. Durva, modortalan (viselkedés). *No legyen, nem is nézem hát, Nem leszek olly ~, De gyöngy farának mozgását Nem felejttem azonba* (169/154). **2.** Goromba személlyel kapcsolatos, rá jellemző. *Óhajtoz a' fösvény, de gyötrellemel Goromba lelkét bünteted* (305/34). **3.** Gorombán: hangosan. *Sír a' lágy Klarinét, dobog a' dobok' apja' ~n* (400/80). ~ (330/954).

II. fn Goromba ember. *Mért szomorkodnál meg holmi ~ miatt* (315/28). ~ (66/11, 254/11).

gorombaság fn

(1)

Udvariatlanság, goromba viselkedés. *Serte-perthy Uram azon kezd pörteni, Hogy ő az asztalnál megúnt vesztegleni: Koppóházy feddi, hogy az ~ Holott még mulatni akar a' Társaság* (330/697).

goronhang fn

(1)

Ijesztő hang. (Gorgo(n), az antik görög regevilág félelmetes hangú női szörnyalakja.) *Ha ő [a szerencse] ~gal agyarkodik te rád: nevesd el magadat; 'S azonnal hátat ad* (191/51).

gótika fn

(1)

A középkor építészeti stílusa. *Formája Gothika, és olyan volt pontban, Mint a' Káptalan-nak temploma Pozsonban* (306/185).

gottusi mn

(1)

Gótikus. *Ez egy jeles példája a' ~ építés mód-jának, és eredete elvész a' Debretzen és Magyarország históriájában* (432*/203/4).

gouvernante (fr)

(1)

Nevelőnő. *Guvernantné, frantziául Gouvernante, a' nagy házaknál a' gyermekeket nevelő 's az azoknak gondját viselő Asszony-személy* (330*/176/3).

gödény fn

(1)

Pelikán. *Jámbor faluk! Óh enyelgő Nyájak!*

Óh erdők, hegyek! Pihenést széllyel-őgyelgő Szememnek méken vegyek? ... Vagy e' tón? Mellynek ~ek Ússzák tsendes habjait (397a/129).

gödölye fn

(3)

1. A kecske nöstény kicsije. — *...a' vidám gyepen öszve ütközött Szarvakkal vínak a kövér ~k egymás között* (413a/1085). **2.** A Kecské csillag a Kocsis csillagképben. *Továbbá úgy kell vigyáznunk az Arktúr tsillagára A Gödöllyék 's a' ragyogó Kígyó szokott napjára, Mint a' szeles tengereken utazó hajósoknak Környékén* (413a/217). *gödöje* (83/22).

gödör fn

(12)

1. Mélyedés a talajban. — *...és gödröket vájass a' magas Hegyen, Göröngyeit az Északi szélnek hanyatt fektessed* (413a/791). **2.** Temetők sötét gödre: sírgödör. *A' sírásóknál 's az ijesztő Temetők' setét gödribe', Ott, hol az embert az emberrel Fegyver' élére hányatod, Majd ott kereslek fel jó szerrel* (379/148). **3.** Kis mélyedés, gödröcske az arcon. *Olly sárgák ortzája gödrei, Mint aranyjára vert királyok' képei* (189/15). **4.** Szemgödör. *Ni, ni, [szemeim] vigyázzatok, De fényetek rezeget pislogva, Hol össze vonúl, hol ki düllyed. Most repes vig pattanással forogva, Majd rettenve komor gödribe süllyed* (139/19).

gödörök (413a/822), *gödrei* (6/13), *~t* (346/5), *gödöröket* (413a/855), *gödört* (413a/763), *~be* (358/56), *~ökbe* (413a/575), *~ébe* (413a/766).

Ö: gyémánt~.

gög fn

(4)

1. Mások lenézésével párosuló erős önhittség. *Nagy emberek voltak Attya, Férje, 's vére; Még sem szállt kevélység, 's vad Gög a' lelkére* (454/796). **2.** Göggel: gögösen. *Mint Isteneknek trónusán a' mennyen Nagy ~gel ül a' Bölts* (377/22).

~ (397a/472), *~je* (330/573).

gögös fn

(6)

1. Nagyon büszke. *Tündöklő serénnyé [lónak] játzik a' szellővel Az arany szerszámra hányta ~ fővel* (82/18). **2.** Gögös hab: nagy hullám. — *...a' hol a' fényes Buda Vára Talpait, a' Gögös habokon úszó Duna nyalja*

(450/44). **3.** Pompás. *A' Dorottya' ~ Baldakinja megett Fő hadi-muzsika gyűjtá a' Sereget* (330/1239).
~ (413a/668), *gőges* (256/16), *Gőgösen* (330/279).

gőgösség fn

(1)

Önteltség. *Ő a' kinek Bellónától Bé van írva a neve, A' ~' hagymázzától Irtózván, kertész leve* (456/39).

gömb Ö: gőz~.**gömbölyű mn**

(4)

1. Gömbhöz hasonló. *A' kövér olaj bogyók is nem egy forma testűek, Vannak ~k 's hosszasok, keserű gyümölcsűek* (413a/609). **2.** Hengerhez hasonló. *Éris hát tündéres erejét felvevé, 'S magát egy ~ kis formába tévé* (330/716). **3.** Telt formájú (emberi testrészt). *Fáradságod' szép jutalma Virradtaig Náni lesz, Tölgye, völgye, mint birs-alma, Gömbölyű, kerek 's egész* (317/144).
Gömbölyű (317/211).

Göncöl fn

(4)

Személynév. ~ *szekere*: csillagkép. *Megfordult a' Göntzöl' szekere' tengelye, 'S a' késő álomnak eljött az ideje* (330/1843).
Göntzöl szekere (83/7), *Göntzöl szekerét* (413a/256), *Göntzölszekerét* (413a/156).

göndör mn

(1)

Gyűrűsen, csigásan csavarodó (haj). *Haja ~ és arany szín* (185/127).

göndörödött in

(1)

Hullámozó, fodrozódó (víz). *A' tiszta Nap megtekinté A' szelíd patakokat, 'S játszi szikrákkal behinté Göndörödött hátokat* (397a/72).

göndörödvén in

(1)

Hullámozván, fodrozódván (víz). *Apró ezüst peretzekkel Göndörödvén habosan, (mellyek terjedő szélekkel Tűnnek el játékosan) A' víz' felső ábrázatlan Öblögeti a' fűzfát* (397a/1070).

göngyölgetve Ik: be~.**göngyölög i**

(1)

(Láng) tekeregve felfelé terjed. *Felhőkig ~ a' megolthatatlan Tűzláng, és az aether közönséges katlan* (337/45).

görbe mn/fn

(22)

I. mn 1. Nem egyenes. *Ezek dajkálkodás nélkül a' mezőn szoktak nőni És a' vizek ~ partján önként árnyékot szőni* (413a/537). **2.** Ív alakúan hajlított. *Görbe kardunk hány ezert A' nyeregből már leverte?* (257/189) **3.** Görnyedt, hajlott (hát). *Rebeka vala ez, a' tisztos Rebeka, Kinek ősz a' haja, ~ a' dereka* (330/1080). **4.** Haragos, rosszálló (tekintet). *Görbe szemekkel jár az irigység* (37/1). **5.** Görbén néz: haragosan, rosszállóan néz. *Hamarább vét négy őt, mint illy nagy sokaság, Sőt ha ez mind ~n találma is nézni, Nem tartoznám szemem' szemekhez intézni?* (454/361) **6.** Görbe renddel: nem egyenesen. *És a' két övön keresztül egy nagy Utat vágtanak, A' mellyen az Égi jelek ~ renddel forganak* (413a/249).

~ (253/18, 41, 348/18, 358/55, 413a/21, 366, 954, 969, 1070, 418/6, 18, 445/36), *Görbe* (257/191), ~n (413a/550), ~re (413a/185).

II. fn 1. Görbe vonal, görbület. *Azok elhagyván fészkeket, magossann elrepültek, A' bémettett Vastól pedig a' mezők kiderültek. Mivel sivatag porongya a' Dombok ~jének Alig hoz törpe Káziát, és Rozmarint a' Méhnek* (413a/742).

görbed Ik: le~.**görbedés fn**

(2)

(Test) görnyedése, hajlása. *Bár az erős vállak, lábak ~e, Bár a' száraz hurut koporsós szózataja A' küszöbön álló halált nem ugatja* (217/38, 204/38).

görbedt Ik: le~.**görbít i**

(3)

1. Görbévé tesz, hajlít. *A' kemény hadi szerzámot a' somfából készítik, A' Tiszafát Iturói kézijaknak ~ik* (413a/10012.). **2.** Térdet, fejet görbít vkinek: tiszteletként meghajol vki előtt. *Olly bálvány vagy te, mellynek a' Királyok Térdet, fejet ~enek* (377/14).
~nék (397a/185).

Ik: meg~.**görbül i**

(2)

1. Görbe lesz. *'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi vászon, Ha Pádus önti a' Matinus bérteit* (327/27). **2.** Görbül a térde vkinek:

meghajol vki. *Mit ér hogy szolgálnak Frigia Népei Mit ér hogy előttem görbülnek térdei Ha a' nád szálak is ekkép kiáltanak Hogy Midásnak számár fülei láttzanak* (60/28).

görbület fn

(1)

Hajlat. *Minden természet érzette Isteni lehelletét; A' hó végig hempelygette A' hegyek' görbületét* (397a/32).

görbült in

(1)

Hajlott. *Herkules Ámort görbült vállal tartván* (94/cím).

Ik: meg~.

görcs fn

(2)

1. Izmok akaratlan, fájdalmas összehúzódása. *Opor kilentz ánglus Kontratántot jára; Még sem szállt lankadság vagy görts az inára* (330/532). **2.** Csenevész. *Nem kellett hosszason hívni ám ökemét; Felszedi a' székről elpetyhüdt tetemét, Ürög-forog, tipeg, lóbálja a' kóztot, Mellyből görts farának tsinált vala póztot* (330/602).

görcsetlen mn

(1)

Görcs nélküli. *Vagy a' görtsetlen törzsököt el vágják, 's meghasítják Jó mélyre, és a' termékeny ágat belé állítják* (413/602).

görcsös mn/fn

(2)

I. mn Görcs okozta. *Néhány Kráfli álla tányérján előtte, Mellyel görtsös gyomrát apránként töltötte* (330/714).

II. fn Füttykös. *De mintha valaki sugdosna fülembe 'S egy morális görtsöst nyújtana kezembe* (239/74).

gördül i

(1)

⟨Könny⟩ végigfut, folyik. *Könnyek gördülnek az ifjak' Szikrázó szemiből* (258/39).

Ik: ki~.

görget i

(2)

Vmit többszöri lökással gördülő mozgásra kényszerít. *A' szelek halomnyi habokat ~nek* (202/17, 56/17).

görgetvén in

(1)

Gördülő mozgásra készített. *Ki veszi gyökérét a' magos cserfának Mellyek az erősség oszlopinn állának Görgetvén le felé a' hegy oldalának Néki vitte a' már uszkáló tsordának*

(52/19).

görög Ik: le~.

görög¹ i

(2)

Ömlik, özönlik. *Nem fűrvén árkába a' duzzadt vízözön, Ordító lármával ~ a' szirtközön* (306/98). *Lám melly zavartt lármák között forognak A' büszke lelkek' Napjai, Kőről kövekre görgenek, zajognak Mint Rajna' bukkánásai* (305/67).

Ik: le~.

görög² mn/fn

(22)

I. mn **1.** Görögökkel kapcsolatos. *Szégyenljék magok közt a' Görög vezérek, Hogy ők Helenáért vesződtek Trójánál* (421/14). *Verse máig is megvan ~ nyelven* (267*/12/7). *A ~ elemének szép találmanya a Vénus övedzője* (368*/30/8). **2.** Görögül: görög nyelven. *Citére ~ül Cythere* (330*/197/8).

~ (330*/158/3), *Görög* (111/33, 124/3, 126/9, 356/1, 396/5, 418*/173/5, 418*/176/1, 442/11), ~ül (330*/198/1), *görögül* (330*/199/8, 330*/205/4).

II. fn **1.** Görög ember. *De Akhilles a' Törököt, A' Rátzot, Örményt, Görögöt Kí ágyúzá Trójából* (113/27). **2.** Görögök: a görög nép. *El beszéllem miként jára Trója a' Görögöktől* (113/9). **3.** Görög származású magyarországi kereskedő. *Mindenünnen gyűl a' sok kints, Gazdagodik Országunk, Egy henyélő Hazafi sints, Mutatja a' nadrágunk; Már mi is a' Világéből, Mint Görög a' Magyaréből, Farkas Bundát vehetünk* (114/166).

Görög (330*/195/7, 356/2, 413/49).

Görög fn

(2)

Személynév. ⟨Görög Demeter (1760–1833), író szerkesztő.⟩ ~ *Úrhoz* (386/cím). *Megholt! 's jókori Fátuma Minden jámborokat buba merít ebé, 'S főként tégedet, óh ~* (386/13).

Görögfejérvár fn

(1)

Helynév. *Igazság szerint ~, alba Graeca* (267*/19/3).

Görögország fn

(2)

Helynév. ⟨Dél-Európai ország.⟩ *Bár Elizium mezejét Görög Ország ditséri 'S hívó anyját Persefone nem nagy kedvel kíséri* (413a/45). ~ (281/3).

- görögországi mn** (1) *Tágos ~öt, hóbértzeket összetoluló Tengereket*
Görögországból való. Szégyenljék a' Görög
Országi Vezérek, Hogy ők Helénáért vesződ-
tek Trójánál (127/14).
- görögség fn** (1) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
A görög nép. Egész Görögség Álfeust 's
Molorkberke vidékit Elhagyván, számomra
tészi pályafutó játékit (413a/1124).
- görögven in** (1) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Peregven. Hószín vállán miként lebegnek Szeg
fürtjei, Görögven rólok a' vizeknek Sik gyön-
gyei (294/27).
- göröngy fn** (9) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Földcsomó. És a nedves ~ kezd engedni már
a' Tavaszi szellőknek lágy fuvallatára (413/
57). Még is szükség megkapálni 's törni a'
~öket (413a/966).
~ (201/56, 417/22, 454/614), ~ök (220/12),
~öket (413a/77, 768), Göröngyeit (413a/792).
- Göttinga fn** (3) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Helynév. (Német város.) Söhajtott ~ felé a
Tempe és Helikon (221/1).
Götting. (330*/199/16), ~ig (220/24).
- gőz fn** (4) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Párolgással keletkező légnemű anyag. A' szí-
szergő nádad közt Mellyem' erőss pihegtében
Bészívom e' kedves ~t (397a/928). Egy homá-
jos felhő lebeg körülötte Ezt a' söhajtságok ~i
sűrítette (6/18).
~ (239/122), ~zét (397a/101).
- gőzburok fn** (1) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Gőzfelhő. Gőzburkok ülték szent neveknek Ér-
demit a' buta Léthe partján (439/39).
- gőze-büze fn** (1) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Vminek a büdös kigőzölgése. Nagy veszély
van innen 's túl! Mert kit itt el nem merít is,
Túlnan a' kormos Mefitis Gőzi büzi fojtja meg
(317/126).
- gőzfal fn** (1) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Gőzfalat von vki körül: elszigetel vkit. A' ba-
rátság 's kedv megszűnnek, Tréfa, nyájasság
eltűnnek; Tsak setétes gondolat Vont körültem
~at (322/28).
- gőzgömb fn** (1) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Gőzfelhő. — ...ím a' végetlen üregben Földi
hazád [mértéketlen] nagy tengelye végén
- gőzkaréj fn** (1) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek
a' Világ' szemét Fedik most, — a' gőz-karéjok
— Ím felnyílnak szerteszétt (397a/1099).
- gőzöl i** (1) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Párolog. Minden fű e' bő harmattal Újonnan
feléledett, 'S ~ erősebb illattal (397a/1155).
- gőzölgő in** (1) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Gőzölgő fejek: ködös, vallási fanatizmussal el-
telt fejek. Mások írtóztató Énekek Bögessék
bús Obojjokat, És siralmas Nótájokat Jajgas-
sák keserves Versekkel; Kerítettse szürke Hes-
peris Gőzölgő Fejeket: Én nem öhajtom eggy-
szer is Követni ezeket (128/30).
- gőzölög i** (1) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Bús melancholia ~ a' fején: mélabús. Bús me-
lancholia ~ a' fején, A' harag' rozsférge bánt-
ja ülő helyén (330/733).
- gőzös mn** (1) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Kába, kábult. Két kezét bádgyadtan tévén két
szemére Botsátotta ~ fejét a' térdére (237/48).
- gőzősi mn** (1) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Gőzőlgő. Nézz fel tsak, kedvesed öhajtt Mos-
tann is látnia sohajt. Nem szoll és ~ kardal
Hal meg hát Asszonyi karral (45/15).
- gőzü fn** (1) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
Güzü, mezei egér. Anyám, kit a' Gőzü Nem-
zet' Hatalmas Királlya nemzett, Volt Donna
Lisztnyalótzi (114/81).
- grácia fn** (55) *Gőzfelhő. Azok a' barna szemhéjjok, Mellyek*
1. Kecesség, báj. Így hervadtak el Ró'sái
Halavány ortzáinak E' hajdani szűz tanyái A'
Test Gratziájának (231/330). 2. Három ~: há-
rom szép nő együttese. Most hogy meg holt
Rozália, Három megint a' Grátzia (207/5). 3.
Csinos, bájos nő. De, idővel, a' módiból,
olyan fiatal és ép Grátziák is felrakták [csali-
ruhát], a' kicinek van mit mutatni (330*/140/
49). Minden kintsevel Flórának — Felé szár-
nyaljatok, Hogy ott egy szép Grátziának Csók-
kal udvaroljatok (331/15). 4. Szurtos gráciák:
cigánylányok. Azért henyélkedik tellyes életé-
ben A Szurtos Gratiak kebelébenn (26/38). 5.

Az antik mitológiában Zeusz lányai, a bájos-ság istennői. *Ortjánn a' gondok helyett edgy edgy Grátzia látszik* (216/54). *Grátziák úgy szállanak le Zöld levélkéidre ma 'S kedvezőnn mosolyognak le Onnan a' kis Rózsira* (249/29). **6.** *Kegy, leereszkedés. Kérvén térdhajtással annyi Grátziáját, Hogy végye kedvesen vékony hederáját* (188/81). *A szegénytől gratziádat Sok graditsra emeled 'S tölle készült palotádat Még magad is tiszteled* (16/34). **7.** *Gráciájába fogad: kegyébe fogad vkit. Kedvel szívem egy szép Legényt, De nem vár abból vőlegényt, Én szeretem de hijába Nem fogad grátziájába* (309/108). **8.** *Vkinek a gráciáját kérvén: a kegyelmét kérve. S ha a' világ több névvel is Szólítja meg szűz Máriát Kérvén az ő grátziáját: Szólítja az enyimmal is* (148/63). *Grátia* (71/11), *Gratia* (38/11), *grátzia* (207/cím, 375/3), *Grátzia* (207/1, 3, 322/43, 330/184, 2026, 388/26), *grátziák* (219/79), *Grátziák* (216/61, 237/91, 238/108, 319/9, 330/336, 1883, 2021, 368/6, 371/10, 397a/953, 405/28, 428/39, 443/238, 454/782), *Gratiák* (4/25, 200/25), *Gráciák* (174/18), *Grátziák'* (93/8, 330/2038, 330*/188/14, 391/8, 426/47), *Grátziát* (337/343, 368a/122), *grátziákat* (421/36), *Grátziákat* (267/10), *grátziádat* (205/33), *Grátziának* (397a/461, 415/59), *Grátziáknak* (128/38, 424/38), *Grátziákhoz* (368/34), *Grátziákkal* (139/40).

grádics fn (7)

1. Lépcső. *'S az élő Istennek lábaihoz üle, Tsókolván gráditsát ditső Trónusának* (225/127). **2.** Fok, szint. *A' bosszúállásnak, trutznak kívánsága Benne a' legfelsőbb garáditsra hága* (330/1060).

gráditsra (205/34), *graditsra* (16/34), *gráditsára* (306/233), *gráditsokon* (123/27), *Gráditsonként* (397a/164).

grádus fn (1)

Fokozat. *A' deáknál ezek a' ~ok vannak, vivens, vivus, vividus, vivax* (330*/204/2).

grádusú mn (1)

Fokozatú. *Ezt is adjuk a' többihez, 's nekünk 4 ~ szavunk lesz az élet' ideájára* (330*/204/11).

graeca (lat) (1)

Görög. *Igazság szerint volna Görögfejérvár, alba Graeca* (267*/19/3).

gránát fn (1)

Robbanó lövedék. *Távolról győz nyájas katingatásokkal, Mint meg annyi szívbe rontó ~okkal* (238/26).

granatéros fn (1)

Gyalogos katona. *Mikor mint a' földtől nemzett Hatalmas Óriás Nemzet' Granatéros se-rege: Úgy rohant az egereknek Hatalmas Armadája A' békákra* (114/20).

Grand fn (4)

Családnév. *Elsőben is ki mozdula Báró Grand Brekeke* (114/636).

Grand (114/644, 646, 651).

grapsa fn (1)

Nagyalakú könyv. *Himen a' székéből elfordulván balra Egy potrohod könyvet feltesz az asztalra. Még a' Calapinus tíz-nyelvű ~ja, Vagy a' Casuisták' Theológiája Hozzá képest tetszik finger-kalandernek* (330/377).

Grassalkovics fn (1)

Személynév. *Grassalkovich Antal (?1694–1771), kishivatalnokból feltört főnemes. Ha csak Bécsi lelket Rókától nem kér Méltóságos Telket A' Magyar nem nyér Így lett Urrá holmi Nitzki És ~* (246/46).

gratulál i (1)

Öröndetes esemény alkalmából kifejezi jókívánságait. *Most tehát már egyéb módot nem talállok, Hanem tsak, hogy innen hazúl ~ok. Éljen azért Pál Úr!* (325/4)

gravitás fn (1)

Fenségesség. *A' mi hiú, szapora és rendetlen tántzunk, melyben asszonyszemélyek is ug-rándoznak, ölelkeznek, keringenek, 's kiki ma-gáért és párjáért tántzol, egész formájával megmutatja, hogy tót eredetű, az Ázsiai ~sal és méltósággal átallyában ellenkezik* (330*/156/6).

Grenouill fn (1)

Családnév. *Markazső Fő Kapitánynak Ebbe látták tsatáját: El vette gróf Túródványnak Pikxisét és óráját Hogy Madám de ~nak, Ha*

vidámabb idők nyílnak Meg nyerhesse egy tsókját (114/739).

gróf fn (44)

1. A bárónál eggyel magasabb rangú főnemes. *Tót, Horvát, Dalmata ország ma is bánja, Hogy nem Gróf Szétsényi az ő Vitzebánja* (306/272). **2.** A névhez fűzött címként. *Gr. Szétsényi Ferencz Ő Exellentijához* (417/cím). **3.** Hübéri tartomány kormányzója. *A' Gyulay Grófnak seregéből Szittya vitézink Innepi pompával fogtak helyet* (400/72).

~ (114/399, 737, 889), *Gróf* (114/39, 763, 188/cím, 1, 100, 104, 134, 134, 259/4, 9, 306/220, 221, 229, 240, 245, 248, 317/132, 330*/148/4, 330*/155/3, 330*/188/4, 6, 338/51, 382/4, 417/36, 418/cím, 418*/117, 428/cím, 432/121, 439/cím, 63, 439*/76, 445*/73, 454/885), *Gr.* (330*/188/2), *Grófod'* (235/11), *Grófnak* (188/80), *Grófjaiban* (418/116), *Gróftól* (317/103).

grófi mn (3)

Grófhöz tartozó, jellemző. *Sem Nagyságod' Grófi telke, Kintstárja, és Nemes Lelke Illyeknek hijjával nints* (415/16). *Bízd el magad tisztségdbenn A Grofi méltósággal Kevéjkedj örökségdbenn Sok szép drága jószággal* (13/14).

Grofi (30/1).

grófné fn (5)

Gróf felesége. *Ím, kegyelmes Grófné! szemben Lehetünk ismét Vele* (307/69).

Grófné (307/63, 330*/188/3, 428/193), *Grófnénk* (307/124).

grófocska fn (1)

Fiatalfő. *Mindjárt sok Grófotkák modern-jéhez állnak, Sőt a' Deákok is abban koledálnak* (330/2009).

grönlandi mn (1)

Grönlandhoz tartozó, azzal kapcsolatos. *Béborítom a' nagy Balénát lángokba, 'S párt keres a' fagyos Grönlandi habokba* (330/1916).

Grönlandia fn (1)

Grönland. *Terem [a balena] az északi és déli Oceánuson; legjelesben pedig az északi Pólus felé hajló kietlen ~nak környékén* (330*/200/4).

Guarini fn (1)

Személynév. (Giovanni Battista Guarini olasz költő (1538–1612).) *Ámor. ~ után* (370/cím). *~ból* (152/cím).

guba fn (1)

Kurta guba: Rövid, durva szövésű felsőkabát. *Addig manualis Orgona helyébe Zeng öt s hat kitsinyed kutzkód üregébe; Kiket renddel ide hordván oskolába, Kántusra hitvesed jön kurta ~ba* (233/76).

guggol i (1)

Meghúzódik. *Más felől a' Halál, 's a' rémitő Vázat Hányó Félelemmel a' Kudartz, Gyalázat Guggolnak a' Kétség' alacsony völgyében Egy gyászos Tziprosnak setét erdejében* (267/67).

gugyorodik lk: le~.

guillotine (fr) (2)

Nyaktíló. *Hát mi hogy ne jajgatnánk Belgium' szegény lakóji! Kik tudjuk, mint törtek ránk Népiünk meggyilkolói, 'S adtak, játszván tsal-fa színt, Szabadságfát, 's Gillotint* (257/103). *Guillotin* (114/993).

gulya fn (7)

Szarvasmarháknak legelőn tartott csoportja. *Zöld pusztáitokon hány száz ~, tsorda fejerlik?* (258/94).

~ (330/1046, 330*/171/5), *~i* (418/29), *Gulyáinak'* (231/295), *(Gulyába* (231/169), *Gulyánál* (231/301).

gúnyol i (3)

1. Csúfol, gyaláz. *De hagyjuk el; 's a' Bál-istent ne ~juk, Mert a' nagy világnak orrát fel borsoljuk* (197/81). **2.** *Porba ~ vmit:* gyaláz, kicsúfol. *Így ~ák sok Zoilok Érdemidet a' porba* (236/22).

Gúnyol (280/14).

gúnyolás fn (1)

Csúfolás. *Az el tántorodott ~a végett Elő vesznek minden sovány ellenséget* (453/181).

gúnyolva in (2)

Csúfolva. *Ezt sugják gunyolva egymás vad fülebe* (453/174). *Úgy vagyon! Kít tegnap bálványolt a' Dáma, Szemeit ~ hánya rá ma* (206/8).

- gustuos mn** (1) (330/604). **2.** Guta ütött. *Katóm! Katóm! Ki sem jöhetsz Te tán soha, Úgy bétsukott az a' ~ vén Mostoha* (333/19).
- gusztus fn** (1) Nevelőnő. *Tizenkét ősz 's próbáltt Banyát melléje vett, 'S egy vén Guvernántné Adju-tantjának tett* (330/1196).
(2) **guvernantné fn** (2) *Guvernantné* (330*/176/3).
- gut (ném)** (1) **gymnasium (lat)** (1) *Ist guter Wein: jó bor. Nálunk búza ám a' ke-nyér, a' bor sem olly kotyonfitty, Mint Csö-kölbe; a' Visnyai ist guter Wein* (326/28).
Középiskola. A' Királyi Tábla, a' R. Catho-licum és Reformatum *Gymnasiumok, és a' Magyar Tudós Társaság* (313*/102/1).
- guta fn** (3) **gvárdián fn** (1) **1.** *Majd megüti a ~: mérgében, nevéttében majd felrobban. Elfordúl, ha megyek felé: Feláll, miheltyt ülök mellé: Ha mit tészok, mindjárt felsüt, Majd hogy a' ~ meg nem üt!* (309/52) — *Nevettében majd a' ~ meg nem üti* (161/34).

Gy

- gyakor mn** (3) 185/35, 204/11, 217/11, 288/58, 294/9, 305/58, 446/7).
 Gyakori. *Mind — mind az én sohajtozásim, Kik ott a' fákon lengenek, Kiket ~ panasz-kodásim Melyemből feltekertenek* (446/15).
 ~ (397a/45, 413a/576).
- gyakorlás fn** (1)
 Az a tevékenység, hogy vki gyakorol vmit. *Ezer esztendőig tart így e' vándorlás; Míg a' sok kín, próba, bánat és ~ A' mennyből szállt lelket úgy ki nem tisztítja, Hogy virtusát semmi más nem motskosítja* (454/488).
- gyakorlott in** (2)
 1. Aminek vmiben gyakorlata, jártassága van *Ebbe nem is hibázának Jól ~ lábai, E' mindenható Marhának Szerelmes Ugrásai* (231/256). 2. Gyakran ismételt, gyakran előfordult. *Idvez légy, Saturnus földje, imé egy hazád fia Kívánja a' te kedvedért énekelni azokat A' hajdan annyira betsült és ~ dolgokat* (413a/699).
- gyakorol i** (2)
 1. Gyakran tesz vmit. *Azért, hogy boszorkányságot, Mint ő Kemek, nem tudok, 'S holmi hókusz-pókusságot Soha nem ~ok, De biz azért, engem uttse, Tiszteletes Uram Öttse Sem teszi ki a' szűröm* (92/158). 2. (Foglalkozást) rendszeresen folytat. *A ki szereti a' virtust Poësist ~lya Kötik annak a' szép mirtust A Halált nem kóstollya* (13/26).
- gyakorta hsz** (24)
 Gyakran. *A' bor bétölt örömmel, 'S mámort okoz ~* (411/6). *Szemét ~ hánya Villogva, ösze-vissza* (185/135).
 ~ (90/32, 176/27, 185/42, 46, 211/53, 214/119, 239/26, 267*/14/9, 268/51, 299/85, 413a/712, 1007), *Gyakorta* (15/11, 130/12, 170/62,
- gyakran hsz** (47)
 1. Viszonylag kis időközökben ismétlődve; sokszor. *Ama kies helyt gyakrann Oh Nítze! Megtekintem, Hol boldogságba éltem, Véled lakván hajdan* (158/25). 2. Nem egyszer, több esetben. *Gyakran a' setétes üregű barlangnak Rejtekebe fényes kints halmok lappangnak* (64/1).
 ~ (15/14, 63/13, 72/26, 77/58, 204/14, 212/49, 215/74, 217/14, 231/369, 279/8, 302/17, 330/140, 999, 1371, 413a/556, 468, 670, 425/29, 428/15, 453/62, 454/808), *Gyakran* (15/7, 28/5, 64/3, 100/2, 109/4, 169/124, 131, 204/7, 217/7, 298/23, 305/23, 316/3, 397a/466, 413a/196, 198, 330, 372, 386, 897), ~n (208/32, 216/123, 239/69, 453/121); *Leg gyakrabban* (238/35).
- gyaláz i** (2)
 Becsmérel, szid. *Ha ti ~tok is, majd mondják valakik Kár hogy az a' szép ész olyt rútt házba lakik* (61/53).
 ~tok (254/59).
- gyalázat fn** (10)
 1. Becsületen esett sérelem; megszégyenítés. *Gyalázatban, úgy mond, tovább miért élek? Inkább betsülettel hal meg a' nagylélek* (330/1517) 2. Szégyen ~! (felháborodás kifejezése-ként) aljas dolog. *Phi! Szégyen! ~! Gyáva Teremtvények, Kikből így űzhetnek tsúfot a' Legények!* (330/1499) — 3. Gyalázattal: megalázottan. *Sőt Teréziánk' magzatja, A' ki néki mássa volt Lett vad mérgek' áldozatja És ~tal megholt* (257/48).
Gyalázat (267/66), ~unk' (330/987), ~ba

(453/168), ~ra (330/960), ~jára (259/498, 453/75), ~tal (259/494).

gyalázni in

(1)

Durva szavakkal szidni, becsmérelni. *Átkozott az ember a' Viperák fajja! ... A' kik között ha tudsz hazudni, ~ Tettetni — árulni — a' virtust alázni Ha tudsz hizelkedni, 's a' rágalmazásnak Szavát által tudod szépen adni másnak* (453/235).

gyalázott mn

(1)

Megalázott. *Éreztesük vélek, melly súlyos a' harag, Mellyet a' megvetett asszonyi szív farag, 'S melly érzékeny bosszú, mellyet a' megsértett 'S ~ szerelem önnön magáért tett* (330/952).

gyalog hsz

(2)

1. Saját lábán menve. *Maga meg' odébb áll ~ vagy paripán* (330/1044). **2.** Gyalogos katonaként. *Mennyi sok ellenség' viadalján, hány hadi tűzben Lett győző nevetek, ti akár ~ állatok ottan A' próbára, akár paripán ütköztetek őszve* (258/99).

gyalogjában hsz

(1)

Gyalogosan. *Dob- 's trombitaszóval elhagyá már Mérőt A' Fársáng, vivén sok vezetőt, kísért. Ki szánon, ki lovon, ki csak gyalogjába' Öröm-kurjantással siettek nyomába* (330/65).

gyalogkatona fn

(2)

Gyalogos katona. *Hajdúknak nevezték a' Magyarok átallyában a' gyalog katonákat* (418*/174/1).

gyalog katonát (238/18).

gyalogság fn

(1)

Gyalogos katonák. *Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi mesterségben, azokat a' hegyes vasazott karókból készített, és forgatható palánkokat, mellyeket a' Gyalogság' elibe szoktak hányni, hogy a' lovas nép el ne gázolhassa azt* (330*/180/3).

gyám fn

(1)

Támogató. *Ím a' megsaltt népek bilintset tsörgetnek, Europa' roskadt oszlopi reszketnek, A' törvények régi ~jokat keresik* (337/79).

gyámol fn

(12)

Vkinek, vminek a segítője, támasza. *Édes Atyáimnak ~a csak te valál* (259/454). *Tele*

olly lelkekkel termékeny kebeled, ... Kiket a' nemzetnek és a' két Hazának A' biztató Egek ~úl adának (313/130).

~a (209/116, 214/87, 259/472, 432/99, 439/62), ~unk (214/101), ~ai (337/103, 397a/240), ~t (259/651), ~nak (214/109).

gyámoltalan fn

(1)

Gyámolításra szoruló személy. *E két ~t, oh! Írd be Könyvedbe 'S Attyai szárnyaid árnyékával fedd be* (222/77).

gyánánt nu

(11)

A névszóban jelölt minőségben; vmiként. *Még csókot is Ragasztott ő orcámra, 'S még több hán't Pecsét ~ Az esküvés közt számra* (277/17). *Ezt kívánnám legfőbb jó ~ hazámban* (267/236).

~ (111/102, 155/27, 208/56, 239/174, 248/3, 267*/13/2, 267*/18/5, 379/8, 454/468).

gyanít i

(1)

Sejt. *Édesdedenn esznek [az állatok] gyilkosok kezéből Nem ~nak veszélyt társaik véréből* (453/58).

gyanta fn

(1)

Borostyánkő. (Itt: elektromosság, villám értelemben használja a költő.) *Lát'd; a' magános berki homály alól Míg a' babér-szál halkal emelkedik; A' nyári ~k' durrogási Szent tetején magosabbra rázzák* (440/7).

gyantaláng fn

(1)

Sustorékoló ~: villám. *A' zápor lerohan, 's az ég sarkalatja Lelkemet 's a' bértzes erdőt rázkódatja; Míg szólok, ím tserfám' menedék tövére A' sustorékoló ~ leére* (454/304).

Ö: hegedű~.

gyanú fn

(4)

Sejtés. *Csendesítsed szíved háborúját, Oszlasd szélllyel ingerlő ~ját* (272/2).

~nk (443/56), ~tól (330/742), ~val (330/650).

gyanús mn

(2)

1. Akiről rosszat lehet föltenni. *Gyanus Hímen! Sokan bánják, Hogy a' szívet nyűgbe hányják Komor fogadásaid* (363/1). **2.** Gyanakvó. *Nem lehet hát itt ~ az elme Látod hogy hív kedvesed' szerelme* (272/21),

gyanúság fn

(1)

Bal ~: rossz sejtés. Szokrates ez, kinél a' Po-

gányok között Más világra szebben senki sem költözött ... Kit a' bõlts Athénás nagy örömmel hallott, Hanem siettetvén bal ~ait, Egy napon ölte meg ötet 's – gyilkosait (454/689).

gyapjas mn

(1)

Gyapjat növesztő. A' ~ nyáj is fáztában Holmi törzsökök körül Az ágfedél' oltalmában Egy hársvölgyön körbe gyűl (397a/1089).

gyapjú fn

(2)

1. A juh szőrzete, mint textilipari nyersanyag. Se gyapjokat A' Siria Kenőtsébe nem mártják, [a szántóvetők] Sem a' jó olajt idegen Cásiába nem ártják (413a/1020). 2. Selyem. Mért említsem ... Hogy a' Szérek gyenge gyapjút a' falevérlől szennnek (413a/643).

Ö: arany~.

gyapjúsál fn

(1)

A juh szőrének egy szála. Sem gyenge gyapju szálak a' levegőn nem repkednek, Se tollakkal a' jó meleg napra nem terjeszkednek (413a/404).

gyarapítani in

(1)

Vminek a mennyiségét növelni. Az Erdőben 's a' víz partján vágni kell a' nádatokat És gondtal kell ~ a' vadon fűz szálakat (413a/963).

gyarló mn

(14)

1. Silány, gyatra. — ...kirepül lelkem testemnek ~ kalitkájából (368*/24/25). 2. Esendő; bűnre hajló. Hát mi, ~ szerzetek, mit várhatunk — mit várhatunk miattad? (288/51) — Gyarló nép! Egy egy ravasz ellenség' szavára Úgy kellett rohanni a' Férfi' tsókjára? (330/1497) 3. Ilyen személyre jellemző. Poéta vagy. Írod ~ szegénységed, Melly a' porig nyomván téged, Meggátollya serénységed (280/5). 4. Szűk korlátok közt mozgó. Gyarló tudatlanság! Zablatlan indulat Két Daemon, melly minden szépet jót feldúl (313/59). 5. Testileg erőtlén, gyenge. Bámúlásra méltó vennem, Hogy lehet olly' erő bennem, Hogy ~ Lyánka létemre Halál nem jön életemre? (309/119) 6. Gyarlón: gyengén, erőtlénül. De itt is Lantom húrjai ~n leszállonganak (405/27).

~ (306/22, 330/1071, 368*/194, 421/5, 426/58), Gyarlón (278/22); ~bbikat (337/74).

gyárt i

(1)

Csinál, készít. Ezekből ~ a' Föld-míves a' szerkérnek kereket, Ezekből faragnak küllőt 's horpadt hajó feneket (413a/996).

gyász fn

(20)

1. Bánat, szomorúság, fájdalom. Oszlasd komor Bánatidnak ~ból szövött fellegét' (162/119). Már le hasadoztak a' hajdani ~nak Komor fedelére vont fekete vásznak (81/5). 2. Gyászba borul vki: a szeretett személy halála miatt szomorú lesz vki. Nekem is erős lesz arra gyenge karom Hogy véle éltemet végezni akarom. Gyászba borúlt szülék! (77/287) 3. Gyászba von: szomorúvá tesz. Éltémnek fényes Hóri-zonja Dült borzadó setéteességre, A' búk mord Éjje ~ba vonja (286/3). 4. <Jelzőként> gyászos, szomorú. Gyász idők! — így kiált, vádolván az eget, — Lám, tsak egy rövid Nap mennyit elveszteget (189/23).

~ (216/25, 260/30, 306/106, 432/27, 416/24), ~a (161/29), ~t (312/5), gyásszát (138/3), ~nak (203/5, 9), Gyászba (402/3), Gyászban (428/20), ~ból (111/65), ~ra (449/7), Gyászra (312/17).

Ö: vég~.

gyászalkotmány fn

(1)

Híres halottak érdemeit bemutató dokumentum. Castrum doloris nevet visel a' Nagy emberek' halálára felállítatni szokott Gyászalkotmány, mellyben a' megholtak érdemei szoktak példázatokban előadódni (330*/188/17).

gyászbolt fn

(1)

Sírbolt. Úgy van! Ez a' kedves Lélek Nekem még élvén megholt: 'S ez az, hogy én halva élek, Míg el nem zár a' gyász bört (428/172).

gyászéj fn

(1)

Sötétség, halál. A' szeneket látom, látom mint dülttenek össze Már sok erős várak, mellyeknek pusztá falában Rókafiak 's a' gyász éjnek denevéri nyivognak (253/8).

gyászéjszaka fn

(2)

Gyászéjszakába dül: meghal, elmúlik. Így múlik életünk el, Melly most ragyog körülünk, És végre mindenünkkel Gyász éjtszakába dülünk (43/8). Az illatos virágok Sárgulva hulltanak le, 'S gyász éjtszakába dültek (186/24).

- gyászfátum fn** (1) Elkerülhetetlen sors, végzet. *Véltem, hogy egy-mástól holtig meg nem válunk, 'S megosztatónk lehet tsupán tsak halálunk: De lám más lappangott egy gyász fátum alatt, A' melly most közöttünk vont örökös falat* (63/17).
- gyászhalom fn** (1) Sirhalom. *Halálát a' népek siratják Gyászhalmát könnyekkel áztatják Rózsákkal béhul-latják* (225/142).
- gyászhant fn** (2) Sirhalom. *Itt árnyékos ákász fedi a' gyász hantot, Odább a' fejköbe látok metzve lantot* (306/87).
gyász hantjain (428/198).
- gyászhely fn** (1) Temető. *Gyászhely! Mellytől lelkiünk irtódzik, Hol minden érzésünk elhal, Fülünk csak csendességet hall* (424/9).
- gyászkárpit fn** (1) Sötét felhőzet. *Szakadoz a' felhők setét gyász kárpittya Az el zárt egeknek kékségét megnyitva* (56/59).
- gyászkoporsó fn** (1) Koporsó. *De e' gyász koporsó, és e' fényes Rendek Meggyőznek, 's magam is tsakugyan örvendek, Hogy dítséretidről tiszttem most szóllani* (454/831).
- gyászköd fn** (1) Sötétség, szomorúság. *Elfut a' nyájas tavasz, A' bársonyos Hajnalra gyász köd árad* (288/94).
- gyászlepel fn** (2) A halottat letakaró vászon, szemfedő. *E' kerek föld pusztán forog az üregben Hordozván a' néma halált gyász leplekben* (454/176).
gyász leplekben (428/47).
- gyászol i** (2) 1. Vkinek a halála miatt szomorúságot érez. *Azt mondják, hogy ezen földnek darabjai Gyászos tömlőtzebe rejtettek rabjai; Vagy pedig azoknak jajjaikról szólnak Kik az ide rejtett holtakért ~nak* (209/8). 2. Üresen, megfosztottan árválkodik. *Rips raps a' szőlők már pusz-*
- ta támasz megett Gyászolnak, hajdani díszek mind oda lett* (87/46).
- gyászoló in** (1) Szomorúságot érző. *Él az Úr, és régi szeny nyedből ki kelsz még, Borongós felhőkkel ~ magyar Ég!* (306/156)
- gyászo lván in** (1) Vki halála miatt szomorúságot érezvén. *Úlj sírjára Hazám' fia! 'S ~ keseregd tiszta barátodat* (386/16).
- gyászos mn** (47) 1. Gyászt kifejező, felidéző. *El multak a' hadak már meg némülának Gyászos harsogási Márs trombitájának* (54/2). 2. Szomorúságot, bánatot okozó. *Óh ~ végezés' irtóztató pontja! Melly két szerető szív' frigyeit fel-bontja* (63/7). *No eljöttél valahára Gyászos tél, a' föld nyakára* (389/92). 3. Szomorú, fájdalmas. *Ezek tanúk, ezek hallották Szerelmem' ~ énekét* (446/6). 4. Sötét, fekete. *Kezde a' setétes Éj is vonni ~ szőnyeget, A' Szemektől el takar-ta a' mezőt 's a' kék Eget* (161/17). 5. Gyászoló. *Itten kell hagyni a' drága örökséget, Itten, ha férj vagy, a' kedves feleséget, Ha lettél életbe gyermekek atyává Szerelmes gyerme- ked ~ árvává* (209/72). 6. Gyászos ágy: halotti ágy. *Fel kiálta, mondván sirva: a' szeretet Téged ezen ~ ágyadba fektetett* (77/278). 7. Gyászos hant: sírhant. *Ezt (:oh kedves párom:) a' tulajdon karja Én értem e' ~ hant alá takarja* (77/280).
~ (28/23, 77/9, 186, 262, 294, 112/29, 158/1, 162/10, 91, 204/28, 210/17, 19, 53, 76, 212/27, 213/46, 56, 214/24, 215/102, 125, 217/28, 222/1, 225/137, 237/44, 247/12, 267/68, 282/20, 299/81, 304/38, 330/1527, 376/8, 413a/495, 443/93, 453/64, 86), Gyászos (209/6, 287/6, 386/4, 427/44).
- gyászosság fn** (1) A gyász időszaka. *Fél eszetndő vala, a' míg ~ba Élt, már most férjével van a' Menny országba* (210/79).
- gyászpántlika fn** (2) Gyászszalag, gyász jeléül viselt fekete szalag. *Süvegét könnyel öntöztem Gyász pántlikám rá kötöztem* (112/18).
Gyász pántlikám' (429/18).

gyászpecsét fn (1)
Fekete színű pecsét. *Gyász Pecsétje Kedvesemnek! Fejtsd ki végre, mit hozál? Mit jelentesz bús fejemnek? Élet é ez, vagy halál?* (282/1)

gyászruha fn (4)
1. Fekete színű ruha (a bánat, szomorúság jeleként). *Talpig gyász ruhával légyen tested fedve, E' mutassa szíved hogy van keseredve* (212/9). 2. Az ég gyász ruhája: éjszakai sötétség. *Szép Hajnal! ... Jer, vedd el fényeddel A' még iszonyú égnek gyász ruháját* (172/8). *gyász ruháját* (74/18), *Gyász ruhába* (162/102).

gyászzsín fn/mn (3)
I. fn Sötét szín, fekete. *Ah, ti borzasztó fene Látomások!... Félek illy gyász színt ecsetemre venni* (287/38).
II. mn Sötét (színű). *Az odvas Tziprosfák' ~ árnyékában Egy-egy bémohodzott sírkő áll magában* (306/39). *gyászzsín* (327/46).

gyászzsínű mn (1)
Gyászzsínű szőnyeg: sötét felhő. Tsak azért oszlnak szélllyel a' fellegek Hogy a' színt meg adván gyász színű szőnyegek Lássák a' sok veszélyt a' meg borzadt egek (52/26).

gyásztemetőkert fn (1)
Temető. *Sírhalmok, Gyász Temetőtertek! Mellyek örökös Setéttség' 'S Szívet borzasztó Tsendesség' Mostoha Keb'leben hevertek* (128/1).

gyásztrenódia fn (2)
1. Gyásznének. *Mások siralmas énekkel Bőgetessék az Oboát, És holmi gyász Trenódiát Rikassanak jajos versekkel* (424/27). 2. Szomorú dallam. *A' kis fülemüle a' bokron bűvában, Küszködik magával keserves nótája, Dombot, berket bétölt gyász trenódiája* (306/106).

gyásztűz fn (1)
Gyászt, kárt okozó tűz. *Lobog a' gyász tűz!* (459/10)

gyáva mn/fn (20)
I. mn 1. Félénk, félős. *Mért vagyok most olyan ~, A' ki másszor, mint egy páva, Voltam a' felöltözött Víg Gavallérok között?*

(271/5) — *'A Solymok fészkebe Gyáva banka száll* (246/36). 2. Ilyen emberre jellemző. *Költött dolog, álmom kis gyönyörűsége Gyáva az értelmed, csalárd böltsessége* (453/84). *Fusatok elmémről ~ gondolatok* (330/818). 3. Ernyedt, erőtlén. *'S titeket oh édes Kontzerti Hangzások, Hallhatnak a' szegény Pásztorok 's Munkások? Mikor a' Mesterség' ~ Hangjainál A' részeg nagy világ fárasztó Bált tsinál* (200/83). 4. Száraz. *Sokat segít Szántóföldjén ki gereblye fogával Megtöri a' ~ röögöt, 's megvonnya Boronával* (413a/108). ~ (114/754, 239/75, 244/33, 259/500, 280/13, 313/62, 330/1499, 397a/423, 439/49), *Gyávának* (170/68); *Gyávább* (239/86).

II. fn Gyáva ember. *Illy nőgatására egy öreg Magyarnak Felülni tsak holmi ~k nem akarnak* (267/220). *Ám maradj itt, ~, 's öltözzél szoknyába; Én a' férjfiakhoz megyek a' tsatába* (268/93). ~ (327/38).

gyávul Ik: meg~.

gyékény fn (2)
1. Évelő vízinövény. *Nem kell nékem gyékén, kaka, Mellyet terem Bajom, 'Sáka* (114/144). 2. A növény leveléből készült csemetevédő. *Meg kell szerezni [a csemete] számára hántott rüdből kopjákat, Sima gyéként, kőris karót, és kétágú villákat, Mellyek által a' szelekkel még jobban trutzolhasson* (413a/901).

gyémánt fn (8)
1. Csiszolt, csillogó drágakő. *Rongyos birtokossi ők a' ~oknak* (313/117). *Szelim! Ki földünknek legszebb közepében Gyémántképpen ragyogsz az Ozman' székében* (337/208). 2. Gyémántból készült tábla. *Óh! Hazám, Hazám, szeressed, Kik szeretnek Tégedet, Nagy Nevek' ~ra messed; Ők derítik fényedet!* (163/47) 3. Virág. *Ő a' fősvénység' házában A' dög kintsekkkel felhagy, 'S Húgának társágában Gyöngyvirág-gyöngyökre vág. Számlálgatja víg ortzával Az ezüst Játzintokat 'S az Ibolyák' arannyával, A' szagos ~okat* (456/56). ~okból (255/12, 451/12), ~ra (259/357), ~okkal (188/53).

gyémántbolt fn (1)
Gyémántboltozat. *Csak alig rendült meg a'*

föld' mély ürege, Azonnal minden szív irtózva rettege. Meg rázott oszlopi fundamentomának Rettentő omlással egybe roskadának. – Őszve rendült háta bé felé omladoz, 's A Tartarus gyémánt börtöjéig hasadoz (195/6).

gyémántforma mn

(1)

Gyémánt alakú. A' gyémánt-forma tseppekkel Mint villog a' tsikos rét! (397a/1145)

gyémántgödör fn

(1)

Gyémántlelőhely. A' Magolnak nem kívánnám Akkor gyémánt-gödreit, Hadd bírná ő, én nem bánnám, Aranytermő bérteit (397a/530).

gyémánthegy fn

(1)

Gyémántot tartalmazó hegy. Külömben illy gazdag országnak lakosi, Gyémánt hegyek' 's arany bértek' birtokosi (454/502).

gyémántjárom fn

(1)

Gyémántból készült járom. Eldülnek Babilon' tornyai, 's nem lelik Gyémánt jármokat a' büszke tirannusok (338/38).

gyémántjel

(1)

Emlékjel. Sok gyémánt jelek elvesztek, Léthét ússzák sok keresztek, Sok oszlop a' porba ül (415/25).

gyémántkopács fn

(1)

Gyémántból készült csákány. Gyémánt kopáttsal, nézd, Uram, a' komoly Történeteknek termetes angyalát — Nézd, nézd, Neved' ropant betűkkel Vágja be a' Krapak' oldalába (439/69).

gyémántoszlop fn

(3)

Gyémántból készült emlékoszlop. Állíts inkább nekik gyémánt oszlopokat: Hogy látván a' késő maradék azokat (126/73).

gyémánt oszlopába (267/62), gyémánt oszlopokon (405/17).

gyémántoz i

(1)

Gyémánttal díszít. Boldogság keríti pásztori páltáját, Bőség ~za áldott koronáját (259/258).

gyémánttábla fn

(1)

Gyémántból készült emléktábla. A' mint végig menni mind a' két oldalon, Vastag ~k függenek a' falon, A' mellyekbe minden igaz magyar Nagynak Neve 's érdemei felmetszve vagynak (306/214).

gyenge mn/fn

(140)

1. mn **1.** Csekély (fizikai) erejű, erőtlén. Így szól, 's elbágyadt karral feltartja öléből Gyenge fiját, kimutatja nekik, 's még szólan kíván (258/35). Így szóll hát e' ~ portestbe öltözött Szép Lélek magához véghörgési között (454/741). Nekem is erős lesz arra ~ karom Hogy véle életmet végezni akarom (77/285). **2.** Nagyobb megterhelést el nem viselő. Halgasd, óh szép! Ha! – mi bús szellő Suhog a' ~ ágakon (130/14). **3.** Olyan (személy), akiben nincs elég akarat. A' ~ fél hitte az erősnek szavát (454/375). **4.** Még ki nem fejlett, zsenge. A' nyílás ideje a' míg el nem haladt Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt Majd osztán levelit széljelebb taszítja Gyenge bimbótskáit részekre hasítja (64/12). Majd talám nagy korra érvén A' parányi Rózsi is 'S Rózsa Színével megérvén Gyenge elmétskéje is (249/72). **5.** Fiatal. Nem kérde e, ki ez, Király-e vagy Irus Vagy nagy gazdagságban kevéjkedő Cyrus Nem vigyáz senkire éredt-e vagy ~ Hull az ért kalással együtt a zöld zsenge (2/21). Gyenge korokban a' gyermeki időnek Tréfáival a' hív szerelemnek nőnek (77/61). **6.** (Mennyiség tekintetében) nem kielégítő. Istenek! Istennék! Kiknek oltalmába Állanak a' Mezők, gyertek edgy summába, Kik a' Magból ~ termést tsiráztattok (413/29). **7.** Csekély erővel megnyilvánuló. Síségd tehát utána, Síségd te ~ szellő, Zokogva hogy szerettem, És ő vetett meg engem (186/46). Míg érzek míg szollok egy kis nyájas szellet Rám ~n mennyei illatot lehellett (4/22). És gyengédted tsókját nyujtván hív párjának Gyenge lehelleti széjjel el oszlának (77/300). **8.** (Súly:) könnyű. Ekkor ~ babért fűzvé gondlepte fejére Felveszi őt Linné és minden földi teremtest Fellyűről neki megmutogat (348/20). — ...~ gyapju szálak a' levegőn nem repkednek (413a/404). **9.** Kismérvű. És ha az én már sirba leszálлт felséges Atyáim' Érdemi ~bbek, mintsem azokra ügyelj (259/462). **10.** Békés, nyugodt. Hagyd el, Sándor, a' hartzokat, A' fegyverropogást kerüld, Most állt bé az öröm kora! Érezd a' ligetek között Azt a' ~ gyönyörködést, Mellytől megsz-e van a' vitéz (403/27). **11.** Keskeny. Tehát a' már árva párok a' kőfalnak Gyenge hasa-

dásán egy rést tapasztalnak (77/74). **12.** (Arc:) finom tapintású, hamvas. És ~ ortáját fátyollal bé fedve Ott hagyja azokat már el szenderedve (77/151). **13.** Finom, gyengéd. A' többek közt Minervához Így szólla meg ölel-vén, 'S ~ száját szakállához Nyájassággal dörz-sölvén (114/583). Illy módi öltözetébe Toppan Európánál – 'S fel vészi ~n ölébe Át fogván derekánál (231/353). **14.** Gyengén: egy kicsit. Nem dagasztanám a' szélét Csak ~n csipegetném (169/106). A' sáfrányozott Ég már ~n pirúla, 'S a' homály és álom egygyaránt hígula (452/11). **15.** Gyengén súg: hal-kan mond. Ti! óh Nimfák! Beszédembe Ha va-lamit el hagyok Sújtatok ~n fülemben (231/37). **17.** Gyenge szívű: engedékeny. Én néki anyja lévén 'S eránta ~ szívű, Meg szántam, és azonnal Haragom megint el oszlott (185/19). **18.** Gyenge tejét szopott: nedveit felélt. Sem a' téli bőrből öltözött Gyenge tejét szopott tsira Nem vágy Zefír' tsókjaira (220/10). ~ (2/25, 26/28, 64/23, 73/17, 17, 77/154, 224, 285, 90/17, 134/93, 158/38, 162/11, 176/14, 186/35, 204/11, 209/103, 212/137, 216/68, 217/11, 231/140, 278, 238/36, 249/5, 7, 258/33, 267/3, 290/11, 330/1632, 2041, 336/75, 337/357, 377, 344/2, 345/10, 373/106, 379/20, 27, 397a/125, 405/29, 413a/22, 126, 275, 347, 538, 599, 643, 870, 915, 1119, 418/3, 426/14, 441/11, 446/12, 447/93, 448/5, 7, 450/41, 454/804), Gyenge (76/11, 77/61, 84, 255, 249/4, 34, 82, 258/29, 263/28, 284/2, 291/10, 298/1, 330/73, 1063, 397a/463, 413a/80, 210, 448/4), ~n (77/298, 134/98, 188/62, 200/22, 231/357, 312/31, 314/6, 368a/63, 397a/725, 786, 430/42, 447/98, 452/15), Gyengén (128/50, 307/68, 330/270, 371/19, 397a/340, 424/50), ~nn (264/2); ~bb (129/49, 184/34, 196/74, 216/60, 380/72, 413a/319, 423/34), Gyengébb (330/200), ~bbek (134/95, 447/95), ~bben (216/101); Leg-gyengébb (216/14), leggyengébbekig (454a/27).

II. fn 1. Testileg gyenge ember. Mikor így az erőss a' földön fetreng, Minden bajon kívül nyúgova a' ~ (204/10). **2.** Lélekben, jellemben gyenge ember. Gyarló tudatlandág! Zablatlan indulat! Két Daemon, melly minden szépet jót feldúlhat. Melly a' Kegyetlennek botot ad kezé-

be, 'S gyáva félelmet önt a' ~k' szívébe (313/62).

~ (15/10, 217/10), ~ben (454/818).

gyengéd mn (3)

1. (Szin:) halvány. Patyolat ortáján a' fénylő tsinosság Között jádzodozik ~ pirosság (77/56). **2.** Finom, leheletszerű. És ~ tsókját nyújtván hív párjának Gyenge lehelleti széjjel el oszlának (77/299). **3.** Még ki nem fejlett, zsenge. Hanem illendő kedvezni a' ~ szöllőnek Midőn fiatal korába újj venyigéi nőnek (413a/904).

gyengédedett mn (1)

Fiatal. Egy szép forrás tsereg e kert közepében Ninfak ~ fái nőtt szélében (1/18).

gyengeség fn (5)

1. Annak tulajdonsága, aki gyenge. Képző-désim tüzesednek, Roskadtt inaim tsüggednek. Hát olly bűn a' ~, Hogy megverné azt az Ég? (443/23) — Kis Jónathánunkkal minden ál-dást adott, Kinek ~ét kötöm hív szívedre, Édes Anya! vigyázz egyetlen egyegyedre (217/103). **2.** Kisebb (jellembeli) hiba. Gonosz szorgalommal mind addig áskálnak Míg ennek virtusinn motskot nem találnak Ekkor nagy az öröm szívek rejtekébe Ezt sugják gunyolva egymás vad fülébe „Ismét meztelenek társunk ~i (453/175). **3.** Fiatal kor. És hasznos tagokat adnak [az anyák] hazájoknak, Ha a' jó erköltsöt még ~ekbe Belé csepegtették ártatlan szívekbe (212/35). ~em' (454/7).

gyengít i (3)

1. Gyengévé, erőtlenné tesz vkit. Lassan las-san őket mind addig ~i, Míg osztán végképpen el erőtlenníti (215/55). **2.** Enyhít, szelídít vmit. A' Lelket! A' Lelket! Tökéletesítsed, A' rossz indulatot mint lehet ~tsed (213/98). **3.** Kötésen enged. Az Együgyű Ifjatska Ha a' kis mada-ratska' Lábán a' kötél ~i Játékból azt el re-píti, De lábát nem oldja meg (460/66).

Ik: el~.

gyengül i (1)

Erejből veszít, gyengébbé válik. Szépségidet emlegetem, Még sem gyengülök jobban (208/26).

gyengülni in (1)
Erejből veszíteni, gyengébbé válni. *Már kezdett bennem gyengülni, És számon lebegett már Az Élet, mint a' repülni Készülő ijedt Madár* (428/93).

gyengült in (1)
Gyengévé vált. *'S gyengültt ujjom' pattanására Kis lantom újra zengedez* (455/47).
gyengült (162/61).

Ik: el~.

gyep fn (15)
1. Fűvel benőtt terület. *A' kis viola, Kit ki burkola A' ~enn a' szép reggel, Kékes levelét Szagos kebelét Nem delin nyitha é fel?* (146/3) — 2. Fű. *Örömmel felemelíti A' ~ ittaz fejeit, 'S úgy tetszik, hogy ditsőíti Az égnek jótéiteit* (397a/1158). 3. Legelő, rét. — ...*a' vidám ~en öszve ütközött Szarvakkal vínak a kövér gödölyke egymás között* (413a/1084). 4. Kihúzó a ~re: eltemet, felakaszt(at). *Alább irttal sem jár a' nyakamra senki; Ki tart adóssának, ki húz a' ~re ki?* (248/8) ~ (413/70), ~ek (413a/64), ~et (403/6), ~én (390/24), ~re (198/49, 294/18, 397a/117, 979), ~ére (371/27), ~éről (373/89), ~ével (413a/748).

gyepág fn (1)
Gyepes terület, pázsit. *Itt egy üveg borotskát A' zöld ~ra tettem* (345/9).

gyepedző in (1)
Füvesedő. *Felvészem a' Lantot, 's ~ Sirod elött keseregve ülök* (395/27).

gyepes mn (1)
Gyepvel benőtt. *Sok szép patak tsergett ~ halma között, De az tsak vadon nőtt berkeket öntözött* (341/9).

gyepfű fn (2)
1. Rét, legelő. *A puha gyep füven az anyai téjjel Jóllakott gödöje futkározik széjjel* (83/21). 2. Fű. *Avar, azaz lábán maradt száraz ~* (330*/151/1).

gyeplő fn (3)
1. Hosszú szíj, amellyel a befogott állatot irányítják. — ... *ragadják [a paripák] nyakra före A' kotsist, 's a' zörgő kerék nem hallgat a' ~re* (413a/523). *És a [szőlő] vessző az ég felé*

nyomúl virgontz erőbe 'S Néki tágított gyeplűvel vágat a' levegőbe (413a/907). 2. *Gyeplőt ereszt a haragjának: szabad folyást enged a haragjának. Felpattan a' székről, 's Érist a' gyomrába' Béviszi magával egy oldal szobába, Hol egyedül lévén pályát nyit magának, Szabad ~t ereszt minden haragjának* (330/750).

gyepű fn (2)
Sövény, ill. tuskével magasan megrakott árokpart, kerítés. *Ne tsudáld Barátom! Hogy e' Felleg-várnak Mohos ~jére mulatozni járnak* (239/2). *Kívül a' ~je mintegy elvette, Ánglus-kert formára fákból van ültetve* (239/65).

gyer(e) i (4)
1. Jöjj! (A jön ige felszólító módú alakja.) *Gyere e' szobába, — jöttél jó idején, Gyer hamar* (330/920, 921). 2. *Gyertek: jöjjetek! Gyertek edgy summába, Kik a' Magból gyen-ge termést tsiráztattok* (413/28).
Gyer (268/151).

L. még **jer!**

gyerek fn (5)
1. Nem felnőtt személy. *Míg perelt a' három Gyerek, A Vén Isten Presbyterek A Táblánál kushadtak* (92/82). 2. Tapasztalatlan kiskorú. *Úgy se' volnék már ~. Négyyszer hat esztendő elédégéltem* (288/69).
~ (185/115, 418/80), ~nek (185/114).

gyerekség fn (1)
Gyerekes viselkedés. *'S ő mint gyerek, sokáig Veszteg maradni nem tud ... Játéka mind ~, De tellyes ám veszéllyel* (185/119).

gyerkőc fn (1)
Fiatal fiú. *Pázsí, frantziául Page, olyan nemes gyerkőcz, a' kit a' Nagyobb Udvaroknál nevelnek* (330*/189/1).

gyermek fn (52)
1. Nem felnőtt, gyerek. *Ah, kérlek, Kis-Asszony! Kérlek ősz hajadra, Úgy sem vagy már ~: jól vígyázz magadra* (330/724). *Míg még gyengébb ~ valék: Melly könnyű volt pihennem* (129/49). 2. Szülők közvetlen leszármazottja. *Lelkesen ohajtván Fannius, hogy neki Valahára bár tsak lennének ~i* (96/2). 3.

Ivadék. *Fizignát a' tó fenekét Érvén, magát el rejté; Hogy eggy Király ~ét Ölné meg, el felejté* (114/240). **4.** Valamely közösség jellegzetes képviselője. *Illyen vitézt mutat a' Magyar ~e Ez a' szép természet nagyságos remeke* (82/33). **5.** Fiúgyermek. *Osztán nekik se ~ek, Se Lányok, se Feleségek Nintsen, Tsak egy Szakátsné* (92/117). **6.** Vmiben nagy mértékben részesülő személy. *Mellette tépott szárnyal ülnek A' víg Reménység' ~i* (388/18). **7.** Az ártatlanság ~i: a virágok. *Istenek hagyományok békét a' mezőnek, Mert az ártatlanság ~i itt nőnek* (159/10).

~ (87/41, 199/61, 219/7, 287/1, 4, 397a/461, 413/24), *Gyermek* (259/422, 287/58, 413a/20), *Gyermek'* (259/417), ~ek (209/71), *Gyermekek* (215/64), *Gyermekek'* (397/16), ~ed (209/72), ~e (330*/202/5, 392/58, 395/5, 403/57), *Gyermeke* (256/39, 258/16, 452/1), ~ei (214/62, 215/122, 231/302), ~i (259/637), ~eink (418/84), *Gyermekink'* (267/136), *Gyermekeik* (267/160), ~et (92/16, 259/477, 368a/164), ~eket (330*/176/3), ~edet (454/26), ~eit (397a/942), ~it (410/37), ~nek (454/172), ~eknek (397a/239), ~inek (127/13, 421/13), ~in (267/154), ~ről (413a/1110), *Gyermekiért* (308/62), ~ivel (327/7).

Ö: fattyú~.

gyermekeskedés fn (1)

Gyermekes viselkedés. *Nyájaskodások, Tzivakodások: És ezer Hasonló Gyermekeskedések, melyeket Úgy néznek a' Szerelmesek mint értéket* (170/38).

gyermekeskedik i (1)

Gyermekesen viselkedik. *Már ne gyermekeskedjete, Minden gondot kergessetek Ördögbe pokolba* (154/2).

gyermeki mn (2)

Gyermeki idő/kor: gyermekkor. *Gyenge korbokban a' ~ időnek Tréfáival a' hív szerelemnek nőnek* (77/61). *De még az Ifjak sem maradnak ki sorból Ámbár ki nem léptek még ~ korból* (2/10).

gyermekkor fn (3)

Az emberi életnek a csecsemő- és serdülőkor közötti szakasza. *Már a' nádat elvettem,*

Mellyen véled hajdani Gyermekkorunkban szerettem Fel 's alá lovaglani (401/10).

Gyermek korunk (288/53), *gyermek korába* (453/121).

gyermekség fn (3)

1. Gyermekkor. *Míg tartott ~emnek tizen két esztendeje, Fonnyadt bimbót mutogatott tövisse közt vesszeje* (162/103). **2.** Gyerekes képzelet. *Tarka Luftballonok! Lebegő árnyékok! Gyermekségből támadt fényes buborékok* (194/42). ~ (453/133).

gyertya fn (7)

1. Kanóccal égő világítóeszköz. *A ~k' nyomorultt fénnyé halványodott* (330/1853). *És majd el haladván öblét Adriának, Lorétomba ~t szentelt Máriának* (96/8). **2.** Útmutató fény. *Bennem az éltető Tűz felgyúla, 's elalva már; 'S most is ~ vagyok, ~ de mely nem ég* (454/554, 554). **3.** Az este ~i: a csillagok. *'S mikor ránk lehelnek a' nap' lángoló paripáji, Ott meg gyúlnak a' pirosuló Este késő ~ji* (413a/261).

~t (330/1737), ~ját (245/44).

Ö: kén~.

gyertyán fn (3)

Lombhullató erdei fa. *Óh, ti magas Nyárfák, Jegenyék, Gyertyánok Tsemeték, Tövissek, Bokrok, Borostyánok* (176/17).

~ (413a/634), ~ok' (305/11).

gyertyánfa (1)

Lombhullató erdei fa. *Gesztenyével virít a' bükk, ~n körtvélyvirág Fejérlik, 's a' Szilfák alatt a' disznónyáj makkot rág* (413a/596).

gyertyántörzsök fn (1)

A gyertyánfa törzse. *Gilva, gomba' neme, mely rothadásnak indultt gyertyán- [.] bikk- és szil-törzsökön pesdül ki* (330*/144/5).

gyertyavilág fn (1)

Gyertyafény. *Ilyen vígan állott közöttünk a világ, Hát egyszer estvére gyúl a gyertya-világ* (228/10).

gyíkleső fn (1)

Keskeny rövid tör vagy kard. *'S ez a' szép mulatság így mégyn előre Lármáról szitokra 's végre ~re* (197/80).

gyíkocska fn (3)
Kis gyík. *A' rezzent gyíkotska a' gaz között tserég* (84/17, 196/17, 380/17).

gyilkol i (3)
Szándékosan öl. *A' frigyek az ő híveit ~ják, Örökös országát pusztítják, rabolják* (259/169).
~ (337/339); ~ják (453/114).

Ik: meg~.
gyilkolás fn (2)
Ölés. *'S még az állatot is kímélik és szánják; E' miatt nem fognak kardot ~ra* (454/499).
~t (453/125).

gyilkoló mn (2)
Ölő, pusztító. *'S a' ~ Márs' táborában Bajnok-i fáradozással izzadsz* (445/19). *Mú'sáknak barátja! Hát Mársot segited? 'S ~ bombáit lángszárnyra repited?* (457/2)

Ik: meg~.

gyilkolhat Ik: meg~.

gyilkolt Ik: meg~.

gyilkoltat Ik: le~.

gyilkos mn/fn (17)
I. mn 1. Aki gyilkol. *Néha azt nevezik ~ párt ütőnek Kit kedves Hazája tart védelmezőnek* (80/9). 2. Halált okozó. *Egyszerre mély sebbel által vereték a Gyilkos fegyver által ártatlan ágyéka* (77/222). *Míg Sámson Délila álommal kínálja A' ~ kéz alvó szemeit ki vájja* (71/26).
~ (77/220, 295, 192/4, 40, 43, 257/172, 413a/650).

II. fn Aki gyilkosságot követett el. *Lajost is megölték szintúgy a' ~ok* (337/317).

~ (380/50), ~ok (453/57), ~om (454/246), ~ait (454/690), ~ának (454/172), ~okkal (453/234).

Ö: maga~.

gyilkosság fn (2)
Szándékos emberölés. *Hát már a ~, Szent Egek!! Isteni Ditső virtus? Annyi embert öldökleni* (192/45).
~ (77/191).

gyógyít i (5)
1. Betegséget megszüntet. *Tárházát az áldott emberiség nyitja, Édes fiainak sebeit ~ja*

(190/98). 2. Lelki fájdalmat enyhít. *Ah, Árt-hatsz é? azt felőled, Laura! hinni nem merem. Hisz' étellel ketsegettette Pillantásod szívemet? Úgy van: tsak azért sértett e', Hogy ~son Engemet!* (129/64)

~ol (412/30), ~ott (443/42). — ~son (425/64).

Ik: meg~.

gyógyíthatatlan mn (3)
Halálos. *A' bizonyos hogy meg kell halni mindennek De rendelt idejét ki tudhatta ennek Várhatta hát éltünk akár mellyik pontya Hogy ~ mérgét reánk ontja* (15/22).
~ (204/22, 217/22).

gyógyító mn (4)
1. Megkönnyebbülést hozó. *Midőn már nem érnek a' Doktori szerek, Ezeknek a' halál ~ mesterek* (213/92). 2. Megnyugvást hozó, leki fájdalmat enyhítő. *Meg tört érzésinket simíttya [az álom] kezével Ujj életre hozván ~ mézével* (14/20). *Az öröm, az élet édes balsamoma Légyen bus szívednek ~ flastroma* (75/4).
~ (201/20)

gyógyíttat i (1)
Odahat, hogy vmit gyógyítsanak. *De még is ha látom, hogy a' lövöldözött Szívek sem keresnek irt a' Dámák között, Vagy pedig sebeket titkon ~ják, És a' leánykérést mind tsak elmúlatják* (330/1969).

gyógyul i (1)
Felújul. *Látom már, 's látják mindenek Miként hulltok kebelére, Ki kezére, ki prémjére, 'S végre mind lábára estek. Hogy lábától gyógyúljatok, Kik szemétől meghaltatok* (150/47).

Ik: meg~.

gyógyulás fn (1)
Az egészség helyreállása. *Ki vagy Te, ki hószín leplekbe Felém mosolyogva közelítsz, 'S a' partról e' szagos berekbe Áldott jobbadon felsegítsz? Te földi bízossa az égnek Arany Gyógyulás!* (455/38)

gyom fn (3)
1. Vadon tenyésző haszontalan v. káros növény. *Így a' mott a' kövér vetést nem fojtják el a' ~ok* (413a/81). 2. Fűszernövény. *Kiknél a' fűszerszám erdő számra fekszik, Kiknek ~jai-*

val Schönbrun is ditsekszik (454/504).
~ok (29/5).

gyomlál Ik: meg~.

gyomor fn

(28)

1. Belső szerv, a tápcsatorna része. *Igyunk barátim! A' komor Bú' lángja nem tsatázik, Ha mádi borral a' ~ A' kis pokol meg ázik* (166/3). **2.** Vminek a gyomra: a belseje. *Mert itt van a Halál Kit akárhol talál A föld gyomrába el rejt* (32/36). — ...az ágyúk zúgván közelgettek Mellyeknek gyomraik halállal töltek (9/10).

~ (239/78), ~' (330/469), gyomra (193/32, 212/39, 348/23, 413a/485, 428/61, 443/229), Gyomrom (135/8), gyomrunk (228/1), ~t (318/78), gyomrot (310/7), gyomrát (10/14, 330/714), gyomrait (368a/20), Gyomrunknak (197/64), ~ba (330/315), gyomrába (198/46, 397a/41, 413a/235, 454/177), gyomrába' (330/747), gyomrában (237/61), gyomrunkba (197/61), ~ral (413a/388).

gyomroz i

(2)

1. Szorongat, dögönyöz. *Lelkemet ~zák, 's ő hijában Kűszködik annyi Ámorról* (136/11). **2.** (Szót) gyakran használ. *Nyelvünkben még eddig tsak e' két szót ~tuk: élő és eleven* (330*/204/5).

gyors mn

(20)

1. Rövid idő alatt nagy távolságot megtevő. *Igy a' Szélnélis ~abban Repül szívem a' sok Habban* (177/39). **2.** Ilyen mozgásra képes. *Hirdesse ki a' Diétát, Minden felé ~ Stafétát Küldjön a' Státusokhoz* (114/292). *Tegzes Diánna is sereg Nymfaival Bátran vadászat már ~ agaraival* (11/6). *A' vízbe hullt minden dísze 's magokkal El tünt a' ~ habokkal* (147/8). **3.** Gyorsan dolgozó. *E ~ szántó vető földének mellette Egy gazda virágzó kertjét építette* (72/19). **4.** Gyorsan: hamar, szinte észrevétlenül telik (idő). *Gyorsann fut az idő 's Soha vissza nem jő Vig napjaiddal* (155/34). ~ (2/16, 32/9, 33/4, 56/3, 177/44, 202/3, 379/70, 397a/327, 413a/413, 861, 452/60), Gyors (454/764), ~an (83/59), ~ann (83/54).

gyökér fn

(17)

1. Növények földben növe rész. *Ki veszi gyökerét a' magos cserfának Mellyek az erős-*

ség oszlopinn állának (52/17). **2.** Táplálék. *De megúnván böltsekedni Tévelygő Gondolatival; Elindultt Vadtársaival A' Pusztákra Gyökért szedni* (244/24). **3.** Vminek a kiindulása, alapja. *'S az erőtlen ember tellyes életébe Egy oly fulánkot hord lángoló erébe Mely magát létele gyökerénn hizlalja 'S az élet leg betsesb nedveit fel falja* (453/119). **4.** Gyökerestől fogva: gyökeresen, egészen. *És a' madaraknak régi hajlékait morogva Feldúlta a' szántóvető mind gyökerestől fogva* (413a/739). ~ (413a/552, 555, 857), gyökere (413a/827), gyökerei (330*/200/23), gyökerei (201/63), gyökereit (443/142), gyökereit (397a/708), ~ról (413a/578), gyökéről (413a/540), ~tól (330*/204/10, 11, 416/14).

Ö: plánta~.

gyökerez mn

(2)

Aminek gyökere van. *Ez tsemetét dug a' földbe, kit annyáról metzte le Ez a' földbe betemeti a' ~ töveket* (413a/548). *Silváne! magad is segítsd Poétádat El hozván ~ cupressus páltzádat!* (413/26)

gyöngy fn

(19)

1. fn **1.** Igazgyöngy. *Nem ér oda soha, ámbár legyen tele Drága ~ökkel a' Tengernek kebele* (212/42). **2.** Üvegből v. más anyagból készült felfűzhető, tetszetős apró golyó. *E' koronát, melyet a' háladás keze A' tisztaszívűség ~ével hímeze Vedd el* (68/24). **3.** Fénylő vízcsepp. *Rajtok képed lefestve látszik Hálá könnyem tseppjeiben, Mint midőn sok apró Nap játszik A' Harmatok friss ~iben* (417/20). **4.** Gyöngygel kirakott mező: harmatos mező. *E' ~el kirakott mezőnn este reggel A' madárkák zengő contzertje seregel* (72/5). **5.** Nap-keleti gyöngy: harmatcsepp. *Fel-ébredésére a' piros hajnalnak Melly már mosolyogván a' nagy hegy tetőkre Napkeleti ~öt hint a' zöld mezőkre* (89/6). **6.** Fagyöngy. *Illyen a' ~, melly magába Vervén gyökeret a' fába, Véle él és véle hal 'S emészti sarjával* (443/141). **7.** Gyöngyöm: (szerelmesek kedveskedő megszólítása). *Gyöngyöm, ~ violám* (463/1). ~ (40/3, 190/9, 379/8), ~ei (294/28, 400/30), ~ökké (443/228), ~ökkel (413a/875), ~ével (428/3).

II. mn Rendkívül szép v. különlegesen drága

⟨személy⟩. Kész volnék éretted lenni Szőke, barna 's ordas is, Tsak szeretnél Gyöngy Julis! (304/16) Szánlak inkább, és magamban Megbocsátok gyöngy alak! (449/24)

~ (169/155), Gyöngy (301/4).

Ö: gyöngyvirág~.

gyöngycsepp fn (2)

Fénylő vízcsepp. Mosojog a' híves szárnyon járó estve Mellynek ujj étellel biztató harmattya Göngy tsepeit a' nyílt rosákba hullattya (4/8, 200/8).

gyöngyharmat fn (2)

(Könny)csepp. Szememből Gyöngy harmatok cepegnek (186/32). Légyen szeme' példázata Ez a' kötés Nefeletts, Mellyen könnyem' ~ja Kérlel, hogy el ne felejt! (436/23)

gyöngykéz fn (1)

Kecses kéz. 'S Gyöngy kezét seremre tévén Onnan az én Szívemet ki kapta (149/4).

gyöngykincs fn (1)

Drága, szeretett személy. Lemondok a' dicsőségről, bár szeretem [Lillát], Csakhogy ezen göngy Kincsemet megvehetem (423/38).

gyöngykoszorú fn (1)

Menyasszonyi koszorú. Karja közt a' búkat Elfelejténem, 'S a' göngy-koszorúkat Nem iríglyeném (427/47).

gyöngykönny fn (1)

Könnycsepp. Szakad szemeidből gyöngy könyveid árja Hogy árvává lettél (210/102).

gyöngyös mn (1)

Gyöngyökkel kirakott. De végre a' Phoebus aranyos Ethonnya Gyöngyös szekerét a' tengerbe le vonnya (77/140).

Gyöngyösi fn (3)

Személynév. ⟨Gyöngyösi István (1629-1704) költő.⟩ Te beszéld el, Klio! Hogy' raktak a' kopott Kőmaradványokból egy ditső Oszlopot? Kik rakták a' hegynek tetején? és kinek? Hol már egy nagy Oszlop állott ~nek (237/24). ~nek (243/8, 253/23).

gyöngyszem fn (2)

Egy szem gyöngy. Óh, mért nem hagyod véremmel Lántzát felolvasztani, 'S minden könynyét száz ~mel, Óh rabló! Megváltani? (443/115) — Szép Jázminok Flora' Dísze Lá-

tom nagyonn kevélykedtek Örvendeztek 'S dítsekedtek Hogy tsak véletek hinti be Szép mellyét mint ~ekkel Rózi szerelmes kezekkel (150/5).

gyöngyviola fn (1)

⟨Szerelmesek kedveskedő megszólítása.⟩ Gyöngyöm, göngy violám (463/1).

gyöngyvirág fn (3)

Apró, fehér illatos virágú növény. Itt a' kék Játzint fejtődik Hűs illatú kelyhivel. Itt a' Gyöngyvirág vergődik Ezüst tsengetyűivel (397a/407).

Gyöngyvirág (397/18), Gyöngyvirágot (321/20).

gyöngyvirágbarázda fn (1)

Gyöngyvirággal beültetett ágyás. Pihegő fu-vallatokról Habozva lengedeznek A' gyöngyvirág-barázdák (371/16).

gyöngyvirágyöngy fn (1)

A gyöngyvirág egy-egy különálló kis darabja. Ő a' fösvenység' házában A' dög kintsekkal felhagy, 'S Húgának társaságában Gyöngyvirág-gyöngyökre vágy (456/52).

gyönyörködés fn (10)

Nagy tetszéssel, élvezettel szemlélés. Egy helyhez nem kötelezem Én ~imet 'S így magam le nem vetkezem Szabados tetézemet (16/42). Ő mellőle futottanak Játék, Tréfa, Gyönyörködés, És Cypris' deli gyermeke (403/56).

Gyönyörködés (200/7), ~ei (134/77, 447/77), ~t (403/27, 454a/9), ~emet (205/42), Gyönyörködésem (460/98), ~ben (319/10).

gyönyörködik i (12)

1. Nagy tetszéssel, néz vmit/vkit. Űl az Achmet Zultán kevéj tronusábann Gyönyörködik szeme sok tziaraságábann (9/18). Így szállott fel az ég' tündöklő várára Ez a' nemes Lélek ... Kiben gyönyörködött ennyi Pallérozott, 'S kimúltakor még az Írigy sem átkozott (454/779). 2. Élvez vmit, örül vminek. — ...tsak fiatal Múzsám erősödjön, 'S kitisztult lantomba hazám gyönyörködjön (306/230). Semmivel sem gondolván már A' szabad berekbe, Gyönyörködik egy víg madár Játékba, énekbe (142/3).

~ (259/340, 397a/170), Gyönyörködik (104/

15, 353/15), *Gyönyörködöl* (305/22), *gyönyörködtem* (360/4), *gyönyörködött* (302/12). — *gyönyörködjem* (397a/617).

gyönyörködni in (2)

Nagy tetszéssel, élvezettel nézni vmit. *A Poëta tsak ~ szeret nem kíván ő semmi egyebet* (16/cím).

Gyönyörködni (460/105).

gyönyörködő in (2)

Akinek nagyon tetszik vmi. *A roppant Temp-lomok úgy láttzik kérkednek Nevével a' ben-nek lakó Muhamednek A' mellyekbe sok szent bögéseket halla Az ezekben igen ~ Alla* (25/10).
~ (231/2).

gyönyörködtet i (3)

Nagyon kellemesen szórakoztat. *Most talán ~i mélységes elméjét a' leg nehezebb Algebrának betűivel Viéta* (111/21). *Nem tudom, Szerel-mes vagyok é; De tudom hogy Lángoló Tűzzé Lett Szívem, és gyötretteik, 'S e' kinok ~ik* (460/59).

gyönyörködtessen (413a/819).

gyönyörű mn (35)

1. Rendkívül szép. *Homloka kellemetes, ~ ortzája hasonlít Egy istennéhez* (258/18). *Ezért oly ~k a' Somogy' Dámáji, Mert ők a' Gráziák' igaz Copiáji* (330/2037). *Itt ~ a' gyep, ott a' fák jól nőnek* (413/70). *Czéres kö-tést fon sárga kalássziból, Mellyet piros pipatsvirágok 'S kék Czianák ~n vegyítnek* (418/28). **2.** Nagyon kellemes. *Éllyen sok esztendőt ~ napokkal 'S vigadjon örökké fent az Angyalokkal* (340/35). *Óh szent Szűz! Ki az én arany Lantomnak ~ zengzetit izgatod* (328/18). **3.** Remek, pompás. *Ember! te e világ okoskodó böltse Itt van böltességed ~ gyümöltse* (453/82).

~ (111/41, 126/28, 139/93, 148/47, 258/93, 270/1, 330/154, 1177, 1187, 1855, 348/10, 413a/750, 428/189), *Gyönyörű* (199/67, 265/4, 397a/1086, 428/190, 444/4), ~en (418*/41), *Gyönyörűen* (397a/1036), ~n (432/69), *Gyönyörűt* (345/16); ~bb (140/10, 287/62, 348/4); *leggyönyörűbb* (395/10), *leg gyönyörűbb* (199/31, 32).

gyönyörűség fn (45)

1. Különleges tetszés, élvezet. *A Gyönyörűség karjait Itt ki nyúttya énnekem 's Pengetvén Lantom hurjait Lelkesíti énekem* (16/65). *De meg maradt akkor még egy ékességem A' mellyben találtam volt ~em* (73/12). **2.** Testi élvezet. *Mert ez a testiség egy múltató helye, A' fő ~ summája 's veleje* (239/8). **3.** Öröm, szórakozás. *Igaz, hogy a' ménkö vén Dubra-novszkija, Már elkomorítván a' Hypochondria, 'S irigylvén a' más ~eit, Kurtára szabta ki a' Fársáng' ideit* (330/415). **4.** Szépség. *Elrab-lod a' kikeletnek Tején hízott természetnek gyönyörűségét magad* (389/103). **5.** Gyönyörűségem: a kedvesem. *De látod é? nem mutatja Ő e' bokroknak kintsemet, Őrzi vékony Pa-tyolatja Gyönyörűségemet* (137/8). **6.** Gyönyörűséggel: nagy élvezettel. *Szomjan egy nagy Tóhoz futott, Annak külső szélére Szakál-lát le eresztette, 'S édes vizét hörpölgette Egész Gyönyörűséggel* (114/34).

~ (1/6, 175/30, 199/38, 205/65, 210/51, 216/4, 30, 258/64, 330*/200/24, 412/34, 432/7, 453/261, 269), ~' (447/136), *Gyönyörűség* (134/142), ~ek (204/54, 330*/173/11), ~em (312/6), ~ed (28/4, 330/813, 453/83), ~e (330/134), ~et (428/165), ~eket (330*/173/8), ~t (111/17), *Gyönyörűségidet* (204/50), *Gyönyörűségeit* (209/68), ~nek (200/26, 330/202), *Gyönyörű-ségnek* (188/17), ~be (239/20), *Gyönyörűség-be* (13/8), ~ben (397a/93), ~benn (216/34), ~re (239/14), *Gyönyörűségre* (239/10), ~gel (443/185), ~vel (77/47).

György fn (9)

Személynév. **1.** <III. ~ (1738–1820), Nagy-Britannia és Írország királya. > *Tsüggedhetlen ~! Ótzeán' félelme, Te egy ásbést-szívű népnek Fejedelme* (337/245). **2.** <Festetics ~ (1755–1819), mezőgazdász. > *Mélt. Gróf Fes-tetics ~ ő Nagyságára* (418/cím).

~ (330*/188/4, 337/257, 418/82, 445/73), *György'* (418/18, 445/57), *Györgyöt* (418/29).

gyötör i (16)

1. Testi v. lelki szenvedést, fájdalmat okoz. *Űzőbe vészi, és még Halálra gyötri mind azt, Ki néki mind ezekbe Ellent mer állni eggyeser!* (185/178) — *Rég' nem valék te véled szem-*

ben, Rég' is nem láttál engemet: 'S ládd, még-is távollétemben, Lilim! ~tél engemet (422/4). A' Fársángot mindég töltöttem vígsággal, Hogy tán nem ~tők többé a' lyánysággal (330/762). **2.** Gyötri a fejét: gondolkodik. Más hadd ~je a' fejét Töltvén bolond esztendejét; Élünk rövid napunkkal Múlatva víg ilyunkkal (166/13).

~ (86/25, 198/25, 411/10), Gyötör (205/7), ~nek (57/9), ~t (391/24), ~tek (322/32); Gyötri (282/8), gyötrik (8/10), gyötrötte (397a/345). — ~jön (454/24, 460/134).

gyötrelem fn (16)

Kínzó lelki fájdalom, szenvedés. *És hogy a' ~ már ne kínozhassa Szívemet: im ez vér ez ruhát áztassa* (77/215). *Az ő Szép szemei, oh legfőbb Gyötrelem Mindég azt igyekszik el hitetni velem, Hogy annál kevésbé várjam bírásokat, Minél bájolóbbann mutatják magokat* (176/75).

~ (430/16), Gyötrelem (176/40), gyötrelmek (443/78), gyötrelme (428/191, 454/254), gyötrelmet (443/171), gyötrelmemet (299/60), gyötrelmeknek (2/23), Gyötrelmeknek (216/122), ~be' (302/5, 443/155), gyötrelmében (397a/799), Gyötrelmiből (77/284), ~mel (305/33).

gyötreni in (1)

Gyötörni, kínozni. *Kár hijába Bolondjába Gyötreni szívemet* (99/11). ~ (379/54).

gyötrés fn (1)

Lelki kínzás, szenvedés. *De egy bűbajos hang' neszére E' víg Scénák eltűntének, 'S az ő halálos ~ére Ég, föld, mind felesküdenek* (426/51).

gyötretik i (1)

Vmitől ~: kínlódik, szenved vmi miatt. *Míg örökre szemét maga bé nem hunnya A gondtól ~ lelke* (5/15).

gyötrettetik i (3)

Gyötrődik, szenved. *Ah, mért jöttél bé most! ah be' szurdaló ív, Mellytől ~ láttodra ez a' szív!* (268/34). ~ (5/22, 460/58).

gyötrő mn (1)

Kínzó, nyomasztó. *Ah! szárnyad eszembe jut-*

tatja Psychét, 's az ő bánatjait, És a' Psyche' ~ bánatja Tulajdon Lelkem' kínjait (426/43).

gyötrődik i (3)

Szenved, kínlódik. *Bús elmém rajtad tűnődik, Tsak kíván, sóhajt, ~* (443/6). *Ah mint gyötrődöm majd Én Sok száz elmúlttnak képén* (158/29).

gyötrődjem (453/275).

gyötrődve in (1)

Szenvedve, kínlódva. *Én már ~ élek, Én már több jót nem érek* (158/5).

győz i (17)

1. Legyőz, küzdelemben felülkerekedik. *Cyrus fél Asiát ~te 's igazgatta* (382/21). *Mikor pedig közel birkóznak egymással, Nem rongálják egymást erős bajvivással, Leg gyakrabban ~nek lágy ortza fogással* (238/35). *Oh millyen két szörnyű gond főz! Egek! Rozi! Oh mellyik ~?* (184/20). **2.** Képes teljesíteni vmit. *Hazáért sokat hartzoltál; Munkát ~tél: ember vagy!* (368a/92). **3.** (Alig) ~i vmivel: (alig) elég vmi, kielégít vmit. *Ki az, ki illy sűrűn pusztít éjjel nappal, Hogy a' meg holtakat alig ~ik pappal* (215/16). **4.** Nem ~ vmit csinálni: alig képes vmit a szükséglet szerint tenni. *Már a' galánt lelkek nem ~tek nevetni, Sok szemek kezdenek együtt beszéllgetni* (330/337).

~ (238/25, 397a/498, 423/20, 454/73), ~öl (253/61), Győzől (413a/695), Győzött (330/1058), ~ni fog (315/20); ~ött volna (170/65); ~ték (267/178). — ~né (231/34).

Ik: meg~.

győzedelem fn (10)

Győzelem. *Rajta tehát Magyarok! buzdítson az ősi vitézség, 'S nyújtsátok vígann a' győzedelem' mezejére ... Kardotokat magyaros karotokkal* (258/102). *Ettől a bakkantsos ruhába öltözött pajzán Múzsától úgy őrizkedjen, kérem, mint azon ifjaktól, azoktól az elmés veres nadrágos Stutzerektől, a' kik szüntelen a' Kis Asszonykának ő rajtok való győzedelemait pengetik szájakonn* (238*/143/5).

~ (330/1224, 400/56), Győzödelem (338/29), Győzedelmed' (436/30), győzedelmet (267*/12/6), győzödelmet (267/241), győzödelmének (217/33), győzedelemének (204/33).

győzedelmes mn (1)
Győzedelmesen: diadalmasan. *Verjük meg győzedelmesen, Hogy haza egy se' mehesen Epen fegyverünk elől* (114/473).

győzedelmeskedik fn (1)
Győzelmet arat. *Ím a' feldúltt Világ néked reménykedik: Szólj, elmegy Szuvarov 's győzedelmeskedik* (337/188).

győzedelmi mn (3)
Győzelmi. *Ámor mosolyogva nézi Vitéz tettem, Győzedelmi nótát danolván mellettem* (238/84).
~ (185/100), *Győzedelmi* (209/1).

győzés fn (1)
Küzdelemben vkin való felülkerekedés. *Mert h'a' Frantz Tirolba menne, Úgy a' ~ sullyosb lenne* (257/128).

győzetni lk: meg~.

győzhet i (2)
1. Bírhat. *'S bár derekán viselé az erős Hadak Istene' búsult Fegyvereit, még-is tsak alig ~ette halandó Vállaival szörnyű bajait míg meg-telepíté Nemzetit a' leg-jobb földön* (450/17). 2. Győzheti magát vmivel: fenntarthatja magát. *Ezen Tenger nevét ha tudni akarod: Az Élet; 's a' vizét magad is zavarod. Lakosok számával hogy magát ~i, Minden ország tsupán ennek köszönheti* (211/23).

győzhetetlen mn (2)
Legyőzhetetlen, akit nem lehet legyőzni. *Győzhetetlen Tsászár! Hazám' Fejedelme* (337/133). *Minthogy igazságnak hartzolnak 's Istennek, Látják, vívniok kell ~ Sassal, Ki hidra-fejeket szedi tűzzel, vassal* (337/125).

győzni in (9)
1. Küzdelemben vkin felülkerekedni. *Kardra vitéz lelki Magyarim! – Kell ~ tinéktek!* (259/657) 2. Bírni, képesnek lenni vmire. *Opor kilentz ánglus Kontratántzot jára; Még sem szállt lankadság vagy görts az inára. Olyan derék Stutzer nints is tán Lomdonban, A' ki ennyit tudna ~ egy húzomban* (330/534).
~ (231/431, 257/176, 259/502, 337/190, 291, 418/52), *Győzni* (259/658).

lk: meg~.

győző in/mn/fn (13)
I. in 1. Vmin felülkerekedő. *Apollo be hinté hegedű gyantával 'S Éjtzakákat ~ kanaforiával* (26/22). 2. Vmit bírő. *Itt vannak a' munkát ~ szükön élő legények* (413a/1027). *A' kősziklát ~ bátyák repedeznek* (337/53).

II. mn 1. Győzelmet jelző. *A' Várnak domború Bátyáját meg hágom, 'S Fokára fel teszem ~ Mirtus ágom* (238/56). 2. Győztes. *Mennyi sok ellenség' viadalján, hány hadi tűzben Lett ~ nevetek* (258/99).
~ (258/57, 397a/479).

III. fn Győztes személy. *Ebből fog származni ama' nagy Vitéz is, Ki, ámbár a' ~t meggyőzni nehéz is, Megvervén a' rabló Frantzok' ármadáját, Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát* (259/376). *Te szép Babér Tsemete Nőjj nagyra, mint vénhedett Törzsököd; a' ~ők várnak tégedet* (153/3).

~ (327/11, 413a/1113, 1122), ~nek (330/1284).

Ö: nép~.

győződik i (1)
Legyőzetik. *De győződjön a' szerencse, Szégyenülljön pénz és kints, Szíved irigy ne rettentse, Szitokra ne is tekints* (280/25).

győzőhintó fn (1)
Diadalmi hintó, amely a győztest viszi. —... 's nem fél, *Hogy hadi-foglyommá teszem, megköttem, 'S győző-hintóm előtt kevélyen vitelem?* (330/1380)

győzőtt in (1)
Vesztésre álló. — ... 's a' közép sereg' derekáról *Négy erőss csoportot kiküld sietséggel, Hogy a' ~ félnek légyen segítséggel* (330/1316).

győzve in (1)
Győztesen. *Más felől Epirus nevel oly' derék Paripákat A' mellyek ~ futják meg az Élisi pályákat* (413a/70).

győzvé in (2)
1. Bírván. *Héj, te, ravasz Ámor! Miket fel nem találasz? Egy felől nem ~, másutt is praktikálsz!* (330/1348) 2. *Nem ~ vmivel:* nem lévén elég vmi. *Ezeket meggyújtá; 's nem ~ szellővel, Gerjesztette tüzét az előkötővel* (330/857).

gyújt i

(5)

1. Lángra lobbant, égetni kezd. *Ki mérget mézrel, ki bilintset rak, Fáklyát ~, nyilat köszörül* (136/8). *Be tudnék vetni sötétben Szusztorát nem ~anék* (169/112). 2. Érzelmet gerjeszt. *Tsüggednek, mert benne újabb tüzet nem ~ A' nemes bátorság, melyet a' virtus nyújt* (337/119). 3. Lelkesít, buzdít vkit. *A' Dorotytya' gőgös Baldakinja megett Fő hadi-muzsika ~á a' Sereget* (330/1240). 4. *Dalra ~ja a poétát: írásra készíti. Ő ~ja a' Poétát Érzékenyebb dalokra* (319/45). ~ok (412/24), ~tok (175/28).

Ik: fel~, meg~, rá~.

gyújtani in

(2)

1. Előidézni vminek a meggyulladását. *Nem voltam ott, reá meg nem esküdhetem – Mondják gyertyát (vagy mit) akartak ~* (330/1737). 2. *Pipát ~: pipázni. Méltóztassék vélem egy pipát ~* (330/1652).

Ik: fel~, meg~.

gyújtó mn

(1)

Heves érzést keltő. *A' hűvös Etéziáknak Ám megnyitom kebelem'; Mégis e' ~ fáklyáknak Orvosságát nem lelem* (425/23).

gyújtván in

(2)

Heves érzelmet keltve, tüzelve. *A' tavasz szerelmes kénnyel Gyújtván a' vig lovakat, Feljárnak lengő serénnyel Az erdőket, síkokat* (397a/674). ~ (330/1345).

Ik: fel~.

gyúl i

(8)

1. Égni, lángolni kezd. *Ha a tűz vén erdőbe ~ S a forgó szélről elterjed, Ég, ropog, s barnán elterjed Füsti a csillagokon túl* (460/107). 2. Világítani kezd. *Ilyen vígan állott közöttünk a Világ, Hát egyszer estvére ~ a gyertya-világ* (228/10). 3. Heves érzelem, indulat támad vkiben. *Gyúl nekem is tüzem, hevem, Poéta lesz az én nevem* (437/5). 4. Láz melegétől hevül vki. *Fúlok, lehellek; fázom, ~ok* (455/29). 5. Támad, keletkezik vkiben vmi. *Fársági jó borral habzó Butellia! Mellytől a' Múzsákban ~ a' fantázia* (330/18). ~ (177/49, ~nak (330/570). — *Gyúlj* (409/21).

Ik: fel~, meg~.

Gyula fn

(3)

1. Személynév. *Ugyan ott Etelka ~-val végtére Egy Nemesest is járt a' Lehel kürtjére* (248/35). 2. (Magyar törzsfő a X. században.) *Ennek [Tuhutum] maradéka volt az a' ~, Erdélyi Fejedelem, a' kinek leánya volt Sarolt, Sz. István K. anyja* (267*/15/5). ~ (418/62).

gyullad i

(3)

1. Hevül. *De bár kútba ugranék is, Bár benne nyakig állnék is; Még sem alunna el langom, Mellytől gyúlad tűzbarlangom* (309/132). 2. Hirtelen heves érzelem, indulat támad. *Szívem kebeledben fog gyúladni A' tiédnek az enyimben kell maradni* (423/43, 184/43).

Ik: fel~, meg~.

gyulladás fn

(2)

Belső égés, hevülés. *Mit? a' fagyos Bóréásnak Szárnya alá sietek; De e' belső gyúladásnak Tüzén nem enyhíthetek* (425/27).

gyúladás (129/45).

gyulladozó mn

(1)

Lassan hevülő. *Melly édes elő érzés e' Gyúlladozó szívének* (231/250).

gyullaszt Ik: fel~.

Gyulay fn

(3)

Személynév. (Gyulay Sámuel (1723–1802), császári-királyi altábornagy.) *A' ~ Grófnak serégéből Szittyá vitézink Innepi pompával fogtak helyet* (400/72). ~ (454/965), ~dal (454/885).

gyúlt in

(1)

Hevesen támadt, keletkezett érzelem. *A' Szépek' ingerlő formája, Melly másokkal hitet szeget, Bennem még forróbbá tsinálja Az erántad gyúltt meleget* (379/116).

Ik: fel~.

gyúlván in

(1)

Nagyobbra ~: idősebb korba lépven. *Ezt látni benned, Rhédey, Kedvesem! Formád 's nagy elméd megmutatá, ki légy, Védvén Királyink' oldalát és Szent küszöbit fiatal korodban. Nagyobbra ~ a' paloták' puha Pompáit immár megveti érdemed* (445/17).

gyúr Ik: ki~.

gyúrat i (1)
Nyomkodással készített vmit. *Sokan, hogy őneki kárt tsinálhassanak A' köz-jó' színével több Méhest raktanak. És vagy régiséggel hánytatták magokat, Vagy gipszből ~ták népetlen kassokat* (341/56).

gyúrni
(Képlékeny anyagot) nyomkodással tömöríteni, alakítani. *Mindenik el kezd a' vízess sárt ~ Az el készült masszát egy halmazba turni* (26/13).

Ik: meg~.

gyűjt i (4)
1. Egy helyre hord. *Ide Mórok' vad plántáit A' merész hajós nem ~* (397a/370). 2. Pénzt rak felre, spórol. *Még is, jó Barátom! Semmi bajom nintsen, Azért, hogy a' bankót nem ~öm rakásra* (248/11). 3. Vkiiket egymás után egy csoportba tömörít. *De tán kegyetlennek véled [a halált], az ifjakat Mert szintűgy el hordja, mint az aggottakat. Sokaknak házához mikor ember korra Jutnak, akkor ~i bús feleit sorra* (213/74).

~é (341/17).

Ik: be~, össze~.

gyűjthet i (2)
Egy helyre hordhat. *Mennyi sok munkával, És idő' jártával Gyűjthettek [a méhek] egy kis mézet?* (135/45)
Gyűjthettek (274/9).

gyűjtöget Ik: össze~.

gyűjtögetvén in (1)
Pénzt apránként összegyűjtven. *Az aranyra ujjabb aranyt ~ Több kintset kintséhez kíván* (83/46).

gyűjtven in (1)
Több helyről összeszedven. *Az emberiség' határját Felkeresik gondosan, És annak drága nektárját Gyűjtven fáradtságosan, Munkájok' édes terhével Honnyokba bészállanak* (397a/1000).

gyül i (7)
1. Gyülik, összejön. *Mindenünnen ~ a' sok kints, Gazdagodik Országunk* (114/161). *Mi pedig, valakik koporsódhoz ~ünk Valakik szerettünk, tiszteltünk, betsültünk Köszönjük, hogy rólunk most is emlékezel* (454/985). 2.

Sokra/többre ~: egyre több lesz, halmozódik. Mert a' te bünöd sokra ~t (257/148). *A' fiú az attya' vérét itta érzéketlenül, Őlte a' testvér testvérét Sőt a' vétek többre ~* (257/35).
~nek (67/15), ~tek (65/5); ~e (330/1005).

Ik: be~, egybe~, fel~, körbe~, össze~.

gyülekezet fn (3)
Összegyűlt személyek összessége, társaság. *Múlattat é olyan mis más ~, Mellyet oda tántz, bor, 's nem barátság vezet?* (197/53)
gyülekezet (330*/141/1). *Gyülekezetet* (454a/3).

gyülekezik i (1)
Ami gyülekeze: ami összegyűlt, amit vagyontként összegyűjtött. *Bár bírj sok birodalmakat Mástól tsalárdsággal Végy el tsak városokat Uralkodj hatalmoddal De ezt az idő vas keze Egésszen mind le rontya Mindent a' mi gyülekeze A Földre veti 's ontya* (13/23).

Ik: fel~.

gyűlés fn (6)
1. Közösségi jellegű csoportos tanácskozás. — *Kegyes Fejünk, Gyűlésre hívja Nemzetünknek Hű Fejeit 's Követit Posonyba* (445/47). 2. A gyűlésen részt vevők összessége. *A' belső rendelkezéseket Hogy a' ~ megtette, A' hadi fő vezéreket Készületre kisztette* (114/519).
~ (330*/141/1), *Gyűlés'* (454/279), ~t (239/221), *Gyűlésre* (92/27).

Ö: ország~.

gyülelévész mn (1)
Összegyűlt, összegyűjtött. *Azért, hogy nem kapok a' ~ kintsen, Még is, jó Barátom! Semmi bajom nintsen* (248/9).

gyülhet i (1)
Összegyűlhet, összejöhet. *Meg holt é valaki, vagy pedig született, Hogy ennyi szép vendég egy házhoz ~ett* (340/8).

gyülik Ik: meg~.

gyülöl i (5)
Ellenséges indulatot érez vki iránt. *Azt beszéli Timon hogy ő mind egy eránt Gyülöl minden embert's még senkit meg nem szánt* (62/2).
~ (267/19/14); *Gyülölöm* (322/13, 15), ~i (176/56).

Ik: meg~.

gyülölés Ö: ember~.

gyűlölő Ő: ember~.

gyűlölség fn

(3)

Gyűlölet. *Mely kegyetlen rajta a' kinok ostromja Mikor a' ~ s' üldöztetés jajja Közt csak egy baráti szív sem vigasztalja* (453/159). *Gyűlölség* (322/24), ~eknek (453/170).

gyűlölt in

(1)

Nagyon utált. *'S a horgas ekéktől ~t perje fel-nőtte nagyon* (413a/715).

gyűlt Ik: egybe~.

gyűlvén Ik: meg~.

gyümölcs fn

(31)

1. Növények ehető termése. *Mit ér a' szép gyümölts maga, Bár sima, 's jó színe, szaga; Ha nints íze, melly tesszen?* (134/109) — 2. Növényi termés. *Bé takartuk sok kintseit A' mezőknek A' mezőknek gyümöltsseit, Hogy hasznokat végyük azoknak* (123/47). 3. Vmi-lyen tevékenység eredménye. *Ember! te e világ okoskodó böltsé Itt van böltsességed gyönyörű gyümöltsé* (453/82). 4. Vminek a hatása. *Ha ily édes ~ei Vagynak már kinjaidnak, Én lábaimra kapcsolom S édes örömet csókólom Mennyei békóidat* (460/169).

Gyümölcs (447/109), *gyümölts* (199/28), *gyümöltsök* (176/99) *gyümöltsök* (28/2, 73/5, 413a/696), *Gyümöltsök* (176/101), *gyümöltsé*

(199/25), *gyümöltsé* (389/15, 413a/167, 452/31), *gyümöltséi* (127/73, 397a/188, 413a/581, 980), *gyümöltsöt* (77/229, 92/313, 4713a/1080), *gyümöltsöket* (418/25), *gyümöltsöket* (1/12, 392/10), *gyümöltséit* (238/121, 413a/1058), *gyümöltsbe* (330/648), *gyümöltsön* (213/41), *gyümöltsével* (239/21, 413a/1074).

gyümölcsfa fn

(4)

Gyümölcséért termesztett fa. *A termő gyümölts fák majd hogy egy mást érik Egyről gyümöltsöket vékával is mérik* (1/11). *gyümöltsfák* (413a/64), *gyümölts fák* (123/73), *gyümöltsfánkat* (389/112).

gyümölcsözik i

(2)

Terem. *Itt örök tavasz van 's a' Nyár Nyár havai különböznek Kéttzer ellenek a' barmok és a' fák gyümöltsöznek* (413a/673). *Maga a' föld bő nedvet ád a' plántált olajfának Ha fogával meg turkálják a' bé horpadtt kapának És a' szántás után bőven gyümöltsözik* (413a/974).

gyümölcsű mn

(1)

Ízü. *A' kövér olaj bogycok is nem egy forma testűek, Vannak gömbölyűk 's hoszszasok, keserű gyümöltsűek* (413a/609).

gyűrű Ő: veresgyűrűbot.

H

h fn

A mássalhangzó írásjegye. Itt Hallaert szólítja meg, kiről láss a' Jegyzésekben a' H betű alatt (397*/1137).

ha¹ hsz/ksz

(808)

I. hsz Vajon ...(-e)? Azért jövök közétek Te hát, szelíd halandók! (Kiknél tudom szokott ő Gyakorta mulatozni.) Hogy tőletek ki tudjam Ha nints e nálatok lenn Az én szökött fiatskám? (185/37)

II. ksz **1.** <Feltételes mm kötőszavaként.> Itt hagynám én ezt a' Várost, ~ lehetne, Ha engemet az én Lillám nem szeretne (423/1, 2). Ha haragszol, megkövetlek (434/1). **2.** <Önállósult mellékm-ban kételkedés kifejezésére.> Óh bóldogabb Teremtések Éggel szomszéd Hazája! (Ha ugyan közelíthetnek teremtesek hozzája) Mikor jó egy új életnek az a' kedves Hajnala Mellybenn lehessen e' bóldog helynek én is Angyala (162/48). **3.** <Időviszonyt feltételszerűen kifejező m-ban:> amikor. És ~ majd Jövendölésem Bé telik Szüret felé Vigadásom 's tisztelése Bőv jutalmat nyerhet é? (249/57) — Sír tisztelőd, ~ kél, ~ fekszik, Mioletta Azzal nem dicsekszik, Kiben gyönyörködött (302/10). **4.** <Megengedést kifejező mellékm-ban.> Ha ...is: bár, noha. És így ~ meghal is kegyes Tréziátok, Az ég másikat fog küldeni hozzátok (259/293). És ~ nem sokat tészek is vén-létemre köztetek, Legalább a' Zrínyi útját megnyitom előttetek (259/547). **5.** <Óhajtást kifejező egyszerű m-ban.> A' szépség Angyala vezetvén karjain, Úrrá teszi kedves földi Angyalain. Óh ~ rám kerülne az Angyalabbika! (238/113) **6.** Ha hát: ha, hogyha. Ha hát én reám tekintene Nyájás szemekkel Melpomene 's Ha énekelője lehetnék Mind a' halált mind

más veszélyt 's kárt Melly a' leg nagyobbaknak is árt Egy bátor szívvel nevetnék (53/13). Ha hát egy déli hévségben El vész mulandó szépségem; Máriáért az én nevem Mind örökké tart az égben (148/69). **7.** Ha mi van: az, ami van. Mind néked köszönöm hogy a' Mellettem lemenők újja reám mutat 'S néz mint Római lantverőt: Tőled van, ~ mi van, közbetsem 's életem (328/24). **8.** Ha mit: azt, amit. 'S bátor mást, akármit tészek, Értte jutalmat nem vészek. Sőt sokszor el sem fogadja, 'S ~ mit kezd is, abba hagyja (309/33). Elfordul, ha mégyek felé: Feláll, mihellyt ülők mellé: Ha mit tészok, mindjárt felsüt. Majd hogy a' guta meg nem üt! (309/51) **Ö:** bár~, hanem~, hát~, hogy~, minden~, mint~, vaj~, vala~.

ha² msz

(1)

Hallga! Halgasd! Óh szép! ~! — mi búsz szellő Suhog a' gyenge ágakon (130/13).

haa isz

(2)

Hallga! Haa! Mi szó Zeng ott? — óh! (144/6). Haa (144/11).

Haarnadel (ném)

(2)

Hajtű. Harnadel, 's a' t. — Nadel német szó, magyarul tűt tészon (330*/177/4). Szikráznak a' tüzek a' Dáma-szemekben, Keblekben kurázs van, fegyver a' kezekben, Harnádel, Strikknádel, ördög-pokol-nádel (330/1235).

hab fn

(113)

1. Folyó, tó, tenger vizének hulláma. Belé szertvén a' rózsá magába Nézte díszét a' rétnél Egy sebes patakknak kristály ~jába (147/3). Tsenedesedvén a szelek is illy gyönyörű szózatton Egyengeti fel tornyozott ~jait a Balaton (111/42). Gyenge lábon álnak a' tenger ~jai

Buborékiból nőtt Vénus férjfiái (76/11). Ő, a' ki földünk' Pontusa' ~jait Törvényre húzá, száz lehetetlen Tett, 's tesz csudát: ő mér fuvallani Lélekerőt az inas Magyarba (418/85). 2. Áradat. Öszve fatsart szívem' belső titkos Kamarájának Rejtekébenn a' búk zúgó ~bal meg-áradának (162/112). Habjaiból a' rettentő képzések Tengerének A' viszszenyert Paraditsom képei születének (216/55). 3. Az eke által felfordított széteső föld. Majd a' völgylő ekére Dülvén, kihempelygeti A' barna ~ot földére (397a/175). 5. A sors ~ja: a sors csapása. Remélt remélt egy Ifjatska Hányván a' Sors ~ja; Eltört, eltört a' Vas-matska, Imhol a' darabja (387/2). 6. Az élet habjai: az élet gyönyörei, örömei. E' tsalfa tiündér bús örömmel Meg nem zavarta gondjait Ha a' szerelmes nép örömmel Ivá az élet ~jait (247/32). ~ (40/6, 68/21, 139/110, 317/168, 413a/215, 428/134), ~' (397a/136, 454/38), ~ok (1/23, 9/5, 10/17, 40/2, 56/24, 44, 56, 74/9, 139/94, 102, 103, 176/8, 202/24, 44, 211/10, 214/114, 216/67, 231/284, 259/600p, 294/9, 317/254, 327/22, 396/19, 397a/1015), ~ok' (202/56), Habok (9/3, 70/10, 74/12, 259*/205/2), Habjaim (259/597), ~ja (39/6, 413a/474), ~jai (25/3, 52/4, 10, 190/3, 209/30, 57, 313/146, 317/60, 397a/476, 454/149), ~ot (39/2, 77/250, 114/217), ~okat (56/17, 74/14, 202/17, 397a/684, 966), ~ját (337/173), ~jait (397a/130, 400/94, 413a/387, 460/17), ~oknak (313/31, 397a/639, 413a/153, 443/83, 233), Haboknak (170/24), ~ba (317/171, 413a/366, 454/153), ~okba (319/22, 330/996, 455/17), ~okba' (330/1916), Habban (177/40), ~okban (397a/709), ~okból (216/57), ~on (379/15), ~okon (202/27, 397a/311, 450/44), ~okonn (56/27), ~ján (413/42), Habján (403/18), ~jain (202/80, 313/81, 357/30, 413a/38, 452/61), ~jainn (231/270), Habokra (177/34), ~októl (202/119), ~jaitól (413/333), ~bal (337/262), ~okkal (147/8), ~oddal (390/37), ~jával (56/10, 72/8, 202/10), ~jaival (216/66), Habjaival (174/1).

Ö: muselin~, vér~, víz~.

habar i

Összeállít vmit. Verbőtztyhez megyek: ti tán

meg nem martok, Kik a' Törvény léből moslékot ~tok (245/48).

habár ksz

(2)

Bár, noha. Én ugyan, Barátom, ha bár távol vagyok, Szívembenn Nevednek egy darab részt hagyok (235/29).

ha bár (330/1783).

habeo (lat)

(2)

Gloria calcar habet: A dicsőség(vágy) sarkantyúz, ösztökél (29/cím).

habet (35/cím).

habkarika fn

(1)

Gyöngyöző hullám. A' zöld síknak közepében Egy kékelő Tó zsibong, Mellyen a' szellők' mentében Sok ~ tolong (397a/1008).

háborgat i

(2)

1. Zaklat vkit. De mikor azt látom, hogy őt tsúffá teszik, Szidják, ~ják, üldözőbe veszik, Verik, tömlötözözik, halálra hirtolják; Már ezek a' szívet nagyon martzongolják (454/136). 2. Zavar, bánt vmi vmit. Rémuült szememet ott mi ~tya? (77/240)

háborgó in

(1)

Zúgó, morajló <tenger> Aeolus irigylí, a' kamarát nyíttya A ~ tengert mindjárt felindíttya (10/6).

háborít Ik: fel~, meg~, össze~.

háborító Ik: meg~.

háborodás fn

(1)

Indulat. Ne szölly Eggyetlenem! E' Pirúlásodból 'S Háborodásodból Szíved eléggé szöll (143/54).

háborodik Ik: meg~.

háborodva Ik: fel~.

háború fn

(18)

1. Államok között hadseregekkel vívott fegyveres harc. El beszéllem miként jára Trója a' Görögöktől Hét esztendő ~ba Szenvedvén kívül belől (113/10). 2. Égháború, vihar. A' tengeri ~. Bé borúl hirtelen a' nap' nyájas fényje, Elzárván a' setét felhők' szövényje (202/cím). 3. Baj, hányattatás. Szíved mindenkor szomorú, Életed tsupa ~ (280/23). 4. Nyugtalanág, háborgás. Csenedsítsed szíved ~ját, Oszlasd széllyel ingerlő gyanúját (272/1).

~ (330*/156/10, 368a/68), Háború (465/18),

~t (247/20, 330/218, 337/419), ~ba (267*/18/1), ~ba' (259/530), ~ra (330*/175/1), ~tól (239/132), ~val (330/649, 989), ~kkal (400/3).

háborúság fn (1)

Viszáj, civakodás. DE – – ej igazán hogy a' ~ba, Melly Trójától fogva esett a' világba', Tsak belé kell jönni mindég a' Dámának (330/1777).

habos mn (2)

Hullámosan. Mit érzek! A' virágok Bimbójikon kinéznek, Habosan terül az illat (373/183). Apró ezüst peretzekkel Göndöröd-vén ~an, (Mellyek terjedő szélekkel Tűnnek el játékosan) A' víz' felső ábrázatja Öblögeti a' fűzfát (397a/1070).

habozás fn (2)

Tétovázás, ingadozás. Habozás (423/cim). Egy fiatal házassulandónak ~a (339/cim).

habozik¹ i (1)

Tétovázik, nem tud határozni. Mért gondolkodom én? 's Miért, Képződök, habozok, rettegek, érzek? (454/564)

habozik² l. habzik

habozva in (1)

Habozva lengedez: <illat> hullámokban terjed. Pihegő fuvallatoktól Habozva lengedeznek A' gyöngyvirág-barázdák (371/15).

habzás fn (1)

Hullámozás. Hogy annak minden Forgása, Bába tsak abbann végződik, Ha a' Szigethez verődik A' szomszéd Tenger' Habzása (244/16).

habzik i (6)

1. Habossá válik. Ah de bő ágyéka mellett Tágas mély örvény hiül, Habzik benne a' vizellet (317/122). Az erősebb nyomja itt a' gyarlóbbikat A' földi földije' vérétől habozik, Ember az embernek emberrel áldozik! (337/75) 2. Csillámjától ~: csillog-villog. Sikra állott a' Legénység, fegyverét felemelé, Melynek tsillámjától ~ a' mező mindenfelé (413a/815). 3. Az ész ~: vki mélyen töpreng. Lát és ~ az ész, a' szív fél és óhajt, 'S bennem a' kérdésben forgó Lélek sóhajt (454/5). Habzik (337/68), habzottak (413a/492).

habzó mn (7)

1. Habossá váló. Én pedig nem mégyek többé a' pintzébe, Bár ~ Nektárral kínáljon is Hébe (219/34). Fársangi jó borral ~ Butellia! (330/17) 2. Hullámozó. Szép is látni a' puszpánggal ~ Citor tetejét 'S a' szurokkal bővelkődő Naritia erdejét (413a/988). 3. Habzó csók: csókmámor. Látom már; azokb' a' Bátorokba ült [elkem], 'S az ~ csókokba' Torkig elmerült (347/11). ~ (228/2), Habzó (266/25, 336/41).

hacsak ksz (8)

Hacsak ... nem/nincs: legfeljebb akkor, v. csak akkor nem, ha. Óh nem bír az annyi jókkal, Ha csak azt egy ilyen csókkal Fel nem vegyíti Hébe (447/119). Téged szült e' a' Világ? Vagy a' Világot is te szülted éppen? Mert ha csak nincs Napvilág, Nem mérhetünk időt mi semmiképpen (288/11). Ha csak (246/41), ha tsak (330/581, 337/85), Ha tsak (413a/211, 454/86).

had fn (82)

1. Katonaság, hadsereg. Azért kérem a' rendeket Fegyverbe öltözzenek, Készítsék regementjeiket, Mennyünk ~dal ellenek (114/339). 2. Harc, háború. El multak a' ~ak már meg némülának Gyászos harsogási Márs trombitájának (54/1). Az atyámtól nyertem eztet A' ketős arany keresztet Jeruzsálemi ~ba (114/118). 3. Hadat üzen: háborúba kezd. Óh, mért nem keltél ki, midőn hozzád nyögtünk, Midőn segítségért sírva könyörögtünk? Midőn kevély lelke Frantzia-orzágnak Közönséges ~at izent a' világnak (337/30). 4. Hadra ver: harcra felhív. Oroszok' Tsászárja! Ímhol még markodban Van e' ~ menköve, lödd ki haragodban, Verd ~ra a' Neszter' 's Visztula' városait (337/200, 201). 5. Hadra loval vkit: harcra buzdít. A' dühödő Frantz nép országimat égeti tűzzel, 'S rám gonoszúl több-több népet a' ~ra loval (259/442). 6. Hadra száll: háborúba indul. Ugyan ha illy méltó ~ra nem szállanánk, Vagy a' vér' mezején hátat fordítanánk: Hogy mernők a' magyar nevet korts-létünkre Elpirulás nélkül felvenni nyelvünkre? (267/147) 7. Emberek nagyobb csoportja. Éneklem a' Fársáng' napjait 's Dorottyát, Ki látván a'

Dámák' bajos állapotját, Carnevál 's az Ifjak ellen feltámad, 'S diadalmat is nyert pártára úntt ~a (330/4). 8. Vminek nagyobb mennyisége. Láttam én, hogy a' szeleknek fel tsődült minden ~a Melly minden érett Gabonát tövestől fel ragada (413a/326). 9. Perlekedés. Oh! No! Mi volt hogy két kedves kedvesének Csókja látására edgyüvé menének? Így az irigy falal lett panaszos ~nak Utánn a' bánat közt halgatva maradnak (77/101). 10. Hadat ver az égen: égi háborút okoz. Zeus, Japéth, 's a' kegyetlen Tifoeus, kik régen Összeesküött öttseikkel ~at vertek az Égen, Háromszor buktatta széllyel menykövével ezeket Jupiter, le hempergetvén a' bértzre tolt bértzeket (413a/287).

~ (54/18, 114/306, 192/1, 257/171, 259/83, 327/1, 330/1489, 413a/513), *Had* (192/cím, 200/49, 208/83, 216/85, 260/cím, 397a/189), *Had'* (260/1), *~ak* (71/3, 313/88, 330*/202/8, 445/41), *Hadak* (450/2, 16), *~ak'* (259/615, 413a/469), *~a* (78/15, 330/287/24, 882), *~at* (330/930, 1057), *Hadat* (114/620), *~akat* (253/16, 258/5, 413a/517, 450/1), *~nak* (54/5, 70/5, 258/71, 287/10, 368a/37, 97, 397/13), *Hadnak* (259/380), *~aknak* (253/16, 368a/22), *~ba* (114/613, 267*/13/13, 317/7, 413a/812), *Hadba'* (287/40), *~ban* (253/57), *Hadban* (454/968), *~akon* (450/14), *~ra* (257/65, 194, 259/647, 267/27, 45, 224, 413a/693), *Hadra* (257/1, 7, 13, 15), *~ára* (78/33, 330/10), *~nál* (267/7), *~dal* (114/415, 422, 259/168, 330/1940), *~val* (330*/152/8).

Hadas fn

(3)

Családnév. (1. ~ Juliánna: Fényes István felesége.) *Szerelmes Hitvesem! ~ Juliánna! Kő szív vólna, melly egy Özvegyet ne szánna (222/61). (2. ~ Sámuel: ~ Juliánna testvére.) Véled Esküdt ~ Sámuel' Özvegye, Szathmári Mária, az Ég e' jót tegye (222/81). ~ (222/40).*

hadd hsz

(67)

(Főleg 1. v. 3. személyű felszólító v. feltételes módú igék előtt) 1. (Kérés, óhajtás kifejezésére:) legyen mód arra, hogy... *Hadd fizessem vissza jótéteményedet, Hóltig barátomnak tartalak tégedet (202/139). Kedves unokáim ~*

szóljak veletek (215/140). Vég-nyúgalmam utoljára Hadd legyen ti bennetek (397a/1188). Ám akkor holmi Törpének, Kik szomjúztak hartzokat, Az emberek ~ tennének Kőszállyi bálványokat, Hadd öntenék meg számokra Hadd a' tenger köveket (397a/535, 537, 538).

2. (Ráhagyás, megengedés kifejezésére:) engedni kell, hogy... — ... ~fétsegjen ő, Hóld-töltre tán észére jó (316/35). 3. (Cselekvés, történés kívánatos voltának kifejezésére.) *Hadd lássa az Obi' partjának lakossa, Hogy Sasod a' pártost miként letapossa (337/183). Hadd mondják a' Donnál, Rénusnál, Ararnál: Hogy nints hatalmasabb vitéz a' Magyaránál! (267/249)*

~ (90/10, 166/13, 190/69, 209/114, 215/151, 217/93, 308/43, 310/70, 321/25, 330*/204/8, 337/9, 397a/13, 15, 477, 1173, 405/19, 40), *Hadd* (114/926, 127/11, 39, 173/19, 188/110, 209/105, 212/137, 213/118, 215/124, 142, 225/18, 238/7, 251/15, 31, 259/417, 421, 267/247, 268/90, 304/34, 317/27, 29, 330/20, 337/185, 219, 349/6, 7, 372/2, 397a/21, 88, 531, 544, 611, 614, 616, 617, 743, 405/15, 421/11, 39, 435/34, 448/13).

Hadház fn

(1)

Helynév. (Hajdúhadház, település Hajdú-Bihar megyében.) *Még is betstelen pusztá bogáts fedi ~' homokján szent tetemid helyét (395/34).*

hadi mn

(19)

1. Háborúval, hadviseléssel kapcsolatos. *A' belső rendeléseket Hogy a' gyűlés meg tette, A' ~ fő vezéreket Készületre kisztette (114/520). Ámor, ki soha nem nyughatik magában, Elméjét egy ~fortélyon hánytatta (330/1329).*

2. Harcra termett. *Óh te nemes, te igaz, bátor, hív, és ~ nemzet, Boldog földbe' lakó Magyarok! (258/61)*

~ (114/26, 279, 978, 253/29, 58, 69, 258/98, 259/538, 621, 267/19, 93, 306/82, 330/1596, 403/30, 418*/175/4), *Hadi* (330*/180/1).

hadiélet fn

(1)

Katonai élet. *Illyen a' ~ élet! Boldog, ki vitézzé lett (268/153).*

hadiérdem fn

(1)

Közösségnek a megbecsülésére méltó tett,

magatartás, amelyet a harcok során tanúsít vki. *A' Békesség és a' Hadi érdem* (400/cím).

hadifogoly fn (4)

Háborúban foglyul ejtett ellenséges katona. *A' kiket hadi foglyokká Teszünk ezen tsatába, Légyenek újj polgárokká Ők a' Respublicába* (114/476).

hadifogollyá (330/1209), *hadi-foglyommá* (330/1379), *hadi foglyával* (330/1594).

hadigálya fn (1)

Sok evezővel fölszerelt hajó, melyet tengeri csatákban használtak. *Innen tudjuk-meg előre, millyen idő fog lenni, Mikor kellyen az Aratást, mikor a' vetést tenni. Mikor kell hadi Gályákkal a' Vad Tengerre hágni* (413a/264).

Hadik fn (1)

Családnév. (~ András (1710–1790) tábornagy, részt vett a hétéves háborúban, amikor Berlint is megsarcolta.) *Voltak is hatalmas Vezérink akkorba, Kik lelket öntöttek a' magyar táborba. Pálffy és Batthyány, kik után harmadik Volt a' Berlin' várát elprédáló* ~ (267/184).

hadikép fn (1)

Katonaszobor. *Mit használ, ha aranyba vontt Fényes fegyverek őrizik Sírhalmod'? ha ijesztő Pántzélbann emelik fel Márványból hadi képedet* (403/39).

hadikürt fn (3)

Harcok során használt fúvós hangszer. — ...vedd fel ~ kürtödet! *Ím az elosztott Táborok indulnak* (253/28).

hadi kürtjét (253/23). *hadi kürttel* (382/1).

hadiminiszter fn (2)

Hadügyminiszter. *A' Fő hadi Ministernek Concredálják a' fegyvernek 'S holmi egyébnek gondját* (114/347).

Hadi Ministereket (114/394).

hadimuzsika fn (1)

Harcra buzdító zene. *A' Dorottya' gőgös Bal-dakinja megett Fő hadi-muzsika gyújtá a' Se-reget* (330/1240).

hadinép fn (3)

Katonák. *Óh millyen szép A' ~ nép' Pálmáján osztozni* (268/18).

hadi nép (258/97), *hadi népek* (258/6).

hadioskola fn (3)

Katonai iskola. *Mert Festetits György' tiszta szerelminek Tüzét követvén árva Hazánk iránt Pompás ajándékkal segített Márs' nevelő hadi-oskoláját* (445/60).

hadi Oskoláról (330*/188/4), *Hadi Oskoláról* (418/cím).

hadirend fn (1)

Csatarend. *Szívemelő jelenés! A' lelkes tarka Spalírok A' bajszos statuák mely szép hadi rendbe ragyognak* (400/75).

hadisereg fn (1)

Hadsereg. *A' Magyar Országi hadi Sergek fő Kapitányja, Vitézeivel el jöve* (114/891).

hadiszekér fn (1)

Harcok során használt szekér. *Azomban Ámor is a' hartz' közepében Ákhillesként nyargal hadiszekerében* (330/1408).

hadiszerszám fn (1)

Harcok során használt eszköz, fegyver. *A' kemény hadi szerszámot a' somfából készítik* (413a/1000).

haditett fn (1)

Háborúban véghezvitt cselekedet. — ...'s rá hadi tettiért, *Hogy sok büszke Királyt leverte És hősí fején Délusi ág lebeg, Nem néz a' Capitolium* (328/6).

haditiszt fn (1)

A hadsereg tiszti ranggal rendelkező tagja. *Vitéz Hadi Tisztek, a' kik a' tsatának Tüzén éltek 's haltok Királynak, Hazának* (454/977).

haditrombita fn (1)

Harcok során használt fúvós hangszer. *Itt pengesd az estvén ezüst lantotskádát, Elvetvén borzasztó hadi trombitádat* (260/34).

haditűz fn (2)

Harc, háború. *Mennyi sok ellenség' viadalján, hány hadi tűzben Lett győző nevetek* (258/98).

Hadi Tűzre (114/979).

hadivezér fn (1)

Harcoló hadsereg parancsnoka. — ...[Nándor-fejérvár] *a' Palatinusnak vagy Nádornak fő vigyázása alá rendeltetett, mint hazánk leg-főbb Hadi vezérének* (267*/19/6).

hadnagy fn (12)

1. Hadvezér, tábornok. *Mert ha egy Dalomat*

Rózsai helybe hagyja, Nagyobb vagyok mint egy Tamerlán' Hadnagyja (260/36). Én Printz Fizignátus vagyok, E' nagy Tónak királya, A' vitéz béka Hadnagyok Hatalmas generálja (114/44). **2.** Katonai egység parancsnoka. De maradj még — úgvis késnek a' ~ok (268/39). **3.** Vmely rendfenntartó erő vezetője. Ímé a' halálos mérget mostan adja Őnéki könyvezve a' tömlőt ~ja (454/694).

~ (268/95), Hadnagy (225/4, 330/1474), Hadnagya (267*/17/1), ~unk (267/155), Hadnagyot (330/1219), Hadnagyit (418/98), Hadnagynak (330/1182).

Ö: fő~.

hadözön fn

(1)

Katonák sokasága. Lássátok tsak, ihol tódul ismét az eláradt Rettenetes ~, dörög és vilámlik az Iszter' Partja körül egy olly ellenség, a' kit a' hadnak Sorsa segít (258/70).

hadverő fn

(1)

Győztes hadvezér. Friss és gyönyörű nép! Fortélyos, vakmerő; Rebeka vezette, egy próbált Hadverő (330/1188).

Hafiz fn

(18)

Személynév. <XIV. századi perzsa misztikus költő>. És óh Hafiz! Tenéked Ím e' dicső Leányok Jöttek köszönni dal[l]od' (373/169). ~' (373/cím, 373/8), Hafiz' (373/86, 89), Hafiznak (373/9, 13, 34, 41, 63, 69, 94, 117, 138, 142, 177, 194, 208).

haereditario (lat)

(1)

Haereditario jure: örökös jogon, örökség jogán. Enyim, mint örökös Úré, Haereditario iure Vízvári Uradalom (114/47).

hág i

(10)

1. Lép. A' Grátziák pedig óldott övezettel Reájok pillantván édes tekintetel, A' kellemességnek 's élvény Ifjúságnak Hajnalló felhőjén a' hintóhoz ~nak (330/2024). **2.** Magasabbra jut, emelkedik. Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Kesereg egy lengő ághegyen magában; Most felső zengzete a' tzedrusgallyra ~, Majd dörgő alhangja a' sír mélyére vág (306/93). Örvend a' Drávanak ligetes Országa, Hogy főfő székére Szétsényi ~a (306/248). **3.** Nyomára ~: helyébe lép. Félve tért meg ortzájára Reszkető pirossága, mellynek gyakran hűlt

nyomára Egy lankadó szín ~a (231/370). **4.** Nyakára ~: bánt, tönkretesz. Te azt, ki megvette a' világot, Vagy a' kinek már ez nyakára ~ott, Kiséred és apolgotod; Magát magával bíztatod (305/46). **5.** Az eget ~ja: meghal. És kik a' Királyhoz viselt hűségjelet Vérrrel petsételvén ~ják az egeket (337/398).

~ (337/308), ~nak (77/30), ~a (313/27, 330/1060), ~ott (111/79).

Ik: által~, fel~, ki~, meg~, rá~.

hághat i

(1)

Emelkedhet, magasra juthat. Van a' Magyar haza' hármás bértze felett A' legmagosabbik tetőn egy szegelet, Hová tsak az ollyan nagy lelkek ~nak, Kik a' Haza iránt hűséget mutatnak (306/3).

hágni in

(2)

1. Felkerülni vmi tetejére. Így teszi az ember az embert szegénnyé, Mihelyt a' kevélység válik szent törvénné; 'S mihelyt a' fagy ellen készített ruhára Paszamántnak is kell ~ utoljára (202/105). **2.** Tengerre ~: tengeri csatába indulni. Innen tudjuk-meg előre, milyen idő fog lenni, Mikor kellyen az Aratást, mikor a' vetést tenni. Mikor kell hadi Gályákkal a' Vad Tengerre ~ (413a/264).

Hágó fn

(3)

Helynév. <A Királyhágó az Alföld és Erdély határán>. E' [Pégazus] már a' Dunának zajló-dó habjain A' tótok bértzein 's a' Hágó' tsútsain Egy akaratra könnyen által viszen (452/62).

Hágónak (400/57), Hágón (452/54).

hagy i

(63)

1. Nem visz magával vmit. Bíz rá Elizeusodra a' Proféták vidékét, Hagyd itt nála palástodat 's lelked kettős mértékét (342/36). Legalább egy zálog-tsókot nálad ~ok (268/38). **2.** Enged, nem akadályoz meg vmit. Szép szóval: no osztózatok Bruderek, tsak hogy ~jatok Engem is vegatálni (92/181). De véghez is vitte volna, Vitéz lévén, szándékát, Ha Jupiter ~ta volna A' már széllyel vert békát (114/912). **3.** Megváltoztatja vkinek/vminek előbbi állapotát. Ezt, a' kinek szegénnyt segítő karjai Az adakozásnak voltak sáfárai, Nem ~ád életben, az asszonyi nemnek Díszére

(214/37). Kedves Úr! hogy tegnap, gyomrunk jól meg tele, Nem ~tuk a habzó poharakat tele (228/2). **4.** Otthagyz, távozik vhonnan. — ...a' Fótzesi népség Rabvárosából átkozódva számkimént, 'S Hagyta saját mezejét, házát és templomát (327/19). **5.** Ugy megy el vkitől, hogy az vmilyen nem kívánatos állapotban marad. Talám csak az égben laksz már, csak az égben, 'S minket halandókat itt ~sz a' kétségben? (337/84). **6.** Gyámolítás nélkül hagy. Isten! – Egek! – Jaj el fogyok! – Ne ~jatok! – Mindjárt le rogyok! (139/59). **7.** Vmi észlelhető marad utána. Magunk után egyszer hűlt nyomot ~unk, Már akár királyi méltóságban légyünk, Akár a' kunyhóba kolduskenyért égyünk (209/48). Én ugyan, Barátom, ha bár távol vagyok, Szívembenn Nevednek egy darab részt ~ok (235/30). **8.** Békét hagy ~ vki-nek: nem háborgatja. Istenek, ~gyatok békét a' mezőnek, Mert az ártatlanság gyermeki itt nőnek (159/9). **9.** Nem ~ nyugtot: háborgat, zavar. Még a' halál álma közt is tanít élni 'S a' nem léteiben sem hágy nyugtot reménylni (453/54). **10.** Nem vitatkozik vele, látszólag igazat ad neki. Hát egyszer eszébe a' jut egy Istennek Hogy egy tréfás mássát kék tsinálni ennek Rá hadja az egész kompánia 's végre Köröm hegyig isznak nagyobb erősségre (26/11). **11.** Adományoz. Elsőben is ~ok kétezzer Szuverént A' Bétsi Bolondok' házának (330/1537). **12.** Nem fogyaszt el vmit. A' borból holnapra egy tseppet se hadjunk (266/30). **13.** Itt ~ vkit: meghal. Most hát sírja széllinn meg áll 's Rokonjait És kedvesít ilyen bús szókkal ~ja itt (217/88). **14.** Parancsol, meghagy. Nekem illik a' bort mérni, 'S Tellesíteni, a' mit ~sz (317/151). **15.** Nem ~ja magát: megvédi magát. Ne hadja ked magát, Pajtás! (330/1705) ~ (280/18), hágy (413/46, 457/8), Hágy (73/14), ~ok (330/1560), hattz (57/7), ~ott (330/1693, 2058, 420/16); ~om (454/706), ~od (190/74, 443/113), ~ja (217/147, 413a/104, 856), hadja (413a/105), ~á (299/26, 341/18), ~tam (428/55), ~ta (268*/22/1, 413a/139, 428/87), ~tuk (336/25). — ~nalak (212/130), ~tad volna (427/41). — ~j (333/64, 337/87, 432/14, 434/20), Hagyj (432/54, 55), hadj

(413a/835), ~jál (447/150), ~jatok (443/77), hadjatok (7/5); Hagyjam (317/76), hagyd (277/36), Hagyd (184/41, 43, 277/34), ~juk (267/142), ~játok (259/474, 330/1273), ~ják (330/1280).

Ik: abba~, el~, fel~, félbe~, meg~, oda~, ott~, rá~.

hagyás Ö: helybe~.

hagyatik i

(1)

Bízatik. Így Ember élte nek mi volta hagyatott Az három Párkára egészen bízott (2/5).

Ik: el~.

hagyatott Ik: el~.

hagyatva Ik: el~.

haghat i

(2)

1. Otthagyzhat. Én pedig az embereket Nem ~om, mert ezeket Kell énnékem dézmálnom (114/96). **2.** Gyámolítás nélkül hagyhat. Hogy ~nád árván szerető szívedet? (57/10)

hagyma Ö: veres~.

hagymáz fn

(6)

1. Önkívülettel járó lázas állapot. A' forró nyavalyák reszkető ~za Erőtlen testünket csak az ólta rázza (213/89). **2.** Túlfűtött állapot. 'S mutatsd meg a' képzés' forró ~zában Tébohygó Frantzia népnek valójában, Melly vitézek azok, kik barlangban laknak (337/203). A' Fösvenység, és a' kevélység ~za A' nyomorult ember lelkét hányszor rázza (453/107). ~za (454/213), ~zába (453/261), ~zától (456/39).

hagyni in

(4)

1. Nem vinni magával vmit. Itten kell ~ a' drága örökséget, Itten, ha férj vagy, a' kedves feleséget (209/69). **2.** Nem változtatni meg vminek az előbbi állapotát. Homályba akarom ~ most egyszer ezt (238/12). **3.** Vkit elhagyni. De egy égő szívet ~ magánosan, Melly kívülem beteg lenne halálosan, Nem engedi a' szövetség, 's a' szerelem (423/15, 184/15).

Ik: el~, félbe~.

hagyó in

(2)

1. Engedő. Az igazságtévő Határkö és Halom, A' másét bántani nem ~ Tilalom, Nem adott még okot annyi sok Lärmára (200/54). **2.** Itthon ~: pártában hagyó. Húshagyó! Húshagyó!

Engem' itthonn ~ (330/764).

Ö: hús~.

hagyomány fn (3)

Közösségben tovább élő szokás, felfogás. *Most már a' szentté lett régi ~ok' Partja mellől bellyebb visznek a' kormányok Olyan emberekhez, kik a' Természetnek 'S tsupa okosságának útján lépegetnek* (454/527). ~ (453/79, ~' (454/389).

hagyott in (1)

Magának ~ természet: háborítatlan. A' mi magamat illeti: az én Külsőm olyan, mint a' magának ~ természet (368*/24/36).

Ik: el~.

hagyva Ik:el~.

hagyván in (2)

1. Örízve. *És nevét béróva ~ a' gyémánt oszlopokon Ditsősségét lobogtatja a' testvér tsillagokon* (405/17). 2. Folytatva. *Nints Compostelli Jakab ott, Sem Senis Katalinja, Bár mind kettőt kérte sokat, De ők nem ~ álmokat Végre így fakada ki* (114/222).

Ik: el~.

hah isz (3)

Elkeseredés v. rémület kifejezésére. *Hah! Hogy lehet még is olly erő Lelkembe, Hogy e' tűzről is az ember jut eszembe?* (454/307) — *Hah! Mint dördülnek, ropognak A' világ' két sarkai* (443/89). *Hah* (443/73).

hahaha fn (1)

Nevetséges dolog. *Mért adott ízlést a' szemnek, Költsönös bűbájt a' Nemnek 'E Világnak bölts ura? Hogy szeressük 'S félre vessük? — Éj, az ám a' ha-ha-ha* (385/12).

hahó msz (1)

⟨Figyelem fölkelteként.⟩ *Meg szollitom, megáll! Nem felel rá, ~* (26/49).

hahogy ksz (1)

Ha. *Hogy az Urak tsendes tántzot tehessenek, Izsákék szép lejtő minétet kezdenek; Mert hamar megromlik a' gyomor' főzése, Ha hogy étel után nagy a' test' rengése* (330/470).

hahota fn (5)

1. Harsány nevetés. *Ürüljön boros asztalom, Némüljön meg a' zimbalom, Szűnjetek meg,*

~k! (133/16) 2. Hangos madárcsivitelés. *Lágy dúttzából ~val A' kék Galambka kijő* (397a/337).

~k (432/20), *~ra* (330/652), *~val* (413/932).

Ö: szél~.

haj¹ fn (41)

A fejbőrt borító, vékony szálakból álló szőrszerű képződmény. *Frizérozott ~ad hoszan fedi nyakad* (62/45). *A' forgószelekkel tsatáznak ~ai* (260/9).

~ (259/549, 330/1115), *~ad* (254/33), *Hajad* (382/10), *~ad'* (433/17), *~a* (330/193, 1080, 2045, 433/19), *Haja* (185/127), *Hajok* (355/15), *~ok'* (330/79), *~ai* (82/30, 192/11, 256/29), *~át* (82/28, 256/26, 330/675, 1258, 368a/128, 418/41), *Haját* (330/823), *~unkat* (373/196), *~ait* (330/227), *~ának* (231/339), *Hajad-bann* (460/96), *~akból* (215/105), *Hajamon* (128/44), *~án* (330/1690), *~ain* (136/49), *~adra* (330/723), *~ára* (392/4), *~áról* (314/13), *~áért* (413a/411), *~jal* (77/257, 212/1), *~ával* (330/853, 345/6, 368a/109).

haj² fn (1)

Fakéreg. *Ezt az Égerfa ~ába Még ma méllyen bé vésem* (231/385).

haj³ isz (24)

⟨Csendesebb érzések: bánat, sajnálkozás, vágy kifejezésére.⟩ *Ájúllok, érzek, és otsúllok: Haj! Melly szörnyű hányattatás!* (455/32) — *Haj, ~, no! Be elfáradtam Ugyan nagyon megiz-zadtam* (389/31, 31). *Haj Magyarim! Magyarim: tündöklenni fogtok örökké* (253/73). *Haj, Istenek! Melly szép Halandó Jön ott elő* (294/21).

~ (318/48, 48, 389/71, 79, 79, 79), *Haj* (258/11, 289/7, 318/48, 432/60, 88, 455/18, 32, 456/35), *Hajh* (259/78, 79, 86, 88, 366).

háj fn (3)

1. ⟨Állatban⟩ a hasat borító zsírszövet. *Mert rá vágván köldökére, Ki omlott a' föld színére Bélével együtt ~a* (114/699). 2. Zsiradék. *Tök vagy túrós étek, zsír vagy valami Háj* (228/39).

Háj (114/137).

Ö: fodor~.

hajadon mn/fn (2)

1. mn Nem férjezett nő. *De, hogy annál job-*

ban megszégyenüljenek: Minden ~ Lyánt felbujtok ellenek (330/834).

II. fn *Tihannak Rijjadozó ~ja*: a tihanyi visszhang. *Ki az, ki kertté téteti a' mezőt 'S termő mezővé a' sivatag kopást Kit Trítónok' kürtje 's Tihannak Rijjadozó ~ja hirdet?* (418/12)

hajadonfar fn (1)

Csupasz fenék. *Olly bálvány vagy te, mellynek a' Királyok Térdet, fejet görbítene, És a' kit, tsak áldást nyujts reájok, Hajdon-farral süvegelnek* (377/16).

hajadonfővel hsz (1)

Leányként. *Komor magánosság fonnyasztja életmet; 'S még hajadon fővel eltemet engemet* (330/792).

hajdan hsz (40)

Nagyon régen, valaha. *Ama kies helyt gyakrann Oh Nítze! Megtekintem, Hol boldogságban éltem, Véled lakván ~* (158/28). *Hajdan a' régi Világnak Vólt egy híres Istene* (231/7). *Válj bennem epévé Hajdon édes hang* (409/20).

~ (12/2, 12, 69/21, 78/29, 114/390, 133/4, 190/47, 206/6, 208/88, 233/35, 237/33, 238/59, 257/141, 258/86, 259/513, 605, 267/161, 267*/12/9, 330/1081, 2012, 368a/73, 156, 413a/162, 663, 1092, 435/22), *Hajdan* (114/948, 154/29, 163/13, 200/47, 317/37, 337/221, 392/21), ~n (176/46, 259/608, 413a/699), *hajdon* (257/23).

hajdanában hsz (14)

Régebben. *Sajnálta, hogy hajdanába Ezt észszel fel nem érte* (231/171). *Itt fekszik ő – a' ~ Kedves mosolygó Rózsaszál* (388/1).

~ (257/226, 267/110, 306/49, 330/352, 379/47, 123, 392/61, 426/33), *hajdanába* (92/285, 259/101, 330/1603, 413a/1096).

hajdani mn (21)

Egykori, régi. *Már le hasadoztak a' ~ gyásznak Komor fedelére vont fekete vásznak* (81/5). *Vajha az ég visszaadná ~ jó erőmet* (259/535).

~ (87/46, 176/25, 203/5, 8, 231/329, 253/78, 259/446, 457, 479, 653, 313/99, 330*/147/7, 401/9, 432/74), *Hajdani* (176/20, 249/78, 259/644, 306/194), *[haj]dani* (123/31).

hajde msz (1)

Gyerünk, indulás! *Senki sem ügyelt már zászlóra, vagy sorra. Isten hozzád jó rend! ~ mind Oporra!* (330/1464)

Hájdén l. Haydn

hajdi msz (1)

Nosza, rajta! *Illyen a' hadi élet! Boldog, ki vitézzé lett. Ha bőlőnek a' fejébe; Hajdi Ábrahám' keblébe, 'S más helyébe* (268/156).

hajdon l. hajdan

hajdonfar l. hajadonfar

hajdú fn (7)

1. Gyalogos katona. *Hajdúknak nevezték a' Magyarok átallyában a' gyalog katonákat* (418*/174/1). **2.** Egyenruhás alkalmazott. *Ím a' Toporáni Zsidók békerülnek, És muzsikájjal helyekre leülnek, Hajdú, Lokaj által elkészül az asztal, Melly már sok elvástott hasakat vigasztal* (330/313).

~ (340/10), *Hajdú* (340/15, 418/47), *Hajdúk* (330/611), ~ja (330/1701).

hajfodor fn (1)

Göndörített hajfűrt. *Vedd e' fűrtöt hajfodromból, Mellyet nem czirolgatsz már* (436/13).

hajfűrt fn (4)

Hajszálakból összeállt fűrt. *Te jöjj most, gyenge szellet! 'S lengvén ~je mellett, Sűgd néki ezt; hogy Tirzise Végsőt lehellett* (441/12).

Hajfűrtötök (185/44), ~jein (397a/106), ~tel (382/2).

hajigál i (2)

Dobál. *A' Tüzes dörgő nyíjját hajigájja sebesen És az atzél tserfákat az erdőnn tördeli izre* (34/2). *Két királyja van az emberi nemzetnek, Nagyok ezek, mindent magok alá vetnek: Eggyik a' szerentse, melly míg itten élünk, Laptaként ~, 's játszadzik vélünk* (193/12).

Ik: el~, vissza~.

hajít Ik: el~.

hajközép fn (1)

A fakéreg középső része. *Mert a' mint a' haj középéből kinőnek a' kis bimbók 'S megszakasztják a' gyenge bőrt: felmettődik a' tsimbók És ölébe beletévén más fának bimbóts-*

káját Össze forrasztják véle annak nedves mézgáját (413a/598).

hajkurászni in (1)

⟨Jószágot⟩ kergetni. Gyakran szükség leszsz újj földdel, 's kapával meg ásatni Vagy bé vágott szántó vassal forgatni a' rögöket A' Szőlőbe hajkorászni a' küszködő ökröket (413a/899).

hajlandó mn (1)

Készséget mutató. Valakiket köztők ~nak láttok, Magatokhoz vévén, hozzám béhozzátok (330/991).

hajlandóság fn (2)

Vminek a megtételére irányuló készség. Szerelmes ~a Szerette a' Szépeket 'S Isteni szent tsalárdsága Meg győzte Szegényeket (231/19). ~' (368a/135).

hajlás fn (4)

1. Vminek az a része, ahol meggörbül. Itt ama' temérdek Kígyó tekervényes ~a, Környűl vérszi Polusunkat, mint egy nagy víz folyása (413a/254). 2. A lejtő alja; hajlat. Bár a' melly nép a' hegy ~ait lakta Töltésit a' duzzadt víz elibe rakta (52/13). A' felhőnek mint egy mennyei pázsitnak Hajlásin friss rózsák és Játzintok nyitnak (330/1880). ~ánn (56/15).

Ö: részre~.

hajlék fn (13)

Nyugalmat, menedéket adó (lakó)hely. — ...az én ~om is közel volt a' nagy Templomhoz, és szomszédjában a' Collegiumnak (432*/204/4). E' lesz már az a' fa, a' mellynek árnyéka A' nyomorúltaknak lesz őrző ~a (214/86). A' kezeket sértő tövissek bokrai A' lágy tapintású Rósák ~ai (64/6). 2. Nyughely, koporsó. Rakás Aranyaid tőled el maradnak, Csak egy öltönötskét 's egy oszlopot adnak, Egy deszkából tsinált szomorú ~ot, Más vesz kezére a' több maradékot (209/75). ~ok (397a/3), ~a (61/26, 254/26), Hajlékotok (454/202), ~i (299/100), ~ot (341/23), ~ait (413a/738), ~ában (452/20), ~hoz (341/25).

hajlik i (3)

1. (Test) egyenes helyzetből görbe helyzetet vesz fel. Egyet egyet fordul bennem A' vér és szinte zajlik Valamikor a' Kis-Asszony A' Te-

kenőbe ~ (169/64). 2. Kérésnek, rábeszélésnek enged. Ő is sok szép kérésére Engedett a' szavának 'S Mindenekbe tettzésére Hajlott Gavalérjának (231/438). Atyai szívetek hajoljon egy szónkra Méltóztasson minket edgyes koporsóra (77/289).

Ik: fel~, le~.

hajlít Ik: meg~.

hajló in (1)

Vmi felé ~: arrafelé levő. Terem az északi és déli Océánuson; legjelesebben pedig az északi Pólus felé ~ kietlen Grönlandiának környékén (330*/200/4).

hajlog i (1)

Hajlong. A' szelek-is áldó éneket suttognak 'S rá tisztelő fővel a' füvek ~nak (89/26).

hajlós mn (1)

Hajlékony. Ezek [fák] dajkálkodás nélkül a' mezőn szoktak nőni És a' vizek görbe partján önként árnyékot szőni. Illyen a' ~ iglitzé a' gyenge rakottyaival És a' tenger szín levelű ősz fűzfa a' nyárfával (413a/538).

hajlott in (3)

1. Görbe vonalú, alakú. Ne tsudáld Barátom! ... Hogy benne [Felleg-vár] a' bús bölts és a' komor Vének Két rét ~ karddal próbákat tevének (239/6). Egy néhány tsillagok már pislogva égnek Hajlott boltozattyánn a' tsillagos égnek (83/2). 2. Hajlott idő: öregkor. Mikor Maróthi a' Hármonicust írta, Már a' Bassust alább nállad egy sem bírta; A' honnan Scholánkba tactust addig vertél, Hogy ~ idődbe Praessességert nyertél (233/40).

Ik: össze~.

hajnal fn (54)

1. Napkelte. A' ~' sugári jőnek, A' homály ellebege (397a/553). 's Már a' ~ lobogtatván alól rózsaszín fáklyát, Fel-szedte szemem hélyjáról az álom édes mákját (162/125). 2. Napkelte körüli napszak. Dafnis Hajnalkor (172/cím). Reggel engem minden madár Köszönt szíves énekekkel, Hajnalba víg tsergésekkel A' friss patak magasztal már (148/39). Én elmondom mit álmodtam. — Az éjjel ~ felé Édes ölébe az álom gyengén merített belé (314/5). 3. Szébb, jobb állapot kezdete. Magyar Hajnal hasad (81/cím). Mikor jó egy újj

életnek az a' kedves Hajnala, Mellybenn lehessek e' bódog helynek én is Angyala (162/49). Gyászra dült éltém' ~a: Bóldogságom' szép Angyala (312/17). **4.** Hófejér tekintetednek Hajnalán: [rózsa] mivolta, minősége kialakulásának kezdetén. Hófejér tekintetednek Hajnalán nyílásba jött Rózsaszálatskák ferednek Tiszta téjhabok között (321/14). **5.** Esti ~on: esti szürkületkor. 'S addig andalogunk az esti ~on, Még egymás' ölébe hullunk a' dalon (424/63).

~ (64/19, 81/10, 172/28, 203/10, 29, 219/91, 225/42, 397a/772, 443/45), Hajnal (67/17, 81/29, 89/18, 126/45, 161/30, 172/1, 177/29, 203/cím, 317/252, 330/1850, 413a/259, 413a/451, 456/1), ~' (330/191, 425/47), Hajnal' (222/2, 313/86, 454/575), ~a (306/170, 337/346, 452/26), ~t (66/9), ~unkat (43/18), ~nak (77/105, 89/4, 397a/1133), Hajnalnak (67/2), ~ának (77/107), Hajnalba (249/3), ~ába (218/6), ~án (165/4), Hajnalra (288/94), Hajnalánál (150/21), ~ig (26/40), Hajnalig (330/1476).

hajnalcsillag fn

(5)

Esthajnalcsillag, Vénusz. Szikrádzott a' Napnak rúdja a' föld felett, Tűzbe lángba borult az egész Napkelet. Eltűnván a' halvány Hajnalcsillag szinte: Népének Citére elkészült int (330/2055). Phosphorus, magyarul Hajnalcsillag. Ez ama' szép Vénus planéta, melly mikor estve jár fel, Hesperusnak, Esthajnalcsillagnak mondatik (330*/143/1). Hajnalcsillag (330*/197/8), hajnal tsillag (83/6), hajnalcsillagokat (330/1858).

hajnalhasadta fn

(1)

A hajnali derengés kezdete. Igy ma a' melly öröm Hajnal hasadtára Napodat el hozta, mellyet szíved vára, Űzze el fellegét a' komor bánatnak 's A' gondoknak (67/17).

hajnali mn

(8)

1. Hajnalban észlelhető. Szépen kélik, És veressellik, Míg leng a' ~ szél (146/15). **2.** Lobogó ~ tűz: fényt, derűt hozó csillogás. Szemeid' szép ragvogása Lobogó ~ tűz (265/6). ~ (330/1841, 1875, 397a/503, 413a/295, 444/6, 450/34).

hajnalló mn

(1)

Éledő, kezdeti. A' Gráziák pedig öldött övezettel Reájok pillantván édes tekintettel, A' kellemességnek 's élvény Ifjúságnak Hajnalló felhőjén a' hintóhoz hágnak (330/2024).

hajnalszín mn

(3)

Rózsaszínű. De Johanna, kinek rózsákba mártatott Ortzája született ~t mutatott, Johanna újonnan Etsét megtámadta (330/1364). ~ (231/123), ~e (330/1368).

hajnaltekintet fn

(1)

Üde, tiszta arc. Lillám! midőn szemem nézi Hajnal tekintetedet, Ezer grátzia ígéri Elmerültt képzeletemet (375/2).

hajó fn

(23)

1. Nagyobb vízi közlekedési eszköz. Török az árbotz fa, ~ orra szakad A ~ba a' víz mindenfelől fakad (10/19, 20). **2.** Léghajó. Mongolfier nevű Frantzia találta fel Parisban, 1783. a' levegőégbeli ~t, melyen azolta Blanchard Úr, kiről az alábbi versekben szó lesz, sok ízben produkált, nevezetesen Bétsben is (330*/139/2). **3.** Tört ~: viszontagságokban gazdag sors. Már kétségem' törtt ~ja A' zöld parton nyugszik már, 'S Istenségem' Kalipszója Örök Ifjúságra vár (443/241). **4.** Hajót tör vki: kudarcot szenved. Megvakúlva, siketülve, Szándékom' kormányán ülve Kergettem a' drága Jót, — 'S a' révnél törtem ~t (443/72).

~ (10/21, 23, 33, 56/23, 202/21), ~k (211/29), ~jok (74/10, 211/40), ~t (40/4, 56/19, 202/19, 366/8), ~dat (57/4, 68/21), Hajóját (83/30), Hajóknak (413a/995), ~jának (211/55), Hajóba (10/22).

Ö: kereskedő~.

hajófenék i

(1)

A hajótest legalsó (belső) része. Ezekből farragnak küllőt 's horpadt hajó feneket (413a/997).

hajókázás fn

(1)

Kedvtelésből tett kisebb hajóutazás. Illy tengereken való ~ának Vete véget, a' kit e' sírba zárának (211/45).

hajókázó mn

(1)

Kedvtelésből hajón utazgató. A ~ Ámor (366/cím).

hajol i

(18)

1. Görbült tartást vesz fel, és egy darabig így is marad. *Óh, halhatatlan Istenek! Mit érzet-tem? — ah, milyenek Vóltak gyenge tagjai! Mellyek hogy reám ~tak, Nálók gyengébbek nem vóltak A' Rózsa' harmatjai* (134/94). 2. Vonzódást, hajlandóságot mutat vki/vmi iránt. *Én pedig ha néki volnék, Inkább olly szívhez ~nék Mellyen már a' lágság nyilván Megtet-szik mint az értt szilván* (309/110). *A' kik ré-gen jó barátim voltak, Még felkölte ellenem, Üldözőim' pártjához ~tak* (304/24). 3. Kérés-nek, rábeszélésnek enged. *Vagy, ha még ha-talmas szódra sem ~nak, Ha engem' 's társa-im' tovább is tsífolnak: A' bosszúállásra se-géljed munkámat* (330/875). 4. Vmerre ~: vmilyen irányba fordul. *Sőt sokan az ég tájé-kát megrójják a' helylyban is, Hogy ki ki a' merre állott, arra állyon mostan is; A' mint vagy a Dél pirítá, vagy Észak felé ~t* (413a/802). 5. <Idő> télre ~: télre fordul. *Bártsak me-leg napfény volna, Vagy kemény télre ~na Már ez a' lotts potts idő* (389/82). ~a (428/108), ~tam (322/6), ~tál (392/43), ~t (277/29, 391/27, 449/2), ~tak (435/24, 447/94). — ~na (236/41, 392/75, 427/43). — ~ja-nak (326/49).

Ik: el~.

hajolni Ik: meg~.**hajolva in**

(1)

Görbült tartást felvéve. *Ürög-forog körülötte, És turbékol begyesen: De hozzá simúl ~ A' hí-zelkedő szép Pár* (397a/349).

Ö: fő~, térd~.

hajolván Ik: le~.**hajós fn**

(13)

Hajón dolgozó személy. *A ~ életét vetvén vak kétségre Hajóját bízza a' szélre 's a' mélyiségre* (83/29). ~ (10/24, 25, 34, 202/68, 324/17, 397a/370, 413a/154, 379), ~ok (413a/311), Hajósok (413a/440), ~oknak (413/218), Hajósra (10/27).

hajósemler fn

(2)

Hajón dolgozó személy. *Vagy Istene leszel a' roppant Tengernek 'S tsak te lész' reménnye a' ~ embernek* (413/40). ~ (413a/36).

hajóslegény fn

(1)

(Fiatal) hajós, matróz. *Neptun, minthogy Ang-liába Soká Hajós Legény vólt, A' nagy Operentziába Sok ideig vándorolt* (92/240).

hajótörés fn

(1)

Hajónak súlyos szerencsétlensége. *Örül, hogy bátor rá sok szél törekedett, Mindazonáltal hajó törést nem szenvedett* (211/76).

hajózik i

(1)

Hajóval közlekedik. *Jer hajózzunk a' part megett* (413a/570).

hajszál fn

(1)

A hajnak egy szála. *Így az édes anya, kinek ortájára Tisztes rántzokat vont az idő sokára, Kinek ~ait szinlelte fejérre Ártatlanságának bizonyos jelére* (214/17).

hajszra hsz

(1)

Balra. *Dudolgtatván fogja paraszt esztekéjét Hol tsára hol ~ mozdította szókéjét* (11/12).

hajt¹ i

(7)

1. Folyamatosan mozgásban tart. *Öblös vitor-lája ~ igen nagy szelet* (194/4). 2. <Befogott állatot> vhová irányít. — ...az ő tiszteletére *Én mint győző 's tündökölvén Tirusi újj bíborba Száz négylovas kotsit ~ok a' pataknál a' por-ba* (413a/1123). 3. Szemközt ~: lóval vkivel szembe megy. *Már tudod diühös Frantz agy, Hogy ha szemközt ~unk, Bátor számunk nints is nagy, Van magyar kar rajtunk* (257/186). 4. <Belső erő> cselekvésre készlet. *Mu'sáknak barátja! Hát Mársot segited? 'S gyilkoló bombáit langszárnyra repited? Irtózva lépek e' halál műhelyébe: De erősb ösztön ~ Bará-tom' ölébe* (457/4).

~ (58/4), ~anak (74/14). — Hajtson (32/12).

hajt² i

(13)

1. <Papírt, hajlékony anyagot> behajt, fordít. *Apollónka pennát dug a' fél füléhez, A' Schreibkalenderből a' Böjtnél kiszakaszt Egy tiszta levelet, kétfelé ~ja azt* (330/1526). Első-ben is ~s görbére az erdön egy Szilfának Fia-talját s' ha meghódol tsináld eke' szarvának (413a/185). 2. Fejet ~: hódolatát fejezi ki vkinek. *Fejet ~ott nekik a' Somogy' Angyala, Tudván hogy derül már napjának hajnala* (306/169). *Ím ezért mind lehajolván Fejet is ~unk mélyen* (307/122). 3. Vmilyen állapotba

hajszol, kényszerít. *Bár ortzád légyen, melyt Gratia leljen el éppen, Bár villám szemed ~son maga lántza alá* (38/12). **4.** *Pihenésre ~: aludni késztet. Jönn az álom, 's mindent pihe-nésre ~a, Az éjjelnek barna palástya van rajta* (14/1). **5.** *Hajt vmire: meghallgat vmit. Én pe-dig azt mondom, hitvány pletykákra ne ~sál, Légy ember! 's iszonyú szíveket óva kerüld* (315/17).

~ (188/32), ~a (201/1), ~ottak (197/92); ~ja (397a/215), ~á (428/42). — ~s (445/71).

Ik: be~, el~, fel~.

hajt³ i (4)

Hasznot hajt: hasznot hoz, eredményez. Óh millyen boldog az ember, Kinek hasznot ~ Föld, Tenger, A Nap, Hóld, Csillag ragyog ér-te (123/62).

~ (212/39, 45), ~sanak (123/75).

Ik: ki~.

hajtani in (1)

Hajítani. Így szólla Márs, s le szállani Az Iste-nek nem mernek, Hanem menykövet ~ Tanáts-lák Jupiternek (114/954).

hajtás Ö: bor~, fő~, kancsó~, végre~.

hajtát Ik: be~.

hajthat i (2)

Kényszerít. Égek, 's égésimet ortzámon muta-tom; De az orvoslásra ötet nem ~om (196/ 46, 380/44).

hajtó in (1)

Mozdító, mozgásban tartó. Légyen vége éle-temnek, légyen vége! Hajtó szellő tsónakom-nak fájdalim' keménysége (454/414).

Ik: végre~.

hajtogat i (3)

1. *⟨Felhőt a szél⟩ üz, kerget. Másképpen fordul az elme, más a' szív indulatja Más, midőn a' mord felhőket a' felszél ~ja* (413a/427). **2.** *Po-harat ~: egymás után kiissza a poharat. Idvezli Györgyöt szőke gulyái közt Pán, a' furuglyás, 's Szittya szokás szerént Bacchussa a' boldog Szigetnek Töltt poharát neki ~ja* (418/32). ~ (413a/464).

hajtott in (1)

⟨Állatot⟩ menésre késztet. De sokkal drágáb-

bak voltak a' Romai Áldozatra ~ barmok ol-dalai (60/24).

hajtva Ö: fő~.

hajtván in (4)

1. *Kényszerítvén. Én is azt ki kérem Katona létemre, Hogy egy jámbor Lélek se hánnya szememre, Ha nem ~ semmi büszke szemérem-re, Az ilyen Búvótskát bízom testvéremre* (238/63). **2.** *Búra ~ a fejét: szomorkodva. Hozzá tartozói, el estén sohajtván, Sajnálják, fejeiket gyászos búra ~* (214/24). **3.** *Fejet ~: főhajással köszöntve. Egy nagy pohárt megtölt Zákányi jó borral, 'S fejet ~ minden vendéginek sorral, Adja Isten, így szól* (330/354). ~ (245/59).

hájvarrótű fn (1)

Háj varrására használt tű. Egyszer egy német technologicus Könyvben a' Tűnek 22 nemét olvastam meg; pedig sem a' hájvarró, sem a' bornyomózsákvarró, sem még inkább a' bots-korfűző tű nem vala meg benne (330*/177/6).

hájzli fn (1)

Házikó, házacska. Bé megy híves ~jába, Fel tsap egy pint pluttzer-bírt (317/80).

hákog i (1)

Krákog, köhécsel. Hákogtak a' Vén Istenek, Hogy a' dolgot hallották (92/120).

hal¹ i (12)

Meghal; megszűnik élni. Barátim! Hát már az oka Annak Fizignát vala, Hogy az ő Király fiok a' Tónak vizébe ~a? (114/444) — *Egy pillantásokkal megöldöklük szintén Azt a' Re-ményt, melytől élek és ~ok én* (176/80).

~ (443/143), ~ok (63/26, 302/163, 433/3, 447/146, 454/298), *Halok* (189/64), ~unk (268/163), ~tok (454/978), ~t (454/784).

Ik: el~, ki~, meg~.

hal² fn (4)

Vízben élő kopoltyús állat. Ti boldog Tigrisek, ti boldog madarak, Boldog ~ak, kígyók, fér-gek, és bogarak (454/190).

~ (453/34), ~ait (432/77), ~akkal (328/19).

Ö: körmös~.

hál i (3)

1. *Vhol alszik, nyugszik. Hanem még ma, míg*

a' késő hajnal kijő: Nálád ~ok, Bakhus! – de holnap Adiő! (219/92) — Két szemed' héjában Élted 's holtom áll. Csendes árnyékában Álom, 's Ámor ~ (263/12). 2. Vkiel ~: kedvesével tölti az éjszakát. Az éjjel is, tsak megintsem, Együtt ~unk úgy e Kintsem? (433/44)

hála ~ hálá fn (21)

1. A köszönetnek a jötevő iránti érzése. *Sándorffym ül ágyamnál ... 's Ennek Köszönhetem hogy élek még? Zendülj, ekhózz, esti tsendesség! A' hála engem' dalra ránt (455/54). 2. Köszönet. De hálá az Égnek! Megvan a' mit kértem, Megvan; Személyedet mivel megismertem (235/19). Elég hogy elaludt a' tűz, hál' Istennek (330/1762, 1768). 3. Hálával tartozik vkinek: köszönettel tartozik. Erre a' Munkára a' milyen nagy szükségünk volt, olyan nagy hálával tartozunk mind a' megboldogultt Szerzőnek, mind az azt világra bocsátandó Professor Urnak (442*/221/6). 4. Hálát megad: viszonzoz vmit. Vagy ha még hatalmas szódra sem hajolnak, Ha engem' 's társaim' tovább is tsúfolnak: A' bosszúállásra segéljed munkámat. Dupla áldozattal adom meg hálámat (330/878). Hála (208/1), hálá (257/123, 306/65, 65, 322/41, 337/305, 357/1, 400/24), Hálá (330/665, 357/1), hálája (306/80), hálát (235/1, 307/11), hálával (306/277), Hálával (307/109).*

háláadás fn (1)

Hála. *E' koronát, melyet a' háladás keze A' tisztaszívűség gyöngyével hímeze Vedd el (68/23).*

hálaadó ~ háláadó mn (5)

1. Hálát kifejező. *Midőn általa Hunyadi halhatatlanná leve Magának is el nem kopó örök oszlopot teve Mellyet meg nem emészthetvén sokszáz idő haladék Hálá-adó tsokkal venni fog a késő maradék (111/70). Így biztatta az ég e' nyomorúttakat, Meg értvén bús szívből eredt panaszokat, A' midőn e' sereg háláadó nyelve Így szólt, szíve lévén örömmel bé telve (214/97). 2. Hálás. Ti is segítségért esdeklő nemzetek! A' Magyar nemzethez háládók légyetek (337/404). Háládó (308/23), háládó (454/990).*

halad i (6)

1. Térben egyre előbbre jut. *Ámor reménységgel Jövéen elő, Édes sietséggel Halad ő (460/158) 2. <Idő> múlik, telik. Ez az élet oly sebesen oly alattomba ~: Hogy észre nem veszik sokann, mikor tőlök el-szalad (162/71). ~ (114/192), ~nak (77/179), ~ott (217/101), ~t (330/889).*

Ik: *el~, fel~, felül~, meg~.*

haládatlan mn (9)

Hálátlan. *Távozz tőlem, ~! Távozz, ha vélem így tettél! (324/1) — Ha (a' kit hamar el vitt az irigy Halál) Pézselihez tsak nem ~ valál: Mutasd szívességed annak meg maradt Barátjához, a' ki érted így fáradott (126/68). ~ (176/41, 95, 324/49, 349/19), Háladatlan (143/30), ~nak (176/105, 107, 460/119), ~hoz (324/cím).*

haládatos mn (3)

Hálás. *Siess a Vitézek' oszlopát feltenni, 'S nemzetünk' nevében ~ lenni! (452/40) ~ (169/171, 237/128).*

haládatosság fn (3)

Hála. *Ezért érdemlette, hogy Helikon hegyen E' régi kövekből néki oszlop legyen, Mellynek buzgó szívvel első talpot vetett A' ~ 'S Hazai szeretet (237/86). Háládatosságod' (452/32), ~nak (216/102).*

haladék fn (4)

1. Halogatás, késedelem. *Drága Királynén-kért, Magyarim, haljunk meg a' hartzon! Nints ~a ezen nemes érzéseknek (258/48). Álljatok, egy kisdéd ~ra megálljatok itten Habja-im! (259/596) 2. Nyomaték, ráadás. Rhédey, ki szárnyat fűz a' jó szándéknak 'S paripát ad alá nyűgnek, ~nak (452/66). ~ (330/1145).*

Ö: *idő~.*

haladva in (1)

Telve, múlva. *Így repült el tőlem is Sok kedves esztendőm sebes-haladva (288/66).*

haladván Ik: *el~, felül~.*

hálakönny fn (1)

A hálát kifejező könny. *Rajtok képed lefestve látszik Hálá könnyem tseppjeiben (417/18).*

- halál** fn (226) **1.** A szervezet életműködésének teljes és végleges leállása. *Légyen semmi gondod a' templomra 's Papra Halaszd azt ~od előtt való Napra* (204/56). **2.** Véletlen ~: váratlan halál. *Elég, hogy Printz Khalchfresszernek Illy véletlen ~a A' pór német egereknek Rémulésekre vála* (114/757). **3.** Élő ~: kín, szenvedés. *Felylebb tsak látása két kis dombotskának Már gyakorta élő ~t okozának* (239/26). **4.** A halál megszemélyesített alakja, a halál előidézője. *Mert a' kit akárhol tzelba vesz a' ~ A nyila halálos sebet rajta talál* (2/11). *A Halál kevélyen nyargal a' habokonn Nyilait ordítva szorja el azokonn* (56/27). **5.** Halált okozó lövedék. *A honnan az ágyúk zúgván közelgettek Mellyenek gyomraik ~lal töltettek Az sok rakás bombi repült mindenfelé* (9/10). *'S már a' puskáknak lyukainn a' sárga ~ok Omlanak* (253/32). **6.** Pusztulás. Rettenetes, bosszús könnyek, a' mellyek az ádáz Ellenségre ~t 's végső veszedelmet izennek (258/43). **7.** Halálakor: haldoklása közben. *Mondják, hogy ~akor is Nyögését hallatta, 'S hogy a' nyögés közbe Klóris' Szép nevét jajgatta* (142/21). **8.** Halálra: rendkívül nagy mértékben. *Nyár van nekem, 's ~ra fő Szívem tüzes hevében* (182/5). *Halálra gyötri mind azt, Ki néki mind ezekben Ellent mer állni egyszer* (185/178). **9.** Halálra: annyira, hogy belehal. *Szidják, háborgatják, üldözőbe veszik, Verik, tömlöztözik, ~ra hirtolják* (454/137). **10.** Halálra jut: meghal. *Megy, sijnét hogy közelébb is Juthatna ~ra elébb is* (45/6). **11.** Halálból: nagyon. *Én meg az édes Múzsákhoz szítok mindennél jobban Kiket ~ból szeretek 's tömjénem nekik lobban* (413a/1031). **12.** Megadja magát a ~nak: meghal. *Már ma tsak ollyat is nehezen lelhetünk, Mint a' kit most gyászos sírjába temetünk, Ki a' hatvan hetet már jól meg haladta, A' midőn magát a' ~nak meg adta* (215/104). **13.** Halálra ígéz vkit: megígéz. *Vénus az, a' ki míg vitézeit nézi Égő szemeivel ~ra ígézi* (71/20). **14.** Halálra száll: halálosan kimerül. *E pihenteti meg az törődött testet Az ember képére ujj életet festet Mert fáradtság miatt bár ~ra szálltak De álmom vitézi azok ellen áltak* (8/7). **15.** Halált áll vmiért: kész meg halni vmiért. *Magyar emberek maradtunk mi ma is; Készek ~t állni pajtásink' javáért, Gyermekink', rokonink' megmaradásáért* (267/135). **16.** Tud vkinek a ~ába: értesül vkinek a haláláról. *Fényes János Ötsém, ki most is Posonyba Kalmárván, nem tudsz semmit Halálomba* (222/86). ~ (2/cím, 10/27, 15/13, 77/18, 273, 295, 176/54, 192/26, 193/13, 29, 45, 198/65, 201/33, 202/27, 93, 204/34, 48, 209/12, 34, 56, 120, 213/35, 53, 92, 93, 115, 214/29, 81, 215/19, 30, 63, 90, 125, 217/34, 48, 225/68, 253/44, 255/9, 259/629, 260/11, 22, 267/18, 44, 268/161, 278/16, 282/4, 305/74, 306/48, 84, 324/36, 330/814, 337/81, 152, 156, 374/60, 379/44, 388/5, 443/88, 451/9, 453/53, 110, 124, 139, 454/30, 73, 348, 463, 543, 550, 593, 705, 724, 744, 457/3), ~' (202/70, 260/2, 267/251, 306/46, 57, 330/934, 399/1, 403/41, 454/32, 227, 696, 455/7), *Halál* (15/cím, 32/33, 34, 59/27, 126/67, 162/66, 186/8, 192/13, 193/5, 195/21, 213/1, 14, 120, 222/11, 223/18, 267/65, 299/11, 125, 309/120, 379/138, 421/43, 428/14, 440/16, 443/169, 454/765, 455/16), *Halál'* (302/41), ~a (99/27, 114/665, 714, 288/83, 442*/23, 454/410), *Halála* (114/6), ~unk (63/16, 297/36), ~ok (192/17, 27, 260/23), *Halálok* (457/6), ~t (15/4, 53/16, 54/3, 56/18, 114/258, 202/18, 204/4, 209/16, 213/24, 217/4, 40, 255/34, 267/137, 282/23, 338/21, 413a/1009, 418/78, 430/27, 442/3, 445/21, 451/34, 453/55, 454/102, 176, 718), *Halált* (13/28, 204/40, 222/55, 297/24, 330/941, 430/40), ~omat (330/1558, 374/40, 50), *Halálomat* (208/60), ~odat (202/78), ~át (282/9), *Halálát* (225/141), ~nak (192/35, 201/25, 204/30, 209/1, 211/44, 217/13, 30, 237/57, 453/155, 454/854), *Halálnak* (14/25, 204/13, 395/15), ~ának (77/193, 203, 114/432, 222/cím), ~ba (454/352), *Halálban* (297/27), ~án (210/86), *Halálán* (428/2), ~ra (28/16, 55/16, 191/16, 209/45, 59, 282/15, 454/692), ~ára (281/cím, 330*/188/16, 388/cím, 393/cím, 394/cím), ~ról (330/1584), ~tól (430/20, 454/247), *Haláltól* (246/24), ~hoz (213/84), ~áig (329/4), ~akor (413/470), ~lal (216/86, 453/60), *Halállal* (174/12), ~val (330/1476).

hálál i

Vmit jóval viszonzoz, megköszön. *Fagyos nyelvem igaz hűséged' ~ja, Rebeg, hogy síromnak szélinn prédikálja* (217/97). *Majd a' hír A' mélyl sír' Omlásai közt érdemed' megtartja Könnyekkel, 'S énekkel Hálálja Duna' Tisza' partja!* (220/52) ~ja (337/233).

Ik: meg~.

hálálhatatlan Ik: meg~.

háláló mn

Hálát kifejező, hálás. *Kelj fel' 's Ázsiai Múzsáddal köszöntsed, Elibe ~ indulatid öntsed* (203/20).

Háláló (80/20, 237/90).

halálos mn

1. Halált okozó. *Mert a' kit akárhol tzelba vész a' halál A nyila ~ sebet rajta talál* (2/12). *Vénus ez, a' kinek szeme szivárványa A' szívébe ~ mérgű nyilat hánya* (71/18). *Az ő [a tenger örvénye] ~ torkának Harsány ordításai A' Felséged' nagyvöltának Magasztaló daljai* (397a/881). **2.** Halállal kapcsolatos. *Colbert kedvet talált ~ ágyában A' tsípős Boilau' szent Pulpitussában* (382/25). **3.** Halottól származó. *Mindnyájjan megáldlak utolsó órámonn, Nevetek ~ szókkal hangzik számonn* (217/132). **4.** Halált jelző. *A' ~ tsúvik sívákol fészében* (306/44). **5.** *Halálos fa:* sírok között levő fa. *A' Kupresszus halotti és ~ fa volt a' Rómaiaknál* (267*/14/2). **6.** *Halálosan:* rendkívül nagyon. *De olly égő szívet hagyni magánosan, Melly kívülem beteg lenne ~an, Nem engedi a' szövetség, 's a' Szerelem* (184/16).

~ (77/218, 111/36, 114/706, 188/20, 192/29, 213/44, 215/4, 222/53, 260/25, 317/178, 320/4, 324/20, 402/4, 413a/145, 426/51, 432/27, 443/205, 454/693), *Halálos* (54/22, 70/6), ~an (413a/411, 423/16).

haláloz Ik: meg~.

halálseb fn

Halált okozó seb. *Thrézi ellent állott: de egy pillantása A' szép Szűz' szívében halál-sebet ása* (330/1298).

halálszemű mn

Halálszemű aegis: halálfejes pajzs. *Ő új Mi-*

(3) *nervát ugrat elő Zeüsz Szent homlokából, és maga nyújt dsidát 'S ~ Égist kezébe* (418/91).

hálálva in

(1) Megköszönve. *Majd mikor fíjaink rólok emlékeznek, Téged Testvéreddel ~ neveznek* (442/16).

hálálván in

(2) Megköszönvén. *Köztte e' temjénezésnek, 'S e' mennyei Ihletésnek Kezeim' felemelém, És jótételét ~, Ez imádni-való Bálván' Szent testét megölelém* (447/88). ~ (134/88).

halandó mn/fn

(41) **I.** mn Olyan, akinek, aminek a sorsa az elmúlás, a halál, a pusztulás. *Így szólt az életet lehellő Citére: Halandó szép Nimfák! Élő Templomaim* (330/1893). *Óh hát fényesítsétek Éjemet Ti, egy pár Halandó Tsillagok!* (138/8) — *És mikor ~ nyelven a' halhatatlanságról mér énekelni, az értelem és az érzés, a' Természet, és a' Vallás erősítik meg az ő szójátját* (454a/28).

~ (176/12, 225/73, 286/8, 368a/122, 450/17, 454a/30), *Halandó* (330/1445, 1899, 455/40).

II. fn Az ember, akinek a lényéhez tartozik, hogy meg kell halnia. *Nem soká él a' ~, A' jó szerentse múlandó* (401/5). *Győzedelmi pompát adnak a' halálnak E' szomorú táblák, a' mellyek itt állnak S Betűik, mellyeket a' ~k keze Az emlékezetnek vágni igyekeze* (209/3).

~ (209/23, 217/50, 294/17, 319/11, 33, 337/5, 86, 354/3, 396/21, 405/14, 36, 418/35), *Halandó* (294/21), ~k (162/51, 185/33, 348/31, 413a/339), ~' (390/3), *Halandók* (220/4, 413a/140), ~t (313/11), ~kat (337/84, 453/40, 454/252), ~knak (413a/247), ~ra (215/22), ~król (148/78).

halandóság fn

(4) **1.** A halál(ozás). *Truttzoltok a' ~' Nyomorúltt határain* (368a/133). **2.** Feledés. *Ne légy a' leg nagyobb elméhez mostoha, Kiket bé nem fog a' ~ moha* (126/72).

~ (453/21), ~' (454/769).

hálás fn

(2) Éjszakai fekvőhely, szállás. *Oh van é még egy erémi szállás, Régi barlang, szent fedél, Mellybe egy bölts tsendes nyugtot hálást E'*

setét hegyekbe lél? (304/45)

~t (435/45).

halász fn

(5)

Halászzal foglalkozó személy. *És fut mint maga a' part, Mint a' nádasok, az ~' Elsuhanó ladikától* (403/21).

~ (83/33, 202/143), ~' (202/87), *Halász* (202/75).

halászik i

(1)

Igyekszik halat fogni. *Pán ökrei bátran a' fűvönn legelhet Neptun is haszonnal halássza tavait* (11/9).

halászó in

(1)

Halászzal kapcsolatos. *Az halász fűgven a' redves kő szálakonn Igazít a' meg tsalt ~ hogokonn* (83/34).

Ö: szív~.

halaszt i

(2)

Vminek az elvégzését későbbre hagyja. *Légyen semmi gondod a' templomra 's Papra Halaszd azt haláloed előtt való Napra!* (204/56)

~ottuk (336/21).

halasztgat i

(1)

Vminek az elvégzését egyre későbbre hagyja. *Ott, hol az embert az emberrel Fegyver' élére hányatod, Majd ott kereslek fel jó szerrel, Ha végórám' ~od* (379/152).

halavány l. halvány

halaványodás fn

(1)

⟨Arc⟩ sápadása. *Mély álmod, 's vérednel fagyos elállása, Orzádnak örökös ~a, Alig tudnak egész bizonyossá tenni, Ámbár érzékennyé megszűntél már lenni* (454/828).

halcyon fn

(1)

Madárféle. *Kedvellet Haltzionjai Thetisnek a partokon, Sem nem tépászsznak a' disznók holmi rongyot órokon* (413a/406).

haldogálni in

(1)

Meghalni. *Lilla' vesztén sírdogálni Drága sors nekem, Sírdogálva ~ Szép halál nekem* (374/59).

haldoklani in

(1)

Meghalóban lenni. *És hogy a' zajgó világban Ne kelljen tolongani; A' rengeteg Somogyágban Elbúttam ~* (428/120).

haldokló mn/fn

(18)

I. mn 1. Halálán levő. *Haldokló Pásztor, áll meg! Tartóztasd Szádon Lelkedet* (174/9). 2.

⟨Fény⟩ gyengülő, halványuló. *A' Napnak hanyatlik tündöklő hintaja Nyitva várja a' szép enyészet ajtaja Haldokló sugári halavánná lesznek Pirult horizonunk alatt el enyésznek* (4/3). 3. ⟨Szem⟩ végleg lecsukódó. *Haldokló szemei a Thisbe nevének Hallására egyszer fel emelkedének De ablakait a' halál erőszakja Örökös álmra tsendesesen bé rakja* (77/271).

4. ⟨Virág⟩ hervadó. *A tölle [a nyártól] meg aszalt természetnek szomja A rétek ~ virágít le nyomja* (86/12). 5. ⟨Ajak⟩ erőtlen, gyenge. *Haldokló ajjakam anyai szóllása Hadd találhassa meg hív szeretetedet, Melly kedvessé tette nállam személyedet* (209/104). 6. ⟨Lélek⟩ gyenge. — ...Sőt a' tsókokatis, melyekről az előtt Haldokló Lelkemis mindjárt életre jött

(176/72).

~ (210/89, 330/1299, 441/15, 454/730), *Haldokló* (77/244, 198/12, 200/3, 222/87).

II. fn A személy, aki haldoklik. *Tsak három ~t látogatni mégyünk* (454/534).

~ (428/164), ~t (454/734), ~tól (454/573).

haldokol i

(2)

⟨Virág⟩ hervad. *Az égető Kutjátkska A' zöld mezőt aszalta, 's Alatta Flóra' hímes Virági ~tak* (107/4).

~tak (352/4).

haldokolván in

(1)

Halálán lévén. — ...'s Utolsó Szavait egy nagy Sohajtással egészenn elfojtotta, Én lankadok, néhánykor ezt mondotta, Tsak te érted ~ (170/45).

halhat Ik: meg~.

halhatatlan mn/fn

(24)

I. mn 1. Örökkévaló. *Óh, ~ Istenek!* (134/91)

— *Ti ~ Lelkek!* (439/13) 2. Akinek, aminek értéke, emléke beláthatatlanul hosszú ideig nem múlik el; el nem múló. *Egyedül a tudományok teszik ~ná az embert kivált a' Poësis* (13/cím). *Jól tudom én, melly tartatlan Ez az én pompás szépségem: De van egy szebb betsem nékem, Melly ditső, és ~* (148/56). *És tán az én Nevemis még véletek Triumfálván a' Léthénn, Halhatatlan Hírt fog nyerni magá-*

nak (171/6).

~ (139/42, 216/77, 259/393, 267/252, 330*/156/13, 405/12, 445*/78, 447/91, 454/72, 590, 680), *Halhatatlan* (297/46, 299/124, 337/298), ~*nak* (342/30), ~*ná* (111/67, 306/48, 317/45).

II. fn Személy, aki örökké él. *Örvendhetsz é egykor örvendhetsz e' annak Hogy halált menydörögj egy ~nak?* (454/102)

halhatatlanítani in (1)

Halhatatlanná tenni. *Nemes Lélek! Légyen szabad Múzsátskámnak szóllani. Sokszor tud egy kis halandó ~* (405/14).

halhatatlanító mn (1)

Halhatatlanná tevő. *Hébe az ifjúság Isten-asszonya, ki az Istenek' asztalán adogatja fel a ~ nektárt s ambróziát* (368*/30/6).

halhatatlanság fn (12)

Örökkévalóság. *Egy nagy magyar vitézt zengedez hazádnak, Báró Krayt — a' kit a' megtsúfolt békesség' Bosszúllójának szültt a' vitéz Szepesség, Ki magyar Hazánkából ment Olaszországra, Olaszországból a' ~ra* (337/382).

~ (255/7, 454/249), ~' (259/128, 454/51), *Halhatatlanság* (451/7), *Halhatatlanság'* (188/35, 299/109), ~*át* (454a/2), ~*ról* (454a/28), ~*áról* (454/15), ~*gal* (453/281).

halháj fn (1)

Füző. *Kartsú derekadon a' Váll Halháj nélkül is szépen áll* (433/14).

halk mn (1)

Zaj nélküli, csendes. *Ínts hallgatást nárcispáltzáddal, 'S ~an nyomd pamut hintócskával A' harmattól nyirkos eget* (431/5).

halkal hsz (11)

1. Halkan. *Pengess ~ az alsó C-énn egy keserves Áriát* (162/7). *De erőtlen Múzsá! ~ beszélj erről* (337/387). **2.** Gyengén, finoman. *A' lenge Hold ~ világosítja A' szőke bikkfák' oldalát* (305/17). *Más oldalra Chloris, kinek természetben Minden kellemesség volt csak a' szemében, (Szikrázó nyilat szórt arra, a' ki nézte, Alélt pillantása ~ megígézte* (330/1394).

~ (259/600p, 306/117, 397a/734, 440/6), *Hal-kal* (397a/44, 473, 733).

hall i (68)

1. Hangot fülével érzékel. *A' szem-fül majoros első szunnyadásába Zörgést és tsörömpölést ~ a kamarába* (141/2). *Gyászhely! Mellytől lelkiünk irtózik, Hol minden érzésünk elhal, Fülünk csak csendességet ~* (424/11). **2.** Beszédet fülével érzékel, felfog. *Örvendez a' Magyar Haza, hogy a' mostani Eskuláp' Fiait ~ja Magyar hangon szóllani* (124/2). *Füleit bé dugta, a' mellyek ~ották A' parantsolatot, de meg nem tartották* (213/49). **3.** (Hirt, eseményt) szóbeli közlésből megtud, értesül róla. *Hákogtak a' Vén Istenek, Hogy a' dolgot ~ották* (92/121). **4.** Hallgat vkit. *Szokrates ez ... A' kit Apolló is legbőltsebbnek vallott, Kit a' bōlts Athénás nagy örömmel ~ott* (454/688). **5.** *Hallá:* hallja (megszólításban). *Hallá kend, Bátsi! Van-e még jó messze Kovátsi?* (119/1). **6.** *Halld!:* figyelj! *Óh, ~d! Királyod millyen bízva hív, Menj hartzra győzni termett szív* (257/175). *Halld csak, Lillám! mi bággyadt szellő Sohajtoz fenn az ágakon* (446/99). **7.** *Hallod é?:* érted? *Ha az én arányos szívem Változna a' szerelembe'; Akkor mond osztán szemembe Hogy: hazudtál ~od é!* (324/56). **8.** *Hírét sem ~otta:* semmit nem tud róla. *E' két utolsóból Ceasar semmit sem bírt, sőt hírét sem ~otta* (379*/51/3).

~ (128/11, 330*/204/14, 397a/894), ~*ok* (400/68, 432/58), *Hallok* (432/57, 455/23), ~*ék* (271/2), ~*a* (25/9), ~*ottam* (306/149); ~*om* (149/25, 200/36, 208/14, 373/98, 403/66), *Hallom* (338/13, 14, 439/68, 443/99, 454/925), *Hallod* (136/16), ~*ja* (202/5, 212/64, 304/31, 315/7, 397a/654, 435/31), *hajja* (56/5), *hallyuk* (454/738), ~*játok* (148/11, 259/146, 526, 454/409, 838), ~*á* (239/169, 428/69), *Hallá* (338/17), ~*átok* (431/13), ~*otta* (231/93, 413a/480), ~*ottuk* (188/127), ~*ották* (130/10, 446/5). — ~*d* (213/102, 371/33), *Halld* (186/63, 320/18, 454/751), *hald* (77/269), *Hald* (453/24), ~*jad* (212/73), *Halljunk* (454/592), ~*játok* (267/164, 330/1900), *hallyátok* (159/13, 413/14), ~*ják* (326/33).

Ik: meg~.

hallani in (3)

1. Beszédet füllel érzékelni, felfogni. *Eggy eggy világot kell /:szörnyűség ~:/ Minden szá-*

zad alatt el takarítani (215/9). **2.** Hallgatni. *De e' gyász koporsó, és e' fényes Rendek Meggyőznek, 's magam is tsakugyan örvendek, Hogy dítséretidről tisztem most szólni, A' mit te pirulva szoktál volt ~ (454/834).* **3.** Hallatszani. *Ha szél támad, mindjárt vagy a' tengerek feltolúlnak, Hánykolódnak 's a' nagy hegyek magoktól megzúdúlnak. Vagy távolról kezd ~ a' partok harsogása (413a/364).* ~ (231/453).

Ik: meg~.

hallás fn

(4)

1. Halószervekkel való érzékelés. *Látástok, ~tok, élesek ti néktek, Hogy meg ne ronthatson ravasz ellenségtek (454/215).* **2.** Vminek a hallására: miután vmit meghallott. *Haldokló szemei a Thisbe nevének Hallására egyszer fel emelkedének (77/272).* *Hallás (134/54, 447/55).*

Ik: meg~.

hallat i

(1)

1. Vmilyen hangot ad. *Mondják, hogy halálakor is Nyögését ~ta (142/22).* **2.** Hallatszik. *Az élet' és pokol' költsönös szélében, Hol tsak jajszők 's bilints-tsörgések ~nak (454/439).*

hallata fn

(4)

1. Vminek a ~ra: vminek a hatására. *És im egy illy fényes Gyűlés' hallattára, Az emberi hitvány kevélység' truttzára, Letésem az eddig viselt méltóságot, 'S az állatok között kérek boldogságot (454/279).* **2.** Vminek a ~ra: úgy, hogy az hallja. *Ó hír! Vidd hírül ezt kérek te magadnak, Hogy verseim néked illy dítséretet adnak? Majd talám fel vészi nevemet szárnyára, 'S pengeti azt egész hazám' ~ra (193/52).* ~ra (267/15, 337/193).

hallatik i

(5)

1. Hallatszik. *A' Theatrumban hirtelen nagy zúgás és vízómlás, melyre a' Muzsika lármáson zeng reá ~ (259*/205/1).* *Mert egy két pertz múlva mindjárt a' mennyei Karoknak hallattak édes Concertjei (330/1862).* **2.** Hírlík. *És ha érkezése ~ Szelimnek Sok száz elő kontyú turbikol egy himnek (190/25).* ~ (25/35), hallatott (231/286).

hallatlan mn

(3)

1. Sosem hallott. *Hallatlan Történetekbe 'S*

borzasztókba kezdek most (257/26). **2.** Sosem tapasztalt, rendkívüli. *Kik a' Nagy Szécsényi' Fő Ispánságának Hallatlan pompával 's fény-nyel udvarlának (330/48).* ~ (330/1476).

hallatódni in

(1)

Hallatszani. *A' Mennydörgést jó isteni jelnek tartották a' Rómaiak, ha Balfelül talált imád-ságokra, vagy áldozások' idején ~ (330*/166/2).*

halleluja isz

(4)

⟨Vallási énekekben hálaadó, dicsőítő öröm kifejezésére.⟩ *Te Chria öntő Nesze köszöntő. Halleluja (227/7).* *Halleluja (227/12, 17, 17).*

Haller fn

(1)

Személynév. ⟨Albrecht von Haller, költő, orvos (1708–1777).⟩ *Itt ~t szólítja meg, kiről láss a' Jegyzésekben a' H betű alatt (397*/116/1).* ~hez (397*/76/19)

hallgat i

(41)

1. Figyeli mások beszédét. *Musák a' Párnasust békességgel lakják Apollo letzkéjét figyelmel halgatják (11/4).* **2.** Csendben van, nem beszél. *De senki nem felel rá? – Mind ~! (185/91) — Hallgass! Indulatimat El ne árújjad! (157/7)* **3.** Hallgat vmiről: nem beszél róla. *Ah, hallgass fájdalmidről! (157/5)* **4.** Hallgat vkire/vmire: szót fogad. *A' ki rá nem ~, düljön fel a' Szánja! Így szóllék hozzájuk (330/92).* *Hallgass igaz mondásomra: Most is szépnek tartalak (208/49).* ~ (330/514, 413a/523), *Hallgat (231/209), ~ok (316/13, 337/413), ~sz (379/133), ~nak (210/16), ~ott (306/122, 428/64, 144), ~tak (330/93); ~ja (215/85, 266/9, 342/4), halgatja (310/9), ~tad (428/193), ~ta (159/11, 330/879), ~ni fogják (190/86). — ~na (309/63), ~nának (309/83), Hallgatnának (309/84). — hallgassak (309/81), hallgass (198/70, 239/87, 330/639, 379/137, 137, 413a/854), Hallgass (157/7, 453/23), hallgasson (200/58), hallgassatok (397a/246), Hallgassatok (373/100); halgasd (130/13).*

Ik: el~.

- hallgatás** fn (3)
 1. Csend. *A' néma Hallgatás őrzy e' barlangot, És nem ereszt belé semmiféle hangot* (237/51). 2. Nem beszélés. *Már Szívemnek nintsen nyugta, Hallgatás' zárját felrugta, Ki is volna, ki ne szólna, Ha illy kínok között volna?* (309/86)
 ~t (431/4).
Ö: jég~.
- hallgathat** i (1)
 Lehet hallgatni. *'S tégedet, oh legszebb hangú Szimfónia! Ingyenn ~ még minden ember' fia* (200/80).
- hallgatni** in (5)
 1. Figyelné mások beszédét. *Szép ~ ülve a' füvesenn A' Pásztort és a' Pásztornét* (151/1). 2. Nem beszélni. *De a' többi tüzes miniszternék mellett Ő néki többnyire csak ~ kellett* (239/168).
 ~ (225/77, 266/6, 330/1651).
Ik: el~, ki~, meg~.
- hallgató** mn/fn (3)
I. mn Némaságba burkolódzó. *Utolsó panasza ellened e' léssen Mellyet rebegő szám mások előtt téssen. Olly ~ leszek életem fogytáig Mint a' melly hív voltam hozzád ekkoráig* (176/111).
II. fn Aki vkinek a szavait, előadását figyeli. *'S Hazám' Lantosi közt közepszerű vagyok; Az az önnön érzés emeli tollamat, Hogy még méltatlanra nem fogtam lantomat, 'S hogy most is egy méltót magasztalt énekem, 'S enynyi, nagy, bölts, tsinos Hallgatóm volt nekem* (454/1004).
Hallgatók (454a/11).
- hallgatva** in (2)
 Csendben maradva, szótlanul. *De mit? – hát ~ emésztődjünk mindég?* (157/9)
halgatva (77/102).
- hallgatván** in (1)
Vmire ~: vmire reagálván. *'S gyakorta ~ szomra e' Barlangok Vissza felelének belőlök a' Hangok* (176/27).
- hallhat** i (4)
 1. Hangot fülével érzékelhet. *'S titeket, oh édes Kontzerti Hangzások Hallhatnak a' szegény Pásztorok 's Munkások* (200/82). 2. Be-
- szédet érzékelhet, felfoghat. *Mentsvára a' magán szomorkodónak Tsak a' te szent erdőbe' van, Hol biztatásit titkos égi szónak Hallhatja a' boldogtalan* (305/44). 3. Vkit ~: vkit hallgathat. *Mondhadd hogy kellemes vagy, Mondhadd hogy hívséged nagy; De ne szóljal szerelmekről, Mert nem ~lak ezekről* (460/35).
 ~d (237/56).
- Ik:** meg~.
- hallik** i (9)
 1. Hallatszik, hallható. *Az égből a' pompás tornyok le hullanak Retsegés ropogás ~ minden felé* (59/13). 2. Úgy hírlík, azt beszélík. *Egy Főköttő-spádé vala a' markába', A' melylyel úgy szúra Lajtsi nadrágába, Hogy a' mint sok tréfás társaságban ~, Még most is meglát-szik puliderjén a' lík* (330/1325).
 ~ (99/24, 71/7, 110/15, 195/13, 259/62), *hal-lott* (330/1841), *Hallott* (413a/482).
- hallott** in (1)
 Hangot fülével érzékelt, ismert. *Én pedig áldozó ruhákba öltözve, Babérkoszorúkkal homlokom' kötözve Lantolván ekkorig nem ~ éneket, Felnyitom e' régi szentséges helyeket* (306/13).
- hallván** in (8)
 1. Hangot érzékelve, felfogva. *Így sohajtanak ezek, a' mellyeket ~ Az ég, e' siralmas ügyeket fájlalván, Az alélt szíveket illy szókkal ébreszti* (214/45). 2. Beszédet felfogván, érzékelvén. *A' vén Adelgunda ~ e' szavakat, Dorottya' fülébe fetszenté azokat* (330/633). 3. Értesülvén vmiről. *Hallván ellenséges tzélját A' Trokszartaksz népének, Fel berzeszté rá taré-ját A' Klúb kevély lelkének* (114/427).
 ~ (1275, 1797), *Hallván* (114/385, 307/39, 453/40).
- Ik:** meg~.
- halmaz**¹ ~ **halmoz** i (2)
 Gyűjt, összehord. *Úgy is lett meg láttam végre Azt az áldott Kardszagot Hol a' Kun a' szép térségre Halmoz sok száz asztagot* (357/48).
Sok gyáva nyelv szoll, szidalmaz, Gúnyol és rád bosszút halmaz, Szép Elmédért úgy jutalmaz (280/14).

halmaz² fn(5) *parittyá* (413a/314).

1. Egynemű dolognak kisebb-nagyobb tömege. *Mindenik el kezd a' vizess sárt gyúrni Az el készült masszát egy ~ba turni* (26/14). 2. *Halmazzal*: nagy mennyiségben. *Ugyan tehát mit érsz azzal 's Mi hasznod e munkába Hogy kintseid nagy ~zal Gyűjtöd bé a' ládába* (16/3). *Ragad a' Tónak széliről Egy tsomó sárt kezére, Morzsalopóhoz megy azzal, 'S hozzá tsapván egy ~zal Tsak nem megvakította* (114/810). ~zal (150/16, 205/3).

halmazva in

(1)

Halmazva. *Viszont való szívességem', a' mint megérdemlétek, E' valódi szívességgel ~ megnyerétek* (241/10).

halmos mn

(1)

Domború. *Szép Lilim! ~ melyedre Rózsazáport hintonék* (289/5).

halmozott in

(1)

Nagy mennyiségben gyűjtött és egy halomba rakott. *Az aranyra újabb aranyt gyűjtögetvén Több kintset kintséhez kíván. A mellyel lett Szegény a' ~ arany hegyek mellett* (83/48).

halni in

(6)

Meghalni. *Ez nékem minden Napok Között legtisztább Napom: Élni így óhajtók, Így óhajtók ~* (143/62).

~ (204/26, 217/26, 268/77, 409/30, 443/80).

Ik: meg~.

haló mn

(2)

I. *Pénz után haló*: pénz után nagyon sóvárgó. *Hát én külömb ember lések úgy azoknál A' rettenthetetlen Vitéz Magyaroknál, Ha magamtól egy két pohár bort is szárok, Mint né-mely pénz után haló Publikánok?* (248/40)

II. fn Meghaló. *Teremtél állatot, hogy egy ön-ként való Sokaság mozogjon, légyen élő 's ~* (454/660).

háló fn

(3)

1. Csel, csapda. *Magok az álnokság' ~ját hinitik-el 'S a' törvény kötelét tsúfolva tépik el* (454/145). 2. *Hálót vet*: <vadnak> csapdát állít. *Akkor vess a' Szarvasoknak ~t, 's tört a Darvaknak Akkor essél az Őzeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezedre áll a' tsepűs Baleári*

~ba (142/16).

halom fn

(33)

1. Dombnál kisebb felszíni kiemelkedés. *Mert tetszik nálad nélküls Az Erdő, Mező, Halom* (208/46). 2. A birtokhatár jelzésére használt földhányás. *Az igazságtévő Határkő és Halom, A' másét bántani nem hagyó Tilalom, Nem adott még okot annyi sok Lármára Mert az Elégség volt mindennek határa* (200/53). 3. Egy rakásban levő, egymásra hányt dolgok összessége. *Jobb ditsősséggel meghalni a' holt testek' halmain, Mint gyalázattal tapodni Atyánk' Szent hamvain* (259/493). 4. Domborulat <testen>. *Meg csüggedt ortzáid halavány halmára A bánat ülljön 's légy valójába Mára* (212/5). *Pihegsélő mellye' domború két halma A' gyönyörűségnek szentelt arany alma* (330/201). 5. Sírhalom. *Zengjétek e' dalocskát Hafiz' halomja mellett: Légy idvez, oh Hafiznak sírhalma* (373/8). *Szóljad gyászos ~ ez igazságokat, Meg tanítván rájok az itt utazókat* (210/53). 6. *Pindus halma*: a költészet jelképes hegyének dombja. *Tudom hogy a' Músák e' ditső reggelnek Tiszteletére víg hangonn énekelnek En is azért, bátor Pindus zöld halmára Erőtlen Músám még nem sokat jára, El kezdem énekem* (67/5). 7. *Dicsőség halma*: a dicsőség emelvénye. *Monddmeg: a' Ditsőség' halmán' Károlynak Mint adódott fényes Széke Atyjának* (188/6). 8. *Boros halmok*: szőlődombok. *Adj kontzertet az Ekhónak Hazám' boros halmain* (400/60). ~ (238/15, 15, 239/23), *halmok'* (397a/817), *Halmok* (176/113), ~ja (373/174), *halma* (210/35, 341/9), *halmaink* (114/1020), *halmokat* (397a/62, 596), ~ját (373/86), *halmát* (299/83), *Halmainkat* (390/9), *halmának* (238/13), ~ba' (373/109, 136), *halmokon* (306/71, 379/12, 397a/1066), *halmain* (432/81), *halmára* (21313/2), ~hoz (373/202). **Ö:** gyász~, hó~, kincs~, kő~, sír~.

halomka fn

(1)

Kis domborulat, <testen> női mell. *Mit álmodám az éjjel! Óh Dóri! Mint tsudállék Két domború ~t Citére' templománál* (371/3).

halomnyi mn

(4)

Halom, domb nagyságú. *A szelek ~ habokat*

görgetnek, Mindenikbe egy egy halált hem-pelygetnek (202/17).

~ (39/2, 56/17, 74/14).

hálósüveg fn

(1)

Hálósapka. *Le néz, láttya fegyveresen A' Fizignát seregét, Földhöz tsapja nagy mérgesen Singes háló süvegét* (114/556).

halott fn

(10)

Meghalt ember. *És a' mit beszélnek a' ~ak felől, Hogy holmit tsinálnak még sírjokonn belől, Azok az élőknek setétes álmai, Mert tsendesek minden hóltak alvásai* (201/43).

~ (330/796, 454/679), ~' (189/17), ~ak (6/15, 215/62), ~ak' (454/604), ~at (439/60), ~unkat (454/738), *Halottal* (213/76).

halotti mn

(5)

Halállal, temetéssel kapcsolatos. *Közepén a' sűrű nyálkás setétségnek A' ~ métsék pislá fénnel égnék* (306/38). *Halotti versek* (454/cím).

~ (267*/14/2, 282/10, 454a/13).

Ö: fél~.

halovány l. halvány

halt Ik: el~, ki~.

haltzion l. halcyon

halva in

(2)

Holtan. *Sőt olly vad gyönyörűséget Óhajthat é valaki, Hogy egy imádott Szépséget Halva szemléljen, vagy mi?* (428/168)

~ (428/171).

Ik: el~, meg~.

halvány ~ halavány ~ halovány mn

(23)

1. Sápadt, vértelen (arc, bőr). *Így hervadtak el Ró'sái Halavány ortzáinak* (231/328). *A' melly régi bőrét a' kígyó tavasszal elveti, az felette vékony, halovány, és lenge* (330*/205/1). *Chlórís oda ugrott, 's a' maga tsók-jára Kitsalta lelkét is halvány ajjakára* (330/1406). *Ott egy halvány asszony megöltt férje' 'S attya' Vérbe, porba kevertt testét mosogatja* (337/61). *A' hírnév' rab kívánója, A' fukar, 's halvány kaján, A' bosszú' hév szomjúzója Hadd epedjen a' baján* (397a/86).

2. Nem élénk, nem telt (szín). *Hogy a' nagy fájdalma rolla nem engednek Haldokló szemei immár neheznek. Sárga halavánnya*

vált, és ajjakára Már alig szolgált egy kis élte-tő pára (77/245). **3.** Gyenge, bágyadt (fény). *A' Napnak hanyatlik tündöklő hintaja Nyitva várja a' szép enyészet ajtaja Haldokló sugári halavánnya léznek* (4/3). **4.** Homályosan lát-szó, elmosódó. *Hallott Oriás Szó is a' tsendes berkekben széllyel, Tsuda halvány kísértetek láttattak szürkés éjjel* (413a/483). **5.** Halvány irigység: kicsinyes irigység. *Itt készül a' hal-vány Irigység kék mérge Itt nő az álnokság, 's bosszuállás férge* (453/105). **6.** Halványon: gyengén, bágyadtan. *A' Nap, és az ég-allyának Fénye halványon kimúlt* (397a/1064). *halvány* (304/5, 330/2055, 330*/204/2, 435/5), *Halvány* (431/39), *halavány* (77/142, 212/5, 239/77), *Halavány* (312/21), *halovány* (330*/204/ 2.), *halaványra* (77/182), *Halvá-nyon* (413a/451), *halavánnya* (200/3).

halványodik i

(2)

1. (Fény) fokozatosan halványabbá válik. *A' gyertyák' nyomorúltt fényre halványodott* (330/1853). **2.** (Arc) egyre sápadtabb lesz. *Most pedig már bús kedvébe' Szívem csak szomorkodik, Öltözöm csak negligésbe, Két orczám* ~ (271/20).

Ik: el~.

halványodván Ik: meg~.

hám fn

(3)

1. Lószerszámnak az a része, amely a szügyet és a törzset fogja körül. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa rágja Tajtékzó zabláját 's a' föld hantyait rugja, vágja. Regulát nem esmér, ~ját szerte széjjel szaggattya* (216/41). **2.** (Ember) szabadságát korlátozó, rendre, fegyelemre szoktató vmi. *Oh szegény Országunk! Oh szegény Hazánk! El mult szabadságunk, Nyakunkon a' Hám* (246/4). **3.** Vénusi hám: szerelmi iga. *Carnevál elbámúlt, mely kevés a' számok [a férjhez menteknek], A' kiknek készülnek a' vénusi ~ok* (330/430).

Hámán fn

(1)

Személynév. (Az Ószövetségben, Eszter könyvében Ahasvérus király kegyeltje.) *Ha valaki meg öl egy embert magába, Függesztik a' ~ szellős ablakába* (192/52).

hamar hsz/mn

(32)

I. hsz 1. Gyorsan, rövid idő alatt. *Most az egy-*

szer lehetett látni valahára, Hogy ő piros színt is vehetett magára; De az ő pirossa ~ elenyészett, Pirja kékké, kékje ~ sárgává lett (330/909, 910). **2.** Hamarosan, rövid idő múlva. Óh Bártsak ~ nyár lenne E' silány Tavasz elmenne (389/27). **3.** Hamarébb: előbb. Ugy sem bírsz már önnön szíved birtokával, Kerítsd haza hát azt nemes rablójával, Hogy minél ~ébb fíjaid legyenek, Kikből Szolgabírák 's Majorok teljenek (266/59).

~ (15/6, 38/5, 77/224, 126/25, 67, 146/36, 204/6, 213/77, 217/6, 222/22, 267*/19/6, 269/27, 310/66, 326/24, 330/469, 921, 1757, 330*/200/25, 340/30, 341/34, 389/12, 413/617, 454/700), Hamar (239/70, 299/116); ~ább (330*/173/6), Hamarább (454/360).

II. mn Gyors. Hamar-követje a' Tavasznak, Hímes Pillangó, idvez légy! (426/1)

hamarjában hsz

(3) Gyorsan, sietve. Ferentz neve napjára hamarjába készítettett versek (67/cím). Az is tüzet kapván tőle hamarjába, Ontanak ezer szikrát egymás szikrájába (238/47).

hamarjába (235/35).

hamarszerelem fn

(1) Rövid idő alatt kialakult szerelem. A' kis szerelemeket mind öszvehívatta, Kénkövet, kanótzot, ásóval, kapával, 'S a' hamar-szerelem' friss puskaporával Adott a' kezekbe, hogy azzal menjenek A' házba, megmondván mitévők legyenek (330/1332).

hamis mn

(5) **1.** Az eredetit utánzó, nem valódi. Oh Jupiter ha már az ~ arannak Illy tiszta jelei 's bizony-sági vannak (28/17). **2.** Hamis szívű: álnok, csalárd. Ugyan hát a' ~ szívű rossz embernek Testinn ilyen jegyek miért nem hevernek (28/19). **3.** Hamisan: nem őszintén, hazug módon. De hogy hamissann birja ezt a' Szívet Ámor, Melly néki vólt ígérve, a' Ditsóság Sokáig ezt nem tűrte (170/48).

~ (231/217, 316/30).

hamisság fn

(3) Hazugság. Mikor egy Királynak hiu kegyelmeért Egy bájos szerető meg ejthetéseért El adják (:oh szegény:) a' szűz Igazságot El

fedik a' vétet és a' ~ot (453/224).

~ (453/205, 219).

hámlik i

(1)

Hámlik a fény: egyre világosabb lesz. Fut a' felhő, 's a' fény ~ Gráditsonként felfelé (397a/163).

hámor fn

(1)

Kisebb vastermékeket kovácsoló üzem. 'S most már az ázur Menny' palotáiban, A' Mennyköveknek ~ain felyűl Megistenített ajakkokkal Vészitek a' diadalmi Nektárt (439/18).

hamu fn

(8)

Szürke porszerű égéstermék. A' tüzet nagy öröm 's tántz közt gerjesztették, — És a' Mátrikulát ~vá égették (330/1628).

~ (330/967, 396/32), ~t (330/230), ~ját (432/34), ~vá (28/4, 338/35), ~val (413a/94).

hamuhodni in

(1)

Hamuvá válni. Megkönnyezetlen' kell ~ hát Akászod' allyán, Földi! Tenéked is? (395/1)

hamv fn

(18)

1. Vkinek az elporladt maradványai. Forró Sohajtások — lelkenek Elszagattott darabjai! Itt lengjete, hol Kedvesemnek Nyúgosznak áldott ~ai (303/4). **2.** Vki holtteste. És gyengéd tsókját nyujtván hív párjának Gyenge lehelleti széjjel el oszlának Így szerelmes teste ám bátor el hűle De ~ak a' setét sírba eggyesüle (77/302).

~ak (193/14), ~ok (259/116), ~aik (337/58), ~át (454/171), ~okat (454/160), ~ait (337/311), hamvait (12/9), ~ainkat (297/29), ~ának (306/123), ~akon (237/46), ~ain (259/494), Hamvain (400/64), ~aikon (188/59), ~ainál (454/778), ~amért (304/70, 435/70).

hamvasszerda fn

(1)

Hamvazószerderda; a nagyböjt kezdetét jelentő, húsvét előtti 40. nap. Jaj! jön, — jön a' Hamvas Szerda! Bé hamvazza szemeim': Jaj, sies-sünk, Híveim! (133/40)

hamvaz lk: be~.

hán hsz

(1)

Hát. Azt mondja a' hajdú kin' a' pódiumon: Hán, bizony hogy Kata napján meg jelentek Sok úri vendégek, mennyenek be kentek (340/11).

hanák fn

- 1.** A Haná-síkságon élő cseh népcsoport tagja. *Uraim! Az Urak Magyarának tartanak Magokat; de ki Tót, ki Német, ki Hanák* (330/556). **2.** Morva eredetű tánc. *Jártak Galoppátát, Straszburgert, Hanákot, Valtzerest, Mazurkát, Szabátsot, Kozákot* (330/551).

hanem ksz

- 1.** (Tagadó mondat után olyan állító tagmondat bevezetésére, amely ellentétes értelmű megállapítást tartalmaz:) sőt, ellenkezőleg. *Nemis menti magát hogy azért nem jött el Mert lehetetlen volt, ~ még így felel: Hogy nem tetszik neki lenni többé szeretőnek* (176/64). *Sok ellenségeit bátor szívvél vágni Nem retteg, ~ megy míg csak vége nintsen* (29/17). **2.** (A tagmondatok közötti lazább összefüggés érzékeltetésére:) de, azonban. *Még sinsz azért csak egy is Közületek, ki néki Szállást akarna adni Hószin, de kő melyében, Ahol tsupán vadonság Lakik makats haraggal. Hanem hiszem, 's reménylem, Hogy fel találom őtet A' nyájas emberek közt* (185/56). *A' Hetedik nap sze-rentsés újj szőlőket ültetni Tinót kézen szelidíteni, vásznat bordába vetni. A' tizedik nints olyan jó: de bujdosóba menni Legjobb a' kilentzediken, ~ ártalmas tsenni* (413a/293). **3.** (Állító értelmű közléssel szembeállított állítás bevezetésére:) de, azonban. *Eddig, úgy-mond, mindenkéül A' hal nyelv vigeála Kárára egész Hazánkknak ... Hanem Anyai nyelvünkét Vegyük bé a Hazába E' segíti Nemzetiünket Ki pallérozásába* (114/504). **4.** (Más tárgyra való áttérés bevezetésére:) *Úgy is tudjuk hogy hosszason köszönnek a' Parasztok, Azzal a' sok köszöntéssel hát senki sem fárasztok. Hanem inkább azt tanátslom, töltsünk bort a' gégebe* (326/63). *Semmi! Külömben is én magam' a' Madám Tétishez örökös követőül adám. Hanem még ma, míg a' késő hajnal kijő: Nálad hállok, Bakhus! – de holnap Adiő!* (219/91). **5.** (Mondatrészek szembeállítására.) *Deákul akartam írni. De azt gondoltam-meg, hogy nem Római katonáknak, ~ Magyar vitézeknek írok* (267*/12/12). **6.** *Nemcsak ..., ~ ...; Ne(m) csak ..., ~ ... is:* (fokozást is tartalmazó hozzátoldás bevezetésére.) *Bár keze 's lábai legyenek bilintszen A Pindusnak*

(2)

járkál nem csak a' szélébe Hanem vígassággal dombol közepébe (29/20). *Köztök dörög, és nyilait hánya a' rossz szerentse, Hogy szívünk ne csak búsítsa; ~ meg is rettentse* (126/34). *Boldog Pár! A' melly népének Hasznáért így fáradott, 'S tisztelt emlékezetével Bétöltött sok Századot, Melly nem csak a' tengeren túl Vitte nevét Rómába, Hanem ma is tiszteltetik A' Böltsék' templomába'* (307/27). ~ (12/25, 215/27, 267/24, 267*/14/10, 309/12, 330/821, 330*/173/7, 330*/173/5, 358/40, 432*/67, 445/5, 454/325), *Hanem* (61/6, 77/129, 114/424, 819, 954, 170/31, 193/37, 204/45, 213/95, 215/73, 217/45, 247/13, 299/32, 309/133, 326/40, 330/384, 330*/200/9, 337/409, 358/28, 400/31, 405/4, 413a/173, 408, 422, 666, 820, 875, 904, 909, 1022, 418/97, 454/59, 627, 689).

hanemcsak ksz

(3)

Csupán. És hogy te nem szántál már engemet másnak, Hanem csak egy meggyfán lebegő tamásnak (254/6). *Mert kit barátta tesz a' bál tántza 's bora, Az nem barát; hanem csak pajtás 's tizmbora* (197/56). *Hanem csak* (325/4)

hanemha ksz

(1)

Ha. Régen elsüllyedtem volna még A' kegyetlen Tenger mélyében. Ha nemha az Édes Reménység Űlt volna Szívem' Rejtekeiben, Ki vígasztalván engemet Meg tartatta vélem Életemet (177/3).

hanemhogya ksz

(3)

1. *Hanem. 'S a' tengerek határa Nem tolt szarándok fenyveket Nem horda más határra Vagy háborút vagy kintseket: Hanem hogy a' boldog Világnak E' drága jót adá az Ég* (247/21). **2.** *Miután. A' régi Magyarság is eleget itt 's ett, Még is a' ki munkált a' köldüssá nem lett. Hanem hogy a' Német a' Dunánn át úszott A' sok bolond módi Országunkba tsúszott* (248/15). **3.** *Minthogy. Most nints egyéb, hanem hogy tudhassam A' férjhez mentteket, 's őket felírthassam* (330/423).

hang fn

(96)

1. *Hallószervekkel felfogható rezgés (keltette érzet). Vígadaj Magyar haza, meg ne tagadd tömött Javaidtól azt a' valódi örömet, A*

mellyért víg ~al echozik a' Mátra Az egész Hazábann harsogó Vivátra (81/3). Csalja unalmas óráit azzal a kedves lanttal Mellynek ~ja esméretes már mind a két Hazába Vissza verődven a Tihan mohos kő sziklájába (111/31). Meg borzad a' setét tenger, mivel hajja Melly bús ~on mormol a' rémült ég ajja (56/6). **2.** Ember, állat hangképző szerveivel keltett hang. Hald kedves szavait Édesed szájának Hangjára oh bár még szemeid nyílnának (77/270). Generalissimus ranggal Bírván, méltóságos ~gal Így kezde kuruttyolni (114/439). **3.** Madarak koncertje. Danolnak — bokorokat, fákat Zendítenek mindenfelé A' tágas Árnýékszállakat Symphónia tölti bé: Az egész Táj ~gá léssen (397a/749). **4.** Szó, mondat. Eloszolnak a szent 's a' panaszos ~ok, Boldogító érttze válnak a' harangok (190/101). Ah, ti máris abból fakadt Indulatok Nyelvemre harsogóbb ~okat ontsatok (190/92). Magyar ~: magyar szó, magyar beszéd. Zengjed vizek nagy Királlya ditséreteit annak, Ki szájába tiszta Magyar ~ot adott Hoff-mannak (124/10). **5.** Magyar ~on: magyarul. Értik ezt a' Frantzok, értik a' Németek, Értik ezt majd minden tsinosabb Nemzetek. Ha egyvet sem értesz: ne félj, meg jelenti Magyar ~on minden titkait Mindszenti (126/62). **6.** A mesterség gyáva hangja: zenekari muzsika. 'S titeket, oh édes Kontzerti Hangzások, Hallhatnak a' szegény Pásztorok 's Munkások: Mikor a' Mesterség' gyáva Hangjainál A' részeg nagy világ fārasztó Bált tsinál (200/83). **7.** Egyező hanggal: egyöntetűen, egyhangúan. Mi tehát kívánjuk mind edgyező ~gal, Hogy élj vígan ez újj Se-niori ranggal (233/49). **8.** Új hang: az akkoriban terjedő, újnak számító időmértékes verselés. A' zöld Pannoniát 's Dátzia' Szűzeit Új ~okra tanítgatod (338/12). ~ (259/45, 269/15, 306/6, 338/28, 400/83, 409/20, 432/64, 454/897), Hang (257/4, 41, 54, 113, 132, 396/22, 403/12), ~' (426/49), ~ok (77/170, 375/17), Hangok (176/28, 443/221), ~ok' (330/1049, 397a/787), ~ja (317/214, 330/1356), Hangja (368a/36), ~jai (399/5), ~ot (111/61, 74, 216/14, 237/52, 54, 337/377, 432/5), ~okat (77/158, 432/37, 439/50), ~ját (453/48), ~jokat (432/117), Hangjait

(454/174), ~nak (216/123), ~jában (397a/169), ~okra (253/15), ~jára (259/386, 540), Hangjára (225/132), ~on (114/250, 124/2, 134/56, 69, 202/6, 267/3, 306/24, 330/1996, 400/82, 447/56, 69), ~onn (65/4, 67/4, 106/8), ~okon (358/2), ~ra (162/4), Hangra (400/78), ~okra (348/4), ~jánál (330/1250), ~tól (397a/715), ~gá (417/32), ~gal (114/344, 188/64, 203/3, 251/22, 253/23, 36, 258/45, 306/296, 397a/53, 759), Hanggal (307/62, 337/282, 397a/742), ~al (269/13), Hangal (450/30), ~okkal (424/57), Hangjával (397a/775). **Ö:** al~, ezüst~, fel~, goron~, láрма~, muzsika~, zaj~.

hangabokor fn

(1)

Örökzöld, törpe, cserje bokor. Ámbár kiszár rad; még se hal el, hanem Késő fiájában újra feléledez, 'S szent magva porhanyós egerfát Nem terem, és henye hangabokrot (445/8).

hangicsál i

(5)

1. (Madár) énekel. Barlangjába mordul bömböl a' bús medve Szomorún hangitsál fészken a' patsirta (4/13). **2.** (Hangszer) szól. Híjába hangitsál a' duda, furulya, Összebőg a' marha, megszabad a' gulya (330/1045). **3.** (Virág) nyílik. A' hangok virággá válnak Mosolygó ajjakidon, 'S a' virágok hangitsálnak Teremtő ujjaidon (375/19). hangitsál (200/11, 397a/658).

hangos mn

(7)

1. Erősen, ill. messze hallatsz. Mondjatok mindnyájan tátott Torokkal ~ Vivátot (188/147). A' Juhász köztök áll 's ~furuáját Elővévén fujja keserves nótáját (72/15). **2.** Hangos szóval: hangosan. Sok más nemzetek is követik tzipiterával Apollót Kis ~ szóval verseket énekelik (42/4). ~ (42/7, 117/1, 239/53), ~ann (83/25).

hangoztat i

(4)

1. Hallat, megszólaltat. Ezzel a trombitát 's flótát Fúván, a' Mohácsi nótát Hangoztatják bús szóval (114/384). Noha Hárjátok' Ha leraktátok, Szedjétek kezetekbe. Tágúlt húrjait Hangoztassa itt E' kies berekbe' (188/144). **2.** Visszhangoz(tat). Thaliának kebelében úlvén magát mulatja A füredi hegy tetőkben az Ek-

hót ~ja (111/40).

Hangoztatja (111/62).

hangoztathat Ik: vissza~.

hangpor fn

(1)

Hangfoszlány. *Szétt zúzik az Ekhó a' kemény szirtokon 'S elterül a' ~ a' Pesti homokon* (400/102).

hangszer fn

(1)

Vminek a~: megszólaltatója. Minő Dal ez! – Hármoniaival zeng az Égen, Harsog Hegyen, Völgyön, Tseréken, És minden embert felbuzdít. Sok szózat ez – de egy a' hang' szere; Olly' mint midőn Izráel Hadra készülőt vere Az Úr' 's Gedeon' Fegyvere! (257/12)

hangú mn

(1)

Hangzású. *'S tégedet, óh legszebb ~ Szimfónia! Ingyenn hallgathat még minden ember' fia* (200/79).

hangzás fn

(3)

1. Hang(ok)nak, szónak fülre tett vmilyen hatása. *Megpendül egyszerre Izsák' száraz fája, Zengő szerszámokkal kíséri bandája, Kellemes ~ok a' Szálát bétöltik, Az ifjú szíveket örömmre felköltik* (330/461). *Itt egymással Vig ~sal Tántolozgatnak Az örömek* (110/26). **2.** Koncerti ~: szép hangzás. *'S titeket, oh édes Kontzerti Hangzások, Hallhatnak a' szegény Pásztorok 's Munkások: Mikor a' Mesterség' gyáva Hangjainál A' részeg nagy világ fárasztó Bált tsinál* (200/81).

hangzat fn

(5)

1. Hangzás. *Kellemes szavok' ~ja A' kék levegőbe zeng: A' tsillagok' boltozatja Örömkontzertjekre reng* (397a/585). **2.** Dallam, zengzet. *Felveszi a' vonót, kapja a' húrokat, Széllyel igazítja 's tekeri azokat, Rajtok száz discordánt ~okat tsinál* (330/1029). *~it* (338/13, 455/24), *~okat* (328/20).

hangzik i

(11)

1. Hallatszik. *Galénus már Pestet lakja, szölván Magyar nyelven a', Hangzik a' Dunának mind két partjain Avitzenna* (124/6). *Nevetek halálos szókkal ~ számonn* (217/132). **2.** (Mádárdal) hallható. *A meg élett barmok 's vadak ugrándoznak A víg madarakkal a' mezők hangoznak* (86/40). **3.** (Hangszer) szól. *Mellette a'*

nótán tíz hárfa hangozott, Húszt tambura 's doromb akkompanyírozott (330/1243).

~ (212/63, 277/9), *Hangzik* (115/1, 397a/783, 454/856), *hangoznak* (198/36), *hangzottak* (413a/493).

Ik: fel~, vissza~.

hangzó in

(1)

Hallatszó. *Cyana, Búzavirág. De az ilyen öszverakott nevek nem jól jövőn ki a' Poétai izléssel; megtartottam a' gyönyörűen ~ Görög szózatot* (418/173/5).

hangya fn

(2)

Nagy közösségekben élő, fekete, rendszerint szárnyatlan, apró rovar. *Gyakran szörnyű zsákmányt téssen a' zsizsik a' búzában A' ~ is hogy szükséget ne vallyon vén korában* (413a/199).

~ (413a/387).

hangyafi fn

(1)

A hangya kicsinye. *Mennyi pitziny férgek mászkálnak rajta [a földön], balénák, Hány bogarak járnak túlán? Mind bértzi vadökrök, Mind elefántok azok; kik közt a' halandók Mint a' ~ak hitvány munkába nyüsögnek* (348/32).

Hannibál fn

(2)

Személynév. (Karthágói hadvezér (i. e. 247–183), a rómaiak ellenfele.) *Ákhill, és maga ~ Szintúgy kéntelen az halál' Éjjét végig aludni* (403/40).

Hannibal (327/8).

hant fn

(12)

1. Összeállt földdarab, nagyobb rög. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa rágja Tajtékzó zabláját 's a' föld hantyait rugja, vágja* (216/40). *Itt van a' szántó is, 's mély barázdát forgat A' mellynek ~jára öröm könyvet tsorgat* (72/18). **2.** Sírhan. *Már is ditsekednek Debretzen' ~jai, Hogy itt nyugszik a' mást éltető Budai* (442/17). **3.** Vidék, táj. *El kívánom arany lanton E' vídulást dallani, Melly most kezd e' böldog ~on Körültem mosolygani* (397a/19). *Szörnyű Környék! Kérkedj Yungoddal, Ki ~odon ragyog* (424/22). **4.** Az Érdem darabos ~jai: a dicsőség rögös útja. *?Tsak alig virágzott ifjúsággal képe, Már az Érdem' köves bértzére fellépe. 'S Követvén Ősinek ditső*

nyomdokait, Botlás nélkül járta darabos ~jait (188/12).

~ (77/280), ~ok (216/20), ~jai (215/110), hanytai (28/8), ~jain (136/15), ~okkal (77/22).

Ö: gyász~, sír~.

hántott in

(1)

Kérgétől megfosztott. Gyakran szükség leszsz újj földdel, 's kapával meg ásatni Vagy bé vágott szántó vassal forgatni a' rögöket A' Szőlőbe hajkorászni a' küszködő ökröket, Meg kell szerezni számára a ~ rúdból kopjákat (413a/900).

hantú mn

(1)

Lágy ~ mező: enyhén dombos. Ezért tették fel jutalmul a' játzóknak mustráján A' Nagy Athene Lakosi a' faluk 's utak táján, Mikor poharat forgatván, a' lágy ~ Mezőkön Vigan ugráltak olajjal meg kent ketske Tömlőkön (413a/928).

hány¹ i

(50)

1. Dob(ál), szór vmit. A' Palota ajtajába Kített Bellica Cassába Tíz kontz Papirozt ~tak (92/21). Míg a' Tenger hányta ide 's tova őket, Végre veszedelmes örvényre találunk (211/42). Ebben van az arany, a' fösvény bálványra Mellyet a' természet mély tömlőtbe ~a (72/12). Futnak a' bikák, 's orrokkal Nőszőhevet lehellenek, Hányják a' földet szarvokkal (397a/695). 2. Vmit akadályként dob. Keringést ~ok dolgozba, Meggátolom útadat (368a/117). 3. (Csókot) ad. Még csókot is Ragasztott ő orcámra, 'S még többet hán't Pecsét gyanánt Az esküvés közt számra (277/16). 4. <V mely részét a növény> kibontja, növeszti. A' szilfa szép ágas bogas, a' fűzfa ~vitlakat (413a/998). 5. <Nyilat> lö. A' Halál a' füstnek 's pornak közepében Kevéllyen kovájog véres szekereben 's Fel ütven zászlóját egy barna fellegre Nyilait hányta e szégyen seregre (59/30). 6. Vmibe hatol. Nézd bár a' rósát kit kertész ültet, azonnal A nap sugárát hányta eresztve belé, Fonnyaszt mindjárt rósát, székfűt, futva tüzével (38/2). 7. Hánytorgat, emleget. De mit ~om, balgatag ész! Illy tündér kellemességem? (148/45). 8. Barázdát ~: ekével a földbe hosszú mélyedést vág. És ki a' mely barázdákat ~t első menésé-

vel Keresztül ismét felszántja rézsút vetett Ekével (413a/109). 9. Hányja vmijét: <állat, ember vmely testrészt> többször egymás után kapkodva mozditja. Tündöklő serényje játszik a' szellővel, Az arany szerszámra ~ja göges fővel (256/16). A' porba nézi a' nyomait a' Vadnak Mellyre rá tekintvén sűrű[n] halaványra Változott ortzáját az Egekre hányta (77/182). Szemét gyakorta ~ja Villogva, összevissza (185/135). 10. Szemére ~ vkinek vmit: vádolva hibáztatja vmiért. Én is azt ki kérem Katona létemre, Hogy egy jámbor Lélek se hányta szememre, Ha nem hajtván semmi büszke szeméremre, Az ilyen Búvótskát bízom testvéremre (238/62). 11. Vkit ~ a sors: küzdelmes, nehéz sorsa van. Óh Tihannak rijjadó leánya! Szállj ki szent hegyed közül: Egy, kit a Sors eddig annyit ~a Partod' ellenébe ül (304/3). 12. Nevét a felhőkre ~ja: egekig magasztal, dicsér vkit. A roppant Templomok úgy láttzik kérkednek Nevével a' benne lakó Muhamednek A' mellyekbe sok szent bőgéseket halla Az ezekbenn igen gyönyörködő Alla Örül hogy nagy nevét a' felhőkre hányta Talpig zöld sejembe fénylő Musulmánnya (25/11). 13. Hangot ~: ordító hangot hallat. A' midőn imé egy véres Oroszlánnak Tajtékos fuvási vad hangokat ~nak (77/158). 14. Zavart ~: zavart, bizonytalanságot kelt. 'S te elmés Tanácsos! Ki ülven kormányra, Egy Plánummal zavart ~sz sok Tartományra (195/36). 15. Áldást ~ vkire: jókívánságokkal lát el vkit. Vivát, Éljen köztünk minden ezt kívánja, Mihályra ez áldást buzgó szívvel ~ja, Hogy égjen sokára Sok ezer pipára Élete dohányja (218/17). 16. Bilincsre ~ vkit: bilincsbe ver vkit. Mennyi ellenségink 's rablókink voltanak, Kik dühös népekkel reánk rohantanak, Hogy hazánkat 's minket földig raboljanak, Kedveseinkkel együtt bilintsre ~janak? (259/108). 17. Törbe ~ vkit: foglyul ejt. Engem is nyájas fijának Tegze bánt, A' miolta szép szemeddel, Rózsaszín tekintetteddel Törbe hánt (285/14). 18. Ostromot ~: ostromot indít. Vigyázz! mert közel van a' Homálynak partja, Elnyél, ha az Észnek fénnye meg nem tartja, A' kinek díszére építsél Templomot, És a' vakság ellen ~j több-több ostromot (313/126). 19. Nyűgbe ~: hatalmába

kerít. *Gyanus Himen! Sokan bánják, Hogy a' szívet nyűgbe ~ják Komor fogadásaid* (363/2). **20.** *Vminek a javát ~ja vhová: pazarolja. A' Semmiség' örök tavába Ifjú-korod' javát hijába, Szép Húgom! Óh ne hán'd* (391/3).

~ (322/4, 397a/490), ~tok (453/50), ~a (71/18, 435/3); ~od (271/9), ~ja (198/4, 330/730), *Hánya* (397a/440, 460/150), *hánnya* (16/7, 37/1, 40/4, 44/5, 82/18, 86/4, 162/33, 190/33, 206/8, 413a/159, 604), ~ják (154/22). — ~d (208/33, 320/2), *hánd* (413a/782).

Ik: el~, fel~, ki~, le~, széjjel~.

hány² nm (36)

1. Szám szerint mennyi, milyen sok. *Hány a' Grátzia* (207/cím). *Hányat fogsz látni majdan Az új Lakóhelyedbe'* (158/41). *Görbe kardunk ~ ezért A' nyeregből már levert?* (257/191) **2.** *(Felkiáltásban:)* milyen sok! *Hadd szakasszalak le, édes Rózsaszál: szép vagy te már. Héj, ha meglát, ~ negédes, Hány katzér leánya vár!* (448/15, 16)

~ (77/16, 114/395, 222/42, 235/25, 249/15, 257/189, 258/94, 98, 313/20, 330/808, 1630, 413a/631), *Hány* (72/2, 4, 77/17, 101/3, 198/59, 221/7, 238/52, 249/16, 258/96, 334/14, 16, 348/30, 379/109, 110), ~at (330/1339, 1340), *Hányat* (330/1340, 354/19), *Hányan* (434/10).

Ö: a~, vala~.

hányás fn (1)

Vminek egy helyre való dobálásából keletkező halom. *Ha pedig régi gödrébe a' föld bé nem férhete, És Maradt kinn a' ~ból: sűrű a' természete* (413a/767).

Ö: szemre~.

hányat i (2)

1. *Fegyver' élére hányat:* felkoncoltat. *Ott, hol az embert az emberrel Fegyver' élére hányatod, Majd ott kereslek fel jó szerrel* (379/150). **2.** *Poklokra ~:* pokolra juttat. *Ha egy testek meg hal, poklokra ~nak, És a' Furiáknak kezekbe adatnak* (454/473).

Ik: vissza~.

hanyatlani in (1)

Öregedni. *Dóris! Dóris! Mivé lettél Szent jármód alatt te is! De mit? jaj a' kit szerettél, Hanyatlani kezd az is* (392/52).

hanyatlik i (7)

1. Erőtllenül dől, roskad. *Ki vállán az Eget*

könnyen forgathatta, Hanyatlik a pitziny Ámornak alatta (94/2). **2.** (Vkinek az ereje, képessége) gyengül, visszafejlődik. *Én is hanyatlok időmmel, És kergetlek tégedet; Nekem is roskadtt erőmmel Szívem meggémberedett* (392/53). **3.** *Hanyatlik a nap:* lemenőben van. *A' Napnak ~ tündöklő hintaja Nyitva várja a' szép enyészet ajtaja* (4/1). **4.** *Hanyatlik az éjszaka:* hajnalodik. *Tsak alig hanyatlott a' komor éjtszaka, Mellyet a borzasztó homályosság raka: A' múltó setéség' ellankadásával Sárgúlt már a' hajnal első világával* (225/39). ~ (200/1, 210/43, 216/109).

hanyatlott Ik: el~.

hanyatt hsz (6)

1. Háton. *Ujjait össze szorítván A' vízen ~ tsúszik* (114/248). *Az magát ~ el nyújtja, A' porba vissza zúzva* (114/817). **2.** Hátra. *'S a' nagy katzaj miá majd ~ hullanak* (330/626). **3.** Háttal. *Egész földed, és gödröket vájass a' magas Hegyen, Göröngyeit az Északi szélnek ~ fektessed* (413a/792). **4.** *Hanyattan:* hanyatt, háton. *A vén Szilván Barlangjánál hanyattan Fekszik sebbe Endimion sáppattan* (460/130). ~ (430/7).

hanyatt-homlok hsz (1)

Eszeveszett gyorsasággal. *Mellyre ők meg félemlének, 'S hanyatt homlok sietének A' tsata helyről haza* (114/1006).

hanyattatás fn (2)

Szenvedés, kínlódás. *Ájúlók, érzek, és otsúlók: Haj! Melly szörnyű ~!* (455/32) ~ (455/18).

hanyattatik i (2)

Ide-oda dobálódik, hanyódik. *Törnek a' vas matskák, hajó ~ Caronhoz utazni hajós hívatatik* (10/23). *Az ártatlan, látod, hogy elnyomattatik, Egy helyből más helybe miképp ~* (229/2).

hányhat i (1)

Gáncsot ~: elgáncsolhat. *Gántsot lába alá nem ~ semmi teremtés, Tiszteli a' virtust, egyedül tsak arra igyekszik* (35/5).

hánykodik i (1)

Hánykolódik. *'S a' tágas tengerre fordítja szemeit, Melly hazája között, a' hová vágýó-*

dik, 'S nyomorgatásának földje közt, ~ (454/446).

hánykódó in

(1) Erősen hullámzó. Mikor meríté Lovait a' Tenger kék Ölébe: Merítette Szívem a' Búk ~ tengerébe (162/96).

hánykódva in

(1) Ide-oda csapódva. A' sebes patakok a' víztől áradnak Sikoltó hajjai ~ dagadnak (52/10).

hánykolódik i

(2) 1. Fektében nyugtalanul forgolódik, testét dobálja. Ágy é, a' mellyben hánykolódom, Vagy a' Koporsó az szintén? (455/3) 2. <Tenger> erősen hullámzik. Ha szél támad, mindjárt vagy a' tengerek feltolúlnak, Hánykolódnak 's a' nagy hegyek magoktól megzúdúlnak (413a/363).

hányni in

(3) 1. Dobni, hajítani. Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi mesterségben, azokat a' hegyes vasazott karókból készített, és forgatható palánkokat, mellyeket a' Gyalogság' elibe szoktak ~, hogy a' lovas nép el ne gázolhassa azt (330*/180/3). 2. Hányni vmijét: <Szemet> forgatni. Szemét gyakorta hányja Villogva, összevissza; Egy tsalfa kis vigyorgás Új lángot ad azoknak. Egyenes tekintetessel Nem szokta ~ őket Tsak lopva és keresztül Pillantva néz alólok (185/140). 3. Fittyet hányni vki-nek: rá se hederíteni, semmibe se venni. Még is ő mér ~ a' Dámáknak fittyet: De megtanítjuk ma ezt a' kótyonfittyet (330/1133).

hányó in

(1) Dobáló. Más felől a' Halál, 's a' rémítő Vázat Hányó Félelemmel a' Kudartz, Gyalázat Guggolnak a' Kétség' alacsony völgyében (267/66).

hányszor nm

(15) 1. Hány ízben? Szaári, ha ed kisz bort vennél Szaári! — ~ tserfelik? (438/38) 2. <Felkiáltásban> mily sokszor! Béke! Frigy! Óh két nevezet! Mi ~, Értetek ~, 's be' heven sohaj-tánk! (287/13, 14)

~ (313/23, 397a/191, 453/108, 110, 454/233), Hányszor (235/17, 267/177, 313/21, 413a/476, 454/234, 435), hánszor (86/35).

Ö: vala~.

hányt Ik: el~, előre~, ki~, le~, széjjel~.

hánytati i

(4)

1. Dobál. Az el oldott szél vész ~ víz hegyeket A langoló menykő szaggat fellegetek (10/15). 2. Az elméjét ~ja vmin: azon töpreng, gondolkodik. Ámor, ki soha nem nyughatik magában, Elméjét egy hadi fortélyon ~ta (330/1329). 3. Hánytatja magát: büszkélkedik, henceg. Sokan, hogy őneki kárt tsinálhassanak A' köz-jó' színével több Méhest raktanak. És vagy régiséggel ~ták magokat, Vagy gipszből gyúratják népetlen kassokat (341/55). 4. Mutogat. Szántó-Vetők! Nedves Nyarat, száraz Telet kérjete, Porzó Télbe Búzatok jó, sikeres a' földetek. Nem másért van hogy Mizia tölt Vermeit hántatja Gargara bőv Aratást nem másért bámulhatja (413a/115).

hánytatni in

(1)

Hencegve, dicsekedve emlegetni. Én vagyok az a' ki ~ tsak gondolt Boldogságom' néktek annyira szoktam vólt (176/35).

hányt-vetett mn

(1)

Ócska, kopott, használt. A' Frizérozó Vasat, mint sok olvasó nálam is jobbann tudja, elébb holmi hányt-vetett papiroson próbálják meg, hogy nem éget é nagyon? (330*/137/4)

hányva Ik: ki~.

hányván in

(2)

1. A sors habjától ~: megpróbáltatások között. Remélt remélt egy Ifjatska Hány-ván a' Sors habja (387/2). 2. Zsákmányra ~: prédára hányva, prédaként felosztva. És zsákmányra ~ kevés vagyonunkat, Koldússá 's szolgává fog tenni magunkat (267/107).

hány-vet i

(3)

1. Magában jól megfontol vmit. Hányja, veti végét, elejét dolgának, Kiváltt miként kezdjen néki a' tsatának (330/997). 2. Hányja-veti az eszét: morfondíroz, töpreng. Hányják vetik az eszeket, Vagnak mind in anxio (114/392). Hányja veti (77/174).

hányván-vetvén in

(1)

Morfondírozva, töprengve. Itt ül 's hányván vetvén saját szám adását Nyögve kárhoztattya szörnyű pazérlását (6/19).

- hap** msz (3) ~odat (57/15), ~ját (40/5, 176/85), *Haragját* (143/36), ~tokat (267/126), ~jokat (330/1775), ~jának (330/750), ~odban (337/200), ~jába (453/15), ~jokban (330/1507), ~ból (83/52), ~tól (330/742), ~jától (453/212), ~ra (33/8), ~gal (185/55).
 (Vidám felkiáltás) hopp! *Fére most az Étikával: Nints itt pap: Tántzra víg kompániával Hap, ~, ~!* (318/96, 96, 96)
- háphápol** i (1) (Kacsa) rekedtes hangját hallatja. 'S a' habokon általkelvén Háphápolnak [récék] a' nád között (397a/312).
- hara** fn (2) Durva, vastag szövetből összetákoltt ruhaféle. *És hogy én ne végyek reám semmi ~t, Magam képe is tud játszani maskarát* (254/9, 61/9).
- hára** Ő: vala~.
- harács** fn (1) Haszon. *Az árúból veti a lármás tanátsot A haragból 's perből keresvén ~ot* (83/52).
- harácsol** i (1) Fosztogat. *Amott a' Libutz rikátsol Egy fitzko' feje körül, Ki fészke mellett harátsol, 'S a' káka között lesben ül* (397a/975).
- harag** fn (36) 1. Bosszús indulat vki ellen, ill. ebből fakadó tartósabb ellenséges érzelmi állapot. *Én néki anyja lévén 'S eránta gyenge szívű, Meg szántam, és azonnal Haragom megint el oszlott* (185/21). 2. Az ilyen indulatnak testi kifejeződése. *Ortájánn a' ~ sok ezer színekbe tsatázik* (36/5). 3. (V mely természeti jelenségben) vad, pusztító háborgás, tombolás. *A tenger fel buzdul 's mindjárt ontya ~ját, A gáját rontván* (39/3). 4. Tartós neheztelés vkire: ellenséges viszony vkivel. *'S nem buzog é Magyarom benned az ősi ~?* (259/460) 5. (Állatban) tomboló indulat. *Lova, melly dühös ~ját Zabljánn tajtékozza, Rajta ülőjét mint pestist mindenfelé hordozza* (216/89). 6. *Haragjában: mérgében. Kuttz Kriminal! Ezenn nagyon felborzadék, Haragomba ilyen erős törvényt adék* (239/240). 7. *Haraggal: mérgesen, dühösen. Felugrik ~gal, szidja sok attával 'S bémázolja képét egy tál kotsonnyával* (330/1691). 8. *Haragban van vki iránt: haragszik vkire. Tudjuk, miért vagytok ~ban erántunk; Mert véletek nagyon hidegképpen bántunk* (330/1451).
 ~ (247/8, 318/44, 330/14, 949, 999, 330*/137/1), ~' (330/734, 906), *Haragom* (208/28), ~ja (32/7, 36/3), ~ja' (330/971), ~ot (208/11),
- ~odat (57/15), ~ját (40/5, 176/85), *Haragját* (143/36), ~tokat (267/126), ~jokat (330/1775), ~jának (330/750), ~odban (337/200), ~jába (453/15), ~jokban (330/1507), ~ból (83/52), ~tól (330/742), ~jától (453/212), ~ra (33/8), ~gal (185/55).
 Ő: vénlány~.
- haragos** mn (6) 1. Dühös, mérges. *Ne zárjátok bé ablakotokat[at]. Ott nem ~ Istenség látszik, Ne féljete, ott egy szép Nimfa játszik* (139/22). 2. Félelmet keltő, fenyegető (természeti jelenség). *De ha kedvező szél kezd szépen lengedni Akar a ~ tenger is engedni* (10/32). *De miheltyt a' setét felhők el repülnek A ~s egek ismét ki derülnek* (86/30).
 ~ (198/30, 209/57, 253/47).
- haragszik** i (8) 1. A haragnak külsőleg is kifejeződő érzelmi állapotában van. *Emezt a' féltés gyötrötte, Haragszik negédesen, Örög-forog körülötte És turbékol begyesen* (397a/346). 2. *Haragszik vkire: nagyon neheztel. Csak azt mondtam hogy szeretlek, 'S a' szóért haragszol rám?* (431/4). *'S gondolom ~ és búsul Lelkébe Hogy engem valaha tartott Szerelmébe* (176/57).
 ~ (330/1829), *Haragszik* (199/61), *Harakszik* (87/41), *haragszol* (434/1), *Haragusznak* (66/6).
- Ik:** meg~.
- haragudva** in (1) *Mindent ~tekint: mindenre dühös. E' viperát martzong egyedül tsak ez étel[e] ennek 's Így be esedt szemmel mindent ~ tekint ez* (37/5).
- haragudván** in (1) Neheztelve. *Ti hallyátok Villámok! 's meg rontott hitem boszszúlyátok, 'S méltán ~ meg rontott hitemre, Búsultt mennykövetek tsapjon le fejemre* (159/15).
- harámbasa** fn (1) Rablóvezér, haramiavezér. *Néha azt nevezik gyilkos párt ütőnek Kit kedves Hazája tart védelmezőnek Némellykor kik titkonn a' Hazát kontzóják Haza Árúlással a' hívet vádolják 's Hogy ez a' hívőket még fel ne forgassa A neve minnyájok előtt Hárám Bassa* (80/15).
- haramia** fn (1) Rabló, betyár. *Nem bújt el a' fősvény több*

Embertársától, Hogy mentt legyen pénze a' ~tól (200/66).

harang fn

(2)

Bronzból öntött, (templom)toronyba felszerelt jeladó eszköz. *Kongatják a' Harangot! Úzik már a' Farsangot* (133/6).
~ok (190/102).

harap Ik: ki~.

harapás fn

(1)

Annak nyoma, hogy vmit harapnak. *Sőtt nem árt annyit a' Déznek zuzmarás keménysége sem a' tüzes kősziklákat sütő nyárnak hésége A' mennyi kárt a' nyáj térszen, 's kemény fogának mérge, Fekélyt kapván a' ~ helyénn, a' tőke kérge* (413a/923).

harapó in

(1)

Harapásra kész. *Cerberus ordíttson, ~ fogakat vitsoríttson* (44/9).

haraszt fn

(3)

1. Avar. *Hát tsak sertést nevelt é Itt a' makk 's haraszt?* (334/6) **2.** Száraz fű. *Ha így vettek és így töltitek a' nyarat Ősszel két kezetek tsak ~ot arat* (70/20).
~ (263/42).

harc fn

(45)

1. Csata, fegyveresek összecsapása. *Hagyd el, Sándor, a' hartzokat, A' fegyverropogást kerüld* (403/23). *Nyoltz ezeren valának Kiknek a' hartzba lett végek* (114/879). *Van egy hartz, a' mellyben az ellenség deli Ifjak ellen titkos fegyverét emelei* (71/1). **2.** Harcon: harcban. *Drága Királynénkért, Magyarim, haljunk meg a' hartzon* (258/47). **3.** Harcot dalol: megénekli a csatát. *Te tölts bé engemet élő Spiritussal, Hadd danoljak hartzot én is Enniussal* (330/20).

hartz (71/cím, 15, 114/826, 215/43, 259/412, 330/1301, 454/430), *hartz'* (267/42, 330/1289, 1355, 1407), *hartzok* (209/55, 445/45), *hartzok'* (259/532), *hartzot* (330/1270, 1427), *hartzokat* (397a/534), *Hartzokat* (208/82), *hartzomat* (330/1557), *hartznak* (215/154, 330/1327), *hartzoknak* (368a/1), *Hartzaiban* (450/6), *hartzon* (253/53, 259/119, 126, 330/1309, 454/422), *hartzra* (257/176, 238, 259/552, 655, 668, 267/36, 38, 170, 413a/497,

417a/668), *Hartzra* (253/54, 337/151).

Ö: békaegér~.

harcól i

(19)

1. Fegyveres harcot viv. *Bár ezer fegyver zörög, Bár ezer ágyú dörög: A' Királyért, a' hazáért Bátran hartzoljunk* (268/173). **2.** Kitaró küzdelmet folytat vkiért, vmiért. *Jobb hogy le tetted Nyilad Ámornak, Mert te éretted Ő hartzolt már* (460/90). *Érdemed már elég nagy, Hazáért sokat hartzoltál* (368a/91). **3.** Ellenáll vminek, küzd vmi ellen. *Északról sok rendel mérész tserfák álnak 'S a' gyakran ki ütő szél ellen strázsálnak És ha Észak mérges szelei omolnak Ellenek ki álván tüzesenn hartzolnak* (72/283). **4.** Vmely érzelemmel, eszmével küzd. *De egy égő szívet hagyni magánosan, Melly kívülem beteg lenne halálosan, Nem engedi a' szövetség, 's a' szerelem, mely lángoló tüze által harczol velem* (423/18). *Ne hartzolj hát, ah ne A' magad vesztetre Gondolatiddal* (155/31).

hartzol (184/18, 215/53, 63), *Hartzol* (215/14), *hartzolnak* (337/124), *hartzolátok* (257/129, 135), *Hartzolt* (337/12), *hartzoltunk* (239/179), *hartzoltanak* (239/614). — *hartzolj* (213/95), *hartzoljunk* (268/181), *hartzollyatok* (114/424).

harcolni in

(3)

1. Harcot vívni. *Vajha méltóképpen le tudnám rajzolni, Millyen vitézséggel tudtak ők hartzolni* (330/12). *Rajta, hát Magyar fiak! Is-tenben hartzolni, Míg tsak a' kemény Frantz nyak Meg nem kezd hajolni* (257/210). **2.** Küzdeni vmi ellen. *Vén vagy, a' meghűltt bőrt már hijába nyúzd. Mit érne hartzolnod? Fért azzal nem kapnál* (330/811).

harcoló mn

(1)

Harcot vívó. *Vagy állj meg Királyom szent trónusod megett, 'S nézd el a' melletted hartzoló sereget* (337/166).

hárem fn

(2)

Ahol többnejűség van: a ház asszonyainak elkülönített lakrésze. *Jer Múzsám láthatsz még sok száz szebbet szembe Hogyha bé mégy ama firhangos ~be* (190/20).

~be (25/30).

hárfa fn

(12)

1. Húros pengetőhangszer. Mellette a' nótán tíz ~ hangozott (330/1243). 2. A költői tevékenység jelképe: lant. *Te is Múzsám! Újj énekre készítsd rebegő szádat, Bús Orfeus húrjaival lelkesítsd bús ~dat* (162/60). 3. Költészet. 'S bár Tempe' völgyén még fiatal vagyok, Hárfam' erőtlen húrjai sem nagyok, *Hogy ennyi Héróست énekeljen* (251/26).

~ (42/2), ~ja (216/116, 239/54), ~tok' (188/140), ~t (269/14), ~dat (267/3), Hárfájába (235/36), Hárfájára (243/3), Hárfákkal (290/19).

hárfazik in

(1)

Hárfaán játszik. *En Téji versbe foglalom Érzékeny éneked', 'S mellettem e' szép angyalom Hárfaezni fog neked* (278/52).

hárfazó in

(1)

Hárfaán játszó. *Lizette, a' szépen ~ Lizette A' Lyányok' fársangi Marsát elkezdette* (330/1241).

harmad szn

(1)

Az egésznek 3 egyenlő része közül egy. *Úgy se' volnék már gyerek. Négyyszer hat esztendőtl eléddegeltem, 'S e' szerént az emberek' Szűk életének ~áig éltem* (288/72).

harmadfél szn

(1)

Két és fél. *Illyen menést téssen a' Springer a' Sakuban, Mikor harmadfelet ugrik a likakban* (330/540).

harmadik szn

(15)

1. A sorban a második után következő. *Egy, hét Leány-nézés, második szeretés, Harmadik, negyedik, ötödik Hirdetés* (330/422). III. Ének (259/89). 2. A sorrendben a második után következő személy. *Három fiam volt nékem már ... A ~, ki Annyának 'S nékem is kedves vala, Mostan egész Hazájának Bánatjára meg hala* (114/329).

~ (111/102, 238/15, 267/183, 337/315, 319, 453/193), Harmadik (330/882, 454/679), III. (220/41, 225/19), ~nak (163/33), Harmadiknál (231/70).

Ö: ezerhétsszáznyolcvan~.

harmadnap hsz

(1)

Azelőtt harmadnappal: három nappal azelőtt.

De részeg fővel firkálta, Hogy meg hólt, recognoscálta Az előtt ~ nappal (92/49).

harmadnapi mn

(1)

Harmadik napi. *Adnak é a' magát meg-únt természetnek Újulást, a' mellyek ezekből születnek: A' sok szófi beszéd, ki-tsapongó Ámor, Komor álmatlanság, harmad napi mámor?* (197/52)

harmadszor szn

(3)

1. Harmadik alkalommal. *Most elnéztem; de ~ el nem nézem ám ugyan* (314/48). 2. (Felsőrolásban) harmadikként. *Elsőben ... Másodszor haladék nélkül felkeressék A' nagy Mátrikulát, hogy megégettsék; Harmadszor, valakik most is nőtelenek, Minket solenniter mind megkövessenek* (330/1147).

Harmadszor (330/1547).

hármás mn

(6)

1. Három hasonló részből, tagból álló. *De ~ halmának tzeiyát kitalálom, Mert amikor végbe megy a' Diadalom, Két halom közt épül egy harmadik halom* (238/13). Módi kaputtya 's csizmája Jó Gusztussal van varrva, *Hármasával az órája Bársony tokba takarva* (231/349). 2. Hármás villa: három ágú villa. *Jertek Faunok és Driadok: dallom áldásitokat, És te Neptun, ki a földbe ütén ~ villádat Ki ontád méhéből első hortogó paipádat* (413a/13). 3. hármás liliom címer: a Bourbon család címere, a francia királyi hatalom jelvénye. *Kelj fel és Sasoddal tétesd fel végtére A' hármás liliom tizimert a' Luvrére* (337/142).

~ (306/1), *Hármás* (164/11).

harmat fn

(33)

1. Hajnalban lecsapódó légköri nedvesség. *Nézd! – a' füvek' lútskos ~ja, Nézd, még mostan sem száradt fel* (130/21). 2. Nedvesség, vízcsepp. *Sőt talám sympathyából Könnyezte is sorsomat, Mert ~ önté boltjából Égre nyújtott karomat* (428/79). 3. Könny. Ezek az én olvadt szívemnek Vizzé vált párázatjai, *Ezek a' két ki száradt szemnek Könnytseppé vált ~jai* (130/28). 4. Az egek ~ja: eső(csepp). Az egek ~ja kövér tseppel hulljon, *Hogy lankadt ortzátok ró'sája vidúljon* (209/109). 5. A csók ~ja: a csók íze. *Míg tsókjaid ~ja Mézét reám tsorgatja: Lelkem addig lételét meg nem*

únhatja (109/5). **6.** A méz ~ja: a méz íze. Hát az édes méznek élesztő ~tya Alatt a szerelem mérgét kostoltattya (77/3).

~ (305/70, 413a/297), ~ok (77/107, 176/16, 397a/988), Harmatok (417/20), ~od (186/18, 250/8), ~ja (215/147, 446/17), ~tya (1/10, 4/7, 200/7), ~jai (134/96, 446/22, 447/96), ~ot (89/18, 374/19), ~ját (71/21), ~okon (397a/1180), ~ján (173/13), ~nál (216/60, 330/200), ~tól (431/6), ~tal (397a/1153), ~jával (456/7), harmattyával (413a/731).

Ö: gyöngy~, méz~.

harmatos mn

(6)

1. Harmattól nedves. Harmatos völgyek, lapások, hol sok ezer virág leng! (397a/11) **2.** Gyengéd. Felkél a' rózsákból, 's illatozva Emeli Zefír Nektárral töltt szárnyait, Harmatos tsókokkal játszadozva Tsipegeti fel még alvó kis társait (172/13).

~ (162/94, 330/1849, 397a/686, 456/67).

harmatozás fn

(2)

Harmatként csillogás. Szemeid' szép ragyogása Lobogó hajnali tűz; Ajakid' ~a Sok ezer gondot elűz (265/7).

~a (444/7).

harmatozik i

(4)

Harmat esik. Óh, vajha én reámis, Az én alélt fejemre Egy ilyen éltető víz' Hűs tseppje harmatozna (107/28). Későre harmatoztok! Az illatos virágok Sárgulva hulltanak le (186/21). harmatoznak (321/7). — harmatoznék (352/28).

Ik: le~.

harmatozott Ik: meg~.

hármaztat i

(2)

Háromszoroz. Most már kedves Személyednek Enyhítő látására Minden szívek megélednek, Indúlnak víg nótára; Ezt az öröm ~ja, Tarka szárnyát tsattogtatja (220/29). Most is sohajtásit azért hármoztattya Bérben a levegőt hogy ki nem adhattya (6/7).

Ik: vissza~.

hárminc szn

(1)

Háromszor tíz. — ...a' hadi Oskoláról írott Ódámért 100 Rf. Más ízben 25 Rf. Ismét 30 Rf. Ismét 40 Rf. (330*/188/5).

Ö: húsz~.

hármincad szn

(2)

1. Vkinek a ~ja: vkinek a pusztulása. Major de Su meg pillantván A' Bürbő harmintzadját A' tó felé el illanván Oda hagyá századját (114/722). **2.** Megszabadul az ebek ~jától: nem koncolják fel, nem pusztul el. Búván a' tónak mélyére, Meg szabadult szerentsére Ebek harmintzadjától (114/244).

hármincadik szn

(2)

A harmincnak megfelelő sorrendi helyen álló. Nagy Bajomban Szeptember 30dik Napján. 1798dik Esztendőben (314/cím), 30dikra (314/23).

háminckét szn

(1)

Háromszor tíz plusz kettő. Bételének gyenge hússal agg rántzai, Kinővének mind a' harmintzkét fogai (330/2042).

hármónia fn

(6)

Összhang. Minő Dal ez! — Hármóniával zeng az Égen, Harsog Hegyen, Völgyön, Tseréken (257/9). Szárnyán egy Nektárt lehellő Ró'sában a' kis Szerelmek megszállnak, És menyei Hármóniát tsinálnak (128/56).

~ (330/1053), Hármóniát (337/344), Hármóniával (367/11).

hármóniás mn

(4)

1. Dallamos. Hármóniás dal tölté-be A' pitymalló ligetet (397a/67). Ezer ~ sorral (Melly't hall az egész maga) Hirdetvén roppant táborral Az ég' minden tsillaga Hatalmadnak 's kegyelmednek Nagyvoltát mindenfelé (397a/893). **2.** Ritmusos. Arany sarkantyúja peng kartsú tizmáján, Hármóniás ütést tesz ezüst szablyáján (256/12).

Hármoniás (82/14).

hármóniátlan mn

(1)

Zavaros, fülsértő. Mi ~ lárma jön fülembe, Mintha nyóltz kutyafi zúgna egy verembe' (330/209).

hármóniázik

(1)

Szépen szól. Óh gyáva lantom' húrja, miért rebegsz? Óh mért nem onthatsz olly teli hangokat, A' millyekenn az Égi Sférák Hármóniáznak az Isten áldó Mindennek öblén? (439/52)

Hármónikus fn (1)
Mű címe. <Maróthi György: *Harmonikus soltár* (1756).> *Mikor Maróthi a' Hármónicust írta, Már a' Bassust alább nállad egy sem bírta* (233/37).

Harnadel l. Haarnadel

három szn (43)
1. Kettőnél eggyel több. *Három fiam volt nékem már Mind a' hármat meg ölék* (114/322, 323). *Miskoltzra írtam ~ izbe, egy fiú Vitte arra el Levélkém', 's hát reményem mind hiú!* (161/41) 2. Három személy együtt. *Mert háromman contradáltak, A' Gyűlésre apelláltak Az Újj Electióért* (92/26). 3. Hármat: háromszor. *A' Jehova hármat mennydörgött ezekre A' változhatatlan végű kérésekre* (225/109). ~ (2/6, 96/16, 126/12, 161/41, 197/40, 207/1, 222/51, 259/537, 306/275, 313/48, 317/33, 330/853, 924, 925, 931, 1142, 330*/165/9, 337/209, 270, 343, 340/34, 382/3, 443/176, 454/534), *Három* (207/5, 317/158, 330/487, 488, 853, 337/101, 385/19, 397a/290, 413a/352), *hármat* (306/133), *Hárman* (257/215, 223, 231), *hármáról* (385/20).
Ö: két~, mind~, nyolcvan~.

háromezer szn (1)
Háromszor ezer. *És itt, hol nagyot szült a' Lu' tartományja, Hol virágzik egy szép folyó-víz' párkányja, Három ezernél több tanítványok között Egy nagy Bölts már szinte a' sírba költözött* (454/579).

háromképű mn (2)
Háromfejű. *Háromképű Hekaté. — A' régi mesék szerint azonegy istenasszony ... három fejjel festették; közbül állott a' leányfő, jobbról a' löfő[,] balról pedig a' kutyafő* (330*/165/4).
három-képű (330/863).

háromszáz szn (1)
Háromszor száz. *Mikor a' Frantzia háború idején sok Ánglus nagyemberek lakának vala Bétsben, egy Ánglus az ott lévő Magyarok tántzában 300 figurát számlált meg* (330*/156/11).

háromszázhatvanötösör (1)
Háromszázhatvanöt alkalommal. *Mert ha mind Miklós nap volna, mikor temjénezek én,*

Úgy háromszáz hatvan ötször esne az minden idén (405/6).

háromszázmilliom szn (1)
Háromszázmillió. *Bangó képzelődés! — de nem bolondság a' Háromszáz milliom ember' boldogsága* (454/494).

háromszín mn (1)
Három színű. *Egyszer tsak előmbe tűnik bámultomban Hazám' Geniussa három szín bársonban, (Felséges Látomás!)* (452/24).

háromszor szn (2)
Háromszor kiáltott szentet Jehovának (225/128).
Háromszor (225/128, 413a/288).

háromszor-négyszer szn (3)
Három v. négy alkalommal. — *...mert minden Esztendőben Háromszor, négyszer kapálni szükség* (413a/946).

hars fn (1)
Harsány hang. *Egyik kürtjét tartja Pestnek és Keletnek, Másikat Budának vagy Napenyészetnek, Az ősz Duna vígan duplázta ~ait 'S megtanítja rájuk tomboló habjait* (400/93).

harsány mn (2)
1. Áthatóan erős, harsogó. *Az ő halálos torkának Harsány ordításai A' Felséged' nagyvöltának Magasztaló daljai* (397a/882). 2. Harsánt: harsányan. *Fújja trillás tilinkóját: Megáll, 's hallja másfelé Hogy az erdőknek ekhóját A' sok síp hogy' futja bé, Itt harsántt vág a' bikkfára, Amott alig hangitsál* (397a/657).

hársfa fn (3)
1. Mézillatú virágú, szív alakú levelű fa. *A' hajlékhoz élő vízforrást vezetett, Partjaira körül ~kat ültetett* (341/26). 2. Ennek faanyaga. *A' meg esztergályozható puszpáng és sík ~ba Éles vassal sok szép metzést tehetz különb formába* (413a/1002). ~ (447/45).

hársfaerdő (1)
Hársfával beültetett erdő. *Ollykor, midőn a' kegyetlen Madarász, ki félfelől Olálkodik a' kietlen Hársfaerdőben belől ... Kedves párját bétsalá* (397a/792).

harsog i

(17)

1. Erős, átható hangon hosszan szól. *Trombiták ~janak, A' dobok dobogjanak, Zászlóink lobogjanak* (268/166). *Felszálllok a' Templom' tornyának Tsútsába Tátra' sziklájára az ég' szomszédjába, Ahol a' Magyarok' erős Istenének Zsámolyszéke alatt ~ magyar ének* (306/20). 2. Ilyen hangot visszhangoztat, ilyen hang tölti be. *Említsem a' rév partokat és a' Lukrin gátjait 'S A' boszszankodó tengernek ott tsikorgó zajjait, Hol ~ Julius vize vervénn a' Tengert vissza* (413a/686). *Zordon erdők, durva bérczek, szirtok! Harsogjátok jajjaim* (435/16). 3. Ilyen hangon mond, énekel. *Töltsd be lelkem' Spiritussal, Hadd ~jam Enniussal A' Vitézek' Fegyverit* (317/27). ~ (306/249, 373/103, 400/85), *Harsog* (257/10), ~nak (259/562p, 306/130), ~tak (225/131, 413a/1100), ~tanak (259/627); ~ja (415/35). — *Harsogjon* (306/79); *Harsogjátok* (304/16).

harsogás fn

(4)

1. Erős, átható hang hallatása. *Ha szél támad, mindjárt vagy a' tengerek feltolúlnak, Hánykolódnak 's a' nagy hegyek magoktól megzúdúlnak. Vagy távolról kezd hallani a' partok ~a* (413a/364). 2. Trombita hangja. *El multak a' hadak már meg némulának Gyászos ~i Márs Trombitájának* (54/2). ~ára (192/19, 260/15).

harsogó mn

(5)

Erős, átható hangon hallatszó. *Király! Vitéz! Most egy ~ szóddal Népeket lántzolsz meg hatalmas békóddal* (195/33). *Zengj ~bbann, Énekem* (418/93). ~ (81/4, 203/4); ~bb (190/92).

harsogtat i

(2)

Erős, átható hangot hallat. — ...e koldus kevélység szózatja *Ditsekedő hangját miképp ~ja* (453/48). *E' vérrel tajtékzó patak' folyamatja, melly sírjok' oldalát végig ~ja, 'S a' halál' ölében alvó setétséget Fellármásván, hátán viszi a' kétséget* (306/56).

harsogtathat i

(1)

Harsogó hangon megszólaltathat. *Vajha te Gyöngyösinek hadi kürtjét olly teli hanggal Harsogtathatnád Magyaridnak* (253/24).

harsogtatni i

(1)

Erős, átható hangon megszólaltatni. *Hát eggy-szer a' Trombitákat El kezdik ~, A' dobokat és Flótákat Nagy lármával kongatni* (114/631).

harsogva in

(6)

Harsogó hangot adva. *A' ditsőségnek trombitája Nevét ~ prédikálja Mindenütt a' nemzeteknek* (255/14). *Most büszkén rug kapáll majd ~ nyerít* (82/24). ~ (253/20, 256/17, 259/236, 451/14).

harsogván in

(1)

Harsogó hangot adva. *Ontsunk ezer áldást zengő tisztelettel, Harsogván a szíves vívótot tuzzettel* (336/30).

hársvölgy fn

(1)

Hársfás völgy. *A' gyapjas nyáj is fáztában Holmi törzsökök körül Az ágfedél' oltalmában Egy hársvölgyön körbe gyűl* (397a/1092).

hártya Ő: kígyó~.**hárul i**

(3)

1. Vminek a következménye vkire visszahat. *Külömbenn ki milyen portékát árul Azoknak jutalma mind magára ~* (28/22). 2. (Víz) folyik, áramlik. *E szép kies kerthez közel egy fojódó víz Mellyből sok plántákra hárul bőv édes víz* (1/20). 3. Vkiről áterjed vmi vkire. *Ezt bizonyította maga Máro Hogy a' ki ellene járul Rolla ha bánat rá hárul Aztat el nem szenvedheti 'S bánat szívét nem sebhethi* (33/16).

has fn

(12)

1. A törzsnek a belső szerveket magában foglaló része, ill. ennek külső fala. *Eltapodta őtet az Amor' szekere, Átjárta szép mellyét, szép ~át kereke* (330/1414). *Hajdú, Lokaj által elkészül az asztal, Melly már sok elvászott ~akat vígasztal* (330/314). 2. Vkinek a gyomra v. a belei. *Hol meg telik, hol el apad Hasam kíváncsi csője* (169/66). 3. Hasat ereszt a toka: ráncos, lötytyedt lesz a nyakán a bőr. *Már bút terem barázdáján Asszonyságod' homloka, Már kartsú nyakad' simáján Hasat ereszt a' toka* (392/40). 4. Vminek a ~a: vminek az alja. *A' halálos füst a' levegőt nyargallya, Fel-mászván a' magos felhők ~át nyallja* (192/30). 5. A ~áról olvas vmit: irathártyáról olvas vmit. *Jupiter a' Mandatumot, Az Apai Monitumot A' Hasáról olvassa* (92/231).

~ (198/57), ~át (260/26), ~okat (114/692), ~adra (114/153), *Hasnál* (114/689), ~ával (114/731).

hasad i

(3)

1. *Hasad a hajnal:* jobb kor kezdődik. *Magyar Hajnal* ~ (81/cím). **2.** *Könnyen ~ vki a pántlikája:* még elég fiatal vki. *A' kinél még könnyen ~ a' Pántlika, Fő Kapitányságot adna a' Taktika, Tudom, bár ha még most lennék is köz Fika* (238/114).
~ (203/cím).

Ik: le~, meg~.

hasadás fn

(3)

Hasadék, nyílás. Tehát a' már árva párok a' kőfalnak Gyenge ~án egy rést tapasztalnak (77/74). *Szebb ~nak kell lenni A' Kis-Asszony alfelén, Mint a' tiszta mundlisztból sült Piros zsemlye tetején* (169/73).
~in (237/112).

hasadék fn

(1)

Hasadással keletkező nyílás, rés. Öszve ülnek, 's egymás fülébe a' zugnak Hasadékjann ürmös panaszokat sugnak (77/114).

hasadófélben fn

(1)

Hasadófélben áll: <bimbó> kibomlóban van. *Elég, hogy ő olyan mint az a' rózsaszál, Melly a' Cipris mellyén ~ áll* (330/206).

hasadoz i

(2)

Hasadások keletkeznek rajta, több darabra hasad. Meg rázott oszlopi fundamentóának Rettentő zugással egybe roskadának Öszve szakadt háta bé felé omladoz 's A pokolig érő mélységig ~ (59/6).
~ (195/6).

Ik: le~.

hasadt mn

(1)

Virradó. 'S a' setéttel szótt ablakba Rózsa és hó szín alakba Az ~ Hajnal virít (317/252).

hasalhat i

(1)

Hason fekheth. Hasalhatnék a' sötétben Köldökén, fodorháján (169/91).

hasfájás fn

(1)

A gyomor vagy a belek táján érzett fájás. Hány fogásba esett jó iűn egy falat, Hogy ~ nem jött reátok az alatt? (198/60)

hasgat i

(3)

1. *Tépked, rángat. Szintűgy rugták egymás' tzipellője sarkát, Tapodták, ~ták egymás' Sleppe' farkát* (330/1466). **2.** <Hőség> kiszárítja a földet, amely így repedezik. *'S A' tik-kadt mezőt hasgattya hév kutyája a' nyárnak* (413a/895). **3.** *Villám ~ja:* megvilágítja. *Mely kegyetlen rajta a' kinok ostromja ... Mikor komor éjjét csak villám ~ja* (453/162).

hasgató mn

(2)

Fájdalmat okozó. Ah, ne vesd rám két villám szemedet Olly ~ tekintéssel (136/2).
~ (320/2).

hasít i

(4)

1. <Fát> úgy vág, hogy az széthasad. *Mert hajdan a' Szilánkos fát ~ották ékekkel* (413a/162). *Kaszálhatni a' zanótot, bértzen fáklyát ~nak, Mellyek éjszakára tüzet adnak és világítanak* (413a/982). **2.** *A bimbót részekre ~ja:* kibontja a virág szirmait. *Majd osztán levelit [a rózsá] széljelebb taszítja Gyenge bimbótskát részekre ~ja* (64/12).
~ott (413a/549).

Ik: meg~.

hasíték fn

(2)

Ruhadarabon nyílás. Így szólla Márs, s le szállani Az Istenek nem mernek, Hanem menykövet hajtani Tanátslák Jupiternek, Ki is ezek tanásából A' nadrág ~jából Ki húza egy nagy menykőt (114/957).
~jából (114/960).

hasított mn

(2)

1. *Alulról fölfelé vmeddig nyitott <ruha>. Egy ~ Puder-mantel Függ nyakán, tsak neglizsé, Mellyen a' kis Zuckerman del Át virít, mint egy izé* (317/85). **2.** *Vágott, szakított. 'S ekképp a' setétbe öszve ötögette Végre meg bélélt a' majom lelkével Egy végből ~ vékony vlez-zével* (26/32).

hasmenés fn

(1)

Kórósan gyakori hig székelés. Hát még a Hasmenés? Halgass szedte vette, Csak a' rossz kakállást hogy elő nem vette (239/87).

hasonlatos mn

(1)

Hasonló. Sőt csak beszélni tudnál, És csókat adni; mindjárt Hasonlatos lehetnél A' Lilla' ajjakához (273/30).

hasonlatosság fn

(1)

Hasonlóság. *Ez az egész ~ van véve a' Henriásból, de újonnan öltöztetve és megmagyarosítva* (267*/14/7).

hasonlít i

(5)

1. Többé-kevésbé olyan, mint egy másik vmi. *Szép Virágok, de egyik sem Hasonlít e' szép Orzának Virághoz* (151/7). *Ah, szűz lányok! A' rózsá' szép Tanácsát szabjátok rátok; És ha ~ hozzátok, Légyen néktek tükör és kép* (148/75). 2. Vmihez: összehasonlít vmivel. *Mennyei Házasság! A' mellyet magához Hasonlítok a' két Sas' házasságához* (337/328). ~ (215/80, 258/18).

hasonlíthatatlan mn

(2)

Semmihez nem hasonlítható. — ... 's azonnal megterhesedett. Ebből szülte a' ~ szépségű Hébet, az Ifjúság' Istenasszonyát, 's Istenek' pohárnoknőjét (330*/202/10). Szívesen uralkodni fogsz, Mihelyt ~ Képeddel rá mosolyogsz (368/159).

hasonló mn

(19)

1. Vkihez/vmihez hasonlító. *Belső ~ a' Tavaszhoz, melly mikor borongós is, játszik és terem* (368/36). *Még is szemeikből a' terhes felhőnek Vízéhez ~ köny források nőnek* (71/14). 2. Csaknem azonos, lényeges vonásokban vele megegyező. *Vén, komor formátlan ne legyen köztetek: Egy szóval mi hozzánk ~k légyetek* (330/2034). *Hogy a' Plánták is szaporodnak, 's magvaikból ~ fajtát tenyésztenek; azt a' paraszt ember is tudja* (330*/200/8). 3. Hasonlón: ugyanúgy. *Kivált leg erősebb tüzet akkor nyelnek, Mikor hév tsókokkal egymásra tüzelnek; És Ha a' várbólis ~n felelnek: Helyet a' Vitézek akkor alig lelnek* (238/39). 4. Vminek ~: vmihez illő, méltó. *Azért is látta Filippi, hogy tábori Rómának Hasonló fegyverrel ismét a' hartzra ki szállának* (413a/497). ~ (194/24, 208/52, 330*/202/3, 371/36, 373/22, 413a/852, 1008, 454/292, 398, 460/7), *Hasonló* (170/38), ~k (454/771), ~vá (324/44).

hasonlóképp hsz

(1)

Vmihez hasonlóan. *Hasonlókép' az essőből bizonyal meg tudhatni, Hogy tiszta időt és fényes napot mikor várhatni* (413a/400).

hasrágás fn

(1)

Hascikarás. *Sok mustos kólika sok ~ sálva Venia a' tőkék mellé van plántálva* (87/47).

használ i

(7)

1. Vmi hasznára, javára van, segít. *Mit ~t, hogy kintsed' össze gyűlytögetted, Ha retgettél, 's semmi hasznát nem vehetted?* (202/91) *E' sok Szarándokság, kérde, mit ~a?* Haza menvén három gyermeket találta (96/15). 2. Használja az időt: vmivel tölti idejét. *Haj! Az én Nemes Barátom Hogy ~ja az időt!* (456/36) ~ (403/30, 35, 456/80), ~na (92/280).

használhat i

(2)

Segíthet, javára lehet. *Vagy ha a' Kabinét jobb módot találhat, Tán a' Politika még többet ~* (195/44). ~ (114/940).

használni in

(1)

Segíteni, javára tenni. *De ah, igazán-hogy valakik ~ Nem tudnak, tsak mind kárt kívánnak tsinálni* (341/39).

használó in

(1)

Kicsinyt használó: keveset segítő. Jó szívű, de kitsinyt ~ Barátok, Ketsegető Múzák: már Isten Hozzátok! (245/3)

hasznavehető mn

(1)

Hasznos, jól használható. *Calepinus Ambrus Augustinianus barát volt a' XVd. Században, egy nagy Deák Dictionariumot irt ... Most is ~* (330*/149/4).

hasznos mn

(9)

1. Olyan tárgy, amelynek használatából haszon származik. *Maga a' Kaukaszus bértzénn álló kopár rengeteg Mellyet untalan tör, sodor keletről a' fergeteg, Külömb külömb termést nevel, ád ~ gerendákat* (413a/994). 2. Nem káros, nem baj. *Így hát pihen a' szántó föld ha termése változik Mindazáltal ~ az is ha szántatlan nyugoszik* (413a/96). 3. Olyan (személy), akinek a tevékenysége értékes. *És ~ tagokat adnak hazájoknak* (212/34). 4. A kívánt eredménnyel járó. *Hasznos orvosság ez egy kis diaetával* (239/104). *Útazó, így értvén a' halál jóságát, Ne utáld meg igen ~ barátságát* (213/94). ~ (397a/373, 413a/176, 279), ~abba' (236/8).

hasznú mn (1)
Vmilyen hasznót jelentő. *Hát Bacchus millyen hasonló ~ adományt talált?* (413a/1008)
Ö: köz~.

haszon fn (23)
1. Anyagi előny, nyereség, érték. *Így jár a' Szűts, Szabó, 's minden mesterember, Kiket jó ~nal biztatott December* (330/1814). *Ettől a ~tól jóval marad hátra, Bár sok kintset szüljön India, Sumátra* (212/43). **2.** Hasznát látja/veszi vminek: előnyét, eredményét látja. *Hanem Anyai nyelvünket Vegyük bé a Hazába, E' segíti Nemzetünket Ki pallérozásába. Erre sokan rá állának, Látván hasznát tanátságának Ezen okos embernek* (114/509). *Mit használt, hogy kintsed' őszve gyűlytögetted, Ha rettegél, 's semmi hasznát nem vehetted?* (202/92) **3.** Hasznát veszi vminek: hasznosít vmit. *Bé takartuk sok kintseit [a réteknek] A' mezőknek gyümöltseit, Hogy hasznokat végyük azoknak* (123/48). **4.** Mi haszna: mi értelme? *Ugyan tehát mit érsz azzal 's Mi hasznod e munkába Hogy kintseid nagy halmazsal Gyűjtöd bé a' ládába* (16/2). **5.** Vkinek a hasznára: vkinek előnyére, javára. *De ezzel semmit nem mondok A' békáknak hasznára* (114/610). *Boldog Pár! A' melly népének Hasznáért így fáradott 'S tisztelt emlékezetével Bétöltött sok Századot* (307/22). *hasznod* (205/2, 330/815), *hasznai* (241/31), *hasznót* (123/62, 75, 212/39, 295/26), *hasznát* (215/47, 313/138, 413a/21, 454/402), *hasznára* (231/333, 330/357), ~*nal* (11/9, 413a/205).

haszontalan mn/fn/hsz (13)
I. mn 1. Haszon nélküli. *Óh millyen bódog az ember, Kinek hasznót hajt Föld, Tenger, A Nap, Hóld, Csillag ragyog érte, De még is sok, mint oktan Azt véli, hogy ~* (123/65). **2.** Értelmetlen, hiábavaló. *Boldogok azok, a' kik úgy alusznak, hogy többé fel nem ébrednek. Sőt ez a' kívánságom is ~, ha az álmodozások ostromolják a' sírhalmokat* (201/cím). **3.** Léhűtő, rossz. *Ámort miért terheled? Hasz'talan! — Csúfol futtában, És gázolja szívemet* (443/105). ~ (55/26, 158/52, 418/102), *Hasz'talan* (397/610).

II. fn Fölösleges dolog, tárgy. *M'ért nem élhetnél te a' többől mint egy bőlts? Tsak ~ra 's rosszra soha se költs* (202/126).

III. hsz Hiába, fölöslegesen. *Ez ama Gibraltár ez ama Tzitadell Mellyre minden bombit ~ lövell* (55/28). *Kedvet ~' kerestem Másutt, mi helytt attól elestem Ki édesen gyötört* (391/22). ~ (191/28, 214/115), *Haszontalan* (149/29).

haszonvehetetlen mn (1)
Nem lehet hasznát venni. *Unalmas a' létel — komor, tehetetlen A' test, elme, lélek, ~* (453/138).

hasztalan mn/hsz (10)
I. mn 1. Hiábavaló, fölösleges. *Könyörgők, esdeklek néki mind untalan: Minden könyörgésem rá nézve ~* (380/42). **2.** Semmirevaló, értéktelen. *Ez a' Criör egy oktan De nagy szájú Úr vala, A' hazának egy ~ Hasnál mást nem hízlala* (114/688). ~ (114/217, 196/44, 317/14), *Hasztalan* (129/47).

II. hsz Hiába, fölöslegesen, hasztalanul. *Mennyi munkát tett hiába, S melly ~ fáradt ő* (460/180). *Én kértem untalan' Szívét; de hasz'talan* (441/10). *hasz'talan* (397a/328, 432/46).

hasztalanság fn (2)
Hiábavalóság. *Mért olly édes nekem az halhatatlanság, Ha ez a' reményem merő ~?* (454/250) — *Ez a' föld a' ~ világánn oly Golyóbis Hol nyög a' Virtus, 's kinlódik maga a' kegyes Jób is* (162/27).

hat¹ i (6)
(Térben) vmeddig terjed, eljut. *Midőn a' Lár-mahang fülembe ~, Indúlok, 's érzek sok bús gondokat Nyílt szívembe* (257/20). *Ejts egy sohajtást mellyedből, És az, mint rózsailat A' szellőn házamig ~* (414/16). ~*nak* (454/440), ~*ott* (134/57, 447/57). — ~*na* (337/284)

Ik: be~, el~, fel~, felül~, ki~, meg~.

hat² szn (10)
Ötnél eggyel több. *Hat Leányi egy Banyának a' kotzikba ültenek* (161/26). *Négyszer ~ esztendőt éléldegéltem* (288/70). ~ (233/74, 239/85, 337/210), *Hat* (330/418), 6

(267*/12/8, 330/188/6), ~a (330*/200/28), *Hatra* (161/40).

Ö: öt~.

hát¹ fn

(42)

1. A testnek a hasi oldallal ellentétes oldala. *Én bé viszem a' ~amon, Hogy segge meg ne ázzon* (114/180). *Most büszkén rug kapáll majd harsogva nyerít Oránn sebess szellőt fúvall és tekerít Ragvog ~ánn sellyem posztóval vont nyereg* (82/21). **2.** A testnek a mellő oldallal ellentétes egész felülete. *Mért áll az Úr ~am megett Mindig, mikor dagasztok?* (169/1) **3.** A földnek, víznek vagy vmely részének domborodó felszíne. *Tsak alig ren-dült meg a' Föld mély ürege... Öszve szakadt ~a bé felé omladoz 's A pokolig erő mély-ségig hasadoz* (59/5). *Nem látod a' sebes fellegek hogy jőnek, 'S mint tsattog már ~a megett az erdőnek* (159/2). *Akkor nyájas színnel fel ül szekérébe Triton és Ninfái mennek seregébe Kikkel együtt a vad tengert tsi-lapíttya 'S a' fel duzatt habok ~ait simíttya* (56/56). *Bé borúl hirtelen a' nap nyájas fénnye Bé fonván a setét felhők' szövevényye Mellyeket a' gyors szél fel veven ~ára Nyargal velle az ég felsőbb határára* (56/3). *A' felpálinkázott Pogár egymás után topogott, A' botskor Hedrahely felé a' hó ~án tsoszogott* (326/8). **4.** Hátat ad/fordít: megfutamodik. *Ha ő goronghanggal agyarkodik te rád: Nevesd el magad; 's azonnal ~at ad* (191/52). *Ugyan ha illy méltó hadra nem szállanánk, Vagy a' vér' mezején ~at fordítanánk: Hogy mernők a' magyar nevet korts-létünkre Elpirulás nélkül felvenni nyelvünkre!* (267/148) **5.** Hátat forgat: hátat fordít. *De most reám mindenik fél szemmel hunyorgat. Megvető nézéssel ~at forgat* (206/14). **6.** Háttal sem fordul vminek: vissza se néz, látni se akarja többet. *Itt hagynám én ezt a Várost, ha lehetne, Ha engemet Rozáliám nem szeretne. Öszve ütném sarkantyúmat, meg indulnék, Még e' Város felé ~tal sem fordulnék* (184/14).

~a (111/27, 195/5), ~at (337/48), ~okat (397a/72), ~ait (202/56), ~adon (358/20), ~án (256/19, 259/603, 306/58, 337/282), ~akonn (337/114), ~okon (114/991), ~ain (413a/1004), ~ára (52/22, 92/282, 114/185, 202/3,

231/242, 259, 330/97, 1743, 413a/153, 566, 453/33), ~aikra (413a/392), ~áról (231/317, 397a/331), ~ánál (330/708), ~tal (423/14), *Hátaddal* (176/4).

Ö: ló~, számár~, Tisza~.

hát² hsz/ksz

(335)

1. hsz **1.** Kérdést bevezető szóként. *Hát a' Nadrág' elvittéből Illyen kárt kell vullanom?* (317/64) — *Hát a' világnak illy bolondja sok van-é?* (194/37) **2.** Kérdésben érzelmi hangsúllyal. *Mért nem jut ~ köztők nékem egy sajátom?* (330/782) — *Mit szóljak ~?* (405/29) **3.** Felszólítás, biztatás, kérés nyomósítására. *Rajta ~ Magyar fiak! Istenben hartzolni* (257/209). *Múljatok ~ szép szándékok!* (184/35) — *Üzzétek el ~Éjjemet Ti, két halandó Csillagok!* (286/7)

II. ksz 1. Kérdő m-ok kapcsolására. *Mi? ~ valójában láttam e' szememmel, Vagy tsak álom játszott képzelődésemmel? – De ~ álmodhatik olly tisztán valaki, Hogy a' való' képét illy nyilván lássa ki?* (237/1, 3). — **2.** (Mellérendelt következtető m kötőszavaként:) tehát. *Minden válasz erre megy ki nálom, Hogy, ha elmegy, nyugtom' nem találom, Hát, ha hívem vagy: Mellettem maradj* (295/21). **3.** A következmény nyomatékos kifejezésére. *A' te termeted is deli Szép Julim Angyal vagy ~* (269/24). **4.** (Feltételes m-ot követő fm viszonyító szavaként.) *Adja ki kend jussomat, mert ha nem, ~ majd meg láttya Püspöki hatalmasmat!* (92/171)

Ö: no~.

hatalmas mn

(34)

1. Az átlagosnál sokkal nagyobb. *Az Angyalok ~ Szárnyokkal bétakarnak* (259/345). *A' ~ Szerelemnek Megemésztő tüze bánt* (265/1). **2.** Nagyon nagy erejű. *Végre de Grand Brekekének Hatalmas tsapására Nyalnádtői életének Jutott vég órájára* (114/652). *Mint vetődtem e' meg áldott Földre? Azt ha kérdezed: Erre vitt tsupán tsak, Édes Emberem, saját kezéd. Olly ~ volt fogása, úgy le fogtak ujjai; Hogy követni Debretzenből kénytelen Csokonai* (161/9). **3.** Nagy hatalmú. *De mégis van két ellenség, Ez nekem sok kárt teve, Az egyik ~ Felség: Mossziö ölyv a' neve* (114/128). **4.** Nagy tettekre képes. *Mikor mint*

a' földtől nemzett Hatalmas Óriás Nemzet' (75/7).
Granatéros serege: Úgy rohant az egereknek Hatalmas Armadája A' békákra (114/19, 22).
 ~ (72/29, 114/461, 185//83, 188/118, 195/34, 210/99, 251/31, 259/383, 267/181, 313/74, 317/32, 208, 330/875, 1443, 397a/287, 454/417, 797), *Hatalmas* (114/19, 45, 82, 315, 413, 225/35, 259/33, 137, 444/1); ~abb (267/250).

hatalmasság fn

(2)

1. Vminek a hatalmas volta. *Ekkor nékik meg mutatja A' szörnyű sokaságot, Vélek rendre tsudáltatja E' nagy ~ot, Millyen Az Óriásoknak Avagy a' Centaurusoknak Rettentő nagy Táborok* (114/570). 2. Ami hatalommal van felruházva. *Eggyik a' szerentse ... A' másik a' mindent össze-rontó halál ... E' két ~ alatt van mindenünk, E' kettő áll készen mindenkor ellenünk* (193/15).

hatalom fn

(29)

1. Vmin való uralkodásra, irányításra alkalmas erő. *Bár bírij sok birodalmakat Mástól tsaládságoddal Végy el tsak sok városokat Uralkodj hatalmoddal* (13/20). *De még e' lenne, héj Bátya, Adja ki kend jussomat, Mert ha nem, hát majd meg láttya Püspöki hatalmat!* (92/172) — *A' betegség mindent hatalma alá vét* (193/3). 2. Hatalmat nyer; uralkodásra jogot szerez. *Még elmémbe' forog, mint jött e' földre Balember Scyta vitézeivel, mint nyertenek ebbe' hatalmat Árpád és ama' hét Kapitányok véres erővel* (259/611). 3. Erős, befolyásos állam. *Nagy dolog valóban, 's bámulhatni rajta, A' mit senki sem várt, és minden óhajtja, Midőn két Hatalom fon olyan kötelet, Mellyből egy korbátság lesz Észak 's napkelet* (337/335). 4. Erő. *Stambul' kőfalait rendítsd meg szavaddal, Reszkettesd meg Jaffát 's Kajrót hatalmaddal* (337/218). *Lám a kedves Hébe A bajnok szívébe Mely hatalmat vehetett* (98/9). *Zengjétek, óh Leánykák Ez égi bor' hatalmát* (373/33). 5. Lelki, szellemi hatóerő. *Jól tudta azt Éris, hogy a' szív útjának Birtokán hatalma van a' muzsikának!* (330/1040) 6. Oltalmazó erő. *A mindenhatónak láthatatlan keze Minden veszéjek közt élted védelmezze Ki nyujtott karjának legnagyobb hatalma Légyen ugyan annak Isteni óltalma*

(75/7).

~ (212/20, 105), *hatalmak* (193/20), *hatalmam* (185/81, 330/655, 657), *hatalmam'* (330/1938), *hatalmad'* (288/50), *hatalma* (209/115, 214/99, 327/2,), *hatalmatok'* (397a/234), *hatalmadat* (293/2, 454/98), *Hatalmadnak* (397a/897), *Hatalmomba* (238/75), *hatalmadal* (337/107), *hatalmával* (413a/111), *hatalmokkal* (330*/173/6).

határ fn

(77)

1. Vminek a széle, szegélye. *Bé borúl hirtelen a' nap nyájas fénnyé Bé fonván a sejét felhők szövevénnye Mellyeket a' gyors szél fel vévén hátára Nyargal velle az ég felsőbb ~ára* (56/4). *Te vagy, hát óh Maros' jámbor Magyar vára, Hol összefut a' jó 's a' gonosz ~* (313/120). 2. Országhatár. *Az ellenség rettentí már ~od', Szabad törvényed' és Királyi széked'* (259/70). 3. Ország. *Zengjétek Ligetek Mély tiszteletet tévén érdemének, Mellyet már más ~' Tüdős, bölts fiaí tevének* (225/29). 4. Vminek a tér- vagy időbeli végpontja. *Szűk ~ok közzé szorúlt ez a' Világi élet* (162/63). *Ah kínos állapot! Bár tsak valahára Ennyi kínaimnak lehetne ~a* (196/50). 5. Vminek a szélső értéke, legnagyobb foka. *Ez tehát az a' különbség' ~a Mely az állatoktól téged külön zára* (453/87). 6. Vmely helységhez tartozó külső földterület. *Mihelyt népünkre rontanak És ~inkhoz érnek, Verjük meg!* (114/470) — *El ment túl Piréne hóval teltt ~án Áldozatot tenni Szent Jakab oltárán* (96/3). 7. Megművelt földterület. *Fonnyadtak a' Ligetek Zöld-ségi meg konyúlva: A' Föld' egész ~i Alélva bádgyadnak* (107/7). 8. Szótár határa: szótár terjedelme. *Minden munkák között azok a' Szótárok Mellyeknek szélessen ki terjedt ~ok* (126/2). 9. Határt szab vkik között: elkülönít, megkülönböztet vkiket. *Tiéd volt ez a' föld tiéd volt egészenn, Mellyből most a' Kevély 's fösvény Dézsmát vészen. Mért szabíál hát Határt önn fiaid között, Ládd é, már egymástól mind megkülönbözött* (200/43). 10. Határt vet vminek: véget vet. *És ha az ő szent Szavára Éltémnek ~t vetek; Vég-nyúgalmam utoljára Hadd legyen ti bennetek!* (397a/1186) — *Az ember éltének igen ~t vét a Mérték, mellyet annak ki mért a' Próféta* (215/99). 11. Véget-

len ~okban: a végtelenségben. Ugyan a számtalan napok végetlen ~okbann ... Meg lehet é, hogy ne legyen egy parányi szegelet (162/39).

~ (330/385, 341/16, 454/348), *Határ* (257/104), ~ok (54/15), ~a (75/14, 200/56, 211/3, 25, 247/17, 267/48, 337/354, 383, 357/41, 380/48.), ~id' (259/46), ~ai (406/2), ~i (114/709, 352/7, 450/23), *Határi* (306/310), ~t (9/12, 83/45, 86/6, 111/83, 198/6, 454/117), *Határt* (246/10), ~át (259/191), ~ját (397a/997), ~it (162/37), ~nak (358/17), ~ának (330/43, 413a/645), ~ba (239/200, 341/37), ~ába (307/82, 453/101), ~on (114/539, 259/62), ~án (56/48, 202/48, 258/11, 373/159), ~ain (288/29, 313/113, 368a/134, 413a/477), ~in (413a/931), ~inn (216/7, 313/142), ~itokonn (258/92), ~ra (247/19, 313/111, 379/63), ~ára (32/2, 202/4), ~jára (297/45), ~aidra (259/53), ~ról (257/155), ~aitól (259/235) ~áig (400/96).

Ö: diófa~, lát~, vég~.

határkő fn

(1) Határjelül állított kő(oszlop). *Az igazságtévő Határkő és Halom, A' másét bántani nem hagyó Tilalom, Nem adott még okot annyi sok Lármára Mert az Elégség volt mindennek határa* (200/53).

határos mn

(2) 1. (Terület) egy másikkal közös határu. *Mért említsem a' jó szagú balsam' izzadó fáját ... Vagy az Otzeán' vizével ~ Indiának Ligetit, hol végső öble van a' föld határának?* (413a/644) 2. *Vkinek a szíve ~ vkiével: szeretik egymást. Mit említem? Azt hogy Pirusnak páros Thisbével vala hív szíve ~* (77/22).

határoz Ik: körül~, meg~.

határozott mn

(1) Pontos, egyértelmű. *A' régi Bőltsek valamennyiskére sajdították ezt a' dolgot: de világosan' ~an legelőször Millingthon nevű Ánglus írt a' plántáknak nembéli különbségekről* (330*/200/12).

Ik: meg~.

határtalan mn

(1) Nagyfokú, nagymértékű. *Te szülöd a' Virtust, tsupán te tetted Naggyá az olyan bőltseket,*

Kiknek ~ra terjegetted Testekbe' kiseded lelkeket (305/51).

hátas mn

(1)

Kissé domború (terület). *Ha domború tájékokat és a' ~ lejtőket Választottad, vigály sorral rakasd ott a' vesszőket* (413/808).

hätbetűs

(1)

Hät betüből álló. *Hät az az értetlen hät betűs nyavalya, Megorvoslódott-é, ugyan mi [a] baja* (279/3).

hátha hsz

(13)

1. (Bizonytalanságot kifejező kérdés bevezetésére:) abban az esetben, akkor. *Hátha engem sírom' árka Nyelne bé: Boldog élted, szép Madárka, Lenne-é?* (285/29) — *Hät ha az egészség 's az erő jár veled, Bizhattz és a halált még meszsze képeled?* (204/3) 2. (Esetlegesség kifejezésére:) az is lehet, hogy... *A' kevéj hát ha meg neheztel? — Hät ha ki vér? — 'S kemény szitokkal ereszt el* (157/15, 16). 3. *Hátha még:* (olyan föltevésben, amelynek érvényessége esetén az előző állítás még inkább igaz volna:) pláne, sőt még ha. *Még must korában is a' bor víggá téssen, 'S minden reátartást a' szívből el vészen. Hät ha még férffi kort érhet a hordóba, 'S mint királyi székre ki száll a' kantsóba?* (199/71)

~ (254/34, 330/1728, 430/27, 431/28), *Hátha* (313/45), *hät ha* (199/107), *Hät ha* (217/3, 385/16).

hathatós mn

(4)

1. Hatásos, eredményes. *A' zöld bokorba' halom A' Filmilét danolni, Hallgassatok Leánykák! Most andalogva lejtöz, Majd felfelé tzikornyáz ... Be ~! Be vidám Be gyenge és szerelmes!* (373/105) — *'S azonn nagyon, hogy abból A' régi nép ki futván, Újat vigyen beléje; A' ~ okosság Rabbá legyen, 's az elme Törvényjeit fogadja* (185/172). *A' vólt legfőbb gondja, hogy egyet válasszon, Kire leghathatós dögséget árásszon* (330/706). 2. *Vminek a ~ jelensége: vminek az egyértelmű, világos bizonyítéka. És még a' kis füvetske is, A leg kisebb férgetske is Annak ~ jelensége, Hogy a' Teremtő Felséges, Minden dolga ditsőséges, Meg mérhetetlen bőltessége* (126/57).

hat-hét szn (1)
Hat vagy hét. *Megvarrtak húsz-harmintz főkö-
tőt potomra; Ötöt ha eladtak ~ forintjával*
(330/1809).

hái **Ö**: tiszá~.

hatlovas mn (1)
Hatlovas hintó: hat ló által húzott hintó. *Tudok
én már annyit Oláhul, mint Tótul, Hogy nem
ijjedek meg hat Lovas hintótul* (248/56).

hatni **Ik**: meg~.

ható **Ik**: által~, be~. **Ö**: minden~, legszívre-
hatóbb.

hatodik szn (2)
A hatos szám sorrendi helyén álló. *Édes ígé-
zésnek, másnak nevezem é azt a' nem tudom
mit, melly mind a' két nemé, Mikor ök Citere'
eljöttét érezik? Sokan ezt ~ érzésnek nevezik*
(330/1888).
VI. (259/491).

hatodmagával nm (1)
Vele együtt hatan. *Fridrik szakáts éppen az
ágyon szunnyadott, Hogy hatod-magával
Mantzi rátamadott* (330/1686).

hatolhat **Ik**: le~.

hatos mn (1)
Hat tagból álló. *'S ki tudja? Hát ha még tán-
tzt is kell várni? 'S ~ minétet is fogunk ketten
járni?* (199/108)

hatóság **Ö**: minden~.

hatóskodik **Ö**: minden~.

hátra hsz (4)
1. Hátrafelé, visszafelé. *Bár én nyomorogjam
Spitzberg' havassain, Te lakjál a' festett Hot-
tentót' partjain; Én Amérián túl vonjam ma-
gam ~, ... Még is együtt élek, 's együtt halok
veled* (63/23). **2.** Időben visszafelé. *De tégyük
most ~bb tíz nappal magunkat, 'S hallyuk vég-
órán önön halottunkat* (454/737). **3.** Nincs
egyéb ~: nem marad más. *Hogy a' vád
Fizignátra Jobban jobban tüzele, Látván,
hogy nints egyéb ~, A' Conventbe fel kele; Ge-
neralissimus ranggal Bírván, méltóságos ha-
raggal Így kezde kuruttyolni* (114/436).
~ (330/423).

hátrahanyatlik i (1)
Magatehetetlenül hátrafelé dől. *Mi-dönn a'*

*szenvedőt ki már tsügged, s hanyatlik hátra,
Láttuk, hogy talál könnyeit könnyeb-bittó ba-
rátra* (216/109).

hátraköttetvén in (1)
〈Vkinek vmely testrészét〉 hátracsavarva meg-
köttözve. *Strimfli-galandokkal jól ~, Két kezét,
's Drabantok között kísértetvén, 'S így nem is
ügyelvén az ő mentségére, Ezt a' szententziát
olvasták fejére* (330/1615).

hátrál i (2)
1. Meghátrálóban van. *Nem fél mérgétől,
Baziliscus erőss erejétől, Nem fél, nem ~, mó-
dot ölelésre talál* (44/8). **2.** Hátráltat. *Az elsők
~ták az utólmenőket, A' hátúlsók visszahúzták
az elsőket* (330/1467).

Ik: vissza~.

hátrálni in (1)
Visszahúzódní, meghátrálni. *És mivel a' karén
által nem törhettek, Szégyennel, bosszúval ~
kezdetek* (330/1488).

hátráló mn (1)
Tűnőben levő. *Tavasszal jön a' köles is és a'
bab is munkába Midőn a' Bika esztendőit nyit
aranyos szarvával 'S helyt ad a' ~ fénynek a'
Kutya elhunytával* (413a/229).

hátráltatás fn (1)
Akadályoztatás. *Eddig, úgymond, mindenek-
nél A' hal nyelv vigeála Kárára egész Ha-
zánknak 'S Nemzeti Polituránknak Nagy ~ára*
(114/503).

hátramarad i (1)
Lemarad, elmarad vmitől. *Ettől a haszontól
jóval marad hátra, Bár sok kintsek szűljön In-
dia, Sumátra* (212/43).

hátratér i (1)
Meghátrál. *Ha népünk hátra nem tér: Újra
zöld borostyánt nyér, Megmutatja, hogy mit ér
A' magyar szív, Scythia kéz* (268/174).

hátravan i (1)
Csak ezután kerül rá a sor. *Rajta Nemes Lel-
kek! Álljunk ki a' gátra, Már Európában tsak
mi vagyunk hátra* (313/132).

hátraver i (1)
〈Ellenséget〉 visszaszorít. *Verjétek hátra a' ke-
vély ellenséget, Melly már a' széleken pusztít,
öl és éget* (267/103).

- hatszeres mn** (1)
Hatszoros. *Az ifjak ~ karéba állának, 'S Opor-nak eleven sántot tsinálának* (330/1481).
- hátsz hs** (10)
1. Vminek az elejével ellentétes részén, felén. *Hát mihelyst ezt ki vette Nadrág hasítékjából, Az üllepe olly felette Nagyot durranta hátúl* (114/962). 2. Vminek a végén, vége felőli részén. *E' gyönyörű népet vezérelte elől Magdaléna a' bal, Márta a' jobb felől. Hátúl a' Vasasok' nehezebb osztálya* (330/1179). 3. Más személyek mögött, a szemlélt jelenettől távolabb. *Csak hátúl szeretek állni, Innen többet tanúlok, Nem akarok én Pék lenni, Nem is azért bámúlok* (169/25). 4. *Hátulról*: vki hátát tekintve. *Ahol megy! – ah melly Isteni képek kell lenni, Melly hátulról is ennyi Grátiákkal kezd jelenni?* (139/40) *hátúl* (114/833, 330*/197/3, 356/7), *Hátúl* (169/46, 397a/159, 381).
- hátulja fn** (1)
Vminek a hátsó része, fara, fenéke. *Az igaz, fejrlik ortzád igen szépen A ketske hátúja ugy fejrlik éppen* (61/34).
- hátulsó mn/fn** (3)
I. mn *Hátul levő. A' ~ Sereg még most szótól várjon, Minden rést és utat keményen bészárjon* (330/1205). ~ (330*/197/4).
II. fn *Hátul levő csapat. Az első hátrálták az utólmenőket, A' ~k visszahúzták az elsőket* (330/1468).
- hatvan szn** (5)
1. Hatszor tíz <életév>. *Azért idejére ki alig négy hat van, Gyávabb egy friss vénnél, kit meglep a' ~* (239/86). 2. *Hatvan Személyek*: a városi tanács, szenátus. *Sőt derék Eszének, 's igaz Jóságának E' Város Nagyjai bőv példát adának, Midőn Nyóltzvan három Esztendő folytába Űltették a' Hatvan Személyek' sorába* (222/34). ~ (330/755, 453/140), ~t (385/31).
- hatvanhét szn** (1)
Hatvan plusz hét <életév>. *Már ma tsak ollyat is nehezen lelhetünk, Mint a' kit most gyászos sírjába temetünk, Ki a' hatvan hetet már jól meg haladta* (215/102).
- hatvannégy szn** (2)
Hatvan plusz négy <életév>. *E' nagy Könyvben fel van jegyezve sorjába Minden Dámák' neve pro-memóriába, A' kik már tizenkét esztendőt elhadtak, Hanem hatvan négyet még meg nem haladtak* (330/384). *hatvan négytől* (330/397).
- hatvanötöd szn** (1)
Hatvan ötöd fűre lesz menendő: hatvanöt éves lesz nemsokára. *Még nem ölthatta meg annyi sok esztendő, Bár hatvan ötöd fűre lesz menendő* (330/220).
- hattyú fn** (8)
Hosszú nyakú, kecses, fehér vízimadár. *Adj serényt az erős Oroszlán nyakára Fűzz kérget a' fának izmos derekára Tűzz puha toll ágyat a' Hattyú hátára* (453/33). ~ (76/9), ~k (330/1882, 397a/319, 413a/727), ~kon (330*/198/2), *Hattyúba* (306/163), *Hattyújinn* (432/112).
- hattyúhangzat fn** (1)
Hattyúdál, a hattyú szép, panaszos éneke. *Óh szent Szűz! Ki az én arany Lantomnak gyönyörű zengzetit izgatod, Óh a' néma halakkal is Hattyú hangzatokat kedvre közöltető!* (328/20)
- hattyúhintó fn** (1)
A hitregében Vénus fogatát hattyúk vontatták. *Népének Citére elkészültö inte; Fel is kerekedvén hattyú hintájába, Fénybe hagyott mindent és ámbróziába* (330/2057).
- hattyúi mn** (3)
Hattyúra jellemző, olyan. *Azonnal ~ szárnyamat felvésem, Pindus' kőszálait véle megtetézem* (267/243). *Tsak az ég olly lelket 's erőt adjon nekem: Téged fog zengeni ~ énekem* (306/232). ~ (330/1558).
- haubitz (szl)** (1)
Tarack(ágyú). *Erősítsük a' Grénitzot, A' mozsarat 's Haubitzot Kettőztessük várain* (114/467).
- havas fn** (10)
(Csúcsain nyáron is havas) magas hegy. *Sőt gyakran a' hóba fekszem Ott kinn a' Havasokon* (425/30). *Te vad ~ok' Kősziklája, Te,*

szomorú Ekhó' hazája! (102/5)
 ~t (267/57), Hovos (418*/174/4), ~ok (261/5),
 ~sa (124/11), ~sai (454/150), [Havasok]on
 (129/30), ~sán (418/50), ~sain (63/21).

Haydn fn

(1)

Családnév. (Joseph Haydn (1732–1809) osztrák zeneszerző.) *Ellobban Stuver' remekje 'S a' Hájden' bájos énekje A' szellőkön elrepül* (415/29).

ház fn

(92)

1. Állandó lakhelynek való épület. *Mormoló szelei a' hideg északnak A' ~ eresére jég csapokat raknak* (66/4). *A' barmokat szörnyű örvényibe nyeli A' fél dült ~akat hátára emeli* (52/22). **2.** Lakás, otthon. *Ugy kerülje a kár 's bánat ~ad táját Mint mi a' gazdának üres butelláját* (266/37). *Helye a Diétának Trokszartaksnak ~a légyen* (114/296). **3.** A ház lakói, a ház népe. *Légy kegyelmes Hadnagy kis Néped mellett. Ennek Aronjával, És egész ~ával Lakozz mind éjjel nappal* (225/6). *Így érvénn ~addal sok szerencsés Sábést, Még egyszerűséggel fellyül múlod Jábest* (233/77). **4.** A ~ asszonya: a ház úrnője. *Urak, ma itt mindnyajunktól dupla kedvet kívánnak Neve napja van a' ~nak, és a' ~' Asszonyának* (310/16). **5.** Család. *A' haboktól maradt még annyi jószágod, Hogy abból boldogul élheted világod': Élj magadnak már most 's tulajdon ~adnak* (202/121). *Guvernantné, frantziául Gouvernante, a' nagy ~aknál a' gyermekeket nevelő 's az azoknak gondját viselő Asszony-személy* (330*/176/3). **6.** Királyi ház: uralkodó család, dinasztia. *Virágozzék örökre Olly sok ditső Királyért, A' Nemzetek javáért Ez a' Királyi Ház* (259/370). **7.** Templom. *Hogy az ember ditsérjen, Alle-lúját zengjen Házadban e' Főpappal* (225/10). Mind ezek az Isten titkának ~ba Sorra vagynak metzve Adamás táblába (15/15). Minden hiten lévő Papi szent Chórusok, Kik híven őrt állván az Úrnak Házában, Résztettek mindent annak mannájában (454/973). **8.** (Ember) feje. *Ha ti gyalázatok is, majd mondják valakik Kár hogy az a' szép ész olly rút ~ba lakik* (61/54). *De mit ér hogy házat teli tölti a' kints Ha esze ~ában semmi portéka sints* (60/6). **9.** Csigahéj. *Sok*

faluk' határain Ma Delfinek cziczáznak a' vi-zekben, 'S a' Csi-gáknak ~ain Most Zengenyáj ugrándoz az hegyekben (288/31). **10.** *A Nap két ~a: Kelet és Nyugat. A' Virtus' nevét fel-fogja, 'S örök trombitán harsogja A' Nap két ~a felé* (415/36).

~ (189/6, 310/73, 74, 397a/344), ~' (259/15), *Ház* (368/166), ~ad (326/56), ~a (60/4, 213/120, 336/58, 432*/204/3, 413a/377, 1083), ~a' (397a/279), *Háza'* (330/528), *Házunk'* (230/17), ~atok (68/6, 257/173), ~at (215/76, 310/22), ~adat (225/100), ~át (60/5, 310/51, 327/19, 413a/637, 445/62), ~nak (77/89, 310/16, 404/4), *Háznak* (259/398, 425), ~aknak (413a/194), *Házaknak* (413a/995), ~ának (77/59, 228/14), *Házának* (432/34), ~akat (10/22, 83/16), ~ba (254/60, 330/1334), *Házba* (87/58, 170/15, 199/88), ~amba (410/2), ~ába (6/10, 161/34, 162/51, 204/15, 233/66, 238/100), ~ába' (225/81), ~ban (258/37), *Házban* (259/97), ~ában (330/1966, 456/49), *Házában* (217/15), ~okbann (211/65), ~ból (259*/203/4, 337/55), ~ából (259/361), *Házából* (190/59), ~on (237/101), ~ára (330/1543, 336/61), ~áról (432*/203/1), *Házánál* (330*/193/1), ~hoz (340/8), ~adhoz (308/36), ~ához (26/4, 213/73), *Házához* (357/52), ~amíg (414/16), ~akkal (213/137), ~ommal (330/1561), ~ával (336/9, 83).

Ö: ágyas~, bolondokháza, Bourbon~, egy~, élés~, Fáy~, fog~, Gara~, had~, király~, mag~, major~, Patay~, posta~, tivornyázó~.

haza¹ fn

(294)

1. Az az ország, ahonnan vki származik, vagy ahová tartozónak vallja magát. *Nemes Magyar! ~d' földébe még Nem jött a' had 's kegyetlenség* (257/170). *Királyné Lesz néktek hív anyátok, Alatta kis ~tok Sok boldogságot lát* (259/165). *A' Duna és Száva tégedet szolgálnak, Szervia' és Hazánk' hegyei strázsálnak* (79/8). **2.** Szülőföld. *Óh! Hazám, Hazám, szeressed, Kik szeretnek tégedet* (163/45). **3.** Az ország lakosságának közössége, a nemzet. *El jöttetek hát, óh Haza' Nagyjai, Ditső Személyek* (251/1). *A harmadik, ki Annyának 'S nekem is kedves vala, Mostan egész Hazájának Bánatjára meg hala* (114/331). **4.** Hely, ahol vmi leginkább előfordul. *Sok drágasá-*

goknak e város ~ja (9/21). *Te vad havasok! Kösziklája, Te, szomorú Ekhó! ~ja!* (102/6) **5.** Tartózkodási hely, ahol vki otthonra talál. *Nagy Kőrös Városa volt kedves Hazája, mellynek sok ideig tartá Oskolája* (222/23). **6.** *Istenek ~ja:* mennyország. *Hát mikor a' Phébus büszke paripája Lángjától fénylik az Istenek ~ja* (77/12). **6.** *Égi ~:* mennyország. — *...te az égi ~ba repültél, Hol sok Sérafinok 's a' menyeyi Szentek ölelnek* (258/80).

~ (68/13, 203/1, 212/37, 259/651, 287/45, 337/406), ~' (259/527, 306/1, 386/1), *Haza* (80/7, 12, 111/60, 87, 124/1, 237/124, 241/27, 306/4, 63, 337/369), *Haza'* (188/78, 96, 251/24, 257/152, 259/6, 306/cím, 212, 400/41, 445/68, 450/28), ~*m* (306/230), *Hazám* (111/95, 124/19, 395/39) ~*m'* (193/52, 306/15, 78), *Hazám'* (268/81, 306/10, 74, 337/133, 338/18, 386/15, 395/25, 400/60, 405/37, 39, 420/2, 452/24, 454/1000), ~*d* (267/17, 348/35, 413/19, 413a/697), *Hazád* (126/66, 418/114), *Hazád'* (452/29), ~*ja* (162/19, 209/85, 215/110, 224/6, 261/6, 299/127, 306/250, 337/258, 390, 357/5, 373/122, 413a/638, 648, 454/445), *Hazája* (80/2, 4, 10, 162/47, 188/131), ~*nk* (68/20, 192/57, 306/242, 267*/19/5, 368a/14), *Hazánk* (42/10, 117/5, 235/23, 246/2, 257/53, 306/167, 252, 357/9, 413a/504, 445/33, 58, 454/221), ~*nk'* (259/510, 267/100, 306/268, 337/383), *Hazánk'* (188/132, 306/7, 222, 223, 291, 307/99, 398/9, 415/45, 416/20), ~*tok* (258/103, 259/125, 201, 267/165), ~*tok'* (259/178, 338), *Hazátok'* (257/125, 259/153, 334), *Hazájok'* (390/31), *Hazáé* (306/9), ~*t* (259/118, 205, 556, 327/36, 413a/1069), *Hazát* (80/11, 257/237, 259/671), ~*dat* (259/455), *Hazádat* (259/84, 442/2), ~*ját* (267/122, 299/23, 413a/1072), ~*nkát* (203/13, 253/66, 259/107), *Hazánkat* (81/13, 330/559), ~*nak* (114/414, 688, 211/72, 212/46, 213/104, 105, 259/264, 306/148, 337/361, 368a/163, 397a/271, 413a/509), *Hazának* (78/23, 161/5, 188/61, 164, 257/90, 96, 259/41, 306/219, 293, 313/129, 330/121, 349/15, 357/15, 21, 368a/137, 454/978), ~*mnak* (267/246, 337/352), *Hazámnak* (313/7, 432/3), ~*dnak* (337/378, 368a/99), *Hazádnak* (202/122, 203/37, 266/49, 306/228, 445/54), ~*nknak* (267/45, 337/329), *Hazánknak* (114/501, 188/112, 251/17, 267/213, 267*/13/15, 306/263, 418/15),

~*toknak* (258/74, 259/472), ~*jának* (114/708), *Hazájának* (111/97, 124/26, 217/76, 241/23), ~*joknak* (212/34), ~*ba* (114/425, 259/102, 123, 453/262), *Hazába* (111/31, 114/505, 233/65), *Hazádba* (445/24), ~*jába* (209/89, 299/7), ~*nkba* (221/11, 342/26, 356/2), *Hazánkba* (400/16), *Hazánkba'* (114/795), ~*ban* (259/188, 291, 267/208, 306/50, 368a/74), *Hazában* (111/71, 257/228), *Hazábann* (81/4), ~*mban* (267/236, 337/355), ~*dban* (259/44, 299/78), ~*nkban* (287/17, 413a/612), *Hazánkban* (257/77, 259/113, 330*/197/2), *Hazánkban* (244/cím), ~*ból* (348/7), ~*jából* (337/409), *Hazánkából* (337/381), ~*tokon* (259/148), *Hazátokon* (439/14), ~*mra* (287/8), ~*nkra* (373/93), *Hazáról* (330/26), ~*járól* (330*/149/5), *Hazájokról* (244/39), ~*dhoz* (259/67), ~*ért* (259/647, 564p, 267/116, 268/172, 180), *Hazáért* (92/93, 259/655), *Hazámért* (268/61), *Hazáért* (368a/91, 395/3), ~*nkért* (259/568, 572, 582, 592, 267/92), ~*úl* (337/1), ~*val'* (307/39), ~*jával* (307/9).

haza² hsz

(3)

Lakóhelyére, otthonába. *Mellyre ők meg félemlének, 'S hanyatt homlok sietének A' tsata helyről* ~ (114/1007).

~ (266/19, 336/35).

Ö: ide~.

hazacipel i

(1)

Súlyos terhet szállít otthonába. *Jó föld, melly a' szántóvasnak metzésénél sikeres, Sehonnán sem tzepele haza több terhet a' szekeres* (413a/735).

hazafelé hsz

(2)

Otthona, hazája felé. *Igy mind haza felé eresztí békével Akkor nyájas színnel fel ül szekerébe* (56/52).

haza felé (202/52).

hazafi mn/fn

(23)

I. fn Hazáját szerető, érte önzetlenül tevékenykedő ember. *'S tiszteletemnek e' tsekély jelét végve kedvesen; Nyújtya ezt egy igaz Magyar, egy Hazafi szívesen* (124/24). *És benned Országunk' ügyében Szíves, erős ~t csudálunk* (445/28).

Hazafi (114/163, 188/70, 306/284, 349/24, 442/9), ~' (124/16), *Hazafiak* (114/5312, 126/76, 454/968), *Hazafiak'* (188/57), *Hazafit*

(386/6), *Hazafinak* (306/197), ~*ra* (268*/22/11), ~*ról* (267/185), ~*nál* (114/453), *Hazafinál* (111/43, 124/22).

II. mn Hazafias, hazaszerető. *Mi? Hát az Uraknak nem jut már eszébe, Mikor Fő-Is-pányunk béülvén székébe, A' legelső tántzot Magyaron kezdette, 'S minden ~ szív betsülte érette* (330/564).

~ (217/70, 237/130, 125).

hazafordultára hsz (1)

Amikor hazaér. *Azt írják: hogy midőn haza fordultára Borostyán ágakat fűzven homlokára Meg győzetett volna Scipiótól hada Illy bosszús, de méltó panaszra fakada* (78/13).

hazafut i (1)

Futva hazamegy. *De Rozó észre vette Haza futa szállására, Rá bizván d'O Májorjára Az egész compániát* (114/746).

hazai mn (5)

A hazához tartozó, arra jellemző. *Kellő ortzátokon ülnek a' ~ Forró szeretetnek fényes vonásai* (259/91). *Azért ~ Versekkel Bachust híven tiszteljük* (413a/940).

~ (267*/12/13, 413a/504), *Hazai* (237/86).

hazajön i (2)

Otthonába visszajön. *Hazajöttem s ittam rá kardszagi Egrit Hogy illy figurásan nyertem el az egrit* (228/23).

haza jöttünk (199/96).

hazakerít i (1)

Visszaszeresz. *Ugy sem bírsz már önnön szíved birtokával, Kerítsd haza hát azt nemes rablójával, Hogy minél hamarébb fíjaid legyenek* (266/58).

hazaküld i (1)

Vkit a saját otthonába küld. *Engemet haza küldének, Hogy a' mit ők végezének, Jelentsem meg tinéktek* (114/417).

hazamegy i (1)

Otthonába megy. *Már próbánk akár kedves Akár hitvány, és redves Hogy terhekre ne legyünk Haza megyünk* (336/72).

hazamehet i (1)

Otthonába mehet. *Verjük meg győződelmesen, Hogy haza egy se' mehessen Épen fegyverünk elől* (114/474).

hazamenés fn (1)

Otthonába való menés. *Ő is most már lassult, de hajdan vitézi Lépéseit a' haza menésre intézi* (69/22).

hazamente fn (1)

Hazafelé menés közben. *Kinek kedve nem volt, vagy pedig nints kedve, Bakkantsa meg haza mentekor a' Medve* (340/48).

hazamenvén in (1)

Haza érkezve. *E' sok Szarándokság, kérded, mit használa? Haza menvén három gyermeket talála* (96/16).

hazámfia fn (5)

Honfitárs. *Méltóságos Urak, jó Hazámfijai, Tekintetes Rendek, Országunk' Nagyjai* (259/89).

Hazámfia (235/7), *hazámfija* (237/133), *Hazámfijai* (337/153); *hazánkíjiai* (267/18/8).

hazájú mn (1)

Egy ~ vkivel: ugyanoda tartozó. *Békákkal egy hazájúak, Vélek szoktak mulatni* (114/994).

házas fn (1)

Házasságban élő ember. *Az első Társaság mihelytt elvégzette, A' rendet a' többi új ~ követte* (330/502).

házasodik Ik: meg~.

házasodni in (1)

⟨Férfi⟩ készülni házasságot kötni. *Nem soká él a' halandó, A' jó szerentse mulandó Házasodni kellene* (401/7).

házasodott Ik: meg~.

házaspár fn (1)

Házastárs. *Kiknek nem jutott ~: Úton-útfélen elég jár* (133/29).

házasság fn (4)

Férfinak és nőnek jogilag elismert és szabályozott életközössége. *És pedig az én Uram Kajos István A' Szent Lélek felbuzdítván, 's Szándékát a' szent Házasságra vetvén Dombi Pandát megszeretvén* (167/3).

Házasság (337/327), ~*ához* (337/328), ~*gal* (337/368).

házastárs fn (1)

A feleség. *Néhai Méltóságos Kohányi Kátsándi Therezia Asszony, Cs. És Kir. Arany Kul-*

tsos Kis-Rhédei Lajos ~ának eltemettetésekor (454/cím).

házasulandó fn

(1) Nősülni készülő. *Egy fiatal házasulandónak habozása* (339/cím).

hazatérni in

(1) Otthonába, hazájába visszamenni. *Jó, de meg esküdjünk: hogy bűn legyen haza térni; Míg a' vizek alól fel nem úsznak a' kövek* (327/25).

hazatérő mn

(1) Otthonába, hazájába visszamenő. *Illy átkot 's mindent elmondván, hogy haza térő Kedvünk elesék, hadjuk el mind ez hazát!* (327/35)

hazavisz i

(2) Vkit otthonába, hazájába visz. *A' kis Asszonykák pediglen készítsék a' tzipőket, Mert ép talppal ugyan haza nem viszik ám ma őket* (310/30). *vigyél haza* (358/19).

házi mn

(5) 1. Háznál, otthon használt, végzett. *Jer nemes lelkek' remeke, 's Királyok' És magyar hérók' Fejedelmi vére, A' ki laurussal 's olajággal ékes Érdemeid közt Házi virtussal szereted tetézni Nyertt ditsőséged!* (454/869) 2. Hazai. *Attikus, Római főember, az akkori Világ legnagyobb embereinek s a tudományoknak barátja. Egy ~ Hérós* (368*/31/5). 3. Házi kereszt: feleség. *Nemzeti Czímerénn láttzik kettős Kereszt, Mert két Személyre néz itt a' Házi kereszt* (238/10). 4. Házi nő: a ház asszonya. *A' vidám kellemességnek Bélylyege, a' ~ Nő, Ama' termett venyigéknek Leveles boltjában sző, Bokrokat ültet vásznára És virágokat hímez* (397a/454). *Házi* (410/27).

Ö: *Furmint~, semmi~.*

háznép fn

(1) Egy családhoz tartozó személyek összessége. *Amott az éhbel holt ~ a' tűz megett Egymásra békülött szemekkel nézeget* (337/63).

háztető fn

(3) A házat fedő tetőzet. *Vaj! Hijába borúl a zöld levél a' lány Szöllőre, Annyi jég ugrál kopogva akkor a' ház tetőre* (413a/453). *~t* (397a/478), *~ből* (413a/775).

hazudik i

(7) Nem mond igazat, valótlan állít. *Vagy én poé-*

ta nem vagyok, vagy azok hazudtanak Kik Poéta fővel néked, szárnyat 's lételt adtanak (358/33). *Hogy Heléna a' nadrágért Hajdan el vezett vala, El vezett e' szép virágért Pergamumnak kő fala; 'S hogy Homerus, a' mint tudta, Ezt a' tréfát jól hazudta, Im örök laurust nyere* (317/41).

hazudtál (324/56), *hazudtam* (454/429), *hazudott* (454/586), *hazudtam volt* (333/25). — *hazudna* (236/21).

Ik: *el~.*

hazudni in

(3) 1. Nem mondani igazat. *Átkozott az ember a' Viperák fajja! Ki bár tegnap ölelt testvéri karokkal Ma meg öl tégedet a' több gyilkosokkal A' kik között ha tudsz ~, gyalázní Tettetni – árulni – a' virtust alázni Ha tudsz hízlekedni, 's a' rágalmazásnak Szavát által tudod szépen adni másnak* (453/235). 2. Becsapni, félrevezetni. *Végre mit hoz a késő est, a' Szél honnan hajtogat Száraz felhőket, 's a' nedves Auster mivel látogat, A' Napba lévő jelekből könnyű mindezt megtudni: Ki is merné azt mondani, hogy a Nap tud ~* (413a/467). *~* (12/13).

hazudó in

(2) Nem igazat mondó. *Ez az a' Jóltévőnk, melyet ha megvetünk, Életet ~ halál lesz életünk* (225/68). *Vig hangot ~ Posta! Mit únszolod Pernyében heverő lantomat?* (432/5)

hazug mn

(2) Megtévesztő, hamis. *Vegyük jól eszünkbe, mert bizony nem olly a' Halál, mint a' ~ festő le rajzolja* (213/14). *Hazugok a' színek, a' mellyeket vonnak Ujjaid, a' halált festvén Skeletonnak* (213/23).

hazugság fn

(2) Hazug állítás. *'S még is a' halálnak végső kívánása Az ember szívének titkos ~a* (453/156). *Hazugság* (453/187).

hazul hsz

(2) Hazulról, otthonról. *Túlhan a' Magyar hazának Végéről utra kelek, 'S jöttem 'a merre szívanak A' hazúl fívó szelek* (357/24). *Most tehát más egyéb módot nem találok, Hanem tsak, hogy innen hazul gratulálok* (325/4).

- házsártosság** fn (1)
Zsörtölődés, veszekedés. *Perpatvart, há'sártosságot. Mlg kemény tsatákkal ám, — 'S egy arany sújtásos nadrágot Énekel kis trombitám (317/1).*
- Hébe** fn (13)
Személynév. *⟨Az ifjúság istennője, Zeus és Hera leánya.⟩ Lám a kedves ~ A bajnok szívébe Mely hatalmat vehetett (98/7).
~ (134/120, 219/34, 249/6, 368a/43, 125, 368*/30/6, 428/37, 447/120, 448/6), ~' (371/29) ~t (330*/202/10, 368a/63).*
- hébe-hóba** hsz (5)
Nagyon ritkán. *A' farkas a' róka együtt hébe hóba Az erdőre mennek együtt prédálóba (66/13).
hébe hóba (85/15, 197/15, 279/10, 330/700).*
- hebehurgia** mn (1)
Meggondolatlan, kapkodó. *Illy zavartt forgó szél tódult a' Szobának, Hogy a' ~ Langauszhoz fogának (330/530).*
- hebehurgyaság** fn (1)
Meggondolatlanság, kapkodás. *Nékünk is kárt tehet a' ~ (330/977).*
- Hebrus** fn (1)
Helynév. *⟨Az Égei-tengerbe ömlő ókori folyó: a ~ völgye volt Orpheus tartózkodási helye.⟩ Hogy Orpheus, — kit a' halál' fijának Az Őrbe től felfalttnak gondolának, 'S barlangjaikba jajgatának ~' szelíd leányai 'S a' bértzi Ekhó' hangjai, — Véletlen a' kies Hémus' hegyére ... kiére (399/4).*
- hectori** mn (1)
Hectorra jellemző. *⟨Hector, nagy erejű trójai királyfi a görög mitológiában.⟩ Bár Hectori vitészed Itt mindent fejül mujjon 's Minde-neknél kedvességed Gyönyörűségbe fujjon (13/5).*
- hedera** (lat) (1)
Repkény, borostyán, amellyel a babérhoz hasonlóan a győztesek homlokát övezték. *Kér-vén térdhajtással annyi Gráziáját, Hogy végye kedvesen vékony ~ját Mellyet az örvendő Magyar Hélikonnak Ártatlan Leányi tisztelet-tel fonnak (188/82).*
- hédervári** mn (1)
Héderváron lakó. *Nincs pantoffel eggyik lábán, 'S mint a' Hédervári bábán, Úgy fityeg rajt' a' ruha (317/90).*
- Hedrahely** fn (8)
Helynév. *⟨Somogyi település.⟩ Tegnap Csököl és ~ szinte üstökbe kapott, Egy sem akarván botsátni a' másiknak a' papot (326/1).
~ (326/8, 31, 35, 35), ~ed (326/69), ~be (326/10), Hedrahellyel (326/23).*
- hedrahelyi** fn (2)
Hedrahelybe való személy. *Hedrahelyiek' bírása így izent a' Csökölinek (326/20).
Hedrahelyiek (326/13).*
- hegedű** fn (3)
Négyhúrú vonós hangszer. *Várván az az ebédet, ~t, tizmbalmot: Ím a' Toponári Zsidók békerülnek, És muzsikájokkal helyekre leülnek (330/310).
~ (26/40), Hegedűk (397a/918).*
- Ö: bőgő~.**
- hegedűgyanta** fn (1)
A hegedűvonó bedörzsölésére való szilárd gyanta. *Apollo be hinté hegedű gyantával 's Éjtzakákat győző kanaforiával (26/21).*
- hegedűs** mn (1)
Hegedűs kar: éneklő madarak. *Ott tiztoráz víg réjával, Ott tsattog, sírvölt, kereng, Hangzik a' völgy a' pusztával. A' hegedűs Kar így zeng (397a/784).*
- hegy¹** fn (88)
Dombnál magasabb felszíni kiemelkedés. *Bár a' melly nép a' ~ hajlásait lakta Töltésit a' duzzaadt víz elibe rakta (52/13). Lésznek ezután is, lesznek tán valakik, Kikben a szánakozó lélek 's torok lakik, Kiket a' borral telt magyar Hélikonnak Hegye felé édes vágyódások vonnak (219/30).
~ (52/8, 9, 72/9, 142/13, 221/8, 237/17, 239/31, 267/83, 267*/14/4, 288/35, 305/13, 399/12, 413a/712), ~' (237/26), Hegy (129/36, 188/89), Hegy' (188/121), ~ek (178/2, 219/15, 225/20, 259/628, 368*/30/1, 397a/15, 122, 413a/250, 363), Hegyek (16/57, 59/9, 110/21, 161/21, 23, 195/9, 413a/938), ~ek' (205/57, 253/37, 258/52, 338/34, 368a/5, 397a/32), Hegyek' (119/5), ~ed (304/2, 413a/839, 435/2),*

~e (96/14, 219/23, 306/244, 327/29, 336/54), *Hegye* (358/17), ~ünk (342/5), ~ei (79/8), *Hegyeink* (225/23), ~et (306/306), ~edet (432/73), ~ét (219/59), *Hegyeket* (123/35), ~eit (330/1564), *Hegyeit* (413a/18), ~nek (237/23, 373/19, 413a/1095), *Hegynek* (413a/122), ~eknek (212/39), *Hegyeknek* (413/56), ~einek (267*/14/6), ~ekbe (304/46), ~ekben (164/9, 288/32, 397a/573), ~ekbenn (60/7), *hegyekben* (435/46), ~edben (259/45), ~en (199/35, 330/523), *Hegyen* (413a/791), ~ünkön (342/22), *Hegyre* (306/29), ~ekre (413a/635), ~ére (306/306, 330*/143/6, 399/6), *Hegyekről* (413a/51), ~éről (113/5, 413a/1114), ~énél (343/1), *Hegytől* (149/17).

Ö: ág~, Aon~, arany~, gyémánt~, Helikon~, Sion~, szőlő~, víz~.

hegy² fn (5)

Vminek csúcsba végződő része. *Fújván egy ág ~énn a' kis fülemüle Az ujj napnak szárnyát vígan ereszti el* (83/23). *Ezt [csigatésztát] orsó' ~ével kanyarítják meg egy kivölgyeltt vagy kibarázdoltt deszkátskán* (330*/144/2). *Ahol szent újjaid' ~ét végig vonod, A' jó Rendnek lántzát ott akarod, 's fonod* (454/653). *Tisztán megy az Egen 's nem is tömpe a' szarva ~e* (413a/437).

~én (413a/903),

Ö: ág~, köröm~.

Hegyalja fn (1)

Helynév. Kinek szárnya alá vonja A' magyar Pindus magát, A' Hegyallya' Hélikonja Úgy nézi mint tsillagát (368a/79).

hegyecske fn (1)

Kis hegy. *Óh vidám Környék, óh magános Völgyetske, Óh e' tsendességben elrejtett Hegyetske* (176/2).

hegyes mn (5)

1. Csúcsban, hegyben végződő. *Ti is itt állatok kő szálnyi Metsetek Mellyek a' fellegek közzé rejtettetek Hegyes tetőtöknek aranyozott holdja Fénnnyével az égi holdak számát töldja* (190/39). *Toll síp vala trombitájok, Dobjok bőrből készülle, Egy ~ tö a' szablyájok, Ez Dámáktól kerüle* (114/366). 2. Hegyes fütty: éles fütty. *Az egész Táj hanggá lészen. — A' pirók Kenderike 'S a' Pinty ~ füttyöt téssen*

Egy sörje' tetejibe (397a/751).

~ (330*/180/1), *Hegyes* (25/19).

hegyez i (2)

1. Hegyesre formál, vág vmit. *Kik megtsorbult, a' vagy tompa Szántó-Vasat ~nek Csónakot vájnak, vagy marhát, és boglyát béllyegeznek* (413a/270). 2. Mérges nyilat ~ vki ellen: vkinek a rosszindulatú bírálatára készül. *Így gúnyolák sok Zoilok Érdemidet a' porba, Fel vólt húzva mérges nyilok Nyelvek végénn egy sorba, Mellyeket az Esztelenek Az Okokosoknak ellenek Hegyeztének* (236/28).

hegyfok fn (1)

Hegy kiugró (meredek) nyúlványa. *Majd Szalának keskeny, de kies tsútsánál Általjöött a' jégen Tihany' ~ánál* (330/32).

hegyi mn (2)

Hegyvidékről származó, ott levő. *Eggybe jó Pap lesz, ~ bort ha kóstol Minden Apostol* (120/3). *Sűrűk a' Hegyi árnyékok, az álmok kellemesek* (413a/349).

Hegyi (227/3).

hegykeség l. hetykeség

Hegyköz fn (1)

Helynév. (Tájegység Észak-Magyarországon.) *Lésznek ezután is ... Kikkel a' Noétól bé plántáltt Hegyközön Bárákat vagy is borkát rakat a' borözön* (219/31).

hegyközi mn (1)

Hegyközből származó. *Ti ~ Nimfák, a' hordók' Driási!* (219/1)

hegyorom fn (1)

Meredeken felmagasló hegycsúcs. *Másnap a' nedves homálynak gyásza hogy fénnnyel derültt, Rósa színnel az hegy órmon már a' Hajnal felkerültt* (161/30).

hegytető fn (6)

A hegy legmagasabb része, teteje. *Thaliának kebelében ülvén magát mulatja A füredi hegy tetőkben az Ekhót hangoztatja* (111/40). *Még egy nagyot dördül fentt a' ~ben, 'S ime — le száll az Úr egy fényes felhőben* (306/131). *hegy tetőnek* (667/13), *hegy tetőkre* (89/5), *Hegytetőnn* (188/34), ~kkel (397a/383).

hegy-völgy fn (4)

Hegyek és völgyek váltakozó sora. *Éjjel, nap-*

pal, hegyen völgyön, vizen egyaránt megyen (358/51).

hegy völgy (247/10), hegyen völgyön (358/51), Hegyen Völgyön (257/10).

hegyzett Ik: meg~.

hej ~ héj isz

(11)

Vidámság kifejezésére. *A kemenczét fűtögetni Hej! Bezzeg nem restelném* (169/122). *Héj, héj, az én szívembe' is Nagy tűz vagy Hej, héj azért sohajtok én Illyen nagyon* (333/45, 45, 47, 47).

Héj (309/1, 413a/177, 448/15), [*Héj*] (249/15), *Hejh* (169/161).

héj¹ fn

(7)

1. A szemgolyót védő külső burka. *Két szemed' ~jában Eltem 's holtom áll* (263/9). 2. <Fa> külső védőburka. *Tenéked [fenyőfa] lenyúzzák kérgedet 's ~jadat, — — — letépik minden ágszáladat* (416/5). 3. *Rágja a fa ~át: a fukarságra célzó népi kifejezés. Akár mi vétket nem fél vinni végbe Tsak hogy bús ládája pénzel telhessen be Tsak hogy pénzt aggyanak rágja a' fa héjját* (5/11).

hélyban (413a/800), *~jára* (379/29, 454/927), *hélyjáról* (162/126).

Ö: rozskenyér~, szem~.

héj² msz

(4)

<Megszólításként> *De még e' lenne, ~ Bátya, Adja ki kend jussomat* (92/169). *Héj te, ravasz Ámor! Miket fel nem találsz?* (330/1347) *Héj* (354/6, 13).

héja fn

(1)

Ragadozó madár. *'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi vászon, Ha Pádus önti a' Matinus' bértzeit Vagy ha ... a' héjja megpetéli a' galambokat* (327/32).

héjacska Ö: narancs~.

Hekaté fn

(2)

Személynév. <A görög mitológiában a varázslás, a sötétség és az éjszaka istennője> *'S áldozó tüzére mindnyáját feltolja. Mint midőn a' három-képű Hecaténak Innepén áldozni kell egy vén Papnénak* (330/863). ~ (333*/165/4).

hektika fn

(3)

<Növény> kiszáradása. *Le konyúl a' beteg lilom 's tulipánt Mellyeket belől egy száraz*

hectika bánt (86/14, 198/14).

~ba (186/6).

Hektor fn

(3)

Személynév. <Trójai herceg> *Nem kóldúl ugyan a' Virtus színt magának Régiségétől a' Nagy familiának, De még is szebb ~, hogy Priamus fia, Dísz a' Virtus mellett a' nagy familia* (212/57).

~ (256/37), *Hektort* (215/45).

Hekuba fn

(1)

Személynév. <Priamosz trójai király felesége> *Ettől a haszontól jóval marad hátra, Bár sok kintset szűljön India, Sumátra, A' mellyet hajt egy illy ~ Trójának Kegyes magzatokat szűl-vén a' hazának* (212/45).

Heléna fn

(6)

Személynév. <A görög mitológiában Zeusz és Léda leánya> *Felfogadtam, hogy míg élek, Egy asszonnyal sem beszéllek; 'S bár ~ vólna is, Még sem kapnék rajta is* (322/11).

~ (317/36), *Helena* (113/29), *~ért* (127/15, 421/15), *~nál* (127/16).

Helikon fn

(22)

Helynév. <A költészet jelképes hegye az ókori görögöknél> *Itt a' Músák Laurust fonnak, Hélikon tetejébe örvendő nótát vonnak* (91/10). *De tán jó Olly idő, mellyben nekünk A' vidékünk Új Hélikon lesz* (334/52).

~ (113/6, 221/1, 225/19, 330/1165, 330*/175/1, 338/47, 342/5), *Helicon* (178/6), *Hélikon* (237/9, 336/54, 342/28), ~' (358/17), *Hélikonja* (368a/79), *Héliconunk'* (450/29), ~nak (260/31, 382/7, 432/39), *Hélikonnak* (188/83, 219/29), *Heliconba* (114/1018).

Helikon-hegy fn

(1)

Helynév. <A költészet jelképes hegye az ókori görögöknél> *Ezért érdemlette, Hogy Helikon hegyen 'E régi kövekből néki oszlop legyen* (237/83).

Héloá fn

(1)

<Rousseau *Julie ou la Nunvelle Heloise*-ának téves kiejtésű alakja> *Most a' Böltsek' sok ál-mára Hol ébred, hol szunnyadoz, Majd a' képzeltt ~ra Érez, újjúl, bádgyadoz* (456/59).

Helois fn

(1)

Személynév. <Pierre Abélard (1079–1142) francia szerzetes unokahúga: a vele folytatott

szerelmes levelezés révén bekerült a világirodalomba.) *A' Hol kevesebb bánattal Néz Abélard hívére ~t tanítja Szerelmére* (297/67).

helvétus fn

(1) *Helvétusok*: Svájcban területén élő kelta nép. *Földre vét téged az Idők' zivatarja, Vagy le-dönt a' vitéz Helvétusok' karja* (416/26).

hely fn

(161) **1.** Terület térbeli része, amelyet vki/vmi elfoglal v. el szokott foglalni. *Egy helyhez nem kötelezem Én gyönyörködésimet* (16/41). *Elme-het dolgára, nints is itten ~e* (239/92). *Habok közt a' kormányt két kézzel tekeri Tiltsa a' szeleket, mellyek ki rontanak Helyekből 's halomnyi habokat hajtának* (74/14). **2.** Tartózkodási hely, lakhely. *Élj Kis Bálint, ezt kívánja az egész Hedrahelyed, A' melly egész éltedbe lesz, állandó tsendes ~ed* (326/70). **3.** A térnek meghatározott célra használt része. *Azért olly találós azért tud követni Azért nem tud soká egy hejbe ülhetni* (26/34). *A' szerentsét, 's virtust egy helyen mulatni Illy szép egyezéssel könnyen láthatni* (78/1). **4.** Ülőhely. *És ott Karinton apámmal a' felső ~en ülök* (454/423). **5.** Vmilyen vidék, tájék. *Egy magos kő szikla a' habok mérgétől Őrzi e kies hejt észak hidegétől* (1/24). *Jertek e' boldog Helyekre: E' szabad Mezőségekre A' Napnak áldott világa hív* (123/4). **6.** Feladat, küldetés. *Én tudom, és önnön érzésem hitet el, Hogy vissza nem éltem e' rövid élettel, Hogy rendelt ~emet bétöltni kívántam, 'S ha ollykor hízakot ejtettem is bántam* (454/671). **7.** Beszéd, írásmű, vmely része. *Méltó az egész ~et meg olvasni. Chron. P. I. Cap. X. Örömet tettem volna több régiségi jegyzéseket is, de a' ~ is szűk, tudósabb hazafira is bizom* (268*/22/10, 11). **8.** Körülmény, helyzet, állapot. *Az ártatlan, látod, hogy elnyomattatik, Egy ~ből más ~be miképp hányattatik* (229/2, 2). **9.** Nem találja a ~ét: nyugtalanul izeg-mozog. *Ugrál az ujj havonn, nem találja hejét* (85/30). **10.** Vki/vmi helyébe(n)/helyére: vki/vmi helyett. *Ha meghal is Ferentz, Segédországlótok, A' bõlts Ferentz, kegyes szívű pártfogótok: Helyébe a' jó ég fog másikat tenni, Ki Pannóniának Tzirusa fog lenni* (259/313). *Ha*

a leg keményebb büntetés helyébe Azt tette volt hajdan Horatz egy versébenn (12/1). *A' József' tiündöklő országa végtére Elmúlván, új öröm áll annak ~ére* (259/250). **11.** Vmi helyt: vmi helyett. *Ugy van ha éltednek reggelét át sirtad Ha a dél szikrázó hevét alig birtad Óh akkor rád lankadt élted ujjitása Helyt — gondot hoz, élted bé alkonyodása* (453/148). **12.** Kedvébe helyét jól találta: kegyeibe jutott. *Te nagy kevéjj Császár kinek bűnös karja Ől ront pusztít 's vérrel a' Földet takarja Kitől függ sokaknak mind élte 's halála Boldog ki kedvébe helyet jól találta* (9/28). **13.** Helyt ad a bánatnak: szomorú, bánatos lesz. *Hát vígadok, ~t nem adok Már a' bánatnak* (99/17). **14.** Hely(e)t fog vki/vmi vhol: megtelepszik vhol. *Abban tán a' földes-úri jussal Ellenkedni nem fogok, Hogyha én egy megvetett virtussal Itt egy kőbe ~ fogok* (304/53). *Szívem titkos várába bérepüle [Ámor], És ott ~et fogott* (320/15). **15.** Helyén van a szíve: nem ijed meg. *Titkot közlök véled; szíved legyen ~én* (330/919). **16.** Nincs ~e vhol vminek: ott nem érvényes, nem jogosult. *Itt fogadd még el, hol az álltatások Nem lakozhatnak, 'S a' hol a' világi Tettetésnek nints ~e, itt fogadd el Trézia' szívét* (454/863). **17.** Itt van a ~e vminek: itt van az ideje. *Itt van már helye, hogy szolylyak a Földeknek tsinnyáról* (413a/702).

~ (162/35, 208/47, 220/33, 237/65, 267/43, 305/8, 306/5, 9, 326/32, 36, 330/1603, 333/5, 454/813), helyly (313/72), ~' (330*/200/19, 397a/1134), ~ek (330*/173/4, 413a/71), ~ek' (219/64), helyyed (126/42), ~e (237/32, 267/42), Helye (114/295), ~t (88/11, 12, 114/835, 158/25, 209/62, 330/1193, 435/53, 439/35, 453/30), hely't (413a/40), helyyt (413a/229, 796), ~et (89/20, 322/24, 327/38, 330/94, 1215, 1657, 330*/185/1, 330*/197/7, 368a/10, 400/73, 413/44, 413a/633, 760), Helyet (238/40), ~eket (306/14), ~emet (309/90, 454/315, 677), ~ét (139/109, 197/30, 313/42, 395/34), helyyét (67/12), Helyét (330/1024), ~nek (162/50, 348/17), Helynek (161/22, 290/10), ~eknek (368*/182), ~ének (390/27), helyyének (77/129), ~be' (305/7), ~ekbe' (303/7, 305/21), ~ebe (233/73, 268/157, 454/509), Helyébe (330/1503), helyébe (310/22, 453/41), ~ekbe

(259/280), ~ben (267/71), ~ekben (211/28), ~ében (337/140), *hejében* (310/20), ~en (110/34, 161/12, 169/88, 237/117, 268*/22/6, 298/28, 330/1827, 330*/166/4, 330*/200/16), *He-lyen* (238/60), *helylen* (268/132, 313/71, 330/250), *helyyenn* (77/11, 200/78, 216/21), *hejjen* (77/235), ~eken (111/81, 196/21, 231/421, 330*/158/1, 330*/164/4, 413a/804), *Helye-kenn* (190/76), *helyyeken* (380/21), *hejekenn* (84/21), ~én (336/6, 439/21), *Hellyén* (316/21), ~énn (413a/923), *Hellyénn* (77/156), ~re (111/108, 126/38, 139/91, 239/11, 330/507, 330*/164/7, 445/70, 454/398), *helyyre* (28/9), ~ére (93/4, 163/31, 317/160, 330/1490, 454/523), *helyére* (209/21), *Hellyére* (330/446), *helyyekre* (330/312), ~ről (330*/164/7), ~éről (185/75, 450/3), ~hez (205/41), ~ektől (162/118), ~étől (306/10), *helyyig* (416/21).

Ö: *búvó~*, *csata~*, *edő~*, *egyhelyben*, *fő~*, *gyász~*, *Hedra~*, *játéknéző~*, *köz~*, *lak~*, *lap-pangtató~*, *menedék~*, *mulató~*, *mulatozó~*, *nyögdécselő~*, *sír~*, *ülő~*, *temető~*, *mű~*, *Vá-sár~*, *vesztő~*.

helybehagy i

(1) Jóváhagy, elfogad. *Mert ha egy Dalomat Ró-zsi helybe hagyja, Nagyobb vagyok mint egy Tamerlán' Hadnagyja!* (260/35)

helybehagyás fn

(2) Jóváhagyás, elfogadás. *József, a' Virtusnak már megholt Péládja. Kitől helybenhagyást nyerni annyit térszen, Mint minden érdemet befogni egészen* (306/265). *helybe hagyása* (335/4).

helyes mn

(5) 1. Rendben lévő, helyén való. *'S engem így halálra vetvén, Azt jelenti e' pecsét. Hellyes Ok. Meghalok* (282/17). 2. *Helyesen:* a szabályoknak megfelelően. *Így ejtik ezt néhol Ma-gyar Hazánkban, és ítéletem szerint nagyon ~en* (330*/197/2). 3. *Helyesen:* illően. *Csaliruha, olyan patyolat-domb, a' mellyet Kebe-leikre az olyan Dámák tesznek, a' kiknek nints ott mit mutatni. Azt tartom, ~en* (330*/140/3). ~en (330*/140/5), *helyyesen* (330*/204/10).

helyett nu

(20) 1. A szóban forgó személyt/dolgát pótolva,

helyettesítve. *Ha Apolló ~ Bakhust tették fő-nek A' Múzsák azok közt, kik hozzájuk jönnek* (219/65). *Ortájánn a' gondok ~ edgy edgy Grátzia látszik* (216/54). 2. A szóban forgó személyért/dologért cserébe. — *...ő a' ki ti-néktek Jó indulatinak legarányosbb záloga helyett Adta saját ötsét* (258/77).

~ (238/20, 259/336, 306/70, 322/23, 330/802, 1216, 1956, 374/15, 400/27, 413/10, 11, 436/9), *helyett* (428/19, 453/177), *helyet* (214/84, 101.), *helytt* (257/125, 397a/606).

Ö: *a~*.

helyette hsz

(8)

A szóban forgó személy/dolog helyett. *Légye-tek helyettem bölts Prédikátorok* (210/21). *Te bírod, óh tudod magad, Szép Lilla! szívemet: Azért te is ~ add Cserébe' szívedet* (278/27).

~ (214/82, 109, 432*/202/2), ~em (333/71, 438/19), ~ed (405/25).

Ö: *énhelyettem*.

helyheztet i

(1)

Helyez. *Bévivék szomorúan az oldalszobába, Ahol ~ték puha nyoszolyába* (330/1512).

Ik: *egybe~*, *körül~*.

helyi Ö: Hedra~

helyreáll i

(1)

Ismét rendes, eredeti állapotába kerül. *Szinte helyre állott volna a' tsendesség, 'S meglett volna köztök a' kívánt békesség* (330/1773).

helyrehoz i

(4)

Rendbe hoz, kijavít. *Vizeket oszlattya 's A Földet szárazsytja Hejre hozza kedvünket* (32/42). *És már megindult, Hogy Hibáit hely-re hozza széppenn* (170/58).

helyre hozza (413a/772), *hozza helyre* (231/206).

helyrehozás fn

(1)

Rendbe hozás, kijavítás. *Ha hibáztam: hibám' ~ára Előtted ülök fel erre a' sárgára* (268/55).

helyrehozhat i

(1)

Rendbe hozhat, kijavíthat. *Ha engemet gyává-nak óhajtsz, helyre hozhatom A' veszteséget mind* (170/68).

helység fn

(3)

Település. *Zákány nevezetes ~ Somogy Vár-*

megyében (330*/148/3).

Helységet (330/197/5), ~ünknek (326/29).

helyt **Ö:** mi~.

helytartó mn/fn

(3)

I. mn *Helytartó tanács:* a Habsburg hatalom magyarországi kormányzó szerve. Mélt. Vajai Vay József Úr, Ts. K. Tanácsos, ez előtt a Fels. Helytartó Tanács' Tanácsossa (368/31/1).

II. fn Vkit/vmit távollétében helyettesítő személy. Megszántam a' Magyarat, 's azt a' jó Tréziát, Kit azért adattam az égből közzétek, Hogy benne egy kegyes Helytartóm' nézzétek (259/152). Érzem hogy lelkemnek tehetségi nagyok, Hogy én a' Fő Lélek' ~ja vagyok (454/312).

helytelen mn

(2)

A szabályoknak nem megfelelő, a helyzethez nem illő. Az illy' kérdést tartom igen ~nek (330/1761).

~nek (330/1767).

hempelyeg i

(2)

Hömpölyög, áramlik. Pest palotái között a' népek tengere zúgbug Hempelyeg (400/71). Hempelyge roppant lélek apró Tested' erébe', nemes barátom (395/31).

hempelyegve in

(1)

Hömpölyögve. Egy látható híresség A' zöld haboknak fodrában Hempelyegve utat szög (397a/640).

Ik: le~.

hempelyget i

(6)

1. Hömpölyget. Nézd bár a nagy gallyát, melly a' tengeri örvényt Szántya, hempejget partra halomnyi habot (39/2). Az szelek halomnyi habokat görgetnek Mindenikbe egy egy halált hempejgetnek (56/18). **2.** (Eszében) forgat. Jaj! Egek! melly szörnyű képzeletek, Mellyeket elmémbe ~ek (223/2).

~nek (202/18), hempely[e]getnek (159/19); ~te (397a/31).

Ik: ki~.

hempelygő mn

(1)

Hömpölygő. Úszkál a' könnyű égerfa a' vizeknek hátain, Lebotsátkozván a' Pádus' ~ hullámjain (413a/1005).

hempereg i

(1)

Gördülve halad. Sebhedtt szívemre milyen Ír! -- Belőle véres könnyek ~nek (257/137).

Ik: be~.

hemperget i

(1)

Fekvőt hossz tengelye körül (ide-oda) forgat. -- ...im a' végtelen üregben Földi hazád [mértéketlen] nagy tengelye végén Tágos gőzgömböt, hóbértzeket összetoluló Tengereket sok ezer mértföldnyire mint ~ (348/37).

hempergetvén **Ik:** le~.

Hemus fn

(4)

Helynév. (A mai Balkán-hegység.) Oh ki visz engem a' ~' híves völgye allýába, Ki sátoroz bé a' fáknak temérdek árnyékába (413a/1044).

~ (413a/498), Hémus' (397a/577, 399/6).

Hencse fn

(2)

Helynév. (Falu Somogy megyében.) ~, ~, mily szerencse, Hogy magadnak van papod (311/1, 1).

hencsereg i

(1)

Forgolódik. Ezen gondolkodásában El merülve heverész Hentsereg puha Ágyában (231/53).

henger fn

(1)

Henger alakú talajművelési eszköz. Kivált szükség nagy ~rel a' szerűt meg lapítani Sárját meg gyúrni 's ragadós krétával keményíteni (413a/190).

Henriás fn

(2)

Voltaire Bourbon Henrikról szóló eposza. Ez az egész hasonlatosság van véve a' ~ból, de újonnan öltöztetve és meg-magyarosítva (267*/14/8).

~a (115/2).

Henrik fn

(4)

Személynév. **1.** (III. Henrik, francia király (1551–1589).) Nemes lelkű ~! Megöltek tégedet, De szét nem törhették királyi székedet (337/313). **2.** (IV. Henrik, francia király (1589–1610).) Ímé a' Burbonház' 's a' Menny ajándéka, A' negyedik ~' ditsőültt árnyéka (337/294).

~ (337/301, ~' (337/309).

- hentes** fn (1)
Sertés levágásával, feldolgozásával foglalkozó szakember. *Bár hazánk is, mellynek minden Kronikája Még eddig tsak ilyen Hentesek táblája, Adna már ezeknél eggy szebb matériát, Így írhatnék én is ditsőbb Históriát* (192/58).
- henye** mn/fn (3)
I. mn Lusta, tunya. 1. *De ah, igazán-hogy valakik használni Nem tudnak, tsak mind kárt kívánnak tsinálni, Tsak üldözésre ér a' ~ gonosság; Kenyér nélkül marad a' munkás okosság* (341/41). 2. Haszontalan. *Ámbár kiszárad; még se hal el, hanem Késő fiában újra feléledez, 'S szent magva porhanyós egerfát Nem terem, és ~ hangabokrot* (445/8).
II. fn Lusta, tunya ember. *Finnyás ~k, kiknek a' has istenetek, Herék, kik tsak azért éltek, hogy egyetek* (198/57).
- henyél** i (5)
Tétlenkedik. *Éris sem ~e a' többi társával, 'S minden rést és utat megrakott minával* (330/1017).
~ (198/67, 413a/306, 454/526), ~sz (268/28).
- henyélnedik** i (1)
Tétlenkedik. *Azért ~ tellyes életében A Szurtos Gratiak tzondor kebelébenn* (26/37).
- henyélő** in (2)
1. Tétlenkedő. *Gazdagodik Országunk, Egy ~ Hazafi sints, Mutatja a' nadrágunk* (114/163).
2. Terméketlen. *Jó föld az is, melyről a' vén erdőt elpusztította 'S a' régtől fogva ~ Berkeket kiirtotta* (413a/737).
Henyélő (330/2008).
- henyélnvén** in (1)
Tétlenkedve, lustálkodva. *'S azt képzelem magamnak Hogy én a' Hébe' böldeg Vánkossain ~ Mint égiek' barátja Nektárral ittasúlok* (371/30).
- henyeség** fn (1)
Tétlenkedés, tuncaság. *Nem hagyta a' ~tól el lanyhulni Népeit Búval, gonddal köszörülvén a' Halandók szíveit* (413a/139).
- Heráklitus** fn (1)
Személynév. <Herakleitosz (i.e. 535–475), filozófus.> *Az emberi nemen óh melly méltó jussal Sírhat az érzékeny szív ~sal* (210/2).
- herceg** fn (10)
1. Legmagasabb rangú főnemes <névhez fűzött címként>. *A' Primás, R. Sz. Bir. Hertzeg, Galántai Gróf Eszterházi Imre, Esztergomi Érsek* (259/4). 2. Az uralkodó családjának férfi tagja. *Vessetek e' tsetsemő Hertzegetekre szemet* (259/470).
Hertzeg (231/4, 330/44, 330/148/1), *Hertzeg'* (330/52, 283), *Hertzegnek* (114/6), *Hertzegé* (330/352), *Hertzeget* (259/403).
- hercegi** mn (3)
Herceghez tartozó, hozzá kapcsolódó. *Szána-kozó szívből ő néktek ajánlta egészen Józséfet, a' példás, nagylelkű hercegi ifjat* (258/85).
Ha a' Virtus bírás igaz birodalom, Ennél volt bizonynyal Hertzegi hatalom (212/20).
Hertzegi (114/107).
- hercegség** Ö: őhercegsége.
- here** fn (4)
1. A méhcsalád nem dolgozó hím tagja. *Én ugyan e' kasból kiölém a' tompa ~ket* (356/9).
2. Naplopó ember. *Finnyás henység, kiknek a' has istenetek, Herék, kik tsak azért éltek, hogy egyetek* (198/58).
~ (356/8), *Here* (356/7).
- Ö:** ló~.
- herég** i (2)
Hörög, fullad. *De tán, Lilim! Te is keseregsz? Rabgerliczém saskézbe heresz, 'S kéred segédemet?* (302/38) — *A' Kővár' gyomra széttdülljed, A' rabló zúg, ~, sülljed* (443/230).
- heregő** l. hergő
- herégve** in (2)
Hörögve, fulladva. *Dorottya elkezd diktálni ~* (330/1528). *De – jaj – alig – lehellek. Adj – tsókot – és – azon-nal Halld, ím – he-reg-ve – mon-dom* (186/63).
- herélt** fn (2)
Ivartalanított keleti (rab)szolga vagy háremőr. *De ki siess Múzsám mert majd a Császárnak Daktilust éneklő Múzsájihoz zárnak. A szem fül ~tek utánnad zúdulnak Jer más Oldalára a' fénylő Stámbulnak* (190/29).
~tek (25/43).
- herélttetetik** Ik: ki~.

- hergés** fn (1) Mászkál a' fanyar bánaton (426/37).
Hörgés. *Én aludtam, 's bádjadt Hergésed' szomorú Szele Halállal tele Itt nyögdétséle* (174/11).
~ja (360/2), ~t (453/36).
- hergő** ~ **heregő** mn (2) Kicsi hernyó. *Én is neveltem egy virágot, Kit lopva egy hernyótska rágott Emésztvén édesen* (391/14).
Hörgő. *Hozzám minden virág nectárját hozzátok, Azzal ujjítsátok heregő mellyemet* (90/27). *Sőt azolta jobban vérzi A' rögzött kín szívet, 'S a' mint hergő lelkem érzi, Siettetí végemet* (428/147).
hernyótskában (397a/862).
- Herkules** fn (7) A hernyóéhoz hasonló élet. *Óh, mikor lesz, hogy bús kínjában Letöltöm hernyó-életemet, És szemfedelem' púpjában Kialszom szenvedésemet?* (426/54).
Személynév. *⟨A görög mondavilág egyik legismertebb hőse.⟩ Sokszor ~ is orsót fog kezébe Ha tüzesen pillog Omphalis szemébe* (76/1). *Atlás és ~ egymást fel váltva tartják az eget* (267/14/1). *Plátánról nevelkedik a kemény mogoró fája, A' nagy Kőrísa 's ~ árnyékos Koronája* (413a/591).
~ (94/cím, cím, 237/110), ~tól (191/32).
- herkulesi** mn (1) Rendkívüli hős. *Sok Vizézek, derék Hérók itt valának, Agamemnon előtt a' kik virágznak* (237/41). *Idvez légy, gyümölsők 's Hérók nagy anyja, Itália* (413a/696).
Herkulesre jellemző. *Magunk után egyszer hűlt nyomokat hagyunk ... Akár erőtlenek légyünk, akár merő Derekunkban lakjon Herkulesi erő* (209/52).
~k (194/19), ~k' (299/75, 337/384, 454/866), Hérók (192/50, 306/5), Hérók' (258/63, 337/394, 428/202), Hérókat (368a/168), Héróknak (188/55), Heroínak (299/134), Hérókkal (188/44).
- hermelin** fn (1) Hősnő. *Hogy pedig e' ditső Tájon Az ő Húgok is sort álljon A' Héroínak között* (415/51).
Menyétféle ragadozó értékes fehér prémje. *Sibéria minden nyusztal, ~nel A' Tzár' Udvarából kijön vegyes színnel* (330/107).
- Hermus** fn (1) Rendkívüli hős. *Hárfám' erőtlen húrjai sem nagyok, Hogy ennyi Héróست énekeljen, 'S illy Nagyok' Érdemivel be teljen* (251/27).
Helynév. *⟨Lydiai folyó.⟩ De sem a' Médusok gazdag országának erdei Sem a' szép Ganges, sem ~ aranyporos vizei Nem vágnak ki Itália földénn* (413a/659).
- hernádi** mn (1) *Hősnő. Hogy pedig e' ditső Tájon Az ő Húgok is sort álljon A' Héroínak között* (415/51).
A Hernád folyóhoz tartozó. *Jer, Kazinczym, jer, öleled meg e' sorokba hívedet, A' ki ilyen néma szókkal jött köszöntni Tégedet. Honnan? – azt kérde – talám a' Debretzen' vidékiről? Oh nem! Az Hernádi völgynek borba földött széliről* (161/4).
- hernyó** fn (4) *Oh nem! Az Hernádi völgynek borba földött széliről* (161/4).
A lepke hosszúkás, puha testű álcája. *Hernyóm, kiben gyönyörködtem Pillangóvá vált előttem, 'S frissebb Rósákra repült* (360/4). *Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's eleven volt ... De most lomha, 's ~' módjára*
- hernyócska** fn (2) *Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's eleven volt ... De most lomha, 's ~' módjára*
- hernyóélet** fn (1) *Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's eleven volt ... De most lomha, 's ~' módjára*
- héro** fn (15) *Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's eleven volt ... De most lomha, 's ~' módjára*
- héroína** fn (1) *Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's eleven volt ... De most lomha, 's ~' módjára*
- héros** fn (18) *Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's eleven volt ... De most lomha, 's ~' módjára*
- hérosi** mn (4) *Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's eleven volt ... De most lomha, 's ~' módjára*
- hervad** i (4) *Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's eleven volt ... De most lomha, 's ~' módjára*

Azonnal a' tavasz szépségi ~nak A nyájas ligetek 's mezők el fonnyadnak (86/9). Hervad a' Pindus, maga Tempe szárad Sok folyó könyvtől Aganippe árad (116/1). ~tok (150/26), ~nak (198/9).

Ik: el~.

hervadás fn (2)

Hervadásra dől/hajol: hervad. Tavaszlott élettem bimbója De titkon rágván hernyója: Korán ~ra dült (360/3). De jaj mikor visszatértem, Már az apró viola, És minden Remény, én érttem Hervadásra hajola (428/108).

hervadatlanóság fn (1)

Virulás, nem hervadás. Teremj édes magzatokat, Tölts sok vidám Tavaszokat, Végre a' Mennysorságba' Él ~ba (414/8).

hervadó mn (3)

1. <Növény> fonnyadó, száradó. Tegnap le szálla tsendes Tseppekkel egy esőtske ... 's A ~ Levélkék Új életet kapának (107/23). 2. <Kedv> lankadó.; Majd meg jön tán egéssége, Hervadó kedve, 's szépsége (133/62). ~ (186/3).

hervadoz i (1)

Fokozatosan hervad. Már hét esztendőktől fogva virágzik ifjúságom, De le-szakasztá a' bal sors nyílni kezdő virágom, 's Tette egy könny-hullatással töltt pohárba; melybenn bár Virágzik is: de lassanként fonnyad, és ~ már (162/107).

Ik: el~.

hervadozó mn (2)

Fokozatosan hervadó. A' tarka Bőség csüngeti jobb felől Horgas türokjét; és sok ezer betses Áldási nem fűvén beléje Hervadozó mezeinkre ontja (418/24).

hervadt mn (3)

Hervadástól fonnyadt. Könnyes szemekkel sírkövére Hervadt virágot szórjatok (388/24). Ím' már ~an Áll a' szegény viola! (146/23) ~t (443/190).

Ik: el~.

hervaszt i (1)

Vminek a hervadását okozza. Szentebb Egek! van talám egy boldog hely ezek felett, Mely az

ártatlan örömmek virágzó Tempéje lett. Melynek a' bánatok' tele nem ~ja határit (162/37).

hervasztani in (1)

Vkinek sorvadást okozni. E' szerentsétlenség pedig nem mostani Kezdet már ez engem tavaj ~ (73/10).

Hervey fn (4)

Személynév. <James ~ (1714–1758) angol író.> ~t, Youngot betsülni Megtanulta Nemzetem (163/37). ~ (128/8, 163/24, 424/8).

héség l. hévség

hesperis (lat) (1)

Estike <virág>. Mások irtóztató Énekekkel Bőgessék bús Obojjokat, És siralmas Nótájokat Jajgassák keserves Versekkel; Kerítse szürke ~ Gőzölgő Fejeket: Én nem óhajtom egyszer is Követni ezeket (128/29).

Hesperus fn (4)

A Vénusz, esthajnalcsillag görög neve. Sőt véle jár új fényjében A' Hesperus' tsillaga, Melly Hazánk' setét egében Bő sugárt hinthet maga (307/98). Hadd hallja meg Aurórával Hesperus e' dalomat (397a/22). ~nak (330*/143/2), Hesperus' (432/58).

Heszper fn (1)

Heszper vidéke: a Heszperidák kertje a görög hitregében távoli nyugati vidék, ahol a Heszperidák, Atlasz és az Éj leányai, az aranyalmát termő fát őrzik. Felállított Ariszt egy Méhest nem régen ~' vidékébe ama' szép térségen (341/2).

heszperi mn (2)

Heszperhez tartozó. A Heszperi Méhes' története (341/cím, 37).

hét¹ szn (1)

Hatnál eggyel több. Még elmémbe' forog, mint jött e' földre Balember Scyta vitézeivel, mint nyertenek ebbe' hatalmat Árpád és ama' ~ Kapitányok véres erővel (259/612). ~ (161/39, 162/105), Hét (114/786)

Ö: hatvan~.

hét² fn (11)

Hét napból álló időtartam. Két ~ mulva már a' mérték egyesülvén a' Nappal Egyenlővé lesz a' rövid éjj és a hosszú Nappal (111/117).

~ (330/419, 421, 413a/1095), *Hét* (330/418, 450/3), ~e (133/9), *hetek* (162/78), ~re (114/51), ~ig (114/308), *Héttől* (222/51).

hétágú mn

(1)

⟨Villa⟩ aminek hét ága van.— ...egy oszlophoz áll az ő ~ villájával (259*/205/5).

hetedik szn

(5)

A sorban a hatodik után következő. *VII. Ének* (259/561).

~ (114/78), *Hetedik* (413a/290), *VII.* (330/175/3), *VII-ik* (143/cím).

hétesztendős mn

(1)

Hét évig tartó. *El beszéllem miként jára Trója a' Görögöktől Hétesztendős háborúba Szenvedvén kívül belől* (113/10).

hetibér fn

(1)

Egy hétre kapott bér, fizetség. *Alig van kenyere 's fűtője szegénynek, Pedig ~t is fizet a' le-génynek* (330/1806).

hétmagyar fn

(4)

Anonymusnál s a krónikákban Hetu mogor: a vérszerződést kötött hét magyar vezér neve. *Véres fegyverünkkel együtt vágtattunk a' tsatába, Együtt mentünk trombitaszón a' Hétmogor' nyomába* (259/534).

Hetumoger (418*/66), *Hétmogorok* (418/49), *Hétmagyaroknak* (452/38).

hét-nyolc szn

(1)

Hét vagy nyolc. *Így lépked, így kereng Békés Vármegyében, Az alföldi Magyar' gazdag szű-rűjében Hét-nyolc nyomtató ló, midőn patkós lába Tapos a' világnak legszebb búzájába* (330/549).

Hetruria fn

(1)

Helynév. ⟨Etruria: tartomány Itáliában, a mai Toscana.⟩ *Rajta vitéz lelkek, ti ne sirjatok asz-szonyi módra, 'S ~nak partjain túl fussatok* (327/40).

hétszáznegyvenegy szn

(1)

Hétszáznegyvennél eggyel több. *Kik buzgó lélekkel gyűltek hajdan egybe Tréziáért vívni hétszáz negyven egybe?* (267/162)

hétszáznyolcvanharmadik Ö: ezer~.**hétszer szn**

(1)

Egymás után hét alkalommal. *Hogy megint bé*

kellett lövöldözni menni, Kedvekért ezt talám ~ kellett tenni (239/216).

hetvenkilencedik szn

(1)

A sorban a hetvennyolcadik után. *A' LXXIX 'Sólt. nótájára* (225/cím).

hetvenöt-hetvenhetedik szn

(1)

A 75., 76, és 77. Olvashatni erről a' híres Makhináról a' TF.G Fabián Úr', köznép' számára kiadott, magyar Physicájában (Veszprém. 1803. n. 8.) a' 75-77 lapp (330*/139/5).

hetykeség fn

(1)

Hetyke viselkedés, magatartás. *Ugyan lehetne é néktek rá nem állani, Ha e' tanácsomat mérészlem ajállni, Hogy az ő örömét fordítsuk bánatra, 'S duzzadt hetykeségét méltó gyalá-zatra?* (330/960)

heuréka l. euréka**hév mn/fn**

(71)

I. mn Forró, heves, szenvedélyes. *Nem hadja hogy a' zöldséget a' ~ Nap kiaszallya* (413a/105). *Szemét sok hazafi könnyekkel áztatta, Sok ~ indulatok buzogtak alatta* (237/126). *E' ~ tsókban, melyet szádra ragasztottam, Lel-kem minden indulattal ki bugottam* (184/45). *Sokszor várom; de tsalódom, Sokszor látom; de nints módom. Szól, szól; de egy ~ Dámának Kényjei többre vágynának* (309/43). *Béke! Frigy! Óh két nevezet! Mi hányszor, Értetek hányszor, 's be' heven sohajtánk!* (287/14)

~ (84/1, 86/1, 90/32, 109/3, 123/9, 127/47, 130/24, 134/104, 151/14, 176/52, 196/1, 198/1, 238/38, 241/7, 257/107, 268/139, 295/14, 306/123, 369/11, 380/1, 397a/87, 413a/885, 895, 917, 421/47, 423/45, 433/31, 436/7), *Hév* (134/32, 185/70, 259/399, 402/2, 447/132), *heven* (309/27, 324/34).

II. fn **1.** *Vminek a heve:* a forrósága, melege. *Sok száz szütske ugrál pattanó lábain, A ~tól el aszott fűveknek szárain* (196/20). *Mert megemészti tüzemnek Heve minden csepjeit, Mihelyt lángoló szívemnek Éri edzőhelyeit* (425/42). **2.** *Szenvedélyesség, hevület. Tsak nem földön futó leve A' Plútó Testvér Battya, De hogy az Öttsének heve Múltni kezd, immár láttya* (92/178). *De a' kéz-szorítás' és sohaj-tás' heve Sok szépek' szívében nagy pusztítást*

teve (330/1305).

~ (103/2), *heve* (84/22, 196/22, 380/22, 413a/321), *Heve* (129/42), ~*m* (103/5, 437/5), *hevet* (337/115, 397a/694), *hevét* (323/17, 405/26, 417/34, 453/146), *Hevébe* (150/30), *hevében* (182/6), ~*től* (84/20, 380/20), *hevétől* (84/24, 196/24, 327/62, 380/24, 447/103, 455/9), ~*vel* (114/682), *hevével* (352/14, 413a/78).

Ö: nősző~.

hevenyében hsz (1)

Előkészület nélkül, hirtelen. *Mégis bízván jó szívében, Énekemet ~, Mint tudom, lepengetem* (308/20).

hever i (35)

1. Kényelmesen, tétlenül fekszik vhol. *Rózsa! Engedd hadd ~jek Éltető bokrodba' már* (321/25). Gyakran a' mennyei illatú epernek Apró levelei közt kígyók ~nek (28/6). 2. Vmi vhol van, fekszik. *A bús gond bé esett ortájába ~ Mérget kedveltető kintseiből kever* (6/11). 3. Dologtalanul terv nélkül él: tétlenkedik vki. *Esmeretlen ~tél még a Sexta domb alljába A Nagy erdőn az alatszon Mogyorók árnyékába Míg a Hír a Totzó partján túl nem vitte nevedet* (111/51). 4. Kihasztnátlanul, elhanyagoltan fekszik v. van vhol. *Sírhalmok! Gyász Temetőkertek! Mellyek örökös Setéttség' 'S Szívet borzasztó Tsendesség' Mostoha Keb'leben ~tek* (128/4). *Óh szomorú sorsa Egy szép Megyének! Hol a' Magyar lelkek Megvetve ~ének* (334/43). 5. Tétletlenül, elhagyatva hosszabb ideig fekszik vhol. *Az úton a' megölt kalmárok ~nek* (337/70). *Ti holtak, a' kik itt ~tek* (424/4). 6. *Vkinek a lába alatt hever vmi: vkinek a hatalmában, tulajdonában van vmi. Lába alatt ~ tündöklő ezüstye Mellyre sohajt fel dult sok városok füstye* (9/19).

~ (189/13, 199/13, 297/42, 313/115, 454/169), *Hever* (353/16), ~*nek* (28/20, 231/301, 298/15, 306/41, 413a/391, 1023, 453/199, 454/188), ~*t* (238/86, 330/1404, 454/156), *Hevert* (237/46), ~*tek* (84/30, 196/30, 198/50, 237/40, 380/30, 397/953, 400/35). — ~*jen* (413a/562).

heveredik i (1)

Vhová fekszik. *Vázsony' szent Omladékában A' Napra heveredém, 'S még reményem' dívatjában A' violákat szedém* (428/102).

heverész i (3)

Gondtalanul (hosszabb ideig) hever vhol. *Ezen gondolkodásában El merülve ~ — Hentsereg puha ágyában* (231/52).

~*ett* (190/48). — *heverésszen* (199/98).

heverni in (1)

Elhagyatva kallódni vhol. — ...száz tarka kokárdát, Száz sapkát látok lov' alatt a' porba' ~ (253/46).

heverő in (2)

Nyugvó. *Ti temető helyek gyászos sírhalmai, Ti holtaknak benne ~ csontjai* (210/18).

~ (432/6).

heverte fn (1)

Hevertemben: miközben hevertem. Hogy kezdhessenek Énekembe, Mellyet minap' ~mbe' Firkáltam a' térdemen (114/12).

heverte in (2)

1. Tétlenül. *Hát Musák? ~ töltitek a' nyarat?* (70/1) 2. Holtan fekvé. *Lehet e' szívnek keserve Olly mint az enyim, Midőn itt látom ~ Kedves Czinderym?* (299/29)

hevervén in (3)

1. Kényelmesen fekvé, tétlenkedve. *Hevervén ingó árnyékán Kis Bigetsem' fáinak, A' tsörgő patak' tájékán Élnék már csak magamnak* (397a/509). 2. Holtan fekvé. *Ott a' Tóba ver-vén Meg ölé dárdájával, Már most a' parton ~ El nyúlt kövér hasával* (114/730).

~ (27/2).

heves mn (7)

1. Nagy erővel megnyilvánuló, gyorsan történő (cselekvés). *Azomban kímélni magát sok száz Kába Nem tudván, Plesziúrt kap a' ~ Tsatába* (238/98). 2. Indulatokkal telített, szenvedélyes (megnyilatkozás). *Erre meg bú-sult szívébe Üregjári ~en Kiált, 's Obester Krötebe Üti kardját mérgesen* (114/659). 3. *Heves gyomor: égő gyomor. Úgy megy majd gyomrunkba jól a' concoctio, Ha mind dosztig esszük a' bálba, a' mi jó? Igaz, van retzi-pe: meg-terhelt és ~ Gyomrunknak új erőt ad a' korhel leves* (197/63).

~ (134/17, 447/17), ~*en* 117/6); *leghevesebb* (454/257).

- Heves** fn (1) szemére Hevülve olvadoztatok, Könnyes szemekkel sírkövére Hervadt virágot szórjatok (388/22).
- heveség** fn (3) Hat verslábból álló sor; a verslábak daktilusok v. spondeusok. Distichonokban van a' munka öntve: a' melly vers' nemét, minthogy a' Hexameter 6, a' Pentameter 5 lábból áll, még hajdan már sántának tsúfolta a' játszi Ovidius (267*/12/8).
- hevítni** in (1) Melegít. Ha belsőrészem' ~ Kezdte a' szikrázó Rák: Megtudták mindjárt újjítani A' híves Etéziák (425/5).
- hevítvén** in (2) 1. Belül melegítvén. De az étel, ital ~ a' belet, 'S éledvén az által a' szív verő ere, A' vendégek' kedve új életet nyere (330/318). 2. Lelkesítvén, ingerelvén. Olykor ~ lelkemet is belől Új képzelések 's büszke vetélkedés (396/13).
- hévség** fn (15) 1. Hőség, forróság. Uram! Szüntesd a' héiséget, Mert magunkat is el éget (389/37). Ha hát egy déli ~ben El vész múlandó szépségem (148/69). 2. Szenvedély. Egy szerelmes Hévség, Melly szerelemért ég, Lelkünk' táplálja (155/49). ~ (129/14, 298/27, 441/7), Hévség (352/cím), héség (310/31, 413a/319), héség' (397a/1037), Héség (314/14), hésiége (389/34, 413a/921), hésiéget (413a/358), ~ível (446/20).
- hevül** i (9) 1. Forróvá, izzóvá válik. Tüzesül a' bádjatt levegő ég 's hevül Fel forott az egész természet merevül (84/3). 2. Vmilyen indulatra gerjed. Amor rá fel üle, Melyemre repüle Feltsiklandott Szívem mindjárt rád hevüle (174/16). hevül (173/3, 196/3, 380/3), Hevül (86/3, 198/3), hevüle (441/28), hevült (162/93). Ik: fel~.
- hevülő** mn (1) Forróvá váló. Én ajánlom bíbor szádnak Szám' hevülő csókjait (289/24).
- hevülve** in (1) Lelkesedve, rajongva. Ti Ifjak! A' kik szép
- hexameter** fn (1) Hat verslábból álló sor; a verslábak daktilusok v. spondeusok. Distichonokban van a' munka öntve: a' melly vers' nemét, minthogy a' Hexameter 6, a' Pentameter 5 lábból áll, még hajdan már sántának tsúfolta a' játszi Ovidius (267*/12/8).
- Heyne** fn (1) Személynév <Heyne, Christian Gottlob (1729–1812) német klasszikus filológus.> Írt is ő szép Jegyzéseket Az Amorum Liberre, Mellyeknek el veszéseket ~ se hozza helyre (231/206).
- hézag** l. hízak
- hiába** hsz (38) 1. Eredmény, haszon reménye nélkül. Ma csak nyoltz száz forint jött bé a' Cassába Még is kilentzven pénzt adtam ki hijába (6/24). 'S a' ki a' tzélig ért, az nem hijába élt (454/668). 2. Fölöslegesen. Nyög, sír, s gondolja magába, Mennyi munkát tett ~, S melly hasztalan fáradt ő (460/179). 3. Nincs értelme további próbálkozásnak; már mindegy. Sok az Örömtől fut Vélvén hogy így nem jut A' bú' markába: 'S elélvén tavasszát Látja vak Hibáját De már hijába (155/18). De, ah hallo meg egy kemény szó Ezt mondja: Óh, Hijába keresgéled! Rózs' el tette, Ámornál van Haszontalan (149/27). Hiába (377/50), hijába (99/9, 161/21, 170/61, 186/17, 189/26, 259/104, 302/40, 330/727, 775, 810, 1803, 391/2, 413a/112, 266, 452, 443/14), hijába (397a/83), Hijába (186/19, 330/1045, 343/5, 413a/522), Hijába (302/40), hijjába (64/18, 209/53, 239/186, 309/107), Hijjába (209/53, 215/33, 34, 35, 418/65), hijában (136/11).
- hiábavalóság** fn (1) Hiábavaló dolog. Bizony drágán vesszük ama' színes jókat, Mellyek eltsábitják a' vak halandókat, Ha ez a' vágyásunk csak magunk' szerelme, 'S hijábavalóság és Lélek' gyötrelme! (454/254).
- hiacint** fn (2) Jácint. Apró Viola 's Hiatzint Bár Hajamon

fénylene (128/43).
Hiaczintok (350/13).

hiányosság fn

(3)

Hiány, hiba, tökéletlenség. *A Kevéllyeknek lábait Örvendezve tsókolod 's Ezzel hillyánosságait Erdemidnek pótolod* (16/15). *Mi tehát kívánjuk mind edgyező hanggal, Hogy élj vígan ez újj Seniori ranggal, Semmi hijánosság rajtad meg ne tessen, Melyet a' meg pirúlt irígység nevéssen* (233/51). *hijánosságait* (205/15).

hiba fn

(29)

1. Tévedés, kifogásolható tett. *Sok az Örömtől fut Vélvénn hogy így nem jut A' bú markába: 'S elélvén tavasszát Látja vak Hibáját De már hijjába* (155/17). *Fegyvert kért magának: És már megindult, hogy Hibáit helyre hozza széppenn* (170/58). 2. Hibából történik vmi: nem szándékosan, tévedésből történik vmi. *Ő [Ámor] tegnap este nyájas Ölembe játszadozván (Akár akartva történt, Akár tsupán ~ból,) Egy szép arany nyilatskát Bal oldalamba ejte* (185/10). 3. Testi, lelki, erkölcsi fogyatékos, tökéletlenség. *Állj-ki irigy! Találj motskot tagjaiba, Nézd leg-kényesebb ízlés! Van é benne ~! Ha valamely részét hibásnak lelitek, Hibáztok, a' szépet rútnak képzelitek* (127/18). *Ti szóljatok, reája Húltt Csókjaim! Ha méltó Dühödés e Lilla' mellyén, Egy földi Nimfa' mellyén Imádni az ~t* (355/20). *Ki tudja? ah, talám bennem van a' ~, Járatlan vagyok még Ámor' titkaiba* (196/87). 4. *(Természetben)* tökéletlenség, hiányosság. *Néha jó a' természetlen mezőket meggyújtani ... Vagy azért hogy titkos erőt nyér a' föld, kövérséget; Vagy hogy a' láng ki főz minden ~t 's rossz nedveséget* (413a/100). 5. Vkinek a bűne, felelőssége. *Hát már, hogy A' Somogy Illy tudatlan Formátlan, Kié a' ~?* (334/26) 6. Tudományos munkában téves felfogás, helytelen állásfoglalás. *Egy nagy Bölts már szinte a' sirba költözött ... Conficius, – kinek nemes munkáiba' Eltűnik egy vagy két aprólékos ~* (454/584). ~ (127/25, 380/85, 421/18), ~m (454/674), ~m' (268/55), ~ja (434/5), ~t (269/6, 294/29, 421/27, 453/178, 454/364), *Hibát* (208/54), ~kat (454/287), ~mat (114/3), ~ját (276/24),

~jokat (314/51), ~nak (330/186), ~knak (247/23), ~ban (316/31), ~jával (216/114).

Ö: köz~.

hibás mn

(5)

1. Aki hibát követ el, aki vmiért hibáztatható. *Láttára, hívására Ákilles megint Felébredett, meglátta melly ~ vólt: Szégyenletébe felpirúlt* (170/54). 2. Fogyatékos, tökéletlen. *Ha valamely részét ~nak lelitek, Hibáztok, a' szépet rútnak képzelitek* (127/19). 3. *Hibásan*: rosszul, tévesen, nem megfelelően. *Minden szavát ~on, Tsonkán, rebegve ejti* (185/146). *Péteváradját ~an hívják sokan Pétevárának* (330*/140/7). ~nak (421/19).

hibátlan mn

(1)

Hiba nélküli. *Az égi tűz, A' vidám, a' ~, Lángolt bennetek, Édesim!* (432/103)

hibáz(ik) i

(10)

1. Hibát követ el. *Ha hibáztam: hibám' helyrehozására Előtted ülök fel erre a' sárgára* (268/55). 2. Téved vki v. vmi. *Ha valamely'k részét hibásnak mondjátok: Hibáztok. A' szépet rútnak gondoljátok* (421/20). *Vagy — vagy a' te hitvány törvényed hibázik* (380/60). 3. *A törvény ellen hibáz: vét a törvény ellen. De e' törvényére mostan nem vigyáza És ellene imé, mely nyilván hibáza!* (78/22) *hibázik* (196/62, 268/116), *Hibáztok* (127/20), *hibáznak* (454/354), *hibáza* (217/78), *hibázának* (231/255).

Ik: el~.

híd fn

(1)

Víz fölött az áthaladást lehetővé tevő építmény. *A vizekre, ámbár a' vízi Istenek Hargusznak, márvány hidat építenek* (66/6).

hideg mn/fn

(67)

I. mn 1. Alacsony hőmérsékletű. *Hideg esső tsorog tsepeg egész éjjel* (87/55). 2. Olyan idő, éghajlat, amelyben a levegő nagymértékben lehül. *Mormoló szelei a' ~ északnak A' ház eresére jég csapokat raknak* (66/3). 3. Már nem meleg, kihűlt. *Vigyétek a sirba ~ tetemimet* (212/146). 4. Meleg érzelmek, szeretet híjával levő. *Ki dolgoz, ki lomha; ki tüzes, ki ~* (454/341). *Szakad szemeidből gyöngy könnyeid árja Hogy árvává lettél; de bízzál, az*

egek Szomorú szívedhez nem lesznek ~ek (210/104). *Ha elérte: mért ment el Olyan ~ komplementtel* (309/18). **5.** Tartózkodó, közömbös. *És így ~ lehet Rózi bár szívem ég* (196/71). *De csak elnéztem zokogva Tegnap is a' tántztól fogva, Melly ~en traktál véle, Bár én a' szót nem kímélem* (309/23). **6.** Hidegképpen bánik vkivel: keményen bánik vkivel. *Tudjuk, miért vagytok haragban erántunk; Mert véletek nagyon ~képpen bántunk* (330/1452).

~ (4/32, 66/15, 77/93, 86/2, 198/2, 199/83, 200/32, 210/88, 212/75, 220/12, 237/58, 272/24, 288/106, 298/2, 330/751, 1842, 1918, 330*/202/12, 380/69, 385/3, 389/44, 413/20, 413a/268, 294, 345, 358, 633, 860, 428/186, 433/29, 454/411, 562, 709, 847, 854, 460/187), *Hideg* (87/50, 199/80, 85, 313/65, 392/20, 454/197), ~en (306/36, 367/6, 395/16),

II. fn 1. Hideg levegő, hideg idő(járás). *Tsak az a' baj, hogy más hívesek a' szelek Néha egy kis ~ és dér is jár velek* (87/18). *Bort igyunk hát illy' ~ben, Bort, bort, bort!* (318/79) **2.** A vizet megköti ~gel: megfagyasztja vizet. *Mormolnak szelei a' fagyos északnak A zsindegyre vastag jég tsapokat raknak El lepik a' földet sűrű fergeteggel A fojó vizeket meg kötik ~gel* (85/4)

~ (87/53, 199/18, 298/27, 330/629), ~et (413/62, 413a/56, 788), ~étől (1/24, 29/21), ~gel (197/4).

hidegszik i (1)

(Érzelem) egyre inkább veszít melegségéből; hidegül. *Tudom, hogy jó szíved érettem ~ Hogy a' koporsóba testemet szegeznek* (210/95).

hidegyér fn (4)

Nyugodt, józan magatartás; nyugalom. *Ímé a' halálos mérget mostan adja Őnéki könyvezve a' tömlőt hadnagyja, A' Bólts hideg vérrel vészi azt kezébe* (454/695).

hideg vérrel (267/1, 330*/156/12,), *hideg Vérrel* (288/105).

hidegvérü mn (1)

Hűvös, rendíthetetlen nyugalmú. *Az az Isten-asszony, Citére, én vagyok ... Kit jóltévőjének*

szóllongat szívében A' hideg vérü Bólts Kedvesse' ölében (330/1906).

hidegvette mn (1)

Hideg vérü, kihűlő testmelegü. *Horgas lába tittyen-tottyán; Sovány fara egyvet lottyán. Mégis, noha hidegvette, Legényes a' szedte-vette* (339/5).

hidrafej fn (1)

Polip alakú, édesvízi állat feje. *Látják, vívniok kell győzhetetlen Sassal, Ki hidra-fejeket szedi tűzzel, vassal* (337/126).

hiéna fn (3)

A kutyára emlékeztető dögevő állat. *Még a' Hijéna is, bár szeme szikrádzik, Foga vérbe fered, nekem megjuhádzik* (330/1911).

Hijéna (330*/199/1), *Hiénáról* (330*/199/3).

híg mn (15)

1. Nem sűrű, a szokásosnál folyósabb. *De bezzeg mikor a' fejére tapinta, Már a' haján folyt le a' ~ palatsinta* (330/1690). **2.** Lágú. *Neptun pedig szigonnyára Dülvén ezt kiáltotta: Bátyám: kedves prosittyára Essen a' ~ rátotta* (231/482). **3.** Szilárd, de nem eléggé összeálló (anyag). *Verődnek a' habok egy máshoz ezerenn Meg érzi Neptunus, meg jelentvén néki Híg palotájának le hült omladéki* (56/46). **4.** Szétáradó, elterjedő. *Termékenység tsepeg minden meződre, Híg nyugalom 's öröm lebeg feletted* (259/48). **5.** Híg kűtfő: tiszta patak. *Ha virágos réteket lát, 'S talál ~ kűtfőre; Tsattogatja tarka szárnyát, Fut mind a' kettőre* (142/6). **6.** Vizes. *Vitte a' víz ~ térségénn, Mintha Vér látásától Fel gyűladott dühös-ségénn Nem tarthatna magától* (231/291). **7.** Könnyű. *Híg álmát a' fellehellő Viradatkor végezi, Egy hajnali nyájas szellő Szeméről lelegezi* (397a/501). **8.** Tiszta, derült. *Ússzatok gyönyörűségben! Ti érettetek van ez; Ím leng, és zeng a' ~ égben, A' völgyben virít 's rüggez* (397a/95). *Nisus a' ~ levegőbe kóvályog nagy magossan És Scillán bársony hajáért bosszút áll halálosan* (413a/410). **9.** Gyenge. *Béhüllt szememnek már elaludt tüze, Híg éltetöm széllyel osztotanak!* (454/756) **10.** Híg szellő: enyhe szellő. *Amonnan kerti balzsamokkal Hígabb szellők újítanak* (455/28). **11.** Hígabb éggel táplált

Múzsza: arra utal, hogy derűsen, könnyedén verselt, rögtönzött. *Higabb éggel táplált Múzsád ölelem, Eredeti Magyar Szívedet tiszteltem* (398/3).

~ (310/61), *Híg* (202/46); *leg-higabb* (219/82).

higgad lk: *le~*, *meg~*.

higul i

(1)

Fokozatosan oszlik, tisztul. *A' sáfrányozott Ég már gyengén pirúla, 'S a' homály és álom eggyaránt hígúla* (452/12).

hihet i

(1)

Lehet hinni. *Midőn az ő élete' leírását olvasuk, alig ~jük, hogy ő ember volt* (368/31/5).

lk: *el~*.

hihető mn

(3)

Amit el lehet hinni; valószínű. *Újabb zendülésbe hozott minden Dámát, Mivel elhírelé a' Bálban egyszerre (Hihető hogy Éris vette ötlet erre)* (330/1796).

~ (267*/19/17), *Hihető* (330/1770).

híja fn

(8)

1. *Vmi ~val van*: vmi hiányzik. *Nyertes vagy szép Megye! Nints nyertesebb nálad, Most, a' mi híjjával valál, feltalálod* (306/302). **2.** Vminek a hiánya. *Egy híjját esmértem Örömmnek még: Lilla' szívét kértem; 'S megadá az Ég* (427/29). *Érdemnek nagyobb pálya nyílt, mióta A bölcs sénátusnak híjját ő pótolta* (217/80).

híjja (413a/183, 188), *híjja* (413a/540), *híjját* (454/782), *híjjával* (415/18).

Hilás fn

(1)

Személynév. (Hylas szép ifjú, Herkules társa.) *Ki nem szólt ~ gyermekről, Latona Délusáról* (413a/1110).

hím¹ fn

(4)

1. Megtermékenyítő ivarsejteket termelő élőlény. *Hogy a' Plánták is zsaporodnak, 's magvaikból hasonló fajtat tenyésztetnek; azt a' paraszt ember is tudja. Hanem, hogy erre a' tenyészésre szintűgy a' plántákban is Hím és Nöstény Nemet állított elő a' Természet, mint az élő állatokban, azt már nem tudja minden ember* (330*/200/10). **2.** Ilyen állat. *Minden megvan, és ~jéhez A' ház fedelére*

száll [a galamb](397a/343). **3.** Férfi. *És ha érkezése hallatik Szelimnek Sok száz élő kontyú turbi-kol egy ~nek* (190/26).

~nek (25/36).

hím² fn

(2)

Színes ~mel: virágokkal, színpompával. *Megifjúlt fényes ortzákkal Mosolyognak a' mezők, Színes ~mel 's bokrétákkal Megrakva néznek rárm ők* (397a/1131).

~mel (397a/126).

Hímen fn

(22)

1. Személynév. (Hymen, a nász és a házasságkötés védőistene a görög mitológiában.) *a' székéből elfordulván balra, Egy potrohos könyvet feltesz az asztalra* (330/375). **2.** *Hímen sorompója*: szűzhártya. *Hímen sorompóját bé törvén Vért ontok* (238/71).

~ (330/405, 425, 1273, 1639, 363/1, 4, 388/19, 428/175), *Hymen* (266/56), ~' (330/246, 1290, 428/43), ~t (330/371, 1280), ~nek (330/404, 1211, 1276, 1431), *Hymennek* (77/65), ~nel (330/446).

hímes mn

(4)

1. Hímzett, díszesen kivarrott. *És a' melly sok pompát a' holt körül látok, Tsak festett nyoszolya 's ~ superlátok* (201/40). **2.** Tarka, színpompás. *Az Égető Kutyátska A' zöld mezőt aszalta, 'S Alatta Flóra ~ Virági haldokoltak* (107/3).

~ (352/3), *Himes* (426/2).

hímetlen mn

(1)

Virágok nélküli, kopár. *Nékem már a' rét ~, A' mező kiszült, A' zengő liget kietlen* (427/57).

himetti mn

(1)

Himettre jellemző. (Hymettus, márványáról híres hegy volt Afrikában.) *Nints elefánttsont, 's arany Mennyezetek házamba nem ragyognak? És Himetti szálakat Nem tartanak a' vég-Afrikába' vágott Oszlopok* (410/3).

hímez i

(6)

Díszít, széppé tesz. *Hogy ámbár a' pazér Természet bőv keze Minden szépségeket ez egyre ~e* (127/30). *E' koronát, melyet a' háladás keze A' tisztaszívűség gyöngyével ~e Vedd el* (68/24).

~ (397a/458), ~e (421/30); ~i (379/18), *Hímzi* (397a/644).

hímfa fn

(1)

Megtermékenyítő ivarsejteket termelő fa. *Gyakran vigasztalják szegénkét a' Nímfák, Szánakoznak sorsán az érzékeny ~k* (298/24).

Himfy fn

(1)

Személynév. <Kisfaludy Sándor írói álneve.> ~hez (420/cím).

hímvarrás fn

(1)

Díszítő minták varrása. *Muzsika, ~, könyvek' olvasása, A' finomabb érzés' és erkölts' forrása, Édes versengésre ébresztették nemét* (330/179).

hímvarró fn

(1)

Díszítő minták varrója. *Varróm ez: szíves Varró Kit bár mi jó verselő, Bár mi festő és himvarró Jol nem adhatna elő* (357/71).

hímzeni in

(1)

Utánozni, követni. — ...vajha te Horváth' Trombitaszóra tanultt Múzsáját ~ tudnád (253/25).

hímzett in

(2)

1. Díszített. *Én a' tarka virággal Hímzett rét-be' tekintetem A' rám integető egert* (403/59). 2. Csillagokkal tarkított. *Tekintvén a' tsillagokról a mesés régiségre Annak elmés költeményit hinti a himzett Égre* (111/78).

hínár fn

(1)

Deák hínár: latinos műveltség. *Mondjad hogy a' téged hozzá Debretzenből botsátott Ama Musák' lak helyérül, hol Tudományok Attya Fiait Deák hinárral zavart vízből itattya* (111/114).

hínáros mn

(1)

Hínárral benőtt. *Kivált midőn a' változó hókba a' Tsatornákat Fel-vénén az árvíz, mindent bé borít iszapjával, A' Lapályok tele vannak ~ motsárjával* (413a/132).

hinni in

(3)

1. Vélni, gondolni. *Ah, árthatsz é? — Azt felőled, Lilla, ~ nem merem* (425/60). 2. Bizakodni, reménykedni. *Botsáss meg, Istenem! Ha vakon nem lehet hinnem, reménylenem* (454/328). ~ (129/60).

hint i

(31)

1. <Vmiből több darabot> szórva hullat vhová. *Mostann a' nyomorúlt; tsak zokog, és maga Házának hamuját ~ fejére már* (432/34). 2. <Rendszerint virágot, vmely érzélem megnyilvánulásaképpen> vhová szór, beszór vele vmit. *Tíz rósát ~ék lovára Meg annyi tsókot magára* (112/19). 3. Kis mennyiségben szétszórva, cseppekben hullat vmire. *Apolló rám tekint, 's El-alélt Lelkem sebére édes balsamot ~e* (162/116). 4. Csókot ~: egymás után többször csókot ad vkinek. *'S Eggymásra szapora tsókot ~enek* (238/50). 5. <Nem érzékelhető, elvont dolgot> áraszt vkire, ilyenben részesít. *Úgyis e' Világba semmi részem nintsen Melly bádgyadt Lelkemre megnyúgovást ~sen* (200/34). *Süss Kedvesem' ablakára, Hints lágy álmot szemhéjjára* (312/26). *Én is hát szíved' formáját Úgy tekintsem, Hogy más Ifjakkal hibáját Rád is ~em?* (276/25). ~ (89/6, 249/6, 397a/250, 498, 448/6, 453/123), ~esz (417/1), ~enek (382/10), ~e (413a/223), ~ett (225/62), fogsz hinteni (413a/238); ~i (111/78, 402/5), Hinti (397a/552, 1179), ~ék (429/19). — ~enék (289/6). — ~s (173/12, 288/120), Hints (351/5), ~sen (203/16), Hintsetek (450/33); ~sem (259/417, 295/2).

Ik: be~, el~, le~, meg~, rá~.

hintálva in

(1)

Himbálozva. *'S mint félérésű tztitrom ~ tulajdon Terhe' nyomásától, lógg, a' nagy semminek ágán* (348/27).

hinteget i

(2)

1. Szórogat. *A' Vető az ő nyomába Mérsékelve lépeget, 'S a' biztató barázdába Arany záport ~* (397a/180). 2. Csókkal hinteget vkit: csókolgat. *Jósa pedig, hogy szent tzeljät A' két Pár elérheté, Barátját és barátnéját Tsókokkal ~é* (368a/172).

hintetett Ik: be~.

hintetik Ik: meg~.

hintett Ik: be~.

hintetve Ik: be~.

hinthet i

(1)

Áraszthat. *Sőt véle jár új fényjében A' Hesperus' tsillaga, Melly Hazánk' setét egében Bő sugárt ~ maga* (307/100).

hintó fn

(16)

1. Négykerekű, díszes lovas kocsi. *Tudok én már annyit Oláhul, mint Tótul, Hogy nem ijedek meg hat Lovas ~túl* (248/56). 2. A nap hintáját feltolja: a Nap feljön. A' Nap a' magos tetők közt hintáját már feltolá, A' pirosuló estve utját bársonyával rajzoló (161/15). ~ (301/1), ~m' (330/1951), ~ja (126/47), hintaja (4/1, 200/1), hintáját (330/676, 331/12), hintájába (188/25, 330/2057), hintájába' (397a/479), ~jábann (162/90), Hintajánn (177/27), ~hoz (330/2024), hintájával (317/257).

Ö: győző~.

hintócska fn

(2)

Kis hintó. *Menj, 's fogj szürke paripádhoz Fel-ébredtt Zefireket, Tégy kakast is hin-tótskádhoz, 'S kettőzd a' lépéseket* (456/11). hintócskád (431/5).

hintószán fn

(1)

Díszes, lovak által húzott szánkó. *Fiatal ő, van egy szép kis felesége, Ebben van ő néki fő gyönyörűsége, Kinek tzafrangozott hintószánja megett Pompáson vezérli a' lovas se-reget* (330/135).

hintó Ö: álom~.

hintvén Ik: széjjel~.

hipochondria fn

(1)

Magát betegnek képzelő ember szorongásos állapota. *Igaz, hogy a' ménkö vén Dubra-novszkija, Már elkomorítván a' Hypochondria, 'S irigyelvén a' más gyönyörűségeit, Kurtára szabta ki a' Fársáng' ideit* (330/414).

hipp-hopp msz

(1)

⟨Gyors helyzetváltoztatás érzékeltetésére.⟩ *Tsak a' Veres toronyig vígy, tsak addig óh Pégaze! Te is hipp hopp hírvél jársz, óh Pé-gaze, igaz é?* (358/30)

Hippodám fn

(1)

Női név. *Ki nem szólt Hilás gyermekről, Latona Délusáról, ~ról 's lovász Pelops Elefánttsont válláról?* (413a/1111)

Hippokratész fn

(1)

Személynév. ⟨Görög orvostudós: i. e. 460–377?⟩ *Örvendez a' Magyar Haza, hogy a' mostani Eskuláp' Fiait hallja Magyar hangon*

szóllani? Hogy Görög-módi ruháit Hippokra-tes le-tette, 'S Magyar köntösre váltotta, 's már azt-is meg-szerette (124/3).

Hippokréné fn

(1)

⟨A költészet szent forrása az ókori görög regevilágban.⟩ *Illetlen gondolat, 's szégyen a' múzsáktól Nemes lelket venni a' Butelliáktól. Hát borrá változtak már ~k?* (219/55)

hír fn

(67)

1. Vkiről, vmiről szerzett értesülés. *Fel tevék azért magokba, hogy ha fel nem leltének, Menjenek Nagy Sámuelhez, tőle hogy ~ végye-nek* (161/14). *Fel berzeszté rá taréját A' Klúb kevély lelkének; Fel háborodva zúgának, Mint a' Jó'sef halálának Hírére a' Magyarok* (114/433). 2. Értesítés, üzenet. *El mereszi szemét száját, Seggbe rugja szép Dámáját, 'S az Au-lánál ~t térszen* (114/286). *Szolgái minden ~t bé visznek hozzája* (239/37). — *Vidd ~ül ezt kérlek te magadnak Hogy verseim néked illy dítsérést adnak* (193/49). 3. Vminek ismert volta, közismertség. *Magyar vitézek, Ti bölts Személyek, a' kik ~etekenél Sokkal nagyobbak vagytok* (259/35). 4. Hírét sem hallotta: egyáltalán nem ismeri. *E' két utolsóból Caesar semmit sem bírt, sőt ~ét sem hallotta* (379*/51/3). 5. Vkiről, vmiről széles körben elterjedt vélemény, szóbeszéd. *Óh, mi nem hallottuk még Melly Méltóságos Vendég Peng itten a' Hír' nyelvén'?* (188/129) — *Hírbe ke-ver/hoz vkit: módot ad rá, hogy pletykáljanak róla. Azért nem vádollar káromra tégedet Nem akarom hírbe keverni nevedet* (176/84). *Leg kisebb hibát is a' szemére vetnek Ezt a' világ előtt mentenn ~be hozzák, Nagyítják, szépítik, ki raffinirozzák* (453/179). 6. Hírnév, dicsőség. *Esmeretlen hevertél még a Sexta domb alljába A Nagy erdőn az alattson Mogyorók árnyékába Míg a Hír a Totzó partján túl nem vitte nevedet* (111/53).

~ (8/1, 116/5, 193/43, 49, 220/47, 253/77, 255/16, 257/233, 267/17, 185, 337/389, 451/16), Hír (193/cím, 21, 259/3, 33, 326/45, 338/25), ~' (259/124, 649, 306/79), Hír' (267/62), ~ek (259/632), ~ed (342/29, 373/123), ~e (192/43, 253/74, 337/185, 373/91, 397a/899), ~etek (259/24), ~t (219/46, 245/25,

267/13/3, 287/39, 326/13, 328/12, 330/1790, 341/46), *Hírt* (171/6, 257/217), *Híremet* (288/117), *~ét* (237/116, 253/58), *~it* (315/26), *~nek* (454/871), *~emnek* (413/564), *~re* (267/146), *~ére* (267/29), *Hírtől* (188/119), *~rel* (259/363, 314/20), *~emmel* (330/1924), *~ével* (267/196), *~ível* (327/24, 358/30).

hirdet i (13)

1. Több helyen elmond; híresztel. — ... én magam is minden partommal örökre Hirdetem áldandó Bajnokjait a' Magyar égnek (259/636). **2.** Vkinek a jó hírt terjeszti. *Ah, hirdesse ötet mind a' négy Kerület, Nyugodjon vitézi porán a' betsület!* (267/191) **3.** Előre hirdet vmit: megjósol. *Herveyt, Joungot betsülni Megtanulta Nemzetem: Sander ő velek fog ülni, Ezt előre ~em* (163/40).

~ (418/12), *~em* (171/13), *Hirdetem* (267/246), *hirdeti* (306/277), *Hirdeti* (306/260), *Hirdeti* (397a/887), *Hirdetik* (255/27), *Hirdetik* (323/2, 451/27), *~ték* (225/23).

Ik: ki~.

hirdetés fn (2)

1. Vmi ténynek a közzététele. *Reked már tárogatóm' szava, Lankadnak ingó ujjaim nagy Ditséreteknék ~én* (418/111). **2.** A házassági szándék bejelentése a templomban az esküvő előtt. *A' kit a' legények el akarnak venni: Egy hét Leány-nézés, második szeretés, Harmadik, negyedik, ötödik Hirdetés* (330/422).

hirdethet i (1)

Lehet hirdetni. *'S szent borzadás lepvén el, Ditséretét hirdethessem A' felelő egekkel* (397a/1183).

hirdettet Ik: ki~.

hirdetvén in (1)

Dicsérvén. *Ezer hármóniás sorral (Melly't hall az egész maga) Hirdetvén roppant táborral Az ég' minden tsillaga Hatalmadnak 's kegyelmednek Nagyvoltát mindenfelé* (397/895).

híres mn (8)

Vmiről széles körben ismert, nevezetes. *Hajdan a régi Világnak Vólt egy ~ Istene* (231/8). *Borai ~ek és kelendők* (330*/148/4).

~ (267*/18/2, 330/260, 330*/139/3, 330*/149/3, 357/83, 413a/1104).

hírintódzik i (1)

Hintázik. *Itt a' magossan zöldellő Lugosnak árnyékain — A' mellynek sok pajkos szellő Hírintódzik ágain ... Lekukuttsál sűgárával A' Nap a' felhők felett* (397a/636).

hírintózik i (2)

Hintázik. *És hogy te nem tennél már engemet másnak Hanem tsak egy megy fänn lebegő Tamásnak Mellyen ha illy tziomos képpel hírintóznék A Varju tsak felém jönni is irtodznék* (61/7).

hírintóznék (254/7).

hírlel Ik: el~.

hírlelvén in (1)

Terjesztve. *Ezt ~ Fáma, 's több ilyen formákat, Ismét zűrzavarba hozta a' Dámákat* (330/1831).

hírmondó fn (2)

1. Hírvivő. — ...akkor egy véres szabályát hordozzanak-el a' Honnyosok' sátoráiban, 's egy ~ ezt kiáltsa-ki (268*/22/5). **2.** Magyar Hírmondó: hírlap. *Tzélozás van a' Tzenki Bíró köszöntésére a' nép nevében. Lásd a' M. Hírmondó N° 38 Told.* (432/206/1).

hírnév fn (3)

Vkinek, vminek a jó híre elismert neve; dicsőség. *Hív az örök ~, a' közjó, régi betsület* (258/107). *Istenhozzád hír név! A' fegyvert levetem: Nem megyek táborba* (268/43).

~ (397a/85).

hirtelen hsz (17)

Észrevehető előzmény nélkül, váratlanul gyorsan. *Bé borúl ~ a' nap nyájas fénnye Bé fonván a setét felhők' szövevénnye* (56/1). *Ezt mondván, hirtelen eltűnt a szemem elől* (225/123).

~ (10/9, 77/9, 217, 259/595p, 391/11, 397a/329, 445/38), *hirtelen* (139/2, 65, 202/1, 259/266, 317/165, 330*/147/1, 442/221/2), *Hirtelen* (397a/828).

hirtelenség fn (1)

Nagyon gyorsan. *Sietnek éltednek szempillantásai, Mint a' folyóvíznek nyargaló hajjai, Mint a' Saskeselyű repül sebességgel Így telnek napjaid ~gel* (209/32).

hírű mn

(1) Utálatos ~: utálatosnak tartott. *Ki nem tudja Euristheus kemény durvaságait Vagy az utálatos ~ Buzilis oltárait?* (413a/1109)

Hirzel fn

(2) Személynév. <Hirzel, Hans Caspar (1725–1803) svájci német író, orvos.> *Bőltesség baráti! Kedves Spaldingom és ~em, Kik által zöldellett nedves Kódje közt a' múltt telem* (397a/930).
~hez (397/27).

história fn

(17) 1. Történelem, történettudomány. *De az ilyen bonmós lelket minden valóságos Nagyemberekben feltaláljuk az egész Világ' ~ján keresztül* (330*/147/6). — T. T. Budai Ésaías Úr, a' Historiának és Literaturának Debretzenben Professora (442*/221/4). 2. Elbeszélés, regényes történet. *Eddig van az osztózsának Egész Históriája, Az egész Ta-nátskozásnak Rövid Theoriája* (92/331). *Egész Históriát lehetne az ő életéről írni* (267*/18/7). 3. Különös eset. *Halld meg a' népek' tsatáját, A' nadrág' ~ját* (317/55). 4. Széphistória. *Piramus és Thisbé Historiájának le fordítása Ovidius Metamorphosessából* (77/cím). 5. Istória: szórakoztató verses népkönyv. *A' mint beszéll Trattner, Patzkó, Most jött ki egy Istória* (236/2).
~k (330*/147/3), ~ját (418*/175/1), *Historiáját* (330/1992), *Historiát* (192/60), *Historiának* (330*/199/5, 14), *Historiának* (231/440), *Historiába'* (257/168), ~jában (432*/203/5), *Historiájára* (330*/199/12).

historice (lat)

(1) Valójában, történetesen. *Tsak pénzben lennék vice; Megölelném historice, Férje lennék az erszénynek* (339/14).

historizálhat i

(1) Mesélhet, elbeszélhet. *Nem addig van ám a' fekete Faraho Most már el sillyetek, utána futatok Rolla hát többet nem ~ok* (26/52).

hisz¹ i

(47) 1. A valósággal egyezőnek, igaznak, biztosnak tart vmit. *Nem, Barátném, hisszük jószívűségedet, Nem úgy kémltük ki e' nyáron lelkedet* (279/11). 2. Vél, gondol vmit. *Ha tudna,*

tán hozzánk szólna, Olly szelíden néz felénk, Nem ~em, hogy hamis volna, Még is hogy meg ijjedénk (231/217). *Szint' a' hatvant érte Hókus, Hitvesét féltette Bókus, És magáról egy se hitt* (385/33). 3. Elhisz, igaznak fogad el. *No ez, úgymond, magamnak Derék leves-tikon vala, Meg mondta ezt a' Kabala Még tavaly, de nem hittem* (92/259). 4. Hiszi vkinek a szavát: elhiszi, amit mond. *A' gyenge fél hitte az erősnek szavát* (454/375). 5. Vkinek/vminek ~: igaznak fogadja el, amit vki állít v. vmit mutat. *Ne hidj hát, barátom! Ne hidj mondom neki, Mert halálra tsalnak szíréni éneki* (191/15). *Ne hidj minden színnek 's Kráflinak; mert veled Ezer bajt szereztet, meglásd, ha lenyeled* (330/721). 6. Meg van győződve Isten létéről. *Azért, hogy' bankót nem gyűjtöm rakásra, Hiszem a' jó Istent* (248/12). 7. Bizik vkiben/vmiben, reménykedik. *Tavasznak, parasztnak mindkét fő ravasznak, Ne higgy haláláig soha a parasztnak* (329/4). *Hanem ~em, 's reménylem, Hogy fel találom ötet A' nyájas emberek közt* (185/56).

~en (452/64), ~ek (454/565, 567), ~ünk (92/327), ~nek (337/302, 453/200, 454/353), *Hittem* (427/15), *hittek* (267*/19/11), *fogsz hinni* (208/91); ~em (231/457, 241/17, 248/51), *Hiszem* (176/48), ~ed (208/73, 436/30), ~i (443/12), *Hiszi* (454/352), ~ik (454/463), *hittem* (443/65), *hitte* (454/680), *hittük vala* (337/11). — *hitt volna* (231/178); *hinném* (408/2). — *hidjek* (454/126), *higgy* (449/18), *Higgy* (329/2), *hidj* (191/7, 7, 9, 391/7, 9), *hidjen* (231/219), *hidjetek* (257/66); *hidd* (330/390, 391/12).

Ik: el~.

hisz² ksz/hsz**(7)**

I. ksz <Vminek magától értetődő kifejtő m. bevezetéseként:> ez természetes (is), mert... 'S még sok fűz fa Deákon Ki is fognék; ~ tanultam Én is, mikor iffjú voltam (92/152).
~' (330/475), *Hisz'* (425/61).

II. hsz 1. Persze, tudvalevőleg. *Ah, árthatsz é? azt felőled, Laura! hinni nem merem. Hisz' étellel ketsegettette Pillantásod szívemet* (129/61). 2. <Fenyegetés, ijesztés bevezetésére.> *No ~, úgymond, szette vették, Meg tanítlak*

teremtették Vas kesztyűbe fűtyülni (92/264).
Hisz (196/64), Hisz' (380/62).

hiszem fn (3)

1. Önbizalom. *A' nagyravágyót kérkedő ~mel A' láрма közzé kergeted* (305/35). **2.** Jó ~ben: reménykedéssel, hittel. *Mindég, jó ~ben ültem az Adventet, Hogy tán tesz egy kérő nállam Complimentet* (330/759). **3.** Hízkelkedő ~ben: öncsaló hitben. *Azért nem kellett egy tseppjéig A' véremnek kiömleni, Hogy a' hízkelkedő ~ben Tengődítvén bús napomat, Elsorvadjak a' szerelemben* (379/57).

hiszen ~ hiszem ksz/hsz (19)

I. ksz (Vminek magától értetődő kifejtő m. bevezetéseként:) ez természetes (is), mert... *De hová, hová ragadsz el méltatlan bosszankodás? Hiszen mind magyarok ezek, mind nagylelkű Magyarok* (259/517).

hiszen (248/2), *Hiszen* (197/78, 201/51, 314/30).

II. hsz **1.** Persze, tudvalevőleg. *Hát Másák? Heverve töltitek a' nyarat? Hiszem a' ki mint vét, tudjátok ugy arat* (70/2). **2.** (Érzelmi színezetű, csodálkozó megállapítás bevezetésére:) de hát... *Lám, hiszem a' népek mint földi Istennek Tiszteletetekre seregestül mennek* (68/15).

hiszen (248/47, 405/20), *Hiszen* (92/143, 185/193, 213/61, 314/39, 333/9, 426/6, 460/123), *hiszem* (212/11), *Hiszem* (68/8, 454/609).

hisztérika fn (1)

Hisztériás betegség, ingerlékenység. *Minden belsőrésze útát fűr [Éris] magának, Kivált hol fészke van a' hisztérikának* (330/738).

hit fn (17)

1. Meggyőződés Isten létéről, a vallási tételek igaz voltáról. *Én ugyan állítani nagyon merészelem, Hogy régibb út a' ~, mint sem az értelem* (454/384). *A' szelek gyakorta fel keltek ellene, De meg szabadítá azoktól Istene, Mivel hajójának a' ~ volt kormánnya; A' ki ezzel bírhat, azt a' szél nem bántja* (211/55). **2.** Vmilyen ~en lévő: vmilyen vallású. *Minden ~en lévő fő és alpapok; Méltóságok, nemesek ... fogják (gondolám magamban) az én Verseimet várni, kihallgatni, és megítélni* (454a/4).

3. Bizalom. *Midőn ezer tördeltt szókkal, Ezer petsételő tsókkal A' ~ egymáshoz tsatolt* (443/55). **4.** Eskü(vés). *Furiák mérgétől ugyan hogy maradhatt Kik téged gyötörnek mert szegted ~edet?* (57/9) **5.** Hittel csinál vki vmit: becsülettel csinál. *Fel fogja magához e' boldog párt venni, 'S helyekbe Ferentzet 's Tréziát fog tenni, Kik népét törvénnyel 's ~tel kormányozzák* (259/281).

~ (454/495), *Hit'* (337/134), ~em (159/14), *hitünk* (416/16), ~et (159/18, 379/114), ~nek (454/456, 454a/18), ~emnek (275/7), ~en (454/972), ~emre (159/15).

hites fn (1)

Hitvestárs. — ... *kedves ~em, Ím karjaid között setét sírba esem* (212/77).

hitespár fn (1)

Hitvestárs. *Tudom, hív szívedre keserves bút vona ... Hogy szemeid elől kedves ~ párod A' setét koporsó tömlőzébe zárod* (212/81).

hitet Ik: el~.

hitetlen mn/fn (7)

I. mn **1.** Hütlen, hitszegő. *Hitetlen nép! — így nyög Dorottya nékiek — Hát a' vitézeknek így kell é tennie?* (330/1493) — *Hitetlen Sors! Ki jobbadára Tsak a' bohóknak kedvezel, Kerestelek, de más határra Futottál en előlem el* (379/61). **2.** Hitetlenül: becstelenül, álnokul. *Mostan egész Hazájának Bánatjára meg hala; Mert Fizignát Úr meg tsalá, És az átkozott Tó alá Fojtotta ~ül* (114/335). ~ (57/2, 186/43).

II. fn **1.** Hiteltelen ember. *De háládatlannak, vadnak, kegyetlennek Mondhatlak már mostann, 's mi több, ~nek* (176/108). **2.** Hitszegő ember. *Nálam erősebb nem valál A' szárazon, ~ Azért, hogy most így meg tsalál Nem maradsz büntetetlen* (114/274).

hitetni Ik: el~.

hitető mn (1)

Ámitó, csábító. *Én is egyszer képzésemnek Meghódoltam, Két ~ szemnek Rabja voltam* (409/17).

hitjegy fn (1)

Zálog. *'S ha még ennyi ~emből Győzedelmed'*

nem hiszed: Végy mindenből! Végy Szívemből (436/29).

hitzegés fn

(1)

Eskü, ígéret be nem tartása. *Ugy is régi ~ét Laomedon Várának Régen fizetjük már betses vérével a' hazának* (413/508).

hitzegő mn/fn

(5)

I. mn Esküjét, ígéretét megszegő. *Második emberkort tipor a' polgári had immár 'S ön-nön hatalma dönti Róma' városát, Kit sem ama' szomszéd Márszok nem tudtak előlni ... Sem a naponként ~ Allobrogok* (327/6). *Ő is jöjjön! Hogy ott tsalfa praktikáját Kitruttzol-jam, És ~ száját – Megtsókoljam* (409/35). ~ (391/33).

II. fn Hütlen, csalfa személy. *Soká jön erre Lilla, A' ~ soká jön* (351/2). ~ (324/28).

hitt Ik: meg~.

hitvány mn

(17)

1. Rossz <minőségű>, silány. *Nem kell nékem tök 's káposzta, Sás és béka lentséje, El maradhat az eb hozta Sok hitván tsemegéje* (114/143). *Én pedig azt mondom ~ pletykákra ne hajtsál, Légy ember!* (315/17). **2.** Jellemtelen, semmirekellő <ember>. *Óh, szégyenletemben meg kell halnom ott is, Mikor vén lyánnak mond egy ~ halott is* (330/796). **3.** Értéktelen, semmirevaló. *Érzem? Ez a' halál! Melyen túl mi van? A' mi volt Hitvány létem előtt* (454/552). ~ (196/62, 249/40, 254/13, 267/131, 336/70, 348/32, 380/60, 454/188, 280), *hitván* (127/6, 413a/238, 585, 776).

hitves fn

(9)

Feleség. — *...a férj ~ével együtt Házi Istenit 's tzudar Magzatjait keblébe tartva elfűt* (410/26). *Szerelmes Hitvesem! Hadas Juliánna!* (222/61) ~ed (233/76), *Hitvese* (368*/31/18, 454/942), *Hitvesse* (222/46), ~etek (342/17), *Hitvesét* (385/32), *Hitvesednek* (445/25).

hitvesi mn

(1)

Házastársi viszonnal kapcsolatos. — *...jövel, és ne vesd meg Annyi jó hírnek jubiléumában Hitvesi bútsúm!* (454/872)

hitzálog fn

(1)

Biztosíték. *De végre szép kezét ám Adá Hitzálogbann* (158/36).

hiú mn

(10)

1. Önmaga túlbecsülésében tetszelgő. *Sem a' ~ katzéroknak, minémű ama' záporbeszédű Stutzer, 's amaz agyatlan szép Coquette, sem a' mély lelkeknek számára nem írok én* (368/2). **2.** Hiú személyre valló. *Nézd meg gondos szemmel minden elsőségét Mely által magát a' Teremtés Királya Hiu okossággal legfőbbnek csudálja* (453/46). **3.** Hiábavaló <törekvés>. *Miskoltzra írtam három izbe, egy fiú Vitte arra el Levélkém', 's hát reményem mind ~!* (161/42). **4.** Üres. *Boldog volt a' Világ! s' e' ~ név: Szentség, Nem volt a' legszörnyűbb gonoszokra mentség* (190/51). **5.** Finomkodó. *A' mi ~, szapora és rendetlen tántzunk ... egész formájával megmutatja, hogy tót eredetű* (330*/156/3). **6.** Hiú kegyelem: kegyes jóindulat. *Mikor egy Királynak Hiu kegyelmeért Egy bájos szerető meg ejthetéseért El adják (:óh szegény:) a' szűz Igazságot El fedik a' vétket és a' hamisságot* (453/221). ~ (247/25, 416/13) ~k (454/290), ~vá (454/803).

hiúl i

(1)

Tátong. *Ah de bő ágyéka mellett Tágas mély örvény ~* (317/121).

hiúz fn

(1)

Macskaféle ragadozó. *Én futok előle, bár elébe húznak Szíjján a' Bakhusi tigrisnek, ~nak* (219/40).

hív¹ i

(35)

1. Szól vkinek, hogy jöjjön. *Itt a' Liget: hűs árnyékába Melynek tsak azért ~talak, Hogy e' fákkal ezen órába Téged szembe állítsalak* (130/6). **2.** Felszólít vkit, hogy vmilyen céllal jelenjen meg. *Gyűlésre ~ja Nemzetünknek Hű fejeit 's Követit Posonyba* (445/47). *Fussatok azhova ~ Uratok' védelme tsatára* (258/105). **3.** Csábít, vonz. *Jertek e' boldog Helyekre: E' szabad Mezőségekre A' Napnak áldott világa ~* (123/6). **4.** Vmely névvel, szóval nevez vkit/vmit. *Hozott is erről levelet Az Egri Esperestől, Hogy ő az, a' kit meg evett Az apja mindenestől, 'S Őt Jupiternek is ~ják* (92/54).

Kopátsnak ~ják a' Tiszamenti Magyarok, a' bányász-csákányt, a fagy- és verem-vágót (439*/219/1).

~ (45/11, 178/3, 257/175, 258/103, 103, 268/36, 306/76, 313/68, 409/2, 430/22, 443/96), *Hív* (210/88, 258/106, 107), ~nak (267/40, 330*/144/2), *Hívnek* (313/133), ~tál (233/8); ~ja (246/29, 413a/1088), ~ják (330*/140/7, 330*/187/1, 453/204), *híjják* (413a/354), ~ta (248/32), ~ták (118/1), *Hívták* (244/47), ~talak (446/2), *híjják vala* (310/50).

Ö: be~, elő~, fel~, ki~, össze~.

hív² mn/fn

(177)

I. mn 1. Hü, hűséges. *És gyengédted tsókját nyújtván ~ párjának Gyenge lehelleti széjjel el oszlának* (77/299). *Hanem bátran hartzollyatok, Kik e' hazába voltatok 'S vagytok ~ Pátrióták* (114/426). *Piramus Thisbével a' megszokott helyyenn Hogy most is örömmel ~ szívek be tellyen Öszve ülnek* (77/112). **2.** Öszinte, igaz. *Miért nem engedtek ~ kívánságomnak Oh! No! Mi volt hogy két kedves kedvesének Csókja látására edgyüvé menének?* (77/98) — *Hát egy csókkal Száz köszöntő fel nem ér. Én azért ~ tisztelése'm' Illy rithmusba foglalom* (289/33). **3.** *Híven:* hűségesen, kitaróan, őszintén. *Végre lövésére halálos Nyilának Lelkét ~en vissza adta Jó Urának* (222/54). *Híven apolgassad kis unokáimat* (210/107). *Szétt-néztem, és sehol se láttam Azt, a' kit oly ~enn imádtam* (391/29).

~ (63/30, 30, 77/22, 57, 62, 242, 149/24, 158/43, 164/23, 176/112, 177/21, 181/19, 188/71, 208/101, 209/43, 105, 210/30, 59, 94, 212/33, 48, 50, 79, 131, 143, 213/101, 217/103, 111, 222/39, 73, 225/79, 83, 235/6, 237/123, 241/17, 28, 258/61, 87, 259/cím, 72, 164, 200, 269, 305, 321, 328, 485, 646, 267/230, 268/35, 87, 112, 113, 121, 268*/24/1, 272/22, 26, 287/54, 291/12, 297/5, 8, 12, 29, 36, 57, 63, 299/37, 304/28, 324/7, 326/57, 368a/89, 377/17, 395/42, 404/7, 418/54, 420/7, 428/191, 435/28, 439/46, 442/21, 445/9, 454/857, 899, 981, 457/26), *hív* (453/208), *Hív* (144/9, 14, 15, 16, 161/48, 176/46, 179/6, 210/67, 219/5, 235/24, 237/89, 140, 285/62, 291/12, 297/12, 299/69, 130, 305/63, 330/1222, 432/106, 454/928, 945), ~ek (257/113, 259/

60), ~en (193/40, 210/92, 214/75, 217/77, 268/120, 299/62, 301/22, 454/873, 973), ~enn (413a/940), *Hívenn* (181/15, 460/74); ~ebb (268/71), *legbívebb* (337/273, 368/151), *leg hívebb* (215/79).

II. fn 1. Hűséges személy. *Ím egy korona; a' mellyet Készít néked minden Hív* (400/26). **2.** *Vkinek/vminek a híve:* hozzá szívvel-lélekkel ragaszkodó személy. *Tedd hozzá, hogy míg lehellnek tüdője holyagjai Addig igaz tisztelője 's ~e lesz Csokonai* (111/116). *Jaj, siessünk Híveim!* (133/38). *Te a' ki tiszteled A' köz igazságot, kezét fogunk veled, Legtisztabb barátja 's ~e Ausztriának* (337/277). **3.** *Vkinek a szerelmese, kedvese. Ah, kedves Hív! — (Ketten) Ne félj: néked dobog e' Szív!* (423/49) — *Addig is, míg csak lehellek, Tégedet forrónn öllelek Hívemet. Csak te is Hívedre nézzél Kedvesenn* (183/14, 15). **4.** (Levél udvarias befejező fordulataként.) *Maradok állandó ~ed: Csokonai* (279/18).

~ (184/50), *Hív* (443/95), *Hívek* (190/24), ~em (268/137, 295/21), *Hívem* (249/67, 423/41, 454/939), ~ed (276/29, 299/124), *Híved* (249/51), ~ed' (285/24), *Híved'* (436/9), ~e (124/20, 27, 212/134, 241/23, 259/253, 276/17, 299/72, 306/225), ~et (80/12, 295/11), *Hívemet* (285/42), ~edet (161/1), ~ét (209/96), *Híveim* (133/42, 134/140, 447/134), ~imet (259/438), ~it (259/169), ~edre (285/43), ~ére (297/66), ~től (208/98), ~emmel (423/6).

hívalkodó in

(2)

Kérkedő, dicsekvő. *Én felkelvén és az Úr vén Ortzáját megbetsülvén arra kérem, hogy ezen hívalkodó veres Úrfiak közé ne adja magát* (238/14).

hívalkodó (330*/183/3).

híván in

(1)

Nevezvén. *Eleget szól a' hír több illy hazafiról ... Ki pajtásnak ~ 's vitéz barátjának, Szívet adott ezzel minden katonának* (267/189).

hívás fn

(5)

1. Szólás vkinek, hogy jöjjön. *Hívás Spaldinghoz és Hirzelhez, a' mezőre 's a' virtusra* (397/27). **2.** Felszólítás. [Uliasz] *Láttára, ~ára Ákilles megint Felébredett, meglátta*

melly hibás volt (170/53).

Hívás (397/10, 30), ~hoz (413a/50).

hívat i

(3)

1. Vki közvetítésével hív. *Dorottya Oporral mindjárt kezet tsapott: Levágatta tulkát, 's ~ta a' Papot* (330/2064). 2. Nevezet vki által vminek. *Fárságnak ~ná ő is magát hogy már, Pedig pernahájdér, gézengúz, Koszlobár* (330/1131).

hívattya (32/21).

Ik: *fel~*, *össze~*.

hivatal fn

(5)

1. Állás, tisztség, hatáskör. *Hogy míg ama 9. esztendők folyának, mellyekben mint Eskütt szolgálta Hazájának, Fő Hivatalira olly híven vigyáza, Hogy a' nagyokban is soha nem hibáza* (217/77). 2. Hivatalba járt: Szerepkörében eljárt. *Melley Hivatalba járt melly igaz Lélekkel, Bizonyíthatnám itt sok jó Emberekkel* (222/29).

hivatalt (330/130, 372), *Hivatalt* (222/35).

hivatás Ik: *el~*.

hívatni in

(1)

Vki közvetítésével hívni. *Hallván avandzséroztatni Annyi sok regementet Fizignát kezdi ~ A' Nemzeti Conventet* (114/387).

hívattatik i

(1)

Vkihez/vhova ~: eljut hozzá. *Törnek a' vas matskák, hajó hányattatik Caronhoz utazni hajós hívattatik* (10/24).

híves l. hívös

hívhat Ik: *vissza~*.

hívni in

(1)

Hosszasan ~: kérlelni. *Nem kellett hosszason ~ám ökemét; Felszedi a' székről elpetyhüdt temét, Örög-forog, tipeg, lóbálja a' kóztot* (330/599).

hívó mn

(2)

Aki vkit hív. *Bár Elizium mezejét Görög Ország dítséri 'S ~ anyját Persefone nem nagy kedvel kíséri* (413a/46).

~ (413/50).

hívott in

Felkért. *A' Tanúnak ~ liget* (446/cím).

Ik: *meg~*.

hívő fn

(1)

Aki hisz. *Haza Árúlással a' hívet vádojják 's Hogy ez a' hívőket még fel ne forgassa A neve minnyájok előtt Hárám Bassa* (80/13).

hívság fn

(6)

Hiúság, hivalkodás. *Most a' mértékletlen öröm erőlteti, Hívságra, katzajra, dévajságra veti* (330/740). *Itt van egy fő Nimfám, ki a' nagy-világban A' mai Dámák közt lábra keltt ~ban, Mindenhatóságát olly nagyra terjeszti* (330/1984).

~' (330/2002), ~ra (199/112, 330/580), ~tokért (330/1501).

hívség

(5)

Hűség. *Hívséged betsét Védje mint petsét Hívenn, Szívem E' végső Tsók* (181/13).

~em (460/15), ~ed (460/33), ~edet (222/64), ~be (183/19).

hízak fn

(5)

1. Hézag, hiány, kívánnivaló. *Így alszunk mi! ~ de vigyáz a' természet, 'S nintsen munkáiban hízak és enyészet* (201/76). 2. Hízakot ejt: hibát vét. *En tudom, és önnön érzésem hitet el, Hogy vissza nem éltem e' rövid élettél, Hogy rendelt helyemet bétöltni kívántam, 'S ha ollykor hízakot ejtettem is bántam* (454/672).

~ (454/628), ~ja' (401/15), ~ot (401/18).

hízelkedés fn

(1)

Kedveskedve hízelgés. *Nem sovány ~ból, mellytől szívem irtózik ...Hanem belső tiszteltből köszöntlek meg Téged* (405/2).

hízelkedik i

(4)

Kedveskedve hízeleg. *Egy gyermek a' Grátziának Kedvesse, a' tsintalan, Gyenge karjával annyának Nyakán tsüngvén untalan, Hízelkedik, 's a' munkában Gyakran tartóztatja meg* (397a/465). *Bár jöjjön kintsekkal talpig bé takarva Nálta hízelkedjen a' bőség szarva Ne hidgy neki, ne hidgy* (55/6).

hízelkedel (432/1). — *hízelkedjen* (191/6).

hízelkedni in

(1)

Kedveskedve hízelegni. *Ha tudsz hízelkedni, 's a' rágalmaszának Szavát által tudod szépen adni másnak ... Így az emberek közt emberré tudsz lenni* (453/237).

hízlekedő mn/fn**(8)**

I. mn 1. Kedveskedve hízlelgő. *Courtisan, udvari ember, ~, Dámák körül hívalkodó* (330*/183/3). *El vett minden bút és gondot Ez az édes Nevezet, 's Hízlekedő beszédének Mézzén le tsorgó szívének Mindnyájunk temjenezett* (134/82). **2.** Vki számára kellemes. *A' ~ habok hozzá mint tódúlnak, 's Farkok tsóválva lábához simulnak* (139/94). *Nézd a' hízlekedő füvet 's szép virágot, Melyet még semmi szél foga meg nem rágott* (90/15). **3.** Hízlekedő hiszében: öncsaló hitben. *Azért nem kellett egy tseppjéig A' véremnek kiömleni, Hogy a' ~ hiszében Tengődtetvén bú napomat, Elsorvadjak a' szerelemben És holt-ra sírjam magamat?* (379/57). **II. fn** Kedveskedve hízlelgő ember. *Vigyázz! Ha a ~ Rád mosolyog: olly Tükör Ő, Kit mindig készen találsz* (364/1). ~ (397a/350, 447/82).

hízlekedve in**(2)**

Kedveskedően hízelegve. *Azok alázatos kérelemhez nyúlnak, 'S ~ urok' lábához borúlnak* (202/58). *Hízlekedve* (56/58).

hízik i**(3)**

1. *Hízik vmitől:* nagyon élvez vmit. *A' halálnak sok száz cifra Mészárossa ... Örül mikor láttya, hogy ember társának Vér tseppjei dühös karjára omlának. Hízik az előtte fetrengő jajjától 'S tiszteletet kíván gyilkos szabályjától* (192/39). **2.** *Vérrel ~:* véres csatákban bővelkedik. *Szerentsétlen Belgrád! ... Véren épült Város! Vérrel meddig hízol?* (79/5). **3.** *Reménnyel ~:* reménykedik. *Inti, hogy szerentsés bűnébe ne bízson, Kárt szülő ösztövére reménnyel ne — hízzon* (337/300).

hízal i**(10)**

1. (Állatot, embert) úgy táplál, hogy az kövérebb legyen. *De ezer ökrével minek ditsekedik Ha maga a' gazda az ezer eggyedik Hogy drága étkekkel van rakva asztala Mit ér ha ezekkel csak disznót hízlala* (60/13). *Miért adtál nekem több 's jobb tehetséget? ... Hogy egy romló testet neveljek 's hízlaljak* (454/647). **2.** Vmi kövérebbé tesz vmit. *Már*

most a' parton hevervén El nyúlt kövér hasával Mellyet sok jobbágyok zsírja Hízalt (114/733). **3.** *Növeszt. Az avúlt Régiség magát itt hízlalja, A' mit a' századok szültek, ő felfalja* (237/599). **4.** *Hízalja a hasát:* csak eszik és lustálkodik. *Nálunk is vagynak olyanok, Kik nagy szájuk, tudatlanok 'S tsak hasokat ~ják* (114/692). **4.** *Reménnyel ~ vkit:* reményt kelt vkiben. *Őket a' beléjek óltott ész megtsalta, Az erkölts ösztövére reménnyel hízlalta* (454/186). *hízalja* (114/689, 204/30, 217/30); ~ja (453/119).

hízalhat i**(2)**

Remény ~: reményt kelthet. *Ember! hát olly tsaló remény is hízlalhat, Hogy a' ki még ma él, hólnap meg nem halhat?* (217/1, 204/1)

hízott in**(3)**

Vmin ~: vmitől kövérebb lett, növekedett. *Hát te lenpogátsán ~, erdő-vágó, megtsapott Csöklek! Nem akarjátok adni nekünk a' Papot?* (326/21) — *Azért így szoll rollam veled sok goromba Hogy e tsak egy essős időbe nőtt gomba Hogy egy ló ganéjonn ~ rút pöfeteg Mellyre tekinteni a' szemnek viszketeg* (61/13). *Elrablod a' kikeletnek Tején ~ természetnek Gyönyörűségét magad* (389/102).

hja isz**(1)**

⟨Lemondó sóhajtként.⟩ *Hja egy Ochs volt az is, a' ki minket viszont E' siralmas inség gyász küszöbéig vont* (416/23).

hó¹ fn**(29)**

1. Jégkristályokból összetapadt pelyhenként lehulló fehér, téli csapadék. *Be kell fogni a Tinókat 's árpát kell vetni szinte: Míg nem az alkalmatlan tél esőt és havat hinte* (413a/223). **2.** Hópelyhek lehullott tömege. *Mint a' ~ a' Nap tüztől: Úgy az ő hév szerelmétől Mind el olvadva valánk* (134/103). **3.** *Vminek a hava:* vminek a fehérsége. *Szép virág vagy, azt megvallom: Mert a' Rózsa bíborához, És a' Liliom havához Színed hasonlónvá tész* (324/43). ~ (326/8, 379/2, 397/9, 397a/31, 413a/317, 447/103), *Hó* (228/17, 314/13), *havak* (85/5, 197/5, 337/197), *Hava* (228/37), *havat* (87/56, 199/86, 397a/48), *havát* (432/44), *havakat* (258/50), ~ba (425/29), ~kba (413a/130), ha-

von (197/30), havonn (85/30), ~ra (355/2), ~kra (413a/344), havára (77/49, 150/32), ~val (96/3).

Ö: hébe~.

hó² fn (4)

Hónap. *De miként a' Május' mosolygó havában, A' természet tsendes lévén ő magában, Tisztán fénylik a' nap, vidám a' mezőség* (330/511).

Havai (413a/672), havában (289/17), Havában (413/cím).

hó³ msz (3)

Állj! Talán szemek fényét mind elfogta a Hó, Mert közszülök egy sem kiáltotta, hogy ~! Én mondtam, – s a nádból felelt rá az Ekhó: Itt van a Legátus! ~, vak emberek! ~ (228/18, 20).

Hobbes fn (1)

Személynév. <Thomas Hobbes (1588–1679) angol filozófus.> *Midőn az ő élete' leírását olvassuk, alig hihetjük, hogy ő ember volt! — illy gyarló, illy ~' ideájához szító ember, mint a mi Világunk fiai!* (368*/31/6)

hóbérc fn (1)

Hóborította hegycsúcs. — ...ím a' végtelen üregben Földi hazád [mértéketlen] nagy tengelye végén Tágos gőzgömböt, hóbértzeket összetolulól Tengereket sok ezer mértföldnyire mint hemperget (348/36).

Hoche fn (2)

Személynév. <Lazare Hoche (1768–1797) francia hadvezér.> *Generál ~ halálára* (281/cím).

Hós (281/1).

hócsoport fn (1)

Nagyobb mennyiségű összeállt hó. *Így midőn a' téli szélveszeztől hozott Hótsoport a' bértzek tsútsára tornyozott, Oda pillant a' Nap, a' havak olvadnak* (337/196).

hódít i (2)

Másik nembelinek a tetszését megnyeri. *Ti, élet' balzsamát lehellő Leányok ... Nem tudlak imádni többé benneteket; Mert minden szépséget, mellyel ~átok, Már az egy Lillában bésummálva látok* (421/7). ~átok (127/7).

hódítás fn (2)

Hatalom alá hajtás. *Ez okozza hogy ők a' vért nem kívánják, 'S még az állatot is kímélik és szánják; E' miatt nem fognak kardot gyilkolásra, Puskát védelemre, ágyút ~ra* (454/500). ~ (313/89).

hódíthatatlan mn (1)

Amit nem lehet meghódítani. *Te is e' ~ Szíven uralkodni fogsz* (368a/157).

hódító mn/fn (2)

I. mn Megnyerő, vonzó. *Bóldog Héliconunk' szent Szűzei! Mellyek az édes Hangal ~ érzést egyelítetek össze* (450/30).

II. fn Győztes hadvezér. *Ha sok század alatt egy Nép addig hága Hogy már mennyország-gá lett az ő országa; Egy nap a' ~ véget vetett néki S ma tsak bús pusztákra rognak omladéki* (313/29).

hódíttatik i (1)

Rendeltetik. *Azon szép várakat Amazonok bírvák, Bezzeg a' törvényt is asszony módra írják. Mert bár a' Vitézek alá hódíttattak, Még is sok ezerszer másnak átadattak* (239/129).

hódol i (3)

<Szokásnak, szenvedélynek> enged, teret ad. *Huntzfut a' ki ~ otsmány manérjának* (248/42). — 'S lantot ragadván Hódolok ellene-állhatatlan Sógáritoknak (439/8).

Hódolnak (375/15).

Ik: meg~.

hódolás Ik: meg~.

hódolni Ik: meg~.

hódolván in (1)

Vkihez ~: hűségesnek lenni hozzá. *Térjetek hát útatokra, Rontsatok Tirannustokra Hódolván Királyunkhoz* (257/112).

hódtök fn (1)

A hód ivarszerve. <Az ivarszer mellett lévő mirigyzacskóban található anyagot gyógyszerészeti alapanyagként használták.> *De a' mesztelen Chálíbsok hozzánk atzélt küldenek, Orvosló Hódtökök pedig a' Pontusba termenek* (413a/68).

hofdéma fn (1)

Udvarhölgy. *Nézd, be nyájas a nézése így szóll egy Hofdémának* (231/214).

hófejér mn

(2)

1. Ragyogóan szép fehér. *A' gyönyörű Foszfor ezüst világával Játszott a' bíborba borúltt Ég' aljával, 'S a' hó' feje' egén elszórá azokat A' ragyogó kiseded hajaltsillagokat* (330/1857).
 2. Tiszta, őszinte. *Hófejér tekintedednek Hajnalán nyílásba jött Rózsaszálatskák ferednek Tiszta téjhabok között* (321/13).

Hof-maitresse (ném)

(1)

Udvarhölgy. *Bár próbát Romános elmésséggel teszek, 'S ékebben szöllok, mint a' Hof-Maitressék* (330/1420).

Hoffmann fn

(1)

Személynév. (Hoffmann, Friedrich (1660–1742), német orvos.) *Zengjed vizek nagy Királya dítséreteit annak, Ki szájába tiszta Magyar hangot adott ~ak* (124/10).

hogy¹ hsz

(120)

I. kérdő hsz. 1. Milyen módon?, miképpen?, hogyan? *Mi gondod a' továbbira, 'S világodat ~' éled?* (166/10) — *Te beszéld el, Klio! ~' raktak a' kopott Kőmaradványokból egy ditső Oszlopot?* (237/21) 2. (Csodálkozás, megütkezés kifejezésére:) *hogyan? Ugyan ~ hághatod itt szegény Didodat Ki jó szívvel fogta jukatsos hajódat?* (57/3) — *Hogy jöhet egy Gavallérnak Illyen beszéd szájára* (169/79). *Most vagy Homerusból nézi miként pusztít a Görög Akhillesnek a fiáért Priamus ~ könyörög* (111/34). 3. Hogyan lehetséges, hogy... *Nem tudom én, illy egyszerre Ezt véghez, ~ vihette* (231/160).

II. von hsz 1. (Időhatározói mm kötőszavaként a vele kapcsolt mm-ban megjelölt időpont, esemény után közvetlenül:) *amikor. Hákogtak a' Vén Istenek, Hogy a' dolgot hallották* (92/121). *Fel tettett reggele Ferentz várt napjának Ma ~ a' Hajnalnak rósái nyílnak* (67/2). 2. (A mm-ban megjelölt idő, cselekvés, folyamat alatt:) *miközben, mialatt. Víg aratóit (:mert ő azoknak Attya:) Tréfás szavaival szüntelen biztatja Ekkor ~ a' piros várt Nap enyészetnek Altató Zefiri feléje sijetnek* (69/19). 3. (A mm-ban megjelölt idő, cselekvés, folyamat kezdete óta:) *amióta. Hogy a' Vén Saturnus ki holt Az Egek Thronusából, Már semmi Örökös nem volt A' Chaosz sexusából* (92/1). *Ah, tsak azolta vise-*

lem, Hogy egyszer meg láttalak (129/56).

Ö: *ha~.*

hogy² ksz

(1138)

(A főmondat vmely mondatrészt kifejező mellékmondat kapcsolására.) *E' versekben titkos tzelom takarom 'S mert okom van, az igaz, Hogy Columbus nagy Virtusit hirdetem* (171/13). *Urak, Asszonyságok ügye' bár jól esett, Hogy Antal napjával késtünk egy keveset* (336/18). *Tudom ~ azt a' víg órát békételen' várjátok, Mellyben a' trombiták' nemes serkentését halljátok* (259/525). *Pedig Kata neve azt meg érdemlené, Hogy a Kalendárjom verral festené* 340/26). *Ne reszkess, ne borzadj! – én nem azért jöttem, Hogy újra szerelmes Szókkal terhellyelek* (143/3). *Négy erőss csoportot kiküld sietséggel, Hogy a' győzött félnek legyen segítséggel* (330/1316). *Örül, ~ bátor rá sok szél törekedett, Mindazonáltal hajó törést nem szenvedett* (211/75). *Halál! Ez az a' szó melly annyi könyveket Áraszt, ~ bé vonná, köddel az egeket* (213/2). *Végre fortélyokkal addig isalogatam, Vitézit elfogván, ~ bészorongattam* (239/188). *Mert úgy is már akkor viselt agg-koszorút, Hogy a' Burkus kezdte a' másik háborút* (330/218). *Ekkor az ütközet' módját így rendelé, Hogy a' Front léptenként menjen eléfelé* (33/1198). *Ki olly kötésselis kezdett vólt biztatni Hogy azt tsak a' halál fogná elszagatni, Nem szeret nem betsül már többé engemet* (176/54). *'S örülj, ~ néked fog olly szerentséd lenni, Hogy a' Burbon nevet fényre fogod tenni* (337/168).
 Ö: *a~, akár~, alig~, csak~, hanem~, hogy~, mint~, ne~, úgy~.*

hogyan hsz

(3)

1. (Csodálkozás kifejezésére:) *szinte lehetetlen az, hogy... Nints semmi szél: Még is ~, ~ rezeg A' nyárlevél* (333/11, 11). 2. (Csodálkozó kérdésben.) *De mérget ~ kóstolna Önként a' haldokló is?* (428/163)

hogyha ksz

(23)

1. (Feltételes m kötőszavaként) *ha. És el is vesztette volna Örökre a' békákat, Hogy ha meg nem szánta volna Jupiter e' párákat* (114/982). *Hogyha vetekedni akar Salamonnal, Királyi pompával meg győzi azonnal* (90/21). 2. (Időhatározói mm-ban:) *amikor. Múzsám lát-*

hatsz más sok száz szebbet szembe Hogyha bé mégy ama firhangos hárembe (190/20).
~ (140/13, 288/81, 356/8, 358/23, 413a/7, 430/28, 454/570), *Hogyha* (288/27, 304/52, 317/107, 321/24, 435/52, 449/11), *hogy ha* (418/81), *hogy, ha* (443/65, 454/315), *Hogy ha* (1/14, 34/4, 35/1, 42/8).

hogyhát ksz (1)

Hogy. Hogy hát meg ne haljak felnyitom Szívemet, És el mondom de csak néktek keserve-met (176/43).

hogyhogy hsz (1)

(Csodálkozás, megütözés kifejezésére:) *Itt a' vég: megívám kelyhedet: óh halál, 'S néhány pertzek után testemet itt hagyom. — Hogy-hogy, drága Barátim! Miért vagytok szomorú, 's levertt Ábrázattal?* (454/707)

hogyne hsz (3)

(Felt. módú állítmánnyal:) *persze (hogy). Oh, hogy ne engednék, drága Angyal néked!* (306/175) — *Négy fő gyámolai a' négy fő Vallásnak, Hogy ne állhatnának ellent egy romlásnak?* (337/104) — *A' mi egyszer szép, hogy' ne tudná mi a szép?* (368/13)

hóh msz (1)

(Beszédet v. gondolatmenetet megszakító szóként.) *Hóh barátim, a' hol legtöbb kedvet vártok, Ahol nyerekedni készültök, ott ártok* (330/663).

hóhalom fn (1)

Egy kupacba hányt nagyobb mennyiségű hó. *A' sík mezőségenn hó halmok épülnek Bár tavasszal vízzé válnak 's őszve dülnek* (66/7).

hóhér fn (4)

1. Ítélet-végrehajtó. *Sok lévén Carnevál' bűneinek száma, Méltónak ítélte erre minden Dáma, Hogy Matrikulája porrá égettessék, Maga ~ által kiheréltetessék* (330/1622). **2.** Vérengző gyilkos; kegyetlen zsarnok. *Meg ne ítéllyetek emberek, ha kérdem, Ez e' a' valódi virtus és az érdem? Mellyért nagy híre lett sok gyilkos Hóhérnak, Pennáján az ötlet ditsérő Homérnak* (192/43). **3.** Pokloknak ~a: Plútó, az alvilág istene a görög mitológiában. *Már Lelkemig ér a' Pokloknak ~a, Dárdákkal, Fáklyákkal Veri Megéra!* (223/6) ~om (454/246).

hóhédrabant fn (1)

Hóhérségéd, hóhérszolga. *Eljöttek széleink felé Hóhédrabanti a' Pokolnak, Hogy minket systematice 'S moraliter majd meggyilkolnak* (257/83).

hóhérkard fn (1)

A hóhérok által a lefejezéshez használt kard. *Ha van szíve a' Magyarnak Ha van benne ész, A' bugyogós Hóhér kardnak Aldozatja lesz* (246/39).

Hókus fn (2)

Személynév. ~, Bókus Pellidókus Ő Kegyelmeknek neve (385/22).
~ (385/31).

hókuszpókusság fn (1)

Bűvészkedés, szemfényvesztés. *Azért, hogy boszorkányságot, Mint ő Kemek, nem tudok, 'S holmi hókusz-pókusságot Soha nem gyakorolok, De biz azért, engem uttse, Tiszteletes Uram Ötse Sem teszi ki a' szűröm* (92/157).

hol hsz/ksz (216)

I. hsz (kérdő) Melyik helyen? *Tsak tudnám bár Hol van most, 's mit tsinálhat?* (149/15) — *Fő java Éltémnek Hol mulatozol te?* (145/18)

II. hsz (vonatkozó) **1.** Ahol. *Kapos volt a' vidám Fárságnak is télja; Hol szállásává lett a' Hertzeg' Kastéllya* (330/52). *Ott hallik a' Vig muzsika, Ott zengedez, Hol a' szagos Bokrok között Agannipe tsergedez* (110/18). *Óh felséges Virtus, ott tetszesz te nagynek, Hol a' tselekvőnek akadályi vagynak, Hol a' midőn egy jót szükség fényre hozni, Sok kedves dolgot kell azért feláldozni* (454/810, 811).

III. hsz (határozatlan) Szükség a Földnek magános tsínnyát is megesmernem, *Hol miként szokták mívelni, mi ~ terem, és mi nem* (413a/62, 62).

IV. ksz (Páros használatban:) néha..., néha...; egyszer..., másszor. *Hát az én hatalmam? (így szóll bús kedvében, Hol orrát, ~ farát vakarván mérgében)* (330/656). *Hol meg telik, ~ el apad hasam kíváncsi csője* (169/65).

Ö: a~, akár~, im~, vala~.

Holberg fn (2)

Személynév. (Ludvig ~: (1684–1754) norvég-dán író.) *Donka Olympia, egy nagy familiából*

való, de szegény és büszke Spanyol Úri asz-szony a' ~' egyik Vigjátékjában (330*/203/2). ~' (368/31/19).

hold fn**(40)**

1. Földünk mellékbolygója. A' Tziprus a' Hóld' fénnyénél Árnyékát mutatja (128/13). Fenn lengő Hold! Nézd mint kínlódom Mond meg nekem hol fekszem én? (455/1) **2.** A hold szarvai: a félhold két csúcsa. Ha az új Hóld sétét szarvval száll ki a' levegőben: Nagy zápor lesz a' tengeren (413a/432). **3.** Mellékbolygó. Ti is itt állatok kő szálnyi Metsetek ... Hegyes tetőtöknek aranyozott ~ja Fénnyével az égi ~ak számát tóldja (190/40, 25/20). **4.** Változó Hóldodnak ... utolsó fertálya: a szójátékban a török félholdat a fogyó hold utolsó negyedéhez hasonlítja a költő. Szerentsétlen Belgrád! ... Változó Hóldodnak, a' melly most lemégyn, Kívánom utólsó fertálya e' légyen (79/13).

hold (4/28, 77/162), Hold (305/17, 307/7, 95, 413a/282, 360, 430, 428/23), hóld (330/889, 413a/403, 450/49), Hóld (123/63, 183/24, 307/77, 330*/165/5, 450/9), Hold' (312/21), Hóld' (200/28, 460/92), ~jaink (410/16), ~at (56/20), hóldat (202/20), Hóldat (315/5), ~nak (304/5), Holdnak (314/10, 435/5), hóldnak (424/14), Hóldnak (405/26), ~nál (83/49), ~dal (330/680), Holddal (195/9).

holdalji mn**(1)**

Hóldalji világ: a földkerekség 'S felnyitván az egész Természetet, össze seregli [Földi] Tág elméjében az egész Hóldalji világot (348/6).

holdfény fn**(1)**

A Holdról visszaverődő, éjszaka halványan világító napfény. 'S olly tsillogva függnek onnan Alá a' kis állatok, Mint a' ~tól újonnan Megaranyozott harmatok (397a/987).

holdfertály fn**(1)**

A hold változásának szakasza. Ők mutassák meg az égnek jártát 's a' tsillagokat A' napnak fogyatkozásit és a' hold fertályokat (413a/1033).

holdtölte fn**(1)**

Kb. 28 naponként ismétlődő jelenség időpontja, amikor Holdnak a Földre néző oldalát a

nap teljesen megvilágítja. Kurvannya! Hadd fetsegjen ő, Hóld-töltre tán eszére jó (316/36).

holdvilág fn**(1)**

Holdfény. Te vagy még egyedül, óh arany Hóldvilág! Mellyre Donátziót nem hozott a' Világ (200/75).

hólé fn**(1)**

A megolvadt hóból keletkező víz. Első kikeletkor midőn a' fejéres Hegyeknek hó levét issza már a' téres És a' nedves göröngy kezd engedni már a' Tavaszi szellőknek lágy fuval-lására (413/56).

holló fn**(5)**

A varjúfélék családjába a legnagyobb termetű, fekete tollazatú madár. Zörgő szárnyakon repülnek a' ~k nagy táborral (413a/389). Átilla keretsény tollú bokkrétája, Árpád' buzogányja, István' koronája, A' Mátyás ~ja, és a' József neve Ez oltárnak legfőbb ditsőséget teve (306/209).

~ (454/191), ~k (413a/414, 429).

hollószín mn**(2)**

Hollófekete szín. Barna szemöldöke, holló szín bajussza Képének pirosuló tejét büszkén ussza (82/29).

~ (256/27).

holmi fn/nm**(33)**

I. fn Közelebről meg nem határozott mindenféle dolog, tárgy. Etuis, frantzia szó átallyában minden tokot tesz, a' miben sok darab ~ tartatik (330*/149/8). Azután a' sok Barére A' Convent ítéletére Más ~ket említe (114/496). ~t (341/47).

II. nm (határozatlan) valami. **1.** Bajusszokat ki pedrették Holmivel Huszároson (114/379). ~t (201/44, 454/602). **2.** Vmi(féle) közelebről meg nem határozott és jelentéktelen. A' Fő hadi Ministernek Concredálják a' fegyvernek 'S ~ egyébnek gondját (114/349). Barátom! Miért szomorkodnál meg ~ goromba miatt (315/28). **3.** Akármiféle. 'S Ha hiszünk a' scriptoroknak, Holmi Isidorusoknak, Meg is felelt Tzéljának (92/328).

~ (92/157, 246/45, 267/220, 314/22, 330/712, 1247, 1964, 330*/137/4, 330*/171/3, 397a/533, 413a/25, 280, 399, 407, 789, 819, 424/

27, 452/22), *Holmi* (246/47, 48, 357/62, 367/7, 397a/1090, 418/80).

holnap hsz/fn

(9)

I. hsz A maira következő napon. *A' ki ma az öröm könnyeit öntözi Hólnap gyász ruháját jajgatva öltözi* (74/18).

~ (15/2, 154/21, 219/92, 268/76, 413a/431), *Holnap* (218/6), *hólnap* (74/16, 204/2, 217/2, 453/97).

II. fn A mai után következő nap. *De még csak azt mondom, hogy igyunk, vígjunk, A' borból ~ra egy tseppet se hadjunk* (266/30).

~ra (154/19, 330/1836).

Ö: ma~.

holott ksz/hsz

(16)

I. ksz **1.** Bár, noha. *Hát ugyan ezt Amor nem vihetné végbe Holott ő a' leg főbb Istenség az égbe* (196/70). **2.** Hiszen. *Barátságot Felségével De miként köthetek én? Holott egész Gárdájával Lakik a' víz fenekén* (114/93).

~ (330*/200/21, 330*/202/11), *Holott* (127/15, 213/69, 267/27, 314/24, 330/698, 797, 1783, 342/12, 380/68, 413a/512, 421/16).

II. hsz Ahol. *Mikippen az Carneval nagy pompával Kapos Várott be menván, holoth is ebidől vala és az Matricullat föll mutatia vala* (330/cím).

holt mn/fn

(52)

I. mn **1.** Halott, élettelen. *A' szép szemű Chlóríst, ki elandaloda Holtt bajnokja mellett, 's nem vigyázott oda; Chlóríst elütteti a' rúdnak végével* (330/1410). *Azolta adja ki a' kenyért Házából Kikapván éhhez holt kitsinnye szájából A' szent Névre vágyó balgatag anyja is* (190/60). **2.** *Holt csendesség:* Halotti csend. *Itt kastélyok állnak 's gályák a' partokon, Ott holt csendesség ül az omladékokon?* (313/58) **3.** *Holt húrok:* széthangolt húrok. *A' szép hármónia, melly a' holt húrokról Az érző-inakba szállong, és azokról A' lélekbe felhat, 's a' szívbe benyomúl ... Egyszerre elhagyá a' húr, az inakat* (330/1033).

holt (216/87), ~t (337/63), *Holt* (397a/810).

II. fn **1.** Halott ember, állat. *A' midőn a' ~ak rakásokra hulltak, A' sűrűn hulló népek meg ritkúlnak* (215/69). *A' békáknak Újjságai Ellenbe így íranak, Hogy az egerek ~jai Tíz*

ezeren valának (114/884). **2.** *Holtig:* élete végéig. *Véltem, hogy egymástól ~ig meg nem válunk* (63/15). *Pártosinak egyéb büntetést nem adna Hanem ~ig való Praeceptorrá tenné* (12/25). **3.** *Vkinek a holta:* vkinek a halála. *Ezt tudom, és ezért holtom után élek Ha valót sugall a' Poétai lélek* (213/113). **4.** *Holtra:* rendkívüli mértékben. *Nem szenvedtek semmi bajt, A' kik jó atyjok szemébe Otthon az híves pintzébe Holtra részegedtenek* (317/203).

Holt (454/819), *holt* (201/39), ~ak (56/22, 424/4), ~ak' (306/46, 47, 397a/524), ~tak (299/2, 317/203, 439/63), ~tak' (253/75, 330*/165/6), *holtak* (201/46, 209/21), ~om (263/10, 403/47), *holtom* (330/1572), *Holtod* (410/18), *Holtunk* (406/10), *holtat* (209/64), *holtaknak* (210/18), ~ra (379/60), *holtakért* (209/8), ~akká (14/26, 27), *holtakká* (201/26, 27), ~ig (176/90, 330/801, 1563, 434/20), *Holtig* (12/18, 152/7, 272/8, 379/40), *holtig* (159/13), *Holtig* (202/140), ~omig (269/31), *holttal* (215/76).

Ik: meg~. **Ö:** fél~.

holtálm fn

(1)

Mély álm. *Sír tisztelőd, kétségbe esvén, Moltá tőled távol esvén Reménye füstbe szállt; Holt-álm ül zsibbadt ölében, 'S gyakran ijesztő képzetében Lilit, Lilit kiált* (302/16).

holtbeteg mn

(1)

Halálos beteg. *Lelkem, testem holtbeteg. Menny, föld, kintsem, botsáss meg!* (443/31)

holtfélben fn

(1)

Halál közeli állapotban. *És ott ama' Magyar jószívű Uraknál, Kik közt holtfélben is vidám szívvel laknál, Kipihenvén magát, más nap késő reggel Megindult Kaposba parádés sereg-gel* (330/40).

holtszén fn

(1)

Feketszén. *Hát ha tőled, óh Idő! Te a' ki mindenünket öszverontod, A' Nap is holtszén-re fő?* (288/15)

holttest fn

(5)

Élettelen test. *Az egész mező el tellett A' sok száz holt testekkel* (114/874).

holt testek (259/493), *holt testem* (213/123), *holttestemhez* (433/75), *holt testtel* (213/55).

hólyag fn (1) (Élő szervezetben) vékony falú, tömlőszerű képződmény. *Tedd hozzá, hogy míg lehellenek tüdője holyagjai Addig igaz tisztelője 's híve lesz Csokonai* (111/115).

homály fn (40) 1. A világosság és a sötétség közötti átmeneti állapot. *A' viadalra kiszállt hadi népek, az éji ~ban Tsillog az egybe-zavarott seregeknek kardja szemembe* (258/6). 2. A levegőnek a távolba látást nehezítő párája, pora. *Le hasad az éjnek fekete kárpítja A' ködnek szemünket vakító ~a* (67/11). 3. Sötétség, üresség. *Te a vak ~ba rakod a' Templomot, És onnan ígéréd a' Paradisomot* (190/71). *E' szóra karjaim kinyúlnak, De sovány ~ba húllnak* (302/20). 4. Butaság, ostabaság. *Vigyázz! Mert közel van a' Homálynak partja, Elnyel, ha az Észnek fénnyé meg nem tartja* (313/123). 5. Homályba vonódik: fénytelen, átlátszatlan lesz. *De a' Vár ha sokat Attakírozódik, Csillámló ablaka ~ba vonódik* (238/94). 6. Homályba borul vmi: elfelejtődik. *Tudom, ti sem fogtok tőlük elfajulni, Királyt, hazát készek lesztek megbosszulni, Készebbek a' hartzon vitézül kimúlni, Mint a' Magyar névvel ~ba borúlni* (259/120). 7. Homályba merül: eltűnik. *Az Éjnek Madara húholni megszűnik, Egy jóltévő Világ a' Mennyből kiderül, 'S a' sok ki gondolt Menny mind ~ba merül* (190/90). ~ (163/14, 397a/209, 554, 413a/258, 440/5, 443/88, 452/12, 454/299), ~' (417/2, 418/104), homálly (222/15), ~a (43/9, 350/8, 397a/147), ~ja (163/1), ~i (397a/627), ~t (192/34, 203/12), ~át (172/10), ~nak (161/29, 450/38), Homályba (238/12) homállyba (413a/221, 402), homállyába (330/927), ~ban (237/77), ~ában (258/2, 306/34), ~jában (313/65), homállyában (330/678), homállyából (341/29), homállyal (239/41).

homályos mn (8) Kissé sötét, nem elég világos. *Egy homájos felhő lebeg körülötte Ezt a' sóhajtasok gőzi sűrítette* (6/17). *Ő [a Nap] Caesar' halálakor is megszánta Róma' népét Midőn ~ rosával fedte tündöklő képét* (413a/471).

~ (111/81, 237/49, 330/442, 397a/333, 413a/580), Homájos (77/144).

homályosít i (3) Homályossá tesz. *Oh únalom! Vad únalom! Óráimat be fájlalom, Hogy így ~od* (165/3). *Nagyságtok' élő Érdemi mind nagyok, De én tsak egy kis Múzsá-leány vagyok: És így talám ~nám Majd ha nagy Érdemitek' nagyítnám* (251/7). ~juk (188/102).

homályosság fn (1) Sötétség. *Tsak alig hanyatlott a' komor éjtszaka, Mellyet a borzasztó ~ raka* (225/40).

Homérosz fn (12) Személynév. < görög költő (i. e. 8. század)). *Népei a' fagyos északnak, 'S kik a' forró nap alatt laknak, Hírdetik, ki volt Homérus* (255/27). *Homér* (114/5), *Homérus* (42/9, 451/27), *Homerus* (317/40, 358/47), *Homérnak* (192/44, 245/30), *Homerusból* (11/33), *Homérral* (317/44, 47, 369/6).

homlít Ik: le~.

homlítás fn (1) Szőlőbujtás. *De az olaj-fát tövéről, a' Szőlőt ~sal Páfus Myrtusát szaporítsd vastag karó dugással* (413a/588).

homlítani in (1) Szőlőt bujtani. *Se ~ valót ne szedj a' felső venyigéről, Se tsemétét ne ültessél a' fának ág hegyéről* (413a/836).

homlok fn (32) A koponyának a szemöldök fölött a hajzig terjedő része. — ... s Barázdás ~át az izzadság árja *Le görgő cseppjével sorjába el járja* (69/15). *Már az ősz hajakból font ezüst korona Homlokára ritka tiszteletet vona* (215/106). ~om' (306/12, 36), ~a (338/46, 392/38), *Homloka* (258/18), ~omat (338/2, 413a/1126), *Homlokomat* (128/47), ~odat (368a/112, 400/2, 46), ~át (331/18, 413a/1047), ~okat (42/6), ~ait (188/86), ~oknak (439/55), ~odnak (212/7), ~ában (191/45), ~ából (185/133, 418/90), ~on (330/335), ~odon (111/55), ~odra (413a/34), ~ára (54/9, 78/14, 36, 216/80, 231/223,

368a/49), ~kal (413a/356).

Ö: hanyatt~.

homlokú mn

(1)

Koszorús ~: koszorúval díszített homlokú. *Amaz Ánglusok koszorús ~ Poëtája, Milton-is, borzaszt először 's rémit bús trombitája* (216/11).

homok fn

(6)

1. Apró ásványi szemcsékből álló, sárgás színű laza anyag. *Viszi a' Tenger színére A' Homokot szárnyainn* (231/268). **2.** Ilyenféle talaj. *'S mint rideg violák, a' pusztá ~on, Magánosan sírnak úntt árvaságokon* (330/435). ~ (413a/82), ~on (400/102), ~ján (395/34), ~jain (313/114).

homokpuszta fn

(1)

Homokos talajú pusztá. *Elég tágas a' Caspium' ~ja! Ott életében sem hall egy új szót is* (330*/204/14).

hon¹ fn

(7)

1. Haza, szülőföld. *És mivel tetézt érdemeit látta, Honnjábann a' Tisza partján túl imádtá* (235/16). **2.** Otthon. *A' mezőnek minden lakóját kész honnya Készen várja, 's oda tagjait bé vonnya* (65/13). *Járd el Germánia' hajdani Bakonnyát, És tsudáld most benne a' Muzsák-nak honnyát* (313/100). *Honnyod* (305/39), *Honnyomba* (439/6), *honyjába* (390/15), *honnyunkba* (267/242), *Honnyokba* (397a/1002).

hon² Ö: a~.

hónap fn

(14)

1. Az év tizenketted része mint külön névvel megjelölt naptári egység. *Itt van már November didergő ~ja* (87/49). **2.** Kb. 30 napnyi időtartam. *Itten egy ~ja telt el, míg szerentsémet lesém* (161/43). *Sem eső, sem szél nem támad azon az egész naponn, Sőt végig szép tsendes idő jár az egész ~onn* (413a/439). ~ (238/92, 306/144), ~ok (288/91, 413a/39), *Hónapok* (176/61, 413/43), ~ja (199/79), *honapja* (389/5), *hava* (228/38), *Hava* (228/37), *Holnapig* (317/34).

honi mn

(1)

Hazai. *A' kik valamelly tartománnyal jól tet-*

tek, annak Indigesz (vagy is honnyi) Istenévé lettek (418*/173/1).

honnan hsz

(8)

I. (kérdő) Melyik helyről, milyen irányból? *Honnan? Hová akar menni Kedvesem így magába?* (231/379)

Honnan (161/3, 413a/464, 452/56).

II. (vonatkozó) Ahonnan. *A jaj szó, sikóltás a' levegőt teli, Magát a' tsillagok közzé fel emeli, Honnan terhesedve a' nyílt Pokolra ül* (195/27).

Honnan (59/25, 455/22).

III. (határozatlan) (Határozatlanság kif-re.) *Azt sincs ~ magyaráznom, Hogy benn égek, kinnt meg fádom* (309/121).

Ö: a~, vala~.

Hónor fn

(6)

A becsület, erényesség megszemélyesítése a régi rómaiaknál. *Ő a feledékenységnek gyász-ból kötött fedele Alól a Honor várába két nagy nevet emele* (111/66).

~ (188/28), ~nak (255/4), ~tól (188/119), ~ral (220/45), *Honorról* (53/7).

honos fn

(1)

Honfitárs. — *...akkor egy véres szablyát hordozzanak-el a' Honnyosok sátoráiban* (268*/22/4).

hónyak fn

(1)

Hófehér nyak. *Óh, ha Ámort meglátjátok Hó nyakán vagy kebelén, Egy pár tsókkal adjátok Tudtára, mit érzek én!* (331/30)

hopp fn

(1)

Hoppot mond: búcsút mond. Hát vígadok, helyt nem adok Már a' bánatnak: Hoppot mondok! A' búk 's gondok nálam nem lakhatnak (99/19).

Ö: hipp~.

Hora fn

(1)

Személynév. (Horia Nicolae (1730–1785) az 1784-es erdélyi jobbágypfelkelés vezére, akit lázadónak tartottak.) *Voltak sok párt Utők találtunk sok ~t Ki Hazája ellen vezette Táborát* (80/3).

Horatius fn

(7)

Személynév. (~ Flaccus (Kr.e. 65–8) római költő.) *Én ezt a' tiszteletet olyan jussal adha-*

tom, mint ~ a' magáét (432/206/7).
~(13/33, 432*/205/1), Horatz (12/2), Horátz
(338/17, 410/cím), Horáttzal (166/20.)

hord i

(19)

1. Rendszeresen hoz, visz vmit v. vkit. *Nem ~a más határra Vagy háborút vagy kintseket* (247/19). Szárnyas ló vagy, 's a' bértzeket és magas kősziklákat Meg tetéző szárnyaidon ~od a' Poétákat (358/4). 2. Egy helyre szállít, gyűjt. *Mikor Méhetskék zsibongással Királynéjok lassú zugással Mézeiket virágokból Hordják sietve gyors szárnyakkal* (33/4). 3. <Természeti erő> magával sodor (és lerak) vmit. — ...a' patak a magos szirtokról lebuk-tában Hordja a' boldog iszapot (413a/714). 4. <Üzenetet, hírt> többször v. rendszeresen továbbít. *A' konyhára ~ják a' pletyka beszédet* (330/1659). *Maga ~ta a' hírt a' világ' fülébe* (330/1790). 5. Ruhadarab (használati) tárgy állandóan, szokásszerűen rajta, ill. nála van. *Nem ~ parányi vállán Puzdrát, nyilat, vagy ívet* (185/98). 6. Vmi állandóan benne, nála van. *Elküldötte Ferentz tüstént e' második ötsét, A' ki az ő képét 's szívét úgy ~ja magában* (258/83).

~ (453/118), Hord (368/136), ~nak (454/11), ~ottak (237/106); Hordod (460/42), ~ja (238/109, 313/83, 418/100), ~tál (266/45). Hordtam volna (330/773). — Hordjon (295/32).

Ik: el~, ki~, vissza~.

hordatni Ik: meg~.

hordhat i

(1)

Lehet hordani. *Épen, míg még el nem száradt a' törzsökje, Illyen volt a' Jónás' fél érésű tökje. Tsak elől is volna egy keveset lompos, Hordhatná a' nyájba az első kolompos* (254/42).

hordó fn

(11)

Abronsokkal összefogott hengeres tartály. *Tántorgó lábával 'S reszkető karjával Még is sok ~kat tölt édes mustjával* (87/38).

~ (87/41, 199/60), ~k' (219/1), ~t (317/154), ~kat (199/58), ~ba (199/61, 71), Hordóba (78/41), ~ból (219/50), ~val (317/99).

hordogat i

(2)

Rendszeresen, ismétlődően hord. *Itt van a' víg szüret, 's mustos kádja körül A' szüretelőknék*

víg tábora örül. Mellybe ~ja a' meg-ért szőlőket (199/45).

~tya (87/25).

hordogatni in

(2)

Rendszeresen, ismétlődően hordani. *Tsak az ember ne restelje a' trágyát ~* (413a/92).

~ (330/329).

hordoz i

(17)

1. Huzamosan, ill. ismételten ide-oda hord, visz vkit, vmit. *Lova, melly dühös haragját Zabljánn tájékozza, Rajta ülőjét mint pestist mindenfelé ~za* (216/90). *Téged [kulacsot] ~lak útamban, Téged öllelek ágyamban* (433/37). *Hogy tartsd meg sokáig kegyes Püspökünket A' ki szent Ortzádhoz vezérli népünket, Az élet vizével legeltetvén nyáját, Hordozza a' tölled irt Törvény' tábláját* (225/96). 2. Vmit huzamosan (magában v. magán) visel, hord. *Szép a' hajad' szép szála is, Ha kis tsikó ~ta is* (433/18). *Vége felé járván a' fagyos Detzember, Détzembert ~ már magán minden ember* (197/10). *Láttuk, hogy talál kinyait könnyebbítő barátira A' ki szívén más bajait olly mértékben ~za, Hogy annak enyhítéséért mindenét fel-áldozza* (216/111). 4. Hordoz vkit isten: védelmez, vigyáz rá. *Hordozzon, Fiam, az isteni kegyelem* (268/124). *Rajta! Tsak menjetek, Fijaim, ellene: Hordozzon a' Magyar Seregek' Istene!* (267/218) 5. Vmin ~za a szemeit: vmit hosszabb ideig néz. *Tiltott helyeken ~za Mindentlító szemeit* (231/421). 6. Gyászba ~á magát: tartós sötétségben van. *Míg az égi Nap felette Hév világát terjegette Gyászba ~á magát [az estike]* (402/3). ~ (85/10); ~za (216/21), ~zuk (204/25, 217/25), ~ta (217/56). — Hordozzon (217/144); Hordozd (225/98).

Ik: el~.

hordozván in

(1)

Magával hordva. *E' kerek föld pusztán forog az üregben Hordozván a' néma halált gyász leplekben* (454/176).

hordván in

(1)

Rendszeresen vívén vkit vhová. *Addig manuális Orgona helyébe Zeng öt s hat kitsinyed kutzkód üregébe; Kiket renddel ide ~ oskolá-*

ba, Kántusra hitvesed jön kurta gubába (233/75).

horgas mn

(3)

Görbe, hajlott. *Ezenn a' mord lélek igen megpirúla, Alig hogy a' ~ botjához nem nyúla* (239/90). *Horgas lába tittyen-totyan; Sovány fara egyet lottyan* (339/3). *A' tarka Bőség csüngeti jobb felől Horgas türokjét* (418/22).

Ö: hóri~.

horgaseke fn

(3)

Ekefajta. *Légy jelen Minerva, olajfák szerzője, 'S te gyermek, a' horgas eke készítője!* (413/24)

horgas eke' (413a/181), *horgas ekéktől* (413a/715).

hórihorgas mn

(1)

Horgas. *Munkád után észre veszed, hogy az legjobb marhának, Hogy könnyen enged az eke' ~ vasának* (413a/753).

horizont fn

(6)

Látóhatár, szemhatár. *Haldokló sugári [a Napnak] halavánnýá lesznek Pirult horizonunk alatt el enyésznek* (4/4). *Régi víg kedvem' szép Horizonja Szürkült borzasztó setétségre* (138/1).

Horizon (163/114/1), *Hórizonja* (286/1), *horizonunk* (200/4, 405/24).

Horka fn

(1)

Személynév. (Anonymusnál szerepel, Tétény (Töhötöm) fia.) *Árpád nem szégyenlte lotsolni a' torkát, Mert még maga hívta innya Hubát, ~t* (248/32).

horkantó in

(1)

Rövid horkolásszerű hangot hallató. *Tavas volt akkor és a' nagy világ tavszlott maga 'S deret ~ szusszával Eurus ki nem ballaga* (413a/879).

horog fn

(2)

1. Zsinórra erősíthető hegyes végű kis kampó mint halászó eszköz. *Az halász függvén a' redves kő szálakonn Igazít a' meg tsalt halászó horgokonn* (83/34). 2. *Horgára kerít vkit: sikerül vkit magának megszerezni. Jó volna, ha e' szép prédát Horgára keríthetné* (231/150).

horogi mn

(1)

Horoghoz tartozó. *A' Horogi pusztá körül a' parasztság össze gyűlt* (326/17).

horpad lk: be~.**horpadás fn**

(2)

1. Hajlat. *A' mély völgyek' ~a Jajjaimmal megtele* (428/67). 2. Völgy. *Vagy a' Vasvári bértzeknek Horpadásit keresed* (420/6).

horpadt mn

(3)

1. Hajlott. *Ezekből faragnak küllőt 's ~ hajó feneket* (413a/997). 2. Mély. *Meg telnek a' ~ völgyek potrohos gerezdekkal* (413a/937). 3. *Horpadt hegy:* völgyekkel tarkított hegy. *A' millyet gyakorta látunk a ~t hegy allyában Hová a' patak a magos szirtokról lebuktában Hordja a' boldog iszapot* (413a/712).

lk: be~.

horribilis mn

(1)

Hallatlanul nagy. *A' Tanáts Petsét nyomóját, Egy ~ nagy Gólyát Nyomtak a' Decretumra* (92/140).

Hortobágy fn

(4)

Helynév. (A Közép-Tiszavidék tájegysége.) *Ki 's mi hozott ugan 'E ~ pusztái mellé E' Magyar Arkadiába, kérlek?* (439/3) ~ (330*/171/1), ~' (330/1041, 330*/171/1).

hortyog i

(6)

1. Öblös hangon horkol. *Alúnni is bátran lehet tsak ne nagyon ~jon Lóggó fejével a' versnek tactusára bólogjon* (310/13). 2. Mélyen hortyogva alszik. *Páva módon fénylő baglyok, kik módiból Éjtszakát tsináltak a' nap' órájiból; Ti el puhúlt testtel ürögtök forogtok, Vagy egész nap estig ájułtan ~tok* (198/54). 3. (Ló) horkant, öblös horkolás szerű hangot hallat. *Lova kedélykedvén a' rajta ülővel, Hortyog, tántzol, kapál, nyerit déltzeg fővel* (330/278). ~ (330/151), ~a (452/57), ~tak (330/686).

hortyogó mn

(1)

Horkantó. *És te Neptun, ki a földbe ütvén hármas villádat, Ki ontád méhéből első ~ paripádat* (413a/14).

hortyogva in

(2)

1. Horkolva. *'S úgy vidít meg a' bor, ha délig ~ Fekszünk krápulába virradattól fogva?* (197/59) 2. (Ló) horkantva. *És Te, ki a földbe*

üttvén nagy villádat Hortyogva ontád ki büszke paripádat (413/16).

horvát fn (1)

Horvátországban élő, déli szláv nyelvet beszélő néphez tartozó személy. *Magyar, Tseh és Horváth egészen A' mit mostan a' Bétsi részen Olly' vígan téssen: Örökre élnek az História-ba' (257/165).*

Horváth fn (13)

Személynév. (Pálóczi ~ Ádám (1760–1820): költő, író.) ~ Ádámhoz (111/cím). *Bessenyei' Obojjára Horváth' réz Trombitájára ... Esküszöm, hogy utoljára Függesztelek a' Bodzafára (243/2).*

~ (111/50, 72, 100, 103, 104, 110, ~' (253/24), ~ot (111/3, 95, 111), *Horvátot* (337/393).

Horvátország fn (2)

Helynév, (közép-európai állam a Balkán-félszigeten. A' ~' partjától Majd Erdélyig kergete (428/149).

~ (306/271).

horvátországi mn (1)

Horvátországban uralkodó. *Utoljára Horvát országi Bánná lett (267*/18/4).*

Hospinián fn (1)

Személynév. (Rudolf ~ (1547–1626), svájci egyháztörténész.) *Erős válllok terhe ~ maga, Pedig ennek tsak egy ösvényén ballag a' (126/15).*

hószín fn/mn (23)

I. fn 1. Tiszta fehér szín. *Nem vetékedik én velem A' lilium, fagyal, jázmin; Mert ~jek nints olly szép szín, Mint az én piros kebelem (148/23).* **2.** Tisztaság, őszinteség. *Rózsa vagy, de tüske-termő; Lilium, de illatlatlan; Mert hűségednek tartatlan Hószíne mindjárt elvész (324/48).*

Hószín (185/53), ~nel (443/43).

II. mn 1. Hószínű. *Hószín mellye márvány nyaka, Ah, miként el ragadtak! (134/53)* **2.** Tiszta, igazi. *Ki a' véres diadalmat Népiért feláldozá, És a' ~ nyügodalmat Hazánkba visszahozá (400/15).*

~ (150/14, 216/62, 275/13, 289/7, 371/23, 455/33), *Hószín (294/25, 330/80, 199, 1510, 430/35, 447/53), hó szín (204/41, 217/41, 317/251, 413a/16, 727).*

hószínű mn (1)

Hűséges. *Hószínű szeretők! Már huszonöt tavasz' Rózsáját kötözém rátok (432/101).*

hosszabbodik lk: meg~.

hosszan hsz (10)

1. Messzire nyúlva. *Lehetnél a' nyájba te első kolompos Frizérozott hajad ~ fedi nyakad (61/45).* Ez a' szó Nádor, vagy hosszabban Nádorispán tesz Palatinust (267*/19/1). **2.** Hosszú ideig. *Az égnek megrendült sarka ~ dörög (56/40). Él sokáig, élj olly ~, a' míg híred fog élni (342/29).*

~ (114/214, 202/40, 254/33, 454/821), *Hosszan (225/124), hosszabban (330*/200/15).*

hosszas mn (20)

1. Hosszú ideig tartó. *Majd ha osztán belé únunk abb' a' ~ vénségbe, Együtt menjünk az Ábrahám kebelébe, az égbe (310/63).* Már kérkedik, már ragyog vele Az alvilág' ~ éjjele (299/114). **2.** Részletes, kimerítő. *Tens Uram! A' Casus minthogy ~ lévén, És ezek a' Lyányok igen sok tsint tévén, Meg is únván talán a' Tens Úr hallgatni: Méltóztassék vélem egy pipát gyújtani (330/1649).* **3.** Hosszasan: sokáig, hosszú ideig. *Nem kellett hosszason hívni ám ökemét; Felszedi a' székről elpetyhüdt temét, Ürög-forog, tipeg, lóbálja a' kóztot (330/599).* **4.** Hosszasan: részletesen. *Ennek is egész formáját, természetét, és fogása módját megolvashatni Földinél a' 108 és 109 lapp[.] hosszasan pedig Fábian' Raffjának 588 lapj. egészen az 598 lapig (330*/200/6).* **5.** Hosszúak alakú. *A' kövér olaj bogyók is nem egy forma testűek, Vannak gömbölyűk 's hosszások, keserű gyümölcstűek (413a/609).* ~ (3/5, 357/49, 397a/223, 413a/203, 300, 571, 452/19), *Hosszas (220/3, 225/82, 297/21), ~on (306/218, 326/61, 330/1137), hosszasan (336/55).*

hosszaság fn (1)

Hosszúság. *A' Balena, legnagyobb neme a' Czethalaknak, sőt legnagyobb állat a' mi földünk kerektségén; mert 10-15 öl van ~a (330*/200/2).*

hosszú mn (26)

1. Egy irányban nagy kiterjedésű. *Egy nyoltz lábnyi ~ rúdat faragj bé az aljába (413a/187).*

Vesse le ázott ruháját 'S szárassza meg mindenét, Strimflijét és Viganóját 'S Kis ~ Ingetskéjét (231/414). Haja göndör és arany szín; 'S mint a' Szerentse' képén, Hosszú, tömött előlről (185/129). **2.** Időben sokáig tartó. Örvendj hogy el múltán a' ~ éjjizaka Meg nyílt a' nap kelet bársonyos ablaka (81/21). A' szép napok hosszúak valának, Az éjtszakák nem nyugtatának (391/25). **3.** Nagyobb terjedelmű (írasmű). Jantsi! az Árpádom' hosszúlod. Purgoma kell é? Kurta ez, óh Jantsim, 's kurta eszedhe' való (356/6). ~ (30/4, 43/cím, 111/118, 215/53, 267/129, 288/58, 299/116, 389/51, 397a/377, 413a/730, 426/21, 433/47), Hosszú (453/135), hosszú (204/26, 217/26), ~nak (176/60); hosszabb (127/45, 162/98, 389/98), Hosszabbra (330/1942).

hosszúl i**(1)**

Hosszúnak tart. Jantsi! az Árpádom' hosszúlod. Purgoma kell é? Kurta ez, óh Jantsim, 's kurta eszedhe' való (356/3).

hottentotta fn**(2)**

1. Dél-afrikai nomád pásztor nép. A' Hottentotákat akarod é látni? ... Kövesd ötet: el visz Afrika végére (126/53). **2.** Festett hottentót: kifestett hottentotta. Te lakjál a' festett Hottentót' partjain (63/22).

hová hsz**(39)**

I. (kérdő) **1.** Melyik helyre, milyen irányban? Ah már ki beszéli elő Hová ment ő 'S ~ vitte Szívemet? (149/11, 12) **2.** Hová levél/vesztél?: Mely helyre távoztál?, mi történt veled? Óh szép Katóm! Nem reszket úgy A' nyárlevél, Mint én te értted reszketek: Hová levél? (333/16) — Hová vesztél Pajtás? A' tábor régen vár (268/45). **3.** Hová legyenek? (tanácsatlanság kifejezésére): mit tegyek? Piramus, meg holt-e reményem? Jöjj! Nem szól, óh oda nékem Hová legyenek, nints menedékem (45/4). **4.** Hová teszed?: mit csinálsz vele? Azért árasztassz rá minden Szépségeket, Hogy egy Légyen szódat fel-dúló Múljon-nal Minden szépségeket el-seperj azonnal? Hová teszed akkor illy ditső mivedet? (127/37) **5.** Hová ragadsz el?: milyen dologra ragadtatsz? De megvér a' magyar névért a' Magyarok' Iste-

ne! Megéritek még valaha, hogy az illy puhálkodás ... De ~, ~ ragadsz el méltatlan bosszankodás? (259/516, 516).

~ (143/19, 185/17, 223/10, 231/379, 268/29, 330/1094, 337/289, 347/1, 6, 454/716), Hová (92/73, 246/5, 330/625, 421/37, 454/166, 455/17, 459/11), hova (161/19), Hova (459/4, 4).

II. (vonatkozó) Ahova. 'S im a' hegy tetején, ~ a' szeretet 'S az édes vágyódás vélem felnézetett, Láttam, magam láttam (237/17). Felháltál a' betsületnek Olly poltzára már te is, Hová sokan nem érhetnek Késő vénségekbe' is (368a/95).

~ (424/17, 454/425), Hová (162/69, 211/8, 306/3, 337/355, 413a/713), hova (454/875).

III. (határozatlan)

Nincs ~ legyenek: nem tudok mit csinálni, elveszek. Hát mit is tegyek? Nincs más módom, Nincs ~ legyenek (374/32).

Ö: a~, akár~, az~.

hovatovább hsz**(1)**

Idővel egyre inkább. Im, engem is ki vete Jupiter hova tovább (92/165).

hóvíz fn**(1)**

Elolvadt hó. Kikeletkor, midőn az ősz Hegyekről megerednek A' hóvizek, és Zefirtől a' lágy rögök engednek Már nyögjön Tulkom be vágott Ekémnek a' sullyától (413a/52).

hoz i**(60)**

1. Ide, a közelünkbe juttat, szállít. Hozott is erről levelet Az Egri Esperestől, Hogy ő az a' kit meg evett Az apja mindenestől (92/50). Gyász Pecsétje Kedvesemnek! Fejtsd-ki végre, mit ~ál? Mit jelentesz bús fejemnek? (282/2)

2. Vmit a közelünkbe vezet. Az oltári szent füst gombolyog a' lángon, 'S a' fekete bikát ~ák az istrágon (330/866). **3.** Okoz, eredményez. Morgattya a' felhőt 's eggyiket másikhöz Üti össze és így a' könnyen essőt ~ (10/8). Talám már az Egek több bút rám nem ~nak, Vélem: hogy bánatim öröme változnak (77/177). **4.** Jó teljesítménnyel, sikerrel, tudással gyarapodva tér vissza vhonnan. Tovább is jártam sok Papnál Az Akadémiákon, Többet ~tam egy Schlafroknál, 'S még sok füz fa Deákon Ki is fognék (92/150). Majd mikor a' Frantzról győződelmet ~tok, 'S borostyános

fővel honnyunkban marsoztok (267/241). **5.** Vmit elrendel, létrehoz. *Te vagy még egyedül, óh arany Hóldvilág! Mellyre Donátziót nem ~ott a' Világ* (200/76). **6.** Terem. 'S bár nem törék ekével Hegy völgy elég termést ~ott (247/10). **7.** Szül. Nánási Erzsébeth e' világra ~ta (217/55). **8.** Hoz vmi vmit: vele jön, vele jár. *Majd a' Bécsináltak ~zák a' tréfákat, A' vittzet, a' bon-mot, az anekdotákat* (330/325). **9.** Magával ~ vmit: következményként v. követelményként vele jár vmi. *Akkor a' mint ezt magával A' bon ton ~ta nálla, Az Úr a' Kis Asszonykával Illy galant diskurála* (231/372). **10.** Vmibe/vmire ~ vkit: vmilyen állapotba juttat vkit. *Egy Nimfa — de ki ne ismerné Miss Fámát? Újabb zendülésbe ~ott minden dámát* (330/1794). *Minden pásztort örömmre ~nak A' virágok' illatai* (379/9). **11.** Észre ~ vkit: észhez térít. *Itt az idő hogy már ~d őket eszekre* (337/96). **12.** Életre ~ vkit: feléleszt. *Ugyan Néked mit adjunk, Óh te, ki annyi halottat ismét Életre ~tál?* (439/61) — 'S beszéllvén egymásnak a' régi napokat, Új virtussal ~zák életre apjokat (267/232). **13.** Fényre ~ vmit: felvirágoztat. *Királyi házáat fényre ~od megint* (445/62). **14.** Nézőszínrre ~ vmit: (színpadon) bemutat. *Bakhus oltárin a' Ketskét e' vétkéért áldozzák És a' régi játékot a' néző színre ~zák* (413a/925). **15.** Hirbe ~: előidézi, hogy beszéljenek róla. *Ezt a' világ előtt mentenn hirbe ~zák Nagyítják, szépítik ki raffinirozzák* (453/179). **16.** Példát ~: példaként említ, mond. *És én hogy példát is ~zak a' népekről, Miként képzelődtek azok a' Lélekről; Vagy kettőt említek* (454/387). ~ (257/115, 301/2, 313/90, 330/1783, 413a/464, 743, 1080, 453/148, 454/875), Hoz (432/96), ~ok (413a/1116), ~ol (140/3, 6), ~nak (405/3), ~a (231/375, 375, 447/12), ~[a] (134/12), ~ának (247/3), ~ott (287/7, 330/1107, 439/2), ~tanak (413a/893), ~tak vólt (393/3); ~om (330/1925), Hozom (277/39), ~od (358/9, 389/96), ~za (114/85, 185/76, 327/50), Hozza (149/23), ~zátok (90/26), ~ta (143/44, 210/71, 330/1287, 1832), ~ták (330/638). — Hozz (413a/281). **Ik:** be~, el~, elő~, fel~, helyre~, ki~, le~, visz-sza~.

hozás Ö: helyre~.

hozhat i

(1)

Zavarba ~: zavart okozhat. *Ekkor az ütközet' módját így rendelé, Hogy a' Front léptenként menjen eléfelé: A' szárnyi könnyű nép akként fordulgasson, Hogy minden sort 's rendet zavarba hozhasson* (330/1200).

Ik: helyre~.

hozni in

(1)

Fényre ~: bemutatni. *Óh felséges Virtus, ott tetszessz te nagynak, Hol a' tselekvőnek akadályi vagynak, Hol a' midőn egy jót szükség fényre ~, Sok kedves dolgot kell azért feláldozni* (454/811).

Ik: elől~.

hozó in

(2)

1. Vhova vivő. *Jer te is, gyenge Cziprus fát tövestől ~ Silván* (413a/22). **2.** Vmit okozó, eredményező. *A' világosságot ~ Hegyeket meg aranyozó Nap sugárait szemlélhettük* (123/34). ~ (70/7, 209/36).

Ö: álom~, ész~, öröm~.

hozott in

(2)

Ide juttatott, ide szállított. *Már a' fél-fél-ébredt szellők által ~ Gángesi kellemes szagtól illatozott [a Szála]* (330/1869). ~ (337/195).

Ik: elő~.

hozván in

(3)

1. Eredményezve. *De virág-hullta szépséged Hozván már gyümöltsöket, Kerülünk, óh Dóris téged* (392/10). **2.** Életre ~: erőt megújít. *El lankadt erőnkhez ujj erejét toldja [az Álom], Meg tört érzésinket simíttya kezével Ujj életre ~ gyógyító mézével* (201/20, 14/20).

Ik: fel~, le~, meg~, vissza~.

hozzá hsz

(127)

1. Vki, vmi mellé, közvetlen közelébe. *Menj közelebb ~ s add meg a tiszteletet* (111/59). *Közelítvén ~ le eresztett hajjal Sirattya kedvesét kettőztetett jajjal* (77/257). *Ne higgy a' ~ja isalogató partnak* (28/7). **2.** A szóban forgó személyhez intézve a szavakat. *Néha kívánságimatis Megelőzi 's ~m így kiált* (177/16). *Így szóllék ~jok* (330/93). *Könyörülvén ~ esdeklő táborán Szentebb lessz az illetet ígérő*

Alkorán (25/13, 190/35). **3.** A szóban forgó személlyel kapcsolatos, rá vonatkozó. *Mert ha ~m lessz érdemes Ajánlom barátságom* (114/40). *Tudjátok; hogy itt a' Fársáng; jól láttátok, Melly vad és goromba volt ~m, 's ~tok* (330/954). *Hát kegyetlen nevet ezzel érdemele, Hogy ~nk ilyen jó indulattal tele?* (213/58) — *Úgy rohannak rám mint ellenség-re; Bár ~jok hív valék* (304/28, 435/28). **4.** Elérkezik ~nk az este: ránk esteledik: *El érkezik ~nk az az édes estve Melly az ég kárpittyán van sűrűnn le festve* (3/7). **5.** Háládatos ~: hálás neki. *Hív tisztelő 's háládatos Leszek ~ örökre* (169/172). **6.** Elég az ~ja: hogy rövid legyen. *Nem tudom, nem láttam: elég az ~ja, Azt mondják, kiégett a' Lizi' szonyája* (330/1739). **7.** Isten hozzád!: Isten veled! *Istenhozzád! Te már magadba fogsz maradni Mindenkor* (170/71). **8.** *⟨Vonzatként.⟩ Az éhség a' másik leg hívebb szolgálja, Igen hasonlít a' képe is ~ja* (215/80).

Ö: *tehozzád, mihozzánk, tihozzátok.*

hozzáaszik i (1)

Hozzáöregedik. Egy szóval Úr és pap, Ifj-asszony, Kisasszony Fent a' major házhöz mintegy hozzá asszon (340/46).

hozzácsapván in (1)

Hozzádobva. Ragad a' Tónak széliről Egy tsmó sárt kezére, Morzsalopóhoz megy azzal, 'S hozzá tsapván egy halmazzal Tsak nem meg vakította (114/810).

hozzáér i (1)

Hozzásodródik. Egyet szólsz [Tenger] a' szél-veszekhez; Azonnal veszteglenek. Hozzá érsz a' nagy bértzekhez: És tüstént füstölgenek (397a/875).

hozzáférni in (1)

Közelébe jutni. Dupla Moldon-fallal van kerítve körül, Nehéz hozzá férni, erős köröskörül (330/1602).

hozzájárul i (1)

Vmihez még kiegészítésként kapcsolódik. Nyelvünkben még eddig tsak e' két szót gyomroztuk: élő és eleven ... Ama' két régi szónkhhoz hadd járúljon hát hozzá az élvény, melly ellen semmit az Új-voltán kívül nem vethetni (330*/204/8).

hozzákezd i (1)

⟨Munkát⟩ elkezd. De hogy praedicatióvá ne válylék a' sok betű 'S a' Tántzosok' talpát soká ne szánts a' vak tetű, Kezdjünk hozzá a' munkához (310/47).

hozzáláncol i (1)

Olyan érzelmeket kelt vkiben, hogy azzal őt tartósan magához köti. Igéz mikor játszik, bávol mihelyt tántzol, Ha discural, minden szívet hozzálántzol (330/178).

hozzámegy i (3)

1. Közelébe megy. *A' Princess megbátorodik 'S már nem fél a' szarvától ... Hozzá megy hát, 's most füleit Vakarja* (231/239). **2.** Feleségül megy vkihez. *Mond'ttam; hogy akárki legyen, hozzá megyek, Kezettsapok vele; tsak leány ne legyen* (330/769).

hozzá méne (330/917).

hozzányúl i (1)

Vki, vmi felé nyúlva hozzáér. De nem merek hozzá nyúlni, Mert ki-lökődne vérem, Csak kívánsággal küszködöm 'S a' nézéssel meg érem (169/53).

hozzásimul i (1)

Vkihez simulva odabújik. Ürög-forog körülötte, És turbékol begyesen: De hozzá simúl hajolva A' hízelkedő szép Pár (397a/349).

hozzásújt i (1)

Vmit vkihez nagy erővel hozzádob. De a' partról fel emelvén Egy vaskos Nepomukot, Limonőhöz hozzá sujtja, Az magát hanyatt el nyújtja, A' porba vissza zúzva (114/816).

hozzászokik i (2)

Lassanként megszokik vmit. Jövel az útat nem tudó szegény paraszt munkához És még most szokjál hozzá a' segítségül híváshoz (413a/50).

szokjál hozzá (413/54).

hozzátartozó fn (1)

Családtag, közeli rokon. Hozzá tartozói, el estén sohajtván, Sajnálják, fejeket gyászos bura hajtván (214/23).

hozzátesz i (1)

Vmihez kiegészítésül mond vmit. Tedd hozzá, hogy míg lehellnek tudője holyagjai Addig igaz tisztelője 's híve lesz Csokonai (111/115).

- hozzávet i** (1) Hozzászámít vmit vmihez. *Vesd hozzá még oly sok jeles Városoknak számát is, És az ilyen Városokra tett költséges munkát is* (413a/678).
- hozzávetés fn** (1) Becslés. *Hozzávetőleges számítás. Esztendeit nyílt színéből A' mint jól ki nézhette, Tanult hozzá vetéséből Tizenhat felé tette* (231/129).
- hozsánna fn** (1) Dicsőítő, magasztaló felkiáltás. *A' föld ditsekedik, a' mennyben örölnék, Ég föld közt sok ezer Hozsánnák zendülnek* (225/88).
- hő mn** (1) Szenvedélyes. *Óh, jó időbe jöttök! Megnyílnak olvadoznak Hő szíveink reátok* (373/205).
- hölgy fn** (5) 1. (Elegáns, érett) nő. *Sírászi barna Hölgyek, Kökény szemű Leányok, Öltözzetek selyembe* (373/1). *Hölgyek'* (397a/105), *~ed* (373/158), *Hölgyei* (432/86), *hölgyeivel* (416/20).
- hömpölygés Ő: kristály~.**
- hömpölyget i** (1) Vmi lassan görgetve magával visz, sodor vmit. *Gyakran temérdek víz tábor lepi el a' szép eget A' tengerről tolult felhők rettentő fergegetet Vak záporral hömpölgetnek* (413a/332).
- hömpölyög l. hempelyeg**
- hömpörget Ik: fel~.**
- hömpörgő Ik: le~.**
- hörgés fn** (2) Fuldokláshoz hasonló hangjelenség. *A' végső káromlás' a' végső könyörgés' Hangjait egyszerre fogta el a' ~* (454/174). *Így szóll hát e' gyenge portestbe öltözött Szép Lélek magához véghörgési között* (454/742).
- hörpent i** (1) Hirtelen egy kortynyit iszik vmiből. *Most már egyet ~ünk, Egy derék Salve-ivással És egy Vivát kiáltással* (308/63).
- Ik: fel~.**
- hörpölget i** (1) Szürcsölget vmit. *Szomjan egy nagy Tóhoz futott [az Egér], Annak külső szélére Szakállát le eresztette, 'S édes vizét ~te* (114/33).
- hőség l. hévség**
- hú isz** (3) *⟨Öröm, vidámság kifejezésére.⟩ Meg halunk; de semmi gond az, Fére bú! A' ki búsul, mind bolond az. Hú, hú, hú!* (318/64).
- Huba fn** (1) Személynév. *⟨Anonymusnál az egyik honfoglaló vezér.⟩ Árpád nem szégyenlte lotsolni a' torkát, Mert már maga hívta innya ~t, Horkát* (248/32).
- húg fn** (14) 1. Fiatalabb nőtestvér. *Ő is osztán ittas fővel Bé bukott az ágyára, Júnót, a' Húgát, erővel Oda rántá magára* (92/304). *Tsak te légy ott én azoknak Szűkit meg nem fájlalom Óh te a' szép Angyaloknak Húga, Földi angyalom!* (269/40) — *Eredj, 's egy hosszú csókkal szídd ki Zefír elől illatjait, És szárnyad' zörgésével hídd-ki A' Napra kiseded ~ait* (426/24). 2. *⟨A beszélőnél fiatalabb rokon nő v. ismeretlen megszólításaként.⟩ A' Semmiség' örök tavába Ifjú-korod' javát hijába Szép Húgom! Óh ne bán'd* (391/3). *Húgom* (368a/173), *Húga* (418/41, 438/2), *Húgunk* (454/752), *Húgok* (415/50), *~aik* (310/71), *Húgának* (456/51), *Húgára* (438/15), *~omhoz* (330/1826), *Húgával* (432/98).
- hugyos mn** (1) *⟨Becsmerlésként.⟩ — ...baszom az annya ~ Németjének, Huntzfut a' ki hódol otsmány manérjének* (248/41).
- huhog i** (1) *⟨Bagoly⟩ tompa, szaggatott, mély hangot hallat. A' bagoly a' fagyos fa hideg odvába Kervesesen ~ szüntelen búvába* (66/16).
- húhol i** (3) 1. *⟨Bagoly⟩ huhog. A' Nap szálltával a' bagolly nem huhol a' tetőkön* (413a/409). 2. *Terjeszt. Nappali altodban látsz ezer Álmokat, 'S Éjjel a' Népek között ~od azokat* (190/68). *Víg völgyek! Ha innen mind így széllednek el, Rólatok majd senki verset nem énekel; El pusztúl Kágyának, Kóznak egész hegye, Kietlenbe ~ az egész Vármegye* (219/24).

húholni in (1)
Huhogni. *A' kézzel fogható Setétség eltűnik, Az Éjnek Madara ~ megszűnik* (190/88).

hull i (31)
1. <Vmiből sok darab v. rész> egymás után, folyamatosan esik. *Midőn az esztendő el múlt sokasága Miatt a' földre ~ el száradott ága, Végre a' rá jövő szélnek fúvására Erőten lévén, fekszik oldalára* (214/8). 2. *Mennykő ~: villámlik. Míg villámlik, míg a' mennykő hull, Veled leszek szerelmes Nitze!* (143/27) 3. <Folyékony anyag> nagyobb mennyiségben, sűrű cseppekben folyik, esik. *Im Flóra kér lihegve 'S temjénnel egy esőért. Hull már!* (186/17). *Egek harmatja kövér tseppel ~jon, Hogy lankadt ortzárok ró'sája vidúljon* (209/109). *Már is hullnak Könyveim* (301/23). *Ő kihalt, 's porára hullttak Sok magyar' keservei* (163/21). 4. <Ember, állat> tömegesen pusztul; elhull. *Miólta olly sokan ~nak a' tsatába, Hogy a' föld már alig rejtheti magába* (215/5). 5. *Arcra ~: csatában elesik, meghal. Reszkettesd meg Jaffát 's Kajrót hatalmaddal: Hadd hullyanak artzra a' Jordán' partjain, Kik büszkén gázolnak a' népek' jussain* (337/219). 6. *Kebelére ~: keblére borul. Látom már, 'S látják mindenek Miként hulltok kebelére* (150/44). 7. *Vki ölébe ~: ölébe borul. 'S addig andalgunk az esti hajnalon, Még egymás' ölébe ~unk a' dalon* (424/64). 8. *Hanyatt ~: hanyatt esik. Hová viszed? — Ágyba. — Brávót kiáltanak, 'S a' nagy katzaj miá majd hanyatt hullanak* (330/626). 9. *Homályba ~: eltűnik, elvész. 'S gyakran ijesztő képzetében Lilit, Lilit kiált. E' szóra karjaim kinyúl-nak, De csak sovány homályba hullnak* (302/20). ~ (267/116), *Hull* (2/22), ~*anak* (56/12, 298/3, 379/6), ~*nak* (202/38), *hulnak* (56/38), *Hulnak* (443/154), *hullanak* (202/12), ~*ának* (239/118), ~*ott* (330/1309, 1742, 355/2), *húllt* (147/7), ~*ottak* (330/1342, 1425), ~*tak* (215/69, 330/1426). — *húlljon* (195/55).
Ik: be~, bele~, el~, le~.

hullám fn (7)
Mozgásban lévő vízfelület ütemes fölemelkedése, süllyedése. *Egy indulat erőt vesz más*

indulaton, Mint mikor ~mal zajog a' Balaton (330/744). *A' felhők záporrá váltak, Hullámokat tolt a' rét* (397a/36). ~*i* (413a/631), ~*jait* (413a/146), ~*jain* (413a/1005), *Hullámjain* (455/8), ~*tól* (413a/335).

hullámbérc fn (1)
Hullámhegy. Midőn a' tenger' örvényje Egy-másba megütközött, 'S kilátszik fenékfövényje A' hullám-bértzek között (397a/880).

hullámlík i (1)
Hullámlík. A' kellemes illatoknak Láthatatlan tengere Hullámlík a' parlagoknak Zöld mezején messzire (397a/963).

hullat i (18)
1. Hagyja, hogy vmi vhová hulljon. *Mosojog a' híves szárnyon járó estve Mellynek ujj élettel bízató harmattya Gyöngy tsepjeit a' nyílt rosákba ~tya* (4/8). *Így szólott a' kalmár, 's a' halász' kezeit Meg fogván, rá sűrűn ~ta könnyejeit* (202/88). 2. *Vkit ~: elpusztít. Chloris az Ifjakat sebes pillantással Sűrűn lövöldözvén, ~ta* (330/1398). 3. *Könyveket ~: sír. Sem könyveket nem ~ok, Sem nem sohajtok, jajgatok* (278/5). 4. *Tüzes mennykővet ~: ellenségre golyózápport ereszt. Vagy ha tüzes menyköveid Nem ~od ellenek, Mellyekkel ellenségeid Hajdan le verettenek* (114/946). ~*ok* (196/64, 380/62), ~*tok* (413/30, 413a/26), ~*nak* (255/23, 451/23), *Hullatnak* (259/140), *húllatnak* (454/219), ~*ott* (188/70, 213/30); ~*ja* (215/148, 259/224), ~*tya* (200/8). — *Hullat* (126/75).
Ik: be~, el~.

hullatás Ő: könny~.

hullatni in (3)
Könyveket ~: sírni. Hát szükség é ezért könyveket ~, Illy meg bődögültan illik é jajgatni? (214/79) ~ (214/57), *Hullatni* (124/15).
Ik: el~.

hullatván in (1)
Könnjét ~: könnyet ejtvén. Istenem! Melly szép Szűz könyökölt le erre, Sűrűen ~ könnyét a' vederre (306/114).
Ik: el~.

hulló in (3)
 1. <Vmből sok darab v. rész> egymás után, folyamatosan nagy tömegben eső. *Néha könnyű gazok 's ~ leveletskék repkednek Vagy a' víz színén a' pellyhek jádtzodozva ferednek* (413a/374). 2. <Könny> nagyobb mennyiségben, sűrű cseppekben folyó. *Szűnjék sűrűn ~ könnyveid zápora* (212/99). 3. <Ember> tömegesen elpusztuló. *A' midőn a' holtak rakásokra hulltak, A' sűrűn ~ népek meg ritkúlnak* (215/70).

Ik: le~.

hullóhó fn (1)
 Hófehér. *Szemetek tűz légyen, rózsá ajakotok, Hulló-hó kebletek, muskotály tsókotok* (330/2032).

hullott ~ hullt in (2)
 1. Kiontott <vér>. *Azonn igyekszik Festetitsünk, hogy e' Kartáts-világban hív unokáitok Ésszel 's okossággal tanulják Őrzeni érdemtek' jutalmát, Melly érte ~ véreitek miatt Zsengés* (418/57). 2. *Reája hullt: neki adott. Ti szóljatok, reája Hullt Csókjaim! Ha méltó Dühödése e Lilla' mellyén, Egy földi Nimfa' mellyén Imádni az hibát is?* (355/17)

Ik: be~, el~, le~.

hullta **Ö:** virág~.

hullván in (1)
Vhova ~: vho va esve. Sebes bukással földre ~ Tsak tsupa por, hamu lett belőlem (396/31).

humor fn (1)
 Szellemes tréfákozás, jókedv. *Fársáangi víg Húmor! Tsiklándj fel engemet* (330/62).

huncut mn/fn (4)
 I. mn Tiszteletlen. *Senki nem ruházza rám a' 'Sobrák nevet, Faszariságomért huntzfut a' ki nevet* (248/6). *Huntzfut* (248/42), *Huntzfutnak* (114/268).
 II. fn Huncut, csalafinta ember. *Ni, A' huntzfut tőlem Trészit el ragadta!* (197/77).

Hungara (lat) (1)
 Magyar. *Sint Maecenates, feret ~ Terra Marones* (42/cím).

Hunnia fn (1)
 Magyarország. *Hanem ki lészen Bárdusaink közül, Ki a' sok elmés ~ Hadnagyit A' Léthe'*

zsibbasztó vizétől Trombitaszón az Egekre hordja? (418/98)

hunnus fn (1)
 Magyar ember. — *...az ő asztala felett mindenkor Poéták énekelték a' Scythiai Vitézek' tetteit, a' mellyre az ott ebédlő főbb Hunnusok buzgottak, 's ittak* (267*/13/11).

huny i (1)
 <Napfény> kialszik. *A' téli nap, bár futása rövid, és sugári Hamar húnynak, színt' olly ditső, mint a' hosszú nyári* (299/116).

Ik: be~, el~.

Hunyadi fn (9)
 Családnév. 1. <~ János (1407–1456), a nádorfehérvári hős.> *E' veres márványba bévésett írások, A' mint engedhetik az elporlódások, Mutatják az Árpád' 's ~' neveit* (306/53). 2. <~ Ferentz (1743–1795), lelkész, superintendens, Csokonai pártfogója.> *Ád Superintendenst a' millyet tsak kértek, Ollyat mint ~, a' kit már esmértek* (225/120).
 ~ (111/71, 225/cím, 121, 139), ~' (225/22.), ~t (253/26, 259/522).

hunyni **Ik:** el~.

hunyorgat i (1)
Vkire fél szemmel ~: megvetően néz vkire. De most rám mindenik félszemmel ~, Megvető nézéssel hátat forgat (206/13).

hunyorít i (1)
Vkire kancsal szemekkel ~: nem tetszést, megvetést kifejezve néz vkire. Múzsám, ne tsüg-gedj! Bár vak irigyeid Kantsal szemekkel rád ~anak (440/2).

hunyt in (1)
Hunyt szemmel: becsukott szemmel. Hát az én hatalmam, a' mellyet mindenek Az egész világon eddig esmértenek, Így tsonkíttasson meg? Így nézzem húnyn szemmel? (330/659)

Ik: be~, el~.

hunyta fn (1)
A csillagok ~: a csillagok kialvása. Nem is hijába vigyázunk a Csillagok ~-ra Költére, 's az Esztendő négy egyenlő szakasszára (413a/266).

Ik: el~.

hunyván in
Kialudva. *Mint a' szomorú Egek éjjel Sírnak Mezeinkre le széllyel, Hogy ~n Fébus, az Égnek Tetejénn Sűgári nem égnék* (175/11).
Ik: el~.

húr fn (22)
1. (Hangszeren) rugalmas szál, amely kifejtve és rezgésbe hozva zenei hangot ad. *A Gyönyörűség karjait Itt ki nyúltta énnekem 'S pengetvén Lantom hurjait Lelkesíti énekem* (16/67). 2. A költészet jelképe. *Te is Múzsám! Újj énekre készítsd rebegő szádat, Bús Orfeus ~jaival lelkesítsd bús hárfádat* (162/60). *Eddig bár a' mord szerentse rád komorann pillantott: Még is víg ~okkal, 's vidám hangra verted a' lantot* (162/4). 3. Meghajlított íj két vége közt kifeszített rugalmas szál, amelyre a kiröpítendő nyílvegyőt illesztik. *Hol a' szép nyírfa-bokrokat aranyos zűz teríti, 'S ha esső és, a' nyíl' ~ját meg nem pötyögösíti* (454/428). 4. *Ruszándai ~ok:* Fazekas Mihály: *Ruszánda, moldvai szép című verse. Már men-nem kell: de Évámat Még is tsak meg tiszteltem. Megtiszteltem és Druszámat Egy úttal meg ölelem, Kérvén, hogy tégyen lantjára Russzándai ~okat* (438/14). ~ja (220/35, 439/49), ~jaim (392/70), *Húrjaim* (456/30), ~jai (251/26, 405/27), ~t (330/1037), ~okat (330/1027, 375/10), ~omat (424/52), *Húromat* (128/52), ~jait (188/143, 205/67, 216/13, 399/15), ~on (330/505), ~okról (330/1033).

hurcol i (2)
Vkit erőszakkal magával visz vhová, ill. kövítésre kényszerít. *De mikor azt látom, hogy őt tsűffű teszik, Szidják, háborgatják, üldözőbe veszik, Verik, tömlőtözik, halálra hirtolják; Már ezek a' szívet nagyon martzangolják* (454/137). *Jaj néktek bolondok, a' kik e bálványtok Csalárd óltárára égő tömjényt hánytok Mikor e titeket, éltetek folytába Hurczolt a' tévelygés Labyrintjába* (453/52).

hurgya Ö: hebe~.

hurgyaság Ö: hebe~.

Húriel fn (7)
Személynév. (Alexander Pope The Rape of the Lock c. vígposzában szereplő tündér.)

Zúgnak a' Vág' habjai; A' midőn bús bánatjába ~ tündér magába Illyen mérget forrala (317/62).
~ (317/92, 128, 176, 242, 259), *Hurjel* (317/243).

Húron fn (1)
Helynév. (Az észak-amerikai Nagy-tavak egyike; környékének lakói az irokézok.) *A' London útszája, a' ~' posványja A' jövőendő boldog életet kívánja* (454/345).

húrú Ö: négy~.

hurut fn (3)
1. Nyálkahártyának fokozott nyálkatermeléssel járó gyulladása. *Sovány szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Torkot mellyet tehelő Huruttal kerül elő* (389/10). 2. *Száraz ~:* tüdőbaj. *Bár a' száraz ~ koporsós szózatja A' küszöbön álló halált nem ugatja* (217/39), *hurút* (204/39).

hús fn (5)
1. Az ember és az állatok testének izomzatból és vérből szövetekből álló része. *Mint a' sírból fel jött rémítő halottak Mellyekről minden ~t Párák lefosztottak* (6/16). 2. Vágott állat hú-sából készült étel. *Úgy is szokott lenni; hogy a' Leves alatt Elzárja a' beszéd' útját minden falat; De már a' Hús után a' discurs kezdődik* (330/323).
hus (228/41), ~t (189/18), ~sal (330/2041).

húshagyó fn (3)
Húshagyókedd; a farsang utolsó napja, a nagyböjt kezdete. *A' Fársángot mindég től-töttem vígsággal, Hogy tán nem gyötörtök többé a' lyánysággal: Mit ért? Nem is véltem, 's már itt volt Húshagyó* (330/763).
~ (330/764), *Húshagyó* (330/764).

hústorony fn (1)
Hatalmas testű ember. *Egy embertől még nem félek Hogy meg öljön, a' míg élek, Bár hús to-rony légyen is* (114/125).

húsz szn (5)
Kétszer tíz. *Ki is ment ~ Dáma az oldalszobából* (330/1625). *Melly hírt a' Hedrahelyiek a' midőn meghallának, A' Csökli Deputatusra jó ~at nyomtatának* (326/14).
~ (330/1552, 418/18), *Húsz* (330/1244).

- huszadik szn** (2)
A húszas szám sorrendi helyén álló. *Ezt minap egy jámbor Magyar énekelte; S benne a' ~ századot képzelte* (203/34).
20dik (217/101).
- huszár fn** (3)
A huszársághoz tartozó lovas katona. *Ott kardra temett ujjait egy Huszár A' messzelátó csőhöz egyengeti* (418/45).
Huszár (330*/154/7, 358/39).
- huszárregement fn** (1)
Huszárhadsereg. *Ezer hétszáz nyoltzvan harmadik eszt. a' Wurmser'huszár Regementjébe előmozdittatik* (445*/231/3).
- húszas fn** (1)
Régi pénznem. *Húszas, Márjással, petákkal, Körmözt, Császárt, Szúferint, Több fejtér 's veres nimfákkal Jőnek véle per forint* (317/225).
- húsz-harminc szn** (1)
Húsz és harminc közötti körülbelüli mennyiség. *Sok szegény Varrónék jó bizodalomra Megvarrtak húsz-harmincz főköttöt potomra* (330/1808).
- huszonkét szn** (1)
Húsz meg kettő. *Egyszer egy német technologicus Könyvben a' Túnek 22 nemét olvastam meg* (330*/177/7).
- huszonkilencedik szn** (1)
A huszonkilencés szám sorrendi helyén álló. *Hát szabad-é már Szent Mihályt 30dikra tenni, Holott 29dik Napon kell annak lenni?* (314/24)
- huszonnégy szn** (2)
Húsz meg négy. *Végre az Egekbe ragadd fel Illyéssel, A' hol zengjen száján az a' ditső Ének, Mellyet énekelnek a' húszonnégy Vének* (225/106).
~ (233/79).
- huszonnyolc szn** (1)
Húsz meg nyolc. *Akkor huszonnyolczra telt karácsony hava* (228/38).
- huszonöt szn** (2)
Húsz meg öt. *Hószinű szeretők! Már ~ tavasz' Rózsáját kötözém rátok* (432/101).
25 (330*/188/5).
- húz i** (19)
1. Úgy mozgat vkit, vmit, hogy az utána halad. *En futok előle, bár elébe ~nak Szíjján a' Bakhusi tigrisnek, hiúznak* (219/39). *Két kis pudli ~za lebegő hintáját* (330/6769). *Tsil-lagok közt hordnak aetheri szárnyaim, De a' sír' partjára ~nak ön lábaim* (454/12). 2. Vmit úgy tesz vmire, hogy azt betakarja, ill. körülvegye. *Majd ha egy Magyar Huszár ~ farkadra farmatringot, Nem versre hanem at-tára portzogtatod a' fingot* (358/39). 3. Iszik vmiből. *És ha az elsőől még kedved nem dűz-zad, A' másik kantsót is köröm hegyig ~zad* (199/102). 4. Vonós hangszeren játszik. — *...Pallás, a' megkoszorúzott Grófnak Műzsái-val örömnótát ~ott* (188/80). 5. Vki vmeddig ~za az életét: vmeddig tengődik. *Ha egy ősz az örök gyilkolást meg uszta 'S Fonnyadt éltét nyoltzvan esztendeig ~ta Kérdjétek meg tőlle valyon valójába Élt é?* (453/126) 6. Kihúz a gyepré: eltemet, ill. felakaszt(at). *Alább irttal sem jár a' nyakamra senki; Ki tart adós-sának, ki ~ a' gyepré ki?* (248/8) 7. Vminek a nevét/eredetét vholon ~za: onnan eredezteteti. *Ez a' szó Nádor, vagy hosszabban Nádorispán tesz Palatinust, de hol vette magát, megval-lom, nem tudom, De én a' Nándor-fejérvár nevét örömett ettől ~nám* (267*/19/3). *A' Rhédey Familia eredetét ~za Magyar Országí Királynak Abanak (ki is 1031. Eszt. Or-száglott) nemzetségéből* (445*/233/5). 8. Tör-vényre húz: szabályoz. *Ő, a' ki földünk' Pon-tusa habjait Törvényre ~á, száz lehetetlen Tett, 's tesz csudát* (418/86).
fogsz húzni (301/9); *~ándja* (328/5). — *~zon* (310/28); *~d* (301/4, 6), *Húzd* (301/4, 5), *Húz-zatok* (331/11).
Ik: el~, ki~, le~, meg~, össze~, vissza~.
- huzam Ő:** egyhuzamban.
- huzamos mn** (1)
Hosszabb ideig tartó. *Ha egy ősz az örök gyil-kolást meg uszta 'S Fonnyadt éltét nyoltzvan esztendeig húzta Kérdjétek meg tőlle valyon valójába Élt é? e ~ idők lefolytába?* (453/128)
- húzni in** (1)
Ujjat ~ vkivel: összetűz vele. Hedrahellyel új-jat ~ bátorkodik a' Csököl, Mellynek paraszt indultatja hamar embert öldököl (326/23).

húzóadás fn (1) Feszülés. *Inak ~a? a' bőr sárgulása? A' fejérel piros képnek komorsága? Mind ettől származik vad bika komorsága?* (239/82).

húzott in (1) *Vkitől ~ muzsika:* vki által vonós hangszerezen játszott muzsika. *Az Éristől titkon ~ muzsikára Tódult a' Dámáknak nagyjok és aprajok* (330/1050).

Ik: fel~, össze~.

húzva in (1) *Vhová vmi van ~:* azt beborítja, körülveszi. *E' szókra Tesztis felveszi kezébe A' Sereg Zászlóját, mellynek a' végébe' Lengő pántlikákkal körül koszorúzva Tintukkal bodrozott Főkötté volt ~* (330/1228).

Ik: fel~.

húzáván in (1) Zenekar által gyors akkordokat játszva. *Míg a' Toponári Aszáfok szép számmal Múlatják az asztalt muzsika-szerszámmal Édes áriákat Amphion' módjára, Vagy fürge Tust ~ az Ivók' számára* (330/344).

Ik: le~, össze~.

hű mn (14) 1. Vkihez, vmihez ragaszkodó, mellette kitarító (személy, csoport). *Azért is Szívedbe ajánlom Szívemet, Tarts ~ Barátodnak örökre engemet* (279/14). *Gyűlésre hívja Nemzetünknek Hű Fejeit 's Követeit Posonyba* (445/48). 2. Ilyen személyre jellemző (érzelem, magatartás, cselekvés). *Leányka! ~ szerelmem' Tüzét miért kerülöd?* (105/1) — *Szolgált mint Prókátor, szolgált mint Fiskális, Majd minden Rendeknél 'S Famíliáknál is, A' kiknél melly igaz ~ egyenességgel Bánt volt a' vállára tett kötelességgel* (217/65). 3. Házastársát meg nem csaló, hozzá nem hűtlen. *Hű, 's nemes Férjem, Lajosom, barátom, Látlak, ölellek* (454/851).

~ (276/27, 295/32, 381/13, 410/9, 431/39, 439/27), *Hű* (285/50, 397a/522.), *hűk* (267/101).

L. még **hív²**!

hűl i (3) 1. Egyre hidegebbé válik. — *...az olly madarak, a' mellyek nyárára Hozzánk jönnek, de el*

mennek nem sokára, El hadják földünket, messzire repülnek, Mihelyst az idők egy kevésé ~nek (210/50). 2. (Érzelem, indulat) hevéből, szenvedélyességéből veszít. *Ekkor szelidséggé válik előbbi büszkesége, Hűl a' szilajságnak tüze, melly szinte lánggal ége* (216/48). 3. *Füstölve ~:* temetéskor használt fályák, amelyekkel meggyújtották a halotti máglyát, kezdenek kialudni. *Sír Himen és füstölve ~nek Leforgatott szövetneki* (388/19).

Ik: el~, meg~.

hűlni in (1) Hévből, szenvedélyességéből veszíteni. *A' nyakasság büntet már 'S hév buzgóságunk kezd ~* (257/107).

hűlt mn (11)

1. Hideggé vált, kihűlt. *Ah Egek! a' világ baját tsak nevetem, Mikor a' ~ fűre testem letehetem, A' melly az ugráló vért meg hívesíti 'S melly a' gondolkodó elmét meg frissíti* (90/4). 2. Élettelen, kihűlt (test). *Néked is véged lesz, mint másnak vége lett. Hogy ez így lesz, hidd el, mert a' bizonyítja, Kinek ~ testét e' sirhalom borítja* (209/80). 3. *Hűlt nyomokat hagy vki maga után:* nyomtalanul eltűnik. *Ezek a' halálra vezető ösvények, Mellyeken járnak a' földi jövevények, A' mellyeken bizony mindnyájan, kik vagyunk, Magunk után egyszer ~ nyomokat hagyunk* (209/48). ~ (209/19, 212/96, 137, 217/93, 222/60, 231/369, 330/389), ~t (209/103).

Ik: meg~.

hűlve Ik: meg~.

hűs mn

(33)

1. mn Üdítően friss, hűvös. *Itt a' Liget: ~ árnyékába Melynek tsak azért hívtalak, Hogy e' fákkal ezen órába Téged szembe állítsalak* (130/5). *Egy illy ~ essőért hánszor sohajtozott A kit az izzadság 'S a' por be sározott* (86/35). *Az utazó, ki már tsak alig lehellett, Oltya szomját a' ~ forrás vize mellett* (84/10). *A' lenge Hold halkal világosítja A' szőke bikkfák' oldalát, Estvéli ~ álommal elborítja A' tsendes éjnek angyalát* (305/19). *Itt a' kék Játzint fejtődik Hűs illatú kelyhivel* (397a/406). ~ (14/5, 16/57, 90/2, 196/10, 198/37, 201/5, 205/57, 228/32, 230/1, 7, 231/363, 266/56,

297/33, 47, 313/4, 380/8, 397a/10, 487, 1049, 413a/731, 1024, 428/181), *Hűs* (107/28, 352/28, 397a/66, 292, 413a/987), *hűss* (89/13).

II. fn Kellemesen hűvös idő. *Ha ~ lessz, iganak kávé, ha hűség, limonádét* (310/31).

hűség fn

(40)

Vkihez, vmihez való állhatatos, kitartó ragaszkodás. *Mikor mézes beszédére Örök ~et ígére, 'S illy biztató hangon szólt* (134/68). *A' ~, szeretet az asszonyi nembe Tűnik kiváltképpen mindneknél szembe* (213/23). *Te a' baráti ~nek Példája és bélyege* (454/949). *Merjetelek óh Magyarim! Tudom én hogy bennetek is forr A' viadalra szokott bátorság 's hajdani ~* (259/652). *Van a' Magyar haza' hármass bérteze felett A' legmagosabbik tetőn egy szegelet, Hová tsak az olyan nagy lelkek hághatnak, Kik a' Haza iránt ~et mutatnak* (306/4).

~ (174/21, 210/19, 212/27, 214/31, 93, 258/22, 259/431, 479, 337/158, 431/12), ~' (447/137, 454/886), *Hűség'* (134/143), ~em (324/14), ~ed' (217/97, 454/957), ~e (145/5, 176/52, 214/71), ~tek (259/644), ~et (447/68), ~eket (210/69), ~ét (7/12), ~jeket (337/397), ~ednek (324/47), ~ének (397a/223), *Hűségtek-re* (258/73), ~be' (285/47), ~ére (397a/229), ~edért (210/109), ~gel (214/112, 228/31, 255/21, 443/187, 451/21).

Ö: *anya~, király~, kölcsön~.*

hűséges mn

(5)

Vkihez, vmihez kitartóan ragaszkodó. *De reménylj, az egek ~ férjednek Szárnya alatt néked nyugovást engednek* (212/97). *Hűséges Rokonok, nemes Atyafiak ... Végbútsúmat tiszta szívvel fogadjátok* (454/967). *Hűségre való. Vajha az ég visszaadná hajdani jó erőmet, Vajha inára állitná elhanyaglott időmet, Melylyel három Királyomnak ~en szolgáltam* (259/537).

~ (210/65, 330/1509).

hűségtelen mn

(1)

Nem hűséges. *Nem ügyel az sem a' népre, sem királyi bársonyra Sem az egymással tzivódó ~ rokonokra* (413a/1053).

~ (239/246).

hűsít i

(2)

Kellemesen lehűt. *Úgy van: az ellankadt virtus Megújítja erejét, Midőn egy szerelmes*

mirtus Hűsíti forró fejét (368a/148). *Kedvet és tüzet lehellenek [a lovak], 'S hogy ~sék láng-jokat, A' partokról leszökellnek, Tördellik a' habokat* (397a/682).

hűt i

(1)

Folyamatosan hidegebbé tesz. *Tántzra kell nógatni az örvendezőket, Illyenkor kimélni kár a' tzipellőket Ha meleg van hűtsük Limonádé tseppel Mindjárt pávásabban léphetni a' Sleppel* (336/45).

Ik: *el~.*

hűteni in

(1)

⟨Indulatot⟩ csillapítani. *Már kezdik ~ az előbbi hevet, Kezdek már rettegni a' Tsászári nevet* (337/115).

hűvelj fn

(1)

Vágó- szűrőfegyves pengéjére húzható hosszúság, lapos védőtok. *Bellóna' markos Báltya pihenteti György' görbe kardját hűsz adamás szegen, Zöld pálmaágakkal takarván A' ~ére tapadt aluttvért* (418/20).

hűvös mn

(40)

I. mn Egy kissé hideg. *Tsak az a' baj, hogy már ~ők a' szelek, Néha egy kis hideg és dér is jár velek* (199/17). *A barmok terepélly tserfák alá mennek Híves árnyékjokban lihegve pihennek* (84/7). *Ah! a' híves Esthajnalonn Így alszunk el egy szép Dalonn* (128/61). *Óh ti életet adó híves lehelletek Töllem egy kevésse még el ne menjetek* (90/23).

~ (345/2, 425/21), *Hűvös* (397a/724), *híves* (4/6, 77/133, 84/7, 21, 23, 87/17, 90/cím, 23, 29, 35, 123/68, 129/7, 12, 35, 39, 196/7, 21, 23, 200/6, 237/10, 317/80, 202, 380/10, 21, 23, 413a/124, 1044, 425/8, 450/42), *Híves* (196/6, 263/19),

II. fn Hűvös hely. *Amott egy Nyárfa' ~ében A' fűzfa közt Találni a' sziget mentében Egy tiszta Közt* (294/1).

hívesében (454/284).

hűvösös mn

(1)

Hűvös. *Ti ~ Szellőtskék, Fuvaljatok, de gyengén* (264/1).

hűvösség fn

(1)

Látható ~: észlelhető hűs légáramlat. *Itt a' magossan zöldellő Lugosnak árnyékain — A' mellynek sok pajkos szellő Hirintődzik ágain,*

'S a' mellynek boltozatjában Egy látható hí-
vesség A' zöld haboknak fodrában Hempe-
lyegve útat szég (397a/638).

Hygiene fn**(1)**

Személynév. (Hügieia, az egészség istennője a
görög mitológiában.) Bús a' Poéta- 's orvos-
isten Jaj! Erató 's ~ sorvad (395/20).

Hylaeus fn**(1)**

Személynév. (Herkules által megölt kentaúr.)
Bacchus indított sok bűnre okot; ő szerze ha-
lált A' dühös Centaurusoknak, Rétusnak és
Folusnak, 'S a' Lapithákat kondérral fenyítő
~nak (413a/1011).

Hymen l. **Hímen**

I, Í

- I. fn**
Első. (Az *i* hangnak írásjegye sorszámnév helyett.) Lásd az *I. K.*[önyvet] (330*/197/9).
- iam** (lat)
Már. *Acta ~ demonstrarunt* (92/336).
- Ibérus** fn
Ibériai félsziget. Örömmel tapsolnak ő néki *A' Gángesnek gazdag környéki, Vissza ekhózik ~* (255/30, 451/30).
- ibolya** fn
Apró illatos virág. 'S *Mint a' mérész Ibolyára, Midőn jókor búvik fel, Rá lehell a' fagyos pára 'S Ez lankadva hervad el* (231/323).
Ibolya (397*/76/7), *Ibolyák'* (456/55), *Ibolyának* (397a/409).
- icce** fn
1. Kb. 8 dl-nyi (bor). *Eggy két itsze borra való Kár egyg tökfőtől érte* (236/17). 2. Ilyen ürmértékű edény. *Sok pint, itze 's kanta Víg salvét kottyant a Tüdőnek és májnak* (218/8).
ittze (233/19).
- ichnográfia** (gör)
Kicsinyített formában való ábrázolás. *Hát az Itéletnek milyen lesz formája Ha ilyen iszonyu ~ja* (59/32).
ichnográfhiája (195/32).
- ickés** mn
Iskés ritmus: pergő ritmus. — ...és *a' zepp Venus Isten Azzonnac is mikint toerténéc az ő alá-zállassa ickes Rithmusocval elodben adattatnac* (330/1476).
- icki-ficki** fn
Hetyke, nagyképű idegen. (–icki, –ficki szláv családnévképző.) *Így lett Urrá holmi Nitzki És* (1) *Grassalkovics; Holmi Német itzki, fitzki Holmi Rác its vics* (246/47).
- ics-vics** fn
(1) Hetyke, nagyképű idegen. (–ics, –vics szláv családnévképző.) *Így lett Urrá holmi Nitzki És Grassalkovics; Holmi Német itzki, fitzki Holmi Rác its vics* (246/48).
- Ida** fn
Személynév. (Eredetileg egy görögországi hegy neve, Csokonai a kifigurázás kedvéért női névként kezeli, és török basa lányául teszi.) *Minthogy el ragadta ~t A' Török Basa' Leányát A' Trójai Plébánus* (113/12).
- idai** mn
Idán élő. (Ida phrygiai hegyorom.) *Osztánn nem tsak egyg egyg nemek van az erős szilfáknak A Lótósnak, az Idai Ciprusoknak, 's Füz fáknak* (413a/607).
- Idália** fn
Helynév. (Idalion, Ciprus szigetének keleti hegylánca, amelynek magaslatán Aphrodité temploma áll.) *Játszodtasd altába' Kedves képekkel, Vidd ~ba, Hogy ne keljen fel* (263/39).
~nak (353/1).
- ide** hsz
(28)
1. Erre a helyre. *Piramus, jöjj, jöjj, ~, fényem!* (45/1) — *Ha czélja az, mellém álljon, Akár ~ előmbe* (169/10). 2. Ide: jer ide! *Ide oh sajtoló Atyám, im teledest teltenek Itt a' te ajándékidnak leg javával mindenek* (413a/528). 3. Ettől a helytől. *Debretzen, és Patak Messze estenek, Ide, hol a' Múzsák Nem is esmértet-tenek* (334/29). 4. *Ide s tova*: ide-oda. *Estve van — mind esméretlen — így futék ~ 's tova* (161/20). Mások *el tölthetnek számos eszten-*

dőket, *Míg a' Tenger hánnya ~ 's tova őket* (211/42).

~ (111/79, 139/1, 4, 33, 209/8, 210/63, 222/18, 25, 233/75, 239/118, 298/9, 299/87, 327/57, 330/409, 1107, 340/18, 397a/768, 1054, 413a/530, 445/50), *Ide* (397a/369, 923, 938).

Ö: *idestova*.

idea fn

(5)

1. Eszme. *A' ki az új szót nem tűrheti, mondjon le az új ~król is* (330*/204/13). 2. Ismeret. *Úgy is van már Ideátok Az ilyen felvonásról, Mert nem hiszem, hogy tudnátok Annyit a' len fonásról* (231/455). 3. Ötlet. *Úgy vig egy Poëta és egy Kántor Deák, Ha a' Lagenából kélnék az Ideák* (233/10). ~jára (330*/204/12), ~jához (368*/31/6).

Ideal (ném)

(1)

Eszmény. *A Világ — ezt fogják nevetve felelni Nem Ideal, nem kell ellene ki kelni* (453/228).

ideáll i

(2)

Az általam megjelölt helyre áll. *Állj ide a' nagy lelkek' kapuiba sorral* (220/46). *állj ide* (358/13).

idébb hsz

(1)

Közelebb. *Jöszte idébb, úgy mond, Földim, nesze lant, nesze korbáts* (348/12).

ideérkezés fn

(1)

Eljövétel. *Mert fejér borral fogom innepelni Boldog esztendőnk' ide érkezését* (287/3).

idegen mn/fn

(10)

I. mn 1. Ismeretlen (személy). 2. Más népi közösségben kialakult, ott hasznát. *Kiben ~ szénesség Még úgy be nem költözött, Hogy a' szép Magyar szívesség Eltűnjön a' szók között* (357/57). 3. Ismeretlen (dolog). *De tsak ugyan rá levének, Hogy már vég bútsút vennének Ez ~ hal nyelvtől* (114/517). 4. Szokatlan. *Felderült ajakán friss rózsák nyitának, Szemein ~ lángok lobbanának* (330/2044). 5. Idegen láncot csörget: más nép rabságában él. *Mi tsörgetnének é ~ lántzot szabad létünkre?* (259/501) 6. *Idegen por fedi:* más országban temették el. *Megholt egy haza' embere, Megholt, és idegen por fedi Béts alatt* (386/2). ~ (162/2, 356/15, 413a/605, 1021).

II. fn Külföldi személy. *E' jószívű Idegenek,*

Ammi tsak szép valójába', És tsinos Európába' Mindent előbeszélltenek (244/41).

idehaza hsz

(2)

Hazánkban. *A' madarak nagyobb része elutaza Tsak veréb tsak varjú maratt ide haza* (85/20, 197/20).

idei fn

(2)

Ez évi termésű bor *Az ideit szűrik, isszák a' tavalyit, Jövő esztendőre tartják majd a' mait* (199/53, 87/33).

idejön i

(2)

Hozzánk csatlakozik. *Ez a' Lotsperdi is, az ebágyról esett, Mit tesz? mért jött ide? nálunk mit keresett? Lé-hűtni jött ebbe a' Kompániába?* (330/1128) *ide jön* (432/112).

idejött fn

(1)

Az adott helyre érkezése. *De, hogy követségem hosszason ne essék, Ide-jöttöm' okát meghallgatni tessék* (330/1138).

idejövés fn

(1)

Jövetel. *Par Dieu! Boldog órába Esett ide jövésém* (231/384).

idejut i

(1)

Az adott helyre érkezik. *A' néma Hallgatás őrizi e' barlangot, És nem ereszt belé semmiféle hangot; Ollykor, ha ide jut világunk' lármája, Egy fél rekedtt hangot ád a' barlang szája* (237/53).

idejű mn

(1)

Korú. *A' meglett ~ Urak a' Dámákkal Körülttök 's utánok tsúszkáltak szánkákkal* (330/165).

idelent hsz

(1)

A földön. *'S már is kinyílt Mennyországunk Egy más' karján ide lent* (443/60).

idemegy i

(1)

Arra megy ki, az a lényege. *Rövideden ide megyen A' levél foglalattya, Hogy mindenik Király legyen, mivel Király magzattya* (92/232).

idén hsz

(7)

1. Ebben az évben. *Sőt még a' Papság is haragszik reája, Mivelhogy az ~ kevés a' stólája* (330/1830). 2. Esztendőben. *Nőjj szerentsé senn és te Zöldeljél, ha a' vén fának Zöldegi*

több ~n ki nem nyílnának (153/6). Nem fogsz húzni többször tőket; Mert lelsz a' jövő ~ Vagy egy barnát, vagy egy szőkét (301/10). ~ (314/43, 330/1949, 336/67, 405/6).

idestova **hsz**

(1)

Hamarosan. Végre el jöttével a' setét éjjelnek Mindenek szomorú bús lárvát viselnek Ide 's tova sokat a' mákos álomnak Altató ujjai már mélyen el nyomnak (77/147).

idétlen **mn**

(1)

Ostoba. A' gyönyörű Lelkek tündöklenek; a' sok ~ Elme pedig nyomorult nyűg közt a' porba: rikátsol (348/10).

idő **fn**

(158)

1. A valóságnak az a vonása, hogy azt egymás után következő mozzanatok összefüggő folyamatának fogjuk fel. A' bojongó felhők egy seregbe gyűlnek 's Kevés ~ alatt tőlünk el repülnek (67/16). De ezt az ~ vas keze Egészen mind le rontya (13/21). 2. Vminek az időpontja. A' bizonyos, hogy meg kell halni mindennek, De szabott idejét ki tudhatja ennek? (217/20, 204/20, 15/20) — Megfordult a' Göntzöl' szekere' tengelye, 'S a' késő álomnak eljött az ideje (330/1844). Óh, jó ~be jöttök! (373/203) 3. Időszak. Kívánjuk éljen sokáig, Sok szép ~k' lefolytáig Virágzó egészségben (308/56). Nagy Kőrös Városa volt kedves Hazája, Mellynek sok ideig tartá Oskolája (222/24). De mióta idejére életnek eszmélhetek, Sok századoknak láttanak nekem e' néhány hetek (162/77). A' nyílás ideje a' míg el nem haladt Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt (64/9). 4. Nyugodalmas, elmélkedésre alkalmas időszak. Illyenkor [este] vehetnek a' musák ~ket Pallás taníttya [a] tudományra őket Mert ekkor szűnik meg a' Városi lárma (3/13). 5. Az élet tartama. Olly fel járhatatlan ezeknek mezeje; Hogy nem elég arra eggy ember ideje (126/6). Vajha az ég visszaadná hajdani jó erőmet, Vajha inára állítná elhanyaglott ~met (259/ 536). 6. Életkor. Én is hanyatlók ~mmel, És kergetlek tégedet (392/53). 7. A történelem, a társadalmi, politikai élet folyama, ennek vmely szakasza. Földre vét téged az Idők' zivatarja, Vagy ledönt a' vitéz Helvétusok' karja (416/25). A' békesség idejébe A' béka Nemzet képébe Ambassadeur volt neve (114/403). 8. Időjárás.

El hadják földünket [a madarak], messzire repülnek, Mihelyest az ~k egy kevéssé hűlnek (210/50). Hasonlóképp' az essőből bizonyal meg tudhatni, Hogy tiszta ~t és fényes napot mikor várhatni (413a/401). 9. Idején: idő előtt. Hár hijába, Bolondjába Gyötreni szíve-met; A' siralom, Aggodalom Ekképp' el nem temet Idején engemet (99/15). 10. Jó idején: megfelelő időpontban. Mindjárt a' tsata mezején Állítsuk fel jó idején A' szabadság szent fáját (114/488). 11. Rövid ~re: hamarosan. 'S mondd, hogy rövid ~re Ki múlok és örökre (186/49). 12. Idővel: idő múltával. Mert ihol lám mindenek, Bár birtanak szépséggel és erővel, Változást szenvedtenek, Vagy semmiségbe mentek ők ~vel (288/20). ~ (53/6, 73/13, 135/44, 155/34, 214/3, 237/30, 118, 259/643, 268/149, 274/8, 330/417, 334/49, 389/83, 413a/262, 312, 396, 439, 500, 453/101), Idő (143/20, 288/13), ~' (306/160, 413a/183), Idő' (188/46), ~k (5/23, 77/75, 114/740, 163/26, 189/23, 212/25, 238/92, 288/1, 5, 37, 413a/318, 453/128), Idők (188/98, 251/3), ~k' (258/88, 259/23, 413, 454/320), ~t (83/54, 211/63, 257/71, 259/282, 306, 288/12, 110, 336/57, 413/37, 413a/33, 456/36), Időt (290/36, 428/138), ~ket (30/4, 163/51, 225/103, 253/2, 259/247, 287/62, 288/90), idejét (397a/290), ideit (128/59, 290/16, 330/416), ~nek (77/61, 111/38, 330/387, 413a/422, 450/20), ~knek (81/8, 413a/60), idejének (330/444), idejébe' (330/1789), ~ben (254/12, 16, 413a/265, 435/66), ~kben (313*/102/4, 330*/149/3), idejében (169/115, 330*/148/2), ~be (61/12, 267*/19/7, 304/66, 341/58, 413a/269), ~be' (452/5), ~dbe (233/40), idejébe (209/118), ~n (114/608, 203/15, 413a/295), ~nn (81/15), ~könn (413a/830), idején (330/920, 330*/154/1, 330*/156/10, 330*/166/2), ~re (405/7), ~kre (299/121, 310/72), idejére (239/85), ~tól (215/7, 314/4), ~ktől (267*/19/4), idejétől (259/179, 313*/99/3), ideig (92/242, 211/17, 214/111, 266/49), ~kig (188/160, 193/46, 258/79), ~vel (215/53, 247/25, 317/183, 330/790, 330*/140/3, 330*/149/2), Idővel (288/22).

Ö: arany~, ősz~.

időhaladék **fn**

(2)

Az idő előre haladása. Magának is el nem kopó örök oszlopot teve Mellyet meg nem

emészthetvén sokszáz idő haladék Háláadó
tsokkal venni fog a késő maradék (111/69).
Idő-haladék (124/13).

időjárta fn

(1)

Időjárás. *De míg a' nem esmért földhöz kéne
nyúlni Szelek' 's időjártát jól meg kell tanulni*
(413/66).

időnap fn

(1)

Időnap előtt: korán, hamar. *Óh ti e' hérósok'
magyát 's Európa' reményjét Porba ne hagy-
játok dűlni ~ előtt* (259/474).

idős mn

(3)

1. Öregedő, koros. *Vagy azt megmutatom,
hogy ~ létemre, Erővel is ifjat kerítek kezemre*
(330/805). *Ámbár ravasz-fejére 'S élet korára
nézve [Ámor] Idős öreg: de mégis Olyan pa-
rányi* (185/110). 2. Régi. *E' tíz székulomnál
~ebb Templomnak Sok részein látszott nyoma
az ostromnak* (306/189).

időszakasz fn

(1)

Az időnek hosszabb része. *Te a' fénynek s'
melegségnek Attya! tégy bizonságot, Te ki idő
szakaszokkal méred ezt a Világot* (162/82).

időtöltés fn

(1)

Az időnek vmivel való eltöltése. *Vallásosak,
buzgók, babonások, és szabad gondolkodású-
ak; erősítést, vigasztalást, megnyugtatóst,
gyönyörködést, vagy csak tsupa időtöltést kí-
vánók* (454a*/256/10).

idvesség fn

(1)

Boldogság. *Adassék Istentől kegyelem s ~, E
szent háznak pedig állandó békesség* (404/3).

idvességes mn

(1)

Elismerésre méltó. *Nintszen az egész Darabba'
Eggy Versis ~* (236/11).

idvez mn

(21)

Idvez légy: üdvözöllek. *Idvez-légy Szép
Istenasszon!* (307/85) — *Idvez légy, szép Haj-
nal! ragyogtasd fáklyádat* (203/29, 81/29).
*Hamar-követje a' Tavasznak, Hímes Pillangó,
~ légy!* (426/2)
Idvez (199/75, 223/24, 250/1, 307/86, 318/9,
373/19, 3, 41, 69, 94, 117, 121, 142, 177,
390/1, 413a/696, 697).

Idvezítő fn

(1)

Jézus Krisztus. *Azután az Edom Tengere felé
ért 's Ottan ~nk koporsójához ért* (96/10).

idvezlés fn

(1)

Köszöntés. *Té's, ha tetszik, ~em' Így fogadd
el, angyalom* (289/35).

idvezlett mn

(1)

Üdvözölt. *Magános utak' homályi, Idvezlet-
tek légyetek* (397a/628).

idvezöl i

(4)

Köszönt. *Bársonyban idvezli majd Napkelet
Az aranyozott felhők közt szűz ortzádat*
(172/3). *Idvezli Györgyöt szőke gulyái közt
Pán, a' furuglyás* (418/29).
idvezlém (307/65), *idvezlették* (225/76).

idvezülni in

(1)

A mennyei örök életben részesülni. *Együtt
menjünk az Ábrahám kebelébe, az égbe. De
még sok esztendőök után kéne annak el sülni,
Mert még magam sem akarnék olly hamar
idvezülni* (310/66).

idvezült in

(2)

Megboldogult. *Különbenn nem lehet ~ Tö-
rökké Ámbár emberséges ember volt örökké*
(190/81).
idvezült (214/56).

ifjacska fn

(3)

Fiatal ember. *Remélt remélt egy Ifjatska
Hányván a' Sors habja* (387/1).
Ifjatska (460/64, 69).

ifjantan hsz

(3)

Fiatal korában. *A' vén Kopátsi esküszik, hogy
ifjantan Nem jött fel a' bor asztalára víz nél-
kül* (356/17).
ifjantan (356/19), *Ifjantan* (413a/803).

ifjasszony fn

(9)

Fiatal asszony, menyecske. *Uratskáim! En-
gem azok küldötenek, ... Az a' sok Ifjasszony
's drága szép Leánka, Kiknek, bár magokat
olly' nagyra nézik is, Lába' kaptzája sem le-
hetne egyik is* (330/1108). *Egy szóval Úr és
Pap, Ifjasszony, Kisasszony Fent a' major
házhoz mintegy hozzá asszon* (340/45).
Ifjasszony (268/29, 37, 69, 89, 101, 125,
330/1091).

ifjasszonyka fn

(1) Fiatal asszony, menyecske. *Ne tartson semmit, Ifjasszonyka, Jobb meglövik, mint a' lába legyen tsonka* (268/151).

Ö: isten~.

ifjasszonyság fn

(1) Fiatal asszony, menyecske. *Másik szánban Madám Tserházyné vagyon, Szép kis Ifjasszonyság, még fiatal nagyon* (330/174).

ifjít Ik: meg~.

ifjodhat Ik: meg~.

ifjú mn/fn

(79) **I. mn 1.** Fiatal (személy). 'S még sok fűz fa Deákon Ki is fognék; hisz tanultam Én is, mikor ifjú voltam (92/153). Együgyű versekbe szedték, a' mit tettek, 'S azt énekelgették virtussok' hírére 'S az ~ Leventák' felserkentésére (267/30). **2.** Fiatal személyhez tartozó. Megvetvén hát ~ szíve' puha kényjét, Mászkálja a 'Virtus' és Érdem' ösvényjét (188/21). **3.** Fiatal életkorhoz tartozó, rá jellemző. *Serdült Ifjak már a' szép esmerettségnek Lángoló tüztől Ifjú modon égnek* (77/64). És mivelhogy a' napok Elseprik a' legédesebb időket: Míg az ~ hónapok Virítanak, el ne is vesszessük őket (288/91). **4.** Életének, fejlődésének első szakaszában levő (állat, növény, dolog). *Én hozom az ~ rózsat bíbor színbe* (330/1925). Fel bizgatja pesgő méhét Zefir olvasztó szele 'S az ~ napra a' fűvek biztosan katsingatnak (413a/872). **5.** Ifjú szél: szeleburdiság, meg gondolatlanság. *Hajdan ha egy szem lankasztott, Ha egy szép mellyet öleltem, Minden kedvem ebbe letem: Bolondság, ~ szél!* (154/32)

~ (271/11), Ifjú (77/31, 146/26, 33, 165/4, 197/85, 210/119, 267*/13/12, 330/153, 462, 1839).

II. fn 1. Fiatal (nőtlen) férfi, legény. *Rajta vitéz ifjak, bajnokok, pajtások, Ím hívnak a' dobok, fegyverropogások* (267/39). De még az Ifjak sem maradnak ki sorból Ámbár ki nem léptek még gyermeki korból (2/9). **2.** Az idősebbekhez viszonyítva fiatalabb személy. *Így hartzol a' halál /:óh eszmélkedjete:/ Gyermek, ifjak, és Vének, ellenetek* (215/64). Ezt ifjak, vének, leányok, Mind keresztények 's

pogányok, Tisztelik mind egy aránt (317/215). **3.** Ifjúként: mint a fiatalok. *Ifjúként szaladtak még a' vénlantok is* (330/1473).

~ (330/485, 354/8, 373/47, 48, 392/32, 414/4), Ifjú (330/1095, 443/112), ~' (392/4), ifjak (142/26, 258/96, 330/1947, 388/21), Ifjak (71/2, 77/63, 258/104, 330/3, 990, 1062, 1086, 1289, 1293, 1426, 1432, 1481, 373/200), ifjak' (258/39), Ifjai (77/30), ifjat (78/18, 330/806, 373/60), Ifjat (258/85, 413a/506), ifjakat (213/71), Ifjakat (330/1397, 1532), Iffiacat (330/458), Ifjainkat (330*/173/11), ifjakknak (15/11, 385/25), Ifjakknak (204/11, 276/24, 330/450, 943, 1435, 1960, 330*/173/4), Iffiaknak (217/11), Ifjúban (454/477), ifjaktól (238*/143/3, 309/70), ifjakhhoz (330/1644), ifjakká (330/2036), Ifjakkal (330/1303, 330*/164/5).

ifjúdott Ik: meg~.

ifjúi mn

(4) **1.** Ifjúhoz tartozó. *Csak egy nyavalyát küld elene, és merő Derekából ki fogy az ~ erő* (215/40). És Mit késel, úgymond, közre adni saját Ifjúi elmédnek aprólék adaját? (452/28) ifjúi (238*/144/16, 288/108).

ifjúkor fn

(2) <Az ember életében> az ifjúság kora, ideje. *Gyermek- ifjú- vén korunk, A' bú, öröm, 's a' jó, gonosz szerentse, Ép, beteg voltunk, 's torunk – Kezedbe' van, hogy jöttödet jelentse* (288/53). Ifjú-korod' (391/2).

ifjult in

(1) Megújult. 'S kezdjete belém fúvalni Egy édes versezetet, Mellyel fogom magasztalni az ifjult Természetet! (397a/8)

Ik: meg~.

ifjúság fn

(21) **1.** Az a kor, amikor az ember ifjú. *Az deli Ifjúság Olly mint egy szép Virág* (155/7). **2.** Vkinek fiatal volta. *De édes Atyátok szerelmes karjai Lésznek ~tok erőss óltalmi* (212/142). *Így ~odbann míg bírsz Venusi képpel, Míg rózsás száddal tsókolod akkezeit A szép szűzeknek* (38/7). **3.** Az ifjak, fiatalok összessége. *Hát az ~ot említsem é? Már a' Megy igazán a' leg súlyosabb próbára* (215/31).

~ (368a/44, 368*/183, 385/13), *Ifjúság* (155/cím, 288/97), ~' (258/17, 330*/202/10), ~om (162/105, 290/15), ~om' (426/25), *Ifjúságom'* (425/1), ~ot (426/64), ~át (299/16), *Ifjúságnak* (330/2023), ~ába (95/2), *Ifjúságra* (443/244), ~gal (188/9).

iga fn**(10)**

1. Járom. Láttuk a' gazdag réteket, Azon termő élelmeket Az ~t vonzó barmokna[k] (123/45). **2.** Súlyos teherként viselt életkörülmény. Szánjátók, Egek, nyavalyámat, Könynyebbsétek ~mat, Enyhítetek állapotomban (412/22, 175/26). Oh, Vénus' terhes ~ja! Hogy kell magam' adnom alája? (175/1) **3.** Függelenség hiánya. Maga adta néked István' koronáját Örömmel viselte Béts szelíd ~ját (337/162). **4.** Édes ~: kellemes dolog. Így szökött, és magát a' Nimfa megadta, Tudván, édes ~ nyögni ő alatta (330/1390). ~ja (175/31, 412/1, 35, 413a/181).

igali mn**(1)**

Az igali járásban élő. Az Igali Népnek vezére volt Etse (330/137).

Igali járás fn**(1)**

Helynév. Öt Szolgabírói Járásai Somogy Vármegyének ezek: Kaposi, Martzali, Igali, Szigeti és Babótsai (330*/140/10).

igaz mn/fn**(68)**

I. mn 1. Ami a tények összefüggéseit, a valóságot híven tükrözi. Az ~, fejezlik ortzád igen szépen (61/33). **2.** Valóságosan átélte, őszinte. Bús hang jön sírom' szélétől, És ~ sóhajtozás (454/898). Óh te nemes Nemzet! mellybenn a' régi vitézség' És az ~ hűség legforróbb lángjai égnek (258/22). **3.** Becsületes, feddhetetlen. Minden ~ Hazafinál a' leg-nemesebb végé' (124/22). Panaszkodik egy mindenbe szerentsétlen de ~ lelki ember (41/cím). **4.** Valódi, igazi. Az ~ magyarnak. A' jó hazafinak. Illy fennírása volt minden ajtajinak (306/197). Igaz magyar virtus és erkölcs van benne (268/78). **5.** Helytálló. Hallgass ~ mondásomra: Most is szépek tartalak (208/49). Ah elég jutalma leszén Tisztelő Szívemnek az Hogy ha látom majd egészen Hogy Profétziám ~ (249/64). **6.** Természetes. Tiszta forrás vízzel enyhül ~ szomja: Mikor fejeteket a' sok bor el

nyomja (198/63). Igaz szomjatoakat Kristály vízzel óltja (454/201). **7.** Élethű. Ezért olly gyönyörűk a' Somogy' Dámáji, Mert ők a' Grátziák' ~ Copiáji (330/2038). **8.** Egymást szerető, egymásért dobogó. Oh iszonyú bútsú vétel, Melly két ~ szívet vét el (184/10). **9.** Igazságos. Ha az embereknek dolgait vizsgálom, Azt a' jó, bölts, ~ Istent nem találom (454/128). **10.** Szent ~: bizonyos, hogy úgy van. Soknak kárt Tészen a' bor: szent ~ (318/90). De hogy kezd egy Isteni Erőt Lelkem érzene, Már az szent ~ (132/12).

~ (12/5, 78/12, 92/63, 111/116, 124/16, 20, 24, 143/49, 171/12, 191/26, 193/38, 212/19, 214/93, 120, 217/65, 97, 222/29, 31, 64, 241/8, 248/52, 254/45, 258/61, 259/93, 267*/15/3, 285/59, 306/215, 315/20, 323/12, 330*/140/8, 330*/156/1, 8, 358/30, 386/14, 397a/993, 418/117, 454/515, 697), Igaz (68/1, 155/25, 197/63, 71, 216/119, 245/29, 330/413, 1589, 337/361, 397a/825, 432/31); igazabb (258/73).

II. fn 1. Igazság. Fiaim! ~at tések én köztetek (268/109). **2.** Igaz ember. A' jóknak, a' melylyek az ~ számára Tartatnak, ne légyen rád nézve határa Mint Nestornak, élted terjedjen sokára (75/13). ~nak (74/5).

igazán hsz/msz**(13)**

I. hsz. 1. Valóban. Mi ~ akkor tartjuk Jó'sef napját, Mikor megnyittatta Jó'sef már a' csapját (233/17). **2.** Bizonyosan, kétségtelenül. Hát az ifjúságot említettém é? Már a' Megy ~ a' leg súlyosabb próbára (215/32). **3.** Hamisság nélkül. Illyen a' szív, a' mely ~ szerető: Társától sokáig messze nem lehet ő (210/81). **4.** A szó igaz értelmében, lényegében. No most megfordultak ~ a' Pálok! (325/1). **5.** Igazságosan, helyesen. Melly Fő Karban méltó tekintettel fénylett, Tekintetes nevet ~ érdemlett (217/82).

II. msz Az utána következő közlés nyomósítására. 'S miket vittek véghez felforrott mérgekbe'. — Hát férhet illy harag angvali szívekbe? Igazán, hogy minden Századnak a' végén Nagy dolgok esnek meg a' föld' kerektségén! (330/15) — Igazán hogy nints Helikon' Hegye ezen határnak, Mert itt a' szegény Poéták a' magok lován járnak (358/17).

~ (341/39, 330/1777), *Igazán* (330/249, 1654, 337/337, 389/97).

igazándi mn

(1) Valóságos, igazi. *Tisztább 's ~bb képetskék valának, A' mellyek elméink körül zibongának* (452/13).

igazgat i

(6) 1. Irányít. *Hogy viseljed kedves árváim gondjokat, A' leg bőltsebb tzelra igazgasd dólgoakat* (212/92). *Últ egy Baldakinra, kit nyóltz Szűz emele, 'S onnan ~ta a' Népet* (330/1215). 2. Előkészít, keres. *Maga a' Felleg-vár közép pontra épült, Azért mulatozni a' ki belé készült, Hol alól, hol fellyül ~ja útját* (239/59). ~od (337/173), ~ta (382/21). — *igazgassa* (239/139).

Ik: meg~.

igazgató fn

(1) Irányító. *Te ~ja e' pormakhinának, Teremtett Istene e' kis Planétának, Szállj magadba, nézd-meg ön temészetedet* (454/65).

igazít i

(3) 1. Kisebb javítást végez. *Az halász fűgvén a' redves kő szálakonn Igazít a' meg tsalt halászó horgokonn* (83/34). 2. Irányít. *Tán Epicurus is tsak ebbe tanított, A Gyönyörűségre mikor ~ott* (239/10). ~á (341/51).

Ik: széjjel~.

igazítván Ik: fel~.

igazság fn

(34) 1. Vminek igaz volta. *Múlandóságodat így meg nem foghatod, Mellynek ~át kézzel tapogatom* (209/26). 2. A helyesnek felismert valóság; tény. *Mikor egy Királynak hiu kegyelméért Egy bájos szerető meg ejthetéséért El adják (:óh szegény:) a' szűz Igazságot* (453/223). 3. Vmely közösségben kialakult meghatározott erkölcsi eszmény. *Az Igazság' Daldalma* (337/cím). *Leg-alább e' közös végveszedelembe, Az a' vígasztalás fog szállni szívembe, Hogy a' tomboló bűn' jajját is megérem, 'S az igazság karját egy részről ditsérem* (454/164). *Az Igazság Napja tündöklök ragyogva, Fényes Menny-Országba jutunk ennél fogva* (222/13). *Igazság szerént volna Görögfejevár, alba Graeca* (267*/19/3). 4. A

fennálló törvényeknek való megfelelés. *Kapos, hol másként is ~ot tenni, A' Megye' Tisztjei öszve szoktak menni* (330/49). 5. Igazságszolgáltatás, törvény. *Az igazság fel áll 's minden felé ágoz* (11/16). *Jobbágyid imádják nevedet, mert véled A' Mátyásban megholt ~ feléled* (259/230). 6. Vminek jogos, igaz volta. *Veres sapka váztól ők meg nem rettennek; Minthogy ~nak hartzolnak 's Istennek* (337/124). 7. *Vkinek ~a: igaza. Hákogtak a' Vén Istenek, Hogy a' dolgot hallották, Igazságokat mindenek Egy szájjal kiáltották* (92/122). 8. *Legszentebb ~: isteni útmutatás. Legszentebb Igazság! Hagydel az Egeket, Szálljle, 's ujjaiddal illesd ez Éneket!* (188/3) 9. *Igazság istene: igazságos isten. Igazság Istene, jók 's rosszak bírója!* (454/113)

~ (216/124, 259/218, 287/32, 413a/1029, 453/206), *Igazság* (54/18, 259/190, 337/1, 23, 24, 82, 87, 90), *Igazság'* (337/22, 454/732), ~ot (233/11), *igasságot* (454/329), ~okat (210/53), ~nak (111/20, 337/170), ~ra (413a/512).

Ö: köz~.

igazságtévő mn

(1) A tulajdon határát jelző. *Az ~ Határkő és Halom, A' másét bántani nem hagyó Tilalom, Nem adott még okot annyi sok Lármára Mert az Elégség vólt mindennek határa* (200/53).

ige fn

(3) Szó. *Halál! Ez az a' szó, melly annyi könyveket Áraszt, hogy bé vonnák, köddel az egeket. Nyomorúlt élők! im tsak egy ~ hát, óh! Miért okoz olly sok könnyhullatást e' szó* (213/3). ~ (267*/15/2), *íge* (292/4).

igen¹ hsz

(37) 1. Nagyon. *De ki ~ vastag ki meg ~ lenge Ki igen durva volt ki meg ~ gyenge De mind tzikkejenként még is öszve szette* (26/28). *'S a' mit nem hiszek, a' betses Élet 's boldogodás, melly ~ édesít!* (454/568) 2. *Igen nagyon: ugyancsak, nagyon is. Uram! sokakkal kérkedel, Igen nagyon ditselkedel Erőd 's hasadra nézve* (114/152).

~ (2/18, 3/16, 9/8, 25/10, 28/9, 29/7, 31/8, 58/4, 61/33, 80/1, 114/599, 1017, 126/43, 127/31, 188/90, 194/31, 213/94, 215/99, 239/68, 89, 280/2, 330/1341, 1554, 1650, 1761,

1767, 418*/173/7, 454/565), *Igen* (114/685, 215/80, 330/396).

Ö: nem~.

igen² msz

(2)

1. (Korábbi állítás nyomosítására.) *Igen! e' magyar szók olvasása között Ösetek' nagy lelke belétek költözött* (267/225). **2.** (Részleges elfogadás kifejezésére, utána következő ellenvetéssel.) *A' szem, fül, és egyéb tagok Múlat-hatnak talám: Igen, de Szív nélkül magok Gyarlón örülnek ám* (278/21).

igenis msz

(3)

Úgy van. *A' szabadságnál nints szebb kints Úgy é, iffak, vélünk? Igen is, de károsabb sints, Mihelyt vissza élünk* (142/27).

igen is (330*/188/9), *Igen is* (201/37).

ígér i

(10)

1. Kinyilvánítja, hogy részesíteni fog vkit vmiben. *Hol az öröm arany hegyeit ~i Az áldás javait bő marokkal méri* (14/11). **2.** Vmi kecsegtet vmivel, valószínűsít vmit. *Mikor mézes beszédére Örök hűséget ~e, 's Illy' biztató hangon szólt: Szeretek! téged' kedvellek* (134/68, 447/68).

~ (114/345, 450/51), ~sz (335/3), ~t (341/6); *ígéri* (438/23). — ~jen (30/4); ~d (379/97).

ígérő in

(1)

Vmit ~: vmivel kecsegtető. Könyörülvén hozzá esdeklő táborán Szentebb lessz az illyet ~ Alkorán (25/14).

ígért in

(1)

Kilátásba helyezett. *De az ~ estve ohajtott órája Kedvek ellen Phébust küldeni sajnállya* (77/137).

iget l. üget

igéz i

(5)

1. Büvöl. *Igéz mikor játszik, bájol mihelyt tántzol* (330/177). *Vénus az, a' ki míg vitézeit nézi Égő szemeivel halálra ~i A' ki még csókjai harmatját öntözi A' vitézt rab lántzal titkonn meg kötözi* (71/20). **2.** Álomra ~: elaltat. *Álommézzel kezdi Izráelt lotsolni, Izráelt a' Bögöst, kit altató méze Mindjárt a legméllyebb álomra igéze* (330/1022).

igézett (135/29), *igézi* (375/3).

Ik: meg~, vissza~.

igézés fn

(1)

Büvölet. *Édes igézésnek, másnak nevezzem é Azt a' nem tudom mit, melly mind a' két nemé, Mikor ök Citére' eljöttét érezik?* (330/1885)

igézett Ik: meg~.

igéző in

(4)

1. Elbűvölő hatású. *Sőt maga Cupido rósás ágyon forog Igéző nézéssel kevélyen vigyorog* (71/10). **2.** Elbűvölően szép. *A' kis viola ... Szemet igéző Színnel a' néző' Lelkét meg víditja ő* (146/10). *Ti pedig szemeim, ti ide vígyázzatok, Mit akar ott a' ti igéző Nimfátok?* (139/34)

igéző (77/41).

iglice fn

(1)

Tövises törpe cserje. *Illyen a' hajlós iglitze a' gyenge rakottával És a' tenger szín levelű ősz fűzfa a' nyárfával* (413a/538).

iglicevessző fn

(1)

A cserje egy ága. *Ezen kívül az iglitze vesszőket Az Erdőben 's a' víz partján vágni kell a' nádak* (413a/961).

ignavus (lat)

(1)

Lajhár. *Lajhár, ... deákul Ignavus vagy Tardigradus* (330*/199/9).

igy hsz/ksz

(367)

I. hsz 1. Az itt látható v. most mondott módon, állapotban. *Mikor ~ az erős a' földön fetreng Minden bajonn kívül nyugova a' gyenge* (15/9). **2.** Az említett, ill ismert módon, körülmények között. *Ah te irgalmatlan! ~ válsz meg hát tőlem? Így akartál szökve futni el előlem?* (268/69) — *Nem ~ vitte ama' Bika Európát Krétába, Mint engem ez a' gaz béka Residentziájába* (114/224). *Igy emelem vígan fel karomat Így ölelem kedves Dafnisomat* (173/15). *Illyen valál: ~ hervadál el Óh Sárközy Terézia!* (388/27) **3.** Ekképpen. *Erre egyik Csökli Eskütt ~ felelt: hallják ketek' Én a' ketek' beszédjére sokat nem felelgetek* (326/33). *Véletek hát szívet váltok, Szép embernek, 's ~ kiáltok: Mind bolond, ki nem szeret, Vágasson magán eret!* (322/50)

II. ksz 1. Tehát, ennél fogva, eszerint. *A' viszsza nyert Paraditsom, melly el-törlője lett e' Gyötrelmeknek, a' mit nyert, egészszenn elvesztette. Így gyakrann némelly Kritikus főből*

származott hangnak Színe alatt az igazság borítottéki lappangnak (216/123). Mit tsináljak? merre tudjak menni Miskóltzon 's hova? Estve van — mind esméretlen — ~ futék ide 's tova. Nintsenek sehol Barátim — ~ hijába fáradék! (161/21) — Mert eledelt messzebb határ adott néki Mellynek drága pénzén gyűjté adomány-nyát, 'S így parlagba hagyá saját tartomány-ját (341/18). Így hát pihen a'szántó föld ha termése változik (413a/95).

igyekszik i (9)

1. Mindent megtesz vmi érdekében; törekszik, fáradozik. Bár igyekszel nyomni le mélyly bá-
nat árja De nem, mert víg öröm a' szívemet járja (7/7). Mindég azt igyekszik el hitetni ve-
lem, Hogy annál kevésbé várjam bírásokat, Minél bájolóbban mutatják magokat (176/76).
2. Vmilyen határozott irányba megy, halad. 'S te Útazó! ki a' szép Váras felé igyekszel, Ne térj odább Hafiznak Fülepte sírja mellől! (373/207)
~ (35/6, 418/53), igyekeze (209/4), igyekeztem (368*/24/33), Igyekszett (330/36). — igyekez-
nék (259/459).

igyunk fn (1)

Múlatva ~kal: igyunk felkiáltással. Éljük rövid napunkkal Múlatva víg ~kal (166/16).

ihat i (2)

Italt fogyaszthat. Sokat. Nem. Ihatok. Keveset. Nem. Akarok (232/12). És engedd meg, hogy múlassunk Érted még egy sort ihassunk (438/52).

ihlés fn (2)

Ösztönzés. Hol jártok, óh Félistenek, óh ne-
mes Árnýékok, itten? ... Ti új világot szórtok az én setét Honnyomba, 'új fényt: érezem iste-
ni Ihlésteket (439/7). Lám melly boldogító a' Vallás' érzése! 'S bár illy együgyű is, lelket ad ~e (454/434).

ihletés fn (4)

1. Sugallat. Közte e' temjénezésnek, 's E' mennyei ~nek Kezeim' fel emelém (134/86, 447/86). 2. Hatás. Óh a' ti ihletésekre Melly kellemes fájdalom Nyomúl mindjárt a' lélekre — Melly lágy érzés — nyúgalom! (397a/629) ihletése (373/191).

ihog-vihog i (1)

Nevetgél. Ihogtak-vihogtak, nyakunkra tódúl-
tak (330/1671).

ihol hsz (5)

1. Itt. Mert ~ lám mindenek, Bár birtanak szépséggel és erővel, Változást szenvedtenek (288/17). 2. Íme. Ihol, úgymond, már dobol-
nak, Már itt van a' Parádé Még is széllyel kó-
borolnak (231/59).
~ (258/69, 439/21), Ihol (361/5).

ihon hsz (3)

1. Itt. Szegény Legény vagyok; de tsak Egy csókot adj: Ihon van a' szűröm, nesze, Gatyá-
ba' hagyj (333/63). 2. Lám. Ihon a' Tislér czéh hijába fáradá, Mivel a' sok bősítő mind nyakán marada (330/1803).
Ihon (350/11).

ij fn (1)

Nyíl kiröpitésére való húros fegyver. De Ámor a' szép fény' 's illat' közepéből Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből, Ráteszi keményen felhúzott íjjára (330/2061).

Ö: kéz~, számszer~.

ijed i (1)

Hirtelen félni kezd. A' tátos felszélőtől kotrott záportól sem ijjednek (413a/874).

Ik: el~, meg~.

ijedés fn (2)

Félelem, megrettenés. Illy víg Napját Szívem mindég óhajtozta: De ezt Ijjedésed — 's nem Szerelmed hozta (143/44).
Ijjedésed (143/48).

ijedt in (1)

Féltő. Már kezdett bennem gyengülni, És szá-
mon lebegett már az Élet, mint a' repülni Készülő ijedtt Madár (428/96).

ijedtében hsz (3)

Félelmében. Mind a' kettő a' gatyába Rezele ijedtébe (114/237).
ijedtébe (114/207), Ijjedtébe (114/677).

ijeszt i (4)

Elriaszt, elrettent. A' kártékon Madarakat ~ed keleptzével (413a/174). Óh, ha tsak felséges szavad nem ~i, Egymást a' balgatag halandó elveszti (337/85).

~ (454/566), *ijeszt* (430/13).

Ik: *el~*.

ijeszthet Ik: *el~*.

ijesztő in

(8)

1. Félelmetes hatást keltő. Minden rendet feljár a' szörnyű setéség Ijesztő ködébe a' félelem 's kétség (192/32). 2. Szörnyű, borzasztó. Jaj! Hová kellennem; Nem lehet pihennem; Melly vesztő Ijlesztő Tsata van bennem! (223/13)

~ (302/17, 379/147, 403/37, 413a/933), *Ijlesztő* (192/15, 260/13).

Ikarus fn

(1)

Személynév. (Mondai hős a görög-római mitológiában, mesterséges szárnyain felrepült, de a Nap közelébe érve a viasz megolvadt a szárnyakban, s ő a tengerbe zuhant.) Óh menyinyiszer óhajtottam néked udvarolni már: De jaj egy kis ~nak, ha a' naphoz közel jár! (405/10)

ikra fn

(1)

Lábikra, a lábszár vastag húsa. Megvette a' hideg benne az ~t, Vén üszög a' Madám, nem vethet már szikrát (330/629).

Ö: *vér~*.

ikrás mn

(1)

Ikrás kard: alvadt vérrel pettyezett kard. Mégis felvésem e' kardot reszkető markomba is, *Ikrás* ez az ellenségnek aluttvérétől ma is (259/544).

iktatás Ik: *be~*.

Ikva fn

(3)

Víznev. Tombol Liber Atyánk, 's víg adományival Kínálgatja az Ikvát: Ikvának szeme ég, ragyog (432/84).

~ (432*/205/6), ~t (432/83).

Iliás fn

(1)

(Ókori görög eposz.) Mit ér örökös hírt nyerni Iliással, 'S falunként élödni tudós kóldulás-sal? (245/25)

illantván Ik: *el~*.

illat fn

(35)

1. Kellemes szag. Az Estike tsendességgel Nézi a' virágokat, Midőn egész büszkességgel Szórják el ~jokat (397a/416). Ott kevélykedj biboroddal Ekesebb bimbója közt Ott kevély-

kedj ~oddal Kedvesebb ~ja közt (249/23–4, 448/23–4). 2. Jellegzetes szag. A' szerelmes Zefir sereg Sohajtozik fűvásával, 'S én, szám' kedves ~jával, Magam édesítem azt meg (148/43). Míg érzek míg szollok egy kis nyájas szellet Rám gyengén mennyei ~ot lehellelt (4/22, 200/22). 3. Érzés. Ki a' virtust önmagában Betsülvén szemfényt nem vesz, 'S rejteke' szent árnyékában Jóság' ~ját terjeszt (397a/428).

~ (373/183), ~' (330/2059), *Illatok* (397/27), ~ja (89/21, 146/9, 273/13, 22, 397a/491, 921), *Illatja* (273/1), ~jai (379/10, 397a/74, 364, 400, 646), ~ot (84/33, 196/23), ~okat (403/16), ~jait (397a/1028, 426/22), ~it (397a/952), ~oknak (397a/961), ~tal (134/27, 397a/1155, 447/27), ~oddal (373/85).

Ö: *rózsa~*.

illatatlan mn

(1)

Illat nélküli, szagtalan. Rózsa vagy, de tüske-termő; Liliom, de ~ (324/46).

illatos mn

(7)

Kellemes szagú. Tsupánn tsak az munkás apró méhek dongnak Széllyel az ~ rétekenn zsi-bongnak (84/14). Az illatos virágok Sárgulva hulltanak le (186/22).

~ (196/14, 380/14), *Illatos* (86/15, 198/15, 306/72).

illatozik i

(5)

Kellemes szagot áraszt, jó szaga van. *Illatoz-zon* másnak az édes muskotály (219/37). Melly kedvesenn illatozik Melly édesenn játszadozik A' Nyúgoti széltől minden ág (123/13).

illatoznak (350/13), *illatozott* (330/1870). — *illatozzon* (162/45).

illatozó in

(2)

Kellemes szagot árasztó. Tmorus ~ sáfránt, tömjént meg Arábia Elefánt Tetemet pedig küld mi hozzánk India (413a/65).

~ (413a/201).

illatozva in

(1)

Kellemes szagot árasztva. Felkél a' rózsákból, 's ~ Emeli Zefir Nektárral töltt szárnyait (172/11).

illatú mn

(2)

Kellemes szagú. Gyakran a' mennyei ~ eper-

nek Apró levelei közt kígyók hevernek (28/5).
~ (397a/406).

illatoztat i

(1)

Illatot áraszt. *Illatoztasd Kebledet, Édes Violám* (109/1).

illeget i

(1)

Piszkálgat, mozgat. *Így fektemben ~ném A' medenczéje peczkét* (169/93).

illendő in

(2)

1. Hasznos. *Hanem ~ kedvezni a' gyengéded szőlőnek Midőn fiatal korába újj venyigéi nőnek* (413a/904). 2. Megfelelő. *Hanem azért is, mert más képp a földtől nem vehetnek Illendő erőt 's az ágak jól el nem terjedhetnek* (413a/821).

illet i

(15)

1. Érint. *Te ~éd ró'sás újoddal Mellyemnek rokkant boltjait* (455/41). *Így minekutánna szívből kesergette Számtalan tsókokkal a' ruhát ~te* (77/212). 2. *Vkit ~: vkire érzelmi hatást tesz; lelkileg érint. Vagy pedig az, mellynek édes 's élesztő lehelleti A' Lelket nyájas 's bájos érzésekkel ~i?* (216/94) — *Legszentebb Igazság! hagyd el az Egeket, Szálljle, 's ujjaiddal illesd ez Éneket!* (188/4) 3. *Vkit ~: vkire tartozik. Horvátot ~ az, vagy pedig Mátyásit Hogy zengjék a' magyar Hérók' tsatázását* (337/393). 4. *Vmit ~: vmire vonatkozik. Én bizvást el merném rakni kitsiny barázdába is A' mi a' szőlőt ~i* (413a/824). 5. *Vkit ~ vminek jár vmi, joga van vmihez. Kard ~ engemet ősi nemes névvel* (268/99). 6. *Vkit kár ~: kárt szenved. Hatalmas Rendek! jóllehet A' kár engem ~e* (114/316). *Vkit csúfsággal ~: csúfol vkit. Perge katzajjal követték Ő Felségét úsztában, Sokan tsúfsággal ~ték, Ragódván a' Farkában* (231/305). 7. *Megtárgyal. És minden bibéjét gyarló szép nemeknek Illették (de a' mit most külső füleknek Nem lehet most nekem előtrombitálni)* (330/1072). ~ (368/35); ~i (92/33, 89), ~é (106/13).

illetik i

(1)

Illetetik. *Sérelemmel ~: sérelmet szenved. Csak állapodj meg hát néma figyelemmel, Vedd észbe, ~tél milyen sérelemmel* (212/14).

illetlen mn

(3)

1. Nem illő. *Illetlen gondolat, 's szégyen a'*

múzsáktól Nemes lelket venni a' Butelliáktól (219/53). 2. Nem méltó. *Meg ne szólj ezekkel A' te érdemidhez ~ versekkel* (237/136). 3. Illemtet sértő. *A' nélkül nem esett egy tántz, vagy egy játék, Hogy ~ dolgot, vagy motskot nem láték* (330/800).

illetlenség fn

(1)

Nem méltó dolog. *Titeket a' vígaságnak Alkotott a' kegyes ég; Virtusnak 's ártatlanságnak Aggódni ~* (397a/92).

illető in

(1)

Vmit ~: vmire vonatkozó. A' Kapitányoknak 's Kádár fő bírónak ki-nevezések után, azt is el-végezték Eleink, hogy midőn valami közöniséget ~ dolog adja magát elő, vagy a' népek mind fel-kell ülni; akkor egy véres szablyát hordozzanak-el (268*/22/3).

illik i

(13)

1. Kiegészül vele; rá lehet illeszteni. *Ne légy márvány nyakad bőv magasztalója Illene rá a Tse ló nyakra valója* (61/32, 254/30). 2. *Illik vkinek, vkire, vmire, vmihez: jól, szépen áll rajta. Köntöseikből is azt vették magokra, A' mi jobban ~ egy illy' Angyalokra* (330/78). *Haj, Lilim! hósín öledre A' piros mint illenek!* (289/8) 3. *Illik vmihez: megfelel neki. Láttam hogy a' szíve nem kiált ellene, 'S hogy ez az ő nemes sorsához illene* (454/378). 4. Az illendőség szabályaival megegyezik. *Néked azt nem ~ kérni, Mond Antal, parantsolhatsz; Nekem ~ a' bort mérni 'S Tellyesíteni, a' mit hagysz* (317/148–150). *Hát szükség é ezért könyveket hullatni, Illy meg boldogultán ~ é jajgatni?* (214/80) ~ (233/5, 330/1121, 1681). — *illene* (401/4, 424/44).

Ik: be~, össze~.

illozgat i

(1)

Illatozik. *Itt Zefir virágít mikor tsókolgattya Édesen ~ menyeyi harmattya* (1/10).

illő in

(10)

1. Vkihez való, neki megfelelő. *Vállam, mellye, tzombja, 's minden tetemei Fővezérhez ~k, 's az ég' főmívei* (330/268). *Vajha az ég vagy olly angyal szemeket Vagy olly tigris szívbe ~ érzéseket Beléd, szép kegyetlen! ne teremtett volna* (196/56, 380/54). 2. Vkihez méltó. *Ha-*

zádnak szolgáltál ez ideig sokat, Illő hát, hogy vígan számláld a' napokat (266/50). **3.** Vmely alapon elvárható. Esküdt Fényes Istvánt fedi e' setét bólt, Utazó! ezt ~ tudni, ki vólt, 's mi vólt? (222/20). **4.** Az illendőség szabályaival egyező. De fáradtt lant, rezgő ének Mit tesz? Azt Eszter' nevének Nem ~ szenteltetni (308/18).

~ (259/512, 308/31, 330/380), Illő (413a/1103).

Ilona

(2) Tündér ~: A széphistória címe. Ott volt Florentina 's a' Tündér ~ (330/855).

Ilona (330*/164/1).

ily nm

(200)

Ilyen. Éppen ott sétál egy, én ha illy mazurnak Nem látnám, ítélném egy szárnyas Merkúrnak (26/47). Szájamból buzog ki ijj tisztelő ének (74/2). Te pedig szemes légy illy nagy érdemű Hazafinál Előbb meg nézd, de okosan, mit dolgozik, mit tsinál (111/43). De semmi, jó neven veszi talám Kata, Azt is, a' mit Múzsám illy hamar írhatta (340/30). A' Rosolisos Butellán illyet akárki látott (326/43). Külömben nem lehet várni olly Remeket, Melly közel érhesse Virgilt 's több illyeket (245/20). Sem Nagyságod' Grófi telke, Kintstárja, és Nemes Lelke Illyeknek hijjával nints (415/18). Osztán a' bál nem áll tsupán dobzódásba, Evésbe, ivásba, tántzba, ugrálásba: Ha az ember magát illyekbe nem ártja, Van dáma beszélni, van játszani kártya (197/69).

ilyen nm

(125)

1. Az itt láthatóhoz, v. szóban forgóhoz hasonló, ill. vele többé-kevésbé egyező. Ilyen az Ámor tüze is, Kicsinyt csillog, kicsinyt ég ő, Míg a féltés bús szele is Lángját nagyítani el nem jó (460/111). E' lesz ama' Jós'ef, a' világ tsudája, Ama' nemzeteknek atyja és Királya. — Ah majd magát éppen ilyennek mutatja a' Második Ferentz' 's Trézia magzatja (259/409). **2.** Ilyen rossz. Az igaz, barátom! Megvallom hogy szégyen, Mikor egy Gavallér ilyenekre mégyen (268/50). Nem írhatom tovább reszkető kezemmel Az irtózás el hal képzelődéssel. Te szelidebb Múzsá! fuss el e' stzenáról, Ne gondolkodj ilyen gyász materiáról (260/30). **3.** Ilyen jó, kiváló. Drága kín-

tse Nemzetemnek, 'S jobb idők zsengeje is! Óh! hol ilyenek teremnek, Gazdag a' szégyényje is! (163/27) — Óh nem bír az annyi jókkal, Ha tsak ezt egygy ilyen tsókkal Nem egyvelíti Hébe (134/119). **4.** Ennyire, ilyen nagy mértékben. Ilyen vígan állott közöttünk a Világ, Hát egyszer estvére gyűl a gyertyavilág (228/9). Mégis Obesterré leve, Mert száz aranyat lopott, ezen vitézséget veve Egygy ilyen ütött kopott (114/794). Ott a' több mosolygó virágoknak során Nem epedt volna el szegény ilyen korán (298/12).

ilyen-amolyan nm

(1)

Ilyen amollyan atta: enyhe káromkodás. Hát a' tűz maga hol maradt? Ilyen amollyan atta! (231/74)

ilyenformán hsz

(1)

Ilyen módon, valahogy így. Most már belé-lépven a' halál révébe, Ilyen formán érez el-fásult szívébe' (454/544).

ilyenkor hsz

(5)

1. A mostanihoz hasonló időben. Az ég boltozattya már másba öltözött Sok tsillagok sora az égre költözött Ez a' ki plántákat öntözi könyvével Kellemetes Zefir tsókojja szelével Ilyenkor vehetnek a' musák időket (3/13). **2.** Ilyen alkalmakkor. Tántzra kell nógatni az örvendezőket, Ilyenkor kimélni kár a' tzipellőket (336/44).

~ (199/36), Ilyenkor (330*/164/9, 413a/274).

ilyen-olyan nm

(1)

Ilyen ollyan atta: enyhe káromkodás. Tanúlt lova hortyog 's ugrándoz alatta, Ura' száján pereg ilyen ollyan atta (330/152).

ilyes nm

(1)

Ilyenféle dolog. A' melly áldás miből állott, én most mindjárt elmondom, Mert az illyest elmondani, másként is az én gondom (326/54).

Illyés fn

(3)

Személynév. (Illés, ószövegségi próféta, akit a Biblia szerint tüzes szekér ragadt fel az égbe.) Végre az Egekbe ragadd fel ~sel, A' hol zengjen száján az a' ditső Ének, Mellyet énekelnek a' huszonnégy Vének (225/104).

~ (209/42), ~sel (342/33).

ím msz (96)
 Íme. 1. <Közelben levő vkire, vmire való rámutatásként.> *Ím e' ditső Leányok Jöttek köszönni dal[l]od'* (373/170). 'S ~ a' hegy tetején, hová a' szeretet 'S az édes vágyódás vélem felnézetett, Láttam, magam láttam (237/17). *Ím' imé a' Kráflit felveszi A' gondatlan öreg, 's nagyon mohón eszi* (330/725). 2. <Érzelmi nyomósításra.> *Mit? mond a' többek közt, lám a mit én kések, Ím ki pótolják azt a' serény lépések* (77/176). *Légy jó! ~ kezét fog az ember te veled* (199/78). 3. <A következő idézetre rámutató szóként.> *Bűszke Jázminotskák, ~ én Azt merem néktek mondani: Hogy jobb lett volna állani A' füvek 's virágok rendén* (150/7).

imád i (22)
 1. Istenként, isteniként tisztel. *A' magyarok' kegyes Istenét ~tam, Hogy illy magyar szívű polgártársam' láttam* (237/131). 2. Imába foglal. *Jobbágyid ~ják nevedet, mert véled A' Mátyásban megholt igazság feléled* (259/229). 3. Rendkívüli mértékben szeret, bálványoz. *Miolta kellemet velem Éreztettétek; tisztelem, És ~om azolta* (447/141). *Mint örülök e' pompának, Látván azt hogy minden imád, 'S minden virág koronát ad Hogy tégyen királynéjának* (148/14). ~ (127/3, 421/3), ~tak (206/6, 12); ~ja (105/6), ~ják (413/34, 413a/30), ~tam (208/56, 391/29), ~ta (235/16), *Imádja* (111/15, 259/374), ~juk (395/12), *Imádjuk* (195/46, 47), ~lak (127/6). — ~játok (134/141, 447/135).

imádandó in (2)
 Imádni való. *Hogy ez nap, melly ~ Nevének szenteltetett, 'S mellyen kívánok állandó Egészséget, életet* (331/37). *Imádandó kegyes képének Mindennap temjénezhettek* (430/9).

imádás fn (1)
 Tisztelet. *Egész Majorod elmenjen Céres ~ára* (413a/350).

imádkhat i (1)
 Tisztelhet. *Jöjj ki a' Nappali fényre hadd láthassunk, 'S Mennyei Képedet látván, imádkhassunk* (190/70).

imádkozás fn (1)
 Istenhez való könyörgés. *Szent tömjénit előltá az Imádkozás* (432/29).

imádkozik i (3)
 1. Imával Istenhez fordul. *Egy örök lételtől ébrenn álmodozik Okoskodik — lármáz — nyög — és ~* (453/100). *És mikor szükség, a' hasznos essőért imádkozol* (413a/176). 2. <Értkezés előtt> hálát ad Istennek. *Imádkozzunk! együnk! tsitt! hallgass! ne ne vess!* (330/639)

imádni in (6)
 1. Tisztelni. *A' Hottentotákat akarod é látni, Isteneket miként szokták ők ~?* (126/54) 2. Szeretni. *Dühödés e Lilla' mellyén, Egy földi Nimfa' mellyén, Imádni az hibát is?* (355/20) — *Hiszen mást én nem csinálhatok, Csak imádnom lehet őtet* (460/124). ~ (134/89, 421/6, 447/89).

imádó mn/fn (2)
 I. mn 1. Kapzsi, mohó <szem>. *Imádó szemekkel néz rakás pénzére Neheztel hogy tágas házába bé fér e'* (6/9). 2. Imádott. *Mikor a' meggyilkolt virtus vég nyögése 'S Az Imádó aranybájoló pengése, Eggyütt hangzanak fel a virtus sírjából* (453/214).

II. fn Vmiért rajongó személy. *Most is te szabsz törvényt ezer galántoknak: A' kik imádóji a' pitziny láboknak* (330/1066).

imádott mn (1)
 Nagyon szeretett. *Sőt olly vad gyönyörűséget Óhajthat é valaki, Hogy egy ~ Szépséget Halva szemléljen, vagy mi?* (428/167)

imádság fn (3)
 Könyörgés. *Vagy hogy Istenévé lesz a' temérdek Tengernek 'S ~a csak te hozzád megy a hajós embernek* (413a/36). ~ára (330*/166/6), ~okra (330*/166/2).

imádtatás fn (1)
 Az a tény, hogy vkit imádnak, vkihez könyörögnék. *Jöjj az út nem tudó mezei munkáshoz, 'S még most szokjál hozzá az ~hoz* (413/54).

Imaus fn (1)
 Helynév. <A Himalája ókori neve>. *'S ennivaló fészket a' madarak raknak, A' fázó ~' bértzeitől fogva* (454/459).

- imbolyog** i (1)
Jobbra-balra mozog. *Csak azt nézem, mikor dagaszt Szép fara mint ~* (169/38).
- ímé ~ íme** msz (36)
1. (Közelben levő vkire, vmire való rámutatásként.) *Jer! ímé Nimfái már a' víg Dunának Elődbe koszorús fővel indulának* (203/31, 81/31). *Látsz e' amott egy rettenetes tsuda állatot? ímé Mint amaz egyszarvú fene vad, mérgébe kietlen Lábainál tombol* (348/38). 2. (Érzelmi nyomósításra.) *Oh egek! mondani akarom is, nem is, Hogy én őt szeretem — Ah íme félem is!* (157/18). *ímé* (77/157, 78/22, 268/160, 306/109, 330/96, 725, 789, 797, 337/409, 413a/517, 697). *Ímé* (211/79, 217/91, 231/165, 267/163, 268/111, 273/8, 277/37, 330/88, 337/293, 397a/827, 454/693), *ímé* (142/17, 314/7), *Ímé* (143/8, 18, 246/25, 290/28, 413/45, 454/333), *íme* (306/132, 313/141).
- ímé-ímé** hsz (1)
Lám, lám. *E' Templomba mentem én be Zengvén inneoéneket; 'S ímé-ímé ott találom A' Somogyi Szépeket* (307/55).
- ímént** hsz (2)
Alig vmivel ezelőtt. *Intem én a' Szeretőket Az együgyű Szeretőket Mint tikteket is az ~* (150/52).
~ (397a/307).
- Im-Hoff** fn (1)
Családnév. (Híres könyvnyomtató volt Bázelen, könyvében a híres uralkodói famíliákat írta le.) *Van é Im-Hoffja vagy jár é Felségednek Tituláré-Kalendárium Bétsből* (114/74).
- ímhol** hsz (6)
Íme. *Jössz már? — de ah sokára Jöttél, ki múltok ~, Miként ma a' Virágok Ki múltak, úgy ki én is* (186/54). *Eltört, eltört a' Vasmatska, Imhol a' darabja* (387/4).
~ (337/199), *imhol* (439/58, 453/139), *Imhol* (219/11).
- ímígy-amúgy** hsz (1)
Alig, félig-meddig. *Sokan, a' tudatlanok is, Ellenére szólltanak, Bár a' hal nyelven magok is Ímígy amúgy tudtanak* (114/514).
- ím-ím** msz (2)
Lám, lám. *Ím fejedelmeteket látjátok előttetek állni, Ím-ím könnye vitéz karjaitokra pereg* (259/448).
Ím-ím (337/39).
- ímítt-amítt** hsz (1)
Egyik-másik helyen. *Még most nem kell metz-
ző késsel sértegetni ágait, Hanem tsak kézzel
tsipkedni ímítt amítt kattsait* (413a/909).
- immár** hsz (13)
1. (Jelelegi állapot, helyzet kiemelésére:) most már. *Ah de elég! — E' bús Scénát nem tűrhetik ~ A' nemes érzésű Magyarok* (258/36). *Hal-
dokló szemei ~ nehezednek* (77/244). 2. (Kö-
zeli múlt jelölésére.) *Visszatért ~ olajággal a'
frígy* (287/9). *Mikor ~ docte voltak, Tsak ko-
máztak egymással* (92/295).
~ (92/179, 211/48, 215/151, 327/1, 330/1001, 1093, 416/2, 445/18, 41).
- impedio** (lat) (1)
Akadályoz, gátol. *Impedit ira animum: A ha-
rag megrontja a lelket* (36/cím).
- imperium** (lat) (1)
Birodalom, hatalom. *Innét a' Consecarium, Hogy tehát az Imperium Isten Uttse övé lesz* (92/97).
- importunus** (lat) (1)
Tolakodó, szemtelen. *Méltatlan panasz az, hogy Nemzetünkben Metzénások nintsenek; vagynak igen is, tsak Íróink vagy importunu-
sok ne légyenek, vagy sordidusok* (330*/188/9).
- Imre** fn (5)
Személynév. 1. *Eszterházi ~, Esztergomi Ér-
sek* (259/5). 2. *Salétrom Inspector Kiss ~ Úr-
hoz* (457/0).
~ (457/15, 25), ~nek (457/20).
- in** fn (9)
1. Az izmot a csonthoz rögzítő rostos kép-
ződmény. *Óh, be' kedves álmom, melly az el
fáradott Inaknak szükséges meg tágulást adott* (198/44). 2. Lábikra, lábszár. *Opor kilentz
ánglus Kontratántzot jára; Még sem szállt
lankadság vagy görts az ~ára* (330/532). 3. *Időt ~ára állít: visszahoz, visszaállít. Vajha az
ég visszaadná hajdani jó erőmet, Vajha ~ára*

állítaná elhanyaglott időmet (259/536).

~ak (413a/491), *Inak* (239/82), ~a (310/38), *Inatok'* (447/29), ~aim (443/22), ~akat (330/1038).

Ö: érző~.

inas mn

(1) Erős, izmos. *Tett, 's tesz csudát: ő mér fuvallni Lélekerőt az ~ Magyarba* (418/88).

inc-finc fn

(1) Jelentéktelen személy. *Mit szólna, ha látná, e' népek' bírója, Hogy gyermekin tsörög egy intz-fintz' békója?* (267/154)

India fn

(8) Helynév. 1. *Földünk' legszelidebb 's legrégibb nemzeti, China, és ~, 's a' jó szag' Szigeti* (454/462). 2. *A' három India:* Elő-India, Hátsó-India, s a Nyugat-Indiának nevezett közép-amerikai szigetcsoport. *Hogy a' föld és tenger szódra talpon álljon, A' három India zászlód alá szálljon* (337/270).

~ (212/44, 413a/66, 639, 661), ~nak (400/29, 413a/644).

indiges (lat)

(4) Kisebb istenség, jótevő. *Keszthelyi Indigesz: Gróf Festetics György. Nem látod őt — a' Keszthelyi Indigesz? Az ő Nevének Temploma fénylik ott* (418/13). *'S im a' földmivelő Keszthelyi Indigesz' Húgával jön az én Calliopém' kegyes Dísze 's gyámola* (432/97).

Indigeszt (418/38, 418*/173/1).

indít i

(8) 1. Mozgásba kezd hozni. *Mint ki tsónakját a' sebes patak ellen ~ja* (413a/214). 2. Vmit okoz, előidéz. *'S egy szívbe e' kis vasmatskán Kikötni szandékozott: De a' sors szelet ~ott* (366/5). *Ha valaki meg háborította És mérgét haragra indította* (33/8). 3. (Vizet) vezet. *Vagy hogy a' meleg a' földnek nyílását kitágítja 'S vetésünkre a' nedveket több úton ~ja* (413a/102). 4. Késztet, kényszerít. *De ha ma a' szükség arra ~otta Hogy egyék, a' példa járni tanította* (453/95).

~ott (413a/1009); *Indítom* (177/35), ~otta (447/6).

Ik: el~, fel~, meg~.

indított Ik: előre~.

indsenéri mn

(1)

Mérnöki. *Te vagy még, Éltető Levegő! a' mellyenn, Indsenéri Duktus nem járt semmi helyenn* (200/78).

indul i

(20)

1. Haladni, menni kezd. *Jer! imé Ninfai már a víg Dunának Elődbe koszorús fővel indulának* (81/32). 2. Útra kel. *Egybe sereglenek, indulnak, verik össze kirántott Kardjokat* (258/44). *Itt van mind a' rövid, mind a' szebbik róna: Mellyiken induljon; áll az útaszon a'?* (126/30). 3. Vmilyen tevékenységbe kezd. *Minden szívek megélednek, Indulnak víg nótára* (220/28). *Indult nyelvem bús nótára Árva gerlitze módjára* (429/15, 112/15). 4. (Érzelem) gerjed éled. *Ti mohos Kőszalak! Érzékenyede, Ha a' szép' szíve nem indul* (349/4).

indul (139/37), *indulok* (330/964), *Indulok* (257/21), *indulnak* (92/205, 253/29, 330/109), *indulának* (203/32), *Indultam* (357/36, 37), *indúlt* (306/179), *Indúltak* (330/970). — *Indulj* (111/1), *induljunk* (114/617).

Ik: be~, el~, ki~, meg~.

indulás Ö: föld~.

indulat fn

(45)

1. Hirtelen gerjedt düh, harag. *Csak a kevély ember dühösködő mejje Ezer vad ~ lángoló műhejje* (453/104). *És újabb lángoktól lobbantatván vére, Az oldal-szobában egy Comódhoz ére; A' hol öszveszedvén minden indulatját, Így tette meg a' Vén Lyányok' áldozatját* (330/847). *Benn rekedt indulatimtól Szívem dobog, mellyem fül* (443/27). 2. Szenvedély. *E' hév tsókban, mellyet szádra ragasztottam, Lelkem minden indulattal ki buzgottam* (184/46). 3. Vki, vmi iránt érzett erősebb érzelem. *Thisbé szívét s' mint ~i várták, A' Fátumok ennek szívébe bé zárták* (77/37). *Kedvezetek néki, 's régi indulattya Változásának én legyek áldozattya* (159/19). *Isten! A' kegyesség' jó Bírója 's Attya! Ezt esdekli sok száz szívnek indulatja* (225/92). *E' nemes indulat zendített fel minket, Mikor a' Burkusra fentük fegyverinket* (267/171).

indulat (239/76, 266/22, 313/59, 330/743, 336/38), *Indulat* (239/197), *indulatok* (237/126, 330/901), *Indulatok* (190/91), *indulatom*

(337/289, 454/880), *indulatja* (211/36, 379/92, 413a/426, 431/25, 454/211), *indulattya* (216/71), *indulati* (77/92), *Indulati* (77/42), *indulatim* (212/132, 138, 454/676), *indulatid* (81/20), *indulatid* (203/20), *indulatot* (217/137, 241/7), *indulatodat* (426/28), *indulatját* (454/844), *indulatimat* (157/7), *indulatomnak* (308/23), *indulatodnak* (212/8), *indulaton* (330/743), *indulatunkon* (443/131), *indulattal* (314/54, 423/46, 454a*/257/1), *indulatokkal* (216/99).

Ö: jó~, rossz~.

indulni in

(3)

1. Menni. *Én magamonn semmi sérelmet nem szánok Cháronhoz ő véle indulni kívánok* (77/282). 2. *Vki ellen ~: szembeszállni vele. Egyedül maga volt olly Gavallér Albert, Hogy annyi amazon ellen indulni mert* (330/1296). *Indulni* (330/1290).

Ik: meg~.

induló in

(1)

Veszni ~: pusztulásra jutó. Nem ülünk a' veszni ~ gályába (209/54).

indult in

(2)

Kezdett. *Sőt tám a' tengernek kellett a' mi nem volt Isteni Forrni indult habjaival rólra le-fereszteni* (216/66). *indultt* (330*/144/5).

indulván Ik: el~, meg~.

indus fn

(3)

Távol-keleti lakos, személy. *Az Indus' Szemét Könny telte* (244/45). *Indus* (373/132), *Indust* (413a/695).

industria (lat)

(1)

Tevékenység, ipar. *Nékünk a' Nationalis Industria azt tette, Hogy mint az Anglusoknál is, Birodalmunk vetette* (114/155).

ing¹ i

(1)

Hajladozik. *Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le. ... Át-tsörgi a' kivájt fának Mez'telen gyökereit, Mellyek az omló habokban Elhajolnak 's ~anak* (397a/710).

ing² fn

(3)

Felsőtesten viselt fehérnemű. *Decembert hordoz már minden okos ember Szellős volna na-*

gyon az ~ 's a' paputs ma (85/11, 197/11).

~be (413a/306).

ingadozás fn

(1)

Hajladozás. [A fa] *Ingadozás nélkül megáll, erőt vesz az időkönn, Sok ember kort végig él-vén, trutzol az Esztendőkönn* (413a/830).

ingadozó in

(1)

Ingadozó bélyege: csalóka jele. Mit hízkelkedel, óh lengeteg, óh tsalárd Elmék' ~ bélyege, esti szél? (432/2)

ingat i

(6)

1. *Úgy hat vmire, hogy az inog. Nézd, mint ~ja [a szellő] a' zöldellő Levélt a' gyenge lombokon* (446/11). 2. *Mozgat. A' Lepkék ... Lengnek a' virágokon; Majd visszafelé ~ják Onnan tarka szárnyokat* (397a/445). 3. *Magát ~ja: lebeg. A' tsendes berkeknek barna rajzolatya Magát az hold rezgő fényénél ingattya* (4/28, 200/28). 4. *Fejét ~ja: helyeslően bólint. Bé terül gazdag szürettel a' Hegyek boltozatja Valamerre a' kis isten tisztes fejét ~ja* (413a/939). *~ja* (424/15).

ingecske fn

(1)

Női fehérnemű. *Vesse le ázott ruháját 'S szá-rassza meg mindenét, Strimfljét és Viganóját 'S Kis hosszú Ingetskjét* (231/414).

ingénieur (fr)

(1)

Mérnök. *Báró vay Miklós Ő Nagysága, Ts. K. Ingenieur Kapitány* (368*/30/4).

ingenium (lat)

(1)

Elme. *A' Vízital, vagy-is Vinum acuit Ingeni-um* (219/cím).

ingerel i

(4)

1. *Készítet. Im' városinkat és szép mindenün-ket — Kegyetlenül fel-perzselé, — 'S vad Nemzetként — erővel Nemzetiünket — Polgári hadra ingerlé* (257/65). 2. *Irányít. Életét 's dolgait a' szerént követte, A' mint az állati ösztön ingerlette* (454/540). 3. *(Érzékszervet) kellemesen kielégít. Itt ingerl sok ezer futó Hang közt a' tsalogánynak Zengő dalja az ágakon* (403/11).

Ingerelsz (432/36).

ingerlő mn

(4)

1. *Vmilyen vágyat keltő. Addig az álomra ~*

pásitnak Zöldellő bársonyánn a' Musák ásitnak? (70/13) **2.** Bosszantó. Csendesítsed szíved háborúját, Oszlasd szélllyel ~ gyanúját (272/2). **3.** Érzéki vágyat keltő. A' Szépek' ~ formája, Melly másokkal hitet szeget (379/113).

ingerlőbbé (368*/24/4).

ingó in

(5)

1. Bizonytalan. Lankadnak ~ ujjaim ennyi nagy Dítséreteknak hirdetésén (418/110). **2.** Mozgó. Hevervén ~ árnyékán Kis Bigetsem' fáinak, A' tsörgő patak' tájékán Élnék már tsak magamnak (397a/509). **3.** Ingatag. Lilla! Míg ~ kegyelmed Tiszta szívemhez hajolt, 'S alva tartott szép szerelmed: Boldogabb nálam ki volt? (449/1)

~ (368a/30); ~bb (83/49).

ingovány fn

(1)

Lápos, mocsaras talaj. Az ~ok tátognak Belésüppedt nyomokon (397a/671).

ingyen hsz

(8)

1. Pénzbeli v. más ellenszolgáltatás nélkül. 'S tégedet, óh legszebb hangú Szimfónia! Ingyenn hallgathat még minden ember' fia (200/80). Sőt míg bírt is véle, magában tartotta, Mert mondani másnak ~ sajnálotta (189/4, 6/4). **2.** Ingyen sem: semmiképpen sem. De mint bölts férfiú végved tűrő szívvel, Hogy az ég érdekel illy sérelmes ívvel, Hogy a' kivel — nyarat szépen éltél, Meg fosztatott, a' mit még ~ sem véltél (212/86).

ingyen (6/30, 189/32, 358/9, 439*/219/5).

ingyenélő fn

(1)

Naplopó, semmittevő. Te ki ingyen hozod viszed amaz ingyen élőket 'S Passus nélkül országokon keresztül teszed őket (358/9).

inka fn

(1)

Inkák: Hajdan fejlett kultúrájú indián nép. Az Inkák így éneklének, Így a' Nap' Leányai, Így a' Kuszkó' szenthelyének Minden beavattjai (390/25).

inkább hsz

(26)

1. Nagyobb mértékben, jobban. Mint hogy az Öreg meg ette Részeg fővel fiait, 'S ezeknél ~ szerette Titán Attyafiait (92/10). Rejti magát; 's még ~ nő Dísze a' szemérmességből (148/7). **2.** (Összehasonlításban, annak kifejezésére,

hogy a vele kiemelt állítás jobban megfelel a valóságnak.) Torzonborz bajussza eléggé mutatja, Hogy Bordáts ~ Márs' mint Vénus' magzatja (330/148). **3.** (Helyesbítésben:) helyesebben szólva. Ez olyan Magazin vagy ~ kalitka A mellybe tsirippol a' Zultánnak titka (25/31, 190/21). **4.** Ellenkezőleg. Én így kötelezvén magam, hogy rontója Nem leszek, sőt inkább megnagyobbítója (239/148). **5.** Jobb, kedvezőbb volna. Izzadságot kéne ~ csepegetni Hogy sem mint piperás rósát tsipegetni (70/17). Nékem inkább olly bokréta Árnyékozza képemet, Mellyet nyer a' víg Poéta Mulatván a' Szép nemet (424/33). **6.** Szívesebben. Menjen az Úr! ne álljon itt, Soha mikor dagasztok, Inkább minden sütésemből Egy egy cipőt szakasztok (169/147). Gyalázatban, úgy mond, tovább miért élek? Inkább betsülettel hal meg a' nagylélek (330/1518). **7.** Az előzőkben említett vmi helyett. Szép Eliza, olly nagyon Mért csókolod versemet? Bennem tenger vers vagyon Csókolj ~ engemet (407/49). **8.** Leginkább: legjobban. 'S a' mitől leginkább el vagyunk rekesztve, Azt szoktuk kívánni mindég szív epedve (239/15).

~ (126/73, 128/33, 315/23, 326/63, 330*/177/8, 358/41, 373/149, 395/23, 426/9, 449/23), Inkább (168/3, 309/110, 374/53); leginkább (337/372).

innen hsz

(28)

Erről a helyről, helységből, vidékről. És bár sokat érő kintseim vesztek el: Nem kereskedem már, s ~ nem megyek el (202/86). Vesszen ~, vesszen el (460/188). **2.** Ettől az időtől, eseménytől kezdve. Ott meg gyúlnak a' pirosuló Este késő gyertyáji. Innen tudjuk-meg előre, millyen idő fog lenni (413a/262). **3.** Ebből mint magyarázó okból. És a' Matrikulát hamuvá égették. Innen van, hogy ma már nintsen többé vén lány (330/1629). **4.** Innen s túl: mindkét oldalon. Nagy veszély van ~ 's túl! (317/123)

~ (209/65, 219/21, 233/70, 310/52, 325/4, 330/1311, 330*/197/3, 397a/270, 413a/1071, 428/128), Innen (114/623, 169/11, 26, 212/101, 217/59, 267*/19/6, 299/8, 374/36, 413/428, 516, 668, 439*/219/3, 455/25).

innenső hsz

(1)

Közülük a közelebb elvő. Valamint ezekből

túl, innen, vég, hátul, elő vagy elő[l], utól, közép, 's a' t. ezen szók jönnek, túlsó, ~, végső, hátulsó, első, utolsó, középső (330*/197/4).

innep fn (21)

1. Jelentős esemény, személy, isten, eszme emlékének szentelt nap. *Az ember a' Bachus Innepét szenteli Kulats az ódalánn tokaival teli* (66/19). *Mint midőn a' három-képű Hecáténak Innepén áldozni kell egy vén Papnénak* (330/864). *Óh örök valóság! Engedd hadd tiszteljünk, 'S néked ma ~et és oltárt szenteljünk* (337/10). *De most, Múzsám! Békességnek Innepit kell zengened* (400/10). 2. Ünnepnep, vasárnap. *Sőt sok dolgot Innepen is a' Törvény nem ellenez* (413a/276). 3. Szűkebb közösség, család, személy számára jelentős esemény napja, évfordulója. *'S ha én nem tisztelkedhetném Óhajtott innepedért: Zengjen és igyon helyettem A' te egészségedért* (438/18). *Fogadd el ez apróságot Hozzánk-jöttöd' ~én* (390/22). 4. Örök ~: mennyországi lét. *'S a' Kellemek' arany szárnyain Felemelkedsz megdöcölött Kedvesed' ölébe Vigadni a' Heroínak örök ~ébe'* (299/134). 5. A' Nap' Innepé: az égítést ünneplése (390/cím). 6. Ünnepet szentel vkinek: megünnepel vkit. *Tegyé ma druszáddá bennünket 's légy velünk, Velünk, kik ma néked ~et szentelünk* (266/68). *Innep'* (225/18, 390/17), *~et* (432/108, 465/cím, 1), *Innepet* (340/27), *~ében* (251/24, 330/251), *~ébe'* (331/41), *~én* (375/24), *Innepedre* (164/12).

Ö: öröm~.

innepel i (4)

1. Ünnepet szokásos módon megtart. *Tölts pohárt, gyermek! Nesze tölts fejér bort; Mert fejér borral fogom innepelni Boldog eszteni-dőnk' ide érkezését* (287/2). 2. Ünnepel vkinek: vkivel kapcsolatban örömet, lelkesedését fejezi ki. *Mézes szájokon angyali Hanggal tsengett az ének, 'S Néked, Méltóságos Grófné, Örömmel inneplének* (307/64). *Hát mi mi-ként ~jünk Néked, óh Keszthelyi Nap* (390/33). ~ (413a/357).

innepének fn (1)

Ünnepi ének. *E' Templomba mentem én be Zengvén innepéneket* (307/54).

innepi mn (9)

1. Ünneppel kapcsolatos, akkor szokásos. *És te Múzsám! olaj fával Kerítvén homlokodat, Vedd fel ~ pompával Érdemzengő lantodat* (400/47). 2. Ünnepi ének: szép hang, dallam. *Édes a' te danolásod, Jértze-forma kotyogásod: Kittykottyod ~ ének Bús Szívemnek, szégyenkének* (433/23). ~ (231/337, 432/37, 57), *Innepi* (314/11, 400/73, 432/65, 439/32).

inneplés fn (1)

Az a cselekvés, hogy vkit ünnepelnek. *És ha egy részt tiszta Szívem Abb' az ~be vész Mellybe két valódi Hívem Költőnös vígságba lesz* (249/66).

inneplő in (2)

1. Ünnepen szokásos. *Szent öröm foháskodik Jéruzsálemnek ligetén, Inneplő Muzsikával örvend Papjának életén* (225/12). 2. Ünnepségen részt vevő. *Hárfákkal jövének 's ~ sereg-gel* (290/19).

innepnap fn (1)

Ünnepnapot tart: nem dolgozik. *Maga ~okat tart, a' fűvön féloldalt dül* (413a/1086).

innét hsz (2)

1. Innen, ettől a helytől. *Innét lefelé a' Tanáts-házba mentünk, A' hol kötelező írást petsétel-tünk* (239/145). 2. Innen, ebből következik. *Innét a' Consectarium, Hogy tehát az Impe-rium Isten Uttse övé lesz* (92/96).

inni in (6)

1. Szeszesisalt fogyasztani. *Ha Lyánkánk víg a' Máslásonn Úgy duplásonn Inni 's szeretni lehet* (156/15). *Hozz elő négy-négy poharat! Ma ~ Kell ezekért is* (287/59). 2. (Fuldokló) nyel. *De hasztalan, a' sok habot Mind jobban kezdi innya* (114/218). ~ (314/50, 356/20), *innya* (248/32).

Ik: ki~.

Inó fn (1)

Személynév. (Athamis király második felesége, tengeri isten, a hajósok segítője.) *'S a' par-ton a' szerentsével járt Hajósok áldoznak Glaukusnak, Panopeának, és az Inó fiának* (413a/441).

inscriptio (lat) (1)
Felirat, felterjesztés. *Bakkhushoz. Inscriptio* (232/cím).

ínség fn (12)
1. Nagy nyomor, nélkülözés. *Tán mind, vagy pedig a' jobb rész, azt kérdezi tőlem, Hogy volna legjobb tenni inségünk felől* (327/16). 2. Nyomorúság, baj, szenvedés. *Mennyi sok veszély volt 's inség hajdanába, Melly sereggel rontott ez árva hazába* (259/101). *A' döllyfős Frantz ellepte táborával A' Rajna' szép vidékét. Mindenfelé elterjedt már az inség, A' jajgatás hallik minden határon* (259/61). 3. Megpróbáltatásokkal tele állapot. *Hja! Egy Ochs volt az is, a' ki minket viszont E' siralmas inség gyász küszöbéig vont* (416/24). ~ (337/81), *inséget* (389/96), *Inségbe* (257/60), *inségbe'* (454/35), *inségébe* (5/22), *~ből* (337/88), *inségnek* (259/114, 454/951).

inspector **Ö**: *salétrom*~.

instál i (5)
Kér. *Míg elkezdeném Énekem' Instálom a' Múzsámat, Pindusi dohánnyal Nekem Töltse meg a' Pipámat* (114/8). ~ok (228/27); ~ja (330/598), ~ta (231/425); *Instálljuk* (340/50).

Insulaner (ném) (1)
Borfajta neve. *Értem a' Muraközt, ahol teremnek a' kereskedésben Insulaner név alatt menő igen betses borok* (418*/173/6).

insurgál i (1)
Hadba száll, támad. *Meg nem merne tenni maga a' Frantzia: Miként insurgála Amazon' módjára Egy nagy Dáma-tábor Carneval' hadára* (330/9).

insurgens fn (3)
Nemesi felkelő. *Azomban ő Insurgens volt 'S Vért ontott a' Hazáért* (92/92). *Insurgens* (330/298, 368*/30/5).

insurrectio (lat) (1)
Feltámadási ~: a feltámadás reménye. *Végre ha el végzed földi vitézséged 'S invalidus fővel a' sír be fog téged, A' feltámadási Insurrectioval Mennyei Quartelyra szállj trombita szóval* (266/63).

int i (15)
1. Kézmozdulattal jelt ad vkinek, vminek. *Int*:

Mind a' vivátnak, mind a' muzsikának Vége lesz, 's ő így szól Somogy' nimfájának (306/237). 2. Intéssel jelt adva közöl vmit. *Ínts hallgatást nárcispáltzáddal* (431/4). *Ő a' kegyelmes Isten, Ő a' ki képzetünkben Teremthet új világot. Ő ~ Polimniának* (319/42). 3. Intéssel hív vkit. *Én úszok, az ég segéll: Lilla ~, és nekem él* (443/232). 4. *Vmire ~ vkit: felhív vkit vmire. Majd a' trombiták' kegyetlen Hangja ismét kardra ~* (368a/36). *Az egész Népséget körül megtekinti, 'S felvontt szemöldökkel figyelemre ~i* (330/370). 5. (Élőszóval, írásban) figyelmeztet vkit vmire. *Intem én a' Szeretőket Az eggyűgyű Szeretőket Mint tikteket is az imént: Szép Mellyén ne mulassatok Két Szemébe ne bizzatok* (150/50). ~ (371/26, 457/14), ~esz (417/3), ~e (291/7, 330/256), ~ék (239/135); *Inti* (337/299). — ~etek (195/38). **Ik**: meg~.

intabuláltat i (1)
Bejegyeztet, nyilvántartásba vetet. *Jupiter tsak azt vitatta, Hogy övé az Elsőség 'S Már rég ~ta; A' Királyi Felsőség Specifice őt illeti* (92/87).

integet i (1)
Bíztatgat. *Lát'd! ~nek tiszta barátaid; Nevednek óltárt a' maradék emel* (440/13).

integető in (1)
Rám integető: felém hajladozó. Én a' tarka virággal Hímzett rétbe' tekintgetem A' rám ~egert, Az hozzám nevető berek' Ékességeit (403/60).

intendencia **Ö**: *szuper*~.

intendens **Ö**: *szuper*~.

interes fn (1)
Kamat. *Melly bőv Nyereségnek e' lett Interesse, Hogy egy Jó'sef fiját szült kedves Hitvesse* (222/45).

interessál i (1)
Minthogy pedig a Barátot Nem is interessálják A' Földiek a' Kabátot Tsak Plútóra tukmállják (92/247).

interim (lat) (1)
Azalatt, aközben. *Interim jobbann öregbül Tör, ront, mindent a' veszély, Nem süt fény a' fergetegbül* (317/190).

intés fn

(6)

1. Intő mozdulat. *A midőn kezének tsak egy ~sére Önként költöznek le a' sír fenekére* (215/57). 2. Figyelmeztetés, óvás. *De mi az erköltsnek, e' száraz dajkának, 'S az észnek, e' tőlünk vállalt mostohának, Hideg ~ein makatsúlva járunk* (454/197). 3. Intő, figyelmeztető szavak. *Halld meg ki légyen, ki ilyen ~t teve Hozzád, és szívedre légyen írva neve* (209/83). ~ (397*/75/11), *Intés* (397*/76/3), ~t (241/29).

intéz i

(7)

1. Irányít. *Ő is most már lassult, de hajdan vi-tézi Lépésit a' haza menésre ~i* (69/22). 2. Rendez, tervez. *Így mindég zaklatja földét, 's hatalmával ~i* (413a/111). *Ma már a' táborokat befűlt Szobákba' ~ik tsátának; 'S penna után viszik ütközetre* (418/59). *Ne nekem ~z tárogatót, tömént* (439/30). 3. Magát ~i: viselkedik. *Ama boldog idők jaj, úgy mond, el múltak Mellyekben szegények lábamhoz borultak És tettésem szerint magokat ~ték Mert pénzemért szavam mint törvényt úgy nézték* (5/25). ~ték (114/970). — ~d (439/29).

intézés fn

(1)

Döntés, eljárás. *E' bölts fejek' ~én meg nyugodni jobb lészen* (326/47).

intézet fn

(1)

Intézkedés. *'S ha magam elkezdem ez ~emet; Lehetne é néktek elhagyni engemet?* (330/961)

intézni in

(1)

Hasonlóvá tenni. *Hamarább vét négy öt, mint illy nagy sokaság, Sőt ha ez mind görbén találna is nézni, Nem tartoznám szemem' szemekhez ~* (454/362).

intézve in

(1)

Rendezve. *Úgy légyen ~ ifjú életetek, Hogy mi meg holt Szülék éljünk ti bennetek* (210/119).

invalidus mn

(3)

Rokkant. *Azomban kímélni magát sok száz Kába Nem tudván, Pleszúrt kap a' heves Tsatába; 's Kankóba, és tarka Frantzia ruhába Megy az Invalidus Katonák házába* (238/100). ~ (266/62), *Invalidus* (330/1966).

invidus (lat)

(1)

Irigy. *Invidus* (37/cím).

invitálván in

(1)

Barátságosan hívogatva. *Borra egy Kantsóra, Tántzra Kufertzesre Kelmedetis ~, Hogy a' több frekvencia elérkezvén, Jelenjen meg örvendezvén* (167/14).

íny fn

(4)

1. Foghús. *Ínyem el veszette Szám ízét el vette Minden tsak ízetlen vólt* (135/4). 2. Nincs ~éhez: nincs kedve hozzá. *Nints az is ~edhez* (356/5). 3. Ínyt ébresztő: vágyat keltő. *Lilla! Kellemességednek És mosolygó szépségednek Intébresztő balzsama Érzésimet megszédíté* (447/3). ~e (338/23).

Ö: márvány~.

Io fn

(1)

Személynév. (A görög regevilágban szépséges argoszi királylány, akit Zeusz tehénne változtatott.) *Tám a' Táj is savanyú vólt, Mert tsak nem össze szaladt Gondolom jobbatskát kóslolt az Ió tölgye alatt* (231/90).

ír¹ i

(34)

1. (Mondanivalót) betűkkel rögzít. *A' békák-nak Újjságai Ellenbe így ~ának, Hogy az ege-rek holtjai Tíz ezeren valának* (114/883). 2. (Isten, író) alkot. *El megy a' vig hajnalt köszöntő patsirta Mellynek köszöntőjét a' Teremtő irta* (66/10). *A' Kétségbe esés — Írta Kotzebue* (453/cím). 3. Irodalmi tevékenységet folytat. *Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ~ az ember fia* (245/22). *De ha kérdik — ki vólt — ki ezt ~ta Varró Úrnak, így értse meg: egy szegény vers-varró* (228/35). 4. Üzenetet küld. *Miskoltzra ~tam három ízbe, eggy fiú Vitte arra el Levél-kém'* (161/41). *Írod gyarló szegénységed, Melly a' porig nyomván téged, Meggátollya serénységed* (280/5). 5. Bejegyez v. hova. *Ne ketsegetsd magad még is, hogy a sírnak Lakossai közzé még sokáig ~nak* (204/44, 217/44). *Míg fagyos testednek készül tsendes sírja A' böldegok közzé az Ur neved ~ja* (67/32). ~ok (267*/12/12, 368/4), ~unk (454/990), ~nak (330*/199/3), ~a (284/1), ~ának (114/876), ~t (330*/149/2, 330*/200/13), *Írt* (231/203), ~tatok (454/982); ~om (127/40), ~od (395/7), ~ja (114/733), ~játok (259/128), ~ják

(78/13, 239/128), ~tam (237/138), ~ta (233/37). — *Irnám* (77/23). — *Írj* (398/5); ~jam (454/839, 840), *Írja* (330/425), ~játok (241/29).

Ik: alá~, be~, fel~, le~.

ír² fn

(6)

1. Gyógyító hatású kenőcs. *És midőn az egygyík kezéd sebhete, A' másik sebünkre ~at kötözgete* (214/104). **2.** Gyógyító hatás. *A' hatalmas Szerelemnek Megemészti tüze bánt. Te lehetsz ~ja sebemnek Gyönyörű kis tulipánt!* (444/3) **3.** Vigasz. *Igaz ~ét Vallásába se lelheti Mostann a' nyomorult; tsak zokog, és maga Házának hamuját hinti fejére már* (432/31).

Ír (257/136), ~t (330/1587, 1986).

Ö: tolvaj~.

ira (lat)

Harag. *Impedit ira animum* (36/cím).

L. impedio!

iránt ~ eránt nu

(5)

Érzelmileg a névszóval jelölt vki, vmi felé fordulva; érzését arra irányítva. *Van a' Magyar haza' hármass bértze felett A' legmagosabbik tetőn egy szegelet, Hová tsak az olyan nagy lelkek hághatnak, Kik a' Haza iránt hűséget mutatnak* (306/4). *Mi is ezt illy' okonn halasztottuk mára Hogy ma szert tehessünk szebb Compániára Hogy több személy előtt essék tiszteletünk Mellyel ily tisztas Úr eránt viseltetünk* (336/24).

~ (326/72, 445/58), *eránt* (330/990).

iránta ~ eránta hsz

(4)

1. A szóban forgó személy iránt. *Tartson hív szerelmet, Leányom! erántad, Hogy ötet pálmákért küszködni nem bántad* (268/121). **2.** Vele. *Tudjuk, miért vagytok haragban erántunk; Mert véletek nagyon hidegképpen bántunk* (330/1451). **3.** Róla. *De senki eránta semmit se jelentett, Hogy még ma Katának tegyünk Komplimentet* (340/19). *erántam* (342/18).

irány fn

(1)

Törekvés. *A' buzgó Hazafit zengeni szent ~* (386/6).

írás fn

(12)

1. Az a cselekvés, hogy vmit írnak. *A' gyászos*

íráshoz készül keseregve. Dorottya elkezdí diktálni heregve (330/1527). **2.** Felirat. *E' veres márványba bévéssett ~ok, A' mint engedhetik az elporlódások, Mutatják az Árpád' 's Hunyadi' neveit Őrizik a' Magyar vitézek' tetteit* (306/51). **3.** Írásmű. *Boldog! ki a' tündér Románok' helyébe Útazók' ~it forgat a' kezébe* (454/510). **4.** Irat. *Innét lefelé a' Tanátsházba mentünk, A' hol kötelező ~t pentséltünk* (239/146). **5.** Öreg ~: mérgezést, rontást elűző vmi. *Media termő hazája ama boldog almának, Mellynek fanyar íze legjobb a' méreg ártalmának. Űzésére ha a' gyilkos mostohák megetetnek 'S a' Pohárba vesztő fűvet, és öreg írást vetnek* (413a/651).

~ (306/211), ~ai (397a/524), ~t (433/76), ~imat (245/53), ~ának (397*/75/8), ~ban (268*/22/1), ~ra (228/37).

Ik: fenn~, le~. **Ö:** kép~, vers~.

írat i

(2)

1. Feliratot készített. *Azt kerékre teszi, a' neve Pyrata, Ennek örök Márvány oszlopot irat a'* (192/56). **2.** Rajzoltat. *A' kik pedig örök pártába maradtak, Nevek mellé asszú fűgétskék ~tak* (330/400).

Ik: fel~.

íratott in

(2)

Készítettet. *Név napra ~ Versek* (74/cím). ~ (75/cím).

irgalmas mn

(3)

1. Bajban levőn segítő. *Hol találunk ilyen ~ özvegyet Örökös álomra botsátván ez egyet?* (214/43). **2.** (Felkiáltásban, állandósult szókapcsolatokban:) kegyelmes. *Ah, mit látok? — ~ Egek* (139/51). ~ (430/18).

irgalmatlan mn

(4)

1. Irgalmat nem ismerő, könyörtelen. *Ah te ~! így válsz meg hát tőlem?* (268/69). — *Állj meg! állj te irgalmatlan!* (443/101) **2.** Kemény. *'S mellyem' Tsontbóltján ~ Sarkával rúgdos két halál* (455/15). *Irgalmatlan* (276/18).

irha fn

(1)

Bőr. *Akár nézz elaszott bőr és tsont karjára, Akár két, ~val bévontt rakontzára* (330/232).

írhat i**(6)**

1. Feljegyezhet vmit. *Nagy sir! De a' mellyre tsak ennyit ~ok: Itt laktak tollatlan két-lábú állatok* (454/179). *'S ezt ~juk rólad a' késő világnak: Ferentz tett eleget minden igazságnak* (337/169). **2.** Irodalmi tevékenységet folytathat. *Igy tűnődik: 's most is neheztel reátok Hogy ő rolla ingyen verset ~átok* (6/30). *Adna már ezeknél egy szebb matériát, Így ~nék én is ditsőbb Historiát* (192/60). ~a (340/30); ~om (260/27).

Ik: le~.**irigy mn/fn****(36)**

I. mn 1. Aki más javain, sikerein bosszankodik, és mindazt inkább magának kívánja. *'S Itália, melly mint ~ mostohám Most jó szemet se tett rám* (171/7). *Mért pörölsz olly nagy csatával? Mért vagy olly irigy?* (291/4). **2.** Ilyen személyre jellemző. *Én nem vetnék pompájokra Soha irigy szemeket* (397a/540). *Kárt az ~ nyelv szerentsédnek soha ne tegyen* (179/3). **3.** Aki a tulajdonát, jobb helyzetét önzően félti. **4.** Vmit féltő, védő (állat). *És jámbor is jár ott, ahol Egy két irigy kuvasz tsahol* (316/6). **5.** Vmitől vkit megfosztó (tárgy, dolog stb.). *Itt megyen egy Dáma de irigy fátyola Minden szépségeket tollunk el pakola* (25/27). *De ha végezési az irigy Párkának E' szép szerentsétől engem megfosztának: Legalább Muzsámat tinétek szentelem* (267/237). *Ha (a' kit hamar el vitt az ~ Halál) Pézselihez tsak nem háládatlan valál* (126/67). *A Jó'sef Nevétis Ezek után vágja, Hogy az Idő' irigy foga meg ne rágja* (188/46). *Irigy* (171/16), *irigy* (77/89, 97, 101, 78/6, 190/17, 299/125, 327/5, 328/16, 330/742, 395/11, 417/26).

II. fn Irigy ember. *Állj-ki irigy! találj motskot tagjaiba* (127/17). *Ne szólj te erről senkinek, Mi sem szállunk, mi se': Hogy a' Világ' irigyinek Vakúljon a' szeme* (278/45). *Irigyemet vigasztald meg, Örvendj hogy ülhetsz ölébe* (324/29). *Múzsám, ne tsüggedj! bár vak irigyeid Kantsal szemekkel rád hunyorítanak* (440/1).

irigy (267/2, 18, 278/42, 280/27), *Írigy* (222/36, 421/17), *Írigy* (445/66, 454/780), *irigye* (315/24), *irigytek* (287/48), *irigyid* (315/19).

irigyel i**(10)**

1. Irigyel vkit: irigységet érez vki iránt, vmi miatt. *Aeolus irigyli, a' kamarát nyittya A háborgó tengert mindjárt felindította* (10/5). *A' szerelmes Zefirek mint enyelegnek: Ah, ezt mint irigylem e' játtzi seregek!* (139/85). **2.** Irigyel vmit vkitől: sajnál vkitől vmit. *Eszünk körtvélyt, almát, 's barna gohérokat, Nem irigylünk semmi rakott asztalokat* (199/40). *Karja közt a' búkat Elfelejténem, 'S a' gyöngy-koszorúkat Nem irigylénem* (427/48). *irigyletek* (111/63); *Irigylem* (139/63), *irigyled* (198/70), *irigyli* (413a/510), *Írigyli* (257/70). — *irigyellyétek* (77/291).

irigylvén in**(1)**

Irigységet érezvén. *S' ~ a' más gyönyörűségeit, Kurtára szabta ki a' Fársáng' ideit* (330/415).

irigykedik i**(2)**

Tartósan irigyel. *Sok kaján fő, sok fűrt agy Irigykedik jó szivedre* (280/11). *irigykedett* (321/10).

irigyképpen hsz**(1)**

Irigykedve. *Ő sem az ügyefogyottat esdekelve nem szánja Sem a' Gazdag elő mentét irigy képpen nem bánja* (413a/1057).

irigység fn**(7)**

1. Irigykedés. *Mikor az ~ és a' bal itélet Miatt pokollá lett rá nézve az élet* (453/163). *A Habok mormolva verik a' kő szirtot De ezek tsufolván, mellyet ki nem irtott Még a' dühös habok mérgek 's irigységek* (9/5). **2.** Megpirult ~: megszégyenült irigyek. *Semmi hijánosság rajtad meg ne tesszen, Melyet a' meg pirúlt irigység nevensen* (233/52). *Irigység* (453/105, 242), *irigység* (37/1, 330/669).

írmag fn**(1)**

Vkiből egyetlen példány. *Bezzeg Auditort is ír-magúl kaphatni* (330/330).

írni in**(4)**

Irodalmi művet alkotni. *Jobb volna addig aludna, Vagy Verset ~ ne tudna, Ne hazudna* (236/20). *Tud már ezentúl tenni is, ~ is Nagy dolgokat földünk' vitézzé 'S Lantosa* (418/106).

írni (267*/12/11, 267*/18/7).

Ik: le~.

író fn

(7)

Iridalmi művek alkotásával foglalkozó személy. *Ki önt lelket belém eggy fél pillantással? Árva Musa! árva Író! Oh lessz é egy biztatató szó?* (184/29, 423/29) — *Bolingbrok 'S Lyttelton baráti valának A' Lopott Buklinak, 's elmés Írójának* (382/28).

írók (267*/13/8), *Íróink* (330*/188/9), *Íróit* (439/38), *Írónak* (454a/26).

Ö: kép~.

íródeák fn

(3)

Kancelláriákon írásbeli teendők ellátására alkalmazott személy. *Béla Királynak nevetlen Íródeákja minden nevezetes dolgaik után a' Kapitányoknak oda veti: Et biberunt magnum Áldomás* (267*/13/6).

Irodeák' (418*/175/1), *Irodeákjánál* (418*/174/2).

írodik i

(2)

1. *Írásmű* vkinek az írása által létrejön. *'S a' mi több mind igaz, a' mi itt ~* (454/515). 2. Bejegyeztetik. *Te kivált, oh Césár, kiről nem tudjuk mostanába, Hogy az istenek közt melylyik tanátsnak a' sorába Fogsz jövendőbe irodni* (413a/29).

írodni in

(1)

Jelentkezni. *Ha a két fejű Sas rettentő ezere Számába ~ lány szívem nem mere, Hadd legyek e' nyájasb Seregnek embere* (238/6).

írodva Ik: által~.

írogat i

(1)

Ismételten alkot irodalmi műveket. *Sőt talán most éppen maga ~ olly verseket* (111/37).

írókalendárium fn

(1)

Olyan naptár, amely különböző értékű írásműveket is tartalmaz. *Schreibkalendernek, vagy Író-Kalandárjomnak hívják a' Németek a' negyed rétű árkusra nyomtatott Kalendárjomot* (330*/187/1).

íromba mn

(2)

Tarka. *Az únalom 's bánat ~ szárnyakon Kirepül lekókkadt fővel az ablakon* (330/465).

Iromba (330/1369).

írópenna fn

(1)

Írótoll. *Bé megyen e Dáma bibliothecába Hol sok Asiai Pergamen membrának Iro pennájának meg nyíltni kívánnak* (25/40).

írott ~ irt mn/fn

(4)

I. mn 1. Írásban rögzített. *A'ki szent Ortzádhoz vezérli népünket, Az élet vizével legeltetvén nyáját, Hordozza a' tölled irt Törvény' tábláját* (225/96). *Előállt, 's felszóval kizengé azokat A' Magyar hazának irtott fátumokat* (306/148). **2.** Költött. — ... *a' hadi Oskoláról irtott Ódámért 100Rf. ... adtak* (330*/188/5).

II. fn Írásba foglalt szöveg. *Alább ~tal sem jár a' nyakamra senki: Ki tart adóssának, ki húz a' gyepre ki?* (248/7)

Ik: meg~.

irt i

(1)

⟨Gazt⟩ kiszaggat. Meredek kösziklák' bémohodzott szirtja, Mellynek vén tuskéjit semmi kéz nem ~ja (306/28).

irtani in

(1)

Ritkitani. *Háromszor, négyszer kapálni szűkség, 's a' porondokat Kapafokkal mindég törni, 's ~ a' lombokat* (413a/947).

irtódzás fn

(2)

Borzadás, félelemmel vegyes undor. *Szörnyű Környék! mellyhez a' Lélek Fantáziáin repülve, Írtódzással megy, 's rémülve* (128/19). *irtódzás* (192/2).

irtódzik i

(4)

1. Utálattal, borzadással viseltetik. *A Varju tsak felém jönni is irtodznék* (61/8). *Gyász hely! Mellytől lelkünk ~, Hol minden érzésünk elhal* (424/9). 2. Nem szereti, kerüli. *Nem sovány hízelkedésből, mellytől szívem ~* (405/2). *irtódzik* (128/12).

irtódzó in

(1)

Borzadó. *Követi sok gavar, tsirippol utánna Sok öreg bíraktól irtódzó Susánna* (85/40).

irtott Ik: ki~.

irtovány fn

(1)

Irtvány, kiirtott erdőrészt. *Itt a' vad Faunok' ~i Megtetszenek: Az ősz Dunának szép leányi Itt földenek* (294/5).

irtózás fn

(6)

1. Félelem. *Miért száll ~ ezért a' szívekbe 'S*

reszketés az egybe verődött térdekbe? (213/7) — *A Halál kevélyen nyargal a' habokonn Nyilait ordítva szorja el azokonn Az irtózás véle a' kék rettegéssel A' sárga félelem kétségbe eséssel Denevér szárnyakon rebdesnek itt széllyel* (56/29, 202/29). **2.** Borzadás. *A' betegségeknek sujtó kényei Nem lehetnek itt az ~ okai* (213/82). *irtózás* (260/2, 28).

irtózik i**(2)**

Utálattal, borzadással viseltetik. *A' veréb még félém jönni is irtóznék* (254/8). *Tagjai ennek a' merő szeretetnek Mint a' Nyári levél irtóznak, reszketnek* (77/248).

irtóztató mn/hsz**(14)**

I. mn 1. Félelmetes, irtóztatos. *Iszonyító romlás irtóztató tsata A' mellyet még semmi toll le nem írhatta* (59/21). *Óh! mert ez a' hely énnekem Irtóztató* (333/6). *Az elmét rettenetesen 's ~nn vezeti 'S vele a' lángoló hantok szörnyű füstjét nézeti* (216/19). **2.** Szenvedést okozó, szörnyű. *A' mit csak újakban a' földön találunk, Abból ~ prédálást tsínálnak* (267/82). **3.** Nagyon nagy. *Oh nem! ~ mennykövek nem, bár a' Nékem tett hitet meg-szegi valahára* (159/17). *irtóztató* (63/7, 213/20, 330/1782), *irtóztató* (195/29), *irtóztató* (128/25), *~nak* (213/59); *leg-irtóztatóbb* (216/9).

II. hsz Nagyon. *Az[t] mondod barátom hogy én otsmány vagyok 's Ortzám fertelmei irtóztató nagyok* (61/2, 254/2).

irtóztva in**(8)**

1. Utálattal, borzadva. *A' Hijéna egy kegyetlen ragadozó állat, ... Irtóztva kell olvasni, a' miket erről az állatról írnak az utazók és természetvizsgálók* (330*/199/2). **2.** Félve. *Tsak alig rendült meg a' föld mély ürege Azonnal minden szív irtóztva rettege* (59/2, 195/2). *'S a' Márs' füstös bajusszára Irtóztva tekingetett* (368a/32). *~* (454/108, 485), *Irtóztva* (202/73, 457/3).

irtóztván in**(1)**

Borzadva. *Ő a' kinek Bellónától Bé van írva a neve, A' gőgösség' hagymázától Irtóztván, kerész leve* (456/40).

Irus fn**(1)**

Személynév. *⟨Az Odüsszeiában szereplő kol-*

dus, a szegénység jelképe.⟩ [A halál] *Nem kéri e, ki ez, Királly-e vagy ~ Vagy nagy gazdagságban kevéjkedő Cirus* (2/19).

írva in**(5)**

1. Írásban rögzítve. *Ebbe' azt kérde: Mi jó? Nincsen írva Serio; Melly hibámat vékonyítja, 's A' mi benne jó, nagytja* (114/2). **2.** Feljegyezve. *Ti gyászos oszlopok, mellyeket a' hűség Emelt, kiken ~ van a' keserűség, Légyetek helyettem bõlts Prédikátorok* (210/20). *~* (209/84), *Írva* (114/26), *írva* (314/9).

Ik: be~, fel~, le~, meg~.

is ksz/hsz**(1560)**

I. ksz 1. *⟨Annak kifejezésére, hogy vmely megállapítás két v. több személyre, dologra egyaránt vonatkozik.⟩* *Ha éneklője lehetnék Mind a' halált mind más veszélyt 's kárt Melly a' leg nagyobbaknak ~ árt Egy bátor szívvel nevetnék* (53/17). *Kukrikol a' tsírke~! Enni kell a' bőjtbe' ~!* (133/36) — *Jól tudom, hogy mígcsak élek, Hív leszel tés, [te is'] drága Lélek: Csócsi hát!* (285/62). **2.** *⟨Hasonlításban.⟩* *Néked ~ véged lesz, mint másnak vége lett* (209/28). *Miként ma a' Virágok Ki múltak, úgy ki én ~* (186/56). **3.** *⟨Fokozást jelentő szó után, v. ilyen mondatban.⟩* *Eröss vagy, le vered az erőseket ~, Erössebb az ökör, 's le ver tégedet ~* (61/30, 254/51). *Él ~ az ő tetemes hírek még sírjok után ~* (259/ 632). *Azonban Európa ~ A' habok közt jajgatott, Még a' Tenger fenekénn ~ Borzasztó jaj hallatott* (231/283–5). **4.** *⟨Ellentétként szembeállított dolgok összefüggésének kifejezésére.⟩* *Óh Egek! mondani akarom ~, nem ~, Hogy én őt szeretem — Ah íme félem ~!* (157/18) — *Sokan, a' tudatlanok ~, Ellenére szólltanak, Bár a' hal nyelven magok ~ Imígy amúgy tudtanak* (114/511). *Szomorú Ősz! haj, haj, haj! Benn ~ baj most, kinn ~ baj* (389/80). **5.** *⟨Következtető, következményt jelentő mondat kapcsolására.⟩* *A angyal szép és ártatlan Nem esmér semmi hibát, Szíved és Ortzád motskatlan Néked~; Angyal vagy hát* (269/8). **6.** *Ha ... is: bár, noha. Úgy van; kised ország e' Haza, de nemes, Ha szegény ~ de sok virtussal érdemes* (337/370). *Igaz: de van olly ~ Ki ha meg fogja ~, Kints gyanánt tartja* (155/25).

II. hsz 1. *⟨Kijelentés, felszólítás, tagadás, til-*

tás nyomósítására, fokozására.) *Ha úgy tetszik azt szívesen Meg ~ fogom mutatni* (169/24). *Akkor ~ szikrái a' hév szeretetnek Fagyos teremim közt egybe lángot vetnek* (127/47). *A propos! Bizony majd el ~ felejtettem, hogy én Komáromi Poetává lettem* (266/1). *Ne merjen senki ~ akadályt okozni* (239/230). *Én nem óhajtom egyszer ~ Követni ezeket* (128/31). *Ha nints ~ abba hév 's tűz: Ne félj* (103/2). **2.** (Sorrendre, értékrendre utaló hsz-k nyomósítására.) *Először ~ Vulkán a' képít meg mászsa Mindenütt ott marad szurtos kulimássza* (26/15). *Tanuljon meg legelőbb ~ Komlós korpát áztatni* (169/21). *Megy, sijjet hogy közelébb ~ Juthatna halálra elébb ~* (45/6). *Elsőben ~ ki mozdula Báró de Grand Brekeke* (114/637). **3.** (Kérdő m-ban bizonytalanság érzékeltetésére.) *Édes uram! mit ~ értél eddig vele?* (202/90) — *Én aggódok: Hát mit ~ tevék?* (374/30). **4.** Különb ~: az előzőktől függetlenül, úgys. *'S Minthogy különben ~ Barát, Ötözzön kámzsás Maskarát, Pusztúlyon az Alföldre* (92/250). *Semmi! Külömben ~ én magam' a' Madám Tétishez örökös követőül adám* (219/89). **Ö:** már~, még~, úgy~, vagy~.

Isidorus fn

(1) Személynév. (Sevillai Isidor, Sevilla egykori érseke (560–636).) *'S ha hiszünk a' scriptoroknak, Holmi ~oknak, Meg is felelt Tzéljának* (92/328).

iskola l. iskola**ismer l. esmér****ismét hsz**

(51)

1. A szóban forgó cselekvést, történetet megismételve. *Ismét megzendülvén a' híron a' Minét, Etse kézen fogja Madám Tserházynét* (330/505). *Noha magát fel rugdalá a' vizek tetejére, De ~ süllyede alá A' Tónak fenekére* (114/254). *Az éj' komor homálya Ismét ki tud derülni, Mihelyt az ég' királya Keletre fog kerülni* (43/10). **2.** A szóban forgó cselekvés, történet folytatásaként. *Mennj! győzd meg ellenségedet Ismét meg látod kintsedet* (112/34). *Oh! Bár tsak egy eső szem Cseppenne most reájok, Hogy 'sibbadott erebbe Új vér cseregne ~* (186/12). *Alig várom, hogy érhessem Kimúlásomat, Hogy ~ megölelhessem Kedves*

Páloamat (299/94).

~ (75/12, 77/105, 109, 253, 86/30, 162/120, 185/74, 190/100, 198/30, 213/52, 231/152, 257/113, 258/69, 72, 259/645, 300/2, 306/136, 154, 307/70, 330/1353, 1386, 1835, 330*/188/5, 5, 336/67, 78, 337/310, 352/24, 368a/36, 397a/660, 788, 406/8, 413a/110, 497, 555, 762, 1035, 439/60, 453/154, 454/640), *Ismét* (330/1832, 397a/41, 448, 1113, 453/175).

isolírozva in

(1)

Izolálva. *Az Otahajta, vagyis Némelly Oskoláink Hazánkban a' Nagy-világtól beszígetelve, (isolírozva)* (244/cím).

ispaháni mn

(1)

Ispahánban levő. (Ispahán: szőnyegeiről híres perzsa város.) *És tztitrom erdeidben Száz verselők danolnak, Kiknek szavára zengnek Az Ispaháni tornyok* (373/131).

ispán Ö: fő~, nádor~.

ispáni Ö: fő~.

ispánné Ö: nádor~.

ispánság Ö: fő~.

ispékelő Ö: nyúl~.

ispotály fn

(2)

Kórház. *Nyögnek a' Lázárral megtölt Ispotályok?* (215/18) *ispotály* (219/38).

ist (ném)

(1)

Van. *Nálunk búza ám a' kenyér, a' bor sem olly kotyonfitty, Mint Csökölbe; a' Visnyai ist güter Wein, mert a' Sitty* (326/28).

istálló fn

(1)

Lovak tartására való gazdasági épület. *Benn az ~ban a' lovak hortyogtak* (330/686).

isten fn

(228)

1. A világ ura, teremtetője és fenntartója. *E' szómra hallgassatok; Hogy az Istennek kegyelme Meghallgassa szavatok!* (397a/247) — *Sírva nézed szerte szét A' Magyarok' Istennét!* (257/206, 208) — *Hazámért magamnak egy nagy utat mérek; Ha az Isten éltet hozzá visszatérek* (268/62). *Isten! a' kegyesség' jó Bírája 's Attya!* (225/91) **2.** (Köszöntésre, üdvözlésre használt szókapcsolatokban.) *Isten hozta! Isten hozta! Kintsem, a' Kis Asszonykát* (231/375) — *Kedv! Remények! Lillák! — Is-*

ten véletek! (427/64) **3.** <Felkiáltásban csodálkozás, fájdalom, félelem kifejezésére.> *Isten! — Egek! — Jaj el fogyok! — Ne hagyjatok!* (139/58) — *Isten ments meg azoktól!* (231/454) **4.** <Fohászkodásban.> *Óh Isten! Ki nézel özvegyre 's árvára, Írd fel ezeket is szíved táblájára* (217/109). *De te őrizd meg engem óh Istenem. Verd el, kik fel költék én ellenem* (160/9). **5.** <Jókívánságban.> *Áldjon meg az Isten minden boldogsággal, Végre ditsőítsen örök Menny-Országgal* (222/91). **6.** <Örömt, hálát kifejező szókapcsolatokban.> *Elég hogy elaludt a' tűz, hál' Istennek!* (330/1762) — *Hála Istenimnek, hogy Társaságtokba' Vén banyák is vannak* (330/665). **7.** A világ vmely jelenségét megszemélyesítő, az emberek életébe tevékenyen beavatkozó emberfölötti lény. *Végre miképpen Helena A' Tengerek' Istene Az Ostromlókhoz le szálla Rátz Kalugyer képébe* (113/30). *Nem hagylak el ó! tsemegék Isteninél nagy betsű Rodia* (413a/624). *'S mond: Nem tserél ~ekkel A' ki egymást szereti!* (368a/131) — *Prüszkölt a' sok kupak ~, 'S Rá vert a' füleivel, Mint sok kolop Mágnás Pesten A' Rongyos Verbótzivel* (92/1279). **8.** Nagy hatalom (megtestesítője). *Emberek! vagy hérók légyetek 's ~ek, Ha kevélységekkel lehettek ilyenek* (194/19). **9.** Kék Isten: Neptunus, a tengerek istene a római regevilágban. *A' zöld vetésekre Barna Ligetekre Kék Isten nem férkeze* (32/6). *Küld a' Kék Istenhez Kedves Testvérjéhez Hogy külgye a' szeleket Kik tengert zavarják* (32/25). **10.** Kis Isten: Amor. *Mérgébe' a' kis Isten E' mézet ujjá' végén Lil-lámnak ajjakára Kené* (370/4). **11.** Erdei fiatal ~ek: Pán és különböző nimfák fiai. *Ah! e' rózsaszálat ki ne szánná, ki ne? Magok az erdei fiatal ~ek Kinjait fájlalják; de mit segítenek!* (298/21) **12.** *Vmi az ~e:* vmit mindennél többre becsül, jobban szeret. *Finnyás henyék, kiknek a' has ~etek, Herék, kik tsak azért éltek, hogy egyetek* (198/57).

~ (413a/939), *Isten* (15/15, 76/13, 114/563, 622, 127/33, 140/2, 190/78, 204/15, 210/99, 215/143, 217/15, 116, 142, 222/75, 88, 225/66, 146, 231/cím, 161, 272, 287, 470, 257/130, 140, 163, 267/204, 268/165, 268*/22/5, 293/3, 295/42, 310/24, 25, 314/55, 319/ 5, 16,

27, 39, 330/355, 359, 333/49, 337/344, 368a/34, 376/12, 381/6, 421/33, 424/23, 450/15, 454/267, 321, 570, 698), *Isten'* (259/605, 337/344, 450/4, 454/681, 716, 984), ~ek (92/cím, 267/145, 413a/28, 432/118), *Istene* (12/15, 26/3, 66/5, 77/12, 92/120, 114/71, 564, 617, 628, 932, 953, 963, 134/91, 159/9, 181/1, 192/50, 208/4, 290/29, 294/14, 21, 297/17, 330/207, 1955, 405/31, 413/27, 32, 413a/23, 246, 420, 671, 718, 424/55, 447/91, 454/476), *Istene* (330*/202/11, 368*/30/7), *Istenem* (112/27, 162/113, 306/113, 334/9, 453/197, 454/243, 327), *Istened* (337/90), ~e (196/81, 330*/147/8, 368a/22, 380/79), *Istene* (139/38, 161/6, 163/8, 188/113, 203/38, 211/ 54, 225/1, 231/8, 258/92, 259/514, 267/218, 267*/19/16, 268/103, 306/135, 153, 167, 307/ 18, 318/60, 401/2, 413/39, 450/31, 454/66, 113), *Istene'* (450/2, 16), *Istenjek* (267*/19/12), *Istenei* (231/300), *Isteni* (375/34, 413a/498, 504, 450/32), *Istent* (5/12, 126/7, 139/20, 248/12, 267*/19/11, 413a/1028, 454/128, 536, 589, 460/42), *Istene* (114/915, 413a/346), *Istene* (237/131, 267*/19/12, 17, 330*/202/8), *Istene* (126/54), *Isteneit* (413a/1050), *Istenit* (410/27), *Istennék* (26/9, 68/15, 92/29, 132/16, 171/3, 210/98, 222/94, 225/79, 126, 330/1768, 337/124, 247, 397/26p, 453/3), ~eknek (330*/165/7), *Istene* (126/9, 273/25, 377/21, 454/417), *Istene* (82/7, 177/38, 188/111, 251/16, 267*/19/12, 13, 306/19, 453/142), *Istene* (450/23), *Istenben* (257/210), *Istene* (267*/19/17), ~einkre (439/28), *Istenről* (454/89), *Istenjeikről* (418*/176/3), *Istentől* (404/3), *Istenitől* (450/26), *Istenhez* (337/148), *Istenihez* (431/cím), *istenért* (185/49, 185/162), *Istenevé* (413a/35, 418*/173/2), *Istene* (126/12, 454/421).

Ö: bor~, fél~, orvos~, öröm~, poéta~, szerelem~.

istenaga fn

(1)

Főisten. *Farkon tsap egy Isten Agát, Fel ül maga magára* (92/283).

istenáldó in

(1)

Istent dicsőítő. *Óh gyáva lantom' húrja, miért rebegsz? Óh mért nem onthatsz olly teli hangokat, A' millyeneken az Égi Sférák Hármo-*

niáznak az Isten áldó Mindennek öblén? (439/52)

istenasszony fn (21)

Istennő. *Én Vénusz a' nagy égből, — Hol mint örök királyné 'S fő ~ ülök ... Amort keresni jöttem (185/3). Óh ha egy Faunus jön e' boldog Tölgyesbe Vagy itten bámulja Szépségét a les-be Valamellyik kedves Istenasszonyának (176/11). Kedves Szamócza! téged Én — én az Isteneknek 'S az Istenasszonyoknak Tennélek asztalára (273/26). A' régi mesék szerint azon egy ~ az égen Luna, vagy a' Hóld (330*/165/4).*

Istenasszony (305/57, 330/1901), Istenasszon (307/85, 317/208), Isten Azzon (330/458), ~a (330*/165/6), Istenasszonya (330*/198/1), Isten-Asszonya (317/70). Istenasszonya (368*/30/7, 432*/206/4), Istenasszonyát (330*/158/3, 330*/202/11), Isten Azzonnac (330/1476), Isten asszonyába (216/64), Istenasszonyok (330/1166, 454/416), Asszonyok (413a/23).

istenasszonyka fn (2)

Fiatal istennők. Erre az Isten Asszonykák El sikolták magokat (92/316). Isten Asszonykák (114/966).

istenel i (1)

Istenít, istenként tisztel. 'S túl a' tsillagokon Melpomené' fiát Istenlé diadalmi hang (338/28).

istenes mn (1)

Istenben hívő. A' Jehova' Lelke lakozik veletek, Ád kegyes Abdiást, kegyes Esdrásokat, Törésre állt Mózesst, Istenes Papokat (225/118).

Istengálya fn (1)

Zeus. Egy Triton a' vas villáját A' farának vetette 'S meg lökvén az Istengályát Jól elébb segítette (231/309).

istenhozzád fn (28)

1. Búcsúzó köszöntés. *Mostan kedves színed' tám utólszor látom, Ah! már isten-hozzád, szerelmes barátom! (63/28) — Istenhozzád kintsem! maradjál békével (268/100). Isten hozzád! többet nem szólt, Nyakamba borúlt, 's megtsókolt (429/23, 112/23). Ah szeretett kedves Lelkek Isten, Isten hozzátok! (241/34) **2.** Vmi véget ér, befejeződik. *Isten hozzád jó**

rend! Hajde mind Oporra! Szintúgy rugták egymás' tzipellője sarkát (330/1464). Istenhozzád hír név! A' fegyvert levetem: Nem megyek táborba (268/43).

Istenhozzád (158/2, 170/72, 268/59, 148, 306/75, 436/3, 443/196, 201, 454/891), Istenhozzád (436/5), Isten hozzád (128/23, 170/71, 184/39, 217/145, 222/95, 98, 268/36), Isten hozzátok (176/116, 222/100, 245/4, 299/91).

isteni mn (33)

1. Istenhez tartozó, őt megilletőnek tartott <dolog>. *Jó hogy az ártatlanságnak E' Tolvaja el vezett 'S Nem adunk a' csalárdságnak Isteni tiszteletet (231/490). Mind kettőtökkel az Isteni hatalom A' veszélyek ellen légyen kész óltalom (212/105). De mit festem én azt, a' mit az Isteni Kéz is csak remekként akart teremteni? (330/203) **2.** Isteni Felség: Isten. *El kezdem énekem, tudván az Isteni Felség hogy Musámat fogja segíteni (67/7). **3.** Istentől eredőnek tartott <dolog>. *Egy ember, egy Nem-köz lélek, egy Isteni Szokatlan erővel felruházott Zseni, Láttá, a' mit mások nem láttak (454/371). Hordozzon, Fiam, az ~ kegyelem (268/124). Ezer Kánont is koholtak Isteni sugallással (92/298). **4.** Fenséges, elbűvölő. *Ottan nézegetvén a' kész embereket Tsudálták Isteni formájú képeket (26/8). **5.** Istennői szépségű. *Ahol megy! — ah melly Isteni képnek kell lenni Melly hátulról is ennyi Gráziákkal kezd jelleni? (139/39) — Virágok' királynéjának Köszöntenélek ugyan; De az ~ Rózsának Több királyi dísze van (397a/395). **6.** Nagyon jó, remek. *Egy pár szép mosolygó Ajak Mindég szép 's édes ugyan; De ha jó borba ferdeni Kezd, Isteni Színe 's szaga akkor van (156/9). Minden természet érzette [a tavasz] Isteni lehelletét (397a/30). **7.** Isteni fényű virtus: örökre fennmaradó érdem. *A' Nagy Gróf Károly Jó'sefet, 's Isteni Fényű Virtusait kezdem énekleni (188/1).*******

~ (323/10, 330*/166/1, 337/113, 439/6, 454/10, 743), Isteni (57/16, 75/8, 132/10, 176/33, 188/48, 116, 192/45, 195/49, 216/65, 231/6p, 21, 133, 439/24, 450/11).

istenifjasszonyka fn (1)

Fiatal istennő. Igy piroslott volt a' Concha És

fodor habok felett, Venus Isten-iffasszonyka A' midőn világra lett (317/255).

istenít Ik: meg~.

istenítő in

(1) Kellemes érzést, szerelmet ébresztő. *Ti szent Idáliának Katzér szemű Leányi! Ti minket ~ Nyilakkal öldököltök* (353/3).

istenkép fn

(1) Istenről alkotott fogalom. *Isten! ... Add vissza a' tőlem lehánytt Istenképet, Mellyet a' makatsság ortzámról letépett* (454/323).

istenné fn

(10) **1.** Istennő, nő alakban elképzelt isten. *Istenek! Istennék! Ugyan milyen zsinat, Melly ennyire borzaszt minden érző-inat?* (330/207) **2.** Istennőként tisztelt dolog. *És hogy minden észre venné, Zeng a' jóltevő Istenné A' kegyes Pecúnia* (317/230). **3.** Nagyon szép nő. *Ah fordúlj erre szép Istenné — Egek! — mi tsuda' — ah! Szemeim! mit láttok?* (139/43) *Istenné* (382/3), *Istennék* (413/27), *Istennének* (216/60, 306/118, 307/43, 430/11), *istennéhez* (258/19).

istenpajtás fn

(1) *Istenpajtások:* az istenek társasága. *Azomba a' sok Mágnások Szanaszét el oszlának, 'S a' többi Isten Pajtások Collatiot tsapának* (92/290).

istenpresbíter fn

(1) Presbíteri feladatot ellátó isten. *Míg perelt a' három Gyerek, A Vén Isten Presbyterek A Táblánál kushadtak* (92/83).

istenség fn

(21) **1.** Isten lényege, mibenléte. *Bújjátok az Istenségnek Tündöklő mélyiségeit, Át-élvén a' végességnek Milliom esztendeit* (397a/909). **2.** Isten(i) lény. *A Poētákba' lakó Istenség* (132/cím, 323/cím). *Ott nem haragos Istenség látszik, Ne féljete, ott egy szép Nimfa játszik* (139/22).

Istenség (132/3, 150/20, 196/70, 199/75, 222/80, 318/10, 323/3, 380/68, 443/135, 453/15), *Istensége'* (454/492), *Istenségek* (431/31), *Istenségem'* (443/243), *Istenséged* (413a/37), *Istensége* (231/165), *Istenségnek* (427/3, 453/75).

istenstátus fn

(1) *Istenstatusok:* isteni rendek, klérus. *El hűlt erre szemek szájak Az Isten Statusoknak, Tűzbe jött egész Ortzák A' Deputatusoknak* (92/190).

istentelen mn

(1) Istentagadó. *'S az ~ Századok örök éjtől féltenek* (413a/472).

istenuccse hsz

(2) Bizony mondom; igazán. *Innét a' Consectarium, Hogy tehát az Imperium Isten Uttse övé lesz* (92/98). *Isten uttse, ez a' fitzkó Mind meg eszi a' békát* (114/919).

istenülő in

(1) Nagy tiszteletet érdemlő. *Mátyás' ditsőültt Lelke! tekints alá, Esmérd egedből lábbadozó Hazád, A' Keszthely' és Czenk' istenülő Grófjaiban magadat találj fel* (418/115).

istória l. história

istráng fn

(1) *Istrágon hoz:* kötélen vezet. *'S a' fekete bikát hozzák az ~on: Így áldozik itt is Dorottya* (330/866).

István fn

(17) Személynév. **1.** *És pedig az én Uram Kajos ~* (167/1). *T. N. Mihályfalvi ~ Úr utolsó Tiszteségére* (217/cím). *Tar István és Farkas Ersébeth! néktek-is Légyen javatokra még ellenségtek-is* (217/125). *Szomorú versek Fényes ~ Úr halálának alkalmatosságával* (222/cím). *Kis ~ is Tyúkodival* (314/18). *T. N. Frater ~ Úr 50 Rf. adtak* (330*/188/7). **2.** Szent István király. *Leszállván a' Mennynek fényes udvarából, Szent ~, és László' örök trónusából, Lehozván e' ditső Vitézek' lelkeit* (259/142). *Maga adta néked ~' koronáját* (337/161). *~* (217/49, 53, 222/21, 267*/15/6, 330*/148/2), *~'* (306/208, 330/1994), *~'* (222/19, 259/637).

Istvánné fn

(1) István nevű férfi felesége. *T. N. Nádasdi Sárközy ~, született Chernelházi Chernel Eszter Asszonynak tiszteletére* (308/cím).

isz hsz

(1) Hisz, hiszen. *Már ~' akkor lessz, a' mikor —*

most elég az hozzája, Éljen soká az Asszony-ság 's egész Famíliája! (310/67)

isza **Ö:** víz~.

iszap fn

(4)

1. Vizek tapadás, pépes üledéke. Kivált midőn a' változó hókba a' Tsatornákat Fel-vévén az árvíz, mindent bé borít ~jával (413a/131). 2. Lelkesedett ~: ember. Mérész halandó! lelkesedett ~! Így zenge hozzám egy levegői Hang (396/21).

~ot (413a/714), ~ba (413a/385).

iszik i

(68)

1. Folyadékot nyelve a gyomrába juttat. Léthe' vizét iszom már; még is elmém Lilin jár (443/215). De ti sem ajánlottátok, én sem iszom a' kávé (342/20). A' fiú az atya' vérét Itta érzéketlenül, Őlte a' testvér testvérét (257/33). 2. (Szeszes italt) az alkohol kedvéért fogyaszt. Tsak igyunk, kellemes Doris, Jól szerettet a' jó Bor (156/1). Igyatok barátim! eb a' ki nem iszik! Egyikönk sem ~, ha a' sirba viszik (248/57–8). 3. Rendszeresen sok italt fogyaszt. A' régi Magyarság is eleget itt 's ett, Még is a' ki munkált a' köldussá nem lett (248/13). 4. (Vmilyen egyezséget, eseményt) szeszes ital ivásával megerősít, megünnepel. Adja Isten, ezt kívánjuk 's nagyobb bizonyosságára Mindjárt egy vivátot iszunk a' Visnye rovássára (310/26). 'S míg a' zúgó léhón le felé foly a' must, Az alatt a' hordó mellett isznak víg tust (199/60). Hazajöttem s ittam rá kardszagi Egrit (228/23). Zengjen és igyon helyettem A' te egészségédért (438/19). 5. (Kellemes hatást, élményt) magába fogad, élvez. Idd mennyei édességgel A' Hérők' szeretetét (428/201). Ha a' szerelmes nép örömmel Ivá az élet' habjait (247/32). Halhatatlanság' kelyhének örömnedvét issza: A' nyomorútt földiekhez hogy vágyna hát vissza? (299/109). 6. (Anyag folyadékot) magába szív. Első kikeletkor midőn a' fejjeres Hegyeknek hó levét issza már a téres (413/56).

~ (87/40, 314/38), iszunk (383/9), isznak (26/12, 413a/308), ivának (267/32, 330/455), ivott (342/10), ittak (248/28, 267*/13/4, 11); iszom (373/50, 383/1), Iszom (354/23, 24), iszsa (87/33, 330*/151/2, 400/98), iszsa (413a/687), isszák (199/53), ivám (432/120), ittam

(425/35), Itta (436/28). — innánk (166/cím). — Igyál (166/5), igyék (7/9, 330/362, 413a/1063, 426/64), igyon (318/7, 23, 39, 55, 71, 87, 103), igyunk (266/29, 318/79, 438/44), Igyunk (154/24, 156/cím, 166/1, 21, 24, 383/7), igyatok (248/47), Igyatok (248/47, 53), igyanak (310/31, 314/53); igyam (287/47), Igyuk (389/95).

Ik: be~, fel~, ki~, le~, meg~.

iszom **Ö:** eszem~.

iszonyító in

(2)

Iszonyatot keltő, borzasztó. Iszonyító romlás irtosztató tsata A' mellyet még semmi toll le nem írhatta (59/21, 195/29).

iszonyodik i

(1)

Irtózik. Eggy Leány sem ~ Ma is a' szép bikától (231/237).

iszonyodni in

(1)

Irtózni. Mit használ, mikor az hadi Tisztesség' szesze részegít? 'S ordó lántzok alatt gebedsz, Vidámon ~ A' koszorút viselő bakóktól? (403/33)

iszonyú mn

(11)

Iszonyatot keltő; iszonyatos, borzasztó. Ah szegény szív, melly ~ Fájdalom 's bú Közt hagyott el engemet? (149/7) — Szép Hajnal! ... Jer, vedd el fényeddel A' még ~ égnek gyász ruháját (172/8). 2. Ijesztően rendkívüli, szokatlan. Légy ember! 's ~ szíveket óva kerül (315/18). ~ (143/6, 184/9, 237/107, 327/13, 413a/285, 423/9), iszonyu (59/32, 195/32).

Iszter fn

(1)

Víznev. (Ister, a Duna latin neve.) Rettenetes hadözön, dörög és villámlik az ~ Partja körül egy olly ellenség, a' kit a' hadnak Sorsa segít (258/70).

iszteresen hsz

(1)

Duna melléki módon, magyarosan. Ha téged említlek; meg ne ítélj engem', Hogy a' Rómás Tameszt Iszteresen zengem (337/260).

isztmusi mn

(1)

Isztmusi próba: Neptunus tiszteletére három-évenként megrendezett vetélkedések, játékok. Melly emberre születtek Egyyszer, Melpomené! Szép szemeket vetél, Nem nyér Isztmusi próba közt Bajvívó nevet az (328/3).

- ita** fn (1) (236/36), *~ed* (208/94), *itéli* (111/25), *~te* (337/371).
Itala. *Étünk, itunk, ruhánk izzadságba kerül* (454/205).
Ik: meg~.
- ital** fn (8) **ítélet** fn (10)
1. Ivóvíz, ill. ivásra használt egyéb folyadék. *A' vizek bőséggel jó ~t adának* (77/168). *Azóltta, könnyekkel töltvén ~om, és ételem* (162/87). 2. Szeszies ital. *Kóstoltam Tokajit Gyomrom únalmaít Szerzé e szent ~ is* (135/9).
~a (16/8, 134/124, 330/318, 447/124), *~t* (77/168, 454/645).
Ö: bor~.
- Itália** fn (4)
Helynév. *'S ~, melly mint irigy mostohám Most jó szemet se tett rám* (171/7). *Idvez légy, gyümölsők 's Hérók nagy annya, ~* (413a/696).
~ (413a/660), *~t* (259/57).
- itáliai** mn (1)
Itáliába való. *Virgilius a' háborúra felkölt Itáliai Vitézeket elő kezdené számlálni, így kiált fel egész enthusiasmustal* (330*/175/2).
- itat** i (3)
1. Inni ad vkinek. *Fiait Deák hinárral zavart vízből ~tya* (111/114). 2. (Növényt) vízzel el-lát. *Ott egy setét tó ~ja Fűzfáit a' partokon* (397a/777).
Itatla (111/120).
Ik: meg~.
- ítél** i (15)
1. Vítás ügyet eldönt. *Ki Párt Ütő, ki nem, ~lye a' Haza Mellyet vagy meg ronta vagy meg oltalmazta* (80/7). 2. Értékelő véleményt alkot vkiről, vmiről. *Verseidről azt ~em, 'S Másokis úgy ~nek; Hogy azokba egygyütt vélem Egy nagy Lelket szemlélnék* (236/36–7). *Szépeink közt megjelenvén Angyalnak ~tenek* (393/8). 3. *Vmire ~:* erre a sorsra juttat. *Itt fet-reng azok közt, kiket a' sors velle Az élet kint-jára méltóknak ítélle* (453/18). *Méltónak ~te erre minden Dáma, Hogy Matrikulája porrá égettesék, Maga hóhér által kiheréltetessék* (330/1620). 4. Vmilyennek, vminek minősít. *Éppen ott sétál egygy, én ha illy mazurnak Nem látnám, ~ném egy szárnyas Merkúrnak* (26/48).
~ek (454/62, 357), *~nek* (12/13, 236/37); *~em*
- ítélhet** i (3)
1. Értékelhet. *Te is Muzsám! úgy szedd össze minden tehetségedet Hogy méltónak ítélhesse Horváth tiszteletedet* (111/100). 2. Minősíthet. *Tökélletes tehát, mind így ~nek, E' pompás munkája a' szép Természetnek* (421/25).
~nek (127/25).
Ik: meg~.
- ítélhetni** in (1)
Minősíthetni. *Ha mind belé nem megy a' föld, ritkának ~ Jó lesz ott marhát tartani 's áldott szőlőt ültetni* (413a/764).
- ítélni** in (2)
1. Itélkezni. *Ki ~ is mersz* (454/57). 2. Tartani. *Élj sokáig, élj olly hosszán, a' míg híred fog élni, Jaj, de úgy halhatatlannak kén az embert* ~ (342/30).
Ik: meg~.
- Ithaka** fn (1)
Helynév. (Sziget a Ión-tengerben, Ulisses (Odysseus) hazája.) *Némellyeket köves sziklájából raka Bölts Uliaszének a' sovány Ithaka* (237/100).
- itt** hsz (434)
1. Ezen a helyen, helységben, vidéken. *Itt a' halvány holdnak fényjén Jajgat és sir elpusztult reményjén Egy magános árva szív* (304/5).

Igy mulatott ~ elfelejtkezvén magáról A megszerelmesült Hérós Leányruhába (170/27). És ha asszonyi dolgokba Az Úrnak nem lesz szűgyen Avatkozni, mikor kovászt Teszek, mindig ~ légyen (169/20). A' Hegyek ~ mindég zöldellők (110/21). 2. Az események, körülmények ebben a szakaszában, ezen a fokon. Amott a' Tanácsos gombolygat praktikát A' nyavalya töri ~ a' Politikát (337/72). Mikor már egy hív Párt keresni kívánna, Itt is nyereség lett Hadas Juliánna, Kivel, míg tizenhat Esztendőök telének, Egymásba hány bódog Napokat nyerének! (222/40) 3. Most (van), bekövetkezett. Ennye már az esztendőnek Silány napjai eljönnek, Itt a' kedvetlen Tavasz (389/3). 4. Szövegnek ennél a pontjánál, ebben a részében. Itt a' népes Ref. Collegium értetődik, melly az említett nagy égésben szintűgy a' lángok zsákmánya leve (462*/204/1). (Vkinek, vminek a meglétéről, jelenlétéről szólva.) ~ (van): van, rendelkezésre áll. Rózsa színű Júliánna Itt van egy szép Rózsa hát Vedd örömmel 's várd utánna A' parányi Rózsikát (249/46). Itt Phoebus, ~ Pallás is, Itt Naso, ha kell, más is Mulatok velek (88/5). Mert ~ van a Halál Kit akárhol talál A föld gyomrába el rejt (32/34). Féré most az Étikával: Nints ~ pap (318/94).

ittas mn

(2)

1. Nem teljesen józan. Ő is osztán ~ fővel Bé bukott az ágyára (92/302). 2. Nedves. Örömmel felemelíti A' gyep ~ fejeit, 'S úgy tetszik, hogy ditsőíti Az égnek jótéiteit (397a/1158).

ittasul i

(1)

Mámorossá válik. 'S azt képelem magamnak Hogy én a' Hébe' bódog Vánkossain henyélvén Mint égiek' barátja Nektárral ittasulok (371/32).

itten hsz

(30)

1. Ezen a helyen, helységben, vidéken. Elmehet dolgára, nints is ~ helye (239/92). Nem jut-e eszedbe mennyi sok jót tettem Veled, ugyan még is előttd hogy lettem Illyen utállatos, hogy el mégý 's ~ hattz? (57/7) 2. Ezen a földön. Két királyja van az emberi nemzetnek, ... Egyik a' szerentse, melly míg ~ élünk, Laptaként hajigál, 's játszadozik vélünk

(193/11). 3. Az események, körülmények ebben a szakaszában, ezen a fokon. Még sem festhetem le tellyes valójában Mind azt, a' mi esett ebben a tsatában. Másként is sok ~ a' mi titok, és szent (330/1423). 4. Itten hagyni: meghalva elhagyni. Itten kell hagyni a' drága örökséget, Itten, ha férj vagy, a' kedves feleséget, Ha lettél éltedbe gyermekek atyává, Szerelmes gyermeked lesz gyászos árvává (209/69–70).

~ (161/45, 176/10, 185/205, 211/15, 237/74, 252/2, 259/596, 298/13, 330/497, 330*/185/1, 340/6, 348/16, 358/16, 413a/717, 439/2, 453/1, 454/315), Itten (161/43, 176/66, 233/36, 263/2, 368*/30/10), ~n (188/129, 330*/158/3).

itthon hsz

(10)

1. Vkinek ezen a helyen levő házában, a családban. Húshagyó! Húshagyó! Engem' ~n hagyó! Mivel érdemlettem? Egek! ugyan mivel? (330/764) 2. A szóban forgó személy lakó- v. szülőhelyén. Mennyi volt a' Pétsi Várban, Mennyi ~n 's Kaposvárbán Fáradságom és bajom (308/8). 3. Itt az országban, hazánkban. Itthon és a' Hadban példás Hazafiak, Végbútsúmat tiszta szívvel fogadjátok (454/968). Hogy a' sok fényes Héróst Ennek minden fi-jában Mind ~n mind tsatában Imádja minden Száz (259/373).

~ (92/213), Itthon (266/44), ~n (61/51, 330/1120, 1124, 1816).

itthoni mn

(1)

Hazánkbeli, hazai. És a' Kisasszony, tudom, olly kegyes érzésű lesz, hogy néha a külföldi Kanárikról nem átalja figyelmét az ~ bokrok' madárcái felé is fordítani (368*/24/16).

ittlét fn

(2)

Vkinek az szóban forgó helyen tartózkodása. Elhírlélé, mondom, hogy hallván mindenek Carnevál' itt-létét, rá felzendültenek (330/1798). itt létemben (330/477).

ituréi mn

(1)

Iturében készült. (Ituré, a híres íjász palesztin ituraeus nép lakhelye.) A' Tiszafát Ituréli kéz-ijaknak görbítik (413a/1001).

ius (lat)

(3)

1. Jog. Felreppen fészkeből a' szunnyadt bē-

kesség; *Jus*, Törvény, Tisztelet és jó rend megszorúl (337/43). **2.** *Haereditario iure*: örökség jogán, örökös jogon. *Enyim*, mint örökös *Úré*, *Haereditario iure* Vízvári Uradalom (114/47). *Jus* (114/267).

ív fn

(9)

1. Íj. *Nem hord parányi vállán Puzdrát*, nyilat, vagy ~et (185/99). **2.** Az ~et vkire felteszi: az íjjal vkit megcéloz. *És ~ed másra te tedd fel* (27/3). **3.** Hatás. *Ki könyörül rajtad, ha sért a' bú ~e* (214/90). **4.** Mérges ~: maradandó hatás. *Leányka! E' lopásom Szádon jegyül maradjon, És a' ki csókot ejt rá, E' Méhnek is, magamként, Érezze tiszta mézét, Érezze mérges ~ét* (370/13). **5.** Szurdaló/furdaló ~: fájdalmas hatás, ok. *Ah, mért jöttél bé most! Ah be' szurdaló ~, Mellytől gyötrettetik láttodra ez a' szív! Elhagylak angyalom* (268/33). *De itten a' bánat sűrű tövissei Lettek szépségének furdaló ~ei* (298/14).

~et (213/18), ~ét (259/391), ~vel (212/84).

Ö: kéz~.

ivás fn

(2)

Szeszes ital fogyasztása. *Osztán a' bál nem áll tsupán dobzódásba, Evésbe, ~ba, tántzba, ugrálásba* (197/68).

~ban (218/12).

Ö: salve~.

Ivo fn

(1)

Személynév. (St. Yves, a jogászok védőszentje.) *Te pedig szent Ivo! prokatorok szente! Kit tisztel sok apró kard és rövid mente, Tegyl ma druszáddá bennünket 's légy velünk* (266/65).

ivó fn

(3)

Szeszes italt fogyasztó személy. *Az ~nak szemé-száján ezer új rózsza virít ki* (270/3).

Ivók' (330/344), *IVóIát* (111/120).

Ö: víz~.

ivogat i

(1)

Iszogat, szeszes italt lassanként fogyaszt. *Szerentsenn mindnyájann edjütt ivogattak, Az áldomás közbe nagyot kurjantottak* (248/33).

ivott lk: meg~.

íz¹ fn

(20)

1. Étél, ital által a nyelven, az ízlelőszervben keltett érzet. *Mit ér a' szép gyümöls maga,*

Bár sima, 's jó színe, szaga; Ha nints ~e, melly tesszen? (134/111) — *De a víg kortyok közt még többre ment a szám, Hogy egy kis édes ~t érzett rajta a szám* (228/6). **2.** Vminek kellemes volta, az, ami a dolgot élvezetessé teszi. *'S mennyei mézetek egy epedő bús fülemilének Édes jajja között, a' szép Íz, gyenge tejével Lepje-meg a' híves forrást* (450/41). **3.** Vminek jótékony hatása vmire. *E szép kies kerthez közel egy fojó víz Mellyből sok plántákra hárul bőv édes ~* (1/20). **4.** Vminek összhatásába vegyülő jelleg. *Elfelejtven a' régi ~t, az almák elfajulnak* (413a/584). **5.** Vmilyen érzet. *Bár itt azt a' czúkort öntitek kristályba Melly keserves ~t hágy a' Népbe 's Királyba* (457/8). **6.** Ízlés. *Hadd mondják, a' kiknek van finomabb ~ek, Te vagy a' remekkép, ők pedig a' Skizek* (421/11, 127/11). *Itt a' bujálkodó pazér természetnek a' leg jobb ~ek is tudom engedhetnek* (90/14). **7.** Vkinek szája ~e: az elfogyasztott étel, ital után maradó íz-érzet a szájban. *'S Érezze a' ki tsókot oszt véletek Ennek a' méhnek mint én Mérgesítő fulánkját a' Szívébe Édesítő mézét szája ~ébe* (152/11). **8.** Vmi vkinek a szája ~ét elveszi: elmegy a kedve tőle. *Sok az ember baja Egy belső nyavalya Engemet is megrontsolt; Ínyem el vesztette Szám ~ét el vette Minden tsak ízetlen volt* (135/5). **9.** Édes ~zel: nyugodtan, békésen (alszik). *Ah, melly édes ~zel Alszik Kintsem itt!* (263/45) ~e (199/28, 273/11, 413a/649, 780), ~ére (134/113), ~zel (134/121, 447/111), ízével (98/5).

íz² fn

(22)

1. Íz(ek)re: darabokra. *És az atzél tserfákat az erdőnn tördeli ~re* (34/3). *A háládatlannak Szívét tulajdon kezemmel Ezer ~ekre tépem el* (460/121). **2.** Ízről ~re: darabokra. *Azonn véres szájjal midőn el motskollya Körmeivel ~ről ~re darabollya* (77/172). **3.** Az emberi testnek vmely közelebből meg nem határozott része. *Őtet úgy nézhetni, mint egy tökélletest, Kinek minden ~én Vénus egy Vénust fest* (330/188). **4.** Ízben: alkalommal, esetben. *Miskoltzra írtam három ~be, eggy fiú Vitte arra el Levélkém'* (161/41). *Három ~be kerültesd meg áldozati barmoddal Az új vetést*

(413a/352). **5.** Minden ~ig: minden tekintetben. *A' Stikszre esküszöm meg, Hogy minden ~ig e' nagy Igéretem' be töltöm* (185/86). ~ben (330/1385, 330*/139/3, 330*/188/5, 413a/56, 438/7, 460/174), ~be (210/112, 413a/958, 959), ~ekre (100/12, 204/8, 217/8, 432/56), *Ízekre* (428/60).

izé fn

(1)

Vmilyen dolog. *Egy hasított Puder-mantel Függy nyakán, tsak negligszé, Mellyen a' kis Zuckermantel Át virít, mint egygy ~* (317/88).

ízeli i

(1)

Ízlel. *M'ért állsz őrt, mint ama' Sárkán A' szép arany almák' árkan? Nem ízled te azokat; M'ért marsz el hát másokat* (443/119).

izen i

(4)

1. Üzen, közvetítővel közöl, tudat vmit. *Hed-rahelyiek' bírāja így izent a' Csöklinek: Hát ti lenpogátsán hízott, erdő-vágó, megtsapott Csökliek! Nem akarjátok adni nekünk a' Papot* (326/20). **2.** Háborút ~: bejelenti, hogy háborút indít. *Midőn kevély lelke Frantzia-oroszának Közönséges hadat ~t a' világnak* (337/30). **3.** Végső veszedelmet ~ vkinek: tudatja vele, hogy el fogja pusztítani. *Rettenetes bosszús könnyek, a' mellyek az ádáz Ellenség-re halált 's végső veszedelmet ~nek* (258/43). ~nek (239/141).

Ik: be~.**izenget i**

(3)

Ismételten, gyakran üzen. *Tántzos szobájába vig musikát penget Kurjongat 's a' búnak ádjót ~* (85/36, 197/36). *Izenget* (401/1).

ízes mn

(2)

1. Jóízű. *Áldozz Tavaszkor a' gyenge füvel vidult mezőbe, Akkor már kövér a' bárány, és a' borok ~ek* (413a/348). **2.** Tetszetős, kellemes hatású. *Vagy ti már nem vagytok ma olyan kedvesek, Vagy az én Énekim néktek már nem ~ek* (245/10).

ízetlen mn

(3)

Nincs meg a megszokott íze. *Kóstoltam kelletlen, Hát fojtós, ~ Mint a' zöld vatzkor leve* (135/17). *Itt a' Böjt! koplaljátok! Itt van; 's ~ olajja A' tsókokat majd le nyalja* (133/24). ~ (135/6).

ízetlenség fn

(1)

⟨Barátság⟩ ~re válik: elhidegül. *Ízetlenségre kezd a' barátság válni; De okát senki nem tudja feltalálni* (330/701).

izgat fn

(2)

Fokoz, erősít. *Óh szent Szűz! Ki az én arany Lantomnak gyönyörű zengzetit ~od* (328/18). ~om (338/55).

Ik: fel~.**izgató in**

(1)

⟨Képzelődést⟩ keltő. *A' hitnek, és a' vallásnak ez a' sarkalatja ... egy Poétának is szép, bő, érzékeny, indulattal telles; képzelődést ~, melegítő, és kifeszítő, nagy, nemes, és forró matériája* (454a*/257/2).

Ízis fn

(12)

Személynév. ⟨Jótevő egyiptomi isten, a nap istene.⟩ *Azon a' Jó Ízisnek is Tömjénnel kedveskedtek* (307/15). *Jóltevő Oziris! Élet-adó Atyánk! ~, nyájas Anyánk! éljete! Éljete!* (432/90). *Ízis* (307/cím, 5, 17, 79), *Ízis'* (307/41, 45), ~ek (92/132), *Ízisnek* (307/48), *Ízisre* (307/35), *Ízisével* (307/93).

ízlel Ik: meg~.**ízlettet i**

(1)

Elősegít vmit, hogy más is megismerje. *Mégis tudott élni ez élet' javával 'S gyakran ~te azt embertársával* (454/808).

ízlés fn

(12)

1. Ízlelő képesség, ízlelés. *Ha a' szép virág is olyan kedves maga; Hát a' gyümöls, mellynek íze is van 's szaga? Az ugyan ébreszti, de tsak látásunkat, Ez ~ünket is, 's véle szaglásunkat* (199/30). **2.** A szép, a helyes és illendő iránti érzék. *Állj-ki irigy! Találj motskot tagjaiba, Nézd leg-kényesbb ~! van é benne hiba!* (127/18, 421/18) — *Mért adott ~t a' szemnek, Költsönös búbájt a' Nemnek E' Világnak bölts ura* (385/7). Ezzel az ~nek szentebb törvényire szoktasd Pólgártársaidat, kik szép tudományra születtek (348/13).

Ízlés (134/108, 447/109), ~' (348/2), *Ízlés'* (452/3), ~nek (348/9, 451/4), *ízléssel* (418*/173/5).

ízletű mn

(1)

Ízü. ⟨Édes méreggel bevont nyilakról van szó.⟩

Ti, Páphuson nyitott katzér Tekintetű Leányok! Ti minket édes izletű Nyilakkal öldököltök (104/3).

izmaromat fn

(1)

Ismarusi, Ismarus tráciai városból való. *Ne heverjen tünyn a' Föld Izmaromat szőlővel (413a/562).*

izmos mn

(7)

1. Fejlett izomzatú, erős testalkatú (ember, állat). *Izmos leventák! Hogy ha reánk maradt Kemény erőtök (418/81). Nosza hát forgassák az újj esztendő elejével Izmos Tulkaid a' kövér földeket az Ekével (413a/76).* **2.** Vastag. *Fűzz kérget a' fának ~ derekára (453/32). A' mely Fák Magokba nyúlnak néki a' Levegőnek, Terméketlenek, de vigann, és mind ~an nőnek (413a/573).*
~ (413a/769, 795, 910).

izom fn

(1)

⟨Emberi testben⟩ a mozgató szervének ki-domborodó kötege. *És a' marhák őrzőinek telt függeszt a' Szil fára, A' melyet sebes nyilakkal versent arányozzanak Vagy mezítelen izmokkal küszködéshez fogjanak (413a/1091).*

Izrael fn

(5)

1. Helynév. ⟨Bibliai zsidó állam.⟩ *Sok szózat ez — de eggy a' hang' szere; Olly' mint midőn ~ Hadra készülőt vere (257/13).* **2.** Személynév. *Álommézzel kezdi ~t lotsolni, ~t a' Bőgőst (330/1020–1).*
~ (330/1023), *Izrael'* (267*/19/13).

ízre-porrá hsz

(1)

Egészen apró darabokra. *Ízre porrá törvén el temetődtenek (211/30).*

ízromban hsz

(1)

Ízben. *Már ugyan láthattam volna Lillát több ízromba is (428/162).*

ízű mn

(1)

Olyan, aminek vmilyen íze van. *Ádám sem evett jobb ~t A' meg tiltott almából (169/163).*
Ö: jó~, muskatály~.

izzad i

(5)

⟨Test⟩ verejtékezik, verejtéket termel. *Lásd a' sarlós Céres miként ~ 's arat (67/26).* **2.** Fáradozik. *'S a' gyilkoló Márs' táborában Bajnoki fáradozással ~sz (445/20).* **3.** Vérben ~: vér-

ben fürdik. *Hát míg Márs vitézi a' vérengző hadnak Halálos mezején a' vérbe ~nak (70/6).*

4. ⟨Fa⟩ váladékot termel magából. *Minden fa mézzel izzadott (247/6).*

~nak (413a/487).

Ik: ki~, meg~.

izzadó in

(1)

Vért ~: véres. *Melly a' fáról függő és ellenséges vért Izzadó fegyverek' vasához még nem ért (188/68).*

Ö: balzsam~.

izzadság fn

(6)

1. Verejték. *Barázdás homlokát az ~ árja Le görgő cseppjével sorjába el járja (69/15). Szakadt az ~ mind egyik vendégről (330/609).* **2.** Izzadságba kerül: sokat kell dolgozni érte. *Étiünk, itünk, ruhánk ~ba kerül (454/205).*
~ (86/36, 198/38), ~odat (368a/110).

izzadt in

(6)

1. Verejtékes. *A lankadt arató le dül izzatt fővel (84/11). Letörölvén ~t tseppjeit ujjával (188/29). Mászkalja a' Virtus' és Érdem' ösvényjét 's Végre kimerített erővel, ~an A' meredek bértznek szélére felpattan (188/23).* **2.** Vizes. *De hát Vénus, azért hogy a' habokból nagy izzattann Születtetvén, a' szent mirtus árnyékja alá pattan (216/57).*
~ (196/11), ~t (380/5).

izzadstság fn

(1)

Izzadság. *Ekkor az árnyékonn jární kézen fogva Izzadsztágot kéne csepegetni (70/17).*

izzadva in

(1)

Verejtékesen. *Hát míg Márs vitézi a' vérengző hadnak Halálos mezején a' vérbe izzadnak a A' füstből eredett éjjelt hozó ködnek Közepénn egy mással ~ küszködnek (70/8).*

izzaszt i

(1)

Izzadást okoz. *E' néma tsendesség lelketet borzasztja, Szent volta homlokom' hidegen ~ja (306/36).*

Izsák fn

(3)

Megpendül egyszerre ~k' száraz fája, Zengő szerszámokkal kíséri bandája (330/459). ~ék szép lejtő minétet kezdenek (330/468).
~ (330/567).

J

J. I. Joannes

Jábés fn

(1)
Személynév. <Bibliai személy.> *Így érvénn házaddal sok szerentsés Sábést, Még egyszer vénséggel fellyül mülod ~t* (233/78).

jábési mn

(1)
Jábési időket ér: hosszú életű. *Jábési időket érjen örvendéssel* (225/103).

Jablonski fn

(1)
Családnév. <Paul Ernest ~ (1693–1757) német teológiai tanár.> *Jablonskinak pedig az Egyiptombeli Istenekkel három könyve vagy von teli* (126/11).

jácint fn

(6)
Liliommal rokon illatos virág. *Itt a' kék Játzint fejlődik Hűs illatú kelyhivel* (397a/405). *Játzint* (288/95, 424/43), *Játzint* (397*/76/7), *Játzintok* (330/1880), *Játzintokat* (456/54).

jácintkoszorú fn

(1)
Jácintból készített füzér. *Ahol az ártatlan mulatság' berkében Játzintkoszorúkat fűztél a' Tempében* (267/12).

jácintus fn

(1)
Jácint. *Tulipántok és kükörcsök, 'S Játzintusok borúlnak Királyi zsámolyára* (373/79).

Jacquet fn

(1)
Családnév. <Henri-Louis ~ (1752–1791) svájci fizikus.> *Vagy ha itt alatt keresi gyönyörűségét: édes Múlattságot szerez neki ~ vagy Archimedes* (111/18).

jádzodozik l. játszadozik

Jaffa fn

(1)
Helynév. <Szíriai város.> *Reszkettesd meg ~t 's Kajrót hatalmaddal* (337/218).

jahahabaj isz

(1)
<Ijedség, rémület kifejezésére.> *Ropog a' bús Ég! Jahahabaj! mit tégyek? Kopog a' sok jég!* (459/2)

Jaik fn

(1)
Víznev. *Volga (vagy Atil, Atel, Etel) és ~ (II. Katalin és Pugatsew' idejétől fogva Ural) vi-ze körül laknak a' régi Mogorok, Magyarok* (313*/99/3).

jaj isz/fn

(106)
1. isz **1.** <Fájdalom kifejezésére.> *Óh mennyit vívok kínommal! Küszködésim melly nagyok! De, ~, nem bírok magammal: Érzem, hogy beteg vagyok* (443/19). *Éljetek! ~! Nem érzem szívemet, Vigyétek a' sírba hideg tetemimet* (212/145). **2.** <Lelki fájdalom, bánat kifejezésére.> *Rózsím is, ~, gyászos életemnek Fájdalmára már megholt* (304/38). *Jaj szabadítások, Öldöklő bánatok! Mert e' kín engemet Sírba temet* (101/9). **3.** <Együttérzés, szánakozás kifejezésére.> *Dóris! Dóris mivé lettél Szent jármód alatt te is! De mit? ~ a' kit szerettél, Hanyatlani kezd az is* (392/51). *De ~ a' szomszédság vissza vonásának Átkozott mérgével el szakasztatának* (77/67). **4.** <Ijedség, megdöbbenés kifejezésére.> *A' Patakot látom de — ~ Egek Attya! Réműlt szemeimet ott mi háborgattya?* (77/239) **5.** <Félelem, aggodás kifejezésére.> *De ~ meggyűlt felettem A' kín, 's ajkam lezárja* (259/486). *Isten! — Egek! — Jaj el fogyok! — Ne hagyjatok!* (139/58). **6.** <Bosszúság, bosszankodás kifejezésére.> *Ama boldog idők ~, ugy mond el múltak Melylyekben a szegények lábamhoz borultak* (5/ 23). *Barmaim, ~, be' soványok Elfogyott a' takarmányok* (389/21). **7.** <Utálat, undorodás kifejezésére.> *Jaj iszonyú lá-*

tás! Tetemit szétszórja Kirinnak (327/13). **8.** (Megütközés, csalódottság kifejezésére.) *Jövel! Még egyszer szollítalak. — De nem felelsz szavamra, Jaj, a' Poétaság mellett rá szorúlok lábamra (358/32). De fúttz te! ~! — kegyetlen! Szép Nitze! — jer, 's ne fuss el (186/41).* **9.** (Figyelemfelkeltés kifejezésére.) *Jaj fuss a' Szépektől. Mint a' tigrisektől, Jámbor lélek! (409/12)* **10.** (Öröm, kellemes dolog kifejezésére.) *Élj sokáig, élj olly hosszsan, a' míg híred fog élni, Jaj, de úgy halhatatlannak kén az embert ítélni (342/30).* **11.** Tanáctalanság kifejezésére. *Atyáim' Istene! ~ mondd meg, mit tégyek? (268/103) — Hová légyünk? Jaj! Mit tégyünk? (246/5)*

II. (Állítmányi névszóként:) ~ vkinek, vminek: rossz, keserves sors vár rá. *De ~ egy kis Ikarusnak, ha a' naphoz közel jár! (405/10) — Jaj néktek bolondok, a' kik e bálványtok Csalárd óltárára égő tömjényt hánytok (453/49). Jaj lesz! Ha a' tele szívott lopótökök' Kortyaival lesznek Voltérfők sok tökök (219/51).*

III. fn **1.** Bánatos, fájdalmas felkiáltás; jajkiáltás. *Még a' Tenger fenekénn is Borzasztó ~ hallatott (231/286).* **2.** Bánatos panaszkodás, panasz. *El is vész alatta a' ~ a' a' siralom (259/255). Keserves könnyeit, sok ~ok között e' Már a szinte meg hült sebekbe töltötte (77/259).* **3.** Fájdalom. Jajgatás élének első jelensége Jajj első folyása, ~ közt jön el vége (453/20). **4.** Madárdal. *Kegyes Grófné! Ki hallgattad Fülemülém' ~jait (428/194).*

jajdal fn (1)

Szomorú madárdal. *Majd újra zendül ~ján, 'S éjjel sints nyugta neki, Úgy tetszik hogy minden jajján Saját lelkét nyögi ki (397a/813).*

jajdít i (1)

Hallat. *Jövel Gyászos Melpomené! 's éjjeli sípodon Jajdít bánatos éneket (386/5).*

jajdul i (1)

Fájdalmas, riasztó hangot hallat. *Mint a' kő meredten állék Egy ledültt boltozaton. És mikor sorsom elválék — Rám jajdúld a Balaton (428/112).*

Ik: el~.

jajgat i (22)

1. Jajkiáltásokat hallat. *Azonban Európa is A' habok közt ~ott, Még a' Tenger fenekénn is Borzasztó jaj hallatott (231/284). Itt a' halvány Holdnak fényén Jajgat és sir elpusztultt reményén Egy magános árva szív (435/6, 304/6).* **2.** Keservesen panaszol vmit. *Mások irtóztató Énekekkel Bögessék bús Obojokat, És siralmas Nótákat Jajgassák keserves Verssekkel (128/28). Mint vagy, óh édes kesergő! Hazám' végső oldalán? Te most is ~sz a' tsergő Források megett talán? (420/3)* **3.** (Némely madár) panaszosnak ható, elnyújtott hangot hallat. *Minn ~sz kis dalló? (306/107) Zokog ~ egy folytában, Míg végre kinja miá A' bokorra ájulttában Kókkadt fővel esik rá (397a/805).*

~ (6/26, 189/28, 330/651, 397a/714), *Jajgat (443/95), ~ok (278/6, 441/6), ~tok (214/50), ~nak (210/15, 454/220), ~ék (428/58), ~ának (399/3); ~tya (77/262), ~ta (142/24). — ~nánk (257/98).*

Ik: le~, vissza~.

jajgatás fn (8)

1. A jaj indulatszó többszöri hangoztatása. *Úgy jártok, a' miként jár Ki a' kegyetlen áspist Saját ölbe rejti, Hogy végre ~sal 'S vérevel adja azt ki (185/203).* **2.** Sírás. Jajgatás élének első jelensége Jajj első folyása, jaj közt jön el vége (453/19). **3.** Fájdalmas panaszkodás, könyörgés. *Mindenfelé elterjedt már az inség, A' ~ hallik minden határon (259/62). Jere velem az Egeket Jajgatással Kérni bús Ekhó! (102/3, 10) ~ra (10/25), ~sal (261/3, 10).*

jajgatni in (2)

Sírni. *Hát illy örömért kell könyveket hullatni, Illyen ditsősségért zokogva ~? (214/58) ~ (214/80).*

jajgatva in (1)

Sírva. *A' ki ma az öröm könnyeit öntözi Hólnak gyász ruháját ~ öltözi (74/18).*

jajgatván in (1)

Jajveszékelve. *Itt szalad egy özvegy apró árvaival, Jajgatván fejére kútsolt karjaival (337/60).*

jajos mn

(6) 1. Fájdalmasan keserves. *Halál! ... Miért okoz olly sok könnyhullatást e' szó, Zokogó szájából a' bádjad nyögőnek Jajos párázatok ezért miért jönnek* (213/6). 2. Fájdalmat hozó. *Most az ezt követő ~ esztendőbe Esküdt férje ment a' gyászos temetőbe* (210/75). 3. Jajos vers: szomorúságot, fájdalmat kifejező vers. *Mások siralmas énekekkel Bőgettessék az Óboát, És Holmi gyász Trenódiát Rikassanak ~ versekkel* (424/28). ~ (176/114, 210/29), Jajos (460/28).

jajszó fn

(9) 1. Jajkiltás, panaszkodó, keserű kifakadás. *A' sok ~ feléd jön a' Dunával, Az ellenség retenti már határod'* (259/69). 2. Jajgatás. *A jaj szó, sikóltás a' levegőt teli, Magát a' tsillagok közzé fel emeli* (195/25). 3. *A ~ századja: sok megpróbáltatást hozó évszázad. Az eget verdesi a' ~ századja, Mellyre az a' választ mennykövesen adja* (202/25). ~ (287/11), ~k (454/439), Jaj szók (56/25, 59/23), ~t (454/893), Jajszómban (428/98).

Jakab fn

(3) Személynév. *El ment túl Piréne hóval telt határán Áldozatot tenni Szent ~ oltárán* (96/4). *Hát, Te, Domokos ~nak Tiszta szívű Hitvese* (454/941). *Nints Composteli ~ ott, Sem Senis Katalinja* (114/219).

Jákob fn

(1) Személynév. *⟨A zsidó nép egyik pátriárkája.⟩ ... ők a' magok' egy Istenét Magyarok Istenének nevezték, mint a' Zsidók Jákób, Izrael' 's a' t. Istenének* (267*/19/13).

jámbor mn/fn

(27) **I. mn** 1. Szelíd, békés, jóindulatú (személy). *Jámbor öreg! Millyen érzékenyen veszem E' kenyérkét tőled, melyet sirva eszem* (202/81). *Jaj fuss a' Szépektől. Mint a' tigrisektől, Jámbor lélek!* (409/14) 2. Jóhiszemű, hiszékeny. *Ezt minap eggy ~ Magyar énekelte; S benne a' huszadik századot képzelte* (203/33). 3. Jóságos lelkületre, jó szándékra valló (magatartás, cselekvés). *Éljenek a' ~ virtus ellen-ségi* (453/176). *Galambi szelidség lakozott házokbann, A' ~ kegyesség járkált udvarokbann* (211/66). 4. Istenfélő, kegyes. Ugyan

ezt méltóztassa az öreg Úr az Udvari Káplán-jának, annak a' kegyes és Jámbor Szentembernek megparantsolni (238*/144/8). 5. Tisztes erkölcsű, példaadó magatartású. *Ha lehettek olly mérések Jámbor Eleink! Mért nem olyan bátrak, készek A' mi szíveink?* (246/14) — *Egy Ministerné volt, Szemérem a' neve, Ki ~ létére ellenségem leve* (239/164). 6. Csendes, szép, kellemes. *Nem hallá semmi érzékeny Tőlem a' Lilla' nevét, Csak a' folyás, a' félékeny Nyárfa, és a' ~ rét* (428/72). 7. Ártalmatlan, nem veszélyes. *Jámbor zörgéssel tsördül azon egy minutában A' puskapromenád* (400/76).

~ (214/34, 238/62, 266/24, 313/119), Jámbor (231/211, 397a/121), Jámbor' (185/158).

II. fn 1. Jámbor ember. *Mikor valakinek nemes indulatokkal teli Szívét sok nyomorult ~ öröm-könnyel tiszteli* (216/100). 2. Tiszta erkölcsű, becsületes ember. *Itt edgyütt hever a' lator' palotája, A' ~ kunyhója és akasztófája* (454/170). *Más az hibában torkig ül; Még is darál felőlem: Bár engem' a' ~ betsül, Tsjjét teszen belőlem* (316/33).

~ (316/5, 453/240), ~ok (337/4), ~t (315/11), Jámbort (433/78), ~okat (386/12), ~nak (454/165).

jámborság fn

(2) 1. *⟨Vkié⟩ jóság. A' midőn ötet meg szánta Jámborságáért az ég* (317/207). 2. *⟨Állaté⟩ szelidség. Már a' zöld fűben nyugtattya A' szép bika tagjait. Kérődzik, és ~a Ki tündököl szeméből* (231/231).

jambus fn

(5) Egy rövid és egy hosszú szótagból álló versláb. *Vad Jambusid, barátom! Hadd zengjenek Szerelmet* (372/1). *Jámbussaid* (106/1), *Jámbusait* (372/12), *Jámbussait* (106/5, 11).

jan. l. január**Jancsi fn**

(6) Becézett személynév. *Egy szép tavaszi éjtszakán Zörgettek Jantsim' ablakán* (429/4). *Üstökbe ment Jantsi tsatlós a' kotsissal* (330/687). *Ah de bezzeg rossz idővel Jára a'*

jó Jantsi (317/184).

Jantsi (330/1698, 356/3), Jantsim (356/4).

János fn (3)

Személynév. *A' Nádor, Erdődi Gróf Pálffy ~, Fővezér* (259/9). *Fényes ~ Ötsém, ki most is Posonyba Kalmárkodván, nem tudsz semmit Halálomba* (222/85). *Meg állt erre szeme, szája Plútó ~ Uramnak* (92/254).

január fn (1)

A naptári év első hónapja. *Rhédey Lajos Úrhöz 24. Jan. 1804.* (452/cím).

jánusi mn (1)

Jánusi vig Nap: január 1. (Ianus római istenség nevéből ered a hónap neve.) *Érjetek még több 's gyönyörűbb időket: Véletek légyen nekem sok ilyen Jánusi vig napom!* (287/64)

Japéth fn (1)

Személynév. (Japetus, Uranusnak és a Földnek titán fia.) *A' Föld iszonyú magzati tölle ekkor születtek: Zeus, ~, 's a' kegyetlen Tifoeus* (413a/286).

japponika fn (1)

Japán szabású ing. *Egy Anglus Rock volt nyakába, Bő, mint a' Japponika* (114/260).

jár i (130)

1. Egymás után lépve helyét változtatja. *Bár a' lankadtt vintzellér a' sor végén dudolva ~* (413a/965). *Amott ~ majd fordul gyors lépéssel elé* (2/16). 2. Járkál, jön-megy. *És jámbor is ~ ott, ahol Egy két irigy kuvasz tsahol* (316/5). *Kiknek nem jutott házaspár Úton-útfélen elég ~* (133/30). 3. Szokásosan, rendszeresen megy, közlekedik. *Bátran ~ a Kalmár nints már félelmes út* (11/13). *Citère, görögül Cythere, deákül Vénus, a' Szerelem' Istenasszonya, ki hattyúkon ~* (330*/198/2). 4. Vki után ~: igyekszik közelebbi kapcsolatba kerülni vele. *Ha kivalljuk, hogy szeretünk, Az ifjaktól megvettünk; Ha szólni meg' nem kívánunk, Az ördög sem ~ utánnunk* (309/72). 5. Vmilyen táncot ~: azt táncolja. *Senki addig fel ne vegye, levágni az ért tarlót, Mig Céresnek tserfaággal koszorúzott homlokkal Tárítuppos tántzot nem ~* (413a/357). *Opor kilentz angulus Kontratántzot ~a* (330/531). *Ugyan ott Etelka Gyulával végtére Egy Nemesest is ~t*

a' Lehel kürtjére (248/36). *Jártak Galoppátát, Straszburgert, Hanákot, Valtzerest, Mazurkát, Szabátsot, Kozákot* (330/551). 6. Vhogyán öltözködve, vmilyen külsővel mutatkozik. *Ő talpig aranyba 's talpig bíborba ~ Már ezzel magának mély tiszteletet vár* (60/19). *Mind a' kettő Menyetskésen ~ az újj főköttöbe* (310/18). 7. Vmi vhogyán mutatkozik. *Görbe szemekkel ~ az irígység* (37/1). 8. Követ. *A' bánat nem ~ nyomában* (397a/493). *Kérded? A' rövidebb vagy szebb útát ~d é?* (126/21) 9. Vmilyen körülmények közé kerül. *Így ~ az a' szegény bagolyfi is éppen, Ki elhagyja enyhős odvát délközépen* (330/1261). *Úgy ~tok, a' miként ~ Ki a' kegyetlen áspist Saját ölébe rejti* (185/200). 10. (Ló) *Kellemes lejtőt ~: szép tartással halad. Kardja briliáns, strikkolt a' ruhája, Kellemes lejtőt ~ kisedd paripája* (330/160). 11. (Idő) (folyamatban) van. *Vége felé ~ a' didergő December* (85/9). 12. Vhol tartózkodik. *Most ugyan még kinn ~ a' tseléd-szobában* (330/1727). 13. Behatol. *Asszonyi rend, mellynek a' bú bánat árja Kesergő szívedet méltó okon ~ja* (212/70). *Láng-özön ~a tetemin' keresztül* (381/10). 14. (Hír) terjed, kering. *Járjon a' ditsősség nagy neveddel Szegeletein mindenütt a' világnak* (220/43). 15. (Elme) töpreng. *Léthe' vizét iszom már; Még is elmém Lilin ~* (443/216). 16. Vmivel ~: vmilyen következménye van. *Tsak az a' baj, hogy már hívesek a' szelek Néha egy kis hideg és dér is ~ velek* (87/18, 199/18). *Hát ha az egészség 's az erő ~ veled Bizhattz és a' halált még messze kébzeled* (15/3, 204/3, 217/3). 17. Vmivel együtt érkezik. *Jövel felénk hús szárnyadonn Jövel, szép Estve már! Ketsegtető sugárodonn Vénusz' Szerelme ~* (230/4). 18. (Kiadvány) rendszeresen megérkezik. *Van é Im-Hoffja vagy ~ é Felségednek Tituláré-Kalendáriom Bétsből* (114/74). 19. Hírral ~: híret viszi. *Te is hipp hopp hírral ~sz, óh Pé-gaze, igaz é?* (358/30) 20. Messze ~: messze van. *Szemeim mit nézzetek Ah mit nézzetek már? Ha az a Fény tőletek Ah, ah olly messze ~?* (145/12) 21. Nyakára ~ vkinek: vmi miatt többször felkeresi. *Alább írttal sem ~ a' nyakamra senki* (248/7). 22. Negyvenben ~: el-

múlt negyvenéves. 'S majd ha kedves Anyja vélem Akkor a' negyvenbe ~ (249/76). **23.** <Testrész> vhogyan működik. Nézze meg jól, kezem mint ~, A' téstát mint forgatom (169/13). Mérgessen ~t keze lába (92/271). **24.** Fohászkodás ~ vho: vkihez fohászkodik. Sok szív fohászkodása az ég kapuira ~ (221/9). **25.** <Sors> egy nyomban ~: közös. Mert egy nyomban ~ A' mi sorsunk már (295/27). **26.** Makacsulva ~ vmin: szigorúan betart vmit. De mi az erkölcsnek, e' száraz dajkának, 'S az észnek e' tőlünk vállalt mostohának, Hideg intéseim makacsulva ~unk (454/197). **27.** Végére ~ vminek: tisztáz vmit. Meddig tartson ennek széle, és határa, Annak soha senki végére nem ~a (211/26). **28.** Vmit ~: vmit felkeres. Lúdak sárga libáikkal Sétálva ~ják a' gazt (397a/314). ~ (35/1, 43/14, 185/29, 190/76, 95, 210/112, 233/22, 239/69, 307/97, 330/780, 1813, 330*/154/3, 333/35, 379/30, 397a/812, 405/10, 413a/439, 579, 424/19, 443/148, 452/34, 454/525, 460/26, 86), Jár (185/95), ~ok (443/246), ~sz (405/24), ~tok (439/1), ~nak (61/22, 87/31, 199/51, 209/46, 235/31, 239/2, 254/22, 330/1982, 330*/143/6, 358/18, 413a/894, 453/56), Járnak (114/168), ~a (67/6, 78/27, 113/8, 235/11, 330/575, 621, 1430, 413a/1028, 453/256), Jára (317/184), Jártam (291/2), 200/78, 222/29, 246/12, 327/58, 330/59, 1311, 341/45, 349/10, 358/47, 413a/440), ~t vala (77/234), fogunk járni (199/108, 239/142); ~ja (7/8, 377/41, 413a/297), ~ják (12/31, 348/30), ~ta (188/12). — ~na (304/48, 435/48), ~t volna (237/28). — ~jak (268/97), ~j (111/56), Járj (454/888), ~jál (454/939), ~jon (54/24, 222/71, 309/67, 330/1553), Járjék (188/113), ~janak (211/68, 330/2015); ~jam (397a/614). **Ik:** által~, át~, be~, el~, fel~, körül~, le~, meg~, oda~, össze~, végig~.

járás¹ fn

(2)

Mód, irány, amely szerint vmi mozogni szokott. Szükség szeleknek, s időnek ~át megtanulni (413a/60). Fekete palástján írva voltak az égi jelek, A' Napnak, Holdnak ~át ki jegyeztette velek (314/10).

Ö: szavajárása.

járás² fn

(2)

A megyénél alacsonyabb fokú államigazgatási egység. A' lovak és szának öt Oszályt tévének Őt Járása szerint Somogy Vármegyének (330/118).

Járásai (330*/140/9).

járást Ö: mind~.

járatlan mn/fn

(5)

I. mn 1. Olyan <hely>, ahol nemigen járnak. Óh meztelen Kövek, oh ~ utak (176/13). **2.** Vki vmiben nem eléggé jártas; tapasztalatlan. Ki tudja? Ah, talám bennem van a' hiba, Járatlan vagyok még Amor' titkaiba (196/88, 380/86). ~ (330*/199/11).

II. fn Vmiben nem eléggé jártas személy. De mind azokat bajos volna ilyen szűk helyen eléggé megmagyarázni az azokban ~oknak (330*/166/5).

járatni in

(1)

Vmilyen állapotban meghagyni. Tens Úr! Kár ezeket Lyányfővel ~ (330/1664).

járatván in

(1)

Vhol vmit rendezve. Mikippen az Dorothia Kiss Azzon az tametalan Zuezekvel thábort járatván (330/882).

járhat i

(3)

1. Közlekedhet. Úgyhogy méltán lehet félni az időtől, Mellyben nem ~unk a' sok temetőtől (215/8). **2.** Követhet. Legfényesebb fáklya az Úrnak félelme, Ez után ~ az Emberi vak elme (222/10).

járhassanak (54/16).

Ik: meg~, össze~.

járatatlan Ik: fel~.

jári Ö: Üreg~.

járkál i

(5)

1. Közlekedik. A Pindusnak ~ nem tsak a' szélébe Hanem vígassággal dombol közepébe (29/19). **2.** <Állat> füvet tépdelve halad, legelész. Ezer ökre járkál a' kövér rétekenn (60/8). **3.** Honol. A' jámbor kegyesség ~t udvarokbann (211/66).

~ok (16/56, 205/56).

járkálás fn

(1)

Sétálás. Hogy e' Völgybenn ~unk A' Virág

közt mulatásunk Előtted kedves légyen és bölts (123/10).

jármol Ik: be~.

járni in

(5) 1. Menni, sétálni. Szégyen barátaim Flórával suttogva Ekkor az árnyékonn ~ kézen fogva (70/16). 2. Élni. De úgy, hogy mindnyája járjon főköttövel, Mert igen éktelen ~ leányfővel (330/1554).

~ (453/94, 96); járnunk (454/532).

Ik: által~, be~, bele~, elől~, fel~.

járó in

(6) 1. Mozgó, közlekedő. Ez mindön tzélba vesz egyszerre sokakat 'S tsinál elevenen ~ tsont vázakat (215/82). 2. <Lövedéket> röpítő, hordó. Némellyik ditsekszik futós agarával, Vagy ennyi lépésre ~ puskájaival (330/302).

~ (4/6, 33/13, 35/4, 200/6).

Ik: fenn~.

járom fn

(7) 1. Elnyomás. Oh szegény Országunk! Oh szegény Hazánk! ... A jármot szabad testedre Tették, 's még-is élsz? (246/21) 2. Nehéz munka. Mert ekkor szűnik meg a' Városi lárma A Gondos musáknak igen nehéz járma (3/16). 3. Szerelmi kapcsolat. Mind kárhoztat téged a' ki tsak meg hallja, Hogy futó Szerelmed, nem gondolván vele, Illyen kellemetes Jármot el tördele (176/88).

jármód (392/36, 50), jármot (267/106), ~ba (356/15).

Ö: gyémánt~.

járt Ik: fél~.

járta

(4) 1. Menése, haladása. Ők mutassák meg az égnek ~t 's a' tsillagokat A' napnak fogyatkozásit és a' hold fertályokat (413a/1032). 2. Az előtte levő határozóval megnevezett helyen való járása. Azért lett kenyere világon ~ba A fódózni való serpenyő 's eszkába (26/35). 3. <Idő> múlása. Mennyi sok munkával, És idő' ~val Gyűjthettek egy kis mézet? (135/44, 274/8)

Ö: idő~, közel~.

jártas mn

(1) Járatos, a helyet jól ismerő. Magam ~ voltam

mind Márs táborába, Mind pedig Minerva bölts Museumába (213/107).

jártat i

(1) Működtet. A' mellyért a' roppant Világ úgy fog téged tisztelni, Mint ki az időt ~od 's érleled a' gabonát (413a/33).

járul i

(5) 1. Vhova megy. Sértegető lábbal hozzá nem járúlnak (77/52). 2. Vmihez ~ vmi: a meglevőt növeli. Baj is ~t a' búzához, az üszög megégeti (413a/169).

járul (33/15), járúlnak (313*/102/4), járúltanak (161/46).

Ik: hozzá~.

járván in

(5) 1. Menvén. Mellettek truttzolva ~ A' páva (397a/437). 2. Barangolván. Vigasztalást már nem lelek, Nálad nélkül, mintegy árván, Kietlen pusztákon ~ (312/4). 3. <Idő> közeledvén. Vége felé ~ a' fagyos Detzember, Detzembert hordoz már magán minden ember (197/9).

~ (40/3, 382/20).

játék fn

(21)

1. Az a személy, akivel vki, vmi tetszés szerint bánhat. Játéka vagyok így a' fő Valóság-nak 'S Örökké nyomorúlt tagja e Világnak (453/77). 2. Játzsás. Gyönyörködik egy víg madár Játékba, énekbe (142/4). 3. Többé-kevésbé szabályozott formák között folyó játzsás. Avagy nem jó lessz é egy ~hoz ülni? (330/614) — Midőn A'! Kit szeretsz? Ez a' ~ jára, Reá megy a' kérdés egyszer Dorottyára (330/621). 4. Szerelmi ~: enyeltés, évtetés. 'S Mi a' Játék velejével E' fel vonásnak vége' De nem merem ki mondani, Mert félek a' Papoktól (231/449). 5. Játékból: a játék kedvéért. Játékból a' szöske fattyúk Az úszáshoz kezdenek (397a/317). 6. Félrevezető viselkedés. Játéka mind gyerekség, De tellyes ám veszélyel. Könnyen meg is haragszik, Könnyen meg is juhádzik (185/119). 7. Vminek vmilyen alakulása, tevékenysége. Légy hív őrzője, hogy ebből meg tessék a' Hogy ez élet tsak a' szerentse ~a (210/60). Itt tsak a' remény' ~a Áll a' Való helytt elő (397a/605). Igaz é? Vagy ~ával Tsak képzelem rezzent e? (397a/825) 8. Előadott jelenet, darab. Bakhus

oltárin a' Ketskét e' vétkéért áldozzák És a' ~okat a' néző színre hozzák (413a/925).

~ (330/799, 823), *Játék* (403/56), ~ot (330/1913), ~ait (114/5), ~it (413a/1125), ~ának (453/149), *Játékból* (460/67), ~okon (294/10), ~okhoz (330/619).

Ö: sakk~, vég~.

játéknézőhely fn (1)

Nézőtér. Ez a' játék-néző-helybe meghökkent száját tátyja (413a/1066).

játékos mn (1)

Gyorsan tova tűnő. [A víz] Apró ezüst pere-zekkel Göndörödvén habosan, (Mellyek ter-jedő szélekkel Tűnnek el ~an) (397a/1072).

játszadozik i (12)

1. ~ vmivel/vmitől: <természeti erő> ide-oda mozgat, lenget, himbál vmit. Melly kedvesenn illatozik Melly édesenn ~ A' Nyúgoti széltől minden ág (123/14). Meg halva el hullnak a' sárga levelek, Játszadoznak vélek a kegyetlen szelek (199/82). 2. <Állat> ugrándozik. A' bor-jú a' szabad tér mezőnn játszadoz (83/19). 3. <Élettelen dolog> játékosan mozog. Amott, hol a' nyájas patak Követtsin jádszadoz (441/2). 4. <Fény, szín> meg-megjelenik vhol, majd újra eltűnik. És most csak egy világos Kőd-ből sugározik, Mellyből sugára méltóságos Fénnyel ~ (137/20). Patyolat ortzáján a' fénylő tsinosság Között jádszadozik gyengéded pirosság (77/56). 5. <Szerencse> kerülget. Két királyja van az emberi nemzetnek, ... Eggyik a' szerentse, melly míg itten élünk, Laptaként hajigál, 's ~ vélünk (193/12).

~ (239/44), játszadoznak (321/5), játszadoznak (87/52), játszadoznak (65/12), játszadoznak (413a/369).

játszadozva in (3)

<Természeti erőtl> ide-oda mozogva. Fel tzipfázott kevély virágának Bibor pompái széllyel szóródának. ... Némellyek úsznak az itt lengő És játszadozva kerengő Zefírek szár-nyain (139/13).

~ (172/13), jádszadozva (413a/375).

játszadozván in (2)

Gondtalanul hosszasan játszva. Itt örvend-hetsz a' víg ekhóval Játszadozván muzika-szóval (93/6). Ő [Ámor] tegnap estve nyájas

Ölembe ~ ... Egy szép arany nyilatskát Bal oldalamba ejte (185/8).

játszani in (4)

1. Időtöltésre alkalmas foglalatosságot üzni. Ha az ember magát illyekbe nem ártja, Van dáma beszélni, van ~ kártya (197/70). 2. Előadni, bemutatni. És hogy én ne vegyek re-ám semmi harát Magam képe is tud játszani maskarát (61/10).

~ (254/10, 401/14).

játszdogál i (1)

<Hangszeren> előad. 'S a' Téji lanton messzé-ről Vig örömmel ~sz (397a/580).

játszhat i (3)

1. Időtöltésül játékkal foglalkozhat. Míg feljő a' leves, eleget ~unk, Tán egy sor zálogot ad-dig kiválthatunk (330/615). 2. Szólhat. Most is hogy tréfás versembe' Játszhatnak még húrjaim (392/70). 3. <Természeti erő> játéko-san mozgathat. [Zefir] Vár, hogy játszhassek a' Hölgyek' Bodrozott hajtfürtjein (397a/105).

játszi mn (8)

1. Játékos kedvű. Distichonokban van a' munka öntve: a' melly vers' nemét ... hajdan már sántának tsífolta a' ~ Ovidius (267*/12/9). 2. Játékosan, vidáman mozgó, gyorsan tovatűnő. A' tiszta Nap megtekinté A' szelid patakokat, 'S ~ szikrákkal behinté Göndörö-dött hátokat (397a/71). A' szerelmes Zefírek mint enyelegnek: Ah, ezt mind irigylem e' játtzi seregnek! (139/85) 3. Játszi szerencse: forgandó, kiszámíthatatlan szerencse. Te, ha ortzád' épen más színre vonítod, A' ~ sze-rentsét össze tébolyítod (191/48). 4. Színekkel ~: színekben játszó. Nézd e' sok színekkel játtzi szép sereget (90/19).

~ (193/2, 367/11), Jádszi (239/34).

játszik i (39)

1. Játékkal időtöltésül foglalkozik. Igéz mikor ~, bájol mihelyt tántzol (330/177). Még bosz-szúságomra kuglival játszanak (239/244). 2. Szerelmet igyekszik ébreszteni. Felosztván Szerelem Tüzét veled 's velem, Nem játszott é? (151/12) 3. Tréfálozik. Még a' lóhátról is ~ a' Dámákkal, Múltattván őket sok elmés tréfákkal (330/143). 4. Enyeleg. A' tseléd, a'

Vendég, az Úr, a' Dámával Játszott, tréfált, tántzolt, vígadt az Udvarban (330/897). **5.** (Természeti jelenség) játékosan mozgat vmit. Míg barna szép hajával Zefir susogva ~ (345/7). Tündöklő serényje ~ a' szellővel, Az arany szerszámra hányja göges fővel (256/15, 82/17). **6.** (Zefir) fújdogál. Tsak némelly enyelgő Zefírek játszanak, Mellyek a' levelek alól kiugranak (380/25). **7.** Kénye-kedve szerint bánik vkivel, vmivel. Óh Fátom! már, már képzelem Hogy a' szerentse laptaképpen Játsszik mindenha én velem (379/136). Óh élet — óh Szerelem — Óh ne játszatok velem (443/224). **8.** Mutatkozik, látszik. Ti kiknek szemében élet és kedv ~, Ortzátonkon saját képvnásom látszik (330/1895). Mint midőn sok apró Nap ~ A' Harmatok friss gyöngyiben (417/19). [A múzsa] Ha amott rettent, itt édes mosolygások közt ~, Ortzáján a' gondok helyett edgy edgy Grátzia látszik (216/53). **9.** (Fény) megvilágít. A' gyönyörű Foszfor ezüst világával Játszott a' bíborba borúlt Ég' aljával (330/1856). **10.** (Ámor) kerülget. Óh kellemes leánykák! — Mert bár gyakorta ~ Ortzáitok körül is Hajfürdőik körül is Édesdeden repesvén (185/ 42). **11.** Vmi ~ vmit: utánozza. Az Homér' játékait Játsza újabb tréfa itt (114/6). **12.** Vki becsületevel ~: piszkál, bosszant vkit. Földig legázolom őket a' nyelvemmel: Másszor ne játszanak a' betsületemmel (330/828). **13.** Az álom ~ a képzelődéssel: álmodik. Mi? Hát valójában láttam e' szememmel, Vagy tsak álom játszott képzelődésemmel? (237/2) **14.** (Állat) ugrándozik. Még alig született a' bárány már örül Ugrándozva játsszik édes Annya körül (453/90). **15.** (Állat) párzási szándékot mutat. Enyelegve ~, taréját berzeszti, Oldalt forog, tiped, 's szárnyát leereszti (330/495). ~ (330/1877, 368*/24/25, 397a/467, 859, 418/ 37), játsszik (139/23), játsszol (209/23), játsszanak (84/25), 196/25), játsszott (330/334, 341/3), játsszott (231/114), Játsszott (231/118), jádzott (225/55), játsszottak (447/51); játssza (284/2), Játssza (385/ 36). — Játsszanak (153/7).

játszó mn/fn (3)

I. mn 1. Csábító. Földiekkel ~ Égi tünemény (427/1). **2.** (Állat) virgonc, eleven. Másutt a' forrásnál egy mohos kőszálnak Töviben a' játsszó báránykák ugrálnak (72/14). **3.** Isten ujjain ~: Istentől létrehozott. Vegyétek hozzátok a' három Grátziát, 'S az Isten' ujjain ~ Hármóniát (337/344).

II. fn Szereplő. Ezért tették fel jutalmul a' játsszóknak mustráján (413a/926).

játszódik i (3)

1. Játszadozik. Fussatok hát, vig Napok! Tíz hete már, hogy vígsággal Játsszódtatok e világgal (133/10). **2.** Játsszik. Mikippen roppant Tancz tartatic vala és le ülénec vala hogi yacczodnánac (330/458).

játszodjatok (172/25).

játszódtat i (5)

1. Elbűvöl, bámulatba ejt. [Az álom] Lágý karjain fáradt érzékenységet Ringattya 's egy másik világba tesz minket Hol sok ezer képpel elménk játsszódattya (14/9). **2.** Megtéveszt. E' tsalódás ~ é titeket, Vagy tsak ugyan látjátok ezeket? (139/70)

játszódattya (201/9), Játsszódatták (123/41).

— Játsszódatsd (263/37).

játszódva in (1)

Játsszva. Melly jól esett ha ~ lépven utánnam nyomba Kis koszorúkat raktatok tiszteletül markomba (241/5).

játszódván in (2)

Játsszva. Múzsáddal játsszodván Múzsám, hamarjába E' dalotskát zengé kiseded Hárffájába (235/35).

játszódván (204/53).

játszóeszköz fn (1)

Játék. Mennybéli lángnak kellemes isteni Szikrája! Hagyd el, hagyd el ezen halál Alá vetett testet: Te játsszó-Eszköze a repeső örömmek Búnak, reménynek! (454/745)

játszván in (2)

1. (Zefir) borzolván. Zefir ~ szép hajain Elefánttetem vállain Melly szép színeket adtak? (134/49) **2.** Csalárdul. Kik tudjuk, mint törték ránk Népünk meggyilkolójí, 'S adtak, ~ tsalfa színt, Szabadságfát, 's Gillotint (257/102).

java fn

(42)

1. Vminek értékesebb, legjobb része. *A' semmiség' örök tavába Ifjú-korod' javát hijába Szép Húgom! Óh ne hán'd* (391/2). *Ide oh sajtoló Atyám, im teledest teltenek Itt a' te ajándékidnak leg javával mindenek* (413a/529). 2. Vkinek az értéke, tulajdona. *Légyetek e' mellett bokor ellenségei ellen, Kik tűzzel-vassal perzselik ősi ~t* (259/476). *Óh nem! Nints betsesebb javunk az életnél* (454/109). *Ah, fő ~ Éltemnek Hol mulatozol te?* (145/17) 3. Vminek érdekesebb része. *Ekkor — itt lessz már a' ~ E' kis Historiának: Itt lessz érezhető sava Ezen Komédiának!* (231/439) 4. Vkinek, vminek haszna, előnye, érdeke. *Mert melly'k nép lehet az, melly a' természet' öléből Több áldást és több ~kat vett volna ki, mint Tik?* (258/90) — *A' gyenge fél hitte az erősnek szavát, 'S nem tudva érzette önnön maga ~t* (454/376). 5. Az élet ~ban: java korában. *Az élet ~ba ki múlt* (214/64). 6. Az idő ~ban: jó időben. *Meltyeket idő' ~ba mind elkészíts előre* (413a/183). ~i (397a/590), *Javai* (210/39), ~t (168/4, 443/199), *Javát* (190/50), ~it (14/12, 77/78, 201/12), ~nak (158/10), 241/24, 397a/1165), ~knak (410/12), ~ban (289/19), ~ra (77/187, 215/144, 259/7, 19, 27, 339, 413a/247), *Javunkra* (114/486), ~tokra (217/126), ~mtől (268/85), *Javaidtól* (81/2, 203/2), ~ért (259/369, 267/135), ~val (72/2, 177/7, 336/10, 454/807), ~iddal (225/97).

javall i

(1)

Javasol. *Azomba Thisbé, hogy ő is meg ne tsallya Kedvesét: a menést magának javallya* (77/232).

javallás fn

(1)

Javaslat, tanács. *Atyám! így felele Pallás Jupiter tanátsára, Nem tetszik ez a' ~, Nem állhatok szavára* (114/597).

javasol i

(1)

Ajánl vmit. *Jobban javasolom, hogy ezeket elfordítván tsak azokkal az Apátza színűekkel méltóztassa [magát] múlatni* (238*/143/9).

javasolni in

(1)

Ajánlani. *Tetszik-e? vagy tud más jobbat ~?* (327/23)

jázmin fn

(5)

Közepes nagyságú díszcserje. *Illatos ~nal beszótt lugasokon, 'S pázsitos völgyeken visz az út felfelé* (306/72).

jázmin (148/22), *Jázminok* (150/cím, 1), ~t (289/2).

jázminocska fn

(2)

A cserje virága. *Bűszke Jázminotskák, im én Azt merem néktek mondani* (150/7).

~ (150/49).

jázminos mn

(1)

Jázminból kialakított. *Most ~ lugasban E' nyári hűvös estvén Lillámmal ülök egygütt* (345/1).

Jázon fn

(2)

Személynév. <Az ógörög regevilágban az Argonauták vezére, aki megszerezte az aranygyapjút a sárkánytól.> *Élni fog ditső nevébe Vétzy a' Vágon is: Mert illy dolgot régenébe Nem vitt véghez ~ is* (317/18).

~ (237/102).

jé isz

(2)

1. (Meglepődést, elámulást kifejező szóként.) *Oh jé! ha Mihály Árkangyal meg találja hal-lani, Hogy a' nevét odább tették; ugyan mit fog mondani?* (314/35) 2. (Bosszankodást kifejező szóként.) *Ah, ha én elvesztenélek, Mit tsinálnék, drága Lélek! Óh — oh — jé!* (285/35)

Jeanette fn

(2)

Személynév. <Vajai Vay Jeanette.> *A' Szép-ség' ereje a' bajnoki szíven — A' szép Jeanettéhez* (368/cím).

~ (368*/31/8).

Jebuzéus fn

(1)

Bibliai eredetű néptörzs. <Itt a zsidó zenészre vonatkozik.> *Nemzeti tántzunknak legyen első jussa: Magyart! Illyen atta vén Jebuzéussa!* (330/566)

jég fn

(16)

1. Megfagyott víznek szilárd halmazállapotú tömege. *Majd Szalának keskeny, de kies tsútsánál Általjött a' ~en Tihany' hegyfokánál* (330/32). *Zúzmárázos a' Bak tsillámló szakállá Tsörög a' ~ miatt minden szőri szála* (85/8, 197/8). 2. A talajt borító megfagyott

vízréteg. Itt a' Tavas, az ő enyhében Elovadt a' hó és a' ~ (379/2). **3.** Jégeső. Vaj! hijába borúl a zöld levél a' lány Szöllőre, Annyi ~ ugrál kopogva akkor a' ház tetőre (413a/453). **4.** Érzésnek, magatartásnak hideg volta. Így fordítom el ortzámat Én is bájoló képedtől, Mert tsábító beszédedtől Jéggé fagy a' szívem is (324/24). **5.** Olyan hideg, mintha jég volna. Az Úr' keze mikor tántzolt Az enyémhez képest ~ volt (309/26).

~ (196/65, 289/10, 380/63, 459/3), Jég (232/4), ~be (413a/245), ~től (403/5), ~gé (253/49), jégével (182/12).

jégcsap fn (3)

Lefelé vékonyodó, kúp alakú jégdarab. Mor-molnak szelei a' fagyos északnak, A' zsin-delyre vastag jégcsapokat raknak (197/2, 85/2).

jég csapokat (66/4).

jegenye fn (3)

Jegenyefa, a nyárfaféléknek magasra növő fája. Vagy tölgyfát vagy vén ~t tappon le derékba (348/42).

~ (239/33), Jegenyék (176/17).

jeges mn (3)

1. Olyan <víz>, amelyen jégdarabok úsznak. És te Pál, a' Muszkák' rettenetes Tzárja, ... Ki a' ~ Tenger' habját igazgatod (337/173). **2.** Hideg, barátságtalan (magatartás). Egyenes természet! Hát rend szerént mégyen, Hogy a' ki mást éget, maga ~ légyen? (196/60, 380/58)

jégeső fn (5)

Esővel vegyes jég szemekből álló csapadék. Kopog a' jég-eső, tördel mindeneket (198/27). Forgó szél és jég eső A' mi a' munkánk-ra jó (389/59).

~ (330/1684, 397a/194), jég eső (86/27).

jégfog fn (1)

Kemény téli hideg. Gyászos Tél ... Ki mor-molsz szélhahotával, 'S Jégfogad' vitsorgatod (389/116).

jéghallgatás fn (1)

Síri csend. Hová ütődöm az habokba? Haj! melly szörnyű hányattatás! Most a' Kupresz-szusos partokba Hol rémlet ül 's ~ (455/20).

jégsátor fn (1)

A halál ~a: a sír. 'S kéred segédemet? Hijába már, Kincsem, hijába! Csak az Halál' ~ába' Ölelsz meg engemet (302/41).

jégtábla fn (1)

A földet borító jégréteg. Akkor essél az Őzek-nek, és a' füles nyúlaknak Ha kezedre áll a' tsepűs Baleári parittyá: Mikor jég táblától a' víz 's a' földet hó borította (413a/317).

jégzápor fn (1)

Hirtelen keletkező esővel vegyes jég szemek-ből álló csapadék. Mint mikor a' rohanó ~t, avvagy az omló Fergeteges havakat szanaszét górálja az Auszter (258/49).

jegy fn (5)

1. Vmilyen elváltozás a bőrön. Ugyan hát a' hamis szívű rossz embernek Testinn ilyen ~ek miért nem hevernek (28/20). **2.** Csillag-kép, az állatövnek vmelyik meghatározott része. Ha negyedik feljöttekor (: mert leg bizto-sabb Jegy e':) Tisztán megy az Egen 's nem is tömpe a' szarva hegye (413a/436).

~ (238/105), ~ek (162/89), ~ül (370/9).

Ö: hit~.

jegyés fn (3)

1. Mátka, az a nő, aki eljegyezte magát vki-vel. Ah, szóljatok, Nimfák! Hol van Jegye-sem? Hol van, hol van Jegyesem? (144/4-5) **2.** Megváltó. Ha a' Halál szörnyű árnyékába esünk, Fényével meg újjít a' Jépus ~ünk (222/12).

jegyez i (5)

1. Vmit folyamatosan felír vhova. **2.** Mutat. Tán keservét — tán halálát Jegyzi ez halotti szín (282/10). Még is mindeniknek szíven van egy petsét, Melly jegyzi és őrzy az emberség' betsét (454/344). **3.** Megbélyegez. Jegyzem azt a' Kevélyt háládatlan Névvel Ha beszéllek róla: a' Világ nyelvével (176/41).

jegyzé (225/63). — Jegyezze (297/36).

Ik: fel~, ki~.

jegyezget Ik: ki~.

jegyezve Ik: el~, fel~, meg~.

jegyruha fn (1)

Jegykendő <eljegyzéshez>. Majd minden Kal-

márok Bankrótokká lettek, A' kik sok ~t előre megvettek (330/1812).

jegyzés fn (10)

1. Jegyzet. Jegyzés nélkül is érthetni, hogy itt M. Báró Vay Miklós Ő Nagyságára van a' tzelozás (418*/175/3). **2.** Megjegyzés, mondas. Holberg' elmés ~e, hogy a régi Rómaiak feleségeiknek szolgálván, mind a Világon uralkodtak: a mai Olaszok azokon uralkodván, rabjai sok Nemzeteknek (368*/31/19). **3.** Észrevétel. Sovány ~eket téznek a' szívére 'S bal magyarázatot cselekedetére (453/201). Jegyzések (368*/30/1), ~eket (267*/13/14, 268*/22/11), Jegyzéseket (231/203), Jegyzését (330*/199/13), Jegyzésekben (267*/14/9, 397*/116/1).

Ik: meg~.

jegyzet Ik: fel~.

jegyző in (1)

Jelző, vmire utaló. Innepi veres sinorral van ki hányva ruhája Böjtöt jedző keresztetkét sűrűn raktak reája (314/12).

jegyzőkönyv fn (1)

Anyakönyv. Carneval a' jegyző könyvet ki nyitattja 'S előbb curiose keresztül forgatja (330/401).

Jehova fn (6)

Isten. Ti pedig mind, mind örülljétek, a' ~' Lelke lakozik veletek (225/116). ~ (225/56, 109), ~nak (222/51, 225/102, 128).

jel fn (39)

1. Vmely cselekvésre, magatartásra felhívó mozdulat, cselekvés. Jupiter is a' tsatára, Rá ütven a' Pap tyúkjára, Jelt ad a' kémény melől (114/636). Ámor ezt hallgatta, nevette ~ül Egy kisedd mennydörgést durranta bal felül (330/879). **2.** Vmely érzést kifejező megnyilvánulás. 'S tiszteletemnek e' tsekély ~ét végye kedvesen (124/23). **3.** Emlékel. E' nagy diadalmi kapuk és bálványok, Mind olly ~ek, melyek a' szívet serkentik, ... Olly ~ek, melyeket te állítasz, Haza! (306/61–3) **4.** Bizonyíték. Hajdani hűségtek ~eit napfényre tegyétek, És a' Márs' mezején kardot pengessetek ismét? (259/644) **5.** Írott, rajzolt ábra. 'S a' mint mutatják a' ~ek oldalában,

A' Kupa Hertzegé vala hajdanában (330/351). **6.** Megkülönböztető jegy. De mondok én tinétek Sok olly ~et, hogy arról Könnyenn reá akadtok (185/103). **7.** Olyan jelenség, esemény, amelyből vminek a meglétére, bekövetkezésére, okára következtethetünk. Hogy megtudhassuk az essőt, héséget 's hideg szelet Maga Jupiter előre rendelt bizonyos ~et (413a/359). Kelly fel azért Magyar, álmodból serkenny fel, Már ortzáidra süit e nyájas égi ~ (81/18, 203/18). **8.** Olyan jelenség, amelyet vmilyen célra fel lehet használni. Sőt még a' beszéd is eggy olly tsalható ~ Hogy minden szándékot palástolhattz ezzel (28/11). **9.** Jelkép. 'S korona légyen páltzával Szent hatalmatok' ~e (397a/234). Maradjon a' pogácsa is Mert az szerelem ~e (169/158). **10.** Csillagkép. Ettől tartván tsillagokra, és hókra vigyáz nagyon Hogy a' hideg Sátorus és Merkúr melyk ~be vagy (413a/345). **11.** Égi ~: csillagkép. Fekete palástján irva voltak az égi ~ek, A' Napnak, Holdnak járását ki jegyezgette velek (314/9).

~ (230/18), ~ek (413a/249, 415/25), ~e (330*/200/24, 400/42, 413a/708, 788, 436/10), ~ei (28/18), ~et (413a/756), ~t (185/184, 413a/444), ~eket (259/360), ~ét (445/56), ~eit (16/23 205/23), ~nek (330*/166/1), ~ekből (413a/380, 466), ~ére (214/18, 413a/240), ~éül (330*/177/11), ~ekkel (185/195).

jelen hsz (5)

1. Ott. Pán, Juhok őrzője! légy jelen sípoddal Ha gondolsz még a' te kedves Menaloddal (413/21). **2.** Vhol vkivel együtt. Mert ő az Édenben szintén ~ vala, Mikor Éva által az élet meg hala (213/31). ~ (306/289, 413/23, 413a/19).

jelenés fn (1)

Jelenet. Szívemelő ~! a' lelkes tarka Spalírok A' bajszos statuák melly szép hadi rendbe ragyognak (400/74).

jelenik i (2)

Megjelenik. Az olajos részek az Aërbe mennek, 's Sírjok körül Lidértz formába jelennek (201/60, 454/618).

Ik: meg~.

jelenlét fn (1)
Helyszínen levés. *Ha ~emben nem elég vagyok az ő mulattatásokra* (368*/24/12).

jelenni in (1)
Tündökölni. *Ahol megy! — ah melly Isteni képnek kell lenni, Melly hátulról is ennyi Gráziákkal kezd ~?* (139/40)

Ik: meg~.

jelenség fn (4)
1. Vmit bizonyító jel. *És még a' fűvetske is, A leg kisebb fűgertske is Annak hathatós ~e, Hogy a' Teremtő Felséges* (123/57). 2. Esemény. *Bátor akkortájba elég ~et tettenek Maga a' föld, a' tengernek habja, az undok ebek, Az nem kedvest jövendőllő madarak, és egyebek* (413a/473). 3. Megnyilvánulás. *Jajgatás éltének első ~e Jaji első folyása, jaj közt jön el vége* (453/19). 4. Éji ~: álom. *Ti álmohintó Istenségek! Kiknél az éji ~ek Ezer formában lengenek* (431/32).

jelent i (17)
1. Tudtul v. hírül ad vmit. *Gyász Pecsétje Kedvesemnek! Fejtsd-ki végre, mit hozál? Mit ~esz bús fejemnek?* (282/3) — *E' nagy diadalmi kapuk és bálványok, Mind olly jelek, mellyek a' szívet serkentik, 'S a' régi vitézek' érdemit ~ik* (306/62). 2. Vmi vminek a megtörténtét jelzi. *Ha kékes, úgy essőt ~, ha lang színű, úgy Szelet* (413a/456). 3. ⟨Szó⟩ vmely szemléleti, gondolati tartalmat képvisel. *Vitz, német szó ~ elmésséget* (330*/147/1). ~ (126/63, 330*/205/2, 413a/360), ~enek (143/16), ~ett (267*/13/12, 268*/21/1, 340/19); ~i (282/16, 330*/149/8, 330*/158/4), ~ette (330/427). — ~se (288/56, 310/43).

Ik: be~, ki~, meg~.

jelenteni in (2)
Jelezni. *A gazdag paszamántokkal Láttatol ~, Hogy több paszamántosokkal Tartozunk be-tsülleni* (16/26, 205/26).

jelentés fn (2)
Hivatalos közlés. *'S mindjárt a' Nádor Is-pánnak Illy ~t tevének* (114/290). ~t (114/294).

jelentésű mn (1)
⟨Szó⟩ vmely szemléleti, gondolati tartalmat

képviselő. *Élvény ... Ellenkező ~ azzal hogy halovány, halvány* (330*/204/2).

jelentő in (3)
1. Vmit kifejező. *Siralommá váltá öröm könyveidet, Bút ~ jajjá víg nevetésidet* (212/128). 2. ⟨Nyelvi jel⟩ vmely szemléleti, gondolati tartalmat képviselő. *Kivált hogy a' só és só suffixumok mindég helyet~ szókhoz ragasztódnak* (330*/197/7). ~ (413a/491).

jelentvén Ik: meg~.

jelenváló mn (1)
Adott pillanatban levő. *Nem lehet ~, Csak múltt, 's jövendő pont lehet te benned* (288/61).

jelenvén Ik: meg~.

jeles mn (11)
1. Kiváló, kitűnő ⟨személy⟩. *Két ~ Szűz is volt, Batori, Matskási, A' mint mutatták a' kövek' mohodzási* (237/113). 2. Elsőrendű, nagyszerű ⟨dolog⟩. *Az a' ~ Kantus ugyan hol készüle?* (330/305) 3. Említésre méltó, nevezetes. *Jeles Sirverset készített e' fő vitézünknek Faludi Atya, nemzetünknek amaz édes Poétája* (267*/18/8). 4. *Jeles nap:* farsang utolsó napja. *Szépek! Ajándékot tőlünk is végyetek, Hogy e' ~ Napról megemlékezzetek* (330/2028). ~ (167/18, 267*/13/14, 330/1098, 330*/156/9, 413a/678, 432*/203/4, 454/77).

jelesben hsz (2)
Főképpen. *Hívás a' mezőkre, intés az örömré: ~ a' Leánykákhöz* (397*/75/11). *legjelesben* (330*/200/4).

jelesség fn (1)
Kiválóság, erény. *De bár tovább nézd meg minden ~ét* (453/43).

Jéna fn (1)
Helynév. ⟨Tübingiai német város, egyetemét sok magyar protestáns diák látogatta.⟩ *Min-den Magyarorságtól koppaszszon meg ~, Mikor klompér mellé megy seres Lagéna* (233/57).

Jenei fn (1)
Családnév. *Kinek ~ Úr Svágere a' Pépen', Egy a' falu végen megy suhanásképen* (233/47).

jer i (102)

1. Jöjj! <A jön ige felszólító módú alakja.> *Jer, kit mérges gondok rágnak, Jer a' zöld Tempére* (93/1–2). *Jere, jere, seregünkbe!* (459/14) **2.** *Jertek:* jöjjetek! *Jertek mind kövessük Pálffy Fővezért* (259/565). *Jertek vig esztendők! Örömmel telendők!* (174/22)

~ (143/21, 161/1, 186/42, 199/21, 217/93, 379/141, 447/148), *Jer* (25/29, 44, 81/31, 87/59, 127/9, 41, 137/3, 143/19, 159/3, 161/1, 163/29, 33, 164/1, 172/7, 173/12, 183/22, 186/1, 29, 34, 37, 190/19, 30, 199/89, 113, 203/31, 212/1, 3, 109, 217/93, 95, 223/20, 255/1, 261/3, 10, 297/71, 351/3, 4, 338/53, 397a/277, 280, 941, 946, 400/41, 49, 57, 413a/22, 530, 570, 421/9, 41, 447/148, 451/1, 454/752, 865, 873, 456/69, 73, 77, 78, 79), ~e (338/56, 397a/544), *Jere* (102/3, 10, 224/3, 459/12), ~tek (4/15, 196/29, 200/15, 336/6, 380/29, 413a/24, 432/70), *Jertek* (4/16, 84/29, 123/1, 4, 188/122, 200/16, 210/91, 212/136, 259/545, 546, 322/45, 373/88, 397a/103, 937, 413a/12, 432/67).

Ik: *bejertek, el~, eljertek, kijertek.* L. még gyere!

jérce **Ö:** gó~.

jérceforma mn (1)

Jércére emlékeztető. *Édes a' te danolásod, Jértze-forma kotyogásod* (433/22).

jerke fn (1)

<Szójáték.> *Jerke Ferke, éltesen a Freier, Vívát!* (227/13)

jertek el l. elgyere**Jeruzsálem fn (2)**

Helynév. *Mikor Titus a' jajt kívülről hallgatja, E' Jeruzsálemet belől szorongatja* (215/86).

Jeruzsálemnek (225/11).

jeruzsálemi mn (1)

Jeruzsálemben levő. *Az atyámtól nyertem eztet A' kettős arany keresztet Jeruzsálemi hadba* (114/118).

Jesse fn (1)

Személynév. <A Biblia szerint Dávid Jesse törzséből származott.> *'S hogy a' Státusok közt legnagyobb Góliát Fiává fogadta ~' zömök fíját* (337/374).

Jézus fn (5)

Személynév. *Te pedig földből lett Testem, nyugodj végre, Míg Lelkem' fel viszi Jésusom az égbe* (222/102).

Jésus (222/12, 17), ~t (211/82), *Jésusomért* (217/146).

jesuita (lat) (1)

Jezsuita. *De meg is adom a bérít More Jesuitarum* (92/168).

jó mn/fn (398)

1. mn **1.** Olyan <tárgy, anyag, jelenség>, amely szervezetünkre, ill. vmelyik érzékszervünkre kellemesen hat. *Fársángi ~ borral habzó Butellia!* (330/17) — *Van elég gesztenye, van elég noszpolya, Van dió; melyik kell? mind ~ bor-kortsolya* (199/92). *Már a' kékszemű Valkiráak a' legjobb sert készítik* (454/419). *Úgy megy majd gyomrunkba jól a' concoctio, Ha mind dosztig esszük a' bálba, a' mi ~?* (197/62) — *Ti ~ szagú virágok Leheljetez Nepentét* (264/5). *Ti, kiknek nem édes sem álmom, sem étel, Lássátok, millyen ~ ez a' dolog-tétel* (198/48). **2.** Kíváncsainknak megfelelő, illő. *De most már ~ volna azt is említeni, Hogy Bálintot miként kelljen köszönteni* (266/31). *Bízom az érdemes késő Maradékra, Melly több szívességgel néz a' ~ szándékra* (245/58). **3.** Kellemes, kedvünkre való. *Ki ~ órát tészek néha a' vénnek is* (330/1907). *Nem ~ benne, mondja Latzkó, A' sok Teketória* (236/3). *Jobb az égbe menni éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés komor estvéjébe* (213/79). **4.** Erkölcsei követelményeinknek megfelelő. *Bóldog lehetsz tehát; tsak ~ ember legyél, Vigan 's mértékkal élj, szeress és jól tegyél* (202/133). *Légy ~! Ím kezet fog az ember te veled* (199/78). **5.** Jószívű, jóindulatú, gyengéd érzésű. *De bízzatok, bizony a' siralmas árva Előtt a' ~ egek nintsenek bé zárva* (210/118). *Tudom, hogy ~ szíved érettem hidegszik Hogy a' koporsóba testemet szegeznek* (210/95). **6.** Betegségtől mentes. *Tsak a' Magyar tántz az, melly soha nem jára A' ~ egészségnék semmi ártalmára* (330/576). **7.** Szerető, gondos. *Ki példája volt a' ~ édes anyának* (213/106). **8.** Okos. *Hány ~ ész lett vaddá, Hogy nem mivelték?* (334/14) **9.** Tisztelt, tisztelt.

teletre méltó. Bizonyíthatnám itt sok ~ Emberekkel (222/30). Melly akkor származik, mikor edgy könyörülőlt látunk Jól tenni, 's érezzük, hogy az nekünk-is ~ barátunk (216/104). **Jobb és igazabb fejedelme** Nála hazátoknak soha sem volt (258/73). **10.** Ajánlatos. Pedig ~ ám azt féltetni Emberséges embernek (114/838). **Jobb** volna addig aludna, Vagy verset írni ne tudna, Ne hazudna (236/19). **11.** Nagy, bőséges. Derék Fröhstükköt tsapa Az Úr, 's a' friss petsenyéből Négy jó portiót kapa (231/466). Még a' mellé pogácsát is Sütök egy ~ tepsivel (169/150). **12.** Elismerő. Mégis egy ~ nézést tőle nem nyerhettem (196/79). **13.** (Köszönésben, búcsúzkodáskor) kellemes, kedvező. Szűz Mantzikám, ~ éjtszakát, Neveddel alszom-el! (230/21) — Kurjongat, 's a'búnak ~ 'tszakát izenget (197/36). **14.** Jó szemet se tesz vkire: nem segíti. 'S Itália, melly mint irigy mostohám Most ~ szemet se tett rám (171/8). **15.** Jó reggel: kora reggel. Sajnáljuk valóba, hogy ma még ~ reggel Nem jöhettünk ide éneklő se reggel (340/17). **16.** Életének legjobb szakaszában: élete teljében. Meghólt! Életének legjobb szakaszában, Fél századot élván az élők sorában (217/85). **17.** **Jobb** rész: többség. Tán mind, vagy pedig a' jobb rész, azt kérdezi tőlem (327/15). **II. fn 1.** Erkölcsei elveknek megfelelő dolog. Óh melly sok ~ vele sírba temettetett (210/64). Nem jut-e eszedbe mennyi sok ~t tettem Veled (57/5). Isten! ... A' te tőled adott lámpásodnál forgok, Melly mikor megbotlom, ~ra akkor vezet (454/331). Hány polgár [lett] Búnyikká, Hogy ~ba nem nevelték! (334/17) **2.** Jó ember. Igazság Istene, ~k 's rosszak bírója! (454/113) **3.** Kedvező helyzet, körülmény. És láthatnék annyi szép vitézt egy számban: Ezt kívánnám legfőbb ~ gyanánt hazámban! (267/236) — Én már gyötrődve élek Én már több ~t nem érek (158/6). **4.** Vmilyen szempontból kiváló, értékes, kellemes dolog. Néha még többet tesz a' nyomorult körül, ... egy kis kenyér, 's egy vígasztaló szó; Mint a' gazdag kézből nyújtott panaszos ~ (202/132). Bár most megszűnnek De el nem tűnnek Ah nem bennem A' régi ~k

(181/12). **5.** **Legfőbb** ~: az élet. És te oly kegyetlen soha nem lehetnél, Hogy e' legfőbb ~nktől megfosztanál minket (454/111).

Ö: köz~. L. még java!

jóakarát fn

(1)

Támogatás, áldás. És a' Világ' kegyes Atyját, (ki a' napsúgórokon Hinti rátok jó 'karatját, 'S ez essőn, harmatokon Szépségtekben tisztelhessem (397a/1179).

jóakaró mn

(1)

Jó akaratú. Bízok mert Apollo jó akaró attya (29/10).

Joannes fn

(1)

Személynév. (<~ Secundus, latinul verselő XVI. századi költő.) **Herkules és Ámor** — **Herkules Ámort** görbült vállal tartván. (J. Secundus után.) (94/cím).

Jób fn

(1)

Személynév. (Bibliai személy.) Ez a' föld a' hasztalanság világán oly Golyóbis Hol nyög a' Virtus, 's kinlódik maga a' kegyes ~ is (162/28).

jobb¹ mn/fn

(11)

I. mn 1. A szív oldalával ellentétes oldalon levő. A' Thisbe fátyolát illy bátor szavára Fel kapja, 's akasztja azt a' ~ karjára (77/206).

2. **Jobb** szárny: sereg jobb oldalon levő része. De a' könnyű sereg' ~ szárnyával Márta Kírukkolt, 's előlők az útát elzárta (330/1291). ~ (212/87, 413a/337, 454/116).

II. fn 1. **Jobb** kéz. 'S a' partról e' szagos berekbe Áldott ~odon felsegíts? (455/36) **2.** **Jobb** oldal. Ezt mondván, hirtelen eltűnt szemem elől, Hosszan bársonyozván az Eget ~ felől (225/124).

~ (330/1178, 418/21), ~ra (313/137), ~ról (330*/165/9).

jobb² hsz

(2)

Jobban. Szerelmeskedni is Póppal vagy Gesznerrel **Jobb'** szeretek mint ott sok kotyfity stutzerrel (197/96). Hogy volna legjobb tenni inségünk felől? (327/16)

jobbacska fn

(1)

Jobbféle anyag. Gondolom jobbskát kóstolt Az Ió tölgye alatt (231/89).

- jobbadára** hsz (1)
Jobbára, leginkább. *Hitetlen Sors! Ki ~ Tsak a' bohóknak kedvezel, Kerestelek!* (379/61)
- jobbágy** fn (9)
1. A földesúr földjén gazdálkodó paraszt, aki ennek fejében dézsmával és robottal tartozott, és személyes szabadságában is korlátozva volt. *El nyúlt kövér hasával, Mellyet sok ~ok zsírja hízlalt, mint Climius írja Sok magyar Földes Úrról* (114/732). 2. Alattvaló. *József, kinek nem lesz félvilágon párja, Ki minden Országit maga öszvejárja, Hogy megismerhesse saját ~ait* (259/209). 3. *⟨Jelzői használatban⟩* alattvalóként szereplő. *Kinek trónust a' mély örvényen építe Jobbágy tselédével az ősz Ámfitrite* (337/264).
~i (307/3, 337/311), *Jobbágyid* (259/229), ~inak (259/254), ~itól (259/321), *jobbággyá* (268*/22/9).
- jobban** hsz (53)
1. Egy másikhoz viszonyítva még inkább jól. *Most még ~ esik, mert édes valóba, 'S külömben sem látszik színe a' kantsóba* (199/99). *De szeretném felhajtani Hátul, de ~ elől, Hogy színről színre láthatnám Mi mozog azon belől* (169/46). 2. Nagyobb mértékben. *Ah! Ennek láttára még ~ remegek* (52/28). 3. Erősebben. *Lábával ~ szorítja Társa oldal bordáját* (114/205). 4. *Mind ~:* jobban-jobban, fokozódó mértékben. *A' veszély mind ~ nő* (317/172).
~ (32/19, 169/11, 176/81, 208/26, 231/200, 221, 393, 238/24, 238*/9, 257/19, 259/276, 297/51, 309/19, 310/55, 313/11, 326/31, 330/78, 833, 978, 1681, 330*/156/2, 368*/14, 413a/294, 758, 902, 1030, 424/44, 428/145, 453/184, 454/218, 841), ~n (317/ 190, 330*/137/3), *Jobban* (110/2, 185/132, 330/972, 1978, 412/30, 31); *legjobban* (191/9, 330/584, 710, 380/65, 413a/634), *leg jobban* (55/9, 196/67, 215/61), *Leg jobban* (231/10).
Ö: mind~.
- jobban-jobban** hsz (3)
Egyre inkább. *Hogy a' vád mind Fizignátra Jobban jobban tüzele, Látván, hogy nints egyéb hátra, A, Conventbe fel kele* (114/435).
~ (330*/156/14), *jobban jobban* (111/94).
- jobbára** hsz (1)
Többségükben. *Egy tágas sarokban Belinda' szavára Leülnek a' Dámák 's az Urak ~* (330/618).
- jobbítás** fn (1)
Javító szándék. *Jobbítás helyett az el tévedetnek Leg kisebb hibát is a' szemére vetnek* (453/177).
- jobbra-balra** hsz (2)
Jobbra is, balra is. *Egy Szivárvány öv' módjára Körülfogja az eget, És a' tengerben magára Jobbra balra nézeget* (397a/1128).
jobbra balra (413a/244).
- jóféle** mn (1)
Jó minőségű. *A' ~ ortzafestő piros színnek a' neve Carmin* (330*/181/2).
- jóformán** hsz (2)
1. Jobbára, nagyrészt. *Az égés, pusztítás, aluttvér ~ Megtetszett még most is oldalán és ormán [a templomnak]* (306/191). 2. Alaposan. *Itt ki káromkodja magát Jó formán ő Felsege A' Föld hallotta lármáját És mennydörgésnek vélte* (231/92).
- Johanka** fn (1)
Személynév. *T. N. Vajai Vay Jeanette (olv. Zsanét, magyarosan ~)* (368*/31/8).
- Johanna** fn (3)
Személynév. *De ~, kinek rózsákba mártatott Ortzája született hajnalszint mutatott* (330/1363).
~ (330/1365, 1367).
- jóindulat** fn (2)
Vki iránti jó szándékban megnyilvánuló érzület. *Hát kegyetlen nevet ezzel érdemele, Hogy hozzánk ilyen jó indulattal tele* (213/ 58). *Jó indulatinak legarányosbb záloga helyett Adta saját ötsét* (258/77).
- jóízű** mn/fn (3)
I. mn Jóízűen: jó étvággal. *'S a' munkás kenyerét, sajtját elő veszi: Délbe, estve, mindég jó ízűen eszi* (198/62).
jó ízűn (198/59).
II. fn Jóleső, jó étvággal elfogyasztott étel. *Hejh jó ízűt eszem abból, De kivált a' dúcczából* (169/161).

jókedv

(16)

1. Derős elégedettség, vidám kedélyállapot. *Mert láttam jó kedve másnak is támadott* (228/8). *Eb a' kinek jó kedve nints, eb a' kinek nem is lessz* (310/39). 2. Méltóztat vkit jó kedvére: örömmel fogadja. *Bellona dárdával, Clio hadi kürttel A' szép Cytheréa elbontott hajfürttel, E' három Istenné, megy tiszteletedre: Tudós Gróf! Méltóztasd őket jó kedvedre* (382/4).

jó-kedv (336/34), *jó kedv* (210/52, 266/18), *jó kedvem* (433/27), *jó kedve* (397a/376), *jó kedvet* (120/2), *jó kedvébe* (330/1555, 413a/10, 864), *jó kedvekbe* (397a/731), *Jó kedvel* (87/28, 199/48), *Jó kedvvel* (413/52).

jókívánság fn

(1)

Boldogságot, boldogulást kívánó mondás. *Ma jó kívánságim érted lesznek száz is, Hogy végre egyen meg az Antanaclasis* (227/8).

jókor hsz

(3)

1. Kellő időben. *Jobb a' vizitáló hogy ~ szalad-el* (239/42). 2. Korán. *'S Mint a' mérész Ibolyára, Midőn ~ búvik fel, Rá lehell a' fagyos pára 'S Ez lankadva hervad el* (231/324). *Jókor* (330/917).

jókori mn

(1)

Korai. *Megholt! 's ~ Fátuma Minden jámborokat buba meríté bé* (386/11).

jól hsz

(101)

1. Kielégítően, megfelelően, helyesen. *Talpig ~ készült fegyverbe Bé állanak az ezerbe A' buzgó Hazafiak* (114/529). *Ezt a' Szent Atyák ~ látják* (114/270). *Jól tudom én, melly tartatlan Ez az én pompás szépségem* (148/53). 2. Kedvezően, elismerően. *Neveld fel, és tegyél egy olyant belőle, Hogy majdan minden száz ~ szóljon felőle* (217/106). 3. Nagyon, ugyancsak, alaposan. *Kedves Úr! hogy tegnap, gyomrunk ~ meg tele, Nem hagytuk a habzó poharakat tele* (228/1). *Ki a' hatvan hetet már ~ meg haladta, A' midőn magát a' halálnak meg adta* (215/103). *Vegyük ~ esziünkbe, mert bizony nem olly a' Halál, mint a' hazug festő le rajzolja* (213/13). 4. Jól tehet vkivel: segítheti. *Ha én e' tsekélyből vígan el élhetek, 'S még a' gazdaggal is látod ~ tehe-*

tek (202/124). 5. *Jól van:* <elismerésképpen>. *Jól van, ~: az idő maga megmutatja, Mit sírtok? az ember végét sem várhatja* (268/149). *Jól van Gergő! ~ van: de a' tűz hogy esett?* (330/1729) 6. *Jól emlékezik vkire/ vmire:* emlékezetében gondosan megőriz vkit/vmit. *Rólatok ~ emlékezem már mikor meg váltam is Ah, ah, emlékezzetek ~, Kedvesim! én rólam is* (241/15–6). *Még ~ emlekezem sok tábori ütközetekre* (259/613).

jólesik i

(4)

1. <Étel, ital:> ízlik. *Be' jól esik a' szűk étel* (198/45). 2. Kellemes, megnyugtató. *'S a' nem alvás után jól esik az álom* (197/65). *jól esett* (241/5, 336/17).

jóllakás fn

(1)

Jóllakásul: étvágya kielégítésére. *Leg nagyobb büntetés[t] a kik érdemlenek Jól lakásul egy pár fog hagyását egyenek* (12/4).

jóllakhat i

(1)

Étvágyát kielégítheti. *Pedig tsak olly helyen néha jól lakhatott* (330/1827).

jóllakik i

(1)

Annyit eszik, amennyivel étvágya kielégül. *Szoktak é jól figyelmezn, mikor nagyon jól laknak* (310/6).

jóllakott mn

(2)

1. Étvágyát kielégített. *A puha gyep füven az anyai téjjel Jóllakott gödője futkározik széjjel* (83/22). 2. Étellel tele <gyomor>. — és ~ gyomorról Zörgő szárnyakon repülnek a' hollók nagy táborral (413a/388).

jöllehet ksz

(3)

Bár, noha. *Ez ~ tsinos, 's módija mostani, Még sem merne reá a' tzinke szállani* (254/37). ~ (114/315), *jól lehet* (61/39).

jóltevő mn/fn

(20)

1. mn 1. Olyan <személy, intézmény>, aki, amely vkivel jót tesz, vkin segít. *Soha sem jóltévőbb a' dúzs, mint a' szegény* (202/127). *Idvez légy Liéus, jóltévő Istenség!* (199/75) — *Óh, jóltévő Halál! Ki borzasztóm valál, Jer, karom' emelem!* (223/18) 2. Olyan, ami kedvező, jó hatást fejt ki. *Édesdeden pihent, még a' töltt hóld haladt A' jóltévő álom' su-*

perlátja alatt (330/890). **3.** Jótéteményre irányuló, ill. kedvező eredményt hozó.

~ (317/230), *Jóltevő* (432/89), *jóltevő* (190/89, 241/33, 259/251, 313/22, 450/36), *Jóltevő* (450/31), *Jól-tévő* (222/80), *jól tévő* (216/96).

II. fn Jótevő személy. *Kit jóltevőjének szól-longat szívében A' hideg vérű Bölts Kedves-se' ölében* (330/1905).

jóltevője (193/37), *jóltevője* (307/6), *jól tévője* (281*/40/3), *Jóltevőnk* (225/67), *Jóltevőji* (195/51).

Jónás fn (2)

Személynév. *Épen, míg még el nem száradt a' törzsökje, Illyen volt a' ~' fél érésű tökje* (254/40).

Jonás (61/42).

Jonatán fn (2)

Személynév. *Az én hív Susánnám, kedves Jónathánom, Légyenek Tiéid, már csak ezt kívánom* (217/111).

Jónathánunkkal (217/102).

Jonium fn (1)

Viznév, <Jon-tenger>. *A' Partokat ~nak hány hullámi verdesik* (413a/631).

Jordán fn (1)

Viznév. *Reszkettesd meg Jaffát 's Kajrót hatalmaddal: Hadd hullyanak artzra a' ~' part-jain* (337/219).

Jósa fn (3)

Családnév. *T. N. N. és V. Pankotai ~ Gábor Úr, aranyasarkantyús Vitéz, több T. Várme-gyék' Táblaülője* (368*/31/10).

~ (368a/85, 169).

jóság fn (12)

1. Vminek jó volta, jó minősége. *Fringia. — Ezt a szót a' kardvasakra szokták felütni annak ~ának jeléül és bizonyosságául* (330*/177/10). **2.** Szeretetből fakadó jóindulat, vkinek jó, emberséges volta. *A' ~, a' hűség, az igaz szeretet Mivel maradandó szállást nálla vetett* (214/93). **3.** A jóságnak magatartásban, cselekedetben, szavakban való megnyilvánulása. *Hív Uray Juliánna, Kitől a' végpertzen is Több ~ot nem kívánna Még a' békételen is* (454/947). **4.** Vkinek jóságos volta. *Az, a' mi most örvendővé, Vagy szomorívá téssen,*

Nem a' te ~od többé (208/43).

~ (397a/853), *Jóság'* (397a/428), *~át* (213/93), *Jóságnak* (454/99), *Jóságának* (222/31) *~jokért* (259/274), *~oddal* (225/147, 397a/1051).

jóságú mn (1)

Nagy ~: nagyon jó. Ábrahámnak nagy ~ Istene! (225/1)

Josepha fn (3)

Személynév. *Josepha Kisasszonhoz* (331/cím).

~ (331/51), *~é* (331/52).

jószág fn (9)

1. Földbirtok. *Hazám', szabadságom' ~om', életem' Ezért az egy kedves kintsemért megvetem* (268/81). **2.** *Nemes ~:* nemesi birtok. *A' Nemes ~okból is, Sőt még az Asszonyokból is Sedecimát kívántak* (92/215). **3.** Vagyon-tárgy. *A' haboktól maradt még annyi ~od, Hogy abból boldogul élheted világod'* (202/119). **4.** *Plutó ~a:* arany. *Míg Plutó jós[z]ágát nem közlé emberrel* (5/1).

~ot (456/75), *~omnak* (330/1547), *~ba* (413a/1023), *Jószágomról* (330/1536), *~gal* (13/16).

jószerrel hsz (1)

Úgyszólván. *Ott, hol az embert az emberrel Fegyver' élére hányatod, Majd ott kereslek fel jó szerrel, Ha végórám' halasztgatod* (379/151).

jószívű mn (5)

1. Akinek jó szíve van, aki szívesen segít másokon. *Jó szívű, de kitsinyt használó Barátok, Ketsegtető Múzák: már Isten Hozzátok!* (245/3) **2.** *Jószívű föld:* termékeny föld. *A' jó szívű földnek könnyű termésiből élődnek* (413a/1015).

~ (244/41, 330/39), *jó-szívű* (341/19).

jószívűség fn (1)

Segítőkézség. *Nem, Barátném, hisszük Jószívűségedet, Nem úgy kémlített ki e' Nyáron Lelkedet* (279/11).

jótét fn (7)

1. Jótett; az a cselekedet, hogy vkivel jót teszünk. *A' nagy világ ~edet Nem tudja, 's útál tégedet* (305/31). **2.** *Az ég ~e:* az ég áldása. *Örömel felemelíti A' gyp ittas fejeit, 'S úgy*

tetszik, hogy ditsőíti Az égne ~eit (397a/1160).

~ed' (390/19, 397a/543), ~edet (417/6), jó téteit (417/28), ~éért (357/53).

jótétel fn (4)

Jótett; az a cselekedet, hogy vkivel jót teszünk. *Megtevéd Gazdag 's okos ~eddel Drága jelét örök Érdemednek* (445/55).

~ét (134/88, 447/88), Jótételeknek (439/35).

jótétemény fn (2)

Jótett; az a cselekedet, hogy vkivel jót teszünk. *Hadd fizessem vissza ~edet, Hóltig barátomnak tartalak tégedet* (202/139).

~ek (259/203).

jótett fn (1)

Vkin segítő cselekedet. *E' két ditső Személyek Bár hirtelen kimúlnak, De sirba nem borúlnak Jó tetteik soha* (259/265).

jótevő mn (1)

Olyan, aki vkivel jót tesz. *Így lészen ő tirannus Leg jótevőbb urán is* (185/176).

jour (fr) (1)

Nap. *Bon Zsur Jó napot! Meg látta ezt eggy körmös hal Így szóllítá meg: Bon zsur!* (114/36)

Journál fn (2)

Újságnév. *De most nála bérért szolgálnak mint Úrnál, A' Novella, Zeitung, Gazetta, és* ~ (330/1792).

~ (330*/195/8).

jóval hsz (2)

Nagyobb mértékben, sokkal. *Ettől a haszon-tól ~ marad hátra, Bár sok kintset szűljön India, Sumátra* (212/43).

~ (330/1311).

jóvátesz i (1)

Kipótol, gyarapít. *Ha tsekély az ajándék Tégye jóvá a' szándék* (336/74).

jóvátétel fn (1)

Az a cselekvés, amellyel vmit jóváteszünk. *Nohát ezen vétünk' jóvá tételére Én, mint a' Fársangi tábor' fővezére, Még ma egy Kissasszonyt kívánok elvenni* (330/1453).

jóvolta fn (2)

Vki jóakarata. *Forrásként áraszd Fejére Onnan fellyül bőv áldásodat, Míg az élők' földét*

lakja: *Jóvóltod légyen sisakja* (225/153).

Kenesei Mihály Nánási Sárával, Légyetek áldottak az Úr' ~val (217/122).

józan fn (1)

Megfontolt, mértéktartó személy. *Ah ezeknek mérges szessze Hogyha egyszer résre kap, El ragad sok ~t messze És sok észt örvénybe tsap* (317/108).

józanság fn (1)

Mértéktartó magatartás. *Vétzy már magát el szánta, Józanság, vagy veszteség!* (317/205)

Józsa fn (1)

Helynév. *Hegyi bor, kerti bor, ~ bor, Mind, mind, mind bor* (227/3).

József fn (24)

Személynév. *József is, Hazánkna ama' bölts Királya* (306/263). *Gróf Károly Jós'ef Úrnak* (188/cím). *Mátyási ~ Úrnak* (235/cím).

~ (259/207, 226, 240, 241, 336, 306/264, 330*/199/5, 368*/31/1), ~' (259/249, 306/209), *Jósef* (222/69), *Jó'sef* (114/432, 222/46, 233/18, 26, 259/407), *Jó'sef* (188/45), ~et (258/85, 259/469), *Jó'sefet* (188/1), ~énél (259/276), ~fel (259/315).

Ö: József~.

József-nap fn (1)

E nap alkalmából rendezett összejövetel. *(Lengyel József szenior úr tiszteletére.) Mi igazán akkor tartjuk Jó'sef napját, Mikor megnyitatta Jó'sef már a' csapját* (233/17).

jöhet i (2)

1. Vhova érkezhethet. *Sajnáljuk valóba, hogy ma még jó reggel Nem ~tünk ide éneklő se reggel* (340/18). 2. Szájára ~: beszélhet. *Hogy ~ egy Gavallérnak Illyen beszéd szájára* (169/79).

Ik: ki~.

jön i (140)

1. Felénk, a beszélő felé közeledik. *Ahá! itt ~ egy Szán, 's benne két vén zsana* (330/212). *De erre jó — Melly szép!* (294/34) 2. Ide, a beszélő helyére érkezik. *Adelgunda hozzá méne — Jókor jövé!* *Mond neki Dorottya* (330/917). *Ah, az a' Kints' az Égne Hol van, miért nem jó?* (145/2) 3. Vkiel együtt azonos helyre megy. *Ezt láttuk; 's tsak azért jöt-*

tünk udvarodra, Hogy azt, a' mit láttunk, ad-hassuk tudodra (225/133). **4.** Vhonnan származik, ered. A' leg-édesebb érzések olyan forrásból jönnek, A' melly mellett mérges füvek 's keserű ürmök nőnek (216/1). Hát benem úgy elhervadjon Az élet, melly tőled jött? (397a/546) **5.** (Illat, hang) terjed. Úgy vagy; nedves Kelyhéből Kedves Fűszerszám' illatja jó (146/9). A' sok jajszó feléd ~ a' Dunával (259/69). **6.** Vmely megjelölt helyre kerül. Jöjjön az asztalra auszprug és piskóta (330/453). **7.** Bekövetkezik, történik vmi. Hogy midőn azt megvettem, Vélttem, a' halál ~ rám (324/36). Sok nagy pénzes Úraságra A' Betsület 's a' podágra E' miatt ~ úgy reá (317/224). **8.** Időbelileg közeledik, következik. De tán jó Olly idő, Mellyben nekünk A' vidékünk Új Hélikon lessz (334/48). Mikor jó egy új életnek az a' kedves Hajnala, Melybenn lehessenek e' boldog helynek én is Angyala (162/49). **9.** Vmilyen állapotba kerül. Kedve jó Antal gazdának, 'S nyájasan néz Vétzyre (317/234). Hány ezer bú 's átok Jöve rátok (101/4). **10.** (Termés) terem. Testünket alig bírhatjuk Lélekszakadva aratjuk A' mi kis termésünk jött (389/43). ~ (133/40, 40, 176/9, 233/76, 309/120, 330/209, 1784, 330*/204/11, 330*/205/5, 351/1, 2, 413a/227, 418, 432/98, 445/44, 454/897), Jön (201/1, 368a/43, 397a/1053, 1054), Jönn (14/1), jó (182/4, 249/36, 288/3, 294/24, 305/16, 313/33, 316/36, 368a/46, 374/44, 389/60, 86, 87, 397a/376, 608, 453/139), jövök (185/32, 259/145, 436), jössz (57/13), Jössz (186/53), jövünk (454/203), jöttök (373/203), jőnek (159/1, 210/48, 213/6, 214/114, 219/66, 259/222, 330/1656, 389/71, 71, 397a/553), Jőnek (317/228), jönnek (330*/197/3, 454/815), jövék (322/40), jöve (52/7, 212/125), jövétek (418/51), jövének (290/19, 442/6), jöttem (185/6, 330/409, 1933), Jöttem (357/23), jöttél (330/920), Jöttél (186/54), jött (92/192, 255, 112/1, 117/2, 129/34, 161/2, 176/72, 198/60, 237/49, 257/94, 95, 171, 259/609, 314/7, 20, 330/775, 1128, 1129, 1746, 379/102, 413a/513, 425/34, 429/1), jöttem (143/2), jöttek (239/159, 211, 330/1860, 352/24), Jöttek (330/168, 373/171), jötenek (225/90),

fog jönni (140/4). — jöttek volna (330/1860). — jöjj (45/1, 1, 368a/69, 441/11), Jöjj (45/3, 413/53), jöjjön (55/5, 191/5, 310/73), Jöjjön (32/9), jöjjön (409/32, 460/186), Jöjjön (220/6), jöjjetek (84/34, 196/34, 313/134), Jöjjetek (135/49, 52, 274/13, 16), Jöjjetek (263/23), jöjjenek (357/76).

Ik: által~, be~, bele~, el~, elő~, fel~, haza~, ide~, ki~, le~, meg~, rá~, vissza~.

jönni in (4)

Közeledni. A Varju tsak felém ~ is irtodznék (61/8).

~ (254/8, 333/33), jöni (290/17).

Ik: bele~.

jöszte i (6)

1. Gyere (ide)! Jöszte idebb, úgy mond, Földim, nesze lant (348/12). **2.** Jöszte: gyertek. — ~tek, Kedves unokáim hadd szóljak veletek (215/139).

Jöszte (93/cím, 291/14, 381/13, 454/857).

Ik: be~.

jött in (2)

Érkezett. Kezdtetek újj éneket, A' most ~ Fő Rendekeket Vélek tisztelvén (188/125).

~ (321/14).

jötte fn (6)

1. Érkezése, megérkezése. Fogadd el ez apróságot Hozzánk-jöttöd' innepén (390/22). A' halálnak ~t egy ember se tudja (217/13, 204/13, 15/13). **2.** Jöttödre: amint megérkezett, azonnal. Siess késő Század, jövel óh boldog Kor! Én ugyan lelketlen Por leszek már akkor, De jöttödre vigann zengem énekemet, Vajha te tsak egyszer említnél engemet (190/107).

jöttödet (288/56).

Ik: el~, fel~, ide~.

jövel msz (25)

1. Jöjj hozzám/hozzánk! Halld, azt kiáltják fennt amaz Angyalok: Jer drága Húgunk, égi rokon, ~! (454/752) **2.** (Várt időszak, állapot) köszönts be hozzám! Jövel felénk hűs szárnyadonn Jövel, szép Estve, már! (230/1, 2, 7, 8) — Áldott Magánosság, ~! (305/1, 88) — És te, a' szelid Álomnak Áldott testvére [halál], ~! (428/176)

~ (77/24, 190/105, 386/3, 454/870), Jövel

(209/103, 213/101, 116, 119, 215/146, 297/25, 25, 358/25, 31, 413a/49, 566), *jövel* (215/129, 141).

jövén in

(4)

1. Érkezve. *Onnan ide jövén Tudománnyal tele, Itt két Esztendeig zöld Tógát visele* (222/25). 2. <Gyökér> eredve. *Sőt nagy tsuda, az olajfa, ha levágják, a' tövén Kivirít, száraz fájából ismet új gyökér* ~ (413a/555).

~ (83/9), *jövén* (330/1006).

Ik: *el~*, *elő~*, *ki~*.

jövendő mn/fn

(25)

I. mn A mostani idő után következő. *Mit láto- tok? Előmbé mi nagy Látás szaladt A' ~ idők' setét leple alatt?* (259/350)

~ (241/30, 259/296, 413, 288/62, 454/241, 346).

II. fn 1. A jelen után következő idő; jövő. *De mit láttatsz a' ~' Tűkörében, kék Remény?* (443/217) — *De bezzeg előre Nem tudta, mi szélvész támad ~re* (330/54). 2. A jövőben osztályrészült jutó sors. *Az állatok halált 's ~t nem várnak Gond és remény nélkül kedvek telve járnak* (453/55). *Láttya születő formá- ban A' boldog ~ket* (231/252). 3. *Jövendőt mondani*: jósolni. *Azért tud másoknak ~t, mostani Állapottok felől szerentsét mondani* (26/43).

~ (306/143), ~' (418/105), ~k (313/49, 439/65), *Jövendők* (174/24, 342/9), *Jövendőnek* (397a/555), ~be (397a/227, 413a/29), ~ben (330*/204/6), ~re (413a/85, 453/60), *Jöven- dőre* (154/17).

jövendő i

(2)

1. Jósol. *Ha Fébus meglepi, jövendő, 's fél- bolond* (330/914). 2. Előre jelez. *De felhoz- ván, 's leviven a' Napnak világosságát Fé- nyes Tányérral tündöklök, ne jövendőly* (413a/462).

jövendölés fn

(1)

Jóslat. *És ha majd Jövendölésem Bé telik Szüret felé Vigadásom 's tisztelése Bőv ju- talmat nyerhet é?* (249/57)

jövendölő mn

(2)

Előre jelző. *Bátor akkortájba elég jelenséget tettenek, ... Az nem kedvest jövendölő mada-*

rak, és egyebek (413a/475).

Jövendölő (397*/21).

jövés fn

(2)

1. Jövetel. *Hálával is fogadjuk el Egünkre ~edet* (307/110). 2. Hajtás, növényi szár. *Mi- dőnn osztánn a' szilfákra mászvánn izmos ~sel Fel nőttek* [szőlővesszők]; *tépd le lomb- jait, mesd meg veszzeit késsel* (413a/910).

Ik: *ide~*.

jövet Ik: vissza~.

jövevény fn

(1)

Földi ~: ember. *Ezek a' halálra vezető ösvé- nyek, Mellyeken járnak a' földi ~ek* (209/46).

jövő mn/fn

(19)

I. mn 1. Olyan, aki/ami jön (vhonnan). *Ti az égből ~ kedves lehelletek Zefírkék! mellyem- re, kérlek, repüllyetek* (90/7). 2. <Vmely mó- don> bekövetkező. *'S Ah semmit sem tudtam ~ esetemről!* (176/38) 3. Az utána következő. *Az ideit szűri, issza a' Tavait Jövő esztendőre tartya majd a' mait* (87/34, 199/54). 4. Leen- dő. *És hogy a' Treszka Kis Asszony ~ Kis Asszonyának Kéz fogóján is láthassák tántzát a' Nagy Annyának* (310/53). 5. *Vmire ~:* vmit érő. *Végre a' rá ~ szélnek fúvására Erőtelen lévén, fekszik oldalára* (214/9).

~ (259/23, 247, 419, 301/10, 310/69, 313/43, 330/887, 2017, 336/67, 413a/952), *Jövő* (330/1949).

II. fn 1. Ezután következő idő. *Hogy kurta a' Fársáng ebb' az esztendőbe; Hosszabbra sza- batom azt is a' ~be* (330/1942). 2. Az a sors, ami ezután következik. *De a' Jövön mit ag- gódom Hasz'talan gond, fère menj!* (397a/609)

jubilál i

(1)

Örvend, ujjong. *A' Patsirta az egekre Feny- nyen emelkedve száll, Lenéz a' bódog vől- gyekre, Függjön marad, 's ~* (397a/168).

jubiláte (lat)

(1)

Íh haj! <Szó szerint: Ujjongjatok!, Örvendje- tek!> *Nagyot kurjant: Jubilate!* (114/189).

jubileum fn

(1)

Örömmünnep. *Házi virtussal szereted tetézni Nyertt ditsőséged! jövel, és ne vesd meg Any-*

nyi jó hírnek jubiléumában Hitvesi bútsúm'!
(454/871)

júdás fn (1)

Áruló. *Sőt mit mondok? vagynak ojjatén Judások A kiknek halálra árúl tsókolások* (28/15).

judikál i (1)

Ítélt, vélekedik. *Ejnye, ejnye, egy Vén Mágnás Így judicál felőle* (92/198).

judicium (lat) (2)

Ítélet, döntés. *Felét süssék, felét főzzék: E' vólt a' Judicium* (92/126).

Judicium (92/202).

juh fn (8)

Gyapjáért, tejéért és húsáért tenyésztett páros ujjú, kérődző állat. *Néki ezer ~a legel a' hegyekenn* (60/7).

~ok (123/21), *Juhok* (397/30, 413/21, 413a/17, 919), *Juhokat* (413a/279), *Juhoknak* (413a/723).

juhádzik Ik: le~.

juhász fn (1)

Juhnyáját őrző és gondozó pásztor. *A' Juhász köztők áll 's hangos furuját Elővévén fujja keserves nótáját* (72/15).

juhnáj fn (2)

Juhokból álló nyáj. *'S tölgyét feszülve hozza a' szelid juh-nyáj* (327/50).

~ak (350/5).

jul. l. július

Juli fn (2)

Becenév. *Te is kísérelj holtomig ~m 's légy Angyalom hát* (269/32).

~m (269/24).

Juliánna fn (9)

Személynév. ~ *kedves név én előttem is* (290/26). *Mikor már egy hív Párt keresni kívánna, Itt is nyereség lett Hadas ~* (222/40). *Örvendjük hogy tisztelhetünk Festetits Juliána!* (307/120)

~ (222/61, 249/45, 290/21, 36, 454/945), *Juliánát* (415/6).

Julis fn (2)

Becenév. *Földi Doktor szép ~sa Néked újabb kertet ad* (249/19).

~ (301/16). L. még **X..issa**.

július fn (4)

Az év 7. hónapja. *Hol harsog Julius vize vervénn a' Tengert vissza* (413a/686).

Jul. (330*/155/4, 368*/247/26, 399/cím).

júnus fn (2)

Az év 6. hónapja. *Jun. 14-dik napján esett a' tűz* (432*/203/1).

Jun. (445*/233/1).

Júnó fn (8)

Személynév. (A szülés és a házasság istennője az ősi itáliai mitológiában.) *Juno, töltd ki rajta bosszús haragodat Mért merte bosszantni Isteni rangodat* (57/15).

Juno (32/39), *Júno* (330*/202/3), *Junó* (92/309), ~' (330/1975), *Junót* (92/14, 64, 304).

Jupiter fn (41)

Személynév. (A legfőbb isten a római mitológiában.) ~ *Ledaért lesz egy fehér hattyú* (76/9). ~ *is mikor essőzik leg jobban Lángozó villámja mindig akkor lobban* (196/67).

~ (28/17, 32/7, 52/5, 92/29, 85, 107, 165, 229, 236, 299, 114/547, 596, 634, 912, 938, 983, 134/117, 327/63, 231*/123/3, 231/39, 330*/202/1, 330*/202/8, 380/65, 413a/137, 289, 336, 359, 424), ~' (447/117), *Juppiter* (327/56), ~t (92/ 45, 66), ~nek (92/54, 245, 114/936, 955, 418*/176/1), *Júpiternek* (445/1), ~től (413a/ 967).

jurátus fn (1)

Esküdt deák.. *Fellyebb botsátottad ennek Attya urát, Hogy öltözzön első Juratus purpurát* (233/46).

juss fn (24)

1. Vkit megillető örökség. *De míg e' lenne, héj Bátya, Adja ki kend ~omat* (92/170). **2.** Vkit megillető törvényes jog(igény). *Hiszen nekünk is Jussunk van, Tehát protestálhatunk* (92/143). *Nagyobb sorsra ugyan sokképpen Tarthatsz te, Lilla! méltó just* (379/74). **3.** Jogosultság, követelés. *Jussod van rá és ~a van magának is Ammonnak, Kihez engem tanítványi köteleességim vonnak* (342/15). **4.** Első ~: előjog, elsőbbség. *Nemzeti tántzunknak legyen első ~a: Magyar! ilyen atta vén Jebuzéussa* (330/565). **5.** A természet ~a alá szorít: kivon az élők sorából. *Hát a' mikor törvényt írod, 'S Pitvarait kinyitod minékünk*

Akkor szorít é ~a alá korán? (395/9)
just (92/109, 337/40), *~ait* (337/38), *jusnak* (337/130), *Jusnak* (337/247), *~ába* (337/18), *~án* (330/1447, 337/326), *Jussán* (338/52), *jussain* (337/220), *jushoz* (453/278), *~al* (210/1, 304/50, 314/42, 432*/206/7, 435/50, 453/144).

Justinus fn

(1)

Személynév. (Ókori szerző.) *Tirtének a' történetit bőven elő adja Jusztinus* (267*/12/10).

jut i

(39)

1. Időben v. hova érkezik. *Illy napot rég' óhajtottunk, Most tehát hogy rá ~ottunk, Méltó lesz örvendeni* (308/50). 2. Munkájában, szándékában v. meddig elér. *Most már terád ~ottam Bakkhe 's téged énekellek az erdei bokrokkal* (413a/525). *Éris kívántt tzelra ~ott szándékába'* (330/728). 3. Vmely helyzetbe, vmilyen állapotba kerül. *Nyalnádtői életének Jutott vég órájára* (114/654). *Ezek tsak új rózsákra futnak, És hirtelen vénségre ~nak* (391/11). *Sok az Örömtől fut Vélvénn hogy így nem ~ A' bú markába* (155/14). 4. Vminek belsejébe kerül. *Az Igazság Napja tündöklök ragyogva, Fényes Menny-Országba ~unk ennél fogva* (222/14). 5. Eszébe ~: felbukkan a tudatában, emlékezetében. *Hát egyszer eszébe a' ~ egy Istennek Hogy egy tréfás mássát kék tsinálni ennek* (26/9). *Nem ~e eszedbe mennyi sok jót tettem Veled* (57/5). 6. Vkinek ~ vmi v. vki: övé lesz. *Kinek szíve másnak ~, Tsak szeretni, 's halni tud* (443/79). *A' férjfi megannyi, mint az Asszony, látom: Mért nem ~ hát közöttök nékem egy sajátom?* (330/782)

~ (209/18, 231/13, 259/182, 266/3, 330/561, 1167, 392/30, 454/308), *~ok* (312/16), *~sz* (302/4, 457/12), *~tok* (392/71), *~nak* (176/98, 259/609), *Jutnak* (213/74), *~a* (327/14), *~ott* (114/28, 133/29, 310/3, 337/384, 454/368), — *~na* (288/74), *~ott volna* (330/1720). — *Jusson* (330*/156/12, 358/42), *jussék* (249/51), *jussunk* (287/19).

Ik: *be~, el~, fel~, ide~, oda~.*

jutalmaz i

(1)

Jutalomban részesít. *Sok gyáva nyelv szoll, szidalmaz, Gúnyol és rád bosszút halmaz,*

Szép Elmédért úgy ~; Nem tsuda: Poéta vagy (280/15).

Ik: *meg~.*

jutalmazás fn

(1)

Jutalomban részesítés. *Azoknak ~a Légyen rang és tisztelet, Kiknek éjjeli lámpása Fényt terjeszt a' föld felett* (397a/261).

jutalom fn

(34)

1. Vmi elismeréseként adományozott pénz v. ajándék. *Csak a kontyhoz illik az olly Salve s Avé, Melynek a jutalma Rosolis és kává* (233/6). *Fáradságod' szép jutalma Virradtaig Náni lesz* (317/141). 2. Hála kifejezése. *'S mi lesz Lilim' jutalma? — Csók!* (278/54) 3. Megbecsülés, elismerés, kitüntetés, amelyben vki vmely tetteért részesül. *Bétölt benne nemes Hazánk' bizodalma, Függ mellyén Nápoly' tsillagos jutalma* (306/292). *Ah elég jutalma lészen Tisztelő Szívemnek az Hogy ha látom majd egészen Hogy Profétziám igaz* (249/61). *Ah azólta nintsen semmi nyugodal-mam, Még sints e' kínomért leg kisebb jutalmam* (196/42). 4. Következmény. *Nékem pedig bú, siralom Szerelmemért a' ~; Miólta azt elvesztettem, A' kiért élni szerettem* (312/10). *De lám hívságtokért megvan a' ~: Od' a' szép betsület, od' a' diadalom* (330/1501). ~ (35/1, 337/151), 380/40), *jutalma* (28/22, 214/55, 424/31, 431/29, 454/165), *Jutalma* (214/72, 238/88), *jutalmat* (176/96, 185/77, 79, 249/60, 262/4, 309/30), *Jutalmat* (231/418), *jutalmomat* (453/280), *jutalmodat* (454/960), *jutalmát* (263/23, 299/122, 418/56), *jutalmára* (454/768), *jutalmul* (413a/926), *jutalmúl* (185/68, 344/10, 11).

juthat i

(4)

1. Elérhet v. hova. *Párás hegyek, hadd juthassak Kies tetőtök felé!* (397a/15) 2. Megérhet vmit. *Illy sok ellenség közt nem tsudálkozhatunk, Hogy az öreg szerre kevesen ~unk* (215/94).

~ott (299/19). — *~na* (45/6).

Ik: *el~.*

jutott in

(1)

Érkezett. *'S a' révpartra ~ Remén' Vasmatskáján pihentem én* (365/3).

juttat i

1. Elősegíti, hogy vki vhova, vmilyen állapotba elérjen. *Jó Isten ... juttass hamar engemet E' földön lefutott vándori napjaim' Bol-dog tzelja felé (454/700). Egek! ... Miért ~ta-tok hatvan esztendőre, Ha szert nem tehetek egy rossz főkörtőre (330/ 755).* **2.** Juttat vkinek vmit: részesíti vmiben. *Óh édes Szerelem! ... Ennyi Férfi között juttass egyet nékem (330/ 873).* **3.** Egy sorsra ~: egyenlő mértékkel mér mindent. *E' kerek föld ... Bús gyomrába zárta az emberi nemet, 'S egy sorsra ~ta a' vétket 's érdemet (454/178).* **4.** Eszébe ~ vkinek vmit: vkinek emlékezetébe idéz vmit. *Ah!*

(5)

Szárnyad eszembe ~ja Psychét, 's az ő bánatjait (426/41).

juttatván in**(1)**

Elősegítve, hogy vki vhova elérjen. *Ki tették hát szegény Júnót A' Papok Contójára, Jupitert, Neptunt és Plútót Juttatván Thronusára (92/67).*

jutván in**(5)**

1. Vhova elérkezve. *Majd lejtőre ~ aléltan nyöszörög (306/101).* **2.** Eszébe ~: emlékezetébe idézve. *Így szemem reád vetem, Veszélyed ~ eszembe Új dobogást kezd szívembe A megújult félelem (460/152).* ~ (114/213, 454/748), yutván (330/1476).

Ik: el~.

K

K.¹ l. király

K.² l. királyi

K.³ l. könyv

kába mn/fn

I. mn Ostoba, dőre személyre jellemző. *Mikor össze főttök a' forró dunyhába, Érzésetek zsibbadt, agyvelőtök ~* (198/56). *Ozlassátok el a' ~ Kétséget 's aggságokat* (397a/81).

II. fn Ostoba, dőre személy. *Mást hadd nézzen a' sok ~, Mászván ház- és fatetőt* (397a/477).

Kába (238/97).

kabala fn

Babonás hit. *Megmondta ezt a' Kabala Még tavalý, de nem hittem* (92/258).

kabát fn

Felsőruha, gombolható ujjas ruhadarab. *A' Földiek, a' Kabátot Tsak Plútóra tukmállyák* (92/248).

kabinet fn

1. Kormány. *Vagy ha a' Kabinét jobb módot találhat, Tán a' Politika még többet használhat* (195/43). **2.** Szoba. *Ez azért vólt, hogy magába Múlassa magát reggel, Mert akkor Kabinettyába Eggy lány sem ment örömmel* (231/77).

kacag i

Vidáman nevet. *E' szókra az Urak 's Dámák katzagának* (330/1753), *katzagtak* (330/1769), *Katzagtak* (330/1097).

kacagva in

Kárörvendő, gúnyos nevetést hallatva. *A' Halál ... Fel ütven zászlóját eggy barna felhőre Katzagva repül le a' vérbe fekvőre* (195/24).

kacaj fn

Kacagás. *A' katzaj Bosszantó gyönyörűség A'*

bóldogtalanok között (432/6). *'S folytatják tördeltt katzajjal A' kert felett útjokat* (397a/355).

katzaj (319/31, 330/626), *katzajok* (330/1253), *katzajt* (330/328, 1159), *katzajra* (330/740), *katzajtól* (330/1696), *katzajjal* (104/7, 140/5, 231/303, 353/7).

kacér mn/fn

I. mn Magát kihívóan kellető (nő). *Héj, ha meglát, hány negédes, Hány kacér leányka vár!* (448/16)

kacér (104/1), *Kacér* (353/2).

II. fn Magát kihívóan kellető nő. *Sem a' hiú katzéroknak ... sem a' mély lelkeknek számára nem írok én* (368*/23/2).

kacérozó mn

Kacérkodó, fújdogáló (szél). *Óh, óh még is örömré Ingerelsz, te katzérozó* (432/36).

kacik fn

Kacika (indian törzsfőnök). *Másként veszett a' másikja, A' Kannibálok Katzikja, Matska Úr evé ezt meg* (114/327).

kacs fn

⟨Szőlő⟩ hajtása. *Még most nem kell mettző késsel sértegetni ágait, Hanem tsak kézzel tsipkedni imitt amott kattsait* (413a/909).

kacsi msz

Ne nyúlj hozzá! *Már most tsak az ő számára Kell neked virítani; Katsi! A' más almájára Számot sem kell tartani* (392/15).

kacsingat i

Tekintget. *'S az ifjú napra a' füvek biztosan kacsingatnak* (413a/872).

kacsingatás fn

Csábító pillantás. *Távolról győz nyájas ka-*

tsingatásokkal, Mint meg annyi szívbe rontó gránátokkal (238/25).

kacsingató mn (1)

Több ízben kacsintó. *Így az Ifjúság maga Majd elrepül vitor tekintetéről, És az Ámor' csillaga Eltűnik ám ~ szemedről* (288/100).

kacsint i (2)

Csábít. *Jer, kacsint e' Tulipánt* (456/78). *kacsintott* (148/28).

kacsintás fn (2)

Csábító pillantás. *Ah, mikor új pillantása 's Elevenebb kacsintása Kétszer az enyimre lőtt!* (134/44) *~a* (447/44).

kacsintó mn (1)

Csábító. *Ah e két kacsintó szem Szerelmes fáklyájábann Hordod te a Nyilas Istent magábann De Szívedbe nem* (460/40).

kacsringozva in (1)

Kacsringós vonalban haladva. *'S az szelek szárnyán a' tűzvész kacsringozva lódul* (413a/849).

kacsong i (1)

Kacsint. *Zengj a' kis Balaton' partja körül, hol a' Természetnek örök Szúze 's az emberi Mesterség, ez a' Hérós, Egy tükörbe katson-ganak* (432/12).

kacsongat i (1)

Kacsingat. *Szép szemével úgy kacsongat, Hogy sokat magáhot tsal* (317/118).

kád fn (5)

Fából készült, nagy űrtartalmú, nyitott tetejű edény. *Itt van a' víg szüret 's mustos ~ja körül A szüretelőknék víg tábora örül* (87/23, 199/43). *~at* (413a/531), *Kádba* (457/17), *Kádra* (457/6).

kádár fn (1)

A magyar mondakörben bírói tisztség viselője. *A' Kapitányoknak 's Kádár fő bírónak ki-nevezések után, azt is el-végezték Eleink* (268*/22/2).

Kadarkút fn (2)

Helynév. *Az erdőn által utazván, ~ra bé mentek* (326/9). *~ba* (326/18).

kadencia fn (1)

Rím. *Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ír az ember fia* (245/21).

kádvíz fn (1)

Egy kád fürdővíz. *Mért kell nékem ilyen bő-ségben szűkülni, 'S szomjan a' kád-vízben Tantalusként ülni?* (330/784)

Kágya fn (1)

Helynév. *El pusztúl ~nak, Kóznak egész he-gye, Kietlenbe húhol az egész Vármegye* (219/23).

Kairó fn (1)

Helynév. *Reszkettesd meg Jaffát 's Kajrót ha-talmaddal* (337/218).

Kaister fn (1)

Víznév. (Caystrus, hattyúíró híres kis-ázsiai folyó.) *Külömb tengeri madarak, 's a' mellyek ~nek Édes tói közt Asia zöld rétyein hevernek Versent szórják hátaikra a' vizet 's le bukdosnak* (413a/390).

kaján mn/fn (5)

I. mn 1. Olyan (személy), aki irigykedve, rosszindulattal szemlél vmit. *Mérget forral életedre Sok ~ fő, sok fűrt agy Irigykedik jó szívedre* (280/10). **2.** Ilyen személyre jellemző (magatartás, megnyilatkozás). *Éris ~ szemmel nézven a' vígságot, A' melly mulat-tatta e' szép társaságot* (330/653). **3.** Ilyen személyre emlékeztető (jelenség, dolog). *Óh szásszor boldog nemzetség, Kit semmi gond nem rongál, Kit sem a' ~ veszettség, Sem ke-vély gög meg nem száll!* (397a/471) *Kaján* (185/123).

II. fn Kaján személy. *A' hírnév' rab kívánó-ja, A' fukar, 's halvány ~, A' bosszú' hév szomjúzója Hadd epedjen a' baján* (397a/86).

kajánság fn (1)

Csúfondáros irigység, rosszindulat. *Lát'd! In-tegetnek tiszta barátaid; Nevednek óltárt a' maradék emel: Megpukkad annál a' ~, És a' Halál elalél előtte* (440/15).

kajdászván Ik: fel~.

Kajos fn (1)

Családnév. *És pedig az én Uram ~ István* (167/1).

káka fn (4)
Sásféle vízinövény. *Amott a' Libutz rikátsol Egy fitzkó' feje körül, Ki fészke mellett harátsol, 'S a' ~ közt lesben ül* (397a/976).
~ (114/144, 219/72, ~ba (114/235).

kákai Ö: Nagy~.

kákakosár fn (1)
Kákából font méhkas. *Méz-forrás fakadt a' Heszperi határba, S ártatlan arany folyt a' káka-kosárba* (341/38).

kakálás fn (1)
Széklet ürítése. *Hát még a Hasmenés? halgass szedte vette, Csak a' rossz kakállást hogy elő nem vette* (239/88).

kakas fn (2)
A tyúkfélék himje. *Tégy ~t is hintótskához, 'S kettőzd a' lépéseket* (456/11).
~ (330/494).

kakasátor fn (1)
Kákából készített sátor. *Két hegy között a' tónak és pataknak Nimfái ~okba laknak* (305/14).

kakasszó fn (1)
A kakas kukorékolása. *Mert már a' kakas-szó is hallott, Szőkült már a' hideg setétség, 's pitymallott* (330/1841).

kákogva in (1)
Károgva. *Vígak a' marhák 's a' hollók ~ örvendenek* (413a/429).

kákompilli fn (2)
Élhetetlen, pipogya személy. *Azért mert az Urak mind csak ~k!* (330/1122)
Kákompilli (330*/173/2).

kalács fn (2)
1. Finomlisztből tejjel készített, tepsiben süttött kelt tészta. *Mint a' Korinti-szőlő A' czúkoros ~on* (355/6). 2. Rúd alakban süttött töltött sütemény. *Hol kell jól fel portzogatni A' mákos kalátsokba* (114/101).

kalamajka fn (2)
Egyfajta fényes szövet. *Ritka olly' szobalyány, Frizérozó 's Dajka, Hogy ne jutott volna néki Kalamajka* (330/1720).
Kalamajka (330*/193/1).

kalap fn (6)
1. Merevebb anyagból készült, karimás fejfe-

dő. *Lobog fején a' kokárda, Félre nyomja ~ját* (114/538). 2. *Leveszi vhol a ~ot:* tiszteletet teszi vhol. *Kár, hogy meg nem tudtuk elébb azt a' napot, A' mellybe le vegyük nálla a' Kalapot* (340/24).

~om (358/22), ~ja (330/2014), *Kalapjok* (114/368), ~pal (317/152).

kalapács fn (2)

1. Kovácsolásra, ütögetésre használt kéziszerszám. *Jupiter a' maga fejében a' fegyveres Minervát foganta, kit osztán a' Vulkánus kalapátsa szabadíta ki onnan* (330*/202/2). 2. *Ver a szív ~a:* ver, dobog a szív. *'S Keményen vertek szívének Tüzes kalapátsai* (231/142).

kalapmocok fn (1)

A kalapra belől lerakódott zsíros piszok. *Az alföldi Legelők körül, szokások holmi pajkosoknak, hogy pipájokba süveg vagy kalapmocskot tesznek, mellynek füstjét ha messzéről a' gulya megérzi, szerte széllyel szaladoz* (330*/171/4).

Kalári fn (1)

Személynév, Klári. *Futni akart Jantsi, de nem eresztették: A' fűsarkantyúja akadt a' szoknyába, 'S ~val együtt zuhé a' tsávéba* (330/1700).

kalász fn (10)

1. A kenyérgabona-félék összetett füzérvirágzata. *Sok Gazda még Majának a' lenyugta előtt vetett, De várt gabonája üres ~okkal fízett* (413a/237). 2. Sisak dísz. *'S A' Sisakos vitézeknek ~i borzadának* (413a/665).
~ok (413a/125), ~i (68/10), ~szi (69/6), ~t (413a/329), ~okat (413a/85), ~iból (418/26), *kalásszal* (2/22), ~okkal (413a/8).

kalászos mn (1)

Olyan (növény), amelynek termése kalászt alkot. *És a ~ takarmány felborzadt a' mezőbe* (413a/322).

kalauz fn (2)

Vezető. *Kultsárom! Itt vagy? Tán te valál ditső Félisteninknek jó kalauzza, szólj?* (439/26).
Kalauz (126/23).

kalendárium fn (7)

Olyan naptár, amely különböző színvonalú

írásműveket is tartalmaz. 'S imé Dubranowszky előmbé jött álmomba, Az, a' ki esőtmit meg mond a' Kalendariomba (314/8). Pedig Kata neve azt meg érdemlené, Hogy a Kalendárjom veressel festené, Hogy így mint Innepet meg lehetne ülni (340/26).

Kalendárjomot (314/56), Kalendárjomat (330*/187/2), Kalendárjomba (314/33), Kalendariomban (314/44), Kalendáriomon (314/39).

Ö: író~, tituláre~.

kalendáriumcsináló fn (1)

Naptárszerkesztő. *Stanislaus Dubranowszky Mátématikus és Kalendárjon-tsináló volt a' XVIII Században* (330*/150/1).

kalender Ö: Finger~.

kaliba fn (4)

Fából készült kunyhó. *Melly nyugodva ülök zsombokos párnádon, A' zűr zavart kívül látván kalyibádon* (202/84).

kalyibák (379/104), *kalyibája* (439/12), *kalyibától* (397a/265).

Kalipszó fn (1)

Személynév. <Kalüpszó, Atlasz leánya az ógörög mitológiában.> *Már kétségem' tört hajója A' zöld parton nyugszik már, 'S Istenségem' Kalipszója Örök Ifjúságra vár* (443/243).

kalitka fn (4)

1. Madár fogságban tartására való rácsos házikó. *Az olly madár igen ritka Mellynek kedves a' ~* (31/9). **2.** Házem. *Ez ollyan Magazin vagy inkább ~ A' mellybe tsirippol a' Zultának titka* (25/31). **3.** Mell, kebel. *Kirepül lelkem testemnek gyarló ~jából, 's mint a' magános fülemüle, láthatatlanul zeng ő körülöttök* (368*/24/13). ~ (190/21).

kalkulálván Ik: össze~.

kalmár fn (11)

Kereskedő. *Semmi mesterség nem enyészik ottan, Gazdag a' ~, 's az egész közönség* (287/30).

~ (202/87, 94, 135, 144), ~ok (337/70), *Kalmár* (11/13, 40/cím, 2), *Kalmárok* (54/16, 330/1811).

kalmári mn (1)

Kereskedői. *Isten hozzád Kalmári Társaság, Légyen oltalmazód a' leg főbb Uraság* (222/95).

kalmárkodván in (1)

Kereskedelemmel foglalkozva. *Fényes János Ötsém, ki most is Posonyba Kalmárkodván, nem tudsz semmit Halálomba* (222/86).

kalmárság fn (1)

Kereskedelem. *Tanuló elméjét Kalmárságra adta* (222/28).

kálmuk fn (1)

Kalmük személy. *Vad Tatár lovagol gazos pallagjain Túl a' zömök Kálmuk hordja sátor fáját* (313/83).

kaloda fn (1)

Fából készült büntetőeszköz az elítélt kezének, lábának rögzítésére. *Bé is tsukták őtet kemény áristomba, A' melly olly keserves fogház és ~, Hogy a' Napfény soha bé nem süthet oda* (330/1599).

kalpag fn (4)

Karimátlan szörme fejfedő. *Nyusztos ~jának kótsag-bokrétája Gyengén leng, ha fúvall a' szellő reája* (330/269).

~ (454/404), ~jának (82/27, 256/25).

kalpagos fn (1)

Sisakos férfi. *A' fenyveseknek görbe gerinceit Megmászom, 's onnan messze nézvé, Kalpagosink' örömet kifívom* (418/8).

Kalpe fn (1)

Helynév. <Az ókorban a gibraltári szirt neve.> *Láttam még iszonyú nagyságú köveket, ... Roppanttak valának, mint a' miket maga Herkules Abila' 's ~nál faraga* (237/110).

kalugyer fn (1)

Görög keleti szerzetes. *Az Ostromlókhöz le szálla Rátz Kalugyer képébe* (113/32).

kálvinista fn (1)

Református. *Osztán meg ő Kálvinista, Én vénebb is és Pápista Hogy lenne hát az elsőbb?* (92/103)

kalyiba l. kaliba

kalyimpáztat Ik: ki~, le~.

kamara fn (5)

1. Kincstár. *Legyenek bár ~id Sok kintsekkkel*

telyesek És szép Palotáid Cirádákkal ékesek (13/9). **2.** Zárt, elkülönülő hely. *De tám a' természet titkos ~ja El rejtett javait ezektől sajnállyá* (77/77). **3.** Szív része. *Őszve fatsart szívem' belső titkos Kamarájának Rejtekében a' búk zúgó habbal meg-áradának* (162/111). **4.** Éléskamra. *A' szem-fül majoros első szunnyadásába Zörgést és tsörömpölést hall a' ~ba* (141/2).

~t (10/5).

Ö: kincses~.

kamarás fn

(1)

Az uralkodó által adományozott udvari rang. *Méltóságos királyi tanácsos Somssich Lázár Úr' ódája méltóságos Rhédey Lajos ts. kir. ~ ő nagyságához* (445/cím).

kámzsás mn

(1)

Csuklyás. *'S Minthogy külömben is Barát, Öltözzön ~ Maskarát, Pusztúlyon az Alföldre* (92/251).

kan fn

(1)

Férfi. *A' ki az időnek e' két pontja közt van, Annak mint meg-annyi Angyal, olyan a' ~* (330/388).

Kánaán fn

(1)

Helynév. *⟨Palesztina, az ígéret földje.⟩ 'S nézőtsövek nélkül jövétek E' Kánaán' mezejére győzni?* (418/52)

kanafória fn

(2)

Gyanta. *Készítsék a' Zsidók a' Kanafóriát ... Azután pendüljön mindjárt egy friss nótá!* (330/452)
kanafóriával (26/22).

kanál Ö: ezüst~.

kanálnyel fn

(1)

A kanálnak az a része, amellyel kézbe veszszük. *Kanál-nyéllel tennék kovászt* (169/97).

kanapé fn

(2)

Fekvő- és ülőbútor. *A széken, ~n maradának ülve* (330/480).

~hoz (340/44).

Ö: bőr~.

kanári fn

(1)

Szobamadarékként tartott pintyfélé énekesmadár. *És a' Kisasszony, tudom, olly kegyes érzésű lesz, hogy néha a Külföldi Kanárikról*

nem átalja figyelmét az itthoni bokrok' madárkái felé is fordítani (368*/24/28).

kanász fn

(3)

Disznópásztor. *Hát tsak Kanásznak termett A' Somogysági Paraszt?* (334/7)

Kanász (334/20, 21).

kánconetta fn

(1)

Canzonetta, rövid dal. *A' Szabadulás (Nitzéhez egy Kántzonetta Metasztazióból.)* (208/cím).

kancsal mn

(1)

Kancsal szemekkel hunyorít vkire: barátságatlanul, ellenségesen tekint rá. *Műzsám, ne tsüggedj! Bár vak irígyeid Kantsal szemekkel rád hunyorítanak* (440/2).

kancsó fn

(13)

1. Bor tartására való nagyobb, füles, csőrös edény. *Maga innepnapokat tart, a' fűvön féloldalt dül, Hol a' kantsót színig töltik társai a' tűz körül* (413a/1087). **2.** A kancsóban levő ital. *Kantsót fiú! Veszendő Ez élet, és előlünk Mint egy palaczk bor elfogy* (354/15). **3.** Vmiből annyi, amennyi egy kancsóba belefér. *Borra egy Kantsóra, Tántzra Kufertzesre Kelmedetis invitálván* (167/12). **4.** *A ~ jár közöttünk:* iszunk. *Az az orros kantsó megint jár közöttünk, Tudod, mint tegnap is, mikor haza jöttünk* (199/95).

kantsót (154/42, 199/102), *Kantsót* (232/9), *kantsókat* (154/34), *kantsóba* (199/72, 100, 233/23), *kantsókba* (266/18), *kantsóra* (26/5).

kancsóhajtás fn

(1)

Ivászat. *Hát az a' sok lezsák eszemiszom Pajtás Kiknek tsak a' tántz kell, és a' kantsó-hajtás* (330/1820).

kancsószáj fn

(1)

A kancsó csúcsos nyílása. *Most a' kantsószájig düllyed, Majd meg a' fenekére süllyed A' sok nyughatatlan hab* (317/166).

kancsuka fn

(1)

Vminek a ~i: szigorú felügyelői. *Ők az ifjakkak tűzéről És ledér természetéről Szüntelen zsorváltanak, A' Világnak Dámaságnak Kantsukái voltak* (385/30).

kandalló fn

(1)

Nyitott tűzhelyű, falba beépített fűtőberende-

zés. *A' gesztenye még is jobb lesz a' diónál, Rakással süssük majd itt a' ~nál* (199/94).

kandidál i (1)

Kijelöl, kiválaszt. *Mit tenne e' kurta kis gyönyörűséged, Midőn a' halál is candidált már téged?* (330/814)

kandikál i (3)

Kiváncsian tekinget, leskelődik. *Amott homályos odvában Kandikál a' fejér nyúl* (397a/334).

~nak (426/15), ~tam (330/395).

kanélet fn (1)

Nemileg szabados életforma. *Mosszió! Az Úr is tsak kan-életet él* (330/1377).

kánikula fn (3)

1. Nyári hőség. *Uram! Szüntesd a' héséget, Mert magunkat is el éget, Tikkasztó kanikulánk Bűnünkért van tsapva ránk* (389/39). 2. Boldogság. *Nyár van nekem, 's halálra fő Szívem tüzes hevében, Mert Ámor ég egében, 'S caniculát tett benne ő* (182/8).

Kanikula' (330*/154/1).

Kanizsa fn (1)

Helynév. *Betegség ne szálljon házára, 's magára Doktorért ne küldjön soha Kani'sára* (336/62).

kankalin fn (2)

Sárga virágú, évelő növény. *A' barna, 's tsillámló porral Béhintett Kankalinok Úgy állnak ott ékes sorral Mint tömött tsillagzatok* (397a/434).

Kankalinok (397*/76/19).

kankó fn (1)

A húgycső gyulladásos, fertőző nemi betegsége; tripper. *Kankóba, és tarka Frantzia ruhába Megy az Invalidus Katonák házába* (238/99).

kannibál fn (2)

Emberevő. *Másként veszett a' másikja, A' Kannibálok Katzikja, Matska Úr evé ezt meg* (114/327).

Kannibál (454/349).

kanóc fn (3)

1. Gyűjtőszinór. — *ma már Száz Dentmagyart is porba dűjtne Holmi suhantz gyerek egy kanóttzal* (418/80). 2. *A hadnak kialudt*

~a: véget ért a háború. *A' kemény hadnak kialudt kanócza; Múlik a' jajszó, 's örömünket áldott Béke tetézi* (287/10).

kanóczot (330/1331).

kánon fn (1)

Törvény. *Ezer Kánont is koholtak Isteni sugallással* (92/297).

kanonizálás fn (1)

Szentté avatás. *De tartok ám, hogy a' kik így elhányják a' Szenteket A' Canonizálásra is rávetik a' fejeket* (314/32).

Kant fn (1)

Családnév. *(Német filozófus.) Meg lehet hogy nem múltván sem Eylerrel sem ~tal Csalja unalmas óráit azzal a kedves lanttal* (111/29).

kanta fn (1)

Kanna. *Sok pint, itze 's ~ Vig salvét kottyant a Tüdőnek és májnak* (218/8).

kántárszár fn (1)

A zabla két végéhez csatlakozó szíj. *Nem kell ennek sem zabola sem ~ soha is* (358/49).

kántáta fn (2)

Ének- és zenekarra írt lírai jellegű zenemű. *Serkentés a' Nemes Magyarokhoz — Kántáta* (257/cím).

Kántátája (143/cím).

kántor fn (2)

Az énekes szertartásokat orgonán és ének-szóval vezető egyházi alkalmazott. *De tudd meg, hogy a Dél előtt tett tisztelet A Kántorok előtt nem érne egy felet* (233/4).

~ (218/2).

kántordeák fn (1)

Egyes alkalmakkor kántorként közreműködő diák. *Úgy víg egy Poëta és egy Kántor Deák, Ha a' Lagenából kélnék az Ideák* (233/9).

kantus fn (9)

1. Egybeszabott, ujjas bő felsőruha. *Az a' jeles Kantus ugyan hol készül?* (330/305) 2. Felhőfoslány. *A' hajnal' pirosuló ortzája kiderül, Atlázt-felhőkből szőtt ~a szétterül* (330/192).

~sa (397a/397), ~t (254/3, 426/7), ~[t] (61/3),

Kantusát (317/84), ~odban (371/11), ~októl (330/83).

kántus fn (1)

Énekkar. *Kántusra hitvesed jön kurta gubába* (233/76).

kántuspraeses fn (1)

Az énekkar vezetője, karnagy. *Kántus praeses lésszes az Egek Egébe* (233/80).

kánya fn (1)

Ragadozó madár. *Míg a' Kányák űzik a' Csókák tsátsognak* (330/1265).

kanyarít Ik: meg~.

kanyarog i (2)

⟨Dallam⟩ mélyebb majd magasabb lesz. *Kanyarog, siet, rezeg, nyújt, Be hathatós* (373/104). *Most lejtőre nyög nótáján. 'S gyengén kanyarog ezer Érzékeny hangok' trilláján* (397a/786).

káosz fn (4)

A világ létrejötte előtti ősállapot. *Hogy a' Vén Saturnus ki holt Az Egek Thronusából, Már semmi Örökös nem volt A' Chaosz sexusából* (92/4).

Kaósz' (288/4), *Chaósz'* (338/43), *Cháósz'* (454/41).

kap i (38)

1. Vmit adnak neki, és így az övé lesz. *Élelmet, párfogást ~nak a' szegények* (259/186). *A' Vezér a' kapitányoknak 's vitézeknek ajándékot osztogatott és földeket. Sőt a' jó hirt meg-vívó is gazdagon ~ott* (267*/13/4). 2. Vmilyen hatás éri. *Ah, mikor a' több szem között Látásunk öszve ütközött 's Eggymástól lángot ~ott!* (134/42) — *A hervadó Levélkék Új életet ~ának* (107/24). 3. Talál, észrevesz, meglel vmit. *Mert nem ~ok egy szárnyatlan lovatskát is Kardszagon* (358/ 15). *A' kik tsúnyák lévén, Vőlegényt nem kapnak* (330/1545). 4. ⟨Betegséget⟩ szerez, az úrrá lesz rajta. *Azomba kímélni magát sok száz Kába Nem tudván, Pleszúrt ~ a' heves Tsatába* (238/98). 5. Hirtelen megfog, megmarkol vmit. *Lábon ~ja Petsenyésit A' Tóba belé veti* (114/779). *Kapj az általaghoz, ne szégyenld barátom, Ne szégyenld* (199/65). *Ekkor ~ a' pipájához ... rá gyújt és dohányoz*

(231/95). 6. Hirtelen felvisz. *A' virágok' felhőjében A' víg Zefír sátoroz, A égre ~ja reptében* [az illatot], *'S vélek onnan záporoz* (397a/367). 7. ⟨Tűz⟩ hirtelen áterjed vhova. *Ő is ha tűz ~ott a' pizskafájába, Nem nyomta é bele csávás dézsájába?* (239/97) 8. *Kap vmin, vkin: szeretné megszerezni magának. Hiszen az ördög se ~ úgy a' Kalendáriomon, Ha a' név napot se tartják véle többé egy nyomon* (314/39). *Azért, hogy nem ~ok a' gyülevész kintsen, Még is, Jó Barátom! Semmi bajom nintsen* (248/9). *Felfogadtam, hogy míg élek, Egy Asszonnyal sem beszéllek; 'S bár Heléna volna is Még sem ~nék rajta is* (322/12). 9. *Víg kedvet kap: jökedve lesz. Melly elevenséget, és víg kedvet ~nak Mindenek, fényével a' jót-tévő Napnak* (222/5). 10. *Kapja magát: gyors elhatározással elkezd vmit tenni. Ezzel frissen ~ja magát, Nyerget tesz a' hátára* (92/281).

~ (239/71, 317/107, 330/1728, 1977, 373/51, 52, 390/36), ~nak (92/81, 238/41, 413a/919), ~ (231/466), ~ának (77/220), ~ott (326/1, 330/1301, 397a/1110, 447/42), ~tatok (330/1503); ~ja (330/1027). — ~nál (330/811, 812), ~na (337/288).

Ik: által~, bele~, el~, fel~, ki~, me~.

kapá fn (5)

Gyomirtásra használt nyeles kézieszköz. *Már meglátott: gereblyéjét És ~ját elteszi* (456/66).

~nak (413a/973), ~ra (330/1817), ~val (330/1331, 413a/897).

kapafok fn (1)

A kapá tompa fele. *Háromszor, négyszer kapálni szükség, 's a' porondokat Kapafokkal mindég törni* (413a/947).

kapál i (1)

⟨Ló⟩ első lábával kaparva dobog. *Lova kevélykedvén a' rajta ülővel, Hortyog, tántzol, ~, nyerít déltzeg fővel* (330/278).

Ö: rúg~.

kapálás fn (1)

A gyom irtása kapával. *Első légy a' kapállásba* (413a/956).

kapálni in (1)

Kapával irtani a gyomot. *Háromszor, négy-*

szer ~ szükség (413a/947).

Ik: meg~.

kapált in (1)

Kapával kivájt. *Béoltanak vagy elrakják őket ~ gödrökbe* (413a/575).

kapargat i (1)

⟨Madár lábbal⟩ vakaródzik. *Lágy düttzából hahotával A' kék Galambka kijő, Nyakát pirosuló lábával Gyengén ~ja ő* (397a/340).

kaparta Ö: eb~.

kapat i (1)

Szokásba hoz. *E' tett nagy zavarást itt a' Fejér-néppel, Új módít ~ott, főképpen a' széppel* (330/1718).

kapca fn (1)

Vkinek a lába ~ja: méltatlan hozzá. *Lába' kaptája sem lehetne egyik is* (330/1110).

kapcsol i (2)

1. Rögzít. *Én lábaimra ~om S édes örömet csókolom Mennyei békóidat* (460/171). 2. Kapcsolatba hoz. *És te szép Szűz, örülj néki Hogy Vitézhez kaptsolnak, Mert leghívebb martaléki A' vitézek Áornak* (368a/150).

Ik: által~.

kapcsolt Ik: össze~.

kapcsolva in (1)

Csatolva. *Nagysádnak magam nevében Apró violát szedek; És laurusához kaptsolva, Bémutatom kéz' tsókolva* (188/93).

kaphat i (4)

1. Vmit adhatnak neki. *Hol él most sok szégyen Svalér e' nagy télben? A' ki bablevest is alig ~ délben* (330/1824). 2. Kölcsönt ~: viszonzásban részesülhet. *Az Úr' keze mikor tántzolt, Az enyimhez képest jég volt; 'S bár melly heven szorongattam, Szíves költsönt nem ~tam* (309/28).

~ (330*/200/26), ~ott (330/1828).

kaphatni in (1)

Hozzá lehet jutni. *Bezzeg Auditort is ír-magúl kaphatni* (330/330).

kapitány fn (14)

1. Katonatiszt, százados. *Óda Kapitány Besenyey Sándor Úrhoz* (403/cím). 2. Hadvezér. *Csáki! Hazánk' dísze, ősi nagy Magyar vér, Kiben még a' Szabolts Kapitány' vére vér*

(306/224).

Kapitány (266/43, 368/176, 368*/30/5, 11, 368*/31/9), *Kapitányok* (259/612), *Kapitányé* (368a/65), *Kapitánynak* (368a/87), *Kapitányoknak* (267*/13/2, 6, 268*/22/1), *Kapitányba* (357/79).

Ö: fő~.

kapitányság Ö: fő~.

kapitólium fn (1)

Szentély. *Sok Férfi ész saját Kapitoliomát Elhagyja 's tsókolni leszáll lábad' nyomát* (330/1067).

kapituláció fn (1)

Meghódolás. *Míg az el halt Vezér az én Hattalmomba Kapitulátzió fel adja azomba* (238/76).

kapkod Ik: el~.

káplán fn (1)

Segédlelkész. *Ugyan ezt méltóztassa az öreg Úr az Udvari Káplánjának, annak a' kegyes és Jámber Szentembernek megparantsolni* (238*/144/19).

káplár fn (1)

Káplár alja: zászlóalj. *Egy Káplár aljával mihelyt sátort bontok, Már a' nagy Corpussal azonnal bé rontok* (238/69).

kapni in (2)

1. Szerezni. *Alig lehet ~ ma is Egyebet egerknél* (114/590). 2. Fogadni. *Szekerest nem ~, vagy pedig olly drága Hogy borsos az ember literátorsága* (452/51).

kaponya fn (4)

Koponya. *Meg áll szép ostoba 's festett feű számár Kibenn tsak egy szóra kong a' ~ már* (61/18, 254/18).

~kat (253/52), ~kba (454/424).

Kapos fn (9)

Helynév. *Kapos, Fő-Várossa Somogy' határának* (330/49).

~ (306/250, 330/43, 51, 330*/138/1), ~' (330/122, 683), ~ba (330/42, 282).

Kaposi járás fn (1)

Helynév. *Öt Szolgabírói Járásai Somogy vármegyének ezek: Kaposi, Martzali, Igali, Szigeti és Babótsai* (330*/140/9).

- Kaposvár** fn (8)
Helynév. *Mennyi volt a' Pétsi Várban, Mennyi itthon 's ~ban Fáradságom és bajom!* (308/8).
~ (330/678, 1623), ~a (306/242, 330/112), ~hoz (330*/138/1), ~tól (330*/146/3), *Kapos Várott* (330/cím).
- káposzta** fn (1)
Leveleért termesztett konyhakerti növény. *Nem kell nékem tök 's ~* (114/140).
- kappan** fn (2)
1. Herélt kakas. *Lájéké meg öltünk tyúkot, lúdat, ~t* (340/13). 2. Nemileg erőtelen férfi. *Letsepültek minden betsületes Legényt, Lajhának, ~nak tsúfolták a' szegényt* (330/1670).
- kaprodzik** i (1)
Káprázik. *Fülünk csak csendességet hall, Szemünk a' semmitől ~* (424/12).
- káptalan** fn (1)
A katolikus egyházmegyében a kanonokok testülete. *Formája Gothika, és olyan volt pontban, Mint a' Káptalannak temploma Pozsonban* (306/186).
- kaptivál** i (1)
Bebörtönöz, fogva tart. *Ne félj, még boszszút fog állni, Siklóson fog captiválni Az Egerek serege* (114/278).
- kapu** fn (17)
1. Épületen, kerítésen a szabadba vezető nagyobb nyílás. *Vajha Stíriának Bértzei már itt a' ~nál volnának; Vajha már a' döllyős Frantzot itt láthatnám* (268/64). 2. Ezt a nyílást lezáró szerkezet. *Ott látszik ama' ~ megett Egy ház* (189/5). 3. Olyan térség, hely, amelyen át vholva lehet jutni. *Mert hol az út keskeny és szoros a' ~* (239/13). 4. Diadalmi ~: vmilyen győzelem, jelentős esemény emlékére emelt építmény. *Meglett, a' mit vártál: méltán örvendhetel, Méltán Diadami-Kaput emelhetel* (306/308). 5. Az ég ~ira jár: vmiért könyörög. *Sok szív fohászkodása az Ég ~ira jár, Ah, küldjétek már, akit régen vár* (221/9)).
~ (239/193), ~k (306/60), ~i (397a/581), ~t (418/70), ~ját (418/68), ~it (25/44), ~iba (220/46), *Kapujánn* (185/47), ~ra (114/137, 454/418), ~kra (413a/1016), ~jáig (112/14).
Ö: vas~.
- Kápua** fn (2)
Helynév. (Capua, Campania fővárosa.) *Illyen a' gazdag ~, és a' Vesuv' környéki* (413a/754).
Kapuának (327/5).
- kaput** fn (2)
Hosszú felsőkabát. *Módi kaputtya 's csizmája Jó Gusztussal van varrva* (231/347).
Kaputjába (114/261).
- kaputzseb** fn (1)
A felsőkabáton levő zseb. *Sok ifjú Gavallér össze szid engemet 'S ki veti a' kaput' zsebjéből könyvemet* (197/86).
- kapván** in (3)
1. Óhajtván. *Húriel bús fázisába Nem ~ a' tsínoson, Űl a púder kattulyába, Mellyet két kis pudli von* (317/93). 2. (Betegséget) szerezve. *Fekélyt ~n a' harapás helyénn, a' tőke kerge* (413a/923).
~ (238/47).
Ik: fel~, ki~, meg~.
- kar¹** fn (122)
1. Az ember páros felső végtagja. *Nékem is erős lesz arra gyenge ~om Hogy véle életemet végezni akarom* (77/285). 2. Ez a testrész mint a fegyveres küzdelem eszköze és jelképe. *Légyetek hűk, bátrak, védelmező ~, Légyetek vitézek, egy szóval — Magyarok* (257/188). *Már tudod dühös Frantz agy, Hogy ha szemközt hajtunk, Bátor számunk nints is nagy, Van magyar ~ rajtunk* (257/188). 3. *Isten/Úr (mindenható) ~ja:* jóindulata. *Isten! Ki könyörül az Árván, 's Özvegyen Mindenható ~od ezekkel jól tegyen* (222/76). *Étem sints, tsak nyújtóztatnám, Az Úr' ~jára vágyhatnám* (309/92). 4. (Védelem, oltalom szimbólumaként.) *Gyakran a' természet láthatatlan ~ja A' keserű alá az édest takarja* (64/3). *Ím ~otok közzé most könyörögve jövők* (259/436). *Most hogy az egybe-tsatoltl ellen-ség' mérge szorongat, Karjaitokba' vetem minden szívbeli reményem'* (258/26). 5. (Sze-relem szimbólumaként.) *Látlak, eszmélek, ~omat fogadd el Óh szerelmemnek deli tárgya* (454/849). 'S már is kinyílt Menny-

országunk Egymás' ~ján ide lentt (443/60). **6.** Az igazság ~ja: az igazság érvényesülése. Az a' vigasztalás fog szállni szívembe, Hogy a' tomboló bűn' jajját is megérem, 'S az igazság ~ját egy részről dicsérem (454/164). **7.** Vmely tárgynak kinyúló, mozgatható, mozgó része. Mellyre a' zöld venyigének Tsimpajkóznak ~jai (397a/ 294). **8.** Vmilyen ~ban áll: vmilyen állapotban van. Földi nedvesség nevelte Mindenik [rózsaszál] jó ~ba áll (249/44). **9.** Vminek a ~jain (van/ül): vmilyen állapotban (van). Mellybe a' Gratiák örömmel repülnek, A gyönyörűségnek lágy ~jain ülnek (200/26). Míg azok, kik bűt, bajt nem szenvednek A' boldogság' ~jain, Vigadoznak a' kies Fürednek Kútfején és partjain (304/9).

~ (259/528), ~ok (337/154), ~om (212/137, 314/16), ~om' (223/20), ~od (259/480), ~od' (443/204), ~ja (9/25, 67/23, 69/11, 70/3, 77/279, 212/87, 215/137, 217/127, 231/357, 294/31, 416/26, 443/40, 445/25), Karja (427/45, 449/17), ~jaim (209/103, 217/107, 222/79, 297/28, 302/19, 397a/562, 454/935), Karjaim (212/120), ~jaid (212/78, 454/874), ~jai (134/107, 188/18, 210/88, 212/141, 214/35, 41, 217/113, 266/54, 379/126, 447/93, 107), ~omat (173/15, 428/80), ~jait (16/65, 205/65, 368a/54, 86), Karjait (285/16), ~jának (75/7), ~on (188/52), ~ján (331/48, 413a/215), ~jain (4/26, 14/7, 179/1, 188/32, 192/16, 201/7, 238/111, 260/14, 330/1640, 337/261, 338/7, 373/49, 400/8, 428/200, 435/9, 447/143, 454/32, 227, 886), Karjainkonn (183/20), Karjainkon (285/48), ~jainkonn (348/7), ~jára (77/206, 192/38, 330/231), ~jaikra (330/1510), ~jaitokra (259/448), ~ral (1/16, 14/17, 45/16, 86/37, 198/39, 201/17, 258/28, 34, 397a/1021), Karral (110/30), ~okkal (55/3, 11, 191/3, 11, 266/41, 330/288, 373/6, 453/233), Karokkal (186/30), ~jával (87/37, 379/27, 397a/463), ~otokkal (258/104), ~jaimmal (217/93), ~jai-val (212/75, 337/60).

kar² fn

(49)

1. Karok: előkelőségek. És ti tisztelt Karok! Tőlem tán várjátok Hogy e' Boldogúlnak életét halljátok (454/837). **2.** Kórus. Ki tsu-

dálhatja már, hogy egy éneklő ~ Tégedet tisztelni Dél előtt nem akar (233/15). **3.** Madarak hangja. Hangzik a' völgy a' pusztával. A' hegedüs Kar így zeng (397a/784). **4.** Képzletbeli lények csoportja. Mert egy két pertz múlva mindjárt a' mennyei Karoknak hallattak édes Concertjei (330/1862).

Kar (257/7, 80, 96, 116, 135, 145, 185, 193, 201, 233, 259/87, 159, 195, 241, 265, 285, 303, 325, 341, 367, 389, 423, 318/5, 17, 33, 49, 81, 97, 454/761), Karja (257/1, 15, 38, 44, 51, 57, 110, 129, 177, 259/1, 2, 7, 561, 268/158, 299/104), Karjától (259/141).

Ö: fő~.

kár fn

(56)

1. Anyagi veszteség. Melly szörnyű ~! Egy szél kedvem el rablotta Lantornás ablakom ketté szakasztotta (6/27). Éllyen ez az Ujj ház, és belé ~ avagy bű ne jöjjön (310/73). **2.** <Vkinek testi, lelki, szellemi állapotában> hátrányos változás. Különb ~ volna magad rettenteni, Gyönyörűségidet meg nem eresztetni (204/49). Állj meg, szerelmes nyögéseit halljad, Addig az esett ~t magadba fájlaljad (212/74). **3.** Hiába való dolog <megtenni vmit>. Kár hijába, Bolondjába Gyötreni szívemet (99/9). **4.** Sajnálatos dolog <megtenni vmit>. Tens Úr! ~ ezeket Lyányfővel jártni (330/1664). **5.** Kár, hogy: sajnálatos (dolog). Kár, hogy emberi formába Keresztelt bikák vannak (231/491).

~ (6/27, 61/54, 114/316, 173/8, 189/29, 195/52, 266/37, 336/44), Kár (208/71, 212/118, 236/18, 239/68, 254/60, 294/33, 326/36, 340/23, 413a/557), ~om (6/25, 99/30, 189/27), ~a (77/265, 212/16), ~t (53/16, 57/14, 114/127, 599, 141/9, 169/129, 255/34, 297/20, 317/65, 318/89, 330/977, 341/40, 53, 358/48, 413a/134, 380, 922, 451/34, 454/273), Kárt (179/3, 337/300), ~ait (216/15), ~án (194/34), ~omra (176/83), ~ára (114/501, 313/68, 330/1435), ~ával (330/559).

karácsony fn

(2)

1. Jézus születésének keresztény ünnepe. Akkor huszonnyolczra telt karácson hava (228/38). **2.** Karácsonya van: boldog. 'S rozs-

kenyérhéjából is Karácsonyja legyen, Hogy az Úr Tortátát 's Pástétomot egyen (200/59).

karafina fn (2)

Széles, öblösszájú üveg. *Az Urak pedig addig is fogjanak ~t Mert mindjárt tellyes pohárral köszöntjük fel Krisztinát* (310/33). *~ja* (224/5).

karakter fn (4)

1. Jellem. *De a' Nagy Karakter nem tart olyan nagyon, Mert a' bűnön nemes szíve felyül vagy* (382/17). 2. Jellegzetesség. *Jusson eszedbe, édes Magyarom! a' halhatatlan Kaunitznan ama mondása, hogy nemzeti Karaktere tsak az Ánglusnak és a' Magyar-nak [táncnak] van* (330*/156/14). *Karaktere* (454/767), *~be* (306/280).

Karcag fn (5)

Helynév. *Úgy is lett meg láttam végre Azt az áldott Kardszagit Hol a' Kun a' szép térség-re Halmoz sok száz asztagot* (357/46). *Kardszag* (228/4, 357/cím), *Kardszagon* (358/15), *Kardszagra* (357/75).

karcagi mn (1)

Karcagi egri: karcagi bor. *Hazajöttem s ittam rá kardszagi Egrit* (228/23).

Karcagújszállás fn (1)

Helynév. *'S Hogy áldjam Kardszagújszállást Ez is egy új ösztönöm* (357/87).

karchinos (gör) (1)

Rák. *El küldötte segítségre A' Karchinos Nemzetet* (114/986).

karcsú mn (8)

1. Nyúlánk, de nem sovány; jó alakú. *Még is Georgiának Karcsú leányit inkább Veszi 's becsüli Stambul* (373/149). *Még alig mondtam ki: előttem hortyoga Egy kartsú paripa* (452/58). 2. Vékony, kecses alakú. *Arany Sarkantyúja peng kartsú tsizmáján* (256/11, 82/13). *Már kartsú nyakad' símáján Hasat ereszt a' toka* (392/39). *kartsú* (239/33, 413a/296), *Kartsú* (433/13).

kard fn (65)

1. Markolattal ellátott, törnél hosszabb pengéjű, vágásra és szúrásra való fegyver. *Hartzra vitéz nemzet! Természet is arra tanított Hogy paripán üljél, hogy ~ legyen a' te kezeden*

(253/55). 2. Ez a fegyver hüvelyével együtt. *Ím az eloszlott Táborok indulnak; tsörög a' ~, 's az hadi lárma Verdesi a' felhőt* (253/29). 3. *Apró ~*: (a joghallgatók viseltek kis rövid kardot). *Te pedig szent Ivo! prokatorok szente! Kit tiszte sok apró ~ és rövid mente ... légy velünk* (266/66). 4. Fegyveres harc. *Rénus' füstölgő partján már látom az Árpád' Kardra szokott fíjait* (253/18). *Majd a' trombiták' kegyetlen Hangja ismét ~ra int* (368a/36). 5. Kardot fogó személy. *De egy ~ most vágja főbe* (397a/225). *A' mi ~unk vesse őket A' setét pokolba be* (257/39). 6. *Kardra kel*: karddal párbajozik. *Most is a' legényért mindjárt ~ra kelne* (330/221).

~ (268/27, 454/403) *~'* (259/528), *Kard* (268/99, 453/113), *~ok* (54/4, 192/33), *~ok'* (337/242), *Kardom* (330/1387), *~ja* (258/7, 267/54), *Kardja* (330/159), *~unk* (257/189, 191), *~jok* (114/618), *Kardjai* (253/5), *~ot* (259/171, 512, 543, 645, 268/1, 46, 454/499), *~okat* (267/178, 337/137), *~ját* (114/661, 259/623, 259/203/1, 330/1362, 337/22, 418/18, 445/36) *Kardotokat* (258/104), *Kardjokat* (114/381, 541), *Kardjokat* (258/45), *Kardjoknak* (190/15), *Kardján* (253/44), *Kardjänn* (190/46), *~ra* (259/630, 656, 267/129, 337/415, 418/45), *Kardra* (259/567, 571, 581, 591, 657), *Kardotokra* (259/666), *~dal* (238/67, 239/6, 259/203/4), *~al* (45/15, 77/295), *~jával* (213/103, 267*/12/6).

Ö: ezüst~, hóhér~.

kardéba hsz (1)

Veszendőbe. *Az észt és a' Virtust hagyod tsak ~* (190/74).

kardinál(is) fn (2)

Bíboros, főpap. — ...*Hogy mind a' Királyok, Pápák, 's Cardinálok, Mind a' pénzes Urak annyit adtak nálok, A' mennyit nálunk sem visznek el a' Bálók* (245/38). *Azomba teremtettéte A' Cardinálisokat, Rántzos szemmel körül nézte A' Korhely Mágnásokat* (92/261).

kardos mn (1)

Kardfogató. *Hazámfíjait is, a' ~ Magyarok, ... Éretted őseik' lelkébe öltöztek* (337/153).

kardoskodó mn (1)

Vmiért harciasan kiálló. *És az ártatlan vér,*

mellyet a' bolond ont, Hassa meg az érted ~ Londont (337/272).

kardszag fn

(1)

Kard által kiontott vér szaga. *Bőrszag* érzett rajtunk, *nem könyv-szag, nem kard-szag*, *Kísértvén szomjunkt a vinum de Kardszag* (228/3).

kardvas fn

(1)

A kard pengéje. *Fringia*. — *Ezt a' szót a' ~akra szokták felütni annak jóságának jeléül és bizonyágául* (330*/177/8).

karé (fr)

(3)

Carré, négyesög. *Carré, tesz itten különösen négy szegeletre álló 's egy bizonyos helyet békerítő katona-tsoportot* (330/185/1). *Az Ifjak hatszeres ~ba állának, 'S Opornak eleven sántot tsinálának* (330/1481). *És mivel a' ~n által nem törhettek, Szégyennel, bosszúval hátrálni kezdettek* (330/1487).

karéj Ö: gőz~.**karessíroz i**

(1)

Udvarol. *Éppen ott ~a Obester Pörtznyi Ur: El mereszi szemét száját* (114/282).

kárhozott mn

(1)

Kárhozatra méltó. *Fényes trónustokból mendörögtek le, 'S a' ~ bűnöst menkövezzétek le* (337/132).

kárhoztat i

(4)

Átkoz, szidalmaz. *Így te is motskolsz engemet, 'S ~od jó szívemet* (460/13). *'S öszve calculálván saját számadását, Nyögve ~ja szörnyű pazérlását* (189/22). ~ (176/86); *kárhoztattya* (6/20).

kárhoztatván in

(1)

Vmire ~ vkit: nehéz körülmények közé juttatva. Így örök számkivetésre Kárhoztatván magamat, Egy titkos kényszerítésre Délnek vettem útamat (428/114).

karika fn

(7)

1. Körmozgás. *De vigyáz a' természet, 'S nintsen munkáiban hízak és enyészet; Pontos forgásának örök ~ja* Eggynek el fogytával másikat táplállya (201/77). **2.** Karikába font karokkal. *kart karba öltve. Karikába fontt karokkal Zengjétek e' dalocskát Hafiz' halomja mellett* (373/6). **3.** Kígyózó mozgás. *Sem a'*

kígyó nem tsavarog temérdek ~val (413a/676).

~ja (454/80, 629), *~nk'* (454/651), *Karikájábann* (162/89).

Ö: *hab~.*

karingás fn

(1)

Keringés. *Már a' forgó-széltől tsikorognak a' fák, ... Toll, kóró, falevél, ringyrongy, egyet-mással, Zúg a' poroszlopban forgó ~sal* (330/526).

Karinton fn

(1)

Személynév. *És ott ~ apámmal a' felső helyen ülök* (454/423).

karjeli mn

(1)

Karéliai. *Karjeli kőszálon volt metszve Etele, Etele és kedves Etelkája vele* (237/103).

Kármel fn

(1)

Helynév. *⟨A Földközi-tengerig nyúló hegy Palesztinában.⟩ A' le tördeltt tengerik közt épen úgy menék elé; Mintha ~t látni mentem volna a' Szent Föld felé* (161/32).

karmin fn

(1)

Bíborvörös. *A' jóféle ortzafestő piros színnek a' neve Carmin* (330*/181/2).

karmol Ik: ki~.**karmoló mn**

(1)

Kaparó. *Nem kívánják a' ~ gereblyéket ha végre Meg ragadtak már a' földbe* (413a/970).

karnevál fn

(3)

Farsangi bál, multság. *CARNEVAL* (Carnaval, Carnoval) olasz szó; *tészi azokat a' nagy farsangi maskarás bálokat 's multságokat, a' mellyeket az Olaszországi nagy város[ok]bann, kivált Velentzébenn, szoktak tartani* (330*/136/1).

karó fn

(7)

Egyik végén kihegyezett vékonyabb farúd. *Mások ~kat faragnak* (413a/272).

~ (413a/589), ~k (413a/957), ~kat (397a/197, 413a/549), ~kból (330*/180/2), ~jához (413/3).

Ö: *kőris~.*

karocska fn

(1)

Vékony női kar. *De egész Kelet' határán Csak Persiába' nőnek ... Csak a' Sirászi föl-*

dön Legszebb szemek, ~k, És szájak, artzok, emlők, Nyájás leányi szívek (373/165).

károg i (3)

⟨Varjú⟩ kellemetlen, rikoltásszerű rekedt hangon szól. *Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak ~nak* (330/1266).

~ (85/22, 197/22).

Ik: fel~.

Károly¹ fn (12)

Személynév. **1.** ⟨III. Károly császár.⟩ *Ez a' Kegyes Királyné, Kit a' nagy Károly nemzett, Hogy benne minden nemzet Tiszteljen jó anyát* (259/160). **2.** ⟨Károly Lajos főherceg (1771—1847) osztrák hadvezér.⟩ *Éljen soká Printz Károly! Éljen!* (257/89). **3.** ⟨Fiatalember.⟩ *Oda ugrott ~, a' prédát már hozta: De Rozinka ötlet agyon tsiklandozta* (330/1287). ~ (257/86, 259/196, 330/1285), ~' (258/58, 259/361, 390), *Károlyt* (259/379), ~nak (258/15, 24).

Károly² fn (11)

Családnév, Károlyi. *Gróf Károly Jós'ef Úrnak* (188/cím). *A' Nagy Gróf Károly Jó'sefet, 's Isteni Fényű Virtusait kezdem éneklenni* (188/1). ~ (405/37), *Károly* (188/104), *Károlyak* (188/58), *Károlynk* (188/152), *Károlyt* (188/38, 134), *Károlynak* (188/7), *Károlyval* (188/77, 133).

káromkodik Ik: ki~.

káromlás fn (1)

Szidalmazás, gyalázás. *A' végső ~, a' végső könyörgés' Hangjait egyszerre fogta el a' hörgés* (454/173).

káromol i (4)

Durva szavakkal szidalmaz, gyaláz. *Élsz még szent Igazság; él még szent Istened. Élsz te még, bár a' bűn 's bolondság káromlott* (337/91).

káromlám (196/86, 380/84), *káromlotta* (337/16).

káros mn (6)

1. Kárt okozó, ártalmas ⟨dolog⟩. *Vajha a' hétség' nagyvonta, Melly már szinte ~ lett* (397a/1038). *A' szabadságnál nints szebb kints Úgy é, iffak, vélünk? Igen is, de ~abb*

sints, Mihelyt vissza élünk (142/27). **2.** Károsult. *Leg alább az ilyen köz nyomorúságban Ti légyetek segéd eggy ~ Országban* (195/54).

~ (114/715, 413a/617), ~t (9/8).

Kárpátok fn (2)

1. Pozsonytól az Al-Dunáig ívben húzódó hegylánc. *Hallom tárogatód' tábora hangzatit, ... Már a' Karpátokat verdesik, s a' Tisza' Síkján messze terülnek el* (338/15). **2.** Kárpát-medence. *A' lángok már a' Karpátokra sűtnek, A' sok jajszó feléd jön a' Dunával* (259/68).

Karpatus fn (5)

Kárpátok. *Hirdetem hazámnak bajnokit azokkal; Hadd zengjék a' Duna' 's a' Tisza' partjai, Ekhózzák ~' erdős Kőszálai* (267/248). ~ (267*/14/5), ~' (251/22, 267/74, 418*/174/4).

kárpit fn (19)

1. Nehéz textilanyagból készült vastag függöny. *Nagyságodnak ~okkal, Keresztekkel, csillagokkal Ez Napon udvarlanék* (415/1). **2.** Terítő. *Az Arany békesség Templomát megnyitja Ujjul szakadozott óltárán kárpittya* (54/8). **3.** Sötétség, homály. *Lehasad az éjnek fekete ~ja A' ködnek szemünket vakító homálya* (67/10). *Vonj szemére, Álom! Dupla ~ot* (263/36). **4.** Lepel. *'S a' szép Tavasz felette Kék ~ot lobogtat* (373/82). *De ~ja alól a' kék reménységnek A' testvér tsillagok mosolyogva égne* (454/45).

~ (351/10), ~ok (190/95), ~ja (75/9, 202/59, 313/103, 330/189, 403/45), *Kárpitja* (397a/1062), ~jai (397a/1168), ~ot (305/74), *kárpittyán* (3/8), ~oddal (351/6), ~jaival (306/204).

Ö: köd~.

kartácsbombi fn (1)

Kis ólomgolyókkal, vasdarabokkal töltött, repesz hatású tüzérségi lövedék. *A' puskák' erdeje tűz láng közt megtsördül, Közte a' mennydörgő kartács bombi dördül* (267/52).

kartácsvilág fn (1)

Háborús idők. *Azonn igyekszik Festetitsünk, hogy e' Kartács-világban hív unokáitok Ész-*

szel 's okossággal tanulják Őrzeni érdemitek' jutalmát (418/54).

kártékony mn/fn

(4)

I. mn Kárt okozó. *A' kártékon Madarakat ijesztet keleptzével* (413a/174). *'S nem hagyja bészivárogni a' ~ essőket* (413a/104). ~ (413a/193).

II. fn Kárt okozó egér. *A' jó matska a' ~t mindjárt ki vэгzette* (141/7).

kártétel fn

(1)

Kár okozása. *A' hadnak ~ei* (397*/79/14).

kártya fn

(2)

Meghatározott számú és ábrájú kartonlapokból álló játékeszköz. *Ha az ember magát illyekbe nem ártja, Van dáma beszélni, van játszani* ~ (197/70). ~val (330/854).

kártyapénz fn

(1)

Kártyázással nyert pénzösszeg. *Mit ér a' kártya-pénz? kétséges nyereség* (197/73).

kártyázó fn

(1)

Kártyával játszó személy. *'S a' fülekbe illy szó mennyiszer ütközött A' dámázók között 's a' ~k között* (197/76).

karvaly fn

(1)

Ragadozó madár. *Most, miként a' Galamb a' ~' körében, Úgy kezdünk nyúgodni a' Frantzok kezében* (416/3).

kas fn

(5)

1. Méhkas. *Vagy gipszből gyúrátták népetlen ~sokat* (341/56). **2.** Nagyobb kosár. *Vedd le sűrű vesszőből Font Kasod* (413a/775). ~ban (330/1009), ~sában (313/108), ~ból (356/9).

kása fn

(2)

Kölesből pépszerűvé főzött étel. *Mintha nyóltz kutyafi zúgna egy verembe', Vagy mintha az elfőtt ~ poffangana?* (330/211) ~t (330*/154/4).

kaska fn

(3)

Kosár. *Amott Anákreonnak Kellő danáji vagynak Kaskámba' friss eperrel* (345/14). *Kaskákat* (413a/274), *Kaskáikban* (390/20).

Kásmir fn

(1)

Helynév. (Ország India északi részén.) *És ró-*

zsaszínnel ékes, Óh Kásmir, a' te hölgyed! (373/158)

Kassa fn

(2)

Helynév. *A' munkám Váradon, Bétsben, Pesten, ~n. Magam meg' a' padon* (452/70). ~' (452/42).

kastély fn

(15)

1. Parkkal övezett fényűző vidéki lakóépület. *Kapos vólt a' vidám Fárságnak is tзélya; Hol szállásává lett a' Hetzeg' Kastélya* (330/52). **2.** A kastélyhoz tartozó gazdasági udvar. *Itt minden halait Czenkre sietteti Tétis, túl az öreg Pán teli tulkait A' ~ba behajtja* (432/79). **3.** Isteni lakhely. *Kiket a' hatalmas Odin, az Istenek Ura, Állított ki Kastélyából előmbe a' kapura* (454/418). ~ (239/32, 336/50, 413a/1016), *Kastély* (330/859, 1734), ~ok (313/57), *Kastélya* (410/6), ~t (379/109), *Kastélyt* (410/19), *Kastélyokat* (305/26), *Kastélyába* (330/283), *Kastélyodban* (428/7),

kasza fn

(3)

Hosszú nyelű, hegyes pengéjű szálas növények levágására való szerszám. *Mi az oka hogy a' mezőnn körös körül A' Céres bérése ~kat köszörül?* (69/4) ~ját (86/37), ~ra (330/1817).

kaszál i

(1)

Nyakat ~: lefejez. Báró Morzsalopó álla Bosszút a' meg holtakért, Ő ötven nyakat ~a 'S vága le egy két nyakért (114/800).

kaszálhatni in

(1)

Le lehet vágni. *Kaszálhatni a' zanótot, bértzen fáklját hasítanak, Mellyek éjszakára tüzet adnak és világítanak* (413a/982).

kaszáló fn

(1)

Füvet termő hely. *Mert lám a' Papnakis kövér a tinója, Ha temető kertben van a' kaszálója* (201/66).

Kaszás fn

(1)

Csillagkép. *Akkor vigyázott a' hajós az Égnek forgására Felszámlálván, 's elnevezvén a' Tsillagok ezerét A' Kaszást, a' Fiastyúkot, és a' Göntölszekerét* (413a/156).

kászolódó mn (1)
Füjdögáló. 'S a' ~ alszéltől a' szőlők nem tarthatnak (413a/873).

kassza fn (5)
1. *Bellica cassa*: hadi célokra szánt pénz gyűjtésére használt doboz, láda. A' Palota ajtajába Kitett Bellica Cassába Tíz Kontz Papirost hánytak (92/20). 2. *Bellica cassa*: hadi pénztár. Nem lesz senkinek panasza, Teli a' bellica ~ (114/341).
~ját (198/39), ~ba (189/25), Cassába (6/23).

Kasztál fn (2)
Víznev. <Kasztália, Apollónak szentelt forrás Delphiben.> Az a' ~ vígabb elmét tsinál a' Poetába (342/21).
~' (343/2).

Kata fn (7)
Személynev. Hán, bizony hogy ~ napján megjelentek Sok úri vendégek (340/11).
~ (340/15, 25, 29), ~t (333/70, 340/49), ~nak (340/20).

Katalin fn (3)
Személynev. 1. II. ~ cárnő. II. ~ és Pugatsew' idejétől fogva (313*/99/3). 2. *Senis* ~: Sienai Szent ~ (1347—1380). Nints Compostelli Jakab ott, Sem Senis ~ja (114/220).
~ (96/14).

katalógus fn (1)
Könyvek, műtárgyak rendszeres jegyzéke. Mely említett Catalogus Bteca [=Bibliotheca] Naonalis [Nationalis]át a' Gróf csak ingyen osztattja ki (439*/76).

katángkóró fn (1)
Gyomként tenyésző kórós évelő növény. De még is kárt tsinálnak. Néha a' tsintalan Lúdak, és a' Strimon Darvai Vagy az Árnyék 's a' keserű ~ szárai (413a/136).

katarakta fn (2)
Zuhatag, vízesés. Nem fűrvén árkába a' duzzadt vízözön, Ordító lármával görög a' szirtközön; Most ~ként bőg a' bükkök között (306/99).
~ (52/16).

katedra fn (2)
1. Főiskolai tanszék. Küldjétek hazánkba, ülvén Katedránkba, A Tudomány édes mézét

rakja szánkba (221/11). 2. Szószék. Éljen Kis Bálint, ezt kívánja néked az egész Csököl, A' mellynek Catedrájába te már többé nem pököl (326/68).

kategória fn (1)
Nagy Categoriával: kategorikusan, ellentmondást nem tűrve. De Márs szólla végre belé, 'S Jupiternek ezt felelé Nagy Categoriával (114/937).

katlan fn (3)
1. Tüzfészek. Felhőkig göngyölög a' megolt-hatatlan Tüzláng, és az aether közönséges ~ (337/46). 2. Tüzhányó krátere. Hányszor lát-tuk, hogy az Etna kipukkant ~jain (413a/476).
~jává (454/157).

Kató fn (6)
Személynev. A' szívem is majd meghasad, Kedves ~m! (333/58)
~ (333/8), ~m (333/13, 17, 17, 37).

Kátó fn (1)
Személynev. <Cato, ifjabb Catóra (i. e. 95—46) vonatkozhat.> ~ így felele, Elmehet dol-gára, nints itten helye (239/91).

katona fn (13)
Hadseregben szolgálatot teljesítő személy. Így beszél a' Katona A' kegyetlen Hartzokat (208/81).
~ (29/1, 114/755, 238/cím, 105), Katona (238/61), ~k (267*/12/5), Katonák (209/53, 238/100), ~k' (330/1966), ~nak (267/190), ~knak (267*/12/11), ~mba (239/151).
Ö: gyalog~.

katonaakadémia fn (1)
Katonatiszti főiskola. Gróf Tolnai Festetits György ... A' Magyar Országai Katona-Aka-démiának fundálására 40000 forintot ajándé-koz (445*/233/2).

katonacsoport fn (1)
Katonákból álló egység. Carré tesz itten kü-lönösen négy szegeletre álló 's egy bizonyos helyet békerítő katona-tsoportot (330*/185/2).

katonadolog fn (1)
Katonához illő dolog. 'S katona-dolog kiállni Fiam, a' strapátziát (368a123).

- katonás** mn (2)
Katonára jellemző. *A' Katonaságot viseltt Bordáts', Sziget' Lobogója előtt ~on iget (330/146).*
legkatonásabb (330/1184).
- katonaság** fn (2)
1. Vmilyen nagyságú katonai alakulat. *A' ~ot mindjárt össze szedte, Vivat kiáltással seregem vezette (239/191).* 2. Katonai szolgálat. *A' Katonaságot viseltt Bordáts', Sziget' Lobogója előtt katonáson iget (330/145).*
- katonáskodik** i (1)
Katonai szolgálatot teljesít. *Ha katonáskodnak minden szerelmesek, Köztök egy jó zsoldot magam is keresek (238/1).*
- Kátsándi** fn (1)
Családnév. *Halotti versek ... Néhai Méltóságos Kohányi ~ Therézia Asszony ... eltemette- tésekor (454/cím).*
- Katull** fn (1)
Személynév, Catullus. *Lessz itt jó vatsorád; mivel ~od' Erszényét merevül be szőtte a' pók (140/7).*
- katulya** fn (2)
Skatulya, doboz. *Vagy holmi nagy Smukkos ~t tartának, S két frizőr fűsűvel azon dobo- lának (330/1247).*
~ba (330/673).
Ö: púder~.
- Katuska** fn (1)
Elpuhult, asszonyos természetű férfi. *Menj, és Atyáidnál ne légy alábbvaló. ... Itt bizony nem henyélsz úgy mint egy ~ (268/28).*
- Kaukázus** fn (2)
Közel 1200 km hosszú hegylánc. *Verd hadra a' Neszter' 's Visztula' városit, Űltesd fel a' rabló Caucasus' lakosit (337/202).*
Kaukázus (413a/992).
- Kaunitz** fn (1)
Családnév. *Jusson eszedbe, édes Magyarom! a' halhatatlan ~nak ama mondása, hogy nemzeti Karaktere csak az Ánglusnak és a' Magyarnak [táncnak] van (330*/156/13).*
- kavar** i (4)
1. (Szél) körbe-körbe forgat. *Mennyi fővény- szemet ~ Zefirus Libyába (413a/629).* 2.
- (Szél) felkavar. *Hogy külgye a' szeleket Kik tengert zavarják 's Fenekig ~ják (32/29).*
~ (82/2); ~ta (413a/328).
Ik: fel~, meg~.
- kavarodik** i (1)
Kavarog. *Lármák 's porfelhők sűrűn kava- rodnak az égre (258/8).*
kavarodván **Ik:** fel~.
- káva** **Ö:** rózsá~.
- kavarog** i (4)
1. (A szélről) ide-oda düllöng, szál, kering. *Már a' forgó-szélről tsikorognak a fák, ... Ka- varog a' vetés, a' víz habbal tele (330/522).* 2. (Embertömeg) nyüzsg. *Az omló Fergete- ges havakat szanaszét górálja az Auszter: Úgy ~ minden részről a' Scythia vitézek' Tá- bora (258/51).* 3. (Láng) villog, csapkod. *Lángok ~nak, ahol összeütnék, Mellyek már a' Szala' bértzeire sütnék (397a/1060), ~nak (267/87).*
- káv** fn (6)
1. Kávébab. *A' ~, a' tziúkor, mért olly méreg- drága (330/308).* 2. Ebből főzött ital. *Ha hús lessz, igyanak ~t, ha hőség limonádét (310/ 31).* 3. Reggeli kávéfogyasztás ideje. *Reggel is csak annyit tudtunk volna tenni, Nem szük- ség hát mindég ~n meg jelenni (340/40).*
Káv (233/6), *~t* (342/20), *~val* (330/1513).
Ö: fekete~.
- kávés** mn (1)
Kávét termő. *Zengi új örömét és elmúlt kina- it, 'S átkozza a' ~ kertek' vad urait (454/ 454).*
- kávészik** i (1)
Kávét iszik. *Asszúsözlőt az Urak ivának, A' Dámák feketén egyet kávézának (330/456).*
Ik: rá~.
- kazán** fn (1)
Felforrt ~: az üst forrásban levő tartalma. *Vagy az édes mustnak levét pár-tűzön főzőge- ti 'S a' felforrt ~ tajtékját zöld levéllel le veti (413a/303).*
- Kazinczy** fn (6)
Családnév. (Kazinczy Ferenc (1759—1831).) *~! Földy! Kik belőlem Már-már poétát tette- tek, Kérlek vegyétek el ma tőlem, Mit rég'*

megérdemlettetek (419/1).

Kazinczi' (243/6), Kazintzy (111/104), Kazincym (161/1), Kazincynak (161/12), Kazincymhoz (161/48).

kázsia fn

(2)

Cimetta, fahéj. *Se gyapjokat a' Siria Kenőtsébe nem mártják, Sem a' jó olajt idegen Cásiába nem ártják, Hanem tsendesen nyugodnak, élnek ártatlanságba* (413a/1021). *Kázsiát* (413a/743).

kebel fn

(78)

1. Az ember felső testének elülső része; mell. *Óh hogy' kótog a' ~ed, Mellyben szívemet vi-seled!* (433/9) 2. Női mell, emlő. *Szépek! ... Szemetek tűz légyen, rózsá ajakotok, Hulló-hó kebletek, muskotály tsókotok* (330/2032). 3. Mell a rajta levő ruhával együtt. *Illatoztasd Kebledet Édes Violám!* (109/1) 4. A mell és a rajta levő ruha közötti rész. *'S nyúl saját kebledbe bé* (317/56). *Sírok, zokogok keseregven, Könnyem ~embe peregvén* (412/14). 5. A szív mint az érzések jelképes székhelye. *Szikráznak a' tüzek a' Dáma-szemekben, Keblekben kurázs van, fegyver a' kezekben* (330/1234). *Látván Citére' virágít Olvadni kezd ~em* (375/6). 6. Vminek öblös belseje. *Sőt sokszor ~e a' rengő böltsőnek Halottal áldozik a' mord temetőnek* (213/75). *Nem ér oda soha, ámbár légyen tele Drága gyöngyökkel a' Tengernek ~e* (212/42). [Árnyékszék] *Ajánlod kebled a' test' ösztönétől Nyomott embernek szívesen* (377/37). *Óh Tulipánt! Szent kezével Kinyitott fel tégedet? A' napnak minden színével Ki tölté meg kebledet?* (397a/392) 7. Vmely szervezet, csoport belső, saját köre. *Tik talám több érézessel bírtok, Mint sem embertársaim, Kik keblekből számkivetnek, És magok közt tsúfra emlegetnek Egy szegény boldogtalant* (304/19, 435/19). 8. Vmely vidék területe. *Ez áldott környéknek temékeny ~e Hány javával van a' Természetnek tele* (72/1). *Mint a' meg vénhedt fa, a' mellyet nevele A sűrű erdőnek árnyékos ~e* (214/2). 9. Isten/Ábrahám ~e: mennyország. *Lelkem erőlködik, És áldott ~dbe Készül szállani, jó Atyám!* (454/703) — *Együtt menjünk az Ábrahám ~ébe, az égbe* (310/64). 10. Vminek a körében, hatalmában. *Élj vígan, játzódván a'*

vígság keblébenn, A' gyönyörűségek kies ligetébenn (204/53). *Hány ezret a' vidám öröm közepébe! Taszíta a' komor halál ~ébe!* (77/18) — *Sok dülás, zűr-zavar keblébe rejtezett* (211/5).

~ (196/32), ~ek (198/15), ~em (16/52, 84/32, 148/24), ~em' (205/52, 425/22), ~ed (55/12, 313/127), ~ed' (191/12), *kebled'* (430/35), ~e (64/15, 86/15, 188/63), *Kebele* (215/28), *keble'* (355/12), ~ünk (392/22), *kebletek* (373/4), *kebledet* (263/6), ~ét (146/5, 199/26), ~eket (89/11), *keblemnek* (436/25), ~embe (4/20, 200/20, 443/153), *Kebelembe* 460/62), ~edbe (184/43), *kebledbe* (349/16), ~ébe (65/8, 336/64, 454/860), *keblébe* (217/120, 268/156, 410/28, 456/27), *Keblébe* (330/46), ~ébe' (253/13, 287/23), ~ibe' (172/16), *kebletekbe* (304/34, 380/31), ~ekbe (216/67), ~edben (423/43), *kebledben* (443/163), ~ében (53/8, 111/39), ~ébenn (26/38), *Keblébenn* (190/48), *Keb'lében* (128/4), *Kebeledből* (421/44), *keblen* (330/1310), ~én (331/30), ~énn (174/18), ~ére (150/44), *Kebeleikre* (330*/140/2), ~éhez (297/1), *Kebeléhez* (170/47).

Ö: érc~, ólom~, vas~.

kecsegtet i

(16)

1. *Vki vmivel ~ vkit:* vmilyen ígérettel biztat vkit. *Édes ájulás lepett el, Melly eggy menygyei étellel Ketsegtetett, biztatott* (134/60, 447/60). *Ezer jókkal ketsegtetnek a' Jövendőők!* (174/24) 2. Hiteget, áztat vkit. *Síma száddal mit ~sz? Mért nevezsz felém?* (427/9) — *Édes mézharmattal ~ A' nyíló rózsá ajakán* (430/25). *Ha ő [a szerencse] mosolyogva ketsegtet tégedet: Szedd komor rántzokra stóikus képedet* (191/49). 3. *Kecsegteti magát:* reménykedik, bizakodik. *Ne ketsegtessd magad még is, hogy a' sírnak Lakossai közzé még sokáig írnak* (204/43). ~ (55/9), *ketsegtet* (191/9), ~sz (168/12), *ketsegtetel* (305/61); *ketsegtetem* (331/26), ~te (129/61, 425/61). — *ketsegtessd* (217/5, 43).

kecsegtetés fn

(1)

Biztatás. *Mondása rakva szíves Kedvvel, ketsegtetéssel* (185/150).

kecsegtető mn

(6)

1. Olyan aki, ami kecsegtet vkit, vmít. *Jövel*

felénk hűs szárnyadonn Jövel, szép Estve, már! Ketsgetető sűgárodonn Vénusz' Szerelme jár (230/3). **2.** Biztató. E' ketsgetető Szózatokra Ujonnán a' zajgó Habokra Indítom mérész Gályám (177/33).

ketsgetető (81/13, 257/66, 330*/173/8), Ketsgetető (245/4).

kecske fn (7)

Állán szakállszerű szőrzetet viselő, jól tejelő háziállat. Az igaz, fejrlik ortzád igen szépen A ketske hátujja ugy fejrlik éppen (61/34).

ketske (327/34), ketskék (327/49, 413a/918), Ketskék (397a/663), Ketskét (413a/924), ketskét (413a/724).

kecskecsécű fn (1)

Nagy, hosszúkás szemű szőlő. Nem hagylak el ó! tsemegék Isteninél nagy betsű Rodia, 's tömött gerezddel kínáló ketske-tsetsű (413/625).

Kecskemét fn (2)

Helynév. Által keltem a' Dunának Szőkén zajgó habjain, 'S a' Ketskemét' pusztájának Széllal béllelt szirtjain (357/31).

Kecskemét (235/1).

kecskepásztor fn (1)

Ketskét őrző pásztor. Ketskepásztor (397*/76/24).

kecskés fn (1)

Kecskepásztor. Barlangjában, melyet kondor Bajbontsokból öklözött, Ül a' ketskés, a' komondor 'S a' virágszálak között (397/651).

kecskeszőr fn (1)

Itt az áldozati állat jelképe. Sok bolond ki adja utolsó fillérét Le teszi a' Mennynek árendáját 's bérét Hogy mikor az oltárt építik számodra Ketske szőrt vihessen ő is oltárodra (190/66).

kecsketömlő fn (1)

Kecske bőrből készült tömlő. Vigan ugráltak olajjal meg kent ketske Tömlőkön (413a/929).

ked l. kend

kedv fn (104)

1. Vkinek vmely időpontban uralkodó érzelmi állapota, hangulata. És ha az elsőől még ~ed nem dúzzad, A' másik kantsót is köröm

hegyig húzzad (199/101). Csak eltűnt ~em esmére, És a' kínzó Szerelem (428/123). **2.** Vidám érzelmi állapot, jó hangulat; jókedv. Kedv! Remények! Lillák! Isten véletek! (427/63) — A' barátság 's ~ megszűnők, Tréfa, nyájasság eltűnők (322/25). Kinek ~e nem volt, vagy pedig nints ~e, Bakkantsa meg haza mentekor a' Medve (340/47). **3.** Állandó jellegű lelki hajlam, készség vmely tevékenységre. Sem ~em, sem erőm nintsen arra nekem, Hogy minden sor tántzot leírjon énekem (330/499). Hajdan ha egy szem lankasztott, Ha egy szép mellyet öleltem, Minden ~em ebbe letem (154/31). **4.** Vmire irányuló vágy, kívánság; tetszés. Ha kell, ~em szerént eszem (316/19). Távozz Frantz! Magyar füllünkben Tsalfa szód ~et nem lél (257/75). Ám szívesenn hányd énnekem, Ám kevélyen szemedet: Megvetésed' fel sem veszem, Fel sem veszem ~edet (208/36). **5.** Kedvét tölti vhol: jól érzi ott magát. Még a' pompás Bétsbe töltöd Te ~edet, Mi a' Vágnál gyakran sohajtunk Tégedet (179/7). **6.** Kedvét tölti vkinek: mindent vki kedve szerint tesz. De hogy egyik szómat másikba ne öltsem, És a' Tens Úrnak is Űri ~ét töltsem (330/1666). **7.** Nem nagy ~vel: nem szívesen. 'S hívó anyját Persefone nem nagy ~el kíséri (413a/46).

~ (41/6, 330/1895), ~em (6/27, 239/229, 257/227, 350/16), ~em' (138/1, 278/11, 392/59), ~ed (413a/722), ~e (31/11, 53/10, 133/62, 219/44, 330/320, 389/11, 85, 418/117, 454/270), Kedve (317/234, 456/62), Kedvünk (327/36), ~ek (77/138, 453/56), Kedvek (413a/418, 892), ~et (77/36, 111/103, 208/23, 216/10, 222/5, 228/7, 257/81, 266/27, 283/6, 310/15, 330/663, 336/47, 339/12, 382/25, 389/110, 425/49, 427/11, 432/120, 460/137), Kedvet (391/22, 397a/681, 426/48), ~emet (99/5, 200/32, 460/80, 94), Kedvetem (460/75), ~edet (155/48), Kedvedet (183/4), ~ét (163/36, 330/903, 415/21), ~ünket (4/32, 32/42, 77/6, 91/6, 7, 210/45, 389/117), ~eket (315/12, 413a/416), ~ének (83/49), ~ébe (9/28), ~ébe' (271/17), ~ben (397a/611), ~ében (330/655), ~re (266/69, 328/20, 330/1728), ~edre (239/44, 263/15), ~ére (231/83), Kedvére (112/7, 170/2,

397a/200, 429/7), ~ekre (314/52), Kedvekre (397a/156), ~edért (413a/698), Kedviért (410/13), ~ekért (267*/14/10), Kedvekért (239/216), Kedvvel (185/150, 413a/309).

Ö: jó~.

kedvel i (23)

1. Kedvel vkit: vki iránt rokonszenvet, kisebb vonzalmat érez. *Hogy híve voltam szívednek, 'S ~tél te is... Kedves Pál (299/73).* **2.** Kedvel vmit: szereti, kedvét, örömét leli benne. *Csak a nyíl és a kéz ív, Mellyet ~l ez a' szív (460/39). Tölts bort, Leányka, tölts bort, Kedvellem a' piros bort (373/18). Nem ~lek társaságot, Sem leányt, sem tífiráságot (271/21).* **3.** Szeretettel, szerelemmel szeret. *Kedvel szívem egy szép Legényt, De nem vár abból völegényt, Én szeretem de hijába Nem fogad gráziájába (309/105). Ah, ~ hát, 'S ambróziát Tölt Lilla mélyly sebembe (277/10).* **4.** (Növény, állat) ~ vmit: csak vmi természeti tényező meglétekor fejlődik megfelelően. *A' fűz ~ patakot Az Éger motsárt, a' tiszta hideg helyet 's északot (413a/632).*

~ (287/44), ~ék (283/5), ~lett (233/34), ~lt (158/49); ~em (309/89), ~led (413a/511), Kedvelled (413a/19), ~i (330/149), ~li (13/32, 330/172), ~lek (134/70, 447/70), ~te (253/14), ~ték (330*/156/2), fogom ~ni (413a/1040), fogja ~ni (259/337).

kedvelő mn/fn (4)

I. mn Szerető. *Ha a' Magyar nemet kedvellő Sándorban Hazátok' reményjét tészitek a' porban: Az ég a' Nemzetnek siralmát megsánja (259/333).*

II. fn Az, aki vkit/vmit szeret. *Vagy ha már ő, mint kedvellőd, Ébren szívja lelkedet; Mond meg néki, hogy szellőd Mellyemből kerekedett (456/17). Ollyat kap hát ettől ennek kedvellője, A' mit az Anglusnak szerez levegője (239/71).* kedvellőd (259/297).

kedvelt ~ kedvellett mn (6)

1. Olyan aki, ami iránt vki vomzalmat érez. *Termessz hát Kövér és a' békességtől kedvelt szelid olaj fát (413/975).* **2.** Szeretett. *'S tölünk kedvellett Húgára Terjesszen áldásokat (438/15).*

kedvelt (219/75, 330/1445), Kedvelt (409/22), Kedvellet (413a/406).

kedveltet i (2)

1. Vkit ~: kedve telik benne. *Az ékes virágok, mellyek ~tek Szánakozás nélkül rólam le tépettek (73/3).* **2.** Magát szebben ~i: szebbnek mutatkozik. *Mint a' Napnak tekinteti Mikor a' setét felhőkből ki vetkezik, Ki derül, 's magát szebben ~i (137/11).*

kedveltetni in (2)

1. Megszerettetni. *Mit nyájaskodsz? Bánat 's akarod magadat Kedveltetni; nállam nem éred tzelodat (7/2).* **2.** Szórakoztatni. *Minde-nemmel felhagyok, Én, ki másszor a' lyánykákat, És egész kompániákat, Kedveltetni jól tudám (271/15).*

kedveltető mn (3)

Kedves. *Nemis Tsaták, 's Triumfusok Valának Elméjébe. Hanem a' költőnös Kedveltető Elhívatas (170/32).* ~ (6/12, 189/14).

kedves mn/fn (225)

I. mn **1.** Olyan (személy), aki iránt szeretetet, vonzalmat érzünk. *Voltam a' Dámáknál ~ egy Gavallér, Tisztelték, imádtak módjok szerint (206/11). Mostan ~ színed' tám utólszor látom, Ah! Már isten-hozzád, szerelmes barátom! (63/27)* **2.** Különösképpen, legjobban szeretett. *Igy emelem vígan fel karomat Így ölelem ~ Dafnisomat (173/16). Néha azt nevezik gyilkos párt ütőnek Kit ~ Hazája tart védelmezőnek (80/10). A harmadik, ki Annyának 'S nékem is ~ vala, Mostan egész Hazájának Bánatjára meg hala (114/330).* **3.** (Bizalmas, baráti megszólításban:) *Óh legkedvesebb Barátim! Beh édesenn képzelem Mi örömmel sétáltatok tavaly a' Tempén velem (241/3).* **4.** Olyan (tárgy, dolog), amelyet vki különösen kedvel. *Ezért ~ munka a' tapasztás nála (26/45). Kérde ~ Emberem E' titok mi részbe áll, Hogy legkedvesb tzi merem Egy elhervadt Rózsaszál (283/3). Az olly madár igen ritka Mellynek ~ a' kalitka (31/9).* **5.** Jóleső (étel). *Az embernek ~ legyen minden falat (54/12).* **6.** Szeretetre méltó, megnyerő, nyájas (személy). *Lám a ~ Hébe A bajnok szívébe Mely hatalmat vehetett (98/7).*

Vagy itten bámulja Szépségét a lesbe Valamellyik ~ Istenasszonyának (176/11). 7. Barátságos, szíves. 'S tiszteletemnek e' tsekély jelét végve ~en (124/23). 8. Megnyerő (beszéd). Hald ~ szavait Édesed szájának (77/269). 9. Kellemes. Ti az égből jövő ~ lehelletek Zefírkék! Mellyemre, kérlek, repüllyetek (90/7). Úgy vagyon; nedves Kelyhéből ~ Fűszerszám' illatja jó (146/8). Űzik már a' Farsangot! Bor, Muzsika, Tántz, Múltság Kedves törődés, fáradság, Kik hajdan itt múlattatok, A közhelyről oszlojatos (133/3). 10. Tiszteletre, elismerésre méltó. Légyen ~ az Úr előtt Nemzetem Ditsősége (124/21). 11. Kedvesen: szerelmesen. Csak te is hívedre nézzél Kedvesen, Csókra új csókot tetézzél Szívesen (285/44, 183/16).

~ (68/1, 72/3, 73/5, 76/8, 77/99, 174, 263, 279, 297, 90/11, 33, 111/30, 95, 106, 117/3, 123/12, 124/19, 126/43, 143/23, 145/15, 148/43, 158/49, 162/49, 172/19, 177/30, 184/50, 198/41, 43, 199/27, 206/1, 209/70, 210/90, 101, 211/61, 212/77, 81, 91, 214/62, 215/110, 217/111, 142, 218/6, 220/25, 222/23, 46, 231/481, 237/104, 238/112, 239/68, 144, 241/34, 249/75, 253/77, 257/125, 259/72, 259, 267/165, 267*/17/3, 267*/18/5, 268/82, 269/3, 273/7, 276/1, 8, 277/1, 288/66, 290/26, 295/1, 305/57, 306/273, 309/1, 312/29, 326/56, 330/87, 248, 872, 1910, 331/20, 336/69, 342/23, 368/12, 368a/43, 376/2, 379/132, 380/55, 382/30, 392/72, 397a/97, 485, 928, 929, 1147, 1161, 413/22, 413a/838, 423/49, 424/32, 425/16, 428/169, 447/110, 448/19, 449/6, 454/812, 931, 961), Kedves (1/6, 4/30, 32/26, 129/54, 146/29, 159/3, 169/81, 133, 176/26, 185/63, 215/122, 140, 220/36, 228/1, 235/9, 259/145, 397, 263/38, 273/24, 276/30, 295/4, 299/1, 30, 77, 95, 306/152, 239, 312/14, 333/58, 357/20, 388/2, 397a/590, 796 433/79, 454/877), ~ek (245/9, 413a/615), ~en (115/1, 188/82, 266/46), ~enn (123/13), ~sé (209/106); ~ebb (309/33, 460/53), Kedvesebb (225/86, 249/24, 448/24, 449/15); leg-kedvesebb (63/9), leg kedvesebb (30/7, 204/27, 217/27).

II. fn 1. Vkinék hozzátartozója; gyerek, családtag, rokon. Most karjaim közül ~im!

Mennyetek, Adjatok vég tsókot, rám emlékeztetek (217/107). Egy gyermek a' Grátziának Kedvesse, a' tsintalan, Gyenge karjával annyának Nyakán tsüingvén untalan, Hízlekedik (397a/462). 2. Hitves. 'S a' Kellemek' arany szárnyain Felemelkedsz megdicsőült Kedvesed' ölébe Vigadni a' Heroinak örök innepébe' (299/133). 3. Vkivel szerelmi viszonyban levő személy; szerető. Én is, Kedves! Mással szívet Nem cserélek. — Én is szeretlek Édesem! — Én is téged, Kedvesem Míg csak élek (276/31–4). 4. (Megszólításképpen:) Honnan? Hová akar menni Kedvesem így magába? (231/380) — Ne félljen — 's gondja ne légyen Kedvesem itt semmire! (231/396) 5. Kedves dolog. Bátor akkortájba elég jelenséget tettenek ... Az nem ~t jövőndőlő madarak, és egyebek (413a/475). 6. Az ég ~e: a mennyországba költözött halott. Egy nagy Bölts már szinte a' sírba költözött, Egy, földünk barátja, és az ég' ~se (454/581).

Kedves (212/103, 295/30), ~em (275/15, 460/100), Kedvesem (77/91, 128/51, 137/1, 139/55, 60, 395/14, 445/13), Kedvesem' (138/5, 312/25), ~ed (45/13), ~ed' (272/22, 420/8), ~e (330/1299), ~e' (338/7), Kedvesse (330/1906), ~im (217/115), Kedvesim (222/79, 241/16, 253/75), Kedvesid (326/74), Kedvesink (268/164), Kedvesét (77/232), ~it (217/88), Kedvesemnek (282/1, 303/3), ~ének (77/99), Kedvesének (134/79, 447/79), ~sének (397a/221), Kedveseden (428/36), Kedvesemről (176/37), Kedvesinktől (268/159), ~eddel (179/7, 454/963), ~ével (336/13), Kedveseinkkel (259/108).

kedveskedhet i (1)

Kedvében járhat vkinek. E' szerént mi Bőjt' havában Ollyal ~ünk, A' mit csak tavasz' javában 'S nyár felé szemlélhetünk (289/18).

kedveskedik i (1)

Kedvében jár. És a' melly oltáron tömjént Ozirisnak égettek, Azon a' Jó Ízisnek is Tömjénnel kedveskedtek (307/16).

kedvesség fn (4)

1. Szeretetreméltóság. A' te bájoló ~ed, Melly a' teremtés' remeke, 'S nemes lelked méltóz-

tat téged A' királyok' szerelmire (379/77). **2.** Kellemes érzés. *Ámor ... Ha ilyen ~ei Vagynak már láncaidnak ... Én lábaimra kapcsolom S édes örömet csókolom Mennyei békódat* (460/167). **3.** Barátságos, előzékeny viselkedés. *Bár Hectori vitézséged Itt mindent fejül mujjon 's Mindeneknél ~ed Gyönyörűségbe fujjon* (13/7). ~gel (73/24).

kedvetlen mn (4)

1. Olyan ⟨személy⟩, akinek nincs kedve, levert kedvű. *Én illy ~ embereknek Nem lések egyyike, Legyen jutalma bár ezeknek A' kedves Estike* (424/29). **2.** Kellemetlen. *Itt a' ~ Tavaszz. Lottos pottos minden napja* (389/3). ~ (239/40, 389/74).

kedvetlenedés fn (2)

A jókedv elvesztése. *A' borongós égnek sűrű felhőzése Házba zárt szívünknek ~e* (87/58, 199/88).

kedvetlenít Ik: meg~.

kedvetlenség fn (2)

Rossz hangulat. *Idvez légy Liéus, jóltévv Istenség! Te tőled szívünkől fut a' ~* (199/76). ~ (330/447).

kedvez i (9)

Kedvében jár vkinek, különösen kedvesen bánik vele. *Hitetlen Sors! Ki jobbadára Tsak a' bohóknak ~el* (379/62). ~ (214/25), *Kedveztek* (239/213). — ~ne (397a/505). — ~z (2/25), ~zen (193/45, 330/1211), ~zetek (159/19), ~zenek (326/19).

kedvezni in (1)

⟨Növény⟩ fejlődését segíteni. *Hanem illendő ~ a' gyengéd szőlőnek Midőn fiatal korába újj venyigéi nőnek* (413a/904).

kedvező mn (5)

1. Olyan, ami vkinek kedvez. *Éljen Uri házával, Az ég minden javával, Hogy minden bűtől mentse A' ~ szerentse* (336/12). *Gráziák úgy szállanak le Zöld levélkéidre ma 'S Kedvezőnn mosolyganak le Onnan a' kis Rózsira* (249/31). **2.** Tevékenység folytatására előnyös. *Vezetőid lesznek magok A' Tindarusi Tsillagok. És ~ fénnyekkel Derítik utadat fel*

(177/25).

~ (10/31, 30/11).

kedvözön fn (1)

Ragyogó jókedv. *Mondom; és ezt addig mondom Míg a' vinkó felderít Elvész minden bűm és gondom 'S a' ~be merít* (438/32).

kedvtelve in (1)

Jókedvvel. *Az erdőknek zöld éjjelében Ámor ~ tébolyog, Öröm foly a' szellők' mentében: Ég föld, tenger, mind mosolyog* (379/22).

kefélt in (1)

Kefével megtisztított. *Eggyik a' bugyogójával Futott rettegve elő, Másik ~ Schlafrock-jával* (231/69).

kegyelem fn (15)

1. Megtorlás elengedése. *Mi koldúlnánk é kegyelmet gyáva ellenséginktől?* (259/500) **2.** Az emberiséget a kárhozattól megmentő isteni szeretet. *Világ' minden Fejedelme! E' szómra hallgassatok; Hogy az Istennek kegyelme Meghallgasa szavatok'!* (397a/247) **3.** Uralkodói kegy, jóindulat. *Az öröm 's boldogság lakik a' hazában. A' nagy Terézia mindkettőt meg ójja, Igazság 's ~ lévén őrállója* (259/190). **4.** Leánynak az őt szerető legény iránt tanúsított szívbeli hajlandósága. *Lilla! Míg ingó kegyelmed Tiszta szívemhez hajolt, ... Boldogabb nálam ki volt?* (449/1) — *Látod hogy hív kedvesed' szerelme. Látja ezt az ég is: Mért hideg hát még is Szívednek kegyelme?* (272/25)

~ (268/124, 404/3), *kegyelme* (445/67), *kegyelmet* (330/870, 413a/48, 460/140), *kegyelmednek* (397a/897), ~ért (453/277), *kegyelmeért* (453/221), ~mel (215/132).

kegyelmed fn (2)

⟨Megtisztelő megszólításként.⟩ *Komám Uram subscriállya, Kegyelmeden már a' sor* (92/135).

kegyelmeteknek (185/49).

Ö: ő~.

kegyelmes mn (14)

1. Kegyes. *Ábrahámnak nagy jóságú Istene! ... Légy ~ Hadnagy kis Néped mellett* (225/4). *Ő a' ~ Isten* (319/5, 16, 27, 39). *Újítsd meg hűs záporoddal Őtet, óh ~ Ég!* (397a/1050) **2.** ⟨Uralkodók, főnemesei megszólításában.⟩

Ím, ~ Grófné! Szemben lehetünk ismét Veled (307/69). **3.** Uralkodói kegyként adományozott. Amint a' halhatatlan Mária Terézia' Kegyelmes Diplomája bizonyítja (445*/233/7). **4.** Kegyelmes szívvel: jó szándékkal. Ama' kedves Sándor ~ szívével Fog segédje lenni Nádorispány névvel (259/259). **5.** (Leánytól:) ~ válasz: a szeretet kinyilvánítása. Adj ~ választ hív rabodnak Mondd Szeretlek (272/26). ~ (376/11), Kegyelmes (214/99, 415/43), ~en (231/5).

kegyes mn/fn

(59)

I. mn 1. Kegyet gyakorló, osztogató (személy). Hanem ő, a' millyen ~ jóltévéje Annak, ki a' virtus igaz követője; Olly nagy ellensége azon embereknek, Kik híven szolgálni szoktak a véteknek (193/37). **2.** Viszonzott (szerelem). Pedig tám a' ~ Szerelem nevembe Most sugall legtöbbet ártatlan Szépembe (196/91, 380/89). Szép vagy te, Lilla, 's édes, Vidit ~ szerelmed (411/8). **3.** Szíves, kedves, jó. Lelke ~; de negédjétől Ójzatok irgalmas Egek! (430/17) — Nagysádnak magam nevében Apró violát szedek; És laurusához kaptsolva, Bémutatom Kéz' tsókolva Végve tőlem ~en! (188/95) **4.** Hasznos. És hogy minden észre venné, Zeng a' jóltevő Istenné A' ~ Pecúnia (317/231). **5.** Buzgón vallásos (személy). Isten! ... Ezt esdekli sok száz szívnek indulatja. Hogy tarsd meg sokáig ~ Püspökünket (225/93). Hol nyög a' Virtus, 's kinlódik maga a' ~ Jób is (162/28). **6.** Kegyelmes. Hadd zengjen ilyen szíves Ének A' Magyarok ~ Istennének (188/111). Az ég vigyázzon rád mindig ~ szemmel (215/131). Óvjuk a' Magyar hazát, 'S a' ~ Teréziát (259/557). Re-kesszük mindnyájunkat Nagyságok' ~ Szívébe! (188/166, 168) **7.** Áldott. Egyaránt bevészi A' ~ föld a' szegényt És a' királyt is (410/33). **8.** Kedves, szép (nő). És te, ~ Szűz, ne vesd el A' halandókról szemedet (148/77). Most vagyok Veled szemben Először mióta élek: Mégis belől szívemben Mindég kínzál Kegyes Lélek (131/4).

~ (184/47, 225/80, 117, 117, 148, 237/131, 238*/20, 251/16, 259/152, 159, 163, 195, 199, 206, 293, 312, 401, 368*/27, 397a/90, 1177, 400/23, 99, 412/25, 423/47, 432/86, 98,

439/48, 450/31), Kegyes (104/13, 210/92, 212/46, 277/13, 299/105, 413a/4, 428/193, 445/46), Kegies (330/1476), ~en (368*/30), Kegyesen (215/144).

II. fn 1. Kegyet gyakorló személy. Mert csalárd az emberekben Már a' szív nagyon, És az érzéketlenekben Több ~ vagyon (374/12).

2. Kedves, szép nő. Imádandó ~ képének Mindennap temjénezhettek: De egy nyájas kis Istennének Tekintetére reszketek (430/9). Gyenge szívetskéik előre repesnek, Hogy még ma tört fognak vetni egy ~nek (330/74).

kegyesség fn

(5)

1. Vallásos buzgóság. A' kegyetlen halál felvont nyilainak Még a' ~ is, a' melly sokat tehet, Késedelmet hozó akadály nem lehet (209/35). **2.** Vkinek jóindulata. Bache 's áldott Célres, hogyha ~tek alkotta Hogy a' szelid kalászsokkal a' föld is felváltotta Chaonianak makkjait (413a/7). ~ (211/66, 453/245), ~' (225/91), ~gel (428/203).

kegyetlen mn/fn

(44)

I. mn 1. Kínt, gyötrelmet okozó (személy, dolog, érzés). Oh te gyötrelmeknek ~ Királya Nints, ki veszélyedet valaki ki állya (2/23). Így mutatja, el oldatván A' rab, örömmel tele A' ~ Lántzot osztán, Mellyet hajdan visele (208/87). Tsak rettentő képzelések, Tsak ~ érezések Ostromolták lelkemet (322/30). **2.** Ilyen személyre valló, tőle származó (tett, külső). Hát ~ nevet ezzel érdemele, Hogy hozzánk ilyen jó indulattal tele? (213/57) — E' ~ lángot szíttam ki szemedből (196/54, 380/52). **3.** Jóindulatú érzések viszonzására képtelen, érzéketlen (személy). De fúttz te! Jaj! — ~! Szép Nítze! — jer, 's ne fuss el (186/41). **4.** Erős, nagy fokú (szél, idő, hang). Így noha truttzára a' ~ télnék Az emberek öröm 's nyájasság közt élnek (66/21). Meg halva el hulnak a' sárga levelek Játzadoznak vélek a' ~ szelek (87/ 52, 199/82). Majd a' trombiták' ~ Hangja ismét kardra int (368a/35). **5.** Halállal fenyegető, halált okozható. Régen elsüllyedtem volna még A' ~ Tenger mélyében (177/ 2). Úgy jártok, a' mi-ként jár Ki a' ~ áspist Saját ölébe rejti

(185/201). **6.** Könyörületet nem ismerő, kí-méletlen. *Ah de a' ~ Fátom Már kintsemtől elszakaszt* (301/17). *Mert nem tsak a' harczok vérengző mezeje A' ~ halál mulatozó helye* (209/56). *Oh Halál! Hogy valál Illyen ~?* (299/13) **7.** Vérengző (állat). *A' Hijéna egy ~ ragadozó állat* (330*/199/1).

~ (77/15, 208/82, 209/34, 211/9, 215/30, 253/2, 324/26, 397a/789, 413a/163, 286, 1099, 453/158, 454/110), *Kegyetlen* (268/107), ~nek (176/105, 107, 213/71), *kegyetlenül* (63/10), *Kegyetlenül* (257/63).

II. fn 1. Kínt, gyötrelmet okozó személy. *Két Daemon, melly miden szépet jót feldúlhat. Melly a' Kegyetlennek botot ad kezébe* (313/61). **2.** Lelki fájdalmat okozó személy. *Én szenvedek, 's pedig miattad, Miolta szívem' elragadtad, Edes Kegyetlenem!* (302/3) — *Vajha az ég vagy olly angyali szemeket Vagy olly tigris szívbe illő érzéseket Beléd, szép ~!* *Ne teremtet vólna* (196/57).

~ (57/1, 186/27, 196/52, 268/40, 460/137).

kegyetlenkedik i

(1) Pusztít, öl, gyilkol. *Körül belől a' városok, a' fegyvert előszedik, A' pusztító Márs az egész földön ~* (413a/519).

kegyetlenség fn

(6) Kegyetlen cselekedet. *Óh! lám — minket melly rettentő Inségbe Ejtett a' Frantz' ~* (257/61). *Nem azt mondhatnám é hogy a' ki teremtet, Kegyetlenségének tárgyává engem tett?* (454/260) ~ (257/171, 268/91), ~' (397a/212), ~ed (257/202).

kehely fn

(7) **1.** Díszes, talpas ivópohár. *Halhatatlanság' kelyhének örömnedvét issza: A' nyomorúltt földiekhez hogy vágya hát vissza?* (299/109) **2.** Szenvadás átélésének jelképe. *Itt a' vég: megivám kelyhedet: óh halál* (454/705). **3.** Virágnak összeálló szirmai, ill. belső öble. *A' kis viola ... nedves Kelyhéből kedves Fűszerszám' illatja jó* (146/8). *Itt a' kék Játzint fejtődik Hűs illatú kelyhivel* (397a/406). *kelyhedet* (375/33), *kelyhetekből* (134/129, 447/129).

kék¹ mn/fn

(37)

I. mn 1. A derült ég színéhez hasonló színű. *Kezde a' setétes Éj is vonni gyászos szőnyegget, A' Szemektől el takarta a' mezőt 's a' ~ Eget* (161/18). **2.** A kékhez közelálló színű, árnyalatú. *Apró Viola 's Hiatzint Bár Hajamon fénylene! Apró, és ~ Töltsérjei Ollyak, mint Szépem' Szemei* (128/45). *Lágy düttzából hahotával A' ~ Galambka kijő* (397a/338). *Itt készül a' halvány Irigység ~ mérge Itt nő az álnokság, 's bosszúállás férge* (453/105). **3.** Véraláfutástól kékesen sötét. *Hószín karjaikra felvévék ~ testét, Bévivék szomorún az oldalszobába* (330/1510). **4.** Kéknek látszó (messzeség). *'S eltűnvn a' ~ messziségben Érzéssé 's hanggá változik* (417/31). **5.** *Kék Isten: Neptunus, a tengerek istene a római regvilágban. A' zöld vetésekre Barna Ligetekre Kék Isten nem férkeze* (32/6). **6.** Kék rettegés: a víztől való félelem. *A Halál kevélyen nyargal a' habokonn Nyilait ordítva szorja el azokonn Az irtozás véle a' ~ rettegéssel* (56/29, 202/29). **7.** Kék remény: (kék a remény színe). *De mit láttatsz a' jövendő' Tűkörében, ~ Remény?* (443/218) ~ (32/25, 67/12, 162/95, 227/1, 244/8, 247/14, 259/40, 367/3, 397a/135, 379, 405, 586, 405/34, 414/11, 418/28, 450/26, 454/45, 419, 924, 456/4), *Kék* (373/82, 397a/209, 300).

II. fn 1. Kék szín. *Bár most szép Napodat felhők fedezték be, Ki fog még derülni Eged, vidám ~be* (222/68). **2.** Vminek kék felülete. *Pirja ~ké, ~je hamar sárgává lett* (330/910). **4.** *Nem visel még semmi ~et: nincs semmi kiütéses betegsége. Nem visel még semmi ~et, Nem tractált Deákot, Péket, Két forintos Nimfa ez* (317/145).

kék² l. kell

kékellik i

(2)

Kékhez közelálló színű. *A' kis viola ... Szépen ~, És veressellik, Míg leng a' hajnali szél* (146/13). *Kékellnek* (371/6).

kékellő mn

(7)

A derült ég színéhez hasonló színű. *A' ragyogó napnak díszes ábrázattya Magát a' ~ égen mutogattya* (10/2). *A hajós ... Hajóját ... Viszi*

a' félelem színétől ~ Tenger (83/31). Mindenik barna essőkbe 's ~ jégbe borúlt (413a/245). ~ (69/13, 313/103, 397a/115, 1006).

kékes mn

(2)

Kékhez közelálló színű. *A' kis viola ... Kékes levelét Szagos kebelét Nem delin nyitja é fel? (146/4) ~ (413a/456).*

kékség fn

(3)

Vminek kék (színű) volta, kék színe. *A' ki derült Ég ~e Tündöklött a' szemében (231/115). ~ét (56/60, 202/60).*

kékült mn

(1)

Kékhez hasonló színűvé vált. *A' forgószelekkel tsatáznak hajai Zöld tajtékot túrnak kékült ajjakai (260/10).*

kel i

(18)

1. Fekvőhelyét elhagyja, felkel. *Sír tisztelőd, ha kél, ha fekszik (302/10).* 2. <Növény> a földből fokozatosan kibújik. *A' kis viola ... De végtére mire kél? (146/18)* 2. <Kifejezésekben.> *Vmire ~: vmit kezd, vmely cselekvésbe kezd. Néped a' sírig fog követni tégedet, Hartzra kél éretted (337/151). Szárnyra ~ a' víznél A' több Zefírek' nyájas kisedd rajja (172/17). Repül szívem a' sok Habban, 'S esmérelen Partra kél (177/41).* 3. Keletkezik. *Úgy víg egy Poéta és egy Kántor Deák, Ha a' Lagenából kélnek az Ideák (233/10).* 4. Indul. *A' melly nagy kintsért sok népség ... Véres hadba ~t vala (317/7). Fut ő, kél, mindent rontván, ahogy érheti tzéjját (36/4).*

~ek (357/22), ~ünk (331/46), ~ének (259/630), ~t (326/15, 413a/1107). — ~ne (330/221). — ~jete (196/93, 331/2, 34, 380/91).

Ik: által~, fel~, ki~, meg~, túl~.

kelendő mn

(1)

Jól eladható, keresett. *Borai híresek és ~k (330*/148/5).*

kelepcse fn

(1)

Csapda, tör. *A' kártékon Madarakat ijesztet keleptzéval (413a/174).*

kelet fn

(19)

1. Az az égtáj, amerre a napot felkelni látjuk. *Ki az a' kit hozánk hoznak ~ felől az Egek (405/33).* 2. A tőlünk ebbe az irányba eső táj, országok. *Légy idvez, óh Hafíznak Sírhalma, mellybe' nyugszik A' Rózsabokrok' alján Kelet' édes énekesse (373/16).*

~ (313/73), Kelet (373/72), Kelet' (259/235, 373/12, 44, 97, 120, 145, 159, 180, 454/582, 456/7), Keletnek (400/91), ~re (43/12), Keletre (313/79), ~ről (413a/993), Keletről (313/31).

Ö: nap~.

keleti mn

(2)

Kelet felől jövő. *Völgyein éltető ~ szél lenge (341/11).*

~ (330*/197/1).

Ö: nap~.

keletső mn

(3)

Keleten levő, keleti. *Hajnal már feltetszett a' tsillagok között, ... Bésütött a' Szála' ~ ablakán (330/1852).*

~ (413a/637), Keletső (330*/197/1).

Ö: nap~.

kelhet i

(1)

Fekvőhelyét elhagyhatja, felkelhet. *Ott feküdt, és álom nem jött a' szemére: ... Valami baja volt, mindjárt nem ~ett (330/1748).*

Ik: fel~, ki~.

Kelist fn

(1)

Családnév. *A' ~' Odáji közül (403/cím).*

kell i

(247)

1. Vkinek szüksége van rá, szükséges. *Enni kell a' Böjtbe' is! (133/33) — A' Hadi Ministereket Kérdik, ~ hány millió? (114/395) — Nem ~ nekem tök 's káposzta (114/140).*

Nem kell, magad se ~esz; Csak menj el, édes Álom! (351/11) 2. Kíváncsi vki számára, hogy legyen neki. *Számra Hérosok nem néznek Egy valóságos Vitéznek Bátorság ~, nem sereg (257/6).* 3. Szükséges, szükségszerű <vmit megtenni, ill. hogy vmi megtörténjék>. *Kityiny volt a' kapu, le ~ett rontani (239/215). Óh, melly keserves annak élni, Ki nek tovább nincs mit remélni, És mégis élni ~! (302/27) — Múljatok hát szép szándékok! Maradjatok, Ha Róziat el ~ hagyni miatta-*

tok (184/36). *A' bizonyos hogy meg ~ halni mindennek De rendelt idejét ki tudhatta ennek* (15/19). **4.** Az előzmények, a körülmények alapján szükségszerű vagy valószínű. *Köz-helyen nem szabad lennem: Azért állortzát kell vennem* (133/50). *Látván, hogy el ~ patkolni, Bús hangon kezdé danolni A' Rákótzai Nótáját* (114/249). *Tízzel ~ felérni egy Magyar vitéznek* (267/130).

~ (29/8, 58/13, 18, 88/6, 112/28, 114/98, 100, 144, 266, 456, 126/47, 52, 56, 128/41, 47, 133/37, 139/39, 154/39, 162/13, 14, 169/57, 73, 175/2, 32, 184/5, 8, 25, 44, 194/13, 18, 199/92, 104, 107, 111, 202/106, 204/19, 206/23, 24, 209/69, 210/33, 213/59, 214/57, 215/9, 217/19, 219/73, 223/10, 17, 233/69, 239/141, 182, 253/12, 20, 53, 257/72, 213, 215, 259/659, 262/2, 266/25, 267/43, 268/53, 268*/22/4, 272/30, 288/64, 295/6, 299/53, 302/5, 304/25, 306/6, 308/34, 54, 310/32, 314/24, 316/19, 317/65, 330/61, 558, 783, 795, 801, 802, 816, 819, 864, 973, 974, 1212, 1494, 1495, 1536, 1653, 1682, 1779, 1820, 330*/195/3, 330*/199/2, 330*/204/7, 336/41, 43, 337/125, 342/6, 349/8, 9, 15, 356/3, 358/37, 49, 52, 389/68, 392/16, 26, 395/1, 400/10, 409/1, 412/2, 36, 413/2, 3, 66, 67, 413a/2, 3, 177, 179, 216, 222, 222, 264, 535, 552, 563, 586, 759, 900, 908, 963, 964, 968, 969, 1112, 414/12, 416/22, 423/5, 8, 25, 36, 44, 424/41, 425/53, 432/60, 61, 435/25, 438/9, 443/15, 74, 125, 152, 453/1, 2, 94, 228, 277, 454/15, 17, 18, 70, 208, 243, 244, 248, 425, 532, 812, 816, 893, 894, 460/118), *Kell* (111/82, 114/97, 454, 259/658, 287/60, 392/14), *~esz* (358/35), *~ett* (63/3, 92/95, 112/10, 209/62, 216/65, 238/60, 239/168, 193, 216, 259/625, 313/23, 330/1498, 1695, 379/55, 429/10, 450/13, 14), *kelet* (330/599). — *~ene* (340/28, 330*/173/7, 401/7, 454/710), *kéne* (70/17, 77/23, 126/18, 231/147, 310/65, 330/1126, 413/65), *kén* (231/226, 278/35, 330/241, 339/16, 342/30, 389/70, 401/12, 413a/59), *kék* (26/10, 213/64), *~ett volna* (413a/269), *~ett volna* (176/89, 90, 93). — *~jen* (63/4, 185/73, 266/32, 397a/843, 428/118), *kellyen* (31/12, 413a/263).

kellem fn**(14)**

1. Kedvesség, báj. *Dorilla, ez a' te Szép Kellemed végre Még mivé léssen?* (155/2). **2.** *Kellemek*: a görög-római regevilág Gráciái. *A' Menny' kapui felnyilván Cypris, Ámor, Kellemek A' tsillám felhőkre nyilván Kijöven, tündöklének* (397a/582). *Czúkkal folytat ajakáról Minden szó, és minden tsók, Annak a' földi Kellemnek, Ki asszonya volt szívemnek* (443/37).

Kellemek' (299/132, 353/13, 431/20), *~ed* (434/6), *~id* (321/9), *~et* (256/36), *~eket* (421/30), *~ét* (330/176), *~it* (447/139), *~iddel* (269/1, 275/2).

kellemes mn**(27)**

1. Jóleső érzést keltő. *Gángesi ~ szagtól illatozott* (330/1870). *Bár a' több virágok között Ő légyen is első szülött, A' ~ kis viola* (148/20). *Melly ~ vidék mosolyog előttem Miolta a' hadi erdőből kijöttem* (306/81). *Óh a' ti ihletésekre Melly ~ fájdalom Nyomul mindjárt a' lélekre* (397a/630). **2.** Megnyerő modorú, rokonszenves. *Tsak igyunk, ~ Doris, Jól szeretett a' jó Bor* (156/1). *Ah! Így danol-gatott ő, A' ~ Poéta* (373/108). **3.** Kedvező, előnyös. *E' kettő ad néki ékességet, Felséges kellemet 's ~ felséget* (256/36). **4.** Csinos, szép. *Híment egy ~ természetű fiatait, ... Felszólítván ... A' Nagy Mátrikulát előkéri tőle* (330/371). *Termetetek deli, ortzátok ~* (330/2029). **5.** Tetszetős, mutatós. *Kardja briliáns, strikkolt a' ruhája, Kellemes lejtőt jár kisdéd paripája* (330/160).

~ (7/14, 185/41, 238/20, 306/176, 397a/961, 432/94, 454/743, 460/32), *Kellemes* (87/27, 184/49, 199/47, 289/22, 330/461, 397a/585, 423/49), *~ek* (413a/349); *leg kellemesebb* (199/34).

kellemesség fn**(9)**

Kedvesség, báj. *Lilla! ~ednek És mosolygó szépségednek Intézbresztő balzsama Érzésimet megszédíté* (447/1).

~ (330/1392, 397a/567), *~ek* (4/26), *~em* (148/46), *Kellemességed* (460/44), *~nek* (330/2023, 397a/453), *Kellemességidne(k)* (134/1).

kellemetes mn**(8)**

1. Kellemes, jóleső érzést keltő. *Ez a' ki plán-*

tákat öntözi könyvével *Kellemetes Zefir tsókojja szelével* (3/12). **2.** Csinos, szép. *Homloka ~, gyönyörű ortzája hasonlít Eggy istennéhez* (258/18).

~ (110/22, 176/88, 368*/17, 413a/710), *Kellemetes* (219/77, 397a/1023).

kellete fn

(1) Szükséges, kíváncsi mértéke. *A' boldogság ~n is Űtem mintegy Retecen Hogy nem szemlélhettem én is Kedves füstöd, Debretzen!* (357/17)

kelletik i

(1) Kell. *Bár sok töviss ösvényt ~ meg hágni Sok ellenségeit bátor szívvel vágni* (29/15).

kelletlen mn/hsz

(3) **I. mn 1.** Teherként elviselt. *Mindenik úgy susog és morog magában El-élt idejének ~ voltában* (330/444). **2.** Kedvetlen. *Most van az az idő, melly meztelenül Hágy egészszen 's mások előtt ~ül* (73/14).

II. hsz Kelletlenül, nem szívesen. *Kóstoltam ~, Hát fojtós, ízetlen Mint a' zöld vatzkor leve* (135/16).

kellő mn

(13) **1.** Olyan, amilyen kell, megfelelő. *Illatja Rozmarinnak, Mézize a' Fügének, És a' Rukertz' pirossa Szájunknak és szemünknek, 'S orrunknak is mi ~?* (273/5) **2.** *Vminek a ~ közepe: vminek éppen a közepe. Ezt győzedelmének ~ közepébenn Verte le az halál a' sír fenekébenn* (204/33, 217/33). **3.** Helyes, szép. *De ébredj fel! A' tserébe' Egy szép Szűz megszólala, Jön a' kedves ~ Hébe!* (368a/43) — *Látom amott, látom, koronázott fővel az Ország' Fényes rendei közt a' ~ Trézia mint áll* (258/14). **4.** Kellemes. *Nézd csak, az orgonák' tövébe' Melly ~ szagok lengenek* (426/18). *Te pedig, óh kedves-kellő Álomhozó esti Szellő! Legyezd gyengén Angyalomat, 'S ejtsd mellyére egy csókomat* (312/29). **5.** *Kellő csók: édes, forró csók. Óh méznél édesbb ajjakok, ... Melly ~ csókok valának, Mellyeket kölcsön szópának Hév ajjakim ezekből!* (447/130)

~ (293/2, 306/84, 425/54), *Kellő* (259/91, 328/14, 345/13).

kelme Ö: ő~.

kelmed nm

(1) Maga, ön, kegyed. *Egy darab Petsenyére, Borra egy Kantsóra, Tántzra Kufertzesre Kelmedetis invitálván* (167/14).

kelni Ik: fel~, ki~.

kelő mn

(1) Kelő, feljövő. *Sőt feltetszett két új fénnyünk E' kellő plánétával, Kiket nézünk már reményünk' Teleskópiumával* (307/102).

Ik: elő~, fel~.

kelt in

(2) **1.** (Tojásból) kibújt. *Itt sír egy Tyúk, ... 'S az imént költt kis rézékét Tsalja a' száraz felé* (397a/307). **2.** *Lábra ~: terjedőben levő. Itt van egy fő Nimfám, ki a' nagy-világban A' mai Dámák közt lábra ~t hívságban, Mindenhatóságát olly nagyra terjeszti, Hogy a' fél világnak könnyen esztét veszti* (330/1984).

Ik: fel~.

kelta fn

(1) A kelta nyelvet beszélő nép. *A' Bárdusok valának a' Celta, Gallus 's a' t. népeknek Poétáik* (418*/176/3).

kelte l. költe

kelvén Ik: által~, fel~.

kémél(ni) l. kímél(ni)

kemence fn

(2) **1.** Kenyér sütésre használt nagyobb térfogatú zárt tűzhely. *A' kemenczét fűtögetni Hej! Bezeg nem restelném* (169/121). **2.** *A nap tűz ~je: a forró nap. Feltsapódik a' nap' tűz kementzéjébe, 'S vissza, a' levegő' zúgó örvényjébe* (454/483).

kemény mn

(42) **1.** Nyomásnak, megmunkálásnak ellenálló (szilárd anyag). *Szétt zúzik az Ekhó a' ~ szirtokon 'S elterül a' hangpor a' Pesti homokon* (400/101). **2.** Határozott, erős. *Hadra, Pajtásim! Serényen, Vágjuk a' Frantzot ~en* (257/2). *De ah, hallom eggy ~ szó Ezt mondja: Óh, Hijjába keresgéled!* (149/25) — *Kemény hangon felelvén* (106/8). **3.** Kitaró, szívós. *El kell mondanom a' ~ Parasztnak eszközeit* (413a/179). *Rajta, hát Magyar fiak! Istenben hartzolni, Míg tsak a' ~ Frantz nyak meg nem kezd hajolni* (257/211). **4.** Nagy

erőpróbával járó <feladat>. *Fel serken a' ~ munka* (83/159). **5.** Szigorú <eljárás>. *Bé is tsukták őtet ~ áristomba* (330/1598). *'S ~ szitokkal ereszt el* (157/16). **6.** Nehezen elviselhető, súlyos. *Ki nem tudja Euristheus ~ durvaságait?* (413a/1108) — *A' ~ hadnak kialudt kanócza; Múlik a' jajszó, 's örömminket áldott Béke tetézi* (287/ 10). **7.** Zord, kegyetlen hideg <idő>. *Bártsak meleg napfény volna, Vagy ~ télre hajolna Már ez a' lotts potts idő* (389/82). *Nem retteg Boreás ~ hidegétől* (29/21). **8.** Heves <tüzelés, harag>. *Marsal Criór két regement Vasasokkal ellene ment Igen ~ tűz alatt* (114/ 685). *A' szegényt, a' Királyt egy formán forgatja Engesztelhetetlen ~ indulatja* (211/36). ~ (7/16, 29/3, 257/121, 309/116, 317/2, 330/1181, 1272, 1961, 348/41, 413a/74, 106, 590, 761, 886, 922, 1000, 454/797), *Kemény* (418/82), *~eket* (52/6), *~en* (259/629, 330/1206, 2061, 397a/788), *Keményen* (231/141); *~ebben* (413a/912); *leg-keményebb* (267*/19/15), *leg keményebb* (12/1).

Kemény fn

(1) Családnév. <Kemény János erdélyi fejedelem (1607—1662)>. *Úgy se ~t, se magát Hunyadi később Unokáink A' te vitézidnél nem fognák tartani többre* (253/26).

kémény fn

(6) A füstöt a tüztértől a szabadba kivezető építmény. *Füstől, Galambom! füstől a' Kéményetek* (333/42). ~ (114/636), *Kémény* (333/40), *kéménnye* (114/629), *kéménnyi* (59/19, 195/19).

kéményerdő fn

(1) A leégett házból megmaradó kémények sokasága. *Futnak a' porrá lett házból a' lakosok, Tsak kémény-erdőkké válnak a' városok* (337/56).

keményíteni in

(1) Szilárd halmazállapotúvá tenni. *Kivált szűkség nagy hengerrel a' szérűt meg lapítani Sárját meg gyúrni 's ragadós krétával ~* (413a/191).

keményített Ik: meg~.**keményiség fn**

(4) **1.** Vminek nehéz volta. *A' hosszú napnak*

terhétől, A' munka' ~étől Tsigázódik életünk (389/52). **2.** <Betegség> Súlyossága. *Légyen vége életemnek, nem bánom, légyen vége! Hajtó szellő tsónakomnak fájdalmim' ~e* (454/414). **3.** Megpróbáltatás, csapás. *Hagyj el, óh Reménység! Hagyj el engemet; Mert ez a' ~ Úgyis eltemet* (427/51). **4.** <Időjárás> zord volta. *Sótt nem árt annyit a' Dérnek zuzmarás ~e* (413a/920).

keményiségű Ö: kő~.**kémlel i**

(1) Fürkészve megfigyel. *Nincs Cipri, nincs. De ~ itt néhány irigy* (278/41).

Ik: ki~.**ken i**

(2) <Lágy anyaggal> vékony rétegben bevon vmit. *Mérgébe a' kis Isten E' mézet uja' végén Lillámnak ajjakára Kené* (370/7). *kente* (162/22).

Ik: fel~, ki~, össze~.**kéncsillag fn**

(1) Tűzijátékban használt kéntartalmú szikrázva szétrobbanó anyag. *Mint ha egy kéncsillag a' tűzimunkába, Fel gyúl és szikrája ér a' másikba* (238/45).

kend nm

(12) <Megszólításban:> maga. *Hallá ~, Bátsi! van e még jó messze Kovátsi?* (119/1) — *Hán, bizony hogy Kata napján meg jelentek Sok úri vendégek, mennyenek be kente* (340/12). ~ (92/170, 114/925), *ked* (330/1705), *kente* (438/33), *Kente* (358/54), *ketek* (326/37), *ketek'* (326/33, 34), *kente* (330/1157), *Kente* (358/54).

kenderike fn

(1) Piros begyű kis pintyféle énekesmadár. *A' pírók Kenderike 'S a' Pinty hegyes fütyöt téssen* (397a/750).

kendőző fn

(1) Szépítőszer. *Cerussa, tesz fejr festéket, fejr ~t* (330*/181/1).

kén(e) l. kell**Kenesei fn**

(1) Családnév. ~ *Mihály Nánási Sárával, Légyetek áldottak az Úr jóvoltával* (217/121).

kenet fn (2)

1. Kenőcs. *Mert Lyánkám' ~ét adom te néked, Ezt adták Neki Vénus és Cupidók* (140/11). 2. Szentelt olaj. *Isten! ... Hordozd kézen fogva több Prófétáiddal, Follyon rá, mint drága ~, szent áldásod* (225/99).

kengyel fn (1)

A nyeregről kétoldalt szíjon lecsüngő fém lábtartó. *Kengyel és sarkantyú nélkül mindent megtesz maga is* (358/50).

kénygyertya fn (1)

Gyertyaként használt kénezett fonal. *Fenekére rakott ~t, 's e' felett Néhány bálbiletet 's szerelmes levelet* (330/851).

kénkő fn (5)

1. Kén. *Kénkövet, kanótzot, ásóval, kapával, 'S a' hamar-szerelem' friss puskaaporával Adott a' kezekbe* (330/1331). 2. Rossz szellemű személy. *És ha szavatokból semmit el nem követ, Vessétek tömlőtze e' földi Kénkövet* (195/40). ~ (59/7, 195/7), *kénkővek'* (216/120).

kénkőves mn (1)

Kénes. *Ki 's bé horpadt farát köhögve földozza. Olyan bűdössége, hogy tán Gomorának Kénkőves bombái mind ide hullának* (239/118).

kenőcs fn (1)

Zsíros, olajos pépes anyag. *Se gyapjokat a' Siria Kenőtsébe nem mártják* (413a/1020).

kent in (1)

Vmivel bemázolt. *Meg fagylalja benne az érzékeny szívet, Adván két kezébe méreggel ~ ívet* (213/18).

Ik: fel~, meg~.

-ként **Ö:** ak~, ek~, mi~.

kentaurus fn (3)

A görög mitológiában félig ló, félig ember testű szörny. ...'s *Miként Creusa meg szaladt Centaurus társaival* (113/25). *Centaurusoknak* (114/572, 413a/1010).

kény fn (14)

1. Szabad elhatározás, kedv, tetszés. *Mig a' zöld füzek azokban Kényjek szerint mosdanak* (397a/712). *Boldog Ország az, hol az árva 's özvegy Nem bocsát, sírván, az egekre átkot,*

Szántogat minden, 's kiki szőlejében Kényire munkál (287/28). 2. Kéj, gyönyör, boldogság. *Jaj de fojtó unalommal Bánat szálla rám egy nyommal, 'S a' szerelmes ~ helyett Gyűlölség foglalt helyet* (322/23).

~je (245/13, 330/1801), *kénnye* (309/76), ~ünk (158/38), *Kényjei* (309/44), ~jét (188/21), ~en (330/2007), *kénnyén* (454/159), *kénnyekre* (454/140, *Kényjektől* (200/38), *kénnyel* (397a/673).

kenyarog l. **kanyarog****kenyér** fn (13)

1. Gabonalisztból vízzel dagasztott, sózott, kelesztett tésztából sült emberi táplálék. *Tudom én, hol kell kutatni A' ~t a' fiókba* (114/99). *Alig van kenyere 's fűtője szegénynek* (330/1805). 2. Megélhetéshez szükséges anyagiak. *Azért lett kenyere világon jártába A fódózni való serpenyő 's eszkába* (26/35). *Tsak üldözésre ér a' henye gonosság; Kenyér nélkül marad a' munkás okosság* (341/42). 3. Kenyér gabona. *E' ~' sík Óceánja [az Alföld], Hol semmi ekhó nem szól, Poétája' sorsát szánja És susog kínjairól* (428/157).

~ (202/131, 326/27), *kenyerek* (357/84), ~t (190/59), *kenyeret* (248/50), *kenyerét* (198/61, 453/161, 454/144).

Ö: koldus~.

kenyérháj **Ö:** rozs~.

kenyérke fn (2)

Kenyér mint táplálék. *Jámbor öreg! Milyen érzékenyen veszem E' ~t tőled, melyet sírva eszem* (202/82).

~m (287/46).

kenyérmezei mn (1)

Kenyérmezei bán: a kenyeret megrágó egerek vezére. *Ekkor a' Kenyér mezei Bán vitéz sergével Bé vág a' békák rendjei Közé nagy vitéz hévvel* (114/679).

kényes mn (8)

1. Külső ártalomra, hatásra túlzottan érzékeny. *Hát néktek míg másnak fáradoz két karja Kényes testeteket lány lepel takarja?* (70/4) 2. Válogatós, kifinomult (ízlés). *Nézd legkényesebb Ízlés! Van é benne hiba?* (421/18) 3. Mesterkélts, finomkodó. *Pedig melly ~en-feszesen-begyesen Járnak az Uratskák*

végig a' Pártesen? (330/1117) — Így tesz a' Gavallér itten a' Dámának Kényes tempójára a' frantzok' tántzának (330/498). **4.** Büszke, rátarti. Az embernek igen ~ természeti, 'S magát meg-vettette látni nem szereti (194/31). ~ (410/36); ~ebb (309/34); legkényesebb (127/18).

kényesítő mn (1)

Kiváló, elismerő. Tisztelsz, de a' ki Engemet Ugyan valóba esmér Olly ~ Érdemet Tsekély Eszemre nem mér (168/7).

kényszerít i (1)

Úgy hat vkire, hogy nincs lehetősége mást tenni. Kényszerít tartós erejű szerelmed Visz-szaszeretmi (381/3).

kényszerítés fn (1)

Hatás. Egy titkos kényszerítésre Délnek vettem útamat (428/115).

kényszerítő mn (1)

Kényszerként ható. Bójóttek sok mesterségek: a' kegyetlen serénység Meggyőz mindent 's a' szűkségben kényszerítő szegénység (413a/164).

kénytelen mn (3)

Olyan <személy>, aki kényszerül vmit tenni. Olly hatalmas volt fogása, úgy le fogtak ujjai; Hogy követni Debretzenből kénytelen Csokonyay (161/10). kénytelen (403/41, 445/34).

kép fn (103)

1. Vkinek, vminek sikban ábrázolt mása. Mellyeknek olly sárgák sovárgó gödrei Mint az aranyra vert Királyok ~ei (6/14). 'S ha ~ed kezembe akad, Szememből örömkönnny fakad (433/35). **2.** Tükörkép. Látom már Nizidernek Csendes túlkribe' ~emet (432/76). **3.** Arc(kifejezés). Tsak alig virágzott ifjúsággal ~e, Már az Érdem' köves bértzére fellépe (188/9). Rajtok ~ed lefestve látszik Hálá könnyem tseppjeiben (417/17). És hogy én ne végyek reám semmi harát, Magam ~e is tud játszani maskarát (254/10, 61/10). **4.** Vkinek hasonmása. De egy Bólts Istenről azt állítani vétek, ... Hogy ő egy a' maga ~ére teremtett Nemes Valóságot tsak azért teremtett, Hogy a' bú, baj közzül semmiségre híjja (454/91). A Halálnak ~ét öltöztvén magára Bennünket

holtakká tészten utollyára (14/25). **5.** Látvány. De látjátok! Már a' Patakba lépett, Melly kettőssé teszi ezt a' gyönyörű ~et (139/93). Bízattya Hazánkat ketsegető ~e Hogy már a' Magyarok Napja is ki lépe (81/13). **6.** Emlékkép. E' ~ állá az én elmémbe (258/60). Távollétembe Képedet szívembe Szent bélyegül viselem (359/2). **7.** Vminek megtestesítője, példaképe. Ezt választották ki, Dorottya 's a' Szépek, Hogy az Ifjak előtt legyen az ő ~ek (330/1086). Képe ő a' nagy léleknek, Kinek a' bámuló nép, Mint sok gyáva Vitézeknek, Buzdítására nem lép (397a/421). **8.** Álomkép. Hol sok ezer ~pel elménk jádztattya [az álom] Valóság ~ébe tűnő ábrázattya Hol az öröm arany hegyeit igéri (14/10). **9.** Vezér, vezető. Hatalmas Béka nemzetnek 'S A' hazának ~ei! Véres haddal fenyegetnek Az egerek rendjei (114/414). **10.** Vkinek, vminek a képviselője. Én pedig kérem az Urat kedves Hazám ~ében (124/19). Az Ostromlókhoz le szálla Rátz Kalugyer ~ébe (113/32). Vajha rózsává válhatnál, Szép Lillám! Egyszeribe, 'S ágaid közt danoltatnál Fülemüle' ~ibe (375/28). **11.** Szépség. Ahol megy! — ah melly Isteni ~nek kell lenni, Melly hátúlról is ennyi Gráziákkal kezd jelenni? (139/39) **12.** Vminek a mivolta. Az éhség a' másik leg hívebb szolgálja, Igen hasonlít a' ~e is hozzája (215/80). Hol az ártatlanság vidám ~e örül Kedves gyönyörűség tántzolvá jár körül (1/5). De hát álmodhatik olly tisztán valaki, Hogy a' való' ~ét illy nyilván lássa ki? (237/4) **13.** Visszhang. Zeng benn a' messzi hegyekben Notád ~e édesen (397a/574). **14.** Remek ~: remekmű. Jer szépem! ... Te vagy a' remek ~, azok tsak a' Skízek (127/12).

~ (148/76, 322/15), Kép (139/42, 431/53), ~ek' (216/50), ~ed' (105/6), ~e (8/2, 203/13, 306/288), Képe (339/2), ~ei (6/14, 114/450, 461, 189/16, 216/56), ~i (317/82), ~et (36/2, 199/111), Képet (431/37), ~eket (26/8), ~emet (424/34), ~edet (27/1, 38/6, 191/50, 333/59, 403/39), Képedet (190/70), ~ét (201/25, 258/83, 307/4, 315/25, 330/768, 1631, 1692, 397a/945, 413a/471), Képét (397a/1035), ~it (26/15), Képít (249/28), ~eket (330/572),

~nek (239/83), ~ének (82/30, 368a/143, 430/9), Képének (256/28), ~ben (454/770), ~edbe' (208/55), ~ébe (114/404, 201/10, 231/415, 309/100), ~eden (428/34), Képeden (321/12), ~én (158/30, 185/128, 415/59), Képén (330/171), ~eteken (259/360), ~re (454/78), ~emre (453/37), ~edre (307/75), ~ére (8/6), ~ire (258/74), ~éről (78/12), ~edtől (324/22), ~pel (38/7, 61/7, 87/31, 199/51, 201/9, 254/7, 330/433), ~ekkel (263/38), Képeddel (232/8, 368/160), ~ével (313/7), ~eivel (216/23).

Ö: álló~, árnyék~, elefánttetem~, fa~, márvány~, por~, remek~.

képecske fn (3)

1. Álomfoslány. *A' sáfrányozott Ég már gyengén pirúla, 'S a' homály és álom egyaránt hígúla, Tisztább 's igazandibb képetskék valának, A' mellyek elméink körül zsi-bongának* (452/13). **2.** Kis tükörkép. *A' mosdott nap egy fél felhőre könyököl, A' meg szűrt árben vidámon tündököl. Szépen villogtatja a' szagos rétekben, Apró képetskéit a' kristály tseppekben* (198/34). *képetskéit* (86/34).

képes mn (1)

Színes, tarka. *Ni a' jövendőők', ni az Utóvilág' Képes piattzát látom az éj alól Felnyúlni, 's a' Széchényi névvel Hallom az Aeonoknak susogni* (439/66).

képest nu (4)

1. A vele kapcsolatos szóval jelölt dologhoz viszonyítva. *Az Úr' keze mikor tántzolt, Az enyímhez ~ jég volt* (309/26). **2.** Vminek megfelelően, vmi értelmében. *A' hadi Tudományoknak bővebb tanulására a' Fels. Rendelésekhez ~ Frantzia Országot s Angliát öszvelakta* (418*/175/5). ~ (330/379, 330*/200/19).

képírás fn (1)

Festészet. *Ha azt akarjuk, hogy jövendőben a' tudományokban, muzsikában, ~ban, éc. előbb menjünk: sok szavakra, 's meghatározott értelműekre kell szert tennünk* (330*/204/6).

képíró fn (1)

Festőművész. *Hanem szerentsére az a' Nimfa*

szállott hozzájok A' mellyet minden Képírók festenek szűz formába (326/41).

képmázolás fn (1)

Arcfestés, sminkelés. *Így hálnak el gyakran egy ortza-fogásra Sokan, kik rá szoktak a' ~ra* (330/1372).

-képp Ö: ak~, ek~, hasonló~, minden~, volta~.

-képpen Ö: ek~, fő~, kivált~, különös~, méltó~, méltóbb~, mi~, semmi~, sok~, suhánás~, végső~.

képtelen mn (2)

Hihetetlen, lehetetlen. *Sok nemesebb lelkek' meg-botránkozása Ez helyek' ~ travesztiálása* (219/64). *A' Buffán, magyarul Far-dagály, talám a' Módinak minden bolondsági között legképtelenebb bolondság vala!* (330*/188/13)

képtelenség fn (1)

Lehetetlen dolog. *De mi ~ — Márs könyvet olvas!* (418/40)

képű Ö: három~.

képviselő fn (1)

Megtestesítő. *A' Múzsáknak legjobb baráti a' Gráziák: én is ezeknek ~it keresem fel* (368*/23/6).

képvonás fn (1)

Arckifejezés. *Ti kiknek szemében élet és kedv játszik, Ortzátokon saját ~om látszik* (330/1896).

képzel i (25)

1. Vkit, vmit vmilyennek elgondol. *A' kopor-só után éppenn azt ~em, A' mi Böltsőm előtt történt vala velem* (201/87). *Most a' barlang' éjjelében Déli Napot ~ek* (425/18). **2.** Maga elé ~ vkit, vmit: emlékezve felidézi. *Óh legkedvesebb Barrátim! Beh édesenn ~em Mi örömmel sétáltatok tavaly a' Tempén velem* (241/3). **3.** *Vhova ~ vmit: gondolatban ottlövőnek érzi. Ezt minap egy jámbor Magyar énekelte; S benne a' huszadik századot ~te* (203/34).

~ (454/455), ~nek (330/1936); ~em (127/22, 190/93, 259/129, 217, 278/15, 367/1, 371/28, 379/134, 421/22, 454/320), kébzelem (12/27), ~ed (204/4, 217/4, 454/54), kébzeled (15/4),

~i (209/20, 397a/811), ~itek (127/20), ~tem (162/115).

képzelés fn

(5)

1. Fantázia, képzelet. *Hatalmas Képzelés! gerjeszd fel szikrádat, Lobbantsd meg elmém-ben világos fáklyádat, A' melynek fényénél láthassam azokat A' testi szemektől elrejtett dologokat!* (225/35) 2. Gondolat. *Tsak rettentő ~ek, Tsak kegyetlen érzések Ostromolták lelkemet* (322/29). *Képzelés* (225/34, 136), ~ek (396/14).

képzelet fn

(4)

1. Fantázia. *De mit? hát már felébredtem? Hol vagy dicső ~?* (397a/598) 2. Gondolat. *Itt a' szent árnyékban, ah! szép ~ek, Múlándó társaim, hadd legyenek veletek* (90/9). ~ek (223/1), ~eket (213/22).

képzeltet i

(3)

Gondolhat. *Szinte annyi szelíd 's vad scénák festetnek, Mennyit a' firkálók nem is ~nek* (454/514). ~tüik (123/33). — ~d (290/34).

képzelőds fn

(9)

Ábrándozás. *Sok volt a' baj 's a' törődés, Melly alatt erőm rogyott, De az édesb ~ Felejtette Somogyot* (357/27). ~ (454/493), *Képzelőds* (358/2), ~t (454a/257/24), ~imet (162/114), ~ünkbe (201/15), *képzelődsünkbe* (14/15), ~emmel (237/2, 260/28).

képzelődik i

(1)

Vélekedik, gondolkodik. *És én hogy példát is hozzak a' népekről, Miként képzelődtek azok a' Lélekről* (454/388).

képzelt mn

(4)

Képzelet szülte. *Thisbém! Szerelmem! Te érted nem sajnálom Már nekem is éltem tsak egy ~ álom* (77/210). ~t (453/69, 456/59), ~teket (454/198).

képzeltet i

(2)

Elképzeltet, kikövetkeztethet. *Mint a' meg vénhedt fa, ... Mellynek dért mutató mohos kerületi Meg őszült vénségét vélünk ~i* (214/6). ~te (216/24).

képzeltető mn

(1)

Emlékeztető. *Vedd ortzámnak, melly ágyául Csókodnak választatott, Képzeltető zálogául Az Árnyékrajzolatot* (436/19).

képzés fn

(8)

1. Képzelet. *Lillám! Midőn szemem nézi Hajnal tekintetedet, Ezer grátzia ígézi Elmerültt ~emet* (375/4). *Igaz é? Vagy játékával Tsak ~em rezzent e?* (397a/826) 2. Képzelőds. *'S mutasd meg a' ~' forró hagymázzában Té-bolygó Frantzia népnek valójában, Melly vi-tézek azok, kik barlangban laknak* (337/203). ~ek (216/55), ~e (453/188), ~eim (443/156), ~emnek (409/15), ~be (454/516).

képzet¹ i

(4)

Képzelt. *Az Urak, a' Dámák a' költsön vig-ságban Képzették magokat boldogabb világ-ban* (330/886). *Carnevált már saját lábánál ~te, 'S mint tsókolják kezét az Ifjak mellette* (330/1061). *képzettem* (357/37, 452/17).

képzet² fn

(10)

1. Képzelet. *Már is andalgó szememben Más scénáji jőnek fel A' dolgoknak, 's ~emben Új vidékek nyúlnak el* (397a/559). 2. Elképzelés, elgondolás. *Bájoló lány trillák! Tarka ~ek! Kedv! Remények! Lillák! — Isten véletek!* (427/62) 3. Tükörkép. *Ottan a' ragyogó pa-tak' Habbán a' kivirágzott Bokrok' ~e tündö-köl* (403/19). ~ (397*/21), ~ek (443/7), ~im (396/18), ~et (90/2), ~ében (302/17), ~ünkben (319/40), *Képzettel* (415/56).

képződés fn

(1)

Képzelőds. *Érzem, hogy beteg vagyok. Képződésim tüzeskednek, Roskadtt inaim tsüg-gednek* (443/21).

képződési mn

(1)

Természeti. *Sultzer bevezetése e' ~ világba Mellybe az ízlésnek felséges Temploma mel-lett A' gyönyörű Lelkek tündöklének* (348/8).

képződik i

(1)

Képzelődik. *Mért gondolkozom én? 's Miért Képződök, habozok, rettegek, érzek?* (454/564)

kér i

(74)

1. Szeretne vmit kapni. *Érted a' mit kér* (225/159). *Ha csak Bécsi telket Rókától nem ~* (246/42). 2. Felszólít vkit vmire. *Kére engemet is, kísérem őt nyomba* (306/173). *Teljesítsd angyali szókkal Szeretőd a' mire kért* (265/10, 444/10). *'S vigasztald meg, ki tégedet Kér a' rózsá' szép nevével!* (148/80) — *Im Flóra ~ lihegve 'S temjénnel egy esőért* (186/15). 3. Kérem, ~lek: <udvariasság kifejezésére>. *De méltóztassanak meg engedni ~em, Hogy ezt az uriás lármát nem dítserem* (197/89). *Hol jártok, óh Félístenek, óh nemes Arnyékok, itten? Ki 's mi hozott ugyan E' Hortobágy pusztái mellé E' Magyar Arkadiába, ~lek?* (439/4) 4. Kérdez. *Kérem egész bátorsággal, Hol lakik? És ki az Úr?* (114/37) ~ (158/46, 258/27), *Kér* (185/49, 162), ~ek (248/50, 268/89, 295/38, 454/282), *Kérünk* (307/88), ~nek (5/8), ~e (68/26, 326/16), ~tem (114/115, 135/35, 235/19, 239/186), ~t (170/57), ~tek (225/119), *Kértek* (267*/12/3); ~em (114/60, 336, 122/2, 124/19, 222/87, 238/3, 13, 121, 454/995), *Kérem* (308/46), ~ed (302/39), ~i (239/233, 330/90, 410/40, 40), ~lek (90/8, 143/49, 186/57, 193/49, 215/151, 258/27, 276/1, 8, 313/52, 330/723, 723, 922, 413a/506), *Kérlek* (2/25, 176/115, 185/185, 275/10, 295/37, 374/51, 397a/739, 413a/567, 419/3), ~tem (427/31, 428/140, 441/9), ~te (114/221), ~ték (413a/144). — ~ne (268/113). — ~jete (413a/113); ~jük (336/53).

Ik: fel~, ki~, meg~.

kérd i

(24)

1. Kérdez. *Ott be szállván, eggybe ~em: Regmetz esne mennyire?* (161/35) 2. Keres. *Elég, hogy kik az Országba Tiszta szívet ~enek, Tsak Kardszagra a' Kúnságba Varró Úrhoz jöjjenek* (357/74). ~em (149/16, 158/19, 192/41), *Kérdem* (239/159), ~ed (96/15, 114/1, 161/3, 413a/822), *Kéred* (126/21, 283/1), ~i (2/19, 114/574), ~itek (127/21, 421/21), *Kérditek* (323/16), ~ik (114/395, 228/35, 245/23), *Kérdém* (306/117). — ~ené (169/30). — ~jen (330*/202/

4); ~jétek (397a/265).

Ik: meg~.

kérdeni in

(1)

Kérdezni. *'S midőn épen el bámulván azt akarám ~, Mit akar?* (314/19)

kérdés fn

(10)

1. Kérdezés. *Midőn A' Kit szeretsz? Ez a játék jára, Reá megy a' ~ egyszer Dorottyára* (330/622). 2. Vkihez intézett, feleletet váró mondat. *Az illy' ~t tartom igen helytelennek* (330/1761, 1767). 3. Megoldásra, eldöntésre váró dolog. *Lenni? Vagy nem lenni? — ~ek' ~e!* (454/1)

~ (454/3). ~t (92/124), ~ben (454/6), ~re (210/11), ~emre (126/32).

kérdéz i

(5)

1. Kérdéssel tudakol. *Felségedet meg követem, Nemzettségem 's eredetem Vallyon miért ~i?* (114/69) 2. Kérdést tesz fel vkinek. *Beszéllek, — de nem ~em, Azt millyennek ítéled?* (208/93)

~ed (161/7), ~i (111/111, 327/15).

Ik: el~, meg~.

kérdelkedik i

(1)

Kérdezget, érdeklődik. *Opor Úr azonnal kérdezkedett rólla* (330/1647).

kérdezni in

(1)

Faggatni. *Tovább akarám ~: de el tűnt szemem elől* (162/123).

kérdézvén in

(1)

Érdeklődve. *Ki pihent erővel úgy tsendesenn mennek Mi baja, ~, volna annak 's ennek* (10/36).

kérdhet i

(1)

Kérdezhet. *De itt ~i egy Világpolgára: Hogy jutott minden Nép ennek tudására?* (454/367)

kerecsentollú mn

(1)

Kerecsen tollából készült. *Átilla keretsény tollú bokkrétája, Árpád buzogányja, ... Ez olárnak legfőbb ditsőséget teve* (306/207).

kéreg fn

(10)

1. Fás növény vastag külső burka. *Dűlj a' földre, szegény Fenyőfa, ... Tenéked lenyúzák kérgedet 's héjjadat* (416/5). *A' mennyi kárt a' nyáj téssen, 's kemény fogának mérge, Fekélyt kapván a' harapás helyénn, a' tőke*

kérge (413a/923). **2.** Vastag burok. *De a' szívek, mellyek ~ közt hevernek Látják ezt 's nem hisznek az érző embernek* (453/199). **3.** Avar, lehullott vastag lombréteg. *Mert a' tüzet a' gondatlan Paraszt sokszor elejti, Mely a' kövér ~ alatt magát előbb elrejtí, Majd meg ragad a' tuskóban és az ágoknál fogva Magossan reppen az égre nagy retsegve ropogva* (413a/841). **4.** Vmit körülvevő réteg. *Mikor lesz, hogy Lelkem letévén A' testnek gyarló kérgeit, 'S angyali pillangóvá lévén Lássa Olympus' kertjeit* (426/58). *kérgek* (454/380), *Kérgek* (190/96), *kérget* (453/32), *~be* (413a/933), *kérgébe* (413a/1006).

kéreget i

(1)

Koldul. *A' Garabontzás Deák felől az a' mese van Népiünknel, hogy sárkányon jár ... rongyos köpenyegjében ~* (330*/154/4).

kerek mn

(13)

1. Többé-kevésbé a körhöz hasonló. *Két felől a' posta-házak építettek, Kerek folyosóval körül kerítették* (239/46). **2.** Gömbölyű, gömbölyded. *Mellyét Érosznak melege Olvasztván, gyengén pihege Két ~ dombja alatt* (134/99). **3.** Olyan <természeti alakulat>, amelynek kiterjedése nagyjából minden irányban egyforma. *E' ~ föld pusztán forog az üregben* (454/175). — *nints olly szöge a' ~ égnek, Melly nagy tetteidet ne beszélné, óh hadi nemzet!* (253/68) **4.** Befejezettség, teljesség hatását keltő. *Rebeka visszatért a' ~ réporttal: Seregét Dorottya mindjárt össze-szedte* (330/1162). **5.** *Kereken: körben. Vég-tére ki nyilván egészen [a rózsa] kebele Kereken egymásra tekerül levele* (64/16). **6.** *Kereken: kertelés nélkül. Kereken kimondom: az Urak 's Úrfiak Tsak ahon nem kéne, ott tsintalan fiak* (330/1125). ~ (309/123, 317/144, 211, 433/6, 453/35), *Kerek* (456/1).

kerék fn

(7)

1. Kör alakú, tengelyen forgó alkatrész, amelyen vmely jármű gördül. *Ezekből gyárt a' Föld-míves a' szekérnek kereket* (413a/ 996). **2.** Hatás. *Eltapodta őtet az Ámor szekere Átjárta szép mellyét, szép hasát kereke*

(330/1414). **3.** Folyamat, iram. *Már én téged el nem érhetlek Futásodnak gyors kerekén* (379/70). **4.** *Az idők kereke: a fejlődés folyamatának mozgatója. Kilátok az örök létel' köz-pontjáig, Hol eredetemnek kezdetét fellelem, 'S a' végetlen idők' kerekét képzelem* (454/320). **5.** *A zörgő ~ nem hallgat a' gyep-lőre* (413a/523): ha vmi egyszer elindul, nehéz megállítani. **7.** *Kerekre tesz: kerékbe tör, kivégez. Ha valaki meg öl egy embert magába, ... Azt Kerekre teszi, a neve Pyrata* (192/55). *kerekeinn* (162/70).

kerekded mn

(2)

Nagyjából a gömbhöz hasonló; gömbölyded. *Kerekded fara is úgy domboroda ki, Mintha birsalmából harapták volna ki* (330/2049). ~ (355/8).

kerekedik i

(1)

Keletkezik. *Mondd meg néki, hogy egy szel-lőd Mellyemből kerekedett* (456/20).

kerekedni in

(1)

<Verekedéssé> fajulni. *Utóljára hogy egymás-nak nem akartak engedni Botra Valaskára kezdett a' dolog ~* (326/4).

kerekedvén Ik: fel~.**Kerekes fn**

(1)

Családnév. <Kerekes Sámuel hírlapíró (1755k —1800).> *Megholt egy haza' embere, Meg-holt, és idegen por fedi Béts alatt A' fáradt Kerekest* (386/3).

kerekség fn

(2)

A föld ~én: az egész világon. Igazán, hogy minden Századnak a' végén Nagy dolgok es-nek meg a' föld' ~én (330/16). ~én (330*/200/2).

kérelem fn

(2)

Kérés. *Azok alázatos ~hez nyúlnak, 'S hízel-kedve urok' lábához borúlnak* (202/57). *Kérelem* (444/cím).

kéremény fn

(1)

Kérés. *Kedves vagy az égben: szíved' ~i Bol-dog véget nyertek* (306/239).

kereng i

(9)

1. <Égitest> körhöz hasonló ellipszis alakú pá-lyán halad. *Hol a' szélllyel szórt Világok ~nek*

abrontsokban ... a' föld felett (162/40). **2.** *⟨Tánc közben⟩ forog. A' mi hiú, szapora és rendetlen tántzunk, mellyben asszonyszemélyek is ugrándoznak, ölelkeznek, keringenek, 's kiki magáért és párjáért tántzol* (330*/156/4). **3.** *Körben jár. Így lépked, ~ ... Hét-nyoltz nyomtató ló, midőn patkós lába Tapos a' világnak legszebb búzájában* (330/547). **4.** *⟨Madár⟩ körhöz hasonló formát leírva repül. Mérték nélkül örvend, ~* (142/11). **5.** *⟨Patak⟩ kanyargósan folyik. És ti mosolygó réttájok, Kiken hús patak ~!* (397a10) **6.** *⟨Ész⟩ képzelődik. Érzem: a' leányi elme Nyári árnyékként ~, Hogyha más Nyalánk' szerelme, Mint Zefír, körülte leng* (449/10). ~ (397a/782, 413a/1118), ~ének (237/76); ~em (358/20).

Ik: körül~.

kerengés fn (2)

1. Kavargás. *Sovány szelek süvöltése Száraz porral ~e Torkot mellyet terhelő Huruttal kerül elő* (389/8). **2.** *Kerengést hány vki dolgába: megnehezíti a dolgát. Kerengést hányok dolgozdba, Meggátolom útadat* (368a/117).

kerengő mn (8)

1. *Körhöz hasonló ellipszis alakú pályán haladó ⟨égitest⟩. Már hólnap az Égnek csillagait méri 'S Kerengő útjába a Napot kíséri* (453/98). **2.** Kavargó. *Tsak némelly enyelgő zefírek játtzanak Mellyek a' levelek aloll ki ugranak Tzitzáznak ~ szárnyal a' bokrokonn* (84/27, 196/27, 380/27). **3.** Kanyargó. *Tsörögve ~ kristály folyamatok, Mellyek a' leg-hígabb égből fakadtatok?* (219/81) **4.** *Visszhangzó. Zöld tetők' lakosi! Zengő Hanggal énekeljete; Hadd tanuljam meg ~ Nótátokat töletek* (397a/743). ~ (139/13), *Kerengő* (397a/169).

kerengve in (3)

1. *Körbe jártatva. Almás szürke tsődör lovát tántzoltattya Lejtős fordúlással ~ ugrattya* (82/16, 256/14). **2.** *Körbe-körbe. Ti kedves Zefírkék! Ti estve magatok Egy nyugató sá-tort keringve fonnyatok* (90/34).

kerengvén in (2)

⟨Szellő:⟩ fújdogálva. Már susog a' fáknak te-

tején ~ (172/15).

~ (237/15).

keres i (42)

1. *Megtalálni igyekszik ⟨vkit, vmit⟩, akinek, aminek a hollétét nem ismeri. Boldog Pár! sokat ~tem Párod a' világban, 'S im mai nap feltaláltam Másod a' Somogyságban* (307/29). **2.** *Találni igyekszik ⟨vkit, vmit, akire, amire szüksége van⟩. Setét üregibe a' mélyly barlangoknak Buvó helyt ~nek a' vadak magoknak* (66/12). *Béborítom a' nagy Balénát lángokba, 'S párt ~ a' fagyos Gröndlandi habokba* (330/1916). **3.** *Mit keres vki, vmi vhol?: a) miért van ott. Mit ~nek ezek Fársáng' innepében* (330/251). **b)** *hogy került oda? Ez a' Lotsperdi is, az ebágyról esett, Mit tesz? mért jött ide? nálunk mit ~ett?* (330/1128) ~' (77/160), ~ek (196/75, 238/2, 245/12, 380/73), ~nek (55/8, 69/2, 77/36, 117, 188/14, 191/8, 330/1968), ~tem (213/124, 322/33), ~tél (162/2), ~ett (248/23, 368a/10), *fogsz keresni* (343/5); ~em (144/2), ~ed (16/12, 205/12, 420/6), ~i (111/17, 126/24, 413a/160), ~ik (12/33, 92/227, 215/52, 330/1710, 337/79), ~lek (403/73), ~tem (391/22, 428/81), *Kerestelek* (379/63). — *nének* (77/124). — ~s (413a/725); ~d (190/50).

Ik: fel~, meg~.

kérés fn (14)

1. *Az a cselekvés, hogy vmit, vkit kérnek. Mikor mellé ereszkedtünk, 'S végre sok ~t tettünk, Ezt mondotta: Szeretek!* (134/62, 447/62) **2.** *Az a tény, hogy vki kér vmit, vkit vmire. Azok engedelem ~ére nyulnak 's Hízkelkedve urok lábához borulnak* (56/57). ~ek (225/90), *Kérést* (175/18, 412/18), ~ekre (225/110), ~emre (330/838), *Kérésemre* (454/699), ~ére (32/38, 114/719, 231/435), ~ünkel (67/22, 74/4).

Ö: leány~.

kereset fn (1)

Jövedelem. Mind közre ment a' ~, 's a' szabadon maradt Föld is, bár nem kérték, mindent önként megadott (413a/143).

keresett in (1)

Keresett jószág: jövedelem. Harmadszor ~

jószágomnak felén Pia fundátiót állítok Pentelén (330/1547).

keresgél i

(2)

Hosszasan keres vmit. *Egy Vadgalamb ... Keresgél bókoló nyakkal Az árnyékban tsendesen* (397a/835).
~ed (149/27).

keresget i

(3)

Hosszasan keres. *Tán nem is! ki tudja? egyszer megeshetik Hogy Páris helyét gonddal ~ik Trója és Babylon jövő Tudóssai* (313/42).
~nek (397a/719); *Keresgettem* (431/18).

kereskedés fn

(2)

Kereskedelem. *Értem a' Muraközt, ahol teremnek a' ~ben Insular név alatt menő igen betses borok* (418*/173/6).
~ért (397*/76/15).

kereskedik i

(2)

Kereskedelemmel foglalkozik. *És bár sokat érő kintseim vesztek el: Nem kereskedem már, 's innen nem megyek el* (202/86).
kereskedünk (114/160).

kereskedő fn

(1)

Adásvétellel hivatásszerűen foglalkozó személy. *Járnak fa haj szín dolmányba Minden Elölkelőink, Talpig drága zöld bársonyba Gazdag Kereskedőink* (114/171).

kereskedőhajó fn

(1)

Kereskedő áruját szállító hajó. *De mi is van ennél gazdagabb nyereség? Kereskedő Hajó, ha jó a' Feleség* (222/44).

keresni in

(4)

Keresve megtalálni. *Az én szökött fiúmat Ámort ~ jöttem* (185/6).
~ (114/454, 222/39, 330/1260).

kereső fn

(1)

Olyan személy, aki vkit keres. *De más tsalfa Leányt a' rest Keresőis ölelhet* (208/104).

keresvén in

(3)

1. Vmi megtalálása közben. — *mert ő Kegyelme a' Lelkit ~, le vetkezte a' Testieket, és csak titkon szokott felöltözni* (238*/144/ 21).
2. <Hasznot> szereztve. *Az árúból veti a lár-más tanátsot A haragból 's perből ~ harátsot* (83/52).

~ (454/329).

Ik: ki~.

kérész fn

(1)

Rövid életű rovar. *Te szerentsés holló egynehány száz télíg, Te szerentsés Kérész reggeltől estvélig, Ti a' természetnek szülöttei vagytok* (454/192).

kereszt fn

(8)

1. Két egymást derékszögben metsző faké-sztmény. *Sok gyémánt jelek elvesztek, Léthét ússzák sok ~ek, Sok oszlop a' porba ül* (415/26). 2. Egymást merőlegesen metsző két rövidke, írott vagy egyéb vonal. *És a' kik el vagynak véve, vagy jegyezve, Egy veres ~tel vagynak megjegyezve* (330/394). *Innapi veres sinorral van ki hányva ruhája Böjtöt jedző ~eket sűrűn raktak reája* (314/12). 3. Kettős ~: amelynek függőleges szárát egy hosszabb és egy rövidebb vízszintes szár metszi. *Nemzeti Czimerénn láttzik kettős Kereszt* (238/9). 4. Kereszt alakú kitüntetés. *Nagyságodnak kárpitokkal, Keresztekkel, csillagokkal Ez Napon udvarlanék* (415/2). 5. *Keresztet tesz a kancsóra:* kiissza a benne levő italt. *Mikor már ~et tettek sok kancsóra* (26/5).
~ (238/10), ~et (330/396).

Ö: arany~.

keresztelőkori mn

(1)

Keresztelő alkalmából tartandó. *Paszit, vagy Paszita, túl a' Dunán a' Keresztelőkori Vendégség* (330*/157/1).

keresztelt in

(1)

Kereszttségben részesült. *Kár, hogy emberi formába Keresztelt bikák vannak, Kik a' bujaság nyomába Barom módra rohannak* (231/492).

keresztény l. keresztyény**keresztség fn**

(1)

Az a szertartás, amelynek révén az ember keresztnevet kap. *Senior 's Praeses Úr! Ki mi-helyt születél, Jó'sef nevet a' Szent Kereszt-ségbe vettél* (233/26).

keresztül hsz/nu

(8)

I. hsz Keresztbe. *És ki a' mely barázdákat hányt első menésével Keresztül ismét fel-szántja rézsút vetett Ekével* (413a/110).

II. nu 1. Át. *Nem nyughatik már ezektől, A' Feleségén keresztül Le ugrik az ágyáról* (114/551). **2.** Vmi révén. *Éppen itt áll büszke fáján, Itt az én betses rózsám, 'S félig kinyíltt bimbótskáján Keresztül mosolyog rám* (397a/404). **3.** A szóban forgó idő egész tartama alatt. — *de az ilyen bonmós lelket minden valóságos Nagy-emberekben feltaláljuk az egész Világ' históriáján keresztül* (330*/147/6).
~ (418*/174/4), *keresztül* (96/13, 358/10, 413a/248).

keresztülforgat i (1)
Átnéz, vmit. *Carnevál a' jegyző könyvet kinyitattja, 'S előbb curiose keresztül forgatja* (330/402).

keresztülfut i (1)
Vmin ~: vminek egyik végétől a másikig fut. Azután keresztül futnak A' harmatos vőlgye-ken (397a/685).

keresztüljár i (1)
Vkit átjár, szétterjed benne. *Elfuték, sírék, le-rogynván az Érnél. Láng-özön jár tetemim' keresztül* (381/10).

keresztülmenni in (2)
1. *Vmin ~: vmely területen áthaladni. Mert ki e' kis tartományba Keresztül menni talál, Köz Emberbe Kapitányba Termés Kún szívet talál* (357/78). **2.** Átélni. *Sok történeteken kellett neki menni keresztül* (450/13).

keresztülnyargal i (1)
〈Szellem〉 átjár, áthat. *Pattantja Bellóna rettentő ostorát, Keresztül nyargalja öldöklő táborát* (260/4).

keresztülpillantva in (1)
Átnézve. *Egyenes tekintetéssel Nem szokta hányni őket, Tsak lopva és keresztül Pillantva néz alólok* (185/141).

keresztülrontani in (1)
Áthatolni. *Keresztül próbálnak az Ifjak rontani: De ennyi szép ellen ki tudna állani?* (330/1293)

keresztülúszkál i (1)
Megismer. *Óh Teremtő, ki úszkálja Keresztül mélységedet?* (397a/904).

keresztülver i (1)
Vki szívét ~i: elszomorítja. S talám, ha szívedet keresztül verték is, Ha most Unokádnak nyakát metszették is (337/303).

keresztülvetél i (1)
Összezavar, összekever. *Most már ugyantsak fetséli A' felhő a' vizeket, 'S mintegy keresztülvetélli Vászonszálkint ezeket* (397a/1079).

keresztýény fn (4)
Megkeresztelt, vmely egyházba tartozó személy. *'S a' pogány Keresztýént átkozván magába, Elszánva ugrana az értzek' kohába* (454/441).
~ (404/6), *keresztények* (317/216), ~t (454/730).

keresztýenség fn (2)
A keresztýének összessége. *Mikor vérbe ferdett a' két Magyar haza És több századokig népe és Királya A' Keresztýenségnek volt előbástyája* (337/408).
Keresztýenség (454/725).

kerget i (13)
1. Futásra kényszerítve üldöz. *Ím a' rettenetes Nisus nagy robajjal ~i* (413a/412). **2.** Arra kényszerít vkit, hogy vhova menjen. *A' nagy-ravágyót kérkedő hiszemmel A' lárma közzé ~ed* (305/36). **3.** 〈Gondot〉 megszüntet, elhárít. *Minden gondot kergessetek Ördögbe, pokolba* (154/3). **4.** Vágyódva jár vki, vmi után, hogy elérje. *Én is hanyatlok időmmel És ~lek tégedet* (392/54). *Halász! ... Áldott tsendességgel várod halálodat; Mellyet én aggódó gond közt siettetek, 'S a' tenger' rémitő habjain ~ek* (202/80). **5.** Törekedik vmit megvalósítani. *Míg az eszköz megvan, addig kergessünk tzélt, 'S a' ki a' tzélig ért, az nem hijába élt* (454/667).
~e (428/150); ~i (194/29, 211/11), *Kergeti* (465/4), *Kergettem* (428/85, 443/71). — *Kergesd* (390/16).

Ik: be~, ki~.

kergető in (1)
Követő. *Melly után a' nappalt ~ Estvének Homájos seregi el következének* (77/143).

Ö: bú~.

kering l. kereng

keringve l. kerengve**kerít i**

(11)

1. Vmit szegélyez, körös-körül határol. *A' vízekből domborúson Nyúlik fel egy szép Sziget, Mellyet ~ koszorúson Nyárfá- és bokorliget* (397a/1011). 2. *⟨Kört, gyűrűt⟩ alkot vki, vmi köré. A' Hol a' hív Szeretőket Örök lántzok ~ik 'S egymással szerelmek őket Örökre egyesítik* (297/58). *Nyakamat vaslántza ~i, Szívem' siralomba meríti* (412/3). 3. Utánjárással szerez. *Vagy azt megmutatom, hogy idős létemre, Erővel is ifjat ~ek kezemre* (330/806). 4. *⟨Sörény⟩ beborít. Déltség nyakot emelítnek [a lovak] Mellyet lágy sörény ~* (397a/150). 5. Védelmez. *A' tsendes Békeség lakik hazádban, ... Minden határid' bátorság ~i* (259/46). 6. Körülvesz, eredményez. *Boldogság ~i pásztori páltáját, Bőség gyémántozza áldott koronáját* (259/257). 7. Kézre ~ vkit: elfog. *Mihelytt Rebekával előbeszéltette, Hogy kézre Carnevált miként ~ette* (330/1592). 10. Kezéhez ~ vmit: megszerez. *És a' Mátrikulát tsalfán vagy mérészen, ... Kerítse kezéhez az ellenség elől* (330/1203). ~ék (306/182). — *Kerítettse* (128/29).

Ik: haza~, körül~.

keríthet i

(1)

Horgára ~: megszerez. *Jó volna, ha e' szép prédát Horgára ~né* (231/150).

kerítő fn

(1)

Kerítőnő, szeretők szerzője. *Rebeka vala ez, a' tisztes Rebeka, Kinek ősz a' haja, görbe a' dereka, Ki hajdan magának, most pedig másoknak, Sok próbán általment Kerítője soknak* (330/1082).

Ik: be~, körül~.

kerített Ik: körül~.

kerítve Ik: körül~.

kerítvén in

(1)

Övezve. *És te Múzsám! olaj fával Kerítvén homlokodat, Vedd fel innepi pompával Érdemzengő lantodat* (400/46).

Ik: be~.

kérkedhetik i

(1)

Rendelkezhetsz. *'S a' mit óhajtozott ötvenkét*

vármegye, Azzal ~ most a' Zselitz' hegye (306/244).

kérkedhetni in

(1)

Rendelkezhetsz. *Ha nem ~ semmi Mecoenással; Jóéjtszakát Múzák Phoebussal 's Pallással!* (245/27)

kérkedik i

(14)

1. Büszkélkedik. *Mert nemes nemzete régen fényeskedik, 'S vitézséggel híres Ősökkel ~* (330/260). 2. Rendelkezik. *Bár annyival nem kérkedek A' mennyit én reám vetsz: De mégis, ah megengedek Mert vele úgy ketsegtetsz* (168/9). 3. Feltűnő módon dicsekedik. *Uram! sokakkal kérkedel, Igen nagyon dicsékedel Erőd 's hasadra nézve* (114/151). 4. Kérkedik vmi felett: túltesz rajta. *'S ha az óságból is származik tisztelet: Kérkedik ez sok új filegránok felett* (306/196).

~ (299/113), *Kérkedik* (306/281), *kérkednek* (25/7, 190/31, 421/10), *kérkedtek* (454/187). — *kérkedj* (128/21, 424/21), *kérkedjen* (44/1, 368a/167).

kérkedő mn

(3)

1. Diszkelkedő. *Itt, ki szerette a' Múzsákat, Nevével ~ táblákat Merő gyémántokból talál* (255/11, 451/11). 2. *Kérkedő hiszem: megvallott hit. A' nagyravágyót ~ hiszemmel A' láрма közzé kergeted* (305/35).

kérkedve in

(1)

Dicsékedve. *Betsűlnék tántzodért? Ne mondd azt ~, Több betsűlőt talál még egy oláh medve* (254/49).

kérlel i

(1)

Szelíden kér vkit vmire. *Légyen szeme' példázatja Ez a' kötés Nefelejts, Mellyen könnyem' gyöngyharmatja Kérlel, hogy el ne felejts!* (436/24)

Ik: meg~.

kérlelhetetlen Ik: meg~.

kérni in

(6)

1. Udvarias formában közölni, hogy adjanak neki vmit. *Néked azt nem illik ~, Mond Antal, parantsolhatsz* (317/148). 2. Kérlelni. *Jere velem az Egeket Jajgatással Kérni bús Ekhó!* (102/4, 11)

Kérni (224/4, 261/4, 11).

Ik: meg~.

kérő fn

(4)

Az a férfi, aki feleségül kér vkit a maga számára. *Mindég, jó hiszemben ültem az Adventet, Hogy tán tesz egy ~ nállam Complimentet* (330/760).

~ (330/1974, *Kérőt* (301/2), ~jőknek (330/1540).

Ö: leány~.

kérődzik i

(1)

⟨Állat⟩ a nagyjából megrágva lenyelt táplálékot felbőfögi, és újra megrágja. *Már a' zöld fűben nyugtattya A' szép bika tagjait. Kérődzik, és jámborsága Ki tündököl szeméből* (231/231).

kérődző mn

(1)

Táplálékát felbőfögve és újra megrágva emésztő ⟨állat⟩. *Míg nem egy ~ állat utóljára Plánta életemnek végére nem jára* (453/255).

kérődze in

(1)

Táplálékot felbőfögve és újra megrágva. *A' barmok terepély bikkfák alá mennek, A' híves árnyékban ~ pihennek* (380/10).

kert fn

(52)

1. Házhoz tartozó, bekerített telek. *Sírva mentem Kvártélyáig, 'S onnan a' ~ek' allyáig* (429/14). 2. Virágoskert. *Rózsabimbó! Nyílj ki már ... Óh, miként fog díszesedni Véled e' parányi Kert!* (448/10) 3. Lakott területen kívül levő gyümölcsös. *'S a' tseresznyének kutatják Ismét a' virágjokat, Mellyeket a' ~' gazdája Kökényfába oltá be* (397a/449). 4. Vmilyen növény termelésére körülkerített hely. *'S átkozza a' kávé ~ek' vad urait* (454/454). 5. Temető. *Sírhalmok, óh ködlepte ~ek! Te szívborzasztó éjtszaka! Te alvilág' vak ablaka! Ti holtak, a' kik itt heverték!* (424/1)

~ (1/cím, 17, 249/12, 397a/356, 454/155), *Kert* (249/39, 397/17, 450/42), ~ek (400/33), ~ek' (397a/955), *Kertem'* (389/16, 427/17), ~et (29/5, 249/20, 341/3, 448/20), ~eket (397a/258), *Kerteket* (183/23), *Kertemet* (330/1561), ~jét (72/20), *Kertünket* (389/112), ~jeit (426/60), *Kertnek* (397a/362), ~eknek (393*/72/1, 397a/1042), ~embe (231/

391), ~ébe (1/8, 313/101, 144, 414/2, 439/43), ~ébe' (391/8), ~jébe (155/12, 330*/202/6, 465/29, 456/25), *Kertjébe'* (396/9), ~ekben (298/10, 397a/575), *Kertedben* (428/33), ~ében (425/3), ~jében (220/13), ~en (350/12), ~eken (135/37, 274/1), ~hez (1/19), ~té (418/9).

Ö: anglus~, éden~, kis~, öröm~, temető~, vadas~.

kertész fn

(4)

Kerti növények gondozásával foglalkozó személy. *Nézd bár a' rósát kit ~ ültet* (38/1). ~ (456/40), *kertésszi* (313/118), ~nek (72/21).

kerti mn

(4)

Kertben termő. *Nyílj ki gyenge ~ Zsenge Hébe Nektárt hint te rád* (249/5, 448/5). ~ (227/3, 455/27).

kerubim fn

(3)

Hatalmas, értelmes szellemi lénynek képzelt angyal. *Illyen szók lebegtek az Úr' zsámolyánál, Melly a' Kerubimok' rettentő vállán áll* (225/108).

Kerubimban (397a/864), *Kerubimmal* (225/58).

kerül i

(32)

1. Közelébe sem megy vminek, igyekszik nem találkozni vkivel. *Kerülünk, óh Dóris téged, 'S álomtalan tsőszödet* (392/11). *Szent rémülés tartóztatván kerültem tornáztodat* (405/11). 2. Vhova megy, jut. *Az éj' komor homálya Ismét ki tud derülni, Mihelyt az ég' királya Keletre fog kerülni* (43/12). 3. Adódik, akad vmi. *Kerülni fog tüzem 's hevem Poéta lessz az én nevem, 'S babért fejemre fonnak, Miként Anacreonnak* (103/5). 4. Vmilyen állapotba jut. *A' vitézlő Pártusok Régolta szolgaság alá kerültek* (288/42). 5. Vkitől ~ vmi: vki adja, vkitől származik. *Eggy hegyes tő a' szabályjok, Ez Dámáktól kerüle* (114/367). *Tudom Laura! E' kín tőled Került* (129/58). 6. Vki kezére ~ vmi: megszerzi. *Úgy is lett, hogy a' vár kezemre kerüle* (239/171). 7. ⟨Érzés⟩ nem érint, nem hat vkire. *Retteg engem a' bú 's szomorúság kerül* (7/3). 8. Vmennyibe ~: vmennyit kell érte fizetni. *Az a' fülönfüggő mennyibe kerüle?* (330/306) 9. Vmibe ~: vmilyen áldozatot, erőfeszítést kö-

vetel. *Étünk, itunk, ruhánk izzadságba kerül* (454/205). **10.** *Vmennyi időbe ~: vmennyi időt vesz igénybe. De meg lesz a' pogácsa is, Az nem olly sokba kerül, Csak viselje az Úr magát Becsülettel, emberül* (169/166).

kerül (39/6, 208/72, 322/19), *kerülnek* (206/5), *került* (356/12), *Került* (425/58), *kerültek* (330/346); *kerülöd* (105/2, 305/25), *Kerülöd* (305/26), *kerülik* (413a/382). — *kerülne* (238/113). — *kerüljön* (266/18), *kerüljön* (336/34); *kerüljem* (385/2), *kerüld* (315/18, 403/24, 413a/283), *kerülje* (266/37), *Kerüly* (77/125).

Ik: *be~, el~, elő~, fel~, ki~, meg~, vissza~.*

kerület fn (7)

1. (Fáé) kéreg. *Mellynek dért mutató mohos kerületi Meg öszült vénségét vélünk képzelteni* (214/5). **2.** (Víz) folyásának vonala. *Sem itt a' messzi vizeknek Tsavargós kerületi A' hatalmas mestereknek Fékszárat nem követi* (397a/286). **3.** Terület, környék. *Ti andalgás' szent tanyái, Vidító kerületek, Magános utak' homályi, Idvezlettek légyetek* (397a/626). *A' felvidült mezők; kertek Tzifrázák kerületét, Mellyek elhagyva heverték Lakos nélkül szereszett* (400/34). **4.** (Katonai) körzet. *Szívet adott ezzel minden katonának: Ah, hírdesse ötet mind a' négy Kerület* (267/191). **5.** (Szemé) tekintet. *Tavaszi virít, 's száz rózsza nő Ortzádnak Édenében, 'S szemed' kerületében Május' mosolygó Napja jó* (182/3). *kerülete* (452/8).

kerülni in (1)

Vkivel nem találkozni. *Én pedig őket is kerülni kívánom* (454/291).

kerültet Ik: meg~.

kérvén in (4)

1. Udvariasan felszólítva. *Megtisztelem és Druszámát Egy úttal meg ölelem, Kérvén, hogy tégyen lantjára Russzándai húrokat* (438/13). **2.** Esdekelve vmiért. *S ha a' világ több névvel is Szólítja meg szűz Máriát Kérvén az ő grátziáját: Szólítja az enyímmel is* (148/63).

~ (258/87), *Kérvén* (188/81).

kés fn (6)

Nyeles vágó szerszám. *Gondolkodik, és le-*

hánnya a' meg tarólt szőlőről Saturnus görbe ~ével a' koszlóbár vesszőket (413a/954).

~ (330/1237, 330*/149/9), *Kés* (223/21), *~eknek* (413a/969), *~sel* (413a/911).

Ö: *ezüst~, metsző~.*

késedelem fn (4)

1. Késés, vminek teljesítésében mutatkozó elmaradás. *Melly hosszúnak tetszett az a' Késedelem* (176/60). **2.** *Késedelem nélkül:* azonnal. *Ekkor hát hirtelen minden ~ nélkül, végbe megy az halálos sérelem* (77/217).

~ (268/107), *Késedelem* (209/36).

késel Ik: meg~.

kesely mn (1)

Világos színű. *Vigyázz, bátor hátul ~ Légy is, vigyázz magadra* (114/833).

keselyű Ö: sas~.

késér l. kísér

keserédes mn (1)

Örömet is szerző, bánatot is okozó. *Keser' édes* (411/cím).

L. még **keserű-édes!**

keseredett mn (1)

Szomorú. *Ők tanúim; űk ~ Szívem' siralmat hallották* (130/9).

keseredik Ik: meg~.

keseredni Ik: el~.

keseredve in (1)

Keseredve van: szomorú. *Talpig gyász ruhával légyen tested fedve, E' mutassa szíved hogy van ~* (212/10).

kesereg i (18)

1. Nagyon bánkódik, szomorkodik. *Azomban, míg ekként ~ a' szép Szűz, Ellepi az erdőt egy fényes égi tűz* (306/125). **2.** *Sirat vkit/vmit. Bús sorsomat kesergem én, 'S a' szép Katát* (333/69). *'S gyászolván ~d tiszta barátodat* (386/16). **3.** *Kesereg vmihez:* panaszkodva fordul vmihez. *Még is betsetlen pusztá bogáts fedi Hadház' homokján szent tetemid' helyét, Még sints, ki Lantján a' Dunához Így ~ne: Kimúla Földi!* (395/36)

~ (268/105, 298/1, 397a/809, 432/41, 454/778, 460/30), *Kesereg* (306/92), *kesergek* (333/67, 350/10, 374/2), *kesergesz* (302/37),

keseregenek (397a/818); *Kesergitek* (212/52). — *~jünk* (454/242).

keseregve in (2)

Szomorkodva. *Felvéstem a' Lantot, 's gypedző Sírod előtt ~ ülök* (395/28).
~ (330/1527).

keseregvén in (2)

Panaszkodva. *Sírok, zokogok ~, Könnyem kebelembe peregvén* (412/13).
~n (175/13).

kesergeni in (1)

Bánkódni. *Mit is ér sírni, sohajtani, 'S e' történetemen nyögve* ~ (454/722).

kesergés fn (1)

Panaszkodás. *A' számkivetett Ovidius háza egybe volt ragasztva a' Capitoliummal; lásd a' ~ét* (432*/204/4).

keserget i (1)

Megsirat. *Már nekem is éltem csak egy képzelt álmom Így minekutánna szívből ~te Számtalan tsókokkal a' ruhát illette* (77/211).

kesergő mn (7)

1. Szomorú. *Így szemléli néhány ízben Úszkálni a nagy árvízben A mezőket a ~ Boldogtalan szántóvető* (460/176). *Asszonyi rend, mellynek a' bú bánat árja Kesergő szívedet méltó okon járja* (212/70). 2. Szomorúan panaszkodó, bánatos. *Egy ~ magyar* (100/cím).
~ (220/19, 299/cím, 420/1, 454/726).

keserít Ik: meg~.

keserű mn/fn (15)

1. Az epe ízéhez hasonló kellemetlen ízű. *A' leg-édesebb érzések olyan forrásból jönnek, A' melly mellett mérges füvek 's ~ ürmök nőnek* (216/2). *A' kövér olaj bogyók is nem eggy forma testűek, Vannak gömbölyűk 's hoszszasok, ~ gyümölsűek* (413a/609). 2. Kínos, terhes. *Az öröm 's a' víg élet Keserű örömmé lett* (100/8). *Morgásra áll szája, forog benn a' nyelve, Keserű aggsággal van mellye megtelve* (330/732). 3. Fájdalmat okozó. *Édes ugyan a' Szerelem; De ~n bánik velem* (309/102). 4. Elkeseredett, nekikeseredett. *Óh melly méltán lehet ~ könyveknek Forrásivá válni a' síró szemeknek* (210/3).
~ (258/20, 259/449, 397a/664, 413a/136),

~nek (413a/770), *Keserűvé* (210/12); *~bb* (63/4).

II. fn 1. Keserű íz. *Össze húzott szájját majd a' ~ elvásollya* (413a/781). 2. Kellemetlen (hangulatú) dolog. *Gyakran a' természet lát-hatatlan karja a' ~ alá az édest takarja* (64/4).

keserű-édes mn (1)

Egyszerre keserű és édes ízérzetet keltő. *A' Szerelem szívem' rejtekibe' dong, A' ~ Mézbe' zsbong, Mellyet száz' rózsáiról szedett* (173/6).

keserül Ik: meg~.

keserűség fn (12)

Fájdalmas, emésztő szomorúság. *Ti gyászos oszlopok, mellyeket a' hűség Emelt, kiken írva van a' ~* (210/20).

~ (175/29, 330/936, 412/cím, 33), *Keserűség* (45/8), *~ek* (212/3), *~et* (77/296), *~nek* (212/109), *~ébe* (5/21), *~ibe* (298/19), *kesserűsighire* (330/1476).

keserv fn (26)

1. Bánat, lelki fájdalom, keserűség. *Lehet e' szívnek ~e Olly mint az enyim* (299/27). *És el mondom de csak néktek ~emet* (176/44). 2. Könny(hullatás). *Ő kihalt, 's porára hullttak Sok Magyar' ~ei* (163/22).

~e (63/14, 77/256, 161/11, 465/6), *Keserve* (465/9), *~ei* (45/cím), *~emet* (196/90, 374/8, 379/40, 380/88), *~ét* (282/9), *~eimet* (162/80), *~eidet* (428/26), *~eit* (162/9), *~emnek* (176/22), *Keservemnek* (428/75), *~ének* (306/117), *~imnek* (162/17), *~eknél* (280/30), *~ektől* (428/59), *~edtől* (299/105), *~vel* (299/33), *~ekkel* (101/6).

késérvén l. kísérvén

keserves mn (28)

1. Keserűséget okozó, fájdalommal tele. *Édes kinzója, Kedves békója Keserves rabságomnak!* (146/30) 2. Keserűséget, fájdalmat kifejező. *A' Juhász köztök áll 's hangos furúját Elővéén fujja ~ nótáját* (72/16). *Mások irtóztató Énekek Bögessék bús Obojjokat, És siralmas Nótájokat Jajgassák ~ Versekekkel* (128/28). 3. Nehezen elviselhető. *Bé is tsukták őtet kemény áristomba, A' melly olly ~ fogház és kaloda* (330/1599). 4. Keservesen:

fájdalmasan, bánatosan. *Nyomorúlt emberek, bizony ha tudnátok, Illyen ~en érte nem sírnátok* (214/60). *A' bagoly a' fagyos fa odvába Keservesen huhog szüntelen buvába* (66/16).

~ (100/13, 114/825, 158/54, 162/7, 62, 176/39, 195/48, 212/79, 215/107, 225/140, 268/42, 302/25, 306/105, 454/895, 906, 457/8), *Keserves* (433/61), ~*en* (210/94, 441/21); ~*ebb* (162/5), *Keservesebb* (428/76).

késés fn (1)

Időbeli eltolódás. *Fizignát eggy kis ~sel Így kezdette szavait* (114/149).

keshed lk: *ki~*.

késhet i (1)

Halasztódhat. *Nem ~ett tovább; kezdik az isteni Büntető korbátsot hátaconn érzeni* (337/113).

késik i (18)

1. <Személy> nincs ott, ahol időben ott kellett volna lennie. *Lám, a mit én kések, Ím ki pótolják azt a' serény lépések* (77/175). 2. *Vmivel ~*: nem teszi meg idejében, késlekedik. *Jer hajózzunk a' part megett, itt se költött versekkel Se hosszas előbeszéddel nem késem, 's tekervénnyel* (413a/571). *És Mit késel, úgymond, közre adni saját Ifjúi elmédnek aprólék adaját?* (452/27)

kések (77/203, 297/71), *késünk* (340/32), *kés-tek* (313/134, 135, 331/5), *késnek* (133/31, 268/39), *késtünk* (336/18). — *késs* (223/22), *Késs* (4/31, 200/31), *késsünk* (330/921, 942), *késsetek* (330/985).

keskeny mn (5)

1. Ami hosszához képest kisebb szélességű. *Gyakran bolyha rejtékéből ki hordja tojásait Keskeny ösvényén a' hangya* (413a/387). 2. Vékony. *Belőled ama' nagy Lélek Már ki költözött A' ~ emberformába' Minthogy meg nem fért* (299/5). 3. Szűk. *Nézd a' munkás Észak, mint nyüzsög és zsibong, 'S Dolgos méh módjára ~ kassában dong* (313/108). ~ (239/13, 330/31).

késleltet i (1)

Vmit ~: vminek folyamatát lassítja. *Tsorgó vérét és páráját Útjában ~i* (397a/218).

késő mn/hsz/fn (26)

I. mn 1. Elkésve jelentkező. *Ott meg gyúlnak a' pirosuló Este ~ gyertyáji* (413a/261). *Hogy így mint Innepet meg lehetne ülni, 'S ne kelene illyen ~n bé tsődülni* (340/28). 2. Jóval a kezdeti időszak után levő, vége felé járó <napszak>. *Végre mit hoz a ~ est, a' Szél honnan hajtogat Száraz felhőket* (413a/464). 3. Vége felé járó <életkor>. *És ha elköltözik ~ vénségébe Száljon a' Szentekkel Ábrahám keblébe* (336/63). 4. Távoli jövőendőben élő, levő, bekövetkező; kései. *Ambár kiszárad; még se hal el, hanem Késő fiájában újra feléledez* (445/6). *Mellyet meg nem emészt-hetvén sokszáz idő haladék Háláadó tsokkal venni fog a ~ maradék* (111/70). *Siess ~ Század, jövel óh boldog Kor!* (190/105) ~ (126/74, 219/91, 241/26, 245/57, 267*/19/18, 330/1844, 337/169, 413a/583, 950, 1037, 450/12), *Késő* (237/139, 368a/96), ~*n* (161/23), ~*nn* (171/9).

II. hsz 1. A szóban forgó napszak vége felé. *Kipihenvén magát, más nap ~ reggel Megindult Kaposba parádés sereggel* (330/41). 2. *Későre*: későn, megkésve. *Későre harmatoztok! Az illatos virágok Sárgulva hulltanak le* (186/21).

III. fn Kései idő(pont). *Késő volt már akkor.* (330/1643). *'S Ha megvan ~ már gondolni másképen* (176/92).

később mn (2)

Későbbi, kései. *Úgy se Keményt, se magát Hunyadit ~ Unokáink A' te vitézidnél nem fognák tartani többre* (253/26). *Ebből osztán ~ időbe könnyen ronthatott a' köz nép' szája Nándorfejérvárát* (267*/19/7).

késődik lk: *el~*.

kész mn/hsz/fn (38)

I. mn 1. Aminek elkészítése már befejeződött. *A' mezőnek minden lakóját ~ honnya Készen várja, 's oda tagjait bé vonnya* (65/13). 2. Rendelkezésre álló, felhasználható. *Mind kettőtökkel az Isteni hatalom A' veszélyek ellen légyen ~ óltalom* (212/106). 3. Vminek megkezdésére, elvégzésére elkészült. *Sokszor arany tseppé ~ az ember válni Tsak hogy Danaéval lehessen tréfálni* (76/5). *Nem,*

barátom! Érttem halni is ~ lenne (268/77). E' kettő áll ~en mindenkor ellenünk (193/16). 4. Hajlandó <vmit megtenni>. Kész leszek elmenni számkivetésbe is, Kész lántzot tsörgetni véle tömlőtbe' is (268/83–4). 5. Be van fejezve, megtörtént <a baj>. Mondják gyertyát (vagy mit) akartak gyújtani, Vagy a' mi ~ tűz vólt, azt is elóltani (330/1738).

~ (26/7, 193/14, 231/54, 288/77, 299/130, 330/37), Kész (288/77, 301/14, 453/271), ~ek (246/15, 259/118, 653), Készek (267/ 135), ~en (77/208, 204/45, 46, 215/21, 217/ 45, 46, 259/174, 268/2, 364/3, 443/65), Készen (379/143); Készebb (267/121), ~ebbek (259/119).

II. hsz Készen van. Pajtás, pajtás, ~ az asztal (154/1).

~ (249/52).

III. fn A munka eredménye. Mutogattya magát a' pompás természet. Mesterség tizfrái tündököltet ~et (1/2).

készít i (19)

1. Vmiből használatra alkalmas dolgot hoz létre. A' kemény hadi szerszámot a' somfából ~ik (413a/1000). Ím egy korona; a' melyet Készít néked minden Hív Mellyen Brillióntok helyett Van egy egy jó Magyar szív (400/26).

2. Vmit odakészít vkinek. Töröljetez puskát, kardot ~setek, Ruhám' 's szerszámommal mind készen legyenek (268/1). 3. Írásban összeállít, fogalmaz. Jeles Sírverset ~ett e' fő vitézünknek Faludi Atya (267*/18/9). 4. Vkit/vmit felkészít, előkészít vmire. Készítém Vitézim pompás parádára, A' Várba akarván menni vatsorára (239/153). S bár sok vetni való magot vigyázva ~enek, Gyenge tűzőn meg párolják (413a/209). 5. Asztalt ~: terít. A' Hajdúk, lokajok asztalt ~enek, Ezüst kések, villák, kanalak pengenek (330/611).

~nek (111/92, 279/16); ~ed (413a/230), ~i (330/528), Készíti (192/4), ~ik (454/419), ~é (330/1836). — Készítss (400/54); ~sd (162/59), ~sék (114/338, 310/29), Készítsék (330/452).

Ik: el~.

készíteni in (1)

Vmire előkészíteni. Mindenütt a' Vendég

kezd már örvendeni, 'S visztegetes lábát tántzra ~ (330/464).

készített in (4)

1. Létrehozott. 'S mihelyt a' fagy ellen ~ ruhára Paszamántnak is kell hágni utóljára (202/105). 2. Előkészített. A Többi állatok merülvén álomba Alusznak az ősszel ~ alomba (85/18, 197/18).

~ (330*/180/2).

Ik: el~, fel~.

készítő fn (1)

Létrehozó, alkotó. Légy jelen Minerva, olajfák szerzője, 'S te gyermek, a' horgas eke ~je! (413/24)

készítettet in (1)

Készült. Ferentz neve napjára hamarjába ~ versek (67/cím).

Ik: meg~.

készítve Ik: el~.

késztség fn (1)

Hajlandóság. És ha e' példára nem lesz senkinek is ~e, Rajta! Haljon meg én bennem Nemzetem' ditsósége (259/505).

késztt i (1)

Készttet. Eggy Magyart tsupánn e' kíztt Vérrel is fedezni A' Királyt és a' Hazát (257/235).

készttet i (4)

1. Vmire ~: ösztönöz. Annak minden motszanása Bennem a' vért ugratja, Kezemet a' tapintásra Késztteti és nógatja (169/52). 2. Inspíral, ihlet. 'S így mindég új dalra ~ új öröm (424/48).

~é (77/156), kízttette (114/521).

Készthely fn (2)

Helynév. Mély tisztelettel borzadok! A' magas Mennynek Leányit látom az Áoni ~be' (418/35).

~' (418/115).

készthelyi mn (4)

1. Készthelyen lakó. Él a' Készthelyi Gróf, és az örök Napok' Jussán Nagy neve tündököl (338/51). 2. Készthelyi Nap: Festetics György. Hát mi miként innepeljünk Néked, óh Készthelyi Nap (390/34).

Készthelyi (418/13, 432/97).

kesztyű fn (1)
Kézre való dolog. És küszködik nyers ~vel: én magam homlokomat Olaj ággal koszorúzván, viszem ajándékomat (413a/1126).
Ö: vas~.

készül i (29)
1. Átmegy az elkészítéséhez szükséges műveleteken. Dobjok bőrből ~e (114/365). Míg fagyos testednek készül tsendes sírja A' bóldogok közzé az Ur neved írja (67/31). 2. Az előjelek szerint keletkezésben, alakulóban van. Mikor Vallásunkra készül új fergeg (454/223). 3. Készülődik, felkészül. Le vetkezett Kedvesem, Már feredni készül (137/2). Készülnek immár az hadak, és liheg A' Szitytya népség vívni (445/41). Készül a' halálra megnyugodtt Lélekkel (454/692). 4. Szándékozik vmit tenni. A' ki haza ~, vagy pedig szomorú, Fejébe fonassék tövisből koszorú (336/35, 266/19).
~ (453/105), készül (216/120, 239/58, 330/1527, 358/28), Készül (454/704), készülsz (143/7), készültök (330/664), készülnek (212/120, 330/430), ~e (330/305), ~t (432*/205/5), készült (170/61, 330/915), készültek (330/1847), készültenek (330/276), fog készülni (31/13, 330/613). — készüljön (114/409, 330/1569), készüllyön (143/58).
Ik: bele~, el~, fel~.

készület fn (3)
1. Készülődés. Mind a' két részből való Ország' Gyűlése 's hadi készülétek (114*/41/cím). 2. Készülék. Nem hord parányi vállán Puzdrát, nyilat, vagy ívet, 'S több büszke győzedelmi Készületet magával (185/101).
készületre (114/521).

készülget i (1)
Készülődik. Sokszor hol öröme készülget az elme, Ott lepi meg nem várt baja 's veszedelme (330/55).

készülő mn/fn (2)
I. mn Olyan, ami vmire készül. Már kezdett bennem gyengülni, És számon lebegett már Az Élet, mint repülni Készülő ijedtt Madár (428/96).
II. fn Készülőt ver: készülődik. Sok szózat ez — de eggy a' hang' szere; Olly' mint midőn

Izráel Hadra készülőt vere Az Úr 's Gedeon Fegyvere! (257/13)

Ik: el~.

készült in (4)
Vmely anyagból bizonyos módon készített <dolog>. A' szegénytől gráziádat Sok grá-ditsra emeled, Tőle ~ palotádat Még magad is tiszteled (205/35).

készült (16/35, 114/529), ~t (330*/183/2).

Ik: el~.

készülve Ik: el~.

készülvén in (2)
Készülődvén. [A halál] Elrejtett nyilait hordozzuk testünkkel, Csal halni készülvén hosszú életünkkel (217/26).
készülvén (204/26).

két szn (213)
1. Egynél eggyel több. Oh iszonyú bútsú vétel Melly ~ igaz szívet vét el (184/10). 2. Mindkét. Hah! Mint dördülnek, ropognak a' világ' ~ sarkai (443/90). 3. Kétszer: két alkalommal. Ah, mikor új pillantása, 's Elevenebb kásintása Kétszer az enyimre lőtt! (134/45)
~ (63/10, 222/26, 307/18, 313/129, 330/225, 337/172, 398/10), Két (192/6, 197/94, 237/47, 321/6, 443/191), ~szer (314/43), Kétszer (447/45), ~zer (413a/499), Kéttzer (413a/673).

Ö: egy-két, harminc~, huszon~, mind~, ötven~, tizen~.

kétágú mn (2)
Olyan <tárgy>, amelynek két kiálló része van. Mások karókat faragnak, és két ágú Villákat (413a/272).
~ (413a/901).

kétkedhet i (1)
Nem tudja, hogy igaznak tarthatja-e a szóban forgó dolgot. Százszor már nem mondtam é? Mégis ~sz é? (276/13)

kétkedik i (1)
Nem tudja, hogy igaznak tartsa-e a szóban forgó dolgot. Ha ezek mind hisznek, én kétkedjek é? (454/353)

kétkedő fn (1)
Olyan személy, aki nem hisz vmiben. 'S hogy

minden nép elébb lett Theologussá, Mint ~vé vagy philusophussá (454/386).

kételkedvén in (1)
Hitetlenkedve. *Megmondom ki vagyok ~ eb-benn (176/29).*

kétell i (1)
Kételkedik vmiben. *Tudom, hogy hívem vagy, Nem is kétlem (268/138).*

kétes mn (7)
1. Bizonytalan kimenetelű, hatású <állapot, cselekvés>. *Tréfáság egy ilyen ~ félelemmel Tsalódvánn sok jókat nézni bé hunt szemmel (204/51). Kétes kedvet mért csepegtetsz Még most is belém? (427/11)* 2. Bizonytalan, homályos jellegű, vitatható <dolog, hang>. *De a' ~ fegyverek közt Márs tébolyog középben (413a/817). Hallom ~ sikóltását: De az Egek siketek (443/99). ~ (454/2, 39, 455/5).*

kéteség fn (1)
Kétely. *Oszlass széllyel minden ~et Nem találhatsz bennem színességet (272/6).*

kétezer szn (1)
<Összeg megnevezésére.> *Elsőben is hagyok ~ Szuverént A' Bétsi Bolondok' házának (330/1537).*

kétfejű mn (3)
1. Olyan <állat>, amelynek két feje van. *Hadd legyenek e' nyájassb Seregnek embere, A' Melynek két fejű Galamb a' Czimere (238/8).* 2. *Kétfejű sas: a Habsburg uralom jelképe. Ha a két fejű Sas rettentő ezere Számába íródni lágy szívem nem mere (238/5). Két fejűek (114/996).*

kétfelé hsz (4)
Két irányba. *Ezt mihelyt valami szellő megmozgatja, Azonnal ~ büszkén fintorgatja (194/6). ~ (267/125, 330/190, 1526).*

kétfelől hsz (4)
1. Két irányból. *Reng a' föld, a' dombok, a' berkek mormognak Kétfelől a' kürtök, trombiták harsognak (306/130).* 2. Két oldalon. *Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől; Oszlopos tornáztok keríték ~ (306/*

182).

Két felől (239/45), két felől (330/1010).

kétfelőlről hsz (1)
Kétoldalt. *Úgy leng két-felőlről haja, melly fekete (330/193).*

kétforintos mn (1)
Értékes, erényes. *Nem visel még semmi kéket, Nem tractált Deákot, Péket, Két forintos Nimfa ez (317/147).*

két-három szn (2)
1. Kettő vagy három. *Vagy nagy birodalom' fényétől sugároz, Vagy benne két három medvefi kopároz? (313/48)* 2. Néhány. *A' mi kevés pénz bejött Két-három póra, Nagyobb dologra ment el — Borra avagy Disznóra (334/32).*

kétlábú mn (1)
Tollatlan ~ állat: ember. *Nagy sír! De a' mellyre tsak ennyit írhatok: Itt laktak tollatlan két-lábú állatok (454/180).*

kétnapi mn (1)
Kétnapos. *Egy Lyánka' kezéből Kisded teste miatt kitsuszamlott két napi bolha (348/44).*

ketrec Ö: arany~.

kétrét hsz (1)
Kétrét hajlott: nagyon meghajlott. Hogy benne a' bús bölts és a' komor Vének Két rét hajlott karddal próbákat tevének (239/6).

kétség fn (23)
1. *Kétségbe ejt: elkeseredést kelt vkiben. Barátom! Kitsiny az, kit vagy el felejtett Szűrni a' szerentse, vagy ~be ejtett (191/30).* 2. Kételkedés. *És így hideg lehet Rózsi bár szívem ég, — Félre az eszemből oskolai ~! (196/72)* 3. Teljes reménytelenség, kétségbeesés. *Remény 's ~ között epesztem Édes kínok közt magamat (430/1). Hol a' félelemmel rettentí lelkünket 'S a' Kétség szélére viszi életünket (14/14). Érzem: e' ~be' Volt erőm elhagy (427/53).*

~ (201/14, 222/16, 443/88), kétség (192/32), Kétség' (267/67), ~ek (380/70), Kétségek (418/103, 454/cím), kétségek (453/72), ~em (454/8), ~em' (443/241), ~et (306/58), Kétséget (428/87, 397a/82), ~ébe' (431/38), ~ben

(337/84), *kétségre* (83/29) *kétségekre* (453/80).

kétségbeesés fn (6)

Vkinek elkeseredett, reménytelen lelkiállapota. 'S ~ét *csak az enyhítette, Hogy kintsét elvesztvén magát meg menthette* (202/71).

Kétségbe esés (453/cím), *kétségbeesés* (453/185), *kétségbe essésébe* (231/289), ~sel (202/30), *kétségbe esséssel* (56/30).

kétségbeesett mn (1)

Reménytelen, elkeseredett. *Eggy ~ Magagyilkosa* (223/cím).

kétségbeesik i (3)

Súlyos helyzetben reményét veszti. *Europa' roskadtt oszlopi reszketnek, A' törvények régi gyanjokat keresik: Eljajdúl a' Világ és kétségbe esik* (337/80).

kétségbe estem (41/1). — *essél Kétségbe* (143/42).

kétségbeesvén in (2)

Reményét veszítve, reménytelenül. *Sír tisztelőd, kétségbe esvén, Miotla tőled távol esvén Reménye füstbe szállt* (302/13).

Kétségbeesvén (170/61).

kétséges mn (7)

1. Bizonytalan. *Még alig kezdődik a' kétséges pálya, Már a tsetsemőnek jajra nyílik szája* (215/25). *Mit ér a' kártya-pénz? ~ nyereség* (197/73). 2. Kétkedő, gyanakodó. *Hát mikor a' Thisbe véres patyolatya Kétséges szereit arra tsalogattya* (77/184). ~ (313/49), *kétséges* (77/237, 210/123), *Kétséges* (413/32).

kétségeskedik i (1)

Aggodalmaskodik. *Mikor a' két sereg együtt verekedett, Belől a' bástyánn a' nép kétségeskedett* (239/202).

kétszeres mn (3)

1. Kétszer akkora. *Te kire a' Magyar 's a' Frantz Helikonnak Múzsái ~ Olajágot fonnak* (382/8). 2. Kétféle szempontból tekintett. *De ha te sem sajnálsz vélem meg jelenni, Ez a' gyönyörűség ~ fog lenni* (199/38).

Kétszeres (454/901).

kettédarabol i (2)

Szavait kettédarabolja: szaggatottan beszél.

Eggyik tsupa néma, más tsak a' jajt szólja, Remegő szavait ketté darabolja (202/34), *ketté darabollya* (56/34).

kettémetsz i (1)

Két részre vág. *Míg Ferkó egy lészán pihenteti magát, Ketté metszik lopva a' gatyamadzagát* (330/1712).

kettészakaszt i (2)

Szétrombol. *Melly szörnyű kár! Eggy szél pénzem' el rablotta, Lantornás ablakom' ketté szakasztotta* (189/30).

ketté szakasztotta (6/28).

kettévág i (1)

Megszüntet. *Sokszor torrá válik a' víg lakadalom, 'S a' muzsikát ketté vágja a' siralom* (330/58).

kettéválik i (1)

Szétoszlik. *Pedig ha scarláltya szádba ketté válik Várt gyönyörűséged mind hamuvá válik Gyakran a' mennyei illatú epernek Apró levelei közt kígyók hevernek* (28/3).

kettő szn (41)

1. Egynél eggyel több. *De meg holt post Christum natum Eggynehány Esztendővel, Nem jut eszembe a' Datum Eggyel é, vagy ~vel* (231/14). *Vagy ~t említek* (454/389). 2. Két egyed. *Szívében Vénus is Bellóna is el fér. E' ~ ad neki kettős ékességet* (256/35). *De nem bánom, legyek mindentől meg fosztva Légyen ékességem ~ közt meg osztva* (73/16). 3. Két különböző dolog. *Hol a' Gyönyörködés lakik a' Böltesség, Tsak itt lévén eme' ~ közt egyesség* (290/8).

~ (114/236, 193/16, 237/56, 277/41, 307/9, 309/82, 310/17, 18, 317/195, 397a/303, 413a/244), *Kettő* (136/13), *Kettőé* (268/104), ~jők (77/59), ~nk (342/4), ~t (413a/246), ~nek (439*/219/2), ~nknek (295/26), *ketten* (114/642, 184/51, 193/20, 199/108, 351/13, 397a/354), *Ketten* (257/78, 94, 276/35, 295/37, 423/50), *kettenn* (144/17), ~n (330/228), ~re (142/8), ~nél (267/138), ~től (114/132, 326/10), ~ért (257/238).

Ö: mind~.

kettős mn (14)

1. Kétféle. *Bízd rá Elizeusodra a' Próféták vidékét, Hagyd itt nála palástodat 's lelked ~*

mértékét (342/36). **2.** Kétszeres. *És ámbár tüzei a' kékellő égne Kettős forrósággal feje felett égne* (69/14). **3.** Kettős Duna: az öreg Duna s a Vág-Duna Komáromnál. *E' boldog Környékről jőni látszatának A' Kilentz Asz-szonykák a' ~ Dunának* (290/18). **4.** Kettős sas: kétfejű sas, a Habsburg uralom jelképe. *Meg iffjúlt általa Kettős Sasunk, bár óh! Meg iffiodna maga is E' Báró!* (78/37). **5.** Kettős taps: kétszeres erejű taps. *Ez a játék-néző-helybe meghökkent száját tátyja Köszöntvén a' Tanács és nép ~ tapsa, viváttya* (413a/1067). **6.** Kettős dal: duett (276/cím). **7.** Kettősön: kétszeresen. *Mellyet egy Zefirke, kerengvén lejtősen, A' bokrokról vissza-süvölte ~ön* (237/16). ~ (111/60, 114/117, 238/9, 256/35, 455/55), Kettős (395/14), ~sé (139/93).

kettőz i

(1)

Szaporáz, gyorsít. *Tégy kakast is hintótskád-hoz, 'S ~d a' lépéseket* (456/12).

kettőztet i

(8)

1. Megkettőztet, megkétyszerez. *Panaszaimat elegyes Óhajással kettőztetem, óh!* (102/2, 9). **2.** Szaporáz, gyorsít. *Indulj Músám! kettőztessed mind addig lépésedet Míg meg látod a Balaton kies partján Füredet* (111/1). Kettőzteti (114/493), Kettőztetem (224/2, 261/2, 9). — kettőztessük (114/468).

kettőztetett in

(2)

Kétszeres erővel hallatva. *Sirattya kedvesét ~ jajjal* (77/258). ~ (212/2).

kettőztetvén in

(2)

Megkétyszerezve. *A' nap ~ hév tüzét a' Rákon, Magossan tündöklék a' hideg klímákon* (198/1, 86/1).

kettőzve in

(1)

Megkettőzött erővel. *Víg nótát ~ zengedezzen Hunyadi' nevén örvendő ekhózásod* (225/21).

kettőzvén in

(2)

Megkétyszerezve. *Etelkád visszasohajtá Sűrű sóhajtasidat, 'S fejét öledbe lehajtá Kettőzvén bánatidat* (428/52). ~ (178/6).

kettyeget i

(1)

Csettintget. *Melly egy pertzbe elő állasz vízkádozva mint a' ló, Mihelyt nagy fénnyen ~ hozzád egy rongyos dalló* (358/6).

kéve fn

(2)

Levágott gabonából összekötött nyaláb. *Az öreg Céresnek két fel tűrött karja A' markokat szoros ~kbe takarja* (69/12).

~jével (413a/1075).

Ö: árpa~.

kevély mn/fn

(56)

I. mn 1. Olyan (személy), aki magát túlzottan nagyra tartja; döllyfös, felfuvalkodott, pöff-feszkedő. *Nem állott vólt még ki a' ~ Uraság, Hogy törvényt hallgasson tőle a' Szolgaság* (200/57). *Jer szépem! Mutasd-meg azt ~ nemednek A' mibőlők eggyel alig ditsekednek* (127/9). **2.** Ilyen emberre jellemző (külső, megnyilvánulás). *Óh szásszor boldog nemzet-ség Kit semmi gond nem rongál, Kit sem a' kaján veszettség, Sem ~ gög meg nem száll!* (397a/472) — *Oh kegyetlen Venus ~ Urasága! Már hány ezret a' sir fenekére vága!* (77/15). **3.** Kevély emberhez hasonló, emlékeztető. *Hol a' ~ köszírt fejét a' felhőkig tor-nyozza* (216/22). *Fel tzipfázott ~ virágának Bibor pompái széllal szóródának* (139/9). **4.** Kevély emberek lakta, hozzájuk tartozó. *Itt büszke hajjai ditsekedve fojnak Kevélly fala alatt Konstantinápolynak* (190/4, 25/4). *Gyenge kevély tzipó! Úgyan mit nem tennél, Ha te a' süvegnek főhelyére mennél?* (330/1063). ~ (114/430, 146/27, 176/100, 185/164, 186/60, 259/378, 267/103, 317/9, 337/29, 421/9, 440/11, 453/21, 103, 454/325), kevély (59/9, 83/43), kevéj (9/17), kevéjj (9/25), ~ek (199/12), Kevélyek (454/290), kevéjek (87/12), ~en (71/10, 111/14, 194/1, 202/27, 208/34, 330/1380), kevélyen (56/27, 58/1, 114/493, 542), Kevéllyen (25/23, 59/28, 190/13, 195/22); ~ebb (185/164), leg kevélyebb (202/99).

II. fn Kevély ember. *Sőt már a' ~ek olly nagy számmal vannak, Hogy a' ki nem ~, már azt tartják annak* (194/39). *Úgy van! Mert a' ~ a' világ' bolondja* (194/36).

~ (194/cím), Kevély (58/cím, 200/42), kevéj (157/15), Kevélyt (176/41), Kevélynek 200/36), Kevélyeknek (16/13).

kevélykedik i (9)

Kevélyen viselkedik, büszkélkedik. *És olly nagyonn Féltvénn ditső Foglyát ez a' ravasz Mint a' miként kevélykedett vele* (170/5). *Kevélykedtek hajdan sok tornyok, templomok, Melylyeknek a' porban alig van már nyomok* (237/33).

kevélykedtek (150/2). — *kevélykedj* (13/15, 38/9, 249/21, 23, 448/21, 23).

kevélykedő in (3)

1. Pöffeszkedő. *Nem kérdi e, ki ez, Királly-e vagy Irus Vagy nagy gazdagságban kevéjke-dő Cirus* (2/20). 2. Büszkélkedő. *Rajtok királyságot mutogatni akar A' veres bársonyba ~ bakar* (199/10, 87/10).

kevélykedve in (1)

Büszkélkedve. *Ha sétálok, szép útamon Liliomonon sétálok, 'S ~ a' Salamon' Ditsőségén járkálok* (205/55).

kevélykedvén in (1)

Büszkélkedve. *Lova ~ a' rajta ülővel, Hortyog, tántzol, kapál, nyerít déltzeg fővel* (330/277).

kevélység fn (10)

1. Gög, dölly, felfuvalkodottság. *Még sem szállt ~, 's vad Gög a' lelkére* (454/796). *Így térszi az ember az embert szegénnyé, Mihelyt a' ~ válik szent törvénné* (202/104). 2. Büszkeség. *Ha sétállok szép utamon Liliomonon sétállok S kevélységgel a' Salamon' Ditsőségén járkálok* (16/55). 3. Vkinek kevély volta. *De a' Bán is szablyájával Meg nyomá kevélységét* (114/696). ~ (194/35, 453/47, 107), ~' (454/280), *Kevélységek'* (330/945), ~tekel (194/20).

kever i (8)

1. (Folyékony, pépszerű anyagot) egyesít. *Ti mézzel édesítitek, Ha maszlagot ~tek* (104/10). 2. Vmit keveréssel létrehoz. *Mérget kedveltető kintseiből ~* (189/14). 3. Vminek az állapotát, rendjét felforgatja. *Sikoltnak Éolus' dühös seregei, Nagy tsatát ~nek vad forgó szelei* (202/42). *Hol a' mennyei tetőkre Zúzt a' bús tél nem ~* (297/44). 4. Nemkívánatos

helyzetbe juttat vkit. *Holott imé most is e' kis Társaságba' Annyiszor ~ik az embert tsűf-ságba* (330/798).

~ (6/12), ~nek (56/42), ~tek (353/10).

Ik: be~, el~, meg~.

keverni in (2)

Hirbe/szóba ~ vkit: rossz hírét kelteni vkinek. *Azért nem vádollar káromra tégedet Nem akarom hirbe ~ nevedet* (176/84). *Meg sok ezer kutya van, ki az áldott Hóldat ugatja, És ki az ártatlant szóba ~ meri* (315/6).

keverő in (1)

Vmit keveréssel létrehozó. *De Éris, egy mérget ~, babonás, A' kitől származik minden visszavonás* (330/643).

kevert in (2)

Vmivel beszennyezett. *Ott egy halvány asz-szony megöltt férje' 's attya' Vérbe, porba ~t testét mosogatja* (337/62). ~t (403/50).

Ik: fel~, össze~.

keverve in (2)

Összevegyítve. *Be' gyakran méreggel van mézed ~* (63/13).

~ (432/43).

Ik: meg~.

kevervén in (1)

Elegyítve. *Igy bokros búba ~ Ronts minden, nyelved is ártott És szép szín közbe te mérget Attz* (27/4).

kevés szn (44)

1. Csekély számú, kis mennyiségű. *Nékem is fogytig ki égett A' dohányom azomba, Pedig igen ~ termett A' Magyar Heliconba* (114/1017). *Lármás vígasságok, eltikkasztó bálók Bennetek melly ~ örömet talállok!* (197/48) 2. Rövid (idő). *A' bojongó felhők egy seregbe gyűlnek 's Kevés idő alatt tölünk el repülnek* (67/16). 3. Nem sok (személy). *De ez helyben ~ Magyar fit találunk* (267/71). 4. Kevesen: kevés személy. *Illy sok ellenség közt nem tsudálkozhatunk, Hogy az öreg szerre kevesen juthatunk* (215/94). 5. (Értékelés, siker, eredmény kis fokának kifejezéseiben.) *Elsőbb simogatva kezdtem kísértetni, De ezzel ~re lehetett ám menni* (239/178). *Az ember ~sel meg éri, Mihelyt kívánságát szükségéhez méri*

(202/97). **6.** A megszokottnál v. szükségesnél kisebb mennyiség(ű). *De ah! Benne, a' mint oda kandikáltam, Igen ~ veres keresztet talál-tam* (330/396). **7.** Egy keveset: **a)** rövid ideig. *Mikor a' feje le esett, Gondolkozván egy keveset Tsak úgy nézett utánna* (114/656). **b)** rövid utat. *Sokan alig mennek itten egy keveset Mingyárt el merülnek* (211/15). **c)** kisebb mértékben. *Illyen volt a' Jónás' fél érésű tök-je. Tsak elől is volna egy keveset lompos, Hordhatná a' nyájba az első kolompos* (254/41). **8.** Kisebb mérvű, fokú. *De ez ~ még egy bizonyos veszélyt 'S halált okádó bombi előtt* (418/77). *Ti, ti mind ezeket még nem érzettétek; Kevés, de jó 's nyugodt érzés a' tiétek* (454/236). **9.** Kevésbe múlik: kis híján. *És tsak — tsak ~be múla, Hogy fejembe nem lövök* (322/38). ~ (83/39, 111/48, 208/69, 211/63, 215/65, 228/27, 245/35, 267/107, 177, 330/429, 1070, 1353, 1830, 334/31, 342/4, 400/43, 453/132), *Kevés* (31/23), *keveset* (61/43, 330/1069, 1285, 1730, 330*/199/4, 336/18, 368a/12), *Keveset* (232/13), *kevesset* (123/ 66), *kevesenn* (83/53); *kevesebb* (297/65, 454/365).

kevésbé hsz

(1)

A mmondatban levőhöz viszonyítva arányosan kisebb mértékben. *Az ő Szép szemei ... Mindég azt igyekszik el hitetni velem, Hogy annál ~ várjam bírásokat, Minél bájolóbbann mutatják magokat* (176/77).

kevéssé hsz

(6)

Egy ~: valamennyire, egy kicsit. Most már egy ~ szűnjenek jajjaid, Szakadjanak félben bús zokogásaid (212/71). *Óh ti élet adó híves lehelletek, Töllem egy ~ még el ne menjetek* (90/24, 30, 36). ~ (210/43, 50).

kéz fn

(197)

1. A karnak a csuklótól az ujjak hegyéig terjedő folytatása (néha a karral együtt értve). *Nézze meg jól, kezem mint jár, A' tésztát mint forgatom* (169/13). *Az Úr' keze mikor tántzolt, Az enyémhez képest jég volt* (309/25). **2.** Munkát végző személy. *Meredek kösziklák' bémohozott szirtja, Mellynek vén tüskéjt*

semmi ~ nem irtja (306/28). *A' gyilkos ~ alvó szemeit ki vájja* (71/26). **3.** *⟨A munka, a tett jelképeként.⟩ Porlott követ lepte a' régiség' moha, Mintha még ~ sem járt volna rajta soha* (237/28). *De rajta emberi ~' nyoma nem látszott* (341/4). **4.** Az erő, a fegyver jelképeként. *Megmutatja, hogy mit ér A' magyar szív, Scythá ~* (268/177). **5.** *⟨Állandósult szókapcsolatokban: a közelség, a hozzáférhetőség, az alkalom, lehetőség kifejezésére.⟩ De, hogy ~nél legyen, tsukják bé azomba. Bé is tsukták ötet kemény áristomba* (330/1597). **6.** *⟨Állandósult szókapcsolatokban: a birtokbavétel, birtoklás kifejezésére.⟩ De még nem adom el ötet. Menjen inkább tserére: Jusson osztán akár magyar akár Czigány kezére* (358/42). *Végre veszedelmes örvényre találnak, Mellybe keze közzé esnek a' halálnak* (211/44). *De mintha valaki sugdosna fülembe 'S egy morális görtsöt nyújtana kezembe* (239/74). **7.** *⟨Állandósult szókapcsolatokban: a hatalom, hatáskör, hatókör jelképeként.⟩ Ép, beteg voltunk, 's torunk Kezedbe' van, hogy jöttödet jelentse* (288/56). *Tudod megmutatta nagy lelkét eleve, Midőn öt Vármegyét keze alá veve* (306/254). **8.** *⟨A megbékélés jelképeként.⟩ Itt a' ~! itt a' szív! Tsakhogy békéll-jetek. Tudjuk, miért vagytok haragban erán-tunk* (330/1450). **9.** *Mindenható/mennyei/isteni ~: Isten. 'S azon pontban érzem a' mennyei kezet* (454/332). *A' melyek zöld határrára Halhatatlan Tavasz néz 's örök Fényt fest hús aljára Ama mindenható ~* (297/48). *De mit festem én azt, a' mit az Isteni Kéz is tsak remekként akart teremteni?* (330/204) **10.** *Gazdag ~: gazdag ember. Néha még többet tesz a' nyomorult körül, ... Többet egy kis kenyér, 's egy vigasztaló szó; Mint a' gazdag ~ből nyújtott panaszos jó* (202/132). **11.** *Kezet ad vkinek: eljegyez vkit. Szelid vezetője ennek a' Colonnak Tsak most adott kezet egy szép Kis-Asszony-nak. Mátkája portréját a' mellyén viseli* (330/156). **12.** *Kezet fog vkivel: szövetkezik vele. 'S hogy egy nagy Tsászárság illy kisdéd országgal Fogott mostan kezet ez új házassággal* (337/368). **13.** *Kezet fog vki ellen: ellene támad. Párt ütő ez igen borzasztó nevezet, Mert Hazája 's ura*

ellen fog e kezét (80/2). **14.** Kezében forgat: olvas. Boldog! Ki a' tündér Románok' helyébe Útazók' írásit forgat a' kezébe (454/510). **15.** Kezet nyújt vkinek: táncra kéri. Tréfából kezét nyújt Bordás Dorottyanak, Egy pár ugrós tántzal őtet megkínálja (330/596). **16.** Kezet csap vkivel: házasságba beleegyeznek. Mond'ttam; hogy akárki legyen hozzá meggyek, Kezet tsapok vele; tsak leány ne legyek (330/770). Dorottya Oporral mindjárt kezét tsapott: Levágatta tulját, hívatta a' Papot (330/2063). **17.** Kézről ~re ad: híresztel. A' vén Adelgunda hallván e' szavakat, Dorottya' fülébe fetsenté azokat; Kézről ~re adják egymásnak a' Vének (330/635). **18.** Kezére áll vmi: tudja használni. Akkor essél az Őzeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezédre áll a' tsepűs Baleári paritya (413a/316). **19.** Vki kezére bíz vkit: vki életének irányítását rábízza vkire. Mivel áldott férjnek bízálok kezére Én érettem a' lesz életed vezére (210/105). **20.** Kézről vár: türelmesen várja a sorsát. Kőszív volt abb' a' férjfibá' Ki béhozta a' módiba, Hogy ő bátran szóljon 's járjon, A' Dáma tsak ~tól várjon (309/68). **21.** Állat mellső végtagjainak vége. Ezek hát az egereknek El vagdalák farkokat, El metélék szegényeknek Kezeket és lábokat (114/1004). ~ (64/18, 297/29), kezek (237/116, 123, 279/16), kezem' (418/2), kezéd (30/8, 74/11, 161/8, 162/61, 214/103), Kezed (143/40, 230/20), kezéd' (223/26, 307/123), keze (6/26, 29/18, 72/21, 75/5, 81/8, 127/29, 189/28, 203/8, 209/3, 421/29), kezetek (68/11, 70/20), Kezeim' (134/87, 447/87), kezeid' (439/64), kezei (77/220, 222/52), Kezei (210/58), kezét (199/78, 202/141, 211/6, 235/10, 239/63, 184, 326/50, 330/812, 337/276), Kezet (188/109, 244/37), kezeket (64/5, 231/278, 368a/129), Kezemet (134/100, 143/39, 169/51, 447/100), kezédet (381/5), kezét (158/35, 237/47, 306/124, 330/1062, 1258, 1616, 454/43), Kezét (26/19), kezeimet (77/192), kezeit (38/8, 188/48, 202/87, 213/43, 368*/24/38), ~nek (72/29, 77/40, 216/96), Kéznek (455/14), kezeknek (413a/991), kezének (215/57, 330/200), kezembe (108/3, 433/35), kezébe (76/1, 111/58, 188/74, 213/18, 313/

61, 314/15, 317/117, 330/404, 1225, 413a/337, 418/91, 454/695), kezetekbe (188/142), kezekbe (330/1333, 454/474), kezédben (253/55), kezében (259*/205/3, 330/1283, 337/400, 368a/46, 397a/323, 416/4), kezekben (330/1234, Kezekben (259/353), kezéből (267/44, 330/1210, 348/43, 397a/193, 453/57), ~en (70/16, 78/29, 188/16, 193/42, 225/98, 306/221, 330/506, 926, 413a/291), kezén (212/130, 220/42), ~re (238/96, 330/1592), kezemre (239/171, 249/84, 330/806), kezédre (200/40, 215/133, 259/56, 275/13), kezére (114/808, 150/45, 209/76, 310/58, 330/1368), kezünkre (330/1144), kezetekre (259/655), ~ről (79/2), kezéről (454/81), kezéhez (330/1203), ~zel (70/10, 74/12, 83/35, 137/23, 190/87, 199/57, 209/26, 216/36, 220/14, 258/91, 330/974, 413a/680, 909, 443/96), Kézze (114/997), kezekkel (150/6, 368a/129, 431/44), kezemmel (260/27, 460/120), Kezemmel (169/118), kezéddel (454/116), kezével (14/19, 98/4, 201/19, 247/38, 397a/389), Kezével (397a/622), kezivel (114/788), kezéddel (61/27, 254/27).

Ö: gyöngy~, köz~, sas~, vas~.

kézbeadás fn (1)

Ígéret. Tér[j] vissza, ne szegd meg már tett fogadásod Mert tudod, hogy meg volt a' kéz béadásod (57/12).

kézcsokolás fn (1)

Nő kezének megcsókolása. 'S asztaltól felkelvén prosit-kívánással, Udvaroltak ortza-és kéz-tsókolással (330/458).

kézcsokolva in (2)

⟨Tisztelet jeléül⟩ vki kezét csókolva. Éljen Károlynk éljen! Mi térd' hajolva És kéz' tsókolva Mind tiszteljük mélyen (188/154). kéz'tsókolva (188/94).

kezd i (114)

1. Cselekvés, folyamat első mozzanatát megteszi. Ama rettentő lármának Kezdek le írása (114/15). De ha kedvező szél ~ szépen lengedni (10/31). **2.** Vminek kezdeti szakaszába lép. És a' nedves göröngy ~ engedni már a' Tavaszi szellőknek lágy fuvallására (413/57). A' nyakasság büntet már 'S hív buzgóságunk ~ hűlni (257/107). 'S ha munká-

jok után testek ~ lankadni (8/11). **3.** Vmit ~ vmivel: felhasználja vmire. Mit próbálsz? Mit ~essz? Belőlle mi hasznod? (330/815) **4.** Vki-vel ~: alkalmat kerít rá, hogy kapcsolatba kerüljön vkivel. Ha valamelly Társaságba' Kezdek velle nyájasságba: Mindjárt szérioz 's valódi (309/54).

~ (92/179, 132/10, 139/40, 148/11, 156/9, 159/5, 162/64, 257/212, 306/68, 309/32, 313/105, 106, 323/10, 330/406, 463, 694, 695, 701, 330*/200/24, 375/6, 392/52, 397a/19, 119, 413a/364, 428/156, 449/15, 454/105, 521, 757, 460/153), Kezd (258/39, 460/61), ~ek (257/27), ~ünk (330/975, 416/4), ~enek (148/10, 201/54, 330/338, 468, 397a/318, 454/612), ~e (77/150, 114/196, 199, 250, 693, 314/20, 330/1104), Kezde (161/17), ~tem (239/177, 181, 295/5), ~ett (73/10, 162/110, 326/4, 428/20, 93, 454/29), ~ettek (330/1488), Kezdetek (237/120), ~tek (330/1259), Kezdek (447/78), ~ett volt (176/53), ~em (188/2), ~i (86/38, 114/218, 387, 198/40, 249/9, 253/66, 330/1020), ~itek (267/124), ~ik (111/89, 259/171, 313/98, 330/329, 489, 337/113, 115), Kezdik (337/116), ~é (225/78), ~ék (290/22), ~ette (114/150, 330/563), Kezdette (330*/155/2), ~te (114/440, 330/218, 413a/138), Kezde (425/6, 428/12), ~ettük (225/77), ~tük (452/15), ~ték (239/194, 330/1514, 1775, 413a/157). — ~ené (330*/175/2). — ~jél (162/5), ~jünk (330/1222), ~jetek (397a/5), Kezdetek (188/124), ~jenek (54/23, 336/79), ~je (84/12, 380/6), Kezdjük (266/33), ~jétek (432/92).

Ik: el~, hozzá~, meg~, neki~.

kezdeni in

(1) Cselekvés első mozzanatát megtenni. Hogy e' zűrvarra Múzsám reá-menne: Előbb kell kezdenem elbeszélésemet (330/61).

kezdett fn

(7) **1.** Kezdő mozzanat, a megindulás szakasza. A' halhatatlanság' ~i már ezek, A' miket most bennem gondolok 's érezek! (454/51) **2.** Kezdés. A' mint láttam a' Novákba Írva 's a' hadi Actákba Így volt első ~e (114/27). ~ed (288/6), ~ét (454/319), ~be' (259/606), ~iben (397a/1046), ~ével (413a/860).

kezdet i el~.

kezdet i

(1) Cselekvés első mozzanatát megteheti. *Instálom a' Múzsám, Pindusi dohánnyal Nekem Tölts meg a' Pipámat: Hogy kezdhessen Énekembe* (114/11).

kezdő mn

(4) Olyan aki, ami vmely cselekvést, folyamatot kezd. *Bár a' most sérdülni ~ Áltzidesnek Sokan sok akadályt 's leseket keresnek* (188/13) *De le-szakasztá a' bal sors nyílni ~ virágom* (162/106). ~ (259/149, 306/30).

kezdődik i

(5) Vminek első mozzanata bekövetkezik. *Még alig ~ a' kétséges pálya, Már a tsetsemőnek jajra nyílik szája* (215/25). ~ (330/323, 454/651), Kezdődik (330/487), kezdődöl (454/652).

kezdőfélbe hsz

(1) Kezdő-félbe megy. kezdődőben van. *Gondolván, hogy boldogságunk Még csak kezdő-félbe ment* (443/58).

kezdén in

(1) Kezdén lenni: kezd. Itt akart hát megpihenni A' hadaknak istene Ünalmára ~ lenni A' feldúlt várak' szene (368a/23).

Ik: el~.

kezecke fn

(1) Kis kéz. *Tsókolom Kezetskéit* (238*/11).

keze-lába fn

(3) **1.** Keze is és lába is. *'S keze, lába kitört Marsal Dorottyának* (330/1476). **2.** Mindene. *Reszket neki ~, Mint a' fagyos kotsonya* (114/210). **3.** Mérgessen járt keze lába: kézzel-lábbal hadonászott (92/271).

kezes mn

(1) Biztató, reménnyel kecsegtető. *A ti mosolygástok ~ is 's nekem életet ígér!* (450/51)

kézfogás fn

(1) Megerősítés. *Mátyási József Úrnak Csokonai Vitéz Mihály Az örökös Barátságának szent ~át!* (235/cim)

kézfogó fn

(3) Eljegyzés, eljegyzési ünnepség. *'S ekként ~jok itt létemben essék, Hogy megemlegessék*

(330/477).

kéz fogót (92/307), kéz fogóján (310/54).

kézj fn

(1)

Kézzel kezelt ij. *A' Tiszafát Ituréli ~aknak görbítik* (413a/1001).

kéziv fn

(3)

1. Kézj, kézzel kezelt ij. *Látod, hogy én vadász vagyok, A vadakkal fel nem hagyok Csak a nyíl és a kéz ív, Mellyet kedvell ez a' szív* (460/38). 2. Nyíl. *Bámúlván áll meg előtte, Keserűség mert bele lőtte Kéz ívét* (45/9).

Kéziv (330/1956).

kézszerítés fn

(2)

Szeretetet kifejező kézszerongatás. *Azok a' ~ok, Sohajtások, pillantások Nem módiból, galánságból Estek, hanem forróságból* (309/9).

kéz-szerítés' (330/1305).

kézszerongatás fn

(1)

Szeretetet kifejező többszöri kézszerítés. *Leggyakrabban győznek lágy ortza fogással, Öleléssel 's gyenge ~sal* (238/36).

Khalchfresszer fn

(2)

Személynév. {A 'mész' jelentésű német *Kalk* és a 'zabáló' jelentésű *fresser* összetétele.} *E' ~t, eggy nagy száju Német Marsalt le vága* (114/749).

~nek (114/756).

ki¹ nm

(878)

I. (kérdő) 1. Mely(ik) személy? *Ki tart adósának, ~ húz a' gyepre ki?* (248/8) — *Ah már ~ beszéli elő Hová ment ő 'S hová vitte Szívemet?* (149/10) 2. {Vkinek kiléte felől tudakozódva.} *Ollyan szerencsés több van é? Van é? 's ha van, Ki a'?* (278/40) — *Esmérek én eggy Vént. — Ki az?* (189/1) — *...raktak a' kopott Kőmaradványokból egy ditső Oszlopot? Kik rakták a' hegynek tetején? És ~nek?* (237/23)

II. (vonatkozó) 1. Aki. Követi sok gavar, tsirippol utánna *Sok dáma, ~ három férjet is kívánna* (197/40). *Ugyan hogy hagyhatod itt szegény Didodat Ki jószívvel fogta jukatsos hajódat?* (57/4) 2. Amely. *Sőt olly állatok is elegenn akadnak, Kik a' talentomba téged meg haladnak* (254/48). *Ezt látván a' halál, ~ annak előtte Nyilait tsak a' vad állatokra lőt-*

te (213/35). *Azért idejére ~ alig négy hat van, Gyávább egy friss vénnél, ~t meglep a' hatvan* (239/85). *Kár, hogy emberi formába Keresztelt bikák vannak, Kik a' bujaság nyomába Barom módra rohannak* (231/493).

III. (határozatlan) 1. Valaki. *E szívéből a' sok Jajt, Bajt Ki el kívánja vetni* (208/62). 2. Némelyik személy, tárgy ..., más személy, tárgy. *Ki dolgos, ~ lomha; ~ tüzes, ~ hideg; Ki durva, vagy szelíd, ~ társas, vagy rideg* (454/341–2). *Egy nagy tsomó lélek fótót elő hozott De ~ igen vastag ~ meg igen lenge Ki igen durva volt ~ meg igen gyenge* (26/28). 3. *Ha ~: ha valaki. Zengene köztünk [is] hangos versekkel Apollo Hogy ha ~ zöld koszorút tenne fejére neki Virgiliust lelnénk köztünk is lenne Homérus* (42/8). *Hogy ha ~hez jutalom jár, úgy annál örömebb Nagy bátorsággal mindég fojtattya az uttyát. Gloria ~t ha vezet, nagy örömmel sijjet utánna* (35/1–3).

Ö: a~, akár~, minden~, vala~.

ki² hsz

(1)

Kint levő helyre. *De sírjál Piramé! Panaszolkodj Thisbé, Hogy szabados uton nem mehetek ~ 's bé* (77/88).

Ö: oda~.

ki³ ik

(1)

Vki vhonnan távozik. *Jössz már? — de ah sokára Jöttél, ki múlok imhol, Miként ma a' Virágok Ki múltak, úgy ~ én is* (186/56).

kiábrázol i

(1)

Ábrázol. *Oziris szántásvetésre Tanította meg népét, Mellyért jobbágyi a' Napban Ábrázolták ki képét* (307/4).

kiad i

(13)

1. Kifelé nyújt vmit. *Ki a' kegyetlen áspist Saját ölébe rejti, Hogy végre jajgatással 'S vérével adja azt ki* (185/204). 2. {Pénzt} elkölt. *Még is kilentzven pénzt adtam ki hijába* (6/24, 189/26). *Sok bolond ki adja utolsó fil-lérét* (190/63). 3. Kifizet. *De míg e' lenne, héj Bátya, Adja ki kend jussomat* (92/170). 4. Átad. *'S követő-levelét nekem ki nem adja* (330/1150). 5. Kivet {a föld}. *Mikor testünk felett ül a' sirhalomra [a halál], Hogy prédáját ki ne adja a' föld' gyomra* (193/32). 6. *Férjhez ~: férjhez ad. Férjhez ~janak tizenkét*

vén Dámát (330/1550).

adja ki (190/59, 330/1566). — adják ki (92/34, 330/1144).

kiadás fn (1)

Nyomatásban megjelentetett mű. *Van né-melley ~ában Magyar nyelv is mellette* (330*/149/4).

kiadhat i (1)

Bérbe adhat. *Most is sohajtásit azért hármoz-tattya Bérben a levegőt hogy ki nem adhattya* (6/8).

kiadhatván in (1)

Megjelentethetvén. *Megbóldogult T. T. Bu-dai Ferentz Ur, a' régi Magyar Nagy embe-rek életét és tetteit leírta Abc szerint azon könyvében, melyet ... halála miatt ki nem ad-hatván* (442*/221/3).

kiadott in (1)

Megjelentetett. *Olvashatni erről a' híres Makhináról a' T. Fábián Úr', köznép számá-ra kiadott magyar Physicájában* (330*/139/4).

kiadva in (1)

⟨Idő⟩ elrendelve. *Így repült el tőlem is Sok kedves esztendőm sebess-haladva. 'S megle-het hogy nekem is A' véghatár ma is ki lészen adva* (288/68).

kiágyúz i (1)

Ágyútüzzel kiüz. *A' Rátzot, Örményt, Görö-göt Ki ágyúzá Trójából* (113/28).

kiáll i (24)

1. Kívülre áll. *Nem állott vólt még ki a' ke-vély Uraság, Hogy törvényt hallgasson tőle a' Szolgaság* (200/57). 2. Vhonnan, vmiből kilép, és ott megáll. *Ki is állt nyúlborös Sza-lupban a' Dada* (330/1087). *Három Gaval-lérral Három deli Dáma ~ szép manérrel: Frantziás tántzokat kezdik főhajolva* (330/488). 3. Kész megmérkőzni vkivel. *Bátran vínak, végre ketten A' Vezérek ki állnak. Ösz-ve tsapnak* (114/643). *Vagy mért ki nem ál-lassz! Mért nem ontassz vért?* (246/17) 4. Ki-áll vkiért: védelmére kel vkinek. *E' bánatos édes-anyának 'S gyenge szülöttének ki fog ol-talmára ~ni?* (258/33) — *Ő érettek pedig mindég ~ a' leg-keményebb bosszú-állásra*

(267*/19/14). 5. A környező felületből ki-emelkedik. *Nagy Tenger! Mellynek nem áll-ki Sem partja, sem feneke* (397a/ 865). 6. Kibir, elvisel. *'S minden hadi veszedelmet magyar szívvvel ~tam* (259/538). *Olly' vetés tesz fös-vény Urának eleget A' mely kétszer állt ki hi-deget meleget* (413/62). 7. Elszenved(ni kénytelen). *És a' Furiáknak kezekbe adatnak, Hol ha a' kiszabott büntetést ~ják* (454/475). *ki állassz* (114/586), *állsz ki* (259/384, 454/656), *álta ki* (114/840), *állott ki* (413a/56), *~tak* (330/1317); *ki állja* (191/44), *ki állya* (2/24, 413a/799). — *Állj ki* (421/17), *Állj-ki* (127/17), *álljunk ki* (313/131); *~jam* (299/59).

kiállani ~ kiállni in (2)

Kibirni, elviselni. *Sövényt is szükséges fonni, 's a' Marhát el tiltani, Kivált míg gyenge, és a' bajt ki nem tudja állani* (413a/915). *'S ka-tona-dolog kiállni Fiam, a' strapátziát* (368a/123).

kiállít i (1)

Elrendeli, hogy vki vhova kiálljon. *Kiket a' hatalmas Odin, az Isteneknek Ura, Állított ki Kastélyából előmbe a' kapura* (454/418).

kiálltat i (1)

Közfényre ~: felkelti az érdeklődést vki iránt. *Ki Nemzetünknek Lantosit és feles Íróit a' közfényre ~á* (439/38).

kiállván in (2)

1. Szembeszállva. *És ha Észak mérges szelei omolnak Ellenek ki álván tüzesenn hartzolnak* (72/28). 2. Elviselve, kibírva. *'S a' Nap hevét ki nem állván e' szelíd Hóldnak szóljak* (405/26).

kialszik i (2)

1. *A had kanóca ~: befejeződik a háború. Visszatért immár olajággal a' frigy. A' ke-mény hadnak kialudt kanócza* (287/10). 2. *Ki-alszik vmit: alvás közben nem érzi. És szem-fedelem' púpájában Kialszom szenvedésemet* (426/56).

kiált i (33)

1. Hangos szóval mond vmit. *Balgatag (így ~, tekintvén az eget:) Lám csak egy rövid nap mennyit el veszteget* (6/21). 2. *Kiált vkit: hangosan hív, szólít. Holtt-álom ül zsisbadt ölében, 'S gyakran ijesztő képzetében Lilit,*

Lilit ~ (302/18). **3.** <Tűrhetetlen dolog> sürgetően követel vmit. *Lett egy dühös népnek tsúfos áldozatja, Kinek vére ~ a' bosszuért végre Hozzád 's az Istenhez* (337/147). **4.** Mutat, jelez. *A' kinek milyen vitézenn dült, 's pusztított Tábora, Kiáltya a' földre rontott pompás Városok pora* (216/84).

~ (177/16, 189/23, 190/94, 282/24, 25, 330/1713, 454/377), *Kiált* (114/660, 330/1362), ~ok (322/50), ~anak (60/29, 330/363, 625), *Kiáltanak* (330/1636), ~ott (114/846, 225/128), *Kiáltott* (330/1284), ~ottunk (330/1749), ~ottak (306/166); *Kiáltom* (158/22, 299/46), ~ja (218/15), *Kiáltjuk* (307/124), ~ják (326/73, 454/751), ~otta (228/18, 231/480), ~ották (92/123). — ~suk (266/70).

Ik: fel~, ki~, vissza~.

kiáltás fn (6)

1. Annak a hangja, aki v. ami kiált. *Melly vig~sal fel emelvén fejét Ugrál az új havon, nem találja helyét* (85/29, 197/29). **2.** Kiáltozás, láрма. *Rettenetes dörgés! Mint verdesik a' magos égre A' port a' paripák! Melly mérges láрма, ~!* (253/11) — *Ekkép' ezer öröm és ~ között A' mulató sereg Kaposba költözött* (330/281). **3.** Felemeli ~a szavát: jelez. *Nem emelked még fel ~od szavát Hogy keresd a' vak Éj fiainak Javát* (190/49).

Kiáltásokra (244/25).

Ö: vivát~.

kiálthat i (1)

Hangos szóval mondhat. *Száz ökörre betsüli ő 's kintsére a' Világnak Ha ~ eggy űvpekát valamelly igazságnak* (111/20).

kiáltni in (1)

Hangosan mondani. *Azonnal így kezdték ki~atni utánna* (290/22).

kiáltozás fn (1)

Annak a hangja, aki kiáltozik. *A Békák ~a Mind örömiünknek nevelése* (123/23).

kiáltozik i (5)

1. Többször, ismételten kiáltva mond vmit. *Kiáltozom fünek, fának, Kedves Nevét itt Lil-lának* (312/13). **2.** <Madár> többször, ismételten hangos hangot hallat. *Ha a' buvárok sebessen visszafelé repülnek A' tengerről 's lármával a' part felé kiáltoznak* (413a/368).

Kiáltozod (420/8), *Kiáltozza* (114/193, 397a/804).

kiásott in (1)

Ásással kibontott. *Gereblyével kotzogtatja az üres sisakokat És tsudállya a' ~ sírba a' nagy tsontokat* (413a/503).

kiaszal i (1)

Kiszárit. *Nem hadja hogy a' zöltséget a' hév Nap kiaszallja* (413a/105).

kiballag i (2)

1. <Ámor> megjelenik. *Már Ámor is ki balla-ga, Vigyázz — nyilára fűz* (230/13). **2.** <Szél> fújni kezd. *'S deret horkantó szusszával Eurús ki nem ballaga* (413a/879).

kibarázdolt in (1)

Kivájt. *Ezt orsó' hegyével kanyarítják meg egy kivölgyeltt vagy kibarázdoltt deszkátskán* (330*/144/3).

kibélyegez i (1)

Kijelöl. *De, ki bélyegzett ki színedre? Mék az a' boldog Valaki?* (430/37)

kibeszlés fn (1)

Elmondás. *Ezer az út, a' mely a' halálra vezet, Ki beszéllésére nints elég nevezet* (209/60).

kibeszlhetetlen mn (1)

Elmondhatatlan. *'S a' mellyet jó nagyító üve-gen szemlélni kibeszéllhetetlen gyönyörűség* (330*/200/24).

kibocsátni in (1)

<Vadászatra> kiengedni. *Akkor kezdték törrel, léppel rá-szedni a' Vadakat' 'S a' Bértzekre kibocsátni a' fürkész Agarakat* (413a/158).

kibújik ~ kibúvik i (4)

1. *Vki vmiből ~:* átváltoztatja magát. *Majd ki búva ő Felsége Bőriből a' bikába* (231/243).

2. <Zefir> lengedezni kezd. *Bujjatok ki bársony ágyából, bujjatok, El bádjatt kebelem piheg utánatok* (84/31, 196/31).

Ki búvik (231/334).

kibukkan i (1)

Megjelenik. *Lanthoz fogsz; 's a' Nap ~ A' tömött felhők közül* (397/569).

kiburkol i (1)

Előidézi, hogy kinyíljon <a virág>. *A' kis viola Kit ki burkola A' gyepenn a' szép reggel, Ké-*

kes levelét Szagos kebelét Nem delin nyitja é fel? (146/2)

kibúvik l. kibújik

kibuzog i (5)

1. <Forrásvíz> felszínre jön. A' nyomás közbe minden víz ki fog versent buzogni (413a/778). 2. <Hang, szó> kiárad. E tisztán tündöklő [névnap] reggelének Szájamból buzog ki ijj tisztelő ének (74/2). Tám azért buzog ki szátokból az átok, Hogy roskadt házatok vinni meg untatók? (68/5) 3. Vmit ~: kiáraszt. E' hév Csókban, mellyet szádra ragasztottam, Lelkem' minden indulattal kibuzgottam (423/46, 184/46).

kicsafar i (1)

<Könnyezést> előidéző. Nem az e nemesebb könny-tsepp, ítéllye meg akar ki, Mellyet edgy jól tévő kéznek szemlélése tsafar ki (216/96). L. még kifacsar!

kicsal i (3)

1. <Sírást> előidéző. Mikor egy harmadik ember társam jajja Szememből a' könnyek özönit ki csálja (453/194), 2. Hatni kezd, okoz vmit. Míg ismét öröme más rosás hajnalnak Aranyos sugári más napot ki tsalnak (77/106). Chlóris oda ugrott, 's a' maga tsókjára Kitsalta lelkét is halvány ajjakára (330/1406).

kicsap i (1)

<Tűz> fellobban. Kicsapott már a' láng: lármát kiáltottunk (330/1749).

kicsapás fn (1)

Villámcsapás. Nints olly erősség melly szenvedhetné ki tsapását (34/5).

kicsapongó mn (1)

Féltelen. Adnak é a' magát meg-únt természetnek Újulást, ... A' sok szófi beszéd, kitsapongó Ámor, Komor álmatlanság, harmad napi mámor? (197/51)

kicsapott in (1)

Kitámadott. Azomban a Dámák megmozdít-hatatlan Nagy ármádiája mégis mind úntalan' Attakban volt sok szép Ifjaknak kárára, Vagy a' két szárnyáról kitsapott portára (330/1436).

kicseppentvén in (1)

Kilötytyintve. Maga innepnapot tart, a' fűvön féloldalt dül, Hol a' kantsót színig töltik társai a' tűz körül, Bachust hívja, kitseppentvén a' bort az ő számára (413a/1088).

kicserepesedett mn (1)

Felrepedezett. Midőn ki-tserepesedett sebeit kötözgeti Az emberiségnek, 's véle jó szívét érezteti (216/105).

kicserző fn (1)

Érdes felületűvé tevő anyag. A' melly rothadt balzsam volt a' ~jök (239/125).

kicsi mn/fn (3)

I. mn 1. Kis terjedelmű. Betsüld a nagy mezőket 'S kitsit mívelj (413a/961). 2. Csekély, jelentéktelen. Nagy Nemzetünknek Tsillaga, Gróf Zichy! Ditséretünknek érdeme tsak kitsi (188/101).

II. fn Kicsibe múlt: majdnem bekövetkezett. Kitsibe múlt, hogy a' sort meg nem bontották (239/162).

kicsikar i (2)

Kikényszerít, kieroszakol. Nem bírt még a' Király 20, 30 milliót Nem csikart ki tőlök dézsmát és portziót (200/62). kitsikarják (259/439).

kicsinál i (1)

Kitervez. Mindennek tzélt, rendet és eszközt tsinálsz ki, 'S egy részért az Egész' útjából nem állsz ki (454/655).

kicsinálás fn (1)

Elkészítés. Ha Scaliger kinek tisztelik hamvait A léleknek minden únalmit 's kinyait Egy kurta lexicon ki tsinálásábann Nem félt bé foglalni hajdan egy summában (12/11).

kicsiny mn/fn (14)

I. mn 1. Kicsi, csekélyebb kiterjedésű, nagyságú. Legyen kitsiny, vagy nagy; szelíd, vad, vén, vagy hült; Mégis elvágja az, hidd, a' meddig megsült (330/389). Látod e melly kitsiny itt a' föld (348/25). 2. Kevés (mennyiségű). Kitsiny az én károm! (99/30) 3. Rövid ideig tartó. Egy kitsiny tsendesség volt az ebéd felett (330/317). 4. Fiatal. A' Parnasszus babérja is így ül kitsiny korába Bé borítatva annyának temérdek árnyekába (413a/542). 5.

Nem elég jelentős, nyomós <indok>. *Ah jó szíve, Magyar tüze Közjóért pihegő Lelke, serény esze, Ah érette esenkedő Népünk mind kitsinyek voltak az ég előtt. Megholt!* (386/10) **6.** *Tábort ~ számra vesz: sok tagját elpusztítja. Számtalan táborát kitsiny számra vette [a pestis]* (215/78).

kitsiny (191/29, 330/1918, 413a/823), *Kitsiny* (239/193), *kitsinynek* (454/729).

II. fn Kisgyermek. *Addig manualis Orgona helyébe Zeng öt s hat kitsinyed kutzkód üregebe* (233/74).

kitsinnye (190/60).

kicsinyég hsz (1)

Egy kissé. *Uram! Mind egy forma teremtesid ezek, ... Tsakhogy némely része már kifejtve vagyon, A' többi még buta, kitsinnye vagy nagyon* (454/340).

kicsinyt hsz (7)

1. Kis mértékben, nem nagyon, kissé. *Oda neki, nem a' világ, ha egy kitsint meg ázunk* (310/35). **2.** Rövid ideig. *Nyúgodj szelíditetelen Isten! Nyúgodj egy kitsint, Majd a' trombiták' kegyetlen Hangja ismét kardra int* (368a/34).

kitsinyt (135/23, 216/10, 245/3, 460/112), *Kitsinyt* (460/112).

kicsírázik i (1)

<Szőlő> fűrtöt hoz. *Mellyért kitsiráznak minden szőlők bő termésekkel* (413a/936).

kicsíráztat i (1)

<A görög monda szerint az ember sárkányfogak vetéséből kelt ki.> *Ezt sem a' tüzet lehellő Bikák nem szántogatták Mint midőnn a' barázdákból hajdan kitsíráztatták A' szörnyű Sárkányfogait* (413a/663).

kicsit hsz (2)

Egy kissé. *Ez is a' többtől kicsit különbözött* (12/29).

kitsit (454/392).

kicsoda nm (3)

1. Mely személy. *Oh Egek! Javára pedig az életnek Méltóbbak már ennél kitsodák lehetnek* (77/188). **2.** *Vagy ~: vagy hogy hívják? Kijött Latzi, és még — Náni vagy kitsoda* (330/1752). **3.** Miféle ember. *Én hallgatok*

rólok, ti jól esmeritek Kitsodák a' kiknek ezt köszönhetitek (337/414).

kicsúfol i (1)

Nevetségessé tesz. *'S a' bíboros lomha népét Magunk közt tsúfoljuk ki!* (397a/948)

kicsúfolni in (1)

Nevetségessé tenni. *Nem tudom, mi okon lehetne kitsúfolni azon Helységeket, melyeknél szokásban vagyon az északsó, napkeletsó, délsó, napnyugotsó terminatió?* (330*/197/5)

kicsuszamlk (2)

Kicsúszik. *Hát egygy kígyó ki csuszamlá, Tüzelt szeme pillája* (114/231).

kitsuszamlott (348/44).

kicsúszik i (2)

1. <Szánon> utazik. *Akkor Madarasi szánra ültem végre, S ki tsúszunk nyargalva, így a Város-végre* (228/12). **2.** <Növény> kibújik (a földből). *A' fű a' rög alól kitsúszik, Zöld koronát tol a' fején* (379/13).

kiderít i (2)

1. <Időt> kitisztít. *Mert ez a' felhőket ... Tőlünk láthatatlan meszsire repíti 'S ezzel volt delünket ismét ki deríti* (75/12). **2.** Megvilágít. *Derítsd-ki Házunk' ablakát, Te nyájas égi Jel!* (230/17)

kiderítvén in (1)

<Nap> előbukkanva. *A' nap a' felhőkből ki derítvén fényjét, Édesen biztatja a' vizek' örvényjét* (202/61).

kiderül i (13)

1. <Ég, idő> kitisztul. *A' hajnal' pirosuló ortzája kiderül* (330/191). *Eggy jólétvő Világ a' Mennyből kiderül* (190/89). **2.** <Szem> csillog. *Szeme' két csillaga úgy derült ki erre, Mintha két Phosphorus ragyogna egyszerre* (330/195). **3.** Megtisztul. *A' kik alatt kiderült országod a' hajdani szennyből* (259/457). *A' bémertzett Vastól pedig a' mezők kiderültek* (413a/741). *kiderül* (330/1875), *ki derül* (137/11, 222/2), *ki derülnek* (86/30, 198/30), *kiderüle* (117/2), *ki derült* (450/8), *ki fog derülni* (222/68).

kiderülni in (1)

<Éj> kivilágosodni. *Az éj' homálya Ismét ki*

tud derülni, Mihelyt az ég' királya Keletre fog kerülni (43/10).

kiderült mn (3)

Kitisztult. *A' ki-derült egek már telyes fényt vésznek* (202/64, 56/64).

ki derült (231/115).

kiderülvén in (1)

Kitisztulva. *Borült napotoknak setétes fellege Széledjen el, vígan ki derülvén ege* (212/114).

kidomborodik i (1)

Kiemelkedik. *Kerekded fara is úgy domboroda ki, Mintha birsalmából harapták volna ki* (330/2049).

kidörög i (1)

Hangzik. *A' bosszú' s a' halál dörgött ki az égre keményen Naggyaitok' száján* (259/629).

kidűl i (3)

1. Kitámaszkodik. *Ki dűl az Ég-ablakába 'S Bokros füstöt bocsát ott* (231/99). **2.** Meghal. *Így dűl ki, a' midőn még csak nem is véli, Fő papi székiből sok szomorú Éli* (215/59). *ki dűlne* (215/97).

kidülled i (1)

⟨Szem⟩ tágra nyílik. *Ni, ni, vigyázatok, De fényetek reze pislogva, Hol össze vonúl, hol ki düllyed* (139/17).

kidülte fn (1)

Halála. *Az özvegy, az árva nem kedvez jajjának, Ki dültét érezvén e' jó Tábitának* (214/26).

kiég i (2)

1. Égés következtében kilyukad. *Azt mondják ~ett a' Lizi' szonyája* (330/1740). **2.** Dohánya ~: befejezi munkáját. *Nékem is fogytig ki égett A' dohányom azomba* (114/1015).

kiér i (2)

Vhonnan kijut. *No! ki értünk már valahára A' Város unalmi közzül* (130/1). *Antal! Im mindjárt Pozsonyból A' Nadrág-vivő ki ér* (317/135).

kies mn (39)

1. Kellemes látványt nyújtó ⟨táj, vidék⟩. *Indulj Músám! Kettőztessed mind addig lépésedet Míg meg látod a Balaton ~ partján Füredet* (111/2). **2.** Szelíd örömekeket adó; jóleső

hangulatot keltő; kellemes. *Élj vígan, játzódván a' vígság keblébenn, A' gyönyörűségek ~ ligetébenn* (204/54). *Éljünk, barátim, e' szép Kies világ' ölébe* (43/22). *Jer, ~ Tavasz! Botsással Eltető lehelletet* (164/1). **3.** Kedves, szép. *Az a' fedél, melly alatt van szívem' Kies titka, 's Melly lebeg meztelen Évám' Édenén!* (139/68). **4.** Formás. *A' szerelmes Zefirek mint enyelegnek: ... Eggyik ~ mellye alá rejtőzik* (139/87).

~ (1/cím, 3, 19, 24, 52/23, 89/14, 110/34, 158/25, 162/15, 170/19, 188/145, 198/10, 219/57, 231/107, 239/23, 298/5, 304/10, 313/2, 145, 330/31, 341/3, 342/28 355/10, 373/162, 397a/599, 399/6, 435/10, 454/425, 466), *Kies* (200/30, 239/108, 334/2, 397a/16).

kiesvén in (1)

Kikerülve. *Igaz, hogy ebből ki-esvén az ember, poklot nyere, Ebbenn készül a' sok tsudák' 's a' kénekövek' Tengersé* (216/119).

kietlen mn/fn (12)

I. mn 1. Kopár, sivár, barátságtalan ⟨táj, vidék⟩. *Nékem e' világ' ~ Pusztasággá vált* (299/98). **2.** Nyomorúságos, kellemetlen ⟨dolgoz.⟩. *Olly ~ ködben tán nem kerengének* (237/76). *Én általam élnek 's magzanak mindenek, Nálam nélkül minden dolgok ~ek* (330/1930).

~ (330*/200/4, 348/39, 397a/791, 427/59, 454/482), *Kietlen* (312/4), *Kietlenek* (428/100).

II. fn 1. Lakatlan, kopár terület. *El pusztúl Kágyának, Kóznak egész hegye, Kietlenbe húhol az egész Vármegye* (219/24). **2.** Vminek örömtelen, sivár volta. *Síromba csak te fogsz alá követni, A' Nemtudás' ~én vezetni* (305/78).

kifacsar i (1)

⟨Fát⟩ kicsavar. *Vajha forgószelet támasztani valaki, Hogy tégedet vén fa többől fatsarna ki* (298/30).

L. még **kicsafar!**

kifakad i (1)

Vki indulatos szavakban kitör. *De ők nem hagyván álmokat Végre így fakada ki* (114/223).

- kifakadva in** (1)
 (Virág) kinyílva. *Idvez légy szép rózsza szál! Tegnap még bimbó valál, Im ki vagy fakadva már* (250/3).
- kifecskendeztetni in** (1)
 (Vért) hullatni. *Sok hadakon kellett fetsken-deztetni ki vérét* (450/14).
- kifejérlik i** (1)
 Előtűnik. *Először is Vulkán a' képit meg mássza Mindenütt ott marad szurtos kuli-mássza Mellyet hogy meg köpött Vénus utál-lással Két szem fejrlett ki tsalfa vigyorgással* (26/18).
- kifejezés fn** (1)
 Nyelvi fordulat, szókapcsolat. *Eleink, ... szebb és méltóbb ~sel Nemeses Tántznak ne-veztek* (330*/156/3).
- kifejlik i** (1)
 Kifejlődik. *Aludtam mélyen a' tsendesség ölébenn ... Még a' Természetből, mint egy annak meg holt Résztetskéje, akkor ki nem fejlettem volt* (201/84).
- kifejt i** (3)
 1. (Bimbó) kinyílását előidézi. *Vagy is a' melly bimbót nyerses természete Még bébur-kolt kérges alatt rejtegette, Mihelyt egy bol-dog fény, 's meleg ~ette, Mindjárt magáénak vallotta — 's szerette* (454/381). 2. (Ajkát) kinyit. *A' vénség ... Kitördelte kettőn kívül a' fogait: Úgy hogy, ha bélottyannt ajakit ~i, A' hamut mamunak, a' szösz pösznek ejti* (330/229). 3. Elárul. *Gyász Pecséjje Kedve-semnek! Fejtsd-ki végre, mit hozál? Mit jelen-tesz bús fejmennek?* (282/2)
- kifejtve in** (1)
 Kifejtve vagyon: fejlett, okos. *Uram! Mind egy forma teremtesid ezek, Kikkel én eggya-ránt gondolok, érezek; Tskakhogy némely ré-sze már ~ vagyon, A' többi még buta, ki-tsinnyég vagy vagyon* (454/339).
- kifelé hsz** (2)
 Külső hely felé. *Uttzu a' sok Prókátorok Mind ki felé nyomúlnak* (92/207). *Jövel, Oh! Jövel, haljunk meg! Már megy Lelkem ki felé* (297/26).
- kifényesedik i** (1)
 Ragyogóan előtűnik. *Úgy az ő szépségei Mellyeket a' ruha fedett, Komor fedelei Közül ki fényesedett* (137/16).
- kifeslik i** (1)
 Kifejlődik. *Aludtam mélyen a' semmiség ölében ... Még a' Természetből, mint egy annak megholt Résztetskéje, akkor ki nem fes-lettem volt* (454/636).
- kifeszítő mn** (1)
 (Érdeklődést) felcsigázó. *És egy Poétának is szép, bő, érzékeny, indulattal tellyes; képze-lődést izgató, melegítő, és ~, nagy, nemes, és forró matériája* (454a/257/25).
- kifog i** (1)
 Kifog vkin: túljár vkinek az eszén. *'S még sok fűz fa Deákon Ki is fognék* (92/152).
- kifogy i** (3)
 1. (Erő) kimerül. *Csak egy nyavalyát küld el-lene, és merő Derekból ki fogy az ifjúi erő* (215/40). 2. (Zápor) eláll. *Ezek is ~nak végre; És egy sugárokból szőtt Aranyzápor száll az égre* (397a/1117). ~ (454/547).
- kifolyás fn** (1)
 Áradás, bőség. *Óh Ég, boldogság' forrása, Óh szeretet tengere! Óh jótéted' ~a Hadd itasson meg, jere!* (397a/543)
- kifolyó in** (3)
 1. Olyan, ami vhonnan kifolyik. *A' Pallás Várából ~ vizellet Allyukán bé menni hajdan nem szégyellett* (238/58). 2. Áradó. *Itt érzem az Ibolyának Kifolyó balzsamjait* (397a/410). *ki folyó* (231/361).
- kiforgat i** (1)
 (Fát) kidönt. *Sem a' forgó szél, sem zápor tő-ből ki nem forgatja* (413a/829).
- kiforgathat i** (1)
 Kimozdíthat. *'S egyiket is a' szív' lázzadt indúlatja Szokott fekvéséből ki nem forgathat-ja* (454/212).
- kiformál i** (1)
 Vminek formát adva létre hoz. *Mikor ennek testét ki formálta, ott a' Természet edgyik bölts remekét alkotta* (77/33).

- kiformált in** (1)
Kiművelt. *A' jól ~t szív 's talentom Mit tegyen, itt Magyarink eléggé Láták Te benned* (445/51).
- kiforr i** (1)
Erjedő folyadék forrása véget ér. *Még ugyan a' borom nem forrt ki egészen* (199/97).
- kifőz i** (3)
1. Megszüntet. *Néha jó a' terméketlen mezőket meggyújtani ... Vagy azért hogy titkos erőt nyér a' föld, kövérséget; Vagy hogy a' láng ki főz minden hibát 's rossz nedvességet* (413a/100). 2. Kiesel, kitervel. *Én addig az egész dolgot megforralom, Kifőzöm 's egyszerre nekik kitálalom* (330/994). 3. Haragja tajtékát ~i: a dolgot megfontolva megnyugszik. *De Dorottya, ki már haragja' tajtékát Jobban ~te vólt, így közlé szándékát* (330/972).
- kifőzhet i** (1)
(Földet szántás után) kiszáríthat. *'S a' porhanyó nyár a' napnak hevével kifőzhesse* (413a/78).
- kifőzve in** (1)
(Föld szántás után) kiszárítva. *Ezeket így tudva tartván előbb ~ legyen Egész földed* (413a/790).
- kifűj i** (2)
1. *Kifűjja magát:* lihegve kipiheni magát. *Nagy sokára, hogy ki fűtta már magát az agg Madám: Gazra fektetett* (161/27). 2. Szétkürtől, híresztel. *A' fenyeseknek görbe gerintzeit Megmászom, 's onnan messze nézván, Kalpagosink' örömet kifűvom* (418/8).
- kifűr i** (1)
Kikapar. *Sokszor a' földét házaknak és tsűröknek ki furja A' kis egér* (413a/194).
- kifut i** (1)
Futva kimegy vhonnan. *Rá esett egy parázs a' Pámpám' hátára Kifutott ordítva* (330/1744).
- kifutván in** (1)
Futva távozva. *'S azonn vagyon, hogy abból A' régi nép ki futván, Újat vigyen beléje* (185/170).
- kigondol i** (1)
Kitervel. *Opor, hogy már végét vesse a' tsátának, Egy új stratagémát gondolt ki magának* (330/1440).
- kigondolt mn** (1)
Képzeletben megalkotott. *'S a' sok ki gondolt Menny mind homályba merül* (190/90).
- kigördül i** (2)
A halál ~: eljut vhová. *Az ágyúk' megterhelt méhe nagyot dördül, Belőle a' halál egy Bombin ki-gördül* (260/22, 192/26).
- kígyó fn** (13)
1. Hosszú, hengeres testű, lábatlan, gerinces csúszómászó. *Hát egy ~ ki csúszámla* (114/231). 2. A Sárkány csillagkép. *Itt ama' temérdek Kígyó tekervényes hajlása, Környül vészi Polusonkat, mint egy nagy víz folyása* (413a/254).
~ (330/2040, 330*/205/1, 413a/676), *Kígyó* (413a/217), ~k (28/6, 454/190), ~kat (413a/859), *Kígyóknak* (413a/145, 745), *Kígyóban* (454/478), ~kkal (330/926).
- kígyóhártya fn** (1)
Kígyóbőr. Deákul és görögül ez a' Kígyóhártya Syphar, és Leberis (330*/205/4).
- kígyós mn** (1)
Kígyós bot: a kereskedelem jelképe a régi rómaiaknál. *Boldog az az ország 's gazdag minden jókkal Hol a' Merkur forog a' két ~ bottal* (11/18).
- kígyúr i** (1)
Gyúrással kialakít vmit. *Mikor Prometheus a' meg készítettett Sárból ki gyurta az emberi nemzetet* (26/2).
- kíhág i** (1)
Kilép. *Az az Istenasszony, Citére, én vagyok, ... Ki előtt a' Király ~ trónusából* (330/1903).
- kíhajt i** (1)
(Növény) hajtást hoz. *Ha e' történt, sem a tőkéek többé ki nem hajtának* (413a/850).
- kihal i** (4)
1. Meghal. *Ő ~tt, 's porára hullttak Sok Magyar' keservei* (163/21). 2. *Vkiből ~ vmi:* vmely tulajdonsága megszűnik. *A' Fáy, Patay ház is gazdagabb vólt, Míg a' Magyar*

szokás belőlle ki nem holt (248/26).
ki holt (92/1). — halnék ki (190/110).

kihallgatni in (1)

Meghallgatni. *Illy' sokféle Hallgatók fogják (gondolám magamban) az én Verseimet várni, ~, és megítélni (454a/256/12).*

kihált mn (1)

Sivár, kopár. *Jer, kies Tavasz! Botsással Éltesz lehelletet, Hogy ~t mezőnkbe' lássál Újra vidám életet (164/3).*

kihány i (1)

Szétvet, szétrombol. *A' rugó salétrom minden észet és tsontot Saját forgójából ~t, szélllyel rontott (330/1344).*

kihányt in (3)

1. Kiásott <föld>. *Azután a' ~ földet ismét visszahányassad (413a/762).* 2. Ekével kiforgatott <föld>. *Nosza hát forgassák ... Izmos Tulkaid a' kövér földeket az Ekével, Hogy a' kihánt göröngyöket a' levegő érhesse (413a/77).* 3. Vmivel díszített. *Nem vágnak a' tzipra bólttal ki hánt ajtófelekre Sem arannyal szótt ruhákra (413a/1018).*

kihányva in (1)

Díszítve. *Innapi veres sinorral van ki hányva ruhája (314/11).*

kiharap i (1)

Harapással kialakít. *Kerekded fara is úgy domboroda ki, Mintha birsalmából harapták volna ki (330/2050).*

kihat i (1)

Kiterjed. *Van még nagyobb ennél, mert sokszor ki hat a Roppant országokra a' pusztító tsata (215/67).*

kihempelyget i (1)

<Földet ekével> kifordít. *Majd a' völgyelő ekére Dűlvén, ~i A' barna habot földére (397a/174).*

kiheréltettetik i (1)

Ivartalaníttassék. *Méltónak ítélte erre minden Dáma, Hogy Mátrikulája porrá égettessék Maga hóhér által kiheréltettessék (330/1622).*

kihirdet i (1)

Összehív. *'S mindjárt a' Nádor Ispánnak Illy jelentést tevének: Hirdesse ki a' Diétát, Min-*

den felé gyors Stafétát Küldjön a' Státusokhoz (114/291).

kihirdettet i (1)

Közhírré tétet. *Ki ~te mindennek, Hogy a' Nagy Monarchia Őtet illeti s Testvérít (92/31).*

kihív i (3)

1. Előhív. *Hol rejtekben él magának Óh innen hívjátok ki (397a/270).* 2. <Virág kinyílását> előidézi. *Szép bársony burkokból ki hívja [a hajnal] azokat Az estve még félig bimbó virágokat (89/9).*

Hidd-ki (426/23).

kihord i (2)

Vmely kint levő helyre visz. *Gyakran bolyha rejtekéből ki hordja tojásait Keskeny ösvényén a' hangya (413a/386).*

Hordta-ki (330/1090).

kihorpadt mn (1)

Kidomborodott. *Ki 's bé horpadt farát köhögve földozza (239/116).*

kihoz i (1)

Vmi ~ vkit vhova: vmi miatt elmegy vhova. *Sárba is ~ott hozzád Imre napja, Talám Más-lással foly a' Salétrom' tsapja (457/15).*

kihúz i (3)

1. Húzza kint levő helyre juttat. *A' nadrag hasitékjából Ki húza egy nagy menykót (114/958).* 2. Kibír. *Nints új, elfogyott a' régi — Majd ~ az éhező (389/26).*

húza ki (114/842).

kiindul i (2)

Útnak ered. *Az örvendő Fársáng kiindult Budáról, Túdósítást venni a' Magyar Hazáról (330/25).*

kiindult (450/4).

kiinni in (2)

Ivással teljesen kiüríteni. *Habzó klázlikat kell ~ salvéval (336/41).*

ki inni (266/25).

kiirt i (2)

<Kártékony növényzetet> teljesen kipusztít. *Jó föld az is, melyről a' vén erdőt elpusztította 'S a' régtől fogva henyélő Berkeket ~otta*

(413a/737).

ki irtott (9/4).

kiiszik i

(1)

Ivással teljesen kiürít. *Tajtéko poharat Carnevál kiissza, 'S az Urak prositot kiáltanak vissza* (330/365).

kiizzad i

(1)

⟨Művet⟩ nehezen megalkot. *Milton-is mikor a' Komort 's Rettentőt ki-izzadgya* (216/49).

kijegyez i

(2)

Kiemel, megörökít. *Kit Bellóna' babérjával, Kit a' polgári tserfával Jegyez ki a' Tisztelet* (415/39).

jegyzi ki (418/74).

kijegyezget i

(1)

Ábrázol. *Fekete palástján irva voltak az égi jelek, A' Napnak, Holdnak járását ki jegyezgette vele* (314/10).

kijelent i

(1)

Kifejez. *A' mely örömmünket ezzel jelentjük ki, Hogy minden poharat még ma ürítünk ki* (233/29).

kijer i

(3)

⟨Szél⟩ fújjon. *Jertek ki, óh nyájas fúvallatok, jertek, Kik az ambróziás rózsák közt heverték* (84/29, 196/29, 380/29).

kijebbb hsz

(1)

Távolabb tekintve. *Sőt ~ tsapongván a' Népék' sorsára, Hol örült, hol búszult, mint Világ' polgára* (313/9).

kijöhet i

(1)

Vmely kint levő helyre jöhet. *Katóm! Katóm! ki sem jöhetsz Te tán soha, Úgy bétsukott az a' guta Vén Mostoha* (333/17).

kijön ~ kijő i

(21)

1. Vmely kint levő helyre jön. *Végre a' Templomból mindnyájan kijőnek* (188/51). *Lágy dúttzából hahotával A' kék Galambka kijő* (397a/338). 2. *Vhonnán ~: vhonnán kijöve kívül folytatódik. Vagy mikor egy felhőt érő hegy tetőnek Zugó üregiből a' szelek ki jőnek* (67/14). 3. Vándorlása során elhagy vmely területet. *Álmos Vezér a' maga 6 fő társaival, a' kikkel jött vala ki Scythiából* (418*/174/3). *Nemes Magyar Tántzom! Ki ősi nyelvünkkel 'S Ruhánkkal jöttél ki ditső*

nemzetünkkel ... Máig ... Á'siai színben fénylik nemességed (330/588). 4. *Vmi ~ vhova: kihozzák. Mikor a' nagy Corpus a' Szálába kijött, Már az avantgárda Carnevála üttött* (330/1255). 5. *Vmiből ~: abbahagy vmit. Melly kellemes vidék mosolyog előttem Miolta a' hadi erdőből kijöttem* (306/82). 6. *A hajnal ~: megvirrad. Hanem még ma, míg a' késő hajnal kijő: Nálád hálók, Bakhus* (219/91). 7. *Költség ~: megtérül. A' Költség-is tán ki jő: Most nyugodjunk: Ádiő!* (133/63) 8. *História ~: előadják, elmondják. A' mint beszéll Trattner, Patzkó, Most jött ki egy Istória* (236/2).

~ (330/108), *jön ki* (413a/451), *kijöve* (239/189), *Kijöve* (330/1613), *Kijött* (330/1752, 337/17), *kijöttek* (341/35), *fog Ki jönni* (177/28). — *ki jönnék* (77/195), *jönne ki* (169/116). — *Jöjj ki* (190/69).

kijönni in

(1)

Megszületni. *Jó lesz é ki jönnöm a' semmi méhéből A' magam-nem tudás boldog éjjeléből* (453/273).

kijövén in

(2)

1. Megjelenve. *A' Menny' kapui felnyilván Cypris, Ámor, Kelleme A' tsillám felhőkre nyilván Kijövén, tündöklenek* (397a/584). 2. *Nem jól ~ vmivel: nem egyezik meg vele. De az ilyen öszverakott nevek nem jól jövén ki a' Poétai ízléssel; megtartottam a' gyönyörűen hangzó Görög szótát.* (418*/173/4).

kikalyimpáztat i

(1)

Kilövell. *Az Etna ... a' lánggombolyagokat 's a' megolvadt köveket Torkán ~ta?* (413a/479)

kikap i

(1)

Gyorsan kiemel. *'S Gyöngy kezét sebmre tévén Onnan az én Tört Szívemet ki kapta* (149/6).

kikapván in

(1)

Hirtelen elvéve. *Azolta adja ki a' kenyért Házából Kikapván éhhez holt kitsinnye szájából A' szent Névre vágyó balgatag Anya is* (190/60).

kikarmol i

(1)

Körömmel kiszed vmit. *A' Fársángot — azt, azt, még lejjebb gázolom, Haját széllyeltépem, szemét ~om* (330/832).

- kikáromkodik i** (1)
Kikáromkodja magát: káromkodik egyet. Itt ki káromkodja magát Jó formán ő Felsége — A' Föld hallotta lármáját És mennydörgésnek vélte (231/91).
- kikel i** (12)
 1. Harcba indul. *Rabol pusztít a' Frantzia, Hajh kelj ki a' Tsatába (259/88). Óh, mért nem keltél ki, midőn hozzád nyögtünk, Midőn segítségért sirva könyörögtünk (337/27).* 2. *Kikel vmi ellen: megtámad vmit. Ezt látván a' halál, ... Ki költ a test ellen (213/37).* 3. *Kikel vki mellett: mellé áll. Én pedig a' Szebb Lelkekkel Te melletted ~tem És nagy Nevednek ezekkel Zöld borostyánt szenteltem (236/30).* 4. *Felkerekedik. A' nagy Süvegű Csöklek ~tek eb-rendébe, Mint midőn ők erdő vágni mentek vala Gigébe (326/5).* 5. *Kitiszdul. Él az Úr, és régi szennyedből ki kelsz még, Borongós felhőkkel gyászoló magyar Ég! (306/155) kelj ki (259/78, 78, 79, 86, 466, 337/224).*
- kikelet fn** (12)
Tavaszi. Virágozzál, szép Rózsaszál! Jó szüléd' kertébe, 'S ~kor plántáltassál Egy jó ifjú ölébe (414/3).
 ~ (199/23), *Kikelet (397/8, 426/6), ~nek (65/1, 389/101), Kikeletnek (331/11), ~re (330/541), ~tel (331/47, 415/55), ~kor (413/55), Kikeletkor (413a/51).*
- kikelhet i** (1)
Vki ellen ~: megharagudhat rá. És ha e' szó-mért Szeretlek Úgy ~sz ellenem: Egy pár csókkal megkövetlek; Tsak hagyj holtig vétenem (434/18).
- kikelni in** (2)
Vmi ellen ~: szembeszállni vele. Végzés! Mért nem lehet te veled perelnem Óh! miért nem lehet ellened ki kelnem (453/264). ki kelni (453/228).
- kikémlel i** (1)
Megfigyel. Nem, Barátném, hisszük Jószívűségedet, Nem úgy kémeleltük ki e' Nyáron Lelkedet (279/12).
- kiken i** (1)
Kifest. Tsepeg róla Ambrózsia 's Nepente, Mellyel vidám ábrázatját ki kente (220/32).
- kikér i** (3)
 Nyomatékosan kér vmit. *Ha hát tsupán szerelmet, És bort fogok danolni: Magyarjaim! ~em, Ne szálljatok meg értte (369/16). ~em (369/2), ki kérem (238/61).*
- kikeresvén in** (1)
 Megkeresve. *Osztán ~ Somogy' rubrikáját, Himennek kezébe adja a' pennáját (330/403).*
- kikerges i** (1)
 Vhonnan kívül eső helyre üz vkit. *Ki kerges-tett, 's lelúgozó Subámat is (333/31).*
- kikerül i** (1)
 Kimenekül. *Titkos lyukakon a' Várból kikerüle (239/172).*
- kikeshed i** (1)
 Foszlani kezd. *Hanem gyöngyökkel bimbóznak 's leveli ki keshednek (413a/875).*
- ki-ki nm** (15)
 1. Mindenki, minden egyes ember. *Kezdjünk hozzá a' munkához, töltsön ~ üveget 'S ilyen jók kívánásával kotzogatassuk az eget (310/47).* 2. A szóban forgó tárgyak közül mindegyik. *Sőt sokan az ég tájékát megrójják a' helyben is, Hogy ki ki [a csemeték] a' merre állott, arra álljon mostan is (413a/801). ki ki (266/27, 413a/803), Ki ki (310/78), kiki (268*/22/6, 287/27, 330/1052, 1489, 330*/156/5, 336/47), Kiki (330/67, 610, 933, 988).*
- kikiált i** (1)
 Kihirdet. *'S egy hírmondó ezt kiáltsa-ki (268*/22/5).*
- kikísér i** (1)
 <Halottat> a sírig kísér. *Ki kísért sokakat a' holtak helyére, Hogy ő is oda jut, nem fér a' fejébe (209/21).*
- kikoholt in** (1)
 Kigondolt. *Jövel óh szárnyas Pégase! Végy fel egy Músák fiját Ki nem a' Poetás főben ~ Utopiát ... akar rajtad be járni, Hanem Debetzenbe készül (358/26).*
- kiköltözik i** (1)
 Vkiből a lélek ~: meghal. *Kedves test! Hát itt szemlélek A' holtak között — Belőled ama' nagy Lélek Már ki költözött (299/4).*

kiköltöző in (1)
Megszűnő. *Itt jára A' Világból kiköltöző igazság utóljára* (413a/1029).

kikönyököl i (2)
1. Könyökére támaszkodva kihajol. *Mikor már én itt tündöklök, 'S a' kék égen kikönyökölök Hallom tőled nevedet* (454/924). 2. *⟨A nap⟩ odasüt. A' kősziklák' zöld pompája A' napra ~* (397a/1122).

kikötni in (1)
Bejutni. *Ámor egy narants héjjatskán Fel 's alá kormányozott 'S egy szívbe e' kis vas-matskán Kikötni szandékozott* (366/4).

kiküld i (4)
Irányít, rendel vhova. *Mert mikor ki küldi ama nagy bajnokot, A Pestist* (215/71). *Néktek hálá jó barátok, Kik stutzot küldétek ki* (257/124). *kiküld* (330/1315); *kiküldi* (259/317).

kilankaszt i (1)
Elfáraszt. *A harag, bosszúság gyakran ~ja, 'S Plánumának folytát közbe megakasztja* (330/999).

kilát i (1)
Vmeddig ellát. *'S így lebegvén az én Uram' trónusáig, Kilátok az örök létel' köz-pontjáig* (454/318).

kilátszik i (2)
1. Részben láthatóvá válik. *Midőn a' tenger' örvényje Egymásba megütközött, 'S ~ fenék-fövényje A' hullám-bértzek között* (397a/879). 2. Észrevehetővé válik. *Nem láttzik ki gonoszsága Bika tekintetéből* (231/233).

kilebeg i (1)
Kiszáll. *Számra már Lelkem ~, hogy édes Ajkadonn által te beléd ezernyi Csókkal ömöljék* (381/14).

kilehel i (3)
1. *⟨Légnemű anyagot⟩ száján át kibocsát. Sőt büszke lelkének az esik terhére, ... Hogy a' melly levegőt a' szegény ki-lehell, Uri tüdejének színi ugyan azt kell* (194/17, 58/17). 2. Elmond. *De e' violák kilehellik, Ki e' törpe versek magok, Hogy a' te fényedtől díszellik Új életek, színek, szagok* (417/13).

kilenc szn (6)
1. Nyolcnál eggyel több. *Opor kilentz ánglus Kontratántzot jára* (330/531). 2. Kilenc személy v. dolog. *Ki is állt nyúlborös Szalupban a' Dada; Melléje Dorottya még kilentzet ada* (330/1088). 3. Kilencszer: kilenc ízben. *Nin-tsen Matusálem, a' ki míg kerülne, A' Seculum elő kilentzer kerülne* (215/98). *kilentz* (238/92), *Kilentz* (290/18), *kilente* (330*/200/28).
Ö: tizen~.

kilencedik szn (2)
1. A kilences számmal jelölt. *IX. Ének* (259/667). 2. Kilencedik nap. *A' Hetedik nap szerentsés újj szöllöket ültetni ... de bujdosóba menni Legjobb a' kilentzediken* (413a/293).

Ö: hetven~, huszon~.

kilencezer szn (1)
Kilencszer ezer. *Másodszor testálok a' Szölök' házára Kilentz ezer tallért* (330/1544).

kilenc-tíz szn (1)
Kilenc vagy tíz. *Calepinus ... egy nagy Deák Dictionariumot írt, mellyhez idővel 9-10 nyelven való magyarázatokat adtak* (330*/149/2).

kilencven szn (1)
Kilencven pénz: kilencven forint. *Ma tsak nyoltz száz forint jött bé a' Cassába Még is kilentzven pénzt adtam ki hijába* (6/24).

kilendül i (1)
Mozgásba jön. *A' filmilék zenegnek, 'S egy szellet a' rozsának Bimbóiból kilendül* (373/189).

kilép i (6)
1. Vhonnan kijön. *Mellynek Várából végtére Nyájas Nézéssel ~e A' boldogabb Világ' Népe E' sovány Sziget' Szélére* (244/30). 2. *⟨Vki napja⟩ felvirrad. Biztatja hazánkat vidámító képe; Hogy már a' Magyarok' napja is ki lép* (203/14, 81/14). 3. Megszületik. *Alig lép ki a' csirke a' nap fényére Rá talál egyszerre kis eledelére* (453/91). 4. Kinő. *De még az Ifjak sem maradnak ki sorból Ámbár ki nem léptek még gyermeki korból* (2/10). *lépjen ki* (454/108).

kilő i (1)
⟨Lövedéket⟩ lövéssel kiröpít. Oroszok' Tsá-

szárja! Ímhol még markodban Van e' had menköve, lödd ki haragodban (337/200).

kilöködik i (1)

Vki vére ~: tűzbe jön. De nem merek hozzá nyúlni, Mert ki-lökődne vérem, Csak kívánsággal küszködöm 'S a' nézéssel meg érem (169/54).

kilövellt in (1)

Lecsapott <villám>. A' villámnak kapjatok-fel Kilövellt nyilaira (397a/908).

kimagyarázás fn (1)

Kinyilvánítás. Jertek, a' míg el nem állanak szózatim, Hadd légyen hűlt karom gyenge szorítása Belső indulatim ki magyarázása (212/138).

kimarad i (2)

1. Nem kerül vmibe. Ki nem marad onnan a' kard a' kopjával, Vagy a' nyusztos kalpag rá-ró bokrétával (454/403). 2. Kimarad a sorból: elkerül vmit. De még az Ifjak sem maradnak ki sorból Ámbár ki nem léptek még gyermeki korból (2/9).

kimázolhat i (1)

<Arcot> kifesthet. 'S ha egyszer a' képét jól ~ja, Magát gyenge Szűznek szabadon mondhatja (330/1631).

kimegy i (14)

1. Vhonnan kívül levő helyre megy. A' házból kivontt karddal 's fegyverzőrgetéssel ki-mennek (259*/203/4). 2. Kisebb helyiségből nagyobbba megy. Így lévén Dorottya kiment a' Szálába, ahol a' tántz vala legszebb divattyába (330/883). 3. Meghal. Világi élet Rövid ez ... Eggy Tornázt ez, 's a' Születés ajtaja ennek, Másik ajtaja a' Halál, hol az élők ki-mennek (162/66). 4. Vmiből ~ vmi: vminek az állapota megszűnik, eltűnik. Addig is, mivelhogy a' leányéletnek Legnagyobb únalmat a' párták tétetnek: Kimennek szokásból lassanként azok is, Sőt Lyányfővel járnak még az Asszonyok is (330/1981). 5. <Dolog, cselekvés> irányul vmire. Minden válasz erre megy ki nálom, Hogy, ha elmégy, nyugtom' nem találom (295/19). 6. Kimegy a főből: elfelejtődik. Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ír az ember fia (245/21). megy ki (336/56), kiment (330*/188/13, 357/

64), Ki ment (330/1625), ment ki (330/1593). — ki menjek (239/225), menj ki (233/55), mennyünk ki (25/41).

Ö: szám~.

kímél i (4)

1. Óv. 'S még az állatot is ~lik és szánják (454/498). Vezess e' szent Hegyre, vezess fel engemet! Kíméld tántorogni kezdő lépésemet! (306/30) 2. Nem ~ vmit: nem takarékoskodik vele. De tsak elnéztem zokogva Tegnap is a' tántztól fogva, Melly hidegen traktál vélem, Bár én a' szót nem ~em (309/24). kíméllj (430/41).

Ik: meg~.

kímélni in (4)

1. Vkit ~: óvni. Ám de a' kik tudják ~ magokat, ... Azok fűzik arany lántzra a' foglyokat (238/101). 2. Vmit úgy használni, hogy baja ne essék. Tántzra kell nógatni az örvendezőket, Illyenkor kímélni kár a' tzipellőket (336/44). 3. Magától ~ vmit: megtagadni a használatát. Vagy talám tsak szégyen annyi borral élni? Szégyenebb, Barátim! Magunktól kímélni (248/30). ~ (238/97).

kímélt Ik: meg~.

kímélte in (1)

Megóvott. Kor-kémélte falán bús diadalmaidat Tapsoltad (432/25).

kímélve in (1)

Takarékoskodva. Kímélve bészárja száját [az estike] 'S remélli, este felé Az egész napnak pompáját Szégyennel borítja bé (397a/417).

kimenekedik i (1)

Kimenekül vhonnan, elkerül vmit. A' halál töriből ki nem menekednek (209/12).

kimenetel fn (1)

Lefolyása. A' tsatának nagyja és ki menetele (114/56/cím).

kimenni in (2)

1. <A faluból> a szőlőbe menni. Restellek már ki is menni Eső esik, mit kell tenni (389/67). 2. <Harcba> indulni. Ne szégyeneljete a' hartzra ~ (267/170).

kiment i (1)

Megment. De még az Isten módot ád ... Ki-

mentlek én, vagy meggebed A' vén anyád (333/51).

kimenthet i (1)

Megmenthet. *Menj! míg a' tűz be nem ront Dátziába, A' bátorság menthet ki 's a' sietség (259/77).*

kimenvén Ő: szám~.

kimér i (2)

1. Területet méréssel megjelöl. *És ha már az kövéren Mérted ki a' barázdákat, sűrűnn álljon a' vessző (413a/806).* 2. *Időt előre megszab. Az ember élteinek igen határt vét a Mérték, mellyet annak ki mért a' Próféta (215/100).*

kimérés fn (1)

Méréssel történő kijelölés. *Minden útnak ~e egyenlő számmal essen (413a/818).*

kimerített in (1)

Kimerített erővel: elfáradva. *Vége ~ erővel, izzadtan A' meredek bértznek szélére felpattan (413a/806).*

kimível i (1)

⟨Földet⟩ növénytermesztésre alkalmassá tesz. *Lakta ezt számos nép, de nem mívelé-ki, Mert eledelt messzebb határ adott néki (341/15).*

kimívelt mn (1)

Lépj a' Frantziáknak ~ kertébe: ismerd meg a francia haladó eszméket (313/101).

kimond i (5)

1. Hallhatóan kiejt. *Még alig mondtam ki: előttem horthyoga Egy kartsú paripa (452/57).* 2. Nyíltan megmond, hangoztat vmit. *Kereken ~om: az Urak 's Úrfiak Tsak ahon nem kéne, ott tsintalan fiak (330/1125).* 3. Elhatározásként közöl vmit. *Mikor a' Légyen szót ki mondtad felöllem Teremtő! óh! ugyan megkérted é töllem? (453/267) — Ma mondom ki végső bútsúm' rövid szóval: Félre, mind más-lással, mind pedig Vinkóval! (219/13) mondd ki (430/40).*

kimondani in (3)

1. Kiejteni. *Nem méltóztatik ő ki-mondani a' szót, A[z] u-t o-nak mondja, a-nak teszi az o-t (194/11, 58/11).* 2. Hangoztatni. *De nem merem ki mondani, Mert félek a' Papoktól, Ha meg találnák hallani! (231/451)*

kimondhat i (1)

Hangoztathat. *Még jól tán ki se mondhattya A Princess e' szavait, Már a' zöld fűben nyugtattya A' szép bika tagjait (231/227).*

kimondhatni in (1)

Ki nem mondhatni: nem lehet szavakba foglalni. Ha le szakasztattak, minek is teremtem? Mitsodás erőszak, óh, ki nem mondhatni! (73/7)

kimosolyog i (1)

Megmutatkozik. *A' Múzsáknak legjobb barátja a' Gráziák: én is ezeknek képviselőit keresem fel, ... a' kik valódi nyájasok, és szép országokból a' szép lélek mosolyog ki (368*/23/8).*

kimozdul i (2)

1. Lakóhelyéről megindul. *Vétzy még Zsigárdfalváról Jól nem is mozdula ki (317/58).* 2. Megindul. *Elsőben is ki mozdula Bárod de Grand Brekeke, Mindjárt ellene nyomula Nyalnádtői serege (114/637).*

kimúl i (12)

1. Meghal. *'S mondd, hogy rövid időre Ki múlok én örökre, Mert-ah! Ki tudna ennyi Fájdalmat el viselni (186/50).* 2. *⟨Növény⟩ elpusztul. Miként ma a' Virágok Ki múltak, úgy ki én is (186/56).* 3. *⟨Jelenség⟩ megszűnik. A' pamut-forma párának Kárpítja alá vonúlt A' Nap, és az ég-allyának Fénye halványon kimúlt (397a/1064).*
~ (397a/226), ki múlok (186/54, 383/5), kimúlunk (305/72), kimúlnak (259/266), Kimúla (395/36), kimúlál (288/60), ki múlt (214/64), múlt ki (454/725).

kimúlás fn (1)

Halál. *Akig várom, hogy érhessem Kimúlásomat, Hogy ismét megölelhessem Kedves Pálomat (299/93).*

kimúlai in (3)

Meghalni. *Készebbek a' hartzon vitézül ~, Mint a' Magyar névvel homályba borúlni (259/119).*
~ (267/121, 454/758).

kimúlta fn (1)

Halála. *'S ~kor még az Írigy sem átkozott (454/780).*

kimutat i

(8)

1. Vmit láthatóvá tesz, megmutat. *Így szól, 's elbágyadt karral feltartja öléből Gyenge fiját, ~ja nekik* (258/35). 2. Vminek külső jelét adja. *És az essőt ~ja Mellyet a' szem még nem lát* (397a/1075).

~ja (313/75), ki mutatja (64/13, 198/8), ki mutattya (86/8), ki fogja mutatni (185/193). — mutassa ki (259/320).

kimutatván in

(1)

Megmutatván. *Míg a' bámuló Rénus' mezején ~ Ósi vitézségét* (258/56).

kín fn

(95)

1. Gyötrő fájdalom, szenvedés. *Nints ezen békesség, nintszen nyúgodalom, Uralkodik benne a' ~, és fájdalom* (211/34). *Itt a' melylyem; jer, fegyvereddel Nyisd meg elrontolt szívemet, Készen állok, éltet vedd-el; A' ~ nem rémit engemet* (379/144). 2. Nehezen elviselhető lelki fájdalom. *Jaj szabadítsatok Öldöklő bánatok! Mert e' ~ engemet Sírba temet* (101/11). *Szép vagy te, Lilla, 's édes, Vidít kegyes szerelmed; De mennyi — ah, de mennyi Kín is gyötör miattad!* (411/10) 3. Keserves sors, állapot. *Jaj, be nagy ~ a' hevesesség, Még nagyobb a' szemérmesség!* (309/61). *Rettentő jajjait még itt esmérjétek 'S A' Pokol ~jait még itt rettegjétek* (453/66). 4. Veszne az anyja ~jába: dögöljön meg! *Hogy az a' sok mord zsugori Veszne mind anyja' ~jába* (154/16).

~ (129/57, 259/487, 282/8, 425/57, 428/146, 430/44, 431/52, 453/276, 454/488), *Kín* (155/41, 299/64), ~ok (309/88, 430/2, 435/42, 454/440, 460/59), *kinok* (453/76, 158, 251, 272), *Kinok* (176/30, 460/54), ~ (454/448), ~om (176/39, 268/90, 309/57), ~om' (312/22), *Kínom'* (374/56), ~ja (379a/156, 806), ~unk (213/88), ~jaim (330/790), *Kínjaid* (170/67), *Kínjai* (309/cím), ~nyai (213/81), ~t (129/51), 176/97, 299/54), *Kínt* (208/23), ~omat (196/77, 374/38, 52, 380/75), ~ját (309/5), ~unkat (454/228), ~aidat (157/6), ~jait (426/44, 443/122), *kinjait* (208/80), *Kinjait* (298/22), ~nyait (12/10, 216/110), *kinait* (454/453), ~nak (379/42, 454/415), ~omnak (431/41, 443/182), ~jának (309/6), ~aimnak (196/50), ~jainak (460/170), ~omba (460/138), ~odban (428/5), *kin-*

jába (453/12, 266), ~jában (397a/215, 426/53), ~omon (299/54), ~ra (321/23), ~omra (299/48), ~jára (253/3, 453/18), ~unkra (454/237), *Kínaimra* (208/27), ~járól (397a/757), ~jairól (428/160), *kintől* (330/1352), ~októl (381/7), ~omért (196/42, 380/40), ~nal (301/21, 443/205, 454/906, 916), *Kínnal* (175/30, 412/34), ~okkal (77/203, 460/161), ~ommal (443/17).

Kína fn

(3)

Helynév. *Földünk' legszelidebb 's legrégebb nemzeti, China, és India, 's a' jó szag' Szigeti* (454/462).

China' (454/576), *Chinába* (92/188).

kínai mn/fn

(2)

I. mn Kínába való. *A' Mandsuk' földén vadászsa a' tigriseket a' Mandschu nemzetből való Chinai Császár* (313*/100/3).

II. fn Kínai ember. *A' tsendes Chinai, 's a' kóborló Tatár Érzi hogy a' halál nem legvégsőbb határ* (454/347).

kínál i

(12)

1. Udvariasan felszólít vkit arra, hogy fogadjon el vmit. *Igyatok Barátim! Igyatok! Hiszen mit? Magyar ember ~, ne féljetez semmit* (248/48). 2. Vmivel ~ vkit: vmilyen lehetőséggel kecsegteti. *De a' Jövön mit aggódok, Hasz'talan gond, fère menj! Hadd legyék a' kedvben módok, A' mellyel ~ a' Menny* (397a/612). 3. Kínálja a szemet: csábít vkit. *Udvarában egy mosolygó Tó ~ja a' szemet* (397a/298).

~ (413a/309, 558), ~a (162/85); *kinájja* (87/8), ~ja (134/121, 199/8, 447/121), *kinálja* (71/25). — ~jon (219/34).

Ik: meg~.

kínálgat i

(1)

Ismételten kínál vmit. *Sopronyi halmain Tombol Liber Atyánk, 's víg adományival Kínálgatja az Ikvát* (432/83).

kínálgató in

(1)

Kecsegtető. *Gyönyörűségével ~ térség A' rajta ki tetsző szűz tiszta fejérség* (77/47).

kínálkozik i

(2)

Ajánlkozik, csábít. *Önként kínálkozott vad termékenysége Még előre nagyot ígért nyers felsége* (341/5). *Kínálkoztak ortájáról A' fejlődő rózsabimbók, Czúkorral folyt ajakáról Minden szó, és minden tsók* (443/33).

kínáló in (1)
Kecsegtető. *Nem hagylak el ó! tsemegék Isteninél nagy betsű Rodia, 's tömött gerezddel ~ ketske-tsetségű* (413a/625).

kínáltat i (1)
Kecsegtet. *Ha ~sz ezen élet gyümölcseivel, Láttatol bírni a' Világ mindenével* (239/21).

kincs fn (100)
1. Felhalmozott pénz v. különlegesen értékes ingó vagyontárgyak összessége. *Mindenün-nen gyűl a' sok kints Gazdagodik Országunk* (114/161). *Szép Szabadság oh sohol sints E Világon olly betses kints Melly te nállad nagyobb volna Vagy tégedet ki pótolna* (31/2). 2. Gazdaságilag értékes, hasznos hajtó dolog. *A' gyümölcs fák gyümölcsei, A' mezőknek sok kintsei* *Hogy nékie hasznos hajtsanak* (123/74). 3. *⟨A szeretett nő:⟩* mindenem, drágaságom. *Drága ~em! csak te bírod Szívemet, Míg örökre pusztá sírod Eltemet* (183/8). *Énekeljünk Cipriának, Drága Kints! Mert ez Élet'-asszonyának Párja nints* (285/2). *Ah, más szomszár van szívemnek, Más láng éget, kedves Kints!* (425/16). 4. *⟨A szeretett férfi:⟩* mindenem, drágaságom. *Ha már felül sz, kintsem, Paripádra: Vess végtőket nyögő Galambkádra* (268/125). 5. *⟨A családnak⟩* a gyermek. *De mi is nagyobb ~, mint ha van jó Fija?* (222/47). 6. A természet szépsége, pompája. *Minden kintsével Flórának Felé szárnyaljatok* (331/13). *Rózsá lézen ő magába Drága Rózsá, drága Kints, Minthogy illy szép Kert sorába Semmi hitvány dudva nints* (249/38). 7. Nagy szellemi, kulturális érték. *Drága kintse Nemzetemnek, 'S jobb idők zengéje is! Óh! hol ilyenek teremnek, Gazdag a' szegényje is!* (163/25). 8. *⟨Egyéni szempontból:⟩* nagyra becsült dolog. *Elég igaz Magyar van még közöttetek, Kik előtt féltő-kints régi betsületek* (259/94). *Az ő kintse lézen jobbágyinak szíve* (259/254).

kints (5/7, 60/5, 142/25, 202/96, 213/34, 368a/103, 415/15), *Kints* (155/27, 190/9), *kints* (280/26), *Kints'* (145/1), *kintsek* (9/14, 443/245), *kintsek'* (313/102), *~em* (460/132), *kintsem* (268/29, 100, 443/32), *Kincsem* (276/28, 295/1, 40, 302/40), *Kintsem* (112/4,

30, 139/52, 143/23, 155/11, 231/376, 263/46, 272/11, 285/22, 289/27, 433/1, 443/195, 381/1, 433/44, 69, 460/73), *Kintsem'* (299/45), *kintsed'* (202/91, 368a/116), *kintse* (60/1), *kintseim* (202/85), *kintseid'* (16/3, 205/3), *kintset* (83/47, 193/6, 212/44, 259/55), *kintseket* (247/20, 313/110, 313*/101/2), *kintsemet* (202/138), *Kintsemet* (443/108), *kintsemet* (137/6), *kintsedet* (112/34), *kintsét* (202/72, 454/154), *kintseit* (123/46), *kintseit* (397a/256), *kintsnek* (195/47), *Kintsemnek* (196/78, 380/76), *kintsbe* (198/65), *kintsben* (454/774), *kintseiből* (6/12, 189/14), *kintsén* (6/2, 189/2, 248/9, 330/1607), *kintsén* (413a/1064), *Kintsénn* (190/45), *~ére* (277/42), *kintsére* (111/19, 397a/231), *kintsemtől* (301/18), *kintséhez* (83/47), *kintsért* (317/5), *kintsemért* (268/82), *kintsekkel* (13/10, 44/1, 55/5, 191/5, 456/50), *kintsével* (331/27, 379/95).

Ö: gyöngy~.

kincsecske fn (2)
Kincsecském: drágaságom, aranyom. Örvendek, hogy itt kertembe Alásson tisztelhetem, Még jobban, hogy az ölemben Kintsetském! szemlélhetem (231/394). *Kintsetském* (238/8).

kincseskamara mn (1)
Olyan hely, ahol kincseket őriznek. *Bár kintses kamarád boltya ditsekszik arannyal, Énnekem egy kisdéd 's kurta szerentse elég* (39/7).

kincshalom fn (1)
Nagy mennyiségű összegyűjtött kincs. *Gyakran a' setétes üregű barlangnak Rejtékébe fényes kints halmok lappangnak* (64/2).

kincstár fn (1)
Értéktárgyak elhelyezésére használt helyiség. *Sem Nagyságod' Grófi telke, Kintstárja, és Nemes Lelke Illyeknek hijjával nints* (415/17).

kinevezés fn (1)
Vmilyen tisztséggel való felruházás. *A' Kapitányoknak 's Kádár fő bírónak ki-nevezések után, azt is el-végezték Eleink* (268*/22/2).

kinéz i (2)
1. *⟨Fátyol alól⟩* figyel. *Itt néz ki egy Dáma de irigy fátyola Minden szépségeket tollunk bé-*

burkola (190/17). **2.** (Bimbó) kifeszlik. *Mit érzek! a' virágok Bimbójikon ~nek, Habosan terül az illat* (373/182).

kinézhet i (1)

Megállapít. *Eszteit nyílt színéből A' mint jól ki nézhetette, Tanult hozzá vetéséből Tizenhat felé tette* (231/128).

Kinizsi fn (2)

Családnév. (Kinizsi Pál, Mátyás király hadvezére.) *Átillát, Hunyadit látom, és ~t benne-tek* (259/522).

~t (253/60).

kinlódik i (2)

Kínzó testi fájdalmat érez. *Fenn lengő Hold! Nézd mint kinlódok Mond meg nekem hol fekszem én?* (455/1)

kinlódik (162/28). — kinlódna (454/276).

kinlódni in (1)

Szenvedni. *Mit ér mit ér a' rabságbann Kinlódni sok gazdagságbann Mit ér minden ha kötelek Békös lábadoon viseled* (31/16).

kinlódó fn (1)

Szenvedő ember. *A Styxnél ~k jajjával eggyesül* (195/28).

kinn hsz (12)

1. Az épületen kívül. *No tehát ott ~ hadd essek, Az Uraknak is tsak tessék Ázni benn a' szobába'* (308/43). **2.** (A lakásban) a szobához viszonyítva külső helyiségben. *Mikor lárma esett ott ~ a' pitvarban* (330/1635). **3.** A település határában. *Vagy pedig ~ a' Mezőkre kívánsz gondot viselni* (413a/31). **4.** Az ország határain kívül. *Boldog Ország az, ... mellynek ... nincs hada ~ is* (287/24). **5.** Kinn marad: *vhova nem fér be. Ha pedig régi gödrébe a' föld bé nem férhete, És Maradt ~ a' hányásból* (413a/767).

~ (330/1578, 1727, 389/80, 413/35, 425/30), Kinn (415/55), kin' (340/10).

kínos mn (11)

1. Testi fájdalommal járó (állapot). *Ah ~ állapot! Bár tsak valahára Ennyi kínaimnak lehetne határa* (196/49). *Így vesződöm, míg leélem Kínos életemet* (374/24). *Ha a' ~ szolgál bot vér Ugy a' pompa a nemes vér 'S a' rang mit ér* (31/19). **2.** Testi kint kifejező (meg-

nyilvánulás). *Az ott valók ~ jajjával eggyesül* (59/26). **3.** Lelki szenvedéssel tele. *Bár feje tsügged már a' ~ veszélybe Még is bátorsággal fog nehéz dolgához* (29/12). **4.** Kellemetlen érzést keltő. *Égni ~: szólni szégyen. Már hát az ember mit tégyen?* (309/73) **5.** Téves képzetet kifejező. *Nézd az ősz hagyomány által felfedezett Tudomány mely kinos kétségekre vezet* (453/80).

~ (77/283, 380/47, 453/42); ~abb (193/48).

kínozó i (4)

1. Tartós lelki fájdalmat okoz vkinek. *Mégis belől szívemben Mindég kínzál Kegyes Lélek* (131/4). **2.** (Kellemetlen lelki folyamat, érzés) gyötör, bánt vkit. *Fonnyadt ő, de azt a' mély bánat okozza, Nyomorúlt vóltunkért melly belől ~za* (213/26). **3.** (Hangszeren) fűlsértőn játszik. *Míg a Hír a Totzó partján túl nem vitte nevedet Hol tsikorgó nád sípodon kínzottad énekedet* (111/54).

~z (320/1).

kínozhat i (1)

(Kellemetlen lelki bánat) gyötörhet vkit. *És hogy a' gyötirelem már ne kínozhassa Szíve-met* (77/215).

kínozó l. kínzó

kinő i (4)

1. (Növény) kibújik. *Mert a' mint a' haj közéből ~nek a' kis bimbók* (413a/598). **2.** (Fog) környezetéből kiemelkedve megnő. *Kinővének mind a' harminzkét fogai* (330/2042). **3.** Kifejlődik, létrejön. *A' szép tudományok minden mesterséggel, A' jó gazdagsággal és a' vitézséggel Általad a' régi por közzül ~nek* (259/221). *nőve ki* (413a/578).

kint hsz (4)

1. (A lakásban) a szobához viszonyítva külső helyiségben. *Már semmi tsendesség nem vólt a' szobában, Állt a' patália kinnt is a' konyhában* (330/1732). **2.** Kívül. *Azt sints honnan magyaráznom, Hogy benn égek, kinnt meg' fázom; 'S két kerek dombotska alatt Olly nagy Etna hogy lángolhat?* (309/122) ~ (389/77, 78).

kínzó ~ kínozó mn/fn (9)

I. mn 1. Fájdalmat okozó. *A' Stoicust monda*

nem kínzó podágra? (239/79) **2.** (Kellemetlen lelki fájdalmat) okozó. *Hát itt hattz, szívemet kínzó kegyetlen, Hát fogadásodat így tartod hitetlen?* (57/1)

kínzó (216/6, 428/124).

II. fn Vkinek lelki fájdalmat okozó személy. *Szép Kínzóm az alatt kedvese' karjain A' Cythére' lugassa között Próbálgatja nevem' messze felejteni* (338/7).

kínzó (131/cím, 422/cím), *Kínzóm* (380/55), *kínzója* (146/28).

kinyargal i (1)

Lóháton csatába indul. *Víg lélekkel nyargal-nék ki az ellenség' nyakára* (259/539).

kinyer i (1)

Elér, megkap vmit. *Mert én Tréziának ~tem az égbe' Hogy soká lehessen anyátok egy végbe* (259/175).

kinyílás fn (1)

(Bimbó) kifeslése. *A' lány tapintású Rósák hajlékai Mellyeknek ha színét, 's ki nyílását nézem Csudálkozásomat szüntelen tetézem* (64/7).

kinyílik i (14)

1. (Bimbó) kifeslik. *Nyílj ki, nyájason mosolygó Rózsabimbó! nyílj ki már. Nyílj ki; a' bokorba' bolygó Gyenge szellők' csókja vár* (448/1–3). **2.** (Fa) kizöldül. *Nőjj szerentsé-senn és te Zöldeljél, ha a' vén fának Zöldségi több idénn ki nem nyílnának* (153/6). **3.** (Ég) kitáruul. *A' magos ég kinyílt, És benne száz Kar Sérafimnak Zengedezése fülembé tsendül* (454/760). **4.** (Lehetőség) kitáruul, megnyílik. *Ím néktek is újra ~ A' jó hír' ösvényje megint, a' mellybe' nagyokká Lettek Atyáitok is* (259/648). **5.** Szíve ~: tartózkodó volta feloldódik, megszűnik. *Szívem ~ ettől, Öröm pezseg szememben, Boldog vagyok* (373/24). *ki-nyílnak* (77/42), *Ki nyíltam* (453/252), *ki-nyílt* (443/59). — *Nyílj ki* (249/1, 3, 5, 448/5).

kinyílt in (6)

1. Felhasadt, megnyílt. *Vélnéd hogy égből hull le, vagy a' ~t Földből tolúl fel hirtelen a' sereg* (445/37). **2.** (Virág) kifeslett, virágzó. *Elfut a' nyájas tavasz, A' bársonyos Hajnalra gyász köd árad, A' ~t játsint elasz* (288/95). **3.** *Kinyílt mező:* virágzó mező. *Ihon a' ~t me-*

zőkben, Ligetekbe', rétbe', kerten, Hiaccintok illatoznak (350/11).

~t (77/25, 298/3, 397a/403).

kinyílva in (1)

Virágozva. *Kik úgy látszanak a' szépek seregében, Mint mikor a' rétnék virági kinyílva Mosolyognak* (330/253).

kinyílván in (1)

Kifeselve. *Végére ki nyilván egészszen kebele Kereken egymásra tekerül levele [a rózsának]* (64/15).

kinyit i (5)

1. (Ajtót) kitar. *Fel serken a' kemény munka, a' gondokat Elő szedvén, mind ki nyitja a' házakat* (83/16). **2.** Széthajt. *Mint midőn az Éjnek setétes kárpitja Bajatsin-szőnyegét két-felé ~ja, A' hajnal' pirosuló ortzája kiderül* (330/190). **3.** *Az ég ~ja hajnalunkat:* megvirrad. *Míg hát az ég ki nyitja Öröme hajnalunkat* (43/17). **4.** *A világ pitvarait ~ja:* a világ dolgait tanítja. *Hát a' mikor törvényt írod [a világnak], 'S Pitvarait ~od minékünk, Akkor szorít é jussa alá korán! [a halál]* (395/8). **5.** *Magát ~ja:* kitárulkozik. *A' leányi elme ... Az olly ámitónak magát ki 's bényítja, A' ki eltalálja hol a' Dámák' Nyitja* (330/1015).

kinyittat i (1)

Vmit ~: felszólít vkit, hogy nyissa ki. *Car-nevál a' jegyző könyvet ~ja, 'S előbb curiose keresztül forgatja* (330/401).

kinyitván in (1)

Nyitottá téve. *Tehát Thisbe látván strásait nyugodni Ki nyitván ajtajait kezdé bátorodni* (77/150).

kinyög i (1)

Minden jajján a lelkét ~i: keservesen, szomorúan énekel. *Úgy tetszik hogy minden jajján Saját lelkét nyögi ki [a madár]* (397a/816).

kinyugszik i (1)

Megnyugszik, megpihen. *Rhédey! ha munkás elméd kinyúgodott: Halld meg egy Poéta rólad mit álmodott* (452/9).

kinyújt i (2)

Karjait ~ja vkinek: segíteni kezdi. *A' gyönyörűség karjait Itt ki nyújtja énnekem, 'S penggetvén lantom' húrjait Édesíti énekem'!*

(205/66)

ki nyúltya (16/66).

kinyújtott in (2)

1. Kitárt. *Jer Nítze! még ki nyújtott Karokkal és lihegve Sohajtozok, 's szememből Gyöngy harmatok csepegnek* (186/29). 2. Isten ~ karja: védelmező keze. *A mindenhatónak láthatatlan keze Minden veszéjek közt élted védelmezze Ki nyújtott karjának legnagyobb hatalma Légyen ugyan annak Isteni őltalma* (75/7).

kinyújtóztat i (1)

⟨Halottat⟩ egyenes testhelyzetbe helyezve temetésre előkészít. *Hogy nyújtóztatnak ki, hogy megyek pártába', Óh, majd a' szentek paraditsomába?* (330/793)

kinyúlik i (2)

⟨Kéz⟩ vki, vmi felé irányul. *E' Szóra karjaim kinyúlnak, De csak sovány homályba hullnak* (302/19). *Meg köté kezeit, melyek ki nyúlának Levételére a' halálos almának* (213/43).

kiomlik i (1)

⟨Bél⟩ kifordul. *Ki omlott a' föld színére Bélével együtt hája* (114/698).

kiomlott in (1)

Kinyílt. *Száz Zefír köszönti tsókkal Rózsaszínű lábadat, A' ~ Nártzisokkal Bársonyozván útadat* (164/7).

kiolt i (1)

Megszüntet. *Isten, hogyha te élsz, óltsd ki szorongató Eszmélésemet* (454/570).

kiont i (5)

1. Okozza, hogy kifolyjon. *Midőn akkorba méllý sebemnek Kiontottam vérhabjait* (379/50). 2. Létrehoz. *És te Neptun, ki a földbe ütén hármass villádat, Ki ontád méhéből első hortyogó paripádat* (413a/14). 3. ⟨Erőt⟩ bevet, felhasznál. *A Músák táborát bánat meddig rontod Bár kemény erődet egészen ki ontod De nem árthatz semmit bár meddig próbálsz* (7/16). 4. Megszüntet. *Így a' gyilkos kardal a' halál bús pontya A' kesrűséget vérével ki-ontya* (77/296). *ontád ki* (413/16).

kiontott in (2)

1. ⟨Vér⟩ kiomlott. *A' kinek sok Vitézséggel*

nyerett dítséretibe Magát a' ki-ontott vérnek panaszsza keveri-be (216/82). 2. ⟨Vér⟩ folyását előidéz. *Az e, melyet érzünk bennünk sebessenn égni már a' Sok vért ki-ontott Vitéznek élte olvasására?* (216/76)

kioszt i (1)

Átnyújt, odaad. *Lehozom az égből Júnó virágjának Magvait, 's ~om minden leánykának* (330/1976).

kiosztat i (1)

Odaadat. *Mely említett Catalogus Bteca [= Bibliotheca] Naonalis [Nationalis]át a' Gróf csak ingyen osztattja ki* (439*/219/5).

kiosztva in (1)

Felsorolva. *Elég, hogy a' Dámák hatvan négytől fogva Esztendő-szám szerint voltak itt ~* (330/398).

kiöl i (1)

Kipusztít. *Én ugyan e' kasból ~ém a' tompa heréket* (356/9).

kiömleni in (1)

Kifolyni. *Azért nem kellett egy tseppjéig A' véremnek ~* (379/56).

kiönt i (5)

1. Kibocsátja. *Éris öszejárja belől minden tagját, Szívére, májjára ~i maszlagját* (330/736). 2. Kinyilvánít. *Hadd öntsem ki hát vas kebletekbe Szívem' bús panasszait* (304/34). *'S mikor a' Magyarok e' képp' örömeiket ki-öntik: Akkor az Úr érdemeit szöllják, 's Nevét köszöntik* (124/7). 3. *Vérét ~ik: megölik. Mert óh vitéz Nemzetség! Ha nem leszel segítség, Majd trónusom' lédöntik, 'S tán vérem' is ~ik* (259/484). *öntsem ki* (435/34).

kiönthet i (1)

Szívét ~i: érzelmeit elmondhatja. Óh érttem teremtet Szép lélek, Hogy szívem' ki nem önthetem! (430/30)

kipallérozás fn (1)

Kiművelés, fejlesztés. *Hanem Anyai nyelvünket Vegyük bé a Hazába, E' segíti Nemzetünket Ki pallérozásába* (114/507).

- kipallérozott mn** (1)
Kiművelt. *Mind ezek a' módi Nimfa' teremtvényi, 'S a' ~ hívság' leleményi* (330/2002).
- kipáralgott in** (1)
Elpárolgott. *Bár, Barátom! Az itt ~ lének Tsepjei számtalan könnyekké lennének* (457/9).
- kipattan i** (4)
1. Előretör. *Ím alföldi lován villám' módjára ~, Kardján ül a' halál, rémülés mégyen előtte* (253/43). 2. Felriad. *Elsőben is mélyl álomból Tévelygő andalgásomból Nemde én pattanék ki?* (447/33) 3. (Szem) kiesik. *Ah! szemeim! Mit láttok? ... Már ki pattannátok, 's Tán golyóbiskátok' A' nézés tövéből ki venné?* (139/48)
pattanék ki (134/33).
- kipattant in** (2)
Lecsapott (villám). *Ropog a' ki-pattant mennykő és le görög, Az égnek megrendült sarka hosszan dörög* (202/39, 56/39).
- kipeder i** (1)
Hegyesre sodor. *Bajusszokat ki pedrették Holmivel Huszároson* (114/378).
- kipemetel i** (1)
(Kemencét a kenyér bevetése előtt) kitisztít. *A' kemenczét fűtögetni Hej! bezzeg nem restelném, Hogy tisztább lenne feneke Gyakran ~ném* (169/124).
- kipezsdül i** (1)
Kinő. *Gilva, gomba' neme, melly rothadásnak indultt gyertyán-, bikk- és szil-törzsökön pesdül ki* (330*/144/6).
- kipihen i** (2)
Kipihení magát: addig pihen, míg fáradtsága el nem múlik. E' Kősziklák alá jer, öblösek ezek, Pihend ki magadat! — én te veled leszek (143/22). *Erre Bihar: menjen, de elébb lova jól ki pihenjen* (119/3).
- kipihent in** (1)
Kipihent erővel: pihenten, kipihenve. Ki pihent erővel úgy tsendesenn mennek (10/35).
- kipihenvén in** (1)
Kipihenvén magát: pihenéstől felfrissülve. Kipihenvén magát, más nap késő reggel Megindult Kaposba parádés sereggel (330/41).
- kipótol i** (2)
1. (Késedelmet) behoz. *Mit? Mond a' többek közt, lám, a mit én kések, Ím ki pótolják azt a' serény lépések* (77/176). 2. Helyettesít. *Szép Szabadság oh sohol sints E Világon olly betses kints Melly nállad nagyobb volna Vagy tégedet ki pótolna* (31/4).
- kipukkant in** (1)
Feltörő. *Hányszor láttuk, hogy az Etna ~ kattanjanak Ártúzával pusztított a' Ciklopsok' határain* (413a/476).
- kipusztít i** (1)
Megfoszt. *Ki pusztítottak engemet Már minden költségemből* (114/604).
- kiraboltatott mn** (1)
Mindenükből kifosztott. *Tsak kémény-erdők-ké válnak a' városok; A' ~ ártatlanok nyögnek* (337/57).
- kirafiníroz i** (1)
Kicifráz, kiszínez. *Jobbitás helyett az el tévejedetnek Leg kisebb hibát is a' szemére vetnek Ezt a' világ előtt mentenn hírbe hozzák Nagyítják, szépitik, ki raffinirozzák* (453/180).
- kirak i** (3)
1. (Utcát) kikövez. *Bálint élj sokáig, sokáig, ... Annyi napig a' hány kövekkel ki rakják A' Vármegye útszát, ha ugyan ki rakják* (266/35-6). 2. Megvételtre ajánl. *Már ma a' szíveket ~ják vásárra. Legjobbat vehet a' legpénzesebb* (206/17).
- kirakott in** (1)
Gyönggyel ~ mező: harmatos mező. E' gyönggyel ki rakott mezőnn estve reggel A' madárkák zengő concertje sereggel (72/5).
- király fn** (120)
1. Monarchikus államnak férfi uralkodója. *Engedd meg nagy Király! Hogy, ha már tégedet Nem tudlak leírni, írjam le népedet* (337/251). 2. (Mitológiában, komikus eposzban uralkodó.) *Rövideden ide megyen A' levél foglalattya, Hogy mindenik Király legyen, Mivel Király magzattya* (92/234-5). *A' vizek' ~a, Pádus, sok erdőket kitepert* (413a/ 488). *Én vagyok Király Pszikharpaksz, Ezen a néven hetedik, Születésem Nagy Trokszartaksz Vérével ditsekedik* (114/77). 3. Az ég ~a: a

nap. Az éj' komor homálya Ismét ki tud derülni, Mihelyt az ég' ~a Keletre fog kerülni (43/11). **4.** A teremtés ~a: Isten. Mely által magát a' Teremtés Királlya Hiu okossággal leg főbbnek csudálja (453/45). **5.** Az emberi élet elrendezője. Két ~ja van az emberi nemzetnek, ... Egyik a' szerentse, melly míg itten élünk, Laptaként hajigál, 's játszadozik velünk; A' másik a' mindent össze-rontó halál (193/9). **6.** A berek zöld ~a: nagy fa. A' bereknek Századokig vala zöld Királlya, Ámbár kiszárad; még se hal el, hanem Késő fájában újra feléledez (445/4).

Király (92/147, 114/240, 411, 443, 195/33, 200/61, 257/156, 258/86, 259/21, 443, 306/252, 314/21, 37, 330/1903, 337/319, 400/23, 43), Király' (257/152, 330*/148/2, 337/257, 418*/176/6, 445/67), Királly (2/19, 30/2, 5), ~ok (205/9), ~ok' (189/16, 379/80), Királyok (114/59, 626, 190/45, 215/17, 245/38, 259/135, 477, 377/13, 413a/1061), Királlyok (6/14, 16/9, 59), Királyok' (258/29, 259/75, 418, 305/25, 337/273, 351, 369/5, 379/80, 454/865), Királyom (337/165), Királyod (257/175), Királya (259/295, 408, 306/263, 337/157, 253, 407), Királlya (2/23, 114/43, 82, 124/9, 413/47, 413a/1098), Királyunk' (445/33, 43), Királytok (257/59, 258/103), Királyink' (445/15), ~t (410/34), Királyt (211/35, 257/37, 237, 259/118, 626, 671, 328/7, 330*/147/3, 337/254), ~át (253/65), Királynak (92/14, 58, 134/125, 259/356, 267*/13/6, 330/929, 445*/233/5, 447/125, 452/4, 453/221, 454/978), Királynak (9/8), Királyoknak (259/237), Királyomnak (259/537), Királlyának (231*/123/3), Királyba (457/8), Királyhoz (337/397), Királyához (114/407), Királyunkhoz (257/112), Királyihoz (259/cím), Királyért (92/95, 259/368, 562p, 268/172, 180), Királyodért (259/80), Királyunkért (259/491, 545), Királyotokért (259/647), Királlyal (114/6, 259/663), K. (267*/15/6).

királyház fn

(2)

Uralkodóház; a család, amelyből az uralkodók származnak. A' Királyház' Magzatjáért Álljunk bosszút Tréziáért Kit Hazánk most is

sóhajt (257/51).

Királyház' (257/57).

királyhűség fn

(1)

Az uralkodó iránti ragaszkodás. Távozz Frantz! ... A' Királyhűség lelkünkben Lángol, 's még Hazánkban él (257/76).

királyi mn

(36)

1. Királyhoz tartozó, a király birtokában levő. Kik e' Királyi várba feljövének, Hogy a' Magyar nevet naggyá tegyék! (259/37) **2.** Királytól származó, királynak köszönhető (dolog). Hogy e' felséges Párnak Királyi oltalmában Örvendjen az hazában Minden Magyar-fija (259/290). Még házatok fennáll, 's mezőitek virítanak. E' boldogság ~ miv (257/174). **3.** Vmely királyságban állami igazgatás alatt levő (intézmény). A' Királyi Tábla (313*/102/1). **4.** Királyi ház: uralkodóház; család, amelyből az uralkodók származnak. Virágozzék örökre Olly sok ditső Királyért, A' Nemzetek javáért Ez a' Királyi ház (259/370). **5.** Királyra jellemző; fényűző, fenséges, méltóságos. Magunk után egyszer hült nyomokat hagyunk, Már akár ~ méltóságban légyünk, Akár a' kunyhóba kolduskenyért égyünk (209/49). Hogyha vetekedni akar Salamonnal Királyi pompával meg győzi azonnal (90/22). **6.** Királyi szék: **a)** hatalom. Nemes lelkű Henrik! megöltek tégedet, De szét nem törhették ~ székedet (337/314). Ti, Páphuson nyitott katzér Tekintetű Leányok! ... Mikor levert erőnk felett Fel áll Királyi székeitek: Reánk bodor katzajjal Nehéz bilintset ütök (104/6). **b)** előkelő hely. Hát ha még férjfi kort érhet a' hordóba [a bor], 'S mint ~ székbe ki száll a' kantsóba? Melly édesen pezseg! (199/72) **7.** Királyi tiszt: fontos szerep, tisztesség. Ki mérészli meg sérteni most ~ tisztemet: Hiszen a' Császár sem szokott corrigálni engemet? (314/29) **8.** Királyi érdem: a legnagyobb elismerés. Mitsoda Hérósok állnak ott sorjába A' Királyi Érdem' fényes templomába'! (259/352) **9.** Pompás, gyönyörű. De az isteni Rózsának Több ~ dísze van (397a/396).

~ (379/99, 413a/1052), Királyi (92/88, 238, 114/66, 170/15, 259/15, 71, 130, 307, 316, 425, 453, 337/6, 324, 373/80, 445/cím, 62,

353/6), *kir.* (445/cím), *Kir.* (454/cím), *K.* (368*/30/4, 10).

királyné fn (17)

1. Királynő; királyi rangban uralkodó nő. *Ez a' jó Királyné — még azt meglátjátok — Kivészi a' porból, és szennyből hazátok'* (259/177). **2.** Mitológiai főalak. *Én Vénusz a' nagy égből, Hol mint örök ~ 'S fő istenasszony űlök* (185/2). **3.** Vmely együttesben a legszébb egyed. *Most nyílnak a' virágok: A' Róza, mint Királyné; Ül tarka trónusában, 'S a' nártzások körülte Fenn-állva udvarolnak* (373/74). **4.** Az *éj ~ja*: a Hold. *Te csendes éjnek ~ja, Endimion' szép barátnéja, Te, ott a' fél felhő megett!* (431/1) **5.** Anyaméh. *Mikor Méhetskék zsbongással Királynéjok lassú zugással Mézeiket virágokból Hordják sietve gyors szárnyakkal* (33/2).

Királyné (259/159, 163, 195, 199), *Királynéd'* (258/24), *Királynétok* (259/126), *Királynénak* (92/72), *~jának* (148/16), *Királynéjának* (259/510, 397a/393), *Királynénként* (258/47), *Királynéva* (330/2012).

királyos mn (1)

Királyhoz méltó. *Trokszartaksz végre fel álla, 'S Királyosan perolála Utoljára ekképpen* (114/313).

királyölő fn (2)

Királyölők: franciák. *Vágyuk e' Királyölöket A' mi kardunk vesse őket A' setét pokolba be* (257/38, 44).

királyság fn (2)

Felsőbbség. *Rajtok ~ot mutogatni akar A' veres bársonyba kevélykedő bakar* (199/9, 87/9).

királyvár fn (1)

Királyi vár. *A' dolog történik a' Pozsonyi Királyvárban, az Országgyűlés' alkalmatosságával* (259*/186/11).

kirángatván in (1)

Kipusztítva, kiűzve. *Kelj fel és Sasoddal tétesd fel végtére A' hármass liliom tizimert a' Luvrére, Mellyből ~ a' Burbon' fíjait Latrok' barlangjává tették szent falait* (337/143).

kiránt i (3)

1. Hirtelen elővesz. *Egy jó flintát Júnó előtt*

Ki ránt két oszlop közül (92/310). **2.** *⟨Kardot⟩ hüvelyéből hirtelen előhúz. Szeme elé pattan, Ki rántja éles szablyáját* (114/851). *Ki ránt* (231/97).

kirántott in (2)

Hirtelen előhúzott. *A' ~ kardok tsillámló ligete A' néző szemekre fényes homályt vete* (192/33). *~* (258/44).

kirebeg i (3)

Halkan, meghatódva mond. *Én hát tsak lantommal fogom fel szózatját, Hogy itt ~jem végső indulatját* (454/844). *rebeg ki* (63/29); *rebegé ki* (330/843).

kirebegni in (1)

Halkan, meghatódva mondani. *El-aszik már — ki nem tudám a' többiét rebegni, A' könnyek Zápóra kezdett két szememenn peregni* (162/109).

kirepít i (1)

⟨Madar a fiait⟩ szárnyukra bocsátja. Nézd el, a' hangos filoméla, ... Fészkel és kedves fiait segíti Majd ki repíti (117/4).

kirepül i (2)

1. Elmúlik. *Az únalom 's bánat iromba szárnyakon Kirepül lekókkadt fővel az ablakon* (330/466). **2.** Elhagy vmít, eltávozik vhonnan. *Ha jelenlétemben nem elég vagyok az ő mulattatásokra: kirepül lelkem testemnek gyarló kalitkájából, 's mint a' magános fülemüle, látatlanul zeng ő körülöttök* (368*/24/13).

kirepülni in (1)

Kalitkát elhagyni. *[Madar] Még is mindég fog készülni Ki repülni* (31/14).

Kirín i (1)

Személynév. *⟨Quiri(nus)⟩, a Rómába beköltözött szabinok Marssal azonosított nemzeti istene, akinek temploma állt Rómában. Jaj iszonyú látás! Tetemit szétszórja ~nak Melylyeknek sem szél sem Nap eddig nem juta* (327/13).

kirohan i (2)

1. Kifut. *Mint mikor a' verset futó paripák valahára Kirohannak a' lántzoktól kiszabadult pályára* (413a/521). **2.** Fellázad vki ellen.

Ím karotok közzé most könyörögve jövök. Most mikor a' rabolók ~tak trónusom ellen (259/437).

kírohanni in (1)

Kiállni. Nem volt semmi veszély, sem semmi próba' előttök, Mellyre vitéz szívvel ki ne mertek volna rohanni (259/624).

kírózsádzott in (1)

Pompázó, díszes. A' szép kantusoktól ~ szá-nak Pompásabban diszlő tavaszt nem kíván-nak (330/83).

kírúg i (1)

Lábbal kilibbent vhonnan. Az a' Kasztál ví-gabb elmét tsinál a' Poetába, Mellyet he-gyünkön rúgott ki a' Pegáz első lába rúgott ki (342/22).

kirukkol i (1)

Kivonul. De a' könnyű sereg' jobb szárnyá-val Márta Kirukkolt, 's előlők az útát elzárta (330/1292).

kis mn (172)

1. Csekély térbeli kiterjedésű. Van a' hegyen egy ~ szőlőm és szilvásom (199/35). Ni e ~ rózsabokor hírtelen Mint meg rezzent amott a víz szélén (139/2). Sőhajtván szép Nevét Itt e' ~ patak' ere megett! (172/30) — És még a' ~ füvetske is, A leg ~ebb férgetske is Annak hathatós jelensége, Hogy a' Teremtő Felsé-ges (123/55–6). Fújván egy ág hegyénn a' ~ fülemüle Az ujj napnak szárnyát vígan eresztí-le (83/23). 2. Nem felnőtt korú; fiatal. Anyai ölében mindjárt meglátjátok, Meglátjátok mindjárt ama' ~ Hertzeget (259/403). Híven apolgassad ~ unokáimat (210/107). Megsíp-vén a' ~ Ámott Egy méh, mikor mézet lopott mérészenn (152/1). 3. Egy ~: csekély meny-nyiségű; kevés. Testünket alig bírhatjuk Lé-lekszakadva aratjuk A' mi ~ termésünk jött (389/43). Ugyan nagyon megizzadtam, Adja-tok egy ~ vizet (389/33). Mennyi sok munká-val, És idő' jártával Gyűjthettek egy ~ mé-zet? (135/45) 4. Kevés egyedből álló; kisszámú. Légy kegyelmes Hadnagy ~ Néped mellett (225/4). 5. Rövidnek tetsző (idő). Fizignát, egy ~ késéssel Így kezdette szavait (114/149). 6. Rövid ideig tartó. Ró'sában a' ~ Szerelmek megszállnak És mennyei Hár-

móniát tsinálnak (128/55). Ekkor — itt lesz már a java E' ~ Historiának (231/440). 7. Gyenge, enyhe (természeti jelenség, folya-mat). Míg érzek míg szollok egy ~ nyájas szellet Rám gyengén mennyei illatot lehellett (4/21). 8. Szelíd, enyhe. E' ~ intést szívetek-nek táblájára írástok (241/29). Eggy tsalfa ~ vigyorgás Új lángot ad azoknak (185/137). 9. Kevésbé jelentős, nem lényeges. Én is attól tartok ám: Mert ez a' ~ Ethikám Csalhatatlan (276/20). Díszedbe ez által esett nem ~ tsorba (212/18). 10. Társadalmilag jelentéktelen (személy). De mivelhogy nagyok A' látások, és én ~ éneklő vagyok: Te beszélld el, Klio! (237/20) 11. (Kedveskedés kifejezésére:) sze-retett, kedves, aranyos. Eredj te ~ Pajzán! A' Lyánkának így szóll (330/1384). Fiatal ő, van egy szép ~ felesége (330/133). Ímé e' két Szép Gerlitzét Hozom neked, Cütere! Illy lángban fő Mind a' kettő, 'S csókot rak ~ kincsére (277/42).

Kis fn (9)

Családnév. 1. (István, pesti nyomdász és könyvkötő.) Utánna ... ~ István is Tyúkodalval 's utól Tóbi azokkal (314/18). 2. (Bálint, csökli pap.) El is jöttek, ~ Bálintom, a' te tisz-teletedre, Mind a' két rész ezer áldást kíván-ván a' fejedre (326/51). ~ (326/12, 67, 69, 71, 73, 74, 74).

kisarjazott in (1)

Származó. Hatalmas Rendek, óh vitézi vérből Kisarjazott nemes Magyar vitézek, Ti bölts Személyek, a' kik híreteknél Sokkal nagyob-bak vagytok (259/34).

Kisasszond fn (1)

Helynév. Öröm nekem, hogy lakhelyedbe szálltam, Hogy itt ~on reád találtam (305/6).

kisasszony fn (37)

1. Úri családból származó hajadon. Egy szó-val Úr és Pap, Ifjasszony, Kisasszony Fent a' major házhoz mintegy hozzá asszon (340/45). 2. (Ennek megszólítása.) Kisasszony! (368/1) 3. (Nagyleány, fiatal nő udvarias megszólítá-sa.) Egyet egyet fordul bennem A' vér és szin-te zajlik Valamikor a' Kis-Asszony A' Teke-nőbe hajlik (169/63). 4. Öreg ~: vénlány. Dorottya az egyik, egy öreg Kis-Asszon', Ki

méltó, hogy reá örök pártá asszon (330/215). *Kisasszony* (169/29, 143, 197/87, 368/9, 27), *Kis Asszony* (231/417, 310/11, 53, 69), *Kis-asszony'* (368a/128), *Kisasszon'* (388/cím), *Kis-asszony* (169/74, 87, 133, 330/719, 725, 1529), *Kis-Asszony* (169/81, 103, 169), *Kiss-Azzon* (330*/166/cím), *Kisasszonyok* (330/1461), *Kisasszonyod* (337/324), *Kisasszonya* (368*/31/9), *Kisasszonyt* (330/1455), *~t* (317/220), *kis-Azzonnak* (330/cím), *Kis-Asszonnak* (330/156), *Kisasszonnak* (330/1308), *Kis Asszonyának* (310/53), *Kisasszonyhoz* (368*/24/34), *Kisasszonhoz* (331/cím), *Kisasszonokkal* (330*/152/cím).

kisasszonyka fn (11)

1. Uri családból származó hajadon. *Éllyenek mind az Urak is, Asszonyságtok éllyenek, Éllyenek a' Kis Asszonykák, no éllyenek mindeknek* (310/76). **2.** *⟨Ennek megszólítása.⟩ Kis Asszonyka!* (238*/143/1) *Kis Asszonyka* (231/260, 408), *Kis Asszonykák* (310/29), *Kisasszonykám* (238*/147/1), *Kis Asszonykát* (231/376), *Kis Asszonykáját* (231/4), *Kis Asszonykának* (231/401, 238*/143/4), *Kis Asszonykával* (231/373).

Kis-Balaton fn (2)

Fertő tó. *Kis Balatonnak nevezem a' Fertő' tavát; mivel ezt a' nevet nem igen Aestheticához valónak tartom* (432*/202/1). *kis Balaton'* (432/9).

kicsikó fn (1)

A ló kicsinye. *Szép a' hajad' szép szála is, Ha kis tsikó hordozta is* (433/18).

kisdéd mn/fn (21)

I. mn 1. Kis ⟨élőlény, tárgy⟩; kicsike, kicsiny. *Nézd! Nézd! ama' ~ Patsirta, Hogy kél fel a' göröngy alól* (417/21). *'S a' hó' feje egén elszórá azokat A' ragyogó ~ hajnaltsillagokat* (330/1858). *Kiterjeszti ~ Országok' határát* (259/191). **2.** Kis termetű. *Kellemes lejtőt jár ~ paripája* (330/160). **3.** A szokottnál kisebb. *Hamarjába E' dalotskát zengé ~ Hárfejába* (235/36). **4.** Kevés, kisebb mérvű. *Bár kintses kamarád boltya ditsekszik arannyal, Ennekem egy ~ 's kurta szerentse elég* (39/8). **5.** Kis számú. *A' több Zefírek' nyájas ~ rajja, A' nedves Völgy' kedves Szaggal töltt lilomit*

nyalja (172/18). **6.** Nem túl hangos. *Ámor ezt hallgatta, nevette, és jelül Egy ~ mennydörgést durranta bal felül* (330/880). **7.** Rövid ideig tartó. *Álljatok, egy ~ haladéokra megálljatok itten Habjaim!* (259/595)

~ (305/52, 336/50, 337/367, 369, 341/23, 413a/567, 426/24, 460/24), *Kisdéd* (326/58, 348/44).

II. fn Kisgyermek, csecsemő. *És nem tsak magamért kérlek, kér vélem ez árva Kisdéd is, (elbágyadt karral feltartja öléből Gyenge fiját) im e' ~, sok régi Királyok' vére* (258/28-9).

kisebb-nagyobb mn (1)

Több különböző értékű, jelenségű. *'S annak kisebb nagyobb bétét Nézi a' Bólt hidegen* (367/5).

kisebbség fn (1)

Vki ~ére: rangjához méltatlan. *De talám néki sem lesz kisebbségére Hogy Nádorispányné lett itt az ő Vére* (337/365).

kísér i (28)

1. Védelem nyújtása végett, tisztelet jeléül együtt megy v. jön vkivel. *Te azt, ki megvetette a' világot, Vagy a' kinek már ez nyakára hágott, Kiséred és apolgatod* (305/47). *A' kiket zokogva e' földön éltebe Kisért a' megholtak temető helyébe* (214/66). **2.** Követ vkit, vmit, vele együtt halad. *Úgyde az Angyal egy nyomig Kiséri ember nyomát Te is ~jél holtomig Julim 's légy Angyalom hát* (269/30-2). *Kardján ül a' halál, rémülés mégyen előtte 'S öldöklés ~i nyomát* (253/45). *Ollykor a' Szerető Vadászként az élő Prédát kíséri* (155/21). **3.** Állandóan része van vmiben, nem hagyja el vmi. *Él is az ő tetemes hírek még sírjok után is, Él a' népek előtt, neveket ~i dítőség* (259/633). **4.** Büntet. *Ez a' Hír. — A' virtust ez mindig dítéri, A' vétet büntető átkokkal ~i* (193/22). **5.** Együtt jár ⟨az étellel⟩. [A halál] *Mivel mint az árnyék, a' testet követi, Kísér 's lábunk minden léptét számba veti* (204/24, 217/24). **6.** Kiegészítésül mely hangszeren játszik. *Megpendül egyszerre Izsák' száraz fája, Zengő szerszámokkal ~i bandája* (330/460). *~nek* (413/8, 413a/6); *~i* (192/13, 260/11,

413/50, 413a/46), *Kiséri* (259/330), *kiséri* (453/98), *késéri* (330/89), *~ik* (330/280), *~tem* (306/179), *~ted* (454/955), *~te* (231/174), *~ték* (231/280). — *~t volna* (237/8). — *Kisérlen* (158/12); *~jem* (306/173).

Ik: *el~*, *ki~*.

kiséрни in (1)

Követni. *Mint a' lidértz, ... A' ki ezt kergeti, el-repül előle, 'S azt szokta ~, a' ki szalad tőle* (194/30).

kiséřő fn (3)

Vkit kíséřő személy. *Éljen Zichyvel, 's Kiséřővel Éljen Károlynk éljen!* (188/151) *~t* (330/64), *~nek* (213/84).

kisérteni in (1)

Csábítani. *Elsőbb simogatva kezdtem ~, De ezzel kevésre lehetett ám menni* (239/177).

kisértés fn (1)

Csábítás. *Álmaim is mind nehezek: Mind tsak ~t érezek* (309/98).

kisértet fn (3)

1. (Babonás hiedelem szerint) a halott lelke, amely megjelenik az élőknek. *Hallott Óriás Szó is a' tsendes berkekben széllyel, Tsuda halvány ~ek láttattak szürkés éjjel* (413a/483). 2. Csúnya nő. *Óh Uram! Őrizz meg et-től A' vasorrú ~tól* (339/8). 3. Mennyei ~: a szeretett nő álmoképe. *Ah mert, bár eddig sok kín sértett, E' Kép — e' mennyei Kisértet — Visszaigézi nyugtomat* (431/53).

kisértetve in (1)

Kiséřve. *Phoebus. A' Hónortól, Pallástól, és Hírtől ~ a' Múzsákhoz* (188/119).

kisértetvén fn (1)

Őrizettel vezetve. *Kijőve Carnevál a' vén Porkolábbal ... 's Drabantok között ~* (330/1616).

kisértvén in (1)

Csábítva. *Bőrszag érzett rajtunk, nem könyvszag, nem kard-szag, Kisértvén szomjunkat a vinum de Kardszag* (228/4).

kiséřvén in (1)

Követve. *Ki az a' kit hozánk hoznak kelet felől az Egek Mint pompás napot késéřvén aranyos kék fellegek?* (405/34)

kiséřtál i (1)

Sétálva kimegy a határba. *De még is barátom jer, ha ki sétálunk, Az őszben is elég örömet találunk* (199/21).

kisfiú fn (1)

Nyilazó ~: Ámor. *Téjszin tzombján játszik nyilazó kis fija, Kinek szemén tűz van, száján ambrózia* (330/1877).

kisiet i (1)

Gyorsan távozik vhonnan. *De ki siess Múzsám mert majd a Császárnak Daktilust éneklő Múzsájához zárnak* (190/27).

kisír i (1)

Kisírja a szemét: vörösre és duzzadtra sírja a szemét. *Mikor sírja felett szemeit ki sírja, Eszébe is alig jut a' maga sírja* (209/17).

kisírt mn (1)

Kisírt szem: vörösre és duzzadtra sírt szem. *Hogy Páris' dámáji bajnokid' rettegjék, 'S ~t szemeken a' könny tseperegjék* (337/244).

Kiss fn (1)

Családnév. *Salétrom Inspector ~ Imre Úrhoz* (457/cím).

kisugárzik i (1)

Kitűnik. *A' ki ha származott volna kunyhóból is, Kisugárzott volna szép lelke abból is* (454/776).

kisül i (1)

Kiszárad. *A' mező kisültt, A' zengő liget kietlen* (427/58).

kisüt i (1)

Kipusztít. *Az áldott nap váljon tűznek katlanjává, Ezt a' szép világot tégye bús pusztává, Süsse ki a' kénnyén élő gonoszokat* (454/159).

kiszab i (2)

1. Kivág. *Kiknek nyeregből szabta ki rendjeket Az üstökös Kund, a' bajszos Gyula* (418/61). 2. Meghatároz. *Kurtára szabta ki a' Fársáng' ideit* (330/416).

kiszabadít i (1)

Kijuttat. *Juno, a' mint Ovidius beszéli, magtalan lévén, Jupiter a' maga' fejében a' fegyveres Minervát foganta, kit osztán a' Vulkanus kalapátsa szabadíta ki onnan* (330*/202/2).

kiszabadult in (1)
Szabaddá tett. *Mint mikor a' verset futó paripák valahára Kirohannak a' lántzoktól ~ pályára* (413a/521).

kiszabott mn (2)
1. Meghatározott. *Hát a' vitézeknek így kell é tennie? El kell é hagyniok ~ rendjeiket, A' fegyvert, a' Zászlót, a' Fővezérjeiket?* (330/1495) 2. Megállapított, kimért. *És a' Furiáknak kezekbe adatnak, Hol ha a' ~ büntetést kiállják, Az Istenek másik állapotban próbálják* (454/475).

kiszabva in (4)
1. Meghatározva. *Nints hát időre ~, nints az én tiszteletem* (405/7). 2. Kimérve. *Rettentő lármával, zörgéssel rohannak, Hol a' vér' mezeji már ki-szabva vannak* (260/18). *Ki szabva* (306/144), *Ki szabva* (267/42).

kiszakad i (1)
A lélek ~ vkiből: meghal. Mindjárt ~ a' lélek Belőlem, azt gondolám (324/39).

kiszakaszt i (2)
1. Kizakít, kitép. *A' Schreibkalenderből a' Bőjtnél ~ Egy tiszta levelet* (330/1525). 2. *⟨A kenyereket⟩ a megkelt tésztából megfelelő nagyságra kiformázza. Édesdeden bámúl réám, Míg csak ki nem szakasztok* (169/4).

kiszakasztani in (1)
Eltávolítani. *Hah! E' szépség' ritka mívét Prédára kell tartanom, És szívemhez forradtt szívét Vérrel kiszakasztanom* (443/76).

kiszalad i (2)
Szaladva kimegy vhonnan. *A' szobából minden ember ~a, 'S Carnevál odabé egyedül marada* (330/1637). *ki szalad* (114/190).

kiszáll i (20)
1. Kimegy vhonnan. *Innen a' hartzra termett Ló ~ gőgös fejével* (413a/668). *A' negyedik Henrik' ditsőültt árnyéka Kiszáll az udvarló Szentek' pitvarából* (337/295). 2. *⟨Járműből⟩ kilép. Lovokról az Urak mindjárt leugrálnak, Avagy Szánjaikból módosan ~nak* (330/286). 3. *Vhova ~: állandó lakóhelyéről ismeretlen területre kimegy, kiindul. Jövel, szállj ki vélem edgyütt a' Tengernek hátára* (413a/566).

Ím már a' vérnek tágas mezejére ~nak A' se-regek (253/38). 4. *Kikerül vmibe. Hát ha még férfi kort érhet a' hordóba, 'S mint királyi székebe ki száll a' kantsóba* (199/72). 5. *Megjelenik. Ha az új Hóld setét szarvval száll ki a' levegőben: Nagy zápor lesz a' tengeren* (413a/432). 6. *Kiáll vki ellen. Hasonló fegyverrel ismét hartzra ki szállának* (413a/497). *Mert véle szembe ki szálla, 'S Fejét el tsippentette* (114/821). 7. *Erőre kiszáll: vállalja a harcot. Cerberus ordított, harapó fogakat vitsorított, Még is ez ellene áll, véle erőre ki száll* (44/10).

Száll-ki (397a/867), *~anak* (390/18), *~a* (337/109), *~ott* (270/2, 413a/812), *ki szállt* (317/210), *szállt ki* (337/193), *fog kiszállani* (257/194). — *Szállj ki* (304/2, 435/2).

kiszállni in (1)
⟨Hadba⟩ menni. Hát ti Királyotokért 's a' hazáért hadba ~ Nem mernének e már? (259/647)

kiszállt in (1)
⟨Hadba⟩ ment. Rettentő hadakat látok, küszködnek erőssen A' viadalra ~t hadi népek (258/6).

kiszállva in (1)
Harcra készen. *Rettentő lármával, zörgéssel rohannak, Hol a' vér mezején már ki szállva vannak* (192/22).

kiszállván in (2)
Szárazföldre lépve. *Általjött a' jégen Tihany' hegyfokánál; 'S ~ Balaton' Szántódi révére, Az áldott Országba Somogyba béere* (330/33). *Ki szállván* (357/34).

kiszárad i (3)
1. *⟨Forrás⟩ Elapad. Forrásim, ... Kiszáradtának* (427/36). 2. *⟨Növény⟩ vízhiány miatt elszárad. A' kinyíltt játzint elasz, A' rózsaszál egy délbe' is ~* (288/96). *~* (445/5).

kiszáradt in (3)
1. *Szárazzá vált. Hüll már! — de jaj! — hijába Csepeg le harmatod már, Hijába mert ki száradt Erek be nem fogadja* (186/19). 2. *Kiszáradt szem: már könnyezni sem tudó szem. Ezek' e' két ki száradt szemnek*

Könnyteppé vált harmatai (130/27).
~t (446/23).

kiszáraszt i (1)

⟨A föld termőerejét⟩ nagyon igénybe veszi, kiszívja. *Mert ~ják a' mezőt a' lenek, 's a' zabok is* (413a/89).

kiszed i (4)

1. (Fogat) kihúz. *De most, noha csípésével Majd ~i fogamat* (425/38, 129/38). 2. (Bort) kiszív. *Haragszik a' gyermek Bakhus a' hordóba, Míg egy részét ki nem szedik a' lopóba* (199/62, 87/42).

kiszeg i (1)

Kiteker. *Veri szárnyát 's imé nyakát Ki szegi egy legény* (142/18).

kiszegezett in (1)

Előre nyújtott. *Kik is ~ pagnéttal kiálltak, 'S tűjökkel eleven Sorompót tsináltak* (330/1317).

kiszikrádzik i (1)

Tűz szikrádzik ki szeméből: nagy erőt, elszántságot mutat. *A' Magyar, óh mi vitéz tűz szikrádzik ki szeméből!* (253/42)

kiszív i (4)

1. (Pipából) elfogyasztja az égő dohányt. *Ott be szállván, egybe kérde: Regmetz esne mennyire? Míg ki szívól két pipával, el mehetsz; nints messzire* (161/36). 2. (Illatot) felszív. *Eredj, 's egy hosszú csókkal szídd ki Zefir elől illatait [a rózsának]* (426/21). 3. Észlel. *'S Ámor mosolygván szelíd nézéséből, E' kegyetlen lángot szívtam ki szemedből* (380/52). *szíttam ki* (196/54).

kiszólít i (1)

Az épületet az Úr ~ja: tönkremegy, lebontják. *Egy Emeritus épület ált ennek a' hejében. De azt az árnyék világból az Ur ki szólította 'S helyébe az Asszony ezt a szép házat álította* (310/21).

kiszór i (1)

Bőkezűen adományoz. *Gazdag ajándékit bő kézzel szórta ki Tzéres A' ti határitokonn* (258/91).

kísztet Ik: el~.

kiszületik i (1)

Kifolyik. *Ti, a' kik a' gyermek Bakhust böltsőjéből, Mihelyt ki születik a' gerézd' méhéből, Apolगतó ölbe lihegve fogjátok* (219/8).

kitágít i (1)

Lazává tesz. *Vagy hogy a' meleg a' föld nyílasit ~ja 'S vetésünkre a' nedveket több úton indítja* (413a/101).

kitajtékoz i (1)

Kiizzad. *Nints semmi, a' mi [a ló] futása tzellyát meg-határozza, Míg nem egészsz testen minden mérget ki-tajtékozza* (216/46).

kitakar i (1)

Vmit ~: a borító anyagot eltávolítja róla. *Fel költ mejjét ki takarja, Meg óldozza ruháit* (231/355).

kitalál i (3)

1. (V mely összefüggést) helyesen lát meg. *De hármass halmának tzellyát ~om, Mert amikor végbe megy a' Diadalom* (238/13). 2. Feltalál, rájön vmire. *Hogy az elme, 's tapasztalás pótolná a' szükségét 'S találná ki lassan lassan mindenik mesterséget* (413a/150). *találja ki* (377/50).

kitálal i (1)

Részletesen elmond. *Én addig az egész dolgot megforralom, Kifőzöm 's egyszerre nekik ~om* (330/994).

kitántorgott in (1)

Lassan előjött. *Egy Síról ~ Szél Bádjtattan mozgatja* (128/15).

kitárván in (2)

Kibontva. *Szép bársony burkokból ki hívja azokat Az este még félig bimbó virágokat, A' mellyek ki-tárván szagos kebeleket Bé fűszer-számozzák az egész vidéket* (89/11). ~ (397a/439).

kitehet i (1)

Kifejezhet. *No már milyen soká éllyen, jobban ki nem tehetem* (310/55).

kiteker i (2)

1. Kiprésel. *Mikor az ősz szőlőinek friss levét ~i* (111/119). 2. Kicsavar. *Mellé suhan két Fraj, 's mikor nem vígyázott, Szájából az égő pipát ~ték* (330/1703).

kitekint i (1)
Felderít. Egy messzelátó cső ~ené Szándékod' (418/69).

kitelik i (1)
Vkitől ~: birtokában van vminek. De sem tőlem ki nem telnék Illyen pompa, illyen kints (415/14).

kitenni in (3)
1. Kiejteni. Az u-t o-nak mondja, a-nak teszi az o-t, Ezt is foga közt szűrve kell ki-tenni, Külömben parasztos 's Comis fogna lenni (194/13, 58/13). 2. Kifejezni. Ha jól emlékezem, Benkő Úr valahol illyen formát akar az élénk szóval ~ (330*/204/10).

kiteper i (1)
(Fát) tövestül kicsavar. A' vizek' királya, Pádus, sok erdőket ~t (413a/488).

kitér i (1)
Elkerül. Ne hajts a' Szírének' szavára, 'S térj ki az Acroceraniáktól (445/72).

kiterít i (1)
Fa virágot ~: virágba borul a fa. Vigyázz rá a' Diófára, hogy midőn ki teríti Virágít, ... Ha levélnél több a' virág, gazdag lessz az aratás (413a/200).

kiterített in (1)
Ültetett. Úgy látszik, mint a' hegy tetején épített Fejér kastély előtt sorba ki-terített Pálma vagy jegenye kartsú derekával (239/32).

kiterjed i (3)
1. Elterjed. 'S mint a' világosság ~, És bekerül az egész Világon (418/95). 2. Kitágul. Minden munkák között azok a' Szótárok Mellyeknek szélessen ki terjed határok (126/2). ~t (373/92).

kiterjedhet i (1)
Hathat. Az Írónak Lelke felemelkedhetik ebben, a' bőltstől fogva a' leggyengébbekig minden lélekre ~ (454a*/257/27).

kiterjedt in (2)
Széttárt. Egy Vadgalamb ... Suhan ~t szárnyakkal A' völgybe egyenesen (397a/833). ki terjedt (213/121).

kiterjeszt i (3)
1. Kinöveszt. És akkor vaska gallyait szerte-

szét ~i 'S középen állván, temérdek árnyékát el terjeszti (413a/832). 2. Oltalmát szárnyait ~i vkire, vmire: védelmezi. Terjeszd ki oltalmad szárnyait reájok (453/28). 3. (Területet) növel. Kiterjeszti kisdéd Országok' határát (259/191).

kitesz i (7)
1. Elrendel. Az Ég mindennek ki téssen egy véget 'S nem soká érek már én is vénséget (171/19). 2. Elmond, kifejez. 'S tudom, hogy midőn ezt illy hosszán kitemtem, Minden itt lévőknak szíve szólt mellettem (454/821). De minden íge és nyelv, Minden poéta-festés, ... Elégtelen, csekély, szűk Hogy voltaképp' kitégyem, Téged miért szeretlek? (292/8) 3. Kiteszi a szűrét vkinek: elzavarják, elküldik. Tiszteletes Uram Ötse Sem teszi ki a' szűröm (92/161). 4. Kitesz vkit vmire: kellemetlen helyzetbe juttatja. De jaj mit beszéllek? Mikor én vétettem, Thisbémet, szerelmem, veszélyre ki-tettem! (77/190) tettem ki (310/56), Ki tették (92/64).

kitétel fn (1)
Kifejezés, kimondás. Lillám! Elég csak egy szó Annak ~ére, Hogy téged én szeretlek (292/2).

kitetszik i (5)
1. Kitűnik. Bár a' kertet nőjjék fel a' durva gyomok Még is ki tettzenek a' szép liliomok (29/6). 2. Megmutatkozik, felismerhető. Így a' vitézek' hív unokáiban ... ~ A' magos elme 's az Ősi Virtus (445/11). ki tettzik (111/93), fog ki tettzeni (12/36). — ki tessék (77/213).

kitetsző in (2)
Megmutatkozó, látható. Gyönyörűségével kínálgató térség A' rajta ki tetsző szűz tiszta fejérség (77/48). ki tetsző (77/40).

kitett in (1)
Kihelyezett. A' Palota ajtajába Kitett Bellica Cassába Tíz Kontz Papirost hánytak (92/20).

kitéve in (1)
Vminek ~: olyan helyzetben van, hogy vmilyen hatás éri. Ki van téve a' hév Napnak, 's a' sanyargató fagynak (413a/917).

- kitiltani** in (1)
Vkit vhonnan örökre kiutasítani. 'S Vétzyt Nyitra Vármegyéből Nem lehet ki tiltanom (317/67).
- kitisztázott** in (1)
Felvilágosult. Kit a' ~ értelem okosít, 'S maga az Igazság' napja világosít (454/731).
- kitisztít** i (1)
Lelket ~: vétkeiktől megszabadít. Míg a' sok kin, próba, bánat és gyakorlás A' mennyből szállt lelkét úgy ki nem tisztítja, Hogy virtusát semmi már nem motskosítja: Ekkor a' Teremtő magához felvészi (454/489).
- kitisztult** in (1)
Tökéletessé fejlődött. Bölts Gróf! tsak fiatal Múzsám erősödjön, 'S kitisztult lantombá hazám gyönyörködjön, Tsak az ég olly lelkét 's erőt adjon nekem: Téged fog zengeni hatyúú énekem (306/230).
- kitölt** i (2)
1. <Folyadékot> vhonnan vmibe önt. Nints a' nektár ollyan édes, Mellyet ki tölt Ganimédes Jupiter' tsészéjébe' (134/116). 2. <Indulatát> másokra kellemetlen módon vezeti le. Juno, tölt ki rajta bosszús haragodat Mért merte bosszantni Isteni rangodat (57/15).
- kitöltni** in (1)
<Folyadékot> vhonnan vmire önteni. 'S azt a' nedvet, ... Arany tsészékből apránként ki tölti az oltárra (413a/719).
- kitördel** i (1)
Darabonként kitör. A' vénség béverte púderrel hajait, Kitördelte kettőn kívül a' fogait (330/228).
- kitörlik** i (1)
<Kéz, láb> eltörlik. 'S keze, lába kitört Marsal Dorottyának (330/1476).
- kitörölhet** i (1)
<Személy lelkéből> eltávolít vmit. A' hűség, szeretet az asszonyi nembe Tűnik kiváltképpen mindeneknél szembe: Ha azt szíveikből az idők mostoha Változási ki nem törölhetik soha (212/26).
- kitörül** i (1)
<Érzelmet> megszüntet. Ah, melly sírva kértém őt Hogy törölje ki belőlem Lillát, és a' bánatot! (428/141).
- kitörvén** in (1)
Vmiből letörve. A' zablátlan szélveszeknek Felhitta tsoportjait, Kik az északi bértzeknek Kitörvén barlangjait, Mendörgő hanggal rablolták A' virdító berkeket (397a/52).
- kitruccol** i (1)
Meggátol. Hogy ott tsalfa praktikáját Kitruccoljam, És hitszegő száját Megtsókoljam (409/34).
- kitud** i (2)
Megtud. Sok Gavallér pénzt is adott a' Spionnak, 'S ~ta bibéjét a' szép Kisasszonnak (330/1308).
ki tudjam (185/36).
- kitündökl** i (2)
Látszik. Kérődzik, és jámborsága Ki tündökl szeméből (231/232).
ki tündöklött (77/50).
- kitűnik** i (1)
Eltűnik, megszűnik. És eszéből ki nem is tűnik Míg nem adja a' tromfolást (33/11).
- kitty-kotty** fn (1)
Kotyogó hang. Édes a' te danolásod [csikóbőrös kulacs], Jértze-forma kotyogásod: Kittykottyod innepi ének Bús Szívemnek, szegénykének (433/23).
- kiugrik** i (4)
1. Vhonnan gyorsan kiindul. Hanem most is imé felkél hazájából Kiugrik a' szelíd békeség' ágyából, És napnyugot felől oltalmaz titeket (337/410). 2. <Szellő> lengedezni kezd. Tsak némelly enyelgő Zefirek játszanak, Mellyek a' levelek alól kiugranak (380/26, 84/26, 196/26).
- kiújul** i (1)
<Növény> kihajt. A' Tavasz ... lehell, a zöldségek és virágok kiújulnak (397*/75/10).
- kiül** i (2)
1. Kidomborodik. Jól szabott englisch Sackjába Minden egy egy Tag ki ül 'S Kivált elől varrásába A Sack' majd széllyel feszül (231/344). 2. Meglátszik. És ábrázatján dalodnak Egész formájok kiül (397a/1140).

kiültet i (1)
 (Facsemetét) végeleges helyére ültet. *Igy jár, tsak tágas mezőre az ember ültesse ki* (413a/579).

kiürít i (1)
 Vmi tartalmát elfogyasztja. *A' mely örömmünket ezzel jelentjük ki, Hogy minden poharat még ma ürítünk ki* (233/30).

kiürül i (1)
 Természetes úton eltávozik. *Himen sorompóját bé törvén Vért ontok, Míg töltésből ki nem ürül a' Patrontok* (238/72).

kiüt i (9)
 1. Ütéssel tüzet gyújt. *'S az elrejtett tűz szikráit ütné ki a' kovából* (413a/152). 2. (A forrásban levő must a hordót) szétfeszíti. *Mérgébe tajtékját túrja a' szájára, Ki üti fenekét, 's el fut utóljára* (199/64, 87/44). 3. Kidug. *Ki üti a' fejét, széllyel tekint váránn Hát láttya a' szörnyű pusztulást határán* (56/47, 202/47). 4. (Vizet) enged. *Im a' Dombos Tsatornának szemöldök nyílásából Vizet üt ki* (413a/122). 5. (Zászlót) kitűz. *Ki üté Zászlóját a' had véres attya Az irtódzás szörnyű szelin lobogtatya* (192/1). 6. (Harc) megkezdődik. *Vagy míg ki ne ütne jól elejét veszi* (195/50). 7. Sikerül. *Sok dolgok jobban ütnek ki hideg éjjel, vagy midőn Az újj Nap lehar-matozik a' friss hajnali időn* (413a/294).

kiütő in (1)
 Keletkező. *Északról sok rendel mérész tserfák álnak 'S a' gyakran ki ütő szél ellen strá-zsálnak* (72/26).

kiütvén in (2)
 1. Kitűzve. *Ki ütvén zászlóját a' Had' véres Attya A' halál' 's irtózás' szeklén lobogatja* (260/1). 2. (Szikra) fellobbanva. *Az Éris' szikráji, ... Egyszerre ~, lángokká válnak* (330/968).

kivág i (4)
 1. Halál, ég ~ vkít: meghal. *Sokszor magamban képelem, Hogy az halál ~* (278/16). *Vágd ki edgyütt vélem, Bosszús Ég! Mért kívánjak élni?* (409/25) 2. Különbözik. *De abban ő rajta sem vág ki Dorottya, Hogy néki is kedves még az Ádám' botja* (330/247). 3. Túltesz vmin. *De sem a' Médusok gazdag orszá-*

gának erdei Sem a' szép Ganges, sem Hermus aranyporos vizei Nem vágnak ki Itália földénn (413a/660).

kiváj i (2)
 1. Vájva üreget csinál. *Hát azért vájták ki ezt is pintzelyuknak, Hogy így Daktilusra majd könnyebben buknak?* (219/61) 2. (Szemet) kikapar. *Míg Sámsont Délila álommal kínálja A' gyilkos kéz alvó szemeit ki vájja* (71/26).

kivájt in (1)
 (Folyóvíz által) kimosott. *Át-tsörgi a' ~t fának Mez'telen gyökereit* (397a/707).

kiválaszt i (4)
 1. Kijelöl. *Dorottya ~ egyet nagy felhanggal, A' ki a' Szálába menjen Követ-ranggal* (330/1075). 2. Kiszemel vmit, amit megfelelőnek tart. *Előbb válassz ki szemeddel egy jó helyet* (413a/760). *Kiválaszt* (330/860), *választották ki* (330/1085).

kiválasztott in (1)
 Választékos. *Kik rózsákkal koszorúzva Kiválasztott pompában Énekeltek a' Szépnemnek Oltáránál sorjában* (307/58).

kiválasztván in (1)
 Kivéve. *De Ámor a' szép fény' 's illat' közepéből Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből, Ráteszi keményen felhúzott íjjára* (330/2060).

kivall i (1)
 Bevall, elmond. *Ha ~juk, hogy szeretünk, Az ifjaktól megvettünk* (309/69).

kivált hsz (46)
 Főként, főképpen. *Hehj jó ízűt eszem abból, De ~ a' dúcczából* (169/162). *Előbb kellett volna megbánnod; 's nekem bár Mindég, de ~ most legfájdalmasabb már* (176/94). *Hányja, veti végét, elejét dolgának, Kiváltt miként kezdjen néki a' tsatának* (330/998).
 ~ (13/cím, 239/213, 267*/14/3, 330/1725, 2000, 330*/154/3, 330*/166/3, 413/31, 413a/27, 454/139, 363), *Kivált* (31/26, 111/94, 114/966, 124/14, 217/69, 101, 222/51, 231/345, 238/37, 239/238, 267/31, 143, 186, 330/102, 738, 1399, 1655, 1815, 330*/136/3, 330*/137/8, 330*/193/1, 330*/197/6,

413a/130, 190, 346, 654, 848, 915, 457/13), *Kiváltt* (159/11, 330/829, 1014).

kiválthat i (1)

⟨Zálogba tett tárgyat⟩ visszaszerezhet. *Míg feljő a' leves, eleget játszhatunk, Tán egy sor zálogot addig ~unk* (330/616).

kiváltképpen hsz (1)

Főként, főképpen. *A' hűség, szeretet az asszonyi nembe Tűnik ~ mindeneknél szembe* (212/24).

kiválva in (1)

Elkülönülve. *Rendes is volt látni, miként sok vén dada Többektől ~ a' széken kushada* (330/484).

kíván i (102)

1. Vmit megkapni szeretne; vágyik rá. *Az aranyra ijabb aranyt gyűjtögetvén Több kintset kintséhez ~* (83/47). 2. Óhajt, szeretne. *El mondhatok, ha ~od, sok régi szokásokat* (413a/188). *A Poëta tsak gyönyörködni szeret nem ~ ő semmi egyebet* (16/cím). 3. *Kíván vkit: fizikai, testi vágyat érez iránta. Ejthetek még egy könyűtskét Utánnad, szép Angyalom? Bús elmém rajtad tűnődik, Tsak ~, sóhajt, gyötrődik* (443/6). 4. *Vkinek ~ vmit: kifejezi vágyát, hogy vki részesüljön vmiben. Hogy ez nap, melly imáadandó Nevének szenteltetett, 'S mellyen ~ok állandó Egészséget, életet* (331/39). *Ezzel jó éjszakát ~unk és Katát Instálljuk, hogy ő is ~jon jótszakát* (340/49–50). 5. Nyomatékosan kér, követel. *Addig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál: A' Nemes jószágokból is, Sőt még az Asszonyokból is Sedecimát ~tak* (92/217). 6. Szándékozik, akar. *Nem ~ok én csuklóig Kezemmél bent vájkálni, Csak kívülről babrálgatni* (169/117). *Ím hozzád ~ folyamodni az árva leánya Károlynak* (258/23). 7. *Vmi ~ vmit: vmi igényel vmit. Ellenben az olaj fának nem kell semmi mívelés ... Nem ~ják a' karmoló gereblyéket ha végre Meg ragadtak már a' földbe* (413a/970). 8. ⟨Vmely cselekedet⟩ büntetést, megtorlást tesz szükségessé. *Ha valaki meg háborította És mérgét haragra indította 's Mindjárt ~ bosszú állást* (33/9).

~ (148/60, 192/40, 258/35, 308/32, 413/36), ~ok (77/282, 176/21, 330/1455, 337/422,

413a/568), ~sz (259/74, 413a/31), ~nak (25/34, 40, 190/24, 231/432, 310/15, 330/84, 341/40, 413/5), *Kívánnak* (259/478), ~tam (235/34), ~tál (259/465), ~tatok (259/435), ~tak (225/89); ~om (74/21, 208/90, 217/112, 290/35, 397a/17, 453/282, 454/291), *Kívánom* (79/14, 185/68, 314/53, 368a/165, 454/556), ~ja (114/201, 126/45, 188/156, 158, 208/62, 218/16, 259*/205/3, 326/67, 69, 71, 327/9, 330/91, 454/346, 938), *kívánnja* (188/86), *kívánnya* (92/106), *Kívánja* (259/270, 413a/698), ~juk (233/49, 310/25), *Kívánjuk* (308/55), *kívánnjuk* (413a/733), ~ják (267/95, 358/28, 454/497), ~tam (237/135, 454/671), ~tad (233/32), ~ta (279/2, 428/15). — ~nék (287/43), ~na (114/859, 197/40, 44, 222/39, 268/114, 290/35, 454/272, 947); ~nám (209/112, 217/92, 267/236, 397a/529), ~nátok (231/445). — ~jak (409/27), ~j (413a/44), ~jon (191/3), *kívánnyon* (55/3), ~junk (266/14, 336/32), *Kívánjunk* (336/80); ~jam (454/555), *Kívánjuk* (340/33).

Ik: meg~.

kívánás fn (2)

1. Óhajtás. *'S még is a' halálnak végső kívánása Az ember szívének titkos hazugsága* (453/155). 2. Kifejezés, mondás. *Kezdjünk hozzá a' munkához, töltsön ki-ki üveget 'S ilyen jók ~ával kotzogatassuk az eget: Éljen sokáig Krisztina* (310/48).

Ö: étel~, proszít~.

kíváncorog i (1)

Kivánszorog, lassan halad kifelé. *Akkor kívánszorogék a' várnak szélére, Resten néztem puskám elrongált csövére* (239/209).

kíváncsi mn (5)

1. Olyan ⟨személy⟩, ki nagyon szeretne vmit megtudni. *Az a' vetés tesz kíváncsi gazdájának eleget, A' mely kétízben állott ki hideget, és meleget* (413a/55). 2. Ilyen személyhez tartozó. *Pirosuló ujjait onnan ki mutatja Melylyel a' kíváncsi szemet csalogatja* (64/14). 3. Táplálékot kereső ⟨állat⟩. *Rajta a' Juhok, 's kíváncsi Tinók is nagyon kapnak* (413a/919). ~ (169/66), *kíváncsi* (330/1477).

kivándorlott in (1)
Kitelepült. *Tsángó Magyar ... A' Moldvában lakó törzsökös Magyarok így nevezik magokat: ezekhez járúlnak még az újjabb időkben egyszer mászszor ki-vándorlott Magyar és Székely familiák* (313*/102/4).

kívánhat i (4)
1. Óhajthat. *Hogy ~d hogy ne ditsérjük Vagy a' Napot vagy Tégedet?* (417/7). 2. Elvárhat vmit. *Egy szóval a' kedvet ki ki úgy meg tsapja A' mint ~ja tőlünk Bálint napja* (266/28). 3. Kifejezheti vágyát, hogy vki részesüljön vmiben. *Engedd meg hadd kívánhassak néked örök napokat* (405/19).
~ják (342/17).

kívánczik i (1)
Vágyódik. *Mondd meg néki, hogy kertjébe Régolta kívánczom* (456/26).

kívánni in (1)
Óhajtaní. *'S a' mitől leg inkább el vagyunk rekesztve, Azt szoktuk ~ mindig szív epedve* (239/16).

kívánó mn/fn (4)
I. mn 1. Óhajtó. *Meg kell érnem, mert, nem vagyok Olly merész, mint kívánó* (169/58). 2. Vmit elérni szándékozó. *Coquette, tetszeni ~, színes mézes mázos beszédű, szerelemhez értő Dáma* (330*/183/3).
II. fn Vmit elérni óhajtó személy. *A' hírnév' rab ~ja, ... Hadd epedjen baján* (397a/85).
~k (454a*/256/10).

kívánság fn (18)
1. Vminek a birtoklására v. megvalósítására irányuló törekvés. *A pénz ~át addig el nem unnya Míg örökre szemét maga bé nem hunnya* (5/13). *Ezt látván a' halál, ... Ki költ a test ellen, mellynek ~a Miatt esett ez a' lélek romlottsága* (213/37). 2. Óhaj, vágy. *Az ember kevéssel meg éri, Mihelyt ~át szükségéhez méri* (202/98). 3. Követelés. *Engemet küldöttek olly' parantsolattal, Hogy ~okat adjam elő pontban Az Uraknak* (330/ 1141). *'S mondja meg az ottan lévő vendégeknek, Mi a' ~a a' Dáma-seregnek* (330/ 1078). 4. Az amit vki kíván, aminek a megvalósulását óhajtja. *A' bosszúállásnak, trutznak ~a Benne a' legfelsőbb garádjására hága* (330/1059).

Kívánság (239/189), ~om (201/cím), ~ot (330/1149), ~okat (453/153), ~át (454/269), ~tokat (259/399), ~imat (177/15), ~oknak (162/70), ~omnak (77/98), ~gal (169/55, 330/1490), ~okkal (454/396).
Ö: jó~.

kívánt in (7)
Olyan (dolog), amit óhajtott vki. *Szinte helyre állott volna a' tsendesség, 'S meglett volna köztök a' ~t békesség* (330/1774). *Tsupán álom által tér meg minden vére Kívánt nyugalás után tér meg erejére* (8/18).
~ (77/69, 126/42, 239/107), ~t (330/728, 1935).

kívántatik i (1)
Szükséges, kell. *De már az élőfának Mélyebb 's éppen nyakig erő vermek kívántatnának* (413a/825).

kívánván in (5)
1. Óhajtván. *Mindenik a' fiam' szívéért tsátázik; De sokat ~ mindenik hibázik* (268/116). 2. Kifejezven vágyát, hogy vki részesüljön vmiben. *El is jöttek, Kis Bálintom, a' te tiszteletedre, Mind a' két rész ezer áldást ~ a' fejedre* (326/52).
~ (167/17), *Kívánván* (92/320, 457/20).

kivégez i (2)
Elpusztít, megöl. *A' jó matska a' kártékonyt mindjárt ki végzette, De osztán a' sajtot is mind egy tseppig meg ette* (141/7). *Fúlok, lehellek; fázom, gyúlok, Vagy egy ~ már, vagy más* (455/30).

kivér i (6)
1. Elüz. *Hát ha ki vér? 'S kemény szitokkal ereszt el* (157/16). 2. Kibocsát. *Ha a' Felhő sok vak sugárt vér ki reggel magából Halványon jön ki a' Hajnal Tithon rózsás Ágyából* (413a/450). 3. Vmi ~ a fejből vmit: elfelejtet vele vmit. *Ez a' butella másolás A' megdühödtt Világnak Minden tsatépatéját Kiverte a' fejemből* (369/10). 4. Ellep, beborít. *Nem fért volna ijedtébe Már egy zabsem a' seggébe Ki verte a' szar szeplő* (114/209). 5. Hangoztat. *És te, Nimfa! A, mit én nem bírok, Verd ki zengő bértzedén* (304/14, 435/14).

- kivert in** (1)
Kiütött. *Mint tajtézkiz atzél inye, 's eszén kívül Mint ordítja ~t fogát!* (338/24)
- kivesz i** (12)
1. Kiszakít, kitép. *Mint fel lobbannátok? Már ki pattannátok, 's Tán golyóbiskátok' A' nézés tövéből ki venné?* (139/50) 2. Elővesz. *Hát mihelyest ezt ki vette Nadrág hasítékjából, Az üllepe olly felette Nagyot durranta hátul* (114/959). 3. *⟨Javakat⟩ kap. Mert melly'k nép lehet az, melly a' természet' öléből Több áldást és több javakat vett volna ki, mint Tik?* (258/90) 4. Kiemel, felvirágoztat. *'S az emberiséget vedd ki az ínségből* (337/88). *Ez a' jó Királyné — még azt meglátjátok — Kivészi a' porból, és szennyből hazátok'* (259/178). 5. *⟨Az árvíz⟩ kimos vmit. Ki veszi gyökerét a, magos cserfának* (52/17). 6. *⟨Nevet⟩ megőriz, fenntart. Ez le száll akkor is sírjára az égből, És ki veszi annak nevét a' mélylősből* (193/34). 7. *⟨Szenvedést⟩ megtorol. Szenvedésit rajtok így bőven ki venné* (12/26). 8. *Kivesz vkiből vmit: arra készleti, hogy megmondjon vmit. Bámulásom okát senki Ki nem venné belőlem* (169/32). 9. *⟨Panaszt⟩ megszüntet. 'S minden panaszt a' ti szátokból kivégyen* (259/156). *vedd ki* (379/138), *kivegye* (330/1210).
- kivész i** (2)
1. Elmúlik. *Lelkünkől e' víg hangokkal Minden únalom ~* (424/58). 2. Eltűnik. *Féretőlünk gond, búbanat, vessz ki ma Korpádról, vessz* (310/40).
- kivet i** (4)
1. Kidob. *Sok ifjú Gavallér öszve szid engemet, 'S ki veti a' kaput' zsebjéből könyvem* (197/86). 2. *Vkit ~: becsap. Ím engemet is ki vete Jupiter hova tovább* (92/164). 3. *Vkit ~ vmiből: megfoszt vmitől. A' Királyi Felsőség Specifice őt illeti, Az Ötseit ki is veti Minden Aviticumból* (92/91). 4. *Vkit szívéből ~: nem szereti többé. Sírba vár! Vagy mást szeretvén Szíviből engem kivét* (282/14).
Ö: szám~.
kivetés Ö: szám~.
kivetett Ö: szám~.
kivetette Ö: szám~.
- kivetkezik i** (1)
Kibújik. *Mint a' Napnak tekinteti Mikor a' setét felhőkből ki vetkezik* (137/10).
- kivén in** (1)
Elővéve. *Ki vénen egy Perspectivát Látja, hogy már jól benn van* (114/194).
- kividorult in** (1)
Kiderült. *És míg a' Nemzetek ki vidorult 's deli Egének oszlopát ősz Atlás emeli* (70/11).
- kivilágosít i** (1)
Felvilágosít, tudatosít. *Ki tsak annyit mondott, mennyit érzett 's tudott, Ki világosított, de még sem hazudott* (454/586).
- kivilágos-virradtig hsz** (1)
Hajnalig. *Hogy a' hadba el fáradtam Miattok el nem alhattam Ki világos virradtig* (114/615).
- kivirágozott in** (1)
Virágba borult. *Ottann a' ragyogó patak' Habján a' ~ Bokrok' képzete tündökölt* (403/18).
- kivirít i** (4)
1. *⟨Virág⟩ teljesen kinyílik. Az ivónak szemészáján ezer rózsza virít ki* (270/3). 2. *⟨Fa⟩ Kihajt. Sőt nagy tsuda, az olajfa, ha levágják, a' tövén Kivirít, száraz fájából ismet újj gyökérjövén* (413a/555). 3. *Kilátszik. Mintha látnám, mint virít ki Bársony szín selyem szőre* (169/69). *ki virít* (413a/852).
- kivisz i** (1)
Kivezet. *Már éppen kivitték a' szegény Carnevált, Már éppen fegyver közt a' vesztőhelyen állt* (330/1633).
- kivitetik i** (1)
Kiszállítatik. *Egy más világ, mellyet még nem esmér senki Egy gyászos sir, melybe vitetik minden ki* (453/86).
- kivizsgál i** (1)
Megismer, megtud. *Ki vagy, miért vagy, hol lakol? és kinek Szavára mozgasz?'s végre mivé leszel? Míg ezt ki nem vizsgálod, addig Por vagy, az is leszel* (396/27).
- kivon i** (2)
1. Kihúz. *Az ősz Pálffy ~ja a' kardját* (259*/203/1). 2. Felzavar. *A' redves vénségtől tisz-*

tes fák' allyából, Egy serény de durvás méhraját ~a (341/31).

kivont in (3)

Kihúzott. Ki vont éles karddal bé vágván, meg verem Saul- és Dávidként az én tíz ezerem (238/67). Ezt mondá le vett kalappal; És kivont dugóval, tsappal Megnyitott hordót, butykost (317/153).

~t (259*/203/4).

kivölgyelt in (1)

Kivájt. Ezt orsó' hegyével kanyarítják meg egy kivölgyeltt vagy kibarázdoltt deszkátskán (330*/144/3).

kívül hsz/nu (23)

I. hsz 1. Vminek a külső részén, felszínén. Pompás volt a' Templom mind ~, mind belől (306/181). Bömből a' föld belől 's küszködik magával, Kívül echóztattya a' romlást lármával (195/16). **2.** Kinn, a ház falaitól be nem zárt térben. Itthon nagy tanátsú, kívül erős, bátor (266/44). **3.** Kívülről: vminek a külső részéről. Nem kívánok én csuklóig Kezemmel bent vágkálni, Csak kívülről babrálgatni (169/119).

~ (443/44), Kívül (59/16, 19, 114/545, 195/19, 239/65), kívül (315/22), Kívül (306/211), kívülről (215/85).

II. nu 1. A ház falaitól be nem zárt térben. Melly nyugodva ülök zsombokos párnádon, A' zűrzavart kívül látván kalyibádon (202/84). **2.** Vki, vmi kivételével. De kiket is tudtál volna e' mostani Frígyeseken kívül arra választani? (337/100) — A' vénség béverte püderrel hajait, Kitördelte kettőn ~ a' fogait (330/228). **3.** Vmi nélkül. Mikor így az erős a' földön fetreng Minden bajonn ~ nyugova a' gyenge (15/10, 204/10, 217/10).

kívül (452/72), kívül (330*/204/9, 338/23, 369/12).

Ö: azon~, ezen~.

kívül-belől hsz (2)

1. Mindenütt. Magyarjaim! kívül-belől Mind a' ti lelketek felől Fog a' Világ beszélni (259/132). **2.** Minden vonatkozásban. El beszéllem miként jára Trója a' Görögöktől Hét esztendő háborúba Szenvedvén kívül belől (113/11).

kívüle hsz (2)

Nélküle. De egy égő szívet hagyni magánosan, Melly kívülem beteg lenne halálosan, Nem engedi a' szövetség, 's a' szerelem (423/16, 184/16).

kizabolázni in (1)

Illő már ki zabolázni a tajtékzó paripát: a zabolát kivenni (a ló szájából), ideje megpihen-ni. De mi messze tartó mezőn nyargaltuk meg pályánkat, Illő már ki zabolázni tajtékzó paripánkat (413a/1103).

kizár i (2)

1. Távol tart. Egy Paraditsomot magának így tetet Minden Nemzet 's abból ki zár más Nemzetet (190/84). **2.** Eltérít. Szándékomból ki zár ki? A' mint vagyok, maradhatok Olly ember, mint akárki (316/14).

kizeng i (5)

1. Kihirdet. Előállt, 's felszóval ~é azokat A' Magyar hazának írott fátumokat (306/147). Én — mert szívbéli bánatod Megnémit — ki fogom zengeni siralmad (386/18). **2.** Kifejez. Múzsák ... jertek Zengjétek ki szóval, Lantal Éljen sokáig Antal! (336/7) Zengd ki (337/265, 267).

kizúdul i (1)

Nagy erővel támad. De ah reszkess, de ah rettegj Magyar nép: Mert ellenséged ellened kizúdukt, 'S dühösködő sereggel Rohan határidra (259/51).

kizsarol i (1)

Vmit vmilyen módon kicsikar vkitől. Más népeket rablott, pénzét ~ta, Az ember 's nemzetek' jussait gázolta (337/37).

Kjabrera fn (1)

Családnév. (Gabriello Chiabrera (1552–1638) itáliai költő.) A' Távollétel — Dal ~tól (145/cím).

L. még Chiabrera!

Klára fn (1)

Személynév. Vályi ~ra (280/cím).

klarinét fn (1)

Billentyűs fűvóhangszer. Sír a' lány Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán (400/80).

klárisoldalú mn (1)

Kláris-oldalú kút: korall övezte forrás. Fe-

lettek a' tetőn áll Egy kláris-oldalú kút (371/18).

klastrom fn (2)

Kolostor, zárda. *Végre Szikszó Városába' mint szarándok bé juték, s Klastromunk házába ottan Gvárdiánunkhoz futék* (161/34). ~ba (92/112).

klázli fn (4)

Üveg pohár. *Habzó ~kat kell kiinni salvéval, Ha meg árt, öntsük le fekete kávéval* (336/41).

~ja (326/65), ~t (310/78), *Klázlikat* (317/237).

L. még glazli!

Kleist fn (4)

Családnév. <Christian Ewald Kleist (1715–1759) német költő.> *Lillához — A' ~' Rap-szódiai közül* (379/cím).

~ (381/cím), ~' (379/cím, 397/1, 407/cím).

klerikus fn (1)

Pap, katolikus egyházi személy. *'S mivelhogy ezt a' Státusok Nékiek meg nem adták, Rajta a' sok Clericusok Magokat öszve tsapták* (92/220).

kliens fn (1)

Patrónusától függő személy az ókori Rómában. — *...a' szomszéd mezők' Mesgyéit elszántattatod, 's fukarként A' Cliensid' fölgyein Túl lépél* (410/25).

klíma fn (2)

Égőv, táj, vidék. *A nap kettőztetvén hév tűzét a Rákonn Magossan tündöklik a' hideg climákonn* (86/2).

~kon (198/2).

Klio l. Clio

Klitzia fn (1)

Személynév. *Piros ortzámra ~, ... Szerelmesen katsintott ma* (148/25).

Klobusiczky fn (2)

Családnév. <Szomotori birtokos család.> ~ *Pálnak, s Pallai Erzsébetnek, A kik fundálói voltak ez épületnek* (404/1)

~ (404/5).

klompér fn (1)

Krumpli. *Minden Magyarságtól kopaszson meg Jéna, Mikor ~ mellé megy seres Lagéna* (233/58).

Klóris fn (1)

Személynév. *Mondják, hogy halálakor is Nyögését hallatta, 'S hogy a' nyögés közbe ~' Szép nevét jajgatta* (142/23).

klub fn (4)

Titkos összeszövetkezett társaság. *Felkiált a' Klub viváttal: Éllyen! A' Nemzet, éllyen! Éllyen a' Nép Fizignáttal!* (114/490)

Klúb (114/430), *Klubot* (330/1152, 1153).

klubista fn (1)

Titkos társaság tagja. *Bé is gyűl a' sok Klubista, Ki mint hajdan Novellista, Tudta a' Politicát* (114/389).

knaszter fn (2)

Dohányfajta. *Esze nélkül egy Lokájja Mindjárt ott terem vele, Másiknál már a' pipája Fein Knaszterrel tele* (231/66).

Knaszterjéből (231/98).

kobak fn (2)

Fej. *Hellyén van még az én eszem; Ollytól nem is tanúlok, Kinek ~ja korpavár, 'S a' tzinke is tart tőle már* (316/23).

~jokra (330/1684).

kóborló mn (1)

Vándorló. *A tsendes Chinai, 's a' ~ Tatár Érti hogy a' halál nem legvégsőnn határ* (454/347).

kóborog i (1)

Kóborol, erre-arra járkál. *A' könnyű szarvasok' nyája Őszvenyargal minden közt, ... Sebes-futva ~nak Nádon, vízen, szirtokon* (397a/669).

kóborol Ik: széjjel~.

kóc fn (2)

Kender, len gerebenézésekor fennmaradó összegubancolódott szálak csomója. *Lohadtt mellyén tsonó ruhák tekeregnek, Mellyek közt elhervadt tsetsei fityegnek: ... mint midőn az ért uborkát leveszik, 'S a' napon megaszván a' kótz közzé teszik* (330/238).

kóztot (330/601).

koccan fn (1)

Cuppan. *Kottzant a' tsóktsákány a' keblen, az artzon* (330/1310).

- kócé** fn (1)
Legény, cimbor. *Uram, éltesd ezt a Cotzét, Hogy egyen meg sok száz plocét* (227/10).
- kocik** fn (1)
Kucik, kuckó, a kemence patkája. *Hat Leányi egygy Banyának a' kotzikba ültenek* (161/26).
- Kó cim** fn (1)
Helynév. <Chocim, Chotin, moldvai város.> *Szedd fel a' Szuákem' és Kótzim' környékén, Szedd fel a' Pontusi pusztán lovaglókát* (337/238).
- kocka** fn (1)
Forgó ~ra vetheti: veszélynek teheti ki. Mi vethette élted illy forgó kotzkára? (77/266)
- kocogtat** i (2)
1. Ütöget. *Gereblyével kocogtatja az üres sisakokat* (413a/502). 2. Kér. *'S illyen jók kívánásával kocogtassuk az eget: Éljen sokáig Krisztina* (310/48).
- kócsagbokréta** fn (1)
Kócsagtollból készült dísz. *Nyusztos kalpagjának kócsag-bokrétája Gyengén leng, ha fúváll a' szellő reája* (330/269).
- kócsagtoll** fn (2)
A kócsag hátán levő hosszú, selymes toll. *Merőn meg ül rajta vitéz Leventája, Nem mozdul semmije, csak a' bokrétája, Mellynek kócsagtollból kötött szála között Az arany boglárba a' fény meg ütközött* (256/23). *kócsag tollból* (82/25).
- kocsi** fn (2)
1. Rugós személyszállító jármű; hintó. *Száz négylovas kotsit hajtok a' pataknál a' porba* (413a/1123). 2. Személyforgalmat lebonyolító lovas kocsi. *Pestreis egygy kotsinn mint szerelmes Hazánk Hív fiait egygyütt örömmel utazánk* (235/23).
- kocsis** fn (3)
A lovakat hajtó és ápoló alkalmazott. *Benn az istállóban a' lovak hortyogtak. Üstökbe ment Jantsi tsatlós a' kotsissal* (330/687). *kotsist* (413a/523), *kotsisunkat* (330/1697).
- kocsonya** fn (3)
Csontos, bőrös húsból főzött étel, melynek leve megdermedt, rezgő állapotban van. *Úgy pislog békullott szeme két tájéka, Mint a' kotsonyába fagyott Varasbéka* (330/226). *kotsonya* (114/211), *kotsonyával* (330/1692).
- Koecher** fn (2)
Családnév. <Joh. Christoph ~ (1699–1722) német egyháztörténetíró.> *Az a' ~ uta, e' meg a' Picardé* (126/22). ~ (126/36).
- kofa** fn (1)
Női piaci árus. *Ékesen-szóllóbb ő, mint akár-melly Kofa, Meg is van edződve ortáján a' pofa* (330/1083).
- kofaság** fn (1)
Pletykálkodás. *Rajta! per! irigység! bosszúállás szégyen! Vénlányharag! kudartz! ~! — így legyen!* (330/670)
- koh** fn (5)
1. Kohó. *'S a' pogány Kersztyént átkozván magába, Elszánva ugrana az értzek' ~ába* (454/442). 2. *Ámor, Vénus ~a: a szerelem. És bár Ámor' ~ában élek; De tüzemről beszélni félek* (431/22). *Mond: minket ez háznak itt az irigy fala Vénus bús ~ába bánattal aszala* (77/90). 3. *A gyász ~: bánat. Mégis e' gyász ~át édesdeden látom, Mihelyt eszembe jutsz, régi jó Barátom!* (457/11) 4. *Kinok ~a: gyöttelelem. Kész vagyok é élni e jajj Világába 'S tsüggedetlen élni e kinok ~ába* (453/272).
- Kohányi** fn (1)
Családnév. *Néhai Méltóságos ~ Kátsándi Therezia Asszony, ... eltemettetésekor* (454/cím).
- kohol** i (1)
Kigondol, alkot. *Ezer Kánont is ~tak Isteni sugallással* (92/297).
- koholó** fn (1)
Kitervelő, alkotó. *Ti Vadak! Mindennek aki ~ja Valék: légyetek most testem koporsója* (77/199).
- koholt Ik:** ki~.
- Kój** fn (1)
Helynév. *El pusztúl Kágyának, ~nak egész hegye, Kietlenben húhol az egész Vármegye* (219/23).
- kókadó** mn (1)
Lankadó, konyuló. *'S im a' beteg virágok*

*Mingyárt feléledének, A' kókkadó falombok
Zöld színbe jöttek ismét (352/23).*

kókadtt mn

(1)

*Kókadtt fővel: aléltan. [A madár] A' bokorra
ájúltában Kókkadt fővel esik rá (397a/808).*

Ik: le~.

kokárda fn

(3)

*Szalagcsokor. Kardján ül a' halál, rémülés
mégyen előtte 'S öldöklés kíséri nyomát; száz
tarka ~t, Száz sapkát látok lov' alatt a' por-
ba' heverni (253/45).*

~ (114/537), ~ja (114/234).

kokett fn

(2)

*Kacér, könnyűvérű nőszemély. Sem 'a hiú
katzéroknak, minémű ama' záporbeszédű
Stutzer, 's amaz agyatlan szép Coquette, sem
a' mély lelkeknek számára nem írok én (368/
3).*

Coquette (330*/183/3).

kokettnyelv fn

(1)

*Kokettek jellemző nyelvhasználat. Ámbátor
a' fejem Toalettt volna is, Curtisán melyem-
ből Coquet nyelv szólna is, Bár próbát Ro-
mános elmésséggel teszek, 'S ékebben
szóllok, mint a' Hof-Maitressek (330/1418).*

koldul i

(5)

1. Kéreget. *Nézd a' barna népet forró homok-
jain, Vagy hever 's éhez a' Paraditsomba,
Vagy koldul, vagy lop, öl, prédál alattomba
(313/116).* **2.** Megalázkodva kér. *Ha rajtatók
nem áll, hogy az ember hulljon, Leg alább az
Árva 's Özvegy ne kolduljon (195/56). Mi
koldulnánk é kegyelmet gyáva ellenséginktől?
(259/500)* **3.** Igényel. *Nem koldul ugyan a'
Virtus színt magának Régiségétől a' Nagy
familiának (212/55).*

koldul (382/19).

koldulás fn

(1)

*Kéregetés. Mit ér örökös hírt nyerni Iliással,
'S falunként élődni tudós koldulással (245/
26).*

koldulni in

(1)

*Könyörögni. Óh! hát kegyelemért kell é ott
koldulnom A' hol a' tartozott jushoz szabad
nyúlnom (453/277).*

koldulva in

(1)

*Könyörögve. Nemis Tsaták, 's Triumfusok
Valának Elméjébe. Hanem a' költsönös Ked-
veltető Elhívás ... Koldulva tett Pana-
szolkodás (170/34).*

koldus fn

(4)

1. Kéregetésből élő személy. *A' régi Magyar-
ság is eleget itt 's ett, Még is a' ki munkált a'
koldussá nem lett (248/14).* **2.** Tönkrement,
nincstelen ember. *Rövid nap' jármot fog
mindnyájunkra tenni [az ellenség]; És zsák-
mányra hányván kevés vagyonunkat, Koldús-
sá 's szolgává fog tenni magunkat (267/108).*
koldús (454/224), koldússa (200/51).

kolduskenyér fn

(1)

*Koldulással szerzett élelem. Magunk után
egyszer hűlt nyomokat hagyunk, Már akár ki-
rályi méltóságban légyünk, Akár a' kunyhóba
kolduskenyért égyünk (209/50).*

kolduskevélység fn

(1)

*Oktalan dölyfösség, büszkélkedés. E koldus
kevélység szózatja Dítsekedő hangját miképp
harsogtatja (453/47).*

koldustarisznia fn

(1)

*Koldustarisznijára szorul: nincstelenné válik.
Gályádon sokféle portékát találtál, Mellyért
te nem szántál szorúlni deszkára, Az emberek
pedig koldús tarisznijára (202/110).*

koledál i

(1)

*Adományokat gyűjt. Sőt a' Deákok is abban
~nak (330/2010).*

kólika fn

(2)

1. Mustos kólika: hasmenés. *Sok mustos ~ sok
hasrágás sálva Venia a' tőkék mellé van
plántálva (87/47).* **2.** Vmilyen gyomorbeteg-
ség. *Megbóldogult T. T. Budai Ferentz Ur ...
a' Kólikából hirtelen történt halála miatt
(442*/221/2).*

kolkisi mn

(1)

*Kolchiszbán levő. Sokon vésve látszott a'
Kolkisi házon Artonautáival vitézkedő Jázon
(237/101).*

kolláció fn

(1)

*Vendégség, lakoma. Szent Lakodalmat e'
végre tsinálván, Egy kis Kollatzióra, Egy da-*

rab Petsenyére, ... *Kelmedetis* invitálván (167/10).

kollega fn (2)

Kartárs. *A' bámúló Isteneke*t Végre így szólította meg: *Collega* uramék! mennykő Nagy *do-log ez, úgy-e hát?* (114/917)
Collegája (114/185).

kollégium fn (3)

Bentlakásos tanintézet. *Itt a' népes Ref. Col-legium* értődik, *melly az említett nagy égésben szintúgy a' lángok zsákmánya leve* (432*/204/1).

Kollégiomnak (368*/31/3), *Collegiumnak* (432*/204/5).

kolompos fn (2)

Kolompot viselő állat. *Lehetnél a nyájba te első* ~ (61/44).
~ (254/42).

kolop mn (2)

Üresfejű. *Prüszkölt a' sok kupak Isten, 'S Rávert a' füleivel, Mint sok ~ Mágnás Pesten A' Rongyos Verbőtzivel* (92/129).
~ (92/194).

kolosszus fn (1)

Embermagasságúnál sokkal nagyobb szobor. *Kőhalom már, a' mit rakott Szemíramis; Kőhalom sok ezer Kolosszus, Píramis* (237/38).

Kolumbus fn (1)

Személynév. (Kolumbusz Kristóf, olasz hajós, kereskedő, Amerika felfedezője). *E' versekben titkos tzelom takarom 'S mert okom van, az igaz, Hogy Columbus nagy Virtusit hirdetem* (171/13).

komámuram fn (2)

(A beszélő komájának megszólításaként.) *Komám Uram subscribállya, Kegyelmeden már a' sor* (92/134).
Kom (213/116).

Komárom fn (3)

Helynév. *Én is ~ba mégyek utánnatok* (290/34).
~ (317/34), ~ot (238/81).

komáromi mn (1)

Komáromban lakó. *A' propos! Bizony el is felejtettem, Hogy én Komáromi Poetává lettem* (266/2).

komázik i (1)

Bizalmasan élcelődik. *Mikor immár docte vóltak, Tsak komáztak egymással* (92/296).

komédia fn (1)

Mulatságos eset. *Ekkor — itt lessz már a' java E' kis Historiának: Itt lessz érezhető sava Ezen Komédiának!* (231/442).

Komendánt l. **Kommandant**

komisz mn (3)

1. Nagyon silány. *Már ma a' szíveket kirakják vásárra, Legjobbat vehet a' legpénze-sebb; Komisz lessz, ha tsak rézzel fizetgetel* (206/19). 2. Fűlsértő. *Az u-t o-nak mondja, a-nak teszi az o-t, Ezt is foga között szűrve kell ki-tenni Külömben parasztos 's Comis fogna lenni* (194/14, 58/14).

komlós mn (1)

Komlóval kevert. *Tanúljon meg legelőbb is Komlós korpát áztatni* (169/22).

kommandáns fn (4)

Parancsnok. *És Ha a' Commendáns nem tesszőnn felele: Titkosan dolgozó Spiontis küld vele* (238/31).
Commendánsa (239/35), *Commendánsának* (239/136), *Commendánsnál* (239/166).

kommandánsné fn (1)

Parancsnoknő. *Akkor meg tsókolván szép Commendánsnémat, Ser'gemmel meg tészem néki Parádémat* (238/77).

Kommandant (ném) (1)

Parancsnok. *Azonnal Koriska ezek' Komendántja, A' Gavallérokat olly mérgesen bántja* (330/1319).

kommandó fn (1)

Parancsnokság. *A' Sereg' derekát ez a' nép-ség tette: Kommandóba őket Adelgunda vette* (330/1174).

kommenció fn (1)

Szegődmény, évi járandóság. *Itt Comentzióba adnak egy kúp nádat, Melynél szipákálhadd vén tajték pipádat* (233/67).

komód fn (1)

Asztal magasságú, végig fiókos szekrény. *Az oldal-szobában egy Commódhoz ére* (330/846).

kommódabbul hsz

(1) Kényelmesebben, komótosabban. *Jól tudom, hogy Vasárnapra azért tetszett át-vinni, Mert Vasárnap Commódabbul lehet enni és inni* (314/50).

komoly mn

(6) 1. Komoly személyre jellemző. *Melly édes érzés játszik az ő komoj Orzáikon* (418/37). 2. Elismerésre méltó. *Most már ~ virtusodra Bólt fázással ügyelünk* (392/23). 3. Töprengő. *Kivált most a' midőn az alkalmatosság Int, hogy vesztég légyen a' ~ okosság* (457/14). 4. Kellemes. *Mondd meg nekem ~ fuvalat! látád é Azt a' Volga' síkját mely volt az Árpádé?* (313/35) ~ (439/69), *Komoj* (382/14).

komondor fn

(2) Nagy testű, lompos fehér szőrű magyar pásztorkutya. *Barlangjában, melyet kondor Bajbontsokból öklözött, Ül a' ketskés, a' ~ 'S a' virágszálak között* (397a/651). *Komondornak* (239/176).

komor mn/fn

(42) I. mn 1. Túlságosan komoly, mogorva (személy). *Azt is hányod a' szememre, Hogy most bús, komor vagyok* (271/10). *Isten hozzád gyászos Sátor! Komor Ánglusoddal* (128/24). 2. Sötét, barátságtalan, zordon (hely, dolog). *Komor minden, minden szomorúnak tettzik Mihelyt a' tél borzas tsillaga fel tettzik* (85/23). *Úgy az ő szépségei, Mellyeket a' ruha fedett, Komor fedelei Közül ki fényszedett* (137/15). *Hány ezret a' vidám öröm közepébe! Tazíta a' ~ halál kebelébe!* (77/18) 3. Nehéz, sötét, szomorú (időszak, állapot). *Jobb az égbe menni éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés ~ estvéjébe* (213/80). *Igyunk barátim! A' ~ Bú' lángja nem tsatázik, Ha mádi borral a' gyomor A' kis pokol meg ázik* (166/1). *Késs mély borzasztó éjj ~ óráiddal* (4/31, 200/31). 4. Felhős, borús (idő). *Mint a' ~ télnék tüskés csipke bokra, Melly rozstát ajánl a' tavaszi napokra* (341/7). *Lottsos pottsos minden napja Komor a' Bójtmas' hónapja* (389/5). 5. Lesújtó, lebecsülő (kritika). *Maradgyon hát ama Tudós ~ Kritikájával, A' ki Miltont óltárollyá ezzel a' hibájával* (216/113).

6. Tekintélyt parancsoló. *A' ~ bika' nyomában Sok szép feje' tehenek A' Major' bokros lápjában Kedvekre ügyelgenek* (397a/153).

~ (30/12, 43/9, 67/19, 77/6, 138/3, 139/19, 162/119, 184/3, 191/50, 218/3, 225/39, 239/5, 330/741, 2033, 423/3, 453/137, 162, 460/48), *Komor* (81/6, 101/2, 197/23, 52, 330/791, 363/3), ~ann (162/3); ~abb (222/4); *Legkomorabb* (389/73).

II. fn 1. Túlságosan komoly, mogorva személy. *Adja Isten, így szól, többször is, mászszor is Hogy így megvidúljon köztünk a' ~ is* (330/356). 2. Sötét, zordon dolog. *Milton-is mikor a' Komort 's Rettentőt ki-izzadgya 's az elmét rémittő képek' Tengerét meg-haladgya* (216/49).

komorítván lk: el~.**komorság** fn

(3) 1. Zordság, sivárság. *Szörnyű Környék! Mellynek rettent ~a, Talám ez a' halál' 's a' holtak országa?* (306/45) 2. Szomorúság. *A bánatnak ~i Elméinkből fussanak, Az örömek vígassági Szívünkben maradjanak* (460/181). ~a (239/83).

kompania fn

(10) Társaság. *'S hogy a szörnyű veszteséget De Rozó észre vette, Haza futa szállására, Rá bízván d'O Májorjára Az egész compániát* (114/748). *Mindenemmel felhagyok, Én, ki másszor a' lyánykakat, És egész Ikat, Kedveltetni jól tudám* (271/14). *kompania* (26/11), *Compania* (326/66), *Compániát* (330/826), *Compániának* (317/197), *Kompániába* (330/1129), *Compániába'* (330/637), *Compániára* (336/22), *Ival* (318/95).

kompliment fn

(9) Bók, meghajlás. *Mikor még a' márvány szívet is megvettem Egy szótskán, egy kurta ~en* (206/4). *Nagy Complimentet vágának Az Istene, 's fel mászának Az Ég kéménnye mellé* (114/627). *Compliment* (357/62), *Complimentem* (307/44), *Complimentünk'* (308/66), *Komplimentet*

(139/81, 340/20), *Complimentet* (330/ 760), ~tel (309/18).

konc fn (1)

Száz ív. *A' Palota ajtajába Kitett Bellica Cassába Tíz Kontz Papirost hánytak* (92/21).

koncert fn (8)

1. Hangverseny. *Mert egy két pertz múlva mindjárt a' menyzei Karoknak hallattak édes Concertjei, Mellyre az érzékeny szívek megolvadtak* (330/1862). 2. *Madarak* hosszan hallatják hangjukat. *E' gyöngyel ki rakott mezőnn estve reggel A' madárkák zengő contzertje seregel* (72/6). *A' Madarak kontzertjei tisztelnek már, Sok fatetőn éneklő Fülemüle rád vár* (172/5).

Concertek (4/16, 200/16), *Concerti* (89/23), *kontzertet* (400/59), *Concertekkel* (415/7).

Ö: öröm~.

koncerteske fn (1)

Hangverseny. *Rózsában megszállnak a' kis Istenek, És mennybéli Concertetskét zengenek* (424/56).

koncerti mn (1)

Koncerti hangzás: madarak éneke. 'S titeket, oh édes Kontzerti Hangzások, Hallhatnak a' szegény Pásztorok 's Munkások (200/81).

koncol i (1)

Megkárosít. *Némellykor kik titkonn a' Hazát kontzozják Haza Árúlással a' hivet vádozzák* (80/11).

koncolni in (1)

Karddal feldarabolva megölni. *Őszve tsapja vértől párádzó fegyverét, Készíti kontzolni gyilkos vad emberét* (192/4).

koncoltatás Ik: fel~.

kondás fn (1)

Disznópásztor. *A' nevét maga kezivel Le nem tudta írni, mivel Kondás volt az Apja is* (114/790).

kondér fn (1)

Nagyméretű üst. *Ő szerze halált ... a' Lapi-thákat ~ral fenyítő Hylaeusnak* (413a/ 1011).

kondi fn (1)

Udvarlás. *Mert illy dolgot régenébe Nem vitt véghez Jázon is, A' midőn Arany-gyapjával,*

'S Bűvös bájos Kondijával Annyi Probákat teve (317/20).

kondor mn (2)

1. Göndör hajú. *Ti barna ~ Ifjak! ... Óh, jó időbe jöttök!* (373/200) 2. Kunkorodva nőtt *Barlangjában, mellyet ~ Bajbontsokból öklözött, Úl a' ketskés* (397a/649).

konduktor fn (2)

Villámhárító. *Ez az a' conductor a' mellyre menyköve Mindég haszontalan ropogással löve* (55/25).

~ (191/25).

kondul i (1)

Tompa hangot ad. *Imé kóválygó szárnyával Hirtelen felröppene Egy Vadgalamb a' tölgyfának Üregéből félfelől; És e' miatt kondulának Podvás öblei belől* (397a/831).

konfiskáció fn (1)

Elkobzás. *Ő oka számtalan Confiscationak* (330/2004).

kong i (3)

1. *⟨Helyiség⟩ teljesen üres. Kongott már a Szála: nem tudták odaki, Hogy a' szép Nimfákat mi a' kő hordta-ki?* (330/1089) 2. *A koponyája ~: teljesen tudatlan. Meg állj, szép ostoba, 's festett fejű számár Kiben tsak egy szóra ~ a' kaponya már* (254/18, 61/18).

kongat i (3)

1. *Úgy húzzák, hogy az kongó hangot ad. Kongatják a' Harangot! Űzik már a' Farsangot!* (133/6) 2. *Úgy összeütöget tárgyakat, hogy azok kongó hangot adnak. Az ujj bornak örül, de ótól kurjongat Mert markában teli kulatsokat ~* (87/36).

~ (317/117).

kongatni in (1)

Ütni, hogy kongó hangot adjon. *Hát eggyyszer a' Trombitákat El kezdik harsogtatni, A' dobokat és Flótákat Nagy lármával ~* (114/633).

kongó mn (1)

Üres. *Ez odvas makkfának ~ oldalában Eszem, alszom, egyéb állatok sorában* (454/ 295).

konkokció fn (1)

Lakoma. *Mikor már keresztet tettek sok kan-*

tsóra Műhejébe mentek ōk konkoktzióra (26/6).

konkoly fn (1)

Mérge gyomnövény. *Elfűlad a' leg szebb vetés, a' Burjánok beszövik A' Lapúk, mérge ~ok, és vadzabok felnövik* (413a/172).

konkredál i (1)

Rábíz. *A' Fő hadi Ministernek Concredálják a' fegyvernek 'S holmi egyébnek gondját* (114/348).

Konstantinápoly fn (4)

Helynév. *⟨A mai Isztambul.⟩ A' mint a' Bosporus Európát mossa Más felől Asia partyait tsapdossa Itt büszke hajjai dítsekedve fojnak Kevélly fala alatt Constantzinápolynak* (25/4).

Konstántzinápoly (190/cím), *Constantzinápoly* (25/cím), *Konstántzinápolynak* 190/4).

konstantinápolyi mn (1)

Konstantinápolyban levő. *Eteléről, vagy ... Atiláról fel-jegyzi Priscus Rhetor, a' Konstántzinápolyi Udvarnak Etelénél vólt követje* (267*/13/9).

konstitúció fn (1)

Alkotmány. *Nem tudván úszni valóba, Ő a' Constitutioba Nem tsuda ha el merült* (114/446).

kontó fn (2)

Számla. *Ki tették hát szegény Júnót A' Papok Contójára, Jupitert, Neptunt és Plútót Juttatván Thronusára* (92/65).

Contónak (330/2003).

kontra fn (1)

Kontraskriba. *⟨A kollégiumi diákellenőr nevének rövidített változata.⟩ És ha igazságot mutatnak a' Borok, Úgy tehetnek törvényt Contrák 's Seniorok* (233/12).

kontradikál i (1)

Ellentmond. *'S Az Őreg sanctiójának Egybe nyaka szakadott, Mert hárman contradicáltak* (92/26).

kontrahál i (1)

Összevon. *Fel fegyverkezik fejenként Az egész militzia, Contrahálja seregenként Magát az Ármádia* (114/352).

kontraskriba (lat) (1)

Kollégiumi diákellenőr. *Mikor a' Seniort és a*

Contrascribát Tiszteljük, edgyütt jár a vivát és bibát! (233/21)

kontraskribaság fn (1)

Kollégiumi diákellenőrzési megbízás. *Így az unokádnak alkalmatosságot Adtál, hogy érhessen Contrascribaságot* (233/44).

kontraszt fn (1)

Ellentét. *Akkor, hogy az ellenkező contrast édes érzése Légyen a' bádgyadt elmének százszoros fizetése* (216/27).

kontratánc fn (1)

A francianégyeshez hasonlító tánc. *Opor kientz ánglus Kontratántzot jára; Még sem szállt lankadság vagy görts az inára* (330/531).

kontyú Ő: elő~.

konvent fn (5)

A francia forradalom törvényhozó testülete. *Azért a' Convent szavára Mind fel készül a' tsatára Az egész béka gárda* (114/522).

Convent (114/495), *Conventet* (114/388), *Conventbe* (114/412, 437).

konty fn (2)

1. *Kontyhoz illik: nőknek való. Csak a ~hoz illik az olly Salve s Ávé, Melynek a jutalma Rosolis és Kávé* (233/5). **2.** *Konty alá tölt: nő alkoholt fogyaszt. Maradhat a' meg forrtt gohér, 's a' bakaris, Mellyet a' ~ alá tölt sok száz Basszar is* (219/36).

kontyú Ő: elő~.

konyha fn (3)

A házban az a helyiség, amelyben főzni szoktak. *Állt a' patália kinnt is a' ~ban* (330/1732).

~ba (330/689), *~ra* (330/1659).

konyul Ik: le~.

konyult Ik: le~.

konyulva Ik: meg~.

kopács fn (2)

Csákány. *Kopátsnak Hívják a' Tiszamenti Magyarok a' bányász-csákányt, a fagy- és verem-vágót* (439*/219/1).

kopáttsal (439/69).

kopácsolni in (1)

Kalapáccsal v. más eszközzel kopogni. *Ko-*

pátsnak Hívják a' Tiszamenti Magyarok a' bányász-csákányt, a fagy- és verem-vágót. ... Innen: Kopátsolni (439*/219/3).

kopár mn/fn

(4)

I. mn Növényzet nélküli <hely>. *Én addig e' ~ kövön Panaszklok, jajgatok* (441/5). ~ (413a/992).

II. fn Kopár föld, talaj. *Ki az, ki kertté téteti a' mezőt 'S termő mezővé a' sivatag ~t* (418/10).

~t (341/44), ~okat (379/108).

kopároz i

(1)

Keresgél, szedeget. *Hátha még ez a' vár, mellyen andalgok most, ... Vagy nagy birodalom' fényétől sűgároz, Vagy benne két három medvefi ~?* (313/48)

kopasz mn/fn

(2)

I. mn Lombját hullajtott <fa>. *De mi bűg felkavarodván E' vén tölgy' oldalánál? Mellynek ~ reves odván Semmi madár meg nem száll?* (397a/823)

II. fn Bimbózó virág. *Hamar-követje a' Tavasznak, Himes Pillangó, idvez légy! Még nincs rózsá; 's te a' ~nak Mégis csókolására mégy?* (426/3)

kopaszít Ik: meg~.

kopaszt Ik: meg~.

Kopátsi fn

(3)

Családnév. *A' vén ~ esküszik, hogy ifjantan Nem jött fel a' bor asztalára víz nélkül* (356/17).

~ (356/cím, 19).

kópia fn

(1)

Másolat. *Ezért olly gyönyörűk a' Somogy' Dámáji, Mert ők a' Grátziák' igaz Copiáji* (330/2038).

kopik Ik: el~.

kopja fn

(4)

1. Lándzsaszerű szűrő fegyver. *Ki nem marad onnan a' kard a' ~val, Vagy a' nyusztos kalpag ráró bokkrétával* (454/403). **2.** Karó. *Az ültetett tsemetéknék tövét jól meg hordatni Gyakran szükség lesz új földdel, ... A' Szöllőbe hajkorászni a' küszködő ökröket, Meg kell szerezni számára hántott rúdból ~kat* (413a/900).

~kat (413a/999), ~król (454/422).

koplal i

(3)

1. Elégtelenül táplálkozik. *Megválok javamtól, éheznek, ~ok, Ha a' szükség arra viszen, meg is halok* (268/85). **2.** Vmi miatt, nem eszik. *Itt a' Böjt! ~jatok!* (133/23, 27)

kopó¹ fn

(2)

Vadászkutya. *Az udvari ~k 's agarak morogtak, Benn az istállóban a' lovak hortyogtak* (330/685).

~kkal (16/20).

kopó² Ik: el~.

kopog i

(6)

1. Vmi tompa hangot ad. *Kopognak a' zörgő doboknak feneki* (267/50). **2.** <Kemény tárgy> vmihez ütődve tompa hangot ad. *Kopog a' jég eső, tördel mindeneket, Agyon veri a' szép virágos fűveket* (86/27).

~ (400/85), *Kopog* (198/27, 459/3), ~tak (413a/1101).

kopogó mn

(1)

Kopogó parlag: fagyos föld. *'S a' vasra ütött legények fejeket feltartották A ~ parlag között* (413a/882).

kopogva in

(1)

Tompa hangokat okozva. *Annyi jég ugrál ~ akkor a' ház tetőre* (413a/453).

koporsó fn

(18)

1. Holttest eltemetésére való láda. *Hogy szemeid elől kedves hites párod A' setét ~ tömlőzébe zárod* (212/82). **2.** Halál. *Világi élet ... Ez egy rövid — de sok bajjal meg-rakott terhes pálya A' Böltő, és a' ~ ennek a' két Mé-tája* (162/68). **3.** Gyomor. *Ti Vadak! Mindennek aki koholója Valék: légyetek most testem ~ja* (77/200).

~ (201/87, 209/38), *Koporsó* (454/766, 455/4), ~k (204/39), ~ja (209/64), ~mnak (454/845), ~ba (210/96, 215/66), *Koporsóba* (330/628), ~n (453/64), ~ra (77/290, 225/139), ~dhoz (454/985), ~jához (96/10).

Ö: gyász~, vers~.

koporsós mn

(1)

Koporsós szózat: halált jelző hang. *Bár a' száraz hurut ~ szózatja, A' küszöbön álló halált nem ugatja, ... Ne ketsegetes magad'*

még is hogy a' sírnak Lakosai közzé még sokára írnak (217/39).

kopószar fn (1)

Kutyaszar. Kérde nyájas mosolygással (:Mellyre ég 's föld meg éle, 'S a' kopó szar is rakással Tzukorrrá leve véle:) (114/576).

kopott in (2)

⟨Olyan tárgy⟩ amelyen az idő foga meglát-szik. Te beszélld el, Klio! Hogy' raktak a' ~ Kőmaradványokból egy ditső Oszlopot? (237/21)

~ (330*/205/3).

Ö: el~, ütött~.

koppan i (1)

Koppan a szeme: nem kap vmiből. Bor is vót, de abba a' mi szemünk ~t (340/14).

Koppóházy fn (1)

Családnév. ~ feddi, hogy az gorombaság, Holott még mulatni akar a' Társaság (330/ 697).

kopván fn (1)

Csiszolódva. Tündököllyön szántó vasom ~ a' barázdától (413a/54).

Ik: el~.

kor fn (20)

1. A történelem vmely időszaka. És te ditső Sziget! ki Tzézár' ~ában Ollyan esméretlen voltál még Romában (337/255). 2. Életkor. De még az Ifjak sem maradnak ki sorból Ámbár ki nem léptek még gyermeki ~ból (2/10). Formád 's nagy elméd megmutatá, ki légy, Védvén Királyink' oldalát és Szent küszöböt fiatal ~odban (445/16). 3. Tárgy, anyag meglétének és állapotának bizonyos időszaka. Még must ~ába is a' bor víggá téssen (199/69). 4. Idő. Lesz még az a' Kor, melybe' felettem is, Egy hív Magyarnek lantja zokogni fog (395/41). Siess késő Század, jövel óh boldog Kor! (190/105)

Kor (392/29, 432/25), ~a (403/25), ~ba (215/37), ~ába (210/41, 413a/542, 876, 905), ~ában (388/3), ~otokban (432/107), ~okban (77/61), ~án (395/10), ~ra (249/69, 310/69).

Ö: arany~, élet~, ember~, férfi~, gyermek~, ifjú~, minden~, öreg~, vén~.

Korabinszky fn (1)

Családnév. (< János Mátyás (1740–1811).> Az odavaló víg társaságokról láss egy tréfás

megjegyzést ~ Lexicon von Ungarn, Art [iculus]: Nagy Bajom (330*/137/10).

koramizál i (1)

Tanúként aláír vmit. Komám Uram subscribállya Kegyelmeden már a' sor, Az Úr majd koramizállya, Különben is Assessor (92/136).

korán¹ fn (1)

Az iszlám vallás szent könyve. Tsúf magyarázatot tsinál a' Koránból, Hogy rabot tégyen a' buzgó Muzulmánból (337/235).

korán² hsz (4)

A szokásos időpontnál előbb. Ott a' több mosolygó virágoknak során Nem epedt volna el szegény ilyen ~ (298/12).

~ (299/24), Korán (360/3, 395/10).

korára Ö: ak~.

korba Ö: ak~.

korbács fn (5)

1. Szíjból font rövid, vastag ostor. Itt a' korbáts, verj görbe nyakokra (348/18). 2. Korbácsütés. Kezdi az isteni Büntető korbátsot hátaconn érzeni (337/114).

korbáts (348/12), korbátsát (348/19), korbátsá (337/336).

korbácsol i (1)

Elítél, megró. A' romlott szív titkos bűnét palástolja, 'S [az] apró enyelgést, tréfát korbátsolja (382/16).

korcs mn (4)

Elfajzott, elsatnyult ⟨személy, csoport⟩. Hogy mernők a' magyar nevet korts-létünkre Elpirulás nélkül felvenni nyelvünkre? (267/149) korts (267/157), kortsnak (268/98), kortsá (330/1988).

korcsma fn (4)

Kisebb, egyszerűbb italkimérés. Eggy Magyar-kortsmába botlék Onga mellett, 's bé menek kortsmába (161/25).

kortsma' (317/174), kortsmára (317/193), kortsomához (317/127).

korcsolya fn (1)

Cipő talpára erősített sporteszköz, amellyel a jégen siklanak. Mellette a' ki ül, az öreg Orsolya, Biz' az is tsak ollyan eltsizolt kortsoja

(330/244).

Ö: bor~.

korcsosodó mn

(1)

Fokozatosan korcsa váló. *Az igaz Magyar Tántz, a' lassú Verbunkos, a' mit b. Eml. Eleink, kik a' Nemzeti dolgokat kortsosodó unokáiknál jobban kedvelték* (330*/156/3).

kordon fn

(1)

Öregységek sora. *Mindenütt a' Tó part megett Vonjunk ~t ellenek* (114/465).

korhely mn

(1)

Mulatozó, léha. *Rántos szemmel körül nézte A' Korhely Mágnásokat* (92/263).

korhelyleves fn

(1)

Savanyúkáposztából főzött leves kolbásszal. *Meg-terhelt és heves Gyomrunknak új erőt ad a' korhel leves* (197/64).

korhol i

(2)

Érint, horzsol. *Most a' hajót olyan magosra fel tolják, Hogy már az árbotzfák a' hólodat ~ják* (202/20).

korhojják (56/20).

kori Ö: ak~, keresztelő~.

Korinthosz fn

(1)

Helynév. (Város Görögországban). *Hogy sok vétkeiért már eleget tégyen Ugy hogy Corinthusnak Praeceptor a legyen Ha Tizen negyedik Lajos fel támadna Pártosinak egyéb büntetést nem adna* (12/22).

korinthoszi mn

(1)

Korinthoszban készült. *Nem vágnak a' tzipra bólttal ki hánt ajtófelekre Sem arannyal szőtt ruhákra 's Corinthusi rezeke* (413a/1019).

korintiszlő fn

(1)

Mazsola. *Mint egy megért boróka, Melly tiszta óra hullott; Mint a' delin fejrő Rózsába bútt bogárka: Mint a' Korinti-szlő A' czúkoros kalácson ... Olly édes, egy kerekded Szeplőcske Lilla' mellyén* (355/5).

Koriska fn

(1)

Személynév. *Azonnal ~ ezek' Komendántja, A' Gavallérokat olly mérgesen bántja* (330/1319).

korlát fn

(1)

Területet elhatároló, lezáró kerítészerű építmény. *Az erdők tilalmas Korlát közt állanak,*

Hogy benne az Urak Vadai lakjanak (200/71).

kormány fn

(8)

1. Az a szerkezet, amellyel a jármű menetirányát szabályozzák. *Mivel hajójának a' hit volt kórmánnya; A' ki ezzel bírhat, azt a' szél nem bántja* (211/55). **2.** Az államhatalom központi végrehajtó szerve. *Most már a' szentté lett régi hagyományok' Partja mellől bellyebb visznek a' ~ok* (454/528). **3.** Irányítás. *Ezek a' vezéri 's osztályi valának Ennek a' retentő Dáma-ármádának, Mellynek fő kórmányát Dorottya tartotta* (330/1191). *Kórmányt* (68/20), *kórmányt* (70/10, 74/12), *kórmányán* (443/70), *~ra* (195/35).

kormányoz i

(2)

1. (Országot) igazgat. *'S helyekbe Ferentzet 's Tréziát fog tenni, Kik népét törvénnyel 's hittel ~zák* (259/281). **2.** Lavíroz, ügyeskedve halad. *Ámor egy narants héjijatskán Fel 's alá ~ott* (366/2).

kormos mn

(1)

Feketés színű. *Túlman a' ~ Mefitis Gözi búzi fojtja meg* (317/125).

kóró fn

(4)

Száraz, kemény növényi szár. *Most a' virágoknak szépségét tsudállod Majd száradt ~it meg unván útállod* (2/4). *~* (330/525, 388/13), *Kóród* (233/70).

Ö: bogács~, katán~.

korona fn

(30)

1. Királyi hatalmat jelképező fejdisz. *Míg a' szent István' ~ja Apostoli főn lesz* (259/638). **2.** Uralkodói hatalom. *Kik nyomorult sorsodba' viszont ezen árva hazádat Béfogadák fedező szent ~jok alá* (259/456). **3.** Koszorú, növényi részekből font füzér. *És anyai Mirtusból füz homlokodra ~t* (413a/34). **4.** Vminek a csúcspontja, fénypontja. *Ím, kegyelmes Grófné! szemben Lehetünk ismét Veled, Veled, a' ki a' Szépnemben A' ~t viseled* (307/72). **5.** Vminek a kiteljesedése. *Már temjénnel tiszteli őt virtusa 's hazája, Fején lebeg a' ditsőség' örök ~ja* (299/128). **6.** (Az elismerés, megtiszteltetés jelképe.) *E' ~t, melylyet a' háladás keze A' tisztaszívűség gyöngyével hímeze Vedd el* (68/23). **7.** Vkinek a társa.

Tudom, hív szívedre keserves bút vona Hogy fejedből oda az ékes Korona, Hogy szemeid elől kedves hites párod A' setét koporsó tömlőtzébe zárod (212/80). 8. Az agancs ágainak csoportja. A' könnyű szarvasok' nyája Őszvenyargal minden közt, Villog ágbog ~ja A' zörgő zöld bokrok közt (397a/667). 9. A fa gallyainak, lombjainak összessége. Plántáról nevelkedik a kemény mogyoró fája, A' nagy Kőrisha 's Herkules árnyékos Koronája (413a/591). 10. A növény előbukkanása. A' fű a' rög alól kitsúszik, Zöld ~t tol a' fején (379/14). 11. Krétai ~: Ariadne, a krétai Minos Pasiphae leánya, aki a rege szerint égi csillagképpé lett. 'S a' Crétai ~nak tüzes fénnyel tűnik, Akkor vesd el el készített magod a' barázdába (413a/ 233). 12. Pénznem. Az árra egy lántzotskának tsak 15 kr. (330*/165/3).

~ (397a/233, 400/25), ~ja (306/208, 337/310), Koronája' (397a/1152), ~t (114/49, 258/59, 259/465, 413a/311), Koronát (248/46, 259/435, 413/38), ~ját (259/258, 337/161), ~dnak (259/227), Koronánknak (313/147), ~ján (190/45), ~ra (78/34).

Ö: arany~, ezüst~, mirtusz~, virág~.

koronás mn

(1) Koronáson: királyként. Tsüggendhetetlen György! Őtzeán' félelme, ... Te ki ~on űződ a' tirannust (337/249).

koronátlan mn

(1) Koszorútlan, dísztelen. Tsak bajnoki sírkő volt roskadt teteje, 'S egy Vitéz' testének ~ feje (337/350).

koronáz Ik: fel~.

koronázott in

(1) Koronázott fővel: koronával a fején. Látom amott, látom, ~ fővel az Ország' Fényes Rendei közt a' kellő Trézia mint áll (258/13).

koronáztatván Ik: meg~.

koronáztván in

(2) Dicsőséggel ~: elismeréssel, megbecsüléssel. És mikor sírjára mutatnak, Örömmel könnyeit hullatnak, Koronáztván ditsőséggel (255/24, 451/24).

korpa fn

(1) Gabona héjából őrléskor keletkező mellék-

termék. Tanúljon meg legelőbb is Komlós ~t áztatni (169/22).

Korpád fn

(3) Helynév. Hogy mikor én is vén fővel ~ra el dötözögök (310/59).

~ (310/42), ~ról (310/40).

korpavár fn

(1) Kobakja ~: ostoba ember. Hellyén van még az én eszem; Ollytól nem is tanúlok, Kinek kobakja ~, 'S a' tzinke is tart tőle már (316/23).

korrespondencia fn

(1) Levelezés. Így tett barátoddá, Édes Hazám-fia! Eggy néma, de legjobb Correspondentia (235/8).

korrigáció fn

(1) Javítás. Már kétszer elnéztem ugyan ezidén Nagy-Bajomban, Hogy tettek Corrigációt a' Kalendariumban (314/44).

korrigálni in

(1) Javítani. Ki mérészli meg sérteni most királyi tisztemet: Hiszen a' Császár sem szokott korrigálni engemet? (314/30)

korty fn

(4) 1. Italból az a mennyiség, amennyit egyszerre le lehet nyelni. Azólta, könnyekkel töltvén italom, és ételem, Émelygős olaj-salakját ökrendő korttyal nyelem (162/88). 2. Korttyok: iszogatás. De a víg ~ok közt még többre ment a szám, Hogy egy kis édes ízt érzett rajta a szám (228/5). 3. Vizes ~: vizital. Ha a' ti munkátok hogy vizes ~ helyett Szőlő lév ébreszti az elbúsult fejet! (413/11) Kortyaival (219/52).

kortyantás fn

(1) Borivás. Falataimat elegyes bor hajtással Kettőztetem oh! Jere velem az Öreget ~sal Kérni bús echo oh! (224/3)

kórus fn

(1) Énekkar, együtt éneklők csoportja. Minden hiten lévő Papi szent Chórusok, Kik híven őrt állván az Úrnak Házában, Résztettek mindent annak manájában (454/972).

kos fn

(1) A juh himje. Hogy őltözzön maskarába: Kos legyen é, vagy bivaly? (231/154)

Kós fn (1)
Családnév. *Itt áll még mellettem egy pár Atyámfia, Itt Nánási Sára, vele ~ Mária* (217/118).

kosár fn (4)
1. Vesszőből, gyékényből font szállítóeszköz. *Amott fut az ól' mentében Egy kis fürge dolgos Lyán', Tarka ~ a' kezében* (397a/ 323). 2. *Kosarat ad: a)* kikosaraz, házassági ajánlatot elutasít. *Kik kosarat adván magok kérőjöknek, Mint szokott, örökös pártában sültének: Ezek a' Bolondok' házában éljenek!* (330/1540) *b)* vki kérését visszautasítja. *Nem ad kéresemre tán üres kosarat* (330/ 838). ~ról (397a/329).

Ö: káka~.

kosáradás fn (1)
Visszautasítás. *Nemis Tsaták, 's Triumfusok Valának Elméjébe. Hanem a' költsönös Kedveltető Elhívatás, Bádgyadva telt Kosáradás, Koldúlva tett Panaszkodás* (170/33).

kóstol i (14)
1. <Ételt, italt> ízlel. *Kóstoltam kelletlen, Hát fojtós, ízetlen Mint a' zöld vatzkor leve* (135/16). *Eggybe jó Pap lesz, hegyi bort ha ~ Minden Apostol!* (120/3) 2. Tapasztalatot szerez vmiről. *A ki szereti a' virtust Poésist gyakorolja Kötik annak a' szép mirtust A Halált nem kóstollya* (13/28). ~nak (210/27), ~t (231/89), fog kóstolni (238*/143/7); *Kóstollya* (216/30), ~játok (454/218), ~ám (109/4), *Kóstoltam* (135/7), ~ta (13/30). — ~na (330/788, 428/163, 454/272).

Ik: meg~.

kóstolhat i (1)
Érezhessen. *Hogy gyümölcsöt szakaszthasson 'S Édes érzést kóstolhasson E szőrös baratzk magból* (92/314).

Ik: meg~.

kóstoltat i (1)
Ízleltet. *Hát az édes méznek élesztő harmattya Alatt a szerelem mérgét kóstoltattya* (77/4).

kostök fn (1)
Kos herezacskójából készített dohányzacskó. *E' szómra egyikhez a' ~öt tsapja; A' másikat pedig futtába megkapja* (330/1707).

koszlobár mn/fn (3)
I. mn Hitvány, rossz. *Se ~ bitskával Ne mesd el* (413a/838). *És lehánnya a' meg tarólt szöllőről Saturnus görbe késével a' ~ vesszőket* (413a/954).

II. fn Hitvány, semmirevaló ember. *Fárságnak hívatná ő is magát hogy már, Pedig pernahájder, gézengúz, Koszlobár* (330/ 1132).

koszorú fn (22)
1. Karika alakban vázra kötött virágok füzére a gyász, megemlékezés jeléül. *Rakjátok oh Poéták, Koszorútok Hafiznak Sírjára* (373/138). 2. Fejdíszül használt, főleg elismerésképpen adott leginkább virágból font füzér. *Most is Belgrád alatt új ~t fonnak Vitéz homlokára az Öreg Laudonnak* (78/35). *A' ki haza készül vagy pedig szomorú, Fejébe fonassék tövisből ~* (266/20, 336/36). *Itt lesznek fejemen sásból font ~k* (219/70). 3. Virágok egybefogott csomója. *Tsupán hasznos tizfraságot Szeret a' földmivelő, Vagy egy ~ virágot Ollykor, ha jó kedve jó* (397a/375).

~ (280/21), *Koszorú* (128/33), ~m (213/110), ~ja (259*/205/4), ~t (42/8, 78/31, 219/67, 231/224, 251/20, 337/420, 368a/50, 403/34), *Koszorút* (188/115), ~kat (241/6), ~ját (450/34), ~val (42/6).

Ö: agg~, babér~, gyöngy~, jácint~, laurus~, pálma~, szűz~.

koszorús mn (7)
1. Koszorúval díszített. *Jer! imé Nimfái már a víg Dunának Elődbe ~ fővel indulának* (203/32, 81/32). 2. Költői verseny győztesének jelzője az ókorban. *Itt az Ovid Horatius A Koszorús Virgilius* (13/34). 3. Koszorúson: körbe. *A' vizekből domborúson Nyúlik fel egy szép Sziget, Mellyet kerít ~on Nyárfa. és bokorliget* (397a/1011).

~ (216/11, 418/4, 432/85).

koszorúz i (1)
Körülvesz. *Tsipkebokrok, és kökények Koszorúzzák partjait* (397a/132).

koszorúzott in (1)
Koszorúval díszített. *És a' sarlót Senki addig fel ne vegye, levágni az ért tarlót, Mig Céresnek tserfaággal ~ homlokkal Tárítuppos tántzot nem jár, 's nem innepel dalokkal*

(413a/356).

Ik: meg~.

koszorúzva in (1)

Díszítve. *Kik rózsákkal ~ Kiválasztott pompában, Énekeltek a' Szépnemnek Oltáránál sorjában* (307/57).

Ik: körül~.

koszorúzván in (1)

Díszítve. *Én magam homlokomat Olaj ággal ~, viszem ajándékomat* (413a/1122).

kotló fn (1)

Tojásait költő tyúk. *No de szegény öreg tán olyanról szólla, A' ki mint a' ~, le se szállna rólla* (239/100).

kotlós mn (3)

1. Kicsinyeit vezető, óvó (tyúk). *Édes ~ anynyok' egy kotyogására Hogy fut a' sok tsirke egy szem gabonára* (330/1459). 2. Ványadt, elcsenevészesedett. *Még fejér mellyed sem olly betses portéka; Mert tsak eggy ~ szív' pompásabb hajléka* (254/26). ~ (61/26).

kótog i (2)

Dobog. *Óh hogy' ~ a' kebeled, Mellyben szívetem viseled!* (433/9). ~ott (392/22).

kotrott in (1)

Kavargó. *'S a' kászolódó alszéltől a' szöllők nem tarthatnak, A' táto felszéltől ~ záportól sem ijjednek* (413a/874).

kottáz Ik: le~.

Kotzebue fn (1)

Családnév. (August ~, német költő (1761–1819)). *A' Kétségbe esés — Írta ~* (453/cím).

kotyfitty mn (2)

I. mn Haszontalan, kótyomfitty. *Szerelmeskedni is Póppal vagy Gesznerrel Jobb' szereitek mint ott sok kotyfity stutzerrel* (197/96).

II. fn Haszontalan, bolondos személy. *Ha kell, kedvem szerént eszem, Kottyfittyre nem szorúlok* (316/20).

kotyogás fn (2)

1. (Kotlóstyúk) rövid, szaggatott hívogató hangja. *Édes kotlós anynyok' egy ~ára Hogy fut a' sok tsirke egy szem gabonára* (330/1459). 2. (Edényben) lötyögő folyadék hang-

ja. *Édes a' te danolásod danolásod* [csikóbbőrös kulacs], *Jértze-forma ~od: Kittykottyod innepi ének Bús Szívemnek, szegénykének* (433/22).

kótyogós mn (3)

1. Lötyögő hangot adó. *Múza! 's Múzsáknak szerelme Kótyogós Butellia! ... Töltsd be lelkem' Spiritussal* (317/23). 2. Bolondos, megzavart. *Vétzy épen akkor ére A' nagy zűr zavar' helyére Kótyogós vitézivel* (317/161). ~ (330/636).

kotyogva in (1)

Fecseggve, locsogva. *Selyp nyelve, mintha tsak most Vált volna el tsetsemtől, Édes ~ szólong* (185/145).

kótyomfitty mn/fn (2)

I. mn Rossz. *Nálunk búza ám a' kenyér, a' bor sem olly kotyonfitty, Mint Csökölbe* (326/27).

II. fn Haszontalan személy. *De megtanítjuk ma ezt a' Kótyonfittyet. Meg! És minden Leány fülébe pesel ma* (330/1134).

kotty Ö: kitty~.

kottyant i (1)

Mond. *Sok pint, itze 's kanta Víg salvét ~ a Tüdőnek és májnak* (218/9).

kova fn (4)

Ütésre szikrát adó kemény kvarc. *'S az elrejtett tűz szikráit ütné ki a' ~kból* (413a/ 152). *De már el is kopván a' puskám ~ja, Végre tsötörtököt adott a' szerszáma* (239/ 219). ~ját (114/845), ~jára (239/204).

Kovácsi fn/mn (4)

I. fn Helynév. *Hallá kend, Bátsi! Van e még jó messze Kovátsi?* (119/1)

Kovátsi (119/6), Kovátsitól (326/16).

II. mn Kovácsi felé vezető. *A' ~ út* (119/cím).

kóválygás fn (1)

Céltalanul bolyongó repkedés. *A' Megborzadt Berkek rettentő Zúgása, A' Madarak' szerteszélyel Kóválygása, ... Sebessen repülő Veszélyt jelentenek* (143/14).

kóválygó mn (1)

Céltalanul bolyongó. *Ímé ~ szárnyával Hirte-len felröppene* (397a/827).

kóvályog i

(4)

1. Lebegve kering, kavarg. *Nisus a' híg le-
vegőbe ~ nagy magossan* (413a/410). 2. *Kó-
vályog a feje:* gondolatai egymást kergetik.
*Tsupán Dorottyanak kóválygott a' feje, Kit
megvesztegetett az Éris' mételye* (330/899).
kovájog (59/28, 195/22).

kovász fn

(2)

Kenyérsütéshez használt kelesztő anyag. *Mi-
kor ~t Teszek mindig itt legyen* (169/19).
~t (169/97).

kozák fn

(1)

Kozáktánc. *Jártak Galoppátát, Straszburgert,
Hanákat, Valtzerest, ... Kozákat* (330/ 552).

kozáktánc fn

(2)

Kozákok által kialakított tánc. *Öltözik magá-
ra sokféle maskarát, Ugrós kozák tántzra bil-
legteti farát* (197/32).
kozák tántzra (85/32).

Kozma fn

(3)

Családnév. *Kozma Mihály, míg élt, Budai ro-
zsolisos Görög volt* (330*/195/6).
~ (330/1785, 330*/195/6).

kő fn

(49)

1. Kemény, törhető, nem nyújtható, nem ég-
hető ásványi anyag. *Oh van é még egy erémi
szállás, Régi barlang, szent fedél, ... Hol tsak
egy ~ lenne párna* (304/47). 2. *Sírkő. De na-
gyobb kinomra Ennyi sok jajomra Ah sem ő,
Sem e ~ Nem felel vissza* (299/51). *De nevem
ne messék ~be a' síromra* (330/1570). 3. *Ra-
kás kövekbe omlik: romhalmazzá válik. A Vá-
rosok rakás kövekbe omlanak* (195/11). 4. *Mi
a kő: kicsoda, micsoda? Kongott már a Szá-
la: nem tudták odaki, Hogy a' szép Nimfákat
mi a' kő hordta ki?* (330/1090) 5. *Néma ~:
rideg személy. Mégis eggy jó nézést tőle nem
nyerhettem, Eltűnt 's én eggy néma ~nek re-
ménykedtem* (196/80).

~ (143/32, 428/109, 435/47, 454/657), *kövek*
(170/23, 327/26,), *kövek'* (237/114), *Kövek*
(176/13), *köve* (237/36), *kövei* (77/97), *Kőt*
(306/120), *követ* (237/88, 413a/890, 893), *kö-
vét* (237/27, 267/70), *köveket* (237/96, 107,
397a/538, 413a/123, 478), *köveit* (259/154),
~nek (317/194, 380/78), *Kőnek* (176/66), *kö-
veknek* (420/7), *~be* (304/53), *kövekbe*

(59/11), *~ben* (435/53), *kövekből* (237/84,
306/187), *kövön* (237/117, 441/5), *kövén*
(373/20), *kövekre* (305/67), *kövére* (288/78),
köveire (225/24), *~ről* (397a/620), *Kőről*
(305/67), *kövektől* (158/19), *~vé*
(418*/176/2), *kövekkel* (266/35, 413a/73).

Ö: *drága~, érc~, fej~, határ~, kén~, malom~,
mennye~, por~, sír~, szirt~, termés~.*

kőbástya fn

(2)

Védelem. *Meg ne rettenj tőle; ő aszszony 's
szerentsse. Ellene a' virtus fog lenni kő bástya*
(191/23).

kő bástya (55/23).

kőd fn

(34)

1. A föld felszíne fölött parányi vízcseppek-
ből keletkező, a páránál sűrűbb képződmény.
*Oszolj szélllyel, kis selyem ~, tisztulj fel, Ne
fogd el Napomat, kis Fellegetské!* (137/21) 2.
A levegőben lebegő füstnek látást akadályozó
tömege. *A' füstből eredett éjjelt hozó ~nek
Közepénn egy mással izzadva küszködnek*
(70/7). 3. Bizonytalan állapot, helyzet; bi-
zonytalanság. *A' többi mind homálly, mind ~,
mind setéség, Mellybe félelem van el rejtve,
és kétség* (222/15). *Itt éles az elme, ott ~be
tébolyog* (313/56). 4. *Vmi ~ száll: elmúlik.
Már nekem a' szép Nappal Setét Éjféllé vált,
Mert ama kedves Nappal Minden fény Kődbe
szállt* (145/16). 5. *Kődbe borult/dült:* elmúlt,
megkopott. *'S ~be borultt fényjét Dátzia visz-
sza-nyeré* (259/458). *Vitéz Abáknak Léthe'
~ébe dültt Királyi házát fényre hozod megint*
(445/61).

~ (216/7, 231/180, 397a/39), *~ök* (137/12,
163/2, 405/22, 413a/408, 454/854), *Kődje*
(397a/932), *~öt* (302/9, 413a/746), *~nek* (67/
11, 460/10), *~be* (338/33), *Kődbe* (428/90),
~ébe (43/24, 192/32), *Kődjébe* (431/41), *köd-
ben* (237/76), *~ében* (425/19), *~ből* (188/ 43),
Ködből (137/18), *~ökből* (397a/689), *Ködé-
ből* (222/2), *~del* (162/91, 213/2, 413a/ 846).

Ö: *gyász~.*

ködburok fn

(2)

Szellemi tisztánlátást zavaró közeg. *Ha éle-
tem gond bú borítja És rá vastag ködburkot
szótt* (462/2).

ködburkot (377/44).

ködkárpit fn (1)
Ködfüggöny. *Egy homályos felhő, mely a mélységről jött, Körülötte sűrű ~ot szövött* (237/50).

ködlepte fn (1)
Köddel borított. *Sírhalmok, óh köd-lepte kertek!* (424/1)

kőfal fn (9)
1. Kőből rakott fal. *Tehát a' már árva párok a' ~nak Gyenge hasadásán egy rést tapasztalnak* (77/73). 2. Várfal. *El veszett e' szép virágért Pergamumnak kő fala* (317/39). 3. Erő, biztonság. *A virtus leg bátorságosabb kő fal* (44/cim). 4. Vminek a határa. *Az idő 's az örök létel határába Vont ~akonn tul lép vakmerő lába* (453/102). ~ad (373/126), ~a (259/627), ~ait (306/78, 337/217), ~lal (413a/1095).

kőhalom fn (2)
Egymásra hullott kövek halmaza. *Kőhalom már, a' mit rakott Szemíramis; Kőhalom sok ezer Kolosszus, Píramis* (237/37–8).

kőhög i (2)
1. Mond. *'S Krisztina napján köszöntést ~ök és dőhögök* (310/60). 2. Vmiből ~: vmiből idéz, olvas. *Könyvhöz, Dáma, 's Gavallér! Elég volt a' sok Ördögnek, Kik belőletek ~nek* (133/20).

kőhögve in (1)
Kőhögéssel kísérve. *Ki 's bé horpadt farát ~ földozza* (239/116).

kőkeménységű mn (1)
Nagyon kemény. *'S a' kő keménységű Somfa veresellik Szilvával* (413a/559).

kökény fn (1)
Tövises cserje. *Tsipkebokrok, és ~ek Koszorúzzák partjait?* (397a/131)

kökényfa fn (1)
Szilvafával rokon cserje. *Melleyeket a' kert' gazdája Kökényfába oltá be* (397a/450).

kökényszem fn (1)
Sötétkék szem. *Nem látod é? Nem é? Miként zibongnak Az Ámorok, miként rajmódra dongnak Kökény szemed körül?* (320/9)

kökényszemű mn (1)
Sötétkék szemű. *Sírási barna Hölgyek, Kö-*

kény szemű Leányok, Öltözzetek selyembe (373/2).

kököröcsin fn (1)
Szőrös-molyhos vadon tenyésző növény; itt: női nemiszerv. *Szűz rántzait hideg könnyekkel áztatja, 'S asszu kököröcsinnyét ekképpen siratja* (330/752).

köl Ik: felkel.

kölcsön fn/mn/hsz (5)
I. fn Viszonzás. *Az Úr' keze mikor tántzolt, Az enyímhez képest jég volt; 'S bár melly heven szorongattam, Szíves költsönt nem kaphattam* (309/28).

II. mn Kölcsönös, közös. *Ott nőtt költsön Reményünk: Ott lankadt gyenge kényünk* (158/37). *Az Urak, A' Dámák a' költsön vig-ságban Képzették magokat boldogabb világban* (330/885).

III. hsz 1. Visszaadás feltételével. *Oh méznél édesbb ajjakok, Minő nektárt csorgattatok Rózsaszín kelyhetekből! Melly mézes sókok valának, Mellyeket költsön szopának Hév ajjakim ezekből!* (134/131) 2. Kölcsönösen. *Azóltá hány szíves beszédek valának, Mellyek szánkból költsön szívükből folyának!* (235/26)

kölcsönad i (1)
Egy időre odaad. *Bé fogta szemeit, mellyek a' gyümölsön Bámúlván, éltünket adták érte költsön* (213/42).

kölcsönadni in (1)
Viszonozni. *A' Legátusnak poharába töltsön, A' ki jó kedvet akar adni költsön* (120/2).

kölcsönadogat i (1)
(Hírt) továbbít. *Fel repül, hogy véle minden részt bé töltsön, 'S A' népek egymásnak adogassák költsön* (193/36).

kölcsönérzés fn (1)
Kölcsönös érzés. *Hol szerelmes fájdalemnak Költsön érzési felől ... Vallást téznek szájon* (397a/722).

kölcsönesik i (1)
Kellemesen hat. *Költsön esik emelése, Gondollya, szép terhének, Melly édes elő érzés e' Gyúladozó szívének!* (231/247)

- kölcsonfény** fn (1)
Kölcsonfényért nem fordul: nem kér kölcsonfényt. Sem bátyára a' tiszta hólđ kölcsonfényért nem fordul (413a/403).
- kölcsonhúség** fn (1)
Kölcsonös húség. Tán ez nap a' szeretettel Kölcson húségre kelünk (331/46).
- kölcsonös** mn (7)
1. Vmennyi félre egyformán jellemző. *A' kölcsonös hajlandóság' Hord a' menny' tornáztain* (368a/135). **2.** Közös, határos. *Az élet' és pokol' kölcsonös szélében, ... A' rabság 's a' kínok már lelkéig hatnak* (454/438).
kölcsonös (170/31, 238/49), *Kölcsonös* (295/23, 385/8), *Kölcsonös* (249/68).
- kölcsonöz** i (2)
1. Kölcsonad. *Hű Galambom! Kölcsonözzünk Szíveket Szíveinkre úgy kötözzünk Lépeket* (285/50). **2.** Ad, nyújt. *Hol a' tzobol-prémű Pétervár ragyogva Kölcsonözi tőled téli napfényedet* (337/177).
- kölcsonözött** in (1)
Kölcsovett. A' hajnal is midőn ettől kölcsonözött Színnel ékeskedő köntösbe öltözött (64/19).
- kölcsonsegedelem** fn (1)
Együttműködés. Tarts velek és kölcson segedelmet nékik ajánljál. Mindjárt megszűnnek lenni tsatába veled (315/15).
- kölcsonvesz** i (1)
Átvesz. Sőt kívánhatják ezt tőlem mind a két hitvesetek, Kik erántam a' jó szívet kölcson vették tőletek (342/18).
- köldök** fn (3)
Az ember hasa közepén a köldökszinór kiindulási helye. Hasalhatnék a' sötétben, Köldökén, fodorháján (169/92).
~ (169/71), *~ére* (114/697).
- köles** fn (1)
Apró szemtermésű takarmány- és gabonanövény. Tavasszal jön a' ~ is és a' bab is munkába (413a/227).
- költ¹** i (1)
⟨Pénzt⟩ kiad vmire. M'ért nem élhetnél te a' többől mint egy bőlts? Tsak haszontalanra 's rosszra soha se költs (202/126).
- költ²** i (1)
⟨Verset⟩ ír, alkot. Most is a' derogál dagájos szívének Hogy rolla a Musák verseket költenek (58/20).
- költ³** l. **kelt**
- költe** fn (1)
Kelte, égitest feljött. Nem is hijába vigyáztunk a Csillagok hunytára Költére, 's az Esztendő négy egyenlő szakasszára (413a/267).
- költemény** fn (2)
Verses irodalmi mű. Tekintvén a' tsillagokról a mesés régiségre Annak elmés ~it hinti a himzett Égre (111/78).
költemény (330*/202/11).
- költeményes** mn (1)
Költeményes gondolat: költői fantázia alkotása. Ez a' Rózsaluğas, ez a' Fülemile, és ez a' poétizálás nem ~ gondolat, hanem természet után van festve (432*/204/6).
- költő** fn (2)
Költői műveket író művész. Engedd, hogy a' Költő' vék'nyan szótt Meséje Lehessen ártatlan Fejed' piperéje (188/5).
Költő (330/1555).
- költőész** fn (1)
Költői fantázia. Hazugság, így szólnak, e bánat érzése Csak egy Poetai költő ész képzése (453/188).
- költőlicencia** fn (1)
Költői szabadság. Hát még Apollónak nevez engem Apolló fia? Úgy van, de tán tsak tropus ez és költő licentia (342/2).
- költött** mn (2)
1. Megírt. *Jer hajózzunk a' part megett, itt se költött versekkel Se hosszas előbeszéddel nem késem, 's tekervénnyel* (413a/570). **2.** Kitalált, elképzelt. *Költött dolog, álom kis gyönyörűséged Gyáva az értelmed, csalárd bőltseséged* (453/83).
- költözik** i (12)
1. Máshová megy lakni. *E' kis Szigetbe költözött A' Világ mind az Öt Résszel* (244/11). **2.** Megy vho. *A' mulató sereg Kaposba költözött* (330/282). **3.** ⟨Csillag⟩ feljön, megjelenik. *Sok tsillagok sora az égre költözött* (3/10). **4.** *Vmi ~ vmibe/vkibe/ vho.:* hangulat, érzelem,

lélek uralkodóvá válik vhol. *Igen! E' magyar szók olvasása között Ősetek' nagy lelke belétek költözött* (267/226). *Ez az a' szent Követ az Ég 's e' föld között Melly hozzánk az Isten' öléből költözött* (225/66). **5.** *Sírba, egekbe, más világra ~: meghal. Egy nagy Bölts már szinte a' sírba költözött* (454/580). *E' földről a' fényes egekbe költözött* (214/107). *Más világra szebben senki sem költözött* (454/684). *költözött* (447/106), *költözött* (134/106, 267/132, 278/3).

Ik: által~, be~, bele~, el~, ki~, le~.

költöző Ik: ki~.

költözvén in (1)

Vándorolva. *A' Lélek ... Egy állatból másba sokáig ~, Végig tapasztalják e' bú-baj' világát* (454/470).

költség fn (7)

1. Vmire fordított összeg, kiadás. *Igaz: de ezekért mennyi esztelenek Egymásnak költséget 's lármát szereztenek?* (197/72) **2.** Költpénz. *Ki pusztítottak engemet Már minden költségemből, 'S ha meg nem adom a' selyem Árrát, rólam a' pendelyem Rövid időn le húzzák* (114/605). **3.** *Vkinek a ~én, ~ével: vkinek a pénzéből. Lett rakása e' Mag Háznak Borbély Sándor költségénn* (378/4). *Mert felépült e szent egyház, e hív pár ~ével* (404/7). *Költség* (133/63), *költséget* (126/18), *költséggel* (413a/587).

költséges mn (1)

Sok költséggel járó. *Vesd hozzá még oly sok jeles Városoknak számát is, És az ilyen Városokra tett költséges munkát is* (413a/679).

kőmaradvány fn (1)

Bontott kő. *Te beszélld el, Klio! Hogy' raktak a' kopott Kőmaradványokból egy dicső Oszlopot?* (237/22)

kőmell fn (1)

Kemény szív. *Még sinsz azért tsak egy is Közületek, ki néki Szállást akarna adni Hószín, de kő melyében* (185/53).

köntös fn (7)

1. Felsőruha. *Kiki elővette legzifrább ~ét, Hogy fitogtathassa magát, pénzét, Ősét* (330/67). **2.** *Zöld köntösét öltözi: kizöldül. E pásitot melly zöld ~ét öltözi Egy fojó víz nyá-*

jas habjával öntözi (72/7). **3.** *Vmi vmilyen köntösbe öltözik: vmilyen formában jelenik meg. A' hajnal is midőn ettől költsönözött Színnel ékeskedő ~be öltözött Illyen ruhájában fel tettik az égen* (64/20).

~ét (330/1258), *~inek* (432/44), *Köntöseikből* (330/77), *~re* (124/4).

könny ~ könnyv ~ könnyű fn (75)

1. A könnymirigy átlátszó sós nedve. *Csendes Este! ... Könny helyett szememre hints-le Tiszta harmatot* (374/15). **2.** Könnyecsepp. *Hogy Páris' dámáji bajnokid' rettegjék 'S kisírt szép szemeken a' könny tseperegjék* (337/244). *A' könnyek Zápóra kezdett két szememenn peregni* (162/110). *A' hol a' Nedves szemekről A' bus könnyvek le hulnak* (297/54).

Könny (244/45), *könnyek* (257/137, 258/41, 42, 259/449, 453/194, 198), *Könnyek* (258/39), *könnyek'* (259/489, 428/3), *könnyem'* (436/23), *Könnyem* (175/14, 412/14), *könnye* (259/448, 443/227), *Könnye* (145/23), *könnyeim* (374/18, 443/154), *Könnyeim* (162/18, 301/23), *könnyeid* (212/99), *könnyei* (400/32), *könnyet* (185/125, 202/136, 454/219), *Könnyet* (453/216), *könnyűt* (212/107), *könnyeket* (193/26, 259/139), *könnyeket* (213/1, 214/57, 79, 278/5), *könnyemet* (305/82, 428/154), *könnyedet* (428/40), *könnyedet* (222/65), *könnyét* (306/114, 443/115), *könnyeimet* (162/94), *könnyeit* (77/259, 202/88, 255/23, 259/224, 451/23), *Könnyeit* (397a/518), *könnyeit* (259/144, 454/443), *Könnyemnek* (302/35), *könnyeknek* (210/3), *könnyekben* (114/198), *Könnyemben* (428/97), *könnyekre* (237/128), *könnyvtől* (116/2), *könnyekké* (457/10), *könnyel* (41/15, 112/17), *könnyvel* (429/17), *könnyekkel* (162/13, 87, 188/69, 225/142, 237/90, 125, 306/123, 330/751, 413a/486, 453/161), *Könnyekkel* (220/50), *könnyével* (3/11), *könnyivel* (432/42).

Ö: éh~, gyöngy~, hála~, öröm~.

könnyár fn (1)

Szemet elborító, sűrű könny. *A' Hold búsúlt, hogy könny-árral Látja ázni szemedet* (428/23).

könnycsepp fn (7)

A könny egy cseppje. *Nem az e nemesebb könny-tsepp, ítéllye meg akar ki, Mellyet edgy jól tévő kéznek szemlélése tsafar ki?* (216/95) *könnytsepp* (258/20), *Könnytsepp* (238/52), *Könnytsepp* (298/3), *könnytsepp* (259/509), *könnytsepp* (257/28), *könnytseppé* (130/28).

könnyebbít i (3)

Könnyít, segít. *Szánjátok, Egek! nyavalyámat, Könnyebbítetek igámat, Enyhítetek álapotomban* (412/22, 175/26). *Könnyebbít* (216/108).

könnyebbítő in (1)

Könnyítő, együttérző. *Midőnn a' szenvedőt ki már tsügged, s hanyatlik hátra, Láttuk, hogy talál kinnait könnyebbítő barátira* (216/110).

könnyebbülvén in (1)

Bánattól ~: bánata enyhülvén. Felkél, 's könnyebbülvén szíve' bánatjától, Örömmel indul meg Czindery' sírjától (306/171).

könnyecske fn (1)

Kis könnycsepp. *Ejthetek még egy könyűtskét Utánad, szép Angyalom?* (443/3)

könnyen hsz (23)

1. Megerőltetés nélkül. *Ki vállán az Eget ~ forgathatta, Hanyatlik a pitziny Ámornak alatta* (94/1). **2.** Ellenállás nélkül. *Vérhabbal tsináljuk szigetté földünket, Még sem hagyjuk ~ édes mindenünket* (267/142). *À la Titus nyírt frisurája Bársonyos Figarójának Nem tér ~ alája* (231/342). **3.** Gyorsan, hamar. *Vitéz ellenségek bátor Életemre törjenek, Szívem még is mindég bátor, 'S Könnyen meg nem rettenek* (114/122). [Az Álom] *A kire szunnyasztó mákját bőven ejti Fáradtsága terhét az ~ felejt* (8/14). **4.** *Nem ~: ritkán. A' szerentsét 's virtust egy helyen mulatni Illy szép egyezéssel nem ~ láthatni* (78/2). **5.** Könnyen öltözve: könnyű, vékony ruhában. *A' leg szebb stikkolt ruhába Könnyen öltözve láttzott* (231/112).

~ (10/8, 237/78, 238/114, 267*/19/7, 317/137, 330/224, 1986, 413a/366, 747, 753, 452/63), *Könnyen* (185/121, 122, 413a/577), *Könnyenn* (185/104); *könnyebben* (219/62).

könnyes mn (4)

Könnytől nedves. *Könnyes szemekkel sírkövére Hervadt virágot szórjatok* (388/23). *Jer, 's könyves szemedbe a' keserűségek Lássanak, nem lévén tseppjeinek végek* (212/3). *könnyes* (431/17), *könyves* (210/113).

könnyez ~ könyvez i (8)

1. *Könnyeket hullat, sír. Hagyd itt, Hívem! ezt a' várost, bár nehezen, Bár szeret is szegény Lillád, 's könnyez ezen* (423/42). *De te sírsz Chrèmesem, és te is Plátom könyvezel?* (454/715) **2.** *Nedvet ereszt. Mint a' lutskos körtvély, magokba könnyeznek* (239/111). **3.** *Megsirat, szán vmit. Sőt talám sympathiából Könyezte is sorsomat* (428/78). *Könnyez* (184/42), *könnyezett* (306/122), *Könnyezett* (428/144). — *Könnyezzen* (219/17).

Ik: *le~.*

könnyezetlen Ik: meg~.**könnyező mn (2)**

Könnybe lábadt. *Vallja meg ~ szemekkel, Rebegő nyelvvel, nyíltt kezekkel Hogy Ő szép, és én szeretem* (431/43). ~ (158/44).

könnyezve in (1)

Könnyes szemmel. *Ímé a' halálos mérget mostan adja Őnéki könyvezve a' tömlőt hadnagya* (454/694).

könnyforrás fn (1)

Hulló könny. *Még is szemeikből a' terhes felhőnek Vízéhez hasonló köny források nőnek* (71/14).

könnyhullás fn (1)

Sírás. *Thisbének pedig hogy könny hullása szűne Véres patyolattya bús szemébe tűne* (77/275).

könnyhullatás fn (9)

1. *Sírás. Halál! ... Miért okoz olly sok ~t e' szó* (213/4). *Be estek szemei a' ~ba* (213/29).

2. *Könny. De le-szakasztá a' bal sors nyílni kezdő virágom, 's Tette egy könny-hullatással töltt pohárba* (162/107). *Mondjátok meg, hogy ti reátok tsorgának Könny hullatásai sok édes Anyának!* (210/24)

~ (162/29), ~om (391/31), ~ai (446/24), *könny hullatásai* (210/28), ~sal (299/44).

könnyít i

(2)

1. Megkönnyebbit. *De abba méltó tégedet betsúltni Minden szagos székek felett, Hogy a' Trónuson sokszor terhes ülni, Te még könnyítessz a' helyett* (377/36). 2. Elviselhetőbbé tesz. *Szép Szabadság ... Te ~ed terheinket Ha bu rája szíveinket Bíztattz minket* (31/5).

könnyű mn

(29)

1. Nem nehéz, könnyen felemelhető. *Illyenkor lehet tsipkéből kötni ~ Kaskákat* (413a/274). *Néha könnyű gazok 's hulló levelesek repkednek* (413a/374). 2. Laza, könnyen megmunkálható (talaj). *Mellyik nehéz vagy ~ föld, a' terhe megmutatja* (413a/786). 3. Vékony (testrész). *Karja ~, csókja édes — Ah ne higgy! Bizony megejt* (449/17). 4. Könnyen szerzett *A jó szívű földnek ~ termésiből élődnek* (413a/1015). 5. Erőfeszítés nélkül megoldható (feladat). *A' Napba lévő jelekből ~ mindezt megtudni* (413a/466). *Könnyű volt Orsolya' és Adelgundának Így nevelni számát szoknyás Verbungjának* (330/1011). *Mellyre mások ~ választ feleltenek* (62/3). 6. Vidám, gondoktól mentes (lelkiállapot, hangulat). *Virtusát érzette, önn betsét esmérte, Elméje ~ volt, a' másét dítseré* (454/802). 7. Könnyen elviselhető. *Hogy ~ tereh az, mellyet bár végtére Múló élteteknek a' természet mére* (68/3). 8. Könnyedén mozgó. *A' ~ szarvasok' nyája Ószvenyargal minden közt* (397a/665). 9. Könnyű patak: kevés vizű patak. *'S a' bértzi tetőkön Ugrál le zörgő lábbal a' ~ patak* (327/48). 10. Könnyű nép/sereg: kisebb méretű fegyverekkel felszerelt alakulat. *A' szárnyi ~ nép akként fordulgasson, Hogy minden sort 's rendet zavarba hozhasson* (330/1199). *De a' ~ sereg' jobb szárnyával Márta Kirukkolt, 's előlök az utat elzárta* (330/1291). ~ (129/50, 330/1271, 397a/499, 413/51, 413a/47, 91, 1004, 452/53), *Koenivnek* (330*/882); *könnyebb* (201/55, 330/1175, 337/231, 454/613), *Könnyebb* (210/9, 10).

könnyzápor fn

(1)

Sűrűn hulló könnyek. *Ősz ül setét ortzámba', és Sok búja' fellegetével Özönnyi ~ral* (182/11).

könnyököl i

(3)

1. Zefír vki oldalára ~: oldalánál gyegéden áramlik. *Eggyik kies mellye alá rejtőzik, Másik márvány oldalára ~* (139/88). 2. (Nap) bújik (a felhő mögé). *A' mosdott nap egy fél felhőre ~, A' meg szűrt áerben vidámon tündököl* (198/31, 86/31).

Ik: le~, ki~.

könnyörgés fn

(7)

1. Esdeklés, rimánkodás. *'S ekkép szegény Petsenyésit, Meg vetvén sok ~it, Belé fojtá a tóba* (114/782). 2. Könnyörögve elmondott szöveg. *Előtte ~t tészek, 's térdre esek, Le festem kínomat sáppadtan, 's mint fél holt* (196/76, 380/74). ~ (389/58), ~' (454/173), ~em (196/44, 380/42).

könnyörög i

(9)

1. Rimánkodva, alázatosan kér. *Óh, mért nem keltél ki, midőn hozzád nyögtünk, Midőn segítségért sírva ~tünk?* (337/28). 2. Vkinek ~: kérve kéri, kérleli. *Itten meg áll, és én könnyörögök egy Kőnek Sőt egy vad Áspisnak melly fülét bé zárja* (176/66). 3. Imádkozik, fohászkodik. *Ujonnan a' zajgó Habokra Indítom mérész Gályám, De elébb könnyörögöm ám A' Tenger méllységének Mind eggyik Istenének* (177/36). ~ (111/34), *könnyörögök* (278/31), *Könnyörögök* (196/43, 380/41), *könnyörögünk* (231/434). — ~jél (209/37).

könnyörögve in

(1)

Vmit rimánkodva kérni. *Ím karotok közzé most ~ jövők. Most mikor a' rablók kirohantak trónusom ellen* (259/436).

könnyörül i

(6)

1. Könnyörül vkin: megbocsát, elengedi büntetését. *Isten! ki könnyörülsz az Árván, 's Özvegyen Mindenható karod ezekkel jól tegyen* (222/75). 2. Könnyörül vkin: részvétből, szánalomból segítséget nyújt, milyen szolgálatot tesz vkinek. *Néha még többet tesz a' nyomorúlt körül, Ha rajta egygy másik nyomorúlt könnyörül* (202/130). *könnyörül* (214/90). — *könnyörült volna* (330/774). — ~jön (198/16), *könnyörüllyön* (86/16).

könyörülés fn (1)

Megbocsátás. *Meg mondom, hogy tüzem szemeit vádozza, Hogy a' ~t a' természet szojja* (157/14).

könyörülő mn/fn (2)

I. mn Megbocsátó. *'S halld meg könyörülő szíveddel A' hűség mint búslakodik* (431/11).

II. fn Jötevő, segítő ember. *Melly akkor származik, mikor edgy könyörültöt látunk Jól tenni, 's érezzük, hogy az nekünk-is jó barátunk* (216/103).

könyörülven in (2)

Könyörülven vkin: segítve. *'S Könyörülven hozzá esdeklő táborán Szentebb lesz az illet igérő Alkorán* (190/35, 25/13).

könyű(cske) l. könny(ecske)**könyv fn (47)**

1. Egybekötött, fedéllel ellátott írásmű. *Van nállam egy igen régi Könyv, mely Történetivel Tele van Földi és Égi Titkos Szerelmeivel* (231/24). *Muzsika, himvarrás, ~ek' olvasása, A' finomabb érzés' és erkölts' forrása* (330/179). **2.** Nyilvántartásra, hivatalos bejegyzésre való kötet. *Mind ezeknek nevek hát lajistromképpen Fel vagnak ama' nagy ~be írva szépen* (330/392). **3.** Naptár. *Hát Astronomusnak azért tett a' Király engemet? Hogy holmi okos emberek fel se vegyék Könyvemet* (314/22). **4.** Irodalmi műnek nagyobb egysége. *Második ~. Estvélig* (330/ 458). *A' Georgiconnak 2^{dik} Könyve* (413a/ 524).

~ (330/cím, 882, 1476). *Könyv* (330/1283, 1586), *~ek* (233/56), *~ek'* (454/369), *~em'* (330/23), *Könyvim* (171/15), *~e* (126/12), *Könyve* (413/cím, 413a/1104), *~et* (111/86, 306/165, 330/376, 1280, 1286, 418/41, 454/517), *Könyvet* (330/446), *~eket* (111/91, 330/139), *~emet* (197/86), *Könyvemet* (376/2), *~ét* (306/142), *Könyvét* (306/141), *~nek* (330*/137/5), *Könyvnek* (413a/1104), *Könyvedbe* (222/77), *~ébe* (454/982), *~ben* (330/cím), *Könyvben* (330/381, 330*/177/7), *~ében* (442*/221/2) *Könyvében* (418*/175/1), *~ből* (330*/199/11), *~höz* (133/18, 22), *~éhez* (454/520), *~eikkel* (330*/173/6), *K.[önyvet]* (330*/197/9).

Ik: jegyző~.

könyvez(ve) l. könnyez(ve)**könyvhullatás l. könnyhullatás****könyvszag fn (1)**

Régi könyvre jellemző szag. *Bőrszag érzett rajtunk, nem könyv-szag, nem kard-szag* (228/3).

könyvtár fn (2)

1. Nagyobb mennyiségű könyvnek rendezett gyűjteménye. *Tzélozás van a' N. M. Gróf Széchenyi Ferentz Ő Excell. Által fundáltatott Nemzeti Könyvtárra* (418*/176/6). **2.** Ki nyomtatott könyvtári katalógus. *A' N. Mélt. Gróf Szécsényi Ferentz Ő Exc.ja' Nemzeti Könyvtárjára, mely hozzám Kúlsár Úr által érkezett* (439/cím).

köp Ik: meg~.**köpenyeg fn (2)**

Vastag, hosszú köpeny. *A' Garabontzás Deák ... rongyos köpenyegjében kéreget* (330*/154/3). *~et* (330*/205/3).

köpni Ik: be~.**köpű fn (3)**

Méhkas. *Egykor, hogy a' ~ből Mézet lopinta Amor, Megcsipte őtet egy Méh* (370/1). *~* (313/109), *~kből* (397a/992).

köpvén in (1)

Szájából nyálat kivetve. *Nagyot ~ így szólla rá Királyi méltósággal* (114/65).

körbefog i (1)

Körülvesz. *De már akkor körbe fogta a' Lyány-tsoport* (330/1277).

körbegyül i (1)

Gyülekezik vmi körül. *A' gyapjas nyáj is fáz-tában Holmi törzsökök körül Az ágfedél' oltalmában Egy hársvölgyön körbe gyül* (397a/1092).

körbevesz i (1)

Körülvesz. *Mégis a' katzajtól meg nem tartózkodtam, Mikor kotsisunkat négyen körbe vették* (330/1697).

kőrisfa fn (1)

Szürke, sima, fénytelen törzsű fa. *Plántáról nevelkedik a kemény mogyoró fája, A' nagy Kőrisfa 's Herkules árnyékos Koronája* (413a/591).

- kőriskaró** fn (1)
Kőrifából készített karó. *Meg kell szerezni számára hántott rúdból kopjákat, Sima gyéként, kőriskarót* (413a/901).
- körmöc** fn (1)
Körmöcbányán vert magyar aranypénz *Huszas, Márjással, petákkal Körmözt, Császár, Szúferint* (317/226).
- körmöci** mn (1)
Körmöcből származó. *Szép kárpitjaival szabad nézést tsinált Egész az oltárig, melly meg nem keverve Merőn tsak körmözi aranyból volt verve* (306/206).
- körmönfont** mn (3)
Kitűnő, pompás. *Hány száz válogatott, körmönfont, természetes ifjak Vagynak az országban* (258/96). *Ti Fijaim! ti, ti körmönfont termetek, Minthogy még erőben vagytok, ám menjetek* (267/211). *körmönfont* (413a/690).
- körmöshal** fn (1)
Körmös hal: béka. *Meg látta ezt egy körmös hal Így szállítá meg* (114/35).
- környék** fn (30)
1. Vmely helység körül, közelében levő terület. *Szedd fel a' Szuákem' és Kótzim' ~én, Szedd fel a' Pontusi pusztán lovaglókat* (337/238). 2. Vmely terület, tájék, vidék. *Szőrnyű Környék! Mellyhez a' Lélek Fantáziáján repülve, Írtózással megy* (128/17). ~ (306/47, 397a/940, 413a/708), *Környék* (128/21, 176/1, 306/45, 65, 424/17, 21), ~e (177/47, 290/10), *Környéke* (413a/517), ~i (255/29, 306/295, 413a/754, 447/36, 451/29), ~et (126/33, 413a/1107), ~nek (72/1), ~eken (330*/173/1), ~én (266/42, 330*/171/2, 330*/200/5), *Környékén* (413a/219, 432/48), ~re (237/58), *Környékről* (290/17).
- környékez** i (1)
Kerülget. *Kívánván bár, környékezték, Tsak ujjaik közül nézték, Mint Leánykáink szokták* (92/320).
- környülállás** fn (1)
Hely. *Mindjárt az Ország Nagyjait, A' had környül állásait El hagyván, más gond főzte* (114/306).
- környüle** l. **körüle**
- környülvész** l. **körülvesz**
- köröm** fn (8)
1. Karom. *Csak fogok és körmök van az állatoknak Ezzel álnak ellent meg bántatásoknak* (453/111). 2. Pata. *Zördül a' tábori dobszó, És sok ezer paripák' körmére dübögnek az erdők* (258/10). 3. *Vki/vmi körme közt van: hatalmában van. Meddig lesz körmöd közt a' Mindenhatóság* (190/44). *És a' ki a' Virtus' pusztáján bújdoklik, Sir, szenved, 's a' bűnnek körme közt fúldoklik?* (454/122) *körmében* (416/3), *körmére* (114/29), ~mel (327/12), *Körmeivel* (77/172).
- körömhegy** fn (2)
Fenekig (kiürít vmit). *És ha az elsőől még kedved nem dúzzad, A' másik kantsót is köröm hegyig húzzad* (199/102). *köröm hegyig* (26/12).
- Körös Ö:** Sebes~.
- Körös Ö:** Nagy~.
- körös-körül** hsz (4)
1. Minden irányban, mindenütt. *Dupla Moldon-fallal van kerítve körül, Nehéz hozzá férni, erős körös-körül* (330/1602). 2. *Körös-körül nézvé:* alaposan szemügyre véve. *Dorottya ... köröskörül nézvé az Amazon hadat, Győzött már előre! nyúzta is a' vadat* (330/1057). *Körös-körül* (170/57), *körös körül* (69/3).
- körtvély** (6)
Körte, a körtefa termése. *A sárgálló almák 's a' piros körtvélyek Le görbedt anyjoknak emlőjén kevélyek* (199/11, 87/11). ~ (239/111, 413a/611), ~t (199/39, 389/20).
- körtvélyfa** fn (1)
Körtefa, igen sok fajtában termesztett gyümölcsfa. *Elváltozik a' Körtvélyfa, 's kínál olott almákkal* (413a/558).
- körtvélyvirág** fn (1)
A körtefa virága. *Gesztenyével virít a' bükk, gyertyánfán ~ Fejérlik* (413a/596).
- körül** hsz/nu (46)
I. hsz Minden oldalról, körben. *Mellyben minden táblát a' kertésznek keze Zöld bارسony hantokkal körül meg prémeze* (72/22). *Minden árnyék tartó fákat körül te megágazol*

(413a/175).

körül (231/108, 330/369, 341/26).

II. nu 1. Vkinek, vminek minden v. több oldalán (mintegy kört alkotva). *Amott a' Libutz rikátsol Egy fitzkó' feje körül* (397a/974). *Itt van a' víg szüret 's mustos kádja körül A szüretelőknék víg tábora örül* (87/23, 199/43). **2.** Vminek a táján, környékén. *Rettenetes had-özön, dörög és villámlik az Iszter' Partja körül* (258/71). *Énekel a' vékonyan síró fészkek körül* (83/26). **3.** Vkinek a környezetében, vkivel, vmivel kapcsolatban. *Te most is az asszony körül piperézel?* (268/47) — *Néha még többet tesz a' nyomorúlt körül, Ha rajta egy másik nyomorúlt könyörül* (202/129). **4.** *Elméink ~: eszünkben. Tisztább 's igazán-díbb képetskék valának, A' mellyek elméink körül szibonganak* (452/14).

körül (63/20, 110/2, 136/6, 162/1, 185/43, 44, 193/25, 201/39, 60, 216/74, 225/45, 250/7, 259/355, 299/107, 313*/99/4, 320/9, 326/17, 330*/144/2, 330*/171/3, 330*/183/ 3, 337/138, 377/30, 395/13, 397a/120, 1090, 413a/384, 1087, 1119, 432/9, 438/34, 453/90, 454/59, 618).

Ö: e~.

körüle ~ környüle hsz (5)

Körülotte. Úgy leng két-felőlről haja, melly fekete, Úgy fénylik körüle rózsás tekintete (330/194). *Környülem tsak öröm lebeg* (403/70). *Így múlik életünk el, Melly most ragyog körülünk* (43/6).

körüle (111/46, 239/29).

körülbarázdolva in (1)

Barázdával körülvéve. És a' Mezők körül vagynak barázdolva (200/70).

körül-belől hsz (2)

Kívül-belül. Ímé frigyet bontának Körül belől a' városok, a' fegyvert előszedik (413/518). *körülbelől* (397a/770).

körülfog i (1)

⟨Szivárvány⟩ átível. *Egy Szivárvány öv' módjára Körülfogja az eget* (397a/1126).

körülhatároz i (1)

Meghatároz. Ezt egy sűrű Lauruserdő árnyékozza, Melly az Ég' Haragját körülhatározza (143/36).

körülhelyezett i (1)

Körben elhelyezett. A' természet szoros helyre szerkesztette, Bájoló minait körül helyeztette (239/12).

körüljár i (1)

Körbejár. Hol az ártatlanság vidám képe örül Kedves gyönyörűség tántzolván jár körül (1/6).

körülkereng i (1)

Körbejár. Fizignát a' Trombitára Sergét körül kerengi (114/533).

körülkerít i (1)

Ellát. Kerítsd körül őket minden javaiddal, Hordozd kézen fogva több Prófétáiddal (225/97).

körülkerítő in (1)

Körbevevő. Amaz része a' Magyar országot körül kerítő nagy Karpatus, vagy magyarosan Beszkéd' hegyeinek (267*/14/5).

körülkerített i (1)

Körbevétetik. Két felől a' postaházak építettek, Kerek folyosóval körül kerítették (239/46).

körülkerítve in (1)

Körülvéve. Dupla Moldon-fallal van kerítve körül, Nehéz hozzá férni, erős körös-körül (330/1601).

körülkoszorúva in (1)

Körbevéve. E' szókra Tesztilis felveszi kezébe A' Sereg Zászlóját, mellynek a' végébe' Lengő pántlikákkal körül koszorúva Tintukkal bodrozott Főkötő volt húzva (330/1227).

körülnéz i (1)

Szemügyre vesz. Azomba teremtetézte A' Cardinálisokat, Rántzos szemmel körül nézte A' Korhely Mágánásokat (92/262).

körülöelve in (1)

Körülvéve. Felettek a' tetőn áll Egy klárisoldalú kút Gyengén körül öelve Rózsákkal 's értt eperrel (371/19).

körülotte ~ körülte hsz (29)

A szóbanforgó személy v. tárgy körül. A' széken és bosszú őket eltöltötte, Lesütött ortzával álltak körülötte (330/1506). *A' szomszéd fák, mellyek nőttek körülötte, Csóválva sajnálják, hogy esett le dülte* (214/11). *Retteg engem a' bú 's szomorúság kerül Még a'*

mélly bánat is én körültem örül (7/4). Gyakorta a' habok tapsolnak Játékokon, 'S körültek a' pinyek danolnak A' bokrokon (294/11).

körülötte (6/17, 397a/347), Körülötte (237/50, 413a/399), körülte (162/29, 185/29, 219/56, 373/76, 379/11, 397a/812, 449/12, 452/45), Körülte (83/27, 239/4), körültte (257/57, 298/15, 330/1254), körültem (200/37, 245/2, 322/28), Körültem (397a/20), Körülte (428/19), körülünk (454/814), Körültek (397a/483), Körültek (330/166).

Ö: ökörülöttök, ökörülte.

körülövedez i (1)

Körülvesz. Az ég allyát piros bársonnyal prémezi, 'S aranyos tsipkével körül övedezi (89/8).

körülrak i (1)

Körben elhelyez vmit. Rakja körül övét apró mordályokkal, 'S löjje az Ifjakkak szíveit azokkal (330/1959).

körülsáncol i (1)

Sánccal körülvesz. A' határon Táborokat Körül sántolták mélyen (114/540).

körülsétálgatván i (1)

Körbejárva. Mosojgó Grátia sétálgatván körül E deli vitézek seregének örül (71/11).

körülszemléi i (1)

Szemügyre vesz. Gondosan körülszemléli Magát, és a' tárgyakat, 'S orrával felszeméskéli Az asszu ágszálakat (397a/837).

körültekint i (1)

Alaposan megnéz vmit. 'S míg ez, meg fosztatván, magát edgyszer körül tekinti, Addig a' szívre bájoló etsettyével rá hinti (216/37).

körülvesz ~ környülvész i (3)

1. Közrefog. Így jár az a szegény bagolyfi is éppen, ... Mihelytt a' madarak látják körülveszik (330/1263). 2. <Dolog> körülhatárol. Itt ama' temérdek Kígyó tekervényes hajlása, Környül vészi Polusonkat, mint egy nagy víz folyása, Környül vészi a' két Medvét (:vagy a' Göntzöl szekérét:) (413a/255-6).

körülvetetvén i (1)

Körülállva. Egy fényes felhőben leszáll a'

Magyar Rendek közzé, ~a' Vitézek' Karjától (259*/191/cím).

körülvett in (1)

Övezett, körülhatárolt. Hátul a' zöld természetekkel Tókat, berkes völgyeket, A' dagályos hegytetőkkel Körülvett vidékeket (397a/384).

kösöntyű fn (2)

1. Nemesfém-ből készült női ékszer. Nagyságodnak kárpitokkal, Keresztekkel, csillagokkal Ez Napon udvarlanék, Tisztelkedném ~kel (415/4). 2. Női mell. Hol meg telik, hol el apad Hasam kíváncsi csője, Gondolván, mint rángatódzik Elől szép ~je (169/68).

kőszál fn (17)

1. Egyenesen, meredeken felnyúló szikla. Azonnal hatyúi szárnyamat felvésem, Pindus' ~ait vele megtetézem (267/244). Hadd zengjék a' Duna' 's a' Tisza' partjai, Ekhózzák Karpatus' erdős Kőszálai ... Hogy nints Hatalmasabb vitéz a' Magyarnál! (267/248) 2. Tengerben levő, zátonyt alkotó szikla. Te a' ki hajódat az omló habok között Meg tartád, bár sokszor ~ba ütközött (68/22).

~ (253/22, 428/64), ~ak (306/31), Kőszálak (349/3), kő szált (214/113), ~akat (255/2, 451/2), ~nak (72/13, 219/83), ~ba (74/10), ~on (237/103), kő szálakon (83/33), ~ain (267/76), ~ára (400/100).

kőszállyi mn (3)

Meredek kősziklához hasonló méretű. Az emberek hadd tennének Kőszállyi bálványokat (397a/536).

kő szállyi (25/17, 190/37).

Kőszári fn (1)

Családnév. Eztet Vétzy elragadta A' kevély ~tól (317/9).

kőszikla fn (19)

Kopár, magasra nyúló szikladarab. E' ~k alá jer, öblösök ezek, Pihend ki magadat! (143/21)

kő szikla (1/23), kő szikla' (454/38), ~k (, 211/7), ~k' (306/27, 397a/1121), ~ja (102/5, 111/4, 261/5), ~t (337/53), ~kat (358/3, 413a/921), ~knak (397a/705), Kősziklába (317/173), kő sziklájába (111/32), Kősziklábann (244/4), ~kon (397a/803), ~ra (397a/687), ~kra (413a/680).

kösziklás mn

(1) Kopár, magas sziklával tarkított (terület). *Mint mikor a' Tátra' ~ bértzéről Sűrű felhő száll le Karpatus' széléről* (267/73).

kösziklaszív fn

(1) Kemény, érzéketlen szív. *Ha köszikla szíved éltetemet nem szánna* (77/198).

köszirt fn

(6) Egyenesen felnyúló szikla, köszál. *Darabos helylen ragadgya 's borzasztva ott hordozza, Hol a' kevély köszirt fejét a' felhőkig tornyozza* (216/22). *Köszirt* (244/10), *kő szirtott* (9/3), *Köszirtnak* (306/96), *kő szirtokon* (413/1081), *köszítről* (216/31).

köszív fn

(3) 1. Mások ügye iránt érzéketlen szív. *Köszív volt abb' a' férjfibá', Ki béhozta a' módiba* (309/65). 2. Rideg, szívtelen ember. *Kő szív vólna, melly egy Özvegyet ne szánna* (222/62). *~e* (349/28).

köszívű mn

(1) Rideg, szívtelen. *Az Úrnak sokkal kedvesebb, A'ki ~, 's kényesebb* (309/34).

köszön i

(15) 1. *Vkinek ~ vmit*: háláját fejezi ki vmiért. *Köszönöm a' nyugvó szállást Tisztelt Varróm! ~öm* (357/85–6). *Köszönöm bennetek azt az indulatot, Mellyet mindnyájjatok erántam mutatott* (217/137). 2. *Kancsót ~ vkire*: a kancsót felemelve üdvözl. *Úgy kap fel a' Dáma is Ha kantsót ~ rám* (154/42). 3. *Vkire ~ egy pint bort*: borivással emlékezik rá. *Útas ~j rám egy pint bort: Itt látsz nyugodni egy Jám-bort* (433/77). *~nek* (326/61); *~öm* (328/21), *Köszönöm* (443/202, 454/639, 874, 983), *~i* (210/70), *Köszönjük* (442/1, 454/987). — *~jem* (439/23). **Ik:** meg~.

köszönés fn

(1) Köszönést intéz vkinek: köszönetet mond neki. *Ne nékem intézd a' ~t, Magyar!* (439/29)

köszönet fn

(1) Vmilyen formában kifejezett hála. *Már akár-*

mi ~it szívem' viselő számnak Tsak mondd meg az egyenes szívű Horváth Ádámnak (111/109).

köszönhet i

(5) 1. *Vkinek ~ vmit*: háláját fejezheti ki vmiért. *Sándorffym ül ágyamnál ... 's Ennek Köszönhetem hogy élek még?* (455/52) 2. *Vkinek tulajdoníthat vmit. De ha meg gondolom ama' sok Bajokat Néktek ~em egyedül azokat* (245/8). *~ed* (209/68), *~i* (211/24), *~itek* (337/414). **Ik:** meg~.

köszönni in

(2) Megköszönni, hálát kifejezni vmiért. *És óh Hafiz! tenéked Im e' dicső Leányok Jöttek ~ dal[l]od'* (373/171). *Köszönni* (188/108).

köszönt i

(10) Vkit üdvözl, vkinek köszön. *Reggel engem minden madár Köszönt szíves énekekkel* (148/38). *Kelj fel! 's Ázsiai Múzsáddal ~sed, Elibe háláló indulatid öntséd* (203/19, 81/19). *~* (250/4); *~i* (164/5), *Köszönti* (222/63), *~ik* (124/8), *Köszöntötte* (96/6). — *Köszönténélek* (397a/394). — *~sem* (289/27). **Ik:** be~, fel~, meg~.

köszönteni ~ köszöntni in

(3) 1. Vkit üdvözölni. *Jer, Kazincym, jer, öleld meg e' sorokba hívedet, A' ki ilyen néma szókkal jött köszöntni Tégedet* (161/2). 2. Vmely alkalomból jókívánságot kifejezni. *De most már jó vólna azt is említeni, Hogy Bálintot miként kelljen köszönteni* (266/32). *köszönteni* (308/54).

köszöntés fn

(6) 1. Üdvözlés. *Az élő nyelven tett ~* (188/96). 2. Felköszöntés. *Most hát tisztelettel nézvé a' katóba, A' ~t ekképp fűzzük egy Csomóba* (233/24). *~t* (310/60), *~edre* (249/52), *~ére* (432*/206/1), *~sel* (326/62).

köszönthet i

(1) Üdvözölhet. *A' Nap bánta, hogy sugárral Nem ~ tégedet* (428/22). **Ik:** meg~.

köszöntő in/fn (6)

I. in 1. Ünnepestes alkalommal mondott szerencsét kívánó (vers). *A' sok eszem iszom köszött nem is jutott eszembe Hogy egy két rozsdás ~ vers van itt a Zsebembe* (310/4).

II. fn 1. Üdvözlés. *El megy a' víg hajnalt ~ patsirta, Mellynek ~jét a' Teremtő írta* (66/10). **2.** Ünnepestes alkalommal mondott szerencsét kívánó vers. *Köszöntő* (289/cím). *Egy csókkal Száz ~ fel nem ér* (289/32). ~ (227/6).

Ö: reggel~.

köszöntvén in (3)

Üdvözölve. *Köszöntvén tudnillik a' meg öszült nyarat Sárga kalászszi közt reménységgel arat* (69/5).

~ (330/287), *Köszöntvén* (413a/1067).

köszönnén in (1)

Köszönnén vminek: üdvözölve vmit. *Fújván egy ág hegyénn a' kis fülemüle Az ujj napnak szárnyát vígan ereszt le 's Köszönnén hangosann a' szép fénynek* (83/25).

köszörül i (3)

1. Élesít. *Mi az oka hogy a' mezőnn körös körül A' Céres bérese kaszákat köszörül?* (69/4) **2.** Hegyesre csiszol. *Ki mérget mézel, ki bilintset rak, Fáklyát gyújt, nyilat köszörül* (136/8).

köszörül (337/137).

köszörülni in (1)

Hegyesre csiszolni. *Nyilat köszörülni láttok a' fáklyánál* (330/1952).

köszörült in (1)

Élesített. *A' puskák 's köszörült kardok nem villognak* (54/4).

köszörülvén in (1)

Buzdítva. *Nem hagyta a' henyeségtől el lanyhulni Népeit Búval, gonddal köszörülvén a' Halandók szíveit* (413a/140).

köt i (17)

1. Hurokkal v. csomóval vmihez erősít vmit. *Minden legény kardot ~ött 's lóra ült már* (268/46). *Élek már! már több írt ne is kössetek rám: Mindjárt felöltözöm* (330/1587). **2.** Vmi ~ vmit: díszíti. *Nékem inkább olly Koszorú Kösse felkent Fejemet, Mellynek színe*

nem szomorú, 'S mulattya a' szebb Nemet (128/34). **3.** Egynemű dolgot összekötve kialakít. *Ha az ~ött nekik borostyán ágokat Emez ősz fejeiről le-tépte azokat* (78/7). **4.** (Kapcsolatot, kölcsönös viszonyt) létrehoz. *Hajdan Europa ~ött szövetséget* (337/221). *Zefir ... Violákról violákra Osztod te, csélcsep, csókodat? Be boldog vagy, hogy egy virágra nem kötöd indulatodat!* (426/28) **5.** Belém ~: kikezd velem. *De a' Miniszternék meg utánnam jöttek, A' bemenetelért meg belém ~öttek* (239/212).

~nek (239/170), ~e (379/66); ~öm (217/103), *Köti* (231/241), *Kötik* (13/27), ~élek (365/1), ~öttem (213/110). — *Köss* (267/13), *kössetek* (428/174); *Kösd* (268/10).

Ik: be~, fel~, le~, meg~, össze~.

kötél fn (14)

1. Szálak összesodrásával kötözéshez készült, vastag eszköz. *Romlik a sok ~ a' hajó repedez* (10/21). **2.** Vérségi v. érzelmi kapcsolat; kötelék. *Vagy szeressen az én kincsem, Vagy oldd el szoros bilincsem; Ah ne törjön, ne gyötörjön, Oh Amor, az illy ~* (460/135). *Óh ha addig tartanának A' barátság' Angyalának Rózsákból fontt kötelet, Míg a' sir bé nem nyél minket* (454/913). **3.** A törvény kötele: a törvény szabályai. *'S a' törvény' kötelét tsúfolva tépik el* (454/146). **4.** A szerelem bíbor kötele: boldog kapcsolat. *Bóldog Pár! Melly ülvén a' szerelem' kötelénn, Nyugszik az apólgató Gráciák' nyájas kebelénn* (174/17). **5.** (A rabság szimbólumaként.) *Mit ér minden ha köteled Békós lábadon viseled* (31/17). ~ (56/23, 202/23, 460/71), *kötelek* (184/33, 423/33), *kötele* (454/901), *kötelet* (337/335), ~t (460/66).

Ö: virág~.

kötelék fn (1)

Kötődés, kapcsolat. *Sorsom szemedbenn áll nékem Hajadbann van ~em* (460/96).

kötelesség fn (5)

1. Jogi alapon megszabott köteles teendő. *Szolgált mint Prókátor, szolgált mint Fiskális, Majd minden Rendeknél 's Familiáknál is, A' kiknél melly igaz hű egyenességgel Bánt volt a' vállára tett ~gel* (217/66). **2.** Vminek er-

kölcsi szükségessége; kötelezettség. *Telly bé, kettős szent ~ Az orvos és Barát eránt!* (455/55)
~ed' (443/197), ~im (342/16), ~ünket (233/2).

kötelez i (2)

Elkötelezi, leköti magát vmi mellett. *Eggy helyhez nem ~em Én gyönyörködésemet; 'S így magam le nem vetkezem Szabados tetszésemet* (205/41).
~em (16/41).

kötelező mn (1)

Kötelező írás: kötelezvény. *Innét lefelé a' Tanátszába mentünk, A' hol ~ írást petsételtünk* (239/146).

kötelezvé in (1)

Kötelezvé in magam: ígéretet téve. *Én így ~ magam, hogy rontója Nem leszek* (239/147).

kötés fn (14)

1. A megkötéshez használt anyag. *Ha meg kötöztök is, selyem Kötések 's virágszál* (104/12). 2. Tárgynak az a része, ahol az alkatrészek össze vannak illesztve. *Tsikorog a' kötél, az árbotzfa törik 's Kötésit a' dühös habok öszve törik* (202/24, 56/24). 3. Csokor. *Légyen szeme' példázatja Ez a' ~ Nefejejts* (436/22). 4. Szerződés, megállapodás. *A' durvaság ellen közös ~t fonjunk, 'S Átlástól Pontusig örök sántzot vonjunk* (313/139). 5. Felbonthatatlan szerelmi kapcsolat. *Ki olly ~selis kezdett vólt biztatni Hogy azt tsak a' halál fogná elszagatni* (176/53). 6. Félszég, gátlás. *Az Alom ... Apolgotó karral ~ink fel oldja, El lankadt erőnkhez ujj erejét toldja* (201/17, 14/17).

~t (418/26), ~teket (127/5, 421/5), ~eit (231/420), Kötéseit (428/180), ~sel (63/3).

Ö: béke~, rózs~, vitéz~.

köthet i (3)

1. (Lovat) befog. *De honnan köthessek egy derest rudjára?* (452/56) 2. Magához ~i: ragaszkodhat hozzá. *Ő az Olvasóra édes Mézeit tsepegteti, Még magát is a' negédes Észet magához ~i* (163/44). 3. Barátságot ~ vkivel: baráti viszonyt hoz létre vele. *Barátságot Felségével De miként ~ek én* (114/92).

Ik: meg~.

köthetni Ik: meg~.

kötni in (3)

1. Vmihez erősíteni. *Mikor kell a' Szöllőt ~ karójához* (413/3). 2. Vmit létrehozni. *Illyenkor lehet tsipkéből ~ könnyű Kaskákat* (413a/274).

~ (413a/273).

Ik: egybe~, ki~.

kötő Ik: elő~, fő~.

kötött in (4)

Létrehozott. *Nem mozdul semmije tsak a' bokrétája Mellynek kótsagtollból ~ szála között az arany boglárba a' fény meg ütközött* (256/23, 82/25).

~ (111/65, 259*/205/4).

Ik: be~, fel~, le~.

kötöz i (8)

1. Vhova helyez, odaerősít. *Durva homlokára Laurus koszorúkat ~ött* (216/80). 2. Szálas anyagból kötéssel kialakít vmit. (Itt: kiérmel.) *És a' melly koszorút akkor ott ~ött Azt meg újjította a' Törökök között* (78/31). 3. Teremt. *Azért fellengős palotát Rakatsz a' felhők között, A' mellybe bíbort, 's tafotát Az öt világ ~ött* (205/32, 16/32).
~ött (415/54), ~nek (439/56), ~ém (432/102).
— ~zünk (285/52).

Ö: le~, meg~, össze~, rá~.

kötözget i (2)

(Sebet) kötéssel ellát. *És midőn az eggyik kezéd meg sebhete, A' másik sebünkre írat ~e* (214/104).

~i (216/105).

kötözni in (1)

(Sebet) kötéssel ellátni. *Vígasztaló szóval, kávéval éleszték, Szederjes sebeit ~ is kezdték* (330/1514).

kötözött in (1)

Kiérdemelt. *Gondold meg tsak mi vagy még Te ama Laurust ~ Nagy Poéták, a nagy Horváth nagy barátai között* (111/49).

kötözve in (1)

Vhova erősítve. *Én pedig áldozó ruhákba öltözve, Babérkoszorúkkal homlokom' ~ Lantolván ekkor nem hallott éneket* (306/12).

köttet i (1)
 (Kévét) kötéssel kialakított. *Midőn sárgálló földjére a' Gazda már vezette Aratóit, 's a' töredék árpa kévét ~te?* (413a/325)

Ik: meg~.

köttetik i (2)
 1. Együvé köttetnek: együtt lesznek. *De ismét azok a' tartós szeretetnek Lántzával minde-nütt edgyüvé köttetnek* (77/254). 2. (Béke) létrejön. *Itt bomlik fel a frigy, és béke ~* (239/55).

köttetvén Ő: hátra~.

kötte in (1)
 Összeállítva. *Tarka pillangó szárnyakból Volt ~ bokkrétájok* (114/370).

Ik: be~, le~, meg~.

kötvén in (1)
 Helyezve. *Kötvén homlokára szagos olaj ágót Bé Fedi szárnyával az egész Országot* (54/9).

kővágás fn (1)
 Kőbányászás. *Ha az igaz lelkű jó Polixenes-nek A kő vágásnál is nehezebben esnek A Dionizius verseit dítsérni* (12/6).

kővár fn (1)
 Kőből épített vár. *A' Kővár' gyomra szétdüllyed, A' rabló zúg, hereg, süllyed; Én úszok, az ég segéll* (443/229).

kővecs fn (1)
 Kavics, víztől simára csiszolt kis kődarab. *Amott, hol a' nyájas patak Követtsin jádszadoz, Laurám a' zöld fűzfák alatt A' völgybe szunnyadoz* (441/2).

kővecses mn (1)
 Kavicsos. *Hol sok homályos helyeken s követ-ses tekervényen Kell utazni* (111/81).

kőveder fn (1)
 Kőből kifaragott vödör. *'S egy ~ állott ott az oszlop mellett* (306/112).

kővér mn (39)
 1. Izomzatára lerakódott zsírszövetből vastag. *Mert lám a' Papnakis ~ a tinója* (201/ 64). *Már most a' parton hevervén El nyúlt ~ hasával* (114/731). 2. Nagy zsirtartalmú, zsíros. *Észre veszi hogy eggy egér az ajtó-sark felől A' poltzon a' ~ sajtot rágitskálja belől*

(141/4). 3. Tápláló (nedvesség). *Azokat fel szívják a' fűnek gyökerei, Mellyből az a' ~ nedvességet nyeri* (201/63). 4. Dúsan növe, szépen fejlett (növény). *Így a' mott a' ~ vetést nem fojtják el a' gyomok* (413a/81). *Néki ezer juha legel a' hegyekenn Ezer ökre járkál a' ~ rétekenn* (60/8). *Óh gyenge füvetsekék, 's ~ Virágszálak Mellyek ... illy nagyra nőttek* (176/14). 5. Jól termő (talaj). *Nosza hát for-gassák az újj esztendő elejével Izmos Tulkaid a' ~ földeket az Ekével* (413a/76). 6. Jól fejlett (gyümölcs). *El terültek fájok alatt a' berkenyék A ~ noszpolyák a' borzas gesztenyék* (87/14, 199/14). 7. Vastag (kéreg). *[A tűz] a' ~ kéreg alatt magát előbb elrejt* (413a/841). 8. Nagyon biztató (reménység). *Ez okból egy ~ reménység táplálhat Hogy még napod fényes Delére találhat* (81/23, 203/23). 9. Kövér cseppel hull: nagy cseppekben; bőven. *Az egek harmatja ~ tseppel hulljon* (209/109). 10. Kövéren: mélyen. *És ha már az ~en Mérted ki a' barázdákat* (413a/805).

~ (201/61, 204/29, 215/148, 217/29, 259/602, 330/1041, 413/2, 17, 413a/15, 79, 348, 608, 615, 661, 710, 725, 782, 784, 943, 1085, 454/619), *Kövére* (413a/975), ~ek (130/31, 446/27),

kővérít i (1)
 (Föld) termőképességét javítja. *El-aszott mezejét zsíros ganéjjal ~tse* (413a/93).

kővériteni in (1)
 (Föld) termőképességét javítani. *Nem is sajnálták a' Hemus térjét az ég' Isteni és Emathiat vérünkkel kétzer ~* (413a/499).

kővérség fn (1)
 (A földnek) kövér volta. *Vagy azért hogy titkos erőt nyer a' föld, ~et* (413a/99).

köves mn (4)
 1. Köves bérc/porond: kavicsos terület. *A' szikár gyertyán legjobban vágy a' ~ bértzekre* (413a/634). *A' hol sívó agyag vagyon 's a' ~ porondokat Tövisbokrok borítják el* (413a/705). 2. Köves szikla: szikladarab. *Né-melleyeket ~ sziklájából raka Bölts Uli-sze-sének a' sovány Ithaka* (237/99). 2. Az érdem ~ bérce-re fellép: magatartásával elismerést vív ki magának. *Tsak alig virágozott ifjúsággal*

képe, Már az Érdem' ~ bértzére fellépe (188/10).

Ö: kén~, menny~.

követ¹ i

(24)

1. Vkit ~: vki, vmi után megy, következik. 'S A' Thetis gyermekei, Perge katzajjal ~ték Ő Felségét úsztában (231/303). Az első Társaság mihelytt elvégzette, A' rendet a' többi új házasság ~te (330/502). 2. Vkit vhova ~: vki után megy vmi távolabbi helyre. Síromba tsak te fogsz alá ~ni, A' Nemtudás' kietlenén vezetni (305/77). 3. Vmi ~ vkit: vmely jelenség feltűnik ott, ahol vki tartózkodik. Szerentse többnyire a' kurvát ~i Mely a' vént meg vetvén, az iffjat szereti (78/17). 4. (Vmely elvet) cselekvésében v. életében állandóan alkalmaz. Ímé tanácsot ád, mellyet kövessetek, Hogy a' parta ti is békével érjete (211/79). Életét 's dolgait a' szerént ~te, A' mint az állati ösztön ingerlette (454/539). 5. Vmi ~ vmit: vmi közvetlenül vmely esemény v. idő után következik. A' langszárnyú mendörgések Követik szózatidat (397a/886). Balgatag nagy világ! Ez é a' mulatság, A' mellyet únalom ~ és fáradság? (197/42). 6. Megkövet vkit. Azt mondják, — de arról aláson ~em — Nem vóltam ott, reá meg nem esküdhetem (330/1735). 7. (Hangszeren) kísér. Sok más nemzetek is ~ik tziaterával Apollót (42/3). fog ~ni (337/150); ~ed (443/170), ~i (204/23, 217/23, 330/982, 397a/176, 288), Követi (85/39, 197/39), ~ték (330/537). — kövesd (126/55, 413a/353), kövesse (119/6), köves-sük (259/565).

Ik: el~, meg~.

követ² fn

(9)

1. Vmely állam diplomáciai képviselője egy másik államban. Az Európai ~ek indulnak, Arktósz' ditsőségén tsudálva bámúlnak (330/109). 2. A rendi Magyarországon az országgyűlés alsó táblájának tagja. Megbízta esmértt Virtusid a' Nemes Szathmár, 's Követnek küld ide tégedet (445/50). 3. Akit megbízással, üzenettel küldenek vhova. Ezt mint ellenség ~ét El küldték Királyához, Hogy tudósítsa Nemzetét (114/406). 4. Vminek közeledtét jelző dolog, jelenség; előjel. Hamar-

Követje a' Tavasznak, Himes Pillangó, idvez légy! (426/1)

Követ (225/65), ~je (267*/13/9), Követit (445/48), ~nek (306/285), Követének (445*/232/4).

Ö: lány~.

követés fn

(2)

Követésre vesz vmit: követendő példának tekint. Az illy munkát ~re vegyétek (258/68).

~ére (330*/177/3).

Ö: meg~.

következendő mn

(1)

Alább közvetlenül olvasható. A' Vitéz Magyarok a' ~ Tsatadal' zengése alatt a' házból kivontt karddal 's fegyverzőrgetéssel kimenek (259*/203/3).

következés fn

(1)

Következmény. Azt gondolja a' természetet nem esmérő ember, hogy a' penész ... a' romlásnak és rothadásnak ~e (330*/200/21).

következhető mn

(1)

Esetleg megvalósulható. Sok ~ veszélyek el múlnak (213/70).

következik i

(3)

1. Időben vmi után jön. Esős nap ~ Mert a' Notus a' Tengerről közelget (413a/447). 2. Vmi következményeként keletkezik. Azomba melly szörnyű károm következe: ... egy szél pénzem' el rablotta (189/27).

következe (6/25).

Ik: el~.

követni in

(3)

1. Vki után menni. Olly hatalmas volt fogása, úgy le fogtak ujjai; Hogy ~ Debretzenből kietelen Csokonay (161/10). 2. Utánozni. Kerítte szürke Hesperis Gözölgő Fejeket: Én nem óhajtom egyszer is Követni ezeket (128/32).

~ (26/33).

követő mn/fn

(4)

I. mn Vmi után időben következő. Most az ezt ~ jajos esztendőbe Esküdt férje ment a' gyászos temetőbe (210/75).

II. fn 1. Vminek a híve. Hanem ő, a' millyen kegyes jóltévője Annak, ki a' virtus igaz ~je (193/38). Semmi! Külömben is én magam' a'

Madám Tétishez örökös ~ül adám (219/90).
2. Vminek használója. *Minden munkák között azok a' Szótárok Mellyeknek szélessen ki terjed határok. ... Amaz ~jit hamar át vezeti, Ezt el hagyja, amazt tsak távól nézeti* (126/ 25).
~ket (454/806).

követőlevél fn

(1)

Megkövető, bocsánatkérő levél. *Ha e' kívánságát a' Szála felhagyja, 'S követő-levelét nekem ki nem adja, 'S a' Mátrikulával ezt a' gaz Spitzbubot: Ellenségnek tartsa az Asszonyi Klubot* (330/1150).

követrang fn

(1)

Követi megbízatás. *Dorotya kiválaszt egyet nagy felhanggal, A' ki a' Szálába menjen Követ-ranggal* (330/1076).

követség fn

(2)

1. Küldöttség. *Rebeka 's az egész ~ megjelent* (330/1096). **2.** Megbízatás. *De hogy ~em hosszason ne essék: Ide-jöttöm' okát meghallgatni tessék* (330/1137).

követségszöveg fn

(1)

Küldöttség, a küldöttek összessége. *'S mihelyest az egész követség-tszöveggel Rebeka visszatért a' kerek réporttal: Seregét Dorotya mindjárt öszveszedte* (330/1161).

követvén in

(3)

Pédának tekintve. *Mert Festetits György' tiszta szerelminek Tüzét ~ árva Hazánk iránt Pompás ajándékkal segített Márs' nevelő hadi-oskoláját* (445/58).
Követvén (92/15, 188/11).

kövez Ö: menny~.

köz mn/fn

(19)

I. mn 1. Általános, egyetemes. *Én a' ~ Igazság' törvényjét megosztom, 'S egyiket is e' nagy szívtől meg nem fosztom* (268/117). *Úsz körülte könny-hullatás sós tengere, 's reája Lebeg a' ~ bánatoknak sűrű Atmosphaerája* (162/30). *Az asszonyi Nemnek e' ~ ditsérete Az anyáké valyon magoké lehet e'?* (212/31)
2. Átlagos, közönséges (személy). *Egy ember, egy Nem~ lélek, egy Isteni Szokatlan erővel felruházott Zseni* (454/371). **3.** Sok személyre jellemző; sok személlyel közös. *Ah, ha ebben a' ~ örömben Melly már elter-*

jedt szerteszétt Érezhetném én is mellyemben Az öröm' legkissebb neszt! (379/33) — *Még is e' Remekbenn igen nagy tsonkulás, Hogy ő vele is ~ a' végső el-múlás* (127/32).

~ (209/38, 259/364, 664, 268*/24/1, 330/936, 987, 988, 397/31, 400/53, 421/32, 454/823, 903).

II. fn Köztulajdon. *Mind ~re ment a' kereset, 's a' szabadon maradott Föld maga is, bár nem kérték, mindent önként megadott* (413a/143).

Ö: *Hegy~, Mura~, szirt~.*

közbe hsz/nu

(7)

I. hsz Közben, vmivel egyidőben; azalatt. *Közbe megtörténik, hogy büntetésében, Árnyék-módra bolyong az ég' üregében* (454/479).

közbe (330/1000).

II. nu Közben, a hozzátartozó névszóval kifejezett cselekvéssel egyidőben. *'S hogy a' nyögés ~ Klóris Szép nevét jajgatta* (142/23).
 ~ (27/6, 248/34, 413a/778, 955).

Ö: *azonközbe.*

közbecs fn

(1)

Általános megbecsülés. *Tőled van, ha mi van, közbetsem* (328/24).

közbul hsz

(1)

Középen. *Közbul állott a' leányfő, jobbról a' lőfő[,] balról pedig a' kutyafő* (330*/165/9).

közé nu/hsz

(32)

I. nu 1. A megnevezett két dolog által határolt helyre, területre. *És ha tőled futni akarok, Kezemet Kezed közzé fonva tartóztatasz engemet* (143/40). *A' Gyönyörűségnek, melly a' Virtust veszti, Bádgyasztó karjai ~ nem ereszti* (188/18). **2.** A szóbanforgó több tárgy által határolt helyre, területre. *És töltsetek Hafíznak Sírjára is belőle A' tarka rózsa közzé* (373/36). **3.** A jelzett személyek csoportjába. *Bé vág a' békák rendjei Közé nagy vitéz hévvel* (114/682). **4.** Két időpont, időszak közötti időre. *Szűk határok közzé szorúlt ez a' Világi élet, Rövid ez — alig kezd lenni, már füstté, semmivé lett* (162/63). **5.** Vmely helyzetbe. *A' nagyravágyót kérkedő hiszemmel A' láрма közzé kergeted* (305/36). *Mert már imé a' trombita' 's dobszóra A' tűz 's halál közzé*

megyünk (268/161).

~ (219/76, 238*/14), közzé (25/18, 59/24, 67/32, 190/38, 195/26, 204/44, 211/44, 215/62, 152, 217/44, 259/141p, 436, 297/28, 330/238, 373/113, 397a/562, 453/239, 454/874).

II. hsz Közéje. *A' Trombita türtt reze tördeltt Hangra ropog, közzé zendülnek az erdei kürtök* (400/78).

közegészség fn (1)

A jelenlevők egészsége. *Parantsol Carnevál, töltsenek borokat, 'S a' köz egészségért igyák meg azokat* (330/348).

közéje hsz (6)

A szóbanforgó személyek közé. *Azért jövök közétek Tehát, szelid halandók!* (185/32) — *Üstökbe vész a' két öreg: Közéjek ugra Amor* (106/10).

közétek (259/151, 330/408), *~k* (290/27), *Közéjek* (372/10).

L. még **közétekbe!**

közel hsz/fn (27)

I. hsz **1.** Kis távolságban. *Közel, ~ van, óh nemes Magyarság, Ez a' veszély, ez a' tsapás hazádhöz* (259/66). *E szép kies kerthez ~ egy fojó víz Mellyből sok plántákra hárul bőv édes víz* (1/19). *Akárhová fogsz menni Mindég ~ látsz lenni* (158/14). **2.** Közel levő helyre. *Közel egy terepély fejr szederifának Sűrű árnyékába mind ketten futnának* (77/ 131). *Menj ~ebb akkor hozzá s add meg a tiszteletet* (111/59). **3.** Időben nem messze. *Szüntelen ~ van a' halál* (2/cím). *Most pediglen legközelebb, kinek üres klázlíja, Tölts meg* (326/65).

~ (15/cím, 212/102, 238/33, 245/20, 287/49, 313/123, 405/10, 432*/204/4), *Közel* (77/59, 212/143, 349/20); *~ebb* (197/21), *~ébb* (45/5, 85/21, 231/188, 237/95, 397a/914).

II. fn Közel levő hely. *Hevül a' Neméa' sárga oroszlánnya, Mert sűgárit a' nap rá ~ról hányja* (198/4, 86/4).

közelebből hsz (1)

Pontosabban. *De legközelebből mint vélekednének Gyermekiek felől ama' vitéz vénék* (267/159).

közelget i (2)

Közeleg, közeledik. *Esős nap következik Mert a' Notus a' Tengerről ~* (413a/448). *~tek* (9/9).

közelgetés Ik: el~.

közelgető mn (1)

Közeledő. *Mi hát az oka, hogy sok ember életébe Közelgető végét nem veszi eszébe* (209/14).

közelít i (3)

Közeledik. *Ki vagy Te, ki hósín leplekbe Felém mosolyogva ~sz* (455/34). *~ünk* (313/40), *~ék* (306/108).

közelíthet i (1)

Közeledhet. *Óh boldogabb Teremtések Éggel szomszéd Hazája! (ha ugyan ~nek teremtések hozzája)* (162/48).

közelítvén in (1)

Közeledve. *Közelítvén hozzá le eresztett hajjal Sirattya kedvesét kettőztetett jajjal* (77/ 257).

közeljárta fn (1)

Közeledése. *A' Napba lévő jelekből könnyű mindezt megtudni: ... Fortélyokról 's alattomos hadak' ~ról* (413a/469).

közellenség fn (1)

Közös ellenség. *Hajdan Europa kötött szövetséget, Üldöztén tégedet mint köz-ellenséget* (337/222).

közember fn (2)

Átlagemeber. *Mert ki e' kis tartományba Keresztül menni talál, Köz Emberbe Kapitányba Termés Kún szívet talál* (357/79). *köz emberekből* (114/753).

közép fn (31)

1. Vminek a közepe. *Nézze meg jól, kezem mint jár, A' téstát mint forgatom, Hol szélit, hol a' közepit Renddel mint dagasztom* (169/15). **2.** *Vkiknek a közepén:* emberekkel körülvéve. *Az újságra bámult Pest, Buda, 's a' bátor Vitézek' közepén áll egy pompás Sátor* (400/88). **3.** Közepont, vminek a legfontosabb pontja. *De a' kétes fegyverek közt Márs tébolyog ~ben* (413a/817). **4.** Folyamat, esemény kezdetétől és végétől kb. egyenlő távolságra eső időszak. *Azomba Amor is a'*

*hartz' közepében Ákhillesként nyargal hadiszeke-
rében (330/1407). Hány ezret a' vidám öröm közepébe! Taszíta a' komor halál kebe-
lébe! (77/17)*

~ (330*/197/3), *közepébe* (29/20, 169/107),
közepében (1/17, 53/7, 59/27, 195/21, 217/
33, 337/207, 341/23), *közepébenn* (204/33,
397a/1005, 454/38), *közepéből* (330/2059),
közepén (330/546, 330*/137/8, 375/22, 454/
415), *Közepén* (239/49, 241/14, 253/16, 258/
88, 267/53, 306/37), *Közepénn* (70/8), *köze-
pére* (413a/1120).

Ö: dél~, haj~, tél~, tó~.

középállat fn (1)

Átmeneti lény (szélvészről). *Óh te közép ~! ...
Mennj el, és lebegj le nyájason hozzájuk Ter-
jeszd ki őltalmad szárnyait reájok (453/ 21).*

középen hsz (1)

Vminek a közepén. 'S ~ állván, temérdek ár-
nyékát el tejeszti [a fa] (413a/833).

közepette hsz/nu (3)

I. hsz Benne, közte. *Az alacsony világ meg
nem érdemlette, Hogy illy ditső Lélek lakjék ~
(299/118).*

II. nu A szóban forgó cselekvés, folyamat
idején. *A' tiszta nyájasság hol örül Jobban,
mint a' Parnasszus körül, Hol az ártatlan
múlatságnak Közepette a' búk nem rágnak?
(110/4)*

Közepette (299/71).

középidéjű mn (1)

Középkorú. *Közép idejű ő, de a' virgontz
termet És friss elme benne vígasságra termett
(330/123).*

középpont fn (2)

Területnek az a része, amely közepén van.
*Maga a' Felleg-vár közép pontra épült
(239/57).*

Közép pontba (313/75).

középrend fn (1)

Társadalmi középréteg. *Méltóságok, neme-
sek, közép és alsóbb renden lévők (454a*/
256/5).*

középsereg fn (1)

Középen elhelyezkedő csapatrészt. *A' leg-
szebb szárny' vesztét a' Baldakinjából Meg-*

*látja, 's a' közép sereg' derekáról Négy erőss
tsoportot kiküld sietséggel (330/1314).*

középső mn (2)

Középen levő. Ezek 's a' ~ között más kettőt
az Istenek A' nyomorúlt halandóknak javára
szerzettenek (413a/246).

~ (330*/197/4).

középszerű mn (1)

Átlagos, közepes. *Hazám' Lantosi közt ~ va-
gyok (454/1000).*

közétekbe hsz (1)

Közétek. *Őtet ~ ő azért bocsátja, Hogy legyen
a' Magyar nemzetnek barátja (259/ 261).*

közfal fn (1)

Két szomszédos helyiséget elválasztó fal. *Kö-
zel szállások, mert kettőjük házának Egy köz-
falával el rekesztve valának (77/60).*

közfény fn (2)

Nyilvánosság, napvilág. *Minden írásimat,
mellyek meg maradtak, 'S szűk erszényem
miatt köz fényt nem láthattak, ... Bízom az ér-
demes késő Maradékra (245/54).*

~re (439/38).

közfényű mn (1)

A közösség javára világító. *Sok szegény Le-
génynek megtsökken szándéka. 'S köz fényű
gyertyáját elrejtji a' véka (245/44).*

közfika fn (1)

Gyalogos közkatona. *Fő Kapitányságot adna
a' Taktika, Tudom, bár ha még most lennék is
köz Fika (238/116).*

közhasznú mn (1)

Közösség hasznát szolgáló. *Hullasson felettek
öröm könyv záporát Áldván a' köz hasznú
Hazafiak porát (126/76).*

közhely fn (2)

Nyilvános hely. *Most veszek már Maskarát!
Köz-helyen nem szabad lennem: Azért áll-
ortzát kell vennem (133/49).*

~ről (133/5).

közhiba fn (1)

Általános emberi hiba. *Én is ember vagyok:
és embertársamnak Közhibáját miért szé-
gyenljem magamnak? (454/356)*

közi Ö: hegy~.

közizagság fn

(3)

Általános igazság. *Te Vallás' védője! Te a' ki tiszteled A' köz igazságot', kezét fogunk veled* (337/276).

köz Igazság' (268/117), *köz-igazságot* (337/279).

közjó fn

(8)

A közösség érdeke, java, jóléte. *Egy nemes tör'sökház' méltó sarjzatja, Kinek a' ~ért élt és halt az Attya* (454/784). *Mennyire szíveden Fekszik Hazádnak közjava?* (445/54)

~ (258/107), *köz-jó'* (341/54), *köz jó* (114/320, *köz jót* (341/52), *~ért* (337/136), *Közjóért* (386/8).

közkéz fn

(1)

Közkékre kel: (irodalmi mű) ismertté válik, széles körben olvassák. *Úgy is már egyéb tárgyú vers, mely az üres elméket Múlathatná, ~t 's bétölt minden környéket* (413a/1107).

közlött in

(1)

Tett, végrehajtott. *Az ő esztendeik fénylő virtusokért, 'S a' Magyar nemzettel ~ jóságjokért A' Tréziáénál még többek lennének, És a' Józsefénél jobban fénylenének* (259/274).

köznem fn

(1)

Középszint. *Dítséretébe azoknak A' beléd szállt virtusoknak Nem fogok belé talám: Fellette van a' köz-nemnek. 'S az én tsekély énekemnek, A' mint én tapasztalám* (308/28).

köznép fn

(3)

A mindennapi, nem kiemelkedő emberek. *Nádorfejevárának nevezhették. Ebből osztán a' később időbe könnyen ronthatott a' köz nép' szája Nádorfejevárát* (267*/19/8). *köz nép* (114/346), *köz nép'* (330*/139/4).

köznyugodalom fn

(1)

Az általános békés élet. *El is vész alatta a' jaj a' siralom, Trónuson fog ülni a' köz nyugalom* (259/256).

köznyomorúság fn

(1)

Mindenkit érintő vész (földindulás). *Leg alább az ilyen köz nyomorúságbann Ti légyetek segéd egygy káros Országbann* (195/53).

közöl i

(10)

1. Tudtára ad vkinek vmit. *Titkot közlök veled; szíved legyen helyén* (330/919). 2. (Könyvet) kiad. *Megbóldogultt T. T. Budai Ferentz Ur, a' régi Magyar Nagy embereknek életét és tetteit leírta Abc szerint azon könyvében, melyet ... Tudós tetvéreje ... fog a' tanult világgal ma holnap közleni* (442*/221/5). 3. Adományoz. *Én ugyan azt nem gondolnám, hogy velek az Istenek Elmét és a' fátumoknál nagyobb észt közlöttenek* (413a/421).

közlöm (401/26, 433/25), *közli* (330*/202/5), *Közli* (397a/1026), *~jük* (330/979), *közlé* (5/1, 330/972), *közlötte* (454/87).

közöltető in

(1)

Ösztökélő. *Óh szent Szűz! Ki az én arany Lantomnak gyönyörű zengzetit izgatod, Óh a' néma halakkal is Hattyú hangzatokat kedvre ~!* (328/20)

közönség fn

(5)

Az emberek összessége, közösség, társadalom. *Boldog ország az, hol ... Semmi mester-ség nem enyészik ottan, Gazdag a' kalmár, 's az egész ~* (287/30).

~' (268*/22/7), *Közönség'* (454/980), *~et* (268*/22/3), *Közönségnek* (268*/22/5).

közönséges mn

(10)

1. Szokásos, mindennapi. *Az elmúlt Gyászos esztendő sok ezer magános És ~ bajokat hozott rám* (287/7). 2. Mindenre érvényes; általános. *Midőn kevély lelke Frantziaországnak Közönséges hadat izent a' világnak* (337/30). 3. Nem különleges, nem kitűnő, nem kiváló. *Hogy ha pedig velek ez a' ~ Vitéz szembe szállni megy, nem elégséges* (215/41).

~ (330*/173/10, 337/46, 405/1, 454a*/256/22), *~en* (330*/171/3), *~enn* (442*/222/2); *~ebb* (330*/173/9).

közös mn

(4)

1. Több személlyel v. dologgal ugyanazon viszonyban levő. *'S úgy nézvén e' földet mint azonegy tanyát, És a' természetet mint egy ~ anyát* (313/14). 2. Egy egész közösséget érintő. *A' durvaság ellen ~ kötést fonjunk*

(313/139).

~ (454/161), *Közös* (395/26).**közösülvén in**

(1)

Egyesülve. *Ekkor minden ható Atyánk az Ether jó kedvébe Termékeny záporral száll vig mátkája ölébe És nagy teste közösülvén ennek nagy testével Minden termést és magzatot táplál friss erejével* (413a/866).

között ~ közt nu

(313)

1. A jelzett személyek, dolgok által határolt helyen. *Ég föld közt sok ezer Hozsánnák zendülnek* (225/88). *Életünk belé költözött, 's Ölelő karjai között E' Világnak meghalánk!* (134/107) 2. A jelzett személyek, dolgok csoportjában, tömegében. *'S a' fülekbe illy szó mennyiszer ütközött A' dámázók között 's a' kártyázók között* (197/76). *Óh ha egy szép Nimfa úsz e' habok között* (176/8). *A' rezzent gyíkotska a' gaz között tserég* (196/ 17). 3. Vmely állapot közben. *Gyászba borúlt szülék! minket ez az éjjel Örömünk közt láta illy szörnyű veszéllyel* (77/288). *Hogy a' Musák kik már a' vérbe öltözött Halálos fegyverek tsattogási között El halgattak vala, szállani kezdjenek* (54/22). 4. Hol az egyik, hol a másik állapotban. *Remény 's kétség között epesztem Édes kínok közt magamat* (430/1). *Én pedig még elhagyatva élek Ennyi zaj, jaj, baj között* (304/42). 5. Vmely folyamat közben. *Mégis minden próbák között magyar maradt a' Magyar* (259/496). *Ezen szók között oldozza Leg alsóbb kötéseit* (231/ 419). *Csókjaink közt egybe fojjunk, Ujj szerelmünkről danoljunk Verseket* (183/26). 6. Vmik, vmik viszony(lat)ában. *Ez az a' szent Követ az Ég 's e' föld között Melly hozzánk az Isten' öléből költözött* (225/65). *'S ha igaz, Hogy ember's majom közt nexus van* (254/46). 7. Vminek a birtokában. *Több vágy szabadonn pihenni Mint pénz közt gazdag rab lenni közt* (31/25). 8. Vmi ujjai közt van: függ tőle. *A' méltóság, a' pénz, 's mindenféle vagyon, A' Szerentse játszi ujjai közt vagyon* (193/2). 9. Vmi körme közt: vmi hatalmában. *Denevér babona! Bagoly vakbuzgóság! Meddig lesz körmöd között a' Mindenhatóság* (190/44).

közötte ~ közte hsz

(55)

1. A jelzett személyek, dolgok között. *Már a' szél szagúld előtte, A' fák' levelin morog, Fut a' vetésen, 's közötte Örvény módra kavarog* (397a/1059). *Alig vártuk el, 's örvendünk Már most, hogy köztünk ragyogsz* (307/ 114). *Elég igaz Magyar van még közöttetek, Kik előtt féltő-kints régi betsületek* (259/93). *Köztök vagyok é én a választottaknak Kik a' Mennyben az Ur tornáztiba laknak?* (453/ 73) 2. A szóban forgó személyek, tárgyak együtteséből kiemelve; közülük. *Ki köztetek reája Fog engemet vezetni: ... Nyerjen magának egy pár Hév tsókot ajjakimról* (185/66). *A' férjfi megannyi, mint az Asszony, látom: Mért nem jut hát köztök nékem egy sajátom?* (330/782) 3. Két esemény közti időben. *Közte e' temjenezésnek, 's E' mennyei ihletésnek Kezeim' fel emelém* (134/85, 447/85). 4. Köztünk: részünkről. *Tsak egy Földrengésből köztünk ennyi a kár* (195/52). *közötte* (237/105.), *közte* (306/111), *Közte* (56/11, 202/11, 267/52), *köztte* (173/21, 241/ 14), *közöttünk* (63/18, 199/95, 228/9, 373/ 140), *köztünk* (42/7, 9, 218/16), *Köztünk* (114/484), *köztünk* (330/356, 361, 342/27), *közöttetek* (185/95, 186, 259/158), *Közöttetek* (251/18), *köztetek* (149/22, 185/40, 195/ 45, 217/139, 259/547, 268/109, 330/2033), *köztetek* (330/1938), *köztök* (42/5, 56/21, 72/15, 202/21), *köztök* (330/254, 339, 474, 482, 991, 1774, 2026), *Köztök* (134/7, 162/ 33, 238/2, 259/324), *Köztök* (447/7).

központ fn

(1)

Középpont. *'S így lebegvén az én Uram' trónusáig, Kilátok az örök létel' köz-pontjáig* (454/318).

közpróba fn

(1)

Közös feladat. *Mindent, a' kit velünk a' köz-ügy egyesít, Majd a' köz próba is egyaránt lelkesít* (330/983).

közreadni in

(1)

(Irodalmi alkotást) kiadni, megjelentetni. *És Mit késel, úgymond, közre adni saját Ifjúi elmédnek aprólék adaját?* (452/27)

- közrevesz i** (1) Szállást akarna adni (185/51). Mindenik közülök hadi lángot lehel (267/93). közülök (228/18), közülök (228/22), közülök (56/62).
- község fn** (2) Nép, közönség. Florentina; Tündér Ilona. — Ezek a' régi öregeknek 's a' mai ~nek esmeretes Rományaik, vagy Istóriáik (330*/164/2). ~nél (330*/154/6).
- közszeretet fn** (1) Vki iránt széles körben megnyilvánuló szeretet. Hol a' köz-szeretet és a' tsendes Béke' Szállásává leve e' Helynek környéke (290/9).
- közt Ö: szem~.**
- közügy fn** (1) A közösségre vonatkozó általános érdekű ügy. Ha egyszer Rebeka 's Mártha meg nem veti Zászlónkat, a' többi önként is követi, ... a' kit velünk a' ~ egyesít (330/983).
- közül nu** (43) 1. A jelzett személyek, dolgok közötti helyről. Im karjaid közül setét sírba esem (212/78). Óh Tihannak rijjádó leánya! Szállj ki szent hegyed közül (304/2, 435/2). 2. Több személy, tárgy, dolog alkotta csoportból. Én csak téged vlasztanálak A' föld' minden szépe közül (379/120). Lanthoz fogsz; 's a' Nap kibukkan A' tömött felhők közül (397a/570). 3. Több személy, tárgy, dolog együtteséből kiemelve. Hogy már a' kettő közül nem hallhatd egyiket (237/56). Gavallérok minden Nemzet közül telnek, Kik a' néző szemtől tsudát érdemelnek (256/1). 4. Vmilyen állapotról ki. No! Ki értünk már valahára A' Város unalmi közül (130/2). ~ (330*/200/28, 403/cím), közül (92/310, 312, 321, 141/cím, 142/cím, 185/59, 202/115, 377/26, 379/cím, 381/cím, 397a/78, 1138, 407/cím, 418/97), Közül (137/16), közül (217/107), közül (73/1, 77/127, 114/971, 210/44, 222/79, 259/221, 259*/205/2, 306/267, 330/873, 330*/199/3, 373/134, 413a/ 535, 882, 454/93, 107, 455/46), Közül (169/ 71).
- közüle hsz** (5) A személyraggal megjelölt v. az előzményekből ismert személyek, tárgyak közül. Még sints azért csak egy is Közületek, ki néki
- közveszély fn** (1) A társadalmat, az embereket fenyegető veszély. Ah nem felségesebb vér pezseg ő benne, Mintsem egy köz veszélyt szívére ne venne (267/120).
- kr. l. korona**
- kráfli fn** (4) Fánk, vagy hájjal készített hajtogatott leveles tészta. Néhány Kráfli álla tányérján előtte (330/713). Kráflit (330/725), Kráflinak (330/721), Kráflivá (330/718).
- krajcár fn** (2) Nagyon kevés, jelentéktelen pénz. Négy Krajtcárért még meg is holt, Ha kellett, a' Királyért (92/94). krajtcárt (114/480).
- Krapak fn** (1) Helynév. Nézd, nézd, Neved' roppant betűkkel Vágja be a' ~' oldalába (439/72).
- krapula fn** (2) 1. Részegséget követő fejfájás. 'S úgy vidít meg a' bor, ha délig hortyogva Fekszünk krápulába virradtától fogva? (197/60) 2. Veress krapula hazája: a vörös bort tartalmazó kancsó vagy gyomor. Te Ferentznek karafinája, Te Veress crapula hazája Ugass vissza reája (224/6).
- Kray fn** (3) Családnév. Most, most, Múzsám! ... Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak, Báró ~t (337/379). ~' (337/400), ~nak (337/421).
- kréne (gör)** (1) Hideg ásványvíz. De a' mellynek erejétől jövendőket csak a' mond, Ki már a' pintze ~ből jól ivott, vagy félbolond (342/10).
- kréta fn** (2) Finom szemcséjű mészkő. Kivált szükség nagy hengerrel a' szérút meg lapítani Sárját meg gyúrni 's ragadós ~val keményíteni

(413a/191).
~ (413a/744).

Kréta fn

(3)

Helynév. *Nem volt a' Labirint olly tévelygős régen, Melly épült ~ban titkos mesterségen* (237/70).
~ (231/274), ~ba (114/225).

krétai mn

(1)

Crétai korona: égi csillagkép. *Mikor Atlás Fias tyukja feljárni már megszűnik 'S 'a Crétai koronának tüzes fénnyel eltűnik, Akkor vesd el el készített magod a' barázdába* (413a/233).

Kreuzertheater (ném)

(1)

Krajcáros komédiának nevezett nyári deszka-színház Pesten (1794–1804). *A' legutálatosabb úgy nevezt[t] Kreuzertheaternél mi közönségesebb fészke és menedékhelye a' közönséges bűnöknek* (330*/173/9).

Krímea fn

(1)

Helynév (Krim félsziget). *A' Bessarábiában, ~ban és Új Serviában lakó régibb és újabb Magyarok* (313*/102/5).

Kriminal l. Kuttz Kriminal**kripta fn**

(1)

Sírbolt. *'S a' ~knak fagyos szelétől Borsóznak minden tagjaim* (455/11).

kristály fn

(4)

1. Nem ásványi eredetű anyagok szimmetrikus lapokkal határolt jellemző alakja. *Bár itt azt a' czúkort öntitek ~ba Melly keserves ízt hágy a' Népbe 's Királyba* (457/7). **2.** Tiszta, átlátszó. *Setétül a' setét gohér a' vesszőkön, Barna színt vér vissza a' többi szőlőkön; A' mellyeknek által világló ~ja A' nézőt már édes nektárral kínálja* (199/7, 87/7).
~ (379/3).

kristálycsepp fn

(2)

Tiszta vízcsepp. *A haragos egek ismét ki derülnek. A' mosdott nap ... Szépen villogtatja a' szagos rétegekben, Apró képetskijit a' kristály tseppekben* (198/34, 86/34).

kristályfolyamat fn

(1)

Tiszta vízü folyó. *Tsörögve kerengő kristály ~ok, Mellyek a' leg-hígabb égből fakadtatok?* (219/81)

kristályhab fn

(1)

Tiszta vízhullám. *Belé szeretvén a' rózsa magába Nézte díszét a' rétnél Eggy sebes patak-nak kristály habjába* (147/3).

kristályhömpölygés fn

(1)

Tiszta vízü hömpölygés. *Óh friss Patak a' melly ~ hömpölygéssel Virágos partod közt folyasz édes tsörgéssel* (176/5).

kristálysín mn

(2)

Kristálytisza. *Ligetes berekké válik a' reneteg, Vér helyett folydogál ~ tsergeteg* (306/70).

kristáj szín (12/34).

kristályvíz fn

(1)

Tiszta, üdítő forrásvíz. *Minden nap terített asztallal vár rátok, Igaz szomjatokat Kristály vízzel óltja* (454/201).

kristélyoz i

(1)

Beöntést ad. *A' mint telik tőle, önnön ~za, Ki 's bé horpadt farát köhögve földozza* (239/115).

Krisztina fn

(8)

Női név. *Éllyek én is, hogy másszor is tisztelhessem ~t!* (310/77)

~ (310/23, 37, 37, 49, 60, 78), ~t (310/34).

Krisztus fn

(3)

Jézus. *Ő hát nyereségről így ment nyereségre, Míg nem a' ~hoz fel jutott az Égre* (222/58).

Kristus' (225/50), ~ba (222/56).

kritika fn

(1)

Bírálat. *Maradgyon hát ama Tudós komor Kritikájával, A' ki Miltont óltsárollyá ezzel a' hibájával* (216/113).

kritikus mn

(2)

1. Bíráló hajlamú. *Így gyakrann némelly Kritikus főből származott hangnak Színe alatt az igazság borítottéki lappangnak* (216/ 123). **2.** Problémákkal terhes, válságos. *Musák! most olly helyen elmélkedem, a' melly A' Világ' abroszán legcriticusabb helyi* (313/72).

krónika fn

(2)

Az eseményeket időrendben rögzítő történelmi mű. *Hallatlan Történetekbe 'S borzasztóba kezdek most; ... Illy' gonoszság eggy sum-*

mában Nintsen semmi Krónikában (257/31).
Kronikája (192/57).

Kronprinz (ném) (2)

Koronaherceg, trónörökös. *A' Rendekek közt nagy láрма lett A' futurus Kronprintz felett A' Mennyei Diétán* (92/6).
Kron printz (114/319).

Kröte fn (3)

Személynév. <A szó jelentése: varangyos béka.> ~ *szomorú halála Döbretét orron üte* (114/665).
~ (114/662), *Krötébe* (114/660).

krőzusi mn (1)

Búsás, nagyon sok. <Krőzus kisázsiai uralkodó nevéből.> *Mert a' Crézusi kints a' fősvény szentsége Ha pénzt kérnek tölle mindjárt van mentsége* (5/7).

krumpli fn (1)

Burgonya. *Tudom hogy lábra kap a' Dáma-világban, Jobban, mint a' Krumpli már Magyarországon* (330/1978).

kuccant i (1)

Kuncog, nevet. *'S miként néhány tsalfa ifjú sok agg-lantot, Ujjal mutogatván nagyokat kuttzantott* (330/486).

kuccantás fn (1)

Kuncogás. *Míg majd a' leveles bokor' Zöld ernyőibe' tsintalan Kuttzantásod elárul* (403/77).

kucik l. **kocik**

kuckó fn (2)

A kemence és a fal közötti hely. *Addig manulalis Orgona helyébe Zeng öt s hat kitsinyed kutzkód üregébe* (233/74).
kutzkóban (433/48).

kucorodik Ik: rá~.

kucorog i (2)

1. Szűk helyen él. *Maga e' kunyhóban éhez-vén kutzorog* (189/9). 2. Rózsa zöld boríték alatt ~: bimbóban van. *A nyílás ideje a' míg el nem haladt Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt* (64/10).

kucsma fn (2)

Prémből készült, karimátlan fejfedő. *Szellős vólna nagyon az ing 's a' paputs ma, Bezzeg*

betsbe is van a' bunda 's a' kutsma (197/12, 85/12).

kudarc fn (6)

1. Vmely terv, szándék megghiúsulása; sikertelenség. *Az ütközetről kudartzal Vissza soha nem tértem* (114/112). 2. Kudarcra kerül: elfelejtődik. *Új Magyarok lettünk; mert Ásiabéli szokásunk, Régi ruhánk, nyelvünk már ma kudartzra került* (356/12).
kudartz (330/670), *Kudartz* (267/66), *kudartzot* (330/1428, 1503).

kuferces mn (2)

Különféle figurákkal tarkított, gyors, csárdás jellegű <tánc>. *Borra egy Kantsóra, Tántzra Kufertzesre Kelmedetis invitálván* (167/13).
Kufertzes (330*/156/7).

kugli fn (1)

Teke(játék). *De hidd el Barátom! sokann bésuhannak, Még bosszúságomra ~val játszanak* (239/244).

kukac fn (1)

Gilisza. *Úgy van! tsak állatok! sőt még a' barmoknál 'S a' porba fél napig mászó kukatzonkál Még annyival ezek szerentsétlenebbek* (454/182).

kukkan i (1)

Moccan. *A' szélvész egyet sem ~* (397a/571).

kukrikul i (1)

Kukorékol, <kakas> harsány hangon szól. *Kukrikul a' tsirke is! Enni kell a' böjtbe' is!* (133/36)

kukta fn (1)

Főzni tanuló fiatal férfi, fiú. *Mihellytt a' konyhába a' fejét bedugta, Főbe verte egymást fazékkal a' ~* (330/690).

kukucsál Ik: le~.

kulacs fn (9)

Börrel bevont, szűk nyakú, italtartó és ivóedény. *Kulats az óldalán tokaival teli* (66/20). *Szerelemdal a' tsikóbörös Kulatshoz* (433/cím).
kulats (85/34, 197/34), *kulatsokat* (87/36, 433/52), *Kulatsokat* (219/58), *kulatssá* (433/53), *Kulatssával* (433/80).

kulacsocska fn (1)

Vkinek a kedves kulacsa. *Drága Kintsem,*

Galambotskám, Tsikóbőrös Kulatsotskám! (433/2)

kulcs fn (6)

1. Egy terület biztonsága szempontjából fontos város. *Szerentsétlen Belgrád! ... Te voltál, és te vagy kultsa Országunknak* (79/ 9). **2.** *Vminek ~át bírja:* vmi a hatalmában van. *Szelim! ... Te ki kultsát bírod a' szent Városoknak* (337/211). *Tsupánn tsak ő akarja A' szívnek is tulajdon Kultsát bírn* (185/ 168). *kultsa* (267*/19/4), *kultsát* (238/82, 443/50).

Kulcsár fn (3)

Családnév. *A' N. Mélt Gróf Szécsényi Ferentz Ő exc. ja' Nemzeti Könyvtárjára, melly hozzá Kulcsár Úr által érkezett* (439/cím). ~ (439*/219/5), *Kulcsárom* (439/25).

kulcsolódik i (2)

⟨Kéz⟩ átfogó mozdulattal kapcsolódik vmire. *Itt jajgat, 's fejére kútsolódik keze* (189/28, 6/26).

kulcsolt in (2)

1. *Kulcsolt kézzel:* imára összefont ujjakkal. *Jajgat az elhervadt Hív, Kútsolt kézzel engem hív* (443/96). **2.** *Vmire ~ karjaival:* vmit kézzel átfogva. *Itt szalad egy özvegy apró árvaival, Jajgatván fejére kútsolt karjaival* (337/60).

kulcsos Ö: arany~.

kulimász fn (1)

Ragadós maszat. *Mindenütt ott marad szurtos kulimássza* (26/16).

kultúra fn (1)

Az emberiség által létrehozott anyagi és szellemi értékek összessége. *Melly verseket ti is méltán, oh méltán irigyletek Ti, a boldog Culturával ditsekedő Nemzetek* (111/64).

kun mn/fn (6)

I. mn 1. A magyarságba beolvadt török néphez tartozó. *Tudom, hogyha a' Kún Banya meglát, tehenet fejet, 'S a' Garbontzás Deáknak önként fog adni tejet* (358/23). **2.** E népre jellemző. *Mert ki e' kis tartományba Keresztül menni talál, Köz Emberbe Kapitányba Termés Kún szívet talál* (357/80).

II. fn A magyarságba beolvadt török nép. *Úgy is lett meg láttam végre Azt az áldott*

Kardszagot Hol a' Kun a' szép térségre Halmoz sok száz asztagot (357/47).

Kún (237/105, 106, 358/21).

Kund fn (1)

Személynév. ⟨Kond, a magyarok hét vezérének egyike.⟩ *Kiknek nyeregből szabta ki rendjeiket Az üstökös ~, a' bajuszos Gyula* (418/62).

Kunság fn (1)

Helynév. ⟨A magyarságba beolvadt kunok által lakott terület.⟩ *Elég, hogy kik az Országba Tiszta szívet kérdenek, Tsak Kardszagra a' Kúnságba Varró Úrhoz jöjjenek* (357/75).

kunsági mn (3)

1. Kunságban élő. *Nohát betsültre méltó Kúnsági uraimék! Mondják meg* (358/45). **2.** Kunságban készített. *És a' töltött galambokat 'S a jó Kúnsági sajtot* (114/104). *Kúnsági* (358/16).

kunyó fn (7)

1. Nádból készült ideiglenes emberi hajlék. *Ropog a' pásztornak ~ja' fedele, Kavarog a' vetés, a' víz habbal tele* (330/521). **2.** Szegényes kis ház. *Itt edgyütt hever a' lator' palotája, A' jámbor ~ja és akasztófája* (454/ 170). ~ba (189/9, 209/50), ~jába (453/191), ~ból (454/775), ~jától (202/143).

kúp fn (1)

Egy kúpba rakott mennyiség. *Itt comentióba adnak egy ~ nádat* (233/67).

kupa fn (2)

Nagyobb ivóedény. *Im butykossal és ~val Omlik a' bor-fergeteg* (317/155). ~kat (317/236).

Kupa fn (2)

Személynév. ~' *Hertzeg nagy és nevezetes Fejedelem volt a' Somogyságon, Szent István Király' idejében* (337/354). ~ (330/352).

kupak mn (1)

Tölkfejű. *Prüszkölt a' sok ~ Isten, 'S Rá vert a' füleivel* (92/127).

kupec fn (1)

Főleg ló adásvételével fogalkozó kereskedő. *Ez a' név [áldomás] még akkor nem tsak a' kupetzek' borozására ruháztatott* (267*/ 13/5).

kupressz ~ kupresszus fn (3)

Ciprusfa. *Csak Kupressz' árnyékát láthatja A' hóldnak fényinél* (424/13). *A' Kupresszus halotti és halálos fa volt a' Rómaiaknál* (267*/14/2). *Kupressz'* (424/13).

kupresszusos mn (1)

Olyan <hely>, ahol ciprusfa van. *Hová ütődöm az habokba? Haj! Melly szörnyű hányattatás! Most a' Kupresszusos partokba Hol rémlet ül 's jéghallgatás* (455/19).

kurafi fn (1)

Szoknyavadász. *Tsak kurafijoknak szoktak ők duggatni* (330/1663).

kurátor fn (1)

Gondnok. *Mélt. Vajai Vay József Úr ... a Ns. Sárospataki Ref. Kollégiomnak Fő Kurátora* (368*/31/3).

kurázi ~ kurázs fn (4)

Bátorság, merészség. *Szikráznak a' tüzek a' Dáma-szemekben, Keblekben kurázs van, fegyver a' kezekben* (330/1234).

Kurázs (114/829), *kurázsit* (330/1724), *kurázsokat* (238/102).

kurázsis mn (1)

Bátor. *'S egy ~ Ifjú szinte már értek ment* (330/1095).

kurjant i (3)

1. Teli torokból kiált. *Nagyot ~: Jubilate! Bőriből majd ki szalad* (114/189). 2. Jókédvében hangosan kiált. *Az áldomás közbe nagyot ~ottak* (248/34). 3. <Holló> hangosan károg. *Más felől rekedtt torokkal a' hollók a' berekbe Négyet ötöt ~anak* (413a/415).

kurjantás Ő: öröm~.

kurjongat i (5)

Jókédvében egymás után többször kurjant. *Tántzos szobájába víg muzsikát penget, Kurjongat, 's a' búnak jó 'tszakát izenget* (197/36, 85/36).

~ (87/35), ~nak (199/55, 413a/934).

kurkász i (1)

Keresgél. *Az Észak a' köpű, a' Világ az a' rét, Mellyben a' kintseket kurkássza szerte-szét* (313/110).

kurta mn (15)

1. <Térben> rövid. *Kántusra hitvesed jön ~ gubába* (233/76). 2. <Időben> rövid. *Hogy nints olyan ember, ki rá nem neheztel, Mivel ilyen ~ Fársággal ereszt el* (330/1800). *Mit tenne e' ~ kis gyönyörűséged, Midőn a' halál is candidált mát téged?* (330/813) 3. Szükszavú megnyilatkozás. *Mikor még a' márvány szívet is megvettem Egy szótskán, egy ~ komplementen* (206/4). 4. Csekély mértékű <képesség>. *Kurta ez, óh Jantsim, 's ~ eszedhe' való* (356/4). 5. <Mű> terjedelmében rövid. *Mellyre én illy ~ verset tenni fogok* (306/309). 6. Nem nagy, nem jelentős. *Énnem egy kised 's ~ szerentse elég* (39/8). ~ (12/11, 330/1941, 354/18, 413a/731, 445/23), ~k (176/74), *Kurtára* (330/416).

kurtizán fn (3)

Udvaronc. *Ámbátor a' fejem Toalett volna is, Curtisán melyemből Coquet nyelv szólna is ... Még sem festhetem le tellyes valójában Mind azt, a' mi esett ebben a' tsatában* (330/1418). *Curtizan, Courtisan, udvari ember, hízelkedő* (330*/183/2).

kuruc fn (1)

Harcias személy. *Vágott golyóbissal, Tirolisi Stuttzal Szálljon szembe holmi makatsabb kuruttzal* (330/1964).

kuruttyolni in (1)

Brekegni. *Generalissimus ranggal Bírván, méltóságos hanggal Így kezdé ~* (114/440).

kuruttyoló mn (1)

Brekegő. *Truppa áll az egész sereg Zöld és veres ruhába, A' Nemzeti nóta pereg Kuruttyoló szájába* (114/528).

kurva fn (3)

1. Kéjű, prostituált. *Szerentse többnyire a' ~t követi Mely a' vént meg vetvén, az ifjat szereti* (78/17). 2. <Becsmerlően> *Didergett a' ~, majd hogy meg nem fagyott* (330/1694). ~tól (330/1675).

kurvanyja msz (7)

<Szitkozódás> *Igyatok! Kurvannya fiúk a' Világnak, Kurvannya azoknak, a' kik minket rágnak* (248/53–4). *Vén ugyan, vén a' kurvannya: De van ezüstje arannya, A melybe ha markolhatnék, Hozzá jobb kedvet mutatnék*

(339/9).

Kurvannya (316/35), *kurvanyátok* (92/274), *Kurvannyok* (248/2), *kurvannyába* (330/1130).

kushad i (2)

1. Meghúzódik. *Rendes is volt látni, miként sok vén dada Többektől kiválva a' széken ~a* (330/484). 2. Gyáván hallgat, lapul. *Míg perelt a' három Gyerek, A' Vén isten Presbyterek A Táblánál ~tak* (92/84).

lk: le~.

kúszhat i (1)

⟨Növény⟩ indáival, kacsáival vmire kapaszkodhat. *És a' Szilfák ága hegyén a' lugasra kúszhasson* (413a/903).

Kuszkó fn (1)

Helynév. ⟨Cusco: város Peruban, az egykori inka birodalom fővárosa.⟩ *Az Inkák így éneklének, Így a' Nap' Leányai, Így a' ~' szenthelyének Minden béavattjai* (390/27).

kút fn (7)

1. Víz felszínre hozatalára való mélyebb gödör a tartozékokkal együtt. *Az Úr a' ~ba ug-rana* (309/128). 2. Gödör. *Ásással a' kemény földbe egy ~at jó mélységre, Azután a' kihányt földet ismét visszahányassad* (413a/761). 3. Az élet ~ja: női nemiszerv. *Maga a' Felleg-vár közép pontra épült, Azért műlatozni a' ki belé készült, Hol alól, hol fellyül igazgatja útját, Míg megkóstolhatja ezt az élet ~ját* (239/60).

~ (371/18), ~ak (413a/492), ~jok (450/46), ~ba (309/129).

kutat i (1)

⟨Méh⟩ keresgél. *'S a' tseresznyének ~ják Is-mét a' virágjokat* (397a/447).

kutatni in (1)

Keresni. *Tudom én, hol kell ~ A' kenyért a' fiókba* (114/98).

kútfő fn (7)

1. Az a hely, ahonnan vmely forrás ered. *Vagy ledűlvén a' ~khöz Apró violát szedtek* (397a/109). 2. Ér, csermely. *Ám ditsőség nélkül fogom kedvelni a' réteket, A' folyókat 's a' völgyek közt letsörgő kútfejeket* (413a/1041). 3. Isten, aki mindent teremtett.

De te, óh Jóságnak kútfeje 's tengere, Kitől e' Lelkes sár ennyi áldást nyere, Örvendhetsz é egykor (454/99).

kútfeje (454/569), *Kútfején* (304/11, 435/11), ~re (142/6).

Ö: Kadar~.

kuttog i (1)

Lapul. *Az eszem iszom közt nem is jut eszem-be, Hogy egy két rosdás vers ~ a''seembe* (266/4).

Kuttz Kriminal (ném) (1)

⟨Tréfás szitkozódás.⟩ *~! ezenn nagyon felborzadék* (239/239).

kutya fn (10)

1. Eb, háziállat. *Meg sok ezer ~ van, ki az áldott Hóldat ugatja* (315/5). 2. ⟨Sakkfigura.⟩ Ló, huszár. *A' községnél a' neve ~: nem jobb és tsinosabb volna é Lovas vagy Huszár* (330*/154/6).

Kutya (330*/192/2), *Kutyáik* (330*/188/14), *Kutyát* (454/408), ~dat (61/36, 254/32), ~k-nak (60/26), ~ba (433/63), ~ban (454/478).

Kutya fn (2)

Csillagkép. ⟨Canis maior és minor.⟩ *Midőn a' Bika esztendőit nyit aranyos szarvával 'S helyt ad a' hátráló fénynek a' Kutya elhunytával* (413a/229).

~ja (413a/895).

Kutyácska fn (2)

Csillagkép, ⟨Canikula⟩. *Az égető Kutyátska A' zöld mezőt aszalta* (107/1, 352/1).

kutyafi fn (1)

Kan kutya. *Mi hármóniatlan lárma jön fülembe, Mintha nyóltz ~ zúgna egy verembe'* (330/210).

kutyafő fn (1)

Kutyafej. *Horatius [emliti] a' Diva triformist: mert három fejjel festették; közbűl állott a' leányfő, jobbról a' lófő[, balról pedig a' ~* (330*/165/10).

kutyaszív fn (1)

A kutya szíve. *Légy te bolond mint ők, vagy bírjál olly kutya szívvvel, Mindjárt társparolát fognak örökre veled* (315/9).

kuvasz fn (2)
Nagy, fehér, lógó fülű magyar házörző v. pásztorkutya. *És jámbor is jár ott, ahol Egy két irígy ~ csahol* (316/6).
~t (397a/316).

kuvik l. csúvik

kükörce fn (1)
Kökörce. *Tulipántok és -ök, 'S Játzintusok borúlnak Királyi szármolyára* (373/78).

küld i (23)
1. Felszólít vkit, hogy menjen vhova, ill. vmit csinálni. *Megbízta esmérti Virtusid a' Nemes Szathmár, 's Követnek küld ide tégedet* (445/50). 2. Intézkedik, hogy vki vhova menjen. *Engemet küldöttek olly' parantsolattal, Hogy kívánságokat adjam elő pontban* (330/1140). *Küld a' Kék Istenhez Kedves Testvérijhez Hogy külgye a' szeleket Kik tengert zavarják* (32/25). 3. Vki, vmi által vitet. *Rhédey küldi ezt* (452/67). 4. Távolabbi helyre irányít, juttat. *Elefánt Tetemet pedig ~ mi hozzánk India* (413a/66).

~ (215/39), *küld* (238/32, 308/36, 405/36), *küldenek* (413a/67), *Külde* (135/15), *küldének* (114/357, 417), *~ött* (167/17), *~öttek* (267*/12/4), *küldöttek* (330/1105), *fog küldeni* (259/294). — *~jön* (114/293, 336/ 62), *Küldjete* (431/37); *Küldjete* (221/11), *küldjete* (221/10).

Ik: el~, ki~, le~, meg~.

küldeni in (1)
Felszólítani vkit, hogy menjen vhova. *De az ígért estve ohajtott órája Kedvek ellen Phébust küldeni sajnállya* (77/138).

küldet i (2)
Megbiz vkit, hogy vigyen vmit vhova. *Ezt általam Vénus te néked ~i* (266/47).
Küldessék (41/9).

külföldi mn/fn (7)
I. mn Külföldön élő, onnan származó, oda való. *A' módi 's külföldi legbetsesebb* (206/20). *Egy külföldi tarka ánginba öltözött Frantzia Pázi volt itt a' többek között* (330/1715).
~ (267*/13/8), *Külföldi* (306/280), *külföldi* (368*/24/28), *külföldi* (330/585).

II. fn Külföldi személy. *Az ilyen Tántzról tették a' Külföldiek is azt a' sok jeles megjegyzést* (330*/156/9).

küllő fn (1)
A kerékagyat a talppal összekötő rudak egyike. *Ezekből faragnak ~t 's horpadt hajó feneket* (413a/997).

küllődik i (1)
Dulakodik. *Óh milyen nagy boldogságba töltik áldott élteket A' Szántóvetők, ... Kik ámbár a' viszázkodó fegyverrel nem küllődnek, A jó szívű földnek könnyű termésiből élnek* (413a/1014).

küllőz Ik: meg~.

külön hsz/mn (3)
I. hsz 1. Részben. *Jer, Szépem! Mutasd meg azt kevély Nemednek Együtt, a' mivel ők csak külön kérkednek* (421/10). 2. Azonfelül. *N. Mélt Gr. Szécsényi Ferentz Ó Exc-ja egy Presentben is 100 Rf. A Grófné Ó Exc-ja egy Ódámért ~ 50 Rf. ... adtak* (330*/188/4).

II. mn Nem közös. *Legfőbb Commendánsa a' Várnak itt lakik, Külön szobátskába elől strázsáltatik* (239/36).

Ö: külön~.

különb mn (10)
1. Vmely szempontból másnál kiválóbb <személy>. *Hát én külömb ember lések úgy azoknál A' rettenthetetlen Vitéz Magyaroknál* (248/37). 2. Más hasonlónál jobb, értékesebb <dolog>. *Tsak hogy külömb meszsze terjedő szaga* (413a/653). 3. Vmitől különböző, eltérő, más. *A' meg esztergályozható puszpáng és sík hársfába Éles vassal sok szép metzést tehets ~formába* (413a/ 1003).
külömb (267*/17/3, 316/17, 330/245, 291, 413a/703), *Külömb* (413a/390), *külömbb* (330/1236).

Ö: különb~.

különben hsz (25)
1. Ellenkező esetben. *A[z] ut onak mondja, anak teszi az ot Ezt is foga között szűrve kell ki tenni Külömben parasztos 's Comis fogna lenni* (58/14). *'S hogy Paraditsomba és Mennybe részt vegyen Szükség hogy Skeleton és Szarándok legyen. Különbenn nem lehet idvezült Törökké Ámbár emberséges ember*

volt örökké (190/81). **2.** Más szempontból nézve. *Ha a' név nap is már máskor fog esni: mit mondanak A' kik engem ~is főhazugnak tartanak?* (314/26) **3.** Egyébként. *'S Mint-hogy különben is Barát, Őltözzön kámzsás Maskarát, Pusztúlyon az Alföldre* (92/250).

~ (169/59), ~n (238*/143/7), Különben (92/137, 204/49, 326/49), különben (199/100, 219/89, 330/149, 434), Külömben (12/35, 124/13, 194/14, 245/19, 267*/14/8, 279/5, 330/125, 413a/733, 454/501), külömbenn (80/6, 162/14) Külömbenn (28/21).

Ö: más~.

különbféle mn (1)

Különböző, más-más. *Mindjárt különbféle játékokhoz fognak* (330/619).

különb-különb mn (1)

Jobbnál jobb. *Külömb különb termést nevel, ád hasznos gerendákat* (413a/994).

különböz i (4)

A többiekől eltér. *Tőlünk oh Magyarok! nemetek csak ezekbe ~: Hogy ti fejérből színt, mink feketébbet adunk* (356/13).

különbözöl (337/180), *különböznek* (413a/672), *különbözött* (12/29).

Ik: meg~.

különböző mn (1)

Egymástól eltérő. *Maga a' Hold különböző napokkal töltözködik Mely jó vagy rossz a' munkára* (413a/282).

Ik: meg~.

különbőztet i (1)

Megkülönbőztet. *Úgy is az Asszonysemélyekkel vélek születik, 's a' szerentsés nevelés által ingerlőbbé tétetik valamely kellemetes Bizarria; melly a' Poétákat férjfitársaiktól különbőzteti* (368*/24/18).

különbőztetés Ik: meg~.

különbőztetni Ik: meg~.

különbség fn (5)

1. Az a tulajdonság, amely két v. több dolgot egymástól megkülönbőztet. *Ez tehát az a' nagy különbség' határa Mely az állatoktól téged külön zára* **2.** Az egyik fél javára, a másik hátrányára történő megkülönbőztetés. *Magokban zúgolódtak, mivel szégyenlették,*

Hogy köztök e' tsúfos különbséget tettek (330/482). *Erköltsi jó 's rossz közt különbséget nem tett; Mindent csak magáért 's magából teremtett* (454/537).

különbség' (453/87), ~et (259/300), *különbségekről* (330*/200/13).

külön-külön hsz (1)

Egyenként. *Külön-külön minden Vezért és Hadnagyot Sekentgetvén, nekik mindent jól meghagyott* (330/1219).

különös mn (5)

1. A rendestől eltérő, furcsa. *Melly ~ látás jelenik meg előttem az éjnek Néma homályában?* (258/1) **2.** Különleges. *De midőn azokat ~ gálával Látták vala lenni szeriőz minával, Nem tudták a' dolgot egybe mire vélni* (330/1101).

~ (213/60, 368*/24/18, 454/532).

különösen hsz (5)

Főként. *Assemblé, átallyában gyűlés, gyűlekezet; ~, mulató társaság a' nagy városokban 's udvarokban* (330*/141/1).

~ (330*/183/1, 330*/185/1, 442*/222/1), *különössen* (330*/149/8).

különöző mn (1)

Elkülönülő, sajátos. *Bolond, ~ Fantaszt a' neve Vad gyűlölségeknek ki tárgyává leve* (453/169).

különszakaszt i (1)

Elszakít, elválaszt. *Ő érte megvetem mind azt, A' mi tőle külön szakaszt* (423/40).

különszedvén in (1)

Szétszedve. *Úgy van! mert csak ott győz a' lerontó halál, A' hol megosztható részetskékre talál, A' mellyeket külön szedvén vas ujjával, Egyesíti önnön elementumával* (454/75).

különválaszt i (1)

Elválaszt. *Már hát külön választ a' végzés bennünket* (63/1).

különválík i (1)

Elválík. *Külön válunk tehát egymástól egészen, De lelkünk tovább is egymás körül léssen* (63/19).

különzár i (1)

Elválaszt, megkülönbőztet. *Ez tehát az a'*

nagy különbség' határa Mely az állatoktól téged külön zára (453/88).

külportéka fn (1)

Külföldi, idegen dolog. *De ez helyen kevés Magyar fit találunk, Mert még a' félénkség kül-portéka, nálunk* (267/72).

külső mn/fn (14)

I. mn 1. Kívül v. kijebb levő. *Szomjan eggy nagy Tóhoz futott, Annak külső szélére* (114/31). **2.** Külföldi, idegen. *Kivált a' pálmát nyertt vitéz Nádasdyról, Ki többre ment vélünk egy rajta szavával, Mint más ~ vezér minden taktikával* (267/188). *Külömben is Bétsben, 's más ~ Országban Eleget forgolódott ő a' Nagy-Világban* (330/125). **3.** Külső országi: külföldi. *Örömversek Professor Budai É'saiás Úrhoz (Midőn 1794-ben a' ~ országi Akadémiákról mint meghívott Professor lejött)* (220/cím). **4.** Külső fülek: illetékelemek. *De a' mit a' ~ füleknek Nem lehet most nekem előtrombitálni Szent Titok!* (330/1072) ~ (238/74, 269/1, 330/103, 593), *külső* (162/2), *Külső* (330/560).

II. fn 1. Külső forma, megjelenés. *Úgy igyekeztem, hogy belsője ~je méltó legyen a' Gráziákhoz, méltó a' Kisasszonyhoz* (368*/24/33). **2.** Felszín. *Nem közönséges szokásból, melly tsak ~n tartózik, ... Hanem belső tiszteletből köszöntlek meg Tégedet* (405/1). *Külsőm* (368*/24/35).

külsőképpen hsz (1)

Kívételesén. *Nints hát időre kiszabva, nints az én tiszteletem, Tsak hogy ~ azt is most jobb móddal tehetem* (405/8).

kürt fn (7)

1. Billentyűzet nélküli fúvóhangszer. *Kétfelől a' ~ök, trombiták harsognak* (306/130). **2.** Jeladásra használt trombita. *Merj mégis! Vedd fel hadi kürtödet!* (253/28) ~ök (400/78), ~je (418/11), ~jét (253/23, 400/91), ~jére (248/36).

Ö: hadi~.

kürtöl i (3)

1. Kürttel hangot, jelt ad. *Az Angyalok újra hármát ~ének, 'S minden kürtölésre ekképp' éneklének* (306/133). **2.** Hirdet. *Ne szőljatok meg érte Magyarjaim! kikérem, Ha én is a'*

tsatákat, ... És a' Királyok' estét Nem ~öm Homérral (369/6).

~tenek (306/166).

kürtölés fn (1)

Kürtszó. *Az Angyalok újra hármát kürtölésnek, 'S minden ~re ekképp' éneklének* (306/134).

küszködés fn (2)

1. Versengés. *Bachust hívja, kitseppentvén a' bort az ő számára És a' marhák őrzőinek tzeit függeszt a' Szil fára, A' mellyet sebes nyilakkal versent arányozzanak Vagy mezíten izmokkal ~hez fogjanak* (413a/1091). **2.** Szenvedés. *Óh mennyit vívok kínommal! Küszködésim melly nagyok!* (443/18)

küszködik i (13)

1. Bajlódik, kínlódik. *Bömböl a' föld belől 's ~ magával* (195/15, 59/15). **2.** Erőfeszítést tesz, vívódik. *Tapasztalná mint forr vérem, 'S mint ~ a' Szemérem* (309/8). **3.** Harcol. *Retentő hadakat látok, küszködnek erőssen A' viadalra kiszállt hadi népek* (258/5). ~ (413a/1126), *Küszködik* (136/12, 306/105, 380/3), *küszködöm* (169/55), *küszködnek* (70/8), *Küszködnek* (267/80), *Küszködtek* (330/680). — *küzködnéc* (330/1476).

küszködni in (1)

Harcolni. *Tartson hív szerelmet, Leányom! Erántad, Hogy ötet pálmákért ~ nem bántad* (268/122).

küszködő mn (3)

1. Nehéz munkát végző. *A' Szöllőbe hajkórászni a' ~ ökröket* (413a/899). **2.** Vmit legyőzni akaró. *A' búkkal ~* (101/cím). **3.** Harcoló. *'S még messziről reá löve A' ~ békákra* (114/895).

küszködvén in (2)

Küzdvé. *De ditső Atyáink bajnoki lélekkel Küszködvén a' rájok tódult veszélyekkel, Megtartották nékiink tulajdon vérekkkel Ősi szabadságunk' minden törvényekkel* (259/110). ~ (10/18).

küszöb fn (7)

1. Az ajtókeret alsó része. *A' kik ezen helynek*

nagy mérészelve tapodják Szent ~ét! (348/18). **2.** Kezdet. *Hja! Egy Ochs volt az is, a' ki minket viszont E' siralmas inség gyász ~éig vont* (416/24). **3.** *Küszöbön álló*: hamarosan bekövetkező. *Bár a' száraz hurút 's koporsók szózatja A' ~önn álló Halált nem ugatja* (204/40). **4.** *Köszönti Péter és Pál ~jeit*: köszönti Rómát, ahol a hagyomány szerint Péter és Pál apostol vértanúságot szenvedett. *A' Szarándok ... Azután meg mászván az Alpes bérzteit, Köszöntötte Péter és Pál ~jeit* (96/6). *~it* (445/16), *~önn* (217/40), *~ére* (239/242).

küzdik i (1)

Szívósan viaskodik. *Látom lábod alatt a' letiportt halált — Ni, mint ~ az Éj' rettenetes fija!* (338/22)

kvártély fn (4)

1. Katonaság ideiglenes szállása. *Sírva mentem Kvártélyáig, 'S onnan a' kertek' allyáig* (429/13). **2.** Lakás. *A' feltámadási Insurrekcióval Mennyei Quartelyra szállj trombita szóval* (266/64). *quártélyod* (266/42), *Quartélyjáig* (112/13).

Jakab László – Hlavacska Edit

CSOKONAI-SZÓKINCSTÁR III.
Csokonai költeményeinek szótára

II. kötet

DUPress

DUPress

JAKAB LÁSZLÓ – HLAVACSKA EDIT

CSOKONAI-SZÓKINCSTÁR III.

Csokonai költeményeinek szótára

II. kötet

L–ZS

**Debreceni Egyetemi Kiadó
Debrecen University Press
2016**

Szerkeszti: Jakab László

A sorozat eddig megjelent tagjai:

1. Jakab L.—Kiss A.: A Jókai-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1978
2. Jakab L.—Kiss A.: A Jókai-kódex szókincsének szófaji megoszlása. Debrecen,
1980
3. Jakab L.—Kiss A.: A Birk-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1983
4. Jakab L.—Bölcskei A.: A XVI. századi orvosi könyv szóalakmutatója. Debre-
cen, 1988
5. Jakab L.—Bölcskei A.: Csokonai-szókincstár I. Debrecen, 1993.
6. Jakab L.—Kiss A.: A Guary-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1994
7. Jakab L.—Kiss A.: Az Apor-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 1997
8. Jakab L.—Bölcskei A.: Balassi-szótár. Debrecen, 2000
9. Jakab L.—Kiss A.: A Festetics-kódex ábécérendes adattára.
Debrecen, 2001
10. Jakab L.: A Jókai-kódex mint nyelvi emlék. Debrecen, 2002
11. Jakab L.—Bölcskei A.: Egy XVI. századi emlékirat szókincstára.
Debrecen, 2003
12. Jakab L.: Csokonai-szókincstár II. Debrecen, 2011.

Készült a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékén.

Lektorálta: *Rácz Anita*

© *Jakab László, Hlavacska Edit* 2016

© *Debreceni Egyetemi Kiadó*, beleértve az egyetemi hálózaton belüli
elektronikus terjesztés jogát, 2016

Kézirat

ISSN 0138-9467

Kiadja a Debreceni Egyetemi Kiadó, az 1975-ben alapított Magyar Könyvkiadók és
Könyvterjesztők Egyesülésének a tagja
Felelős kiadó: Karácsony Gyöngyi főigazgató
Készült a Debreceni Egyetem sokszorosítóüzemében

L

la (fr)

À ~ Bonapárt: Napóleon köpenyének mintájára szabott női kabát. *A sok Slepp, az à ~ Bonapárt 's Vigánó A' rakontzák között suhognak piánó* (330/85).

láb fn

(1)

1. Embernek, állatnak állásra, járásra szolgáló végtagja. *Szép sugárok ~ad egyenes szárai* (61/21). *Több hűségem hozzád nintsen, Lábom nem tsörög bilintsen* (324/15). *Sok száz szütske ugrál pattanó ~ain* (196/19, 380/19). **2.** *Lábán*: le nem vágott állapotban. *Avar, azaz ~án maradt száraz gyeptű* (330*/151/1). **3.** *(A jövetel, érkezés, haladás szimbólumaként.) Jer, kies Tavasz! ... Szár Zefir köszönti tsókkal Rózsaszínű ~adat* (164/6). — ... *'s a' bértzi tetőkön Ugrál le zörgő ~bal a' könnyű patak* (327/48). **4.** *Lábra áll*: fellendül, életre kap. *Mesterség ~ra áll és szépen virágoz* (11/15). **5.** *Lábra kap/ke*: divatba jön. *Tudom hogy ~ra kap a' Dáma-világban* (330/1977). *A mai Dámák közt ~ keltt hívságban* (330/1984). **6.** *Mind egy ~ig*: mindnyájan. *Mind egy ~ig felgyűltenek Reggeli Templom után* (114/565). **7.** *Verláb*. — ... *a' Hexameter 6, a' Pentameter 5 ~ból áll* (267*/12/8). *Trocheus ~akon* (161/cím).

~ (239/81), *~'* (237/46), *Láb* (206/16), *~ak* (204/38, 217/38, 330/893), *~ak'* (267/56), *Lábam* (460/86), *~od* (338/21), *~ad'* (254/21, 330/1068), *~a* (35/5, 136/16, 169/43, 248/24, 259*/205/4, 268/152, 294/31, 320/17, 330/549, 628, 339/3, 342/22, 453/11, 102, 460/26), *Lába* (9/19), *~'* (321/11), *Lába'* (330/1110, 331/20), *~unk* (204/24, 327/21, 454/232), *Lábunk* (413a/253), *~unk'* (217/24), *~otok* (454/210), *~aim* (77/195), *~aid* (30/8), *~ai* (29/18,

77/20, 179, 208, 231/256), *Lábai* (77/251), *~amat* (357/40), *~odat* (217/51), *~át* (77/165), 239/242, 330/450, 464, 330*/165/2, 358/56, 460/68), *~okat* (114/1004, 330/509), *~ait* (16/13, 58/9, 194/9, 205/13, 368a/56, 413/45, 413a/41), *~ának* (330/1882), *~oknak* (330/1066), *Lábaidnak* (158/11), *~ainak* (237/79), *~on* (76/11), *Lábon* (114/779), *~adonn* (31/18), *~án* (317/89), *Lábánn* (460/66), *~akon* (77/163), *~ain* (330/1639), *~ainn* (84/19), *~okon* (114/992), *~ra* (114/831, 413a/617), *~amra* (358/32), *~ára* (139/86, 150/46, 330/1286), *~otokra* (233/61), *~aimra* (460/171), *Lábaira* (213/45), *~áról* (5/17), *~ánál* (225/50, 235/11, 330/1061), *Lábaidnál* (428/206), *Lábainál* (348/40), *~amhoz* (5/24), *~ához* (56/58, 139/95, 202/58), *~aihoz* (225/52, 126), *~ától* (150/47), *~bal* (77/52, 330/543, 1614, 413a/531, 763), *~ával* (87/37, 231/57, 397a/339, 969), *Lábával* (114/205), *~akkal* (33/5, 204/47, 217/47, 453/183), *~okkal* (199/57, 330/491).

Ö: *mezít~*, *keze-lába*, *ón~*.

lábbad i

(1)

Könnybe ~ a szeme: könnyes lesz a szeme. *Két szeme lábbadt könnyekbe, El kezdese-redni* (114/198).

lábbadozó in

(1)

Gyógyulóban levő. *Mátyás' ditsöültt Lelke! tekints alá, Esmérd egedből lábbadozó Hazád* (418/114).

lábbog i

(1)

Tűzben ~: nagy meleg van. *Öt Zónája van az Égnek. Egyik a' forró delen Szüntelen pirúl a' naptól, tűzbe ~ szüntelen* (413a/243).

lábbogó mn

(1)

Tajtékban ~: forróságot érző. *Dorottya már*

szintén ugrott örömében *Tajtékba ~ szíve* reményjében (330/1056).

labda 1. lapta

lábfej fn

(1)

A lábnak a bokán aluli része. *A' vidám bak-kantsosoknak Meggy mag volt ~eken* (114/374).

labirint fn

(2)

1. Labirintus. (Minosz király számára épített bonyolult beosztású királyi palota.) *Nem volt a' Labirint olly tévelygős régen, Melly épült Krétában titkos mesterségen* (237/69). 2. Útvesztő, tévút. *Mikor e [az ész] titeket, éltetek folytába Hurtzolt a' tévelygés vak Labirint-jába* (453/52).

lábnyi mn

(1)

A számnévvel megjelölt lábnyi nagyságú. *Egy nyoltz ~ hosszú rúdat faragj bé az aljába* (413a/187).

lábnyomás fn

(2)

Jeladás a szomszéd lábának érintésével. *Addig a Gavallér 's a' Dáma egymással Charta bi-ankázhat szemmel 's láb nyomással* (266/12). *láb nyomással* (310/12).

lábú Ő: két~, négy~, nyolc~.

Lachesis fn

(1)

Személynév. (A végzet három istennőjének egyike). *Így lépdegél együtt a' három Párka is, Az öreg Atropos, Clothó, és ~* (330/932).

Laci fn

(3)

Személynév. (A Lászó becéző változata.) *Még is, a' jó Latzi, jó hogy nem alhatott, 'S ekképpen a' tüzet hamar mególthatta* (330/1756). *Latzi* (330/1745, 1752).

Lackó fn

(1)

Személynév. (A Lászó becéző változata.) *Nem jó benne, mondja Latzkó, A' sok Teketória* (236/3).

láda fn

(6)

Deszkából készült kisebb doboz értékek, pénz tartására. *Űl pénzes ~ján sovány ábrázattal* (6/5, 189/11).

~ja (5/10), *~ba* (16/4, 154/17, 205/4).

lád msz

(7)

1. Lásd, láthatod, látod. *Itt ~ az igaz bőltsenek Valóságos béllyegét* (397a/993).

Mért szabtal hát Határt önn fiaid között, Ládd é, már egymástól mind megkülönbözött (200/44). 2. (A másik fél belátására hivatkozó szó.) *Rég' nem valék te véled szemben, Rég' is nem láttál engemet: 'S ~ mégis távollételem-ben, Lilim! gyötörtél engemet* (422/3). *Ládd* (263/3, 443/173), *látd* (199/66, 268/51).

ladik fn

(1)

Lapos fenekű csónak. *És fut mint maga a' part, Mint a' nádasok, az halász' Elsuhanó ~ától* (403/22).

lagena (lat)

(2)

Palack, butykos. *Úgy víg egy Poëta és egy Kántor Deák, Ha a' Lagenából kélnek az Ide-ák* (233/10).

Lagéna (233/58).

lagzi fn

(2)

Lakodalom. *Kivált a' Czigányok, a' szegény Czigányok Fájlalják, hogy itthon veszte a' leányok, Minthogy rá nem szokván kaszára, kapára, Támaszkodnak tsupán a' más ~jára* (330/1818).

~nak (330/1944).

lágý mn

(44)

1. Könnyen megmunkálható. *Kikeletkor, midőn az ősz Hegyekről megerednek A' hóvizet, és Zefirtől a' ~ rögek engednek* (413a/52). 2. Enyhe, langyos (idő, levegő). *Óh gyenge fűvetskék, ... Mellyek a' tavaszi ~ meleg Szelle-tek ... által illy nagyra nőttetek* (176/15). *És a' nedves göröngy kezd engedni már a' Tavaszi szellőknek ~ fuvallására* (413/58). 3. Enyhén hajló, hullámos vonalú. *Mikor poharat forgat-ván, a' ~ hantú mezőkön* (413a/928). *Zefir mint a' habon úgy úszik A' ~ vetések' tetején* (379/16). 4. Erőtlen, gyenge. *És te legnagyobb, Cesar, ki Asia vég tsútsába Győzől 's nem botsátod a' ~ Indust Roma várába* (413a/695). 5. Nem erős, nem éles (fény, hang). *Tsillagink' tűz-ótleánja Ama' fény-punctumoknak Visszavertt ~ ragyogványja, Mellyek rólad omlanak* (397a/871). *'Sír a' ~ Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán* (400/80). *Lágý sohajtozások!* (347/25) 6. Puha. *A' keze-ket sértő tövissek bokrai A' ~ tapintású Rósák hajlékai* (64/6). *Kényes testeket ~ lepel takarja*

(70/4). *Lágy karjain fáradt érzékenységet* Ringattya 's egy másik világba tesz minket (14/7). **7.** Érzékeny. *Ha a két fejű Sas rettentő ezere Számába íródni ~ szívem nem mere* (238/6). **8.** Gyengéd. *Leg gyakrabban győznek ~ ortza fogással, Öleléssel* (238/35). *Ahol ti ~ Szerelmek, 'S víg Gráziák, tiztáztok* (371/9). **9.** Kellemes. *Süss Kedvesem' ablakára, Hints ~ álmat szemhéjára* (312/26). **10.** Kellemesen hangzó. *Bájoló ~ trillák! Tarka képzetek!* (427/61) **11.** *Lágy rab: engedelmes rab. Lám-hogy a' szép Asszonyágnak Róma is ~ rabja volt* (368a/154). **12.** A természettől távol élő. *Érezd a' ligetek között Azt a' gyenge gyönyörködést, Mellytől messze van a' vitéz, 'S a' ~ udvari emberek* (403/29). ~ (4/26, 198/50, 200/26, 225/62, 298/17, 338/6, 392/34, 397a/632, 413a/402, 452, 642, 453/142, 185), *Lágy* (170/74, 201/7, 353/12, 373/49, 374/5, 379/29, 397a/150, 337, 958, 443/83); ~abb (309/59); leg-lágycsább (216/32).

lágycska mn

(1)

Puha. *A' szegény Dorottya, nem lévén már foga Tsak holmi lágycsább tsemegén nyám-moga* (330/712).

lágymeleg mn

(1)

Enyhe. *És az esti szellők' ~ szárnyain Által repül lelke a' tenger' partjain* (454/449).

lágyság fn

(1)

Gyengédség, vonzódás. *Én pedig ha néki volnék, Inkább olly szívhez hajolnék Mellyen már a' ~ nyilván Megtetszik* (309/111).

lágylt lk: el~.**Lajcsi fn**

(1)

Személynév. (A Lajos becéző változata.) *Egy Főköttő-spádé vala a' markába', A' mellyel úgy szúra Lajtsi' nagragába, Hogy ... Még most is meglátszik puliderjén a' lik* (330/1324).

Lájké = látják-é. L. lát**lajha mn**

(1)

Naplopó, lusta. *Letsepültek minden betsületes Legényt, Lajhának, kappannak tsúfolták a' szegényt* (330/1670).

lajhár fn

(2)

Lomha mozgású állat. *Előttem a' Lajhár friss játékot térszen, S e' leglomhább állat, vidám' s virgontz léssen* (330/1913). *Lajhár* (330*/199/7).

Lajos fn

(15)

Személynév. **1.** XIV. Lajos, francia uralkodó. *Ha Tizen negyedik ~ fel támadna Pártosinak egyéb büntetést nem adna* (12/23). **2.** XVI. és XVIII. Lajos, francia uralkodó. ~t is megölték ... *De a' melly Király lett utánna harmadik, Ki a' ~ néven már tizenennyolcadik* (337/317, 323). **3.** Nagy Lajos, magyar király. *'S a' Magyar föld az ő idejétől fogva Mint nagy ~ alatt virít mosolyogva* (259/180). **4.** Gróf Széchenyi Lajos. *Így fénylik ezután a' ti ~tokon, 'S Battyáninn Amatus' rózsakötése majd* (432/113). **5.** Rhédey Lajos. *Hű, 's nemes Férjem, ~om, barátom Látlak, öllelek* (454/851). **6.** Erdődy Lajos. *Erdődy ~hoz* (398/cím). **7.** Sárközy Lajos. *Éllyen Antal, éllyen ~, éllyenek Kis húgaik* (310/71). ~ (310/71, 337/315, 432*/207/1, 454/cím, 445*/cím, 76, 452/cím).

lajstrom fn

(3)

Nyilvántartó könyv. *A' sok Szer-tartások', Papok', és Templomok' Számával telnének millyen Laistromok?* (126/14) *Lajstromba* (330/27), *lajstromképpen* (330/391).

lak fn

(1)

Lakhely. *Szörnyű Környék! Mellynek rettent komorsága, Talám ez a' halál' 's a' holtak' országa? Ugy van! Ez a' környék a' holtak' ~ja lett* (306/47).

lakáj fn

(5)

Főúri családoknál alkalmazott libériás inas. *Opor Úr azonnal kérdezkedett rólla, Mellyre a' Lokajja, Gergő ekképp' szólla* (330/1648). *Lokaj* (330/313), *lokajok* (330/611), *Lokajok* (330/1655), *Lokájja* (231/63).

lakás¹ fn

(7)

1. Vki otthonául szolgáló helyiség. *Felén egy Vesztalis templom építették, Mellyben húsz vén Szűznek ~ rendeltessék* (330/1552). **2.** Lakóhely. *Bizonyos számok van, mondják a' Lelkeknek 'S egy kies planéta ~ok ezeknek* (454/

466). **3.** *A Nap ~a:* az éjszaka. *A' nap megint le szálla, El végeze futását; Sátort az éj tsinála Fonván setét ~át* (43/4).

~om (422/5), *~t* (410/30), *~ára* (337/372), *~odig* (374/35).

lakás² Ö: jól~.

lakat¹ Ö: jól~.

lakat² fn

(1) Kulcsra járó, kengyelével horogra csukható zár. *Én pedig szeretném, ha még meghódolna, Mert féltő váramonn ~ gyanánt volna* (239/174).

lakhat i

(2) **1.** *Vmit ~:* vhol lakozhat. *A' régi durva Múzsák, És a' paraszt Apolló, Lakhattak olly vidéket* (343/8). **2.** Lehet. *A' búk 's gondok Nálam nem ~nak* (99/21).

lakhely fn

(10) **1.** Lakóhely, város, ország, ahol vki lakik. *Bécs Angáriának hívja Scythák lak helyét Álnok Aspis módra szívja Mézét és tejét* (246/30). **2.** Az a hely, amelyet vki lakásul használ. *Egy Fa, melly alatt nagyattya Három ember idejét Általélte, takargatja Hűs árnyékkal ~ét* (397a/292). **3.** Az a hely, ahol vmi található. *Áldott Magánosság ... Öröm nekem, hogy ~edbe szálltam, Hogy itt Kisasszondon redát találtam* (305/5). **4.** Állatok tartózkodási helye. *'S Hagyta saját mezejét, házat és templomit a' vad Disznóknak és a' farkasoknak ~ül* (327/20).

lakhellyünk (390/35), *lakhellyek* (413a/745), *Lakhelyét* (170/14), *~eden* (330/589), *~érül* (111/113), *lakhellyé* (397a/939).

lakik¹ i

(57) **1.** Állandó tartózkodási helye, lakása van vkinnek. *Melly vitézek azok, kik barlangban laknak* (337/205). *Két hely között a' tónak és patagnak Nimfái kákasátorokban laknak* (305/14). **2.** <Területet, helyet> rajta megtelepedve ott élve megtölt. *Több már ezer esztendőnél, hogy itt ~ a' Magyar* (259/495). **3.** <Házat, házrészt> mint tulajdonos bír. *Hogy felhők közt ~ ditső palotába Azzal nem derekabb ember valójába* (60/13). **4.** <Állat> állandóan él vhol. *Eggy két Templomba se' lakott 'S ~ egyéb egérnél* (114/594). *Holott egész Gárdéjével*

Lakik a' víz fenekén (114/94). **5.** Vhol állandóan jelen van, ott működik. *Én Északra laktam, te Délre: Még is tüzed velem lakott, 's Mindég perzselte Északot* (131/6). **6.** *Vkiben/vmiben ~ vmi:* vhol tartózkodik, a tulajdona v. rá jellemző. *Poéták! Felőletek Azt tartják, hogy bennetek Lakik Istenség* (132/3). *Kár hogy az a' szép ész olly rút házba ~* (61/54). *Az öröm 's boldogság ~ a' Hazában* (259/188). *Nemes, de érzékeny szív ~ én bennem* (268/54). *A' Hegyek itt mindég zöldellők, ... A' legszebb tavasz mindég lakja, Mezeit virágokkal rakja* (110/23).

~ (114/38, 126/40, 189/5, 219/28, 239/35, 254/60, 259/44, 290/7, 368*/30/3, 389/88, 423/7), *Lakik* (185/55), *lakom* (184/7), *laksz* (337/83), *lakol* (396/25), *laktok* (336/6), *laknak* (60/15, 16, 110/32, 255/26, 267*/14/7, 313*/99/4, 451/26, 453/74, 454/394, 457), *lakának vala* (330*/156/10), *laktam* (131/5), *laktott* (92/100, 114/401, 267/110, 306/303, 368a/72, 422/7), *laktak* (337/351, 454/180); *lakja* (54/25, 124/5, 225/152, 327/37, 336/59), *laják* (11/3, 330*/137/8), *lakta* (52/13), *Lakta* (341/15), *lakták* (330*/137/9). — *laknál* (330/40), *Lakná* (323/3). — *lajál* (63/22), *lajjon* (60/17, 209/52, 217/139, 266/40), *lajjék* (299/118), *Lajjék* (251/18), *lajjanak* (200/72).

Ik: el~, össze~.

lakik² i

(1) Evés-ivással ünnepel vmit. *Ez az, ha terhekre nem lesz az Uraknak; Szoktak é hallgatni, mikor vígan laknak?* (266/6)

Ik: jól~.

lakni Ik: jól~.

lakó in/fn

(16) **I.** in **1.** Vhol élő. *Nagy Kőrösön ~ Fényes Erzsébetem, Madár Péterreddel Neved' emlegetem* (222/89). *Mitsoda bajnok az, melly illy bátorsággal Hartzol a' föld színén ~ sokasággal* (215/14). **2.** <Szellem> vhol jelen van. *A' Poétákban ~ Istenség* (323/cím). *A roppant Templomok úgy láttzik kérkednek Nevével a' benne ~ Muhamednek* (25/8, 190/32). *~* (132/cím, 258/62, 313*/102/3, 313*/102/5).

II. fn **1.** Az a személy, aki meghatározott házban, sátorban lakik. *Szedd fel a' Pontusi pusz-*

tán lovaglókát, 'S a' pálmák között sátorban ~kat (337/240). **2.** Vmely területen, országban, városban él; lakos. *Hát mi hogy ne jajgatnánk Belgium' szegény ~ji* (257/99) — *Sőt van é [város], a' melynek több volna ~ja, Mint a' mennyi holtat rejt el koporsója?* (209/63) **3.** Meghatározott helyen élő állat, növény. *A' mezőnek minden ~ját kész honnya Készen várja, 's oda tagjait bé vonnya* (65/13). ~k' (418/36), ~ja (432/109), *Lakója* (211/72).

lakodalmi mn (1)

Szép, színpompás. *Hogy így lakodalmi öltözetben szépen Fogadják el [a virágok] Zefir' tsókját mátkaképen* (330/1927).

lakodalom fn (3)

A házasságkötést követő mulatság. *Sokszor torrá válik a' víg lakadalom, 'S a' muzsikát ketté vágja a' siralom* (330/57). *lakodalmat* (167/9), *Lakadalomba* (330/37).

lakóhely fn (3)

1. Az a hely, ahol vki letelepedik. *Hányat fogsz látni majdan Az új ~edbe'* (158/42). **2.** Élettér. *Áldott természetnek kies lakó helye A nyájas örömek legelő mezeje* (1/3). ~ek (454/505).

lakoni mn (2)

Lakóniában élő, onnan származó. *Oh hol vagynak a' szép mezők, a' Sperkhiusi liget És a' Lakoni szűzekről béborongolt Táiget?* (413a/1043) *Lakóni* (410/7).

lakos fn (22)

1. Az a személy, aki meghatározott házban, lakásban lakik. *Futnak a' porrá lett házból a' ~ok* (337/55). **2.** Vmely területen, településen élő, lakó személy. *Hadd lássa az Obi' partjának ~sa* (337/183). *Kivált elég tanú Debreczen városa S ennek minden rendű hazafi ~a* (217/70). **3.** Meghatározott helyen élő állat, növény. *Zöld tetők' ~i! zengő Hanggal énekeljete* (397a/741). *Ezer ~ok élesztik A' tarka tájékokat* (397a/967). **4.** *A sírnak ~a:* a halott. *Ne ketsegetsd magad' még is hogy a' sírnak Lakosai közzé még sokára írnak* (217/44). **5.** Vmiben levő, vhova tartozó. *Te pedig, gyönyörű Elme, Gyönyörű test' ~a* (428/190). *Lakos* (400/36), *Lakosok* (211/23, 413/34,

413a/30), *Lakosok'* (432/21), ~sa (191/38), *Lakossai* (204/44), ~i (454/501), *Lakosi* (413a/927), ~t (313/46), ~it (134/122, 337/202, 447/122), ~ának (214/54), ~okkal (239/197).

lakott Ö: jól~.

lakozhat i (1)

Létezhet. *Itt fogadd még el, hol az álltatások Nem ~nak* (454/862).

lakozik i (4)

1. Vhol él. *Azon túl lakoznak a' Mandschuk' fiai, A' tarka tigrisek 's a' Hajnal' lovai* (313/85). **2.** Vmi vhol van, létezik. *Galambi szelíd-ség lakozott házokbann* (211/65). ~ (225/116). — *Lakozz* (225/7).

lakta mn (2)

Olyan <hely>, ahol vki lakik. *Ha élek, Aon hegyéről leszállván én viszem be A' műzsákat leg először édes ~ földembe* (413a/1115). ~ (450/3).

lakván in (2)

1. Vhol élve. *Bár félre volt lakásom — félre, Északra ~ én, te Délre* (422/6). **2.** Vkiel egy helyen élve. *Ama kies helyt gyakrann Oh Nítze! megtekintem, Hol boldogságba éltem, Véled ~ hajdan* (158/28).

lakváros fn (1)

Olyan város, ahol vki állandóan tartózkodik; székhely. *Pétervára, Petersburg, Petropolis, az Orosz Tsászár ~a* (330*/140/6).

lám msz (35)

1. Láthatni, láthatod. *Olyan parányi, hogy ~ Tekintetére, 's apró Kis termetére nézve Lát-szik szopós gyerekek* (185/111). **2.** Íme. *Hisz égek ~, mégis víz tseppet hullatok* (196/64, 380/62). *De ~ hívságtokért megvan a' jutalom* (330/1501). **3.** <Szemrehányás kifejezésére.> *A propos! Ejnye ~, bizony majd el is felejtettem* (310/1). ~ (60/15, 77/175, 203, 201/64, 228/28, 257/60, 288/17, 326/48, 330/241, 335/2, 452/49, 454/131), *Lám* (6/22, 63/17, 68/15, 98/7, 189/24, 194/43, 233/8, 288/21, 23, 305/65, 307/94, 96, 330/766, 337/309, 368a/153, 410/34, 432/49, 454/433).

- láma** fn (1) (288/16), *Láncát* (460/166), *lántzát* (73/8), *Lántzát* (443/114), ~*aidnak* (460/168), *lántzában* (454/524), *Lántzábann* (460/105), *lántzból* (259/387), *lántzánn* (77/44), *lántzokkal* (330/861), *Lántzával* (77/254).
Ö: arany~, ordó~, rab~, vas~.
- lamento** (ol) (2) Bánatos hangú ének. *Hogy bús Pengetését gyengült kezed el ne hibázza, Lelkem keserves Lamentom' szívembe le-kótázza* (162/62). *Lamento* (268/158).
- lámpás** fn (7) 1. A Nap. *Idvez légy, áldás' forrása, Világosság' tengere, Munkás halandók' ~a Életünk rúgó-ere!* (390/3) 2. Utat, irányt mutató dolog. *Lámpási a' Bóltességnék Előttem hijába égnek* (443/13). *Botsáss meg, Istenem, ... A' te tőled adott ~odnál forgok, Melly mikor megbotlom, jóra akkor vezet, 'S azon pontban érzem a' mennyei kezet* (454/330). ~*a* (397a/263), ~*sa* (237/81), ~*i* (413a/5), *Lámpási* (413/7).
- lánc** fn (29) 1. Egymásba kapcsolt fémkarikák sora. *Mint mikor a' verset futó paripák valahára Kirohannak a' lántzoktól kiszabadult pályára* (413a/521). *Kinek bátor le kötözék lántzok minden tagjait Még is fel járta a Minden végtelen abrantsait* (111/75). 2. Növényi szárból készített karikák egymásba fűzött sora. *Lánczba fűzni most szeretném Én a' jázmint 's violát* (289/1). 3. (Összetartozás, kapcsolat jelképeként.) *A' Hol a' hív Szeretőket Örök lántzok kerítik 'S egymással szerelmek őket Örökre egyesítik* (297/58). *Kinn az Ősz a' Ki-kelettel, A' Morál a' szép Képzettel Atyafias lántzot von* (415/57). 4. Vminek a határa. *A' jó Rendnek lántzát ott akarod, 's fonod* (454/654). 5. (Rabság, elnyomatás jelképeként.) *Mi tsörgetnének é idegen lántzot szabad létünkre?* (259/501) — *Lántz közt is tisztelni kell a' rangját ennek* (330/1212). 6. Az idők ~*a*: folyamat. *Míg az idők lántzán kilentz hónap le jár* (238/92). *Lántz* (460/52), *lántza* (38/12), *Lántza* (443/40), *Lántzok* (330*/165/1), *lántzotok'* (432/105), *lántzaid* (363/6), *lántzaink* (324/9), *lántzot* (268/84), *Lántzot* (208/87), *lánczodat* (288/16), *Láncát* (460/166), *lántzát* (73/8), *Lántzát* (443/114), ~*aidnak* (460/168), *lántzában* (454/524), *Lántzábann* (460/105), *lántzból* (259/387), *lántzánn* (77/44), *lántzokkal* (330/861), *Lántzával* (77/254).
Ö: arany~, ordó~, rab~, vas~.
- láncocska** fn (2) Finom, aprószemű lánc. *Ollyan finom apró lántzotskát tsinálnak az Augspurgi Mesteremberek, hogy azzal a' balha' lábát is megköthetni* (330*/165/1). *lántzotskának* (330*/165/3).
Ö: arany~, nyak~, rózsá~.
- láncol** i (1) Kapcsol, köt. *Győzhetetlen Tsászar! ... Kihez annyi népet, vallást, és nemzetet Lántzolt a' közjóért lángoló szeretet* (337/136).
Ik: hozzá~, meg~.
- láncolt Ik:** le~.
- láncszem** fn (1) Rész. *E, a' mit így képzél a' Feketék' neme, Az északi 's déli hitnek egy lántzszeme* (454/456).
- Landerer** fn (1) Családnév. *Utánna Streibig, ~, más Typographusokkal* (314/17).
- Landorfejevárv** fn (1) Helynév. (Nándorfejevárv.) *Ebből osztán a' később időbe könnyen ronthatott a' köz nép' szája ... Landorfejevárvat* (267*/19/8).
- láng ~ lang** fn (89) 1. Égéskor keletkező, nyelv alakú, lobogó fényjelenség. *Kitsapott már a' láng: lármát kiáltottunk: De ő elöltotta, míg vízért futottunk* (330/1749). *Etna lángja* (288/28). 2. Vmilyen világító, fényt adó eszköz. *Ihol a fáklyátok; Ennek lángja már elholt* (361/6). *Olvasnám vak sorsát az emberi fajnak, Ropogó lángjánál holmi száraz gajjnak* (452/22). 3. Kimelegedés. *Kedvet és tüzet lehellnek [a lovak], 'S hogy hűsítsék lángjokat, A' partokról leszökellnek, Tördelik a' habokat* (397a/682). 4. Erős érzelem, vágy. *'S a' láthatatlan láng gyújtván a' velöket, Édes tsiklandással emészette őket* (330/1345). *Minden fagy most, minden fűzik: Csak szerelmünk' lángja ég* (289/

12). *Szemein idegen lángok lobbanának* (330/2044). **5.** Erős érzelem, vágy hatása. *Igyunk barátim! A' komor Bú' lángja nem tsatázik, Ha mádi borral a' gyomor A' kis pokol meg ázik* (166/2). **6.** Elpirulás. *Meg állt erre szeme, szája Plútó János Uramnak, Lángba jött a' két pofája* (92/255). **7.** Hajnalpir. *De már a' lángok is éppen látszatának, Mellyeket az égi lovak fúvallának; Szikrádzott a' Napnak rúdja a' föld felett, Tűzbe lángba borúlt az egész Napkelet* (330/2051). **8.** Tehetség. *Vitéz lángotokat jobbra fordítsátok 'S a' Békesség édes hasznát munkáljátok* (313/137). **9.** Vmilyen heves mozgalom, megmozdulás. *Vagy menjetek vitéz táborral ellenek, Hogy ez engedetlen lángok el vesszenek* (195/42). **10.** Vmilyen csapás, vész. *A' lángok már a' Kárpatokra sütnék, A' sok jajszó feléd jön a' Dunával* (259/68). *A' betsület olyan dögpárának lángja, Mint a lidértz, melyet szül a' sir' barlangja* (194/27). **11.** Vminek a kiűülése. *Fellobban villogóbb tűzzel a' hartz langja* (330/1355). **12.** Az élet lángja: az élet. *De élte' lángja fogytig ége, És elnyelé e' néma bolt* (388/11). *Míg az élet' lángja ég, Egymást viszontöröm között szeressük* (288/111). **13.** Ámor lángja: szerelem. *Tőled ég Ámor' édes lángja is* (318/74). **14.** A kínok lángja: fájdalom. *Kik gyalázatjára egy fő Istenségnek Majd az örök kínok lángjai közt égnek?* (453/76). **15.** Lángot vet: **a)** (Tűz) gyúl, kiűt. *Látja hogy mellette a' tűz lángot vetett* (330/1747). **b)** (Érzelem) fellángol. *Akkor is szikrái a' hév szeretetnek Fagyos tetemim közt egybe lángot vetnek* (127/48, 421/48). **16.** Lángra kap: (érzelem) fellángol. *Ha bort iszom, leánykák Új lángra kap szerelmem: S ha lángra kap szerelmem, Oh millyen édes a' bor!* (373/51–2). **17.** Isteni láng: tehetség, elhivatottság. *'S mikor a' mozgó sárt az égig emelem, Az isteni lángot egy porba' nem lelem* (454/10). **18.** A szem lángja: a szem csillogása. *És sok száz úr, ... Fellobbanván szemed' lángjával Párnak választva tégedet* (379/83). **19.** Lét. Nem halhatsz hát te meg, óh Nemes valóság, *Ha tsak maga egykor a' Mindenhatóság, Ki akart, és véled közlötte lételét, Lángodra nem fújja a' semmiség' szelét* (454/88).

láng (330/1351, 413a/100, 425/16), *lang* (409/22), *lángok* (432*/204/2, 453/10, 455/46), *Lángok* (267/87), *lángom'* (361/3, 392/57), *langom* (309/132), *lángja* (59/7), *Lángja* (150/33), *langja* (195/7), *lángjai* (59/18, 195/18, 258/22), *lángot* (134/42, 185/138, 196/54, 225/58, 267/93, 323/5, 380/52, 431/26, 447/42), *langot* (77/72), *lángokat* (432/18), *Lángomat* (208/74, 323/14), *lángját* (443/52), *Lángját* (460/114), *lángjait* (443/124), *Lángjait* (285/18), *lángnak* (454/743), *langoknak* (59/20, 195/20), *lángba* (413a/846), *Lángba* (385/17), *lángokba* (267/122), *lángban* (277/40), *lángon* (330/865), *lángra* (169/126), *lángoktól* (330/845), *lángjától* (238/41), *Lángjától* (77/12), *lángjaimtól* (443/25), *lángjaiktól* (330/570), *lángokhoz* (238/49), *lángokká* (330/968), *lánggal* (216/48, 231/245, 249/82, 259/348), *Lánggal* (149/24), *lángokkal* (196/66, 238/27, 380/64, 413a/98), *lángjával* (454/997).

Ö: fáklya~, gyanta~, liszt~, tűz~.

langausz fn (2)

Keringőféle régi tánc. *Vojtára, ~ra, puntsra nem mehetek, Két barátom van itt, vélek beszélgetek* (197/93). *Langauszhoz* (330/530).

lángfark fn (1)

Fénycsóva az égen. *Gyakran ha szél lessz az égen, a' tsillagok lehullnak 'S az éjj árnyékán utánnok fejér láng farkok nyulnak* (413a/373).

lánggombolyag fn (1)

Magasra felcsapó láng. *Hányszor láttuk, hogy az Etna ... a' ~okat 's a' megoldadt köveket Torkán kikalyimpáztatta?* (413a/478)

lángol ~ langal i (10)

1. (Arc heves érzelmtől) nagyon piros. *Lángolt az ortzája, dobogó szíve vert* (330/1403). **2.** (Érzés) nagyon magas fokra hágva működik. *Nagylelkű Magyarim! Kikben még lángol a' hűség, Lángol az azt fedező régi vitézi erő* (259/431–2). *lángol* (241/11), *Lángol* (257/77), *langalnak* (77/94), *fog lángolni* (443/130). — *lángolna* (196/58, 380/56).

lángolhat i (1)

(Érzés, vágy) nagyon magas fokra hágva mű-

ködhet. 'S két kerek dombotska alatt Olly nagy Etna hogy ~? (309/124)

lángoló ~ langaló mn (17)

1. Lánggal élő. 'S vele a' lángoló hantok szörnyű füstjét nézeti (216/20). **2.** Hőséget, meleget árasztó. 'S mikor ránk lehelnek a' nap' lángoló paripáji (413a/260). **3.** Heves, nagyon erős érzelmet árasztó. Csak rám hajolt, 'S egy lángolót pillantott (277/30). **4.** Lelkesedéssel, szenvedéllyel telített. Látom ellobbant szeméről Lángoló tekintetéről (285/27). Győzhetetlen Tsászár! ... Kihez annyi népet, vallást, és nemzetet Lántzolt a' közjóért lángoló szeretet (337/136). **5.** Lángoló szív: szerelmes szív. Mert megemésztí tüzemnek Heve minden csepjeit, Mihelyt lángoló szívemnek Éri edzőhelyeit (425/43). **6.** Langoló menykő: villám. A langoló menykő szaggat fellegeket (10/16). lángoló (184/18, 413a/337, 423/18, 453/104, 118), Lángoló (77/64, 397a/864, 460/57), langaló (129/43), Langaló 150/30).

lángolván in (1)

Meleg érzelmet táplálva. Ő érettem szívből ~, Szerelme' kinja ölte-meg! (379/155)

lángozó ~ langozó mn (4)

Lángozó villám/mennykő: nagy fénnyel lecsapó villám. Jupiter is mikor essőzik leg jobban Lángozó villámja mindig akkor lobban (196/68, 380/66). A tüzes menydörgés minden szívet gyötör A langozó meny kő minden felé ront tör (86/26). langozó (198/26).

lángözön fn (1)

Gyötrelem, kín. Láng-özön járá tetemim' keresztül. Ah! Örökkéig fog ez a' sebess tűz Engem emészteni (381/10).

langszárny fn (1)

Langszárnyra repít: <bombát> lángolva robant. Mu'sáknak barátja! Hát Mársot segített? 'S gyilkoló bombáit ~ra repítet (457/2).

langszárnyú mn (1)

Villámló. A' ~ mendörgések Követik szózatodat (397a/885).

langszínű mn (1)

Vörös. Ha kékes [a felhő], úgy essőt jelent, ha lang színű, úgy Szelet (413a/456).

lankad i (4)

1. Gyengül. Utolsó Szavait egy nagy Sohajtással egészenn elfojtotta, Én ~ok, néhánykor ezt mondotta (170/44). **2.** Fárad. Reked már tárogatóm' szava, Lankadnak ingó ujjaim ennyi nagy Dítséreteknek hirdetésén (418/110). **3.** <Növény> hervad, konyul. Már én látom lassann lassann Mint ~tok és hervadtok (150/26). **4.** Erősségében csökken. Ott nőtt költsön Reményünk: Ott ~tt gyenge kényünk (158/38).

lankadás fn (2)

1. Gyengülés. Lankadása' Okát osztánn Kebelehez ájúlva szorította (170/46). **2.** Fáradtság. Másszor minden ~ból Testem új életre jött (425/33).

Ik: el~.

lankadni in (1)

Fáradni. 'S ha munkájok után testek kezd ~ Olly orvos az álom melly erőt tud adni (8/11).

lankadó mn (3)

1. Fáradt. 'S ~ szemembe, Tekints tsak egyszer, édes Nitzém! (186/37) **2.** Halványuló. Félve tért meg ortzájára Reszkető pirossága, Mellynek gyakran hült nyomára Eggy ~ szín hága (231/370). ~ (428/173).

lankadt mn (16)

1. Kimerült, fáradt. A ~ arató le dül izzadt fővel (196/11, 84/11). A ki ~ karral vonta már kaszáját (198/39, 86/37). **2.** Szomorú. Az egek harmatja kövér tseppel hulljon, Hogy ~ ortzátok ró'sája vidúljon (209/110). **3.** Csökkent erejű, gyengébb intenzitású. Hozzánk ugyan gyakor éjjel A' ~t Tél vissza-tért (397a/46). ~ (213/68, 287/45, 453/147), Lankadt (4/20, 200/20), ~t (305/24, 330/1438, 1845, 380/5, 413a/965).

Ik: el~.

lankadtság fn (1)

Fáradtság. Opor kilentz ánglus Kontratántzot jára; Még sem szállt lankadság vagy görts az inára (330/532).

lankadva in (1)

<Növény> kókadva. Rá lehell a' fagyos pára 'S Ez ~ hervad el (231/326).

lankaszt i

1. Bágyaszt, gyengít. *Bezzeg eloszlott álmatok, Melly ~ott az előtt* (447/483). **2.** Ábrándozásra késztet. *Hajdan ha egy szem ~ott, Ha egy szép mellyet öleltem, Minden kedvem ebbe lelttem* (154/29).
~ (433/31); ~otta (129/6, 170/2).

Ik: ki~.

lant fn

1. Domború hátú, sokhúrú ősi pengetőhangszer. *Méoni trombiták, Lezbószí ~ok dörgik az emberek' Meggyíkolóját, 's homlokoknak Tiszteletére babért kötöznek* (439/54). *Zeng a' rőzsákra akasztott Páfusi kis lantom* (258/3). **2.** E hangszernek a képe. *Odább a' fejkőbe látok metszve ~ot* (306/88). **3.** Ez a hangszer mint a költői tevékenység jelképe. *Én is megnyugtató örömmel telek el, Hogy ~om illy betses nevekről énekel* (442/20). *Felvészem a' Lantot, 's gyepedező Sírod előtt keseregve ülök* (395/27). **4.** Agg ~: vénkisasszony. *'S miként néhány tsalfa ifjú sok agg-lantot Ujjal mutogatván nagyokat kuttzantott* (330/485).
~ (308/16, 348/12), ~om (16/67, 287/51, 456/31, 455/48), *Lantom* (319/1, 12, 23, 35, 50, 337/353, 357), ~om' (205/67, 432/55, 439/49), *Lantom'* (308/11, 405/27, 29), ~ja (216/14, 220/34, 395/42), *Lantjai* (395/17), ~ot (162/4, 307/74, 432/63, 439/7), *Lantot* (396/15, 432/63), ~omat (397a/24, 423/23, 432/6, 454/1002), *Lantomat* (128/50, 184/23, 307/68, 424/50), ~odat (400/4, 48), *Lantodat* (253/13), *Lantját* (348/19, 418/3), ~jokat (220/20), ~omba (306/230), ~on (397a/17, 579), ~omon (338/2), *Lantján* (395/35, 348/3, 405/15), ~jokon (290/21), ~jára (415/22, 438/13), *Lantjára* (243/5), *Lantomtól* (243/cím), *Lanthoz* (397a/569), *Lanttal* (111/30, 188/123), *Lantal* (336/7), ~ommal (454/843), *Lantjával* (399/9).
Ö: arany~, ezüst~, vén~.

lantocska Ö: ezüst~.

lantol i

1. Költ, verset ír. *Én is tehát Pindus' tövében Lantolok illy Haza' innepében* (251/24). **2.** Lantolnak a nénék: hárfáznak a múzsa. *Hát borra változtak már a' Hippokrének? 'S körülte dőzsölve ~nak a' Nénék?* (219/56) **3.**

(5) Zenél. *'S rajtok a' tetszetes Grátziák tántzolanak, Midőn ezer apró szerelmek ~nak* (330/1884).

lantolva in

(1) Az eseményeket versbe szedve. *Ímé egy Poéta siet utánnatok, Szánkáitok' nyomát ~ késéri* (330/89).

lantolván in

(1) Versbe szedve. *Latolván ekkorig nem hallott éneket, Felnyitom e' régi szentséges helyeket* (306/13).

lantornás mn

(2) *Lantornás ablak:* olyan ablak, amelyben üveg helyett bendőhártya, a marha bendőjének megszáritott hártyája van. *Melly szörnyű kár! egy szél pénzem' el rablotta, Lantornás ablakom' ketté szakasztotta!* (189/30, 6/28)

lantos fn

(7) Költő. *Ki Nemzetünknek Lantosit és feles Íróit a' közfényre kiálltatá* (439/37). *De bár talentomim nem tüzesek 's nagyok, 'S Hazám' Lantosi közt középszerű vagyok* (454/1000).
~ok (338/50), ~a (418/108), ~sai (225/18), ~i (338/48), ~inak (328/14).

lantostábor fn

(1) *⟨Juliannát⟩* verssel köszöntő csoport. *Lantos táborotokba végyetek engem is, Juliánna kedves Név én előttem is* (290/25).

lantú mn

(1) Hangú. *Szörnyű Környék! kérkedj bátor Bús ~ Youngoddal: Isten hozzád gyászos Sátor! Komor Anglusoddal* (128/22).

lantverő fn

(1) Költő. *Mellettem lemenők újja reám mutat 'S néz mint Római ~t* (328/23).

lány fn

(12) **1.** Nőnemű gyermek. *Osztán nekik se gyermekek, Se Lányok, se Feleségek Nintsen, tsak egy Szakátsné* (92/118). **2.** Férjhez még nem ment nő; hajadon. *Mert akkor Kabinettyába Egy lány sem ment örömmel* (231/78). **3.** Vénlány. *De nevem ne messék kőbe a' síromra; Ne tám az Útazók, kik ott szájonganak, Még holtom után is Lyánnak tsúfoljanak* (330/1572).
Lyány (317/116, 322/3, *Lyán'* (397a/322),

lyányok (413a/397), *Lyányok* (330/1650), *Lyányok'* (330/1242), *Lyánt* (330/834), *Lyányokat* (330/1282), *Lyányokkal* (401/12).

Ő: vén~. L. még **leány!**

lánycseléd fn

(1)

Cselédlány, háztatási alkalmazott. *Igazán hogy minden Lyány cseléd ortzátlan, Kivált azok, a' kik Lokajok közt nőnek, 'S az Uri udvarba tsak lé-hűtni jőnek* (330/1654).

lánycsoport fn

(1)

A szóban forgó lányok összessége. *De már akkor körbe fogta a' Lyány-tsoport, Verték a' szélyelhánytt székek között a' port* (330/1277).

lánýfővel hsz

(5)

1. Hajadonfővel, főkötő nélkül. *Legnagyobb únalmat a' párták tétetnek: Kimennek szokásból lassanként azok is, Sőt Lányfővel járnak még az Asszonyok is* (330/1982). **2.** Vénlányként. *Úgy is leányfővel kell néked megasznod* (330/816).

Lyányfővel (330/1664, 2015), *leányfővel* (330/1554).

lanyha mn

(1)

Nem nagy erejű, enyhe. *A' mirtusligetek' ~ Zefirjei Félsszennyadva enyelgenek* (338/3).

lánýharag Ő: vén~.

lanyházó mn

(1)

Enyhe. *A' megszelidültt levegőben Lanyházó essők hullanak* (379/6).

lanyhulni lk: el~.

lánýka fn

(19)

1. Fiatal kedves lány. *Egy Lyánka' kezéből Kisded teste miatt kitsuszamlott két napi bolha* (348/43). *Ah, szűz lánykák! A' rózsá' szép Tanácsát szabjátok rátok* (148/73). **2.** Fiatal szeretett nő. *Sokszor ám a' Lyánka' szíve Állhatatlan, És ahhoz, ki legjobb híve, Irgalmatlan* (276/15). *Ha Lyánkánk vig a' Máslásonn Úgy duplásonn Inni 's szeretni lehet* (156/13). **3.** Virág. *Május' nimfája' [a viola] Leg szebb lánykája: De végtére mire kél?* (146/17)

Lyányka (230/5, 249/16, 309/119), *Lyánykák* (92/312), *Lyánkám'* (140/11), *Lyánykája* (438/45), *Lyánkáid* (373/156), *lyánkákat* (271/13), *Lyánykákat* (330/291), *Lyánkának* (330/1384),

Lyánkától (414/cím), *lyánkával* (330/508), *Lyánkákkal* (330/842), *Lyánkájával* (379/25).

Ő: márvány~.

lánýkövet fn

(1)

Küldöttként érkező lány. *E' szókra az Urak mind katzajt ütének, De a' Lyány-követek felmérgesedének* (330/1160).

lánýság fn

(1)

Hajadoni állapot. *A' Fársángot mindig töl-töttem vígsággal: Hogy tán nem gyötörtök többé a' lánýsággal* (330/762).

Laomedon fn

(1)

Személynév. (Priamos atyja.) *Ugy is régi hít-szegését ~ Várának Régen fizetjük már betses vérével a' hazának* (413a/508).

lap fn

(10)

1. Könyvnek, folyóiratnak egyik levele. *Ves-sék egybe ezzel a' Földi' Jegyzését is, melyet a' Természeti Históriának (Pozsony. 1801. 8.) 55-dik lapj. téssen* (330*/199/14). **2.** Vminek egyik oldala. *Ha' a' Mérték egygyé teszi az éjtszakát 's a' napot Fénybe és homályba borít a' földön félfél ~ot* (413a/221). **3.** Síkság, lapály. *Míg az olasz bértzek ~pá nem válnak egészen* (253/72). **4.** Ellátatlan ~: beláthatatlan sík felület. *Óriási a' vizeknek, Felotsódván a' napon, Bunfentezve ténferegnek Ez ellátatlan ~on* (397a/144).

~ig (330*/200/7), *lapj.* (330*/199/6, 330*/200/7), *lapp.* (330*/139/5, 330*/199/13, 330*/200/6).

láp fn

(1)

Vizenyős legelő. *A' komor bika' nyomában Sok szép fejér tehenek A' Major' bokros ~jában Kedvekre őgyelgenek* (397a/155).

lapály fn

(6)

Környezeténél alacsonyabban fekvő terület. *Már a' Tisza is sajnálja Belé hullott könnyemet, 'S az Alföld' gazdag lapállya Siratni kezd engemet* (428/155).

Lapályok (413a/132), *lapájok* (397a/11), *lapáján* (397a/277), *~ra* (239/183), *lapájjára* (231/181).

lapályos mn

(1)

Laposan elterülő. *Lantot ragadtam, 's a' ~*

Dácia' térmezején danolván A' földnek allyáról felemelkedém (396/15).

lapát fn

(3)

1. Evezőlapát. *Farkát hosszan le botsátja, Hogy mint evező ~ Segítsen a' vizeken* (114/215). **2.** Mennek kőnek és ~nak: mindennek nekimennek. *Mennek kőnek, és ~nak, A' nap kettő, még se látnak, Reng a' föld, forog velek* (317/194). ~tal (413a/1060).

lapitha fn

(1)

Lapithák: tesszáliai nép. — ...ő szerze halált A' dühös Centaurusoknak, Rétusnak és Folusnak, 'S a' Lapithákat kondérral fenyítő Hylaeusnak (413a/1011).

lapítani lk: meg~.**lapos** mn/fn

(3)

I. mn <Nő> fonnyadt mellű. *Dóris! Dóris! ... Már, a'hol domború voltál Lapos vagy és négy-szegű* (392/42).

II. fn **1.** Sík vidék. *Ugy van! harsog a' bértz, örvendez a' ~* (306/249). **2.** Település alacsonyabban fekvő része. *Nem gondolhatjuk el a' felső városba, Mitsoda tracta van itten a' ~ba* (340/6).

lappang i

(10)

1. Eszrevétlenül rejtőzik, megbújik vhol. *Kérdjétek a' kalyibától Nem ~ é ott egy Bólts* (397a/266). **2.** Vmi vhol feltáratlanul rejtve van. *Mikor még emberi létem csirájába Nem tudva ~ék valamely plántába* (453/250). **3.** <Dolog> gyaníthatóan ott van, de még nem ismeretes. *Gyakran a' setétes üregű barlangnak Rejtekebe fényes kints halmok ~nak* (64/2). **4.** Rejtetten fejlődik, kitörni készül. *Az Éris' szikráji, ... Mintegy hamu alatt még benn ~ának, Egyszerre kiütvén, lángokká válnak* (330/967). **5.** Vmi ~vkinél, vminél: birtokában van. *Darabos kősziklák ~anak nálla* (211/7). ~ (176/7), 77/164, 216/124), ~ott (63/17, 77/71).

lappangó ~ lappangó mn

(3)

1. Nem látható. *Lappangó kőszálba hajójok ütközött* (74/10). **2.** Lappangó kézzel: óvatosan. *Mind azt, a' mi tsak a' Lelket érzékenyenn meg-hattya, A' természetéről lappangó kézzel le-lopogattya* (216/36). **3.** Elrejtett. Ma-

darász ... Zöld levél alatt ~ Törkalitkája alá A' tsemeték közt bolyongó Kedves párját bétsalá (397a/793).

lappangtató mn

(1)

Lappangtató hely: rejtekhely. *De a'ki ötet ismét Lappangtató helyéről Önként ölembe hozza* (185/75).

lappon fn

(1)

Lapp. Például halljátok egy Lappon' érzését (454/409).

lapta fn

(3)

Labda, játékszer. Előbb, mint egy ~t a Szánról fel-ejtett, Azután leejtett, s a földön felejtett (228/15).

~ként (193/12), ~képpen (379/135).

lapu fn

(2)

Nagy levelű gyomnövény. Elfűlad a' leg szebb vetés, a' Burjánok beszövik A' Lapúk, mérges konkolyok, és vadzabok felnövik (413a/172). ~ (239/14).

Lar (lat)

(1)

<A családi tűzhely védőistene.> *Szívembenn Nevednek egy darab részt hagyok, 'S Bár bele a' Gondok táborosann járnak; Mégis ott ál-do-zom Néked mint egy Lárnak* (235/32).

Lár fn

(2)

Víznev. <Larius; a mai Comói-tó.> *Szóllyak é az alsó 's felső Tengerről, 's a' tavakról, A' nagy Lárról* (413a/683).

lárma fn

(57)

1. Tartós zaj. *Mert ekkor szűnik meg a' Városi ~* (3/15). *'S hirtelen nagy ~ lesz* (317/165). *Mennyegzőt mutató Innepi ~ é?* (432/65) **2.** Harci zaj. — ...tsörög a' kard, 's az hadi ~ *Verdesi a' felhőt* (253/29). — ...zeng még a' *hadak ~ja fülemben* (259/614). **3.** Riasztást jelző hang; riadó. *Kitsapott már a' láng: ~t kiáltottunk* (330/1749). **4.** Lärmás jelenet, veszekedés. *Hajdan a' termő föld, míg birtokká nem vált, Per és ~ nélkül annyi embert táplált* (200/48). *A' Rendek közt nagy ~ lett A' futur-us Kronprintz felett A' Mennyei Diétán* (92/5). **5.** Lärmával: nagy hangon. *Ekkor fel kél: 's hát ~val Szórja a' Teremtettét* (231/55). ~ (92/23, 225, 225/113, 253/11, 267/55, 89,

305/36, 330/209, 1279, 1635), *~k* (253/3, 305/65), *Lármák* (258/8), *~ja* (237/53, 405/32), *~jok* (326/39), *~t* (197/72, 90, 200/45, 330/5, 652, 1646, 1934), *~ját* (231/93), *Lármáját* (200/35), *~nak* 114/14), *~ra* (114/546, 239/203), *Lármára* (200/55, 445/30), *Lármáról* (197/80), *~tól* (267/41), *~val* (56/35, 59/16, 87/26, 29, 114/633, 693, 192/21, 195/16, 199/46, 49, 202/35, 260/17, 267/13, 306/98, 330/1579, 413a/368).

Ö: *öröm~*.

lármahang fn

(1)

Riadó, riasztás. *Midőn a' Lármahang fülemben hat, Indúlok, 's érzek sok bús gondokat Nyílt szívemben* (257/20).

lármas mn

(6)

1. Zajos (személy, csoport). *Nyúgodj! im a' ~ hadnak Fegyvere most nem zörög* (368a/37). **2.** Nagy zajt okozó. *Lármas Városok! távozzatok* (110/31). **3.** *Lármáson:* hangosan. — *...a' Muzsika ~on zeng rá* (259*/205/2). ~ (83/51), *Lármas* (110/31, 197/47, 330/1259).

lármazó fn

(1)

Zaj. *De mit, de mit Hallok még is amott? Innepi ~t* (432/57).

lármatlan mn

(1)

Zajtalan. *A' ~ éjszakában Tagjaim nyughassanak* (428/183).

lárma i

(2)

Hangosan kiabál. *A' hátulsók visszahúzták az elsőket: Lármaztak, zajgottak, porfelleget vertek* (330/1469). ~ (453/100).

lárma i

(1)

Zajt okozva. *Gyászos Tél ... És azalatt nagy lárma i Ki mormolsz szélhahotával, 'S Jégfogad' vitsorgatod* (389/114).

lárma i *lk:* *fel~*.

lárva fn

(4)

Álarc, álca. *Az ábrázat sokra fordítható ~ Sőt még a' beszéd is eggy olly tsalható jel Hogy minden szándékot palástolhatt ezzel* (28/10). *~t* (77/146), *Lárvának* (208/12), *~jába* (337/17).

lassan hsz

(14)

1. Kis sebességgel haladva. *Első a' szántóvas, és a' horgas eke' igája, 'S az Előzi Anya ~ forduló talyigája* (413a/182). **2.** Hosszú idő alatt. *Sőt úgy meg töretnék ~, hogy reszkető Fejekkel keresik, hol van a temető* (215/51). **3.** Egyenletesen, hosszasan. *Lassan el enyésznek [a zefirek] a' liliomokonn* (84/28). *Lassan ööl mérget ad be méz formába* (453/122). **4.** Fokozatosan. *De majd ha bé fogadják [a zarándokot], Lassan kevély, kevélyebb, 'S végtére tséltsapabb lesz* (185/164).

~ (90/18, 237/30, 413a/527, 582, 1118), *Lassan* (173/14, 196/28, 380/28), *Lassann* (264/3).

Ö: *lassan~*.

lassanként hsz

(2)

Lassú, fokozatos lefolyással. *Legnagyobb únalmat a' párták tétetnek: Kimennek szokásból ~ azok is* (330/1981).

~ (162/108).

lassan-lassan hsz

(6)

Lassú, fokozatos lefolyással. *Már én látom lassann lassann Mint lankadtok és hervadtok* (150/25), *Lassan-lassan* (214/21, 215/55, 231/365, 413a/150, 453/275).

lassodik i

(1)

Lassul. *Elmém is ... Lassodik, 's hogy megjárhasa A' szomszédság' völgyeit Mankót fog, és megolvassa Minden tippenéseit* (392/65).

lassú mn

(15)

1. Kis sebességű (mozgás). *Az igaz Magyar Tántz, a' ~ Verbunkos* (330*/156/1). **2.** Viszonylag hosszú idő alatt végbemenő. *Csak ti ... ti néztek előre A' lassu halállal terhes jövendőre* (453/60). **3.** Lassan mozgó. *'S esméretlen Partra kél És reá nézve ~nak És tsendes fúvallatúnak Látszik akármi gyors Szél* (177/42). **4.** Halk (hang). *Úgy tetszett, hogy mintha ~ zengzetek is Jöttek volna onnan* (330/1859). *Az én Lelkem' sóhajtásitól Reszket a' fáknak levele, Mellyeket itt mély panaszitól Lassú zúgással emele* (130/20).

~ (33/2, 123/67, 216/116, 237/55, 239/51, 413a/39), *Lassú* (330/514, 1181, 428/26); *leglassúbb* (330*/199/8).

- lassul i** (1) 107, 306/146), ~ott (111/105, 211/51, 231/102, 237/82, 267/180, 326/43, 337/105, 106, 345/16), *Látott* (212/62, 403/51), ~tunk (123/26, 225/134), ~tatok (139/20), ~tak (454/373), *fogsz látni* (158/41); ~om (16/40, 63/27, 77/239, 114/449, 126/43, 136/9, 139/108, 150/25, 169/139, 202/115, 205/40, 206/5, 223/3, 249/63, 253/6, 6, 258/11, 259/121, 383, 522, 268/98, 295/31, 299/29, 301/20, 306/31, 309/42, 93, 330/729, 781, 1967, 342/12, 376/1, 418/34, 430/5, 439/66, 443/93, 93, 454/135, 139, 168, 456/33, 34, 457/11, 460/97), *Látom* (88/9, 10, 150/2, 43, 162/13, 258/13, 259/360, 385, 387, 623, 285/26, 306/32, 317/49, 338/21, 347/9, 397a/1136, 432/73, 75, 443/97), ~od (106/24, 111/45, 137/5, 159/1, 202/124, 229/1, 320/7, 330*/166/6, 372/24, 413a/204, 418/13), *Látod* (3/1, 272/22, 348/25, 460/36), *lát'd* (348/15, 432/41), *Lát'd* (426/13, 440/5, 13), ~ja (202/48, 349/23, 418/120, 454/760), *Látja* (114/195, 155/17, 188/136, 272/23, 330/1747, 428/24), *Látj'* (185/124), *láltya* (5/19, 56/48, 77/242, 92/179, 114/553, 192/37), *Láltya* (231/251), ~juk (78/23, 330/1662, 454/589), *Látytyuk* (216/110), ~játok (139/71, 92, 258/65, 259/447, 330/1274, 397a/913), *Látjátok* (338/41, 42), ~ják (114/270, 139/64, 150/43, 315/11, 330/1263), *Látják* (337/121, 125, 453/200), ~lak (208/16, 342/12, 454/848, 460/60), *Látlak* (145/20, 397a/561, 454/849, 852), *Látám* (373/54, 56, 432/21), ~ád (313/35), *Látá* (338/25), *Láták* (445/53), ~tam (9/7, 61/36, 114/25, 139/61, 228/8, 237/19, 79, 132, 254/32, 379/109, 391/19, 28, 396/10, 413a/212), *Láttam* (162/115, 121, 237/19, 413a/326, 428/138), ~tad (257/172), ~ta (149/22, 228/21, 235/15, 299/120, 306/290, 413a/496), *Látta* (321/9, 10, 330/431, 433, 437, 454/373, 377), ~tuk (225/133, 413a/476), *Lát-tuk* (123/37, 43, 225/125), ~tátok (330/953, 337/415, 397a/915, 431/16), *Láttátok* (330/955), ~ták (114/736, 225/59, 267*/19/11, 330/703, 1642), *Látták* (134/34, 447/34), *Látták vala* (330/1102). — ~nám (26/48, 169/69, 443/122), ~nád (268/67, 68, 296/13), ~ná (267/153), ~nátok (214/61), *Látnátok* (132/14), *látta volna* (162/92). — *láss* (330*/137/9,
- László fn** (2) Személynév. 1. (Szent László király.) *Leszállván a' Mennynek fényes udvarából, Szent István' és ~' örök trónusából* (259/142). 2. (IV. (Kun) László király.) *Kún maradványok is közötté látszottak Mellyeket ~nak a' Kúnnék hordottak* (237/106).
- lát i** (316) 1. Vkit, vmit szemével érzékel, s róla képet alkot tudatában. *Itt vagyok, engem ~sz* (290/29). *Nem lát'd sárba keverve Pernyés köntösinek havát?* (432/43) 2. (Tudati képet) úgy fog fel, mintha szeme előtt megjelenne. *Oh — de tán most is álmod ~ok* (431/49). — ...hadakat ~ok, 's közepén a' hadaknak Rénus' füstölgő partján már ~om az Árpád' Kardra szokott fíjait (253/16). *Lát és habzik az ész, a' szív fél és óhajt* (454/5). 3. Észlel, tapasztal. *De én e' Remekben egy nagy hibát ~ok, Mellyet ti, elfogott Szemek, nem ~átok* (421/27). *Olly lármát, zendülést, viadalt beszéllek, A' millyet nem ~tam miolta tsak élek* (330/6). 4. Megér, átél. *Ez a' kegyes Királyné Lesz néktek hív anyátok, Alatta kis hazátok Sok boldogságot ~* (259/166, 202). 5. Tud. *Ha most vagyok, ~om, mindég is kell lennem* (454/15). *Melly édesen pezseg! Már előre ~om, Melly vígakká tézsen ő akkor, barátom!* (199/73) 6. *Lájéké: látják-e? Lájéké meg öltünk tyúkot, lúdat, kappant, Bor is vót, de abba a' mi szemünk koppant* (340/13). 7. *Lásd: nézd meg a jelzett helyen. Lásd az I. K. [Első Könyvet]* (330*/197/9). ~ (77/186, 111/85, 142/5, 216/74, 397a/1076, 413a/729), ~ok (127/8, 27, 139/51, 62, 201/39, 213/9, 253/46, 258/5, 259/349, 306/67, 88, 405/31, 421/8), *Látok* (136/10), ~sz (158/14, 190/67, 433/78), *Látsz* (237/35, 330/1995, 348/38), ~tz (60/18), ~ol (111/58), ~unk (201/48, 216/8, 103, 327/53, 413a/712, 454/606), ~tok (133/43, 44, 47, 139/44, 66, 330/991, 1952), ~nak (317/195), ~ék (330/800), ~tál (337/25, 422/2), ~a (77/288), ~tam (208/54, 237/1, 7, 330/100, 101, 1739), *Láttam* (237/

397*/1137), *Láss* (67/25), *lással* (164/3), *Lás-sanak* (212/4), *lásson* (12/32, 133/51, 308/34), *lássonn* (11/14); *lássam* (259/503), *lássad* (330/817), *Lássad* (212/15), *lásd* (432*/204/3), *Lásd* (67/26, 158/55, 143/6, 10, 158/49, 51, 53, 330*/195/1, 418*/173/2, 432*/206/1), *lássá* (237/82, 267/122, 337/183), *Lássá* (308/58, 426/60), *Lássátok* (198/48, 258/69), *lássák* (330/631), *Lássák* (52/27).

Ik: ki~, meg~.

látandó Ik: meg~.

látás fn

(25)

1. Az a tény, hogy vki lát vmit. *Látástok, hal-lástok, élesek ti néktek* (454/215). **2.** Tekintet, pillantás. *Ah, mikor a' több szem között Látá-sunk összeütközött, 'S egymástól lángot kapott* (447/41, 134/41). **3.** Látvány. *Melly különös ~ jelenik meg előttem az éjnek Néma homályá-ban?* (258/1) **4.** Elvárás. *Láttam, magam lát-tam ... De mivelhogy nagyok A' ~ok, és én kis éneklő vagyok: Te beszéld el, Klio* (237/20).

~ (216/92, 327/13, 400/73), *Látás* (134/30, 258/cím, 259/349, 432/87, 447/31), *Látásod* (269/27), ~a (239/25), ~t (225/49, 268/42), ~unkat (199/29), ~ára (77/100, 220/26, 231/468, 330/111), ~unkra (239/198), ~ától (231/292), ~nál (231/143).

Ö: álom~.

látatlan mn

(1)

Látatlanul: láthatatlanul. — ...kirepül lelkem testemnek gyarló kalitkájából, 's mint a' ma-gános fülemüle, ~ül zeng ő körülöttök (368*/24/26).

Ik: el~.

lateo (lat)

(2)

Lappang, lapul. *Lurida sub dulci melle venena latent:* Az édes méz alatt sárga mérgek lapul-nak (27/cím). *latuít* (39/cím).

láthat i

(28)

1. Vkit, vmit szemével érzékelhet, s róla képet alkothat tudatában. *Jer Múzsám ~sz még sok száz szebbet szembe Hogyha bé még ama fir-hangos hárembe* (190/19)). **2.** <Tudati képet> úgy foghat fel, mintha szeme előtt megjelen-ne. *Hatalmas Képzelés! ... Lobbantsd meg el-mémében világos fáklyádat, A' melynek fényé-*

nél láthassam azokat A' testi szemektől elrej-tett dőlgeket! (225/37) **3.** Megérhet, átélhet. *Minden írásimat, mellyek meg maradtak, 'S szűk erszényem miatt köz fényt nem ~tak, ... Bízom az érdemes késő Maradékra* (245/54).

~ (191/42), ~unk (25/29), *Láthattam* (162/23), ~ott (428/62); ~om (443/82), ~od (299/112, 364/4), ~ja (191/38), 214/67, 424/13), ~lak (349/20, 433/33), ~ta (454/535). — ~nék (267/235); ~nám (169/47, 268/65), ~nátok (139/41), ~tam volna (428/161). — *láthassunk* (190/69, 307/112); *láthassam* (310/70), *lát-hassa* (310/51), *Láthassuk* (255/4, 451/4), *lát-hassák* (310/54).

Ik: bele~, meg~.

láthatár fn

(4)

Látóhatár, az a távolság, ameddig vki körben ellát. *Már a Nap a' ~án Jó magasra felhaladt* (231/45).

Láthatár (163*/114/1), ~a (231/106), *Látha-tár* (163/5).

láthatatlan mn

(7)

Nem látható. *A' kellemetes illatoknak Látha-tatlan tengere Hullámlik a' parlagoknak Zöld mezején messzire* (397a/962).

~ (64/3, 75/5, 11, 330/1345, 397a/849, 455/13).

láthatni in

(3)

1. Szemmel érzékelhetni. *Van itt barlang, van élő víz, hűs tempéket ~* (413a/1024). **2.** Észlelhetni, tapasztalhatni. *A' szerentsét, 's virtust egy helylyen múlatni Illy szép egyezéssel nem könnyen ~* (78/2). **3.** Olvashatni. *Láthatni ezt a' Botond históriáját az említett Iródeák' Könyvében, a' Mándi Úr' fordításában* (418*/175/1).

látható mn

(1)

Észlelhető. *'S a' mellynek boltozatjában Egy ~ hívesség haboknak fodrában Hempelyegve útat szég* (397a/638).

latiumi mn

(1)

Latiumban használatos (latin nyelvű). *Deákul akartam írni. De azt gondoltam meg, hogy ... egy rajta, ősi, vitéz, magyar, 's több efféle ha-zai szólás több bényomást tsinál, mint minden Latiumi eloquentia* (267*/12/13).

látni in (19)

1. Szemmel érzékelni, megnézni. *Őszve nem járhatod e' széles környéket, Szeretnél azonban ~ egy vidéket* (126/34). *Melly ditső volt ~ Hazánk' két szemfényit!* (306/222) **2.** (Tudati képet) úgy fogni fel, mintha szeme előtt megjelenne. *Óh, ha még egyszer lehetne Látni lelkem' Angyalit!* (376/14) **3.** Észlelni, tapasztalni. *Ezt ~ benned Rhédey, Kedvesem! Formád 's nagy elméd megmutatá, ki légy* (445/13). **4.** Megérni, átélni. *Az embernek igen kényes természeti, 'S magát meg-vettette ~ nem szereti* (194/32). **5.** Vmihez hozzá látni, vmibe belefogni. *Mecenas mostan már azt fogom dallani ... Millyen gondal szükség ~ a' Marhához* (413/4). ~ (126/53, 161/32, 306/32, 330/483, 907, 337/190, 403/6 413a/988, 990), *Látni* (231/282); *látnom* (223/17), *Látnom* (344/5), ~a (45/14).

látó in (2)

1. Szemével érzékelő. *Kék homály alá takarja Mindent~ szent szemét Az Ég* (397a/210). **2.** Átéltő, megérő. *Ki jó órát tészek néha a' vénnek is, 'S a' mindennek szükségét ~ szegénynek is* (330/1908).

Ö: messze~.

látogat i (1)

1. Vhova eljár. *A' szép Assemblékat gyakran ~ta* (330/140). **2.** Vmivel ~: vmit hoz, okoz. — ... 's a' nedves Auster mivel ~, A' Napba lévő jelekből könnyű mindezt megtudni (413a/465). **3.** Felkeres, felkutat. *Most ~ják régi Tudósaink* (439/45).

Ik: meg~.

látogatni in (1)

Meglátogatni, felkeresni. *Tsak három haldoklót ~ mégyünk* (454/534).

látomás fn (3)

1. Látvány. *Vérbe tajtékzó patakok! 's dögöktől Bűzletes ég, föld! Ah, ti borzasztó fene Látomások!* (287/37) **2.** Tünet. *Egyszer tsak előmbé tűnik bámúltomban Hazám' Geniussa három szín bársonban, (Felséges Látomás!)* (452/25).

Látomást (337/65).

Ö: szem~.

látomást Ö: szem~.

Latona fn (1)

Személynév. (Lato, Jupiter első felesége.) *Ki nem szólt Hilás gyermekről, ~ Délusáról* (413a/1110).

lator fn (3)

Gonosztevő, gazember. *Itt edgyütt hever a' ~' palotája, A' jámbor kunyhója és akasztófája* (454/169).

Latrok' (337/144), ~ra (160/8).

latorság fn (1)

Gazemberség, gonosztett. *Rettentő ez a' ~! Álly bosszút, Nemes Magyarság!* (257/54)

látszatik i (5)

Tűnik, mutatkozik. *Mit keresnek ezek Fársáng' innepében, Kik úgy látszatnak a' szépek' seregében, Mint mikor a' rének virági kinyilva Mosolyognak, 's köztök áll két rohadtt gilva* (330/252).

látszatának (290/17, 330/2051), *látszattak* (413a/816), *látzattak* (413a/491).

látszik i (48)

1. Szemmel érzékelhető. *Ott nem haragos Istenség ~, Ne féljete, ott egy szép Nimfa játszik* (139/22). *Ott ~ ama' kapu megett Egy ház* (189/5). **2.** Vmilyen benyomást kelt, vmilyennek mutatkozik. *Villog az ezüst kard, 's arany paszomány, Virágzani ~ töllök a' tartomány* (330/70). *Egyébűtt tsendesség ~ völgyön, hegyen* (330/523).

~ (77/40, 141, 199/100, 216/54, 239/31, 259/549, 268*/24/2, 330/1896, 330*/200/22, 397a/857, 417/17), *Látszik* (177/44, 185/114, 134, 191/46, 287/22, 443/234), *látszik* (413a/399), *láttzik* (10/29, 25/7, 238/9), *láttzol* (209/24), *látszatok* (150/12), *látszanak* (202/11, 267/63, 390/20, 397a/128, 1094, 452/45), *láttzanak* (56/11, 60/30, 162/78, 210/86, 413a/457), *látszott* (225/56, 237/101, 121, 257/87, 306/190, 330/1230, 341/4), *láttzott* (231/112), *látszottak* (237/105, 314/14).

Ik: ki~, meg~.

látszó in (2)

1. Látható. *Estve későn a' Hegyek közt útamat vitték magok A' setét felhőkbe láttzó tizenkét tsillagok* (161/24). **2.** Tűnő, mutatkozó. *Földiekkel játszó Égi tünet, Istenség-*

nek ~ Csalfa, vak Remény! (427/3)

Ik: által~.

látta fn

(7)

1. Vkinek ~ra: azért, mert vki lát vkit. *Ah, mért jöttél bé most! Ah be' szurdaló ív, Mellytől gyötrettetik láttodra ez a' szív!* (268/34) **2.** Vminek ~ra: vminek a láttán, amikor vki meglát vmit. *Ki jajgat a' szelíd békeség' ~ra* (330/651). ~mra (379/67), ~ra (52/28, 259/497), Láttára (170/53, 257/138).

Ö: madár~.

láttat i

(2)

Mutat. *De mit ~sz a jövődő' Tűkörében, kék Remény?* (443/217) láttatom (306/32).

láttatik i

(14)

1. Látszik. *Erre Bihar: menjen, de elébb lova jól ki pihenjen, Merre Diófahatár ~; arra Csátár* (119/4). 'S az áspisok' nemében Méreg 's harag nem láttatott (247/8). **2.** Láttatik bírnival: vmivel rendelkezik, vmi a birtokában van. *Ha kínáltatsz ezen élet gyümölsével, Láttatol bírnival a' Világ mindenével* (239/22). ~ (127/23, 421/23), Láttatik (239/184, 330/106), Láttatol (16/26, 205/26), Láttatnak (330/1948), láttatott (330/1755), Láttatott (330/911), láttattak (231/120, 413a/483).

látván in

(28)

1. Vkit, vmit szemével érzékelve. *Tehát Thisbe ~ strásait nyugodni Ki nyitván ajtait kezde bátorodni* (77/149). **2.** Észlelve, tapasztalva. *Erre sokan rá állának, Látván hasznát tanácsának Ezen okos embernek* (114/509). *Nem kezd é szívedbe nemes öröm szállni, Látván, hogy az ember, emberré kezd válni?!* (313/106) **3.** Felismerve, tudva. *Hogy a' vád mind Fizignátra Jobban jobban tüzele, Látván, hogy nints egyéb hátra, A' Conventbe fel kele* (114/436).

~ (10/25, 34/4, 38/4, 126/74, 188/79, 190/70, 202/84, 213/35, 244/5, 317/198, 330/2, 397a/483, 452/6, 454/410), Látván (114/191, 249, 701, 763, 148/14, 231/277, 257/150, 330/449, 375/5), Látvánn (434/14).

Laudon fn

(2)

Családnév. (Osztrák tábornok (1717–1790).) *Most is Belgrád alatt új koszorút fonnak Vitéz*

homlokára az Öreg ~nak (78/36).

~ra (78/cím).

Laura fn

(28)

Személynév. ~m' Nyomát e' zöld Fák Alatt keresem (144/1). *Petrarcha hív ~ját Forrón nyomja szívére* (297/63).

~ (129/13, 54, 57, 60, 130/3, 134/1, 24, 112, 136, 135/20, 144/cím, 15, 174/8, 16, 330/169, 441/15), ~m (174/2, 7, 441/3), ~t (134/141), ~ra (134/38, 135/46), ~hoz (174/cím), ~mmal (144/8, 13), ~ddal (144/16).

laurus fn

(16)

1. Babérfa. *Ti bennetek Öröm lenni, A' Laurusok' és Myrtusok' Árnyékában pihenni* (110/8). **2.** Babérlevél. *Látom úgy is, hogy könnyekkel ázott ~t kell ennem* (162/13). **3.** Babérkoszorú. *Nem lévén senki-is Nála méltóbb erre, Hogy: ~t tehessen eggy Illyen Emberre* (188/76). *Még azok is Laurust fűznek Hérosinkra* (81/27).

~t (203/27, 317/42, 442/7, 21), ~ok (72/23), Laurust (42/5, 91/9, 111/49), ~ra (188/65), ~ához (188/93), ~sal (454/867), ~okkal (255/6).

lauruság fn

(1)

Babérág. *Nékem is fejemre menni Fog Homérrel laurus-ág* (317/44).

laurusági mn

(1)

Babérági. *Seu: Laurus ági* (122/cím).

lauruserdő fn

(2)

Babéredő. *Ezt eggy sűrű Lauruserdő árnyékozta* (143/35).

laurus erdőnek (188/52).

lauruskoszorú fn

(2)

Babérkoszorú. *Igy Laurus koszorút igen nehéz fűzni* (29/7).

Laurus koszorúkat (216/80).

lázad i

(4)

Keletkezik, kitör. *Újabb zavarodás lázzad a' tengeren, Verődnek a' habok egymáshoz ezeken* (202/43, 56/43). *Köztök nagy csata lázzadott* (447/7).

lázzado[tt] (134/7).

Ik: fel~.

lázadás fn

(1)

Lelki háborgás, indulatos ellenkezés. *Mi is*

szint oly nagyra születünk mint mások Még
sintsenek bennünk ilyen lázzadások (453/190).

lázadt in (1)

Háborgó, ingerült. 'S egyiket is a' szív' láz-
zadt indulatja Szokott fekvéséből ki nem for-
gathatja (454/211).

Lázár fn (2)

Személynév. 1. Méltóságos királyi tanácsos
Somssich ~ Úr' ódája méltóságos Rhédey La-
jos ts kir. Kamarás ő nagyságához (445/cím).

2. <A bibliai belpoklos szegény ~.> Kinek tsa-
pásitól félnek a' Királyok, Nyögnek a' ~ral
megtölt Ispotályok? (215/18)

lázaszt lk: fel~.

lázsi fn (1)

Érték, ázsio. De mi is nagyobb kincs, mint ha
van jó Fija? Arany Feleségnek bővséges Lá-
zsija (222/48).

lé fn (8)

1. <Tó> vize. Mint az Avernus Tó fekete levébe
A' madár a' bűdös gőz miatt reptébe Belé-hull
(239/121). 2. Gyümölcsben keletkezett termé-
szetes nedv. Így! Ne, e' szőlő-gerezd' Levé-
vel öblödet fereszd (166/6). 3. Must. Itt van a'
víg szüret 's mustos kádja körül A szüretelő-
nek víg táborá örül Mellybe hordogattya a'
meg ért szőlőket ... Jó kedvel biztatnak zava-
ros levei (87/28). 4. Salétromsav. Bár, Barát-
tom! az itt kipáralgott ~nek Tseppei számtalan
könnyékké lennének (457/9).

leveik (199/48), levét (413a/10, 302), Levét
(111/119).

Ö: hó~, szilva~, szőlő~, törvény~.

leány fn (63)

1. Nőnemű gyermek. Ahol pozdorján rágódik
mind anyja, mind Leánya, Fia (326/25). 2.
Férjhez még nem ment nő; hajadon. Több ~
van, mint Pillangó, Válogathatni (401/19). 3.
Képzelet szülte női lény, mint vminek a jelké-
pe. Óh Tihannak rijjadó ~a! Szállj ki szent he-
gyed közül (304/1, 435/1). Te, földi bízossa az
égnek Arany Gyógyulás! Te a' nagy És bölts
Teremtő tehetségnek Halandó Leánya! Te
vagy (455/40). 4. Vénlány. Mond'ttam; hogy
akárki legyen, hozzá megyek, Kezet tsapok ve-
le; tsak ~ ne legyenek (330/770).

~ (231/189, 330/808, 448/17), Leány (231/

237, 249/17, 330/1007, 1135), leán (337/261),
~ok (317/215, 330/1816, 373/87), Leányok
(104/2, 127/1, 288/120, 330/1172, 373/2, 62,
170, 175, 199, 421/1), Leányé (368a/67), ~om
(114/585), Leányom (268/121), ~a (258/23,
267*/15/6), Leánya (212/109), ~ai (399/4,
447/23), Leányai (134/23, 164/18, 390/26), ~i
(294/7, 373/113), Leányi (161/26, 186/5, 188/
84, 220/19, 225/80, 353/2), Leányaink (114/
972), ~t (271/22), Leányt (208/103), Leányo-
kat (433/51), Leányát (113/13), ~it (373/149),
Leányit (418/34), ~nak (85/13, 197/13), Le-
ánynak (368a/85), ~ának (231/176), Leányban
(454/477), Leányokon (330/821), ~hoz (330/
1974), Leánytól (73/cím), Leányért (433/4),
Leányokkal (330*/164/6).

**Ö: koszorús~, múzsa~, paraszt~, szoba~. L.
még lány!**

leányélet fn (1)

Hajadon életmód. Addig is, mivelhogy a' ~nek
Legnagyobb únalmat a' párták tétetnek
(330/1979).

leányfő fn (1)

<Festett> leányfej. Virgilius említi ... és Hora-
tius a' Diva triformist: mert három fejjel fes-
tették; közbül állott a' ~, jobbról a' lőfő[,]
balról pedig a' kutyafő (330*/165/9).

leányfővel l. lányfővel

leányi mn (3)

Leányokra jellemző. Érzem: a' ~ elme Nyári
árnyékként kereng, Hogyha más Nyalánk' sze-
relme Mint Zefir, körülte leng (449/9).
~ (330/1013, 373/167).

leányka fn (24)

1. Kislány. Tsak ujjaik közül nézték, Mint Le-
ánykáink szokták (92/322). 2. Fiatal leány, ha-
jadon. Héj, ha meglát, hány negédes, Hány
katzér ~ vár (448/16). Tölts bort, Leányka,
tölts bort, Kevellem a' piros bort (373/17). 3.
<Fiatal, szeretett leány kedveskedő megszólí-
tásaként.> Leányka! Hű szerelmem' Tüzét mi-
ért kerülöd? (105/1) 4. Borfajta. Ha gazdag
Vatsorát hozol magaddal, És fog jönni veled
fejér Leányka, Jó bor, tréfa, egész sereg ka-
tazajjal (140/4).

Leányka (351/9, 370/8), Leánka (301/3, 330/
1108, 384/1), ~k (185/41, 373/46), Leánykák

(264/7, 373/29, 32, 50, 100), *Leánykám'* (376/3), *Leánykája* (245/50), *~t* (344/3), *~nak* (330/1976), *Leánykáknak* (231/429), *Leánykákhöz* (353/cím, 397*/75/11).

leánykérés fn

(1)

Leánynak szüleitől való feleségül kérés. És a *Leánykérést* mind *tsak* elmúlatják (330/1970).

leánykérő fn

(1)

Leányt a maga v. más számára feleségül kérő személy. *Sem Asszony húgomhoz Leánykérő nem szállt* (330/1826).

leánynézés fn

(1)

Házasulandó férfinak látogatása a lányos háznál tájékozódás végett; udvarlás. *A' kit a' leányok el akarnak venni: Egy hét Leánynézés, második szeretés, Harmadik, negyedik, ötödik Hírdetés* (330/421).

leányruha fn

(1)

Női ruha. *Igy múlatott itt elfelejtkezvén magáról A megszerelmesült Hérós Leányruhába* (170/28).

leányság fn

(1)

Szüzesség. *Megvőlegényellik árva nyoszolyátok, 'S éh ~tokot dosztig tarthatjátok* (330/1946).

leánysereg fn

(1)

Leányokból álló, alkalmi harcos együttes. *Ti elmondhatjátok, jut is eszetekbe, Kik állottak belé a' Leány-seregbe, Kik voltak Vezéri az Amazonoknak* (330/1168).

leaprítván in

(1)

Levágva. — ...'s *fanyar fige bab fejét Leaprítván töredékeny szárát zörgő Erdejét* (413a/88).

learattat i

(1)

Megad, lehetővé tesz. *Reményli hogy kedvesének Ajjakiról talám még Bérét hosszas hűségének Learattatja az ég* (397a/224).

lebabonáz i

(1)

Eltávolít. *Kerek Hajnal sugároddal ... Süss Druszámnak, Barátomnak, Két szemére édesen, 'S babonázd le az álomnak Mákját rólok tsendesen* (456/15).

lebágyadás fn

(1)

Elgyengülés. *De lelke e' dalok közt Édes*

lebágyadással Szállott el a' vidékről Éden' leányi közzé (373/111).

leballag i

(1)

Eltávozik, meghal. *Igaz, Tisztes Öreg ... Tsak tartson a' haza őrző csillagának Titeket, mert sokak már le ballagának* (68/14).

lebeg i

(29)

1. Felfüggesztés nélkül fennmarad a levegőben. *Egy homájos felhő ~ körülötte Ezt a' sóhajtások gözi sűrítette* (6/17). 2. Látomásszerűen mutatkozik vki előtt. *Édes születetföldemnek Fővárosát járjuk meg, Hol sok Magyar Fej'delemnek Hamvain szent Éj ~* (400/ 64). 3. <Szellő> enyhén fúj. *Ott a' hol éneklek tsendes szellőtske ~!* (450/37). 4. Könnyedén leng. *Verebek fészkelnek még ott utóljára, Hol szabadságsapka és zászló ~ ma* (416/18). — ...ti láttok testén Valamelly leplet, ... *Melly ~ meztelen Évám' Édenén!* (139/69). 5. <Vízen> fenn marad. *Mingyárt el merülnek ... Mások több ideig ~nek felette* (211/17). 6. <Szárny> enyhén mozog. *Hanem szerentsére az a' Nimfa szállott hozzájuk ... Két szárny ~ a' két vállán* (326/42). 7. <Hang> halkán szól. *Illyen szók ~tek az Úr' számolyánál* (225/107). 8. <Érzelem> megnyilvánul, megjelenik. *Környülem tsak öröm ~* (403/70). *Híg nyugalom 's öröm ~ feletted, Ah Boldog Nép!* (299/128). 9. A halál ~ felette: pusztulóban van. *'S a' földre mind le dültek [a virágok], Halál ~ felettek* (186/8). 10. 'S az élet' és halál' *setétes Hullámjain ~ velem: halálán van* (455/8). 11. Száján ~ az élet: haldoklik. *És számon ~ett már Az Élet, mint a' repülni Készülő ijedtt Madár* (428/94).

~ (216/7, 62, 259/48, 328/8), *Lebeg* (162/30, 397a/1016), *~nek* (188/44, 294/25), *~ett* (330/1253), *Lebegett* (114/299), *~ék vala* (330/114). — *Lebegj* (254/55), *~jen* (259/116, 266/56), *Lebedjete* (134/142, 447/136).

Ik: el~, ki~, le~.

lebegő mn

(6)

1. Szállongó. *Lebegő bársony-hajain, Elefánttetem-vállain Melly szép színek játszottak!* (447/49). 2. Könnyedén mozgó. *A' szélnek ereszti öszvetsapzott haját: Két kis pudli húzza ~ hintáját* (330/676). 3. Függő. *És hogy te*

nem tennél már engem másnak Hanem csak egy meggy fánn ~ Tamásnak (61/6). **4. Lebegő szárny:** kitejesztett szárny. *Felibe az örök Ditsősség fényben száll, 'S ~ szárnyakon fennfüggve trombitál* (400/90). **5. Lebegő árnyékok:** jelentéktelen senkik. *Sőt már a' kevélyek olly nagy számmal vannak, Hogy a' ki nem kevély, már azt tartják annak. Tarka Luftballonok! ~ árnyékok!* (194/41) ~ (254/6).

lebegtet i (1)

Lebegő mozgásba hoz. *Te vagy — te vagy — [szellet] Hafiznak Árnyéka! Csendes Árnyék, Te ~ed hajunkat!* (373/196)

lebegve in (1)

⟨Árnyék⟩ csendesesen. *Híves árnyékotska, Szállj ~ rá!* (263/20)

lebegvén in (1)

Szállva. *'S így ~ az én Uram' trónusáig, Kilátok az örök létel' köz-pontjáig* (454/317).

lebékóz i (1)

Leköt. *Csúfol futtában, És gázolja szívemet, 'S a' törvény bújnyikvárában Lebékózza Kintsemet* (443/108).

lebed(ig) (ném) (2)

Élő, eleven. — ...a' németnél lebed, lebedig, lebhaft. Nyelvünkben még eddig csak e' két szót gyomroztuk: élő és eleven (330*/204/4).

leberis (gör) (3)

Kígyó levetett bőre. *Deákul és görögül ez a' Kígyóhártya Syphar, és Leberis* (330*/205/4). ~ (330*/205/2), leberide (330*/205/5).

lebernyeg fn (4)

1. Ócska, kopott köpeny. *A' melly régi bőrét a' kígyó tavasszal elveti, az felette vékony, halvány, és lenge: a' Lebernyeg ilyen ruhát jelent a' Magyaroknál* (330*/205/2). **2.** Kígyó levetett bőre. *Dorottya leveté a' vénség' szőnyegét, Mint a' kígyó szokta téli ~ét* (330/2040). ~nek (330*/205/3), Lebernyegnek (330*/205/6).

lebhaft (ném) (2)

Élénk. — ...a' németnél lebed, lebedig, lebhaft. Nyelvünkben még eddig csak e' két

szót gyomroztuk: élő és eleven (330*/204/4).

~ (330*/204/1).

lebocsát i (2)

1. ⟨Vizet⟩ leenged. *Sőt sok dolgot Innepen is a' Törvény nem ellenez, Ha a' vizet le botsátod nints a' Vallás ellen ez* (413a/277). **2.** ⟨Dolgot⟩ leereszt. *Farkát hosszan le botsátja, Hogy mint evező lapátja Segítsen a' vizeken* (114/214).

lebocsátkozó mn (1)

Leereszkedő. *Otthon nyájas, tsínos, víg, lebotsátkozó* (454/791).

lebocsátkozván in (1)

Magasabban levő helyről alacsonyabbra kerülve ⟨a vizen⟩. *Úszkál a' könnyű égerfa a' vizeknek hátain, Lebotsátkozván a' Pádus' hempelygő hullámjain* (413a/1005).

lebukdos i (1)

Víz alá merül. *Külömb tengeri madarak ... Versent szórják hátaikra a' vizet 's le bukdosnak* (413a/392).

lebukkan i (1)

Víz alá merül. *Játékból a' szösze fattyúk Az Úszáshoz kezdenek, Lebukkannak mint a' hattyúk, 'S evitzkélve függenek* (397a/319).

lebukta fn (1)

Lebuktában: leömlőve. *Hová a' patak a magos szirtokról ~ban Hordja a' boldog iszapot* (413a/713).

lebukván in (1)

Leömlőve. *Im a' Dombos Tsatornának szemöldök nyílásából Vizet üt ki, mely ~ a' Hegynek oldalából, Rekedt tsörgéssel morzsolja az aprólék köveket* (413a/122).

lectica (lat) (1)

Gyaloghintó. *Van ugyan egy könnyű Római lektikám* (452/53).

lecke fn (4)

1. Tanítás. *Apollo letzkéjét figyelmel halgatják* (11/4). **2.** Korholás, leckéztetés. *Néked szóll a' letzke te gizgaz! Te selma!* (330/1136) *leczkét* (169/96), *letzkéit* (342/4).

lecsal i (1)

Előidézi, hogy vmi vhonnan lekerüljön. *Ti kik letsaljátok Mennyből a' vígságot, Hogy Paraditsommá tégye e' világot* (330/1897).

- lecsap i** (2)
 1. <Villám> vkibe csap. 'S méltán haragudván meg-rontott hitemre, Búsultt mennykövetek tsapjon-le fejemre (159/16). 2. Kettétör. Mint mérsékli kemény szarvát fenyegetve, hogy az-al Vagy tölgyfát vagy vén jegenyét tsapjon le derékba (348/42).
- lecsapdos i** (2)
 Letöröget. A' rohanó zápor a' rétet el mossa, A' virágok' nemző részit le tsapdossa (198/24).
 le tsabdossa (86/24).
- lecsendesül i** (2)
 1. Elhallgat. 'S hallom daljaidat, Chloe, A' mellyekre letsendesül A' zengő Filoméla (403/67). 2. <Harag> megszűnik. Általad Sok harag letsendesül (318/44).
- lecsepeg i** (1)
 Csepegeve le hull. — ...hijába Csepeg le har-matod már, Hijába mert ki száradt Ere be nem fogadja (186/18).
- lecsepül i** (1)
 Minden rosszat mond vkiről. Letsepültek min-den betsületes Legényt (330/1669).
- lecsergedez i** (1)
 <Élet> lefolyik, lezajlik. Óh! ha az ég úgy ked-vezne, Áldott mezők, nékem is, Hogy rajtatok tsergedezne Le az én életem is! (397a/508)
- lecsillapít i** (3)
 Mérsékel. 'S lelkemnek letsillapítná Tudomá-nyos szomjait! (397a/527)
 letsillapítanak (309/136). — tsilapítsátok le (259/598).
- lecsillapodik i** (2)
 1. Vki indulatai lecsillapodnak: megnyugszik. Bennem indulatim le csillapodtanak (212/132). 2. Megszűnik. — ...és a' habok azonnal letsilapodnak (259*/205/6).
- lecsorgó in** (2)
 Szeretetet mutató. És hízelkedő nyelvének Mézzén ~ szívének Mindnyájunk temjénezt (447/83).
 le tsorgó (134/83).
- lecsorog i** (1)
 Lefolyik. Nevet a' föld virágokkal, Örömmel minden tele, Mintha az ég záporokkal Maga tsorgott volna le (397a/1108).
- lecsörgő in** (1)
 Lefolyó. Ám ditsőség nélkül fogom kedvelni a' réteket, A' folyókat 's a' völgyek közt letsörgő kútfejeket (413a/1041).
- lecsukott in** (1)
 Befejezett. — ...bártsak ez a' remény Felnyit-ná letsukott életem' ajtaját! (454/560)
- lecsúszik i** (1)
 Csúszva lekerül vhonnan vhowa. 'S Itt hátáról a' fővényre Európa le tsúszott (231/318).
- lecsüggő mn** (1)
 Lehajló. Talám nehéz terhe a' le csüggő fő-nek' (68/7).
- Léda fn** (3)
 Személynév. <Tyndareus lacedaemoni király felesége, akit Zeusz hattyú alakjában csábított el.> ~ gyermekinek hűljön-meg a' vérek (127/13).
 ~' (421/13), Ledaért (76/9).
- ledér mn** (5)
 1. Laza erkölcsű, csapodár. Nem járt itt még a' ~ Medéa is (327/58). 2. Ledér személyre jellemző. Ők az ifjakkak tüzeről És ~ termé-szetéről Szüntelen zsorváltanak (385/26).
 Hogy szemedről a' kezedet ~enn Elkapám (381/5).
 ~ (341/14, 392/31).
- ledérkedés fn** (1)
 Ledér viselkedés. 'S ő mint gyerek [Ámor], sokáig Veszteg maradni nem tud, Eggy helybe meg nem állhat Tsélsap ~e (185/118).
- ledérség fn** (2)
 1. Léhaság, feslettség. És ő az, a' ki által A' megpirúlt gerézdben Nyájaskodó barátság, Öröm, kacaj, ~, 'S tréfás szavak teremnek (185/31). 2. Kacérság. Pajzánka homlokából Látszik szilaj ~ (185/134).
- lednek fn** (1)
 Pillangós virágú takarmánynövény. 'S ha led-neket 's hitván paszulyt fogsz földedbe hinteni ~ (413a/238).
- lednekmag fn** (1)
 Pillangós virágú takarmánynövény magja. Vagy ott termesz jóvendőre sárgálló kalászo-

kat A'hol Tavalý bőven szedtél tsörgő tokú babokat Vagy silány lednek magvakat (413a/87).

ledobban i

(1)

Tompa hanggal vhova esik. És mikor a' zöldes pásitokra annak gyenge tetemei hamar le dobbannak (77/224).

ledönt i

(3)

1. <Szabadságot, hatalmat> megdönt. Földre vét téged az Idők' zivatarja, Vagy ~ a' vitéz Helvétusok' karja (416/26). Mert óh vitéz Nemzetség! Ha nem leszel segítség, Majd trónusom' lédöntik, 'S tán vérem' is kiöntik (259/483). 2. Megszüntet. Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát (259/378).

ledöntött mn

(1)

Legyőzött. Bellóna ... Tsapási már mindenfelé dörögnek, Alatta a' ~ népek nyögnek (259/65).

ledördül i

(1)

Közbelép. Ne hagyj szent Igazság, dördülj le az égből, 'S az emberiséget vedd ki az inségből (337/87).

ledörmög i

(1)

<Hangot> levisz. A' zöld bokorba' hallom A' Filmilét danolni, ... Most andalogva lejtöz, Majd felfelé zikornyáz, Majd harsog és ~ (373/103).

ledül i

(1)

Meghiúsít. Futsz te, nem vársz senkit is, Gyakorta sok reményt ledülál (288/58).

ledülhat i

(1)

Legyőzhet. Ti dülhatjátok le a' Frantz' seregeit (267/214).

ledül i

(8)

1. <Építmény, fa> földre dül. Hátha még ez a' vár, mellyen andalgok most, Vagy ~, vagy őriz messze földi lakost? (313/46) — Dülj a' földre, szegény Fenyőfa, tsak dülj le! (416/1) 2. <Személy> lefekszik. A lankadt arató le dül izzatt fővel (84/11). 3. Leborul, behódol. 'S ~ az Úr előtt a' Párisi Dágon (337/128). ~ (380/5), le dül (196/11), le dültek (186/7). — le düljünk (231/405).

ledült mn

(6)

1. <Építmény, fa> földre dült. Gyakran a' leg nagyobb erők leroskadnak ~ oszlopoi ízekre

szakadnak (217/8, 15/8). 2. Semmibe vett. Talpokra állanak a' ~t törvények (259/185 ~ (204/8), ~t (337/306, 428/110).

ledülte fn

(1)

<Fának> kidőlése. A' szomszéd fák, mellyek nőttek körülötte, Csóválva sajnálják, hogy esett le dülte (214/12).

ledülve in

(1)

Legyőzötve, leverve. Dülj a' földre, szegény Fenyőfa, tsak dülj le! Ah! Mi is le vagyunk immár dülve, mint te (416/2).

ledülvén in

(1)

Lepihenve. Vagy ~ a' kútfőkhöz Apró violát szedtek (397a/109).

leejt i

(1)

Lentebb levő helyre ejt. Előbb mint egy laptát a Szánról fel-ejtett, Azután , s a' földön ~ett (228/16).

leél i

(1)

<Életét> végigéli. Így vesződöm, míg ~em Kínos életemet (374/23).

leér i

(1)

Vmi végére ér. Míg szólok, im tserfám' [életem], menedék tövére A' sustorékoló gyantaláng ~e (454/304).

leereszt i

(4)

1. <Vizet> lefolyni enged. Vagy szűrő követ áss mellé a' vagy szennyes tsigákat Hogy leereszték a' vizet (413a/891). 2. <Szárnyat> nyugalmi helyzetbe hoz. A dagályos kakas ... Oldaltt forog, tipeg, 's szárnyát ~i (330/496). 3. Vmit vhova leértet. Szakállát le eresztette, 'S édes vizét hörpölgette Egész gyönyörűséggel (114/32). eresztí le (83/24).

leeresztett in

(2)

Kibontott <haj>. Közelítvén hozzá le eresztett hajjal (77/257). le eresztett (212/1).

leesik i

(4)

1. Elesik. Meg botlott a' lába 's a' porba le esett (248/24). 2. Lábáról ~: elesik. Le esik lábáról szörnyű rohanással Búsult ortájára borúl nagy sirással (5/17). 3. Feje ~: lefejezik. Jutott vég órájára; Mikor a' feje le esett

(114/655).

leestek (259/386).

leeste fn

(1)

Százak ~: századok eltelte. Mert tudós pennája feste Néki olyan érdemet, Mellyet a' Századok' ~ 'S múltta porba nem temet (163/19).

leesve in

(1)

Letörve. Némellyik [virág] le esve el terült a dudvák szárain (139/11).

leéitet i

(1)

Lelegeltet. — ...mert a' mennyi fűveket Egy hosszú napon a' Pásztor le étet tsordájával (413a/730).

lefekszik i

(1)

Nyugovóra tér. 'S majd mikor az Ifjú Urak lefekszenek (330/1839).

lefelé hsz

(8)

1. Lenti hely irányába. *Innét ~ a' Tanátsházba mentünk* (239/145). **2.** Folyó folyása irányában. *Míg Rénus ~ fog folyni Batávia' földjén* (253/70).

~ (380/2), le felé (52/19, 84/2, 87/39, 196/2, 199/59).

lefereszteni in

(1)

Lemosni. Sőt tám a' tengernek kellett a' mi nem volt Isteni Forrni indult habjaival rólla le-fereszteni (216/66).

lefest i

(4)

1. Szavakkal szemléletesen ábrázol vmit. *Le-festem kinomat, sápadttan, mint félholt, Kintsemnek mondom* (380/75, 196/77). **2.** Vmi-lyen benyomást kelt. *Óh szép Táj! Melly a' szíveknek Legbelsőbb rejtekibe' Képét a' víg örömmek Gyönyörűen fested le!* (397a/1036) *fessék le* (317/29).

lefesthet i

(1)

Szavakkal szemléletesen ábrázolhat vmit. 'S ékebben szöllok, mint a' Hof-Maitressek: Még sem festhetem le tellyes valójában Mind azt, a' mi esett ebben a' tsatában (330/1421).

lefestve in

(6)

Vhol megjelenve. El érkezik hozzánk az az édes estve Melly az ég kárpittján van sűrűnn le festve (3/8). *Tükör ... Színén ~ láthatod Sáját rózsás ábrázatod* (364/4)

~ (417/17), le festve (4/5, 8/2, 200/5).

lefizet i

(1)

Leró, teljesít. Talán ezzel is rovásomnak Háladó indulatomnak Egy pontját ~em (308/24).

lefog i

(1)

Ujjai ~nak: hatása alatt vagyok. Olly hatalmas volt fogása, úgy le fogtak ujjai; Hogy követni Debretzenből kéntelen Csokonay (161/9).

lefoly i

(7)

1. Lefelé folyva távozik. *Már a' haján folyt le a' híg palatsinta* (330/1690). **2.** *Idő* letelik, elmúlik. *Halkal folynak le rejtekben A' te életed' napjai* (397a/473). **3.** *A' szőnyeg ~: a függöny legördül, lemegy* (259*/205/1).

~ (225/137), ~ának (453/150), Lefolytak (454/432), Le folyt vala (129/44).

lefolyta fn

(2)

1. *Idők ~ban: a szóban forgó idő alatt. 'S Fonnyadt éltét nyoltzvan esztendeig húzta Kérdjétek meg tölle valyon valójába Élt é? E huzamos idők ~ba* (453/128). **2.** *Idők ~ig: a szóban forgó idők végéig. Kívánjuk éljen sokáig, Sok szép idők' ~ig* (308/56).

lefolyván in

(1)

Alacsonyabban fekvő helyre lefolyva. A' Duna szől — melly annyi kövér rétekre ~ ... sok réteket öntöz (259/602).

lefon i

(1)

Addig fon, amíg a fonnivaló tart. A töllünk rohanó esztendőök forognak A midőn le fonnyák Párkák rokkájokat (83/61).

lefordítás fn

(1)

A lefordított szöveg. Piramus és Thisbé Históriajának le fordítása Ovidius Metamorphossából (77/cím).

lefordult in

(1)

Helyzetét lefelé megváltoztatta. Füstölgött Hímen' markában Lefordúlt szövéneke (428/44).

leforgatott in

(1)

Lefelé álló. Sír Hímen és füstölve hülnek Leforgatott szövéneki (388/20).

lefoszt i

(2)

1. Leszakít. *'S egyszer meg rázza ágát Véletlen egy forgó szél 'S le fosztja szép virágát* (147/6). **2.** *Eltüntet. Mint a' sírból fel jött ré-*

mítő halottak Mellyekről minden húst ~ottak (6/16).

lefosztogat i (1)

Letördel. 'S az erdők díszét a' fagyos felszél ~ta (413a/951).

lefutott in (1)

Megtett. És juttass hamar engemet E' földön ~ vándor napjaim' Boldog tzelja felé (454/701).

lefürösztetni l. leferesztetni

lefüstölt in (1)

⟨Kasukból⟩ füstöléssel áttelepített. 'S mint a' lefustoltt raj az új kasban belől Zúgtak, zsi-bongtak az ajtón két felől (330/1009).

legalább hsz (15)

1. ⟨A lehetőségek közül a legszerényebbnek a kifejezésére.⟩ *Ti is ~ ez Ifjat, kérlek, oltalmazatok* (413a/506). *Jer ~ minden únalmat üz-zünk el Az új boron vidám beszélgetésünkkel!* (199/113) 2. Legalábbis. *Ezt ~ még ekkor a' Világ meg fogadta* (314/27). ~ (330/1574, 358/14, 454a*/256/21), *Legalább* (259/548, 267/37, 239, 268/38, 330/23, 359/6), *Leg-alább* (454/161), *Leg alább* (195/53, 56).

legátus fn (4)

A református kollégiumokból a nagy egyházi ünnepeken prédikálni kiküldött diák. *A' Legátusnak poharába töltsön* (120/1). *Legatus* (120/cím, 228/20), *Lé ... gát ... us* (228/41).

legázol i (1)

Leszid. *Földig ~om őket a' nyelvemmel: Más-szor ne játszanak a' betsületemmel* (330/827).

legel i (5)

1. ⟨Növényevő állat⟩ lassan lépegetve fűvet v. más növényt harapdálva táplálkozik. *Néki ezer juha ~ a' hegyekenn* (60/7). 2. Örlődik, emésztődik. *És Lelke a' harag' sovány mér-gén ~t* (330/906). ~ (413/18, 413a/16), *Legelnek* (443/156).

legelhet i (2)

1. Lehetősége van legelni. *Pán ökrei bátran a' fűvönn ~* (11/8). 2. Létezhet, élhet. *Igy vannak a' kik az ártatlan életnek Tsendes békessége alatt ~nek* (83/38).

legelő fn (4)

Haszonállatok legetetésére használt füves terület. *A pásztor botsátván ~re nyáját Elő szedi zuzzal deredzett táskáját* (83/17). ~k' (287/33), *Legelők* (330*/171/3), *Legelőből* (413a/729).

legelőmező fn (1)

Békés hely. *Áldott természetnek kies lakó helye A nyájas örömek legelő mezeje* (1/4).

legeltetni in (1)

Legelésző állatot őrizni. *Ha pedig nagyobb kedved van tsordákat ~* (413a/722).

legeltetvén in (1)

Táplálva. *Hogy tarsd meg sokáig Püspökünket A' ki ... Az élet vizével ~ nyáját, Hordozza a' tölled irt Törvény' tábláját* (225/95).

legény (26)

1. Fiatal férfi. *Úgy vagyon! Bár tegnap ölbe' volt a ~: Láb alatt sem fér el ma, ha szegény* (206/15). 2. Nőtlen férfi. *Te tsak egy leány vagy, de hány ott a' legény?* (330/808) 3. Ipa-rossegéd. *Ihon a' Tislér ... Alig van kenyere 's fűtője szegénynek, Pedig hetibért is fizet a' ~nek* (330/1806). 4. Közkatona. *Hová vesztél Pajtás? a' tábor régen vár. Minden ~ Kardot kötött 's lóra ült már* (268/46). *Osztán a Nyír-be küldének Eggynehány ~eket, Kik a' sereg-nek szednének Posztót és egyebeket* (114/358). ~ (142/18, 202/128, 239/96, 330/780, 330*/150/4, 397a/214), *Legény* (333/61), ~ek (330/420, 413a/881, 1027), *Legények* (330/1500), ~t (330/1972), *Legényt* (309/105, 330/1669), ~nek (85/14, 197/14, 330/1048, 339/16), *Legénynek* (245/43), ~től (317/181), ~ért (330/221).

Ö: *bodzfa~, borbély~, hajós~, pór~, vő~.*

legényes mn (1)

Legények után járó ⟨nő⟩. *Mégis, noha hideg-vette Legényes a' szedte-vette: Óh Uram! Őrizz meg ettől A' vasorrú kísértettől!* (339/6)

legénység fn (3)

1. A szóban forgó legények. *És ha a' ~ még is durva lenne, 'S a' kérő leányhoz hozzája nem menne* (330/1973). 2. A tisztek kivételével a katonák összessége. *Síkra állott a' Legénység,*

fegyverét felemelé (413a/814).

~ (330/1733).

légió fn

(1)

Nagyon sok. *A' halál ez, kinek fekete zászlója Alatt a' nyavalyák szörnyű ~ja ... Táborral ütnek a' szegény halandóra* (215/20).

legörbed i

(1)

⟨Személy⟩ meggörbül, hajlott hátú lesz. *Az öregek, mondják, hogy ennek engednek, Midőn a' föld felé végre le görbednek* (215/50).

legörbedt in

(2)

Lehajlott ⟨ág⟩. *A' sárgálló almák, a' piros körtvélyek Le görbedt anyjoknak emlőjén kevélyek* (199/12, 87/12).

legörgő in

(1)

Legördülő ⟨csepp⟩. *Barázdás homlokát az izzadság árja Le görgő cseppjével sorjába el járja* (69/16).

legörög i

(2)

⟨Villám⟩ lecsap. *Ropog a' ki-pattant mennykő és le görög, Az égnek meg-rendült sarka hosszan dörög* (202/39, 56/39).

legugyorodik i

(1)

Lekuporodik. *Ezt mondván le gugyorodik A' Tó alsó partjára* (114/182).

légyen fn

(2)

⟨Vmi létrejöttét elrendelő szó.⟩ *Isten! Hát csak azért formálsz Illy Remeket, Azért árasztasz rá minden szépségeket, Hogy egy Légyen-szódat elrontó Múljonnal Minden grátziákat eltörülj azonnal?* (421/35, 127/35)

legyeskedés fn

(1)

⟨Szellőről⟩ fujdogálás. *...a' kies Erdőknek Árnyékába a' tiztázó Szellők ~e* (170/21).

legyeskedik i

(1)

Kacérkodik, könnyelműsködik. *Van egy szívem, melly szerelmével Még soha sem legyeskedett* (379/94).

legyez i

(3)

1. ⟨Legyet⟩ elhajt. *A' légy pökés ellen más nélkül ~i* (239/114). 2. ⟨Szellő⟩ gyengéden simogat. *Te pedig, óh kedves-kellő Álomhozó esti Szellő! Legyezd gyengén Angyalomat* (312/31).

~zétek (331/17).

Ik: le~.

legyezget i

(1)

Simogat. *Lágy sohajtozások! ... Ah! legyezgetétek, Míg ott andalog* (347/29).

legyilkoltat i

(1)

Megölet. *Ah! A' magok' fegyverével Gyilkoltatjátok e le* (397a/236).

légypökés fn

(1)

Légy által történő szennyezés. *A' légy pökés ellen más nélkül legyezi* (239/114).

lehajlik i

(1)

⟨Szoknya⟩ lefelé mozog. *Valamikor le 's fel hajlik, Utána mozdul alja* (169/41).

lehajolván in

(1)

Meghajolva. *Ím azért mind ~ Fejet is hajtunk mélyen* (307/121).

lehajt i

(1)

⟨Fejét⟩ leteszi vhova. *Etelkád visszasohajtá Sűrű sóhajtasidat, 'S fejét öledbe ~á Kettőzven bánatidat* (428/51).

lehány i

(1)

Levagdós. *Már akkor a' serén Gazda ... lehánnya a' meg tarólt szőlőről Saturnus görbe késével a' koszlobár vesszőket* (413a/953).

lehányt in

(1)

Elvetett, eldobott. *Isten! ... Add vissza a' tőlem ~t Istenképet, Mellyet a' makatsság orzámrol letépett* (454/323).

leharmatozik i

(1)

A harmat leszáll. *Sok dolgok jobban ütnek ki hideg éjjel, vagy midőn Az új Nap ~ a' friss hajnali időn* (413a/295).

lehasad i

(1)

Az éj kárpítja ~: megvirrad. Le hasad az éjnek fekete kárpítja (67/10).

lehasadoz i

(2)

Eltűnik. *Vége van már, vége a hajdani gyásznak, Le hasadoztak már a' fekete vásznak* (203/6, 81/5).

lehatolhat i

(1)

Lejuthat. *Ah, erős Lelked ~ e' sír' Értz kebelébe* (454/859).

lehegve in

(1)

Lihegve, fuldokolva. *De Déidámia oda méne épenn, Elhalva, sáppadtann, ~* (170/60).

lehel i

(50)

1. Tüdejéből a levegőt nyitott szájjal lassan kiengedi. *Az én tudóm is, bátor élek, Lelketlenül ~l* (302/30). 2. Leheletével együtt áraszt vmit. *Futnak a' bikák, 's orrokkal Nősző-hevet ~l-nek* (397a/694). 3. Liheg. *Fúlok, ~lek; fázom, gyúlok, Vagy egy kivégez már, vagy más* (455/29). 4. Lélegzik, él. *Addig is, míg csak ~lek, Tégedet forrónn öllelek Hívemet* (183/12, 285/40). *Szemlátomást betegszem, És már alig ~lek* (107/16). *De óh, ha nem az én mívem Hogy Lilláért vér a' szívem, 'S hogy lelkem benne ~l* (443/151). 5. Végsőt ~: meghal. *Súgd néki ezt; hogy Tírzise Végsőt ~lett* (441/14). 6. Vmi (légnemű) anyagot áraszt magából. *A Pontinai tó ~l ilyen szagot* (239/119). *Ti jó szagú virágok Leheljetez Nepentét* (264/6). 7. (Szellő) fújdogál. *Így vonúl az ég aljáról A' vak éj palástja fel, Míg a' Ganges oldaláról Balzsamos szellő ~* (317/249). 8. (Szél) terjeszt. *Itt a' rétre az esti szél A' zöld rózsabokorból Áldott illatokat ~l* (403/16). *Míg érzek míg szollok egy kis nyájas szellet Rám gyengén mennyei illatot ~lett* (4/22, 200/22). 9. (Tulajdonságot, képességet) plántál, olt vkibe. *És az árnyékkép nem kell, Melly belé dőlőföt ~l* (257/214, 216). *Ezt mondván nyájason mosolyogva feléjek, 'S éltető örömet ~le beléjek* (330/2020). 10. *A nap lángoló paripái ~nek: a nap forróságot áraszt. 'S mikor ránk ~nek a' nap' lángoló paripáji* (413a/260). ~ (397*/75/9), ~l (267/93, 397*/75/9, 10, 413a/746, 443/16), ~lek (127/41, 134/71, 186/61, 272/17, 352/16, 421/41, 433/74, 447/71), ~lnek (111/115, 259/99, 397a/681), ~le (397a/58), ~lettem (90/18), ~lett (84/9, 90/32, 134/26, 174/8, 196/9, 330/1492, 380/7, 447/26, 453/270), ~tt (170/26, 397a/38); ~li (397a/1027), *Lehellte* (430/36).

Ik: ki~, meg~, rá~.

Lehel fn

(6)

Személynév. (Árpád fejedelem leszármazottja, a kalandozó magyarok egyik vezére.) *Boszszankodva beszéllem el Árpádnak és ~nek, Hogy elfajultt unokáji asszony szívét viselnek* (259/507). ~ (248/36, 267/94, 267*/15/7), ~nek (259/100, 418/76).

lehelés fn

(2)

Szél. *Jupiter haragja Aquilot nogattya Jöjjön gyors lépésekkel Essőket mindenről Északról úgy Délről Hajtson lehellésekkel* (32/12). *lehelléstek* (331/7).

lehelet fn

(19)

1. Lélegzéskor a szájon át kiengedett levegő. *Jer szedd ajakimról végső lehelletem Tiéd ez* (217/95). 2. Szellő. *Ti az égből jövő kedves lehelletek Zefírkék! mellyemre, kérlek repüllyetek* (90/7). 3. Hatás. *Verselő! felőletek Hirdetik, hogy bennetek Lakna Istenség, 'S kinek lehellete Bennetek lángot vete, 'S lelketekbe' ég* (323/4). *Rózsaszín felhőn az égből a' Tavasz leszálla, ... Minden természet érzette Isteni lehelletét* (397a/30). 4. Akarat. *Lelkeink pedig menyenyenek Egyesült lehellettel Csokok közt emelkedjenek A' boldog egekbe fel* (297/38). 5. Győzi ~tel: bírja, képes (rá). *Ebből egy Anekdotáját Majd én is beszéllek el, De tsak egyvet, mert mindnyáját Ki győzné lehellettel?* (231/34) *lehellet* (225/3, 397a/849), *lehelletek* (90/23, 29, 35), *lehellete* (330/684), *lehelleti* (77/300, 216/93), *lehelletetek* (450/36), *lehelletet* (164/2), *lehelletét* (413a/656, 454/94), *lehelletére* (397a/59).

lehelő in

(7)

1. Árasztó. *Ti élet édesét lehellő leányok!* (127/1) 2. Fújó, fujtató. *Ezt sem a' tüzet lehellő Bikák nem szántogatták* (413a/662). 3. Előidéző, ébresztő. *Az ő danái vígak, Örömhözók, erőssek, Szerelmeket lehellők, Mint a' bor, a' piros bor* (373/39). *lehellő* (128/54, 330/1892, 421/1, 424/54).

Ik: fel~.

lehempelyegve in

(1)

Lefelé hömpölyögve. *Lassan le hempelyegve Buzogiatok folyótskák* (264/3).

lehempergetvén in

(1)

Legörgetve. *Háromszor buktatta széllyel menykövével ezeket Jupiter, le hempergetvén a' bértzre tolt bértzeket* (413a/289).

lehet i

(98)

1. Megtörténhet, hogy van, ill. lesz. *'S ellenségem nekem ~ Tsak a' Békák nemzete* (114/

317). *Alusznak —? De ugyan ~ é az álom?* 'S ha álom, mibenn áll? (201/49) — *Hogy mint e' Városnak te egy Senátora, Lehessél e' Népnék tanácsos Nestora* (212/94). **2.** Képes, alkalmas arra, hogy (vmilyen) legyen. *Bóldog ~sz tehát; tsak jó embet legyél* (202/133). *Mert nagy Őseihez nem ~ érdemes, A' ki tsak azoknak virtusáról nemes* (267/97). **3.** Nincs akadálya, meg van engedve, hogy legyen. *Vígan töltöm életemet; A bú, tudom, el nem temet, Valamig Mu'sák veletek Itt ~ek* (88/4). *Hogy ők Helénáért vesződtek Trójánál Holott ~, 's van szebb Személy Helénánál!* (127/16) **4.** Valószínűleg, bizonyára van. *Igaz, hogy nagy betse ~ egy Babérnak, Melly örök életet szerzett vólt Homérnak* (245/29). **5.** Míg ~: amíg véghez vihető. *Minnyájann míg ~ víg szívvel éjjetek* (83/57). **6.** (Feltételes módban:) bár-csak volna (lehetőség). *Óh ha ti véletek én is elmehetnék, S a' Magyar Virtusnak tanúja ~nék* (267/234). *Itt hagyánám én ezt a' Várost, ha ~ne* (184/1, 11, 21). **7.** (Főnévi igenévvél:) mód van rá, hogy... *Ha Lyánkánk víg a' Mászlásonn Úgy duplásonn Inni 's szeretni ~* (156/15). *Oh ártatlan mulatáságnak szentelt kies ligetek! Nem ~ é fájdalommat el-temetni bennetek?* (162/16) — *Sokszor arany tseppé kész az ember válni Tsak hogy Danaéval lehessen tréfálni* (76/6). ~ (63/6, 16, 111/111, 114/590, 183/19, 184/6, 31, 190/78, 81, 195/38, 196/71, 209/36, 210/3, 82, 212/32, 65, 213/98, 215/7, 223/11, 239/175, 245/19, 258/89, 259/472, 272/21, 285/47, 288/61, 62, 306/118, 309/118, 310/13, 314/50, 317/67, 318/26, 330/142, 419, 817, 825, 1073, 1209, 330*/199/2, 333/53, 337/342, 349/28, 380/69, 413a/180, 196, 274, 455, 557, 646, 774, 421/16, 423/6, 31, 453/264, 263, 454/69, 307, 328, 607, 685, 460/124), *Lehet* (197/66, 219/44, 299/27), ~ek (454/365), *Lehetek* (219/75), ~sz (444/3), *Lehetünk* (307/70), ~nek (77/188, 213/82, 418/84, 454/290), ~e (215/118), ~tem (309/14), ~ett (239/178, 307/37, 330/138, 907), ~tek (194/20, 246/13, 258/63), ~te-nek (192/49). — ~nék (53/15, 255/33, 451/33), *Lehetnék* (306/161), ~nél (61/44, 273/30, 454/110), ~ne (176/24, 196/50, 202/113, 267*/18/7, 330/957, 1110, 330*/202/4, 330*/

197/5, 340/27, 349/12, 376/13, 380/48, 423/1, 11, 21, 454/256, 460/145), *Lehetne* (268/22, 330/962). — *lehessek* (162/50, 170/70), *Lehessek* (212/94), *lehessen* (97/6, 185/107, 259/176, 300, 330/598, 1194, 379/131), *Lehessen* (188/6, 239/237), *lehessünk* (225/18).

Ik: meg~. **Ö:** jól~.

lehetetlen mn/fn

(5)

I. mn A körülmények miatt nem lehetséges. *Nemis menti magát hogy azért nem jött el Mert ~ vólt* (176/64) ~ (454/556, 454a*/256/16), *Lehetetlen* (454a*/256/16).

II. fn Nagyon próbára tevő feladat, ügy. *Ő, a' ki földünk' Pontusa hajjait Törvényre húzá, száz ~en Tett, 's tesz csudát* (418/86).

lehetni in

(1)

Vmivé válni. *Enniussá ha tsak bor által ~, Úgy én a' borostyánt én meg fogom vetni* (219/41).

lehiggad i

(1)

Lecsillapul. *Te általad le higgad lelke' sárja Melly rá vastag ködburkot szótt* (377/43).

lehint i

(3)

Hullat. *A' mellynek' pirosló rózsákból rakott Oltárára hint-le a' Hajnal harmatot* (89/18). *Kedvek jön mihellyt a' záport a' fellegek ~ik* (413a/418). *hints-le* (374/15).

lelő fn

(2)

Kis dézsához hasonló hordóra való tölcserőféle. *'S míg a' zúgó ~n le felé foly a' must, Az alatt a' hordó mellett isznak víg tust* (199/59). ~nn (87/39).

lehomlít i

(1)

Vmilyen növény vesszőjét lehajlítja és földbe dugja, ahol az gyökeret ereszt. *Más tsemetek megkívánják, hogy görbén ~suk Vesszejét 's maga földjébe elevenen borítsuk* (413a/550).

lehoz i

(2)

Az égből ~ vmit: mindent megtesz, hogy vki-nek kedvében járjon. *Lehozom az égből Júnó virágjának Magvait, 's kiosztom minden leánykának* (330/1975). *hozzak le* (330/1935).

- lehozván in** (1) *A mennyből ~ vmit: mindent megtéve azért, hogy vkinek kedvében járjon. Leszállván a' Mennynek fényes udvarából, ... Lehozván e' ditső Vitézek' lelkeit, ... Kedves Magyarjaim! jövök ti hozzátok* (259/143).
- lehömpörgő in** (1) *Lehömpölygő, lefolyó. 'S mint mikor a' zápor után a' sivatag Kőszirtnak gerintzén ~ patak ... Ordító lármával görög a' szirtközön* (306/96).
- lehull i** (13) 1. *⟨Növényi rész⟩ lefelé esik. Kivált virági állandók és bármi dühös szelek Fűttára is le nem hullnak rolla a' zöld levelek* (413a/655). 2. *Magasabban levő helyről leesik. Le hulla az órája* (114/549). 3. *⟨Könny⟩ leperereg. A' hol a' Nedves szemekről A' bus könnyvek le hulnak* (297/54). 4. *⟨Csillag⟩ lefut az égről. Gyakran ha szél lessz az égen, a' tsillagok ~nak* (413a/372). 5. *⟨Torony⟩ összedől. A Városok rakás kövekbe omlanak, Az égből a' pompás tornyok ~anak* (195/12, 59/12). 6. *⟨Idő⟩ elmúlik. Mint éji harmat, napjaink lehúlnak* (305/70). 7. *Meghal. A dühös Frantz széleinkről Már felénk is bényomúlt. Ám-de roppant bértzeinkről Népiünk által lehúlt* (257/120). 8. *Az égből hull le: hirtelen megjelenik. Vélnéd hogy égből hull le, vagy a' kinyílt Földből tolul fel hirtelen a' sereg* (445/37). *le hulnak* (77/51), *~ának* (259/509), *hullt le* (373/115), *húlltanak le* (186/23).
- lehulló in** (1) *⟨Hó⟩ leeső. A' rajta ki tetsző szűz tiszta fehérség Mint míg a' felhőnek le húlló havára Még ki nem tündöklött a' Phebus sugára* (77/49).
- lehullt in** (2) *Leomlott. Meg érzi Neptúnus meg jelentvén néki Híg palotájának le-húllt omladéki* (202/46, 56/46).
- lehullván in** (1) *Leválva, leszakadva. Az erdők bársonyi már a' zöld levelek, Le húlván a' szelek jättzadoznak velek* (65/12).
- lehúz i** (2) 1. *⟨Hal⟩ víz alá húz. Az halász ... Ugy nézi meg görbült kézzel nyereségét Melly le húzta rezgő vesszejének végét* (83/36). 2. *⟨Ruhát⟩ eltávolít. 'S ha meg nem adom a' selyem Árrát, rólam a' pendelyem Rövid időn le húzzák* (114/608).
- lehúzáván in** (1) *Mélyebb szintre húzva. 'S le húzáván a' Víz mélyére, Végre így kiálta fel* (114/264).
- léhűtni in** (2) *Lebzselni, tétlenkedni. Lé-hűtni jött ebbe a' Kompániába?* (330/1129) *lé-hűtni* (330/1656).
- Leib (ném)** (1) *Leib poéta: udvari költő. A propos! Ejnye lám, bizony majd el is felejtettem, Hogy én Uraság-tok között ~ Poétává lettem* (310/2).
- Leibniz fn** (1) *Családnév. ⟨Gottfried Wilhelm ~ (1646–1716) német filozófus.⟩ Meg tekinti meg vi'sgálja 's ítéli messze látó Elméje, mit tartott erről Leibnitz, mit tartott Plátó* (111/26).
- leír i** (5) 1. *⟨Költő, író⟩ megír. Továbbá, ha ama Költő jó kedvébe, ... Leírná a' Dámák mellett tett hartzomat* (330/1557). 2. *⟨Költemény⟩ tartalmaz. Sem kedvem, sem erőm nintsen arra nekem, Hogy minden sor tántzot ~jon énekem* (330/500). *~ja* (368*/30/8), *~ta* (442*/221/2). — *írtam le* (337/252).
- leírás fn** (8) 1. *Versben történő ábrázolás, jellemzés.. Egy kies kert le írása* (1/cím). *Egy Fösvénynek le írása* (5/cím). 2. *Történet. Midőn az ő élete' ~át olvassuk, alig hihetjük, hogy ő ember volt!* (368*/31/5) *~a* (239/cím), *le írása* (3/cím, 8/cím, 9/cím), *le írásába* (114/15).
- leírhat i** (3) *Árázolhat, szavakkal lefest. Iszonyító romlás, irtosztató tsata A' mellyet még semmi toll le nem írhatta* (59/22, 195/30). *Leírhatnám* (171/14).
- leírni in** (2) 1. *⟨Betűket⟩ létrehozni, ábrázolni. A' nevét maga kezivel Le nem tudta írni, mivel Kondás volt az Apja is* (114/789). 2. *Versbe foglalni.*

Engedd meg nagy Király! Hogy, ha már tégedet Nem tudlak ~, írjam le népedet (337/252).

leírván in (2)

Szavakkal ábrázolva. *Most mind tekintetét már, Mind tetteit, 's szokásit Előttetek le írván Sok jelt adék tinéktek* (185/183).
Leírván (442/12).

leiszik i (1)

Leissza magát: annyit iszik, hogy berúg. *Mind le itták magokat* (92/294).

lejajgat i (1)

Jajgatva elmond vmit. *Addig is e' sírnak halmát Meglátogatom, 'S gyakorta szívem' fáj-dalmát Itt ~om* (299/86).

lejár i (1)

⟨Idő⟩ letelik. *Magossabb Tetőre Épülést akkor vár, Míg az idők lántzán kilentz hónap le jár* (238/92).

lejjebb hsz (1)

Lejjebb gázol: alaposan letapos. *A' Fársángot — azt, azt még ~ gázolom, Haját széllyeltépem, szemét kikarmolom* (330/831).

lejjebb-lejjebb hsz (1)

Egyre lejjebb. *De hogy kezde a' vizekbe Lejjebb, lejjebb süllyedni, Két szeme lábbadt könnyekbe* (114/197).

lejön i (6)

1. ⟨Fent levő helyről⟩ lejjebb levő helyre jön. *Ez jött le, 's olly' szent fény omlott ortájáról, Mint Mózsesnek, mikor lejöve Sináról* (225/69–70). 2. Megérkezik. *Örömversek Professor Budai É'saiás Úrhoz* (Midőn 1794-ben a' külső országi Akadémiákról mint meghívott Professor *lejött* (220/cím).
jön le (209/41), *lejöttem* (330/1899), *jött le* (225/75).

lejt i (1)

Táncol. *Sétáló lábokkal Z betűt ejtenek, Egy-másnak oldalvást suhanva ~enek* (330/492).

lejtő mn/fn (5)

I. mn Lassú ütemű. *Hogy az Urak tsendes tántzot tehessenek, Izsákék szép ~ minétet kezdenek* (330/468).

II. fn 1. A felszínnek enyhén lefelé haladó része. *Ha domború tájékokat és a' háta ~ket Választottad, vígály sorral rakasd ott a' vesz-*

zőket (413a/808). 2. ⟨Ló⟩ ~t jár: kecsesen lépked. *Kardja briliántos, strikkolt a' ruhája, Kellemes ~t jár kised paripája* (330/160). 3. ⟨Fülemüle⟩ ~re nyög: halkán dalol. *Most ~re nyög nótáján* (397a/785).
~jébe (455/21), ~re (306/101).

lejtős mn (4)

1. Nem meredek. *Amott egy ~ hegy valamint a' deli Cédrus, magoss fejét az égig emeli* (72/9). 2. *Lejtős fordúlással:* kecses fordulat-tal. *Almás szürke tsődör lovát tántzoltatja Lejtős fordúlással kerengve ugratja* (256/14, 82/16). 3. *Lejtősön:* enyhén, lassan. *Víg éneketskéket, a' mint van szokásom, Danoltatott vélem nyájas andalgásom, Mellyet egy Zefirke, kerengvén ~ön, A' bokrokról vissza-süvölte kettősön* (237/15).

lejtőz i (1)

⟨Fülemüle⟩ Halkítva dalol. *Most andalogva ~, Majd felfelé tzikornyáz, Majd harsog és le-dörmög* (373/101).

lekalyimpáztat i (1)

Ledob. *Pégaze! ... Meg tetéző szárnyaidon hordod a' Poétákat. ... 'S Passus nélkül országokon keresztül teszed őket. Plutóné ágyas házáig most ~od, Majd a' tsillagokon felyűl fel mongolfiroztatod* (358/11).

lekísér i (1)

Sírba ~ vkit: eltemettet vkit. *'S Te kísérted le síromba Elhervadt testemet* (454/955).

lekókadtt in (1)

Legörbedt. *Az únalom 's bánat iromba szárnyakon Kirepül lekókadtt fővel az ablakon* (330/466).

lekonyul i (2)

⟨Növény a hőségtől⟩ lekókad, lehajlik. *Le konyul a' beteg lilium 's tulipánt, Mellyeket belől egy száraz hektika bánt* (198/13, 86/13).

lekonyult in (1)

Lekókadtt. *Hadd bodorodjon a' békák Le konyult bokrétájok* (114/927).

lekottáz i (1)

Rögzít. *Hogy bús Pengetését gyengült kezed el ne hibázza, Lelkem keserves Lamentom' szí- vembe le-kótázza* (162/62).

- leköltözik i** (1)
A sír fenekére ~: meghal. Önként költöznek le a' sír fenekére (215/58).
- lekönnyez i** (2)
Napjait ~i: bánatban, szomorúságban éli napjait. Távol itt, egy Másvilágban, Egy nem esmérte szent magánosságban Könnyezem le napjaim (435/63).
Könyvezem le (304/63).
- lekönyököl i** (1)
Könyökével rátamaszkodik. Istenem! melly szép Szűz könyökölt le erre (306/113).
- leköt i** (2)
1. *Szívét ~i: elkötelezi magát. Kérlek is reménykedéssel, Hogy viszonti esküvéssel Kösd le szíved' Angyalom!* (275/12) **2.** *Indulatom ~: nagy a bánatom. Elválásom' nagyon bannám, Mert ~ indulatom* (454/880).
- lekötött in** (1)
Elkötelezett. És én, ki hozzád olly ~ valék, Én a' barátod légyek e szóztalan? (395/21)
- lekötöz i** (1)
Le kötözték lántzok minden tagjait: előzmények nélkül magyarul írta csillagászati munkáját. Ő az, (Horváth Ádám) ... Kinek bátor le kötözték lántzok minden tagjait Még is fel járta a Minden végetlen abrantsait (111/75).
- lekötve in** (1)
Elkötelezve. Most hát ~ lévén Mást nem tudok danolni — Lillát tsak, és tsak Ámort (344/13).
- lektika 1. lectica**
lekukucsál i (2)
1. *Bekukucsál, beles. Óh miket láttam én! Óh miket tsudáltam! Kivált sok Trompőzbe ha lekukutsáltam* (330/102). **2.** *⟨Nap⟩ előjön, megjelenik. Lekukutsál sugárával A' Nap a' felhők felett* (397a/641).
- lekushad i** (1)
Elcsügged. Melly zendülésre reng a' föld, a' Vadak meg riadnak És szanaszért a' halandók szívei le kushadnak (413a/339).
- leküld i** (1)
Eljuttat. Az ősz Duna vígan duplázza harsait 'S megtanítja rájuk tomboló hajkait, Leküldi viváját a' Pontus' torkáig (400/95).
- lél i** (47)
1. *Talál. Ennél jobb helyt nem lelek* (88/11, 12). *A' bolond észt ~ a' borba', 'S úgy lesz bőlt* (318/29). **2.** *Kedvet ~: kedves vkinek. Ha kedvet az a kegyetlen Mindég csak kinomba ~* (460/138). *Távozz Frantz! Magyar fiúlinkben Tsalfa szód kedvet nem ~* (257/75, 81). **3.** *Vigasztalást ~: vigasztalódik. Vigasztalást már nem lelek, Nálad nélkül, mintegy árván, Kietlen pusztákon járván* (312/2). **4.** *Mi leli: mi történik vele. A vízenn mosogó sugárok magokat Mossák, de jaj nézzük mi leli azokat!* (10/4)
~ (208/11, 304/46, 415/21, 435/46), *lelsz* (301/10, 413a/674), *lelünk* (278/47), *lelnek* (238/40, 259/97), *lele* (133/34, 259/650, 413a/546, 436/12); *lelem* (12/28, 278/11, 299/43, 309/90, 367/2, 425/24, 436/8, 454/10, 168), *leled* (155/47), *Leli* (460/163), *lelitek* (127/19), *lelik* (315/12, 338/37), *lelé* (368a/84), *lelék* (283/6), *leltem* (154/31, 454/129, 460/93), *lelte* (249/41), *lelték* (161/12). — *lelne* (330/222), *lelénk* (42/9). — *Lelj* (434/13, 453/151), *leljen* (269/33).
Ik: *fel~, meg~.*
- leláncozott in** (1)
Elkötelezett. Leánya! ... Lelántozott rabodtól Ugyan miért remegsz hát? (105/7)
- lelanyház i** (1)
Lepereg. Melly kedves tündöklésekkel Lanyháznak le szertesétt E' tseppek a' virágoknak Tarka ligetjeiről (397a/1148).
- lelebeg i** (1)
Leszáll. Mennj el, és lebegj le nyájason hozzájok Terjeszd ki óltalmod szárnyait reájok (453/27).
- lélegzet fn** (2)
Lélegzés. Lélegzetem kezd szűnni (454/757).
léleket (306/68).
- lelegyez i** (2)
Megszüntet, eltávolít. Híg álmát a' fellehellő Virradtakor végezi, Egy hajnali nyájas szellő Szeméről ~i (397a/504). *'S a' gondokat fejéről Legyezd le szárnyaiddal* (351/8).
- lélek fn** (381)
1. *Az emberben az életnek és a személyiségnek a testtől független, anyagtalan hordozója.*

Fáradt lelkem égbe Testem földbe vágy (427/55). *Mikor bennem végsőt Nyög a' ~ Akkor is nevedre Feleszmélek* (268/142). **2.** Az emlékezés, képzelet, értelem stb. folyamatainak összefüggő egésze, az ember belső valósága. *Szokrates ... Kinek nagy lelke volt és tiszta erköltse* (454/727). *Ezt tudom, és ezért holtom után élek Ha valót sugall a' Poetai ~* (213/114). *A Hegyek hűs forrásai Lelkem fel ébreszthetik Ezt a' Királyok borai Oh ezt ritkán tehetik* (16/58). **3.** Vmilyen tulajdonságokkal rendelkező ember. *Ha már a' borostyánt, mint a' szó mutatja, Minden ditső ~ borosan aratja* (219/48). *Vedd el te is ezt Rozikám, kegyes ~!* (184/47) — *És Én, a' ki olyan szerentséssé lettem, Hogy illy Nagy lelkek közt virtusid' zenghettem* (454/994). **4.** Vminek a lelke: vminek a lényege. *A' Szeretet lelke a' Földet bé teli 'S Az Ember az embert ismét megöleli* (190/99). **5.** Vminek a lelke: vhol uralkodó közös szellem. *Midőn kevély lelke Frantzia-orzágnak Közönséges hadat izent a' világnak* (337/29). **6.** Lelket önt vkibe: Ki biztatja Musám édes mosolygással? Ki önt lelket belém egy fél pillantással? (184/28) **7.** Lelket ad vkinek: reményt ad. *Ah e' jó Magzatnak és e' jó Atyának Országlása lelket ad a' két hazának* (259/264). **8.** Fő ~, lelkek lelke: isten. *Érzem hogy lelkemnek tehetségi nagyok, Hogy én a' Fő Lélek' helytartója vagyok* (454/312). *Lelkek' lelke, te nagy bölts, igaz, és örök Jó Isten* (454/697). **9.** (Megszólításként.) *Sovány lelkem titulussal Bé kell érni néked már, Kít mindennapos tónussal Férjed morog, ügye bár?* (392/25) — *Lelkem. Mit tivódtok? Oh, szűnjetek, Híveim! Mit versengetek?* (134/138) ~ (213/38, 219/28, 225/32, 237/8, 239/89, 253/78, 259/253, 302/28, 324/39, 330/631, 1518, 342/4, 359/31, 365/2, 368/8, 377/41, 379/101, 409/14, 430/29, 452/48, 453/138, 454/371), *Lélek* (26/25, 128/17, 131/4, 216/30, 220/41, 238/62, 239/199, 241/21, 276/1, 8, 30, 285/34, 62, 291/13, 295/7, 299/3, 66, 118, 304/40, 309/1, 330/1865, 347/cím, 377/41, 405/13, 412/25, 417/1, 423/47, 424/17, 428/169, 435/40, 450/28, 454/6, 47, 64, 72, 464, 768, 989), *Lélek'* (225/129, 454/254, 739, 454a*/256/2, 15), *lelkek* (214/56, 306/3, 327/39, 330/337, 334/42, 397a/905, 432*/206/3), *Lelkek* (133/43, 47, 209/89, 225/86, 241/34, 259/13, 359, 366, 415, 290/4, 306/137, 313/131, 348/10, 379/30, 432/106, 439/13, 453/225), *lelkek'* (219/63, 220/46, 299/20, 305/66, 454/865), *lelkem* (295/41, 304/29, 306/163, 309/5, 313/1, 323/11, 330/918, 368*/24/25, 391/20, 426/33, 428/147, 433/26, 443/87, 151, 454/292, 850, 455/45), *Lelkem* (100/10, 109/7, 132/11, 134/18, 158/9, 162/57, 62, 116, 173/2, 177/10, 179/72, 184/46, 190/93, 208/10, 269/34, 297/26, 306/66, 346/7, 347/2, 357/54, 381/14, 426/57, 428/59, 186, 429/21, 441/17, 443/31, 447/18, 133, 453/230, 454/702, 758, 460/102), *lelkem'* (303/7, 277/22, 299/40, 317/26, 376/14, 397a/1167, 435/29, 423/46), *Lelkem'* (130/17, 205/58, 217/148, 222/102, 309/6, 426/44), *lelked* (225/85, 259/427, 342/36, 379/79, 441/24), *Lelked* (453/270, 454/859), *lelke* (5/15, 96/11, 267/226, 282/33, 373/90, 110, 454/450, 776), *Lelke* (217/139, 225/116, 251/18, 330/906, 386/8, 415/17, 418/113, 430/17, 443/45, 454a*/257/26), *lelke'* (377/43), *Lelke'* (330/888, 443/52), *lelkünk* (63/20, 213/40, 424/9), *Lelkünk* (123/30), *lelkünk'* (155/51), *lelketek* (215/144, 259/133, 316/30), *Lelkeink* (297/37), *lelkeik* (259/99), *Lelkeik* (188/43), *lelket* (28/14, 89/22, 90/12, 213/55, 219/54, 246/41, 259/446, 563, 267/182, 306/22, 231, 317/214, 232, 330/649, 986, 1031, 1038, 330*/147/5, 423/28, 454/434, 817, 456/75), *Lelket* (213/97, 97, 216/33, 35, 94, 236/39, 323/11, 331/4, 382/14, 454/489, 536, 590, 680, 460/48), *Lelketet* (245/17), *lelkemet* (4/17, 136/11, 139/54, 173/17, 200/17, 293/12, 304/58, 305/4, 24, 306/35, 322/31, 396/13, 406/12, 435/58, 454/316), *Lelkemet* (208/6, 299/102, 454/302), *lelketet* (398/1, 441/16, 456/18), *Lelketet* (174/9, 183/2, 279/12, 405/15, 453/70), *lelkét* (305/34, 306/253, 330/1406, 397a/816, 453/108, 454/788), *Lelkét* (146/12, 213/52, 216/17, 222/54), *Lelkit* (238*/144/9), *lelkünket* (14/13, 201/13, 225/78, 318/4, 20, 36, 52, 68, 84, 100), *lelketet* (305/52), *lelkeit* (259/143), *Lelkeit* (253/

77), *Lelkeinket* (454/112), ~nek (12/10, 397a/421), *Léleknek* (111/24), *lelkeknek* (315/21, 368/3), *Lelkeknek* (259/524, 454/465), *lelkemnek* (303/1, 323/17, 337/357, 397a/527, 454/311), *Lelkemnek* (130/3), *Lelkednek* (400/42), *lelkének* (58/15, 114/430, 194/15, 330/1516), *Lélekben* (89/24), *lelekben* (215/36), *lelkünkben* (257/76), ~be (215/149, 325/8, 330/1035), *Lélekbe* (188/56), *Lelkembe* (331/36, 454/307), *lekedbe* (173/17), *lelkébe* (263/29, 337/155, 379/30), *Lelkébe* (176/57, 247/34), *lelketekbe* (323/6), ~ből (340/32), *lelkéből* (114/860), *Lelkükből* (424/57), *Lelkükönn* (216/9), ~re (315/21, 397a/631, 454a/27), *Lelkemre* (200/34), *Lelkedre* (441/18), *lelkére* (397a/77, 454/796), *lelkire* (258/75), *Lélekről* (454/388), *Lelkekhez* (326/60), *lelkéhez* (12/8), *lelkihez* (277/24), *Lelkemtől* (460/140), *Lelkemig* (223/5), *lelkeig* (67/20), *lelkéig* (454/440), ~kel (255/36, 257/24, 259/109, 467, 539, 267/21, 161, 308/13, 424/49, 431/16, 451/36, 453/195, 454/187), *Lélekkel* (128/49, 143/31, 222/29, 454/692), *lelekkel* (267/6, 313/127), *Lelkekkel* (236/29), *lelkemmel* (277/6, 375/15), *lelkével* (26/31), *lelkestől* (454/352), *Leskestől* (322/36).

Ö: Szent~.

lélekerő fn

(1) Lelkierő; az akadályok leküzdésére, a szenvedés elviselésére képessé tevő belső erő. — ...ő mér fuvallni Lélekerőt az inas Magyarba (418/88).

lélekfolt fn

(1) <Maradék, töredék a megalkotott emberek lelkéből.> *A patkán állott már ez a' ditső remek Prométheus Lélek felől gondolkozott Egy nagy tsonó lélek főtöt elő hozott* (26/26).

lélekszakadva in

(1) A nagy sietségtől zihálva. *Testünket alig bírhatjuk Lélekszakadva aratjuk A' mi kis termésünk jött* (389/42).

lélektelen mn

(2) Érzéketlen. *Lélektelen szép test, és pengő tzimbalom! Mért lettél tsak tzipra makhina, fájdalom* (254/19, 61/19).

lélektör fn

(1) Fájdalom, bánalom. *Tán engemet sem ítélnek hazudni Ha minden lélek tört ebbe fogok tudni* (12/14).

lelemény fn

(1) Kitalálás, találmány. *Mind ezek a' módi Nimfa' teremtvényi, 'S a' kipallérozott hívság' ~i* (330/2002).

lelhet i

(4) Találhat. *Tudom, hogy olly hív Szerelme Nitze többé nem ~* (208/102). ~ünk (210/44, 215/101); ~i (432/32).

lelhetni in

(1) Lehet találni. *Csak egy hibát remek tagjába' Lelhetni é?* (294/30)

lelkemvárta mn

(1) Epedve várt. *Lánczba fűzni most szeretném Én a' jázmint 's violát, Hogy velek megtisztelhetném Ezt a' lelkem-várta Mát* (289/4).

lelkes mn

(8) 1. Vmit teljes odaadással végző, vmely közös-séggel, ügygel érzelmileg teljesen azonosuló <személy>. *De ti, kiknek jobb vér szállott szívetekre, Nem buzdultok é fel ~en ezekre?* (267/222) 2. *Lelkes állat*: emberi lény. *Ébredj fel, és bámulj egy ~ állatot, Ki mér tenni nálad nagyobb áldozatot* (454/285). 3. *Lelkes sár*: emberi lény. *De te, óh Jóságnak kútfeje 's tengere, Kitől e' Lelkes sár ennyi áldást nyere* (454/100). ~ (111/80, 337/248, 400/74), *Lelkes* (225/111), *Lelkesen* (96/1).

lelkesebbítő fn

(1) Lelkesítő személy. *Tsüggedhetetlen György! ... Te mérész szolgálja Istennek és Jusnak, Lelkesebbítője a' lelkes Ánglusnak* (337/248).

lelkesedett mn

(1) Lélekkel rendelkező. *Mérész halandó! lelkesedett iszap! Így zenge hozzám egy levegői Hang, Szentségtelen létedre nem főlész Angyali pítvarokat tapodni?* (396/21)

lelkesít i

(7) 1. Vmi lelkes hangulatba hoz vkit. *Mindent, a' kit velünk a' közügy egyesít, Majd a' köz próba is egyaránt ~* (330/984). 2. Ösztönöz, buzdít. *Te is Múzsám! újj énekre készítsd rebegő*

szádat, *Bús Orfeus húrjaival ~sd bús hárfádat* (162/60).

~ (337/134), ~ett (454/903); *Lelkesíti* (16/68, 128/52, 424/52).

lelkesítő mn

(1)

Lelkes hangulatba hozó. *Cipriának ... Énekeljük felsegítő Karjait, 'S a' Szerelmek' ~ Lángjait* (285/17).

lelkestől-testestől hsz

(1)

Egész valójában. *Magyar Fejedelmink' Nagyságos Gyermeke, Lelkestől testestől a' Virtus' remeke* (452/2).

lelkesül i

(1)

⟨Barátság⟩ elmélyül, kiteljesedik. *Bakhe ... Általad A' barátság lelkesül; Általad Sok harag letsendesül* (318/42).

lelketlen mn

(5)

1. Olyan ⟨élőlény⟩, amelynek nincs lelke. *Itt ülök, a Napis el hágy már engemet 'S a' ~ fáknak mondom keservemet* (196/90, 380/88). 2. Élettelen. *Én ugyan ~ Por leszek már akkor, De jöttödre vígann zengem énekemet* (190/106). 3. Érzéketlen, gépies. *Az én tudóm is, bátor élek, Lelketlenül lehell* (302/30). ~ (421/45).

lelki mn/fn

(2)

I. mn Belső, érzelmi, szellemi. — ... ~, testi és világi elromlások az Ifjakkak, nem csak egy Satiristának érdemlené meg a' figyelmét (330*/173/4).

II. fn Szerzetesi élet. *Plútó ötsém nem kívánnya, Mond Jupiter, a' Thronust, Magát ~ekre szánnya* (92/108).

lelkiismeret fn

(1)

Az egyénnek saját magára vonatkozó erkölcsi állapota. *Lelkiesméretek' belső furdalása Nézik mint megannyi bombik' ostromlása* (337/117).

lelkű mn

(6)

1. Igaz, nemes ~: becsületes, feddhetetlen. *Ha az igaz ~ jó Polixenesnek A kő vágásnál is nehezebben esnek A Dionizius verseit ditsérni* (12/5). *Nemes ~ Henrik! Megöltek tégedet* (337/313). 2. Vitéz ~: bátor. *Kardra vitéz ~ Magyarim! — Kell győzni tinéktek!* (259/658)

~ (41/cím, 114/662, 457/25).

Ö: nagy~.

lelkűség Ö: nagy~, nemes~.

lelni in

(1)

Találni. *Gyakran lehet a' lyukakban ~ varas békákat* (413/196).

lelódulhat i

(1)

⟨Vízbe⟩ lebukik. *Pallas tuztám ő kemével Le lódúlhatsz 's egy erővel Virgázzátok fel őket* (114/929).

lelohad i

(1)

⟨Hullámlás⟩ mérséklődik, szűnik. *Mi erőttől rendül a' föld, a' tengerek dagadnak, Fellyül haladván gátjokat és ismét ~nak* (413a/1035).

lelop i

(1)

Elront. *Hát kurta napjainkból Hányat ~nak a' búk! Mért bokrosítsam a' bajt?* (354/19)

lelopogat i

(1)

Apránként megszerez. *Mind azt, a' mi tsak a' Lelket érzékenyenn meg-hattya, A' természet-ről lappangó kézzel le-lopogattya* (216/36).

lelővött in

(1)

Szétlőtt. *A' ~ várak, tornyok töredeznek* (337/54).

lelúgoz i

(1)

Lúggal leönt. *Ki kergetett, 's ~á Subámat is* (333/31).

lelvén in

(1)

Kedvét ~: örvendve. *Nem ~ már kedvét, dúlt-fült ő magában* (330/903).

Ö: hír~.

lelbergi mn

(1)

Lembergben levő. *'S olyan vén Zsidóvá válék azon nyomban, A' millyen Rabbi nints Lemberg Templomban* (330/1026).

lelmege i

(2)

1. ⟨Vízbe⟩ lebukik. *No' tsak hát Márs Fiam Uram, Mennyen le kend hozzájuk, Hadd bodorodjon a' békák Le konyúlt boktrétájok* (114/925). 2. Befejeződik, véget ér. *Változó Hóldodnak, a' melly most lelmegeyen, Kívánom utolsó fertályja e' légyen!* (79/13)

Lemene fn

(2)

Családnév. ⟨Francesco de ~, olasz költő (1634–1704.) A' szépség — (Eggy madrigál

olaszból ~ után.) (147/cím).

Lemene (148/cím).

lemenni in

(1) <Fent levő helyről> lent levő helyre menni. *Mellyik akarna le menni És segítségére lenni Valamellyik Nemzetnek* (114/578).

lemenő in/fn

(2) I. in A látóhatár alá kerülő <nap>. 'S a' ~ *Nappal Ganges bámúlva beszélt Tetteket* (259/634).

II. fn *Vki mellett* ~: vele egy korban élő; kortárs. *Mind néked köszönöm hogy a' Mellettem ~k újja reám mutat 'S néz mint Római lantverőt* (328/22).

lemennydörög i

(1) Szigorú parancsot ad. *Ti pedig, Világunk' négy fő Potentáti! ... Fényes trónustokból mendörögjete le, 'S a' kárhozott bűnöst menekveztéte le* (337/131).

lemennykövez i

(1) Megsemmisít, elpusztít. *Ti pedig, Világunk' négy fő Potentáti! ... Fényes trónustokból mendörögjete le, 'S a' kárhozott bűnöst menekveztéte le* (337/132).

lemetsz i

(3) 1. Egyetlen metszéssel levág. *Ez tsemetét dug a' földbe, kit annyáról metzte le* (413a/547). 2. Csizsol, finomabbá tesz. *A' mi nagyobb: magoktól is készítnek olly remeket Mellytől a Magyar És díszé millyen legyen, ki tettzik, Kivált ha darabosságát jobban jobban le mettzik* (111/94). *mesd le* (413a/839).

lemond i

(6) 1. *Vmiről* ~: nem tart rá igényt. *Úgy van! én le mondok rólad. Ebnek kellesz nem nekem* (358/35). 2. *Vmiről* ~: elhárítja magától. *Azt is mondam, mind bolond, A' ki rólok le nem mond* (322/8). *Lemondok* (423/37), *Le mondok* (184/37). — *mondjon le* (330*/204/13), *mondjanak le* (326/11).

lemos i

(1) *Könnycseppet lemos*: a könnyezés okát megszünteti. *És ha minden könnytseppet, a' mellyek lehullának Felsősz szeméből magyar*

hazánk' Királynéjának, Elárasztott ellenséges vérhabbal nem mostok le: Azt a' magyar szívhez illő kardot mind rakjátok le (259/511).

lemosolyog i

(3) 1. <Öröm> látszik. *Az öröm ült ortájára, 'S onnan mosolyog le ez* (397a/460). 2. *Boldogság mosolyog le vkire*: boldog. *Még is a' boldogság mosolyog le rájok, Szívek víg és nyugodtt, virít az ortájok* (454/147). 3. *Kedvezőn ~ vmire*: jó hatással van rá. *Gráziák úgy szállanak le Zöld levélkéidre ma 'S Kedvezőnn mosolyganak le Onnan a' kis Rózsira [rózsára]* (249/31).

len fn

(2) Kék virágú rostonövény. *Mert kiszárasztják a' mezőt a' ~ek, 's a' zabok is* (413a/89). *~ek* (413a/224).

lencse fn

(3) 1. Hüvelyesek családjába tartozó, lilás virágú növény. *Nem átallasz Egyiptomi lentsét is termeszteti* (413a/239). 2. Lencséből készült főzelék. *Leöntötték szegényt; az még is szerentse, Hogy veres nadragát nem érte a' lentsé!* (330/1688) 3. Békalencse; poshadt állóvizek felszínét ellepő vízínövény. *Nem kell nekem tök 's káposzta, Sás és békák lentséje* (114/141).

Lencsen fn

(1) Helynév. ~, egy puszta *Somogyban Nagy-Bajom mellett* (330*/188/11).

lencseni mn

(1) Lencsen levő. *Lentseni Kertemet mezei házommal, ... Adják néki* (330/1561).

lendül Ik: ki~.

Lendvai fn

(2) Személynév. <Környékbeli muzsikus.> *Akkor a' jó ~ ... húzzon a' vivátunk mellé egy leg somogyiassabb túst* (310/27). ~ (310/78).

lenéz i

(4) Lenti hely felé néz. *A' Patsirta az egekre Fennyen emelkedve száll, Lenéz a' bóldog vólgyekre* (397a/167). *Le néz* (114/553, 231/105), *Lenéztenek* (294/16).

lenfonás fn**(1)**

A lenrostok fonallá sodrása. *Mert nem hiszem, hogy tudnátok Annyit a' len fonásról* (231/458).

leng i**(25)**

1. <Vmely pontján rögzített tárgy> ide-oda mozog. *Nyusztos kalpagjának kótsag-bokrétája Gyengén ~, ha fúvall a' szellő reája* (330/270). *Úgy ~ két-felőlről haja, melly fekete* (330/193). 2. <Virág, nád, faág> hajladozik. *És tsavargó partya körül a' gyenge nádperém ~* (413a/1119). *Már ~ a' lármától Stiria' erdeje* (267/41). *Harmatos völgyek, lapájok, Hol sok ezer virág ~!* (397a/12). 3. <Szél> enyhén fúj. *Míg ~ az estveli Szellő* (128/53). 4. <Lepke> repdes. *A' Lepkék ... Soha meg nem állapodva, Lengnek a' virágokon* (397a/444). 5. <Hang> halkan hallatszik. *Mind — mind az én sohajtozásim, Kik ott a' fákon ~enek* (446/14). 6. <Vmilyen jelenség> hangtalanul mozog, lebeg. *Ti álomhintő Istenségek! Kiknél az éji jelenségek Ezer formában ~enek* (431/33). 7. <Illat> áramlik. *Néki ~ a' rét' illatja, Néki zeng a' tsalogány* (397a/491). *Nézd csak, az orgonák tövébe' Melly kellő szagok ~enek* (426/18). ~ (146/15, 397a/95, 424/53, 449/12), ~nek (330/516), ~enek (330/81, 397a/820), ~e (341/11), ~ettek (221/7). — ~etek (4/19, 200/19, 303/3), *Lengjete* (4/19, 200/19).

Ik: el-.**leng mn****(9)**

1. Könnyed, szinte lebegő <mozgás>. *Mint ~ párak' éjjeli tsillaga, ... Sebes bukással földre hullván Tsak tsupa por, hamu lett belőlem* (396/29). 2. Hajladozó, lengő. *Néha jó a' természetlen mezőket meggyújtani 'S ~ szárát a' rohanó lángokkal felfalatni* (413a/98). 3. Áttetszően finom, könnyű <ruha>. *És ~ kantusodban Tollázkodó Galambid' Tzirolgatod, Citére!* (371/11). 4. Jellemében, érzelmeiben ingatag, megbízhatatlan <lélek>. *Prométheus Lélek felől gondolkozott Egy nagy tsomó lélek főtöt elő hozott De ki igen vastag ki meg igen ~* (26/27). 5. <Hold> halvány. *A' ~ Hold halkal világosítja A' szőke bikkfák' oldalát* (305/17). ~ (330*/205/2, 403/7, 413a/746), *Lenge* (382/22).

lengedez i**(4)**

1. Hosszasabban enyhén leng, hajladoz. *Pihető fuvallatoktól Habozva ~nek A' gyöngyvirág-barázdák* (371/15). *Sok ezer selyem szál ~ körülé* (239/29). 2. <Szellő> Enyhén fújdogál. *Reá lágy tavaszi szellő sem ~* (298/17). ~ (306/83).

lengedező in**(1)**

Fújdogáló. *Az Etesiák Kanikula' idején ~ szelek* (330*/154/1).

lengedni in**(1)**

Lengedezni. *De ha kedvező szél kezd szépen ~ Akar a haragos tenger is engedni* (10/31).

lenget i**(3)**

1. Úgy mozgat vmit, hogy lengjen. *Fegyverét a' szél ~te Egy vén fűzfa gallyain* (368a/27). 2. <Erdőben fát> hajlongat. *Tiszta Északi szél fogja lengetni az Erdőket* (413a/463). ~itek (432/69).

lengeteg mn**(4)**

1. Szállongó. *Fekete por fellegébe kavarta a' ~ szalmát és repülő kalászt szerteszétt a' fergeteg* (413a/328). 2. Hajlongó. *Én a' tarka virággal Hímzett rétbé' tekintgetem ... a' fejér Nyárfák' ~ ágait* (403/63). 3. Megbízhatatlan. *Mit hízelkedel, óh ~, óh tsalárd Elmék' ingadozó bélyege, esti szél?* (432/1). ~ (413a/891).

lengő in**(6)**

1. Ide-oda mozgó <vmely pontján rögzített tárgy>. <Lovak> *Feljárják ~ serénnyel Az erdőket, sikokat* (397a/675). 2. <Faág> hajladozó. *Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Kesereg egy ~ ághegyen magában* (306/92). 3. Lengedező <szellő>. *Némellyek úsznak az itt ~ És játzadozva kerengő Zefírek szárnyain* (139/12). 4. Hangtalanul mozgó, lebegő <jelenség>. *Fenn ~ Hold! nézd mint kínlódom* (455/1). *Te ki Ermenonvill' rideg szigetében Nyugszol a' nyárfáknak ~ hívesében* (454/284). *Lengő* (330/1227).

lengve in**(1)**

Ringatva. *Ah! legyezessétek, Míg ott andalog, Lengve rengessétek, Míg nyugodni fog* (347/31).

lengvén in (3)
 (Szellő) fűjdogálva. *A' szép Tsókokat Szedd fel tsendes Szellet 'S ~ Laurám mellett Sűgd meg neki, hogy Szám végsőt most lehellett* (174/7).
 ~ (172/16, 441/12).

lengyel fn (3)
 1. Lengyelországban élő, lengyel nyelvű nép. *Tudják a' Törökök, tudják a' Lengyelek* (337/191). 2. Lengyel tánc. *Végezven a' Lengyelt, Stájeren forognak* (330/545). *Bongorfi ... Maga volt a' Vezér, a' többek követték, Kik a' Lengyel tempót emberül megtették* (330/538).

Lengyel fn (2)
 Családnév. *A' T. ~ familia Tótiról* (330*/137/6).
 ~ (330/36).

lenn hsz (1)
 A Földön. *Én Vénusz ... Azért jövök közéték Tehát, szelíd halandók! ... Hogy tőletek ki tudjam Ha nints e nálatok ~ Az én szökött fiatskám?* (185/37)

lenni in (58)
 1. Létezni. *Szűk határok közzé szorúlt ez a' Világi élet, Rövid ez — alig kezd ~, már füstté, semmivé lett* (162/64). 2. (Emberről szólva) élni. *Lenni? Vagy nem ~? — kérdések kérdése!* (454/1) — *Így kezd szólni: (halljátok bár, 'S bőltsek ~ tanuljátok!* (148/12) 3. Vmely helyen tartózkodni. *Zöld Ligetek! Ti bennetek Öröm ~, A' Laurusok' És Myrtusok' Árnýékában pihenni* (110/7). *Köz-helyen nem szabad lennem: Azért áll-ortzát kell vennem* (133/49). 4. Létrejönni, megvalósulni. *Hát szabad-é már Szent Mihályt 30dikra tenni, Holott 29dik Napon kell annak ~?* (314/24) 5. Jelzett tulajdonsággal bírni. *Ahol megy! — ah melly Isteni képnék kell ~, Melly hátulról is ennyi Grátiákkal kezd jelenni?* (139/39) 6. Vmilyen állapotba kerülni, vmivé válni. *Török, szakad, még is vígan kell ma ~* (199/104). *Ha Orfeus ~ nem tudok ... Lehetek a' vizek' kedveltt Arionja* (219/73). *Nem akarok én Pék ~* (169/27). 7. Vhová jutni, kerülni. *Jaj! Hová kell lennem; Nem lehet pihennem* (223/10). 8. Vhogyan történni. *Úgy is szokott ~: hogy a' Leves alatt Eljárja a' beszéd útját minden falat* (330/

321). 9. *Lenni fog: lesz. Ama' kedves Sándor kegyelmes szívével Fog segédje lenni Nádorispány névvel* (259/260).

~ (16/18, 31/25, 111/58, 114/579, 148/4, 158/14, 169/73, 176/65, 194/23, 205/18, 208/63, 245/14, 31, 259/74, 267/169, 268/7, 104, 295/5, 301/14, 313/24, 314/45, 315/16, 330/1102, 368a/23, 413a/44, 436/16, 449/15, 452/40, 453/246, 454/29, 105, 366, 521, 800, 805, 826, 830); *lennem* (162/14, 409/1, 453/2, 454/15), *lennünk* (63/3, 183/19, 285/47).

lenpogácsa fn (1)
 Kisajtott lenmagok maradványa. *Hát ti lenpogácsán hízott, erdő-vágó, megsapott Csökliek! Nem akarjátok adni nekünk a' Papot?* (326/21)

lent Ő: ide~.

lenyal i (1)
Csókokat ~ja: a csókolódzást tiltja. Itt a' Bőjt! Koplaljátok! Itt van; 's ízetlen olajja A tsókokat majd le nyalja (133/25).

lenyel i (1)
 Nyeléssel gyomrába juttat vmit. *Ne hidj minden színnek 's Kráflinak; mert veled Ezer bajt szereztet, meglásd, ha ~ed* (330/722).

lenyerít i (1)
 (Ló) jellegzetes, szaggatott hangot ad. *Feljárják lengő serénnyel Az erdőket, síkokat ... A' kősziklára feljutnak ... 's a' felhőkből Büszkén ~enek* (397a/692).

lenyom i (3)
 1. (Növényt) lelankaszt. *A' tőle meg-aszalt természetnek szomja A' rétek' haldokló virágít le nyomja* (198/12). 2. (Mérleg nyelvét) lefelé billenti. *A' fontot ~ja a' hamisság czélja 'S viasszá válik az Astrea atzelja* (453/219).
le nyomja (198/12).

lenyomhat i (1)
 Levert lelkiállapotba juttathat. *Míg ez él, ne félj, mert addig a' bánatnak Terhei bár nyomnak, de le nem nyomhatnak* (214/92).

lenyomni in (1)
 Elcsüggeszteni. *Bár igyekszel nyomni le mély bánat árja De nem, mert víg öröm a' szívemet járja* (7/7).

- lenyomott in** (1)
Félrevezetett. *Azólt a számodra rakja a' ~ Értetem azt a' sok felséges Templomot* (190/57).
- lenyugszik i** (1)
Lefekszik aludni. *Szűz Mantzi, Szűzek' tsillaga, Nyúgodj-le, tiszta Szűz!* (230/16)
- lenyugta fn** (1)
(Égitest) eltűnése. *Sok Gazda még Majának a' ~ előtt vetett, De várt gabonája üres kalászkokkal fizetett* (413a/236).
- lenyugvás fn** (1)
Fényes Napod ~a: férjed halála. Fényes Napod' ~át mért siratod? Tündöklök ő, azért hogy te nem láthatod (299/111).
- lenyugvó in** (1)
Lemenőben levő (égitest). *A' ~ Bootesnek jelleire vigyázhatol* (413a/240).
- lenyúlik i** (1)
Lejjeb levő helyig ér. *A' mint a' Riféus hegyek felé és Scythiába Fel, úgy le nyúlik Világunk Africába* (413a/251).
- lenyúz i** (1)
Lehánt. *Fenyőfa ... Tenéked ~zák kérgedet 's héjjadat* (416/5).
- leold i** (3)
1. (Hatást) megszüntet. *Ti élet edesét lehellő leányok! ... Óldjátok le rólam hitván kötéseket, Félre! nem imádlak többé benneteket* (127/5). 2. Szemeiről ~ja a szemfedele: világosan lát, felismer vmit. *Óldd le szemeidről ezt a' szemfedele: Néked is véged lesz, mint másnak vége lett* (209/27). *Óldjátok le* (421/5).
- leomlik i** (5)
Lezúdul. *Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le* (397a/704). *A' tengerről tolult felhők rettentő fergeteget Vak Záporral hõmpölgetnek, a' nagy Ether ~ 'S Habjaitól a' vígvetés, a' barom bére romlik* (413a/332). ~ (253/49), *omlik le* (397a/620, 1056).
- leomló in** (1)
Hanyatló. *Ti is legalább ez Ifjat, kérlek, oltalmazátok Hogy a' ~ világot általa meg tartsátok* (413a/507).
- leomlott in** (1)
Meggyötört. *Kettő pillantásodnak szárnyain Repüle szívem várába: Már most dombol le omlott hantjain* (136/15).
- Leonóra fn** (2)
Személynév. *Epigramma Leonorához* (408/cím). *Leonora* (408/1).
- Leopold fn** (3)
Személynév. (II. Lipót magyar király és német-római császár (1747–1792)). *'S jóltérvő Angyalát a' várt békeségnek Megadja ~ minden nemzetségnek* (259/252). ~' (259/362), ~ot (259/322).
- leönt i** (5)
1. Folyadékot szándékosan ráönt vkire. *Fridrik Szakáts perbe szállván a' dajkával Leöntötte nyakát egy zsoltár tsávéval* (330/692). 2. *Síralmát önti le: kiönti szívét, elsírja bánatát. Botsáss-meg, ha bús síralmát Lábaidnál öntile* (428/206). *Leöntötték* (330/1687). — *öntsük le* (266/26, 336/42).
- lep ~ lép i** (4)
1. Beborít, eltakar. *Porlott követ lepte a' régiség' moha, Mintha még kéz sem járt volna rajta soha* (237/27). 2. Talál, meglep. *De itt lepenek a' Papok: Fussatok hát Vig Napok!* (133/11) — *Éljünk, barátim, e' szép Kies világ' ölébe', Mert majd az éjjel itt lép, 'S borít setét ködébe* (43/23). 3. (Érzés) eláraszt, hatalmába kerít. *Alig pillantá meg Dorottya félfelől, Azonnal olly' édes öröm lepte belől, Hogy ... leugrott ágyáról* (330/1582).
- Ik: el~, meg~.**
- lép¹ i** (9)
1. A járás mozdulataként lábát odább teszi. *De látjátok! már a' Patakba ~ett* (139/92). *Irtózva ~ek e' halál műhelyébe* (457/3). 2. *Vhova ~: vhova jut, kerül. Mihelyt a' trónusba az ő kegyelme ~, Arany időre jut a' szegény Magyar nép* (259/181). *Hogy tanulásának egy pontjára ~e, Bé fogadta Pallás' még akkor zöld népe* (217/57). 3. *Vmi felé ~: közeledik hozzá. 'S hogy ő veszteg üljön, mikor egy vad népnek Pusztító tábori széle felé ~nek* (267/118). 4. *Tesz, belekezd. Képe ő a' nagy lélek-*

nek, Kinek a' bámuló nép, Mint sok gyáva Vitézeknek, Buzdítására nem ~ (397a/424). 5. Halálba ~: meghal. Hiszi hogy lelkestől a' halálba nem ~ (454/352).

~e (337/310). — Lépj (313/101).

Ik: be~, fel~, ki~, túl~.

lép² fn

(3) Ragacsos madárfogó csapda. A' Lépbbe, mellybe a' Madár Véletlen esett bele (208/65).

Lépeket (285/53), ~pel (413a/157).

lepattan i

(1) <Pegasus> hirtelen leszáll. Én hát tsak utánnok ballagék fáradtan, 'S imé a' Pégazus előmbe ~ (330/96).

lepattog i

(1) Lehull. 'S Azonnal a' setét kárpitok ropognak, A' szívről az avúlt Kérgék ~nak (190/96).

lépdegél ~ lépdegel i

(2) 1. Lépeget. Így lépdegél együtt a' három Párka is (330/931). 2. Megjelenik, jelentkezik. Rajtad szemérem, ékesség, Fény szerelem, terjed el: Így termett a' kellemesség, A' virtus így lépdegel (397a/568).

lepedő fn

(1) A gyász ~je: szemfedél. Mikor már a' fekete gyász szennyes ~jébe Bé göngyölgetve mutatytya az embert bõltsőjébe (216/25).

lépeget i

(3) 1. Aprókat lépve megy. A' Vető az ő nyomába Mérsékelve ~ (397a/178). 2. <Fejlődésben> halad, előre jut. 'S tsupa okosságnak útján ~nek (454/530). lépegessünk (456/69).

lepel fn

(6) 1. Vékony vászon. Isten! a' kit fednek általlátzó leplek, Még egyszer zsámolyod előtt letérdeplek (454/321). 2. Finom kelme. Hát Musák? ... Kényes testeteket lágy ~ takarja? (70/4) 3. Vminek megtévesztő külső látszata, valódi lényegét leplező formája. Mit látok? előmbe mi nagy Látás szaladt A' jövőendő idők' setét leple alatt (259/350). 4. Úszó ruha, páva farkú köntös. Őszve rágták szép leplemet, Mellyet szőttem selyemből (114/602). leplet (139/67), leplekbe (455/33)

Ö: gyász~.

lepenget i

(1) Lant kíséretével előad. Mégis bizván jó szívében, Énekemet hevenyében, Mint tudom, ~em (308/21).

lepereg i

(1) Cseppekben lefolyik. Gyenge rózsabokor kesereg búvában ... Könytszeppek hullanak kinyílt bíbor száján, Mellyek ~nek egypár bimbótskáján (298/4).

lépes mn

(1) Lépes méz: méz a természetes léppel együtt. Végre egy tetézett Tálba ~ mézet Küldö egy jó Nints-Neve (135/14).

lépés fn

(12) 1. A haladás, járás egyik mozzanata. Lábaikra vetett szoros bilintseket, A' mellyek tették a' gyászos ~eket (213/46). 2. Vhány emberi lépéssel megtett távolság. Némellyik ditsekszik futós agarával, Vagy ennyi ~re járó puskájával (330/302). 3. Intézkedés, tett. Meg is elégedett minden ~ivel: 'S nem vagy é hát nyertes, Somogy, Szétsényivel? (306/269) ~ (231/253), ~ek (77/176), ~eket (456/12), ~emet (306/30), ~edet (111/1), ~it (69/22), ~sel (2/16, 397a/327), ~ekkel (32/9).

léphetni in

(1) Lehet lépkedni. Ha meleg van hűttsük Limonádé tseppel Mindjárt pávásabban ~ a' Sleppele (336/46).

Lepidus fn

(1) Személynév. <Az i. e. 43-ban létrehozott római triumvirátus tagja.> Jupiter pedig Neptunusnal Mint Augustus ~sal Éppen úgy tselekedett (92/300).

lepke fn

(7) 1. Nagy, himporos szárnyú, virággal és nektárral táplálkozó rovar. A' Lepkék megvidámodva, ... Lengnek a' virágokon (397a/441). 2. Lepke módra: ártatlanul. Ifjúságom' reggelében Szívem bút nem szenvedett, Míg a' tündérek' kertében Lepke-módra repkedett (425/4). ~ (449/16), Lepke (391/16), Lepkék (397*/76/12), ~nek (333/2000), Lepkének (391/9).

lépked i

(2) Lassú lépésekkel megy. Vidám a' nézése, mó-

dos a' ruhája, Tzifra, 's tzifrán ~ büszke paripája (330/128). ~ (330/547).

lepkepár fn

(1)

Párt alkotó hím és nőstény lepke. *Idvez légy szép rózsza szál! ... A' zsibongó méh raj is, És a' tzifra lepke-pár Vigan repdes szád körül 'S harmatod szíván örül (250/6).*

lépszorulás fn

(1)

Székrekedés. *Nagy Lélek, kis lélek bútsúdat járja Ha lépszorulás bántja őt (377/42).*

lepte *Ö: fű~, gond~, köd~, mámor~, nád~.*

lépte fn

(3)

1. Lépe. *Mivel mint az árnyék a' testet követi: Kísér, 's lábunk' minden ~t számba veti (204/24, 217/24).* **2.** Léptenként: lépésenként, lassan. *Ekkor az ütközet' módját így rendelé, Hogy a' Front ~nként menjen eléfelé (330/1198).*

léptet i

(2)

1. Lépesben haladó lovon lovagol. *Mindenik magával szép népet vezetett, Melly zászlója alatt lóháton ~ett (330/164).* **2.** Tánclépést tesz. *Opor is Rózsival, a' legszebb lyánkával Negédes módra ~ik lábokat, 'S dupla Főhaj-tással végeznek táncokat (330/509).*

Ik: *be~.*

lepve Ik: *meg~.*

lépvén in

(1)

Haladva. *Melly jól esett ha játszódva ~ után-nam nyomba Kis koszorúkat raktatok tiszteletül markomba (241/5).*

Ik: *bele~, el~.*

lerág i

(1)

Leeszik. *Olly sárgák ortzája' sovány gödre, ... Mint a' sírból feljött halott' útálsága, A' mellyről minden húst a' párka le rága (189/18).*

lerajzol i

(2)

1. Ábrázol. *Vegyük jól eszünkbe, mert bizony nem olly a' Halál, mint a' hazug festő le rajzolja (213/14).* **2.** Leír. *Minek írjam, a' mi tiszteletben vagyok, a' kit már tinéktek jobban ~tak Ama' két Tűdősök, kik előttem szólltak? (454/841)*

lerajzolni in

(1)

Leírni. *Vajha méltóképpen le tudnám rajzolni, Millyen vitézséggel tudtak ők hartzolni (330/11).*

lerak i

(3)

1. Félretesz. *Nohát hárfátok' Ha ~tátok, Szed-jétek kezetekbe (188/141).* **2.** (Szárnyat) levet. *Titokba 's esmeretlen Jár ő [Ámor] közöttetek most: Mert tán bizony megújra Le rakta tarka szárnyát (185/97).* *rakjátok le (259/512).*

lerakat i

(1)

Zöld tógáját ~ta: kollégiumi tanulmányait ab-bahagyatta. Itt két Esztendeig zöld Tógát vise-le, Ezt hogy egy gondolat véle le rakatta, Tanuló elméjét Kalmárságra adta (222/27).

leráz i

(1)

Rázva a földre juttat. *Fákról ~ta a' Mézet (413a/147).*

lerázott in

(1)

A földre juttatott. *Az Erdőkön a' ~ Cser-makk fog jól tartani (413a/178).*

lerepül i

(1)

A halál ~vkire: az illető meghal. *A' Halál ... Fel ütvén zászlóját eggy barna felhőre Ka-tzagva repül le a' vérbe fekvőre (195/24).*

lerepülvén in

(1)

Leszállva. *Onnan ide le repülvén, a honnan oda hágott Philosophus szemmel nézi azt a lelkes Világot (111/79).*

lerogyik i

(4)

1. Leroskad,. *Isten! — Egek! — Jaj el fogyok! — Ne hagyjatok! — Mindjárt le rogyok (139/59).* **2.** Összeesik. *Lágy szíve elszorúlt 's el-ájúlva lerogyott (170/74).* *Lerogyik (330/1412), ~ám (381/9).*

lerohan i

(4)

1. Lezúdul. *Le rohan a' felhő megnyílt tsator-nával, Eggyesül a' tenger' atyafi habjával (202/9, 56/9).* **2.** Lecsúszik. *Vagy ha Apennin-us hegye a' tengerbe rohan le (327/29).* *~ (454/301).*

lerohanás fn

(1)

Lezúdulás. *A' sebes patakok a' víztől áradnak ... A' melly akadájok elébe akadnak Le roha-násától mind össze szakadnak (52/12).*

- lerohanó mn** (1)
Lezúduló. *A' ~ Ég vívik a' Szelekkel: Ne essél Kétségbe, ne féllj — nem megyek el* (143/41).
- leromlik i** (1)
Vmi értéke, hatása lecsökken, eltűnik. *Élsz még szent Igazság ... Élsz te, 'S még mennyei széked le nem romlott* (337/92).
- leront i** (1)
Megsemmisít. *De ezt az idő vas keze Egésszen mind le rontya* (13/22).
- lerontani in** (1)
Lerombolni. *Kitsiny volt a' kapu, le kellett rontani* (239/193).
- lerontatik i** (1)
Leromboltatik. *Óh százszor szerentsés alkotmányú kis Vár, Mely a' midőn egyszer így le rontatott már* (238/90).
- lerontó in** (1)
Pusztító. *Úgy van! Mert csak ott győz a' ~ halál, A' hol megosztható részetskékre talál* (454/73).
- leroskad i** (4)
1. Megroggyan. *'S esztendeim' terhe alatt vállaim ~tak* (259/542). 2. *Építmény* összedől. Gyakran a' leg nagyobb erők ~nak S ledült oszlopai ízekre szakadnak (217/7). le roskadnak (15/7, 204/7).
- les¹ i** (2)
1. Figyel. *Te a' királyok udvarát Éhen, és szomjan ~ed* (205/10, 16/10). 2. Feszülten vár vmit. *Itten egy hónap telt el, míg szerentsémet ~ém* (161/43). *Lesi* (456/44).
- Ik: meg~.**
- les² fn** (7)
1. Megfigyelés. *Bár sok félelemmel és bajjal teljeseek Az éjjeli tsaták, ostromok és ~ek* (238/4). 2. Csapda. *Bár a' most sérdülni kezdő Áltízdesnek Sokan sok akadályt 's ~eket keresnek* (188/14). 3. Leshely. *Vagy itten bámulja Szépségét a ~be Valamellyik kedves Isten-asszonyának* (176/10). *Amott a' Libutz rikátsol Egy fitzkó' feje körül, Ki fészke mellett hársol, 'S a' káka közt ~ben ül* (397a/976). ~ekre (239/39), *Lestől* (208/72), *Lesekkel* (170/15).
- Lesbus fn** (1)
Helynév. *⟨Leszbosz, görög sziget.⟩ Nem függ olyan szüret a' mi hazánkban a' tőkéről Mint a' millyet téphet ~ Medimma veszszejéről* (413a/613).
- lesegít i** (1)
Segít vkinek leszállni vmiről. *Lovokról az Urak mindjárt leugrálnak, ... 'S főhajtva köszöntvén a' szép angyalokat Lesegítik fogott karokkal azokat* (330/288).
- leselkedés fn** (1)
Palástolt figyelem. *Mosolyog: de e' mosolygás Alatt ~ van, Tsábíttatás, ravaszság* (185/153).
- lesiet i** (1)
⟨Gyökér⟩ gyorsan nő lefelé. *Főképpen az eskulusnak, melynek ága az égbe A' mint tolul úgy siet le gyökere a' mélységbe* (413a/827).
- lesír i** (2)
Ég ~: harmatozik. *Mint a' szomorú Egek éjjel Sírnak Mezeinkre le széllyel* (175/10, 412/10).
- leskődik i** (1)
Leskelődik. *Balzsam 's rózsa szagok fussák a' barna homálynak Árnyékit, leskődjön az est mosolyogva szemembe* (450/39).
- leskődve in** (1)
Leskelődve. *'S hallom daljaidat, Chloe, A' mellyekre letsendesül A' zengő Filoméla, És ~ figyelmezik* (403/69).
- lesodor i** (1)
⟨Vízár⟩ magával ragad. — ... a' hegyek' derekán bömbölve letódult Téli patak, ... Tör mindent, 's ha elébe akad, ~ja magával (258/54).
- leső Ő: gyík~.**
- lesüllyed i** (1)
Eltűnik a mélyben ⟨a földindulás miatt⟩. *Az Holddal szomszédos Hegyek le sijjednek, Rajtok feneketlen tengerek erednek* (195/9).
- lesüllyeszt i** (1)
Elcsüggeszt. *Erről bátorít, arról ijjeszt A' tisztelet 's a' szerelem; A' Szív emel, az Ész lesijjeszt. Óh csiklándozó gyötrelem!* (430/15)
- lesüt i** (2)
Szemet, fejet ~: tekintetét lefelé irányítja. *Le süttöd szemérmes Szemeid' mellettem, Pirúlsz — mosolyodol — óh érzesz érettem* (143/51).

Bordáts, 's az egész nép a' fejét ~i, Nevettében majd a' guta meg nem üti (330/603).

lesütött in

(1)

Lesütött orcával: tekintet lefelé irányítva. A' szégyen és bosszú őket eltöltötte, Lesütött orzával álltak körülötte (330/1506).

lesz ~ lész ~ léssen i

(810)

1. Keletkezik, létrejön. *Plutó, és minden Fűri-ák ezen a' napon lettek A' Föld iszonyú magzati tölle ekkor születtek (413a/284). 'S hírte- len nagy láрма lesz (317/165). 2.* Vmivé, vmi- lyenné válik. *Mert okos így lész valahára és ép A' nyomorult nép (117/7). A' bolond észt lél a' borba', 'S úgy lesz bölts (318/30). 'S előbből egy rakás Minerálé lészek (201/90). Jupiter Ledaért lesz egy fehér hattyú (76/9). Előbb egy büszhödség bálványává léssen (201/53). Sok boldogtalannak te lész édes Aty- ja (259/223). 3.* Vhova, vmilyen helyzetbe, ál- lapotba kerül. *Néked is véged lesz, mint más- nak vége lett (209/122). Oh de, óh minő ke- serve lett az ő Műzsáinak (161/11). 4.* Vminek a birtokába jut. *Hogy tehát az Imperium Isten Uttse övé lesz (92/98). 5.* <A van ige jövő ide- jeként.> *Jó napunk lesz itt ma (154/7). Fárad- ságod' szép jutalma Virradtáig Náni lész (317/142). Nálam jó vatsorád lejénd, Fabul- lom (140/1). Ellene a' virtus fog lenni kő bás- tyá (191/23). 6.* Lett volna: <a van ige feltéte- les módú múlt ideje>. *Pompázni jobb lett volna ma Egy Istenség Oltáránál (150/19). 7.* fogna lenni: lenne. *A[z] u-t o-nak mondja, a- nak teszi az o-t, Ezt is foga között szűrve kell ki-tenni, Külömben parasztos 's Comis fogna lenni (58/14, 194/14). 8.* Levék vala: lettem. *Ha nem levék vala, e' nagy jót nem tudnám, 'S a' nem esmérnt halál', karjain aludnám (454/ 31). 9.* Lehet. *'S mi lesz Lilim' jutalma? (278/ 54) — Óh szép Katóm! ... Hová levél? (333/ 16) 10.* Hova legyenek: mit csináljak? *Hova legyenek, nints menedékem (45/4).*

lesz (87/4, 92/115, 200, 120/3, 162/51, 169/18, 185/165, 190/44, 199/4, 93, 201/51, 71, 209/ 28, 44, 66, 72, 78, 79, 210/106, 211/84, 213/ 20, 214/39, 41, 84, 85, 86, 89, 219/51, 71, 225/68, 259/136, 207, 325, 336, 407, 505, 638, 266/5, 267/197, 287/47, 304/70, 306/158,

238, 308/35, 51, 326/70, 330/220, 1965, 330*/ 204/12, 330*/139/2, 330*/200/18, 337/321, 336, 364, 365, 368*/24/27, 379/43, 382/30, 34, 390/35, 401/17, 27, 413a/79, 433, 765, 807, 423/30, 426/53, 57, 435/70, 453/273, 454/609, 623), Lessz (203/25, 215/29, 259/164, 200, 395/41), lessz (25/14, 103/6, 111/105, 116, 118, 114/40, 340, 481, 623, 941, 140/7, 146/33, 184/30, 190/36, 206/19, 22, 208/71, 217/94, 231/158, 398, 435, 441, 239/126, 229, 241/19, 257/134, 305/86, 310/5, 31, 39, 67, 316/9, 10, 327/17, 330/256, 614, 662, 976, 1223, 1944, 334/52, 413a/57, 91, 202, 372, 434, 437/6, 457/17), Lessz (81/25, 259/380), leszsz (124/14, 17, 27, 208/68, 239/169, 413a/ 500, 413a/804, 897), lész (59/31, 77/285, 135/ 49, 52, 185/71, 195/31, 199/32, 201/72, 238/ 88, 246/40, 249/50, 68, 267/83, 274/13, 16, 424/60, 443/175, 460/11), Lész (299/65, 460/ 55), lész' (413/40), léssen (63/20, 155/3, 176/ 109, 191/41, 208/44, 214/87, 185/175, 248/35, 249/37, 61, 255/254, 259/173, 239, 301, 288/22, 68, 299/31, 326/47, 330/1202, 1914, 337/152, 397a/749, 413/64, 418/97, 424/47, 443/67, 454/611, 717), ~ek (63/30, 124/20, 133/46, 143/22, 28, 166/18, 169/141, 154, 172, 176/111, 190/106, 238/9, 239/148, 267/ 252, 268/83, 304/56, 323/14, 379/99, 435/56, 443/68, 454/550), Leszek (114/77), lészek (186/27, 248/37, 272/28, 276/29, 424/30, 454/16), Lészek (403/47), leszsz (259/482, 285/62, 396/26, 28, 413/39, 413/43, 413a/35, 39), lésszel (259/240, 305/79, 321/21), lésszesz (233/80), léssz (259/342, 275/15), leszünk (454/992), lésszünk (209/53, 233/31), lesztek (150/42, 259/118), léssztek (171/1, 257/113, 259/366), Léssztek (413a/1105), lesznek (139/65, 210/104, 219/52, 227/8, 241/31, 406/8), léssznek (4/3, 177/23, 200/3, 219/27, 70, 259/204, 267/193, 398/5), Léssznek (52/24, 212/142, 214/42, 219/27), levél (301/8, 347/ 6), lőn (210/78, 410/14), lén (330/882), lőőn (330/cím), leve (92/76, 110, 176, 323, 111/67, 114/577, 715, 774, 791, 797, 1014, 135/18, 160/2, 193/18, 198/46, 214/55, 239/164, 223, 290/10, 432*/62, 453/170, 456/40), levének (211/64, 212/66, 413a/991), lettem (57/6, 134/ 29, 200/87, 453/7, 454/278, 640, 993), lettél

(61/20, 209/71, 210/103, 233/42, 254/20, 392/49, 55), *lett* (26/35, 77/101, 83/47, 92/5, 132, 100/8, 111/10, 114/311, 760, 879, 134/18, 145/24, 162/36, 64, 192/43, 209/28, 44, 66, 78, 210/77, 124, 214/69, 72, 77, 216/121, 222/40, 45, 101, 239/171, 248/14, 45, 259/113, 114, 267*/18/4, 268/154, 268*/22/8, 279/2, 306/47, 139, 250, 307/7, 312/7, 313/28, 317/256, 324/4, 330/52, 504, 608, 910, 1052, 1369, 1370, 1780, 330*/202/8, 334/14, 337/319, 346, 366, 439/11, 356/1, 357/45, 50, 393/4, 396/32, 397a/1038, 1156, 428/84, 92, 447/18, 453/164, 454/166, 385, 527), *Lett* (83/50, 85/28, 197/28, 216/60, 257/47, 258/99, 337/146, 378/3, 454/717, 460/58), *lettem* (266/2, 310/2), *Lettem* (317/70), *lettek* (214/20, 247/36, 307/89, 330/1094, 1811), *Lettek* (59/20), *lettiünk* (356/11), *Lettiünk* (356/16), *lettetek* (139/107), *lettek* (415/47, 418/38), *Lettek* (195/20, 259/650, 298/14), *lettenek* (191/31), *fogok lenni* (231/381), *fogsz lenni* (259/422, 423), *lenni fogsz* (307/116), *fog lenni* (55/23, 199/38, 259/299, 314, 639, 266/53, 291/12, 337/167, 389/30, 413a/262), *fognak lenni* (267/199). — *lennék* (139/80, 90, 110, 238/116, 267/207, 301/12, 339/13, 15), *lenne* (42/9, 92/105, 169, 114/755, 126/43, 44, 169/123, 184/4, 16, 209/20, 213/10, 67, 115, 219/88, 253/77, 257/128, 268/77, 288/109, 304/47, 309/59, 313/148, 330/59, 1973, 334/18, 356/2, 375/29, 389/12, 27, 423/4, 16, 435/47, 438/41, 454/274), *Lenne* (285/32, 42), *lennének* (96/2, 259/275, 457/10), *lettem volna* (349/27, 452/18), *lett volna* (150/9, 330/637, 707, 766, 766, 768, 771, 1722), *lett volna* (413a/884). — *legyek* (73/15, 90/10, 159/20, 202/117, 238/7, 315/24, 330/770, 331/52, 349/2, 374/32, 385/3, 395/26, 454/354), *légyek* (170/70, 268/104, 395/22, 409/31, 459/11, 460/91), *Légyek* (454/23), *légy* (61/31, 79/11, 81/29, 111/43, 126/71, 162/120, 199/75, 203/29, 212/6, 217/71, 222/73, 223/24, 225/146, 253/61, 254/29, 259/485, 267/8, 267*/17/3, 268/25, 269/32, 37, 280/1, 288/87, 305/85, 307/85, 86, 88, 315/9, 318/9, 337/376, 359/4, 374/1, 390/1, 413/21, 47, 47, 413a/19, 43, 52, 565, 696, 697, 956, 957, 416/27, 426/2, 445/14), *Légy* (63/30, 67/27, 97/3, 114/834, 162/

120, 199/78, 210/59, 225/4, 233/66, 253/61, 315/9, 18, 19, 373/9, 13, 41, 69, 94, 117, 121, 142, 177, 413/23, 443/194), *légy'* (312/22), *legyél* (143/31, 202/133, 381/13), *legyen* (15/18, 54/12, 55/20, 92/234, 111/93, 107, 114/563, 133/46, 154/38, 169/153, 179/4, 185/173, 190/80, 200/59, 64, 66, 218/2, 231/154, 237/84, 241/21, 30, 253/55, 57, 268/152, 276/27, 287/61, 330/919, 1086, 358/55, 368/34, 397a/1188, 413a/790, 431/39, 437/3, 443/209, 450/50), *Legyen* (103/3, 288/84, 330/389, 424/31), *légyen* (12/22, 16/19, 37, 30/8, 38/11, 40/3, 44/2, 54/26, 57/13, 63/25, 68/25, 75/14, 77/125, 79/14, 107/11, 114/125, 296, 123/12, 49, 126/19, 139/38, 96, 148/19, 162/42, 169/20, 188/87, 109, 114, 191/20, 196/60, 204/18, 32, 55, 205/19, 37, 209/42, 83, 84, 210/100, 119, 211/81, 212/9, 41, 106, 137, 217/18, 32, 123, 225/100, 153, 231/395, 233/53, 239/232, 245/42, 248/51, 253/59, 259/155, 253, 262, 287/46, 63, 295/29, 297/32, 309/113, 310/24, 317/82, 327/25, 330/255, 476, 565, 670, 769, 963, 1316, 1442, 1539, 1597, 2014, 2031, 2033, 331/51, 336/60, 337/185, 389, 352/11, 380/58, 397a/233, 763, 405/13, 413a/192, 587, 822, 894, 436/9, 453/231, 454/132, 413, 660, 662, 457/14), *Légyen* (16/38, 73/16, 74/6, 20, 75/4, 8, 111/16, 124/21, 148/76, 180/7, 205/38, 209/116, 216/28, 217/126, 222/80, 96, 225/102, 228/26, 257/147, 259/34, 607, 268/165, 322/41, 326/59, 340/38, 368a/65, 397a/262, 432/116, 436/21, 453/38, 267, 454/413), *ligien* (330/882), *legyék* (397a/611), *legyünk* (336/71), *légyünk* (209/49, 51, 246/5), *Legyetek* (160/5), *légyetek* (77/200, 176/22, 194/19, 21, 195/54, 215/154, 222/94, 251/14, 268/2, 330/2034, 337/404, 373/63, 397a/628), *Légyetek* (210/21, 22, 217/122, 142, 259/475, 660, 267/99, 101, 102, 330/2017, 397a/240, 1165, 454/984), *legyenek* (29/18, 266/59, 330/1276), *Legyenek* (13/9), *légyenek* (215/132, 259/356, 330/1334, 1840, 330*/188/9, 397a/848, 413a/811), *Légyenek* (114/478, 213/122, 217/112).

Ik: meg~, rá~.

lésza **fin**

(1)

Dikó, fekvőhely. *Míg Ferkó egy ~n pihenteti magát, Ketté metszik lopva a' gatyá-madzagát* (330/1711).

- leszaggat i** (1) (114/585), *le szállunk* (114/942), *~nak* (454/468), *le szállnak* (89/15), *le szállnak* (10/11), *szállanak le* (249/29), *le szálla* (113/31), *Leszállott* (225/51, 53, 71), *Leszálltak* (330/72), *le fog szállni* (413a/454). — *~nának* (454/772). — *Szállj le* (376/11), *Szálljle* (188/4), *szálj-le* (162/51).
- leszakadó in** (1) Leömlő. 'S te, amott az éles kőszálnak sivatag Ormáról zuhugva le szakadó patak! (219/84)
- leszakaszt i** (3) Leszakít, letép. *Hadd szakasszalak le, édes Rózsaszál: szép vagy te már* (448/13, 249/13). *le-szakasztá* (162/106).
- leszakasztatik i** (1) Leszakíttatik. *A kedves gyümölcsök kikkel ékeskedtem Ha le szakasztattak, minek is termettem?* (73/6)
- leszalad i** (2) 1. Futva lemegy vhonnan. *A' két posta-házból mindjárt ~nak* (239/143). 2. Gyorsan lefolyik. — ...*a' havak olvadnak, És morgó árvízzé válván ~nak* (337/198).
- leszáll i** (36) 1. (Képzeltbeli helyről) a földre ereszkedik, jut. 'S ime — *leszáll az Úr egy fényes felhőben* (306/132). *Kilentz szép Asszonykák ~tak magáról Az ártatlan Öröm Paraditsomáról* (290/1). 2. (Eső) le hull. *Tegnap ~a tsendes Tseppekkkel egy esőtske* (352/17, 107/17). 3. *Vmiről ~: lelép, lejön vhonnan, ahol előbb tartózkodott. Szállj le... [a lóról] óh kegyetlen! — szállj le... Oda vagyok!* (268/40) — *No de szegény öreg tán olyanról szálla, A' ki mint a' kotló, le se szállna róla* (239/100). 4. (Égitest) a látóhatár széléhez érve eltűnik. *A' nap megint le szálla, El végezé futását* (43/1). 5. (Köd, felhő) a földet lassan ellepi, beborítja. *Hanem ~nak a' ködök a völgyeken, mezőkön* (413a/408). *Sűrű felhő száll le Karpatus' széléről* (267/74). 6. (Érzelem) áthat vkit. *És könnyel már szemem ázik 'S a' búk szívembe le szállnak* (41/16). 7. *Sír fenekére ~: vkivel együtt megszűnik. Ha a' nagy Józseffel leszáll is végtére A' Királyi virtus sírja' fenekére* (259/315). 8. Leborul. *Sok Férfi ész saját Kapitoliomát El hagyja 's tsókolni ~ lábát' nyomát* (330/1068). 9. Megérkezik. *A' Tavas ~* (397*/75/9). ~ (259/141), *le száll* (193/33, 231/180), *száll le* (413a/865), *~sz* (397a/578), *le szállassz*
- leszállal i** (1) Megérkezik. *Rózsaszín felhőn az égből A' Tavas ~a* (397a/26).
- leszállani in** (1) (Képzeltbeli helyről) a földre ereszkedni. *Így szálla Márs, s le szállani Az Istenek nem mernek* (114/952).
- leszálló in** (1) A látóhatár széléhez közeledő (égitest). *Hol a' Másik Tenger' ké kellő kárpítja A' ~ Napnak ágyát ki 's -bényítja* (313/104).
- leszállong i** (1) (Hangszer húrja) leenged. *De itt is Lantom' húrjai gyarlón ~anak* (405/27).
- leszállt in** (1) *Sírba ~: meghalt. És ha az én már sírba ~ fel-séges Atyáim' Erdemi gyengébbek* (259/461).
- leszállta fn** (1) (Vkinek képzelt helyre történő) leereszkedése. *Orpheus ... Leszállta a' poklokra* (465/11).
- leszállván in** (4) Vhonnan leereszkedve, lemenve. *Ha élek, Aon hegyéről leszálván én viszem be A' múzsákat leg először édes lakta földembe* (413a/1114). ~ (106/15), *Leszállván* (259/141, 372/15).
- leszárad i** (3) *A nóta ~: elnémul. A' madarkák csüngnek a' setét lombokról; Leszáradt a' nóta eltikkadt torkokról* (380/12). *Le száradt* (196/8), *le száradt* (84/8).
- leszárnyal i** (1) Repülve leereszkedik. *Szárnyalj le Mennyből Calliopé! 's segítsd A' még szokatlan Tárogatón kezem'* (418/1).
- leszboszi mn** (1) *Leszboszi lantok: leszboszi költők. Méoni trombiták, Lezboszi lantok döngik az emberek'*

Meggyilkolóját, 's homlokoknak Tiszteletére babért kötöznek (439/54). L. még **Lesbus!**

leszed i (1)
(Gyümölcsöt) száráról letép. *Le szedi a' fák' és mezők' önként nőtt gyümöltseit* (413a/1058).

leszedni in (1)
Letépni (rózsát). *Óh, hogy óhajtják ~ Rólád azt a' drága szert!* (448/11)

leszivárog i (1)
Szivárogva lejut vhova. *Ismét a' földnek gyomrába Leszivárgott a' tsatak* (397a/42).

leszór i (2)
1. A földre szór vmit. *A' tyúk fut nyoma után: ... Majd hirtelen a' kosárról Árpát szór le azoknak* (397a/330). 2. Rendetlenül ledobál. *Sok módi Kisasszony mint paraszt verseket A' toalettéről le szórja ezeket* (197/88).

leszökell i (1)
(Ló) leszalad. *Kedvet és tüzet lehellnek, hogy hűsítsék lángjokat, A' partoktól ~nek, Tördelik a' habokat* (397a/683).

lét fn (11)
Az a tény, hogy vki, vmi van, létezik. *Érzem: ez a' halál! Melyen túl mi van? A' mi volt Hitvány ~em előtt* (454/552). *Isten, hogyha te élsz, óltsd ki szorongató Eszmélésemet, óh — vagy óh Szánj meg hogy nevetem ~ed', erőd', neved'* (454/572).
~em (454/597), ~ünk (454/652), ~ek' (454/472), ~emet (426/32, 454/23, 555), ~edet (454/69), ~eddel (146/26), ~ével (454/681).
Ö: itt~, jelen~, ott~.

letapodni in (1)
Eltüntetni. *Illy nagy Atyák' vérét igyekeznék most ~: 'S nem buzog é Magyarom benned az ősi harag?* (259/459)

letapos i (1)
Lever. *Hadd lássa az Obi' partjának lakossa, Hogy Sasod a' pártost miként ~sa* (337/184).

letaszít i (1)
(Halál) az életből eltávolít. *Ez, mikor a' halál valakit le taszít, Minden ditsóségtől 's fénytől meg kopaszít* (193/29).

letehet i (1)
Testét ~i: lefekhet. *Ah Egek! A' világ baját*

tsak nevetem Mikor a' hűlt fűre testem le tehetem (90/4).

letekint i (3)
Fentről lent levő vmire, vkire tekint. *Tekints le milliomm szemeddel, 'S halld meg könyörülő szíveddel A' hűség mint búslakodik* (431/10).
tekint le (377/23). — *tekints-le* (374/13).

letekintvén in (1)
Fentről lent levő helyre tekintve. *Onnan félylül le tekintvén e Világot meg veti* (111/13).

létel fn (20)
1. Az a tény, hogy vki, vmi van, létezik; létezés. *Míg tsókjaid' harmatja Mézét reám tsorgatja Lelkem addig ~ét meg nem únhatja!* (109/7) 2. (Testi, fizikai) élet. *Unalmas a' ~ — komor, tehetetlen A' test, elme, lélek, haszonvehetetlen* (453/137). *Nékem tereh gyanánt nintsen a' ~em* (248/3). 3. Az a tény, hogy vki olyan, amilyennek a jelző mutatja; volta. *Érzem, érzem feloldatva Tőreiből Lelkem, Nem álmodom valahára Szabaddá ~emet* (208/8).
~ (454/36), *Létel* (454/35), ~em' (454/675), ~ed' (454/53), ~e (453/119, 454/569), ~t (26/46, 201/74, 358/34, 454/104), ~edet (454/68), ~ét (454/87), ~nek (453/64), ~emnek (453/247, 454/40), ~ben (453/54).
Ö: nem~, örök~.

letelvén in (1)
Eltelve, elmúlva. *Én alább is megírt Kis-Aszszony, Dorottya, Letelvén világi életem' robotja, Egyébként ép 's tsendes elmével diktálom* (330/1530).

letenni in (1)
Szüneteltetni. *Bolond az, barátom, a' ki okos mindég! Le kell a mord képet néha néha tenni* (199/111).

letép i (5)
1. (Lombot) leszakít. — *tépd le lombjait, mesd meg veszszeit késsel* (413a/911). 2. (Ruhát) leráncigál. *Mérgébe elhalványodott: alávaló Ruháját Körös-körül ~te: Fegyvert kért magának* (170/57). 3. Eltávolít, megszüntet. *Isten! ... Add vissza a' tőlem lehánytt Istenképet, Mellyet a' makatsság ortzámról ~ett*

(454/324).

Le-tépte (78/8), ~ik (416/6).

letépetik i

(1)

Eltávolíttatik. *Az ékes virágok mellyek kedveltettek Szánakozás nélkül rólam le tépettek* (73/4).

letérdepel i

(1)

Térdre ereszkedik. *Isten! A' kit fednek által-látszó leplek, Még egyszer zsámolyod előtt letérdeplek* (454/322).

létére fn

(11)

1. Annak ellenére, hogy vki, vmi az v. olyan, ami(lyen). *Bámúlásra méltó vennem, Hogy lehet olly' erő bennem, Hogy gyarló Lyánka létemre Halál nem jön életemre?* (309/119) **2.** Az v. olyan lévén, ami(lyen)ről szó van. *Egy Ministerné volt, Szemérem a' neve, Ki jámbor ~ ellenségem leve* (239/164). **3.** Az előtte álló szóval kifejezett minőségben. *Én is azt ki kérem Katona létemre, Hogy egy jámbor Lélek se hánnya szememre* (238/61).

létemre (259/547, 271/11, 330/805), *létedre* (396/23), *Létedre* (200/39), *léttedre* (246/23), *létüinkre* (259/501, 267/149).

leterít i

(1)

⟨Ruhát⟩ földre terít. *Ruháját ~ette A' Sajó zöld partjain* (368a/25).

letesz i

(13)

1. Lent levő helyre tesz. *A' Hajnal' szárnyai engemet felvésznek, 'S a' China' termékeny partjain letésznek* (454/576). **2.** Lemond vmiről. *Letésem az eddig viselt méltóságot* (454/281). *Letett már a' nyílról mind Márs mind Diánna* (330/1954). **3.** Levesz, levet magáról vmit. *A' kurta mentét hát letészed 'S békeruhába Hazádba megtérsz* (445/23). *Letésem fejemről ezt a' zöld koszorút* (337/420). **4.** ⟨Pénzt⟩ kifizet. *Sok bolond ki adja utolsó fillérét Le teszi a' Mennynek árendáját 's bérét* (190/64). **5.** Adományoz. *Sőt minden apai Just Még tavaly, hogy Barát leve, Finalissime le teve Az Alföldi Klastromba* (92/111).

le tészem (219/11), *teszem le* (382/31), *le tetted* (460/87), *letette* (454/960), *le-tette* (124/3). — *Tegyünk le* (166/22).

letett in

(1)

Félretett. *Alig jövök meg amonnan 'S már ~*

Lantom' újonnan Felparantsolja Bajom (308/11).

letévén in

(1)

Elhagyva. *Mikor lesz, hogy Lelkem ~ A' testnek gyarló kérgeit, 'S angyali pillangóvá lévén, Lássá Olympus' kertjeit* (426/57).

Létthe fn

(11)

Víznev. ⟨Az ókori görög-római mitológiában az alvilág egyik folyója. Ha vizéből isznak a holtak lelkei, elfeledik minden földi emléküket.⟩ *Hol vagytok, oh ~, nyugtató partyai, Nem tudás, nem érzés tsendes határai* (406/1). ~' vizét iszom már; *Még is elmém Lilin jár* (443/215).

~ (406/cím), ~' (14/22, 201/22, 418/99, 439/40, 445/61), ~t' (415/26, 428/176), ~nn (171/5).

letipeg i

(1)

Tipegve lemegy vhonnan. *Ha le tipegysz onnan a' Magyar Hazába, Légy Esdrás Szerepen az Úrnak házába* (233/65).

letipor i

(2)

1. Letapos. *Mindent letiprott már parányi lába* (320/17). **2.** Megsemmisít. *Verd le, tipord le dühös seregét a' Frantzia népnek* (253/64).

letiport in

(1)

Legyőzött. *Látom lábod alatt a' ~t halált* (338/21).

letódult in

(1)

Leömlő. *Úgy kavarog minden részről a' Scythá vitézek' Táborá; — mint a' hegyek' derekán bömbölve ~t Téli patak* (258/52).

letölt i

(1)

Bevégez. *Óh, mikor lesz, hogy bús kínjában Letöltöm hernyó-életemet, És szemfedelem' púpájában Kialszom szenvedésemet?* (426/54)

letör i

(2)

1. Vki ivét ~i: legyőzi. *Ti népek tiszteljétek Károly' vitézi szívét, Mert ellenségték' ivét Le fogja törni* (259/392). **2.** Vki szarvát ~i: megálázza. *Kevélységek' szarva szinte az égig ér, ... Törjük le, 's nyerjük meg érdemlett betűnket* (330/947).

letördelt in

(1)

Letördelt tengeri: csövétől megfosztott kukoricaszár. A' le tördeltt tengerik közt épen úgy

menék elé; *Mintha Kármelt látni mentem volna a' Szent Föld felé* (161/31).

letörlik i (1)

Törés következtében leválik. *Sok Mausoléumnak itt tört le a' feje, Eltemetve van sok temetésnek helye* (237/31).

letörölvén in (1)

Eltávolítva. *Letörölvén izzadtt tseppjeit ujjával, Éleszti az Égből szállt Ambróziával* (188/29).

letörül i (4)

Eltávolít. *Szemeiről minden könnyeket le-törül* (193/26).

letörli (454/443), *Letörli* (368a/109). — *Tör-lené le* (397a/519).

letörvén in (1)

Leválasztva. *Mások vagy letörvén a' butellák' allyát, Azzal trombitálták a' Lizette' dalját* (330/1245).

lett in (1)

Vmivé vált. *Futnak a' porrá ~ házból a' lakosok* (337/55).

Ik: meg~.

leugrál i (2)

1. <Több személy> egymás után leugrik vhonnan. *Lovokról az Urak mindjárt ~nak* (330/285). 2. <Víz> sziklás területen lefolyik. — *'s a' bértzi tetőkön Ugrál le zörgő lábbal a' könnyű patak* (327/48).

leugrik i (2)

<Ágyról> szinte ugorva leszáll. *Azonnal olly' édes öröm lepte belől, Hogy elfelejtkezvén minden fájdalmaról, Életről, halálról, — leugrott ágyáról* (330/1584). *le ugrik* (114/552).

leül i (13)

1. Álltából ülő helyzetbe ereszkedik. *Egy tágas sarokban Belinda' szavára Leülnek a' Dámák' 's az Urak jobbjára* (330/618).

leül (330/1523), *leülnek* (330/312), *leülle* (225/71), *le ültem* (9/2), *le ülénec* (330/458). — *ülly le* (143/37), *Ülly le* (143/31, 37), *le ülünk* (231/403), *Üljünk le* (154/12, 373/197, 199).

leültet i (1)

Megszüntet. *Óh Halál! ki a' Szerelmet Nyájás*

színnel követed, És szívére a' gyötrelmet Egyszerre ~ed (443/172).

leüt i (3)

1. Agyonüt. *És a' szarván vitt Szent Bakot ol-taránál leütyük* (413a/942). 2. <Lövedék> levisz vmit. *Meg áll, sárkányát fel rántja Mér-gébe pisztolyának; Üregjárira rá süti, 'S szép bokkrétáját le üti* (114/705). 3. <Villám> lecsap. *Jupiter ... Ő pedig sustorékoló nyilat fennyen elsüti 'S vagy Ceraoniat vagy Athot vagy Rodopét ~i* (413a/341).

levág i (7)

1. Vmiből kisebb részt vágással leválaszt. *Ró-la egy pár legszebb ágatskát ~a* (188/66). 2. <Fát> kivág. *Nints szükségünk, hogy ~juk a' más falu' erdejét* (326/30). 3. <Vkit> vágással megöl. *E' Khalchfresszert, egy nagy szájú Német Marsalt le vága* (114/750). *~a* (114/801), *le vágom* (238/54), *le vágja* (114/645), *~ják* (413a/554).

levágat i (1)

<Állatot> megölet. *Dorottya Oporral mindjárt kezét tsapott: Levágatta tulkát, 's hívatta a' Papot* (330/2064).

levágni in (2)

1. <Fát> kivágni. *Mikor kell ... az Erdőbe a' Fenyőt ~* (413a/265). 2. Learatni. — *...és a' sarlót Senki addig fel ne vegye, ~ az ért tarlót* (413a/355).

levegő fn (30)

1. A Földet körülvevő nitrogén és oxigén ke-verékéből álló gáznemű anyag. *A' ~ ezer ordí-tástól bömböl* (337/51). 2. A légzéskor beszí-vott ilyen anyag. *A' teremttőt azért veszi cri-sisére; Hogy a' mely ~t a' szegény ki-lehell, Uri tüdejének színi ugyan azt kell* (194/17, 58/17).

~ (342/34, 397a/60, 413a/77, 454/58), *~'* (454/484), *Levegő* (200/77), *~je* (239/72), *~t* (6/8, 192/29, 195/25, 260/25, 330*/200/26, 358/20, 397a/1120, 454/645), *Levegőjét* (357/4), *~nek* (397a/769), *Levegőnek* (413a/572), *~be* (413a/410, 480, 907) *~ben* (379/5, 397a/586, 413a/432), *~n* (77/226, 413a/404), *Levegőn* (379/146).

levegőég fn (9)

Levegő, lég. *A' Levegőégnek felsőbb Orszá-*

gából, Mindent pontról pontra láttam a' szánkából (330/99). Mindent össze bádgyaszt és puhít ostoba Levegő egével a' bé-fűtött szoba (85/26, 197/26).

levegő ég (84/3, 196/3, 380/3), levegő ege (239/67), Levegő ege (199/33), levegő-eget (239/227).

levegőégbeli mn (1)

Levegőégbeli hajó: léghajó. Mongolfier nevű Frantzia találta fel, 1783. A' ~ hajót (330*/139/1).

levegői mn (1)

Égi. Mérész halandó! Lelkesedett iszap! Így zenge hozzám egy ~ Hang (396/22).

levél¹ fn (36)

A növény lélegző, táplálékszerző és feldolgozó, valamint párologtató szerve. A' bükkök' magas erdejét A' sűrű lobogó ~ Éjjellel fedi bé megint (403/9). Vaj! Hijába borúl a zöld ~ a' lágy Szöllőre (413a/452).

~ (77/248, 397a/793), levelek (65/11, 84/26, 87/51, 196/26, 199/81, 380/26, 397a/622, 413a/655), levele (64/16, 130/18), levelei (28/6), Levelei (139/6), leveli (298/6, 413a/875), levelet (143/12, 146/4, 397a/644), Levélt (446/12), Leveleit (64/17), levelit (64/11), leveleket (413a/417), ~eit (210/10, 413a/605), ~nek (125/cím), ~ben (330/235), Levelemn (153/8), levelin (397a/1058), Levélről (413a/844), ~nél (413a/202), ~lel (413a/204, 303), levelével (239/34).

Ö: fe~, nyár~, rózsas~.

levél² fn (15)

1. Papírlap. Apollónka pennát dug a' fél füléhez, A' Schreibkalenderből a' Böjtnél kiszakaszt Egy tiszta levelet, kétfelé hajtja azt (330/1526). 2. Vkihez intézett többnyire postán küldött írásbeli közlés, értesítés. Fenekére rakott kéngyertyát, 's e' felett Néhány bálbiletet 's szerelmes levelet (330/852). 3. Irat, okmány. Hozott is erről levelet Az Egri Esperestől, Hogy ő az a' kit meg evett Az apja mindenestől (92/233).

Levél (282/20, 26, 35), levelek (239/47), levele (238/29), levelet (92/50), levelekbe (330*/164/9), ~re (184/8, 423/8), Levelére (188/72), Leveleire (376/cím).

Ö: követő~, újság~.

levelecske fn (1)

Kis falevél. Néha könnyű gazok 's hulló levelecskék repkednek (413a/374).

leveles mn (4)

Olyan (növényi rész), amin levél van. Olly nagyon ne zörgessétek A' ~ ágokat (397a/ 738). ~ (403/75), Leveles (397a/456, 758).

levélke¹ fn (3)

Kis növényi levél. Gráziák úgy szállanak le Zöld ~idre ma (249/30).

Levélkék (107/23, 130/16).

levélke² fn (2)

Vkihez intézett többnyire postán küldött írásbeli közlés. Drága szó ez, szép Levelke! Már ezért csókollak ám (282/31). Miskoltzra írtam három ízbe, eggy fiú Vitte arra el Levélkém' (161/42).

levélű mn (1)

Olyan (növényi rész), amin vmilyen levél van. Ezek dajkálkodás nélkül a' mezőn szoktak nőni ... Illyen ... a' tenger szín ~ ősz fűzfa a' nyárfával (413a/539).

lévén in (30)

1. Minthogy az van, vagy úgy van, ahogyan állítjuk. Bús szívem bánatokkal ~ teli Már ezer ízekre reped (100/11). Hogy félelem nélkül ~ a' határok Bátran járhasanak benne a' Kalmárok (54/15). 2. Minthogy (a megnevezett alany) létezik, megvan. A' szegény Dorottyá, nem ~ már foga, Tsak holmi lágyatskább tsemegén nyámmoga (330/711). 3. Létére. De véghez is vitte volna Vitéz ~, szándékát, Ha Jupiter hagyta volna (114/911).

~ (185/18, 188/75, 212/4, 214/10, 98, 216/73, 245/33, 259/190, 267/31, 279/6, 290/8, 313/75, 317/136, 330/512, 749, 883, 1515, 1545, 1619, 1649, 330*/202/1, 341/21, 344/13, 426/59, 454/646), Lévéen (216/52).

levenni in (1)

(Kalapot) megemelni. És meg látom a' Kún Bírót szárnyatlan lovon menni Előtte a' kalapom se méltóztassam le venni (358/22).

leventa ~ levente fn (9)

Hős, vitéz, daliás harcos, katona. Megtesz Bihar Nemes-vezérnek, Tégedet esmeretes Leventát (445/40). Leventa, vagy magyarosab-

ban Levente, egy olly nemes ifjú vitézt jelentett Eleinknél, a' ki akkor tájba ment elsőben hadba (267/13/12).

Levente (256/5), *leventák* (418/81), *Leventák'* (267/30), *Leventája* (82/23, 256/21), *Leventáknak* (405/39).

leventamagzat fn

(1)

Fiatal katona. *Én is hát nagylelkű Leventa magzatok! Ha nem mehetek is hartzra utánatok: Legalább ... Buzdítlak titeket a' hartzra, tsatára* (267/35).

lever ~ levér i

(15)

1. Összetör. *Asztalt, széket, bögőt, tzimbalmot levertek* (330/1470). 2. Legyöz. *Erős vagy? 's le vered az erőseket is, Erősebb az ökö 's le vér tégedet is* (254/51–2). 3. *⟨Kard⟩ levág. Görbe kardunk hány ezért A' nyeregből már levert?* (257/190) 4. Vmi nagyon szomorúvá tesz vkit. *Istenhozzád! Bánatomnak Súllya engem' levere* (436/4). 5. *⟨Halál⟩ sirba juttat. Ezt győzödelmének kellő közepében Verte le a' halál a' sir fenekében* (217/34, 204/34). 6. *⟨Bosszú következtében⟩ meghal. Emberséget színelétek, A' midőn azt megtörétek: Véres bosszú verjen le!* (257/43) *le ver* (61/30), *le vere* (193/23), *levert* (257/192, 328/7); *le vered* (61/29), *verék le* (113/23). — *Verd le* (253/64).

leveret i

(1)

Szomorúvá tesz, letör. *Ez, a' tökéletlen embert le vereti, Még, a' mi kinosabb, élvén el temeti* (193/47).

leveretik i

(1)

Legyőzetik. *Vagy ha tüzes mennyköveid Nem hullatod ellenek Mellyekkel ellenségeid Hajdan le verettenek* (114/948).

levert in

(5)

1. Legyőzött. *Mikor ~t erőnkön Feláll Királyi Széktek; Reánk bodor katzajjal Nehéz bilintset üttök* (353/5). 2. Bánatos. *Hogyhogy, drága Barátim! Miért vagytok szomorú, 's ~t Ábrázattal?* (454/708) *~* (104/5), *le vert* (238/88), *~t* (375/15).

leves fn

(5)

Elsőként fogyasztott meleg étel. *Galiba lett volna a' Compániába', De a' ~t épen hozták a' szobába* (330/638).

~ (330/615, 640), *Leves* (330/321), *~t* (330/315).

Ö: *bab~*, *korhely~*.

levestikon fn

(1)

Lestyán, átható illatú fűszer- és gyógynövény. *Megállt erre szeme, szája Plútó János Uramnak, Lángba jött a' két pofája: No ez, úgymond, magamnak Derék ~ vala* (92/257).

levesz i

(3)

1. *⟨Kalapot⟩ letesz. Kár, hogy meg nem tudtuk elébb ezt a' napot, A' mellybe le vegyük nálla a' Kalapot* (340/24). 2. Lehoz. — *...vedd le sűrű vesszőből Font Kasod, és sajtó szűrőd a' füstös háztetőből* (413a/774). 3. *⟨Tövérlől⟩ leszed. Vagy mint midőn az ért uborkát ~ik* (330/237).

levet i

(7)

1. *⟨Ruhadarabot⟩ testéről lehúzz, levez. Itt elkopott útas ruháját ~i* (188/27). 2. Félretesz. *Istenhozzád hír név! A' fegyvert ~em: Nem megyek táborba* (268/43). 3. Leszed. *A' felfort kazán tajtékját zöld levéllel le veti* (413a/303). 4. Ledönt. *Hogy újra épüllyön a' most szám ki vetett Igazság trónússa kit a' had le vetett* (54/18). *~é* (330/2039), *le vetette* (139/35). — *Vesse le* (231/411).

levétel fn

(1)

Leszedés. *Meg kötő kezeit, mellyek ki nyúlának Levételére a' halálos almának* (213/44).

levetkezik i

(7)

1. Ruháját leveti. *Le vetkezett Kedvesem, Már feredni készül* (137/1). 2. Elhagy vmit, lemond vmiről. *Ah, e' szóra vérünk égett, És minden elevenséget Ti is levetkeztetek* (447/66, 134/66). *'S így magam le nem vetkezem Szabados tetszésemet* (205/43, 16/43). *Levetkezik* (413a/576), *le vetkezte* (238*/144/9).

levett in

(1)

⟨Fejéről⟩ eltávolított. Ezt mondá le vett kalappal (317/152).

Lévi fn

(1)

Személynév. *⟨Bibliai személy, törzsének tagjai papok mellett segédkeztek.⟩ Egész Nem-*

zetsége e' ~' fiának Légyen a' Nép előtt szente Jehovának (225/101).

leviáthánhang fn

(1) Óriási üvöltés. *Óh vajha Behemot, vajha Leviáthán Hanggal dördülhetnék végig a' föld' hátán, Szózatom villámi erővel bírhatna* (337/281).

levívén in

(1) (Nap futását) befejezve. *De felhozván, 's levívén a' Napnak világosságát* (413a/461).

levon i

(2) 1. Lehúz. *De végre a' Phoebus aranyos Ethonnya Gyöngyös szekerét a' tengerbe le vonnya* (77/140). 2. (Vizet) levezet. *Hát a' ki a' ritkás földről le vonnya a' Tótságát* (413a/129).

lévő in/fn

(15) I. in (A van ige igeneve.) 1. Olyan, aki, ami vhol van, létezik. *Közel 's távol ~ atyámfiai, Szálljanak reátok az ég áldásai* (212/143). *Piramusba ~ díszes furtsaságnak Ásia Ifjai nyomába se hágnak* (77/29). 2. Olyan, aki, ami vmilyen állapotban van. *Ni, egy legszebb virágjában Léví fiatal legény Mint hajtja fejét kinjában A' bajtársára szegény* (397a/214). ~ (77/219, 210/8, 330/1077, 330*/156/11, 413a/466, 453/64, 454/814, 972, 454a*/256/5). II. fn 1. Olyan személy, aki vhol, vmilyen helyzetben van. *Minden itt ~knek szíve szólt mellettem* (454/822). 2. Élő, létező. *Lévők' létele, 's kútfeje, Isten, hogyha te élsz, óltsd ki szorongató Esmélésemet* (454/569). ~k (454a*/256/6).

lex (lat)

(1) Törvény. *Vi Legis Pragmaticae*: a Pragmatica sanctio alapján. *Meg mondták Categorice, hogy Vi Legis Pragmaticae Júnót teszik királynak* (92/13).

lexikon fn

(3) Vmely tudomány ismereteit szócikkekben összefoglaló kézikönyv. *Ezeket pedig rákoknak Nevezik a' Magyaroknak Minden Lexiconjai* (114/1000). *Lexicon* (12/11), *Lexiconára* (126/cím).

lezár i

(2) 1. Szemét ~ja: utóléri az álom. *Édes Este! Ah, ne hagyj el, Zárj le más szemet* (374/34). 2. (Ajkat) szorosan összecsuk. *De jaj meggyült felettem A' kín, 's ajkam ~ja* (259/487).

lezárván in

(2) (Szemet) becsukva. *Éjjel szememet le se' zárván Síratom bal sorsomat árván* (412/7). *le zárvánn* (175/7).

Lezbósz i. leszboszi

lezsák mn

(1) Semmirekellő, dologtalan. *Hát az a' sok ~ eszemiszom Pajtás ... Kik ha tivornyázó házat nem találnek, Életnek sem tartják* (330/1819).

liba fn

(1) Fialat lúd. *Lúdak sárga ~ikkal Sétálva járák a gatz* (397a/313).

Libánus fn

(1) Helynév. (A szíriai Libanon-hegység latinos szövégi alakja.) *Mint a' ~' völgyére, Forrásként áraszd Fejére Onnan fellyül bőv áldásidat* (225/149).

libeg i

(1) Lebeg. *Libegj te a' felhőnn fitogasd magadat Büszkén tsattogtatván aranyas szárnyadat* (61/49).

liber (lat)

(1) Könyv. *Írt is ő szép Jegyzéseket Az Amorum Liberre, Mellyeknek el veszéseket Heyne se hozza helyre* (231/204).

Liber atya fn

(4) Bacchus. *Már az ebéd végén Liber atyánk 's Comus országlott a' gégen* (330/332). ~ (330*/147/7, 432/82, 432*/205/6).

libériás mn

(1) Piros tintával írt (vers). *Őrizkedjen, mondom, mind azoktól, mind ezen világi Libériás versektől, különbenn félő, hogy a' veres gyűrű botról mézet fog kostolni* (238*/143/6).

libertas (lat)

(1) Szabadság. *Libertas optima rerum*: Legjobb dolog a szabadság (30/cím).

Líbia fn

(2) Helynév. *Mennyi fővényszemet kavár Zefirus Libyába* (413a/629). ~nak (231/263).

- libuc** fn (2) 162/15, 198/10, 395/37, 403/26, 413a/343), ~ek' (397a/108), *Ligetek* (77/197, 178/5, 225/26, 231/404, 397a/1162), *Ligetek'* (432/86), ~et (397a/68), ~eket (87/54, 199/84), *Ligetit* (413a/645), ~jeit (413a/17), *Ligetjeit* (413/19), ~nek (352/5, 413a/545), *Ligetnek* (107/5), ~ekbe' (403/72), ~ben (373/55, 198), ~ébenn (204/54), ~én (225/11), ~re (330/542), *Ligetekre* (32/5).
- libuc** fn (2) 162/15, 198/10, 395/37, 403/26, 413a/343), ~ek' (397a/108), *Ligetek* (77/197, 178/5, 225/26, 231/404, 397a/1162), *Ligetek'* (432/86), ~et (397a/68), ~eket (87/54, 199/84), *Ligetit* (413a/645), ~jeit (413a/17), *Ligetjeit* (413/19), ~nek (352/5, 413a/545), *Ligetnek* (107/5), ~ekbe' (403/72), ~ben (373/55, 198), ~ébenn (204/54), ~én (225/11), ~re (330/542), *Ligetekre* (32/5).
- licencia** Ö: költő~.
- licenza** (ol) (1) Vége. (A' szőnyeg lefoly.) Bérekesztés, (Licenza) (259/594).
- Liceum** fn (3) Helynév. <Lycaeus, árkádiai hegy, Pán kedvelt tanyája.> *Pán, Juhok őrzője, Tegija ligetjeit Litzéum bértzit el hagyván ... légy jelen velem* (413a/18). ~ (413/20, *Litzéum* (413a/1105).
- lidérc ~ lüderc** fn (4) 1. Gonosz szellem. *Azok, a' kik nappal anyagi bálványok, Éjtszaka lüderczek 's boszorkányok* (330/1374). 2. Lidércfény. *A' betsület olyan dögpárának langja, Mint a' lidértz, melyet szül a' sir' barlangja* (194/28). *Lidértz* (201/60, 454/618).
- Lidia** fn (2) Személynév. *Végre megtétetvén rá a' szententzia, Felhossa a' setét tömlőzből ~* (330/1612). *Érzi ezt hív Dafnisával A' mosolygó ~* (164/24).
- Liéus** fn (14) Bacchus. *Idvez légy ~, jóltévd Istenség! Te tölled szívünkéből fut a' kedvetlenség* (199/75). *Lantom danold ~t; A' szíveket feloldó, A' gondtörő ~t Méltó danolni néked* (319/1, 3, 12, 14, 23, 25, 35, 37, 50, 52). ~ (106/15, 372/15, 383/8).
- Ligeris** fn (1) Víznev. *Trombita kell! ... mellynek erős robajától tengjen az erdő, Ordítson ~, repedezzen az Álpesi kőszál* (253/22).
- liget** fn (40) 1. Kisebb, rendszerint ritkás erdő. *Zöld Ligetek! Ti bennetek Öröm lenni* (110/5). 2. (Magasba nyúló) tárgyak sokasága. *A' kirántott kardok tsillámló ~e A' néző szemekre fényes homályt vete* (192/33). *E tseppek a' virágoknak Tarka ~jeiről* (397a/1150). ~ (288/35, 399/12, 413a/1042, 427/59, 446/cím), *Liget* (130/cím, 5, 446/1), ~ek (86/10, 162/15, 198/10, 395/37, 403/26, 413a/343), ~ek' (397a/108), *Ligetek* (77/197, 178/5, 225/26, 231/404, 397a/1162), *Ligetek'* (432/86), ~et (397a/68), ~eket (87/54, 199/84), *Ligetit* (413a/645), ~jeit (413a/17), *Ligetjeit* (413/19), ~nek (352/5, 413a/545), *Ligetnek* (107/5), ~ekbe' (403/72), ~ben (373/55, 198), ~ébenn (204/54), ~én (225/11), ~re (330/542), *Ligetekre* (32/5).
- Ö: bokor~, bükk~, mirtusz~, rózs~, virág~.**
- ligetes** mn (3) Fás, bokros. *Amott a' bértzek' odvából A' ~ völgyekre Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le* (397a/702). ~ (306/247), *Ligetes* (306/69).
- ligetke** fn (1) Kisebb liget. *Viríts becses ~, Viríts ezer virággal* (373/83).
- ligur** fn (1) *Ligurok*: felső-itáliai harcias nép. *Itt nőttek fel ... A' sanyarúsághoz szokott Ligurok, Détziusok* (413a/692).
- liheg** i (5) 1. A rendesnél szaporábban lélegzik. *A' rez-zent gyíkotska a' gaz között csereg, Megáll, ~, száraz torokkal sziszereg* (380/18, 84/18, 196/18). 2. Sóvárog vmi után. *Készülnek immár az hadak, és ~ A' Szittyá népség vívni* (445/41). *Epedt vágyódással ~ek felétek* (219/86).
- lihegve** in (5) 1. A rendesnél szaporábban lélegezve. *A bar-mok terepély tserfák alá mennek Híves árnyéjkokban ~ pihennek* (84/6). 2. Sóvárogva. *Jer Nítze! még ki nyújtott Karokkal és ~ So-hajtozok, 's szememből Gyöngy harmatok csepegnek* (186/30). ~ (186/15, 196/6, 219/9).
- lik** l. lyuk
- Lili** fn (22) Személynév. <A Lilla becéző változata.> *Esküszöm, hogy míg csak élek, Más szerelmet nem cserélek; Vagy ~m, vagy — Senki sem* (275/18). ~ (278/18, 287/44, 55, 350/18), ~m (278/1, 13, 54, 288/85, 289/5, 7, 301/24, 302/37), *Lillim*

(422/4), ~t (302/18, 18, 376/16), ~mnak (443/227), ~n (302/24, 443/216), ~mmal (288/106), (Lil.) (423/49).

liliom fn

(16)

1. A liliomfélék családjába tartozó magas szárú növény. *A' több Zefírek' nyájas kisedt rajja, A' nedves Völgy' kedves Szaggal töltt ~it nyalja* (172/20). **2.** Vki keblének ~a: ártatlansága, tisztasága. *Piros orczádnak rózsájára Amor új-új pecsétet nyom, Hószín kebled' ~ára Lehellte az én fátumom'* (430/35).

~ (86/13, 148/22, 198/13), *Liliom* (324/46), *Liliom'* (324/43), ~ok (29/6), ~ot (330/1926), ~okat (259/416), *Liliomokat* (174/3), *Liliomon* (205/54), ~omonn (16/54), ~okon (196/28, 380/28), ~okonn (84/28).

Ö: sás~.

liliomcímer Ö: hármass~.

liliomszál fn

(1)

Egy szál liliom. *És néktek ~ Légyen béretek, és babér* (432/115).

Lilla fn

(125)

1. Személynév. (Csokonai szerelme, Vajda Julianna.) *Te bírod, óh tudod magad Szép ~! szívemet* (278/26). **2.** (A szerelem szimbólumaként.) *Bájos lány trillák! Tarka képzetek! Kedv! Remények! ~k! — Isten véletek!* (427/63) **3.** Lilla c. kötet. *E' szóra előttem terem, mint a' villám, Kassa' fogházában rég' ~ Lilám* (452/42).

~ (263/cím, 269/1, 275/1, 276/cím, 8, 22, 31, 34, 277/12, 288/110, 116, 293/1, 1, 294/13, 295/7, 19, 31, 38, 40, 296/3, 302/21, 320/1, 323/18, 346/4, 351/1, 374/45, 379/45, 74, 112, 153, 380/59, 69, 397a/23, 411/7, 423/20, 41, 425/13, 54, 57, 60, 426/36, 435/36, 443/208, 232, 447/1, 24, 148, 449/1), ~' (273/31, 282/33, 347/3, 355/9, 18, 369/11, 374/4, 57, 380/37, 427/31, 428/70, 188, 431/18, 19, 436/cím, 446/8, 447/112), ~m (264/9, 278/12, 288/87, 292/1, 345/4, 375/1, 26, 397a/519, 421/41, 423/2, 12, 22, 424/51, 434/22, 435/38, 443/67, 446/2, 9), *Lilám* (301/4), ~m' (379/126, 424/45, 428/130), ~d (423/42), ~é (443/68), ~t (271/16, 23, 296/12, 344/1, 10, 12, 15, 423/36, 427/41, 428/53, 81, 142, 162, 430/4, 443/239, 447/135), ~mat (379/72), ~nak (312/14), ~m-

nak (370/6), ~ban (421/8, 436/12), ~n (369/12), ~nn (338/5), ~ra (264/cím, 274/10, 447/38), ~nál (428/135), ~tól (423/32), ~hoz (302/cím, 379/cím, 22), ~ért (443/150), ~mmal (345/3).

Lillácska fn

(1)

Személynév. (A Lilla becéző változata.) *Lát-lak, menyiei Lillácska! Sietsz karjaim közé* (397a/561).

limonádé fn

(1)

Üdítőital. *Ha hűs lessz, igyanak kávé, ha hűség, ~t* (310/31).

limonádécsepp fn

(1)

Kevés limonádé. *Ha meleg van hűtsük Limonádé tseppel Mindjárt pávásabban léphetni a' Sleppel* (336/45).

Limonő fn

(3)

Békanév. *Limonőt a' többek között, Bár eleget esedezött, Vitézü meg fritskáza* (114/802). ~ (114/806), ~höz (114/816).

línea fn

(1)

(Arc)vonal. *Most ~n lövik rakásra, Kit buzogánnyal ütitek agyba* (418/63).

Linné fn

(5)

Családnév. (Carl von ~, svéd természettudós (1707–1778).) *A' Természet' erős búvárja az északi ~* (348/1).

~' (330/1992, 348/21), ~jét (456/67), ~nél (330*/200/29).

linzi mn

(1)

Linz városában élő. *Tudják a' lintzi Schuszterek, Engem kik nemzettenek* (114/72).

liphec mn

(1)

Ügyetlen, esetlen. *Bászli némely környéken annyit tesz mint másutt baszuta, liphetz, pipogya* (330*/173/1).

liquor (lat)

(1)

Folyadék. *Mikor megnyittatta Jó'sef már a' csapját Melyből minden versre egy-egy ittze csordúl, 'S özön áldásra özön ~ fordul* (233/20).

lista fn

(1)

Névsor. *Már Homérral egy ~ba A' Ditsőség' templomába Látom metszve a' nevem* (317/47).

liszt Ö: mund~.

liszta **Ö:** vásár~.

lisztláng fn

(1) Legfinomabbra örölt és szitált búzaliszt. *Mint hogy ennyi Úri vendég itt ma udvarlást teve, Népes Lisztlangoddá válják a' puszta Korpád neve* (310/42).

Lisztnyalótz fn

(1) Egérnév. *Anyám, kit a' Gözü Nemzet' Hatalmas Királlyá nemzett, Volt Donna ~* (114/83).

litániázni in

(1) Imádkozni. *Még is lám, a' kinek kén ~, Itt mér a' Fársánglók között botorkázni* (330/241).

literátorság fn

(1) *Vki ~a:* írói volta, írói munkássága. *Bajos útja van most mind sárnak, mind fagynak, Szeke-rest nem kapni, vagy pedig olly drága Hogy borsos az ember ~a* (452/52).

literatúra fn

(3) Irodalom. *Erdély tsudálkozva hirdeti 's hálával, Miket tesz a' Magyar Literatúrával* (306/278).

Literaturának (442*/221/4), *Literatúrában* (330*/195/3).

liturgia fn

(1) Istentisztelet. *Ollyan nagy érdem é egygy két Liturgia Hogy az ember azzal lehet Isten fia?* (190/77)

Lizette fn

(3) Személynév. *~, a' szépen hárfázó Lizette A' Lyányok' fársángi Marsát elkezdette* (330/1241, 1241). *~'* (330/1246).

Lízi fn

(1) Személynév. *Azt mondják, kiégett a' ~' szoknyája* (330/1740).

ló fn

(60) 1. Vontatásra, ill. lovaglásra használt páratlan ujjú patás háziállat. *Tanúlt lova hortyog 's ug-rándoz alatta* (330/151). 2. Szárnyas ~: Pegasus. *Hol vagy most Pégaze! ... Szárnyas ~ vagy, 's a' bértzeket és magas kősziklákat Meg tetéző szárnyaidon hordod a' Poétákat* (358/3). 3. Égi lovak; a fényes nappal szikrázó lovai: *⟨A görög mitológiában úgy képzeltek, hogy Hélios, a Napisten kettős vagy négyes fogaton viszi végig a napkorongot az égen⟩*

De már a' lángok is éppen látszatának, Mely-lyeket az égi lovak fúvallának; Szikrázott a' Napnak rúdja a' föld felett, Tűzbe lángba borúlt az egész Napkelet (330/2052). *Hát mikor Egiünkön a' fényes nappalnak Szikrázó Lovai frissebben nyargalnak* (77/8). 4. Apostolok lován: *gyalog. Fel tévém hogy el masérzok szent Apostolok' lován* (161/38).

~ (61/32, 201/70, 330/549, 358/5, 19, 37, 47, 452/60, 69), *Ló* (413a/668), *~'* (254/30, 267/55), *lovak* (330/117, 686, 350/6), *lovak'* (397a/147), *lova* (119/2, 3, 328/5, 330/279, 433/58), *Lova* (216/89, 330/277), *lov'* (253/46), *lovai* (114/1009, 313/86), *lovat* (358/44, 46, 454/408), *lovakat* (397a/674), *lovaít* (67/9, 162/95, 397a/251), *lovaikat* (454/400), *lovak-nak* (60/22), *lovának* (358/38), *~ba* (358/48), *lovon* (330/65, 358/21), *lovakon* (357/36), *lo-ván* (25/25, 253/43, 358/18), *lovain* (83/9), *~ra* (112/10, 267/227, 268/46, 158, 429/10), *Lóra* (268/5, 169), *lovára* (112/19, 429/19), *Lovokról* (330/285), *~ért* (358/53).

Ö: csődör~.

lóbál i

(2) Ide-oda mozgat, ingat vmit. *Ürög-forog, tipeg, ~ja a' kóztot, Mellyből görts farának tsinált vala pótztot* (330/601). *A' Galagonya ~ja A' part' szélén vesszeit* (397a/1029).

lobban i

(8) 1. Gyullad. *Én meg az édes Múzsákhoz szítok mindennél jobban Kiket halálból szeretek 's tömjénem nekik ~* (413a/1031). 2. *⟨Villám⟩ le-csap. Jupiter is mikor esőzik leg-jobban Lán-gozó villámja mindég akkor ~* (380/66, 196/68). 2. *Szemein lángok ~nak:* szemei csillog-nak. *Felderült ajakán friss rózsák nyitának, Szemein idegen lángok ~ának* (330/2044). 3. *Vkinek lelkében hirtelen harag támad. Kína-imra emlékezem Haragom még se ~* (196/68). *~nak* (56/37, 202/37, 443/91).

Ik: el~, fel~.

lobbanó Ik: el~.

lobbant¹ i

(2) Gerjeszt. *Tüzet ~anak ajakok ágyáról, 's Tal-pig fel gerjednek egygy két tsókotskától* (238/43).

Ik: el~, fel~, meg~.

- lobbant**² in (2) *fáklyát, Fel-szedte szemem héliyáról az álom Felgerjedd. Többet akart a' látásnál Már a' ~ Appetit (231/144).*
Ik: fel~.
- lobbantat** i (1) *Felgerjesztet. Ah olvastam ortzátokonn azt a' hév indulatot, Mellyet az igaz szeretet azokba lobbantatott (241/8).*
- lobbantatván** in (1) *Gerjesztetvén. Orrán, szájján forrtak a' méreg' tajtéki, És újabb lángoktól ~ erre (330/845).*
lobbantván Ik: fel~.
- lobbanván** in (1) *Feltüzelve. Lobbanván ez is miatta Márs' vitéz szikrájótól (317/10).*
Ik: fel~.
- lobog** i (8) **1.** Élénken ide-oda lebben, leng. *Az apróbb Zászlók is ~nak szép sorral (330/1229). Lobog fején a' kokárda (114/537).* **2.** <Tűz> fel-felcsapó lánggal ég. *Lobog a' gyász tűz! (459/10) ~nak (82/32, 256/30), ~a (452/59), ~tak (306/200). — ~janak (268/168).*
- lobogó** mn/fn (4) **I.** mn **1.** Lengő. *Szép dolog marsolni dob 's trombita szóra! Mikor a' ~ zászlók' árnyékában Megy a' Magyar egymás' hív pajtáságában (267/229).* **2.** Lángoló. *Szemeid' szép ravogása Lobogó hajnali tűz (265/6). ~ (403/9).* **II.** fn Zászló. *A' Katonáságot visellt Bordáts, Sziget' Lobogója előtt katonáson íget (330/146).*
- lobogtat** i (6) **1.** Úgy mozgat vmit, hogy lobogjon. *Ki üté Zászlóját a' had véres attya, Az irtódzás szörnyű szelin lobogtattya (192/2).* **2.** Mutat. *'S a' szép Tavasz felette Kék kárpitot ~ (373/82). ~ja (217/42, 260/2, 405/18), lobogtattya (204/42).*
- lobogtatván** in (1) *A hajnal rózsaszín fáklyát ~: a hajnalban piro-sodó ég alja. Már a' hajnal ~ alól rózsza szín*
- Locke** fn (2) *Családnév. <John ~, angol filozófus (1632–1704).> A' Léleknek természetét magyaráz-gatja Lockal (111/24). Lökkoktól (111/82).*
- loccs-csepp** fn (1) *Esőcsepp. Borong tolong a' kedvetlen Őszi felhő és szünetlen Bugyognak lotts tseppjei (389/76).*
- loccsint** i (1) *Loccsant; úgy önti <a vízben szétkevert élesztőt>, hogy az loccsan. Élesztőt loccsintnék belé, Domborúbbra dagadna (169/99).*
- lőcsere** fn (1) *Az alkalmatlan ló (Pegazus) lecserélése. Lőtsere (358/cím).*
- locsog** i (1) *Beszél. Pernahajder az Apátok, Lotsogtam már eleget De nintsen resultatuma (92/277).*
- lotsol** i (1) *Locsolja a géjét: bort iszik. Miért a sövény is úszkál itt a borba, Hol vette ez ennyi sok uri vendégét, Kik dosztig lotsolják a spongyia géjét?! (340/4)*
- lotsolni** in (3) **1.** Ismételten folyadékot önteni vmibe. *Ha tudsz a' tűz közzé olajat lotsolni, A' jámbor esetén tudsz vigan tombolni (453/239).* **2.** Torkot ~: bort inni. *Árpád nem szégyenlte lotsolni a' torkát, Mert még maga hívta innya Hubát, Horkát (248/31).* **3.** Álommézzel ~: elálmosítani. *Éris ... Álommézzel kezdi Izráelt lotsolni, Izráelt a' Bőgőst, kit altató méze Mindjárt a' legmélyebb álomra ígéze (330/1020).*
Ik: el~.
- locsos-pocsos** mn (1) *Esős, nedves, sáros. Lottsos pottsos minden napja Komor a' Bőjtmás' honapja (389/4).*
- locspocs** mn (1) *Esős, nedves, sáros. Bártsak meleg napfény volna, Vagy kemény télre hajolna Már ez a' lotts potts idő (389/83).*

- lóding** fn (1) Tölténytársoly. *Ki egyszerre hordtál Verbóztit 's Lódingot, Vedd kedvesen tőlem e' szál roz-maringot* (266/45).
- lódul** i (1) Gyorsan terjed. *'S az szelek szárnyán a' tűz-vész katskaringozva lódul* (413a/849).
- lódulhat** lk: le~.
- lófő** fn (1) (Festett) lófej. *Virgilius emliti ... és Horatius a' Diva triformist: mert három fejjel festették; közbül állott a' leányfő, jobbról a' ~[,] balról pedig a' kutyafő* (330*/165/10).
- lóg** i (2) 1. Függ. *'S mint félérésű tztrom hintálva tulajdon Terhe' nyomásától, ~g, a' nagy semminek ágán* (348/28). 2. Csüng. *Eb ugatta kis Scythája, Magamnak is hogy reája Nézem, ~gott a' szügyem* (114/923).
- lóganéj** fn (2) A ló ürüléke. *Ez egy ~on nőtt pöfeteg, Melly-re tekinteni a' szemnek viszketet* (254/13). *ló ganéjonn* (61/13).
- lógó** in (1) Lehorgasztott (fej). *Lóggó fejével a' versnek tactusára bőllogion* (310/14).
- lohad** lk: le~.
- lohadtt** in (1) Keménységét vesztett, lapos. *Lohadtt mellyén tsumó ruhák tekeregnek, Mellyek közt elhervadt tsetsei fityegnek* (330/233).
- lőhát** fn (3) Lőháton, ~ról: lovon ülve. *Mindenik magával szép népet vezetett, Melly zászlója alatt ~on léptetett* (330/164). *Még ~ról is játszik a' Dámákkal, Múlattatván őket sok elmés tréfákkal* (330/143). ~on (114/727).
- lóhere** fn (2) Vörös here; takarmánynövény. *Tavasszal vess el ~t a' nedves barázdába* (413a/226). ~n (397a/984).
- lokáj** l. lakáj
- lomb** fn (6) 1. A fa leveleinek összessége. *Halld csak, Lilám! Mi bágyadt szellő Sohajtoz fenn az ága-kon, Nézd mint ingatja a' zöldellő Levélt a' gyenge ~okon* (446/12). 2. Szőlő levelei. — *tépd le ~jait, mesd meg veszszeit késsel* (413a/911). ~ok' (397a/364), ~ja (327/45), ~okat (413a/947), ~okról (380/11). Ö: fa~.
- lomha** mn/fn (6) I. mn 1. Nehézkes, lusta mozgású (személy, állat). *Ki dolgos, ki ~; ki tüzes, ki hideg* (454/341). *Előttem a' Lajhár friss játékot tészén, S e' leglomhább állat, vidám' s virgontz lészen* (330/1914). 2. Tunya, lusta. *Az én lelkem ... most ~, 's hernyó' módjára Mászkál a' fanyar bánaton* (426/37). ~ (397a/947), *Lomhává* (428/92). II. fn Nehézkes, lusta mozgású személy. *Tőled még Felhevül a' ~ is. ... Bort igyunk hát illy' hidegben* (318/76).
- lomozó** mn (1) Lomozó: dérlepte. *Keletről fű a' szél — az Éjszín haboknak Tseppjei ~ szárnyáról tsorognak* (313/32).
- lompos** mn (3) Borzas, gubancos. *Meg nézetem tehát Múzsámmal fejedet. ... Tsak elől is volna egy keveset ~, Hordhatná a' nyájba az első kolompos* (254/41, 61/43). *'S berzenkedő szárnyaikkal Űzik a' ~ kuvaszt* (397a/316).
- London** fn (5) Helynév. 1. London városa. *Fókákkal peregenek ~' tört tornyai* (313/44). 2. London utcája: a város népe. *A' ~' útszája, a' Húron' posványja A' jövőendő boldog életet kívánja* (454/345). 3. Anglia kormánya. *Régen azt tehetnék földünk több részével, A' mit most ~ tesz Gán-ges' mellyékével* (454/508). ~t (337/272), ~ban (330/533).
- lop** i (3) Más tulajdonát a tulajdonos tudta nélkül jogtalanul elveszi. *Nézd a' barna népet forró homokjain, Vagy hever 's éhezik a' Paraditsomba, Vagy koldúl, vagy ~, öl, prédál alattomba* (313/116). ~ott (114/792, 152/2).
- lk:** el~, le~, meg~.

- lopás** fn (3)
Az a cselekvés, hogy vmit lopnak. *Kezét Mercurius frissebbre drotozta ... Azért tudta vinni a' ~t annyira Azért ragad minden enyves ujjaira* (26/41).
~om (152/6, 370/8).
- lopint** i (1)
Lop, csen. *Egykor, hogy a' köpüből Mézet ~a Amor, Megcsípte őtet egy Méh* (370/2).
- lopó** fn (2)
Mindkét végén nyitott, egyik végén kiöblösödő eszköz, amellyel bort szívnak ki a hordóból. *Haragszik a' gyermek Bakhus a' hordóba, Míg egy részét ki nem szedik a' ~ba* (199/62, 87/42).
- lopogat** lk: le~.
- lopótők** fn (1)
Lopó. *Jaj lesz! Ha a' tele szívott ~ök' Kortyával lesznek Voltérfők sok tökök* (219/51).
- lopott** in (1)
Elcsent. *Bolinbrok 's Lyttelton baráti valának A' Lopott Buklinak, 's elmés Irójának* (382/28).
- lopva** in (2)
Titokban, észrevétlenül. *Míg Ferkó egy lészán pihenteti magát, Ketté metszik ~ a' gatyamadzagát* (330/1712).
~ (185/141, 391/14).
- lordrespublika** fn (1)
Úri köztársaság. *Te ki koronáson űzöd a' tirannust, Lord-respublikában tartod a' britannust* (337/250).
- Lorétom** fn (1)
Helynév. (Loreto, adriai kikötőváros, híres búcsújáróhely.) *És majd el haladván öblét Adriának, ~ba gyetyát szentelt Máriának* (96/8).
- lószar** fn (1)
A ló ürüléke. *Blatowszki ló szarrá leve, Mint a' milyen volt eleve* (114/774).
- lótós** fn (1)
Lótusz. *Osztán nem csak egy egy nemek van az erős szilfáknak A Lótósnak, az Idai Ciprusnak, 's Fűz fáknak* (413a/607).
- Lotsperdi** fn (1)
Családnév. *Ez a' ~ is, az ebágyról esett, Mit tesz? Miért jött ide? Nálunk mit keresett?* (330/1127).
- lottyán** i (1)
Fara egyet ~: egyet fingik. *Horgas lába tittyen-tottyán: Sovány fara egyet ~* (339/4).
lk: be~.
- lotyogtat** i (1)
Lotyogtatja magát: döcögve megy. *Utánna nyiretten lotyogtattya magát Egy német ruhában puhálkodó Bagát* (82/3).
- Louvre** fn (1)
Helynév. (A francia királyi palota.) *Kelj fel és Sasoddal tétesd fel végtére A' hármas lilium tizimert a' Luvrére* (337/142).
- lovacska** fn (2)
Ló. *'S a' két lovatska is abrakot kaphatott* (330/1828).
lovatskát (358/15).
- lovaglani** in (1)
Lovagolni. *Már a' nádat elvettem, Mellyen véled hajdani Gyermekkorunkban szerettem Fel's alá ~* (401/11).
- lovagló** fn (1)
Lóháton ülő, és így haladó személy. *Szedd fel a' Pontusi pusztán ~kat* (337/239).
- lovagol** i (2)
Lóháton ülve viteti magát a lóval. *Bongorfi egy dísze a' Magyar Hazának Lovaglott előtte Kapos' zászlójának* (330/122).
~ (313/82).
- loval** i (1)
Vmire biztat. *A' dühödő Frantz nép országimát égeti tűzzel, 'S rám gonoszúl több-több népet a' hadra ~* (259/442).
- lovas** mn/fn (5)
I. mn 1. *Lovas nép: lovas katonákból álló alakulat. Spanyol sorompónak nevezik ... mellyeket a' Gyalogság' elibe szoktak hányni, hogy a' ~ nép el ne gázolhassa azt* (330*/180/3). 2. Lovon ülő emberekből álló csoport. *Kinek tzafrangozott hintó-szánja megett Pompáson vezérli a' ~ sereget* (330/136).
II. fn 1. Lovon járó és harcoló katona. *Pernyén tapod a' fene győző 's a' deli várost Dübörgő körömmel verdesendi a' ~* (327/12). 2. Ló; a ló fejéhez hasonló sakkfigura. *Springer,*

német szó, ... nem jobb és tsinosabb neve volna é Lovas vagy Huszár (330*/154/6).

~sa (238/17).

Ö: négy~, hat~.

lovász fn

(1)

Lovász Pelops: lovakat nevelő, velük versenyző Pelops. *Ki nem szólt Hilás gyermekről, Latona Délusáról, Hippodámról 's ~ Pelops Elefánttont válláról?* (413a/1111)

lő fn

(12)

1. <Élőlényt> lövedékkel elejt. *Most lineán lövik rakásra, Kit buzogánnyal ütettek agyba* (418/63). 2. Lőfegyverrel folyamatosan lövedéket bocsát vkire. *Rajta üljetek fel, ~jétek, vágjátok! Ha mi megverhetjük, ti mért ne tudnátok?* (267/215) 3. Salvét ~: üdvölvést ad le. *Legfőbb tanácsosné egy Salvét-et löve* (239/190). 4. Vki felé irányít vmit. *Ah, mikor szűz pillantása, 's elevenebb kacsintása Kétszer az enyimre ~tt!* (447/45, 134/45) 5. <Villám> lecsap vhoval. *Minthogy a' Jupiter szaggató menyköve Vastag alkotmányán keményeket löve* (52/6).

~nek (215/4), löve (55/26), ~ttem (239/205); lövék (322/39), ~tte (213/36). — ~jje (330/1960).

Ik: agyon~, be~, bele~, el~, ki~, meg~, rá~.

lőkődik i

(1)

Vki által vhoval taszítódik. *Sokszor a' tenge- rek' mélyére ~* (454/481).

Ik: ki~.

lökkén Ik: meg~.

Lölle fn

(1)

Helynév. *Az áldott Országba Somogyba bée- re, ~n egy Státiót tsinálván magának* (330/35).

lőre fn

(2)

Silány bor. *Októbert olly formán biztatja elő- re, Hogy nektár lesz a' bor, és mászás a' ~* (199/4, 87/4).

lőtt Ik: meg~.

lőve Ik: be~.

lővell i

(2)

<Lövedéket> kilő. *Ez az a' Gibraltár, ez az a' Tzitadell, Mellyre minden bombit haszontalan ~* (191/28, 55/28).

lővellt Ik: ki~.

lövés fn

(1)

Jehova nyílnak ~ére: Isten akaratából. *Jeho- vának Sujtoló kezei rá sullyosodának. Végre ~ére halálos Nyílnak Lelkét híven vissza ad- ta Jó Urának!* (222/53)

lövöldöz i

(4)

1. Lőfegyverből többször egymás után lö. *Sőt a' kiknek nagyon kemény a' zúzzájok, Baka- mangaléttal ~zön rájok* (330/1962). 2. Érzet- met kelt. *Tompán ~ Amor, A' Gráziák alélnek* (319/8).

~ött (204/36, 217/36).

lövöldözni in

(1)

Közösülni. *Bájoló szerszámmal úgy megigaz- gatták, Hogy megint bé kellett ~ menni* (239/215).

lövöldözött in

(1)

Megkörnyékezett. *De még is látom, hogy a' ~ Szívek sem keresnek irt a' Dámák között* (330/1967).

lövöldözvén in

(1)

Pillantással ~: csábítgatva. *Chloris az Ifjakat sebes pillantással Sűrűn lövöldözvén, hullatta rakással* (330/1398).

lövött Ik: le~.

Lu fn

(1)

Helynév. *És itt, hol nagyot szült a' ~' tarto- mányja, ... Egy nagy Bölts már szinte a' sírba költözött* (454/577).

lucfa fn

(1)

Lucfenyő. *Plántákról nevelkedik a kemény mogyoró fája, ... a' Tengeri veszélyeket meg- látándó Lutz-fákkal* (413a/593).

Lucifer (lat)

(1)

Hajnalcsillag. *Foszfor, görögül Phoshorus, deákul ~, magyarul Hajnalsillag* (330*/197/8).

lucskos mn

(10)

1. Nedves. *Nézd! — a' füvek' lútskos harmat- ja, Nézd, még mostan sem száradt fel* (130/21). *Még akkor is lútskos vala a' ruhája* (202/69). 2. Izzadságban fürdő. *A' lútskos pa- rasztok surtos képpel járnak Neki neki mennek a' teli zsajtárnak* (87/31). 3. Vízben történő. *Bár akármint próbálgatá, De el nem távoz- tathatá Még is e' lútskos halált* (114/258). 4.

Lucskos körte: túlrett, szotyós körte. *Mint a' lutskos körtvély, magokba könnyeznek* (239/111). **5.** *Lucskos munka*: mocsokkal járó tevékenység. *Györnyörű munka ez, ha szinte lutskos is* (199/679). *lutskos* (199/51, 219/45, 231/447, 413a/159).

lúd fn

(4)

Úszóhártyás lábú, nagy testű, hosszú nyakú háziszárnyas. *Lájéké meg öltünk tyúkot ~at, kappant, Bor is vót, de abba a' mi szemünk koppant* (340/13).

Lúd (397*/76/6), *Lúdak* (397a/313, 413a/135).

lúdgége fn

(2)

Csigatészta. *Lúdgége névvel nevezik a' Duna, két mellyékén a' tésztának azt a' nemét, a' mellyet a' Tisza körül tsigának hívnak* (330*/144/1).

~t (330/224).

luftballon fn

(1)

Léggömb. *Tarka Luftballonok! Lebegő árnyékok! Gyermekekből támadt fényes buborékok!* (194/41)

lugas fn

(7)

1. Rácsszerűen kiképzett és kúszónövényekkel befuttatott kerti építmény. *Most jázminos ~ban E' nyári hűvös estvén Lillámmal ülök együtt* (345/1). **2.** Több sorban falszerűen befuttatott növényzet. *Illatos jázminnal beszótt ~okon, 'S pázsitos völgyeken visz az út felfelé* (306/72).

~sa (338/8), *Lugosnak* (397a/634), ~omba (397a/564), ~ra (413a/903), ~ról (351/4).

Ö: rózsá~.

lúgos mn

(1)

Lúgot tartalmazó. *El-aszott mezejét zsíros ganéjjal kövérítse Vagy ~ hamuval sovány földet betérítse* (413a/94).

Luidor fn

(1)

Louis d'or Lajos arany; arany pénz. *Látogatók meg püderesen Fédert, A' hol ~ért oktatgatván Mummon El húzza pénzetek a' Deuts[ch]landi Mammon* (233/63).

Lukretius fn

(1)

Lucretius műve. (Titus Carus Lucretius, római költő és filozófus (Kr. e. 99–Kr. e. 54 körül).) *Ha látod hogy Sofoklesnek olvasásához üle Vagy Lukretzius s más ollyak vagynak nyitva körül Ekkor meg ne háborítsad Musám* (111/46).

Lukrin fn

(1)

Víznév. (Lucrinus; campaniai tó Baiae mellett.) *Említsem a' rév partokat és a' ~ gátjait* (413a/684).

Luna fn

(2)

Hold. *Mellynek ritkás árnyékára Lúna ingó fényt vetett* (368a/30).

~ (330*/165/5).

luridus (lat)

(1)

Sárga. *Lurida sub dulci melle venena latent* Az édes méz alatt sárga mérgek lapulnak (27/cím).

Luvre l. Louvre**lüdérc l. lidérc****Lycoperdon fn**

(1)

Lycoperdon Bovista: pöfeteggomba. *Banyaposz néven esméri a' nép némelly helyeken a' pöfeteget. ~ Bovista, L.* (330*/158/1).

Lyttelton fn

(1)

Családnév. (~, George, lord: angol államférfi, történétíró és költő (1709–1773).) *Bolingbrook 's ~ baráti valának A' Lopott Buklinak, 's el-més Irójának* (382/27).

Ly

lyány l. lány

lyányka l. lányka

lyányfő l. leányfő

lyuk fn

(8)

1. Nyílás. *Belöll a' Pokolnak szelelő jukai Meg nyilván árvízkin omlanak lángjai* (59/17). **2.** Vmin átmenő kisebb kerekded nyílás. *Egy Főköttő-spádé vala a' markába', A' melylyel úgy szúra Lajtsi' nadrágába, Hogy ... Még most is meglátszik puliderjén a' lik* (330/1326). **3.** Földbe vájt üreg. *Mind két láb-ra meg sántúla, 'S Búvék eggy nagy mélly ~ba* (114/832). **4.** Örvényben keletkező üreg.

Végre Öttsét is be nyelte A' sebess örvény' ~a (317/189). **5.** *Hét ~ra folyik:* sok helyen folyik. *Hét ~ra folyt az oldala Frantz ette mindeniket* (114/786).

~ába (114/84), *~akban* (413a/196), *likakban* (330/540).

Ö: *al~, föld~, pince~.*

lyukacsos mn

(2)

1. Olyan <tárgy>, amelyen több lyuk van. *Ugyan hogy hagyhatod itt szegény Didodat Ki jószívvel fogta jukatsos hajódat* (57/4). **2.** *La-za* <talaj>. *Vagy hogy tömöttebbé teszi a' lyukatsos Mezőket nem hagyja beszivárogni a' kártékony essőket* (413a/103).

M

M.¹ l. magyar

M.² l. méltóságos

M.³ l. Mihály

ma hsz/fn

(110)

I. hsz 1. E (mostani) napon. *Nyergeljétek fel jó sárga paripámat; Mert még ~ fúvom meg bútsúzó nótámat* (268/4). *Hanem még ~, míg a' késő hajnal kijő: Nálad hállok, Bakhus!* (219/91) **2.** Ma ... holnap: most ... később. *A' ki ~ az öröm könnyeit öntözi Hólnap gyász ruháját jajgatva öltözi* (74/17). **3.** Tegnap ... ma: régebben ... most. *Átkozott az ember a' Vipe-rák fajja! Ki bár tegnap ölelt testvéri karokkal Ma meg öl tégedet a' több gyilkosokkal* (453/234). **4.** Mostanában. *Új Magyarok let-tünk; mert Ásiabéli szokásunk, Régi ruhánk, nyelvünk már ~ kudartzra került* (356/12). *Ma már a' táborokat befűltt Szobákba' intézik tsatának; 'S penna után vizsik ütközetre* (418/58). *Innen van, hogy ~ már nintsen többé vén lány, Mert az esztendeit más nem tudhat-ja hány* (330/1629).

II. fn 1. A mai, mostani nap. *Lánczba fűzni most szeretném Én a' jázmint 's violát, Hogy velek megtisztelhetném Ezt a' lelkem-várta Mát* (289/4). *Nem azért hogy Dubronovszky ~ra tette nevedet; Hanem belső tiszteletből köszöntlek meg Tégedet* (405/3). **2.** A jelen, a mostani idő. *Nemes Magyar Tántzom! Ki ősi nyelvünkkel 'S Ruhánkkal jöttél ki ditső nem-zetünkkel, Ki Európai finnyás lakhelyeden Máig sem szenvedtél motkot szépségeden* (330/590).

machina fn

(4)

1. Gép. *Olvashatni erről a' híres Makhináról a' T. Fábián Úr', köznép' számára kiadott,*

magyar Physicájában (330*/139/3). **2.** Te-remtmény. *Lélektelen szép test és pengő zimbalom, Hogy lettél tsak tzifra ~, sajnálom* (61/20). *Ront ugyan [a halál], illy jeles makhinákat ront el, De mindent új képre 's új életre bont el* (454/77). *makhina* (254/20).

machinatest fn

(1)

Vmiből alkotott test. *'S más formákba ütik makhina-testemet A' dúló Elementumok* (454/548).

macska fn

(8)

1. Behúzható karmú ragadozó háziállat. *A' matska és a' sajt* (141/cím). **2.** *Senki se hidjen Matskának:* a hiedelem szerint a macska alátomos nem lehet hinni neki (231/219). **3.** Női nemiszerv. *'S úgy bele bolondult ezen várvi-vásba, Mint a' piszkafázott matska a' fíngásba* (239/102). *matska* (141/7), *Matska* (114/29, 131, 328), *~t* (141/5).

Ö: vas~.

madám fn

(10)

Hölgy, asszonyság. *És ha tsak tsalatkozással Phoebus el nem álltat ám Rózsival 's vígasz-talással Bátorítlak szép Madám!* (249/56) *Madám* (114/2, 53, 131, 161/27, 219/89, 317/259, 330/173, 506, 630).

madár fn

(43)

1. Tollas, kétlábú, szárnyas, tojással szaporodó, meleg vérű állat (a háziszárnyasok kivételével). *Az olly ~ igen ritka Mellynek kedves a' kalitka* (31/8). *Reggel engem minden madár Köszönt szíves énekekkel* (148/37). **2.** *Az éj madara:* bagoly. *A' kézzel fogható Setétség eltűnik, Az Éjnek Madara húholni megszűnik*

(190/88). **3.** Nő. *Kardom most sem tompa, ha tompa megfenem: Hogy mersz, pajkos ~, felkelni ellenem?* (330/1388)

~ (142/cím, 3, 239/122, 304/48, 321/28, 375/32, 397a/824, 413a/859, 868, 435/48), *Madár* (190/56, 208/65, 417/33, 428/96, 460/24), *madarak* (65/3, 85/19, 89/23, 210/47, 330/1263, 413a/390, 428, 475, 981, 454/189, 458), *Madarak* (172/5), *Madarak'* (143/14, 197/19, 397*/76/18), *~i* (66/17), *Madarai* (173/22), *Madarakat* (413a/174, 278), *madaraknak* (413a/738)), *madarakkal* (86/40, 198/36, 330/681), *madarává* (416/28).

Ö: *selyem~*.

Madár fn

(1) Családnév. *Nagy Kőrösön lakó Fényes Ersébetem, ~ Péterreddel Neved' emlegetem* (222/90).

madaracska fn

(2) Kis madár. *Az Együgyű Ifjatska Ha a' kis madaratska' Lábánn a' kötelt gyengíti* (460/65).

Madaratska' (460/70).

madaras mn

(1) <Bor> rossz, savanyú. *Légyen a borotok, mint itt szől ~* (228/26).

Madaras fn

(1) Helynév. *Adieu barátim! Adieu ~* (228/25).

madarasi mn

(1) Madarason levő. *Akkor Madarasi szánra ütem végre* (228/11).

madarász fn

(1) Madarak befogásával foglalkozó személy. *Olykor, midőn a' kegyetlen Madarász ... Zöld levél alatt lappongó Törkalitkája alá ... Kedves párját bétsalá* (397a/790).

madárka ~ madarka fn

(19) **1.** Kis madár. *E' gyöngyel ki rakott mezőnn estve reggel A' madárkák zengő contzerije seregel* (72/6). **2.** Szeretett leány. *Hátha engem sírom' árka Nyelne bé: Boldog élted, szép Madárka, Lenne é?* (285/31) **3.** Félénk madárka: gyáva ember. *Látják hogy nints ügyök félénk madarkákkal* (337/121).

madárka (254/53, 373/114), *madarka* (61/47), *madárka'* (397a/858), *madárkák* (330/

515, 380/11), *Madárkák* (170/22), *madarkák* (4/9, 84/7, 196/7, 200/9), *Madarkák* (397a/717), *madárkái* (368*/24/17), *madárka-in* (382/24), *madarkákkal* (16/49, 205/49).

madárlátta fn

(1) Nem látott személy. *Elnyargalt a szánjok! Tán egyik sem látta, Hogy oda közzülök, már egy madár-látta!* (228/22)

madárszó fn

(1) Madárdal. *Akkor az út széli bokrok madárszókkal zendülnek* (413a/868).

mádi mn

(2) Mádon termett. *Igyunk barátim! a' komor Bú' lángja nem tsatázik, Ha ~ borral a' gyomor A' kis pokol meg ázik* (166/3).

~ra (166/11).

madrigál fn

(3) Rövid, enyelgő szerelmes vers. *A' szépség — Egy ~ olaszból Lemene után* (147/cím).

~ (152/cím, 153/cím).

madzag Ö: gatyá~.

maecenas fn

(1) Mecénás. *Sint Maecenates; feret Hungara Terra Marones: Legyenek csak mecénások, a magyar föld is terem Márókat* (42/cím).

mag fn

(17) **1.** Virágos növény termésében képződő, a csírárt rejtő szaporító szerv. *'S a' Crétai koronának tüzes fénnyel el tűnik, Akkor vesd el el készített ~od a' barázdába* (413a/234). **2.** Ivadé. *Óh ti e' hősök ~vát 's Európa' reményjét Porba ne hagyjátok dűlni időnap előtt* (259/473). **3.** *Magva szakad: kihal. Én, mondom, e' Nemes Megyében születtem, 'S eredetet régi törzsök-házból vettem; De a' mellynek bennem ~va fog szakadni* (330/1535).

~va (445/7), *~vai* (330*/200/23), *~ot* (327/55, 413a/209, 863), *~vát* (397a/181, 413a/117), *~vait* (443/140), *Magvait* (330/1976), *Magból* (413/29), *~vából* (413a/25), *~vaikból* (330*/200/8), *~ról* (413a/582), *~vakkal* (413a/206).

Ö: *barack~, ír~, lednek~, meggy~.*

Maffei fn

(1) Családnév, <Markgraf ~>. *Asztali dal — Olaszból Márkgróf ~ után* (154/cím).

maga nm/hsz**(617)**

I. visszaható nm **1.** <Annak jelölésére, hogy a cselekvés a cselekvőre hat vissza.> *Tsak ~mat viszem el hát és arányos szívemet* (342/13). *Úgy sem vagy már gyermek: jól vigyázz ~dra* (330/724). *Köss szárnyat ~dnak* (267/13). **2.** <Az igék formális tárgyaként.> *Én így kötelezővén ~m, hogy rontója Nem leszek, sőt inkább megnagyobbítója* (239/147). *Bízd el ~d tisztségdbenn A Grofi méltósággal* (13/13). **3.** <Nyomatékos birtokos jelzőként.> saját. *A' nevét ~ kezivel Le nem tudta írni* (114/788). *Így vesztiük Hazánkat a' magunk' kárával* (330/559). **4.** <Nyomósító szóként.> *A' tiszta boldogság ~ Felkent fejemre ült* (278/9). *Már is Sokan vagynak, kit tisztelne maga Berlin vagy Páris* (111/90). *Ti ~tok Szép Istenaszszonyok előtted dalljatok* (330/1165). *Vezetőid lesznek magok A' Tidarusi Tsillagok* (177/23).

II. személyes nm <nem más, hanem:> ő, ill. én, te, mi, ti, ők. *Mátrikulája porrá égettessék, Maga hóhér által kiheréltessek* (330/1622). *Magamis az után ti véletek tartok* (245/45). *Csak árnyékom megy el; ~m benned élek. Kellemes Szűz!* (184/48) — *Magunk közt egyet sem esmerünk Spitzbubot* (330/1154). *Koldússá 's szolgává fog tenni magunkat* (267/108).

III. hsz Egyedül, magában. *Ő pedig ~ maradván, A' mint úszhatik, úszik* (114/245). *Ha a' szép virág is olyan kedves ~; Hát a' gyümölcs, mellynek íze is van 's szaga?* (199/27)

Ö: hatodmagával, énmagam, önnönmaga.

magában hsz**(61)**

1. Egyedül, társ(ak) nélkül. *Az odvas Tziprosfák' gyászszín árnyékában Egy-egy bémohodzott sírkő áll ~* (306/40). *Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Kesereg egy lengő ághegyen ~* (306/92). *'S a' melly Fának sátorában Áll együgyű sírhalmom ~, Szent lesz tisztelt hamvamért* (435/69). *Honnan? Hová akar menni Kedvesem így magába* (231/380). *Istenhozzád! Te már magadba fogsz maradni Mindenkor* (170/71). **2.** Gondolatban. *Minde-nik úgy susog és morog ~ El-élt idejének kellett voltában* (330/443). *Így gondolkodott*

~n Az eggyűgyű Otahajta (244/1). *Nem lelvén már kedvét, dúlt-fült ő ~* (330/903). *És miket beszél már fel-tette magába Melly szerenstetlenül járt vala uttyába* (77/233). *Minn jajgatsz kis dalló? Így szólék magamban* (306/107). *Állj meg, szerelmesi nyögéseit halljad, Addig az esett kárt magadba fájlaljad* (212/74). *És ti nem érzitek é magatokba' az illy deli példák' Bajnoki buzdító erejét* (258/66). *Dohognak magokban, hogy ők nem menyetskék* (330/438).

magagyilkos fn**(1)**

Öngyilkos. *Egy kétségbeesett Magagyilkosa* (223/cím).

magalakta mn**(1)**

Magalakta hely: vki szálláshelye. *Rettentő hadakat, vért és egy Nemzeti szörnyű Bajnokokat éneklek! ... kik a' maga lakta-helyéről Egy Isten vezetése alatt bújdosni kiindult* (450/3).

magamaga nm**(1)**

Önmaga. *Ezzel frissen kapja magát, Nyerget tesz a' hátára, Farkon tsap egy Isten Agát, Fel ül maga magára* (92/284).

maganemtudás fn**(2)**

A ~ éje: a lét előtti időszak. *Aludtam mélylyen a' semmiség' ölében A'magam nem tudás' tsendes éjjelében* (454/634). *magam-nem tudás* (453/274).

magános mn**(27)**

1. Egyedül, egymagában álló <tárgy>. *Így fonynyad ~ keserűségibe' — Ah! E' rózsaszálat ki ne szánná, ki ne? (298/19) E' ~ sziget' Fővenyes partjában Bóldog szegénységben éled világotat* (202/76). **2.** Elhagyatott <személy>. *Itt a' halvány Holdnak fényén Jajgat és sír elpusztult reményén Egy ~ árva szív* (435/7). **3.** Magános embert érő, tőle származó. *Sírok én; de tsak keblembé Húlnak néma könnyeim, 'S a' ~ gyötirelembe' Legelnek képzéseim* (443/155). *A' barlangok' setét gyomra Hol senki sem láthatott, Hol ~ panaszmra Csak a' kőszál hallgatott* (428/63). **4.** Különleges. *Gyászos esztendő sok ezer ~ És közönséges bajokat hozott rám, 'S árva hazámra* (287/6). *Szükség a Földnek ~ tsínnát is megesmernem* (413a/61). **5.** Magánosan: egyedül. *De olly*

égő szívet hagyni ~an, Melly kívülem beteg lenne halálosan, Nem engedi a' szövetség, 's a' Szerelem (184/15, 423/15).

~ (176/1, 215/65, 267/9, 304/7, 305/9, 330*/150/3, 368*/24/14, 397*/76/8, 397a/718, 764, 439/21, 440/5, 446/21, 452/35, 456/31), Magános (397a/627), Magánosan (330/436), ~ann (442*/222/3).

magánosság fn (13)

1. Magános állapot. Jöszte 's hív emlékezetteddel újjítsd E' ~' szomorú világát (454/858). 2. Elhagyatottság, társtalanság. Komor ~ fonynyasztja életmet; 'S még hajadon fővel eltemet engemet (330/791). Áldott Magánosság, jövel! Ragadj el Álmodba most is engemet (305/1). ~' (305/75, 431/8), Magánosság (305/21, 81, 85, 88), Magánosságomnak (452/20), ~ba (304/62), ~ban (435/62), Magánosságához (305/cím).

magas ~ magas mn (38)

1. Függőlegesen aránylag nagy kiterjedésű. Szárnyas ló vagy, 's a' bértzeket és magas kősziklákat Meg tetéző szárnyaiddon hordod a' Poétákat (358/3). Véren épült Város! Vérrel meddig hízol? Magasan felépült Váradba míg bízol? (79/6) 2. A föld felszínétől vagy vmely szinttől aránylag nagy magasságban levő. Céres ezt a' magas Égből nem is híjába nézi (413a/112). A' Nap a' magas tetők közt hintáját már fel tolá (161/15). Melly lágy érzés — nyúgalom! Itt a' magossan zöldellő Lugosnak árnyékain (397a/633). A' szelek ... Most a' hajót olyan magasra fel tolják, Hogy már az árbotzfák a' hőldat korholják (202/19, 56/19).

3. Nagy hatalmú (tiszttség). A holdnál ingóbb név kedvének szellője Lett amannak magas poltza emelője (83/50). 4. A köznapin, a közönségesen felülemelkedő. Így a' vitézek' hív unokáiban (Bár régi pompás fényjekeket a' gonosz Sors öszvedülta is) kitetszik A' magas elme 's az Ősi Virtus (445/12). Vedd békével tőlem hogy itt megtisztellek, Hogy messze — magasra — emellek (454/836). 5. Legmagossabbik: olyan, amiben a magas mn-vel kifejezett állapot a szokásosnál legnagyobb mértékben van meg. Van a' Magyar haza' hármas bértze felett A' legmagossabbik

tetőn egy szegelet Hová tsak az olyan nagy lelkek hághatnak, Kik a' Haza iránt hűséget mutatnak (306/2).

magas (176/17, 327/52, 403/8, 413a/252, 791, 935, 418/33), Magas (397a/399), magos (1/23, 52/17, 192/30, 253/10, 260/26, 413a/713, 454/760), magoss (72/10), Magos (114/624), magossan (413a/128, 410, 604), Magossan (86/2, 198/2, 413a/843), magossann (413a/740), magasra (231/46); Magossabb (238/91), magosabbra (440/8).

magasztal i (5)

Nagyon dicsér, dicsőit vkit, vmit. Az az önnön érzés emeli tollamat, Hogy még méltatlanra nem fogtam lantomat, 'S hogy most is egy méltót ~t éneke (454/1003). 'S kezdjetelek belém fúvalni Egy édes versezetet, Mellyel fogom ~ni Az ifjúlt Természetet! (397a/7) ~ (148/40); ~om (454/824). — ~jon (267/17).

magasztaló mn/fn (4)

I. mn Dicsérő, dicsőítő. Ez é? Az ő nevét ~ Ének (453/6).

Magasztaló (397a/884).

II. Vmit dicsérő személy. Ne légy márvány nyakad bőv ~ja Illene rá a Tse ló nyakra valója (61/31, 254/29).

magatusakodás fn (1)

Lelkiismereti vívódás. Orpheus maga-tusakodása unter Ruhm und Ruh (465/24).

magaviselés fn (1)

Viselkedés, magatartás. Jámor maga viselése Tettvén Európának Nézd, be nyájas a nézése Így szól egy Hofdámának (231/211).

magazin fn (2)

Raktár. Ez olyan Magazin vagy inkább kalitka A mellybe tsirippol a' Császárnak titka (190/21, 25/31).

Magdaléna fn (2)

Személynév. E' gyönyörű népet vezérelte elől ~ a' bal, Márta a' jobb felől (330/1178). ~ (330/835).

magház fn (1)

Magtár. A' XVIII^{dik} Száznak Ősze utólsó végénn Lett rakása e' Mag Háznak Borbély Sándor költségénn (378/3).

- mágnás** fn (5) (257/51, 57), ~okkal (212/38), ~iddal (454/887).
Nagybirtokos főnemes. *Azomba a' sok Mágnások Szanaszét el oszlának* (92/288).
Mágnás (92/129, 197), **Mágnások** (92/57), **Mágnásokat** (92/263).
- magnus** (lat) (1) Nagy. Béla Királynak nevetlen Íródeákja minden nevezetes dolgaik után a' Kapitányoknak oda veti: *Et biberunt magnum Aldomás* (267*/13/7).
- Magrág** fn (1) Egérnév. ~ unván a hartz szagát, *Félre méne peselni* (114/826).
- magtalan** mn (1) Akinek nem lehet gyermeke. *Juno, a' mint Ovidius beszéli, ~ lévén, Jupiter a' maga' fejében a' fegyveres Minervát foganta* (330*/202/1).
- magzat** fn (34) 1. Gyermekek. *A' ~ok közzül a' kiket nemzettem Már hát nem marad meg egyik is mellettem?* (73/1) 2. *Vkinek a ~a: vmely ős ivadéka, leszármazottja. Hát ti is illy nagy Atyák' nagy Magzati! Annyi Vitézek' Szép maradéki! Ugyan nem fogtok e annak örülni* (259/64). *Torzonborz bajussza eléggé mutatja, Hogy Bordáts inkább Márs', mint Vénus' ~ja* (330/148). 3. Állat kicsinye, fióka. *Kedvek jön mihellyt a' záport a' fellegek lehintik 'S apró ~jokat 's édes fészkeket megtekintik* (413a/419). 4. Vminek az eredménye, következménye. *Maga a' dühösség a' hadnak ~tya* (54/5). *Ezt maga Milton-is éppenn nem tagadhattya, Mert a' Pokol az el-vesztett Paraditsom ~tya* (216/118). 5. Flóra magzatjai: a virágok. *Nézd meg tsak a' rosák tündöklő szépségét Flora ~inak tsuda ékességét* (2/2). 6. Agybéli ~: gondolat. *Édes gondolatim! agybéli ~ok! Ha lehet megannyi Pallássá váljatok* (337/341).
~ja (214/83, 257/45, 258/58, 259/206, 410, 337/145), ~tya (92/235, 216/4), ~im (212/135), ~jai (210/90), ~i (210/87, 413a/285, 1082), *Magzati* (453/144), ~ot (413a/867), ~okat (212/46, 414/5), *Magzatjait* (410/28), ~jainkat (454/225), *Magzatnak* (259/263), ~oknak (212/33), ~ihoz (209/99), *Magzatjáért*
- magzatszerető** mn (1) Gyermekszerető. *A' ki sok magzat szerető anyák átkai között Durva homlokára Laurus koszorúkat kötözött* (216/79).
- magzik** i (2) (Növény) magot fejleszt. *Én általam élnek 's magzanak mindenek, Nálam nélkül minden dolgok kietlenek* (330/1929).
~ (393*/72/2).
- magyar** fn/mn (361) I. fn 1. Tömegében Magyarországon élő nép. *Több már ezer esztendőnél, hogy itt lakik a' Magyar* (259/495). *Kelly fel azért Magyar, álmodból serkenny fel, Már ortzáidra süt e nyájas égi jel* (81/17). *Túl Budán más Láthatárra A' setétség elmene, Rá tekintvén ez Hazára A' Magyar' Jó Istene* (163/8). 2. Magyar ember. *Ő kihalt, 's porára hulltak Sok Magyar' keservei* (163/22). 3. Magyar katonája. *Ellel ront vértől párádzó görbe vasával A' Magyar, óh mi vitéz tűz szikrádzik ki szeméből!* (253/42) 4. Magyar tánc. *A' legelső tántzot Magyaron kezdette* (330/563). *Mért nem tántzol Magyar az Ánglus, Frantzia?* (330/557)
~ (82/6, 100/cím, 115/1, 2, 3, 259/496, 358/42), *Magyar* (124/17, 17, 24, 203/cím, 17, 33, 35, 246/23, 44, 253/53, 56, 61, 78, 256/4, 257/160, 165, 170, 259/72, 93, 269, 412, 450, 466, 496, 267/230, 313/148, 330/548, 337/153, 164, 338/29, 348/15, 356/2, 439/29, 445/36), *Magyar'* (259/343), ~ok (114/433, 124/7, 267/156, 267*/19/6), ~ok' (237/131), *Magyarok* (81/14, 82/7, 258/37, 62, 87, 101, 188/111, 257/1, 38, 44, 177, 259/445, 469, 517, 517, 519, 550, 563*, 604, 646, 267/102, 267*/19/12, 16, 306/212, 313/134, 315/8, 356/13, 313*/99/4, 313*/102/3, 6, 330*/156/11, 418*/174/1, 439*/219/1), *Magyarok'* 203/14, 251/16, 257/15, 51, 57, 110, 129, 206, 208, 258/108, 259/1, 2, 514, 561, 306/19, 135, 330*/151/2, 337/157), *Magyarom* (259/460, 479, 330*/156/13), *Magyarja-im* (259/132, 145, 397, 306/152, 369/2, 16),

Magyarim (253/73, 73, 258/31, 47, 259/431, 652, 658), *Magyarjaink* (330*/193/2), *Magyarink* (445/52, 65), *Magyaroké* (267/224), *Magyart* (248/52, 257/235, 259/150, 267*/18/6, 330/566, 439/22), *Magyarokat* (92/15), *Magyarinkat* (442/14), *Magyarnak* (81/25, 203/25, 246/37, 259/347, 267/219, 306/197, 330/555, 558, 1726, 330*/156/14, 334/45, 395/42), *Magyaroknak* (114/999), *Magyaridnak* (253/24), *Magyarjainknak* (163/35), *Magyarba* (418/88), *~jaidban* (337/158), *~éből* (114/166), *Magyaron* (330*/155/2), *~inkra* (81/28, 203/27), *Magyarnál* (267/250), *Magyaroknál* (248/38, 267*/17/3, 268*/21/1, 330*/205/2), *Magyartól* (330*/156/12), *Magyaroktól* (188/71), *Magyarhoz* (267/26), *Magyarokhoz* (253/cím, 257/cím, 369/cím), *Magyarokkal* (259/302). **II. mn 1.** A magyarok közé tartozó <személy>. *Illyen vitézt mutat a' Magyar gyermeke Ez a' szép természet nagyságos remeke* (82/33). *Angliai veress nadrag fénylik rajta Mutattya hogy ő is véres Magyar fajta* (82/12, 256/10). **2.** Magyarokból álló <csoporth>. *Voltak is hatalmas Vezérink akkorba, Kik lelket öntöttek a' ~ táborba* (267/182). *'S a' ki mérget forral Hazádnak ellene Megveri a' Magyar Seregek Istene* (203/38). **3.** Magyarokra jellemző. *Ausztria bámúlja, vegyül melly szép szerbe, Külföldi galántság ~ karakterbe* (306/280). *A' Fáy, Patay ház is gazdagabb volt, Míg a' Magyar szokás belőlle ki nem holt* (248/26). *Távozz Frantz! ~ fülünkben Tsalfa szód kedvet nem lél* (257/74). **4.** Magyarokhoz tartozó, általuk használt <dolog>. *Hányszor vertük kevés néppel a' Frantzokat, Hogy nyakkal nem győzték a' ~ kardokat!* (267/178) — *Nagyobb méltóságot ad a' Magyar mente* (82/8, 256/6). *Egy Magyar-kortsmába botlék Onga mellett, 's bé menek* (161/25). **5.** Magyaroktól létrehozott. *Légyen pecsenyém, kenyérkém, 'S jó ~ nektárt igyam arra* (287/47). *Ahol a' Magyarok' erős Istenének Zsámolyszéke alatt harsog ~ ének* (306/20). **6.** Magyaroktól lakott <terület>. *Örvendez a' Magyar Haza* (124/1). *Nékem is fogytig ki égett A dohányom azomba. Pedig igen kevés termett A' Magyar Heliconba* (114/1018). **7.** A magyarok nyelvével kapcsos-

latos. *Azokról egy Magyar Nyelven szolló könyvet botsátott* (111/86). *Ő az, a ki tsak egy rövid Nyári Éjtszakába Minap Magyar hangot adott Uránia szájába* (111/72). *Purgoma, nem jó szó: mért? Mert Görög. Úgy de Magyar lett* (356/1).

~ (81/cím, 1, 82/cím, 114/734, 203/1, 219/29, 237/9, 123, 132, 248/17, 257/188, 259/510, 512, 538, 620, 267/48, 64, 126, 149, 165, 166, 180, 200, 225, 267*/12/12, 267*/13/15, 268/68, 78, 96, 177, 268*/24/1, 306/156, 164, 215, 223, 246, 313/119, 337/378, 381, 394, 342/28, 368*/30/1, 330*/139/4, 368a/75, 454/866, 976), *Magyar* (111/61, 74, 83, 93, 114/589, 713, 753, 124/2, 4, 5, 10, 12, 16, 25, 125/cím, 126/62, 65, 161/5, 188/83, 201/68, 206/cím, 233/65, 237/134, 245/cím, 248/20, 46, 48, 256/cím, 5, 33, 39, 257/80, 209, 228, 259/cím, 3, 31, 34, 38, 41, 50, 120, 141, 155, 179, 182, 184, 222, 262, 274, 292, 297, 333, 380, 514, 556, 561, 562*, 636, 587, 262/3, 267/23, 71, 86, 130, 134, 152, 218, 234, 267*/12/12, 267*/19/9, 268/80, 268*/22/9, 306/1, 54, 148, 268, 278, 286, 288, 313/147, 313*/102/2, 4, 330/26, 39, 71, 121, 262, 569, 575, 579, 583, 587, 330*/149/4, 330*/197/2, 330*/156/1, 8, 330*/199/3, 11, 330*/205/5, 334/42, 46, 336/40, 337/361, 404, 406, 421, 357/21, 59, 68, 358/39, 368a/78, 382/7, 386/7, 398/4, 399/cím, 400/28, 63, 96, 439/4, 442*/221/1, 442*/222/2, 450/27, 28, 452/1), *M.* (267*/19/17, 17, 432*/206/1, 445*/231/1). **Ö:** *dent~*, *ó~*, *új~*. L. még **mogor!**

magyaráz i (1)

Szavakkal érthetővé igyekszik tenni vmit. *Menjen! Szívesebben venném, Ha így nem ~na* (169/138).

magyarázás fn (1)

Bemutatás, érthetővé tevés. *'S halljuk végóránján önnön halottunkat, Kinél a' jó lélek ~ára Alig akadhatnak nemesebb példára* (454/739).

Ik: *ki~*.

magyarázat fn (3)

Vmit magyarázó közlés, értelmezés. *Sovány jegyzéseket tésznek a' szívére 'S bal ~ot cselekedetére* (453/202).

~ot (337/235), ~okat (330*/149/2).

- magyarázgat** i (1) ~ (253/63, 258/39, 104, 259/528, 614), ~an (259*/205/4, 368a*/31/8), *Magyaroson* (114/381, 238/65).
Hosszasan értelmez vmit. *A' Léleknek természetét ~ja Lockal* (111/24).
- magyarázni** in (1) *megokolni, megérteni. Azt sints honnan magyaráznom, Hogy benn égek, kinnt meg' fázom* (309/121).
Ik: meg~.
- magyaráztat** i (1) *Megértetni igyekezik. Szomorú szavakkal azt ~ják, Hogy őket is ilyen sírba nyújtóztatják* (209/9).
- magyarfia** fn (1) *Magyar ember. Él még a' szép Nimfa, a' bús Pannónia; Örvendj, 's borúlj artzra minden Magyar-fija!* (306/26)
- Magyarország** fn (9) **1.** Túlnyomó többségében magyarok által lakott ország. *Amaz része a' Magyar országot körül kerítő nagy Karpatus, vagy magyarosan Beszkéd' hegyeinek* (267*/14/5). **2.** Túlnyomó többségében magyarok által lakott ország Erdély nélkül. *Szemléld végig Erdélyt és ~ot, Hol ézeni kezdik már a' napvilágot* (313/97). ~ (306/276, 432*/203/5), ~' (259*/186/8), ~nak (79/12, 259*/186/6, 638), ~ban (330/1978).
- magyarországi** mn (4) *Magyarországon levő. Az alatt gróf Bőrrágadi, Az egész Al-föld Bánja, A' Magyar Országai hadi Sergek Fő Kapitánnya, Vitézeivel el jöve* (114/891). *Magyar Országai* (114/765, 445*/233/2, 445*/233/5).
- magyaros** mn (14) **1.** A magyarok szokása szerinti, rájuk jellemző. *Rajta Magyar! ~ bátor szívedbe' buzog még Ősi vitézséged, zászlód e' légyen a' hadban* (253/56). *Magyaros derekát arany öv szorítja* (330/274). **2.** Magyar nyelven kifejezve, magyarul mondva. *Amaz része a' Magyar országot körül kerítő nagy Karpatus, vagy ~an Beszkéd' hegyeinek* (267*/14/6). *Leventa, vagy ~abban Levente* (267*/13/12). **3.** *Magyarosan:* magyarán, kereken kimondva. *De már most csak egyenesen, Magyarosan megmondom* (169/34).
- magyarosítva** Ik: meg~.
- magyarság** fn (10) **1.** A magyarok összessége. *A' régi Magyarság is eleget itt 's ett, Még is a' ki munkált a' koldussá nem lett* (248/13). **2.** A magyar embert jellemző sajátságok összessége. *Minden Magyarságtól koppaszszon meg Jéna, Mikor klompér mellé megy seres Lagéna* (233/57). *Magyarság* (124/15, 257/55, 258/55, 60, 259/66, 259*/203/1), *Magyarságot* (259/337), *Magyarságnak* (267/cím).
- magyarul** hsz (10) **1.** Magyar nyelven. *Nem buzdúlna é fel a' vitéz érdemre Magyarhoz magyarul tett serkentésemre?* (267/26) **2.** Világosan, érthetően. *Törlitek kétféle perge bajusztokat Magyarul mutatván magyar haragtokat* (267/126). *magyarul* (330*/143/1, 330*/154/5, 330*/160/1, 330*/177/6, 330*/188/12, 330*/197/8, 330*/203/3), *magy.* (330*/140/1).
- maholnap** hsz (2) *Nemsokára, előbb-utóbb. Vigadj ötsém! maholnap Zsájkába dughat a' pap* (166/7). *ma holnap* (442*/221/5).
- mai ~ mái** mn/fn (18) **1.** Ma történő, végbemenő. *'S im mai nap feltaláltam Mássod' a' Somogságban* (307/31). **2.** A most folyamatban levő (nap). *Mind e' mái napig mellette marada* (78/25). **3.** A beszélő korában élő, működő, levő, mostani. *A' mai Dámák közt lábra keltt hívságban* (330/1984). *Ditső Személyek! A' kiket a' mai Idők örömmel énekelnek* (188/97, 251/2). *Életem' mái Komor óráji! Hány ezer bú 's átok Jöve rátok* (101/1). *mai* (209/39, 225/16, 247/16, 305/63, 330*/164/1, 368a*/31/20, 418/66), *mái* (267*/19/18, 337/140), *mait* (87/34, 199/54). **II.** fn *A maiak:* a jelenben levő dolgok. *A' régi dolgokat vizsgáltam, 'S nem ügyelék a' máiakra* (257/18).
- máj** fn (3) **1.** Az epét kiválasztó, barnásvörös, nagy miri-

gyes emberi szerv. *Sok pint, itze 's kanta Víg salvét kottyant a Tüdőnek és ~nak* (218/10). **2.** Ez a szerv mint az ember indulatainak vélt színhelye. *Éris öszvejárja belől minden tagját, Szívére, ~jára kiönti maszlagját* (330/736). *~jokban* (330/966).

Maja fn**(1)**

Csillagnév. (Maia, a Fiastyúk egyik csillaga). *Sok Gazda még ~nak a' lenyugta előtt vetett* (413a/236).

majd¹ hsz**(174)**

1. Nem most, hanem később. *Mi ~, ha boldog czélt lelünk, Tenéked oltárt szenteliünk* (278/47). *De ~ ha bé fogadják, Lassan kevély, kevélyebb 'S végtére tsélsapabb lesz* (185/163). **2.** Remélhetőleg, bizonyára. *Gondolja: ~ eljő az a' pertz végtére, Mellyben elér ő is a' kínok' végére* (454/477). *Majd ha a' negyvent megélem Mint öreg Poëta már* (249/73). **3.** (Erős érzelmi hangsúllyal fenyegetés kifejezésére.) *De ki siess Múzsám mert ~ a Császárnak Daktilust éneklő Múzsájához zárnak* (190/27). **4.** Azután, később. *Most büszkén rúgkapál, ~ harsogva nyerít* (256/17). *A' lankadt Arató ledül izzadt fővel, Hogy ~ dolgát kezdje negújjult erővel* (380/6). **5.** Majd ... ~: előbb ... aztán. *Most andalogva lejtöz, Majd felfelé tzikornyáz, Majd harsogva és ledörmög* (373/102-3).

majd² hsz**(20)**

Majdnem. *Bé mentem a várba a' hol meg ütköztem Mert sok kintsek között ~ el tévejedtem* (9/14). *Ah, a' szerelemföltés, ah, ~ meg öl* (139/89). *Kartsú derekadon a' Váll Halháj nélkül is szépen áll; Nem úgy ám, mint a' Mantzié, Vagy a' ~ megmondám kié* (433/16). ~ (126/60, 231/346, 266/1, 309/96, 310/1, 330/604, 626, 1430, 333/57, 389/61, 99, 413a/58), *Majd* (129/38, 217/64, 330/1811, 425/38, 428/150).

majdan hsz**(4)**

Majd egykor a jövőben. *Neveld fel, és tegyél egy ollyant belőle, Hogy ~ minden száj jól szóljon felőle* (217/106). ~ (32/37, 158/9, 41).

majestas (lat)**(2)**

1. Méltóság. *'S úgy mutat majestást minden Primarius, Ha az Orra előtt áll a' Bicongius* (233/13). **2.** Felség. *'S hogy Majestássát meg látták, El dugták szem héjjokat* (114/968).

majdhogy hsz**(4)**

Majdnem. *A termő gyümölts fák majd hogy egy mást érik* (1/11). *Majd hogy kétségsbe nem estem A bút nem bírhatta testem* (41/1). *Majd hogy* (330/1694), *Majd hogy* (309/52).

majmol i**(1)**

Utánoz. [A rózsa] *Leveleit pedig olly szín palástolja Hogy azt a' festő kéz hijjába ~ja* (64/18).

majmolván in**(1)**

Utánozva. *Hanem magad körül építsz új világot, Majmolván a' munkás Mindenhatóságot* (454/60).

majom fn**(6)**

1. Az emberhez leginkább hasonló, általában fákön élő emlős. *Hogy én magamnak zöld kantust vehetnék, Olvasva a' majmok között el mehetnék* (254/4). **2.** (Elítélően:) ember. *Hogy ki és mi vagyok? Mit kell itten tennem? E tigrisek 's majmok közt miért kell lennem?* (453/2). ~ (26/31, 254/46), *Majmok* (61/4), *majmoknak* (202/99).

major¹ fn**(5)**

Nagyobb gazdaságnak a határban levő része gazdasági épületekkel, lakóházakkal. *Mitsoda nagy vígság van itt a' Majorba, Miért a sövény is úszkál itt a borba* (340/1). *Major* (397*/76/2, 4), *Major'* (397a/155), *Majorod* (413a/350).

major² fn**(3)**

Örnagy. *Hogy minél hamarébb fjiad legyenek, Kikből Szolgabírák 's Majorok legyenek* (266/60). ~ (114/721), *Máajorjára* (114/747).

majoránna fn**(1)**

Vörösfehér ajakos virágú, illatos növény. *Úgy fénylett egy másik szánon Amália, Mint a' Majoránnán szendergő Grátzia* (330/184).

majorház fn**(1)**

A majorban levő lakóház. *Egy szóval Úr és*

Pap, Ifjasszony, Kisasszony Fent a' major házhoz mintegy hozzá asszon (340/46).

majoros fn

(1) A major intézője. *A' szem-fül ~ első szunnya-dásába Zörgést és tsörömpölést hall a' kamarába (141/1).*

május (lat)

(2) *ad Sextam Mai: május 6-ára. Hogy pedig ad ~ Sextam Mai A' Rendek bé gyűlének (114/301). May (357/cím).*

május fn

(6) 1. A naptári év ötödik hónapja. *De miként a' Május' mosolygó havában (330/511).* 2. A tavaszi virágzás és szerelem időszaka. *Tavaszi virít, 's száz rózsza nő Ortzádnak Édenében, 'S szemed' kerületében Május' mosolygó Napja jó (182/4). Május' nimfája' [a viola] leg szebb lánykája: De végtére mire kél? (146/16) Május (148/27), Május' (306/116), Majus (445*/232/3).*

májusi mn

(2) Májusban levő, történő. *Dóris! Míg úgy virágoztál, Mint egy Májusi szép Fa Bokrétákat ajánlottál Minden ifjú' hajára (392/2). Májusi (425/47).*

mák fn

(7) 1. Gömbölyded toktermést hozó gazdasági növény. *Mert kiszáraztják a' mezőt a' lenek, 's a' zabok is 'S a' feledékeny álommal bé hintetett ~ok is (413a/90).* 2. A fogyasztott mák álomhozó hatása. *Már a' hajnal lobogtatván alól rózsza szín fáklyát, Fel-szedte szemem helyjáról az álom édes ~ját (162/126). ~ok (413a/224), ~ját (8/13, 225/44), Mákját (456/16), ~jával (65/10).*

makacs mn

(2) 1. Nyakas, elszánt. *Vágott golyóbissal, Tirolisi Stutzal Szálljon szembe holmi makatsabb kuruttzal (330/1964).* 2. Hosszan tartó. *Hószín, de kő melyében, Ahol tsupán vadonság Lakik makats haraggal (185/55).*

makacsság fn

(2) 1. Önfejűség. *Isten! ... Add vissza a' tőlem lehánytt Istenképet, Mellyet a' makatsság ortzámról letépett (454/324).* 2. Kitartás. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa ... Nyar-*

gal, s talám a' szelet-is futással meghaladgya, Nemes makatssága tűzőnn vízenn edgyre ragadgya (216/44).

makacsulva in

(1) Kitartóan. *'S az észnek, e' tőlünk vállaltt mostohának Hideg intésein makatsulva járunk (454/197).*

makhina l. machina

makk fn

(6) A tölgyfának csésze alakú kupakban ülő, tojásdad termése. *Hát tsak sertést nevelt é Itt a' ~ 's haraszt? (334/6) ~ (413/10), ~ja (413a/167, 592), ~ot (413a/597), ~jait (413a/9).*

Ö: cser~, cserfa~.

makkfa fn

(1) Tölgyfa. *Ez odvas ~nak kongó oldalában Eszem, alszom, egyéb állatok sorában (454/295).*

makkol i

(1) <Sertés> erdőben makkal táplálkozik. *Bé jön a' tél, fa olajat tör tsikorgó préssébe, Vigan ~nak disznai, van vatzkor a' tserébe (413a/1079).*

makktok fn

(1) A makk csészéje, kupakja. *Kalapjok szép makk tokokból, Tarka pillangó szárnyakból Volt kötve bokrétájok (114/368).*

Makó fn

(1) Családnév. [*~ Mihály neve napjára*] (218/cím).

mákolaj fn

(4) Mákfejből sajtolt tejszerű nedv, amelyet altatóként használtak. *De ha eljön a' Leányka: Sem ~, se kárpít Nem kell (351/10). ~t (351/5), mák olajt (14/4, 201/4).*

mákos mn

(3) 1. Mákkal készített kalács. *Hol kell jól portzogtatni A' ~ kalátsokba (114/101).* 2. Mákos álom: mély álom (a mákolajtól). *Ide 's tova sokat a' ~ álomnak Altató ujjai már mélyen el nyomnak (77/147). ~ (77/121).*

makrancos mn

(1) Nehezen nyiló <ajtó>. *A' pénz az uraknak kevély palotája Makrantzos ajtaját álmatlan strásájja (83/44).*

- malaszt** fn (2)
Kegyelem, isteni segítség. *Poéták! Felőletek Azt tartják, hogy bennetek Lakik Istenség, Mellynek égi Malasztja Tüzetek' fel gyúlasztja, Melly bennetek ég* (132/4). ~ját (439/24).
- mállik** lk: rá~.
- mállott** lk: el~.
- malom** Ö: szél~.
- malomkő** fn (1)
A malom őrlő szerkezetének részét alkotó vastag, súlyos, kerek kő. *Rakj számár-ra holmi almát, olajat; 's vissza jövet Hozz a' városból fekete szurkot, vagy Malom követ* (413a/281).
- mályva** fn (1)
Magas növényű dísznövény. *Másik játszik a' ~ban, 'S magában melán petyeg* (397a/467).
- Mammon** fn (3)
1. A pénz, a vagyon megtestesítője. *Ül pénzes ládáján sovány ábrázattal Tisztelvén ~át örök áldozattal* (6/6). 2. *Deutschlandi ~: német bank. El húzza pénzetek a' Deuts[ch]landi ~* (233/64).
mammont (189/12).
- mámor** fn (3)
1. Ittasság. *A' Bor bétölt örömmel, 'S ~t okoz gyakorta* (411/6). 2. *Harmadnapi ~: ittasság utáni állapot. Adnak é a' magát meg-únt természetnek Újulást, a' mellyek ezekből születnek: A' sok szófi beszéd, ki-tsapongó Amor, Komor álmatlanság, harmad napi ~?* (197/52) *Mámorba* (330/316).
- mámorlepte** mn (1)
Mámoros, bódult. *Chimérákon töri mámorlepte fejét, Maskaráson tölti bolond esztendéjét* (337/35).
- mámoros** mn (2)
Lelkesülten boldog. *Zengjete, óh Bakhus' vőlgyei! Zengjete! Mámoros echótok dűnyöngjön bennetek!* (219/26)
Mámoros (219/16).
- mamszel** (fr) (1)
Kisasszony. *Biz' az is tsak olyan eltsiszolt kortsoja; 'S tsak annyival külömb Mamszel Dorottyánál, Hogy Asszony, 's ötször volt Hímen' oltáránál* (330/245).
- mamu** fn (1)
A hamu szó pöszén ejtett változata. *A' hamut ~nak, a' szöszet pösznek ejti* (330/230).
- Manca** fn (1)
Női név. *Hogy Manczával Jártam egyszer így; Mért pörölsz olly nagy csatával? Mért vagy olly irígy?* (291/1)
- Manci(ka)** fn (8)
Női név. *Fridrik szakáts éppen az ágyon szunnyadott, Hogy hatod-magával Mantzi rá-tamadott* (330/1686). *Szűz Mantzikám, jó éjtszakát, Neveddel alszom-el!* (230/21) *Mantzi* (230/11, 15), *Mantzim'* (230/19), *Mantzikám* (230/23), *Mantzié* (433/15), *Mantziról* (199/106).
- mandátum** fn (1)
Megbízólevél. *Jupiter a' Mandatumot, Az Apai Monitumot A' Hasáról olvassa* (92/229).
- Mándy** fn (1)
Családnév, (<~ István). *Láthatni ezt a' Botond históriáját az említett Íródeák' Könyvében, a' Mándi Ur' fordításában* (418*/175/1).
- mandzsét** fn (1)
Kézelő, mandzssetta. *Mit ér a' fodros haj? a' mándsét a' tászli A' sinóros nadrág, ha az ember bászli* (330/1115).
- mandzsu** fn (3)
Tömegében Mandzsúriában élő, altaji nyelvet beszélő nép. *Tovább, túl az Éjszín tengernek habjain ... Azon túl lakoznak a' Mandschuk' fíjai* (313/85).
Mandschu (313*/100/2), *Mandsuk'* (313*/100/2).
- manér** fn (3)
1. Divat, szokás. *Baszom az annya hugyos Németjének, Huntzfut a' ki hódol otsmány ~jének* (248/42). 2. Tartás. *Kezdődik a' Minét. — Három Gavallérral Három deli Dáma kiáll szép ~ral: Francziás tántzokat kezdik főhajolva* (330/488).
~ral (330/154).
- mangalét** Ö: baka~.
- mankó** fn (1)
Botszerű támasz. *Mankót fog, és megolvassa Minden tippenését* (392/67).

manna fn (2)
Mennyei táplálék. *Minden hiten lévő Papi szent Chórusok, Kik híven őrt állván az Úrnak Házában, Résztettek mindent annak ~jában* (454/974).
~val (447/121).

manó fn (2)
Gonosz mesebeli lény. *Igazán, hogy vén Lyánt 's vén Asszonyt a' Manó Olly helyen is teker, a' hol nem volna jó* (330/249). *Hogy a' ~ el nem vivé A' vén szipát!* (333/27).

mantel Ö: púder~.

Mantua fn (3)
Helynév. *'S hogy Mántua' vára nem megvehetetlen, Mikor az ostromló megrettenthetetlen* (337/385).
~ (413a/1116), ~tól (413a/726).

manuális mn (1)
Manuális orgona: kézi orgona (hangszer). *Addig manualis Orgona helyébe Zeng öt s hat kitsínyed kutzkód üregébe* (233/73).

mar i (1)
〈Fog〉 harapással sebet okoz. *És nem ~nak is úgy már az irigy fogak* (328/16).
Ik: el~, meg~.

már hsz (857)
1. Valamikor régebben. *Már azt hittem, hogy, ha készen Állnak is száz szélveszek, Az én Lillám enyim lészen, 'S én a' Lilláé leszek* (443/65). 2. A múltban, a szóban forgó cselekvéssel, állapottal egy időben. *Vitorlájok széljel alig eresztetett, Már akkor hajójok széljel feszítettett* (211/40). *Mert úgy is ~ akkor viselt agg-koszorút, Hogy a' Burkus kezdte a' másik háborút* (330/217). 3. A múlt eredményeként, az idő előrehaladott állapotában; a jelenben a dolog úgy áll, hogy... *Már a' tsipke bokrok hogy meg hintettenek A nap sugárival, mind veressellenek* (83/11). *Sőt ~ a' kevélyek olly nagy számmal vannak, Hogy a' ki nem kevély, ~ azt tartják annak* (194/39–40). 4. A szóban forgó időtől kezdve, azóta is, mostanáig is folyamatosan. *Több ~ ezer esztendőnél, hogy itt lakik a' Magyar* (259/495). 5. Az eddigittől eltérően, azzal ellentétben, többé. *Hát vígadok, Helyt nem adok Már a' bánatnak: Hoppot mondok* (99/18). *Szezeim*

mit nézzetek Ah mit nézzetek ~? (145/10) 6. Most, mostanában. *Jer ~ ölely meg engem* (186/34). *Csendes Este! ... Zengd keservemet. Mert csalárd az emberekben Már a' szív nagyon* (374/10). *Imé! — ~ villámlik — ~ dörög az Égen!* (143/18) 7. (mn és hsz előtt) 〈Annak kifejezésére, hogy a szóban forgó tulajdonság, mód többé nem kívánatos.〉 *Jaj, enyhítsétek emésztő Tüzemet, mert ~ megemészt ő!* (175/20) — *Lotsogtam ~ eleget, De nintsen resultatuma ~* (92/277). 8. Magában véve, többre nincs is szükség. *Tudok én ~ annyit Oláhul, mint Tótul, Hogy nem ijedek meg hat Lovas hintótul* (248/55). 9. Bizony, csakugyan. *Már hát el érkezett a' víg Október is, Melly után sohajtott Bakhus ezerszer is* (199/41). *Hát ~ a gyilkosság, Szent Egek! Isteni Ditső virtus?* (192/45) 10. A közeli jövőben; a jövőendőben. *Már se hintó ~ se szánka Néked Kérőt nem hoz ám* (301/1). *Vajha ~ a' döllyfös Frantzot itt láthatnám* (268/65). *Mi igazán akkor tartjuk Jó'sef napját, Mikor megnyittatta Jó'sef ~ a' csapját* (233/18). 11. Végre, valahára. *Most ~ a' Nyavalyák fonynyasztó serege Rá ütvén, régólta volt ennek betege* (222/49). *Dámonom, Kintsem, megadom magam' ~!* (381/1) 12. Azonnal, máris. *Zászlóink lobogjanak, Lóra ~ minden vitéz* (268/169). *Esze nélkül egy Lokájja Mindjárt ott terem vele, Másiknál ~ a' pipája, Fein Knaszterrel tele* (231/65). 13. Ha ~: ha egyszer így van. *Ha ~ az, a' ki volt éltünknek dajkája, Az atyafiúi szeretet példája* (214/105). 14. Már, ~: majdnem, csaknem. *Óh Fátom! ~, ~ képzelem, Hogy a' szerentse laptaképpen Játszik mindenha én velem* (379/134). *Vigyetek, jertek, emeljetek Túl a' fellegeken túl — Már, ~ szárnyra emelkedem* (432/72). 15. 〈Bosszúság kifejezésére.〉 *Ennye ~ az esztendőnek Silány napjai eljönek* (389/1).

Mára fn (2)
Mara, Mária. *Nevem nem Mária lészen Hanem ~ már, Mert keservvel folyt egészen Nékem e' pohár* (299/32).
~ (212/6).

marad i (77)
1. *Vhol ~: továbbra is ott lesz, v. (élőlény) bi-*

zonyos ideig egy helyben időzik. *Bennem hív barátotoktól váltok most meg; de hiszem, Szerelmem véletek ~, szívemet el nem viszem* (241/18). *A' folyó — a' könnyebb magát fellyebb vonnya, 's A' göröngy közt ~ tsak a' Skeletonnya* (201/56). *A' te szép két szemeidnek Édes Szikrázásábann Gyönyörködni Lántzábann Itt ~ ő* (460/106). **2.** *Vhol ~: vki elmarad, vmi hiányzik. Óh te nemes Maradék, te ~nál messze azoknak Bajnoki nyomdoktól sok deli példa után?* (259/451) — *Eggyik Fidibussal szaladt Elő — de azt meg szidta: Hát a' tűz maga hol ~t?* (231/73) **3.** *Vhogyan ~: helyzete, állapota bizonyos ideig nem változik. A' Patsirta az egekre Fennyen emelkedve száll, Lenéz a' bóldog völgyekre, Függtön ~, 's jubilál* (397a/168). *A' kik pedig örök pártába ~tak, Nevek mellé asszú fügétskék irattak* (330/399). *Kenyér nélkül ~ a' munkás okosság* (341/42). **4.** *Vki vmire, vhog ~: vmilyen helyzetbe, állapotba kerül. Szerelmed megemészt végre, És te ~sz özvegységre* (433/60). *Istenhozzád! Te már magadba fogsz maradni Mindenkor* (170/71). **5.** *Vmi v. vmilyen ~: vmely lényege, jellege v. tulajdonsága továbbra is ugyanolyan, mint korábban volt. Kanász ~ a' kinek A' nevelője Kanász* (334/20). *Én mi voltam, az ~tam, 'S az ~ok örökké* (324/52–3). *Csököl mindég Csököl ~ Hedrahely tsak Hedrahely* (326/35). **6.** *Vmiből ~ vmi: még megvan, fennáll, létezik vmi; megmarad. A' haboktól ~t még annyi jószágod, Hogy abból boldogul élheted világod* (202/119). **7.** *Vki után ~ vki, vmi: halála után él vki. Számláljátok ugyan mi ~ belőlle Ha éltéről szoros számot vesztek tőlle* (453/129). **8.** *Vkire ~ vmi: örökségül jut neki vmi. Függ 's még Magyaroson rajtam olly fegyverem, Melly Apánkról ~t* (238/66). **9.** *Vki nyakán ~ vmi: nem tudja eladni. Ihon a' Tislér czéh hijába fárad, Mivel a' sok böltső mind nyakán ~a* (330/1804). **10.** *Vki kezére ~ vki: vki gondozásába kerül. Az árvák, az árvák, a' kik a' kezedre Maradtak, légyenek függesztve szivedre* (215/134). **11.** *(Levelet záró formaként) ezután is, továbbra is. Follyanak vidámon Életed' napjai Maradok állandó híved: Csokonai* (279/18). **12.** *Vki szívében ~: megőrzi. Az örömmnek*

vigassági Szívünkben ~janak (460/184). **13.** *Maradj magadnak: élj tovább nélkülüm! Csak ~j magadnak! Biztatóm valál; Hittem szép szavadnak: Mégis megcsalál* (427/13).

~ (193/19, 349/18, 398/7, 413a/853, 454/614), ~ok (61/51, 254/57, 299/80, 454/305), ~sz (114/276, 176/95), ~nak (77/102, 201/62, 454/120, 620), ~a (78/25, 330/1638), ~ának (330/480), ~t (197/20, 210/116, 212/140, 259/496, 267*/19/18, 267/143, 330/837, 1352, 1368), *Maradt* (413a/767), ~tt (330*/151/1, 337/416, 453/132), ~ott (114/823), *maratt* (85/20), ~tunk (267/134, 299/10), ~tak (202/142, 330/1721), *fog maradni* (259/324). — ~nék (268/106). — ~j (268/39, 93, 295/22), *Maradj* (64/25, 77/294), ~jál (268/100), ~jon (152/7, 209/121, 278/29, 340/43, 370/9), *Maradjon* (169/157), *Maradgyon* (216/113), ~jatok (110/33, 184/35, 423/35).

Ik: *el~, fel~, fenn~, hátra~, ki~, meg~, meg-meg~, ott~.*

maradandó mn

(2)

Sokáig fennálló, létező. *Míg ez él, ne félj ... A' jóság, a hűség, az igaz szeretet Mivel ~ szállást nálla vetett* (214/94).

~vá (258/59).

maradás Ö: *itt~, meg~.*

maradék fn

(14)

1. *Vmiből megmaradt kisebb rész. Csak egy öltönötskét 's egy oszlopot adnak, Egy deszkából tsinált szomorú hajlékot, Más veszi kezére a' több ~ot* (209/76). **2.** *Utód, Ivadék. Ti a' nagy Árpád' nagy Maradékai, Nagy Nemzetünknek légyetek Atyjai!* (251/13) — *Lát'd! Integetnek tiszta barátaid; Nevednek óltárt a' ~ emel* (440/14).

~ (111/70, 124/14, 126/74, 450/12), *Maradék* (259/451), ~a (267*/15/5), ~i (259/641, 337/348, 450/21), *Maradékra* (245/57), ~tól (241/26).

maradhat i

(4)

1. *Vmilyen helyzetben, állapotban lehet. A' mint vagyok, ~ok Olly ember, mint akárki* (316/15). **2.** *Elmaradhat, nem szükséges. Ez a' Hajnal sebes szárnyát nem kívánja, Maradhat Medea repülő sárkánja* (126/46). **3.** *Vmiből ~ vmi: még létezhet, megmaradhat. Te tőled*

belőllünk egyéb nem ~ (201/38).

Maradhat (219/35), *maradhatsz* (57/8).

Ik: *el~*, *meg~*.

maradni in (3)

Vhol ~: továbbra is ott lenni. *Hagyd itt! Szívem kebeledbe fog gyűlni, A tiédnek az enyimbe kell* ~ (184/44, 423/44).

~ (185/116).

maradott ~ maradt in (2)

1. Vmilyen helyzetben, állapotban levő. *Mind közre ment a' kereset, 's a' szabadon maradt Föld maga is* (413a/143). 2. *Vkire maradt vmi*: örökségül jutott neki. *Izmos levették! Hogy ha reánk maradt Kemény erőitök: megmésíti György* (418/81).

Ik: *meg~*.

maradván in (1)

Vmilyen helyzetben, állapotban lévén. *Ő pedig maga ~, A' mint úszhatik, úszik* (114/245).

Ik: *el~*.

maradvány fn (3)

Vminek megmaradt része. *Rakás ~ok' pusztá dűledékit Az idő' fogai lassan tördelék itt* (237/29).

~*ok* (237/105), ~*it* (396/7).

Ö: *kő~*.

marás fn (1)

Kígyó méregfogával ejtett seb. *Ő szerzette a' Kígyóknak halálos ~ait A' prédáló farkasokat 's a' Tenger' hullámjait* (413a/145).

marcali mn (1)

Somogy vármegye Marcali járásában levő. *Martzali' osztályát Tserházy vezette, Ki e' szép hívatalt meg is érdemlette* (330/129).

Marcali járás fn (1)

Helynév. *Őt Szolgabírói Járásai Somogy Vármegyének ezek: Kaposi, Martzali, Igali, Szigetesi és Babótsai* (330*/140/10).

marcong i (1)

Marcangol. *E' viperát martzong egyedül csak ez étel[e] ennek* (37/4).

Ik: *szét~*.

marconglott Ik: *el~*.

marcongol i (1)

Gyötör. *Már ezek a' szívet nagyon martzongolják* (454/138).

Marcus (lat) (1)

Férfinév. *Epitaphium Marci* Marcus sírfelirata (118/cím).

mardos i (1)

Nem hagy nyugodni. *Kit a' hív érzés' gyötrelme Olly sokáig ~a* (428/192).

mardosó mn (1)

Gyötör, gyötrelmes. *Ezen testet, melyet táplála a' vétek, Mardosó kínokkal itt meg emészszték* (77/202).

marha fn (18)

1. Szarvasmarha. *Mért tartják ólba a' ~t a' mezei emberek* (413a/3619). *És a' földnek szántására fogd az izmos ~kat* (413a/769). 2. Csorda. *Mindég talál ott a' ~ tiszta tsergeteget Legelőből sem lát szűköt* (413a/728). *És a ~k őrzőinek tzelt függeszt a' Szil fára* (413a/1089).

~ (330/1046, 330*/150/4), ~*k* (413a/429), ~*i* (413a/1084), ~*t* (327/61, 413a/271, 765), *Marhát* (413a/914), *Marhákat* (413a/449), ~*nak* (413a/752, 987), *Marhának* (231/257), *Marhához* (413/4), ~*kkal* (330*/165/7).

Ö: *áldozó~*.

Mária fn (8)

Női név. *Itt áll még mellettem egy pár Atyámfia, Itt Nánási Sára, vele Kós ~* (217/118). *Szűz ~ engem szeret, 'S rólam kíván neveztetni* (148/59).

~ (148/59, 212/110, 222/82, 299/31), ~*t* (148/62), ~*nak* (96/8) ~*ért* (148/71).

máriás fn (1)

Pénz, amelyen a gyermeket tartó Szűz Mária képe látható. *Huszas, Márjással, petákkal Körmötz, Császár, Szűferint Több fejér 's veres nimfákkal Jőnek véle per forint* (317/225).

Mária Terézia fn (3)

Királynő (1740–80). ~, *Magyarország' Nőkirálya* (259/8).

~ (259/431), ~' (445*/233/6).

Maris fn (1)

Női név a Mária becézett változata. *Pörölt a' kis Náni az öreg ~sal* (330/688).

máris hsz (6)

1. Vmit követőleg, azonnal. *Hagyjuk el; már is sok Bál' papja 's nimfája Szentség törő*

Muzsám' exkommunikálja (197/83). **2.** Már most. *Ah, ti ~ abból fakadt Indulatok Nyelvemre harsogóbb hangokat ontsatok* (190/91). *Már-is* (216/68), *Már is* (111/89, 249/9, 259/405).

Marius fn (1)

Híres római család. *Itt nőttek fel a' ... Nagy Camillok 's hadra termett Scipiók, Máriusok* (413a/693).

Markaszó fn (1)

Békanév, {a *marécageux* 'lápos, mocsári' jelentésű francia szóból}. *Markaszó Fő Kapitánynak Ebbe látták tsatáját* (114/735).

Markgraf fn (1)

Személynév. *Asztali dal — (Olaszból Márkgróf Maffei után)* (154/cím).

markolat fn (2)

1. Vágó- v. szúrófegyver fogantyúja. *Mert oldalán lévő villogó szabjának Marolatytyán gyilkos kezei kapának* (77/220). **2.** Kéz tágult ~ja: a kéz elgyengült fogása. *Semmi, hogy kezetek tágult ~ja A' Fegyvert mint régen úgy nem forgathatja* (68/11).

markolhat i (1)

Marokkal vehet, szedhet. *Vén ugyan, vén a' kurvanyja: De van ezüstje arannya, A' melybe ha ~nék, Hozzá jobb kedvet mutatnék* (339/11).

markos mn (1)

Izmos, erős. *Bellona' ~ Bátyja pihenteti György' görbe kardját húsz adamás szegen* (418/17).

már-már hsz (4)

1. Már majdnem. *Kazinczy! Földy! Kik belőlem Már-már poétát tettetek* (419/2). **2.** Hamarosan. *Már már büntetődnek ama' gonosztevők, Ama' szép szín alatt fosztó emberevők* (337/111).

Már, már (379/134), *Már, már* (432/72).

mármost hsz (12)

Ezek után. *Ott a' Tóba által vervén Meg ölé dárdájával, Már most a' parton hevervén El nyúlt kövér hasával* (114/730). *De már most csak egyenesen, Magyarosan megmondom* (169/33).

már most (136/15, 166/23, 202/121, 210/80,

211/62), *Már most* (215/114, 307/114, 308/37, 392/13, 397a/452).

mármostan hsz (1)

Ezek után. *De háládatlannak, vadnak, kegyetlennek Mondhatlak már mostann, 's mi több, hitetlennek* (176/108).

Maro fn (4)

Vergilius. *Bóldog Máró! Élted már óh! Tsak te éled, A' Múzsáknak, Poétáknak Ölében szíved éled* (110/35).

Máro (33/14), *Márónál* (111/35), *Marones* (42/cím).

marok fn (20)

1. Behajlított tenyér, marék. *Vig ebédeket rak terített asztalánn Markába petsenye a kulats az oldalánn* (85/34, 197/34). *Mégis felvészem e' kardot reszkető markomba is* (259/543). **2.** Vmi markába jut: vmi eluralkodik rajta. *Sok az Örömtől fut Vélvénn hogy így nem jut A' bú markába* (155/15). **3.** Vki markába ad vmit: neki adja. *Óh te, a' kinek markába Adta a' Gróf árendába A' bort és a' pálinkát* (317/131). **4.** Markában van: tulajdona. *Oroszok Tsászárja! Imhol még markodban Van e' had menköve* (337/199). **5.** Levágott gabona nyalábja. *Az öreg Céresnek két fel tűrött karja A' markokat szoros kévébbe takarja* (69/12). *markomba* (241/6), *markába* (114/187, 330/933, 413a/1097), *markába'* (330/1323), *markábann* (87/36), *markotokba* (439/15), *markokba* (199/56) *markában* (428/43, 139), *markodra* (413a/782), *~kal* (14/12, 201/12).

Ö: búza~.

marokki mn (1)

Marokkói, Marokkóhoz tartozó. *A' Marokki forró partok 's Barbária, A' Kelet' és Nyugot' határitól fogva A' te érdemidről zengedez harsogva* (259/234).

maroknyi mn (2)

1. Kevés. *Vajon e ~ gyönyörűség mellett A' melyet Teremtő Lelked rám lehellett Kész vagyok é élni e jajj Világába* (453/269). **2.** Kis létszámú. *Maroknyi népünkkel állottunk tsatába* (267/174).

Maros fn (1)

Helynév. {Marosvásárhely.} *Te vagy, hát óh*

~' jámbor Magyar vára, Hol összefut a' jó 's a' gonosz határa (313/119).

Maróthi fn

(1)

Családnév. (Maróthi György (1715–44) a magyar zeneelmélet úttörője.) *Mikor ~ a' Hármonícust írta, Már a' Bassust alább nállad egy sem bírta* (233/37).

marotides fn

(1)

Az egyiptomi Marotis városában termett híres bor. *Vannak Tházusi szőlők és fejér Marotidesek* (413a/614).

mars fn

(11)

1. Katonai menetelés. *Mars helyett kellemes Amorosónn mennek* (238/20). **2.** Haderő. *Printz Károly Márssal megjelent, ... 'S a' tolvaj Nép mind szélytelment* (257/86). **3.** (Katonai) induló. *Az egész ármáda danolta a' Marsot* (330/1249). **4.** Dal. *Lizette, a' szépen hárfázó Lizette A' Lyányok fársángi Marsát elkezdette* (330/1242). ~ (257/181, 183), *Mars* (257/182, 184, 268/5, 166), ~ot (330/1250).

Mars fn

(39)

1. Személynév. (Hadisten a római mitológiában.) *El multak a' hadak már meg némulának Gyászos harsogási Márs trombitájának* (54/2). **2.** *Mars mezeje*: harcmező, csatatér. *Lessz még a' Magyarnak olyan ditső neve A millyen volt a' Márs mezején eleve* (81/26). ~ (257/87), *Márs* (54/24, 70/5, 71/3, 114/17, 868, 903, 924, 935, 952, 213/107, 330/1954, 337/48, 368a/1, 87, 413a/519, 817, 418/41), *Márs'* (185/26, 203/26, 253/20, 61, 259/645, 317/11, 330/148, 368a/31, 445/19, 34, 60), *Mársot* (330*/202/8, 457/1), *Márst* (330/149), *Mársnak* (114/939, 259/564, 337/338, 368a/49), *Márssal* (330/1382).

marsall fn

(6)

1. Tábornagy. *E' Khalchfressert, eggy nagy szájú Német Marsalt le vága* (114/750). **2.** Vezér. *A' Baldakintartó Szűzek elfutának: 'S keze, lába kitört Marsal Dorottyának* (330/1476). *Marsal* (113/15, 114/683), *Marsaljok* (330/1492), *Marschalnak* (114/56).

marsolni in

(1)

Menetelni. *Rajta! Én is mondom, üljetek hát lóra; Szép dolog ~ dob 's trombita szóra!* (267/228)

marsozik i

(1)

Menetel. *Majd mikor a' Frantzról győzödelmet hoztok, 'S borostyános fővel honynyunkba marsoztok; Azonnal hattyúi szárnyamat felvéstem* (267/242).

marsozni in

(1)

Menetelni. *Bártsak már a' Trombitára Lehete ~* (268/22).

marsus ~ marsz fn

(2)

Közép-itáliai nép, a rómaiak ellensége. *Itt nőttek fel a' Marsusok 's több körmönn font férfiak* (413a/690). *'S önnön hatalma dönti Róma' városát, Kit sem a' szomszéd Márszok nem tudtak előlni Sem a' fenekedő Por-szenának tábora* (327/3).

márt i

(6)

1. Vmit folyadékba merít. *Se gyapjokat a' Siria Kenőisébe nem ~ják* (413a/1020). **2.** *Örömbe ~ja vki lelkét*: felvidítja. *Jerterk füleimbe ti édes Concertek; Mártsátok örömbe szomorú lelkemet* (200/17, 4/17). ~ja (372/13), ~ám (108/4). — *Márts* (397a/1133).

Márta fn

(6)

Női név. *De a' könnyű sereg' jobb szárnyával ~ Kirukkolt, 's előlök az utat elzárta* (330/1291). ~ (330/835, 1178), *Mártha* (330/981), ~nak (330/1566), ~n (330/822).

martalék fn

(4)

Rab. *Czúkkal folyt ajakáról Annak a' földi Kellemnek, Ki asszonya volt szívemnek, Míg én, bődög ~, Lántza 's karja közt valék* (443/39). *Óh Kellemek' szülötti! Ez a' ti ~tok Gyönyörködik, 's örömmel Hever bilitsetekben* (353/14). ~otok (104/14), ~i (368a/151).

mártatott in

(1)

Rózsákba ~ orca: pirospozsgás arc. *De Johanna, kinek rózsákba ~ Ortája született haj-nalszint mutatott* (330/1363).

- márthat i** (1)
Vmit folyadékba meríthet. *Hallatlan Történetekbe 'S borzasztókba kezdek most; Vajha véres könytseppекbe Márthatnám a' Pappirost! (257/29)*
- Martimestye fn** (1)
Helynév. <Moldvai falu, ahol Coburg és Szuvorov seregei 1789-ban a törököt megverték.> *Szólj, elmegy Szuvorov 's győződelmeskedik. Tudják ~' szomorú vidéki, Hogy látni és győzni egyszerre van néki (337/189).*
- mártogat Ik: bele~.**
- Márton fn** (1)
Férfinév. *Még karjai Eskütt Nánási ~nak 'S vele Toronyai Susánnának vonnak (217/113).*
- mártott in** (1)
Merített. *Tsatáztak a' mérész Dámák az Ifjakkal Szerelem' mérgébe ~ szemnyilakkal (330/1304).*
- Ik: be~.**
- márvány fn** (18)
1. A mészkőnek különféle színű, kristályos, fényesre csiszolható változata. *És te, a' ~okat Holtod felé vágattatod: 's felejtven Sírodat, Kastélyt rakatsz (410/17).* 2. Márványból készült tárgy. *Mások értzen vagy márvánban Bámúltassák magokat (397a/481).* 3. Rideg, elutasító személy. *De bár ő ~ légyen is Bár másokért megvesszen is, Nem tsügged nálam a' remény (309/113).* 4. Márvány szív: kemény, elzárkózó, rideg szív. *Be' kedves Napjaim repdestek mellettem! ... Mikor még a' márvány szívet is megvettem Egy szótskán, egy kurta komplementen (206/3).* 5. <Női testnek> márványhoz hasonló sima és ragyogó fehérsége. *Hószín mellye, ~ nyaka, Ah, miként elragadtak! (447/53, 134/53)* ~ (61/31, 139/88, 254/28, 337/210), *Márvány (139/75, 263/8, 413a/1117), ~ba (306/51), ~ból (397a/281), Márványból (403/39), ~jából (237/98), ~jára (219/57).*
- márványhíd fn** (1)
Márványból készült híd. *A vizekre, ámbár a' vízi Istenek Haraguszna, márvány hidat építenek (66/6).*
- márványíny fn** (1)
Kemény, erős íny. *Atzél fogak márvány ínyében pengenek, Minden elmúlándót rakásra örtenek (237/63).*
- márványlányka fn** (1)
Márványból készült lányszobor. *Im itt az oszlopnál egy márvány lányka sír, Amott rózsákkal van béhintve a' sír (306/85).*
- márványoszlop fn** (4)
1. Márványból készült oszlop. *Mennyezete nyugodt márvány oszlopokon, Tíz ország' zászlóji lobogtak azokon (306/199).* 2. Márványból készült sírkő. *És imé egy új sír szemembe ütközött A' sorba ültetett platanusfák között: Egy nagy márvány oszlop közte vereselt (306/111).* 3. Női láb. *Két szép fejér márvány oszlop tartogatja, Mozdulásaival tsendesen ringatja (239/17).* *Márvány oszlopot (192/56).*
- más nm** (210)
1. Vkiel, vmivel nem azonos, nem ő, nem az. *Katsi! A' ~ almájára Számot sem kell tartani (392/15).* *Ha ~ok elhagyanak is, ne hagyj el, Ringsd öledbe' lelkemet (305/3).* 2. A többi, (néhány) egyéb. *Végre a' fekete Särepe elteni, 'S minden ~ érzésit egyszerre elnyeli (330/746).* *Tsemeték, Tövissek, Bokrok, Borostyánok Vagy ha még valami ~ van itt a' mellynél Hajdani Szerelmem emlékezete él (176/19).* *'S bátor ~t, akármit tészek Értte jutalmat nem vészek (309/29).* 3. Eltérő minőségű, fajtájú. *Másképpen fordul az elme, ~ a' szív indulatja Más, midőn a' mord felhőket a' felszél hajtogatja (413a/426).* *A' had környűl állásait El hagyván, ~ gond főzte (114/307).* 4. <Páros használatban:> másféle. *Ah, ~ szomja van szívemnek, Más láng éget, kedves Kints! (425/15)* 5. Másik. *Eggyik tsupa néma, ~ tsak a' jajt szólja, Remegő szavait ketté darabolja (202/33, 56/33).* *Egy indulat erőt vesz ~ indulat (330/743).* *Egynek tetszik szép formája, Másnak deli termete (401/23).*
- Ö: böjt~, egy~, egyet-mást.**
- mása fn** (6)
1. A jelzethez hasonló személy. *Sőt Teréziánk' magzatja, A' ki néki mássa volt Lett vad mérgek' áldozatja (257/46).* *Boldog Pár! So-*

kat kerestem Párod a' világban, 'S im mai nap feltaláltam Mássod' a' Somogyságban (307/32). **2.** Vminek hasonmása, másolata. Itt danol ő, 's az erdőnek Rémitő vadonjait Hangjával örömezőnek Mássává tsinálja itt (397a/776). **3.** Vminek a visszhangja. Az Ekhó által visszaadódott mássa az ő nótájának (397*/96/1).

~ (259/299), mássát (26/10).

másfél szn

(1)

Másfél száz: százötven. Pedig az ő veszteségek Másfél százra se mégyen (114/881).

másfelé hsz

(6)

1. Más irányba. Némelly szemeit bé fedte És ~ fordula (231/474). **2.** Máshol. Tudjátok é? Hogy magatok Másfelé andalogtatok, Más tárgyon szűnyókálva (447/20).

~ (397a/654), Másfelé (134/20), más-felé (390/16), más felé (397a/900).

másfelől hsz

(8)

1. Más irányból. A' mint a' Bosporus Európát mossa Más felől Asia partyait tsapdossa (190/2, 25/2). **2.** Más tekintetben, másrészt. Másfelől az Ifjak e' szép hartz' neszére Indulni akartak Hímen védelmére (330/1289). Szeme bízottat, öldöklött: Őlt, 's gyógyított más felől (443/42).

Más felől (267/65, 330/1431, 413a/69, 414).

másik nm

(59)

1. Kettő közül másodikként említett. Egyik kies mellye alá rejtőzik, Másik márvány oldalára könyököl (139/88). Tegnap Csököl és Hedrahely szinte üstökbe kapott, Egy sem akarván botsátni a' ~nak a' papot (326/2). **2.** Második, következő. Az én Nimfám hol van? Egy éjjel ~ Éjig Kiáltom ezt az Égig (158/21). Ez é a' mulatság? A' mellynek utánna A' test még egy ~ mulatást kívánna (197/44). De van még edgy ~ szorgos munka is a' Szöllőben (413a/944). **3.** A többi hasonló közül egy. Néha még többet tesz a' nyomorúlt körül, Ha rajta egy ~ nyomorúlt könyörül (202/130). **4.** Másik világ: álmvilág. [Az álom] Lágy karjain fáradt érzékenységekinket Ringattya 's egy ~ világba tesz minket Hol sok ezer képpel elménk jádtzottattya (14/8, 201/8).

~ (114/130, 162/66, 190/5, 193/13, 199/102,

214/104, 215/79, 231/477, 259/278, 424, 288/40, 330/183, 218, 1919, 341/50, 379*/51/1, 397a/302, 454/476), Másik (231/69, 257/76, 92, 313/103, 330/173, 298, 397a/467, 413a/160), ~ja (114/326), ~at (194/25, 259/294, 313, 330/1708, 337/73), Másikat (400/92), ~át (201/78, 454/630), ~ba (314/16, 330/1665, 413a/798), Másikba (267/76, 426/62), ~ába (238/46), ~on (221/2, 342/6), ~ra (79/2, 111/11, 175/22, 192/15, 260/13), Másiknál (231/65), ~hoz (10/7), ~ig (337/284).

masíroz lk: el~.

maskara fn

(14)

1. Áltöltözet. Ugrál az új havon, nem találja helyét. Öltözik magára sokféle ~t (197/31, 85/31). Fársángolok Véletek Rejtőzvéen szent Maskarában (133/54). **2.** Maskarás felvonulás. Rebeka 's az egész követség megjelent. — Katzagtak az Urak, és brávót tapsoltak, Mert ebből egy jeles ~t gondoltak (330/1098). **3.** Arc ~t játszik: csúnya. És hogy én ne vegyek reám semmi harát Magam képe is tud játtzani ~t (61/10, 254/10).

~t (92/251, 133/48, 52, 166/22), ~ba (231/153), Maskarából (231/332), Maskarára (330/256), Maskarává (248/17).

maskarás mn

(2)

Maskaráson: nevetséges öltözetben. Maskaráson tölti bolond esztendejét (337/36).

~ (330*/136/2).

másként hsz

(11)

1. Más módon, eltérően. Másként vezett a' másikja, A' Kannibálok Katzikja, Matska Úr évé ezt meg (114/326). **2.** Egyébként, más-különben. Te zendited meg Nevedre A' ~ néma lantot (307/74). Mert az illyest elmondani, ~ is az én gondom (326/54).

~ (326/12, 32, 330/49, 829, 406/9), Másként (330/1423, 413a/885), más ként (266/7).

másképp(en) hsz

(5)

1. Más módon, eltérően. Másképpen fordul az elme, más a' szív indulatja Más, midőn a' mord felhőket a' felszél hajtogatja (413a/426).

2. Egyébként, más-különben. Mert rövid másképpen El gyengült láthatára (231/105).

más képp (413a/820), *másképen* (176/92), *Másképpen* (92/60).

máskor hsz

(1)

Más időpontban. *Ha a' név nap is már ~ fog esni: mit mondanak A' kik engem különben-is főhazugnak tartanak?* (314/25)

máskülönb hsz

(1)

Másként, más módon. *Ha más-külömben nem lehet, Felégetem Azt a' vityillót, 's őtet is Belévetem* (333/53).

máslás fn

(7)

Aszú seprőjén erjesztett finom bor. *Ez a' butella ~ A' megdühödt Világnak Minden tsatépatéját Kiverte a' fejemből* (369/7). *Ma mondom ki végső bútsúm' rövid szóval: Félre, mind ~sal, mind pedig Vinkóval!* (219/14) ~ (87/4, 199/4), *Máslásba* (372/16), *Máslásonn* (156/13), *Máslással* (457/16).

máslásbutélia fn

(1)

Máslással teli butélia. *Mond: Hozzanak elő máslás-butelliát* (330/451).

más-más nm

(2)

Különféle, különböző. *Nagy Sereggel mennek véle a' halálok, Nem egygy féle, más más fegyver vagyon nállok* (192/18). ~ (392/18).

másnap hsz

(5)

A jelzettel követő napon. *'S a' nem alvás után jól esik az álom, Lehet más nap estig aludni* (197/66). *más nap* (330/41), *Másnap* (161/29, 202/144), *Más nap* (239/221).

második szn

(14)

Az első után következő. *Sőt öt hét alatt is férjhez lehet menni, A' kit a' legények el akarnak venni: Egy hét Leány-nézés, ~ szeretés, Harmadik, negyedik, ötödik Hírdetés* (330/421). ~ (210/112, 258/82), *Második* (114/49, 259/410, 330/458, 337/321, 413a/1104), *2dik* (336/69), *2.* (336/9, 78), *II.* (220/25, 225/11, 259/33).

másodszor hsz

(3)

Másodikkal említve. *Elsőben az Urak szabad tettzésünkre Ezt a' gaz Carnevált adják ki kezünkre; Másodszor haladék nélkül felkeressék*

A' nagy Mátrikulát, hogy megégetessék (330/1145).

~ (209/96), *Másodszor* (330/1543).

másolhatatlanság fn

(1)

Megismételhetetlenség. *Alá írta nevét az Állhatatlanság, Hogy örökké legyen ~* (239/232).

másolva in

(1)

Ismételve. *Kezdődik a' Minét. ... Folytatják páronként viszontag ~, Sétáló lábokkal Z betűt ejtenek* (330/490).

másrészen hsz

(1)

Másrészt. *De a' torkos Had, 's más részen A' fogtsikorgató Éh, 'S a vad tábor, hányszor térszen Munkát, reményt semmivé!* (397a/189)

másrésről hsz

(1)

Másik oldalról. *Balzsam 's rózsza szagok fúsák a' barna homálynak Árnyékát, ... Más részről pedig a' Szerelem, 's a' Pannoni Múzsák Szentelt berke vagyon* (450/45).

massa (lat)

(1)

In tota ~: mindnyájan. Hogy azt el hozta az esztendő Tavaszsa, Örvendve örvendünk mind in tota massa (233/28).

másszor hsz

(8)

Máskor. *Másszor tikkadt és el alélt Testem új életre jött, Ha e' híves forrással élt* (129/33). *Adja Isten, így szól, többször is, ~ is, Hogy így megvidúljon köztünk a' komor is* (330/355). ~ (271/6, 13, 310/77, 322/2), *Másszor* (330/828, 425/33). *Egyszer-~.*

másutt hsz

(9)

Máshol, más helyen. *Szabadságot, mellyel itt nem élhetnének Egész bátorsággal ~ keresnének* (77/124). ~ (330/1123, 1348, 330*/173/1, 397a/719), *Másutt* (72/13, 357/13, 391/23, 397a/162).

másuvá hsz

(1)

Máshova, más helyre. *A' vad meghökken e' hangtól, És elszalad ~* (397a/716).

másvilág fn

(2)

A halál utáni élet színhelye. *Szokrates ez, kinél a' Pogányok között Más világra szebben senki sem költözött* (454/684). *Más világ* (16/32).

- mász i** (3)
 1. Kapaszkodva fölfelé igyekszik. *Alól a' mélységben másszák A' meredek szirtokat Ketskői* (397a/661). 2. *Porban ~ vkinél: megalázkodik vki előtt. Ne mássz porba a' főb- beknél, Zengj egyebet keserveknél* (280/29). *másszon* (241/22).
Ik: fel~, meg~.
- máskál i** (3)
 1. <Állat:> ide-oda mászik. *Mennyi pitziny fergek ~nak rajta* (348/29). 2. *Vmit ~: követ vmit. Megvetvén hát ifjú szíve' puha kényjét, Máskálja a' Virtus' és Érdem' ösvényjét* (188/22). 3. <Lélek:> töpreng. *Az én lelkem ... most lomha hernyó módjára Máskál a' fa- nyar bánaton* (426/38).
- máskáló mn** (2)
 1. Ide-oda mászó, csúszkáló. *Szint' olly nagy vagy egy fa' gallyán Máskáló hernyótskában* (397a/862). 2. *Máskáló hamisság: az alantas hazugság. Mikor a' ~ hamisság a' polgárt Nyomja- 's a' szegénynek az igazság is árt* (453/205).
- maszkírozni in** (1)
 Álcázni. *Maszkírozni kéne magát, Így ha mód- ját tehetné, Jó volna, ha e' szép prédát Hor- gára keríthetné* (231/147).
- maszlag fn** (4)
 1. A növény illata. *A Pontinai tó lehell ilylen szagot, Ez is ollyan, mintha éreznél ~ot* (239/120). 2. *Maszlagot kever: mérget készít. Ti mézzel édesítitek, Ha ~ot keverték* (104/10). 3. *Vkinek elbolondítására kieszelt dolog. Éris öszvejárja belől minden tagját Szívére, májjára kiönti ~ját* (330/738). ~ot (353/10).
- mászni in** (2)
Porban ~ : megalázkodni. Te nem sajnálsz ~ porba 'S másoknak rabja lenni, Tsak hogy szabad légyen sorba A' több rabokkal menni (205/17, 16/17).
- mászó in** (2)
 Hason csúszva mozgó <állat>. *A port 's az ab- ban kevélyen ~ férget neveti* (111/14). ~ (454/182).
- massza fn** (1)
 Alaktalan, formálható anyag. *Mindenik el kez- di a' vizess sárt gyúrni Az el készült ~t egy halmozba turni* (26/14).
- masszicusi mn** (1)
 Massiniusi; Massiniusban termett. <Massinius bortermő hegy Campaniában.> *Hanem rakva van Bakhusnak Masszicusi borával* (413a/666).
- mászva in** (1)
 Torlódva. *A' kegyetlen szelek rajta dühösköd- nek, A' habok egy másra ~ erőlködnek* (211/10).
- mászván in** (2)
 1. Ház- és fatetőt ~: ház- és fatetőre felmász- va. *Mást hadd nézzem a' sok kába Mászván ház- és fatetőt, Midőn győző-hintájába' Ele- fántok vonják őt* (397a/479). 2. <Növény> fel- kúszva. *Midőnn osztánn a' szilfákra ~n izmos jövessel Fel nőttek; tépd le lombjait* (413a/910).
Ik: fel~, meg~.
- matematikus fn** (1)
 Matematikával foglalkozó szakember. *Sta- nislau Dubranowszky Mátématikus és Ka- landárjom-tsináló volt a' XVIII Században* (330*/150/1).
- matéria fn** (8)
 1. Olyan anyag, amelyből vmit készítenek. *A Kalamajka egy szőrből való fényes ~, melyet kivált régi Magyarjaink Mentebéllésnek visel- tek* (330*/193/1). 2. Emberi test. *Megvan! vár- tam is egykor azt, Hogy meg bomlik ez a' dur- va ~, És a' dolgos erő kifogy; 'S más formákba ütik makhina-testemet A' dülő Ele- mentumok* (454/546). 3. Beszédtéma. *A' Dá- mák előtt is forr sok Matéria: Az a' szép Ga- vallér kinek az Úrfija? Az a' jeles Kantus ugyan hol készül?* (330/303). 4. Irodalmi al- kotás témája. *Midőn én egy ollyan solennitásra, a' millyen a' boldogult Rhédeiné Asszonyságé vala, a' Lélek' halhatatlanságát választottam ~ül* (454a/3). ~ja (259/296, 454a/25), ~t (192/59), mate- riáról (260/30).
- mathezis fn** (1)
 Matematika. *Isten hozzád hát Mathezis, Ha olly sokba fájhat ez is* (184/39).

- Matinus** fn (1) Helynév. <Hegy Apuliában.> 'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi vászon, Ha Pádus önti a' ~' bértzeit (327/28).
- mátka** fn (1) 1. Menyasszony. Jöttek a' Somogynak mosolygó Szépei. Kik közt a' szép Laura, Szemőnek Mátkája, Ollyan mint Etelka, a' világ' tsudája (330/169). 2. Termőföld. Ekkor minden ható Atyánk az Ether jó kedvébe Termékeny záporral száll le víg ~ja ölébe (413a/865). 3. Virág. Én hozom az ifjú rózsát bíbor színbe, És a' liliumot tiszta muselinbe; Hogy így lakadalmi öltözetben szépen Fogadják el Zefir' tsókját ~képen (330/1928). ~ (330/472, 454/785), ~ja (368*/31/9), Mátkája (330/157), ~t (337/362), (Mátkáját (397a/219), Mátkának (337/345), Mátkával (144/9, 14), Mátkáddal (144/15).
- mátkapár** fn (1) Jegyespár. 'S hogy minden mátkapár egy-egy tántzólást tett, A' Szála 's muzsika mindennek szabad lett (330/503).
- mátkatál** fn (1) Ajándékokkal megrakott, díszes tál, amelyet húsévkor v. pünkösdkor leányok és legények küldenek v. visznek egymásnak barátsághozásuk jeléül. Midőn te mátkatályul Egy csókot adsz nekem: Szívem merőn elájul, Elhallgat énekem (293/5).
- Máttra** fn (5) Helynév. Tátra Szepes, ~ pedig Heves Vármegyében eső szörnyű hegy (267*/14/4). Vigadj Magyar haza! 's meg ne tagadd tömött Javadtól azt a' valódi örömet, A melyért víg hanggal ekhózik a' ~, Az egész országban harsogó vivátra (203/3). ~ (81/3, 267/76, 267*/14/6).
- matrikula** fn (15) Anyakönyv. Sok lévén Carnevál' bűneinek száma, Méltónak ítélte erre minden Dáma, Hogy Matrikulája porrá égettessék (330/1621). Matriculla (330*/185/5), Matrikula (330/824), Matrikulát (330/374, 1146, 1201, 1210, 1274, 1628), Matricullat (330/cím), Matrikulának (330/1156, 1431), Matrikulára (330/1272), Matrikulával (330/1151, 1580).
- mátróna** fn (1) Tisztos idősebb nő. A' Szűz — 's Mátróna — a' szemnek Vét más-más tekintetet (392/17).
- mátrónásodott Ik:** el~.
- matróz** fn (2) A hajó személyzetének legénységi állományú tagja. Azért hogy én Matróz valék, Hogy deákul nem tanulék, Tsak Király volt az Apám (92/145). Matróz (92/100).
- Matskási** fn (1) Családnév. Két jeles Szűz is volt, Bátori, ~, A' mint mutatták a' kövek' mohodzási (237/113).
- Matuzsálem** fn (1) Legendásan hosszú életű bibliai alak. Illy sok ellenség közt nem tsudálkozhatunk, Hogy az öreg szerre kevesen juthatunk, Hogy az élők között nintsenek Nestorok, ... Nintsen Matusálem (215/97).
- Mátyás** fn (8) 1. Személynév. Sok vágott nyelvű ~ itt, A' ki olvassa Mátyásit, Tsak, tsak ásitt (236/12). 2. Mátyás király (1458–1490). Mátyás' ditsóultt Lelke! Tekints alá, Esmérd egedből lábbadozó Hazád (418/113). ~ (267/110, 330*/147/3, 418*/176/6), ~' (306/209), ~nak (248/46), ~ban (259/230).
- Mátyási** fn (5) Családnév. <~ József, költő (1765–1849.) Horvátot illet az, vagy pedig ~t Hogy zengjék a' magyar Hérók' tsatázását (337/393). ~ (235/cím, 3, 243/4), ~t (236/13).
- mauzóleum** fn (1) Kupolás épület mint síremlék. Sok Mausoleumnak itt tört le a' feje, Eltemetve van sok temetésnek helye (237/31).
- Mávors** fn (1) Személynév, Mars. Nemes szívű Barátjával ~ éppen itt lel (368a/84).
- máz** fn (2) 1. Festékréteg. Maradj tehát festő penzel minden ~za Mert e' néked minden műved meg alázza (64/25). 2. Arcfesték. 'S akkor a'

Gráziák tsinosra faragták, És reá a' szépség' ~át bőven rakták (237/92).

mázol i (1)

Ír. Míg az ördög büszke Lelkét 's tetteit ábrázollya, Minden betűit fekete festékekkel mázollya (216/18).

Ik: be~.

mázolás Ö: kép~.

mázolhat Ik: ki~.

mázolni in (1)

Ábrázolni. Nézd mint törekednek a' jót óltásárolni A Virtust fekete színekkel ~ (453/166).

mázolt Ik: be~.

mázos Ö: mézes~.

mazur fn (2)

Szegény, nincstelen ember. A' Mazúr Általad gazdag lehet, 'S mint az Úr Szarvat és szemet vehet (318/25). ~nak (26/47).

mazurka fn (1)

Lengyel eredetű, háromnegyedes ütemű, páros tánc. Jártak ... Mazurkát, Szabátsot, Kozákat (330/552).

meander Ö: arany~.

meanderecske fn (1)

Patak, ér. Apró Meánderetskék Kékelnek a' virág közt, És egy parányi völgyön Eltűnnek ágaikkal (371/5).

mecénás fn (9)

Irodalomnak, művészetnek, ill. írónak, művészeknek anyagi támogatója. És te oh díszem! És méltán legfőbb része híremnek Mecénás! Légy segítője elkezdett énekemnek (413a/565). Virgiliust lelnék köztünk is lenne Homérus Tsak hogy már Maecenást tudna mutatni Hazánk (42/10).

Mecenas (413/1), Mecoenas (245/18), Metzenások (330*/188/8), Metzenásom (413a/4), Meczenást (162/121), Mecoénásokra (245/55), Mecoénással (245/27).

mécs fn (1)

Mécses. Közepén a' sűrű nyálkás setétségnek A' halotti métsék pisla fénnyel égnek (306/38).

mécses fn (1)

Olajjal töltött kisebb edény az ebbe merülő

kanóccal együtt mint világító eszköz. Midőn az égő métsesbe az olaj tsak szikrázik (413a/398).

mecset fn (2)

A muszlim istentisztelet háza. Ti is itt állatok kő szálnyi Metsetek Mellyek a' fellegek közzé rejtettetek (190/37, 25/17).

meddig hsz (5)

Mennyi ideig? Szerentsétlen Belgrád! Óh ~ tántorogsz, Eggy kézről másakra valyon ~ forogsz? (79/1–2)

~ (7/15, 79/5), Meddig (190/44).

Ö: akár~, a~, bár~.

meddő mn (2)

Terméketlen. És a' ~ Platanusfán derék almák állanak (413a/595).

~vé (330*/202/12).

meddőtlen mn (1)

Terméketlen. És az olajjának ~ lombja tenyészik (327/45).

Medéa fn (2)

Személynév. <Kolhiszi királylány, aki Jázont az aranygyapjú elrablásában segítette.> Árgi evedzőkkel nem szállt ide semmi fenyőfa, Nem járt itt még a' ledér ~ is (327/58).

~ (126/46).

medence fn (1)

Az alsótestnek része. Így fektemben illegetném A' medenczéje peczkét (169/94).

Media fn (1)

Helynév. <Helység a mai Irán északnyugati részén.> ~ termő hazája ama boldog almának (413a/648).

Medimna fn (1)

Helynév. <Méthymna borairól híres város Lesbosz szigetén.> Nem függ olyan szüret a' mi hanzánkban a' tőkéről Mint a' millyet téphet Lesbus ~ veszszejeről (413a/613).

médus mn (2)

Médusok; médek; Média lakói, perzsák. Bűzös szájok lehelletét ennek nedvével vesztik A' Médusok, 's az eltikkadt öregeket élesztik (413a/657).

Médusok (413a/658).

medúzás mn (1)

Medúzával díszített. Aegis pedig a' Minerva

Medusás paissa, melyre a' ki nézett, kővé változott (418*/176/1).

medve fn (8)

1. Nagy termetű, sűrű bundájú, növényi táplálékkal is élő ragadozó állat. *A farkasok, ~k, rókák hébe hóba A' sűrű erdőbe mennek prédálóba* (197/15, 85/15). **2.** *Oláh ~:* románok által táncolásra tanított medve. *Betsűlnék tántzodért? ne mondd azt kérkedve, Több betsűlőt talál még egy oláh ~* (254/50). **3.** Csillagkép. *Itt ama temérdek Kígyó tekervényes hajlása, Környül vészi Polusonkat, mint egy nagy víz folyása, Környül vészi a' két Medvét (: vagy a' Göntzöl szekerét:)* (413a/256).

~ (4/12), *Medve* (200/14, 340/48), ~k (327/51).

Ö: *buffán~.*

medvefi fn (1)

Fiatal medve. *Vagy benne két három ~ kopároz?* (313/48)

mefitis (lat) (2)

Ártalmas kigőzölgést, büzt árasztó hely. *Tülnan a' kormos Mefitis Gőzi búzi fojtja meg* (317/125).

~nek (342/8).

meg¹ ksz (34)

1. (Felsorolásban:) és. *Ha már elvesztettem, Kit híven szerettem: Tsupa jaj, Kín, ~ baj Léss az életem* (299/64). *Az ég 's a' föld között függök utóljára, Én Angyal-meg-állat, vagy tsak por-meg-pára* (454/14). **2.** (Megismételt szavak között fokozás kifejezésére.) *Felfogadtam száz-meg-százszor, Nem fogok szeretni más-szor* (322/1). **3.** (Ellentét kifejezésére:) pedig. *De ki igen vastag ki ~ igen lenge Ki igen durva volt ki ~ igen gyenge* (26/27–8).

meg² ik (11)

(Az elhangzott állítás nyomósítására:) igen. *Meghalok. Meg — de míg a' sirba szállok, Nyíl meg, óh gyászos Levél!* (282/19) — *De megtanítjuk ma ezt a' kótyonfítyet. Meg!* (330/1135).

még¹ hsz (522)

1. (Annak nyomósítására, hogy vmely cselekvés, történés, állapot nem zárult le, tovább tart.) *Meleg volt ~ most-is a' hív Magyaroktól*

Levelére mélyen raggatott tsókoktól (188/71). *Nem volt ~ koldussa akkor a' Törvénynek, Nem született senki gazdagnak szegénynek* (200/51). *Élt ~, de nem tudta, 's eszméletlen' hevert* (330/1404). **2.** (Annak kifejezésére, hogy vmi egyelőre nem történt meg, ill. csak kezdeti szakaszában van.) *Ah, az engedetlenség Semmi jót nem szüle ~!* (257/109) — *Lessz ~ a' Magyarnak olyan ditső neve A milyen volt a' Márs mezején eleve* (81/25). **3.** (Annak kifejezésére, hogy vmi bekövetkezésének a lehetősége egyelőre nem szűnt meg.) *Bár most szép Napodat felhők fedezték be, Ki fog ~ derülni Eged, vidám kékbe* (222/68). **4.** (Annak kifejezésére, hogy vmely cselekvés, történés a jelzett időszak vége előtt bekövetkezik, ill. bekövetkezhetsz.) *Míg ~ az égbe térnék, Feljárom e' világonn Több földi tartományt is* (185/207). *Most botsáss el: egykor ~ Eggyesíteni fog az Ég* (454/883). **5.** (Annak kifejezésére, hogy vmi minősége nem ért el vmely határt, ill. nem haladt túl rajta.) *Épen, míg ~ el nem száradt a' törzsökje, Illyen volt a' Jónás' fél érésű tökje* (254/39). **6.** Ezenkívül. *Sőt ~ a' beszéd is egygy olly tsalható jel* *Hogy minden szándékot palástolhattz ezzel* (28/11). *De van ~ edgy másik szorgos munka is a' Szöllőben* (413a/944). **7.** (Fokozó szóként.) *Hát ~ ha eggyesülnek E' kedves érzések?* (273/6) — *Hellyén van ~ az én eszem; Ollytól nem is tanulok, Kinek kobakja korpavár* (316/21). **8.** (Annak nyomósítására, hogy vmely személy, dolog nagymértékben felülmúlja a többit.) *Ez, a' tökéletlen embert le vereti, Még, a' mi kínosabb, élvén el temeti* (193/48). **9.** *Még sincs:* annak ellenére sincs. *Ah azólta nintszen semmi nyugodalmam, Még sints e' kínomért leg kisebb jutalmam* (196/42).

még² hsz (2)

Míg. 'S ~ fiatal fejünk gondba 's őszbe merül, És hogy bátorságba tehessük magunkat, Im fel kell áldoznunk a' szabadságunkat (454/206). *Hogy ~ a' te lelked az élők' földén él, Kedvesebb az sok száz Lelkek' életénél* (253/78).

megad i (17)

1. *Vkinek ~ vmit:* részesít vkit vmiben. *Egy*

híjját esmértem Öröminnek még: Lilla' szívét kértem; 'S ~á az Ég (427/32). *Dupla áldozattal adom meg hálámat* (330/878). **2.** ⟨Pénzt, árat megfizet.⟩ 'S ha meg nem adom a' selyem Árrát, rólam a' pendelyem Rövid időn le húzzák (114/606). **3.** ⟨Föld⟩ megterem. Föld maga is, bár nem kérték, mindent önként ~ott (413a/144). **4.** ⟨Tartozást, adósságot⟩ kiegyenlít. Vártam, sokat vártam, azt nem mondhatjátok; Várásom' bérét hát mért meg nem adjátok? (330/758) **5.** *Megadja magát a halálnak:* meghal. Ki a' hatvan hetet már jól meg haladta, A' midőn magát a' halálnak meg adta (215/104). **6.** Meghódol vki előtt, nem áll ellen vkinek. Így szóllott, és magát a' Nimfa ~ta, Tudván, édes iga nyögni ő alatta (330/1389). *Dámonom, Kintsem, ~om magam már!* (381/1) *meg adom* (92/167), *Megadja* (259/252), *adja meg* (263/24), ~ta (259/400, 344/12), *meg adták* (92/219). — *add meg* (111/59), *Adják meg* (74/24, 210/110).

megadni in

(1)

Elismerni. *Tudom, hogy létedet nem lehet tagadnom, És hogy nem vagy te test, azt is meg kell adnom* (454/70).

megadván in

(1)

Létrehozva. *Tsak azért oszolnak széellyel a' fellegek Hogy a' színt meg adván gyász színű szőnyegek Lássák a' sok veszélyt a' meg borzadt egek* (52/26).

megágaz i

(1)

A fa ágait megritkítja. *Minden árnyék tartó fákat körül te ~ol* (413a/175).

megaggott mn

(1)

Megaggott esztendő: múltban levő év. *Most jönnek már ... A' ~ esztendőnek Legkomorabb részei, Borong tolong a' kedvetlen Őszi felhő* (389/72).

megakaszt i

(1)

Félbeszakít. *A harag, bosszúság gyakran kilankasztja, 'S Plánumának folytat közbe ~ja* (330/1000).

megaláz i

(2)

1. Megszégyenít. *Maradj tehát festő penzel minden mázza Mert e' néked minden műved meg alázza* (64/26). **2.** *A halál ~ vkit:* meghal.

Jövel te is addig, míg meg nem aláz a' Halál (213/119).

megaláztatott in

(1)

Megaláztatott örömmel: szégyenkezve. 'S a' töltt pohárba szállván *Megaláztatott örömmel Fül a' szelíd habokba* (319/21).

megáld i

(11)

1. *Vkit, vmit ~:* Isten kegyelmét kéri vkire, amely közösségre. 'S *Uram, el nem bocsátlak, míg meg nem áldasz engemet* (342/14). **2.** ⟨Isten, sors⟩ kegyelmében részesít, boldogít. *Óh már az ég esmér Téged, 'S letette jutalmodat; Megőriz kedves Férjeddél, És ~ benneteket* (454/962).

~ (259/344); ~od (397a/549), ~ja (259/329), ~játok (413/13), ~lak (217/131). — *Áldjon meg* (222/88, 91, 237/133); *áldja meg* (215/124).

megáldhat i

(1)

⟨Sors⟩ kegyelmében részesíthet, boldogíthat. *De hogy megáldhassa az ég Pannóniát* (259/277).

megáldott in

(1)

A sors kegyelmében részesített. *Mint vetődtem e' meg áldott Földre?* (161/7)

megáll i

(41)

1. Járását abbahagyva állni kezd, nem megy tovább. *Az erdőn által utazván, Kadarkútra bé mentek, Megállának 's Hedrahelybe kettőtől bé izentek* (326/10). *Szép Nítze! — jer, 's ne fuss el. Nem állsz meg? — ah hitetlen!* (186/43) — *A rezzent gyikotska a' gaz között tsereg, Meg áll, liheg, száraz torokkal sziszereg* (84/18, 196/18, 380/18). **2.** *Megáll a szemem vmin:* feltűnik, megtetszik neki vmi. *Ennek hajnalszín ortzájin Szemei meg állának* (231/124). **3.** *Szeme-szája ~:* meglepődik és dühbe jön. *Meg állt erre szeme, szája Plútó János Uramnak, Lángba jött a' két pofája* (92/253). **4.** ⟨Mozgó tárgy⟩ mozgását abbahagyja. *Megállnak a' folyóvizek, megreped a' föld' gyomra* (413a/485). **5.** ⟨Vminek a romlása, pusztulás⟩ nem folytatódik. *Szerentsétlen Belgrád! ... Állj meg örökösen, 's pihenj utóljára E' két félszomszédnak állandó nyugtára!* (79/3) **6.** ⟨Személy⟩ nem folytat vmit, nem beszél tovább. *Itten meg áll, és én kö-*

nyörgők eggy Kőnek (217/87). *De meg állj, barátom, ilyen ítéletet A' régi időben még Midás Úr se tett* (254/15). *Állj meg! Állj te irgalmatlan! Illy nemes rabra méltatlan A' te ólom kebeled* (443/101). **7.** <Személy> mint vmiről számot adó vki elé áll. *Odin előtt félelemnek szavával nem állok meg! Lefolytak élttem' napjai: mosolyogva halok meg?* (454/431) **8.** <Madár> énekét abbahagyja. *Azonnal vig énekében Ő is egyszerre ~* (397a/798). *Fújja trillás tillinkóját: Megáll, 's hallja másfelé Hogy az erdőknek ekhóját A' sok síp hogy' futja bé* (397a/654). **9.** Megállít. *Meg állja a' széledőket, 'S jól öszve attázván őket Vissza űzi mérgesen* (114/767). **10.** <Fogadalmat> megtart. *Felfogadtam mindenekre, Rá se nézek ökemekre; Mert mind vesztembe kerül. — Meg is álltam emberül* (322/20). **11.** Megáll vmit: elvisel. *Előbb a' Szűz meg nem állta E' nagy Udvariságot, Akármelly szépen instálta Az Úr a' szabadságot* (231/423). ~ (397a/325, 660, 413a/830), *meg áll* (176/66, 231/182), *Meg áll* (114/702), *áll meg* (45/7, 330/708), *meg álnak* (71/23), *meg állt* (231/166). — ~j (330/807), *meg állj* (61/15, 17), *Megállj* (26/49, 441/15), *Meg állj* (254/17), *állj meg* (337/165), *Állj meg* (212/73, 268/102, 330/1993), *állj meg* (174/9), ~jatok (259/596), *Álljatok meg* (330/87).

megállapodik i (1)

Megnyugszik. *Csak állapodj meg hát néma figyelemmel, Vedd észbe, illetél milyen sérelemmel* (212/13).

megállapodva in (1)

Megállva. *A' Lepkék megvidámodva, 'S önnön választásokon Soha meg nem állapodva, Lengnek a' virágokon* (397a/443).

megállhat i (1)

Megnyugodhat. *Eggy helybe meg nem állhat Tsélsap ledérkedése* (185/117).

megállható mn (1)

Magtartható, megőrizhető. *Az újra felgyúlt hartzok után hogy ezt Megállhatóvá tégye Kegyes Fejünk, Gyűlésre hívja Nemzetünknek Hű Fejeit 's Követit Posonyba* (445/46).

megállít i (2)

1. Odahat, hogy vki, vmi megálljon. *Kinek pora felett állítsd meg lábodat, Esmérd meg e' hozzád szólló barátodat* (217/51). **2.** Folyamatot félbeszakít. *Mért állítád meg életemnek Szélfelfutott patakjait* (379/51).

megállítódik i (1)

Megállapodik, dönt. *Ezen sokáig rágódik Végetlen böltessége, Míg végre meg állítódik 'S Bika lessz ő Felsége* (231/157).

megállni in (1)

<Mozgást> abbahagyni. *A' vadak e' körül meg nem mernek állni* (454/309).

megállván in (3)

1. <Mozgást> megszüntetve. *E' számra ~, köz-éjek férkeztem* (290/27). **2.** <Szerv> működését abbahagyva. *S ez az érző Szív ~, Lelkem egy nagy, egy hideg, Egy vég sohajtássá válván Lilla' mellén szűnjön meg* (428/185). *Meg állván* (231/321).

megalszik i (1)

<Tűz> megszűnik égni. *Mellynek tüze most is lángol, meg nem aludtt azólta* (241/11).

megannyi nm (11)

1. Akármilyen sok. *Darabos kősziklák lapanganak nálla, Hová mint meg annyi Atlás teste szálla* (211/8). **2.** Még egyszer annyi. *Tíz rósát hinték lovára Meg annyi tsókot magára* (112/20). *A' férjfi ~, mint az Asszony, látom: Mért nem jut hát köztök nékem egy sajátom?* (330/781) ~ (337/118, 342), *meg-annyi* (330/388, 859), *Meg-annyi* (330/186), *meg annyi* (77/75, 211/27, 238/26).

Ö: meg~.

megárad (1)

Felhalmozódik. *Őszve fatsart szívem' belső titkos Kamarájának Rejtekébenn a' búk zúgó habbal meg-áradának* (162/112).

megaranyozó in (1)

Aranyló fénnel megvilágító. *A' világosságot hozó Hegyeket meg aranyozó Nap sűgárait szemlélhettük* (123/35).

megaranyoztat i (1)

Aranyfestéssel bevonat. *Kegyes Grófné! ki*

hallgattad Fülemülém' jajjait, 'S érttek ~tad Ciprusfámnak ágait (428/195).

megaranyzott in

(1) Megvilágított. 'S oly tsillogva függnek onnan Alá a' kis állatok, Mint a' holdfénytől újonnan Megaranyzott harmatok (397a/988).

megárt i

(2) Múló jellegű rossz hatást okoz. Habzó klázlikat kell kiinni salvéval, Ha ~ öntsük le fekete kávéval (336/42, 266/26).

megásatni in

(1) <Földet> meglazítani. Az ültetett temetéknek tövét jól meg hordatni Gyakran szükség lesz új földdel, 's kapával meg ásatni (413a/897).

megásott in

(1) Ásással létrehozott. Ezt mondja ~ sírjának szélében (454/412).

megaszalt in

(2) Kiszáritott. A' nap kettőztetvén hév tüzét ... A' tőle meg-aszalt természetnek szomja A' rétek' haldokló virágít le nyomja (198/11, 86/11).

(2) **megaszik i**
1. <Virág> elfonnyad. Szép Húgom! ... Úgy éld virágít a' tavasznak, Hogy majd ha mellyeden megaszak, Elveszteket ne bánd (391/5). 2. <Torok> kiszárad. És hogy torkom meg ne aszszon; Mondom: Éljen Bátsi is! (438/27)

megaszni in

(1) Megöregedve összezsugorodni. Úgy is leányfővel kell néked megsznod (330/816).

megaszván in

(1) Nedvét veszítve összezsugorodva. Vagy mint midőn az ért uborkát leveszik, 'S a' napon ~ a' kótz közzé teszik (330/238).

megavult in

(1) <Emlékezet> feledékeny. Múzsám ... a' hóld fénye alatt epekedve zokogja A megavúlt emlékezetet (450/50).

megázik i

(3) 1. Vizes lesz. Én bé viszem a' hátamon, Hogy segge meg ne ázzon (114/181). 2. Berűg. Oda neki, nem a' világ, ha egy kitsint meg ázunk, Rá tántzolunk, rá kávézunk, rá alszunk, rá pipázunk (310/35). 3. Telitődik. Igyunk barátim! A' komor Bú' lángja nem tsatázik, Ha mádi

borral a' gyomor A' kis pokol meg ázik (166/4).

megáztat i

(2) <Eső> hulló nedvességével átitat vmit. Tegnap leszálla tsendes Tseppekkal egy esőtske, Megáztatá az erdőt, És a' mezőt; vízével (352/19, 107/19).

megáztatván in

(1) Addig tart folyadékban vmit, míg a kívánt hatást el nem éri. Sok babirkálni szokott a' vetni való magvakkal Meg áztatván salétrommal 's barna olaj salakkal (413a/207).

megbájol i

(2) Elbűvöl. Lilla! ... Érzésimet megszedité, Megbájolá, részegité (447/5). meg bájolá (134/5).

megbakkant i

(1) Hangadással megijeszt. Kinek kedve nem volt, vagy pedig nints kedve, Bakkantsa meg haza mentekor a' Medve (340/48).

megbán i

(4) Sajnálkozás, lelkiismeret-furdalás fogja el vmi miatt. Meg bánja még, ha későnnis, magába, Hogy nem segélt e' Felséges Munkába (171/9). ~od (155/4), meg bánja (454/678), ~ta (428/13).

megbánni in

(1) Sajnálni vmit. Előbb kellett volna megbánnod; 's nekem már Mindég, de kivált most legfájdalmasabb már (176/93).

megbánt i

(2) Megsért vkit. Mégis szántok' ez a' bú Megbánt, férjfiak! engemet (454/712). Sokba ~ottak, Sokba! tsúfot tettek, azt az átkozottak (330/819).

megbántatás fn

(1) Bántalmazás. Csak fogok és körmök van az álatoknak Ezzel álnak ellent meg bántatásoknak (453/112).

megbántott in

(1) Megsértett, meggyalázott. Megbántott hamvait jobbágyi tsókolták, 'S vérét a' trónusra vállaikon tolták (337/311).

- megbátorodik i** (1) *Megbatsáss! Hogy Hozzád farsangra bé-*
Bátrabb lesz. *A' Princess ~ 'S Már nem fél a'*
szarvától (231/235).
- megbecsül i** (3)
1. Tisztel vkit. *Itt Istent félik 's Attyokat meg*
betsülik (413a/1028). 2. (Időt) értékel, jól ki-
használ. *Szárnyan jár az idő, Betsüld meg na-*
podat (452/34). 3. *Megbecsüli magát: örzi be-*
csületét. S érezvén jobban-jobban nemzeti
méltóságogot, — betsüld meg még az aprók-
ban is magadat! (330*/156/15)
- megbecsülvén in** (1)
Tisztelve. *Én felkelvén és az Úr vén Ortáját*
megbetsülvén arra kérem, hogy ezen hí-
valkodó veres Úrfiak közé ne adja magát
(238*/144/1).
- megbékél i** (2)
1. Megbékül, megnyugszik. *Ha haragszol,*
megkövetlek; Békélj meg, szép Angyalkám!
(434/2) 2. Összhangba kerül. *Így békéljék meg*
a' Betsület 's Szerelem! — Hordozzon, Fiam,
az isteni kegyelem (268/123).
- megbékőz i** (1)
Megkötöz. *'S Vénus' övszorítójával Megbé-*
kőzza lábait (368a/56).
- megbélel i** (1)
Ellát vmivel. *Végre meg bélelte a' majom lel-*
kével (26/31).
- megbilincsel in** (1)
Bilincsbe vert. *Kijöve Carnevál a' vén Porko-*
lábbal Arany nyaklántzokkal megbilintselt
lábbal (330/1614).
- megbilleg i** (1)
Megbillen, megmozdul. *Ni e kis rózsabokor*
hirtelen Mint meg rezzent ... Levelei s ágai
Tövisse s virágai Ni, mind meg billegtenek
(139/8).
- megbíz i** (2)
Ráruház vkire vmilyen feladatot. *Megbízta*
esmértt Virtusid a' Nemes Szathmár, 's Kö-
vetnek küld ide tégedet (445/49).
Bízd meg (337/159).
- megbocsát i** (9)
1. (Sérelmet) nem ró fel többé. *Szánlak in-*
kább, és magamban Megbatsátok gyöngy
alak! (449/24) 2. *Megbocsáss: ne haragudj!*
- Megbatsáss! Hogy Hozzád farsangra bé-**
szállnak Azok, kik esmérnek, szeretnek, csu-
dálnak (382/11). 3. *Bocsáss meg: <szemrehá-*
nyás udvarias bevezetéseként.> Mi ugyan,
megbatsáss, már azt hittük vala, Hogy szám-
kivette van a' Törvény' angyla (337/11).
Megbatsátok (434/24). — *Megbatsáss*
(322/44, 438/1), *batsáss meg* (443/32),
Batsáss meg (454/327), *Batsáss-meg*
(428/205).
- megbódul i** (1)
A feje ~: esztét veszti, megbolondul. A' fejem
már majd megbódul, Annyi a' gond melly rám
tódul (389/61).
- megboldogult mn/fn** (5)
I. mn Elhunyt, meghalt. *A' Megbold[ogult]*
Asszonyosság Karaktere (454/767).
megboldogult (442*/221/6), *Megboldogultt*
(442*/221).
II. fn Jobblétre szenderült személy. *Engedjé-*
tek immár, kérlek, hadd menjek be A' meg
bóldogultak közzé a' mennyekbe (215/152).
meg bóldogultan (214/80).
- megbolondul i** (1)
Megzavarodik. *De tudom én, tsak várjanak,*
Mit kell tsinálni velek, Hogy mind meg bo-
londuljanak Amaz Achitofelek (114/457).
- megbomlik i** (1)
Vminek felbomlása bekövetkezik. *Megvan!*
Vártam is egykor azt, Hogy meg bomlik ez a
durva matéria, ... 'S más formákba ütik mak-
hina-testemet A' dúló Elementumok
(454/546).
- megbont i** (1)
<Szervezett csoport> bomlását megindítja. *Ki-*
tsibe múlt, hogy a' sort meg nem bontották
(239/162).
- megbontani in** (1)
<Tárgyat> szétszedni. *Kitsiny volt a' kapu, le*
kellett rontani, De elébb még magok kezdték ~
(239/194).
- megborzad i** (2)
<Tenger> hullámozni kezd. *Megborzad a' setét*
tenger, mivel hallja Melly bús hangon mormol
a' rémült ég' alja (202/5, 56/5).

- megborzadt** in (2) Gondolom termetéből, Ha szemeim meg nem tsalnak, Tám királyok véréből? (114/58)
 Vihartól felvert, viharos. *A' ~t Berkek' retten-tő Zúgása, A' Madarak' szerteszélyel Kó-válygása, E' vigályos Tseppek, mellyek ránk szemzenek Sebessen repülő Veszélyt jelente-nek* (143/13).
meg borzadt (52/27).
- megbosszul** i (1) **megcsalatkozik** i (1)
 Bosszút áll. *Lám a' Henrik' népét meg-bosszulta népe, Eltörtt koronája ismét fényre lépe* (337/309).
 Csalódik. *Szívem reményében megsalatkozott, Nintszen nyugta bús fejemnek* (100/3).
- megbosszulni** in (2) **megcsalhat** i (1)
 <Vki, vmi sérelméért> bosszút állni. *Tudom, ti sem fogtok tőlük elfajulni, Királyt, hazát ké-szek lesztek megbosszulni* (460/129).
Megbosszulni (259/118).
 Félrevezethet. *Bártsak téged', erős vad ész, Megsalhatna nemesb sorsra esenkedő Szívem* (454/558).
- megbotlik** i (2) **megcsalt** mn (3)
 1. *Megbotlik a lába:* vmibe ütközve elveszti egyensúlyát. *Meg botlott a' lába 's a' porba le esett* (248/24). 2. *Erkölcsei botlást vét. Isten! ... A' te tőled adott lámpásodnál forgok, Melly mikor megbotlom, jóra akkor vezet* (454/331).
 1. Csalítól megfosztott <horog>. *Az halász fügven a' redves kő szálakonn Igazít a' meg tsalt halászó horgokonn* (83/34). 2. Félrevezetett. *Ím a' megsaltt népek bilintset tsörgetnek, Europa' roskadt oszlopi reszketnek* (337/77).
megsaltt (397a/77).
- megbotránkozás** fn (1) **megcsap** i (4)
 Erkölcsei felháborodás. *Sok nemesebb lelkek' meg-botránkozása Ez helyek' képtelen travesztialása* (219/63).
 1. <Szél> megmozgat. *Itt van már November didergő hónapja Hideg szele a' fák ágait meg tsapja Meg halva el hulnak a' sárga levelek* (87/50, 199/80). 2. <Kedvet> megkap; jó kedve lesz. *Egy szóval a' kedvet ki ki úgy meg tsapja A' mint kívánhatja tőlünk Bálint napja* (266/27).
megtsapja (336/47).
- megbúsul** i (1) **megcsapott** mn (1)
 Szomorú lesz. *Erre meg búsult szívébe Üregjári, hevesen Kiált, 's Obester Krötebe Üti kardját mérgesen* (114/658).
 1. Meghibbant, féleszü. *Hát ti lenpogátsán hí-zott, erdő-vágó, megtsapott Csökliek! Nem akarjátok adni nekünk a' Papot?* (326/21)
- megbúsult** mn (1) **megcsendesedik** i (1)
 Szomorú. *El jutván e' kortsomához A' meg-búsult Húriel Bé tipeg 's Antal Gazdához Bús szavát így kezdi el* (317/128).
 Megnyugszik. *Zafir többször is hadd fújjon Rám e' virágok felől, Mellyre szívem megví-düljön, Megtsendesedik belől* (397a/1176).
- megbűntet** i (2) **megcsíp** i (3)
 Büntetéssel sújt. *Majd megbüntetendi ez sok kegyetlenséged'* (257/201).
 1. Két újja közzé szorítja vkinek a bőrét. *De alig tsípte meg Károly egy keveset, Elejté a' könyvet, 's a' lábára esett* (330/1285). 2. <Méh> fullánkjával egyet szúr. *Ha mézet ad is a' Méh, Fülánkja néha ~* (411/4).
Megcsípte (370/3).
- megbűnteti** i (2) **megcsíp** i (3)
 Büntetéssel sújt. *Majd megbüntetendi ez sok kegyetlenséged'* (257/201).
 1. Szerelmi hűségét megszegi. *Esküszöm; 's e' szent hitemnek, Mellyet adtam Édesemnek, Pontjait meg nem csalom* (275/9). 2. Elámít, félrevezet. *Csak maradj magadnak! Bízatom valál; Hittem szép szavadnak: Mégis ~ál* (427/16). 3. *Ha szemeim meg nem csálnak: ha nem tévedek. Én az urat nagy Marschalnak*

megcsípven in (1)
 (Méh) fullánkjaival megszúrva. *Megtsípven a' kis Ámori Eggy méh, mikor mézet lopott mérészenn* (152/1).

megcsókol i (9)
 1. (Tisztelete jeléül) csókot ad. *Maga a' Tsók méltó volna, Hogy minden Szép rád hajolna, Megtsókolna!* (236/42) 2. (Búcsúzáskor) csókkal illet. *Isten hozzád! Többet nem szólt, Nyakamba borúlt, 's ~t* (429/24, 112/24). 3. Szerelme jeléül csókkal illet. *De én annak adom tserébe szívemet A' ki legelőször megtsókol engemet* (330/1458). *megtsókolja* (330/1479), *megtsókolám* (306/124), *Megtsókolám* (333/24), *meg tsókolta* (135/24). — *megtsókoljam* (409/36).

megcsókolván in (1)
 Csókot adva. *Akkor meg tsókolván szép Com-mendánsnémat, Ser'gemmel meg tészem néki Parádémat* (238/77).

megcsonkít i (1)
 Csökkent, kisebbít. *Hát az én hatalmam, a' mellyet mindenek Az egész világon eddig esmértenek Így tsonkíttasson meg?* (330/659)

megcsorbult in (1)
 Csorbává vált. *Kik megtsorbult, a' vagy tompa Szántó-Vasat hegyeznek* (413a/270).

megcsóválván in (1)
Fejét ~: nemtetszése jeléül jobbra-balra ingatja fejét. *Ki hogy fő nélkül maradt Fejét meg tsóválván mondott Eggy keserves Adieut* (114/824).

megcsökken i (1)
 Gyengül. *Sok szegény Legénynek megtsökken szándéka* (245/43).

megcsördül i (1)
 Dörren. *A' puskák' erdeje tűz láng közt megtsördül* (267/51).

megcsúfolt in (1)
Megcsúfolt békesség: a győztes által diktált béke. *Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak, Báró Krayt — a' kit a' megtsúfolt békesség' Bosszúllójának szült a' vitéz Szepesség* (337/379).

megcsüggedt mn (1)
 Szomorú. *Meg csüggedt ortzáid halavány*

halmára A bánat ülljön 's légy valójában Má-ra (212/5).

megdagasztgat i (1)
 Többször, ismétlődően dagaszt. *Nem várnám én, hogy meg kelne Gyakran meg dagasztgatnám* (169/102).

megdicsőült mn (1)
 Túlvilági dicsőségben részesült. *'S a' Kelle-mek' arany szárnyain Felemelkedsz meg-dicsőült Kedvesed' ölébe Vigadni a' Heroinak örök innepébe'* (299/133).

megdorgálván in (1)
 Leszidva. *Néki mindjárt, öszve hívja a' szeleket, 's meg dorgálván őket ... mind haza felé ereszi békével* (202/50).

megdőbbent mn (1)
 Megdobbant, nagyot döngött. *Ím már a' trombiták' rekedt rivadtára Reng a' magyar bértzek' ~t határa* (267/48).

megdördül i (3)
 1. (Ágyú) löni kezd. *Megdördülnek, 's men-kövekkel Górálnak mindannyiszor; Szét-szaggatott emberekkel Rakva a' retentő por* (397a/205). 2. (Ég) hirtelen dörögni kezd. *Megdördül az égnek szomszéd boltozatja* (306/127). *meg dördül* (74/16).

megdupláz i (1)
 Megkétszerez. *Rajta! ne késsünk már szenvedő társaim! Duplazzuk meg azt a' tsúfot az If-jaknak, A' mit már ennyiszor reánk raktak, 's raknak* (330/943).

megdühöd mn (1)
 Eszement, megveszett. *Ez a' butella másolás A' ~t Világnak Minden tsatépatéját Kiverte a' fejemből* (369/8).

megdül i (1)
 (Gabona) meghajlik. — *midőn majd a' kalászok meg töltenek Azok terhetől a' gyenge Szárok meg ne düllyenek* (413a/126).

megédesít i (2)
 Kellemessé tesz. *Lelkükből e' víg hangokkal Minden únalom kivész, Mert ~jük csókkal Ott, hol taretos pauza lesz* (424/59). *édesítem meg* (148/44).

- megédesítve in** (1) lenyűgöz. *Karja könnyű, csókja édes — Ah, ne higgy! Bizony ~* (449/18).
- megedződve in** (1) Elcsábítás. *Egy bájos szerető meg ejthetéseért El adják (:óh szegény:) a' szűz Igazságot* (453/222).
- megég i** (2) **megékesít i** (2) 1. Nagyszerűvé, ragyogóvá tesz. *Ezen virtusokat meg ékesítette Ez, hogy eredetét nemes vérből vette* (212/53). 2. Bearanyoz; széppé, boldoggá tesz. *E' Név egész világon Fog nyerni tisztelőket, Ez a' jövő időket Megékesíti még* (259/248).
- megéget i** (1) **megékesített in** (1) *Üszög* pusztít. *Baj is járult a' búzához, az üszög ~i* (413a169).
- megégett i** (1) **megékesített in** (1) *Tűzben elpusztítat. Másodszor haladék nélkül felkeressék A' nagy Mátrikulát, hogy megéget-tessék* (330/1146).
- megégvén in** (1) **megél i** (2) 1. *(Bizonyos kort) élve elér. Majd ha a' negyvent megélem Mint öreg Poëta már* (249/73). 2. Új erőre kap. *Nyílj meg, óh gyász-sos Levél! Tán csak egy szót is találok, Mellyre szívem még ~* (282/22).
- megegyenget i** (2) **megéled i** (3) 1. *Tűzvészben elpusztulva. Ekkor megégett a' nagy Templom is, melly 1564 eszt. ~, 64 eszt. állott a' fala pusztán* (432*/203/3).
- megegyenez i** (4) **megéledt mn** (2) 1. *Elver, megver. Jól meg egyvengeti őket tri-densével; Így mind haza felé ereszti békével* (202/51, 56/51).
- megegyeyez i** (4) **megéledt mn** (2) 1. *Meggyeyez vmivel: összhangban van vele. Ez a' szó mind a' természettel, mind a' nyelvvel, vagyis, mind a' kettőnek Tónusával megegyez* (439*/219/3). 2. *Meggyeyez vmiben: hozzájárul vmihez, egyetért vmivel. Megegyeyezek benne, hogy az Úr bírhasa* (239/140).
- megegyeyezhet i** (1) **megéledés fn** (3) 1. *Meg egyeztem* (453/265). — *eggyezziünk meg* (342/3).
- megegyeyezhet i** (1) **megéledt mn** (2) 1. *Elégedettség. A' tsendes ~ 's boldogság azt vezeti, Ha késő maradéktólis érdemét tisztelte-ti* (241/25).
- megéjt i** (2) **megelégedés' (373/193), meg-elégedéssel** (193/28).
- megéjt i** (2) **megelégedik i** (3) 1. *Megrendez vmit. Délbe ejtsük meg örömet kedves neved napjának* (342/23). 2. *Hatásával fársángig békével, 'S elégedjete meg Vénus' végzésével* (330/2018). *Lelj ekkor valakit ki panaszt ne szólna 'S a' ki volt sorsával meg*

elégedtt volna (453/152).

Meg elégedett (306/269).

megelégedve in

(1)

Elégedetten. *Meg elégedve megy fel a' ditsősségbe* (215/120).

megelégedvén in

(1)

Nem meg elégedvén: elégedetlenül. De ez a' majmoknak leg kevélyebb fajja Szívével az egész világot fel falja. S meg nem elégedvén minden Állatokkal Még ember társát is bírni vágy azokkal (202/101).

megeléghető mn

(1)

Megfelelő. *De tudod, hogy sem más, sem Verbőzti nem ad Meg eléghető vígságokat reád* (266/52).

megelégitő mn

(1)

Kielégítő. *Majd a' dombotskának 's gombnak tsudállása Vezeti a kezét az Ország-újtára, A' ~ öröm forrására* (239/64).

megelégitette in

(1)

Elégedetten, boldogan. *Hol én is a' büszke Világtól megvetve 'S belső érdememmel ~ Töltöm ifjúságom' legszebb esztendeit* (290/14).

megeléglés fn

(1)

Elégedettség. *Harmatos völgyek, lapájok, Hol sok ezer virág leng! Megeléglést hadd szíhasak A' ti jó szagokkal bé* (397a/13).

megelégül i

(2)

1. Megelégedik, megfelelőnek tart vmit. *Békével danoltad bús és víg órádat Alatsony sorsoddal ki megelégtél* (267/5). 2. Jóllakik. *Végre a' vendégek hogy megelégtéltek, 'S már minden poszpásztok asztalra kerültek* (330/345).

megelégülvén in

(1)

Meg nem elégülvén: elégedetlenül. Sőt ajtatos lelke meg nem elégülvén, Utazott pusztákon teve pupra ülven (96/11).

megelektrizál i

(1)

Felvillanyoz. *A' triplázott villám elfogá a' szemét, Megelektrizálta mindenik tetemét* (330/1402).

megelőz i

(3)

1. Hamarabb megtesz vmit. *Néha kívánságimatis Megelőzi* (177/16). 2. Felülmúl. *Hós, a' Bonaparte' Barátja, Megelőzé minden*

arányban Görögország 's Róma' Vezérit (281/2). 3. Megakadályoz. *Igazságokat mindenek Egy szájjal kiáltották, 'S hogy a' kérdést meg előzzék, Felét süssék, felét főzzék: E' vólt a' Judicium* (92/124).

megemeltet i

(1)

Rávesz vmit, hogy felemeljen vmit. *Férjhez nem mentt Leányokkal, valamely darab fát vagy tőkét nevetségnek okáért megemeltetnek* (330*/164/6).

megemészt i

(10)

1. <Táplálékként> elfogyaszt. *Ti Vadak! min-dennek aki koholója Valék: légyetek most testem koporsója Ezen testet, ... Mardosó kínokkal itt meg emésztétek* (77/202). 2. Lassan tönkretesz, elpusztít. *A' nagy Várat és kis Birodalmakat Vastag rosda emészt meg* (338/40). *Jaj, enyhítsétek emésztő Tüzemet, mert már ~ ő* (175/20).

~ (412/20, 433/59), *meg emészt* (215/54), ~i (129/48, 425/41), *meg emésztette* (129/42). — *meg emésszen* (453/276).

megemészthetvén in

(1)

Meg nem ~: nem képes tönkretenni. Magának is el nem kopó örök oszlopot teve Mellyet meg nem emészthetvén sokszáz idő haladék Háláadó tsokkal venni fog a késő maradék (111/69).

megemésztő mn

(3)

Pusztító. *A' Hatalmas Szerelemnek Meg-emésztő tüze bánt Te lehetsz írja sebemnek Gyönyörű kis tulipánt!* (444/2, 265/2) *Meg emésztő* (150/28).

megemleget i

(2)

1. <Szép emlékü dolgot> újra meg újra emleget. *'S ekként kézfogójok itt létemben essék, Hogy megemlegezzék* (330/478). 2. <Fenyegetésként:> *Meg-emlegeted ... a' M. Istenét: ezért olyan nagy bajod lesz, amit nem fogsz elfelejteni* (267*/19/16).

megemlékezik i

(2)

Vkiről, vmiről ~: visszagondol rá. Még a' pompás Bétsbe töltöd Te kedvedet, ... Meg sem emlékezel rólunk, hébe-hóba (279/10). *Szép-pek! ajándékot tőlünk is végyetek, Hogy e' jeles Napról megemlékezzetek* (330/2028).

- megemlít i** (7) *meg érem* (169/56), *meg éri* (202/97), *Megéri-tek* (259/515).
- Vkit ~: emleget vkit. Te majd valyon többé Megemlitsz-é ugyan!* (158/8)
- Megemlitsz* (158/16, 24, 32, 40, 48, 56).
- megenged i** (18)
1. *Vinek ~ vmit: beleegyezik, hogy vki tegyen vmit. Óh, engedd meg, hogy meghintsem Vélek orczád' két felét* (289/25). 2. *⟨Körülmény:⟩ lehetővé tesz vmit. Ezeknek tördelt jajjai Ótet addig kísérték, Míg a' Tenger dagályai Látni még meg engedték* (231/282). 3. *⟨Fenntartás-sal⟩ elfogad, elismer vmit. Bár annyival nem kérkedek A' mennyit én reám vetsz: De mégis, ah, ~ek Mert vele úgy ketsegtetsz* (168/11). 4. *Megbocsát. Engedj meg, ellened, ha mibe vétettem, Isten hozzád, én már mindent meg engedtem* (222/97–98). *De nekem az Urak most ~jenek, Hogy tiszteletekre tsak lélekbe menek* (325/7). ~ (465/20); — *Engedj meg* (454/823); *engedd meg* (170/70, 438/51), *Engedd meg* (268/53, 295/1, 337/251, 379/130, 405/19, 21, 25), *Engedjük meg* (330/475).
- megengedni in** (1) *Megbocsátani. De méltóztassanak meg engedni kérem, Hogy ezt az uriás lármát nem ditsérem* (197/89).
- megenyhítő fn** (1) *Jótevő. Ízis pedig, ki ő vele Volt népe' jól-tévője, Hold lett — a' szegény munkásnak Édes ~je* (307/8).
- megenyhülés fn** (1) *Az ég ~e: az időjárás melegedése. És a' kemény télnek néha nem volna pihenése 'S pártját nem fogná a' földnek az ég megenyhülése* (413a/887).
- megennyi nm** (1) *Ugyanennyi. Ha téged én, Galambom, Tisztellek ennyi Tsókkal: Tisztelj te is Galambom, Engem meg ennyi Tsókkal!* (180/12).
- megér i** (5)
1. *Vminek bekövetkeztek még életben van. Leg-alább e' közös vég-veszedelemben' Az a' vigasztalás fog szállni szívembe, Hogy a' tomboló bűn' jajját is ~em* (454/163). 2. *Vmivel ~i: beéri, megelégszik vele. Meg érem a' czipóval is, Csak vajtat tegyen bele* (169/159).
- Megéra fn** (1) *Személynév. ⟨A fúriák egyike a görög regévilágban.⟩ Már Lelkemig ér a' Pokloknak hóhé-
ra, Dárdákkal, Fáklyákkal Veri ~!* (223/9)
- megérdemel i** (17)
1. *Rászolgált vmire. Ma úgy is Krisztina napján megérdemli Krisztina, Egy két zsidó betűt vessen érte az Ember ina* (310/37). *Pihenj is meg végre, mert meg érdemletted* (266/55). *Ah, nem érdemel meg egy illy hívet A' te szíved* (295/11). 2. *⟨Dolog⟩ megér vmit. Ah! meg érdemli ez, hogy barátod legyek, 'S elődbe egy szíves tanácsot is tegyek* (202/117). *Meg érdemlené a' Tudósok' vizsgálását régi igaz neviünk!* (267*/15/2) *meg érdemlenek* (330/1106, 368*/23/5), *meg-érdemlettetek* (419/4); *meg érdemlem* (368*/23/4), *megérdemletted* (307/107), *meg-érdemlétek* (241/9), *megérdemlette* (454/773), *meg érdemlette* (299/117, 330/130). — *meg érdemlené* (212/67, 340/25), *érdemlené meg* (330*/173/5).
- megérdemelhet i** (1) *Rászolgálhat vmire. Ezt általam Vénus te néked küldeti, Te pedig add annak, ki meg-érdemlheti* (266/48).
- megérdemlett mn** (2) *Kiérdemelt. Végre ha nyugtató órádat el éred Adják meg az egek meg érdemlett béréd* (74/24). *meg érdemlett* (210/110).
- megeled i** (1) *⟨Hó⟩ olvadni kezd. Kikeletkor, midőn az ősz Hegyekről ~nek A' hóvizek* (413a/51).
- megeleszteni in** (1) *Megengedni, szabadjára engedni. Különbén kár volna magad rettenteni, Gyönyörűségidet meg nem eresztetni* (204/50).
- megelesztett in** (1) *Harsogó. Most egyedül ábrándozik egy vagy két hang. Majd pedig ... a' ~ Trombita-dob-sípszó harsog, kopog, énekel, ordít* (400/84).
- megérez i** (5)
1. *⟨Szagot⟩ érzékel. Szokások holmi pajkosok-*

nak, hogy pipájokba süveg vagy kalapmotskot tesznek, mellynek füstjét ha messzéről a' gulya megérzi, szerte széllal szaladoz (330*/171/5). 2. Vmit előre megsejt. *Meg érzém biz ezt előre Mert álmodtam szépeket* (231/387). 3. Vminek fájdalmas következményét megtapasztalja. *Meg érzi Neptünus, meg jelentvén néki Híg palotájának le-hullt omladéki* (202/45, 56/45).

meg érzetem (134/28).

megérezhet i

(1) (Szagot) érzékelhet. *Sőt a' Bánát, ... A' mellyet a' Magyar 's Török test trágyázott, Olly zsíros füvet tart hogy meg érezheti Szagát sok büszke ló 's el nem szenvedheti* (201/69).

megérezvén in

(2) Észlelve. — *mellyik az ki Tégedet Megérezvén, felébredett* (447/11).

meg érezvén (134/11).

megérhet i

(2) 1. Vminek bekövetkeztek még életben lehet. *Vajha napjaimat addig terjeszthetném, Hogy e' boldog idő' pontját ~ném* (306/160). 2. Vmivel ~i: beérheti, megelégedhet vele. *Még a' mellé pogácsát is Sütők egy jó tepsivel Meg érheti fölöstökre Talán az Úr ennyivel* (169/151).

megérik i

(2) (Termés) teljes kifejlődését eléri. *Így szedik a' vidám népek, mikor megért, A' pirosuló bakart, és a' fejér gohért* (330/289).

megérett (330*/200/25).

megérkezik i

(1) Elér vhova, ahol várják. *Uttzu, egyszer láрма esik, Az Urak meg érkeznek* (92/226).

megérni in

(1) Beérni, megelégedni. *Meg kell érnem, mert, nem vagyok Olly merész, mint kívánó* (169/57).

megeősít i

(1) Fokoz. *És mikor halandó nyelven a' halhatatlanságról mér énekelni, az értelem és az érzés, a' Természet, és a' Vallás erősítik meg az ő szóját* (454a*/257/6).

megért¹ i

(1) Megtud vmit. *De ha kérdik — ki volt — ki ezt*

írta Varró Úrnak, így értse meg: egy szegény vers-varró (228/36).

megért² mn

(1)

Vmit elért (korban). *Már az ősz hajakból font ezüst korona Homlokára ritka tiszteletet vona, Midőn a' keserves próbák mezejébe El esett éltének meg ért vénségébe* (215/108).

megért³ mn

(6)

Teljes kifejlődését elért; érett (növényi termés). *Mint egy ~t boróka, Melly tiszta hóra hullott ... Olly édes, egy kerekded Szeplőcske Lilla' mellyén* (355/1). *A meg értt búzák gazdag feje Múlattatták szíveinket* (123/39). *meg-ért* (199/45), *meg ért* (87/25, 210/74), *meg értt* (413a/967).

megértés fn

(1)

Az a tény, hogy vki megért vmit. *Itt az én verseimnek ~ére elég ennyit tudni* (330*/200/15).

megértvén in

(2)

(Szöveget, helyzetet) felfogva. *Így biztatta az ég e' nyomorúttakat, Meg értvén bús szívből eredt panaszokat* (214/96). *Megértvén Ámor-nak e' parancsolatját Az apró Minörök; a' Szála' padlatját Mindjárt mesterséges Mína alá vették* (330/1335).

megérvén in

(1)

Éretté válva. *Majd talám nagy korra érvén A' parányi Rózsi is 'S Rózsa Színével ~ Gyenge elméskéje is* (249/71).

megeshetik i

(1)

Megtörténhet. *Tán nem is! Ki tudja? Egyszer ~ Hogy a' Páris helyét gonddal keresgetik* (313/41).

megesik i

(4)

1. Történik. *Igazán, hogy minden Századnak a' végén Nagy dolgok esnek meg a' föld' ke-rekségén!* (330/16) 2. Csalódik. *Ne hidj néki, ne hidj; mert sokan meg esnek, Mikor nála boldog életet keresnek* (191/7, 55/7). *megesett* (330*/155/3).

megesküdhet i

(1)

Esküvel bizonyíthat vmit. *Azt mondják, — de arról aláson követem, Nem voltam ott, reá meg nem esküdhetem* (330/1736).

megesküdvn in

(1)

Házasságot kötve. *Ma mint a' Vereshagyma ~,*

Estvére mellé feküdvén, Szent Lakodalmat e' végre tsinálván (167/7).

megesküszik i

(5)

1. Esküvel kötelezi magát vmire. *A' Stiksze esküszöm meg, Hogy minden ízig e' nagy Igéretem' be töltöm* (185/85). **2.** Házasságot köt. *Eggyütt be sokszor feküdtünk, Bár Papnak meg nem esküdtünk* (433/42).

esküdtem meg (159/13), *megesküdtt* (159/12). — *meg esküdjünk* (327/25).

megesmér i

(10)

1. *Vmit ~: ismeretet szerez vmiről. De én meg esmertem, — 's Édességet kértem Szátskájáról úntalan'* (135/34). **2.** *Vkit ~: ismeretséget köt vkivel. De hálá az Égnek! Megvan a' mit kértem, Megvan' Személyedet mivel ~tem* (235/20). **3.** Elismer, elfogad. *Ő is, hogy engemet megismer Urának, Mindenkor enged, mint parantsolójának* (239/149). *Akkor, hogy ő bolond volt hát, Meg esméri szegény* (142/20).

~ik (330*/156/8), *Meg esmérték* (92/58), *Megesmértem* (307/41). — *Megesmerné* (309/5). — *Esmérd meg* (217/52, 368a/58).

megesmérhet ~ megismerhet i

(2)

Ismeretet szerezhet vkiről/vmiről. *József, ... Ki minden országit maga öszvejárja, Hogy megismerhesse saját jobbágysait* (259/209). *Boldog ki meg ismerhette minden dolgoknak okát* (413a/1046).

megesmérni ~ megismerni in

(4)

1. Ismeretet szerezni vmiről. *Szükség a Földnek magános tsínnyát is megismernem* (413a/61). **2.** Ismeretséget kötni vkivel. *De főképpen meg lehetett Esmérnem mindeniket* (307/37).

megesmérni (413a/774); *Meg esmernem* (413/67).

megesmertet i

(1)

Megismertet vkit vkivel: megteremti megismerkedésük lehetőségét. Nemes szívű Neven-dékek! Kiket főrrónn szeretek Miolta ~ett a' Poësis Veletek (241/2).

megesz i

(14)

1. (Táplálékot) elfogyaszt. *Így lesz ... A' földi részekből plánta és növény, Mellhet ha az élő állatok ~nek, Belőlle magoknak testet 's*

növést vesznek (454/625, 201/73). *Ezt edd meg: — ez tán jó! Meg eszem* (135/25–6). **2.** *Eltölt vkit. Ma jó kívánságim érted lesznek száz is, Hogy végre egyen meg az Antanaclasis* (227/9).

meg evett (92/52), *meg ettek* (92/209); *Meg-eszi* (330/727), *meg eszi* (114/920), *evé meg* (114/328), *meg ette* (141/8), *Megette* (330/727), *megette volt* (92/45). — *egyen meg* (227/11).

megesztergályozható mn

(1)

Esztergával alakítható. A' meg esztergályozható puszpáng és sik hársfába Éles vassal sok szép metzést tehetz különb formába (413a/1002).

megetet i

(1)

Megmérgez. Ha a' gyilkos mostohák ~nek 'S a' Pohárba vesztő füvet, és öreg írást vetnek (413a/650).

megett nu

(22)

Térben vki, vmi után. Mu'sám! Ekkor meg ne szólítsd, állj meg a háta ~ (111/27). *Minde-nütt a' Tó part ~ Vonjunk kordont ellenek* (114/464).

~ (87/45, 159/2, 169/1, 172/30, 189/5, 202/65, 290/3, 330/135, 493, 901, 1239, 333/23, 337/63, 165, 395/37, 413a/570, 420/4, 428/8, 431/3, 455/13).

megégettetik i

(1)

Elégettetik, tűzben megsemmisítettetik. Az Matricula ... megh igettetic vala (330*/185/6).

megevő in

(1)

Táplálékként elfogyasztó. Így mint plántáló nedv, vérré 's tejjé váltam 'S Az engem' meg evő embert így tápláltam (453/258).

megfagy i

(5)

1. (Személy) megdermed. *Jobb, hogy engemet választol, Ki legrontsoltabb vagyok. Egy szel-lőddel elszárazstol, Egy újjadtól ~ok* (443/180). **2.** (Szerelem) kihül. *Mert vitézi szí-ve nagy; És szerelme meg nem fagy* (257/230, 232). **3.** *Vki erei ~tak: megöregedett. De bár megfáradt testemben az erek már ~tak, 'S esz-tendeim' terhe alatt vállaim leroskadtak* (259/541).

megfagyott (330/1694).

- megfagylal i** (2)
 1. Megfagyaszt. *Nem hadja hogy a' zöldséget a' hév Nap kiaszallya Vagy a kemény Északi szél ereje ~ja* (413a/106). 2. <Szívműködést> leállít. *Meg fagylalja benne az érzékeny szívet* (213/17).
- megfagylalhat i** (1)
 Megszüntethet. *Nem! Ezt meg nem fagylalhatja A' Sír' nyálkás bóltozatja* (443/133).
- megfagyott in** (1)
 Lecsendesedett. *De minthogy a' bennem ~ vitéz vér A' belső buzgásnál már egyébre nem ér* (267/209).
- megfájlal i** (1)
 Sajnál. *Tsak te légy ott én azoknak Szűkít meg nem fájlalom Óh te a' szép Angyaloknak Húga, Földi angyalom!* (269/38)
- megfáradt mn** (3)
 1. Olyan <személy>, akit az élet megviselt. *Ó a' sok bajokból Végre ~ szegényt Vagy kéri, vagy nem kéri, megnyugotja* (410/39). 2. Olyan <test, lélek>, amely az élet során elhasználódott, elgyengült. *De bár ~ testemben az erek már megfagytak, ... Mégis felvészem e' kardot reszkető markomba is* (259/541). *Nyílly meg áldott vidék 's meg szánván engemet, Fogadd bé előre ~ lelkemet* (406/12).
- megfejt i** (1)
 Megold, vmi lényegét feltárja. *Szállj magadba, nézd-meg ön természetedet, Meríts erőt abból, 's fejtsd meg lételedet* (454/68).
- megfejtés fn** (1)
 Megoldás. *Lenni? Vagy nem lenni? — kérdések' kérdése! Mellynek, nehéz, kétes, szép, a' ~e* (454/2).
- megfelel i** (2)
 Eleget tesz vminek. *'S Ha hiszünk a' scriptoroknak, Holmi Isidorusoknak, Meg is felelt Tzéljának* (92/329). *meg felellyen* (77/118).
- megfelelhet i** (1)
 Eleget tehet. *Tőled vagyon tzélja, eszköze mindennek, 'S az a' boldog a' ki ~ ennek* (454/666).
- megfélemlik i** (1)
 Megijed. *Mellyre ők meg félemlenek, 'S ha-*
- nyatt homlok sietének A' tsata helyről haza* (114/1005).
- megfen i** (1)
 Megélesít. *Kardom most sem tompa, ha tompa ~em* (330/1387).
- megfenyegetni in** (1)
 Büntetést ígérni vkinek. *Ahonnán ha valakit meg akartak fenyegetni, ezt mondták: Várj rá, meg-vér még a' Magyarok istene* (267*/19/15).
- megfér i** (1)
 Elfér. *Belőled ama' nagy Lélek Már ki költözött — A' keskeny emberformába' Mint-hogy meg nem fért: Eredeti hazájába Innen vissza tért* (299/6).
- megfereszt i** (2)
 Másolásban megfüröszt: másolás nevű borba márt. *Liéus is leszállván Máslásba ~i* (372/16). *~é* (106/16).
- megfest i** (1)
 Vmi elszínez vmit. *Most hogy válthatatlan szerelmem ki tessék Ezen ruhát buzgó véreim meg fessék* (77/214).
- megfog i** (1)
 Megszerez, hatalmába kerít. *Igaz: de van oly is Ki ha meg fogja is Kints gyanánt tartja Nyájaskodik véle* (155/26).
- megfogad i** (1)
 Megtart. *Ha a' név nap is már máskor fog esni: mit mondanak ... Ezt legalább még ekkor a' Világ meg fogadta: 'S ki méri most abba magát avatni az ebatta?* (314/27)
- megfoghat i** (1)
 Megérthet. *Óh halandó, ... Múlandóságodat így meg nem foghatod, Mellynek igazságát kézzel tapogatom* (209/25).
- megfoghatni in** (1)
 Hatalmába lehet keríteni. *Békákkal egyg hazáúak, ... Két fejűek, nyoltz lábúak, Kézzel meg nem foghatni* (114/997).
- megfogva in** (1)
 Hatalmában. *Mosojgó ajjaki mindenestől fogva A szerelem lántzánn tartják már meg fogva* (77/44).

megfogván in (1)
Kézbe fogva. *Így szólott a' kalmár, 's a' halász' kezeit Meg fogván, rá sűrűn hullatta könnyeit* (202/88).

megfogyi (1)
Csökken. *Úgyis most lettek Somogynak Legtündöklőbb napjai, Mert im soha meg nem fogynak Fénytadó Tsillagjai* (307/91).

megfojt i (2)
1. Lélegzést megakadályozva megöl. *Túlhan a' kormos Mefitis Gőzi búzi fojtja meg* (317/126). 2. <Hőség> kiszárit. *A' nyári Napnak hésége ... A' mit e' még meg nem fojtott Szipoly és sáskaraj tojt ott* (389/47).

megfojtódik i (1)
Elfonnyad. *Most az Anyya' ágainak homályos sátorába Megfojtódnak gyümöltsei, és tsak sínlik magába* (413a/581).

megfojtva in (1)
Visszafojtva, némán. *Ha keserves kínom ~ viselem Úgy tetszik hogy mindjárt meg öl a' Gyötrelem* (176/39).

megfonnyaszt i (1)
Tönkretesz. *Hogy azt a' bűnnek fagyáló tele meg ne fonnyassza* (162/46).

megfordítva in (1)
A másik végéről. *Most már az üvegtsőt Megfordítva tekintsd* (348/34).

megfordul i (5)
1. Teljes fordulatot végez. *Megfordult a' Göntzöl' szekere' tengelye, 'S a' késő álomnak eljött az ideje* (330/1843). 2. *Vmin ~: attól függ. A' hitnek, és a' Vallásnak ez a' sarkalatja, a' mellyen annak egész alkotmányja megfordul* (454a*/256/20). 3. Megtér. <Utalás jan. 25-re, Pál apostol emléknapijára.> *No most megfordúltak igazán a' Pálok!* (325/1) *Meg fordúlt* (83/8), *fordúlt-meg* (162/90).

megforral i (1)
Átgondol. *Én addig az egész dolgot ~om, Kifőzöm 's egyszerre nekik kitálalom* (330/993).

megforrt in (1)
<Szeszes folyadék> kiforr. *Maradhat a' megforrtt gohér, 's a' bakaris, Mellyet a' konty alá tölt sok száz Basszar is* (219/35).

megfoszt i (9)
Vkit, vmit ~ vmitől: elveszi annak tulajdonát, hatáskörét, lehetőségét. Még is a' bátor hír meg nem ijed ettől, Meg fosztja mindenütt a' várt tisztelettől (193/44). *E' hiú dísz mellett elaszik szépséged, Mert ágtól, gyökértől ~anak téged* (416/14).

~ (443/168), *meg foszt* (63/9); ~om (268/118), ~a (442/8), ~ának (267/238). — ~anál (454/111). — *fosztd meg* (268/30).

megfosztatik i (2)
Vkitől ~: <Halál> elragadta tőle. Tőle megfosztattunk, Tsak sírni maradtunk (299/9). *Meg fosztatott* (212/86).

megfosztatni in (1)
Vmitől ~: vmit elveszteni. De melly édes örömtől kell megfosztatnom, Ha nem lehet szép hívemmel itt mulatnom (423/5). *meg fosztatnom* (184/5).

megfosztatván in (1)
Kirabolva. *Mind azt, a' mi tsak a' Lelket érzékenyenn meg-hattya, A' természetről lap-pangó kézzel le-lopogattya. 'S míg ez, meg fosztatván, magát edgyszer körül tekinti, Ad-dig a' szívre bájoló etsettyével rá hinti* (216/37).

megfosztó in (1)
Vkitől vkit ~: vkinek vkijét elvevő. Akkor jöve reád egy szomorú éjjel: Az édes anyádtól meg fosztó veszéllyel (212/126).

megfosztva in (1)
Mindentől ~: mindenkitől elhagyatva. De nem bánom, legyenek mindentől meg fosztva (73/15).

megfosztván in (2)
1. *Vmitől ~: kirabolva. Még is fél, retteg, hogy mindenek ellene álnak 's Meg fosztván attól, mindene füstbe megyen* (44/4). 2. *Megvon vkitől vmit. Mit mondana Árpád? ... El nem hinné rólunk, hogy magyarok vagyunk, 'S ~ e' deli névtől korts nemünket, Nemes útálással hagyna itt bennünket* (267/157).

megfricskáz i (1)
Összeszorított mutató- és hüvelykujj pattintásával megbökö. *Limonőt a' többek között, Bár eleget esedezett, Vitézül meg fricskázta* (114/804).

- megfrisselő** in (1) *ád — Tudom hogy ád — Kimentlek én, vagy ~ Felfrissítő. Itt a' magános Völgybe' és tse- A' vén anyád (333/51).*
- megfrissít** i (2) **meggémberedik** i (2)
1. <Forróságot> enyhít. És mikor a' hév nyár lankaszt, Nekem te ~ed azt (433/32). 2. <Gondolkodást> élénkít. Mikor a' hűlt fűre testem le tehetem, A' mely az ugráló vért meg hívesíti 'S mely a' gondolkodó elmét meg frissíti (90/6).
1. <Szív> kihül. Én is hanyatlak időmmel, És kergetlek tégedet; Nekem is roskadt erőmmel Szívem meggémberedett (392/56). 2. <Szív> megáll. Gémberedj meg bennem, Rontsolt Szív! Jobb, hogy a' dögférgek Szétt-martzongjanak Mint e' belső mérgek Rágjanak (409/3).
- megfrissítő** mn (2) **meggondol** i (8)
1. <Szárazságot> megszüntető. És kerteknek zöldjeit, Mellyek várják az essőknek Megfrissítő tsepeit (397a/1044). 2. <Gyomrot> rend-behozó. Elkészül az asztal, Melly már sok el-vásott hasakat vigasztal, Megfrissítő levest nyújtván a' gyomorba, Melly patzállá vált a' tegnapi Mámorba (330/315).
1. Alaposan megfontol vmit. De ha meg gondolom ama' sok Bajokat, Nektek köszönhetem egyedül azokat (245/7). 2. Mikor meg sem ~ja: amikor nem is sejti. Hogy a' rettenetes között, mikor meg sem gondollya A' Lélek, a' gyönyörűség édes mézét kóstollya (216/29).
- megfúj** i (1) *meg gondoltam (238*/147/1), gondoltam meg (267*/12/11),— gondold meg (111/49, 158/53), Gondold meg (324/3, 5).*
- megfullad** i (1) **meggondolhat** i (1)
- Elhal. Hát bennem úgy elhervadjon Az élet, melly tőled jött? Mint egy virág megfulladjon A' földi dudvák között? (397a/547)
- Amikor meg sem ~ja: amikor nem is sejtheti. Utolsó óráját senki sem tudhattya, Hogy a' mikor hal meg, meg sem gondolhattya (2/14).*
- megfundált** in (1) **meggondolni** in (1)
- Kialakult. Más pedig e' bennem ~t tisztelet (454/820).
- Elképzelni. Most pedig (ki tudná még meg is gondolni!) Álommézzel kezdi Izráelt lotsolni (330/1019).*
- megfut** i (2) **meggörbít** i (1)
1. Futva teljesít vmit. Más felől Epirus nevel oly' derék Paripákat A' mellyek győzve futják meg az Élisi pályákat (413a/70). 2. <Életutat> teljesít. De mégis, hogy útját emberül megfussa, Van egy kézen fogva vivő Frónimussa (188/15).
- Lehajlít. Vigyázz rá a' Diófára, hogy midőn ki teríti Virágit, és illatozó ágait meg görbíti (413a/201).*
- megfűszerez** i (1) **meggörbült** mn (2)
- <Kort, időt> megédesít, kellemessé tesz. 'S belső érdememmel megelégtetve Töltöm if-júságom' legszebb esztendeit Hogy ~zen a' Vénség' ideit (290/16).
1. Hajlott hátú. A' meg görbült vénség fony-nyadt rántzainak, A' kegyetlen halál fel vont nyilainak Még a' kegyesség is, a' melly sokat tehet, Késedelmet hozó akadály nem lehet (209/33). 2. Behajlított <kar>. Az halász ... Iga-zít a' meg tsalt halászó horgokonn Ugy nézi meg görbült kézzel nyereségét Melly le huzta rezgő vesszejének végét (83/35).
- meggátol** i (3) **meggyávul** i (1)
- Megakadályoz. Kerengést hányok dolgodba Meggátolom útadat (368a/118).
- ~ja (330/1480), Meggátollya (280/7).
- Vki vére ~: vki gyáva lesz. Vagy mi tudja a' késő éjt olly soká tartóztatni, Ha úgy meg gyávul minden vér szívem fagyos öblébe,*
- meggebed** i (1)
- Megdöglik, meghal. De még az Isten módot

Hogy a' természetnek bé nem vergődhetem ölébe (413a/1038).

meggyilkol i (1)

Megöl. *Eljöttek széleink felé Hóhédrabanti a' Pokolnak, Hogy minket systematice 'S moraliter majd ~nak (257/85).*

meggyilkolhat i (1)

Megölhet. *Voltak sok párt Ütők ... De soknak e nevet tsupánn azért atták Mert különbenn őket meg nem gyilkolhatták (80/6).*

meggyilkoló fn (2)

Gyilkos. *Kik tudjuk, mint törtek ránk Népiünk ~ji (257/101).*
Meggyilkolójit (439/55).

meggyilkolt mn (1)

Eltűnőben levő. *Mikor a' meg gyilkolt virtus vég nyögése 'S Az Imádó arany bájoló pengése, Eggyütt hangzanak fel a virtus sírjából (453/213).*

meggyógyít i (2)

1. *⟨Rossz körülményeken⟩ javít, enyhít. Kit azért adattam az égből közzétek, Hogy benne egy kegyes Helytartóm' nézzétek: Hogy ő gyógyítsa meg Hazátok' sebjait (259/153).* 2. *⟨Vki állapotán⟩ könnyít. Im Hozzád sok szegény beteg, Mint a' nyavalygó Moslemin Mekkába, Tolúl, hogy őtet gyógyítsd meg (377/48).*

meggyógyul i (1)

Vki egészsége helyreáll. *Igaz, hogy Dorottya mindjárt megújula, Ruháját rávette, tapsolt, 's meggyógyula (330/1590).*

meggyomlál i (1)

A gyomokat kitépdesi. *Az illy' bujálkodó Vétést fűventen ~ja Mihelyst az oly' magossan nőtt, mint a' barázdája (413a/127).*

meggyőz i (7)

1. *Beláttatja vkivel, hogy vmi való, igaz. De e' gyász koporsó, és e' fényes Rendek Meggyőznek, 's magam is tsakugyan örvendek, Hogy dítséretidről tisztem most szóllani (454/832).* 2. *Legyőz. Mennj! győzd meg el-lenségedet Ismét meg látod kintsedet Térj meg árva galambodhoz (112/33).*

Meggyőz (413a/164); meg győzi (90/20, 22), ~te (400/55), Meg győzte (231/22).

meggyőzetett in (1)

Legyőzetett. *Egy néhány tsillagok már pislogva égnék ... Halavány tüzeit kik bujdosnak széllyel Össze szoríttya a' meg győzetett éjjel (83/4).*

meggyőzetik i (2)

Legyőzetik. *Meg győzetett volna Scipiótól hada (78/15).*
meg győzettek (114/886).

meggyőzetni in (1)

Legyőzetni. *'S a' Leánykáknak E' még ma is szokása: Hogy midőn győzni szeretnek, Meg győzetni kívánnak (231/432).*

meggyőzni in (1)

Legyőzni. *Ebből fog származni ama' nagy Vitéz is, Ki, ámbár a' győzött ~ nehéz is, Megvervén a' rabló Frantzok' ármadáját, Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát (259/376).*

meggyújt i (2)

1. *Lángra lobbant. Ezeket meggyújtá; 's nem győzvén szellővel, Gerjesztette tüzeit az előkö-tővel (330/857).* 2. *A költő lángját ~ja: ihletet ad neki. Verselő! Ez gyűjtja meg lángomat ... Kérditek talám nevét, A'ki lelkemnek hevét szerzi? — Lilla ő (323/13).*

meggyújtani in (1)

Felégetni. *Néha jó a' terméketlen mezőket ~ 'S lenge szárát a' rohanó lángokkal felfalatni (413/97).*

meggyúl i (1)

⟨Csillag⟩ feljön. *'S mikor ránk lehelnek a' nap' lángoló paripáji, Ott meg gyúlnak a' pirosuló Este késő gyertyái (413a/261).*

meggyullad i (1)

Tüzet fog. *Meggyúladt a' széna! (330/1745)*

meggyúrni in (1)

⟨Sarat⟩ süríteni és keményre taposni. *Kivált szükség nagy hengerrel a' szérút meg lapítani Sárját meg gyúrni 's ragadós krétával keményíteni (413a/191).*

meggyülik i (1)

Összegyülik. *De jaj meggyúlt felettem a' kín, 's ajkam lezárja (259/486).*

- meggyűlöl i** (1) Heves indulatot érez vki iránt. *A' végrehajításnak Angyala e szókat Halvánn meg gyűlöle minden halandókat* (453/40).
- meggyűlvén in** (2) Összegyűlvén. *A' sós és a' kövér részetskék ~ Földszínen maradnak* (454/619, 201/61).
- megháborít i** (6) Megzavar vkit, vmit. *Oh van é még egy erémi szállás, ... Hol sem ember sem madár nem járna Melly ~ana* (304/49, 435/49). *'S tán örömid' szent nyugalma Megháborítja vele* (428/208). *meg háborította* (33/7); — *Megháborítnálak* (349/22). — *meg háborítsad* (111/47).
- megháborító fn** (1) Vminek megzavarója. *Be légyen örömd meg háborítója Az a' tokás ember ugató Sajója* (233/53).
- megháborodik i** (1) 1. Megzavarodik. *Meg nem háborodom mégis, Ha előttem szemlélek* (208/29). 2. Felháborodik. *Óh ne háborodj meg, szép Nitze!* (143/1).
- meghág i** (1) Megmászik vmit. *A' Várnak domború Bástyáját meg hágom, 'S Fokára teszem győző Mirtus ágom* (238/55).
- meghágni in** (1) Vmin végigmenni. *Bár sok töviss ösvényt kellenek meg hágni Sok ellenségeit bátor szívvel vágni* (29/15).
- meghagy i** (4) 1. Érintetlenül hagy, nem használ fel. *Szipoly és sáskaraj tojt ott, 'S a' mit ez is ~a Elsütötte a' ragya* (389/49). 2. Megparancsol. *Fijamnak ~om, hogy ... Hányja el nyilait, tegzét, számszeriját, Tanúlja meg ő is az Artillériát* (330/1953). *~ott* (330/1220); *hagya meg* (327/63).
- meghajlít i** (2) Szárát ~ja: meghajlik: *Néki alázatos szárát meg hajlítta Az ujjító esőt nyílt szájjal áhította* (86/17). *meg hajlítják* (198/17).
- meghajol i** (5) 1. <Testrészt> meghajlik. *Miként pirosolnak*
- Mikor meg hajolnak Fényes szárai, Márvány tombjai* (139/73). 2. Kifejezi elismerését, hódolatát. *Bólts Grófod' lábánál Múzsám addig jára, Hogy egyszer rá akad egy újabb Múzsára; A' Tiéd volt, — 's mindjárt előtte ~t* (235/13). *Nékem mélyen meg hajola, Bár a' több virágok között Ő légyen is első szülött, A' kellemes kis viola* (148/17). *~t* (337/316, 368a/156).
- meghajolni in** (1) Elismerni a vereséget. *Rajta, hát Magyar fiak! Istenben hartzolni, Míg tsak a' kemény Frantz nyak Meg nem kezd hajolni* (257/212).
- meghal i** (71) 1. <Személy> megszűnik élni. *Itt halok meg: e' setét erdőbe A' szomszéd Pór eltemet* (304/64, 435/64). 2. Meghal vki számára: teljesen megszűnik a kapcsolata vkivel. *'S ölelő karjai között E' világnak ~ánk* (447/108, 134/108). 3. <Növény> elpusztul. *Az Aloé, egy fejedelmi virága a' fejedelmi kerteknek: mihelyt elvirágozik és magzik, azonnal ~* (393*/72/2). 4. <Dicsőség> elfelejtődik. *Rajta! haljon meg én bennem Nemzetem' ditsősége* (259/506). 5. <Érzés, meggyőződés> elveszti minden erejét; kialszik. *Mert égésim olly nagyok, Hogy ~ érzésem* (422/12). *Piramus, meg holt-e reményem?* (45/2). *~* (128/10, 259/293, 311, 465/4), *meg hal* (454/473), *hal meg* (2/14, 326/38, 330/1518), *Hal meg* (45/16), *~ok* (303/8, 374/48), *Meghalok* (282/18), *meg halok* (268/86), *halok meg* (454/432), *~sz* (127/43), *~unk* (443/127), *Meg halunk* (318/61), *~nak* (454/401), *meg haltok* (219/3), *~a* (211/57, 213/32, 306/120), *meg hala* (114/332, 663), *hala meg* (114/707), *meg halt* (131/12), *megholt* (299/17, 304/39, 330/297, 336/39), *Megholt* (386/1, 2, 11), *meg holt* (114/677), *Meg holt* (340/7), *meghólt* (257/48, 266/23, 393/6, 428/170, 451/9), *meg hólt* (92/48, 94, 207/4, 231/11, 255/9), *Meghólt* (217/85), *~tatok* (150/48), *megholtak* (330/1416). — *~nék* (349/21). — *meg haljak* (176/43), *~jon* (267/18), *haljunk meg* (258/47, 259/491, 545, 297/25, 71), *Haljunk meg* (258/46, 259/14, 491, 568, 572, 582, 592).

- meghalad i** (7)
 1. <Időpontot, életkort> túlhalad. *Minden Dámák' neve pro-memóriába, A' kik már tizenkét esztendő't elhadtak, Hanem hatvan négyet még meg nem haladtak* (330/384). 2. <Teljesítményt> felülmúl. *Tisztes öreg a' ki mind addig tartottad A' Kormányt míg a' szélt 's veszéjt meg haladtad* (68/20). 3. *Vmiben ~ vkit: vmiben jobb vkinél. Sőt olly állatok is elegenn akadnak Kik a' talentomba téged meg haladnak* (254/48). ~ja (413a371), *meg-haladgya* (216/43, 50), *meg haladta* (215/103).
- meghálál i** (1)
 Vmit hálával viszonz. *Óh! miként hálál meg Ő Mindent hajdanában* (257/225).
- meghálálhatatlan mn** (1)
 Semmivel sem viszonzható. *T. Budai Ferentz Ur volt a' Deák Tudományokban, különösen pedig a' Magyar-Történetekben ~ Tanítóm* (442*/222/2).
- meghaláloz i** (1)
 Elhaláloz, meghal. *Ezt mondván meg haláloza* (114/280).
- meghalaványodván in** (1)
 Elhalványulva. *Meg halaványodván arany színű fénnyel El tűnik a' Phoebus vissza térő Nénnyel* (83/13).
- meghalhat i** (4)
 Életét vesztheti. *Ember! Hát olly tsaló remény is hízalhat, Hogy a' ki még ma él, hólnap meg nem halhat?* (217/2) *meg halhat* (15/2, 204/2), ~ok (443/184).
- meghall i** (10)
 1. Tudomást szerez vmiről. *Melly hírt a' Hedrahelyiek a' midőn ~ának, A' Csökli Deputatusra jó húszat nyomatának* (326/13). 2. Meghallgat, tudomásul vesz vmit. *Hadd hallja meg Aurórával Heszperus e' dalomat* (397a/21). *Rhédey! Ha munkás elméd kinyúgodott: Halld meg egy Poéta rólad mit álmodott* (452/10). ~ja (268/95), *meg hallja* (176/86). — *halld-meg* (293/1), *Halld meg* (209/83, 317/54, 431/11), *Halljátok meg* (259/599).
- meghallani in** (3)
 1. Tudomást szerezni vmiről. *De nem merem ki mondani Mert félek a' Papoktól, Ha meg találnák hallani!* (231/453) 2. Meghallgatni. *A' sír, melly a' bú' szózatját Meg nem szokta hallani, Siralmód' bő áldozatját Kezdte már sokallani* (428/10). *meg hallani* (314/35).
- meghallás fn** (1)
 Meghallgatás. *Közönségnek parantsolatja, hogy kiki, ... meg-jelenjen, a' közönség' tanácsának és rendelkezésének meg-hallására!* (268*/22/7)
- meghallgat i** (3)
 <Kérést> jóindulatúan figyelembe vesz. *Hév kívánságokat az ég ~ta, Az óhajtott áldást ti-néktek megadta* (259/399). *Meg hallgatjátok* (413a/11). — *Meghallgassa* (397a/248).
- meghallgatni in** (1)
 Hallgatva figyelemmel kísérni. *De, hogy kö-vetségem hosszason ne essék: Ide-jöttöm' okát ~ tessék* (330/1138).
- meghallván in** (1)
 Füllel felfogva. *Meghallván lantjokon e' szót; Juliánna! Azonnal így kezdék kiátni utánna* (290/21).
- meghalni in** (8)
 Életet befejezni. *Óh, szégyenletemben meg kell halnom ott is, Mikor vén lányynak mond egy hitvány halott is* (330/795). *A' bizonyos, hogy meg kell halni mindennek, De szabott idejét ki tudhatja ennek?* (217/19, 204/19, 15/19) ~ (238*/143/8, 259/493, 288/77), *meg halni* (454/72).
- meghalva in** (2)
 <Falevél> elhervadva. *Meg halva el hullnak a' sárga levelek* (199/81, 87/51).
- megharagszik i** (4)
 Haragra gerjed. *Könnyen meg is haragszik, Könnyen meg is juhádzik* (185/121). *Én nem haragszom meg értte, Megbótsátok százszor is* (434/23). *meg haragszik* (33/cím, 114/646).

- megharmatozott mn** (1) *zasodott Ifjakkal, és férjhez nem mentt Leányokkal, valamelly darab fát vagy tőkét nevetésnek okáért megemeltetnek, vagy egy helyről más helyre vitetnek (330*/164/5).*
- meghasad i** (1) *Vki szíve ~: nagy lelki fájdalmat érez. A' szíve is majd ~, Kedves Katóm! (333/57)*
- meghasít i** (2) *Felhasít, felvág. Ki rántja éles szablyáját 'S a' Fizignát tomporáját Véle jól meg hasítja (114/853). ~ják (413a/602).*
- meghat i** (7) *1. Erős lelki hatást tesz vkire. Szeme mint élet' csillagzatja Boldog napra hív engemet; Mégis, mint a' villám, ~ja, És öszverázza szívemet (430/23). 2. <Villám> széthasít. Itt e' Kő ... Ennek Öblét semmi Villám meg nem hatya, Soha semmi Mennykő által nem szaggatya (143/33). meg hatja (68/2), meg-hatya (216/35), meg hatya (29/9, 216/72). — Hassa meg (337/272).*
- meghatároz i** (2) *1. Előír vmit. Nints semmi, a' mi futása tzellyát meg-határozza (216/45). 2. Meghatározza magát: elszánja magát vmely tetre. Míg végre, egyéb okokból is, ~tam magamat, hogy a' Lélek' halhatatlanságáról peroráljak (454a*/256/14).*
- meghatározott ~ meghatározott mn** (2) *1. Pontosan kijelölt. Még se nyér a' gazdag úr Ditsőbb lakást a' bényelő pokolnak Meghatározott végénél (410/31). 2. Pontos jelentésű, egyértelmű <szó>. Sok szavakra 's meghatározott értelműekre kell szert tenniünk (330*/204/7).*
- meghatni in** (1) *Megindítani, elérzékenyíteni. Így szóllott — ('s tsak alig kezdetük hallgatni, Szent borzadás kezdé lelkiünket ~) (225/78).*
- megházasodik i** (1) *Megnősül. Két hétre meg házasodik, És feleségül veszi Madám Vizellősi Sárát (114/51).*
- megházasodott mn** (1) *Meg nem házasodott: nőtlen. A' meg nem há-*
- meghegyzett in** (1) *Hegyesre faragott. Ez a' földbe betemeti a' gyökeres töveket, Négygyé hasított karókat és meg hegyzett töveket (413a/549).*
- meghiggad i** (1) *Megtisztul. E' hűs balsam erejétől A' Szűz magához tére 'S Lassan lassan seprejétől Meg higgada a' vére (231/366).*
- meghint i** (2) *1. Megszór. Zsíros ganéjjal hintsd meg azt (413a/889). 2. Sűrűn ad <csókot>. Én ajánlom bíbor szádnak Szám' hevülő csókjait. Óh, engedd meg, hogy ~sem Vélek orczád' két felét (289/25).*
- meghintetik i** (1) *<A napfénytől> megérik. Már a' tsipke bokrok hogy meg hintettenek A nap sugárival, mind veresellenek (83/11).*
- meghitt mn** (2) *1. Bizalmas. Boldog órák! A' mellyekben Szíve' külsát bírhatám, 'S a' ~ enyelgésekben Lelke' lángját szíhatám (443/51). 2. Nyugodalmas és szép. És a' dombok' bőltöztáján Egy ~ rózsáliget (443/236).*
- meghívesít i** (1) *Lehűt. Ah Egek! A' világ baját tsak nevetem Mikor a' hűlt fűre testem le tehetem, A' mely az ugráló vért meg hívesíti (90/5).*
- meghívott mn** (1) *Hazahívott. Örömversek Professor Budai É'saiás Úrhoz (midőn 1794-ben a' külső országi Akadémiákról mint ~ Professor lejött.) (220/cím).*
- meghódol i** (5) *1. Vki uralmát elismeri. Én pedig szeretném, ha még ~na, Mert féltő váramonn lakat gyanánt volna (239/173). 2. Vminek ~: elfogad vmit, meghajol vmi előtt. Jaj, Lillám is a' tiran törvénynek 'S a' szokásnak ~t (435/39). 3. <Fa> meghajlik. Elsőben is hajts görbére az erdőn egy Szilfának Fiatalját 's ha ~ tsináld*

eke' szarvának (413a/186).

Meghódoltam (409/16), ~tál (330/1386).

meghódolás fn

(1)

Vki uralmának elismerése. *Így ejti el Hektort, kinek tíz esztendő Meg hódolására nem ele-gendő* (215/46).

meghódolni in

(1)

Elismerni vminek a hatalmát. *Érzem, hogy a' vas törvénynek Szükség ~ már* (443/146).

megholt mn/fn

(17)

I. mn 1. Halott (ember, test). *Gyakorta sír halmot a' meg holt ifjaknak A vénség nyálazó erőtlenni raknak* (15/11). *Kinek meg holt testét már most a' sír zárja* (211/62). **2.** Élettelen (dolog). *Így fogok bomlani újonnan beléje, Mint annak egy ~t pitzin részetskéje* (454/638). **3.** *Vkiben ~: vkivel kihalt, megszünt. Jobbágyid imádják nevedet, mert véled A' Mátyásban ~t igazság feléled* (259/230). **4.** *Megholt zefírke: enyhe szellő. Ez a' szintén ~t Zefírke lelked volt* (441/23).

~t (306/264, 454/635), *meg holt* (201/83, 86, 210/113, 120).

II. fn Halott ember. *Ki az, ki illy sűrűn pusztít éjjel nappal, Hogy a' meg holtakat alig győzik pappal* (215/16).

~ak (454/601), *meghóltak* (454/107), *meg hóltak* (214/66), ~nak (330*/188/17), *meg hol-takért* (114/799).

meghordatni in

(1)

(Földdel) feltölteni. *Az ültetett tsemetéknek tö-vét jól meg hordatni Gyakran szükség leszsz újj földdel, 's kapával meg ásatni* (413a/896).

meghosszabbodik i

(1)

Hosszabb lesz. *De bár illy rövid az élet: még is meg hosszabbodik, Ha a' bánat mérge, 's a' búk száma meg-sokasodik* (162/73).

meghökken i

(1)

Megijed. *A' vad meghökken e' hangtól, És el-szalad másuvá* (397a/715).

meghökkent in

(1)

Meddőbbent. *Ez a' játék-néző-helybe ~ száját tátya* (413a/1066).

meghúz i

(1)

Meghúzza magát: szerényen viselkedik. Mit gondolsz Dorottya? Jobb, magad' ~od Vén

vagy, a' meghülte bőrt már hijába nyúzod (330/809).

meghül i

(9)

1. Elhül. *A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyóltz Findzsával Minekelötte meg hül* (231/82). **2.** Kihül. *Feldúltt oltáridon ~tek a' senek* (337/14). *Mihelytt elmémben meg-visgállak, Az ő tűzők bennem ~* (379/118). **3.** *A vér ~ vkiben: a)* megrémül. *Hajósra már halál sárgája rá üle Benne minden vére egészen meg hülle* (10/28). **b)** vmin elképed, megütkö-zik. *Meghül minden vérem bennem, Mihelyt kegyetlen voltodról És nem várt árulásodról Emlékezem, hitszegő!* (324/25) **4.** *Vki vére ~: meghal. Én velem is tsak így Bánik Hazám, bár drága vérem Értte foly, érte fogy, érte hül-meg* (395/40).

meg hülnek (212/119). — *hüljön meg* (127/13, 421/13).

meghült mn

(6)

Kihült. A' madarkák meg hült fészkeik szélein Szunnyadnak bútsúzó nótájok rengyein (200/9, 4/9).

~t (330/810, 454/873), *meg hült* (77/260), *Meg hült* (77/298).

meghülve in

(1)

Kihülve. Mikor szüléinket, vagy magzatjainkat ... A' halál' karjain ~ tsókoljuk (454/227).

megifjít i

(1)

Megfiatalít. *Óh vajha megnyerném régi épsé-gemet, 'S ~ana még az Isten engemet* (267/204).

megifjodhat i

(2)

Megfiatalodhat. *Meg iffjúlt általa Kettős Sa-sunk, bár óh! meg iffiodhatna maga is E Báró!* (78/38)

megifjodik ~ megifjúdik i

(2)

Megfiatalodik. *Neve napja van a' háznak, és a' ház' Asszonyának. Meg iffjudott mind a ket-tő ebb' a' két esztendőbe* (310/17).

megifjodnám (392/76).

megifjúl i

(1)

Újult erőre kap. *Meg iffjúlt általa Kettős Sa-sunk, bár óh! meg iffiodhatna maga is E Báró!* (78/37)

- megifjúlt** in (1) végzésén az égnek, Kesergitek estét az anya
Felfrissült. Megifjúltt fényes ortzákkal Moso-
lyognak a' mezők (397a/1129).
hűségnek (212/51).
- megigazgat** i (1) Figyelmeztet. Ő gyakran ~ sok titkon forralt
Felizgat. Kivált a' Puskámat forgaták, Bájoló
zenebonáról Fortélyokról 's alattomos hadak'
szerszámmal úgy ~ták, Hogy megint bé kellett
közeliártáról (413a/468).
lövöldözni menni (239/214).
intsen meg (111/47); ~sem (433/43).
- megigéz** i (4) **megint¹** i (3)
1. Megbűvöl. Ah, mit látok? — irgalmas
Újra, ismét. A' nap ~ le szálla, El végezé futá-
Egek! — Az én Kintsem! ... Szememet, Szíve-
sát (43/1). 'S földünket a' vadak bitangolják ~
met, Lelkemet, mindent meg igézett (139/54).
(327/10).
2. Undort kelt. Kapos' udvarára mihelytt
~ (92/199, 170/53, 199/95, 208/21, 239/215,
béléptete, Mindent megigézett mérges
259/648, 322/46, 397a/252, 403/10, 432/92,
lehellete (330/684).
445/62), megint (185/21, 207/5).
- meg igéztenek (139/28); megigézte
(330/1394).
- megijed** i (5) **megirt** mn (1)
Félni kezd. Tudok én már annyit Oláhul, mint
Jegyzett. Én alább is ~t Kis-Asszony, Doroty-
Tótul, Hogy nem ijedek meg hat Lovas
tya, ... tsendes elmével diktálom (330/1529).
- hintótul (248/56).
Meg van írva vmiben: ott olvasható. Fel-
meg ijed (193/43), meg ijednek (327/33), meg
nyittatá örök Könyvét a' Titoknak ... Mellyben
ijjedénk (231/218). — ~jen (267/114).
rendre meg van írva a' jövendő (306/143).
- megindít** i (3) **megírva** in (1)
1. Mozgásba, működésbe hoz. 'S az Alpeseket
Meg van írva vmiben: ott olvasható. Fel-
szokatlan rengés ~otta (413a/481). 2. <Cso-
nyittatá örök Könyvét a' Titoknak ... Mellyben
portot> útnak indít. Indulj meg nagy Tsászár!
rendre meg van írva a' jövendő (306/143).
- indítsd meg népedet (337/149).
meg indítja (413a/424).
- megindul** i (10) **megírván** in (1)
1. Jární, menni kezd. Így meg indul 's széde-
Leírva. Zeep rendvel voltakippen megh írván
legve Arra közelébb tammog (231/187). 2.
látod (330*/166/6).
- Megkezdí útját, elindul. Öszeütném sarkan-
týumat, megindulnék, Még e' város felé háttal
indítsd meg népedet (337/149).
meg indítja (413a/424).
- sem fordulnék (423/13, 184/13). 3. Szánalom-
ra gerjed. Megindult szerető szívem sorsoto-
látod (330*/166/6).
- kon, Segítíni óhajtók édes hazátokon
(259/147).
Megindul (330/1231), indul meg (306/172),
megindulának (313/142), megindult (170/58),
Megindult (330/42). — Indulj meg (337/149).
- megindulni** in (1) **mégis** hsz/ksz/msz (150)
Járást megkezdeni. Egyszerre felugrott az
I. hsz 1. Annak ellenére, mindamellet. Óh
ágyászékről, készült, Meg akart indulni — 's
mint dobog Szíved, még-is, — Ne fély! Im itt
újra a' székre dült (330/916).
vagyok én is (143/24). Bár Hazánk áldott öle-
től Az okosság elragad: De annak édes nevé-
től A' Jó szív ~ dagad (357/12). 2. <Elhatáro-
zás, döntés, ítélet nyomósítására.> De hijába!
Mégis egy sem jött eszére (330/775). 3. <Kér-
dő mondatban> még mindig? Százszor már
nem mondtam é? Mégis kételkedhetsz é? Be'
nevetlek (276/13).
II. ksz 1. <Ellentétes mondatokban, egyes
mondatrészek szembeállításában is.> Úgy kel-
lett! magam is nagyon bosszankodtam; Mégis
a' katzajtól meg nem tartózkodtam
(330/1696). És tsak — tsak kevésbe mûla,
Hogy fejembe nem lövék. Mégis elmémhez
jövék (322/40). 2. Azért is, annál inkább. Óh,
melly keserves annak élni, Kinek tovább nincs
mit reméllni. És ~ élni kell! (302/27) — Merj
~! Vedd fel hadi kürtödet! (253/28)
- megindulván** in (1) Mélyen meghatódva. A' kik meg indulván

III. msz Töprengés kifejezésére. *Am lássad — Hát még is? — nem lehet — fussatok! Fussatok elmémből gyáva gondolatok!* (330/817)

mégiscsak hsz/ksz (4)

I. hsz Az ellenkező tények ellenére. *Már men-nem kell: de Évamat Még is csak meg tisztetem* (438/10). *Haj, még is csak örülni kell!* (432/60)

Mégis csak (333/67).

II. ksz (Ellentétes mondatokban.) *S bár derekán viselé az erős Hadak Istene' búsult Fegy-vereit, még-is csak alig győzhette halandó Vá-laival szörnyű bajait* (450/17).

megistenített in (1)

Mennyei. *Ti, halhatatlan Lelkek! ... Megiste-nített ajjakokkal Vészitek a' diadalmi Nektárt* (439/19).

megszik i (4)

1. Ivással elfogyaszt. *Óh, ha fáradván bo-ráért; Maga is inná meg azt* (397a/184). **2.** Ivással kiürít. *Itt a' vég: megivám kelyhedet: óh halál, 'S néhány pertzek után testemet itt hagyom* (454/705).

megittam (108/5). — *igyák meg* (330/348).

megitat i (1)

Inni ad vkinek. *Ó jótéted' kifolyása Hadd itasson meg, jere!* (397a/544)

megítél i (4)

1. Vmilyen értékelő véleményt alakít ki. *Nem az e nemesebb könny-tsepp, ítéllye meg akar ki, Mellyet edgy jól tévő kéznek szemlélése tsafar ki?* (216/95) **2.** Megvet, elítél. *Meg ne ítéllyetek emberek, ha kértem, Ez e' a' valódi virtus és az érdem?* (192/41)

ítélhemé meg (368*/24/2). — *meg ítélj* (337/259).

megítélni in (1)

Értékelni. — *...sok féle Hallgatók fogják (gondolám magamban) az én Verseimet várni, kihallgatni, és ~* (454a*/256/12).

megivott in (1)

Lenyelt. *A' ~ Amor* (108/cim).

megízlel i (1)

Tapasztal. *Boldog! Százszor boldog, a' ki nem született, A' ki nem ízlelte még meg az életet* (454/28).

megizzad i (1)

Izzadság üt ki rajta. *Haj, haj, no! be elfárad-tam Ugyan nagyon ~tam, Adjatok egy kis vizet* (389/32).

megjár i (1)

Keresztül-kasul jár, bejár. *Édes születetfől-demnek Fővárosát járjuk meg, Hol sok Ma-gyar Fej'delemnek Hamvain szent Éj lebeg* (400/62).

megjárhat i (1)

⟨Ész⟩ megérthet, felfoghat. *Elmém is ... Las-sodik, 's hogy megjárhassa A' szomszédság' vőlgyeit, Mankót fog, és megolvassa Minden tippeneit* (392/65).

megjegyezve in (1)

Megjelölve. *És a' kik el vagynak véve, vagy jegyezve, Egy veres keresztel vagynak ~* (330/394).

megjegyzés fn (2)

Vmivel kapcsolatban tett rövid észrevétel. *Az ilyen Tántzról tették a' Külföldiek is azt a' sok jeles ~t* (330*/156/9).

~t (330*/137/9).

megjelen(ik) i (13)

1. Elmegy vhowa, hogy jelen legyen. *De vidúl, hogy immár dolgai jól mennek Mivel néhány Dámák nála megjelennek* (330/1002). *'S egy kurázsiz Ifjú szinte már értek ment; Rebeka 's az egész követség megjelent* (330/1096). **2.** Vmi láthatóvá, észlelhetővé válik. *A' Nap is sokat jelent meg* (413a/442), *Melly különös látás jelenik meg előttem az éjnek Néma homá-lyában?* (258/1)

megjelen (377/18), *Meg jelennek* (210/42), *megjelene* (306/136, 154), *megjelent* (257/86, 428/86), *meg jelentek* (340/11). — *meg-jelenjen* (268*/22/7), *Jelenjen meg* (167/16).

megjelenni in (2)

Vhol jelen lenni. *Nem szükség hát mindég ká-vén meg jelenni* (340/40).

meg jelenni (199/37).

megjelent i (3)

1. Bejelent, közöl. *És azt töllem tudja — én meg jelentettem* (157/12). **2.** Megmagyaráz. *Ha egyet sem értesz: ne félj, meg jelenti Ma-gyar hangon minden titkait Mindszenti*

(126/61).

jelentse meg (114/419).

megjelentvén in (2)

Jelezve. *Meg érzi Neptúnus, meg jelentvén néki Híg palotájának le-hültt omladéki* (202/45, 56/45).

megjelenvén in (1)

Vhova elmenve. *Szépeink közt ~ Angyalnak ítéltenek* (393/7).

megjön i (3)

1. Megérkezik. *Alig jövök meg amonnan; 'S már letett Lantom' újonnan Felparantsolja Bajom* (308/10). 2. Vki egészsége ~: meggyógyul. *Majd meg jön tán egészsége, Hervadó kedve, 's szépsége* (133/61). *jött meg* (460/31).

megjuhádzik i (2)

Megjuhászodik, megszeli. *Még a' Hijéna is, bár szeme szikrázik, Foga vérbe fered, nekem ~* (330/1912). *Könnyen meg is harszik, Könnyen meg is juhádzik* (185/122).

megjutalmaz i (1)

Jutalomban részesít vkit. *Mert az áldott Emberiség a' Tudomány 's a' Haza Még minden hív tisztelőjét meg jutalmazta* (241/28).

megjutalmazni in (2)

Jutalomban részesíteni. *Én elégtelen vagyok éppen Megjutalmazni egy virtust* (379/76). ~ (368*/24/31).

megkanyarít i (1)

Megteker (csigatésztát készítve). *Ezt orsó' hegyével kanyarítják meg egy kivőlgelyt vagy kibarázdolt deszkátskán* (330*/144/3).

megkap i (3)

1. Megfog. *A' másikat pedig futtába ~ja, 'S úgy szúrja farába a' nyúl-ispékelőt* (330/1708). 2. Elnyer. *Üdvösséged, boldogságod Már magadban ~od* (311/4). 3. (Elme) el-sajátít. *'S mikor végig vittük a' könyvet 's a' napot, Mind tudomány, a' mit az elménk ~ott* (454/518).

megkapálni in (1)

Vminek a kapálását elvégezni. *Még is szükség ~* (413a/966).

megkapván in (1)

(Leányt feleségül) kapva. *Dombi Pandát meg-*

szeretvén, Betsületes Szüléitől ~, Véle a' mi-nap feltsapván (167/5).

megkavar i (1)

(Vetést) összekuszál. *Mert a' Notus a' Tengerről közelget, mely a fákat S vetéseket meg kavarja, zaklatja a' Marhákat* (413a/449).

megkedvetlenít i (1)

Elrontja vki jókedvét. *De a vers más ként is meg nem kedvetlenít, Sőt a' rossz főből is tud tsinálni 'senit* (266/7).

megkel i (1)

(Tészta) megdagad. *Nem várnám én, hogy meg kelne Gyakran meg dagasztgatnám* (169/101).

megkeményített i (1)

Megerősített. *'S midőnn szörnyű képeivel így meg keményította Vele a' mi leg-rémítőbb mind egyre képzelte* (216/23).

megkent in (1)

Vmilyen folyékony anyaggal bevont. *Vígan ugráltak olajjal meg kent ketske Tömlőkön* (413a/929).

megkér i (2)

1. Nőül kér. *Be' bolond volt, a' ki engem meg nem kére!* (330/776) 2. Megkérdez. *Mikor a' Légyen szót ki mondtad felöllem Teremtő! óh! ugyan ~ted é töllem?* (453/268)

megkérd i (2)

Megkérdez. *Kérdjétek meg tölle valyon való-jába Élt é?* (453/127) *Kérdjétek meg* (368a/137).

megkérdéz i (1)

Tudakozódik vmiről. *Kérdezd meg tsak, ő fog majd Tégedet Vádolni a' sebhéttel* (136/3).

megkeres i (2)

1. Addig keres vmit, amíg nem találja. *Még a' Nyári vásár ugy is rám nézve soká esik, Ej a' szárnyas lovat vásár nélkül is ~ik* (358/44). 2. Felkeres, meglátogat. *De a' kit még is meg keres napjába A' legszorosb órá-ba is* (377/5).

megkérlel i (2)

Kiengesztel. *Ámor' tanácsából még őt ~em. Ki tudja, tán gyengébb szívvel bánik velem?* (380/71, 196/73)

- megkérlelhetetlen mn** (1) Irgalmatlan. *Boldog ki meg esmerhette minden dolgoknak okát ... Ki a' meg kérlelhetetlen fátumot össze zúzta* (413a/1048).
- megkérni in** (1) Férjül kérni. *Béhozom szokásba (sok más tsinálja is,) Hogy legényt ~ merjen a' Dáma is* (330/1972).
- megkerül i** (1) Bekerít. *Az Dorotthia penigh zúében gonozt forral vala, miként az Iffjacat hadval megh kerúlné* (330*/152/7).
- megkerültet i** (1) Körüljárat. *Három ízbe kerültesd meg áldozati barmoddal Az új vetést és örömmel kövesd minden társoddal* (413a/352).
- megkésel i** (1) Tönkretesz. *A' szegényt a' törvény' útján ~ik, 'S a' rongyos árvának kenyerét bényelik* (454/143).
- megkeseredik i** (1) Kedvét veszti. *Kézről kézre adák egymásnak a' Vének, 'S kótyogós szívekben megkeseredének* (330/636).
- megkeserít i** (2) Keserűséget okoz. *Bár meg keserítél, de meg vidámitál, És midőn az eggyik kezed meg sebhete, A' másik sebünkre írat kötözgete* (214/102). *keserítettem meg* (379/154).
- megkeserül i** (1) ...meg-keserüld a' M. Istenét: keservesen megbánod (267*/19/16).
- megkészítettet in** (1) Előkészített. *Mikor Prometheus a' meg készítetett Sárból ki gyurta az emberi nemzetet* (26/1).
- megkever i** (1) Hozzáad, összeelegyít. *Jupiter e' partot szent nép számára hagyá-meg, Hogy ~te rézzel a' szép arany időt* (327/64).
- megkeverve in** (1) *Meg nem keverve: tisztán, kizárólag. Szép kárpitjaival szabad nézést tsinált Egész az ol-*
- tárig, melly meg nem keverve Merőn tsak körmötzi aranyból volt verve* (306/205).
- megkímél i** (4) 1. Megóv. *De a' háborútól magam ~tem* (239/132). 2. *Vki életét ~i: nem öli meg. Kíméld meg éltetemet* (320/6). *meg kímélt* (454/799), *Megkímélte* (428/16).
- megkímélt in** (1) *Megkímélt vér: ki nem ontott vér. A' népnek ~ vére Bibor béllést ád alá* (400/37).
- megkínál i** (1) *Táncsal ~ vkit: felkéri a táncra. Egy pár ugrós tántzal ötöt ~ja* (330/597).
- megkíván i** (1) Igényel. *Más tsemeték ~ják, hogy görbén lehomlitsuk Vesszejét 's maga földjébe elevenen borítsuk* (413a/550).
- megkonyulva in** (2) Kókadtan lehajolva. *Fonnyadtak a' ligetnek Zöldségi megkonyulva: A' föld' egész határi Alélva bággyadának* (352/6, 107/6).
- megkopaszít i** (1) Megfoszt. *Ez, mikor a' halál valakit le taszít, Minden ditsőségtől 's fénytől meg kopaszít* (193/30).
- megkopaszt i** (1) Megfoszt. *Minden Magyarságtól koppaszszon meg Jéna* (233/57).
- megkoronáztatván in** (1) Megtetézve. *Gazdag ajándékot bő kézzel szórta ki Tzéres A' ti határitokonn, a' bornak az Istene örvend Megkoronáztatván gyönyörű szőlőkkel azokban* (258/93).
- megkóstol i** (4) 1. Megízlel. *Elsőbenn az Élet édes mézzel akkor kínála, 's Mihelyt meg-kóstoltam, mérges mézze tsömörré vála* (162/86). 2. Kipróbál. *Sőt érzékenységim a' kínos pokolnak Gyötrelmiből érte mindent meg kostolnak* (77/284). *meg kostollya* (413a/780). — *meg kósolja* (!) (238*/147/5).
- megkóstolhat i** (1) Kipróbálhat. *Hol alól, hol fellyül igazgatja útját Míg ~ja ezt az élet kútját* (239/60).

- megkoszorúzott mn** (1) szép Lilla! Hidd el, Hogy miolta kellemiddel Kitüntetett. Mellyet látván Pallás, a' ~ Grófnak Múzsáival örömnótát húzott (188/79).
- megkönnyezetlen mn** (1) Gyászolás, megemlékezés nélkül. Megkönnyezetlen' kell hamuhodni hát Ákászkod' allyán, Földi! tenéked is? (395/1)
- megköp i** (1) Leköp. Mindenütt ott marad szurtos kuli-mássza Mellyet hogy meg köpött Vénus utállással Két szem fejrlett ki tsalfa vigyorgással (26/17).
- megköszön i** (2) Köszönetét fejezi ki vmiért. Lantját ~é, kor-bátságát másnak ajánlá (348/19). köszönjem meg (454/957).
- megköszönhet i** (1) Köszönetet mondhat. Én ugyan, ha nints más élet én érettem, Meg nem köszönhetem hogy emberré lettem (454/278).
- megköszönt i** (2) Felköszönt, köszöntöt mond. Nem azért hogy Dubronovszky mára tette nevedet; Hanem bel-ső tiszteletből köszöntlek meg Tégedet (405/4). ~i (397*/75/2).
- megköszönthet i** (1) Gratulálhat. Hogy megköszönthessem az új Asszonyokat, 'S más fársággal férjhez adhas-sak másokat (330/411).
- megköt i** (3) 1. Kezeit ~i: megakadályozza, hogy vmit te-gyen. Meg köté kezeit, mellyek ki nyúlának Levételére a' halálos almának (213/43). 2. <Vízet> befagyaszt. Mormolnak szelei a' fa-gyos északnak, ... A' folyóvizeket meg kötik hideggel (197/4, 85/4).
- megköthetni in** (1) Össze lehet kötni. Ollyan finom apró lán-tzotskát tsinálnak az Augspurgi Mesterembe-rek, hogy azzal a' balha' lábát is ~ (330*/165/2).
- megkötöz i** (6) 1. Vki végtagjait összeköti. Ha meg kötöztök is, selyem Kötések 's virágszál (104/11). Megkötözi friss rózsával Vasba burkoltt karja-it (368a/53). 2. Lenyüggöz, elbűvöl. Esküszöm,
- szép Lilla! Hidd el, Hogy miolta kellemiddel Megkötöztél engemet: Már azolta semmi Szűznek, ... Nem nyitom meg szívemet (275/3) kötöz meg (460/72); ~i (465/19), meg kötözi (71/22).
- megkötött i** (1) Vki kezeit összekötözteti. 'S nem fél Hogy hadi-foglyommá teszem, ~em, 'S győző-hintóm előtt kevélyen vitetem? (330/1379)
- megkötve in** (1) <Szölő> felkötve. Bár a' szőlő meg van kötve, a' metző kés nem kell már (413a/964).
- megkövet i** (7) 1. Bocsánatot kér. Ha haragszol, ~lek; Békélj meg, szép Angyalkám! (434/1) 2. Megköve-tem: bocsánat <a kifejezésért>. Ihogtak-vihogtak, nyakunkra tódultak; Megkövetem — még a' nadrágba is nyúltak (330/1672). meg követem (114/67), ~i (330/1157), ~lek (282/25, 434/19). — megkövessenek (330/1148).
- megkövetés fn** (1) Bocsánatkérés. Megkövetés (434/cím).
- megküld i** (1) Vmit eljuttat vkihez. Mostanában küldötte meg nekem Kulcsár Úr által (439*/219/5).
- megküllöz i** (1) Az eget ~i: <a feljövő nap> besugározza az eget. Kerek Hajnal sugároddal Küllőzd meg a' fél eget (456/2).
- megkülönbözött mn** (1) Különleges. Mond meg nekem; volt é eggy meg-külömbözött Szükséges portéka annyi áruk között, Melly nélkül az ember boldog nem lehetne (202/111).
- megkülönböztetés fn** (1) Különbségtétel. Illyen megkülönböztetéssel, reménylem, megesméri az Olvasók a' Ma-gyar tántz felől tett ítéletemnek igaz voltát (330*/156/7).
- megkülönböztetni in** (1) Különbséget tenni vmik között. Hát a' szépet 'S a' faképet Nem különböztetni meg? (385/6)
- megkülönöz i** (1) Elkülöníti a sajátját. Mért szabtal hát Határt

önn fiaid között, Ládd é, már egymástól mind ~ött (200/44).

megláncol i

(1) Leigáz. Király! Vitéz! Ki most eggy harsogó szóddal Népeket lántzolsz meg hatalmas bé-kóddal (195/34).

meglapítani

(1) Hengerrel ~: simára hengerezni. Kivált szűk-ség nagy hengerrel a' szérűt meg lapítani (413a/190).

meglát i

(38) 1. Vkit, vmit megpillant. Tudom, hogyha a' Kún Banya ~, tehenet fejet, 'S a' Garabontzás Deáknak önként fog adni tejet (358/23). 2. Szemével észrevesz vmit. Mikor im szemem az Égre Fel vetvén ~om végre Hogy környéke fejrlik (177/46). 3. Tapasztalat útján meggyőződik vmiről. Ez a' jó Királyné — még azt ~játok — Kivészi a' porból, és szennyből hazátok (259/177). Meg látod hogy tsendes Szel-lők Foglyák fúni vitorlátat És mint hív pajtásid még ők Rév partra viszik gályádát (177/19). 4. Majd ~ja: figyelmezteti, hogy vminek rossz vége lesz. De míg e' lenne, héj Bátya Adja ki kend jussomat, Mert ha nem, hát majd meg láttya Püspöki hatalmamat (92/171).

~ (448/15), meg lát (249/15), Meglátsz (403/72), Megláttok (454/721), ~ott (456/65); Meglátom (452/47), meg látom (301/19, 358/21), Meglátod (454/370, 964), meg látod (111/2, 3, 112/34), ~ja (379/4), Meglátja (330/1314), meg láttya (77/169), ~játok (259/402, 331/29), Meglátjátok (259/403), látám-meg (162/84), meg látá (114/716), meg láttam (357/45), Megláttam (344/4), ~ta (170/54), Meglátta (388/6), meg látta (114/35), meg látták (114/968), ~talak (425/56), meg láttalak (129/56). — ~ná (309/57). — meglásd (330/722), meg lássa (114/176), lássa meg (349/7).

meglátandó in

(1) Meglátó. Plántáról nevelkedik a kemény mo-gyoró fája, ... A' Cháoni Atyánk makkja a' temérdek Pálmákkal 'S a' Tengeri veszélyeket meglátandó Lutz-fákkal (413a/593).

megláthat i

(3) 1. Megpillanthat. Vagy itten bámulja Szépsé-gét a lesbe Valamellyik kedves Istenasszonyá-nak, Kit halandó szemek meg nem láthatnának (176/12). 2. Felismerhet. Melylyik nehéz vagy könnyű föld, a' terhe megmutatja, A' feketét, 's akár mi színt a' szem is ~ja (413a/787). 3. Megláthatom valaha: ha megérem azt az időt. 's Ha meg láthatom valaha több Testvéreteket is, Gyász ruhába állítsátok mellétek ezeket is (162/101).

meglátogat i

(4) 1. Felkeres. Addig is e' sírnak halmát Meg-látogatom (299/84). 2. Megsegít. Még is ma-gános nyugta-helyén ihol Egy elfelejtett kis Danolót, 's Magyar Meglátogattok: mint kö-szönjem Isteni táborotok' malasztját? (439/23) látogassuk meg (397a/280), Látogassátok meg (233/62).

meglátszik i

(1) Jól lehet látni vmit. Még most is ~ puliderjén a' lik (330/1326).

meglátván in

(2) Észrevéve. Ezt meg látván a' kákába, Mind a' kettő a' gatyába Rezele ijedtébe (114/235). meg látván (114/805).

meglehel i

(1) <Leheletével> eláraszt. Hanem szája mérges párázattal teli, Mellyek a' népeket gyakran [meg] leheli (215/74).

meglehet i

(3) Lehetséges. Így repült el tőlem is Sok kedves esztendőm sebess-haladva. 'S ~ hogy nekem is A' véghatár ma is ki lészen adva (288/67). Meg lehet (111/29, 162/42).

meglél i

(2) Megtalál. Tsak az ő félelme járjon mindég ve-led, Így a' boldog Partot örömmel meg leled (222/72). meglél (347/8).

meglep i

(5) 1. Vmi váratlanul ér vkit. Sokszor hol örökre készlget az elme, Ott lepi meg nem vártt baja 's veszedelme (330/56). 2. Váratlan dologgal megajándékoz vkit. 'S mennyei mézetek egy

epedő bús fülemilének Édes jajja között, a' szép Íz, gyenge tejével Lepje meg a' híves forrást (450/42).

~ (239/86); ~i (330/914). — *lepné meg* (253/76).

meglepve in

(1) Áthatva. 'S édes szorongattatástól Meglepve, mit tégyenek, Hogy fortélytól és rablástól Bátorságban légyenek? (397a/846)

megles i

(2) Leskelődve figyel. Majd ~em e' rejtekben A' kis ártatlanokat (397a/729).
meg lesem (137/3).

meglesz i

(6) 1. Elkészül. *De meg lesz a' pogácsa is* (169/165). 2. (Állapot, helyzet) létrejön, megtörténik. *Meglett, a' mit vártál: méltán örvendhetel, Méltán Diadalmi-Kaput emelhetel* (306/307).
Meg lessz (225/89), *Meglett* (188/77, 330/455). — *meglett volna* (330/1774).

meglett mn

(1) *Meglett idejű: idősebb. A' ~ idejű Urak a' Dámákkal Körülttők 's utánok tsúszkáltak szánákkal* (330/165).

meglobbant i

(1) Képzőerőt ad. *Hatalmas Képzelés! Gerjeszd fel szikrádat, Lobbantsd meg elmémbe világos fáklyádat* (225/36).

meglop i

(1) Becsap. *Vénus tsalárdsági akit így meglopnak, Te gyászos Fa! Maradj annak itt Oszlopnak* (77/293).

meglő i

(2) 1. Lövéssel megsebez. *Ne tartson semmit, Ifjasszonyka, Jobb meglövik, mint lába legyen tsonka* (268/152). 2. (Villám) eltalál. *Ez az a' conductor, a' mellytől mennyköve Semmi igaz bőltsét soha meg nem löve* (191/26).

meglőkvén in

(1) Meglódítva. *Egy Triton a' vas villáját A' farrának vetette 'S meg lökvén az Istengályát Jól elébb segítette* (231/309).

meglőtt mn

(1) Agyonlőtt. *Az úton a' ~ kalmárok hevernek* (337/70).

megmagyarázni in

(1) Magyarázattal érthetővé tenni. — *...de mind azokat bajos volna, ilyen szűk helyen eléggé ~ az azokban járatlanoknak* (330*/166/5).

megmagyarosítva in

(1) Magyar környezetbe átültetve. *Ez az egész hasonlatosság van véve a' Henriásból, de ujonnan öltöztetve és meg-magyarosítva* (267*/14/8).

megmar i

(1) Megsebesít. *Verbőtztyhez megyek: ti tán meg nem martok, Kik a' Törvény léből moslékot habartok* (245/47).

megmarad i

(9) 1. Folyamatosan létezik. *Azt hiszik hogy tsupán e' testé a' halál, A' Lélek ~, tsakhogy más testbe száll* (454/464). 2. Nem pusztul el. *Minden írásimat (:mellyek meg maradtak, 'S szűk erszényem miatt köz fényt nem láthattak) ... Bízom az érdemes késő Maradékra* (245/53). 3. Helyén marad. *Meg kell érnem, mert, nem vagyok Olly merész, mint kívánó, Mert különben nem maradna Meg tőlem a' Vigánó* (169/60). 4. Nem merül feledésbe. *Míg Magyar leszz, ...Meg-marad az Úrnak Neve, meg-marad dítséreti* (124/18). 5. Nem hagy el vkit. *De a' leg jobb Atya meg marad melletted* (222/70).
marad meg (73/2), *meg maradt* (73/11). — *maradjon meg* (268/87).

megmaradás fn

(1) Életben maradás. *Készek halált állni pajtásink' javáért, Gyermekünk', rokonink' ~ért* (267/136).

megmaradhat i

(1) Élhet. *Jobb meg valloim hogy ojj fákba óltassanak Mellyekenn sokáig meg maradhasanak* (73/22).

megmaradt ~ megmaradott in

(3) 1. Életben levő. *Mutasd szívességed annak meg maradott Barátjához, a' ki érted így fáradott* (126/69). 2. Hátra levő. *Hogy megmaradtt részét világi pályádnak A' Hétmagyaroknak szenteljed 's Árpádnak* (452/37). 3. Épségben maradt. *A meg maradt hajó ül szelek szárnyára Ugy sijjet a' hajós a fel tett tanyára* (10/33).

- megmász i** (2)
 1. Mászva feljut vhova. *A' fenyveseknek görbe gerintzeit Megmászom* (418/7). 2. ⟨Nyomot hagyva⟩ végigjár vmin. *Először is Vulkán a' képit meg mássza Mindenütt ott marad szurtos kulimássza* (26/15).
- megmászván in** (1)
 Mászva feljutva vhova. *Azután meg mászván az Alpes bértzeit, Köszöntötte Péter és Pál küszöbjeit* (96/5).
- még-még hsz** (1)
 Ismételten. *Ámor' tanásából ~ meg kérlelem; Ki tudja? tán gyengébb szívvel bánik velem!* (196/73)
- meg-megannyi nm** (1)
 Nagyon sok. *Tele olly lelkekkel termékeny kebeled, Kikben meg meg annyi Mentorid' tisztele* (313/128).
- meg-megmarad i** (1)
 Itt-ott használatos. *Szeg a' régi Magyaroknál barnát vagy setétet jelentett, némelly szólásokba nálunk is ~t* (268*/21/2).
- megmenekszik i** (1)
 Megmenekül. *Mihelytt a' madarak látják, körülveszik, Akármerre fordul, meg nem menekszik* (330/1264).
- megment i** (3)
 Megóv vkit. *De nem merem ki mondani, Mert félek a' Papoktól, Ha meg találnák hallani! Isten ments meg azoktól!* (231/454)
meg menti (453/211), *fogtok ~eni* (258/31).
- megmenthet i** (2)
 Megóvhat. *'S kétségbeesését csak az enyhítette, Hogy kintsét elvesztvén magát meg menthette* (202/72).
menthetitek meg (267/213).
- megmered i** (1)
 Szív ~: a szív megáll. *Ah! ~jen szívem inkább, És veled egy por alatt fedezzen E' bódog Ákász'* (395/23).
- megmerevedett ~ megmerevedt mn** (2)
 Meghalt. *Ha meg-halsz, 's még akkor el nem hunyt életem: Meg merevedt tested szívembe temetem* (127/44). *Köszönti néma szám, 's e' meg merevedett Nyelv is prédikálja igaz hívsegedet* (222/63).
- megmeredve in** (1)
 Holtan. *Ki már szerentsétlen éppen Lebegett a' Tó közében El nyúlva 's meg meredve* (114/300).
- megmérhetetlen mn** (2)
 1. Amit nem lehet megmérni. *Egy ég felettem elterjedt, Alattam áll másik ég; Óh e' kettő között elterjedt Megmérhetetlen mélység!* (397a/304) 2. Kimondhatatlan, módfelett nagy. — *...a' Teremtő Felséges, Minden dolga ditsőséges Meg mérhetetlen böltsessége* (123/60).
- megmetsz i** (1)
 Levág. — *...tépd le lombjait, mesd meg veszzeit késsel* (413a/911).
- megmél i** (1)
 Megédesít. *Ámor ... Az Arkilok Jámbussait Apróra szeldelē el, Ambróziával illetē, Szerelmivel ~ē* (106/14).
- megmélzt in** (1)
 Megédesített. *Adott még többet is: 's Meg nem mézeltetis Adott a' Kis tsintalan* (135/32).
- megmocskolni in** (1)
 Nem meri megmocskolni az Óceán tengerét: nem mer megmártózni az Óceánban. *Környűl vészi a' két Medvét (:vagy a' Göntzöl szeke-rét:) Melly nem meri megmotskolni az Otzeán' tengerét* (413a/257).
- megmond i** (33)
 1. Szóban tudtul ad vmit. *'S mondja meg az ottan lévő vendégeknek, Mi a' kívánsága a' Dáma-seregnek* (330/1077). *'S ~ja népének, hogy mozdíthatatlan Az a' trónus, mellyet véd a' Halhatatlan* (337/297). 2. ⟨Könyvben⟩ leír. *Ha Picard után mégy, tám el sem érsz oda, Koecher pedig azt sem mondja meg mitsoda* (126/36). 3. Következtetve megjósol ⟨művében⟩. *'S imé Dubranowszky előmbe jött ál-momba, Az, a' ki esőt-mit meg mond a' Kalendar-iomba* (314/8). 4. ⟨Jelenség, esemény⟩ megmutat vmit, előre jelez. *Mondd meg nekem komoly fuvallat! Látád é Azt a' Volga' síkját melly volt az Árpádé?* (313/35) — *Meg mondta ezt a' Kabala Még tavaly, de nem hittem* (92/258).
~om (169/34), *meg mondom* (314/47), *Megmondom* (176/29), *Meg mondom* (126/32,

157/13, 15), ~ám (433/16), *mondtam meg* (143/17), *Meg mondták* (92/12). — *Meg mondjam* (132/16), *meg mond* (157/22), *mondd meg* (268/59, 103), *Mondd meg* (456/19, 25, 29, 33), *Monddmeg* (188/7), *Mond meg* (202/111, 455/2), *mondjad meg* (111/110), *Mondjátok meg* (196/94, 210/23, 219/87, 313/53, 380/92), *Mondják meg* (358/46).

megmondván in (1)

Szóban közölve. *Megmondván mitévők légyenek* (330/1334).

megmos i (1)

Befröcsköl. *És mikor ennek a' fetskendező vérnek Tsepjei a' fának ágaihoz érnek A melly gyümölsöt a' vér tseppek meg mosnak Tet-szenek Tirusi bársony szín pirosnak* (77/229).

megmosatván in (1)

Mosással megtisztítva. *Amott az oltári Bika Clitumnus szent vizével Megmosatvánn, gyakran megyen temérdek nagyságába Roma triumfusi előtt Istenek templomába* (413a/670).

megmosdott in (1)

Megmosdott nap: a felhők mögül kibukkanó fényesen sütő nap. A meg mosdott nap az a' ki mindeneket Táplál sugárral minden embereket (3/3).

megmosni in (1)

Megfürdetni. *Nints a' vallás ellen ... Juhokat hasznos vízbe ~* (413a/279).

megmozdíthatatlan mn (1)

Szilárdan álló. *Azomban a' Dámák ~ Nagy ármádiája mégis mind únatlan' Attakban volt sok szép Ifjakkak kárára* (330/1433).

megmozdul i (1)

Mozogni kezd. *Mindjárt, ha megmozdult ... Szívére Ákillesnek egy nyilat Villogtatott annak Szeméből* (170/10).

megmozgat i (2)

Mozgásba hoz. *Ezt mihelyt valami szellő megmozgatja, Azonnal kétfelé büszkén fintorgatja* (194/5, 58/5).

megmunkál i (1)

⟨Földet⟩ megművel. *De bár az emberek, 's barmok mindent így ~nak Serényen bánnak a' földdel* (413a/133).

megmunkálni in (1)

⟨Földet⟩ megművelni. *El kell mondanom a' kemény Parasztnak eszközeit Mellyek nélkül meg nem lehet munkálni a' földet* (413a/180).

megmutat i (24)

1. Szemléltetve bemutat vmit. *Tanúljon meg legelőbb is Komlós korpát áztatni; Ha úgy tesz az szívesen Meg is fogom mutatni* (169/24). *Te mutatod meg minékünk, Mi fejér, mi fekete?* (390/5) 2. Úgy tesz láthatóvá vmit, hogy meg is látják. *'S meg mutatja a' nap a' fellegek megett Az égnek a' földet, 's a' földnek az eget* (202/65). 3. Nyilvánvalóvá tesz, bebizonyít. *'S azoknak ~ja Hogy hív egy pásztor ő* (259/327). *Vagy azt ~om, hogy idős létemre, Erővel is ifjat keríték kezemre* (330/805).

meg mutatom (210/14), *~ja* (268/149, 330*/156/5, 413a/786), *meg mutatja* (114/567, 126/27), *Megmutatja* (268/176), *meg mutattya* (56/65), *mutassák meg* (413a/1032), *~á* (445/14), *~ta* (170/52, 306/253, 337/383), *mutatta meg* (313/21). — *mutasd meg* (127/9, 337/203, 421/9), *mutassa meg* (310/27), *Mutassátok meg* (210/25).

megmutathat i (1)

Bebizonyíthat. *Mellyben megmutathassátok a' haza' ellenségén, Hogy most is magyaros kar van a' magyaros kard' végén* (259/527).

megmutogat i (2)

Többször bemutat vmit. *A' görbe ekének hasznát meg mutogattad nyilván* (413a/21). *~* (348/22).

megnagyobbító fn (1)

Vmit megnagyobbító személy. *Én így kötelezém magam, hogy rontója Nem leszek, sőt inkább ~ja* (239/148).

megnedvesít i (1)

Nedvessé, könnyessé tesz. *Mellyeket sok özvegy jajos párázatja Meg nedvesít mikor férjét siratja* (210/30).

megnedvesült in (1)

Esőssé változott ⟨idő⟩. *'S a' meg nedvesült Jupiter az Austert meg indítja* (413a/424).

- megneheztel i** (1)
Megharagszik. *A' kevéj hát ha meg neheztel?*
— *Hát ha ki vér?* (157/15)
- megnemesít i** (1)
Jobbá tesz. *Izmos leventák! Hogy ha reánk maradt Kemény erőitök: ~i György, A' Szittyá testet Brittus ésszel* (418/82).
- megnémetesedett in** (1)
Németté vált. *E' nem bálba nevedett, Mint sok meg németesedett Magyar nemes Úrfiak* (114/712).
- megnémit i** (1)
Elnémít, szótlanná tesz. *Én — mert szívbeli bánatod Megnémit — ki fogom zengeni siralmad* (386/18).
- megnémul i** (7)
1. (Élmény hatására) nem tud megszólalni. *Szólj, de hiszem nem tudsz; azok meg némúlnak, Kikre csoportosan a' bajok tódúlnak* (212/11). 2. Elnémul, elhallgat. *El multak a' hadak már meg némúlnak Gyászos harsogási Márs trombitájának* (54/1). 3. (Harci eszköz) abbahagyja a tüzelést. *Meg-némúl a' dörgés, nints hát miért félni* (159/6). *meg némúlt* (209/81), *Megnémúlt* (432/31). — *némúljon meg* (133/15), *Némúljatok meg* (397a/917).
- megnépesül i** (1)
(Ott repkedő méhekkkel) megtelik. *Megnépesült hamar az együgyű tserény* (341/34).
- megnéz i** (7)
1. Megszemlél. *Elébb meg nézd, de okosan, mit dolgozik, mit tsinál* (111/44). 2. Látás útján meggyőződik vmiről. *Nézze meg jól, kezem mint jár, A' téstát mint forgatom* (169/13). *meg nézte* (326/44). — *nézd meg* (453/43, 454/67), *Nézd meg* (2/1, 453/44).
- megnézet i** (2)
Megvizsgáltat. *Te a' főbe tartod minden szépségedet: Meg nézetem tehát Múzsámmal fejedet* (254/36, 61/38).
- megnézhetni in** (1)
Olvasható, ellenőrizhető (az idézett helyen). *Megnézhetni* (330*/199/15).
- megnincs i** (3)
Nem található meg. *A' mi benne meg-nincs, az rúttnak mondatik* (421/24, 127/24). *nints meg* (454a/32).
- megnő i** (1)
(Növény) fejlettebb lesz. *Az egyikbe tsemekkel nevendék ültetést ejt, A' másikba, ha ~nek, sorjába elplántálja* (413/798).
- megnyargal i** (1)
Lóháton bejár. *De mi messze tartó mezőn nyargaltuk meg pályánkat* (413a/1102).
- megnyer i** (12)
1. Megszerez. *Az ellenkezőket még is szélylyel verte, Mátyásnak a' Magyar Koronát meg nyerte* (248/46). 2. Visszaszerez. *Kevélységek' szarva szinte az égig ér, ... Törjük le, 's nyerjük meg érdemlett betségét — Tsúffoknak tárgyává tettek már bennünket* (330/947). 3. Felkelti vkinek a rokonszenvét, vonzalmát. *Jer, Barátom! harmadiknak Hozd elő Bólts Sandered'; Hidj nekem, Magyarjainknak Véle kedvét ~ed* (163/36). *E' különös Sympathia által tehát ha az érzékeny Szépeknek tetszését meg nyerem* (368*/24/7). 4. (Gyereket) megszül. *Élj sokáig hív pároddal nagyot nőjjön Esztered, Kisded Tsimotád Ádámra üssön, majd ha meg nyered* (326/58). 5. Rábír vkit vmilyen tevékenységre. *Most mikor ötet is ~ted végtére, Uj hegyet tetéztél szerentséd' hegyére* (306/305). 6. Visszakap. *Óh vajha megnyerném régi épségemet, 'S megifjítana még az Isten engemet* (267/203). 7. Visszanőveszt (tollat). *Elhúllt tollát kevés nappal Megnyeri mindenestől; Okossá lessz a' Kár által, Messze kerül a' Lestől* (208/70). *megnyér* (225/14), *Megnyert* (307/118); *~i* (377/52), *~étek* (241/10).
- megnyergel i** (1)
Céljaira használ fel vmit. *Márs a' vén Ótzeán' hátát ~i: A' föld nyög a' roppant táborok' süllyától* (337/48).
- megnyergelvén in** (1)
Hátaslóként használva. *Azzal tartja az eggyügyű Nép, hogy a' vén banyák éjtszakánként ~ az embereket, a' Szent Gellért' hegyére járnak rajtok borsért* (330*/143/5).

megnyerhet i

1. Megkaphat. *Madám de Grenouillnak, Ha vidámabb idők nyílnak Meg nyerhesse eggy tsókját* (114/741). **2.** Megspórolhat. *Így sok fáradtságot 's munkát meg nyerhetnél: Még is kívánt helyed pontjára érhetnél* (126/41).

megnyílik i

1. Kinyílik, kitarul. *Nyílj meg most, Helikon! nyílj meg: Ti magatok Szép Istenasszonyok előttem dalljatok* (330/1165). *Nyíly meg áldott vidék 's meg szánván engemet, Fogadd bé előre megfáradt lelkemet* (406/11). **2.** Hozzáférhetővé, elérhetővé válik. *Menj fiam! Ím megnyílt előtted az a' tér, Melly a' Betsületnek örök várdaig ér* (268/23). **3.** Feltárja érzéseit. *Nem nyílik meg szívem' útja Többé pillantásidnak* (208/39). **4.** A napkelet ablaka ~: hajnalodik, jobb időszak kezdődik. *Örvendj, hogy elmúlván a' setét éjszaka Meg nyílt a' napkelet' bársonyos ablaka* (203/22, 81/22).

Nyílj meg (282/20, 330*/175/1).

megnyílni ~ megnyílni in

1. Kitarulkozni. *Bé megyen e Dáma bibliothecába Hol sok Asiai Pergamen membrának Iró pennájának meg nyílni kívánnak* (25/40). *Szelidebb vidéket látok megnyílni, A' fojtó lélekzet kezd már tagítani* (306/67).

megnyílt in

1. Szabaddá vált, nyitott. *Le rohan a' felhő megnyílt tsatornával, Egyesül a' tenger' atyafi habjával* (202/9, 56/9).

megnyílni in

1. Kitarulva. *Megnyílni olvadoznak Hő szíveink reátok* (373/204).

megnyílni in

1. Kinyílni. *Belől a' Pokolnak szelelő jukai Meg nyilván árvízki omlanak lángjai* (195/18, 59/18).

megnyit i

1. Kinyit. *A' bú gyenge rebegéssel nyissa-meg szád' ajakát El-lágyúlt szíved roskadó tárházának ablakát* (162/11). **2.** (Nyílast, utat) szabaddá tesz. *Legalább a' Zrínyi útját ~om előtetek* (259/548). **3.** (Ruhát) kigombol. *A' hűvös Etéziáknak Ám ~om kebelem'* (425/22). **4.** (Hordót) csapra ver. *És kivont dugóval,*

tsappal Megnyitott hordót, butykost (317/154). **5.** (Fegyverrel) felvág. *Itt a' melyem; jer, fegyvereddel Nyisd meg elrontolt szívet* (379/142). **6.** Vmi kezdetét veszi. *Az Arany békesség Templomát meg nyitta* (54/7). **7.** Az ég kékségét ~ja: kiderül az ég. *Szakadoz a' felhők' setétes kárpítja, Az el-zárt egeknek kékségét meg nyitja* (202/60, 56/60). **8.** Nem ~ja meg szívét másnak: hűséges marad. *Már azolta semmi Szűznek, Semmi Nyílnak, semmi Tűznek Nem nyitom meg szívemet* (275/6). *meg nyissa* (238/24), *Nyissátok meg* (139/24, 331/9).

megnyittat i

1. Csapot ~: bort engedtet. *Mi igazán akkor tartjuk Jó'sef napját, Mikor ~ta Jó'sef már a' tsapját, Melyből minden versre egy-egy ittze csordul* (233/18).

megnyom i

1. Nyomatékokat ad vminek. *De a' Bán is szabályájával Meg nyomá kevélységét* (114/696). **2.** (Babonás hiedelem szerint) alvás közben vki mellére ül, és ezzel zavart okoz az illető légzésében és szívműködésében. *Álmaim is mind nehezek Mind tsak kísértést érezek. Az éjjel is a' setétbe' Megnyomtak az Úr' képébe* (309/100).

megnyughat i

1. Nyugodt lehet. *Hálá, hálá az Egeknek Végre már ~om* (357/2).

megnyugodni in

1. Belenyugodni. *E' bölts fejek' intézésén meg nyugodni jobb lészen* (326/47).

megnyugodt in

1. Beletörődött, megbékélt. *Menjünk tömlőtzebe, hol a' fő böltsékek Készül a' halálra megnyugodtt Lélekkel* (454/411). *megnyugodtt* (454/692).

megnyugot i

1. Megnyugtat. *Ó a' sok bajokból Végre megfáradt szegényt Vagy kéri, vagy nem kéri, ~ja* (410/40).

megnyugvás l. megnyugvás**megnyugszik i**

1. Belenyugszik vmibe. *Megnyugszom, mert tiszta szíved' látom. Hordjon a' szerencse, hű*

barátom! (295/31) **2.** Megpihen, megszáll vhol. *Itt nyugodott ő meg* (330/53). **3.** ⟨Holttest⟩ végső nyugalomra lel. *Te pedig a' porba nyugodj meg, holt testem, Míg a' ditsősségre fel kelsz, mit kerestem* (213/123).

megnyugtat i (2)

Oda hat, hogy vki megnyugodjék. *Itt a' Nájádok közt lesz mulató helyem, Meg nyugtat a' káka 's vízi petreselyem* (219/72). *~tya* (454/268).

megnyugtató mn (1)

Megnyugvás. Erősítést, vigasztalást, *~t*, gyönyörködést, vagy csak tsupa időöltést kívánók (454a*/256/9).

megnyugtanni i (1)

Megnyugvást szerezni vkinek. *Beszéllek, — de ~ Tsak magamat kívánom* (208/89).

megnyugtató mn (1)

Bátorító. *En is ~ örömmel telek el, Hogy lantom illy beises nevekről énekel* (442/19).

megnyugvás ~ megnyugvás fn (3)

1. Beletörődés. *Miért vagytok szomorú, 's levertt Ábrázattal? Az én végemet is hideg Megnyugvás' szemivel kellene néznetek* (454/710). **2.** Nyugalom. *Te is kevély megnyugvással Bírj magadat, ha sikólt az allynép* (440/11).

megnyugvást (200/34).

megnyúzi i (3)

1. Könnyörtelenül kihasznál, kifoszt. *Illyen módon fogják megnyúzni népünket, Jaj régen eladták már a' mi bőrünket* (416/7). **2.** Megkopaszít, lefagyaszt. *Az ajtónál álló télnek hideg zúzza A zöld ligeteket 's mezőket megnyúzza* (87/54, 194/88).

megold i (2)

1. ⟨Kötést⟩ kibont. *A' kis madaratska' Lábánn a' kötél gyengíti Játékból azt el repíti, De lábát nem oldja meg* (460/68). **2.** ⟨Gálya kötélzetét indulásra⟩ előkészíti. *En akkor senki szavára a' Tengerre nem menek, En meg nem oldom a' partról Gályámnak alattságát* (413a/460).

megoldoz i (1)

Vki ruháit *~za*: levetközteti. *Fel költ mejjét ki takarja, Meg oldozza ruháit* (231/356).

megolt i (1)

Kiolt, megszüntet. *Tudom, nem hiszed, hogy régi Lángomat ~ottam* (208/74).

megoltalmaz i (2)

Megóv, megvéd. *Ki Párt Űtő, ki nem, ítéllye a' Haza Mellyet vagy meg ronta vagy meg oltalmaz* (80/8). *Zuhogva omlik belőle Bugyborékos zápora; Alig oltalmaz meg tőle Ez égerfa' sátora* (397a/1083).

megolthat i (2)

1. ⟨Tüzet⟩ kiolthat, elolthat. *Még is, a' jó Latzi, jó hogy nem alhatott, 'S ekképpen a' tüzet hamar megolthatta* (330/1757). **2.** ⟨Vki vágyát⟩ megszüntetheti. *Még sem olthatta meg annyi sok esztendő, Bár már hatvan ötöd füre lesz menendő, Most is a' legényért mindjárt kardra kelne* (330/219).

megolthatatlan mn (1)

Kiolthatatlan ⟨tűz⟩. *Felhőkig göngyölög a' ~ Tűzláng* (337/45).

megolvad i (1)

⟨Szív⟩ elérzékenyül. *Mert egy két pertz múlva mindjárt a' mennyei Karoknak hallattak édes Concertjei, Mellyre az érzékeny szívek ~tak* (330/1863).

megolvadt in (1)

Folyékonnyá vált. *Hányszor láttuk, hogy az Etna kipukkant katlanjain ... a' lánggombolyagokat 's a' ~ köveket Torkán kikalyimpáztatta?* (413a/478)

megolvas i (2)

Megszámol. *Mankót fog, és ~sa Minden tippenéseit* (392/67). *olvastam meg* (330*/177/6).

megolvasni in (2)

Elolvasni. *Méltó az egész helyet meg-olvasni* (268*/22/10). *~* (330*/199/4).

megolvashatni in (1)

Elolvasható. *Ennek is egész formáját, természetét, és fogása' módját ~ Földinél* (330*/200/5).

megorvoslódik i (1)

Meggyógyul. *Hát az az értetlen hat betűs nyavalya, Megorvoslódott-é* (279/4).

megorvosol i (2)
Panaszt, bajt ~: megszünteti vki gondjait. Jó-zsef ... minden Országát maga öszvejárja, ... Hogy ~ja a' nép' panasszait (259/210). És a' síró ártatlannak Orvosolja meg baját (397a/276).

megoszlato fn (1)
Elválasztó. Véltém, hogy egymástól holtig meg nem válunk, 'S meg-oszlato'nk lehet tsu-pán tsak halálunk (63/16).

megoszt i (5)
 1. Másnak is ad. *Mikor a' mim vagyon, fel de-rült lélekkel Osztanám meg az ok nélkül sze-gényekkel Istenem! (453/196)* 2. Elválaszt. *Mit tesz, ha egy érzéketlen Téged és engem szünet-len, Mint egy mélyly tenger ~, És a' rózsáktól megfoszt? (443/167)* 3. Elrendez. *Én a' köz Igazság' törvényjét ~om, 'S egyiket is e' nagy szívűtől meg nem fosztom (268/117). meg oszt (63/10); meg-osztja (63/2).*

megosztható in (1)
Felbontható. Úgy van! Mert tsak ott győz a' lerontó halál, A' hol ~ részetskékre talál (454/74).

megosztó in (1)
Vmit elrendező. Fiaim! Igazat tészek köztetek, Tsak köz pert ~ szó'nnak engedjete (268/110).

megosztva in (1)
Több felé osztva. De nem bánom, legyek min-dentől meg fosztva Légyen ékességem kettő közt meg osztva (73/16).

megóv i (2)
Megvéd. A' nagy Terézia mindkettőt meg ójja (259/189). Megójja (257/159).

megöklel i (1)
Felöklel, fellök. Senki ne hidjen Matskának, A Dáma ezt feleli, De jobban ne a' Bikának, Mert e' jól meg ökleli (231/222).

megöl i (23)
 1. <Állatot, embert> életétől szándékosan meg-foszt. *Ki bár tegnap ölelt testvéri karokkal Ma meg öl tégedet a' több gyilkosokkal (453/234). Lájéké meg öltünk tyúkot, húdat, kappant (340/13).* 2. <Folyamat> élőlénynek halálát,

pusztulását okozza. *Egek! Óh jaj! Meg öl a' zaj (459/13).* 3. <Erős érzélem> letör, tönkre tesz vkit. *Mert, akármit végzesz fejemnek, A' kín, vagy az öröm, meg-öl (430/44). Ah, a' szerelemföltés, ah, majd meg öl (139/89). meg öl (176/40, 192/51), öl meg (439/58), ölsz meg (186/26, 443/121), meg öle (330/1340), meg öltetek (139/106), ~tek (337/313); meg ölé (114/729), meg ölék (114/323), ölte meg (284/3), ölte meg (454/690), ölte-meg (379/156), ~ték (337/317). — Ölné meg (114/241). — meg öljön (114/124), meg öllyön (30/6), öljetek meg (443/78).*

megöldököl i (1)
Kiöl, megszüntet. Eggy pillantásokkal meg-öldökölik szintén Azt a' Reményt, melytől élek és halok én (176/79).

megölel i (13)
 1. <Szeretete jeléül> átkarol vkit. *Óh Angyali Tábor! Várákossal velem, Míg szerelmesimet rendre meg ölelem (217/90). Megtisztelem és Druszámát Egy úttal meg ölelem (438/12).* 2. Szeret. *Óh öleld meg szép vidéked! Mert te még bódlog vagy ott, A' hol a' szerentse néked Egy árnyékos fát hagyott (420/13). Ölelsz meg (302/42); ~i (190/100), Meg öleli (212/76, 297/62), ~ém (447/90), meg ölelém (134/90). — Megölelném (339/14). — ölely meg (186/34), öleljetek meg (215/142), öleld meg (161/1).*

megölelés fn (3)
Átkarolás. Jövel nagy anyádnak meg ölelésére (215/146). meg ölelésére (210/88, 215/122).

megölelhet i (1)
Átkarolhat. Alig várom, hogy érhessem Kimű-lásomat, Hogy ismét megölelhessem Kedves Pálomat (299/94).

megölelvén in (1)
Átkarolva. A' többek közt Minervához Így szólla meg ölelvén (114/582).

megölés fn (1)
Vki életének kioltása. De eggy Kron Printz ~se Mint a' köz jó megsértése Publicumra tar-tozik (114/319).

- megölet i** (1)
Erőszakkal elveteti vki életét. *Verd le, tipord le dühös seregét a' Frantzia népnek, Melly ... ~te királyát* (253/65).
- megölő fn** (1)
Vki életét kioltó személy. *Én vagyok meg ölőd Thisbém!* (77/191)
- megölt mn** (2)
Erőszak áldozatává vált. *Ott egy halvány asz-szony ~t férje' s' atya' Vérbe, porba kevertt testét mosogatja* (337/61).
~t (337/307).
- megönt i** (1)
Követ ~: sírkövet készít. *Hadd öntenék meg számokra Hadd a' tenger köveket: Én nem vetnék pompájokra Soha irigy szemeket* (397a/537).
- megőriz i** (5)
1. Őrizve megóv, megtart vkit. *Óh már az ég esmér Téged, 'S letette jutalmodat; Megőriz kedves Férjeddél, És megáld benneteket* (454/961). 2. Megment vkit. *Óh Uram! Őrizz meg ettől A' vasorrú kísértettől!* (339/7) 3. <Szellemi értéket> épségben megtart. *Század-jai az elmúlásnak, Általadják őtet egymásnak, És ~ik hűséggel* (451/21).
meg őrizik (255/21). — *őrizz meg* (160/9).
- megörni in** (1)
Megörölni. *Ilyenkor lehet tsipkéből kötni könnyű Kaskákat, Megpergelni, gyenge tűznél, 's ~ a' búzákat* (413a/275).
- megörzés fn** (1)
Fogva tartás. *Az ő Megörzésére minden Fortélyjait Munkába vette* (170/6).
- megőszül i** (1)
Megőrepszik. *Megőszültem az Úr' Ura Atytya mellett, De még senki rajtam ilyen tsúfot nem tett* (330/1677).
- megőszült mn** (2)
1. Megőszült vénség: öregkor. *Mint a' meg vénhedt fa ...Mellynek dért mutató mohos kerületi Meg őszült vénségét vélünk képzelteti* (214/6). 2. Megsárgult. *Mi az oka hogy a' mezőnn körös körül A' Céres bérese kaszákat köszörül? Köszöntvén tudnillik a' meg őszült*
- nyarat Sárga kalászszi közt reménységgel arat* (69/5).
- megpállik i** (1)
Megposhad. *Ne hogy ha a' véred tsendesenn állana, Mint a' legfrissebb víz, egyszer meg-pállana* (239/106).
- megparancsolni in** (1)
Parancsként elrendelni. *Ugyan ezt méltóztassa az öreg Úr az Udvari Káplánjának ... megparantsolni* (238*/144/9).
- megpárol i** (1)
<Vetőmagot> Baktériumoktól mentesít. *S bár sok vetni való magot vigyázva készítenek, Gyenge tűzön meg párolják* (413a/210).
- mégpedig ksz** (2)
1. <Kérdés előkészítésére.> *Hát úgymond, rab vagy Poétám! még pedig a' Bánaté?* (162/117) 2. <Az előzőkben mondottak> fokát, mértékét tartalmazó mondat kapcsolására. *Éljen Krisztina, még pedig olly sokáig ...ollyan nagyon sokáig, Hogy még ezt az újj házát is láthassa ... ótskának* (310/49).
- megpendül i** (1)
<Hangszer> megszólal. *Megpendül egyszerre Izsák' száraz fája, Zengő szerszámokkal kíséri bandája* (330/459).
- megpergelni in** (1)
Megpörkölni, megpirítani. *Ilyenkor lehet tsipkéből kötni könnyű Kaskákat, Megpergelni, gyenge tűznél, 's megörni a' búzákat* (413a/275).
- megpetél i** (1)
<Madár> párosodik. *'S a' héjja ~i a' galambokat* (327/32).
- megpihen i** (5)
1. <Fárasztó tevékenység után> pihenőt tart. *Pihenj is meg végre, mert meg érdemletted* (266/55). 2. Megnyugszik. *Hála, sok tsábitásidnak, Nitze! már ~ek, Egy szegényenn szá-nakoztak Végtére az Istenek* (208/2).
Pihentél meg (400/8). — *~ne* (217/62). — *pihenny meg* (143/37).
- megpihenni in** (4)
1. Pihenőt tartani. *Itt akart hát ~ A' hadaknak istene, Únalmára kezdvén lenni A' feldúltt vá-rak' szene* (368a/21). 2. Megnyugodni. *Így le-*

het hűségbe' lennünk, Karjainkon megpihen-nünk Csendesen (285/48, 183/20). meg pihenni (266/54).

megpihentet i (1)

Elősegíti, hogy kipihenje magát. *E pihenteti meg az törődött testet Az ember képére ujj éle-tet festet (8/5).*

megpillant i (1)

Hirtelen meglát, észrevesz vkit, vmit. *Alig pillantá meg Dorottya félfelől, Azonnal olly' édes öröm lepte belől (330/1581).*

megpillantván in (1)

Meglátva. *Major de Su meg pillantván A' Bürbő harmintzadját, A' tó felé el illantván Oda hagyá századját (114/721).*

megpirul i (1)

Elpirul, pirosság ömlik el az arcán. *Ezenn a' mord lélek igen megpirúla (239/89).*

megpirult mn (2)

1. Megérett. *Ő a' kegyelmes Isten És ő az, a' ki által A' megpirultt gerézdben Nyájaskodó barátság, Öröm, kacaj, ledérség, 'S tréfás szavak teremnek (319/29).* 2. Megpirult irigység: megszügyenült irigyek. *Semmi hijánosság rajtad meg ne tesszen, Melyet a' meg pirultt irigység nevéssen (233/52).*

megpötyögösít i (1)

Meglazít. *Hol a' szép nyírfa-bokrokat aranyos zúz teríti, 'S ha esső és, a' nyíl' húrját meg nem pötyögösíti (454/428).*

megprémez i (1)

Peremet készít. *Egy gazda virágzó kertjét építette Mellyben minden táblát a' kertésznek ke-ze Zöld bársony hantokkal körül meg prémeze (72/22).*

megpróbál i (2)

1. Kísérletet tesz vmire. *Felveszem, fel, víg lé-lekkel, 'S énekkel 's örömversekkel Megpróbálom pengetni (308/15).* 2. Kipróbál. *A' frizérozó vasat, ... elébb holmi hánytt vetett papiroson próbálják meg, hogy nem éget é nagyon? (330*/137/4)*

megpróbálhat i (1)

Kipróbálhat. *Legalább, ha könyvem' végig nem olvasod, Megpróbálhat'd rajta frizérozó-vasod' (330/24).*

megpukkad i (2)

1. <Irigység> majd szétveti. *Nevednek óltárt a' maradék emel: Megpukkad annál a' kajánság, És a' Halál elalél előtte (440/15).* 2. Szétfeszül. *Gazdag lessz itt az aratás, temérdek élet terem Ugy hogy majd ~ tőle mind a' tsűr, mind a Verem (413a/58).*

megpukkan i (1)

<Irigység> majd szétveti. *Légy te az a' ki valál! Mind ~nak irigvid, Mint hogy igaz, mindég győzni fog a' te ügyed (315/19).*

megrag i (3)

1. *A szél foga ~: tönkretesz. Nézd a' hizelkedő füvet 's szép virágot, Melyet még semmi szél foga meg nem rágott (90/16).* 2. Amelyet az időnek acélfoga meg nem rág: időtálló, mara-dandó értékű <alkotás>. *Sőt talán most éppen maga írogat olly verseket Az időnek atzélfoga meg nem rág a melylyeket (111/38).* 3. *meg rágja (188/46).*

megragad i (4)

1. Hirtelen erősen megfog. *Ezek ~ják Himent és a' könyvet; amazok nem hagyják (330/1279).* 2. <Fa> gyökeret ver, életben ma-rad. *Meg ragadtak már a' földbe (413a/971).* 3. <Tüz> beleég. — ...a' <tüz> kövér kéreg alatt magát elébb elrejtí, Majd meg ragad a' tuskóban és az ágoknál fogva Magossan rep-pen az égre nagy retsegve ropogva (413a/842). ~ja (413a/857).

megrak i (5)

1. Elhelyez vmit vhol. *Még mikor Deukálion az elszórott kövekkel Megraká a' pusztá Földet a' kemény emberekkel (413a/74).* 2. *Éris sem henyéle a' többi társával, 'S minden rést és utat ~ott minával (330/1018).* 3. *Holttal ~ vmit: sok embert elpusztít vhol. Ő [a pestis] az öldöklő angyal, melly meg raka Minden házat holttal egy szörnyű éjtszaka (215/75).* 4. <Ró-za tövist> növeszt. *Szépségét, melly szállt az égből, Tövis nyállal rakja meg ő (148/6).* 5. *Megrakta (170/14).*

megrakott in (5)

Vmivel bőven ellátott, vmit bőven tartalmazó. *Itt az erdő 's a' vadakkal ~ szövevények (413a/1026).* 6. *Sokan még tsak alig érkezhettek*

erre A' nyomorúsággal meg rakott tengerre (211/38).

meg rakott (211/28), meg-rakott (162/67), Megrakott (397a/1018).

megrakva in (1)

Bővelkedve. Megiffúltt fényes ortzákkal Mosolyognak a' mezők, Színes himmel 's bokrétákkal Megrakva néznek rám ők (397a/1132).

megráz i (2)

(Szél) erősen megmozgat. 'S eggyszer meg rázza ágát Véletlen egy forgó szél 'S le fosztja szép virágát (147/4).
meg rázza (202/14).

megrázás fn (1)

Megtámadás. — ... 's a megrettent Európa határi Meg-rázásával nagy lelkű Nemzete fenyét A ragyogó Napnak méltóságáig emelte (450/24).

megrázattat i (1)

(Elektromosság) rázkódás érzetét kelti vkiben. Szózatom villámi erővel birhatna, Hogy az egyik sarktól a' másikig hatna, Elektrumi szikrát vehetne magának, Mellytől minden népek ~nának (337/286).

megrázkódik i (1)

Összerezzen. Irtózva tekintett még egyszer útjára, Meg rázkódott, 's ekként szállott utóljára (202/74).

megrázkódtat i (2)

1. Felráz. De a' Múzsáknak szózatja A' sirt is megrázkódtatja, 'S életet fúvall belé (415/32).
2. Megrettent. Vig lélekkel nyargalnék ki az ellenség nyakára Megrázkódtatnám még egyszer a' Pálfi' név' hangjára (259/540).

megrázott in (3)

Megmozgatott. Hozzánk ugyan gyakor éjjel A' lankadtt Tél vissza-tért, 'S ~ szárnyáról széllyel Szóra zútot, havat, dért (397a/47).
Meg rázott (59/3, 195/3).

megrémült mn (4)

Rémületbe esett, nagyon megijedt. A' megrémült banya teheneket fejet, Háza' oltalmaért készíti a' tejet (330/527).
meg-rémült (192/24, 216/33, 260/20).

megrendít i (2)

Megrázkódtat. Stambul' kőfalait rendítsd meg szavaddal (337/217).
Rendítsd meg (267/14).

megrendül i (4)

1. Nyugalmi állapotából kissé kimozdul. 'S hát im vig Kiáltásokra Rendül meg a' Sziget' Tájja (244/26). 2. A föld ~: földrengés keletkezik. Tsak alig rendült meg a' föld' mélyly ürege, Azonnal minden szív irtózva rettege (195/1, 59/1).
meg rendüle (114/546).

megrendült mn (3)

1. Az ég ~ sarka: az ég viharos része. Az égnek meg-rendült sarka hosszan dörög (202/40, 56/40). 2. Megrendült tenger: háborgó tenger. Rá dördül a' felhők' fegyveres tárháza, ... A' meg rendült tenger' torka mind rá bömböl (202/16).

megreped i (1)

A föld gyomra ~: földrengés következtében szakadék keletkezik. — ...im egy nyomra Megállnak a' folyóvizek, ~ a' föld' gyomra (413a/485).

megreszkettet i (1)

Megfélemlít. Reszkettesd meg Jaffát 's Kajrót hatalmaddal (337/218).

megretten i (12)

Hirtelen megrémül. Csak avantgárdával harcoltunk mindketten, Hát az én vitézem egyszerre ~ (239/180). Szívem még is mindig bátor, 'S Könnyen meg nem rettenek (114/122).
meg retten (114/641, 193/19), meg rettennek (337/123), meg rettentek (114/974). — meg rettenj (191/17), Meg rettenj (191/22), meg retteny (55/22), rettenjél meg (267/127), Meg rettenjünk (259/560, 674).

megrettent¹ i (1)

Megrémít. Nagy Pál! Európát zendítsd fel 's Ázsiát, Rettentsd meg dsidázó népeddel Galliát (337/182).

megrettent² mn (1)

Megrémült. — ... 's a ~ Európa határi Meg-rázásával nagy lelkű Nemzete fenyét A ragyogó Napnak méltóságáig emelte (450/23).

- megrettenthet i** (1)
Megrémíthet. *Sem Burkus' fortéllya törbe nem ejthete, Sem más népnek száma meg nem rettenthete* (267/176).
- megrettenthetetlen mn** (1)
Félelmet nem ismerő. *'S hogy Mántua' vára nem megvehetetlen, Mikor az ostromló ~* (337/386).
- megrezzen i** (3)
1. *⟨Tárgy⟩ megrezdül. Ni e kis rózsabokor hirtelen Mint meg rezzent amott a víz szélen* (139/3). 2. *⟨Személy⟩ egy kissé megrázkódik. De mit látok Istenek! Minémű öröm' lármája, a' melyre ~nek?* (405/32) 3. *Megijed. De azért ha bánt is, meg ne rezzeny tőle Bátor szívvel vonnyad fère magad tőle* (55/17).
- megriad i** (1)
Hirtelen megijed. *Maga Jupiter ... Villogtatja a' Menykövet lángoló jobb kezébe, Melly zendülésre reng a' Föld, a' Vadak meg riadnak* (413a/338).
- megritkít i** (1)
Ritkábbá tesz. *'S a' meg nedvesült Jupiter az Austert meg indítja És a' ritkát meg sűríti, a' sűrűt ~ja* (413a/425).
- megritkul i** (1)
⟨Emberek⟩ száma csökken. *A' midőn a' holtak rakásokra hulltak, A' sűrűen hulló népek meg ritkúlnak* (215/70).
- megró i** (1)
Megjegyez. *Sőt sokan az ég tájékát ~jják a' helyben is, Hogy kiki a' merre állott, arra állyon mostan is* (413a/800).
- megroggyant in** (1)
Megroggyant alkotmány: erőtlen, tönkrement test. És te, a' szelíd Álomnak Áldott testvére, jövel! 'S ~t alkotmányomnak Kötéseit óldozd-fel (428/179).
- megrokkán i** (1)
Legyengül. *Meg rokkán és végre Frantz kézre adódik* (238/96).
- megromlik i** (2)
1. *Elromlik. Mert hamar ~ a' gyomor fözése, Ha hogy étel után nagy a' test' rengése* (330/469). 2. *Leromlik, legyengül. Hiszen ha az élet örökké tartana, Az emberi Nemzet, óh, melly meg romlana* (213/62).
- megroncsol i** (1)
Megvisel, legyengít. *Sok az ember baja Egy belső nyavalya Engemet is ~t* (135/3).
- megront i** (3)
1. *Kedvezőtlen irányban megváltoztat. Ki Párt Űtő, ki nem, ítéllye a' Haza Mellyet vagy meg ronta vagy meg oltalmaz* (80/8). 2. *⟨Dühöt⟩ lecsillapít. Hadra, Pajtásim! Serényen, Vágjuk a' Frantzt keményen Dölyfös mérgét rontsuk meg!* (257/3)
meg rontanak (210/40).
- megronthat i** (2)
Tönkretehet. *Így tehát azt sem a' télnék fagya meg nem ronthatja Sem a' forgó szél, sem zápor többől ki nem forgatja* (413a/828).
meg ronthasson (454/216).
- megrontott in** (3)
1. *Megrontott hit: kételkedővé vált hit. Ti hallyátok Villámok! 's meg-rontott hitem boszszúllátok* (159/14). 2. *Részrehajlástól meg nem rontott: részrehajlóvá nem vált. Igazság Istene, ... Ki részre hajlástól soha meg nem rontott Jobbkezeggel tartod a' mérséklő fontott* (454/115).
~ (159/15).
- megrögzött mn** (2)
Megrögzött homály: kitartó, tartós homály. Egy nyájasabb hajnal virít mosojogva Sugara-it minden felé botságtattya Mellyel a' meg rögzött homájt meg szaggattya (81/12).
meg rögzött (203/12).
- megrúgván in** (1)
Miután vmibe belerúg. Magam is elholtam, megrugván fegyverem, Ájulva rendkívül reszketve vert erem (239/207).
- megruházó fn** (1)
Felruházó, vkit ruházattal ellátó személy. Ó lészen gyámola az erőtlennek, Ő meg ruházója a' mezítelennek (214/88).
- megsarkantyúz i** (1)
Meglovagol, kihasznál. Boldog ... Ki a' meg kérlelhetetlen fátyomot öszve zúzta 'S a' főveny Acheron zörgő neszét meg sarkantyúzta (413a/1049).
- megsajdítván in** (1)
Megsejtve. A' Szent barom meg sajdítván Ezt

a' Maskarájából 'S Maga hasznára fordítván Ki búvik a' bikából (231/331).

megsántul i (1)

Sánta lesz. *Mind két lábra meg sántúla (114/831).*

mégse ksz (6)

A jelzett előzmény ellenére se. *Kínaimra emlékezem, Haragom még se lobban (208/28).*

még se (317/195, 445/5, 454/22), Még se (287/43, 410/29).

megsebesít i (1)

Fegyverrel megsebez. *De segítségre hozzájok Ne induljunk, Istenek, Hogy éles kardjok szabályok Meg ne sebesítsenek (114/619).*

megsebhethet i (1)

Megsebesíthet. *És midőn az egyik kezéd meg sebhete, A' másik sebünkre írat kötözgete (214/103).*

megsebhedt mn (1)

Megsebesült. *A' hol már öszvetörtt Baldakinja mellett Megsebhedt Marsaljok tsak alig lehellett (330/1492).*

megsegít i (1)

Segítséget nyújt. *Nálam jó vatsorád lejéud, Fabullom, Egy két Napra, ha meg segít az Isten (140/2).*

megsejt i (2)

Észrevesz. *Pillants reám, Leánka! Pillants reám, de titkon; Hogy vén Anyád, ki pénzét Olvassa, meg ne sejtse (384/4).*

meg sejté (114/862).

mégsem hsz/ksz (20)

I. hsz <Ellentét, szembenállás nyomósító szavaként.> *Azért, hogy a' bankót nem gyűjtöm rakásra, Hiszem a' Jó Istent, még sem szorít másra (248/12).*

II. ksz A jelzett előzmény ellenére se. *Közel vagy még sem láthatlak (349/20). Ittam; de még sem érzek Az én fejembe' terhet (373/30). még sem (413a/619, 984, 454/256, 586, 460/128), Még sem (31/11, 61/40, 162/91, 208/26, 254/38, 267/142, 309/131, 322/12, 330/219, 532, 1421, 454/796).*

megsemmisítés fn (1)

Elpusztítás. *Mert a' ki e' Mindent semmiből alkotta A' ~t magának tartotta (454/84).*

megsért i (4)

1. Egy kissé megsebez. *De ámbár meg sértett jobb karja tégedet, Hidd el, hogy ugyan az bé köti sebedet (212/87).* **2.** Vkit becsületében, érzékenységében megbánt. *Vagy ha e' Szó úgy ~e; Mondd vissza, Lillám, Te is: Én nem haragszom meg érte (434/21). ~e (236/16). — meg sértsen (208/53).*

megsértetni in (1)

Alábecsülni. *Ki mérészli meg sérteni most királyi tisztemet (314/29).*

megsértés fn (1)

<Törvényt> áthág. *De egy Kron Printz megölése Mint a' köz jó ~e Publicumra tartozik (114/320).*

megsértett mn (1)

Megbántott. *'S melly érzékeny bosszú, mellyet a' ~ 'S gyalázott szerelem önnön magáért tett (330/951).*

megsetétedik i (1)

Hold meg nem setétedik: nem tűnik el. A' Hold a' Nap feljöttével Lám meg nem setétedik (307/96).

megsetétít i (1)

Szégyent hoz vmire. *Rajta Magyar! ... zászlód e' légyen a' hadban, Hogy hadi szép hírért elejiden meg ne setétítsd (253/58).*

megsír i (1)

Sírni kezd. *Ezt mondván, bús bánatjába Mint esett Szűz, úgy-meg sirt (317/79).*

megsirathatatlan mn (1)

Vmi ~: nem kell érte könnyet ejteni. A' hol a' szív feslett, a' fő meg agyatlan Ott az emberi sors ~ (313/70).

megsokasodik i (1)

Számban növekedik. *De bár illy rövid az élet: még is meg hosszabbodik, Ha a bánat mérge, 's a' búk száma meg-sokasodik (162/74).*

megsokszorozván in (1)

Vminek számát sokszorosára növelve. *Ti, halhatatlan Lelkek! Az érdemet Megsokszorozván drága Hazátokon, Buzgányra termett markotokba Pindusi tollat egyengetétek (439/14).*

megsózó fn (1)

Vminek ~ja: javítója. Beg ártatlan élet, be'

kedves nyugalom, Mellynek meg szózója a' munka 's szorgalom (198/42).

megsúg i (2)

Súgva közöl vmit. *Súgd meg neki, hogy Szám végsőt most lehellett* (174/8).
súgjátok meg (172/27).

megsül i (1)

Elvágja ameddig megsült: kihasználja a lehetőséget. [A dáma] Legyen kitsiny, vagy nagy; szelíd, vad, vén, vagy hült; Mégis elvágja az, hidd, a' meddig megsült (330/390).

megsűrít i (1)

Sűrűbbé tesz. *És a ritkát meg sűríti, a' sűrűt megritkítja* (413a/425).

megsüt i (1)

Sütve ételnek elkészít. *És a' szarván vitt Szent Bakot oltáránál leütytük 'S mogyorófa nyáron kövér belső részét meg sütyük* (413a/943).

megszabadít i (1)

Megment. *A' szelek gyakorta fel keltek ellene, De meg szabadítá azoktól Istene* (211/54).

megszabadul i (2)

Megmenekül. *Búván a' Tónak mélyére, Meg szabadult szerentsére Ebek harmintheadjától* (114/243).
megh szabadól vala (330*/185/7).

megszaggat i (1)

Megrögzött homályt ~ja: feloszlatja. Egy nyájasabb hajnal virít mosojogva Sugarait minden felé botságtattya Mellyel a' meg rögzött homájt meg szaggattya (81/12).

megszakad i (1)

Megszűnik. *Egyszerre elhagyá a' hűrt, az inakat, A' lelket, a' szívet, — 's a' jó rend ~t* (330/1038).

megszakadt in (3)

1. Eleredt (zápor). *A' ~ zápor özönnel töltődik, A' tenger sikoltó zúgással verődik* (202/7, 56/7). **2.** *Megszakadt ruháit: foszlányait. A' múltó setéség' ellankadásával Sárgúlt már a' hajnal első világával ... 'S ~ ruháit szedvén szemem körül Igéző ortáját vetette tűkörül* (225/45).

megszakaszt i (1)

Gyenge bőrt ~ja: elötünik. Mert a' mint a' haj

középből kinőnek a' kis bimbók 'S ~ják a' gyenge bőrt (413a/599).

megszalad i (3)

1. Futásnak ered. *Összebőg a' marha, ~ a' gulya* (330/1046). **2.** Menekül. *A' Békaság meg szalada Nyakra főre előttök* (114/901).
meg szaladt (113/24).

megszáll i (8)

1. (Érzés, lelkiállapot) hatalmába kerít vkit. *Óh szásszor boldog nemzetség, Kit semmi gond nem rongál, Kit sem a' kaján veszettség Sem kevély gőg meg nem száll* (397a/472). **2.** (Szállást találva) elhelyezkedik vhol. *Ekképen a' ma népek is, kik a' feldúlt Trojának Omlásiból Ausonia határin meg szállának* (413a/931). **3.** (Madár, méh) leszáll vhova. *De mi bűg felkavarodván E' vén tölgy' oldalánál? Mellynek kopasz reves odván Semmi madár meg nem száll* (397a/824). *A' Méhek ... A' virágzó tsemetéken 'S lóherén ~anak* (397a/984).
~nak (128/55, 424/55), *~ották* (413a/882). — *~nák* (375/33).

megszámlál i (1)

Megszámol. *Egy Ánglus az ott lévő Magyarok tántzában 300 figurát számlált meg* (330*/156/11).

megszán i (15)

1. Megsajnál. *De, hátha még halált csepegtet Szívemre, hogyha meg nem szán?* (430/28) **2.** Megkönyörül vkin. *Isten, hogyha te élsz, óltsd ki szorongató Eszmélésemet, óh — vagy óh Szánj meg hogy nevetem léted', erőd', neved'* (454/572). **3.** Szánalomból megsegít vkit. *Segíteni óhajtók édes hazátonkon: Megszántam a' dűlni kezdő Pannóniát, Megszántam a' Magyart* (259/149-150). *Azt beszélle Timon hogy ő mind egy aránt Gyűlöl minden embert 's még senkit meg nem szánt* (62/2).
meg szán (32/39), *szánol meg* (186/28), *meg szánnak* (231/434); *~ja* (162/6, 259/335), *~ta* (413a/470), *meg szánta* (317/206), *Megszántam* (373/57), *Meg szántam* (185/20). — *meg szánta volna* (114/982).

megszánván in (4)

Megsajnálva. *Nyíll meg áldott vidék 's még szánván engemet. Fogadd bé előre megfáradt*

lelkemet (406/11).

~ (413a/48), *meg szánván* (114/914, 413/52).

megszaporodhatik i (1)

Növekedhet. 'S érezd hogy a' Menny' kedve is eggy igaz Hérósi szívben ~, Ha nemzetét 's emberbarátját Virtusibann öröködni látja (418/118).

megszaporodik i (1)

Növekedik. Ha jó kedvem tsutsorodik, Általad ~ (433/28).

megszáradt mn (1)

Teljesen szárazzá lett {avar}. 'S mint a' világa-úntt, és ~t avar, Mellyet a' homályos déli szél felkavar (330/441).

megszáraszt i (1)

Megszárit. Vesse le ázott ruháját 'S szárassza meg mindenét (231/412).

megszed i (1)

Összeszed. Ha tsak minden esztendőbe a' nagyát meg nem szedik (413a/211).

megszédít i (2)

Megzavar. Lilla! Kellemességednek És mosolygó szépségednek Intémbresztő balzsama Érzésimet ~é (447/4, 134/4).

megszeg i (2)

{Fogadalmat} nem tart meg. Tér[í] vissza, ne szegd meg már tett fogadásod (57/11). ~i (159/18).

megszégyenít i (1)

Szégyenkezésre késztet vkit. A' betegség mindent hatalma alá vét, Végre meg szégyenít akármelly Burhávét (193/4).

megszégyenül i (2)

Olyan helyzetbe kerül, hogy szégyenkeznie kell. De, hogy annál jobban megszégyenüljenek: Minden hajadon Lyánt felbujtok ellenek (330/833).

szégyenülj meg (337/107).

megszelídíthetni in (1)

Szeliddé tenni, nevelni. A' Hijéna egy kegyetlen ragadozó állat, mellyet soha tökéletesen meg nem szelídíthetni (330*/199/2).

megszelídült in (1)

Lecsillapult. A' megszeliđültt levegőben Lanyházó essők hullanak (379/5).

megszemléli i (1)

Megtekint. És ha azután némelykor Távolról ~élek, Mindjárt kiszakad a' lélek Belőlem, azt gondolám (324/38).

megszentelt mn (1)

Megszentelt kés: {a célra} kiszemelt kés. Ön, jóltévő Halál! Ki borzasztóm valál, Jer, karom' emelem! Itt a' ~t Kés (223/21).

megszépít i (1)

Szebbé tesz. E' szókra a' felhő őket bétéríté, Tetszetes ifjakká tevő, 's ~é (330/2036).

megszerelmesült mn (1)

Szerelembe esett. Így mulatott itt elfelejtkezvén magáról A megszerelmesült Hérós Leányruhába (170/28).

megszeret i (2)

1. Szerelmes lesz vkibe. Tudja az én kintsem, hogy én meg szerettem (157/11). 2. Megkedvel vmit. Örvendez a' Magyar Haza, ... Hogy Görög-módi ruháit Hippokrates le-tette, 'S Magyar köntösre váltotta, 's már azt-is megszerette (124/4).

megszeretvén in (1)

Beleszeretve vkibe. Dombi Pandát ~ Be-tsületes Szüléitől megkapván, Véle a' minap feltsapván (167/4).

megszerezni in (1)

Készíteni. Meg kell szerezni számára hántott rúdból kopjákat (413a/900).

megszerzés fn (1)

Vmit beszerez, megvásárol. Így menj ki, mikor el végzed e tisztséget, A' szükséges könyvek ~e végett (233/56).

megszid i (1)

Szidva megdorgál. Eggyik Fidibussal szaladt Elő — de azt meg szidta: Hát a' tűz maga hol maradt? Illyen amolyan atta! (231/72)

megszikkadt in (1)

Megszáradt. De ám az aranyló vetést dél középbe aratják, A' ~ gabonát is sérűn akkor nyomtatják (413a/305).

megszokott in (2)

Szokásos. Pirusus Thisbével a' meg szokott helyenn Hogy most is örömmel hív szívek be tellyen Őszve ülnek (77/111).

meg szokott (92/173).

megszól i (3)
Elítél vkit. *Ha hát tsupán szerelmet, És bort fogok danolni: Magyarjaim! kikérem, Ne szőljatok meg értte* (369/17).
Meg szólj (237/135), *szőljatok meg* (369/1).

megszólal i (4)
1. Beszélni kezd. *Tsendesség lett. Az Úr végre ~a, Szava a' villámnál általhatóbb vala* (306/139). 2. <Állat> hangot hallat. *Tsuda halvány kísértetek láttattak szürkés éjjel. A' bar-mok is megszollaltak, szörnyűség!* (413a/484) ~a (368a/42), *meg szólalt* (170/10).

megszólít i (7)
1. Beszélgetést kezdeményezve szól vkihez. *Meg látta ezt egygy körmös hal Így szóllítá meg: Bon zsur!* (114/36) 2. Utána szól vkinek. *Meg szollítom, megállj!* (26/49) 3. Nevez. *'S ha a' világ több névvel is Szólitja meg Szüz Máriát* (148/62). 4. Vki-re utal írásában. *Itt Hallert szólitja meg, kiről láss a' Jegyzésekben a' H betű alatt* (397*/116/1). *szóllítá meg* (114/916). — *szóllítsalak meg* (213/118), *meg szollítsd* (111/27).

megszomorodik i (1)
Szomorú lesz. *Benned az elme serény, a' szív jó, rajta Barátom! Mért szomorodnál meg holmi goromba miatt* (315/28).

megszorol i (2)
Bajba kerül. *Ha hát megszorúlunk ti is mutasátok Azt a' jót, a' mellyel mi voltunk hozzátok* (337/417).
megszorúl (337/43).

megszűkül i (1)
Megfogyatkozik. *Már úgy ~tem töltésbe, fojtásba, Hogy tsak két golyóbis volt a' Patrontásba* (239/217).

megszűkülni in (1)
Szükséget szenvedni. *Bár meg ne kellyen szűkülni* (31/12).

megszületik i (1)
Vki világra jön. *Mi voltam magam is, míg meg nem születtem, Míg fűből 's állatból e' testet nem vettem?* (201/79)

megszűnik i (25)
1. <Állapot, jelenség> véget ér. *A' barátság ' kedv megszűnék, Tréfa, nyájasság eltűnik*

(322/25). *Mert ekkor szűnik meg a' Városi lárma* (3/15). *Te vagy a' pont, mellynél a' vadság eltűnik Te vagy, hol az ember érezni ~* (313/122). 2. <Intézmény, szervezet> nem működik tovább. *Múzsá! meg szűnt a' Diéta: Szűnni kell már néked is* (262/1). 3. <A jelzett cselekvést> abbahagyja. *'S most, hogy munkámat folytatni megszűnöm, Tsak hibám szomorít és nem feltett bűnöm* (454/673). 4. *Vmitől ~: abbahagyja. Szűnj meg, óh bús Gerlitzepár! nyögésetől* (299/106). 5. *Nem szűnik meg vmit csinálni: tovább folytat vmely cselekvést. De nem szűnt meg Bórrágadi Sorra nyakazni a' hadi Tűzre termett békákat* (114/977). 6. Elhallgat, elnémul. *Az éjnek Madara húholni ~* (190/88). 7. *A lélek ~: a lélek meghal. S ez az érző Szív megállván, Lelkem egy nagy, egy hideg, Egy vég sohajtássá válván Lilla' mellyén szűnjön meg* (428/188).
~ (397*/75/9), *meg szűnik* (33/10, 257/144, 413a/232), *szűnik meg* (201/29), *megszűnnek* (181/9, 315/16), *szűnnek meg* (413a/360), *Megszűnt* (330/1751, 403/2), *meg szűnt* (223/16, 347/28), *megszűntél* (454/826). — *meg szűnj* (288/116), *Szűnj meg* (315/1), *szűn-jetek meg* (133/16).

megszűnni in (1)
Megszűnni élni: meghalni. Miért szükség nékem az haláltól félni, Ha tsak ugyan egykor meg kell szűnnöm élni (454/248).

megszűr i (1)
Megtisztít. *De te, mennynek Ura, miért teremtetél? Egyéb állatoknál okosbba mért tettél? ... Hogy az ételt, italt, levegőt ~jem?* (454/645)

megszűr in (2)
Megszűrt ájer: tiszta levegő. A' mosdott nap egy fél felhőre könyököl, A' meg szűr in ájerben vidámon tündököl (198/32, 86/32).

megtagad i (6)
1. Lemond vmiről, vkiről. *Kintsem érted mindent meg tagadtam, Szívemet már tsak tenéked adtam* (272/11). *Hát még a' Betsület mellyet akkor adott Nékünk a' természet mikor ~ott, Mikor eredeti forrásit bédugta* (454/230). 2. Elvitat vmitől vmit. *A' márvány képektől e'*

diszt meg ne tagadd (254/28).
meg tagadd (61/28, 81/1, 203/1).

megtágulás fn (1)

Lazulás. *Óh, be' kedves álom, melly az el fáradott Inaknak szükséges meg tágulást adott!* (198/44)

megtalál i (1)

Elér, magkap vmit. *Rettenetes Környék! Hálá, végre, hálá Hogy elaléltt lelkem nyugtát ~á* (306/66).

megtalálhat i (1)

Érezhet. *Jövel, hűltt karjaim gyenge szorítása, Haldokló ajjakam anyai szóllása, Hadd találhassa meg hív szeretetedet Melly kedvessé tette nállam személyedet* (209/105).

megtámad i (4)

1. Fegyveres támadást indít. *Fizignát mivel Printzeket A' Tóba sülyesztette, Azért ők had-dal titeket Támadnak meg érette* (114/423). 2. Rátámad vkire. *Johanna újonnan Etsét ~ta, De ortáját Etse addig tzirolgatta, Míg mind elenyészett a' Johanna' vére* (330/1365). ~ta (259/168, 330/1257).

megtanít i (6)

1. Ismeret birtokába juttat vkit. *Oziris szántásvetésre Tanította meg népét* (307/2). 2. Tisztesseges magatartásra kényszerít vkit. *Még is ő mér háyni a' Dámáknak fittyet: De ~juk ma ezt a' kótyonfittyet* (330/1134). ~ja (400/94), meg-tanítlak (267*/19/17), meg tanítlak (92/265). — *Tanítsd meg* (337/280).

megtanítván in (1)

Vmilyen ismeret birtokába juttatva. *Szóljad gyászos halom ez igazságokat Meg tanítván rájok az itt utazókat* (210/54).

megtántorít i (1)

Meggyőződésében megingat vkit. *Óh te a' Királyok' leghívebb pajtása, Kit nem tántorít meg a' sors' változása* (337/274).

megtanul i (6)

1. (Ismeretet, készséget) tanulással elsajátít. *Zöld tetők' lakosi! Zengő Hanggal énekeljete; Hadd tanuljam meg kerengő Nótátokat töletek* (397a/743). *Tanúljon meg legelőbb is Komlós korpát áztatni* (169/21). 2. (Erkölcsei) magatartást felvesz. *Herveyt, Youngot betsülni*

Megtanulta Nemzetem (163/38).

megtanulták (428/29). — *Tanúlja meg* (330/1958), *Tanulmányok meg* (413a/560).

megtanulhat i (1)

⟨Ismeretet⟩ tanulással elsajátíthat. *Minthogy ennek természetét is járatlan Olvasóim Magyar könyvből is megtanulhatják, útasítom őket az említett Históriajára Fábián Úrnak* (330*/199/12).

megtanulni in (4)

Tanulással elsajátítani vmit. *El mondhatok, ha kívánod, sok régi szokásokat, Ha nem restelsz meg tanulni minden aprólékokat* (413a/189). *meg tanulni* (169/6, 413/66), *meg Tanulni* (330/1991).

megtapod i (1)

⟨Barátságot⟩ megszakít. *És hogy könnyebb móddal dülja a' világot, Vakmerőn ~ minden barátságot* (337/232).

megtartolt in (1)

Dudvától megtisztított, megkapált. — *...és lehánnya a' meg tarolt szőlőről Saturnus görbe késével a' koszlobár vesszőket* (413a/953).

megtart i (17)

1. Elbír. *Ne higgy a' hozzája tsalogató partnak Ne véld hogy sikamló hantyai meg tartnak* (28/8). 2. Megment. *Te a' ki hajódat az omló hab között Meg tartád, bár sokszor kőszálba ütközött* (68/22). 3. ⟨Tulajdonságot, állapotot, emléket⟩ megőriz. *Mégis minden próbák között magyar maradt a' Magyar. Megtartotta betsületét mind a' világ' láttára* (259/497). *Majd a' hír A' mély sír' Omlásai közt érde-med' ~ja* (220/49). 4. ⟨Titkot⟩ megőriz. *A' mit néktek mondok másnak nem mondanám Hiszem, hogy búmatis ~játok talám* (176/48). 5. Életben tart. *Hogy sok időkig Sok esztendőig Tartsa meg őket az Ég!* (188/162) — *Tartsd meg sok ideig népünk védelmére, Atyai hűség-gel vigyáztván éltere* (214/111). 6. Törvények, szabályok szerint jár el. *Füleit bé dugta, a' mellyek hallották A' parantsolatot, de meg nem tartották* (213/50). 7. Visszatart, feltartóztat. *Nem tartja meg se völgy, se hegy [a madarat], El merül a' jóba, Eggyszer a' sűrű zöldnek megy Akad a' hálóba* (142/13).

meg tartja (313/124), *meg tartya* (7/12), *Meg-tartották* (259/111), *~ottam* (418*/173/5). — *Tartsd meg* (210/61, 214/113), *tartsd meg* (225/93), *meg tartsátok* (413a/507).

megtartat i

(1)

Megőriztet vkivel vmit. *A Reménység ... Ki vigasztalván engemet Meg tartatta vélem Életemet* (177/6).

megtarthat i

(1)

Megőrizhet. *Teljesítsd kötelességed' Ahoz, ki fogva tart téged: Szíved' javát nem-de-nem Megtarthat'd még is nekem?* (443/200)

megtartó mn/fn

(2)

I. mn Őriző. *Megtartó szemeket vét Helikon felé; 'S élnek lantosi, él Virág* (338/47).

II. fn Vmit fenntartó személy. — *...vallyon a' városok Megtartóját imádják benned majd a' Lakosok* (413a/30).

megtartózkodik i

(1)

Vmitől ~: visszatartja magát vmitől. Úgy kellett! Magam is nagyon bosszankodtam, Mégis a' katzajtól meg nem tartózkodtam (330/1696).

megtartóztat i

(1)

Akadályoz. *Egy gyermek ... Gyenge karjával anyjának Nyakán tsüngvén untalan, Hízlekedik, 's a' munkában Gyakran tartóztatja meg* (397a/466).

megtartván in

(1)

Nem csökkentve. *Harmadszor keresett jószágomnak felén Pia fundatiót állítok Pentelén, Mellyből esztendőnként ~ a' számát, Férjhez kiadjanak tizenkét vén Dámát* (330/1549).

megtekint i

(8)

1. Szemlélődve megnéz vmit. *Ama kies helyt gyakrann On Nítze! ~em, Hol boldogságba élttem, Véled lakván hajdan* (158/26). **2.** Gondosan szemügyre vesz. *Kedvek jön mihellyt a' záport a' fellegek lehintik 'S apró magzatjokat 's édes fészkeket ~ik* (413a/419).

megtekinti (330/369, 443/189), *Meg tekinti* (111/25), *~é* (397a/69). — *tekintsd meg* (183/22, 186/1).

megtelik i

(6)

1. <Edény, zárt tér> tele lesz. *Rakkival 's rozspálinkával Három butykos telle meg* (317/

158). *Megtele vendéggel már a' Szála szépen* (330/293). *Kedves Úr! Hogy tegnap, gyomrunk jól meg tele, Nem hagytuk a habzó poharakat tele* (228/1). **2.** Teltebb lesz. *Hol meg telik, hol el apad Hasam kíváncsi csője* (169/65). **3.** Vmiből sok terem. *Meg telnek a' horpadt völgyek potrohos gerezdekkel* (413a/937). **4.** <Hangtól> zeng. *A' vad erdők' éjjele, A' mély völgyek' horpadása, Jajjaimmal megtele* (428/68).

megtelepít i

(1)

<Népet> letelepít. [Árpád] *meg-telepíté Nemzeit a' leg-jobb földön* (450/18).

megtelve in

(2)

Tititódve. *Morgásra áll szája, forog benn a' nyelve, Keserű aggsággal van mellye ~* (330/732).

Megtelve (446/26).

megtenni in

(2)

Véghezvinni. *Olly lármát, zendülést, viadalt beszéllek, ... A' millyet nem említ semmi Istória; Meg nem merne tenni maga a' Frantzia* (330/8).

meg tenni (310/32).

megtér i

(7)

1. Visszatér. *Elhagylak angyalom; de ~ek mint hív; Isten hozzád! Mert most Isten' 's nép szava' hív* (268/35). **2.** <Szín, állapot> visszaalakul. *Félve tért meg ortájára Reszkető piros-sága* (231/367). *Tsupán álom által tér meg minden vére Kívánt nyugvás után tér meg erejére* (8/17–8).

~sz (445/24), *~e* (390/29). — *térj meg* (112/35).

megteremtett in

(1)

Létrehozott. *Te kinek nem elég Ez a' ~ levegő, víz, föld, ég, Hanem magad körül építsz új világot* (454/58).

megterhel i

(5)

1. Terméssel, gyümölcscsel ~: bő termést hoz. *Nem nyugszik, míg az esztendő ... meg nem terheli Terméssel a' barázdákat és minden tsűr nints teli* (413a/1076). *Meg terhelte az ősz a' fáknak ágait, Vastagon rá füzte gazdag áldásait* (199/15, 87/15). **2.** *A gyomrát ~i: a sok nehéz ételtől kellemetlen nyomást érez a gyomrában. De a' vers meg nem terheli a'*

gyomrot, sőt azt tartják, Hogy még appetitust tsinál ebéd végén, mint a rák (310/7). **3.** Megviseli vkinek a lelki erejét. *Melly a' bűn sullyával ugyan meg terhele* (213/96).

megterhelt mn (3)

1. *Megterhelt gyomor:* másnapos gyomor. *Igaz, van retzipe: meg-terhelt és heves Gyomrunknak új erőt ad a' korhel leves* (197/63). **2.** *Az ágyú megterhelt méhe:* megtöltött ágyú. *Az ágyúk' meg-terhelt méhe nagyot dördül, Belőle a' halál egygy Bombin ki-gördül* (260/21, 192/25).

megterhesedik i (1)

Teherbe esik. Juno ... midőn Jupiter' asztalánál vendégségben ülne, jól talált lakni mezei salátával, 's azonnal megterhesedett. Ebből szülte ... Hébé (330*/202/10).

megterhesít i (1)

A századok méhét megterhesítik: rokon kapcsolatot hoznak létre. (József nádornak és Pál orosz cár leányának, Alexandra Pavlovnának házasságáról van szó.) *A' két Tsászárságot atyafivá tették, 'S a' századok méhét ~ették* (337/332).

megtesz i (15)

1. (Cselekvést) véghezvisz, végrehajt; megcsinál. *Rajta még is gyenge Lantom' felvesszem, És tsekélységem' truttzára udvarlásom' ~em* (405/30). *Nem kell ennek sem zabola sem kantárszár soha is Kengyel és sarkantyú nélkül mindent ~ maga is* (358/50). **2.** *Vminek, vkinek ~:* vmilyen tisztségre, rangra emel. *Megtesz Bihar Nemes-vezérnek, Tégedet esmeretes Leventát* (445/39). *meg tészek* (272/29), *tettek-meg* (267*/13/14); *~em* (330/1676), *meg tészem* (238/78), *megtevéd* (445/54), *meg tette* (114/519), *Meg tette* (92/307, 330/1522), *tette meg* (330/848), *megtették* (330/538). — *tegyük meg* (342/24), *tégyük meg* (336/28).

megtétetvén in (1)

A szentencia ~: miután az ítéletet meghozták. *Végre ~ rá a' szententzia, Felhossa a' setét tömlőtzből Lidia* (330/1611).

megtetéz i (1)

Vmi tetejénél magasabbra jut. Majd mikor a' Frantzról győzödelmet hoztok, ... Azonnal

hattyúi szárnyamat felvesszem, Pindus' kőszálait véle ~em (267/244).

megtetézhet i (2)

Vmi tetejénél magasabbra juthat. Jer! Magunknak fűzzünk szárnyakat, Hogy ama' bértzes kőszálakat Megtetézhessük azokkal (451/3, 255/3).

megtetézni in (1)

Nyilakkal ~: vmi tetejénél nyíllal magasabbra löni. *Hol a' fák tsútsát nyilakkal ~ nem lehet* (413a/646).

megtetéző in (1)

Vmi magasságát túlszárnyaló. Szárnyas ló vagy, 's a' bértzeket és magas kősziklákat Meg tetéző szárnyaidon hordod a' Poétákat (358/4).

megtetszik i (6)

1. *Tetszeni kezd vkinek. Itt a' vad Faunok' irtoványi Megtetszenek: Az ősz Dunának szép leányi Itt fürdenek* (294/6). **2.** *Meglátszik, észrevehető. Beh ~, hogy nints Pápa már a' Vaticanomba* (314/34). *Mi tehát kívánjuk mind edgyező hanggal, Hogy élj vígan ez újj Seniori ranggal, Semmi hijánosság rajtad meg ne tessen* (233/51).

Megtetszik (309/112), *Megtetszett* (306/192).

— *meg tessék* (210/59).

megtévedt in (1)

Célt tévesztett. Országom' minden virági A' szerelmest észre vették; Meg tévedt tüztét ne vették (148/31).

megtévé in (1)

A tiszteletet ~: miután megtisztelted. *Azt mihelyt meg látod köszönts még messzire Horvátoth ... Meg tévé e' tiszteletet, menj bé* (111/5).

megtiltani in (1)

Tilalmat elrendelni vmire. Nem elég a' bünt ~, hanem a' bűnnek eszközeit kellene eltörölni (330*/173/7).

megtiltó Ő: nézés~.

megtiltott mn (2)

Tilalom alatt álló. Ádám sem evett jobb ízűt A' meg tiltott almából (169/164).

~ (238*/147/4).

megtisztel i (8)

1. Kifejezi tiszteletét vki iránt. *Már mennem kell: de Évamat Még is csak meg tisztetem. Megtisztetem és Druszámat Egy úttal meg ölelem* (438/10–1). 2. Vmivel mintegy kitüntet vkit. 'S Mivel ezt a' népet híven vezérlette, Arany koronával az ég meg tisztelte (214/76). *Kelj fel, Vitéz! ... Im a' Vénus' ajándéki Megtiszteltek tégedet* (368a/60). *~lek* (454/835). — *Tisztelj meg* (180/11), *~je* (368a/48), *~jék* (290/20).

megtisztelhet i (1)

Tiszteletét kifejezheti vmi iránt. *Lántzba fűzni most szeretném Én a' jázmint 's violát, Hogy velek ~ném Ezt a' lelkem-várta Mát* (289/3).

megtofánáz i (1)

Megmérgez. 'Sem az elméskedés' szomorú hagymázza A' táplálás' útját meg nem tofánázza (454/214).

megtoldva in (1)

Kiegészítve. *Ezen túl Keletre nevet a' szép Moldova De a' termés-elme nints mással ~* (313/80).

megtölt¹ i (11)

1. Teletölt vmit. *Egy nagy pohárt megtölt Zákányi jó borral* (330/353). 2. 'Pipát' tele nyomkod. *Pindusi dohánnyal Nekem Töltse meg a' Pipámat* (114/10). 3. 'Illat' vkit áthat. *Van édes szőlője, van szagos gyümöltse, Melylyel a' sétáló' kebelét meg töltse* (199/26). 4. Megerősít. *Megtöltöm torkomat trombitahangokkal, Hirdetem hazámnak bajnokit azokkal* (267/245). 5. 'Szinnel' eláraszt. *Óh Tulipánt! Szent kezével Ki nyitott fel tégedet? A' napnak minden színével Ki tölté meg kebledet?* (397a/392)

meg töltének (413a/125), *töltnek meg* (199/58); *meg tölti* (413a/1076), *tölti meg* (432/80). — *megtöltse* (452/32), *Töltse meg* (326/66).

megtölt² in (2)

1. Megtelt, tele levő. *Nyögnek a' Lázárral megtölt Ispotályok* (215/18). 2. *Megtölt szívvel: hálával telített szívvel. Azt a' jó, bölts, igaz Istent nem találom, Kit a' természetnek világában leltem, 'S ki előtt oly megtöltt szívvel térdepeltem* (454/130).

megtöltvén in (2)

1. 'Fegyverbe' golyót helyezve. *Eggy pár pisztoly vala nála, Azt meg töltvén el süté* (114/668). 2. 'Tollat' tintába mártva. *Hímen hát szép szerrel Megtöltvén pennáját czinobberrel, ... A' Férjhez-mentteknek nevét feljegyzette* (330/426).

megtör i (4)

1. Darabokra tör. *Sokat segít Szántó földjén ki gereblye fogával Megtöri a' gyáva rögöt* (413a/108). 2. 'Ellenállást, ellenséget' legyőz. *'S önnön hatalma dönti Róma' városát, ... Kit vad gyermekivel Germania sem töre még meg* (327/7). *És a' több reád támadott Titánokat meg töréd* (114/951). *megtörétek* (257/42).

megtöretik i (1)

Vki egészsége megromlik. *Az öregek ... úgy meg töretnék lassan, hogy reszkető Fejekkel keresik, hol van a' temető* (215/51).

megtört mn (2)

Lankadt. *Az Álom ... Meg tört érzésinket simíttya kezével Ujj életre hozván gyógyító mézével* (201/19, 14/19).

megtörténik i (2)

Bekövetkezik. *E' történt meg itt is* (330/331). *~* (454/479).

megtréfálás fn (1)

Beugratás. *Egy szőke tinónak sokszor nagy az ára A' kedves Europa meg tréfálására* (76/8).

megtromfolás fn (1)

Megszüntetés. *Minden társainkba olly' lelket öntetek, Hogy köz gyalázatunk' ~ára Kiki a' köz munkát vállalja magára* (330/987).

megtud i (7)

1. Tudomást szerez vmiről. *Innen tudjuk-meg előre, millyen idő fog lenni* (413a/262). 2. Tudomásul vesz. *De tudd meg, hogy a Dél előtt tett tisztelet A Kántorok előtt nem érne egy felet* (233/3). 3. Tájékozódást, ismeretet szerez vmiről. *Sőt, ha tudsz, lelkébe Bújj egészen bé, 'S tudd meg, hogy fektébe' Rólam álmod é?* (263/31) *meg tudám* (161/39), *meg tudtuk* (340/23, 41). — *tudják meg* (210/61).

- megtudhat i** (2)
Tudomást szerezhet. *Hogy megtudhassuk az essőt, héséget 's hideg szelet Maga Jupiter előre rendelt bizonyos jelet* (413a/358).
tudhasd meg (413a/782).
- megtudhatni in** (1)
Tudomást lehet szerezni. *Hasonlóképp' az essőből bizonyal meg tudhatni, Hogy tiszta időt és fényes napot mikor várhatni* (413a/400).
- megtudni in** (1)
Tudomást szerezni. *A' nedves Auster mivel látogat, A' Napba lévő jelekből könnyű mindezt* ~ (413a/466).
- megturkál i** (1)
(Földet) meglazít. *Maga a' föld bő nedvet ad a' plántált olajfának Ha fogával meg turkálják a' bé horpadtt kapának* (413a/973).
- megújít i** (4)
1. Megismétel. *És a' mely koszorút akkor ott kötözött Azt meg újjította a' Törökök között* (78/32). 2. Felfrissít. *Újítsd meg hűs záporoddal Őtet, óh kegyelmes Ég!* (397a/1049) — *Úgy van: az ellankadtt virtus Megújítja erejét* (368a/146). 3. Megment. *Ha a' Halál szörnyű árnyékába esünk, Fényével meg újít a' Jésus Jégyesünk* (222/12).
- megújít(a)ni in** (2)
Felfrissíteni. *Ha belsőrészem' hevítet Kezde a' szikrázó Rák: Megtudták mindjárt újítani A' híves Etéziák* (425/7).
megújítani (238*/144/4).
- megújíthat i** (1)
Felfrissíthet. *Híven apolgassad kis unokáimat, Így újíthatod meg el múlt napjaimat* (210/108).
- megújul i** (2)
Megfiatalodik. *Ősz haja tündöklő bársonnyá barnúla; Szíve benn repesett, teste megújula* (330/2046).
megújula (330/1589).
- megújulás fn** (1)
Felfrissülés. *Az esső után való köz megújulás* (397*/76/20).
- megújult mn** (4)
1. Kipihent. *A' lenkedtt Arató ledűl izzadt fő-*
- vel, Hogy majd dolgát kezdje megújult erővel* (380/6, 84/12, 196/12). 2. Ismétlődő. *Új dobogást kezd szívembe A ~ félelem* (460/154).
- megújra hsz** (3)
Ismét. *Mert tán bizony ~ Titokba 's esmeretlen' Jár ő közöttetek most* (185/93).
~ (185/96, 259/643).
- megun i** (2)
Kezd unalmasnak találni vmit. *Serteperthy Uram azon kezd pörteni, Hogy ő az asztalnál megunt vesztegleni* (330/696).
meg unnya (3/5).
- megunhat i** (1)
Unalmasnak találhat vmit. *Lelkem addig lételét meg nem unhatja* (109/7).
- megunt in** (5)
1. Végleg megelegelt. *Minden meguntt hely véled is Szintügy tsupa Únalom* (208/47). 2. *Magát ~: helyzetét unalmasnak érző. Adnak é a' magát meg-unt természetnek Újulást, a' mellyek ezekből születnek* (197/49).
meg unt (210/46), *megunt* (389/118), *meg untatok* (68/6).
- megunván in** (4)
Megelegelve. *Márs megúnván a' hartzoknak Orrprűszköltető porát Elhagyá a' bajnokoknak Vérbe fördött táborát* (368a/1).
megúnván (244/21), *meg unván* (2/4), *Meg únván* (330/1651).
- megúsz i** (1)
Épségben átél vmit. *Ha egy ősz az örök gyilkolást meg uszta 'S Fonnyadt éltét nyóltzvan esztendeig húzta Kérdjétek meg tölle valyon valójába Élt é?* (453/125).
- megúszván in** (1)
Vmit ~: vmin szállva. Mint mikor a Tátra kősziklás bértzéről Sűrű felhő száll le Karpatus' széléről, 'S az aetert ~ a' felszél' szárnyain, Másikba ütközik Mátra kőszálain (267/75).
- megutál i** (1)
Utálni kezd vmit. *Útazó, így értvén a' halál jóságát, Ne utáld meg igen hasznos barátságát* (213/94).
- megül i** (4)
1. *Lovon ~: biztonságosan ül rajta. Merőn meg ül rajta vitéz Leventája* (256/21, 82/23). 2.

Ünnepet ~: részt vesz az ünnepen. Ez ajánlásodat nagyra is betsülöm, 'S öröminnepedet magam is megülöm (306/178). **3.** <Helyet> elfoglal. Músák! Kik e' várnak allyát megültétek, Elbuggyantt elmémet, kérlek, segítsétek (313/51).

megülni in

(1)

<Névnapot> megünnepelni. Pedig Kata neve azt meg érdemlené, Hogy a Kalendárjom veressel festené, Hogy így mint Innepet meg lehetne ülni (340/27).

megüt l. guta

megütközik i

(7)

1. Ütközetbe bocsátkozik. Néped a' síríg fog követni tégedet, Hartzra kél éretted, ... 'S a' halál pázsitján bátran megütköznek (337/156). **2.** Vmibe beleütközik. Vízözön ... Most kataraktaként bög a' bükkök között, Mellyekbe nyargaló árja megütközött (306/100). **3.** Enyhébb megbotrátkozást érez. Meg ne ütköztek, ha illy nagy ügy felől, Egy alacsony példát merek hozni elől (454/261). **4.** Meglepődik. Bé mentem a várba a' hol meg ütköztem Mert sok kintsek között majd el tévejedtem (9/13). **5.** <Fény> visszaverődik. Nem mozdúl semmije, tsak a' bokitája, Mellynek kótsagtollból kötött szála kötött Az arany boglárba a' fény meg ütközött (256/24, 82/26). megütközött (397a/878).

megvakar i

(1)

<Testrészt> megdörzsöl, megkapar. Orrát 's fejét ~á Pszikharpaksz bosszusággal (114/63).

megvakít i

(2)

1. Vakká tesz. Morzsalopóhoz megy azzal, 'S hozzá tsapván eggy halmazzal Tsak nem meg vakította (114/811). **2.** <Fény> elvakít. Húzd össze, 's tsak félig nyíjjon pislogó szemed-fénnyé Hogy Mennyei ditsősségnek meg ne vakítsa Fénnyé (162/56).

megvakulva in

(1)

Nem látva. Megvakulva, siketülve, Szándékom' kormányán űlve Kergettem a' drága Jót, 'S a' révnél törtem hajót! (443/69)

megvállik i

(13)

1. Hosszabb időre v. végleg elszakad vkitől, vmitől. A' halász búsabban vált meg kunyhó-

jától Másnap, mint a' kalmár Neptún' országától (202/143). Ah te irgalmatlan! Így válsz meg hát tőlem' Így akartál szökve futni el előlem? (268/69) **2.** Lemond vminek a birtoklásáról. Megvállok javamtól, éheznek, koplalok, Ha a' szükség arra viszen, meg is halok (268/85).

~ok (397a/387), meg válunk (63/15), váltok meg (241/17), meg vála (222/22), meg vált (256/38), meg váltam (241/15), fogsz megválni (208/98). — ~nék (423/3), meg válnék (184/3). — váljunk meg (297/27).

megvall i

(12)

1. Öszintén feltár, kinyilvánít vmit. Megvallom, bár szégyenemre, Szíved' olly heven szerettem, Hogy midőn azt megvettettem, Vélttem, a' halál jön rám (324/33). Valld meg, kérlek, kedves Lélek! Még szeretsz é? (276/1) **2.** Öszintén megmond vmit. Az igaz, barátom! ~om hogy szégyen, Mikor egy Gavallér ilyenekre mégven (268/49).

~om (267*/19/2, 309/79, 324/41), Megvallom (208/58, 309/89), meg vallom (73/21, 245/13). — meg valld (157/26), Vallja meg (431/43).

megváló mn

(1)

Megváló csók: búcsúcsók. Mégyek már: Engedd meg, kedves Kincsem, Hogy ~ csókom' szádra hintsem (295/2).

megváltani in

(1)

Megszüntetni. Óh, mért nem hagyod véremmel Lántzát felolvasztani, 'S minden könnyét száz gyöngyszemmel, Óh rabló! ~ (443/116).

megvan i

(23)

1. Létre jött, elkészült, bekövetkezett. 'S Ha ~ késő már gondolni másképen. Előbb kellett volna megbánnod (176/92). **2.** Nem pusztult el, nem fogyott el. Míg az eszköz ~, addig keressünk tzélt, 'S a' ki a' tzélig ért, az nem hijába élt (454/667). Ti pedig, a' kiknek még meg van éltetek, E' hartznak mezején szemek légyetek (215/153). **3.** Megtalálható, nem hiányzik. Meg van az is Hazánkba' már, Hogy pénzért az ökör 's számár Azzá leve, a' mi nem (114/795). **4.** Vki elért, megtalált vmit. De hálá az Égnek! ~ a' mit kértem, Megvan; Személyedet mivel megessmértem (235/19–20). **5.** Végbe megy. Tér[j] vissza, ne szegd meg már tett fogadásod Mert tudod, hogy meg volt

a' kéz bé adásod (57/12).

~ (267*/12/7, 278/35, 330/1501, 397a/343), *Megvan* (330/727, 337/97, 338/29, 454/545, 657, 658), *meg van* (92/141, 155/47), ~nak (259/242), *vala meg* (330*/177/9), *megvoltak* (330*/166/4). — *meg vólna* (254/44).

megvár i

(2)

1. Addig vár vkire, míg utól nem éri. *Várjatok meg, Áldott Angyalok, várjatok Én is Komáromba mégyek utánnatok* (290/23). **2.** Addig vár, míg vmi meg nem történik. *És lelke' e ditső helyekbe' Várjátok meg: mert meghalok* (303/8).

megvárásol i

(1)

Elbűvöl, elvárásol. *Ah! a' Lilla' mennyei szíve, Orczája, a' Kelleme'k míve, Megvárásolta szívemet* (431/21).

megvárni in

(1)

Addig várakozni, míg vmi megtörténik. *Csak hogy mit izennek alól, meg kell várni* (239/141).

megvarr i

(1)

Varrással elkészít vmit. *Sok szegény Varrónék jó bizodalomra Megvarrtak húsz-harmintz fő-kötőt potomra* (330/1808).

megvehet i

(3)

1. Pénzzel megvásárol. *Ember ennek fávorból Várat, pendelt meg vehet* (317/219). **2.** Elnyerhet vkit. *Le mondok a ditsősségről, bár szeretem, Csak hogy ezen Rozikámat meg vehetem* (184/38).

~em (423/38).

megvehetetlen mn

(1)

Elfoglalhatatlan, bevehetetlen. *'S hogy Mántua' vára nem ~* (337/385).

megvénhedt in

(1)

Megöregedett. *Mint a' meg vénhedt fa, a' mellyet nevele A sűrű erdőnek árnyékos kebele* (214/1).

megvénülés fn

(1)

Megöregedés. *Jobb az égbe menni éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés komor estvéjébe* (213/80).

megver i

(7)

1. <Átkozódásban: isten, ég> csapással sújt vkit. *De megvér a' magyar névért a' Magya-*

rok' Istene! (259/514) — *Hát olly bűn a' gyengeség, Hogy ~né azt az ég?* (443/24). **2.** Legyőz. *Verjük meg győződelmesen, Hogy haza egy se' mehessen Épen fegyverünk elől* (114/473).

meg-vér (267*/19/16); *meg verem* (238/67), *Megveri* (203/38). — *Verjük meg* (114/471).

megverhet i

(1)

Legyőzhet. *Ha mi ~tük, ti mért ne tudnátok? Rajta! Tsak menjetek, Fijaim, ellene* (267/216).

megvervén in

(2)

Legyőzve. *Ebből fog származni ama' nagy Vitéz is, Ki ... Megvervén a' rabló Frantzok' ármadáját, Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát* (259/377).

meg vervén (267*/12/5).

megvesz i

(5)

1. Megvásárol vmit. *Majd minden Kalmárok Bankrótto'kká lettek, A' kik sok jegyruhá' előre megvettek* (330/1812). **2.** <Várat> elfoglal, bevesz. *Gr. Nádasdi Ferentz, Fő Vezér ... Ő vette meg Svájd'nizot, Boroszlót* (267*/18/3). **3.** <Szívet> meghódít. *Be' vidám életem volt régenten! Mikor még a' márvány szívet is megvettem Egy szót'skán, egy kurta komplimenten* (206/3). **4.** A hideg ~ vkiben vmit: állapot a leromlik. *Megvette a' hideg már benne az ikrát, Vén üszög a' Madám, nem vethet már szikrát* (330/629).

meg vettem (238/81).

megvész i

(1)

Vkiért ~: bolondulásig szereti. *De bár ő márvány légyen is Bár másokért megvesszen is, Nem tsügged nálam a' remény* (309/114).

megveszt i

(1)

Megront. *Míg Plutó jó's[z]ágát nem közlé emberrel A Míg meg nem vesztett sokat édes szerrel* (5/2).

megveszteget i

(1)

Megront. *Tsupán Dorottyának kóválygott a' feje, Kit ~ett az Éris' méte'lye* (330/900).

megvet ~ megvét i

(34)

1. Erkölc'sileg hitványnak tart vkit, vmit. *Mit nyér hát, ki mindent meg-vét oktanul? Őtet is meg-veti minden: 's kárán tanul* (194/33). **2.**

Vkit másért ~: elhagy. *Valld meg, kérlek, kedves Lélek! Még szeretsz é? Engem másért, míg csak élek Meg nem vetsz é* (276/4). *Téged másért, míg csak élek Meg nem vetlek* (276/11).

3. Szellemileg értéktelennek tart vmit. *Az Üress agy megvét mindent, ha nevetett Komój elmékedést és mély lelket, tettet* (382/13). **4.** Értéktelennek tart vmit, nem törődik vele. *És a' kinek szép tűzével Ha magam' ketsegetem, Bízomban minden kintsével A' világot megvetem* (331/28). *Ez az a' Jóltévőnk, melyet ha ~ünk, Életet hazudó halál lesz életünk* (225/67). *Bolond ki azt véli hogy jól Szeret, ha mindent meg vet* (156/12). **5.** Nem vet meg vmit: elfogadja. *Ha egyszer Rebeka 's Mártha meg nem veti Zászlónkat, a' többi önként is követi* (330/981).

Megvet (324/32), *meg vét* (58/2, 194/2), *megvetett* (194/25), *vetett meg* (186/48); *megvetem* (268/82, 423/39), *meg vetem* (219/67), *megveti* (309/36, 445/18), *meg veti* (111/13), *Megveti* (443/138), *veti meg* (148/68), *megvetjük* (267/137, 454/198), *megvetettem* (324/35), *megvetette* (305/45, 391/34), *meg fogom vetni* (219/42). — *meg vetne* (176/82); *meg vetném* (297/18). — *meg vess* (295/40), *meg vessen* (431/24); *vesd meg* (454/870), *meg vessük* (288/110).

megvétél fn (1)

Elfoglalás, bevétel. *A' Pendelbergi Vár formájának és ~ének leírása* (239/cím).

megvetés fn (4)

Erkölcseileg hitványnak tartott személy iránti érzélem. *Felkevert mellyemben A szerelem, a féltés, A dühösség s ~!* (460/117)

Megvetésed' (208/35), *meg vetéssel* (25/26, 190/16).

megvetett mn (3)

1. Lenézett. *Abban, gondolom, hogy semmi jussal Ellenkezni nem fogok, Hogyha én egy ~ virtussal Itt egy kőben helyt fogok* (435/52, 304/52). **2.** Elhanyagolt. *Éreztessük vélek, melly súllyos a' harag, Mellyet a' ~ asszonyi szív farag* (330/950).

megvethet i (1)

Elhagyhat. *Én szeretlek Tégedet, Tisztelem jó szívedet Megvethetsz é?* (276/7)

megvetni in (1)

Elhagyni. *A' te érző Szíved ~ nem akart, 'S ezen Ijjedésed tán Szerelmet takart!* (143/47)

megvető mn (2)

Lenéző, becsmérő. *A' nagy Világ a' főbbekkel Fel se vesz, és füstbe hagy, 's Néz rád ~ szemekkel* (280/19).

Megvető (206/14).

megvettetik i (1)

Vki ~: hitványnak tartják, lenézik. Ha kivalljuk, hogy szeretünk, Az ifjaktól megvettetünk (309/70).

megvettette in (2)

Lenézve, kivetve. *Az embernek igen kényes természeti, 'S magát meg-vettette látni nem szereti* (194/32).

~ (330/327).

megvetve in (5)

Kivetve, elhagyatva. *Ah, minden Bóldogtalan A' földön ~ van!* (443/160)

~ (290/13), *Megvetve* (237/40, 334/43), *meg vetve* (150/42).

megvetvén in (3)

Lenézve. *Szerentse töbnyire a' kurvát követi Mely a' vént meg vetvén, az ifjat szereti* (78/18).

meg vetvén (114/782), *Megvetvén* (188/21).

megvidámít i (1)

Jobb kedvre derít. *Kegyelmes ég ... Ki el dült gyámolunk helyett mást állítál, Bár meg keserítél, de meg vidámítál* (214/102).

megvidámodva in (1)

Vidáman. *A' Lepkék megvidámodva, 'S önnön választásokon Soha meg nem állapodva, Lengnek a' virágokon* (397a/441).

megvidít i (2)

Jókedvre derít. *'S úgy vidít meg a' bor, ha délig hortyogva Fekszünk krápulába virradtától fogva?* (197/59)

meg vidítja (146/12).

megvidító mn (2)

Jókedvre derítő. *Drága Kintsem, Galambotskám, Tsikóbőrös Kulatsotskám! ... Megvidító ortátskádat, Tsókra termett kerek szádat, Ha a' számhoz szoríthatom, Zsuzsiét, nem*

tsókolgatom (433/5).
megvidító (397a/1166).

megvidul i

(2)

Jókedvre derül. *Adja Isten, így szól, többször is, másszor is, Hogy így megvidüljön köztünk a' komor is* (330/356).
megvidüljön (397a/1175).

megvigasztal i

(5)

1. Vki szomorúságát eloszlatja. *Gyászra dült életem' hajnala: Bóldogságom' szép Angyala! Várhatom é valahonnan, Hogy megvigasztalsz újonnan?* (312/20) 2. Jókedvre derít. *Kérem az egész Asztalt Kit már Bakhus megvigasztalt, Töltsön bort poharába* (308/47).
vigasztalod meg (259/226). — vigasztald meg (148/79, 324/29).

megvigasztalhat i

(1)

Jókedvre deríthet. *Két szép Szemetskék engemet Megvigasztalhatnak magok* (286/6).

megvigasztaló fn

(1)

Jókedvre derítő dolog. *Tsupán az örvendő Fársáng' víg zászlója Lett az el-zsibbadt szív' meg-vigasztalója* (197/28).

megvigasztalt in

(1)

Vigasztalást talált. *Nintsenek rajt' Indiának Néger vesztő gyöngyei, Hanem miliom anyának Megvigasztalt könnyei* (400/32).

megvilágosít i

(1)

Felderít. *Bíztatta Hazánkat ketsegető képe Hogy már a' Magyarok Napja is ki lépe 's Rövid időnn fel hág egünk Dél pontyára 's Meg világosítja földünket sugára* (81/16).

megvilágosítani in

(1)

Felvilágosítani. *Erről méltó lesz tanúlatlan Olvasóimat a' hely szűk voltához képest ~* (330*/200/19).

megvívni in

(2)

Megküzdeni. *Nem mehetek; tartóztatnak szent kötelek. Szívem gyengébb, mint meg tudna vinni velek* (423/34, 184/34).

megvivő fn

(1)

⟨Üzenetet⟩ továbbító személy. *Sőt a' jó hírt meg-vivő is gazdagon kapott* (267*/13/3).

megvizsgál i

(3)

Elvégzi vmi vizsgálatát. *Dombos helyeken leszz e jobb szöllőt rakni vagy téren, Azt*

visgáld meg leg' előbb is (413a/805).

meg vi'sgálja (111/25), megvizsgálak (379/117).

megvon i

(2)

1. ⟨Földet⟩ boronával ~: elsimít. *Sokat segít Szántóföldjén ki gereblye fogával Megtöri a' gyáva rögöt, 's megvonnya Boronával* (413a/108). 2. Megtagad vkitől vmit. *Sőt a' tsókokatis, melyekről az előtt Haldokló Lelkemis mindjárt életre jött Megvonja már tőlem* (176/73).

megvőlegényel i

(1)

Vőlegényt kap. *Megvőlegényellik árva nyoszolyátok, 'S éh leányságtokot dosztig tarthatjátok* (330/1945).

megzavar i

(1)

Háborít. *E' tsalfa tündér bús örömmel Meg nem zavarta gondjait* (247/30).

megzavarodik i

(1)

Zavar támad vmiben. *Már én nem esmérek magamra Megzavarodtanak érezésim* (454/754).

megzendít i

(1)

Megszólaltat. *Te zendíted meg Nevedre A' másként néma lantot* (307/73).

megzendül i

(4)

1. ⟨Hangszer⟩ megszólal. *Zendülj meg hát Lantom!* (337/353) 2. Énekel. *Hattyúba szállt lelkem síromra repülne, 'S még egyszer a' magyar dalra ~ne* (306/164). 3. Hangot ad. *Az erdő minden barlangtól Megzendül és jajgat rá* (397a/714).
Megzendül (400/69).

megzendülvén in

(1)

Megszólalva. *Ismét megzendülvén a' húron a' Minét* (330/505).

megzilál i

(1)

Megzavar. *A' Fösvénység, és a' kevélység hagy mázza A' nyomorult ember lelkét hány-szor rázza Hát a' bujálkodás, dühösség dagálja 'S a' halál félelme hány-szor meg zilálja* (453/110).

megzörget i

(1)

Zörgő hangot gerjeszt. *Magok között meg zörgetik a' fészkeket 's leveleket* (413a/417).

megzúdul i (1) Zúgni kezd. *Ha szél támad, mindjárt vagy a' tengerek feltolúlnak, Hánykolódnak 's a' nagy hegyek magoktól megzúdúlnak* (413a/363).

megzúdulva in (1) Hangosan. *A' föld dübög megzúdulva* (397a/677).

megy i (200) 1. Egyik helyről a másira halad. *Mikor a' lo-bogó zászlók' árnyékában Megy a' Magyar egymás' hív pajtáságában* (267/230). *Ahol ~! — ah! mit látok? — Meztelen!* (139/62) 2. Távozik, indul, költözik. *Én ~ek; köztetek az Úr Lelke lakjon 'S mindennemű jókat fejetekre rakjon* (217/139). *Ám, maradj itt gyáva, 's öltözzél szoknyába; Én a' férjfiakhoz ~ek a' tsatába* (268/94). *Olly Országba mért nem mégyünk? Hol nincs Despota* (246/7). *Jövel, Oh! Jövel, haljunk meg! Már ~ Lelkem ki felé* (297/26). 3. Vhova jut, kerül. *A' mi menne más kutyába, Jobb ~ a' magunk torkába* (433/63–4). 4. <Terület> vmely irányban helyezkedik el. *A' Major' bokros lápjában Kedvekre ögyelgenek; Mellyhez nyár- és fűzbokrok-kal Árnyékozott róna ~* (397a/158). 5. <Folyamat, cselekvés> bizonyos fokig jut előre. *'S ez a' szép mulatság így mégyen előre Lármától szitokra 's végre gyiklesőre* (197/79). 6. Vmely állapotba, helyzetbe kerül. *Hol a' Tiszteletnak ülvén hintájába Az Érdemmel együtt ~ ditső Várába* (188/26). *Mi elrongyosodunk, mert prédára menünk, Oda alkotmányunk, hitünk, és mindenünk* (416/15). 7. Megkezd vmely tevékenységet. *Sok ellen-séget bátor szívvel vágni Nem retteg, hanem ~ míg tsak vége nintsen* (29/17). *Hogy ha pedig velek ez a' közönséges Vitéz szembe szállni ~, nem elégséges* (215/42). 8. Vkihez, vmihez ~: vkihez, vmihez fordul. *Verbőtztyhez ~ek: ti tán meg nem martok, Kik a' Törvény léből moslékot habartok* (245/47). 9. Vmennyre ~: elér bizonyos mennyiséget, értéket. *Pedig az ő veszteségek Másfél százra se mégyen* (114/881). 10. Működik. *Úgy ~ majd gyom-runkba jól a' concoctio, Ha mind dosztig esz-szük a' bálba, a' mi jó?* (197/61) 11. Történik, folyik. *Egyenes természet! hát rend szerint*

mégyen, Hogy a' ki mást éget, maga jeges lé-gyen? (196/59, 380/57) 12. <Étel, ital> vmi mellé ~: együtt találják. *Minden Magyarságtól koppaszson meg Jéna, Mikor klompér mellé ~ seres Lagéna* (233/58). 13. <Ital> fogy. *A' bor nevetés közt ~en* (154/37). 14. <Imádság> szól vkihez. *'S imádsága csak te hozzád ~ a hajós embernek* (413a/36). 15. *Ide ~ a levél foglalata: ez a levél lényege. Rövideden ide megyen A' levél foglalattya, Hogy mindenik Király legyen, Mivel Király magzattya* (92/233). 16. *Vmire ~: vmit képes tenni. Az igaz barátom! megvallom hogy szégyen, Mi-kor egy Gavallér ilyenekre mégyen* (268/50). 17. *Vmire ~ vkivel, vmivel: vmilyen eredménnyel ér el vele. De nem sokra ~ünk az ilyen vitézzel* (268/48). ~ (45/5, 114/809, 128/19, 139/39, 142/15, 173/2, 233/48, 330/279, 382/3, 397a/351, 413a/437), *Megy* (154/25, 215/32, 238/100), ~en (25/27, 44/4, 225/139, 231/48, 358/51, 413a/670), *mégyen* (253/44), ~ek (251/30, 268/44, 330/793, 454/125), *Megyek* (219/69, 228/34), *mégyek* (212/100, 217/115, 219/33, 290/24, 295/25, 308/37, 309/49, 409/30), *Mégyek* (295/1), *menek* (325/8, 413a/459), *mégy* (126/35, 268/29, 318/11, 426/4), ~ünk (268/161), *Megyünk* (330/969), *mégyünk* (454/534), *Mégyünk* (257/178, 313/141), *mennek* (10/35, 56/54, 66/14, 68/16, 77/66, 84/5, 85/16, 114/987, 123/20, 192/17, 196/5, 197/16, 201/59, 202/54, 211/15, 238/20, 257/161, 330/925, 1001, 337/306, 380/9, 385/17, 454/617, 455/49), *Mennek* (317/194), *menék* (161/31), *mene* (78/27), *méne* (170/59), *menének* (77/100), *mentem* (112/13, 429/13), *Mentem* (236/35), *ment* (114/684, 149/11, 170/50, 185/17, 210/76, 217/59, 222/57, 228/5, 231/78, 267/21, 187, 267*/13/13, 330/1095, 687, 337/381, 1625, 413a/143, 428/88, 443/58, 453/142), *Ment* (96/14), *men-tünk* (239/145, 259/534), *mentek* (26/6, 210/69, 267/202, 288/20, 459/4, 4), *mentenek* (26/4), *megy vala* (330/553), *mentek vala* (326/6), *fogsz menni* (158/13), *menni Fog* (317/43), *fogunk menni* (199/112), *fogtok menni* (267/105). — *mennék* (139/91, 268/105), *mennél* (330/1064), *menne* (245/36,

257/127, 288/76, 313/147, 326/26, 330/1974, 438/43), *mennének* (77/130), *mentem volna* (161/32), *ment volna* (326/39). — *menjek* (459/11), *menj* (268/90, 417/33), *Menj* (111/59, 257/176, 259/76, 268/23, 25, 417/33, 426/9, 19, 456/9), *Mennj* (112/33), *Menny* (114/562), *menjen* (330/1198, 330/1076, 337/324), *mennyél* (111/104), *Menjen* (119/3, 169/77, 78, 137, 145, 358/41), *mennyen* (114/622, 413a/138), *menjünk* (259/552, 668, 310/64, 330/969, 330*/204/6, 454/573), *Menjünk* (327/21, 330/1224, 454/691), *mennyünk* (114/339), *menjetek* (173/1, 195/41, 222/79, 267/212, 217), *Menjetek* (173/1, 331/21), *mennyetek* (217/107), *menjenek* (306/9, 330/1333), *Menjenek* (161/14), *menynyenek* (297/37).

Ik: által~, át~, belé~, be~, el~, fel~, félre~, haza~, hozzá~, ki~, le~, neki~, oda~, össze~, rá~, széjjel~, végbe~, véghez ~, végig~, visz-sza~.

megye fn

(6)

Államigazgatási egység. 'S nem vagy é hát nyertes, Somogy, Szétsényivel? Nyertes vagy szép Megye! (306/301)

Megye' (330/50), *Megyének* (307/81, 334/41), *Megyébe* (244/46), *Megyében* (330/1533).

Ö: vár~.

meggyfa fn

(2)

A cseresznyével rokon gyümölcsfa. 'S hogy te nem szántál már engemet másnak, Hanem tsak egy ~n lebegő tamásnak (254/6, 61/6).

meggy mag fn

(1)

A meggy csonthéjas magja. A' vidám bak-kantososoknak Meggy mag volt lábfejen (114/374).

méh¹ fn

(24)

Mézéért és pempőjéért tenyésztett rovar. Ha mézet ad is a' Méh, Fülánkja néha megcsíp (411/3).

~ (152/2, 313/108, 318/14, 356/7), *Méh* (152/cím, 370/3, 427/26), ~ek (84/13, 413a/1007), *Méhek* (135/37, 274/1, 397*/76/17, 397a/981), *Méhei* (341/35), ~eket (413a/3), ~ét (413a/871), ~nek (152/9, 413a/986), *Méhnek* (370/11, 413a/743), *Mé-*

hének (341/45), *Méheknél* (456/61), *Méhekhez* (274/cím).

méh² fn

(8)

1. Anyaméh, nőnek a magzatot befogadó szerve. Júno ... azonnal fogadna ~ében (330*/202/7). **2.** Ágyú ~e: az ágyú csöve. Az ágyúk' meg-terhelt ~e nagyot dördül (260/21, 192/25). **3.** Gerezd ~e: a szőlőszem belseje. Mihelyt ki születik a' gerézd' ~éből, Apolगतó ölbe lihegve fogjátok (219/8). **4.** A föld ~: a föld mélyen levő belső része. És te Neptun, ki földbe ütvén hármass villádat, Ki ontád ~éből első hortyogó paripádat (413a/14). **5.** A semmi ~e: a lét előtti időszak. Jó lesz é ki jönöm a' semmi ~éből A' magam-nem tudás boldog éjjeléből (453/273).

~ét (337/332), ~edbe (454/26).

méhecske fn

(5)

Méh' {szó kedveskedő származéka}. Csupán csak a' munkás méhetskék zsibongnak (380/13, 196/13).

Méhetskék (33/1), [m]éhecskék (123/22), *Méhetskékkel* (413/6).

méhes fn

(4)

Az a hely, ahol méheket tartanak. Felállított Ariszt egy Méhest nem régen Heszper' vidékébe ama' szép térségen (341/1).

Méhes' (341/cím), ~t (341/58), *Méhest* (341/54).

méhész fn

(2)

Méheket tenyésztő személy. Jöjjetek: 's úgy nem lesz Ollyan boldog ~ Sehol mint a' tiétek (274/17, 135/53).

mehet i

(13)

1. Egyik helyről a másikra haladhat. Szent Pál sánta lova még ~ arra tova (119/2). **2.** Vhonnan távozhat. Nem ~ek; tartóztatnak szent kötelek (184/33, 423/33). **3.** Vmilyen állapotba kerülhet. Szokrates ez ... A' kiben szemlélni legtisztábban lehet, Hogy egy természetnek fia mire ~ (454/686). **4.** {Időben} tarthat vmeddig. Örökössé lett már ott az a' szeretet Melly itt — nyarakig ~ett (214/78).

~ek (197/93, 267/36), ~sz (143/19), ~ünk (313/143), ~tek (77/88). — ~nék (161/47), ~ne (253/75). — mehessen (29/24).

Ik: el~, félre~, haza~, ki~, rá~.

méhraj fn

(2)

1. Rajzaskor kirepülő és új családot alkotó méhek tömege. *A' redves vénségtől tisztos fák' allyából, Egy serény de durvas méhraját kivona* (341/31). 2. Virág körül repdeső méhek. *Idvez légy szép rózsza szál! ... Már köszönt a' Zefir is A' zsbongó méh raj is* (250/5).

mék nm

(5)

1. *⟨Az ismert személyek közül⟩ ki? Óh, Lilla! ... 'S ~ isten adta, valld-meg, Ily bájos ajkadat? (293/3) 2. ⟨A szóban forgó dolgok közül⟩ melyik? Jámbor faluk! Óh enyelgő Nyájak! Óh erdők, hegyek! Pihenést széllyel-őgyelgő Szememnek ~en vegyek? (397a/124) ~ (358/46, 373/133), Mék (430/38).*

Mekka fn

(1)

Helynév. *Im Hozzád sok szegény beteg, Mint a' nyavalygó Moslemín ~bba, Tolúl, hogy ötet gyógyítsd meg* (377/47).

méla mn

(1)

Mélán: csendesesen. *Másik játszik a' mályvában, 'S magában ~n petyeg* (397a/468).

melankólia fn

(4)

1. Mélabú, szomorkás hangulat. *Egy szóval, e' tsendes melankholiának Kies rejtekei örökre nyílnak* (200/29, 4/29). 2. Nagyfokú levertség, búskomorság. *Bús melancholia gőzölög a' fején, A' harag' rozsférge bántja ülő helyén* (330/733).

Melankoliának (128/5).

melankóliás mn

(1)

Melankolikus, szomorkás hangulatú. *Már rémlik előttem szomorú formában A' melánkóliás erdő' homályában* (306/34).

meleg mn/fn

(35)

I. mn 1. A hideghez viszonyítva magasabb hőmérsékletű. *Bártsak ~ napfény volna* (389/81). *Meleg vízzel fűtenék be* (169/113). 2. Szeretettől áthatott. *'S még ~ sóhajtsával Lelkembe repűljetek* (331/35).

~ (65/8, 77/109, 176/15, 395/26, 413a/101, 405, 1080, 454/381), *Meleg* (188/71, 417/29).

II. fn 1. Melegség, hő. *Ha szomjűztak a' ~tól Eltikkadt tetemeim* (425/9). *Ha ~ van hűtsük Limonádé tseppel* (336/45). 2. Meleg idő(szak), levegő. *Az a' vetés tesz kívánsi*

gazdájának eleget, A' mely kétizben állott ki hideget, és ~et (413a/56). 3. Bensőséges érzés, viszony. *A' Szépek' ingerlő formája, Melly másokkal hitet szeget, Bennem még forróbbá tsinálja Az erántad gyűltt ~et* (379/116). *Mint midőn szerelmes gőr-jértzéje megett A dagályos kakas érezvén ~et, Enyelegve játszik, taréját berzeszti* (330/494). 4. Ámornak ~e: szerelem. *Melylyét Ámornak ~e Olvasztván, gyengén pihege Bíbor fátyolja alatt* (447/97). ~e (134/97), ~et (330*/200/26, 413/62), *me[le]g[et]* (129/16), ~ét (313/64), ~ben (318/77), ~ében (84/16, 196/16), ~től (129/10), ~gel (146/19, 413a/203, 427/27, 443/123, 453/252, 454/152), *Melegével* (156/4).

Ö: lágy~.

melegítő mn

(1)

Bensőséges. *Képzeltődet izgató, ~, és kifeszítő, nagy, nemes, és forró matériája* (454a*/257/2).

melegség fn

(3)

1. Meleg, hő. *A' nap kettőztetvén hév tüzét a' Rákon, ... Vévén a' Szirius tőle ~et* (198/5, 86/5). 2. Meleg idő, levegő. *Te a' fénynek 's ~nek Attya! Tégy bizonysgot* (162/81).

melegszik i

(2)

Meleg érzés hatja át. *'S ah! fagyok, mégis melegszen, Nints nekem tél azokon* (425/31). *[me]legszen* (129/31).

Melitesz fn

(3)

Személynév. *Ah ~ bár mindenek A' tavasztól zöldellenek De a' hív beteg szív Mord telet vár* (181/17).

~ (181/cím, 184/47).

mell fn

(85)

1. Az emberi törzs felső részének elülső része. *'S ledűltt oszlopodhoz mellyet-verve mennek* (337/306). *Itt a' melyem; jer, fegyvereddel Nyisd meg elrontsoltt szívemet* (379/141). *Lohadt mellyén tsomó ruhák tekeregnek, Mellyek közt elhervadt tsetsei fityegnek* (330/233). 2. Mellüreg, ill. a benne levő szervek. *Mert ha szívemet tserébe' Tehetném az Úr' mellyébe* (309/126). *Keserű aggsággal van mellye megtelve* (330/732). *Hol a' néma fáknak sírva énekelem, Mint égeti mellyem' a'*

forró szerelem (196/36, 380/34). Tele már Szerelemrajjal melylyem, Sok ezer fiait hogy' neveljem? (173/9) **3.** Női emlő(k), kebel. Rózsát mosolygó ajaka, Hószín mellye márvány nyaka, Ah, miként el ragadtak! (134/53, 447/53) **4.** Ruhának a mellett fedő része. Függe mellyén a' Nápoly' tsillagos jutalma (306/292). Szép Jázminok ... véletek hinti be Szép mellyét mint gyöngyszemekkel Rózsi szerelmes kezekkel (150/5). **5.** A rózsza virága. Szűz melyed' fejér ölére Ők is úgy mosolyognak (321/17). **6.** Szilfa ~e: a szilfa törzse. Mint a Szöllő kebeléhez Szorítja támasszait Vagy a bús Szilfa Mejjéhez A' Borostyán ágait (297/3).

mellyem (443/28), mellyem' (455/15), Mellyem' (397a/927), melyed' (321/17), mellyed (61/25, 254/25), mellye (77/45, 139/87, 259*/204/44, 330/267), Mellye (443/44), mejje (453/103), mellye' (330/201), mellyemet (90/27, 268/102, 330/939), mellyet (154/30), melyét (139/108), mellyét (77/255, 330/1414, 331/18), Mellyét (447/97), mellyjét (230/19), mejjét (231/355), mellyeit (249/18), Melylyemnek (455/42), mellyednek (392/47), mellyének (150/32), mellyembe (90/12, 413a/569), Mellyembe (441/26), mejjembe (453/9), melyedbe (158/43), melyemben (352/13), mellyemben (107/13, 375/8, 379/35, 460/115), Mellyemben (460/143), melylyünkben (267/144), melyemből (330/1418), Melyemből (446/16), Mellyemből (149/13, 456/20, 21), mellyedből (414/14), mellyeden (391/5), mellyén (225/57, 330/157, 206, 355/9, 18, 19, 428/188), Mellyén (150/53, 338/44), mellyénn (150/35, 37), mejjénn (216/62), Melyemre (174/15), mellyemre (90/8, 175/14), mellyedre (289/5, 430/39), Mellyedre (371/37), mejjedre (233/59), melyére (263/25), mellyére (172/24, 312/32), Mellyemhez (268/147), mellyéhez (397a/341).

Ö: kő~.

mella (lat)

(1) Méz. *Lurida sub dulci melle venena latent*: Az édes méz alatt sárga mérgek lapulnak (27/cím).

mellé nu/hsz

(23) **I. nu 1.** Vkinek, vminek közvetlen közelébe.

Feláll, mihellyt ülök ~ (309/50). Nagy Complimentet vágának Az Istenek, 's fel másának Az Ég kéménnye ~ (114/629). **2.** Vki környezetébe úgy, hogy vele legyen. Mert könyves szemekkel im meg holt atyátok Mellé temetitek szerelmes anyátok (210/114). **3.** Vmihez kiegészítésül. Még a' ~ pogácsát is Sütök egy jó tepsivel (169/149).

~ (87/48, 113/3, 233/58, 310/28, 330/400, 439/3).

II. hsz 1. Személyraggal megjelölt v. az előzményből ismert személy, tárgy közelébe. Mikor ~ ereszkedtünk, ... Ezt mondotta (134/61). Jertek barátim! 's e' tájon Ide ~m üljetek (397a/938). **2.** A szóban forgó személy támogatására. Ki is állt nyúlboros Szalupban a' Dada; Melléje Dorottya még kilentzet ada (330/1088).

~ (167/8, 377/3, 413a/890, 447/61, 456/68, 465/22), ~m (169/9, 330/841), ~je (330/1195), ~tek (162/102).

melléáll i

(1)

Támogat vkit. Dorottya gondolván hogy majd mellé állnak Ezek is, és feltett tzeljában szolgál (330/1833).

mellék fn

(6)

Vmi ~e: vmely folyó, tó mellett fekvő terület, vidék. Régen azt tehetnék földünk' több részével, A' mit most London tesz Ganges' mellyékével (454/508).

mellyéki (413a/755), Mellyéket (397a/305), mellyékének (330/928), mellyékén (330*/144/1, 368a/5).

Ö: tó~.

melléki Ö: Tisza~.

mellésuhan i

(1)

Vki mellé lopakodik. Etse Úr' hajdúja éppen ott pipázott, Mellé suhan két Fraj ... Szájából az égő pipát kitekerték (330/1702).

mellett nu

(55)

1. Vkinek, vminek közvetlen közelében. 'S egy kőveder állott ott az oszlop ~ (306/112). Az utazó, ki már tsak alig lehellett, Oltja szomját a' hús forrás vize ~ (196/10). **2.** Vki környezetében, társaságában. Megőszültem az Úr' Ura Attya ~, De még senki rajtam ilyen tsúfot nem tett (330/1677). De a' többi

miniszternék ~ Ő néki többnyire csak hallgatni kellett (239/167). **3.** Vmivel együtt, annak kiengesztelésül. *De még is szebb Hektor, hogy Priamus fia, Dísz a' Virtus ~ a' nagy familia* (212/58). *Jaj, a' Poétaság ~ rá szorúlok lábamra* (358/32). **4.** Vmi közepette. *Teremtő! óh! ugyan megkérte é töllem? Vajon e maroknyi gyönyörűség ~ ... Kész vagyok é élni e jajj Világába* (453/269). **5.** Vminek a felhasználásával. *A Bor Ital ~* (248/cím). **6.** Vkinek, vminek a pártján, érdekeiért. *A' Felkent ~ védelmül Sok milliók mennek tsatába* (257/160). *Abrahámnak nagy jóságú Istene! ... Légy kegyelmes Hadnagy kis Néped ~* (225/4). **7.** Vmi bizonyítására. *Úgy van, vitézségek ~ magam állok tanúba* (259/529). **9.** Ellenére. *E' hiú dísz ~ elaszik szépséged, Mert ágtól, gyökértől megfosztanak téged* (416/13).

Ö: e~.

mellette hsz/nu **(33)**

I. hsz **1.** A személyraggal megjelölt v. az előzményből ismert személy mellett. *Mind e' mái napig ~ marada Egész vénségéig még el nem szakada* (78/25). *Átkozott pertz vólt az, a melyben ~m Elmenvén, kegyetlen! Reád tekintetem* (196/51, 380/49). **2.** Mellette szól vkinek: pártolja. *Minden itt lévőknak szíve szólt ~m* (454/822). **3.** Vigyáz ~: vigyáz rá. *Ah boldog Nép! Az ég vigyáz melletted* (259/49). ~ (188/73, 206/1, 330/1062, 1747, 330*/149/4, 337/224, 452/43), *Mellette* (330/243, 1243, 388/17), ~m (73/2, 90/17, 143/51, 217/117, 238/84, 278/51, 330/754, 379/131, 454/300), *Mellettem* (295/22, 328/22), ~ed (222/70, 337/166), *Mellettek* (397a/437).

II. nu (-nak/-nek ragos szó után) mellett. *E gyors szántó vető földének ~ Egy gazda virágzó kertjét építette* (72/19).

~ (129/44, 228/30, 377/31).

Ö: énmellettem, temelleted.

mellől nu **(10)**

Vki, vmi mellett levő helyről. *Rá ütvén a' Pap tyúkjára, Jelt ad a' kémény ~* (114/636).

~ (113/6, 21, 306/89, 330/1023, 371/24, 373/209, 432/59, 454/528), *Mellől* (397a/564).

mellőle hsz **(4)**

A személyraggal megjelölt személy mellől.

Egy két pertzig eltávozom Ah kedvesem, ~d (460/100).

~ (330/373), ~tek (210/115, 212/139).

Ö: ő~.

Melpómene fn **(11)**

Személynév. (A költészet műzsája a görög mitológiában.) *Vajha én reám tekintene Nyájas szemekkel ~, És éneklője lehetnék!* (255/32, 451/32) — *Irám de pennámnak sok segítség kéne Jövel erősítsél Musám Melpoméne!* (77/24)

~ (128/42, 424/42), *Melpomene* (53/14, 253/16), *Melpomené* (328/2, 338/43, 386/4), *Melpomené'* (338/27).

méltán hsz **(17)**

1. Megérdemelten. *Itt Országunk' Fő Bírāja, Kit ~ tisztel Hazája* (188/131). **2.** Jogos okkal; joggal. *Villámok! 's meg-rontott hitem boszszúlyátok, 'S ~ haragudván meg-rontott hitemre, Búsultt mennykövetek tsapjon-le fejemre* (159/15). **3.** Méltó módon. *Az én fájaldalmamból ti is részt vehettek, 'S feltett szándékomban ~ segíthettek* (330/938).

~ (111/63, 63, 210/3, 212/63, 215/7, 259/98, 306/307, 413a/564, 445/66), *Méltán* (78/19, 210/5, 306/308, 415/22, 445/65).

méltatik i **(1)**

Méltassék: szíveskedjék! Elmondom, méltassék várni egy keveset (330/1730).

méltatlan mn/fn/hsz **(13)**

I. mn **1.** *Vkire ~: hozzá nem méltó. A' tiszta szívet megvetette, Ki őtet olly forrón szerette, 'S reám ~ ő* (391/36). **2.** Igazságtalan, méltánytalan. *Vesszetek, vesszetek! — Mit mondok! — Ah talám Mind kettőt ~ szitkokkal káromlám* (196/86, 380/84). *Méltatlan panasz az, hogy Nemzetünkben Metzésások nintsenek; vagynak igen is* (330*/188/8).

~ (259/516, 330/940, 443/102), *Méltatlan* (418/101), *Méltatlanok* (170/66), *méltatlanul* (77/255).

II. fn Vmire nem méltó személy. *Tavaszm, vígságom Téli bura vált; Régi jó világom Méltatlanra szállt* (427/40).

~ra (454/1002).

III. hsz Igazságtalanul, méltánytalanul. *Jaj*

hogy szenvedek illy ~ Hogy leve rabbá egy ártatlan (160/1).

méltatlanság fn

(1)

Méltatlan eljárás, körülmény. *A' Hír ... Ez, bár a' szerentse valakit le vere, 'S a' ~ok' mélylére tekere, Vigyáz, nyájaskodik a' szenvedő körül, Szemeiről minden könnyeket le-törül (193/24).*

méltó mn/fn

(62)

I. mn 1. *Vmire ~:* érdemes vmire, vmit érdemlő. *Nohát betsültre ~ Kúnsági uraimék! (358/45). Dorottya az egyik, egy öreg Kis-Asszon', Ki ~, hogy reá örök pártá asszon (330/216). És jótételét hálálván, Ez imádni ~ bálván' Szent testét meg ölelém (134/89). 2. Vkihez ~:* személyéhez illő. *De erőltlen Múzsá! Halkal beszéllj erről A' főbb Poétákhoz ~ Nagy emberről (337/388). 3. Megérdemelt, igazságos, jogos. Nagyobb sorsra ugyan sokképpen Tarthatsz te, Lilla! ~ just (379/74). Illy bosszús, de ~ panaszra fakada (78/16). 4. Jelentőségének megfelelő. Élők, vegyük tehát ~ figyelemre, Mitsoda bajnok tör az emberi nemre (215/11). A' szántásvetésnek ~ betsületet nem adnak (413a/514). 5. Megokolt, indokolt. Ugyan ha illy ~ hadra nem szállanánk ... Hogy mernők a' magyar nevet korts-létünkre Elpirulás nélkül felvenni nyelvünkre? (267/147)*

~ (188/58, 210/1, 212/70, 213/10, 217/81, 236/40, 238*/143/12, 257/104, 267*/13/15, 299/15, 308/38, 309/117, 330/960, 330*/200/18, 355/17, 368*/24/21, 22, 368a/121, 377/33, 413a/184, 433/12, 434/8, 445/67, 450/10, 453/212, 454/118, 768, 783, 971), *Méltó (176/85, 178/3, 268*/22/10, 299/67, 306/294, 308/51, 319/4, 15, 26, 38, 53, 454/733), méltó (330*/152/5), ~k (315/3), ~nak (111/100, 337/371), Méltónak (330/1620), ~knak (453/18); ~bb (188/75, 330*/156/2, 454/22, 677), Méltóbbak (77/188).*

II. fn Elismerésre érdemes személy. *'S hogy most is egy ~t magasztalt énekem (454/1003).*

méltóképpen hsz

(1)

Kellő pontossággal. *Vajha ~ le tudnám rajzolni, Millyen vitézséggel tudtak ők hartzolni (330/11).*

méltóbbképpen hsz

(1)

Illendőbb módon. *Némúljatok meg hát éppen Ti reszkető Hegedűk; Így az Urat ~ Tisztelitek (397a/919).*

méltóság fn

(18)

1. Ember voltunknak és értékünknek felemelő tudata. *Letésem az eddig viselt ~ot, 'S az álatok között kérek boldogságot (454/281). 2.* Ennek az ember külsején, magatartásán való kifejeződése; tiszteletet követelő tekintély. *Nagyobb ~ot ad a' magyar mente (256/6, 82/8). 3.* Vminek tiszteletet ébresztő volta. *Mikor a' születés 's a rang ~a 'S az alaton arany mindenhatósága A' vakmerő vétket meg menti magától A bosszszuló villám méltó haragjától (453/209). 4.* Magas rang. *A' ~, a' pénz, 's mindenféle vagyon, A' Szerentse játszi ujjai közt vagyon (193/1). 5.* Magas rangú személy. *E' két Méltóság' Nevének Zengjen Pinduson az Ének (188/148).*

Méltóságok (454/975, 454a*/256/5), ~odat (330*/156/15), ~át (454/472, 681), ~ban (30/1, 209/49), ~áig (450/25), ~gal (13/14, 114/66, 330/1868, 330*/156/6).

méltóságos mn

(24)

1. Méltóságot kifejező. *Generalissimus ranggal Bírván, ~ hanggal Így kezde kuruttyolni (114/439). 2.* (Főnemesi származással járó cím.) *Méltóságos királyi tanácsos Somssich Lázár Úr ódája ~ Rhédey Lajos ts. kir. kamarás ő nagyságához (445/cím). 3.* (Magas rangú személy megszólításaként.) *'S Néked, Méltóságos Grófné, Örömmel inneplének (307/63). Méltóságos Urak, jó Hazáfiak, Takintetes Rendek, Országunk' Nagyjai (259/89). 4.* A méltóságos ranghoz illő. *Ha csak Bécsi lelket Rókától nem kér Méltóságos Telket A' Magyar nem nyér (246/43).*

~ (137/19), *Méltóságos (188/128, 225/57, 415/44, 454/cím), Mélt. (330*/148/4, 330*/155/3, 330*/188/2, 4, 6, 368*/31/1, 8, 18, 18, 418/cím, 439/cím), M. (418*/175/3, 432*/207/1, 445*/233/4).*

méltóságú Ö: fő~.

méltóztat i

(5)

1. *Vmire ~:* tisztelettel meghív vmire. *Ha a' Kis-Asszony ~ Engem ily fölöstökre, Hív tisz-*

telő 's háládatos Leszek hozzá örökre (169/169). **2.** Érdemessé tesz. A' te bájoló kedvességed, Melly a' teremtés' remeke, 'S nemes lelked ~ téged A' királyok' szerelmire (379/79). **3.** Jókedvre ~: jókedvre derít. E' három Istenné, meggy tiszteletedre: Tudós Gróf! méltóztatd őket jó kedvre (382/4).

Méltóztatja (78/34). — Méltóztasson (77/290).

Ik: be~.

méltóztatik i (10)

1. Szíveskedik. Hogy Eszter meg Mihály' napja Szombaton talált lenni, Uraságtok Vasárnapra méltóztattá[k] át-tenni (314/46). **2.** (Gúnyos beszédben.) Nem ~ ő ki mondani a' szót Az ut onak mondja, anak teszi az ot (58/11, 194/11).

~ (238*/147/2), Méltóztassék (330/1652), méltóztassanak (197/89); méltóztassam (358/22), méltóztassa (238*/143/10, 238*/144/7, 368*/24/18).

mely nm (934)

I. (kérdő) **1.** Mely felé: merre felé? Ah! hová repültél, Lelkem, 's mely felé? (347/2) **2.** Milyen? Melly különös látás jelenik meg előttem az éjnek Néma homályában? (258/1) — De mit? Hát már felébredtem? Hol vagy ditső képzelet? Melly kies álmod rengettem Ébredt érzésem felett? (397a/599) — Nyúgodj csendességgel Itten, szép Nimfa! Ládd, melly büszkeséggel Féd e' boldog fa (263/3). **3.** Mennyire!, mily! Oh e Népze oh melly sűrű felhőt vona A szentség színével bé mázolt babona (25/15). Melly kedvesenn illatozik Melly édesenn játszadozik A' Nyúgoti széltől minden ág (123/14–5). Lärmás vígasságok, eltikkasztó bálók, Bennetek melly kevés örömet talállok! (197/48)

II. (vonatkozó) **1.** Amely. Nézd bár a nagy gallyát, melly a' tengeri örvényt Szántya, hempejget partra halomnyi habot (39/1). Hol sem ember, sem madár nem járna, Melly megháborítana (435/49). **2.** Amelyik. A' hízkelkedő habok hozzá mint tódulnak, 's Farkok tsóválva lábához simúlnak. Vetélkednek, az első mellyik légyen, Melly néki udvarlást tsókolással tégyen? (139/97) **3.** Aki. Mitsoda

bajnok az, melly illy bátorsággal Hartzol a' föld színén lakó sokasággal (215/13). Egy érzékeny mátká, egy olyan feleség, Melly a' nemes szívnek legnagyobb nyereség (454/786). Szerentse többnyire a' kurvát követi Melly a' vént meg vetvén, az ifjat szereti (78/18).

Ö: akár~, a~, bár~, vala~.

mély mn (78)

1. Lefelé viszonylag nagy kiterjedésű. Hát a' mit e' mély Tó tsinál, Annak már egy hazafinál Kell e okát keresni? (114/452) — Tsak alig rendült meg a' föld mély ürege Azonnal minden szív irtózva rettege (59/1, 195/1). A' ~ völgyek' horpadása, Jajjaimmal megtele (428/67). **2.** Vminek a szintjétől lefelé viszonylag nagy távolságban levő. Ebben van az arany, a' fősvény bálványa Mellyet a' természet ~ tömlőtbe hánya (72/12). **3.** A szokásosnál lentebb mélyülő. Itt van a' szántó is, 's ~ barázdát forgat (72/17). **4.** Befelé viszonylag nagy kiterjedésű. Setét üregibe a' mély barlangoknak Búvó helyt keresnek a' vadak magoknak (66/11). **5.** Kívülről befelé terjedő. Egyszerre mély sebbel által vereték (77/221). **6.** Mély sóhajlás: olyan, amikor nagy mennyiségű levegő tódul a tüdőbe, ill távozik belőle. Hát mikor mély sóhajlása, ... Ébredt fülembé hatott? (134/55, 447/55) **7.** Mély ránc: jól látható bemélyedés (bőrön). Így a' szépség is, ha ki vénül, tsak hamar el vész, Mély rántzok szántván képedet — öszve aszik (38/6). **8.** Teljes lélekkel átél. Lelkem a' ~ keservektől Ízekre szaggataték (428/59). Fomnyadt ő, de azt a' ~ bánat okozza (213/25). Imádja ~ tisztelettel az örök Mindenhatót (111/15). **9.** Teljes. Mély álmod, 's vérednek fagyos elállása (454/827). **10.** (Udvarias kifejezésekben.) Tégyenek Mély tiszteletet Gábor nagy nevének (178/9). Mély tisztelettel borzadok! (418/33) **11.** Mély lélek: bölcs, gondolkodó ember. A' ~ lelkeknek számára nem írok én; mert ezeket meg nem érdemlem (368*/23/3). **12.** Mély tudományú: nagy tudású. Te tiszta polgár, víg egyenes barát, Mély tudományú, tiszta eszű valál (395/30). **13.** Mélyen: **a)** függőleges irányban kiterjedve. A' határon Táborokat Körül sántzolták mélyen (114/540). **b)** na-

gyon. Nézd tsak azt ki amott sétálgat kevélyen mindent megvét 's útál szemeivel mélylen (58/2, 194/2). **c)** tisztelettel. Meleg volt még most-is a' hív Magyaroktól Levelére mélylen raggatott tsókóktól (188/72).

~ (428/5), Mély (225/27), mély (4/31, 7/4, 7, 8/4, 60/20, 114/832, 130/19, 193/8, 220/48, 223/3, 237/67, 277/12, 306/117, 317/121, 180, 337/263, 379/49, 382/14, 413a/253, 443/167, 447/31), [mél]ly (134/31), Mélyly (188/107, 237/26, 251/12, 413a/381), méj (162/113), mélylen (77/148, 148/17, 188/155, 201/47, 231/386, 307/122, 454/3, 633), Mélylen (454/605), mélylenn (201/81), méjen (52/23), Mélyebb (257/146, 413a/825), mélyebben (55/14, 191/14); legmélyebb (330/1022).

II. fn 1. Mélység. Régen elsüllyedtem volna még A' kegyetlen Tenger mélyében (177/2). **2.** Kedvezőtlen helyzet, állapot. A' kiket a' virtus midőn fel-pótzola Az irigy Szerentse még méjjebbre tola (78/6). **3.** Vminek legsötétebb pontja. Ez bár a' szerentse valakit le vere, 'S a' méltatlanságok' mélyére tekere (193/24). **4.** Jó ~re: mélyen. Vagy a' görtsetlen törzsököt el vágják, 's meghasítják Jó ~re, és a' termékeny ágat belé állítják (413a/603). mélyére (114/242, 264, 306/94, 454/4, 481), méjjére (55/14).

melyik nm (21)

I. kérdő 1. <A szóbanforgó személyek közül> ki? Mellyik akarna le menni És segítségére lenni Valamellyik Nemzetnek (114/578). Nem tudom, előbb örömré Mellyikünk fog találni? (208/100) **2.** <A szóbanforgó dolgok közül> mely dolog? Van elég gesztenye, van elég noszpolya, Van dió: mellyik kell? Mind jó borkortsolya (199/92). A' hízelkedő habok hozzá mint tódúlnak, ... Vetélkednek, az első mellyik legyen, Melly néki udvarlást tsókolással tégyen? (139/96)

mellyik (134/10, 184/20, 330/299, 377/31, 413a/28, 757, 423/20, 447/10), Mellyik (231/50, 413a/786), melyk (413a/345), melly'k (258/89), Melly'k (406/3), Mélyk (413a/782), mellyké (268/104), Mellyiken (126/30).

II. határozatlan Melyik mikor: egyik ekkor, másik máskor. Az is nota benébe volt, Mellyik

mikor született (92/44).

Ö: a~, akár~vala~.

melly l. mell

mélység fn (16)

1. Vminek mély volta. Szemem' egyszerre magához Rántja a' Bált' tengere, E' kék mélység, 's a' partjához Vergődő hab' ezere (397a/135). **2.** Vkihez képest mélyen levő hely. Főképpen az eskulusnak, melynek ága az égbe A' mint tolúl úgy siet le gyökere a' ~be (413a/827). **3.** Lelki jelenség kevésbé ismert jellege, tartománya. Lenni? Vagy nem lenni? ... Nagy kérdés, a' melyet ha mélyen vizsgálók, Még több mélységeknek mélyére találok (454/4). **4.** Mindenhatóság. De ki, a' ki fel-számolja Minden tsuda tettetted? Óh Teremtő, ki úszkálja Keresztül mélységedet? (397a/904) **5.** Feledés. Ez le száll akkor is sírjára az égből, És ki veszi annak nevét a' mélységből (193/34). **6.** Mélységre: mélyre. Ásással a' kemény földbe egy kútat jó ~re (413a/761). **7.** Az ég alja. Egy homályos felhő, melly a' mélységről jött, Körülötte sűrű köd-kárpitot szövött (237/49). mélység (397a/304), mélyégeit (397a/910), mélységének (177/37), méségbe (56/21), mélységbe (202/21), mélységben (397a/661), ~re (83/30), Mélységéről (431/42), mélységig (59/6).

mélységes mn (2)

Nagy tudású, bölcs. Most talán gyönyörködöttél ~ elméjét a' Leg nehezebb Algebrának betűivel Viéta (111/21). Mélységes (397a/526).

membrana (lat) (1)

Hártya. Bé megyen e Dáma bibliothecába Hol sok Asiai Pergamen membrának Író pennájának meg nyílni kívánnak (25/39).

Memnon fn (1)

Személynév. <Ethiopia királya az ókori görög regevilágban.> Az el erőtlennült öregek számára Rengő böltsőket kék tsinálni sokára, Mint régen az annyat sirató ~nak (213/65).

memoire (fr) (1)

Emlékirat. Esztendőre róla sok Memoires szólna (454/790).

memoria (lat) (1)
Pro memóriába: emlékeztetőül. E' nagy Könyvben fel van jegyezve sorjába Minden Dámák' neve pro-memóriába: emlékeztetőül. (330/382).

memoriter (lat) (1)
 Fejből, emlékezetből. *Majd adnék én ~ A' Sü-tésből egy leczkét (169/95).*

Menalod fn (2)
 Helynév. <Maenaus, arkádiai hegy, Pán szent ligetével.> *Ha ~ Hegyeit Kedvelled, légy jelen velem (413a/18). ~dal (413/22).*

mendemonda fn (1)
 Beszéd. *Öt hétig dévankozának A' Vallás dolga felett, De a' sok mende mondának Eggy szálnyi haszna se' lett (114/310).*

menedék fn/mn (3)
I. fn 1. Menekülési lehetőség. *Jöjj! Nem szóll, óh oda nékem Hova légyek, nints ~em (45/4).*
2. Menedék kárpítja: a vigasztalás lehetősége. *Légyetek a' nép' javának Megvidító tárgyai, 'S lelkem' ártatlan-voltának Menedék kárpítjai (397a/1168).*

II. mn Ferdén lefelé lejtő. *Míg szólok, im tserfám' ~ tövére A' sustorékoló gyantalang leére (454/303).*

menedékhely fn (1)
 Befogadó hely. *A' legutálatosabb úgy nevezet[t] Kreutzertheaternél mi közönségesebb fészke és ~e a közönséges bűnöknek (330*/173/9).*

menekedik Ik: ki~.

menekszik Ik: meg~.

menekhet i (1)
 Menekülhet. *Mégis bennszorúltt nyilatól Szívem nem ~e (428/152).*

menendő in (1)
Menendő lesz: hamarosan elér (vmilyen kort). Még sen ölthatta meg annyi sok esztendő, Bár már hatvan ötöd füre lesz ~ (330/220).

menés fn (7)
1. Vhova indulás, távozás. *Párommal maradnék — vár a' vitéz sereg! Kegyetlen a' ~ — rút a' késedelem (268/107). Örömmel megválnék tőled, komor város, ha ~em az övével lenne*

páros (423/4, 184/4). 2. Lépés. Illyen ~t téssen a' Springer a' Sakkban (330/539). 3. Eljárás. És ki a' mely barázdákat hányt első ~ével Keresztül ismét felszántja rézsút vetett Ekével (413a/109).

~t (77/232), ~sel (116/5).

Ik: has~, haza~.

ménes fn (4)
 Együtt legeltetett lovak nagyobb csoportja. *Mennyi szilaj ~t, paripát nevel a' ti mezőtök? (258/95)*
~ (397*/76/14), Ménes (397*/76/1), ~ből (216/39).

menetel Ik: be~, el~, ki~.

mennél hsz (3)
1. *Mennél jobb: lehető legjobb. Mennél jobb így múltatni, A' kantsókat forgatni, Míg fel ázik a' bél! (154/33)*
2. *Mennél ... annál: amilyen mértékben ... olyan mértékben. Mennél feketébb köd lebeg földünk pusztá határin, Annál több szépséget látunk a' Nap' tarka sugárin (216/7).*
Mennél (222/4).

menni in (17)
1. Egyik helyről a másikra haladni. *Ő mindjárt a' hova mondod oda viszen, Akar szárazon kell ~, akar vizen (126/52).*
2. Távozni, indulni. *Már mennem kell: de Évamat Még is tsak meg tisztelem (438/9). Jobb az égbe ~ éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés komor estvéjébe (213/79).*
3. Vhova jutni, kerülni. *Oda kén hozzá ~ (231/226).*
4. Járni. *Alig lép a' csirke ki a' nap fénynyére Rá talál egyszerre kis eledelére Csak a' Teremtésnek disze nem tud ~ (453/93).*
5. Kevésre lehet menni vmivel: nem lehet vele a célt elérni. *Előbb simogatva kezdtem kísérteni, De ezzel kevésre lehetett ám ~ (239/178).*
6. Férjhez ~: (nő) házasságra lépni vkivel. *Sőt öt hét alatt is férjhez lehet ~ (330/419).*
7. Lovon ~: lovagolni. *És meg látom a' Kún Birót szárnyatlan lovon menni (358/21).*

~ (16/20, 126/17, 161/19, 205/20, 231/379, 239/154, 413a/292, 454/30); menned (288/64).

Ik: be~, keresztül~, ki~, le~, neki~, össze~, tovább~, túl~, végig~.

- menő** in/fn (3)
I. in Ismert. Érttem a' Muraközt, ahol teremnek a' kereskedésben *Insulaner* név alatt ~ igen betses borok (418*/173/7).
II. fn 1. Járókelő. *Fel* kapván az ott ~ket *Fel* forgatják fővel őket (317/110). 2. Férfihez nem menő: pártában maradó hölgy. *Húzd* tsak *húzd* tsak *Gyöngy Lilám!* *Húzd* a' férjhez nem ~két: *Tőke! Tőke! Húzd* a' *Tőkét* (301/5).
Ik: által~, le~.
- ment¹** i (8)
1. Veszélytől óv, véd. *Sorsom az ég ettől ~se* ('S ~i is a' mint látom) (16/39–40). **2.** Enyhít. *Senkihez* *sints* *bizodalmam*, *Hogy* *túrje* 's ~e *siralmam* (443/158). **3.** *Menti* magát: mentegetőzik. *Nemis ~i magát* *hogya* *azért* *nem* *jött* *el* *Mert* *lehetetlen* *vólt* (176/63).
Menti (205/40). — ~sen (251/31); ~se (205/39, 336/11).
Ik: meg~.
- ment²** mn (2)
1. Mentés. *Dorottya*, *kit* a' *láng* *ama*, *Baldakintól* *Nem* *érhetett* *vala*, ~t *maradt* e' *kintól* (330/1352). **2.** *Ment* legyen: biztonságban legyen. *Nem* *bújt* *el* a' *fősvény* *több* *Emb* *bertársától*, *Hogy* ~t *legyen* *pénze* a' *Harami* *ától* (200/66).
- ment³** in (3)
I. *Férfihez* *nem* ~: hajadon. — a' *meg* *nem* *házasodott* *Ifjakkal*, *és* *férfihez* *nem* ~t *Leányokkal*, *valamelly* *darab* *fát* ... *egy* *helyről* *más* *helyre* *vitetnek* (330*/164/5).
II. fn *Férfihez* ~: házasságra lépett leány. *Most* *nints* *egyéb* *hátra*, *hanem* *hogya* *tudhassam* A' *férfihez* ~teket, 's *őket* *felirassam* (330/424).
~teknék (330/428).
Ik: által~, el~, ki~.
- mente¹** fn (8)
1. Prémés, bélelt, zsinóros, magyaros rövid felső kabát. *Prémzett* *zöld* ~je *fekete* *báránnyal* *Szépen* *öszveillik* a' *skárlát* *dolmánnyal* (330/271). **2.** Huszármunte. A' *kurta* ~t *hát* *letészed*, 'S *békeruhába* *Hazádba* *megtérsz* (445/23).
~ (82/8, 256/6, 306/6, 266/66, 330/1673), ~je (340/44).
- mente²** fn (7)
1. Folyó magyarországi környéke. *Láttam* *én* a' *Duna* ~nn *oly* *Meczenást*, a' *kinek* *Szíve* *nem* *sajnáll* *áldozni* a' *Pindus* *Szüzeinek* (162/121). **2.** Vmilyen épület, természeti alakulat mellett, vele egy irányban. *Amott* *fut* *az* *ól'* ~ben *Egy* *kis* *fürge* *dolgos* *Lyán'* (397a/321). *Amott* *egy* *Nyárfa'* *hívesében* A' *fűzfa* *közt* *Találni* a' *sziget'* ~ben *Egy* *tiszta* *Közt* (294/3). A' *tsintalan* *Betyár* *ha* a' *szél'* ~ben *Süveg-motskot* *éget* a' *szalmán*, *vagy* *pipán* (330/1042). **3.** *Mentemben*: miközben megyek. *Mennyi* *ösvényemben* A' *tövisk* 's *haraszt!* *Majd* *ropog* ~mben (263/43).
~ben (379/23, 397a/1007).
Ö: elő~, haza~.
- mentebélés** fn (1)
A mente bélésére használt anyag. A' *Kalamajka* *egy* *szőrből* *való* *fényes* *matéria*, *mellyet* *ki* *vált* *régi* *Magyarjaink* *Mentebélésnek* *viseltek* (330*/193/2).
- menten** hsz (3)
Azonnal, nyomban. *Menten* *öszve* *tördellek* *benneteket* (139/105).
Menten (108/5), ~n (453/179).
- menteni** in (1)
Veszélytől óvni, védeni. *Ennyi* *dühös* *néptől* ~ *kelj* *ki* *Magyar!* (259/466)
- menthet** Ik: ki~, meg~.
- menti** mn (1)
Vmilyen folyó környékén élő. *Kopátsnak* *hívják* a' *Tisza*~ *Magyarok*, a' *bányász-csákányt* (439*/219/1).
- mentor** fn (2)
Pártfogó. *Tele* *olly* *lelkekkel* *termékeny* *kebeled*, *Kikben* *meg* *meg* *annyi* *Mentorid'* *tiszteled* (313/128).
Mentor (341/21).
- mentség** fn (3)
Olyan körülmény, amellyel igazolni lehet vmit. 'S *így* *nem* *is* *ügyelvén* *az* *ő* ~ére, *Ezt* a' *szententziát* *olvasták* *fejére* (330/1617).
~ (190/52), ~e (5/8).
- mentsvár** fn (1)
Menedéket adó hely. *Mentsvára* a' *magán* *szomorkodónak* *Tsak* a' *te* *szent* *erdődbe'* *van* (305/41).

- Mentzini** fn (1) (269/34, 453/74), ~ből (219/78, 225/48, 454/47, 489), *Mennyből* (190/89, 330/1897, 418/1, 443/220), ~en (337/21), *Mennyen* (337/323), *Mennyeken* (410/11).
- menvén** in (4) **1.** Menés közben. *Azon közbe ~ Pirusus magába Hánnya veti esztét illy kedves utytyába* (77/173). **2.** *Vhova ~: vhova érkezve. Ki Nápolyba ~ országos követnek, Ditsőséget szerzett a' Magyar nemzetnek?* (306/285) ~ (238/19, 393/9).
- Ik:** be~.
- meny** fn (1) Vki fiának a felesége. *Éltesse Vármegyénk' új Vejét és Menyét* (330/360).
- menyecske** fn (3) *Fiatalasszony. Láttá, hogy Dorottya, 's a' kik vénetské, Dohognak magokban, hogy ők nem menyetské* (330/438). ~ (137/24), *Menyetskéket* (330/27).
- menyecskés** mn (1) *Fiatal asszony módjára, fiatalosan. Meg ifjudott mind a kettő ebb' a' két esztendőbe, Mind a' kettő Menyetskésen jár az újj főköttöbe* (310/18).
- menyegző** fn (3) *Esküvő, lakodalom. Egek! Mi ez? ~ é? Vagy talán tor? Már akármilyen legyen — csontra minden kántor* (218/1). *Mennyegzőt* (432/65), ~it (432*/207/1).
- menny** fn (42) **1.** Az ég mint az Isten, az angyalok és az üdvözültek lakóhelye. *De a' Jövön mit aggódom, Hasz'talan gond, fère menj! Hadd legyenek a' kedvben módok, A' mellyel kínál a' Menny* (397a/612). **2.** Isten. *Lelkem, testem holtbeteg, Menny, föld, kintsem, botsáss meg!* (443/32) **3.** Ég(bolt). *És megszállották magok A' vad állatok az erdőt, a' ~et a' csillagok* (413a/883). ~ (319/49), *Menny* (190/90, 297/19, 337/293), ~' (299/74, 368a/136), *Menny'* (307/84, 375/7, 397a/581, 418/117, 439/17), *Mennyek* (443/246), *Mennyet* (337/1), ~nek (299/107, 454/641), *Mennynek* (190/64, 259/141, 307/19, 418/34), ~be (293/11, 432/22, 454/764), *Mennybe* (190/79), ~ekbe (215/152), *Mennyekbe* (303/5), ~ben (225/87), *Mennyben*
- mennybéli** mn (4) **1.** *Mennyből* eredő. *Mennybéli lángnak kellemes isteni Szikrája! Hagyd el, hagyd el ezen halál Alá vetett testet* (454/743). **2.** A lehető legnagyobb gyönyörűséget nyújtó. *Ő int Polimniának: 'S ~ zengzetével Olvasztja szíveinket* (319/43). ~ (424/56), *Mennybéli* (399/9).
- mennydörgés** fn (9) **1.** A villámlással együtt járó dörgés. *Hah! Mint dördülnek, ropognak a' világ' két sarkai, Mint lobbannak, mint villognak A' mennydörgés' szárnyai* (443/92). **2.** Robaj, nagy zaj. *Mint Isteneknek trónusán a' mennyen Nagy göggel ül a' Bölts, te rád Büszkén tekint le és durrantja fennyen A' zúgó mennydörgést alád* (377/24). *Itt ki káromkodja magát Jó formán ő Felsege — A' Föld hallotta lármáját És ~nek vélte* (231/94). ~ (198/25, 389/57), *mennydörgés* (86/25), *mennydörgések* (397a/885), ~t (330/880), *Mennydörgést* (330*/166/1).
- mennydörgő** mn (4) **1.** *Mennydörgéshez* hasonló hangot adó. *A' puskák' erdeje tűz láng közt megtsördül, Közte a' ~ kartáts bombi dördül* (267/52). **2.** Hangos oktató (beszéd). *Halgass a' Teremtő mennydörgő szavára* (453/23). *mennydörgő* (54/3), *Mennydörgő* (397a/53).
- mennydörög** i (4) **1.** Villámlás után dörgő hang hallatszik. *De midőn a' Vad Boréas oldalán menykő dörög Vagy az Eurus és Zefirus háza tája mennydörög* (413a/377). **2.** Dörgő hangon, haraggal mond vmit. *Ezt ők hihető a' szomszéd bálványozóknak mennydörgötték; de késő unokájiknál is mái napig szokásban maradt* (267*/19/18). **3.** (Isten) halált ~ vkinek: halállal fenyeget. *Örvendhetsz é egykor, örvendhetsz e' annak, Hogy halált mennydörögj egy halhatatlannak?* (454/102) *mennydörögött* (225/109). **Ik:** le~.

mennyei mn/fn**(59)**

I. mn 1. Mennyben levő, ott lakó. *A' Rendek közt nagy láрма lett A' futurus Kronprintz felett A' Mennyei Diétán* (92/7). *Édes ájulás lepett el, Melly eggy ~ étellel Ketsegetett, biztatott* (134/59). **2.** A mennyből eredő. Közte *e' temjénezésnek, 's E' ~ ihletésnek Kezeim' fel emelém* (134/86). **3.** A lehető legnagyobb gyönyörűséget nyújtó, felséges. *Míg leng az estveli Szellő, Szárnyán eggy Nektárt lehellő Ró'sában a' kis Szerelmek megszállnak, És ~ Hármóniát tsinálnak* (128/56). *Míg érzek míg szollok egy kis nyájas szellet Rám gyengén ~ illatot lehellelt* (4/22). Gyakran *a' ~ illatú epernek Apró levelei közt kígyók hevernek* (28/5). **4.** Gyönyörű. *Látlak, ~ Lillátska! Sietsz karjaim közé* (397a/561). **5.** Mennyei arany: napsugár. *Lekukuttsál sugárával A' Nap a' felhők felett, És ~ aranyával Himzi a' zöld levelet* (397a/643). **6.** Mennyei felség: Zeus. *Ama ártatlanságban gyönyörködő Mennyei Felség, Zeus* (231*/123/2).

~ (1/10, 84/33, 134/76, 126, 162/38, 188/35, 196/33, 200/22, 209/89, 211/72, 225/51, 237/8, 258/81, 269/15, 297/43, 306/168, 330/1861, 1879, 337/92, 380/31, 396/18, 413a/184, 428/201, 431/19, 53, 432/117, 447/59, 76, 86, 126, 450/40, 46, 454/332, 881), *Mennyei* (123/9, 162/56, 188/49, 190/70, 225/54, 259/355, 266/64, 269/13, 337/327, 338/46, 428/132, 460/173, 432*/206/3).

II. fn Mennyeiek: a mennyben lakó angyalok, üdvözültek. *A' Mennyeiek' karja így vigasztalja az Özvegyet* (299/104). *Mennyeiek' (313/22), Mennyeieknek* (432/47).

mennyezet fn**(4)**

1. Plafon. *Mennyezetek házamba nem ragyognak* (410/2). **2.** Az ég ~e: égbolt. *Felséged olly nagynak látszik Egy madárka' termetén, Melly itt a' tüskék közt játszik; Mint az ég' ~én* (397a/860).

Mennyezete (306/199), *Mennyezetén* (396/30).

mennyi nm**(37)**

I. kérdő 1. Milyen mennyiség(ü)? *Mennyi pitziny férgek mászkálnak rajta, balénák, Hány bogarak járják túlzan?* (348/29) **2.** Sok. *Az enyém a' tiéd ~ lármát szűle, Miólta a' mi-*

énk nevezet elüle (200/45). **3.** Milyen sok! *Óh ~ bút láttam miatta!* (391/19) — *De ~ — ah, de ~ Kín is gyötör miattad!* (411/9) — *Mennyi ösvényemben A' tövisek 's haraszt!* (263/41) **4.** *Mennyebe kerül: mi az ára? Az a' fülönfüggő ~be kerül?* (330/306) **5.** *Mennysiszer: nagyon sokszor. Óh ~szer óhajtottam néked udvarolni már* (405/9).

~ (57/5, 197/71, 330/1605, 348/15, 15, 453/157), *Mennyi* (126/18, 135/43, 190/9, 10, 258/95, 98, 259/101, 103, 105, 274/7, 308/7, 8, 313/20, 413a/629, 460/179), ~t (6/22, 189/24, 198/37, 288/25, 443/17), ~szer (197/75).

II. vonatkozó Amennyi. *Ki tsak annyit mondott, ~t érzett 's tudott* (454/585).

Mennyt (454/514).

Ö: a~, vala~.

mennycskére Ö: vala~.

mennyre nm**(2)**

1. Milyen távolságra. *Ott be szállván, eggybe kérdem: Regmetz esne ~?* (161/35) **2.** Milyen nagyon, mértékben. *Mennyre szíveden Fekszik Hazádnak közjava?* (445/53)

mennykő fn**(34)**

1. Villám a mennydörgéssel együtt. *De midőn a' Vad Boréas oldalán menykő dörög* (413a/376). **2.** Villámcsapás. *Ennek Öblét semmi Villám meg nem hattyá, Soha semmi Mennykő által nem szaggattya* (143/34). *Míg villámlik, míg a' Mennykő hull, Veled leszek szerelmes Nitze!* (143/27) **3.** Vkinek, vminek nagy ereje. *Oroszok' Tsászára! Ímhol még markodban e' had menköve, lödd ki haragodban* (337/200). **4.** Baj, nehézség. *Eddig éltem' tavaszára Mennykőt az ég nem vetett* (425/46).

5. <Fokozó szóként mennyiséget, kort jelentő jelző v. határozó előtt.> *Collega Uramék! ~ Nagy dolog ez, úgy e hát?* (114/917) — *Igaz, hogy a' menkö vén Dubranovszkija, ... Kurtára szabta ki a' fársáng' ideit* (330/413). **6.** Nagy ~: mennykő nagy. *Egy nagy ~ Anathémát A' Bátya fejéhez sujt* (92/174).

~ (198/26, 202/39), *menykő* (10/16, 56/39), *Menkö* (389/57), *meny kő* (86/26), *menykövek* (159/7, 17, 202/12), *menykövek* (56/12), *menyköve* (191/25), *menyköve* (52/5, 55/25), *menykövetek* (159/16), *menyköveid* (114/

945), *menykőt* (114/958), *mennykövet* (231/96), *menykövet* (114/954), *Menykövet* (413a/337), *Mennyköveknek* (439/18), *menkövekkel* (397a/205), *~vel* (77/13, 198/20, 267/79), *meny kövel* (86/20), *menykövével* (413a/288).

mennykőcsapású mn

(1) Nagyon nagy erejű. *Híjjába vinnéd, rettenetes Botond! Mennykőtsapású bárdodat a' mai Bizántium' várához* (418/66).

mennyköves mn

(2) *Mennykövesen:* villámcsapásokkal. *Az eget verdesi a' jajszó századja, Mellyre az a választ ~en adja* (202/26, 56/26).

mennykövez i

(1) Pusztít. *Trónusát, (mellyet sokáig Tüzes felhő fedezett, Melly a' világ' négy sarkáig Dörgött, őlt, menykövezett,) Most olly áldott nappá tette, Melly fényt és életet ad* (400/20).

Ik: le~.

mennyország fn

(10) 1. Menny. *Egyedül a' Jésus, 's a' Menny-ország fényes, Mellytől fényesedik az ide zárt Fényes* (222/17). 2. Az elképzelhető legnagyobb boldogság. *'S már is kinyílt Mennyországunk Egymás' karján ide lentt* (443/59). 3. Különleges gyönyörűség. *Létel! te ~ ezer inségbe' is, Nem-létel! Te pokol még nem érezve is* (454/35). 4. Különleges gyönyörűséget nyújtó vidék. *Ha sok század alatt egy Nép addig hága Hogy már ~gá lett az ő országa; Egy nap a' hódító véget vetett néki S ma tsak bús pusztákra rognak omladéki* (313/28). ~ba (315/7), *Menny-országba* (222/14), *Menny országba* (92/116, 210/80), *Mennyországba'* (414/7), *Menny-Országgal* (222/92).

mennyre-földre hsz

(1) Minden elképzelhető dologra. *Esküdvé assecurálja Mennyre földre 's magára, Hogy el állván minden útját, Egész tzudra pereputtyát El törli a' békáknak* (114/906).

méoni mn

(1) Lídiai. *Méoni trombiták:* <az ógörög hősi énekekre céloz.> *Méoni trombiták, Lezbósi lantok dörgik az emberek' Meggyilkolójit, 's homlokoknak Tiszteletére babért kötöznek* (439/53).

mer ~ mér i

(44) 1. Van bátorsága vmit tenni. *De nem merek*

hozzá nyúlni, Mert ki-lökődne vérem (169/5). *Ti puhák, a' gyepe fekvünni sem mertek, Sőt a' lágy párnán is szíszegve heverték* (198/49). 2. *Bátorkodik, merészel. Így semmi rossz nem mér rontani reátok* (217/124). *Hogy mernők a' magyar nevet korts-létünkre Elpirulás mélkül felvenni nyelvünkre?* (267/149) — *Űzőbe vészi, és még Halálra gyötri mind azt, Ki néki mind ezekbe Ellent mer állni egyszer!* (185/180) 3. *Hinni nem ~ vmit: nem hitte volna, hogy bekövetkezik. Ah, árhatsz é? Azt felőled, Laura! Hinni nem merem* (129/60, 425/60).

mér (330/242, 1133, 418/87, 454/286, 454a*/257/5), *merek* (454/262), *mersz* (330/1388, 454/57), *mernek* (114/953, 298/16, 454/309), *mere* (1/22, 238/6), *mert* (330/1296), *mertek vólt* (330/804); *merem* (150/8, 185/198, 231/451, 417/12), *meri* (315/6, 413a/257), *méri* (314/28), *mertem* (333/34), *merte* (57/16, 306/268). — *merne* (61/40, 254/38, 330/8), *mernétek* (259/648), *mertek volna* (259/624); *merném* (413a/823), *merné* (413a/467). — *Merj* (253/28), *merjen* (239/230, 330/1972), *Merjetek* (259/651); *~jed* (111/57).

mér i

(19)

1. (Nagyságot) számokban meghatároz(ni) igyekezik. *Te a' fénynek 's melegségnek Attya! Tégy bizonságot, Te ki idő szakaszokkal ~ed ezt a Világot* (162/82). 2. <Árut eladásor> lemér, megmér. *A termő gyümöls fák majd hogy egy mást érik Egyről gyümölsöket vékával is ~ik* (1/12). 3. <Vminek a nagyságát> vmihez szabja. *Az ember kevéssel meg éri, Mihelyt kívánságát szükségéhez ~i* (202/98). *Eggy bádjasztó szélbe a' Halál kíséri, Éh torkát eggy gazdag vatsorához ~i* (192/14, 260/12). 4. Vmihez viszonyítva ítél meg, értékkel vkit. *Tisztelsz, de a' ki Egemet Ugyan valóba esmér Olly kényesítő Érdemet Tsekély Eszemre nem ~* (168/8). 5. Ad vkinek vmit. *Az ég áldásait rátok bőven ~je* (212/117). 6. Vmit kitűz, előirányoz. *Te ~ed óh Világ fénnyre! Az én esztendeimet* (162/79). *Engem nemesebb vágyódások vonnak, Hazámért magamnak egy nagy utat ~ek* (268/61).

~i (14/12, 111/7, 201/12, 453/97), *~ik* (83/54), *~e* (68/4), *~te* (87/20, 199/20), *fogják mérni*

(330/980). — ~jed (162/58).

Ik: ki~.

Mercurius l. Merkur

mered i (1)

⟨Szem⟩ kitágul. *Mint reszkettek? — Mint ~tek? 'S Tán golyóbiskátok' A' nézés tövéből ki venné?* (139/46)

Ik: meg~.

meredek mn (7)

Erősen emelkedő, ill. ereszkedő (felületű). *A' ~ bértnek szélére felpattan* (188/24).

~ (188/90, 397a/662, 413a/680), *Meredek* (306/27, 400/58), *meredék* (400/99).

meredt mn (2)

1. Megmerevedett, dermedt. *Mint a' kő ~ten állék Egy ledültt boltozaton* (428/109). **2.** ⟨Szem⟩ kidülledt. *De Ez nézi ~t Szemmel* (244/35).

meredve Ik: meg~.

méreg fn (64)

1. Az egészségre káros, esetleg halálos anyag. *Szók — Nézés — Kard — Puska — Méreg a' fegyverek Mellyekkel gyilkolják egymást az emberek* (453/113). *Media termő hazája ama boldog almának, Mellynek fanyar íze legjobb a' ~ ártalmának* (413a/649). **2.** Az egészségre ártalmas étel, ital. *Ah! vigyázz Kis-Asszony, most vigyázz ám nagyon, Im a' tányérodon ~ 's veszély nagyon* (330/720). **3.** Áruló, romboló szenvedély, eszme. *Jobb, hogy a' dögférgek Széttmartzongjanak Mint e' belső mérgek Rágjanak* (409/7). **4.** Harag, düh. *Várj Fársáng! — E' szokat alig rebegé ki: Orrán, szájján forrtak a' ~' tajtéki* (330/844). *Húriel tündér magába Illyen mérget forrala* (317/63). *Hogy elmentem Gigébe, Sírt a papné mérgebe!* (332/2). **5.** Vminek káros hatása. *Itt készül a' halvány Irigység kék mérge Itt nő az álnokság, 's bosszuállás férge* (453/105). *De, bár illy rövid az élet: még is meg hosszabbodik, Ha a' bánat mérge, 's a' búk száma megsokasodik* (162/74). **6.** Vminek a következménye. *Sótt nem árt annyit ... A' mennyi kárt a' nyáj téssen, 's kemény fogának mérge* (413a/922). **7.** Ellenséges, pusztító erő. *Most hogy az egybe-tsatolt ellenség' mérge szorongat, Karjaitokba' vetem minden szívbéli*

reményem' (258/25). *Várhattyá hát éltünk akármelyik pontya, Hogy gyógyíthatatlan mérget [a halál] reánk ontja* (204/22, 217/22).

8. Természeti jelenség pusztító ereje. *A' téli szélvész' mérgei közt örök Zölddel virítván, fája tövesbedik* (440/9). *Mikor hideg szelek vagynak, Elveszed mérget a' fagynak* (433/30). **9.** *Mérget forral vki életére: életére tör. Mérget forral életedre Sok kaján fő, sok fűrt agy* (280/9).

Méreg (247/8), *mérgek* (9/5), *mérgek'* (257/47), *mérge* (330/1048), *mérgei* (77/2), *mérget* (15/22, 27/6, 33/8, 77/4, 136/7, 203/37, 330/643, 647, 428/163, 453/122, 454/693), *Mérget* (6/12, 189/14), *mérget* (216/46, 108, 257/3), *mérgebe* (330/1304, 348/39), *Mérgebe* (87/43, 114/703, 170/56, 199/63), *Mérgebe'* (370/4), *mérgekbe'* (330/13), *Méregben* (71/5) *mérgeben* (330/656), *mérgén* (330/906), *mérge* (267/2), *mérgetől* (1/23, 29/22, 30/5, 44/7, 57/8, 315/23), *Mérgetől* (200/50), *~gel* (63/13, 114/812, 152/5, 213/18, 443/121), *Méreggel* (114/288), *mérgevel* (77/68, 460/187).

méregdrága mn (1)

Nagyon drága. *A' kává, a' tzuikor, mért olly méreg-drága?* (330/308)

mérés Ik: ki~.

mérész ~ mérész mn (15)

1. Igen bátor (személy). *Ide Mórok' Vad plántait A' mérész hajós nem gyűjt* (397a/370). *A' mérész Csökli nép pedig Kadarkútba tábort ült* (326/18). **2.** Ilyen személyre jellemző. *Nyissál nekem könnyű utat és mérész feltételem Nyerjen tenálad kegyelmet* (413a/47). **3.** A természet törvényeivel dacoló. *Északról sok rendel mérész tserfák álnak 'S a' gyakran ki ütő szél ellen strázsálnak* (72/25). *Ujonnan a' zajgó Habokra Indítom mérész Gályám* (177/35).

merész (169/58), *mérész* (231/323, 330/1303, 337/247, 413/51, 454a*/257/8), *Mérész* (396/21), *mérészek* (246/13), *merészenn* (152/2), *mérészen* (330/1201).

mérészel ~ mérészel i (4)

1. Bátorkodik megtenni vmit. *Én ugyan állítani nagyon mérészelem, Hogy régibb út a' hit,*

mint sem az értelem (454/383). **2.** Arcátlanul tesz vmit. *Ki mérészli meg sérteni királyi tisztemet?* (314/29)

merészlek (368*/24/8); *mérészlem* (330/958).

mérészelve in

(1)

Nagy ~: arcátlanul. *De mennyi pedántok, Névnapri rigmisták, szélmalmok nyüsgenek itten, A' kik ezen helynek nagy ~ tapodják Szent küszöbét!* (348/17)

merészség fn

(1)

Vad ~gel: nagyon bátran. *[A tavasz] Béterite egy szőnyeggel Völgyeket, és halmokat, Mellybe szőtt vad ~gel Zöltségeket 's virágokat* (397a/63).

mereszt Ik: *el~.*

merevül hsz

(6)

Egészen, teljesen. *Fel forrott az egész természet merevül A barmok terepélly tserfák alá mennek* (84/4, 196/4). *Lessz itt jó vatsorád; mivel Katullod' Erszényét merevül be szőtte a' pók!* (140/8)

merevül (140/14, 173/4, 380/4).

merevedett Ik: *meg~.*

Mérey fn

(1)

Családnév. *Kapos Mérő, ahonnan nevezi magát a' T. ~ familia* (330*/138/1).

mér földnyi l. mért földnyi

mér ges mn

(26)

1. Mégező. *A' leg-édesebb érzések olyan forrásból jönnek, A' melly mellett ~ füvek 's keserű ürmök nőnek* (216/2). **2.** Káros. *Elsőbenn az Élet édes mézzel akkor kinála, 's Mihelyt meg-kóstoltam, ~ mézze tsömörré vála* (162/86). *Elfűlad a' leg szebb vetés, a' Burjánok beszövik A' Lapúk, ~ konkolyok, és vadzabok felnövik* (413a/172). **3.** Halálos. *Hanem [a pestis] szája ~ párázattal teli, Mellyel a' népeket gyakran [meg] leheli* (215/73). **4.** Haragos, dühös. *Földhöz tsapja nagy ~en Singes háló süvegét* (114/555). **5.** Harcias. *Rettenetes dörgés! Mint verdesik a' magos égre A' port a' paripák! melly ~ láрма, kiáltás!* (253/11) **6.** Súlyos <gond>. *Jer, kit ~ gondok rágnak, Jer a' zöld Tempére* (93/1). **7.** Pusztító (természeti jelenség). *És ha Észak ~ szelei omolnak Elleknek ki álván tüzesenn hartzolnak* (72/27). *Még*

is mindent össze tördelt édes lakta Földén a' ~en dülő katarakta (52/16).

~ (77/170, 236/24, 317/106, 324/19, 330/684, 704, 370/13, 372/11, 453/68), ~en (114/661, 769, 849, 330/1320), *Mérgesen* (257/50), ~senn (92/271, 274); ~ebben (454/240).

mér gesedik i

(1)

Károsodik. *A' Szerelem szívem' rejtékibe' dong, A' keserű-édes Mézbe' zsibong, Mellyet szád' rózsáiról szedett; Ah! kár! Hogy fülánkkal mér gesedett!* (173/8)

Ik: *fel~.*

mér gesítő mn

(1)

Keserű. *'S Érezze a' ki tsókot oszt véletek Ennek a' méhnek mint én Mér gesítő fülánkját a' Szívébe Édesítő mézét szája' ízébe* (152/10).

mér gű mn

(2)

Halálos ~: **1.** Halált okozó. *Öt ezer, és mint egy nyóltz száz esztendeje ... Miólta minden nap sok ezer élőnek Szívébe halálos ~ nyilat lőnek* (215/4). **2.** Szerelembe ejtő. *Venus ez, a' kinek szeme szivárványa A' szívbe halálos ~ nyilat hánya* (71/18).

mér het i

(1)

(Időt) számokban meghatározhat. *Mert ha csak nincs Napvilág, Nem ~ünk időt mi semmiképpen* (288/12).

mér hetetlen Ik: *meg~.*

mer ít i

(6)

1. Belemérit. *Mikor ~é Lovait a' Tenger kék ölébe: Merítette Szívem a' Bük hánykódó tengerébe* (162/95–6). **2.** Kedvöznbe ~: jókedvet okoz. *És ezt addig mondom, Míg a' vinkó felderít Elvész minden bűm és gondom 'S a' kedvöznbe ~* (438/32). **3.** *Siralomba ~:* bánatot okoz. *Szívem' siralomba ~i* (412/4). **4.** *Az álom gyengén merít belé vkit: lassan elalszik. Az éjjel hajnal felé Édes ölébe az álom gyengén ~ett belé* (314/6). **5.** *Erőt ~:* lelki erősítést kap. *Szállj magadba, nézd-meg ön természetedet Meríts erőt abból, 's fejtsd meg lételedet* (454/68).

Ik: *be~, el~.*

merített Ik: *ki~.*

Merkur ~ Mercurius fn

(8)

1. Személynév. <Az utak és a kereskedelem

istene a régi rómaiaknál.) *Boldog az az ország 's gazdag minden jókkal Hol a' Merkur forog a' két kígyós bottal* (11/18). **2.** Vezető, kalauz. *De azt mondd: Hát az olly Mercuriusért Mit adjak én, a' kit csak az egy Anglus ért?* (126/57)

Merkur (413a/345), *Mercur* (114/564), *Mercurius* (114/561), *Merkurius* (9/1, 26/19), *Merkúrnak* (26/48).

mérni in (3)

1. Eladásra kimérni. *Nékem illik a' bort mérni, 'S Tellyesíteni, a' mit hagysz* (317/150). **2.** Kijelölteni, használni. *Legjobb búzának a' barnás 's porhanyó Mezőt ~* (413a/732). **3.** Vmihez ~ vmit: hozzá hasonlítani. *Ha az igaz lelkű jó Polixenesnek A kő vágásnál is nehezebben esnek A Dionizius verseit ditsérni 's Jó szívért egy Tirann vad lelkéhez ~* (12/8).

merő mn/hsz (13)

I. mn 1. Feszés, erős, merev. *Csak egy nyavalyát küld [a halál] ellene, és ~ Derekából ki fogy az ifjú erő* (215/39). *Ragvog hátán se lyem posztóval vont nyereg, ... Merőn meg ül rajta vitéz Leventája* (256/21). **2.** Csupa, tiszta. *Tagjai ennek a' ~ szeretetnek Mint a' Nyári levél irtóznak, reszketnek* (77/247). **3.** Valóságos, kész. *Nyaka, 's mellye ~ Elefánt tetemnek Tetszésnek a' rajta álmélkodó szemnek* (77/45). *Azok, a' kik nappal angyali bálványok, Éjtszaka lüderczek 's ~ boszorkányok* (330/1374). *Midőn te mátkatályúl Egy csókot adsz nekem: szívem ~n elájul, Elhallgat énekem* (293/7).

~ (209/51, 454/250), *Merő* (255/12, 451/12), *Merőn* (306/206), *Merőnn* (82/23).

II. hsz Valósággal, egészen, teljesen. *Barátom! Itt hagyni ~ kegyetlenség, Várjunk! Még nyakunkon úgy sints az ellenség* (268/91).

Ö: vak~.

mérő fn (1)

Bátor személy. *De mit? — hát hallgatva emésztődjünk mindig? Ah, nem — a ~kőn segít Amor 's az ég* (157/10).

Mérő fn (2)

Helynév. *Dob- 's trombitaszóval elhagyá már ~t, A' Fársáng, vivén sok vezetőt, kísértőt*

(330/63).

~ (330*/138/1).

merőföld fn (1)

Szárazföld, kontinens. *Sok Merőföld már sziget, Sok völgyek a' nagy bércekig dagadtak* (288/33).

merőség Ö: vak~.

merre hsz (4)

I. kérdő Mely irányba? *Mit tsináljak? ~ tudjak menni Miskóltzon, 's hova?* (161/19).

II. vonatkozó Amerre. *Menjünk, ~ vijend lábunk, vagy ~ vezérel A' pajkos Áfer 's Nótus az habok felett* (327/21).

Merre (119/4).

Ö: a~, akár~, bár~, vala~.

mérsekél i (1)

Méreteget, méricskél. *És czirkalommal ~li A' tüzes ütközetek' piattzát* (418/43).

mérsékel i (1)

Türtőztet. *Mint amaz egyszarvú fene vad ... Mint mérsékli kemény szarvát fenyegetve, hogy azzal Vagy tölgyfát vagy vén jegenyét tsapjon le derékba* (348/41).

mérsékelve in (2)

1. Mérsékeltén, túlzásba nem esve. *Tsak a' Magyar tántz az, melly soha nem jára A' jó egészségnek semmi ártalmára, Mivel ~ mozgatóván bennünket, Frissíti elménket, testünket, vérünket* (330/577). **2.** Lassan. *A' Vető az ő nyomába Mérsékelve lépeget* (397a/178).

mérséklett mn (1)

Mérsékelt (égőv). *A' Scythák, Tatárok, 's a' kik az Északnak Fagyos vagy ~ öve alatt laknak* (454/394).

mérséklő mn (1)

Mérséklő font: mérleg. *Igazság Istene, jók 's rosszak bírása! Kinél bévall mindent az esztendő' szája, Ki részre hajlástól soha meg nem rontott Jobbkezeggel tartod a' ~ fontot* (454/116).

mert ksz (387)

1. (Okhatározói mm kapcsolására:) ennek az az oka, hogy... *Azért adják ki a' bérít, Mert ő sem Fattyú Gyermeke* (92/35). *Pihenj is meg végre, ~ meg érdemletted* (266/55). **2.** (Magyarázó m-tal rokon okhatározói mm kapcsa-

lására:} ugyanis, hiszen. *Ne hidj; ~ a' midőn legjobban ketsegetet, Forró alád épen az alatt tsepegetet* (191/9). *A' kevélység tsupán a' bolondok gondja; Úgy van! ~ a' kevély a' világ' bolondja* (194/36). **3.** (Felszólító m után) *mert ha nem akkor... De mennyünk ki Músám ~ majd a Császárnak Daktilust éneklő Músájihoz zárnak* (25/41).

mért l. miért

mérték fn (10)

1. A mérés alapjául szolgáló meghatározott nagyság. *A' ~nél nagyobb gyomor forrósága?* (239/78) **2.** Versmérték. *A' szárazság és az el hagyatott Szerelmes — Anákreon ~e szerént* (186/cím). **3.** A józanság, szerénység v. az ízlés megszabta határ. *Bóldog lehetsz tehát; tsak jó ember legyél, Vigan 's ~kel élj, szeress és jól tegyél* (202/134). *Mérték nélkül örvend, kereng E' víg mulatságba [a madár]* (142/11). **4.** Eszmei, erkölcsi megítélés alapja. *Bízd rá Elizeusodra a' Proféták vidékét, Hagyd itt nála palástodat 's lelked kettős ~ét* (342/36). **5.** Előre meghatározott életkor. *Az ember éltének igen határt vét a Mérték, mellyet annak ki mért a' Proféta* (215/100). **6.** Időszak, szakasz. *Ti tizen kilentz esztendő, életem esztendei! Egy mást váltó siralmimnak ti hosszabb ~ei!* (162/98) **7.** Mértékben tart: szabályoz. *Az Euris Bő záporokkal a' mezőt nem sepré el, Sem száraz rögök a' sikeres magot el nem aszalják Mértékbe tartván Juppiter mindegyiket* (327/56). **8.** Mértékre nem vehetett: eddig meg nem ismert. *E' ~re nem vehetett Mindenbenn, a' föld felett, Meg lehet é, hogy ne légyen egy parányi szegelet, Melyet az áldott Természet rakni akképp akara: Hogy tsak öröm rózsáival virágozzék pitvara?* (162/41) **9.** Vmilyen ~ben: vmilyen fokban. *A' ki szívén más bajait olly ~benn hordozza, Hogy annak enyhítéséért mindenét fel-áldozza* (216/111).

Mérték fn (4)

Mérleg, csillagkép. *Ha a' Mérték egygyé teszi az éjtszakát 's a' napot Fénybe és homályba borít a' földön félfél lapot* (413a/220). *mérték* (111/117), *Mértéket* (87/19, 199/19).

mértéketlen mn (1)

Igen nagy. *Most már az üvegtsőt Megfordítva*

tekintsd: im a' végetlen üregben Földi hazád [-] nagy tengelye végén (348/35).

mértéketlen mn (1)

Határtalan. *Most a' ~ öröm erőlteti, Hívságra, katzajra, dévajságra veti* (330/739).

mértékletes mn (1)

Mértéket tartó (személy). *Ez a' hit tsinálja őket tsendesekké, Jókká, dolgosokká, ~ekké* (454/496).

mértéktelenség fn (1)

A mértékek be nem tartása. *Ezeknek [a betegségeknek] vétkei ... A' ~ rakja tagjainkba* (213/85).

mértföld fn (1)

Távolság mértékegysége. *Meg tudám mások szovából, hogy ha hét ~re nem, Hatra még is volna Regmetz* (161/39).

mértföldnyi mn (1)

Kb. egy mérföldre eső (távolság). *Tágos gőzgömböt, hóbertzetek összetoluló Tengereket sok ezer mértföldnyire mint hemperget* (348/37).

merül i (11)

1. Folyékony anyagban súlyánál fogva alászáll. *Már akkor a' görbe gallyák könnyen habba merülnek* (413a/366). **2.** Vki fenékre ~: erkölcsileg romlik. *A' gaz Frantziáknál egy Nép is még, Mélyebb fenékre nem merült* (257/146). **3.** Az ég felhőbe ~: beborul. *Mert az ég akár derül, Akár felhőbe merül, Jó napunk lesz ma* (154/6). **4.** Álomba ~: elalszik. *Tsókjaid' harmatján mind elül, Lassan zsi-bongó álomba merül* (173/14). **5.** Homályba ~: elfelejtődik. *'S a' sok ki gondolt Menny mind homályba merül* (190/90). **6.** Setéségbe ~: eltűnik. *A' hajnal pompás felhőből kiderül, 'S előtte minden fény setéségbe merül* (330/1876). **7.** Őszbe ~: megöszül. *'S még fiatal fejünk gondba 's őszbe merül, ... Im fel kell áldoznunk a' szabadságunkat* (454/206). **8.** Bánatba ~: szomorkodik. *A' kik e' sir felett gyakran egybe gyűltök 's hív anyát sohajtó bánatba merültök* (212/50). *merül* (29/11), *merülök* (251/12), *merülünk* (188/107).

Ik: be~, el~.

merült Ik: el~.

merülve Ik: *el~*.

merülvén in (2)

Álomba ~: alvás állapotába jutva. A' többi álmok merülvén álomba Alusznak az ősszel készített álomba (197/17, 85/17).

mese fn (6)

1. Naív hangú költött elbeszélés. *A' matska és a' sajt — (Roberti' ~ji közül olaszból) (141/cím).* **2.** Vki történetének költői elbeszélése. *Legszentebb Igazság! ...Engedd, hogy a' Költő' vék'nyan szótt Meséje Lehessen ártatlan Fejed' piperéje (188/5).* ~ (267*/14/1, 330*/154/2), ~k (330*/165/4), ~ji (142/cím).

mesés mn (1)

Csodálatos, mesébe illő. *Tekintvén a' tsillagokról a ~ régiségre Annak elmés költeményit hinti a himzett Égre (111/77).*

mester fn (3)

1. (Művészetben, tudományban) jeles művet alkotó személy. *'S a' szép Sultzer ama' jó izlés' ~e (348/2). Sem itt a' messzi vizeknek Tsavargós kerületi A' hatalmas ~eknek Fék-szárát nem követi (397a/287).* **2.** A halál vmi gyógyító ~e: a gyötrelmekből megváltója. *Midőn már nem érnek a' Doktori szerek, Ezeknek a' halál gyógyító ~ek (213/92).*

mesterember fn (3)

Iparos. *Így jár a' Stüts, Szabó, 's minden ~, Kiket jó haszonnal bíztatott December (330/1813).*

Mesteremberek (330*/165/2), ~nek (337/69).

mesterkedik i (1)

Ügyeskedik. *És tsak abba mesterkednek, Hogy az embert el-altathassák (123/71).*

mesterkészetlen mn (1)

Eredeti, természetes állapotában levő. *A' Grátziák itt heverték; Az öröm itt mosolyog, E' ~ kertek' Útjain tsend tébolyog (397a/955).*

mesterség fn (17)

1. A kézműves ipar vmely ága. *Semmi ~ nem enyészik ottan, Gazdag a' kalmár, 's az egész közönség (287/29).* **2.** Készség, jártasság, ügyesség. *Maga Jupiter akarta hogy dolgunk a' mezőbe Munka, 's ~gel mennyen (413a/*

138). **3.** Művészet, kultúra. *Zengj a' kis Balaton' partja körül, hol a' Természetnek örök Szüze 's az emberi Mesterség, Ez a' Hérós, Egy tükörbe katsonganak (432/11). Ott a' hol a' Mesterség 's a' Természet is Orczyt Tiszte-li, ott mikor egy szirten énekli Vitézét Műzsám (450/47).* **4.** Hadi ~: hadtudomány. *Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi ~ben, azokat a' hegyes vasazott karókból készített, és forgatható palánkokat (330*/180/1).* **5.** Célszerű eljárás, mód. *Szeretnél e' azért olyan ~et Melly egyszerre arra' helyre vinne téged? (126/37) ~ (9/23), Mesterség (1/2, 11/15), Mesterség' (200/83), ~ek (54/19, 413a/163), ~et (413a/150), ~ét (169/5), ~nek (413a/577), ~en (237/70), ~gel (259/219).*

mesterséges mn (3)

Mesteri, remek. *Ki tudja arra oktatni A' zöldági népeket, Miként kelljen boltoztatni Mesterséges fészkeket? (397a/844)* ~ (330/1337), *Mesterséges (330/1996).*

mészáros fn (1)

A halál ~a: katona. *A' kirántott kardok tsillámló ligete A' néző szemekre fényes homályt vete; A' halálnak sok száz cifra Mészárossa Áldozattjainak nyakait tsapdossa (192/35).*

Mészáros fn (1)

Családnév. (< János, a török háborúban tábornokságig és báróságig emelkedett katona (1732–1801).) *Eszterházy, Pálffy, Splényi és ~, A' kiknek hírével már bétölt sok város (267/195).*

Mészvájó fn (1)

Egérnév. *Más oldalt az ellenséget ~ rettentette (114/743).*

messze hsz/mn (39)

I. hsz 1. Nagy távolságban. *Hallom tárogatód' tábori hangzatit, Hallom Pest' fala közt és Buda' szirtjain; Már a' Karpátokat verdesik, 's a' Tisza' Síkján ~ terülnek el (338/16).* *Nem ~ a' parthoz van egy szép zöld tsere (1/21).* **2.** Nagy távolságra, messzire. *Nem, nem; ő elfut tőlem ~ (379/37). Itt a' zúgó habok tsak össze ütődnek 'S így küszködven ~ egy mástól verődnek (10/18).* **3.** Távolban. *Szép Kínzóm az alatt kedvese' karjain A' Cythére' lugassa közt Próbálgatja nevem' ~ felejteti (338/9).*

4. *Messze esik ide:* távol van. *Debretzen, és Patak Messze estenek Ide* (334/28). **5.** Időben nagy távolságra. *Hát ha az egészség 's az erő jár veled Bízhatt és a' halált még ~ kébzeled* (15/4, 204/4, 217/4). **6.** *Messze tartó mező:* nagy terület. *De mi ~ tartó mezőn nyargaltuk meg pályánkat, Illő már ki zabolázni tajtékzó paripánkat* (413a/1102).

~ (56/63, 99/3, 119/1, 145/12, 161/44, 172/9, 202/63, 210/82, 244/17, 259/451, 313/46, 317/108, 330*/146/3, 330*/148/3, 379/46, 403/28, 418/7, 452/49, 454/836), *Messze* (208/72), *meszsze* (77/251, 252, 248/21, 413a/653), *Meszsze* (208/21).

II. mn 1. Térben távoli. *A' gyászos óra itt van: Nitzé, jaj, Istenhozzád, Hogy' élek majd tehozzád Illy ~ Városbann?* (158/4) — *Lakta ezt számos nép, de nem művelé-ki, Mert eledelt ~bb határ adott néki* (341/16). **2.** *Messzire* kiterjedő. *Nézz ugymond a' földnek ~ térségére Nyüsgő Teremtésim roppant seregére* (453/25).

~bb (341/51).

messzelató mn

1. Széles látókörű, nagy tudású. *Meg tekint meg vi'sgálja 's itéli messze látó Elméje, mit tartott erről Leibnitz, mit tartott Plátó* (111/25). **2.** *Messzelató cső:* távcső, látcső. *Ott kardra temett ujjait egy Huszár A' ~ csőhöz egyengeti* (418/46). ~ (418/69).

messzéni fn

Messzéniában élő személy. *A' Messzéniak feltámadván a' Spártabéliek ellen, ezek az orakulumhoz folyamodtak* (267*/12/1). *Messzéniakat* (267*/12/6).

messzeség fn

Jelentős, nagy távolság. *Lelkem! Térj vissza földedbe, 's hagyd félbe szent bútsúdat, Méréd a' fel-járt Világok ~ével búdat* (162/58).

messzi mn/hsz

I. mn Távoli. *Híretem 's nagy voltomat Ne trombitálják ~ tartományok* (288/118). *Ím, Ím a' ~ dombokból Fegyverek villámlanak* (397a/201). *'S tán ~ reményem több tsupa álomnál* (454/314).

~ (313/111, 397a/285, 573, 443/85, 454/288).

II. hsz 1. *Messzire:* a) nagy távolságra. *A' kellemes illatoknak Láthatatlan tengere Hullámlik a' parlagoknak Zöld mezején ~* (397a/964). *Nem ~re láttam ott egy roppant várost* (9/7). b) nagy távolságra levő helyre. *El hadják földünket, ~re repülnek, Mihelyst az idők egy kevéssé hűlnek* (210/49). c) távolról. *Azt mihelyt meg látod köszönts meg ~re Horváthot Mellyre Tihan kösziklája zengedezzen vivátot* (111/3). **2.** *Messziről:* nagy távolságról. *Vitézeivel el jöve 'S még ~ről reá löve A' küszködő békákra* (114/894). ~re (161/36), *meszsire* (75/11), ~ről (114/805), *messzéről* (330*/171/5, 397a/579).

messziség fn

(3)

1. Távoli vidék. *De ő bármelly ~re, Égből földre, földről égre Eggyaránt fut szárnyain* (454/917). **2.** Levegő, ég. *'S eltűnván [a pacsirta] a' kék ~ben Érzéssé 's hanggá változik* (417/31). ~ét (454/39).

meta (lat)

(1)

Határ. *Szűk határok közzé szorúlt ez a' Világi élet, ... A' Böltső, és a' koporsó ennek a' két Météja* 162/68).

metafora fn

(2)

Metaforában: képletesen. *Így esett el e' két bajnok egy tsatában 'S mind ketten megholtak ők — metaphorában* (330/1416).

Metaphorában (238*/143/8).

Metamorphoses fn

(2)

Átváltozások. (Ovidius római költő verses művének címe.) *Ő az, ki azokat rakja több formába, Mint a' mi van Ovid Metamorfózába* (330/1990).

Metamorphosessából (77/cím).

Metastasio fn

(3)

Családnév. (Pietro ~, olasz költő (1698–1782.) *A' Háborús Zivatar — Metastasionak VII-ik Kántátája szerént* (143/cím).

~ (158/cím), *Metasztazióból* (208/cím).

metél lk: el-.

métely fn

(1)

Rontás. *Tsupán Dorottyának kóválygott a' feje, Kit megvesztegetett az Éris ~e* (330/900).

Méthymna I. Medimna

- metsz i** (7) ~ (237/103, 259/357, 306/211, 317/49), *metz-*
ve (225/82, 306/88), *Mettzve* (188/42).
Ik: *fel~*.
- 1.** Éles eszközzel levág vmit. *Ha most Unokádnak nyakát ~ették is* (337/304). **2.** (Feliratot) vés vmibe. *És reá smaragd betűkkel Juliánát ~enék* (415/6). *De nevem ne messék kőbe a' síromra* (330/1570).
~ének (237/123), *mettzett* (209/98); — *messed* (163/47), ~ék (210/74).
Ik: *be~, el~, fel~, le~, ketté~, meg~*.
- metszeni in** (1)
Bevésni. *Én vagyok az a' ki Rózsinnak Isteni Nevét minden fába szoktam itt ~* (176/34).
- metszés fn** (5)
1. Szőlőtőke felesleges hajtásainak levágása. — *lehánnya a' meg tarólt szőlőről Saturnus görbe késével a' koszlobár vesszőket 'S a' metzés közbe tsinosabb sorra szoktatja őket* (413a/955). **2.** Bevésés. *A' meg esztergályozható puszpáng és sik hársfába Éles vassal sok szép metzést tehetz különb formába* (413a/1003). **3.** Leválasztás. *Jó föld, melly a' szántóvasnak metzésénél sikeres* (413a/734). **4.** Vágás, szétválasztás. *'S most, mikor már elszakadtunk, Ott, ahol egybeforradtunk, Szörnyű metzés tétetett* (454/910).
metzés (413a/969).
- metszett in** (1)
Kiforgatott. *És a' metzett barázdákonn a' fák sorba légyenek* (413a/811).
Ik: *be~*.
- metszetve Ik:** *fel~*.
- metsző Ő:** *völgy~*.
- metsződik Ik:** *fel~*.
- metszőkés fn** (2)
Szőlőtőkék, gyümölcsfák metszésére használt kés. *Bár a' szőlő meg van kötve, a' metző kés nem kell már* (413a/964).
mettző késsel (413a/908).
- metszve in** (12)
1. (Felesleges szőlővessző) levágva. *'S bár ~ nintsen, még is a' Szőlő virit* (327/44). **2.** Bevésve. Ezek között látszott a' nagy nevezetű Dugonitsnak ~ néhány arany betű (237/122). Mind ezek az Isten titkának házába Sorra vagynak metzve Adamás táblába (15/16, 204/16, 217/16).
- méz fn** (51)
1. Virágok nektárjából méhek által készített sárga, sűrű, édes folyadék. *Kis Méhek! ... Mennyi sok munkával, És időjáráttal Gyűjthettek egy kis ~et!* (274/9, 135/45). **2.** Vkinek, vminek kedves, kellemes volta. *Míg tsókjaid' harmatja Mézét reám tsorgatja: Lelkem addig lételet meg nem únhatja!* (109/6) — *Barátság! ... Be' gyakran méreggel van ~ed keverve, Bontván örömiinket szívünk' új keserve* (63/13). **3.** Vagyon, anyagi javak. *Bécs Angáriának hívja Scythák lak helyét Alnok Aspis módra szívja Mézét és tejét* (246/32). **4.** Vminek a hatása. *Álommézzel kezdi Izráelt lotsolni, Izráelt a' Bögöst, kit altató ~e Mindjárt a' legmélylyebb álomra igéze* (330/1021). **5.** Mézet ereszt: van hatása, hatásos. *Mézet ereszt, ha vagyon hátul fulánkja, az apró Purgoma; Hogyha utól a' fara tompa, here* (356/7).
~ (135/cím, 50, 274/14, 453/122), *Méz* (327/47), ~e (135/cím), ~ze (162/86), ~etek (450/40), ~et (135/14, 28, 152/2, 3, 238*/143/7, 370/5, 371/22, 411/3, 413a/351), *Mézet* (370/2, 413a/147), ~ét (152/11, 216/30, 221/12, 370/12), ~zét (309/103), ~eit (163/42), *Mézeiket* (33/3), ~nek (77/3), ~zének (341/45), ~be (330/647), *Mézbe'* (173/6), ~zen (134/83), *Mézzén* (447/83), ~nél (134/127, 447/127), ~zel (33/5, 104/9, 162/85, 175/29, 247/6, 412/33), ~ével (14/20, 201/20, 220/16), ~zével (397a/1003).
Ö: *álom~, must~, rózsa~*.
- mezei mn** (8)
1. Mezőn termő, tenyésző. — *...jól talált lakni ~ salátával* (330*/202/9). **2.** Falusi, vidéki. *Mért tartják ólba a' marhát a' ~ emberek* (413a/361). *Lentseni Kertemet ~ házommal, ... Adják néki* (330/1561). **3.** Egyszerű, átlagos, köznap. *Az deli Ifjúság Olly mint egy szép Virág Természetébe: Mezei és paraszt Ha nem míveli azt Ámor Kertjébe* (155/10).
~ (330*/202/9, 397*/76/20, 413/53), *Mezei*

(397*/76/20).

Ö: kenyér~.

mézel i

(1) Mézzel édesít. *Ki mérget ~, ki bilintset rak, Fáklyát gyújt, nyilat köszörül* (136/7).

Ik: meg~.

mézelt Ik: meg~.

mézes mn

(6) **1.** Kedves. *Mikor ~ beszédére Örök hűséget ígére* (134/67, 447/67). **2.** Mézes szerelem: bensőséges szerelem. *Hát már örökké a' ~ szerelemnek Mindenekbe fojtós mérgei teremnek?* (77/1) **3.** Mézes csók: forró csók. *Melly ~ tsókók valának, Mellyeket költsön szopának Hév ajakim ezekből!* (134/130) **4.** Mézes száj: kedvesen szóló száj. *Mézes szájokon angyali Hanggal tsengett az ének* (307/61). ~ (245/50).

mézesmázos mn

(2) **1.** Túlzottan kedveskedő. *Coquette, tetszeni kívánó színes mézes mázos beszédű, szerelemhez értő Dáma* (330*/183/4). **2.** Mézesmázos száj: kedves beszéd. *Egynek tetszik szép formája, Másnak deli termete Annak mézes mázos szája Ennek jó természete* (401/24).

mézforrás

(1) Nektárt bőven termő növényzet. *Méz-forrás fakadt a' Heszperi határba, 'S ártatlan arany folyt a' káka-kosárba* (341/37).

mézga fn

(1) A megsértett fa kérge alól szivárgó ragadós nedv. *És ölébe belétévén más fának bim-bótskáját Össze forrasztják véle annak nedves ~ját* (413a/601).

mézharmat fn

(1) Vékony mézréteg. *Édes ~tal kecsegtet A' nyíló rózsza ajjakán* (430/25).

mézital fn

(1) Édes ital. *Ti szent Idáliának Katzér szemű Leányi! ... Ti ~t ajánltok, Ha maszlagot kevertek* (353/9).

mezítelen l. meztelen

mezítláb hsz

(1) Lábbeli nélkül. *Hogy éhenn 's mezit láb jár a' Szent Helyekenn* (190/76).

mézíz fn

(4)

1. A mézre emlékeztető íz. *A' Szamócza ... Mézize száját enyhít, 'S illatja a' velőkre Mint egy Nepente felhat* (273/21). **2.** Kedvesség, bájosság. *Ti csak Lilla' szépségére Bámultatok, 's ~ére Egyiktek sem ügyele* (447/113). *Mézize* (273/2), *méz izére* (134/113).

mező fn

(155)

1. Vmely község határában levő szántóföldek, legelők stb. *Futsz a' zsi bongó városok' falától: Honnyod tsupán az érező Szív, és szelid falu 's mező* (305/40). Minden termés bőven tölti helységünknek mezejét (326/29). **2.** Alacsony növényzetű, különösen füves terület. *Itt fogok zöld gyepre ülni — Óh! a' ~ mint örül!* (397a/118) — *Barmaim, jaj, be' soványok Elfogyott a' takarmányok, Már sem széna, sem ~* (389/23). **3.** Szántóföld. *Annyi had jött, annyi nemű vétek itt a' világra. A' szántásvetésnek méltó betsületet nem adnak, Elragadják a' föld művest, a' ~k elsovadnak* (413a/515). **4.** Vminek színtere. *Így lenne a' Világ siralom mezeje, A' lanka dt öregek nyögde tselő helye* (213/67). *Istenhozzád régi bajnokok' sírhelye! Engem hív a' szelid békeség' mezeje* (306/76). **5.** Harcmező. *Az egész ~ el tellett A' sok száz holt testekkel* (114/873). *Síkra állott a' Legénység, fegyverét felemelé, Melynek tsillámjától habzik a' ~ mindenfelé* (413a/815). **6.** Vmilyen szempontból együvé tartozó dolgok rendszere. *Olly fel járattan ezeknek mezeje; Hogy nem elég arra eggy ember ideje* (126/5). ~ (209/94, 341/27, 399/12, 413a/120, 532, 709, 776, 870, 427/58, 454/155), *Mező* (72/cím, 208/46), ~k (86/10, 40, 181/2, 198/10, 327/42, 397a/506, 1130, 400/33, 413a/741, 1042, 445/30), *Mezők* (200/70, 413/28, 413a/1050), ~k' (397a/145, 410/23, 413a/1058), *mezeje* (209/55, 215/2), ~tök (258/95), *mezeji* (260/18), ~itek (257/173), ~t (107/2, 20, 123/1, 161/18, 327/54, 352/2, 20, 403/50, 413a/24, 89, 726, 856, 895, 418/9, 39), *Mezőt* (413/13, 413a/732), ~ket (87/54, 123/32, 199/84, 396/10, 397/7, 413a/97, 142, 960, 460/176), *Mezőket* (413a/103), *mezejét* (327/19, 413a/45, 93), *Mezeit* (110/24), ~nek (65/13, 72/4, 159/9), ~knek (123/47, 74, 397a/378, 613, 1041), ~be (341/57, 413a/137,

322, 347, 1117), *Mezőbe* (413a/166), *~kbe* (123/26), *mezejébe* (215/107), *~nkbe'* (164/3), *~ben* (210/8, 341/22, 379/7, 397a/1093, 413a/433), *~kben* (350/11, 413a/428), *mezejében* (237/10, 330/1041, 452/18), *~n* (83/40, 192/22, 203/26, 215/154, 253/35, 51, 258/56, 259/645, 397a/803, 413a/489, 536, 1102), *~nn* (72/5, 83/19), *~kön* (135/38, 413a/408), *Mezőkön* (274/2, 413a/964), *mezején* (70/6, 81/26, 114/487, 267/80, 121, 148, 328/10, 397a/964, 454/168), *mezejin* (253/71), *mezejinn* (337/109), *~re* (259/384, 397/28, 397a/691, 413a/184, 579), *~kre* (89/6, 216/31, 253/49, 397/10), *Mezőkre* (297/41, 413/35, 413a/31), *~dre* (259/47), *mezejére* (253/38, 258/102, 259/412, 418/52, 450/7), *mezeinkre* (412/10, 418/24), *Mezeinkre* (175/10), *Mezőktől* (397/32), *~vé* (418/10), *~vel* (216/88).

Ö: *legelő~, öröm~.*

mezőség fn

(4)

Nagy kiterjedésű mező. *Tisztán fénylik a' nap, vidám a' ~, Lassú andalgásban hallgat az erdőség* (330/513).

~enn (66/7), *~re* (341/20), *~ekre* (123/5).

mezőváros fn

(1)

Városi kiváltságokkal felruházott nagyobb, de falusias település. *A' Toponári zsidók nevezetes Muzsikások Toponár nevű ~ában Somogy Vármegyének* (330*/146/1).

meztelen ~ meztelen mn/fn

(16)

I. mn **1.** Ruhával nem fedett, ruhátlan. *Ahol megy! — ah mit látok? — Meztelen!* (139/62) **2.** Csupasz, puszt. *Óh meztelen Kövek, oh járatlan utak* (176/13). **3.** Fedetlen, kilátszó (gyökér). *Át-tsörgi a' kivájt fáknak Mez'telen gyökereit* (397a/708). **4.** Nem álcázott, leplezetlen. *Ismét meztelenek társunk gyengeségei Éljenek a' jámbor virtus ellenségei* (453/175). **5.** Meztelenül: kifosztva. *Most van az az idő, melly meztelenül Hágy egészszen* (73/13). *meztelen* (139/69, 238/22, 317/258), *mesztelen* (413a/67), *meztelen* (413a/1091), *Meztelen* (453/16), *meztelen* (453/38).

II. hsz Meztelenül, ruhátlanul. — ...minden nap megjelen A' nagy szemérmű szűz apátza, 's néked Magát mutatja meztelen (377/20). *De mi meztelen' jövünk e' Világra* (454/203).

meztelen (413a/306).

III. fn Ruhátlan személy. *Ő léssen gyámola az erőtelennek, Ő meg ruházója a' meztelennek* (214/88).

mezsgye fn

(1)

Két tulajdonos földje között megműveletlenül hagyott határt jelölő földszáv. *Sőt mit? A' szomszéd mezők' Mesgyéit elszántatod, 's fukarként A' Cliensid' fölgyein Túl lépel* (410/24).

mi¹ nm

(107)

Többes sz. 1. személyű nm. **1.** Én és azok, akiknek nevében beszélek. *Hát ~ hogy ne jajgatnánk Belgium' szegény lakóji* (257/98). *E' bizony, mond Neptun, meg van, Hát ~ nem is szólhatunk?* (92/142) — *Mink veszjtük, kiknek vérét kívánja az ég is* (327/9). *Semmi minket el nem vét, Mégyünk vig dobszóval* (257/177). **2.** A hozzánk tartozó, birtokunkban levő. *Várnak ellenségeink! Rajta! Menjünk hartzra, Verje őket artzra A' ~ fegyverünk* (259/670). **3.** Altalunk adott. *De a' ~ Csókunkkal nints baja az Égnek* (159/8).

mi² nm

(377)

I. kérdő **1.** Miféle dolog? *Mi teszi széppé a vetést* (413a/1). *Mi az oka hogy a' mezőnn körös körül A' Céres bérese kaszákat köszörül?* (69/3) **2.** Miféle jellegű, tulajdonságú dolog? *Egyszerre ellenség truppjára találunk. Kérdem: ~ az, talán elfogadni jöttek?* (239/159) — *Mi baja, kérdezvén, volna annak 's ennek* (10/36). *De ~t, de ~t Hallok még is amott?* (432/56) **3.** Milyen foglalkozású, helyzetű, állapotú személy? *Esküdt Fényes Istvánt fedi e' setét bört, Utazó! Ezt illő tudni, ki vólt, 's ~ vólt?* (222/20) — *Dóris! ... Mi valál? De ~vé lettél Szent jármód alatt te is!* (392/35) **4.** Mennyi? *Még is mind ezért végtére Mi a' szegény ember bére? Aggunk 's alig ehetünk* (389/55). *Mit ér, ~t ér a' rabságban Kínlódni sok gazdagságban Mit ér minden ha kötelek Békös lábadoon viseled* (31/15). **5.** Miféle? *Óh Múzsám! ~ veszély, ~ tsapás rettegleti mostan A' rémült Európa felét? ~ kegyetlen időket Szültek az emberiség' kinjára az emberi lármák?* (253/2) **6.** (Felkiáltásokban, kérdő jelleg nélkül.) *Egek! — ~ tsuda? — ah! szemem! ~t láttok?* (139/44) — *Mi borzasztó Dal ez!* (257/16) **7.** Miért? *És ha elkell múltom, ~*

szükség volt élni? (454/17) — Mit hozom elő? Hogy a' bőlt Uliessesnek Miatta lábai veszélybe sietnek! (77/19) — Sima száddal ~t kecsgettetsz? Mért nevensz felém? (427/9) — Minn jajgatsz kis dalló? Így szólék magamban (306/107) **8.** Mekkora? Ugyan tehát ~t érsz azzal 's Mi hasznod e munkába (16/2). **9.** Mit nékem: mit számít? Midőn iszom borotskát Alusznak aggodalmim. Mit nékem akkor a' bú? (383/3)

II. vonatkozó Ami. Én ~ voltam, az maradtam (324/51). Én elmondom ~t álmodtam (314/5). Te pedig a' porba nyugodj meg, holt testem, Míg a' ditsóssegre fel kelsz, ~t kerestem (213/124). Nagy lélekre szokás alacsony leleknek ugatni, Mert ki ~vel nem bír, betsteleníti kívül, Benn maga mérgétől rongálatatit (315/22).

III. határozatlan **1.** Valami. Tőled van, ha ~ van, közbetsem 's életem (328/24). Mit volt tehát már ~t tenni A' szegény Királynénak (92/71). Szükség a Földnek magános tsínynyát is megesmernem, Hol miként szokták mívelni, ~ hol terem, és ~ nem (413a/62). **2.** Bármí, akármi. Engedj meg, ellened, ha ~be vétettem (222/97). 'S ha ~t kezd is, abba hagyja (309/32). **3.** (Sőt) mit?: ami még többet jelent, még nagyobb tett. Sőt mit? A' szomszéd mezők' Mesgyéit elszántattatod (410/23). Mit? A' fagyos Bóreásnak Szárnya alá sietek; De e' gyúladásnak Tüzén nem enyhíthetek (425/25). **4.** Mit van ~t tenni: nincs más választás. Mit van ~t tenni — tsalásnál Egyébb nem segíhet itt (231/145). **5.** Mit nem csinál: mire képes. Mit nem tsinál a' Szeretet?! (76/cím)

Ö: akár~, a~, bár~, sem~, vala~.

miá nu

(2) Miatt. 'S a' nagy katzaj ~ majd hanyatt hullanak (330/626) ~ (397a/806).

miatt nu

(17) **1.** Vmely ok következtében. Zúzmarázos a' Bak tsillámló szakállá Tsörög a' jég ~ minden szőri szála (85/8, 197/8). **2.** Vki magatartása következtében. Te pedig, kegyes angyali Lélek! Ki ~ bús életet élek, Nézz e' szívbéli sebemre, Tölts balzsamot árva fejemre (412/26). ~ (8/7, 73/19, 239/122, 245/54, 315/28, 330/1546, 348/44, 418/57, 442*/221/3), Miatt

(169/128, 213/38, 214/8, 20, 453/164).

Ö: e~.

miatta hsz/nu

(15)

I. hsz **1.** A személyraggal jelölt vagy az előzményből ismert személy, tárgy, dolog miatt. 'S a' déli nagy hévség alatt Miatta bádgyadok (441/8). Óh mennyi bút láttam ~! (391/19) — Én szenvedek, 's pedig ~d, Miolta szívem elragadtad, Édes Kegyetlenem! (302/1) **2.** Tőle. Óh ha a' nagy Nemzetek' Sorsán hatalmad' így előmutattad: Hát mi, gyarló szerzetek, Mit várhatunk — mit várhatunk ~d? (288/52) **3.** Felőle. Távozz tőlem, háládatlan! Távozz, szerethetsz ~m. Én mi voltam, az maradtam (324/50).

~ (313/23, 317/10), Miatta (352/3), ~d (411/10), ~tok (184/36, 330/1504, 423/36), miattok (114/614).

II. nu Miatt. Mit hozom elő? Hogy a' bőlt Uliessesnek Miatta lábai veszélybe sietnek! (77/20). ~ (277/21).

Ö: ő~, temiattad.

micsoda nm/fn

(7)

I. nm **1.** Miféle, milyen? Mitsoda nagy vígság van itt a' Majorba, Miért a sövény is úszkál itt a borba (340/1). **2.** (Felkiáltásban:) milyen nagy, dicsőséges! Mitsoda Hérósok állnak ott sorjába A' Királyi Érdem' fényes templomába'! (259/351)

Mitsoda (215/12, 13, 340/6, 453/3).

II. fn Amit nem tudunk, nem akarunk meghatározni. Ha Picard után mégy, tám el sem érsz oda, Koecher pedig azt sem mondja meg mitsoda (126/36).

micsodás nm

(2)

1. Miféle, milyen? Venusi Hartz ... Csudálatos hartz ez, ugyan! az embernek Szívébe mitsodás élű pallost vernek? (71/16) **2.** (Felkiáltásban:) milyen durva! Mitsodás erőszak, óh, ki nem mondhatni! (73/7)

Midas fn

(5)

Személynév. (A görög monda szerint Gordius király fia.) Van Midásnak pénze van kintse rakással De azért soha sem tserélnék Midással (60/1).

~ (61/16), Midás (254/16), Midásnak (60/30).

midőn hsz (136)
Amikor. És ~ az egyik kezed meg sebhete, A' másik sebünkre írat kötözgete (214/103). Jaj be fájlalom, Kedves Angyalom! Hogy ~ boldoggá kezdtem lenni, El kell menni (295/5). Midőnn a' szenvedőt ki már tsügged, s hanyatlik hátra, Láttuk, hogy talál kinnyait könnyebbítő barátira (216/109).

Ö: a~.

mienk nm (2)
Többes szám 1. személyű birtokos névmás. Tulajdonunkban levő. Az enyém a' tiéd menyinyi lármát szüle, Miolta a' miénk nevezet élüle (200/46).
~ (162/120).

miért ~ mért hsz (123)
I. kérdő **1.** Mely ok miatt? Tudjuk, miért vagytok haragban erántunk; Mert véletek nagyon hidegképpen bántunk (330/1451). Leánya! Hű szerelmem' Tüzét miért kerülöd? (105/8) — M'ért epesztet bánatokkal Lelkedet? (183/1) — Mért nem olyan bátrak, készek A' mi szíveink? (246/16) **2.** Mi végett? Ki vagy, miért vagy, hol lakol? és kinek Szavára mozgassz? 's végre mivé leszel? (396/25) — Fel ségedet meg követem, Nemzettségem 's eredetem Vallyon miért kérdezi? (114/69)
II. vonatkozó Amely ok miatt v. céllal? Most is azért sóhajt és dülkül magába, M'ért nem adhatja az áert árendába (189/20). Juno, töltd ki rajta bosszús haragodat Mért merte bosszantni Isteni rangodat (57/16).

míg hsz/ksz (262)
I. hsz **1.** Amíg, amely idő alatt. Jer Szépem! Tsak néked lehellek, ~ élek. Míg eszemet tudom (127/41–2). Míg villámlik, ~ a' Mennykő hull, Veled leszek szerelmes Nitze! (143/27) **2.** Amíg, amely időpontig; meddig. Te pedig a' porba nyugodj meg, holt testem, Míg a' ditsőségre fel kelsz, mit kerestem (213/124). Véren épült Város! Vérrel meddig hízol? Magasan felépült Váradba ~ bízol? (79/6) **3.** Mielőtt. Míg elkezdénem Énekem' Instálom a' Múzsámat (114/7).

II. ksz <A fm-ban addig rámutató szóval ~ ... addig> a vele kapcsolt mm-ban megjelölt körülménnyel párhuzamosan, azzal ellentétben.

Míg az Urak oda jártak Rómába a' Pápánál, Addig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál (92/211). Addig is, ~ csak lehellek, Tégedet forrónn öllelek Hívemet (183/12, 285/40).

Ö: a~, vala~.

mígnem ksz (7)
Amíg csak ... nem, amíg végül. Sok viszontagságot látott és szenvedett, Mígnem végezetre partra verekedett (211/52). Nem tudták a' dolgot egybe mire vélni, Mígnem Missz Rebe-ka így kezde beszélni (330/1104).
Míg nem (215/84, 216/46, 222/58, 413a/223, 453/255).

Mihály fn (16)
Személynév. A' Kétségbe esés — Írta Kotzebue, fordította Csokonai V. ~ (453/cím). Kenesei ~ Nánási Sárával, Légyetek áldottak az Úr' jóvoltával (217/121). Oh jó! Ha ~ Árkangyal meg találja hallani, hogy a' nevét odább tették; ugyan mit fog mondani? (314/35) — Eszter meg Mihály' napja Szombatot talált lenni (314/45). Vivát, Éljen, köztünk minden ezt kívánja [Makó] ~ra ez áldást buzgó szívvél hányja (218/17).
~ (228/40, 235/cím, 314/57, 57, 330*/195/6, 432*/205/4), ~' (199/34, 433/58), ~t (314/23), ~nak (218/6), M. (111/cím).

Ö: Nagy~.

Mihályfalvi fn (3)
Családnév. T. N. ~ István Úr utolsó Tisztessé-
gére (217/cím).
~ (217/49, 53).

Mihály-nap fn (1)
Szent Mihály arkangyal ünnepe (szept. 29.). Beszéllje el minden ember az éjjel mint nyugodott? Szent ~ éjtszakáján mint aludt? 's mit álmodott? (314/2)

mihelyt ~ mihely(e)st ksz (66)
1. Akkor rögtön, amikor...; amint. Az éj' komor homálya Ismét ki tud derülni, Mihelyt az ég' királya Keletre fog kerülni (43/11). Mégis e' gyász kohát édesdeden látom, Mihelyt eszembe jutsz, régi jó Barátom! (457/12) — El hadják földünket, messzire repülnek, Mihelyest az idők egy kevésbé hülnek (210/50). Az illy' bujálkodó Vetést füventen

meggyomlálja Mihelyst az oly' magossan nőtt, mint a' barázdája (413a/128). **2.** Ha ..., akkor feltétlenül. Mihelyt elmémbe megvisgállak, Az ő tűzők bennem meghűl. Én csak téged választanálak A' föld' minden szépe közül (379/117).

mihozzánk hsz (3)

1. A szóbanforgó személyekhez. Vén, komor, formátlan ne légyen köztetek: Egy szóval mi hozzánk hasonlók légyetek (330/2034). **2.** A szóbanforgó személyek közelébe. A varjak, e' télnek madari a' tornak Örűlvén, mi hozzánk a' városba fornak (66/18). **2.** A szóbanforgó személyeknek. Elefánt Tetemet pedig küld mi hozzánk India (413a/66).

miként hsz (50)

I. kérdő 1. Hogyan? Barátságot Felségével De ~ köthetek én? (114/92) **2.** (Kérdő jelleg nélkül:) milyen nagyon, mennyire! Hószín mellye márvány nyaka, Ah ~ el ragadtak! (134/54) — Óh, ~ fog díszesedni Véled e' parányi Kert! (448/9) **3.** Vmilyen módon. Hányja, veti végét, elejét dolgának, Kiváltt ~ kezdjen néki a' tsatának (330/998). Hószín vállán ~ lebegnek Szeg fűrtjei, Görögvén rólok a' vízeknek Sik gyöngyei (294/25).

II. vonatkozó Ahogyan, amint. Óh de, Kintsem! A' te szíved Ég e még? Úgy, ~ ez a' te híved' Szíve ég? (285/24) — Poéta lesz az én nevem, 'S babért fejemre fonnak, Miként Anacreonnak (103/8, 437/8). Lásd a' sarlós Céres ~ izzad 's arat (67/26). Látom már, 's látják mindenek Miként hulltok kebelére, Ki kezére, ki prémjére (150/44).

miképpen ~ miképp hsz (12)

I. kérdő Mi módon, hogyan, miként? Nézd mint törekednek a' jót óltsárolni ... A' más betsületét miképpen csonkítják És a' gyalázatba miképpen toszítják (453/167–8). Az ártatlan, látod, hogy elnyomattatik, Egy helyből más helybe miképp hányattatik (229/2).

miképpen (330*/164/10), miképpen (330*/152/cím, 330*/185/cím), Miképpen (330/cím, 330*/152/cím, 330*/166/882, 330*/185/cím), miképp (453/48).

II. vonatkozó Amint. Végre miképpen Helena A' Tengerek' Istene Az Ostromlókhoz le szálla

Rátz Kalugyer képébe Fel vetette tíz minával Tróját (113/29).

Mikola fn (1)

Mikola István költő verseskötete. Ha kezébe vagy ~t vagy Codrust lenni látol Menj közelebb akkor hozzá s add meg a tiszteletet (111/58).

Miklós fn (4)

Személynév. Tisztelő Versezet Báró Vay ~hoz (405/cím).

~ (368*/30/3, 418*/175/3, 432*/207/1).

Miklós-nap fn (1)

Miklós névnapja. Mert ha mind ~ nap volna, mikor temjénezelek én, Úgy háromszáz hatvan ötször esne az minden idén (405/5).

mikor hsz (293)

I. kérdő Mely időben? Csak ti óh nyomorult emberek tudjátok Hogy? És ~? Jó el vég órátok (453/62). Innen tudjuk-meg előre, milyen idő fog lenni, Mikor kellyen az Aratást, ~ a vetést tenni (413a/263).

II. vonatkozó Amikor. Ah Egek! A' világ baját csak nevetem Mikor a' hűlt fűre testem le tehetem (90/4). Áldott Magánosság! Te légy barátom, Mikor tsak a' sír lesz örök sajátom (305/87).

Ö: a~, vala~.

mikoron hsz (1)

Valamikor. Még ~ hajdan ti se voltatok, őseitek se Voltanak, én voltam (259/604).

miles (lat) (1)

Katona. Turpe senex et [miles, turpe senilis amor]. Csúf a vén katona, és csúf a vén ember szerelme.

milícia fn (1)

Katonaság. Fel fegyverkezik fejenként Az egész militzia (114/351).

milliárd Ö: négy~.

milling fn (1)

Mint a ~: pontosan, hajszálig. De itt is az utak mint a' Milling, össze illyenek És a' metzett barázdákonn a' fák sorba légyenek (413a/810).

Millingthon fn (1)

Családnév. — de világosan 's határozottan legelőször ~ nevű Ánglus írt a' plántáknak

nembéli különbségekről. *Ő pedig élt a' XVII dik' Század' végén* (330*/200/13).

millió szn

(6)

1. Ezerszer ezer (pénz). *A' Hadi Ministereket Kérdik, kell hány ~?* (114/395) **2.** Sok ~: tömérdek. *Sőt bogaratska nősz másik bogaratskán, Sok ~ nemzik fiat egy fogatskán* (330/1920). **3.** Milliók: több millió ember. *Te vagy példája a' Trónusnak sokba; Mert annyi ~k közül Te rajtad is, miként a' Trónusokba Egyszerre egynél több nem ül* (377/26). ~k (257/161), ~t (114/345, 200/61).

milliom szn

(5)

Millió. Nagyon sok, tömérdek. *Egy, tartományok' pestise, ~ Élőket öl meg* (439/57). *Olly borzasztó tiokt ad tudtára annak Melyből rá ~ kétségek rohannak* (453/72). ~ (431/10), *Milliom* (397a/912), *miom* (400/31).

Ö: háromszáz~.

Milo fn

(1)

Személynév. <~ Titus Annus, római néptribun.> *Mert meg égett a kis Filó, Oda Catilina, Miló* (227/16).

Milon fn

(2)

Személynév. ~ így szól Fillisének (151/5). ~nak (151/3).

mily nm

(1)

Nagyfokú. *Hencse, Hencse, ~ szerencse, Hogy magadnak van papod* (311/1).

Ö: a~.

milýen nm

(45)

I. kérdő 1. Milyen tulajdonságú, fajtájú? *Istene! Istennék! Ugyan milýen zsinat, Melly ennyire borzaszt minden érző-inat?* (330/207) — *Le vetkezett Kedvesem, Már feredni készül: Jer, Múzsám! Majd meg lesem Milýen ruha nélkül* (137/4). *Talám kérded, ~ légyen a' gödrök nagysága is?* (413a/822) **2.** Mennyire? *Ti, kiknek nem édes sem álom, sem étel, Lásátok, milýen jó ez a' dolog-tétel* (198/48). *Óh milýen boldog az ember, Kinek hasznat hajt Föld, Tenger, A Nap, Hóld, Csillag ragyog érte* (123/61). *Óh milýen szép az ajakad, 'S aranylántzra méltó nyakad!* (433/11) **3.** <Felkiáltásban:> mekkora! *Oh milýen két szörnyű gond főz!* (184/19, 423/19)

Milyen (244/36), *milýen* (29/2, 59/31, 111/93, 126/14, 195/31, 202/81, 212/14, 253/77, 257/136, 175, 259/627, 268/17, 96, 310/55, 330/431, 1673, 337/206, 373/53, 413/32, 413a/262, 1008, 1012), *Milýen* (114/571, 306/288, 313/76, 330/12, 401/27, 413/4, 5), *milýenek* (134/92, 176/102, 447/92), *milýennek* (208/94).

II. vonatkozó Amilyen. *Külömbenn ki milýen portékákat árul Azoknak jutalma mind magára hárul* (28/21). *Ollyan erős az Ammini szőlők bora, milýenek Tmoluson, 's az fejedelmi Fanénn is nem termenek* (413a/620). *milýen* (216/83).

Ö: a~.

Milton fn

(5)

Családnév. *A' ~' Elveszett Paraditsomáról* (216/cím). ~ (216/12, 49, 117), ~t (216/114).

mina fn

(5)

Akna. <A német Mine szóból.> *Éris sem henyéle a' többi társával, 'S minden rést és utat megrakott ~val* (330/1018). *Mína* (330/1337), *minát* (330*/180/5), *mináit* (239/12), *minával* (113/33).

mína fn

(1)

Arckifejezés. <A német Miene szóból.> *De midőn azokat különös gálával Látták vala lenni szeriöz ~val* (330/1102).

minálunk hsz

(1)

A magyarok emlékezetében. *Majd a' te neved is szent marad ~, Sirodra érdemlett borostyánt plántálunk* (398/7).

minap hsz

(4)

Nemrégiben. *Ezt ~ egy jámbor Magyar énekelte; S benne a' huszadik századot képzelte* (203/33). ~ (111/74, 167/6) ~' (114/12).

minapában hsz

(2)

Nemrégiben. *Ezzel egy Fő-angyal, kit én ~ Láttam melly zokogva sírt Buda' várában Előállt* (306/145). *minapába* (92/187).

minareti mn

(1)

Minaréti hangon: utalás a minaretről imára hívó müezzín messze hangzó szavára. *Fenn az*

agg tserfákon tébolygó ekhóval Minaréti hangon ezt zengem felszóval (306/24).

mind¹ nm/hsz (265)

I. nm 1. Vmennyi szóban forgó élőlény, tárgy, dolog. *Mint a' hó a' Nap' tüztől: Úgy az ő hév szerelmétől Mind el olvadva valánk* (134/105). *Egyebek ~ híves helyeken pihennek, A' dél forró heve elől félre mennek* (196/21). **2.** <Gyűjtő- v. anyagnévvel:> az egész. *Hegyi bor, kerti bor, Józsa bor, Mind, ~, ~ bor* (227/4). **3.** Számmal jelölt egyedek összességének kiemelésére. *Rá dördül a' felhők' fegyveres tárházza, Az égne ~ a' két sarkait meg rázza* (202/14). *Kinövének ~ a' harmintkét fogai* (330/2042).

II. hsz 1. Egészen a megjelölt határig. *Mind e' mái napig mellette marada Egész vénségéig még el nem szakada* (78/25). **2.** Folyton, állandóan. *Álmaim is ~ neheznek: Mind csak kísértést érezek* (309/97). *Álmodok, de ~ szüntelen Álmomba' nem szemlélek* (208/17).

Ö: egyszers~.

mind² ksz (71)

<Egynemű mondatrészek kapcsolására:> is ... is. *Igy szólnak: hogy ennek ~ esze, ~ keze A' ránk omló veszéj ellen védelmeze* (68/17). *Pompás volt a' Templom ~ kívül, ~ belől* (306/181). *Mind a' vivátnak, ~ a' muzsikának Vége lesz* (306/237). *De jaj ~ a' vasmatska, Mind az arany lántzotska, Mind a' reménység oda van* (365/5).

mind³ hsz (1)

Mint, miképpen, hogyan. *Nem látod őt — a' Keszthelyi Indigeszt? Az ő Nevének Temploma fénylik ott. Nézd ~ teríti bé Hazánk Boldog egét ragyogó világa* (418/15).

mindaddig hsz (4)

Egész addig az ideig. *Lassan lassan őket mind addig gyengíti, Míg osztán végképpen el erőleníti* (215/55).

mind addig (68/19, 111/1, 453/171).

mindannyi nm (1)

Mindannyiszor: mindannyi esetben. *A' feltátozt réz torkokból Tűzfelhők gombolyganak, Megdördülnek, 's menkövekkel Górálnak ~szor* (397a/206).

mindaz nm (16)

Azok, amelyekről, akikről szó van, mind. *Élnek ~ok is, kik neki Templomot Szenteltek, 's kiket a' lantosok áldanak* (338/49). *Tudod e' világban minden nagy test forog, Tsekély mind az, a' mi nyugszik, vagy tántorog* (191/34).

mind az (127/23, 330*/200/21, 421/23), *Mind az* (236/7, 436/11), *mind azt* (185/178, 413a/731, 423/39), *Mind azt* (216/35, 330/1422, 454/402), *mind azokat* (330*/166/4), *~oknak* (259/238), *mind azoktól* (238*/143/6).

mindazáltal ksz (1)

De azért. *Így hát pihen a' szántó föld ha termése változik Mindazáltal hasznos az is ha szántatlan nyugoszik* (413a/96).

mindég l. mindig

mindegy mn (1)

Egyre megy, közömbös. *Ámor égi Istenség, Néki mind egy, föld, vagy Ég* (443/136).

mindegyik nm (5)

Minden egyes. *Szakadt az izzadság mind egyik vendégről* (330/609).

mind eggyik (260/6), *Mind eggyik* (177/38, 288/74), *mindegyiket* (327/56).

mindegyre hsz (1)

Újra meg újra. *'S midőnn szörnyű képeivel így meg keményyttette Vele a' mi leg-rémítőbb mind edgyre képzelte* (216/24).

minden nm/fn (716)

I. nm 1. Vki, vmik egyenként mind. *Vivát, Éljen, köztiünk ~ ezt kívánja, Mihályra ez áldást buzgó szívvel hányja* (218/16). *Mindent, a' kit velünk a' közügy egyesít, Majd a' köz próba is egyaránt lelkesít* (330/983). *Bennem az a' Természeti Erő ontja szavait, Melly szerént ~ beszél Elmúlt baját, 's kinjait* (208/79). **2.** Minden időben: mindig. *Az árváknak Attya végyen védelmébe Világi éltetek ~ idejébe* (209/118). **3.** Vki, vmiknek az összessége, együttvéve mind. *Minden Jó Barátim! 's Vérségim! Reátok Bőv áldás terjedjen, Már Isten hozzátok!* (222/99) — *Minden a' mi csak szépíti Az egész természetet Bennem a' gondot enyhíti Melly rab szillyára vetett* (16/45). *Mártsátok örömbé szomorú lelkemet; A' ti nyájasságtok ~ bút el temet* (200/18). **4.** A körülöttünk levő világ. *Minden fagy most, ~*

fázik: Csak szerelmünk' lángja ég (289/11). Komor ~, ~ szomorúnak tétzik Mihelyt a' tél borzas tsillaga fel tétzik (85/23, 197/23). 5. Mindaz, ami vkinek a birtokában van. *Minden el hagyod, a' mellynek életed Gyönyörűségeit, míg élsz, köszönheted* (209/67). *De nem bánom, legyek ~től meg fosztva* (73/15). *Minden Bankóimat az egész Smukkommal Adják néki: ebből holtig elverselhet* (330/1562). 6. Vkinek egész teste. 'S Ímé bika Istensége A' Tükör előtt meg állt. Nézte újj ábrázattya Magát, hát szép ~e (231/168). 7. Mindenféle, bármi(lyen). *El mondhatok, ha kívánod, sok régi szokásokat, Ha nem restelsz meg tanulni ~ aprólékokat* (413a/189). 8. Vki számára a legfontosabb személy, dolog. *Én párját nem tapasztalok. Néki élek, néki halok. Ő énnekem ~em* (447/147). *Bár az Ég búsulva néz is Ellenem, Légy te nekem Szent Poësis Mindenem* (97/4). *Abrahámnak nagy jószágú Istene! A' te benned bizó szívnek ~e!* (225/2) 9. Mindent tehető: Isten. *Látám a' Lakosok' jajjait a' setét Füstnek gombolyagin mennybe tolongani A' Mindent-tehetőnek Zsámolyszékéhez* (432/23). 10. Mindenről: mindenfelől. *Essőket ~ről Északról úgy Délről Hajtsón lehellésekkel* (32/10). 11. (Fokozásban:) egyre. A' veszély ~ jobban nő (317/172). II. fn 1. A világmindenség. *Mert a' ki e' Mindent semmiből alkotta A' megsemmisítést magának tartotta* (454/83). *Bujkál a' tágas Mindenben egy Világról másokra A föld neki tsak egy por szem, a nap tüze egy szikra* (111/11). 2. Mindenek: mindenki, minden dolog. *A meg mosdott nap az a' ki ~eket Táplál sugárral ~ embereket* (3/4). *Mindenekhez hív légy, és jó, hogy ~ek Erántad egyenes szívet viseljenek* (222/73). *Ha pedig motskok láttanak tsillámló tüze felett, Akkor széllel és záporral zúdúlnak fel ~ek* (413a/458).

mindenfelé hsz (19)

1. Minden irányba(n). *Hirdesse ki a' Diétát, Minden felé gyors Stafétát Küldjön a' Státusokhoz* (114/292). *Retsegés ropogás hallik minden felé Bomlik török szakad minden ezer felé* (59/13, 195/13). *Egy nyájasabb hajnal virít mosojogva Sugarait minden felé botságtattya* (81/11). 2. Mindenhol, ill. na-

gyon sok helyen. *Mindenfelé elterjedt már az inség, A' jajgatás hallik minden határon* (259/61).

~ (2/15, 9/11, 10/30, 32/15, 86/26, 170/25, 216/90, 259/64, 397a/746, 898, 413a/815), *minden felé* (11/16, 198/26), *Mindenfelé* (397a/800).

mindenféle hsz (3)

Minden fajtájú. *A' méltóság, a' pénz, 's ~ vagyon, A' Szerentse játszi ujjai közt vagyon* (193/1).

~ (52/24, 330/2000).

mindenfelől hsz (4)

1. Minden helyről, irányból. *Török az árbotz fa, hajó ora szakad A hajóba a' víz ~ fakad* (10/20). 2. Mindenütt. *Az én Kedvesem fut amott! Ah mint dobog szívem belől! Ah, mint olvadok minden felől* (139/57).

~ (170/15, 413a/491).

mindenha hsz (3)

Mindenkor, örökké. *Mert kit lantjára Clió vésszen, Nap' módjára Fénylik az 's ~ él* (415/24).

~ (327/43, 379/136).

mindenható mn/fn (10)

I. mn 1. Mindenre kiterjedő hatalmú. *Isten! Ki könyörölsz az Árván, 's Özvegyen Mindenható karod ezekkel jól tegyen* (222/76). 2. Roppant erejű, korlátokat nem ismerő. *Ebbe nem is hibázának Jól gyakorlott lábai, E' ~ Marhá-nak Szerelmes Ugrásai* (231/257).

~ (67/23, 297/48), *Mindenható* (222/76), *mindenható* (413a/864).

II. fn Isten. *Leszállott a' Vallás — mennyei nevezet! Mely a' Mindenható' lábaihoz vezet* (225/52).

Mindenható (162/54, *Mindenhatót* (111/15), ~nak (75/5, 217/127).

mindenhatóság fn (6)

1. Isten(i hatalom). *Nem halhatsz hát te meg, Óh Nemes valóság, Ha tsak maga egykor a' Mindenhatóság, Ki akart, és véled közlötte lételet Lángodra nem fújja a' semmiség' szelét* (454/86). 2. Vkinek, vminek mindenre kiterjedő hatalma, hatása. *Itt van egy fő Nimfám, ki ... Mindenhatóságát olly nagyra terjeszti, Hogy a' fél világnak könnyen esztét veszti*

(330/1985). 'S az alaton arany ~a A' vakme-
rő vétket meg menti magától A bosszulló vil-
lám méltó haragjától (453/210).

Mindenhatóság (190/44), Mindenhatóságot
(231/15, 454/60).

mindenhatóskodik i

(1)

Eléri célját. *Igazán! Többet tesz Ámor' kis
puzdrája, Mint az embertelen Mársnak a'
dárdája, Ki a' míg nyugoton gyilkol 's agyar-
kodik, Ámor itt szelíden ~ (337/340).*

mindenik nm

(33)

Mindegyik. *Mindenik a' fiam' szívéért tsatá-
zik; De sokat kívánván ~ hibázik (268/115–6).
Téged áld az örült, a' néma, a' siket, Te ví-
gasztald meg, József, ~et! (259/226)
~ (92/234, 192/8, 193/18, 206/13, 219/60,
330/119, 970, 1402, 413a/150, 586, 960),
Mindenik (26/13, 134/13, 249/44, 267/93,
330/163, 443, 376/5, 413a/245, 447/13), ~et
(114/787, 307/38), ~nek (287/57, 330/840,
1268, 454/343), Mindeniknek (82/5), Minde-
nikbe (56/18, 202/18), ~nél (259/239).*

mindenképp hsz

(1)

Minden tekintetben. *Mellyre én illy kurta ver-
set tenni fogok: Somogynak Határi Minden-
képp' Boldogok! (306/310)*

mindenki nm

(1)

Minden ember. *Mindenkinek tziifrán tsillog
ruházatja, De magát a' Magyar ditsőbbnek
mutatja (256/3).*

mindenkor hsz

(15)

1. Mindig. *E' két hatalmasság alatt van min-
denünk, E' kettő áll készen ~ ellenünk (193/
16). De hidd-el ~ hív tisztelőd voltam (235/6).
2. Örökre. Istenhózzád! Te már magadba
fogsz maradni Mindenkor (170/72).
~ (77/36, 241/20, 259/269, 267*/13/10,
280/22, 316/9, 368a/89, 377/3, 424/47), Min-
denkor (170/9, 239/150, 379/139).*

mindennap(on) hsz

(4)

Az összes napon; naponta. *Óh ha az én nedves
pillám' Könnyeit ti rajtatok Törlené le az én
Lillám, Kit mindennap siratok! (397a520) —
Te számláltad minden naponn bokros keserve-
imet (162/80).*

Mindennap (377/9, 430/10).

mindennapi mn

(1)

Mindennap végzett. *Practice a' ~ Tapasztalás
és a' Papi Acta iam demonstrarunt (92/334).*

mindenapos mn

(2)

Gyakran ismétlődő. *Sovány lelkem titulussal
Bé kell érni néked már, Kit ~ tónussal Férjed
morog, ügye bár? (392/27)*

Mindenapos (446/22).

mindennémű mn

(3)

Mindenfajta, mindenféle. *Én megyek; köztetek
az Úr Lelke lakjon 'S ~ jókat fejetekre rakjon
(217/140).*

~ (453/29), Mindennémű (215/138).

mindenünnen hsz

(1)

Mindenhonnan. *Mindenünnen gyűl a' sok
kints, Gazdagodik Országunk (114/161).*

mindenütt hsz

(12)

Mindenhol. *Mindenütt a' Tó part megett Von-
junk kordont ellenek (114/464). Mosolygott ~
a' réti Viola (341/13).*

*~ (77/254, 193/44, 220/44, 413a/632), Minde-
nütt (26/16, 255/15, 267/90, 330/463,
413a/480, 451/15).*

mindez nm

(17)

1. Ezek a dolgok, személyek. *Mind ez, a' mit
tehetek (443/8). Óh! bizony nem látok semmit
ollyat benne, A' mi mind ezeknek méltó oka
lenne (213/10). Ne mássz porba a' főbektél,
Zengj egyebet keserveknél, Nagyobb vagy Te
mind ezeknél Azzal: hogy Poéta vagy
(280/31). 2. Mindezek a(z): az előbb említett.
*Mind ezek az Isten titkának házába Sorra
vagynak metzve Adamás táblába (204/15,
217/15, 15/15).**

*mind ez (201/37), ~t (413a/466), Mind ezek
(330/2001), mind ezeket (213/21, 231/312,
454/235), Mind ezeket (307/105), Mind ezek-
nek (330/391), mind ezekbe (185/179), mind
ezen (126/17), mind ezért (389/54).*

mindhárom szn

(1)

*Mind hárman: mind a három személy. Ládd,
mind hárman búval élünk, Végy el egyet, tégy
jól véliünk (443/173).*

mindhiába hsz

(1)

Minden erőfeszítés ellenére. *Mind hiába*

készült Gyakorta szólni: nem teremthetett Siralma közt szót (170/61).

mindig ~ mindég hsz (77)

1. Minden időben. Csököl mindég Csököl marad Hedrahely tsak Hedrahely (326/35). Az a' sark minékünk mindig magas (413a/252). 2. Megszakítás nélkül folyamatosan. Hát már mindég tsak vígsággal, Mindég tsak a' Nagyvilággal Zengedezzen énekem? (308/1). 3. Minden esetben. Miért áll az Úr hátam megett Mindig, mikor dagasztok (169/2). Vitéz ellenségek bátor Életemre törjenek, Szívem még is mindég bátor, 'S Könnyen meg nem rettenek (114/121).

mindigzöld mn (1)

Örökzöld. Megrakott vadrózsafa, A' mindégzöld borókákkal ... Mutatják itt magokat (397a/1019).

mindjárt ~ mingyárt hsz (82)

1. Hamarosan. Im a' beteg Virágok Mindjárt fel éledének (107/22, 352/22). A nagy Álpesekről a' szelek le szálnak ... Mindgyárt a' sós tengert fenekig forgattyák (10/13). 2. Rögtön. Mikor bús trombitaszóra Űlni kellett ~ lóra (429/10). Ne hagyjatok! — Mindjárt le rogyok! (139/59). 3. Egyúttal, egyszersmind, és. Kik beszédén ott valának, Méreggel el telének, 'S mindjárt a' Nádor Ispánnak Illy jelentést tevének (114/289). Mind felszedé örömmel Anákreon magának; 'S mindjárt boros, szerelmes Dalokra verte őket (372/19). 3. Ha ~ ... (is): még akkor is, ha. Én ugyan helyet sem adnék egyiknek is, Ha ~ tsupádon széllal élnének is (330/1658).

mindjára hsz (2)

Mindjára, rögtön. A' vár általadás törvényye a' leve, ... Hogy a' várból én is ~ ki menjek (239/225). ~ (114/178).

mindjobban hsz (1)

Egyre inkább. A' veszély mind jobban nő (317/172).

mindkét szn (4)

Mind a két. Mind két lábra meg sántúla (114/831). ~ (329/3), mind két (124/6, 337/138).

mindkettő szn (18)

1. Mind a kettő. Jaj, be nagy kín a' heveesség, Még nagyobb a' szemérmesség! Ez hallgatna, ama' szólna; Tsak mind kettő baj ne volna (309/64). 2. Mindketten: mindkét személy. Mind ketten egy szívvel tsak azon vóltanak, Hogy szüntelen az Úr útjába járjanak (211/67).

Mindkettő (263/13), Mind kettő (217/56), ~t (259/189), Mindkettőt (380/84), mind kettőt (114/221), Mind kettőt (196/86), Mind kettőnek (307/12), Mind kettőnknek (272/5), mindketten (239/179), mind ketten (77/130, 132, 136, 330/1416), Mind ketten (114/650). mind kettőre (307/36), Mind kettőtökkel (212/105).

mindnyája nm (20)

A jelzett személyek, élőlények mind; valamennyi. De úgy, hogy ~ járjon főköttővel, Mert igen éktelen járni leányfővel (330/1553). Köszönöm bennetek azt az indulatot, Mellyet mindnyájatok erántam mutatott (217/138). És bámúljuk ~nak Termetit 's szerelmeit (397a/943). Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak kárognak, Tsúfolja, tsipkedi, rángatja ~, Tele a' tollával mindeniknek szája (330/1267). A neve minnyájok előtt Hárám Bassa (80/14). ~ (330/1183), Mindnyájunk (134/84, 447/84), ~t (231/33, 330/862), mindnyájunkat (188/166, 168, 175), ~nak (188/163), mindnyájtoknak (217/143), mindnyájoknak (114/376), ~tól (454/533), mindnyájunktól (310/15), mindnyájunkra (267/106), Mindnyájokért (259/325).

mindnyájan nm (11)

A jelzett személyek mind. Mondjatok ~ tátott Torokkal hangos Vivátott (188/146). Végre kit a' vérség 's baráti szeretet Velem fedhetetlen egygyességre vetett, Mindnyájann megáldlak utolsó órámonn (248/33, 217/131). ~ (188/51, 209/47, 231/119, 239/205, 330/1848), Mindnyájan (231/469, 330/1769), minnyájann (83/57).

mindörökké hsz (2)

Az idők végtelenségéig. Meglátjátok mindjárt ama' kis Hertzeget, Kiért mind örökké áldjátok az eget (259/404). Mind örökké (148/72).

- mindössze** hsz (1) Nem több mint. *Ők pedig, bár meg győzettek, Még is többet nem vesztek Mind össze is ezernél* (114/888).
- Mindszenti** fn (1) Családnév. (~ Sámuel, debreceni diák, későbbi révkomáromi lelkész, aki *Broughton religiói lexiconára* címmel írt verset, amely voltaképpen a mű verses ismertetése.) *Ha egyet sem értesz: ne félj, meg jelenti Magyar hangon minden titkait* ~ (126/62).
- mindunatlan** hsz (1) Folyamatosan. *Azomban a' Dámák megmozdithatatlan Nagy ármádiája mégis mind unatlan' Attakban volt sok szép Ifjakkak kárára* (330/1434).
- minduntalan** hsz (3) 1. Állandóan, folyamatosan. *Nézd! — a' füvek' lútskos harmatja, Nézd, még mostan sem száradt fel; Bár a' forró Nap szárogatja Mind untalan hév tüzével* (130/24). 2. Újra meg újra. *Könyörgök, esdeklek néki mind untalan; Minden könyörgésem rá nézve hasztalan* (196/43). *mind untalan* (330/1434).
- mindvégig** hsz (1) A történésnek egészen a végéig. *Egy hív szívtől elpártoltál Melly mind végig szeretett* (324/8).
- minek** nm (9) 1. Mire való? *Míg velünk az eloszlandó földi kódok közt ragyogsz: Ez is ~?* (405/23) 2. Milyen céllal, miért? *Ne sírj! Ne — Nítze, kérlek, Magad ~ fogyasztod!* (186/58) 3. Hogyan? *Szépeink közt megjelenvén Angyalnak ítéltenek: Most az Angyalokhoz menvén Óh ~ nevezzenek?* (393/10) ~ (60/9, 73/6, 199/98, 454/839), *Minek* (433/68, 454/840). **Ö:** a~.
- minékünk** nm (3) 1. Részünkre. *Hát a' mikor törvényt írod, 'S Pitvarait kinyitod ~, Akkor szorít é jussa alá korán?* (395/8) 2. A mi szempontunkból. *Az a sark ~ mindig magas* (413a252). ~ (390/5).
- minekelőtte** ksz (2) Mielőtt. *A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent* vagy *nyóltz Findzsával Minekelőtte meg hűl* (231/82). ~ (337/5).
- minekutána** ksz (3) Miután. *Így minekutánna szívből kesergette Számtalan tsókokkal a' ruhát illette* (77/211). *minekutánna* (330/1953), *Minekutánna* (232/2).
- minél** hsz (3) 1. *Minél hamarébb:* a lehető leghamarabb. *Ugy sem bírsz már önnön szíved birtokával, Kerítsd haza hát azt nemes rablójával, Hogy ~ hamarébb fijaidd legyenek* (266/59). 2. *Minél ... annál:* amilyen mértékben ... olyan mértékben. *Igazán hogy ~ rosszabb A' te részed, annál hosszabb* (389/97). ~ (176/78).
- minémű** nm (2) I. kérdő Milyen? *De mit látok Istenek! Minémű öröm' lármája, a' melyre megrezzenek?* (405/32). II. vonatkozó Amilyen. *Sem a' hiú katzéroknek, ~ ama' záporbeszédű Stutzer, ...sem a' mély lelkeknek számára nem írok én* (368*/23/2).
- minera** fn (1) Ásvány. *Így lesz az élőbből ~ 's televény* (454/623).
- minerál ~ minerálé** fn (2) Ásvány. *Köszönöm hogy nemes állatnak születtem, 'S nem bánom hogy ismét minerállá lettem* (454/640). *Minerálé* (201/90).
- Minerva** fn (8) Személynév. (A tudományok, művészetek, és a hadi mesterségek istennője a régi rómaiaknál.) *Magam jártas voltam mind Márs táborába, Mind pedig ~ bőlts Museumába* (213/108). ~ (341/21, 413/23, 413a/20, 418*/176/1), ~t (330*/202/2, 418/89), ~hoz (114/581).
- minét** fn (3) 1. Menüett, régi páros tánc. *'S hatos ~et is fogunk ketten járni?* (199/108) 2. Ennek a táncnak a zenéje. *Hogy az Urak tsendes tántzot tehessenek, Izsákék szép lejtő ~et kezdenek* (330/468). *Minét* (330/487, 505).

miniszter fn (2)
A kormány tagja, vmely minisztérium vezetője. *A' Fő hadi Ministernek Concredálják a' fegyvernek 'S holmi egyébnek gondját* (114/347).
Ministereket (114/394).

miniszterné fn (3)
Miniszterasszony. *Egy Ministerné volt, Szemérem a' neve, Ki jámbor létre ellenségem leve* (239/163).
Miniszternék (239/167, 211).

minium fn (2)
Piros festék. *Miniom pedig egy neme a' piros festéknek* (330*/181/1).
miniom (330/1369).

minő nm (4)
1. Milyen szokatlan! *Minő derűlés ez, nagy Ég?* (455/50) 2. Milyen kitűnő! *Óh méznél édesebb ajjakok, Minő nektárt csorgattatok Rózsaszín kelyhetekből!* (447/128). *Minő Dal ez!* (257/8)
Minő (161/11).
Ö: a~.

minőr fn (2)
Aknatelepítő. *Megértvén Ámornak e' parantsolatját Az apró Minőrök; a' Szála padlatját Mindjárt mesterséges Mina alá vették* (330/1336).
Minőrök (330*/180/5).

mint¹ hsz (207)
I. kérdő 1. Milyen módon, hogyan? *Ni e kis rózsabokor hirtelen Mint meg rezzent amott a víz szélén* (139/3). *Nézze meg jól, kezem ~ jár, A' téstát ~ forgatom, Hol szélit, hol közepit Renddel ~ dagasztgatom* (169/13–6). 2. Milyen állapotban? *Mint vagy, óh édes kesergő! Hazám' végső oldalán?* (420/1) — *Beszéllje el minden ember az éjjel ~ nyugodott?* (314/1) 3. (Felkiáltásban:) *Mennyire! Óh ~ dobog Szíved, még-is, — Ne féllly!* (143/24) — *Mint reszketnek, nézd!* (136/16).
II. vonatkozó Amint, ahogy. *Reszket néki keze lába, Mint a' fagyos kotsonya* (114/211). *Ha már a' borostyánt, ~ a' szó mutatja, Minden ditső lélek, borosan aratja* (219/47).
Ö: akár~, vala~.

mint² ksz (365)
1. (Hasonlóságot, egyezést kifejező összetett m mmondatának bevezetésére.) *Semmi, hogy kezetek tágult markolatja A' Fegyvert ~ régen úgy nem forgathatja* (68/12). *Mert más Virág közt magatok Mint tsillagok úgy látszatok* (150/12). 2. (Középfok után fokozati különbséget kifejező hasonlításban.) *Soha sem jótévőbb a' dúzs, ~ a' szegény* (202/128). *Ajkad' virági szebbek Mint rózsá' bíbora; És csókid édesebbek, Mint a' Tokaj' bora* (293/14–6). 3. A szóban forgókhoz hasonlóan. *Azok tűzzé válván, ~ annyi istenek, A' jó betsületre 's hirre serkentenek* (267/145). 4. A megnevezett minőségben, vmiként. *Itt vagyok, engem látsz: de ők ~ Istenek Testi szemeidbe néked nem ötlenek* (290/29). *Most nyílnak a' virágok: A' Rózsá, ~ Királyné Ül tarka trónusában* (373/74). 5. *Vki, vmi olyan v. ilyen: a maga mivoltában. Az deli Ifjúság Olly ~ egy szép Virág* (155/8). *A' téli nap, bár futása rövid, és sugári Hamar hűnynak, szint' olly ditső, ~ a' hosszú nyári* (299/116).
Ö: akár~, a~.

mintegy hsz (17)
1. Körülbelül. *Öt ezer, és mint egy nyóltz száz esztendeje Miólta a' világ ütközet mezeje* (215/1). 2. Szinte, hogy úgy mondjam. *Most már ugyantsak fetséli A' felhő a' vizeket, 'S ~ keresztülvetéli Vászonszállint ezeket* (397a/1079). *Sokan, igen sokan ~ fél-halottak A' földre, 's az Urak' ölébe hullottak* (330/1341).
~ (239/65, 183, 267*/13/2, 312/3, 330/1175, 1216, 337/4, 340/46, 341/21, 357/18, 397a/1137, 454/94), *Mintegy* (330/967, 435/55).

mintha ksz (24)
1. (Hasonlító m-ban annak kifejezésére, hogy a főm-beli cselekvés, körülmény a mm-ban föltettnek felel meg.) *Ez is olyan, ~ éreznél maszlagot* (239/120). 2. (Annak kifejezésére, hogy a cselekvő szándékosan vmilyen látszatot kelt.) *Fel sem vesz senkit is nagy rátartiságában, Mintha csak ő vólna ember a' világban* (194/8, 58/8). 3. Úgy tetszik, hogy..., talán. *De ~ valaki sugdosna fülembe 'S egy morális görtsöt nyújtana kezembe* (239/73).

~ (161/32, 169/69, 185/143, 330/211, 1859, 1949, 397a/1013), *Mintha* (204/46, 217/46, 231/184, 292, 237/8, 28, 309/38, 330/196, 210, 2050, 397a/1107, 452/18), *Mint ha* (238/45).

minthogy ksz

(38)

Mivel, mert. *De ~ másokkal Vitéznek születtem, Szerentsét próbálni magamba feltettem* (239/133). *Lillát kerestem örökké; De ~ Ő elveszett, Az emberek törzsökökké, A' világ pusztává lett* (428/82).

~ (52/5, 73/19, 74/7, 92/239, 246, 250, 113/12, 212/131, 233/69, 244/17, 245/41, 267/209, 267*/12/8, 267*/19/3, 330/1649, 428/74), *Minthogy* (176/25, 232/10, 237/65, 239/139, 234, 249/39, 267/212, 299/6, 330/1559, 1817, 330*/154/7, 330*/199/11, 337/124, 454/156), *mint hogy* (14/23, 92/8), *Mint hogy* (201/23, 233/41, 310/41, 315/20).

mintsem ksz

(12)

1. *Mint. Tik talám több érézessel bírtok Mintsem embertársaim* (435/18, 304/18). *Én ugyan állítani nagyon merészelem, Hogy régibb út a' hit, mint sem az értelem* (454/384). **2.** *Ahelyett hogy. És ha az én már sírba szállt felséges Atyáim' Erdemi gyengébbek, ~ azokra ügyelj: Nézzed az én benned bízó fejedelmi személyem'* (259/462). **3.** *Semhogy. Ah nem! Felségesebb vér pezseg ő benne, Mintsem egy köz veszélyt szívére ne venne* (267/120).

~ (126/64, 259/503, 267/139, 449/21), *mint sem* (315/24, 330/2048, 395/25).

Mintzius fn

(1)

Víznev. (Minaius; a Padus mellékfolyója.) *Márvány Templomot építék zöld mezőbe A' víz mellett, ahol a' nagy ~ lassan kereng* (413a/1118).

minuta fn

(2)

Perc, pillanat. *Jámbor zörgéssel tsördül azon egy ~ban A' puskapromenád* (400/76). *~ban* (392/63).

miolta hsz

(26)

Amióta. *Olly lármát, zendülést, viadalt beszéllek, A' millyet nem láttam ~ csak élek* (330/6). *Amaz elfelejthetetlen Miolta felszállt, Nekem e' világ kietlen Pusztasággá vált* (299/97). *Most vagyok Veled szemben Először miolta*

élek (131/2).

~ (190/55, 275/2, 408/3, 426/31), *Miolta* (241/2, 296/7, 302/2, 11, 14, 306/82, 312/11, 337/352, 379/111, 447/139), *miolta* (162/77, 202/107, 214/3, 217/79), *Miólta* (200/46, 215/2, 3, 5, 333/21).

Ö: a~.

mire hsz

(6)

I. kérdő 1. *Milyen dologra? Mire vigyázzon a' Gazda?* (413a/320) **2.** *Minek, milyen dolognak? Nem tudták a' dolgot egybe ~ vélni* (330/1103). *Mire nézte most is a' fársángot?* (330/1378) **3.** *Milyen célra? A' kis viola, ...Szépen kélik, veresellik, Míg leng a' hajnali szél; Május' nimfája' Leg szebb lánykája: De végtére ~ kél?* (146/18) — *A' kiben szemlélni legtisztábban lehet, Hogy egy természetnek fia ~ mehet* (454/686).

II. vonatkozó Amikorra. *Megszűnt a' tűz, ~ mi elértünk oda* (330/1751).

mirha fn

(1)

Némely afrikai fa füstölésre használt illatos gyantája. *Tömjént, ~t viszek hazám' oltárára* (306/15).

mirtusz fn

(15)

1. A Földközi-tenger mellékén vadon termő, apró, fényes levelű cserje. *A' szikár gyertyán legjobban vágy a' köves bértzekre A' Myrtus a' tengerpartra* (413a/635). **2.** Ebből kötött koszorú, csokor. *Poéta lesz az én nevem, 'S mirtust fejemre fonnak, Miként Anákreonnak* (437/7).

mirtus (216/58, 368a/147), *mirtust* (13/27), *(mir)tus* (134/25), *Myrtusok* (297/33), *Myrtusok'* (110/9), *mirtusokat* (413a/313), *Myrtusát* (413a/589), *mirtusnak* (159/11), *mirtusból* (413a/999), *Mirtusból* (413/38, 413a/34), *mirtusra* (253/12).

mirtuszág fn

(1)

A mirtusz egy szála. *A' Várnak domború Bástyáját meg hágom, 'S Fokára fel teszem győző Mirtus ágom* (238/56).

mirtuszkorona fn

(1)

Mirtusból készült koszorú. *Kinek fejére száll zöld mirtus korona, Mellyet a' Gráziák legsebbike fona* (238/107).

- mirtuszliget** fn (1) 23, 209/24, 210/105, 214/75, 94, 215/37, 217/23, 146, 330/481, 577, 1002, 1795, 1800, 1804, 1939, 337/13, 413a/742).
Mirtuszokkal benőtt terület. *Páfusi lantomon A' mirtuszligetek' lanyha Zefirjei Fél-szunnyadva enyelgenek* (338/3).
- mirtuszos** mn (1) Mirtuszokkal benőtt. *Üljünk le sírja mellett A' mirtuszos ligetben* (373/198).
- Miskolc** fn (3) Helynév. *Mit tsináljak? Merre tudjak menni Miskóltzon 's hova?* (161/19)
Miskóltz (368*/24/26), ~*ra* (161/41).
- miskolci** mn (1) Miskolc közelében levő. *A Miskólczi s több magyar-nektárt termő hegyek' alján fekszik Zsoltza* (368*/30/1).
- mismás** fn (1) Szedett-vedett, gyülevész. *Múltatt é olyan mis más gyülekezet, Mellyet oda tántz, bor, 's nem barátság vezet?* (197/53)
- miss** (ang) (2) Kisasszony. *Nem tudták a' dolgot egybe mire vélni, Mígnem Missz Rebeka így kezde beszélni* (330/1104).
Miss (330/1793).
- misszionárius** fn (1) Hittérítő. *Azomba a' minapába Verbunkos voltam Chinába Több Missionariussal* (92/189).
- mitévő** mn (2) *Mitévő legyen: mit tegyen. Azzal menjenek A' házba, megmondván ~k légyenek* (330/1334).
~*k* (330/1840).
- mivel** ksz (38) 1. Mert, minthogy. *Hogy, ~ engem elhagytál, Több hűségem hozzád nintsen* (324/13). *Rövideden ide megyen A' levél foglalattya, Hogy mindenik Király legyen, Mivel Király magzattya* (92/235). 2. Ugyanis. *Meg borzad a' setét tenger, ~ hallja Melly bús hangon mormol a' rémült ég' alja* (202/5, 56/5). *A' szelek gyakorta fel keltek ellene, De meg szabadítá azoktól Istene, Mivel hajójának a' hit vólt kórmánnya* (211/55).
~ (74/9, 77/35, 92/185, 114/420, 789, 933, 140/7, 210/55, 69, 235/15, 20, 258/80, 287/5, 330/1487, 337/95, 432*/202/1), *Mivel* (204/
- mív(el)** l. **mű(vel)**
- mívelhog** ksz (10) 1. Minthogy, mert. *Addig is, ~ a' leányéletnek Legnagyobb únalmat a' párták tétetnek: Kímennek szokásból lassanként azok is* (330/1979). 2. Ugyanis. *Sőt még a' Papság is haragszik reája, Mívelhog az idén kevés a' stólája* (330/1830).
~ (92/218, 185/205, 213/69, 214/67, 231/427, 237/19, 288/89), *mível hog* (92/61).
- mivélünk** hsz (1) Velünk együtt. *Élj Anyáddal, Élj Bátyával, Élj mi vélünk, Amíg élünk* (438/49).
- mivolta** fn (2) A szóban forgó személy létének lényeges mozzanatai együtt. *Igy Ember éltének mi volta hagyatott Az három Párkákra egészen bízott* (2/5). *Emberek' jó Attya! Tudjuk valójába, Hogy egész mi-vóltunk por, 's árnyék magába, És a' mit adtál is azt sem érdemljük* (454/96).
- Mizia** fn (1) Helynév. (Mysia; kis-ázsiai tartomány a Helleszpontusz-tengerszorosnál.) *Nem másért van hogy ~ tölt Vermeit hántatja* (413a/115).
- moccan** i (1) (Élőlény:) apró mozdulatokat tesz. *Óh csókol-lak, óh Öllek! Míg mottzanok, míg lehellek* (433/74).
- moccanás** fn (2) Apró mozdulat. *Hallgat és vigyáz e' végett Minden mottzanására* (231/210).
motszanása (169/49).
- mocsár** fn (3) Vízínövényekkel sűrűn benőtt terület. *A' fűz kedvel patakot Az Éger motsárt* (413a/633).
motsárjába (239/124), *motsárjával* (413a/132).
- Mocsáry** l. **Motsáry**
- Mocsár vára** fn (1) Helynév. *És feleségül veszi Madám Vizellősi Sárát, A' ki bírta Motsár Várát, Ettől nemzett engemet* (114/54).

mocskatlan mn (1) Mocsoktalan, minden tekintetben feddhetetlen. *Az angyal szép és ártatlan Nem esmér semmi hibát, Szíved és Ortzád mocskatlan Nékedis Angyal vagy hát* (269/7).

mocskol i (1) Becsmérel. *Így te is motksolsz engemet, 'S kárhoztatod jó szívemet: De az én egyenességem És hívségem El nem vész* (460/12).

Ik: be~, el~.

mocskolni Ik: meg~.

mocskosít i (1) Gyaláz, beárnyékol. *Míg a' sok kín, próba, bánat és gyakorlás A' mennyből szállt lelket úgy ki nem tisztítja, Hogy virtusát semmi már nem motksosítja* (454/490).

Ik: be~.

mocsok fn (7) 1. Erkölcsei szégyen, gyalázat. *Gonosz szorgalommal mind addig áskálnak Mig ennek virtusinn motksot nem találnek* (453/172). 2. Testi hiba. *Állj ki, Irígy! találj motksot tagjaiba'. Nézd, legkényesebb Ízlés! Van é benne hiba?* (421/17, 127/17) 3. Felhőfolt. *Midőn a' Nap feljöttekor a' felhőkbe rejtezik Motksok fedik féltányérját* (413a/447). 4. Mocsokt szenved: romlik, csúnyul. *Nemes Magyar Tántzom! ... Máig sem szenvedtél motksot szépségeden* (330/590).

motksok (413a/457), *motksot* (330/590, 800).

Ö: kalap~, süveg~.

mód fn (73) 1. Cselekvés, eljárás, folyamat rendje, formája. *Legderekabb ~ lesz: hogy mint a' Fótzesi népség Rabvárosából átkozódva számkiment* (327/17). *Más ~okat az emberi szorgalmatoság lele* (413a/546). 2. Lehetőség, alkalom vminek végrehajtására, elérésére. *'S most már azért van modja tiszta bort inni* (356/20). *Én aggódok: Hát mit is tegyek? Nincs más ~om, Nincs hová legyek* (374/31). 3. Anyagi helyzet. *A' hely, szokás, rang, ~, 's mások' ítélete ... ezek jönnek a' virtussal perbe; Ekkor kell értelem 's erő az emberbe* (454/813). 4. A szóban forgó személyre, dologra jellemző módon. *Azok élük Vitéz ~ra Világokat* (238/104). *Voltam a' Dámáknál kedves egy*

Gavallér, Tisztelték, imádtak ~jok szerint (206/12). *Bár nyájas karokkal kívánjon ölelni, 's páva ~ra fénylő szárnyára emelni ... Ne hidj néki* (191/4, 55/4). *Indult nyelvem bús nótára Árva gerlitze ~jára* (112/16, 429/16). — *...mert kit lantjára Clió vészen, Nap' ~jára Fénylik az 's mindenha él* (415/23). 5. *Módjával: mértékkal. Te pedig, Barátom! Élj vele ~jával, Hasznos orvosság ez egy kis diaetával* (239/103). 6. *Minden ~on: mindenképpen. De Minden ~on, egy papot jobban eltart Hedra hely* (326/31). *Am bizvást vásároljátok Minden ~on ezeket* (397a/242). 7. *Ilyen ~on: így. Ilyen ~on fogják megnyűzni népünket, Jaj régen eladták már a' mi bőrünket* (416/7). 8. *Vki ~ja szerint: vki munkája alapján. Batrachomyomachia vagy Békaegérhartz Blumauer ~ja szerént* (114/cím). 9. *Egy ~dal: egyformán. Elsőben is az élő fák nem egy ~dal teremnek* (413a/534).

~om (309/42, 397a/611), *~ja* (245/33, 330/1484), *~jai* (413a/544), *~ot* (44/8, 126/31, 195/43, 325/3, 330/717, 333/49), *modot* (77/117), *~ját* (231/148, 330/1197, 330*/200/5), *~jának* (432*/203/4), *~on* (198/51), *modon* (77/64), *~ra* (231/494, 239/128, 246/31, 253/34, 258/3, 259/504, 305/59, 327/39, 330/276, 581, 730, 354/10, 397a/439, 1056, 1060, 425/4, 454/480), *~jára* (114/534, 231/261, 253/43, 267/37, 92, 313/108, 330/9, 98, 343, 397a/1125, 413a/1065, 425/47, 426/37, 455/45), *~járól* (268*/22/1), *~dal* (330*/202/4, 337/231, 405/8), *~jával* (453/241).

Ö: rajmódra.

modern fn (1) Újszerű dolog. *Ő az [a módi], ki elkezdvén sokszor csak egy kényen Henyélő Stutzeren — egy Borbélylegényen; Mindjárt sok Grófotkák ~jéhez állnak, Sőt a' Deákok is abban koledálnak* (330/2009).

módi fn/mn (27)

I. fn 1. Divat. *Ragados a' ~ kívált ha Frantzia* (330/1725). 2. Szokás. *Hanem hogy a' Német a' Dunán át úszott, A' sok bolond ~ Országunkba tsúszott* (248/16). 3. Divatos dolog. *Komisz lessz, 's rossz féle, ha oltó az árra, A' ~ 's külföldi legbetsesebb* (206/20). *Mért nem*

tántzol Magyarat az Ánglus, Frantzia? Tsak a' Magyarinak kell más nemzet' ~ja? (330/558)

4. Módira: módon. Negédes ~ra léptetik lábokat, 'S dupla Főhajtással végezik tántzokat (330/509).

~ (124/3, 309/56, 330/592, 1760), Módi (379/85), ~ja (254/37, 267/133, 330/1726), modija (61/39), ~t (330/1718), Módinak (330*/188/12), ~jának (330/574), ~ba (309/66), ~ból (198/51, 309/11, 330*/140/3).

II. mn 1. Divatos. Módi kaputtya 's csizmája Jó Gusztussal van varrva (231/347). E' ~ bolondság többre is megy vala, De a' vitéz Bordáts végre felszólal (330/553). **2.** Divatot követő. Sok ~ Kisasszony mint paraszt verseket A' toalettéről le szórja ezeket (197/87). **3.** Divatot teremtő. Mind ezek a' ~ Nimfa' teremtvényi, 's a' kipallérozott hívság' leleményi (330/2001).

Módi (231/335, 351).

módizni in

(1) Ingadozni. Állandó a' Magyar, nem szokott ~ (337/164).

módos mn

(3) **1.** Jómódú, tehetős. Szemővel, egy ~ ifjú Gavalállal, Babótsa érkezett gyönyörű manérral (330/153). **2.** Ilyen személyre valló (ruházat, viselkedés). Vídám a' nézése, ~ a' ruhája, Tzifra, 's Tzifrán lépked büszke paripája (330/127). Lovokról az Urak mindjárt leugrálnak, Avagy Szánjaikból ~an kiszállnak (330/286).

módosság fn

(1) Csinosság, illedelmesség. A' ~ nem volt benne tsak tünemény, Mindent meg kímélt ő, de nem széneskedett, Jó lenni nem tanult, mert annak született (454/798). ~ (330/585).

módú mn

(1) Tengeri ~: tengerjáró. Ama ' tengeri ~ Gályával, melly a' Balaton zajjait neveti (418*/175/6).

mogol fn

(3) Mongol, tatár. Ha én az asztalnál ülök, A' Mogollal nem tserélek, Az adósságtól nem félek, Annak gondja nem fűr (154/9). ~nak (397a529), Mogolhoz (126/40).

mogor fn

(2) **1.** Magyar. Volga ... vize körül laknak a' régi Mogorok, Magyarok (313*/99/4). **2.** Magyar nyelv. Vannak é ott, kik még Mogorúl szólnak (313/37).

mogyoró fn

(3) **1.** Mogyorófa. Esmeretlen hevertél még a Sexta domb alljába A Nagy erdőn az altson Mogyorók árnyékába (111/52). **2.** Ennek makktermése. dió, dió, ~ recsegő ropogtató, rop, rop, rop! (464/1) ~ (413a/590).

mogyorófa fn

(2) A nyírfafélék családjába tartozó fák v. cserjék nemzetsége. Se abba ~kat ne hadj ültetni belé (413a/835). Mogyorófák (298/15).

mogyorófanyárs fn

(1) Mogyorófa ágából készített nyárs. És a' szarván vitt Szent Bakot oltáránál leütyük 'S mogyorófa nyárson kövér részét meg sütyük (413a/943).

moh fn

(3) **1.** Moha; apró, zöld, virágtalan növények básonyos, szőnyegszerű tömege. Porlott követ lepte a' régiség ~a, Mintha még kéz sem járt volna rajta soha (237/27). **2.** Az idő ~a: az idő múlásának pusztító hatása. A' hív Magyar mindenkor Kívánja emlegetni, Nem fogja bétemetni A' vén idő' ~a (259/272). **3.** A halandóság ~a: az elmúlás. Ne légy a' leg nagyobb elmékhez mostoha, Kiket bé nem fog a' halandóság ~a (126/72).

Mohács fn

(1) Helynév. Mert benne Királyok' vérségi nem laktak, Mioleta Mohátson hazámnak sirt raktak (337/352).

mohácsi mn

(2) Mohácsi nóta: Mohács elnevezésű ének és annak dallama. Ezzel a trombitát 's flótát Fűvén, a' Mohácsi nótát Hangoztatják bús szóval (114/383). Mohátsi (100/cím).

Mohamed l. Muhamed

mohó mn

(1) Étvágyát gyorsan kielégíteni igyekvő. Ím' ímé

a' Kráflit felveszi A' gondatlan öreg, 's nagyon ~n eszi (330/726).

mohodzás fn

(1)

Mohával benőtt felirat. *Két jeles Szűz is volt, Batori, Matskási, A' mint mutatták a' kövek ~i (237/114).*

mohodzott Ik: *be~.*

mohos mn

(10)

1. Mohával benőtt, belepett ⟨tárgy, hely⟩. *Másutt a' forrásnál egy ~ kőszálnak Tövíben a' játzó báránykák ugrálnak (72/13).* 2. Pelyhesen szőrös. *Ne tsudáld Barátom! Hogye' Felleg-várnak Mohos gyepűjére mulatozni járnak (239/2).* ~ (111/32, 214/5, 298/7, 305/11, 306/7, 349/3, 454/426), ~an (237/40).

mókus fn

(1)

Erdei fákon élő, barnásvörös szőrű, kis rágcsálós állat. *Pellidókus Mint a' ~ Játsza önnön farka ... tsitt (385/35).*

moldonfal fn

(1)

Molton, egyik oldalán bolyhozott pamut- v. gyapjúszövetből készült teret határoló szerkezet. *Dupla Moldon-fallal van kerítve körül, Nehéz hozzáférni, erős körös-körüli (330/1601).*

Moldva fn

(3)

Helynév. *Vajha ~nak is kies parlagjai ... Magyar Koronánknak árnyékába menne, 'S a' Tsángó Magyar is Polgártársunk lenne! (313/145)* ~ (313/79), ~ban (313*/102/3).

Molorberke fn

(1)

Helynév. ⟨Molorchus, a nemeai erdő.⟩ *Egész Görögség Álfeust 's ~ vidékit Elhagyván, számomra teszi pályafutó játékit (413a/1124).*

Mómus fn

(1)

Személynév. ⟨Mómosz, az antik irodalomban a gáncsodkodás, az ádáz irodalmi ellenfél megszemélyesítője.⟩ *És nála minden szebbnek mondja Az én Tüzem'; Csak Vulkan, a' Vénus' bolondja, És ~ nem (294/40).*

monarchia fn

(1)

Bírodalom. *Jupiter, a' Vén Istennek Egy esmeretlen fia Ki hirdettette mindennek, Hogy*

a' nagy Monarchia Őtet illeti s Testvérít (92/32).

monárka fn

(1)

Egyeduralkodó. *Három nagy Tsászára a' földöt részének, És egy Monárkája Ótzeán' vizének, Négy fő gyámolai a' négy fő Vallásnak, Hogy ne állhatnának ellent egy romlásnak? (337/102)*

mond i

(154)

1. ⟨Gondolatokat⟩ élőszóban kifejez, közöl. *Plútó ötsém nem kívánnya, Mond Jupiter, a' Thronust (92/107). Akkor ~ osztán szemembe Hogy: hazudtál hallod é! (324/55) — Százszor már nem ~tam é? Mégis kételkedsz é? (276/12)* 2. *Mit mondok!?: nem lett volna szabad mondanom. Vesszetek! Vesszetek! — Mit mondok! — Ah talám Mind kettőt méltatlan szitkokkal káromlám (196/85, 380/83). De mit mondok? Hová ragadsz indulatom? (337/289)* 3. *Sőt mit mondok?: még azzal is kiegészítem. Sőt mit mondok? Vagynak ojjatén Judások A kiknek halálra árul tsokolások (28/15)* 4. *Azt ~ják: az a hír járja. Nem tudom, nem láttam; elég az hozzája, Azt ~ják, kiégett a' Lizi' szoknyája (330/1740).* 5. Kérdez. *Ez e, ~om, a' nemessebb öröm, mellyet itt érez A' szív, a' hol minden látás újabb sebekkel vérez? (216/91)* 6. Javasol. *De még tsak azt ~om, hogy igyunk, vígadjunk (266/29).* 7. Kér. *Ő mindjárt a' hova ~od oda viszen (126/51).* 8. Panaszol. *'S a' lelketlen fáknak ~om keserve-met (380/88).* 9. ⟨Éneket⟩ előad, énekel. *Száz Driás ~ az hegyekben Néked áldó éneket (164/9). Mondjatok éneket ama' két Mátkának, Kiktől új hajnala lett Buda' várának (337/345).* 10. ⟨Hangot⟩ kiejt. *A[z] u-t o-nak ~ja, a-nak teszi az o-t (194/12, 58/12).* 11. Kiált. *Mondjatok mindnyájan tátott Torokkal hangos Vívatot (188/146).* 12. *Vhogyon értékel vkit, vmit. Akárki mit felölem ~, Mind szél után botsátom (316/7). Oh jé! ha Mihály Arkangyal meg találja hallani, Hogy a' nevét odább tették: ugyan mit fog ~ani? (314/36)* 13. *Vkit, vmit vmilyennek nevez. Hogy ama' hűs nyoszolyában Mellyet sírnak ~anak A' lármátlan éjtszakában Tagjaim nyúghassanak (428/182). Óh, szégyenletemben meg kell hal-*

nom ott is, Mikor vén lyánnak ~ egy hitvány halott is (330/796). *Mikor Kedvesének ~ott; El vett minden bút és gondot* (134/79, 447/79). **14.** ⟨Vmely dolog⟩ vmire emlékeztet. *Kiktől új hajnala lett Buda' várának, Mellynek tsak azt ~ták pusztá düledéki: Voltak, de nintsenek Árpád' maradéki!* (337/347) **15.** Vmit jósol. *De annak nehezebb volt értelmét venni, Mint a' mit a' Delphis' vén Pythiája ~* (330/913). *'S ~d, hogy rövid időre Ki múlok én örökre* (186/49). **16.** ⟨Vmely dolog, jelenség vmilyen érzelmet⟩ sejtet, sugalmaz. *Ne titkolódj semmit is, Egy nem tudom mi most is Azt ~ja pirulásodban, Hogy Nítze Szerelembe van* (460/3). ~ (77/89, 175, 237, 92/141, 311, 126/64, 342/9, 368a/131, 452/59), *Mond* (317/149, 330/451, 918), ~ok (99/19, 176/47, 185/102, 210/122, 225/122, 337/89, 89, 405/20, 413a/756), ~asz (143/49, 349/19), ~anak (314/25, 453/198), ~nak (317/76), ~a (370/7), *Monda* (231/225), *Mondtál* (436/16), ~ott (114/824, 454/585); ~om (55/15, 140/6, 158/33, 191/15, 196/78, 90, 238*/143/6, 259/379, 267/227, 315/17, 330/1533, 1797, 358/13, 380/76, 438/25, 29, 54), *mondom* (186/63), *Mondom* (438/26, 28, 29), ~od (61/1, 35, 126/57, 254/1, 408/1, 3), ~ja (92/61, 149/26, 236/3, 294/37, 326/66, 340/10, 395/43, 443/192, 454/412), *Mondja* (257/93), ~játok (421/19), ~ják (61/53, 127/11, 209/5, 215/49, 238*/147/6, 254/59, 267/249, 330/1559, 1735, 330*/188/2, 2, 421/11, 454/465), *Mondják* (92/286, 107/10, 142/21, 330/1737, 352/10), ~ám (306/179, 322/5, 7), *Mondám* (135/21), ~á (317/152, 341/50, 432/109), ~tam (228/19, 288/59, 434/3), *Mond'ttam* (330/769), ~ottam (208/76), ~otta (134/63, 170/40, 44, 447/63), ~ta (337/19), ~tta (161/37), ~ták (114/649, 267*/19/16), ~'ták (330/1681), ~ották (329/1). — ~ana (267/155); ~anám (176/47), ~tam volna (150/31), *Mondtam volna* (150/38, 39). — *Mondj* (368a/97); ~d (77/25, 157/25, 254/31, 49, 330/1653), *Mondd* (272/27), ~jad (114/562), *Mondjad* (111/112, 157/21), ~juk (340/32), ~játok (388/25), *Mondjátok* (173/3). **Ik:** ki~, le~, meg~, vissza~. **Ö:** mende-monda, úgy~.

mondani in (8)

1. Közölni. *Oh Egek! ~ akarom is, nem is, Hogy én őt szeretem* (157/17). **2.** ⟨Verset⟩ szavalni. *Im' és a' Szent forrásokat felmerészlem bontani És Ascra verseit Roma Városiban ~* (413a/701). **3.** Állítani. *Ki is merné azt ~, hogy a Nap tud hazudni* (413a/467). **4.** Jósolni. *Azért tud másoknak jövődőt, mostani Állapottyak felől szerentsét ~* (26/44). ~ (6/4, 150/8, 189/4, 238*/144/5).

Ik: el~, ki~.

mondás fn (5)

1. Kijelentés, állítás. *Hallgass igaz ~omra: Most is szépnek tartalak* (208/49). **2.** Beszéd. *Mondása rakva szíves Kedvvel, ketsegtetéssel* (185/149). ~a (330*/156/13), ~t (330*/147/2), *Mondásánn* (77/136).

mondatik i (4)

Neveztetik, nevezik. *Hogy szép mind az, a' mi ő benne láttatik, A' mi benne meg nints, a' rútnak ~* (127/24, 421/24). ~ (330*/143/2, 413a/770).

mondér fn (1)

Mundér, egyenruha. *Egészzen bolondot tsináltak belőlünk, A' mondért, süveget elkapkodták tőlünk* (330/1680).

mondhat i (14)

1. Tud mondani. *Verselők! Én rólatok Illy erő't nem ~ok, Bennetek van az* (323/8). **2.** Állíthatja. *Melly kevés Király ~ja Hogy ő illyet visele!* (400/43) **3.** Nevezhet. *De háládatlan-nak, vadnak, kegyetlennek Mondhatlak már mostann, 's mi több, hitetlennek* (176/108). **4.** *Mondhadd:* mondhatod, állíthatod. *Mondhadd hogy kellemes vagy, Mondhadd hogy hívséged nagy: De ne szóljál szerelmekről, Mert nem hallhatlak ezekről* (460/32–3). ~ott (222/36), ~tak (330/969); ~ja (330/1632), ~juk (259/216), ~játok (330/757). — ~nám (454/259), *Mondhatalak volna* (176/106). — *mondhassák* (266/23, 336/39).

Ik: el~, ki~.

mondhatatlan mn (1)

Kimondhatatlan, igen nagy. *Asszonyi rended-nek ~ kára — — — volt ez, ki fekszik a porba* (212/16).

mondhatni Ik: ki~.

mondó Ő: hír~.

mondott in

(3) 1. A már említett. *Fut a' sír halomhoz, és a' ~ fának Árnyékába gyenge tagjai nyugvának* (77/153). 2. Vkihez intézett. *Mellyre félénk tisztelettel Minden berkek rengenek, 'S néked ~ dítérettel ők is visszazengenek* (397a/891). ~ (77/207).

Ik: el~.

mondva in

(1) *Mondva nem kinzó:* de valójában kinzó. *A' Stoicust ~ nem kinzó podágra?* (239/79)

mondván in

(13) 1. Kijelentve. Ezt ~ *le gugyorodik A' Tó első partjára* (114/182). 2. Szavalva. *De ... egy buzditó Versezetet ~ a katonák előtt* (267*/12/4). 3. Áldást ~: megáldva. *Áldást ~ Dáciára Indultam a' lovakon* (357/35). 4. (Idézet bevezetéseként.) *Fel kiált ~: most ezen setét éjjel Két szerető szívet lát gyászos veszéjjel!* (77/185) ~ (77/277, 114/280, 225/123, 317/78, 330/995, 2019), *Mondván* (257/227, 368a/173, 438/45).

Ik: el~, me~.

mongol fn

(1) Mongol ember. *Túl a' Mongol futja salétrom pusztáit* (313/84).

monitum (lat)

(1) Intellem. *Jupiter a' Mandatumot, Az Apai Monitumot, A' Hasáról olvassa* (92/230).

monsieur (fr)

(3) Úr. *Mosszió! Az Úr is csak kan-életet él* (330/1377). *Monsieur* (114/777), *Mosszió* (114/129).

monstrum fn

(1) Szörnyeteg. *És felkeveredvén a' népnek sepreje — Egy sokfejű Monstrum, mellynek még nints feje* (337/32).

Montgolfier fn

(2) Családnév. (Joseph Michel ~ (1740–1810), az első léghajó készítője.) *Felugram e' szárnyas paripa' hátára, Felettek repkedtem Mongolfir' módjára* (330/98). ~ (330/139/1).

montgolfieroztat Ik: fel~.

mony Ő: tik~.

mopsz fn

(2) Mopszli; tömpe orrú, kerek fejű öleb. *A' két Mopszot pedig adja ki Mártának* (330/1566). *Mopszok* (330*/188/14).

mór fn

(1) A középkorban Észak-Afrikát és Spanyolországot meghódító arab nép. *Ide Mórok' vad plántáit A' merész hajós nem gyűjt* (397a/369).

morál fn

(1) Erkölc. *Kinn az Ősz a' Kikelettel, A' Morál a' szép Képzettel Atyafias lántzot von* (415/56).

morális mn

(1) Erkölcös. *De mintha valaki sugdosna fülembe 'S egy morális görtsöt nyújtana kezembe* (239/74).

moraliter (lat)

(1) Erkölcösig. *Eljöttek széleink felé Hóhérdra-banti a' Pokolnak, Hogy minket systematice 'S ~ majd meggyilkolnak* (257/85).

moralizál i

(1) Erkölcsei prédikációt tart. *Mit ~ itt? És mit flektírozik? Philosophus bottal miért dorgálódzik?* (239/93)

mord mn

(25) 1. Komor, mérges, haragos (személy, élőlény, érzelem). *A' ~ indulatok szívében, 's a' megett Mind elterjesztették a' bús fergeteget* (330/901). *A vadak 's Farkasok ülnek szenderve Barlangjába ~ul bömböl a' bús medve* (4/12, 200/14). 2. Mogorva (személy, magatartás). *Bolond az, barátom, a' ki okos mindég! Le kell a ~ képet néha néha tenni* (199/111). *Hogy az a' sok ~ zsugori Veszne mind anyja' kinjába!* (154/15) — *És a' ki lenni kezd, előre rettegjen, A' böltső és sír közt ~on ténferegjen* (454/106). 3. Rosszkedvet keltő, barátságtalan. *Régi víg Kedvem' szép Horizonja Szürkült borzasztó setétségre, Eggy komor Éj ~ gyázzát rá vonja* (138/3). 4. (Időjárás) hideg, borús. *De e' hív beteg szív Mord telet vár* (181/20). *A Virtus nem fél, bár hányja az északi ~ szél* (44/5). *Múlik ~ Egünk' homályja, A' ködök már oszlanak* (163/1). 5. Nem kedvező (szerencse). *Eddig*

bár a' ~ szerentse rád komorann pillantott: Még is víg húrokkal, 's vidám hangra verted a' lantot (162/3).

~ (9/1, 74/16, 172/10, 213/76, 215/28, 239/89, 286/3, 388/5, 413a/258, 427, 424/23), Mord (181/20, 313/118), ~ul (55/20), ~ül (191/20).

mordály fn (1)

Régimódi pisztoly. Rakja körül övét apró ~okkal (330/1959).

mordság fn (1)

Düh. Mind ettől származik vad bika ~a (239/84).

mordul i (1)

Dühös, morgó hangot ad. Már a' legénység is néki dühödt mordult, Egy szóval a' Kastély fenékkal felfordult (330/1733).

more l. mos²

morgás fn (3)

1. Vki dühös mély hangot hallat. Morgásra áll szája, forog benn a' nyelve, Keserű aggsággal van mellye megtelve (330/731). 2. Zuhatag morajló hangja. Egy folyóvíz a' sziklából Vad ~sal omlik le (397a/704). ~ival (460/20).

morgat i (1)

Morgattya a' felhőt: mennydörgést okoz. Morgattya a' felhőt 's eggyiket másikhöz Üti öszve (10/7).

morgó mn (1)

Morajló. Oda pillant a' Nap, a' havak olvadnak, És ~ árvízzé válván leszaladnak (337/198).

morior (lat) (1)

Meghal. Tunc ~ moreris? Neked mégis meg kell halni? (116/cím)

mormog i (1)

A dombok, a berkek ~nak: mindenütt mély döngő hang hallatszik. Megdördül az égnek szomszéd boltozatja, ... Reng a' föld, a dombok, a' berkek ~nak (306/129).

mormogván in (1)

Bömbölve ~: mély böggő hangot hallatva. Futnak a' bikák, ... Némellyek meg bétzammogván Bögnek a' barlangban benn, Mások bömbölve ~ Futnak a' szirtköveken (397a/699).

mormol i (8)

1. Hosszan mormogva mond vmit. Ha negédes dühödtébe egy két versét ~ja (358/8). 2. Mennydörög. Meg borzad a' setét tenger, mivel hallja Melly bús hangon ~ a' rémült ég' alja (202/6, 56/6). 3. A föld ~ belől: földrengés van. A föld ~ belől ' küszködik magával (59/15). 4. <Szél> zúg. No eljöttél valahára Gyászos Tél, ...Ki ~sz szélhahotával, 'S Jégfogad' vitsorgatod (389/115). Mormolnak szelei a' fagyos északnak (197/1, 85/1). ~ (219/10).

mormolás fn (3)

1. Szélzúgás. A nagy Álpesekről a' szelek le szálnak Mellyek ~sal tenger partra álnak (10/12). 2. Morajlás. Tisztábbak 's jobban ujjítnak A' Folyók ~i (297/52). ~a (413a/365).

mormoló mn (2)

1. Zúgó. Mormoló szelei a' hideg északnak A' ház eresére jég csapokat raknak (66/3). 2. Morajló. A' Parton a' kövek között A' ~ Haboknak eltörése: A' Föld, az Ég mindenfelé Szerelmeket leheltt belé (170/24).

mormolva in (2)

1. Dörögve. Az esső már tsorog Ég ~ zorog Tsattog már mindenfelé (32/14). 2. Morajló hangot adva. A Habok ~ verik a' kő szirtot (9/3).

morog i (4)

1. <Kutya> hosszas, mély hangot ad. Az udvari kopók 's agarak ~tak (330/685). 2. Elfojtott hangon elégedetlenül motyog. Mindenik úgy susog és ~ magában El-éltt idejének kelletlen voltában (330/443). 3. <Szél> zúg. Már a szél szagúld előtte A' fák levelin ~ (397a/1058). ~ (392/28).

morogva in (2)

Elégedetlenül mély hangon dörmögve. Így mennek a' három Fúriák ~ (330/925). ~ (413a/738).

morogván in (1)

Dörmögve. Hurjel nem tom mit ~, 'S a' Púdermantelt fel fogván Tükröt fordít Vétzynek (317/243).

- mors** (lat) (1) szép *Halandó Jön ott elő, Mint midőn a' támadandó Nap ~ jó* (294/24).
- Halál. *Musa vetat mori*: a múzsa nemet mond a halálnak, halhatatlanná tesz (53/cím).
- mortuus** (lat) (1) moslék fn (1) Zagyvaság. *Verbőztyhez megyek: ti tán meg nem martok, Kik a' Törvény léből ~ot habartok* (245/48).
- Halott. *Pro animis mortuorum*: az elhunytak lelkéért (92/292).
- morzsa** fn (1) moslemin fn (1) Kevés maradék. *Igazán hogy minden Lyány cseléd ortzátlan, ... Mindég tsak tserfelnek, osztán nyalnak falnak, Morzsáját sem látjuk a' belső asztalnak* (330/1662).
- Morzsalopó** fn (3) mosni in (1) Egérnév. *Báró ~ álla Bosszút a' meg holtakért* (114/798).
- ~n* (114/820), *~hoz* (114/809).
- morzsol** i (1) mosni in (1) *Ik: meg~.*
- ⟨Vízfolyás⟩ koptat. *Ím a' Dombos Tsatorná-
nak szemöldök nyílásából Vízet üt ki, mely le-
bukván a' Hegynek oldalából, Rekedt
tsörgéssel ~ja az aprólék köveket* (413a/123).
- mos¹** i (5) mosogati i (1)
1. ⟨Víz tömeg⟩ vmit érint, nyaldos. *A' mint a' Bosporus Európát ~sa* (190/1, 25/1). 2. ⟨Vér⟩ bemocskol. *Ártatlan véreid kezeimet ~sák* (77/192). 3. Csilllog. *A vízen mosogó [nap] sugárok magokat ~sák* (10/4).
- Mossa* (337/210).
- Ik:** *el~, le~, meg~.*
- mos²** (lat) (1) mosolygás fn (9)
- Szokás. *De meg is adom a bérít More Jesuitarum* (92/168).
- mosatván Ik:** *meg~.*
- Moschee** (ném) (1) mosolygásfringia fn (1)
- Mecset. *'S tsak bé tolongjanak hozzád a' Moschéba* (190/73).
- mosdik** i (1) mosolygó mn (37)
- ⟨Vízben⟩ ázik. *Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le ... a' zöld füzek azokban Kényjek szerint mosdanak* (397a/712).
- mosdott** mn (2) 1. ⟨Személy⟩ aki mosolyog. *Érzi ezt hív Dafnisával A' ~ Lidia* (164/24). 2. Mosolyt kifejező ⟨testrész⟩. *Egy pár szép ~ Ajak Mindég szép 's édes ugyan* (156/6). *Híjjába vidámok a' ~ szemek* (215/34). 3. Virulás színében mutatkozó. *Nylj ki nyájasonn ~ Rózsa bimbó nyíl-kí már* (249/1, 448/1). *Ekkor víg nevetésünkkel A' ~ tavasz szebben, Pompásabban, díszesebben Emelte víg ortzáját fel* (148/34).
4. Derűt árasztó. *'S szemed' kerületében Május' ~ Napja jó* (182/4). *Idvez légy, szép Haj-*
- Ik:** *meg~.*
- mosdva** in (1)
- ⟨Nap⟩ fényesen ragyogva. *Haj, Istenek! Melly*

nal! Ragyogtasd fáklyádat, Vig egünkön mutasd ~ ortzádat (203/30). **5.** Vkinek kedvező, vkit kegyesen néző. *Az ég angyali képedre Olly ~n pillantott* (307/76). **6.** Vmit árasztó. *Rózsát ~ ajaka, Hószín mellye márvány nyaka, Ah, miként el ragadtak!* (134/52, 447/52) **7.** Ragyogó. *Hogy az a' nyájasabb nap Jőjjön valahára, Melyben süssön a' vig Nap' Mosolygó sugára* (220/8). ~ (128/38, 134/2, 249/16, 298/11, 330/168, 511, 1873, 388/2, 14, 391/7, 397a/9, 120, 297, 424/38, 447/2), *Mosolygó* (177/31, 330/197, 375/18, 397a/942), *mosojgó* (10/3, 28/13, 81/30), *Mosojgó* (71/11, 77/43), ~ra (220/15).

mosolyodik i (1)

Mosolyogni kezd. *Le sütöd szemérmes Szemeid' mellettem, Pirúlsz — mosolyodol óh érzesz érettem* (143/52).

Ik: el~.

mosolyog i (29)

1. Csukott v. félig nyílt száját derűs érzélem kifejezésére széthúzza. *Ah, Lilla! A' te orczád Illyen gödört csinál ám, Mikor reám mosolygasz* (346/6). **2.** <Az arcnak vmely része> folyamatosan mosolyt fejez ki. *Parányi szája mindég Mosolyog* (185/152). **3.** Ílymódon néz vkire, vmire. *Vigyázz! Ha a hízelkedő Rád ~* (364/2). **4.** Közömbösen v. fölényesen fogad vmit. *Te, ki hideg vérrel nézsz a' szeretsére, 'S szeliden mosolygasz az irigy mérgére* (267/2). **5.** Az egészség, a derű színében mutatkozik. *Mosolyognak a' virágok* (350/15). *Melly kellemes vidék ~ előttem* (306/81). *Nyugszik már a' Nap! 's vidámabb fénnyel ~ az Ég* (174/19). **6.** Vmi ~: szépnnek mutatkozik. *Őszve szorúlt vékonyába A' viganó ~* (169/40). **7.** *Az öröm ~: minden derűt áraszt vhol. A' Grátziák itt heverték; Az öröm itt ~, E' mesterkészetlen kertek' Útjain tsend tébolyog* (397a/954).

~ (313/55, 379/24, 397a/404, 452/43), *Mosolyog* (200/6, 373/186, 397a/104), *mosojog* (74/15), *Mosojog* (4/6, 83/10), ~sz (368a/160), ~nak (454/415), *Mosolyognak* (330/254, 397a/1130), *mosolyganak* (321/18), *mosolyga* (330/2019, 443/64), *Mosolygott* (341/13), ~tak (225/74); *mosojgátok* (245/2).

Ik: alá~, ki~, le~.

mosolyogva in (13)

1. Vidáman, derűsen. *Ámor ~ nézi Vitéz tettem, Győzedelmi nótát danolván mellettem* (238/83). **2.** Kedvezően, kedvezve. *Bár szemét Rád a' sors ~ nyissa* (191/1, 55/1). **3.** Biztatóan. *Ha ő [a szerencse] ~ ketseget tégedet: Szedd komor rántzokra stóikus képedet* (191/49). **4.** Megnyugodva. *Lefolytak éltém' napjai: ~ halok meg?* (454/432) **5.** *Csillagok mosolyogva égnék: fényesen csillognak. A' testvér tsillagok ~ égnék* (454/46). ~ (193/41, 203/10, 259/180, 450/39, 455/34), *mosojogva* (72/24, 81/10).

mosolyogván in (4)

Derűsen tekintve. *'S Ámor ~ szelíd nézésedből* (196/53, 380/51).

~ (89/5, 330/1383).

mosott in (1)

Elárasztott. *Vesd hozzá még ... A' Folyó vizeket, 's tőllök ~ régi falakat* (413a/681).

most hsz (363)

1. A beszélés idejében, a jelenben. *Sőt talán ~ éppen maga írogat olly verseket* (111/37). **2.** Mostanában. *Mi az oka hogy ~ a' dolgoz Céresnek Munkásokat széljel zsibongva keresnek?* (69/1) **3.** Ekkor, akkor. *No ~ megfordultak igazán a' Pálok! Melylyet, hogy nem tudtam, valóba sajnálók: Most tehát már egyéb módot nem találok, Hanem tsak, hogy innen hazúl gratulálok* (325/1). **4.** Azonnal, tüstént. *Együk ~ már munkánk bérét, Igyuk saját testünk vérét* (389/94). *Te jőjj ~, gyenge szellet!* (441/11)

Ö: már~.

mostan hsz (16)

Most, a beszélés idejében. *Nézd! — a' füvek' lütskos harmatja, Nézd, még ~ sem száradt fel* (130/22). *Mostan kedves színed' tám utólszor látom* (63/27).

~ (78/21, 253/1, 257/166, 272/18, 337/368, 413/1, 413a/801, 454/693), *Mostan* (114/331, 368*/24/18), ~n (67/29, 176/108), *Mostann* (45/14, 432/33).

mostanában hsz (4)

1. Most. *Ím én azért jöttem ide ~ Hogy tudjam, ki van még, 's ki nints már pártában* (330/409). **2.** A mostani időkben, napjainkban.

Te kivált, oh Césár, kiről nem tudjuk mostanába, Hogy az istenek közt melyik tanátsnak a' sorába Fogsz, jövődöbe íródni (413a/27). ~ (439*/219/5), mostanába (413/31).

mostani mn

(7)

1. A most meglevő, élő. Örvezd a' Magyar Haza, hogy a' ~ Eskuláp' Fiait hallja Magyar hangon szóllani (124/1). **2.** Jelenlegi, időszerrű. Azért tud másoknak jövődöt, ~ Állapottok felől szerentsét mondani (26/43). Ez jóllehet tsinos, 's módija ~, Még sem merne reá a' tzinke szállani (254/37). ~ (61/39, 73/9, 337/99, 357/55).

mostanság hsz

(3)

1. Mostanában. Indultam, mert úgy képzettem Már ~ magamat Hogy már a' jó földre tettem Jó földön nőtt lábamat (357/38). **2.** Most, a mostani időpontban. Elmondanám — de — de még ~ titok, Kedves Magyarjaim, a' ti fátumitok (306/151). ~ (446/18).

mostoha fn/mn

(17)

I. fn 1. Mostohaanya. Katóm! Katóm! Ki sem jöhetsz Te tán soha, Úgy bétsukott az a guta Vén Mostoha (333/20). **2.** Szülőföld. 'S Itália, melly mint irigy ~m Most jó szemet se tett rám (171/7). **3.** Fa, amelybe más csemetét oltanak. Mellyeket a' kert' gazdája Kökényfába oltabe; És ~it tsudálja Már most a' vad tsemete (397a/451). ~k (413a/650), ~ja (454/274), ~nak (454/196). **II. mn 1.** Rideg, rosszindulatú. Ne légy a' nagyobb elmékhez ~, Kiket bé nem fog a' halandóság moha (126/71). **2.** Rossz. Édes anya a' természet, A' bujaság ~, Ez leg többször elenyészett, Az nem változik soha (205/62, 16/62). **3.** Terméketlen. Elsőben a' durva földet és ~ dombokat ... Tövis bokrok borítják el (413a/704). ~ (30/12, 41/10, 81/8, 162/6, 212/25, 213/54), Mostoha (128/4).

mostohaanya fn

(1)

Fa, amelybe idegen csemetét oltottak. Az egyikbe tsemetékkal nevendék ültetést ejt, A' másikkba, ha megnőnek, sorjába elplántálja Hogy az ültetvény mostoha annyát is így ki állja (413a/799).

mostohás mn

(1)

Rosszindulatú. Le hasadoztak már a' fekete vásznak, Mellyeket a' fényes világosság előtt A' hajdani idők' ~ keze szőtt (203/8).

mosszió l. monsieur**mot (fr)**

(2)

Szó. Bon mot: aranyköpés, szellemeskedő mondás. Majd a' Bécsinálttak hozzák a' tréfákat, A' vittzet, a' bon-mot, az anekdotákat (330/326). ~ (330*/147/2).

motorálhat i

(1)

Motozhat, kaparászhat. Hol bátran ~nék Patyolat czombja táján (169/89).

Motsáry fn

(1)

Családnév. Mélt. Botsári ~ Erzsébet Asszony-ság, a Mélt Cons Úrnak Hitvese (368*/31/19).

mozdít i

(2)

Irányít. Dudolgtatván fogja paraszt esztekéjét Hol tsára hol hajsza ~tya szökéjét (11/12). ~otta (330/1192).

mozdíthatatlan mn

(1)

Megdönthetetlen. 'S megmondja népének, hogy ~ Az a' trónus, mellyet véd a' Halhatatlan (337/297).

Ik: meg~.

mozdíttatik Ik: elő~.**mozdul i**

(3)

Mozogni kezd. Nem mozdul semmije, tsak a' bokkrétája (256/22, 82/24). mozdul (169/42).

Ik: ki~, meg~.

mozdulás fn

(3)

1. Mozgás. Bátorsággal tellyes két szeme' forgása, Természeti vitézt mutat mozdulása (330/266). **2.** Mozdulat. Édes nyugalom jegyzé pillantásit, Felséges szelidség minden mozdulásit (225/64). Mozdulásaival (239/18).

mozgás fn

(4)

1. Testmozgás. Azt a' nemes ~t nem próbáljátok é, Melly tsupán a' hadra termett Magyaroké? (267/223) **2.** A világegyetemben végbemenő változás és folyamat. Ábrahámnak nagy jószágú Istene! A' te benned bízó szívnek mindene! Kitől vagyon minden ~, lehellet

Légy kegyelmes Hadnagy kis Néped mellett (225/3). **3.** *Szellő ~a:* gyenge szél. *A' lassú vizek zúgási, A' híves szellők ~i, Hogy édesdeden rnigathassák Egymás között vetélkednek* (123/68).
~át (169/155).

Mózes fn

(3)

Személynév. (Ószövetségi próféta.) *Ez jött le, 's olly' szent fény omlott ortzájáról, Mint Mózesnek, mikor lejöve Sináról* (225/70).
Mó'ses' (225/60), *Mózsest* (225/118).

mozgat i

(5)

1. Odahat, hogy vmi mozogjon. *A' Tziprus a' Hóld' Fénnyénél Árnyékát mutatja. Eggy Sirból kitántorgott Szél Bádjattan ~ja* (128/16).
2. Mozgásban tart. *Tsupán a' muzsika hangok Mozgatták az üveg táblát 's a' firhangot* (330/892). **3.** Vmire irányít. *Híveim! Mit versengetek? — Tsak Laurát imádjátok. Lebegjete Gyönyörűség' Szárnyain, ' az Örök Hüség' Pontjára mozgassátok* (134/144, 447/138).
~tyák (10/14).

Ik: meg~.

mozgatóván in

(1)

Mozgásban tartva. *Tsak a' Magyar tántz az, melly ... mérsékelve ~ bennünket, Frissíti elménket, testünket, vérünket* (330/577).

mozgó mn

(2)

1. Helyét változtató. *Egy szóval, nints állat, mellyben tűz nem érzik: Sőt ezt a' nem-mozgó plánták is mind érzik* (330/1922). **2.** *Mozgó sár:* ember. *'S mikor a' ~ sárt az égig emelem, Az isteni lángot egy porba' nem lelem* (454/9).

mozog i

(5)

Helyét folyamatosan változtatja. *Kivagy, miért vagy, hol lakol? És kinek Szavára mozgasz? ~* (169/48), *mozgok* (454/61), *mozganak* (313/19). — *~jon* (454/660).

mozogni in

(1)

Mozgásban lenni. *Alhatnám is, de nem is, Mozogni kén nekem is* (389/70).

mozsár fn

(2)

Rövid csövű, nagy ürméretű löveg. *Velek a' sok Társzekerek, Sokféle rendű fegyverek, Puskák, ágyuk, ~ok* (114/356).
mozsarat (114/467).

mucor fn

(1)

Gombaféleség. *Nemi neve Linnénél Mucor, és tartozik a' Gombák' rendéber* (330*/200/29).

Muhamed fn

(2)

Személynév. *A roppant Templomok, nézd, miként kérkednek Nevével a' benne lakó ~nek* (190/32, 25/8).

múl Ik: felül~.

mulandó mn/fn

(6)

I. mn Olyan, ami idővel elmúlik. *Itt a' szent árnyékban, ah! Szép képzetek, Múlandó társaim, hadd legyenek veletek* (90/10). *A' jó szerentse múlandó* (401/6).

múlandó (148/70, 397a/84), *Múlandó* (213/66).

II. fn Halandó ember. *Hadd zengjem Osszián' Lantján Hérosba szállt Lelkedet, Melly a' múlandók' Sphaeráján már fellyül emelkedett* (405/16).

Ik: el~.

mulandóság fn

(2)

Elmúlás, pusztulás, halál. *Óh halandó, bizony szembe kötve játtzol, Mivel magad előtt embernek láttzol, Múlandóságodat így meg nem foghatod, Mellynek igazságát kézzel tapogattod* (209/25). *Ti múlandóság' birtokának Setétes völgyei* (424/5).

múlás Ik: el~, ki~.

mulaszt Ik: el~.

mulat i

(30)

1. Kellemesen, jól érzi magát, kellemesen tölti idejét vkik társaságában. *De a' ki másokkal örvendezve mulat Firúl fira szálljon benne az indulat, Hogy unokái is mondassák, ha meg hólt: Az én jámbor apám víg szívű ember vólt* (266/21, 336/37). *De ma már nagyobb örömmel Múlatnak ők Tokajban* (343/10). **2.** Időzik, tartózkodik vhol. *Továbbá, ha ama Költő jó kedvébe, A' ki most itt mulat ebb' a' Vármegyébe, Leírná a' Dámák mellett tett hartzomat* (330/1556). **3.** Mulattat, gyönyörködtet. *Hol van a' Magyar Hazának vetve boldog Édene, Mellybe mulat, mellybe ébreszt víg Örömnék Istene* (161/6). *De ez minden részét rendre meg mutatja, 'S Társát sok gyönyörű dolgokkal mulatja* (126/28). **4.** *Mulatja*

magát: szórakozik. *Thaliának kebelében ülvén magát mulatja A füredi hegy tetőiben az Ek-hót hangoztatja* (111/39).

mulat (327/34, 454/526), *mulatok* (91/2, 99/22, 100/6, 110/34), *Múlatok* (88/7), *mú-latsz* (305/22), *Múlattok* (188/121), *múlatnak* (110/30, 330/295), *múlatának* (330/642, 1667), *múlatott* (170/27, 197/46), *múlattatok* (133/4); *múlattya* (128/36), *Múlatják* (330/342). — *múlassunk* (438/51), *múlassatok* (150/35, 53), *mulassanak* (314/54); *Múlassa* (231/76).

Ik: el~.

mulatás fn (3)

1. Időzés, tartózkodás. *Van a' hegyen egy kis szőlőm és szilvásom, Itt esik ilyenkor leg szebb mulatásom* (199/36). **2.** Szórakozás. *A test még egy másik mulatást kívánna* (197/44).

mulatásunk (123/11).

mulathat i (4)

Szórakozhat. *Örömmel mulatok, Mikor mulathatok. Ha hallik a' Víg muzsika Én is majd eljáróm* (99/23).

mulathatok (7/6), *Múlathatnak* (278/20). — *Múlathatná* (413a/1107).

mulathatni in (1)

Időzhetni. *Szép Mellyén nem mulathatni, Mondtam volna, elhervadtok, Mondtam volna elfonnyadtok* (150/37).

mulatni in (7)

1. Időzni, tartózkodni. *A' szerentsét, 's virtust egy helyen mulatni Illy szép egyezéssel nem könnyen láthatni* (78/1). **2.** Szórakozni. *Mennél jobb így mulatni, A' kantsókat forgatni, Míg fel ázik a' bél!* (154/33)

mulatni (114/995, 238*/143/10, 330/698); *múlatnom* (184/6, 423/6).

mulató mn (5)

1. Tartózkodó. *Itt a' Najádok közt lesz mulató helyem, Meg nyugtat a' káka 's vízi petreselyem* (219/71). **2.** Szórakozó. *Ekkép' ezer öröm és kiáltás között A' mulató sereg Kaposba költözött* (330/282).

mulató (239/7, 54, 330*/141/1).

mulatozik i (4)

1. Huzamosabb ideig kellemesen tölti az időt.

Ah, fő java Éltémnek Hol mulatozol te? (145/18) **2.** Vmi vhol jelen van. *Barátság 's szerelem közöttök mulatozik, A' vígság' Zászlója alatt alkudozik* (330/339).

mulatozik (13/29), *mulatozol* (420/10).

mulatozni in (5)

Szórakozni. *Azért jövök közetek Tehát, szelíd halandók! (Kiknél tudom szokott ő Gyakorta mulatozni)* (185/35).

~ (239/2), *mulatozni* (239/58, 69, 229).

mulatozó mn (2)

1. Szórakozást kedvelő. *Oththon nyájas, tsínos, víg, lebotsátkozó, Jó rendet szerető, elmés, mulatozó* (454/792). **2.** A halál ~ helye: a halál vadászterülete. *Mert nem tsak a' hartzok vérengző mezeje A' kegyetlen halál ~ helye* (209/56).

mulatság fn (18)

1. Kellemes időtöltés, szórakozás. *Ahol az ártatlan ~' berkében Játzinkoszorúkat fűztél a' Tempében* (267/11). *Jer, kit mérges gondok rágnak, Jer a' zöld Tempére, Ez ártatlan mulatságnak Ébresztő helyére* (93/3). **2.** Kedvvel végzett foglalatosság. *Mindég ugrál [a madár], tsevegve zeng Szabad társaságba, Mérték nélkül örvend, kereng E' víg mulatságba* (142/12). **3.** Zenés, táncos társas szórakozás. *Úzik már a' Farsangot! Bor, Muzsika, Tántz, Mulatság* (133/2). **4.** Vki ~ára: szórakoztatására. *És a' mások' mulatságára Magának vers-koporsót fon* (426/39).

mulatság (197/41, 43, 79), *mulatság'* (237/10, 447/36), *mulattság* (1/7), *Mulattságot* (111/18), *mulatságokat* (245/6, 330*/136/2), *mulatságait* (238*/144/4), *mulatságnak* (110/3), *mulattságnak* (162/15), *Mulatságtól* (99/28).

mulatta fn (2)

1. *Mulattába:* saját maga szórakoztatására. *Ámor ~ba Egy sisak aljába Nefejejtset ültetett* (98/1). **2.** *Vki ~ra:* vki szórakoztatására. *Mint mikor a' Külső Printzek' ~ra Udvari szánkázást tsapat Pétervárra* (330/103).

mulattat i (4)

1. Szórakoztat vkit. *Mulattat é olyan mis más gyülekezet, Mellyet oda tántz, bor, 's nem barátság vezet?* (197/53) **2.** Vmi jókedvre derít

vkít. *A meg értt búzák gazdag feje Múlattatták szíveinket, Jádtzottatták szemeinket A' Természetnek sok színei* (123/40).

múlattatja (123/16), *múlattatta* (330/654).

mulattatás fn

(1)

Szórakoztatás. *Ha jelenlétemben nem elég vagyok az ő múlattatásokra: kirepül lelkem testemnek gyarló kalitkájából* (368*/24/12).

mulattatván in

(1)

Szórakoztatva. *Még a' lóhátról is játszik a' Dámákkal, Múlattatván őket sok elmés tréfákkal* (330/144).

mulatva in

(1)

Időt töltve. *Más hadd gyötörje a' fejét Töltvén bolond esztendejét; Éljük rövid napunkkal Múlatva víg igyunkkal* (166/16).

mulatván in

(3)

1. Időt töltve. *Meg lehet hogy nem mulatván sem Eylerrel sem Kanttal Csalja unalmas órát azzal a kedves lanttal* (111/29). 2. Mulattatva. *Nekem inkább olly bokréta Árnyékozza képmemet, Mellyet nyer a' víg Poéta Mulatván a' szép nemet* (424/36).

~ (221/5).

múlik i

(7)

1. Szűnőfélben van; szűnik. *Múlik mord Egünk' homályja, A' ködök már oszlanak* (163/1). 2. <Idő(egység)> halad, telik. *'S most ah szegény fejem Hónapokis múlnak Mégis vártt Öröömim elő nem fordulnak* (176/61). 3. Kevésbe, kicsibe múlik: majdnem megtörténik. *Már az elmém is tompúla; És csak — csak kevésbe mûla, Hogy fejembe nem lövök* (322/38). *Kitsibe múlt, hogy a' sort meg nem bontották* (239/162).

Múlik (287/11), — *Múljatok* (184/35, 423/35).

Ik: *el~, felül~, ki~.*

múljon fn

(2)

<Vmi megszűnését elrendelő szó.> *Isten! Hát csak azért formálsz Illy Remeket, Azért árasztasz rá minden szépségeket, Hogy egy Légyenszódat elrontó Múljonnal Minden grátziákat eltörölj azonnal?* (421/35, 127/35)

múlni in

(1)

Megszűnni. *De hogy Öttsének heve Múlni kezd, immár láttya* (92/179).

Ik: *el~, ki~.*

múló mn

(4)

1. Megszűnőben levő. *A' ~ setétség' ellankadásával Sárgúlt már a' hajnal első világával* (225/41). 2. Eltűnő, véget érő. *Hát már élted nállam tsak egy muló álom?* (77/264) ~ (454/218), *Muló* (68/4).

Ik: *felül~.*

múlólag hsz

(2)

1. *Múlólag való:* rövid életű <gomba>. *Némellyiknek eggyes szára van, némellyiknek ágashogas, hata tartós, kilente ~való* (330*/200/29). 2. *Múlólag szín:* mulékony színű. *Kerek Hajnal sugároddal Küllözd meg a' fél eget, 'S ~szín sáfrányoddal Szegd bé a' kék felleget* (456/3).

múlt mn/fn

(5)

I. mn 1. Ami elmúlt, ami megtörtént. *Most pedig közétek jöttem olyan véggel, Hogy felváltam a' ~t lármát békességgel* (330/1934).

2. A mostani időpontot megelőző. *A' többit a' Virágtöltsérek Fel szívták a' ~ Napokban* (130/30).

~t (288/62, 397a/932).

II. fn Az elmúlt idő. *Félre haszontalan Kétségek! — im általragyogván Czenki Napunk a homály' csoportján, A' ~t' 's jövendő' Pólusit is süti* (418/105).

Ik: *el~.*

múlta fn

(1)

Elmúlása. *Mert tudós pennája feste Néki olyan érdemet, Mellyet a' Százak' leeste 'S múltta porba nem temet* (163/20).

Ik: *el~ ki~.*

múlva nu

(3)

A jelzett idő elteltével. *Mert egy két pertz ~ mindjárt a' mennyei Karoknak hallattak édes Concertjei* (330/1861).

~ (349/23), *mulva* (111/117).

múlván Ik: el~.

Mummon fn

(1)

Családnév. (? Jénai professzor.) *A' hol Luidorért oktatgatván ~ El húzza pénzetek a' Deuts[ch]landi Mammon* (233/63).

mundér l. mondér, mundur

mundliszt fn

(1)

Mundmehl, azaz lángliszt, finom, fehér búza-

liszt. *Szebb hasadásnak kell lenni A' Kis-Asszony alfélén, Mint a' tiszta ~ból sült Piros zsemlye tetején* (169/75).

mundur fn

(1) Mundér, egyenruha. *Ezek sok dámának 's Úrnak Selymét el rágván, Mundúrnak És zászlónak el vivék* (114/362).

munka fn

(73) 1. Az embernek — szükségletei kielégítésére irányuló — tudatos célszerű tevékenysége. 'S mikor nyavalyák közt henyél a' negédes: Néki a' ~ közt éte, álma édes (198/68). Fűszersámot ételére A' ~ hint, mellyett győz (397a/498). 2. Vmire fordított erő kifejtés; ten-nivaló, feladat. Gyönyörű ~ ez, ha szinte lutskos is, Örömmel nyúl ehhez a' paszamántos is (199/67). De van még edgy másik szorgos ~ is a' Szöllőben (413a/944). 3. Tervszerű tevékenység eredménye; mű. Minden ~k között azok a' Szótárok Melylyeknek szélessen ki terjed határok (126/1). Distichonokban van a' ~ öntve (267*/12/7). 4. Aminek az elkészítésén vki dolgozik. És most, hogy ~mat folytatni megszűnöm, Tsak hibám szomorít és nem feltett bűnöm (454/673). 5. Életmű. Köszönjük, Boldogultt! Példátlan Munkádat, Mellyel fényesbbíteni akarád hazádat (442/1). 6. Munkába vesz: felhasznál. Az ő Megőrzésére minden Fortélyait Munkába vette (170/7). 7. A méhek tevékenysége. Mennyi sok ~val, És időjártával Gyűjthettek eggy kis mézet! (274/7, 135/43) — Munkájok'' édes terhével Honynyokba bészállának (397a/1001). ~ (26/45, 83/15, 198/42, 330*/149/3, 413a/535, 960), Munka (413a/138), ~' (389/52), ~m (452/69), Munkád (413a/752), ~ja (245/49, 413a/948, 1071, 421/26), ~nk (389/94), ~tok (413/11), ~jok (8/11), ~i (413a/991), Munkáid' (123/8), ~t (126/41, 258/68, 330/988, 413a/300, 586, 679, 984, 1027, 460/179), Munkát (368a/92, 397a/192), ~mat (330/877), ~dat (143/8, 397a/549), ~ját (86/38, 198/40), ~it (231/199), Munkának (397/3), ~mnak (330/22), ~ba (16/2, 205/2, 330/975, 348/32, 413a/227), Munkába (171/10), ~mba (239/152), ~ban (397a/465), ~iba' (454/583), ~dban (454/244), ~idban

(405/12), ~iban (201/76), ~iból (397/1), ~ra (330/887, 413a/283, 576), Munkára (442*/221/5), ~nkra (389/60), ~jára (231/470), ~ira (72/30), ~hoz (310/47, 330/1222), ~jához (413a/59).

munkál i

(4) 1. Dolgozik, munkálkodik. A' régi Magyarság is eleget itt 's ett, Még is a' ki ~t a' köldussá nem lett (248/14). 2. Vminek a megvalósításában segít. Vitéz lángotokat jobbra fordítsátok 'S a' Békesség édes hasznát ~játok (313/138). ~ (287/28); Munkálja (185/106).

Ik: meg~.

munkálkodik i

(1) Vminek érdekében fáradozik. Hazádnak munkálkodj, és ember-társadnak (202/122).

munkálni Ik: meg~.

munkálódik i

(1) Vminek érdekében fáradozik. Tsak számodra munkálódunk, Érted élünk és aggódunk (389/107).

munkált in

(1) Kidolgozott. A' Vizek a' szegény Emberekre nézve Tőlök ~ fákkal el vagynak pétézve (200/74).

munkás fn/mn

(18)

I. fn Mezőgazdasági munkát végző ember. 'S a' ~ kenyerét, sajtját elő veszi: Délbe, estve, mindég jó ízűen eszi (198/61). Habzik a' szőlőhegy a' ~' vérétől (337/68).

~ (198/46), Munkások (200/82), Munkásokat (69/2), ~nak (307/7), ~hoz (413/53, 413a/49).

II. mn 1. Dolgos, szorgalmas, munkálkodó (személy, méh). Óh! Ha a' magvát magáért Szórná a' ~ paraszt, Óh, ha fáradván boráért; Maga is inná meg azt (397a/182). Csupán csak a' ~ méhetskék zsibognak, Szélylyel az illatos rétek között dongnak (380/13, 196/13, 84/13). 2. Az ilyen személyhez, tartozó, rá jellemző. Rhédey! Ha ~ elméd kinyúgodott: Halld meg egy Poéta rólad mit álmodott (452/9). 3. Gondoskodni meg nem szűnő. Ki ítélni mersz... Majmolván a' ~ Mindenhatóságot (454/60).

~ (313/107, 341/42, 413a/11), Munkás (390/3).

Muraköz fn (1)
Helynév. *Értem a' ~t, ahol teremnek a' kereskedésben Insulaner név alatt menő igen betses borok* (418*/173/6).

muselin l. muszlin

muskotály fn (2)
1. Kellemes illatú és zamatú szőlőből sajtolt bor. *Illatozzon másnak az édes ~: Mit ér? Ha annak is a' vége ispotály* (219/37). 2. Ehhez hasonló ízű és hatású. *Szemetek tűz légyen, rózsza ajakotok, Hulló-hó kebletek, ~ tsókotok* (330/2032).

muskotályízű mn (1)
A muskotálybor ízéhez hasonló. *Pirúljon muskatály-ízű csókkal* (173/20).

must fn (6)
1. A szőlő kisajtolt, még nem erjedő édes leve. *'S míg a' zúgó léhón le felé foly a' must, Az alatt a' hordó mellett isznak víg tust* (199/59, 87/39). 2. Murci, erjedő must. *Még ~ korába is a' bor víggá tészén* (199/69). ~nak (413a/302), ~ba (413a/531), ~jával (87/38).

mustméz fn (1)
Édes must. *Még is sok hordókat töltnek meg ~zel* (199/58).

mustos mn (3)
1. *Mustos kád*: taposókád. *Itt van a' víg szüret, 's ~ kádja körül A' szüretelőknék víg táborra örül* (199/43, 87/23). 2. *Mustos kólíka*: musttól keletkezett gyomorgörcs és ürülék. *Sok ~ kólíka sok hasrágás sálva Venia a' tőkék mellé van plántálva* (87/47).

mustra fn (2)
1. Mintakép, példakép. *Él még érdemidnek egy tudós Atyafi, Ki midőn, a' Görög 's Római Nagyokat Leirván, ~nkká tsinálja azokat* (442/12). 2. Szemle. *Ezért tették fel jutalmul a' játtzóknak ~ján* (413a/926).

muszka fn (1)
Orosz. *És te Pál, a' Muszkák' rettenetes Tzárja, Ki előtt térdepel két világ' Tatárja* (337/171).

Muszkaföld fn (1)
Oroszország. *A' Don vagy Tanais Európa és Asia közt a' Muszka földön foly* (267*/20/1).

muszlim l. moslemin

muszlin fn (1)
Finom áttetsző kelme. *Én hozom az ifjú rózsát bíbor színbe, És a' liliumot tiszta muselinbe* (330/1926).

muszlinhab fn (1)
Muszlinból készült hullámszó, lengő női ruhaféleség. *Pest palotáji között a' népnek tengere zúgbúg Hempelyeg, és muselin habokat tol az újpiatz' öblén* (400/71).

mutat i (53)
1. Vki irányítja a figyelmet az ujjával. *Mind néked köszönöm hogy a' Mellettem lemenők újja reám ~* (328/22). 2. Vmire ráirányítja a figyelmet. *Ah, szép szűzek, mit ~ok! Melly édesen ragad most el A' született rózsza reggel* (148/1). *Flóra a' kertjébe viszi őtet, egy Virágot ~ néki* (330*/202/6). 3. Láthatóvá tesz. *Minden nap megjelen A' nagy szemérmű szűz apátza, 's néked Magát ~ja meztelen* (377/20). *Így beszéli a' Katona A' kegyetlen Hartzokat, A Had utánn így ~ja A' sok forradásokat* (208/83). *Ah de az Angyal el tűnik Nem ~ja Ortzáját* (269/26). 4. (Tényállást, állapotot, tulajdonságot) jelez, kifejez. *Égek, 's égésimet ortzámon ~om; De az orvoslásra őtet nem hajthatom* (196/45, 380/43). *Durva tekintettel szemeit forgattya tüzesen Ördögi ábrázattya ~ vad tigrisi képet* (36/2). *És ha igazságot ~nak a' Borok, Úgy tehetnek törvényt Contrák 's Seniorok* (233/11). 5. Tanúsít, igazol vmit. *Ha már a' borostyánt, mint a' szó ~ja, Minden ditső lélek borosan aratja* (219/47). 6. Viszoz. *Ha hát megszorúlunk ti is mutassátok Azt a' jót, a' mellyel mi voltunk hozzátok* (337/417). 7. Kedvet ~vmihez: szívesen teszi. *De van ezüstje arannya, A' mellybe ha marcolhatnék, Hozzá jobb kedvet ~nék* (339/12). ~ (82/33, 233/13, 330/262, 266), ~nak (255/22, 306/4, 451/22), ~ott (217/138, 225/47, 330/1364), ~tak (231/122), ~tanak (428/48); ~ja (128/14, 137/5, 208/85, 218/5, 256/4, 258/12, 259/409, 309/103, 330/147), Mutatja (114/164, 256/10), mutatya (82/6), Mutattya (82/12), mütattya (216/26), ~ják (176/78, 330/351), Mutatják (306/53, 397a/1024), ~ta (170/11, 330/1865), ~ták (237/

114), fogja mutatni (185/194). — ~na (162/26). — *mutasd* (81/30, 203/30, 454/765), *Mutasd* (126/69), *mutassa* (212/10).

Ik: be~, elő~, ki~, meg~.

mutathat Ik: meg~.

mutatni in

(3)

1. *Tud ~ vmit:* van neki. *Tsak* hogy már Maecenást tudna ~ Hazánk (42/10). 2. Láttatni. Ez a' Trompöz ... Csali-ruha ..., a' mellyet Kebeleikre az olyan Dámak tesznek, a' kiknek nints ott mit ~ (330*/140/3). ~ (330*/140/4).

mutató in

(3)

Vmit jelző, vmire utaló. *Fájdalmat ~ színe* homlokodnak *Adjon Theátrumot* bús indulatodnak (212/7). *Mennyegzőt ~ Innepi lárma é?* Vagy más boldog öröm' zengedezése az? (432/65) ~ (214/5).

Ö: út~.

mutatófa fn

(1)

Útjelző tábla. *Síma kezeiddel szívünket ne ragadd A ~ fától e' dísz meg ne tagadd* (61/28).

mutatván in

(1)

Jelezve. *Törlitek kétfelé perge bajusztokat, Magyarúl ~ magyar haragtokat* (267/126).

Ik: ki~.

mutogat i

(6)

1. Ismételten, egymás után megmutat vkit, vmit. *Míg tartott gyermekségemnek tizen két esztendeje, Fonnyadt bimbót ~ott tövisse közt vesszeje* (162/104). 2. *Mutogatja magát:* a maga pompájában mutatkozik. *Mutogattya magát a' pompás természet* (1/1). ~ja (397a/379), *mutogattya* (8/3, 10/2, 86/33).

Ik: meg~.

mutogatni in

(2)

Királyságot ~ vkin: felsőbbiséget éreztetni vkivel. *Rajtok királyságot ~ akar A' veres bársonyba kevélykedő bakar* (199/9, 87/9).

mutogatván in

(1)

Ujjal ismételten vkire mutatva. *'S miként néhány tsalfa ifjú sok agg-lantot Ujjal ~ nagyokat kuttzantott* (330/486).

múzeum fn

(1)

Művészi alkotások gyűjtésével, kiállításával

stb. foglalkozó intézmény. *Magam jártas voltam mind Márs táborába, Mind pedig Minerva bõlts Museumába* (213/108).

muzulmán fn

(3)

Mohamedán, muszlim. *Tsúf* magyarázatot tsinál a' Koránból, *Hogy rabot tégyen a' buzgó Muzulmán* (337/236).

Muzulmánnya (190/34), *Musulmánnya* (25/12).

múzsza fn

(166)

1. A művészetek és a tudományok kilenc istennőjének egyike. *Múzsza! Meg szűnt a' Diéta: Szűnni kell már néked is. Tán ha a' Magyar Poéta Nyér jutalmat, — nyersz te is* (262/1). *Múzsza! 's Múzsáknak szerelme Kótyogós Butellia! ... Töltsd be lelkem' Spiritussal, Hadd harsogjam Enniussal A' Vitézek' Fegyverit* (317/22). 2. Maga a költő. *De erőtlén Múzsza! Halkal beszélj erről A' főbb Poétákhoz méltó Nagy emberről* (337/387).

Múzsza (188/117, 251/cím, 257/149, 165, 209, 217, 209, 225, 260/29, 284/4, 397a/277, 423/29, 428/122), *Muzsa* (432*/205/1), *Musa* (53/cím, 184/29), *Múzsák* (110/11, 188/88, 120, 127, 134, 138, 150, 168, 172, 174, 219/66, 221/3, 255/5, 259/184, 334/29, 336/5, 340/22, 343/6, 428/173, 450/45, 451/5), *musák* (3/13), *Musák* (7/10, 11/3, 54/21, 58/20, 70/1, 14, 116/3, 313/71), *Músák* (7/11, 15, 67/3, 91/9, 313/51, 358/25), *Mus'ák* (88/3), *Mús'ák* (342/3), *Muzák* (245/1), *Múzák* (245/4, 28), ~k' (219/44), *Musák'* (111/113), *Múzsák'* (243/10), *Múzsám* (111/99, 137/3, 162/51, 59, 190/7, 9, 19, 27, 219/76, 235/11, 27, 35, 253/1, 12, 267/7, 306/229, 330/60, 337/375, 340/30, 400/9, 45, 405/31, 440/1, 3, 450/34, 49), *Músám* (25/41, 67/6, 111/1, 47, 162/1), *Musám* (25/29, 75/2, 77/24, 184/27), *Muzsám'* (197/84), *Múzsám'* (423/27), *Mu'sám* (111/27), *Musád* (122/1), ~ja (216/115), *Múzsája* (106/18, 216/51, 235/27, 257/8, 16, 45, 136, 397a/145), *Múzsánk'* (188/116), *Múzsái* (225/23, 382/8), *Musát* (122/2), *Múzsákat* (343/4, 451/10), *Musákat* (13/36), *Múzsámat* (114/8), *Muzsámat* (267/239), *Músámat* (67/8), *Múzsádat* (398/3), *Múzsáját* (253/25), *Mú'sáidat* (113/4), ~kat

(255/10, 413a/1115), *Múzsának* (255/cím), *Múzsáknak* (110/38, 114/592, 334/1, 336/50, 368*/23/5, 415/31, 424/37, 439/34), *Múzsáknak* (313/100), *Múzáknak* (245/34), *musáknak* (3/16), *Musáknak* (13/31), *Mú'sáknak* (128/37), *Mu'sáknak* (457/1), *Músájának* (128/7), *Múzsáinak* (161/11, 220/33, 415/45), *Múzsákban* (330/18), *Múzsára* (235/12), *Múzsához* (262/cím, 440/cím, 451/cím), *Múzsákhoz* (188/120, 413a/1030), *Múzsájihoz* (190/28), *Músájihoz* (25/42), *Múzsától* (238*/143/2), *~któl* (219/53), *Múzsáktól* (245/cím), *músákkal* (213/109), *Músákkal* (35/4), *Musákkal* (81/19), *Múzsámmal* (254/36), *Musámmal* (61/38), *Múzsáddal* (203/19, 235/35), *Múzsáival* (188/80).

múzsácska fn (1)

A költő. *Nemes Lélek! Légyen szabad Múzsátskámnak szállani. Sokszor tud egy kis halandó halhatatlanítani* (405/13).

múzsaleány fn (1)

A szerény költő. *Nagyságtok' élő Érdemi mind nagyok, De én csak egy kis Múzsaleány vagyok: És így talám homályosítnám Majd ha nagy Érdemitek' nagyítnám* (251/6).

muzsika fn (20)

1. Zene. *Sokszor torrá válik a' víg lakadalom, 'S a' ~t ketté vágja a' siralom* (330/58). **2.** Hangszer. *Ím a' Toponári Zsidók békerülnek, És ~jokkal helyekre leülnek* (330/312). *Rá rándítja Izsák pengő ~ját, 'S a' Palatinusnak elkezdí nótáját* (330/567). **3.** A hangszert megszólaltató zenész. *A' Vendégek erre Éljent kiáltanak, A' Muzsikák pedig öröm-tust rántanak* (330/364). **4.** Nem zenei hang. *Ez az értelemnek hangos músikája, A' szelíd nyájasság mulató hárfája* (239/53).

~ (99/25, 110/16, 330/504), *Muzsika* (133/2, 259*/205/2, 330/179), *Musika* (259*/205/6), *~t* (197/35), *musikát* (85/35), *musikáját* (42/1), *~nak* (306/237, 330/1040), *~ban* (330*/204/6), *~ra* (330/1050), *Muzsikával* (225/12).

Ö: hadi~.

muzsikahang fn (1)

Zeneszó. *Tsendesség vólt: tsupán a' muzsika hangok Mozgatták az üveg táblát 's a' firhangot* (330/891).

muzsikál i (1)

Zenél. *Orpheus musikál* (465/25).

muzsikáló mn (1)

Zenélő. *A' ~ Szépség* (375/cím).

muzsikaszerszám fn (1)

Hangszer. *Míg a' Toponári Azsáfok szép számmal Múlatják az asztalt muzsika-szerszámmal* (330/342).

muzsikaszó fn (2)

Zeneszó. *Orsolyát béhitta, 's a' ~nál Elűnt a' három vén az oldalajtónál* (330/923).

~val (93/6).

muzsikusz fn (1)

Zenész. *A' Toponári Zsidók nevezetes Muzsikuskok Toponár nevű mezővárosában Somogy Vármegyének* (330*/146/1).

mű fn (12)

1. Alkotó tevékenység terméke. *Hányszor mutatta meg az emberek' szíve, Hogy ő a' jóltéví Mennyeiek' míve* (313/22). **2.** Művészi, tudományos munka eredménye. *Maradj tehát festő penzel minden mázza Mert e' néked minden ~ved meg alázza* (64/26). **3.** A természet alkotása. *Hah! E' szépség' ritka mívét Prédára kell tartanom* (443/73). **4.** Munka. *Lám melly boldogító a' Vallás' érzése! ... Hányszor vigasztalja ez a' Néger' szívét, Mikor már nem bírja eltsigázó mívét* (454/436). *mív* (257/174), *mívem* (443/149), *míve* (431/20, 454/327), *mívei* (330/268), *Mívedet* (421/37), *mívedet* (127/37), *mívben* (421/31).

műhely fn (4)

1. Kisipari munka végzésére való helyiség. *Elhallgat ~e a' mesterembernek* (337/69). **2.** Vminek a helye. *Csak a kevély ember dühösködő mejje Ezer vad indulat lángoló műhejje* (453/104).

~ébe (457/3), *műhejjebe* (26/6).

műlátó mn (1)

Vmilyen alkotást értékelő; műbíró. *Egy estve a' vidám mű látó Istenek Vatsorára az ő házához mentenek* (26/3).

művel i (8)

1. <Földet> növénytermesztésre alkalmassá tesz. *Betsüld a nagy mezőket 'S kitsit mívelj* (413a/961). **2.** Cselekszik, tesz. *Majd megle-*

sem e' rejtekben A' kis ártatlanokat, Mit mivelnek jó kedvekben (397a/731). **3.** Fejleszt, képez. *Hány jó ész lett vaddá, Hogy nem mivelték?* (334/15) — *Az deli Ifjúság Olly mint egy szép Virág Természetébe: Mezei és paraszt Ha nem miveli azt Ámor kertjébe* (155/11).

mivelsz (127/33); *mivelik* (413/68). — *mivelnék* (415/13), *mivelve* (231/186).

Ik: ki~.

művelés fn

(3)

1. Földművelés. *Eddig a' Szántó földeknek mivelését dallottam* (413a/524). **2.** Gondozás. *Ellenben az olaj fáknak nem kell semmi mivelés* (413a/968). *mivelését* (413a/560).

művelhet i

(1)

⟨Földet⟩ növénytermesztésre alkalmassá tehet. *Hogy a' szántó vető földet mivelhessen* (54/13).

művelni in

(2)

1. ⟨Földet⟩ növénytermesztésre alkalmassá tenni. *Szükség a Földnek magános tsinnyát is megesmernem, Hol miként szokták mivelni, mi hol terem, és mi nem* (413a/62). **2.** Gondozni.

A' takarékos méheket melly gonddal kell ~ (413a/3)

művelő **Ö:** föld~.

művelt mn

(2)

1. Bevetett ⟨föld⟩. *Ha pedig nagyobb kedved van ... tenyészteni ... ~ földet elemésztő ketskéket* (413a/724). **2.** Fejlett. *Nézd el bár a' világ' szélin mivelt tartományokat, Az Arabs keletső házáat 's a' festett Gelónokat* (413a/636).

Ik: kimivelt.

műveltet i

(1)

Gondoztat. *Mert el nézhetik Uraink, Tőlök Pindusi halmaink Nem igen miveltetnek* (114/1021).

műveltetni in

(1)

Gondoztatni. *Úgy van, munkát vár mindenik, sorjába kell ültetni 'S hogy szelíd legyen, temérdek költséggel miveltetni* (413a/587).

műves fn

(2)

Földműves. *Ti is, kik a' Mezőt, 's mivest megáldjátok Faunok, és Driadok énekem hallyátok!* (413/13)

~ (413a/184).

Ö: föld~.

myrtus l. **mirtusz**

N

N.¹ l. Nice

N.² l. nemes, nemzetes

nablum fn (1)

Tíz húru hangszer. *Gyöngyösinek Nablumára Apolló' dült Oltárára Sőt minden Múzsák' szavára* (243/8).

nád fn (11)

1. Hengeres szárú, magas pázsittűféle vízínövény. *Az ezüst tsergetegek' táját A' gyenge ~ béprémezi* (379/20). **2.** A növény levágott szára. *Ott látszik ama' kapu megett Egy ház, melyet ~dal önnön maga szegett* (189/6). **3.** Nádas. *Én mondtam, s a ~ból felelt rá az Ek-hó: Itt van a Legatus* (228/19). **4.** Nádpáripa. *Már a' ~at elvettem, Mellyen véled hajdani Gyermeckorunkban szerettem Fel 's alá lo-vaglani* (401/8).

~ (397a/312), ~ak (397a/926), ~at (233/67), ~akat (413a/962), ~ból (259*/205/3), Nádon (397a/670), ~dal (397a/43).

nádas mn/fn (3)

I. mn 1. Náddal fedett. *'S ott a' téli estvék hosszas únalmában Magánosságomnak ~ haj-lékában Olvasnám vak sorsát az emberi faj-nak* (452/20). **2.** Nádas bokor: nádas terület. *Őtet a szerelem a' ~ bokornak Hellyén is készteté maradni bátornak* (77/155).

II. fn Nádas terület. *És fut mint maga a' part, Mint a' ~ok, az halász' Elsuhanó ladikától* (403/21).

Nádasdi fn (3)

Családnév. **1.** (Gróf Nádasdi Ferenc, horvát bán.) *Eleget szól a' hír több illy hazafiról; Ki-vált a' pálmát nyertt vitéz Nádasdyról* (267/186). **2.** (Nádasdi Sárközi Istvánné.) *T. N. N. ~ Sárközi Istvánné, született Chernelházi Cher-*

nel Eszter Asszonyinak tiszteletére (308/cím). ~ (267*/18/1).

Nadel ném (2)

Tű. *A ~ német szó, magyarul tűt térszen* (330*/177/4). *nádel* (330/1235).

nádlepte mn (1)

Náddal fedett. *'S hagyj engem' szabadon Dá-cia' pallagán Elnémülva zokognom A' Nád-lepte fedél alatt* (432/16).

nádor fn (6)

A rendi Magyarországon a király után a legmagasabb közjogi méltóság viselője. *Alvinczy lesz feje e' nemes tábornak, Mint fősegédje a' felséges Nádornak* (267/198).

Nádor (259/9, 491, 267*/19/1), *Nádorja* (337/359), *Nádornak* (267*/19/5).

nádorispán fn (8)

Nádor. *Kik beszédén ott valának, Méreggel el telének, 'S mindjárt a' Nádor Ispánnak Illy je-lentést tevének* (114/289).

Nádorispán (267*/19/1), *Nádorispány* (259/260, 341), *Nádorispánja* (259/336), *Nádorispányja* (337/329), *Nádorispányunk'* (393/2), *Nádorispányjának* (337/362).

nádorispánné fn (1)

A nádorispán felesége. *De talám néki sem lesz kissebbségére, Hogy Nádorispánné lett itt az ő vére* (337/366).

nádperém fn (1)

Nádszegély, nádprém. *Márvány Templomot építék zöld mezőbe A' víz mellett, ahol a' nagy Mintzius lassan kereng És tsavargó partya körül a' gyenge ~ leng* (413a/1119).

nadrág fn (20)

A két lábszárat külön-külön beborító ruhada-

rab. *Angliai veress ~ fénylik rajta Mutattya hogy ő is véres Magyar fajta* (82/11). *Perpatvart, há'sártosságot. Még kemény tsatákkal ám, — 'S egy arany süjtás ~ot Énekel kis trombitám* (317/3).

~ (114/957, 256/9, 317/46, 241, 330/1116), ~' (317/55), *Nadrág* (114/960), *Nadrág'* (317/12, 64), ~unk (114/164), ~ot (317/182), ~át (330/273, 1688), *Nadrágjokat* (114/381), *Nadrág-nak* (317/68), ~ba (330/1672), ~ába (330/1324), ~ért (317/36).

nadrágos mn

(1)

Nadrágot viselő. *Ettől a' bakkantos ruhába öltözött pajzán Múzsától úgy őrizkedjen, kérem, mint azon ifjaktól, azoktól az elmés veres ~ Stutzerektől, a' kik szüntelen a' Kis Asszonykának ő rajtok való győzedelmeit pengetik szájakonn* (238/4).

nadrágtalan mn

(1)

Nadrág nélküli. *Rohan a' Felkentnek vérivel ázott Frantzia nép — Páris' ~ asszonyi népe* (253/40).

nadrágvivő fn

(1)

Nadrágvivő. *Antal! Ím mindjárt Pozsonyból A' Nadrág-vivő ki ér, Tsalfa lévén egy Asszonyból Vétzy könnyen tsűfot vér* (317/135).

nadrágzseb fn

(1)

Nadrágon levő zseb. *'S egy hatalmas Isten-asszon, Hogy minden bajt el szakasszon, A' nadrágzsebből ki szállt* (317/210).

nádsíp fn

(1)

Nád szárából készített síp. *Esmeretlen hevertél még a Sexta domb alljába A Nagy erdőn az alaton Mogyorók árnyékába Míg a Hir a Totzó partján túl nem vitte nevedet Hol tsikorgó nád sípodon kinzottad énekedet* (111/54).

nádszál fn

(1)

A nád föld feletti szára. *Mit ér hogy előtte görbülnek térdei Ha a' nád szálak is képp kiáltanak Hogy Midásnak számár fülei láttzanak* (60/29).

Nádudvar fn

(2)

Helynév. (Település Hajdú-Bihar megyében.) *Vigy el engem, ha tovább nem legalább ~ra* (358/14).
~ig (358/36).

nagy mn/hsz/fn

(596)

I. mn 1. Terjedelmes, jókora helyet elfoglaló. *Tudod e' világban minden ~ test forog, Tsekély mind az, a' mi nyugszik, vagy tántorog* (191/33). *Sok völgyek a' ~ bércezig dagadtak* (288/34). *Te szép babér Tsemete Nőjj ~ra* (153/2). **2.** Számos egyedből álló. *Már a' ~ sereg is a' tsata piartztot Magának foglalván, elkezd'te a' hartztot* (330/1269). *A' Balena, legnagyobb neme a' Czethalaknak* (330*/22/1). **3.** A szokottnál, a kívánnál több (pénz). *Egy szőke tinónak sokszor ~ az ára A' kedves Europa meg tréfálására* (76/7). **4.** Az évek számát tekintve előrehaladott (kor). *Majd talám ~ korra érvén A' parányi Rózsi is 'S Rózsa Színével megérvén Gyenge elmétskéje is* (249/69). **5.** A szokottnál erősebben nyilvánuló (tulajdonság, magatartás). *Nagy bátorsággal mindig fojtattya az uttyát* (35/2). *Gyakran a' legnagyobb erők le roskadnak* (204/7). **6.** Fontos, jelentős, nevezetes. *Nagy kérdés, a' melyet ha mélyen vizsgálók, Még több mélyiségeknek mélyére találok* (454/3). *Királyi várba feljövétek Hogy a' Magyar nevet naggyá tegyétek!* (259/38). **7.** Jelentős, kimagasló tehetségű (személyiség). *Sírnak a' Músák maga sírva szoll óh A' ~ Apolló* (116/4). *Gondold meg tsak mi vagy még Te ama Laurust kötözött Nagy Poëták, a ~ Horváth ~ barátai között* (111/50). **8.** (Nagy kezdetűvel) állandó jelzőként egyes kiemelkedő uralkodók neve előtt. *Utánnad harmadik ama' Nagy Lajos volt, A' kinek nevére minden nép meghajolt* (337/315). **9.** Kítűnő, kiváló (tulajdonságokkal rendelkező). *Illy érzések között múlt ki az üldözött Szokrates kesergő tanítványi között, Kinek ~ lelke volt és tiszta erköltse* (454/727). **10.** (Fokozó jelzőként, minősítést tartalmazó fn előtt.) *Egy ~ Bölts már szinte a' sírba költözött* (454/580). **11.** Nagyobbik: két nagy közül a nagyobb. *Nyakok egy srófot téssen, Tsillagzik a' tsont hátakon, 'S a' két ~ lábokon Egy egy Guillotin vagon* (114/992).

II. hsz (Határozószó mellett fokozó értelemben:) igen, nagyon. *Földhöz tsapja ~ mérgesen Singes háló süvegét* (114/555). *Nisus a' híg levegőbe kóvályog ~ magossan* (413/410).

III. fn 1. Felnőtt személy. *Az Éristől titkon húzott muzsikára Tódult a' Dámáknak ~jok és aprajok* (330/1501). **2.** Kiemelkedő, jelentős személy, nagy ember. *Eljöttek hát, óh, Haza' Nagyjai! Ditső Személyek!* (188/96) — *Úgy mind halált, mind más veszélyt 's kárt Melly a' legnagyobbaknak is árt, Bátor lélekkel nevetnék* (451/35). **3.** Vminek a ~ja: nagyobbik része. *A' tsatának ~ja és ki menetele* (114/839). *S bár sok vetni való magot vigyázva készítenek, Gyenge tűzön meg párolják: még is elredvesedik Ha tsak minden esztendőbe a' ~át meg nem szedik* (413a/211). **4.** (Állandósult szókapcsolatokban.) *Nagyra van vki vmivel: túl büszke vki vmire. Mért vagynak olly ~ra a' Gavallér névvel Ha úgy bémotskolják azt a' szilvalévvél* (330/1111). — *Nagyra vágyik: hírnévre törekszik. Mit vágyasz ~obbra? Egyaránt beveszi A' kegyes föld a' szegényt És a' királyt is* (410/32). **5.** *Nagyot:* (Az igével kifejezett cselekvés nagyfokú voltának kifejezésére:) egy alkalommal erős mértékben, kiadósan. *Nagyot kurjant: Jubilate! Bőriből majd ki szalad* (114/189). *Az ágyúk meg-terhelt méhe ~ot dördül, Belőle a' halál egy Bombin ki-gördül* (260/21). **Ó:** had~.

nagyanya fn (2)
Vmelyik szülő anyja. *Szerelmes unokám, Jövel nagy anyádnak meg ölelésére* (215/146). *Nagy-Annyának* (310/54).

nagyapa fn (1)
Vmelyik szülő apja. *Azt a' magyar szívhez illő kardot mind rakjátok le, Mellyet hajdan ~tok ellenségnyakra fene* (259/513).

nagyasszony fn (1)
Úrnő. *Tisztelem a' Nagy Asszonytis* (238/18).

nagyatya fn (1)
Nagyapa. *Egy Fa, melly alatt nagyattya Három ember' idejét Általélte, takargatja Hűs árnyékkal lakhelyét* (397a/289).

Nagybajom fn (6)
Helynév. (Somogy megyei település.) *Ez a' Nagy Bajom Somognak közepén esik, sok Urak lakják, kivált lakták ez előtt* (330*/137/8).
Nagy Bajom (330*/137/10, 330*/188/11),

Nagy-Bajomba (330/38), *Nagy Bajomban* (314/cím), *NagyBajomban* (314/43).

nagybecsű mn (1)
Tisztelt, szeretett. *Nem hagylak el ó! Tsemegék Isteninél nagy betsű Rodia'* (413a/624).

Nagyerdő fn (1)
Helynév. (Debreceni erdő.) *Esmeretlen hevertél még a Sexta domb alljába A Nagy erdőn az alaton Mogyorók árnyékába Míg a Hír a Totzó partján túl nem vitte nevedet* (111/52).

nagyít i (5)
Szavaival nagyobbaknak tüntet fel vmit. *Ebbe' azt kérde? Mi jó? Nincsen írva Serio; Melly hibámat vékonyítja, 's A' mi benne jó, ~ja* (114/4).
~juk (188/103), *Nagyítják* (453/180). — ~nám (251/8). — ~suk (259/586).

nagyítani in (1)
A valóságosnál nagyobbaknak mutatni, láttatni vmit. *Illyen az Ámor tüze is, Kicsinyt csillog, kicsinyt ég ő, Míg a féltés bús szele is Lángját nagyítani el nem jó* (460/114).

nagyítóüveg fn (1)
Vmi vizsgálathoz használt nyeles nagyító-lencse. *A' mellyet [penészt] jó nagyító üvegen szemlélni kibeszélhetetlen gyönyörűség* (330*/200/23).

nagyja-apraja fn (1)
A megnevezettek mindegyike. *Mind rátódula már kívánsi vágyással A' Dámáknak nagyja, apraja rakással Oporra* (330/1478).

Nagykákai fn (1)
Családnév. *Azomba gróf Nagy Kákai Be lép a' Palotába* (114/399).

Nagykörös fn (2)
Helynév. (Pest megyei település.) *Áldjon meg az Isten, Szerelmes Testvérem! Nagy Körösön lakó Fényes Ersébetem* (222/89).
Nagy Körös (222/23).

nagylelkű mn (10)
1. Nemes, emelkedett gondolkodású, megbocsátó. *Szánakozó szívből ő néktek ajánlta egészen Józsefet, a' példás, ~ hertzei ifjat* (258/85). **2.** Önzetlenül, bőkezűen adakozó. *Csáki! Egyik híve jó Fejedelmünknek, Nagylelkű támassza dülő nemzetünknek* (306/226). **3.** Bá-

tor, rettenthetetlen, hősiesség. *Nagylelkű Magyarim! Kikben még lángol a' hűség, Lángol az azt fedező régi vitézi erő* (259/431).
~ (259/499, 517, 267/23, 35), *nagy lelkű* (450/24), *Nagylelkű* (259/469, 290/11).

nagylelkűség fn (1)

Bátorság, hősiesség. *Magyarok' Királya! Még a' ~ Él magyarjaidban, él benne a' hűség* (337/157).

nagyméltóságú mn (4)

Magas rangú személyek címe. *Tzélozás van a' N. M. Gróf Széchényi Ferentz Ő Excell. által fundáltatott Nemzeti Könyvtárra* (418/176/5).
N. Mélt. (330*/155/3, 330*/188/2, 439/cím).

Nagymihály fn (1)

Családnév. ~ *egy Kösziklába Ott a' kortsma' ajtajába Orrtörést is szenvedett* (317/173).

nagyobbacska mn (1)

Egy kicsivel nagyobb. *Az egyik hatalmas Felség: Mosszió ölyv a' neve; A' másik még nagyobbatska, A' neve Madam de Matska* (114/130).

nagyobbítás fn (1)

Növelés, bővítés. *Te csak birodalmad' ~ára, Ez minden trónusnak siet rontására* (337/229).

nagyobbító lk: meg~.

nagyon hsz (52)

1. Nagymértékben, erősen. *Uram! sokakkal kérkedel, Igen ~ ditsekedel* (114/152). *Nézd sarkantyú által e' katona alatt Szép pelly paripája milyen ~ szalatt* (29/2). *Te ne hallgass semmi okos tanácsára oly ~* (413a/854). *Ha jól emlékszem, Benkő Úr valahol ilyen formát akar az élénk szóval kitenni. Nagyon helyesen* (330*/204/10). **2.** Pontosan, jól. *Én elmondom mit álmodtam: emlékezem rá ~* (314/3). **3.** Határozottan. *Én ugyan állítani ~ merészelem, Hogy régibb út a' hit, mint sem az értelem* (454/383).

~ (9/8, 85/11, 114/135, 200, 197/11, 210/31, 239/239, 278/31, 310/6, 13, 50, 330/174, 719, 726, 1452, 1695, 1755, 1961, 330*/137/4, 330*/173/3, 330*/197/2, 333/48, 358/53, 374/10, 377/32, 379/90, 382/17, 389/32, 63, 397a/737, 407/1, 413a/344, 715, 919, 454/

138, 340, 839, 879, 456/8), ~n (41/3, 149/24, 150/2, 170/3, 176/104, 219/88, 333/43).

nagyravágyás fn (3)

Hatalom, dicsőség, rang utáni mohó vágy. *Ő a' kegyelmes Isten, És ő az a' ki mellett A' büszke Nagyravágyás Rezzenti tarka szárnyát* (319/18).

Nagyra vágyás (155/44), *nagyra vágyásnak* (213/47).

nagyravágyó fn (1)

Hatalom, dicsőség, rang után mohón vágyó személy. *A ~t kérkedő hiszemmel A' láрма közzé kergeted* (305/35).

nagyraváló mn (1)

Jelentős személlyé fejlődő. *Mindég „vitézek' Nemzete” volt nevünk: E' két örökség jegyzi ki még ma is — Rettenthetetlen Szív 's Serénység' — Nagyraváló fíjait Lehelnek* (418/76).

nagyrészt hsz (1)

Nagyrészt, rendszerint. *És nagy részt amit nyáron szerzett, télen azzal él* (413a/307).

nagysád fn (1)

⟨Magasabb társadalmi osztályú nő megszólításaként.⟩ *Én-is itt a' Hegy tövében, Hol nem igen meredek; Nagysádnak magam nevében Apró violát szedek* (118/91).

nagyság fn (15)

1. Térbeli kiterjedés, térfogat, méret, arány. *Te ki esmérni tudsz sok ezer dolgokat, Azoknak formáját, számát, ~okat* (454/56). *Talám kérde, milyen legyen a' gödrök ~a is?* (413a/822) — *Amott az oltári Bika Clitumnus szent vizével Megmosatván, gyakran megyen temérdek ~ába Roma triumfusi előtt Istenek templomába* (413a/670). **2.** Kiemelkedő tehetség, kiválóság által elért megbecsülés, rang. *De a' Nagy Karakter nem tart olyan nagyon, Mert a' bűnön nemes szíve felyűl vagy; 'S világos elméje nem koldúl ~ot Egyre járván a' nagy 's az apró világot* (382/19). **3.** ⟨Nagyságos című személy megszólítása, ill. megnevezése:⟩ ~od, ~tok, ~uk. *Én bővölködöm versekben; Nagyságod pedig ezekben Mindég nemes kedvét lel* (415/20). *Még is hogy ezzel tisztelet tegyek, Nagyságtok' áldott Szárnya alá megyek* (251/30). *Rekesszük mindnyájunkat Nagyságok' kegyes szívébe* (188/166).

Nagyságod' (415/16, 43, 52), *Nagyságtok'* (188/168, 251/5), *Nagyságodnak* (415/1), *Nagyságtoknak* (188/175), *Nagyságodon* (415/60).

Ö: ő~.

nagyságos mn (142)

1. Előkelő, nemes származású. *Majd a Halál mindent sírhalomba temet, Nem nézvéen sem kintset, sem ~ nemet* (193/6). *Éljetek Nagyságos Rendek, Boldogítsatok bennünket* (259/9). **2.** Rendkívül nagy, hatalmas. *Mert ha felszámáljuk ~ tetteit, Századnak mondhatjuk minden esztendeit* (259/215). **3.** Kiváló, tekintélyes. *Ilyen vitézt mutat a' Magyar gyermeke Ez a' szép természet ~ remeke* (82/34). *Magyar fejedelmink' Nagyságos Gyermeke, Lelkestől testestől a' Virtus' remeke* (452/1).

nagyságú mn (3)

1. Vmilyen méretű. *Láttam még iszonyú ~ köveket, Tíz ember is alig bírná fel ezeket* (237/107). **2.** Első nagyságú csillagok: első nagyságrendű csillagok. *Tetteik gyémántra vagynak metszve, 's magok Fénylenek mint első ~ tsillagok* (259/358). ~ (163/114/2).

Nagyvárad mn (2)

Helynév. <A romániai Bihar megye székhelye.> *Kinek volt hazája Nagy Várad, a' Sebes Kőrös partja tája* (209/86). *Nagy-Várad* (454/cím).

nagyvilág fn (11)

1. Sok (külföldi) ország együttvéve. *Az Ota-hajta, vagyis Némelly Oskoláink Hazánkban a' Nagy-világtól beszígetelve, (isolírozva)* (244/cím). **2.** Előkelő körök. *Szép kis Ifjasszonyság, még fiatal nagyon, A' Nagy-Világ ötöt galántul nevelte* (330/175). *A' részeg nagy világ fárasztó Bált csinál* (200/84). *nagy világ* (197/41, 305/31), *Nagyvilág'* (396/6), *nagy Világ* (280/17), *nagy világnak* (197/82), *nagy-világban* (330/1983), *Nagy-Világban* (330/126), *Nagyvilággal* (308/2).

najád fn (1)

Sellő, vízi tündér. *Itt a' Najádok közt lesz mulató helyem, Meg nyugtat a' káka 's vízi petreselyem* (219/71).

nála hsz (84)

1. Azon a helyen ahol a jelzett személy van, tartózkodik, a környezetében. *Nálam jó vatso-rád lejéend, Fabullom, Egy két napra, ha meg segít az Isten* (140/1). *A' búk 's gondok Nálam nem lakhatnak* (99/21). **2.** (Csak tsz-ban). Azon a helyen, ahol a jelzett személy lakik, ahova való. *Nállunk a' Kutyaáknak tíz nevei vagynak* (60/26). *Nálunk búza ám a' kenyér, a' bor sem olly kotyofitty, Mint Csökölbe* (326/27). **3.** A jelzett személynél magánál hordva. *Eggy pár pisztoly vala ~, Azt meg töltvén el süté* (114/667). *Van nállam egy igen régi Könyv* (231/23). **4.** A szóban forgó személy számára: előtte. *Mit nyájaskodsz? bánat 's akarod magadat Kedveltetni; nállam nem éred tzelodat* (7/2). *Hadd találhassa meg hív szeretetedet, Melly kedvessé tette nállam személyedet* (209/106). *Ezért kedves munka a' tapasztás ~ Mert néki is első lélet e tsínálta* (26/45). **5.** A szóban forgó személy birtokában. *Eredj, de maradjon nálad e' felelet* (209/121). *Óh, mért vesztettedél? Nálad volt az erő: mért nem segítettél?* (337/26). **6.** A szóban forgó személyhez, dologhoz viszonyítva, hasonlítva: mint ő vagy az. *Nálok gyengébbek nem voltak A' Rózsa' harmatjai* (134/95). *Nem szántad egy ~d hívebb szívnek búját?* (268/71) — *Nem zengene a' cseréken Vigabb madár ~mnál* (375/32). **7.** <Nélkül nu mellett.> *Nálam nélkül: nélkülüm; ~d nélkül: nélkülüd; nállatok nélkül: nélkülütek; Nálam nélkül minden dolgok kietlenek* (330/1930). *Mert tetszik ~d nélküli Az Erdő, Mező, Halom* (208/45). *Hadjatok hát békét nekem oh bánatok Mert nállatok nélkül mással mulathatok* (7/6).

Ö: tenálad, ő~, minálunk.

Nánási fn (4)

Családnév. **1.** ~ Erzsébeth e' világra hozta (217/55). **2.** *Még karjai Eskütt ~ Mártonnak 'S véle Toronyai Susannának vonnak* (217/113). **3.** *Itt áll még mellettem egy pár Atyámfia, Itt ~ Sára, vele Kós Mária* (217/118). ~ (217/121).

Nándorfejérvár fn (3)

Helynév. <Belgrad magyar neve.> *De én a' ~*

nevét örömetst ettől húznám (267*/19/2).
~át (267*/19/8), ~ának (267*/19/7).

Nanét fn**(1)**

Becenév. <Az Anna név becéző alakja.> És te, ~! Töllem szívességgel vedd el, Ha munkámnak betset szerzek szép neveddel (330/21).

Náni fn**(3)**

Becenév. <Az Anna név becéző alakja.> Pörölt a' kis Náni az öreg Marissal (330/688).
~ (317/142, 330/1752).

Nánika fn**(1)**

Becenév. <Az Anna Náni becenevének kicsinyítőképzős alakja.> Nézze tsak a' Tens úr, millyen ez a' mente, ~ a' Stiertzel ni hogy öszvekenete (330/1674).

nap fn**(342)**

1. Bolygórendszerünk hőt és fényt sugárzó égiteste. *Fel állott már a' ~ a' Dél hév pontjára Egyenessen omlik le felé sűgára* (84/1). *A' ~ a' felhők közt magát tsillogtattya* (56/1). **2.** Napfény, napsütés. *Sűveg vagy on a fejébe Búsan sűt a ~ szemébe* (112/32). *Vázsony' szent Omladékában A' Napra heveredém* (428/102). *Oszolj széllyel, kis sehyem köd, tisz-túl fel, Ne fogd el Napomat, kis Felle-getske!* (137/22) **3.** Éjfél-től éjfélig számított időegység. *Lám tsak egy rövid ~ mennyit el veszteget Ma tsak nyoltz száz forint jött bé a' Cassába* (6/22). *Negyven ~ig nevetek s Fársángolok Véletek* (133/56). **4.** Vmely nevezetes, fontos esemény miatt emlékezetes időegység. *Ferentz neve ~jára hamarjába készítettett versek* (67/cím). *Az Igazság Napja tündöklök ragyogva* (222/13). **5.** A 24 órás időegység eseményei mint vkinek az élményei. *Víg ~im! Elveszte-tek, Nem múlatok véletek* (100/5). *Mert az ég akár derül, Akár felhőbe merül Jó ~unk lesz itt ma* (154/7). **6.** Reggel és este közötti időszak, amíg a nap le nem nyugszik. *A' rövid ~ 's hosszú éj* (43/cím). *A' mező kisűltt, A' zengő liget kietlen, A' Nap éjre dűlt* (427/ 60). **7.** Élet, élettartam. *De ímé aggságban emésztém ~jaim', Az idővel együtt terjednek kinjaim* (330/789). *Fényes Napod' lenyugvását mért siratod?* (299/111) **8.** (Ragtalan hat-ként). A napok egyikén; napon. *Egy ~ a' hódító véget vetett néki S ma tsak bús pusztákra rognak*

omladéki (313/29). *Tán ez ~ a' szeretettel Kőltson hűségre kelünk* (331/45). **9.** Napjába: naponta, minden nap. *De a' kít még is meg keres ~jába A' legszorosb órába is 'S ájulás nélkül bűzölget magába A' legfinnyásabb Dáma is* (377/5).

~ (3/3, 38/2, 56/1, 65, 75/1, 77/109, 83/12, 84/16, 24, 86/1, 4, 31, 111/9, 12, 114/1009, 162/38, 186/26, 196/1, 37, 198/1, 4, 31, 202/61, 65, 209/37, 210/34, 215/3, 132, 220/5, 225/84, 255/26, 287/64, 299/115, 306/144, 307/31, 317/195, 330/513, 331/37, 337/140, 338/33, 377/18, 380/35, 405/5, 410/15, 413a/290, 447, 861, 1036, 453/91, 454/151, 157, 200), *Nap* (67/9, 123/36, 63, 130/23, 161/15, 174/19, 189/24, 196/89, 203/36, 231/45, 102, 176, 244/6, 288/15, 80, 294/24, 302/8, 306/116, 327/14, 331/6, 337/197, 373/154, 185, 380/1, 16, 87, 390/26, 30, 34, 397a/69, 569, 642, 1063, 402/1, 405/23, 26, 412/11, 413a/105, 295, 319, 409, 442, 446, 467, 417/19, 428/21, 446/20, 451/26), *nap'* (148/26, 52, 196/16, 24, 198/52, 202/1, 267/106, 309/127, 397a/489, 413a/260, 454/483), *Nap'* (134/103, 164/14, 220/7, 216/8, 298/8, 307/95, 380/24, 390/cím, 397a/137, 415/23, 36, 447/103), ~*ok* (162/39, 267/205, 288/89, 391/25, 413a/877), *Napok* (133/8, 12, 143/59), *Napok'* (338/51), *Napom* (138/4, 143/60, 286/4, 305/87), ~*od* (81/24, 203/24, 454/747), ~*ja* (203/14, 266/cím, 28, 310/16, 23, 314/45, 336/48, 389/4, 454/732, 457/15), *Napja* (81/14, 182/4, 270/2), *Napunk* (418/104), ~*jaim* (304/63, 357/14, 392/72, 396/2, 435/63, 449/6), *Napjaim* (206/1), ~*jaim'* (454/701), ~*jaid* (67/30, 209/32), ~*jai* (247/2, 279/17, 307/90, 397a/474, 389/2, 453/63, 454/432), *Napjai* (305/66), ~*jaink* (305/70), ~*jaik* (310/72, 454/140), ~*ot* (8/9, 16/50, 77/106, 87/20, 165/5, 199/20, 205/50, 225/75, 268/89, 282/34, 307/111, 308/49, 340/23, 336/25, 397a/1112, 405/34, 410/15, 413a/220, 401, 454/517), *Napot* (417/8, 425/18, 453/98, 460/9), ~*okat* (211/60, 266/50, 267/231, 397a/84, 405/19), *Napokat* (222/42, 245/5, 336/81), ~*omat* (379/58), ~*odat* (452/34), *Napodat* (67/18, 222/67), ~*ját* (75/2, 233/17, 438/39), *Napját* (143/43), ~*unkat* (43/20, 75/10), ~*jokat* (413a/308), ~*jaimat* (210/108,

306/159), ~jait (330/1), ~jaikat (454/399), ~nak (10/1, 83/24, 150/21, 336/26, 389/51, 397a/391, 419, 413a/78, 1033, 452/26), *Napnak* (4/1, 123/6, 137/9, 191/35, 200/1, 222/6, 307/34, 313/64, 104, 314/10, 330/2053, 389/34, 413a/461, 917, 417/27, 450/25), ~jának (67/1, 306/170, 342/23), ~otoknak (212/113), *Napba* (413a/466), *Napban* (307/3), ~oknak (83/59), *Napokban* (130/30), ~jába (377/45), ~jaidba (389/100), ~omban (295/23), ~jaidbann (368/30/3), ~jainkból (354/18), ~on (330/238, 397a/142, 413a/284, 730, 454/690), *Napon* (314/24, 415/3), ~onn (162/80, 204/45, 413a/438), ~okon (413a/10/80), ~ján (310/37, 60, 340/11, 432*/203/1, 438/40, 445*/233/2), ~jánn (204/36, 217/36), *Napjánn* (314/cím), ~jain (179/2), ~ra (397a/1122, 413a/405, 872, 430/22), *Napra* (140/2, 204/56, 413a/430, 426/15, 24), ~okra (341/8), ~jára (326/50, 445*/232/3), *Napjára* (413a/217), ~jaimra (442/22), *Napról* (330/2028, 413a/444), ~hoz (405/10), ~tól (413a/243), *Naptól* (176/3), ~pá (400/21), ~ig (78/25, 266/35, 267*/19/18, 454/182), ~jáig (266/34), ~onként (327/6, 413a/869), ~pal (92/49, 148/49, 50, 314/38, 452/16, 454/737), *Nappal* (111/117, 145/15, 208/69, 259/633), ~okkal (340/35, 413a/282), ~jával (336/18), ~unkkal (166/15), *Napunkkal* (307/77), ~jaiddal (153/36).

Ö: az~, harmad~, hó~, innep~, más~, mi~, Mihály~, Miklós~, minden~, név~, öröm~, Szent Mihály~, vásár~.

napában Ö: mi~.

napestig hsz (2)

Napnyugtáig. Szilágy nap estig szüntelen borozott Egysszer, midőn Buda alatt táborozott (248/43).

nap estig (198/54).

napenyészet fn (2)

1. Naplemenete. Ekkor hogy a' piros várt Nap enyészetnek Altató Zefiri feléje sietnek Ő is most már lassult (69/19). **2.** Nyugat. Egyik kürtjét tartja Pestnek és Keletnek, Másikat Budának vagy Napenyészetnek (400/92).

napfény fn (10)

A nap sugarainak fénye. A ragyogó nap fény hirtelen el borúl Zeng az ég zúg a' szél a' ten-

ger háborúl (10/9). Melly vesztő Ijjesztő Tsata van bennem! A' szép Napfény eltűnt, Az ég, a' föld megszűnt (223/15).

~ (389/81), *Napfény* (143/57, 330/1600, 397/30), *Nap fény* (460/11), ~t (413a/880), ~edet (337/177), ~re (259/644).

napfogyatkozás fn (1)

Az a jelenség, hogy a Hold egy időre (részben) eltakarja a Napot. *Napfogyatkozás*, réműlés. *Orpheus* oktatása. *Háború* (465/16).

napi mn (1)

Napi szám: napszám. Így mikor sok kintsbe áll néktek a' halál: Ő egy napi számból új életre talál (198/66).

Ö: minden~, név~.

napkelet fn (15)

1. Kelet. Keljete fel ~nek Óldaláról, keljete, Ti a' bádjadit Természetnek Lelket adó szelleitek (331/1). **2.** Tőlünk keletre elterülő országok együttesen. *Szelim! ... Te a' fél Napkelet' búsuított oroszánnya, Nagy Úr! egy nagy vitéz nemzetnek Zultánja* (337/213). **3.** Napkelte, a nap felkelése. Örvendj hogy el múltán a' hosszú éjjizaka Meg nyílt a' nap kelet bársonyos ablaka (81/22).

~ (337/288, 336, 405, 405/36), *Napkelet* (172/3, 330/2054), ~' (203/22, 373/124), *Napkeletnek* (331/9), *Napkeletéből* (270/1), *N. keleten* (313*/100/3), *Napkeletre* (397a/253).

napkeleti mn (3)

Keleten levő, keleti. *Gangesi, az az, Napkeleti nyájas Szellők, a' melyek a Sz. Mihály nyarat olly édessé teszik* (432/205/4).

Nap-keleti (89/6). *Napkeleti* (330*/197/1).

napkeletső mn (2)

Keleten levő, keleti. *Keletső, vagy Napkeletső; keleti v. Napkeleti. Így ejtik ezt néhol Magyar Hazánkban, és ítésem szerint nagyon helyesen* (330*/197/1).

~ (330*/197/6).

napnyugat fn (6)

1. Nyugat. De napnyugotról egyszerre Újabb teherre kapott Felhők vitorláznak erre, És elfogják a' napot (397a/1109). **2.** Tőlünk nyugatra elterülő országok együttesen. *Elektrumi szikrát vehetne magának, Mellytől minden népek megrázattatnának, Érze né ütésem' akár-*

melly szegelet, S' tüzet kapna tőle napnyúgot, napkelet (337/288).

napnyúgot (337/411), Napnyugot' (454/582), nap nyugot (413a/834), Napnyúgotot (337/241).

napnyugotsó mn

(1)

Nyugaton levő, nyugati. *Nem tudom, mi okon lehetne kitsúfolni azon Helységet, mellyeknél szokásban vagyon az északsó, napkeletsó, délsó, napnyúgotsó termináció?* (330*/197/6)

napolván in

(1)

Éldegélve, napjait töltve. *Én is akkor csak hideg Vérrel barátkozom hideg Lilimmel, Úgy ~ mint rideg Vén Pellikán ifjúi daljaimmal* (288/107).

Nápoly fn

(4)

Helynév. (Város Olaszországban.) *Egy olly Hazafi adattatván néked, Ki ~ba menvén országos követnek, Ditsőséget szerzett a' Magyar nemzetének?* (306/285) ~ (306/281), ~' (306/287, 292).

nappal hsz/fn

(6)

I. hsz Reggeltől estig. *Azok, a' kik ~ angyali bálványok, Éjtszaka lüderczek 's merő boszorkányok* (330/1373).

II. fn A reggel és az este közötti időszak. *Már nekem a' szép Nappal Setét Éjfélére váltott (145/13). Énekel a' vékonyan síró fészkek körül Körülte a' ~t bizonyító sereg Nyelve öszve kevert öröm nótát pereg* (83/27).

Nappal (111/118), ~nak (77/7), ~t (77/143).

Ö: éjjel-~.

nappali mn

(4)

Nappal történő, észlelt, használt. *Nappali al-todban látsz ezer Álmokat* (190/67). *Jöjj ki a' Nappali fényre hadd láthassunk, 'S Mennyei Képedet látván imádhassunk* (190/69). ~ (56/32, 202/32).

napsugár fn

(1)

A Nap fényes és meleg sugara. *És a' Világ kegyes Atyját, (Ki a' napsugárokon Hinti rá-tok jó 'karatját, 'S ez essőn, harmatokon) Szépségeiben tisztelhessem* (397a/1178).

napszállta fn

(1)

Naplemente. *Én, ki téged' Napszálltával Leg-*

többször áldottalak, Most a' Kelet' harmatjával Melly nagyon óhajtalak (456/5).

napvilág fn

(2)

1. Nappali világosság. *Mert ha csak nincs Napvilág, Nem mérhetünk időt mi semmiképpen* (288/11). 2. Felvilágosult gondolkodás, felvilágosodás. *Fordulj tehát elmém boldogabb Táj felé, Hol már a' népeket az ész fel nevelé, Szemléld végig Erdélyt és Magyarországot, Hol érzeni kezdik már a ~ot* (313/98).

narancs fn

(3)

1. Narancssárga héjú, gerezdes, lédús déli-gyümölcs. *'S ezeknek Sírja felett az Olasz' negédes Kertjébe' szedtem drága Narantsokat* (396/9). 2. Női mell. *Egypár Narantsa mellyednek Sárgadinnye-forma már* (392/47). *Narantsot* (248/23).

narancsberek fn

(1)

Narancserdő. *Ti barna kondor Ifjak! Kik a' narancs-berekből Most szálltok ez halomhoz! Óh, jó időbe jöttök!* (373/201)

narancsfa fn

(1)

Narancsot termő örökzöld fa. *Kinn az Ősz a' Kikelettel, A' Morál a' szép Képzelettel Atya-fias lántzot von; Mint ágán a' Narantsfának, És képén a' Gráziának* (415/58).

narancshéjaeska fn

(1)

A narancs vastag héja. *Ámor egy narants héjjatskán Fel 's alá kormányzott* (366/1).

Nárcissus fn

(1)

Személynév. (Görög mitológiai alak.) *Így járt Nárcissus. De én őt mégis szeretem* (349/10).

nárcisz fn

(3)

Nagy fehér v. sárga virágú hagymás dísznövény. *Kertem' nárczisokkal Végig ültetéd; Csörgő patakokkal Fáim' éltetéd* (427/17). *nártzisok* (373/76), *Nártzisokkal* (164/7).

nárciszpálca fn

(1)

Egy szál nárcisz. *Te csendes éjnek királynéja, ... Ínts hallgatást nárcispálczáddal, 'S halkan nyomd pamut hintócskáddal A' harmattól nyirkos eget* (431/4).

nardus (lat)

(2)

Kellemes, jó illat. *A' sárgadinnye' szagja Nardus, 's az íze nektár* (273/11). *'S majd Lil-lám új énekekkel Lelekesíti húromat, Míg leng*

a' friss esti szellő, 'S szárnyán egy ~t lehellő Rózsában megszállnak a' kis Istenek (424/54).

Naritia fn

(1)

Helynév. <Naryx görög város környéke Locrisban.> *Szép is látni a' puszpánggal habzó Citor tetejét 'S a' szurokkal bővelkedő ~ erdejét* (413a/989).

Naso fn

(3)

Személynév. <Publius Ovidius Naso római költő (i.e. 43.–i.sz. 17.)> *Itt Phoebus, itt Pallás is, Itt ~, ha kell, más is. Múlatok velek* (88/6). *Náso* (231/199), *Názóval* (93/9).

násznagy **Ö:** generál~.

nationalis mn

(2)

Nemzeti. *Nékiünk a' Nationalis Industria azt tette, Hogy mint az Anglusoknál is, Birodalmunk vetette* (114/154). *Mely említett Catalogus Bteca [=Bibliotheca] [Nationalis]át a' Gróf csak ingyen osztatja ki* (439*/219/4).

natus (lat)

(1)

Születés. *De meg holt post Christum natum Egygyehány Esztendővel, Nem jut eszembe a' Datum* (231/11).

Naturgeschichte (ném)

(1)

Természetrájk. *Megnézhetni Joh. Fr. Blumenbach's Handbuch der ~* (330*/199/15).

ne¹ hsz

(350)

1. (Felsz. módú igével.) <Az egész mondatra vonatkozó tiltás kifejezésére.> *Szép Nítze! Jer, 's ~ fuss el* (186/42). *Oh! Ti élet adó híves lehettek, Töllem egy kevésé még el ~ meny nyetek* (90/30). *Te szelídebb Múzsá! Fuss el e' stzénáról, Ne gondolkodj ilyen gyász materiáról* (260/30). **2.** (Felsz. módú igével.) <A beszélő azt kívánja, hogy vmely cselekvés/állapot önmagára nézve elmaradjon.> *Ne hartzolj hát, ah ~ A' magad vesztetre Gondolatiddal* (155/31). *Ne félj Vitéz! tsak engem Zengj minden énekidben* (344/8). **3.** (Felsz. módú igével.) <Kérdés formájában kifejezett erős állítás, megütközés, felháborodás kifejezésében.> *A' meghóltak között ~ említsen senki?* (454/107) — *Az a' Zálogosdi játék sokat sérte; Hát a' Matrikula? — 's én ~ szóljak értte?* (330/824) **4.** (Felsz. módú igével.) <Töprengést, latolgatást kifejező kérdő m-

ban.> *Eggy hajdan szép országra nézek fel: 'S ah! tollam' illy bús Lélekkel Felvégyem e' vagy ~!* (257/25) **5.** (Felt. módú igével.) <Kérdés alakjában kifejezett szerény javaslatban.> *Miért ~...: nincs semmi akadálya, persze, hogy igen. Miért ~ innánk?* (166/cím) **6.** (Felt. módú igével.) <Annak kifejezésére, hogy vminek a bekövetkezése nem kívánatos.> *Már a' mezők zöldellenek Tsak még ~ érkezne A' Tavasz bár* (181/3). **7.** (Felt. módú igével.) <Tagadó kérdés formájú erős állításban.> *Ha mi megverhettük, ti miért ~ tudnátok? Rajta! tsak menjetek Fijaim, ellene* (267/216). *Eggy Nimfa — de ki ~ ismerné Miss Fámát?* (330/1793) **8.** (Felsz. v. felt. módú igével.) <Tagadó értelmű főm után vmely körülmény tagadásának kif-ére.> *Vagy m'ért nem ölsz meg méreggel; Hogy ~ látnám kínjait Annak, ki örök meleggel Tartja szívem' lángjait?* (443/122) **9.** (Felsz. módú igével.) <Célhat. mellékm-ban, annak kif-ére, hogy a cél vminek az elkerülése.> *Azért áll-ortzát kell vennem; Hogy ~ lás-son Pap, 's Barát* (133/51). *De tüzemről beszélni félek, Hogy meg ~ vessen engemet* (431/24).

Ö: hovy~.

ne² msz(1)≡<Tegezett személyhez:> itt van, tessék! *Igyál! ~, e' szőlő-gerezd' Levével öblödet fereszd* (166/5).

né¹ isz(1)≡<Felfigyelés v. meglepődés kif-ére:> lám, ni! *Márs könyvet olvas! Húga sziláltt haját Felsímogatván, ~! Hogy okosodik* (418/42).

né² fn

(1)

Nő. *Kún maradványok is közötté látszóttak, Mellyeket Lászlónak a' Kúnnék hordottak* (237/106).

Ö: barát~, csaplár~, ember~, gróf~, guvernant~, isten~, király~, kommandáns~, miniszter~, nádorispán~, palatinus~, pap~, pástör~, pohárnok~, szakács~ varró~, Zsigmond~.

Neápolis fn

(1)

Helynév; Nápoly. *És így ha meghal is kegyes Tréziátok, Az ég másikat fog küldeni hozzátok, Kit a' Neápolis' felséges Királya A' jövendő Tollak' bő matériája, 'S néked is kedvellőd,*

nemes Magyar nemzet, Sok tartományoknak Asszonyává nemzett (259/295).

Nebo fn**(1)**

Helynév. <A bibliai Nebo hegye, ahonnan Isten Mózesnek az Ígért földjét megmutatta.> *Nemes Communitás! E' város Vénei, Légyetek az Isten kedves emberei, Adjon mindnyájtoknak száz vigyázó szemet, Hordozzon míg Nébónn maga el nem temet* (217/144).

nedv fn**(10)**

1. Növényekben keringő folyadék: sejtnedv. *Bűzös szájak lehelletét ennek [fa] ~ével vesztik A' Médusok, 's az eltikkadt öregeket élesztik* (413a/656). **2.** Ember, állat testében levő folyékony anyag. *'S az erőtlen ember tellyes életébe Egy oly fulánkot hord lángoló erébe Mely magát létele gyökerénn hizlalja 'S az élet leg betsesebb ~eit fel falja* (453/120). **3.** Ital, nedű, bor. *E' fog néked állandó és bő bort termő vesszőket Nevelni, itten szedheted gazdagon a' szőlőket 'S azt a' ~et, melyet szoktunk az Istenek számára Arany tsészékből apráknént ki tölteni az oltárra* (413a/718). **4.** Nedvesség, víz. *Így amott a' kövér vetést nem fojtják el a' gyomok, Itt magának edgy kis ~et nyér a' sivatag homok* (413a/82). **5.** Íz. *Kóstoltam Tokajit Gyomrom úalmait Szerzé e szent ital is; Nem vólt el szenvedve A téj édes ~e Nállam még tzuikkorral is* (135/11). ~ (453/257), ~et (413a/785, 972), ~eket (413a/102), ~vel (413a/870).

Ö: öröm~.

nedves mn**(21)**

1. Folyadékkal, főleg vízzel átitatott. *Tavaszzal vess el lóherét a' ~ barázdába* (413a/226). *Egy szép Szűz Szerelmébenn Illy bús Éneklést tett; 'S Könnye szép Özönébenn Rózsája ~ lett* (145/24). **2.** Vízpárát, nedvességet tartalmazó. *Másnap a' ~ homálynak gyásza hogy fénnel derültt, Rósa színnel az hegy örmon már a' Hajnal fel kerültt* (161/29). *Végre mit hoz a késő est, a' Szél honnan hajtogat Száraz felhőket, 's a' ~ Auster mivel látogat, A' Napba lévő jelekből könnyű mindezt megtudni* (413a/465). **3.** Csapadékban bő. *Szántó-Vetők! ~ Nyarat, száraz Telet kérjete* (413a/113). **4.** *Nedves szem:* könnyes szem. *Hát szemed ne*

légyen olyan ~, Értte, Kedves! (295/29)

~ (32/23, 146/7, 172/19, 239/67, 258/20, 330/871, 339/1, 397a/517, 931, 1163, 413a/601, 784, 413/57, 426/16), *Nedves* (297/53).

nedvesít Ik: meg~.

nedvesség fn**(7)**

1. Vmit átitató folyadék, víz. *Többnyire hamar fel nő, [pálma] (nyáron 1-2 óra alatt, ha ~et, meleget 's rekedtt levegőt kaphat) de némelly Nemesi esztendő-számra is eltartanak* (330*/200/26). **2.** *Az ég ~e:* eső, csapadék. *Hanem midőn az időnek 's az ég ~ének Változási, más úakra és formákra térének* (413a/422).

~ (249/43), ~et (201/64, 413a/100, 747), ~gel (73/23).

nedvesült Ik: meg~.

nedvű mn**(1)**

Ízü. *Ha azért görbítnek fáját Az esztendő' terhei, Hogy enyhítsék saját száját Jónedvű gyümöltsei!* (397a/188)

nefelejcs fn**(4)**

1. Apró, halványkék virágú növény. *Ámor mulattába Egy sisak aljába Nefelegtset ültetett* (98/3). **2.** A növény letépett virága, szárával együtt. *Apró violákat 's nefelegtset szedtem, Egy kis bokrétába tarkán egyengettem* (237/11).

Nefelegt (231/117, 436/22).

negéd fn**(1)**

Büszkeség, gög. *Lelke kegyes; de ~jétől Ójjatok irgalmas Egek!* (430/17)

negédes mn**(13)**

Büszke, rátarti, gögös. *Ő az Olvasóra édes Mézeit tsepegteti, Még magát is a' ~ Észt magához kötheti* (163/43). *Opor is Rózsival, a' legszebb lyánkával: Negédes módra léptetik lábokat, 'S dupla Főhajtással végeznek tántzokat* (330/509). *Emezt a' féltés gyötrötte, Haragszik ~en, Ürög-forog körülötte. És turbékol begyesen* (397a/346).

~ (198/67, 249/15, 291/6, 306/295, 313/102, 358/8, 396/8, 448/15, 449/19), ~en (391/18).

néger fn**(1)**

Néger személy. *Hányszor vígasztalja ez [a*

vallás] a' Néger' szívét, Mikor már nem bírja eltsigázó mívét (454/435).

négervesztő mn

(1)

Négereket becsapó. *Ím egy korona; a' mellyet Készít néked minden Hív, Mellyen Brilliótok helyett Van egy jó Magyar szív; Nintsenek rajt' Indiának Néger vesztő gyöngyei, Hanem miliom anyának Megvigasztalt könnyei* (400/30).

neglizsé fn

(3)

1. Házi ruha, pongyola. *Most pedig már bús kedvébe' Szívem csak szomorkodik, Öltözöm csak ~be, Két orcám halványodik* (271/19). 2. Hanyagul. *Egy hasított Puder-mantel Függ nyakán, isak ~, Mellyen a' kis Zuckermantel Át virít, mint egygy izé* (317/86). *Neglizsébben* (170/11).

négy szn

(32)

1. Háromnál eggyel több (személy, dolog). *De míg-isak élt Rozália, Négy volt mindég a' Grátzia* (207/3). *Álljatok, egy kised haladékra megálljatok itten Habjaim! E' fényes várnak ~ tornyai mellett* (259/597). 2. Az érvényben levő pénzegységből négy. *Azomban ő Insurgens volt 'S Vért ontott a' Hazáért, Négy Krajtzárért még meg is holt, Ha kellett, a' Királyért* (92/94). 3. Négy hat van: 24 éves. *Azért idejére ki alig ~ hat van, Gyávább egy friss vénnél, kit meglep a' hatvan* (239/85). 4. Négyen: ~ személy együtt. *Mégis a' katzajtól meg nem tartózkodtam, Mikor kotsisunkat ~en körbe vették* (330/1697). 5. Négyyszer: ~ alkalommal. *Őtet ~szer el peselte, Végre Ötsét is be nyelte A' sebes örvény' lyuka* (317/187). 6. Négyyszer: néggyel megszorozva. *Úgy se' volnék már gyerek, Négyyszer hat esztendőt élédegéltem* (288/70). 7. Négygyé: ~ részre. *Ez a' földbe betemeti a' gyökeres töveket, Négygyé hasított karókat és meg hegyzett töveket* (413a/549).

~ (182/cím, 217/83, 225/56, 243/7, 255/17, 267/191, 337/44, 103, 129, 290, 330*/185/1, 400/19, 413a/267, 451/17), *Négy* (231/466, 287/15, 57, 330/1315, 337/103), 4 (330*/155/4, 330*/204/11), ~szer (413a/946).

Ö: huszon~.

negyedév fn

(1)

Negyedéve: elmúlt négy éve annak, hogy... *Állítnék Dugonitsnak is itt örök oszlopot újra Jaj de minek rakjak, lám ~e rakék* (335/2).

negyedik szn

(6)

A harmadik után következő. *IV. Ének* (225/137). *Imé a' Burbonház 's a' Menny ajándéka, A' ~ Henrik' ditsóúltt árnyéka* (337/294). ~ (337/422, 413a/436), *Negyedik* (330/1476), *IV.* (259/141).

Ö: nyolcvan~.

negyedréti mn

(1)

Az ív kétszeri összehajtásából származó méretű. *Schreibkalendernek, vagy Író-Kalandárjonnak hívják a' Németek a' negyed réti árkusra nyomtatott Kalandárjomat* (330*/187/2).

négyes mn

(1)

Négyes fejr víz: a magyar címerben a bal mező négy fehér pólyája az ország négy folyóját jelenti. *Nemzeti Czimerénn láttzik kettős Kereszt, Mert két Személyre néz itt a' Házi kereszt; Hogy túl felől ~ fejr vizet ereszt, Homályba akarom hagyni most egyszer ezt* (238/11).

négyhúrú mn

(1)

Négy húrral rendelkező. *Földi' érzékeny Lantjára Kazinczi' Orphicájára Pócsnak négy húrú Brátstsára ... Esküszöm* (243/7).

négy lábú mn

(1)

Aminek négy lába van. *Lajhár, Földi' és Fábán['] elnevezések után az a' minden állatok közt legtúnyább, leglassúbb és legostobább ~ állatotska, mely görögül Bradypus* (330*/199/8).

négylovas mn

(1)

Négy ló által húzott. *Én mint győző 's tündökölvén Tirusi újj bíborba Száz ~ kotsit hajtok a' patakánál a' porba* (413a/1123).

négy millió szn

(1)

Így buzdítá a' Sessiót És nagy hanggal penge-ti, Hogy ő ígér négy milliót, A' köz nép meg fizeti (114/345).

négy milliárd szn

(2)

És most, hogy elhagytam az emberi nemet, Négy milliárd ember tölti bé szívemet Uram!

454/336).

Négy milliárd (454/359).

négy-négy szn (2)

A szóban forgó dolgok mindegyikére négy. *Béke! Frígy! Oh két nevezet! Mi hányszor, Értetek hányszor, 's be' heven sohajtánk! Négy betű: ~ poharat csapok fel Értetek én is* (287/15).

négy-négy (287/59).

négy-öt szn (4)

Körülbelül 4 vagy öt. *Az ő bőre úgy is tsikó, Belé férne ~ akó* (433/56).

~ (114/480), *négy öt* (454/360), *Négvet ötöt* (413a/415).

négyszögű mn (3)

Négyszög alakú. *Négyszegű kövekből állott vastag fala, Bástyányi támasszal rakva volt oldala* (306/187). *Egy erős ~ Corpust formálának A' kik legaggottabb Leányok valának* (330/1171).

négy-szegű (392/42).

negyven szn (5)

1. Négyszer tíz. *Negyven napig nevetek 's Fársángolok Véletek* (133/56). **2.** Ennyi éves. *Majd ha a' ~t megélem Mint öreg Poëta már, 'S majd ha kedves Anyja vélem Akkor a ~be jár* (249/73–6).

~ (259/187), 40 (330*/188/5).

negyvenegy Ö: hétszáz~.

néha hsz (26)

1. Hosszabb időközönként, olykor, időnként. *Néha azt nevezik gyilkos párt ütőnek Kit kedves Hazája tart védelmezőnek* (80/9). *Tsak az a' baj, hogy már hívösök a' szelek, Néha egy kis hideg és dér is jár velek* (199/18). **2.** Néha ..., ~ ...: egyszer ..., másszor... *Néha erőszakkal rohantak ostromra, Néha rimáncodtak, sirtak, — de potomra* (330/1485, 1486).

~ (85/37, 86/19, 141/9, 147/10, 197/37, 198/19, 316/29, 330/1783, 1827, 1907, 368/27, 397a/521, 411/4, 413a/886), *Néha* (87/18, 177/15, 202/129, 397a/523, 525, 400/7, 413a/97, 135, 374).

néhai mn (1)

Már nem élő, megboldogult <személy>. *Halotti versek Néhai Méltóságos Kohányi Kátsándi*

Therezia ... házastársának eltemettetésekor (454/cím).

néha-néha hsz (1)

Néha, olykor. *Bolond az, barátom, a' ki okos mindég! Le kell a mord képet néha néha tenni* (199/111).

néhány nm (10)

Kevés számú, egypár. *De mióta idejére életnek eszmélhetek, Sok századoknak láttanak nekem e' ~ hetek* (162/78). *De vidül, hogy immár dolgai jól mennek, Mivel ~ Dámák nála megjelennék* (330/1002).

~ (237/122, 330/485, 699, 454/706, 460/174), *Néhány* (278/42, 330/713, 330/852).

Ö: egy~.

néhánykor hsz (2)

Néha. *Én Életem, ~ ezt mondotta, 's Én reményem, ah tsak te vagy ... Én lankadok, ~ ezt mondotta, Tsak te érted haldokolván, 's Lankadása' Okát osztánn Kebeléhez ájúlva szorította* (170/40, 44).

néhányszor nm (1)

Nem egy, de nem is sok alkalommal. *Sajnálta, hogy hajdanába Ezt ésszel fel nem érte 'S Pasifaét illy formába Néhányszor nem kísérté* (231/174).

nehéz mn (22)

1. Nagy súlyú. *Reánk bodor katzajjal Nehéz bilintset üttök* (104/8). **2.** Nehéz fegyverzetű <sereg>. *Hátul a' Vasasok' nehezebb osztályja Az özvegy-asszonyok' Seregét formálja* (330/1179). **3.** Nagy erőfeszítést v. szellemi erőki-fejtést követelő. *Ki ámbár merül is veszélyes örvénybe Bár feje tsügged már a' kínos veszélybe Még is bátorsággal fog ~ dolgához Tsak hogy juthasson el a' fel tett tzeljához* (29/13). **4.** Nehéz álmom: kábultszerű, nem pihentető álmom. *Álmaim is mind nehezek: Mind tsak kísértést érezek* (309/97). **5.** Nehéz fej: kábult fej. *Velőt szívó lángjaimtól Fejem ~, zúg szorúl* (443/26). **6.** Nehezen: vonakodva, nem szívesen. *Ha az igaz lekű jó Polixenesnek A kő vágásnál is nehezebben esnek A Dionizius verseit ditsérni* (12/6). *Hagyd itt, szívem! ezt a' Várost, bár nehezen, Bár szeret is Rozáliád, 's könnyez ezen* (184/41).

~ (29/7, 33/5, 68/7, 259/376, 413a/786, 893,

454/2), *Nehéz* (330/1602, 353/8), *nehez* (3/16), *nehezen* (215/101, 341/43, 423/41); *nehezebb* (330/912); *Leg nehezebb* (111/22).

nehezedik i

(1)

Nehezedik a szeme vkinek: lecsukódik a szeme. *De midőn rettenve ártatlan baráttya Testét hív vérebe fetrengeni láttya, Hogy a' nagy fájdalma rolla nem engednek Haldokló szemei immár nehezednek* (77/244).

nehéznnyavalya fn

(1)

Nehézkór; epilepszia. Szikrázó nyilat szórt arra, a' ki nézte, Alélt pillantása halkal megígérte; De mikor tsillogó rezgése szétrepent, A' nehéznnyavalya édesen tört mindent (330/1396).

neheztel i

(5)

1. *Neheztel vkire:* vmit rossz néven véve kisebb haragot érez vki iránt. *Igy tűnődik: 's most is ~ reátok Hogy ő rolla ingyen verset írhatatok* (6/29). **2.** *Vonakodik. Hanem hiszem, 's reménylem, Hogy fel találom őtet A' nyájas emberek közt; A' kik közül tsak egy sem Neheztel őt tulajdon Szívébe bé fogadni* (185/60). **3.** *Nehezményez. Imádó szemekkel néz rakás pénzére Neheztel hogy tágas házába bé fér e'* (6/10).

~ (330/1799). — ~j (434/16).

Ik: meg~.

nehogy ksz

(1)

⟨Intés, óvás kifejezésére:⟩ nem volna jó, ha... *Te pedig, Barátom! Éljen veled módjával, Hasznos orvosság ez egy kis diaetával. Ne hogy ha a' véred tsendessen állana, Mint a' legfrisebb víz, egyszer megpállana* (239/105).

néhol hsz

(1)

Néhány helyen. Így ejtik ezt ~ Magyar Hazánkban, és ítéletem szerint nagyon helyesen (330*/197/1).

nein (ném)

(1)

Nem. Erre az egész Palota Fel zúdul, 's az Is-tenek Néki, mivel nagy Despota, Nein, Nixszel feleltenek (114/934).

neje fn

(1)

Felesége. Sok ember a' tűznél töltvén a' téli Éttzakákat Világánál faragcsájja baltával a'

foklákát, Míg Neje a' hosszas munkát danlással édesíti (413a/300).

neki ~ néki hsz

(372)

1. ⟨A -nak/-nek ragos vonzatú igék, melléknevek, kifejezések mellett:⟩ annak, ennek ⟨a személynek, dolognak.⟩ *Ne reszkess, ne borzadj! – én nem azért jöttem, Hogy újra szerelmes Szókkal terhellyelek, Néked az nem tesz: ne féllj! Nem sértelek* (143/4). *De már most csak egyesén, Magyarosan megmondom, Hogy nekem a' tekenőre 'S téstára semmi gondom* (169/35). *Nem kell nekem gyékén, káka, Mellyet terem Bajom, 'Sáka* (114/144). *Had-jatok hát békét nekem oh bánatok* (7/5). *Bár szorja az átkot szomorúság szája Ellene áll néki az öröm bátyája* (7/20). *Ne higgy hát barátom, ne higgy, mondom, neki Mert halálra tsalnak Syreni éneki* (55/15). **2.** A szóban forgó személy számára. *Száz Driás mond az hegyekben Néked áldó éneket* (164/10). *Szeretlek! Téged' kedvellek, Tsak néked élek, 's lehellek* (134/71). *Látom, hogy ez néked igen kedves lenne: Semmi boszorkányság ha nem lenne benne* (126/43). *Ez nekem minden Napok Között legtisztább Napom* (143/59). **3.** Az ő hasznára, előnyére. *Pindusi dohánnyal Nekem Tölts meg a' Pipámat; Hogy kezdhessek Énekembe* (114/9). *Neki foj Pactholus arany fővennyével Neki telik háza Frigia pénzével* (60/3, 4). **4.** ⟨Szragos szóval kapcsolatban a birtokos személyének nyomósítására.⟩ *Az én áldásomra nints néked szükséged, Mert az ég örökre bóldoggá tett téged* (215/127). *Nékem is fejemre menni Fog Homérral laurus-ág* (317/43). **5.** Az ő értékelése szerint, az ő szempontjából; számára. *Midőn iszom borotskát Alusznak aggodalmim. Mít nekem akkor a' bú?* (383/3) — *Ha nincs az én Lilim velem: Mi nekem a' világ?* (278/14). **6.** ⟨A birtokos személy kiemelésére:⟩ az ő ... (-a/-e, -ja/-je). *Mivel a' felhőkig fel nőtt habok között Lappangó kőszálba hajójok ütközött Míg néked két kezed a' zajos tengeri Habok közt a' kormányt két kézzel tekeri* (74/11). *Néki ezer juha legel a' hegyekenn Ezer ökre járkal a' kövér rétekenn* (60/7). *Reszket néki keze lába, Mint a' fagyos kotsonya* (114/210). *Hát néktek míg másnak fáradoz két karja Kényes testete-*

ket lány lepel takarja? (70/3) 7. Van, volt, lesz ~ vmije/vkije: birtokában van/volt/lesz vmi, az övé. Három fiam volt nekem már, Mind a' hármát meg ölék (114/322). Legyen borom nekem, Meg egy szerelmes szűz (103/3). Lelkesen ohajtván Fannius, hogy neki Valahára bár tsak lennének gyermeki (96/1). 8. Az ő helyében, az ő helyzetében. Én pedig ha néki volnék, Inkább olly szívhez hajolnék Mellyen már a' lágság nyilván Megtetszik mint az ért szilva (309/109). 9. Oda neki: se baj, semmi baj. Oda neki, nem a' világ, ha egy kitsint meg ázunk, Rá tántzolunk, rá kávézunk, rá alszunk, rá pipázunk (310/35).

Ö: önéki, énnékem, tenéked, mineküink, tinéktek.

nekicsap i (1)

Nagy lendülettel vmit vkinek dob, vág. A' szép Rózsai szép szemének Nyilát ennek A' Mellynek néki tsapta; 'S Gyöngy kezét sebemre tévén Onnan az én Tört Szívemet ki kapta (149/3).

nekidühödik i (2)

Mérges, dühös lesz. Állt a' patália kinnt is a' konyhában, Már a' legénység is néki dühödött mordult Egy szóval a' kastély fenékkal felfordult (330/1733).
neki dühödnek (330/1950).

nekikezd i (1)

Hozzáfog vmihez, elkezd csinálni vmit. Hányja, veti végét, elejét dolgának, Kivált miként kezdjen néki a' tsatának (330/998).

neki-nekimegy i (2)

Ismételten mohón iszogot. A' lutskos parasztok szurtos képpel járnak Néki néki mennek a' teli sajtárnak (199/52, 87/32).

nekimenni i (1)

Nehezen alakítható anyagot szerszám segítségével munkába venni. Nem, nem! Gondolkozva kell bánni nagy fával, Sok kézzel kell néki menni 's sok baltával (330/974).

nekinyúlik i (1)

Nekinyúlik a levegőnek: magasra nő. A' mely Fák Magokba nyúlnak néki a' Levegőnek, Terméketlenek, de vígann, és mind izmosan nőnek (413a/572).

nekiszépült in (1)

Megszépült. A' néki-szépültt Budára Nádorispányunk' számára Egy Aloét hoztak vólt (393/1).

nekitágított in (1)≡(Vessző) nekitágított gyepelővel vágat: nagyon gyorsan nő. Hanem illendő kedvezni a' gyengéded szőlőnek Midőn fiatal korába újj venyigéi nőnek És a vessző az ég felé nyomul virgontz erőbe 'S Néki tágított gyepelével vágat a' levegőbe (413a/907).

nekizúdul i(1)≡(Eső) nagy erővel esni kezd. Neki zúdulnak a' sűrű záporok 's az Austerek, Most a' ligetek sikoltnak tőle 's majd a Tengerrek (413a/342).

nektár fn (34)

1. (A görög mitológiában) az istenek itala. Itt a Múzsák magok vezetnek, Nektárjaikból részesítetnek (110/12). Nints a' ~ olyan édes, Mellyet ki tölt Ganimédes Jupiter' tsészéjébe' (134/115). 2. Nagyon jó, édes, nemes bor. Octobert ekképpen biztattya előre Hogy ~ lesz a' bor és másolás a löre (87/4). De ma már nagyobb örömmel Múlatnak ők Tokajban, Az észhozó Tokajban; 'S ~ral élnek ottan (343/12). 3. A virágokban levő édes nedv, melyből a méh a mézet csinálja. Míg leng az estveli Szellő, Szárnyán egy Nektárt lehellő Ró'sában a' kis Szerelmek megszállnak, És mennyei Hármóniát tsinálnak (128/54). 4. Száj ~a: a száj édessége. Szácskád magára nyítja A' száját és szemet, A' mennybe andalítja Nektárja lelkemet (293/12).

~ (199/4, 50, 273/11, 277/33, 368a/6, 438/34, 447/115), Nektár (269/18), ~ok (443/245), ~t (277/36, 287/47, 368*/30/1, 368*/30/7, 447/128, 448/6), nectár (87/30), Nektárt (249/6, 439/20), Nectárt (297/18), ~ját (397a/999), nectárját (90/27), Nektárnak (219/5), ~ral (87/8, 199/8, 426/46), Nektárral (172/12, 219/34, 371/32).

Ö: szőlő~.

nélkül nu (56)

1. Úgy, hogy a névszóval jelölt vki/vmi nincs v. hiányzik. Le vetkezett Kedvesem, Már feredni készül: Jer, Múzsám! Majd meg lesem Millyen ruha nélkül (137/4). Hadjatok hát bé-

két nekem oh bánatok Mert nállatok nélkül mással mulathatok (7/6). Szerelem nélkül ma Ebb' a szabadságba Élek én éppen (155/37).

2. Úgy, hogy a névszóval jelölt dolog elmarad. Már minden óltalom el dült mellőletek, Ím! Védelem ~ maradt életetek (210/116).

~ (208/45, 330/837, 1186, 341/42, 356/18, 400/36, 413a/557, 418*/175/3, 432*/206/4, 453/251), nélkül (2/7, 54/15, 73/4, 114/823, 142/11, 155/41, 188/12, 200/48, 202/96, 113, 211/50, 212/140, 231/63, 239/114, 267/150, 268/32, 278/21, 312/3, 319/6, 330/1145, 1930, 330*/202/5, 358/10, 44, 50, 377/7, 379/98, 413a/180, 536, 830, 1040, 1047, 418/51, 433/14, 453/56, 196, 454/387, 527, 608, 456/71, 460/93), Nélkül (77/218).

Ö: a~.

nem¹ fn

(55)

1. Élőlényeknek hím, ill. férfiúi v. nőstény, ill. női jellege. *Hanem, hogy erre a' tenyészésre szintúgy a' plántákban is Hím és Nőstény Nemet állított elő a' Természet, mint az élő állatokban, azt már nem tudja minden ember* (330*/200/10). 2. Élőlényeknek hím, ill. férfiúi v. nőstény, ill. női jellegük alapján elkülönített csoportja. *Mért alkotott az Ég Asszony-nak engemet? Vagy hát mért teremtett férjfiúi ~et?* (330/786) — *Az asszonyi Nemnek e' köz ditsérete Az anyáké valyon magoké lehet e'?* (212/31) 3. Nemzet(ség), család. *Ha a' Magyar ~et kedvellő Sándorban Hazátok' reményjét téstetik a' porban: Az ég a' Nemzetnek siralmát megszánja 'S József Sándor helyett lesz Nádorispányja* (259/333). *Tsak te valál régen bátyója Királyi ~ünknek* (259/453). *Nagy Gróf, Ditső Vér, Károly! Nagy Nemed' Nagyobbra fogja vinni Nagy érdemed* (188/104). *Sem pénzét, sem esztét én nem néztem volna, Sem ~ét, sem képét; tsak férjfi lett volna* (330/768). 4. Emberi nem: emberiség. *Bódult emberi Nem! Hát szabad Létedre Mért vertél Zárókót tulajdon kezedre* (200/39). 5. A családnál kisebb, a fajnál nagyobb állatrendszertani egység. *A' Balena, legnagyobb ~e a' Czethalaknak* (330*/200/1). *'S az áspisok' ~ében Méreg 's harag nem láttatott* (247/7). 6. Fajta, válfaj. *Minimom pedig egy ~e a' piros festéknek* (330*/181/1). *Itt az érzésnek*

minden Neme Még az Élőben is meghal (128/9). *Nintszen az életnek semmi féle ~e, Mellyre nem vigyázna ellenséges szeme* (215/23).

~ek (453/116), ~e (114/776, 330/2000, 330*/144/5, 330*/200/17, 454/455), ~etek (356/13), ~ek (413a/606), Nemei (330*/200/26), ~et (193/6, 424/36, 454/177, 335), Nemet (128/36, 251/9, 307/52, 330*/202/12), ~ét (267*/12/8, 330/181, 1236, 330*/144/2, 330*/177/5, 397a/212), ~ünket (267/157), ~nek (214/37, 307/59, 330/1349, 413a/535), Nemnek (385/8), ~eknek (330/1071), ~ednek (127/9), Nemednek (186/60, 421/9), ~be (212/23), ~ben (307/71), ~re (215/12), ~emre (259/519), ~ére (313*/99/1), ~en (210/1), ~hez (213/54), ~é (330/1886), ~ével (322/13).

Ö: érc~, köz~.

nem² hsz/msz/fn

(1721)

I. hsz 1. <Igei állítmány tagadására.> *Azért ~ vádollar káromra tégedet Nem akarom hirbe keverni nevedet* (176/83, 84). *Nem dobog már többé szívem, Mikor látlak tégedet* (208/15). 2. <Névszói állítmány tagadására.> *Tsillag' hevé-től a' szegény nyáj ~ beteg* (327/62). *Mert kit barátta tesz a' bál tántza 's bora, Az ~ barát; hanem tsak pajtás 's zimbora* (197/56). *Most veszek már Maskarát! Köz-helyen ~ szabad lennem* (133/52). 3. <Igei-névszói állítmány tagadására.> *Be' bolond volt, a' ki engem meg nem kére! Akárkinek tárva volt szívem' birtoka; Az Ég, a' Föld tudja, én ~ vagyok oka* (330/778). 4. <Egyéb mrész tagadására.> *Nem, Barátném, hisszük Jószívűségedet, Nem úgy kémltük ki e' Nyáron Lelkedet* (279/12). *De nálunk ez a' szám ~ sokra menne* (245/36). 5. <Kettős, ill. párhuzamos tagadásban.> *Ott sem az akloknál ~ bögnék az estvéli medvék, Sem viperákkal a' magas föld ~ dagad* (327/51–2). *Ah, az engedetlenség Semmi jót ~ szüle még!* (257/109). 6. <Óvatos állítás kifejezésére az ellentétes fogalom tagadásával.> ~ egy: több. *Elsőben is az élő fák ~ egy móddal teremnek* (413a/534). *Nem sokat: keveset. És ha ~ sokat téznek is vén-létemre köztetek, Leg-alább a' Zrínyi' útját megnyitom előttetek* (259/547). 7. <Felkiáltó v. kérdő m-ban, erős állítás, megütközés, szemrehányás kif-ére.> *Nem szebb e sima karja, lába, Mint Vénusé?*

(294/31) — *Nem az ő Szíve' felének Ritka Talentoma é?* (368a/143) — *Nálad volt az erő: mért ~ segítettél? Óh, mért ~ keltél ki, midőn hozzád nyögtünk* (337/26–7). **8.** *⟨Szerény v. udvarias kérdésben.⟩ Hát ti Királyotokért 's a' hazáért hadra kiszállni Nem mernének e már?* (259/648)

II. msz **1.** *⟨Eldöntendő kérdésre adott tagadó feleletként.⟩ Ezek örvendjenek? Én tsak epedjek é? Óh ~! (330/662). Hát már, hát így kell é nekem holtig élnem, Hogy szerelem helyett tsúfot kell remélnem? Nem! ~! (330/803).* **2.** *⟨Allítást követő tagadó feleletként.⟩ Héj, ha meglát, hány negédes, Hány katzér leányka vár! Nem, ~! Egy leány se nyissa Büszke füzőjét te rád (448/17).* **3.** *⟨Előző tagadó kérdés v. közlés nyomósítására.⟩ Nem látod é? ~é? miként zsibongnak Az Ámorok (320/7).*

III. fn Ez a szó, mint tagadó, visszautasító válasz. *Szava nyájas; de egy Nem-jétől, Mint a' haláltól rettegek (430/19).*

Ó: csak~, míg~, nemde~.

néma mn/fn

(30)

I. mn **1.** Olyan ⟨személy⟩, aki nem tud beszélni. *Még egy ellenségem vagyok, Már e' siket és ~ (114/134).* **2.** Beszélni nem akaró. *Csorgasd szívem keserveit tollam ~ szájába (162/9). Jer, Kazincym, jer öleld meg e' sorokba hívedet, A' ki illyen ~ szókkal jött köszöntni Tégedet (161/2).* **3.** Hangot nem adó, hang nélküli. *Eggyik [villám] tsupa ~, más tsak a' jajt szolja Remegő szavait ketté darabollya (56/33). A' ~ Hallgatás örzi e' barlangot, És nem ereszt belé semmiféle hangot (237/51). Ah szóljon én helyettem E' ~ könnyek' árja (259/489).* **4.** Némán: nem beszélve, hang nélkül. *Érzéketlen', ~n siketen és vakon Hevert a' láb' alá tapodott hamvakon (237/45).*

~ (188/56, 196/35, 80, 202/33, 212/13, 222/63, 235/8, 306/35, 307/74, 328/19, 380/33, 78, 388/12, 420/7, 443/154, 454/176), *Néma* (258/2, 381/7), *~k* (210/16), *~n* (330/905, 397a/523), *~nn* (162/20).

II. fn Beszélni nem tudó személy. *Téged áld az örültt, a' ~, a' siket, Te vigasztalod meg, József, mindeniket ! (259/225)*

nembéli mn

(2)

1. Valamelyik nemhez, fajtához tartozó. *E vi-*

lágosan 's határozottan legelőször Millington nevű Ánglus írt a' plántáknak ~ külömb-ségekről (330*/200/13). **2.** Ugyanahhoz a nemhez tartozó. *Szívem titkon azt beszél! Hogy egy szív rá gerjedez Oh Nem-magam-nemembéli Olvasó! Tán te vagy ez! (362/3)*

nemcsak ksz/hsz

(17)

I. ksz *⟨Mondatok vagy mondatrészek szembeállításában annak kifejezésére, hogy a nemcsak szóval kiemelten dolognál többről, egyébről is szó van:⟩ nem csupán, nem egyedül. Boldog Pár! ... Melly nem tsak a' tengeren túl Vitte nevét Rómába, Hanem ma is tiszteltetek A' Bőltsek' templomába' (307/25). Még alig kezdődik a' kétséges pálya, Már a tsetsemőnek jajra nyílik szája, Nem tsak, hanem sokszor a' rengő bőltőnek Kebele adózik a' mord temetőnek (215/27). Tsúfot tettek, azt az átkozottak. Nem tsak rajtam, hanem több leányokon is (330/821).*

II. hsz *⟨Szembeállítás nélkül.⟩ nem csupán, nem egyedül. Osztánn nem tsak egy egy nemek van az erős szilfáknak A Lótósnak, az Idai Ciprusoknak, 's Füz fáknak (413a/606). Ez a' név még akkor nem tsak a' kupetzek' borozására ruháztatott (267*/13/5).*

nem tsak (29/19, 176/69, 209/55, 235/21, 239/234, 245/46, 258/27, 330*/173/4, 337/405), Nem tsak (176/70, 209/57, 267/24).

nemde hsz

(2)

Igaz?; ugye? Elsőben is mélyl almomból Tévelygő andalgásomból Nemde én pattanék ki? (447/33)

[N]emde (134/33).

nemdenem hsz

(1)

Ugye? Tellyesítsd kötelességed' Ahoz, ki fogva tart téged: Szíved' javát nem-de-nem Megtarhat'd még is nekem? (443/199)

Neméa fn

(2)

Oroszlán csillagkép. Hevül a' ~ sárga Oroszlánnya Mert sугárit a' nap rá közelről hánnya (86/3, 198/3).

némely nm

(23)

1. Egyik-másik; több közül néhány. *Alusznak még magok a' hives szellők is El tikkattak a' nap hevétől tán ők is Tsak némelly enyelgő zefirek játtzanak Mellyek a' levelek aloll ki*

ugranak (84/25). Lajost is megölték szintúgy a' gyilkosok; (nem a' nép, nem a' nép, tsak némelly pártosok) (337/318). **2.** Némelyek: egyesek. E' szókra az Urak 's Dámák katzagának. Némellyek Gergővel így is tréfálának (330/1754). Némellyik le esve el terült a dudvák szárain, Némellyek úsznak az itt lengő És játszadozva kerengő Zefírek szárnyain (139/12).

~ (248/40, 454/339), némelly (114/626, 196/25, 216/123, 239/237, 268*/21/1, 287/22, 330*/149/4, 330*/158/1, 330*/173/1, 330*/200/26, 380/25), Némelly (231/473, 244/cím), némellyek (413a/744), Némellyek (397a/697), Némellyeket (237/99), némellyeknek (193/45).

némelyik nm (11)

1. A szóban forgók közül valamelyik személy. Némellyik sír, ordít öröngő lármával Némellyik tsak piheg, nem bírván magával (56/35–6). **2.** Egyik-másik dolog. Mihelyt az oszlophoz közelébb eshettem, A' darab követ sorra nézegettem. Némellyeik a' Trója' öszvetört falából Volt faragva Párosz' fejér márványjából (237/97).

Némellyik (139/11, 86, 202/35, 36, 330/301, 341/51), némellyiknek (330*/200/28, 28).

némelykor hsz (3)

Néha. És ha azután ~ Távolról megszemlélek, Mindjárt kiszakad a' lélek Belőlem, azt gondolám (324/37).

Némellykor (80/11, 238/29).

nemes mn/fn (139)

I. mn 1. <Feudális társadalomban> a nemesi osztályhoz tartozó. Pázsí, frantziául Page, olyan ~ gyerkőtz, a' kit a' Nagyobb Udvaroknál nevelnek (330*/189/1). Hatalmas Rendek, óh vitézi vérből Kisarjazott ~ Magyar vitézek, Ti bölts Személyek (259/34). Kard illet engemet ősi ~ névvel (268/99). **2.** Nemesi jogú. Nemes Tanács, 's Nemes Communitás, 's ennek Tagjai légyetek áldotti Istennek (222/93, 93). Én, mondom, e' Nemes Megyében születtem, 'S eredetet régi törzsök-házból vettem (330/1533). **3.** Erkölcseleg kiváló, magas rendű. Nemes de érzékeny szív lakik én bennem (268/54). Hű, 's ~ Férjem, Lajosom, barátom, Látalak, öllelek (454/851). Kröte ~ lelkű vala, Szé-

gyenletébe meg hala, Hogy rajta illy Stikk esett (114/662). Szomorúan vádoljuk a' fekete halált, Melly ~ pályádnak legdivatján talált (442/4, 4. A hasonló fajtájúak között kiváló, értékes tulajdonságokkal bíró. A' Palma legelső, és legszebb, ~ebb[,] pompásabb neme a' Plántáknak (330*/200/17).

~ (31/20, 114/713, 194/43, 212/54, 215/36, 216/99, 217/71, 73, 219/46, 246/27, 258/21, 37, 48, 61, 104, 259/66, 194, 297, 445, 451, 526, 598, 266/58, 267/24, 43, 98, 113, 127, 171, 197, 223, 267*/13/12, 288/81, 300/4, 306/291, 313/105, 315/3, 330/259, 2030, 330*/173/11, 337/120, 369, 368a/104, 166, 379/79, 382/18, 395/32, 398/1, 415/21, 431/25, 26, 439/1, 443/102, 445/35, 450/20, 454/378, 583, 639, 768, 783, 786, 865, 967, 454a/25), Nemes (92/215, 190/110, 210/6, 65, 216/44, 217/134, 141, 219/54, 222/95, 241/1, 21, 257/cím, 55, 170, 259/95, 267/cím, 91, 158, 307/115, 313/131, 330/587, 330*/196/1, 337/313, 338/29, 368/31, 368a/83, 379/92, 405/13, 415/17, 428/199, 445/49, 454/7, 85, 92, 976, 989, 456/35, 457/25), Ns. (368*/30/4, 445*/232/1), N. (267*/18/1); ~b (454/558, 682), ~ebb (216/91, 95, 97, 219/4, 63, 268/60, 454/740), ~ebbek (454/184); leg-nemesebb (124/22).

II. fn <Feudális társadalomban> a jobbágyságot kizsákmányoló uralkodó osztály tagja. Lóra Nemes! Ha érdemes Akarsz lenni véredhez (268/5). Hol lakik? és ki az Úr? Gróf, Burger, Paraszt, vagy Nemes? (114/39) Nemes (268/45, 73, 93, 149, 330/119), ~ek (267/99, 454a/5), Nemesek (432/106), ~i (267/100), ~eknél (114/589).

nemeses mn/fn (3)

I. mn 1. Nemes. A' visszanyert Paraditsom sem vesztett semmit véle, Hogy az elveszett rémittő gondolatiból éle. Melly a' szívnek Természetibb 's ~bb indúlattya (216/71). **2.** Nemeses tánc: lassú verbunkos. Az igaz Magyar Tántz, a' lassú Verbunkos, a' mit b. eml. Eleink ... Nemeses Tántznak neveztek (330*/156/3).

II. fn Nemeses tánc. Ugyan ott Etelka Gyulával végétre Egy Nemesest is járt a' Lehel kürtjére (248/36).

nemesi mn (2)
A nemest megillető <dolog>. *Atyjok' ditsőségét kívánják nevelni, 'S a' ~ nevet duplán érdemleni* (267/96).

nemesít Ik: meg~.

nemeskedő in (1)
Kérkedő, öntelten viselkedő. *Svalír, vagy Svalje, frantziául Chevalier, gavallér, ritter Nemes, vagy Nemeskedő* (330*/196/2).

nemeslelkűség fn (1)
Erkölcsei kiválóság, magasabbrendűség. *Nemes – – hűséges Atyának És – – – – szerelmes Anyának Hív gondviselése között neveltetett, A' nemes lelkűség után vezetett* (210/68).

nemesség fn (4)
1. Nemesi cím, rang. *Nagy Péter által nyert ~' Czimere, A' mellyet Nagy Gergely ismét viszsanyere* (330/1). 2. <Feudális társadalomban> a nemesek összessége. *Nézd mint tapsol a' Nemesség, Nézd a' nép mint örvendez* (400/65).
Nemesség' (368a/16), ~ed (330/591).

nemesvezér fn (1)
A nemesi csapatok főkapitánya. *Megtesz Bihar Nemes-vezérnek, Tégedet esmeretes Leventát* (445/39).

német mn/fn (25)
I. mn 1. A németek közé tartozó <személy>. *E' Khalchfresszert, egy nagy száju Német Marsalt le vága* (114/750). 2. A németekre jellemző, hozzájuk tartozó, velük kapcsolatos. *Utána nyíretten lotyogtattya magát Egy Német ruhábann puhálkodó Bagát* (82/4). 3. A németek nyelvével kapcsolatos. *Ő a' Frantz és Német könyveket forgatta* (330/139). *Vitz Német szó, jelent elmésséget, hirtelen találó észt* (330*/147/1). 4. *Németül:* német nyelven. *Olaszúl, frantziául vivace, ~ül lebhaft* (330*/204/1).
~ (114/758, 330*/154/5, 330*/177/4, 5, 397/1), *Német* (111/91, 126/23, 246/47, 267*/20/2, 330*/195/8, 396/11), ~ül (330*/199/9), ~öl (330*/180/4).

II. fn 1. Tömegében német nyelvterületen élő, germán nyelvet beszélő nép. *Értik ezt a' Frantzok, értik a' Németek, Értik ezt majd minden tsinosabb Nemzetek* (126/59). 2. A

német néphez tartozó személy. *Egy Birodalombéli Német* (257/58).

Német (246/12, 248/15, 330/556, 330*/151/2), *Német'* (253/71), *Németek* (330*/187/2), *Németeket* (259/439), *Németjének* (248/41), ~nél (330*/204/4), ~eknél (330*/203/3), *Némettel* (248/22).

németes mn (1)
A németekre jellemző. *Feje ~en, mellye magyarosan, lába pedig törökösön van felöltözve* (259*/205/4).

németesedett Ik: meg~.

németség fn (1)
A német emberek összessége. *Imé a' Németség Allya sepreje, Egy nemes Nemzetség Ura és feje* (246/25).

nemi mn (1)
Nemre, fajtára jellemző. *Nemi neve Linnénél Mucor, és tartozik a' Gombák' rendébe* (330*/200/29).

nemigen hsz (4)
1. Alig, nem nagyon. *Tőlök Pindusi halmaink Nem igen műveltetnek* (114/1021). 2. Aligha, valószínűleg nem. *Szánkáz 's esik néha olyan is a' számba A' millyet nem igen tennének románba* (85/38).
nem igen (197/38, 432*/202/1).

némít i (1)
Halkít. *Trombita-dob-sípszó harsog, kopog, énekel, ordít, 'S a' tsengő tányért ~ja a' tábortambur* (400/86).

Ik: meg~.

nemlétel fn (3)
Nemlét, halál. *Semmivé kell lennem! A' Nemlétel hív* (409/2). *'S életadó szemekkel intesz A' Nemlétel bús völgyeibe* (417/4).
~' (454/556).

nemrégen hsz (2)
A közeli múltban. *Felállított Ariszt egy Méhest nem régen* (341/1).
Nem régen (111/89).

nemrégében hsz (1)
Mert jól tudhatják az Urak, hogy még nem régében, Egy Emeritus épület ált ennek a' hejében (310/19).

némul Ik: meg~.

nemsoká hsz

(5)

1. Nemsokára. *Az Ég mindennek ki térszen egy véget 'S nem soká érek már én is vénséget* (171/20). 2. Nem sokáig, nem hosszú ideig. *Nem soká él a' halandó, A' jó szerentse mulandó, Házasodni kellene* (401/5). *nem soká* (177/49), *Nem soká* (306/157, 413a/604).

nemsokára hsz

(5)

Rövid idő múlva. *Ez is nem sokára, bár atzél volna is; Egy rakás agyaggá változik maga is* (201/57). *nem sokára* (210/48, 397a/1055, 454/615), *Nem sokára* (213/39).

nemtelen mn

(2)

Erkölcstelen alacsonyrendű, hitvány alávaló. *Ezek mind okosok, emberek; de vadak, Kiknek, Óseinként, főtéljok a' hadak, Kikben az hódítás' ~ szerelme Elfajtja, a' mit hoz a' jó föld 's szép elme* (313/89). ~ (315/4).

nemtudás fn

(4)

Nemlét. *Síromba tsak te fogsz alá követni, A' Nemtudás' kietlenén vezetni* (305/78). *Aludtam mélyenn a' tsendesség ölébenn A' magam nem tudás tsendes éjjelébenn* (201/82, 454/634). *Nem tudás* (406/2).

némul Ik: meg~.**némulva** Ik: el~.**-nemű ~ -némű Ő:** annyi~, mi~, minden~.**nemz** i

(13)

Férfi nővel, ill. hím nősténnyel közösülve vmely magzatot létrehoz. *Esküdt Fényes Istvánt fedi e' setét bólt, Utazó! ezt illő tudni, ki vólt, 's mi vólt? Nemzé Fényes István, Szabó Erzsébettől* (222/21). *Sőt bogaratska nősz másik bogaratskán, Sok millió ~ik fiat egy fogatskán* (330/1920).

Nemze (453/262), ~ett (114/55, 82, 126/66, 259/160, 196, 298), ~ettem (73/1), ~etted (196/83, 380/81), ~ettenek (114/73).

nemzés fn

(1)

Páratlan nemzés: férfi nélküli fogantatás. *Ezen bámúlván Júno, 's hasonló páratlan ~re törekedvén, elindult az öreg Oceánhoz, hogy*

tőle tanátsot kérjden a' felől, mi móddal lehetne néki is férjfi nélkül gyermeke (330*/202/3).

nemzet fn

(119)

1. Történelmileg kialakult tartós közösség, amelyet közös nyelv, terület, gazdasági élet, kultúra tart össze. *Aldjad tehát annak nevét Magyar Nemzet! Kit Hazád nyelvednek illy díszére nemzett* (126/65). *Értik ezt a' Frantzok, értik a' Németek, Értik ezt majd minden tsinosabb Nemzetek* (126/60). 2. Emberi ~: emberiség. *Mikor Prometheus a' meg készítettett Sárból ki gyurta az emberi ~et Egy estve a' vidám mű látó Istenek Vatsorára az ő házához mentenek* (26/2). *Hiszen ha az élet örökké tartana, Az emberi Nemzet, óh, melly meg romlana* (213/62). 3. Nemzetség, család. *Az egész Tábornak Opor Fő Vezére Mind az öt osztálynak volt tellyes díszére. Mert nemes ~e régen fényeskedik, 'S vitézséggel híres Ősökkel kérkedik* (330/259). *A' Mandsuk' földén vadászsa a' tigriseket a' Mandschu ~ből való Chinai Császár* (313*/100/2).

~ (114/450, 253/54, 62, 69, 258/61, 259/161, 243, 297, 267/23, 179, 413a/647), ~' (259/3, 31, 306/80, 288, 330/558), *Nemzet* (114/397, 404, 482, 491, 190/84, 256/1, 257/193, 258/21, 259/197), *Nemzet'* (114/19, 81), ~ek (42/3, 259/397, 313/133, 337/403, 397a/230), *Nemzetek* (70/11, 111/64, 195/37, 259/369, 313/141), ~ek' (259/420, 337/38), *Nemzetek'* (257/164, 288/38, 49), ~em (432/74), *Nemzetem* (124/21, 163/38, 267/127, 306/158), *Nemzetem'* (259/506), *Nemzeted* (330/594), ~e (114/318, 337/258), *Nemzete* (418/73, 450/24, 27), ~tünk' (306/153, 452/40), *Nemzetiünk'* (439/43), ~i (454/461), ~et (267*/19/14, 337/135, 454/587), *Nemzetet* (114/986, 190/84, 257/153, 450/7), ~ét (418/119), *Nemzetét* (114/408, 330/132), *Nemzetit* (450/19), *Nemzetiünket* (114/506, 257/64, 259/6, 11, 18, 26), ~nek (114/413, 193/9, 259/262, 378, 306/286, 313/129, 337/214, 454/524), *Nemzetnek* (114/460, 580, 259/335, 452/4), ~eknek (255/15, 259/408, 451/15), *Nemzeteknek* (330*/204/12, 368*/31/20), ~emnek (337/159, 358), *Nemzetemnek* (163/25), *Nemzetének* (442/5), ~ünknek (267/112, 267*/18/9, 306/226), *Nemze-*

tünknek (251/14, 259/14, 439/37, 445/47), *Nemzetünknek* (188/100), *Nemzetünkben* (330*/188/8), *Nemzetünkben* (188/159), *Nemzetünkön* (163/11), *~től* (267/113), *~ektől* (259/365), *~hez* (337/404), *Nemzetként* (257/64), *~tel* (259/274), *~ünkkel* (330/588).

nemzetes mn

(7)

Nemesek címe. *T. N. Mihályfalvi István Úr utolsó Tisztességére* (217/cím). *Nemzetes Kapitány és vitéz Prokátor!* (266/43)
N. (308/cím, 330*/188/7, 368*/187, 196, 198).

nemzeti mn

(15)

Az egész nemzethez tartozó, rá jellemző, vele kapcsolatos. *Fizignát kezdi hívatni A' Nemzeti Conventet* (114/388). *A vízen fellyül tsillámla Nemzeti Kokárdája* (114/234). *Nemzeti Karaktere tsak az Anglusnak és a' Magyarának van* (330*/156/14).
~ (330/1987, 330*/156/15, 418*/176/4), *Nemzeti* (114/502, 527, 238/9, 330/565, 330*/156/2, 418*/176/6, 439/cím, 450/1, 28).

nemzetség fn

(11)

1. Egy ősötől származó, tágabb értelemben vett család. *Follyon rá, mint drága kenet, szent áldásod, Hogy légyen házatad építő Esdrásod, Egész Nemzettsége e' Lévi' fiának* (225/101). *Felségedet meg követem, Nemzettségem 's eredetem Vallyon miért kérdezi?* (114/68) 2. Nép. *Bölts lelked fog behozni A' földre békeséget, És minden ~et Te boldogítani fogsz* (259/429).
~ (259/78, 330/1713, 397a/469), *Nemzetség* (200/50, 246/27, 259/481), *~nek* (259/252), *~éből* (445*/233/6), *~en* (337/225).

nemzett in

(1)

Létrehozott. *Mikor mint a' földtől ~ Hatalmas Óriás Nemzet' Granatéros serege: Úgy rohant az egereknek Hatalmas Armadája A' békákra* (114/18).

nemző mn

(3)

Termőképes. *A' tavasz hát legjobb dísze az ágaknak 's a' fáknak Tavasszal vár a' dagadt föld ~ magot magának* (413a/863).

nemzőerő fn

(1)

Nemzőképesség. *Ama nemző erő származott belőllem Mely a gyönyörűség dühös hagy-*

mázzába Nemze 's bévetett e nyomorult hazába (453/260).

nemzőrész fn

(3)

A virág része; a bibe. *A rohanó zápor a' rétet el mossa A virágok nemző részit le tsapdossa* (86/24, 198/24). *A' növények' Nemzőrészei a' Virágban vagynak* (330/200/14).

néne fn

(5)

1. Idősebb nő. *Éris is hát ennek [Dorottyának] áll meg a' hátánál. Azon töprenkedik, miként verhetné be Pestisét legjobban az öreg Nénébe* (330/710). 2. (Idősebb nő megszólítása-ként). *Nézd el, a' hangos filoméla, Nénnye, 'A Tavasz hogy jött, kiderüle Fénnye, Fészkel és kedves fiait segíti Majd ki repíti* (117/1). *Eb, a' ki kenteket, Néném! megköveti* (330/1157). 3. *Phoebus vissza térő Nénnye: Artemisz, azaz: a Hold. A nap sugárral, mind veressellenek Meg halaványodván arany színű fénnye El tűnik a' Phoebus vissza térő Nénnye* (83/14). 4. *Lantolnak a nénék: hárfáznak a műzsák. Illetlen gondolat, 's szégyen a' műzsáktól Nemes lelket venni a' Butelliáktól. Hát borrá változtak már a' Hippokrének? 'S körülte dözszölve lantolnak a' Nénék* (219/56).

nép fn

(203)

1. Nagyobb emberi közösség, amelyet a közös nyelv, közös eredet, közös hagyományok fűznek össze. *Általad a' régi por közzül kinőnek, 'S a' Magyar ~ előtt betsületbe jőnek* (259/222). *Jer Barátom! Pézeliddel, Gazdagítani Népedet, Üljetek üres helyére; hidd el, Néped áldánd Tégedet* (163/30–2). *Népei a' fagyos északnak, 'S kik a' forró nap alatt laknak, Hírdetik, ki vólt Homérus!* (255/25) 2. Az anyagi termelésben közvetlenül részt vevő dolgozó tömeg, ill. a parasztság. *Banyaposz néven esméri a' ~ némely helyeken a' pöfeteget* (330*/158/1). *József, kinek nem lesz félvilágon párja, Ki minden Országit maga öszvejárja, Hogy megismerhesse saját jobbágya-it, Hogy megorvosolja a' ~ panaszait* (259/210). 3. Vmely meghatározott területen, helyen lakók közössége ill. összessége. *És mint te, úgy megöltt Unokád is végre Páris' ~e előtt hág a' ditsőségre* (337/308). *Bár a' melly ~ a' hegy hajlásait lakta Töltésit a' duzzadt*

víz elibe rakta (52/13). **4.** Tömeg, sokaság. *Mikor a' két sereg együtt verekedett, Belől a' bástyánn a' ~ kétségeskedett* (239/202). *Bordáts, 's az egész ~ a' fejét lesüti, Nevettében majd a' guta meg nem üti* (330/603). *Béjőn a' Hazának Szüze a' Templomba, Utánna számos ~ 's Gróf Szétsényi nyomba* (306/220). **5.** Személyeknek vmely meghatározott céllal, vmely alkalomra összegyűlt csoportja. *Hány száz válogatott, körmön fontt, természetes ifjak Vagynak az országban, hadi ~, Bellóna' vitézi?* (258/97). **6.** Népek: emberek. *Így szedik a' vidám ~ek, mikor megért, A' pirosuló bakart, és a' fejeér gohért* (313/54).

~ (117/8, 185/170, 192/54, 247/31, 253/40, 258/89, 259/50, 182, 441, 267/86, 91, 326/18, 327/63, 330/1181, 1187, 1199, 1271, 1493, 1497, 330*/156/6, 330*/180/3, 337/137, 186, 253, 316, 318, 318, 341/15, 397a/422, 1085, 400/66, 413a/813, 1067, 1099, 432*/206/1, 452/64, 454/351, 385), *Nép* (114/492, 766, 163/16, 190/10, 195/57, 225/102, 257/88, 145, 155, 183, 191, 199, 207, 259/43, 49, 313/27, 134, 330*/143/4, 454/368, 370), ~' (259/616, 268/18, 36, 337/145, 397/20, 397a/1165), ~ek (68/15, 126/7, 193/36, 215/70, 225/141, 245/37, 258/6, 259/65, ~ek' (259/326, 389, 633, 330/289, 593, 337/77, 286, 400/53, 413a/930), *Népek* (190/46, 68, 257/58, 454/387), ~ek' (259/305, 267/153, 317/54, 337/50, 220), *Népek'* (195/51, 313/9), *Néped* (225/4, 337/150), ~e (217/58, 253/40, 306/287, 337/309, 407, 465/19), *Népe* (244/31), ~e' (307/6), ~ünk (214/111, 268/174, 395/43), *Népünk* (257/78, 101, 120, 386/10, 390/36), *Népei* (60/27, 451/25), ~et (214/75, 259/442, 313/114, 330/163, 1177, 337/135, 465/13), *Népet* (330/1215, 1578), ~eket (215/74, 313/91, 96, 330/1838, 337/37, 215, 397a/842), *Népeket* (195/34), ~edet (337/149, 252), ~ét (259/281, 307/2, 317/139, 330/1353, 337/309, 397a/947, 413a/470), ~ünket (225/94, 416/7), *Népeit* (413a/139), ~nek (253/64, 267/117, 176, 268*22/3, 330/929, 337/31, 146, 204, 246, 400/37, 70), *Népnek* (212/94, 330/137, 454/374), ~eknek (267*/19/11, 337/21, 418*/176/5), ~ének (114/428, 306/136, 154, 307/21, 337/297), *Népének* (330/2056), *Népbe* (457/

8), ~ben (337/254, 413a/816), ~re (413a/1052), *Népre* (25/15, 190/41), ~ére (78/28), ~ünkre (114/469, 259/502), ~eken (259/354), ~ekről (454/387, 522), ~éhez (330/406), *Népünknel* (330*/154/2), ~től (247/27, 259/466), *Népiért* (400/14), ~pel (225/84, 267/177, 307/39), *Néppel* (257/233), ~ekkel (259/106), ~eddel (337/182), ~ével (397a/613), ~ivel (317/240), ~ünkkel (267/174).

Ö: alj~, fejeér~, ház~, köz~.

nepente fn (4)

Fájdalomcsillapító és álomhozó gyógyszer. *Vidám Hegyek! Nem terem é rajtatok egy Nepenthe Melyre az áldott természet öröm balsamát kente* (162/21).

Nepente (220/31, 273/23), *Nepentét* (264/6).

népes mn (3)

1. Ahol sok személy van. *Itt a' ~ Ref. Collegium értetődik, mely az említett nagy égésben szintúgy a' lángok zsákmánya leve* (432*/204/1). **2.** Sok személyből álló. *Itt ~ országot nem szükséges várunk, Tsak apró különös csoport közt kell járnunk* (454/531).

Népes (310/42).

népesül lk: meg~.

népetlen mn (1)

Üres. *És vagy régiséggel hánytatták magokat, Vagy gipszből gyúrtatták ~ kassokat* (341/56).

népgyőző mn (1)

Győzedelmes. *Most, most örülj; mert Népgyőző a' te nagy neved Vay* (405/38).

Nepomuk fn (1)

Nepomuki Szent Jánosnak a falvakban gyakori szobra, vagy valamilyen egyházi könyv. *Ama' méreggel el telvén, Szinte a' földre bukkott, De a' partról fel emelvén Egy vaskos ~ot, Limonőhöz hozzá sujítja* (114/815).

népség fn (6)

1. Megvetett emberek csoportja, tömege. *Készülnek immár az hadak, és liheg A' Szittya ~ vívni* (445/42). **2.** Összeverődött tömeg. *Ez esetre a' hartz nagyobb tüzet kapott. Felzendült mind a' két ~ 's öszvetsapott* (330/1302). ~ (317/5, 327/17, 330/1173), *Népséget* (330/369).

- Neptun ~ Neptunus fn (13)**
1. Személynév. (A tenger istene a görög mitológiában.) *Újabb zavarodás lázzad a' tengeren, Verődnek a' habok egymáshoz ezeren. Meg érzi Neptúnus, meg jelentvén neki Hig palotájának le-húltt omladéki (202/45). Jertek Faunok és Driadok: dallom áldásitokat, És te Neptun, ki a földbe ütvén hármass villádat, Ki ontád méhéből első hortyogó paripádat (413a/13).* **2.** Neptun országa: Neptunnak, a vízi istennek birodalma; a tenger. *A' halászbúsabbán vált meg kunyhójától Másnap, mint a' kalmár Neptún' országától (202/144). Neptun (11/9, 92/99, 141, 239, 231/479, 413/17), Neptunus (56/45, 231/295), Neptunt (92/66), Neptunna (92/299).*
- Néreus fn (1)**
 Az egyik tengeri isten az ókori görög regevilágban. *~' karjain enyelgő szűz leán! ...Zengd ki én helyettem saját ditsőséged' Amaz öt világnak, a' melly ural téged (337/261).*
- Nestor fn (3)**
 Személynév. (Homérosz Iliásának hosszú életű bölcs görög királya.) *Mint ~nak, élted terjedjen sokára Végre fogadjon bé az ég ditső vára (75/15). ~ok (215/95), ~a (212/94).*
- nestori mn (1)**
 Nestorra jellemző. *Légyen életednek fogyhatatlan fénye Engedjen éltednek, kívánom, e végett Sokáig terjedő Nestori vénséget (74/22).*
- nesz fn (6)**
1. Finom halk zaj. *De egy bűbajos hang' ~ére E' víg Scénák eltűntenek (426/49). Ah, ha ebben a' köz örömben, Melly már elterjedt szertesétt, Érezhetném én is mellyemben Az öröm' legkisebb ~ét (379/36).* **2.** Zaj, lármá. *Más-felől az Ifjak e' szép hartz' ~ére Indulni akartak Himen védelmére (330/1289). ~e (400/81), ~ét (413a/1049), Neszt (267/20).*
- nesze msz (6)**
 (Valaminek az átadását kísérő, elfogadásra felhívó szó:) tessék, vedd el. *Nesze ez a' véres pálma, A' mellyért fáradt szablyád (368a/101). A' Békekötésre Tölts pohárt, gyermek! ~ tölts feje bört (287/1). ~ (333/63, 348/12, 12), Nesze (227/6).*
- neszmélyi mn (1)**
 Neszmélybe való. *Hadd fessék le énekembe A' Neszmélyi jó borok, Melly nagy tűzzel szálltak szembe Két hatalmas táborok (317/30).*
- Neszter fn (1)**
 Folyónév. (A Dnyeszter folyó régies neve.) *Oroszok' Tsászára! ... Verd hadra a' Neszter' 's Visztula' városit (337/201).*
- netám l. netán**
- netán hsz (3)**
1. Esetleg. *'S hogy a' kedvetlenség több erőt ne végyen, 'S ne tán az örömben nagyobb tsorbát tégyen, ... Mond: Hozzanak elő más-lás-butelliát (330/448).* **2.** Nehogy. *De nevem ne messék kőbe a' síromra; Ne tám az Útazók, kik ott szájonganak, Még holtom után is Lyánnak tsúfoljanak (330/1571). Ne tánn (176/30).*
- név fn (270)**
1. Egy bizonyos személynek egyedi megjelölésére használt szó, szókapcsolat; személynév. *De még is van két ellenség, Ez nekem sok kárt teve, Míg az áldott Hunyadi ~ fenn marad a Hazában Horváth ditső neve is zeng minden Magyar szájában (111/71, 72). Lessz még a' Magyarnak olyan ditső neve A millyen volt a' Márs mezején eleve (81/25).* **2.** Vmely állat egyedi megjelölésére használt szó; állatnév. *Nállunk a' Kuttyáknak tíz nevei vagynak (60/26).* **3.** Köznév, szó. *Boldog vólt a' Világ! S' e' hiú ~: Szentség, Nem volt a' legszörnyűbb gonoszokra mentség (190/51). Azután az egész tábor öröm napot tartott. Áldomást ittak. Ez a' ~ még akkor nem tsak a' kupetzek' borozására ruháztatott (267*/13/5).* **4.** Vmely (valóságos v. képzeletbeli) földrajzi hely, folyóvíz, tenger stb. elnevezése. *Ezen Tenger nevét ha tudni akarod: Az élet; 's a' vizét magad is zavarod (211/21).* **5.** Az a rendszerint ismert, híres személy, akit vmely név jelöl, a név viselője. *Sok nagy nevek 's betses érdemek egy sorban Megvetve heverték mohosan a' porban (237/39).* **6.** A tulajdonnév betűvel írt képe. *Négy betűből áll neve mindeniknek (287/57).* **7.** Szárnyára veszi vkinek a nevét (a hír): híres lesz. *Ó hír! Vidd hírül ezt kérlek te magadnak Hogy verseim néked illy ditsérést*

adnak: Majd talám fel vészi nevemet szárnyára 'S pengeti azt egész hazám' hallatára (193/51). **8.** Hírbe keveri vkinek a nevét: rossz hírét kelti. Azért nem vádollar káromra tégedet Nem akarom hírbe keverni nevedet (176/84). **9.** Vkinek a nevét a felhőkre hányja: az ég felé fordulva imádkozik. Örül [Muhammed] hogy nevét a' felhőkre hányja Zöld sejem turbányba fénylő Muzulmánnya (190/33). **10.** Maga nevében: ő, saját maga. Nagysádnak magam nevében Apró violát szedek (188/91). **11.** Vkinek a nevében: helyette, megbízásából. Itt ülök, a' Napis el hágy már engemet 'S a' lelketlen fáknak mondom keservemet; Pedig tám a' kegyes Szerelem nevembe Most sugall legtöbbet ártatlan Szépembe (196/91). **12.** Jó néven vesz vki vmit: örömmel vesz, örül neki. De semmi, jó neven vesz talám Kata Azt is, a' mit Múzsám illy hamar írhatta (340/29). **13.** Nincs neve: ismeretlen személy. Végre egy tetézett Tálba lépés mézet Kűlde egy jó Nints-Neve (135/15).

~ (83/49, 201/36, 287/53, 54, 418*/173/6, 454/598), Név (259/245, 290/26, 417/11), ~' (259/540, 331/41), nevek (330/391, 330*/173/3, 418*/173/4), Nevek (92/42, 259/354, 330/400), Nevek' (163/47), nevem (103/6, 148/71, 317/49, 330/1570, 437/6), Nevem (171/4, 299/31), nevem' (148/68, 330/1938, 338/9), neved (67/32, 75/2, 342/23, 349/18, 398/7, 405/38), neved' (337/16, 454/572, 824), Neved' (222/90, 259/386, 439/71), neve (6/1, 67/cím, 80/14, 92/325, 114/129, 131, 405, 192/55, 203/25, 209/84, 211/47, 221/3, 231/486, 239/163, 306/209, 307/12, 310/42, 330/382, 330*/140/8, 330*/154/6, 6, 330*/181/2, 330*/200/29, 340/25, 385/24, 418*/176/1, 439/58, 453/169, 456/38), Neve (124/18, 132/18, 178/4, 189/1, 306/216, 310/16, 338/52, 450/27), neve' (326/50), nevünk (267*/15/3, 418/73), nevetek (258/99, 267/251), Nevetek (217/132, 241/14), nevetek' (259/127), nevei (237/119, 330*/195/9), Neveik (188/41), nevet (53/1, 80/50, 111/66, 213/57, 216/77, 217/82, 233/26, 248/5, 259/38, 98, 434, 267/96, 149, 166, 200, 328/4, 330/1170, 330*/143/3, 330*/188/16, 330*/199/10, 337/116, 168, 342/25, 432/58, 432*/202/1, 442/7), Nevet (168/2,

215/92, 337/6), nevemet (454/ 925), nevedet (111/53, 130/11, 259/229, 231, 338/26, 405/3, 454/103), Nevedet (208/14, 438/6), nevét (25/11, 69/7, 114/788, 126/65, 142/24, 193/34, 220/36, 239/231, 267/194, 267*/19/2, 299/47, 307/26, 314/36, 323/16, 330/240, 428, 330*/149/5, 349/5, 377/1, 405/17, 413a/773, 415/34, 428/70, 453/6), Nevét (53/12, 124/8, 132/17, 172/29, 176/34, 188/45, 225/23, 238/109, 255/14, 306/273, 312/14, 400/12, 417/36, 446/8), nevünket (259/587), neveket (259/633, 413a/626), neveit (306/53), ~nek (259/155), neveknek (439/39), nevednek (289/28, 308/39, 397a/899), Nevednek (235/30, 236/31, 440/14), nevének (178/9, 308/17, 337/193), Nevének (92/196, 188/148, 237/124, 331/38, 418/14), nevembe' (380/89), nevedbe' (259/241), nevébe (317/15), Nevébe (238/30), nevekben (307/67), Nevekben (397a/232), nevében (217/136, 337/180, 432*/206/1, 452/40), nevemre (428/175), ~en (114/78, 228/40, 330*/151/2, 330*/158/1, 337/320), nevenn (122/2), nevén (225/22, 330*/173/6, 374/4, 431/18), neveteken (215/123), ~re (330/1113, 418/94), Névre (190/61), nevedre (268/143, 454/846), Nevedre (307/73), nevére (259/394, 337/241, 316), Nevére (420/12), nevekről (442/20), nevéről (107/12, 307/36, 352/12), ~től (267/157), nevétől (357/11), nevénel (306/256), ~ért (259/514), Nevestől (382/6), ~vel (12/16, 259/120, 260, 268/99, 330/1111, 330*/144/1, 413a/618, 439/67, 456/32), Névvel (92/238, 148/61, 176/41), neveddel (220/43, 330/22), Neveddel (230/22, 24), nevével (29/24, 149/80, 192/54, 259/382, 288/40), Nevével (25/8, 190/32, 255/11, 451/11), nevekkel (306/79, 337/395), Nevekkel (188/138).

Ö: hír~.

nevedékeny mn

(1)

Növésben levő. Kívánjuk hát, éllyen szerelmes párjával, Éljen ~ három Nymfájával (340/34).

nevekedik i

(2)

1. Nevelkedik. E' nem bálba nevekedett, Mint sok meg németesedett Magyar nemes Úrfiak (114/711). **2.** Nő, növekedik. Gyenge mellét mindjárt méltatlanul verve Nevekedett szörnyen bús szíve keserve (77/256).

nevekedő in (1) *Növekedő. Most már terád jutottam Bakkhe 's téged énekellek az erdei bokrokkal És a' lassan ~ olajfa suhantzokkal (413a/527).*

nevel i (19) **1.** (Fiatal személy) testi, szellemi fejlődésében segít. *Pázi, frantziául Page, olyan nemes gyerkőtz, a' kit a' Nagyobb Udvaroknál ~nek (330*/189/2). Szép kis ifjasszony, még fiatal nagyon, A' Nagy-Világ ötlet galántul ~te (330/175).* **2.** (Növényt) ápol, gondoz és ezzel elősegíti, hogy megnőjön; természet. Én is ~tem egy virágot, Kit lopva egy hernyótskárágott (391/13). **3.** (Föld, időjárás, természet vmely növényt, állatot) fejlődésében segít; növeszt. *Mint a' meg vénhedt fa, a' melyet ~e A sűrű erdőnek árnyékos kebele (214/1). Mennyi szilaj ménest, paripát ~ a' ti mezőtők? (258/95)* **4.** Növel, fokoz. *És hogy a' gonoszság a' földet eltelte, Tsak diadalmadat 's erődet ~te (337/8).* ~ (413a/69, 784, 994), ~nek (454/50), ~t (100/15, 334/5), ~e (64/24); ~te (249/43), Nevelte (215/112), ~ték (334/17); — ~jek (454/647); ~jem (173/10) ~je (259/310).

Ik: fel~.

nevelés fn (2) **1.** (Fiatal személy) testi, szellemi fejlődésének irányítása, segítése. *Úgy is az Asszonyszemélyekkel vélek születik [érzékenység], 's a' szerentsés ~ által ingerlőbbé tétetik valamelly kellemetes Bizarria (368/16).* **2.** Vminek a növelése. *Tölt juhok bégetése, [m]éhecskék dolgozása, A Békák kiáltozása Mind örömiünknek ~e (123/24).*

nevelhet i(1)≡(Növényt) ápolhat, gondozhat, és ezzel elősegítheti, hogy fejlődjön. *Midőnn osztánn a' szilfákra mászvánn izmos jövessel Fel nőttek; tépd le lombjait, mesd meg veszzeit késsel. Addig félnek a' fegyvertől, de most már keményebben Bánhattz velek, és pongyola ágát nevelhedd szebben (413a/913).*

nevelkedik i(2)≡(Ember, növény) nő, fejlődik, növekszik. *A' mint nő a plánta, az égnek harmatja Mikor reá kövér cseppjeit hullatja,*

Úgy nevelkedj te is testbe, és lélekbe (215/149). Plántáról ~ a kemény mogyoró fája (413a/590).

nevelni in (4) **1.** (Föld, időjárás, természet vmely növényt) fejlődésében segíteni; növesztetni. *E' fog néked állandó és bő bort termő vesszőket Nevelni, itten szedheted gazdagon a' szőlőket (413a/717),* **2.** Növelni, gyarapítani. *Atyjok' ditsősé-gét kívánják ~, 'S a' nemesi nevet duplán érdemelni (267/95). Könnyű volt Orsolya' és Adelgundának Így ~ számát szoknyás Verbungjának (330/1012). nevelnem (299/53).*

nevelő in/fn (4) **I.** in (Fiatal személy) testi, szellemi fejlődését irányító, segítő. *Guvernantné, frantziául Gouvernante, a' nagy házaknál a' gyermekeket ~ 's az azoknak gondját viselő Asszonyszemély (330*/176/4). ~ (445/60).* **II.** fn Gyermekek nevelésével foglalkozó személy. *Kanász marad a' kinek A' ~je Kanász (334/21). ~ji (212/33).*

neveltetik i (1) *Nevelődik. Nemes — — — hűséges Atyának És — — — — szerelmes Anyának Hív gondviselése között neveltetett (210/67).*

nevendék fn (2) *Növendék, tanítvány. Nemes szívű Nevendékek! kiket főrrónn szeretek, Mielto megemertetett a' Poësis Veletek (241/1), ~iben (330*/173/12).*

nevendékültetés fn (1) *Fiatal növény, palánta ültetése. De ha vigyázó a' Gazda, választ két egyforma helyt, Az egyikbe tsemetékkal nevendék ültetést ejt, A' másikba, ha megnőnek sorjába elplántálja (413a/797).*

nevet i (18) **1.** (Jókedvében, vmilyen fonák helyzetben:) sajátos arcjátékkal kísért, szakadozott kilégzéssel járó hangot ad. *Imádkozzunk! Együnk! Csitt! Hallgass! Ne ne vess! Együnk! (330/639). Síma száddal mit kecsegtetsz? Mért ~sz felém? (427/10)* **2.** Vidáman, jókedvűen

mulatozik. *Rejtőzvéen szent Maskarában A' Vallás állortájában Negyven napig ~ek 's Fársángolok Véletek* (133/56). **3.** Nevet vmin: jót mulat rajta. *Jer, barátom! lépegessünk Kis kertednek útain, 'S dohogás nélkül nevéssünk Mások' bolondságain* (456/71). **4.** Nevet vkit/vmit: nem vesz vkit/vmit kellő komolysággal. *Késő volt már akkor. Már őket ~te Carnevál, és magát az ifjakhoz vette* (340/1643). *Isten, hogyha te élsz, óltsd ki szorongató Esmélésemet, óh — vagy óh Szánj meg hogy ~em léted', erőd', neved'* (454/572). **5.** (Természeti tárgy, táj, jelenség) vonzónak ható külsejével derűt áraszt. *Itt van a' legvégső oltára Pallásnak Az emberiségnek, a' tsinosodásnak, Ezen túl Keletre ~ a' szép Moldva* (313/79). **6.** Rózsákkal ~: kedvez. *Eddig élttem' tavasszára Mennykőt az ég nem vetett, 'S Májusi hajnal' módjára Csak rózsákkal ~ett* (425/48). ~ (248/6), *Nebet* (397a/1105), ~ek (267/251), ~sz (349/26); ~lek (276/14), ~em (90/3), *Neveted* (199/109), ~i (111/14, 418*/175/6), *Nevettem* (148/32), ~tünk (148/32); ~te (330/879), ~ték (148/31). — ~nék (53/18, 255/36, 451/36). — *nevessen* (233/52); *nevessék* (453/13).

Ik: agyon~, el~.

nevetés fn (5)

Az a cselekvés, tény, hogy vki nevet. *E' szókora vig ~sel Nyitván szép ajakait Fizignát, egy kis késéssel Így kezdette szavait* (114/147).

~ (154/37), ~idet (212/128), ~sel (231/444), ~ünkkel (148/33).

nevetlen mn (1)

Névtelen, ismeretlen nevű. *Béla Királynak ~ Íródeákja minden nevezetes dolgaik után a' Kapitányoknak oda veti: Et biberunt magnum Áldomás* (267*/13/6).

~ 418*/174/2).

nevetni in(2)≡(Jókedvében, vmilyen fonák helyzetben:) sajátos arcjátékkal kísért, szakadozott kilégzéssel járó hangot adni. *Már a galánt lelkek nem győztek ~, Sok szemek kezdenek együtt beszélgetni* (330/337).

~ (288/102).

nevető in (1)

Hozzám nevető: felém derűt árasztó. *Én a'*

tarka virággal Hímzett rétbé' tekintgetem A' rám integető egert, Az hozzám ~ berek' Ékeségeit (403/61).

nevetség fn (3)

1. Nevetés. *Talpra ugrik Ferkó; 's bezzeg vólt ~!* (330/1714) **2.** Nevetséget csiná: nevetést kelt. *Illyenkor a' tsinál legtöbb ~et, hogy a' furtsa emberek miképpen fortélyoskodnak, hogy vigyáznak magokra 's hogy szedődnek rá, 's a' t.* (330*/164/9).

~nek (330*/164/6).

nevetségés mn (1)

Komolyan nem vehető. *Eggyzersmind az ellenségés Nemzet ellen nevetségés Beszéddel protestálnak* (114/397).

nevette fn (2)

Nevettében: nevetése közben. *Bordáts, 's az egész nép a' fejét lesüti, Nevettében majd a' guta meg nem üti* (330/604).

~kbe (215/62).

nevettet i (1)

Nevetésre késztet. *Az Üress agy megvét mindent, ha ~ Komoj elmékedést és mély lelket tettet* (382/13).

nevetve in(3)≡(Jókedvében, furcsa helyzetben:) sajátos arcjátékkal kísért, szakadozott kilégzéssel járó hangot adva. *Mérgébe' a' kis Isten E' mézet ujjá' végén Lillámnak ajjakára Kené, 's ~ monda* (370/7).

~ (347/15, 453/227).

nevetvén in (1)

Nevetve. *'S körülte táborsántzot vetvén, 'S az ellenség' dühét ~, Megójjá őt* (257/158).

nevez i (20)

1. Nevez vminek, vmilyen névvel: vmilyen néven emleget, vminek hívja. *Néha azt ~ik gyilkos párt ütőnek Kit kedves Hazája tart védelmezőnek* (80/9). *Ezeket pedig rákoknak Nevezik a' Magyaroknak Minden Lexoconjai* (114/999). *Lúdgége névvel ~ik a' Duna' két mellékén a' téstának azt a' nemét, a' mellyet a' Tisza körül tsigának hívnak* (330*/144/1). **2.** *Vhonnan ~i magát vki:* vhonnan a nevét kapja. *Kapos Mérő, ahonnan ~i magát a' T. Mérey familia, fekszik Kaposvárhoz fél órányira* (330*/138/1). **3.** Nevez vkit vhogyan: emleget

vkít, beszél róla. *Majd mikor fíjaink rólok emlékeznek, Téged Testvéreddel hálálva ~nek* (442/16).

~ (342/1), ~ett (450/32), ~tek (330*/156/3); ~em (330*/156/7, 432*/200/1), ~i (330*/137/7), ~ik (313*/102/3, 330/1888, 330*/180/1), ~te (317/113), ~ték (267*/15/1, 267*/19/12, 418*/174/1). — ~zenek (393/10); ~zem (330/1885).

Ik: el~.

nevezés Ik: el~, ki~.

nevezet fn

(9)

Vminek a neve, elnevezése. *Barátság! barátság ó édes ~* (63/11). *Párt ütő ez igen borzasztó ~* (80/1).

~ (200/46, 209/60, 225/51, 287/13, 447/81), *Nevezet* (134/81, 235/9).

nevezetes mn

(6)

1. Ismert, híres. *A' Toponári Zsidók ~ Muzsikások Toponár nevű mezővárosában Somogy Vármegyének* (330*/146/1). **2.** Említésre méltó, érdekes. *Béla királynak nevetlen Íródeákja minden ~ dolgaik után a' Kapitányoknak oda veti: Et biberunt magnum Áldomás* (267*/13/6). *A' tsata, a' ~ebb történetekkel* (114/629). ~ (330*/148/1, 3); *leg-nevezetesebb* (267*/15/4).

nevezetesen hsz

(1)

Pontosan megnevezve; mégpedig. *Mongolfier nevű Frantzia találta fel Parisban, 1783. a' levegőégbeli hajót, mellyen azolta Blanchard Úr, kiról az alábbi versekben szó lesz, sok ízben produkált, ~ Bétsben is* (330*/139/3).

nevezett Ö: úgy~.

nevezetű mn

(1)

Nagy ~: híres, ismert. *Ezek között látszott a' nagy ~ Dugonitsnak metszve néhány arany betű* (237/121).

nevezhet i

(1)

Vminek ~: vminek hívhat. *Innen ezt a' Végvárat a' mindent hamar el-nevező magyarok Nándorfejérvárnak ~ték* (267*/19/7).

nevezhetni in

(1)

Lehet nevezni. *Tsak annyiba ~ ez Új Várost Delfisnek, Hogy bódító párája van a' szomszéd Mefitisnek* (342/7).

nevező Ik: el~.

neveztetik i

(3)

1. *Vminek ~:* vminek nevezik, hívják. *Mint-hogy ezt a' Török szokásoknak követésére vet-ték fel az Európaiak: azért neveztetett Díván-nak a' Török ország' fő Tanácsáról a' Díván-ról, a' mellytől van ez a' szónk is: dívánkozni* (330*/177/2). **2.** *Vminek ~:* vmilyen tisztségre jelölik. *A' Posony Városába, 1802. Eszt. Ma-jus 2dik napjára rendeltt Ország Gyűlésére Szathmár Vármegye Követének ~* (445*/232/4).

neveztetett (247/26).

neveztetni in

(1)

Elnevezni. Szűz Mária engem szeret, 'S rólam kíván ~ (148/60).

nevezvén Ik: el~.

névnap fn

(6)

1. Az a nap, amelyen vkinek a keresztnéve a naptárban szerepel. *Név napra írott Verse* (74/cím). **2.** E nap alkalmából rendezett összejövetel. *És tsak ezért engedem el magam is hibájakat, Hogy örömmel és kedvekre tölthessék név napjokat. Kívánom is hogy vidámon egyenek és igyanak* (314/52). *név nap* (314/25), *Név naponn* (248/27), *Név napra* (75/cím), *név napot* (314/40).

névnap i mn

(1)

Névnapkal kapcsolatos. *Mert lát'd mennyi Magyar vagyon itt; de — de mennyi pedántok, Névnap i rigmisták, szélmalomok nyüsgenek it-ten* (348/16).

nevű mn

(6)

Vmilyen névvel ellátott. *Az Athenebeliek pe-dig tsúfságból egy Tyrtaeus ~ sánta Poétát küldöttek nékiek* (267*/12/4). *Pámpám ~ pud-lia volt Somogyban egy Uraságnak* (330*/192/1).

~ (239/197, 330*/139/1, 330*/146/1, 330*/200/13).

Newton fn

(1)

Személynév. (Isaac Newton (1642–1727), angol természettudós.) *Ő vagy Bernoullival méri a roppant Eget Vagy a ~ tsövén nézi a véget-len üreget* (111/8).

nexus fn (1) Kapcsolat. 'S ha igaz, Hogy ember 's majom közt ~ van: te vagy az (254/46).

néz i (141) 1. Vkit/vmit ráirányuló szemeivel figyel, szemlél. *Csak azt ~em, mikor dagaszt Szép fara mint imbolgog* (169/37). *Vénus az, a' ki míg vitézeit ~i Égő szemeivel halálra igézi* (71/19). 2. Tekintetét vmerre irányítja. *Nyögve ~ a tó partjára, Eszébe jutván Honnya* (114/212). *Óh! Tehát ne rettegj! — nézz fel! Nézz csak erre!* (143/9) — *Ni, ni, szemeim, ide néz-zetek* (139/1). *Ha tudna, tán hozzánk szólna, Olly szelíden ~ felénk, Nem hiszem, hogy hamis volna* (231/216). 3. *Vhogyan ~ vkit/vmit:* tekintetét vhová irányítja úgy, hogy vmilyen érzés, hangulat, magatartás sugárzik belőle. *Imádó szemekkel ~ rakás pénzére* (6/9). *Ámor mosolyogva ~i Vitéz tettem* (238/83). 4. *Vkire/vmire ~:* arra figyel, foglalkozik vele. *Sőt mind a' világ is Kardotokra ~* (259/666). *Holott nem sokat ~nek itt igazságra, gazságra* (413a/512). 5. *Vmit/vkit ~:* lát, tekintetbe vesz. *Óh Magyar vitézek! A' kiknek szemében Bátor lelket ~ek* (259/563). *Ez az, melly eggyaránt ~i A' személyt 's az érdemet* (307/49). 6. *Vmit vminek néz:* annak tart, annak tekint. *Nohát ha pompátlan hagytuk Antal napot Nézzük Antal napnak ezt a' Vasárnapot* (336/26). 7. *Nézd:* figyelj csak ide! *Nézd! — a' füvek' lutskos harmatja, Nézd, még mostan sem száradt fel* (130/21, 22). *Nézd csak azt, ki amott sétálgat kevélyen* (194/1). 8. *Vhogyan ~ vkire/vmire:* vmilyen módon gondolkodik felőle, vmilyen véleménye van róla. *Még azok is Laurust fűznek Hérosinkra Kik most finnyás orral ~nek Magyarinkra* (81/28). 9. *Vkinek a szavait ~i:* figyel rá. *És tettésem szerént magokat intézték Mert pénzemért szavam mint törvényt úgy ~ték* (5/26). 10. *Vmire néz vmit:* vmi-lyennek tart vmit. *Mossziő! Az Úr is csak kan-életet él; Mire ~te most is a' fárságot?* (330/1378) 11. *Nagyra néz vki vkit:* nagyra tart vkit. *Uratskáim! Engem azok küldöttek, ... Az a' sok Ifjasszony 's drága szép Leánka, Kiknek, bár magokat olly' nagyra ~ik is, Lába' kaptzája sem lehetne egy is* (330/1109). 12.

Behúnyt szemmel néz: nem tesz semmit, tétlenkedik. *Várhatni é hogy ő behúnytt szemmel nézze, Mikor a' hazáért hull annyi vitéze?* (267/115)

~ (97/1, 185/142, 238/10, 245/58, 258/86, 297/46, 306/234, 317/235, 328/9, 23, 405/23, 413a/383), *Néz* (280/19, 297/66), ~ek (454/297), *Nézek* (452/68), ~el (217/109), ~sz (267/1), ~ünk (307/103), ~tek (453/59), ~nek (72/30, 170/39, 203/28, 245/32, 257/4, 267/129, 397a/1132), ~tem (239/210), *Néztem* (114/923), ~ett (114/657, 418*/176/2); ~em (64/7, 169/153, 454/39), ~lek (215/130), ~ed (257/205, 207), ~i (77/180, 83/35, 111/8, 33, 80, 244/35, 330/327, 346/2, 368a/80, 375/1, 413a/112, 1047, 460/150), *Nézi* (367/6, 397a/331, 414), *Nézik* (267/61), ~te (330/116, 1393), *Nézte* (147/2, 231/167), ~ték (92/321, 114/971). — ~nének (452/54), ~tem volna (330/767), — ~z (330/231), *Nézz* (412/27, 29, 453/25), ~zél (183/15, 285/43), ~zen (397a/477, 413a/320), ~zetek (139/4, 37, 145/9, 10); ~zem (330/359, 398/1), ~d (130/15, 190/31, 446/17, 439/69, 71, 455/1), *Nézd* (29/1, 38/1, 39/1, 58/1, 90/15, 19, 127/18, 139/82, 143/5, 11, 186/6, 231/213, 297/70, 306/120, 313/107, 114, 374/14, 400/65, 66, 417/21, 21, 418/15, 421/18, 426/17, 439/71, 446/11, 17, 452/59, 453/79, 165, 282), *Nézzed* (259/463), *Nézze* (330/1673), ~zük (10/4, 231/12, 330/131), ~zének (259/152).

Ik: el~, fel~, ki~, le~, meg~, össze~, rá~, széj-jel~, szét~.

nézeget i (3)

Hosszasan v. többször néz vmit/vkit, vkire. *Mihelyt az oszlophoz közelébb eshettem, A' darab köveket sorra ~tem* (237/96). *Amott az éhhel holt ház nép a' tűz megett Egymásra béküllött szemekkel ~* (337/64). *Egy Szivárvány öv' módjára Körülfogja az eget, És a' tengerben magára Jóbbra balra ~* (397a/1128).

nézegetvén in (1)

Hosszasan nézve, szemlélve vmit. *Mikor már keresztes tettek sok kantsóra Műhejébe mentek ők konkoktzióra 's Ottann ~ a' kész embereket Tsudálták Isteni formájú képeket* (26/7).

nézés fn

(15)

1. Az a cselekvés, hogy vkit/vmit néznek. Szók — Nézés — Kard — Puska — Méreg a' fegyverek Mellyekkel gyilkolják egymást az emberek (453/113). De nem merek hozzá nyúlni, Mert ki-lökődne vérem, Csak kívánsággal küszködöm 'S a' ~sel meg érem (169/56). 2. Az az arckifejezés, ahogyan vki néz. Vídám a' ~e, módos a' ruhája (330/127). Igéző ~sel kevélyen vigyorog (71/10). 3. Kilátás. Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' végén, és két oldalra vált Szép kárpitjaival szabad ~t tsinált Egész az oltárig (306/204). 4. Jó ~: kedves, barátságos tekintet. Mégis egy jó ~t tőle nem nyerhettem, Elűnt — én egy néma kőnek reménykedtem (380/77). ~ (139/50), Nézés' (139/38), ~e (231/213), ~t (196/79), ~edből (196/53, 380/51), ~etekbe (185/197), ~sel (206/14), Nézéssel (244/30). **Ö:** leány~.

nézésmegtiltó in

(1)

A nézést megtiltó strásza: ör, aki arra vigyáz, hogy senki se láthasson meg vmit/vkit. Míg a' kívánt nézés meg tiltó Strászálya Éllyel nappal bé zárt ajtóját strászálya (77/69).

nézet i

(2)

1. Kívánja, kéri úgy intézi, hogy vki nézzen vmit. Az elmét rettenetesenn 's irtóztatónn vezet 'S vele a' lángoló hantok szörnyű füstytét ~i (216/20). 2. Törvényt nézet: törvényt ellenőriztet, betartat. Tekéntetes, Nemes Tanáts bőlts Tagjai! Kik ezen városban egy széket ültetek, Hogy az Úr nevében Törvényt nézessetek: Köszönöm bennetek azt az indulatot, Mellyet mindnyájatok erántam mutatott (217/136). ~i (126/26).

Ik: fel~, meg~.

nézgél i

(1)

Nézelődik, nézeget. Több leány van, mint Pil-langó, Válogathatni, de bangó, A' ki ~ csak elől (401/21).

nézhet i

(1)

Lehet, szabad néznie. Innen jobban belé láthat 'S ~ a' tekenőmbé (169/12). ~ünk (294/33), ~nek (77/26). **Ik:** el~, ki~.

nézhetni in

(1)

Lehet látni. Őtet úgy ~, mint egy tökélettest, Kinek minden ízén Vénus egy Vénust fest (330/187).

Ik: meg~.

nézkél i

(1)

Nézeget. De a' míg ezeket ~em gondosan, 'S Festetits! Tégedet olvaslak hosszason: Bőjön a' Hazának Szűze a' Templomba (306/217).

nézni in

(5)

1. Tekintetet vmerre irányítani. Innen leg szebb lesz ~ a' Magos égből reájok (114/623). 2. Látni. Kék homály alá takarja Mindentlító szent szemét Az ég, 's ~ nem akarja E' kegyetlenség' nemét (397a/211). 3. Vhogyan ~ vkit/vmit: tekintetet vhová irányítani úgy, hogy vmilyen érzés, hangulat, magatartás sugárzik belőle. Hogyhogy, drága Barátim! Miért vagytok szomorú, 's levertt Ábrázattal? Az én végemet is hideg Megnyúgvás' szemeivel kellene néznetek (454/710). ~ (204/52, 454/361).

néző mn/fn

(7)

I. mn. Néző szem: figyelő szem. A' kirántott kardok tsillámló ligete A' ~ szemekre fényes homályt vete (192/34). ~ (256/2).

II. fn Az a személy, aki vmely látnivalót, eseményt néz. Vajha napjaimat addig terjeszthetném, Hogy e' boldog idő' pontját megérthetném, Lehetnék ~je im-ez arany kornak (306/161). ~' (146/11), ~t (199/8), Nézőjét (87/8), ~nek (72/3).

nézőszín fn

(1)

Színház, színpad. Bakhus oltárin a' Ketskét e' vétkéért áldozzák És a' régi játékokat a' néző színre hozzák (413a/925).

nézőcső fn

(1)

Látcső. Mit szóltok erről Hétmogorok? Ti kik Táthur' havassán tábori abroszok 'S nézőcsővek nélkül jövétek E' Kánaán' mezejére győzni? (418/51)

nézve in

(13)

1. Vminek a tekintetében, ill. vmely szempontból tekintve. Ámbár ravasz-fejére 'S élet korára ~ Idős öreg: de mégis Ollyan parányi,

hogy lám Tekintetére, 's apró Kis termetére ~ Látszik szopós gyereknek (185/109–13). **2.** Vmivel kapcsolatban, arra vonatkozóan. Fizignát, egy kis késéssel Így kezdette szavait: Uram! sokakkal kérkedel, Igen nagyon dítsekedél Erőd 's hasadra ~ (114/153). **3.** Vki szempontjából; számára. A' jóknak, a' mellyek az igaz számára Tartatnak, ne légyen rád ~ határa Mint Nestornak (75/14). **4.** Vmire ~: miközben rá pillant. Így a' Szélnélis gyorsabban Repül szívem a' sok Habban, 'S esméretlen partra kél És reá ~ lassúnak És tsendes fúvallatúnak Látszik akármi gyors szél (177/42).

~ (196/44, 200/73, 241/31, 313*/99/1, 330/138, 358/43, 380/42, 453/164).

Ik: rá~.

nézvén in

(9)

1. Vminek a tekintetében, ill. vmely szempontból tekintve. Jobb és igazabb fejedelme Nála hazátoknak soha sem volt; képire ~ 'S lelkire, ő olyan mint a' nagy Trézia (258/74). **2.** Tekintve, szemlélve. Most hát tisztelettel ~ a' kantsóba, A' köszöntést ekképp fűzzük egy Csomóba (233/23). Majd a' Halál mindent sírhalomba temet, Nem ~ sem kintset, sem nagyságos nemet (193/6). **3.** Miközben rá néz, rá pillant. Ama' fás közt nagy lábával Gázolja a' vizeket Az Eszterág prédájával Nézvén farkasszemet (397a/972).

~ (313/13, 330/653, 397a/1031, 418/7), Nézvén (123/32).

Ik: köröskörül~, végig~.

ni msz

(20)

1. (Vkire, vmire való élénk rámutatásnak, a figyelem ráirányításának szavaként.) Látom lábod alatt a' letiportt halált Ni, mint küzdik az Éj' rettenetes fíja (338/22). **2.** (Hirtelen felismerés és meglepődés kifejezésére.) Ni, ~, szemeim, ide nézzetek, Ni e kis rózsabokor hirtelen Mint meg rezzent amott a víz szélen (139/1–2). **3.** (Bosszankodás kifejezésére.) Most is, míg az Urak ott benn mulatnak, Ni a' szedtevétték mit nem tsinálnak! (330/1668)

~ (139/4, 15, 35, 330/1674). Ni (139/4, 5, 8, 15, 35, 454/415), ní (439/65), Ní (197/77, 397a/213, 429, 439/65).

nichts (ném)

(1)

Semmit. Erre az egész Palota Fel zúdul, 's az Istenek Néki, mivel nagy Despota, Nein, Nix-szel feleltenek (114/934).

Nichts ném

(2)

Elítélő személynév. Báró von ~ a' németeknél olyan forma szóllás, mint magyarul a' Sohonnai vagy Semmiházy Uraság (330*/203/3). ~eket (330/2006).

nimfa fn

(55)

1. Természeti erőt megszemélyesítő alsóbbrendű, halandó istennő. Ott nem haragos Istenség látszik, Ne féljetez, ott egy szép Nimfa játszik (139/23). Ti pedig szemeim, ti ide vígyázzatok, Mit akar ott a' ti ígöző ~tok? (139/34) — Szépen kékellik, És veressellik, Míg leng a' hajnali szél; Május' ~ja' Leg szebb lyánykája (146/16). **2.** Vízi tündér, hableány, sellő. Két hegy között a' tónak és patnaknak Nimfái kákasátorokba laknak (305/14). **3.** Könnyű erkölcsű nő. Nem visel még semmi kéket, Nem tractált Deákot, Péket, Két forintos Nimfa ez (317/147).

Nimfa (139/30, 176/8, 219/87, 263/2, 304/13, 306/25, 326/40, 330/1389, 1781, 1785, 1789, 1793, 2013, 330*/195/1, 435/13), Nimfa' (330/2001, 355/19), Nimfák (144/3, 149/19, 176/113, 219/1, 231/35, 467, 298/23, 330/1893, 373/172, 375/35), Nymfák (238/110, 413a/1051), Ninfák (1/18), Nimfám (158/20, 330/1983), ~ja (197/83), Nimfája (294/cím), Nimfáim (330/1899), Nimfái (203/31, 330/1254), Nimfáji (202/54), Ninfai (56/54, 81/31), Nimfákat (330/1090), ~dat (196/83), Nimfádat (380/81), Nimfádnak (420/11), ~jának (306/238), Nimfájára (306/234), Nimfákhoz (219/69), ~kkal (317/227), Nymfájával (340/34), Nymfaival (11/5).

Ö: vadász~.

nincs ~ nincsen i

(177)

1. Nem létezik: nem fordul elő a létezők között. Nints szebb teremtés Lillánál, 'S nálam boldogtalanabb! (428/135) — Osztan nekik se gyermekek, Se Lányok, se Feleségek Nintsen, tsak egy Szakátsné (92/119). Hova légyek, nints menedékem (45/4). A' szabadságnál nints szebb kints (142/25). **2.** Nem él vki. En-

nek pedig, a' ki már többé nints velünk, Szívünkben örökös oszlopot emelünk (214/117). *Nézd e Kőt — Sírj te is — Czindery meghala. — Ah nints többé* (306/121). **2.** ⟨Vonatkozó nm-sal v. vonatkozó hsz-val:⟩ nem létezik; nem áll rendelkezésre vki/vmi. *Dörögjön bár, de ha Chloë kezd beszélni, Meg-némül a' dörögés, nints hát miért félni* (159/6). *Oh te gyötrelmeknek kegyetlen Királlya Nints, ki veszélyedet valaki ki állja* (2/24). *Sírok: de sirásom nints kit érdekeljen: Panaszolok: de arra nints a' ki feleljen* (196/47, 48). **3.** *Nincs mit:* nem érdemes, nincs értelme. *Óh melly keserves annak élni, Kinek tovább ~ mit remélni* (302/26). **4.** Vki/vmi nincs a megnevezett helyen. *Azért jövök közetek Tehát, szelíd halandók ... Hogy tőletek ki tudjam Ha nints e nálatok lenn Az én szökött fiatskám?* (185/37) **5.** Hiányzik onnan, ahol szükség lenne rá; nem áll rendelkezésre. *Ha ~ az én Lilim velem: mi nekem a' világ?* (278/13) — *Estve van — mind eszméletlen — így futék ide 's tova. Nintsenek sehol Barátim — így hijába fáradék* (161/21). *Nints Idő! — Nyájaddal már semmit nem tehetsz* (143/20). **6.** ⟨Állapot, helyzet, tényállás:⟩ nem áll fenn. *Mert ha csak ~ Napvilág, Nem mérhetünk időt mi semmiképpen* (288/11). *Nincs Lilla, ~ öröm!* (302/21) — *Hiszen no tsendes este van, Nints semmi szél* (333/10). **7.** ⟨Mennyiség tagadására.⟩ *Ezer az út, a' mely a' halálra vezet, Ki beszéllésére nints elég nevezet* (209/60). *Azért, hogy nem kapok a' gyűlevész kintsen, Még is, jó Barátom! Semmi bajom nintszen* (248/10). **8.** ⟨A birtokviszony különböző árnyalatainak tagadására.⟩ *Mit ér a' szép gyümöls maga, Bár sima, 's jó színe, szaga, Ha nints íze, melly tesszen?* (134/111) — *A' mennykövek tsak a' Tirannusért égnek, De a' mi Csókunkkal nints baja az Égnek* (159/8). *Szívem reményében megtsalatozott, Nintszen nyugta bús fejemnek* (100/4). *Sok ellenségeit bátor szívvel vágni Nem retteg, hanem megy míg tsak vége nintszen* (29/17). *Es-mérek én egy vént, ki az? — neve nintszen* (6/1). *nincs* (246/8, 278/12, 18, 41, 287/24, 302/8, 422/10, 426/3, 447/111), *Nincs* (278/41, 317/89, 373/21, 22, 374/31, 32, 447/115), *nints*

(11/13, 103/2, 111/55, 114/436, 148/23, 161/36, 185/30, 199/23, 202/95, 215/127, 238/21, 239/92, 249/40, 253/68, 257/187, 267/250, 279/5, 285/4, 306/301, 309/42, 310/39, 313/80, 314/34, 317/170, 321/1, 330/300, 410, 423, 533, 582, 837, 1026, 1799, 1921, 330*/140/2, 337/121, 186, 340/47, 349/8, 358/17, 379/89, 380/45, 46, 405/7, 413a/277, 292, 1077, 415/18, 425/14, 438/41, 454/109, 277, 863, 454a/32), *nints'* (134/138), *Nints* (16/8, 34/5, 92/114, 114/219, 127/25, 131/10, 134/115, 135/15, 175/23, 176/81, 211/33, 216/45, 238/17, 23, 258/48, 277/33, 299/57, 59, 305/62, 307/46, 318/94, 321/1, 326/30, 330/515, 356/5, 379/39, 389/25, 405/7, 410/1, 413a/278, 745, 425/32, 432/54, 452/68), *nincsen* (302/28), *Nincsen* (374/21, 435/29, 33), *nintszen* (30/7, 56/38, 92/278, 111/108, 189/1, 196/41, 200/33, 201/76, 202/38, 211/33, 215/87, 239/139, 248/3, 309/85, 324/14, 327/44, 330/239, 499, 1629, 368a/175, 380/39, 389/15, 454/131, 628), *Nintszen* (43/15, 129/15, 215/23, 97, 231/409, 236/10, 254/43, 257/31, 288/6, 304/29, 33, 395/37), *nincsenek* (435/30), *nintsenek* (210/118, 215/95, 304/30, 330*/188/8, 337/348), *Nintsenek* (400/29).

Ninus fn

(1)

Személynév. ⟨Semiramis férje, Babilon királya.⟩ —...széllyel ne tévejegnének *Hanem tsak a' ~ temető helyének Szélihez mind ketten edgyüvé mennének* (77/129).

Nisus fn

(2)

Személynév. ⟨Megarai király, akinek leánya Scylla elárulta apja titkát, s aztán az kócsaggá, apja pedig karvallyá változott, s lányát üldözi.⟩ ~ *a' híg levegőbe kóvályog nagy magossan És Scillán bársony hajáért bosszút áll halálosan* (413a/410–2).

Nitze fn

(24)

Személynév. *Nítzém! — tsak érted élek, Jer már ölely meg engem, 'S tedd számra gyenge szadat* (186/33). *N. Egek! óh jaj! Meg öl a' zaj!* (459/13). ~ (143/1, 17, 28, 30, 45, 208/2, 102), *Nitze* (186/1, 25, 29, 42, 57, 460/4), *Nitzé* 158/2, 26), *~m* (186/39), *~hez* (208/cím), *N.* (459/2, 4, 7, 9, 11).

Nitzki fn (1)
Személynév. <Nitzky Kristóf gróf (1725–1787), udvari kamarai tanácsos, Mária Terézia bizalmasa: a németesítő törekvések egyik fő támogatója.> *Így lett Urrá holmi ~ És Grassalkovics; Holmi Német itzki, fitzki Holmi Ráczt its vics* (246/45).

Nizider fn (2)
Helynév. *Kis Balatonnak nevezem a' Fertő tavát; mivel ezt a' nevet nem igen Aesthetica-hoz valónak tartom. Ez okból tesztek oda alább helyette ~t* (432*/202/2).
~nek (432/75).

N. Mélt. 1. nagyméltóságú

no msz (17)
1. <Felszólítással kapcsolatban; biztatás, sürgetés kifejezésére.> *Szép szóval: ~ osztozzatok Bruderek, tsak hogy hagyjatok Engem is vegetálni* (92/180). *No' tsak hát Márs Fiam Uram, Mennyen le kend hozzájuk* (114/924). 2. <Felszólítással kapcsolatban; cselekvésre biztató szó, sürgetés nélkül.> *No legyen, nem is nézem hát, Nem leszek olly goromba* (169/153). *No tehát ott kinn hadd essék* (308/43). 3. <Kérdés bevezetéseként.> *Szóllýál — ~ mit mondasz? kérlek! hát nem igaz, A' mit állítottam* (143/49). 4. <Nyomósító szóként, harag, bosszúság, csodálkozás, belenyugvás kifejezésére.> *No hát vessz magadba!* (239/91). *Nem is fog már lenni nyár! Nyár Haj, haj, ~! Be elfáradtam Ugyan nagyon megizzadtam* (389/31). 5. <Elbeszélés élénkítésére, átmenetként.> *Meg állt erre szeme, szája Plútó János Uramnak, Lángba jött a' két pofája: No ez, úgymond, magamnak Derék levestikon vala* (92/256).
~ (77/99, 166/23, 310/76, 333/9), *No* (62/4, 92/264, 130/1, 239/99, 310/55, 389/91).

nocsak msz (1)
Nocsak posta: lovas kocsival szállító posta. Van ugyan egy könnyű Római lektikám, Abban a Hágón is majd úgy néznének rám, Mint egy Proconsulra, vagy nocsak Postára: De honnan köthessek egy derest rudjára? (452/55)

Noé fn (2)
Személynév. <Bibliai alak, aki a pusztító özönvíz után a hagyomány szerint elültette az

első szőlőtőkét.> *Kezdjük hát — Bálint élj sokáig, sokáig, A' szőlőt plántáló ~nak napjáig* (266/34).
~tól (219/31).

nógat i (2)
Ösztönöz, biztat, sürget. *Annak minden mot-sanása Bennem a' vért ugratja, Kezemet a' tapintásra Készteti ~ja* (169/52). *Jupiter haragja Aquilot nogattya Jöjjön gyors lépésekkel* (32/8).

nógatni in (1)
Ösztönözni, biztatni, sürgetni. *Tántzra kell ~ az örvendezőket, Illyenkor kimélni kár a' tzipellőket* (336/43).

nógatás fn (1)
Ösztönzés, biztatás, sürgetés. *Illy ~ára egy öreg Magyarnek Felültni tsak holmi gyávák nem akarnak* (267/219).

noha ksz (7)
1. Annak ellenére, hogy...; igaz, hogy...; bár. *Noha magát fel rugdalá A' vizek tetejére, De ismét süllyede alá A' Tónak fenekére* (114/52). *Az ember a' Bachus Innepét szenteli Kulats az oldalánn tokaival teli Így ~ truttzára a' kegyetlen télnék Az emberek öröm 's nyájasság közt élnek* (66/21). 2. Holott, pedig. *Mert nem kapok egy szárnyatlan lovatskát is Kardsza-gon Noha elég nyerít itten a' Kúnsági palla-gon* (358/16). 3. Még ha ... is. *Durva Hérósok! ~ száz babértok Lenne a' bérem, vagy ez a' világ is; Még se kívánnék veletek cserélni: Míg Lili kedvel* (287/41).
~ (129/37, 339/5, 425/37).

nohát msz (5)
Nos, tehát. *Nohát hárfátok' Ha leraktátok, Szedjétek kezetekbe. Tágúlt húrjait Hangoztassa itt E' kies berekbe'* (188/140). *Nohát ha pompátlan hagytuk Antal napot Nézzük Antal napnak ezt a' Vasárnapot* (336/25).
Nohát (278/35, 330/1453, 358/45).

nolle (lat) (1)
Nolle velle: akarva-akaratlan. Nolle velle a Mágások Meg esmerték Királynak (92/57).

non (lat) (1)
Si ~ ex toto: ha nem is mindenestől. Máig is,

si ~ ex toto Saltem potiuntur voto Szakátsnékat tartanak (92/222).

nosza msz

(1)

⟨Felhívásként, biztatásként:⟩ rajta. *Nosza hát forgassák az újj esztendő elejével Izmos Tulkaid a' kövér földeket az Ekével* (413a/75).

noszpolya fn

(3)

Naspolya. *El kerültek fájok alatt a' berkenyék A kövér ~k a' borzas gesztenyék* (87/14).

~ (199/14, 91).

nota bene (lat)

(1)

Nota benébe volt: figyelmet keltően fel volt jegyezve. *Az is ~ben volt, Mellyik mikor született* (92/34).

nót. l. nóta**nóta** fn

(36)

1. Dal, dallam. *A' Jughász köztök áll 's hangos furúját Elővéén fujja keserves ~ját* (72/16). *Indult nyelvem bús ~ra Árva gerlitze módjára* (112/15). *Török ~ra* (99/cím). 2. Vers, strófa. 2^{dik} *Nóta* (336/69). 3. Madár hangja, füttye; madárdal. *A madárkák tsüngnek a' híves ágakról Le száratt a' ~ el tikkatt torkokról* (84/8). *Filoméla új ~kkal Zeng az Ámor' innepén* (375/23). ~ (114/527, 196/8, 330/454, 380/12), *Nóta* (416/cím), *nót.* (225/146), *Notád'* (397a/574), *~ja* (306/105), *~nk'* (424/61), *~jok* (4/10, 200/10), *notáji* (373/67), *~t* (91/10, 114/383, 225/21, 238/84), *~kat* (397a/1086), *~mat* (268/4), *~ját* (216/52, 330/568), *Nótátokat* (397a/744), *Nótájokat* (128/27), *Nótáit* (231/201), *~jának* (397a*/96/1), *~n* (330/1243), *~ján* (397a/785), *~ra* (100/cím, 220/28, 429/15), *~jára* (225/cím).

Ö: öröm~.

nótárus ~ notáros fn

(2)

Jegyző. *Dentumoger, azaz Dentmagyaroknak nevezték magokat régi Elejink, a' Béla Notáriusa szerint* (267*/15/2). *Írja Notáros 'ram!* (330/425)

notér (fr)

(1)

Notárus, jegyző. *Hát össze üt-egy nagy rög a szánka-talppal S a szánka a Notér Úr házának talpal* (228/14).

notus fn

(3)

Esőt hozó déli szél. *Esős nap következik Mert*

a' Notus a' Tengerről közelget, mely a' fákat S vetéseket meg kavarja, zaklatja a' Marhákat (413a/448).

Nótus (327/22), ~t (32/21).

nova (lat)

(2)

Újság. *Az egerek Nóvájokba Róla ekkép' írnak* (114/875).

Nóvákba (114/25).

novella (ol)

(2)

Újság, hírlap. *Maga hordta a' hírt a' világ' fülébe, De most nála bérért szolgálnak mint Úrnál, A' Novella, Zeitung, Gazetta, és Journal* (330/1792).

Novella (330*/195/8).

novellista fn

(1)

Újságíró. *Bé is gyűl a' sok Klubista, Ki mint hajdan Novellista, Tudta a' Politicát* (114/390).

november fn

(3)

Az év 11. hónapja. *Itt van már November dergő hónapja Hideg szele a' fák ágait meg tsapja* (87/49).

November (199/79, 413/cím), *November'* (199/79).

nő¹ i

(41)

1. ⟨Élő lény, élő szervezet⟩ fejlődve nagyobodik. *[L]áttuk a' füvek hogy ~ttek* (123/37). *Te szép Babér Tsemete Nőjj nagyra, mint vénhedett Törzsököd* (153/2). *Igazán hogy minden Lyány cseléd ortzátlán, Kivált azok, a' kik Lokajok közt ~nek, 'S az Uri udvarba tsak lőhűtni jönnek* (330/1655). 2. ⟨Növény⟩ kihajt és fejlődik; terem. *Itt az önként való gyepek, ott a' gyümölcstfák ~nek* (413a/64). *Két ízbe árt az árnyék a' szőlőnek És a' tömött burjánok is benne két ízbe ~nek* (413a/959). *Mit ér zöldje a szőlőnek Ha rajta fűrtök nem ~nek?* (389/18) — *Istének haggyatok békét a' mezőnek, mert az ártatlanság gyermeki itt ~nek* (159/10). 3. ⟨Élettelen tárgy, jelenség⟩ terjedelemben, jelentőségében gyarapodik; nagyobodik. *Még is szemeikből a' terhes felhőnek Vízéhez hasonló köny források ~nek* (71/14). *Ott ~tt költsön Reményünk: Ott lan-kadt gyenge kényünk* (158/37). *Így teszel te, óh Idő! A' Nemzetek' forgó enyészetével. Most az egyik nagyra ~, 'S a' másik elmúlik saját ne-*

vével (288/39). *Éllyen ez az újdön újj ház, éllyen és nagyot nőjjön* (310/74).

~ (145/4, 148/7, 182/1, 215/147, 249/34, 257/227, 259/396, 317/172, 374/42, 413a/545, 789, 453/106), *növök* (454/61), ~sz (330/1919), ~nek (68/8, 72/24, 77/62, 210/26, 216/2, 373/160, 413/70, 413a/573, 905), ~tt (413a/128), ~tettek (176/16). ~ttek (188/59, 214/11). — ~jjön (326/57, 409/29), ~jjenek (413a/208).

Ik: fel~, meg~.

nő² fn (1)

Házi nő: háziasszony, gazdasszony. *A' vidám kellemességnek Bélyege, a' házi Nő, Ama' termett venyigének Leveles boltjában sző, Bokrokat ültet vásznára És virágokat hímez* (397a/454).

nőhet i (1)

Tud, képes nőni. *Nem mindenütt ~ minden. A' fűz kedvel patakat Az Éger motsárt, a' tiszta hideg helyet 's északot* (413a/632).

nőkirály fn (1)

Királynő. *Mária Terézia, Magyarország' Nőkirálya* (259*/186/8).

nőni in (3)

1. <Élő lény, élő szervezet> fejlődve nagyobbodni. *Már a' mely fát magról vetnek, lassan szokott ~* (413a/582). 2. <Növény> kihajtani és fejlődni. *Ezek dajkálkodás nélkül a' mezőn szoktak ~* (413a/536). ~ (413a/751).

nőstény l. nyőstény

nőszés fn (2)

Nők kerülgetése, szerzése, udvarlás. *Vége már a' ~nek! Kiknek nem jut házaspár: Úton-útfélen elég jár. Tsont azoknak, kik késnek; Vége már a' ~nek* (133/28–32).

nőszőhév mn (1)

Párosodási hevület. *Futnak a' bikák, 's orrokkal Nősző-hevet lehellnek* (397a/694).

nőtlen mn (2)

Nőtlen. *Harmadszor, valakik most is ~ek, Minket solenniter mind megkövessenek* (330/1147). ~ (239/238).

nőtt in (13)

1. Fejlődött, termett, növekedett. *Gyenge lá-*

bon álnak a' tenger habjai Buborékiból ~ Vénus férjfiái (76/12). *Ez tsak egy esős időben ~ gomba, Ez egy lóganéjon ~ hitványpőfeteg* (254/12–3). *Indultam, mert úgy képzettem Már mostanság magamat Hogy már a' jó földre tettem Jó földön ~ lábamat* (357/40). 2. *Hadra ~:* hadra termett. *Itt vívik hazánknak sok hadra ~fija, Itt áll a' ditsőség, hol több a' Frantzia* (267/45).

~ (1/18, 61/12, 249/27, 259/416, 341/10, 413a/711, 1058, 426/63).

Ik: fel~, össze~.

nővén in (2)

Növekedve. *Ő gondolatim javával Együtt ~n fel felé, Az örömmnek zöld ágával Lelkem árnyékozta bé* (177/8).

Nővén (12/30).

növés fn (3)

1. Hajtás, ág. *Nem soká magossan hánnya a' fa boldog ~ét Bámúlván új leveleit, és idegen termését* (413a/604). 2. Fejlődés, növekedés. *Így lesz az élőből minera 's televény, A' földi részekből plánta és növény, Mellyet ha az élő állatok megesznek, Belőlle magoknak teste 's ~t vesznek* (454/626).

~t (201/74).

növény fn (2)

Növény. *A' ~ek' Nemzőrészei a' Virágban vagynak* (330*/200/14). ~ (201/72, 454/624).

Ns. l. nagyságos, nemes

nudior (lat) (1)

Csupasz. *Deákul és görögül ez a' Kígyóhártya Syphar, és Leberis, ahonnan az a' példabeszéd is van, ~ leberide: nem jól jön é hát ez a' leberis magyar nyelven Lebernyegnek?* (330*/205/5)

numerus (lat) (1)

Szám. *Lásd a' M. Hirmondó N° 38 Told.* (432*/110).

nunc (lat) (1)

Nunc est bibendum: most kell inni, most van itt az ivás ideje. *A' Bakhus úr' pintzéjibe Magam leszek vezértek: Nunc est bibendum! Eny nyibe Horáttzal egyet értek* (166/19).

Ny

nyáj fn

(13)

1. Juhok csoportja. *A' gyapjas ~ is fáztában Holmi törzsökök körül Az ágfedél oltalmában Egy hársvölgyön körbe gyűl* (397a/1089). 2. Egyéb állatok csoportja. *A' könnyű szarvasok' ~a Őszvenyargal minden közt* (397a/665). 3. A lelkipásztorhoz tartozó hívek összessége. *Hogy tartsd meg sokáig kegyes Püspökünket A' ki szent Ortádhoz vezérli népünket, Az élet vizével legeltetvén ~át* (225/95). 4. Embercsoport. *Most már eljött a' pertz, így szólla ~ához, Hív barátinám! Kezdjünk a' munkához* (330/1221). ~ (327/62, 397a/495, 413a/922), *Nyájak* (397a/122), ~át (83/17), ~ba (61/44, 254/42), ~ától (220/17), *Nyájaddal* (143/20).

Ö: disznó~, zenge~.

nyájacska fn

(1)

Juhok kisebb csoportja. Ha Akolra készülsz verni Nyájatskádat: Imé én eljöttem segélni Munkádat (143/7).

nyájás mn

(81)

1. Barátságos, szíves, derűsen előzékeny (személy). *Hanem hiszem, 's reménylem, Hogy fel találom ötet A' ~ emberek közt* (185/58). Énekeljünk Cipriának Egyaránt; Engem is ~ fíjának Tegze bánt (285/10). 2. Ilyen személyre jellemző (magatartás, megnyilvánulás). *Kérdi ~ mosolygással* (114/574). *Nézd, be ~ a nézése Így szól egy Hofdámának* (231/213). *Szava ~; de egy Nem-jétől, Mint a' haláltól rettegek* (430/19). 3. Vonzó, kellemes, hasznos (természeti jelenség). *Elfut a' ~ tavasz, A' bársonyos Hajnalra gyász köd árad* (288/93). *Lengjete oh ~ Zefirkék lengjete Lankadt kebelembe életet öntsetek* (4/19). *Bé borúl hirtelen a' nap ~ fénnyel* (56/1). *Egy fojót víz ~ hab-*

jával öntözi (72/8). *Nyílj ki, ~on mosolygó Rózsabimbó! Nyílj ki már* (448/1, 249/1). 4. Kellemes, jó érzést keltő (hang). *A' tsalogány' ~ daljára Szunnyadt el ez a' boldog pár* (379/31). *Múzsája szelíd 's érzékeny gondolatokkal teli Lévén edgy'ügyű nótáját ~onn énekel* (216/52).

~ (1/4, 4/21, 55/3, 56/53, 81/18, 84/29, 86/10, 106/3, 139/30, 172/18, 174/1, 18, 185/7, 188/32, 191/3, 196/29, 93, 200/19, 21, 202/1, 53, 203/10, 18, 216/94, 230/18, 231/207, 237/14, 238/25, 42, 244/36, 245/2, 373/90, 380/29, 91, 397a/503, 1021, 430/11, 432/90, 432*/205/4, 441/1, 447/143, 453/252, 454/791), *Nyájás* (53/14, 244/30, 255/32, 306/176, 373/167, 443/170, 451/32), *nyájjas* (336/53), ~ok (368*/23/8), ~an (317/235), *Nyájasan* (98/6), ~ann (158/44), ~sann (216/32), ~on (330/1873, 2019, 391/7, 453/27), ~onn (56/62); ~abb (81/10, 220/5), *Nyájasabb* (164/13), ~b (238/7), ~abban (306/83); *legnyájasabb* (191/11), *legnyájasabb* (55/11).

nyájaskodás fn

(1)

Enyelgés. *Viszontagolt Igéretet, Botsánatok, Bosszantatások, Nyájaskodások, Tzivakodások ... mellyeket Úgy néznek a' Szerelmesek mint értéket* (170/37).

nyájaskodik i

(3)

Nyájasan viselkedik. Vigyáz, ~ a' szenvedő körül, Szemeiről minden könnyeket le-töröl (193/25).

Nyájaskodik (155/28), *nyájaskodtz* (7/1).

nyájaskodó in

(1)

Szíves. *Ő a' kegyelmes Isten, És ő az a' ki által A' megpirultt gerézdben Nyájaskodó Barátság, Öröm, kacaj, ledérség, 'S tréfás szavak teremnek* (319/30).

nyájasság fn**(13)**

1. Kedvesség, szíveség, barátság. *A' tiszta ~ hol örül Jobban, mint a' Parnasszus körül* (110/1). **2.** Enyelgés. *A' barátság, 's kedv megszűnék, Tréfa, ~ eltűnék; Tsak setétes gondolat Vont körültem gőzfalat* (322/26). **3.** Természeti jelenségek kellemes volta. *Jertek füleimbe ti édes Concertek; Mártsátok örömbbe szomorú lelkemet; A' ti ~tok minden bút el temet. Lengjetez oh nyájas Zefírkék, lengjetez* (200/18, 4/18). ~ (1/15, 66/22, 239/54, 330/333), ~a (428/91), ~ba (309/54), *Nyájasságra* (77/86), ~gal (397a/1027), *Nyájassággal* (114/584).

nyak fn**(60)**

1. A testnek a fejet a törzzsel összekötő része. *Rajta, hát Magyar fiak! Istenben hartzolni, Míg tsak a' kemény Frantz ~ Meg nem kezd hajolni* (257/211). *Déltzeg ~ot emelítnek [a lovak], Mellyet lágy sörény kerít* (397a/149). **2.** Nyakát adja vmi alá: behódol, beletörődik vmibe. *Oh, Vénus terhes igája! Hogy kell ~am' adnom alája?* (175/32, 412/36). **3.** Nyaka szakad vminek: fuccsba megy, vége szakad. *Hogy a' Rendek el oszlának, Actu lárma támadott, 'S Az Öreg sanctiójának Egybe ~a szakadott* (92/25). **4.** Nyakát veszi, kiszegi, metszi: elvágja a nyakát. *Ötször vették egymás ~át, Ötször mondtak jó éjszakát Mind ketten az életnek* (114/648). *Veri szárnyát 's imé ~át Ki szegi egy legény* (142/17). *Ha most Unokádnak ~át metszették is: Egy szóra feléled a' hálá ő benne* (337/304). **5.** Eljön vmi ~ára: megérkezik. *No eljöttél valahára Gyászos Tél, a' föld ~ára* (389/92). **6.** Hangszer vékony felső része. *Sír a' lány Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán, 'S a' tsörgők nesze közt fenekét veri döngeti tölgygomb; Akkordnál öblös hangon a' Tompa Fagótnak Réz ~a* (400/83). ~ad (61/31, 45, 254/33, 433/12), ~ad' (392/39), ~a (134/53, 447/53), *Nyaka* (77/45), ~ok' (330/80), *Nyakok* (114/990), ~at (114/800), *Nyakamat* (175/3, 412/3), ~át (230/19, 330/692, 397a/440), *Nyakát* (397a/339), ~ait (192/36), ~adnak (254/29), *Nyakamba* (112/24, 429/24), ~adba (249/7, 448/7, 454/936), ~ába (114/259, 330/674), ~amon (114/179), ~án

(317/86, 330/199, 1804, 379/100), *Nyakán* (397a/464), ~unkon (268/92), *Nyakunkon* (246/4), ~amra (248/7), ~ára (259/539, 305/46, 357/43, 453/31), ~unkra (330/1671, 454/238), ~okra (348/18), ~ánál (185/130), ~ért (114/801), ~ig (309/130, 413a/334, 825), ~kal (267/178, 330/543, 397a/835).

Ö: ellenség~, hó~, rózsa~.

nyakal i**(1)**

Nyakat elvág. *Ki üté Zászlóját a' had véres attya ... Két részről nyakajja öldöklő táborát* (192/6).

nyakasság fn**(1)**

Makacsság, önfejtőség. *A' ~ büntet már 'S hév buzgóságunk kezd hűlni* (257/106).

nyakazni in**(1)**

Nyakat elvágni. *De nem szűnt meg Börrágadi Sorra ~ a' hadi Tűzre termett békákat* (114/978).

nyaklánc fn**(1)**

Ékszerként nyakba akasztható lánc. *Kijöve Carnevál a' vén Porkolábbal Arany nyaklánczokkal megbiltselt lábbal* (330/1614).

nyakra-főre hsz**(3)**

1. Fejvesztve, gyorsan. *A' Békaság meg szalad a Nyakra főre előttök* (114/902). **2.** Fejjel lefele. *Ah, Lilla! A' te orczád Illyen gödört csinál ám, ... És akkor abba Lelkem Melly nyakra főre hull bé, Míg andalogva bámúl* (346/8).

nyakra főre (413a/522).

nyakravaló fn**(2)**

Lószerszám része. *Ne légy márvány nyakad bőv magasztalója Illene rá a Tse ló nyakra valója* (61/32, 254/30).

nyaktekeres fn**(1)**

A harkállyal rokon barna színű költöző madár. *Vannak Nyaktekertsek, puffadt Pellikánok, Barázdabillegők, Sleppfarkú Fátzánok, ... Mind ezek a' módi Nimfa' teremtvényi* (330/1997).

nyal i**(5)**

1. <Ruhanemű> lágyan érint, simogat. *Alabástrom lába szárát A' slingolt fodor ~ja* (169/44). **2.** <Szellő>. *A' több Zefírek nyájas kised rajja, A' nedves Völgy' kedves Szaggal töltt lili-*

omit ~ja (172/20). **3.** <Víz, füst> nyaldos. *A' hol a' fenyés Buda Vára Talpait, a' Gőgös habokon úszó Duna ~ja* (450/44). *A' halálos füst a' levegőt nyargalja, Fel-mászván a' magos felhők' hasát ~ja* (260/26). ~lya (192/30).

Ik: le~.

nyalánk fn (1)

Lovag, udvarló. *Érzem: a' leányi elme Nyári árnyékként kereng, Hogyha más Nyalánk' szerelme, Mint Zefir, körülte leng* (449/11).

nyalat i (2)

1. Mézet nyelvvel végig simított. *Édes ugyan a' Szerelem; De keserűn bánik velem, Ha mézzét olykor mutatja Üvegenn által ~ja* (309/104). **2.** Elnyelet. *S a még félig holt reszkető tagokat bódult fővel Tapodgya 's ~tya piross véreket a' mezővel* (216/88).

nyálazó in (1)

Nyálat csepegtető. *Gyakorta sír halmot a' meg holt ifjaknak A vénség ~ erőtlenti raknak* (15/12).

nyal-fal i (1)

Mohón eszik. *Mindég tsak tserfelnek, osztán nyalnak-falnak, Morzsáját sem látjuk a' belső asztalnak* (330/1661).

nyalka mn (3)

1. Csinos, szép <nő>. *Előttem, bár ~ is, Úgy kap fel a' Dáma is, Ha kantsót köszön rám* (154/40). **2.** Nyalkán: hetykén. *Nyalkán fère vágom, el tévén spádémat, Fejér, 's piros rósa színű Pardupémat* (238/79). **3.** Nyalkán: étvágyat gerjesztő módon. *Vélnéd hogy a' ~nn pirosuló sodoma A leg jobb gyümölsők szép paraditsoma* (28/1).

nyálkás mn (3)

1. Párás. *Közepén a' sűrű ~ setétségnek A' halotti métsék pisla fénnel égnek* (306/37). **2.** Nedves. *Nem! Ezt meg nem fagylalhatja A' Sír' ~ bółtoztja* (443/134). ~ (454/854).

nyálkásság fn (1)

Csúszós anyag. *Azt gondolja a' természetet nem esmérő ember, hogy a' penész tsak valami rusnyapor és pelyhes ~* (330*/200/20).

Nyalnádttői fn (5)

Egémnév. *Elsőben is ki mozdula Báró de Grand Brekeke, Mindjárt ellene nyomúla ~ serege* (114/640).

~ (114/645, 653, 717, 727).

nyalogat i (1)

<Hullám> nyaldos vmit, hozzáverődik vmihez. *Ah, már alig látom szép melyét! — Ah mint ~ják nyúgodalmam helyét! — Vajha én most, vajha eggy hab lennék* (139/109).

nyalótzi Ö: Liszt~.

nyámmog i (1)

Vmin ~: majszolva eszik vmit. A' szegény Dorottyá, nem lévén már foga, Tsak holmi lágyatskább tsemegén ~a (330/712).

nyár fn (37)

1. A legmelegebb évszak. *Óh Bártsak hamar ~ lenne E' silány Tavasz elmenne* (389/27). **2.** Az évszakra jellemző meleg idő(járás). *Ah! Az én orcáim asznak, Engem a' ~ süt, pirít* (289/16). **3.** Év. *Örökkössé lett már ott az a' szeretet Melly itt — nyarakig mehetett* (214/78).

~ (289/20, 389/30, 413a/78, 321, 860, 433/31), *Nyár* (86/cím, 182/5, 198/cím, 389/31, 105, 413a/672), ~' (432/17), *nyara* (199/34, 215/116), *nyarai* (212/66), *nyarat* (69/5, 70/1, 19, 212/85), *Nyarat* (67/25, 413a/113), *nyarakat* (210/84), *nyarát* (432*/205/4), ~nak (413a/895, 921), *nyarába* (209/90), *Nyárbán(n)* (129/5), ~on (321/1, 330*/200/25, 413a/307), *Nyáron* (279/12, 330/45), ~ára (210/47).

L. **Szent Mihály**

nyárbokor fn (1)

Bokorban nőtt fiatal nyárfák. *A' Major' bokros Lápjában Kedvekre őgyelgenek; Mellyhez nyár- és fűzbokrokkal Árnýékozott róna megy* (397a/157).

nyárfa fn (7)

Gyorsan növvő, vastag, magas törzsű, barkás virágzatú fűzfőle fák nemzetsége. *Amott egy Nyárfa' hívesében A' fűzfa közt Találni a' sziget' mentében Egy tiszta Közt* (294/1). *Ama' fejér ~k alatt, A' part felé, Sűrű rekettye közt vezet Egy róna bé* (333/1).

Nyárfa (428/72), *Nyárfák* (176/17), *Nyárfák'* (403/63), ~knak (454/284), ~val (413a/539).

nyárfaliget fn

(1)

Nyárfás terület. *A' vizekből domorúson Nyúlik fel egy szép Sziget, Mellyet kerít koszorúson Nyárfa- és bokorliget* (397a/1012).

nyargal i

(14)

1. ⟨Ló⟩ egyenletes lendülettel, igen gyorsan fut. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa rágja Tajtékzó zabláját ... mint edgy fene Tigris dühös fajzattya Nyargal, s talám a' szel-is futással meg-haladgya* (216/43). 2. ⟨Természeti jelenség⟩ nagy sebességgel halad. *Mellyeket a' gyors szél fel vévén hátára Nyargal vélle az ég felsőbb határára* (56/4, 202/4). 3. Gyorsan halad. *Ha majd Illyéssel a' virtus diadalmi szekerén Nyargalni fogsz az ég felé a' levegő tengerén* (342/34). 4. ⟨Halál⟩ pusztít. *A' halál kevélyen ~ a' habokon, Nyilait ordítva szórja el azokon* (202/27, 56/27). 5. Van, található. *Ezek előtt ~ az egyenletlenség, E miatt támadott még minden ellenség* (192/9, 260/7).

~ (330/1408), ~nak (77/8); ~ja (111/36, 260/4, 25), ~lya (192/29).

Ik: be~, el~, ki~, meg~, oda~, össze~.

nyargaló in

(3)

Nagy sebességgel haladó. *Most kataraktaként bög a' bükkök között, Mellyekbe ~ árja meg-ütközött* (306/100).

~ (126/47, 209/30).

nyargalva in

(1)

Gyors iramban. *Akkor Madarasi szánra ültem végre, S ki tsúszunk ~, így a Város-végre* (228/12).

nyári mn

(11)

1. Nyárra eső ⟨időszak⟩. *A' téli nap, bár futása rövid, és sugári Hamar hűnynek, színt' olly ditső, mint a' hosszú ~* (299/116). 2. Nyáron élő. *Tagjai ennek a' merő szeretetnek Mint a' Nyári levél irtoznak, reszketnek* (77/248). 3. Nyáron tartott, történő. *Még a' Nyári vásár ugy is rám nézve soká esik* (358/43). *Érzem a' leányi elme Nyári árnyékként kereng* (449/10). 4. Mező ~ öltözetben: boldog időszak. *A' kívül a' meddig éle szeretetbe, — a vólt a' mező ~ öltözetbe* (209/94).

~ (344/1, 345/2, 389/34, 440/7, 446/20), Nyári (111/73).

nyárlevél fn

(3)

A nyárfa hosszú nyelű, könnyen mozgó levele. *Óh szép Katóm! Nem reszket úgy A' ~, Mint én te értted reszketek* (333/14).

~ (333/12), nyár leveleknek (2/26).

nyárs fn

(1)

Hegyes, hosszú fegyverfajta. *Itt nőttek fel a' Marsusok 's több körmönn font férjfiak A' ~at vívó volskusok, és a' Sabinus fiak* (413a/691).

Ö: mogyorófa~.

nyavalya fn

(12)

1. Betegség. *Sok az ember baja Egy belső ~ Engemet is megrontsolt* (135/2). 2. Forró ~: hidegleléssel járó magas láz. *A' forró ~k reszkető hagymázza Erőitlen testünket tsak az olta rázza* (213/89). 3. Baj, nehézség. *Szánjatok Egek! ~mat, Könnyebbítsétek igámat, Enyhítsetek állapotombann* (175/25, 412/21). 4. Nyavalya töri: nehéz helyzetben van. *Amott a' Tanátsos gombolygat praktikát A' ~ töri itt a' Politikát* (337/72).

~ (279/3), ~k (198/67, 215/20), Nyavalyák (222/49), ~t (215/39), ~nak (453/143), ~ba (213/40).

Ö: nehéz~.

nyavalygó mn

(1)

Betegeskedő. *Im Hozzad sok szegény beteg, Mint a' ~ Moslemin Mekkába, Tolúl, hogy ötöt gyógyítsd meg* (377/47).

nyel i

(6)

1. Szájából a gyomrába juttat vmit. *Azóla, könnyekkel töltvén italom, és ételem, Émelygős olaj-salakját ökrendő korttyal ~em* (162/88). 2. ⟨Árvíz⟩ elnyel, elvisz. *A' barmokat szörnyű örvényibe ~i A' fel dúlt házakat hátára emeli* (52/21). 3. ⟨Patak vizet⟩ elvezet. *Patatok is ~ik Essőket* (32/16). 4. ⟨Föld vizet⟩ elnyel. *Több vizet föld nyeljen* (32/20). 5. ⟨Port⟩ belélegez. *Eggyütt emberkedtünk, egygyütt ~tük a' hartzok' porát* (259/532). 6. Tüzet nyelv: szeretkezési vágy fogja el. *Kivált leg erősebb tüzet akkor ~nek, Mikor hév tsókokkal egymásra tüzelnek* (238/37).

Ik: be~, el~, le~.

nyél **Ö:** kanál~.

nyelő **Ö:** be~, el~.

nyelv fn

(54)

1. Az ízlelésnek a szájban elhelyezkedő hosszúság, izmos szerve, amelynek az emberi beszéd hangjainak képzésében is szerepe van. *Morgásra áll szája, forog benn a' nyelve* (330/731). *Indult ~em bús nótára Árva gerliúze módjára* (112/15, 429/15). 2. (A beszéd, különösen a pletykázás, megszólás jelképe.) *Óh, mi nem hallottuk még Melly Méltóságos Vendég Peng itten a' Hir ~én'* (188/129). *Földig legázolom őket a' ~emmel, Másszor ne játszanak a' betsülettemmel* (330/827). *Kárt az irigy ~ szerentsédnek soha ne tegyen* (179/3). *Sok gyáva ~ szoll, szidalmaz, Gúnyol és rád bosszút halmaz* (280/13). 3. Vmely nép története folyamán kialakult, állandóan változó, szavakat alkotó beszédhangokból álló jelrendszere mint a gondolatok kifejezésének és a társadalmi érintkezésnek eszköze. *Azokról egy Magyar Nyelven szolló könyvet botsátott* (111/86). *Hanem Anyai ~ünket Vegyük bé a Hazába, E' segíti Nemzetünket Ki pallérozásába* (114/504). 4. Ennek vmely rétegben, körben használt változata. *Curtisán melyemből Coquet ~ szólna is* (330/1418). 5. Állatok hangadásának eszköze. *Nézd! Nézd! Ama' kisdéd Patsirta, Hogy kél fel a' göröngy alól, Eddig szárnyát, ~ét nem birta, De most repül, 's vidúlva szól* (417/23). ~ (239/77, 292/4, 330*/149/4, 413a/569), *Nyelv* (222/64), *Nyelvek* (236/25), ~em (217/97), ~ed (27/5, 111/89), ~e (170/64, 185/143, 214/97), *Nyelve* (83/28), ~ünk (336/55, 356/12), *Nyelvét* (92/269), ~ünket (111/96), ~nek (413a/617), ~ednek (126/66), ~ének (210/89, 330/1321, 447/82), *Nyelvünkben* (330*/204/4), ~en (111/62, 124/5, 188/96, 267*/12/7, 330*/149/2, 330*/205/6, 454a*/257/5), ~enn (219/20), ~én (413a/1113), *Nyelvemre* (190/92), ~ünkre (267/150), ~emről (454/995), ~éről (222/60), ~hez (432*/42), ~vel (330/560, 431/44, 439*/203/6), ~ével (176/42, 209/100), ~ünkkel (330/587).

Ö: hal~.

nyelvel i

(1)

Rágalmaz. *Nyelvelnek Barátom! hogy sok borral élek* (248/1).

nyelvű mn

(1)

Vágott ~ Mátyás: (utalás a felvágott nyelvű, beszélni tanított mátyásmadárra, a szajkóra). *Sok vágott ~ Mátyás itt, A' ki olvassa Mátyásit, Tsak, tsak ásitt* (236/12).

nyer ~ nyér i

(53)

1. Elér, megkap, megszerez. *Az atyámtól nyertem eztet A' kettős arany keresztet Jeruzsálemi hadba* (114/116). *Eggy pár édes tsókot kitől nyér énekem?* (184/26, 423/26) — *Nékem inkább olly bokréta Árnyékozza képemet, Mellyet nyer a' víg Poéta Mulatván a' Szép nemet* (424/35). 2. Előnye származik vmiből. *Mit nyér hát, ki mindent meg-vét oktanul?* (194/33) 3. *Hálát nyer~ vkitől vki:* hálás neki. *Ezértis sok hálát nyer tőlem Ketskemét* (235/1). 4. Győzedelmet, diadalmat nyer: győz. — *meg-vervén a' Messzéniakat, győzedelmet nyert nem annyira kardjával, mint Poézisával* (267*/12/6). *'S diadalmat is nyert pártára úntt hada* (330/4). *nyér* (213/112, 246/44, 268/175, 328/3, 389/58, 410/29, 413a/82, 99), *Nyér* (262/4), *nyere* (209/42, 216/119, 317/42, 330/320, 454/100), *nyersz* (262/4), *nyerének* (222/42), *nyertél* (233/40), *nyert* (16/21, 216/115, 306/283, 294, 454/663), *niert* (330*/166/5), *nyerett* (216/122), *nyertek* (306/240, 330/1170), *Nyertünk* (259/580), *nyertetek* (171/3), *nyertenek* (259/611), *fog nyerni* (171/6), *Fog nyerni* (259/246); *nyeri* (201/64), *nyerik* (454/142), *nyerte* (450/26, 453/41), *nyerték* (267/100). — *nyerne* (321/3). — *nyerjek* (321/27), *nyerjél* (337/225), *Nyerjen* (185/69, 299/123, 413a/48), *nyerjete* (257/217), *nyerjenek* (314/55).

Ik: el~, ki~, meg~, vissza~.

nyereg fn

(7)

1. Az a lószerszám, amelyben lovaglaskor ülnek. *Ragyog hátán selyem posztóval vont ~* (256/19, 82/21). 2. *Nyerget tesz a népre:* leigazza. *Mi tsörgetnénk é idegen lántzot szabad létünkre? Mi tétetnénk örök nyerget győzitanultt népünkre?* (259/502) 3. *Nyeregből lever:* levág, megöl. *Görbe kardunk hány ezert A' ~ből már lever?* (257/190, 192) *Nyerget* (92/282), ~ből (418/61).

nyerekedni in

(1)

Győzedelmeskedni. *Hóh barátim, a' hol leg-*

több kedvet vártok, Ahol ~ készültök, ott ártok (330/664).

nyereség fn

(10)

1. Vmiből nyert haszon. Ugy nézi meg görbült kézzel ~ét Melly le huzta rezgő vesszejének végét (83/35). 2. Kártyán nyert összeg. Mit ér a' kártya-pénz? Kétséges ~ (197/73). 3. Szellemi haszon. Ő hát ~ről így ment ~re, Míg nem a' Krisztushoz fel hutott az Égre (222/57). 4. Értékes személlyel nyert erkölcsi haszon. Egy érzékeny mátká, egy olyan feleség, Melly a' nemes szívnek legnagyobb ~ (454/786). Itt is ~ lett Hadas Juliánna, Kivel míg tizenhat Esztendőök telének, Egymásba hány bódlog Napokat nyerének! (222/40) ~ (222/43), Nyereséget (222/38, 56), Nyereségnek (222/45).

nyergel Ik: fel~, meg~.

nyergelvén Ik: meg~.

nyerhet i

(4)

Kaphat. És ha majd Jövendőlésem Bételik Szüret felé Vígadásom s tisztelése Bőv jutalmat ~ é (249/60). ~tem (196/79, 380/77). — nyerhessenek (268/76).

Ik: el~, meg~, vissza~.

nyerít i

(5)

⟨Ló⟩ jellegzetes, szaggatott fokozatosan mélyülő hangot ad. Most büszkén rúgkapál, majd harsogva ~ (256/17, 82/19). ~ (330/278, 358/16). ~nek (397a/151).

Ik: le~, vissza~.

nyerítés fn

(1)

A ló jellegzetes hangja. Az ordító lárma, a' ló' ~e, A' fegyverropogás, lábak' dübögése, Rendítik a' földet (267/55).

nyerni in

(4)

Elérni, megkapni, megszerezni. Mit ér örökös hirt ~ Iliással, 'S falunként élni tudós koldulással? (245/25) ~ (306/265, 445/21, 26).

nyerő in

(1)

Lelket ~: hasznót sejtető. 'S im lelket ~ szavának Bájoló pengésire Kedve jó Antal gazdának (317/232).

nyers mn

(6)

1. Nem művelt ⟨föld⟩. Önként kínálkozott vad termékenysége Még előre nagyot ígért ~ felsége (341/6). 2. Érintetlen, romlatlan. Te a' Társaságban az aprós hibákat Nem tűrvén, óhajtál olly messzi pusztákat, Hol még ~ fiai a' ~ természetnek Kevélyek, gonoszok hiúk nem lehetnek (454/289). 3. Nyers dáma: fiatal nő. De különben, tudjuk, Vénus Márst kedveli: Bordáts is ezt sok ~ Dámáknál felleli (330/150). 4. Nyersen: természetesen, mesterkéletlenül. Amott egy sír mellől magát felemeli Egy patsirta 's dalját ~en énekei (306/90). ~ (413a/1126).

nyerses mn

(1)

Romlatlan, egyszerű. Vagy is a' melly bimbót ~ természete Még béburkoltt kérgek alatt rejtegete, Mihelyt egy boldog fény, 's meleg kifejtette, Mindjárt magáénak vallotta — 's szeretete (454/379).

nyert ~ nyerett in

(10)

1. Vmilyen módon szerzett. 'S ekképpen nyert érdemeid' Ruháidra varratod (16/21, 205/21). A kinek sok Vitézséggel nyerett dítséretibe Magát a' ki-ontott vérnek panaszsza keveri-be (216/81). 2. Megszült. Az asszonyi Nemnek e' köz dítsérte Az anyáké valyon magoké lehet e? Ha hív nevelőji a' nyert magzatoknak És hasznos tagokat adnak hazájoknak (212/33). 3. Kapott. Tőlök nyert koszorúm fejemre kötöttem (213/110). nyert (200/86, 300/1), nyertt (267/186, 454/198), Nyertt (454/870).

Ö: vissza~.

nyertes mn

(7)

1. Szerencsés ⟨közösség⟩. 'S nem vagy é hát ~, Somogy, Szétsényivel? (306/262, 270, 282, 300) — Nyertes vagy szép Megye! nints ~ebb nálad (306/301). 2. Nyertesen: hasznosan, haszonnal. Bachus általagja már ~en telhet (11/7).

nyíl fn

(63)

1. Nyílvessző. Látod, hogy én vadász vagyok, A vadakkal fel nem hagyok Csak a ~ és a kéz ív, Mellyet kedvell ez a' szív (460/38). Méregben feresztett nyílak nem repdesnek Itt (71/5). 2. Íj. 'S ha esső és, a' ~' húrját meg nem pő-

työgösi (454/428). **3.** A szerelem sebző hatása. *Amor' nyila és dárdája Szívem többé nem rongálja* (324/10). *Venus ez, a' kinek szeme szívárványa A' szívbe halálos mérgű nyilat hánya* (71/18). *Lásd, melly kedves Nyilad van Szívemnek mély sebén, óh!* (158/49) **4.** A halál eszköze. *Mert a' kit akárhol tzelba vész a' halál A nyila halálos sebet rajta talál* (2/12). **5.** Villám. *Ront mindent valamit csak ronthat az égnek alatta A' Tűzes nyíjját hajigálja sebesen* (34/2). *Véges lelkek! Szálljatok-fel A' szelek' szárnyaira, A' villámnak kapjatok-fel Kilövellt nyilaira* (397a/908). **6.** Vki nézve ártó tevékenység, beszéd. *Igy gúnyolák sok Zoilok Érdemidet a' porba, Fel vólt húzva mérges nyilok Nyelvek végén egy sorba* (236/24). *Köztök dörög, és nyilait hánnya a' rossz szerentse* (162/33). *nyilak* (373/68), *~ak'* (403/52), *Nyilad* (460/88), *Nyilad'* (208/57), *nyila* (162/83, 324/10), *~a* (455/14), *nyilat* (136/8, 170/12, 185/99, 215/4, 330/1393, 2060), *Nyilat* (204/36, 217/36, 330/1393, 1952), *Nyilamat* (460/84), *nyiladat* (379/140), *nyilát* (320/10, 347/15, 413a/340), *Nyilát* (59/30, 149/2), *nyilaimat* (134/34, 447/34), *nyilait* (204/25, 217/25, 330/1957), *Nyilait* (56/28, 202/28, 213/36), *~nak* (77/41), *Nyílnak* (275/5), *Nyílának* (222/53), *nyilainak* (209/34), *nyilára* (230/14), *~ról* (330/1954), *nyilától* (428/151), *nyíllal* (193/14, 413a/647), *nyilakkal* (204/48, 217/48, 413a/646, 1090), *Nyilakkal* (104/4, 353/4), *nyilával* (164/21, 331/33), *Nyilával* (371/25). **Ö:** szem~, tövis~.

nyilacska fn

(1)

Amor kis nyila. Egy szép arany nyilatskát Bal oldalamba ejte (185/11).

nyíllal i

(1)

⟨Fecske⟩ gyorsan repül. *A' pusztult égen 's mezőben Tsak a' fetskék látszanak, Hogy tsoporttal az essőben A' tóra ~anak* (397a/1096).

nyilas mn

(1)

Nyilas Isten: Amor. Ah e két kacsintó szem Szerelmes fáklyájában Hordod te a Nyilas Istent magában De Szívedbe nem (460/42).

nyílás fn

(5)

1. Vminek a kitérülése. **2.** Növény virágzása.

A' ~ ideje a' míg el nem haladt Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt (64/9). **3.** Rész, hasadék, lyuk. *Vagy hogy a' meleg a' földnek ~it kitérít* (413a/101). *Terhesedvén az Ég felhős oszlopai Szakadoznak 's széllyel válnak ~ai* (52/2).

~ba (321/14), *~ából* (413a/121).

Ik: ki~.

nyilazás fn

(1)

Nyíllal történő lövés. *A' Scythák, Tatárok ... ott ~sal töltik napjaikat* (454/399).

nyilazó in

(1)

Nyilazó kis fiú: Amor. Téjszín tOMBján játszik ~ kis fija (330/1877).

nyíl(ik) i

(19)

1. ⟨Szoba bejárata⟩ vmerre esik. *Szolgái minden hírt bé-visznek hozzája, Mert azokra nyílik dolgozó szobája* (239/38). **2.** ⟨Nyílás⟩ keletkezik. *Van é olly rejteke az asszonyi nemnek A' mellyben nem nyílnék rész a' szerelemnek?* (330/1350) **3.** ⟨Virág⟩ kifelik. *Most nyílnak a' virágok A' Rózsa, mint Királyné; Ül tarka trónusában* (373/73). *Rózsa nyíl ennek nyomában* (285/5). **4.** Jajra nyílik a szája vkinek: sírni kezd. *Már a tsetsemőnek jajra nyílik szája* (215/26). **5.** Kezdődik. *Nyájasabb Etéziákkal Nyílik a' Nap' reggele* (164/14). *Ha vidámabb idők nyílnak Meg nyerhesse egy tsókját* (114/740). **6.** Út, pálya nyílik vminek, vkinek: lehetősége támad. *Érdeminek nagyobb pálya nyílt, mióta A bölts sénátusnak hijját ő pótolta* (217/79). **7.** Vmire nyílik: vmilyen irányba fordul. *Egy szóval, e' tsendes melankholiának Kies rejtekei örökre nyílnak* (200/30, 4/30). **8.** Szemei nyílnak: felnéz, éledezik. *Hald kedves szavait Édesed szájának Hangjára oh bár még szemeid nyílnának* (77/270).

nyíl (289/14), *nyílnak* (188/36), *nyila* (178/12), *nyílának* (67/2, 239/50), *Nyílának* (4/30), — *nyíljon* (173/19), *nyíjjon* (162/55).

Ö: fel~, ki~, meg~.

nyíl

(1)

Fejlődni. *Már hét sztendőktől fogva virágzik ifjúságom, De le-szakasztá a' bal sors ~ kezdő virágom* (162/106).

Ik: meg~.

nyíló in**(4)**

1. Feslő (virág). *Édes mézharmattal kecsegtet A' ~ rózsa ajjakán* (430/26). 2. Nyíló korában: fiatalon. *Itt fekszik ő — a' hajdanában Kedves mosolygó Rózsaszál, Elhervadt ~ korában És fája' díszét-vesztve áll* (388/3). 3. Vki zsenyére ~ napjai: fiatal kora. *Óh melly örömben folytak el ekkorig Zsenyére ~ napjaim!* (396/2) ~ (375/33).

nyílt in**(11)**

1. Olyan, ami ki van nyitva, nincs lezárva. *Néki alázatos szárok' meg hajlítják, Az újító esőt ~ szájjal áhítják* (198/18, 86/18). 2. Nem fedett, felül nem zárt. *A jaj szók, sikóltás a' vidéket teli Magát a' tsillagok közzé fel emeli Honnan terhesedve a' nyílt Poklokra ül* (59/25, 195/27). 3. Teljesen kifeslett (virág). *Mint midőn a' ~t rózsákkal Ékes bokor' közepén Filoméla új nótákkal Zeng az Ámor' innepén* (375/21). 4. Őszinte. *Indulok, 's érzek sok bús gondokat Nyílt szívembe* (257/22). 5. Nyílt kezekkel: kitárt karokkal. *Vallja meg könnyező szemekkel Rebegő nyelvvel ~t kezekkel Hogy Ó szép, és én szeretem* (431/44). 6. Vki ~t színe: vkinek külső megjelenése. *Eszteideit ~ színéből A' mint jól ki nézhet, Tanúlt hozzá vetéséből Tizenhat felé tette* (231/127). ~ (4/8, 200/8), *Nyíltt* (174/3).

Ik: ki~, meg~.**nyíltá fn****(1)**

Vminek a kezdete. *Mert Lilla egy tavasz' ~ban Én tőlem messze vettetett* (379/45).

nyíltszívű mn**(1)**

Őszinte. *És te Hémus' tetejéről Nyílttszívű Gleimom! Leszállsz, 'S a' Téji lanton messzéről Víg örömmel játszodogálsz* (397a/578).

nyílva in**(1)**

Nyitva. *Oh égi öröm érzések! — ! Nézd az ég már ~ vár Jer haljunk meg!* (297/70)

Ik: ki~, meg~.**nyilván hsz****(6)**

Nyilvánvaló módon. *De e' törvényére mostan nem vigyáza És ellene imé, mely ~ hibáza!* (78/22). *De hát álmodhatik olly tisztán valaki, Hogy a' való' képét illy nyilván lássa ki?* (237/4)

~ (309/111, 413a/21), *Nyilván* (413a/780), *nyilván* (397a/583).

nyilván Ik: fel~, ki~, meg~.**nyilvánvaló mn****(1)**

Világos, érthető. *Hiszen ki fogja Ámor Magát mutatni sok száz Nyilván való jelekkel* (185/195).

Nyír fn**(1)**

Nyírség. *Osztán a ~be küldének Eggynehány legényeket, Kik a' seregnek szednének Posztót és egyebeket* (114/357).

nyírett ~ nyírt mn**(2)**

Rövidre vágott (haj, szakáll). *Utánna nyíretten lotyogtattya magát Egy Német ruhábann puhalkodó Bagát* (82/3). *À la Titus ~ hajának Bodrozott frisurája Bársonyos Figarójának Nem tér könnyen alája* (231/339).

nyírfabokor fn**(1)**

Nyírfavesszőkből álló bokor. *Hol a' szépnyírfabokrokat aranyos zúz teríti* (454/427).

nyirkos mn**(1)**

Páratelt. *'S halkan nyomd pamut hintócskádál A' harmattól ~ eget* (431/6).

nyírok fn**(1)**

Nedvesség. *De az a' föld kövér 's vidám kellemetes ~kal Melly Termékeny sűrű fűvel, és buján nőtt gazokkal* (413a/710).

nyírt l. nyírett**nyit i****(14)**

1. (Ajtót, ablakot, fedelet) sarokvas körül úgy fordít, hogy nyílás keletkezik. *Acolus irigyli, a' kamarát ~tya A háborgó tengert mindjárt felindította* (10/5). 2. (Növény) virágozni kezd. *Hajlásin friss rózsák és Játzintok ~nak* (330/1880). 3. Megkezd, megindít vmit. *Néha a' Bóltesség ~ná Mélységes folyásait, 'S lelkennek letsillapítná Tudományos szomjait!* (397a/525) 4. Száját, szemet ~: figyelmet kelt. *Szácskád magára nyítja A' száját és szemet* (293/9). 5. Utat ~ vkinek: lehetőséget ad neki. *Nyissál nekem könnyű utat és mérész feltételem Nyerjen tenálad kegyelmet* (413a/47). ~ (330/749, 413a/228), ~ának (330/2043); ~ja (190/97). — *Nyissál* (413/51); *nyissa* (55/1, 191/1, 249/17, 448/17).

Ö: be~, fel~, ki~, meg~.**nyitja fn****(1)**

Vminek megfejtése, megoldása. *Az olly ámi-*

tónak magát ki 's bényítja, A' ki eltalálja hol a' Dámák' Nyitja (330/1016).

nyitott in

Érdeklődő, kíváncsi. *Ti, Páphuson ~ katzér Tekintetű Leányok! Ti minket édes izletű Nyilakkal öldököltök* (104/1).

Nyitra fn

Vármegye neve. 'S Vétzyt ~ Vármegyéből Nem lehet ki tiltanom? (317/66) ~nak (317/59).

nyittat Ik: ki~, meg~.

nyitva in

1. Kitarva. *A' Napnak hanyatlik tündöklő hintaja, Nyitva várja a' szép Enyészet ajtaja* (200/2, 4/2). **2.** <Könyv> vmelyik lapnál kihajtva. *Ha látod hogy Sofoklesnek olvasásához üle Vagy Lukretzius s más olyyak vagynak ~ körül* (111/46).

nyitván in

Ajkait ~: beszédhez készülődve. *E' szókra víg nevetéssel Nyitván szép ajkait Fizignát, eggy kis késéssel Így kezdette szavait* (114/148).

Ik: ki~.

nyivog i

<Denevér> éles, szaggatott hangot ad. *Látom mint dűltenek öszve Már sok erős várak, mellyeknek pusztá falában Rókafiak 's a' gyász éjnek denevéri ~nak* (253/8).

nyolc szn

1. Hétnél eggyel több. *Mikor a' táborban mindent elrende: Űlt egy Baldakinra, kit nyóltz Szűz emele* (330/1214). **2.** Ennyi óra. *Már éppen elüte nyóltzat a' toron'ban, Estve volt* (330/607). **3.** Nyolcszor: nyolc ízben. *Talán nyoltzszor lőttem, mindnyájan elhaltak* (239/205).

nyoltz (413a/187), *nyóltz* (231/81, 330/210).

Ö: huszon~.

nyolcad szn

Egésznek 8 egyenlő része közül egy. *Hosszú életének utolsó nyóltzadja Az elsői semmiben fellyül nem haladja* (453/135). *nyóltzad* (453/134).

nyolcadik szn

A nyolcas szám sorrendi helyén álló számmal

jelölt. *VIII. Ének* (259/595).

8. (330*/139/5, 330*199/6, 14).

nyolcezer szn

Nyolcezeren: nyolcezer személy. *Az egerek Nóvájokba Róla ekkép' íranak, Hogy a' békák táborokba Nyoltz ezeren valának* (114/878).

nyolclábú fn

Nyolclábúak: a rákok egyik fajtája. *Két fejűek, nyoltz lábúak, Kézze meg nem foghatni; Ezeket pedig rákoknak Nevezik a' Magyaroknak Minden Lexikonjai* (114/996).

nyolcszáz szn

Nyolcszor száz. Ma tsak nyoltz száz forint jött bé a' Cassába (6/23).

nyóltz száz (215/1).

nyolcvan szn

Nyolcszor tíz. 'S Fonnyadt éltét nyóltzvan esztendeig húzta (453/126).

nyolcvanharmadik Ö: ezerhétsház~.

nyolcvanhárom szn

Nyolcszor tíz meg három. Midőn Nyóltzvan három Esztendő folytába Űltették a' Hatvan Személyek' sorába (222/33).

nyolcvannegyedik szn

A nyolcvannegyedik megfelelő sorrendi helyen levő. *A' LXXXIV. 'Sólt. Nót.* (225/146).

nyom¹ i

1. Súlyával ránehezedik vmire. *Élő sziklán állott vén fundamentoma, Mellyet szörnyű terhe 's alkotmánya ~a* (306/184). **2.** Vmely bánatot, lelki terhet kell elviselnie. *Nints vége az aggodalomnak A' bánatok annyira ~nak* (175/24). *Tsak unalom lakik nálunk: Most is bú és álom ~, Jaj be fáj a vékonyom!* (389/89) **3.** <Folyadékba> belemárt. *Ő is ha tűz kapott a' piszkafájába, Nem ~ta é bele csávás dézsájába?* (239/98) **4.** Vkit erőszakkal elnyom. *Az erősebb ~ja itt a' gyarlóbbikat A' földi földije' vérétől habozik* (337/74). **5.** *Sírba ~:* elpusztít. *'S ah, ez a' Paraditsom, Melly engem a' sírba ~* (443/48). **6.** <Tömeg> tolong. *Szintűgy törték, ~ták az ajtón magokat, Ott hagyták a' tántzot 's a' gavallérokat* (330/1053). **7.** <Vkit> magához szorít. *Petrarcha hív Lauráját Forrón nyomja szívére* (297/64). **8.** <Megjelölésre alkalmas eszközt> úgy szorít vmihez,

hogyan az nyomot hagy azon. *A' Tanáts Petsét nyomóját, Egy horribilis nagy Gólyát Nyomtak a' Decretumra* (92/140). **9.** Jellel megjelöl. *Piros orcádnak rózsájára Ámor új-új pecsétet* ~ (430/34). **10.** *Vitorlát* ~: vitorlát irányít. *Zsidoni gályások nem ~tanak erre vitorlát, Sem a' bajoskodó Uliasz's társai* (327/59). **11.** *Szőlőt* ~: szőlőt tapos. *Itt van a' víg szüret 's mustos kádja körül A szüretelőknél víg táborba örül Mellybe hordogattya a' meg ért szőlőket Vig tántzal 's lármával ~ja benne őket* (87/26, 199/46).

~nak (214/92), ~ja (193/27, 211/12, 216/107, 453/157), *Nyomja* (453/206). — ~na (454/275). — ~d (431/5).

Ik: bele~, el~, félre~, le~, meg~.

nyom² fn

(41)

1. Vmivel való érintkezés után vmely felületen maradó elváltozott rész. *Az ingoványok tárogtnak Beléüppedt ~okon* (397a/672). **2.** Vkinek, vminek elhaladása után visszamaradó elváltozás, következmény. *A' porba nézi ~ait a' Vadnak* (77/180). *Sok ezer paripák' ~a porzik az égre* (259/617). *A' bánat nem jár ~ában* (397a/493). **3.** Vkinek, vminek a ~ában v. ~a után: **a)** közvetlen utána. *Tarka kosár a' kezében, A' tyúk fut ~a után* (397a/324). *Ki szánon, ki lovon, ki tsak gyalogjába' Örömkurjantással siettek ~ába* (330/66). **b)** példáját követve. *Éljetek Nagyságos Rendek, Kik nagy Öseink' ~ában A' Magyar nemzet' dolgában Most is összevgyűltek* (259/2, 30). **4.** Egy ~ban: egy irányban. *Mert egy ~ban jár A' mi sorsunk már* (295/27). **5.** Vmivel egy ~on: vmivel megegyezően. *Hiszen az ördög se kap úgy a' Kalendáriomon, Ha a' név napot se tartják véle többé egy ~on* (314/40). **6.** Tapasztalható jel, bizonyosság v. maradvány. *Sok részein látszott ~a az ostromnak* (306/190). *Kardján ül a' halál, rémülés mégyen előtte 'S öldöklés kíséri ~át* (253/45). **7.** Nyomát sem leli vki: nem találja. *Oh de, oh minő keserve lett az ő Múzsáinak A' midőn ~át se lelték ez helyen Kazincynak* (161/12). **8.** Egy ~ig: egy lépésnyire, szorosan. *Úgyde az Angyal egy ~ig Kíséri ember ~át Te is kísérel holtomig Julim 's légy Angyalom hát* (269/30). **9.** Vki, vmi ~át kíséri: követi. *Ímé egy Poéta siet*

utánnatok, Szánkáitok' ~át lantolva kíséri (330/89). **10.** Nyomába se hág vminek: meg sem közelíti. *Piramusba lévő díszes furtságnak Ásia Ifjai ~ába se hágnak* (77/30). **11.** Szokott ~án: a szokott időben. *És szokott ~ánn előjön az Esztendők pályája* (413a/949). **12.** Egy ~ra: egyszerre. *A' barmok is megszólaltak, szörnyűség! Ím egy ~ra Megállnak a' folyóvizek, megreped a' föld' gyomra* (413a/484). **13.** Egy ~mal: egyidejűleg. *Jaj de fojtó unalommal Bánat szálla rám egy ~mal, 'S a' szerelmes kény helyett Gyűlölség foglalt helyet* (322/22).

~a (111/84, 268*/24/2, 279/5, 307/46, 341/4), ~ok (237/34), ~okat (209/48), ~át (12/32, 237/79, 330/1068), *Nyomát* (144/1), ~ában (285/5, 397a/153), ~ba (313/40), ~ába (231/493, 259/534, 397a/177), *Nyomába* (158/11, 259/82), ~ára (231/369, 330/1882).

nyomás fn

(3)

1. A nyom igével kifejezett cselekvés. *A' nyomás közbe minden víz ki fog versent buznogni* ~ (413a/778). **2.** Súly. *'S mint félérésű izitrom hintálva tulajdon Terhe' ~ától, lógg, a' nagy semminek ágán* (348/28). **3.** Érzés. *Mit — ah mit érzek! — édes E' szellet' ihletése! — Óh szent öröm! Szerelmek! — Megelégedés' ~i!* (373/193)

Ik: be~, Ö: láb~.

nyomat i

(2)

1. Veret. *A' Csökli Deputatusra jó huszat ~ának* (326/14). **2.** Tapos. *És azt lábbal bétapodván gödrét színig nyomassad* (413a/763).

nyomattatik Ik: el~.

nyomban hsz

(6)

Azonnal, rögtön. *'S olyan vén Zsidóvá válék azon ~, A' milyen Rabbi nints Lembergi Templomban* (330/1025). *Magam utánnad azomba A' Parnasszusi Templomba Mentem nyomba* (236/35).

nyomba (241/5, 306/173, 179, 220).

nyomdok fn

(4)

1. Vminek a nyoma, látható jele. *Új rózsákkal terítették Lába' kedves ~át* (331/20). **2.** Példa. *Óh te nemes Maradék, te maradnál messze azoknak Bajnoki ~itól sok deli példa után?*

(259/452)

~a (77/40), ~ait (188/11).

nyomhat Ik: le~.**nyomító mn**

(1)

Biztató. *És ti nem érzitek é magatokba' az illy deli példák' Bajnoki buzditó erejét, és arra ~ Ösztöneit, hogy az illy munkát követésre vegyétek?* (258/67)

nyomni Ik: le~.**nyomó Ö:** pecsét~.**nyomódik i**

(2)

1. Bevésődik. *'S a' mi több mind igaz, a' mi itt íródik, A' mi a' képzésbe vagy szívbe ~ (454/516).* 2. Elnyomatik. *Ki az emberek közt nyomna vagy nyomódna, 'S még mint állat is csak tengene, kínlódna?* (454/275)

nyomorgat i

(1)

Gyötör, sanyargat. *A sok embereket igen ~tya Nem kérdi e, ki ez, Király-e vagy Irus* (2/18).

nyomorgatás fn

(2)

Sanyargatás, elnyomás. *Hazánkban szabaddá lett minden szegelet, A' ~nak, inségnek vége lett* (259/114).
~ának (454/446).

nyomorog i

(1)

Rossz körülmények között él. *Bár én ~jam Spitzberg' havassain* (63/21).

nyomorult mn/fn

(31)

I. mn 1. Súlyos bajban szenvedő, szerencsétlen. *Csak az én képemre teremtetett állat Légyen meztelen, ~ 's utálat* (453/38). *Mert okos így lesz valahára és ép A' ~ nép* (117/8). *Éljen a' szent Frigy nyomorult hazánkban, Fel ne lázzadjon soha békeségünk* (287/17). 2. Alkalmatlan. *A' Sós föld pedig és a' melly keserűnek mondatik A' Gabona termesztésre nyomorútnak tartatik* (413a/771). 3. Gyenge. *A' gyertyák' nyomorútt fénnye halványodott* (330/1853). 4. Értéktelen, silány. *Tökéletlen ~ valóság Halgass a' Teremtő menyörgő szavára* (453/22). 5. (Nyomósító szóként:) *A' gyönyörű Lelkek tündöklének; a' sok idétlen Elme pedig nyomorútt nyűg közt a' porba: ríkátsol* (348/11).

~ (259/455, 453/7, 61, 108, 262), *nyomorútt* (191/45, 216/100, 315/13, 413a/247, 453/78,

454a*/256/22), *Nyomorútt* (213/3, 26, 214/59), *nyomorútt* (299/110), *Nyomorútt* (368a/134).

II. fn Szánalmas, szerencsétlen ember. *Néha még többet tesz a' nyomorútt körül, Ha rajta egy másik nyomorútt könyörül* (202/129–130). *Igaz irét Vallásába se lelheti Mostann a' nyomorútt; tsak zokog, és maga Házának hamuját hinti fejére már* (432/33).

nyomorúttakat (214/95), *nyomorúttaknak* (214/49, 86, 100), *nyomorúttan* (214/39).

nyomorúság fn

(3)

Testi-lelki baj, szenvedés. *Csak azt pedig mennyi nyomorúság nyomja Mely kegyetlen rajta a' kínok ostromja* (453/157).

~ot (330/1936), ~gal (211/38).

Ö: köz~.**nyomorúságos mn**

(1)

Sok szenvedéssel, bajjal teli. *Menj el már utazó, de forgasd eszedbe, A' mit utóljára mondok, életedbe: Hogy ~, kétséges az élet, Hogy bajra született, a' ki emberré lett* (210/123).

nyomott in

(1)

Hajtott, gyötört. *Ajánlod kebled [árnyészék] a' test' ösztönétől Nyomott embernek szívesen* (377/38).

Ik: el~, le~.**nyomtat i**

(1)

Lóval kitapostatja a szemet a szétteregetett gabonából. *A' megszikkadt gabonát is szérűn akkor ~ják* (413a/305).

nyomtatás fn

(1)

Az a művelet, ahogy lóval a gabonát nyomtatják. *'S nagy meleggel megyen végbe majd a' hosszas ~* (413a/203).

nyomtató mn

(1)

A gabona nyomtatásakor a nyomtatást végző (ló). *Hét-nyoltz ~ ló ... Tapos a' világnak leg-szebb búzájába* (330/549).

nyomtatott in

(1)

Nyomdai úton sokszorosított. *Schreibkalendernek, vagy Író-Kalandárjornak hívják a' Németek a' negyed rétű ~ Kalandárjornot* (330*/187/2).

nyomtatván in

(1)

Hajtván. *Igy láttam én minden dolgot jóból*

rosszabbá válni 'S a' Fátumok erejétől ~ alá szállni (413a/213).

nyomul i

(6)

1. Nagy erővel haladni igyekszik. *Mindjárt el-lene nyomula Nyalnádtői serege* (114/639). 2. Vki erőszakosan törekszik vhova. *Uttzu a' sok Prókátorok Mind ki felé nyomulnak* (92/207). 3. Siet vki után. *Nyomul Trokszar-taksz utánna, Mert egész zsákmányt kívánna Tenni gonosz lelkéből* (114/858). 4. Gyorsan növekedik. *És a veszsző az ég felé nyomul vir-gontz erőbe* (413a/906). 5. *Vmire, vkire ~ vmi: áthatja. Óh a' ti ihletésekre Melly kellemes fájdalom Nyomul mindjárt a' lélekre* (397a/631).

nyomult (231/274).

Ik: be~.

nyomulni in

(1)

Nagy erővel felvonulni. *Jól tudom én, hogy még készek vagytok ti csoportban Jó fejedel-metekért 'S a' Hazáért hartzra ~* (259/654).

nyomván in

(1)

Porig ~ vkit: vkit nagymértékben akadályova. Írod gyarló szegénységed, Melly a' porig ~ téged, Meggátollya serénységed (280/6).

Ik: el~.

nyoszolya fn

(5)

1. Ágy. *'S Vőlegényt nem esmért ~m' allyá-ból Egy Castrum doloris készüljön számomra* (330/1568). 2. Nyugvóhely. *Hogy ama' hűs ~ban, Mellyet sírnak mondanak, A' lármátlan éjtszakában Tagjaim nyúghassanak* (428/181). 3. *Festett ~: a ravatal és a koporsó. És a' melly sok pompát a' holt körül látok, Tsak fes-tett ~ 's hímes superlátok* (201/40). *~tok* (330/1945), *~ba* (330/1512).

nyög i

(27)

1. Erőlködés miatt torkából meg-megszakadó hangot ad. *Már ~jön Tulkom be vágott Ekém-nek a' sullyától* (413a/53). 2. Keservesen szenved vmi miatt. *Ott egy Vityilló, abba' ~ A' szép Kató* (333/7). *Ne hidjetez ketsegető szavának, ... Hogy most rablántzon ~tök ti* (257/69). 3. *⟨Fájó érzés⟩ panaszos, szaggatott hangon fejeződik ki. Tsak itt ~ök hozzád, Ka-tóm! E' fák alatt* (333/37). *Hitetlen nép! — így ~ Dorottyá nékiek — Hát a' vitézeknek így kell*

é tennie? (330/1493) 4. Akadozva beszél, mond vmit. *Akkor tán édes nyúgalmában Részt vévén a' más fájdalmában Ezt ~i: Én is szeretem* (431/48). *Okoskodik — lármáz — ~ — és imádkozik* (453/100). 5. *⟨Személy⟩ si-ránkozva, keservesen sóhajtozik. Hogy ~ök és sírok — óh miért születtem!* (453/8) 6. *⟨Ma-dár⟩ énekel. A' Tsíz a' szépek' kinjáról Leve-les boltjában ~* (397a/758). *Most lejtőre ~ nó-táján. 'S gyengén kenyarog ezer Érzékeny hangok' trilláján* (397a/785). 7. *A föld ~: a föld ropogva hasadoz. A' föld ~ a' roppant tá-borok súlyától, S részegül a' népek vérenek árjától* (337/49). 8. *Végsőt ~ a lélek vkiben: haldoklik. Mikor bennem végsőt Nyög a' lé-lek, Akkor is nevedre Feleszmélek* (268/142). 9. *Az égre ~: Istenhez fohászkodik. Mert Lyánkám' kenetét adom tenéked, ... Mellyet hogyha szagolsz, Az Égre így ~sz: Hogy téged merevül teremtsen órának!* (140/13) 10. *Vki-hez ~: kéri vmire. Tudod, szent Igazság! ... Óh, mért nem keltél ki, midőn hozzád ~tünk, Midőn segítségért sírva könyörögtünk?* (337/27) ~ (162/28, 309/76), *Nyög* (105/6, 460/178), *Nyögök* (175/16, 412/16), ~sz (333/39), ~nek (210/15, 259/65, 337/57), *Nyögnek* (215/18). — ~j (379/153), ~jön (413/59).

Ik: el~, ki~.

nyögdécsel i

(3)

⟨Fájó érzés⟩ panaszos, szaggatott hangon feje-ződik ki. Gerlitzeként ~ek, Vigasztalást már nem lelek (312/1).

nyögdétsela (174/13, 188/64).

nyögdécselni in

(1)

Síránkozni. *Így kell é tehát nevelnem Új kint kínomon? 'S gerlitzeként nyögdécselnem Árva voltomon?* (299/55).

nyögdécselő mn/fn

(3)

I. mn 1. *Síránkozó. Így lenne a' Világ siralom mezeje, A' lankadt öregek nyögdécselő helye* (213/68). 2. *Fujdogáló. Nyögdécselő állhatat-lan Zefirusok tsitt, tsitt, tsitt!* (397a/735)

II. fn *Szenvedő ember. A' Vér patakoknak bár nem hallik zajja A' nyögdécselőknak egekig hat jajja* (71/8).

- nyögdécselvén in** (1) megütközött; *Majd lejtőre jutván aléltan ~* (306/101).
- nyögdécselvén in** (1) Siránkozva. *Az égre siralmas szemeket emelvén, Így szólnak egyenlő szívvel nyögdécselvén* (214/28).
- nyögés fn** (8)
- 1.** Fájdalmat kifejező fojtott meg-megszakadó hang. *A' Fülemülék zengették Lassú keserveidet: A' Vadgalambok felvették Daraboltt ~idet* (428/28). **2.** Panaszkodás. *Mondják, hogy halálakor is Nyögését hallatta, 'S hogy a' ~ közbe Klóris' Szép nevét jajgatta* (142/22–3). *~ek* (238/52), *~e* (453/5), *~eit* (212/73), *~nek* (210/5), *~edtől* (299/106).
- Ö:** vég~.
- nyögni in** (1)
- Szenvedni. *Így szóllott, és magát a' Nimfa megadta, Tudván, édes iga ~ ő alatta* (330/1390).
- nyögő mn/fn** (2)
- I.** mn Siránkozó. *Ha már felülisz, kintsem, Paripádra: Vess végcsókot ~ Galambkádra* (268/127).
- II.** fn Akadozó hangon panaszkodó személy. *Zokogó szájából a' bádjad ~nek Jajos párázatok ezért miért jönek* (213/5).
- nyögve in** (7)
- 1.** Siránkozva. *Nem lát'd, hogy' kesereg, ~ hogy' öntözi Elsírt tsillaginak könnyivel a' babért?* (432/41) **2.** Keservesen ~: zúgva. *Altomba' éppen, édesem, Te rólad álmodám, Midőn zefir keservesen Nyögve fuvalla rám* (441/22). *~* (454/646, 722), *Nyögve* (6/20, 114/212, 189/22).
- nyöstény mn** (1)
- Nönemű. *Hanem, hogy erre a' tenyészésre szintűgy a' plántákban is Him és Nyöstény Nemet állított elő a' Természet* (330*/200/10).
- nyöszörgő mn** (1)
- Sustorgó. *Hadd gyönyörködjem a' szellet' Változó zengésibe' E' ~ patak mellett, Melly e' kőről omlik le* (397a/619).
- nyöszörög i** (1)
- (Vízözön:) sustorog. *Most kataraktaként bög a' bükkök között, Mellyekbe nyargaló árja*
- nyugalom fn** (14)
- 1.** Békés, nyugodt, zavartalan állapot. *Beg ártatlan élet, be' kedves nyugalom, Mellynek meg sózója a' munka 's szorgalom* (198/41). **2.** Kiegyensúlyozott lelkiállapot, nyugodtság. *Óh a' ti ihletésekre Melly kellemes fájdalom Nyomúl mindjárt a lélekre — Melly lágy érzés — nyugalom* (397a/632). *Most feltalálom, majd elvesztem Lillát 's belső nyugalmmat* (430/4). **3.** Pihenés. *'S a' partok' rózsáján Nyugalomra tért* (347/20). **4.** A halál utáni állapot. *A' negyedik Henrik' ditsőült árnyéka Kiszáll az udvarló Szentek' pitvarából, Örök nyugalmanak fényes sátorából* (337/296). *nyugalom* (26/39, 259/48), *nyugalmmat* (374/43), *nyugalmat* (357/66), *nyugalmit* (263/21, 428/207), *nyugalmban* (431/46), *nyugalma* (330/888), *nyugalommal* (305/30).
- Ö:** vég~.
- nyugat fn** (4)
- A lemenő Nap irányba eső táj, vidék. *A' Kélet' és Nyugot' határitól fogva A' te érdemidőtől zengedez harsogva* (259/235). *nyugot* (313/73), *nyugotot* (432/64), *nyugoton* (337/339).
- Ö:** nap~.
- nyugati mn** (1)
- Nyugatról fújó (szél). *A' Nyugoti széltől minden ág Szívünket mint mulattatja Ah miként tsiklándoztatja* (123/15).
- nyughat Ik: meg~.**
- nyughatatlan mn** (3)
- 1.** Bizonytalan. *Reszkető félelem, ~ remény A' városbann leg több 's leg sűrűbb vetemény* (83/41). **2.** Pezsgő (hab). *'S hirtelen nagy láрма lesz. Most a' kantsó-szájig düllyed, Majd meg a' fenékre süllyed A' sok ~ hab* (317/168). **3.** Gyorsan folyó (patak). *Halkal folyj itt, ~ Patakotska halkal itt!* (397a/733)
- nyughatatlanság fn** (1)
- Izgalom. *A kik egész napot ~gal Testeket gyötörök a' sok fáradsággal* (8/9).

nyughatik i**(5)** (453/282).

1. Megnyugodhat. *Nem nyughatom, és csak epesztem Magamat sírásnak ereszttem* (412/5, 175/5). **2.** Végső nyugalomra lelhet (a sírban). *Hogy ama' hűs nyoszolyában, Mellyet sírnak mondanak, A' lármátlan éjtszakában Tagjaim nyúghassanak* (428/184). **3.** *Nem ~: nem tűr tovább vmit. Nem ~ már ezektől, A' Feleségén keresztül Le ugrik az ágyáról* (114/550). **4.** *Nem ~ magában: folyton töri a fejét vmin. Ez alatt a' hartznak legjobb divatjában Ámor, ki soha sem ~ magában, Elméjét egy hadi fortélyon hánytatta* (330/1328).

nyugodalom fn**(13)**

1. Békés, nyugodt, zavartalan állapot; nyugalom. *Nints ezen [a tengeren] békesség, nints en nyúgodalom, Uralkodik benne a' kín, és fájdalom* (211/33). **2.** Kiegyensúlyozott lelkiállapot, nyugodtság. *Édes nyúgodalom jegyzé pilantásit, Felséges szelidség minden mozdulását* (225/63). *~* (211/50), *~* (279/15), *nyúgodalom* (239/24, 266/40), *Nyugodalom* (8/2), *nyúgodalmam* (139/109, 196/41, 380/39), *nyugadalma* (453/230), *nyúgodalma* (214/56), *nyúgodalmat* (400/15).

Ö: köz~.**nyugodni in****(3)**

1. Aludni. *Ide 's tova sokat a' mákos álomnak Altató ujjai már mélyen el nyomnak. Tehát Thisbe látván strásait ~ Ki nyitván ajtait kezde bátorodni* (77/149). **2.** Szenvedni, haldokolni. *Most, miként a' Galamb a' karvaly' körmében, Úgy kezdünk nyugodni a' Frantzok kezében* (416/4). **3.** Eltemetve feküdni. *Útas köszönj rám egy pint bort: Itt látsz nyugodni egy Jámort* (433/78).

Ik: meg~.**nyugodt mn****(4)**

1. Zavartalan, békés. *Ti, ti, mind ezeket még nem érzettétek; Kevés, de jó 's nyugodtt érzés a' tiétek* (454/236). **2.** Félelem, aggodalom nélküli. *Még is a' boldogság mosolyog le rájok, Szívek víg és nyugodt az ortájok* (454/148). **3.** Szenvedélytől, indulattól mentes (magatartás). *Adós vagy én nékem halhatatlansággal Nézd, kívánom tőled ~ bátorsággal*

nyúgodt (239/52).**Ik:** meg~.**nyugodva in****(1)**

Nyugodtan. Melly nyugodva ülök zsombokos párnádon, A' zűrzavart kívül látván kalyibádon (202/83).

nyugodván in**(1)**

Aludva. Eggy reggel soká ~ A bársony paplan alatt (231/43).

nyugot¹ Ik: meg~.**nyugot² l. nyugat****nyugotsó Ö:** nap~.**nyugszik ~ nyugoszik i****(51)**

1. Pihen. *Ah boldog rózsafa! Be nyájas Nimfa Nyugszik alatta árnyéknak* (139/31). **2.** Alszik. *Csitt! Pásztorok! 'S Leánykák, Ezenn berekbe nyugszik El szenderedve Lillám!* (264/8) — *Beszéllje el minden ember az éjjel mint nyugodott?* (314/1) **3.** (Békességben, békében) él. *Ti Népek, — kik nyúgosztok békességbe, — Királytok' árnyékába' még* (257/58). *Kik a' bevett vallás' álmában nyúgosznak, Állatként éreznek, 's kitsit gondolkoznak* (454/391). **4.** Megbékél, lecsillapodik. *Nyúgodj szelidíthetetlen Isten! Nyúgodj egy kitsint, Majd a' trombiták' kegyetlen Hangja ismét kardra int* (368a/33–4). **5.** Vmi mozdulatlanul van, nem mozog. *Tudod e' világban minden nagy test forog, Tsekély mind az, a' mi nyugszik, vagy tántorog* (191/34). *Ennek hajnalszín ortáján Szemei meg állának A' Nagy Úrnak; 's tagotskáin Fél alélva nyugvának* (231/126). **6.** (Halott) eltemetve fekszik. *Légy idvez, óh Hafiznak Sírhalma, mellybe' nyugszik A' Rózsabokrok' alján Kelet' édes énekesse* (373/14). *Forró Sohajtások — lelkemnek Elszaggatott darabjai! Itt lengjete, hol Kedvesemnek Nyúgosznak áldott hamvai* (303/4). **7.** Szántatlan ~: (föld) parlagon van. *Igy hát pihen a' szántó föld ha termése változik Mindazáltal hasznos az is ha szántatlan nyugoszik* (413a/96). **8.** Vmi szilárdan támaszkodik vmire. *Mennyezete nyugodt márvány oszloponkon, Tíz ország' zászlóji lobogtak azokon* (306/199). **9.** *Vki porán ~ a betsület: jó híre fennmarad. Ah, hirdesse őtet mind a' négy*

Kerület, Nyugodjon vitézi porán a' betsület (267/192).

nyugszik (287/23, 373/42, 70, 95, 109, 118, 136, 143, 178, 413a/1074, 442/18, 443/242), *Nyugszik* (174/18, 373/10), *nyúgoszom* (456/28), *nyugszol* (304/40, 349/25), *Nyugszol* (454/284), *nyugodnak* (413a/1022), *nyugova* (15/10), *nyúgova* (204/10, 217/10), *nyugvának* (77/154, 238), *nyugodt* (112/7), *nyúgodni fog* (347/32). — *nyugodj* (222/101), *nyúgodj* (395/37), *Nyúgodj* (263/1, 15, 16, 368a/37, 395/38), *Nyugodjon* (300/3), *Nyúgodjon* (368a/12), *nyúgodjunk* (133/58, 64).

Ik: *el~, ki~, le~, meg~.*

nyugta fn

(13)

1. Vkinek nyugalma. *Minden válasz erre megy ki nádom, Hogy, ha elmegy, nyugtom' nem találom* (295/20). *Már nyugtom' éjjel sem találom, Mert ott is ébren tart az álom* (302/22). **2.** Megnyugvás. *Szívem reményében megtsalatkozott, Nintsen ~ bús fejemnek* (100/4). ~ (309/85, 397a/814, 439/21), *nyugtom'* (436/8), *nyugtot* (304/45, 435/45, 453/54), *nyugtomat* (431/54), *~t* (306/66), *~ra* (79/4).

Ik: *le~.*

nyugtat i

(4)

1. Pihentet. *Már a' zöld fűben ~tya A' szép bika tagjait* (231/229). **2.** Nyugtat vkit: arra törekszik, hogy vkit megnyugtasson. *A' szép napok hosszúak valának, Az éjszakák nem ~ának* (391/26). *Most már bizonyly ~nának Lillám' ölelő karjai* (379/125). ~ja (65/10).

Ik: *meg~.*

nyugtatás Ik: meg~.

nyugtatni in

(1)

Vki nyugtalanságát megszüntetni. *Szelid Magánosság! Az illy helyekbe' Gyönyörködöl 's mulatsz Te; ah, ezekbe Gyakran vezess be engemet, Nyugtatni lankadt lelkemet* (305/24).

Ik: *meg~.*

nyugtató in

(5)

1. Ami nyugtat, megnyugvást eredményez. *Ti kedves Zefírkék! Ti estve magatok Egy ~ sátozt keringve fonnyatok* (90/34). **2.** Vki ~ órája: a halála. *Végre ha ~ órádat el éred Adják meg az egek meg érdemlett béred* (74/23).

~ (223/25, 406/1), *Nyugtató* (170/1).

Ik: *meg~.*

nyugva in

(1)

Nyugodva. Míg az emberi Nem hajdan a' Természet Eggyügyű Keblébenn ~ heverészett Nem emelted még fel kiáltásod szavát Hogy keresd a' vak Éj fiainak Javát (190/48).

nyugvás ~ nyugvás fn

(8)

1. Nyugalom. *De reménylj, az egek hűséges férjednek Szárnya alatt néked nyugovást engednek* (212/98). *Szerelem nélkül ma Ebb' a szabadságba Élek én épenn. 's Eggy illy nyugvás mit ér? Kín 's Öröm nélkül vér Szívünk ekképpenn* (155/40). **2.** Pihenés. *Mit tesz sűrű sóhajtasom, Mellyet felszitt már az Ég, Ha kedledben nyúgovásom' Az óltár is tiltja még?* (443/163) **3.** Alvás. *Tsupán álom által tér meg minden vére Kívánt nyugvás után tér meg erejére* (8/18).

nyúgvás (452/17), *Nyugvások* (231/41), *nyugovást* (201/6), *nyúgovás[t]* (14/6).

Ik: *le~, meg~.*

nyugvó ~ nyugvó in

(7)

1. Nyugodt, békés. *A' nyúgovó lelket úgy felháborítják, Hogy gondolatjait egymásra zúditják* (330/1031). **2.** Pihenő. *Nyúgovó vitézit ismét felzendíté, 'S holnapra egy újabb tsatához készíté* (330/1835). **3.** Nyugalalmazott. *T. N. V. Roffi Borbély Gábor Úr betsületből nyugvó Ts. K. Kapitány* (368*/30/10). **4.** Nyugvó asztal: olyan asztal, amelyen már nem írnak. *Hát vakmerősség é reményleni nekem, Hogy Nálad, Nagy Ember! Kedves lesz énekem? Bátoran teszem hát le nyugvó asztalodra* (382/31). **5.** Nyugvó bizodalom: gyanakvás nélküli, bensőséges bizalom. *Nyugvó bizodalomát zavarván gyanúval* (330/650).

nyugvó (191/43), *nyúgvó* (230/5).

Ik: *le~.*

nyugvó-szállás fn

(1)

Éjszakai szállás. Köszönöm a' nyugvó szállást Tisztelt Varróm! köszönöm (357/85).

nyújt i

(12)

1. (Kardot) harcra készen tart. *Kiált Etse: Pardon! 's a' kardját ~otta* (330/1362). *'S ~sátok vígann a' győződelem' mezejére, ... Kardotokat magyaros karotokkal* (258/102).

2. Vmilyen tárgyat vki felé közelít, hogy az átvegye. *Ő új Minervát ugrat elő Zeus Szent homlokából, és maga ~ dsidát 'S halál szemű Égist kezébe* (418/90). 3. (Hangot) hosszan hallat. *A' zöld bokorba' hallom a' Filmilét danolni, ... Most andalogva lejtőz, Majd felfelé tzikornyáz, ... kanyarog, siet, rezeg, ~* (373/104). 4. (Időben) hosszabbít. *Félszázadra fogom ~ lántzotok'* (432/105). 5. Juttat, ad. *Mit ér a' bimbó, virág, Ha körtvélyt nem ~ az ág* (389/20). *Tsüggednek, mert benne, újabb tüzet nem gyújt A' nemes bátorság, melyet a' virtus ~* (337/120). 6. Kezet ~ egy hölgynek: felkéri egy táncra. *Tréfából kezét ~ Bordáts Dorottyának, Egy pár ugrós tántzal ötet megkínálja* (330/596). 7. Áldást ~ vkire: megadja a lehetőséget, hogy könnyítsen magán. *Olly bálvány vagy te, melynek a' Királyok Térdet, fejét görbitenek, És a' kit ők, tsak áldást nyujts reájok, Hajdon-farral süveglenek* (377/15). *Nyújtja* (368a/88), *Nyújtja* (124/24). — ~ana (239/74).

Ik: be~, el~, ki~.

nyújtani in (2)

1. (Kezet) közelíteni. *Akkor a lapályra mintegy maga vezet, Láttatik ~ barátságos kezét* (239/184). 2. (Időben) hosszabbítani. *Ti is ... A' kikért életet nyujtani kívánnám* (209/112).

nyújtott in (2)

Adott. *Tsakhogy többet adhat ... eggy kis kenyér, 's eggy vígasztaló szó; Mint a' gazdag kézből ~ panaszos jó* (202/132). ~ (428/80).

Ik: ki~.

nyújtóztat i (1)

Pihenhet. *Megvallom, hogy úgy kedvelem, Hogy még helyemet sem lelem; Étem sints, tsak ~nám, Az Űr' karjára vágyhatnám* (309/91).

nyújtóztat i (1)

Sírba ~: eltemet. Szomorú szavakkal azt magyaráztatják, *Hogy őket is ilyen sírba nyújtóztatják* (209/10).

Ik: ki~.

nyújtván in (3)

1. (Kezet) közelítve. *'S varázsló balkezét sárgán ~ felém, Elveszel így ordít, 's rémülést önt belém* (454/43). 2. Adva. *És gyengéded tsókját nyujtván hív párjának Gyenge lehelleti széjjel el oszlának* (77/299). ~ (330/315).

nyúl¹ i (6)

1. (Kézzel) érint, megfog. *Ezenn a' mord lélek igen megpirúla, Alig hogy a' horgas botjához nem ~a* (239/90). 2. (Kezét) beteszi vhoval. *Ihottak-vihottak, nyakunkra tódultak; Megkövetem — még a' nadrágba is ~tak* (330/1672). 3. Vmihez ~: kézbe veszi azért, hogy használja. *'S únalommal ~ egy útazó' könyvéhez, Kis olvasás után emberré kezd lenni* (454/520). *Gyönyörű munka ez [általag], ha lutskos is Örömmel ~ ehhez a' paszamántos is* (199/68). 4. Vmihez folyamodik. *Azok alázatos kérelemhez ~nak, 'S hízelkedve urok' lábához borúlnak* (202/57). *nyulnak* (56/57).

Ik: be~, el~, hozzá~, ki~.

nyúl² fn (3)

1. Házi nyúl. *Amott homályos odvában Kandikál a' fejér ~* (397a/334). 2. Mezei nyúl. *Akkor essél az Őzeknek, és a' füles ~aknak* (413a/315). 3. *Tengeri ~* (397*/76/6).

nyúlánk mn (1)

Vékony. *Leg jobb akkor rakni szőlőt, ha piros tavaszra már Eljött a' nyúlánk kigyókat faldosó fejér madár* (413a/859).

nyúlborös mn (1)

Nyúlborös szalup: nyúlprémme szegélyezett köntös. *Ki is állt ~ Szalupban a' Dada* (330/1087).

nyúlik i (1)

Hosszan elhúzódik. *Gyakran ha szél lessz az égen, a' tsillagok lehullnak 'S az éjj árnyékán utánok fejér láng farkok nyulnak* (413a/373).

Ik: be~, el~, fel~, le~, neki~.

nyúl-ispékelő fn (2)

Spékelőtű, amellyel a nyúlhúst szalonnával tűzdelik. *'S úgy szúrja farába a' ~t, Hogy most is keresik a' ~t* (330/1709–10).

nyúlai in
1. Vmihez hozzákezdeni. *De míg a nemesmért földnek munkájához kén ~, Szükség szeleknek, s időknék járását megtanulni* (413a/59). **2.** Birtokba venni. *Óh! hát kegyelemért kell é ott koldulnom A' hol a' tartozott jushoz szabad ~nom* (453/278).
 ~ (413/65).

Ik: fel~, hozzá~.

nyúló Ik: el~.

nyúlászóló fn (1)
 Törpe szőlőfajta. *A' Nyúl szőlő sugáros, Melly a' lábra tekerződik 's a' nyelvnek hamar káros* (413a/616).

nyúlt in (1)
 Nőtt. *Sem a' kígyó nem tsavarog temérdek karikával Se nem débollya a' földet ölszámra ~ farkával* (413a/677).

nyúlva Ik: el~.

nyurga mn (1)
 Hosszú lábú és vékony. *Vagy ha esméretes tóit a' ~ Gém el hadja* (413a/370).

nyuszt fn (1)
 Nyusztprém. *Szibéria minden ~tal, hermelin-nel A' Tzár' Udvarából kijön vegyes színnel* (330/107).

nyusztos mn (4)
 Nyusztprémes. *Nyusztos Kalpagjának kótsag-bokrétája Gyengén leng, ha fúvall a' szellő reája* (330/269).
 ~ (82/27, 256/25, 454/404).

nyúz i (2)
1. Nyúzza a bőrt: agyonhajszolja magát. *Mit*

gondolsz Dorottya? Jobb, magad' meghúzd Vén vagy, a' meghültt bőrt már hijába ~od (330/810). **2.** Nyúzza a vadat: előre örül a sikernek. *'S köröskörül nézvé az Amazon hadat, Győzött már előre! ~ta is a' vadat* (330/1058).

Ik: le~, meg~.

nyüg fn (5)

1. Béklyó, vki megkötözésére használt kötél. *Ha ~be vertek is ti, Lágy bársony az, 's virág-szál* (353/11). **2.** Vkit lekötötelez, elkötötelez. *Gyanus Hímen! sokan bánják, Hogy a' szívet ~be hányják Komor fogadásaid* (363/2). **3.** Nehéz körülmény. *A' gyönyörű Lelkek tündöklenek; a' sok idétlen Elme pedig nyomrúlt ~ közt a' porba: rikátsol* (348/11). **4.** Az erkölcs ~jei: az erkölcs szabályai. *És e szabadsághoz szokottak' Lelkébe vas törvényei Még akkoron bé nem jutottak 'S nem lettek erkölts' ~jei* (247/36).
 ~nek (452/66).

Ö: rózs~.

nyüzsgő in (1)

Szüntelenül mozgó. *Nézz ugymond a' földnek messze térségére Nyüzsgő Teremtésim roppant seregére* (453/26).

nyüzsög i (4)

1. Élénken, szüntelenül mozog. *Mind elefántok azok; kik közt a' halandók Mint a' hangyafiak hitvány munkába nyüzsögnek* (348/32). **2.** Tömegesen előfordul. *Névnapi rigmisták, szélmalmok nyüszenek itten* (348/16).
 nyüzsög (313/107). — nyüsögenek (413a/1054).

O, Ó

- o fn** (4)
Beszédhang. *Nem méltóztatik ő ki-mondani a' szót, Az u-t onak mondja, a-nak teszi az o-t* (194/12, 58/12).
- ó¹ mn/fn** (4)
I. mn Régi. *És hogy ez elrontó idegen járomba mi, végre Lettünk Új Magyarok, tik pedig Ó Magyarok* (356/16).
Ó (379*/51/1).
II. fn Óbor. *Az ujj bornak örül, de ~tól kurjongat Mert markában teli kulatsokat kongat* (87/35, 199/55).
- ó² isz** (5)
1. <Lehangoltság, szomorúság, sóhaj kifejezésére.> *El érkezélt hát ~! Didergő December* (66/1). **2.** <Megelégedés, elégedettség kifejezésére.> *Egek! ~! Még olly édest nem ettem!* (135/26) **3.** <Megszólítással kapcsolatban az emelkedettség fokozására.> *És tégedet víg dalokkal, ~ Bache, kurjongatnak 'S Néked a' magas fenyőre apró bábót aggatnak* (413a/934).
~ (413a/5, 624).
- őbester fn** (7)
Ezredes. *Az 1795dik Eszt. Bihar Vármegye' felkelő Ns. Seregének Főkapitányjává v. Obersterévé tétetik* (445*/232/2).
Obester (114/283, 660, 777, 784), *Oberstere* (368*/30/4), *Obesterré* (114/791).
- Obi fn** (1)
Víznev. <Az Ob folyó.> *Hadd lássa az ~' partjának lakossa, hogy Sasod a' pártost miként letapossa* (337/183).
- oboa fn** (3)
Fafüves hangszer. *Mások siralmas énekekkel Bőgettesék az Óboát* (424/26).
Obojjokat (128/26), *Obojjára* (243/1).
- óceán fn** (12)
1. Világreszeket elválasztó tenger. *Ránk a' földövező Otzeán vár, rajta, repülünk Ama szerentsés Szigetek 's mezők felé* (327/41). **2.** *Vminek ~ja:* vminek a sokasága. *Ótzeánja bánatimnak Többé nem duzzadozik* (443/225). **3.** <Megszemélyesítve: bölcs isten.> *Ezen bámulván Júnó ... elindult az öreg Oceánhoz, hogy tőle tanátsot kérjden* (330*/202/4).
Oceán (413a/443), *Otzeán* (337/262), *Ótzeán* (338/33), *Otzeán'* (413a/257, 644), *Ótzeán'* (337/48, 102, 245), *Óceánja* (428/157).
- Óceánus fn** (1)
Óceán. A' Balena, legnagyobb neme a' Czet-halaknak, ... Terem az északi és déli Oceánuson (330*/200/4).
- Ochs (ném)** (1)
Ökör. *Hja! Egy ~ volt az is, a' ki minket viszont E' siralmas inség gyász küszöbéig vont* (416/23).
- Ochsonia fn** (1)
<Szójáték. Oxford latinosa neve Oxonia, a költő tréfásan az 'ökor' jelentésű német Ochs szóval hozta kapcsolatba.> — *hisz tanúltam Én is, mikor ifjú voltam, Rhetor Ochs-oniába* (92/154).
- ócsáról i** (1)
Becsmérel. *Maradgyon hát ama Tudós komor Kritikájával, A' ki Miltont óltsárollyá ezzel a' hibájával* (216/114).
- ócsárolni in** (1)
Becsmérelni. *Nézd mint törekednek a' jót óltsárolni A Virtust fekete színekkel mázolni* (453/165).

ócska mn (1)
Leromlott, régi. *Éljen sokáig Krisztina, ...*
Hogy még ezt az új házát is láthassa olly
ótskának, Mint a' vólt, a' mellyet taval innen
exekválnak (310/51).

ocsmány mn (4)
1. Ronda, rút. *Azt mondod barátom hogy én*
otsmány vagyok (61/1, 254/1). 2. Gyalázatos.
Ah, távozzatok, otsmány habok! (139/103)
otsmány (248/42).

ocsódik Ő: fel~.

ocsódik Ő: fel~.

ocsódván Ő: fel~.

ocsul i (1)
Bódulatból magához tér. *Ájúllok, érzek, és*
otsúlok: Haj! melly szörnyű hányattatás!
(455/31)

oda hsz (26)
1. Arra a helyre. *A' mezőnek minden lakóját*
kész honnya Készen várja, 's ~ tagjait bé
vonnya (65/14). 2. Abba az irányba. *De ah!*
Benne, a' mint ~ kandikáltam, Igen kevés ve-
res keresztet találtam (330/395). 3. Elveszett,
odavan, megszűnt. *Pislog a' Dáma 's Gaval-*
lér; Beteg, 's ~ a' sok tallér (133/60). *Ah, tán*
~ hűsége, 'S mind el hordta a' Szél? (145/ 5)
4. *Oda nékem: bajban vagyok. Jöjj! nem*
szóll, óh ~ nékem Hova légyek, nints menedé-
kem (45/3). 5. *Oda neki: nem számít. Oda*
neki, nem a' világ, ha egy kitsint meg ázunk
(310/35).

~ (111/79, 126/35, 51, 170/59, 197/54, 209/
22, 212/41, 80, 228/22, 326/26, 330/1600,
1751, 432/49, 454/266), *Oda* (214/29,
227/16, 231/226, 416/16, 432*/205/5), *od'*
(330/1502), *Od'* (330/1502).

Ö: am~.

oda fn (7)
Magasztos tárgyú, emelkedett hangú lírai köl-
temény. *Óda Kapitány Bessenyei Sándor Úr-*
hoz (403/cím).

Óda (377/cím), *Oda* (432*/205/5), *~ja* (445/
cím), *Odáji* (403/cím), *Ódámért* (330*/188/4,
5).

oda-alább hsz (3)
A továbbiakban. *Ebből az okból jön elő oda*

alább a' Mátyás Király emlékezete is
(418*/176/6).

oda-alább (330*/173/2), *oda alább* (432*/
202/2).

odább hsz (4)

1. Kissé távolabb. *Itt árnyékos ákász fedi a'*
gyász hantot, Odább a' fejköbe látok metzve
lantot (306/88). 2. Később. *Mit fog maga a'*
Király is ha fülébe viszik: Hogy egynéhány
okoskodó egy nappal ~ iszik? (314/38) 3. *Ne-*
vét ~ tették: névnapját későbbi időpontban
tartják. Oh jé! Ha Mihály Árkangyal meg ta-
lálja hallani, Hogy a' nevét ~ tették; ugyan
mit fog mondani? (314/36)
~ (373/208).

odabé hsz (1)

Odabent. A' szobából minden ember kiszala-
da, 'S Carnevál odabé egyedül marada
(330/1638).

odafel hsz (1)

Ott fent. Más felől rekedtt torokkal a' hollók
a' berekbe Négyet ötöt kurjantanak 's ~ a'
fészkekbe Nem tudom, mi édes öröm élesztvén
a' kedveket Magok között meg zörgetik a'
fészket 's leveleket (413a/415).

odafut i (1)

A jelzett helyre szalad. — *...im gyors lépéssel*
Oda futnak hasz'talan (397a/328).

odahagy i (1)

Elhagy, otthagyt. A' tó felé el illantván Oda
hagvá századját (114/724).

odajár i (1)

Egy időre távol van vhol. *Míg az Urak oda*
jártak Rómába a' Pápánál, Addig itthon dis-
putáltak A' Papok a' Táblánál (92/211).

odajut i (1)

Odakerül. Ki kísért sokakat a' hóltak helyé-
re, Hogy ő is oda jut, nem fér a' fejébe (209/
22).

odaki hsz (1)

(Oda)kint. *Kongott már a Szála: nem tudták*
~, Hogy a' szép Nimfákat mi a' kő hordta-ki?
(330/1089)

odalesz i (1)

Megsemmisül. Rips raps a' szállók már puszt-

ta támasz megett Gyászolnak, hajdani díszek mind oda lett (87/46).

odamegy i (2)

Ahhoz a személyhez, dologhoz megy. *Ezt a' Gavallérok hallván, oda mennek, Hogy segítségére legyenek Hímennek* (330/1275). *oda megy* (465/26).

odanyargal i (1)

Odasiet. *De d'Onnyó oda ~a, Hogy a' dolgot meg sejté* (114/861).

odapillant i (1)

⟨Nap⟩ süt vhova. *Oda pillant a' Nap, a' havak olvadnak, És morgó árvízzé válván leszaladnak* (337/197).

odaránt i (2)

Hirtelen vhova húz, visz. *Ő is osztán ittas fővel Bé bukott az ágyára, Júnót, a' Húgát, erővel Oda rántá magára* (92/305). *oda rántod* (358/7).

odaugrik i (2)

Arra a helyre ugrik. *Oda ugrott Károly, a' prédát már hozta: De Rozinka ötlet agyon tsiklandozta* (330/1287). *oda ugrott* (330/1405).

odavaló mn (2)

Abba a helységbe való. *Az ~ vig társaságokról láss egy tréfás megjegyzést* (330*/137/9). *~* (330*/165/7).

odavan i (3)

1. Kétségbe van esve. *Ne űlj fel! ... Szállj le... óh kegyetlen! — szállj le... Oda vagyok!* (268/40) **2.** Elmúlik. *Nem, nem: mert ál-munkkal oda van mindenünk, Eltűnik árnyéka, mihelyt felszerkenünk* (237/5). **3.** Már nincs. *De jaj mind a' vasmatska, Mind az arany lántzotska, Mind a' reménység oda van* (365/7).

odavet i (1)

Leír, megjegyez. *Béla Királynak nevetlen Íródeákja minden nevezetes dolgaik után a' Kapitányoknak oda-veti: Et biberunt magnum Áldomás* (267*/13/7).

odavigyáz i (1)

Odafigyel. *A' szép szemű Chlóríst, ki elandaloda Holtt bajnokja mellett, 's nem*

vigyázott oda; Chlóríst elütteti a' rúdnak végével (330/1410).

odébbáll i (1)

Távozik. *Maga meg' odébb áll gyalog vagy paripán* (330/1044).

odi (lat) (1)

Gyűlöl. *Quem Dii ~ Praeceptorem fecerunt: akit ez istenek meggyűlöltek, nevelővé tettek* (12/cim).

Odin fn (4)

Személynév. ⟨A legnagyobb és legbölcsebb isten a skandináv mitológiában.⟩ *Ni hogy mosolyognak felém, közepén is a' kinnak, Ezer szép Istenasszonyok udvarából ~nak* (454/416).

~ (454/417, 431), *~'* (454/420).

odú fn (6)

1. ⟨Fa törzsében⟩ korhadás folytán keletkezett üreg. *A' bagoly a' fagyos fa hideg odvába Keservesen huhog szüntelen buvába* (66/15). **2.** ⟨Földben, sziklában⟩ kisebb üreg. *Amott a' bértzek' odvából A' ligetes völgyekre Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le* (397a/701). *odvát* (330/1262), *odvában* (397a/333), *odván* (397a/823), *odvába* (413a/1006).

odvas mn (6)

Olyan, amiben odú, üreg van. *Halász! Te ez ~ fűzfa' árnyékában, ... Bóldog szegénységben éled világotat* (202/75). *~* (306/39, 413a/153, 933, 454/295, 424).

Oeta (lat) (1)

Helynév. ⟨Hegylánc Észak-Görögországban.⟩ *Tenger szín lovain jöven ég színére Mosojog a' Titan ~' tetejére* (83/10).

oh ~ óh isz (532)

1. ⟨Lehangoltság, szomorúság, sóhaj kifejezésére.⟩ *Ha valaha lefoly az a' gyászos óra, Melyben maga, óh! Maga Hunyadi megyen a' koporsóra, Oh keserves szó! (225/138–40) — Kegyes Özveggy vegyél bútsút keservedtől, Szűnj meg, óh bús Gerlitzepár! Nyögésedtől* (299/106). **2.** ⟨Megelégedés, elégedettség kifejezésére.⟩ *Óh melly örömben folytak el ekkorig Zsengére nyilló napjaim! óh miként Érzém, hogy élni, 's Tháliának Rózsanyakán*

enyelegni, édes! (396/1) — Megálly, haldokló Pásztorom, Tartóztasd lelkedet! Tartóztasd! — óh mert Lelkem is Lelkedre éledett (441/17). 3. <Szomorú kérdés bevezetésére: > vajon? Oh milyen két szörnyű gond főz! Egek! Rozi! oh mellyik győz? (184/20) — Oh lesz é egy biztató szó? (184/30) — Oh van é még egy érémi szállás Régi barlang, szent fedél, Mellybe egy bölts tsendes nyugtot hálást E' setét hegyekbe lél? (304/43, 435/43) 4. <Csálódottság kifejezésére: > Vad szűz! Gonosz Ámor! 's te vagy ég istene? Nem — nem — az Erynnis szűlt téged! oh fene! (196/82) 5. <Tetszés kifejezésére: > 'S titeket, oh édes Kontzerti Hangzások, Hallhatnak a' szegény Pásztorok 's Munkások (200/81). 6. <Szemrehányás, szemrehányó panasz kifejezésére: > Óh ha téged nem láthatlak, Beg óhajtlak, be' siratlak! (433/33) 7. <Csodálkozás, meglepetés kifejezésére: > Oh jó! ha Mihály Árkangyal meg találja hallani, Hogy a' nevét odább teték; ugyan mit fog mondani? (314/35) 8. <Belenyugvás kifejezésére: > Óh miket láttam én! Óh miket tsudáltam! Kivált sok Trompőzbe ha lekukutsáltam (330/101). Barátommal mennék — im párom kesereg! Párommal maradnék — vár a' vitéz sereg! Kegyetlen a' menés — rútt a' késelelem — Oh örök Betsület! Oh örök Szerelem! (268/108) 9. <Óhaj, vágy kifejezésére: > Jer haljunk meg! én nem kések Oh! bársak ott volnánk már! (297/72) — Oh vajha én reám is Az én aléltn fejemre, Egy ilyen éltető víz' Hűs tseppje harmatoznék! (352/25) 10. <Fokozás színezésére: > Megszántam, és ölembe Ringattam a' kis alvót. Oh mint aludt! — s azolta Azt a' szeg ifjat én is Oh mint tudom szeretni! (373/59–61) 11. <Szánakozás kifejezésére: > Sokan alig mennek itten egy keveset Mingyárt el merülnek (óh siralmas eset) (211/16). 12. <Megszólítással kapcsolatban az emelkedettség fokozására: > Óh Isten! Ki nézel özvegyre 's árvára, Írd fel ezeket is szíved táblájára (217/109). Tőlünk oh Magyarok! nemetek tsak ezekbe különböz: Hogy ti fejérbbe színt, mink feketébbet adunk (356/13). Jer, óh asszonyi rend, le eresztett hajjal Sírní a' sir felett ketőztetett jajjal (212/1). 13. Ó jaj: jaj nekem!

Az óhaj, az óhaj ki olly szívésséggel A' több boldogokhoz az Égbe ragadt fel Az a' ki bőv reményt adott vólt legelől Leg Tisztább hűsége 's hév Szerelme felől Ki olly kötéssel kezdett vólt biztatni Hogy azt tsak a' halál fogná elszagatni. Nem szeret nem betsül már többé engemet (176/49).

óhajt i (21)

1. (Nagyon) vágyik vmire. Lát és habzik az ész, a' szív fél és ~, 'S bennem a' kérdésben forgó Lélek sóhajt (454/5). 2. Kíván, akar, szeretne (vmít tenni). Élni így ~ok, Így ~ok halni! (143/61–2) — Nézz fel tsak, kedvesed ~ Mostann is látia sohajt (45/13). ~ (208/63, 460/185), ~a (337/334), ~ok (259/148), ~sz (170/68), ~otok (259/433), ~ál (454/288), ~ottam (235/17, 405/9, 438/5), ~ottunk (308/49); ~om (128/31), ~lak (433/34, 454/25), ~alak (456/8), Óhajtalak (443/85), ~ják (448/11).

Ö: vissza~.

óhajtás fn (6)

Vminek a kívánása. Panaszimat ~sal Kettőztetem, óh! (261/1) ~ (238/28), Óhajtás (397*/76/21), ~sal (261/8), Óhajtással (102/1, 8).

óhajthat i (1)

Kívánhat. Sőt olly vad gyönyörűséget Óhajthat é valaki, Hogy egy imádott Szépséget Halva szemléljen, vagy mi? (428/166)

óhajtott mn (6)

Kívánt, vágyott. És te ~ott Lili, életemnek Édes aránya! (287/55) ~ott (259/400, 306/261, 453/139), Óhajtott (438/18), ohajtott (77/137).

óhajtoz i (3)

1. Kívánczik, vágyakozik. Óhajtoz a' fősvény, de gyötrellemmel Goromba lelkét büntetted (305/33). 2. Hosszasan vágyakozva óhajtott vmít. Illy víg Napját Szívem mindég óhajtozta (143/43).

óhajtozott (306/243).

óhajtozó in (1)

Vágyakozó. Halálát a' népek siratják Gyáshalmát könnyekkel áztatják Rózsákkal behulatlják, Maga zokog az egekig ~ Jajjal az Ek-hó (225/144).

óhajtván in (1)
Lelkesen óhajtván: lelkesen kívánja. *Lelkesen óhajtván Fannius,* hogy neki Valahára bár tsak lennének gyermeki (96/1).

ok fn (45)
1. Mozgás, változás, történés előidézője; az az előzmény, amelynek következménye van. *Ő ~a számtalan Confiscationak* (330/2004). *Mikor a' mim vagyon, fel derült lélekkel Osztanám meg az ~ nélkül szegényekkel* (453/196). **2.** Vmely körülmény indítéka, motívuma. *Mitsoda czélja van bennem az Istennek Hogy engem teremtett, mi az ~a ennek?* (453/4) — *Mi az ~a hogy most a' dölgos Céresnek Munkásokat széljel zszibongva keresnek?* (69/1) **3.** Ürügy. *Szép Eszter! Szép nevednek; Énekeljek és vigadjak, Az örömré ~ot adjak Uri sok vendégednek* (308/41). *Szúnj meg az olyakkal magad is gondolni Barátom! Kiknek az érdem elég a' szidalomnak ~ül* (315/2). **4.** Vminek ~áért: vmely céllal. — *...és férjhez nem mentt Leányokkal, valamelly darab fát vagy tőkét neveltségnek ~áért megemeltetnek* (330*/164/6). **5.** Mindeneknek ~a: az isten. *A mindeneknek Okához És Teremtő Fő Urához Vezetetett Lelkünk azokon* (123/28).

Ok (282/17), *~om* (171/12), *~a* (69/3, 77/39, 114/441, 209/13, 15, 213/10, 60, 238*/143/8, 313/53, 330/778, 1780, 434/5), *~ai* (209/58, 213/82), *~ot* (200/55, 233/7, 337/267, 413a/1009), *~át* (114/454, 169/31, 306/117, 330/702, 830, 1138, 1866, 413a/1046), *Okát* (170/46), *~ból* (81/23, 418*/176/6, 432*/202/2), *~okból* (454a/14), *~on* (212/70, 330*/197/4), *~onn* (336/21).

okád i (1)
Áraszt. Mert nállok a' tág kapukra pótzolt kastély garádja A' reggel köszöntők árját pitvarral nem okádja (413a/1017).

okol i (1)
 Vmely baj okozójának tart, és ezért hibáztat. *Most már az ő emberei Látom, engem ~nak* (114/449).

okos mn/fn (23)
I. mn 1. Az átlagosnál jobb képességű, eszes. *Erre sokan rá állának, Látván hasznát taná-*

tsának Ezen ~ embernek (114/510). *Bolond az, barátom, a' ki ~ mindég!* (199/110) — *De te, mennynek Ura, miért teremtettél? Egyéb állatoknál ~bbá mért tettél?* (454/642) **2.** Ilyen emberre jellemző. *Előbb meg nézd, de ~an, mit dolgozik, mit tsinál.* (111/44). *De tám a' természet titkos kamarája El rejtett javait ezektől sajnállyá Ollyatén titkoson vajjon teremthetett A mit fel nem lelne az ~ szeretet?* (77/80)

~ (66/2, 85/10, 117/7, 212/61, 314/22, 397a/260, 445/55), *~ok* (313/87), *Okosan* (111/56), *Okossá* (208/71); *~abbak* (327/37), *Okosabbik* (114/498).

II. fn Okos ember. *Ők az ~t, jámbort valahol tündöklenni látják Üldözik* (315/11). *Fel vólt húzva mérges gyilok Nyelvek végénn egygy sorba, Mellyeket az Esztelenek Az Okosoknak ellenek Hegyeztének* (236/27).

~ (413a/854, 454/662, 664), *~sa* (12/36).

okosít i (1)
 Okossá, okosabbá tesz. *Kit a' kitisztázott értelem ~* (454/731).

okoskodás fn (1)
 Gondolkodás, mérlegelés. *II. Okoskodások; Érzések* (454*/259/cím).

okoskodik i (2)
 Gondolkodik, megoldásra igyekszik jutni. *Márs könyvet olvas! Húga sziláltt haját Felsíogatván, né! hogy ~, És czirkalommal mérsekéli A' tüzes ütözetek' piattzát* (418/42). *Okoskodik* (453/100).

okoskodó mn (2)
1. Gondolkodó. *Ember! te e világ ~ böltse Itt van böltességed gyönyörű gyümöltse* (453/81). **2.** Akadémikus. *Hogy a' nevét odább tették; ugyan mit fog mondani? Mit fog maga a' Király is, ha fülébe viszik: Hogy egynéhány ~ egy nappal odább iszik* (314/38).

okosodik i (1)
 Okosabbá válik. *Azt érzi hogy ott jár, és ébren álmodik, Egyre tanul, 's mulat, henyl 's ~* (454/526).

okosság fn (10)
1. Meggondoltsággal, óvatossággal párosult eszesség. *Bár Hazánk áldott öletől Az ~ elragad; De annak édes nevéől A' Jó szív mégis*

dagad (357/10). **2.** Gondolkodó tehetség, ész, értelem. *Ezen ~gal végzett fel tételnek Mondásánn mind ketten örömmel bé telnek* (77/135). **3.** Okos, ésszerű cselekedet, magatartás. *Kenyér nélkül marad a' munkás ~, És még robotba is nehezen szenvedik, Ott is, hol a' kopárt bogáts korók fedik* (341/42). ~ (185/172, 457/14), ~nak (454/326, 530), ~gal (418/55, 453/46), *Okossággal* (77/117).

okoz i (12)

Vki, vmi mint létrehozó ok előidézi vmit. *A' Bor bétölti örömmel 'S mámort ~ gyakorta* (411/6). *Ti kik ~tátok rajtam e' tsúfságot, Hogy tukmálhatjátok én rám e' világot?* (330/1519)

~ (213/4), ~a (134/9, 447/9), ~ának (239/26), *fog ~ni* (239/70); ~za (213/25, 454/497), ~ta (231/377), ~ták (213/87). — ~zon (57/14).

okozni in (1)

Előidézni. *De mikor kedvem lesz benne mulatozni, Ne merjen senki is akadályt ~* (239/230).

oktalan mn (3)

1. Nehéz felfogású, ostoba. *Ez a' Criör egy ~ De nagy száju Úr vala* (114/686). **2.** Indokolatlan, alaptalan. *Mit nyér hát, ki mindent meg-vét ~úl? Őtet is meg-veti minden: 's kárán tanul* (194/33). ~ (123/64).

oktat i (2)

Tanít. *Mihályfalvi István, kit e' sir bé fedett, Illyen szókkal ~, halandó, tégedet* (217/50). ~nának (397a/523).

oktatás fn (3)

Tanítás. *Jövel már, utazó, hív ~omat Értvén, végezetre halld származásomat* (213/101). ~a (465/17, 21).

oktatgatván in (1)

Tanítgatva. *Látogassátok meg púderesen Fédert, A' hol Luidorért ~ Mummon El húzza pénzetek a' Deutschlandi Mammon* (233/63).

oktatni in (1)

Tanítani. *Ki tudja arra ~ A' zöldági népeket, Miként kelljen boltoztatni Mesterséges fészkeket?* (397a/841)

október fn (5)

Az év 10. hónapja. *Már hát el érkezett a' víg Október is, Melly után sohajtott Bakhus ezerszer is* (199/41, 87/21).

Október (199/41), *Octobert* (87/3), *Októbért* (199/3).

okulár fn (1)

Szemüveg. *Arra veté az ~t: arrafelé tekint, néz. Már a' Gavallérság jóval is innen járt; Hogy Dorottya arra veté az ~t* (330/1312).

ól fn (3)

Istálló. *Mért tartják ~ba a' marhát a' mezei emberek* (413a/361).

~' (397a/321), ~at (413a/489).

oláh fn/mn (2)

I. Román nyelv. *Tudok én már annyit Olá hul, mint Tótul, Hogy nem ijedek meg hat Lovas hintótul* (248/55).

II. mn *Oláh medve*: románok által táncolásra tanított medve. *Betsülnek tántzodért? ne mondd azt kérkedve, Több betsültöt talál még egy ~ medve* (254/50).

olaj fn (8)

1. Növényi eredetű folyékony zsiradék. *Mi-dőn az égő métsesbe az ~ tsak szikrázik* (413a/398). **2.** Étolaj. *Itt a' Böjt! koplaljatok! Itt van; 's ízetlen ~ja A' tsókokat majd le nyalja* (133/24). **3.** *Olajat locsolni a tűzre*: fokozni a szenvedélyeket. *Ha tudsz a' tűz közzé ~at lotsolni, A' jámbor esetén tudsz vi-gan tombolni* (453/239).

~at (413a/280), ~t (413a/1021), *Olajt* (114/600), ~jal (413a/929), *Olajjal* (413a/667).

Ö: fá~, mák~.

olajág fn (8)

1. ⟨A béke jelképe.⟩ *Az Arany békesség Templomát meg nyitta Ujjul szakadozott óltá-ránn kárpittya, Kötvén homlokára olaj ágot Bé Fedi szárnyával az egész Országot* (54/9).

2. ⟨Vmelly dicsőség elismerésének jelképe.⟩ *Te kit zöld pálmái Vitéz érdemednek Nevestől a' sirba dűlni nem engednek; Te kire a' Ma-gyar 's a' Frantz Helikonnak Múzsái kétsze-res Olajágot fonnak* (382/8). **3.** ⟨A költői dicsőség elismerésének jelképe.⟩ *Nékem zöld ~ 's rózsalevél fedi Békés homlokomat* (338/1).

~ (259/353), ~akat (338/53), ~gal (287/9), 454/867), *Olajággal* (413a/1127).

olajbogyó fn

(1)

Az olajfa sötétlila v. fekete termése; olíva. *A' kövér olaj bogyók is nem eggy forma testűek, Vannak gömbölyűk 's hoszszasok, keserű gyümölcstűek* (413a/608).

olajfa fn

(11)

1. Örökzöld fa, amelynek csonthéjas terméséből olívaolaj vonható ki. *Sőt nagy tsuda, az ~, ha levágják, a' tövén Kivirít* (413a/554). 2. Olajágból készített koszorú. *És te Múzsám! olaj fával Kerítvén homlokodat, Vedd fel innepi pompával Érdemzengő lantodat* (400/45).

~k (413/23, 413a/751), *olaj-fát* (413a/588), *olaj fát* (413a/975), ~nak (327/45, 413a/19, 972), *olaj-fáknak* (413a/968), ~jának (413a/706).

Ö: vad~.

olajfaág fn

(1)

⟨A béke jelképe.⟩ *Olaj fa ágakkal fűzi bokré-táját Pallás úgy viseli békesség togáját* (11/1).

olajfabogyó fn

(1)

Az olajfa sötétlila v. fekete termése; olíva. *De idő is akkor van ám szedni a tsermakkokat, Babér 's olaj fa bogyókat* (413a/313).

olajfasuhanc fn

(1)

Fiatal olajfa. *Most már terád jutottam Bakkhe s téged énekelek az erdei bokrokkal És a' lassan nevedő olajfa suhantzokkal* (413a/527).

olajos mn

(2)

⟨A párolgó illó olajokra történő utalás.⟩ *Az ~ részek az Aërbe mennek, 's Sírjok körül Lédértz formába jelennek* (201/59, 454/617).

olajsalak fn

(2)

Az olajütésből, illetve olajsűrűséből visszamaradt törmelék, salak. *Elsőbenn az Élet édes mézzel akkor kínála 's Mihelyt meg-kóstoltam, mérges mézze tsömörré vála. Azólta könnyekkel töltvén italom, és ételem, Émelygős olaj-salakját ökrendő korttyal nyelem* (162/88).

olaj salakkal (413a/207).

olajvessző fn

(1)

Az olajfa csemetéje. *Be kell a' nagy Taburnumot rakni ~vel* (413a/563).

ólálkodik i

(1)

Leselkedik. *Olykor, midőn a' kegyetlen Madarász, ki félfelől Olálkodik a' kietlen Hársfaerdőben belől* (397a/791).

olasz mn/fn

(20)

I. mn 1. Az olaszokhoz tartozó, velük kapcsolatos, náluk szokásos. *Ím a' Németeket kitsikarják minden ezüstből, Már a' belga 's ~ várakat özve-török* (259/440). 2. Olaszul: olasz nyelven. *Élvény, deákul vivax, ~ül, frantziául vivace* (330*/204/1).

~ (253/72, 330*/136/1, 337/194), *Olasz* (330*/160/1, 330*/195/8).

II. fn 1. Zömében Olaszországban élő néphez tartozó személy. *A Pindus tetejénn sok Olasz veri szép musikáját* (42/1). 2. Az olasz nép, nemzet. *Elnyomott Olaszok! Újra éledjete, A' Kray' kezében már eltörtt bilintsetek* (337/399). *Az Olasz' negédes Kertjébe' szedtem drága Narantsokat* (396/8). 4. E nép nyelve. *Roberti' meséji közül ~ból* (141/cím, 142/cím).

Olaszok (368*/31/20), ~ból (147/cím), *Olaszból* (146/cím, 148/cím, 154/cím, 158/cím, 324/cím), ~nál (330*/204/3).

Olaszország fn

(2)

Az olasz nép, nemzet lakóhelye. *Ki magyar Hazánkból ment ~ra, ~ból a' halhatatlanságra* (337/381–2).

olaszországi mn

(1)

Olaszországban levő. — *...nagy fársángi maskarás bálakat 's mulatságokat, ... az Olaszországi nagy városokbann, kivált Velen-tébenn, szoktak tartani* (330*/136/2).

olcsó mn

(3)

1. *Vminek olcsó az ára: nem drága. Komisz lesz, 's rossz féle, ha óltsó az árra* (206/19).

2. Hitvány. *Tsillámló Kardjoknak gazdag briliantya Az oltsó aranyat meg vetéssel szántya* (190/16, 25/26).

old Ö: el~, fel~, le~, meg~.

oldal fn

(42)

1. Testnek, tárgynak, térnek a középvonaltól balra, ill. jobbra levő része. *A' Súlt megvet-*

tetve nézi az asztalon, Mint török a' katzajt mind a' két ~on (330/328). **2.** Tárgynak, képződménynek az eleje és hátulja, ill. alja és teteje közötti határoló lapja, felülete. Egy nagy setét barlang egyedül magában Mély torkolattal áll a' hegy ~ában (237/26). **3.** Vmely tárgy felületének egy része. Maga egy nagy pohárt, ... a' mint mutatják a' jelek ~ában, A' Kupa Hertzegé vala hajdanában ... megtölt Zákányi jó borral (330/351). **4.** Országnak a határhoz közeli része. Mint vagy, óh édes kesergő! Hazám' végső oldalán? (420/2) **5.** A törzsnek a has és a hát közötti része. Ez Obester Púpos vala, Rekedt torkú és siket, Hét lyukra folyt az ~a, Frantz ette mindeniket (114/786). **6.** Vki, vmi felőli irány. Egy szóval vigyázzon minden ~felől (330/1204). **7.** Vkinek az érdekköre. Formád 's nagy elméd megmutatá, ki légy, Védvén Királyink' oldalát és Szent küszöbit fiatal korodban (445/15). **8.** Vminek az ~ában: vmi mellett. Ez odvas makkfának kongó ~ában Eszem, alszom, egyéb állatok sorában (454/295). **9.** Vmi ~ánál: vmi mellett. Mert fíjammak, kit most hintóm' ~ánál Nyilat köszörülni láttok a' fáklánál (330/1951). **10.** Egy vagy más ~ról: vmilyen tekintetben. Lehetetlen, így biztatám magamat, lehetetlen, hogy minden gondolkozású, és érzésű személyt vagy egy, vagy más ~ról ez a' dolog ne érdekeljen (454a*/256/18).

~a (306/188), ~ai (60/24), ~át (305/18, 306/56), ~ának (52/19), oldaloknak (219/57), ~amba (185/12), ~ába (304/68, 439/72), Oldalába (190/56), ~ában (388/15), ~ából (413a/122), ~on (306/213), ~án (77/219, 197/34, 306/192, 336/49, 413a/376), Oldalán (199/50), ~ánn (85/34), oldalánn (66/20), Oldalánn (87/30), ~ánál (397a/822), ~ra (306/203, 330/1391), ~ára (306/211), Oldalára (190/30), oldalára (214/10), ~áról (317/59, 248), Oldaláról (331/2), ~ához (330/222).

Ö: márvány~.

oldalajtó fn (1)

Oldalfalon levő ajtó. Eltűnt a' három vén az ~nál (330/924).

oldalaslág mn (1)

Oldalról. Ezek oldalaslág mennek (114/987).

oldalborda fn (2)

1. Vkinek a bordája. Búsultába el hajítja Püderes Parókáját, Lábával jobban szorítja Társa oldal bordáját (114/206). **2.** Vkinek a felesége. Délbe ejtsük meg örömét kedves neved napjának, Dél utánra meg tegyük meg oldalbordád Évának (342/24).

oldalszoba fn (4)

Nagyobb szobából nyíló kisebb szoba. Felpattan a' székről, 's Érist a' gyomrába' Béviszi magával egy oldal szobába (330/748). oldal-szobában (330/846), ~ba (330/1511), ~ból (330/1625).

oldalt hsz (2)

1. Az egyenes iránytól jobbra v. balra eső helyen. Más ~ az ellenséget Mészvájó rettentette (114/742). **2.** Jobb vagy bal oldala felé. A dagályos kakas érezvén meleget, Enyelegve játszik, taréját berzeszti, Oldalt forog, tipeg, 's szárnyát lereszti (330/496).

Ö: fél~.

oldalú Ö: kláris~.

oldalvást hsz (1)

Oldalra fordulva. Sétáló lábokkal Z betűt ejtenek, Egymásnak ~ suhanva lejtene (330/492).

oldatva Ö: fél~.

oldatván Ö: el~.

oldódó Ö: fél~.

oldott mn (1)

Oldott övezettel: kibontott övvel. A' Gráziák pedig oldott övezettel Reájok pillantván édes tekintettel ... a' hintóhoz hágnak (330/2021).

oldoz i (2)

1. Kibont. Tám a Kis Asszony ölébe Jutalmat majd találok. Ezen szók között ~za Leg alsóbb kötéseit (231/419). **2.** A tél az erszényt ~za: hozza a tél a rossz időt. No eljöttél valahára Gyászos Tél, a' föld nyakára, És az erszényt ~od (389/93).

Ö: fél~, meg~.

Olimp fn (1)

Olimposz, ég. Lanthoz fogsz; 's a' Nap kibukkan A' tömött felhők közül, A' szélvész egyet se kukkan, ~figyelmezve ül (397a/572).

Ollók fn (2)
A Skorpió csillagképe. 'S magadnak hely't Érigone 's az ~ között teszel (413a/40, 413/44).

óloméj fn (1)
(Az elmaradottság jelképe.) Széchenyi' tsendes virtusa bétöré Az ólom éjnek százszeres ajtajit (439/42).

óloomkebel fn (1)
Elutasító, rideg szív. Állj meg! állj te irgalmatlan! Illy nemes rabra méltatlan A' te óloom kebeled: Ámort miért terheled? (443/103)

ólomszárny fn (1)
Ólomszárnyakon: lassan. Szörnyű Környék! Hová a' Lélek Ha ólom-szárnyakon repül, Rémülve jár, alél, elhül (424/18).

olt¹ i (9)
1. (Szenvedélyt) megszüntetni igyekszik. Vízi-puskával ~ának — Tüzem letsillapítanak (309/135). 2. (Szomjúságot) csillapít. Az utazó ki már tsak alig lehellett, Oltya szomját a' hűs forrás vize mellett (84/10). Mégis északos vízével Ez sem ~ja szomjamat (425/40).

óltja (129/40, 454/201), Oltja (196/10, 380/8), óltják (257/36). — óltsa (129/16).

Ö: el~, ki~, meg~.

olt² i (1)
(Növényt) úgy nemesít, hogy vesszejébe más, nemes növény hajtását illeszti. Ellenben a' Diófába fojtós vatzkort ~anak (413a/594).

Ö: be~.

olta l. óta

oltalmaz i (7)
1. Bajoktól, veszélyektől óv. Minden veszéjek közt mindenható karja Töredékeny élted ójja 's oltalmazza (67/24). 2. (Fegyverrel) véd. A' Magyar nemzethez háládók légyetek, Melly nem tsak napkelet ellen ~a (337/405). ~ (337/411), ~a (306/64), ~ák (113/18); Óltalmazza (397a/295). — ~zatok (413a/506).
Ö: meg~.

oltalmazó fn (1)
Védelmesző személy. Isten hozzád Nemes Kalmári Társaság, Légyen ~d a' leg főbb Uraság (222/96).

oltalom fn (25)

1. Az, ami vkit, vmit a veszélyektől, bajoktól megvéd. Mind kettőtökkel az Isteni hatalom A' veszélyek ellen légyen kész oltalom (212/106). Az egeknek rátok terjedő hatalma Légyen élteteknek gyámola, 's oltalma (209/116). 2. Eszköz, dolog, amely vkitől, vmitől megóv, megvéd. A' gyapjas nyáj is fáztában Holmi törzsökök körül Az ágfedél' oltalmában Egy hársvölgyön körbe gyűl (397a/1091). 3. Oltalmazó személy. Már minden oltalom el dült mellőletek, Ím! védelem nélkül maradt életek (210/115).

óltalom (212/139), óltálm' (217/123), óltalmad (453/28), Óltalmad (179/4), óltalma (75/8, 210/36, 214/100), óltalmái (212/142, 213/122, 214/42), oltalmat (330/1260), Oltalmát (257/126), oltalmába (259/22), oltalmába' (259/75, 413/27), oltalmában (259/290), óltalmára (258/33, 330/1429), oltalmáért (330/528), Óltalmúl (257/221, 223).

oltani¹ Ö: el~.

oltani² Ö: be~.

oltár fn (44)

1. (Katolikus templomban) asztalszerű építmény, amely előtt a szertartásokat végzik. Mi majd, ha boldog czélt lelünk, Tenéked ~t szentelünk (278/48). 2. Volt Hímen' ~ánál: házasságot kötött. 'S tsak annyival külömb Mamszel Dorottyanál, Hogy Asszony, 's ötször vólt Hímen' ~ánál (330/246). 3. (Görögök, rómaiak vallásában) kő, oszlop, építmény, amely mellett az áldozatokat bemutatják. Bakhus ~in a' Ketskét e' vétkéért áldozzák (413a/924). És a' melly ~on tömjént Ozirisnak égettek, Azon a' Jó Ízisnek is Tömjénnel kedveskedtek (307/13). Te vagy a' Hóld, ki Napunkkal Ujonnán feltetszettél, 'S Ízis, ki Ozirisunkkal Itt ~t érdemlettél (307/80). 3. (A vallás, az egyház szimbólumaként.) Mit tesz sűrű sóhajtasom, Mellyet felszított már az Ég, Ha kebledben nyugovásom Az oltár is tiltja még? (443/164) 4. Emelvény. Felhág hát ~a' pompás gráditsára A' szép Szűz, 's reá néz Somogy' Nimfájára (306/233). 5. Vki tiszteletére készített építmény. Lát'd! integetnek tiszta barátaid; Nevednek oltárt a' maradék emel: Megpukkad annál a' kajánság, És

a' Halál elalél előtte (440/14). *Sok bolond ki adja utolsó fillérét Le teszi a' Mennynek árendáját 's bérét Hogy mikor az óltárt építik számodra Ketske szórt vihessen ő is ~odra* (190/65–6). **6.** *Vminek az ~a:* aminek javára áldozatot hoznak, amelyet különös tiszteletben részesítenek. *Tömjént, mirhát viszek hazám' ~ára, Új szeneket rakok alvó parázsára* (306/15). *Tedd fel bátor szívvel Hazád' ~ára Tavaszod' zsengejét, melyet régen vára* (452/29). **7.** *Oltárok égnék vminek:* vmit ünnepelemek. *Jer velem a' békességnek Újuló tornáztiba, Mellynek száz óltárok égnék Bodzás omladékiba'* (400/51). **8.** *A múzsáknak oltárt épít:* támogatja a költőket. *Kik Hazánk' Múzsáinak Oltárokat építettek, Részesivé eképp' lettek Olympus' tornáztinak* (415/46). **9.** *(Oltárt szimbolizáló dolog.) Így tette meg a' Vén Lyányok' áldozatját. Előbb egy éjjeli edényt a' szájára Fordítván e' vala néki az ~a* (330/850).

~a (306/8, 313/77), *Oltára* (306/212, 373/127), *óltára* (400/99), *~aim* (330/1894), *~t* (337/10), *Óltárt* (450/22), *~ait* (413a/1109), *~nak* (306/210), *~án* (96/4, 421/4), *óltárán* (54/8, 127/4), *~idon* (337/14), *~ánál* (277/cím, 413a/942), *Oltáránál* (150/20, 307/60), *~ra* (259/212, 413a/719), *~okra* (439/31), *~odra* (377/9), *~ára* (9/15, 306/258), *óltárára* (453/50), *Oltárára* (89/18, 243/9), *~ig* (306/205).

oltári mn (3)

1. *Oltáron keletkező.* *Az ~ szent füst gombolyog a' lángon* (330/865). **2.** *Oltárra, áldozatra szánt.* *Amott az ~ Bika Clitumnus szent vizével Megmosatván, gyakran megven temérdek nagyságába Roma triumfusi előtt Istenek templomába* (413a/669). *Óltári* (443/222).

oltat i (1)

⟨Növénybe⟩ más növényi hajtást illesztet. *Jobb meg vallom hogy ojj fákba óltassanak Mellyekenn sokáig meg maradhassanak* (73/21).

olthatatlan Ö: meg~.

oltott in (2)

1. *Olyan ⟨gyümölcs⟩, amelyet nemesítés végett beoltott fa terem.* *Elváltozik a' Körtvély-*

fa, 's kínál ~ almákkal (413a/558). **2.** *Beléjük ~ ész:* velük született ész. *Őket a' beléjek óltott ész megtsalta, Az erkölts ösztövére reménnyel hízlalta* (454/185).

Olümposz fn (3)

Helynév. ⟨Görögországi hegy, az ókori mitológiában az istenek lakóhelye.⟩ *Mikor lesz, hogy Lelkem letéven A' testnek gyarló kérgeit, 'S angyali pillangóvá lévén Lássá Olympus' kertjeit* (426/60).

Olimpus (231/58), *Olympus'* (415/48).

olvad i (2)

1. ⟨Hő⟩ vízzé alakul. *Így midőn a' téli szélveszeztől hozott, Hótsoport a' bértzek tsútsára tornyozott, Oda pillant a' Nap, a' havak ~nak* (337/197). **2.** *Erős érzelem hatására ellágyul.* *Az én Kedvesem fut amott! — Ah mint dobog szívem belől! — Ah, mint ~ok minden felől!* (139/57)

Ö: el~, meg~.

olvadni in (1)

Erős érzelem hatására ellágyulni. *Látván Citère' virágít Olvadni kezd kebelem* (375/6).

olvadott Ö: össze~.

olvadozik i (3)

⟨Érzelemtől⟩ nagyon ellágyul. *Ti ifjak! A' kik szép szemére Hevülve olvadoztatok, Könnyes szemekkel sírkövére Hervadt virágot szórjatok* (388/22).

olvadoznak (373/204) — *olvadoznál* (349/17).

olvadt in (3)

1. ⟨Érzelemtől⟩ ellágyult. *Ezek az én ~t szívemnek Vizzé vált párázatjai* (130/25). **2.** *Vkik egygyé ~ csókjai:* szenvedélyesen szájon csókolják egymást. *Mint hív Galambok egymásnak egygyé ~ tsokjain Félig alélva portyásznak Egymás hív ajakain* (297/6).

~t (436/27).

Ö: el~, meg~.

olvadva Ö: el~.

olvas i (13)

1. ⟨Írott, nyomtatott szöveget⟩ tekintetével követve megért. *Tudom ti is, a' kik versem' ~sátok, E' szókra tsördíteni kezditek szabályatok'* (267/123). *'S azt ~tam minden fánál, Az-*

zal csörgött minden hab: Nints szebb terem-
tés Lillánál, 'S nálam boldogtalanabb! (428/
133) **2.** *Vkit ~:* vkinek a művét olvassa. 'S
Festetits! Tégedet ~lak hosszason: Bójón a'
Hazának Szűze a' Templomba (306/218). **3.**
Rejtett (lelki) tartalmat felismer. *Ah ~tam*
ortátozokom azt a' hév indulatot, Mellyet az
igaz szeretet azokba lobbantott (241/7). **4.**
Számol, számol. *Pillants reám, Leánka! Pil-*
lants reám, de titkon; Hogy vén Anyád, ki
pénzét Olvassa, meg ne sejtse (384/4). **5.** *Vki*
fejére szentenciát ~: (ítéletet) hoz, kihirdet. 'S
így nem is ügyelvén az ő mentségére, Ezt a'
szentenciát ~ták fejére (330/1618).

~ (418/41); ~sa (92/231, 236/13), ~suk
(368a*/31/5), ~tam (330/839), ~sátok (231/
443). — *Olvasnám* (452/21).

Ö: el~, meg~, végig~.

olvasás fn

(6)

Az a cselekvés, hogy vmit olvasnak. 'S úna-
lommál nyúl egy útaszó' könyvéhez, Kis ~ után
emberré kezd lenni (454/521). *A Románok ~a*
Tanította sokakban (231/197).
~a (267/225, 330/179), ~ára (216/76), ~ához
(111/45).

olvashat i

(1)

Rejtett (lelki) tartalmat felismerhet. *Zsanét ez,*
kinek szemében Ragvogva ~od, Hogy a' bol-
dogság' ölében Arany időd' várhatod (368a/
106).

olvashatni in

(2)

1. (Nyomatott szöveget) tekintetével követve
megérthetni. *Olvashatni erről a' híres Makhi-*
náról a' T. Fábián Úr', köznép' számára ki-
adott magyar Physicájában (330*/139/3). **2.**
Rejtett (lelki) tartalmat felismerhetni. *Képén*
~ azt a' boldogságot A' mellyért kedvelli
Szemő a' világot (330/171).

Ö: meg~.

olvasni in

(3)

1. (Írott, nyomtatott szöveget) tekintetével
követve megérteni. 'S Ha ~ tudnának Sok ga-
vallérink: belőlle Bezzeg tanulhatnának
(231/28). **2.** Számolni. 'S az ötig ~ nem tudó
déli nép, Hiszi hogy lelkestől a' halálba nem
lép (454/351).

~ (330*/199/2).

Ö: el~, meg~.

olvasó fn

(9)

Az a személy, aki vmilyen írásművet olvas. *Ő*
az Olvasóra édes Mézeit tsepegteti Még ma-
gát is a' negédes Észit magához kötheti
(163/41).

~ (330*/137/3), *Olvasó* (330*/185/8, 362/4),
Olvasók (330*/156/8), ~im (330*/199/3), *Ol-*
vasóim (330*/199/11), *Olvasóimat* (330*/
200/19), *Olvasóknak* (267*/14/10).

olvasva in

(3)

1. Kiejtve. *T. N. Vajai Vay Jeanette (olv.*
Zsanét) (368*/31/8). **2.** *Olvasva is elmegy*
vmi között: nem lehetne felfedezni köztük a
különbséget akkor sem, ha egyébként számba
vennék, megolvasnák őket. Hogy én ha ma-
gamnak zöld kantust vehetnék, Olvasva a'
majmok között el mehetnék (61/4, 254/4).

olvaszt i

(3)

1. Ellágyít, meghat. *Ő int Polimniának; 'S*
mennybéli zengzetével Olvasztja szíveinket
(319/44). **2.** Emészt. *Én bennemis van egy*
tűz, Mondják, hogy az Cupidó; ... Nem esme-
rem nevérol; Elég hogy ég mellyemben, 's
Olvasztja nagy tűzével: Szemlátomást beteg-
szem, És már alig lehellek (107/14).

Olvasztád (428/6).

olvasztani Ö: fel~.

olvasztó in

(2)

1. *Olvasztó szél:* meleget hozó szél. *Szülhet-*
nék az áldott mező, gyenge nedvvel van tele,
Fel bizgatja pesgő méhét Zefir ~ szele (413a/
871). **2.** *Szívet ~:* ellágyító, emelkedett han-
gulatba hozó. *Óh szívet ~ Hangok 'S Óh, Ol-*
tári fákyalangok — Óh élet — óh Szerelem
— Óh ne játszatok velem! (443/221)

olvasztott in

(2)

Szerelmet ébresztő. *Ti, élet' balzsamát lehel-*
lő Leányok, A' szépség tüzenél ~ bálványok ...
Óldjátok le rólam gyarló kötéseket! (421/2,
127/2).

olvasztván in

(2)

Hévítván. *Mellyét Ámornak melege Olvaszt-*
ván, gyengén pihege Bíbor fátyolja alatt

(447/98).

Olvasztván (134/98).

oly nm

(264)

1. Olyan. *Az olly madár igen ritka Mellynek kedves a' kalitka* (31/8). *Tsak a' Magyar tántz az, melly bír olly érdemmel, Hogy legjobban egyez a' szűz szeméremmel* (330/583). *Ez jött le, 's olly' szent fény omlott ortzájáról, Mint Mózsesnek, mikor lejöve Sináról* (225/69). **2.** Olyan dolog. *Ha látod hogy Sofoklesnek olvasásához üle Vagy Lukretzius s más ollyak vagynak nyitva körül Ekkor meg ne háborítsad Musám* (111/46). *Óh! bizony nem látok semmit ollyat benne, A' mi mind ezeknek méltó oka lenne* (213/9). **3.** Olyan személy. *De most már kerülnek, látom az ollyak is, Kik hajdan tiszteltek, 's imádtak is* (206/5). *Már ma tsak ollyat is nehezen lelhetünk, Mint a' kit most gyászos sírjába temetünk* (215/101). *Ollytól nem is tanulok, Kinek kobakja korpavár, 'S a' tzinke is tart tőle már* (316/22). **4.** Olyan nagyon, annyira. *Szétt-néztem, és sohol se láttam Azt, a' kit ~ híven imádtam* (391/29). *Ez az élet ~ sebessen, ~ alattomba halad: Hogy észre nem veszik sokann, mikor tőlök el-szalad* (162/71).

Ö: szint~.

olyan nm

(99)

1. Az ott levő, v. szóban forgóhoz hasonló, ill. vele többé-kevésbé egyező. *Sőt bár hűlt tetemét zokogva öleli, Hogy valaha ollyan lenne, nem képzeli?* (209/20) **2.** Annyira, olyan nagy mértékben. *Nints a' nektár ollyan édes, Mellyet ki tölt Ganimédes Jupiter' tsé-széjébe'* (134/135, 447/115). *Olyan parányi, hogy lám Tekintetére, 's apró Kis termetére nézve Látszik szopós gyereknek* (185/111). *Olyan Kedves nekik a' föld* (413a/838). **3.** (Főmondatbeli mutatószóként:) ahhoz hasonló, azzal egyező, amit a mm-ban megnevezünk. *Lesz még a' Magyaroknak ollyan ditső neve, A' millyen volt a' Márs' mezején eleve* (203/25). *A' Virtus' díszét zengjétek: És szá-jatok' szózatit Nekem ollyanná tegyétek, Mint a' rózsák' illatit* (397a/951). **4.** Afféle. *De ezzel semmit sem mondok A' békák hasznára, Mert ők csak ollyan bolondok* (114/611). **5.** Olyan személy. *Nálunk is vagynak ollyanok,*

Kik nagy szájuk, tudatlanok 'S tsak hasokat hizlalják (114/690).

Ö: csak~, ilyen~, szint~.

olyanforma hsz

(3)

Nagyjából olyan. *Báró von Nichts a' németeknél ollyan forma szóllás, mint magyarul a' Sohonnai vagy Semmiházy Uraság* (330*/203/3).

olyas nm

(1)

Olyan dolog. *E' tréfára Gergő így felel valódi Ortzával: az ollyast vizsgálni nem módi!* (330/1760)

olyatén nm

(2)

Olyan, olyanféle. *Sőt mit mondok? vagynak ojjatén Judások A kiknek halálra árul tsokolások* (28/15).

Ollyatén (77/79).

olyformán hsz

(2)

Nagyjában úgy. *Én a' szépet, 's rútat olly formán képzelem, Hogy szép mind az, a' mi ő benne láttatik, A' mi benne meg nints, a' rútnak mondatik* (127/22).

olly formán (199/3).

olykor hsz

(10)

Néha. *Édes ugyan a' Szerelem; De keserűn bánik velem, Ha mézzét olykor mutatja Üvegenn által nyalatja* (309/103). *Kergettem a' Reménységet; És ha olykor megjelent, Nálam hagyta a' Kétséget, 'S a' boldogabbakhoz ment* (428/86).

Olykor (396/13), *ollykor* (244/3, 309/14, 454/672), *Ollykor* (155/19, 237/53, 397a/376, 789).

Olympia fn

(2)

Személynév. (Donna ~, egy elszegényedett, de büszke spanyol úriasszony Holberg egyik vígjátékában.) *Ő terem a' földön galánt szegényeket, Donna ~t, Báró von Nichtseket* (330/2006).

~ (330*/203/1).

omladék fn

(7)

Összedült épület romja. *Ah, ti felperzselt le-gelők' parázsa! Öszvedültt várak' 's faluk ~i!* (287/34)

~i (56/46, 202/46, 313/30), ~okon (313/58), *Omladékában* (428/101), ~iba (400/52).

- omladékos mn** (1)
Olyan <hely> ahol sok omladék hever. *Útja is mély völgyben vagy, 's tekervényes, Igen ~, dudvás, szövevényes* (237/68).
- omladoz i** (2)
<A földben a földrengés következtében> üregek keletkeznek. *Tsak alig rendült meg a' föld' mély ürege, ... Őszve rendült háta bé felé ~, 's A tartarus gyémánt börtjái hasadoz* (59/5, 195/5).
- omlás fn** (4)
1. Az a tény, hogy vmi összeomlik. *Tsak alig rendült meg a' Föld' mély ürege, ... Meg rázott oszlopi fundamentomának Rettentő ~sal egybe roskadának* (195/4). 2. Omladék. *A' pusztult várak' ~a A' vad erdők' éjjele, A' mély völgyek' horpadása, Jajjaimmal megtele* (428/65). 3. Besüppedés. *Majd a' hír A' mély sír' Omlásai közt érdemed' megtartja Könnyekkel, 'S énekek Hálálja Duna' Tisza' partja!* (220/49).
Omlásból (413a/931).
Ö: víz~.
- omlik ~ omol i** (27)
1. <Épület> kisebb darabokra széthull. *A Városok rakás kövekbe omlanak Az égből a' pompás tornyok le hullanak* (59/11, 195/11). 2. Vki-re támad. *Mindenek vádolnak 'Sértenek tsufolnak Rám mint latorra úgy omolnak* (160/8). 3. Ömlik. *Most már ugyantsak festséli A' felhő a' vizeket, ... Zuhogva omlik belőle Bugyborékos zápora* (397a/1081). *Oh Szent forrás! hát te vagy é keservimnek tengere? Melybe omlik búsz szívemből áradt könyveim' ere* (162/18). 4. <Emberek tömege> meghal. *'S tőlök az ellenség fut, 's omlik előtők ezerrel* (253/19). *Látom mint omlanak a' Frantzia testek* (259/385). *Omlott a' sok Frantz rakásra* (257/122). 5. <Napsugár, fény> sugárzik. *Fel állott már a' nap a' Dél hév pontyára Egyenesenn omlik le felé sugára* (84/2, 196/2, 380/2). *Ez jött le, 's olly' szent fény omlott ortájáról, Mint Mózsesnek, mikor lejöve Sináról* (225/69). 6. <Szél> nagy erővel fúj. *Észak mérges szelei omolnak* (72/27). 7. Pirosság omlik vkire: elpirul. *De, ha szél lessz, szűz pirosság omlik tekintetébe* (413a/434). 8. <Halált okozó puskagolyó> ömlik. *'S már a' puskáknak lyukainn a' sárga halálok Omlanak* (253/33).
Omlik (317/156), *omol* (40/6), *omlanak* (59/18, 87/27, 195/18, 199/47, 397a/872), *omolnak* (52/3, 258/20), *omla* (114/557), *omlának* (192/38), *omlott* (213/88).
Ö: ki~, le~.
- omló in** (6)
1. Széthulló. *Mint mikor a' rohanó jégzáport, avagy az ~ Fergetes havakat szanaszét górálja az Auszter* (258/49). 2. Ömlő. *Te a' ki hajódat az ~ hab között Meg tartád, bár sokszor kőszálba ütközött* (68/21).
~ (68/18, 397*76/14, 397a/709), *Omló* (231/290).
Ö: le~.
- omlott Ö: ki~.**
- Omphalis fn** (1)
Személynév. <Omphale, lídiai királynő, aki a monda szerint büntetésül rokkához ültette Herkulest.> *Sokszor Herkules is orsót fog kezébe Ha tüzesen pillog ~ szemébe* (76/2).
- Onga fn** (1)
Helynév. <Borsod megyei község.> *Egy Magyar-kortsmába botlék ~ mellett, 's bé menek* (161/25).
- ónláb fn** (1)
Elgyengült, fáradt láb. *Tsillagok közt hordnak aetheri szárnyaim, De a' sír partjára húznak ón lábaim* (454/12).
- onnan hsz** (23)
Arról a helyről. *Te a vak homályba rakod a' Templomot, És ~ ígéred a' Paraditsomot* (190/72). *Az öröm ült ortájára, 'S ~ mosolyog le ez* (397a/460).
~ (64/13, 233/65, 330/1215, 1282, 1860, 330*/202/3, 397a/368, 985, 413a/516, 418/7, 429/14, 454/403), *Onnan* (111/13, 79, 149/5, 222/25, 225/151, 249/32, 330/693, 397a/446, 989).
Ö: am~.
- onnét hsz** (1)
Onnan, arról a helyről. *Sokszor a' tengerek' mélyére löködik, Onnét a' kietlen szárazra vetődik* (454/482).

ont i

(23)

1. Böven ad, ereszt, áraszt. *Ha egy Ember támadt, a' ki áldást ~ott Embertársaira; száz volt a' ki rontott (313/25). Ontnak ezer szikrát egymás szikrájába (238/48). 2. Rombol, ront. De ezt az idő vas keze Egésszen mind le rontya Mindent a' mi gyülekeze A Földre veti 's ~ya (13/24). 3. Vért ~: megsebesít, gyilkol. És az ártatlan vér, melyet a' bolond ~, Hassa meg az érted kardoskodó Londont (337/271). 4. Vért ~: vért fakaszt. Himen sorompóját bé törvén Vért ~ok (238/71)). 5. <Indulatot> szabadjára enged. Ah, ti máris abból fakadt Indulatok Nyelvemre harsogóbb hangokat ~sa-tok (190/92).*

~assz (246/18), ~ott (92/93); ~om (173/17), ~ja (208/78, 217/22, 418/24), ~ya (15/22, 39/3, 204/22), Ontya (40/6), ~játok (259/126). — Ontsunk (259/570, 574, 584, 594, 336/29); Ontsa (257/180).

Ö: egybe~, ki~.

ontás Ö: vér~.

onthat i

(1)

<Hangot> hangosan hallat. Óh gyáva lantom? Húrja, miért rebegsz? Óh mért nem ~sz olly teli hangokat, A' millyekenn az Égi Sférák Hármoniaznak Isten áldó Mindennek öblén? (439/50)

ontó in

(1)

Vért ~: sebet, halált okozó. Márs a' hadak Attya Vért ~ szabóját ebben nem forgatja (71/4).

ontott Ö: ki~.

Óperencia fn

(1)

Nagy tenger. Neptun, minthogy Angliába Soká Hajós Legény volt, A' nagy Operentziába Sok ideig vadorolt (92/241).

Opor fn

(13)

Személynév. Az egész Tábornak ~ Fő Vezére Mind az öt osztálynak volt tellyes díszére (330/257).

~ (330/508, 531, 1439, 1647), ~' (330/1462), ~t (330/1508), ~nak (330/1482), ~ra (330/1464, 1479, 2062), ~hoz (330/1484), ~ral (330/2063).

oppugno (lat)

(1)

Ostromol. Így az erő és a' scelus, A' Vene-

rabilis Clerus Quidquid oppugnant, ruit: Amit az erő és a ravaszság, a tiszteletre méltó klérus ostromolnak, az ledől (92/70).

optimus (lat)

(1)

Legjobb. Libertas optima rerum: Legjobb dolog a szabadság (30/cím).

óra fn

(39)

1. Az idő mérésére való számlappal és mutatókkal ellátott szerkezet. A' lármára meg rendüle Jupiter palotája A' serbedlije fel düle, Le hulla az ~ja (77/137, 114/549). Hármásával az ~ja Bársony tokba takarva (231/349).

2. Időegység: a nap 1/24 része. Bóldog ~k! A' mellyekben Szíve' külsát bírhatám (443/49).

3. Vminek az időpontja. Megtele vendéggel már a' Szála szépen, 'S a' Dél' ~ja is elérkeze épen (330/294).

4. Vmelyik ilyen időegység befejeződésének időpontja. Rajta, az ~ eljár; Vagy élünk, vagy halunk már; Kedvesink szeressetek: Légyen Isten véletek (268/162).

5. Gyászos ~: a búcsú, az elválás időpontja. A' gyászos ~ itt van: Nitzé, jaj, Istenhosszad (158/1).

6. Vki nyugtató/utolsó ~ja: vki halála. Végre ha nyugtató ~dat el éred Adják meg az egek meg érdemlett béred (330/1907).

Utolsó ~ját senki sem tudhattya (2/13).

~ (114/562, 225/137, 288/80, 330*/200/25), ~ja (77/137), ~i (77/10), ~ji (101/2), ~t (220/4, 259/525), ~dat (74/23, 267/4), ~ját (114/738, 453/248), Óráimat (165/2), ~it (111/30, 308/58), ~inak (389/13), ~ba (130/7, 210/42, 231/383, 377/6), ~ban (297/23), ~jiből (198/52), ~monn (217/131), ~jján (336/1), ~inn (65/4), ~ról (397a/935), ~ig (220/22), ~iddal (4/31, 200/31), ~ival (83/55).

Ö: fertály~, vég~.

Órácska fn

(2)

A beszélő által rövidnek tekinthető idő. 24. Esztendő, mellyben együtt éltünk, Csak 24. rövid órátskáknak véltünk (217/100).

~ (288/75).

orákulum fn

(1)

Jóshely. A' Messzéniak fel-feltámadván a' Spártabéliek ellen, ezek az orakulumhoz folyamodtak, a' melly azt tanátsolta nékiek, hogy Athenaeből kérjenek Vezért magoknak (267*/12/1).

orátor fn**(1)**

Szónok. *Légyetek helyettem bölts Prédikátorok, Légyetek ékesen szólló Orátorok* (210/22).

orca fn**(103)**

1. Az emberi fejnek az a része, amelyen a szem, az orr és a száj van. *Ékesen-szóllóbb ő, mint akármely Kofa, Meg is van edződve ortzáján a' pofa* (330/1084). *Így fordítom el ortzámat Én is bájoló képedtől* (324/21). *Termetetek deli ortzátok kellemes, Szívetek érzékeny, és elmétek nemes* (330/2029). *El hült erre szemek szájok Az Isten Statusoknak, Tűzbe jött egész Ortzák a' Deputatusoknak* (92/192). **2.** Az emberi fejnek az orr és a száj mellett levő húsos része; arc. *Azt mondom, barátom, hogy én otsmány vagyok, 'S ortzám' fertelmei irtóztató nagyok* (254/2, 61/2). **3.** Ábrázat, arckifejezés. *Annyi sok hatalmas szemmel és szabályával Szemközt állván, így szólt felséges ortzával* (330/1444). *De sokszor angyal ortzával jön hozzánk* (330/1784). **4.** *⟨Tiszta hajnali mennybolt szimbólumaként.⟩ Szép Hajnal! emeld fel földünk felett Az egek alatt tündöklő fáklyádat; Bársonyban idvezli majd Napkelet Az aranyozott felhők közt szűz ortzádat* (172/4). **5.** *⟨A kellemes tavaszi idő szimbólumaként.⟩ A' mosolygó tavasz szebben, Pompásabban, díszesebben Emelte vig ortzáját fel* (148/36). *Tavaszi virít, 's száz rózsza nő Ortzádnak Édenében, 'S szemed' kerületében Május' mosolygó Napja jó* (182/2). **6.** *Fényes -val mosolyognak a mezők: eső után felfrissülve zöldellnek. Megifjult fényes ortzákkal Mosolyognak a' mezők* (397a/1129). **7.** *⟨A rózsza, ibolya szirmának szimbólumaként.⟩ A' gyenge ortzáknak rósaszín fedele Forró szeretetet sok szívben nevele* (64/23). *Itt érzem az Ibolyának Kifolyó balzsamjait, Széllyelhintvén ortzájának Aranyos sugarait* (397a/411). **8.** *⟨Az isten szimbólumaként.⟩ Isten! ... Ezt esdekli sok száz szívnek indulatja. Hogy tarsd meg sokáig kegyes Püspökiünket A' ki szent Ortzádhoz vezérli népünket* (225/94). **9.** *⟨Az igazság szimbólumaként.⟩ Igazság! ki bírod hazául a' Mennyet, 'S a' földön sem vehetsz szűz ortzádra szennyet* (337/2).

Ortza (150/13), *orczád* (38/11, 61/33, 346/4), *orczád'* (191/47, 289/26), *Ortzád* (249/33, 269/7, 443/204), *ortzája* (258/18, 330/191, 1403), *ortzája'* (189/15), *Orczája* (431/20), *Ortzája* (185/131, 330/1364), *ortzátok* (209/110), *ortzátok'* (322/48), *ortzák* (454/148), *orczáim'* (289/15), *ortzáid* (212/5), *ortzái* (139/27, 204/31, 217/31), *Ortzáitok* (185/43), *ortzádat* (81/30, 203/30), *ortzáját* (77/151, 182, 225/46, 256/31, 330/264, 1366), *Ortzáját* (238*/144/1, 269/26), *ortzádat* (333/21), *Ortzának* (151/7), *ortzámnak* (436/17), *orczádnak* (289/21, 430/33), *Ortzádnak* (454/828), *ortzájának* (77/32, 330/223, 1462), *ortzáinak* (231/328), *ortzámba'* (182/9), *ortzájába* (6/11), *ortzájában* (189/13), *ortzákjából* (368*/23/8), *ortzámon* (196/45), *orczámon* (380/43), *ortzáján* (314/14), *ortzáján* (77/55), *Ortzáján* (37/3, 212/30), *Ortzájánn* (36/5, 216/54), *ortzátokon* (259/91), *Ortzátokon* (330/1896), *ortzátokonn* (241/7), *ortzákjokon* (330/75), *ortzájin* (231/123), *Ortzáikon* (418/38), *ortzákra* (77/261), *orczákra* (277/15), *ortzákra* (148/25), *Ortzádra* (460/45), *ortzájára* (5/18, 188/31, 214/15, 231/367, 397a/459), *Ortzájára* (249/34), *ortzádra* (81/18, 203/18), *ortzáitokra* (259/521), *ortzámról* (454/324), *ortzájáról* (225/69, 443/33), *ortzával* (192/15, 260/13, 330/703, 1376, 1506, 456/53), *Ortzával* (330/1760), *Ortzájával* (162/93).

Ö: ál~.**orcácska fn****(1)**

⟨Kulacs⟩ két oldala. *Megvidítő ortzátskádat, Tsókra termett kerek szádat. Ha a' számhoz szoríthatom, Zsuzsiét nem tsókolgatom* (433/5).

orcacsókolás fn**(1)**

Nő arcának megcsókolása. *'S asztaltól felkelvén prosit-kívánással, Udvaroltak ortza- és kéz-tsókolással* (330/458).

orcáfestő mn**(1)**

Arc színezésére használt ⟨kozmetikai szer⟩. *A' jóféle ortzafestő piros színnek a' neve Carmin* (330*/181/2).

orcafogás fn**(2)**

Arcérintés. *Leg gyakrabban győznek lágy*

ortza fogással, Öleléssel 's gyenge kézso-
rongatással (238/35).

ortza-fogásra (330/1371).

orcájú mn

(1)

Bíbor orcájú: bíbor színű: A' mord halál e'
ritkaságot Meglátta, és tárgyúl vevé 'S e' bí-
bor ortzájú virágot Egy sárga rózsává tevé
(388/7).

orcátlan mn

(2)

1. Szégyentelen. Zárja bé az ortzázlannak
Palotájok' ajtaját, És a' siró ártatlannak Or-
vosolja meg baját (397a/273). 2. Szemtelen,
pimasz. Tens Uram, tehátlan Igazán hogy
minden Lyány cseléd ortzátlan, Kivált azok,
a' kik Lokajok közt nőnek (330/1654).

Orczy fn

(1)

Családnév. (Báró ~ László, a pesti Orczy-kert
megalapítója.) Ott a' hol a' Mesterség 's a
Természet is ~t Tiszteli (450/47).

ordas mn

(2)

1. Vörös. Vajha el tudnálak venni, Kész vol-
nék éretted lenni Szőke, barna 's ~ is, Tsak
szeretnél, Gyöngy Julis! (301/15) 2. Ordas
epesár: rosszindulat. Ordas epesárral torkig
töltöm őket, Öszveháborítom az örvendezőket
(330/667).

ordine (lat)

(1)

Ordine statuto: amint határozottatott. Dictum
factum, úgy mond Plútó, Én az első részt ve-
szem, Mivel Ordine Statuto A' Papi rendet te-
szem (92/185).

ordít i

(9)

1. Rémtünetében, fájdalomában nagyon erős ar-
tikulátlan hangot ad. Némellyik sír, ~ örvöngő
lármával, Némellyik tsak piheg, nem bírván
magával (202/35, 56/35). 2. Eltorzult hangon
kiált. Elveszel így ~, 's rémülést önt belém
(454/44). 3. (Szörny) üvölt. Cerberus ~tson,
harapó fogakat vitsorítottson (44/9). 4. (Zene-
kar) nagy hangerővel játszik. Trombita-dob-
sípészó harsog, kopog, énekel, ~, 'S a' tsengő
tányért némítja a' tábori Tambur (400/85). 5.
(Szél, víz) süvölt, zúg. Melly váratlan szél-
vész ~, zúg mellettem? (454/300) — Trombita
kell! ... mellynek erős robajától rengjen az
erdő, Ordítson Ligeris, repedezzen az Álpesi
kőszál (253/22).

Ordítanak (253/35); ~ja (338/24).

Ö: el~.

ordítás fn

(2)

1. Eltorzult kiáltás. A' föld nyög a' roppant
táborok' süllyától, S részegül a' népek' vére-
nek árjától: A' levegő ezer ~tól bömböl (337/
51). 2. Zúgás, morajlás. Az ő [tenger] halálos
torkának Harsány ~ai A' Feséged' nagyvol-
tának Magasztaló daljai (397a/882).

ordító mn

(3)

1. Üvöltő. Vérral habzottak a' kútak, és a'
városok széllyel Az ~ farkasoktól hangzottak
egész éjjel (413a/493). 2. Fűlsüketítő. Az ~
láрма, a' ló nyerítése, A' fegyverropogás, lá-
bak' dübögése, Rendítik a' földet, a' havast,
üreget (267/55).

Ordító (306/98).

ordító in

(4)

1. Fájdalmában nagyon erős artikulátlan han-
got hallatva. Rá esett egy parázs a' Pámpám'
hátára, Kifutott ~ (330/1744). 2. Üvöltve. A'
midőn imé egy véres Oroszlánnak Tajtékos
fűvəsi vad hangokat hánynak, ... ~ keres' pa-
takokat (77/160).

~ (56/28, 202/28).

ordólánc fn

(1)

Rendjel, kitüntetés lánc. Mit használ, mikor
hadi Tisztesség' szesze részegit? 'S ordó lán-
tzok alatt gebedsz Vidámon iszonyodni A' ko-
szorút viselő bakóktól (403/32).

orgona¹ fn

(1)

Hangszer. Addig manualis Orgona helyébe
Zeng öt s hat kitsinyed kutzkód üregébe
(233/73).

orgona² fn

(1)

Lilla v. fehér virágú kerti cserje. Nézd csak,
az ~k' tövébe' Melly kellő szagok lengenek
(426/17).

óriás mn/fn

(4)

I. mn 1. Igen erős, nagy hatalmú. Mikor mint
a' földtől nemzett Hatalmas Óriás Nemzet
Granatéros serege (114/19). 2. Nagyon han-
gos. Hallott Óriás Szó is a' tsendes berkek-
ben széllyel (413a/482).

II. fn 1. Az emberhez hasonló, de nála sokkal
nagyobb mesebeli lény. Ekkor nekik meg mu-

tatja ... Millyen az Óriásoknak Avagy a' Centaurusoknak Rettentő nagy Táborok (114/571). **2.** Vizek ~ai: nagy halak. Óriási a' vizeknek, Felotsódván a' napon Bukfentezve térferegnek Ez ellátatlan lapon (397a/141).

óriási mn**(2)**

Óriási lélek: nagy lelkierő. Ott az elhúnytt Scytha vitézekkel szembe Óriási lelket vőn gyarló testembe (306/22).

originál fn**(1)**

Vminek az eredeti volta. Kérdjétek meg a' Hazának Terhétől fáradt Vayt, Ki adott erőt vállának Édesítvén bajait? ... Nem a' Zsanét szép képe nek Szép Originálja é? (368a/144)

orkán fn**(1)**

Pusztító erejű szélvihar. 'S már a' puskáknak lyukainn a' sárga halálok Omlanak, a' ropogó réz ágyúk' bombija dördül, Rettenetes tüze közt ezer ~ módra zörömböl (253/34).

Orkus fn**(1)**

Helynév. <Orcus, az alvilág.> Lám az ~' Őrje A' ravasz Prometheust Nem hozta pénzért vissza (410/34).

ormózat fn**(1)**

Vminek csúcsosan kiemelkedő felső része. A' haboknak ~ján Látszik egy dombos Sziget, És a' dombok' bółtozatján Egy meghitt rózsáliget (443/233).

orom fn**(3)**

Vminek kiemelkedő felső része. 'S te, amott az éles kőszálnak sivatag Ormáról le szakadó patak (219/84).

ormán (306/192, 454/167).

Ö: hegyl.

oros mn/fn**(2)**

I. mn A cári Oroszország állami szervezetéhez tartozó. Pétervára ... az Orosz Tsászár lakvárosa (330*/140/6).

II. fn Oroszok: az orosz nép, nemzet. Oroszok' Tsászárja! Ímhol még markodban Van e' had menköve, lödd ki haragodban (337/199).

oroszlán fn**(9)**

1. Macskaféle nagy ragadozó állat. Adj se- rényt az erős Oroszlán nyakára (453/31). **2.** Csillagkép. Hevül a' Neméa' sárga ~yja,

Mert sűgárit a' nap rá közelről hányja (198/3, 86/3).

Oroszlány (77/167), Oroszlánnya (77/197), ~yja (337/213), Oroszlánt (413a/674), Oroszlánnak (77/157), ~tól (327/33).

Orpheusz fn**(15)**

Személynév. <Az ősköltészet mitikus ének- és versszerzője a görög regevilágban. Kazinczy szabadvíró neve.> Te is Műzsám! Újji énekre készítsd rebegő szádat, Bús Orpheus húrjaival lelkesítsd bús hárfádat (162/60). A' Magyar Orpheushoz (399/cím).

Orpheus (399/1, 465/cím, 1, 6, 13, 17, 20, 21, 22, 24, 25, 27), Orfeus (219/73).

orphica fn**(1)**

<Orpheus hangszere; célzás Kazinczy folyóiratára, az Orpheusra.> Földi' érzékeny Lantjára Kazinczi' Orphicájára Pócsnak négy hú- rú Brátstára ... Sőt minden Műzsák' szavára Esküszöm (243/6).

orr fn**(22)**

1. Az ember testrésze, a szaglásnak a szerve. Hát az én hatalmam? (így szóll bús kedvében, Hol ~át, hol farát vakarván mérgében (330/656). **2.** Az ~a előtt áll: közvetlenül vki előtt van. 'S úgy mutat majestást minden Primarius, Ha az Orra előtt áll a' Bicongius (233/14). **3.** Hír ~on üt vkit: megdöbent. Kröte szomorú halála Döbretét ~on üté (114/666). **4.** Állatoknak szaglószerve. Most büszkén rügkapál, majd harsogva nyerít, Orrán sebes szellőt fúvall és tekerít (256/18, 82/20). **5.** Madár csőre. Tshipked ~val mellyéhez, Szép szárnyain babirkál (397a/341). **6.** Hosszúkas tárgynak előre nyúló, kihegyesedő része. Tö- rik az árbotz fá, hajó ora szakad (10/19).

~om (228/32), ~át (58/3, 194/3, 197/82), Or- rát (114/63), órrokat (114/965), Orrán (337/20), órrnak (140/14), ~unknak (273/5), óro- kon (413a/407), ~ára (330/1218), ~ral (81/28), órral (203/28), ~val (397a/839), ~okkal (397a/693).

orrán-száján hsz**(1)**

Az orrán is, a száján is. E' szókat alig rebegé ki: Orrán, száján forrtak a' méreg' tajtéki (330/844).

orrol i (1)
Szagol, az orrával érez, szimatol vmit. *Vagy a' tinó az égre néz 's órolja a' szellőket* (413a/383).

orros mn/fn (2)
I. mn *Orros kancsó*: csúcsos szájú mázas cserépkancsó. *Az az ~ kancsó megint jár közöttünk* (199/95).
II. fn *Orros kancsó*. *Ott a' pint az ~sal Fejér borral 's pirossal, Ez az élet a' jó!* (154/26)

orrprűszköltető mn (1)
Prűszkölésre készítető. *Márs megúnván a' hartzoknak Orrprűszköltető porát, Elhagyá a' bajnokoknak Vérbe fördött táborát* (368a/2).

ortörés fn (1)
Az orrban levő csont eltörése. *Nagymihály egy Kősziklába Ott a' kortsma' ajtajába Ortörést is szenvedett* (317/175).

orrú **Ö**: vas~.

orsó fn (2)
Kézi fonáshoz használt alul, koronggal ellátott, pálcá alakú eszköz. *Sokszor Herkules is ~t fog kezébe* (76/1).
~' (330*/144/2).

Orsolya fn (9)
Személynév. *De hídd bé magaddal ~t is, kérlek* (330/922).
~ (330/243, 835, 1003), ~' (330/1011), ~t (330/923, 1182, 1837), ~nak (330/1565).

ország fn (71)
1. Egységes államszervezetbe tartozó földrajzi terület. *Úgy van; kisdéd ~ e' Haza, de nem es, Ha szegény is de sok virtussal érdemes* (337/369). **2.** E területen élő lakosság, nép, nemzet. *Boldog Ország az, hol az árva 's özvegy Nem bocsát, sírván, az egekre átkot* (287/25). *Szeret, — azt meg vallom ~ szeret szívem' kényje, De nem vágyok lenni az Ország szegényje* (245/14). **3.** Vmely államot, népet képviselő csoport. *Itt népes ~ot nem szükséges várunk, Tsak apró különös csoport közt kell járnunk* (54/10). **4.** Vidék, országrész. *'S kiszállván Balaton' Szántódi révére, Az áldott Országba Somogyba béére* (330/34). *Örvend a' Drávanak ligetes Országa, Hogy főfő székére Gróf Szétsényi hága* (306/

247). **5.** Képzeletbeli lények, holtak lakóhelye. *Mellynél nagyobb jutalmat Ő néki már nem adhat Az én hatalmam; ámbár Alá bortsátánám is Mind az hatalmas Amor' Országgit öszvességgel* (185/84). *Szörnyű Környék! Mellynek rettent komorsága, Talám ez a' halál 's a' holtak ~a?* (306/46). **6.** Uralkodás. *És ama' szerencsés időt vissza hozzák; Mikor Első Ferentz' 's első Tréziának Országokkor arany esztendők folynak* (259/284). **7.** Égbolt. *Az harmatok mellyek egünk hajnalának Siralmas szeméből jó reggel tsorgának, A' meleg nap szárnyán ismét a' felhőnek Felső ~ába rendel mind fel jönnek* (77/110). **8.** Az ~rajzolata: térkép. *Itt egy erőss Hajdú az Ország' Rajzolatán figyelemmel andalg* (418/47).

~ (11/17, 114/303, 211/24, 306/275, 337/108, 454/264, 456/64), ~' (306/200), *Ország* (114/305, 287/21, 440/3), *Ország'* (258/13, 267*/19/4), ~ok (313/50, 413a/1055), *Országom'* (148/29), ~od (259/457), ~a (259/249, 313/28), ~a' (454/929), ~unk (368a/167), *Országunk* (114/162, 246/1), *Országunk'* (188/130, 259/90, 445/27), *Országtok* (257/71), *Országtok'* (259/191), ~ot (454/531), *Országot* (259/626), *Országunkat* (54/25), ~imat (259/441), ~it (259/170), *Országít* (259/208), ~nak (454/501), *Orzágnak* (259/598), ~ának (413a/658), *Országunknak* (79/9), *Országba* (246/7, 357/73, 454/22), ~ába (253/75, 453/69), *Országába* (162/52), ~tokba (397a/257), *Országunkba* (248/16), ~ban (203/4, 258/97, 330/125), *Országbann* (195/54), ~ából (399/8), *Országából* (330/99), ~on (211/2), ~okon (358/10), ~ra (257/23), *Orzágra* (31/23), ~okra (215/68), *Országokra* (30/3), ~ától (202/144), ~gal (337/367).

Ö: Cseh~, Dalmata~, Erdély~, Francia~, Franc~, Görög~, Horvát~, Magyar~, menny~, Olasz~, Spanyol~, Tót~, Török~.

országgyűlés fn (3)
Az uralkodóval megosztva a legfőbb államhatalom szerve. *A' dolog történik a' Pozsonyi Királyvárban, az Országgyűlés' alkalmosságával* (259/11).
Ország' Gyűlése (114*/41/2), ~re (445*/232/3).

- országi mn** (1)
Külső ~: külföldi. *Midőn 1794-ben a' külső ~ Akadémiáról mint meghívott Professor lejött* (220/cím).
Ö: olasz~.
- országolás fn** (1)
Uralkodás. *Ah e' jó Magzatnak és e' jó Atyának Országolása lelket ád a' két hazának* (259/264).
országoló Ö: segéd~.
- országol i** (3)
1. Uralkodik. *Második nagy Lajos lesz Európában 'S ditsőül ~ Burbon' trónusában* (337/322). 2. *Vmin ~: vmi működését irányítja. Már az ebéd végén Liber atyánk 's Comus országolt a' gégén* (330/332).
fog országolni (259/213).
- országos mn** (3)
1. Országot képviselő. *Egy olly nagy Hazafi adattatván néked, Ki Nápolyba menvén ~ követnek, Ditsőséget szerzett a' Magyar nemzetnek?* (306/285) 2. Országot érintő. *De már a' Hús után a' discurs kezdődik, Tsakhogy még ~ dolgokról vivődik* (330/324). 3. Országosan: országszerte. *Ezzel ditsekedni Országosan is szerentsémnek tartom* (442*/222/3).
- országút fn** (1)
A célhoz vezető út. *Majd a' dombotskának 's gombnak tsudállása Vezeti a kezét az Ország-újtára* (239/63).
- orvos fn** (5)
1. Emberek gyógyítására képesítést szerzett személy. *Egy ~nak sírverse* (252/cím). *Telly bé, kettős szent kötelesség Az Orvos és Barát eránt!* (455/56) 2. Ami vmely bajon segít. *Olly ~ az álom melly erőt tud adni* (8/12). *Is-tenem! ... Még a' Reménység is, e' legfőbb ~om, Tsalárd ajándékok, hóhérom, gyilkosom* (454/245).
~sa (265/3).
- orvosisten fn** (1)
(A görög mitológiában:) Aszklépiosz. *Bús a' Poéta- 's orvos-isten Jaj! Erato 's Hygiene sorvad* (395/19).
- orvoslás fn** (2)
(Rossz lelkiállapotra vonatkoztatva:) gyógyí-
tás, javítás. *Égek, 's égésimet orczámon mu-
tatom; De az ~ra ötöt nem hajthatom* (380/44,
196/46).
Ö: meg~.
- orvosló in** (1)
Gyógyító. *Orvosló Hódtökök pedig a' Pon-
tusba termenek* (413a/68).
- orvosság fn** (2)
Baj elhárítására alkalmas dolog. *A' hűvös Etéziáknak Ám megnyitom kebelem'; Mégis e' gyújtó fáklyáknak Orvosságát nem lelem* (425/24).
~ (239/104).
- óság fn** (1)
Régi dolog. *'S ha az ~ból is származik tiszte-
let: Kérkedik ez sok új filegránok felett* (306/195).
- oskola fn** (8)
1. Iskola. *Addig manualis Orgona helyébe Zeng öt s hat kitsinyed kutzkód üregébe; Ki-
ket renddel ide hordván ~ba, Kántusra hitve-
sed jön kurta gubába* (233/75). 2. Iskolai ta-
nulmányok. *Nagy Kőrös Városa volt kedves
Hazája, Mellynek sok ideig tartá Oskolája* (222/24). 3. Tapasztalásra, fejlődésre módot
adó intézmény. *Tegyük Virtus' ~jává a' The-
átrumot* (330*/173/10).
Oskoláink (244/cím), ~kat (239/236), *Oskolá-
ról* (330*/188/5, 334/cím, 418/cím).
- oskolai mn** (2)
1. Iskolával kapcsolatos. *Oskolai Vacatio* (70/cím). 2. Gyerekes. *És így hideg lehet Ró-
zsi bár szívem ég, — Félre az eszemből ~ két-
ség!* (196/72)
- ostoba mn/fn** (7)
I. mn 1. Buta (személy). *Meg állj, szép ~, 's
festett fejű számár! Kiben tsak egy szóra kong
a' kaponya már* (254/17, 61/17). 2. Ostoba
levegő ég: állott levegő. *Mihelyt a' tél borzas
tsillaga fel tettzik Mindent össze bádjaszt és
puhít ~ Levegő egével a' be fűtött szoba* (85/25, 197/25). 3. Az emberi logikával el-
lenkező módon viselkedő. *Lajhár ... minden
állatok közt legtünnyább, leglassúbb és legos-
tobább négy lábú állatotska* (330*/199/8).
II. fn Buta személy. *Mind szerelmes és*

szúrdaló, Sok ~t megsérte (236/16).
~k (185/192).

ostor fn (2)

Bellóna pattantja ~át: Bellóna harcra serkent. Pattantja Bellóna rettentő ~át, Keresztül nyargalja öldöklő táborát (260/3, 192/5).

Ö: vas~.

ostoroz i (1)

Csapásokkal büntet (az ég). Fussatok ezekkel A' sok keservekkel, Mellyekkel az ég Ostoroz még (101/8).

ostrom fn (8)

1. Megerősített hely elfoglalására irányuló harci tevékenység. E' tíz székulumnál idősebb Templomnak Sok részein látszott nyoma az ~nak (306/190). 2. Ostromot hány vmi ellen: próbálja akadályozni működését. És a' vak-ság ellen hányj több-több ~ot (313/126). 3. Vki meghódítására irányuló tevékenység. Néha erőszakkal rohantak ~ra, Néha rimánkodtak, sirtak, — de potomra (330/1485). Ne kínozz, Lilla! újabb ~okkal; Ne hányd olly hasgató pillanatokkal Felém villám szemed' (320/1). 4. Kínok ~a: a fájdalom gyötrelme. Mely kegyetlen rajta a' kínok ~ja (453/158). ~ (238/85), ~ok (238/4), ~ba (239/110).

ostromlás fn (2)

1. Pusztítás. Lelkiesméretek' belső furdalása Nékik mint megannyi bombik' ~a (337/118). 2. Udvarlás. És ő is tám azért olly szomorú szegény, Hogy az ~ba volt Gavallér legény (239/96).

ostromló fn (2)

Ostrommal vmit elfoglalni igyekvő személy. Végre miképpen Helena A' Tengerek' Istene Az Ostromlókhöz le szálla (113/31). ~ (337/386).

ostromol i (5)

1. Támad. De van egy pártfogónk, ... Ki állandó marad, soha meg nem retten, Bár e' két hatalmak ~ják ketten. Ez a' Hír (193/20). 2. Gyötör. Azt a' kit helyette rendeltél gyámolnak (ha a' reánk törő bajok ~nak), Tartsd meg sok ideig népünk védelmére (214/110). ~ják (201*/63/4), Ostromlá (317/14), Ostromolták (322/31).

oszlandó Ö: el~.

oszlat i (3)

1. <Vizet> felszarít. Meg szán Juno bennünket Vizeket ~tya 's A Földet szárasztja (32/40).

2. <Gondot, bánatot> megszüntet. Míg nálla-tok Itt mulatok, Minden gondot oszlassatok (91/3). Oszlasd komor Bánatidnak gyászból szövött felleget (162/119).

Ö: el~.

oszlató Ö: meg~.

oszlatván in (1)

Megszüntetve. Oh ti, kiknek ajjakáról Édes öröm tsepegett Szívemre, sok bús óráról Oszlatván a' felleget (397a/936).

oszlik i (3)

1. Távozik. Kik hajdan itt mulattatok, A' köz-helyről oszljatok (133/5). 2. Megszűnőben van. Múlik mord Egünk' homályja, A' ködök már oszlanak (163/2).

Oszlj (268/72).

Ö: el~, széjjel~, szét~.

oszlop fn (41)

1. Diszítésként épített kör keresztmetszetű, függőleges építészeti elem. Itt sem Párusi márványból Nem raktak oszlopokat (397a/282). 2. Emlékoszlop. E' régi kövekből néki ~ legyen, Mellynek buzgó szívvel első talpot vetett (237/84). Kik rakták a' hegynek tetején? és kinek' Hol már egy nagy Oszlop állott Gyöngyösinek (237/24). 3. <Az emlékezés szimbólumaként:> Ennek pedig, a' ki már többé nints velünk, Szívünkbe örökös ~ot emelünk (214/118). 4. Sirkő. Rakás Aranyaid tőled el maradnak, Csak egy öltönőtskét 's egy ~ot adnak, Egy deszkából tsinált szomorú hajlékot (209/74). Im itt az ~nál egy márvány lyánka sír, Amott rózsákkal van békintve a' sír (306/85). 5. Közösségnek erőssége, támasza. Im a' megtsaltt népek bilintset tsörgetnek, Europa' roskadtt ~i reszketnek (337/78). 6. Láb. Egy jó flintát Júnó előtt Ki ránt két ~ közül (92/310). 7. <Az emberi élet szimbólumaként:> Gyakran a' leg nagyobb erők le-roskadnak S ledült ~ai ízekre szakadnak (217/8, 204/8). 8. Az ég felhős ~ai: az égen levő sűrű felhők. Terhesedvén az Ég felhős ~ai Szakadoznak 's széjjel válnak nyílásai (52/1).

~ (237/93, 239/61, 335/3, 415/27), ~ok (210/19), *Oszlopok* (410/5), *Oszlopa* (237/cím), ~ai (15/8), ~i (59/3, 195/3), ~ot (53/2, 111/68, 237/35, 115, 258/57, 259/394, 335/1, 337/402, 338/30), *Oszlopot* (237/22), ~okat (83/40), ~át (70/12, 452/39), ~nak (53/4), *Oszlopnak* (77/294), ~okon (405/17), ~inn (52/18), ~odnál (237/137), ~ára (288/76), ~hoz (259*/205/5), ~odhoz (337/306).

Ö: érdem~, gyémánt~, márvány~, por~, remény~.

oszlopos mn

(1) Oszlopokkal díszített. *Pompás volt a' Temp-lom mind kívül, mind belől; Oszlopos tornáztok keríték kétfelől* (306/182).

oszlopsikátor fn

(1) Két párhuzamos oszlopsor. 'S a' mint elvégződött ez ~, *Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' végén* (306/201).

oszmán mn

(1) Oszmán-török. *Szép Szűzek ám az Ozman Anyáknak a' szülötti* (373/146).

Oszmán fn

(1) Személynév. (Török szultán, a törökök szentként tisztelt első önálló uralkodója (1288–1326)). *Szelim! Ki földünknek legszebb közepében Gyémántképpen ragyogsz az Ozman' székében* (337/208).

Osszián fn

(1) Személynév. (Kelta bárd.) *Hadd zengjem ~' Lantján Hérósba szállt Lelkedet* (405/15).

oszt i

(5) 1. Csókot ~ vkivel: csókolódzik vele. 'S Érezze a' ki tsókot ~ véletek (152/8). 2. Ad vmit. 'S midőn elméd nekik nevet 's laurust ~a, — Téged az éltető szellőtől megfoszta (442/7). *Violákról violákra Osztod te* [pillangó], *szél-csap, csókodat?* (426/26) ~ják (397a/732). — *Osszuk* (285/20).

Ö: ki~, meg~.

osztály fn

(8) Csapat. *Hátul a' Vasasok' nehezebb ~ja Az örveg-asszonyok' Seregét formálja* (330/1179). *Ezek a' vezéri 's ~i valának Ennek a' rettenő Dáma-ármádnak* (330/1189) ~i (114/675), ~t (330/119), *Osztályt* (330/

117), ~lyát (330/129), ~nak (330/258), ~lyá-nak (330/162).

osztályos mn

(1) Csapatot vezető. *General en chef a' legfőbb Vezére egy sok ezerből álló fegyveres Seregnek, a' kitől függnek osztán minden ~ Generálisok* (330*/176/2).

osztán hsz

(32)

1. (Időhatározóként:) aztán, azután. *Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt Majd ~ levelit szélelebb taszítja* (64/11). *A' merre e' vezet, arra siessetek, Így lesz ~ bóldog utak 's végetek* (211/84). 2. (V mely előzmény következményét tartalmazó m-ban.) *Így ~ a' Respublicát Köztünk fel építhetjük* (114/483). *Lassan lassan őket mind addig gyengíti, Míg ~ végképpen el erőtlensíti* (215/56). 3. (Mellérendelt m-ok kapcsolására.) *Mindjárt a' földjének esik, 's a' rögtördeltet, Osztán forrást vezet reá* (413a/119). *Majd lesz a' franciscanusnak Elég a' Menny országba, Osztán nekik se gyermekek, Se lányok, se Feleségek* (92/117). 4. (Nyomósítóként.) *Földre vét téged az Idők' zivatarja, Vagy ledönt a' vitéz Helvétusok' karja; Akkor — akkor ~ légy Akasztófává, 'S a' Directorium annak mada-rává* (416/27). *Hát nem hív, nem erős Magyarok vagytok ti is ~?* (259/646) ~ (92/302, 141/8, 185/13, 208/87, 267*/19/7, 268/90, 306/162, 310/63, 324/55, 330/1661, 1766, 330*/202/2, 330*/176/2, 357/63, 358/42, 434/16), *Osztán* (92/103, 114/357, 197/67, 330/403), ~n (155/23, 170/46, 413a/910), *Osztánn* (413a/606).

osztani Ö: fel~.

osztat Ö: ki~.

osztható Ö: meg~.

osztó Ö: meg~.

osztogat i

(1)

Vmiből egymás után többeknek ad. *A' Vezér a' kapitányoknak 's vitézeknek ajándékokat ~ott, és földeket* (267*/13/3).

osztott Ö: el~.

osztózás fn

(2)

Osztozkodás. *Az istenek ~a* (92/cím). *Eddig van az ~nak Egész Históriaja* (92/330).

osztozik i (2)
Osztozkodik. *Szép szóval: no osztózatok Bruderek, tsak hogy hagyjatok Engem is vegetálni* (92/180).
osztóának (453/144).

osztozni in (1)
Osztozkodni. *Óh milyen szép A' hadi nép' Pálmáján ~: Bártsak már a' Trombitára Lehetne marsozni!* (268/19)

osztva **Ö:** ki~, meg~.

osztván **Ö:** fel~.

óta nu (2)
A jelzett időtartamon át és még most is. *Nézd — nézd, a rétnék bő harmatja Még mostanság sem szikkadt fel, Bár reggel olta szárogatja A' nyári Nap hévségivel* (446/19)
olta (397a/1039).

Ö: az~, rég~.

otahajta fn (2)
A csendes-óceáni Tahiti (Otaheiti) sziget lakosa. *Így gondolta magábann Az eggyűgyű Otahajta* (244/2).
Otahajta (244/cím).

otromba mn (1)
Nagy és formátlan. *Lám a' nemes értzek mind fenékre szállnak, Mikor az ~ tökök fenn úszkálnak* (194/44).

ott hsz (178)
1. Azon a helyen, helységben, vidéken. *Darabos helyen ragadgya 's borzasztva ~ hordozza, Hol a' kevély kőszirt fejét a' felhőkig tornyozza* (216/21). *A' Patakot látom — jaj Egek Attya! Réműlt szemeimet ~ mi háborgattyá?* (77/240) — *Az én Kedvesem fut amott! — Ah, őtet — őtet láttam ~!* (139/61)
2. Az események, körülmények abban a szakaszában. *Mikor ennek testét ki formálta, ~ a' Természet edgyik bölts remekét alkotta* (77/33). 3. (A mutató jelleg elhomályosulásával, a mondatban levő másik helyhatározó nyomósítására.) *Eggy kis köd szárnyán le száll Azon szép völgy lapájjára 'S ~ a' zöld fűben meg áll* (231/182). *'S egy kőveder állott ~ az oszlop mellett* (306/112). 4. *Ott van:* rendelkezésre áll, ill. számítani lehet rá. *Ott van — a' ki mind pennával Szolgált — 'S mind bíróságával* (214/73). *Annyi sok Csókokban,*

Ah, hová levél? Ott vagy é? — azokban Senki meg nem lél (347/7). *Arra tartsatok Magyarok! ~ Pálfy 's a' Ditsőség* (259/550). *Külömben nints Bétsbe a' Bánatnak nyoma, Ott lévén az Öröm' Fő-paraditsoma* (279/6). 5. *Ott valók:* azon a helyen élők. *Honnan terhesedve a' nyílt Poklokra ül Az ~ valók kinos jajjával eggyesül* (59/26). 6. *Itt s ott:* itt-ott, néhol. *Ha a' szegény Zrínyi már ma fel támadna, Magyar Emberekre tsak itt 's ~ akadna* (248/20). 7. *Itt ... ~:* az előbb említett helyen. *Mondjátok meg nekem, mi fő oka annak, Hogy itt szabad népek, ~ rabszolgák vannak?* (313/56) 8. (A főmondatbeli mutatószóként:) a mm-ban részletezett helyen. *És jámbor is jár ~, ahol Egy két irigy kuvasz tsahol* (316/ 5). *Kereken kimondom: az Urak 's Úrfiak Tsak ahon nem kéne, ~ tsintalan fiak* (330/ 1126).

Ö: am~, ugyan~.

ottan hsz (14)
1. Azon a helyen, helységben, vidéken. *Semmi mesterség nem enyészik ~, Gazdag a' kal-már, 's az egész közönség* (287/29). 2. (A mutató jelleg elhomályosulásával, a mondatban levő másik helyhatározó nyomósítására.) *Végre Szikszó Városába' mint szarándok bé juték, 's Klastromunk házába ~ Gvárdiánunk-hoz futék* (161/34). 3. (Szövegben:) az előző mondatban. *Az a' Dent mitsoda ige ~, én nem tudom* (267*/15/2).
~ (148/68, 258/99, 269/36, 330/1077, 343/12, 454a/256/4), *Ottan* (96/10, 327/49), *Ottann* (26/7, 305/82, 403/17).

otthagyi i (3)
1. Sietve elhagy. *És gyenge ortzáját fátyollal bé fedve Ott hagyja azokat már el szenderedve* (77/152). 2. (Rémületében:) elveszít vmit. *A' Lépbbe, mellybe a' Madár Véletlen esett bele, A' Tollát is ott hagyja bár; De szabaddá leszsz vele* (208/67).
~ták (330/1054).

otthon fn (5)
1. Lakóház és hozzá tartozó terület. *Sokat tesz a' Paraszt Ember ~ hideg essőbe A' mit tenni kellett volna dolog tevő időbe* (413a/268). 2. Szülőhely. *Által repül lelke a' tenger' partja-in, 'S majd ~ egy tarka publikánná válván,*

Őseivel egyik fáról másra szállván Zengi új örömét és elmúltt kínait (454/451).
Otthon (231/407, 317/202, 454/791).

ottlét fn (1)

Vkinek a jelzett helyen való tartózkodása.
Kérkedik az ékes Nápoly ~ivel: S nem vagy é hát nyertes, Somogy, Széchényivel? (306/281)

óv i (4)

Véd, oltalmaz. Minden veszéjek közt mindenható karja Töredékeny élted ójja 's oltalmazza (67/24). *Lelke kegyes, de negédjétől Ójzatok irgalmas Egek!* (430/18)
Óvjuk (259/556, 671).

Ö: meg~.

óva in (1)

Óvatosan. *Légy ember! 's iszonyú szíveket ~ kerüld* (315/18).

Ovid ~ Ovidius fn (8)

Személynév. ⟨Ovidius Naso, római költő.⟩
Piramus és Thisbé Historiájának le fordítása Ovidius Metamorphosessából (77/cím).

Ovid (13/33), *Ovid* (284/cím, 2), *Ovid'* (330/1990), *Ovidius* (77/cím, 267*/12/9, 330*/202/1, 432*/204/3).

óvilág fn (1)

Európa, Ázsia, Afrika együtt. *Róma! Szégyenülj meg fényes hatalmaddal, Mikor minden ország két büszke Fiaddal A' Farzal' mezejinn táborba kiszálla, 'S az ó-világ egy pár armádává vála* (337/110).

Ozirisz fn (10)

Személynév. ⟨Az ókori Egyiptom legfontosabb istene, a természet erőinek istene.⟩ *'S eként Oziris és Ízis, Egyiptom' két Istene, Az érdem' útján a' Mennynek Pitvaráig felmene* (307/17). *Oziris szántásvetésre Tanította meg népét* (307/1).

Oziris (307/cím, 93, 418*/173/2, 432/89), *Osirinak* (307/14), *Osirisra* (307/33), *Osirisról* (307/35), *Osirisunkkal* (307/79).

Ozman I. Oszmán

Ö, Ó

ő nm

(438)

1. Az ismert, említett személy. *Éljen! Mert Ő a' Hazának Védelmére állt elő* (257/96). *Hogy ~ az, a' kit meg evett Az apja mindenestől* (92/52). *Kére engemet is kísérjem ~t nyomba* (306/173). *Az én Kedvesem fut amott! — Ah, ~tet — ~tet láttam ott!* (139/61). 2. Isten. *Ő a' kegyelmes Isten, Ő az ki képzeletünkben Teremthet új világot* (319/39–40). 3. Az ismert, említett állat. *Nem tudván úszni valóba, Ő a' Constitutioba Nem tsuda ha el merült* (114/446). 4. Az említett dolog, természeti jelenség. *Már a' forgó-szélről tsikorognak, a' fák, ... Tsak ott van fergeteg, a' hol ~ átmegyen* (330/524). *A' Nap az ~ Partján jön fel, Az ő Partján enyészik el* (244/7). *Tudhatjátok Az én Szívem hol vagyon: A' ki látta köztetek tám, Hozza hozzám, Lánggal ég Ő, hív nagyon* (149/24). 5. (Birtokos jelzőként) a hozzá tartozó, a birtokában levő. *Vatsorára az ~ házához mentenek* (26/4). 6. (Birtokos jelzőként tb. szám 3. személyű birtokos szragos birtokszó előtt) a hozzájuk tartozó, a birtokukban levő. *Ha az ~ fiaik nem szégyelltek lenni* (267/169). Megjegyzés: az őtet 62-szer, az őt változat 23-szor fordul elő.

őalatta hsz

(1)

Az említett személy hatalma alatt. *Így szólott, és magát a' Nimfa megadta, Tudván, édes iga nyögni ő alatta* (330/1390).

őáltala nm

(1)

Az említett halál által. *Ront ugyan, ... De mindent új képre 's új életre bont el, Ő a' természetnek segédje 's szolgálja Ő általa forog ennek karikája* (454/80).

őbenne hsz

(6)

1. Az említett személy ereiben. *Ah nem! felsé-*

gesebb vér pezseg ő benne (267/119). 2. Vkinek a személyében. *Szép mind az, a'mi ő benne láttatik, A'mi benne meg-nincs, az rút-nak mondatik* (421/23). *Fő Tzélja mindig a' leve Valamig uralkodott, Hogy a' Familia neve Ő benne el nem fogyott* (92/326). *ő benne* (127/23, 256/32, 454a*/257/8).

őbennük hsz

(1)

A szóban forgó személyek tudatában. *Egy szóra feléled a' hálá ő ennek* (337/305).

öblöget i

(1)

(Víz) nedvessé tesz, mos. *A' víz' felső ábrázatja Öblögeti a' fűzfát* (397a/1074).

öblös mn

(5)

1. Mély (hang). *Öblös hanggal a' szilfáról A' Rigó basszust dörmög* (397a/759). 2. Öblös vitorlája: lebernyeses köpenye. *Nézd tsak azt, ki amott sétálgat kevélyen, ... Fel emeli orrát a' többiek felett, Öblös vitorlája hajt igen nagy szelet* (194/4, 58/4). ~ (400/82), ~ök (143/1).

öblöz i

(1)

(Vitorlát:) dagaszt. *De míg Vitorlád jó szelek ~ik: Vigyázz hogy álnok helyre ne csapjanak* (445/69).

öböl fn

(11)

1. Tónak, tengernek a szárazföldre benyúló része. *Edgyik a' folyó vizekben hánnya lutskos Varsáját Másik a' Tenger öblében keresi a' prédáját* (413a/160). 2. Fában levő üreg, odú. *Hirtelen felröppene Egy Vadgalamb a' tölgyfának Üregéből félfelől; És e' miatt kondulának Podvás öblei belől* (397a/832). 3. Gyomor. *Igyál! ne, e' szőlő-gerezd' Levével öblödet fereszd* (166/6). 4. Barlang. *Itt e' Kő: ne gondolly semmi Szélveszekkel. Ennek Öblét*

semmi Villám meg nem hatya (143/33). **5.** Dagadt vitorla belső része, amerről a szél fújja. *Napkeletre duzzasszátok Vitorlátok' öbleit* (397a/254). **6.** Nyílt tér. *Pest palotáji között a' népek tengere zúgbug Hempelyeg, és muselin habokat tol az újpiatz' öblén* (400/71). *öble* (413a/645), *öblei* (237/75), *öblét* (96/7), *öblébe* (413a/1038), *öblén* (439/53).

öcs fn

(13)

1. Vkinék fiatalabb fivére. *Fényes János Ötsém, ki most is Posonyba Kalmárokodván, nem tudsz semmit Halálomba* (222/85). *Mert a' tág üregbe fővel Édes Ötse bé bukkott* (317/186)). **2.** Öcsém: (fiatalabb férfi megszólításaként). *Vigadj ötsém! ma-holnap Zsákjába dughat a' pap* (166/7). *ötsém* (92/106), *Ötsém* (438/23), *Ötse* (92/160, 337/360), *ötsét* (258/78, 82), *Ötsét* (317/188), *Ötseit* (92/90), *Ötseinek* (92/178), *ötséikkel* (413a/287).

Ö: uramöcsém.

öelőtte hsz

(1)

Az említett személynél hamarabb. *Ő előtte semmi Paraszt nem szokott még szántani* (413a/141).

őérettük hsz

(2)

Az említettek érdekében. *Úgy is az útam' is ő érettek tettem* (330/473). *ő érettek* (267*/19/14).

őérte hsz

(4)

Az említett személy miatt. *Ő érte megvetem mind azt, A' mi tőle külön szakaszt* (423/39). *ő érte* (217/92), *ő érte* (259/492, 546).

őexcellenciája fn

(6)

Ökegyelmessége. *Gr. Szétsényi Ferencz Ő Excellenciájához* (417/cím). *Ő Exc.ja'* (439/cím), *Ő Excell* (418*/176/5), *ő Exc.ja* (330*/188/3, 3), *ő Exc.jának* (330*/155/3).

őfelsége fn

(6)

Zeusz címe. *Itt ki káromkodja magát Jó formán ő Felsége* (231/92). *ő Felsége* (231/158, 243, 448), *Ő Felségét* (231/304), *ő Felségének* (231/139).

őgyeleg i

(1)

(Tehén) legelészve járkal. *A' komor bika'*

nyomában Sok szép fejér tehenek A' Major' bokros lábában Kedvekre őgyelgenek (397a/156).

őgyelgő Ik: széjjel~.

ők nm

(132)

1. A korábban említett személyek. *Ezért olly gyönyörűk a' Somogy' Dámáji, Mert ~ a' Gráziák' igaz Copiáji* (330/2038). *Rajta óh Vitézek! Rajta! menjünk hartzra, Várnak ellenségeink, Verje ~et artzra A' mi fegyverünk* (259/554). **2.** Az említett istenek. *Egy estve a' vidám mű látó Istenek Vatsorára az ő házához mentenek Mikor már keresztet tettek sok kantsóra Műhejébe mentek ~ konkoktzióra* (26/6). **3.** Az ismert, említett állatok. *A' kiket hadi foglyokká Teszünk ezen tsatába, Légyenek újj polgárokká Ők [az egerek] a' Republicába* (114/479). **4.** Az említett dolgok, természeti jelenségek. *Alusznak még magok a' híves szellők is, El tikkadtak a' nap' hevétől tán ~ is* (196/24). *Mellyre félénk tisztelettel Minden berkek rengenek, 'S néked mondott dítésérettel Ők is visszazengenek* (397a/892).

őkegyelme fn

(2)

1. A megnevezett személy megtisztelő megjelölése. *Mihelyt a' trónusba az ő kegyelme lép, Arany időre jut a' szegény Magyar nép* (259/181). **2.** Az e szóval megjelölt személy. *Mert ő Kegyelme a' Lelkit keresvén, le vetkezte a' Testieket, és tsak titkon szokott fel öltözni* (238*/144/9).

őkelme fn

(5)

Az e szóval megjelölt személy, ő. *Nem kellett hosszason hívni ám őkemét* (330/599). *Azért, hogy boszorkányságokat, Mint ő Kemek, nem tudok ... Tiszteletes Uram Ötse Sem teszi ki a' szűröm* (92/156). *ő kemeknek* (330/1681), *őkemekre* (322/18), *ő kemével* (114/928).

öklel Ik: meg~.

öklöz i

(1)

Döngöl. *Barlangjában, mellyet kondor Bajbontsokból ~ött, Ül a' ketskés, a' komondor' a' virágszálak között* (397a/650).

ökör fn

(17)

1. Herélt szarvasmarha. *Már ma ökrök szán-*

tanak, Hol Trója, a' Világ' csudája, állott (288/45). Ezer ökre járkál a' kövér rétekenn (60/8). **2.** Buta személy. Meg van az is Hazánkba' már, Hogy pénzért az ~ 's számár Azzá leve, a' mi nem (114/796). **3.** ⟨Jelzői használatban:⟩ olyan ⟨személy⟩, aki ökor módján viselkedik, jár el. Eggy ~ Tszimadja mondttá el, el menék ~ szován (161/37).

~ (12/32, 61/30, 254/52), Ökrök (416/21), Ökröm (413/59), Ökreinké (330*/200/3) ökröket (413a/899), ökrét (11/8), ökreinek (413a/1073), ~ből (92/132), ~re (111/19), ökrével (60/9).

Ö: vad~.

ökorakol fn

(1)

Ökrök körülkerített helye. Fel prédálván az ökor aklokat (77/159).

ökörlöttük hsz

(2)

A szóban forgó személyek körül. Ha jelenlétben nem elég vagyok az ő mulattatásokra: kirepül lelkem testemnek gyarló kalitkájából, 's mint a' magános fülemüle, látatlanul zeng ő körülöttök (368*/24/14).

ökörlöte hsz

(1)

A szóban forgó madár körül. Ott kesereg ő körülte Holtt párja' árnyéka már (397a/809).

ökrendő in

(1)

Öklendező. Azólta, könnyekkel töltvén italom, és ételem, Émelygős olaj-salakját ~ korttyal nyelem (162/88).

öl¹ i

(13)

1. ⟨Személyt⟩ életétől megfoszt. Mert ellenséged ellened kizúdult, 'S dühösködő sereggel Rohan határidra, Pusztít, ~, éget (259/54). **2.** Pusztító hatása van, ront. És ki szelíd virtust bánt, maga hírít ~i (315/26). 'S titkon ~ a' szegénység (205/8). **3.** Gyötör, kínoz. Szeme biztatott, öldöklött: Ölt, 's gyógyított más felől (443/42). Mit érzek! Minden trillára Szívem ~öd 's éltetted (375/12).

~ (114/869, 139/64, 267/104, 313/116, 465/12), Öl (9/26), ölt (400/20); Ölte (257/34).

Ik: el ~, ki~, meg~.

öl² fn

(60)

1. Az ülő ember combjától és hasától határolt homorulat. Vigann tenném fel Lantomat Szekerembe, Ha Rozit is ültethetném az ~embe

(184/24, 423/24). Megszántam, és ~be Ringattam a' kis alvót (373/57). **2.** Vminek a belseje, mélye. Mikor merité Lovait a' Tenger kék Ölébe: Merítette Szívem a' Búk hánykodó tengerébe (162/95). **3.** A behajlítva fölelmelt két kar és a mell alkotta öblös hajlat. Úgy vagyon! Bár tegnap ~be' volt a' legény: Láb alatt sem fér el ma, ha szegény (206/15). **4.** Jónak, kellemesnek tartott (elképzel) hely. Éljük, barátim, e' szép Kies világ' ~ébe' (43/22). Az éjjel hajnal felé Édes ~ébe az álom gyengén merített belé (314/6). **5.** Vkinek a társasága. Irtózva lépek e' halál műhelyébe: De erősb ösztön hajt Barátom' ~ébe (457/4). **6.** Kellemes állapot, körülmény. Arany időre jut a' szegény Magyar nép, És az apolगतó békeség' ~ében Örülnek a' Múzsák a' Magyar Tempében (259/183). Zsanét ez, kinek szemében Ragyogva olvashatod, Hogy a' boldogság' ~ében Arany időd' várhatod (368a/107). **7.** Isten ~éből: Isten jóakaratából. Ez az a' szent Követ az Ég' 's e' föld között Melly hozzánk az Isten' ~éből költözött (225/66).

~ének (432/68), ~be (219/9), ~embe (185/76, 208/22, 231/393, 268/133), Ölembe (185/8), ~edbe (249/49, 295/37, 305/81, 428/51), ~edbe' (305/4), ~ébe (185/202, 212/104, 231/353, 417, 288/4, 299/133, 301/20, 324/30, 330/1342, 373/116, 413a/600, 865, 1039, 414/4, 424/64), Ölébe (170/2, 373/28), ~ébe' (312/15), ~emben (350/18), ~edben (436/7), ~ében (231/107, 259/402, 302/16, 306/57, 330/1906, 348/3, 369/11, 397a/925, 452/17, 454/633), Ölében (110/40). ~ébenn (201/81), ~emből (285/38), ~éből (253/47, 258/28, 34, 89), ~edre (289/7), ~ére (321/17), ~étől (357/9).

öl³ fn

(1)

Hosszmérték, kb. 1,9 m. A' Balena, legnagyobb neme a' Czethalaknak, sőt legnagyobb állat a' mi földünk kerektségén; mert 10–15 ~ van a' hosszúsága (330*/200/2).

ölbeli mn

(1)

Ölben elférő (állat). De a' Mopszok, vagy a' Dámáknak ~ kis Kutyáik, mégis a' Grátziák' szolgálatjában vagynak (330*/188/14).

öldöklenni in

(1)

Halomra ölni. Isteni Ditső virtus? Annyi embert ~ (192/46).

öldöklés fn (1)
Tömeges gyilkolás. *Kardján ül a' halál, ré-
mülés mégyen előtte 'S ~ kíséri nyomát* (253/
45).

öldöklő mn (5)
1. Gyilkoló, vérszomjas. *Pattantya Bellona
rettentő ostorát, Kétrésről nyakajja ~ táborát*
(192/6, 260/4). *Ő az az ~ angyal, melly meg
raka Minden házat hólttal eggy szörnyű éjt-
szaka* (215/75). 2. Leiki fájdalmat okozó. *Jaj
szabadítsatok, Öldöklő bánatok!* (101/10)
~ (379/140).

öldöklő i (4)
1. Halomra öl. *Hedrahellyel újjat húzni bátor-
kodik a' Csököl, Mellynek paraszt indulatja
hamar embert ~?* (326/24) 2. Leiki fájdalmat
okoz vkinek. *Ti szent Idáliának Katzér szemű
Leányi! Ti minket istenítő Nyilakkal ~tök*
(353/4).
~tök (104/4), öldöklött (443/41).

ölel i (19)
1. Szerelmesen hosszabban átkarol. *Igy eme-
lem vígan fel karomat Így ~em kedves Dafni-
soma* (173/16). 2. Karjával átfogva tart. *Átko-
zott az ember a' Viperák fajja! Ki bár tegnap
~t testvéri karokkal Ma meg öl tégedet a' több
gyilkosokkal* (453/233). 3. Megfog. *Idvez légy,
óh Plútó! Fogadj el; 's nyugtató Szent kezéd'
~em* (223/26).
~nek (258/81); ~em (398/3), ~ed (55/11, 191/
11), ~i (209/19), ~lek (181/21, 183/13, 272/
20, 285/41, 433/38, 73, 454/852, 890), ~tem
(154/30), ~te (244/48). — ~jelek (217/93).
Ik: át~, meg~.

ölelés fn (1)
Átkarolás. *Leg gyakrabban győznek lágy ortza
fogással, Öleléssel 's gyenge kézsorongatás-
sal* (238/36).
Ik: meg~.

ölelgetés fn (1)
Többszöri szerelmes átölelés. *Míg nem tsak az
édes Ölelgetéseket ... Sőt a' tsókokatis ...
Megvonja már tőlem* (176/69).

ölelhet i (3)
Szerelmesen átkarolhat. *Reményli hogy szűz
Mátkáját Még egyszer ~i* (397a220).

~ (208/104); ~nélek (297/9).

Ik: meg~.

ölelkezik i (1)
〈Két v. több személy〉 egymást átöleli. *A' mi
hiú, szapora és rendetlen tántzunk, mellyben
asszonyszemélyek is ugrándoznak, ölelkeznek,
keringenek* (330*/156/4).

ölelni in (3)
1. Átkarolni. *Karjaim, tégedet ~ készülnek*
(212/120). 2. Kedvezni. *A' szerentse ... Bár
nyájas karokkal kívánjon ~, ... Ne hidj néki*
(191/3, 55/3).

ölelő mn (5)
1. Szerelmesen átkaroló. *Fel költ mejjét ki ta-
karja, Meg öldozza ruháit, Míg gyengén ~
karja Szorittya Tagotskát* (231/357). 2. Kel-
lemes. *Hol vagy most Pégage! A' melly mint
az árnyék ~ Képzeldés érthetetlen hangokon
adja elő* (358/1).
~ (134/107, 379/126, 447/107).

ölelve Ik: körül~.

ölelvén in (2)
Szerelmezem átkarolva. *Éppen akkor vált el
tőlem Vigan álmodott felőlem, Kedvére pihent
ágyában Engem ~ álmában* (429/8, 112/8).

Ik: meg~.

öles mn (1)
Vastag. *Már tzedrusa szép testednek Öles tör-
zsök, nem sugár; Egypár Narantsa mellyednek
Sárgadinnye-forma már* (392/46).

ölés fn (1)
Módot ~re talál: szerét ejti, hogy a Basiliscust
megölje. *Nem fél mérgétől, Basiliscus erőss
erejétől, Nem fél, nem hátrál, módot ölésre ta-
lál* (44/8).

Ik: meg~.

ölet Ik: meg~.

ölni in (2)
Pusztítani. *Mert mikor ki küldi ama nagy baj-
nokot, A Pestist, melly ~ egyenként nem szo-
kott* (215/72).
ölni (330/1999).

ölő in (1)
Pusztító. *A' mely néki gyakrann már gyermek
korába Lassan ~ mérget ad be méz formába*

(453/122).

Ö: ember~, király~.

ölszámra hsz

(1)

Ölszámra nyúlt: több méternyi. Sem a' kígyó nem tsavarog temérdek karikával Se nem débollya a' földet ~ nyúlt farkával (413a/677).

ölt¹ i

(1)

De hogy eggyik szómat másikba ne öltsem: ne keverjem össze a mondanivalómat (330/1665).

ölt² Ik: meg~.

öltönyöcske fn

(1)

(Halott) temetési ruhája. Szerelmes gyermeked lesz gyászos árvává. Rakás Aranyaid tőled el maradnak, Csak egy öltönyöcskét 's egy oszlopot adnak, Egy deszkából tsinált szomorú hajlékot (209/74).

öltözet fn

(7)

1. Az egyidejűleg viselt ruhadarabok. *Illy módi öltözetébe Toppan Európánál — 'S fel vészi gyengén ölebe At fogván derekánál (231/351).* **2.** Külső forma. *Adjál ~et mindennemű vadnak Melynek az Ég, a' Föld, a' Tenger helyt adnak (453/29).* **3.** (Virág) lakodalmi ~ben: teljes pompájában. *Én hozom az ifjú rózsát bíbor színbe, És a' lilomot tiszta muselinbe; Hogy így lakodalmi öltözetben szépen Fogadják el Zefír' tsókját mátkaképen (330/1927).* *öltözet (453/41), ~be (209/94), öltözetben (111/83, 330/291).*

öltözik i

(17)

1. Vmilyen ruhát vesz fel. *Öltözöm csak negligésbe, Két orcám halványodik (271/19). Am maradj itt, gyáva, 's öltözzél szoknyába (268/93).* **2.** Fegyverbe ~: felfegyverkezik. *Azért kérem a' rendeket Fegyverbe öltözzenek, Készítsék regementjeket (114/337).* **3.** Ösei lelkébe ~: ösei szellemének megfelelően cselekszik. *Hazámfijai is, a' kardos Magyarok, ... Éretted őseik' lelkébe öltöznek, 'S a' halál pázsitján bátran megütkeznek (337/155).* **4.** Vmi vhogyan megjelenik. *E pásitot melly zöld köntösét öltözi Egy fojó víz nyájas habjával öntözi (72/7).*

Öltözik (197/31), Öltözik (85/31), öltözött (454/770), öltözött (330/581, 1184, 1715); öltözi (74/18). — öltözzön (231/153, 233/46),

Öltözzön (92/251), Öltözzetek (373/3), öltözzenek (114/463).

Ik: fel~.

öltözni Ik: fel~.

öltözött in

(11)

1. Vmilyen ruhát felvett (személy). *A Tágas utzákon sok veres sejembe Öltözött Törökök találkoznak szembe (190/12, 25/22).* **2.** Vminek ~: vmihez illő ruhát vett fel. *Mikor a' tántznak öltözött Szépség' leányai között Lilla eljött sétálva (447/22).* **3.** Portestbe ~: a testben levő. *Így szóll hát e' gyenge portestbe ~ Szép Lélek magához véghörgési között (454/741).* **4.** Vmi vmilyen formát vett fel. *Az ég boltozattya már másba öltözött Sok tsillagok sora az égre költözött (3/9).* **5.** Vérbe ~: véres. *Hogy a' Musák kik már a' vérbe öltözött Halálos fegyverek tsattogási között El halgattak vala, szóllani kezdenek (54/21).*

~ (220/9), öltözött (64/20, 134/22, 238*/143/2, 330/1849).

Ik: fel~.

öltöztet i

(5)

1. Vminek vmilyen formát, megjelenést ad. *Öltöztetd a' békát kerek pai's'ába (453/35).* *Ötet a' természet szépen öltöztette (77/54).* **2.** Örömben ~ vmit: üdítő külsőt ad vminek. *Halmainkat, Völgyeinket Örömben öltöztetted (390/10).* **3.** Díszít. *Öltöztetik a Francia, Német s Anglus könyveket (111/91).* *öltözteti (188/28).*

öltöztetik i

(1)

Vmibe ~: vmilyen formában megjelenik. Arany színbe öltöztettek — A meg értt búzák gazdag feje Múltattatták szíveinket (123/38).

öltöztetve in

(1)

Újonnan ~: átdolgozva. Ez az egész hasonlottság van véve a' Henriásból, de ujonnan ~ és meg-magyarosítva (267*/14/8).

öltözve in

(2)

(Ruhát) magára véve. Én pedig áldozó ruhákba öltözve, ... Felnyitom e' régi szentséges helyeket (306/11).

öltözve (231/112).

öltöztet in

(4)

1. (Ruhát) magára véve. *...ő Hertzegségét Bika*

Maskarába ~, ő kegyelmesen el ragadta (231*/123/5). **2.** Vhogyán megjelenve. Itt a' durva testet magokra ~, Egy állatból másba sokáig költözvén, Végig tapasztalják e' bú-baj' világát (454/469).
öltözvén (14/25, 201/25).

ölyv ~ ölyü fn (2)

A hollónál nagyobb ragadozó madár. Hát mikor egy asszonyt 's egy gyermeket annyi Kiválynak kívánnak dühösen rontani mint az ölyük (259/478).
ölyv (114/129).

őmiatta hsz (1)

A jelzett személy miatt. Én fel merem fogadni Néktek, hogy ő miatta Úgy jártok, a' miként jár Ki a' kegyetlen áspist Saját ölébe rejti (185/199).

ömleni lk: ki~.

ömlik i (3)

1. Áramlik. Számra már Lelkem kilebeg, hogy édes Ajkadonn által te beléd ezernyi Csókkal ömöljék (381/16). **2.** Élet ~ vkibe: felélénkül, jobb kedve lesz. Akkor, — óh, mert e' szavának Olly édességi valának, Hogy élet ömlött belénk (134/75, 447/75).

ön nm (3)

Saját. Szállj magadba, nézd-meg ~ természettedet (454/67).
~n (200/43, 454/801).

önagsága fn (9)

Vki rangjára utaló kiegészítő cím. Zsoltzán lakik üres napjaibann Mélt. Vajai Bárá Bay Miklós Ő Nagysága (368*/30/3). Bátor nagy familiájú Printz vala ő Nagysága (114/752).
ő Nga (330*/188/4, 6), Ő Nagyságok (432*/207/1), ő nagyságához (445/cím), Ő Nagyságához (428/cím), ő Nagyságára (418/cím), Ő Nagyságára (418*/175/3).

ónála hsz (2)

1. Hozzá hasonlítva. Te légy nemes város, te légy tanú ebben: Vihetni é dől-god ő nálla bőltsebben? (217/72) **2.** Ónála nélkül: nélküle. Am ígérd azt, óh Fátom! nékem, Hogy én majd ő nála nélkül Caesar leszek (379/98).

őnéki ~ őneki hsz (12)

1. A jelzett személynek szánva, az ő számára.

Egy része őnéki vesszőt 's holmit ada (341/47). Sokan, hogy őneki kárt tsinálhassanak A' köz-jó' színével több Méhest raktanak (341/53). **2.** A jelzett személy szempontjából. De a' többi tüzes miniszternék mellett Ő néki többnyire tsak hallgatni kellett (239/168). **3.** (A birtokos szerkezethez hasonló jelentésben, nyomósításként.) Pedig olly jó szíve van hoz-zánk őnéki (340/21).

őnéki (451/28), őneki (170/8), Őnéki (454/694), ő néki (255/28, 330/30, 134), ő neki (386/14), Ő néki (185/80).

önként hsz (14)

1. Saját akaratából. 'S a' Garabontzás Deáknak ~ fog adni tejet (358/24). Ottan a' ketskék ~ rotskára sietnek (327/49). **2.** (Nem személyről szólva) önmagától, más körülmények hozzájárulása nélkül. Itt az ~ való gyepek, ott a gyümöltsfák nőnek (413a/64). Le szedi a' fák' és mezők' ~ nőtt gyümöltseit (413a/1058). **3.** Természetesen, magától. De rajta emberi kéz' nyoma nem látszott. Önként kínálkozott vad termékenysége (341/5).

~ (330/982, 413a/144, 151, 537), önként (454/659), Önként (92/76, 185/76, 215/58, 428/164).

önmaga nm (1)

Egyedül, elszigetelve. Ki a' virtust ~ban Betsülvén szemfényt nem vesz, 'S rejteke' szent árnyékában Jóság' illatját terjeszt (397a/425).

önnön nm (17)

Saját. Nemes Valóságot tsak azért teremtett Hogy a' bú, baj közziül semmiségre hítja, 'S ~ lehelletét mintegy vissza-szítja (454/94).
~ (231/201, 239/115, 266/57, 327/2, 385/36, 397a/442, 1016, 400/39, 454/54, 76, 492, 669, 681, 738, 1001), Önnön (454/350).

önnönmaga nm (7)

Önmaga. Ott látszik ama' kapu megett Egy ház, melyet náddal önnön maga szegett (189/6). Örök ditsőséget szerzett a' Hazának, Méltó tiszteletet nyert önnön magának (306/294).

önnön maga (454/376), önnön magának (397a/431), önnön magában (368/76), önnön magáért (330/952), Önnön magával (417/30).

önt i

(21)

1. Folyadékot edényt megdöntve megszakítás nélkül folyni hagy. *Végtére Egy üveg tím-olajt ~ a' szenetskére* (330/868). 2. ⟨Folyó⟩ öntöz. *'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi vásson, Ha Pádus ~i a' Matinus' bértzeit* (327/28). 3. Könnyecseppel ~: könnyel áztat, öntöz. *Így mikor költsönös lángokhoz értenek, 'S Eggymásra szapora tsókokat hintenek, Melylyeket, ... Hány bágyadt nyögések 's Könnytsepppek ~enek* (238/52). 4. Megolvasztott anyagot megszilárdulni hagy. *Bár itt azt a' czúkort ~itek kristályba Melly keserves ízt hágy a' Népbe 's Királyba* (457/7). 5. Lelki tartalmat vmilyen formában kifejez. *A' mi Bálintunknak minden jót kívánjunk. Öntsünk ezer áldást zengő tisztelettel* (266/15). *Igy lelkedbe ontom lelkemet, Életedbe ~öm életemet* (173/18). 6. *Vmit ~ vkibe*: vmilyen lelki tulajdonságot kelt vkiben. *'S gyáva félelmet ~ a' gyengék' szívébe* (313/62). *Elveszel így ordít, 's rémulést ~ belém* (454/44). 7. *Lelket ~ vkibe*: felbátorít, megerősít vkit. *Voltak is hatalmas Vezérink akkorba, Kik lelket ~öttek a' magyar táborba* (267/182). *Ki biztatja Musám édes mosolygással? Ki ~ lelket belém egy fél pillantással?* (184/28, 423/28). 8. *Életet ~ vki kebelébe*: felfrissíti. *Lengjetelek oh nyájas Zefirkék, lengjetelek, Lankadt kebelembe életet ~setek!* (200/20, 4/20). 9. *Képzetet ~*: gondolatot ébreszt. *Mikor a' brekegő béka bé köszöntö A' hűs estvén, belém illy képzetet ~e* (90/2). ~ött (188/56); ~é (428/79). — ~s (337/268), ~setek (330/986, 428/176); ~sed (81/20, 203/20).

Ik: el~, ki~, le~, meg~.

önthet Ik: be~, ki~.

öntő Ö: chria~.

öntöz i

(9)

1. ⟨Folyó⟩ eláraszt. *A' Duna ... Sok gályákat emel hátára, sok réteket ~* (259/603). 2. ⟨Könnyet⟩ hullat. *A' ki ma az öröm könnyeit ~i Hólnap gyász ruháját jajgatva öltözi* (74/17). *Tsákóját könyvel ~tem, Gyász pántlikám' rá kötöttem* (429/17, 112/17). 3. ⟨Csókot⟩ osztogat. *Vénus az, a' ki míg vitézeit igézi Égő szemeivel halálra igézi A' ki míg csókjai har-*

matját ~i A' vitézt rab lántzal titkonn meg kötözi (71/21).

~ött (341/10); ~i (3/11, 72/8, 432/41).

öntözget i

(1)

Gondoz, táplál. *Ámor mulattába Egy sisak aljába Nefeletset ültetett, Kit saját kezével Az élet ízével Nyájasan ~ett* (98/6).

öntöztvén in

(1)

⟨Könnyel⟩ gondozva. *Hullatni fog a' Magyarság öröm-könyvek' záporát, Azzal ~ egy igaz Magyar hazafi' porát* (124/16).

öntve in

(1)

⟨Irodalmi mű⟩ alkotva. *Distichonban van a' munka ~* (267*/12/7).

öntvén Ik: bele~.

ör fn

(4)

1. *Ört áll: örködik. M'ért állsz ~t, mint ama' Sárkán A' szép arany almák' árkan?* (443/117). 2. *Ört álló: vigyázó, örködő. Ezt kötötte össze, 's a' mindég mellette Örtálló Zichynek kezébe engedte* (188/74).

Örje (410/34), ~t (454/973).

őrá ~ őreá hsz

(3)

A szóban forgó személyre. *Mert ámbár a' pazér természet' bő keze Minden kellemeket ő reá hímeze* (421/30).

ő rá (150/23, 397a/490).

őrajtuk hsz

(1)

A szóban forgó személyeken. *Szüntelen a' Kis Asszonykának ő rajtok való győzedelmeit pengetik szájakonn* (238*/143/5).

őrálló fn

(1)

Ör, felügyelő. *A' nagy Terézia mindkettőt meg ójja, Igazság 's kegyelem lévén ~ja* (259/190).

ördög fn

(8)

1. Bűnre csábító gonosz szellem. *Míg az ~ büszke Lelkét 's tetteit ábrázollya, Minden betűt fekete festékekkel mázolja* (216/17). 2. *Az ~ se(m)*: senki se(m). *Ha szólni meg' nem kívánunk, Az ~ sem jár utánnunk* (309/72). 3. *Az ~ tudja*: senki sem tudja. *Beszéllnek magok közt, az ~ tudja, mit* (330/213). 4. Rosszra ösztönző erő. *Könyvhöz, Dáma, 's Gavallér! Elég volt a' sok Ördögnek, Kik belőletek köhögnek* (133/19). 5. ⟨Bosszús kívánságban, felszólításban.⟩ *Ördög vigye Palotádat, Vízbe*

zárt *Venetziadat* (114/228). Minden gondot kergessetek Ördögbe pokolba (154/4). ~ (231/162, 314/39).

ördögi mn

(1)

Félelmetes. Ördögi ábrázattya mutat vad tigrisi képet (36/2).

ördög-pokol mn

(1)

Ki tudja még milyen. Keblekben kurázs van, fegyver a' kezekben, Harnádel, Strikknádel, ördög-pokol-nádel (330/1235).

ördögsekér fn

(1)

Szúrós gyomnövény. Ez is a' többtől kitsit különbözőt Nővén bogáts kóró 's ördög sekér között (12/30).

őreb fn

(1)

Cerberus, az alvilágot őrző háromfejű eb. Hogy Orpheus, — kit a halál' fíjának Az Őrből felfalttnak gondolának (399/2).

őreg mn/fn

(46)

I. mn 1. Élete kései szakaszában levő. Illy nógatására egy ~ Magyarnak Felültni tsak holmi gyávák nem akarnak (267/219). 'S élet korára nézve Idős öreg (185/110). **2.** Öreg személyhez tartozó. Eb, a' ki kenteket, Néném! Megköveti; Diktom! 's az ~ fart visszatzeplheti (330/1772). Mért adja el szerelmit Táis Péntzen ifjúságába? Azért, hogy majd vehessen ő is Péntzen ~ korába' (95/4). **3.** Régóta meglevő, tartó. A' Habok közzül feljön az ~ Duna (259*/205/2). Mellyeket őszítnek a' havak és derek, Az ~ tél' fején villogó puderek (197/6). ~ (69/11, 85/40, 215/94, 249/74, 268/23, 109, 330/215, 243, 688, 710, 932, 1158, 1994, 330*/202/4, 372/9, 413a/651, 1051, 432/78, 432*/203/1), Öreg (78/36).

II. fn 1. Öreg ember. Igaz, Tisztes Öreg száz szózatja Melly érző szívemet annyira meg hatja (68/1). 'S halljátok mint buzdit egy jó Öreg' szája (267/164). **2.** Öregem: <megszólítás-ként>. Öregem! Barátom! jer te is velem, Elveszett kintsemet te benned fel lelem (202/ 137). ~ (68/19, 106/9, 202/81, 89, 239/99, 330/726), Öreg (92/8, 24, 232/9), ~ek (213/63, 68, 215/49), Öregek (248/27), Öreget (224/3), ~eket (413a/657), ~eknek (258/40, 330*/164/1).

őregbítő mn

(1)

Őregbítő cső: nagyító. Egy nagy ~ tsövet adván nékie, így szóll: Látod e melly kitsiny itt a' föld (348/24).

őregbül i

(1)

Fokozódik. Interim jobbann őregbül Tör, ront, mindent a' veszély (317/190).

őregember fn

(1)

Idős férfi. Az Öreg ember (68/cím).

őregúr fn

(3)

Idős úriember. Tiszteletre méltó Öreg Úr! (238*/143/12)

őreg Úr (238*/144/7), Öreg Úr (238*/147/6).

öriz i

(13)

1. Vkit, vmit szemmel tart, nehogy vmi baja essék. Mit használ, ha aranyba vontt Fényes fegyverek ~ik Sírhalmod'? (403/36) **2.** Vmi öv vmit. A' néma Hallgatás örzi e' barlangot, És nem ereszt belé semmiféle hangot (237/51). **3.** Hosszabb időn át megtart. Ki durva, vagy szelíd, ki társas, vagy rideg: Még is mindeniknek szívéen van egy petsét, Melly jegyzi és örzi az emberség' betsét (454/344). **4.** <Tárgy, alkotás vkinek, vminek emlékét> fenntartja. E' veres márványba bévéssett írások, ... Örízik a' Magyar vitézek' tetteit (306/54).

~ (313/46); őrzöd (413a/505), örzi (7/13), Örzi (1/24), Örzi (137/7), Örízitek (259/434), Örözötte (337/163, 436/26), fogja ~ni (337/163).

Ik: meg~.

örizkedik i

(3)

1. Vigyáz, hogy vmit ne tegyen. 'S tsak ott őrizkedett világos vétségtől, Ahol rettegetett földi fenyítéktől (454/541). **2.** Távoltartja magát vmitől. Ettől a' bakkantsos ruhába öltözött pajzán Múzsától úgy őrizkedjen (238*/143/3). Őrizkedjen (238*/143/5).

öriző mn

(1)

Megóvó. A' hatalmas Isten minden veszedelem Ellen légyen néked ~ védelem (210/100).

örmény fn

(1)

Örmény nép. De Akhilles a' Törököt, A' Rátzot, Örményt, Görögöt Kí ágyúza Trójából (113/27).

örni Ik: meg~.

öröla hsz (1)
A szóban forgó személyről. *Igy tűnődik: 's most is neheztel reátok Hogy ő rolla ingyen verset írhatatok* (6/30).

öröluk hsz (2)
A szóban forgó elhunytakról. *Méllyen alusznak ők; 's mi, a' kik eszmélünk, Ő rólok álmodkat látunk és beszélünk* (454/606).
Ő röllok (201/48).

örök mn/fn (98)
I. mn 1. Olyan, aminek időben nincs kezdete és vége. *Állott A' Természet ~ Építményje Élt az emberiség legszentebb Törvényje* (190/53). *Halljátok meg ~ bértzek, ekhózzatok erdők* (259/599). *Áldjon meg az Isten minden boldogsággal, Végre ditsőítsen ~ Menny-Országgal* (222/92). **2.** Örök Mindenható: Isten. *Imádja mély tisztelettel az ~ Mindenhatót* (111/15). **3.** Az idő végtelenségéig tartó. *Én Vénusz a' nagy égből, — Hol mint ~ királyné 'S fő istenasszony ülök, ... Az én szökött fiúmat Ámort keresni jöttem* (185/2). *Ha mind bortól lutskos főtlől származtatok, Ti ~ hírt szerzett nemes gondolatok!* (219/46). **4.** Megszakítás nélkül, folytonosan tartó, állandó. *Óh halál! a' szelíd álomnak Testvére, Mikor vettz ~ zárt szemem fedelére?* (201/34). **5.** Vkinek az élete végéig tartó. *Dorottya az egyik, egy öreg Kis-Asszon', Ki méltó, hogy reá ~ pártá asszon* (330/216). *Mikor mézes beszédére Örök hűséget igére, 's Illy biztató hangon szolt: Szere-tek! téged' kedvellek* (134/68). **6.** Örök életet szerez vkinek: hírét, nevét megőrzi az utókor-nak. *Igaz, hogy nagy betse lehet egy Babér-nak, Melly ~ életet szerzett volt Homér-nak* (245/30). **7.** Igen gyakori. *Űl pénzes ládáján sovány ábrázattal Tisztelvén Mammonát ~ ál-dozattal* (6/6, 189/12). **8.** Vki, vmi emlékét fenntartó. *Állítnék Dugonitsnak is itt ~ oszlo-pot újra* (335/1). *Ennek ~ Márvány oszlopot irat a'* (192/56).

~ (111/68, 188/36, 190/85, 201/41, 77, 225/24, 237/66, 258/16, 57, 107, 259/124, 142, 502, 266/39, 268/24, 108, 108, 287/39, 297/42, 47, 299/128, 134, 305/86, 306/141, 283, 307/11, 312/5, 313/140, 317/42, 330/399, 927, 1170, 335/3, 4, 337/9, 82, 338/25, 30, 51, 391/

1, 397a/400, 765, 400/89, 405/19, 413a/72, 258, 472, 672, 415/35, 426/48, 428/113, 432/10, 443/123, 187, 445/56, 447/137, 453/76, 125, 454/25, 117, 566, 594, 629, 697), *Örök* (134/143, 188/54, 58, 214/54, 247/15, 255/8, 297/58, 299/78, 306/293, 337/296, 397a/1138, 400/24, 426/32, 64, 443/244, 447/68, 454/30).

II. fn 1. Örökség. *Árpád Örökjébe Csuf bitang dusskáll A' Solymok fészkébe Gyáva banka száll* (246/33). **2.** Örökké tartó hírnév. *Látsz itt sok ~öt ígérő oszlopot, Mellynek már a' darab köve is elkopott* (237/35). *Örökre* (246/11).

örökké hsz (14)
1. Az idők végtelenségéig. *Hiszen ha az élet ~ tartana, Az emberi Nemzet, óh, melly meg romlana* (213/61). **2.** Vki élete végéig. *Különbenn nem lehet idvezült Törökké Ámbár emberséges ember volt ~* (190/82). *Én mi voltam, az maradtam, 'S az maradok ~* (324/52). **3.** Megszakítás nélkül, folyamatosan. *Lillát kerestem ~* (428/81). *Rajta vitéz nemzet! Ám jó fejedelmed ~ Benned 's a' magyaros szívben tartotta reményjét* (253/62).
~ (77/1, 239/232, 253/73, 290/3, 340/36, 397/113, 438/5), *Örökké* (297/16, 453/78).

Ö: mind~.

örökkétig hsz (1)
Örökké, vki élete végéig. *Ah! ~ fog ez a' se-bess tűz Engem emészteni* (381/11).

örökkévalóság fn (2)
Másvilág. *Már az Örökké-Valóság végetlen pítvarába Álljatok a leg-szomorúbb Esztendő-k bús sorába* (162/99).
örökké-valóság (53/8).

öröklétel fn (5)
1. Örökké való létezés. *Egy örök lételről éb-renn álmodozik Okoskodik — lármáz — nyög — és imádkozik* (453/99). **2.** Az ~ országa: a másvilág. *Ez az örök létel képzelt országába Mikor vezetgeti Lelkedet utjába* (453/69).
örök létel (453/101), *örök létel'* (454/318), *örök lételnek* (454/49).

öröködni in (1)
Fennmaradni, tovább élni. *'S érezd hogy a' Menny' kedve is egy igaz Hérósi szívben meg-*

szaporodhatik, *Ha nemzetét 's emberbarátját Virtusibann ~ látja* (418/120).

örökös¹ mn

(23)

1. Véget nem érő, örökké tartó. *De ablakait a' halál erőszakja Örökös álomra tsendesen bé rakja* (77/274). **2.** Maradandó, végleges, végérvényes. *Ártatlan mulattság emelte magának Örökös sátorát kertébe Florának* (1/8). **3.** Vkinek egész életén megmaradó, haláláig tartó. *Kik kosarat adván magok kérőjöknek, Mint szokott, ~ pártába sültenek: Ezek a' Bolondok' házában éljenek!* (330/1541) — *Az a' ki egyedül az igaznak bére Légyen életednek ~ vezére* (74/6). **4.** Szünet nélkül tartó, folytonos. *Orzádnak ~ halaványodása, Alig tudnak egész bizonyossá tenni, Hogy ditséretedre ne tudj érző lenni* (454/828). *Örökké lett már ott az a' szeretet* (214/77).

~ (63/18, 128/2, 214/32, 100, 118, 219/77, 90, 235/cím, 237/57, 245/25, 330/976, 337/160, 389, 340/38, 428/56), *Örökös* (214/44), ~en (79/3).

örökös² mn/fn

(6)

I. mn 1. Aki öröklés útján lett vmi. *Az Egér Örökös Hertzegnek a' Béka Királlyal való Barátsága és Halála* (114*/33/cím). *A' frigyese az ő híveit gyilkolják, Örökös országit pusztítják, rabolják* (259/170).

~ (114/46, 200/87).

II. fn Vminek eredményeit, feladatait öröklő személy. *Szerentsétlen Lajos! Te szóltál a' Mennyen, Hogy árva Királyi Kisasszonyod menjen Fő ~ödhöz* (337/325).

~ (92/3).

örökre hsz

(34)

1. Örök időkre; az idők végtelenségéig. *Engedd meg hadd kívánhassak néked örök napokat, Mit mondok? Hiszen te bírod ~ már azokat* (405/20). **2.** Vki élete végéig. *Ha a' Kis-Asszony méltóztat Engem ily fölöstökre, Hív tisztelő 's háládatos Leszek hozzá ~* (169/172). *Én ~ lészek híved, Kedves Lélek!* (276/29). **3.** Végképpen, egyszer s mindenkorra. *A pénz kívánságát addig el nem unnya Míg ~ szemét maga bé nem hunnya ~* (5/14). *Imhol pohár-tokat ~ le tészem, Mert az éles elmét olly drágán nem vészem* (219/11).

~ (112/12, 163/50, 176/95, 181/7, 183/10, 185/168, 189, 186/50, 201/32, 215/128, 246/9, 257/203, 258/59, 259/367, 634, 279/14, 296/6, 15, 299/122, 315/10, 429/12, 454/596), *Örök-re* (43/20, 114/981, 165/6, 257/168, 297/60, 299/39, 302/6).

örökség fn

(4)

1. Örökölt vagy. *Itten kell hagyni a' drága ~et, Itten, ha férj vagy, a' kedves feleséget* (209/69). **2.** Olyan adottság, amelyet őseitől örökölt vki. *Mindég „vitézek Nemzet” volt nevünk: E' két ~ jegyzi ki még ma is — „Rettenthetetlen Szív 's Serénység” — Nagy ravagyó fíjait Lehelnek* (418/74). ~edbe (413a/888), ~edbenn (13/15).

öröközld fn

(1)

Zöld színét télen is megtartó lomb. *A' téli szélvész' mérgei közt örök Zölddel virítván, fája tövesbedik* (440/9).

öröl i

(1)

Porlaszt, pusztít. *Atzél fogak márvány ínyében pengenek, Minden elmúlándót rakásra örlenek* (237/64).

öröm fn

(230)

1. Kellemes érzés, derűs lelkiállapot. *Igy noha truttzára a' kegyetlen télnék Az emberek ~ 's nyájasság közt élnek* (66/22). *Nincs Lilla, nincs ~! Már nyugtom' éjjel sem találom* (302/21). **2.** Ennek arcunkon, szemünkön mutatkozó megnyilvánulása. *Az ~ ült ortájára, 'S onnan mosolyog le ez* (397a/459). *Víg ~ és tréfa ült minden homlokon* (330/335). *Öröm pezseg szememben, Boldog vagyok* (373/25). **3.** Az ~nek vmije: az örömet kifejező, azzal kapcsolatos vmi. *Meg lehet é, hogy ne légyen egy parányi szegelet, Melyet az áldott Természet rakni akképp akara: Hogy tsak ~ rózsáival virágozzék pitvara?* (162/44) — *Külömben nints Bétsbe a' Bánatnak nyoma, Ott lévén az Öröm' Fő-paraditsoma* (279/6). **4.** Az, akinek, aminek vkik örülnek. *De ha egy kevéssé hanyatlik életünk, Örömünk közül tsak egyet sem lelhetünk, 'S azok, a' melyekbe találtuk kedvünket, Már akkor el hadják meg unt életünket* (210/44). *'S most ah szegény fejem Hónapokis múlnak Mégis várta Örömem elő nem fordúlnak* (176/62). *Öröngve repked a' fák,*

'S életének ~ét Erdőn, mezőn kősziklákon Ki-
 áltozza szerteszét (397a/802). **5.** Életöröm, vi-
 dámság. Zeng az ~, zeng a' vivát (220/37). A'
 tüzet nagy ~ 's tántz közt gerjesztették (330/
 1627). **6.** Nagyfokú megelégedés. Híg nyúga-
 lom 's ~ lebeg feletted, Ah boldog Nép! az ég
 vígyáz melletted (259/48). Az ~ 's boldogság
 lakik a' hazában (259/188). Tellyes ~ömré ek-
 képpen felele (239/138). **7.** Örömmel: szíve-
 sen. Mert akkor Kabinettyába Egy lány sem
 ment ~mel (231/78). **8.** Az ~ kora: nyugalom.
 Hagyd el, Sándor, a' hartzokat, A' fegyverro-
 pogást kerüld, Most állt bé az ~ kora (403/25).
9. Vminek az ~ét megejti: vmit megünnepel.
 Délbe ejtsük meg ~ét kedves neved napjának,
 Dél utánra meg tegyük meg oldalbordád Évá-
 nak (342/23). **10.** Neve ~én: névnapján. Méltó
 tiszteletre hív ma Gábor Neve ~én magához
 vár tégedet (178/4).

~ (7/8, 18, 20, 8/16, 12/28, 14/11, 67/17, 74/
 15, 75/3, 77/17, 99/8, 100/7, 110/7, 162/22,
 26, 92, 201/11, 210/52, 212/116, 214/108,
 216/4, 91, 97, 220/29, 38, 225/11, 238/106,
 239/64, 151, 253/76, 259/250, 331, 278/1, 18,
 288/54, 310/43, 313/105, 330/281, 739, 976,
 1582, 336/59, 373/192, 397a/934, 954, 403/
 70, 413a/416, 424/48, 430/44, 452/67, 453/
 173, 251, 460/51, 55), Öröm (155/41, 290/2,
 305/5, 319/31, 379/23, 451/8), ~' (337/356,
 379/36, 397a/78, 405/32, 432/66, 454/888),
 Öröm' (134/77, 447/77), ~ök (1/4, 15, 91/8,
 110/28), ~ök' (93/7), Örömem (241/19), ~öd
 (217/6, 233/53), ~ed (162/120), Örömkünk (77/
 288), ~ötök (241/19), ~id (15/6, 204/6), ~id'
 (428/207), ~öt (14/16, 81/2, 197/48, 199/22,
 77, 201/16, 203/2, 330/1935, 2020, 396/12,
 432/61), ~et (148/58), Örömet (123/9), ~ét
 (178/6, 330/959, 1865, 418/8, 454/453), ~ün-
 ket (63/14, 233/29, 287/11), ~öket (124/7),
 ~nek (162/36, 177/9, 260/32, 306/250, 318/60,
 336/1, 454/746, 460/183), Örömnnek (161/6,
 255/23, 451/23), ~emnek (100/2), ~eknek
 (397a/1035), ~ednek (299/70), ~ének (178/12,
 204/36, 217/36, 330/1866), ~ünknek (123/24),
 Örömeimnek (427/30), Öröminnek (176/26),
 ~be (4/17, 164/19, 200/17), Örömbe (390/10),
 ~ébe (231/287, 477, 337/358), Örömébe (244/
 47), ~ben (330/448, 336/68, 379/33, 396/1),

~ében (330/1055, 1251), ~re (4/30, 77/105,
 178, 200/30, 208/99, 308/41, 330/55, 462,
 379/9, 397*/75/11, 432/35), Örömré (43/18),
 ~ére (330/30), Örömére (350/3), ~től (155/13,
 184/5, 216/101, 423/5), ~ért (214/57), ~mel
 (4/25, 35/3, 77/112, 136, 86/38, 104/15, 106/
 18, 134/102, 188/98, 198/40, 200/25, 208/86,
 214/98, 222/72, 235/24, 241/4, 247/29, 31,
 249/47, 251/3, 258/79, 259/40, 139, 287/20,
 314/52, 319/21, 326/55, 343/9, 353/15, 372/
 17, 382/24, 397a/580, 411/5, 413a/353, 417/
 27, 442/19, 447/102, 454/688, 454a*/257/7),
 Örömmel (99/22, 123/2, 174/23, 184/3, 199/
 68, 255/28, 297/22, 306/172, 307/64, 337/162,
 397a/1106, 1157, 423/3, 451/28).

Ö: viszont~.

örömcsök fn (1)

Örömmel adott csók. A' virág a' több virág-
 gal Közli öröm-tsókjait, 'S rá lehelli nyáj-
 sággal Balzsamos illatjait (397a/1026).

örömmérés fn (1)

Örömet okozó érzés. Oh égi öröm érzések!
 (297/69).

örömmest hsz (7)

1. Szívesen, örömmel. Kedves Kis-Asszony!
 Hídj el, Örömmest is el mennék Én dolgomra
 (169/82). **2.** Édes ~: nagy örömmel. Én lába-
 imra kapcsolom S édes ~ csókolom Mennyei
 békóidat (460/172).

~ (267*/19/2, 309/83, 452/48), Örömmest
 (268*/22/10), örömmestebb (35).

örömhözó mn (1)

Örömet okozó. Az ő danái vígak, Örömhözók,
 erősek, Szerelmeket lehellők, Mint a' bor, a'
 piros bor (373/38).

öröminneps fn (2)

Örvendős esemény ünnepelése. Ez ajánlás-
 dat nagyra is betsülöm, 'S öröminnepedet ma-
 gam is megülöm (306/178).

Öröm-innepteket (330/91).

örömisten fn (1)

Vidámságot okozó isten. Te kinek a' Tréfák 's
 az Öröm-istenek Hajad ezüstjére rózsákat hin-
 tenek Megbótsáss! (382/9)

örömképpen hsz (2)

Kellő vidámsággal. Egy illy' örömnappal ~

bánjunk 'S Antalkor Antalnak, minden jót kívánjunk (336/31).

öröm képpen (266/13).

örömkert fn

(1)

Kellemes, szép környék. *Te általad bús vidékünk Örömkertté tétete* (390/8).

örömkoncert fn

(1)

Vidám énekhang. *Kellemes szavok' hangzatja A' kék levegőben zeng: A' tsillagok' boltozatja Öröm-koncertjekre reng* (397a/588).

örömkönny fn

(8)

Örömtől, boldogságtól kicsorduló könny. *Vidulj Haza! s öröm könnyel fogadd vigan azokat A kik arra érdemessé ekképp tészik magokat* (111/87).

~ (433/36), *öröm könyv* (126/75), *örömkönyvek'* (124/15), *öröm könyvet* (72/18), *öröm könyveidet* (212/127), *öröm könnyeit* (74/17), *öröm-könnyel* (216/100).

örömkurjantás fn

(1)

Vidám kiáltás. *Ki szánon, ki lovon, ki tsak gyalogjába' Öröm-kurjantással siettek nyomába* (330/66).

örömlárma fn

(2)

Hangos, vidám hangzavar. *Megzendül egyszerre ~val az Ekhó Pest palotái között a' népnek tengere zúgbúg* (400/69). *öröm-lármával* (330/895).

örömmező fn

(1)

Kellemes vidék. *Itt danol ő [a fülemüle], 's az erdőnek Rémitő vadonjait Hangjával ~nek Mássává tsinálja itt* (397a/775).

örömnap fn

(4)

Örvendetes eseményt megünneplő nap. *Az után az egész tábor öröm napot tartott. Áldomást ittak* (267*/13/4).

~ja (306/cím), ~pal (336/31), *öröm nappal* (266/13).

örömnedv fn

(1)

Jókedvet hozó ital. *Ő a' mennynek pitvara körül A' Ditsőség' trónusában ül, Halhatatlanság' kelyhének ~ét issza* (299/109).

örömnóta fn

(4)

1. Vidám dal. *Mellyet látván Pallás, a' megkoszorúzott Grófnak Múzsáival ~t húzott* (188/80). 2. *Örömnótát károg:* hangosan ká-

rog. *A' madarak' nagyobb része el útaza, Tsak veréb, tsak varjú maradt ide haza. Az is a' városhoz közelebb szivárogo, 'S a' disznó torokba öröm nótát károg* (197/22, 85/22).

öröm nótát (83/28).

örömporta fn

(1)

Diadalkapu. *Pompáznám ~kkal 'S tündöklő tűzi-munkákkal Buda' 's Pest' piattzait* (415/10).

örömrózsa fn

(1)

Kellemes érzést okozó rózsza. *Meg lehet é, hogy ne légyen egy parányi szegelet, Melyet az áldott Természet rakni akképp akara: Hogy tsak öröm rózsáival virágozzék pitvara?* (162/44)

örömszerszám fn

(1)

Zeneszerszám, hangszer. *Majd a' túlsó part' lejtőjébe Honnan barátság' szózatit Hallok a' Plátának' berkébe, 'S Örömszerszámok' hangzatit* (455/24).

örömtus fn

(1)

Vidám tus, akkordismétlés. *A' Vendégek erre Éljent kiáltanak, A Muzsikák pedig öröm-tust rántanak* (330/364).

örömvers fn

(2)

Örömet kifejező költemény. *'S már letett Lantom' ... Felveszem, fel, víg lélekkel 'S énekkel 's ~ekkel Megpróbálom pengetni* (308/14). *Örömversek* (220/cím).

öröngő mn

(2)

Örjöngő. *Némellyik sír, ordít ~ lármával, Némellyik tsak piheg, nem bírván magával* (202/35, 56/35).

öröngve in

(2)

Örjöngve. *Most a' tenger' sík pusztáját Érzem, de nem láthatom, A' haboknak lágy szikláját Öröngve tapogatom* (443/84).

Öröngve (397a/801).

örül i

(52)

1. Örömet érez, öröme van. *Itt van a' víg szüret 's mustos kádja körül A szüretelőknék víg tábora örül* (87/24). *Retteg engem a' bú 's szomorúság kerül Még a' mély bánat is én körültem örül* (7/4). 2. Örül vminek, vmin: vmi örömet okoz neki. *Sok Frantz verselvén hárfa szavának örül* (42/2). *Hát ~ é rajta hogy*

nyomorult lettem, Hogy nyögök és sírok (453/7). Ki ellobbantt szövétnekét gerjeszti, Ki vesztémenn örül (320/12). **3.** Az élet örömeit élvezi. Még alig született a' bárány már örül Ugrándozva játszik édes Anyja körül (453/89).

~ (190/33), örül (1/5, 71/12, 83/25, 87/1, 35, 110/1, 199/1, 44, 216/73, 250/8, 397a/118.), Örül (25/11, 148/67, 192/37, 211/75, 214/67, 69, 259/39, 243, 244), ~ök (148/13), örültök (258/62), örülnek (199/55, 215/61, 225/87, 278/22, 330/1608), Örülnek (259/184), örült (313/10, 399/17), Örült (330/1865, 1866, 399/11, 12), Örültek (399/10, 13), fogtok örülni (259/642). — örülnék (302/34). — örülj (337/167, 368a/149, 405/38), örüljünk (287/5), örüljete (259/398), örüllyetek (225/115), ~lyenek (336/4).

örülhet i

(1) Örömet érezhet. Az alávaló büszke lélek Örülhet hogy illy sorsa jött (379/102).

örülni in

(3) Örömet érezni. Akkor érző szíved is, Ah, nem tud úgy örülni és szeretni (288/104). örülni (148/10, 432/60).

örült fn

(1) Elmebeteg. Téged áld az örültt, a' néma, a' siket, Te vigasztald meg, József, mindeniket! (259/225)

örülvén in

(1) Örömet érezve. A varjak, e' télnek madari a' tornak Örülvén, mi hozzánk a' városba fornak (66/18).

örv fn

(1) Nyakfodor. Hószín nyakán ~ van, mint a' gerlitzének, Gyengébb a' harminál bőre szép kezének (330/199).

örvend i

(33) **1.** Örül, örömet érez. Iszom ha szívem ~, Iszom ha bánat éri (354/23). Tiéd Gróf Szétsényi! örvend e' szózatón, Örvend ama' magyar Tenger a' Balaton: Örvend a' Drávának ligetes Országa (306/245–47). **2.** Örömmel ünnepel vmit. Örvendjük, hogy Bikkligetünk Megnyert, óh Szűz Diána! Örvendjük hogy tisztelhetünk Festetits Juliána! (307/117–9) ~ (142/11, 225/12, 258/92, 306/242, 337/359,

350/3, 4), ~ek (308/53, 454/832), Örvendek (231/391, 454/63), ~ünk (233/28, 307/113), ~enek (314/57, 336/15, 413a/429), ~ett (330/45). — Örvendj (81/21, 203/21, 306/24, 324/30), Örvendjél (178/1), Örvendjen (259/291), Örvendjünk (308/53), ~jenek (330/661), Örvendjenek (308/52, 336/84).

örvendeni in

(2) Örülni, örömet érezni. Illy napot rég' óhajtottunk, Most tehát hogy rá jutottunk, Méltó lesz ~ (308/51). ~ (330/463).

örvendés fn

(2) Öröm. Ki ád a' sok ~re, Ki ád a' vers éneklés-re Annyi erőt már nekem? (308/4) ~sel (225/103).

örvendetes mn

(1) Elégedett, vidám. A' tsendes Békeség lakik hazádban, Örvendetes hang zengedez hegyedben (259/45).

örvendez i

(4) Nagy örömet érez, és ezt ki is fejezi. Nézd mint tapsol a' Nemesség, Nézd a' nép mint ~ (400/66). ~ (306/249), Örvendez (124/1), ~tek (150/3).

örvendező mn/fn

(4) **I.** mn Vidám. Az ütközetek után solennis ~ pompát tsináltak vitéz elejink, a' melly mint egy triumphus gyanánt szolgált (267*/13/1). Ekhózzon hát nevekkal Örvendő Szállásunk (188/139).

II. fn Vidáman szórakozó emberek. Tántzra kell nógatni az ~ket (336/43). ~ket (330/668).

örvendezett i

(2) Örvendezettet vkit: hosszantartó örömet szerez vkinek. Már a' víg szüretnek örül minden ember, Mellyel ~ bennünket Szeptember (199/2, 87/2).

örvendezve in

(4) Vidáman. De a' ki másokkal ~ mulat Firúl fira szálljon benne az indulat (266/21, 336/37). Örvendezve (16/14, 205/14).

örvendezvén in

(1) Vidáman. Hogy a' több frekvencia elérkezvén Jelenjen meg ~ 167/16).

- örvendhet i** (4) 's okossággal tanulják Őrzeni érdemitek' jutalmát (418/56).
Örülhet. Örvehetsz é egykor, ~sz e' annak, Hogy halált menydörögj egy halhatatlannak? (454/101)
~sz (93/5), ~hetel (306/307).
- örvendő mn** (11) Vidám. Az, a' mi most ~vé, Vagy szomorúvá térszen, Nem a' te jószágod többé, Nem a' te Vétked lésszen (208/41). Itt a' Músák Laurust fonnak, Hélikon tetejébe ~ nótát vonnak (91/10). Tsupánn az ~ fársáng víg zászlója Lett az el tsüggedt szív jó vigasztalója (85/27, 197/27).
~ (87/29, 188/83, 199/49, 225/22, 330/25, 1579, 337/401).
- örvendve in** (3) 1. Örömmel. Úgy van! e' bölts Isten, ez élők' jó Attya Még a' barmoknak is szívét megnyugtattya, És bétöltvén minden állat' kívánságát Örvendve szemléli kedve-töltt világát (454/270). 2. Örvendve örvend: nagyon örül. Hogy azt el hozta az esztendő Tavaszsa, Örvendve örvendünk mind in tota massa (233/28).
~ (77/66).
- örvény fn** (19) 1. Áramló folyadéknak lefelé szívó hatása, gyors, forgó mozgása. Midőn a' tenger' ~je Egymásba megütközött, 'S kilátszik fenékfövényje A' hullám-bértzek között (397/877). 2. Az ilyen mozgásban levő árvíz. A vizek' királya, Pádus, sok erdőket kitepert Örvényével 's ólat, barmot minden mezőn elsepert (413a/489). 3. Légörvény. Már a' szél szagúld előtte, A' fák' levelin morog, Fut a' vetésen, 's közöttte Örvény módra kavarog (397a/1060). 4. Lángok ~e: tűzvész. Kívül az öszve dült Városok kéménnyei Lettek a' pusztító langoknak örvénnyei (195/20, 59/20).
~ (317/121), ~' (317/189), ~t (39/1), ~jét (202/62), ~nek (317/112), ~be (29/11, 317/109), ~ébe (71/24, 211/20), ~jébe (454/484), ~ibe (52/21), ~en (337/263), ~re (211/43), ~től (317/180).
- örzeni in** (1) Fenntartani. Azonn igyekszik Festetitsünk, hogy e' Kartáts-világban hív unokáitok Ésszel 's okossággal tanulják Őrzeni érdemitek' jutalmát (418/56).
- örzés Ik: meg~.**
- örző mn/fn** (8) 1. mn Oltalmazó. E' lesz már az a' fa, a' mellynek árnyéka A' nyomorúltaknak lesz örző hajléka (214/86).
~ (68/13, 219/4). 2. fn 1. Éjjeliőr. Azomba, Dóri, halld tsak! — Ütött az éj, az ~k' Szavára felrijadtam (371/34). 2. Pásztor. Magad, Pán, Juhok ~je, ... légy jelen velem (413a/17). 3. Vki, vmi emléket fenntartó személy. Légy hív ~je, hogy eből meg tessék a' Hogy ez élet tsak a' szerentse játéka (210/59).
~je (413/21), ~inek (413a/1089).
- örzőangyal fn** (2) Örangyal, oltalmazó. Ti hegyközi Nimfák, a' hordók' Driási! ... Hív Örzőangyal annak a' Nektárnak, Mellyet sok el-száradt torkok szomjan várnak (219/5).
Örzőangyalom (305/80).
- ös fn** (28) 1. Előd. Éljenek Ősök' portájin Soká az illy emberek (357/81). Kiki elővette legtzifrább köntösét, Hogy fitogtathassa magát, pénzét, Ősét (330/68). 2. Vmely nép régen élt nemzedékei együtt. Nemes, tiszta 's bátor még a' ti szívetek: Ah élnek ditsőült Őseink bennetek (259/96). Igen! E' magyar szók olvasása között Ősetek' nagy lelke belétek költözött (267/226).
Őseid' (259/82), Ősei' (188/38), Őseink (188/39, 159/523), Őseink' (237/119, 259/2, 30, 122), ~ink (248/49), ~eitek (259/604), Őseitek (259/614, 625), ~eik' (337/155), ~einket (337/396), Őseidnek (445/64), Ősinek (188/11), Őseiteknek (258/64), Őseihez (267/97), Őseitekhez (253/74), ~einktől (259/499), Őseinként (313/88), ~ökkel (330/260), Őseivel (330/132, 454/452).
- ösi mn** (18) 1. Ősöktől származó, tőlük fennmaradt v. örökölt (dolog). Légyetek e' mellett bokor ellen-ségei ellen, Kik tűzzel-vassal perzselik ~ javát (259/476). Kard illet engemet ~ nemes névvel (268/99). 2. Olyan (dolog), amely az ősök ide-

jéből származott ránk. *Rajta tehát, Magyarok! Buzdítson az ~ vitézség* (258/101). *Borongós felhőkkel gyászoló magyar Ég! Nem soká felderül ~ ditsőséged* (306/157). **3.** Kezdetől meglevő, eredeti. *De ditső Atyáink ... Megtartották nekünk tulajdon vérekkélt Ősi szabadságunk' minden törvényekkel* (259/112). **4.** Ősi magyar: szabad magyar. *Így lett sok ~ Magyar jobbággyá!* (268*/22/8) ~ (258/87, 259/460, 267/109, 143, 267*/12/12, 306/223, 330/587), Ősi (253/57, 258/57, 268/16, 330/570, 445/12).

ösvény fn

(11)

1. Keskeny, kitaposott, nem épített út gyalogosok számára. *Mennyi ~emben A' tövisk 's Haraszt!* (263/41) **2.** A hangya útvonala. *Gyakran bolyha rejtekéből ki hordja tojásait Keskeny ~én a' hangya* (413a/387). **3.** Vmi felé mutató határozott irány; út. *Ezek a' halálra vezető ~ek, Mellyeken járnak a' földi jövevények* (209/45). *Megvetvén hát ifjú szíve' puha kényjét, Mászkálja a' Virtus' és Érdem' ~jét* (188/22). ~ek (237/74), ~je (259/648), ~ébe (237/72), ~en (111/82, 126/16), ~ein (397a/108), ~ére (453/123).

Ö: tövis~.

ősz¹ fn

(21)

1. A nyár után következő évszak. *Meg terhelte az ~ a' fáknak ágait Vastagonn rá fűzvé gazdag áldásait* (87/15, 199/15). **2.** Erre az évszakra jellemző időjárás. *Bent didergek, kint meg fázom; Szomorú Ősz!* (389/79) **3.** A hanyatlás, az elmúlás, a reménytelenség időszaka. *Ősz ül setét ortzámba' és Sok búja' felle gével Özönny könnyzáporral és* (182/9). ~ (65/cím, 87/cím, 111/119, 199/cím, 32, 389/105, 392/20, 413a/860, 1080), Ősz (415/55), Ősze (378/2), ~ben (199/22), ősszel (85/18, 197/18, 330/236), Ősszel (65/1, 70/20).

ősz² mn/fn

(25)

I. mn 1. Fehér hajú. *Ha Az kötött nekik borostyán ágokat Emez ~ fejeokről le-tépte azokat* (78/8). **2.** Fehér. *Már az ~ hajakból font ezüst korona Homlokára ritka tiszteletet vona* (215/105). *Kikeletkor, midőn az ~ Hegyeokről meg-erednek A' hóvizek* (413a/51). **3.** Öreg. *Az ~*

Laudonra (78/cím). — ...majd unokáitok Fogják ~ korotokban Számosbitani ez innepet (432/107). **4.** Régi, ódon, ősi. *Nézd az ~ hagyomány által felfedezett Tudomány mely kinos kétségekre vezet* (453/79). *Az ~ Duna vígan duplázta harsait 'S megtanítja rájuk tomboló habjait* (400/93). **5.** Érett. *Nem tudjátok hogy az ért gabona szálnak Ősz kalászi földre függesztette álnak?* (68/10) **6.** Az ~ idő: az elmúlt hosszú időszak. *A' nap ködbe borúl, elfogy az Ótzeán, A szirtok' 's hegyek' fellegi bértzei Elmállott hamuvá válnak; az ~ idő Mindent fékje után ragad* (338/35).

~ (70/12, 106/3, 259/549, 259*/203/1, 330/723, 1080, 1195, 337/264, 294/7, 413a/539), Ősz (258/41, 389/61).

II. fn 1. Az ősz haj fehérsége. *'S még fiatal fejünk gondba 's ~be merül, És, hogy bátorságba tehessük magunkat, Im fel kell áldoznunk a' szabadságunkat* (454/206). **2.** Idős ember, aggastyán. *Majd sok ~ saját fiának Mondja, melly vitéz volt ő* (257/92).

~ (453/125), Őszeknek (259/621).

ősz³ mn

(3)

1. Ősszel előforduló. *Borong tolong a' kedvetlen Ősz³ felhő és szünetlen Bugyognak lotts tseppjei* (389/75). **2.** Ősszel érő. *Virit a' mező rakottan az ~ gerezdekkel* (413a/532). Ősz³ (413a/318).

őszinteség fn

(1)

Vkinek őszinte volta. *De engem ollyhoz vezérle A' nyugalmat szerző Ég, Kinek szavain fejeérle A' Magyar Őszinteség* (357/68).

őszít i

(2)

Fehérit. *Mormolnak szelei a' fagyos északnak, ... ~nek a' havak és derek* (197/5, 85/5).

összead i

(1)

Szövetkezik. *De im az ellenség magát összeveadta, 'S az én Felkentemet haddal megtámadta* (259/167).

összeadtázván in

(2)

Leszidva. *Meg állya a' széledőket, 'S jól összeveadtázván őket Vissza űzi mérgesen* (114/768). *összeveadtázván* (56/50).

összeaszik i

(1)

Aszottá válik. *Így a' szépség is, ha ki vénül,*

tsak hamar el vész, Mély rántzok szántván képedet — össze aszik (38/6).

összebágyaszt i (2)

Bágyadtta tesz, elerőtlenít. *Mindent össze bádgyaszt és puhít ostoba Levegő egével a' bé-fűtött szoba* (197/25, 85/25).

összébb *hsz* (1)

Az eddiginél közelebb. *Már a tüzellő Skorpió lábait ~ szedi, És az Égnek jó nagy részét számadra át engedi* (413a/41).

összebőg i (1)

Összebőg a marha: egyszerre bőg az egész gulya. *Hijába hangitsál a' duda, furulya, Összebőg a' marha, megszabad a' gulya* (330/1046).

összecementez i (1)

Összeköt. *A' feledékenység' setét barlangjában Szedett követ ezek rakják fel sorjában, Mellyet sok tsókók közt a' Hív emlékezet Háláló könnyekkel öszvetzementezett* (237/90).

összecsap i (7)

1. Egyémáshoz csap. *Öszvetsapják víg robajjal Mind a' ketten szárnyokat [a galambok], 'S folytatják tördeltt katzajjal A' kert felett útjokat* (397a/353). 2. Előkészít vmit. *Ki üté Zászlóját a' had véres attya, Az irtódzás szörnyű szelin lobogtattya, Öszve tsapja vértől páradzó fegyverét, Készíti kontzolni gyilkos vad emberét* (192/3). 3. *(Két ellenfél) egymásra ront. Így tsap itt a' tsata öszve a' tsatával, A' vitéz Magyar nép a' Frantz ármádával* (267/85). *Felzendült mind a' két népség 's öszvetsapott* (330/1302). 4. *Szelek ~nak: szélvihar keletkezik. Viaskodnak ezen a' szelek egy mással, Öszve tsapnak, vínak szörnyű tsikorgással* (211/32). 5. *Magukat ~ták: felzúdultak. 'S mivelhogy ezt a' Státusok Nékiek meg nem adták, Rajta a' sok Clerikusok Magokat öszve tsapták* (92/221). *öszve tsapnak* (114/644).

összecsapzott in (1)

Rendetlenül összeállt (haj). *A' szélnek eresztü öszvetsapzott haját* (330/675).

összecsaportozott in (1)

Összeállt. — *...holott mind az, a' mi nekünk illyennek látszik, egynéhány ezer apró plán-*

tákból öszvetsaportozott erdőtske (330*/200/22).

összecsúfol i (1)

Szégyenben hagy. *Karja könnyű, csókja édes — Ah, ne higgy! Bizony megejt, Máshoz áll el a' negédes, Öszvecsúfol 's elfelejt* (449/20).

összedül i (1)

Felkavar. *Így a' vitézek' hív unokáiban (Bár régi pompás fényjeket a' gonosz Sors öszvedülta is) kitetszik A' magos elme 's az Ősi Virtus* (445/11).

összedül i (1)

1. *(Építmény) úgy dül le, hogy részei egymásra omlanak. A' seneket látom, látom mint dültenek öszve Már sok erős várak* (253/6). 2. *(Hóhalom) összelapul. A' sík mezőségenn hó halmok épülnek Bár tavasszal vízzé válnak 's öszve dülnek* (66/8).

összedült in (4)

1. *Leomlott (építmény). Ah, ti felperzselt legezők' parázsa! Öszvedültt várak' 's faluk' omladéki!* (287/34). 2. *Leromlott (állapot). Kit azért adattam az égből közzétek, ... Hogy ő gyógyítsa meg Hazátok' sebeit, Ő rakja fel ennek öszvedültt köveit* (259/154). *öszve dült* (59/19), *öszve dültt* (195/19).

összeég i (1)

Felperzselődik. *Újtsd meg hűs záporoddal Őtet, óh kegyelmes Ég! És áraszd el jóságoddal A' földet melly öszveég* (397a/1052).

összeegyelít i (1)

Egyesít. *Bóldog Heliconunk' szent Szűzei! mellyek az édes Hangal hódító érzést egyelítetek öszve!* (450/30)

összeegyesülvén in (2)

Összevegyülve. *A' sós és a' kövér részetskék meggyülvén 's öszveegyesülvén A' plantagyökerek által felszívódnak, 'S belőlők a' fűvek 's barmok táplálódnak* (454/620). *öszve egyesülvén* (201/62).

összeesküdt in (1)

Összeszövetkezett. *Zeus, Japéth, 's a' kegyetlen Tifoeus, kik régen Összeesküdt öttseikkel hadat vertek az Égen* (413a/287).

összeeszik i (1)

(Egér) sok különféle dolgot összerág, meg-

eszik. *Nékem igen sok kárt tettek, Olajt 's mindent össze ettek* (114/600).

összefacsart mn (1)

Kimerített. *Ösze fatsart szívem' belső titkos Kamarájának Rejtekébenn a' búk zúgó habbal meg-áradának* (162/111).

összefirnacoz i (1)

Firnájsszal összeragaszt. *Kezét Merkurius frissebbre drotozta 's Enyves tolvaj irral öszeve firnatzosza* (26/20).

összefog i (1)

Összetart. *Sokszor a' Barátság egygé úgy forraszt két szíveket Hogy a' harmadik enyv gyanánt fogja összeve ezeket* (111/102).

összefont in (2)

Összefont karral: kart karba öltve; együtt. *Itt a' víg örömek 's nyájasság egy mással Tánztolnak öszeve font karral Zefirussal* (1/16).
öszeve font (266/41).

összeforrasztani in (1)

Egyesíteni. *Vagy öszeve sem kellett volna forrasztani Vagy holtig nem kellett volna el bontani* (176/89).

összeforrasztat i (1)

⟨Fa oltásakor⟩ összenövesztet. *És ölébe belétévén más fának bimbótskáját Össze forrasztatják véle annak nedves mézgáját* (413a/601).

összefő i (1)

Alaposan megizzad. *Mikor öszeve főttök a' forró dunyhába, Érzések zsibbadt, agyvelőtök kába* (198/55).

összefut i (1)

Összeér. *Te vagy, hát óh Maros' jámbor Magyar vára, Hol ~ a' jó 's a' gonosz határa* (313/120).

összefűz i (2)

⟨Koszorút, bokrétát⟩ köt. *Ezt a' vidámbab Mú'sáknak, A' mosolygó Grátziáknak Fűzzék öszeve ró'saszínű Újjai* (128/39).
Fűzzék öszeve (424/39).

összefűzvé in (1)

Összenövesztve. *'S a' rekettyék nyájas karral Öszeűzvé ágokat, Kellemetes zűrzavarral Mutatják itt magokat* (397a/1022).

összegázoltat i (1)

Összejár vmit. *A' Csatornákat is öszeve-gázol-*

tattuk, Veresses vizekkel a' földet áztattuk (239/195).

összegyűjt i (1)

Összehív. *Gyűjtsük öszeve a' sereget, Fegyverbe öltözzenek* (114/462).

összegyűjtöget i (1)

⟨Pénzt, vagyont⟩ apránként gyűjt. *Mit használt, hogy kintsed' öszeve gyűlytögetted, Ha rettegtél, 's semmi hasznát nem vehetted?* (202/91)

összegyűlik i (3)

⟨Több személy⟩ összejön. *A' Horogi pusztakörül a' parasztság öszeve gyűlt* (326/17).
öszevegyűltetek (259/4, 32).

összeháborít i (2)

Előidézi, hogy az emberek összeveessenek. *Ordas epesárral torkig töltöm őket, Öszeveháborítom az örvendezőket* (330/668).
öszeveháborítja (330/645).

összehajlott in (1)

Becsukott. *Míg öszevehajlott szempillái, Mint a' tulipánt' fátyolkái, Testvéresen szendergenek* (431/34).

összehív i (2)

Felszólít többeket arra, hogy nála összegyűljenek. *Neptúnus ... öszeve hívja a' szeleket* (202/49, 56/49).

összehívat i (1)

Vki által magához kéret vkiket. *Ámor ... A' kis szerelmeket mind öszevehívatta* (330/1330).

összehúz i (1)

Hunyorít, szemhéját összéb vonja. *Húzd öszeve, 's tsak félig nyíjjon pislogó szemed-fénnyre Hogy Mennyei ditsősségnek meg ne vakítsa Fénnyre* (162/55).

összehúzott in (1)

Összezárt. *Nyilván probát ad az íze, és a' ki meg kostollya Össze húzott száját majd a' keserű elvászollya* (413a/781).

összehúzá in (1)

Az eddiginél közelebb vonva. *Imé már az égő Scorpio lábait Össze húzá, tág tért hágy a' számodra itt* (413/46).

összeillik i (2)

1. *Mint a milling ~: hajszálpontosan egyezik. De itt is az utak mint a' Milling, öszeve ilyenek*

(413a/810). **2.** <Két v. több dolog> összhangban van egymással. *Prémzett zöld mentéje fekete báránnyal Szépen öszevillik a' skárlát dolmánnyal* (330/272).

összejár i

(3)

<Vmely területet> bejár. *Az örvendő Fársáng kiindult Budáról, ... Öszejárt sorjába minden Vármegyét* (330/28).

öszejárja (259/208, 330/735).

összejárhat i

(1)

<Vmely területet> bejárhat, tanulmányozhat. *Ösze nem járhatod e' széles környéket* (126/33).

összejő i

(1)

Egybegyűlik. *Majd h' a' Nemzet ösze jó, 'S hadra fog kiszállani: Büszke tsúfolóin ő Nagy bosszút fog állani* (257/193).

összekalkulálván in

(1)

Összeszámolva. *'S ösze calculálván saját számadását, Nyögve kárhóztatja szörnyű pazérlását* (189/21).

összekapcsolt in

(1)

Összekapcsolt karra: kart karba öltve. *'S öszevekapcsolt Karra vígan mulatnak* (110/29).

összeken i

(1)

Vmivel bekenve összepiszkít. *Nézze tsak a' Tens Úr, millyen ez a' mente, Nánika a' Stertzel ni hogy öszevekenete* (330/1674).

összekevert in

(3)

1. Zavaros. *Nyelve ösze kevert öröm nótát pereg* (83/28). **2.** Egymást keresztező. *Dédal annyi ezer vaskos fordulatot Ezer ösvényébe nem rakhatott: Mint a' mennyi öszevekevertt tekervények Között tétováznak itten az ösvények* (237/73).

öszevekevertt (259/622).

összeköt i

(3)

1. Egymáshoz rögzít. *Hébe a' fűzér rózsával Mindjárt öszeveköti hát A' Vitéz' pardupéjával A' szép Kisasszony' haját* (368a/126). **2.** Személyek között szoros kapcsolatot hoz létre. *Így kötnek ösze új csomók, 'S mi lesz Lilim' jutalma? — Csók!* (278/53)

kötötte ösze (188/73).

összekötöz i

(1)

Személyek között szoros kapcsolatot hoz lét-

re. *Igy kötözzön ösze Amor minket Balzsamozván sebhedt szíveinket* (272/31).

összelakik i

(1)

A szóban forgó országban sok helyen lakik. *M. Báró Vay Miklós ... ki a' hadi Tudományoknak bővebb tanulására a' Fels. Rendelésekhez képest Fzantzia Országot s Angliát öszvelakta* (418*/175/5).

összemegy i

(1)

Megkeményedik. *A' Tarlód más esztendőben ugar képpen pihennyen, Hogy az elrestült szántó föld pihenvén, össze menjen* (413a/84).

összemenni in

(1)

Összegyűlni. *Kapos, hol másként is igazságot tenni, A' Megye' Tisztjei ösze szoktak menni* (330/50).

összenéz i

(1)

Átnéz, megvizsgál. *Ott is mindent egy szőr szálíg Gondosan ösze nézett* (231/136).

összenőtt in

(1)

Egymásba fonódott. *Majd köztte az öszvenőtt ágaknak Fészket a' Szerelmek' Madarai raknak* (173/21).

összenyargal i

(1)

Mindenfelé szaladgál. *A' könnyű szarvasok' nyája Öszvenyargal minden közt* (397a/666).

összeolvadott in

(1)

Meghatódott. *Azok közt bennem is az öszeolvadott Szív sok háládatos könnyekre fakadt* (237/127).

összeöltöget i

(1)

Összevarrogat. *De mind tzikkejenként még is ösze ötögette* (26/30).

összepórászol i

(1)

Összefűz. *Kiválaszt száz derék fekete balhátat; Augspurgi lántzokkal öszvepórászolja 'S áldozó tüzére mindnyáját feltolja* (330/861).

összerág i

(1)

Rágcsálva tönkretesz vmit. *Öszeve rágták szép leplemet, Mellyet szőttem selyemből* (114/602).

összerakott in

(1)

Összetett <szó>. *Cyana, Búzavirág. De az ilyen öszverakott nevek nem jól jövén ki a' Poétai ízléssel; megtartottam a' gyönyörűen hangzó Görög szótatot* (418*/173/4).

- összeráz i** (2)
 1. Megrenget. *Rá dördül a felhők fegyveres tár házza Az égnek mind a' két sarkát öszve rázza* (56/14). 2. Lelkileg megrázkódtat. *Sze-me mint élet' csillagzatja Boldog napra hív engemet; Mégis, mint a' Villám, meghatja, És öszverázza szívemet* (430/24).
- összerendül i** (1)
 (Az ég) dörögni kezd. *'S Trombiták harsogtak 's e' Triumfi Ének' Hangjára az Egek öszve-rendülének* (225/132).
- összerendült in** (1)
 Rázkódó. *Tsak alig rendült meg a' föld' mély ürege, ... Öszve rendült háta bé felé omladoz* (195/5).
- összeromlik i** (1)
 Elpusztul. *'S tsak nem ég föld öszve romla, Jó, hogy el mosolyoda* (114/558).
- összeront i** (1)
 Elront, rombol. *Hát ha tőled, óh Idő! Te a' ki mindenünket öszverontod, A' Nap is holtszén-re fő?* (288/14)
- összerontó in** (1)
 Pusztító. *A' másik a' mindent öszve-rontó halál, Melly a' rakás hamvak felett kész nyíllal áll* (193/13).
- összerontván in** (1)
 Pusztítva. *Így rontván sok ezer meg ezerszer öszve haragja Fut ő, kél, mindent rontván, ahogy érheti tzejját* (36/3).
- összerózsásít i** (1)
 Rózsaszínűvé válik. *Hajnal ... Bésütött a' Szála' kelető ablakán: A' gyertyák' nyomorúltt fénnyé halványodott, Tükör, fal és edény öszverózsásodott* (330/1854).
- összerozsdásít i** (1)
 Rozsdássá tesz. *És a' vasat tsípős sóval öszve nem rosdásítja* (413a/749).
- összeseregél i** (2)
 1. Összegyűlik. — *...előttem tartottam azt a' fényes Gyülekezetet, a' mely ottan öszve fog sereglenni* (454a*/256/4). 2. Összegyűjt. *'S felnyitván az egész Természetet, össze seregli Tág elméjében az egész Hóldallyi világot* (348/5).
- összesség fn** (3)
 Összességgel: együtt(esen). *Egy öszveséggel illy sok Gyönyörűt, becses ki látott?* (345/15) *öszveséggel* (185/84), *Öszveséggel* (273/17).
- összesűrűdt in** (1)
 Összesűrűsödött. *Melynek sóhajásaiból öszve sűrűdt fellegetnek Tömlőjéből a' sírások bő vi-zei tsepegnek* (162/31).
- összeszakad i** (2)
 1. Összetörik. *A' sebes patakok a' víztől áradnak ... A' melly akadájok elébe akadnak Le rohanásától mind öszve szakadnak* (52/12). 2. Egyesül. *Törnek a' vas matskák, hajó hányattatik ... Mellyet látván hajós jajgatásra fakad Gondolván hogy mindjárt ég föld öszveszakad* (10/26).
- összeszakadt in** (1)
 A föld ~ háta: szakadékosná vált területe. *Tsak alig rendült meg a' föld mély ürege ... Öszve szakadt háta bé felé omladoz 's A pokolig érő mélységig hasadoz* (59/5).
- összeszalad i** (1)
 (Tej) összemegy, túróssá válik. *Tám a' Téj is savanyú volt, Mert tsak nem öszve szaladt* (231/88).
- összeszaladt in** (1)
 Több irányból futva egy helyre gyűlt. *Protéus, és bojtárinak Öszve szaladt Tábora, ... Perge katzajjal követték* (231/298).
- összeszed i** (5)
 1. Egybegyűjt. *Seregét Dorottya mindjárt öszveszedte, 'S egy rendes Ármáda' formájába vette* (330/1163). 2. (Tehetséget) összpontosít. *Te is Muzsám! úgy szedd öszve minden tehetségedet Hogy méltónak ítélhesse Horváth tiszteletedet* (111/99). *öszveszedte* (330/535), *öszve szedte* (239/191), *öszve szette* (26/29).
- összeszedvén in** (1)
 Összpontosítva. *Az oldal-szobában egy Com-módhoz ére; A' hol öszveszedvén minden in-dulatját, Így tette meg a' Vén Lyányok' áldo-zatját* (330/847).
- összeszid i** (1)
 Erősen lehord vkit. *Sok ifjú Gavallér öszve*

szid engemet, 'S ki veti kapu' zsebjéből könyvet (197/85).

összeszorít i (1)

Halványít. Egy néhány tsillagok már pislogva égnék ... Halavány tüzeit kik bujdosnak szélylyel Össze szorította a' meg győzetett éjjel (83/4).

összeszorítván i (1)

Szorosan összezárva. Ujjait öszve szorítván A' vizen hanyatt tsúszik (114/247).

összeszorul i (1)

Lelaposodik. Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha üres erszénnyel ír az ember fia, 'S ha még azt sem kérdik, hogy van é gázsija, Tsak szorúljon öszve a' jó bagária (245/24).

összeszorult in (1)

Egymáshoz szorult. Csak azt nézem, mikor dagaszt Szép fara mint imbolyog, Öszve szorult vékonyába A' viganó mosolyog (169/39).

összetébollyít i (1)

Megtéveszt, összezavar. Te, ha ortzád' épen más színre vonítod, A' játszi szerentsét öszve tébollyítod (191/48).

összetép i (1)

Apró darabokra szaggat. És hogy búsabb legyen képi, Vukliját is öszve tépi (317/83).

összetipor i (1)

Összetör, szétver. A' rohanó zápor széllel, dörgéssel elindul, És jéggé válván a' tarka mezőkre leomlik, 'S a' pipatsok' bíbor fejeit mind öszvetiporja (253/50).

összetoluló in (1)

Zúduló, ömlő. Tágos gözgömböt, hóbértzeket összetoluló Tengereket sok ezer mértföldnyire mint hemperget (348/36).

összetör i (4)

1. Széttör. Tsikorog a' kötél, az árbotzfa törik, Kötésit a' dühös habok öszve törik (202/24, 56/24). 2. Lerombol. Már a' belga 's olasz várakat öszve-török (259/440). 3. Legyőz. Ő vette meg Svájdniczot, Boroszlót 's a' t. a' Barbarusokat öszve-törte (267*/18/3).

összetördel i (4)

Több darabra tör. Még is mindent össze tördelte édes lakta Földén a' mérgesen dúló katarakta (52/15).

öszve tördeli (86/21, 198/21), öszve tördellek (139/105).

összetörök i (1)

Vki szíve ~: lelki erejét elveszti. Óh mennyi bút láttam miatta! Már lelkem eltsüggedt alatta, A' szívem öszvetört (391/21).

összetört in (2)

1. Darabokra tört. A' hol már öszvetörtt Baldakinja mellett Megsebhedt Marsaljok tsak alig lehellett (330/1491). 2. Lerombolt. A' darab köveket sorra nézegettem. Némelyeik a' Trója' öszvetört falából Volt faragva Párosz' fejér márványjából (237/97).

összetúr i (1)

Keresztül-kasul feltúr. Sokszor a' földét háznak és tsűröknek ki furja A' kis egér, 's a' szemetlen vakondok öszve turja (413a/195).

összeül i (1)

Vki közelébe ül. Hogy most is örömmel hív szívek be tellyen Öszve ülnek (77/113).

összeüt i (5)

1. Két dolgot egymáshoz üt. Öszve ütném sarkantyúmat, meg indúlnék, Még e' Város felé háttal sem fordúlnék (184/13). 2. Egymáshoz csap, ütköztet. Aeolus ... Morgattya a' felhőt 's egyiket másikhoz Üti öszve és így a' könnyen essőt hoz (10/8). 3. Összeütközik. Bár fújjon szél s a' tenger buzdúl is erőssen, Nem fél a' Kalmár, bár habok öszve üt is (40/2). 4. Összeütközik. Hát össze üt — egy nagy rög a szánka-talppal S a szánka a Notér Úr házának talpal (228/13). Öszveütnek (267/87).

összeütközik i (3)

1. <Sereg> összeütközik, megütközik. Mennyi sok ellenség' viadalján, hány hadi tűzben Lett győző nevetek, ti akár gyalog álltatok ottan A' próbára, akár paripán ütköztetek öszve (258/100). 2. <Pillantás> találkozik. Ah, mikor a' több szem között Látásunk öszveütközött, 'S egymástól lángot kapott (447/41, 134/41).

összeütközött in (1)

Egymásnak feszülő. — ...és a' vidám gyepen öszve ütközött Szarvakkal vínak a kövér gödölék egymás között (413a/1084).

- összeütődik i** (1) *nem halhat?* (204/1)
Összecsapódik. *A langoló menykő szagát fel-
legetet Itt a' zugó habok csak öszve ütődnek*
(10/17). ~ (15/1, 337/300, 454/186).
- összeül Ik: meg~.**
- összülő mn** (1)
Fehéredő. *Mért említsem a' jó szagú balsam'
izzadó fájit, ... Vagy a' lágy szösszel öszülő
berkét a' Szeretsennek* (413a/642).
- öszült Ik: meg~.**
- öt szn** (24)
1. Négynél eggyel több (személy, dolog). *Még
ma is azon van mind az ~ Vármegye, Hogy
ötet az érdem' oltárára tegye* (306/257). *A'
lovak és szának ~ Osztályt tévének Öt Járása
szerént Somogy Vármegyének* (330/117–8). 2.
Az a szám, amely négynél eggyel több egysé-
get foglal magában. *'S az ~ig olvasni nem tu-
dó déli nép, Hiszi hogy lelkestől a' halálba
nem lép* (454/351). 3. Ötször: öt ízben, öt al-
kalommal. *Ötször vették egymás nyakát, Öt-
ször mondtak jó éjtszakát Mind ketten az élet-
nek* (114/648–9). ~ (205/32, 306/254, 161, 162, 258, 419, 1889,
337/101, 266, 454/154), *Öt* (244/12, 330/
1523, 330*/140/9, 413a/242), 5 (267*/12/8,
330*/188/6), *Ötöt* (330/1809), ~ször (330/
246).
- Ö: huszon~, négy~, hatvanötször.**
- ötezer szn** (1)
Ötször ezer. *Öt ezer, és minteggy nyóltz száz
esztendeje Miólta a' világ ütközet mezeje*
(215/1).
- öt-hat szn** (2)
Néhány. *Ím te, míg ezt mondtam is, Öt hat pa-
rányi perczen kimúlál* (288/60). *öt s hat* (233/74).
- ötlik i** (2)
1. *Eszébe ~: hirtelen eszébe jut. Lilla is midőn
eszembe Ötlik, elhalok* (374/46). 2. *Szemébe
~: meglátja. Itt vagyok, engem látsz: de ők
mint Istenek Testi szemeidbe néked nem ötle-
nek* (290/30).
- ötöd Ö: hatvan~.**
- ötödik szn** (4)
A negyedik után következő. *Egy hét Leány-
nézés, második szeretés, Harmadik, negyedik,
~ Hírdetés* (330/422).
- összeütődik i** (1)
Összecsapódik. *A langoló menykő szagát fel-
legetet Itt a' zugó habok csak öszve ütődnek*
(10/17).
- összever i** (1)
Két dolgot egymáshoz üt. *Egybe sereglenek,
indúlnak, verik öszve kirántott Kardjokat*
(258/44).
- összeverődik i** (1)
'Több tárgy' ismételten egymáshoz ütődik. *Ni,
mint össze verődtenek Levelei s ágai Tövisse s
virágai Ni, mind meg billegtenek* (139/5).
- összeveszt i** (1)
Összeveszt. *Testvérjével a' más testvért öszve
vesztet* (453/244).
- összevissza hsz** (1)
Rendszertelenül más-más irányba (nézeget).
Szemét gyakorta hányja Villogva, össze-vissza
(185/136).
- összevonul i** (1)
Összeszűkül. *Ni, ni, szemeim, ... Ni, ni, vi-
gázzatok, De fényetek rezeg pislogva, Hol
össze vonúl, hol ki düllyed* (139/17).
- összezajdul i** (1)
Összevész. *E' szóra öszvezajdul A' két öreg
Poéta* (372/8).
- összezúz i** (1)
Tönkretesz. *Ki a' meg kérlelhetetlen fátumot
öszve zúzta* (413a/1048).
- ösztoke l. eszteke**
- ösztön fn** (7)
1. Az embernek veleszületett készsége, amely
a tudattól független, célszerű magatartásra
sarkall. *Ez ~ről nem tehetni; Megveti ez gátja-
it, A' Természet szokta vetni Szívünkbe szent
magvait* (443/137). 2. Belső indíttatás. *Irtózva
lépek e' halál műhelyébe: De erősb ~ hajt Ba-
rátom' ölébe* (457/4). 3. Életét állati ~ ingerli:
élete evésben, ivásban és nemi élvezetekben
merül ki. *Életét 's dolgait a' szerént követte,
A' mint az állati ~ ingerlette* (454/540).
~öm (357/88), ~e (258/106), *Ösztöneit* (258/
68), ~étől (377/37).
- ösztvér mn** (4)
Gyenge, szegényes. *Ember! olly ~ remény is
hízalhat, Hogy a' ki még ma él, hólnap meg*

~ (330/422, 413a/283), V. (225/146, 259/431).

Ö: ötven~.

ötőle hsz

(2) A szóban forgó személytől. *Ötőle, és minde-
nektől Elhagyatva jajgaték* (428/57).

ő tőle (213/15).

ötőlük hsz

(2) 1. A szóban forgó személyektől. *De el szen-
vedte békével Ő tőlők mind ezeket* (231/312).

2. A szóban forgó madaraktól. *Ők megtanul-
ták tetőled, És ötőlők az Ekhó* (428/30).

ötven szn

(6) Ötször tíz. *Ő ~ nyakat kaszála 'S vága le eggy
két nyakért* (114/800).

~ (180/13, 289/29), *Ötven* (289/29), 50
(330*/188/4, 7).

ötvenkét szn

(1) Ötvennél kettővel több. *'S a' mit óhajtozott ~
vármegye, Azzal kérkedhetik most a' Zselitz'
hegye* (306/243).

ötvenötödik szn

(1) Az ötvenedik után következő ötödik. *Vessék
egybe ezzel a' Földi' Jegyzését is, melyet a'
Természeti Históriaának (Pozsony. 1801. 8.)
55-dik laj. tézsen, Blumenbach után* (330*/
199/14).

öv fn

(6) 1. Ruhát derékban összefogó pánt. *Vedd pus-
kátat, És szablyátat Kösd az ~edhez* (268/10).

2. Deréktáj, övtáj. *Rakja körül ~ét apró mor-
dályokkal, 'S lőjje az Ifjakra szíveit azokkal*
(330/1959). 3. Égöv. *A' Scythák, Tatárok, 's
a' kik az Északnak Fagyos vagy mérséklett ~e
alatt laknak* (454/394). 4. Az övhöz hasonló
természeti jelenség. *Egy Szivárvány ~' módjá-
ra Körülfogja az eget* (397a/1125).

~ (397a/28), ~ön (413a/248).

Ö: arany~.

övé nm

(5) Az ő tulajdonában levő. *Egyik arról beszél,
mellyik jobb paripa, Más, hogy az ~nél nints
szebb tajték pipa* (330/300).

~ (92/86, 98), ~be (456/28), ~vel (423/4).

övedez lk: körül~.

övedző fn

(1) Öv. *A görög elmének szép talámánnya a
Vénus ~je, szépen leírja Tasso is* (368*/30/9).

övék nm

(1) Az ő tulajdonuk. *Engedjük meg nekik ... Hogy
az első rend tántz most az ~ legyen* (330/476).

övéle ~ **övele** hsz

(5) Vkiel mint társsal. *Én ő véle vígabban élek
A' szalmás kalyibák között* (379/103).

ő véle (77/282, 421/32), *ő vele* (127/32,
307/5).

övelük hsz

(1) Vkikkel mint társakkal. *Herveyt, Youngot be-
tsülni Megtanulta Nemzetem: Sander ő velek
fog ülni Ezt előre hirdetem* (163/39).

övezet fn

(1) Öv. *A' Gráziák pedig óldott ~tel Reájok pil-
lantván édes tekintettel, ... a' hintóhoz hágnak*
(330/2021).

övező lk: föld~.

övezte lk: föld~.

övszorító fn

(1) Öv. *Megkötözi friss rózsával Vasba burkoltt
karjait, 'S Vénus' ~jával Megbékozza lábait*
(368a/55).

öz fn

(2) A szarvasokkal rokon, de kisebb termetű ké-
rődző állat. *Maga virgontz, mint az ~* (397a/
500).

Őzeknek (413a/315).

özön fn/mn

(11) I. fn 1. Nagy tömegben áradó víz, folyadék.
*Verjük meg! rajta! füljanak Özönébe a' vér-
nek* (114/472). 2. Özönnel: bőven. *A' megsza-
kadzt zápor ~nel töltődik, A' tenger sikoltó zú-
gással verődik* (202/7, 56/7).

~ét (413a/687), ~it (453/194), ~ébe (188/107,
251/12), *Özönébenn* (145/23), ~éből (306/
115).

II. mn Töméntelen sok. *'S az ~ áldásra ~ li-
quor fordul* (233/20).

Ö: bor~, had~, vér~, víz~.

özönnyi mn

(1) Bő, nagy. *Ősz ül setét ortzámba', és Sok búja'
fellegével Özönnyi könnyzáporral és* (182/11).

özvegy mn/fn

(18) I. mn Özvegyi. *A másákkal ~ életemet töltöt-
tem, Tőlök nyert koszorúm fejemre kötöttem*
(213/109).

II. fn Özvegy nő. *Boldog Ország az, hol az árva 's ~ Nem bocsát, sírván, az egekre átkot* (287/25)
~ (210/29, 214/25, 337/59), *Özvegy* (195/56, 299/cím, 105), *~e* (215/135), *Özvegye* (222/81), *~et* (214/43), *Özvegyet* (222/62, 299/104), *Özvegynek* (432/19), *Özvegyen* (222/75), *~re* (217/109), *Özvegjétől* (454/896), *özveggyé* (210/78).

özvegyasszony fn (2)

Özvegyen élő nő. *Hátul a' Vasasok' nehezebb osztályja Az özvegy-asszonyok' Seregét formálja* (330/1180).

özvegyasszonynak (432*/203/1).

özvegység fn (1)

Elhagyott, nyomorult állapot. *Szerelmed megemészt végre, És te maradsz ~re* (433/60).

P

- pacal** fn (1) (330/1232).
Pacallá válik: teljesen elázik. *Megfrissítő levest nyújtván a' gyomorba, Melly patzallá vált a' tegnapi Mámorban* (330/316).
- paciens** fn (1) (330/1232).
 Az a személy, akinek elintézendő ügye van. — *Áldásnak széke vagy te, ... A' patiens ... régi állapotját Te tőled érte meg nyeri* (377/51).
- Pactholus** fn (1) (330/1232).
 Folyónév. <Paktólosz, egykor aranyáról híres folyó az ókori Lídában.> *Van Midásnak pénze van kintse rakással ... Neki foj ~ arany fővennyével* (60/3).
- pacsirta** fn (10) (330/1232).
 1. A verébnél nagyobb, barnás szürke, hasznos, vonuló madár. *Danol a' pacsirta 's a' pinty* (350/7). 2. Mezei pacsirta. *Nézd! Nézd! Ama' kisedd Patsirta, Hogy kél fel a' göröngy alól, Eddig szárnyát, nyelvét nem bírta, De most repül, 's vidúlva szól* (417/21). *pacsirta* (263/47), *patsirta* (4/13, 66/9, 200/11, 306/90), *Patsirta* (397*/76/2, 397a/165), *Patsirtának* (414/9).
- pad** fn (2) (330/1232).
 1. Ülőhely. *A' munkám Váradon, Bétsben, Pesten, Kassánn. Magam meg a' ~on* (452/70). 2. Nyugvó pad: fekvőhely. *Jövel felénk hűs szárnyadonn Jövel, szép Estve már! Kestegtető sugáradonn Vénusz' Szerelme jár: Sok Lyánka a' nyugvó ~onn Téged pihegve vár* (230/5).
- pádimentum** fn (2) (330/1232).
 Padló(zat). *Megindul a' sereg; a' selymek suhognak, A' pádimentomon a' tzipők topognak: Szikráznak a' tüzek a' Dáma-szemekben* (330/1232).
- pádimentom** (330/1358).
- padka** fn (3) (330/1232).
 Lóca. *Hol bienniséged siratván a' Padkánn Magad tivornyázol Tisza háti Vatkánn* (233/71). *patkán* (26/24), *patkáról* (141/5).
- padlás** fn (2) (330/1232).
 1. Az épület földeme és a háztető közötti tér. *Fellobban villogóbb tűzzel a' hartz' langja Verdesi a' ~t a' tsatázók' hangja* (330/1356). 2. Az egérfogó csapója a nehezékekkel együtt. *Háj van fűzve a' kapura 'S Ha bé megyek, a' Vár Ura A' ~t rám szakasztja* (114/139).
- padlat** fn (1) (330/1232).
 Padló. *Az apró Minörök; a' Szála' ~ját Mindjárt mesterséges Mina alá vették* (330/1336).
- Pádus** fn (3) (330/1232).
 Víznev. <A Pó folyó.> *'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi vászon, Ha ~ önti a' Martinus' bértzeit* (327/28). ~ (413a/488), ~' (413a/1005).
- Páfus** fn (2) (330/1232).
 Helynev. <Paphosz, ókori város Ciprus szigetén.> ~ *Myrtusát szaporítsd vastag karó dugással* (413a/589). *Páphuson* (104/1).
- páfusi** mn (4) (330/1232).
 Páfuson készített. *Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi kis lantom* (258/3). *Páfusi* (238*/144/5, 338/2, 432*/206/5).
- page** (fr) (5) (330/1232).
 Apród. *Pázi, frantziául Page, olyan nemes gyerkőzt, a' kit a' Nagyobb Udvaroknál nevelnek* (330*/189/1). *Tán nem is maradtak itt*

már olyan Frajok, Kiknek e' Pázsival ne lett volna bajok (330/1722).

~ Pázsí (330/1716), Pázsit (330/1723), Pázsíhoz (330/1573).

pagina fn

(1) Lap, oldal. Mert az első Paginára, A' Biblia táblájára Fel volt írva a' Nevek (92/40).

pagnét fn

(1) Bajonett, szurony. Kik is kiségezett ~tal kiálltak, 'S tűjökkel eleven Sorompót tsináltak (330/1317).

pajkos mn/fn

(4) I. mn 1. Jókedvében csintalanságokat elkövető (személy). Eredj te kis Pajzán! A' Lyánkáknak így szól, ... Hogy mersz, ~ madár, felkelni elenem? (330/1388) 2. Játszadózó természeti jelenség. Menjünk, merre vijend lábunk, vagy merre vezérel A' ~ Afer 's Nótus az habok felett (327/22). ~ (397a/635).

II. fn Csintalanságokat elkövető személy. — ...az alföldi Legelők körül, szokások holmi ~oknak, hogy pipájokba süveg vagy kalapmotskot tesznek, mellynek füstjét ha messzéről a' gulya megérzi, szerte széllyel szaladoz (330*/171/3).

pajkosság fn

(1) Pajzán cselekedet. Mikor sok külföldi tántzban, a' módosság, 'S a' legúrabb fogás, a' ~ (330/586).

pajtás fn

(21) 1. Cimbora. Mert kit barátta tesz a' bál tántza 's bora, Az nem barát; hanem tsak ~ 's tzimbora (197/56). Hát az a' sok lezsák eszemiszom Pajtás, Kiknek tsak a' tántz kell, és a' kantsó-hajtás (330/1819). 2. Vkiel együtt katonáskodó személy; bajtárs. Hová vesztél Pajtás? A' tábor régen vár. Minden legény kardot kötött 's lóra ült már (268/45). 3. (Megszólításaként.) Pajtás, ~, kész az asztal! Már ne gyermekeskedjete, Minden gondot kergessetek Ördögbe pokolba (154/1). Ne hadja ked magát, Pajtás! (330/1705) ~ (268/67, 73, 151), ~ok (267/39), ~od (141/9), ~od' (268/119), ~a (337/273), Pajtásim (257/1, 7, 15), ~id (177/21), ~ink' (267/135), ~ait (114/670), ~nak (267/189), ~sal (268/

112).

Ö: isten~.

pajtáság fn

(1) Katonai összetartás. Mikor a' lobogó zászlók' árnyékában Megy a' Magyar egymás' hív ~ában (267/230).

pajzán mn

(4) 1. Jókedvében enyelegve tréfálkozó, olykor az illem határát átlépő (személy). Az Úr mosolyogván a' nagy bajusz alóll, Eredj te kis Pajzán! A' Lyánkához így szól (330/1384). 2. Cipris ~ gyermeke: Ámor. Régi lángom' elloztolta Cipris' ~ gyermeke (392/58). ~ (238*/143/2, 330/1257).

Pajzánka fn

(1) Ámor. Pajzánka homlokából Látszik szilaj lederség (185/133).

pajzs fn

(4) 1. Ütést, vágást, szúrást felfogó, karon viselt védőfegyver. — ...tsak az ég fedé Altában, 's paizsok', nyilak', És dárdák' ropogásai Zörgöttem füle mellett (403/52). 2. A teknősbéka páncélja. Öltöztessd a' békát kerek pai's ába (453/35). paissa (238/23, 418*/176/1).

pakol i

(1) Kotródik. Pakolj Ferkó! Kiált a' dévaj nemzetség: Talpra ugrik Ferkó; 's bezzeg volt nevetség! (330/1713)

Ik: el~.

Paktólus fn

(1) Folyónév. (Pactolus, Kis-Ázsia arany fővenyéről híres folyója.) Hát ezekért fojnak ~' habjai? (454/149)

Pál fn

(12) Személynév. 1. Megfordulnak a ~ok: Pál napja van. No most megfordultak igazán a' ~ok! (325/1) 2. Czindery ~. A' menny' pitvarában Több hérók' sorában Vigadjál Kedves ~! Örök hazádban (299/77). 3. Klobusiczky ~. Zétényi Klobusiczky ~t, ... Áldjad keresztyén! (404/5) 4. I. Pál, orosz cár. És te ~, a' Muszkák' rettenetes Tzárja (337/171). ~ (96/6, 119/2, 325/5, 337/181, 371), ~' (325/6), ~omat (299/95), ~nak (404/1).

palack fn (2)
Szeszes ital tartására való hosszú nyakú üveg.
Tört a' pohár, palatzk; tányér, tátza tsörgött
(330/1471).
palaczk (354/17).

palacsinta fn (1)
Híg ~: sütésre bekavart palacsintatészta. *Már a' haján folyt le a' híg palatsinta* (330/1690).

palánk fn (1)
Védő kerítés, fal. *Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi mesterségben ... a' hegyes vasazott karókból készített és forgatható ~okat* (330*/180/2).

palást fn (11)
1. Az egyházi méltóság jeléül a papok által viselt értékes kelméből készült ruhadarab. *Hagyd itt nála ~odat 's lelked kettős mértékét* (342/36). 2. A rózsa levele. *Nyílj ki gyenge kerti Zsenge Hébe Nektárt hint te rád. Szűz nyakadba Flóra gyenge Bársonyos ~ot ad* (249/8, 448/8). 3. Az éj ~ja: az éjszaka homálya, sötétsége. *Jön az álom, 's mindent pihe-nésre hajta Az éjjelnek barna ~ja van rajta* (201/2, 14/2). *Így vonúl az ég aljáról A' vak éj ~ja fel* (317/247). 4. Az érdem bíbor ~ja: vki érdemeinek az elismerése. *'S előbb is Szétsényit zöld babérágával Tisztelvén, 's az érdem bíbor ~jával; Int: Mind a' vivátnak, mind a muzsikának Vége lesz* (306/236).
~ja (191/24), ~ya (55/24), ~jába' (188/28), ~ján (314/9).

palástol i (2)
1. Leplez, titkol. *A' romlott szív titkos bűnét ~ja* (382/15). 2. Díszít, színez. *A' Rós'a ... Leveleit pedig olly szín ~ja Hogy azt a' festő kéz hijjába majmolja* (64/17).

palástolhat i (1)
Leplezhet, titkolhat. *Sőt még a' beszéd is egy olly tsalható jel Hogy minden szándékot palástolhattz ezzel* (28/12).

palatinus fn (3)
Nádor. *Rá rándítja Izsák pengő muzsikáját, 'S a' Palatinusnak elkezdí nótáját* (330/568).
Palatinust (267*/19/1), *Palatinusnak* (267*/19/5).

palatinusné fn (2)
Nádorné. *A' Palatinusné' halálára* (393/cím).
Palatinusné (394/cím).

pálca fn (9)
1. Gyökeres kupresszus *pálca*: elütetendő fiatal ciprus. *Silváne! Magad is segítsd Poétádat El hozván gyökeres cupressus páltzádat!* (413/26) 2. Hatalmi jelvény; jogar. *Mikor egy dobzódó vendégség pompája Által eltöretik a' Bíró páltzája* (453/218). *Boldogság keríti pásztori páltzáját, Bőség gyémántozza áldott koronáját* (259/257). 3. A büntetés, fenyítés eszköze. *Igazság Istene, ... Hogy vonhatsz a' sírnak szélén örök határt, Ha addig oly ritkán fizetel méltó árt? Ha azok kik sújtó páltzádtól nem félnek, Veretlen' maradnak, sőt még vígan élnek* (454/119). 4. Intés, figyelmeztetés. *Hogy ha ismét hívek lésttek, Tőle boldogságot vészttek Mellyet bölts páltzája hoz* (257/115).
páltzája (237/81), *páltzáját* (413a/1097), *páltzádon* (337/174), *páltzával* (397a/233).

Ö: biliárd~, nárcisz~.

Pales fn (1)
Személynév. (Itáliai pásztoristen.) *Nagy Páles és Amfrizusi pásztor már ti is Lésttek énekim 's Litzeum erdei 's forrási is* (413a/1104).

Palesztina fn (1)
Helynév. *Mint Bálámról hajdanába Mondják, hogy Palaestinába Szamár hátton utazott* (92/286).

Pálfy fn (8)
Családnév. *Voltak is hatalmas Vezérink akkorba, ... ~ és Batthyány, kik után harmadik Volt a' Berlin' várát elprédáló Hadik* (267/183). *A' Nádor, Erdődi Gróf Pálfy János, Fővezér* (259*/186/9).
~ (259/550, 566, 259*/203/1, 267/195), *Pálfy'* (259/540), *Pálfy* (115/cím).

pálinka fn (3)
1. Cefréből lepárlással készített szeszes ital. *Vissza hordja a' kupákat, Klázlikat, butelliákat, Pálinka 's bor el repül* (317/238). 2. A pálinka kimérésének joga. *Óh te, a' kinek markába Adta a' Gróf árendába A' bort és a' ~t* (317/133).
Pálinkával (317/101).
Ö: rozs~.

pálincasz fn (1)
Pálinka. *Tüstint közre vészi őket A' bor és pálinka szesz, Felfogat sok agyvelőket 'S hírten nagy láрма lesz* (317/163).

pálincázott Ik: fel~.

Palinurus fn (1)
Személynév. <Aeneas kormányosa Vergilius eposzában. Elképzelhető azonban, hogy itt a törökellenes háborúk valamelyik vezérét jelképezi.> *Hát Musák? Heverve töltitek a' nyarat? ... míg ~ a' zajos tengeri Habok közt a' kormányt két kézzel tekeri* (70/9).

palládium fn (1)
A városvédő Pallász Athéne szobra mint a város biztonságának jelképe. *Olly' hely mint a' minőn Ulissz hajdanába A' Palládiumért bé-mene Trójába* (330/1604).

Pallai fn (2)
Családnév. — ...s Pallai Erzsébetet Áldjad keresztyén! (404/5)
~ (404/1).

Pallás fn (17)
Személynév. <Pallasz Athéné, a tudományok istennője.> *Itt van a' legvégső oltára ~nak Az emberiségnek, a' tsinosodásnak* (313/77).
~ (3/14, 7/13, 11/2, 88/5, 114/595, 188/79, 238/58), *Pallas* (114/928, 413a/706), ~' (217/58), ~unk (188/136), ~nak (114/938), ~tól (188*/37/3), ~sá (337/342), ~sal (221/5, 245/28).

pallér fn (1)
A szent ~: a fegyelmező böjt. Itt van!, itt a' szent ~! Könyvhöz, Dáma, 's Gavallér! Itt a' Böjt! Koplaljatok! (133/21)

pallérozás Ik: ki~.

pallérozott mn/fn (2)
I. mn Művelt, tanult. — ...előttem tartottam azt a' fényes Gyülekezetet, a' mely ottan öszve fog seregleni ... *Pallérozott és természeti Aszszonyságok; Gazdagok, szegények; Tudósok, tudatlanok* (454*/256/6).

II. fn Művelt, tanult személy. *Kit tisztelt, szeretett egy illy fényes sereg, Melly most hamvainál bánkodik, kesereg, Kiben gyönyörködött ennyi Pallérozott* (454/779).

Ik: ki~.

pállik Ik: meg~.

pallos fn (2)
1. Széles pengéjű, hosszú kard. *Csudállatos hartz ez, ugyan! Az embernek Szívébe mitso-dás élű ~t vernek?* (71/16) **2.** A büntetés ~a: pallosjog. *Megvan! A' büntetés' ~át felvevéd, A' világ' Nagyjait eszköziddé tevéd!* (337/97)

pálma fn (15)
1. Pálmafa. *A' pompás Pálmának, a' silány Penésznek Fajtáji mind az én híremmel tenyésznek* (330/1923). **2.** Siker, dicsőség jelképe. *Rajta Magyar! Hartzon kell ~t szedni tenéked* (253/53). **3.** Pálmáról ~ra megy: sorozatban arat dicsőséget. *Ezek alatt ültök ti is paripára, Ezek alatt mentek ~ról ~ra* (267/202).

~ (368a/101), *Pálma* (239/33, 330*/200/17), ~i (382/5), ~t (257/217, 267/16, 186), ~ját (413a/1116), *Pálmáján* (268/19), ~kért (268/122), *Pálmákkal* (413a/592).

pálmaág fn (4)
1. Pálmalevél. *Bellóna' markos Bátya pihenteti György' görbe kardját húsz adamás szegen, Zöld ~akkal takarván A' hüvelyére tapadt aluttvért* (418/19). **2.** Pálmalevél (a győzelem, dicsőség jelképeként). *Ha már felúlsz, kintsem Paripádra ... Térj vissza ölembe Pálmaággal, Vitéz és szerelmes Forrósággal* (268a/134).
~ot (368a/45), ~ait (368a/88).

pálmafa fn (1)
Törzse csúcsán leveleket hajtó meleg égövi fa. *Szedd fel a' Pontusi pusztán lovaglókat, 'S a' ~k között sátorban lakókat* (337/240).

pálmakoszorú fn (1)
Pálmalevélből kötött koszorú. *Légyen Borbély Kapitányé Ez a' ~* (368a/66).

palóc fn (2)
A magyar nyelvterület északi részén élő, jellegzetes nyelvjárást beszélő ember. *A' rémültt Palótz fél, hogy a' világ elvész* (267/84).
Palótzok (267*/14/7).

palota fn (31)
1. Nagy, díszes városi épület. *Van két ~ja a' piatz útszába, De azt a' ráztoknak adta árendába* (189/7). *Pest ~ji között a' népnek tenge-*

re zúgbúg (400/70). **2.** Vár, kastély díszterme. *A' Kastély ekhózott az öröm-lármával; A' tseléd, a' Vendég, az Úr, a' Dámával Játszott, tréfált, tántzolt, vígadt az Udvarban, A' nagy Palotában, tornáztban, pítvarban* (330/898). **3.** Vkinek a mindene. *A' pénz az uraknak kevély ~ja Makrantzos ajtaját álmatlan strászája* (83/43). **4.** Vki érdemének dült ~ja: vki érdemének semmibe vétele. *Ők az okost, jámbort valahol tündöklenni látják Üldözik, és pöf-fedt kedveket abba lelik: Hogy nyomorúlt sor-sok' vinnyóit az égig emeljék A' más érdeminek dült ~ja felett* (315/14). ~ (92/19, 114/931), ~k (258/46, 259/600), *Paloták'* (445/17), ~ja (114/547, 267/34, 454/169), *Palotátok'* (397a/274), *Palotáid* (13/11), ~i (454/750), ~t (16/29, 205/29), ~dat (16/35, 205/35), *Palotádat* (114/228), ~knak (397a/1172), ~jának (56/46, 202/46), ~ba (60/13, 17, 114/400), ~ban (330/1965), ~jában (454/420), ~iban (439/17), *Palotájára* (9/23).

pálya fn (10)

1. Versenypálya. *Mint mikor a' verset futó pap-riák valahára Kirohannak a' lántzoktól ki-szabadult ~ra* (413a/521). **2.** Az élet útja. *Ez egy rövid — de sok bajjal meg-rakott terhes ~ A' Böltső és a' koporsó ennek a' két Météja* (162/67). **3.** Lehetőség. *Érdeminek nagyobb ~ nyílt, mióta A bölts sénátusnak hijját ő pótol-ta* (217/79). **4.** Az esztendő ~ja: az adott évben elvégzendő feladatok. *Visszakerül újj forgás-sal a' földműves' munkája És szokott nyománn előjön az Esztendő ~ja* (413a/949). ~ (215/25), ~t (330/749), ~kat (413a/70), ~nkat (413a/1102), ~dnak (442/4, 452/37).

pályafutás fn (1)

Az ember élete. *Óh nem ... nagy ditsőség ha-mar érni véget, Pálya futásunkba érni ditső-séget* (213/78).

pályafutó mn (1)

Pályafutó játék: verseny. *Egész Görögség Ál-feust 's Molorkberke vidékit Elhagyván, szá-momra teszi ~ játékot* (413a/1125).

Pámpám fn (2)

Kutya neve. *Szájából az égő pipát kitekérték, 'S Uram! Még a' ~' farka alá verték!* (330/

1704)

~' (330*/192/1).

pamutforma mn (1)

Pamutforma pára: felhő. *A' pamut-forma pá-rának Kárpítja alá vonúlt A' Nap, és az ég-allyának Fénye halványon kimúlt* (397a/1061).

pamuthintócska fn (1)

Felhőfoslány. *Te csendes éjnek királynéja, Endímion' szép barátnéja, ... halkan nyomd pamut hintócskáddal A' harmattól nyirkos eget* (431/5).

Pán fn (6)

Személynév. *(A mezők és az erdők védőiste-ne.) Boldog az is, ki esmeri a' Mezők Isteneit ~t és az öreg Silvánust és a' Nyμφák szűzeit* (413a/1051).

~ (11/8, 413/21, 413a/17, 418/30, 432/78).

panasz fn (31)

1. Kellemetlenség, fájdalom, sérelem elmon-dása. *Tsupánn szerelmes Suttogások, Sohaj-tozások, és Beszédék, Panaszok, Pityergések folyának* (170/18). *Hadd öntsem ki hát vas kebletekbe Szívem' bús panaszait* (304/35). **2.** Vkiel, vmivel való elégedetlenség kifejezése. *Hogy a' Magyar névnek ditsősége legyen, 'S minden ~t a' ti szátokból kivégyen* (259/156). *Nem lesz senkinek panaszsa, Teli a' bellica cassa 'S az Armamentarium* (114/340). **3.** El-ítélő, rossz vélemény. — ...~t rá csak az Irigy sem mondhatott (222/36).

~ (330*/188/8), *Panasz* (176/cím), ~ok (268/73), *Panaszok* (175/cím), ~om (176/109, 114), *panaszsa* (216/82), *panaszaim* (338/5), ~im (130/11, 453/279), ~t (330/1937, 453/151), ~okat (77/114, 214/96), *Panaszaimat* (102/1, 8), *Panaszimat* (261/1, 8), ~ait (298/26), *pa-naszait* (259/210, 435/35), ~ra (78/16, 427/43), ~omra (428/63), ~itól (130/19), *panasszal* (175/16, 412/16).

panaszkodás fn (1)

Hosszas, ismételt panasz. *Mind — mind az én sohajtozásim, Kik ott a' fákon lengenek, Kiket gyakor ~im Melyemből feltekertenek* (446/15).

panaszkodik i (3)

Panaszát elmondja. *Sírok, panaszkodom, új szókat keresek, Előtte könyörgést tések, 's*

térdre esek (196/75, 380/73).
panaszskodol (280/1).

panaszzkodni in (1)

Panaszt elmondani. *Kiki ~ kezdett az éhségről* (330/610).

panaszol i (5)

Panaszként elmond, előad vmit. *Sírok: de sírásom nints kit érdekeljen: Panaszolok: de arra nints a' ki feleljen* (196/48).

Panaszlok (380/46, 441/6), *~nak* (162/75); *~juk* (454/228).

panaszolkodás fn (1)

Panaszolkodás. *És már Nem Fegyverek ... Valának Elméjébe. Hanem a' költsönös Kedveltető Elhívátás, Bádgyadva telt Kosáradás, Koldúlva tett Panaszolkodás* (170/34).

panaszolkodik i (2)

Panaszolkodik. *De sírjál Piramé! Panaszolkodj Thisbé, Hogy szabados uton nem mehettek ki 's bé* (77/87).

Panaszolkodik (41/cím).

panaszolva in (2)

Panaszkodva. *Egek! Óh egyedül ti reátok Kérest ~ bocsátok* (175/18, 412/18).

panaszos mn (3)

1. Panaszt, fájdalmat kifejező. *Eloszolnak a szent 's a' ~ hangok, Boldogító értzé válnak a' harangok* (190/101). **2.** Nem szívesen adott. *Néha még többet tesz a' nyomorúlt körül, ... egy kis kenyér, 's egy vigasztaló szó; Mint a' gazdag kézből nyújtott ~ jó* (202/132). *~* (77/101).

páncél fn (3)

1. Fémből készült hadi öltözet. *Nints semmi sisakja, pántzélja, paissa* (238/23). **2.** Védőburok. *Adj pitykét és pántzél a' hal derekára* (453/34).

Pántzélbann (403/38).

Panchaia fn (3)

Helynév. <Tömjénéről, mirhájáról híres, mesés sziget.> *Illy mannával nem kínálja Gazdag lakosít ~, Vagy más déli tartomány* (447/122). *Panchája* (413a/661), *Pankhája* (134/122).

Panda fn (1)

Személynév. *És pedig az én Uram Kajos Ist-*

ván A' Szent Lélek felbuzdítván, ... Dombi Pandát megszeretvén (167/4).

Pandion fn (1)

Személynév. <Athéni király a görög regevilágban, akinek a leányait Zeusz madárrá változtatta.> *Pandion leányai: a madarak. Zenge-deznek énekelve ~' Leányai* (164/18).

Pandora fn (3)

Pandora pixise: <A görög hitvilágban az első földi nőnek Zeusztól kapott szelencéje. A kíváncsi asszony a szelence felnyitásával az emberiségre zúdított minden bajt és nyomorúságot.> *A' vakmerő vétkek okozták Pándora Piksiséből omlott kínunk hogy szapora* (213/87).

~ (2/17, 41/3).

panizál i (1)

Eszik, fogyaszt. *Mellyet borssal 's fokhagymával Panizálnak parádával Az Úriás vendégek* (114/110).

Pankotai fn (1)

Családnév. *T. N. N. és V. ~ Jósza Gábor Úr, aranyarkantyús Vitéz, több T. Vármegyék' Táblaülője, Tisza Füreden* (368*/31/10).

pankrót l. Bankerott

pankrotíroz i (1)

Tönkre megy. *Az Öregek minden Név naponn báloztak, Ettek, ittak, még is nem ~tak* (248/28).

Pannon fn (1)

Pannónia. — *...Hartzaiban nagyokat szenvedt Európai leg-szebb Nemzetet, a' ~ bődög mezejére vezették* (450/7).

pannoni mn (1)

Pannóniai. — *... 's a' Pannoni Múzsák Szentelt berke nagyon* (450/45).

Pannónia fn (5)

Magyarország. *Segíteni óhajtok édes hazátokon: Megszántam a' dűlni kezdő ~t* (259/149). *~* (306/25), *~t* (259/277, 338/11), *~nak* (259/314).

Panopea fn (1)

Személynév. <Tengeri istennő, a' nereidák egyike.> *'S a' parton a' szerentsével járt Hajósok áldoznak Glaukusnak, ~nak, és az Inó fiának* (413a/441).

pántlika fn

(4)

1. Dísznek használt szalag. *E' szókra Tesztilis felveszi kezébe A' Sereg Zászlóját, mellynek a' végébe' Lengő ~kkal körül koszorúzva Tintukkal bodrozott Főkötő vólt húzva* (330/1227). 2. *Akinél még könnyen hasad a ~: ? aki még elég fiatal. Óh ha rám kerülne az Angyalabbika! A' kinél még könnyen hasad a' Pántlika* (238/114).

~val (379/81), ~kkal (416/9).

Ö: érdem~, gyász~.

pantoffel fn

(1)

Papucs. *Nincs ~ egyik lábán, 'S mint a' Hédervári bábán, Ugy fityeg rajt' a' ruha* (317/89).

pap fn

(30)

1. Vallási szertartásokat végző egyházi személy. *Dorottya Oporral mindjárt kezét tsa-pott: Levágatta tulját, 's hívatta a' Papot* (330/2064). 2. *Bacchus ~jai: bachánsnök.* (A hagyomány szerint Orpheust a' thráciai bachánsnök darabokra tépték.) *Ha Orfeus lenni nem tudok, ('s nem is kell, Hogy Bakhus' Papjai ne tépjenek szélllyel)* (219/74).

~ (166/8, 318/94), *Pap* (92/61, 114/635, 120/3, 133/51, 340/45), *Papok* (92/65, 214, 133/11), *Papok'* (126/13), ~od (311/2), ~ja (197/83), *Papja* (225/79), ~ot (326/2, 31, 37), *Pap-pot* (326/22), *Papokat* (225/118), ~nak (307/51), *Papnak* (201/64, 433/42), *Papjának* (225/12), *Papra* (204/55), *Papról* (326/11), *Papnál* (92/148), *Papoktól* (231/452), ~pal (215/16).

Ö: al~, fő~.

pápa fn

(4)

Róma püspöke, a katolikus egyház feje. *Míg az Urak oda jártak Rómába a' Pápánál, Ad-dig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál* (92/212).

Pápa (314/34), *Pápák* (245/38), *Pápához* (92/205).

pápaszem fn

(1)

Szemüveg. *Hogy rá-ügyelhesen a' nagy ármádára, Egy vén ~et feltett az orrára* (330/1218).

Páphus l. Páfus**papi** mn

(3)

1. Papokból álló. *Legfőbb Tiszteletre méltó*

Praelátusok, Minden hiten lévő Papi szent Chórusok, Kik híven őrt állván az Úrnak Házában, Résztettek mindent annak mannájában (454/972). 2. Pap által végzett. *Practice a' mindennapi Tapasztalás és a' Papi Acta iam demonstrarunt* (92/335).

Papi (92/186).

Ö: fő~.

papiros fn

(3)

1. Írásra használt papír. *Hallatlan Történetek-be 'S borzasztókba kezdek most; Vajha véres könytseppékbe Máthatnám a' Pappirost!* (257/29) 2. Papírpénz. *A' Palota ajtajába Kített Bellica Cassába Tíz Kontz Papirost hánytak* (92/21).

~on (330*/137/4).

pápista mn

(1)

Római katolikus. *Osztán meg ő Kálvinista, Én vénebb is és Pápista, Hogy lenne hát az elsőbb?* (92/104)

paplan Ö: bársony~.**papné** fn

(2)

1. A pap felesége. *Hogy elmentem Gigébe, Sirt a ~ mérgébe!* (332/2). 2. Papnő. *Mint midőn a' három-képű Hecaténak Innepen áldozni kell egy vén Papnénak, Az oltári szent füst gombolyog a' lángon* (330/864).

papság fn

(1)

A papok összessége. *Sőt még a' Papság is haragszik reája, Mivelhogy az idén kevés a' stó-lája* (330/1829).

paptermészet fn

(1)

Békés vérmérséklet. *De Plútó pap természete Sem szenvedhetette tovább* (92/162).

papucs fn

(2)

Puha, kényelmes otthoni lábbeli. *Szellős volna nagyon az ing 's a' paputs ma Bezzeg betsbe is van a' bunda 's a' kutsma* (85/11, 197/11).

par l. dieu**pár** fn

(45)

1. Két összetartozó élőlény, tárgy. *Előre hánytt lábbal és billegő nyakkal Sétál az első ~ a' többi darvakkal* (330/544). 2. *Vkinek a ~ja: házastársa, szerelmese, jegyese. Elfelejt-hetetlen Szerelmes Egyetlen, 'S hív ~ volt, Kit e' bört Örökre elzárt* (299/37). *A' tsalogány'*

nyájas daljára Szunnyadt el ez a' boldog pár (379/32). Baráttal mennék — im párom kesereg! Párommal maradnék — vár a' vitéz sereg! (268/105–6) 3. Vki nek a ~ja: a hozzá hasonló személy, dolog. Énekeliünk Cipriának, Drága Kints! Mert ez Élet' asszonyának Párja nints (285/4). Boldog Pár! Sokat kerestem Párod a' világban, 'S im mai nap feltaláltam Mássod' a' Somogyságban (307/29). Én ~ját nem tapasztalok. Néki élek, néki halok (447/145).

~ (268/112, 404/7), Pár (307/21, 368a/170, 397a/350), ~ok (77/73, 81), ~om (77/279), Párod (392/74), ~ja (175/15, 210/101, 211/61, 212/95, 214/63, 259/207, 412/15), ~ja' (397a/810), Párjok (397a/725), ~t (133/34, 259/279, 330/1916), Párt (222/39), ~ját (397a/796), ~unkat (454/226), Párnak (259/289, 379/84), Párodnak (405/25), ~jának (77/299), ~ra (209/107), ~jához (268/120), ~jáért (330*/156/5), ~onként (330/490), Pároddal (326/57), ~jával (336/82, 340/33, 433/79).

Ö: egy~, ház~, hite~, lepke~, mátká~.

pára fn

(10)

1. Harmat. Mint a' méréz Ibolyára, Midőn jókor búvik fel, Rá lehell a' fagyos ~ 'S ez lankadva hervad el (231/325). 2. Felhő. A' pamut-forma ~nak Kárpítja alá vonúlt A' Nap (397a/1061). E' szavára Mint lenge ~k' éjjeli tsillaga, A' tágas Éther' Mennyezetén alól, Sebes bukással földre hullván Tsak tsupa por, hamu lett belőlem (396/29). 3. Lehelet. Haladók szemei immár nehezednek. Sárga halavánnyá vált, és ajjakára Már alig szolgát egy kis éltető ~ (77/246). 4. Lélek, élet. Tsorgó vérét és ~ját Útjában késlelteti, Reményli hogy szűz Mátkáját Még egyszer ölelheti (397a/217). 5. Víz. Az ég 's a' föld között függők utoljára, Én Angyal-meg-állat, vagy tsak pormeg~ (454/14). 6. Kellemetlen szag, bűz. Tsak annyiba nevezhetni ez Új Várost Delfisnek, Hogy bódító ~ja van a' szomszéd Mefitisnek (342/8). 7. Teremtés, lény. És el is vettette volna Örökre a' békákat, Hogy ha meg nem szánta volna Jupiter e' ~kat (114/983). 8. Hatás. Érist ők nem látták; ki tündér ortzával Bojgatta már őket mérges ~jával (330/704). ~kat (413a/891).

Ö: dög~.

paráda fn

(2)

1. Látványos felvonulás. Készítém Vitézim pompás ~ra, A' Várba akarván menni vatso-rára (239/153). 2. Panizálnak ~val: bőségesen fogyasztanak. Mellyet borssal 's fokhagymával Panizálnak ~val Az Úriás vendégek (114/110).

parádé fn

(3)

1. Díszszemle. Már itt van a' Parádé, Még is szélllyel kóborolnak (231/60). 2. Látványos ünnepség. Ha hűs lesz, igyanak kávét, ha hé-ség, limonádét, Még is ma már virgontzan kell meg tenni a' ~t (310/32).

Parádémat (238/78).

parádés mn

(1)

Pompás, ragyogó. Kipihenén magát, más nap késő reggel Megindult Kaposba ~ sereggel (330/42).

paradicsom fn

(18)

1. A Bibliában az első emberpár bűnbeesés előtti boldog életének színhelye; édenkert. Úgy van! Ezt maga Milton-is éppenn nem tagadhattya, Mert a' Pokol az el-vesztett Paraditsom magzattya (216/118). 2. Dús növényzetű szép vidék. Nézd a' barna népet forró homokjain, Vagy hever 's éheznek a' Paraditsomba (313/115). 3. Rendkívül kedvező hely vmire. Külömben nints Bétsbe a' Bánatnak nyoma, Ott lévén az Öröm' Fő-paraditsoma (279/6). 4. A másvilági boldogság helye; mennyország. 'S hogy Paraditsomba és Mennybe részt vegyen Szükség hogy Skeleton és Szarándok legyen (190/79). A' Paraditsomba' — Abba alszik ő (347/23). 5. Milton műve. A' Milton' Elvesztett Paraditsomáról (216/cím).

Paradicsom (216/56, Paraditsom (216/69, 121, 443/47), paraditsoma (28/2), Paraditsomot (190/72, 83), Paraditsomának (342/28), paraditsomába (330/794), Paraditsomban (259/416), Paraditsomáról (290/2), Paraditsommá (330/1898).

paradoxum (lat)

(1)

Látszólagos ellentmondás. Vinum acuit Ingenium. — Paradoxum (219/cím).

páradzó in

(2)

Párolgó. Ellene ront vértől ~ görbe vasával A'

Magyar, óh mi vitéz tűz szikrádzik ki szeméből! (253/41)
~ (192/3).

parancsol i

(5)

1. Parancsként elrendel vmit. *Parantsol Carnevál, töltsenek borokat* (330/347). **2.** *Vkivel* ~: tetszése szerint rendelkezik vele. *Bezzeg tudnám az én dolgom Mi, mikor és hol volna, Ha én velem a' Kis-Asszony Olly helyen ~na* (169/88).

parantsoltam (239/221); *parantsolja* (358/7), *parantsoltam vala* (238*/147/3).

Ik: *fel*~.

parancsolás fn

(1)

Kérés. *Én ugyan, ki parantsolásod' Szent törvényemnek esmerem, Név szerént a' te pártfogásod' Előbeszélni nem merem* (417/9).

parancsolat fn

(8)

1. Parancs. *Mennyi Nép! Mellyet visz tsak egy parantsolat!* (190/10) **2.** Ennek külső formája. *Estve jött a parantsolat Viola szín petsét alatt* (112/1, 429/1).

parantsolatja (268*/22/6), *parantsolatot* (213/50, 268*/22/8), *parantsolatját* (330/1335), *parantsolattal* (330/1140).

parancsolhat i

(1)

Rendelhet. *Néked azt nem illik kérni, Mond Antal, parantsolhatsz; Nekem illik a' bort mérni, 'S Tellyesíteni, a' mit hagysz* (317/149).

parancsolni in

(1)

Rendelkezni. *Mert tüzesen kezdtem én is parantsolni* (239/181).

Ik: *meg*~.

parancsoló fn

(1)

Irányító, rendelkező személy. *Ő is, hogy engemet megismer Urának, Mindenkör enged, mint parantsolójának* (239/150).

parányi mn

(11)

1. Nagyon kicsi. *Ollyan ~, hogy lám Tekintetere, 's apró Kis termetére nézve Látszik szópós gyerekeknek* (185/111). **2.** Nagyon kis ideig tartó. *Ím te, míg ezt mondtam is, Őt hat ~ perczezen kimúlál* (288/60).

~ (162/42, 185/98, 249/12, 48, 70, 320/17, 371/7, 448/10), *Parányi* (185/151).

párás mn

(1)

Párába, ködbe, áttetsző felhőbe burkolt v. tölük részben eltakart. *Párás hegyek, hadd juthassak Kies tetőtők felé!* (397a/15)

paraszt fn/mn

(23)

I. fn 1. A földet művelő, mezőgazdasági munkát végző személy. *Óh! Ha a' magvát magáért Szórná a' munkás* ~ (397a/182). **2.** Jobbágy. *Hol lakik? És ki az Úr? Gróf, Burger, Paraszt, vagy Nemes?* (114/39)

~ (330/1789, 397a/900, 413a/306, 500), *Paraszt* (334/8, 413a/141, 840), ~' (397a/278, 1047), ~ok (87/31, 199/51), *Parasztok* (326/61), ~okat (413a/11), ~nak (329/3, 4), *Parasztinak* (413a/179).

II. mn 1. Egyszerű, műveletlen. *Az deli Ifjúság Olly mint egy szép Virág Természetébe: Mezei és ~ Ha nem miveli azt Ámor Kertjébe* (155/10). **2.** Durva, nyers. *A' régi durva Múzsák És a' ~ Apolló Lakhattak olly vidéket* (343/7). **3.** Egyszerű, fából készült. *Triptolemus bőven rakja asztagait Dudolgtván fogja ~ esztekéjét* (11/11). **4.** Divatjamúlt. *Ő az, ki a' régi nemzeti ruhákat Parasztta, és kortsá teszi a' Dámákat* (330/1988).

~ (313/118).

parasztal fn

(1)

Paraszt Dal: népies helyzetdal (333/cím).

parasztember fn

(2)

Paraszi életmódú, földműves férfi. *Sokat tesz a' Paraszt Ember otthon hideg essőbe* (413a/268).

paraszt ember (330*/200/9).

parasztindulat fn

(1)

Durvaságig menő dühkitörés. *Hedrahellyel újjat húzni bátorkodik a' Csököl, Mellynek paraszt indulatja hamar embert öldököl?* (326/24)

parasztleány fn

(1)

Parasztcsalád leánya. *Paraszt leány* (397*/76/6).

parasztmunkás fn

(1)

Paraszi munkát végző személy. *Jövel az útát nem tudó szegény paraszt munkához És még most szokjál hozzá a' segítségül híváshoz* (413a/49).

- parasztos mn** (2) Csúnya <hangzás, kiejtés>. *Nem méltóztatik ő ki-mondani a' szót, Az u-t o-nak mondja, a-nak teszi az o-t, Ezt is foga között szűrve kell ki-tenni, Külömben ~ 's Comis fogna lenni* (194/14, 58/14).
- paraszság fn** (1) A helybeli parasztok. *A' Horogi pusztá körül a' ~ össze gyűlt* (326/17).
- paraszszív fn** (1) A gyávaság szimbóluma. *Nem méltók, hidd el, nemes ellenségre az olyak Kikbe paraszt szívvel nemtelen elme szorult* (315/4).
- parasztvers fn** (1) Egyszerű, népi. *Sok módi Kisasszony mint paraszt verseket A' toalettről le szórja ezeket* (197/87).
- páratlan mn** (2) 1. Kiváló, rednkivüli. *Kitől el maradván ~ élete* (215/117). 2. Páratlan nemzés: férfi nélküli fogantatás. *Ezen bámúlván Júnó, 's hasonló ~ nemzésre törekedvén, elindult az öreg Oceánhoz, hogy tőle kérjén a' felől, mi mód-dal lehetne néki is férjfi nélkül gyermeke* (330*/202/3).
- párazat fn** (6) 1. Pára. *Ah! Ti élet adó kedves ~ok, Mely eleven lelket mellyembe adtatok* (90/11). 2. Lehelet. *Zokogó szájából a' bádjadtt nyögőnek Jajos ~ok ezért miért jönnek* (213/6). ~ja (210/29), ~jai (130/26), ~jait (436/28), ~tal (215/73).
- parázna fn** (1) Erkölcstelen személy. *Ebből látom bizonyosan, Hogy az Úr egy ~!* (169/140)
- parázs fn** (3) Izzó tüzelőanyag. *Rá esett egy ~ a' Pámpám' hátára, Kifutott ordítva* (330/1743). ~a (287/33), ~ára (306/16).
- pardics fn** (1) Kiszáradt mező, táj. *Vajha a' hőség nagyvonta ... Száraz pardittsa ne tenne Szépséged' kezdetiben* (397a/1045).
- pardon msz** (2) 1. Bocsánat. *Kiált Etse: Pardon! 's a' kardját nyújtotta* (330/1362). 2. Kegyelem. *Az ágyúk-*
- nak álltam artzal, Soha ~t nem kértem* (114/115).
- pardupé fn** (2) Kardszj. *Hébe a' fűzér rózsával Mindjárt összevetöti hát A' Vitéz' ~jával A' szép Kisasszony' haját* (368/127). *Pardupémat* (238/80).
- paréj fn** (1) Gyomnövény. *A' mejjedre tévén patyolatból taréjt, Antecessoroddal egyél spárgát 's ~t* (233/60).
- parentál i** (1) Elsirat, búcsúztat. *Ágokkal szomorú árnyéket tsinálnak, 'S az erdők annyának ekként ~nak* (214/14).
- paresseux (fr)** (1) Lajhár. *Lajhár, Földi' és Fábián elnevezések után az a' minden állatok közt legtúnyább, leglassúbb és legostobább négylábú állatot-ska, mely ... frantziául Paresseux* (330*/199/9).
- paripa fn** (39) 1. Nemes, büszke tartású, könnyed járású ló. *Mint a' vad ménesből fogott déltzeg ~ rágja Tajtékzó zabláját 's a' föld hantyait rugja, vágja* (216/39). 2. Szárnyas/hortyogó ~: Pegazus. *Felugrák e' szárnyas ~' hátára, Felettek repkedtem Mongolfír' módjára* (330/97). *És te Neptun, ki a földbe ütén hármaz villádat, Ki ontád méhéből első hortyogó ~dat* (413a/14). 3. Phébus büszke ~ja: Phébus fogata. *Hát mikor a' Phébus büszke ~ja Lángjától fénylik az Istenek hazája* (77/11). 4. Lovaglásra használt egyéb állat. *Szép volt Cavallériájok Mindnyájoknak ~jok Vala egy szuka egér* (114/376). 5. *A Nap lángoló ~i: a lemenő nap vörös sugarai. 'S mikor ránk lehelnek a' nap' lángoló ~ji, Ott meg gyúlnak a' pirosuló Este késő gyetyái* (413a/260). ~ (330/299, 452/58), ~k (253/11, 413a/520), ~k' (258/10, 259/617), ~ja (29/2, 330/128, 160), ~nak (253/30), ~jának (231/399), ~t (25/23, 190/13, 258/95, 452/66), *Paripákat* (413a/69), ~mat (268/3), ~dat (413/16), ~nkat (413a/1103), ~n (253/55, 258/100, 330/1044), ~kon (239/156), ~ján (330/275), ~in (413a/861), ~ra (192/20, 259/630, 656, 260/16, 267/91, 201), *Paripádra* (268/126), ~dhoz (456/9).

- parittyá fn** (1)
Hajítófegyver. *Akkor essél az Őzeknek, és a' füles nyúlaknak Ha kezedre áll a' tsepűs Baleári ~: Mikor jég táblától a' víz 's a' földet hó borította* (413a/316).
- parittyázott in** (1)
Olyan, mintha parittyával lőnék ki. *Mint a' forgószelel' kezéből Parittyázott jégeső, Úgy törri szélllyel tövéből A' tápláló fűvet ő* (397a/194).
- Párizs fn** (10)
Helynév. *Esmeri már Páris, 's egész Európa tsudálja Ritka vitézséged'* (253/67). *Páris* (111/90, 288/48, 313/42), *Páris'* (253/40, 337/243, 308), *Párist* (330/2011), *Párisban* (454/789), *Parisban* (330*/139/1).
- párizsi mn** (1)
Párizsban levő. *'S ledűl az Úr előtt a' Párisi Dágon* (337/128).
- párka fn** (9)
A párkák a sors megszemélyesítői az ókori görög és római mitológiában. *Így lépdégl együtt a' három Párka is, Az öreg Atropos, Clothó, és Lachesis, Kiki a' szerszámot vivén a' markába, Az élet' és halál' fonószobájába* (330/931). *~* (189/18), *Párka* (77/291), *Párikák* (6/16, 83/61, 204/32, 217/32), *Párikának* (267/237), *Párikákra* (2/6).
- párkány fn** (1)
Part. *És itt, hol nagyot szült a' Lu' tartományja, Hol virágzik egy szép folyó-víz' ~ja* (454/578).
- parlag ~ pallag fn/mn** (9)
I. fn Műveletlenül hagyott termőföld. *Fekete föld gyászos parlag Az én kintsem azon ballag* (112/29). *Mert nem kapok egy szárnyatlan lovatskát is Kardszagon Noha elég nyerít itten a' Kúnsági pallagon* (358/16). *parlag* (413/882), *pallagokat* (397a/1116), *parlagoknak* (397a/963), *pallagán* (432/14), *parlagjai* (313/145), *pallagjain* (313/82).
II. mn *Parlagba* hagy vmit: nem műveli. *Lakta ezt számos nép, de nem mívelé-ki, ... 'S így parlagba hagyá saját tartományját* (341/18).
- parlagi mn** (1)
Egyszerű, szegény. *És én — pallagi dallos, — Bort és kedvet ivám velek* (432/119).
- parlament fn** (1)
Képviselőház. *De még erre rá mehettek, Ezer pennát is meg ettek A' Felső Parlamenten* (92/210).
- párna fn** (6)
1. Fejpárna. *Halavány Hold' bús világa! ... Süss Kedvesem' ablakára, Hints lágy álmot szemhéjjára; Hogy a' bájoló Szerelem' Párnáján álmodjék velem* (312/28). **2.** Tárgy, amelyre a fejét fekteti. *Hol csak egy kő lenne ~, Hol sem ember sem madár nem járna, Melly megháborítana* (304/47, 435/47). **3.** Derékalj. *Ti puhák, a' gyepre fekünni sem meretek, Sőt a' lány ~n is sziszegve heverték* (198/50). **4.** Zsombokos ~: ülésre használt káka-gyökértől vagy gyeptől összetartott földhant. *Melly nyugodva ülök zsombokos ~don, A' zűr-zavart kívül látván kalyibádon* (202/83). *~inn* (216/32).
- Parnasszus ~ Parnassz fn** (8)
A költészet szent hegye. *A' tiszta nyájasság hol örül Jobban, mint a' ~ körül* (110/2). *Minden Bankóimat az egész Smukkommal Adják néki: ebből holtig elverselhet, 'S Beótzdián Parnasz' hegyeit emelhet* (330/1564). *Parnasszus* (413a/542), *Parnassz'* (343/1), *Parnasszust* (267/14), *Parnassust* (358/27), *Párnassust* (11/3), *Parnasszuson* (110/cím).
- parnasszusi mn** (1)
Parnasszuson levő. *Magam utánad azomba A' Parnasszusi Templomba Mentem nyomba* (236/34).
- paróka fn** (1)
Sapkaszerűen fejre húzható mesterséges hajzat. *Búsultába el hajítja Púderes Parókáját* (114/204).
- párol Ik: meg~.**
- párolgott Ik: ki~.**
- párolog i** (2)
⟨Illat⟩ terjed. *Elmegyek — óh mint ragyognak E' Kertnek virágai! Melly édesen ~nak A' lombok' illatai!* (397a/363) *~nak* (397a/647).

páros mn

(6)

1. Olyan <ember>, akinek párja van. *Az a' legédesebb álmok, hogy Hymennek Áldozni örvendő már ~on mennek* (77/66). 2. Vkiel együttjáró. *Örömmel meg válnék tőled komor Város, Ha menésem Roziéval lenne ~* (184/4). ~ (77/21, 210/73, 212/103, 423/4).

párosít i

(1)

Párosodást előidéző. 'S *olly tsuda szerelmek ~ják együvé A' vadakat* (327/30).

párosság fn

(1)

Páros élet, házasság. *Izenget már valahára A' Párosság Istene, Hogy már az ember' ágyára Egy emberné illene* (401/2).

Párosz fn

(1)

Helynév. <Görögországi sziget.> *Némellyeik a' Trója' öszvetört falából Volt faragva ~' feje márványjából* (237/98).

L. párusi.**part fn**

(120)

1. A szárazföldnek, a talajnak vmely folyó v. állóvízzel közvetlenül határos része. *A' Galagonya lóbálja A' ~' szélén vesszeit, 'S vízbe nézván tsudálja Fejér 's piros díszzeit* (397a/1030). 2. Vmely folyó v. állóvíz szélén elterülő szárazföld. *Zengi a' kis Balaton' ~ja' körül* (432/9). *Ha a' buvárok sebessen visszafelé repülnek A' tengerről 's lármával a' ~ felé kiáltoznak* (413a/368). *Örültek a' folyamatok, Örült minden ~ és sziget* (399/11). 3. Partvidék. *A' fagyos Sark alatt fekvő Szibéria, A' Marokki forró ~ok 's Barbária, A' Kelet' és Nyugot' határitól fogva A' te érdemidől zengedez harsogva* (259/234). 4. *Duna Tisza ~ja: az egész ország. Majd a' hír A' mély sír' Om-lásai közt érdemed' megtartja Könnyekkel, 'S énekkel Hálálja Duna' Tisza' ~ja* (220/52). 5. <Az élet megpróbáltatásaival szemben> az a biztonságos helyzet, amelyben megnyugvást vár az ember. *Jósef! jó Atyádat bennem el vesztetted, De a' leg jobb Atya meg marad melletted: Tsak az ő félelme járjon mindég veled, Így a' boldog Partot örömmel meg leled* (222/72). *Ne higgy a' hozzája tsalogató ~nak Ne véld hogy sikamló hantyai meg tartnak* (28/7).

~ (114/192, 333/2, 403/20, 413a/570), ~' (455/21), ~ok (259/600, 347/14, 413/364, 443/85), ~ok' (347/19), ~od (176/6), *Partod'* (304/4, 435/4), ~ja (209/86, 211/3, 251/21, 259/40, 313/123, 337/138, 210, 397a/866), *Partja* (258/58, 71, 454/528), *Partja'* (397a/916), *partya* (39/5, 413a/1119), ~otok' (454/39), *partyai* (406/1), *Partokat* (413a/631), *Partjai* (259/628), ~jai (247/4, 267/247), *Partjai* (253/36), ~ot (211/73, 327/63), ~ját (259/381), ~jait (397a/132, 1136, 410/21, 415/9), *partyait* (25/2, 190/2), ~oknak (413a/219), ~jának (337/183), ~okba (455/19), ~jában (202/76), ~on (114/730, 202/142, 304/cím, 413a/440, 443/242), *Parton* (170/23), ~okon (313/57, 397a/778, 413a/406), ~ján (111/2, 53, 253/17, 258/9, 413a/962, 439/40, 452/44), *partyán* (413a/537), ~ján (235/16), *Partján* (244/6, 7), *Partjokon* (397a/33), *Partjaimon* (259/617), ~jain (63/22, 124/6, 304/11, 327/40, 337/219, 368a/26, 435/11, 454/450, 576), *Partjain* (414/12), *partyain* (238/110), ~ra (39/2, 211/52, 80, 231/277, 347/18, 397a/978, 460/149), *Partra* (177/41), ~jára (114/183, 212, 857, 904, 313/112, 357/33, 454/12), *Partokra* (244/28), *partyára* (9/2), ~jokra (413a/310), *Partjaira* (341/26), *partyaira* (14/22, 201/22), ~ról (114/814, 413a/460, 455/35), ~okról (397a/683), ~jától (428/149), ~jaitól (337/175), ~hoz (1/21), ~jához (397a/135), ~jáig (306/274), ~ommal (259/634), ~jaival (460/21).

Ö: rév~, tenger~, tó~.

párt fn

(3)

1. Vkiel szemben álló csoport. *A' kik régen jó barátim voltak, Még felköltek ellenem, Üldözöim' ~jához hajoltak* (304/24, 435/24). 2. Védelem, oltalom. *'S ~ját nem fogná a' földnek az ég megenyhülése* (413a/887).

párta fn

(11)

Hajadon lányok fejéke. *Kik kosarat adván magok kérőjöknek, Mint szokott, örökös ~ba súltenek* (330/1541). *Hogy nyújtóztatnak ki, hogy megyek ~ba', Óh, majd a' szenteknek paraditsomába?* (330/793) ~ (330/216, 836, 837), ~k (330/1980), ~t (330/

774), *~ba* (330/399, 479), *~ban* (330/410), *~ra* (330/4).

Partes fn (3)

Helynév. <Bécsnek rossz híré negyede.> *Pedig melly kényesen-feszesen-begyesen Járnak az Uratskák a' Pártesen?* (330/1118) — *Hát magam tsak illy bolondnak Hagyjam tenni? Mit nem mondnak Majd a' Pesti ~en* (317/77). *Pártés* (330*/173/3).

pártfogás fn (4)

1. Vkinek a támogatása. *Én ugyan, ki parantsolásod? Szent törvényemnek esmerem, Név szerént a' te ~od' Előbeszélni nem merem* (417/11). **2.** Oltalom, védelem, gondviselés. *Talpokra állanak a' ledültt törvények, Élelmet, ~t kapnak a' szegények* (259/186). *~odra* (382/32), *~ért* (397*/76/4).

pártfogó fn (4)

1. Vkinek az ügyét támogató. *Kedves Magyarjaim! jövök ti hozzátok, A' ti Pártfogótok' szavait halljátok* (259/146). **2.** Jóakaró. *De van eggy ~nk, ki sokkal jól teve* (193/17). *~tok* (259/312), *~t* (214/82).

pártol i (1)

Vki ellen ~: vki kárára cselekszik. *Tudod már sok ízben ellenem ~tál, Váradat feldúltam, ismét meghódoltál* (330/1385).

Ik: *el~.*

pártos mn/fn (5)

I. mn Lázadó. *Bátor a' ~ Dákusok a' Dunán nyüsöjgenek, Bátor Róma mit tsináljon 's az országok vesszenek* (413a/1054).

II. fn **1.** Vkinek a pártján álló személy. *Ekkor a' Trombiták bús harsogására A' vitéz ~ok ülnek paripára* (192/20). **2.** Pártütő. *Lajost is megölték szintúgy a' gyilkosok; (nem a' nép, nem a' nép, tsak némelly ~ok* (337/318). *~t* (337/184), *Pártosinak* (12/24).

pártus fn (1)

A Kaspi-tengertől délre fekvő ókori iríniai ország, Partia lakója. *A' vitézlő Pártusok Réglota szolgaság alá kerültek* (288/41).

pártütő fn (5)

Lázadó, felkelő személy. *Párt ütő ez igen borzasztó nevezet, Mert Hazája 's ura ellen fog e kezét* (80/1).

Párt Ütő (80/cím, 7), *párt Ütők* (80/3), *párt ütőnek* (80/9).

pártűz fn (1)

Parázs. *Vagy az édes mustnak levét pár-tűzön főzőgeti* (413a/302).

párusi mn (1)

Pároszból való. *Itt sem Párusi márványból Nem raktak oszlopokat, Sem alabástrom bálványból Nem véstek bajnokokat* (397a/281).

Pasifaé fn (2)

Személynév. <Pasipfaë a görög regivilágban Minosz krétai király felesége, aki szerelemre lobbant egy bika iránt.> *Sajnálta, hogy hajdanába Ezt ésszel fel nem érte 'S ~t illy formába Néhányszor nem kísérte* (231/173). *Pazifaé* (113/1).

passus l. passzus

pástétom fn (1)

Darált húsból, májból stb. készült, kenyérre kenhető, fűszerezett, hidegen fogyasztott étel. *Hogy az Úr Tortátát 's Pástétomot egyen* (200/60).

paszamánt fn (4)

Paszomány; ruhát díszítő zsinór. *Rojt 's ~ veres nadragát drágítja, Magyaros derekát arany öv szorítja* (330/273). *Paszamántnak* (202/106), *~okkal* (16/25, 205/25).

paszamántos fn (3)

Paszományos; cifra zsinórozású ruhában járó uraság. *Gyönyörű munka ez, ha szinte lutskos is, Örömmel nyúl ehhez a' ~ is* (199/68). *paszamántosokkal* (16/27, 205/27).

paszita ~ paszit fn (3)

Keresztelői lakoma. *Így tántzol a' tátos banyák' paszitiába* (330/605). *Paszita* (330*/157/1), *Paszit* (330*/157/1).

paszomány Ö: arany~.

passzus fn (1)

Útlevel. *Te ki ingyen hozod viszed amaz ingyen élőket 'S Passus nélkül országokon keresztül teszed őket* (358/10).

pásztor fn (21)

1. Háziállatokat őrző, legeltető személy. *Legeleből sem lát szűköt, mert a' mennyi fűveket Egy hosszú napon a' Pásztor le étet tsordájá-*

val Egy kurta éj vissza adja mind azt hűs harmattáival (413a/730). **2.** Uralkodó. Mindnyájokért Ferentz lesz A' népek' édes atyja, 'S azoknak megmutatja Hogy hív egy ~ ő (259/328).

~ (83/17, 379/26, 131, 413a/1104), *Pásztor* (174/cím, 9, 441/cím), *Pásztorok* (200/82, 264/7, 432/85), ~ok (149/19), ~ok' (397a/76), *Pásztorem* (441/15), ~a (231/296), ~t (151/2, 379/9), ~okat (465/15), ~nak (330/521, 413a/987).

Ö: kecske~.

pásztori mn (1)

Pásztori pálca: uralkodói jelkép. *Boldogság keríti ~ páltáját, Bőség gyémántozza áldott koronáját* (259/257).

pásztorné fn (1)

Pásztornő. Szép hallgatni űlve a' füvesenn A' Pásztort és a' Pásztornét (151/2).

pásztorszerető fn (1)

Pásztor szeretők: pásztor és pásztornő alkotta szerelmespár (151/cím).

paszuly fn (1)

Bab. 'S ha ledneket 's hitván ~t fogsz földedbe hinteni ... A' lenyugvó Bootesnek jelére vigyázhatol (413a/238).

patak fn (39)

1. Az érnél nagyobb, a folyónál kisebb folyóvíz. *Akkor sügátok meg, Hogy hajnal előtt Dafnis már pihegett Sőhajtván szép Nevét Itt e' kis ~' ere megett!* (172/30) **2.** Ennek a vize. *Kertem' nárczisokkal Végig ültetéd; Csörgő ~okkal Fáim' éltetéd* (427/19). *'S te, amott az éles kőszálnak sivatag Ormáról zuhogva le szakadó ~!* (219/84) **3.** A patak medre, árka. *Patakok is nyelik Essőket* (32/16). **4.** Ömlő folyadékból bő mennyiség. *Midőn akkorba mélyly sebemnek Kiontottam vérhabjait: Mért állítád meg életemnek Szélyelfutott ~jait* (379/52). **5.** *Patak módra:* sűrűn. *Jön az áldás valahára Jön a' felhőkön ide, Ott tornyodzik, 's nem sokára Patak-módra omlik le* (397a/1056).

~ (77/134, 148/40, 258/53, 306/96, 327/48, 341/9, 368a/39, 397a/10, 44, 619, 413a/214, 713, 441/1), *Patak* (176/5, 460/16), ~' (306/55, 397a/511, 403/5, 17), ~ok (52/9, 287/35,

397a/34), ~ot (368a/70, 413a/632), *Patakot* (77/239), ~okat (77/160, 397a/70), ~nak (147/3, 305/13), *Pataknak* (397a/116), *Patakba* (139/92), ~okra (135/40), ~nál (413a/1123).

Ö: bor~, vér~.

Patak fn (1)

Sárospatak. Debretzen, és ~ Messze estenek, Ide, hol a' Múzsák Nem is esmértetnek (334/27).

pataki Ö: sáros~.

pataknai mn (3)

Bőven áradó. Kaján tekintetében Egyszerre látj' az ember Mind a' ~ könnyet, Mind a' vidor mosolygást (185/125).

patakocská fn (2)

Kis patak. Ott, hol a' Patakotska nyájas Habjaival tsereg, Laurám a' tsendes Völgyben, a' Violák közt szendereg (174/1).

patakotska (397a/734).

patália fn (1)

Hangos veszekedés. Már semmi tsendesség nem vólt a' szobában, Állt a' ~ kinnt is a' konyhában (330/1732).

Patay-ház fn (1)

Patay-család. (A Hegyalján élő Báty Patay-család.) *A' Fáy, Patay ház is gazdagabb vólt, Míg a' Magyar szokás belőlle ki nem hólt* (248/25).

paté Ö: csete~.

pater (lat) (1)

Liber ~: Liber atya. *Az az Bacchus, Liber pater* (432*/205/6).

patka l. padka

patkolni lk: el~.

patkós mn (1)

Patkóval ellátott. Így lépked, ... Hét-nyoltz nyomtató ló, midőn ~ lába Tapos a' világnak legszebb búzájába (330/549).

patrióta fn (1)

Hazafi. Hanem bátran hartzollyatok, Kik e' hazába voltatok 'S Vagyatok hív Pátrióták (114/426).

patron fn (1)

Töltény. Mérgessen járt keze lába, Szerentse,

hogy Patronnyába Nem volt tündökre való (92/272).

patrontás fn (1)

Patrontasche (ném): történetár. Már úgy megszűkültem töltésbe, fojtásba, Hogy csak két golyóbis volt a' Patrontásba (239/218).

patrontok fn (1)

Történetár. Himen sorompóját bé törvén Vért ontok, Míg töltésből ki nem ürül a' Patrontok (238/72).

pattan i (3)

Vhova pattan: hirtelen, gyorsan vhova áll. Trokszartaksz pedig mérgesen Szeme elébe ~ (114/850). 2. Paripára ~: lóra ül. Felkél a' Nemes Nép, ~ paripára (267/91). ~ (216/58).

Ik: fel~, ki~, le~.

pattanás fn (2)

1. Mozgás. (Szem) Hol összevonul, hol ki düllyed, Most repes vig ~sal forogva, Majd rettenve komor gödribe süllyed (139/18). 2. Pendítés. 'S gyengültt ujjom' ~ára Kis lantom újra zengedez (455/47).

pattanó in (3)

Gyorsan ugrani képes. Sok száz Szűtske ugrál ~ lábain A' hévtől elaszott fűszálak' szárain (380/19, 196/19, 84/19).

pattant¹ i (5)

1. Pattanó hangot idéz elő; cserdít. Pattantja Bellóba rettentő ostorát, Keresztül nyargalja öldöklő táborát (260/3, 192/5). 2. Pendít. Mondd meg néki, hogy ~om Húrjaim már ő felé. Ah, mert — ah! Magános lantom Drágább névvel zenghet é? (456/29) ~ja (220/36), ~ya (216/13).

pattant² Ik: ki~.

pattog i (1)

Villan. Tudom mind Magyarok vagytok, rá esmerek nememre, Vitéz tűz' szikrája ~ szemetekről szememre (259/520).

Ik: le~.

pattogva in (2)

Dörögve. Közte az ellobbant villámok látszanak, A' tüzes mennykövek ~ hullanak (56/12, 202/12).

Patzkó fn (1)

Családnév. (~ Ferenc Csokonai korabeli pesti könyvnyomtató.) A' mint beszéll Trattner, ~, Most jött ki egy Istória (236/1).

patyolat fn/mn (10)

I. fn Finom, fehér lenvászon. Mennyi Kints óh Múzsám! Melly sok gyöngy 's ~ (190/9). 2. Patyolatból készült fehérnemű. De látod é? Nem mutatja Ő e' bokroknak kintsemet, Őrzi vékony Patyolatja Gyönyörűségemet (137/7).

~ (137/cim), ~ja (330/2014), patyolattya (77/183, 276), ~ból (233/59).

II. mn Tiszta, fehér, makulátlan. Patyolat ortzáján a' fényleő tsinosság Között jádzodozik gyengéded pirosság (77/55).

Patyolat (169/90), ~' (139/82).

patyolatdomb fn (1)

Mellnagyobbító ruhadarab. Csali ruha, olyan patyolat-domb, a' mellyet Kebeleikre az olyan Dámák tesznek, a' kiknek nints ott mit mutatni (330*/140/1).

pauza fn (2)

Szünet. Szívünk elolvadt Részait Élesztjük újj Dalokkal, ~k' únalmas ideit Édesítjük Tsókokkal (128/59).

~ (424/60).

páva fn (8)

1. Pompás tollazatú, hosszú farkú, rikácsoló hangú fácánféle madár. Mellettek truttolva járván A' ~, és zöld farkát Szivárvány módra kitárván, Hányja színváltó nyakát (397a/438).

2. Mint egy ~: pávára jellemző módon. Mért vagyok most olyan gyáva A' ki másszor, mint egy ~ Voltam a' felöltözött (271/6).

~ (191/4), Páva (55/4, 198/51, 397*/76/8, 397a/431), páva ként (82/1).

pávás mn (1)

Pávásabban: büszkébben. Ha meleg van hűtsük Limonádé tseppel Mindjárt ~abban léphetni a' Sleppel (336/46).

pazér mn (4)

1. Pazarló, tékozló. Gazdag volt 's nem ~, hatalmas nem kemény (454/797). 2. Pazar természet: pompás, gazdag. Itt a' bujálkodó ~ természetnek A' leg jobb ízek is tudom engedhetnek (90/13).

~ (127/29, 421/29).

pazérlás fn (2)
Pazarlás, könnyelmű költekezés. *Itt ül 's hányván vetvén saját szám adását Nyögve kárhoztattya szörnyű ~át* (6/20, 189/22).

pazérlott in (2)
Gazdagon ~: bőven használt. Nagyobb méltóságot ad a' magyar mente, Mellynek zöld posztóját ragyogással szántja Gazdagon ~ arany paszamántja (256/8, 82/10).

Pazifaé l. **Pasifaé**

pázi l. **page**

pázsit fn (5)
1. Gyepes terület. *E pásitot melly zöld köntösét öltözi Egy fojó víz nyájas habjával öntözi* (72/7). 2. *A halál ~ja: harcmező. 'S a' halál ~ján bátran megütköznek* (337/156). 3. *Menyei ~: felhővel borított égbolt. A' felhőnek mint egy menyei ~nak Hajlásin friss rózsák és Játzintok nyitnak* (330/1879).
pásitnak (70/13), *pásitokra* (77/223).

pázsitos mn (2)
1. Füves, gyepes. *'S ~ völgyeken visz az út felfelé Hazám' Templomának szent pítvara felé* (306/73). 2. *Pázsitos víz: vízinövényekkel benőtt vízfelület. Mellynek ~ vizénél hó szín haltyúk ferdettek* (413a/727).

peccenteni lk: rá~.

pecek fn (1)
Csikló. *Így fektemben illegetném A' medenczéje peczkét, Majd adnék én memoriter A' Sütésből egy leczkét* (169/94).

pécézve lk: el~.

pecunia (lat) (1)
Pénz. *És hogy minden észre venné Zeng a' jóltevő Istenné A' kegyes Pecunia* (317/231).

pecsenye fn (7)
Sült hús. *Víg ebédeket tart terített asztalán, Markába petsenye, kulats az oldalán* (197/34, 85/34).
~m (287/46), *petsenyém* (248/4), *petsenyét* (330/359), *petsenyéből* (231/465), *Petsenyére* (167/11).

pecsét fn (9)
1. Lágú v. olvasható anyagba nyomott hitelesítő jegy. *Estve jött a' parantsolat Viola-szín petsét alatt, Egy szép tavaszi éjtszakán Zörget-*

tek Jantsim' ablakán (429/2, 112/2). 2. Biztosíték, megerősítés. *Még csókot is Ragasztott ő orcámra, 'S még többet hán't Pecsét gyanánt Az esküvés közt számra* (277/ 17). 3. Szépség, üdeség. *Piros orcádnak rózsájára Ámor új-új ~et nyom* (430/34).

~ (282/13, 26), *petsét* (181/14, 454/343), *Pecsét* (282/cím)

Ö: gyász~.

pecsétel i (1)
Pecsétet nyom vmire. *Innét lefelé a' Tanáts-házba mentünk A' hol kötelező írást petsételtünk* (239/146).

lk: el~.

pecsételő ~ pecsétlő mn (2)
Megerősítő. *Midőn ezer tördeltt szókkal, Ezer petsételő tsókkal A' hit egymáshoz tsatolt* (443/54).
petsétlő (235/14).

pecsételtetik i (1)
Megerősítést nyer. *Itt bomlik-fel a frigy, és béke köttetik, Szapora csókokkal itt petsételtetik* (239/56).

pecsételvén in (1)
Vérrel ~: halálukkal bizonyítva. És kik a' Királyhoz viseltt hűségjekeket Vérrel petsételvén hágják az egeket (337/398).

pecsénymó fn (1)
Pecsét nyomására való nyeles, vésett, kis fém-lap. *A' Tanáts Petsét nyomóját, Egy horribilis nagy Gólyát Nyomtak a' Decretumra* (92/138).

pécsi mn (1)
Pécsen levő. *Mennyi vólt a' Pétsi Várban, Mennyi itthon 's Kaposvárbán Fáradságom és bajom!* (308/7)

pedant fn (1)
Korlátolt, kicsinyes gondolkodású személy. *Mert lát'd mennyi Magyar vagyon itt; de — de mennyi pedántok, Névnapi rigmisták, szél-malmok nyüsgenek itten* (348/15).

peder lk: ki~.

pedig ksz (182)
1. (Szembeállításra a tagmondat második helyén:) meg, viszont. *Ennek ~, a' ki már többé nints velünk, Szívünkbe örökös oszlopot eme-*

lünk (214/117). Azt ~ nem hiszem, hogy valaha legyen; Mert az igaz Magyart nem érheti szégyen (248/51). Ha pedig az Urat látom: Ásítózik, számat tátom (309/93). 2. <Ellentmondó tartalmú v. ilyenek tekintett mondatok szembeállítására, a tagmondat élén:~ noha, jóllehet. Fárságnak hívatná ő is magát hogy már, Pedig pernahájder, gézengúz, Koszlobár (330/1132). Egy együgyű állat — egy Gólya mit szólna, Ha néki jó szárnya, 's egy ország nem volna, A' melyben bújdossék; ~ a' Teremtő Belé adta volna, hogy oda vágyjon ő? (454/265) 3. <Vmely más, rendszerint páros ksz-val együtt, szembenállás, egyszersmind nyomósítás kifejezésére.~ Magam jártas voltam mind Márs táborába, Mind ~ Minerva bõlts Museumába (213/108). Élünk vizen és szárazon, Mind ezen, mind ~ azon Eggyaránt kereskedünk (114/159). 4. <Nyomósító szóként.~ Istenem! Ájulás volt é? Vagy ~ tsak méj álom? (162/113) 5. Majd ~: később. Most egyedül ábrándozik egy vagy két hang, Majd ~ egybezavarva zsibonganak (400/84). 6. Hogy ~: azért hogy. Hogy pedig e' ditső Tájon Az ő Húgok is sort álljon A' Héroinák között, Nagyságod' tisztelt Fejére A' Clio' egyik testvére Egész Tavaszt kötözött (415/49). Ö: és~, még~, s~.

pediglen ksz

(2) Viszont. A' Kis Asszonykák ~ készítsék a' tzipóket, Mert ép talppal ugyan haza nem viszik ám ma őket (310/29). ~ (326/65).

Pegazus ~ Pegáz fn

(13) 1. Szárnyas ló, a költészet jelképe. Én pedig fe- lettek az Éther' útjain Úgy lebegék vala Pegazus' szárnyain (330/114). Hol vagy most Pégaze! Mondom állj ide az udvarra, Vigy el engem, ha tovább nem legalább Nádudvarra (358/13). 2. A Helikon hegyén levő forrás, amelyet a szárnyas ló fakasztott. Ki Pindusonn mulatozik És Pegazust kóstolta A szűz Musáknak áldozik 'S ezt kedvelli az olta (13/30). 3. Pegazus vize: A Helikon hegyén levő forrás, a Hippokrene. Tsak azért keresik Pegazus Vizeit Hogy fel turkálhassák kristály szín tsepeit (12/33). Pegazus (88/8), Pégazus (330/96, 452/60),

Pégazus' (392/64), Pegáz (342/22), Pégase (358/25), Pégaze (358/1, 29, 30).

pehely fn

(1) Némely növénynek a levegőben szállongó finoman szőrös termése. Néha könnyű gazok 's hulló leveletskék repkednek Vagy a' víz színén a' pellyhek jádtzodozva ferednek (413a/375).

pej mn

(1) Vörösesbarna szőrű, fekete sörényű és farkú <ló>. Nézd sarkantyú által e' katona alatt Szép pelly paripája millyen nagyon szalatt (29/2).

pék fn

(2) Kenyér, péksütemény készítésével foglalkozó iparos. Nem akarok én Pék lenni, Nem is azért bámulok (169/27). Péket (317/146).

péllda fn

(23) 1. Követendő cselekvés, magatartás, személy, közösség. Ímé serkentsen fel ez Atyák' ~ja (267/163). Sőt derék Eszének, 's igaz Jóságának E' Város Nagyjai bőv ~t adának (222/32). 2. Tanulságul szolgáló tett, esemény, helyzet; példakép, mintkép. Óh te nemes Maradék, te maradnál messze azoknak Bajnoki nyomdokitól sok deli ~ után? (259/452) — Ki az oka? 's ki' hibája, Hogy kellemed olyan nagy? Hogy Te, óh Virtus' ~ja, Szeretetre méltó vagy? (434/7) 3. Hasonló régebbi eset. Meg ne ütközzetek, ha illy nagy ügy felől, Egy alacsony ~t merek hozni elől (454/262). 4. Mintául szolgáló eljárás. Ez egy jeles ~ja a' Gottusi építés módjának, és eredete elvész a' Debetzen és Magyarország históriájában (432*/203/4). ~ (453/96), ~k' (258/66), ~ja (213/106, 214/106, 377/25), Példája (306/264, 454/950), ~t (259/238, 317, 454/387, 736), ~kat (245/37), ~jában (259/320, 406), ~ra (259/505, 454/740), ~val (259/228).

példabeszéd fn

(2) Szólás. Ám de számár bögtét a' mennyországba ki hallja? A' mint a' Magyarok ~je tanít (315/8). ~ (330*/205/5).

példás mn

(2) Példaképnek tekinthető. Szánakozó szívből ő néktek ajánlta egészen Józsefet, a' ~, nagylel-

kü hertzezi Ifjat (258/85).

~ (454/968).

példátlan mn

(1)

Egyedülálló, egészen ritka. Köszönjük Boldogult! ~ Munkádat, Mellyel fényesbbíteni akarrád Hazádat (442/1).

például hsz

(1)

Tanulásként. Például halljátok egy Lapon' érzését, Ki látván halála' elközelgetését, ... Ezt mondja megásott sírjának szélében (454/409).

példáz i

(1)

Felidéz. Óh — de tán most is álmodtál — Óh akkor — akkor ~zátok Előmbé szép Bálványomat (431/50).

példázat fn

(2)

1. Erkölcsei tanulságot adó rövid elbeszélés. *Castrum doloris* nevet visel a' Nagy emberek' halálára felállítatni szokott Gyász-alkotmány, mellyben a' megholtak érdemei szoktak ~okban előadódni (330*/188/17). 2. Jelkép. *Legyen szeme' ~ja Ez a' kötés Nefejejts, Mellyen könnyem' gyöngyharmatja Kérlek, hogy el ne felejts!* (436/21)

Peleus fn

(1)

Békanév. *Hogy a' koronát Második ~ fejére teszi, Két hétre meg házasodik, És feleségül veszi* (114/50).

pelikán fn

(2)

1. Gödény, vízimadár. *Látsz ott' Buffán-Medvét, ... Vannak Nyaktekertsek, puffadt Pellikánok* (330/1997). 2. Kicsinyeit saját vérével tápláló madár (mint az anyai áldozatkésztség jelképe). *Én is akkor csak hideg Vérral barátkozom hideg Lilimmel, Úgy napolván, mint rideg Vén Pellikán ifjúi daljaimmel* (288/108).

Pellidókus fn

(2)

Személynév. *Hókus, Bókus ~ Ő Kegyelmeinek neve* (385/23). ~ (385/34).

Pelops fn

(1)

Személynév. (Tantalus fia, akit csecsemő korában az anyja megölt, és megsütve feltálalta az isteneknek. Ceres evett is a vállából. Jupiter azonban rájött a szörnyetetre. Életre keltette a gyereket, hiányzó vállát elefántcsonttal pótol-

ta.) *Ki nem szólt Hilás gyermekéről, Latona Délusáról, Hippodámról 's lovász ~ Elefántcsont válláról?* (413a/1111)

pelyhes mn

(1)

Szörszerű anyaggal borított. *Azt gondolja a' természetet nem esmérő ember, hogy a' penész tsak valami rusnyapor és ~ nyálkásság* (330*/200/20).

pemete ~ pemet fn

(2)

Sepűrnyél. *Azóla erre jönni is Nem mertem én. Tudod, pemetén jár az a' Puruttya vén* (333/35). *Így tántzol a' tatos banyák' paszitéjába' Varásló pemetjén a' vas-orru-bába* (330/606).

pemetel lk: ki~.

pendely fn

(6)

1. Vászón alsószoknya. *Én ki Pendelnek, Nadrágnak, És az által a' Világnak Lettem Isten-Asszonya* (317/68). 2. Kisgyermek hosszú ing-szerű ruhája. *Tsak ~ kell nekünk bodzfa legényeknek* (330/1682). ~ (317/46), ~em (114/607), pendelt (317/219), pendelen (317/72).

pendelybergai mn

(1)

Pendelybeli. *A' Pendelbergai Vár formájának és megvételének leírása* (239/cím).

Pendelybergia fn

(1)

A pendelybeli vár, női nemiszerv. *Ő pedig azt kéri, hogy Pendelbergia Minthogy nem tsak fővár, de académia, ... Lehessen bémenni némelly tanulóknak Kivált a' nőtelen friss trantsírozóknak* (239/233).

pendít i

(1)

(Hangszert) megszólaltat. *Clioval szűz Pázifaé, Pendítsed tizerádat!* (113/2)

pendül i

(1)

(Nóta) felcsendül. *Jőjjön az asztalra auszprug és piskóta, Azután pendüljön mindjárt egy friss nóta!* (330/454)

lk: meg~.

Pénelopé fn

(1)

Személynév. (Odüsszeusz felesége, a hitvesi hűség jelképes alakja.) *Itt fekszik a' hűség e' gyászos verembe, Ki Penelopéval bátran állna szembe* (212/28).

- penész fn** (3) Nedves anyagon fonalas gombákból képződő zöldes, szürkés réteg. *A' pompás Pálmának, a' silány Penésznek Fajtáji mind az én híremmel tenyésznek* (330/1923). ~ (330*/200/20), *Penész* (330*/200/18).
- peng i** (10) 1. <Fém tárgy> vmihez hozzáverődve lassan elhaló csengő, érces hangot ad. *Mindenütt a' puska tsörög, 's a' szablya* ~ (267/90). *Arany Sarkantyuja ~ kartsú tsizmáján* (82/13, 256/11). 2. <Lant> szól. *Peng e' kis hely Múzsáinak Édesen rezgő lantja* (220/33). 3. *Amint ~: amennyi pénz van. Úgy vagyon! most arany-időben kell élnünk, A' mint ~, a' szerint kell remélnünk* (206/24). 4. *Peng itten a hír nyelvén: itt van. Óh, mi nem hallottuk még Melly Méltóságos Vendég Peng itten a' Hír' nyelvén* (188/129). 5. *Vki neve ~ vhol: ismert a neve, híre. Pengett a szűz Múzsák seregében Budai neve* (221/3). ~enek (237/63, 330/612), ~ett (206/9).
- pengés fn** (3) 1. Fém tárgyak ütődésből keletkező csengése. *Hűtsd el Napnyúgot az Alla' nevére És a' Damaskusi kardok' ~ére* (337/242). 2. <Szó> hangzása. *'S im lelket nyerő szavának Bájoló ~ire Kedve jó Antal gazdának* (317/233). ~e (453/214).
- penget i** (11) 1. <Fém tárgyat> többször összeüt. *És a' Márs' mezején kardot pengessetek ismét?* (259/645). 2. Pengetőhangszeren játszik. *Mennyei hangal ~ik Az angyalok a' hárfát* (269/13). *Tánczos szobájába víg musikát ~ Kurjongat 's a' búna'k ádjíót izenget* (85/35, 197/35). 3. Hirdet, híresztel. *Így buzditá a' Sessiót És nagy hanggal ~i, Hogy ő ígér négy milliót* (114/344). ~ed (375/10), ~i (193/52), ~ik (238*/143/5). — *Pengess* (162/7); *pengesd* (178/2, 260/33). **Ik:** le~.
- pengetés fn** (1) Pengetőhangszer megszólaltatása. *Bús Orfeus húrjaival lelkesítsd bús hárfádat. Hogy bús Pengetését gyengült kezed el ne hibázza* (162/61).
- pengetni in** (1) Pengetőhangszeren játszani. *'S már letett Lan-*
- tom ... Felveszem, fel, víg lélekkel 'S énekekkel 's örömversekkel Megpróbálom ~* (308/15).
- pengetvén in** (2) Pengetőhangszeren játszva. *A' gyönyörűség karjait Itt ki nyújtja énnekem, 'S ~ lantom' húrjait, Édesíti énekem!* (205/67, 16/67) ~ (267/3).
- pengő mn** (4) 1. <Hangszer> szóló. *Azért van hogy néki leg édesb nyugalom A hajnalig ~ hegedű 's zimbabalom* (26/40). 2. Zengő. *Rá rándítja Izsák ~ muzsikáját, 'S a' Palatinusnak elkezdí nótáját* (330/567). ~ (61/19, 254/19).
- penig ksz** (1) Pedig. — *...az Dorothia ~h z~ében gonozt forral vala* (330*/152/6). ~h (330*/185/6).
- penna fn** (13) 1. Író toll. *Apollónka ~t dug a' fél füléhez, ... A' gyászos íráshoz készül keseregve* (330/1524). 2. *Penna után:* papíron megtervezve. *Ma már a' táborokat befűlt Szobákba' intézik tsátának; 'S ~ után viszik ütközetre* (418/60). 3. *Pennát eszik:* tollat rág, meggondoltan fogalmaz. *De még erre is rá mehettek, Ezer ~t is meg ettek A' Felső Parlamenten* (92/209). 4. *Werböczy ~ja:* a Werböczy-féle jog. *Te pedig, Poésis! ... Élji vígann! Elszakaszt Verbötzi' ~ja* (245/52). ~t (330/405), ~ja (163/17), ~ját (330/404, 426), ~mnak (77/23), ~jának (25/40), *Pennáján* (192/44), ~val (213/104, 214/73).
- pentameter fn** (1) Klasszikus verssor, hat lábból áll, de a harmadik és a hatodik láb csonka. *Distichonokban van a' munka öntve: a' melly vers nemét, minthogy a' Hexameterre 6, a' Pentameterre 5 lábból áll, még hajdan már sántának tsúfolta a' játszi Ovidius* (267*/12/8).
- péntek fn** (1) A hétfővel kezdődő naptári hét ötödik napja. *Hát már hogy valaki böjtölget Péntekenn Hogy éhenn 's mezt láb jár a' Szent Helyeken* (190/75).

Pentele fn (1) Helynév. Harmadszor keresett jószágomnak felén Pia fundátiót állítok ~n (330/1548).

pénz fn (38) 1. (A gazdasági életben) általános értékmérőként és csereeszközként használatos érme, bankjegy. A' mi kevés ~ bejött Két-három póra, Nagybobb dologra ment el (334/31). 2. Nagy anyagi érték, tőke, vagyon. Van Midásnak ~e van kintse rakással (60/1). Több vágy szabadonni pihenni Mint ~ közt gazdag rab lenni (31/25).

~ (5/6, 13, 83/43, 193/1, 205/7, 248/40, 280/26), ~em (161/28), ~em' (189/29), ~e (200/66), ~etek (233/64), ~t (5/8, 11, 6/24, 154/18, 189/26, 330/359, 1307), ~ét (5/19, 330/68, 767, 337/37, 384/3), ~ében (339/13), Pénzen (95/2, 4), ~én (341/17), ~re (31/23), ~ére (6/9), ~ért (114/796, 137/23, 410/36), ~emért (5/26), ~el (5/10), ~ével (60/4).

Ö: kártya~.

penzel Ö: festő~.

pénzes mn/fn (5) I. mn 1. Gazdag, jómódú, tehetős. Sok nagy ~ Úraságra A' Betsület 's a' podágra E' miatt jön úgy reá (317/222). 2. Olyan (eszköz), amelyben pénzt szoktak tartani. Űl ~ ládján sovány ábrázattal (6/5, 189/11). ~ (245/39).

II. fn Jómódú ember. Elég hogy nem vesznek fel is a' Pénzesek, Azért bizony már én más dolgot keresek (245/11).

penzió fn (1) Nyugdíj. Húgom, ma rád szálla A' boldogság, úgy e' jó? — 'S úgy e' Drusza, nintsen nála Szebb Kapitány ~? (368a/176)

pép fn (1) ? Híg sár. Kinek Jenei Úr Svágere a' Pépen', Egy a' falu végen megy suhanásképen (233/47).

per¹ fn (10) 1. Polgári bírósági eljárás jogi vita eldöntésére. Nem esmeri a' balgatag törvény székek ~eit (413a/1059). 2. Vita, perlekedés. Hajdan a' termő föld, míg birtokká nem vált, Per és lárma nélkül annyi embert táplált (200/48). 3. Veszekedés, civódás. Ordas epesárral torkig

töltöm őket, Öszveháborítom az örvendezőket. — Rajta! ~! irigység! bosszúállás! szégyen! Vénlányharag! kudartz! kofaság! — így legyen! (330/669) 4. Ellentét. A' hely, szokás, rang, mód, 's mások' ítélete, A' körülünk lévő emberek' élete, Midőn — ezek jönnek a' virtussal ~be; Ekkor kell értelem, 's erő az emberbe (454/815).

~t (268/110, 330/652), ~be (330/691), ~ből (83/52), ~re (134/6, 447/6).

per² hsz (1) Fejenként. Huszas, Márással, petákkal Kör-mözt, Császár, Szüferint, Több fejér 's veres nimfákkal Jőnek véle ~forint (317/228).

perc fn (12) 1. Egy óra hatvanad része. Mert egy két pertz múlva mindjárt a' mennyei Karoknak hallattak édes Conceritjei (330/1861). 2. Nagyon rövid idő. És egy pertzbe oda rántod a' hová parantsolja (358/7). 3. Időpont. Átkozott perc volt az, a' mellyben mellettem Elmenvén, szép gyilkos! Reád tekintetem (380/49, 196/51). pertz (330/1221, 454/447), pertzek (454/706), pertzbe (358/5), pertzbe' (418/72), perczeken (288/60), pertzénn (158/54), pertzig (460/99). **Ö:** vég~.

perdít lk: végig~.

perec fn (1) Vízfodor. Apró ezüst peretzekkel Göndörödvén habosan, ... A' víz felső ábrázatja Öblögeti a' fűzfát (397a/1069).

pereg i (4) 1. (Könny) csepeg. Ím-im könnye vitéz karjaitokra ~ (259/448). 2. (Beszéd) folyik. Tanúlt lova hortyog 's ugrándoz alatta, Ura' száján ~ ilyen olyan atta (330/152). 2. (Nóta) szól. Truppba áll az egész sereg Zöld és veres ruhába, A' Nemzeti nóta ~ Kuruttyoló szájába (114/527). 3. (Madár) énekel. Fújván egy ág hegyénn a' kis fülemüle ... Körülte a' nappalt bizonyító sereg Nyelve öszve kevert öröm nótát ~ (83/28).

lk: le~.

peregni in (1) Folyni. A' könnyek Zápóra kezdett két szememenn ~ (162/110).

- peregven** in (2)
Csepegve. *Sírok, zokogok keseregven, Könyvem kebelembe* ~ (412/14, 175/14).
- perel** i (3)
Vitába, perbe száll vkivel. *Mindenik nagy heveséssel Perlett, hogy e' ditsőséggel Birjon a' többek felett* (134/14, 447/14). *Míg ~t a' három Gyerek, A Vén Isten Presbyterek A Táblánál kushadtak* (92/82).
- perelni** in (1)
Vitába, perbe szállni. *Végzés! Mért nem lehet te veled perelnem Óh! Miért nem lehet ellened ki kelnem* (453/263).
- perém** Ő: nád~.
- pereo** (lat) (1)
Elmúlik, elpusztul. *Forma venusta perit* (38/cím).
- pereputty** fn (1)
Nemzetség, fajta. *Esküdve assecurálja ... Egész tzudar ~át El törli a' békáknak* (114/908).
- pergamen** fn (1)
Különlegesen kikészített, írásra használt vékony állatbőr. *Mikor excerptálni akar unalmába Bé megyen e Dáma bibliothecába Hol sok Asiai Pergamen membrának Író pennájának meg nyílani kívánnak* (25/39).
- Pergamum** fn (1)
Helynév; Trója fellegrvára. *Hogy Heléna a' nadragért Hajdan el vezett vala, El vezett e' szép virágért ~nak kő fala* (317/39).
- perge** mn (2)
1. Pörge, felfelé kunkorodó (bajusz). *Törlitek kétfelé ~ bajusztokat, Magyarúl mutatván magyar haragtokat* (267/125). 2. Élénk, hangos (kacaj). *Perge katzajjal követték Ő Felségét úsztában* (231/303).
- pergelni** lk: meg~.
- pergő** mn (1)
Gyors, szapora ütemű. *Ő az a ki Magyar hangra tanítja az erdőket Hangoztatja Scythia nyelven ~ versekkel őket* (111/62).
- perje** fn (1)
Gyomnövény. *'S a horgas ekéktől gyűlött ~ felnőtté nagyon* (413a/715).
- perlés** fn (1)
Perlekedés, perpatvar. *Köztök nagy ~ lázadott, Mellyet az abból támadott Szent Ditsőség okozta* (134/7).
- perlő** mn (1)
Perlekedő, veszekedő. *Hogy ~ nyelvének 's éles szabályjának Ellene űk tovább már nem állhatának* (330/1321).
- permis** (fr) (1)
Avec ~: készségesen. Én Szoba Leány képébe Avec ~ — szolgállok Tám a Kis Asszony ölébe Jutalmat majd találok (231/416).
- pernahajder** fn (2)
Semmirekellő, haszontalan személy. *Fárságnak hívatná ő is magát hogy már, Pedig pernehajder, gézengúz, Koszlobár* (330/1132). *Pernahajder* (92/276).
- pernye** fn (2)
Hamu. *Víg hangot hazudó Posta! Mit únszolid Pernyében heverő lamtomat?* (432/6) *Pernyéin* (327/11).
- pernyés** mn (1)
Hamus. *Nem lát'd sárba keverve Pernyés köntösinek havát?* (432/44).
- perorál** i (2)
Beszél, szónokol. *Trokszartaksz végre fel álla, 'S Királyosan ~a* (114/313). *~jak* (454a*/256/15).
- Persefone** fn (2)
Személynév. (Proserpina; Jupiter és Ceres leánya, az alvilág királynője.) *'S hívó anyját ~ nem nagy kedvel kíséri* (413a/46). *~* (413/50).
- perspektíva** fn (3)
Távcső. *És, mintegy Feldmarsal, perspectiva helyett, Hogy rá-ügyelhessen a' nagy ármádra, Egy vén pápaszemet feltett az orrára* (330/1216). *Perspectivát* (114/194), *perspestiváján* (231/103).
- Peru** fn (1)
Helynév. *Óh te, ki fényt 's gazdagságot Hintesz el Péri' gyepén!* (390/24).
- perui** mn (2)
Peruhoz tartozó. *Lépj a' Frantziáknak kimívelt kertébe 'S a' Péruí kintsek' negédes tsűrűbe*

(313/102).

Pérui (313*/101/2).

Perzefone fn

(1) Személynév. <Persephone; Plutónak, az alvilág urának felesége.> *Majd köztök a' hajó olly mélységbe tsúszik, Hogy a' ~' feje felett úszik* (202/22).

perzsel i

(4) 1. Feléget, pusztít. *Légyetek e' mellett bokor ellenségei ellen, Kik tűzzel-vassal ~ik ősi javát* (259/476). 2. <Érzelem> háborgat, nyugtalanít. *Bosszúállás' tüze ~i mellyemet, A' méltatlan szégyen elfogyaszt engemet* (330/939). ~te (131/7, 422/8).

Ik: fel~.

perzselt Ik: fel~.

Perzsia fn

(2) Helynév. *Csak Persiába' nőnek, 'S a' büszke Persiában Csak Fárs' kies vidékén, ... Legszébb szemek, karocskák, És szájak, artzok, emlők, Nyájas leányi szívek, Világcsudálta Szűzek* (373/161).

pesel i

(2) Víz, pisil. *Minden bolond helyt ne ~j* (114/835). ~ (330/1135).

Ik: el~.

peselni in

(1) Víz, pisilni. *Magrág unván a hartz szagát Félre méne ~* (114/827).

Pest fn

(9) Helynév. *Pestreis eggy kotsinn mint szerelmes Hazánk Hív fiai eggyütt örömmel útazánk* (235/23). ~ (400/70, 87), ~' (338/14, 415/12), ~et (124/5), ~nek (400/91), ~en (92/129, 452/70).

pesti mn

(2) Pesten levő. *Szétt zúzik az Ekhó a' kemény szirtokon 'S elterül a' hangpor a' Pesti homokon* (400/102). *Pesti* (317/77).

pestis fn

(5) 1. Pusztító járványos betegség. *Mikor a' Királynak 's népnek esztét veszítik, Rá a' hadat, ~t, és veszélyt terjesztik* (330/930). 2. Viszály, ellenségeskedés gyökere. *Éris ... Azon tőp-*

renkedik, miként verhetné be Pestisét legjobban az öreg Nénébe (330/710).

~e (439/57), ~t (216/90), *Pestist* (215/72).

peták fn

(1) Öt krajcárt érő váltópénz. *Huszas, Márjással, ~kal Körmötz, Császár, Szúferint* (317/225).

petécses mn

(1) Hagymázos, lázas. *Ti múlandóság' birtokának Setétes völgyei, Ahol ~ fántomának Bóbiskolt Hervey!* (424/7)

petél Ik: meg~.

Péter fn

(5) Személynév. 1. Szent Péter. *Blatowszki ló szarrá leve, Mint a' milyen volt eleve Szent ~ előtt neme* (114/776). 2. I. Péter, orosz cár. *Te ki nagy ~nek ülsz most a' székében* (337/179). 3. Nagy Péter. <Nagy Gergely, csökölyi református lelkész felmenője.> *Nagy Péter által nyert nemesség' Czimere, A' mellyet Nagy Gergely ismét visszanyere* (300/1). 4. Madár Péter. *Nagy Körösön lakó Fényes Ersébetem, Madár ~eddel Neved' emlegetem* (222/90). ~ (96/6).

Petersburg fn

(1) Helynév. *Pétervára, ~, Petropolis, az Orosz Tsászár lakvárosa* (330*/140/6).

Pétervár ~ Pétervára fn

(4) Helynév, az orosz cár lakhelye. *Mint mikor a' külső Printzek' múltattára Udvari szánkázást tsapat ~a* (330/104). *Pétervár* (337/176), *Pétervára* (330*/140/6), *Péterváranak* (330*/140/7).

Pétervárad ~ Péterváradja fn

(2) Helynév. *Péterváradját hibásan hívják sokan Péterváranak. Ennek igaz neve Pétervárad, Péterwardein, Petrováradinum* (330*/140/7 – 8).

Péterwardein fn

L. **Pétervárad.**

Pethő fn

(1) Családnév. <Tiszaszöllős előjáróságának lehe-tett tagja.> *Sok érdemeidért még a' Tisza mellett, Szöllős Városába ~ is kedvellett* (233/34).

Petrarca fn

(1) Családnév. *Petrarcha hív Lauráját Forrón nyomja szívére* (297/63).

petrezselyem Ö: vízi~.

- Petropolis** fn (1)
Helynév. Pétervára, Petersburg, ~, az Orosz Császár lakvárosa (330*/140/6).
- Petrováradinum** fn (1)
L. Pétervárad.
- Petsenyési** fn (2)
Egérnév. Lábon kapja ~t, A' Tóba belé veti (114/779).
~t (114/781).
- Pétzeli** fn (5)
Családnév. <Péczei József költő.> Hajdan első renddel ége Az homály közt ~ (163/14).
~ (163*/114/1), Pétzelinek (163*/114/3), Pétzelihez (126/68), Pétzeliddel (163/29).
- petyeg** i (1)
Gagyog. Hízlekedik, 's a' munkában Gyakran tartóztatja meg; Másik játszik a' mályvában, 'S magában, mélé ~ (397a/468).
- petyhüdt** Ik: el~.
- pezsdül** Ik: ki~.
- pezseg** i (6)
1. <Bor> apró buborékokat fejleszt. Még must korába is a' bor víggá téssen, ... Hát ha még férjfi kort érhet a' hordóba, 'S mint királyi székre ki száll a' kantsóba? Melly édesen ~! (199/73) 2. Pezseg a vér vkiben: cselekvésre vágyik, lelkesedik. Fijaim! ... Ha ~ még az a' Szittyá vér bennetek, ... Ne szégyeneljete a' hartzra kimenni (267/167). 3. <Sokaság> nyüzsg, hemzseg. 'S Fókákkal pesegnek London' tört tornyai (313/44). 4. Öröm ~ vki szemében: csillog a szeme. Szívem kinyílik ettől, Öröm ~ szememben (373/25).
~ (267/119), pesgett (428/139).
- pezsgő** mn (1)
Nyüzsgő. Fel bizgatja pesgő méhét Zefír olvasztó szele (413a/871).
- Phaon** fn (1)
Személynév. <Ógörög költő, Szapphó szerelmese.> A' Hol ~ bus Zafóját Meg öleli végtére (297/61).
- phi** isz (2)
Phuj. <Bosszús elítélés, korholás kifejezésére.> Phi! Szégyen! Gyalázat! Gyáva Teremtvények, Kikből így űzhetnek tsúfot a' Legények! (330/1499)
Phi (330/1499).
- philosophus** l. filozófus
- Phoebus ~ Phebus** fn (18)
A napisten. Ha nem kérkedhetni semmi Me-coenással; Jóéjtszakát Múzák Phoebussal 's Pallással! (245/28)
Phoebus (88/5, 77/139, 83/14, 188*/37/2, 5, 188/129, 137, 139, 166, 171, 173, 249/54), Phebus (7/14, 77/50), Phebust (3/1), Phébust (77/11, 138).
- Phoenicia** l. Fönícia
- Phosphorus** fn (2)
Hajnalcsillag. Szeme' két csillaga úgy derült ki erre, Mintha két ~ ragyogna egyszerre (330/196).
Phoshorus (330*/197/8).
- pia** (lat) (1)
Kegyes. Harmadszor keresett jószágomnak felén Pia fundátiót állítok Pentelén (330/1548).
- piac** fn (8)
1. Terület, tér. De miatta hányszor kellett e' Világnak Piatzává lenni minden gonoszságnak (313/24). Ni a' jövődők', ni az Utóvilág Képes piattzát látom az éj alól Felnyúlni (439/66). 2. Piac utca: az az utca, ahol piacot tartanak. Van két palotája a' piatz útszába (189/7). 3. Ütközetek ~a: harctér. És czirkalommal mérsekéli A' tüzes ütközetek' piattzát (418/44).
piatz' (400/71), piattzait (415/12), Piatzonn (82/2), piatzzán (454/824).
Ö: csata~.
- piano** hsz (1)
Halkan. A sok Slepp, az à la Bonapárt 's Vigánó A' rakontzák között suhognak piánó (330/86).
- Picard** fn (2)
Családnév. <Bernard Picard (1673—1763) francia rézmetsző.> Ha ~ után mégy, tám el sem érsz oda (126/35).
~é (126/22).
- pici** mn (1)
Igen kicsi. Hagyj békét, 's pitzi lantom' Törd izekre (432/55).
- piciny** mn (8)
Igen kicsi, csöpp. Ki vállán az Eget könnyen forgathatta, Hanyatlik a pitziny Ámornak alatt-

ta (94/2). Csak picziny lantom cziczorázzon: ádjő Trombita- dobszó! (287/51)
 pitziny (201/86, 253/14, 14, 330/1066, 348/29), pitzin (454/638).

píeri mn

(1)

Pieriából való. (Pieria, macedóniai és tráciai vidék, Orpheus szülőhelye, a múzsák kedvenc tartózkodási helye.) *Lantot, Píeri, lantot! Száz víg hang veri nyűgotot* (432/63).

piheg i

(8)

1. Szaggatottan, aprókat lélegzik. *Ah, mit látok? — irgalmas Egek! — Az én Kintsem! — alig ~ek!* (139/52) 2. Kezel fel-alá hullámszik. *Mellyét Érosznak melege Olvasztván, gyengén ~e Két kerek dombja alatt* (134/98). ~ (56/36, 84/32), ~e (196/32, 202/36, 447/98), ~ett (172/28).

pihegsél i

(1)

Vkiért ~: vágyakozik utána. *Héj ha tudná, kedves Lélek! Az Úrért mint pihegsélek* (309/2).

pihegsélő mn

(1)

Fel-alá hullámszik. *Pihegsélő mellye' domború két halma A' gyönyörűségnek szentelt arany alma* (330/201).

pihegő in

(4)

1. Fel-alá hullámszik. *Rajta, kis Szellőtskék! Szedegessetek Violaszagot szárnyatok' bársonnyára, Míg Chlóém fel nem kél, siessetek Vele ~ mellyére 's szátskájára* (172/24). 2. Enyhén fűdögöl. *Pihegő fuvalatokról Habozva lengedeznek A' gyöngyvirág-barázdák* (371/14). 3. Vmiért ~: vmit szeret, támogat. *Közjóért ~ Lelke, serény esze, Ah érette esenkedő Népünk mind kitsinyek voltak az ég előtt. Megholt!* (386/8) ~ (188/63).

pihegte fn

(1)

Pihegtében: pihegése közben. Annak virágos ölében A' sziszergő nádak közt Mellyem' erőss ~ben Bészívom e' kedves gözt (397a/927).

pihegye in

(1)

Epedve. *Jövel felénk hűs szárnyadonn Jövel, szép Estve már! ... Sok Lyányka a' nyűgvó padonn Téged ~ vár* (230/6).

pihen i

(17)

1. Nyugalmi állapotban van. *'S a' révpartra jutott Remén' Vasmatskáján ~tem én* (365/4).

2. Alszik. *Édesdeden ~t, még a' töltt hólád haladt A' jóltévő álm' superlátja alatt* (330/889). *Kedvére ~t ágyában Engem ölelvén álmában* (429/7). 3. Szívesen tartózkodik vhol. *Egyebek mind híves hejekenn ~nek A' Dél forró heve elől fère mennek* (84/21, 196/21, 380/21). *Kegyes Dione' Szűzei! Ez a' ti martalékok Gyönyörködik 's örömmel Pihen bilintsetekben!* (104/16) 4. Vmi vhol van. *Tartsd meg, hogy tudják meg, a' kik itt el mennek E sírba hogy kinek tetemi ~nek* (210/62). 5. (Föld) termőerejét megőrzi. *Így hát ~ a' szántó föld ha termése változik* (413a/95).

~nek (84/6, 196/6, 238/19, 380/10). — ~nek (139/111). — ~jek (239/226), ~j (79/3), *pihennyen* (413a/83).

Ik: ki~, meg~.

pihenés fn

(6)

1. *Pihenést vesz: megpihen. Csak egy kis ~t végyen, Gondom lesz a' többire* (231/397). 2. Alvás. *Jön az álm, 's mindent ~re hajta, Az éjjelnek barna palástja van rajta* (201/1, 14/1). 3. (Télnek) enyhülése. *És a' kemény télnek néha nem volna ~e* (413a/886). ~e (357/50, *Pihenést* (397a/123)).

pihenni in

(4)

Nyugalomba lenni. *Zöld Ligetek! Ti bennetek Öröm lenni, A' Laurusok' És Myrtusok' Árnyékában ~* (110/10). *Jaj! hová kell lennem; Nem lehet pihennem; Melly vesztő Ijjesztő Tsata van bennem!* (223/11) ~ (31/24); *pihennem* (129/50).

pihent Ik: ki~.

pihentet i

(3)

1. *Pihenteti magát: pihen. Míg Ferkó egy lézán ~i magát, Ketté metszik lopva a' gatyamadzagát* (330/1711). 2. Vmit tart vhol. *Bellóna' markos Báltya ~i György' görbe kardját húsz adamás szegen* (418/17). ~i (216/32).

Ik: meg~.

pihenvén in

(1)

Parlagon lévén. *A' Tarlód más esztendőben ugar képpen pihennyen, Hogy az elrestült föld*

~, össze menjen (413a/84).

Ik: ki~.

pikk fn

(1)

A francia kártyában fekete, fordított szív alakú figura. *Hiszen nem is Pikket adott az [eb] atta!* (197/78).

pikszis fn

(4)

Szelence, tárca. *El vette gróf Túródványnak Piksisét és óráját* (114/738). *pixisé* (2/17), *Piksiséből* (213/88), *Pixisével* (41/4).

pilla fn

(4)

Szempilla. *Óh ha az én nedves ~m' Könyveit ti rajtatok Törtené le az én Lillám* (397a/517). *~ja* (114/232) *~jokon* (330/336), *~jokról* (258/41).

pillangó fn

(6)

Lepke. *Hamar-követje a' Tavasznak, Hímes Pillangó, idvez légy!* (426/2) — *Mosolygott mindenütt a' réti Viola, De reá tsak ledér ~ szárnyola* (341/14).

Pillangó (401/19), *Pillangóhoz* (426/cím), *~vá* (426/59), *Pillangóvá* (360/5).

pillangószárny fn

(2)

1. A pillangó repülésre való testrésze. *Kalapjok szép makk tokokból, Tarka pillangó szárnyakból Volt kötve bokrétájok* (114/369). 2. A nyájasság pillangó szárnyakkal repkedvén: a kacér kedvesség körülengve. *Már a' nyájasság is pillangó szárnyakkal Repkedvén enyelgett 's játszott az Urakkal* (330/333).

pillant i

(7)

1. *Vkire tekint. Pillants reám; 's azonnal, Szép Dóris, én elértem, Hogy érzed, a' mit érzek* (384/5). 2. *(Nap) vhova süt. Oda ~ a' Nap, a' havak olvadnak, És morgó árvízzé válván leszaladnak* (337/197). 3. *A szerencse komorán ~ vkire: nem pártolja, elkerüli. Eddig bár a' mord szerentse rád komorann ~ott: Még is víg húrokkal, 's vidám hangra verted a' lantot* (162/3).

~ott (277/30, 307/76). — *Pillants* (384/1, 2).

Ik: meg~, vissza~.

pillantás fn

(23)

1. Gyors tekintet. *Azok a' kézfogások, Sohajtások, ~ok Nem módiból, galánságból Estek,*

hanem forróságból (309/10). *Hisz' étellel ke-segtette Pillantásod szívemet?* (425/62, 129/62) 2. *Pillantás nélkül: szemrebbenés nélkül, nyugodtan. Boldog ki meg esmerhette minden dolgoknak okát És ~ nélkül nézi a' félelem homlokát* (413a/1047).

~a (134/43, 204/27, 217/27, 269/9, 330/1297, 1394, 447/43), *~imat* (134/35, 447/35), *~it* (225/63), *~odnak* (136/13), *~idnak* (208/40), *~odra* (392/21), *~sal* (184/28, 330/1397, 423/28), *~okkal* (176/79), *~oddal* (455/43), *~ával* (368*/24/20).

Ö: szem~.

pillantat fn

(2)

Pillantás. *Ne kinozz, Lilla! Újabb ostromokkal; Ne hányd olly hasgató ~okkal Felém vil-lám szemed'* (320/2).

Pillantatod' (320/13).

pillantó mn

(1)

A' ~ Szemek: kacér tekintetek (320/cím).

pillantva in

(1)

Tekintve. *Egyenes tekintetessel Nem szokta hányni őket, Tsak lopva és keresztül Pillantva néz alólók* (185/142).

pillantván in

(1)

Tekintve. *A' Gráziák pedig öldött övezettel Reájok ~ édes tekintettel, ... a' hintóhoz hágnak* (330/2022).

Ik: meg~.

pillog i

(1)

Tekintget. *Sokszor Herkules is orsót fog kezé-be Ha tüzesen ~ Omphalis szemébe* (76/2).

Pimpla fn

(1)

Helynév. *(Orpheus lakóhelye.) És sasszárnyaidonn engem is, édesem, A' szent ~ felé se-gíts!* (338/32)

pince fn

(8)

1. Épületnek részben föld alatt állati helyisége. *Bár kérkedjen sok kintsekkal a' te reményed És bőv pintzédbenn légyen is sok arany* (44/2).

2. Borpince. *Én pedig nem mégyek többé a' pintzébe, Bár habzó Nektárral kínáljon is Hébe* (219/33).

pintze (317/104, 342/10), *Pintzéknek* (219/19), *pintzébe* (317/202), *pintzébibe* (166/17), *pintzével* (413a/619).

pincelyuk fn (1)
Földalatti helyiség. *Hát azért vájták ki ezt is pintzelyuknak, Hogy így Daktilusra majd könnyebben buknak?* (219/61)

Pindus fn (19)
Helynév. <Pindosz, magas hegylánc Görögország északi részén. A Parnassus és az Olympus mellett a költészet jelképes hegye a görög és római irodalomban.> *Te pedig trombitád' függesz fel fűzfára, És szállj le újonnan a' ~' aljára* (337/392). *E' két Méltóság' Nevének Zengjen ~on az Ének* (188/149). ~ (42/1, 67/5, 116/1, 162/122, 219/59, 368a/78), ~' (251/23, 267/244, 395/18), ~t (33/13, 35/4), ~unkat (188/173, 174), ~nak (29/19), ~onn (12/32, 13/29, 162/14).

pindusi mn (4)
Pindusról származó. *Míg elkezdeném Énekem' Instálom a' Múzsámat, Pindusi dohánnyal Nekem Töltse meg a' Pipámat* (114/9). *Pindusi* (114/1020, 432/53, 439/16).

pint fn (4)
1. Őrmérték; kb. 1,5 liter. *Sok ~, itze 's kanta Víg salvét kottyant a Tüdőnek és májnak* (218/8). 2. Egy pint űrtartalmú edény. *Ott a' ~ az orossal Fejér borral 's pirossal* (154/26). 3. Vmiből ekkora mennyiség. *Bé megy híves hájzlijába, Fel tsap egy ~ pluttzer-bírt* (317/81). ~ (433/77).

pintes fn (2)
Egy pint űrtartalmú cserépkorsó. *Ollyan mint egy ékes Lyány, A' kezébe ~t kongat, Szép szemével katsonkat* (317/117). ~ (438/36).

pinty fn (4)
Veréb nagyságú hasznos rovarirtó madár. *Danol a' patsírta 's a' ~* (350/7). *Pinty* (263/47, 397a751), ~ek (294/11).

pipa fn (14)
1. Az égő dohányt tartalmazó fejből és a füst szívására való szárból álló dohányzási eszköz. *Másiknál már a' ~ja, Fein Knaszterrel tele* (231/65). *Kevéllyen ugrattyák az Araps paripát Szíván Asiai dohánnyal tölt ~t* (25/24, 190/14). 2. A pipában levő dohány. *Méltóztasék vélem egy ~t gyújtani* (330/1652). 3. Any-

nyi, amennyi a pipába belefér. *Regmetz esne mennyire? Míg ki szívól két ~val, el mehetsz; nints messzire* (161/36).

Pipája (456/68), ~t (~t (330/1703, 333/26), *Pipámat* (114/10), ~jokba (330*/171/4), ~n (330/1043), ~ra (218/19), *Pipára* (245/60), ~jához (231/95).

Ő: tajték~.

pipacs fn (1)
A mákkal rokon, piros virágú gyomnövény. *A' rohanó zápor széllel, dörgéssel elindul, És jéggé válván a' tarka mezőkre leomlik, 'S a' pipatsok' bíbor fejeit mind öszvetiporja* (253/50).

pipacsvirág fn (1)
Pipacs. *Czéres kötést fon sárga kalássziból, Mellyet piros pipacsvirágok 'S kék Czianák gyönyörűn vegyítnek* (418/27).

pipadohány fn (4)
I. *Pipa-dohány*: első fejezet (114/6). *Pipa-dohány* (114/279, 629, 839).

pipázik i (1)
Pipát szív. *Etse Úr' Hajdúja éppen ott pipázott* (330/1701).

Ik: rá~.

pipere fn (1)
Dísz. *Engedd, hogy a' Költő' vék'nyan szótt Meséje Lehessen ártatlan Fejed' ~je* (188/6).

pipérés mn (2)
1. Virágos. *Zefir ... Már susog a' fáknek tetején kerengvén, Majd ~ rétüinknek kebelibe' lengvén* (172/16). 2. Szép. *Izzadságot kéne inkább csepegetni Hogy sem mint ~ rósát tsipegetni* (70/18).

piperez i (1)
Az asszony körül ~: az asszony dolgaival tördik. *Te most is az asszony körül ~el? De nem sokra megyünk az ilyen vitézzel* (268/47).

Ik: fel~.

pípez i (1)
Díszít. *Pípezhetnek ugyan téged pántlikákkal, Mint minket ~nek a' tarka Sárpákkal* (416/10).

pípezhet i (1)
Díszíthet. *Pípezhetnek ugyan téged pántlikákkal, Mint minket pípeznek a' tarka Sárpákkal* (416/9).

- pipogya mn** (1) Ügyetlen, tehetetlen. *Bászli némelly környékeken annyit tesz mint másutt baszuta, liphetz ~ (330*/173/2).*
- pír fn** (1) Arcot elborító piros szín. *De az ő pirossa hamar elenyészett, Pírja kékké, kékje hamar sárgává lett (330/910).*
- piramidálbokor fn** (1) Gúla alakú bokor. *A' Madárcák ... A' piramidál bokroknak Hűvös ernyőin belől Párjok előtt gyengén zengnek, Vallást téznek szájakon (397a/723).*
- piramis fn** (1) A fáraók termésköből épült gúla alakú, hatalmas síremléke. *Kőhalom már, a' mit rakott Szemiramis; Kőhalom sok ezer Kolosszus, Píramis (237/38).*
- Ö: réz~.**
- Piramus ~ Píram fn** (13) Személynév. *Piramus és Thisbé Historiájának le fordítása Ovidius Metamorphosessából (77/cím). De sírjál Píramé! panaszkodj Thisbé (77/87). Oh Thisbé hív, Píram, kelly fel! És szoll szíved fele, nézz fel! (45/11) Piramus (45/1, 2, 77/cím, 111, 173, 263, 263, 267, 297), Píramusnak (77/21), Píramusba (77/29).*
- Piréne fn** (1) Helynév, a Píreneusok. *El ment túl ~ hóval telte határán Áldozatot tenni Szent Jakab oltárán (96/3).*
- pirít i** (2) <A nap heve> pirosas színűre fest. *Ah! az én orczáim asznak, Engem a' nyár süt, ~ (289/16). ~á (413a/802).*
- pirítván in** (1) Pirosas színűre festve. *Űzi már ujj fénnyre, ~ az eget, A hajnal tsillag az tündöklő sereget (83/5).*
- pirók mn** (1) Sárgás-vöröses. *A' ~ Kenderike 'S a' Pinty hegyes füttyöt tézsen (397a/750).*
- piros mn/fn** (40) **I. mn** Élénk, világos árnyalatú vörös. *Piros orczádnak rózsájára Ámor új-új pecsétet nyom (430/33). Az ég allyát ~ bársonnyal prémezi, 'S aranyos tsipkéekkel körül övedezi (89/7). A sajtó örvendő lármával tsikorog, Oldalán a' ~ nektár zúgva tsorog (199/50). Most egyszer lehetett látni valahára, Hogy ő ~ szint is vehetett magára (330/908). ~ (69/19, 87/11, 89/4, 148/24, 177/27, 199/11, 238/80, 239/51, 83, 330*/181/2, 2 373/18, 40, 87, 397a/335, 772, 1032, 413a/858, 418/27), Piros (148/25, 169/76), ~s (77/32, 87/5, 30, 162/93, 93, 216/88, 249/33, 273/9), ~nak (77/230), ~sal (154/27).*
- II. fn** Piros szín. *Haj, Lilim! hősín öledre A' ~ mint illenék! (289/8) — Tsillámló ~sa nyusztos kalpagjának Szégyeníti haját az anglus Dámának (82/27, 256/25). ~sa (273/3, 330/909).*
- piroslik ~ pirosollik i** (2) Piros színben látszik. *Miként pirosolnak, Mikor meg hajolnak Fényes szárai, Márvány tOMBjai (139/72). piroslott volt (317/253).*
- Ik: átpirosollik.**
- pirosló mn** (15) Piros színben látszó. *A rózsákon által fénylenek Sokkal szebb rózsái Pirosló ortzái, Melyek titeket meg igéztenek (139/27). A' Nap a' magos tetők közt hintáját már fel tola, A' ~ estve utját bársonyával rajzoló (161/16). ~ (28/1, 82/30, 89/17, 256/28, 321/11, 330/191, 264, 290, 397a/339, 413a/261), Pirosló (64/13, 77/225, 169/72).*
- pirosság fn** (3) Piros szín. *Patyolat ortzáján a' fénylő tsinosság Között jádzodozik gyengéded ~ (77/56). ~ (413a/434), ~a (231/368).*
- pirul i** (6) **1.** <Vkinek az arca> pirossá válik. *Le sütöd szemérmes Szemeid' mellettem, Pirúlsz — mosolyodol — óh érzesz érettem (143/52).* **2.** <Gyümölcs> fokozatosan pirosra érik. *'S a' szőlők rigóknak való hitván fürttel pirúlnak (413a/585).* **3.** Perzselődik. *Őt Zónája van az Égnek. Egyik a' forró delen, Szüntelen pirúl a' nap-tól, tűzbe lábbog szüntelen (413a/243).* **4.** Az ég ~: hajnalodik. *A' sáfrányozott Ég már*

gyengén *pirúla*, 'S a' homály és álom egyaránt *higúla* (452/11).

pirúlnak (413a/981). — *Pirúljon* (173/20).

Ik: *el~*, *fel~*.

pirulás fn

(2)

⟨Vki arcának⟩ pirossá válása. *Ne titkolódj semmit is, Egy nem tudom mi most is Azt mondja pirulásodban, Hogy Nítze Szerелеmbе van* (460/3).

pirulásodból (143/53).

Ik: *el~*.

pirulni in

(1)

Pirulni szokott: pirossá válik. *A' Széltől pirulni szokott mindég az arany Fébe* (413a/435).

pirult in

(2)

Pirossá vált. *A' Napnak ... Haldokló sugári halaványa lesznek, Pirult horizonunk alatt el enyésznek* (200/4, 4/4).

Ik: *meg~*.

pirulva in

(2)

Elpirult arccal. — *...magam is tsakugyan örvendek, Hogy dítéséretidről tisztem most szólani, A' mit te pirulva szoktál volt hallani* (454/834).

Pirulva (231/444).

pirulván in

(2)

Elpirulva. *'S Rózsa színekkal pirulván Gyenge szája lánggal ég, 'S Tsókokat rak rám pirulván Két fagyos kezemre még* (249/81–3).

piskáló fn

(1)

Női szemérem test. *És hogy a' tűz kárt ne tenne A' száraz piskálóba, Gyakran belé mártogatnám Végig a' ~ba* (169/132).

piskóta fn

(2)

Piskótatésztából készült, puha sütemény. *Jöj-jön az asztalra auszprug és ~, Azután pendül-jön mindjárt egy friss nóta* (330/453).

~ (114/89).

pisla mn

(1)

Pislákoló. *A' halotti métsék ~ fénnyel égnek* (306/38).

pislog i

(5)

1. Szemhéját többször gyorsan lezárja, majd felnyitja. *Úgy ~ béküllött szeme' két tájéka, Mint a' kotsonyába fagyott Varasbeka* (330/225). 2. Lopva néz vhoval. *De én e' Remek-*

benn fogyatkozást látok, Mellyre ti el-fogott szemek ~átok (127/28). 3. ⟨Csillag⟩ el-eltűnik. *Már alélva ~ szép fénye azoknak, Az éjjel szikrádva égő tsillagoknak* (89/1).

Pislog (133/59), *Pislogott* (330/1846).

pislogó mn

(2)

1. ⟨Szemhéj⟩ többször gyorsan lezárul, majd felnyílik. *Húzd össze, 's tsak félíg nyíjjon ~ szemed-fénnye Hogy Mennyei ditsősségnek meg ne vakítsa Fénnye* (162/55). 2. *Pislogó oltár:* gyertyafényes oltár. *Itt áll mohos fala Hazánk' templomának, 'S ~ oltára annak angyalának* (306/8).

pislogva in

(3)

1. ⟨Szemhéj⟩ többször gyorsan lezárulva, majd felnyílván. *Ni, ni, szemeim, ... Ni, ni, vigyázzatok, De fényetek rezeg ~, Hol össze vonúl, hol ki düllyed* (139/16). 2. ⟨Csillag⟩ el-eltűnve. *Egy neháhy tsillagok már ~ égnek* (83/1). *Pislogva* (397a/140).

piszkafa fn

(1)

Férfi nemiszerv. *Ő is ha tűz kapott a' ~jába, Nem nyomta é bele csávás dézsájába?* (239/97)

piszkafázott in

(1)

Piszkafával megütött. *'S úgy bele bolondúlt ezen várívásba, Mint a' ~ matska a' fingásba* (239/102).

piszkálgat i

(1)

Bökdös, kotor vmit. *Frissen ~nék benne, Hogy lángra erősödne* (169/125).

piszkálhat i

(2)

⟨Hegyes eszközzel⟩ kotorhat vmit. *Flaskót emelgethet 's fogát ~ja* (266/10, 310/10).

piszkálni in

(1)

Bökdösni. *Nem kívánok én csuklóig Kezemmel bent vájkálni, Csak kívülről babrálgatni, Van itt mivel ~* (169/120).

piszkáló fn

(1)

Férfi nemiszerv. *És hogy a' tűz kárt ne tenne A' száraz ~ba* (169/130).

piszkol i

(1)

Piszkol vmit: terhel vmit vmivel. *Vétkes vagy, ha szerelmes vagy: De titkolván Tüzedet Piszkolod hasonló nagy Bünnel tiszta Szívedet* (460/7).

- pisszeg** i (1) Nemtetszését fejezi ki. *Ámor a' fejét búvában Balra hajtá, 's piszege* (428/42).
- pisztoly** fn (4) Fél kézben tartható, rövid csövű lőfegyver. *Eggy töltött ~t húza ki, 'S rá lövé Fizignátra* (114/842).
~ (114/667), *pisztolom'* (322/47), ~ának (114/703).
- Pithias** fn (1) Személynév. *Hozzád ez utolsó szó rebeg ki számon: Légy te hív Pithiás, leszek én hív Dámon!* (63/30)
- pitizál** i (1) Iszogat. *Vigan ma barátom! és ha ~unk, Mantziról is egygy két sort dallarizálunk* (199/105).
- pitvar** fn (18) 1. Udvar, tornác. *Te a' királyok udvarát Éhen, és szomjan lesed, A' nagyok' tsalárd ~át Szív szakadva keresed* (205/11, 16/11). *A' Halhatatlanság ~a, 's mennyei Éltűnknek itt nyílnak örök esztendei* (188/35). *Ő a' mennynek ~a körül A' Ditsőség' trónusában ül* (299/107). 2. Vminek a helye. *Tudod hogy ott ál Temploma a' szelid Múzsáknak, ott van ~a a' fejr Jótételeknek* (439/34). 3. Pitvarral okádja: bőven adja. *Mert nállok a' tág kapukra pótzolt kastély garádja A' reggel köszöntők árját ~ral nem okádja* (413a/1017).
~a (162/44, 306/74, 432/59), ~okat (396/24), *Pitvarait* (395/8), ~ába (162/99), ~ban (330/898, 1635), ~ában (299/74), ~ából (337/295), ~ától (397a/267), *Pitvaráig* (307/20).
- pityeregtet** (1) Elkészerít. *Ámor minket ~, A' bor nevetés közt megyen: Ámor akárkié legyen, Nékem a' bor kell ám* (154/36).
- pityergés** fn (1) Siránkozás. *Sohajtozások, és Beszédek, Panaszok, Pityergések folyának* (170/18).
- pityke** fn (1) Pikkely. *Adj ~t és pántzél a' hal derekára* (453/34).
- pitymallik** i (1) Hajnalodik, világosodni kezd. *Mert már a' hajnali kakas-szó is hallott, Szókkült már a' hideg setétség, 's pitymallott* (330/1842).
- pitymalló** mn (1) Derengő. *Hármóniás dal tölté-be A' ~ ligetet* (397a/68).
- planéta** fn (6) 1. Föld. *'S ez egész Plánétán egy tsepp víz sem volna: Nem azt mondhatnám é hogy a' ki teremtetett, Kegyetlenségének tárgyává engem tett?* (454/258) 2. Égitest, csillag. *Bizonyos számok van, mondják a' Lelkeknek 'S egy kies ~ lakások ezeknek* (454/466).
~ (330*/143/1), *Planétának* (454/66), *Plánétában* (454/523), *plánétával* (307/102).
- plánta** fn (17) 1. Palánta. *A' mint nő a ~, az égnek harmatja Mikor reá kövér tseppjeit hullatja, Úgy nevedj te is testbe, és lélekbe* (215/147). 2. Fialat növényi sarj. *Plántáról nevelkedik a kemény mogyoró fája* (413a/590). *A' forgó szél összeve tördeli a' fákat El sodorja a' szép vetést és ~kat* (86/22, 198/22). 3. Növény. *Őszszel minden ~k, a' víg kikeletnek Díszei, sárgulva porba temettetnek* (65/1).
~ (201/72, 454/624), ~k (330/1922), *Plánták* (330*/200/8), ~it (397a/369), ~kat (3/11), ~k-nak (330*/200/13), *Plántáknak* (330*/200/17), ~ba (453/250), ~kban (330*/200/10), ~kból (330*/200/22), ~kra (1/20).
- plántaélet** fn (1) Vki ~e: vki hamvaiból nőtt növény élete. *Míg nem egy kérődző állat utoljára Plánta életének végére nem jára* (453/256).
- plántagyökér** fn (1) Növényi gyökér. *A' plantagyökerek által felszívódnak, 'S belőlök a' fűvek 's barmok táplálódnak* (454/621).
- plántál** i (3) Ültet. *Sírára rózsákat ~ok* (421/39, 127/39).
~unk (398/8).
- Ik:** el~.
- plántáló** in (2) 1. Ültető. *Bálint élj sokáig, sokáig, A' szöllőt ~ Noénak napjáig* (266/34). 2. Tápláló. *Míg nem egy kérődző állat utoljára Plánta életének*

nek végére nem jára Így mint ~ nedv, vérré 's tejjé váltam (453/257).

plántált in (1)

Ültetett. Maga a' föld bő nedvet ad a' ~ olajfának (413a/972).

Ik: be~.

plántáltatik i (1)

Helyeztetik. Virágozzál, szép Rózsaszál! Jó szüléid' kertébe, 'S kikeletkor plántáltassál Egy jó ifjú ölébe (414/3).

Ik: által~.

plántálva in (1)

Üritve. Sok mustos kólíka sok hasrágás sálva Venia a' tókék mellé van ~ (87/48).

plánium fn (4)

Terv. A harag, bosszúság gyakran kilankasztja, 'S Plánumának folytát közbe megakasztja (330/1000).

planumod (453/265), ~ (231/54), Plánummál (195/36).

platán fn (1)

Platánfa; hámló kérgű, terebélyes díszfa. Majd a' túlsó part' lejtőjébe Honnan barátság' szózatit Hallok a' Plátánok' berkébe (455/23).

platanusfa fn (2)

Platánfa. És imé egy új sír szemembe ütközött A' sorba ültetett ~k között (306/110).

Platanusfán (413a/595).

Plató fn (2)

Platón. <Görög filozófus (i. e. 427—347)). Meg tekinti meg vi'sgálja 's itéli messze látó Elméje, mit tartott erről Leibnitz, mit tartott ~ (111/26).

Plátom (454/715).

plébános fn (2)

A plébánia élén álló lelkész. Denique a' Plebanusnak Nints Voxa a' Világba (92/113).

Plébánus (113/14).

pletyka fn (1)

Bizalmas, tapintatlan híresztelés. Én pedig azt mondom, hitvány ~kra ne hajtál (315/17).

pletykabeszéd fn (1)

Pletyka. Igazán hogy minden Lyány cseléd ortzátlán, ... A' konyhára hordják a' pletyka beszédet (330/1659).

plezúr fn (1)

Seb, horzsolás. Azomban kímélni magát sok száz Kába Nem tudván, Pleszúrt kap a' heves Tsatába (238/98).

ploce (gör) (1)

Azonos alakú és azonos szófajú, de más-más jelentésű szavak ismétlődése. Uram, éltesd ezt a Cotzét, Hogy egyen meg sok száz ~t (227/11).

Pluto fn (12)

Személynév. <Az alvilág istene>. De Plútó pap természete Sem szennyvedhetette tovább (92/162).

Plútó (5/1, 92/106, 177, 183, 254, 413a/284, 453/207), Plútó (223/24), Plútót (92/66), Plútónak (399/8), Plútóra (92/249).

Plutóné fn (1)

Személynév. ~ ágyas házáig most lekalyimpáztatod, Majd a' tsillagokon felyül fel mon-golfiroztatod (358/11).

Plutzerbier (ném) (1)

Hordós (csapolt) sör. Bé megy híves hájzlijába Fel tsap egy pint pluttzer-bírt (317/81).

p. o. (3)

Példának okáért. Rideg annyit tesz, mint egyedül való, magános; ~ rideg fa, rideg marha (330*/150/3).

~ (330*/188/2, 330*/205/2).

Pó fn (1)

Folyónév. Állítsatok néki oszlopot a' ~nál (337/402).

pócol l. polcol

poculatim (lat) (1)

Poharanként. Tegyük le minden maskarát, 'S már most no, ~ Ígyunk vidor barátim! (166/23)

pocs Ő: locs~.

pocsos Ő: locsos~.

Pócs fn (1)

Családnév. Földi' érzékeny Lantjára Kazinczi' Orphicájára ~nak négy húrú Brátstsára ... Esküszöm, hogy utoljára Függesztlek a' Bodzafára (243/7).

pocsék mn (1)

Pocsékká tesz: tönkretesz. Kopog a' jég-eső,

tördel mindeneket, Mind potsékká teszi a' szántó földeket (198/28).

pocsolya fn

(1)

Pocsolyába foly: lezüllik. Héj Vízivók! Be sűrű Potsolyába foly világatok! (354/7)

pocsos Ö: locsos~.

podagra fn

(2)

Köszvény. Sok nagy pénzes Úraságra A' Betsület 's a' podágra E' miatt jön úgy reá (317/223).

podágra (239/79).

pódium fn

(1)

Emelvény. Azt mondja a' hajdú kin' a' ~on (340/10).

podvás mn

(3)

Podvás, korhadt belsejű. Gyenge rózsabokor kesereg bűvában Egy podvas vén fának hideg árnyékában (298/2).

~ (327/47), Podvás (397a/832).

poéta fn

(72)

Költő. Ne mássz porba a' föbbe knél, Zengi egyebet keserve knél, Nagyobb vagy Te mind ezeknél Azzal: hogy Poéta vagy (280/32). Poéta lesz az én nevem, 'S mirtust fejemre fonnak, Miként Anákreonnak (437/6).

~ (128/cím, 287/31), Poéta (103/6, 235/9, 262/3, 270/cím, 280/4, 8, 12, 16, 20, 24, 305/16, 53, 330/88, 358/33, 34, 372/9, 373/108, 397a/228, 424/35, 452/10), Poëta (16/cím, 33/cím, 53/1, 88/cím, 233/9, 249/74), Poeta (349/24), Poéta' (235/28), Poéták (132/1, 7, 13, 267*/13/10, 330/1424, 358/18, 373/137, 454a*/26/10), Poéták' (368*/24/9, 373/121), Poéták (53/3, 111/50), Poétám (162/117), Poétája (267*/18/9), Poétája' (428/159), Poétája (216/11), Poétáik (418*/176/3), ~t (419/2), Poétát (180/5, 267*/12/4, 319/45), Poétákat (358/4, 368*/24/5), Poétádat (413/25), Poétának (93/cím, 219/43, 245/42, 305/8, 452/64, 454a*/257/1), Poétáknak (110/39, 225/33, 135), Poetába (342/21), Poétákba' (132/cím), Poétákban (323/cím), Poëtánál (111/56), Poétákhoz (337/388), Poétává (310/2), Poetává (266/2).

poétafestés fn

(1)

Költői kifejezés. De minden íge és nyelv,

Minden poéta-festés, Szép elme 's érező szív, Elégtelen, csekély, szűk, Hogy voltaképp' kitégyem, Téged miért szeretlek? (292/5)

poétai mn

(7)

Költői. Ezt tudom, és ezért holtom után élek Ha valót sugall a' Poetai lélek (213/114).

Poétai (259*/205/3), 267*/14/1, 418*/173/4),

Poëtai (7/cím, 31/27), Poetai (453/188).

poétaisten fn

(1)

Apolló. <A költészet istene a görög–latin mitológiában.> Bús a' Poéta- 's orvos-isten Jaj! Erató 's Hygiene sorvad (395/19).

poétás mn

(2)

Költői. Titkot énekelek, olly titkos esetet, Mellyet tsak Poétás lélek szemlélhetett (225/32).

Poétás (358/26).

poétaság fn

(1)

Költői mesterség. Jaj, a' Poétaság mellett rá szorúlok lábamra (358/32).

poétatűz fn

(1)

Költői lelkesedés. Ha most nem édes éneke, 'S nem ég Poéta-tűzzel: Ne bánts! (437/2)

poétizálás fn

(1)

Költői leírás. Ez a' Rózsalugas, ez a' Fülemile, és ez a' ~ nem költeményes gondolat, hanem természet után van festve (432*/204/6).

poézis fn

(13)

Költészet. Bár az Ég búsulva néz is Ellenem, Légy te nekem Szent Poësis Mindenem (97/3).

Poézis (114/262, 267/19), Poësis (245/49), Poësis (13/cím, 241/2), Poézés' (396/cím), Poézésom' (424/cím), ~t (454*/256/10), Poésist (342/26), Poësis (13/26), Poësisben (442*/222/3), Poézésával (267*/12/6).

pofa fn

(5)

1. Arc. Meg állt erre szeme, szája Plútó János Uramnak, Lángba jött a' két ~ja (92/255). 2. Száj. Ékesen-szóllóbb ő, mint akármelly Kofa, Meg is van edződve ortáján a' ~ (330/1084). ~dat (61/35, 254/31), ~val (330/1786).

poffang i

(1)

Pöfög. Mi hármóniátlan lárma jön fülembe, ... mintha az elfőtt kása ~ana? (330/211)

pofók mn (1)
Pufók, telt arcú. *Midőn a' ~ Tyrhenus fű elefánt sipokat* (413a/720).

pofon hsz (1)
Arcon, arcul. *Kedves Kis-Asszony! (:remény-lem Nem fog tán ~ ütni?:)* (169/134).

pogácsa fn (4)
Zsíros v. vajos tésztából készült kerek sütemény. *Még a' mellé ~t is Sütök egy jó tepsivel* (169/149).
~ (169/157, 165), *pogácsánkat* (413a/941).

Ö: *len~.*

pogány mn/fn (6)
I. mn Több istent hívő vallással kapcsolatos. *Erre van itt a' tzelőzás; valamint több régi ~ tzeremóniákra* (330*/166/3).

II. fn 1. Pogány ember. *Ezt ifjak, vének, leányok, Mind keresztények 's ~ok, Tisztelik mind egy aránt* (317/216). 2. Kegyetlen férfi. *Ah, elmégy hát ~! És itt hagysz engemet: Állj meg, és először verd által mellyemet* (268/101).
~ (454/441), *Pogányok* (267*/19/9, 454/683).

pogányság fn (2)
A törökök összessége. *Ne légy tolvajkúltsa a' vad Pogányságnak, Melly mindég rablója volt Magyarországnak* (79/11).
Pogányságra (78/30).

pohár fn (24)
1. Rendszerint üvegből készült kerek szájú kisebb ivóedény. *Tört a' ~, palatzk; tányér tátza tsörgött* (330/1471). 2. Ez az edény a benne levő itallal. *A' mely örömiunket ezzel jelentjük ki, Hogy minden poharat még ma ürítünk ki* (233/30). 3. Ennek az edénynek a tartalma, a benne levő ital. *Béke! Frígy! ... Négy betű: négy-négy poharat csapok fel Értetek én is* (287/15). *Tajtékzó poharát Carneval kiüssza* (330/365). 4. Keservvel folyik vkinek egészen a ~: nagy a bánata, szomorúsága. *Nevem nem Mária leszen Hanem Mára már, Mert keservvel folyt egészen Nékem e' ~* (299/34).
~ (248/39, 330/1772), *poharat* (287/59, 413a/928), ~t (287/1, 330/349, 353), *poharát* (269/18, 418/32), *poharakat* (228/2), ~tokat (219/11), ~ba (162/107, 319/20, 336/34), *Pohárba* (413a/651, 438/42), *poharába* (120/1, 308/48), ~ral (310/34).

pohárnokné fn (1)
Uraságnál az ital női felszolgálója. (Hébe volt az örök életet biztosító nektár őrzője és annak felszolgálója az Olümposzon.) *Ebből szülte a' hasonlíthatatlan szépségű Hébet, az ifjúság' Istenasszonyát, 's Istenek' ~ját* (330*/202/11).

pók fn (1)
Vki erszényét beszötte a ~: fukar. Ezt mondom, ha hozol, Fabull Barátom! Lessz itt jó vatsorád; mivel Katullod' Erszényét be szötte a' pók! (140/8)

pókháló Ik: *be~.*

pokol fn (30)
1. A túlvilági bűnhődésnek, szenvedésnek, ill. az elkárhozottaknak a helye. *A szerentse változó ... Azért repül veled az ég tetejére Hogy mélyebben vessen a' ~ méjjére* (55/14). 2. A föld forró belseje. *Bömböl a' föld 's küszködik magával, Kívül echóztattya a' romlást lármával. Belől a' Pokolnak szelelő jukai Meg nyilván árvízinkt omlanak lángjai* (195/17, 59/17). 3. Az alvilág. *Ténari öblei poklok' üregének Olly kietlen ködben tán nem kerengenének* (237/75). 4. (Indulatos beszédben, elhomályosult jelentéssel.) *Minden gondot kergessetek Ördögbe ~ba* (154/4). *Diktom, fáktom! vesz-szen ~kurvannyába!* (330/1130) 5. Kínokkal teli állapot, körülmény. *Mikor az irigység és a' bal itélet Miatt ~lá lett rá nézve az élet* (453/164). 6. Gyomor. *Igyunk barátim! a' komor Bú lángja nem tsatázik, Ha mádi borral a' gyomor A' kis ~ meg ázik* (166/4).
~ (409/21, 454/36), ~' (191/14, 454/438), *Pokol* (216/118, 413/48, 413a/43, 453/66), *poklok* (413a/253), *Poklok'* (399/7), *poklot* (216/119), ~nak (77/283, 410/30), *Pokolnak* (257/83), *Poklokna* (223/6), ~ba (257/40), ~ban (330*/165/6), *Pokolra* (195/27), *poklokra* (454/473, 465/7), *Poklokra* (59/25), ~ig (59/6).
Ö: *ördög~.*

polacca (ol) (1)
Alla ~: lengyel módra. Bongorfi egynéhány személyt öszveszede, És alla Polacca a' Tántznak erede (330/536).

polc fn (4)
1. Fal mellé állított nyitott állvány. *Észre veszi*

hogy eggy egér az ajtó-sark felől A' poltzon a' kövér sajtot ráigitskálja belől (141/4). **2.** Ruhakiegészítő. Ürög-forog, tipeg, lóbálja a' kóztot, Mellyből görts farának tsinált vala póztot (330/602). **3.** Magas rang. A holdnál ingóbb név kedvének szellője Lett amannak magas poltza emelője (83/50). **4.** Erkölcsei tekintetben elért magas fok. Felhágtál a' betsületnek Olly poltzára már te is, Hová sokan nem érhetnek Késő vénségekbe' is (368a/94).

polcol Ik: fel~.

polcolt in

(1) Épített. Mert nállok a' tág kapukra póztolt kastély garádja A' reggel köszöntők árját pitvarral nem okádja (413a/1016).

polgár fn

(10) **1.** Város teljes jogú lakója. E' régi Városnak tsínos Polgárjai, ... Köszönöm valamit erántam tettek (454/979). E' bölts fejek' intézésén meg nyugodni jobb lészen. Mert lám a' felsőség ellen egy két Pogár mit téssen (326/48). **2.** Állampolgár. A' kiket hadi foglyokká Teszünk ezen tsatába, Légyenek újj ~okká Ők a' Respublicába (114/478). Hány jó ész lett vaddá, Hogy nem mivelték? Hány ~ Búnyikká, Hogy jóba nem nevelték! (334/16) **3.** Az ún. harmadik rend tagja, haladó gondolkodású ember. 'S e' szigetnek egy szögébe Mintegy Russzó Ermenonvillébe Ember és ~ lesznek (304/56, 435/56). **4.** Világ ~a: kozmopolita. Sőt kijebb tsapongván a' Népek' sorsára, Hol örült, hol búsuult, mint Világ' ~a (313/10). ~ (395/29), Pogár (326/7), ~t (453/205).

Ö: világ~.

polgári mn

(4) **1.** Polgári cserfa: nem katonai érdemekért kapott cserfakoszorú mint kitüntetés. Kit Bel-lóna' babérjával, Kit ~ tserfával Jegyez ki a' Tisztelet (415/38). **2.** Polgári had: polgárháború. Második emberkort tipor a' ~ had im-már 'S önnön hatalma dönti Róma' városát (327/1). Polgári (257/65, 445/26).

polgártárs fn

(3) **1.** Ember, embertárs. A' magyarok' kegyes Is-tenét imádtam, Hogy illy magyar szívű ~am' láttam (237/132). **2.** Vki-vel azonos állampol-

gárságú személy. Vajha Moldvának is kies parlagjai A' Meddig terjednek a' Pontus hab-jai Magyar Koronánknak árnyékába menne, 'S a' Tsángó Magyar is Polgártársunk lenne! (313/148)

Polgártársaidat (348/14).

Polimnia fn

(1) Személynév. (Polymnia, vagy Polyhymnia, a muzsikának az istenasszonya.) Ő a' kegyvelmes Isten, ... Ő int ~nak; 'S mennybéli zengzetével Olvasztja szíveinket (319/42).

Polinézia fn

(1) Helynév. Polynesia melly a' XVIII Században fedeződött fel (379*/51/2).

politia (lat)

(2) Műveltség, illendőség. Ördög vigye Palotádat, Vízbe zárt Venetziadat, Már e' nem Politia (114/230). Kis Szék! mellynek nevét nem emlegetjük Ha tudjuk a' Politziát (377/2).

politika fn

(4) Az államhatalom megszervezése, gyakorlása. Amott a' Tanátsos gombolygat praktikát A' nyavalya töri itt a' Politikát (337/72). Így osztán a' Respublicát Köztünk fel építhetjük, 'S Nálók az újj Politicát Javunkra bé vihetjük (114/485). Politika (195/44), Politicát (114/391).

politikus fn

(1) Politikával foglalkozó közéleti személy. Ki hajdan mint Politikus Tündöklött a' hazában (368/73).

politura (lat)

(1) Műveltség. Eddig, úgymond, mi mindeneknél A' hal nyelv vigeála Kárára egész Hazánknak 'S Nemzeti Polituránknak Nagy hátráltatására (114/502).

Polixenes fn

(1) Személynév. (A fiatal Csokonai téved, Philoxenus-t kellett volna írnia. Őt küldte kőbányába a zsarnok Dionüsziosz, mert nem dicsérte rossz verseit.) Ha az igaz lelkű jó ~nek A kő vágásnál is nehezebben esnek A Dionizius verseit dítsérni (12/5).

pólus fn

(6) **1.** Sark. Terjed híre szent nevednek Egy Pólus-tól más felé (397a/900). **2.** (Szembeállításban:)

két ellenkező pont. *Félre Kétségek! — ím általragyogván Czenki Napunk a homály' tsoportján, A' múltt 's jövőndő' Pólusit is süti* (418/105). *Pólus* (220/2, 330*/200/4), *Pólust* (337/174), *Polusunkat* (413a/255).

pólyálván in (1)

Bepólyázva. 'S Pólálván selyem rongyába (114/86).

Polynesia l. Polinézia

polyva fn (1)

Pelyva, szalmának és az üres kalásznak nyomtatáskor keletkező törmeléke. *Tsekély haszonnal töretdet ~t termő szalmádat* (413a/205).

Pomóna fn (1)

Személynév. <A fák gyümölcsét óvó istenasszony.> *Pomóna rak rá ritka gyümölcsöket* (418/25).

pompá fn (28)

1. Fényes, látványos, ünnepélyes külsőség a hatalom, gazdagság, előkelőség kifejezésére. *Ha a' kínos szolga bot vér Ugy a' ~ a nemes vér 'S a' rang mit ér* (31/20). **2.** Vmely cselekménynek megünneplése; ünnepélyesség. *Az ütközetek után solennis örvendező ~t tsináltak vitéz elejink* (267*/13/1). *Az egész napnak ~ját Szégyennel borítja bé* (397a/419). **3.** Színekben, hangokban, formákban megnyilvánuló gyönyörködtető változatosság, gazdagság. *Ki nyíltam mint virág a' nyájas meleggel Mikor a' fiatal Tavasz ~jának Zöldellő részeim ujjabb diszt adának* (453/253). *Maga a' Természet, melyet Olly szépen tudsz festeni, Körülte a' ~ helyett Gyászban kezdett sílni* (428/19). *Hány kastélyt láttam díszeskedni, Hány város' ~ja bájolt Mielta véled esmerkedni, Oh szép Lilla, szerentsém volt!* (379/110). **4.** Fényes, gazdagon díszített öltözet. *Kik rózsákkal koszorúzva Kiválasztott ~ban, Énekeltek a' Szépnemnek Oltáránál sorjában* (307/58). **5.** Fénylő szépség. *Már alélva pislog fénye azoknak, Az éjjel szikrádva égő tsillagoknak. Bíbor ~jokkal már mindjárt elhálnak Fel-ébredésére a' piros hajnalnak* (89/3). **6.** Vki szívének ~ja: a kedvese, szerelme. *És te, szívemnek ~ja! Légy jobb hozzám, mint az Ég* (443/193).

~ (330/111, 415/15), *Pompa* (377/29), ~ja (397a/1121, 453/217), ~i (139/10), ~t (201/39, 209/1, ~ját (413a/1095, 454/426), *Pompáit* (445/18), ~nak (148/13), ~jokra (397a/539), ~val (90/22, 114/410, 330/cím, 48, 400/47, 73).

pompás mn (39)

1. Pompában gazdag, fényűző, díszes. *Még a' ~ Bétsben töltöd Te kedvedet, Mi a' Vágnál gyakran sohajtunk Tégedet* (279/7). **2.** A maga nemében igen mutatós, szemrevaló, külső szépségével elragadó. *A Városok rakás kövekbe omlanak Az égből a' ~ tornyok le hullanak* (59/12, 195/12). *Felhág hát oltára' ~ grádi-tsára A' szép Szűz* (306/233). **3.** Pompájával tündöklő, pompázó. *Mutogatya magát a' ~ természet (1/1). A' ~ Pálmának, a' silány Penésznek Fajtáji mind az én híremmel tenyésznek* (330/1923). *Ekkor víg nevetésünkkal A' mosolygó tavasz szebben, Pompásabban, díszesebben Emelte víg ortáját fel* (148/35). **4.** Elsőrendű, nagyszerű. *Tökéletes tehát, mind így ítélnének, E' ~ munkája a' szép Természetnek* (421/26). *Pétevéra ... az Orosz Tsászár lakvárosa, ahol ~ szánkázások tartatnak* (330*/140/7). **5.** Pompás ajándékkal: sok pénzzel. *Pompás ajándékkal segített Márs' nevelő hadi-oskoláját* (445/59). **6.** Megfelelő. *Szerelmem ~abb sírt nem talál. Itt legyen én elfeledve — elrejtve* (349/1). **7.** Pompásan, ~on: nagyszerűen, igen jól. *És Északnak minden szépsége ~on Láttatik egynéhány szánkában Summásan* (330/105). *Pompáson vezérli a' lovas sereget* (330/136). ~ (25/5, 114/84, 123/32, 148/54, 190/5, 199/23, 216/84, 239/153, 330/1875, 397a/147, 400/88, 405/34, 413a/505, 445/10), *Pompás* (306/181, 396/7, 400/5), ~an (193/42), *Pompáson* (259/192), ~onn (244/28); ~abb (61/26, 239/27, 254/26, 330/1867, 330*/200/17), *Pompásabban* (330/84).

pompátlan hsz (1)

Megünneplés nélkül. *Nohát ha ~ hagytuk Antal napot Nézzük Antal napnak ezt a' Vasárnapot* (336/25).

pompáz i (1)

Örömportákkal ~: diadalkapukkal díszít.

Pompáznám örömportákkal 's tündöklő tűzi-munkákkal Buda 's Pest' piattzait (415/10).

pompázni in

(1)

Ékeskedni. Bűszke Jázminotskák, ... Pompázni jobb lett volna ma Egy Istenség Oltáránál: Így egy napnak Hajnalánál Tsak tovább éltek volna (150/19).

pongó fn

(1)

Egyfajta majom. Futnak ők, — én fázom, 's — a' tűzért szaladok. Hah! ... Hogy e tűzről is az ember jut eszembe? A vadak e' körül meg nem mernek állni, A' Pongó szereti, de nem tud tsinálni (454/310).

pongyola mn

(1)

⟨Szőlő⟩ pongyola ága: ferdén nőtt hajtása. — ... és ~ ágát nevelhedd szebben (413a/913).

ponktom msz

(1)

Punktum, ezzel vége. És engedd meg, hogy mulassunk Érted még egy sort ihassunk. Mert a' tanyát már elbontom 'S mondom: Éljen Éva! 's ~ (438/54).

Ö: fény~.

pont fn

(35)

1. A térnek igen kis kiterjedésű eleme. Utoljára sem látjátok Egy ~tal is közelébb A' fene-két, mint láttátok Partja' széléről elébb (397a/914). 2. Térségnek, vidéknek vmely (kisebb) része. Te vagy, hát óh Maros' jámbor Magyar vára, ... Te vagy a' ~, mellynél a' vadság el-tűnik Te vagy, hol az ember érezni megszűnik (313/121). Felhágott már a' Nap a' Dél hév ~jára, Egyenessen omlik lefelé sugára (380/1, 196/1, 84/1). 3. Vminek vmely szempontból figyelmet érdemlő része. Tán ezzel is rovásomnak Háladó indulatomnak Egy ~ját lefize-tem (308/24). Esküszöm; 's e' szent hitemnek, Mellyet adtam Édesemnek, Pontjait meg nem csalom (275/9). 4. Idő(pont), pillanat. Óh gyász-szó végezés' irtóztató ~ja! Melly két szerető szív' frigyeit fel-bontja (63/7). Óh Idő, futós Idő! ... Nem lehet jelenvaló, Csak múltt, 's jö-vendő ~ lehet te benned (288/62). Hanem tartsd magadat minden ~ban készen, Mintha készen volna már sírod egészen (217/45). Ez elválás' ~ján érzem, Melly keserves kinnal vérzem, Elhagyván ez életet (454/905). 5. Pontban: pontosan. Formája Gothika, és oly-

lyan volt ~ban, Mint a' Káptalannak templo-ma Pozsonban (306/185). Felnyittatá örök Könyvét a' Titoknak, Szent könyvét a' minket váró fátumoknak, Mellyben rendre meg van írva a' jövendő, Pontba ki van szabva nap, hónap, esztendő (306/144). 6. Szövegnek vmely megjelölt szakasza. Így sok fáradságot 's munkát meg nyerhetnél: Még is kívánt helyed ~jára érhetnél (126/42). 7. Szempont, tekintet. E' boldogultt lelket illy ~ból tisztelem; Tsuda, egy gyengében illy erő 's értelem! (454/817) 8. Rész. Engemet küldöttek oly' parantsolattal, Hogy kívánságokat adjam elő ~ban Az Uraknak; melly is áll e' három Pont-ban (330/1141–2). 9. Pontról ~ra: pontosan, tüzetesen. A' Levegőégnek felsőbb Országá-ból, Mindent ~ról ~ra láttam a' szánkából (330/100).

~ja (217/21, 330/387), ~ya (15/21, 77/5, 295, 204/21), ~ot (454/663), ~ját (306/160), ~ba (55/19, 191/19), ~ban (454/332), ~jára (217/57, 279/15), Pontjára (134/144, 447/138), ~jára (81/15).

Ö: dél~, közép~.

pontinai mn

(1)

Víznév. ⟨Mérgező kigőzölgéseiről hirhedt mocsaras terület Latium tengerpartján.⟩ A' Pontinai tó lehell ilyen szagot (239/119).

pontos mn

(2)

Hiba nélkül működő. Hanem, vígyáz a' természet, 'S nintszen forgásiban hízak és enyész-et; Pontos forgásának örök karikája Egynek elmúlttával másikat táplálja (454/629, 201/77).

Pontus fn

(6)

1. Víznév. ⟨Fekete-tenger.⟩ Az ősz Duna vígan duplázta harsait 'S megtanítja rájuk tomboló hajjait, Leküldi vivátját a' ~' torkáig (400/95). 2. A mi földünk ~a: Balaton. Ó, a' ki földünk ~a' hajjait Törvényre húzá (418/85). ~ (313/146, 313*/99/1), ~ba (413a/68), ~ig (313/140).

pontusi mn

(2)

Pontus melletti. Szedd fel a' Pontusi pusztán lovaglókát (337/239). Pontusi (413a/219).

Pope fn (2)
Családnév. (Alexander ~ (1688–1744), angol moralista költő.) Szerelmeskedni is Póppal vagy Gesznerrel Jobb' szeretek mint ott sok kutyfity stutzerrel (197/95). Póp (290/11).

por fn (84)
1. A talajról v. más szilárd testről levált finom szemcsék tömege. Egy illy hús essőért hán-szor sohajtozott A kit az izzadság 's a' ~ be sározott (86/36, 198/38). 2. Föld. Megholt egy haza' embere, Megholt, és idegen ~ fedi Béts alatt (386/2). Te pedig a' ~ba nyugodj meg, holt testem, Míg a' ditsőségre fel kelsz, mit ke-restem (213/123). 3. Holttest maradványa. Tsak tsupa ~, hamu lett belőlem (396/32). Hogy a' semmiségbe testem vissza szálljon, 'S belöllem tsak eggy ~, és tsak egy név válylon? (201/36, 454/598) 4. Áldja ~át: hálás szívvel emlegeti. Árpád — az az Isteni Férjfi A' kinek áldja ~át, még a' késő maradék is! (450/12) 5. Testét adja a ~nak: meghal. Lehetnék nézője im-ez arany kornak: Vigan adnám osztán tes-temet a' ~nak (306/162). 6. Porba temettetik, vész: elpusztul, elfelejtődik. Ősszel minden plánták, a' víg kikeletnek Diszei, sárgulva ~ba temettetnek (65/2). Majd megbüntetendő ez Sok kegyetlenséged', Míg örökre ~ba vesz Tsunya döllyfösséged (257/203). 7. Porba te-met vkit/vmit: elfelejtet vkit/vmit. Halál 's irígy ~ba nem temet Egy Czinderyt 's annyi érdemet (299/125). Mert tudós pennája feste Néki olyan érdemet, Mellyet a' Százak' leeste 'S múltta ~ba nem temet (163/20). 8. Porba fektet vkit: elpusztít vkit. ... ezeket is a' leg tettzőbb korba Ez a nagy ellenség [a halál] fekteti a' ~ba (215/38). 9. Porba leesik: meg-bukik, leszerepel. Az Ugorka Fánn is Naran-tsot keresett, Meg botlott a' lába 's a' ~ba le esett (248/24). 10. Porban mászik: megaláz-kodik. Ne mássz ~ba a' főbbeknél (280/29). Ezért Nemes Lélek legyen bennetek, melly sem sorba A' büszkéssel ne repdessen, sem ne másszon a' ~ba (241/22).

~ (259/221, 395/24, 397a/208, 454/14, 96), Por (190/106, 396/28), ~om (330/1574), ~a (127/38, 216/84, 217/51, 300/3, 421/38), Por-ja (338/45), ~t (111/14, 143/12, 253/11, 267/

58, 330/1278), ~át (124/16, 126/76, 259/532, 368a/2), ~ait (58/10, 194/10), ~nak (59/27, 195/21, 267/53, 417/26), ~ba (77/180, 114/818, 150/42, 205/17, 210/69, 212/17, 217/147, 236/23, 259/464, 317/35, 337/62, 348/11, 413a/1062, 1123, 415/27, 418/79, 454/182), Porba (259/474), ~ba' (253/46, 454/10), ~ába (213/39), ~ban (237/37, 40, 259/211, 334), ~bann (16/17), ~ában (259/621), ~ból (259/178), ~án (267/192), ~ára (163/21), ~rá (330/1621, 337/55, 421/45, 454/609), ~hoz (330/1574), ~ig (280/6), ~ral (389/8, 397a/433).

Ö: hang~, izre-porrá, puska~.

pór fn (3)
Itt halok meg. E' setét erdőben A' szomszéd Pór eltemet (435/65, 304/65). ~ (114/758).

póra fn (1)
Poltura, kis váltópénz. A' mi kevés pénz bejött Két-három ~, Nagyobb dologra ment el (334/32).

pórászol lk: össze~.

porció fn (2)
1. Adag. Derék Fröhstücköt tsapa Az Úr, 's a' friss petsenyéből Négy jó portiót kapa (231/466). 2. Adó. Nem bírt még a' Király 20, 30 milliót Nem tsikart ki tőlök dézsmát és portziót (200/62).

porcogtat i (1)
A fingot ~ja: halk ropogó, pattogó hangot hal-latva fingik. Majd ha egy Magyar Huszár húz farkadra farmatringot, Nem versre hanem attára portzogatod a' fingot (358/40).

porcogtatni lk: fel~.

porfal fn (2)
Az ember teste, porhüvely. Hiszem ha porrá lesz testiünknek ~a: Tsak semmivé válik, a' mi semmi vala (454/609, 201/52).

porfelhő fn (1)
Levegőben kavargó portömeg. Lármák 's Por-felhők sűrűn kavarodnak az égre (258/8).

porfelleg fn (3)
Porfelhő. Lármáztak, zajgottak, ~et vertek (330/1469). por felleget (82/2), por fellegébe (413a/328).

- porhanyó mn** (4)
1. Porhanyós; laza szerkezetű, könnyen szétmorzsolódó. *Leg jobb hát a' ~ föld, ezt a' szelek, és derek Tsinállják* (413a/794). 2. Porhanyó nyár: meleg, a földet kiszárító nyár. 'S a' ~ nyár a' napnak hevével kifőzhesse [a felszántott nedves földet] (413a/78). ~ (413a/732), ~vá (413a/192).
- porhanyós mn** (1)
Puha rostú <fa>. 'S szent magva ~ egerfát Nem terem, és henye hangabokrot (445/7).
- porkép fn** (1)
A porból alkotott ember. *Oh már a' miolta E' földön értelmes ~ek mozganak, Mennyi változások, hány scénák voltak!* (313/19)
- porkoláb fn** (1)
Börtönőr. *Kijöve Carnevál a' vén Porkolábbal Arany nyaklántzokkal megbilintelt lábbal* (330/1613).
- porkő fn** (1)
Könnyen porladó kő. *Így az éles ~ 's kréta* (413a/744).
- porköd fn** (1)
Levegőben kavargó portömeg. *Futnak a' bikák, 's orrokkal Nősző-hevet lehellnek, Hányják a' földet szarvokkal, A' ~ben dühödnek* (397a/696).
- pórlegény fn** (1)
Parasztlegény. *A' szegény Pór-legény Vagy Bodnárnak, Vagy Betyárnak, Vagy Zsivány-nak állt* (334/36).
- porlik Ik: el~.**
- porlódás Ik: el~.**
- porlós mn** (1)
Odvás <fa>. *A' ~ tserfa odvába és elvásott kérégebe Belé rajzanak a' méhek gyakorta a' tserébe* (413a/1006).
- porlott in** (1)
Porladozó. *Porlott követ lepte a' régiség' mocha, Mintha még kéz sem járt volna rajta soha* (237/27).
- pormachina fn** (1)
Porhüvely. *Te tsuda valóság, belém szállott Lélek! Te igazgatója e' pormakhinának, Teremtett Istene e' kis Planétának, Szállj magadba* (454/65).
- porond fn** (3)
1. Kövecses, homokos pusztaság. — ... 's a' köves ~okat Tövis bokrok borítják el (413a/705). 2. Göröngy, csomóvá száradt földdarab. — ... minden Esztendőben Háromszor, négyszer kapálni szükség, 's a' ~okat Kapafokkal mindég törni, 's irtani a' lombokat (413a/946). porongya (413a/742).
- poros mn** (1)
Porral belepott. *Letörli bársony hajával Poros izzadságodat* (368a/110).
- Ö: arany~.**
- poroszlop fn** (1)
Tölcsér alakú légörvény. *Már a' forgó-széltől tsikorognak a' fák, ... Tsak ott van fergeteg, a' hol ő átmegegyen, Toll, kóró, falevél, ringyongy, egyetmással, Zúg a' ~ban forgó karin-gással* (330/526).
- porosátor fn** (1)
Porhüvely. 'S tán ~omba Már belé se jó: A' Paraditsomba' — Abba alszik ő (347/21).
- porszem fn** (1)
Kis dolog. *A föld neki tsak egy por szem, a nap tüze egy szikra* (111/12).
- Porszena fn** (1)
Személynév. (Porsena, etruszk király). *Kit sem ama' szomszéd Márszok nem tudtak előlni Sem a' fenekedő ~nak tábora* (327/4).
- porta fn** (2)
1. Falusi belső telek, a rajta levő épületekkel együtt. *Éljenek Ősök' ~jin Soká az illy emberek, Kiknek ily híres és fájin Mind szívek, mind kenyerek* (357/81). 2. Kapu. *Azomban a' Dámák megmozdíthatatlan Nagy ármádiája mégis mind úntalan' Attakban vólt sok szép If-jaknak kárára, Vagy a' két szárnyáról kitsapott ~ra* (330/1436).
- Ö: öröm~.**
- portéka fn** (7)
1. Áru(cikk). *Külömbenn ki millyen ~kat árul Azoknak jutalma mind magára hárul* (28/21). 2. Tárgy, dolog. *Még fejér mellyed sem olly betses ~; Mert tsak egy kotlós szív' pompásabb hajléka* (254/25, 61/25). 3. Vki esze házának ~ja: tudása. *De mit ér hogy házát teli tölti a' kints Ha esze házában semmi ~ sints*

(60/6).

~ (202/112), *Portéka* (245/41), ~t (202/108).

Ö: kül-.

portest fn

(2)

Porhüvely. *Így szóll hát e' gyenge ~be öltözött Szép Lélek magához véghörgési között* (454/741).

por-testem (217/147).

Portici fn

(1)

Helynév. <Olasz kikötőváros Nápoly és a Vezuv között.> *Mellyért a' negédes Porticsi' környéki Tengeri víg hanggal udvarolnak néki* (306/295).

portré fn

(1)

Arckép, képmás. *Mátkája ~ját a' mellyén viseli, Szája mosolygással, szeme tüzszel teli* (330/157).

portyászik i

(1)

Mint hív Galambok egymásnak Egygyé olvadt tsokjain Félig alélva portyásznak Egymás hív ajakain (297/7).

pórul jár

(1)

Kudarcot vall. *E' mellett a' szegény Fársáng' óltalmára, Ki a' sok Dáma közt már majd póru*l jára, ... számos Ifjak tartatának (330/1430).

porzik i

(1)

Paripák nyoma ~: a paripák port vernek fel. — ...sok ezer paripák' nyoma ~ az égre (259/617).

porzó mn

(1)

Porzó tél: Havas tél. Szántó-Vetők! Nedves nyarat, száraz Telet kérjete, Porzó Télbe Búzátok jó, sikeres a' földetek (413a/114).

post l. **Christus**

posta fn

(4)

1. Hír, üzenet. *'S a' nép Poétának, nem ~nak hiszen* (452/64). **2.** Vmi, ami szállít, közvetít, továbbít vmit. — *...esti szél ... Víg hangot hazudó Posta! Mit únszolod Pernyében heverő lantomat?* (432/5)

~k (239/48), ~ja (337/389).

Ö: nocsak-.

postaház fn

(2)

Hely, ahonnan vmit irányítanak. *A' két posta-házból mindjárt leszaladnak, Sőt egy kedves*

tessék rövid választ adnak (239/143).

posta-házak (239/45).

posvány fn

(1)

Rossz hírű terület. *A' London' útszája, a' Húron' ~ja A' jövendő boldog életet kívánja* (454/345).

posz **Ö:** banya-.

poszog i

(1)

Feszeng, mocorog. *Látván, hogy ~ már sok asszu pöfeteg, 'S az Ifjakkal lábát bántja a' viszketeg* (330/449).

poszpászt fn

(2)

Édesség. *Végre a' vendégek hogy megelégtültek, 'S már minden ~ok asztalra kerültek; Parantsol Carnevál, töltsenek borokat* (330/346).

~okat (114/105).

poszt fn

(1)

Örhely. *Addig is a' Várat az allyánál Tzombba A' külső Posztokról verdesi két Bomba* (238/74).

posztilion fn

(1)

Postakocsi. *Már tsak nem el nyugovának A' nap tüzes lovai, Fényes ~nyának El hunyván sűgárai* (114/1010).

posztó fn

(3)

Kártolt gyapjúfonalból szőtt, kallózott vastag szövet. *Osztán a Nyírbe küldének Eggynéhány legényeket, Kik a' seregnek szednének Posztót és egyebeket* (114/360).

~ját (256/7), posztaját (82/9).

Ö: selyem-.

potentát fn

(2)

1. Hatalmasság. *Jupiter, a' mint Szokások Ez a Potentátoknak, Hogy a' reggeli Nyugvások Legfőbb Tárgya gondjoknak* (231/40). **2.** Uralkodó. *Ti pedig, Világunk' négy fő Potentáti!* (337/129)

potiuntur (lat)

(1)

Saltem potiuntur voto: kívánságuk legalább részben teljesedik. *Máig is, si non ex toto Saltem potiuntur voto Szakácsnékat tartanak* (92/223).

pótol i

(5)

<Hiányos dolgot> kiegészít. *A Kevélyeknek lábait Örvendezve tsókolod 's Ezzel hillyá-*

nosságait Érdemidnek ~od (16/16, 205/16).
~ta (217/80, 241/12). — ~ná (413a/149).

Ik: ki~.

potom fn

(5)

Potomra: a) Ingyen. *Úgy tűnődik; 'S talám azt is sajnálja ő, Hogy a' versbe ingyen 's ~ra jött elő* (189/32). b) Hiába. *Még ugyan a' borom nem forrt ki egészen, De semmi; ~ra minek heverésszen? Most még jobban esik* (199/98). *Néha erőszakkal rohantak ostromra, Néha rimánkodtak, sirtak, — de ~ra* (330/1486).
~ra (330/1808), *Potomra* (333/68).

potosi mn

(2)

Potoson található. *Lám melly boldogító a' Vallás' érzése! 'S bár illy együgyű is, lelket ad ihlése. ... Mikor a' Potosi bányák' éjjelében, ... A' rabság 's a' kínok már lelkéig hatnak* (454/437).
Potosi (313*/101/2).

potrohos mn

(2)

1. Vastag. *Himen a' székéből elfordulván balra Egy ~ könyvet feltesz az asztalra* (330/376).
2. Nagy, tömött. *Meg telnek a' horpadt völgyek ~ gerezdekkel* (413a/937).

pozdorja fn

(1)

A tilolt kender és len kórójának hulladéka. *Ahol ~n rágódik mind anyja, mind Leánya* (326/25).

Pozsony fn

(13)

Helynév. *A' lárma ~tól Brassó' végéig zeng, Mindenütt a' puska tsörög, 's a' szablya peng* (267/89).
~ (258/12), *Pozsony'* (259/192), ~ (317/34, 330*/199/14), *Posony* (445*/232/3), *Posonyba* (92/77, 222/85, 445/48), *Pozsonyba'* (259/193), ~ban (306/186), *Posonyban* (330/1119), ~ból (317/134).

pozsonyi mn

(1)

Pozsonyban levő. *A' dolog történik a' Pozsonyi Királyvárban* (259/11).

pöfeteg fn

(4)

1. Pöfeteggomba. *Azért így szoll rollam veled sok goromba Hogy e tsak egy essős időbe nőtt gomba Hogy egy ló ganéjonn hizott rút ~* (61/13). 2. Aszú ~: idős nő. *Látván, hogy poszog már sok asszú ~, 'S az Ifjakkak lábát*

bántja a' viszketeg; Mond: Hozzanak elő más-lás-butelliát (330/449).

~ (254/13), ~et (330*/158/1).

pöfeteggomba fn

(1)

Porbélú gomba, nyomásra spórát szérszórja. *De vagynak, mellyeknek rút pöfeteg gomba: Rongált várok vagyon már a' sok ostromba* (239/109).

pöffedt mn

(1)

Túlárado (kedv). *Ők az okost, jámbort valahol tündöklenni látják Üldözik, és ~t kedveket abba lelik: Hogy nyomorúlt sorsok' vinnyóit az égig emeljék A' más érdeminek dült palotája felett* (315/12).

pök i

(1)

Köp. *Élj Kis Bálint, ezt kívánja néked az egész Csököl, A' mellynek Catedrájába te már többé nem ~öl* (326/68).

pökdösvén in

(1)

Égre ~: istent szidva. Birodalmát a' bűn bűntetlen' tartotta Az égre ~ neved' káromlotta (337/16).

pökés Ő: légy~.

pököd i

(1)

Köpköd. *Égre ~: istent szidja, káromkodik. Szánom az illy embert, mint sem irigye legyek, Mert ki az égre ~, maga képét szokta beköpní* (315/25).

pöre mn

(2)

Pöre gatyájú: egy szál gatyában levő. A' vékony rokolyás leánynak 's a' ~ Gatyájú leánynek borzad minden szőre (197/13, 85/13).

pörköl Ik: fél~.

pörleri in

(1)

Veszekedni. *Serteperthy Uram azon kezd ~, Hogy ő az asztalnál megúnt vesztegleni* (330/695).

pöröl i

(2)

Veszekedik. *Üstökbe ment Jantsi tsatlós a' kotsissal, Pörölt a' kis Náni az öreg Marissal* (330/688).
~sz (291/3).

Pörtznyi

(1)

Egérnév. *Éppen ott karessíroza Óbester ~ Ur* (114/283).

- pösz** fn (1) Szösz. *A' hamut mamunak, a szösz ~nek ejti* (330/230). *ló embert fel sem venni! 'S azzal hogy valaki másikat meg-vetett, Azzal ~ tőle betsületet* (194/26).
- pötyögösít** lk: meg~.
- practice** (lat) (1) Gyakorlatilag. *Practice a' mindennapi Tapasztalás és a' Papi Acta iam demonstrarunt* (92/334).
- praeceptor** (lat) (3) Nevelő, tanító. *Ha Tizen negyedik Lajos fel támadna Pártosinak egyéb büntetést nem adna Hanem holtig való Praeceptorrá tenné* (12/25). *Praeceptora* (12/22), *Praeceptorem* (12/cím).
- praeceptor** mn (1) Nevelői. *Hogy a' kit a' reá fel búsult Istenek Egyszer Praeceptor névvel büntetene* (12/16).
- praeceptorság** fn (1) Nevelői állás, feladat. *A Praeceptorságot én akképp kébzelem Hogy ha benne öröm ró-sátskáit lelem* (12/27).
- praedicatum** (lat) (1) Állítmány. *Látta, milyen sokak itt a' Subjectumok, De sem Copulájok, sem Praedicatumok* (330/432).
- praejudicium** (lat) (1) Előítélet. *Most meg mondom hogy ez nekem ~ra van* (314/47).
- praelátus** fn (1) Magasabb főpapi méltóság a katolikus egyházban. *Legfőbb Tiszteletre méltó Praelátusok', ... Köszönöm valamit erántam tette* (454/971).
- praeses** (lat) (1) Vezető; itt: karnagy. *Senior 's Praeses Úr! Ki mihelyt születél, Jó'sef nevet a' Szent Ke-resztségbe vettél* (233/25). **Ö:** kántus~.
- praesesség** fn (1) Vezetői feladat. *A' honnan Scholánkba tactust addig vertél, Hogy hajlott idődbe Praesességet nyertél* (233/40).
- praetendálni** in (1) Jogot formálni, igényelni. *Melly nagy balga-tagság, tsak embernek lenni, Még is a' hason-*
- pragmatica** (lat) (1) *Vi Legis Pragmaticae:* a Pragmatica sanctio alapján. *Meg mondták Categorice, Hogy Vi Legis Pragmaticae Júnót teszük Királynak* (92/13).
- praktika** fn (3) Fortélyos eljárás. *Sőt magát Akhillest, kinek hasznát vette, Egy ilyen ~ által el ejtette* (215/48). *~t* (337/71), *~ját* (409/33).
- praktikál** i (1) Fortélyoskodik, mesterkedik. *Héj te, ravasz Ámor! Miket fel nem találssz? Egy felől nem győzvén, másutt is ~sz!* (330/1348).
- Práter** fn (1) Helynév. (Bécs melletti ligetes mulatóhely.) *'S egész Béts bámúlva nézte a' Praterben* (330/116).
- préda** fn (16) **1.** Halászsákmány. *Edgyik a' folyó vizekbe hánnya lutskos Varsáját Másik a' Tenger öb-lében keresi a' ~ját* (413a/160). **2.** Vadállattól elejtett zsákmány. *Hogy az embert vagy az Angyalok nevéssék, Vagy a' vad állatok ~jául essék* (453/14). *Ama' fás közt nagy lábával Gázolja a' vizeket Az Eszterág ~jával Nézvén farkasszemeket* (397a/971). **3.** Ellenszolgáltatás nélkül könnyen megszerezhető tárgy, holmi. *Ez míg egészséges kövér testű vala, Az halálnak tsak egy nagy ~t hízlala* (204/30, 217/30). **4.** Teljes kiszolgáltatásban levő személy. *Ollykor a' Szerető Vadászként az élő Prédát kíséri 'S annyi baja után Rá sem ügyel osztánn Mikor eléri* (155/21). **5.** *Vki ~ra megy:* áldozattá válik. *Mi elrongyosodunk, mert ~ra menünk, Oda alkotmányunk, hittünk, és mindenünk* (416/15). *~* (330/1202), *Préda* (257/125), *~t* (231/149, 330/1287), *~ját* (193/32), *~nak* (171/1), *Prédára* (443/74), *~jával* (231/273), *~jival* (52/24).
- prédál** i (2) Rabol, fosztogat. *Nézd a' barna népet forró homokjain, Vagy hever 's éheznek a' Para-*

mitsomba, Vagy koldúl, vagy lop, öl, ~ alattomba (313/116).

~ja (337/234).

prédálás fn

(1) Fosztogatás, rablás. *A' mit tsak útjokban a' földön találnak, Abból irtóztató ~t tsinálnak* (267/82).

prédálni in

(1) Pusztítani. *Óh! de ki tudhatná mind elő számolni, A' mellyekkel szokott a' halál ~* (215/90).

prédáló mn/fn

(4) I. mn Pusztító. *Ő szerzette a' Kígyóknak halálos marásait A' ~ farkasokat 's a' Tenger hullámjait* (413a/146).

II. fn *Prédálóba megy: zsákmányolni indul. A' farkasok, medvék, rókák hébe hóba A' sűrű erdőbe mennek ~ba* (197/16, 66/14).

praédálóba (85/16).

Ik: *el~.*

prédálván Ik: *fel~.*

prédikáció fn

(1) Unalmas, hosszú beszéd. *De hogy praedica-tióvá ne vályék a' sok betű 'S a' Tántzosok' talpát soká ne szánts a' vak tetű, Kezdjünk hozzá a' munkához, töltsön ki-ki üveget* (310/45).

prédikál i

(4) Hirdet. *A' ditsőségnek trombitája Nevét harsogva ~ja Mindenütt a' nemzeteknek* (255/14). *~ja* (209/82, 217/98, 222/64).

prédikátor fn

(1) Egyházi szónok. *Légyetek helyettem bölts Prédikátorok, Légyetek ékesen szóló Orátorok* (210/21).

prém fn

(1) Szörméből készült ruházati dísz. *Látom már, 's látják mindenek Miként hulltok kebelére, Ki kezére, ki ~jére, 'S végre mind lábára estek* (150/45).

prémez i

(1) Szegélyez. [A hajnal] *Az ég allyát piros bársonnyal ~i, 'S aranyos tsipkéekkel körül öve-dezi* (89/7).

Ik: *be~, meg~.*

prémű Ö: *coboly~.*

prémzett mn

(1) Prémme díszített. *Prémzett zöld mentéje fekete báránnyal Szépen összeillik a' skárlát dolmánnyal* (330/271).

prés fn

(1) *A tél csikorgó ~e: a tél kemény fagya. Bé jön a' tél, fa olajat tör tsikorgó ~sébe, Vigan makkolnak disznai, van vatzkor a' tserébe* (413a/1078).

presbiter Ö: *isten~.*

prezent fn

(2) Ajándék. *Ha mások ezt mondják, nem jól mondják; mert p. o. N. Mélt. Gr Szécsényi Ferentz Ő Exc-ja egy Presentben is 100 Rf. a' Grófné Ő Exc-ja egy Ódámért külön 50 Rf. ... adtak* (330*/188/3).

Présenttel (439*/219/6).

Priamus ~ Priám

(3) Személynév. (Priamosz trójai király a görög mondavilágban.) *De még is szebb Hektor, hogy Priamus fia, Dísz a' Virtus mellett a' nagy familia* (212/57). *Priamus* (111/34), *Priám* ((113/15)).

Priapus fn

(2) Személynév. (Dionüszosz és Aphrodité fia, a mezők és kertek védőistene a görög mondavilágban.) *Már ~ is fel állott az állóra Hogy ha majd nem vigyáz, meg bünteti Flora* (1/13). *~* (113/3).

prímás fn

(2) Hercegprímás, az esztergomi érsek. *A' Primás, R. Sz. Bir Hertzeg, Galántai Gróf Eszterházi Imre, Esztergomi Érsek* (259/4). *Primás* (259/89).

princessz fn

(3) Hercegnő. *Azok, kik véle valának A Princessel, ezeket Látván, a' partra futának 'S törék gyenge kezeket* (231/276). *princess* (231/228), *Princess* (231/235).

princípium fn

(1) Az, amire vmi felépül; kiindulópont. *A' hitnek, és a' Vallásnak ez a' sarkalata, a' melyen annak egész alkotmányja megfordul; az erköltsiségnek ez a' fő principiuma, vagy legalább serkentő rúgója* (454a*/256/20).

Prinz (ném) (9)
Herceg. *Éljen soká Printz Károly!* (257/89)
Printz (114/42, 752, 756, 257/86, 258/80),
Printzek (330/103), *Printzeket* (114/420),
Printzekből (114/754).

Ö: Kronprinz.

Priscus fn (1)
Személynév. <Kr. u. V. században élő történetíró, aki Attilánál járt követségben.> *Eteléről, vagy a' mint a' külföldi írók ejtik, Atiláról fel-jegyzi ~ Rhetor* (267*/13/8).

pro (lat) (3)
-ért. *Pro animis mortuorum:* az elhunytak lelkéért (92/292).
~ (92/293, 114/173).

próba fn (19)
1. Kísérlet, próbálkozás. *Már próbánk akár kedves Akár hitvány, és redves Hogy terhekre ne legyünk Haza megyünk* (336/69). 2. Viadal, ütközet csata. *Nem volt semmi veszély, sem semmi ~' előttök, Mellyre vitéz szívvel ki ne mertek volna rohanni Őseitek* (259/623). 3. Megpróbáltatás. *Míg a' sok kín, ~, bánat és gyakorlás A' mennyből szállt lelket úgy ki nem tisztítja, Hogy virtusát semmi más nem motskositja* (454/488). 4. *Vminek a' ~ja:* mintája, megtestesítője. *Azok a' szépségek, kik véle valának, Meg-annyi ~ji voltak a' hibának* (330/186). 5. *Próbát tesz:* próbálkozik. *Bár ~t Romános elmésséggel teszek, 'S ékesebben szóllok, mint a' Hof-Maitressek* (330/ 1419). 6. *Próbára vesz:* kipróbál, próbára tesz. *De még hogy ~ra végyem Férfi szíved' várfokát, ... Kerengést hányok dolgodba, Meggátolom útat* (368a/113). 7. *Végső ~:* a halál. *Lassan, lassan fogyván, el erőtlennűle, Egy végső ~ra ezen sírba dűle* (214/22).
~ (215/65, 328/3), ~k (215/107, 259/496), ~tok (259/127), *próbát* (413a/780), ~kat (239/6), *próbákat* (413a/647), *Probákat* (317/21), ~n (330/1082), ~ra (215/32, 258/100).

Ö: köz~.

próbál i (10)
1. Vmely cselekvés végrehajtására kísérletet tesz. *Mit ~sz? mit kezdessz? belőlle mi hasznod?* (330/815) 2. Vmit kipróbál. *Hol ha a' kiszabott büntetést kiállják, Az Istenek másik*

állatban próbálják (454/476). 3. Viszontagságon, megpróbáltatáson megy át. *Uram! te mióta sok tengert ~tál, Gályádon sok féle portékát találtál* (202/107).
~nak (330/1293, 375/35); ~od (7/17), ~játok (267/223), *próbáltam* (428/129). — ~ly (30/1); ~játok (453/225).

Ik: meg~.

próbálgat i (3)
Ismételten kísérletet tesz vmire. *Bár akár mint ~á, De el nem távoztathatá Még is e' lutskos halált* (114/256).
Próbálgatja (114/847, 338/9).

Próbálhat Ik: meg~.

próbálni in (2)
1. Keresni. *Útat kell próbálnom, mellyen magam is felkelhessek A' földről 's a' világ nyelvéen mint győző repkedhessek* (413a/1112). 2. *Szerencsét ~:* vmely bizonytalan dologba kezdeni. *De minthogy másokkal Vitéznek születtem, Szerencsét próbálni magamba felftettem* (239/134).

próbált mn (3)
1. Tapasztalt. *Tizenkét ősz 's ~t Banyát meléje vett* (330/1195). 2. *Sarlót nem ~ dudva:* le nem vágott, lábon álló dudva. *'S a' sarlót nem ~t dudva közt hevernek Eltört darabjai sok régi fegyvernek* (306/41).
~t (330/1188).

probatio (lat) (2)
Próba. *Probatio calami:* tollpróba. *probatio Calami:* *Én is voltam valami* (461/1).
Probatio (236/6).

próbaveszély fn (1)
A csatákkal, harcokkal együtt járó veszély. *Fussatok azhova hív Uratok' védelme tsatára, Hív a' próba-veszély, melly a' Nagvok' ösztöne mindég, Hív az örök hírnév, a' közjó, régi betsület* (258/106).

processzus fn (1)
Per. *Uttzú a' sok Prókátorok Kapnak a' Processuszon* (92/81).

proconsul (lat) (1)
Római tartomány helytartója. *Abban a Hágón is majd úgy néznének rám, Mint egy Proconsulra, vagy notsak Postára* (452/55).

- produkál i** (4)
 1. Létrehoz, alkot. *Az Úr is Posonyban eleget fentergett: Mért nem producal hát itthonn is Schlossberget?* (330/1120) 2. Előteremt. Erősségül producálta *Az Apja Bibliáját, Ebből mindjárt demonstrálta Genealogiáját* (92/36). 3. Termel. *Amor rózsát producál Eurydice kertjébe* (465/28).
 ~t (330*/139/3).
- produkálni in** (1)
 Megalkotni. *Ezt ~ ' hideg vérrel felszámolni — tsak Ánglustól és Magyarától telik* (330*/156/11).
- profánálni in** (1)
 Kigúnyolni. *Szent Titok! Mellyeket tilos ~* (330/1074).
- prófécia fn** (3)
 Jövendölés. *Ah elég jutalma lészen Tisztelő Szívemnek az Hogy ha látom majd egészen Hogy Profétziám igaz* (249/64).
Profétziám (249/78), *Profétziának* (249/79).
- professzor fn** (9)
 Egyetemi, főiskolai tanár. *Örömversek Professzor Budai Ésaiás Úrhoz (Midőn 1794-ben a' külső országi Akadémiákról mint meghívott Professzor lejött* (220/cím).
Professzor (221/cím, 442*/221/7), *Prof.* (267*/13/15, 267*/17/2, 442*/222/3), *Professora* (442*/221/4), *Professorhoz* (178/cím).
- próféta fn** (5)
 A zsidó és keresztény vallás szerint az isteni kinyilatkoztatás látnoki közvetítője az Ószövetségben. *Az ember éltének igen határt vét a Mérték, mellyet annak ki mért a' Proféta* (215/100). *Érted a' mit kér, Oh, mi is a' mai Proféták' fiai Hadd lehessünk e' nagy Innep' lantossai!* (225/17).
Proféták (342/35), *Profétáidat* (225/148), *Profétáiddal* (225/98).
- prókátor fn** (5)
 Ügyvéd. *Szolgált mint Prókátor, szolgált mint Fiskális, Majd minden Rendeknél 's Familiáknál is* (217/63).
Prokátor (266/43), *prokatorok* (266/65), *Prókátorok* (92/80, 206).
- promená** **Ö:** *puska~.*
- Prométheusz fn** (3)
 Személynév. *⟨Egy titán a görög mitológiában.⟩ Lám az Orkus' Órje A' ravasz Prometheust Nem hozta pénzért vissza* (410/35).
Prometheus (26/1, 25).
- propos (fr)** (2)
À propos: most jut eszembe. *A propos! Bizony majd el is felejtettem, Hogy én Komáromi Poetává lettem* (266/1).
A propos (310/1).
- Proserpina fn** (1)
 Személynév. *⟨Istenasszony.⟩ ...a' pokolnak vagy a' holttak' alsó világában ~, a' kinek mint minden odavaló isteneknek fekete máhakkal áldoztak* (330*/165/6).
- proszit msz** (2)
⟨Koccintáskor mondott jókívánság.⟩ Tajtéko poharát Carnevál kiüssza, 'S az Urak prositot kiáltanak vissza (330/366).
prosittyára (231/481).
- proszitkívánás fn** (1)
 Jókívánság. *'S asztaltól felkelvén prosit-kívánással, Udvaroltak ortza- és kéz-tsókolással* (330/457).
- protestál i** (1)
 Tiltakozik. *Eggyzersmind az ellenséges Nemzet ellen nevettséges Beszéddel ~nak* (114/396).
- protestálhat i** (1)
 Tiltakozhat. *Hiszen nekünk is Jussunk van, Tehát ~unk* (92/144).
- Protéus fn** (1)
 Személynév. *A' Neptunus Gulyáinak' Vén számadó pásztora, ~, és bojtárinak Öszve szaladt Tábor, ... Perge katzajjal követték* (231/297).
- prücsök fn** (3)
 Tücsök. *Tsupán tsak az apró bokrotskák' tövében Zeng a zörgő prücsök a' nap' melegében* (196/16, 84/16).
ptrücsök (380/16).
- prüszköl i** (1)
 Bosszankodik. *Prüszkölt a' sok kupak Isten, 'S Rá vert a' füleivel, Mint sok kolop Mágnás Pesten A' Rongyos Verbőtzivel* (92/127).
- prüszköltető Ö:** *orr~.*

- Psyche** fn (2)
Személynév. ⟨Apuleius Metamorphoses c. művéből.⟩ *Ah! szárnyad eszembe juttatja ~t', 's az ő bánatjait, É a' ~' gyötrő bánatja Tulajdon Lelkem' kínjait* (426/42–3).
- psythiai** fn (1)
⟨Psythiából származó⟩ aszú szőlő. *Psythiai jó Asszúnak, a' Nyúl szőlő sugáros, Melly a' lábra tekerőzik 's a' nyelvnek hamar káros* (413a/616).
- Pszikharpaksz** fn (3)
Egérnév. *Orrát 's fejét megvakará ~ bosszúsággal* (114/64).
~ (114/77, 297).
- pszt** msz (2)
Csitt! *Pszt! minden Tántzpaloták! Ürüljön boros asztalom, Némüljön meg a' tzimbalom, Szűnjenek meg, hahoták! Pszt! minden Tántzpaloták!* (133/13, 17)
- publikán** fn (2)
1. Vámszedő. *Hát én külömb ember lészek úgy azoknál A' rettenthetetlen Vitéz Magyaroknál, Ha magamtól egy két pohár bort is szánok, Mint némely pénz után haló Publikánok?* (248/40) 2. Színes tollazatú délszaki madárfajta. *'S majd otthon egy tarka ~ná válván, Ősei vel egyik fáról másra szállván Zengi új örömét és elmúlt kínait, 'S átkozza a' kávé kertek' vad urait* (454/451).
- publikum** fn (1)
Közönség. *De eggy Kron Printz megölése Mint a' köz jó megsértése Publicumra tartozik* (114/321).
- púder** fn (3)
1. Rizspor, amelyet a hajra hintettek, hogy fehérre tegye; hajpor. *Mellyeket őszítnek a' havak és derek, Az öreg tél' fején villogó pudeerek* (197/6). 2. A vénség beverte ~rel vki haját: megöszült. *A' vénség béverte ~rel hajait, Kitérdelte kettőn kívül a' fogait* (330/227).
~ek (85/6).
- púderes** mn (2)
Rizsporos, hajporos. *Búsultába el hajítja Púderes Parókáját* (114/204).
~sen (233/62).
- púderkatulya** fn (1)
Púderes doboz. *Húriel bús fázisába Nem kapván a' tsinoston, Ül a púder kattulyába, Melyet két kis pudli von* (317/94).
- Pudermantel** (ném) (3)
Fésülködőköpeny. *Egy hasított Puder-mantel Függ nyakán, tsak neglizsé* (317/85).
Pudermantelt (317/244), *pudermantelt* (330/674).
- pudli** fn (4)
Uszár. *Ugattak a' ~k; ajtó, ablak zörgött* (330/1472).
~ (317/95, 330/676), *Pudlija* (330*/192/1).
- pudlis** mn (2)
Pudlik által húzott. *Éris pedig szíve' tellyes örömében Felemelvén magát ~ szekerében, Titkos katzajok közt lebegett felettek* (330/1252).
~ (317/257).
- pudvás** l. **podvás**
- puff** msz (1)
Odalett! *Puff reményem 's mindenem!* (161/40)
- puffadt** mn (1)
Nagyra nőtt, nagydarab. *Vannak Nyaktekertsek, ~t Pellikánok, Barázdabillegők, Sleppfarkú Fátzánok* (330/1997).
- Pugacsev** fn (1)
Személynév. ⟨Jemeljan Ivanovics Pugacsov (1742—1775), II. Katalin ellen lázadók vezetője.⟩ *Volga, (vagy Atil, Etel, Etel) és Jaik (II. Katalin és Pugatsew' idejétől fogva Ural) vize körül lagnak a' régi Mogorok, Magyarok* (313*/99/3).
- puggiláris** fn (1)
Bugyelláris, erszény. *Etuís, frantzia szó, ... jelentí azt a' kis tzipra tokot a' Dámáknál, a' mellyben apró kés, tükrő, ~, szagos üveg, éc. vagyon* (330*/149/9).
- puha** mn (12)
1. Nyomásnak könnyen engedő, nem kemény ⟨tárgy, anyag⟩. *Ezen gondolkodásában El mérülve heverész — Hentsereg ~ Ágyában* (231/53). *A ~ gyep füven az anyai téjjel Jóllakott gödöje futkározik széjjel* (83/21). 2. *Puha fészek*: állatok téli nyugvóhelye. *Mások, mellyek*

~ fészkeket raktanak El altató meleg kebelébe vannak (65/7). **3.** Kellemes, biztonságos. Megvetvén hát ifjú szíve ~ kényjét, Mászkálja a' Virtus' és Erdem' ösvényjét (188/21). **4.** Kifinomult. Nagyobbra gyűlván a' Paloták' ~ Pompáit immár megveti érdemed (445/17). Hát már a' sok hitvány tsetsebetse között, Melly hozzánk a' szomszéd földekről költözött, Rájött a' félénkség' ~ módija is? (267/133) **5.** Szelid. 'S olly tsuda szerelmek párosítják együvé A' vadakat, hogy tigriseken folytat a' ~ szarvas (327/31). **6.** Nem edzett, elkényeztetett, elpuhult személy. Ti ~k, a' gyepre fekünni sem mertek, Sőt a' lány párnán is sziszegve heverték (198/49). ~ (330/1512, 432/69, 453/33), Puha (331/17).

puhálkodás fn (1)

Elpuhulás, kényelmeskedés. De megvér a' magyar névért a' Magyarok' Istene! Megéritek még valaha, hogy az illy ~ ... (259/515).

puhálkodó in (1)

Finomkodó. Utána nyíretten lotyogtattya magát Egy Német ruhábann ~ Bagát (82/4).

puhít i (3)

Puhává tesz. Mindent össze bádgyaszt és ~ ostoba Levegő egével a' bé-fűtött szoba (197/25, 85/25). **2.** Elbátortalanít. Sem szerelem, Sem félelem Ne ~son téged, Bátorítson És buzdítson Ősi vitézséged (268/13).

puhítani Ik: el~.

puhul Ik: el~.

puhult Ik: el~.

pukkad Ik: meg~.

pukkan Ik: meg~.

pukkant Ik: ki~.

Puky fn (1)

Családnév. (Puky István, a költő gesztelyi barátja.) Óh dicső két név: Szeretet! Barátság! Óh becses két név: ~, hív barátom! És te óhajtott Lili, életemnek Édes aránya! (287/54)

pulider fn (1)

Nadrág ülepére varrt bőrfolt. Még most is meglátszik ~jén a' lik (330/1326).

Pulpitus fn (1)

(Boileau-Despréaux vígeposzának a címe.)

Colbert kedvet talált halálos ágyában A' tsipős Boilau' szent Pulpitussában (382/26).

puncs fn (1)

Rumos szeszes ital. Vojtára, langauszra, puntsra nem mehetek, Két barátom van itt, vélek beszélgetek (197/93).

pundra fn (1)

Buggyos nadrág. Phi! Arra a' névre fel sem nyitnám számat, Vagy a' zsbívásárba vetném a' ~mat (330/1114).

punktum l. pontkom

púp Ö: teve~.

púpos fn (1)

Akin púp van. Ez Obester Púpos vala, Rekedt torkú és siket (114/784).

Puppa (ném) (2)

1. Báb. Szódd bé a' hernyót is csendes pupájába (453/36). **2.** A szemfedő ~jában: szemfedő alatt, a szemfedőbe burkolva. Óh, mikor lesz, hogy bús kinjában Letöltöm hernyó-éltemet, És szemfedelem' púpájában Kialszom szenvedésemet? (426/55)

purgoma fn (6)

Epigramma. Purgoma, nem jó szó: mért? Mert Görög. Úgy de Magyar lett: A' Görög is bár így lenne hazánkba Magyar! (356/1) Purgoma (356/1, 3, 8), Purgomák (356/cím), Purgomái (407/cím).

purpura (lat) (1)

Jurátus ~: esküdt deáki talár. Fellyebb bortsátottad ennek Attya urát, Hogy öltözzön első Juratus ~t (233/46).

puruttya mn (1)

Csúf, utálatos. Azólta erre jönni is Nem merem én. Tudod, pemetén jár az a' Puruttya vén (333/36).

puska fn (23)

1. Hosszú csőből, elsütő szerkezetből és agyból álló kézi tűzfegyver. Lóra Nemes! Ha érdemes Akarsz lenni véredhez, Vedd ~dat, És szablyádat Kösd az övedhez (268/8). Bár a' ~tsördül, Bár a' bombi dördül, Meg ne rettenjünk! (259/558, 672) **2.** Férfi nemiszerv. De a' Miniszternék ... kivált a' Puskámat forgatták (239/213).

~ (44/6, 267/90, 268/27), Puska (453/113), ~k

(54/4), *Puskák* (114/356), *~k'* (267/51), *~m* (239/204, 210, 219), *~ja* (114/24), *~ji* (253/5), *~t* (268/1, 330/1956), *Puskát* (454/500), *~ját* (114/844), *Puskájokat* (114/542), *~knak* (253/32), *~jával* (330/302).

Ö: vízi~, víz~.

puskagolyóbis fn (2)

A puskának lövedéke. *Utánna az apró halálok repülnek, Mellyeket a' puska golyóbisok szülnek* (260/24, 192/28).

puskapor fn (3)

Salétromnak, kénnek és faszénnek apró szemű robbanó keveréke. *Schwartz Berchtoldot tartják a' ~' első feltalálójának — Európában* (330*/201/1).

~t (330*/180/6), *~ával* (330/1332).

puskapromenád fn (1)

A fegyveresek sétahelye. *Jámbor zörgéssel tördül azon egy minutában A' ~* (400/77).

puszpáng fn (3)

Örökzöld díszcserje; bukszus. *Hímes Pillangó ... Miért szállsz ama' ~okra? Hiszen nem a' vig Kikelet Adott még új kantust azokra* (426/5).

~ (413a/1002), *~gal* (413a/988).

puszta fn/mn (46)

I. fn 1. Megműveletlen, füves, nagy síkság. *Ki 's mi hozott ugyan E' Hortobágy ~i mellé E' Magyar Arkadiába* (439/3). *Zöld ~itokon hány száz gulya, tsorda fejrlik? Mennyi szilaj ménest, paripát nevel a' ti mezőtök?* (258/94) — *A' Horogi ~ körül a' parasztság őszve gyült* (326/17). **2.** Kopár, lakatlan sík terület. *Egy nap a' hódító véget vetett néki S ma tsak bús ~kra rognak omladéki* (313/30). *Én távol a' Puszta kbann Majd távol mindenektől Azt kér-dem a' Kövektől Az én Nimfám hol van?* (158/17). **3.** Sivatag. *Utazott ~kon teve pupra ülvén, 's A vad Arabsokon keresztül Sináig* (96/12). **4.** Sima vízfelület. *Most a' tenger' sík ~ját Érzem, de nem láthatom* (443/81). **5.** A *virtus ~ján bujdoklik: erényesen él. És a' ki a' Virtus ~ján bujdoklik, Sír, szenved* (454/121).

~ (330*/188/11, 342/6). *~k* (443/94), *~kat* (454/288), *~nak* (397a/769), *~jának* (357/31), *~ba* (453/16), *~ban* (397a/495), *~iban* (454/940), *~n* (337/239), *~kon* (312/4), *~ján* (330*/

171/1), *Pusztákra* (244/24), *~ról* (330/517), *~vá* (428/84, 454/158), *~val* (397a/783).

II. mn Amiről, amiből hiányzik az, ami ott szokott lenni. *Drága kincsem! csak te bírod Szívemet, Míg örökre ~ sírod Eltemet* (183/10). *Város, falu, erdő, hegy, völgy mind ~ lesz* (267/83).

~ (87/45, 216/7, 237/29, 244/4, 253/7, 285/38, 288/63, 310/42, 313/55, 330/435, 874, 337/347, 341/20, 343/3, 389/16, 391/30, 395/33, 397a/607, 413a/74), *Pusztá* (454/855).

Ö: homok~, salétrom~.

pusztán hsz (2)

Magában, egyedül. *E' kerek föld ~ forog az üregben Hordoován a' néma halált gyász lep-lekben* (454/175).

~ (432*/203/4).

pusztás mn (1)

Üres. *Innen savanyú Ázótyokkal Pustás barlangok fojtanak* (455/26).

pusztaság fn (1)

Pusztasággá vált: tartalmatlan, üres lett. Amaz elfelejthetetlen Mielta felszállt, Nékem e' világ kietlen Pusztasággá vált (299/99).

pusztít i (14)

1. Nagy tömegben öl, gyilkol. *Te nagy kevéjj Császár kinek bűnös karja Ől ront ~ 's vérrel a' Földet takarja* (9/26). *Rabol, ~ a' Frantzia: Hajh kelj ki a' Tsatába* (259/85, 87). **2.** Nagy kárt okoz. *Hányszor láttuk, hogy az Etna kipukkant katlanjain Artüzével ~ott a' Ciklop-sok' katlanjain* (413a/477).

~ (41/3, 7, 111/33, 215/15, 267/104), *Pusztít* (259/54, 465/12), *~nak* (257/172), *pusztított* (216/83); *~ják* (259/170).

Ik: el~, ki~.

pusztítás fn (2)

1. Gyilkolás, ölés. *Sok részein látszott nyoma az ostromnak, Az égés, ~, aluttvér jóformán Megtetszett még most is oldalán és ormán* (306/191). **2.** Lelki sérülés. *De a' kéz-szorítás' és sohajtás' heve Sok szépek' szívében nagy ~t teve* (330/1306).

pusztító mn (3)

1. Gyilkoló. *'S hogy ő veszteg üljön, mikor egy vad népnek Pustító tábort széle felé lép-nek?* (267/118). **2.** Nagy kárt okozó. *Kívül az*

ősze dűlt Városok kéménnyel Lettek a' ~ langoknak örvénnyel (195/20, 59/20).

~ (215/68, 413a/519).

Ik: el~.

pusztul i

(1) Takarodik. 'S Minthogy különben is Barát, Öltözzön kámzsás Maskarát Pusztúlyon az Alföldre (92/252).

Ik: el~.

pusztulás fn

(3) 1. Rombolás. Ki üti fejét, széellyel tekint várán, Hát látja a' szörnyű pusztulást határán (56/48, 202/48). 2. Tönkretétel. Imádjuk, ha ennyi kintsnek Pusztulását ... Isteni erőtök vagy semmivé teszi, Vagy míg ki nem ütne jól elejét vészi (195/47).

pusztult Ik: el~.

pusztult in

(4) 1. Lerombolt. A' pusztult várak' omlása, A' vad erdők' éjjele, A' mély völgyek' horpadása, Jajjaimmal megtele (428/65). 2. Beborult. A' pusztult égen 's mezőben Tsak a' fetskék látszanak (397a/1093). 3. Megöregedett. Bár hó szín zászlóját az elaszott vénség Fejed ~ várann nem lobogtatja még (217/42, 204/42).

puzdra fn

(3) Tegez, nyílvevesszők hordozására való tok. Nem

hord parányi vállán Puzdrát, nyilat, vagy ívet (185/99).

~ (454/405), ~ja (337/337).

püspök fn

(2) Egyházmegye élén álló felszentelt pap. Ezt esdekli sok száz szívnek indulatja. Hogy tarsd meg sokáig kegyes Püspökünket (225/93). Püspök' (400/99).

püspöki mn

(1) Püspök rangjával járó. Adja ki kend jussomat, Mert ha nem, hát majd meg láttya Püspöki hatalmamat! (92/172)

pyrata (gör)

(1) Gyilkos, kalóz, zsivány. Ha valaki meg öl egy embert magába, Függesztik a' Hámán szellős ablakába: ... a' neve ~ (192/55).

Pyren fn

(2) Személynév. ~t a' maga népe megköti (465/19). ~ (465/10).

Pythia fn

(1) Személynév. (A delphi jósda papnője.) Láttatott szája is beszéd formán tenni, De annak nehezebb volt értelmét venni, Mint a' mit a' Delphis' vén ~ja mond (330/913).

Q

quártély l. kvártély

que (lat)

És. *Vergilium~ tibi vel tua rura dabunt*: Vergiliust is adnak majd a honi tájak (42/ cím).

qui (lat)

Aki. *Bene ~ latuit, bene vixit*: Jól élt, aki észrevétlenül élt (39/cím).

quidquid (lat)

Minden ami. *Quidquid oppugnant, ruit*: min-

den, amit ostromolnak, az ledől (92/70).

Quitó fn

Helynév. (Ecuador fővárosa; a hegyekben aranybányászat folyt.) *Ezekért vésődnek ~' havassai?* (454/150)

quodlibet fn

Emlékgyűjtemény. *Az én Barátomném D. A. Quodlibetjére* (367/cím). *Quodlibetnek* (367/2).

R

R. l. római

rá ~ reá ~ reája hsz (266)

1. A szraggal megjelölt már ismert személyre felülről irányulva úgy, hogy érintkezzék vele. *Egyet sem szólt, Csak rám hajolt, 'S egy lángolót pillantott (277/299). Ekkor a' Ditsőség' Székébe ültette, Isteni kezeit rá áldással tette (188/48). Sőt ezt a' fogságot vásárolják kintsen, 'S örülnek a' rájok verett erős bilintszen (330/1608). Így borítanak reád végre szemfedet: Néked is véged lesz, mint másnak vége lett (209/77).* **2.** Magára. *El érkezett hát ó! Didergő December Mert Decembert vett rá minden okos ember (66/2). És hogy én ne vegyek reám semmi harát Magam képe is tud játszani maskarát (61/9).* **3.** Ellenséges céllal a szóban forgó szraggal megjelölt személyre/dologra. *Mikor a' Királynak 's népnek eszét vesztek, Rá a' hadat, pestist, és veszélyt terjesztik (330/930). Életem' mái Komor óráji! Hány ezer bú's átok Jöve rátok (101/4). Mennyi ellenségink 's rablóink voltanak, Kik dühös népekkel reánk rohantanak (259/106).* **4.** A szraggal megjelölt már ismert személyre. *Talám már az Egek több bűt rám nem hoznak (77/177). Jaj de fojtó unalommal Bánat szálla rám egy nyommal (322/22). Ránk a' földövező Otzeán vár, rajta, repüljünk Ama szerentsés Szigetek 's mezők felé (327/41). Míg tsókjaid' harmatja Mézét reám tsorgatja: Lelkem addig lételet meg nem únhatja (109/6).* **5.** A szraggal megjelölt már ismert személy irányába; feléje. *A' Rózsa-káva mellől Nyilával a' kis Ámor Rám int; 's alélva dülök Elasticus gypére (371/26). Úgy vagyon! Kit tegnap bálványolt a' Dáma, Szemeit gúnyolva hánnya rá ma (206/8). Thrézi ellent állott: de egy pillantása A' szép Szűz' szívében halál-sebet ása. Visz-*

szapillantott rá haldokló kedvese (330/1299). Eb ugatta kis Scythája, Magamnak is hogy reája Néztem, lóggott a' szügyem (114/922). **6.** Utána, azután; azt követőleg. *Nem a világ, ha egy kicsit megázunk, Rá táncolunk, rá kávézunk, rá alszunk, rá pipázunk (310/36).* **7.** A szraggal megjelölt személy számára; órá nézve; őt illetőleg; neki, hozzá. *Könyörgők, esdeklek néki mind úntalan; Minden könyörgésem rá nézve hasztalan (196/44). Senki sem ruházza rám a' 'Sobrák nevet (248/5). A' jóknak, a' mellyek az igaz számára Tartatnak, ne legyen rád nézve határa (75/14). Vezessetek reája, Hol az én szökött fiatskám? (185/64)* **8.** A szraggal megjelölt személy iránt. *Feltsiklandott Szívem mindjárt rád hevüle (174/16). Sok gyáva nyelv szoll, szidalmaz, Gúnyol és rád bosszút halmaz (280/14). Ez a' szintén megholt Zefirke lelked volt, A' mellyre Ámor üle, 'S Mellyembe bérepüle; Addig tsikolt, hogy szívem is Reád hevüle (441/28).* **9.** A szraggal megjelölt személy ellen. *De a' sors szelet indított, Tengert, mindent rá zúdított, A' kis vasmatska eltört — 'S szegény Ámor hajót tört (366/6). A' dühödő Frantz nép országimat égeti tüzze, 'S rám gonoszúl több-több népet a' hadra loval (259/442).* **10.** Erre, arra. *Én elmondom mit álmodtam: emlékszem rá nagyon (314/3). Apolló maga énekelget; Az Ekhó rá visszafelelget (110/14). Te szomorú Ekhó' hazája, Jajgass vissza reája (261/7). Stutzot-is, sőt mindenünket Néktek adjuk, 's életünket Hogy ha szükségtek lesz rá (257/134).*

Ö: énreám, terád, ő~, tireátok.

ráakad i (5)

1. (Keresés után, közben) megtalál vmit. *De mondok én tinéktek Sok olly jelet, hogy arról*

Könnyenn reá akadtok (185/104). **2.** Véletlenül rábukkan, rátalál vmire. *Ariszt, — a' jószívű, a' bölts Ariszt végre Rá akadt e' pusztá, de bő mezősegre* (341/20). **3.** Ráakad a szeme vkire: észrevesz vkit. *Míg tüzes szemem sokára Rá akadt a' szép Laurára 's Fél oldalt reátsapott* (134/38).
rá akad (235/12), *Rá akadt* (447/38).

rááll i

(1)

Rááll vmire: beleegyezik vmibe, elfogad vmit. *Hanem Anyai nyelvünket Vegyük bé a Hazába, E' segíti Nemzetünket Ki pallérozásába. Erre sokan rá állának, Látván hasznát tanátsának Ezen okos embernek* (114/508).

ráállni i

(1)

Ráállni vmire: beleegyezni vmibe, elfogadni vmit. *Ugyan lehetne é néktek rá nem állni, Ha e' tanátsomat mérészlem ajállni, Hogy az ő örömet fordítsuk bánatra, 'S duzzadt hegykeségét méltó gyalázatra?* (330/957)

rab fn/mn

(24)

I. fn 1. Erőszakkal elfogott, szabadságától megfosztott személy. *Jaj hogy szenvedek illy méltatlan Hogy leve ~bá egy ártatlan Mivel érdemlettem Hogy vasra verettem* (160/2). **2.** Politikailag leigázott, gazdaságilag kizsákmányolt, jogaitól megfosztott nép v. egyén. *Holberg' elmés jegyzése, hogy a régi Rómaiak feleségeiknek szolgálván, mind a Világon uralkodtak: a mai Olaszok azokon uralkodván, ~jai sok Nemzeteknek* (368*/31/20). *Min-den vágy a' szabadságra Kevés a' pénzre 's Országra Több vágy szabadon pihenni Mint pénz közt gazdag ~ lenni* (31/25). **3.** Az, aki más akaratának, kívánságainak feltétlenül alárendeli magát. *Te nem sajnálsz mászni porba 'S másoknak ~ja lenni* (205/18). **4.** Az, aki a szeretett hölgynek feltétlenül alárendeli magát; viszonzatlan szerelmes. *Adj kegyelmes választ hív ~odnak Mondd Szeretlek, s így tsupán szavadnak Bétöltője lések* (272/ 26). *Én is egyszer képzésemnek Meghódoltam, Két hitető szemnek Rabja voltam* (409/ 108). **5.** *Vminek a ~ja:* saját érzelmi életének hatása alatt áll. *Hát úgymond, ~ vagy Poétám! még pedig a' Bánaté* (162/117).

~ (208/86, (454/224), ~ja (16/18, 212/29,

368/154,), *Rabja* (447/142), ~jai (209/6), ~ot (337/236), ~jokat (330/1642), ~ra (443/102), ~bá (330/1211), ~odtól (105/7), ~odhoz (112/36), *Rabbá* (430/6), ~jává (454/805), ~okkal (205/20).

II. mn Rabul ejtett, megbabonázott. *A' hírnév' ~ kívánója, A' fukar, 's halvány kaján, A' bosszú' hév szomjúzója Hadd epedjen a' baján* (397a/85).

rábámul i

(1)

Bámulva néz vmire. *A Nimfák elő úszának E' dolog látására 'S Mindnyájan rá bámulának Az Isten munkájára* (231/469).

rabi mn

(1)

1. Rabra jellemző. *De midőn végre az édes szeretetnek Illy ~ életben már nem engedhet-nek Okossággal modot keresnek a'mellyenn Már fel tett tzeljának ki ki meg felellyen* (77/116). **2.** Leigázott. *Hadjuk el örökre E ~ Határt Szálljunk olly Örökre; Hol Német nem járt* (246/10).

rabbi fn

(1)

Zsidó pap. *A' bőgője mellől feldüle Izráel, He-lyét alattomba Éris foglalá el, 'S olyan vén Zsidóvá válék azon nyomban, A' millyen Rabi nints Lembergi Templomban* (330/ 1026).

rabbilincs fn

(1)

Rabság, megkötöttség. *Felfogadtam száz-meg-százszor, Nem fogok szeretni másszor; Felfo-gadtam semmi Lyány, Rabbilintsre már nem hány* (322/4).

rabgerlice fn

(1)

Rabságban levő gerlice. *De tán, Lilim! Te is kesergesz? Rabgerliczém saskézbe hergesz, 'S kéred segédemet?* (302/38)

rábíz i

(1)

Vkire bíz vmit. *Bízd rá Elizeusodra a' Pro-féták vidékét, Hagyd itt nála palástodat 's lel-ked kettős mértékét* (342/35).

rábízván in

(1)

Vkire bízva vkit/vmit. *Haza futa szállására, Rá bízván d'O Májorjára Az egész compániát* (114/747).

rablánc fn

(5)

1. Lánc, amelyet a rab kezére, lábára tesznek. *Vénus ez, a' ki míg vitézeit nézi Égő szemeivel*

halálra igézi A' ki míg csókjai harmatját öntözi A' vitézt rab lántzal titkonn meg kötözi (71/22). Egy barát, és egy szerelmes Sínlik a' rablántzokon (376/10). **2.** Rabság, elnyomás. Ne hidjetez ketsegtető szavának, Melly a' szabadsággal teli; 'S bérért azt tsátsogó apostolának Hogy most rablántzon nyögtök ti (257/69).

rab lántzához (14/21, 201/21).

rablás fn (3)

Az a cselekvés, hogy vki rabol, erőszakkal eltulajdonít vmit. *Büszke tsúfolóin ő Nagy boszút fog állani; És fog adni dupla bért Vakmerő ~odért* (257/198).

~tól (397a/847), ~odért (257/200).

rabló ~ raboló fn/mn (7)

I. fn 1. Rablást elkövető személy. *Ne légy tolvajkúltsa a' vad Pogányságnak, Melly mindig rablója volt Magyarországnak* (79/ 12). *Mennyi ellenségink 's rablóink voltanak, Kik dühös népekkel reánk rohantanak* (259/ 105). **2.** A szív nemes rablója: vkinek a szíve választotta. *Ugy sem bírsz már önnön szíved birtokával, Kerítsd haza hát azt nemes rablójával, Hogy minél hamarébb fiaiad legyenek, Kikből Szolgabírák 's Majorok legyenek* (266/58). *rabló* (443/116, 230), *rabolók* (259/437).

II. mn Aki erőszakos v. tisztességtelen úton szerez értékeket. *Egy torkos pajtásod néha tesz több kárt, Mint a' mennyit rabló ellenség árt* (141/10). *Megvervén a' rabló Frantzok' ármadáját, Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát* (259/377).

rabló (337/202).

rablott lk: el~.

rabol i (7)

1. (Értéket, vagyontárgyat) erőszakkal elvesz, eltulajdonít. *Más népeket rablott, pénzt kizsárolta, Az ember' 's nemzetek' jussait gázolta* (337/37). *Rabol pusztít a' Frantzia, Hajh kelj ki a' Tsatába* (259/87). **2.** Zsákmányul ejt, pusztít. *Mendörgő hanggal rablották A' virdító berkeket, Fenekestől felforgatták A' sétét tengereket* (397a/53).

Rabol (259/85); *Rabolja* (259/55), ~ják (259/170). — ~janak (259/107).

lk: el~.

raboltatott lk: ki~.

rabota fn (1)

Robot. *Hová légyünk? Jaj! mit tégyünk? Csúf a' ~. Olly Országba mért nem mégyünk? Hol nincs Despota* (246/6).

rábömböl i (2)

Visszhangoz. *Ordítanak Treviris' mezején a' Rénus' eláradt Partjai, borzasztó hanggal riadoznak az erdők Spira között, 's a' hegyek' barlangjai ~nek* (253/37).

rá bömböl (202/16).

rabság fn (5)

1. A rab helyzete, állapota. *Hol tsak jajszők 's bilints-tsörgések hallatnak, A' ~ 's a' kínok már lelkéig hatnak* (454/440). **2.** Rabságra vet vkit: szabadságától megfoszt vkit. *Pyren emberekkel áldozik. A' többít ~ra veti. Pusztít, öl, éget* (465/11). **3.** Erős szerelmi függés. *Édes Rabság* (103/cím). *Te, szépségeddel, Ifjú léteddel Ki olly kevély vagy és vak, Édes kínzója, Kedves békója Keserves ~omnak* (146/30). ~bann (31/15).

rabszíj fn (4)

1. Kötelék, amellyel vkit magához vonz vki. *Miolta kellemet velem Éreztettétek; tisztelem, És imádom azolta. Rabja vagyok rabszíjjain* (447/142). **2.** Rabszíjára vet: lenyűgöz. *Minden a' mi tsak szépíti Az egész természetet Bennem a' gondot enyhíti, ha rab szíjára vetett* (205/48, 16/48).

Rabszíjjainn (170/3).

rabszolga fn (1)

Ura tulajdonában lévő, teljesen jogfosztott személy. *Mondjátok meg nekem, mi fő oka annak, Hogy itt szabad népek, ott ~k vannak?* (313/54)

rabváros fn (1)

Leigázott város. *Hogy volna legjobb tenni inségünk felől? Legderekkabb mód lesz: hogy mint a' Fótzesi népség Rabvárosából átkozódva számkiment, 'S Hagyta saját mezejét, házát és templomit a' vad Disznóknak és a' farkasoknak lakhelyül* (327/18).

rác fn (4)

Magyarországon élő szerb. *Van két palotája a' piatz útszába, De azt a' ráztoknak adta árendába* (189/8).

Rác (246/48), Rátz (113/32), Rátzot (113/27).

Racine fn (2)

Személynév. <Jean-Baptiste ~ (1639–1699): francia drámaíró.> *Nem kell Kupressz, mellyel ~t tisztelé Melpómene. Egy kis rózsza, egy kis játsint Nékem jobban illene* (424/41).

Racint (128/41).

rácsap i (2)

A szem rácsap vkire: hirtelen megáll a tekintet vkin. Míg tüzes szemem sokára Rá akadt a' szép Lillára, 'S féloldalt reá csapott (447/39). *reá tsapott* (134/39).

Rác fn (1)

Személynév. <Rác Sámuel (1744–1807) bölcséleti és orvosdoktor. A magyar nyelvű orvosi oktatás úttörője.> *Rátz Sámuelhez* (124/cim).

rászik i (2)

Vkinek, vminek a tetejére, felületére esik. *Rá esett egy parázsa a' Pámpám' hátára, Kifutott ordítva, 's rá ment a' szénára* (330/ 1743). *Zokog jajgat egy folytában, Míg végre kínja miá A' bokorra ájulttában Kókkadt fővel esik rá* (397a/808).

rásmér i (2)

1. Felismer, megismer vkit. *Tudom mind Magyarok vagytok, rá esmerék nememre, Vitéz tűz' szikrája pattog szemetekről szememre* (259/519). **2.** Vmire ~ vmire: vmi tükrözi annak az igazi mivoltát. *Ozirisra rá esmértem A' Napnak tímeréről, Ízire meg' Ozirisról, 'S mind kettőre nevérol* (307/33).

ráeszmélés fn (1)

Ráébredés vmire, új megvilágításban látás. *Érzem hogy, ha itten bétöltöm helyemet, Édes ~ fogja fel lelkemet* (454/316).

ráfest i (1)

Vminek a felületén megjelenít vmit. *Valamelly'k tsillag sugára Rá festi szemed' héjjára Hív emlékezésemet* (454/927).

ráfestve in (1)

Vígság van rá festve: vidám. Egek! mi ez? menyegző é? vagy talán tor? Már akármilyen – csontra minden kántor, Ez nem komor estve, Vígság van rá festve, Mint mutatja a' bor (218/4).

Raff fn (2)

Családnév. <~, Georg Christian (1748–1788) göttingeni tanár.> — *...a' ki Magyar olvasóim között a' Hiénáról keveset vagy éppen semmit sem tud, ne mulassa el megolvasni a' mit ~ után felőle beszél T. Fábrián József Úr* (330*/199/5).

~jának (330*/200/7).

rafiníroz lk: ki~.

ráfordult in (1)

A ráfordult égen magát kimutatja: megjelenik az égen. 'S mihelyt dögletes fényű tsillagzatja Magát a' rá fordult égen ki mutatja: Azonnal a' tavasz' szépségei hervadnak, A' kies ligetek, mezők el fonnyadnak (198/8).

ráfűz i (1)

Az ősz a fák ágaira ~te áldásait: az ősz elősegítette a gyümölcsök érését. Meg terhelte az ősz a' fáknek ágait, Vastagon rá fűzte gazdag áldásait (199/16).

ráfűzvé in (1)

Az ősz a fák ágaira ~ áldásait: az ősz elősegítve a gyümölcsök érését. Meg terhelte az ősz a' fáknek ágait Vastagonn rá fűzvé gazdag áldásait (87/16).

rág i (12)

1. <Főleg ennivalót> fogaival folyamatosan apróra darabol, öröl. *Gesztenyével virít a' búkk, gyertyánfán körtvélyvirág Fejérlik, 's a' Szilfák alatt a' disznónyáj makkot ~* (413a/ 597). **2.** <Idegességből v. ösztönösen> harapdál vmit. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa ~ja Tajtékzó zabláját 's a' föld han-tyait rugja, vágja* (216/39). **3.** <Rovar, fereg> erre alkalmas rágószerveivel apránként elfogyaszt vmit. *Én is neveltem egy virágot, Kit lopva egy hernyótska ~ott* (391/14). **4.** Kellemetlen érzést okoz vkinek vmi; emészt. *Jobb, hogy a' dögférgek Széttmartzongjanak Mint e' belső mérgek Rágjanak* (409/8). *Szívembe bú nem költözött, Nem ~ az engemet* (278/4). **5.** <Távol lévő személyt> alattomosan és ismételtelen becsmérel. *Mert az igaz Magyar nem érheti szégyen. Igyatok! Kur-vannya fiúk a' Világnak, Kurvannya azoknak, a' kik minket ~nak* (248/54). **6.** Orcáján a gondok ráncokat ~nak: a gondtól megöregszik vki. *Itt fekszik a' hűség*

e' gyászos verembe, Ki Penelopével bátran állna szembe, Kiért rabja férje a' szomorúságnak Ortzáján a' gondok bús rántzokat ~nak (212/30). 7. Rágja a fa héját: fukar. Tsak hogy bús ládája pénzrel telhessen be Tsak hogy pénzt aggyanak ~ja a' fa héját Bosszantya az Isten ha nem éri tzeját (5/11).

~nak (93/1, 110/4); ~ja (31/6). — ~jon (454/240).

Ik: *le~, meg~, össze~, széjjel~.*

ragad i (17)

1. *Ragad az ujjaira vmi: ellop vmit. Azért tudta vinni a' lopást annyira Azért ~ minden enyves ujjaira ... Mert néki is első lételt e tsinálta (26/42). 2. Erős lendülettel megszerez vmit. Sima kezeiddel szívünket ne ~d A mutató fától e' dísz meg ne tagadd (61/27). 3. (Vmely cselekvést jelképező tárgyat) hirtelen kezébe fog, hogy azzal vmit elkezdjen. Nem tüzel é Magyarom szívedbe' a' hajdani hűség? Nem ~ é fégyvert érte vitézi Karod (259/480). Most, most, Múzsám! Ha van benned annyi erő, Most ~j trombitát ... Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak (337/376). 4. Hirtelen megfog, erősen tart, nagy lendülettel visz, röpit vhová. Nyargal, s talám a' szelet-is futással meg-haladgya, Nemes makatssága tűzőnn vízen edgyre ~gya (216/44). Szeretnél e' azért olyan mesterséget Melly egyszerre arra' helyre vinne téged? Hogy a' többek között az én babonám a' Mogolhoz ~na, hol lakik a' Láma (126/40). Ártatlan véreid kezeimet mosásák Vakmerő szavaim az halálnak adták, Mellyek illy veszélyre sietni ~ták (77/194). 5. Elragad, hatása alá kerít. De mit mondok? Hová ~sz indulatom? (337/289) 6. Magához ~: magához vonz. E' felséges vidék úgy magához ~t, Hogy szük elmém éppen a' felhőkig dagadt (313/5). 7. Ragaszt, tapaszt. De ezt meg látván messziről A' Limonő Testvére, Ragad a' Tónak széliről Egy tsomó sárt kezére (114/807). ~ (338/36, 421/44), ~tam (396/15); ~gya (216/21, 98), ~ják (413a/522), ~ta (277/24).*

Ik: *el~, fel~, meg~.*

ragadós mn (2)

1. *Ami könnyen odaragad vmihez. Kivált szükség nagy hengerrel a' szerűt meg lapítani Sárját meg gyúrni 's ~ krétával keményíteni*

Hogy porhanyóvá ne legyen 's fel ne nőjje a' dudva (413a/191). 2. Másra könnyen áterjedő. Ragadós a' módi, kivált ha Frantzia, Pedig a' Magyarnak árt az ő módija (330/1725).

ragadozó mn (1)

Húsevő (állat). A' Hijéna egy kegyetlen ~ állat, mellyet soha tökéletesen meg nem lehet szelidíteni (330*/199/1).

ragadt Ik: el~.

ragadtatás fn (1)

Önfeledt gyönyörűség, lelkesültség. Ő gyűjtja a' Poétát Erzékenyebb dalokra, És bájoló boráival Édes ~ban, A' menny felé repíti (319/48).

Ik: *el~.*

ragadtatik Ik: el~.

ragadtatott Ik: el~.

ragadtatva Ik: el~.

ragadván in (1)

(Vmely cselekvést jelképező tárgyat) hirtelen kezébe fogva, hogy azzal vmit elkezdjen. Ti új világot szórtok az én setét Honnyomba, s új fényt: érezem isteni Ihléseket; 's lantot ~ Hódolok ellene-állhatatlan Sűgárotiknak (439/7).

rágalmazás in (1)

Rosszindulatú vádaskodás. Átkozott az ember a' Viperák fajja! Ki bár tegnap ölelt testvéri karokkal Ma meg öl tégedet a' több gyilkosokkal A' kik között ... Ha tudsz hizelkedni, 's a' rágalmazásnak Szavát által tudod szépen adni másnak...Igy az emberek közt emberré tudsz lenni (453/237).

rágás Ő: has~.

ragaszt i (3)

Csókot ~ vmire: csókot nyom vmire. E' hév Csókban, mellyet szádra ~ottam, Lelkem' minden indulattal kibuzgottam (423/45). Ragasztott (277/15), ~ottam (184/45).

ragasztódik i (1)

Szorosan hozzákapsolódik vmihez. Kivált hogy a' só és só suffixumok mindég helyet-jelentő szókhoz ragasztódnak (330*/197/7).

ragasztva Ik: egybe~.

raggat i (2)

Csókot ~ vmire: (egymás után többször) csó-

kot nyom vmire. *Csókjait a' fagyos ortzákra ~tya Mellyek közt illy gyászos szavait jaj-gattya* (77/261).
~nak (77/104).

raggatni in

(2)

Csókot ~ vmire: (egymás után többször) csókot nyomni vmire. *De melly édes örömtől kel meg fosztatnom, Ha nem lehet édesemmel itt múlatnom, Ha északra lakom már én, ő meg délre, Ha tsókot ~nom kell tsak levélre* (184/8).

raggatnom (423/8).

raggatott in

(1)

⟨Csók⟩ vhova nyomott. *Meleg vólt még most-is a' hív Magyaroktól Levelére méllyen ~ tsókoktól* (188/72).

rághat i

(1)

⟨A széná-tor szóban levő széná-t⟩ összerágva fogyaszthat. *Így van sok kolop Szénátor, Két syllabáját ámbátor Rághatná a Nevének* (92/196).

rágicskál i

(1)

Rágcsál. *Észre veszi hogy egy egér az ajtó-sark felől A' poltzon a' kövér sajtot rágitskálja belől* (141/4).

rágni in

(4)

⟨Főleg ennivalót⟩ fogakkal folyamatosan apróra darabolni, őrölni. *Mikor egyebet nem tudok ~ a' híg tik monynál* (310/61).
~ (190/62, 204/32, 217/32).

rágódik i

(2)

1. *Rágódik vmin:* ⟨hitvány, szegényes táplálék-on⟩ él, tengődik. *Ahol pozdorján ~ mind anyja mind Leánya, Fia, apja ró'son teng-leng: menne oda a' Fránya!* (326/25) **2.** *Rágódik vmin:* hosszasan gondolkodik, töpreng vmin. *Kos legyen é, vagy bivaly? — Ezen sokáig ~Végetlen böltessége* (231/155).

ragódzván in

(1)

Kapaszkodván. *'S A' Thetis gyermekei, Perge katzajjal követték Ő Felségét úsztában, Sokan tsúfsággal illeték Ragódzván a' Farkában* (231/306).

rágván in

(1)

⟨Rovar, féreg⟩ erre alkalmas rágószerveivel apránként fogyasztván vmit. *Tavaszlott éltem*

bimbója De titkon ~ hernyója: Korán hervadásra dült (360/2).

Ik: el~.

ragya fn

(2)

1. Himlő után visszamaradt heg. *Hó, zúzma-ráz, dér, fergeteg, a' hajáról tsorgottak, Héség, dörgés, ~, villám, két ortzáján látszot-tak* (314/14). **2.** Haszonnövények levelein kis dudorokban jelentkező apró, megbarnuló majd elszáradó foltosság. *A' mit e' még meg nem fojtott Szipoly és sáskaraj tojt ott, 'S a' mit ez is meghagya Elsütötte a' ~* (389/50).

ragyog i

(23)

1. ⟨Égítést, fényforrás⟩ csillogva, tiszta fény-nyel világít. *Szeme' két csillaga úgy derült ki erre, Mintha két Phosphorus ~na egyszerre* (330/196). *Mennyei fény ~ állóképek körül, Hogy légyenek minden Királynak tűkörül* (259/355). **2.** Vmely fényforrás képét fényes foltokban veri vissza: fénylik, csillog. *Ragyog hátánn selyem posztóval vont nyereg* (82/23). *Nints elefánttsont, 's arany Mennyezetek há-zamba nem ~nak* (410/2). **3.** ⟨Érzés vkinek a szemében⟩ úgy mutatkozik meg, hogy szinte sugárzik, fénylik. *Sopronyi halmain Tombol Liber Atyánk, 's víg adományival Kínálgatja az Ikvát: Ikvának szeme ég, ~* (432/84). **4.** Gazdagnak, sikeresnek mutatkozik, pompázik. *Így múlik életünk el, Melly most ~ körülünk, És végre mindenünkkel Gyász éjtszakába dül-ünk* (43/6). *Te Ferdinánd fogsz lenni, S' végén a' másik száznak Te a' Királyi Háznak Szent trónusán ~sz* (259/426). **5.** Pompázik, díszlik. *Elmegyek — őh mint ~nak E' kertnek virágai!* (397a/361) **6.** ⟨Vkinek a híre, neve, emléke⟩ dicsőségében tündököelve fennmarad. *'S alkota olly nemes Alkotmányt, mellyben az időnek Szennyei közt is az ő fényes maradéki ~nak* (450/21). *Nemzete drága Magyar Neve tsillag fénybe ~jon* (450/27).

~ (123/63, 239/43, 299/113, 338/46, 424/22), *Ragyog* (256/19), ~sz (307/114, 337/139, 208, 405/22), ~nak (259/405, 400/75), ~ott (432/74).

ragyogás fn

(5)

1. Csillogás, fénylés. *Nagyobb méltóságot ad a' Magyar mente Mellynek zöld posztaját ~sal*

szántya Gazdagon pazérlott arany paszamántya (82/9). **2.** (Szem) sugárzása, csillogása. *Szemeid' szép ~a Lobogó hajnali tűz* (265/5). **3.** (Vki hírének, nevének, emlékének) dicsőségében tündökölve fennmaradása. *Itt a' Ditsőségnek vezet elébe Károlyt, 's ajánlja Ősei' rendébe. Őseinek a' kik már a' Ditsőségnek Egén első fényű ~sal égnek* (188/40). ~a (444/5), ~sal (256/7).

ragyogni in**(2)**

(Vkinek a híre, neve, emléke) dicsőségében tündökölve fennmaradni. *Sok ditső Őseink' nevei új fényben Kezdetek ~ e' nagy építményben* (237/120). *Égni fog míg el nem alszik fáklója életemnek, Nevetek ~ köztte fog közepén szívemnek* (241/14).

ragyogó mn**(9)**

1. Nagyon fényes, tisztán csillogó. *A ~ napnak díszes ábrázattya Magát a' ké kellő égen mutogattya* (10/1). **2.** Örömet sugárzó (szem, arc). *Ah, Lilla! A' te orczád Illyen gödört csinál ám, Mikor reám mosolygasz. És akkor abba Lelkem Melly nyakra före hull bé, Míg andalogva bámúl Ragyogó szemednek Két földi csillagára* (346/10). **3.** Kiváló, nagyszerű. *Nem látod őt – a' Keszthelyi Indigeszt? Az ő Nevének Temploma fénylik ott. Nézd mind teríti bé Hazánknak Boldog Egét ~ világa* (418/16). ~ (10/9, 330/1858, 403/17, 413a/217, 450/25), Ragyogó (75/10).

ragyogtat i**(3)**

Csillogtat. *Idvez légy, szép Hajnal! ragyogtasd fáklóadat, Vig egünkön mutasd mosolygó ortzádat* (203/29, 81/29). *Ekkor a' Ditsőség' Székébe ültette, Isteni kezeit rá áldással tette. Mennyei sugárral ~ta szemét* (188/49).

ragyogva in**(3)**

1. Csillogva. *Te ki Svétziának partjaitól fogva — Hol a' tzobol-prémű Pétervár ~ Költsönözi tőled téli napfényedet — Túl terjeszted Beering' útján törvényedet* (337/176). **2.** Örömet sugározva (szem, arc). *Zsanét ez, kinek szemében Ragyogva olvashatod, Hogy a' boldogság' ölében Arany időd' várhatod* (368a/106). **3.** Dicsőségesen. *Az Igazság Nap-*

ja tündöklök ~, Fényes Menny-Országba jutunk ennél fogva (222/13).

ragyogván in**(1)**

Csillogván. *Hanem delin ~ Dísztlettenek kék boltjai Örök tavasz buzogván, Olly szép tavasz, mint e' mai* (247/13).

Ik: által~.**ragyogvány fn****(4)**

1. Ragyogás. *Tsillagink' tűz-ótleánja Ama' fény-punctumoknak Visszavertt lágy ~ja, Mellyek rólad omlanak* (397a/871). *Gyötör a' pénz ~ja, 'S titkon öl a' szegénység* (205/7). **2.** Dicsőség, dicsfény. — *...hazánknak a' Nádorispányja És az egész Észak' fényes ~ja A' két Tsászárságot atyafivá tették* (337/330). ~nak (413a/885).

rágyújt i**(1)**

Pipában levő dohányt meggyújt és szívni kezd. *Ekkor kap a' pipájához, 'S Egy mennykővet zsebjéből Ki ránt — rá gyújt — és dohányoz Gustuos Knaszterjéből* (231/97).

ráhág i**(1)**

Rálép. *Vége van már a tsendes tengeri útjának, Lakója a bódog mennyei hazának, Elérte a' partot, sőt reá is hágott, Már többé nem szenved változandóságot* (211/73).

ráhagy i**(2)**

Nem ellenkezik, nem tiltakozik vmi ellen. *Hát egyszer eszébe a' jut egy Istennek Hogy egy tréfás mássát kék tsinálni ennek [embernek] Rá hadja az egész kompania 's végre Köröm hegyig isznak nagyobb erősségre Mindenik el kezdi a' vizess sárt gyúrni* (26/11). *El sem hívé, rá sem hagyá, Egy szómat is; Ki kerge-tett, 's lelügozá Subámat is* (333/29).

ráhint i**(2)**

1. (Vmiből több darabot) szórva vmire hullat. *Majd, ha dombom' megtekinti, 'S hervadt rózsáit rá hinti Két sóhajtó szerető; Ezt mondja: Itt fekszik ő!* (443/190) **2.** Ráhint vmire: hat rá. *'S míg ez, meg fosztatván, magát edgyszer körül tekinti, Addig a' szívre bájoló etsettyével rá hinti* (216/38).

raj fn**(4)**

Méhek, más rovarok, madarak nagy csoportja. *'S mint a' lefüstöltt raj az új kasban belől,*

Zúgtak, zsi bongottak az ajtón két felől (330/1009). Szárnyra kél a' víznél A' több Zefírek' nyájás kiseded ~ja (172/18).

~ja (136/6), ~t (313/111).

Ö: méh~, sáska~, szerelem~.

rajmódra hsz

(1)

Úgy, mint egy raj. *Nem látod é? Nem é? Miként zsi bongnak Az Ámorok, miként ~ dongnak Kökény szemed körül?* (320/8)

Rajna fn

(2)

Folyónév. <Nyugat-Európa legfontosabb folyóinak egyike.> *A' dőllyős Frantz ellepte táborával A' ~' szép vidékét* (259/60).

~' (305/68).

rájön i

(1)

Még hozzájön. *Hát már a' sok hitvány tsetsebetse között, Melly hozzánk a' szomszéd földéről költözött, Rájött a' félénkség' puha módija is?* (267/133)

rajta hsz/msz/fn

(101)

I. hsz 1. A szraggal jelölt tárgyon, állaton, személyen, testének vmely részén. *Mint mikor fel lobban az Ethna barlangja Az égig ért kevély Hegyek el s ijjednek Rajtok feneketlen tengerek erednek* (59/10). *Ragyog hátánn sellyem posztóval vont nyereg Tsujtárján az arany Meander tekereg Merőnn meg ül ~ vitéz leventája* (82/23). *Gazdagonn pazérlott arany paszamántya Angliai veress nadrág fénylik ~ Mutattya hogy ő is véres Magyar fajta* (82/11). **2.** Vminek a területén, azt beborítva. *Jönn az álom, 's mindent pihenésre hajtja, Az éjjelnek barna palástya van ~* (14/2). **3.** Vmin függve, hozzánöve. *Mit ér zöldje a szöllőnek Ha ~ fürtök nem nőnek* (389/18). **4.** Vmin át, keresztül. *Setétüll a' gohér a' piros vesszőkönn Barna színt vér vissza a többi szöllőkön ... Rajtok Királysá-got mutogatni akar A veres bársonyba ke-véjkedő bakar* (87/9). **5.** Azon, miatta. *'S mivelhogy ezt a' Státusok Nékiek meg nem adták, Rajta a' sok Clericusok Magokat öszve tsapták* (92/220). *Mert a' kit akárhol tzelba vész a' halál A nyila halálos sebet ~ talál* (2/12). *Börszag érzett rajtunk, nem könyv-szag, nem kard-szag* (228/3). *De még senki rajtam ilyen tsúfot nem tett* (330/1678). *Látom unszoló sírását: Rajta*

nem segíthetek (443/98). **6.** *Kap ~: szívesen veszi, fogadja. Fel fogadtam, hogy míg élek, Egy Asszonnyal sem beszéllek; 'S bár Heléna volna is, Még sem kapnék ~ is* (322/12).

II. msz 1. <Cselekvés kezdésére biztató szó:>

kezdj hozzá. *Rajta, kis Szellőtskék! szedegesetek Violaszapot szárnyatok' bársonnyára* (172/21).

2. <Katonákat támadásra biztató szóként:> támad(jatok) rá! *Mihelyt népünkre rontanak És határinkhoz érnek, Verjük meg!*

~! Füljanak özenébe a' vérnek (114/471). *Rajta, hát Magyar fiak! Istenben hartzolni* (257/209).

Rajta vitéz szívvel! ez által lettenek Herkulestől fogva minden Félistenek (191/31).

III. fn *Eleget szól a' hír több illy hazafiról; Kivált a' pálmát nyertt vitéz Nádasdyról, Ki többre ment véliünk egy ~ szavával, Mint más külső vezér minden taktikával* (267/187).

~ (267*/12/12).

Ö: terajta, ő~, tirajtatok, őrajtuk.

rajut i

(1)

Rajut vmire: bekövetkezik a várt dolog. Illy napot rég' óhajtottunk, Most tehát hogy rá jutottunk, Méltó lesz örvendeni (308/50).

rajzik lk: bele~, fel~.

rajzol i

(1)

Mutat. *A' Nap a' magos tetők közt hintaját már fel tolá, A' pirosuló estve utját bársonyával ~á* (161/16).

lk: le~.

rajzolat fn

(4)

1. Körvonal. *A' tsendes bereknek barna ~tya Magát a' Hóld rezgő fényénél ingattya* (200/27, 4/7).

2. *Az ország ~a: az ország térképe. Itt egy erőss Hajdú az Ország' Rajzolat*

latin figyelemmel andalg (418/48). **3.** Vázlat.

Festői versezet Kleist' német munkáiból — Rajzolatja e' munkának (397/cím).

Ö: árnyék~.

rajzolni lk: le~.

rajzolva in

(1)

Ábrázolva. *Lássad, im ~ vagy e táblára Asszonyi rendednek mondhatatlan kára* (212/15).

rak i

(58)

1. <Több egynemű tárgyat> egymás után tesz vhová. *Melly jól esett ha játszódba lépven*

utánnam nyomba Kis koszorúkat ~tatok tiszteletül markomba (241/6). *Én megyek; köztek az Úr Lelke lakjon 'S mindennémű jókat fejetekre ~jon* (217/140). **2.** (Egyetlen tárgyat) vhová tesz. *Fenekére ~ott kénygyertyát, 's e' felett Néhány bálbilétet 's szerelmes levelet* (330/851). **3.** Anyagok, alkatrészek összeillesztésével készít, épít vmit. *Majd köztte az összevenőtt ágaknak Fészket a' Szerelmek' Madarai ~nak* (173/22). *Triptolemus bőven ~ja asztagait* (11/10). *Bár a' melly nép a' hegy hajlásait lakta Töltésit a' duzzadt víz elibe ~ta* (52/14). **4.** Terhet jelentő súlyos tárgyat (emberre, állatra) tesz. *Nem érzed é, miként zsibong a' vak Amor' rajja szemed körül? Ki mérget mézel, ki bilintset ~, Fáklyát gyújt, nyilat köszörül* (136/7). **5.** Csókot ~ vkire: megcsókol vkit. *'S rózsza színekkel pirulván Gyenge szája lánggal ég, 'S tsókot ~ rám pirulván Két fagyos kezemre még* (249/83). **6.** Csúfot ~ vkire: kicsúfolja. *Duplázzuk meg azt a' tsúfot az Ifjaknak, A' mit már ennyiszer reánk ~tak, 's ~nak* (330/944).

~ (85/33, 258/58, 277/42, 418/25), ~ok (306/16), ~nak (15/12, 66/4, 85/2, 197/2, 204/12, 217/12, 454/458), ~tál (180/1, 3), ~ott (92/102, 237/37, 341/23), ~tak (237/21, 314/12, 337/352, 397a/282), ~tanak (65/7, 321/20, 341/54), ~ék (335/2), ~a (225/40, 237/99, 397a/992); *Rakom* (460/84), ~od (190/71), ~ja (110/24, 190/57, 213/85, 215/66, 221/12, 330/1989), ~tad (190/56), ~ta (439/43), ~ták (237/23, 92). — ~ná (454/916). — ~jak (335/2), *Rakj* (259/394, 413a/280), ~jon (266/39); *Rakja* (330/1959), *Rakjátok* (259/124, 373/137).

Ik: be~, el~, fel~, ki~, le~, meg~, rá~, tele~.

rák fn (2)

1. Vízben élő, kemény páncélzatú, zsákmányát ollójával megragadó ízelt lábú állat. *Bé-kákkal egy hazúiak, Vélek szoktak mulatni, Két fejűek, nyoltz lábúak, Kézzel meg nem foghatni; Ezeket pedig ~oknak Nevezik a' Magyaroknak Minden Lexiconjai* (114/998). **2.** Egyes rákfajták húsa mint étel. *De a' vers meg nem terhelli a' gyomrot, sőt azt tartják, Hogy még appetitust tsínál ebéd végén, mint a ~* (310/8).

Rák fn (4)

Csillagkép. *A' nap kettőztetvén hév tüzét a' Rákon Magossan tündöklök a' hideg klímákon* (198/1).

~ (129/5, 425/6), ~onn (86/1).

rakás fn (23)

1. Építés. *A' XVIII^{ik} Száznak Ősze utolsó végénn Lett ~a e' Mag Háznak Borbély Sándor költségénn* (378/3). **2.** Egymásra rakott v. hányt tárgyak, anyagok halmaza. *Három szűz koszorút, három fürt hajával A' ~ra teve egy tutzet kártyával* (330/854). **3.** Halom, csomó. *A' kemény stutzpattogásra Omlott a' sok Frantz ~ra* (257/122). *Azért, hogy a' bankót nem gyűjtöm ~ra, Hiszem a' Jó Istent, még nem szorít másra* (248/11). *Ez is nem sokára, bár atzél volna is, Egy ~ agyaggá változik maga is* (201/58). **4.** Sok, jókora mennyiségű. *Imádó szemekkel néz ~ pénzére Nehezten hogy tágas házába bé fér e' (6/9). Az sok ~ bombi repült mindenfelé* (9/11). **5.** Rakással: nagy mennyiségben. *Van Midásnak pénze van kintse ~sal* (60/1). *A' gesztenye még is jobb lesz a' diónál, Rakással süssük majd itt a' kandallónál* (199/94).

~ (59/11, 193/14, 195/11, 201/90, 454/616), *Rakás* (209/73, 237/29), ~ra (237/64, 253/51, 418/63), ~okra (215/69), ~sal (114/576, 330/1398, 1478).

rakat i (6)

1. Megparancsolja, hogy vki rakjon, tegyen vhová vmit. *Azért, ha meghalnak, sírjokba ~ják Mind azt, a' minek ott hasznát gondolhatják* (454/401). **2.** Épített. *Azért fellengős palotát Rakattz a' felhők között A mellybe bíbort 's tafotát A más világ kötözött* (16/30). **3.** Növényt földbe ültetett. *Ha domború tájékokat és a' háts lejtőket Választottad, vígály sorral rakasd ott a' vesszőket* (413a/809).

~ (219/32), ~sz (410/19), *Rakatsz* (205/30).

Ik: le ~.

rakatik i (1)

Helyeztetik. *Minden írásimat (: mellyek meg maradtak, 'S szűk erszényem miatt köz fényt nem láhattak, Mecoénásokra is eddig nem akadtak, A' kik talám nálunk mind sírba rakattak* (245/56).

rakatott in (1)
Vki által készített. *És egy fűszerszámos templomot tsinálnak A' mellynek' pirosló rózsákból ~ Oltárára hint le a' Hajnal harmatot* (89/18).

rakgat i (1)
Pipára ~om: gyújtószerül, fidibuszul használok. *Minden írásimat...Bízom az érdekes késő Maradékra...Vagy pedig nem hajtván semmi tartalékra, Pipára ~om és vajjas fazékra* (245/60).

rakhat i (1)
Építhet. *Dédal annyi ezer vakos fordulatot Ezer ösvényébe annak [Labirintnak] nem ~ott: Mint a' mennyi összekevertt tekervények Között tétováznak itten az ösvények* (237/72).

rakki fn (2)
Erős pálinka. *Im butykossal és kupával Omlik a' bor-fergeteg, Rakkival 's rozs-pálinkával Három butykos telle meg* (317/157). *Rakkival* (317/101).

rakni in (3)
1. Építeni, létrehozni. *Meg lehet é, hogy ne legyen egy parányi szegelet, Melyet az áldott Természet ~ akképp akara: Hogy tsak öröm rózsáival virágozzék pitvara?* (162/43) 2. Szőlőt ~: szőlőt ültetni. *Dombos helyeken leszsz e jobb szőlőt ~ vagy téren, Azt visgáld meg leg' előbb is* (413a/804). ~ (413a/858).
Ik: be~, el~.

Rákóczi fn (1)
Rákóczi nótája: lázadó hangú, tiltott kurucdal. *Látván, hogy el kell patkolni, Bús hangon kezdé danolni A' Rákóczy Nótáját* (114/ 251).

rakonca fn (2)
1. (Szánkón) rúd, amellyel a szánkó oldalát támasztják. *A sok Slepp, az á la Bonapárt 's Vigánó A' rakontzák között suhognak piánó* (330/86). 2. Lábszár. *A' hamut mamunak, a' szösz pösztnek ejti. Akár nézz elasztott bőr és csont karjára, Akár két, irhával bévontt rakontzára* (330/232).

Rákos fn (1)
Helynév. (Pest melletti település, Rákos meze-

je, az országgyűlések helyszíne volt.) *Más nap a' ~ra gyűlést parantsoltam* (239/221).

rakott mn (5)
1. *Rakott asztal:* terített, ennivalóval megrakott. *Eszünk körtvélyt, almát, 's barna gohé-rokat, Nem irigylünk semmi ~ asztalokat* (199/40). 2. Ékesített, díszített. *A' tündöklő Nap' ságára Egy tsillagokkal ~ Eget terít rá s magára Pislogva tekintget ott* (397a/138). 3. Épített. *Még a' szent Múzsáknak ~ Egy két Templomba se' lakott 'S lakik egyéb egégnél* (114/592). 4. *Rakottan:* bőven. *Virít a' mező ~an az őszi gerezdekkel* (413a/532). ~ (413a/680).

Ik: ki~, meg~, össze~.

rakottya fn (1)
Rekettye. *Illyen a' hajlós iglitze a' gyenge ~val És a' tenger szín levelű ősz fűzfa a' nyárfával* (413a/538).

rákötöz i (2)
Kötéssel ráerősít vmit vmire. *Tsákóját könyvel öntöttem Gyász pántlikám' rá kötöttem* (429/18, 112/18).

rákucorodik i (1)
Összekuporodva elhelyezkedik vmin. *Ezt mondván le gugyorodik A' Tó alsó partjára, Felsege rá kutzorodik Collegája hátára* (114/ 184).

rakva in (4)
Vmivel ~ van: vmivel gazdagon meg van pakolva, tele van. *Hogy drága étkekkel van ~ asztala Mit ér ha ezekkel tsak disznót hízlala* (60/11). *Szétszaggatott emberekkel Rakva a' rettentő por* (397a/208). *Szózatja tiszta vékony: Mondása ~ szíves Kedvvel, ketsegtetés-sel* (185/149). ~ (306/188, 413a/666).

Ik: meg~.

rakván in (1)
Készítve. *Ki is ment húsz Dáma az oldalszobából, S rógust ~ a' törtt Baldakin fájából, A' tüzet nagy öröm 's tántz közt gerjesztették, — És a' Matrikulát hamuvá égették* (330/ 1626).

rálehel i (1)
Rálehell a fagyos pára: fagy éri. *'S Mint a' mérész Ibolyára, Midőn jókor búvik fel, Rá*

lehell a' fagyos pára 'S Ez lankadva hervad el (231/325).

rálesz i

(1)

Rálesz vmire: rááll vmire, beleegyeznek. *Sokan, a' tudatlanok is, Ellenére szóltnak, Bár a' hal nyelven magok is Imígy amúgy tudtanak; De tsak ugyan rá levének, Hogy már vég bútsút vennének Ez idegen hal nyelvtől* (114/515).

rálő i

(3)

1. <Lőfegyvert> vkire célozva kilő. *Egy töltött pisztolyt húza ki, 'S rá lövé Fizignátra* (114/843). 2. <Ámor> vkire hat. *És ha rá lő kis nyilával, Tüstént szárnyra keljete* (331/33). *reá löve* (114/894).

rámállik i

(1)

Ráragad. Mélyk kövér föld, így tudhasd meg: bár hánd a két markodra El nem porlik sőt ~ szuokként az újjodra (413a/783).

rámegy i

(4)

1. Rámegy vmire: vminek a tetejére, felszínére megy; rálép. *Rá esett egy parázs a' Pámpám' hátára, Kifutott ordítva, 's rá ment a' szénára* (330/1744). 2. Rámegy a kérdés vkire: rákerül a sor a kérdezős játéokban. *Midőn A'! Kit Szeretsz? ez a' játék jára, Reá megy a' kérdés egyszer Dorottyára* (330/622). 3. Belekezd vmibe. *De míg még a' lenne, Hogy e' zűrvarra Műzsám reá-menne: Előbb kell kezdenem elbeszéllesemet* (330/60). 4. Törekszik vmire. *Ah, remélni tán nem szégyen, Ah, tán erre rá megyek, Hogy Josepha enyim légyen; 'S én Josepháé legyek* (331/50).

rámehet i

(1)

Belekezhet. Fogják tehát az Actorok, A' Pá-pához indulnak, Uttzu a' sok Prókátorok Mind felé nyomulnak; De még erre rá mehettek, Ezer pennát is meg ettek A' Felső Parlamenten (92/208).

rámond i

(1)

Vkinek a szavaihoz egyetértve csatlakozik. *Engedjük meg nekik (hisz' az úgy sem szégyen,) Hogy az első rend tántz most az övék légyen, 'S ekként kézfogójok itt létemben es-sék, Hogy megemlegessék, Mind rá mondják: Tessék!* (330/478)

ránc fn

(10)

1. Ember v. állat bőrén vonalszerű bemélyedés, árkocska. *Így a' szépség is, ha ki vénül, tsak hamar el vész, Mély rántzok szántván képedet — öszve aszik* (38/6). 2. Arcbőrön indulat hatására keletkező gyűrődés. *Ha ő mosolyogva ketseget tégedet: Szedd komor rántzokra stóikus képedet* (191/50). 3. <Falon> repedés. *De a' Vár ha sokat Attakírozódik, Csillámló ablaka homályba vonódik, Vakolatlan fala rántzokkal szántódik, Meg rokkan és végre Frantz kézre adódik* (238/95).

rántzai (330/2041), *rántzokat* (212/30, 214/16), *rántzait* (330/440, 751), *rántzainak* (209/33), *rántzokba* (330/440).

ráncolván in

(1)

Homlokát redőkbe vonván. *Még mindig tsak setét búkkal Rántolván homlokodat, Ember-őő háborúkkal Eröltetted lantodat* (400/2).

ráncos mn

(2)

1. <Arc> ráncokkal teli. *Szeme nem sír, még is nedves; Képe rántos; foga redves* (339/2). 2. Rántos szemmel: összehúzott szemöldökkel, mérgesen. *Azomba teremtetézte A' Cardinalisokat, Rántos szemmel körül nézte A' Korhely Mágásokat* (92/262).

rándít i

(2)

Vállat ~: <érdektelenség, semmibevevés kifejezéseként> a vállat rántva megmozdítja. *Vállat ~ a' ki sorsom' hallja, Már elhagytak mindenek* (304/31, 435/31).

Ö: rá~, vissza~.

rándul Ik: be-be~, fel~, utána~.

ránéz i

(5)

1. Tekintetét vkire/vmire irányítja. *Szintígy félék előre, Ha rá nézek a' szőlőre A' szüret 's baj itt vagyon* (389/65). *Felhág hát oltára' pompás gráditsára A' szép Szűz, 's reá néz Somogy' Nimfájára* (306/234). 2. Rá se néz vkire: figyelemre se méltatja, megveti. *Felfogadtam mindenekre, Rá se nézek ökemekre [asszonyok]; Mert mind vesztembe kerül* (322/18).

rá néze (114/772). — *rá nézett volna* (238*/147/3).

ránézve in

(1)

Ránézésre. *Nagy fa ez, és mint a' babér, ~*

olyan maga 'S Babér volna, tsak hogy külömb megszse terjedő szaga (413a/652).

rang fn (13)

1. Társadalmi helyzetet biztosító méltóság. Mit ér minden ha köteled Békós lábodon viseled Ha a' kinos szolga bot vér Ugy a' pompa a nemes vér 'S a' ~ mit ér (31/21). Junó, töltsd ki rajta bosszús haragodat Mért merte bosszantni Isteni ~odat (57/16). 2. <Katonaságnál> rendfokozat. Generalissimus ~gal Birván, méltóságos hanggal Így kezdde kuruttyolni (114/438).

~ (114/85, 306/6, 379/86, 397a/262, 453/209, 454/813), ~ját (330/1212), ~ban (454/774), ~ra (330/120), ~gal (233/50).

Ö: követ~.

rángat i (2)

Egymás után többször megránt. A' pajzán Freycorság ötet megtámadta, Ki kezét, ki haját, 's köntösét ~ta (330/1258).

~ja (330/1267).

rángatódzik i (1)

<Test(rész)> egymás után többször megmegrándul. Hol meg telik, hol el apad Hasam kíváncsi csője, Gondolván, mint ~ Elől szép kösöntyűje (169/67).

rángatván Ik: ki~.

rangú mn (1)

Vmilyen rangban lévő. Minden ~ Dámák egyes akarattal Engemet küldöttek olly' parantsolattal, Hogy kívánságokat adjam elő pontban (330/1139).

ránt i (4)

1. Vkit, vmit magával ragad, odavonz. Szemem' egyszerre magához Rántja a' Bált' tengere (397a/134). 2. Dalra ~ vkit vmi: dalolásra késztet. A' hála engem dalra ~ (455/ 54). 3. Tust ránt: tust húz. A' Vendégek erre Éljent kiáltanak, A' Muzsikák pedig öröm-tust ~anak (330/364).

~od (358/7).

Ik: fel~, ki~, oda~.

rántott Ik: ki~.

rántotta fn (1)

Felvert és forró zsírban megsütött tojás. Nep-tun pedig szigonnyára Dülvén ezt kiáltotta:

Bátyám: kedves prosittyára Essen a' híg rátotta (231/482).

rápeccenteni in (1)

Ujjal megfricskázni. Minden bolond helyt ne peselj, Mert gatyá madzagodra Rá találnak pettzenteni (114/837).

rápszódia fn (1)

Szenvedélyes hangú, csapongó gondolatmenetű óda. A' Kleist" Rapszódiai közül (379/cím).

raptus (lat) (1)

Elrablás. Crimen Raptus: az rablás vétke. Az a Crimen Raptus, melly szerént ama tisztaságban és ártatlanságban gyönyörködő Mennyei Felség ... Hertzeg Kis Asszonykáját ... el ragadta, és abba a' maga Isteni szerelmét szentül bé óltotta (231*/123/1).

rarak i (1)

Ellát, elhalmoz. De olly deli Ortza alá Űlvén ollyan hősín mellyre Minden szépséget a' mellyre Amor halmazzal rakta rá (150/16).

rarándít i (1)

<Zenész v. zenekar> hirtelen játszani kezd. Rá rándítja Izsák pengő muzsikáját, 'S a' Palatinusnak elkezd nótáját (330/567).

ráróbokréta fn (1)

Kerecseny-sólyom tollából készített bokréta. Ki nem marad onnan a' kard a' kopjával, Vagy a' nyusztos kalpag ráró bokkrétával (454/404).

rárovátkol i (1)

<Az idő> nyomot hagy. Mint a' meg vénhedt fa, a' mellyet nevele A sűrű erdőnek árnyékos kebele, Mellyre esztendeit az idő, miólta Fenn áll, fogaival reá rovátkolta (214/4).

ráruház i (1)

Ellát vmivel. Meg fagylalja [a halál] benne az érzékeny szívet, Adván két kezébe méreggel kent ívet, Minden rettenetes színeket rá ruház, Ezért lesz belőlle olly irtoztató váz (213/19).

rásüt i (1)

<Fegyvert> vkire irányítva elsüt. Meg áll, sárkányát fel rántja Mérgébe pisztolyának; Üregjárira rá süti (114/704).

rászedni in (1)

Léppel rászedni: léppel megfogni. Akkor

kezdtek törrel, léppel rá-szedni a' Vadakat' 'S a' Bértzekre kibotsátni a' fürkész Agarakat (413a/157).

rászedődik i (1)

Becsapódik, félrevezetődik. Illyenkor a' tsinál legtöbb nevetséget, hogy a' furtsa emberek miképpen fortélyoskodnak, hogy vígyázzanak magokra 's hogy szedődnek rá (330*/164/11).

rászokik i (4)

Rászokik vmire: ismétléssel vmely cselekvést maga számára szokásává tesz. Így halnak el gyakran egy ortza-fogásra Sokan, ki rá szoktak a' képmázolásra (330/1372). A' mint vagy a Dél pirítá, vagy Észak felé hajolt, Ennyit tesz a' mire ki ki Ifjantan rá szokott volt (413a/803).

rá szoktak (413a/971). — rá szokjanak (330/2016).

rászokván in (1)

Hozzászokva. Kivált a' Czigányok, a' szegény Czigányok Fájlják, hogy itthon vesztek a' leányok, Minthogy rá nem szokván kaszára, kapára, Támaszkodnak tsupán a' más lagzijára (330/1817).

rászór i (1)

Kacsintást szór vkire: ismétlődően, többször rákacsint vkire. Kivált rátalálván a' deli Vintzére, Ezer tűzkatsintást szórt rá szegénykére (330/1400).

rászorul i (2)

Szorult helyzetben kénytelen igénybe venni vmit, vkinek a segítségét. Tsak a' Veres toronyig vígy, tsak addig óh Pégaze! ... De nem felelész szavamra, Jaj, a' Poétaság mellett rá szorúlok lábamra (358/32). — ...soha rá ne szoruljon Rataits Úr kezére (310/58).

rászorulni in (1)

Szorult helyzetben kénytelen igénybe venni vmit. Tán a' Sütés mesterségét Akarja meg tanulni, Hogy tudhassa, ha valaha Reá talál szorulni (169/8).

Rataits fn (1)

Családnév. (Feltehetőleg egy környékbeli orvos.) — ...soha rá ne szorúlljon Rataits Úr kezére (310/58).

rátalál i (3)

Véletlenül megtalál, rábukkan. Alig lép a'

csirke ki a' nap fénnyére Rá talál egyszerre kis eledelére (453/92). A' ki ásitozva ül Toalettjéhez, 'S únalommal nyúl egy utazó könyvéhez, Kis olvasás után ... Rátalál helyére e' nagy Planétában (454/523). reá talált (330/1770).

rátalálhat i (1)

⟨Hosszabb keresés után⟩ megtalálhat vkit. Tsak tudnám bár Hol van most, 's mit tsinálhat? Kérem forrástól 's Erdőtől Hegytől Völgytől De rá egy sem találhat (149/18).

rátalálván in (1)

Megtalálva. Kivált rátalálván a' deli Vintzére, Ezer tűzkatsintást szórt rá szegénykére (330/1399).

rátámad i (1)

Váratlanul ráront vkire. Fridrik szakáts éppen az ágyon szunnyadott, Hogy hatod-magával Mantzi ~ott, Leöntötték szegényt (330/1686).

rátart i (1)

Rátart a szemére vmit: eltakarja a szemét vmivel. Erre az Isten Asszonykák El sikolták magokat, Szemeikre reá tarták Őt ujjú umb-rájokat (92/318).

rátartás fn (1)

Rátartás, büszkeség. Még must korába is a' bor víggá téssen, 'S minden reá-tartást a' szívből el vészen (199/70).

rátartóság fn (2)

Nagyra tartás, büszkeség. Fel sem vesz senkit is nagy ~ban, Mintha tsak ő volna ember a' világban (194/7, 58/7).

rátartós mn (1)

Rátarti. Bennek a' ~ gögje Á'siának Díszit ád Európa' tsinos módijának (330/573).

rátetekergődzött in (2)

Rácsavarodott. Bársony szín hajai a' széltől suhognak, Reá tekergődzött szárnyain lobognak (256/30). Reá tekergődzött (82/32).

rátékint i (1)

Egy pillanatra ránéz. Tarkán ugrál a' bokrokra A' sok Tengelit, rá tekint A' virágzó bogátsokra (397a/754).

rátékintvén in (2)

1. Ránézve. Hát hogy elébb elébb lábai ha-

ladnak A' porba nézi a' nyomait a' Vadnak Mellyre rá tekintvén sűrű[n] halaványra Vátozott ortzáját az Egekre hánnya (77/181). **2.** Isten ~ a házara a setétség elmegy: a fejlődés megindul. Túl Budán más Láthatárra A' setétség elmene, Rá tekintvén ez Hazára A' Magyar' jó Istene (163/7).

ráterítvén in**(1)**

Beborítva. A' fa rá terítvén mohos vén gajjait, Nem ereszti hozzá a' Nap sugárait (298/7).

rátesz i**(1)**

Vminek a tetejére, felületére tesz vmit. *De Amor a' szép fény' 's Illat' közepéből Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből, Ráteszi keményen felhúzott íjjára — 'S ellövi Oporra 's a' szép Dorottyára* (330/2061).

rátódul i**(1)**

Rátódul vkire: <tolakodva> nyomul vkire. Mind rátódula már kíváncsi vágyással A' Dámáknak nagyja, apraja rakással Oporra, hogy őtet mindjárt megtsókolja (330/1477).

rátotta l. rántotta**ráunni in****(1)**

Ráunni vmire: nagyon megun vmit, elege van belőle. *Úgy is rá kell végezetre Únnom ez átkos életre* (443/125).

ráügyel i**(1)**

Rá sem ügyl: nem törődik vele. *Ollykor a' Szerető Vadászként az élő Prédát kíséri 'S annyi baja után Rá sem ügyl osztánn Mikor eléri* (155/23).

ráügyelhet i**(1)**

Felügyelhet, szemmel tarthat vmit. *Hogy ráügyelhessen a' nagy ármádára, Egy vén pápaszemet feltett az orrára* (330/1217).

ráül i**(2)**

1. Halál sárgája ~ vkire: halálsápadt lesz. Caronhoz utazni hajós hívatatják Mellyet látván hajós jajgatásra fakad Gondolván hogy mindjárt ég föld öszveszakad Hajósra halál sárgája rá üle Benne minden vére egészen meg hűle (10/27). **2.** <Vihar> megérkezik. *Jer Kedves Dámonom, mert már az el-terültt Fellegek éjjele földünkre reá ült* (159/4).

ráütvén in**(2)**

1. Ráütvén a pap tyúkjára: szellentve. *Jupiter*

is a' tsatára, Rá ütvén a' Pap tyúkjára, Jelt ad a' kémény mellől (114/635). **2.** Ráütvén a nyavalya: megbetegedve. *Most már a' Nyavalyák fonnyasztó serege Rá ütvén, régolta volt ennek betege* (222/50).

rávágván in**(1)**

<Szablyával> nagy erővel rácsapva. *De a' Bán is szablyájával Meg nyomá kevélységét, Mert rá vágván köldökére, Ki omlott a' föld színére Bélével együtt hája* (114/697).

ravasz mn/fn**(10)**

I. mn 1. Másokat megtéveszteni akaró, alattomosan cselekvő <személy, állat>. *Héj te, ~ Amor! Miket fel nem találsz?* (330/1347) **2.** Az ilyen személyre jellemző. *Amor ... Ámbár ravasz-fejére 'S élet korára nézve Idős öreg: de mégis ... Látszik szopós gyereknek* (185/108). **3.** <Időjárás, április> csalóka. *Régen is mondták a Tavaszt ~nak, Ravasz is, ne is higj soha a Tavasznak* (329/1–2). *Április tsalárd ~* (389/6).

~ (330/1497, 410/35, 454/216), ~ok (268/74).

II. fn Ravasz ember. *És olly nagyonn Féltvénn ditső Foglyát ez a' ~ Mint a' miként kevélykedett vele Az ő Megörzésére minden Fortélyjait Munkába vette* (170/4).

ravaszság fn**(1)**

Másokat megtéveszteni akarás, alattomoság. *Mosolyog: de e' mosolygás Alatt leselkedés van, Tsábittatás, ~* (185/154).

rávehet i**(1)**

Rávehet vkit vmire: rábíthat. *Már én téged el nem érhetlek Futásodnak gyors kerekén, És soha reá nem vehetlek Hogy Lillámat bírhasam én* (379/71).

ráver i**(1)**

Rá vert a' füleivel: <bizonyára a hosszú fülű szamarakról vett kép>. *Prüszkölt a' sok kupak Isten 'S Rá vert a' füleivel Mint sok kolop Mágna Pesten A' Rongyos Verbóztivel* (92/127).

rávesz i**(1)**

Ruhát rávesz: magára veszi a ruhát. *Igaz, hogy Dorottya mindjárt megújula, Ruháját rávette, tapsolt, 's meggyógyula* (330/1590).

rávet i

(2) ~j (284/4).

1. *Ráveti a fejét vki vmire:* elszánja magát vmire. *De tartok ám, hogy a' kik így elhányják a' Szenteket A' Canonizálásra is ~ik a' fejeket* (314/32). **2.** *Ráveti a feledékenység követ:* elfelejt vmit. *Ahol a' félénket, túnyát eltemetik, A' feledékenység' követ reá vetik* (267/70).

Ik: ki~.**rávetve in**

(1)

Nyakunkra vmi ~: meg vagyunk áldva vele. *Még ez mind elmúlnék; de nagyobb kínunkra Rá van az Esmélés vetve a' nyakunkra, Hogy régi fájdalomk felmaradjon ebben* (454/238).

rávigyáz i

(1)

Ügyel, figyel vmire. Vigyázz rá a' Diófára, hogy midőn ki teríti Virágít, és illatozó ágait meg görbíti (413a/200).

ráz i

(4)

Gyorsan, hevesen ide-oda mozgat. *Azt mondják, kiégett a' Lizi' szoknyája. Sikóltott, szoknyáját ~ta a' dévaj szűz* (330/1741). *A' fös-vénység, és a' kevelység hagymázza A' nyomorult ember lelkét hányszor ~za* 453/108. *~za* (231/90), *~zák* (440/8).

Ik: le~, meg~, össze~.**rázás Ik:** meg~.**rázott Ik:** meg~.**rázárván in**

(1)

Rácsukván. Egy vén matskát fel vesz a' patkáról, és saját Élés-házába veti, rá zárván ajtaját (141/6).

rázattat Ik: meg~.**rázkódik Ik:** meg~.**rázkódtat i**

(1)

Ide-oda mozgat. A' zápor lerohan, 's az ég sarkalatja Lelkemet 's a' bértzes erdőt ~ja (454/302).

Ik: meg~.**rázott Ik:** le~, meg~.**rebeg i**

(3)

1. Meghatódva v. felindultan halkan, akadozva mond vmit. *Fagyos nyelvem igaz hűséged' hálája, Rebeg, hogy síromnak szélinn prédikálja* (217/98). **2.** (Hangszer) akadozva szól. *Óh gyáva lantom' húrja, miért rebegsz?* (439/49)

rebegés fn

(1)

Meghatódva v. felindultan halkan, akadozva beszélés. *A' bú gyenge ~sel nyissa-meg szád' ajakát El-lágyúlt szíved roskadó tárházának ablakát* (162/11).

rebegni in

(1)

Meghatódva v. felindultan halkan, akadozva beszélni. *El-alszik már — — ki nem tudnám a' többiét ~, A' könnyek Zápóra kezdett két szememenn peregni* (162/109).

rebegő mn

(6)

Meghatódva v. felindultan halkan, akadozva beszélő. *Te is Múzsám! Újj énekre készítsd ~ szádat* (162/59). *Rebegő nyelvvel illy beszédet tézsen* (209/100).

~ (176/110, 454/995), *Rebegő* (210/89, 431/44).

rebeget i

(1)

⟨Lantot⟩ halkan megszólaltat. *Én is tehát, ki idvezlém Előbb Főispányomat, Így ~ém nevekben Gyengén rezgő Lantomat* (307/67).

rebegve in

(2)

1. Meghatódva v. felindultan halkan, akadozva. *Minden szavát hibáson, Tsonkán, ~ ejti* (185/147). **2.** Reszketve, remegve. *Hát a' sok leány ~ Mind a' szaladáshoz fog* (231/189).

Rebeka fn

(14)

Személynév. ~ *vala ez, a' tisztes ~, Kinek ősz a' haja, görbe a' dereka* (330/1079, 1079). ~ (330/835, 981, 1096, 1104, 1162, 1188, 1577) ~t (330/1576, 1837), ~n (330/822), ~nak (330/1155), ~val (330/1591).

réce fn

(1)

Kacsa. *Itt sír egy Tyúk, 's a' mellyéket Borzadt tollal futja bé, 'S az imént költt kis rézékét Tsalja a' száraz felé* (397a/307).

recia fn

(1)

Rhaetia tartományban, Verona vidékén termett bor. *Van bíbor 's eleinn erő: a' retziát mi névvel Ditsérjem? De még sem érnek a' Falerni pintzével* (413a/618).

recidiva (lat)

(3)

Ismétlés. *Míg hát a' bor fel áztatná a' Gíngivát, Az ivásban százszor tennénk ~t*

(218/12).

recidivát (266/69, 336/67).

recipe fn

(1)

Recept. *Igaz, van retzipte: meg-terhelt és heves Gyomrunknak új erőt ad a' korhel leves* (197/63).

recitativo (ol)

(6)

A beszéd hanglejtéséhez és ritmusához közel álló éneklési mód. *Recitativo* (257/8).

Recitativo (257/16, 58, 136, 149, 165).

recsegés-ropogás fn

(2)

⟨Kemény tárgy⟩ repedezve, töredeztve többször v. hosszasan recseg. *Retsegés ropogás hallik minden felé, Bomlik, török, szakad minden ezer felé* (195/13).

Retsegés ropogás (59/13).

recsegő mn

(1)

Pattogásszerű, érdes, magas hang. *dió, dió, mogyoró ~ ropogtató, rop, rop, rop* (464/2).

recsegve-ropogva in

(1)

⟨Kemény tárgy⟩ repedezve, töredeztve többször v. hosszasan recsegve. *Mert a' tüzet a' gondatlan Paraszt sokszor elejti, Mely a' kövér kéreg alatt magát előbb elrejt, Majd meg ragad a' tuskóban és az ágoknál fogva Magossan reppen az égre nagy retsegve ropogva* (413a/843).

redukál i

(1)

Visszavezet. *Pyren emberekkel áldozik. A' többi rabságra veti. Pusztít, öl, éget. Orpheus reducálja a' népet* (465/13).

redves mn

(5)

1. Korhadó v. taplószerűen puhuló ⟨fa⟩. *Ekkor a' rengeteg erdők homályából, A' ~ vénségtől tisztos fák' allyából, Egy serény de durvas méhraját kivona* (341/30). 2. Romlott, lyukas ⟨fog⟩. *Szeme nem sír, még is nedves; Képe rántos; foga ~* (339/2). 3. Kopott, piszkos. *És ti a' tavasznak kedves Barátnéi jertek el! Virágzó Szépek, a' ~ Városból fussatok el* (397a/99). *Az halász függén a' ~ kő szálakon Igazít a' meg tsalt halászó horgokon* (83/33). ~ (336/70).

redvesedik Ik: el-.

Ref. 1. református

reformatus (lat)

(1)

Református. *A' Királyi Tábla, a' R. Catholicum és Reformatum Gymnasiumok, és a' Magyar Tudós Társaság* (313*/102/1).

református mn

(3)

A református egyház tulajdonában levő ⟨intézmény⟩. *Itt a' népes Ref. Collegium értetődik, melly az említett nagy égésben szintúgy a' lángok zsákmánya leve* (432*/204/1).

Ref. (368*/31/3).

rég hsz

(9)

1. Hosszú idővel ezelőtt: régen. *Nem, nem; ő elfut tőlem messze, Rég' elhagyott már engemet* (379/38). 2. Hosszú idő óta. *Rég' nem valék te véled szemben, Rég' is nem láttál engemet: 'S ládd, mégis távollétemben, Lilim! Gyötörtél engemet* (422/1–2). 3. Régtől fogva: régóta. *Jó föld az is, melyről a' vén erdőt elpusztította 'S a' ~tól fogva henyélő berkeket kiirtotta* (413a/737).

rég (92/87), *rég'* (308/49, 358/28, 419/4, 452/43).

rege fn

(1)

A szájhagyományban élő (ősi) mesés, mitikus történet. *Mátyás-Királyt úgy adják elő, mind a' históriák, mind a' ~k, hogy a' bon-móknak barátja volt, 's maga is szerentsés volt azokban* (330*/147/4).

régen hsz

(25)

1. Hosszú idővel ezelőtt. *Esmérek én egy vént, ki az? – neve nintsen Régen el adta már eztet is a' kintsen* (6/2). *A' kik ~ jó barátim voltak, Még felköltek ellenem* (304/22). 2. Hosszú idő óta. *De szálj-le Múzssám e' halandók házába, Régen tévelygessz már a' jobb Világok' Országába* (162/52). *Egy vén fa árnyékában ~ szenvedő Rózsafa* (298/cím).

régén (65/5, 143/17, 213/65, 221/10, 237/69, 259/453, 267/19, 268/45, 330/259, 1594, 337/226, 413a/286, 510, 416/8, 452/30), *Régen* (189/2, 413a/509, 454/507), *régen* (68/12, 208/55), *Régenn* (177/1).

régenében hsz

(1)

Hosszú idő óta. *Élni fog ditső nevébe Vétzy túl a' Vágon is: Mert illy dolgot régenébe Nem vitt véghez Jázon is* (317/17).

régenten hsz (1)
Régen, hosszú idővel ezelőtt. *Be' vidám életem volt ~!* (206/2)

reggel hsz/fn (37)
I. hsz A hajnal és a délelőtt közötti időben. *Reggel engem minden madár Köszönt szíves énekekkel* (148/37). *Kipihenvén magát más nap késő ~ Megindult Kaposba parádés se-reggel* (330/41).

~ (72/5, 77/108, 148/3, 231/43, 76, 290/20, 340/17, 342/19, 413a/450, 427/25, 453/251, 454/151), *Reggel* (340/39, 413a/445).

II. fn **1.** A hajnal és a délelőtt közötti napszak. *Sőt ha piross Ortzájával hevült a' piross ~ Fel-szívta bús könnyeimet a' harmatos tseppekkkel* (162/93). *Nyájasabb Etéziákkal Nyílik a' Nap ~e* (164/14). **2.** Vminek korai, kezdeti szakasza. *Ifjúságom' ~ében Szívem bűt nem szenvedett* (425/1).

~ (146/3, 20, 446/19), *Reggel* (83/cím), ~e (67/1, 215/29), ~ed (63/25), ~t (167/17), ~ét (289/28, 453/145), ~nek (65/3, 67/3, 29), ~ének (74/1, 148/27), ~ébe (213/79), ~ről (89/cím), ~től (454/192).

reggeli mn (3)
1. Reggel elhangzó. *Reggeli Ének a' Rózsához* (250/cím). **2.** Reggel szokásos. *El megy Mercur, 's az Istenek Mind egy lábíg fel gyűl-tenek Reggeli Templom után* (114/566). ~ (231/41).

reggelköszöntő fn (1)
Már reggel megjelenő talpnyaló személy. *Mert nállok a' tág kapukra pótzolt kastély garádja A' reggel köszöntők árját pitvarral nem okádja* (413a/1017).

régi mn (95)
1. Hosszú ideje meglévő; nem új. *Van nállam egy igen ~ Könyv, melly Történetivel Tele van Földi és Égi Titkos Szerelmeivel* (231/ 23). *'S a' sarlót nem próbált dudva közt hevernek Eltört darabjai sok ~ fegyvernek* (306/42). **2.** Olyan <tárgy>, amely hosszabb ideje megvan és veszített az értékéből; használt, viselt, ócska. *A' melly ~ bőrét a' kígyó tavasszal elveti, az felette vékony, halavány, és lenge* (330*/205/1). **3.** Hosszú idő óta ugyanabban a viszonyban, minőségben levő. *Mégis e' gyász*

kohát édesdeden látom, Mihelyt eszembe jutsz, ~ jó Barátom! (457/12) — *Vérpatakok foly-nak, 's benne sok ~ vitéznek Kardjai, puskáji 's véretlen testeí úsznak* (253/4). **4.** Aki, ami a távoli múltban élt, létezett; hajdani. *Dentumoger, azaz Dentmagya-roknak nevez-ték magokat ~ Elejink* (267*/ 15/1). *Hajdan a' ~ Világnak Vólt egy híres Istene* (231/7). *Hív az örök hírnév, a' közjó, ~ betsület* (258/107). *Terjesszétek óh nagy Lelkek Nemzetünknek ~ fénnyét* (259/14). **5.** A mostanit megelőző, előbbi, korábbi. *Még most is azon van mind az öt Vármegye, Hogy ötet az érdem' oltárára tegye. Áldja benne most is ~ Főispányját, Hirdeti jó szívét, 's ritka tudományját* (306/259). **6.** Hosszú idő óta ismert, megszokott. *Kedvezetek néki, 's ~ indulattya Válto-zásának én legyek ál-dozattya* (159/19). **7.** Olyan, amely a távoli múltban keletkezett, s így bizonyos történeti értéke van. *Erre van itt a' tzelozás; valamint több ~ pogány tzeremóniákra, kivált a' mellyek a' Rómaiak-nál megvoltak* (330*/166/ 3). *Bakhus oltárin a' Ketskét e' vétkéért áldozzák És a' ~ játéko-kat a' néző színre hozzák* (413a/925).

~ (61/16, 181/12, 185/170, 208/9, 73, 237/84, 248/13, 254/16, 257/17, 258/21, 29, 259/cím, 7, 41, 94, 221, 432, 609, 620, 267/100, 203, 231, 267*/15/3, 267*/19/4, 268*/21/1, 268*/22/1, 268*/24/1, 306/14, 62, 75, 155, 313*/99/4, 330/1534, 1987, 330*/164/1, 330*/165/4, 330*/193/1, 330*/200/11, 330*/204/7, 337/79, 341/58, 343/6, 357/53, 368*/31/19, 377/51, 389/25, 400/96, 413a/188, 508, 584, 681, 738, 766, 1092, 428/89, 439/45, 442*/231/1, 445/10, 454/239, 527, 728, 979), *Régi* (25/5, 138/1, 4, 304/44, 330/132, 336/6, 337/233, 356/12, 374/18, 392/57, 72, 413a/385, 427/39, 435/44, 449/6); ~bb (313*/102/5, 454/384); *legrégibb* (454a/21, 454/461, 587).

regiment fn (4)
Katonai ezred. *Marsal Criőr két regiment Vas-sasokkal ellene ment Igen kemény tűz alatt* (114/683). *Azért kérem a' rendeket Fegyverbe öltözzenek, Készítsék regimentjeket, Meny-nyünk haddal ellenek* (114/338). *regementet* (114/386), *Regementjébe* (445*/231/3).

- régiség** fn (6)
 1. Vminek régi volta. *Nem kóldúl ugyan a' Virtus színt magának Régiségétől a' Nagy familiának* (212/56). *Az avúlt Régiség magát itt hízlalja, A' mit a' századok szültek, ő felfalja* (237/59). 2. Nagyon távoli múlt, régi kor. *Egy nagy setét barlang egyedül magában Mély torkolattal áll a' hegy' oldalában; Porlott követ lepte a' ~' moha, Mintha még kéz sem járt volna rajta soha* (237/27). *Régiség'* (237/80), *~re* (111/77), *~gel* (341/55).
- régiségi** mn (1)
 Múltra vonatkozó. *Örömet tettem volna több ~ jegyzéseket is, de a' hely is szűk, tudósabb hazafira is bizom* (268*/22/11).
- Regmec** fn (3)
 Helynév. — ...*kérdem: Regmetz esne mennyire? Míg ki szívol két pipával, el mehetsz; nints messzire* (161/35). *Regmetz* (161/40, 44).
- regnál** i (2)
 Parancsolgat. *És ő, ki alázatosan Regnál olly nagy ditsőségbe, Örül, hogy rózsa az égbe* (148/66). *Hát kentek majd mit tsinálnak A' Bentzi nektár körül? Tudom, hogy Éván ~nak, Ha a' pintes veszteg ül* (438/35).
- régolta** hsz (9)
 1. Hosszú idő óta. *Illy kint még nem tapasztalék; Nem rég' ólta van bennem* (129/52). *Mond neg néki, hogy kertjébe Régolta kívánczom* (456/26). 2. Hosszú idővel ezelőtt; régen. *A' vitézlő Pártusok Régolta szolgaság alá kerültek* (288/42). *~* (425/53), *régolta* (129/53, 222/50, 425/52, 452/44), *rég' ólta* (135/21).
- regula** fn (1)
 Fegyelem. *Regulát nem esmér, hámját szerte széjjel szaggattya* (216/41).
- Reiter** (ném) (1)
Spanische ~: spanyol sorompó. *Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi mesterségben, azokat a' hegyes vasazott karókból készített, és forgatható palánkokat, melyeket a' Gyalogság' elibe szoktak hányni, hogy a' lovas nép el ne gázolhassa azt. Németől Spanische ~* (330*/180/4).
- rėja** fn (1)
 Nép dalok, mondókák jelentés nélküli felkiáltó szavai. *Ott tiztoráz víg ~val, Ott tsatsog, süvölt, kereng* (397a/781).
- rejt** i (3)
 1. Titkon, észrevétlenül tesz, rak vmit vhová, hogy azt ne lehessen látni, megtalálni; dug. *Én fel merem fogadni Néktek, hogy ő miatta Úgy jártok, a' miként jár Ki a' kegyetlen áspist Saját ölébe ~i* (185/202). *De Éris, egy mérget keverő, babonás ... Ki az édes mézbe vegyíti a' mérget, A' legszebb virágba, gyümölsbe ~ férget* (330/648). 2. *Rejti magát*; szerényen meghúzódik. *Szépségét, mely szállt az égből, Tövis nyállal rakja meg ő, Rejti magát; 's még inkább nő Disze a' szemérmességéből* (148/7).
- lk: el~.**
- rejteget** i (1)
 Takargat, dugdos vmit. *Vagy is a' melly bim-bót nyerses természete Még béburkoltt kérgek alatt ~e, Mihelyt egy boldog fény, 's meleg kifejtette, Mindjárt magáénak vallotta - 's szerette* (454/380).
- rejte** fn/mn (20)
 I. fn 1. Rejtekhely. *Gyakran a' setétes üregű barlangnak Rejtekébe fényes kints halmok lappangnak* (64/2). *Óh szép Táj! Melly a' szíveknek Legbelsőbb ~ibe' Képét a' víg örömeknek Gyönyörűen fested le!* (397a/1034) — *Van é olly ~e az asszonyi nemnek, A' mellyben nem nyílnék rés a' szerelemnek?* (330/1349) 2. *Rejteken: titkon, titokban. Bizony talám örökre El rejténétek őtet? Rejtekebe Tartánatok, Ah ostobák!* (185/191) — *Halkal folynak le ~ben A' te élted' napjai* (397a/473). *~je'* (397a/427), *~ei* (4/30, 200/30), *~emnek* (446/21), *~be* (428/125), *~ben* (397a/269, 729), *~ébe* (446/1, 453/173), *Rejtekében* (177/4), *Rejtekebenn* (162/112), *~ibe* (417/2), *~ibe'* (173/5), *~éből* (413a/386).
- II. mn Rejtett. *Itt tanulom ~ érdememmel Éb-resztgetni lelkemet* (304/57, 435/57).
- rejtetik** i (2)
 Fellegek közé ~: úgy áll, hogy a felhőktől nem látszik *Ti is itt állatok kő szállyi Metsetek Mellyek a' fellegek közzé rejtettetek* (25/18, 190/38).

rejtett in/fn (2)

I. in <Temetőbe> temetett. *Vagy pedig azoknak jajjaikról szólnak Kik az ide ~ holtakért gyászolnak* (209/8).

II. fn Eltemetett személy. *Azt mondják, hogy ezen földnek darabjai Gyászos tömlőzébe ~ek rabjai* (209/6).

Ik: el~.

rejthet i (1)

Elzárva magába fogadhatja. *Miólta olly sokan hullanak a' tsatába, Hogy a' föld már alig ~i magába* (215/6).

rejtőzik ~ rejtezik i (3)

Vhová bújik, hogy ne lássák. *Némellyik [Zefir] szép lábára tekergőzik, Eggyik kies mellye alá rejtőzik* (139/87). *A' Napról leg bizonyosabb jelt vehetnek mindenek Akár Reggel, akár ha a' Tsillagok feltetizenek; Midőn a' Nap feljöttékor a' felhőkbe rejtezik* (413a/446).

rejtezett (211/5).

rejtőzvé in (1)

Álcázva. *Rejtőzvé* szent Maskarában *A' val-lás állortájában Negyven napig nevetek 's Fársángolok Véletek* (133/54).

rejtve Ik: el~.

rejtvé in (1)

Vhova ásva. *Minőrk a' tábornál azok, a' kik minát ásnak, vagyis a' kik a' puskaort földlyukakba ~, azzal az ellenséget, vagy annak valamelly épületjét felvettetik* (330*/180/6).

rekcunkerdaj (ném) (1)

<Katonai vezényszó?> *Ez a' nagy lelkű hős kedves szavajárása gyanánt tartotta ezt: Vitéz barátom, rajta 's a' t. Esmérte ő a' Magyarat, mert maga is a' vólt! Többet is ért vele, mint száz rektzunkerdájjal* (267*/18/7).

reked i (1)

(Hang) fokozatosan gyengül, halkul. *Elég! — Reked már tárogoatom' szava, Lankadnak ingó ujjaim ennyi nagy Dítséreteknék hírde-tésén* (418/109).

rekedezve in (1)

(Hang) fokozatosan el-elgyengülve, el-elhal-kulva. *Majd lejtőre jutván aléltan nyöszörög, Vagy a' tulső völgyben ~ dörög* (306/102).

rekedt ¹ mn (2)

1. Olyan, ami vhol megrekedt, és onnan nem tud szabadulni. *Benn rekedt indúlatimtól Szívem dobog, mellyem fül* (443/27). **2.** *Rekedt levegő:* fülledt, áporodott levegő. *Többnyire hamar fel nő* [penész], *(nyáron 1-2 óra alatt, ha nedvességet, meleget, 's rekedt levegőt kaphat) de némelly Nemei esztendő-számra is eltartanak* (330*/200/26).

rekedt ² mn (5)

1. Fátyolozott, nem tiszta hang. *Egy fél rekedt hangot ad a' barlang' szája* (237/54). **2.** Ilyen hangot adó. *Más felől rekedt torokkal a' hol-lók a' berekbe Négyet ötöt kurjantanak* (413a/414).
~ (267/47), *Rekedt* (114/785), *Rekedt* (413a/123).

rekegő mn (1)

Brekegő. *Mikor a' ~ béka bé köszönte A' hűs estvén, belém illy képzetet önte* (90/1).

rekeszt i (2)

Vhová zár vkit. *Rekesszük mindnyájunkat Nagyságok' kegyes Szívébe* (188/166). *Rekesztjük* (188/168).

rekesztés Ik: be~.

rekesztve Ik: el~.

rekettye fn (3)

Sárga virágú cserje. *Ama' fejér nyárfák alatt, A' part felé, Sűrű ~ közt vezet Egy róna bé* (333/3).
~ (413a/985), ~k (397a/1021).

rekettyefa fn (1)

Sárga virágú cserje. *Mások karókat faragnak, és két ágú Villákat Vagy a' tzinábor Szöllőket kötni Rekettye fákat* (413a/273).

rekognoszkál i (2)

Elismer. *Hogy meg holt, recognoscálta Az előtt harmad nappal* (92/48). *recognoscálják* (92/55).

religiói mn (1)

Vallási. *Broughton Religiói Lexiconára* (126/cím).

remeg i (4)

1. <Szív szenvedélyes érzelemtől> reszket. *Ülly le szép Bálványom! ülly le és pihenny meg! Bátorítlak! .. még is szíved szorúl 's ~*

(143/38). **2.** Retteg, nagyon fél. *Lássák a' sok veszélyt a' meg borzadt egek Ah! Ennek láttára még jobban ~ek* (52/28). *Lelántozott rabodtól Ugyan miért ~sz hát?* (105/8) ~sz (183/5).

remegő mn**(2)**

Gyenge, meg-megszakadó <hang>. *Eggyik tsupa néma, más tsak a' jajt szólja Remegő szavait ketté darabolja* (202/34, 56/34).

remek fn/mn**(24)**

I. fn Mestermű, remekmű. *Mikor el készültek benne a' tetemek A patkán állott már ez a' ditső ~* (26/24). *Illyen vitét mutat a' Magyar gyermeke Ez a' szép természet nagyságos ~e* (82/34).

~e (256/40, 379/78, 452/2, 454/865), ~je (415/28), ~i (211/64), ~et (111/92, 127/33), *Remeket* (245/19, 421/33), ~ét (77/34), ~jének (169/71), *Remekben* (421/27), *Remekbenn* (127/27, 31), *Remekébenn* (127/26), ~ként (330/204).

II. mn **1.** Nagyszerű, pompás, kiváló. *Valóban egy titkos de hatalmas kéznek Remek munkáira itt szemeim néznek* (72/30). *Felül az épület pompásabb díszére Csupa ~ gombot tettek tetejére* (239/28).

~ (216/60, 294/29, 299/89).

remekkép fn**(2)**

Mestermű, remekmű. *Jer, Szépem! Mutasd meg azt kevély Nemednek Együtt, a' mivel ők csak külön kérkednek: Hadd mondják, a' kiknek van finomabb íz, Te vagy a' ~, ők pedig a' Skizek* (421/12, 127/12).

remél ~ reményl i**(17)**

1. Bízok abban, hogy amit óhajt, megvalósul, bekövetkezik. *Hanem hiszem, 's reménylem, Hogy fel találom őtet A' nyájas emberek közt* (185/56). *Reményli hogy szűz mátkáját Még egyszer ölelheti* (397a/219). **2.** Remél vkitől: bízok vkiben, vár, elvár vkitől vmit. *Tölled reménylek, tölde félek: Te rád van bízva életem* (430/31). **3.** <Elhárításként v. fenyegetésként> *remélem: szeretném hinni, feltételezni, hogy...* *Kedves Kis-Asszony! (:reménylem Nem fog tán pofon ütni?:)* (169/133). **4.** Reménykedik, nem veszíti el a jövőbe vetett hitét. *De reménylj, az egek hűségese férjednek*

Szárnya alatt néked nyugovást engednek (212/97). *Örvendek, búsulok, reménylek és félek* (454/63).

reménylek (431/30), *remélt* (387/1), *Remélt* (387/1), *reméllt* (426/48); *reménylem* (185/39, 330*/156/7), *Reménylem* (197/91), *reméli* (397a/418), *Reményli* (397a/221), *reménylik* (454/395). — *Reményljek* (454/24).

remélni ~ reményleni in**(9)**

1. Bízni abban, hogy amit óhajt, megvalósul, bekövetkezik. *Hát vakmerőség é reményleni nekem, Hogy Nálad, Nagy Ember! Kedves lesz éneke?* (382/29) **2.** Remélni vmit: várni vmit. *Óh, melly keserves annak élni, Kinek tovább nincs mit remélni, És mégis élni kell!* (302/26) — *Hát már, hát így kell é nekem holtig élnem, Hogy szerelem helyett tsúfot kell remélnem?* (330/802) **3.** Reménykedni. *Ah, remélni tán nem szégyen* (331/49).

remélni (454/18), *reméllni* (409/28), *reménylni* (453/54); *reménylenem* (454/328), *reméllünk* (206/24).

remény fn**(69)**

1. Bizalom, hit abban, hogy amit óhajtunk, megvalósul. *Piramus, jöjj, jöjj, ide fényem! Piramus, meg holt-e ~em?* (45/2) — *De óh, ha a' mi fényünk Már egyszer éjjelen jár, Nintsen tovább ~ünk Felvirradás felől már* (43/15). **2.** Biztató kilátás, kecsegtető lehetőség. *Szívem ~ében megsalatkozott* (100/3). *Más lett boldoggá általa, Ki az én ~em vala* (312/8). **3.** <Költői v. művészi megszemélyesítésben> *Földiekkel játszó Égi tünemény, Istenségnek látszó Csalfa, vak Remény* (427/ 4). **4.** Hit, önhittség. *Bár bírj te nagy gazdagsággal Világon égjen fénnyed 's Földi minden boldogsággal Dítsekedjen ~ed* (13/4). **5.** A jövőbe vetett hit támaszának tekintett személy. *Az Úr tehát a' ki éltünk reménye Légyen életednek fogyhatatlan fénye* (74/19). *Felséges Nádorispány! Te léssz Budának fényje, Te a' Magyar' ~je, Kiért megáld az ég* (259/343).

~ (15/1, 83/41, 204/1, 217/1, 309/115, 443/247, 453/56, 454/559, 934), *Remény* (387/cím, 428/107, 430/1, 443/218), ~' (397a/ 605), *Remény'* (455/6), *remén'* (397a/552, 425/50), *Remén'* (365/3), *Remények* (427/63), ~em (161/40, 42, 454/250, 314), *Reményem*

(170/41, 454/8), *~em'* (258/26, 320/16, 428/103), *~ed* (30/4, 44/1), *~e* (296/2), *reménny* (413/40), *Reménye* (302/15), *~je* (245/15, 259/420), *Reményünk* (158/37), *~ünk'* (307/103), *~ei* (217/35, 204/35), *~t* (176/51, 288/58, 397a/192), *Reményt* (176/80), *~edet* (413a/235), *~ét* (8/16, 397a/1047), *~jét* (253/63, 259/15, 334, 473, 368a/82), *~nek* (435/36, 443/147, 454/747), *~jében* (330/1056, 454/411), *~én* (435/6), *~jén* (304/6), *Reményhez* (427/cím), *reménnyel* (337/300, 443/11, 454/186).

reménylhetni in (1)

Várhatni. *Ennél már mit ~ Ritkább sorsot 's főbb örömet?* (148/57)

reménykedés fn (1)

Reménykedéssel: reménykedve. Kérlek is *~sel*, *Hogy viszonti esküvéssel Kösd le szíved', Angyalom!* (275/10)

reménykedik i (3)

Bizakodik. *Mégis egy jó nézést tőle nem nyerhettem, Elűnt — én egy néma kőnek reménykedtem* (380/78, 196/80). *~* (337/187).

reményoszlop fn (1)

Remény. *A kik bírván kevés magok vagyonyokat A mezőn építik remény oszlopokat* (83/40).

reménység fn (14)

Remény. *El alélt szíveket illy szókkal ébreszti, Csüggedt ~ek szikráit éleszti* (214/48). *Hagyj el, óh Reménység Hagyj el engemet* (427/49). *Kergettem a' Reménységet; És ha olykor megjelent, Nálam hagyta a' Kétséget, 'S a' boldogabbakhoz ment* (428/85).

~ (81/23, 203/23, 365/7), *Reménység* (177/cím, 3, 454/245), *Reménység'* (388/18), *~eim* (430/8), *~nek* (454/45), *~gel* (69/6, 460/155).

reménytelen mn (1)

Remény nélküli. *Lesz ~ül az élet reggele A' kegyetlen halál szomorú éjjele* (215/29).

rémít i (3)

Ismételten rémületet, ijedelmet kelt. *Amaz Ánglusok koszorús homlokú Poetája, Milton-is, borzaszt először 's ~ bús trombitája* (216/12).

~ (379/144). — *~ne* (190/109).

rémítő mn (8)

Ijesztő, félelmetes. *Rémítő 's vidító kétségek* (454/cím). *Itt danol ő, 's az erdőnek Rémítő vadonjait Hangjával örömmezőnek Mássává tsinálja itt* (397a/774).

~ (6/15, 202/80, 267/65), *rémítő* (216/50, 70); *leg-rémítőbb* (216/24).

rémlet fn (1)

Rémület. *Hová ütődöm az habokba? Haj! Melly szörnyű hányattatás! Most a' Kupresszusos partokba Hol ~ ül 's jéghallgatás* (455/20).

rémlik i (2)

1. Homályosan, alig sejtethetően látszik, mutatkozik. *Ímmár látom távol a' kőszálak alatt, Látom, vagy láttatom látni a' szent falat, Már ~ előttem szomorú formában A' melánkóliás erdő' homályában* (306/33). 2. Bizonytalan emlékként megjelenik, feltűnik. *Most is az el-lenség' tüze közt a' régi vitézek' 'S a' magyar Őszeknek hadi tábora ~ előttem* (259/ 621).

remonda fn (1)

Fiatál, még be nem tanított katonaló. *Úgy van! Én le mondok rólad. Ebnek kellesz nem nekem, Ha már csak Nádudvarig se tsalhat el az énekem. Eladlak. Most úgy is a ló betses, kell a ~* (358/37).

Remus fn (1)

Személynév. (Romulus öccse s társa a monda szerint Róma megalapításában.) *Illy életet éltek hajdan a' régi Szabinusok, Illyet ~ és a' bátya 's a' vitéz Ethruskusok* (413a/1093).

rémül Ik: el~.

rémülés fn (6)

Rémület, félelem. *'S varázsló balkezét sárgán nyújtván felém, Elveszel így ordít, 's rémülést önt belém* (454/44). *Kardján ül a' halál, rémülés mégyen előtte 'S öldöklés kíséri nyomát* (253/44).

rémülés (405/11, 465/16), *rémülést* (330/1783), *Rémülésekre* (114/759).

rémült in (5)

1. Olyan, akit rémület fogott el; ijedt. *Város, falu, erdő, hegy, völgy mind pusztá lesz, A' rémültt Palótz fél, hogy a' világ elvész* (267/84). 2. Nagy ijedtséget kifejező, tükröző. *A'*

Patakokat látom de — jaj Egek Attya! Rémült szemeimet ott mi háborgattya (77/240). 3. Ijedtséget keltő. Meg borzad a' setét tenger, mivel hajja Melly bús hangon mormol a' rémült ég ajja (56/6). ~ (202/6), rémültt (253/2).

Ik: meg~.

rémülve in (2)

Ijedten. Szörnyű Környék! Hová a' Lélek Ha ólom-szárnyakon repül, Rémülve jár, alél, elhül (424/19).
rémülve (128/19).

rémzet fn (1)

Látomás. Látjátok? Vagy erőss ~em áltat el? Látjátok ki van ott' a' düledékeken? (338/41)

rend fn (66)

1. Tárgyaknak, személyeknek olyan állapota, amelyben mindegyikük a megfelelő v. a szokott helyen van. Otthon nyájas, tsínos, vig, lebotsátkozó, Jó ~et szerető, elmés, mulatozó (454/792). 2. Cselekvések, történések megszabott módja. Egyenes természet! Hát ~ szerint mégyen, Hogy a' ki mást éget, maga jeges légyn? (196/59) 3. Renddel: rendben, a megszokott módon. Nézze meg jól, kezem mint jár, A' téstát mint forgatom, Hol szélit, hol a' közepit Renddel mint dagasztom (169/16). A' meleg nap szárnyán ismét a' felhőnek Felső országába ~el mind fel jönnek (77/110). 4. Vmely szabálynak, törvénynek megfelelő állapot, amit követni kell, hogy vmi megfelelően történjék, folyjon. Senki sem ügyelt már zászlóra, vagy sorra. Isten hozzád jó ~! Hajde mind Oporra (330/1464). Minden ~et fel-jár a' szörnyű setétség Ijesztő kódébe a' félelem 's kétség (192/31). 4. A katonák, harcosok bizonyos célnak megfelelően elrendezett sora. Végre a' trombiták' bús harsogására A' fegyveres ~ek ülnek paripára (260/16). [Dorottya] Azért kevés népét ismét serkengette, Az elszéllédittek újabb ~be szedte (330/1354). Ekkor a' Kenyér mezei Bán vitéz seregével Bé vág a' békák ~jei Közé nagy vitéz hévvel (114/681). 5. <A hűbériség korában> társadalmi osztály, réteg v. csoport. Ditső Hazánknak Rendjei éljete, Lakjék az Érdem' Lelke Közöttetek (251/17). A' Rendek közt nagy láрма

lett A' futurus Kronprintz felett A' Mennyei Diétán (92/7). Jer, óh asszonyi ~, le eresztett hajjal Sírní a' sír felett kettőztetett jajjal (212/1). 6. Szerzetesrend, lovagrend. Dictum factum, úgy mond Plútó, Én az első részt veszem, Mivel Ordine Statutó A' Papi ~et teszem (92/186). 7. A családnál nagyobb, az osztálynál kisebb rendszertani egység. Nemi neve Linnénél Mucor, és tartozik a' Gombák' ~ébe (330*/200/29). Bűszke Jázminotskák, im én Azt merem néktek mondani: Hogy jobb lett volna állani A' füvek 's virágok ~énn (150/10). 8. Első rendű, első fényű, első nagyságú csillag. Fénylenek setét Egünkön Egynehány olly Tsillagok, Mellyek árva Nemzetünkön Fényesíthetnek magok. Hajdan első ~del ége Az homály közt Pétzeli (163/13). 9. Élttem rendében: életem során. Én pedig kérem az Urat kedves Hazám képében, — Kinek igaz híve leszek élttem egész ~ében (124/20). 10. Sor. De míg el beszélném szörnyű fájdalmamat Bár már esmérnetek lehetne szavamat Minthogy én szoktam volt tinéktek hajdani Kedves örömmimnek ~ét elmondani (176/26). A madárkák meg hült fészkeik szélein Zengenek bútsúzó notájok rengyein (4/10). 11. Első ~ tánc: a táncok sorában az első. Engedjük meg nekik (hisz' az úgy sem szégyen), Hogy az első ~ tántz most az övék légyn (330/476). ~ (212/63, 69, 317/6, 330/1038, 1474, 337/43, 380/57), Rendek (92/22, 114/302, 315, 259/1, 9, 29, 33, 90, 141, 308/52, 454/831), Rendünk' (307/115), Rendei (258/14), ~jei (114/416), ~et (330/46, 502, 1200, 454/655), ~eket (114/336), ~jeket (330/1495, 418/61), Rendnek (454/654), ~ednek (212/16), ~be (330/75, 1578, 400/75, 413a/877), ~ébe (188/38), ~en (454a/6), rengyein (200/10), ~re (454/588), Rendeknél (217/64), Rendekhez (251/cím), Rendeihez (259/599), ~ére (413a/430), ~del (233/75, 413a/249), ~vel (330*/166/6), ~el (72/25).

Ö: fő~, közép~.

rendel i (8)

1. Utasítással v. hívásként küld v. hív vkit. — ...bár a' halál tölletek el vette, Rendelt más pártfogót tinéktek helyette (214/82). 2. Vmit köve-

tendő utasításként megszab. *Ekkor az Ütközet' módját így ~é, Hogy a' Front léptenként menjen eléfelé* (330/1197). **3.** Törvényt ~: törvényt hoz. — *míg ~e Törvényt 'S alkota olly nemes Alkotmányt, mellyben az időnek Szennyei közt is az ő fényes maradéki ragyognak* (450/19). **4.** (Istenség, sors) mintegy előre meghatároz vmit. *Hogy megtudhassuk az essőt, héséget s' hideg szelet Maga Jupiter előre ~t bizonyos jelet* (413a/359).

Rendelik (77/119), *~tél* (214/109); *~te* (330/1437). — *~jék* (330/1838).

Ik: *el~.*

rendelés fn

(5)

1. Utasítás, rendelkezés. *A' belső ~eket Hogy a' gyűlés meg tette, A' hadi fő vezéreket Készületre kistette* (114/518). **2.** Végrendelkezés. *Jószágomról tehát ~t kell adni. — Elsőben is hagyok kétezer Szuverént A' Bétsi Bolondok' házának* (330/1536). **3.** (Istenség, sors által) előre meghatározott vmi. *És ha el kell múltom, mi szükség volt élni? Egy elveszendőnek miért kell remélni? Azért? hogy ... Vágyakozzam ditsőbb ~em felé Egy méltóbb Országba, 's még se menjek belé?* (454/21) *~ének* (268*/22/7), *Rendelésekhez* (418*/175/4).

rendelt in

(2)

1. Utasítás alapján kijelölt. *A' Posony Városába, 1802. Eszt, Majus 2dik napjára ~t Ország Gyűlésére Szathmár Vármegye Követének nevezetik* (445*/232/3). **2.** (Isten v. sors által) előre megszabott. *A' bizonyos hogy meg kell halni mindennek De ~ idejét ki tudhattya ennek* (15/20). — *...~t helyemet bétöltni kívántam, 'S ha ollykor hízakot ejtettem is bán-tam* (454/671).

rendeltetik i

(3)

1. Rendelkezés alapján kijelöltetik. *A' hol a' levelek, válaszok szedetnek, A' száguldozásra posták rendeltetnek* (239/48). *Felén egy Vesztalis templom építtessék, Mellyben húsz vén Szűznek lakás rendeltessék* (330/1552). **2.** *Vkinek alá ~: vkinek a felügyelete alá kerül. — ...de talám minthogy a' régi időktől fogva az Ország' kúltsa volt 's fontos szerentséjű egy vár; a' Palatinusnak vagy Nádornak fő vigyázása alá rendeltetett* (267*/19/5).

rendes mn

(2)

1. Megszokott, szabályos. *Seregét Dorottya mindjárt öszveszedte, 'S egy ~ Armáda' formájába vette* (330/1164). **2.** Különös, furcsa. *Magokban zúgódtak, mivel szégyenlették, Hogy köztők e' tsúfos külömbséget tettek. Rendes is volt látni, miként sok vén dada Töbektől kiválva a' széken kushada* (330/ 483).

rendetlen mn

(2)

A szokásostól eltérő, rendszertelen. *A' mi hiú, szapora és ~ tántzunk, mellyben asszony-személlyek is ugrándoznak, ölelkeznek, keringenek, 's kiki magáért és párjáért tántzol, egész formájával megmutatja, hogy tót eredetű* (330*/156/3). — *...a' kevély alázatosság-nak, A' ~ széltől forgó okosság-nak Tsalóka míve ez* (454/326).

rendít i

(1)

Megrendít. *A' fegyverropogás, lábak' dübögése, Rendítik a' földet, a' havast, üreget* (267/57).

Ik: *meg~.*

rendkívül hsz

(1)

Nagyon, túlzottan. *Magam is elholtam, meg-rugván fegyverem, Ájúlva ~ reszkette vert erem* (239/208).

rendre hsz

(5)

Egymás után, sorjában. *De ez minden részét ~ meg mutatja, 'S Társát sok gyönyörű dolgokkal mulatja* (126/27). *Óh Angyali Tábor! Vá-rakozzál velem, Míg szerelmesimet ~ meg öle-lem* (217/90). — (244/48, 306/138, 143).

rendtartó mn

(1)

A méhcsalád rendjét követő. *Majd a' ~ Mé-heknél Kedve-telve átsorog* (456/61).

rendű mn

(4)

(Értékelés, minősítés kifejezésére:) vmely (érték)csoporthoz tartozó, sorolt. *Első ~, első fényjű, első nagyságú Tsillag* (163*/114/2). *Sokféle ~ fegyverek, Puskák, ágyúk, mozsárok* (114/355). *Ti is felsőbb alsóbb ~ Méltóságok Nemes magyar Urak* (454/975). — (188/78, 217/70, 267*/14/10).

rendül i

(2)

Megrendül. *Él az Úr! A' lelkek ekképpen zen-*

gének, *Él az Úr! 's a' bértzek rendre rendülének* (306/138).

rendül (413a/1034).

Ik: meg~, össze~.

rendült Ik: meg~.

reng i

(12)

⟨Nagy tömegű test⟩ rázkódik. *Reng a' föld, a' dombok, a' berkek mormognak* (306/129). *Tszimától, tzipótól a' pádimentom ~* (330/1358).

~ (397a/588, 413a/338), *Reng* (192/24, 253/31, 260/20, 267/48, 317/196), ~*enek* (397a/890). — ~*jen* (253/21), *Rengjetek* (259/601).

rengés fn

(2)

⟨Nagy tömegű test⟩ rázkódása. — ...*a' fegyverzörgéseket, Mindenütt a' levegőbe Germania hallotta, 'S az Alpesekeket szokatlan ~ megindította* (413a/481). *Mert hamar megromlik a' gyomor főzése, Ha hogy étel után nagy a' test' ~e* (330/470).

Ö: föld~.

renget i

(4)

Ringat. 'S így még a' habok-is, midőnn keblekbe ~ték, Már-is száz szépséggel gyenge testét ékesítették (216/67). *De mit? Hát már felébredtem? — Hol vagy ditső képzelet? Melly kies álmod ~tem Ébredt érzésem felett?* (397a/599)

~*i* (290/5). — *rengessétek* (347/31).

rengeteg fn/mn

(4)

I. fn Hatalmas fákból álló sűrű erdő(ség). *Mag a' Kaukasz bértzén álló kopár ~ Mellyet untalan tör, sodor keletről a' fergeteg, Külömb külömb termést nevel, ad hasznos gerendákat* (413a/992).

~ (306/69).

II. mn Roppant nagy, óriási. *És hogy a' zajgó világban Ne kelljen tolongani; A' ~ Somogóságban Elbúttam haldoklani* (428/119).

~ (341/29).

rengetvén in

(1)

Ringatván. Rabja vagyok rabszíjjain, Rengetvén nyájas karjain, Szívem hozzá csatolta (447/143).

rengő mn

(3)

Ringó. Az el erőtlennült öregek számára Rengő böltsőket kék tsinálni sokára (213/64).

~ (213/75, 215/27).

Rénus fn

(9)

Folyónév. ⟨A Rajna latinos változata.⟩ *A' Don vagy Tanais Európa és Asia közt a' Muszka földön foly, a' ~ a' Német és Belga Tartományokon* (267*/20/2).

~ (253/70), ~' (253/17, 35, 258/56), ~*on* (267*/18/4), ~*nál* (267/179, 249), ~*sal* (259/381).

répa fn

(1)

Gyökeréért termesztett mezőgazdasági növény. *Jer e' Répánál térdeljünk, Jer kását e' Tulipán* (456/77).

repdes i

(4)

1. ⟨Kisebb szárnyas állat⟩ csapongva, cikázva repked. *A' zibongó méh raj is, És a' tífra lepke-pár Vigan ~ száz körül* (250/7). **2.** ⟨Könnyű tárgy⟩ ide-oda mozog a levegőben. *Méregben feresztett nyilak nem ~nek Itt* (71/5). [A halál nyilai] *Denevér szárnyakon ~nek itt szélllyel* (202/31). **3.** ⟨Idő⟩ gyorsan múlik. *Be' kedves Napjaim ~tek mellettem!* (206/1). **4.** ⟨Gondolat, képzelet⟩ könnyedén csapong. *Músám! Eddig vagy a' ~' vidám dolgok körül ~tél; Vagy szomorú, de idegen, s külső tárgyat kerestél* (162/1). **5.** *Repdes a hír: terjed a hír. A serény hír is szaporább menéssel Repdes, bús szárnyát szomorú veréssel* (116/6).

~*sen* (241/22).

Ik: széjjel~.

repdesés fn

(1)

Repülés. *A' magos ég kinyílt, És benne száz Kar Sérafinnak Zengedezése fülembe tsendül. Kik általadván szárnyaikat nekem, Gyors ~sel mennybe emelkedem* (454/764).

reped i

(1)

Szilárd test folytonossága megszakad, vékony rés keletkezik rajta. *Bús szívem bánatokkal lévén teli Már ezer ízekre ~* (100/12).

Ik: meg~.

repedez i

(3)

Több helyen megreped. *A' kősziklát győzőbástyák repedeznek, A' lelövött várak, tornyok töredeznek* (337/53). *A hajóba a' víz mindenfelől fakad Romlik a sok kötél a' hajó repedez* (10/21).

repedezzen (253/22).

- repedezettet i** (1) Szaggat. 'S a' buta rézdobokon fabotok ~ik a' bőrt (400/79).
- repes i** (6) 1. Örömben, vágyakozásában vki felé többször kinyújtja a karját. *Óh karjaim mint ~nek; Hogy egykor nyakadba esnek Ez élet' tornáztiban* (454/935). 2. (Szem, pillantás) kutatóan v. gyönyörködve ide-oda villan. *Ni, ni, vigyázatok [szemeim], De fényetek rezeg pislogva, Hol össze vonúl, hol ki düllyed. Most ~ víg pattanással forogva* (139/18). 3. (Érzés, lelki folyamat) ujjong, csapong. *Egy legédebb mennyei Öröm' gyönyörködései Repestek vígan felénk* (134/78). 4. *Repes a szíve vkinek: nagyon örül. Gyenge szí-vetskéik előre ~nek, Hogy még ma tört fognak vetni egy kegyesnek* (330/73). ~ett (330/2046), *Repestek* (330/1864).
- repesni in** (1) (Érzés, lelki folyamat) ujjongni, csapongni. *Egy legédebb mennyei Öröm' gyönyörködései Kezdték ~ felénk* (447/78).
- repeső in** (1) Ujjongó, szárnyaló. — ...*hagyd el, hagyd el ezen halál Alá vetett testet: Te játszó-Eszköze a' ~ örömnék, Búnak, reménynek!* (454/746)
- repesvén hsz** (1) Ujjongva, csapongva. *Mert bár gyakorta játszik Ortzáitok körül is Hajfürtötök körül is Édesdeden ~* (185/45).
- repít i** (4) 1. A levegőben nagy sebeséggel mozgat, visz, hajt vmit vhová. *Mert ez a felhőket, mellyeknek kárpítja Ragyogó napunkat sokszor beborítja Tőlünk láthatatlan meszszi reipíti 'S ezzel volt delünket ismét ki deríti* (75/11). 2. Lövéssel, erős dobással hirtelen vmit vhová juttat. *Mu'sáknak barátja! Hát Mársot segited? 'S gyilkoló bombáit langszárnyra ~ed?* (457/2) ~i (238/28, 319/49).
- Ik:** el~, ki~.
- repked i** (8) 1. Irányát, célját változtatva, de hosszasan ide-oda repül. *Öröngve ~ [Filemile] a' fákon, 's életének örömet Erdőn, mezőn, kősziklákon* *Kiáltozza szerteszét* (397a/801). *Felugrák e' szárnyas paripa' hátára, Felettek ~tem Mon-golfir módjára* (330/98). 2. (Könnyű tárgy, anyag) a levegőben ide-oda csapódik, mozog. *Néha könnyű gazok 's hulló levelelskék ~nek* (413a/374). *Sem gyenge gyapju szálak a' levegőn nem ~nek* (413a/404). 3. (Gondolat) csapong. *Gondolatim minden reggel, Mint a' fürge Méh, Repkedtek a' friss melegben Rózsáim felé* (427/27). ~ (413a/384), ~ett (425/4), ~tek (330/1254).
- repkedhet i** (1) *A világ nyelvén mint győző repkedhessek: a világon győztesként emlegethessenek. Útat kell próbálnom, mellyen magam is felkelhessek A' földről 's a' világ nyelvén mint győző repkedhessek* (413a/1113).
- repkedvén in** (2) Irányát, célját változtatva, de hosszasan ide-oda repülve. *Kis Méhek! Kerteken, Mezőkön, berkeken Mit futtok sok veszélyel? A' friss forrásokra, Az új virágokra Repkedvén szerteszélyel* (274/6). *Már a' nyájasság is pilangó szárnyakkal Repkedvén enyelgett 's játszott az Urakkal* (330/334).
- repkény fn** (1) Borostyán. *Mint a szőlő támasszával, Mint a' ~ a' bikkfával, Egymásba tsimpalykozánk* (443/62).
- réport fn** (1) Válasz, jelentés. *'S mihelyst az egész követ-ség-tsoporttal Rebeka visszatért a' kerek ~tal: Seregét Dorottyá mindjárt öszveszedte* (330/1162).
- reppen i** (1) (Tűz) száll, terjed vhová. *Magossan ~ az égre nagy retsegve ropogva* (413a/843).
- Ik:** fel~, szét~.
- repte fn** (5) 1. *Reptében:* miközben repül. *Mint az Avernus Tó fekete levébe A' madár a' bűdös gőz miatt ~be Belé-hull* (239/122). *A' virágok' felhőjében A' víg Zefir sátoroz, Az égre kapja ~ben, 'S vélek onnan záporoz* (397a/367). 2. *Repten repül a szó:* a szó elszáll. *És miként a puszta szó Repten repül, úgy kell veszőbe*

mennek (288/64).

~ben (413a/371), *~ekbe* (413a/382).

repül i

(35)

1. ⟨Madár, szárnyas lény⟩ szárnyai segítségével a levegőbe emelkedik és ott mozog, halad. *Mint az olly madarak, a' mellyek nyárára Hozzánk jőnek, de el mennek nem sokára, El hadják földünket, messzire repülnek, Mihelyst az idők egy kevésé hűlnek* (210/49). 2. ⟨Ember⟩ a levegőbe emelkedve vmilyen eszközön utazik. *A mord Mercurius szárnyain repültem* (9/1). *Ránk a' földövező Otzeán vár, rajta, repüljünk Ama szerentsés Szigetek 's mezők felé* (327/41). 3. ⟨Könnyű tárgy⟩ légáramlás következtében a levegőbe emelkedik, és ott mozog, halad. *Ti égből jövő kedves lehelletek Zefirkék! Mellyemre, kérlek, repüllyetek* (90/8). 4. ⟨Elhajított tárgy, kilőtt lövedék⟩ a levegőbe emelkedik, és ott mozog, halad. *Az sok rakás bombi repült mindenfelé* (9/11). *Utánna az apró halálok repülnek, Mellyeket a' puska golyóbisok szűlnek* (260/23). 5. ⟨Élőlény, jármű⟩ nagy sebességgel halad, száguld. *Ha a' buvárok sebessen visszafelé repülnek A' tengerről 's lármával a' part felé kiáltoznak* (413a/367). 6. ⟨Szó, hír, gondolat, érzelm⟩ gyorsan terjed, ill. szárnyalva közlekedik. *Azért repül [a szerencse] veled az ég tetejére Hogy mélyebben vessen a' pokol méjjére* (55/13). *És miként a pusztaszó Repten repül, úgy kell veszőbe menned* (288/64). 7. ⟨Ember, lélek szárnyaló érzésében, boldogságában⟩ elszakad a megszokott, mindennapi környezettől. *Igy a' Szélnélis gyorsabban Repül szívem a' sok Habban* (177/40). *A' ti szavatokra lelkem felhevüle És Vásárhely' kies halmára repüle* (313/2). *Egy fű szerszámozott Theátrumot tsinál, Mellybe a' Grátziák örömmel repülnek* (200/25). 8. ⟨Idő, jelenség⟩ gyorsan múlik, telik. *Óh Idő, futós Idő! Esztendeink sasszárnyadon repülnek* (288/2). *Mert sebess szárnyakkal repül [a halál] mindenfelé Amott jár majd fordul gyors lépéssel elé* (2/15).

repül (191/13, 209/31, 397a/380, 417/24, 424/18), *Repül* (231/269), *repülsz* (455/49), *repülnek* (4/25, 192/27, 330/672, 413a/389), *repültél* (258/80, 347/1, 379/68), *repült* (185/

15, 360/6, 460/45), *repüle* (174/15), *repülte-nek* (432/50). — *repülne* (306/163). — *repül-jetek* (331/36).

Ik. *által~*, *bele~*, *be~*, *el~*, *fel~*, *ki~*.

repülni in

(1)

⟨Madár⟩ képes szárny segítségével a levegőbe emelkedni, és ott haladni. *Már kezdett bennem gyengülni, És számon lebegett már Az Élet, mint a' repülni Készülő ijedtt Madár* (428/95).

Ik: *ki~*.

repülő mn

(5)

1. Olyan, ami repül. *Ez a' Hajnal sebes szárnyát nem kívánja, Maradhat Medea repülő sárkánja* (126/46). 2. ⟨Idő, jelenség⟩ gyorsan múló. *A kerekenn gyorsan repülő napoknak A tollunk rohanó esztendők forognak A midőn le fonnyák Párkák rokkájokat* (83/59). ~ (143/16, 413a/329), *Repülő* (330/1786).

repülve in

(1)

Gyorsan haladva, szárnyalva. *Szörnyű Környék! Mellyhez a' Lélek Fantáziáin repülve, Irtózással megy* (128/18).

repülvén Ik: *fel~*, *le~*.

rerum I. res

res (lat)

(1)

Dolog. *Libertas optima rerum*: Legjobb dolog a szabadság (30/cím).

rés fn

(8)

1. Vmely tárgy, test v. két tárgy között levő keskeny hézag. *Tehát a' már árva párok a' kőfalnak Gyenge hasadásán egy ~t tapasztalnak* (77/74). *Már egy Dámának sints, akármerre térjen Sem ~se, sem módja, hogy Oporhoz férjen* (330/1484). *Éris sem henyéle Tél szállt fagyos jegével Szívedbe, 's abba' semmi ~ Nem ég Amor' tüzével* (182/13). *Van é olly rejteke az asszonyi nemnek, A' mellyben nem nyílnék ~ a' szerelemnek?* (330/1350) 2. *Résre kap*: kiszabadul, kifolyik. *Ah ezeknek [hordóknak] mérges szessze Hogyha egyszer ~re kap, El ragad sok józant messze És sok észt örvénybe tsap* (317/107). ~t (298/18, 330/1018, 1206).

reserva fn

(1)

Tartaléksereg. *Lassú, de kemény nép: Reser-*

vaként vagynak; Orsolyát tisztelik vezérlő Hadnagynak (330/1181).

residencia fn

(1)

Székhely. *Nem így vitte ama' Bika Európát Krétába, Mint engem ez a' gaz béka Residenciájába (114/227).*

respublika fn

(2)

Köztársaság. *A' kiket hadi foglyokká Teszünk ezen tsatába, Légyenek újj polgárokká Ők a' Respublicába (114/479).*

Respublicát (114/483).

Ö: lord~.

rest mn

(3)

1. Lusta (személy). *Tudom, hogy olly hív Szerelmest Nitze többé nem lelhet; De más tsalfa Leányt a' ~ Keresőis ölelhet (208/103).* 2. Rest hónapok: téli hónapok. *A' leg végső Thule urallya felséged 'S Thétis minden habján vejének vesz Téged: Vagy a' ~ Hónapok tsillagává leszel (413/43).* 3. Resten: fáradtan. *Akkor kívánczorogék a' várnak szélére, Resten néztem puskám elrongált csövére (239/210).*

restecske mn

(1)

Kissé lusta. *Egész Históriát lehetne az ő életéről írni, tsak hazánkfijai az ilyenekbe restetskék ne vólnának (267*/18/8).*

restell i

(4)

1. Egy kicsit szégyell. *De még is így esztendőnként könnyű lesz váltogatni, Tsak az ember ne restelje a' trágyát hordogatni (413a/ 92).* El mondhatok, ha kívánod, sok régi szokásokat, Ha nem restelsz meg tanulni minden aprólékokat (413a/189). 2. Nincs kedve vmit tenni, nincs ínyére. *Szintűgy félek még előre, Ha rá nézek a' szőlőre A' szüret 's Baj itt vagyon. Restellek már ki is menni (389/67).*

restelném (169/122).

restellkedik i

(1)

Kissé szégyenkezik. *Ha a' kisasszony akarná Mégis nem restelkedném (169/144).*

restült lk: el~.

resultatum (lat)

(1)

Eredmény, siker. *Lotsogtam már eleget, De nintsen ~a (92/278).*

rész fn

(79)

1. Vmilyen egésznet alkotó elemek közül egy,

ill. kisebb egység. *A rohanó zápor a' rétet el mossa A virágok nemző ~it le tsabdossa (86/24).* *Nézd meg leg-kényesebb ízlés! Van é benne hiba! Ha valamely ~ét hibásnak lelitek, Hibáztok, a' szépet rútnak képzelitek (127/19).* *Szívünk elolvadt Részait Élesztjük ujj Dalokkal (128/57).* 2. Vmely anyagnak szétválasztás (bontás, törés, vágás) útján keletkező darabja. *Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt Majd osztán levelit széljelebb taszítja Gyenge bimbóskáit ~ekre hasítja (64/12).* *És tsupán a' véges ész Szabdalt fel apró ~eidre téged (288/8).* 3. Több egyedből álló egységnek a többitől bizonyos szempontból elkülönült csoportja. *A madarak nagyobb ~e el utaza Tsak veréb tsak varjú maratt ide haza (85/19).* *Egy ~e őnéki vesszőt 's holmit ada, De a' több 's vadabb ~ ellene támada (341/47, 48).* 4. Az egésznek az osztásából keletkező hányad. *Meg tsalta élete egy nyóltzad ~ébe (453/134).* 5. Nagyobb térbeli területi egységen belül megkülönböztetett kisebb egység. *Magyar, Tseh és Horváth egészen A' mit mostan a' Bécsi ~en Olly' vígan téssen: Örökre élnek az Históriába' (257/166).* *Mind a' két ~ről való Ország' Gyűlése 's hadi készülétek (114/279).* 6. (Beszédben, irodalmi, zenei műben) valamely szakasz, ami a többitől elkülönül. *Áll ez III Részből (397/5).* 7. Az a mennyiség, amely vmiből megillet vkit: járandóság. *Szép szóval: no osztoztatok Bruderek, tsak hogy hagyjatok Engem is vegetálni. Dictum factum, úgy mond Plútó, Én az első ~t veszem (92/184).* 8. (Munkában) vkinek jutó szerep, közreműködés. *Hordják sietve gyors szárnyakkal Mézzel terhelt nehéz lábakkal Részt vévén a' vígságokból (33/6).* *Vég ~t örömébe egész nemzetemnek (337/358).* 9. Vkinek osztályrészül jutó sors, körülmény. *Úgyis e' Világba semmi ~em nintsen Melly bádgyadt Lelkemre megnyugovást hintsen (200/33).* *Ama' boldogságban ~etek nem lészen, Melylyet a' Végzés tart számotokra készen (259/ 173).* 10. Vmilyen ~ben: vmilyen szempontból, tekintetben. *De még is barátom, jer, ha ki sétálunk, Az őszben is elég örömet találunk. Ha nints is olly pompás, mint a' víg kikelet, De még is sok ~ben ditsekszik e' felett (199/24).* 11. Nagyobb ~ről:

főleg, főként. Említenek sok híres, 's derék vitézeket De több 's nagyobb ~ról szerencsétlenekeket (78/4). **12.** Mi ~be áll: micsoda? Kérded kedves Emberem E' titok mi ~be áll, Hogy legkedvesb tímerem Egy elhervadt Rózsaszál (283/2).

~ (199/31, 309/95, 326/52, 327/15, 389/99, 454/81, 613), ~ek (201/54, 59, 454/612, 617), ~em' (425/5), ~ed (389/98), ~e (197/19, 267*/14/5, 348/25, 26, 397a/161, 413a/564, 454/339), ~i (377/11), ~eim (453/254), ~ei (389/73), ~t (190/79, 193/35, 235/30, 245/35, 295/23, 330/937, 1889, 428/98, 454/774), Részt (330/1890, 397a/819, 431/47), ~ét (87/42, 126/27, 199/62, 413a/42, 943, 421/19, 452/37), Résztét (232/3), ~it (198/24), ~ének (337/101), ~be' (334/12), ~ekből (201/72, 454/624), ~en (330/350), ~ein (306/190), ~re (330/737), ~ére (126/56), ~ről (192/6, 258/51), ~itől (397a/1014), ~ért (454/656), Résszel (244/12), ~emmel (454/48), ~ével (454/507).

Ö: ásvány ~.

részén Ö: más~.

részecske fn (8)

Kis rész. Aludtam mélyenn a' tsendesség ölébenn A' magam nem tudás tsendes éjjelébenn; Még a' Természetből, mint egy annak meg holt Részettskéje, akkor ki nem fejlettem volt (201/84).

részetskék (454/619), részettskék (201/61), részetskéje (201/86, 454/638), Részettskéje (454/636), részetskékre (454/74), részetskéről (454/82).

részeg mn (4)

1. Az alkoholtól erősen ittas. Mikor a' Mesterség' gyáva Hangjainál A' ~ nagy világ fárasztó Bált tsinál (200/84). **2.** Részeg fővel: részegen. Mint hogy az Öreg meg ette Részeg fővel fiait ... Meg mondták Categorice, Hogy Vi Legis Pragmaticae Júnót tesz királynak (92/9). **3.** Mámorosan. Mikor az Emberek körültem sibongnak, 'S Kényjektől ~enn, egymásba tolongnak (200/38). ~ (92/47).

részegedik i (1)

Részeg lesz. Nem szenvedtek semmi bajt, A'

kik jó atyjok szemébe Otthon az híves pintzébe Holtra részegedtenek (317/203).

részegít i (3)

Elvárászol, elkábít. És mosolygó szépségednek Intézbresztő balzsama Érzésimet megszédíté, Megbájjolá, ~é (447/5). Mit használ, mikor az hadi Tisztesség' szesze részegít? (403/31)

~é (134/5).

Ik: agyon~.

részegül i (2)

1. Berüg. És ott Karinton apámmal a' felső helyen ülök, 'S odvas koponyákba töltött zab sertől részegülök (4548/424). **2.** Szenved. A' föld nyög a' roppant táborok' súlyjától, 'S részegül a' népek' vérének árájától (337/50).

részeltet i (2)

Vmiben ~ vkit: részt enged vkinek vmiből; részesít. Minden hiten lévő Papi szent Chórusok, Kik híven őrt állván az Úrnak Házában, Részeltettek mindent annak mannájában (454/974). Itt a' Múzsák magok vezetnek, Nektárjaikból ~tetnek (110/12).

részes fn (3)

Vmiben részt vevő, vmit másokkal együtt birtokló személy. Légy soká ~e a' szőlő Nectárnak Mellyet sok Bachusok szomjusággal várnak (67/27). Kik Hazánk' Múzsáinak Oltárokat építettek, Részesivé ekképp' lettek Olympus' tornáztinak (415/47).

~i (171/1), ~év (454/492).

részint hsz (1)

Nagyobb részént: többnyire. Száradjon el fű, fa, erdő, mező és kert, Minthogy nagyobb részént tsak rosszakért hevert (454/156).

reszket i (13)

1. <Test(rész), tárgy> apró, gyors rezgésszerű mozgást végez; erősen remeg. Reszket néki keze lába, Mint a' fagyos kotsonya (114/210). Az én Lelkem' sóhajtásitól Reszket a' fáknak levele (130/18). Ám a' megsaltt népek bilintset tsörgetnek, Európa' roskadt oszlopi ~nek (337/78). **2.** Nagyon fél vkitől, vmitől. Óh ne háborodj meg, szép Nitze! Elöttem Ne reszkess, ne borzadj! — én nem azért jöttem, Hogy újra szerelmes Szókkal terhelljelek (143/2). De ah reszkess, de ah rettenj Magyar nép? Mert ellenséged ellened kizúdult

(259/50). **3.** *Reszket* vkiért: vágyakozik vki után, szenvedélyesen szeret, kíván vkit. *Men-jetek! — ah bár el menne Amor is ti véletek, 'S ama szívén sebet tenne, A' Kiért én ~ek* (331/24).

~ (313/13), ~ek (306/149, 313/15, 430/12), ~sz (143/23), ~tek (139/45), ~nek (90/18, 130/12).

reszketeg fn

(1) Rángatózás, reszketés. *Már látom ~ fogja el tetemét* (330/729).

reszketés fn

(4) **1.** Remegés. *Miért száll irtózás azért a' szívekbe 'S ~ az egybe verődött térdekbe* (213/8). **2.** Szenvedély, vágyakozás vki után. *Minden érző szívben ~t szerzenek [a szépség angyalai]* (330/82). ~e (204/37, 217/37).

reszketni in

(1) Remegni, félni. *Mit? Hát a' feregnek a' tapodó lába Alatt, nem szabad é ~ kinjába* (453/12).

reszkető mn

(12) **1.** Olyan, aki, ami reszket. *Tántorgó lábával 's ~ karjával Még is sok hordókat tölt édes mustjával* (87/37). **2.** Félelemre utaló. *Félve tért meg ortzájára Reszkető pirossága* (231/368). *Reszkető félelem, nyughataatlan remény A' városbann leg több 's leg sűrűbb vetemény* (83/41). **3.** Rezgő. *Némúljatok meg hát éppen Ti ~ Hegedűk* (397a/918). ~ (199/57, 204/12, 213/89, 215/51, 216/87, 217/12, 259/543, 260/27).

reszkettet lk: meg~.

reszketve in

(2) Remegve. *Magam is elholtam, megrúgván fegyverem Ájúlva rendkívül ~ vert erem* (239/208). *Igazság! ... Kielőtt ~ állnak a' vékesek* (337/3).

reszketvén in

(1) Vágyakozva. *Ti élet édesét lehellő leányok! A' Szépség tüzénél olvasztott Bálványok! Kiket imád sok szív, áhitva ~* (127/3, 421/3).

részrehajlás fn

(1) Mások rovására történő igazságtalan kedvezés, elfogultság. *Igazság Istene, jók 's rosszak*

bírája! ... Ki részre hajlástól soha meg nem rontott Jobbkezeggel tartod a' mérséklő fontot (454/115).

részről Ö: egy~, más~.

részt Ö: egy~.

rét¹ fn

(41)

1. Széna termesztésére használt füves terület; legelő, mező. *Néki ezer juha legel a' hegyekenn Ezer ökre járkál a' kövér ~ekenn* (60/8). *Melly szép Virágos ez a' Rét* (151/4). **2.** Mocsaras, vizes, sík terület. *Árnyékos Erdők, és nedves Rétek, most zöldeljenek!* (397a/1164). ~ (313/109, 379/18, 397a/36, 1146, 427/57, 428/72), *Rét* (397/27, 397a/960), ~' (397a/491), ~ek (86/12, 196/14, 380/14), ~ek' (198/12), *Rétek* (200/69), ~et (86/23, 198/23), ~eket (123/43, 142/5, 259/603, 397a/596, 413a/1040), *Réteket* (413a/296), ~nek (330/253, 397a/921, 446/17), ~ünknek (172/16), ~be' (350/12, 403/59), ~ekben (86/33, 198/33, 397a/475), ~ekenn (84/14), ~tyein (413a/391), ~re (330/542, 403/14), ~ekre (259/602), *Rétekre* (341/35), ~nél (147/2).

rét² Ö: két~.

retéc fn

(1)

Retesz. *A' boldogság kelletén is Űltem mintegy Retecen Hogy nem szemlélhettem én is Kedves füstöd, Debretzen!* (357/18)

réti mn

(2)

Réten levő, termő. *Mosolygott mindenütt a' ~ Viola, De reá tsak ledér pillangó szárnyola* (341/13). ~ (267/9).

retirál i

(1)

Hátrál, visszavonul. *Látván ezt Gróf Deszkarági, Egy nagy vitéz Generál, Hogy már a' Magyar országi Nép is mindjárt ~* (114/766).

rétáj fn

(1)

Mocsaras vidék. *És ti mosolygó ~ok, Kiken hűs patak kereng!* (397a/9)

retteg i

(20)

1. Sokáig nagyon fél. *És a' ki lenni kezd, előre ~jen, 'A böltső és sir közt mordon ténferegjen?* (454/105) **2.** *Retteg vkitől/vmitől:* nagyon fél vkitől/vmitől. *Ti, kiktől ~nek annyi sok Nemzetek E' föld Indulásnak, ha lehet, intse-*

tek (195/37). *Nem ~ Boreás kemény hidegétől Nem fél viparának leg nagyobb mérgétől* (29/19). **3.** *Retteg* vkit vki/vmi: fél vkitől vki/vmi. *Barátid tisztelik felséges nevedet, Minden ellenséged ~nek tégedet* (259/232). *Mit nyájaskodt? Bánat 's akarod magadat Kedveltetni; nállam nem éred tzelodat Retteg engem a' bú 's szomorúság kerül* (7/3). **4.** *Retteg* vmit: fél tőle. *'S A' Pokol kínjait még itt ~jétek* (453/66). ~ (29/17, 44/3), ~ek (114/132, 430/20, 454/564), *Rettegek* (282/6, 7), ~tél (202/92), ~e (59/2, 195/2). — ~j (143/9, 259/50), ~jünk (454/241); ~jék (337/243).

rettegés fn (3)
Erős félelem. *Az írtozás véle a' kék ~sel A' sárga félelem kétségbe eséssel Denevér szárnyakon rebdesnek itt szélllyel* (56/29). *Rettegés* (192/7, 260/5), ~sel (202/29).

retteghet i (1)
Nagyon félhet. *S csak ott őrizkedett világos vétségétől. Ahol ~ett földi fenytéktől* (454/542).

rettegni in (1)
Rettegni vmit: nagyon félni vmitől. *Már kezdik hűteni az előbbi hevet, Kezdek már ~ a' Tsászári nevet* (337/116).

rettegő mn (1)
Nagyon félő. *E' bú haldoklótól menjünk ébredtebbhez, E' ~ szívétől jobbhoz, tsendesebbhez* (454/574).

rettegtet i (2)
Nagy félelmet kelt. *Óh Múzsám! Mi veszély, mi tsapás ~i mostan A' rémült Európa felét?* (253/1) ~i (259/84).

rettegtethet i (1)
Rettegtethet vkit vmi: megijeszthet vkit, félelmet kelthet benne. *Hát egy büntelen embert Rettegtethet e az a halál?* (454/724)

rettegve in (2)
Nagyon félve. *Úgy van! Hatalmadat ~ tiszteljük* (454/98). ~ (77/164, 231/68).

retten Ik: meg~.

rettentes mn/fn (14)

I. mn **1.** Megrettenést, félelmet keltő. *És te Pál, a' Muszkák' ~ Tzárja* (337/171). *Melly szörnyű fegyver-ropogás! Melly szívet epesztő Rettegetes dörgés!* (253/10). *Míg az el-vesztett bölcsőség kárait énekli, Rettegetes gondolat van minden sora teli* (216/16). **2.** Félelmet keltően nagy. *Lássatok csak, ihol tódul ismét az eláradt Rettegetes hadözön* (258/70). *Látsz e' amott egy ~ tsuda állatot? Ímé Mint amaz egyszarvú fene vad* (348/38). **3.** *Rettegetesen:* félelmet keltően. *Az elmét ~enn 's irtóztatónn vezeti 'S vele a' lángoló hantok szörnyű füstjét nézeti* (216/19). **4.** *Az éj ~ fia:* a halál. *Látom lábod alatt a' letiport halált — Ni, mint küzdik az Éj' ~ fíja!* (338/22) ~ (213/19, 413a/412, 418/65), *Rettegetes* (253/34, 258/42, 306/65).

II. fn Rettegetes dolog. *Légyen a' bádgyadt elmének százszoros fizetése, Hogy a' ~ között, mikor meg sem gondollya A' Lélek, a' gyönyörűség édes mézét kóstollya* (216/29).

rettent¹ i (10)

Ijeszt, megrémít. *Más oldalt az ellenséget Mészvájó ~ette* (114/743). *Nem sok, akár vígan legyen, akár mordul Azért hát barátom, bár szíved ~se, Meg ne retteny tőlle* (55/21). *Az ellenség ~i már határod'* (259/70). *Szörnyű Környék! Mellynek ~ komorsága, Talám ez a' halál' 's a' holtak' országa?* (306/45) ~ (216/53), ~ettek (259/104); ~i (14/13, 201/1). — ~se (191/21, 280/27).

Ik: meg~.

rettent² Ik: meg~.

rettenteni in (2)

Ijesztteni, rémíteni. *Különben kár volna magad ~, Gyönyörűségidet meg nem eresztetni* (204/49). *Durva bilintseivel [a francia nép] ~ kezdi hazánkat* (253/66).

rettenthet i (1)

Ijeszthet, rémíszthet. *De jöszte be Múzsám a' Városba velem Téged nem ~ itt semmi félelem* (190/8).

Ik: meg~.

rettenthetetlen mn (4)

1. Olyan, akit nem lehet megrettenteni; félelmet nem ismerő. *Hát én külömb ember lések*

úgy azoknál A' ~ Vitéz Magyaroknál (248/38).
2. Ilyen személlyel kapcsolatos, rá jellemző. Vitéz tűz' szikrája pattog szemetekről szememre, Mellyet ha ~ ortzáitokra vetek, Átillát, Hunyadit látom, és Kinizsit bennetek (259/521). ~ (267/60), Rettenthetetlen (418/75).

Ik: meg~.

rettentő mn/hsz/fn

(33)

I. mn **1.** Megrettenést okozó; ijesztő, rettentetes, borzasztó. A' sárga félelem kétségbe eséssel Denevér szárnyakon rebdesnek itt széllyel, Rettentőbbé teszi e' nappali éjjel (56/32). Rettentő ez a' latorság! Álly bosszút, Nemes Magyarság! (257/54) **2.** Nagyon nagy. Ama ~ lármának Kezdek le írásába (114/14). Óh. lám minket melly ~ Inségbe Ejtett a' Frantz' kegyetlenség (257/60). ~ (56/38, 143/13, 192/5, 202/38, 215/54, 216/55, 225/108, 238/5, 260/3, 322/29, 330/1190, 397a/208, 413a/331, 816), Rettentő (59/4, 77/14, 204, 192/21, 195/4, 258/5, 260/17, 267/79, 450/1, 453/65, 454/168); ~bb (222/4).

II. hsz. <Fokozás, túlzás kifejezésére:> nagyon-nagyon, rendkívül. Vélek rendre tsudáltatja E' nagy hatalmasságot, Millyen az Óriásoknak Rettentő nagy Táborok (114/573).

III. fn A szörnyű, ijesztő dolog. A' viszsza-nyert Paradiisom sem vesztett semmit véle, Hogy az elvesztett rémittő gondolatiból éle. Melly a' szívnek Természetibb 's nemesbb indú-lattya: Az e, mikor borzadni tud, 's a' ~ meg hattya (216/72). Rettentőt (216/49).

rettenve in

(3)

Megijedve, megrémülve. Most repes víg pat-tanással forogva, Majd ~ komor gödribe süly-lyed (139/19). ~ (77/161, 241).

Rétus fn

(1)

Személynév. <Rhoetus, egy kentaur.> Bac-chus indított sok bűnre okot; ő szerze halált A' dühös Centaurusoknak, ~nak és Folusnak (413a/1010).

rétű Ő: ezer~, negyed~.

rév fn

(5)

1. Vízi átkelőhely, ahol nincs híd. Általjöött a' jégen Tihany' hegyfokánál; 'S kiszállván Ba-laton' Szántódi ~ére, Az áldott Országba So-mogyba béére (330/33). **2.** Cél. Megvakúlva, siketülve, Szándékom' kormányán ülve Ker-gettem a' drága Jót, – 'S a' ~nél törtem hajót! (443/72) **3.** A halál ~e: halál közeli állapot. Csalárd virágot hint a' sir ösvényére Ezenn csalja ötet a' halál ~ére (453/124). ~ébe (454/543, 696).

revelatio (lat)

(4)

Isteni kinyilatkoztatás. A' ~ borzasztó világa Szivetekenn egy új mérges sebet vága (453/67). ~ (454/387, 527, 725).

reves mn

(1)

Korhadt, podvás. De mi bűg felkavarodván E' vén tölgy' oldalánál? Mellynek kopasz ~ od-ván Semmi madár meg nem száll? (397a/823)

révpart fn

(3)

1. Kisebb vízijárművek kikötőhelye. Meg lá-tod hogy tsendes Szellők Foglyák fúni vitorlá-dat És mint hív pajtásid még ők Rév partra vi-szik gályádat (177/22). **2.** Cél. 'S a' ~ra jutott Remén' Vasmatskáján pihentem én (365/3). rév partokat (413a/684).

réz fn

(9)

1. A rézzel borított. Híjjába vinnéd, rettenetes Botond! Mennykötsapású bárdodat a' mai Bizántzium' várához, annak Rézbebo-rúltt ka-puját bevágni (418/68). **2.** Vmilyen rézből ké-szült tárgy. — ...a' Trombita türtt reze tördeltt Hangra ropog (400/7). **3.** <Az arannyal össze-hasonlítva> kevésbé jó, kevésbé értékes. Már ma a' szíveket kirakják vásárra. Legjobbat vehet a' legpénzesebb ... Így arany szerelmet aranyon vehetel, Réz lesz, ha tsak ~zel fizetgetel (206/22, 22). ~ (338/19, 397a/203.), Réz (400/83), rezekre (413a/1019), ~zel (327/64).

rézágyú fn

(1)

Bronzból öntött tábori ágyú. 'S már a' pus-káknak lukainn a' sárga halálok Omlanak, A' ropogó réz ágyúk' bombija dördül (253/33).

rézbálvány fn

(1)

Rézből készített szobor, amelyet istenként

tisztelnek. *Megállnak a' folyóvizek, megreped a' föld' gyomra Az elefánt-tetem-képek bús könnyekkel áradnak 'S a' templomnak réz bálványi bánatjokba izzadnak* (413a/487).

rézérc fn (1)

Rezet tartalmazó közet. *Itt teremnek az ezüstnek folyási 's a' ~ értzek Bőven vannak és arannyal bővölködtek a' bértzek* (413a/688).

rézdob fn (1)

Rézből készült dob. *'S a' buta ~okon fabotok repedeztetik a' bőrt* (400/79).

rezeg i (4)

1. (Könnyű tárgy) lebegve mozog, anélkül, hogy tovább haladna. *Nints semmi szél: Még is hogyan, hogyan ~ A' nyárlevél* (333/11). 2. (Fény) villog. *Ni, ni, vigyázatok, De fényetek ~ pislogva* (139/16). 3. (Hang) nem egyenletesen cseng, hanem némi ingadozással változik. *Majd lefelé tzikornyáz [a filemile], Majd harsog és ledörmög, Kanyarog siet, ~, nyújt* (373/104). *~nek* (186/4).

rezel i (1)

Vhová, vmibe kakál, székel. *Ezt meg látván a' kákába, Mind a' kettő a' gatyába Rezele ijedtébe* (114/237).

rezgés fn (1)

(Szem) csillogó ~e: kacér csillogása. *Szikrázó nyilat szórt arra, a' ki nézte, Alélt pillantása halkal megigézte, De mikor tsillogó ~e szét-reppent, A' nehéz-nyavalya édesen tört mindent* (330/1395).

rezgő mn (12)

1. Olyan, ami rezeg. *Hószín nyakok' 's fülök' aranyos függője, Rezgő billegéssel a' midőn lengenek, Minden érző szívben reszketést szerzenek* (330/81). 2. Változó (fény). *A tsendes berkeknek barna rajzolatya Magát az hold ~ fényénél ingattya* (4/28). 3. Reszkető, remegő. *Fut ~ lábakon egy vadas barlangnak* (77/163). 4. Olyan (hangjelenség), amely nem egyenletesen cseng, hanem némi ingadozással változik. *Igy veszem fel víg Lélekkel Gyengén ~ Lantomat* (128/50). *~* (83/36, 114/535, 200/28, 216/14, 220/34, 307/68, 308/16, 424/50).

rezidencia l. residencia

réztrombita fn (1)

Rézből készült trombita. *Bessenyei' Obojjára Horváth' réz Trombitájára ... Esküszöm, hogy utoljára Függesztelek a' Bodzafára* (243/2).

réztorok fn (1)

Ágyúcső nyílása. *Ím, ím a' messzi dombokból Fegyverek villámlanak, A' feltátott réz torokból Tűzfelhők gombolyganak* (397a/203).

rezzen i (2)

Megrezzen. *De a' mi szemünk, könnyet is hullatnak, Füleink ~nek, ajjakink jajgatnak* (454/220). *Igaz é? Vagy játékával Tsak képzésem ~t e?* (397a/826)

Ik: meg~.

rezzent¹ i (1)

Megmozdít. *Ő a' kegyelmes Isten, És ő az a' ki mellett A' büszke Nagyravágyás Rezzenti tarka szárnyát* (319/19).

rezzent² in (3)

Megijedt, megrémült. *A ~ gyikotska a' gaz között tserég Meg áll, liheg, száraz torokkal sziszereg* (84/17, 196/17, 380/17).

rézsút hsz (1)

Ferde irányban, rézsútosan. *És ki a' mely barázdákat hányt első menésével Keresztül ismét felszántja ~ vetett Ekével* (413a/110).

Rf. l. rhénus forint

Rhédey fn (12)

Családnév. (Rhédey Lajos (1761–1831), irodalompartoló mecénás, író.) *Méltóságos királyi tanácsos Somssich Lázár Úr' ódája méltóságos ~ Lajos ts. Kir. kamarás ő nagyságához* (445/cím). *~* (445/13, 445*/233/5, 452/cím, 9, 65, 67), *Rhédei* (418/92, 445*/233/4, 454/cím, 965, 848).

Rhédeiné fn (1)

Családnév. (Rhédey Lajos felesége.) *Midőn én egy olyan solennitásra, Al millyen a' boldogult ~ Asszonyoságé vala, a' Lélek' halhatatlanságát választottam matériául* (454a/2).

rhénus forint fn (8)

Rajnai forint. (A Rajna neve latinul Rhenus. A pénz nevét onnan kapta, hogy a Rajna menti választófejedelemség verette nagy tisztaságú

aranyból a XIV–XV. században. Hazánkban az osztrák veretű ezüst forintokat nevezték így.) — ...mostanában küldötte meg nekem Kulcsár Úr által, 100 Rf. Présenttel (439*/219/6).
Rf. (330*/188/3, 4, 5, 5, 5, 5, 7).

rhetor (gör)

(2)

1. Az ókorban görög szónok ill. az ékesszólás tanítója. *Eteléről, vagy a' mint a' külföldi írók ejtik, Atiláról fel-jegyzi Priscus Rhetor, hogy a' Konstantinápolyi Udvarnak Etelénél volt követje* (267*/13/9). 2. A retorikai osztály tanulója. *'S még sok fűz fa Deákon Ki is fognék; hisz tanultam Én is, mikor iffjú vól-tam, Rhetor Ochs-oniába* (92/184).

rhetorika (gör)

(1)

Retorikai tankönyv. *Egy Anglus Rock volt nyakába, Bő, mint a' Japponika, Dugva vala Kaputjába Pézis, Rhetorika* (114/262).

riad Ik: fel~, meg~.

riadó mn

(2)

Visszhangzó. *Óh Tihannak rijjadó leánya! Szállj ki szent hegyed közül* (304/1).
rijjadó (435/1).

riadozik i

(1)

Ijdedezik, retteg. *Ordítanak Treviris' mezején a' Rénus' eláradt Partjai, borzasztó hanggal riadoznak az erdők Spíra között* (253/36).

riadozó mn

(1)

Tihannak riadozó hajadonja: a tihanyi visszhang. *Ki az, ki kerteté téteti a' mezőt 'S termő mezővé a' sivatag kopárt Kit Tritonok' kürtje 's Tihannak Rijjadozó hajadonja hírdet* (418/12).

rideg mn

(10)

Magános, egyedülálló, elhagyatott. *Rideg anynyit tesz, mint egyedül való, magános; p. o. ~ fa, ~ marha, ~ legény, 's a' t.* (330*/150/3–4).
Te ki Ermenonvill' ~ szigetében Nyugszol a' nyárfáknak lengő hívesében, Ébredj fel (454/283).
~ (288/107, 298/28, 321/28, 330/435, 454/342).

Riféus fn

(1)

Hegynév. (Rhipaeus: mesés határhegység, valahol a föld északi részén.) *A' mint a' ~ he-*

gyek felé és Scythiába Fel, úgy le nyúlik Világunk délfelé Africába (413a/250).

rigmista fn

(1)

Alkalmi, rimes versek szerzője. *Mert lát'd mennyi Magyar vagyon itt, de — de mennyi pedántok, Névnap i ~ták, szélmalom nyüsgenek itten* (348/16).

rigó fn

(3)

Erdei énekesmadár. *Látsz ott' Buffán-Medvét, tüskés Sündisznókat, Mesterséges hangon tsivogó Rigókat* (330/1996).
Rigó (397a/760), ~knak (413a/585).

rikácsol i

(2)

1. Éles, kellemetlen hangon kiabál, énekel. *S a' késő álomnak eljött az ideje; A' lankadt Gavallér rikátsolt a' torkán* (330/1845). 2. (Némely madár) éles fülsértő hangot ad. *Amott a' Libutz rikátsol Egy fitzko' feje körül, Ki fészke mellett harátsol* (397a/973).
rikátsol (348/11).

rikat i

(1)

(Fúvós hangszert) úgy szólaltat meg, hogy szomorú, bánatos hangot adjon. *Mások siralmas énekekkel Bőgetessék az Óboát, És holmi gyász Trenódiát Rikassanak jajos versekkel* (424/28).

rikoltó in

(1)

Éles hangon szóló (fúvós hangszer). *Trombita kell! E' Márs' fíjait harsogva ~ Trombita!* (253/36)

rimánkodik i

(1)

Könyörögve, esdekelve kér. *Néha erőszakkal rohantak ostromra, Néha rimánkodtak, sirtak, — de potomra* (330/1486).

rimánkodó fn

(1)

Könyörgő személy. *Most már bizonyny nyugtatnának Lillám' ölelő karjai. — Óh bársak visszahívhatnának A' ~k' szavai!* (379/128)

ring i

(1)

Váradai bölcsőben ~: a nagyváradai nyomdában van. *Több szüleményim is körulte látszanak, Melyek a Váradai bölcsőben ~anak* (452/46).

ringat i

(6)

1. Ringó mozgásra készített vmit. *Két szép fejér márvány oszlop tartogatja, Mozdulásaival tsendesen ~ja* (239/18) 2. Elaltatás végett lá-

gyan ide-oda mozgat. *Lágy karjain [az álom] fáradt érzékenységeteket Ringattya 's egy másik világba tesz minket (14/8). 3. Ringatja magát: ringó, himbálódzó mozgást végez. Ott egy setét tó itatja Fűzfáit a' partokon; A' kis dallos ott ~ja Magát a' zöld ágakon (397a/779).*

Ringatja (201/8), Ringattam (373/58). — Ringasd (305/4).

ringatgat i (1)

Hosszabb ideig, ismétlődően ringat. *A' lassú vizek zúgási, A' hives szellők mozgási, Hogy édesdeden ringatgassák Egymás között vetelkednek (123/69).*

ringy-rongy fn (1)

Mindenféle rongy, ócska holmi, limlom. *Toll, kóró, falevél, ringyrongy, egyetmással Zúg a' poroszlopban forgó karingással (330/525).*

ripsz-rapsz msz (1)

Hirtelen, egykettőre. *Rips raps a' szőlők már pusztá támasz megett Gyászolnak, hajdani díszek mind oda lett (87/45).*

riszálgat i (1)

⟨Derekát, csipőjét, farát⟩ ide-oda mozgatja ringatja. *Nem várnám én, hogy meg kelne Gyakran meg dagasztanám, Mint most a' Kis-Asszony, farom Eppen úgy ~nám (169/ 104).*

ritka mn/fn (18)

I. mn 1. Akiből, amiből kevés van. *Az olly madár igen ~ Mellynek kedves a' kalitka (31/8). Ritka olly' szoba-lyány, Frizérozó 's Dajka, Hogy ne jutott volna neki Kalamajka (330/1719). 2.* Kivételesen, különlegesen kiváló. *Ennél már mit reménylhetni Ritkább sort 's főbb örömet? Szűz Mária engem szeret, 'S rólam kíván neveztetni (148/58). 3.* Nagyon nagy(fokú). *Már az ősz hajakból font ezüst korona Homlokára ~ tiszteletet vona (215/106). 4.* Ritka föld: puha, laza szerkezetű talaj. *Ásással a' kemény földbe egy kútát jó mélységre, Azután a' kihányt földet ismét visszahányassad, És azt lábbal béta-podván gödrét színig nyomassad. Ha mind belé nem megy a' föld, ~nak ítélni (413a/764). 5.* Ritkán: Néha, elvétve, nem sűrűn. *A Hegyek hús forrásai Lelkem fel ébrazhetik Ezt a' Királyok borai Oh ezt ~nn tehetik (16/60). De ezek, a'*

kiken a' Módi A' rang, és Bibor fénylenek, Alatsónyszívűek, 's valódi Szerelmet ~n érzene (379/88).

~ (205/60, 215/106, 231/4, 306/260, 373/172, 397a/371, 413a/757, 418/25, 443/73, 454/118, 900), *Ritka (253/68, 368a/142); legritkább (413a/759).*

II. fn Szétszórt felhők. *'S a' meg nedvesült Jupiter az Austert meg indítja És a' ~t meg sűríti, a' sűrűt megritkítja (413a/425).*

ritkás mn (3)

1. Szórt. *Fegyverét a' szél lengette Egy vén fűzfa gallyain, Mellynek ~ árnyékára Lúna ingó fényt vetett (368a/29). 2.* Ritkás föld: laza talaj. *Vannak Tházusi szőlők és fejér Marotidesek Ezek kövér, azok pedig ~ földbe kedvesek (413a/615).*

~ (413a/129).

ritkaság fn (2)

1. Hiány. *Az a' fülönfüggő mennyibe kerül? Mért van ennek 's ennek most olly ~a (330/307). 2.* Nagyon kedves személy. *Itt fekszik ő — a' hajdanában Kedves mosolygó Rózsaszál ... A' mord halál e'~ot Meglátta, és tárgyúl vevé 'S e' bibor ortájú virágot Egy sárga rózsává tevő (388/5).*

ritkít lk: meg~.

ritkul lk: meg~.

ritmus fn (2)

Verses szöveg, rigmus. *Én ezért hív tisztelésemm' Illy rithmusba foglalom (289/34). Rithmusocval (330*/185/11).*

Ritter (ném) (1)

Lovag, gavallér. *Svalír, vagy Svalje, frantziái Chevalier, gavallér, ~, Nemes, vagy Nemeskedő (330*/196/1).*

rivadta fn (1)

Riadása, harsogása. *Ím már a' trombiták' rekedt ~ra Reng a' magyar bértzek' megdöbbennt határa (267/47).*

ró lk: meg~.

robaj fn (3)

Erős, dübörgő hang. *Trombita kell' e' Márs' fíjait harsogva rikoltó Trombita! Mellynek erős ~ától rengjen az erdő (253/21). Öszve-tsapják [galambok] víg ~jal Mind a' ketten*

szárnyokat (397a/353).

~jal (413a/412).

Roberti fn

(2)

Családnév. <Olasz szerző.> *A' matska és a' sajt* (~' meséji közül olaszból) (141/cím).

~' (142/cím).

robot fn

(2)

Vki életének ~ja: életének nagyobb része. *Én alább is megírtt Kis-Asszony, Dorottya, Letel-vén világi életem ~ja, Egyébként ép 's tsendes elmével diktálom, Tsak hogy az Ifjakat szeretem 's útálom* (330/1530).

~ba (341/43).

Rock (ném)

(1)

Kabát. *Egy Anglus ~ volt nyakába, Bő, mint a' Japponika* (114/259).

rocska fn

(1)

Rocskára siet: <a kecske> tele töggel a fejőhelyre megy. *Ottan a' ketskék önként ~ra sietnek* (327/49).

Rodia fn

(1)

A boráról híres Rhodos szigettrő való. *Nem hagylak el ó! Tsemegék Isteninél nagy betsű ~, 's tömött gerezddel kínálóketske-tsetsű* (413a/625).

Rodope fn

(1)

Hegyvonalat Thráciában. *Ő pedig susterékoló nyilat fennyen elsüti 'S vagy Ceraoniat vagy Athot vagy ~t leüti* (413a/341).

Roffi fn

(1)

Családnév. *T. N. V. Roffi Borbély Gábor Úr betsületéből nyugvó Ts. K. Kapitány* (368*/30/10).

rógus fn

(1)

Máglya. *Ki is ment hús Dáma az oldalszobából, S ~t rakván a' törtt Baldakin fájából, A' tüzet nagy öröm 's tántz közt gerjesztették, — És a' Mátrikulát hamuvá égették* (330/ 1626).

rogy i

(3)

1. <Építmény, vminek halmaza> támasztékát veszítve lassan roskadozik. *Egy nap a' hódító véget vetett néki S ma tsak bús pusztákra ~nak omladéki* (313/30). 2. *Vkire ~ vmi*: vmely lelki teher ránehezedik vkire. *Mert elfogytak Régi könnyeim, Úgy Rám ~tak Szenvedéseim* (374/19). 3. *Vkinek ~ az ereje*: csökken, fogy

az ereje. *Sok volt a' baj 's a' törődés, Melly alatt erőm ~ott* (357/26).

Ik: le~.

roggyant Ik: meg~.

rohan i

(15)

1. Teljes erejéből nagy gyorsasággal fut. *Ím már a' vérnek tágas mezejére kiszállnak A' seregek: ~ a' Felkentnek vérivel ázott Frantzia nép* (253/39). *Kár, hogy emberi for-mába Keresztelt bikák vannak, Kik a' bujaság nyomába Barom módra ~nak* (231/494). 2. <Személy> lovon rendkívüli sebességgel halad. *A' vitézek pártosok ülnek paripára, Rettentő lármával, zörgéssel ~nak* (192/21). 3. *Vkire rohan*: támadó szándékkal vki felé fut, hogy rávesse magát. *Mikor mint a' földtől nemzett Hatalmas Óriás Nemzet' Granatéros serege: Úgy ~t az egereknek Hatalmas Armadája A' békákra* (114/21). 4. *Veszély ~ vkire*: veszély éri. *Most mikor ennyi veszély árva fejemre ~* (259/444).

~ (258/55), *Rohan* (259/53), ~nak (260/17, 267/78, 304/27, 330/1606, 435/27, 453/72), ~tak (330/1485), ~tanak (259/106).

Ik: le~, ki~.

rohanás fn

(1)

Az a tény, hogy vki rohan. *Le esik lábáról szörnyű ~sal Búsult ortájára borul nagy sírással* (5/17).

rohanni in

(1)

Teljes erejéből nagy gyorsasággal futni. *Gyarló nép! Egy ravasz ellenség' szavára Úgy kellett ~ a' Férfi' tsókjára* (330/1498).

Ik: ki~.

rohanó in

(6)

1. Gyorsan végbemenő, terjedő <folyamat>. *A ~ zápor a' rétet el mossa* (86/23). *Néha jó a' természetlen mezőket meggyújtani 'S lenge szárát a' ~ lángokkal felfalatni* (413a/98). 2. *Rohanó esztendők*: a kívánnál gyorsabban múlt esztendők. *A töllünk ~ esztendők forognak A midőn le fonnyák Párkák rokkájokat* (83/60).

~ (198/23, 253/48, 258/49).

Ik: le~.

rohanva in

(1)

Nagy sebeséggel. *Rohanva omolnak az*

átmosfériai Függő tengereknek el áradt habjai (52/3).

rohanván in

Vmire ~: megtámadva. Erössen áll, reá haszontalan törnek, Mert reá ~ magokba el törnek (214/116).

Ik: be~.

rojt fn

Sodrott, csomózott szegélydísz. *Rójt 's paszamánt veres nadrágját drágítja, Magyaros derekát arany öv szorítja* (330/273).

róka fn

Vörös bundájú, kutyaféle ragadozó állat. *A' farkasok, medvék, ~k hébe-hóba A' sűrű erdőbe mennek prédálóba* (197/15).

~ (66/13), *Rókák* (85/15).

Róka fn

Családnév. <Dugonics András Etelká-jának gonyosz tanácsosára utal a vers név szerint is.> *Ha csak Bécsi lelket Rókától nem kér Méltóságos Telket A' Magyar nem nyér* (246/42).

rókafi fn

Kisróka. *A' szeneket látom, látom mint dültenek össze Már sok erős várak, mellyeknek pusztá falában Rókafiak 's a' gyász éjnek denevéri nyivognak* (253/8).

rokka fn

Fonal fonására való, lábbal hajtott szerkezet. *A töllünk rohanó esztendő forognak A midőn le fonnyák Párkák ~jokat* (83/60).

rokkán Ik: meg~.

rokkant in

Gyenge, beteges. *Te illetéd ró'sás újoddal Mellyemnek ~ boltjait* (455/42).

rokolyás mn

Bő, ráncos szoknyás. *Szellős volna nagyon az ing 's a' paputs ma Bezzeg betsbe is van a' bunda 's a' kutsma A vékony ~ Leánynak* ~ (197/13).

rokon fn/mn

I. fn 1. Vkihez családi kapcsolatban lévő személy. *Most hát sírja szélinn meg áll 's Rokonjait És kedvesit ilyen bús szókkal hagyja itt* (217/87). **2.** Vkihez közel álló, vele kapcsolatban lévő dolog. *Az a' víg jegy alatt született katona, A' szerentse 's öröm annak ~a,*

Kinek fejére száll zöld mirtus korona (238/106).

~ (454/72), *Rokonok* (454/967), ~ink' (267/136), ~iknak (413a/1068), ~ra (413a/1053).

II. mn Vkihez kedvező. *Az Inkák így éneklének ... Midőn hozzájuk megtére A' ~ Nap fejnyivel* (390/30).

rokonság fn

1. Rokonok összessége. *Éljen boldog időt véle az Asszonyosság Éljen Uri háza, az egész ~* (336/58). **2.** Rokoni viszony, szoros kapcsolat. *Te, kit a' hív ~nak 'S ebben ritka barátságának Kétszeres szent kötele Én vélem úgy egyesített, Hogy köz érzés lelkesített, Tréziám, szívem' fele!* (454/899)

róla hsz

1. Vkihez v. vminek a testéről, felületéről, külső, ill. felső részéről le v. el. *A' Ditsőség egyik laurusra felhága 's Róla egy pár legszebb ágatskát levága* (188/66). *'S ha meg nem adom a' selyem Árrát, ~m a' pendelyem Rövid időn le húzzák* (114/607). **2.** <Vonzatként.> *Az egerek Návájokba Róla ekkép' irának* (114/876). *Szűz Mária engem szeret, 'S ~m kíván neveztetni* (148/60). *Az ő érzékenyül formáltatott szíve Tudom, gondoskodik rólad, mert vagy híve* (212/134). *Itt sok új mátká van: gondolkodjunk róllok* (330/472).

~ (176/42, 220/31, 317/115, 358/52, 454/790), *rólla* (216/66, 239/100, 330/1586, 1647, 1742), *rolla* (58/20, 77/243, 413a/655), *Rolla* (26/52, 33/16), ~m (73/4, 127/5, 254/11, 421/5), *Rólam* (263/32), *rollam* (61/11), ~d (268/129, 324/16, 337/169, 358/35, 397a/872, 452/10), *Rólad* (208/32, 249/10, 392/6, 448/12), *róllad* (454/124), *rólunk* (267/156, 279/10, 454/987), ~tok (132/7, 323/7), *Róla-tok* (219/22, 241/15), *rólok* (294/27, 322/8, 337/413, 442/15, 456/16), *Rólok* (244/39, 257/218), *róllok* (210/13).

Ö: énrólam, terólad, óróla, óróluk.

Rolle (ném)

Szerep. *De még e' futás fortélyát Semmivé nem tehette, Jól tudván tanult ~ját, Még ezt itt fel sem vette* (231/193).

Rolli fn

Személynév. <Paolo ~, olasz költő.> *Ifjúság s*

Szerelem — Dal ~ból (155/cím). *Igyunk (Dó-rishoz) — Dal ~ból* (156/cím).

Róma fn**(19)**

Helynév. <Itáliai város.> *Míg az Urak oda jártak ~ba a' Pápánál, Addig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál* (92/212). *Ő Caesar' halálakor is megszánta Róma' népét* (413a/470). ~ (78/11, 328/13, 337/107, 368a/154, 413a/1055), ~' (281/3, 327/2, 330*/173/12.), *Roma* (413a/671, 695, 701, 1094), ~t (413a/505), ~nak (413a/496), *Romának* (190/5), ~ba (307/26), *Romában* (337/256).

római mn/fn**(12)**

I. mn Rómához tartozó, vele kapcsolatos, onnan származó. *De azt gondoltam meg, hogy nem Római katonáknak, hanem Magyar vitézeknek írok* (267*/12/11). *Attikus, Római főember, az akkori Világ legnagyobb embereinek s a' tudományoknak barátja* (368*/31/4). **2.** *Római katolikus*: latin szertartású katolikus. *A' Királyi Tábla, a' R. Catholicum és Református Gymnasiumok, és a' Magyar Tudós Társaság* (313*/102/1). *Római* (328/23, 396/6, 442/11, 452/53), *Római* (60/23).

II. fn *Rómaiak*: a Római Birodalom lakói. *A' Mennydörgést jó isteni jelnek tartották a' Rómaiak, ha Balfelül talált imádságokra, vagy áldozások' idején hallatódni* (330*/166/1). *Rómaiak* (368*/31/19), *Rómaiaknál* (267*/14/2, 330*/166/4).

román fn**(6)**

Regény(es elbeszélés). — ...'s esik néha olyan is a' szánba A' millyet nem igen tennének ~ba (85/38). *Vólt néki tapasztalása Már az ilyen dolgokban, A Románok olvasása Tanította sokakban* (231/197). *Románok'* (454/509), *Rományjaik* (330*/164/2), *Román-nak* (453/203), ~ba (197/38).

romános mn**(1)**

Regényes. *Bár próbát Romános elmésséggel teszek, 'S ékebben szóllok, mint a' Hof-Maitressek* (330/1419).

rómás mn**(1)**

Római. *Ha téged említlek; meg ne ítélj en-*

gem', Hogy a' Rómás Tameszt Iszteresen zengem (337/260).

romlás fn**(11)**

1. Erjedés, rothadás. *Azt gondolja a' természet nem esmérő ember, hogy a' penész tsak valami rusnyapor és pelyhes nyálkásság, melly a' ~nak és rothadásnak következése* (330*/200/21). **2.** Minőségben, értékben, színvonalban való hanyatlás. *De miolta ennek sok ~t szenvedett Oldalába raktad, bal Madár! Fészkedet* (190/55). **3.** Bünbe esés. *Be estek szemei a' könnyhullatásba, Mellyet hullatott a' leg első ~ba . Mert ő az Édenben szintén jelen vala, Mikor Éva által az élet meghala* (213/30). **4.** Harctéri vereség. *Oh Jupiter, sem Pallásnak, Sem Mársnak vitézsége Nem használhat, 's e' ~nak Még azzal nem lesz vége* (114/940). **5.** Pusztulás, pusztítás. *Az égés, pusztítás, aluttvér jóformán Megtetszett még most is oldalán és ormán. De sem e' ~ok, sem sok düledéki Hajdani felségét [a templomnak] el nem vették néki* (306/193). *Iszonyító ~ irtosztató tsata A' mellyet még semmi toll le nem írhatta* (195/29). ~ (59/21), ~t (59/16, 195/16), *Romlását* (195/48), ~nak (337/104).

Ik: el~.

romlik i**(3)**

1. Rosszab lesz, tönkre megy. *A' tengerről tolt felhők rettentő fergeteget Vak Záporral hömpölgöttek, a' nagy Ether leomlik 'S hajaitól a' víg vetés, A barom bére ~* (413a/333). **2.** <Használati tárgy> használhatóságából mindinkább veszít; kopik, roncsolódik. *A hajóba a' víz mindenfelől fakad Romlik a sok kötélt a' hajó repedez* (10/21). ~ (39/5).

Ik: le~, meg~, össze~.

romló mn**(1)**

<Egészségi, erőbeli állapot> rossz irányba változó. *De te, mennyek Ura, miért teremtettél? ... Hogy egy ~ testet neveljek 's hizlaljak* (454/647).

romlott in**(1)**

Erkölcseileg elzüllött személyre jellemző. *A' ~ szív titkos bűnét palástolja* (382/15).

romlottság fn (1) Erkölcsei züllés. *Ezt látván a' halál, ki annak előtte Nyilait tsak a' vad állatokra lőtte, Ki költ a test ellen, melynek kívánsága Miatt esett ez a' lélek ~a* (213/38).

Romule fn (1) Személynév. <Romulus, Róma mitikus alapítója.> *Hazánk hazai Isteni, Romule, 's Vesta Anyánk, Ki őrzöd a' pompás Rómát, és Tiberis, tekints ránk* (413a/504).

róna fn (2) Rétségi út, ösvény. *A' part felé, Sűrű rekettye közt vezet Egy ~ bé* (333/4). ~ (126/29, 397a/158).

roncsol i (1) Vmely testet szétzúz, darabokra v. ízekre szaggat. *Szép pelly paripája millyen nagyon szalatt Bár kemény zablája rontsolta a' száját* (29/3).

Ik: meg~.

roncsolt mn (3) 1. Megrongálódott. *Füleink rezzennek, ajjaink jajgatnak, Mikor édes Hazánk a' szélveszek között, Mint egy rontsoltt gálya az' sirthoz ütközött* (454/222). *Gémberedj meg bennem Rontsoltt Szív!* (409/4) 2. <Ember> gyenge, beteges. *Jobb, hogy engemet választol, ki legrontsolttabb vagyok. Egy szellőddel elszá-rasztol, Egy újjadtól megfagyok* (443/178).

Ik: el~.

ronda mn (1) Nagyon csúnya. *Csököl mindég Csököl marad Hedrahely tsak Hedrahely. Kár egy ilyen emberséges embernek olly ~ hely* (326/36).

rongál i (4) 1. Vminek/vkinek az épségét egyre csökkenti, koptatja; kárt okoz, tönkre tesz vmit. *Te tsak a' Szent földet fogád el erővel, Ez minden szentséget ~ déltzeg fővel* (337/228). *Mikor pedig közel bírkóznak egymással, Nem ~ják egymást erős bajvivással* (238/34). 2. *Vmi ~ vkit: vmi emészt vkit. Óh szásszor boldog nemzetség, Ki semmi gond nem ~* (397a/ 470). *Ámor' nyila és dárdája Szívem többé nem ~ja* (324/11).

rongált mn (1) Megrongált. *De vagynak, melyeknek [várak-*

nak] rút pöfeteg gomba: Rongált várak vagyon már a' sok ostromba (239/110).

Ik: el~.

rongáltatik i (1) *Vmitől ~: vmi által pusztul, tönkre megy. Nagy lélekre szokás alacsony lelkeknek ugatni, Mert ki mivel nem bír, betsteleníti kívül, Benn maga mérgetől ~* (315/23).

rongy fn (3) 1. Szövetnek elnyűtt darabja. *Sem nem tépászsznak a' disznók holmi ~ot órokon hanem leszállnak a' ködök a völgyeken, mezőkön* (413a/407). 2. *Vminek a rongyai: foszlányai. Rongyos szőnyegének ~ainál fogva Egy nyájasabb hajnal virít mosojogva* (81/9). ~ainál (203/9).

Ö: ringy~, selyem~.

rongyos mn (9) 1. Szakadozott, lyukas v. foszladozó <ruhaféle>. — ... a' ~, kopott, vékony, szél szűrő köpenyeg, lebernyegnek tsúfolják (330*/205/3). 2. Szegény, nyomorult <ember>. *Nézd a' barna népet forró homokjain, ... Rongyos birtokossi ők a' gyémántoknak* (313/117). 3. Agyonhasznált <könyv>. *Prűszkölt a' sok kupak Istent, 'S Rá vert a' füleivel, Mint sok kólop Mágnás Pesten A' Rongyos Verbőztivel* (92/130). 4. *Rongyos Ebkaparta: Antal kocsmája. Húriel bús fázisába Nem kapván a' tsínoson, Ül a púder kattulyába, Mellyet két kis pudli von. 'S in directum arra tarta, Hol te, ~ Ebkaparta, Állsz az erdő' szélibe* (317/97). 5. Tollát hullató <madár>. *Melly egy pertzbe elő állasz vitzkándozva mint a' ló, Mihelyt nagy fennyen kettyeget hozzád egy ~ dal-ló* (358/6). ~ (330*/154/3, 454/144), *Rongyos* (81/9, 330/674).

rongyosodik Ik: el~.

ront i (22) 1. <Használati tárgyat> úgy koptat, pusztít, hogy használati értékét egyre csökkenti. *Ront ugyan, illy jeles makhinákat ront el, De mindent új képre 's új életre bont el* (454/77). 2. *Kárt tesz; rombol, pusztít. Te nagy kevéj Császár kinek bűnös karja Ől ~ pusztít 's vérrel a' Földet takarja* (9/26). *Ugy látszik hogy az ég*

barnúl 's busúl belé Tudván, a dühösség mint ~ mindenfelé (10/30). **3.** (Han-gulatot, kedvet) fokozatosan rosszabbá tesz. *A Músák táborát bánat meddig ~od (7/15). M'ért epesztet bánatokkal Lelkedet? Ah, ne ~sd, ne ~sd azokkal Kedvedet (183/3, 3).* **4.** (Helyzetet, viszonyt) fokozatosan kedvezőtlenre v. ellenségesre tesz. *Amott egy Factio ~ja a' másikat, Az erősebb nyomja itt a' gyarlóbbikat (337/73). Ha egy Ember támadt, a' ki áldást ontott Embertársaira; száz volt a' ki ~ott (313/26).* **5.** *Vkire/vmire (vki/vmi ellen) ~: rátör, rátámad. Mihelyt népünkre ~anak És határinkhoz érnek, Verjük meg! rajta! (114/469) — Ellene ~ vértől páradzó görbe vasával A' Magyar (253/41).* **6.** Akadályokat áttörve nagy lendülettel rohan. *Így rohan, illy dühösen tör, ~ a' büszke Magyarság (258/55).*

~ (86/26, 198/26, 216/42, 317/191), *Ront (34/1, 41/3), ~ott (259/102); ~od (27/8), rontya (38/4). — Ronts (27/5), Rontsatok (257/111).*

Ik: be~, el~, ki~, le~, meg~, össze~, széjjel.

rontani in (3)

Rontani vkire, vkit: rátámadni, rátörni. Légyetek áldottak az Úr' jóvoltával, E' légyen vezértek, óltalom' 's Bátyátok, Így semmi rossz nem mér ~ reátok (217/124). Hát mikor egy asszonyt 's egy gyermeket annyi Királyok Kívánnak dühösen ~ mint az ölyük: Nem tüzel é Magyarom szívedbe' a' hajdani hűség? (259/478) ~ (239/226).

Ik: által~, keresztül~, le~.

rontás fn (1)

Pusztítás. Ez minden trónusnak siet ~ára (337/230).

rontat Ik: le~.

ronthat i (2)

1. Pusztíthat. *Ront mindent valamit tsak ~ az égnek alatta A' Tüzes dörgő nyíjját hajigálja sebessen (34/1).* **2.** Alakíthat. *Innen ezt a' Végvárat a' mindent hamar el-nevező magyarok Nándorfejérvárának nevezhették. Ebből osztán a' később időbe könnyen ~ott a' köz nép' szája Nándorfejérvárát, mint már ma*

Lándorfejérvárat (267*/19/7).

Ik: meg~.

rontó in/fn (2)

I. in Vhova behatoló. *Távolról győz nyájás katasztrófákkal, Mint meg annyi szívbe ~ gránátokkal (238/26).*

II. fn Tönkre tevője, elpusztítója vminek. *Innét lefelé a' Tanátsházba mentünk, A' hol kötelező írást petséltünk. Én így kötelezven magam, hogy ~ja Nem leszek, sőt inkább megnagyobbítója (239/147).*

Ik: el~, le~, össze~.

rontott in (1)

Földre rontott: földig lerombolt. A' kinek millyen vitézenn dült, 's pusztított Tábora, Kiáltya a' földre ~ pompás Városok pora (216/84).

Ik: meg~.

rontván in (2)

Pusztítva, rombolva. Fut ő, kél, mindent ~, ahogy érheti tzejjét (36/4).

~ (39/4).

Ik: össze~.

rop (3)

(Hangutánzó szó.) dió, dió, mogyoró recsegő ropogtató, ~, ~, ~! (464/3)

ropog i (11)

1. Töredezés, repedezés pattogó hangot ad. *Már a' forgó-szélről tsikorognak a' fák, Ropog a' pásztornak kunyhója' fedele (330/521).* **2.** (Lépés vmely anyagban) ilyen hangot kelt. *Mennyi ösvényemben A' tövisk 's haraszt! Majd ~ mentemben (263/43).* **3.** Dörög. *A' rettentő tüzek hulnak 's nintsen számok Ropog a' ki pattant menykő (56/39).* **4.** (Fegyver) sűrűn egymás után tüzelve kemény, érdes hangot ad. *Ama rettentő lármának Kez-dek le írásába Fegyverek mint ~ának Márs szörnyű csatájába (114/16).* **5.** (Villámlás, dörgés) sűrűn követi egymást. *Ch. Ropog a' bús Ég! N. Jahahabaj! Mit tégyek? Ch. Kopog a' sok jég! (459/1)* **6.** (Trombita) harsog. — *...a' Trombita türtt reze tördeltt Hangra ~, közzé zendülnek az erdei kürtök (400/78).*

~ (460/109), *Ropog (202/39), ~nak (54/3, 190/95, 443/89).*

ropogás fn

1. (A villámlás hangja.) *Ez az a' conductor a' mellyre mennyköve Mindég haszontalan ~sal löve* (55/26). **2.** (Fegyver) dörgése. — ...'s paizsok', nyilak', És dárdák' ~ai Zörgöttek füle mellett (403/53).

Ö: fegyver~, recsegés~.

ropogó in

1. (Tűz) pattogó. *Olvasnám vak sorsát az emberi fajnak, Ropogó lángjánál holmi száraz gajjnak* (452/22). **2.** (Fegyver) kemény, érdes hangot adó. *Már a' puskáknak lyukainn a' sárga halálok Omlanak, a' ~ réz ágyúik bombija dördül* (253/33).

ropogtató in

(Kemény ennivalót) rágó. *dió, dió, mogyoró recsegő ~, rop, rop, rop* (464/2).

ropogva in

(Fegyver) dörgöve. *A Virtus nem fél, bár hánnya az északi mord szél, Bár a' dárda tsörög, puska ~ zörög* (44/6).

Ö: recsegve-.

ropogván in

(Hangszer) harsogva. *Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi lantom, 's már trombita-módra ~ Tábori zajhanggal dobját siketíti fülemnek* (258/3).

roppant mn

1. A szokott mértéket nagyon meghaladó, nagyságával lenyűgöző. *Láttam még iszonyú nagyságú köveket, Tíz ember is alig bírná fel ezeket, Roppanttak valának* (237/109). *A ~ Templomok úgy láttzik kérkednek Nevével a' benne lakó Muhamednek* (25/7). *Hempelyge ~ lélek apró Tested' erébe', nemes barátom!* (395/31). **2.** Rendkívül sok, rengeteg. *Nézz ugymond a' földnek messze térségére Nyüsögő Teremtésim ~ seregére* (453/26). ~ (9/7, 190/31, 257/119, 330/458, 337/49, 397a/895, 439/71, 413/39, 413a/32, 812), *roppant* (111/7), *Roppant* (215/68).

roskad lk: egybe~, le~.

roskadt mn

1. (Építmény) rogyant, omladozó. *Tám azért buzog ki szátokból az átok Hogy ~ házatok vinni nem tudtátok?* (68/6) — *Ím a' megsaltt*

népek bilintset tsörgetnek, Európa' ~t oszlopi reszketnek (337/78). **2.** (Ember) elerőtlenedett, legyengült. *Nékem is ~t erőmmel Szívem meg-gémberedett* (392/55). *Érzem, hogy beteg vagyok. Képződésim tüzesednek, Roskadtt inaim tsüggednek* (443/22). ~t (337/349).

rossz mn/fn

(21)

I. mn 1. Olyan (étel, ital), amely érzékszervünkre kellemetlenül hat. *'S Fel hörpent vagy nyóltz Findzsával [csokoládét] Minekelötte meg hűl. De e' se vólt jól kedvére: E' ~ Gattungból való, Úgy mond, e' semmit nem ére* (231/84). **2.** Kárt okozó. *Néha jó a' terméketlen mezőket meggyújtani ... Vagy azért hogy titkos erőt nyér a' föld, kövérséget; Vagy hogy a' láng ki főz minden hibát 's rosz nedvességet* (413a/100). **3.** Kedvezőtlen, szerencsétlen (idő, időszak, állapot). *Te, kit a' szerentse jó és ~ időbe' Nagynak látván, fél már venni üldözöbe* (452/5). **4.** Kedvezőtlen, hátrányos (mozzanat, tény). *Maga a' Hold különböző napokkal töltözködik Mely jó vagy ~ a' munkára* (413a/283). **5.** Erkölcstelen, másoknak ártó (cselekvés, eljárás, magatartás). *A' Lelket! A' Lelket! Tökéllente-síttsed, A' rosz indulatot mint lehet gyen-gíttsed* (213/98). **6.** Másoknak ártani szerető, bajt okozó, ellenséges magatartású (személy). *Oh Jupiter ha már az hamis arannak Illy tiszta jelei 's bizonyági vannak Ugyanhát a' hamis szívű ~ embernek Testinn ilyen jegyek miért nem hevernek* (28/19). **7.** Rossz fő: buta ember. *De a vers más ként is meg nem kedvetlenít, Sőt a' ~ főből is tud tsinálni 'senit* (266/8). **8.** Rossz főköttő: asszonyosság jelképe. *Egek! Már én tehát tsak azért születtem, Hogy Férfji soha se feküdjék mellettem? Miért juttattatok hatvan esztendőre, Ha szert nem tehetek egy ~ főköttőre?* (330/756) **9.** Rossz idővel: rosszkor. *Ah bezzeg ~ idővel Jára a' jó Jantsi ott. Mert a' tág üregbe fővel Édes Ötse bé bukott* (317/183). ~ (162/23, 239/88.), ~' (454/664); ~bb (389/97), ~abbá (413a/212).

II. fn 1. Vki hátrányos dolog, helyzet. *Légyetek áldottak az Úr' jóvoltával, E' légyen vezértek, óltalom' 's Bástyátok, Így semmi*

rossz nem mér rontani reátok (217/124). **2.** Erkölcsileg elítélendő dolog, jelenség. *Jót, ~at jobban tud tűnni egy társaság* (330/978). **3.** Másoknak ártani szerető, hitvány ember. *Igazság Istene, jók 's ~ak* (454/113). **4.** Értéktelen tárgy, dolog. *Ha én e' tsekélyből vígan el élhetek, 'S még a' gazdaggal is látod jól tehetek: M'ért nem élhetnél te a' többől mint egy bőlt?* *Tsak haszontalanra 's ~ra soha se költs* (202/126). **5.** Rosszat jelentő: betegségre utaló jel. *Ekkor az áldozni való barmok testein belől A' ~at jelentő inak láztattak mindenfelől* (413a/491).
~ (454/537), ~akért (454/156).

rosszféle mn

Rossz tulajdonságú. *Már ma a' szíveket kirkákja vásárra. Legjobbat vehet a' legpénzesebb; Komisz lesz, 's rossz féle, ha óltsó az árra* (206/19).

rothad i

⟨Szerves anyag⟩ nedves helyen bűzös gázokat fejlesztve bomlik. *Itt élek, itt halok, itt ~ok, veszek* (454/298).

rothadás fn

Az a folyamat, hogy vmi rothad. *Gilva, gomba' neme, melly ~nak indultt gyertyán- [.] bikk- és szil-törzsökön pesdül ki* (330*/144/5). ~nak (330*/200/21).

rothadt mn

Rothadástól puha, nyálkás, rossz szagú. *A' melly ~ balzsam volt a' kicserzőjök, Annak büszhődt sárja lesz a' temetőjök* (239/125). ~ (239/112), ~t (330/254).

Rousseau fn

Személynév. ⟨Jean-Jacques Rousseau (1712–1778), felvilágosodás kori filozófus, író és zeneszerző.⟩ *'S e' szigetnek egy szögébe Mintegy Russzó Ermenonvillébe Ember és polgár le-szek* (304/55).
Russzó (435/55).

Róva lk: be~.**rovás fn**

1. Számon tartott hiba, véték, bűn. *Mégis bízván jó szívében, Énekemet hevenyében, Mint tudom, lepengetem. Tán ezzel is ~omnak Háladó indúlatomnak Egy pontját lefizetem*

(308/22). **2.** *Vkinek a ~ára:* vkinek a számlájára, terhére. *Adja Isten ezt kívánjuk 's nagyobb bizonyosságára Mindjárt egy vivátot iszunk a' Visnye ~sára* (310/26).
~sára (12/18)

rovátkol lk: rá~.**Rozália fn**

Női keresztnév. *Most hogy meg hólt ~, Három megint a' Grátzia* (207/4).
~ (207/2), ~m (180/1, 3, 184/2, 12, 22), ~d (184/42), ~hoz (181/cím).

Rózi ~ Rózi fn

Becézett női név. *Megtsípvén a' kis Ámort Egy méh, mikor mézet lopott merészenn Ezt a mézet egészenn Rozim Rózsás ajakára kente fel* (152/4). *Múljatok hát szép szándékok! maradjatok, Ha Rózimát el kell hagyni miattatok* (184/36).
Rózi (184/20, 41, 50), *Rozit* (184/24), *Rozitól* (184/32), *Róziéval* (184/4).

Rozika fn

Becézett női név. *Vedd el te is ezt ~m, kegyes lélek* (184/47).
~mat (184/38).

Rozinka fn

Női becenév. *Oda ugrott Károly, a' prédát már hozta: De ~ ötlet agyon tsiklandozta* (330/1288).

rozmaring ~ rozmarin fn

1. Halványkék, illatos örökzöld félcserje. *Illatja Rozmarinnak, Mézize a' Fügénék ... Szájunknak és szemünknek, 'S orrunknak is mi kellő?* (273/1) **2.** *Annak leveles ága. Ki egyszerre hordtál Verbőztit 's Lódingot, Vedd kedvesen tőlem e' szál rozmaringot* (266/46).
rozmaringok' (418/5), *Rozmarint* (413a/743), *Rozmarinnal* (273/14).

rozmaringliget fn

Rozmarinnal benőtt liget. *Látám az álnok Ámort a rozmaring ligetben* (373/55).

Rózó fn

Személynév. ⟨A 'nád' jelentésű francia roseau-ból.⟩ *'S hogy a' szörnyű veszteséget De ~ észre vette, Haza futa szállására* (114/745).

rozs fn

A búzánál igénytelenebb kalászos gabonanö-

vény szemterméséből örölt liszt. *Ahol pozdorján rágódik mind anyja, mind Leánya, Fia, apja ró'son teng-leng: menne oda a' Fránya! Nálunk búza ám a' kenyér, a' bor sem olly kotyonfitty* (326/26).

rózsa fn**(130)**

1. Tüskés szárú, illatos virágú kerti cserje. *Virágszedéskor Amort A' ~ közt találtam* (108/2). *Jertek ki, óh nyájas fuvallatok, jertek, Kik az ambróziás ~k közt hevertek* (84/30). *Ni, ni, ruháit le vette 's A' ~' tövére tette* (139/36). 2. A rózsacserje nagy szirmú, általában illatos virága rendszerint a szárával együtt. *Halálát a' népek siratják Gyászalmát könnyekkel áztatják Rózsákkal behullatják* (225/143). *És egy fűszerszámos templomot tsinálnak, A' mellynek' pirosló ~kból rakatott Oltárára hint le a' Hajnal harmatot* (89/17). *Itt van egy szép Rózsa hát Vedd örömmel* (249/46). 3. Vkinek a szerelmese, szeretője (nő). *Bús sorsomat kesergem én, 'S a' szép Katát, Rózsám, aludj helyettem is. — Jó éjtszakát* (333/71). *Édes Kintsem! Más' ~ja! Istenhozzád!* (443/195). 4. Bájos, üde, fiatal lány. *Én egy ~t kedvelék Benne nagy kedvet lelék* (283/5). *De én csak egy Rózsát szerettem; Ah! csak egy birta szívemet* (426/29). 5. A báj, egészség piros színe az ajakon/arcon. *A ~kon által fénylenek Sokkal szebb ~i Pirosló ortzái Mellyek titeket meg igéztenek* (139/25, 26). *Én látom azt! — Szátskád ~jában Látok még egy nagy táborral* (136/9).

~ (147/1, 1483, 67, 148/cím, 182/1, 270/3, 298/25, 321/21, 330/1370, 330/2031, 373/36, 91, 388/10, 424/43, 426/3), *Rózsa* (249/cím, 35, 37, 38, 273/17, 285/5, 321/21, 22, 25, 324/42, 45, 373/74, 397/18, 411/1), ~' (148/73, 80, 293/14, 373/116), *Rózsa'* (134/96, 273/12), *rósa* (64/10), *Ró'sa* (64/cím), ~k (196/30, 330/434, 1880, 2043), *Rózsák* (428/34), ~k' (321/19, 397a/962, 447/96), *Rósák* (64/6, 231/406), *ró'sák* (454/939), *rosák* (2/1), ~m (397a/402), *Rózsád* (368a/67), ~ja (191/43), *Rózsája* (145/4,24), *ró'sája* (209/110), *rosája* (77/32), ~im (427/33), *Rózsáim* (427/28), ~id (288/101), ~ji (258/17), *Rózsáji* (373/152), *rósái* (67/2), *Ró'sái* (231/327), ~t (298/9, 330/1925, 373/88, 429/19, 465/28),

Rózsát (134/52, 447/52), *rósát* (38/1, 3, 70/18, 112/19), *rozsát* (341/8), ~kat (382/10, 421/39), *Rósákat* (127/39), *Rózsáját* (432/102), ~it (443/190), *Rosáit* (77/25), *Rózsának* (397a/395), *rozsának* (373/188), *Rózsába* (355/4), *Rózsában* (424/55), *Ró'sában* (128/55), ~kba (249/28, 330/1363, 1849), *rosákba* (4/8, 200/8), ~kban (380/30), *Rózsából* (450/35), ~kból (172/11, 239/50, 426/63), *Rózsák-ból* (454/913), ~ján (347/19), ~kra (258/2, 391/10), *Rósákra* (360/6), ~jára (430/33), ~iról (173/7), ~któl (443/168), *Rózsához* (250/cím, 321/cím), ~vá (375/25, 388/8), ~val (368a/53, 125), *Rósával* (212/122), ~kkal (306/86, 307/57, 331/19, 375/21, 425/48), *Rózsákkal* (371/20, 373/5).

Ö: öröm~.**rózsaaajak fn****(1)**

Egészséget, fiatalságot sugallóan piros ajak. *Édes mézharmattal kecsegtet A' nyíló ~ ajján* (430/26).

rózsabimbó fn**(5)**

A rózsának kibomlás előtti v. kibomlás alatt levő virága. *Nyíl ki nyájasonn mosolygó Rózsa bimbó nyíl ki már* (249/2). *Mosolygó ajaki fejlőd ~k, Mellyeken tűzorrá változik minden tsók* (330/197).

Rózsabimbó (448/2), ~k (443/34), *Rózsabimbóhoz* (448/cím).

rózsabokor fn**(10)**

Bokor alakban növe (vad)rózsa. *Ni, ni, szemem, ide nézzetek, Ni e kis ~ hirtelen Mint meg rezzent amott a víz szélén* (139/2). *Itt a' rétre az esti szél A' zöld ~ból Áldott illatot lehell* (403/105).

~ (298/1), *rózsabokrok* (373/43, 71, 96, 179), *Rózsabokrok* (373/11, 15), *Rózsabokrok'* (373/144), *rózsbokrok'* (373/119).

rózsácska fn**(2)**

Kis rózsza. *Sietsz karjaim közé, Indúlsz a' sűrű rózsátska Mellől lugasomba bé* (397a/563). *A Praeceptorságot én akképp kébzelem Hogy ha benne öröm rósátskáit lelem* (12/28).

rózsádzott lk: ki~.**rózsafa fn****(3)**

Fa alakú rózsza. *Ah boldog ~! Be nyájas Nimfa Nyugszik alatta árnyéknak* (139/29).

Rózsafa (298/cím), Rózsafának (249/25).

Ö: vad~.

rózsailat fn (1)

A rózsá jellegzetes, átható illata. *Ejts egy sohajtást mellyedből, És az, mint ~ A' szellőn házámig hat* (414/15).

rózsakáva fn (1)

A kút rózsával benőtt kávája. *A' Rózsá-káva mellől Nyilával a' kis Ámor Rám int* (371/ 24).

rózsakötés fn (1)

Rózsakoszorú. *Így fénylők ezután a' ti Lajostokon, 'A Battyáninn Amatus' ~e majd* (432/114).

rózsalánc fn (1)

Szerelmi érzés. *Két szemed' héjjában Éltem 's holtom áll. Csendes árnyékában Álom, 's Ámor hál; Mindkettő szemedre Rózsalántot fűz* (263/14).

rózsalevél fn (2)

1. Rózsafa, rózsabokor. *Alszom ~ alatt, 'S hal-lom daljaidat, Chloe* (403/65). **2.** Rózsakoszorú. *Nékem zöld olajág 's ~ fedi Békés homlokomat* (338/1).

rózsaliget fn (1)

Nagyobb terület rózsafákkal, rózsabokrokkal teli része. *A' haboknak ormózatján Látszik egy dombos Sziget, És a' dombok' bółtozatján Egy meghitt ~* (443/236).

rózsalugas fn (2)

Futórózsával befuttatott lugas. *Lám oda Tibu-rom, Hol víg gondolatim szárnyra repül-tenek, És a' rózsá lugasnak A' mellyben Philomélia 's én Egymást váltva üténk Pindusi dallokat* (432/51).

Rózsalugas (432*/204/6).

rózsaméz fn (1)

Rózsamézzel harmatozó ajak: édes, piros ajak. *Rózsamézzel harmatoznak Csókra termett ajkaid* (321/7).

rózsanyak fn (1)

Tháliának ~án enyelegni: versírással játszodozni. *Érzém, hogy élni, 's Tháliának Rózsanyakán enyelegni, édes* (396/4).

rózsanyűg fn (1)

Rózsanyűgbe vet: rózsafüzérrel megköt. *Hébe a' fűzér rózsával Mindjárt öszveköti hát A' Vi-*

téz' pardupéjával A' szép Kisasszony' haját, Sőt kezeket is kezekkel A' ~be veti (368a/ 130).

rózsás mn/fn (11)

I. mn 1. Rózsával díszített. *Sőt maga Cupido rósás ágyon forog Igéző nézéssel kevélyen vi-gyorog* (71/9). **2.** Kellemes. *Míg ismét öröme más rosás hajnalnak Aranyos sugári más na-pot ki tsalnak* (77/105). **3.** Egészségesen piros, a rózsáéhoz hasonló színű. *Így ifjúságodbann míg bírsz Venusi képpel, Míg rósás száddal tsókolod akkezeit A szép szűzeknek* (38/8). **4.** Derűt, örömet, vidám meglegedettséget kife-jező, sugárzó. *Úgy fénylik körül ~ tekintete, Szeme' két csillaga úgy derült ki erre, Mintha két Phosphorus ragyogna egyszerre* (330/194). **5.** Kedvezőnek mutakozó, re-ményteli. *Te [gyógyulás] illetéd ró'sás újoddal Mellyemnek rokkant boltjait* (455/41). ~ (364/5, 388/26, 413a/451), Rózsás (152/4).

II. fn Rózsáskert. *Vannak Helikonnak tsende-sebb Rózsási, Hol zúgnak az édes örömek forrási* (260/31).

~sában (426/47).

rózsásít Ik: össze~.

rózsaszag fn (2)

A rózsá illata. *Balzsam 's rózsá szagok fussák a' barna homálynak Árnyékát* (450/38). ~ (373/92).

rózsaszáj fn (2)

Egészségesen piros, a rózsáéhoz hasonló színű száj. *Letörli bársony hajával Poros izzadsá-godat, Tsókolván ~ával Gondlepte homloko-dat* (368a/111).

Rózsá szádra (275/14).

rózsaszájú mn (1)

Egészségesen piros, a rózsáéhoz hasonló színű szájú. *Egy nyári estve Lillát, A' gyenge ~ A' tűzsemű leánykát, Megláttam, és azonnal Látnom, szeretnem — egy vólt* (344/2).

rózsaszál fn (17)

1. Egy szál rózsá. *Idvez légy szép rózsá szál! Tegnap még bimbó valál* (250/1). [Hadd] sza-kasszalak le édes Rózsá szál szép vagy te már (249/14). **2.** Fiatal nő, leány. *Tudod pedig, szép Rózsaszál! Szívem csupán te nálad áll. Te bírod, óh tudod magad, Szép Lilla! Szívemet* (278/23). **3.** Rózsaszálam: {becéző, kedveske-

dő megszólításként:) kedvesem, szerelmem. Néked is, szép Rózsaszálam, (Szád 's szemed tagadja bár) Kedvesebb kezd lenni nálam Egy enyelgő lepke már (449/13).

~ (288/96, 330/205), Rózsaszál (249/42, 283/4, 321/2, 388/2, 14, 414/1, 448/14), ~at (298/20), ~át (282/7), [Rózsasz]álba (249/41), ~lal (345/10).

rózsaszálacska fn

(1)

Kis rózsaszál. Hófehér tekintetednek Hajnalán nyílásba jött Rózsaszálatskák ferednek Tiszta téjhabok között (321/15).

rózsaszín fn/mn

(15)

I. fn A vadróza virágának színére emlékeztető halványpiros szín. 'S Rózsa színekkal pirulván Gyenge szája lánggal ég (249/81). Bogárszeműek a' te Lyánkáid, óh Szamarkánd! És ~nel ékes Óh Kásmir, a' te hölgyed! (373/157)

Rózsaszínnel (321/5), Rózsa Színével (249/71)

II. mn Rózsaszínű. Rosa színnek mondod veresses pofádat Még én veresebbnek láttam egy kutyádat (61/35). Óh, méznél édesebb ajakok! Melly ambróziát folytatok Rózsaszín kelyhetekből (134/129).

~ (225/43), Rózsaszín (285/13, 317/251, 397a/25, 447/129), róza szín (162/125), rósa-szín (64/23), Rózsa színnek (254/31), Rósa színnel (161/30).

rózsaszínű mn

(5)

1. A vadróza virágának színére emlékeztető halványpiros színű. Száz Zefír köszönti tsókkal Rózsaszínű lábadat (164/6). **2.** (Égő)piros. Rózsa színű Júliánna Itt van egy szép Rózsa hát Vedd örömmel (249/45).

róza színű (424/39), rósa színű (238/80), ró'saszínű (128/39).

rózsatekintetű fn

(1)

Szűzies személy. Ezt mondá az egek tiszta lakója, 's im Szép testvére, ama' rózsatekintetű A' szellős Amatusról Hattyújinn ide jön (432/110).

rózsáz Ik: fel~.

rózsazápor fn

(1)

Nagyon sok róza. Szép Lilim! Halmos mely-

lyedre Rózsazáport hintenék (289/6).

rózsázott Ik: fel~.

rozsdá fn

(2)

Az, ami vmit lassan pusztít, rongál, ill. használhatatlanná, régivé tesz. A' nagy várakat és kis Birodalmakat Vastag rosda emészti meg (338/40). Ő Ceasar' halálakor is megszánta Róma' népét: Midőn homályos rosdával fedte tündöklő képét (413a/471).

rozsdarágta mn

(1)

Rozsdá által megkopott. Lesz az idő, hogy a' paraszt vonván itt barázdákat Fel hányja ekéjével a' rosda rágta dárdákat (413a/501).

rozsdás mn

(3)

1. Rozsdával borított (fém) tárgy. 'S a' sarlót nem próbáltt dudva közt hevernek Eltörtt darabjai sok régi fegyvernek, Hol az elhánytt sisak' rosdás üregében A' halálos tsúvik sivákol fészkeben (306/43). **2.** Régi. Az eszem iszom közt nem is jut eszembe, Hogy egy két rosdás vers kuttog a' 'sebembe (266/4).

~ (310/4).

rozsdásít Ik: össze~.

rozsféreg fn

(1)

A ló végbelében kikelő kukac. Bús melancholia gőzölög a' fején. A' harag rozsférge bántja ülő helyén (330/734).

Rózsi fn

(22)

Becézett női név.. Meg emésztő forróság van A' szép ~ két szemébe Langoló Tűznek Hevébe (150/29). Etse kézen fogja Madám Tserháznét, Tserházy helyre áll a' szép Belindával, Opor is ~val, a' legszebb lyánkával (330/508).

~ 149/1, 150/6, 196/61, 71, 249/35, 70, 260/35, 330/1359), ~' (196/39), Rozsi (249/79), Rózs' (149/28), ~m (181/1, 304/36, 38), ~m' (253/13), ~mnak (176/33), ~jának (249/27, 77), ~ra (249/32), ~val (249/55).

Rózsika fn

(1)

Becézett női név. Rózsa színű Júliánna Itt van egy szép Rózsa hát Vedd örömmel 's várd utána A' parányi ~t (249/48).

rozskenyérhéj fn

(1)

A rozsból készült kenyér héja. Nem állott volt még ki a' kevély Uraság, Hogy törvényt hall-

gasson tőle a' Szolgaság. 'S ~jból is Karátsonya legyen, Hogy az Úr Tortátát 's Pástétomot egyen (200/59).

rozsólis fn

(1) Finom édes likőr. Csak a kontyhoz illik az olly Salve s Ávé, Melynek a jutalma Rosolis és Kávé (233/6).

rozsólisos mn

(4) Likörös. Egy Nimfa, kit Kozma zengő trombitával, Repülő szárnyakkal, és felfűtt pofával Festet Rozsólisos szalmás-üvegére, Egy Fama-Voltatot tévén tziemerére (330/1787). — ...pedig Kozma Mihály, míg élt, Budai ~ Görög volt (330*/195/7). Rozsólisos (330*/195/3), Rosolisos (326/43).

rozsópálinka fn

(1) Rozsból főzött pálinka. Rakkival 's rozspálinkával Három butykos telle meg (317/157).

rög fn

(8) Csomóba összeállt (száraz) földdarab. Sokat segít Szántóföldjén ki gereblye fogával Megtörri a' gyáva ~öt, 's megvonnya Boronával (413a/108). Akkor Madarasi szánra ültem végre, S ki tsúszunk nyargalva, így a Városvégre. Hát össze üt — egy nagy ~ a szánkalappal S a szánka a Notér Úr házának talpal (228/13).

~ (379/13), ~ök (327/55, 413a/52), ~öt (413a/118), ~öket (413a/898), ~ökbe (426/9).

rögzött in

(1) Rögzödött. Sőt azolta jobban vérzi A' ~ kín szívemet (428/146).

lk: meg~.

röppen lk: fel~.

rőt mn

(2) Barnásvörös. Így dörög a' vérnek mezején, így zúzza rakásra A' ~ sapkájú koponyákat Scytha vitéziünk (253/52). ~ (433/20).

rövid mn

(32) 1. Hosszirányban a szokottnál kisebb méretű. A' Német Kalauz, e' pedig Frantzia, Ez a' szép, a' ~ útát keresi a' (126/24). Kit tisztel sok apró kard és ~ mente, Tegyel ma druszádá bennünket (266/66). 2. A megszokottnál, a vártnál kisebb tartalmú (idő, cselekvés, törté-

nés). De, bár illy ~ az élet: még is meg hosszabbodik (162/73). Ez egy ~ — de sok bajjal meg-rakott terhes pálya (162/67). Lám tsak egy ~ Nap mennyit elveszteget (189/24). 3. Kisebbségi terjedelmű (szóbeli v. írásbeli megnyilatkozás). Sőt egy kedves tessék ~ választ adnak (239/144). Azért tsak ~ summába És el hagyván belőlle Azt, a' mi nem szép magába, Ezt emlitem felőlle (231/ 459). Eddig van az osztózásnak Egész Históriaja. Az egész Tanátskozásnak Rövid Theoriája (92/333). 4. Kevés. Ma mondom ki végső bútsóm' ~ szóval (219/13). 5. Rövid időn: hamar(osan). 'S ha meg nem adom a' selyem Arrát, rólam a' pendelyem Rövid időn le húzzák (114/608). 6. Rövid nap: hamar(osan), nemsokára. Szép Nítze engem is te Igy ölsz meg, és ~ nap nem lések! (186/26)

~ (6/22, 43/cím, 83/55, 111/73, 118, 126/29, 162/64, 166/15, 203/15, 217/100, 219/13, 231/105, 299/115, 340/37, 356/6, 454/670), Rövid (81/15, 267/106), rövid (196/49); ~ebb (126/21), ~ebben (126/20).

rövideden hsz

(1) Részletezés nélkül, kevés szóval; tömören. Rövideden ide megyen A' levél foglalattya, Hogy mindenik Király legyen, Mivel Király magzattya (92/232).

rövidedik i

(1) Rövidül. Mit szollyak az Ősz idők és tsillagzatok felől Midőn a' Nap ~ 's gyengébb hőség áll elől (413a/319).

rövidség fn

(1) Vminek a rövid volta. Az élet ~éről tsak azok panaszkodnak: Kik ez enyelgő Világban torkig bugyborékolnak (162/75).

rubint fn

(1) Rubintom (szeretett nő kedveskedő megszólítása). Kintsem, violám, ~om! (433/69)

rubrika fn

(1) Rovat (fölgjegyzésben). Carnevál a' jegyző könyvet kinyitattja, 'S előbb curiose keresztül forgatja, Osztan kikeresvén Somogy' ~ját, Hímennek kezébe adja a' pennáját (330/403).

rúd fn

(6) 1. Fából való hosszú, egyenes dorong. Egy nyoltz lábnyi hosszú ~at faragj bé az aljába

(413a/187). **2.** Kocsi, szekér elejéhez erősített alkatrész a kocsi irányítására, vontatására. *Ákhilleusként nyargal hadiszekerében ... Chlóríst elütteti a' ~nak végével* (330/1411). *De már a' lángok is éppen látszatának, Mellyeket az égi lovak fívallának; Szikrádzott a' Napnak ~ja a' föld felett* (330/2053). **3.** A Göncölszekér csillagkép három rúdként kiálló csillaga. *A Göntzöl szekere fagyos tsillagzattya Meg fordult rudgyával a' fényt tsalogattya* (83/8). *~ból* (413a/900), *rudjára* (452/56).

rúg i

(5)

Lábával erős ütést, lökést ad vkinek, vminek. *Deszkarági rá se néze, Seggbe rugja s el megyen* (114/773). *Szintügy rugták egymás' tzipellője' sarkát* (330/1465). *rugja* (92/275, 114/285, 216/40).

Ik: *fel~*, *ki~*.

rúgás fn

(1)

Az a cselekvés, hogy, vki, vmi rúg. *Gyakran ~t ejt a' Szamár Betsületes személlyen* (316/3).

rugdal Ik: *fel~*.

rugdos i

(2)

1. Rugdal vkit, vmit. *'S mellyem' tsontbólt-ján irgalmatlan Sarkával rúgdos két Halál* (455/16). **2.** Lábbal rugdalózik. *Ez a' többiek fülébe Titkos dolgot sugdosott, Míg a' másik örömebe A' farkához ~ott* (231/478).

rúgkapál i

(1)

⟨Ló⟩ rugdal, és a földet kapálja. *Most büszkén rúgkapál majd harsogva nyerít* (256/17, 82/19).

rugó fn

(1)

Indítóok. — *...az erköltségnek ez a' fő princípiuma, vagy legalább serkentő ~ja* (454a/21).

rúgó mn

(1)

Rúgó salétrom: puskapor. *A' ~ salétrom minden észt és tsontot Saját forgójából kihányt, széllyel rontott* (330/1343).

rúgóér fn

(1)

Vminek elindítója, mozgatója. *Idvez légy áldás' forrása, Világosság' tengere, Munkás halandók' lámpása, Életünk' rúgó-ere!* (390/4)

rúgván Ik: *meg~*.

ruha fn

(47)

1. Az ember testét takaró általában textilanyagból való készítmény. *Hiszen mind Magyarok ezek, mind nagylelkű Magyarok, A' kiknek én most asszonyi ~t szabni akarok* (259/518). *Még akkor is lutskos vala a' ~ja, Ábrázatján ült még a' halál' formája* (202/69). **2.** A természetnek változó külső képe. *A hajnal is midőn ettől költsönzött Színnel ékeskedő köntösbe öltözött Illyen ~ban fel tettzik az égen* (64/21). *Virágokból szövött ~ját A' tarka rét már hímezi* (379/17). **3.** A fehérenmü fölött viselt készítmény; felsőruha. *Kardja briliáns, strikkolt a' ~ja* (330/159). **4.** Vmely korra, vidékre, népre jellemző ruha. *Utána nyiretten lotyogtattya magát Egy Német ~bann puházkodó Bagát* (82/4). *Ő az, ki a' régi nemzeti ~kat Parasztta, és kortsá teszi a' Dámákat* (330/1987).

~ (137/4, 14, 317/91), *~k* (330/233), *~m* (330/1588), *Ruhám'* (268/2), *~ja* (314/11, 317/213, 330/127), *Ruhája* (225/72), *~ja'* (330/1388), *~nk* (356/12, 454/205), *~t* (77/212, 214, 216, 330*/205/2), *~ját* (231/411, 330/131), *Ruháját* (170/56, 330/1590, 368a/25), *~it* (124/3, 139/35, 225/45, 231/356), *~jit* (188/27), *~ba* (114/526, 231/111, 238/2, 99), *~jában* (3/2), *~kba* (306/11), *~jából* (330/1904), *~ra* (202/105), *~kra* (413a/1019), *Ruháidra* (16/22, 205/22), *~val* (330/560), *Ruhánkkal* (330/588).

Ö: *béke~*, *gyász~*, *jegy~*.

ruház i

(2)

1. Gondoskodik vkinek a ruházkodásáról. *Hát azt siratod e, a' kinek élete Már a' bődögságban jobbra tseréltete, Kit az ég azért, hogy téged ~ott, Örök lakosának már fel koronázott* (214/53). **2.** *Ruház vkire vmit;* nevet, címet ad vkinek. *Senki sem ~za rám a' 'Sobrák nevet* (248/5).

Ik: *fel~*.

ruházat fn

(1)

Azoknak a tárgyakkal az összessége, amelyeket az ember öltözetként visel. *Mindeniknek tizifránn tsillog ~tya De magát a' Magyar ditsőbbnek mutattya* (82/5). *~ja* (256/3).

ruházó Ik: meg~.

ruházott Ik: fel~.

ruháztat i

(1)

Ruháztat vmire vmi: név adatik vminek. Ez a' név még akkor nem tsak a' kupetzek' borozására ~ott (267*/13/5).

Ruhe (ném)

(1)

Unter Ruhm und Ruh: dicsőség és nyugalom közepette. Orpheus maga-tusakodása unter Ruhm und Ruh (465/24).

Ruhm (ném)

(1)

Dicsőség. Orpheus maga-tusakodása unter ~ und Ruh (465/24).

rukerc fn

(2)

Százszorszép. De Rozmarinnal együtt A' kis Rukercz, Fügetske, Cseresznye, Sárgadinnye, És Rózsa öszveséggel Van elvegyítve a' szép Szamócza' bíborában (273/15). Rukercz' (273/3).

rukkolt Ik: ki~.

ruo (lat)

(1)

Ledől. Így az erő és a' scelus, A' Venerabilis Clerus Quidquid oppugnant, ruit (92/70).

rusnya mn

(1)

Visszataszítóan, undorítóan csúnya. Azt gondolja a' természetet nem esmérő ember, hogy a' penész tsak valami rusnyapor és pelyhes nyálasság (330*/200/20).

ruszándai mn

(1)

Ruszándai húrokat tegyen lantjára: Ruszándára hasonló verset írjon. (Utalás Fazekas Mihály Ruszánda, moldvai szép c. versére). Megtisztelem és Druszámat Egy úttal meg ölelem, Kérvén, hogy tégyen lantjára ~ húrokat (438/14).

Russzó I. Rousseau

rút mn/fn

(16)

I. mn **1.** Nagyon csúnya. *Rút ábrázat és szép ész (61/cím).* **2.** Nagyon kellemetlen, visszaszító, utálatos. *Hol vetted őh csalárd festő mind ezeket A' szívet borzasztó ~ képzeleteket? (213/22).* **3.** Felháborító, aljas. *'S mihelyt az Úr őket veré gazdagsággal Bé motskolták éltek sok ~ gonoszsággal (5/4).* **4.** *Rútul: ijesztően. Majd az ég hajlásán dübögyve dörömböl Mellyre a' bus tenger torka ~ül bömböl (56/16).* ~ (61/13, 54, 239/109, 254/60, 268/107), *Rút (254/cím).*

II. fn Nagyon, csúnya, visszatetszést keltő dolog. *Én a' Szépet 's Rútát olly formán képzelem, Hogy szép mind az, a'mi ő benne láttatik, A'mi benne meg-nincs, az rútnak mondatik (421/24, 127/24).* ~at (127/22), ~nak (127/20, 421/20).

rügyez i

(1)

Rügyeket hajt. Im leng és zeng a' híg égben, A' vőlgyben virít 's ~ (397a/96).

S

- s** ksz (3085)
1. Egyenrangú mondatrészek kapcsolására. *Addig manualis Orgona helyébe Zeng öt s hat kityinyed kutzkód üregébe* (233/74). *Nézd el bár a' világ' szélin mívelt tartományokat, Az Arabs keletső házát 's a' festett Gelónokat* (413a/637). **2.** Mellérendelt mondatok kapcsolására. *Tsak veréb, tsak varjú maradt ide haza. Az is a' városhoz közelebb szíváro, 'S a' disznó-torokba öröm nótát káro, (197/22). Mintha készen vólna már sírod egészen, S annak szélinn állnál tántorgó lábakkal* (217/47).
- sábesz** fn (1)
 Szombat (mint a zsidók heti ünnepe). *Így érvénn házaddal sok szerentsés Sábest, Még egyszer vénséggel fellyül mülod Jábést* (233/77).
- sabin** fn (1)
 Szabin. (Régi itáliai néptörzs.) *Itt nőttek fel a' Marsusok 's több körmönn font férjfiak A' nyársat vivő volskusok, és a' ~ fiak* (413a/691).
- Sack** (ném) (2)
 Lebernyeg. *Kivált elől varrásába A ~' majd széllyel feszül* (231/346).
 ~jába (231/343).
- Sácmán** l. **zsákmány** (1)
- sáfár** fn (1)
 Mások anyagi javainak kezelője. *Ezt, a' kinek szegénységet segítő karjai Az adakozásnak voltak ~ai* (214/36).
- sáfrány** fn (2)
1. Ősszel virágzó, keleti eredetű fűszernövény. *Tmorus illatozó sáffránt, tömjént meg Arábia Elefánt Tetemet pedig küld mi hozzánk India* (413a/65). **2.** A fűszerül használt sáfrányéhoz hasonlóan élénk sárga szín. *Kerek Hajnal! ... ~oddal Szegd bé a' kék felleget* (456/3).
- sáfrányozott** in (1)
 A fűszerül használt sáfrányéhoz hasonlóan élénk sárga színű. *A' ~ Ég már gyengén pirúla, 'S a' homály és álom eggyaránt hígúla* (452/11).
- saját** nm/fn (40)
I. mn A birtokos szraggal jelölt személyhez, tárgyhoz, dologhoz tartozó, vele birtokviszonyban levő. *Kit ~ kezével Az élet ízével Nyájasan öntözgetett* (98/4). *Itt ül 's hányván vetvén ~ szám adását Nyögve kárhoztattya szörnyű pazérlását* (6/19).
 ~ (106/5, 141/5, 161/8, 189/21, 202/68, 257/92, 258/78, 259/158, 209, 320, 288/40, 316/25, 317/56, 327/19, 330/773, 1061, 1067, 1896, 337/265, 341/18, 372/5, 389/95, 397a/187, 413a/1013, 452/27), *Saját* (185/202, 259/cím, 330/1344, 364/5, 397a/816, 446/24, 460/21).
II. fn **1.** Saját tulajdona, hozzá tartozó dolog. *Áldott Magánosság! te légy barátom, Mikor tsak a' sír lessz örök ~om* (305/86). **2.** Magának tartott, vkihez tartozó személy. *Jöszte, hű Dámon, te legyél ~om!* (381/13) — *Izlés' terjesztője, tudomány barátja, Királynak, Nemzetnek eggyaránt ~ja* (452/4).
 ~om (330/782), *Sajátom'* (401/27, 443/94).
- sajdít** i (2)
 Sejdít, sejt vmit. *'S ha pert, lármát ~, fakag hahotára* (330/652).
 ~ották (330*/200/12).
- sajdítván** Ik: meg~.
- sajka** fn (1)
 Kis csónak. *A gáját rontván, sok darabokra török Kis tsajkája mikor nem romlik* (39/5).

sajnál i

(24)

1. Részvételet érez vki, vmi iránt. *Lélektelen szép test és pengő zimbalom Hogy lettél csak tizfra machina, ~om* (61/20). *Hozzá tartozói, el estén sohajtván, Sajnálják, fejeket gyászos búra hajtván* (214/24). **2.** Bánkodik vmin, vmi miatt. *Úgy tűnődik; 's talám azt is ~ja ő, Hogy a' versbe ingyen 's potomra jött elő* (189/31). *No most megfordultak igazán a' Pálok! Mellyet, hogy nem tudtam, valóba ~ok* (325/2). **3.** Kímél, félt, óv. *De tám a' természet titkos kamarája El rejtett javait ezektől ~lya* (77/78). **4.** Nem szívesen ad, használ, tesz vmit. *Sőt míg bírt is véle, magában tartotta, Mert mondani másnak ingyen ~otta* (189/4). *Láttam én a' Duna menténn oly Meczenást, a' kinek Szíve nem ~l áldozni a' Pindus Szűzeinek* (162/122). **5.** Nem ~ vmit tenni: nem tekint tehernek. *De ha te sem ~sz vélem megjelenni, Ez a' gyönyörűség kétszeres fog lenni* (199/37). **6.** Nem ~ vmit: nem takarékoskodik vele. *Nem is ~ták a' Hemus térjét az ég' Isteni És Emathiat vérünkkel kétzer kövéríteni* (413a/498). *~sz* (16/17, 205/17), *~om* (77/209), *Sajnálom* (197/66), *Sajnálod* (30/10), *~ja* (428/153), *Sajnálja* (194/9), *Sajnálja* (58/9), *~lya* (138), *Sajnáljuk* (340/17), *~ják* (214/12), *~lotta* (6/4), *Sajnálta* (231/171). — *~lanád* (268/79), *~nálak* (212/129).

Sajó fn

(4)

1. Víznev. *Ruháját leterítette A' ~ zöld partja-in* (368a/26). **2.** Kutyanév. *Ne légyen örömd meg háborítója Az a' tokás ember ugató ~ja* (233/54). *~* (368*/30/2, 368a/8).

sajt fn

(5)

1. Szilárd (lyukacsos) tejtermék. *Észre veszi hogy egy egér az ajtó-sark felől A' poltzon a' kövér ~ot rágitskálja belől* (141/4). **2.** Kunsági ~: kunsági juhgomolya. *Hol tartják a' sódorokat És a' töltött galambokat 'S a jó Kunsági ~ot* (114/104). *Sajt* (141/cím), *~ot* (141/8), *~ját* (198/61).

sajtár fn

(1)

Kisebb dész. *A' lutskos parasztok szurtos*

képpel járnak, Néki néki mennek a' tele ~nak (199/52).

sajtó fn

(2)

A szőlő kiperéselésére szolgáló gép. *A' ~ örvendő lármával tsikorog, Oldalán a' piros nektár zúgva tsorog* (199/49, 87/29).

sajtoló in

(1)

⟨Szőlő levét⟩ kinyomó. *Jer ide, ~ Atyám, hányd el, vesd el tsizmádat És újj mustba ferdett lábbal taposd velem a' kádat* (413a/530).

sajtósűrő fn

(1)

A sajtó része; a folyadékok szűrésére való lyukacsos eszköz. *Vedd le sűrű vesszőből Font Kasod, és sajtó ~d a' füstös háztetőből, Tapodd színig azt az ilyen hitván mező földével Feleresztvén a' legtisztább forrás' édes vizével. A' nyomás közbe minden víz ki fog versent buzogni* (413a/775).

sakk fn

(1)

Sakkjáték. *Illyen menést téssen a' Springer a' Sakkban, Mikor harmadfelet ugrik a' likakban* (330/539).

sakkjáték fn

(1)

Sakktáblán 16–16 világos ill. sötét bábbal játszott kétszemélyes játék. *Springer; német szó ... egyik tiszt a' Sakk játékban* (330*/154/5).

salak fn

(2)

Vminek kellemetlen oldala, része, utóhatása. *Udvarát boldogság, 's áldott öröm lakja Arany időt érjen ne légyen ~ja* (336/60). *Salakja* (54/26).

Ö: olaj~.

Salamon fn

(3)

Személynév. ⟨Izrael harmadik királya (i. e. 970–930)⟩. *Ha sétálok, szép útamon Liliomon sétálok, 'S kevélykedve a' ~' Ditsőségén járkálok* (205/55, 16/55). *~nal* (90/21).

saláta fn

(2)

Mezei saláta: vadon élő fodros levelű növény. *Más alkalmatossággal, midőn Jupiter' asztalánál vendégségbe ülne, jól talált lakni mezei ~val, 's azonnal megterhesedett* (330*/202/9). *Salátának* (330*/202/12).

salétrom fn

(4)

1. Fehéres színű, nitrogén tartalmú kristályos

anyag. *Sárba is kihozott hozzád Imre napja, Talám Máslással foly a' Salétrom' tsapja* (457/16). **2.** Salétrommal készített robbanó anyag. *A' rugó ~ minden észet és tsontot Saját forgójából kihányt, szélllyel rontott* (330/1343). *Salétromot* (405/40), *~mal* (413a/207).

salétromfőző mn (1)

Salétromfőző hely: ahol a salétromot főzéssel tisztítják. *Vajai Bárá Vay Miklós Ő Nagysága, ... most a Debreczeni és vidékébeli Salétromfőző helyeknek birtokossa* (368*/30/6).

salétrominspector fn (1)

A salétrommal kapcsolatos eljárások főfelügyelője. *Salétrom Inspector Kiss Imre Úrhoz* (457/cím).

salétrompuszta fn (1)

Olyan pusztá, ahol a salétrom megjelenik. *Túl a' Mongol futja salétrom pusztáit* (313/84).

saltem (lat) (1)

Legalább. *Saltem potiuntur voto:* kívánságuk legalább részben teljesedik (92/223).

salus (lat) (1)

Jólét. — *pro salute civium:* a nép üdvére, javára (114/173).

salvavenia (lat) (2)

Engedelemmel legyen mondva. *Sok mustos kólíka sok hasrágás sálva Venia a' tőkék mellé van plántálva* (87/47). *~t* (377/4).

salve (lat) (5)

Üdv(özlet) kiáltás. *Sok pint, itze 's kanta Víg ~t kottyant a Tüdőnek és májnak* (218/9). *Ekkor a' nagyságos Kívánság kijöve, Legfőbb tanátosné egy Salvét-et löve* (239/190). *Salve* (233/5), *~val* (266/25, 336/41).

salve-ivás fn (1)

Vkinek egészségére ivás; fenékig! *Az Eszter' egészségéért, Gyermekiért és Férfiéért Most már egyet hörpentünk, Egy derék Salve-ivással* (308/64).

salvet l. salve

sámpány fn (1)

Pezsgő. *Bár belől szívekbe fázna, De vitéz tűzzel szikráznak Kívül a' jó Sámpánytól* (114/544).

Sámson fn (2)

Személynév. ⟨Izraeli hős.⟩ *Míg ~t Délila álommal kínálja A' gyilkos kéz alvó szemeit ki vájja* (71/25). *~* (92/270).

Sámuel fn (4)

Személynév. **1.** Nagy ~. ⟨Sander fordítója.⟩ *Nagy ~ Sanderjéhez* (163/cím). **2.** Rátz Sámuelhez (124/cím). **3.** Hadas ~. *Véled Esküdt Hadas ~' Özvegye, Szathmári Mária, az Ég e' jót tegye: Hogy míg élsz, életed folyton békeségbe* (222/81). *~hez* (161/14).

sánc fn (2)

Védelmül épített töltés, gát. *A' durvaság ellen közös kötést fonjunk, 'S Atlástól Pontusig örök sántzot vonjunk* (313/140). *sántzaihoz* (239/185).

sáncol lk: körül~.

sanctio l. szankció

Sander fn (1)

Családnév. ⟨Heinrich ~, (1754–1782).⟩ *Herveyt, Youngot betsülmi Megtanulta Nemzetem: ~ ő velek fog ülni Ezt előre hirdetem* (163/39).

Sándor fn (6)

Személynév. **1.** ~ Lipót. ⟨Oszták főherceg, 1790-től Magyarország nádora.⟩ *Ama' kedves ~ kegyelmes szívével Fog segédje lenni Nádorispány névvel* (259/259). **2.** Borbély ~. *A' XVIII^{dik} Száznak Ősze utolsó végénn Lett rakása e' Mag Háznak Borbély ~ költségénn* (378/4). **3.** Bessenyei ~. ⟨Magyar királyi testőr, költő.⟩ *Óda Kapitány Bessenyei Sándor Úrhoz* (403/cím). *~* (259/336, 403/23), *~ban* (259/333).

Sándorffy fn (1)

Családnév. ⟨~ József (1767–1824) orvos, műkedvelő költő.⟩ *~m ül ágyamnál — 's Ennek Köszönhetem hogy élek még?* (455/51)

sánta mn (8)

1. Hibás lábú, sántítva járó. *Nem bánom én legyen ~, fél szemű, avagy görbe, Tsak a lábát tudja bírni 's ne ejtsen a' gödörbe* (358/55). **2.** Sántán: sántikálva. *A' tó fenekét szemléli, Fut ~n a' partjára* (114/857). **3.** Sánta vers: disztichonban írt vers. *És bátor lélekkel ment el-*

lenségire A' ~ Tirtéus' ~ verseire (267/22).
~ (114/863, 119/2, 267*/12/4), ~nak (267*/12/9).

sántikál i

(1) Ravaszkodva próbálkozik vmivel. *Színli, hogy szárnyát fájlalja, A' partra tsak séríkal, Egszer őt a' gyepe tsalja, Addig, addig ~* (397a/980).

sántul Ik: meg~.

sanyargató mn

(1) Károsító, pusztító. *Ki van téve a' hév Napnak, 's a' ~ fagnak* (413a/917).

sanyarú mn

(1) Kemény körülmények között edzett. *Ha régen érzette a' hadi Poézis, Neszt a' ~ Spártai vitéz is, És bátor lélekkel ment ellenségire* (267/20).

sanyarúság fn

(1) Nehéz sors. *Itt nőttek fel ... A' ~hoz szokott Li-gurok, Détziusok* (413a/692).

sápadt mn

(5) 1. Megviselt, elgyengült. *Előtte könyörgést tészek, térdre esek, Lefestem kinomat, ~tan, mint félholt* (380/75). 2. Sápadt idő: bánatban, szomorúságban eltöltendő időszak. *Ah! Egy vén Tölgynek allyában Láttam a' sáppadt Időt, Sereg szű pesgett markában* (428/138). *sáppadtan* (196/77), *sáppadtann* (170/60), *sáppattan* (460/131).

sapka fn

(4) 1. Sajátos színű, alakú, díszítésű katonai egyenruhához tartozó fejfedő. 'S öldöklés kíséri nyomát; száz tarka kokárdát, Száz ~t látok lov' alatt a' porba heverni (253/46). 3. Veres ~: a francia forradalom ún. frígiai sapkája. *Egy sokfejű Monstrum, ... Mellynek szabadsága virít száraz fában, És egyenlősége áll veres ~ban* (337/34). ~ (337/123), ~kon (268/66).

sapkájú mn

(1) Rőt ~: a francia forradalom ún. frígiai sapkáját használó. *Így dörög a' vérnek mezején, így zúzza rakásra A' rőt ~ kaponyákat Scythia vitézünk* (253/52).

sár fn

(14) 1. Vízről lágygá, hígga, ragadóssá vált föld.

Ragad a' Tónak széliről Egy tsomó ~t kezére (114/808). *Sárba is kihozott hozzád Imre napja* (457/15). 2. Tapasztáshoz, vályognak használt agyagos föld. *Mindenik el kezd a' vizes ~t gyúrni Az el készült masszát egy halmozba turni* (26/13). 3. *Lelkes, mozgó ~: az ember. De te, óh Jóságnak kútfeje 's tengere, Kitől e' Lelkes ~ ennyi áldást nyere* (454/100). 'S Reményem béborúl és derül kétségem: 'S mikor a' mozgó ~t az égig emelem, Az isteni lángot egy porba' nem lelem (454/9). 4. *Sárt kell állani: helyt kell állni. Ki van már néktek is szabva a' hartz' helye Ez az a' nemes hely, hol ~t kell állani* (267/43).

~t (119/5), *Sárt* (453/184), ~ja (239/126, 377/43), *Sárlát* (413a/191), ~nak (452/50), ~ba (432/43), *Sárból* (26/2).

Ö: epe~.

Sára fn

(3) Személynév. 1. Nánási ~. *Itt áll még mellettem egy pár Atyámfia, Itt Nánási ~, vele Kós Mária* (217/118). 2. *Vizellősi ~. És feleségül veszi Madám Vizellősi ~t* (114/53). ~val (217/121).

sárga fn

(26) 1. mn 1. A citrom, narancs színéhez hasonló színű. *Meg halva el hullnak a' ~ levelek* (199/81, 87/51). 2. Olyan <állat>, amelynek szőre v. tolla sárgásbarna színű. *Hévül a' Neméa' ~ oroslányja* (198/3, 86/3). *Lúdak ~ libáikkal Sétálva járvák a' gazt* (397a/313). 3. A pejnél világosabb sárgás szőrű <ló>. *Nyer-geljétek fel jól ~ paripámat* (268/3). 4. Egészségtelenül sápadt. *Sárga halavánná vált, és ajjakára Már alig szolgált egy kis éltető pára* (77/245). 5. Nagyfokú. *Az írtózás véle, a' kék rettegéssel, A' ~ félelem- 's kétségbeeséssel, Denevér szárnyakon repdesnek itt széllyel* (202/30, 56/30). 6. Pusztító. 'S már a' puskáknak lyukainn a' ~ halálok Omlanak, a' ropogó réz ágyúk' bombija dördül (253/32). 7. Félelmet keltő. *Alattam a' Cháosz' böggő torkolatja Az elementumok' fogát tsattogtatja, 'S varázsló balkezét ~n nyújtván felém, Elveszel így ordít, 's rémülést önt belém* (454/43). ~ (388/8, 418/26), *Sárga* (69/6, 192/16, 213/27, 260/14, 317/212), ~k (6/13, 189/15), *Sár-*

gán (388/9, 10).

II. 1. Sárga szín. *De az ő pirossa hamar elenyészett, Pirja kékké, kékje hamar ~vá lett* (330/910). **2.** *A halál ~ja: halálfélelem. Hajósrá már halál ~ja rá üle Benne minden vére egészen meg hűle* (10/27). **3.** Sárga ló. *Vajha már a' dolyfös Frantzt itt láthatnám, 'S a' ~t a' veres sapkákon ugratnám* (268/66). ~ra (268/56).

sárgadinnye fn

(2)

Gömbölyded, vastag héjú, sárga v. halványzöld húsú, édes gyümölcs. *A' Sárgadinnye' szagja Nárdus, 's az íze nektár* (273/10). *Sárgadinnye* (273/16).

sárgadinnye-forma fn

(1)

Sárgadinnyéhez hasonló. *Egypár Narantsa mellyednek Sárgadinnye-forma már* (392/48).

sárgálló in

(4)

Sárga színű. *A' ~ almák, a' piros körtvélyek Le görbedt anyjoknak emlőjén kevélyek* (199/11, 87/11). *Vagy ott termessz jövendőre ~ kalászat A' hol Tavalý bőven szedtél tsörgő tokú babokat* (413a/85). ~ (413a/324).

sárgul i

(1)

Sárgul a hajnal: hajnalodik, világosodik. A' múló setétség' ellankadásával Sárgúlt már a' hajnal első világával (225/42).

sárgulás fn

(1)

A bőr ~a: a bőr öregedése. Test erőtlensége? A' láb tántorgása? Inak húzódása? A' bőr sárgulása (239/82).

sárgulva in

(2)

Elhervadva. *Őszszel minden plánták, a' víg kikeletnek Díszei, ~ porba temettetnek* (65/2). *Sárgulva* (186/23).

sarj fn

(1)

Fiatalt hajtás. *Illyen a' gyöngy, melly magába Vervén gyökeret a' fába, Véle él, és véle hal 'S emésztí ~aival* (443/144).

sarjazat fn

(1)

Leszármazott, ivadék. *Egy nemes tör'sökház' méltó ~ja, Kinek a' közjóért élt és halt az Attya* (454/783).

sarjazott Ik: ki~.

sark fn

(13)

1. Irány, világtáj. *A' fagyos Sark alatt fekvő Szibéria, A Marokki forró partok 's Barbária ... A' te érdemidről zengedez harsogva* (259/233). Pólus, a Föld legdélibb, ill. legészakibb pontja. *'S Istenitől azt nyerte hogy a' kék éjszaki ~on Nemzete drága Magyar Neve tsillag fénybe ragyogjon!* (450/26) **2.** Égtáj, ahonnan eső, vihar szokott jönni. *Rá dördül a' felhők' fegyveres tárházza, Az égnek mind a' két sarkait megrázza* (202/14). *Az égnek megrendült sarka hosszan dörög* (202/40, 56/40). *sark* (413a/252), *sarkai* (443/90), *sarkát* (56/14, 337/290), *sarkára* (255/17, 451/17), ~től (337/284), *sarkáig* (400/19).

Ö: ajtó~.

sarkalat fn

(3)

1. Vminek a peremén levő terület; szöglet. *Zendülj meg hát Lantom! mert zeng Buda' vára, Bé ne pókhálózza e' Kupa' határa, Hová bár hazámban legtúlsó ~, A' Budai öröm' vivátja elhaladt* (337/355). **2.** Vminek legfontosabb része. *A' hitnek, és a' Vallásnak ez a' ~ja, a' mellyen annak egész alkotmányja megfordul* (454a*/256/19). ~ja (454/301).

sarkantyú fn

(6)

Lábbelire erősíthető, csúcsban v. fogazott korongban végződő fémeszköz, amellyel a lovas a lovát sarkallja. *Nézd ~ által e' katona alatt Szép pelly paripája millyen nagyon szalatt* (29/1).

~ (358/50), ~ja (330/582, 1699), ~mat (184/13, 423/13).

Ö: arany~.

sarkantyús Ö: arany~.

sarkantyúz Ik: meg~.

sárkány fn

(5)

1. Mesebeli szörnyeteg. *M'ért állsz őrt, mint ama' Sárkán A' szép arany almák' árkán?* (443/117) **2.** Pisztoly kakasa. *Bűrbő, Criőr Adjutántja, Látván estét Urának, Meg áll, sárkányát, fel rántja Mérgébe pisztolyának* (114/702).

sárkánja (126/46), ~on (330*/154/3), *Sárkányán* (330/519).

- sárkányfog** fn (1)
A mesebeli szörnyeteg karma. *Mint midőnn a' barázdákból hajdan kitsiráztatták A' szörnyű Sárkány fogait, melyekből a' dárdának 'S A' Sisakos vitézeknek kalászi borzadának* (413a/664).
- Sárközy** fn (4)
Családnév. 1. T. N. Nádasdi ~ Istvánné, született Chernélházi Chernel Eszter Asszonynak tiszteletére (308/cím). 2. Sárközy. <~ István költő (1759–1845).> ~m! *tenéked fognak E' versek szenteltetni* (317/52). 3. Sárközy. <~ Terézia, ~ István költő húga.> ~ Kisasszon' halálára (388/cím). ~ (388/28).
- sarló** fn (4)
Gabona, fű levágására és felszedésére használt rövid nyelű, félköríves pengéjű vágószerszám. 'S a' ~t nem próbáltt dudva közt hevernek *Eltörtt darabjai sok régi fegyvernek* (306/41). ~t (413a/354), ~ja (209/98), Sarlóját (397a/249).
- sarlós** mn (1)
Sarlóval dolgozó. *Lásd a' ~ Céres miként izad s arat* (67/26).
- sarok** fn (4)
1. A lábfejnek a boka alatti része. 'S *mellyem' tsonbtöltján irgalmatlan Sarkával rugdos két halál* (455/16). 2. A lábbeli talpának a lábfej sarka alatti része. *Szintúgy rugták egymás' tzipellője' sarkát* (330/1465). 3. Felületnek, térnek összefutó vonalak, lapok által határolt része. *Egy tágas ~ban Belinda szavára Leülnek a' Dámák s az Urak jobbára* (330/617). ~ba (406/3).
- Sarolt** fn (1)
Személynév, Sarolta. *Ennek maradéka volt az a' Gyula, Erdélyi Fejedelem, a' kinek leánya volt ~, Sz. István K. anyja* (267*/15/6).
- Sáron** fn (1)
Helynév. <Termékenységről híres síkság az ókori Palesztinában.> *Még nagyobb dísz nyer-ne Sáron, Csak te ott virítanál* (321/3).
- sáros** mn (1)
Gyenge, begyepesedett. *Tsigaként tudott sze-*
- retni, Bámúlsz e? — Vízivó volt. — Héj víz-iszák! be ~ Elmétek és világtok!* (354/13)
- sárospataki** mn (1)
Sárospatakon levő. Mélt. *Vajai Vay József Úr; ... a Ns. Sárospataki Ref. Kollégiomnak Fő Kurátora* (368*/31/3).
- sároz** Ik: be~.
- sárpa** fn (1)
Szalag. *Pípezhetnek ugyan téged pántlikákkal, Mint minket pípeznek a' tarka Sárpákkal* (416/10).
- sas** fn (7)
Kétféjű v. kettős ~: Ausztria és Oroszország címere, a birodalom jelképeként. *Már nem méltó ez Határ A' Sas' árnyékában ülni* (257/105). *Meg iffjult általa Kettős Sasunk, bár óh! Meg iffjodhatna maga is E Báró!* (78/37) — *Hadd lássa az Obi' partjának lakossa, Hogy Sasod a' pártost miként letapossa* (337/184). *Sas* (238/5), *Sas'* (337/328), *Sasoddal* (337/141), *Sassal* (337/125).
- sás** fn (3)
Mocsaras helyen tenyésző, magas szárú, hosszú levelű egyszikű növény. *Nem kell nekem tök s káposzta, Sás és békák lentsége* (114/141). *Itt lesznek fejemen ~ból font koszorúk* (219/70). ~ból (259*/205/3).
- sáskaraj** fn (1)
Egyenes szárnyú, ugrólábú, növényevő rovar. *Szipoly és ~ tojt ott* (389/48).
- saskeselyű** fn (1)
Nagy testű, dögevő ragadozó madár. *Mint a' Saskeselyű repül sebességgel Így telnek napja-id el hirtelenséggel* (209/31).
- saskéz** fn (1)
A sas körme. *De tán, Lilim! te is kesergesz? Rabgerliczém ~be hergesz, 'S kéred segéde-met?* (302/38)
- sásliliom** fn (1)
Nedves erdőkben, ártereken előforduló, világossárga virágú növény. *Ollyan lett a' rózsá, mint a' ~* (330/1370).
- sasszárny** fn (2)
Sasszárnyon: nagyon gyorsan. *Óh Idő, futós*

Idő! Esztendeink ~adon repülnek (288/2).

~aidon (338/31).

sat. l. satöbbi

satirista l. szatirista

satisfactio (lat)

(1)

Elégtétel. *Tens Úr! Egy kurvától én ezt fel nem veszem, A' Satisfektziót az Úrért megteszem* (330/1676).

sátor fn

(19)

1. Vázra erősített vászonból álló, szétszedhető, hordozható hajlék. *Az újságra bámúlt Pest, Buda, 's a' bátor Vitézek' közepén áll egy pompás Sátor* (400/88). **2.** Sátorhoz hasonló dolog. *Itt az árnyékoknak szent ~a mellett Melyre hév szátok már gyakorta lehellett, Ti kedves Zefírkék! Ti estve magatok Egy nyugtató ~t keringve fonnyatok* (90/31–4). *'S a' mint elvégződött ez oszlopsikátor, Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' végén* (306/202). **3.** Temető. *Szörnyű Környék! Kérkedj bátor Bús lantú Youngoddal: Isten hozzád gyászos Sátor! Komor Anglusoddal* (128/23). *~ok* (454/405), *~a* (397a/1084), *~t* (238/69), *Sátort* (43/3, 341/22), *~át* (1/8), *~ában* (93/8, 435/68), *~aiban* (268*/22/4), *~ában* (93/8, 435/68), *~omba* (135/20), *~ába* (413a/580), *~ából* (337/296).

Ö: *jég~, káka~, por~.*

sátorfa fn

(1)

A sátort belülről tartó rúd. *Túl a' zömök Kálmuk hordja sátor fáját* (313/83).

sátoroz i

(1)

Van vhol. *A' virágok' felhőjében A' víg Zefír ~, Az égre kapja reptében, 'S vélek onnan záporoz* (397a/366).

Ik: *ki~.*

satöbbi nm

(26)

És így tovább. *Térjetez hát Útatokra 's a' t* (257/116). *Végre a' boldog Lelkekhez szálljatok fel, 's a' t* (326/60). *'s a' t* (257/7, 15, 44, 57, 135, 267*/13/14, 267*/18/3, 4, 6, 267*/19/13, 330*/137/1, 330*/150/4, 330*/164/11, 330*/173/2, 330*/175/1, 330*/177/6, 330*/183/4, 330*/195/1, 330*/197/3, 4, 330/1623, 330*/183/4, 418*/173/2, 418*/176/3).

Saturnus l. Szaturnusz

Saul fn

(1)

Személynév. (Izrael első királya az Ószövet-ségben.) *Ki vont éles karddal bé vágván, meg verem Saul- és Dávidként az én tíz ezerem* (238/68).

sav fn

(2)

1. Salétromsav. *Bár itt' ember ölö ~akra talállok, Bár itt' Kádra vagynak szűrve a' Halálok* (457/5). **2.** Az, ami érdekessé tesz vmit. *Ekkor — itt lesz már a' java E' kis Historiának: Itt lesz érezhető ~a Ezen Komédiának!* (231/441)

savanyú mn

(2)

1. Ecet, citrom ízéhez hasonló. *Tám a' Táj is ~vólt, Mert tsak nem öszve szaladt* (231/87). **2.** Ilyen ízre hasonlító szagérzet. *Innen ~ Azót-jokkal Pusztás barlangok fojtanak* (455/25).

Scaliger fn

(1)

Családnév. (Josephus Justus ~ (1540–1609), kiváló filológus.) *Ha ~ kinek tisztelik hamvait A léleknek minden únalmit 's kényeit ... Nem félt bé foglalni hajdan egy summában* (12/9).

skeleton l. skeleton

scelus (lat)

(1)

Gonoszság, ravaszság. *Így az erő és a' ~, A Venerabilis Clerus Quidquid oppugnant, ruit* (92/68).

scéna l. szcéna

schema (lat)

(1)

Eljárás, minta. *Azzal a' meg szokott schémát, Egy nagy mennykő Anathémát A' Bátya fejéhez sujt* (92/173).

Schlafrock (ném)

(2)

Hálókabát, köntös. *Eggyik a' bugyogójával Futott rettegve elő, Másik kefélt ~jával, Harmadiknál a' tzipő* (231/69).

Schlafroknál (92/150).

Schlossberg fn

(4)

Helynév. (Pozsonyban a prostituáltak hírhedt negyede volt.) *Az Úr is Posonyban eleget fentergett: Mért nem producal hát itthon is ~et?* (330/1120)

~ (330*/173/3), *Schloszberget* (317/71), *Schloszbergbe* (92/77).

schola (lat)

(1)

Iskola. *A' honnan Scholánkba tactust addig*

vertél, *Hogy hajlott idődbe Praesességet nyertél* (233/39).

Schönbrunn fn (1)

Helynév. (Bécs közelében levő kastély szép parkja.) *Kiknél a' fűszerszám erdő számra fekszik, Kiknek gyomjaival Schönbrunn is ditsekszik* (454/504).

Schreibkalender (ném) (2)

Előjegyzési naptár. *Apollónka pennát dug a' fél füléhez, A' ~ből a' Böjtnél kiszakaszt Egy tiszta levelet* (330/1525).
~nek (330*/187/1).

Schwager (ném) (1)

Sógor. *Kinek Jenei Úr Svágere a' Pépen', Egy a' falu végen megy suhanásképen* (233/47).

Schwartz fn (2)

Családnév. ~ *Berchtoldot tartják a' puskaapor' első feltalálójának Európában* (330*/201/1).
~tól (330/1955).

Schweidnitz fn (1)

Helynév. *Ő verte meg Svájdniczot, Boroszlót 's s' t* (267*/18/3).

Schweizer (ném) (1)

Svájci. ~ *Nóta* (416/cím).

Scipio fn (2)

Családnév. (Scipiók: római hadvezérek; Africanus Maior, Hannibál legyőzője és Africanus Minor, Karthágó feldúlója.) *Itt nőttek fel ... Nagy Camillok 's hadra termett Scipiók* (413a/693).
Scipiótól (78/15).

scriptor (lat) (1)

Író, szerző. *'S ha hiszünk a' ~oknak, Holmi Isidorusoknak, Meg is felelt Tzéljának* (92/327).

Scylla fn (2)

1. Személynév. (Nisus megarai király leánya.) *Nisus a' híg levegőbe kóvályog nagy magosan És Scillán bársony hajáért bosszút áll halálosan* (413a/411). 2. Scyllaörvény. *Huriel ki arra vágyott, 'S tzélja a' vólt szívinek, Hogy ~n halálos ágyot Vessen a' jó Vétzynek* (317/178).

Scyllaörvény fn (1)

(Kétértelmű célzás, a Tsaplárnéra vonatkozik.)

Fel kapván az ott menőket Fel forgatják fővel őket 'S Scylla örvénynek viszik (317/112)

Scythia l. Szkítia

se¹ ksz (63)

I. ksz (Egyértékű modatrészek kapcsolására:) szintén nem. *Úgy ~ Keményt, ~ magát Hunyadit később Unokáink A' te vitézidnél nem fogának tartani többre* (253/26).

II. hsz 1. Nyomatékos tiltás kifejezésére. *Én is azt ki kérem Katona létemre, Hogy egy jámbor Lélek ~ hánnya szememre* (238/62). *Bátor egy angyalt ~ leljen Lelkem a' Mennyben soha Egy angyal ~ énekeljen Nékem ottan: semmi a'* (269/33–5). 2. Előző tiltáshoz kapcsolódva:) szintén ne. *Ne várja a Pokol, 's te ~ vágyj reája* (413/48). *Ne mesd le, ~ bé ne ültessd hegyed vad olaj fával* (413a/839). 3. (Tiltó m-okban tagadó nm és hsz kiegészítésére.) *Ne is légyen! senki még rá ~ tekintsen* (454/132).

Ö: még~, so~, úgy~.

se² ksz/hsz (21)

I. ksz 1. (Tagadó m-részek, m-ok kapcsolására:) sem. *De ha eljön a' Leányka: Sem mákolaj, ~' kárpit Nem kell, magad ~ kellesz* (351/11). 2. (Előző tagadáshoz kapcsolódva:) szintén nem. *E' bődög Ákasz': mint sem egész Hazám' Közös telében én ~ legyek melleg* (395/26). *Ne szólj te erről senkinek, Mi sem szöllünk, mi ~'* (278/44).

II. hsz 1. (Nyomatékos tagadás kifejezésére:) sem. *'S tán porsátoromba Már belé ~ jó: A' Paraditsomba' — Abba alszik ő* (347/22). *Ebnek kellesz nem nekem, Ha már csak Nádudvarig ~ tsalhat el az énekem* (358/36). 2. (Tagadó nm és hsz kiegészítésére:) sem. *'S hogy fel találjam őtet Semmit ~ hagytam abba* (185/23). *Szétt-néztem, és sohol ~ láttam Azt, a' kit oly híven imádtam* (391/28).

seb fn (32)

1. Szúrás, vágás, karcolás stb. okozta vérző nyílás a testen. *Ah! e' sebes tűz-láng hányat felpörköle, Hányat ejtett ~be, hányat meg is öle!* (330/1340) — *Vígasztaló szóval, kávéval éleszték, Szederjes ~eit kötni is kezdték* (330/1514). 2. Ez behegedt állapotban. *E' szókra ~éről tépvén a' flastromot, Meg is tette mindjárt a' testamentomot* (330/1521). 3. Lelki sérelem, fájdalom. *Menjete! — ah bár el*

menne *Ámor is ti véletek, 'S ama szívé ~et tenne, A' Kiért én reszketek* (331/23). *Tárházát az Áldott emberiség nyitja, Édes fiainak ~eit gyógyítja* (190/98). **4.** Fájdalmas veszteség, kár. *Midőn ki-tserepesedett ~eit kötözgeti Az emberiségnek, 's véle jó szívé érezteti; Midőnn a' terhet, melly vállát ereje felett nyomja, Könnyebbíti, 's ~e mérgét enyhítgeti flastromja* (216/105–8). **5.** Sebre való: gyógyszer. *Nézz erre galambi szemekkel: Jobban gyógyítol ezekkel, Jobban egy gerlitze-csókkal Mint minden sebrevalókkal* (412/32).

~edet (212/88), ~eket (330/1969), ~jeit (259/153), ~et (2/12, 453/68), *Sebeket* (195/57), ~emnek (265/3, 379/49, 444/3), ~be (71/6, 320/4, 460/131), ~ekbe (77/260), ~embe (277/12, 309/58), ~embe' (374/47), *Sebekben* (397a/812), ~énn (158/50), ~emre (149/4, 412/27), ~ére (162/116), ~ünkre (214/104), ~bel (77/221), ~ekkel (216/92).

Ö: halál~.

sebes mn

(34)

1. Gyors. *Nem látod a' ~ fellegek hogy jönnek* (159/1). *És a' marhák őrzőinek tzelt függeszt a' Szil fára, A' mellyet ~ nyilakkal versent arányozzanak* (413a/1090). **2.** Gyorsan terjedő. *Ah! e' ~ tűz-láng hányat felpörköle, Hányat ejtett sebbe, hányat meg is öle!* (330/1339). **3.** Gyors folyású. *A' ~ patakok a' víztől áradnak* (52/9). *Örül tinéktek a' ~ Dunának 'S a' kék Tiszának partja víg örömmel* (259/39). **4.** Hirtelen lecsapó (villám). *Te benned úgy tsap a' Poéta széllyel, Mint a' ~ villám setétes éjjel* (305/54). **5.** Gyorsan. *A' könnyű szarvasok' nyája Őszvenyargal minden közt ... Sebes-futva kóborognak Nádon, vízen, szirtokon* (397a/669). *Így repült el tőlem is Sok kedves esztendőm sebess-haladva* (288/66).

~ (126/45, 147/3, 162/69, 256/18, 330/1397, 413a/214, 430), *Sebes* (379/66, 396/31), ~s (2/15, 82/20, 317/189, 381/11), *Sebess* (83/58), ~sen (34/2, 37/1, 40/6, 147/9, 162/71, 185/14, 413a/367, 630, 978), *Sebessen* (143/16), ~senn (216/75); *Sebessebben* (147/10).

sebesít Ik: meg~.

Sebes-Körös fn

(1)

Víznev. Nagy Várad, a' *Sebes Körös partja tája* (209/86).

sebesség fn

(1)

Sebességgel: nagyon gyorsan. *Mint a' Saske-selyű repül ~gel Így telnek napjaid el hirtelenséggel* (209/31).

sebhedt mn

(4)

1. Megsebesült. *Visszapillantott rá haldokló kedvese, 'S a' ~t bajnok is artzal reá ese* (330/1300). **2.** Lelkileg megsebzett, fájó. *Így kötözzön össze Ámor minket Balzsamozván ~ szíveinket* (272/32). ~t (330/1965), *Sebhedt* (257/136).

Ik: meg~.

sebhet i

(1)

Lelki fájdalmat okoz. *Aztat el nem szenvedheti 'S bánat szívé nem sebheti* (33/18).

sebhetés fn

(1)

Lelki fájdalom okozása. *Ah, ne vesd rám két villám szemedet Olly hasgató tekintéssel: Kérdezd meg csak, ő fog majd Tégedet Vádolni a' ~sel* (136/4).

secedal i

(1)

Eltávozik. *Orpheus ~ Strymon mellé* (465/22).

seculum l. székulum

Secundus fn

(2)

Családnév. (Johannes Secundus, XVI. századi neolatin költő.) *Thais — Epigramma Szecundusból* (95/cím).

~ (94/cím).

sedecima (lat)

(1)

Papi tized, dézsma. *Addig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál: A' Nemes jószágokból is, Sőt még az Asszonyokból is Sedecimát kívántak* (92/217).

segéd fn

(4)

Segítség. *De tán Lilim! te is keseregsz? Rabgerliczém saskézbe hergesz, 'S kéred ~emet* (302/39).

~ (195/54), ~je (259/260, 454/79).

Ö: fő~.

segedelem fn

(3)

1. Segítség. *Bennetek, óh ti nemes Magyarok, csak bennetek érzem A' segedelmet adó hajdani lelket, erőt* (259/446). **2.** Vkinek a mindene. *Mert ebből származott az a' fősvény elme A' mellynek csak a' pénz minden segedelme* (5/6).

~ (41/8).

Ö: kölcsön~.

segédországló fn

(1) *Ferenc ~tok:* Mária Terézia férje, Lotharingiai Ferenc, aki urakodótársként kormányzott a királynő oldalán. *Ha meghal is Ferentz, Segédországlótok* (259/311).

segél i

(3) Segít. *Ha engem' 's társaim' tovább is tsúfolnak: A' bosszúállásra ~jed munkámat* (330/877).

segéll (443/231), *segéllt* (171/10).

Ik: elő~.

segélni in

(1) Segíteni. *Imé én eljöttem segélni Munkádat* (143/8).

segg fn

(4) Far, ülep. *Deszkarági rá se néze, Seggbe rugja s el megyen* (114/773).

~e (114/181), ~ébe (114/208), *Seggbe* (114/285).

segít i

(22) 1. Vkit munkájában támogat. *Szárnyalj le Mennyből Calliopé! 's ~sd A' még szokatlan Tárogatón kezem' (418/1). El kezdem énekem, tudván az Isteni Felség hogy Musámat fogja ~eni* (67/8). 2. Könnyít vkinek a helyzetén. *Azzal sok száz embertársonn ~enek A' minn most egy tzipra Tornyt építenek* (190/103). *Óh! ég ki lesz már az, ki a' nyomorúlton Segít, szánakozik a' buba borúlton?* (214/40) 3. Anyagilag támogat. *Pompás ajándékkal ~ed Márs' nevelő hadi-oskoláját* (445/59). 4. Támogatásával, közreműködésével hozzájárul, hogy vmi vmilyen állapotba jusson. *Sokat ~ Szántóföldjén ki gereblye fogával Megtöri a' gyáva rögtöt, 's megvonnya Boronával* (413a/107). 5. Hozzájárul, elősegíti, hogy vki vmit elérjen, elnyerjen. *Ah, nem — a mérőkön ~ Amor 's az ég* (157/10).

~ (258/72), ~enek (298/22), ~ettél (337/26); ~ed (457/1), ~i (114/506, 117/3, 418/92), ~ette (231/162, 310). — ~s (338/32), *Segítsen* (114/216), *segítetek* (113/7, 313/52); ~sd (413/25).

Ik: fel~, le~, meg~.

segíthet i

(3)

1. Vkit támogathat. *'S feltett szándékomban méltán ~tek* (330/938). 2. Vki állapotán, helyzetén javíthat. *Látom unszoló sírását: Rajta nem ~ek* (443/98).

~ (231/146).

segíteni in

(2)

1. Támogatni. *A' veszély alig jött ránk, Már ~jött hozzánk* (257/95). 2. Vmi állapotán, helyzetén javítani. *Segíteni óhajtók édes hazátonkon: Megszántam a' dűlni kezdő Pannóniát* (259/148).

segítő in/fn

(2)

I. in Segélyező. *Ezt, a' kinek szegényt ~ karjai Az adakozásnak voltak sáfárai* (214/35).

II. fn Támogató. *Mecénás! Légy ~je elkezdett énekemnek* (413a/565).

segítség fn

(13)

1. Az a cselekvés, tény, hogy segítenek vkinek, vminek. *Irnám de pennámnak sok ~ kéne Jövel erősítsél Musám Melpoméne!* (77/23) 2. Vkinek vmilyen bajból, veszélyből való kiszabadítása. *Óh, mért nem keltél ki, midőn hozzád nyögtünk, Midőn ~ért sírva könnyörögtünk?* (337/28)

~ (259/482), ~et (326/16), *segítsegre* (114/616, 985), ~ére (114/579, 898, 330/1276), *Segítségére* (114/586), ~ért (337/403), ~ül (413a/50), ~gel (330/1316).

sehol ~ sohol hsz

(10)

Semmiféle helyen. *Jöjjetek: 's úgy nem lesz Ollyan boldog méhész Sehol mint a' tiétek* (274/18). *Szétt-néztem, és sohol se láttam Azt, a' kit oly hívenn imádtam* (391/28).

~ (161/21), *Sehol* (114/172, 274/15, 299/43), *sohol* (31/1), *Sohol* (67/12, 135/51, 54).

sehonnan hsz

(1)

Semmiféle helyről. *Sehonnan sem tzezel haza több terhet a' szekeres* (413a/735).

sejt Ik: meg~.

sekrestye Ö: templom~.

selma fn

(1)

Gazember. *Néked szóll a' letzke te gizgaz! Te ~!* (330/1136)

selyem fn

(15)

1. Selyemhernyó váladékából keletkezett fē-

nyes, finom szál. *Őszve rágták szép leplemet, Mellyet szőttem ~ből* (114/603). **2.** Selyemszálból készült kelme. *'S ha meg nem adom a' ~ Arrát, rólam a' pendelyem Rövid időn le húzzák* (114/606). **3.** Selyemből készült ruha. *Sírási barna Hölgyek, Kökény szemű Leányok, Öltözzetek ~be* (373/3). *Megindul a' sereg; a' selymek suhognak, A' pádimentomon a' tzipők topognak* (330/1231). **4.** Vminek selymes volta. *Mintha látnám, mint virít ki Bársony szín ~ szőre* (169/70). *~ (104/11, 137/21, 317/213), sejem (190/34), selymed (321/22), Selymét (114/362), sejembe (25/12, 21, 190/11), ~ből (436/15).*

selyemmadár fn (1)

Pillangó. *Menj inkább a' setét rögökbe, Állhatatlan selyem-madár!* (426/10)

selyemposztó fn (2)

Selyemből készült szövet. *Ragyog hátán selyem posztóval vont nyereg* (256/19, 82/21).

selyemrongy fn (1)

Selyemkelme darabja. *'S Pótlálván selyem rongyába, Tartott alma tsutkával* (114/86).

selyemszál fn (1)

Selymes szőrszál. *Sok ezer selyem szál lenge-dez körülé* (239/29).

selyp mn (1)

Selypítő. *Selyp nyelve, mintha csak most Vált volna el tsetsemtől* (185/143).

sem ksz/hsz (300)

I. ksz 1. (Egyértékű modatrészek kapcsolására:) szintén nem. *Ti, kiknek nem édes ~ álom, ~ étel, Lássátok, milyen jó ez a' dolog-tétel* (198/47). *Nem kell ennek ~ zabola ~ kantárszár soha is* (358/49). **2.** Tagmondatok, mondatok kapcsolására. *Így tehát azt ~ a' télnek fagya meg nem ronthatja Sem a' forgó szél, ~ zápor többől ki nem forgatja* (413a/828). *Ám de a' kik tudják kimélni magokat, Sem azomba el nem veszti kurázsijokat, Azok fűzik arany lántzra a' foglyokat, Azok élnek Vitéz módra Világokat* (238/102).

II. hsz 1. Nyomatékos tagadás kifejezésére. *Már a' Bassust alább nállad egy ~ birta* (233/38). **2.** (Tagadó m-okban tagadó nm és hsz kiegészítésére.) *Más szerelmet nem cserélek; Vagy Lilim, vagy — Senki ~ (275/18). Minden*

te belőled száll-ki, Beléd semmi ~ foly be (397a/868).

Ö: még~, mint~, úgy~.

Semiramis fn (1)

Személynév. (Asszíria legendás királynője.) *Kiket ~ Várossa hol volt, ott Az edgyes szeretet egymásba be oltott* (77/27).

semmi nm (161)

I. nm 1. Egy sem, ill a legkevesebb sem. *Nints ~, a' mi futása tzellyát meg-határozza* (216/45). *Minden te belőled száll-ki, Beléd ~ sem foly be* (397a/868). *Ah! azolta nintsen ~ nyűgodalmam* (380/39). **2.** Semmit: egyáltalán nem. *Igyatok Barátim! igyatok! hiszen mit? Magyar Ember kínál, ne féljete ~t* (248/48). *Nyjáddal már ~t sem tehetsz* (143/20). **3.** Semmiben: semmilyen tekintetben. *Hosszú életének utolsó nyóltzadja Az első ~ben fellyül nem haladja* (453/136). **4.** Semmiféle, semmilyen. *Még is, jó Barátom! ~ bajom nintsen* (248/10). *Óh! bizony nem látok ~t olyat benne, A' mi mind ezeknek méltó oka lenne* (213/9). **5.** Semelyik testrésze. *Nem mozdul ~je, tsak a' bokrétája* (256/22).

II. fn 1. A vmi ellentéte, hiánya, a nem létező. *Hiszem ha porrá lesz testünknek porfala: Tsak ~vé válik, a' mi ~ vala* (454/610). *Mert a' ki e' Mindent ~ből alkotta A' megsemmisítést magának tartotta* (454/83). **2.** A megsemmisülés. *Szűk határok közzé szorult ez a Világi élet, Rövid ez — alig kezd lenni, már füstté, ~vé lett* (162/64). *Semmivé kell lennem! A' Nemlétel hív (409/1).* **3.** Nemlét. *Jó lesz é ki jönnöm a' ~ méhéből A' magam-nem tudás boldog éjjeléből* (453/273). **4.** Értéktelen, jelentéktelen dolog. *Nékem nints ~m, melly a' szemnek És érzésnek tessék nagyon* (379/89). **5.** Nem tesz semmit. *Egy jó lóért eltserélem, vagy ha nem jó is nagyon, Semmi! tsak azt adják Kentek, a' mi Kenteknek vagyon* (358/54).

semmiféle hsz (2)

Semmilyen. *Nem — sőt soha az illy szerelmes párok Szívét el nem rejtik ~ zárok* (77/82). *~ (237/52).*

semmiházi mn (1)

Mihaszna. *Báró von Nichts a' németeknél*

olyan forma szóllás, mint magyarul a 'Sohon-
nai vagy Semmiházy Uraság (330*/203/4).

semmiképpen hsz

(2)

Semmilyen módon. *Mert ha csak nincs Napvilág, Nem mérhetünk időt mi* ~ (288/12).

~ (309/46).

semmiség fn

(10)

Létezés hiánya, nemlét. *Így örök ~! Óhajtlak tégedet, Vedd vissza méhedbe vexáltt gyermekedet* (454/25). *Óh halál! ... Mikor vett örök zárt szemem fedelére? Hogy a' ~be testem vissza szálljon* (201/35).

~ (337/292, 454/633), ~' (454/88), *Semmiség'* (391/1), ~be (288/20, 454/30, 597), ~re (454/93).

semmisítés Ik: meg~.

Sénakérib fn

(1)

Személynév. <Sénakhérib, asszíriai király a Bibliában.> *Ő az az öldöklő angyal, melly meg raka Minden házat hólttal egy szörnyű éjtszaka, Melly ~et midőn elő vette, Számtalan táborát kitsiny számra vette* (215/77).

senex (lat)

(1)

Öreg. *Turpe ~ et [miles, turpe senilis amor]. Csúf a vén katona, és csúf a vén ember szerelme* (238*/144/5).

senilis (lat)

(1)

Vén. *Turpe senex et [miles, turpe ~ amor]. Csúf a vén katona, és csúf a vén ember szerelme* (238*/144/6).

Senis fn

(1)

Személynév. <Senis Katalin: Sienai Szent Katalin (1347–1380), szüzességi fogadalmat tett apáca.> *Nints Compostelli Jakab ott, Sem ~ Katalinja* (114/220).

senki nm

(47)

Egyik személy se *Nem volt még koldússa akkor a' Törvénynek, Nem született ~ gazdagnak szegénynek* (200/52). *Utolsó óráját ~ sem tudhattya* (2/13). *Nem lévén ~is Nála méltóbb erre* (188/75).

~ (161/44, 169/31, 176/81, 185/90, 200/68, 211/26, 219/22, 239/230, 248/7, 267*/18/1, 330/702, 1678, 337/334, 340/19, 390/40, 413a/459, 1100, 428/62, 453/85, 454/107, 132, 684), *Senki* (77/76, 231/219, 248/5, 275/

18, 330/1463, 334/10, 347/8, 413a/355), ~t (58/7, 62/2, 194/7, 288/57, 326/62), ~nek (114/340, 259/505, 278/43), *Senkinek* (239/242), ~re (2/21, 454/506), *Senkihez* (443/157), *Senkitől* (374/44), ~vel (92/268).

senyvedő in

(1)

Kassa fogházában ~ Lillám: a kassai nyomdában elfekvő Lilla c. kötet. E' szóra előttem terem, mint a' villám, Kassa' fogházában rég' ~ Lillám (452/42).

seper Ik: el~.

seprő fn

(3)

1. Folyadék üledéke. *'S Lassan lassan seprejéltől Meg higgada a' vére* (231/365). 2. Vmely közösség alja. *Imé a' Németség Allya sepreje, Egy nemes Nemzetségnek Ura és feje* (246/26).

sepreje (337/31).

september l. **szeptember**

ser fn

(1)

Sör, szeszes ital. *Már a' kékszemű Valkirák a' legjobb sert készítik* (454/419).

seraf fn

(3)

Angyal. Zengett a' Szent minden Serafim szá-
jában (225/130).

Sérafimok (258/81), *Sérafimnak* (454/761).

serafi mn

(2)

Angyali. *Szent tömjénit előltá az Imádkozás, 'S a' Zsoltárok' erős Sérafi zengzete Meg-némült* (432/30).

Sérafi (432*/203/6).

serafimi mn

(1)

Angyali. *Sérafi, jobb mint Sérafimi. Tudják a' Zsidó nyelvhez értők* (432*/203/6).

serbedli fn

(1)

Éjjeliedény. *A' lármára meg rendüle Jupiter palotája, A' ~je fel dűle, Le hulla az órája* (114/548).

serdül in

(1)

Felnőtté valóban levő. *Bár a' most sérdülni kezdő Áltzidesnek Sokan sok akadályt 's leseket keresnek* (188/13).

serdült mn

(1)

Serdült ifjú: legény, fiatalember. Serdült Ifjak már a' szép esmerettségnek Lángoló tüztől

Ifjú modon égnék (77/63).

Ik: *fel~*.

sereg¹ i

(1)

Sürög-forog. Tegzes Diánna is ~ Nymfaival
Bátran vadászgat már gyors agaraival (11/5).

sereg² fn

(98)

1. Hadsereg. Barátommal mennék — *im párom kesereg! Párommal maradnék — vár a' vitéz ~!* (268/106) — *Mind együvé érkezének A' nagy ~ osztályi* (114/675). 2. Személyek, állatok, dolgok nagyobb csoportja. *Körülte a' nappalt bizonyító ~ Nyelve össze kevert öröm nótát perog* (83/27). *A' bojongó felhők egy ~ be gyűlnek 's Kevés idő alatt tőlünk el repülnek* (67/15). 3. Sokaság. *Most már a' Nyavalyák fonnyasztó ~e Rá ütvén, régolta volt ennek betege* (222/49). *Nyüsgő Teremtésim roppant ~ére Mennj el, és lebegj le nyájasonn hozzájuk* (453/26). 4. Nagyon sok. *És fog jönni veled fejér Leányka, Jó bor, tréfa, egész ~ katzajjal* (140/5).

~ (114/525, 185/63, 214/97, 239/201, 257/6, 330/282, 1231, 1269, 1284, 330*/176/6, 445/38, 454/777), ~' (330/1291, 1593), *Sereg* (306/168, 330/1205, 1226, 428/139), *Sereg'* (330/162, 1173), ~ek (253/39), ~ek' (267/218), *Seregek* (203/38), *Sergek* (114/892), ~em (239/192), ~e (114/20, 279, 640, 216/61), ~ei (56/41, 202/41), ~i (77/144), *Sergei* (114/974), ~et (330/136, 337/166), *Sereget* (330/1240), *Serget* (317/73), ~eket (111/38), ~ét (60/18, 83/6, 90/19, 114/462, 554, 253/64), *Seregét* (330/1163, 1180), *Sergét* (114/533, 778), ~eit (267/214), ~inket (337/415), ~nek (114/359, 139/85), *Seregnék* (238/7, 330*/176/2, 368*/30/5), ~eknek (258/7), ~ének (71/12, 215/91), *Seregének* (445*/232/1), ~ben (428/45), *Seregben* (445*/231/1), ~ében (221/3, 330/252), ~ébenn (210/83), ~be (65/5, 413a/24), *Seregbe* (257/156), ~ébe (56/54, 202/54, 233/79, 328/14), ~ünkbe (459/14), ~éből (400/72), ~én (198/16), ~énn (86/16), *Sereginn* (239/182), ~re (59/30), ~ére (231/185), ~enként (114/352, 123/20), ~estül (68/16), ~gel (259/52, 102, 290/19, 330/42, 1579, 340/18), *Sereggel* (192/17, 330/542), *Ser'gemmel* (238/78), ~ével (114/680).

Ö: *amazon~, dáma~, elő~, közép~, leány~, szerelem~, szűz~, zefir~*.

seregel i

(1)

Nagyon sok van vmiből. *E' gyöngyvel ki rakott mezőnn estve reggel A' madárcák zengő concertje ~* (72/6).

Ik: *egybe~, össze~*.

sérelem fn

(3)

1. Lelki bántalom. *Csak állapodj meg hát néma figyelemmel, Vedd észbe, illetlél milyen ~mel* (212/14). 2. Sérülés. *Ekkor hát hirtelen minden késedelem Nélkül, végbe megy az halálos ~* (77/218). *sérelmet* (77/281).

sérelmes mn

(1)

Fájdalmat okozó. *De mint bölts férfiú végved tűrő szívvel, Hogy az ég érdekel ily ~ ívvel* (212/84).

serény¹ mn

(14)

1. Gyors, ügyes mozgású (személy, állat). *Ariszt tsak bátor volt, vígyázó és ~* (341/33). — ...*sem diadalmasan Nem húzándja ~ lova Akhéus szekerén* (328/5). 2. Gyorsan haladó v. gyorsan terjedő (dolog, jelenség). *A ~ hír is szaporább menéssel Repdes* (116/5). 3. Szorgalmas, igyekvő (személy). *Ültessetek országokba Emberekből kerteket, És állítsatok azokba Serény, okos tsőszöket* (397a/260). 4. Ilyen személyre jellemző (cselekvés, magatartás). *Pedig az a' nemzet nyíllal ~ próbákat tehet* (413a/647). 5. *Vki elméje ~:* gyors felfogású. *Benned az elme ~, a' szív jó, rajta Barátom!* (315/27) ~ (77/176, 341/31, 386/8), *serén* (413a/952), *serényen* (257/1, 7, 15), *Serényen* (413a/134).

serény² l. sörény

serénykedik i

(1)

Polgári cserfát nyerni ~: nem katonai tevékenységért igyekszik cserfakoszorút kiérdemelni. *Szűz Hitvesednek karja között midőn Polgári cserfát nyerni serénykedel* (445/26).

serénység fn

(3)

Szorgalmas tevékenység. *Béjöttek sok mester-ségek: a' kegyetlen ~ Meggyőz mindent 's a' szükségben kényszerítő szegénység* (413a/163). *Serénység* (418/75), ~ed (280/7).

- seres mn** (1)
Sörös. Minden Magyarságtól koppasszon meg Jéna, Mikor klompér mellé megy ~ Lagéna (233/58).
- sérikál i** (1)
Sétál. Színli, hogy szárnyát fájlalja, A' partra tsak ~ (397a/978).
- sérikálgat i** (1)
Sétálgat. Az esőt a' Dévaj varjú fel károgja nagy fennyen És egyedül ~ magába a' fővenyen (413a/395).
- serio (lat)** (1)
Komolyan. Ebbe' azt kérde: Mi jó? Nincsen írva Serio; Melly hibámat vékonyítja, 's A' mi benne jó, nagyítja (114/2).
- serken i** (1)
Törekszik, igyekezik. Hogy elébb ki jönnék, oh lábaim ennek Végbe vitelére semmit sem ~nek (77/196).
Ik: fel~.
- serkent i** (4)
1. Késztet, ösztönöz. Azok tűzzé válván, mint annyi istenek, A' jó betsültre 's hírre ~enek (267/146). 2. Ébreszt. Piramus! szerelmem ébredj fel, Thisbének Zokogó szóziati téged ~enének (77/268).
Serkent (257/234); ~ik (306/61).
Ik: fel~.
- serkentés fn** (6)
Ösztönzés, buzdítás. Nem buzdúlna é fa' vitéz érdemre Magyarhoz magyarul tett ~emre (267/26). A' Magyaroknál, kedves ~ ez, ne légy külömb mint az apád, és ez a' ditsérés is: apja' fija! (267*/17/3)
Serkentés (257/cím, 451/cím), ~e (255/cím), ~ét (259/526).
Ö: fel~.
- serkentget i** (1)
Buzdítgat. Dorotya, kit a' láng ama' Baldakintól Nem érhetett vala, mentt maradt e' kintól: Azért kevés népét ismét serkengette (330/1353).
- serkentgetvén in** (1)
Buzdítgatván. Külön-külön minden Vezért és Hadnagyot Serkentgetvén, nekik mindent jól meghagyott (330/1220).
- serkentő mn/fn** (2)
I. mn Ösztönző. — ...az erköltségnek ez a' fő principiuma, vagy legalább ~ rúgója (454a*/256/21).
II. fn Motiváló dolog. Ne ülj fel! Vagy ha már a' ~k nagyok, Legalább egy zálog-tsókot nálad hagyok (268/37).
- serpenyő fn** (1)
Lapos, füles, nyeles konyhai edény. Azért lett kenyere világon jártába A fódózni való ~ 's eszkába (26/36).
- sért i** (7)
Önértében bánt vkit, fájdalmat okoz neki. Mindenek vádolnak 'Sértenek tsufolnak (160/7). Az a' Zalogosdi játék sokat ~e (330/823).
~ (214/90), ~ett (129/63, 425/63, 431/52); ~elek (143/4).
Ik: meg~.
- sértegetni in** (2)
1. <Szőlővesszőt> metszeni. Még most nem kell metző késsel ~ ágait (413a/908). 2. Vkinek fájdalmat okozni. S az, ki jól óhajt szeretni Ne jőjjön azt ~ A féltés hideg mérgével (460/186).
- sértegető in** (1)
<Frissen esett havat:> taposó. Mint míg a' felhőnek le hulló havára ... Sértegető lábbal hozzá nem járulnak (77/52).
- Serteperthy fn** (1)
Családnév. ~ Uram azon kezd pörteni, Hogy ő az asztalnál megúnt vesztegleni (330/695).
- sértés fn** (1)
Disznó; húzáért, zsírjáért tenyésztett páros ujjú patás emlős. Hát tsak ~t nevelt é Itt a' makk 's haraszt? (334/5)
- sértés Ik:** meg~.
- sértett mn** (2)
Az, amit megsértettek. Ti pedig, Világunk' négy fő Potentáti! Ti a' ~ jusnak bosszúálló baráti! (337/130)
~nek (341/52).
Ik: meg~.
- sértő in** (1)
Fájdalmat okozó. A' kezeket ~ tövissek bokrai (64/5).
- Servia l. Szervia**
sessió l. szesszió

sétál i

1. Vki testmozgás végett v. kedvtelésből lassú, nyugodt léptekkel megy. *Ha ~ok, szép úton Liliomon ~ok* (205/53–4). **2.** Egyfajta tánclepést tesz. *Előre hányt lábbal és billegő nyakkal Sétál az első pár a' többi darvakkal* (330/544). ~ (26/47), ~lok (16/53, 54), ~lunk (239/157), ~tatok (241/4).

Ik: ki~, végig~.

sétálás fn

(1) Nyugodt léptekkel történő, kényelmes haladás. *Erdei ~* (397*/76/13).

sétálgat i

(2) Vki testmozgás végett v. kedvtelésből lassú, nyugodt léptekkel hosszasan mendegél. *Nézd csak azt, ki amott ~ kevélyen* (194/1, 58/1).

sétálgatván Ik: körül~.

sétáló mn/fn

I. mn Táncoló (láb). *Folytatják páronként viszontag másolva, Sétáló lábokkal Z betűt ejtenek* (330/491).

II. fn Nyugodt, kényelmes léptekkel haladó személy. *Van édes szőlője, van szagos gyümölte, Mellyel a' ~' kebelét meg töltse* (199/26).

sétálva in

(3) Lassan haladva. *Szépség' leányai között Lilla eljött ~* (447/24). *Lúdak sárga libáikkal Sétálva járnak a gazt* (397a/314). ~ (134/24).

setét mn/fn

(73) **I.** mn **1.** Amit semmiféle fény nem világít meg. *Végre el jöttével a' ~ éjjelnek Mindenek szomorú bús lárvát viselnek* (77/145). *Így szerelmes teste ám bátor el hűle De hamvak a' ~ sirba egyesüle* (77/302). **2.** Kellően meg nem világított. *Egy nagy ~ barlang egyedül magában Mély torkolattal áll a' hegy' oldalában* (237/25). *Így, mikor a' ~ siralom Völgyébe Bujdosunk az élet ezer veszélyébe, Leg fényesebb fáklya az Úrnak félelme, Ez után járhat az Emberi vak elme* (222/7). **3.** Feketébe hajló, azzal rokon árnyalatú. *Szakadoz a' felhők ~ gyász kárpittya* (56/59). **4.** Nyomasztó, komor, zord. *Ősz ül ~ ortámba', és Sok búja' fellegettel Özönnyel könnyzáporral és* (182/9). *Vágjuk*

e' Királyölőket A' mi kardunk vesse őket A' ~ pokolba be (257/40). **5.** Szellemileg fejletlen, műveltségben elmaradott. *De a' kit ~nek, 's kitsinynek találunk Mihelyt egy haldokló keresztvént vizsgálunk* (454/729). **6.** Érzelmi, logikai v. erkölcsi szempontból homályos. *Innen ment tanulni Verbőzti Törvényét, Mellynek addig búja ~ szövevényét, Hogy végtére tzeljät eltalálta benne* (217/60).

~ (43/4, 24, 56/2, 5, 77/185, 292, 86/29, 137/10, 161/24, 163/9, 190/95, 198/29, 199/5, 202/2, 5, 203/21, 212/78, 82, 222/1, 19, 237/87, 247/5, 259/350, 267/68, 288/4, 304/46, 64, 305/75, 307/99, 316/18, 330/1612, 333/39, 340/42, 351/4, 379/148, 380/11, 32, 389/84, 390/15, 397a/56, 777, 400/1, 413a/432, 426/9, 428/61, 432/21, 435/46, 64, 439/5, 446/3, 454/603), *Setét* (66/11, 77/164, 145/14, 203/11, 373/23, 428/174).

II. fn **1.** Fény hiánya, sötétség. *Bé tudnék vetni sötétben Szusztorát nem gyujtanék* (169/111).

2. Sötét szín. *Szeg a' régi Magyaroknál barnát vagy ~et jelentett* (268*/21/1).

setétbe' (317/250), ~be (26/30, 77/94), *sötétben* (169/91), *setétel* (317/250).

setétedik i

(1) Folyamatosan sötétebbé válik. *De már reám setétedett Az éjjel is* (333/65).

Ik: meg~.

setétellő mn

(1) Setétítő. *A' hajnal' sugári jönnek, A' homály elebege, Felrándul a' Jövendőnek Setétellő szőnyege* (397a/556).

setétes mn

(12) **1.** Elég sötét. *Gyakran a' ~ üregű barlangnak Rejtékébe fényes kints halmok lappangnak* (64/1). **2.** Sötétedő. *Kezde a' ~ Éj is vonni gyász szőnyeget* (161/17). **3.** Szomorú, gyötrelmes. *Tsak ~ gondolat Vont körültem gőzfalat* (322/27). *És a' mit beszélnek a' halottak felől, Hogy holmit tsinálnak még sírjokon belől, Azok az élőknek ~ álmai, Mert tsendesek minden holtak alvásai* (201/45).

~ (202/59, 212/113, 280/21, 305/54, 330/189, 455/7), *Setétes* (128/6, 424/6).

setéteesség fn

(1) Szomorúság. *Éltemnek fényes Hórizonya Dúlt*

borzadó ~re, A' búk mord Éjje gyászba vonja (286/2).

setétít Ik: meg~.

setétség fn (13)

1. Világosság hiánya. A' többi mind homály, mind köd, mind ~, Mellybe félelem van el rejtve, és kétség (222/15). 2. Setétségbe merül: elsőtedik. 'S előtte minden fény ~be merül (330/1876). 3. Sötét füst. Minden rendet feljár a' szörnyű ~ Ijesztő ködébe a' félelem 's kétség (192/31). 4. Tudatlanság, műveletlenség. Túl Budán más Láthatárra A' ~ elmene, Rá tekintvén ez Hazára A' Magyar' Jó Istene (163/6). 5. Örökös ~: halál. Sírhalom! Gyász Temetőkeretek! Mellyek örökös Setétség' 'S Szívet borzasztó Tsendesség' Mostoha Keb'leben heverték (128/2).

~ (330/1842), setétség' (225/41), Setétség (190/87), ~et (306/57), ~nek (306/37, 454/847), ~be (330/1876, 454/293), ~re (138/2).

setétül i (2)

Sötétebb színűvé válik. Setétül a' setét gohér a' vesszőkön (199/5, 87/5).

Ik: be~.

setétzöldes mn (1)

Sötétzöld. Látod e melly kitsiny itt a' föld, félrésze vizekkel Béfoglalva setét zöldes, félrésze világos (348/26).

seu (lat) (1)

Avagy. Seu: Laurus ági (122/cím).

sexta (lat) (1)

Hatodik. Hogy pedig ad Sextam Mai A' Rendek bé gyűlének (114/301).

Sextadomb fn (1)

Helynév. (Debrecen egyik városrésze.) Nagy Poéták, a nagy Horváth nagy barátai között Esmeretlen hevertél még a Sexta gomb alljába (111/51).

sexus (lat) (1)

Nem(zetség). Már semmi Örökös nem volt A' Chaosz ~ából (92/4).

Shakespeare fn (1)

Személynév. Homlokomat ne érje Shakspeárnak akónikus Fűzerje (128/48).

si (lat) (1)

Ha. Máig is, ~ non ex toto (92/222).

siet i (33)

1. Gyorsan megy, halad. Álljatok meg! kedves angyalok! álljatok! Ímé egy Poéta ~ utánatok (330/88). Látlak, mennyei Lillátska! Sietsz karjaim közé (397a/562). 2. Gyorsan csinál, végez vmit. A' zöld bokorba' hallom A' Filmi-lét danolni, ... Majd harsog és ledörmög, Kanyarog, ~, rezeg, nyújt (373/104). 3. Késedelem, halogatás nélkül igyekszik (vmit megtenni). Ez minden trónusnak ~ rontására (337/230). Siess elhullatni már a' virágodat, Szárnyan jár az idő. Betsüld meg napodat (190/105). 4. Gyorsan elmegy vhonnan. Mellyre ők meg félemlének, 'S hanyatt homlok ~ének A' tsata helyről haza (114/1006). 5. (Idő) gyorsan múlik, halad. Minnyájann míg lehet víg szívvel éjjetek Sebest szaladással ~ életetek (83/58). Sietnek éltednek szempillantásai, Mint a' folyóvíznek nyargaló hajjai (209/29).

~ (413a/1036), sijeket (10/34, 35/3, 45/5), ~ek (196/94, 380/92, 425/26), ~sz (290/12), ~el (454/873), ~ünk (313/144), ~tek (330/66), ~nek (77/20, 208, 327/49), sijeketnek (69/20). — ~nék (452/48). — Siess (190/105, 452/39), Sies (297/28), siessünk (133/38, 42, 327/23), Siessünk (268/63), siessetek (172/23, 211/83).

Ik: ki~, le~.

sietni in (1)

Vmit gyorsan megtenni. Vakmerő szavaim az halálnak adták, Mellyek illy veszélyre sietni ragadták (77/194).

sietség fn (3)

1. Gyorsaság. A' bátorság menthet ki 's a' ~: Hajh kelj ki, kelj ki hát vitéz nemzetség! (259/77) 2. Sietséggel: gyorsan. Négy erőss csoportot kiküld ~gel, Hogy a' győzött félnek légyen segítséggel (330/1315). ~gel (460/157).

siettet i (5)

1. Gyorsabb cselekvésre késztet. Míg tántorgó lábát futni ~te Vékony fátyolatját Thisbe el ejtette (77/165). 2. Igyekszik előidézni, hogy vmi minél hamarabb bekövetkezzék. Áldott tsendességgel várod halálotat; Mellyet én aggódó gond közt ~tetek, 'S a' tenger' rémítő hajjain kergetek (202/79).

~i (432/77), Sietteteti (428/148), ~ik (338/6).

siettetvén in

Gyors cselekvésre ösztökélve. *Hanem ~ bal gyanúságait, Egy napon ölte meg ötlet 's — gyilkosait* (454/689).

sietve in

Gyorsan. *Ott evez ~ A' partok felé* (347/13).
~ (33/4, 53/10, 410/16).

sietvén in

Igyekezve. *Így szóllt — 's ~ tzellyára Eggy kis kód szárnyán le száll* (231/179).

sík mn/fn

I. mn 1. Olyan (terület, felület), amelyen nincs nagyobb kiemelkedés. *A' ~ mezőségenn hó halmok épülnek* (66/7). *Tedd gályabértzekké a' ~ tengereket* (337/216). **2.** Sima, simított. *A' meg esztergályozható puszpáng és ~ hársfába Éles vassal sok szép metzést tehetsz különb formába* (413a/1002). *Sok ezer selyem szál lengedez körül Melly a' ~ frontjára fűrtönként terüle* (239/30).
~ (357/33, 428/157), *Sík* (294/28).

II. fn 1. Sík terület, síkság. *Nézd el, óh Mezők' Múzsája, Ama' szomszéd ~okat, A' lovak' pompás homálya Mint lepi el azokat* (397a/146). **2.** Küzdőtér, csatatér. *Síkra állott a' Legénység, fegyverét felemelé* (413a/814).
~okat (397a/676), ~ját (313/36), ~nak (397a/1005), *Síkján* (338/16).

Ö: tenger~.

sikamló mn

(1) Csúszós, síkos. *Ne higgy a' hozzája tsalogató partnak Ne véld hogy ~ hantyai meg tartnak* (28/8).

sikátor Ö: oszlop~.**sikerés mn**

(3) **1.** Ragadós, tapadós (föld). *Jó föld, melly a' szántóvasnak metzésénél ~* (413a/734). **2.** Elegendő nedvességet tartalmazó (mag). — *...sem az Eurus Bő záporokkal a' mezőt nem sepri el, Sem száraz rögök a' ~ magot el nem aszalják* (327/55).
~ (413a/114).

sikeretlen mn

(2) **1.** Kényszeredett, hatástalan. *Sőt a' tsókokatis, ... Megvonja már tőlem, vagy ha ádis, azok Tsak ~ek kurták és szárazok* (176/74). **2.** Bol-

dogtalan. *Úgy szerelmem ~ Ha kedvet az a kegyetlen Mindég csak kínomba lél* (460/136).

siket mn**(9)**

1. Nagyot halló (személy). *Ez Obester Púpos vala, Rekedt torkú és ~* (114/785). **2.** *Siket vmire:* nem akar vmit meghallani. *De az Isten örömebe Siket vólt jajjaira* (231/288). **3.** Tompa (hang). *Egy fél rekedt hangot ád a' barlang' szája; De az is olly zavartt, olly lassú és ~* (237/55). **4.** Olyan (hely), ahol nincs hang, zaj, nesz. *Vajha vitézségtek szép híre nagy Öseitekhez, Kedvesim! az holttak' ~ országába mehetne* (253/75).

~ (114/134, 439/44), ~ek (443/100), ~en (237/45).

II. fn Süket ember. *Téged áld az örültt, a' néma, a' ~, Te vigasztalod meg, József, mindeniket!* (259/225)

siketít i**(1)**

Rontja a hallást. *Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi kis lantom, 's már trombita-módra ropogván Tábori zajhanggal dobját ~i fülemnek* (258/4).

siketülve in**(1)**

Süketen. *Megvakúlva, siketülve, Szándékom' kormányán ülve Kergettem a' drága Jót, 'S a' révnél törtem hajót!* (443/69)

Siklós fn**(1)**

Városnév. *Ne félj, még boszszút fog állni, Siklóson fog captiválni Az Egerek serege* (114/278).

sikolt i**(5)**

1. Magas, éles hangon kiált. *Azt mondják, kiégett a' Lizi' szoknyája. Sikóltott, szoknyáját rázta a' dévaj szűz* (330/1741). **2.** Sikoltva kiabál vmit. *Te is kevély megnyúgóvással Bird magadat, ha sikólt az allynép* (440/12). **3.** (Szel) süvölt. *Az égnek megrendült sarka hosszan dörög. Sikoltnak Éolus' dühös seregei* (202/41, 56/41).
~nak (413a/343).

Ik: el~.

sikoltás fn**(3)**

Sikoltó hang. *A jaj szó, sikoltás a' levegőt teli* (195/25, 59/23).
sikoltását (443/99).

sikoltó in (4)
Süvöltő. *Alól a' felhők közt a' föld 's tenger bömbölt, Mellyet a' sikoltó láрма tisztelettel A' forgószeleknek szárnyán végezett el* (225/113).

~ (202/8), *sikoltó* (56/8), *Sikoltó* (52/10).

silány mn (5)
1. Gyenge minőségű. *Vagy ott termessz jövő-dőre sárgálló kalászokat A' hol Tavalý bőven szedél tsörgő tokú babokat Vagy ~ lednek magvakat* (413a/87). 2. Értéktelen. *A' pompás Pálmának, a' ~ Penésznek Fajtáji mind az én híremmel tenyésznek* (330/1923). 3. Kedvezőtlen időjárású. *Óh Bártsak hamar nyár lenne E' ~ Tavasz elmenne* (389/28).

Silány (389/2); *legsilányabb* (330*/200/18).

Silvanus ~ Silvane ~ Silvan fn (3)
Személynév. <A földművelés és az állattenyésztés ó-itáliai istensége.> *Boldog az is, ki esmeri a' Mezők Isteneit Pánt és az öreg Silvánust és a' Nymfák szűzeit* (413a/1051). *Silváne* (413/25), *Silván* (413a/22).

sima mn/fn (9)
I. mn 1. Teljesen egyenletes felületű. *Mit ér a' szép gyümöltés maga, Bár ~, 's jó színe, szaga, Ha nints íze, melly tesszen?* (134/110) 2. Nem érdes tapintású. *Nem szebb e sima karja, lába, Mint Vénusé?* (294/31) 3. Díszítés nélküli. *Ökrök fognak téged a' helyig vonkálni, Hol simán 's tsupaszon kell majd néked állni* (416/22). 4. Bizalmat keltő, de olykor megtévesztő szándékú. *Sima száddal mit ketsegetsz? Mért nevetesz felém?* (427/9) 5. Közön-séges, ismert. *Jó, de meg esküdjünk: hogy bűn legyen haza térni; Míg a' ... ~ ketske mulat a' sós tengeren* (327/34).

Sima (413a/901), *Síma* (61/27, 254/27).

II. fn Vminek sima, egyenletes része. *Már kartsú nyakad' simáján Hasat ereszt a' toka* (392/39).

simít i (4)
<Hullámot, érzést> lecsillapít. *Kikkel együtt e' vad tengert tsilapítja, 'S a' fel-duzzadt habok' hátait simítja* (202/56, 56/56). *Meg tört érzésinket simíttya kezével* (201/19, 14/19).

simogatva in (1)
Ujjait, tenyerét többször könnyedén végighú-

va vkinek vmely testrészén. *Elsőbb ~ kezdtem kísértetni, De ezzel kevésre lehetett ám menni* (239/177).

simogatván lk: fel~.

Simois fn (1)
Személynév. <Valójában egy Trója melletti folyócska neve.> *Marsal Priám és ~ Miként attakirozák* (113/18).

simul i (3)
1. *Vki vkihez ~: gyengéden hozzábújik. Öröm pezseg szememben, Boldog vagyok, 's alélva Simúlok édesemnek, Ölébe, és elalszom* (373/27). 2. *Vki nyakára ~: átölelve üdvözl. Egészséggel szép határa A' Tisza mellýékinek Hol vígan simúl nyakára A' földi a' földinek* (357/43). 3. <Víz> vkinek a testével érintkezik. *A' hízelkedő habok hozzá mint tódúlnak, 's Farkok tsóválva lábához simúlnak* (139/95).

lk: hozzá~.

Sina fn (2)
1. Helynév. <Sinai-félsziget.> *Utazott pusztákon teve pupra úlvén, 's A vad Arabsokon keresztül ~ig* (96/13). 2. *Sinai-hegy. Ez jött le, 's olly' szent fény omlott ortzájáról, Mint Mózsésnek, mikor lejöve ~ról* (225/70).

sincs i (17)
1. <Előző tagadás után kapcsolatos m-ban:> szintén nincs. *Megvallom, hogy úgy kedvelem Hogy még helyemet sem lelem; Étem sints, tsak nyújtózkodhatnám, Az Úr' karjára vágyhatnám* (309/91). *Ah azólta nintsen semmi nyúgodalmam, Még sints e' kinomért leg kisebb jutalmam* (196/42, 380/40). 2. <Tagadó nm v. hsz után:> *De mit ér hogy házát teli tölti a' kints Ha esze házában semmi portéka sints* (60/6). *Szép Szabadság oh sohol sints E Világon olly betses kints Melly te nállad nagyobb volna* (31/1). 3. <Fokozó, nyomatékosító értelmű m-ban:> nincs. *Mindenünnen gyűl a' sok kints Gazdagodik Országunk, Egy henyélő Hazafi sints* (114/163). *A' szabadságnál nints szebb kints Úgy é, ifjak, vélünk? Igen is, de károsabb sints, Mihelyt vissza élünk* (142/27). 4. *Úgy ~: különben sincs. Várjunk! Még nyakunkon úgy sints az ellenség* (268/92). *sints* (185/50, 231/62, 309/121, 330/1483,

337/32, 395/35, 397a/814, 443/157), *sintsenek* (453/190).

singes mn

(1)

Hosszú. *Földhöz tsapja nagy mérgesen Singes háló süvegét* (114/556).

sínleni in

(3)

Sínylődni. *Körülted a' pompa helyett Gyászbán kezdett sínleni* (428/20).

sínlenem (112/28, 302/6).

sínlik i

(4)

1. Sínylődik. *Egy barát, és egy szerelmes Sínlik a' rablántzokon* (376/10). 2. *⟨Kedv:⟩* hosszasan rossz. *Mert most setét ködbe fedve Sínlik az embernek kedve 'S azért hozzám más se jó* (389/85).

sínlik (413a/581), *sínlek* (298/28).

sint (lat)

(1)

Legyenek. *Sint Maecenates; feret haec quoque terra Marones*: Legyenek csak mecénások, a magyar föld is terem Márókat (42/cím).

sió fn

(1)

Zúgó, malomárok zúgója. *Ama' Sijónál Lyánkájával Szunnyad a' pásztor édesen* (379/25).

Sion fn

(1)

Helynév. *⟨Jeruzsálem.⟩ Istennek hív Papja! Kit e' nagy ~nak Leányi tisztelnek e' kegyes Áronnak* (225/79).

Sion-hegy fn

(1)

Helynév. *⟨Jeruzsálem déli részén emelkedik.⟩ Óltalmad legyen A' Sion hegyen Hív szerelmeseddel 'S minden kedveseddel Az egeknek áldásait bőven vedd el* (179/5).

síp fn

(5)

1. Fújással megszólaltatható kezdetleges, csőszerű hangszer. *Sok siralmas ~nak visítnak éneki, Kopognak a' zörgő doboknak feneki* (267/49). 2. A megfűjt síp hangja. *Fújja trillás tillinkóját: Megáll, 's hallja másfelé Hogy az erdőknék ekhóját A' sok ~ hogy' futja bé* (397a/656).

~jai (397a/76), *~odon* (386/4), *~oddal* (413/21).

Ó: *elefánt~, faunus~, nád~, toll~.*

sipitnya mn

(1)

Halkan nyüsztő *⟨hang⟩. Lajhár ... az améri-*

kaiaknál pedig a' maga ~ szavairól Ai nevet visel (330*/199/10).

sípol i

(1)

Sípon játszik. *Úl a' ketskés, ... Fújja trillás tillinkóját: Megáll, ... Sípol — és ismét megáll* (397a/660).

sípszó fn

(1)

Síppal játszott zene. *Trombita-dob~ harsog, kopog, énekel, ordít* (400/85).

sír¹ i

(48)

1. Fájdalomtól, megindultságtól, indulattól jellegzetes hang kíséretében könnyeket hullat. *Ímé, testem felett ~ Fodor Susánnám!* (217/91) — *Hogy elmentem Gígébe, Sírt a papné mérgébe!* (332/2). 2. Vmely élmény hatása alatt fájdalmat érez. *Sírok én; de tsak keblemben Húlnak néma könnyeim, 'S a' magános gyötrelembe, Legelnek képzéseim* (443/153). 3. Sopánkodik, panaszkodik. *Nyög, ~, s gondolja magába Mennyi munkát tett hiába, S melly hasztalan fáradt ő* (460/178). 4. Könyörög, rimánkodik. *Néha erőszakkal rohantak ostromra, Néha rimánkodtak, ~tak, — de potomra* (330/1486). 5. *⟨Szobor⟩* mély fájdalmat tükröz. *Ím itt az oszlopnál egy márvány lyánka ~, Amott rózsákkal van béhintetve a' sír* (306/85). 6. *⟨Állat, hangszer⟩* panaszosnak tetsző hangot hallat. *Itt ~ egy Tyúk, 's a' mellyéket Borzadt tollal futja bé* (397a/305). *'Sír a' lány Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán* (400/80). 7. *⟨Ég⟩* esőt hullat. *Síratom bal sorsomat árvánn. Mint a' szomorú Egek éjjel Sírnek Mezeinkre le széllyel* (175/10).

~ (56/35, 202/35, 304/6, 339/1, 435/6), *Sír* (302/10, 13, 388/19, 454/122), *~ok* (304/12, 338/10, 435/12, 453/8), *Sírok* (175/13, 196/47, 75, 380/45, 73, 412/13), *~sz* (454/714), *~unk* (454/989), *~tok* (268/150), *~nak* (210/86, 330/436), *Sírnak* (116/3), *~ék* (381/9), *~tam* (237/137), *~t* (112/21, 306/146, 429/21), *~tak* (330/1507). — *~na* (313/93, 374/21), *~nátok* (214/60). — *~j* (186/57), *Sírij* (306/120), *~jál* (77/87), *sirjatok* (327/39); *~jam* (379/60).

Ik: *át~, ki~, le~, meg~.*

sír² fn

(132)

1. Sírödör. *Jer, óh asszonyi rend, le eresztett hajjal Sírni a' ~ felett kettőztetett jajjal* (212/

2). **2.** Sírhalom. *Felveszem a' Lantot, 's gypedző Sírod előtt keseregve ülök* (395/28). *Mihályfalvi István, kit e' ~ bé fedett, Illyen szókkal oktat, halandó, tégedet* (217/49). *Amott egy ~ mellől magát felemeli Egy patirta 's dalját nyersen énekeli* (306/89). **3.** Halál. *Él is az ő tetemes hírek még ~jok után is* (259/632). *És a' ki lenni kezd, előre rettegjen, A' böltső és ~ közt mordon ténferegjen?* (454/106) **4.** Vkinek a romlása, pusztulása. *Én már a' ~ban fetrengem, Léthe' vizét iszom már; Még is elmém Lilin jár* (443/214). **5.** Sírba zár, visz vkit: eltemeti. *Mi az oka, hogy az, a' ki ~ba zárja Barátját, magára a' halált nem várja* (209/15). *Igyatok barátim! Eb a' ki nem iszik! Egyikönk sem iszik, ha a' ~ba viszik* (248/58).

~ (77/16, 188/64, 204/34, 211/62, 212/49, 215/58, 217/34, 266/62, 305/86, 306/84, 86, 109, 428/9, 454/179, 618, 914), *sir* (453/86, 123), ~' (194/28, 220/48, 306/94, 454/12, 859, 988), *Sír'* (443/134), ~om (127/46), ~om' (285/29, 454/897), *syrom* (421/46), ~od (183/10, 204/46, 217/46), *Sírod* (285/38, 373/174), ~ja (67/31, 90/28, 188/55, 209/17, 18, 217/87, 373/197, 209), *Sírja* (299/cím, 303/cím, 396/8), ~ja' (259/316), ~jok (415/42), ~jok' (306/56), *Sírkok* (201/60), ~t (204/28, 217/28, 218/7, 337/352, 349/1, 415/32), ~omat (288/119), *Sírodat* (410/19), ~nak (204/43, 217/43, 299/83, 428/182, 454/117), ~omnak (217/98, 288/78), ~jának (454/412), ~jánál (454/407), ~ba (77/302, 163/23, 188/20, 193/8, 209/10, 210/62, 64, 211/46, 212/78, 146, 214/22, 215/84, 245/56, 259/267, 322, 461, 282/19, 382/6, 413a/503, 443/48, 188, 454/580), *Sírba* (100/16, 101/12, 282/12, 13, 442/6), ~omba (379/44, 454/955), *Síromba* (305/77), ~jába (215/102), ~jokba (454/401), ~ból (6/15, 189/17), *Sírból* (128/15, 442/14), ~jából (259/317, 453/215), ~jokon (259/115, 454/602), ~jokonn (201/44), ~omra (306/163, 330/1570), *Sírodra* (398/8), ~jára (127/39, 193/33, 255/22, 386/15, 451/22), *Sírára* (373/35, 139, 421/39), ~otokra (259/140), *Sírához* (373/64), ~jától (306/172), ~ig (337/150, 428/46).

siralmas mn

(13)

1. Nagyon elszomorító. *De szűnjék bánatod;*

e' ~ eset Mert a' bölts Istennek tettéséből esett (210/97). **2.** Nagy szomorúságot kifejező. *Mások irtóztató Énekkel Bógessék bús Obojjokat, És ~ Nótákat Jajgassák keserves Versekkel* (128/27). **3.** Rossz helyzete miatt siránkozó. *De bízzatok, bizony a' ~ árva Előtt a' jó egek nintsenek bé zárva* (210/117). **4.** Harmatozó. *Az harmatok mellyek egünk hajnalának Siralmas szeméből jó reggel tsorgának* (77/108). **5.** Rossz állapotban levő. *Lábai meszsze most e' ~ fának Árnyékától meszsze most szaladhatnának* (77/251). ~ (210/78, 211/16, 214/27, 46, 267/49, 416/24, 424/25), *Siralmas* (77/10).

siralom fn

(21)

1. Nagy szomorúság miatti sírás, keseregés. *A' ~ Aggodalom Ekképp' el nem temet Idején engemet* (99/12). *Nékem pedig bú, ~ Szerelmémért a' jutalom* (312/9). *Nem hagyád életben, az asszonyi nemnek Díszére, így szerzél siralmat sok szemnek* (214/38). **2.** Siralom mezeje, völgye: a bánat, szomorúság helye; a világ. *Így lenne a' Világ ~ mezeje, A' lankadt öregek nyögdétselő helye* (213/67). *Így, mikor, a' setét ~ Völgyébe Bujdosunk az élet ezer vesztélyébe, leg fényesebb fákllya az Úrnak félelme* (222/7). **3.** Siralom halma: vkinek a sírhegye. *Te a' többek között, óh ~ halma, Mellybe temetve van sok árvák óltalma* (210/35).

~ (259/255, 330/58, 454/823), *siralmam* (443/158), *siralmad* (386/18), *Siralmod'* (428/11), *Siralma* (170/63), *siralmát* (259/335, 428/205), *siralmimat* (162/20), *siralmi* (130/10), *siralmimnak* (162/98), ~omba (175/4, 412/4), *Siralommá* (212/127).

siránkozik i

(1)

Sírdogál, kesereg. *Tudom, midőn siránkoztál Halálán Czinderynek, 'S könnyek' gyöngyével áldoztál Elhervadt teteminek* (428/1).

sírás fn

(10)

1. Az a cselekvés, hogy vki sír. *Be vett szokása már a' Sírás kevély Nemednek* (186/60). **2.** Keseregés, panaszkodás. *Látom unszoló ~át: Rajta nem segíthetek* (443/97).

~om (196/47, 380/45), ~uk (162/32), *Sírásnak* (157/25, 175/6, 412/6), ~sal (5/18, 397a/226).

- sírásó** fn (1) Sírok ásásával foglalkozó személy. *A' ~knál 's az ijesztő Temető'k' setét gödribe ... Majd ott kereslek fel jó szerrel, Ha végórám' halasztgatod* (379/147).
- Sírász** fn (2) Helynév. *«Ebben a városban született Hafiz.» Légy idvez, óh Poéták' 'S Bölcsék' hazája, Sírász* (373/122). ~' (373/134).
- sírász** mn (3) 1. Sírászban lakó. *Sírász barna Hölgyek, Kökény szemű Leányok, Öltözzetek selyembe* (373/1). 2. Szírászban levő. *Kedvellem a' piros bort, Melly a' Sírász hegynek Boldog kövén tenyészik* (373/19). *Sírász* (373/164).
- sírat** i (14) 1. *Vkit, vmit ~: vkinek halála v. vminek elvesztése, elmúlása miatt sír. Mihályfalvi István vala édes Attya, Kiben egy Eskütyét Debretzen ~tya* (217/54). *Fényes Napod' lenyugvását mért ~od?* (299/111) 2. Keseregve emleget vmit v. bánkodik vmi miatt. *Én akkor Lillát ~tam, Azt a' szépet, azt a' jót, A'kinél szívemet hagytam, Mint örökös Foglalt* (428/53). *Éjjel szememet le se' zárván Síratom bal sorsomat árván* (412/8, 175/8). ~ok (397a/520), *Síratál* (428/198); ~od (214/51), ~ja (210/30, 330/752), *Síratya* (77/258), ~ják (225/141); ~lak (433/34). – *sírássátok* (453/226).
- síratatlan** lk: meg~.
- síratni** in (1) Sajnálni vkit. *'S az Alföld' gazdag lapállya Síratni kezd engemet* (428/156).
- sírató** in (1) Vki elvesztése miatt síró, bánkódó. *Az el erőtlennült öregek számára Rengő böltsőket két tsinálni sokára, Mint régen az annyát ~ Memnonnak* (213/65).
- síratván** in (2) Vki elvesztése miatt bánkódva. *Sírodra érdemlett borostyánt plántálunk: Addig is síratván e' Hazánk' fiait, Tsak az vígasztal hogy*
- bírunk még két Vayt* (398/9). ~ (233/71).
- sírbolt** fn (2) Több koporsó elhelyezésére alkalmas, nyitható fedelű sír. *Csak néked élek, lehellek, Míg be nem főd a' ~!* (447/72) *sírbólt* (134/72).
- sírdogálni** in (1) Hosszasan sírni, keseregni. *Lilla' vesztén ~ Drága sors nekem* (374/57).
- sírdogálva** in (1) Hosszasan sírva, keseregve. *Lilla' vesztén ~ Drága sors nekem, Sírdogálva haldogálni Szép halál nekem* (374/59).
- sírfuallta** mn (1) Sírból támadt (szél). *Csak Kupressz' árnyékát láthatja A' hóldnak fényinél, Midőn azt bágyadtann ingatja Egy sír-fuallta szél* (424/16).
- sírhalom** fn (32) 1. Síron emelt földhányás; sírdomb. *Mikor száll testemre az a' vég Nyúgalom, A' mellyel örökre biztat a' sír halom?* (201/32) — *'S a' melly Fának sátorában Áll együgyű sírhalom magában Szent lesz tisztelt hamvamért* (435/69, 304/69). 2. Halál. *Óh, túl fog ez, sírhalmonkon Túl is fog lángolni ez, A' mi most indulatunkon Olly édesen gerjedez* (443/129). ~ (209/80, 454/596), ~' (305/79), *Sír halom* (297/35), *Sírhalomok* (128/1, 424/1), *Sírhalomok'* (299/101), *Sírhalmod'* (403/37), *sírhalma* (373/cím), *Sírhalma* (373/10, 14, 42, 70, 95, 118, 143, 178, 395/cím), *sírhalmai* (210/17), *sírhalmot* (217/11), *sír halmot* (15/11, 204/11), *sírhalmodat* (201/cím), ~ba (193/5, 313/39), *Sírhalmánál* (442/cím), ~ra (193/31), *sír halomhoz* (77/153).
- sírhan** fn (1) Sírdomb. *Harsogjon nevekkel a' hír trombitája, Űljön ~jokon a' nemzet' hálája!* (306/80)
- sírhat** i (1) Lehet sírnia. *Az emberi nemen óh melly méltó jussal Sírhat az érzékeny szív Heráklitussal!* (210/2)
- sírhely** fn (3) Az a hely, ahol vkit eltemettek. *Itt halok meg.*

E' setét erdőben A' szomszéd Pór eltemet. Majd talám a' boldogabb időben Fellelik sírhelyemet (304/67, 435/67). ~e (306/75).

sírkő fn (3)

Kő síremlék. *Az odvas Tziprosfák' gyászszín árnyékában Egy-egy bémohodzott ~ áll magában (306/40).*

~ (337/349), *sírkövére (388/23).*

sírni in (6)

1. Fájdalomtól, megindultságtól jellegzetes hang kíséretében könnyeket hullatni. *Tőle megfosztattunk, Tsak ~ maradtunk (299/10).* 2. Sopánkodni, panaszkodni. *Szolni vagyis ~ kívánok véletek Hogy keservemnekis tanui légyetek (176/21).*

~ (338/6, 454/721), *Sírni (212/2, 214/120).*

síró mn (3)

1. Könnyeket hullató. *Óh melly méltán lehet keserű könnyeknek Forrásivá válni a' ~ szemeknek (210/4).* 2. Hangzó. *Fűjvén egy ág hegyénn a' kis fülemüle ... Énekel a' vékonyann ~ fészkek körül (83/26).*

~ (397a/275).

sírt Ik: el~, ki.

sirtes l. syrtis

sírva in (15)

1. Könnyeket hullatva. *Fel kiálta, mondván ~: a' szeretet Téged ezen gyászos ágyadba fektetett (77/277).* 2. Bánatosan, fájdalmasan. *Hol a' néma fáknak ~ énekelem, Mint égeti mellyem' a' forró szerelem (196/35, 380/33).* ~ (116/3, 202/82, 304/12, 337/28, 301, 428/140, 435/12), *Sírva (112/13, 220/20, 257/205, 207, 429/13).*

sírván in (1)

Könnyeket hullatva. *Boldog Ország az, hol az árva 's özvegy Nem bocsát, ~, az egekre átkot (287/26).*

sírvers fn (1)

Verses felirat síremléken. *Jeles Sírverset készítet e' fő vitézünknek Faludi Atya, nemzetünknek amaz édes Poétája (267*/18/8).*

sisak fn (5)

1. <Harcban> fej védelmére való, kemény anyagból készült (elől rostéllyal ellátott) fej-

fedő. *Ámor mulattába Egy ~ aljába Nefejejtset ültetett (98/2).* 2. Vki védelmezője. *Míg az élők' földét lakja: Jóvóltod légyen ~ja (225/153).*

~' (306/43), ~ja (238/23), ~okat (413a/502).

sisakos mn (1)

Sisakot viselő. *'S A' Sisakos vitézeknek kalászi borzadának (413a/665).*

síseg i (2)

Susog, zizeg. *Sísegd tehát utána, Sísegd te gyenge szellő, Zokogva hogy szerettem, És ő vetett meg engem (186/45, 46).*

sittimfa fn (1)

A cédrus legnemesebb fajtája mint faanyag. <Ilyenből készült a bibliai fríglyáda.> *Kinek szent érdemid az Úrnak házába' Hosszas sorral vagynak metzve Sittimfába (225/82).*

sitty msz (1)

Gyorsan lecsúszik <az ember torkán>. *Nálunk búza ám a' kenyér, a' bor sem olly kotyonfitty, Mint Csökölbe; a' Visnyai ist güter Wein, mert a' Sitty (326/28).*

sivákol i (1)

<Kuvik> hangot hallat. *Hol az elhánytt sisak' rosdás üregében A' halálos tsúvik ~ fészkeben (306/44).*

sivatag mn (6)

1. Kopár, kietlen. *'S te, amott az éles köszálnak ~ Ormárol zuhogva le szakadó patak? (219/83)* 2. Kiszáradt. *Itt magának edgy kis nedvet nyér a' ~ homok (413a/82).* 3. Nagy kiterjedésű és száraz. *Baj is járult a' búzához, az üszög megégeti, A' Sivatag bogáts borzas árnyékába temeti (413a/170).* ~ (306/95, 413a/742, 418/10).

sívó mn (1)

Terméketlen. *Elsőben a' durva földet és mostoha dombokat, A' hol ~ agyag vagyon ... Tövis bokrok borítják el (413a/705).*

skarlát mn/fn (2)

I. mn Világos, élénk, égő piros <szín>. *Prémzett zöld mentéje fekete báránnyal Szépen öszevillik a' skarlát dolmánnyal (330/272).*

II. fn Skarlát szín. *Vélnéd hogy a' nyalkánn pirosuló sodoma A leg jobb gyümölcsök szép paraditsoma Pedig ha scarlattyá szádba ketté*

válik Várt gyönyörűséged mind hamuvá válik (28/3).

skatulya l. katulya

skeleton (lat)

(4) Csontváz. 'S hogy Paraditsomba és Mennybe részt vegyen Szükség hogy Skeleton és Szarándok legyen (190/80). Hazugok a' színek, a' mellyeket vonnak Ujjaid, a' halált festvén Skeletonnak (213/24).

~ja (454/614), Skeletonnya (201/56).

skíz fn

(2) Vázlat. Hadd mondják, a' kiknek van finomabb ízek, Te vagy a' remekkép, ők pedig a' Skizek (421/12, 127/12).

skláv fn

(1) Rabszolga. Mások értzenben vagy márvánban Bámultassák magokat, Körültük látván nagy számban A' térdeplő Sklávokat (397a/484).

Skorpió fn

(2) Csillagkép. Már a tüzező Skorpió lábait szébb szedi, És az Égnek jó nagy részét számadra át engedi (413a/41).

Scorpio (413/45).

slepp fn

(3) Ruha uszálya. A sok Slepp, az à la Bonapárt 's Vigánó A' rakontzák között suhognak piánó (330/85).

Sleppje' (330/1466), Sleppel (336/46).

sleppfarkú mn

(1) Hosszú, uszályos farkú. Vannak Nyaktekertsek, puffadt Pellikánok, Barázdabillegők, Sleppfarkú Fátzánok (330/1998).

slingolt mn

(1) Körülhímezett, diszesen elvart. Alabástrom lába szárát A' ~fodor nyalja (169/44).

smaragd mn

(1) Zöld drágakő. És reá ~ betűkkel Juliánát met-szenék (415/5).

smukk fn

(1) Ékszer. Minden Bankóimat az egész Smukkommal Adják néki: ebből holtig elverselhet (330/1562).

smukkos mn

(1) Ékszeres. Vagy holmi nagy Smukkos katulyát tartának, 'S két frizőr fűsűvel azon dobolának (330/1247).

só fn

(2)

1. Sziksó. Jó föld az is, ... A' mely tulajdon gypével magát zöldbe borítja, És a' vasat tsipős ~val öszve nem rosdásítja (413a/749). 2. Az, ami ízessé, élvezetessé tesz vmit. Mihelytt tanátskoztak együtt egy keveset, A' melly is sok szóval, kevés ~val esett (330/1070).

sódar l. sódor

sodoma fn

(1)

Hamuval töltött alma. (A bibliai porrá égett Sodomában termett legendás alma.) Vél-néd hogy a' nyalkánn pirosló ~ A leg jobb gyümölsők szép paraditsoma (28/1).

sodor i

(2)

1. (Szél) hajlítgat. Maga a' Kaukaszus bértzénn álló kopár rengeteg Mellyet untalan tör, ~ keletről a' fergeteg, Külömb külömb termést nevel, ad hasznos gerendákat (413a/993). 2. (Víz) nagy erővel súrol vmit. Egy folyóvíz a' sziklából Vad morgással omlik le. Sodorja a' kőszikláknak Elmartzonglott tsípejít (397a/705).

Ik: el~, le~.

sódor fn

(1)

Füstölt sonka. Hol tartják a' sódorokat És a' töltött galambokat (114/102).

Ö: vaddisznó~.

sodrom fn

(1)

Svadron, lovasszázad. Marsal Priám és Simois Miként attakirozák De a' Trója' Sodromi is Bástyát hogy oltalmazák (113/17).

Sofokles l. Szophoklész

sógor fn

(1)

Sógora lesz Buda városa: (Utalás József nádornak és Pál orosz cár leányának házasságára.) Igaz; nagy tisztelet a' Magyar hazának, Midőn mátkát az ő Nádorispányjának Ajánl a' Világnak legfőbb birtokossa, És Néki ~a lesz Buda' várossa (337/364).

soha hsz

(48)

1. Semmilyen időben, egyetlen időpontban sem. Kárt az irigy nyelv szerentsédnek ~ ne tegyen (179/3). 2. Semmilyen körülmények között sem. Ki állandó marad, ~ meg nem retten (193/19). Az ütközetről kudartzal Vissza ~ nem tértem (114/113). 3. (Tagadás erősítésé-

re:) egyáltalán nem, semmiképpen sem. *Nem — sőt ~ az illy szerelmes párok Szívét el nem rejtik semmiféle zárok* (77/81). *Meddig tartson ennek széle, és határa, Annak ~ senki végére nem jára* (211/26). *Ezt az emberi ész ~ fel nem járja Bár minden titkoknak legyen nagy búvárja* (204/17, 217/17, 15/17). **4.** *Soha is: sohasem. Nem kell ennek sem zabola sem kantárszár ~ is, Kengyel és sarkantyú nélkül mindent megtesz maga is* (358/49). ~ (1/22, 16/64, 41/12, 162/91, 176/103, 191/26, 205/64, 212/26, 41, 213/53, 217/78, 237/28, 259/268, 269/34, 287/18, 307/91, 310/58, 329/2, 4, 330/575, 580, 1600, 330*/199/1, 333/18, 336/62, 379/71, 413a/431, 494, 454/110, 115, 194, 678), *Soha* (92/158, 114/115, 143/34, 155/35, 169/146, 397a/443, 540).

sóhajt i (21)

1. Érzelem hatására mély, hallható lélegzet szakad fel belőle. *Most is azért ~ és dűlfül magába M'ért nem adhatja az áert árendába* (189/19). *Sem könyveket nem hullatok, Sem nem sohajtok, jajgatok* (278/6). **2.** *Sóhajtkiért, vmiért, vkít, vmit: vágyódik, áhitozik utána. Béke! Frigy! Óh két nevezet! Mi hány-szor, Értetek hány-szor, 's be' heven sohaj-tánk!* (287/14) — *Még a' pompás Bétsbe töltöd Te kedvedet, Mi a' Vágnál gyakran sohajtunk Tégedet* (279/8). *Bús elmém rajtad tűnődik, Tsak kíván, ~, gyötrődik* (443/6). *Már hát el érkezett a' víg Október is Melly után sohajtott Bakhus ezerszer is* (199/42, 87/22). **3.** *Sóhajtki: sajnál vkít, bánkódik vki miatt. Én szeretlek, és tisztellek, Én sohajtlak, én öllelek. Istenhozzád!* (454/890) — *A' Királyház' Magzatjáért Álljunk bosszút Tréziáért Kit Hazánk most is ~* (257/53). **4.** *Sóhajtvamond vmit. Vétzy a' Compániának Vesztit látván így sohajt: Óh be boldogok valának, Nem szenvedtek semmi bajt* (317/198). **5.** *Sóhajtvimire: bándódik vmi miatt. Lába aladt hever tündöklő ezüstye Mellyre sohajt fel dult sok városok füstje* (9/20). ~ (45/14, 454/6), *sohajtok* (330/871, 333/47), *Sohajtasz* (313/38), ~unk (454/989), *sohajtnak* (214/45), *sóhajta* (244/3), *Sohajtott* (306/122), *Sóhajtott* (221/1). **Ik:** el~, vissza~.

sóhajtani in (2)

Bánkódni. Mit is ér sírni, sohajtani, 'S e' történetemen nyögve keseregni? (454/721) *sohajtni* (460/63).

sóhajtás fn (26)

1. Érzelmet kifejező mély, elnyújtott kilégzés. *De a' kéz-szorítás' és sohajtás' heve Sok szépek' szívében nagy pusztítást teve* (330/1305). *Egy homájos felhő lebeg körülötte Ezt a' ~ok gőzi sűrítette* (6/18). **2.** Ennek a hangja. *Hány forró ~ok lengettek berkünk tájában* (221/7). *Ejts egy sohajtást mellyedből, És az, mint rózsailat A' szellőn házámig hat* (414/14). **3.** *Sóhaj. Bús sohajtással tehát ez Helynek is bútsút adék* (161/22). *sohajtas* (77/93, 157/21), *Sohajtasok* (303/1, 309/10), ~om (443/161), ~a (134/55), *sohajtása* (447/55), *sohajtását* (299/40), ~adat (428/50), *sohajtásit* (6/7), *sohajtásomnak* (431/40), ~ba (460/61), *sohajtásomban* (428/97), ~aiból (162/31), ~on (220/40), ~itól (130/17), *Sóhajtásaitól* (188/62), ~sal (63/12), *Sohajtással* (77/104, 170/43), ~ával (331/35).

Ö: vég~.

sóhajtó in/mn (3)

I. in *Vkit ~: vki után vágyódó. Térj meg árva galambodhoz, Téged ~ rabodhoz* (112/36). *sohajtó* (212/50). **II.** mn *Bánatos. Majd, ha dombom' megtekinti, 'S hervadt rózsáit rá hinti Két ~ szerető; Ezt mondja: Itt fekszik Ó!* (443/191)

sóhajtoz ~ sóhajtozik i (12)

1. Gyakran, ismételtén sóhajt. *Ki boldogabb halandó Mint a' ki nem sohajtoz?* (354/4) **2.** *Sóhajtozva vágyódik, eped vki, vmi után. Eszen szívem' szerelmébe A' kiért sohajtozok* (331/44). *Egy illy hűs esőért mennyit sohajtozott, A' kit az izzadság és por bé sározott* (198/37, 86/35). **3.** *Sóhajtozva mond vmit. És én így sohajtozok: Óh sok függ a' fátomoktól Ez élet útján, óh sok!* (397a/602) **4.** (Szellő:) *fűjdogál. Halld csak, Lillám! mi bággyadt szellő Sohajtoz fenn az ágakon* (446/10). *Sohajtozik* (148/42), *Sohajtozok* (186/31), *sohajtozom* (305/58, 324/12), *sohajtozol* (420/12), *sohajtoztam* (235/21).

- sóhajtozás** fn (4) Ismétlődő sóhajtás. *Még Szerencsy' Özvegyétől, Bús hang jön sírom' szélétől, És igaz ~ (454/898).* sóhajtozások (347/25), Sóhajtozások (170/17), sóhajtozásim (446/13).
- sóhajtozva** in (1) Ismételten sóhajtv. *Rólok 's Hazájokról mindent Sóhajtozva elkérdezett (244/40).*
- sóhajtv** in (2) Sóhajtozva. *Midőn az éjt sóhajtv Virrasztom, Amor így szól (344/6).* ~ (139/77).
- sóhajtván** in (2) 1. Sóhajtás közben mondván. *Akkor súgjátok meg, Hogy hajnal előtt Dafnis már pihegett Sóhajtván szép Nevét Itt e' kis patak ere' megett! (172/29)* 2. Szomorkodva. *Hozzá tartozói, el estén sóhajtván, Sajnálják, fejeket gyászos búra hajtván (214/23).*
- sohase**¹ hsz (1) Soha ne, semmikor se. *Egek! már én tehát tsak azért születtem, Hogy Férfi soha se feküdjék mellettem? (330/754)*
- sohase**² hsz (1) Sohasem. *Tsak haszontalanra 's rosszra soha se költ (202/126).*
- sohasem** hsz (10) Soha, semmikor sem. *Jobb és igazabb fejedelme Nála hazátoknak soha sem volt (258/74).* ~ (233/8), *soha sem (60/2, 330/575, 1328, 379/94), Soha sem (202/127, 413a/380, 460/77, 82).*
- sohol** l. sehol
- sohonnai** mn (1) Mihaszna. *Báró von Nichts a' németeknél olyan forma szóllás, mint magyarul a' Sohonnai vagy Semmiházy Uraság (330*/203/3).*
- sok** szn (634) 1. Nagy v. kelleténél nagyobb mennyiségű, számú. *Sok boldogtalannak te lesz édes Atyja, Éretted könnyeit ~ árva hullatja (259/223–4). Harmatos völgyek, lapájok, Hol ~ ezer virág leng! (397a/12) — Óh ~ függ a' fátumoktól Ez élet útján, óh ~! (397a/603–4) — Sok gyémánt jelek elvesztek, Léthét ússzák ~ keresztek, Sok oszlop a' porba ül (415/26).* 2. Hosszú tartamú, gyakori. *Oh ti, kiknek ajjakáról Édes öröm tsepegett Szívemre, ~ bús óráról Oszlatván a' felleget (397a/935).* 3. Nagy érték, haszon. *Óh haza! tartozol azoknak melly ~kal, Kik néked szolgálnak ilyen magzatokkal (212/37). Bár égből a' segedelem Küldessék, nem ~at a' tész (41/9).* 4. Sokak: számos ember. *De majdan végtére Sokak kérésére Meg szán Juno bennünket (32/38). Szemeim e' Házban még ~akat lelnek, Kik vitézi nevet méltán érdemelnek (259/97).* 5. A szóban forgó személyek közül sok. *Ne tagadjátok el, hogy bizony nagyon ~, A' kikkel az égnek vagytok már adósok (210/31). De ~nak e nevet tsupánn azért atták Mert külömbenn őket meg nem gyilkolhatták (80/5).* 6. Sokat: sokáig. *Vártam, ~at vártam, azt nem mondhatjátok; Várásom' bérét hát mért meg nem adjátok? (330/757)* 7. Sokat: sokszor, gyakran. *Bár mind kettőt kérte ~at, De ők nem hagyván álmokat Végre így fakada ki (114/221). Én is azért, bátor Pindus zöld halmára Erőtelen Músám még nem ~at jára El kezdem énekem (67/6).* 8. Sokba(n): Több szempontból. *Sokba megbántottak, Sokba! tsúfot tettek, azt az átkozottak (330/819). Te vagy példája a' Trónusnak ~ba (377/25).* 9. Sokan: sok személy. *Erre ~an rá állának, Látván hasznát tanátsának (114/508). Sokan ~ akadályt 's leseket keresnek (188/14).* 10. Sokra megy, gyűlik: van belőle bőven. *Vagy pedig ha ~ Úr, módja lévén benne, A' Múzáknak szíves áldozatot tenne, Mellyből a' Poéta eggy kevés részt venne: De nálunk ez a' szám még nem ~ra menne (245/36). Légyen dühösségedbe vég, Mert a' te bűnöd ~ra gyűlt (257/148).* 11. Sokra megy vkivel: jól jár vele. *De nem ~ra megyünk az ilyen vitézzel (268/48).* 12. Sokra nézve: sok tekintetben. *Az Igali Népnak vezére volt Etse, Kinek ~ra nézve lehetett illy betse (330/138).* 13. Sokkal: jóval nagyobb mértékben. *Az Úrnak ~kal kedvesebb, A'ki köszívű, 's kényesebb (309/33). A rózsákon által fénylenek Sokkal szebb rózsái Pirosló ortzái (139/26).*
- soká** hsz (19) 1. Sokáig, hosszú időn át. *Légy ~ részese a'*

szőlő Nectárnak Mellyet sok Bachusok szomjusággal várnak (67/27). Éljen ~ az Asz-szonyság 's egész Familiája (310/68). **2.** Sokára, hosszú idő múlva. Soká jön erre Lilla, A' hitszegő ~ jön (351/1–2).

~ (26/34, 92/100, 217/101, 231/43, 257/89, 259/176, 310/46, 55, 358/43, 413a/1037, 443/209), Soká (92/240, 114/975, 259/340, 357/82).

Ö: nem~.

sokáig hsz (26)

Hosszú időn át. 'S ő mint gyerek, ~ Veszteg maradni nem tud (185/115). Ah éljen e' ditső Pár, Éljen, ~ éljen (259/286).

~ (73/20, 22, 204/44, 210/82, 225/93, 231/155, 233/35, 266/33, 33, 308/55, 310/49 49, 50, 326/57, 336/8, 66, 342/29, 400/17, 428/192, 454/470, 454a*/256/13), Sokáig (74/22, 170/50, 413a/707).

sokall i (2)

Túlságosan soknak tart vmit. Mikor a' világ-nak Lármáját ~om, Kevélynek, fösvénynek tsörtetését hallom (200/35).

~om (309/80).

sokallani in (1)

Túlságosan soknak tartani vmit. Siralmod' bő áldozatját Kezde már ~ (428/12).

sokára hsz (13)

1. Hosszú idő múlva. Míg tüzes szemem ~ Rá akadt a' szép Laurára 's Fél oldalt reá tsapott (134/37). Végre, de ~, juss el az egekbe (215/150). **2.** Sokáig. Mint Nestornak, élted terjedjen ~ Végre fogadjon bé az ég ditső vára (75/15). **3.** Hosszú idő óta. Mikor már ~ A' föld határára Már ár víz nem érkeze (32/1). **4.** Későn, késve. Jössz már? — de ah ~ Jöttél, ki múlok ímhol (186/53). **5.** Hosszú időre. Az el erőtlenült öregek számára Rengő böltsőket kék tsínálni ~ (213/64).

~ra (161/27, 214/16, 217/44, 218/18, 317/262, 337/93, 447/37).

sokaság ~ sokság fn (8)

1. Embertömeg. Négy milliárd ember; felséges Társaság! Hamarabb vét négy öt, mint illy nagy sokaság (454/360). **2.** Szervezetlen tömeg. Teremtettél állatot, hogy egy önként való Sokaság mozogjon, légyen élő 's haló (454/

660). **3.** Vminek a ~a: az a tény, hogy vmiből sok van. Midőn az esztendő el múlt sokasága Miatt a' földre hull el száradott ága (214/7). A' ki esztendő' sokságát Élni méltó volt, Alig érte ifjúságát, Véletlen megholt (299/14). **3.** Sokasággal: bőven, nagy mennyiségben. Mert köztök Laurust terem a' föld nagy sokasággal (42/5).

Sokaság (259*/207/cím), sokasága (214/49), sokaságot (114/568), sokasággal (215/14).

sokasodik Ik: meg~.

sokfejű mn (1)

Aminek több feje van. És felkeveredvén a' népnek sepreje — Egy sokfejű Monstrum, mellynek még sints feje (337/32).

sokfelé hsz (1)

Sok helyen. Nagy lélek! örömet sietnék velek, De lám tőlem messze és ~ vagynak (452/49).

sokféle mn (8)

Sok különféle, különböző fajtájú, minőségű. Öltözik magára sokféle maskarát, Ugrós kozák tántzra billegteti farát (197/31, 85/31). Fel fegyverkezik fejenként Az egész militia, ... Velek a' sok Társzekerek, Sokféle rendű fegyverek, Puskák, ágyúk, mozsárok (114/355). ~ (188/78, 267*/19/11), sokféle (123/52, 202/108, 454a*/256/11).

sokképpen hsz (1)

Többféle címen. Nagyobb sorsra ugyan ~ Tarthatsz te, Lilla! méltó just (379/73).

sokszor szn (32)

1. Több ízben. Míg élünk, bennünket ~ meg rontanak (210/40). **2.** Gyakran. Van még nagyobb ennél, mert ~ ki hat a Roppant országokra a' pusztító tsata (215/67). A bajt a' bánatot ~ el kell űzni (29/8). ~ (68/22, 75/10, 76/7, 213/75, 215/27, 271/2, 309/31, 330/1784, 2007, 377/35, 413a/840, 431/13, 433/41), Sokszor (76/1, 3, 5, 111/101, 272/15, 18, 276/15, 278/15, 309/41, 42, 330/55, 57, 779, 405/14, 413a/194, 454/481).

sokszorozván Ik: meg~.

solennis (lat) (1)

Ünnepélyes. Az ütközetek után ~ örvendő pompát tsínáltak vitéz elejink (267*/13/1).

- solennitas** (lat) (1)
Ünnepség. *Midőn én egy olyan solennitásra, a' millyen a' boldogult Rhédeiné Asszonyságé vala, a' Lélek' halhatatlanságát választottam matériául* (454a*/256/1).
- solenniter** (lat) (2)
Ünnepélyesen. *Harmadszor, valakik most is nőtelenek, Minket ~ mind megkövessenek* (330/1148).
~ (267*/13/14).
- sólyom** fn (1)
Hegyes szárnyú, gyors vadászatra idomítható ragadozó madár. *Árpád Örökjébe Csuf bitang dusskáll A' Solymok fészkébe Gyáva banka száll* (246/35).
- somfa** fn (2)
A som fájának kemény, szívós anyaga. *A' kemény hadi szerszámot a' ~ból készítik* (413a/1000).
Somfa (413a/559).
- Somogy** fn (30)
Helynév. (A Dunántúl déli részén fekvő megye.) *Ezért olly gyönyörűk a' ~' Dámáji, Mert ők a' Grátziák' igaz Copiáji* (330/2037).
~ (306/251, 262, 270, 282, 300, 330/118, 330*/137/7, 330*/140/9, 330*/146/2, 330*/148/3, 334/13, 23, 336/54), ~' (306/119, 169, 234, 238, 330/43, 403), ~ot (357/28), *Somogy-nak* (306/310, 307/89, 330/168, 330*/137/8), ~ba (314/42, 330/34), ~ban (330*/188/11, 330*/192/1, 334/cím).
- somogyi** mn (2)
Somogy megyében élő. *'S ímé-ímé ott találom A' Somogyi Szépeket* (307/56).
Somogyi (330/162).
- somogyias** mn (1)
Somogyra jellemző. *Akkor a' jó Lendvai ... húzzon a' vivátunk mellé egy leg somogyi-assabb túst* (310/27).
- Somogság** fn (3)
Somogy megye területe. *Boldog Pár! Sokat kerestem Párodát a' világban, 'S im mai nap feltaláltam Másod' a' ~ban* (307/32).
~ban (428/119), ~on (330*/148/1).
- somogysági** mn (1)
Somogy megyei. *Hát tsak Kanásznak termett A' Somogysági Paraszt?* (334/8).
- Somssich** fn (1)
Családnév. *Méltóságos királyi tanácsos ~ Lázár Úr ódája méltóságos Rhédey Lajos ts. kir. kamarás ő nagyságához* (445/cím).
- soproni** fn (1)
Sopron határához tartozó. *Sopronyi halmain Tombol Liber Atyánk, 's víg adományival Kínálgatják az Ikvát* (432/81).
- sor** fn (67)
1. Személyeknek, tárgyaknak egymás melletti v. mögötti elhelyezkedése. *Te nem sajnálsz mászni porba 'S másoknak rabja lenni, Tsak hogy szabad légyen ~ba A' több rabokkal menni* (205/19, 16/19). *A' szárnyi könnyű nép akként fordulhasson, Hogy minden ~t 's rendet zavarba hozhasson* (330/1200). *Bár a' szöllő meg van kötve, a' metsző kés nem kell már Bár a' lankadtt vintzellér a' ~ végén dudolva jár* (413a/965). 2. Összetartozó személyek összessége. *Megholt! Életének legjobb szakaszában, Fél századot élvén az élők ~ában* (217/86). *Midőn Nyóltzvan három Esztendő folytába Űtették a' Hatvan Személyek' ~ába* (222/34). *Már látom a' fényes Ditsőség' várába Mint mentek bé elhúnytt Őseink ~ába* (259/122). 3. Írásjegyek, betűk vízszintes sora. *Míg az el-vesztett bódogság kárait énekei, Rettenetes gondolattal van minden ~a teli* (216/16). 4. Tárgyak, dolgok, jelenségek nagyobb mennyisége. *Te tóled van minden jószág, 'S e' tsudadolgok ~a, Óh véghetetlen Valóság!* (397a/854) — *Tán egy ~ zálogot addig kiválthatunk* (330/616). 5. *Vkin van a ~: ő következik. Komám Uram subscribállya Kegyelmeden már a' ~* (92/135). 6. Egy ~t: meglehetősen sokat, jócskán. *És engedd meg, hogy múlassunk Érted még egy ~t ihassunk* (438/52). 7. Sorjában, ~ra, ~ral, ~jával: egymás után, sorban. *Őszvejárt ~jába minden Várme-gyékét* (330/28). *Mihelyt az oszlophoz köze-lőbb eshettem, A' darab köveket ~ra nézeget-tem* (237/96). *'S fejet hajtván minden vendé-ginek ~ral* (330/354). *Ezek így folyván ~jával* (231/79).

~ (330*/188/6), ~a (3/10), ~aid (397a/1138), ~t (199/106, 239/162, 415/50, 438/44), ~át (376/8), ~ba (112/26, 217/148, 236/25, 239/32, 241/21, 306/110, 413a/811), ~okba (161/1), ~ába (162/100, 249/39, 288/44, 413/32, 413a/28), ~jába (69/16, 259/351, 330/381, 413a/586, 798), ~ban (237/39), ~ában (299/75, 454/296), ~jában (237/88, 259/523, 307/60, 415/41), ~ból (2/9), ~án (298/11), ~ra (213/74, 330/1463, 413a/955), ~orra (15/16, 114/978, 204/16, 217/16), ~ára (12/17), ~ral (220/46, 225/82, 330/1229, 397a/435, 893, 413a/809, 813, 433/47).

sordidus (lat)

(1) Gyalázatos, hitvány. Méltatlan panasz az, hogy Nemzetiünkben Metzésok nintsenek; vagynak igen is, tsak az Íróink vagy importunusok ne légyenek, vagy ~ok (330*/188/9).

sorocska fn

(1) Rövid írott szöveg. Én, mint Temisztokles, oszlopodnál sirtam, És alá ez egy sorotskákat irtam (237/138).

sorompó fn

(3) Akadály, korlát. Kik is kiszegezett pagnéttal kiálltak, 'S tñjökkel eleven Sorompót tsináltak (330/1318). ~ját (238/71), Sorompónak (330*/180/1).

sors fn

(58) 1. Életkörülményeink szükségszerű alakulása. Bár szemét rád a' ~ mosolyogva nyissa, ... Ne hidj neki, ne hidj (191/1, 55/1). A' ditsó virtusnak ilyen ellensége A' változó ~nak egyenetlensége (78/10). 2. Vki életének kedvezőtlen, súlyos alakulása. Bús ~omat kesergem én, 'S a' szép Katát (333/69). Egy Leánykám' 's egy Barátom' Sorsa vérzi szívemet (376/4). 3. Vkinek, vminek életkörülményei. Édesim! Dorottya nekik így beszélt: Sorsom, keserűség, 's tiétek köz velle (330/936). A' hol a' szív feslett, a' fő meg agyatlan Ott az emberi ~ megsirathatatlan (313/70). Óh szomorú ~a Egy szép Megyének! Hol a' Magyar lelkek Megvetve heverének (334/40). 4. Az emberek életét irányító hatalom; végzet. Ím, kit a' ~ eddig annyit hánya, Partod' ellenébe ül (435/3). Itt fetreng azok közt, kiket a' ~ velle Az élet kinyjára méltóknak ítélle (453/17). 5. Égi ~:

mennyei, fenséges dolog. És égi ~ az ifjú, a barna fűrtös ifjú Lány karjain szeretni (373/47).

~ (162/6, 201/37, 295/15, 366/5, 374/58, 453/149, 456/76), ~' (337/274), Sors (304/3, 379/61, 387/2, 433/61, 445/11), Sors' (367/8), ~om (428/111, 430/42), ~om' (304/31, 435/31), Sorsom (16/39, 460/95), Sorsom' (205/39), ~a (379/102, 416/11), Sorsa (258/72), ~unk (295/28), ~ok' (315/13), ~ot (148/58), ~omat (428/78), ~odat (299/67), ~át (111/35, 428/159), ~unkat (330/980), ~odba' (259/455), ~okon (376/12), ~án (298/24, 313/15), Sorsán (288/50), Sorsánn (244/4), ~otokon (259/147), ~ra (379/73, 454/178, 558), ~ára (313/9), ~ához (454/378), ~okhoz (330/980), ~oddal (267/5), ~ával (453/152).

Ö: bal~, vak~.

sorsos fn

(2) Része vminek. Örül, hogy ~a lett bóldogságának (214/69). Volt az arany világ, Mellyben az Égnek ~i a' szelíd Emberhez is bészáltak (439/10).

sortánc fn

(1) A táncrendben következő tánc. Sem kedvem, sem erőm nintsen arra nekem, Hogy minden sor tántzot leirjon énekem (330/500).

sorvad i

(1) Gyengül. Bús a' Poéta- 's orvos-isten Jaj! Erató 's Hygiene ~ (395/20).

Ik: el~.

sorvadó mn

(2) 1. Gyengülő. És ~ beteginket Eróddal élesztgeted (390/11). 2. Vesztesre álló. Rózsím, a' ki ~ ügyemnek Még egy élesztője volt, Rózsím is, jaj, gyászos életemnek Fájdalmára már megholt (304/36).

sós mn

(7) Sót tartalmazó. A' ~ és a' kövér részettskék meg gyűlvén Föld' színén maradnak (201/61). És ahol hegy volt 's liget Fenéktelen ~ tengerek fakadtak (288/36). ~ (10/13, 162/29, 327/34, 454/619), Sós (413a/770).

sose hsz

(2) Sohasem, semmikor sem. Itt tsak a' remény' játéka Áll a' Való helytt elő, Boldogít pusztá

árnyéka, Maga hozzám so'se jó (397a/608).
soh'se (239/206).

sovány mn

(14)

1. Olyan <ember, állat, testrészt>, amelyen nincs elég hús- és zsírréteg. *Barmaim, jaj, be' ~ok Elfogyott a' takarmányok* (389/21). *Úl pénzes ládján ~ ábrázattal* (6/5, 189/11). *Horgas lába tittyen-tottyán: Sovány fara egyet lottyán* (339/4). 2. Kevés tápanyagot tartalmazó, terméketlen. *El-aszott mezejét zsíros ganéjjal kövérítettse, Vagy lúgos hamuval ~ földet betérítettse* (413a/94). *Némelyeket köves sziklájából raka Bölts Uliaszének a' ~ Ithaka* (237/100). 3. Esőt nem hozó <szél>. *Sovány szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Torkot mellyet terhelő Huruttal kerül elő* (389/7). 4. Meg nem fogható, pusztá, üres. *E' Szóra karjaim kinyúlnak, De csak ~ homályba hullnak* (302/20). 5. Csekély értékű, egyszerű. *Sovány lelkem titulussal Bé kell érni neked már, Kit mindennapos tónussal Féjred morog, úgye bár?* (392/25).
~ (244/32, 330/906, 405/2, 453/182), *Sovány* (453/201).

sóvárgó mn

(2)

Erősen vágyódó. *Olly sárgák ortzája' sovárgó gödrei, Mint aranyjára vert királyok' képei* (189/15, 6/13).

sózó lk: meg~.

sör l. ser

sörény ~ serény

(6)

Ló, oroszlán nyakán nőtt hosszú, dús szőrzet. *Déltzeg nyakot emelítnek, Mellyet lágy sörény kerít, Dübögnék, fennyen nyerítnek* (397a/150). *Adj serényt az erős Oroszlán nyakára* (453/31). *serényje* (256/15), *serénnye* (82/17), *Serénnye* (452/59), *serénnyel* (397a/675).

sörje fn

(1)

Cserje; fekete gyűrű. *'S a' Pinty hegyes füttyöt térszen Egy ~' tetejibe'* (397a/752).

sőt ksz

(103)

1. És ami még több, és azon felül. *Hát a' világnak illy bolondja sok van é? Hogy ne? ~ a' világ az illy bolondké: Sőt már a' kevélyek olly nagy számmal vannak, Hogy a' ki nem kevély, már azt tartják annak* (194/38). *Stu-*

tzot-is, ~ mindenünket Néktek adjuk (257/132). 2. Épp ellenkezőleg. *Én így kötelezvé magam, hogy rontója Nem leszek, ~ inkább megnagyobbítója* (239/148). *De a' vers meg nem terhelli a' gyomrot, ~ azt tartják, Hogy még appetitust tsinál ebéd végén, mint a rák* (310/7).

sötét l. setét

sötétedik l. setétedik

sötétes l. setétes

sötétít l. setétít

sötétlő l. setétlő

sötétség l. setétség

sötétül l. setétül

sövény fn

(2)

Vesszőből, gallyból font kerítés. *Sövényt is szükséges fonni* (413a/914).
~ (340/2).

spádé fn

(1)

Keskeny, egyenes, kétélű kard. *Ser'gemmel meg tészem néki Parádémat, Nyalkán fere vágom, 's el tévén ~mat, Fejér, 's piros rósa színű Pardupémat* (238/79).

Ö: főkött~.

Spalding fn

(2)

Családnév. <Johann Joachim Spalding (1714–1804), teológus filozófus, a felvilágosodás jelentős képviselője>. *Bóltsesség baráti! kedves ~om és Hirzelem, Kik által zöldellett nedves Ködje közt a' múltt telem* (397a/930).
~hoz (397*/76/16).

Spalier (ném)

(1)

Sorfal. *Szívemelő jelenés! A' lelkes tarka Spalírok A' bajszos statuák melly szép hadi rendbe ragyognak* (400/74).

spanische (ném)

(1)

Spanische Reiter: spanyol sorompó. *Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi mesterségben, azokat a' hegyes vasazott karókból készített, és forgatható palánkokat, mellyeket a' Gyalogság' elibe szoktak hányni* (330*/180/4).

spanyol mn

(1)

Spanyol származású. *Donna Olympia, egy nagy familiából való, de szegény és büszke*

Spanyol Úri asszony a' Holberg' egyik Vígjátékjában (330*/203/2).

Spanyolország fn (1)

Helynév. *A' Potosi, átaljába Péruí, kintseket Spanyol Ország nyeli el* (313*/101/2).

spárga fn (1)

Konyhakerti növény. *Antecessoroddal egyél ~t 's paréjt* (233/60).

spártabéli mn (1)

Spártában élő. *A' Messzéniak fel-feltámadván a' Spártabéliek ellen, ezek az orakulumhoz folyamodtak* (267*/12/1).

spártai mn (1)

Spárta szolgálatában álló. *Ha régen érzette a' hadi Poézis, Nesztét a' sanyarú Spártai vitéz is* (267/20).

Spartak fn (1)

Személynév. <Spartacus, az i. e. 73-i rabszolgafelkelés vezére.> *'S önnön hatalma dönti Róma' városát, ... Sem a' fenekedő Porszenának tábora, Sem Kapuának irigy virtussa, se bajnoki ~, ... sem töre még meg* (327/5).

specifice (lat) (1)

Egyedüli érvénnyel. *A' Királyi Felsőség Specifice őt illeti, Az Ötöseit ki is veti Minden Aviticumból* (92/89).

sperkhiusi mn (1)

Sperkhius folyó mentén levő. *Oh hol vagynak a' szép mezők, a' Sperkhiusi liget És a' Lakoni szűzekről béborongolt Táiget?* (413a/1042)

Spezerei (ném) (1)

Fűszer. *Ausländische Specerey kivált Deutsche* (267*/14/3).

spion fn (2)

Kém. *Sok Gavallér pénzt is adott a' Spionnak, 'S kitudta bibéjét a' szép Kisasszonnak* (330/1307).
~t (238/32).

Spira fn (1)

Helynév. <A Rajna melleti Speyer német város latin neve.> *...borzasztó, hanggal riadoznak az erdők Spíra között, s a' hegyek' barlangjai rábömbölnek* (253/37).

spiritusz fn (2)

Szellem, tehetség. *Múza! ... Töltsd be lelkem' Spiritussal, Hadd harsogjam Enniussal*

A' Vitézek Fegyverit (317/26).

Spiritussal (330/19).

Spitzberg fn (1)

Helynév. <Spitzbergák, a ma Svalbard szigetek néven Norvégiához tartozó szigetcsoport az Északi-Jeges-tengerben.> *De lelkünk tovább is egymás körül léssen. Bár én nyomorogjam ~' havassain, Te lakjál a' festett Hottentót' partjain* (63/21).

Spitzbube (ném) (2)

Csirkefogó. *Ellenségnek tartjuk az asszonyi Klubot; Magunk között egyet sem esmerünk Spitzbubot* (330/1154).

Spitzbubot (330/1151).

Splényi fn (1)

Családnév. <~ László tábornok (1726–?).> *Eszterházy, Pálffy, ~ és Mészáros, A' kiknek hírével már bétölt sok város* (267/195).

spongyagége fn (1)

Torok, amely jól nyeli az italt. *Hol vette ez ennyi sok uri vendégét, Kik dosztig lotsolják a spongyia géjét?!* (340/4)

Springer (ném) (2)

Ló, huszár. *Illyen menést téssen a' Springer a' Sakkban, Mikor harmadfelet ugrik a' likakban* (330/539).

Springer (330*/154/5).

sróf fn (1)

Csavar. *Ezek (a rákok) oldalaslag mennek, 'S Tsontból vagynak egészen, A' mellyekből tekingetnek, Nyakok egy ~ot téssen* (114/990).

stáció fn (2)

1. Pihenő. *Az áldott Országba Somogyba bééré. Löllén egy Státiót tsinálván magának, Igyekszett a' Lengyel Urak' Tótijának* (330/35). 2. Hadállás. *Mert vakmerők a' Státió, Bár egy egész Batálion Isten mennyen ellenek* (114/620).

staféta fn (1)

Gyorsfutár, hírnök. *Hirdesse ki a' Diétát, Minden felé gyors Stafétát Küldjön a' Státusokhoz* (114/292).

stájer fn (1)

Egyfajta tánc. *Végezván a' Lengyelt, Stájeren forognak, A' Szála' közepén tipegnek, topognak* (330/545).

- Stámbul I. Sztambul**
- statua** (lat) (1)
Szobor. *Szívemelő jelenés! A' lelkes tarka Spallírok A' bajuszos ~k melly szép hadi rendbe ragyognak* (400/75).
- státus** fn (3)
1. Állam. 'S hogy a' Státusok közt legnagyobb Góliát Fiává fogadta Jesse' zömök fíját (337/373). 3. Országgyűlési karok, rendek. 'S mivelhogy ezt a' Státusok Nékiek meg nem adták, Rajta a' sok Clerikusok Magokat össze tsapták (92/218). Státusokhoz (114/293).
Ö: isten~.
- status** (lat) (1)
Ordine statuto: amint határozottatott. *Dictum factum, úgy mond Plútó, Én az első részt veszem, Mivel Ordine Statuto A' Papi rendet teszem* (92/185).
- sterc** fn (1)
Vízrel s zsírral feleresztett lisztből v. krumpliból pirított ételféle. *Nézze tsak a' Tens Úr, millyen ez a' mente, Nánika a' Stertzel ni hogy összevante* (330/1674).
- Stich** (ném) (1)
Szűrés, döfés. *Kröte nemes lelku' vala, Szégyenletébe meg hala, Hogy rajta illy Stikk esett* (114/664).
- stikkolt** mn (1)
Stikkelt, himzett. *A' leg szebb ~ ruhába Könynyen öltözve láttzott* (231/111).
- Stíria** fn (2)
Helynév, Stájerország. *Már leng a' lármától Stíria' erdeje, Ki van már néktek is szabva a' hartz' helye* (267/41). ~nak (268/63).
- stiva** (lat) (1)
Ekeszarv. *Jerke Ferke, éltessen a Freier, Vívát! ~t adjon néki Bayer* (227/14).
- stóla** fn (1)
Papnak bizonyos egyházi szolgáltatokért fizetendő díj. *Sőt még a' Papság is haragszik reája, Mivelhogy az idén kevés a' ~ja* (330/1830).
- strapácia** fn (1)
Fáradtság, vesződség. 'S *katona-dolog kiállni Fiam, a' strapáziát* (368a/124).
- straszburger** fn (1)
Egyfajta tánc. *Jártak Galoppát, Straszburgert, Hanákat Valtzerest, Mazurkát, Szabátsot, Kozákok* (330/551).
- stratagéma** fn (2)
Hadi fortély, csel. *Opor, hogy már végét vesse a' tsátának, Egy új ~t gondolt ki magának* (330/1440). ~ (114/136).
- strázsa** fn (7)
Ör. *Tehát Thisbe látván strásait nyugodni Ki nyitván ajtait kezde bátorodni* (77/149). ~ (239/39), ~k (239/246), *Strásák* (77/127), *Strásálya* (77/69), *strásákat* (77/122), *Strásának* (239/135).
- strázsál** i (5)
1. Öríz. *A' Duna és Száva tégedet szolgálnek, Szervia' és Hazánk' hegyei ~nak* (79/8). 2. *Vmi ellen ~:* ellenáll vminek. *Északról sok rendel mérész tserfák álnak 'S a' gyakran ki ütő szél ellen ~nak* (72/26). *strásájja* (83/44), *strásállja* (77/70), ~ják (239/4).
- strázsáltatik** i (1)
Vigyázó, őrködő szolgálatot teljesít. *Legfőbb Commendánsa a' Várnak itt lakik, Külön szabátskába elől ~* (239/36).
- Streibig** fn (2)
Családnév. (Győri nyomdász család; Bizonyára ~ József.) *Éhel vész el Uram minden Typographussal* (314/41). ~ (314/17).
- Stricknadel** (ném) (1)
Kötőtű. *Keblekben kurázs van, fegyver a' kezekben, Harnádel, Strikknádel, ördög-pokolnádel* (330/1235).
- strikkolt** mn (2)
Hímzett. *Zöld selyem ~ ruhája; Édes hangja lelket ér* (317/213). ~t (330/159).
- strimfli** fn (1)
Harisnya. *Vesse le ázott ruháját 'S szárassza meg mindenét, Strimflijét és Vigannóját* (231/413).
- strimfligaland** fn (1)
Harisnyakötő. *Strimfli-galandokkal jól hátra-*

köttetvén, Két kezét, 's Drabantok között kísértetvén (330/1615).

strimflikötő fn (1)

Harisnyakötő. *Himen eloldotta a' békót lábain, 'S a' Strimflikötőket eltépte karjain* (330/1640).

Strymon fn (2)

Víznév. (Sztrümon, határfolyó Macedónia és Tracia között.) *Orpheus secedal ~ mellé* (465/22), *Strimon* (413a/135).

Stuck (ném) (1)

Gipszvakolat. *Ha tsekély az ajándék Tégye jóvá a' szándék Még e' gyenge, És tsak zsenge Csurgoi Stuk* (336/77).

Stutz (ném) (3)

Stutzen, karabély. *Vágott golyóbissal, Tirolisi Stutzal Szálljon szembe holmi makatsabb kuruttzal* (330/1963). *stutzot* (257/124), *Stutzot* (257/132).

Stutzer (ném) (6)

Piperkőc, ficsúr. *Szerelmeskedni is Póppal vagy Gesznerrel Jobb' szeretek mint ott sok kotyfty stutzerrel* (197/96). ~ (330/533, 368*/23/3), *Stutzer* (231/9), ~en (330/2008), ~ektől (238*/143/4).

stutzpattogás fn (1)

Karabélylövés. *A' kemény ~ra Omlott a' sok Frantz rakásra* (257/121).

Stuwer fn (1)

Családnév. (A híres bécsi tűzijáték-készítő család valamelyik tagja.) *Ellobban Stuver' remekje 'S a Hájden' bájos énekje A' szellőkön elrepül* (415/28).

Styx fn (7)

1. Az alvilág határfolyója. *A' ki halhatatlan nevet tsak azért érdemele, Hogy fegyvere által a' Stüks vendégi száma tele* (216/78). **2.** A ~re esküszik: életére-halálára esküszik. *A' Stiksze esküszöm meg, Hogy minden ízig e' nagy Igéretem' be töltöm* (185/85). ~' (330/928) *Stiksz* (413a/253), ~nál (380/81), ~nél (195/28, 196/83).

Su fn (1)

Békanév. *Major de ~ meg pillantván A' Bürbő*

harmintzadját, A' tó felé el illantván Oda hagyá századját (114/721).

sub (lat) (1)

Alatt. ~ (27/cím). L. **lateo**.

suba fn (1)

Gyapjas juhbőrből készített, ujjatlan, hosszú köpenyfélé. *Ki kergetett, 's lelúgozá Subámat is* (333/32).

subjectum (lat) (1)

Alany. *Látta, millyen sokak itt a' Subjectumok, De sem Copulájok, sem Praedicatumok* (330/431).

subscribál i (1)

Aláír. *Komám Uram subscribállya, Kegyelmeden már a' sor; Az Úr majd koramizállya, Különben is Assessor* (92/134).

successu (lat) (1)

Pro animis mortuorum Et pro sucessu suorum. az elhunytak lelkéért (lelki üdvéért) s a saját sikerükért (92/292–3).

successor (lat) (1)

Örökös. *Azomba a' Successorok Tzivódnak a' Thronuson* (92/78).

suffixum (lat) (1)

Végződés, toldalék. *Kivált hogy a' só és só ~ok mindég helyet-jelentő szókhöz ragasztódnak* (330*/197/6).

súg i (5)

Suttogva, titkolva mond vmit. *Öszve ülnek, 's egymás fülébe a' zugnak Hasadékjánn ürmös panaszokat sugnak* (77/114). *sugják* (453/174). — ~d (426/11), *Súgd* (441/13), *Súgjatok* (231/37).

Ik: meg~.

sugall i (3)

1. Gondolatot, szándékot kelt vkiben. *Pedig tám a' kegyes Szerelem nevembe Most ~ legtöbbet ártatlan Szépembe* (196/92, 380/90). **2.** Sejtet. *Ezt tudom, és ezért holtom után élek Ha valót ~ a' Poetai lélek* (213/114).

sugallás fn (1)

Ösztönzés, indíttatás. *Mikor immár docte vóltak Tsak komáztak egymással, Ezer Kánont is koholtak Isteni ~sal* (92/298).

sugár fn (53)

1. Fénysugár. *Fel hágott már a' nap a' dél hív*

pontjára Egyenesenn omlik le felé sugára (196/2, 380/2, 84/2). *Ti, kiknek megtsaltt lelkére Az öröm' fénje közül, Mint a' tél' felhős éjjére Egy víg sugár sem derül* (397a/80). **2.** Sugárzás. *A' barmokat csak a' víg Tavasz ~a Ébreszti fel nemek szaporítására* (453/115). **3.** Esti fény. *Jövel felénk hűs szárnyadonn Jövel, szép Estve, már! Ketsegtető sugáradonn Vénusz' Szerelme jár* (230/3). **4.** A szem sugara: tekintet. *Mennyei sugárral ragyogtatta szemét* (188/49). **5.** Folyadéknak vékonyabb nyalábjában kilövelő tömege. *Ha a' Felhő sok vak ~t vér ki reggel magából Halványon jön ki a' Hajnal Tithon rózsás Ágyából* (413a/450). *Azért mert az Urak mind tsak kákompillik! Magok eltsergetik másutt sugárjokat, 'S itthon még tsíffolyák a' szegény Lyányokat* (330/1123). **6.** Karcsú, nyúlánk, sudár. *Már tzedrusa szép testednek Őles törzsök, nem sugár* (392/46). *Szép ~ok lábad egyenes szárai Még szebbekenn járnak a' Szarvas borjai Sugár derekadat ne tsudáltasd vélünk Az Anglus tsikókba szebbet is szemlélünk* (61/23). **7.** A virág orcájának sugara: a virág szépsége. *Itt érzem az Ibolyának Kifolyó balzsamjait, Széllyelhintvén ortájának Aranyos sugárait* (397a/412). **8.** Mennyei ~ral fénylik: ragyog. *Mennyei sugárral fénylett ábrázattya* (225/54). *Sugár* (254/23, 298/15), *sugárok* (10/3), ~a (77/50, 142, 81/16), *sugára* (137/19, 220/8, 397a/137, 454/926), *sugárai* (114/1011), ~i (4/3, 77/106, 200/3, 299/115), *sugári* (397a/553, 412/12), *Sugári* (175/12), *sugárt* (307/100, 397a/490), *sugárát* (38/2), ~ait (222/3), *Sugarait* (81/11), *sugárait* (123/36, 298/8), ~it (162/38), *sugárit* (86/4, 198/4, 203/11), *Sugáritoknak* (439/9), *sugárokból* (397a/1118), *sugárinn* (216/8), *sugárral* (428/21), *sugároddal* (456/1), *sugárával* (259/227, 397a/641), *sugáriddal* (390/14), ~ival (3/4, 83/12). **Ö:** nap~.

sugáros mn**(1)**

Hosszú. *Psythiai jó Asszúnak, a' Nyúl szöllő ~, Melly a' lábra tekergőzik 's a' nyelvnek hamar káros* (413a/616).

sugároz ~ sugározik i**(3)**

1. Fénylik. *És most tsak egy világos Ködből*

sugározik (137/18). **2.** Csillog. *Sugározik lován gazdag briliantya Az oltó aranyat meg vetéssel szántya* (25/25). *sugároz* (313/47).

sugárzó in**(1)**

Egyenes. *Úgy látszik, mint a' hegy tetején épített Fejér kastély előtt sorba ki-terített Pálma vagy jegénye kartsú derekával, Jádzi levelével, sugárzó ágával* (239/34).

sugárzott Ik: ki~.**sugdos i****(2)**

Suttogva, titkolózva közöl vmit. *Ez a' többiek fülébe Titkos dolgot ~ott* (231/476). ~na (239/73).

suhan i**(3)**

1. Alig hallhatóan v. nesztelenül halad, repül. *Etse Ur' hajdúja éppen ott pipázott, Mellé ~ két Fraj, 's mikor nem vígyázott, Szájából az égő pipát kitekérték* (330/1702). *Suhan kiterjedt szárnyakkal A' völgybe egyenesen* (397a/833). **2.** <Idő> gyorsan halad. *Örökkévalóság keblében A' Századokat számlállya Mellyek kedve mellett sietve Suhannak* (53/11).

Ik: be~, el~.**suhanásképpen hsz****(1)**

Suhanva. *Kinek Jenei Ur Svágere a' Pépen', Egy a' falu végen megy suhanásképen* (233/48).

suhanc fn**(1)**

Serdülő fiú. — ... *ma már Száz Dentmagyart is porba dűjtne Holmi suhantz gyerek egy kanóttzal* (418/80).

Ö: olajfa~.**suhancfonás fn****(1)**

Vesszőfonat. *A' nyomás közbe minden víz ki fog versent buzogni Nagy tseppek fognak a' suhantz fonásinn szivárogni* (413a/779).

suhanó Ik: el~.**suhanva in****(1)**

Kecsesen lépkedve. *Sétáló lábokkal Z betűt ejtenek, Egymásnak oldalvást ~ lejtene* (330/492).

suhanván Ik: be~.**suhog i****(5)**

1. Susogó hangot ad. *Megindul a' sereg; a'*

selymek ~nak, A' pádimentomon a' tzipők to-pognak (330/1231). **2.** Halkan susog. Halgasd, óh szép! ha! — mi búsz szellő Suhog a' gyenge ágakon (130/14). Bársony szín hajai a' széltől ~nak (256/29, 82/31). ~nak (330/86).

suhogó mn

(3)

Olyan, ami suhog. Egy ~ patak fojdogál árká-ban (77/134).

Suhogó (4/23, 200/23).

sújt i

(1)

Anatémát a fejéhez ~: kiátkozza. Egy nagy mennykő Anathémát A' Báltya fejéhez sujt (92/175).

Ik: hozzá~.

sújtás Ö: arany~.

sújtó mn

(1)

Fenyítő, büntető. Igazság Istene, ... Hogy vonhatsz a' sírnak szélén örök határt, ...Ha azok kik ~ páltzádtól nem félnek, Veretlen ma-radnak, sőt még vígan élnek (454/119).

sújtoló mn

(2)

1. Gyötrő. A' betegségeknek sujtoló kínnyai Nem lehetnek itt az irtózás okai (213/81). **2.** Fenyítő. Kivált három Héttől fogva Jehovának Sujtoló kezei rá sullyosodának (222/52).

Sulzer fn

(2)

Családnév. (Johann Georg ~ (1720–1779), berlini tanár filozófus.) Sultzer bevezetése e' képzelődési világba Mellybe az izlésnek felsé-ges Temploma mellett A' gyönyörű Lelkek tiündöklének (348/8). Sultzer (348/2).

súly fn

(6)

1. Nehéz tárgy, teher. A' föld nyög a' roppant táborok sullyától (337/49). Már nyögjön Tul-kom be vágott Ekémnek a' sullyától (413a/53). **2.** Vminek nehéz, terhes volta. Vigasságnak, fájdalomnak, Szerelemnek embere, Istenhoz-zád! Bánatomnak Súlyya engem' levere (436/4). Hanem a' test ellen hartzolj együtt vele, Melly a' bűn sullyával ugyan meg terhele (213/96). Súlyyára (170/73), sullyától (413/59).

súlyos mn

(5)

1. Nehéz. Ajánlod kebled a' test' ösztönétől

Nyomott embernek szívesen 'S az emberség' legsúlyosabb terhétől Magad feloldod édesen (377/39). **2.** Nehezen megvalósítható. Mert h'a' Frantz Tirolba menne, Úgy a' győzés sullyosb lenne (257/128). **3.** Nehezen elvisel-hető. Így felel a' fösvény keserűségébe Mikor gyötrettetik sujjos inségébe (5/22). **4.** Nagyfo-kú, veszélyes következményekkel fenyegető. Érezteszük vélek, melly sullyos a' harag, Mellyet a' megvetett asszonyi szív farag (330/949). leg súlyosabb (215/32).

súlyosodik i

(1)

Vkire ~: vkit súlyosan érint. Kivált három Hé-től fogva Jehovának Sujtoló kezei rá sullyoso-dának (222/52).

summa fn

(18)

1. Vminek a lényege. Kik közt arra ment ki a' dolog Summája, Hogy tsak hadi törvényt tart-sanak reája (330/1595). Mert ez a testiség egy múlató helye A' fő gyönyörűség ~ja 's veleje (239/8). **3.** Egy ~ba, ~ban: egybe, együtt. Ezen sok féle formába A' természet egy ~ba Mind itt terjesztette előnkbe (123/53). Vallyon nem ez bírt e minden szépséget edgy ~ba (216/63). Mert minden szépséget, mellyel hódítatok, Már az én szépebenn egy ~ban látok (127/8). ~ja (340/37), Summaya (330*/136/cím, 330*/882, 1476), ~ba (212/21, 231/459, 257/169, 259/103, 397a/767, 413/28), ~ban (12/12, 257/30, 306/290).

summál Ik: be~.

summálva Ik: be~.

summás mn

(1)

Summáson: együtt. És Északnak minden szép-sége pompáson Láttatik egynéhány szánkában Summáson (330/106).

sunnyadoz i

(1)

Szunnyadoz, alszik. Laurám a' zöld fűzfák alatt A' völgybe' sunnyadoz (441/4).

suorum l. suus**superlát fn**

(2)

1. Szuperlát; az ágy mennyezete és a róla ol-dalt lelógó függönyök. És a' melly sok pompát a' holt körül látok, Tsak festett nyoszolya 's

hímes ~ok (201/40). **2.** Az álom ~ja alatt: alva. *Édesdeden pihent, még a' töltt hóld haladt A jóltévő álom' ~ja alatt* (330/890).

superintendencia l. szuperintendencia

superintendens l. szuperintendens

Susánna fn

(1)

Személynév. <Utalás az ószövétségi Zsuzsanna és a két öreg bíró történetére.> *Követi sok gavar, tsirippol utána Sok öreg bírától iródzó ~* (85/40).

susog i

(4)

1. *Suttog. Mindenik úgy ~ és morog magában El-élt idejének kelletlen voltában* (330/443).

2. <Növényzet> *halkan zúg. E' kenyér' sík Ócéánja, Hol semmi ekhó nem szól, Poétája' sorsát szánja É susog kínjairól* (428/160).

~ (172/15), ~ának (188/62).

susogni in

(1)

Suttogni. Ni a' jövendők', ni az Utóvilág' Képes piattzát látom az éj alól Felnyúlni, 's a' Széchényi névvel Hallom az Aeonoknak ~ (439/68).

susogó fn

(1)

Háztűznéző. *'S ott egyszerre a' ~t Meg tette és a' kéz fogót Breviter el végezte* (92/306).

susogva in

(1)

Halkan zúgva. Lillám velem danolgat, És csokolódzva tréfál: Míg barna hajával Zefir ~ játszik (345/7).

sustorékol i

(2)

Sistereg. [A föld] A Tartarus gyémánt boltjáig hasadoz; Mellyből sűrű kénkö langja ~ (195/7, 59/7).

sustorékoló in

(2)

1. *Sistergő. Míg szólok, im tserfám' menedék tövére A' ~ gyantaláng leére* (454/304). **2.** *Sustorékoló nyíl: villám. Maga Jupiter ... ~ nyilat fennyen elsüti* (413a/340).

sustorogó in

(1)

Sistergő. Megkönnyezetlen' kell hamuhodni hát Akászod' allyán, Földi! tenéked is? Óh néked is, kit dültt Hazáért Sustorogó tüzed onta egybe? (395/4)

suszter fn

(1)

Cipész. <A lintzi ~ek: világos célzás arra, hogy az ausztriai uralkodóházról van szó.> *Tudják*

a' lintzi Schuszterek, Engem kik nemzettenek (114/72).

suttog i

(1)

Susog. A' szelek-is áldó éneket ~nak 'S rá tisztelő fővel a' fűvek hajlognak (89/25).

suttogás fn

(2)

Halk, bizalmas beszéd. — ...és minden felől az egész Királyi Házba Tsupánn szerelmes Suttogások, Sohajtások, és Beszédék, Panaszok, Pityergések folynak (170/16).

~t (77/86).

suttogva in

(1)

Halkan, bizalmasan beszélni. Szégyen barátaim Flórával ~ Ekkor az árnyékonn járni kézen fogva (70/15).

suus (lat)

(1)

Saját. Pro animis mortuorum Et pro sucessu suorum: az elhunytak lelkéért (lelki üdvéért) s a saját sikerükért (92/292–3).

süket l. siket

sül i

(1)

Pártába ~: vénlány marad. Kik kosarat adván magok kérőjöknek, Mint szokott, örökös pártába ~tenek (330/1541).

Ik: el~, fel~, meg~.

sült in/fn

(3)

I. in **1.** *Sütéssel készített. Szebb hasadásnak kell lenni A' Kis-Asszonyoknak alfelén, Mint a' tiszta mundlisztból ~ Piros zsemlye tetején* (169/75). **2.** *Elszáradt. Azzal ujjítsátok heregő mellyemet, Míg a' sült virágok sírja el nem temet* (90/28).

II. fn *Sült hús. A' Sült megvettette nézi az asztalon, Mint török a' katzajt mind a' két oldalon* (330/327).

Ik: fel~, ki~.

sülve in

(1)

Pártába ~: vénlányként. De Dorottya, 's mások, kik pártába sülve A' széken, kanapén maradáknak ülve (330/479).

süllyed i

(4)

1. *Elmerül. A' nagy gályák rajta szinte úgy ~nek, Mint a' csónakotskák, ha szelek erednek* (211/13). **2.** *Fokozatosan alacsonyabb szintre jut. Most a' kantsó-szájig düllyed, Majd meg a' fenékre ~ A' sok nyughatatlan hab*

(317/167).

~ (139/19, 443/230).

Ik: alá~, el~, le~.

süllyedni in

(1)

Elmerülni. *De hogy kezd a' vizekbe Lejjebb, lejjebb ~, Két szeme lábbadt könnyekbe, El kezd keseredni* (114/197).

süllyeszt i

(2)

Előidézi, hogy vki, vmi süllyedjen. *Fizignát mivel Printzeket A' Tóba ~ette, Azért ők had-dal titeket Támadnak érette* (114/421).

~i (330/996).

Ik: le~.

sündisznó fn

(1)

Sündisznóra emlékeztető öltözet. *Látsz ott' Buffán-Medvét, tüskés Sündisznókat, Mester-séges hangon tsivogó Rigókat* (330/1995).

süppedt Ik: bele~.

sürget i

(1)

Gyors cselekvésre ösztökél. *Méltatlan éjtsend-i sok vitéz Árpádjainkat* (418/101).

sűrít i

(1)

Sűrűbbé tesz. *Egy homájos felhő lebeg körül-lötte Ezt a' sóhajtságok gözi ~ette* (6/18).

Ik: meg~.

sűrű mn/fn

(66)

I. mn 1. Aminek részei, egyedei, szálai igen közel vannak egymáshoz. *A Farkasok Medvék 's Rókák hébe hóba A ~ erdőbe mennek prae-dálóba* (85/16, 197/16). *A Piatzon ~ por felle-get kavár* (82/2). *Héj Vízivók! be ~ Potsolyába foly világtok!* (354/6) — *Innapi veres sinorral van ki hányva ruhája Böjtöt jedző kereszteteket sűrűn raktak reája* (314/12). **2.** Olyan (jelen-ség), amelynek mozzanatai, elemei nagyon közel vannak egymáshoz. *Oh e Népre oh melly ~ felhőt vona A szentség színével bé má-zolt babona* (25/15). *Neki zúdulnak a' ~ zápo-rok 's az Austerek* (413a/342). **3.** Gyakori. *Lel-kem' ~ sóhajtságát Égig emelem* (299/40). *Mit tesz ~ sóhajtságom Mellyet felszított már az Ég* (443/161). **4.** Sűrűen, ~n: szaporán, gyakran. *De addig is míg tart szíve áldozatja 's búza markokat ~en forgatja* (69/10). *Kezemet tévén szívére, Sűrűn vert* (134/101, 447/101). *Múlík mord Egünk' homályja, A' ködök már oszla-*

nak, Mellyek olly ~n reája 'S vastagon borúltanak (163/3). **5.** Sűrűn: sokan. *Elég, hogy a' Dámák, kik bár hullottak is, Vítottak még, és ~n hulltak az Ifjak is* (330/1426). **6.** Sűrűn: bőven. *Azomba ~n tenyésznek az erdők gyümöltsei* (413a/980). **7.** Sűrűen könnyezik: bőven ontja a könnyeket. *Sohajtott, ~en könnyezett, 's hallgatott* (306/122).

~ (59/7, 85/3, 87/57, 142/15, 143/35, 162/30, 190/41, 195/7, 197/3, 199/87, 214/2, 237/50, 298/13, 306/37, 328/11, 330/235, 397a/563, 766, 403/9, 413a/711, 757, 767, 774, 454/953), *Sűrű* (77/132, 267/74, 333/3, 428/50), *sűrű* (454/299), *Sűrűk* (413a/349), ~en (215/70), *Sűrűen* (306/114), ~[n] (77/181), ~n (202/ 88, 212/99, 215/15, 258/8, 413a/807), *Sűrűn* (114/24, 330/1398, 405/36, 447/101), ~nn (3/8, 59/30, 413a/806); *legsűrűbb* (259/549, 413a/759), *leg sűrűbb* (83/42).

II. fn 1. Sűrű dolog. *'S a' meg nedvesült Jupi-ter az Auster meg indítja És a' ritkát meg sűri-ti, a' ~t megritkítja* (413a/425). **2.** Vminek a ~je: az a része, amely a legsűrűbb. *Addig akár itt le ülünk E' Ligetek völgyébe, Akár amoda le dőlünk A Rósák ~jébe* (231/406). ~jébenn (460/29).

sűrűség fn

(1)

Bőség. *Másoknak a gyökeréről ~gel termenek Tsemetéik, a' Tseresznyék és a' szilfák ilyenek* (413a/540).

sűrűsödik Ik: össze~.

süt i

(15)

1. (Ételt) sülni hagy. *A' gesztenye még is jobb lesz a' diónál, Rakással süssük majd itt a' kandallónál* (199/94). **2.** Kenyeret, süteményt készít. *Még a' mellé pogácsát is Sütök egy jó tepsivel* (169/150). **3.** Világít és melegít. *Sü-veg vagyon a fejébe Búsan ~ a nap szemébe* (112/32). *Nem süt fény a' fergegéből, A' korts-mára ül vak Éj* (317/192). **4.** (Meg)világít. *Halavány Hold' bús világa! .... Süss Kedve-sem' ablakára* (312/25). *Kelly fel azért Ma-gyar, álmodból serkenny fel, Már ortzáidra ~ e nyájas égi jel* (81/18, 203/18). **5.** Lángok ~nek: veszély fenyeget. *A' lángok már a' Kar-patokra ~nek, A' sok jajszó feléd jön a' Duná-val* (259/68).

~ (289/16), ~nek (267/88); ~i (418/105). — (330*/171/4).

Süss (390/13, 14, 456/13), süssön (220/7); Süssék (92/125).

Ik: be~, el~, fel~, le~, ki~, meg~, rá~.

sütés fn

(4)

1. Az a cselekvés, hogy vmit sütnék. *Tán a Sütés mesterségét Akarja meg tanulni* (169/5).

2. A kenyérsütés alkalma. *Inkább minden ~emből Egy cipót szakasztok* (169/147). *Sütés* (169/cím.), *Sütésből* (169/96).

sütni in

(1)

Kenyeret készíteni. *Úgye, hogy egyszerre tud-nék Dagasztani, fűtni, ~* (169/136).

sütő mn

(2)

Melegítő. *Melly a' ~ Naptól bé fedvén enge-met Árnyékos hátaddal enyhited tüzetet* (176/3).

~ (413a/921).

sütött Ik: le~.

süveg fn

(4)

Magas, hengeres v. csúcsos, karimátlan v. fel-hajtott peremű férfifejfedő. *Fekete föld gyá-szos parlag, Az én kintsem azon ballag, Süveg vagyon a fejébe Búsan süt a nap szemébe* (112/31).

~et (330/1680), Süvegét (112/17), ~nek (330/1064).

Ö: háló~.

süvegel i

(2)

Süveget emel. *Jer, katsint e' Tulipánt, Jer, e' töknél ~jünk; Mind használ ez, e' egy se bánt* (456/79).

süveglének (377/16).

süvegmocsk fn

(2)

A süvegre belől lerakódott zsíros piszok.

süvölt Ik: vissza~.

sittimfa fn

(1)

A cédrus legnemesebb fajtája mint faanyag. *Ílyenből készült a bibliai frígyláda.* *Kinek szent érdemid az Úrnak házába' Hosszas sor-ral vagynak metzve Sittimfába* (225/82). *Az alföldi Legelők körül, szokások holmi paj-kosoknak, hogy pipájokba süveg vagy kalap-mocskot tesznek, mellynek füstjét ha messzéről a' gulya megérzi, szerte széllyel szaladoz*

(330*/171/4). *Süveg-mocskot* (330/1043).

süvegű mn

(1)

Süveget viselő. *A' nagy Süvegű Csökliek kikel-tek eb-rendébe* (326/5).

süvölt i

(1)

Énekel (a fülemüle). *Ott tztizoráz víg réjával, Ott tsattog, süvölt, kereng* (397a/782).

Ik: széllyel~.

süvöltés fn

(1)

⟨Szél⟩ süvítő hangja. *Sovány szelek ~e, Száraz porral kerengése Torkot mellyet terhelő Hu-ruttal kerül elő* (389/7).

süvöltve in

(1)

Süvítve. *Nézd ezt a' süvöltve zúgó Forgószelet Mint veri fel a' Port* (143/11).

sváb fn

(1)

A 18. században Magyarországra települt né-met népcsoport. *Mellynek szűk, de tiszta vizét a' Sváb issza* (400/98).

svadron fn

(1)

Század. *Ifjúként szaladtak még a' vénlantok is. Sem Hadnagy, sem Svadrom, sem rend* (330/1474).

Svájdniz l. Schweidnitz

svalér fn

(2)

Gavallér. *Hol él most sok szegény Svalér e' nagy télben?* (330/1823)

Svalír (330*/196/1).

svalje fn

(1)

Gavallér. *Svalír, vagy Svalje, frantziául Che-valier, gavallér, ritte, Nemes, vagy Nemes-kedő* (330*/196/1).

Svécia fn

(1)

Helynév. ⟨Svédország.⟩ *És te Pál, ... Te ki Svétziának partjaitól fogva — Hol a' tzobol-prémű Pétervár ragyogva Költönözi tőled téli napfényedet — Túl terjeszted Beering' útján törvényedet* (337/175).

syllaba (gör)

(1)

Szótag. *Így van sok kolop Szénátor, Két ~ját ámbátor Rághatná a Nevének* (92/195).

sympathia l. szimpátia

- syphar** (gör)
Kígyóhártya. *Deákúl és görögűl ez a' Kígyó-
hártya Syphar* (330*/205/4).
- syren I. szirén**
- syr̥tis** (lat)
Zátöny. *Sok dúlás, zűrzavar keblébe rejtezett,*
- (1)** *Benne a' Sirtesek fogtak mint egy kezét, Da-
rabos kősziklák lappanganak nálla* (211/6).
- systemás I. szisztémás**
- systematice** (lat)
Rendszeresen. *Eljöttek széleink felé Hóhér-
drabanti a' Pokolnak, Hogy minket ~ 'S mo-
raliter majd meggyilkolnak* (257/84).
- (1)**

Sz

Sz. l. szent

Szaári l. Sári

szab i

(7)

1. (Magatartást) meghatároz, kijelöl. *Most is te ~sz törvényt ezer galántoknak: A' kik imádóji a' pitziny láboknak* (330/1065). *Törvényt ~tok nekünk szépségtek trónussán, Hogy' el-lenkezhetsz tovább ti véletek?* (330/1448) 2. Ír, szerez. *Pengess halkal az alsó C-énn egy keserves éneket, Melyhez maga az érzékeny Bánat ~jon verseket* (162/8). *Tsak a' Görög 's Deák Isteneknek ~ott Banier Apátúr tizenkét Darabot* (126/9). 3. (Adót) kivét. *Ott fog szabni adót ditső nemzetünknek* (267/112). 4. Alkalmaz. *Ah, szűz lánykák! a' rózsza' szép Tanácsát ~játok rátok* (148/74). ~tál (200/43).

Ik: ki~.

szabad mn

(48)

1. Tevékenységében, magatartásában, jogai-ban nem korlátozott. *Bódult emberi Nem! Hát ~ Létedre Mért vertél Zárkót tulajdon kez-edre* (200/39). *Mi tsörgetnénk é idegen lán-tzot ~ létünkre?* (259/501) 2. Aki nincs fog-ságban. *Mondjátok meg nekem, mi fő oka annak, Hogy itt ~ népek, ott rabszolgák van-nak?* (313/54) — *A jármot ~ testedre tették, 's még-is élsz?* (246/21) 3. Konvenciókkal, kor-látokkal nem törődő, korlátot nem ismerő. *A' tiszta Természet metszé be Áldott kezével e' ~ Törvényt az emberek' szívébe, Hogy a' mi tet-szik, az ~* (247/38–40). 4. Nem akadályozott, megengedett. *Te nem sajnálsz mászni porba 'S másoknak rabja lenni, Tsak hogy ~ légyen sorba A' több rabokkal menni* (205/19). *Köz-helyen nem ~ lennem: Azért áll-ortzát kell vennem* (133/49). 5. Vkinek rendelkezésére

áll. *A' Szála 's muzsika mindennek ~ lett* (330/504). 6. Felszabadított (ország-rész). *Lá-tom mint tsókolják a' lánzból felszedett Sza-bad tartományok felséges térdedet* (259/388). 7. Körül nem határolt (terület). *A' borjú a' ~ tér mezőnn játszadóz* (83/19). *Semmivel sem gondolván már A' ~ berekbe, Gyönyörködik egy víg madár Játékba, énekbe* (142/2). 8. Szabadon élő (állat). *Mindég ugrál, tsevegve zeng Szabad társaságba* (142/10). 9. Szaba-don: bátran, meggyőződéssel. *'S ha egyszer a' képét jól kimázolhatja, Magát gyenge Szűznek ~on mondhatja* (330/1632). 10. Szabadon: szabadlábbon. *Akkor vették észre a' Dámák magokat, Mikor már ~on látták a' rabjokat* (330/1642).

~ (16/19, 77/86, 123/5, 188/109, 217/94, 239/176, 241, 306/204, 314/23, 330/1121, 1143, 1766, 337/138, 397a/230, 405/13, 413a/142, 453/12, 278, 454/187, 646, 454a*/256/8), *Sza-bad* (259/71, 330/750), ~on (413a/143, 432/14, 454/374), *Szabadon* (454/141), ~onn (31/24, 259/433, 460/26), ~dá (208/68, 259/113), *Szabaddá* (208/8).

szabadít i

(2)

1. Segít vkit vmiben. *Óh te nemes Nemzet! ... Ím hozzád kíván folyamodni ez árva leánya Károlynak; ~sd veszedelmes ügyébe Királynéd'* (258/24). 2. (Bánat) elhagy. *Jaj ~satok, Öldöklő bánatok! Mert e' kín engemet sírba temet* (101/9).

Ik: ki~, meg~.

szabados mn

(3)

1. Szabad, társadalmi szokásoktól nem korlá-tozott. *'S így magam le nem vetkezem Sza-bados tetszésemet* (205/44, 16/44). 2. Szaba-dos úton: szabadon. *De sírjál Piramé! Pana-*

szolkodj Thisbé, Hogy ~ uton nem mehettek ki 's bé (77/88).

szabadság fn (21)

1. Az az állapot, helyzet, amelyben vki, vmi szabad. *Szép Szabadság oh sohol sints E Világon olly betses kints Melly te nállad nagyobb volna Vagy tégedet ki pótolna* (31/1). **2.** Elnyomástól mentes állapot. *Oh szegény Hazánk! El mult ~unk, Nyakunkon a' Hám* (246/3). *Ah hív Magyar! Ha kedves Előtted a' ~, ... Menj, míg a' tűz be nem ront Dátziába* (259/73). **3.** Az a lehetőség, hogy az ember választhat cselekvésében. *Mellyemben tüzet gerjesztene A te deli szépséged, Ha ~om lehetne Szívembe venni téged* (460/145). **4.** Annak állapota, ami nincs fogságban. *A' madár a' ~ban* (142/cím).

~ (114/489), *Szabadság* (31/cím), *szabadság* (30/11), ~om' (268/81), *szabadságod* (30/7), ~a (337/33), ~unk' (259/112, 267/109), ~ot (231/426), *Szabadságot* (77/123), ~unkat (454/208), ~ba (155/38), *szabadságra* (31/22), ~nál (142/25), ~hoz (247/33), ~gal (257/67).

szabadságfa fn (3)

A francia forradalom idején a helységek főterén felállított, felpántlikázott fa, a győzelem jelképe. *'S adtak játszván tsalfa színt, Szabadságfát, 's Gillotint* (257/103).

Szabadságfához (416/cím), *Szabadságfákkal* (337/122).

szabadságsapka fn (1)

⟨A szabadság és a szabad gondolkodás szimbóluma.⟩ *Verebek fészkelnek még ott utóljára, Hol ~ és zászló lebeg ma* (416/18).

szabadul Ik: meg~.

szabadulás fn (2)

Megmenekülés. *Ha pedig a' Strásák közzül vehetnének Szabadulást — széllyel ne tévejegnének* (77/126).

Szabadulás (208/cím).

szabadult in (1)

Jégtől szabadult: kiolvadt. *A' jégtől szabadult patak' Allyán látni tsigát, gyepet, 'S apró lenge virágokat* (403/5).

Ik: ki~.

szabács fn (1)

Délszláv népi tánc. *Jártak Galoppátát, Straszburgert, Hanákat, Valtzerest, Mazurkát, Szabátsot, Kozákat* (330/552).

szabat i (1)

Hosszabbra ~: meghosszabbított. *Hogy kurta a' Fársáng ebb' az esztendőbe; Hosszabbra ~om azt is a' jövőbe* (330/1942).

szabdal Ik: fel~.

Szabin fn (1)

Egy birtok neve. *A' Mennyeken 'S tehetős barátomon nagyobb javaknak Kedviért nem zsarlok én, Elég szerentsés lőn az egy ~nal* (410/14).

szabinus fn (1)

Szabinusok: szabinok. ⟨Az ókori Itáliában élő nép⟩. *Illy életet éltek hajdan a' régi Szabinusok* (413a/1092).

szablya fn (17)

Görbe kard. *Mindenütt a' puska tsörög, 's a' ~ peng* (267/90). *Lóra Nemes! Ha érdemes Akarsz lenni véredhez, Vedd puskádat, És ~dat Kösd az övedhez* (268/9).

~d (368a/102), ~tok' (267/124), ~jok (114/366, 618), ~t (268*/22/4), ~ját (114/851), *szabjáját* (71/4), *szabjának* (77/219), ~ján (256/12), *szabjánán* (82/14), ~jának (330/1321), ~jától (192/40), ~val (114/695, 330/1443, 337/224).

szabni in (1)

⟨Ruhát⟩ vki méretére készíteni. *Hiszen mind Magyarok ezek, mind nagylelkű Magyarok, A' kiknek én most asszonyi ruhát ~ akarok* (259/518).

szabó fn (1)

Ruha szabásával és varrásával foglalkozó iparos. *Így jár a' Szűts, Szabó, 's minden mesterember, Kiket jó haszonnal bíztatott December* (330/1813).

Szabó fn (2)

Családnév. **1.** *Utazó! Ezt illő tudni, ki volt, 's mivólt? Nemzé Fényes István, ~ Er'sébettől* (222/21). **2.** Szentjóni Szabó László. *Bessenyei' Obojjára Horváth' réz Trombitájára ~' zengő Hárfájára ... Esküszöm, hogy utoljára Függesztlek [lantom] a' Bodzafára* (243/3).

Szabolcs fn

Személynév. Csáki! Hazánk' disze, ősi nagy Magyar vér, Kiben még a' Szabolts Kapitány' vére vér (306/224).

szabolcsi mn

Szabolcs megyei. 1797-benn a Szaboltsi Insurgens Ns. Seregnek Oberstere (368*/30/4).

szabott mn

1. Olyan <ruha>, amelyet vki méretei szerint szabtak ki. Jól ~ *englisch* Sackjába Minden egy egy Tag ki ül (231/343). 2. Előre elrendelt. A' bizonyos, hogy meg kell halni mindennek, De ~ idejét ki tudhatja ennek (217/20, 204/20).

Ik: ki~.

szabva Ik: ki~.

szácska fn

Kis száj. De midőn Szátskád' daljára A' hurokat pengeted: Mit érzek! Minden trillára Szívem öled 's élteted (375/9).

Szátskád (293/9), Szátskád (136/9), Szácskája (293/cím), Szátskája (174/3), szátskájára (172/24), Szátskájáról (135/36).

Szapphó fn

Személynév. <A legendás leszbikus költőnő.> A' Hol Phaon bus Zafóját Meg öleli végtére (297/61).

szag fn

1. Az orrban mint érzékszervben keltett érzet. Nézd csak, az orgonák' tövébe' Melly kellő ~ok lengenek (426/18). Mit ér a' szép gyümöls maga Bár sima, 's jó színe, ~a; Ha nints íze, melly tesszen? (134/110 2. Bűdösség, bűz. Olyan bűdössége, hogy tán Gomorának Kénköves bombái mind ide hullának. A Pontinai tó lehell ilyen ~ot (239/119). 3. Vminek jellege, ismertető jele. Magrág unván a hartz ~át, Félre méne peselni (114/826). 4. A jó szag szigeti: a Fűszer-szigetek, a Kis Szunda- és a Molukki szigetek Indonéziában. Földünk leg-szelidebb 's legrégibb nemzeti, China, és India, 's a' jó ~' Szigeti, Azt hiszik hogy tsupán e' testé a' halál (454/462).

~ (133/39), ~ok (417/16), ~a (156/10, 199/28, 413a/653, 447/110), ~ja (273/10), ~ot (380/31), ~át (119/6, 402/6), Szagát (201/70), ~tól (330/1870), ~gá (397a/1156), Szaggal (172/

20), ~jával (231/361), ~tokkal (397a/14).

Ö: kard~, könyv~, rózs~, viola.

szaggat i

1. Több darabra szakít. Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa ... Regulát nem esmér, hámját szerte széjjel ~tya (216/41). 2. Mennykő fellegetek ~: a villám átcsap a felhőkön. Az el oldott szél vész hánytát víz hegyeket A langoló menykő ~ fellegetek (10/16).

Ik: által~, el~, le~, meg~, széjjel~.

szaggathat i

Virágot ~ vkiről: közösülhet vele. Én is, más is ~tunk Rólad friss virágokat (392/5).

szaggató mn

Szaggató mennykő: felhőkön átcsapó villám. Terhesedvén az Ég felhős oszlopai Szakadoznak 's széjjel válnak nyílásai ... Minthogy a' Jupiter ~ menykőve Vastag alkotmányán keményeket löve (52/5).

Szaggatott Ik: el~, szét~.

szaggattatik i

Lélek ízekre ~: a lélek gyötretik. Lelkem a' mély keservektől Ízekre szaggattaték (428/60).

szaggattatni in

Virtust ~: az erényt gyaláztatni. Ha tudod a' tiszta virtust jó módjával Szaggattatni a' vad Irigység szavával ... Így az emberek közt emberré tudsz lenni (453/242).

szaglás fn

Szagerzet. Majd élesztő balsamjával Csiklándozza ~át (231/360).

Szaglás (134/18, 447/19), ~unkat (199/30).

szagol i

Vki levegőt az orrán át beszíva érzékeli vminek a szagát. Ezt adták Neki Vénus és Cupidók; Mellyet hogyha ~sz, az Égre így nyögsz: Hogy téged merevül teremtsen őrnak! (140/13)

szagolta (238/121).

szagos mn

1. Bűdös. De abba méltó tégedet betsülni Minden ~ székek felett, Hogy a' Trónusba sokszor terhes ülni, Te még könnyítessz a' helyett (377/34). 2. Jó szagú, illatos. Van édes szőlője, van ~ gyümöltse, Mellyel a' sétáló' kebelét meg töltse (199/25). 3. Vmilyen illattal átha-

tott (hely). Szépen villogtatja a' ~ rétekben, Apró képetskéjít a' kristály tseppekben (198/33). Ki vagy Te, ki hósín leplekbe Felém mosolyogva közelít, 'S a' partról e' ~ berekbe Áldott jobodon felsegítség? (455/35) ~ (54/9, 86/33, 89/11, 110/18, 146/5, 185/155, 456/56), Szagos (306/71).

szagoskodik i (1)
Illatozik. Márts a' hajnalnak színébe, Fesd e' hely' tájékait ... Mellyek mintegy szagoskodnak Örök soraid közül (397a/1137).

szagosüveg fn (1)
Kölnisüveg. Etuis, frantzia szó, ... jelenti azt a' kis tizfra tokot a' Dámáknál, a' mellyben apró kés, tükrök, puggiláris, szagos üveg, éc. Vagyon (330*/149/9).

szagú mn (2)
Jó szagú: kellemes illatú. Ti jó ~ virágok Leheljete Nepentét (264/5). ~ (413a/640).

száguld i (1)
(Szél) nagy erővel fúj. Már a' szél száguld előtte, A' fák' levelin morog (397a/1057).

száguldozás fn (1)
Gyors cselekvés. A' hol a' levelek, válaszköz szedetnek, A' ~ra posták rendeltetnek (239/48).

száj fn (133)
1. A fejen az emésztőcsatorna kezdeti nyílása. A' bú gyenge rebegésével nyissa-meg szád' ajakát (162/11). Fekete bajussza fedi vidám ~át, Árnyékozza barnán pirosuló ortzáját (330/263). 2. A két ajak. De egész Kelet' határán Csak Persiába' nőnek, ... Legszebb szemek, karocskák, És ~ak, artzok, emlők (373/166). Általankapám, 'S eltikkadt szám Száján egyet czipantott (277/27). Szádra szám egy gerjedelmes Csókot ad (285/57). 3. A száj-üreg. De a víg kortyok közt még többre ment a szám, Hogy egy kis édes ízt érzett rajta a szám (228/6). 4. A száj szöglete. Bár kemény zablája rontsolta a' ~át [a lónak] Még is ugrálással hagyta el tanyáját (29/3). 5. A beszéd szerve. Nevelj fel, és tegyél egy olyant belőle, Hogy majdan minden ~ jól szóljon felőle (217/106). 6. Egy ~jal kiált: egyszerre kiált vmit. Igazságokat mindenk Egy ~jal kiáltották (92/123).

7. Vminek a ~a: vmely üregnek, eszköznek a nyílása. Ollykor, ha ide jut világunk' lármája, Egy fél rekedt hangot ad a' barlang' ~a (237/54). Előbb egy éjjeli edényt a' ~ára Fordítván e' vala néki az oltára (330/ 849). 8. A rózsza v. egyéb virág kelyhe. A' szerelmes Zefir sereg Sohajtozik fívásával, 'S én, szám' kedves illatjával, Magam édesítem azt meg (148/43). A' zsibongó méh raj is, És a' tizfra lepke-pár Vigan repdes szád körül 'S harmatod sziván örül (250/7). 9. Mosolygó ~: derűs arckifejezés. Sőt a mosojgó ~ a' vigyorgó szemek Egy ártalmas lelket fedező tetemek (28/13). 10. Mosolyog a ~a: derűs az ábrázata. Parányi ~a mindég Mosolyog (185/151). 11. A pestis ~a mérges párázattal teli: nagy a fertőző hatása. A halál ... küldi a nagy bajnokot, A Pestist, mely ölni eggyenként nem szokott, Hanem ~a mérges párázattal teli, Mellyel a' népeket gyakran [meg] leheli (215/73). ~ (413a/569), szám (176/110, 222/63, 433/72), Szám (135/5, 174/8), Szám' (134/136, 289/24), szád (68/1, 135/29), Szád (449/14), szád' (173/7), ~a (7/19, 9/22, 92/253, 209/81, 215/26, 124, 235/28, 249/82, 267/164, 267*/19/8, 330/731, 911, 1268, 401/24, 454/114), Szája (330/158), ~' (152/11), ~atok' (397a/950), szátok (90/32), ~ok (413a/656), ~at (273/21, 293/10, 433/6), számat (199/66, 309/94, 330/1113), szádat (162/59, 186/35), ~át (114/583, 397a/187, 417, 409/35, 413a/1066), ~ját (413a/781), Száját (345/11), számnak (111/109), szádnak (289/23, 337/377), Szádnak (212/64), ~ának (77/269), Szájunknak (273/4), számba (342/25, 457/18), szádba (28/3, 457/18), ~ába (111/74, 114/528, 115/1, 124/10, 162/9, 326/42), szánkba (221/12), ~okba' (330/439), Szádban (460/97), Szádból (297/23), ~jában (111/72, 225/130), ~amból (74/2), ~jából (190/60, 213/5), Szájából (330/1703), szánkából (235/26), szátokból (68/5, 259/156), számon (63/29, 428/94), számonn (217/132), szádon (289/13), Szádon (174/9, 370/9), ~án (225/105, 259/629, 298/3, 330/152, 1576, 1878, 347/3), ~ján (336/2), ~akonn (238*/143/5), ~okon (307/61, 397a/726, 413a/522), számra (186/35, 277/18), Számra (381/14), szádra (184/45, 295/2, 423/

45), ~ára (87/43, 135/47, 169/80, 199/63, 274/11, 368a/51), számhoz (433/7, 438/22), szádhoz (433/72), ~jal (77/171, 86/18, 92/123, 198/18, 330/1932), számmal (222/87), száddal (38/8, 427/9), ~ával (368a/51).

Ö: rózsá~, orrán-száján.

szájong i

(1) Szájtátva bámul. *De nevem ne messék kőbe a' síromra; Ne tám az Útazók, kik ott ~anak, Még holtom után is Lyánnak tsúfoljanak* (330/1571).

szájú mn

(1) Mézes szájú: kedvesen szóló. *Te pedig Poésis! Az egek' munkája, Apollónak mézes ~ Leánykája* (245/50).

Ö: rózsá~.

szak Ö: erő~.

szakács fn

(3) Ételkészítéssel hivatásszerűen foglalkozó férfi. *Fridrik szakács éppen az ágyon szunnyadott* (330/1685).

Szakács (330/691), *Szakácsokat* (114/107).

szakácsné fn

(2) Ételkészítéssel hivatásszerűen foglalkozó nő. *Se Lányok, se Feleségek Nintsen, tsak egy Szakácsné* (92/119).

szakácsnékat (92/224).

szakad i

(12) 1. Széttörik, szétválík. *Törik az árbotz fa, hajó ora ~ A hajóba a' víz mindenfelől fakad* (10/19). 2. Szétágazik, terjed. *A' Stoicust mondva nem kinzó podágra? A' melly ha belé kap, ~ ezer Ágra* (239/80). 3. (Könny, izzadság) ömlik. *Szakad szemeidből gyöngy könnyeid árja Hogy árvává lettél* (210/102). *Szakadt az izzadság mind egyik vendégről* (330/609). 4. Vhova jut. *Zeng az öröm, zeng a' vivát, Míg az öröm, míg a' vivát A' szíveknek érzésibe ~nak, 'S egy édes sóhajción elszunnyadnak* (220/39).

~ (59/14, 195/14), ~nak (15/8, 204/8, 217/8), ~ott (92/25), fog szakadni (330/1535).

Ik: el~, félbe~, ki~, meg~, össze~. **Ö:** törik-szakad.

szakadó Ik: le~.

szakadoz i

(3) Széttválík. *Szakadoz a' felhők' setétes kárpítja,*

Az el-zárt egeknek kékségét meg nyitja (202/59, 56/59).

Szakadoznak (52/2).

szakadozott in

(1)

Megrongált. *Az Arany békesség Templomát meg nyitja Ujjul ~ óltárán kárpittya* (54/8).

szakadt Ik: meg~.

szakadva Ö: lélek~, szív~.

szakáll fn

(5)

1. Férfiak állán növe, hosszúra hagyott szőrzet. *A' többek közt Minervához Így szólla meg ölelvén, 'S gyenge száját ~ához Nyájassággal dörzsölvén* (114/583). 2. *A Bak csillámló ~a:* (a decemberi hideg szimbólumaként). *Zúzmarázos a' Bak tsillámló ~a Tsörög a' jég miatt minden szőri szála* (197/7, 85/7).

Szakállát (114/32), ~ával (32/23).

szakasz fn

(4)

1. Időszak. *Az esztendő négy ~a* (182/cim). 2. Élettartam. *Megholt! Életének legjobb szakaszában, Fél évszázadot élván az élők sorában* (217/85). 3. Fejezet. *A' Festésnek 5 Szakassza van* (397*/75/8).

szakasszára (413/267).

Ö: idő~.

szakaszt i

(2)

1. (Padlást) leszakít. *Háj van fűzve a' kapura 'S Ha bé megyek, a' Vár Ura A' padlást rám ~ja* (114/139). 2. (Cipót) kiszakít, sütésre előkészít. *Inkább minden sütésemből Egy egy czipót ~ok* (169/148).

Ik: el~, ketté~, ki~, külön~, le~, meg~.

szakasztani Ik: ki~.

szakasztatik Ik: le~.

szakaszthat i

(1)

Vmit elnyerhet, megkaphat. *Hogy gyümölcstöt szakaszthasson 'S Édes érzést kostolhasson E szőrös baratzk magból* (92/313).

szakasztván in

(1)

Összetörve. — ... *a' hegyek' derekán bömbölve letódultt Téli patak, mikor a' gátat darabokra ~, Tör mindent* (258/53).

szakmány fn

(1)

Teljesítménybérben végzett munka. *Nem is lett volna embere illy tetemes ~nak* (413/884).

- szál** fn (7) ~ (330/1376, 337/59), *Fut* (454/305), ~ok (454/306), ~nak (454/306), ~t (192/23, 211/50, 260/19, 413a/861), *szalatt* (29/2), ~tak (114/762, 330/1473).
1. Hajnak, szörzetnek egy eleme. *Szép a' hajad' szép ~a is* (433/17). *Tsörög a' jég miatt minden szőri szála* (197/8, 85/8). **2.** Vastagságához képest meglehetősen hosszú tárgyból egy. *Vedd kedvesen tőlem e' ~ rozmaringot* (266/46).
~a (82/25, 256/23), ~akat (410/3).
Ö: ág~, babér~, ezüst~, fű~, fűz~, gabona~, gyapjú~, haj~, kő~, liliom~, nád~, rózs~, se-lyem~, szőr~, vászon~, virág~.
- Szala** fn (2) Helynév; Zala megye. *Majd ~nak keskeny, de kies tsútsánál Általajött a' jégen Tihany' hegy-fokánál* (330/31).
~' (267/88).
- szála** fn (16) Terem. *Megtele vendéggel már a' Szála szépen* (330/293). *Mind eltsendesednek az egész Szálába'* (330/367).
Szála (330/1089, 1149, 1868), *Szála'* (330/504, 546, 1336, 1852), *Szálát* (330/461), *Szálába* (330/693, 883, 1076, 1255), *Szálában* (330/1728), *Szálájában* (297/17).
Ö: árnyék~, bál~.
- szálacska** fn (1) Vékony zsinór. *Ott evez sietve A' partok felé. Kis nyilat nevetve Nyújtja Ámor bé. Ennek szálatskáján Már a' partra ért* (347/17).
Ö: rózs~, virág~.
- szalad** i (18) **1.** (Ember, állat) fut. *Összebögg a' marha, megszalad a' gulya, Tehén, üsző egyre ~ a' tserénynek* (330/1047). **2.** Menekül. *A' ki ezt kergeti, el-repül előle, 'S azt szokta kísérni, a' ki ~ tőle* (194/30). **3.** Halad. *A' fellegek ~nak, Belőlők a' szelíd Nap Mosolyog derültt egünkre* (373/184). **4.** Gyorsan elmúlik. *Minden gyönyörűség így ~ elöllünk, A' jó kedv, az öröm így tűnik el tőlünk* (210/51). **5.** Terjed. *A Jaj szók az el zárt egekenn ~nak Mellyre azok választ menykövesen adnak* (56/25). **6.** Tódul. *Kezemet tévén szívére, Sűrűn vert, és minden vére Hozzám örömmel ~t* (134/102, 447/102). **7.** Megjelenik. *Mit látok? Előmbé mi nagy Látás ~t A' jövődő idők' setét leple alatt?* (259/349).
- szaladás** fn (2) **1.** Szaladáshoz fog: futni kezd. *Hát a' sok leány rebegve Mind a' ~hoz fog* (231/190). **2.** Sebes ~sal siet: gyorsan múlik. *Minnájann míg lehet víg szívvel éjjetek Sebe ~sal siet életek* (83/58).
- szaladhat** i (1) Gyorsan eltávozhat. *Lábai messze most e' siralmas fának Árnýkából messze most ~ának* (77/252).
- szaladoz** i (1) Szerteszéjjel ~: szétfut. — ...ha messzéről a' gulya megérzi, szerte széllyel ~ (330*/171/5).
- szalaszt** Ik: fel~.
- száll** i (62) **1.** (Madár, rovar) repül. *A' Patsirta az egekre Fennyen emelkedve ~* (397a/166). *Elmegyek a' föld színén is A' merre ti ~atok Érékeny Galambkák* (397a/358). **2.** Vmire ~: levegőben repülve leereszkedik vmire, vhoval. *Minden megvan, és himjéhez A' ház fedelére ~* (397a/344). *Hamar-követje a' Tavasznak, Hímes Pillangó, idvez légy! ... Miért ~sz ama' puszpángokra?* (426/5) — *A' Solymok fészébe Gyáva banka ~* (246/36). **3.** Vhova jut. *Torka nagy, 's még nagyobb gyomrában a' verem, Mellybe ~, valami a' világon terem* (237/62). *Azt hiszik hogy tsupán e' testé a' halál, A' Lélek megmarad, tsakhogy más testbe ~* (454/464). *Meghalok. Meg — de míg a' sírba ~ok, Nyílj meg, óh gyászos Levél!* (282/19). **4.** Vki vhoval érkezik. *Ti barna kondor Ifjak! Kik a' narancs-berekből Most ~tok ez halomhoz! Óh, jó időbe jöttök!* (373/202). **5.** Vki vmiből vmire ~: kijön belőle. *A' szép halandó a' vizekből A' gyepe ~t* (294/18). **6.** (Folyadékban levő test) a fenék felé ereszkedik, süllyed. *Lám a' nemes értzek mind fenékre ~nak, Mikor az otromba tökök fenn úszkálnak* (194/43). **7.** (Gálya) partokra ~: kiköt. *'S egy Európai Gálya Száll pompásonn a' Partokra* (244/28). **8.** Vhol ~: ideiglenesen megszáll vhol. *Carne-*

vál a' Hertzeg' Kastélyába ~a, Hol már elkészítve vala a' Bál-Szála (330/283). **9.** (Hír, érdem) szájról szájra terjed. *Felibe az örök Ditsőség fényben ~, 'S lebegő szárnyakon fennfüggve trombitál* (400/89). **10.** (Betegség) ragad, terjed. *Betegség ne száljon házára, 's magára* (336/61). **11.** *Vkire ~:* birtokába kerül, jut vmi vkinek. *Nesze ez a' véres pálma, A' mellyért fűradt szabtyád; De díszesebb kints is ~ ma, Óh nemes bajnok, te rád* (368a/103). *Terhesült válladnak ő elég erőt ad, Hogy el bírhasd a' melly tereh ~a reád* (212/90). **12.** (Természet, érzelm) öröklődik. *De a' ki mássokkal örvendezve múltat Firúl fira ~jon benne az indulat* (266/22, 336/38). **13.** *Jobb vér ~t vki szívére:* bátor ember lett. *De ti, kiknek jobb vér ~ott szívetekre, Nem buzdultok é fel lelkesen ezekre?* (267/221) **14.** (Vmilyen elvont dolog) megérkezik, hatását érezteti, vki részeseül benne. *Leg-alább e' közös vég-veszedelembe' Az a' vígasztalás fog szállni szívembe, Hogy a' tomboló bűn' jajját is megérem* (454/162). *Mikor ~ testemre az a' vég Nyúgalom, A' mellyel örökre biztat a' sír halom?* (201/31, 454/595) — *Miért ~ irtózás ezért a' szívekbe 'S reszketés az egybe verődött térddekbe?* (213/7) **15.** *Magába ~:* elgondolkodik. *Meglátom, magamba ~ok, 's így felelek* (452/47). *Szállj magadba, nézd-meg ön természetedet, Meríts erőt abból, 's fejtsd meg lételedet* (454/67). **16.** *Vmi ~t az égből:* a Teremtő adta. *A rózsza ... Szépségét, melly ~t az égből, Tövis nyillal rakja meg ő* (148/5). **17.** *Lankadság ~ vkire:* elerőtlenedik. *Opor kilentz ánglus Kontratántzot jára: Még sem szállt lankadság vagy görts az inára* (330/532). ~ (238/107, 286/4, 397a/1119), szálnak (71/24), ~a (211/8, 322/22, 368a/173), ~tam (305/5), ~ott (326/40, 410/6), ~t (302/15, 327/57, 330/1826, 427/40, 454/47, 796), ~tt (306/163, 308/26), szálltt (145/16), ~tatok (150/23), szálltak (8/7). — ~anánk (267/147). — ~j (220/45, 266/64), Szállj (263/20), 337/270, 400/24), Száljon (336/64), Szálljunk (246/11), ~jatok (135/46, 150/34, 380/32), Szálljatok (274/10), Szálljanak (212/144). **Ik:** alá~, be~, el~, fel~, ki~, le~, meg~, szembe~, vissza~.

szállani ~ szállni in (5)

1. *Vmire ~:* levegőben repülve leereszkedni vmire. *E jól lehet tsinos 's modija mostani Még sem merne reá a' tzinke szállani* (61/40, 254/38). **2.** (Vmilyen elvont dolog) megérkezni, hatni kezd. *Nem kezd é szívedbe nemes öröm szállni, Látván, hogy az ember, emberré kezd válni?! (313/105) 3.* *Vhova jutni. Lelkem erőlködik, És áldott kebeledbe Készül szállani, jó Atyám!* (454/704) **4.** *Elszállni. Mihelytt látlak téged mindjárt Kezd Szívem egy sóhajtaba szállani — És azonnal Kebelembe tér vissza Ujonnan sohajítani* (460/61).

Ik: alább~, ki~, szembe~.

szállás fn (12)

1. Lakás. *Közel ~ok, mert kettőjük házának Egy köz-falával el rekesztve valának* (77/59). **2.** Haza. *Ekhózzon hát Nevekkél Örvendező Szállásunk!* (188/139) **3.** Tartózkodási hely. *Mint egy szegény szarándok Első szavába ~t Kér istenért magának* (185/161). **4.** Vmilyen rendezvény helye. *Kapos volt a' vidám Fárságnak is tzelja; Hol ~ává lett a' Hertzeg' Kastély* (330/52). **5.** Fészkelő hely. *A' Madárkák nem zenghetnek Itt magános dalokat, Azért másutt keresgetnek Tsendesebb ~okat* (397a/720).

~ (304/43, 435/43), ~t (185/48, 214/94), Szállást (185/52), ~ába (397a/765), ~ára (114/746).

Ö: Karcagúj~, nyugvó~.

szállásadás fn (1)

(Vmilyen elvont dolog) befogadása. — ...lát-szik olly kéznek ki tetsző nyomdoka Melyben tsak szívének, mint ígésző nyílnak, Indulati szállás adásra ki-nyílnak (77/42).

szálldogál i (2)

1. Közelít. *Mi láthatatlan lehellet Szálldogál ezek felé, Melly szíveket egymás mellett Szerelemmel tölti bé?* (397a/850) **2.** (Párját vesztett madár szíve) megzavarodik. *Azonnal víg énekében Ő is egyszerre megáll, Akkor szíve gyötrelmében Mindenfelé ~* (397a/800).

szállhat Ik: fel~.

szállít i (2)

Visz. Szállítsátok magatokkal Hozzám a' vígságokat, Hintsétek bé virágokkal A' réteket,

halmokat (397a/593).

Szállítsd (113/4).

szállni l. szállani

szálló fn

(1) Szállóvendég. *Mert ha sok is a' ~hoz Holmi üres Compliment, 'S fogjunk osztán a Zokszóhoz Ha vendég Uram kiment* (357/61).

Ik: *le~.*

szállong i

(1) <Zeneszó> hat. *A' szép hármónia, melly a' holt húrokról Az érző-inakba ~* (330/1034).

Ik: *le~.*

szállta Ö: nap~.

szállt ~ szállott in

(7) 1. Vhonnan leereszkedett. *Te tudod, óh, mennyből szállott Uránia!* (225/48) 2. Vhova került. *Te tsuda valóság, belém szállott Lélek! ... Szállj magadba* (454/64). *Tél szállt fagyos jegével Szívedbe* (182/12).

szállt (188/30), *szálltt* (454/489), *száلت* (405/15, 443/220).

Ik: *ki~, le~.*

szállta Ik: le~. Ö: nap~.

szállva Ik: ki~.

szállván in

(4) 1. Repülve. *Őseivel egyik fáról másra ~ Zengi új örömet és elmúltt kínait* (454/452). 2. Vhova kerülve, érkezve. *Én Vénusz ... A' barna földre ~ Az én szökött fiúmat Ámort keresni jöttem* (185/4).

~ (319/20, 330/691).

Ik: *be~, ki~, le~.*

szalma fn

(4) Kicsépett gabona szára. *Fekete por fellegébe kavarta a' lengeteg Szalmát és repülő kalászt szertesétt a' fergeteg* (413a/329).

~dat (413a/205), *~n* (330/1043), *~val* (169/114).

szalmás mn

(2) 1. Szalmával fedett. *Én ő véle vígabbán élek A' ~ kalyibák között* (379/104). 2. Szalmás üveg: szalmával bevont üveg. *Egy Nimfa, kit Kozma zengő trombitával, Repülő szárnyakkal, és felfűt pofával Festet Rozsólisos szalmás-üvegére* (330/1787).

szálnyí mn

(1)

Egy ~ sem: semmi. De a' sok mende mondának Egy ~ haszna se' lett (114/311).

Ö: *kő~.*

szalonna fn

(1)

A disznó bőre alatt levő vastag zsírszövetből készített eddel. *Piskóta 's avas ~, Fige 's dió elég volt* (114/89).

szalup fn

(3)

Női köpenyféle. *Mi vissza is megyünk, a' többi maradjon, Szalupja, mentéje kanapéhoz fagyjon* (340/44).

Szalupban (330/1087, 1176).

szám fn

(40)

1. Megszámlált egységekből álló mennyiség. *De, bár illy rövid az élet: még is meg hosszabbodik, Ha a' bánat mérge, 's a' búk ~a meg-sokasodik* (162/74). *Bátor ~unk nints is nagy, Van magyar kar rajtunk* (257/187). 2. Vminek nincsen ~a: nagyon sok. *Az alatt lobbannak a' szörnyű villámok, A' rettentő tüzek hullnak, nintsen ~ok* (202/38, 56/38). 3. Számot tart vmire, vkire: számít rá. — ... előre ~ot merészlek tartani a' Poéták' borostyánjára (368*/24/8). *'S tarts számát baráti, hív érzéseimre* (457/26). *Eredj már, utazó, de emlékezz erre, Hogy a' halál ~ot tart minden emberre* (209/120). 4. Számot vesz vkitől: számon kér tőle vmit. *Számláljátok ugyan mi marad belőlle Ha eltéről szoros ~t vesztek tőlle* (453/130). 5. Számba vet vmit: figyelemmel kíséri. *Mivel mint az árnyék a' testet követi: Kísér, 's lábunk minden léptét ~ba veti* (217/24, 204/24). 6. Egy ~ban: együtt. *És láthatnék annyi szép vitézt egy ~ban: Ezt kívánám legfőbb jó gyanánt hazámban!* (267/235) ~ (228/5, 245/36), ~a (216/78, 267/176, 330/1619), ~ok (330/429, 454/465), *Számot* (392/16), ~át (25/20, 190/40, 248/18, 330/1012, 1549, 413a/678, 454/56), ~ba (210/9, 413a/627), *Számába* (238/6), ~ban (397a/483), ~ból (198/66), ~ra (215/78), *Számra* (257/4, 267/129), ~mal (194/39, 330/341, 413a/818), ~ával (126/8, 14, 211/23).

Ö: *esztendő~, fűszer~, szer~.*

számadás fn

(2)

Pénzzel való gazdálkodásról készített feljegyz-

zés. 'S öszve calculálván saját ~át, Nyögve kárhoztatja szörnyű pazérlását (189/21, 6/19).

számadó mn (1)

Számadó pásztor: számadásra kötelezett pásztor. *A' Neptunus Gulyáinak' Vén ~ pásztora* (231/296).

szamár fn (7)

1. Lónál kisebb, hosszú fülű, szürke szőrű háziállat. *Rakj ~ra holmi almát, olajt; 's vissza jövet Hozz a' városból fekete szurkot, vagy Malom követ* (413a/280). **2.** Ostoba ember. *Meg van az is Hazánkba' már, Hogy pénzért az ökör 's ~ Azzá leve, a' mi nem* (114/796). **3.** *Festett fejű ~:* szamárfüllel ábrázolt személy. *Meg állj, szép ostoba, 's festett fejű ~!* (254/17, 61/17)

~ (315/7), *Szamár* (61/16, 316/3).

számára nu/hsz (29)

I. nu Vkinek, vminek szánva. *Az el erőtlennült öregek ~ Rengő böltsőket kék tsinálni sokára* (213/63). *Holmi tündöklő Dibdábót, A' Sors' ~ vett bábót Itt a' Fátum elhinte* (367/8). *Sem e' hiú katzéroknek, ... sem a' mély lelkeknek ~ nem írok én* (368*/23/4).

~ (9/16, 75/13, 327/63, 330/344, 1544, 330*/139/4, 392/13, 393/2, 413a/351, 567, 718, 900, 1088).

II. hsz A jelzett személy számára. *Megvan! Győzödelem! Rajta, Nemes Magyar, Fűzz számodra babért, 's tégy örök oszlopot* (338/30). *Hadd öntenék meg számokra Hadd a' tenger köveket* (397a/537).

számomra (330/1569, 413a/1125), *számodra* (190/57, 65, 389/107, 413/46), *Számodra* (413a/533, 1117), *számadra* (413a/42), *számotokra* (259/174), *számatokra* (337/412).

szamárful fn (1)

A szamárnak jellegzetes hosszú füle; itt az ostobaság szimbólumaként. *Mit ér hogy szolgál-nak Frigia Népei Mit ér hogy előtted görbülnek térdei Ha a' nád szálak is ekképp kiálltanak Hogy Midásnak szamár fülei láttzanak* (60/30).

szamárhát fn (1)

Szamárhátan: szamárhátán ülve. *Mondják, hogy Palaestinába Szamár hátan útazott* (92/287).

Szamarkánd fn (1)

Helynév. *Bogárszeműek a' te Lyánkáid, óh ~* (373/156).

számkimegy i (1)

Számkivettetésbe megy. *Hogy volna legjobb tenni inségünk felől? Legderekből? Legderékabb mód lessz: hogy mint a' Fótzesi népség Rabvárosából átkozódva számkiment* (327/18).

számkimenvén in (1)

Számkivettetésbe menve. *Számkimenvén más ég alatt újjabb hazát találnak* (413a/1069).

számkivet i (2)

Számüz. *Zordon erdők, durva bércek, szirtok! ... Tik talám több érézessel bírtok, Mintsem embertársaim, Kik keblekből ~nek* (435/19, 304/19).

számkivetés fn (3)

Számüzetés. *Így örök ~re Kárhoztatván magamat, Egy titkos kényszerítésre Délnek vettem útam* (428/113).

Számkivetés (454/468), *~be* (268/83).

számkivetett mn/fn (3)

I. mn Számüzött. *A' ~ Ovidius háza egybe volt ragasztva a' Capitoliummal* (432*/204/3).

szám ki vetett (54/17).

II. fn Számüzött személy. *Egy elveszendőnek miért kell remélni? Azért? hogy ezer baj, bú, betegség között, Mint egy ~ és mint egy üldözött, Vágyakozzam ditsőbb rendelésem felé* (454/20).

számkivetve in (2)

Számüzve. *Múzsáknak szenteltt Kies Tartomány! Illy ~ volt Nálad minden Tudomány?* (334/3)

~ (337/12).

számlál i (8)

1. Vmit sorra számbavesz. *Te mérted óh Világ fénnyel! az én esztendeimet, Te ~tad minden naponn bokros keserveimet* (162/80). **2.** Vminek tart, vhova besorol. *Imé míg magamat embernek ~tam; Az emberiségnek betsét nem vizsgáltam* (454/333). **3.** Vkinél számosabb napokat ~a: tovább élt mint ő. *Édes anyja — Társánál számosabb napokat ~a* (211/60).

számlállya (53/9), *~ják* (220/1, 330*/200/27);

Számláljátok (453/129). — ~d (266/50).

Ik: el~, elő~, fel~, meg~.

számlálgat i

(1)

Többször megszámol vmit. Számlálgatja víg ortzával Az ezüst Játzintokat (456/53).

számlálhatni Ik: fel

számlálni Ik: elő~, fel~.

számlálván in

(1)

Szábavéve. Éljen vigan érdemmeddel a' boldogságnak karjain Sok ezer áldásait ~ vidám napjain (179/2).

Ik: fel~.

szamóca fn

(3)

Földi eper. Kedves Szamócza! téged Én — én az Isteneknek 'S az Istenasszonyoknak Tennélek asztalára (273/24).

Szamócza (273/cím), Szamócza' (273/19).

számol i

(1)

Számol vmiről: számon tartja. Ő csak bont, de ~ minden részetskéről (454/82).

számos szn

(10)

1. Sok. Számos esztendő, de óh bizony azoknak, Kik halálán sírnak, nem láttanak soknak (210/85). 2. Számosabb: több. Édes anyja — Társánál ~abb napokat számlála (211/60). ~ (211/41, 306/220, 313/111, 330/1432, 341/15), Számos (314/55), ~an (210/26); ~abbak (210/7).

Ö: fűszer~.

számosbít i

(1)

Gyarapít. Hív lelkek, Nemesek: majd unokáitok Fogják ősz korotokban Számosbitani ez innepet (432/108).

számozott Ö: fűszer~.

-számra hat. rag l. erdő~, esztendő~, öl~.

számszerij fn

(1)

Nyílpuska; a kézijnek puskára emlékeztető formája. Kézív helyett puskát, flintát szerzettenek: Hányja el nyilait, tegzét, számszeriját (330/1957).

számtalan szn

(5)

Nagyon sok. Ő a' találója Auszúgnak, Contónak, Ő oka ~ Confiscationnak (215/78). Így minekutánna szívből kesergette Számtalan tsókokkal a' ruhát illette (77/212). ~ (162/39, 330/2004, 457/10).

számú mn

(1)

Mennyiségű. Minden bús lehet, hogy e' Virtus éltének Csak — — — ~ nyarai levének (212/66).

szán¹ i

(26)

1. Balsorsában, bajában sajnál vkit; részvétet, szánalmat érez iránta. Hogyhogy, drága Barátim! ... az én végemet is hideg Megnyúgvás' szemivel kellene néznetek, Mégis ~tok (454/711). E' kenyér' sik Óceánja, Hol semmi ekhó nem szól, Poétája' sorsát ~ja És susog kinjairól (428/159). 2. Szán vkit : szánalomból kíméléssel van iránta. Vakmerő tettét megbánta A' Halál, ~t tégedet; 'S bár szíved gyakran kívánta, Megkimélte éltedet (428/14). 3. Szán vkit: szánakozik, sajnálkozik rajta. Nincsen a' ki sírna vélem, Szánna engemet (374/22). Ah, hová mégy kintsem! Nem ~sz e engemet? Ne hagyj el (268/29). 4. Szán vmit tenni: sajnál vmit csinálni. Megyek! Bár elhagyni az Urakat ~om (228/34). 5. Vkinek ~ vmit: vkinek ad, juttat vmit. Tsak e' vigasztaló indulatim égnek, Hogy helyemet méltóbb teremtésnek ~ja, 'S hogy azt én is bírtam soha meg ne bánja! (454/677) 6. Szán vkit vminek: eltervezi, hogy vmi lesz belőle. És hogy te nem ~tál engemet másnak, Hanem tsak egy meggyfán lebegő tamásnak (254/5). 7. Vmit vmire ~: vmilyen célra fel akarja használni. Akadtam még egy Bankóra, Kit ~tam szemborítóra (433/66). 'S tsak gabona termesztésre ~tad minden gondolat (413a/231). 8. Vmire ~ja magát: eltökéli magát vmire, vállal vmit. Plútó ötsém nem kívánnya, Mond Jupiter, a' Thronust, Magát lelkiekre szánnya (92/108). 9. Vállal vmit. Én magamonn semmi sérelmet nem ~ok Cháronhoz ő véle indulni kívánok (77/281). 10. Vkitől ~ vmit: sajnálja tőle. Hát én külömb ember lészek úgy azoknál A' rettenthetetlen Vitéz Magyaroknál, Ha magamtól egy két pohár bort is ~ok (248/39). 11. Tervez vmit. Uram! te miolta sok tengert próbáltál, Gályádon sok féle portékát találtál, Mellyért te nem ~tál szorúlni deszkára, Az emberek pedig koldús tarisznyára (202/109). Szánom (315/24), ~ja (413a/1056), szánnya (77/198), ~ják (454/498), ~lak (268/26), Szánlak (449/23), ~tam (376/7), ~tad (268/71). —

~na (222/62); ~ná (298/20). — Szánjatok (175/25); Szánjátok (412/21).

Ik: el~, meg~.

szán² fn (15)

Havas, jeges talajon talpakon csúszó jármű. Lovokról az Urak mindjárt leugrálnak, Avagy Szánjaikból módosan kiszállnak (330/286).

Szán (330/212), ~ak (330/83, 117), Szának (330/280), ~om (228/33), Szánja (330/92), ~jok (228/21), ~ba (85/37, 197/37), ~ban (330/173), ~on (330/65, 183), ~ra (228/11), Szánról (228/15).

Ö: hintó~.

szánakozás fn (2)

Sajnálkozás, sajnálat. Szánakozást te erántad Érzek, de nem szerelmet (460/141).

~ (73/4).

szánakozik i (4)

Szánalmat, részvétet érez vki iránt. Óh! ég ki lesz már az, ki a' nyomorúlton Segít, ~ a' búba borúlton? (214/40)

Szánakoznak (298/24), szánakoztak (208/3, 428/35).

szánakozó mn (2)

Szánalmat érző. Lésznek ezután is, lesznek tán valakik, Kikben ~ lélek 's torok lakik (219/28). Szánakozó (258/84).

szanaszét hsz (3)

1. Összevissza, mindenfelé. — ...az omló Fergegetes havakat ~ górálja az Auszter (258/50). 2. Különböző irányokba. Azomba a' sok Mágnások Szanaszét el oszlának (92/289). ~t (413a/339).

szánat i (1)

Szánakozásra készlet. — ...tudom, hogy veled a' bánat Engem, hív anyádat, keservesen ~ (210/94).

szándék fn (21)

1. Vmely cél elérésére irányuló elhatározás, törekvés. Tsekély ugyan, tsekély ajándék: De tégye a' baráti ~ Naggyá Előttetek (419/6). Sőt még a' beszéd is eggy olly tsalható jel Hogy minden ~ot palástolhattz ezzel (28/12). 2. Az a cselekvés, magatartás, amelyet vki elhatározott magában és megvalósítani igyekszik. Még egy lépés ~ában 'S Mindjárt el éri

őket (231/253). Múljatok hát, szép ~ok! maradjatok, Ha Lillát is el kell hagynom miattatok (423/35, 184/35).

~ (336/74), Szándékom' (443/70), Szándékom' (418/70), ~a (245/43, 326/46), ~át (114/911, 167/3, 330/972, 330*/202/6), ~nak (452/65), ~odba' (368a/119), ~ába (231/382), ~ába' (330/728), ~omban (330/938), Szándékomból (316/14), ~ra (245/58).

szándékozik i (1)

Elhatározza, hogy vmit tenni fog. Ámor egy narants héjjatskán Fel 's alá kormányozott 'S egy szívbe e' kis vasmatskán Kikötni szandékozott (366/4).

szánka fn (9)

Könnyű lovas szán. Ímé egy Poéta siet utánatok, Szánkáitok' nyomát lantolva késéri (330/89).

~ (228/14, 301/1, 330/1107), ~ba (330/72), ~ban (330/106), Szánkában (330/94), ~ból (330/100), ~kkal (330/166).

szánkatalp fn (1)

A szán elől felfelé görbülő talpa. Hát össze üt — egy nagy rög a szánka-talppal S a szánka a Notér Úr házának talpal (228/13).

szánkáz i (2)

Lovas szánon utazik. Szánkáz, 's esik néha olyan is a' szánba, A' millyent nem igen tenének Románba (197/37, 85/37).

szánkázás fn (2)

Lovas szánokkal tartott szórakozás. Mint mikor a' külső Printzek' mulattára Udvari ~t tsapat Pétervára (330/104).

~ok (330*/140/7).

szánkázó mn (1)

Szánkázó lovak: szánt húzó lovak. Ő talpig aranyba 's talpig bíborba jár Már ezzel magának mélyly tiszteletet vár Pedig sokkal tíf-rább 's szebbek a' Farsangi Szánkázó lovaknak tsörgői 's tzafrangi (60/22).

szankció fn (1)

Rendelkezés, végzés. Hogy a' Rendek el oszlának, Actu lárma támadott, 'S az Öreg sanctiojának Egybe nyaka szakadott (92/24).

szánt¹ i (9)

1. <Földterületet> ekével barázdákra hasogat.

Egy ingbe ~s, meztelen vess (413a/306). **2.** (Ökrök) szántás végett ekét húznak. Már ma ökrök ~anak, Hol Trója, a' világ' csudája, állott (288/45). **3.** Hasít. Nézd bár a nagy gallyát, melly a' tengeri örvényt Szántya (39/2). **4.** (Paszomány) diszít. Nagyobb méltóságot ád a' magyar mente, Mellynek zöld posztóját ragyogással ~ja Gazdagon pazérlott arany paszamántja (256/7). **5.** Megszégyenít. Tsillámló Kardjoknak gazdag briliántja Az olcsó aranyat meg vetéssel szántya (190/16, 25/26). **6.** (Vaktetű azaz börkeményedés) viszketegé tesz. 'S a' Tántzosok' talpát soká ne ~sa a' vak tetű (310/46). ~ottanak (288/47); szántya (82/9).

Ik: fel~.

szánt² Ik: el~.

szántani in (3)
(Földterületet) ekével barázdákra hasogatni. Ő előtte semmi Paraszt nem szokott még ~ (413a/141). ~ (413/2, 413a/1).

szántás fn (8)
(Földterületnek) ekével történő barázdákra hasogatása. Céres volt, a' ki ~ra tanítá leg elsőbe A' Világot (413a/165). ~ (413a/772), ~t (413a/224, 974), ~odat (413a/230), ~ra (465/15), ~ára (413a/769), ~sal (413a/733).

szántás-vetés fn (2)
Földművelés. Annyi had jött, ... A' szántásvetésnek méltó betsületet nem adnak, El ragadják a' föld mivest, a' mezők elsorvadnak (413a/514). szántás vetésre (307/1).

szántatlan mn/hsz (2)
I. mn Fel nem szántott. Hol Ceres mindenha terem ~ ugarba (327/43).
II. hsz Szántatlanul. Így hát pihen a' szántó föld ha termése változik Mindazáltal hasznos az is ha ~ nyugoszik (413a/96).

szántattat Ik: el~.

szántó fn (3)
Szántást végző személy. Itt van a' ~ is, 's mély barázdát forgat A' mellynek hantjára

öröm könyvet tsorgat (72/17). ~ (397a/170), ~nak (397a/251).

szántódi mn (1)
Szántódon levő. 'S kiszállván Balaton' Szántódi révére, Az áldott Országba Somogyba béére (330/33).

szántódik i (1)
Ráncokkal ~: ráncosodik. Vakolatlan fala rántzokkal ~, Meg rokkan és végre Frantz kézre adódik (238/95).

szántóföld fn (6)
1. Ekével rendszeresen megművelt terület. A' földműves pedig görbe ekéjével fel vágja Szántóföldjét (413a/1071). **2.** Az ilyen földterület, a rajta levő hasznos növényzettel együtt. Kopog a' jég-eső, tördel mindeneket, Mind potsékká teszi a' szántó földeket (198/28). szántó föld (413a/84, 95), Szántó földeknek (413a/524), Szántóföldjén (413a/107).

szántogat i (3)
1. Földet vetésre szántással előkészít. Boldog Ország az, hol az árva 's özvegy Nem bocsát, sírván, az egekre átkot, Szántogat minden, 's kiki szőlejében Kényire munkál (287/27). **2.** Pusztít. Hát de mennyit szenvedett Már ekkorrig Földünknek állapátja, Hogyha a' feldüllyedett Tenger, vagy Etna' lángja ~ja? (288/28) ~ták (413a/662).

szántott Ik: fel~.

szántóvas fn (6)
Ekevas, az ekének a kormánylemezre erősített, a földet vízszintesen hasító vasa. Kik megsorbult, a' vagy tompa Szántó-Vasat hegyeznek (413a/270). ~ (413a/181), szántó vasam (413/60, 413a/54), ~nak (413a/734), szántó vassal (413a/898).

szántóvető fn (7)
Földműves. Így szemléli néhány ízben Úszkálni a nagy árvízben A mezőket a kesergő Bol-dogtalan ~ (460/177). ~ (413a/739), Szántóvető (397*/76/2), szántó vető (54/13, 72/19), Szántó-Vetők (413a/113), Szántóvetők (413a/1013).

szántván in (1)
Ráncok ~: ráncosítva. Így a' szépség is, ha ki

vénül, tsak hamar el vész, Mély rántzok ~ képedet — öszve aszik (38/6).

szánva Ik: el~.

szánván Ik: meg~.

szapora mn

(5)

1. Olyan <folyamat>, amelynek mozzanatai sürűn követik egymást. *A' vakmerő vétkek okozták Pándora Piksiséből omlott kínunk hogy ~* (213/88). 2. Egymást gyorsan követő <történesek>. *Itt bomlik-fel a frigy, és béke köttetik, Szapora csókokkal itt petsételtetik* (239/56). 3. Gyors. *A' mi hiú, ~ és rendetlen tántzunk* (330*/156/3). *A serény hír is ~bb menéssel Repdes* (116/5). ~ (238/50).

szaporán hsz

(1)

Hamar. *Engemet 's árváját, Barátit, hazáját Illy korán Szaporán Bánatra hagyá* (299/25).

szaporít i

(1)

<Növényt> szaporodásnak indít. *De az olaj-fát tövéről, a' Szöllőt homlításal Páfus Myrtusát ~sd vastag karó dugással* (413a/589).

szaporítás fn

(1)

Párasz által történő gyarapítás. *A' barmokat csak a' vig Tavaszi sugára Ébreszti fel nemek ~ára* (453/116).

szaporodhatik Ik: meg~.

szaporodik i

(1)

Utódot hoz létre. *Hogy a' Plánták is szaporodnak, ... azt a' paraszt ember is tudja* (330*/200/8).

Ik: meg~.

szar Ö: kopó~, ló~.

szár fn

(19)

1. A növénynek az a része, amely levelét, virágát, termését tartja. *Mire vigyázzon a' Gazda? ...Ha a' záporozó Tavaszt felszítja a' nyár heve És a kalászos takarmány felborzadt a' mezőbe 'S a' zöld ~on a' tejedző búza dagad a' tsőbe?* (413a/323) 2. Lábszár. *Már ~ait, Már térdeit, Már tzombjait, Tzombtöveit Nyelek el a' fajtalan habok* (139/98). *Szép vékonyak lábád egyenes ~ai: Még szebbeken járnak a' szarvas' borjai* (254/21, 61/21). *Száraz* (413a/126), ~a (330*/200/28), ~ok (198/17), ~ai (139/74, 330*/200/23, 413a/

136), ~át (86/17, 169/43, 413a/88, 98), ~akon (90/17), ~ain (139/11, 196/20, 380/20), ~ainn (84/20).

Ö: kantár~.

szárad i

(1)

<Folyó vize> apad. *Hervad a' Pindus, maga Tempe ~* (116/1)

Ik: el~, fel~, ki~, le~.

száradt mn

(1)

Nedvtartalmát elvesztett <növény>. *Most a' virágoknak szépségét tsudállod Majd ~ kóróit meg unván útállod* (2/4).

Ik: el~, ki~, meg~.

szarándok fn/mn

(5)

I. fn Zarándok, távoli kegyhelyet hitbuzgalomból felkereső hívő. *Mint egy szegény ~ El-ső szavába szállást Kér istenért magának* (185/160).

~ (161/33), *Szarándok* (96/cím, 190/80).

II. mn <Vizen> szabadon úszó. *'S a' tengerek határa Nem tolt ~ fenyveket Nem horda más határra* (247/18).

szarándokság fn

(1)

Zarándoklás. *E' sok Szarándokság, kérded, mit használa? Haza menvén három gyermeket találá* (96/15).

száraszt i

(1)

Kiszárit. *Vizeket oszlattya 's A Földet ~ya Hejre hozza kedvünket* (32/41).

Ik: el~, ki~, meg~.

száraz mn/fn

(26)

I. mn 1. Amin v. aminek a részecskéi között nincs víz, nedvesség. *Sem ~ rögök a' sikeres magot el nem aszálják* (327/55). 2. Kiszáradt, elszáradt. *Avar, azaz lábán maradt ~ gyeptű* (330*/151/1). 3. Csapadék nélküli, csapadékban szegény. *Szántó-Vetők! Nedves Nyarat, ~ Telet kérjete* (413a/113). *Végre mit hoz a késő est, a' Szél honnan hajtogat Száraz felhőket* (413a/465). 4. Izzadmánnyal, váladékkal nem járó. *Bár a' ~ hurut koporsós szózatja A' küszöbön álló halált nem ugatja* (217/39, 204/39). 5. <Gyík> ~ torokkal sziszereg: sziszegő hangot hallat. *A' rezzent gyikotska a' gaz között tsereg, Meg áll, liheg, ~ torokkal sziszereg* (196/18, 380/18, 84/18). 6. Száraz hektika: kiszáradás. *Le konyúl a' beteg liliom 's tulipánt,*

Meltyeket belől egy ~ hektika bánt (198/14, 86/14). 7. Szabadsága virít ~ fában: a szabadságjogot jelképező szabadságfára való utalás. *És felkeveredvén a' népnek sepreje* — Egy sokfejú Monstrum, mellynek még sints feje, *Meltynek szabadsága virít ~ fában* (337/33). 8. Száraz csók: érzelem nélküli csók. *Sőt a' tsókokatis, ... Megvonja tőlem, vagy ha ádis, azok Tsak sikeretlenek kurták és ~ok* (176/74). ~ (169/130, 413a/225, 555, 452/22), *Száraz* (389/8, 397a/1045), ~on (238/87).

II. fn 1. Szárazföld. *Élünk vizen és ~on, Mind ezen, mind pedig azon Eggyaránt kereskedünk* (114/158). 2. Vízpart. *Itt sír egy Tyúk, 's a' meltyeket Borzadt tollal futja bé, 'S az imént költt kis rétzeket Tsolja a' ~ felé* (397a/308). ~on (114/274, 126/52, 410/22), ~ra (454/482).

szárazdajka fn (1)

A csecsemőt gondozó, de nem szoptató dajka. *De mi az erköltsnek, e' száraz dajkának, 'S az észnek, e' tőlünk vállalt mostohának, Hideg intésein makatsúlva járunk* (454/195).

szárazfa fn (1)

Hegedű. *Megpendül egyszerre Izsák' száraz fája, Zengő szerszámokkal kíséri bandája* (330/459).

szárazság fn (1)

Száraz időjárás. *Szárazság* (397*/76/18).

szárcsa fn (1)

Csóka nagyságú, fekete színű vízimadár. *Vagy ha a' tengeri szársák fővényben jádtzodoznak* (413a/369).

származás fn (2)

1. Vkinek vmely szülőktől való eredete. *Jövel már, utazó, hív oktatásomat Értvén, végezetre halld ~omat* (213/102). 2. Vkinek vmely helyről való eredete. *A' ki ha ~t Párisban vett volna, Esztendőre róla sok Memoires szólna* (454/789).

származik i (11)

1. Születik. *Ebből fog származni ama' nagy Vitéz is, Ki, ámbár a' győzött meggyőzni nehéz is, Megvervén a' rabló Frantzok' ármadáját, Ledönti e' kevély nemzetnek dagályát* (259/375). 2. Vhonnan ~: vmely közösséghez tartozik. *A' ki ha származott volna kunyhóból is, Kisúgázzott volna szép lelke abból is* (454/

775). 3. Vminek okozataként, következményeként létrejön, keletkezik vmi. *'S ha az óságból is ~ tisztelet: Kérkedik ez sok új filegránok felett* (306/195). 4. Vmi vkitől, vmitől ered. *De Éris, egy mérget keverő, babonás, A' kitől ~ minden visszavonás* (330/644). *Ha mind bortól lutskos főtől származtatok, Ti örök hírt szerzett nemes gondolatok!* (219/45) ~ (216/103, 239/84), származának (237/112), származott (5/5, 453/260), fogtok származni (259/361).

származott in (1)

Eredő. *Így gyakrann némelly Kritikus főből ~ hangnak Színe alatt az igazság borítottéki lap-pangnak* (216/123).

szárny fn (137)

1. Állatnak, képzeletbeli lénynek repülésre való testrésze. *Egy együgyű állat — egy Gólya mit szólna, Ha néki jó ~a, 's egy ország nem volna, a' melyben bújdossék* (454/264). *Hanem szerentsére az a' Nimfa szállott hozzájuk A' mellyet Képirók festenek szűz formába, Két ~ lebeg a' két vállán, trombita a' szájába* (326/42). *Nézd, mond Génus, Két ~a van, gyors ló; ez ama' Pégazus* (452/60). 2. Csapat arcvonalán jobb, ill. bal oldali rész. *A' leg-szebb ~' vesztét a' Baldakinjából Meglátja, 's a' közép sereg' derekáról Négy erőss tsopor-tot kiküld sietséggel* (330/1313). 3. Szárnyai árnyékával befed: óv, oltalmaz. *Isten! ... E' két gyámoltalant, oh! Írd be Könyvedbe 'S Attyai ~aid árnyékával fedd be* (222/78). 4. *Vki ~a alatt: oltalma, védelme alatt. De reménylj, az egek hűséges férjednek Szárnya alatt néked nyugovást engednek* (212/98). 5. *Vki ~a alá: vki oltalmába. Még is hogy ezzel tiszteletet tegyek, Nagyságtok' áldott Szárnya alá megyek* (251/30). 6. *A szellő ~a: a légmozgás. Rajta, kis Szellőtskék! Szedegessetek Violaszagot ~atok' bársonyára* (172/22). *A' virágozó bokroknak Béfutják illatai A' szép estvét, párolognak A' Zefírek' ~ai* (397a/648). 7. *A mennydörgés ~ai: a villámok. Hah! Mint dördülnek, ropognak A' világ két sarkai, Mint lobbannak, mint villognak A' menydörgés' ~ai* (443/92). 8. *A szelek ~án: a gyorsan szálló szél erejétől hajtva. 'S az szelek ~án a' tűzvész*

katskaringozva lódúl (413a/849). **9.** (Szellő) ~ra kél: fűjni kezd. Szárnyra kél a' víznél A' több Zefírek' nyájas kiseded rajja (172/17). **10.** Hűvös ~on járó este: hűvös este. Az aranyos felhők tetején le festve Mosolyog a' híves ~on járó Estve (200/6, 4/6). **11.** A hajnal ~ai: a képzelet. A' Hajnal' ~ai engemet felvésznek, 'S a' China' termékeny partjain letésznek (454/575). **12.** Szárnyan jár az idő: gyorsan múlik. Siess elhullatni már a' virágodat, Szárnyan jár az idő. Betsüld meg napodat (452/34). **13.** Az este hűs ~a: hűvös este. Jövel felénk hűs ~adonn Jövel, szép Estve, már (230/1, 7). **14.** Az öröm ~ain jár: boldog. 'S nagyra termett magzatiddal Járj az öröm' ~ain (454/888). **15.** A dicsőség ~ra vesz vkit: jó híre gyorsan terjed. Hogy a' Ditsőség ~ra végyen, 'S több koszorút Fejetekre tégyen! (251/19) **16.** Gondolata ~ra repül: képzelődni kezd. Hol víg gondolatim ~ra repültenek (432/50). **17.** A szerencse ~akra emel: szerencsében részesít. A' szerencse ... Bár nyájas karokkal kívánjon ölelni, 'S páva módra fénylő ~akra emelni (191/4).
~ (188/116), ~ak (426/62), ~ad (426/41), ~ad' (426/23), ~a (368a/77), Szárnya (418/40, 425/26, 445/44), ~a' (108/6, 259/22), ~aim (454/11), ~ai (213/121), ~at (267/13, 358/34, 452/65), ~akat (255/1, 379/66, 451/1), ~amat (267/243), ~adat (61/50, 254/56), ~át (83/24, 116/6, 126/45, 48, 142/7, 17, 185/97, 220/30, 319/19, 330/496, 397a/977, 417/23), ~okat (397a/354, 446), ~ait (108/3, 172/12, 237/58, 453/28), ~aikat (454/763), ~on (330/1271), ~akon (56/31, 330/465, 397a/922, 400/90, 413a/389), ~án (77/109, 128/54, 225/114, 231/180, 330/1175, 424/54), Szárnyán (452/72), ~aidon (358/4), ~ain (4/23, 136/13, 139/14, 200/23, 238/109, 256/30, 267/75, 330/114, 1558, 392/64, 397a/342, 454/449, 919), Szárnyain (134/143, 188/44, 447/137), ~ainn (9/1, 82/32, 231/268), ~ra (331/34, 432/72), ~ára (10/33, 55/4, 61/48, 193/51, 254/54, 255/16, 320/13, 338/26, 451/16), ~okra (89/13), ~aira (397a/906), ~áról (313/32, 330/1436, 397a/47), szárnnyal (196/27, 413a/413, 432/13), ~nyal (263/28, 380/27), ~al (84/27, 331/17, 388/17), ~akkal (2/15, 33/4, 65/6, 266/56,

330/1786, 397a/833), Szárnyakkal (432/70), ~ával (32/22, 54/10, 162/124, 330/1291, 397a/827, 454/998), Szárnyokkal (259/346), ~aidal (4/32, 200/32, 351/8), ~aikkal (397a/315).
Ö: arany~, denevér~, lang~, ólom~, pillangó~, sas~.

szárnyal ~ szárnyol i (2)

1. Száll. Mosolygott mindenütt a' réti Viola, De reá tsak ledér pillangó szárnyola (341/14).
2. (Szél) fűj. Minden kintsével Flórának — Felé szárnyaljatok, Hogy ott egy szép Gráziának Csókkal udvaroljatok (331/14).
Ik: le~.

szárnyas mn (9)

1. Olyan, aminek szárnya van. Tsak a' ~ zengzet mégyen Tsak a' kis Filemile, ... A' magános allyba be (397a/761). **2.** Szárnyas paripa, ló: Pegazus. 'S imé a' Pégazus előmbe lepatan. Felugram e' ~ paripa' hátára (330/97). Te jőjj hát elő ~ ló, te vigyél haza engem (358/19). **3.** Szárnyas Merkur: Mercuriust, az istenek hírnökét szárnyas sarukkal ábrázolták. Éppen ott sétál eggy, én ha illy mazurnak Nem látnám, ítélném egy ~ Merkúrnak (26/48).
~ (358/20, 25, 44, 48), Szárnyas (358/3).

szárnyatlan mn (2)

Olyan, aminek nincs szárnya. És meg látom a' Kún Bírót ~ lovon menni (358/21).
~ (358/15).

szárnyi mn (1)

Oldalsó. Ekkor az ürközet' módját így rendelé, Hogy a' Front léptenként menjen eléfelé: A' ~ könnyű nép akként fordúlgasson (330/1199).

szárnyol l. szárnyal

szárnyú Ö: lang~.

szároga i (3)

Lassan, hosszan szárít. Enyelegve ~ják Hajok vízezz aranyját (355/14).
~ja (130/23, 446/19).

szarszeplő fn (1)

Kiveri a ~: fél, retteg. Nem fért volna ijedtébe Már egy zabszem a' seggébe, Ki verte a' szar szeplő (114/209).

szaru fn (2)

1. Bőség ~ja: a bőség jelképe. És Céres maga tölti meg A' bőség' ~ját (432/81). **2.** A háláda-

tosság ~ja: a hála jelképe. 'S *hog*y majd *em*-berkorod' betesebb gyümöltse Háládatossá-god' ~ját megtöltse (452/32).

szarv fn

(14)

1. Némely emlőállat fején szaruból való kiálló páros képződmény. *Mint mérsékli kemény ~át fenyegetve, hogy azzal Vagy tölgyfát vagy vén jegenyét tsapjon le derékba* (348/41). *Szarvakkal vínak a kövér gödölyék egymás között* (413a/1085). **2.** Némely tárgyának szarvra emlékeztető része. *Elsőben is hajts görbére az erdőn egy Szilfának Fiatalját 's ha meghó-dol tsináld eke' ~ának* (413a/186). **3.** Félkör v. ív alakú tárgyának egy-egy felhajló vége. *Ha az új Hóld setét ~val száll ki a' levegőben: Nagy zápor lesz a' tengeren, nagy zápor a' mezőben* (413a/432). **3.** *A bőség ~a*: a bőség jelképe. *Bár szemét rád a' sors mosolyogva nyissa, ... Bár jöjjön kintsekkal talpig bé ta-karva, Nála hízelkedjen a' Bőségnak ~a: Ne hidj néki* (191/6, 55/6). **4.** *A kevélység ~a*: túlzott dölyfösség. *Kevélységek' ~a szinte az égig ér, Annyi esztendőktől fogva bennünket vér* (330/945). **5.** *Szarvat és szemet vehet*: hatalomhoz és tudáshoz juthat. *A' Mazúr Általad gazdag lehet, 'S mint az Úr, Szarvat és szemet vehet* (318/28).

~a (413a/437), *~án* (413a/942), *~ára* (231/240), *~ától* (231/236), *~ával* (413a/228), *~okkal* (397a/695).

szarvas fn

(6)

Nagy testű, barna szőrű erdőkben élő páros ujjú kérődző állat, a hím fejét ágasbogas agancs díszíti. *A' könnyű ~ok' nyája Őszvenyargal minden közt, Villog ágbog koronája A' zörgő zöld bokrok közt* (397a/665).

~ (254/22, 327/31), *Szarvas* (61/22), *Szarvasok* (397*76/13), *Szarvasoknak* (413a/314).

szarvú Ő: egy~.

Szathmári fn

(1)

Családnév. *Véled Esküdt Hadas Sámuel' Őz-vegye, ~ Mária* (222/82).

szatirista fn

(1)

Szatírák írója, szatirikus. — ...*testi és világi elromlások az Ifjaknak, nem tsak egy Sati-ristának érdemlené meg a' figyelmét* (330*/173/5).

Szatmár fn

(3)

Helynév, Szatmár megye. *Megbízza esmértt Virtusid a' Nemes Szathmár, 's Követnek küld ide tégedet* (445/50).

Szathmár (445*/232/4), *Szatthmár* (445*/230/1).

Szturnusz fn

(5)

Arany ~: a római aranykort megteremtő istenség. *Illyen életet élt vala e' földön hajdanába Maga az arany Szturnus* (413a/1097).

~ (92/1, 413a/697, 954), *Sáturmus* (413a/345).

Száva fn

(1)

Víznév. *Véren épült Város! ... A' Duna és ~ tégedet szolgál, Szervia' és Hazánk' hegyei strázsálnak* (79/7).

szavajárása fn

(1)

Vkitől gyakran használt mondás. *Ez a' nagy lelkű hérós kedves ~ gyanánt tartotta ezt* (267*/18/5).

szavú mn

(1)

Tiszta ~: jó hangú. *Míg ő tiszta ~ Lantján Eratónak ölében Árpádnak fíjait gyönyörűbb hangokra tanítja* (348/3).

száz szn

(84)

1. Tízszáz tíz. *Mégis Obesterré leve, Mert ~ aranyat lopott, Ezen vitézséget veve Eggy illyen ütött kopott* (114/792). **2.** Igen sok. *Hadd nyíljon ága ~ új bimbókkal* (173/19). *Tavaszi virít, 's ~ rózsza nő Ortzádnak Édenében* (182/1). *Holnap kedves hajnalába Szent Mihálynak Száz torokba ~ Bachusnak ~ sirt vájnak* (218/7). **3.** Sok ~: nagyon sok. *És ha érkezése hallatik Zelimnek Sok ~ elő kontyú turbíkol egy himnek* (25/36). **4.** *Hány ~: mennyi? Hány ~ válogatott, körmön font, termetes ifjak Vagynak az országban, hadi nép, Bellóna' vitézi?* (258/96) **5.** Százszor: a) százszorosan. *Óh ~szor szerentsés alkotmányú kis Vár* (238/89). b) nagyon sokszor. *Én nem haragszom meg értte, Megbotsátok ~szor is* (434/24). **6.** Száz meg ~szor: nagyon sokszor. *Felfogadtam száz-meg-százszor, Nem fogok szeretni másszor* (322/1). **7.** Évszázad. *Mert felépült e szent egyház, e hív pár költségével A tizenkilencedik ~ első esztendejével* (400/51). *Hogy a' sok fényes Héróست Ennek minden fíjában Mind itthon mind tsatában Imádja*

minden Száz (259/374). Mert tudós pennája feste Néki olyan érdemet, Mellyet a' Százak' leeste 'S múltta porba nem temet (163/19).

~ (84/19, 114/874, 158/30, 177/17, 185/194, 190/19, 26, 103, 192/35, 50, 53, 196/19, 202/115, 216/68, 217/143, 219/36, 225/86, 92, 227/8, 11, 238/97, 253/45, 258/94, 267*/18/7, 287/41, 313/26, 317/138, 330/860, 1029, 357/48, 379/81, 380/19, 404/8, 413a/569, 569, 418/86, 443/66, 115, 237, 238, 454/191, 761), *Száz* (111/19, 164/5, 9, 253/46, 289/32, 373/129, 413a/1123, 418/79, 432/64, 433/4), ~*nak* (259/424), *Száznak* (378/1), ~*an* (25/34, 74/8, 417/5), *100* (330*/188/3, 5), ~*ra* (114/881), ~*ig* (212/68), ~*szor* (209/37, 218/12, 397a/469, 454/27), *Százsor* (218/14, 231/200, 276/12), *százsor* (69/7).

Ö: *nyolc~.*

század¹ fn (24)

Évszázad. Siess késő Század, jövel óh boldog Kor! Én ugyan lelketlen Por leszek már akkor, De jöttödre vígann zengem énekemet (190/105). Ezt minap egy jámbor Magyar énekelte; S benne a' huszadik ~ot képzelte (203/34).

~ (215/10, 313/27), *Század'* (330*/200/14), ~*ok* (237/60), ~*ok'* (337/332), *Századok* (413a/472), *Századjai* (451/19), *Századot* (307/24), *Századokat* (53/9), *Századnak* (259/216, 330/15), ~*oknak* (162/78), *Században* (330*/149/1, 330*/150/2, 330*/201/2, 379*/51/2), *Századunkban* (395/44), ~*ig* (259/131), ~*okig* (215/96, 337/407), *Századokig* (445/4), ~*okká* (342/32).

Ö: *fél~.*

század² fn (1)

3-4 szakaszból álló katonai alegység. *Major de Su ... A' tó felé el illantván Oda hagyá ~ját (114/724).*

század³ fn (1)

Századja: vminek rendkívül nagy tömege. *Az eget verdesi a' jajszó ~ja, Mellyre az a' választ mennykövesen adja (202/25).*

századbéli mn (1)

E ~: ebből a századból való. *Lehozván e' ditső Vitézek' lelkeit, És e' ~ fátomok' könyveit,*

Kedves Magyarjaim! jövök ti hozzátok (259/144).

százannyi szn (2)

Százsor annyi. Tíz rózsát hinték lovára, Száz annyi tsókot magára (429/20).

100-annyi (330*/200/3).

százsoros ~ százszeres mn (5)

1. Százsor több, erősebb. *Elég tsudálnom Bennetek a' Nemet, 'S ezt díszesítő százszeres Érdemet (251/10). Széchenyi' tsendes virtusa bétöré Az ólom éj százszeres ajtajit (439/42).*

2. Sokszoros. *Légyen a' bádgyadt elmének százsoros fizetése, Hogy a' rettenetes között, mikor meg sem gondollya A' Lélek, a' gyönyörűség édes mézét kóstollya (216/28).*

Százszeresen (114/847, 400/100).

százsorszép fn (1)

Fehér, rózsaszín v. piros fészkes virágzatú mezei és kerti növény. *A' te szádon a' tavasz-nak Százsorszépe nyíl, virít (289/14).*

szcéna fn (7)

1. Történet. *Itt a' szerelmes Scénának Az Estve végét vetett (231/483).* **2.** Jelenet. *E' bús Scénát nem tűrhetik immár A' nemes érzésű Magyarok (258/36).* **3.** Helyszín. *Te szelídebb Múza! fuss el e' stzénáról, Ne gondolkodj ilyen gyász materiáról (260/29).*

~*k* (313/20, 454/513), *Scénák* (426/50), ~*ji* (397a/558).

szecedál l. secedal

Széchenyi fn (1)

Családnév. (˘ Lajos.) *Említem a' M. Gróf ~ Lajos, és Battyáni Miklós Ő Nagyságok menyegzőit (432*/207/1).*

Széchényi ~ Széchenyi (24)

Családnév. (Széchényi Ferenc.) *A' N. Mélt Gróf Szécsényi Ferentz Ő exc.ja' Nemzeti Könyvtárjára (439/cím).*

Széchényi (417/cím, 418*/176/5, 439/67), *Szécsényi* (330*/148/4, 330*/155/3, 330*/188/2), *Széchényi'* (439/41), *Szétsényi* (306/220, 240, 245, 248, 272), *Szécsényi'* (330/47), *Szétsényi'* (306/256), *Széchenyi* (432/58), *Szétsényid* (306/304), *Szétsényit* (306/221, 235), ~*nek* (417/36), *Szétsényivel* (306/262, 270, 282, 300).

Szecundus I. Secundus

szed i

(33)

1. <Apróbb tárgyakat> termő-, ill. lelőhelyük-ről egymás után elvéve folyamatosan egy helyre tesz. Nagysádnak magam nevében Apró violát ~ek (188/92). Vagy ott termesz jövendőre sárgálló kalászokat A' hol Tavalý bőven ~tél tsörgő tokú babokat (413a/86). 2. Szerez. Osztán a Nyírbe küldének Egynehány legényeket, Kik a' seregnek ~nének Posztót és egyebeket (114/359). Vitézidnek pálmát ~jen a' ditsőség (267/16). 3. <Tárgyakat> rendbe rak. Szedi a' tengeri hajós tsatakos vitorláját (413a/379). 4. <Tárgyat> felvesz. Nohát hárfátok' Ha leraktátok, Szedjétek kezetekbe (188/142). 5. <Szellő illatot> felszed és terjeszt. Jertek ki, óh nyájas fúvallatok, jertek, ... El bádjadt kebelem piheg utánnatok Szedjétek mennyei illatot, ~jétek (196/33, 84/33). 6. Kap. A' Szerelem szívem' rejtékibe' dong, A' keserű-édes Mézbe zsibong, Mellyet szád' rózsáiról ~ett (173/7). 7. <Ábrázatot> alakít. Felséges állásba tészik termeteket, Valódiba ~ik férjfiú képeket (330/572). Ha ő mosolyogva ketseget tégedet: Szedd komor rántzokra stóikus képedet (191/50). 8. <Nyeresség> jut vki-nek. Itt is Talantomát Vásárra úgy tette, Hogy a' Nyerességet más is bőven ~te (222/38). 9. <Csapatot> összeszed. Azért kevés népét ismét serkengette, Az elszéledtkeket újabb rendbe ~te (330/1354). 10. Versbe ~: versformába önt. Holott Atyáink is, kik hadra termettek, Együgyű versekbe ~ték, a' mit tettek (267/28). 11. Használ. Se homlítani valót ne ~j a' felső venyigéről (413a/836). 12. <Csillagkép> lábait összébb ~i: összehúzódik. Már a tüzellő Skorpió lábait összébb ~i, És az Égnek jó nagy részét számadra át engedi (413a/41). ~tek (397a/110), szennék (413a/643), ~tem (237/11), ~ett (231/110); ~i (337/126), ~ik (330/289, 440), ~ém (428/104), ~tem (396/9), ~te (330/1578). — ~né (413a/151). — Szedjétek (380/31); ~d (217/95, 249/28), ~je (162/10).

Ik: elő~, fel~, ki~, le~, meg~, össze~.

szedeget i

(1)

<Szellő illatot> lassanként felszed és terjeszt.

Rajta, kis Szellőtskék! Szedegetsetek Violaszagot szárnyatok' bársonnyára (172/21).

szédelegve in

(1)

Kábultan. Így meg indul 's ~ Arra közelébb tammog (231/187).

szederfa fn

(1)

Eperfa. Közel egy terepély fejér szederjének Sűrű árnyékába mind ketten futnának (77/131).

szederjes mn

(1)

Lilla színű, elkékült. Vigasztaló szóval, kávéval éleszték, Szederjes sebeit kötözni is kezdték (330/1514).

szedés fn

(2)

1. Gyűjtés. Első légy a' kapállásba, első égetésbe A' venyigéknek, első légy a' karók ~ébe (413a/957). 2. Szőlőszedés, szüret. Bent egykét Ifjasszony tsak úgy tsilleng-filleng, Mint a' ~ után az elhagyott billeng (330/1092).

Ö: virág~.

szedet i

(1)

Szedetnek: szednek. A' hol a' levelek, válasszok ~nek, A' száguldozásra posták rendeltetnek (239/47).

szedett in

(1)

Összegyűjtött. A' feledékenység' setét barlangjában Szedett követ ezek rakták fel sorjában (237/88).

Ik: fel~.

szedhet i

(2)

1. <Szőlőt> szüretelhet. E' fog néked állandó és bő bort termő vesszőket Nevelni, itten ~ed gazdagon a' szőlőket (413a/717). 2. <Versbe> önthet. Szedhetnék magam is versbe áldásokat (290/33).

szédít Ik: meg~.

szédítő mn

(1)

Csábító. Így ama' ~ hangok' bűbájára, Az Éristől titkon húzott muzsikára Tódúlt a' Dámáknak nagyjok és aprajok (330/1049).

szedni in

(6)

1. <Apróbb tárgyakat> termő-, ill. lelőhelyük-ről egymás után elvéve folyamatosan egy helyre tenni. Elindúlt Vadtársaival A' Pusztákra Gyökért ~ (244/24). 2. <Szellő illatot> felszedni és terjesztetni. Nyílj ki nyájasson mo-

solygó Rózsa bimbó ... Gyenge Szellők' tsókja vár. ... Hébe Nektárt hint te rád. Már is újra kezdi ~ Rólad ezt a' drága szert (249/9). **3.** Lajstromba ~: összeírni. Az örvendő Fársáng kiindult Budáról,... Lajstromba ~ az új Menyetskéket (330/27).

~ (253/53, 413a/312); szednem (176/100).

Ik: le~, rá~.

szedődik Ik: rá~.

szedtevette fn

(4)

1. Olyan személy, aki bosszúságot okoz, haragra gerjeszt. *Most is az Urak ott benn múltának, Ni a' ~k mit nem tsinálnak* (330/1668). *Mégis, noha hidegvette, Legényes a' szedte-vette* (339/6). **2.** Olyan személy megszólításaként, aki bosszúságot okoz. [Pluto] *teremtettézte A' Cardinalisokat, Rántzos szemmel körül nézte A' Korhely Mágnasokat. No hisz, úgymond, szette vették, Meg tanítlak teremtették Vas kesztyűbe fütyülni* (92/264). *szedte vette* (239/87).

szédül i

(1)

Vmibe belezuhan. Mint az Avernus Tó fekete levébe A' madár a' bűdös gőz miatt reptébe Belé-hull: úgy ebbe a' balhák szédülnek, Dohos motsárjába végképp' elmerülnek (239/123).

szédült Ik: el~.

szedvén in

(2)

1. *A hajnal ruháit ~: az ég kitisztulva. — 'S megszakadt ruháit ~ szemem körül Igéző ortáját vetette tükörül* (225/45). **2.** *Rendbe ~: elrendezve. Gyenge szívetskéik előre repesnek, Hogy még ma tört fognak vetni egy kegyesnek. Azért rendbe ~ szemek' 's ortájokon, Ami csak bájoló 's béható azokon* (330/75).

Ik: elő~, fel~, külön~, össze~.

szeg¹ i

(3)

1. *Náddal ~: náddal befed. Ott látszik ama' kapu megett Egy ház, mellyet náddal önnön maga ~ett* (189/6). **2.** *Utát ~: vmi átszel vmit. 'S a' mellynek boltozatában Egy látható híveség A' zöld haboknak fodrában Hempelegve utat szég* (397a/640). **3.** *Hitét ~i: fogadalmát nem tartja meg. Furiák mérgétől ugyan hogy maradhattz Kik téged gyötörnek mert*

~ted hitedet (57/9).

Ik: be~, meg~.

szeg² Ö: adamás~.

szeg³ mn

(2)

Szög, világos barna. Hószín vállán miként lebegnek Szeg fürtjei (294/26). *Azt a' ~ ifjat én is Oh mint tudom szeretni!* (373/60)

szegelet fn

(8)

1. Félreeső helység, lakóterület. *Meg lehet é, hogy ne legyen egy parányi ~, Melyet az áldott Természet rakni akképp akara: Hogy tsak öröm rózsáival virágozzék pitvara?* (162/42)

2. Világtáj. *Járjon a' ditsősség nagy neveddel Szegeletein mindenütt a' világnak* (220/44). **3.** *Négy ~re álló: négyzet alakú. Carré, tesz itten különösen négy ~re álló 's egy bizonyos helyet békerítő katona-tsoportot* (330*/185/1).

~ (162/25, 259/113, 306/2, 337/287, 405/23).

szegény mn/fn

(101)

I. mn 1. Anyagi javakban szűkölködő. *Úgy van; kiseded ország e' Haza, de nemes, Ha ~ is de sok virtussal érdemes* (337/370). *A' Vizek a' ~ Emberekre nézve Tőlök munkált fákkal el vagynak pétézve* (200/73). *Te ~ arató, ki uradnak a' nagy Szerentsét irigyled, hallgass; boldogabb vagy!* (198/69) **2.** Sajnálatra méltó, szerencsétlen. *'S most ah ~ fejem Hónapokis múlnak Mégis vártt Öröimim elő nem fordulnak* (176/61). *És magok közt tsúfra emlegetnek Egy ~ boldogtanat* (304/21, 435/21).

~ (9/8, 57/3, 59/30, 92/64, 72, 114/720, 781, 142/20, 146/24, 149/7, 185/160, 200/82, 202/128, 206/16, 215/22, 228/36, 239/95, 99, 245/43, 246/1, 2, 248/19, 257/99, 259/182, 307/7, 319/33, 327/62, 330/711, 1048, 1124, 1261, 1429, 1633, 1807, 1815, 1823, 330*/137/5, 330*/203/1, 334/35, 339/16, 358/18, 366/8, 377/46, 389/55, 397a/216, 413a/49, 675, 726, 1062, 416/1, 423/42, 432/18, 432*/203/1, 443/112, 453/223), *Szegény* (83/48, 306/304, 333/61, 429/cím, 443/112), *szegénnyé* (202/103).

II. fn 1. Szegény ember. *Talpokra állanak a' ledültt törvények, Élelmet, pártfogást kapnak a' ~ek* (259/186). *Egyaránt bevészi A kegyes föld a' ~t És a' királyt is* (410/33). *De nem vágyok lenni az Ország ~je, Mit ér az embernek ha van is reményje, 'S azonba üressel tele*

az erszényje? (245/14) **2.** Szánalomra méltó személy, dolog. *Letsepültek minden betsületes Legényt, Lajhának, kappannak tsúfolták a' ~t* (330/1670). *De meg szánván ~eket, A' bámuló Istenekeket Végre így szólítá meg* (114/914). *És így tán — — ah, megállj! Tsendesedjél ~ Te csak egy leány vagy, de hány ott a' legény?* (330/807) — *Ott a' több mosolygó virágoknak során Nem epedt volna el ~ ilyen korán* (298/12).

~ (58/17, 185/17, 194/17, 202/127, 453/186), ~ek (5/24, 214/84, 330/1902, 454a*/256/7), ~je (163/28), ~t (211/35, 214/35, 330/1687, 410/39, 454/143), ~eket (330/2005), *Szegényeket* (231/22), ~nek (200/52, 330/1805, 1908, 453/206), ~eknek (114/1003), ~enn (208/3), ~re (410/10), ~től (16/33, 205/33), ~ekkel (453/196).

szegényke fn

(3)

1. Szánalomra méltó személy. *Kivált rátalálván a' deli Vintzére, Ezer tűzkatsintást szórt rá ~re* (330/1400). **2.** Szánalomra méltó dolog. *Ah! E' rózsaszálat ki ne szánná, ki ne? ... Gyakran vigasztalják szegénkét a' Nimfák* (298/23).

~nek (433/24).

szegénység fn

(6)

A szegény ember állapota. *Halász! ... Bóldog ~ben éled világodat, Áldott tsendességgel várod halálodat* (202/77). *Gyötör a' pénz ragyogványja, 'S titkon öl a' ~* (205/8).

~ (413a/164, 453/191), ~ed (280/5), *Szegénységnek* (245/51).

szegés Ő: hit~.

szegét i

(1)

Hitet~: fogadalom megszegésére késztet. A' Szépek' ingerlő formája, Melly másokkal hitet ~, Bennem még forróbbá tsinálja Az erántad gyúlt meleget (379/114).

szegéz i

(2)

1. *Koporsóba ~i vki testét: koporsóba zárva eltemeti. Tudom, hogy jó szíved érettem hidedszik Hogy a' koporsóba testemet ~ik* (210/96). **2.** *Betegágyba ~: hosszan tartó betegségbe dönt. A' betegségeknek sujtoló kínnyai ... így ~nek beteg ágvainkba* (213/86).

szegezett Ik: ki~.

szegfű fn

(1)

Illatos, piros, rózsaszín v. fehér virágú, csipkés szirmú növény. *Nézd bár a' rósát kit kertész ültet, azonnal A nap sugárát hánny eresztve belé, Fonnyaszt mindjárt rósát, szekfűt, futva tüzével* (38/3).

szegő Ő: hit~.

szégyell ~ szégyenl i

(11)

1. *Vki vmi miatt szégyent érez. Árpád nem szégyenlte lotsolni a' torkát* (248/31). **2.** *Vkitől szégyelli magát: vki miatt szégyenkezik. Mint otthon, itt úgy viselje Magát a Kis Asszonyka, Nintsen itt kitől szégyenlje magát ne genierozza* (231/409). **3.** *Magának szégyell vmit: vmi miatt szégyelli magát. Én is ember vagyok: és embertársamnak Közhibáját miért szégyenljem magamnak* (454/356). **4.** *Szégyent érezve húzódozik vmitől. Ha az ő fijaik nem szégyelltek lenni: Ne szégyeneljetek a' hartzra kimenni* (267/169–170).

szégyellett (238/59); *szégyenlették* (330/481). — *szégyenld* (199/65, 66), *Szégyenljék* (127/14, 421/14).

szégyen fn/mn

(20)

I. fn 1. Az a kínos érzés, hogy mások előtt nagyon kedvezőtlen színben tűnünk fel. *És ha asszonyi dolgokba Az Úrnak nem lesz ~ Avatkozni, mikor kovászt Teszek, mindig itt légyen* (169/18). *Égni kínos: szólni ~. Már hát az ember mit tégyen?* (309/73) **2.** Olyan körülmény, helyzet, amelyben vkinek szégyenkeznie kell. *Megvallom, bár ~emre, Szíved' olly heven szerettem* (324/33).

~ (219/53, 248/52, 268/49, 330/475, 669, 940, 976, 1499, 1505, 331/49, 453/42), *Szégyen* (70/15), ~t (330/1503), *Szégyennel* (330/1488, 397a/420).

II. mn Szégyenteljes. *Vagy talám csak ~ annyi borral élni? Szégyenebb, Barátim! Magunktól kémélni* (248/30).

szégyenít i

(2)

Túltesz vmin. *Tsillámló pirossa nyusztos kalpagjának Szégyeníti haját az Ánglus Dámának* (256/26, 82/28).

Ik: meg~.

szégyenlet fn

(3)

Szégyenkezés. *Óh, ~emben meg kell halnom*

ott is, Mikor vén lyánnak mond egy hitvány halott is (330/795). Láttára, hívására Ákilles megint Felébredett, meglátta melly hibás volt: Szégyenletébe felpirúlt (170/55). Szégyenletébe (114/663).

szégyenül i

(1)

Megszégyenül. *De győződjön a' szerencse Szégyenüllyön pénz és kints* (280/26).

Ik: meg~.

széjjel hsz

(11)

1. Vhonnan két v. több irányba, helyre. *Az irtózás véle, a' kék rettegéssel, A' sárga félelem- 's kétségbeeséssel, Denevér szárnyakon repdesnek itt széjjel* (202/31). **2.** Mindenfelé, mindenütt. *Mi az oka hogy most a' dőlges Céresnek Munkásokat széjjel zsibongva keresnek?* (69/2).

~ (77/300, 83/22), *széjjel* (84/14, 175/10, 412/10, 413a/482, 492), *Széjjel* (196/14, 380/14).

Ö: szerte~.

széjjelbont i

(1)

Megzavar, tevékenységéből kizökönt. *Á! á! — az nem lehet; bétörök, bérontok, Asztalt, Companiát, tántzot széjjelbontok, Földig legázolom őket a' nyelvemmel* (330/826).

széjjelbujdos i

(1)

⟨Csilagfény⟩ kihuny. *Egy néhány tsillagok már pislogva égne ... Halavány tüzeit kik bujdosnak széjjel Össze szoríttya a' meg győzetett éjjel* (83/3).

széjjelbuktat i

(1)

Szétver. *Háromszor buktatta széjjel menykövével ezeket Jupiter, le hempergetvén a' bértzre tolt bértzeket* (413a/288).

széjjelcsap i

(1)

Megszüntet. *Te benned úgy tsap a' Poéta széjjel, Mint a' sebes villám setétes éjjel; Midőn teremt új dolgokat 'S a' semmiből világokat* (305/53).

széjjeldörzsöl i

(1)

⟨Egeret csapóval⟩ szétlapít, agyoncsap. *Három fiam volt nékem már, Mind a' hármát meg ölék, Az egyiket ama' fa vár Által széjjel dörzsölék* (114/325).

széjjelebb hsz

(1)

Széjjelebb taszít: kitágít. *Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt Majd osztán levelit széjjelebb taszítja* (64/11).

széjjelereszt i

(1)

Elenged, távozni enged. *'S Így a' Deputatusokat Már széjjel eresztették* (92/18).

széjjelfeszített i

(1)

Széthull. *Vitorlájok szélnek alig eresztetett, Már akkor hajójok széjjel feszített* (211/40).

széjjelfeszül i

(1)

Szétszakad. *'S Kivált elől varrásába A Sack' majd széjjel feszül* (231/346).

széjjelfutott mn

(1)

Szétfolyt. *Midőn akkorba mélyl szemnek Ki-ontottam vérhajait: Mért állítád meg életemnek Széjjelfutott patakjait Óh Fátom?* (379/52)

széjjelhány i

(3)

1. ⟨Szél havat⟩ hord. *Hideg esső tsorog tsepeg egész éjjel Fázékony Auster havat is hány széjjel* (87/56, 199/86). **2.** Szétterjeszt. [A hajnal] *Annál szebben hánnya sugárait széjjel, Mennél komorabb volt, 's rettentőbb az Éjjel* (222/3).

széjjelhányt in

(1)

Szétdobált. *Verték a' széjjelhánytt székek között a' port* (330/1278).

széjjelhint i

(1)

Szétterjeszt. *Most hogy az halálos éjjel Birja, szebben hinti széjjel Lelke a' Virtus' szagát* (402/5).

széjjelhintvén in

(1)

Árasztva. *Itt érzem az Ibolyának Kifolyó balzsamjait, Széjjelhintvén ortzájának Aranyos sugárait* (397a/411).

széjjeligazít i

(1)

⟨Hangszer húrjait⟩ leereszti. *Felveszi a' vonót, kapja a' húrokat, Széjjel igazítja 's tekeri azokat* (330/1028).

széjjelkóborol i

(1)

Elkóborol. *Ihol, úgymond, már dobolnak, Már itt van a' Parádé, Még is széjjel kóborolnak, Még sints itt Csokoládé!* (231/61)

széjjelmegy i

(1)

Szétsszalad. *Printz Károly Márssal megjelent,*

Mars látszott e' vitéz Személyen: 'S a' tolvaj Nép mind széjlyelment (257/88).

széjjelnéz i

(2)

Körülnéz. Széjlyelnézett egy szép este, És olly helyet keresett, Hol elfáradt vitéz teste Nyúgodjon egy keveset (368a/9).

Nézzünk széjlyel (397a/278).

széjjeloszlat i

(2)

Eloszlat, megszüntet. Oszlass széjlyel minden kétsésgét (272/6).

Oszlasd széjlyel (272/2).

széjjeloszlik i

(3)

1. Szétoszlik. Tsak azért oszolnak széjlyel a' fellegek (52/25). 2. Megszűnik. Béhültt szememnek már elaludt tüze, Híg éltetőim széjlyel oszoltanak (454/756).

oszolj széjlyel (137/21).

széjjelőgyelgő mn

(1)

Mindenfelé nézegető <szem>. Jámbor faluk! Óh enyelgő Nyájak! Óh erdők, hegyek! Pihe-nést széjlyel-őgyelgő Szememnek méken vegyek? (397a/123)

széjjelrág i

(1)

Szétrág. Nyelvét tsak nem széjlyel rága Sámson úr fegyverivel (92/269).

széjjelrepdes i

(1)

Gyorsan terjed. A Halál kevélyen nyargal a' habokonn ... Az irtózás véle a' kék rettegéssel A' sárga félelem kétségbe eséssel Denevér szárnyakon rebdesnek itt széjlyel (56/31).

széjjelront i

(1)

Szétrombol. A' rugó salétrom minden észt és tsontot Saját forgójából kihányt, széjlyel rontott (330/1344).

széjjelsüvölt i

(1)

Süvítve terjed. Tagjai széjlyel a' levegőn süvöltnék (77/226).

széjjelszaggat i

(1)

<Szívet> gyötör. A' bánatnak melly szívünket tsak nem széjlyel szaggattya, Az öröm 's a' gyönyörűség leg-tettzetes'bb magzattya (216/3).

széjjelszór i

(2)

1. Szétszór. A' lankadt Tél vissza-tért, 'S meg-rázott szárnyáról széjlyel Szóra zútot, havat, dért (397a/47). 2. Megszüntet. Széjlyel szór-

nám a' világnak Éretlen bánatjait, 'S az el-lobbanó vígságnak Alatsony szorgalmait (397a/513).

széjjelszóródik i

(1)

Szétszóródik. Fel tzipfrázott kevély virágának Bibor pompái széjlyel szóródának (139/10).

széjjelszórt mn

(1)

Szétszórt. Hol a' széjlyel szórt Világok ke-rengnek abrantsokbann (162/40).

széjjeltekit i

(2)

Szétnéz. Ki üti a fejét, széjlyel tekint várán, Hát látja a' szörnyű pusztulást határán (202/47, 56/47).

széjjeltép i

(2)

<Hajat> kitép. A' Fársángot — azt, azt, még lejjebb gázolom, Haját széjlyeltépem, szemét kikarmolom (330/832). 2. Szétszaggat. Ha Or-feus lenni nem tudok, ('s nem is kell, Hogy Bakhus' Papjai ne tépjének széjlyel) (219/74).

széjjeltévelyeg i

(1)

Szétszéled. Ha pedig a' Strásák közzül vehet-nének Szabadulást — széjlyel ne tévejegnének (77/128).

széjjeltör i

(2)

1. Kettétör. Mikor Nyilad' törtem széjlyel (208/57). 2. Kiver. Mint a' forgósél' kezéből Parittyázott jégeső, Úgy töri széjlyel tövéből A' tápláló füvet ő (397a/195).

széjjeltört in

(1)

Szétört. Végre a' széjlyeltört Baldakin fájá-ból, ... Egy Castrum doloris készüljön szá-momra (330/1567).

széjjelválik i

(1)

Kitágul. Terhesedvén az Ég felhős oszlopai Szakadoznak 's széjlyel válnak nyílásai (52/2).

széjjelver i

(1)

Szétkergetve legyőz. Az ellenkezőket még is széjlyel verte, Mátyásnak a' Magyar Koronát meg nyerte (248/45).

széjjelvert mn

(1)

Szétzavart. De véghez is vitte volna, Vitéz lé-vén, szándékát, Ha Jupiter hagyta volna A' már széjlyel vert békát (114/913).

szék fn

(40)

1. Egy személy részére való ülőbútor. Lár-máztak, zajgottak, porfelleget vertek, Asztalt,

~et, bőgőt, tzimbalmot levertek (330/1470). **2.** Díszes szék, trón és a hozzáfűződő hatalom. *Az ellenség rettentí már határod', Szabad törvényed' és Királyi ~ed'* (259/71). *Am, ígérd azt, óh Fátom! nékem, Hogy én majd ő nála nélkül Caesar leszek, 's királyiszekem Mind a' két Világ' nyakán ül* (379/99). **3.** Állás, hivatal, méltóság. *S nem vagy é hát nyertes, Somogy, Szétsényivel? Nem nyert é örök dísz Főispányi ~ed* (306/283). *És adjátok a' hazának Bírói ~ét neki* (397a/272). **4.** Lelki, szellemi hatóerő. *Ti szent Idáliának Katzér szemű Leányi! Ti minket istenítő Nyilakkal öldököltök. Mikor levertt erőnkön Feláll Királyi Széktek; Reánk bodor kacajjal Nehéz bilintset üttök* (353/6). **5.** Árnyékszék, gödör fölé épült illemhely. *Kis Szék! mellynek nevét nem emlegetjük, Ha tudjuk a' Politzitát* (377/1). **6.** Ítélszék. *Végre megtétetvén rá a' szententzia, ... Ezt a' szententziát olvasták fejére: ... Dorotytya, mint a' Szék' Feje, és a' Többi* (330/1624). **7.** (Az elismerés jelképeként.) *Vígasztalódj szép Érzékeny! már itt néked Hív szívedért, virtusidért kész a' ~ed* (299/130). Szék (330/1357), ~ek (330/1278, 377/34), ~ed (337/6, 92, 377/17), ~e (377/49), Széke (188/8), Széketek (104/6), ~et (217/135), ~edet (337/163, 314), ~be (199/72), ~ébe (330/562, 413a/1065), Székébe (188/47, 330*/155/1), ~ibe (212/62), ~ében (337/139, 179, 208), ~éből (330/375), ~iből (215/60), ~en (330/480, 484), ~én (259/637), ~re (330/916), ~ére (306/248), ~ről (330/600, 747), ~től (330/1281).

Ö: ágy~, törvény~, ülő~, vágó~, zsámoly~.

székely mn

(2)

1. Erdély délkeleti részében élő magyar. *Székely famíliák* (313*/102/5). **2.** Székelyek lakta. *A' ti szavatokra lelkem felhevüle És Vásárhely' kies halmára repüle, Mellyről végig nézvé a' Székely földéken ... E' felséges Vidék úgy magához ragadt* (313/3).

székér fn

(21)

1. Igaerővel vontatott, fából készült, teherszállításra való négykerekű jármű. *Ezekből gyárt a' Föld-míves a' ~nek kereket* (413a/ 996). **2.** Hadi szekér. *Pattantja Bellóna rettentő osto-*

rát, Keresztül nyargalja öldöklő táborát. Rettegés, félelem futnak öldöklő szekérébe (260/5). **3.** Göncöl szekere: csillagkép. *A Göntzöl szekere fagyos tsillagzattya Meg fordult rudgyával a' fényt tsalogattya* (83/7). **4.** A halál szekere: a pusztítás. *A' Halál a' füstnek 's pornak közepében Kevéllyen kovájog véres szekérében ... Nyilát sűrűnn hánnya e szegény seregre* (59/28). **5.** Illyés szekeren: Az Úr tüzes szekere, amelyen Illés prófétát az égbe ragadta. *Ha majd Illyéssel a' virtus diadalmi szekeren Nyargalni fogsz az ég felé a' levegő tengerén* (342/33).

szekere (83/7, 209/41, 330/1413), szekere' (330/1843), szekerét (413a/156, 256), ~ét (77/140), szekerembe (423/23), Szekerembe (184/23), szekérébe (56/53, 202/53), szekérében (195/22, 330/1252), szekérébenn (192/7), szekeren (11/14), szekeren (328/6), szekerénn (162/69).

Ö: arany~, hadi~, ördög~, tűz~.

szekeres fn

(2)

Szekérrel fuvarozó személy. *Bajos útja van most mind sárnak, mind fagynak, Szekerest nem kapni* (452/51). ~ (413a/735).

szekfű l. szegfű

székulum fn

(3)

Évszázad. *E' tíz ~nál idősebb Templomnak Sok részein látszott nyoma az ostromnak* (306/189). *Nintszen Matusálem, a' ki míg ki dülne, A' Seculum elő kilentzer kerülne* (215/98). Székulumi (255/19).

szél¹ fn

(132)

1. A levegőnek a szabadban érzékelhető mozgása, ill. az így mozgó levegő. *Zeng az ég zúg a' ~ a' tenger háborúl* (10/10). **2.** Vminek bekövetkezését előre jelző tünet, jelenség. *Ki ütven zászlóját a' Had' véres Atyja A' halál' 's irtózás' szelén lobogtatja* (260/2). **3.** Lélegzőskor ki-be áramló levegő. *Haldokló Pásztor, állj meg! ... Én aludtam, 's bádjad Hergésed' szomorú Szele Halállal tele Itt nyögdétszele* (174/11). **4.** Vmely zárt helyiségen levő s a helyiség megnyitásakor kiáramló levegő. *'S a' kriptáknak fagyos szelétől Borsóznak minden tagjaim* (455/11). **5.** Hatás. *Mélly álom*

szelével a' bajt el mulasztja (8/4). **6.** Ifjú ~: fiataalkori hebehurgyaság, szelesség. *Hajdan ha egy szem lankasztott, Ha egy szép mellyet öleltem, Minden kedvem ebbe lelttem: Bolondság, ifjú ~!* (154/32) **7.** Szél után bocsát vmit: elengedi a füle mellett. *Akárki mit felőlem mond, Mind ~ után bocsátom* (316/8). **8.** Szelek szárnyára ül: a szél repíti, gyorsan halad. *A meg maradt hajó ül szelek szárnyára Ugy sijjet a' hajós a fel tett tanyára* (10/33). **9.** A szelek csatája: szélvihar. *Azomba a' szelek tsatája is jöve Bömből a' szomszéd hegy felleg tartó töve* (52/7). **10.** A féltés szele: féltékenység. *Illyen az Amor tüze is, Kicsinyt csillog, kicsinyt ég ő, Míg a féltés bús szele is Lángját nagyítani el nem jő* (460/113). **11.** Széllel él: szinte semmit sem fogyaszt. *Én ugyan helyet sem adnék egyiknek is, Ha mindjárt tsupádon ~lel élnének is* (330/1658). **12.** Széllel bélelt: szelés (vidék). *Által keltem a' Dunának Szökén zajgó habjain, 'S a' Ketskemét' pusztájának Széllel bélelt szirtjain* (357/32). ~ (6/27, 31, 40/1, 44/5, 56/3, 72/26, 90/16, 128/15, 129/46, 146/15, 189/29, 202/3, 211/18, 56, 75, 231/263, 289/10, 313/31, 327/14, 330/442, 333/10, 341/11, 397a/1057, 403/14, 413a/106, 362, 372, 434, 438, 463, 855, 424/16, 432/2, 454/171, 460/148), ~' (330/1042), *Szél* (145/6, 177/44, 368a/27, 413a/464, 432/54), *szelek* (10/11, 56/17, 65/12, 67/14, 87/17, 52, 89/13, 19, 25, 111/41, 199/17, 82, 202/17, 211/9, 14, 31, 53, 330*/154/1, 349/6, 357/24, 389/7, 397a/965, 413a/654, 794, 849, 433/29, 445/69, 454/920), *szelek'* (397a/906), *Szelek'* (413/66, 454/998), *szele* (87/50, 199/80, 413a/871), *szelei* (66/3, 72/27, 85/1), ~t (68/20), *szelet* (58/4, 194/4, 216/43, 366/5, 413a/358), *Szelet* (413a/456), *szeleket* (32/27, 56/49, 74/13, 202/49), *szelét* (454/88), ~nek (77/83, 211/39, 214/9, 330/675, 413a/792), *szeleknek* (413a/60, 326), ~be (192/13, 389/44), ~ben (260/11), *szelénn* (238/28), *szelin* (192/2), ~re (83/30), *Szélnél* (177/38), ~tól (82/31, 123/15, 256/29, 454/326), *Szélről* (413a/435), *Szélhez* (432/cím), ~lel (86/20), 198/20, 253/48, 413a/458), *Széllel* (358/52), *szelekkel* (413a/902), *Szelekkel* (143/41). ~ekkel (397a/1071), *szelével* (3/12). **Ö:** al~, fel~, forgó~.

szél² fn

(40)

1. Tárgynak, testnek, területnek külső, melyik határvonalához, oldalához közeli része. *A Pindusnak járkál nem tsak a' ~ébe Hanem vígassággal dombol közepébe* (29/19). *Nem dagasztgatnám a' ~ét, Csak gyengén csipegetném* (169/105). **2.** Határvidék, végek. *Ti Fijaim! ... Ti menthetitek meg Hazánknak ~eit* (267/213). *'S hogy ő vesztég üljön, mikor egy vad népnek Pusztító tábort ~e felé lépnek?* (267/118) **3.** Határvonal. *Az élet' és pokol' költsönös ~ében, Hol tsak jajsók 's bilintsörgések hallatnak* (454/438). **4.** Nyílás, mélyedés közvetlen környéke. *Ezt mondja megásvott sírjának ~ében: Légyen vége életemnek* (454/412). **5.** Vízfelület partja. *Szomjan egy nagy Tóhoz futott, Annak külső ~ére* (114/31). **6.** Kétség ~ére visz: csaknem a kétségbeesésbe juttat. *Hol a' félelemmel rettentí lelkünkét 'S a' Kétség ~ére viszi életünkét* (14/14, 201/14). ~e (211/25), ~it (169/15), ~eink (257/82), ~ibe (317/98), ~ében (1/18), ~eken (267/104), ~én (397a/1030, 413a/244, 454/117, 988), ~énn (204/47), ~in (413a/636), ~inn (217/47, 87, 98), ~ein (4/9, 200/9), ~ére (188/24, 231/269, 315, 239/209), *Szélére* (244/32), ~éről (267/74, 397a/916), ~iről (114/807, 161/4, 397a/1152), ~einkről (257/117), ~énél (306/255), ~étől (454/897), *Szélihez* (77/130).

Ö: víz~.

szeldel Ik: el~.

széled Ik: el~.

széledett Ik: el~.

széledő fn

(1)

Menekülő személy. *Meg állja a' ~ket, 'S jól öszve attáztván őket Vissza úzi mérgesen* (114/767).

szelelő mn

(2)

Olyan, amin a levegő átjár. *Bömből a' föld ... Belől a' Pokolnak ~ jukai Meg nyilván árvízki omlanak lángjai* (195/17, 59/17).

szeles mn

(1)

Olyan, ahol erős a széljárás. *Továbbá úgy kell vigyáznunk az Arktúr tsillagára ... Mint a' ~ tengereken utazó hajósoknak* (413a/218).

széles mn

(3) 1. Nagy kiterjedésű. *Őszve nem járhatod e' ~ környéket* (126/33). 2. Tág. *Minden munkák között azok a' Szótárok Mellyeknek ~sen ki terjed határok* (126/2). ~ (413/36).

széleszt ~ széljeszt i

(3) Szétosztat. *A' kellemes illatoknak Láthatatlan tengere Hullámlik a' parlagoknak Zöld mezején messzire, 'S az enyhős szelek szélesztik E' dagályos habokat* (397a/965). *Tündöklök egy nyájas hajnal mosolyogva. Setét völgyeinkre sugárit ereszt, Mellyel a' meg rögzött vak homályt szélljeszt* (203/12). szélessze (172/9).

Ik: el~.

szélhahota fn

(1) Süvöltő orkán, szélvihar. *Tél ... Tömlöttzé teszed szobánkat, Kertünket és gyümölcstűfánkat Zuzzal virágoztatod. És az alatt nagy lármával Ki mormolsz ~val, 'S Jégfogad' vitsorgatod* (389/115).

széli Ő: út~.

szelíd mn

(49) 1. Barátságosan nyájas, béketűrő, jámbor (személy). *Egy szél fűjja hamvát itt egy jó Atyának, Egy ~ gyermeknek 's ezek gyilkosának* (454/172). *Azért jövök közétek Tehát, ~ halandók!* (185/33) 2. Olyan (háziállat), amely az emberhez hozzászokott; kezes. *'S tölgyét fészülve hozza a' szelid juh-nyáj* (327/50). 3. Emberi beavatkozással tenyésző, termő (növény). *És tegyétek ~ekké a' Fáknek vad termését* (413a/561). *Termessz hát Kövér és a' békességtől kedvelt ~ olaj fát* (413a/975). 4. Sík, lapos (terep). *A' Lélek, a' gyönyörűség édes mézét kóstollya; Szelid mezőkre fáradtann a' kőszítról vezeti* (216/31). 5. Nyugodt, nem ellenséges (település). *Honnyod tsupán az érező Szív, és ~ falu 's mező* (305/40). *A' ~ városok 's faluk fel-dúlása ... mellyek által lehettenek Sok száz gaz emberek Hérók és Is-tenek?* (192/48) 6. Szélsőségektől mentes, kellemes, enyhe (idő). *Egy kisdéd hajlékot rakott közepében A' ~ebb déli verőfény' enyhében* (341/24). *A' fellegek szaladnak, Belőlök a' ~ Nap Mosolyog derültt egünkre* (373/185). 7.

Olyan (folyóvíz), amely nincs megáradva. *A' tiszta Nap megtekinté A' ~ patakokat* (397a/70). 8. Végletektől mentes, nyugodt (érzés, emberi kapcsolat). *Ez az értelemnek hangos mósikája, A' ~ nyájasság mulató hárfája* (239/54). *Múzsája ~ 's érzékeny gondolatokkal teli Léven edgy'ügyű nótáját nyájasonn énekei* (216/51). 9. Megnyugtató, nyugodt. *Óh halál! A' ~ álomnak Testvére, Mikor vett örök zárt szemem fedelére?* (201/33, 454a/593) — *Ámor mosolyogván ~ nézésedből* (196/53, 380/51). 10. Zavartalanul, békésen történő. *Főződik a' ~ szüret az enyhős kő szírtokon* (413a/1081). 11. Nyugodt, megfontolt. *Ámor itt ~en mindenhatóskodik* (337/340). ~ (237/10, 306/76, 313/113, 315/26, 319/22, 330/389, 651, 337/41, 162, 410, 399/4, 405/26, 413a/587, 425/50, 428/177, 439/10, 33, 454/342, 513), *szelid* (413a/8), *Szelid* (305/21, 330/155), ~en (231/216, 267/2, 337/18, 372/4, 454/374); ~ebb (260/29), *Szelidebb* (306/67); *legszelidebb* 454/461).

szelídíthetetlen mn**(1)**

Szelídíthetetlen isten: Mars. Nyúgodj ~ Isten! Nyúgodj egy kitsint, Majd a' trombiták' kegyetlen Hangja ismét kardra int (368a/33).

szelídíthetni Ik: meg~.

szelídíteni in**(1)**

Szeliddé nevelni. A' Hetedik nap szerentsés újj szöllőket ültetni Tinót kézen szelidíteni (413a/291).

szelidség fn**(6)**

Vkinek, vminek szelíd volta. *Édes nyúgodalom jegyzé pillantásit, Felséges ~ minden mozdulásit* (225/64). *A' Nefejejts ~e Játtzott tekintetében* (231/117).

~ (211/65), ~et (231/207), ~nek (214/34), ~gé (216/47).

szelídült Ik: meg~.

Szelim fn**(3)**

Személynév. 1. II. ~ török szultán (1566–74), a Mohácsnál győztes II. Szolimán fia. *És ha érkezése hallatik ~nek Sok száz elő kontyú turbikol egy himnek* (190/25). 2. III. ~ (1761–1808). *Szelim! Ki földünk legszebb közepében Gyémántképpen ragyogsz az Ozman' székében*

(337/207).

Zelimnek (25/35).

szellet fn

(9)

Szellő, fuvallat. *Míg érzek, míg szollok, egy kis nyájas ~ Rám gyengén mennyei illatot lehellett* (200/21, 4/21).

~ (373/188, 441/11), *Szellet* (174/6), ~' (373/191, 397a/617), ~ek (331/4), *Szelletek* (176/15).

szellő fn

(57)

1. Gyenge szél. *Halgasd, óh szép! Ha! — mi bús ~ Suhog a' gyenge ágokon* (130/13). *Már itt nyájasabban lengedez a' ~* (306/83). *Játszszanak vígann a' te Gallyaid közt a' Levelenn A kis Szellők és Szerelmek szüntelen* (153/9). *Nylj ki, nyájason mosolygó Rózsabimbó! Nylj ki már. Nylj ki; a' bokorba' bolygó Gyenge ~k' csókja vár* (448/4, 249/4). **2.** *Kifüjt levegő. Most büszkén rug kapáll majd harsogva nyerít Oránn sebess ~t fúváll és tekerít* (82/20, 256/15).

~ (4/15, 58/5, 83/32, 84/23, 123/68, 134/26, 186/46, 194/5, 298/17, 317/249, 330/270, 397a/503, 635, 424/53, 446/9, 447/26, 454/414), *Szellő* (128/53, 312/30), ~k (110/22, 196/23, 200/15, 330/1869, 380/23, 455/28), *Szellők* (170/21, 173/1, 177/19, 297/50, 432/67, 432*/205/4), ~k' (379/23, 397a/73, 1007, 426/19, 454/449), ~d (456/19), ~je (83/49), ~t (256/18, 413a/413), ~ket (413a/383), ~knek (413/58), ~n (397a/1104, 414/16), ~kőn (330/677, 415/30), ~től (442/8), ~vel (82/17, 330/857), ~ddel (443/179).

szellőcske fn

(4)

Gyenge szellő. *A' Méhek a' szellőtskéken Szerteszéllyel bonganak* (397a/981). *Ott a' hol éneklek tsendes szellőtske lebegjen!* (450/37) *Szellőtskék* (172/21, 264/1).

szellős mn

(4)

1. Ahol szabadon jár a szél. *Ezt mondá az egek tiszta lakója, 's im Szép testvére, ama' rózsatekintetű A' ~ Amatusról Hattyújinn ide jön* (432/111). **2.** Levegőt áteresztő, nem sok meleget adó. *Szellős volna nagyon az ing 's a' papucs ma, Bezzeg betsbe is van a' bunda 's a' kutsma* (197/11, 85/11).

~ (192/52).

szélmalom fn

(1)

Hebehurgya, semmirekellő személy. *Mert lát'd mennyi Magyar vagyon it; de — de mennyi pedántok, Névnapi rigmisták, szélmalmok nyüsgenek itten* (348/16).

szélszűrő mn

(1)

Szelet áteresztő. — ...a' rongyos, kopott, vékony szél szűrő köpenyeget, lebernyegnek tsúfoljuk (330*/205/3).

széltiben hsz

(1)

Mindenfelé, mindenütt. *Melly cserfamakkal széltibe tengeté A' vad világot* (445/2).

szélvész fn

(20)

1. Súlyos károkat okozó szélvihar. *Az el oldott szél vész hánytat víz hegyeket A langoló menykő szaggat fellegeket* (10/15). *Melly váratlan ~ ordít, zúg mellettem?* (454/300) **2.** Baj, veszély. *Füleink rezzennek, ajjakink jajgatnak, Mikor édes Hazánk a' szélvészek között, Mint egy rontsolt gálya a' szirthoz ütközött* (454/221). **3.** Ribillió, zürzavar. *Itt nyugodott ő meg. De bezzeg előre Nem tudta, mi ~ támad jövendőre* (330/54). **4.** Indulat, erős érzelm. *Dühösködj vad ~, dühösködj mejjembe Lobbanj fel emészto láng búsult szívembe* (453/9). *Es im a' Szélvészek közt Találtam Tsendességre!* (143/55)

~ (114/557, 397a/571), *Szélvész* (159/cím), *szél vész* (211/27), ~' (440/9), *szélvészek* (443/66), *Szélvésze* (454/952), *szélvészeknek* (397a/49), ~be (155/52), ~en (460/147), *szélvészek-től* (337/195), *szélvészekhez* (397a/873), *Szélvésszel* (143/6), *Szélvészekkel* (143/32).

szem fn

(313)

1. A látás érzékszerve. *A' ~, fül, és egyéb tagok Múlathatnak talám: Igen, de Szív nélkül magok Gyarlón örülnek ám* (278/19). **2.** Nézés, tekintet. *Ah, ne vesd rám villám ~edet Olly hasgató tekintéssel* (136/1). *Sőt a mosogó száj a' vigyorgó ~ek Egy ártalmas lelket fedező tetemek* (28/13). **3.** A szem fénye: látás. *Talán ~ek fényét mind elfogta a Hó, Mert közölök egy sem kiáltotta, hogy hó!* (228/17) **4.** Szeme fénye: büszkesége. *Ki Európának ~e' fényje lészen, 'S a' Magyarokkal is ezer jókat térszen* (259/301). **5.** Eltűnik a ~ elől: nem látható. *Ezt mondván, hirtelen eltűnt ~em elől*

(225/123). **6.** Szeme világa: látása. *Sőt akkor is, mikor ~em' világán Vak kárpitot sző az halál* (305/73). **7.** Szemem világa: szeretett kedvesem. *És tán te, szép Szememvilága! Úgy élsz, hogy életed' virága Virít, míg én halok* (302/31). **8.** Szemet vet vkire: nézi. *Nagylelkű Magyarok! Buzdúljon szívetek Erre, Vessetek e' tsetsemő Hertzegetekre ~et* (259/470). **9.** Némely gazdasági növény magja. *Édes kotlós annyok' egy kotyogására Hogy fut a' sok tsirke egy ~ gabonára* (330/1460). **10.** Csírák szemei: az előbukkanó csíra. *'S a' Napra félve kandikálnak A' csírák' nedves ~ei* (426/16).
 ~ (26/18, 111/85, 134/40, 154/29, 157/27, 231/133, 395/12, 397a/1076, 413a/787, 447/40, 460/40, ~ek (127/28, 136/cím, 176/12, 215/34, 330/338, 373/165, 413a/208), ~ek' (379/29), Szemek (320/cím, 421/28), ~em (41/15, 134/37, 162/123, 126, 177/45, 201/34, 225/45, 231/389, 305/76, 309/20, 330/871, 375/1, 447/37, 454/759, 460/151), Szemem (389/14), ~em' (305/73, 316/11, 454/362, 594), Szemem' (397a/133), ~ed (38/12, 136/6, 162/55, 295/29, 320/9, 436/11, 449/14), Szemed (269/11), ~ed' (182/3, 263/9, 320/3, 374/54, 379/83, 454/927), ~e (9/18, 37/2, 71/17, 114/198, 232, 128/12, 215/24, 278/46, 306/116, 330/158, 1911, 1999, 432/84), Szeme (114/850, 339/1, 430/21, 443/41), ~e' (330/225, 265, 436/21), Szeme' (330/195), ~ünk (340/14), Szemünk (424/12), Szemetek (330/2031), ~eim (72/30, 139/33), Szemeim (114/58, 139/1, 4, 44, 145/9, 259/97), ~eim' (133/41), ~eid (212/81), Szemeid' (265/5, 444/5), ~ei (5/16, 77/244, 271, 138/5, 176/75, 213/29), Szemei (128/46, 231/124), ~eid (77/26, 270), ~eid' (143/51), ~eink (454/219), ~et (64/14, 146/10, 171/8, 217/143, 293/10, 318/28, 374/34, 397a/298), ~ét (5/14, 55/1, 330/730, 832, 869, 1401), ~eket (196/55, 213/15, 214/27, 328/2, 338/47, 380/53, 397a/540), ~emet (175/7, 412/7, 443/186), Szememet (139/54), ~edet (148/78, 208/34, 428/24, 443/204), ~ét (188/49, 191/1, 202/135, 397a/210, 335, 1098, 460/150), Szemét (185/135, 237/125, 244/45), ~eimet (77/240), ~eit (36/1, 71/26, 77/184, 157/13, 209/17, 213/41, 231/422, 473, 348/40, 454/444), Szemeit (206/8), ~ünket (67/11),

~einket (123/41), ~nek (61/14, 77/46, 130/27, 214/38, 254/14, 259/562, 379/89, 3, 85/7, 392/17, 409/17, ~eknek (210/4), ~emnek (446/23, 454/755), Szememnek (397a/124), ~ednek (346/10, 381/7), ~ének (149/1, 150/33), ~ünknek (273/4), ~eidnek (460/103), ~be (238/27), ~embe (186/37, 258/7, 306/109, 324/55, 450/39, 453/198), ~edbe (212/3), ~emben (259/623, 373/25, 385/13, 397a/557), ~edbenn (460/95), ~ébe (76/2, 77/276, 112/32, 150/29, 36, 54, 260/6, 317/201), ~ében (231/109, 116, 330/1392, 1895, 368a/105), ~ébenn (77/236, 192/8), ~eidbe (290/30), ~emből (186/31), Szememből (433/36, 453/194), ~edből (196/54, 380/52), ~éből (77/108, 231/232, 253/42, 259/510), Szeméből (170/13), ~iből (258/40), ~eidből (210/102), ~eikből (71/13, 330/839), Szemeikből (210/28), ~eken (337/244), ~ek [en] (330/75), ~emenn (162/110), ~én (330/1878), ~ein (258/20), Szemein (330/2044), ~ekre (192/34), ~emre (238/62, 259/520, 271/9, 351/5, 374/15), ~edre (263/13), ~ére (237/47, 263/35, 294/33, 330/1746, 388/21, 453/178, 456/14), ~ünkre (154/22), ~eikre (92/318), ~ekről (297/53), ~edről (222/65, 285/26, 288/100, 381/5), Szeméről (397a/504), ~etekről (212/107, 259/520), ~eidről (209/27), Szemeiről (193/26), ~ekhez (454/362), ~éhez (150/40), ~től (256/2), ~ektől (161/18, 225/38), ~étől (150/48), ~mel (37/5, 92/262, 111/80, 204/52, 206/13, 215/131, 266/12, 267/115, 310/12, 326/44, 330/653, 659, 1443, 453/44), Szemmel (244/35), ~ekkel (6/9, 37/1, 53/14, 158/46, 210/113, 255/32, 280/19, 330/1381, 337/64, 388/23, 412/29, 417/3, 431/17, 43, 440/2, 451/32), ~emmel (237/1, 375/13), Szememmel (397a/386), ~eddel (285/12, 413a/760, 431/10), ~ével (317/118, 424/45), ~ível (454/710), ~eivel (58/2, 71/20, 194/2).

Ö: dáma~, eső~, farkas~, fővény~, gyöngy~, kökény~, lánc~, pápa~, por~, szita~, zab~.

szembeáll i

(1)

Arccal vki elé áll. *Legelőbb is Rózsi, a' legsebb Amazon, Etsével ~t 's erőt is vett azon* (330/1360).

szembeállít

(1)

Szembesít. *Itt a' Liget: hús árnyékába Mely-*

nek tsak azért hívtalak, Hogy e' fákkal ezen órába Téged szembe állítsalak (130/8).

szemben hsz/nu (11)

I. hsz 1. Közvetlenül vkivel szemben. *Melly édesen beszélgettem, Ha olykor ~ lehettem!* (309/14) **2.** Ott, ahova a beszélő néz. *Jer Musám, láthatunk majd eleget ~ Ha bé meggyünk ama firhangos hárembe* (25/29). *szembe* (25/22, 190/19).

II. nu 1. Arcával vki arca, v. vmi elülső oldala felé fordulva. *Most vagyok Veled szemben Előszőr miölta élek* (131/1). *Ott az elhúnytt Scytha vitézekkel szembe Óriási lelket vön gyarló testembe* (306/21). **2.** Ellenfélként vkivel szembefordulva. *Hanem Crüsször bosszút álla Morzsálopón érette, Mert véle szembe ki szálla, 'S Fejét el tsippentette* (114/821). *Van hartz, vagyon fegyver, ezekkel áll szembe, Így taszítja véres testeket verembe* (215/43). *szemben* (307/69, 422/1). — állna szembe (212/28).

szembekötve hsz (1)

Szemet bekötve. *Óh halandó, bizony szembe kötve jártzol, Mivel magad előtt embernek nem láttzol* (209/23).

szembeszáll i (2)

(A támadóval) felveszi a harcot. *Vágott golyóbissal, Tirolisi Stuttzal Szálljon szembe holmi makatsabb kuruttzal* (330/1964). *szálltak szembe* (317/31).

szembeszállni in (1)

(Támadóval) felvenni a harcot. *Hogy ha pedig velek ez a' közönséges Vitéz szembe szállni megy, nem elégséges* (215/42).

szembetalálkozik i (1)

Vki ütközben egy helyre kerül máshonnan jövővel. *A Tágas uttzákon sok veres sejembe Öltözött Törökök találkoznak szembe* (190/12).

szembetűnik i (1)

Mindeneknél ~: mindenki fontosnak tartja. *A' hűség, szeretet az asszonyi nembe Tűnik ki-váltképpen mindeneknél szembe* (212/24).

szemborító fn (1)

Szemfedél. *Akadtam még egy Bankóra, Kit szántam ~ra* (433/66).

szemecske fn (1)

Kis (női) szem. *Két szép Szemetskék engemet Megvigasztalhatnak magok* (286/5).

szemecskél Ik: fél~.

személy fn (27)

1. Ember, egyén, valaki. *Szégyenljék magok közt a' Görög vezérek, Hogy ők Helenéért vesződtek Trójánál; Holott lehet, 's van is, szebb ~ nálánál* (421/16). **2.** A szóban forgó ember. *Most már kedves Személyednek Enyhítő látására Minden szívek megélednek* (220/25). **3.** Vkinek egyéni mivolta, énje, kiléte. *Nézzed az én benned bízó fejedelmi ~em'* (259/463). **4.** Irodalmi mű vmely alakja. *Személyek* (259/1).

~ (127/16, 336/23), *Személy* (368a/98), *Személyek* (188/97, 251/2, 259/35, 265), *személyek* (322/45), *'Személyek'* (222/34), *~em'* (259/158), *~t* (76/13, 307/50, 330/535, 454a*/256/17), *~emet* (268/30), *Személyemet* (176/56), *~edet* (209/106), *Személyedet* (235/20), *Személynek* (330*/136/4, 330*/164/7), *Személyen* (257/87), *személyen* (316/4), *Személyre* (238/10).

Ö: asszony~.

személyválasztás fn (1)

Személyválasztás nélkül: válogatás nélkül. *Az három Párkák ... Kik személy választás nélkül mindeneknek Életek fonalát vágják a' véneknek* (2/7).

szemérem fn (7)

1. Ösztönszerű tartózkodás az illembbe ütköző, különösen a nemi étellel kapcsolatos dolgokban. *Rajtad ~, ékesség, Fény, szerelem, terjed el* (397a/565). *Egy Ministerné volt, Szemérem a' neve, Ki jámbor létére ellenségem leve* (239/163). **2.** Szégyen. *Mikor Nyilad' törtem széllyel: Megvallom, bár ~, Azt véltem, hogy szívem tört el, 'S tán Halálom érem* (208/58). *Szemérem* (309/8), *~re* (238/63), *~mel* (169/84, 330/584).

szemérmes mn (3)

1. Szerelmi vonatkozásban tartózkodó, szégyenlős. *Le sütöd ~ Szemeid' mellettem, Pirúlsz — mosolyodol — óh érzesz érettem* (143/51). **2.** Tisztességes, becsületes. *Szűzen él ~ háza, bő téjjel tőgyellenek A' marhái* (413a/

1083).

Szemérmes (77/58).

szemérmesség fn

(2)

Szemérmérzet. *Jaj, be nagy kín a' he vesség, Még nagyobb a' ~!* (309/62)
~ből (148/8).

szemérmű mn

(1)

Nagy ~: igen szemérmes. *Olly hív barát is vagy, hogy a' te széked Előtt minden nap megjelen A' nagy ~ szűz apátza* (377/19).

szemes mn

(5)

1. Szemfüles, hasznos. *Szemes tanátsid még ott is a' beszédnek Nyájasságra szabad sutto-gást engednek* (77/85). 2. Figyelmes. *Te pedig ~ légy illy nagy érdemű Hazafinál Előbb meg nézd, de okosan, mit dolgozik, mit tsinál* (111/43). *Ha rám ~ben ügyelne, Bennem sok titkot fellelne* (309/3).
~ek (215/154), ~sen (134/114).

szeme-szája fn

(4)

1. *Megállt, elhűlt ~:* megdöbbsent. *Meg állt erre szeme, szája Plútó János Uramnak* (92/253). *El hűlt erre szemek szájok Az Isten Statusoknak* (92/190). 2. Vki ábrázata. *Az Üvegnek' gyönyörű Napkeletéből Mikor a' Bor' tüzelő Napja kiszállott: Az ivónak ~n ezer új rózsza virít ki* (270/3).
szemét száját (114/284).

szemetlen mn

(1)

Nem látó, vak. *Sokszor a' földét házaknak és tsűrőknek ki furja A' kis egér, 's a' ~ vakondok össze turja* (413a/195).

szemez i

(1)

Hull. *E' vigályos Tseppék, mellyek ránk szemzenek Sebessen repülő Veszélyt jelentenek* (143/15).

szemfedél fn

(4)

1. A koporsóban levő halott letakarására való könnyű lepel. *De vakságtól ki már nem fél, Minek annak a' ~?* (433/68) 2. *Oldd le szemeidről a szemfedelet:* szabadulj meg ettől a téves felfogástól. *Óldd le szemeidről ezt a' szemfedelet: Neked is véged lesz, mint másnak vége lett* (209/27).
szemfedelet (209/77), *szemfedelem'* (426/55).

szemfény fn

(3)

1. *Vki ~e:* akire vki büszke. *Jobb-kézen vezette Gróf Csáki Szétsényit — Melly ditső volt látni Hazánk' két ~it!* (306/222) 2. *Szemfényt veszthet:* elkápráztathat. *Míg tsengett, míg pengett nálam a' sok tallér, Míg ~t veszthetett a' szuferint; Vóltam a' Dámáknál kedves egy Gavallér* (206/10). 3. *Szemfényt nem vesz:* nem téved. *Ki a' virtust önmagában Betsűlvén ~t nem vesz* (397a/426).

szemfényvesztve in

(1)

Pompásan, látványosan. *A' kösziklák' zöld pompája A' napra kikönyököl, Felhőkkel béplántált tája Szemfényvesztve tűndököl* (397a/1124).

szemfűl mn

(3)

Szemfüles, mindenre figyelő. *A szem fűl herélték utánad zúdulnak Jer más Oldalára a' fénylő Stámbulnak* (190/29, 25/43).
szem-fűl (141/1).

szemhéj fn

(5)

1. A szemgolyót védő, alsó és felső részből álló kötőhártyás képződmény. *Halavány Hold' bús világa! ... Süss Kedvesem' ablakára, Hints lágy álmat ~jára* (312/26). 2. *Eldugja ~át:* kezével letakarja a szemét. *Kivált az Isten Asszonykák El sikolták magokat, 'S hogy Majestássát meg látták, El dugták szem héjjokat* (114/969).
~jok (397a/1097), *Szem héjjaknak* (201/6), *Szem helyaknak* (14/6).

Szemiramis fn

(2)

Személynév. (< az ókori Asszíria legendás szépségű királynője.) *Egy szóval belőlle — tsudáltam magam is — Delibb Dáma válék, mint sem ~* (330/2048).
Szemiramis (237/37).

szemközt hsz/nu

(5)

I. hsz Szembe. *Vajha ama' napok visszatérhetnének, Mikor ~t álltam a' Burkus' tüzének* (267/206).
~ (257/186).

II. nu 1. Vkiel, vmivel szemben. *'S az ártatlan vér patakonn úsz ~ a' halállal* (216/86). 2. Vkiel, vmivel szembe. *Itt a' Liget. — Zöld rejtekébe, Lillám, a' végre hívtalak, Hogy e' cserfák' setét enyhébe' Velek ~t állítsalak*

(446/4).

Szemköztt (330/1444).

szemlátomás fn

(1)

Látvány. *Illy szívet borzasztó, illy szörnyű Látomást Óh hogy nézhettél el ilyen ~tt?* (337/66)

szemlátomást hsz

(2)

A jelekből látható módon, nyilvánvalóan. *Szemlátomást betegszem, És már alig lehellek* (107/15, 352/15).

szemléli i

(25)

1. Figyelmesen, hosszasan néz, vizsgál vmit. *Méltó 's épületes, ha, a' kik még élünk, Egy ilyen haldoklót gondosan ~ünk* (454/734). 2. Lát, néz vkit, vmit. *Súgár derekadat ne tsudáltasd vélünk: Az Anglus tsikókba szebbet is ~ünk* (254/24, 61/24). *Mert a' Magyar Hazának régi díszét Ti bennetek ~i tündökölni* (259/42).

~nek (236/39, ~e (77/162, 210/84); ~ed (149/30), ~i (114/856, 417/25, 454/270, 460/174), ~jük (377/45), ~ik (413a/253), ~lek (208/18, 30, 299/1), ~tem (239/131, 405/12). — *Szemlélte volna* (185/92). — *~jen* (257/72, 259/287, 428/168); ~jük (397a/941), *Szemléljétek* (237/139).

Ik: körül~, meg~, végig~.

szemlélés fn

(2)

Látás. *Nem az e nemesebb könny-tsepp, ítéllye meg akar ki, Mellyet edgy jól tévő kéznek ~e tsafár ki?* (216/96) ~ünkbe (123/8).

szemlélhet i

(6)

Láthat, nézhet vkit, vmit. *A' boldogság kelle-tén is Últem mintegy Retecen Hogy nem ~tem én is Kedves füstöd Debretzen!* (357/19) — *Hányszor óhajtottam, hogy szemlélhesselek, Tiszteletem felől tudóssá tegyelek!* (235/17) ~ünk (289/20), ~ett (225/32); ~em (231/394), ~tük (123/36).

szemlélni in

(4)

Látni, nézni vkit, vmit. *Jertek a' mezőt ~ 'S azzal az Örömmel élni, Mellyet érez tsupánn egygy bölts szív* (123/1). ~ (330*/200/24, 413a/556, 454/685).

szemléltet i

(1)

Mutat. *Az ő Megörzésére minden Fortélyjait*

Munkába vette: És Déidámiába őneki Mindenkor új Szépségeket ~ett (170/9).

szemnyíl fn

(2)

Igéző szempillantás. *Tsatáztak a' mérész Dámák az Ifjakkal Szerelem' mérgébe mártott szemnyilakkal* (330/1304).

Szemnyilak (330/1238).

Szemő fn

(3)

Személynév. *Szemővel, egy módos ifjú Gaval-lérral, Babótsa érkezett gyönyörű manérral* (330/153).

~ (330/172), ~nek (330/169).

szemöldök fn

(3)

A szem fölött a homlokon ív alakban nőtt szőrzet. *'S Carnevál felállván bársony trónu-sába, Az egész Népséget körül mektekinti, 'S felvontt szemöldökkel figyelemre inti* (330/370).

~e (82/29, 256/27).

szemöldöknyílás fn

(1)

A csatorna ~a: a csatorna forrása, ahol a víz előtör. *'S midőn az elégett mező tikkasztja a' fűveket, Im a' Dombos Tsatornának szemöldök nyílásából Vizet üt ki* (413a/121).

szempilla fn

(3)

A szemhéjak szélén levő szőrzet. *Ah! most is az a' nap forog az eszemben, Mellyen legelő-ször lobbant fel szívemben, Mellyen rám csil-lámlott Lilla' ~ja* (380/37, 196/39).

~i (431/34).

szempillantás fn

(1)

Rövid, pillanatnyi idő. *Sietnek éltednek ~ai Mint a' folyóvíznek nyargaló habjai* (209/29).

szemrehányás fn

(1)

Roszzallás. *Szemrehányás* (449/cím).

szemű mn

(4)

Olyan (személy), akinek vmilyen szeme van. *Ti szent Idáliának Katzér ~ Leányi! Ti minket istenítő Nyilakkal öldököltök* (353/2).

~ (76/4, 330/1409, 454/419).

Ö: bogár~, fél~, halál~, kökény~.

szén fn

(4)

1. Tüzelőként használt kőszén. *Tömjént, mir-hát viszek hazám' oltárára, Új szeneket rakok alvó parázsára* (306/16). 2. Kialudt parázs. *A' szeneket látom, látom mint dültenek össze Már*

sok erős várak (253/6).

szenek (337/14), szene (368a/24).

Ö: holt~.

széna fn

(4)

Lekaszált és szárítással tartósított fű. *Rá esett egy parázs a' Pámpám' hátára, Kifutott ordítva, 's rá ment a' ~ra. Megyüladt a' széna!* (330/1744–45)

~ (326/38, 389/23).

szenátor fn

(2)

A város tanácskozó testületének tagja. *Hogy mint e' Városhoz te egy Senátora, Lehelessé e' Népnek tanácsos Nestora* (212/93). *Így van sok kolop Szénátor, Két syllabáját ámbátor Rághatná a Nevének* (92/194).

szenátori mn

(1)

Szenátori székbe ültet: a város kormányzó testületébe beválaszt. Kiben hogy [Debrecen] okos ítélletett Látott, Senátori székibe ültetett (212/62).

szenátus fn

(1)

A város kormányzó testülete. *Érdeminek nagyobb pálya nyílt, mióta A bölcs sénátusnak hijját ő pótolta* (217/80).

szenderedés fn

(1)

Könnyű alvás. *Mindennél jobb hír vagy oh te édes estve Nyugodalom képe mellybe van le festve Édes ~t mert ez mutogattya Mély álom szelével a' bajt el mulasztja* (8/3).

szenderedett Ö: fél~.

szenderedve in

(2)

Félig alva, félálomban. *A vadak 's Farkasok űlnek ~, Barlangjába mordul bömböl a' bús Medve* (200/13, 4/11).

Ik: el~.

szenderég i

(2)

Félálomban pihen. *Laurám a' tsendes Völgyben, a' Violák közt ~* (174/2).

szendergenek (431/36).

szendergő mn

(2)

1. Félálomban pihenő. *Úgy fénylett egy másik szánon Amália, Mint a' Majoránnán ~ Grátzia* (330/184). **2.** Múlóban levő. *A' mint a' harmatos rózsákba öltözött Hajnal már feltetszett a' tsillagok között; 'S erőt vévén a' már ~ éjtszakán, Bésütött a' Szála' keletső alakán* (330/1851).

szenderítő mn

(1)

Altató. Sárgúlt már a' hajnal első világával; ... Bontotta az álom' ~ mákját (225/44).

szenecke fn

(1)

Parázs. 'S a' fekete bikát hozzák az istrágon: Így áldozik itt is Dorottya. Végtére Egy üveg tím-olajt önt a' szenetskére (330/868).

szenior fn

(5)

A kollégiumi diákok rangidős, választott elnöke. *Senior 's Praeses Úr! Ki mihelyt születél, Jó'sef nevet a' Szent Kereszttségbe vettél* (233/25).

Senior (233/41, 42), *Seniorok* (233/12), *Seniorort* (233/21).

szeniori mn

(1)

A kollégiumnak diákelnöki. *Mi tehát kívánjuk mind edgyező hanggal, Hogy élj vígan ez újj Seniori ranggal* (233/50).

szent mn/fn

(199)

1. mn 1. Erkölcsei értelemben teljesen tökéletes. *Bóldog Heliconunk' ~ Szűzei! mellyek az édes Hangal hódító érzést egyelítetek össze!* (450/29) — *'S ezen egy Bölts jövendőbe 'S egy ~ Poéta elhal* (397a/228). **2.** Akit a katolikus v. ortodox egyház vértanú halála v. érényei miatt ilyennek nyilvánított. *Míg a' ~ István' koronája Apostoli főn lesz* (259/638). *Ment a Szent Katalin hegye sziklájáig* (96/14). **3.** Igen vallásos, nagyon jámbor. *A' kik véle fogtak Kezet Kiknek Szívek olly jó, olly Szent?* (244/38) **4.** Az istenséggel kapcsolatos. *Ez az a' ~ Követ az Ég 's e' föld között Melly hozánk az Isten' öléből költözött* (225/65). *Ez jött le, 's olly' ~ fény omlott ortzájáról, Mint Mózsasnek, mikor lejöve Sináról* (225/69). **5.** *Szent ház:* templom. *Adassék Istentől kegyelem s idvesség, E ~ háznak pedig állandó békeesség* (404/4). **6.** *Szent étel:* böjti, többnyire folyékony táplálék. *Szent ételt is szopjatok! Itt a' Böjt! koplaljatok* (133/26). **7.** Az egyházi életben részt vevő személyekből álló. *Legfőbb Tiszteletre méltó Praelátusok, Minden hiten lévő Papi ~ Chórusok* (454/972). **8.** A legnagyobb erkölcsi megbecsülésben álló. *Még is betsetlen pusztá bogáncs fedi Hadház' homokján ~ tetemid' helyét* (395/34). *Ellene a' Virtus fog lenni kő bástya Az ártatlanságnak bé*

fed ~ palástya (55/24). **9.** Változtathatatlan, sérthetetlen, igaz. *A' ~ barátság' csillaga Egemre felderült* (278/7). *Így téski az ember az embert szegénnyé, Mihelyt a' kevélység válik ~ törvénné* (202/104). *Esküszöm; 's e' ~ hitemnek, Mellyet adtam Édesemnek, Pontjait meg nem csalom* (275/7). *Tudod, ~ Igazság! Tudod mit tárgyzok* (337/23). **10.** Vki számára nagyon becses, értékes. *Kóstoltam Tokajit Gyomrom únalma! Szerz e ~ ital is* (135/9). **11.** Fölemelő, magasztos, boldogító (érzés). *Távol itt egy Másvilágba, Egy nem esmért ~ magánosságba Könyvezem le napjaim* (304/62). *Szent öröm fohászkodik Jéruzsálemnek ligetén Inneplő Muzsikával örvend Papjának életén* (225/11). **12.** Kellemes, megnyugtató (hely). *Óh Tihannak rijjadó leánya! Szállj ki ~ hegyed közül* (304/2, 435/2). *Itt a' ~ árnyékban, ah! szép képzetek, Múlándó társaim, hadd legyenek veletek* (90/9). **13.** Vmiért tisztelt, jelentős (hely). *És sasszárnyaidonn engem' is édesem, A' ~ Pimpla felé segíts!* (338/32) — *Vagy állj meg Királyom szent trónusod megett, 'S nézd el a' melletted hartzoló sereget* (337/165). **14.** Fontos, jelentős (dolog). *Jósa pedig, hogy ~ tzeljät A' két Pár elérheté, Barátját és barátját Tsókokkal hintegeté* (368/169). *Szép Hajnal! Emeld fel földünk fellett Az egek alatt tiündöklő ~ fáklyádat* (172/2). **15.** (Felkiáltásokban, felháborodás, megdöbbenés kifejezésére.) *Hát már a gyilkosság, Szent Egek! Isteni Ditső virtus? Annyi embert öldökleni* (192/45). **16.** Szent igaz: bizonyos, hogy úgy van. *De hogy kezd egy Isteni Erőt Lelkem érzeni, Már az ~ igaz* (132/12). *Soknak kárt Tészen a' bor: ~ igaz* (318/90). **17.** Szent kötelek, láncok: fontos érzelmi kapcsolat. *Nem hagyhatom el ezt a Várost, ... Nem mehetek; tartóztatnak ~ kötelek, Szívem gyengébb mint meg tudna vinni velek* (184/33, 423/33). *Gyanus Hímen! Sokan bánják, Hogy a' szívet nyűgbe hányják Komor fogadásid: Édes Hímen Az enyímen Tsiklandók ~ lántzaid* (363/6). **18.** Szent Korona: a magyar királyi korona mint az államhatalom jelképe. *Kik nyomorult sorsodba' viszont ezen árva hazádat Béfogadák fedező ~ koronájok alá* (259/456). **19.** Vki ~ árnyéka: vki szelleme. *Hallá*

Élízium' berkeiben Horátz' Szent árnyéka Hazám' Bárdusa' énekét, És réz piramisán, mellyet emelt maga, Neked fő helyet engede (338/18).

~ (25/9, 89/20, 90/31, 114/592, 133/21, 39, 54, 161/38, 162/57, 118, 167/3, 190/61, 101, 191/24, 216/58, 102, 225/20, 47, 55, 81, 83, 94, 99, 231/21, 235/cím, 247/4, 259/218, 266/65, 287/17, 304/44, 305/42, 69, 306/10, 29, 32, 74, 77, 323/12, 327/63, 328/17, 330/865, 1423, 1894, 337/13, 87, 90, 90, 144, 211, 341/32, 353/1, 373/192, 382/26, 386/6, 390/14, 27, 392/36, 397a/1, 210, 389, 427, 625, 899, 1185, 398/7, 400/64, 413a/545, 669, 416/11, 428/101, 207, 432/73, 435/44, 62, 436/26, 439/39, 443/140, 445/7, 454/389, 653, 717, 823, 901, 455/55), *Szent* (96/4, 97/3, 113/4, 114/270, 489, 776, 119/2, 134/9, 90, 162/17, 167/9, 178/5, 188/56, 190/76, 218/5, 223/26, 225/23, 78, 231/331, 233/26, 238*/144/8, 258/79, 259/116, 142, 426, 494, 304/70, 306/9, 36, 142, 330/1074, 1994, 330*/148/2, 348/18, 357/16, 359/3, 392/50, 397a/234, 1182, 405/11, 413a/167, 700, 941, 942, 417/10, 418/90, 432/29, 40, 435/70, 440/8, 445/16, 447/90, 454/750, 882), ~ül (231*/123/6), *szentül* (259/434), ~té (454/527); ~ebb (348/13), *Szentebb* (25/14, 162/35, 190/36, 442/13), ~ebbik (162/53); *Legszentebb* (188/3); *Sz.* (267*/15/6).

II. fn **1.** Szentté avatott személy. *Ő por-tes-tem' hagyja tétetni a' porba, Lelkem' a ~ekkel ülteti egy sorba* (217/148). **2.** Szentség. *Ditsőbb a' Magyarok Istenének ~e Nagyobb méltóságot ád a' Magyar mente* (82/7). **3.** A szent szó. Háromszor kiáltott ~et Jehovának: *Melyre a' ditsőült Lélek' Templomában Zengett a' Szent minden Serafim szájában* (225/130). *Bétev é az Angyal a' könyvet 's mindenek Szentet kiáltottak 's újra kiirtóltanak* (306/166). **4.** *Szentek ~e:* mindenek fölött álló, legszentebb vmi. *Van a Magyar haza ... Szent hely ez, a' Hérók előtt Szentek-szente, Hol szív kell, nem hang, rang, sem nem tizfra mente* (306/5). **5.** *Mennyei ~ek:* a túlvilági boldogságban élők. *Ah de mivel, nagy Printz! Te az égi hazába repültél, Hol sok Sérafirmok 's a' mennyei Szentek ölelnek* (258/81). **6.** *Szentek paradicsoma:* mennyország. *Hogy nyújtóztat-*

nak ki, hogy megyek pártába Óh, majd a' ~eknek paraditsomába? (330/794)
~e (225/102, 266/65), Szentek' (337/295), ~et (225/128), ~eket (454/964), Szenteket (314/31), Szentekkel (336/64).

szentegyház fn (2)
 Templom. *Mert felépült e szent egyház, e hív pár költségével (404/7).*
Szentegyház (450/22).

szentel i (12)
 1. Egyházi szertartással vminek avatását végzi. *Élnek mindazok is, kik neki Templomot Szenteltek (338/50).* 2. Vminek, vkinek ~ vmit: teljesen a szolgálatába állít. *Legalább Muzsámat tinéktek ~em (267/239).* *Mi majd, ha boldog célzt lelünk, Tenéked oltárt ~ünk (278/48).* 3. Ünnepet ~ vkinek: megünnepli. *Tegyel ma druszáddá bennünket 's légy Velünk kik ma néked innepet ~ünk (266/68).* 4. Vmit ~ vkinek: megtiszteli vmivel. *És majd el haladván öblét Adriának, Lorétomba gyertyát ~t Máriának (96/8).*
~ünk (331/48), ~tem (236/32); Szentelem (232/7), ~i (66/19). — ~jünk (337/10); ~jed (452/38), ~je (330/1036).
Ik: fel~.

szentelt mn (8)
 1. Vallásos szertartással felavatott. *Úgy forrt már a' Leány 's Asszony a' Szobában, Mint a' ~t Szűzek Veszta' Templomában (330/1008).* 2. Olyan, amit vkinek, vminek szentelnek, szánnak. *Örvendjél Fébusnak ~ Tábor A' hegyek alatt pengesd víg énekedet (178/1).* *Pihetséltő mellye' domború két halma A' gyönyörűségnek ~t arany alma (330/202).* *Oh ártatlan mulattnak ~ kies ligetek! (162/15)*
~ (259/524, 336/50), ~t (334/1), Szentelt (450/46).

Ik: meg~.

szenteltetik i (2)
 1. Vkinek ~: vkinek ajánlják. *Sárvíz! Tenéked fognak E' versek szenteltetni (317/53).* 2. Nap vki nevének ~: az ő névnapját ünnepli. *Hogy ez nap, melly imádató Nevének szenteltetett (331/38).*

szenteltetni in (1)
 Ajánlani. *De fáradt lant, rezgő ének Mit tesz? azt Eszter' nevének Nem illő ~ (308/18).*

szentelve in (2)
 Ajánlva. *Légyen tehát Tenéked Szentelve e' tsomó Tsók (180/8).*
~ (214/34).

szentelvén in (1)
 Ajánlva. *Kraynak és a többi Magyar Vitézeknek Szentelvén, ezer jót kívánok ezeknek! (337/422)*

szentencia fn (2)
 Ítélet. *'S így nem is ügyelvén az ő mentségére, Ezt a' szententziát olvasták fejére (330/1618).*
szententzia (330/1611).

Szentföld fn (2)
 Palesztina mint a zárandoklatok célja. *A' le tördelt tengerik közt épen úgy menék elé; Mintha Kármelt látni mentem volna a' Szent föld felé (161/32).*
Szent földet (337/227).

Szent Gellért fn (1)
 Szent Gellért-hegy. *De felkeveredvén a' Vídi pusztáról, Vagy a' Szen[t]gellér[t]nek bors-termő Szirtjáról (330/518).*

Szent Gellért-hegy fn (1)
 Helynév. *Azzal tartja az eggyűgyű Nép, hogy a' vén banyák éjtszakánként megnyergelvén az embereket, a' Szent Gellért' hegyére járnak rajtok borsért (330*/143/5).*

Szent Gellért-i mn (2)
 A Gellérthegyen található. *Beszéllnek magok közt, az ördög tudja, mit, Tán a' Szentgelléri borsot, vagy valamit (330/214),*
Szen[t]gelléri (330*/143/4).

Szentlélek fn (1)
 A Szentháromság harmadik személye. *És pedig az én Uram Kajos István A' Szent Lélek felbuzdítván, 's Szándékát a' szent Házasságra vetvén (167/2).*

Szent Mihály fn (4)
 1. ~ nyara: vénasszonyok nyara. *Levegőge is dél után enyhesebb, A' ~' nyara most leg kellemesebb (199/34).* 2. ~ lova: koporsó vitelére való négy lábú állvány. *De jaj, engem ide-tova Elvisz a' ~' lova (433/58).* 3. Szent Mihály-nap. *Hát szabad-e már ~t 30dikra tenni, Holott 29dik Napon kell annak lenni? (314/23)*
Sz. Mihály nyarat (432*/205/4).

Szent Mihály-nap fn (1)
Szeptember 29. *Beszéllje el minden ember az éjjel mint nyugodott? ~ éjtszakáján mint aludt? 's mit álmodott?* (314/2)

Szent Pál fn (1)
Szent Pál sánta lova: az Apostolok lova, azaz a vándor lába. *Hallá kend Bátsi! van e még jó messze Kovátsi? ~ sánta lova még mehet arra tova. Erre Bihar: menjen, de elébb lova jól ki pihenjen* (119/2).

szenség fn (8)
1. Vminek szent volta. *Az esküvés' Szentsége Szívbe már nem él?* (145/7) 2. Szent dolog. *Boldog volt a' Világ! 's e' hiú név: Szentség, Nem volt a' legszörnyűbb gonoszokra mentség* (190/51). *És ezt földre 's égre És minden ~re Sokszor felfogadtam* (272/14). 3. Szentségnek atyja: Isten. *Leszállott a' Vallás. Óh ~nek Attya! Mennyei ságárral fénylett ábrázattya* (225/53).
~ (25/16, 190/42), ~e (5/7), ~et (337/228).

szenséges mn (3)
Legszentebb. *Kivül ez írás volt metszve oldalára: Magyarok! Szentséges a' haza' oltára* (306/212).
~ (188/60, 306/14).

szenségtelen mn/fn (2)
I. mn Bűnös. *Mérész halandó! lelkesedett iszap! Így zenge hozzám egy levegői Hang, Szenségtelen létedre nem félsz Angyali pitvarokat tapodni?* (396/23)
II. fn Bűnös személy. *Szent hely a' Hazáé: mind távol menjenek Hazám' szent helyétől a' ~ek!* (306/10)

szenségtörő mn (1)
Szentségtörést elkövető. *De hagyjuk el; már is sok Bál' papja 's nimfája Szentség törő Muzsám' exkommunikálja* (197/84).

szenved i (18)
1. Huzamosabb ideig kínzó testi v. lelki fájdalmat érez. *Én ~ek, 's pedig miattad, Mielta szívem' elragadtad, Édes Kegyetlenem!* (302/1) — *Elérte a' partot, sőt reá is hágott, Már többé nem ~ változandóságot* (211/74). 2. Külső hatásra károsodik. *Hát de mennyit ~ett Már ekkorig Földünknek állapotja, Hogyha a' feldüllyedett Tenger, vagy Etna' lángja szán-*

togatja? (288/25) 3. *Nem ~ vkit, vmit: nem kedveli, nem szereti. Minthogy ez hely a' fényt éppen nem ~i, Az örök éjtől szőtt vastag szőnyeg fedi* (237/65). 4. *Eltűr, elvisel vmit. És még robotba is nehezen ~ik* (341/43).

~ (454/122), ~ek (160/1, 453/279), ~nek (304/8, 435/8), ~tél (330/590), ~ett (211/51, 76, 317/175, 425/2), ~tek (317/200), ~tenek (288/19). — ~jek (454/23).

Ik: el~.

szenvedés fn (10)
Huzamosabb ideig tartó testi v. lelki fájdalom. *Most a' tűz mellett vagyok, 'S nincs olly ~em? Mert égésim olly Nagyok, Hogy meghalt érzésem* (422/10, 131/10).
~e (14/24, 201/24), ~ek (241/12), *Szenvedéseim* (374/20), ~emet (305/84, 426/56), *Szenvedésit* (12/26), ~sel (193/27).

szenvedett ~ szenvedt in (2)
1. Szenvedést elviselt. *Rettentő hadakat, vért és egy Nemzeti szörnyű Bajnokot éneklek! — 's a' bús Hadak Istene' bátor Hét Fő Hadnagyait! ... kik ... mind földön, mind a' vizeken, mind ellene támadt Hartzaiban nagyokat szenvedt Európai leg-szebb Nemzetet, a' Pannon bóldog mezejére vezették* (450/6). 2. Romlást szenvedett: megromlott. *De miolta ennek sok romlást szenvedett Oldalába raktad, bal Madár! fészkedett* (190/55).

szenvedhet i (2)
Tűrhet, elviselhet. *Nints olly erősség mely ~né ki tsapását* (34/5).
senyvedhet (92/163).

Ik: el~.

szenvedhetni Ik: el~.

szenvedni in (2)
Kínzó testi v. lelki fájdalmat érezni. *Már nem tudok mást mit tenni, Tsak érezni és ~. Lelkem, testem hóltbeteg* (443/30).
szenvednem (425/53).

szenvedő mn (6)
I. mn Olyan, aki, amely szenved. *Rajta! ne késsünk már ~ társaim!* (330/942) — *Egy vén fának árnyékában régen ~ Rózsafa* (298/cím).
~ (454/165), *senyvedő* (281*/40/3).

II. fn Az a személy, aki szenved. *Midőnn a' ~t ki már tsügged, s hanyatlik hátra, Láttuk,*

hogy talál könnyait könnyebbítő baráttra (216/109).

~ (193/25).

szenvedvén in

(1) Szenvedést elviselve. *El beszéllem miként jára Trója a' Görögöktől Hét esztendő háborúba Szenvedvén kívül belől* (113/11).

szenny fn

(5) 1. Gyalázat. *Igazság! ki bírod hazául a' Menynyet, 'S a' földön sem vehetsz szűz ortzádra ~et* (337/2). 2. Rossz körülmény. *Ez a' jó Királyné — még azt meglátjátok — Kivészi a' porból, és ~ből hazátok* (259/178). 3. Az időnek ~ei: a történelem alantas körülményei. *'S alkota olly nemes Alkotmányt, melyben az időnek Szennyei közt is az ő fényes maradéki ragyognak* (450/21).

~ből (259/457), ~edből (306/155).

szennyes mn

(3) Szurtos, piszkos. *A' mely személyt a' sok Isten el nem nyeri A' ~ Vulcanus teste el-keveri* (76/14).

~ (216/25, 413a/890).

szennyetlen mn

(1) Tiszta. *Vénusz-Urania, A' boldog szeretet' kellemes Asszonya, Szennyetlen viseletben Hoz égi szövétneket* (432/95).

szép mn/hsz/fn

(559) I. mn 1. Tetszést keltő, különösen a látás, hallás számára gyönyörködtető. *Ah, bár láthatnátok, mely ~ A' halhatatlan Kép? — Ah fordulj erre ~ Istenné* (139/41). *Szép bársony burkokból ki hívja azokat Az estve még félig bimbó virágokat* (89/9). *Nem szebb e sima karja, lába, Mint Vénusé?* (294/31) — *Bár tégedet drága pénzért tanultt kézzel Szövöttis az Asiai leg szebb Menyetske* (137/24). *Kinek fejére száll zöld mirtus korona, Melyet a' Grátziák legszebbike fona* (238/108). *'S tégedet, óh legszebb hangú Szimfónia! Ingyen hallgathat még minden ember' fia* (200/79). 2. Kellemes, kedvező. *Szép látni az olly vidéket, hol sem a' gereblyének, Sem az emberi kezeknek munkái nem levének* (413a/990). *Egy ~ tavaszi éjszakán Zörgött a kintsem ablakán* (112/3). *Széllýelnézett egy ~ este, És olly helyet keresett, Hol elfáradt vitéz teste Nyúgod-*

jon egy keveset (368a/9). *Innen leg szebb lesz nézni a' Magos égből reájok* (114/623). 3. *⟨Erkölcseleg⟩ kiváló, jó. Múljatok hát, ~ szándékok!* (423/35) — *De lám hívságtokért megvan a' jutalom: Od' a' ~ betsület, od' a' diadalom, Helyébe tsak szégyent, kudartzot kaptatok* (330/1502). *Tőlök nyert koszorúm fejemre kötöttem, Melly sokkal többet ér, mint a' Tágusi ér, Mert a' ki erre ér, ~ ditsőséget nyér* (213/112). 4. Elismerésre, megbecsülésre méltó. *A' szabadságnál nints szebb kints* (142/25). *Óh millyen ~ A' hadi nép' Pálmáján osztolni* (268/17). *Vajha vitézségtek ~ híre nagy Őseitekhez, Kedvesim! az holttak' siket országába mehetne* (253/74). 5. A maga nemében igen jó (állapotban levő). *A' forgó szél öszve tördeli a fákat, Elsodorja a' ~ vetést és plántákat* (198/ 22). 6. Minőségére nézve jó. *Hét-nyoltz nyomtató ló, ... patkós lába Tapos a' világnak legszebb búzájába* (330/550). 7. Barátságos, biztató, jóindulatú. *Hittem ~ szavadnak: Mégis megcsalál* (427/15). *Más nap a' Rákosra gyűlést parantsoltam, Hol ~ színnel mindent magamhoz tsoltam* (239/222). 8. Szerencsés, boldog (idő, kor). *Kívánjuk éljen sokáig, Sok ~ idők' lefolytáig Virágzó egész-ségben* (308/56). *Ah éljen e' ditsó Pár, Éljen, sokáig éljen; Sok ~ időt szemléljen Ferentz 's Terézia* (259/ 287). *Töltöm ifjúságom' legszebb esztendeit* (290/15). 9. Szép ész, elme: okosság, bölcsesség. *Kár, hogy az a' ~ ész olly rútt házba lakik!* (254/60) — *Szép elméd nézzem é, vagy nemes lelket?* *Erdődy!* (398/1) 10. Szép lelkek: művelt emberek. *Én pedig a' Szebb Lelkekkel Te melletted kikeltem* (236/29). 11. Legszebb divatjában van: a tetőfokán van. *Így léven, Dorottya kiment a' Szálába, Ahol a' tántz vala legszebb divattyába* (330/884). 12. Az élet legszebb tavaszában: a legjobb korban. *Maga is az élet' legszebb tavaszában Nagy Magyar Gavalért mutat formájában* (330/261).

II. hsz Szépen. *Ausztria bámúlja, vegyül melly ~ szerbe, Külföldi galántság magyar karakterbe* (306/279). *Irigyli hogy ~ békességben éljen Országtok állandó időt* (257/70).

III. fn 1. Az, ami esztétikai élvezetet nyújt; szépség. *Ha tőlem kérditek; Mi Szép? azt fele-*

lem: *Én a' Szépet 's Rútat olly formán képzelem, Hogy ~ mind az, a'mi ő benne láttatik, A'mi benne meg-nints, az rútnak mondatik* (421/21). **2.** Ilyen dolog. Gyarló tudatlanság! zablátlan indulat! *Két Daemon, melly minden ~et jót feldűlat* (313/60). *Meg érzém biz ezt előre Mert álmodtam ~eket* (231/388). **3.** Szép személy, különösen fiatal nő. *Én tsak téged választanálak A' föld' minden ~e közül* (379/120). *Nints senki, ki téged jobban nem szeretne, 'S Te Miattad, Oh Szép, engem meg ne vetne* (176/82). *De a' könnyű sereg' jobb szárnyára Márta Kirukkolt, 's előlök az útát elzárta. Keresztül próbálnak az Ifjak rontani: De ennyi ~ ellen ki tudna állani?* (330/1294). **4.** Szépek ~e: a legszebb nő. *A' Szépek' Szépe* (421/cím). **5.** Szépem: kedvesem. *Jer ~em! mutasd meg azt kevély nemednek, A' miből ők eggyel alig ditsekednek* (127/9, 421/9).

Ö: százsor~.

szépecske fn

(1) Szép fiatal nő. *Tsendes kis Zefiretske, Ha rád talál ama szépetske, Mondjad, hogy sohajtás vagy, De meg ne mond kié?* (157/20)

szépen hsz

(26) **1.** Esztétikai élvezetet nyújtva, gyönyörködteve. *A' Viola ... Szépen kékellik, És veressellik, Míg leng a' hajnali szél* (146/13). *Őtet a természet ~ öltöztette* (77/54). *Lizette, a' ~ hárfázó Lizette A' Lyányok' fársángi Marsát elkezdette* (330/1241). **2.** Elismerést érdemlő, igen kielégítő módon. *A' Lelket! a' Lelket! tökéletesítsed, A' roszt indulatot mint lehet gyengítsed, Mert ha ilyen ~ végzed el életed, A' ditsőség által újra tserélheted* (213/99). **3.** Szeretetten. *Hogy a' kivel — nyarat ~ éltél, Meg fosztatott, a' mit még ingyen sem véltél* (212/85). **4.** Kedvesen, nyájasan. *Elébb a' Szűz meg nem állta E' nagy Udvariságot, Akármelty ~ instálta Az Úr a' szabadságot* (231/425). **5.** Igen kielégítő mértékben, mennyiségben. *Megtele vendéggel már a' Szála ~* (330/293). **6.** Megfelelő módon. *De ha azt hányják szemünkre, Hogy mindég tsak eszünk épen; Igyunk is hát, mert így ~ Megy a' Concoctio* (154/24). *De ha kedvező szél kezd ~ lengedni Akar a haragos tenger is engedni* (10/31).

~ (330/392, 1927, 368*/30/8, 428/18, 433/14), *Szépen* (198/33, 330/272), ~n (11/15, 61/33, 453/238), *széppenn* (170/58); *szebben* (148/34, 222/3, 297/49, 402/5, 413a/913, 454/684).

Szepes vármegye fn

(1) Egykori észak-magyarországi vármegye. *Tát-ra ~, Mát-ra Heves Vármegyében eső hegy.* (267*/14/4).

Szepesség fn

(1) Az egykori Szepes vármegye területe, illetőleg az ott élő nép. *Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak, Báró Krayt — a' kit a' megtsúfolt békesség' Bosszúllójának szült a' vitéz ~* (337/380).

szépít i

(3) **1.** Szépnek mutat, láttat. *Minden a' mi tsak ~i Az egész természetet, Bennem a' gondot enyhíti, Ha rabszíjára vetett* (205/45, 16/45). **2.** <Hibát> kicifráz, tódít. *Jobbitás helyett az el tévejedetnek Leg kisebb hibát is a' szemére vetnek Ezt a' világ előtt mentenn hírbe hozzák Nagyítják, szépítik, ki raffinirozzák Az el tántorodott gúnyolása végett* (453/180).

Ik: meg~.

szépítő fn

(1) *Nyelve ~:* nyelvművelő személy. *A többek közt kedves Hazám tiszteld azt a Horváthot Kit az Ég egyik nyelvünket ~nek botosított* (111/96).

Ö: vers~.

szeplő fn

(1) Bőrön apró, barnássárga folt. *A' Szeplő* (355/cím).

Ö: szar~.

szeplőcske fn

(1) Bőrön apró, barnássárga folt. *Olly édes, egy kerekded Szeplőcske Lilla' mellyén* (355/9).

szépség fn

(71) **1.** A szép mn-vel kifejezett tulajdonság. *És illy sebessen, 's ah még Sebesebben fut el néha a' ~!* (147/10) — *Ti élet édesét lehellő leányok! A' Szépség tüzénél olvasztott Bálványok!* (127/2, 421/2). **2.** Vkinek, vminek az a tulajdonsága, hogy szép. *Hébe égi balzsammal Apolá ~edet* (428/38). *Ha hát egy déli hévségben El vész múlandó ~em* (148/70). **3.**

Szép dolog, tárgy, testrés. *Víg borzadással jártam el a' Görög Szépségek' és a' Római Nagyvilág' Pompás maradványait* (396/6). *Úgy az ő ~ei, Mellyeket a' ruha fedett, Komor fedelei Közül ki fényesedett* (137/13). **4.** Feltűnően szép nő. *A' muzsikáló Szépség* (375/cím). *Sőt olly vad gyönyörűséget Óhajthat é valaki, Hogy egy imádott Szépséget Halva szemléljen, vagy mi?* (428/167)

~ (9/24, 38/5, 147/cím, 208/56, 238/111, 259/193, 307, 317/6, 330/182, 240), ~' (134/23, 237/92, 330/71, 443/73), *Szépség'* (368/cím, 447/23), ~ek (330/185), *Szépségem* (148/47, 54), ~ed (392/9, 416/13, 460/144), ~ed' (434/13), *Szépséged'* (397a/1046), ~e (133/62, 330/105), ~i (86/9, 198/9), ~tek' (330/1448), ~et (2/1, 3, 127/7, 150/15, 216/8, 63, 421/7), ~eket (25/28, 127/30, 34, 36, 190/18, 421/34), *Szépségeket* (170/9), ~edet (61/37, 254/35), *Szépségét* (148/5, 176/10), *Szépségidet* (208/25), ~nek (145/3), ~ednek (146/34, 447/2), ~idnek ((134/2), ~ének (25/5, 298/14), *Szépségtekben* (397a/1181), ~en (64/22), ~eden (330/590), ~ére (134/112, 447/112), ~gel (216/68, 269/21, 288/18), ~eddel (146/25).

szépségű mn (2)

Szép tulajdonságú. *Ebből szülte a' hasonlíthatatlan ~ Hébet, az ifjúság' Istenasszonyát, 's Istenek' pohárnoknját* (330*/202/10). ~ (231*/123/4).

szeptember fn (6)

Az év 9. hónapja. *Már a' víg szüretnek örül minden ember, Mellyel örvendeztet bennünket Szeptember* (199/2).

Szeptember (199/cím, 314/cím), *Szeptember'* (259*/186/12), *September* (87/2), *7bris* (111/cím).

széptudomány fn (2)

1. Esztétika. *Ezzel az ízlésnek szentebb törvényire szoktasd Pólgártársaidat, kik szép tudományra születtek* (348/14). **2.** Széptudományok: a művészetekkel foglalkozó esztétikai tudományok. *A' szép ~ok minden mesterséggel, A' jó gazdasággal és a' vitézséggel Általad a' régi por közzül kinőnek* (259/219).

szépült lk: neki~.

szer fn (12)

1. Illat. *Már is kezdi szedni Rólad ezt a' drága ~t* (249/10, 448/12). **2.** Gyógyszer. *Midőn már nem érnek a' Doktori ~ek, Ezeknek a' halál gyógyító mesterek* (213/91). **3.** Mindenféle kisebb tárgy. *Hozzá képest tetszik finger-kalendernek, Vagy Etuisbe illő dirib-darab ~nek* (330/380). **4.** Édes ~: értékes tárgy. *Míg Plútó jós[z]ágát nem közlé emberrel, A míg meg nem vesztett sokat édes ~rel* (5/2). **5.** Szert tehet vmire: hozzájuthat, megszerezhet. *Miért juttattatok hatvan esztendőre, Ha ~t nem tehetek egy rossz főkörtőre?* (330/756) **6.** Öreg ~re: idős korba. *Illy sok ellenség közt nem tsudálkozhatunk, Hogy az öreg ~re kevesen juthatunk* (215/94). **7.** Jó ~rel: alkalom adtán. *Ott hol az embert az emberrel Fegyver' élére hányatod, Majd ott kereslek fel jó ~rel, Ha végórám' halasztgatod* (379/151). **8.** Szép ~rel: módosan. *Himen hát szép ~rel Megtöltvén pennáját veres cinoborrel, A' mint a' társaság maga jelentette, A' Férjhez-menteknek nevét feljegyzette* (330/425). ~t (330*/204/7, 336/22), ~be (306/279).

Ö: hang~.

szér fn (1)

Sér, selyemkészítő kelet-ázsiai nép. *'S Hogy a' Szérek gyenge gyapjut a' falevélről szennek?* (413a/643)

szeráf l. seraf

Szerbia l. Servia

szerda Ö: hamvas~.

szerecsen fn (1)

Néger. *Vagy a' lány szősszel őszülő berkét a' Szeretsennek* (413a/642).

szerelem fn (165)

1. A szeretett személy iránt vágyban és odaadásban megnyilatkozó nemi vonzalmon alapuló érzélem. *Hol a' néma fáknak sírva énekelem, Mint égeti mellyem' a' forró ~* (196/36, 380/34). *A' ~ fényes várakká Tsinálja a' dutytyánokat, A' tiszta forrást borpatakká, Édenné a' kopárokat* (379/105). *Ha bort iszom, leánycák, Új lángra kap szerelmem: S ha lángra kap szerelmem, Oh millyen édes a' bor!* (373/51–2) **2.** Az, aki iránt ilyen érzélem él bennünk. *Piramus! szerelmem! ébredj fel, Thisbé-*

nek Zokogó szózatú téged serkentének (77/267). **3.** Szeretet. Bennem hív barátotoktól váltok most meg; de hiszem, Szerelmem véletem marad, szívemet el nem viszem (241/18). *Hogy a' Haza' 's Király' szerelme Éget sok Nemzetet* (257/152). **4.** Az, amihez vki szenvedélyesen ragaszkodik, vonzódik. *Az Arany' szerelme 'S A' nagyra vágás se Bántson tégedet* (155/43). *Téged [csikóbőrös kulacs] hordozlak útamban, Téged öllek ágyamban; És valahányszor felkelek, Szerelmedről énekelek* (433/40). **5.** Szerelemben van: szerelmes. *Egy nem tudom mi most is Azt mondja pirulásodban, Hogy Nitze Szerelme van* (460/4).

~ (77/4, 44, 155, 155/37, 169/158, 174/17, 256/31, 32, 268/11, 51, 123, 330/339, 361, 802, 952, 1223, 375/34, 379/65, 397a/566, 423/17, 430/14, 460/116, 125), *Szerelmem* (151/10, 155/cím, 173/5, 184/17, 196/91, 208/12, 268/cím, 108, 111, 309/101, 330/869, 373/66, 380/89, 428/124, 443/223, 247, 450/45, 460/25, 125), *Szerelmem* (312/27, 330/1304, 330*/198/1, 354/9, 385/cím), *szerelmek* (77/71, 327/30, 330/1884, 373/192, 443/77), *Szerelmek* (128/55, 153/9, 355/11, 371/9, 443/237), *Szerelmek* (173/22, 285/17), *szerelmem* (77/190, 209, 213, 460/136), *Szerelmem* (176/20, 186/64, 349/1, 460/41), *szerelmem* (295/35), *Szerelmem* (105/1, 446/6), *szerelmed* (186/44, 381/3, 411/8, 449/3), *Szerelmed* (143/44, 176/87, 433/59), *szerelme* (215/111, 257/230, 232, 272/22, 313/89, 136, 317/22, 330/1014, 337/134, 449/11, 450/28, 454/253), *Szerelme* (176/52, 230/4), *Szerelme* (379/156), *szerelmünk* (289/12), *szerelmek* (297/59), *szerelmet* (106/2, 140/9, 206/21, 268/121, 275/17, 291/11, 369/14, 460/142), *Szerelmet* (143/26, 48, 372/2, 379/88, 385/2, 443/169), *szerelmeket* (330/1330), *Szerelmeket* (170/26, 373/39), *szerelmemet* (268/31, 460/129), *szerelmedet* (109/3), *szerelmét* (231/6), *szerelmit* (95/1), *szerelmeit* (397a/944), *~nek* (77/1, 62, 258/30, 330/1350, 392/19), *Szerelmemnek* (265/1, 436/2, 432*/206/5, 444/1), *szerelmemnek* (454/850), *szerelmének* (433/45), *szerelminek* (445/57), *Szerelminek* (277/21), *szerelmebe* (324/54), *szerelmébe* (331/43), *Szerelmébe*

(176/58), *szerelmébe* (392/31), *~ben* (379/59), *Szerelmébenn* (145/21), *Szerelmére* (297/68), *szerelmire* (379/80), *szerelmekről* (460/34), *Szerelmekről* (284/2), *szerelmükről* (183/27, 285/55), *szerelemhez* (330*/183/4), *Szerelemhez* (460/49), *szerelmekhez* (322/6), *Szerelmemért* (155/50, 312/10), *szerelmétől* (134/104), *~mel* (330/660), *Szerelmemmel* (397a/852), *szerelmével* (379/93), *Szerelmivel* (106/14, 372/14), *Szerelmeivel* (231/26).

Ö: hamar~.

szerelemdal fn (1)

Vmi iránt érzett rajongásról szóló dal. *Szerlemdal a' tsikóbőrös Kulatshoz* (433/cím).

szerelemérzés fn (2)

Első Szerelemérzés: az első szerelem (129/cím, 425/cím).

szerelemföltés fn (1)

Féltékenység. *Ah, a' ~, ah, majd meg öl* (139/89).

szerelemisten fn (2)

Ámor. *Nints egy lovassais Szerelmem Istennek, Mind gyalog katonát verbuválnak ennek* (238/17).

Szerelmem Istenek (238/51).

szerelemraj fn (1)

Szerelmemvágy. *Tele már Szerelmemrajjal melylyem, Sok ezer fiait hogy' neveljem?* (173/9)

szerelemsereg fn (1)

Hatalmas szerelmemvágy. *Gángesi kellemes szagtól illatozott: Midőn egy tündöklő felhő béhempereg. Gombolyagjain ül a' szerelemsereg* (330/1872).

szerelemszín fn (1)

Piros. *De az isteni Rózsának Több királyi dísze van: Ezerrétű szép kantussa, Szerelemszín artzai, Magas tövises trónussa, És örök illatai* (397a/398).

szerelemtárs fn (2)

Szerelemtársak, akik egy személyt szeretnek. *Ahol megy! — ah mit látok! — Meztelen! Irigylem e' Vidékeknek ezt: Hogy látják, a' mi engem öl 's éleszt, — 's Szerelmem társimmá lesznek illy hirtelen* (139/65).

Szerelmem társsá (139/107).

szerelmes mn/fn**(81)**

I. mn 1. Szerelmet érző (személy). *Egy ~ vitézhez* (98/cím). *Vétkes vagy, ha ~ vagy: De titkolván Tüzedet Pizkolod hasonló nagy Bűnnel tiszta Szívedet* (460/5). **2.** Szerellemmel teli (lélek, érzés, szem). *Egy ~ Hévség, Melly Szerelemért ég, Lelküink' táplálja* (155/49). *A' ~ szemek* (136/cím). **3.** Szerellemmel kapcsolatos, rá vonatkozó, jellemző. *Ne reszkess, ne borzadj! — én nem azért jöttem, Hogy újra ~ Szókkal terhellyelek* (143/3). *Térj vissza ölembe Pálmaággal, Vitéz és ~ Forrósággal* (268/135). **4.** Párára kész (állat). *Mint midőn ~ gór-jértzéje megett A dagályos kakas érezvén meleget, Enyelegve játszik, taréját bereszti* (330/493). **5.** Nagy szeretettel szeretett. *Pestreis egy kotsinn mint ~ Hazánk Hív fiai együtt örömmel utazánk* (236/15). *Mert könyves szemekkel im meg holt atyátok Mellé temetitek ~ anyátok* (210/114). *Tisztelte másodsor mint ~ hívét, Kivel volt élete, míg az Úrnak tettett* (209/96). *Vajha én most, vajha egy hab lennék: én is ~ testén pihennék!* (139/ 111) **6.** Szerető, támogató. *De édes Atyátok ~ karjai Léznak ifjúságtok erőss óltalmi* (212/141). ~ (63/28, 77/83, 301, 139/84, 143/28, 148/41, 150/6, 170/16, 176/30, 209/107, 101, 210/66, 212/95, 111, 213/116, 214/61, 71, 83, 231/258, 483, 235/23, 238/cím, 247/31, 256/39, 259/125, 272/34, 285/59, 322/23, 324/18, 330/852, 340/33, 368a/147, 372/6, 19, 373/106, 376/6, 9, 397a/673, 721), *Szerelmes* (175/cím, 183/cím, 184/cím, 209/72, 210/87, 101, 212/119, 215/145, 222/61, 222/88, 231/19, 199, 299/36, 397a/740, 430/cím, 454/226, 460/41, 56), ~en (148/28, 379/28).

II. fn 1. Vki iránt szerelmet érző személy. *Sok ~t kis nyilával Vérez a' Vénus' fia* (164/21). **2.** *A ~ek:* két személy, akik egymásba szerelmesek, vagy akik nagy szerelemben együtt élnek. *És ezer Hasonló Gyermekeskedések, melyeket Úgy néznek a' Szerelmesek mint érteket* (170/39). **3.** Az, aki iránt szerelmet érzünk. *M'ért epeszted bánatokkal Lelkedet? Ah ne rontsd azokkal Kedvedet! Mért remegsz Szerelmesedtől* (183/5). **4.** Az, aki iránt szeretetet érzünk. *Óh Angyali Tábor! Várakozzál velem, Míg ~imet rendre meg ölelem* (217/90).

Szerelmes (186/cím), ~ek (238/1), *Szerelmest* (148/30, 208/101), ~eddel (179/6), ~ivel (214/108).

szerelmesi mn**(1)**

Szerelmesi nyögés: szerelmes panaszkodás. *Állj meg, ~ nyögéseit halljad, Addig az esett kárt magadba fájlaljad* (212/73).

szerelmeskedni in**(1)**

Szerelmről olvasni. Szerelmeskedni is Póppal vagy Gesznerrel Jobb' szeretek mint ott sok kotyfity stutzerrel (197/95).

szerelmesség fn**(1)**

Szerelem. Csendes Este! már alusznak Mások édesen, Vagy ~be' úsznak Tiszta csendesen (374/27).

szerelmesült Ik: meg~.**szerelmetes mn****(3)**

Szerelmes. Legyen borom nekem, Meg egy ~ szűz. Kerülni fog tüzem 's hevem, Poéta lesz az é nevem (103/4). ~ (106/6, 19).

szerelmeteskedés fn**(1)**

⟨Madarak⟩ párási játéka. *A' tsátsogó Madárkák víg Szerelmeteskedése: A' Parton a' kövek között A' mormoló Haboknak eltörése: A' Föld, az Ég mindenfelé Szerelmeket lehelte belé* (170/22).

szerelmetespár fn**(1)**

Szerelmetespár. Nem — sőt soha az illy szerelmetes párok Szívét el nem rejtik semmiféle zárok (77/81).

szerelmetesség fn**(2)**

Szerelem. Bor és Szerelmetesség Tsepeg belőle, látod (372/23, 106/23).

Szerencs fn**(1)**

Helynév. *Szerentsenn mindnyájann edjűtt ivogattak, Az áldomás közbe nagyot kurjantottak* (248/33).

szerencse fn**(60)**

1. Sorsunkat alakító, akaratunktól független, véletlennek látszó esemény, körülmény. *Két királyja van az emberi nemzetnek, ... Egyik a' szerentse, melly míg itten élünk, Laptaként hajigál, 's játszadozik velünk; A' másik a' mindent össze-rontó halál* (193/11). *Légy hív őrzője, hogy ebből meg tessék a' Hogy ez élet*

tsak a' szerentse játéka (210/60). *Köztök dö-rög, és nyilaít hánnya a' rossz szerentse, Hogy szívünk ne tsak búsítsa; hanem meg is rettent-se* (162/33). **2.** Sorsunkra kedvezően ható, ezt jóra fordító körülmény. *Nem soká él a' halandó, A' jó szerentse múlandó, Házasodni kelle-ne* (401/6). *Szerentse töbnyire a' kurvát követi Mely a' vént meg vetvén, az ifjat szereti* (78/17). *Bár kintses kamarád boltya ditsekszik arannyal, Ennekem egy kisded 's kurta sze-rentse elég* (39/8). **3.** Jó, szerencsés dolog. *Le-öntötték szegényt; az még is szerentse, Hogy veres nadrágát nem érte a' lentse!* (330/1687). **4.** *Hordjon a ~: légy szerencsés! Hordjon a' ~, hű barátom!* (295/32). **5.** Szerencsét monda-ni: jósolni, jövendölni. *Azért tud másoknak jövendőt, mostani Állapottyok felől szerentsét mondani* (26/44). ~ (280/25, 311/1), *szerentse* (16/37, 55/cím, 19, 22, 92/272, 162/3, 191/cím, 19, 22, 30, 53, 193/23, 41, 205/37, 238/106, 288/54, 299/120, 310/44, 336/12, 379/135, 420/15, 452/5), *Sze-rentse* (57/14, 193/2), *szerentse'* (327/24), *sze-rentsém* (241/19, 379/112), *szerentséd* (337/167), *szerentséd'* (306/306), *szerentséje* (191/46, 330/598, 330*/137/5), *szerentsétek* (241/19), *szerentsét* (78/1, 191/48, 306/241), *Sze-rentsét* (198/70, 239/134), *szerentsémet* (161/43), *szerentsédet* (22/87), *szerentséjeket* (413a/1013), *szerentsémnek* (442*/222/4), *sze-rentsédnek* (179/3), *szerentsére* (114/243, 267/1, 326/40, 330/1745), *szerentsétől* (267/238), *szerentsével* (413a/440). **Ö:** asszony~.

Szerencse fn

(1)

Fortuna, a szerencse istenasszonya. *Haja gön-dör és arany szín; 'S mint a' Szerentse' képén, Hosszú, tömött előlről, Kopasz meg a' nyaká-nál* (185/128).

szerencsējű mn

(1)

Fontos ~: fontos szerepet játszó. Nándor-fejérvár ... a' régi időktől fogva az Ország' kúltsa volt 's fontos szerentsējű egy vár (267*/19/4).

szerencsés mn

(20)

1. Akinek kedvez a szerencse, ill. akit vmely szerencse ért. *Ha már enyim Az, a' kié Va-gyok, szólj Cipria! Ollyan ~ több van é?*

(278/39) **2.** Baj, szerencsétlenség nélkül végbe menő. *Mind Mihály, mind a' Nem-Mihály a' kik itt örvendenek Töltsenek sok szép sze-rentsés esztendőket* (314/58). **3.** Kedvező, elő-nyös. *És ama' szerentsés időt vissza hozzák; Mikor Első Ferentz' 's első Trézianak Orszá-gokkor arany esztendőök folyának* (259/282). ~ (233/77), *szerentsés* (238/89, 259/380, 297/41, 327/42, 330*/147/4, 337/299, 368*/24/4, 410/14, 413a/290, 454/191, 192, 457/20), *Szerentsés* (239/40), *szerentsésén* (239/142), *szerentsésenn* (153/4), *szerentséssé* (454/993).

szerencsétlen mn/fn

(13)

I. mn Olyan (személy), akinek nem kedvez a szerencse. *Panaszolkodik egy mindenbe sze-rentsétlen de igaz lelkű ember* (41/cím). **2.** Rosszul sikerült. *S még sem botsátasz engemet Megboszúlni szerentsétlen szerelmemet* (460/129). *Leírhatnám szerentsétlen Életem, de Könyvim ellen az Irigy Epét felgyújtani nem akarom* (171/14). **3.** Szomorú sorsú. *Szeren-tsétlen Belgrád! óh meddig tántorogsz Egy kézről másokra valyon meddig forogsz?* (79/1) **4.** Gyatra, rossz (hely). *Lakja, ha tetszik, A' gyáva 's félénk a' szerentsétlen helyet* (327/38).

Szerentsétlen (337/323), *szerentsétlenek* (150/27), *szerentsétleneket* (78/4), *szerentsétlenül* (77/234); *szerentsétlenebbek* (454/183).

II. fn Szerencsétlen személy. *Ki már sze-rentsétlen éppen Lebegett a' Tó közepén El nyúlva 's meg meredve* (114/298). *Ah szeren-tsétlen! ha most Most el nem állott volna nyel-ve Valóba győzött volna érdekelve* (170/63).

szerentsétlen (212/121).

szerencsétlenség fn

(3)

Súlyosan kedvezőtlen állapot, sors. *E' szeren-tsétlenség pedig nem mostani Kezdet már ez engem tavaj hervasztani* (73/9). *szerentsétlenség* (77/265, 443/cím).

Szerencsy fn

(1)

Családnév. (Máramaros megyéből származó család.) *Még ~' Özvegyétől, Bús hang jön sí-rom' szélétől, És igaz sóhajtozás* (454/896).

szerént ~ szerint nu

(21)

1. Vminek megfelelően, vmivel egyezőleg. *És tettzésem szerént magokat intézték* (5/25).

Bennem az a' Természeti Erő ontja szavait, Melly szerént minden beszéli Elmul'tt baját, 's kinjait (208/79). **2.** A jelzett dologgal arányban. *A' lovak és szának öt Osz'tályt tevének, Öt Járása szerént Somogy Vármegyének* (330/118). **3.** Vmi alapján, vmit követve. *Batrachomyomachia vagy Békaegérhartz Blumauer módja szerént* (114/cím). **4.** Rend ~ megy: rendes dolog. *Egyenes természet! Hát rend szerént mégyen, Hogy a' ki mást éget, maga jeges légyen?* (196/59, 380/57). **5.** Igazság ~: valójában. *Igazság szerént volna Görögfe-jérvár, alba Graeca* (267*/19/3). **6.** Ítéletem ~: véleményem szerint. *Így ejtik ezt néhol Magyar Hazánkban, és ítéletem szerént nagyon helyesen* (330*/197/2). szerént (143/cím, 186/cím, 231*/123/1, 267*/15/2, 288/71, 316/19, 330/398, 1507, 330*/165/4, 397a/712, 454/539), szerint (206/12, 442*/221/2).

Ö: a~.

Szerep fn

(1)

Helynév. (Bihar megyei falu.) *Ha le tipegsz onnan a' Magyar Hazába, Légy Esdrás ~en az Úrnak Házában* (233/66).

szeret i

(119)

1. Szeretetet érez (vki iránt). *Nemes szívű Nevendékek! kiket főrrónn ~ek, Miolta megemertetett a' Poësis Veletek* (241/1). *Mind bold, ki nem ~, Vágasson magán eret* (322/51). *Szeret, — azt meg vallom — ~ szívem' kényje, De nem vágyok lenni az Ország szegényje* (245/13). **2.** Szerelmet érez (vki iránt). *Hagyd itt, szívem! ezt a Várost, bár nehezen, Bár ~ is Rozáliád, 's könnyez ezen* (184/42, 423/42). **3.** Örömet leli vkiben, vmiben, kedvel vkit, vmit. *Im Tháliának gyenge Lantját Bár ~ik koszorús Leányink, E' rozmaringok' zöldje alá teszem* (418/4). *Én a' borostyános koszorút meg vetem, Mert e' társaságot épen nem ~em* (219/68). *A Poëta tsak gyönyörködni ~ nem kíván ő semmi egyebet* (16/cím). *Csak hátul ~ek állni, Innen többet tanulok* (169/25). **4.** Szeret vmit: inyére van, kedveli. *Az Úrnak sokkal kedvesebb, A'ki kőszívű, 's kényesebb; Éj! a' vadegrest ~i, 'S az asszúszőlőt megveti* (309/35). **5.** Szeretne vmit: vágyik vmire, az az óhaja, hogy legyen vmije, csináljon vmit.

Nohát betsültre méltó Kúnsági uraimék! Mondják meg, hogy a' ki lovat ~ne tserélni, mék'? Derék ló ez a' mit adok (358/46). *De ~ném felhajtani Hátul, de jobban elől* (169/45). **6.** (Állat, növény) megkíván, igényel vmit. *Vagy is a' melly bimbót nyerses természe Még béburkoltt kérgek alatt rejtegete, Mihelyt egy boldog fény, 's meleg kifejtette, Mindjárt magáénak vallotta — 's ~te* (454/382).

~ (148/59, 156/12, 176/55, 330/362, 460/73), Szeret (397a/374), ~ek (197/96, 287/58, 330/623, 413a/1031, 454/366), Szeretek (134/63, 70, 447/63, 70), ~sz (276/2, 330/623), Szeretsz (330/621), szerettz (157/4), ~ünk (309/69), ~nek (163/46, 231/431, 301/22, 382/12, 445/66), ~tél (143/46, 324/3, 392/51), ~ett (324/8, 428/74, 454/777, 805), ~tiink (454/986); ~em (157/18, 184/37, 309/107, 330/1532, 1724, 349/11, 423/37, 431/45, 48), ~ed (454/869), ~i (13/25, 78/18, 124/17, 194/32, 241/23, 368a/132, 454/310), ~lek (276/5, 9, 33, 292/3, 9, 454/889), Szeretlek (272/27, 277/7, 282/27, 434/3, 17), ~tem (186/47, 288/86, 299/62, 88, 312/12, 324/34, 401/10, 409/10, 426/29), Szerettem (361/1, 1), ~ted (299/68), ~te (92/10, 255/10, 391/35, 451/10), Szerette (231/20, fogok szeretni (322/2), fog szeretni (272/8). — ~nél (301/16), Szeretnél (126/34, 37), ~ne (176/81, 184/2, 12, 22, 202/114, 376/15, 423/2, 12, 22); ~ném (239/173, 289/1), ~néd (170/69). — szeress (202/134, 295/39), szeressen (434/15, 460/132), szeressetek (268/164), Szeressetek (373/62); Szeresd (368a/161), szeressed (163/45), szeressük (288/112, 385/10).

Ik: bele~, meg~.

szeretés fn

(1)

A megszeretés folyamata. *Sőt öt hét alatt is férjhez lehet menni, A' kit a' legények el akarnak venni: Egy hét Leány-nézés, második ~, Harmadik, negyedik, ötödik Hírdetés* (330/421).

szeretet fn

(50)

1. Vki, vmi iránti ragaszkodásban, gyengédségben, önzetlen jóakaratban megnyilatkozó érzelem. *Készek halált állni pajtásink' javáért, Gyermekink', rokonink' javáért; Ezekért meg-*

vetjük a' halált 's életet, Mert mind a' kettőnél erősb a' ~ (267/138). A' hűség, ~ az asszonyi nembe Tűnik kiváltképpen mindeneknél szembe (212/23). **2.** Szerelem. Akkor is szikrái a' hév ~nek Fagyos tetemim közt egybe lángot vetnek (127/47, 421/47). 'S bár halálos kinnal vérzem: Mégis, ah, bóldognak érzem Ezt az árnyék életet — Óh Lilla! óh Szeretet! (443/208) ~ (76/cím, 77/28, 80, 277, 209/91, 210/71, 212/103, 121, 214/31, 77, 93, 106, 127/129, 237/17, 86, 241/8, 268*/24/1, 337/136, 454/34), ~' (397a/542, 432/94), Szeretet (190/99, 287/53, 322/cím, 438/4), ~et (64/24), ~edet (209/105), ~ét (209/114, 428/202), ~nek (77/115, 247, 253, 210/58, 214/120, 231/433, 259/92, 400/7, 438/1), ~ének (432*/206/3), ~be (209/93), ~re (216/98), Szeretetre (434/8), ~tel (331/45), ~ivel (188/170), Szeretettel (188/165).

Ö: köz~.

szeretett mn

(2) Olyan, akit, amit vki szeret. *Én el megyek, a' jóltéví Ég vigyázzon reátok. Ah ~ kedves Lellek Isten, Isten hozzátok! (241/34) — Zártt koporsómnak fedelén belől is Érez a' szívem ~ nevedre (454/846).*

szerethet i

(1) Szerelmet érezhet (vki iránt). *Távozz tőlem, háládatlan! Távozz, ~sz miattam. Én mi voltam, az maradtam, 'S maradok örökké (324/50).*

szeretni in

(15) **1.** Szeretetet érezni. *Rakjátok óh Poéták, Koszorútok Hafíznak Sírjára, 's énekéből Tanúlatok közöttünk Danolni és ~ (373/141).* **2.** Szerelmet érezni (vki iránt). *És ha semmi érdemem Nem fog fejemre zóld babért tetetni, Semmi sem! mind semmi sem! Csakhogy te, Lilla! meg ne szűnj ~ (288/116).* ~ (156/15, 288/104, 349/12, 354/11, 373/45, 49, 61, 434/9, 443/80, 460/185; szeretnem (344/5, 349/8, 9).

Ik: vissza~.

szerető mn/fn

(24) **I.** mn Olyan, aki szeret vkit, vmit. *Oththon nyájas, tsínos, vig, lebotsátkozó, Jó rendet ~, el-*

més, mulatozó (454/792). Óh gyászos végezés' irtóztató pontja! Melly két ~ szív' frigyeit felbontja (63/8). Illyen a' szív, a' mely igazán ~: Társától sokáig messze nem lehet ő (210/81). ~ (57/10, 77/186, 241/32, 259/147, 321).

II. fn **1.** Vkinek szerelmi viszonyban társa, kedvese; barát, barátnő. *Ez egy hív ~t kérne, de betstelen; E' vitézt kívánna, de érzékenytelen (268/113).* **2.** Vkinek szerelmese. *Telyesítsd angyali szókkal, Szeretőd a' mire kért: Ezer ambrózia csókkal Fizetek válaszóért (444/10, 265/10).* **3.** Vmit ~: vmit kedvelő személy. *Poéták, poézist ~k, vagy ehez nem értők ... fogják (gondolám magamban az én Verseimet várni (454a/10).*

~ (151/cím, 157/cím, 443/191, 453/222), Szerető (155/19, 409/cím), Szerető' (285/cím), ~k (432/101), Szeretőket (150/50, 51, 297/57), ~nek (176/65).

Ö: csend~, magzat~.

szeretőtárs fn

(1) Szerető. *Meg nem háborodom mégis, Ha előttem szemlélek: Sőt szeretőtársammal is Rólad gyakrann beszéllek (208/31).*

szerette Ö: szív~.

szerettet i

(1) Jól ~: elősegíti a szerelmet. *Tsak igyunk, kellemes Dóris, Jól ~ a' jó Bor (156/2).*

szeretvén in

(1) Mást ~: mást megszeretve. *Sírba vár! vagy mást ~ Szíviből engem kivét (282/13).*

Ik: bele~, meg~.

szerez i

(26) **1.** Munkával jut vmihez. *Egy ingbe szánts, meztelen vess, télen a' paraszt henyél És nagy résztint amit nyáron szerzett, télen azzal él (413a/307).* **2.** Elismerést, hirt nyer, okoz vmivel. *És te, Nanét! Töllem szívességgel vedd el, Ha munkámnak betset szerzek szép neveddel (330/22). Ki Nápolyba menvén országos követnek, Ditsőséget szerzett a' Magyar nemzetnek? (306/286)* **3.** Cselekvésével, közreműködésével előidéz, okoz (kedvező v. kedvezőtlen körülményt vkinek, vminek). *Kérditek talám nevét, A'ki lelkennek hevét Szerzi? ... Lilla ő (323/18). Nem hagyád életben, az asszonyi nemnek Díszére, így szerzél*

síralmat sok szemnek (214/38). Igaz: de ezekért mennyi esztelenek Egymásnak kötséget 's lármát ~tenek? (197/72) **4.** Tudományt ~: műveltté válik. Ő a' Frantz és Német könyveket forgatta, A' szép Assemblékat gyakran látogatta: 'S ezzel olly tudományt szerzett ő magának, Melly díszére lehet egy Világfijának (330/141). **5.** Vmi okoz, előidézt vmit. Kóstoltam Tokajit Gyomrom únalmaít Szerzé e szent ital is (135/9). Ollyat kap hát ettől ennek kedvellője, A' mit az Ánglusnak ~ levegője (239/72). Hószín nyakok' 's fülök' aranyos függője, Rezgő billegéssel a' midőn lengenek, Minden érző szívben reszketést szerzenek (330/82). **6.** Ráveszt vkit vmire. Hát a' Tens Urak is, és Tens Asszonyaságok, Mikor utóléri az álmatlanságok; Nem ~nek mindjárt társat distrahálni: 'S szabad é azt osztán másoknak vizsgálni? (330/1765) **7.** Rendel, ad. Ezek 's a' középső között más kettőt az Istenek A' nyomorult halandóknak javára szerzettenek (413a/247). Mind ezeket Te szerzetted Ég' asszonya! Minékünk, Mellyért is megérdemletted Hogy tiszteljen Vidékünk (307/105). ~ (111/18), szerzett (306/293), szerze (300/4, 312/5, 413a/1009), szerzettenek (330/1956); szerzi (191/37), szerzettem (317/73), szerzette (413a/145), szerzettük (257/126), szerzettétek (413/9); szerzett volt (245/30). — ~nének (239/228).

szereztet i

(1)

Bajt ~ vkivel: bajt okoz neki. Ne hidj minden színnek 's Kráflinak; mert veled Ezer bajt ~, meglásd, ha lenyeled (330/722).

szerfelett hsz

(1)

Nagy mértékben. Most már a' föld esmérésre mondok egynéhány jelet. Ha vizsgálod, mellyik ritka, vagy tán sűrű szerfelett (413a/757).

Szerica fn

(1)

Helynév. <Serica, Belső-Ázsia.> 'S mint a szél, amelly Libiának El kapja fővényeit, Vagy a tikkadt ~nak Át futtya térségeit, Viszi a' Tenger színére A' Homokot szárnyainn (231/265).

szerint l. szerént**szerioz ~ szeriöz mn**

(2)

Komoly, ünnepélyes. Ha valamelly Társaságba' Kezdek velle nyájasságba: Mindjárt sze-

rierioz 's valódi (309/55).

szeriöz (330/1102).

szerkeszt i

(1)

Helyez, rak. A' természet szoros helyre ~ette, Bájoló mináit körül helyhezette (239/11).

szerkesztetik lk: egybe~.

szerszám fn

(7)

1. Különféle eszköz. Töröljetelek puskát, kardot készítesetek, Ruhám' 's ~ommal mind készen légyetek (268/2). **2.** Harci ~ok: harci eszközök. A' kemény hadi ~ot a' somfából készítik (413a/1000). **3.** Zengő ~: hangszer. Megpendül egyszerre Izsák' száraz fája, Zengő ~okkal kíséri bandája (330/460). **4.** Hím vessző. De már el is kopván a' puskám kovája, Végre tsőtörtököt adott a' ~a (239/220). **5.** Bájoló ~: nemileg gerjesztő szer. Bájoló ~mal úgy megigazgatták, Hogy megint bé kellett lövöldözni menni (239/214).

~ok (454/406), ~ot (330/933).

Ö: arany~, muzsika~, öröm~.

szerszámozott Ö: fül~.**szertartás fn**

(2)

Hagyományos eljárás, szokás. Kivált mikor vége lévén a' tsatának Scytha ~sal Áldumást ivának (267/32).

~ok' (126/13).

szertelen hsz

(1)

Rendkívül. — ... zertelen nagi hada lén (330*/166/5).

szerteszéjjel hsz

(7)

1. Összevissza mindenfelé. El hajigálták zászlójok 'S szaladtak szerte széjjel (114/762). Kis Méhek! ... Mit futtok sok veszéllyel? A' friss forrásokra, Az új virágokra Repkedvén szerteszéjjel? (274/6) **2.** Sok részre, darabra. Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa ... Regulát nem esmér, hámját szerte széjjel szaggattya (216/41).

szerteszéjjel (143/14), Szerteszéjjel (397a/982), szerte széjjel (135/42, 330*/171/5).

szerteszt hsz

(11)

1. Mindenfelé, mindenütt. Ah, ha ebben a' köz örömben, Melly már elterjedt ~t, Érezhetném én is mellyemben Az öröm legkissebb neszt! (379/34) — Az Észak a' köpü, a' Világ az a'

rét, Mellyben a' kintseket kurkássza ~ (313/110). **2.** Minden irányba. Öröngve repked a' fákon, 'S életének örömét Erdőn, mezőn, kősziklákon Kiáltozza ~ (397a/804).
~ (413a/832), ~t (397a/34, 1100, 1148, 400/36, 413a/329), szerte szét (257/205, 207).

szerű Ő: közép~.

szérű fn (2)

A gabonaasztatok és a nyomtatás számára előkészített terület. *De ám az aranyló vetést dél középbe aratják, A' megszikkadt gabonát is ~n akkor nyomtatják* (413a/305).

~t (413a/190).

Szervia fn (2)

Szerbia. *Szerentsétlen Belgrád! ... ~' és Hazánk' hegyei strázsálnak* (79/8). — ...a' Bessarábiában, Krimeában és Új ~ban lakó régiebb és újabb Magyarok (313*/102/5).

szerzeni in (1)

Adni. *És te, a' ki e' dolognak Tárgyat tudtál ~, Sárközym! Tenéked fognak E' versek szenteltetni* (317/51).

Ik: meg~.

szerzés Ik: meg~.

szerzet fn (1)

Teremtmeny, lény. *Hát mi, gyarló ~ek, Mit várhatunk — mit várhatunk miattad?* (288/51)

szerzett in (1)

Elismerést, hírt okozott, hozott. *Úgy én a' borostyánt én meg fogom vetni. ... Ha mind bortól lutskos főtől származtatok, Ti örök hírt ~ nemes gondolatok!* (219/46)

szerző mn/fn (4)

I. mn Okozó. *De engem ollykor vezérle A' nyugalmat ~ Ég* (357/66).

II. fn **1.** Vminek létrehozója. *Légy jelen Minerva, olajfák ~je* (413/23, 413a/20). **2.** Írásmű alkotója. *Erre a' Munkára a' milyen nagy szükségünk volt, olyan nagy hálával tartozunk mind a' megboldogultt Szerzőnek, mind az azt világra bocsátandó Professor Urnak* (442*/221/6).

szesz fn (2)

1. Szesz ital. *Ah ezeknek mérges szeszze Hogyha egyszer résre kap, El ragad sok józant messze És sok észt örvénybe tsap* (317/

106). **2.** Mámor. *Mit használ, mikor az hadi Tisztesség' ~e részegít?* (403/31)

Ő: pálinka~.

szesszió fn (1)

Gyűlés, ülés. *Így buzditá a' Sessiót És nagy hanggal pengeti, Hogy ő ígér négy milliót* (114/343).

szét Ő: szana~.

szétdülled i (1)

Szétesik. *A' Kővár' gyomra szétdüllyed, A' rabló zúg, hereg süllyed; Én úszok, az ég segéll: Lilla int, és nekem él* (443/229).

szétmarcong i (1)

Szétmarcangol. *Jobb, hogy a' dögférgek Szétt-martzongjanak Mint e' belső mérgek Rág-janak* (409/6).

szétmenni in (1)

Tájékozódni. *Hát még ha mind ezen szét akarnál menni; Mennyi sok költséget 's útát kéne tenni?* (126/17)

szétnéz i (1)

Körülnéz. *Szétt-néztem, és sohol se láttam Azt, a' kit oly hívenn imádtam* (391/28).

szétoszolni in (1)

Részekre bomolni. *Istenem! Ha szétt kell tsak ugyan oszolnom, Ah, mit is kell a' te munkádban vádolnom!* (454/243)

szétreppen i (1)

Szétterjed. *De mikor tsillogó rezgése ~t, A' nehéz-nyavalya édesen tört mindent* (330/1395).

szétszagotott mn (1)

Széttroncsolt. *Szétszagotott emberekkel Rakva a' rettentő por* (397a/207).

szétszór i (1)

Nagyobb területen eldobál, elhint. *Jaj iszonyú látás! tetemet ~ja Kirínnak Mellyeknek sem szél sem Nap eddig nem juta* (327/13).

szétterül i (1)

⟨Felhő⟩ feloszlik. *A' hajnal' pirosló ortzája kiderül, Atlázt-felhőkből szőtt kantus szétterül* (330/192).

széttöredezik i (1)

Békó ~: rabság, elnyomás megszűnik. *Tsupán hallattára az ő nagy nevének Az olasz békók is ~ének* (337/194).

- széttörhet i** (1)
Szét nem törhetik a királyi széket: a királyság fennmarad. *Nemes lelkű Henrik! megöltek tégedet, De szét nem törhették királyi székedet* (337/314).
- szétzúzik i** (1)
Szétterjed. Szétt zúzik az Ekhó a' kemény szirtokon 'S elterül a' hangpor a' Pesti homokon (400/101).
- szféra fn** (4)
1. Körforgás. *A' mi világunknak szintúgy van sférája; Ha felette ültünk, borúlunk alája* (191/39). 2. Menny. *Lelkem ... angyali pillangóvá lévén, Lássá Olympus' kertjeit, Hol ötlet egyik vígasságból Másikba új szárnyak vigyék, Hogy a' Sphaerákban nőtt rózsákból Örök ifjúságot igyék?* (426/63) 3. Égi ~k: mennyei dallamok. *Óh gyáva lantom ... Óh mért nem onthatsz oly teli hangokat, A' millyenekenn az Égi Sférák Hármóniáznak az Isten áldó Mindennek öblén?* (439/51) 3. A múlandók ~ján felülemelkedik: híre mindig megmarad. *Hadd zengjem Osszián' Lantján Hérósba szállt Lelkedet, Melly a' múlandók Sphaeráján már fellyül emelkedett* (405/16).
- Szibéria fn** (2)
Helynév. Minden ellenségid rettegnek tégedet. *A' fagyos Sark alatt fekvő ~, A' Marokki forró partok 's Barbária, ... A' te érdemidől zengedez harsogva* (259/233). ~ (330/107).
- szid i** (3)
Becs mérő hangon beszél vmiről. *Mert lám a' virtusnak semmi betse nintsen. — ... azt látom, hogy őt tsúffá teszik, Szidják, háborgatják, üldözőbe veszik, ... Már ezek a' szívet nagyon martzongolják* (454/136). ~ja (330/1691), Szidta (231/314).
Ö: meg~, össze~.
- szidalmaz i** (1)
Szidalmazással illet vkit. *Sok gyáva nyelv szoll, ~, Gúnyol és rád bosszút halmaz, Szép Elmédért úgy jutalmaz; Nem tsuda: Poéta vagy* (280/13).
- szidalom fn** (1)
Indulatos hangon történő szidás. *Szűnj meg az ollyakkal magad is gondolni Barátom! Kiknek az érdem elég a' ~nak okúl* (315/2).
- szidoni l. zsidoni**
- sziget fn** (24)
1. Földrésznél kisebb, minden oldalról vízzel körülvett szárazföld. *A' vizekből domborúson Nyúlik fel egy szép Sziget, Mellyet kerít koszorúson Nyárfa- és bokorliget* (397a/1010). 2. Szigetország. *És te ditső Sziget! (ki Tzézár' korában Ollyan esméretlen voltál még Romában, Mint most te előttd György Király' Szigete* (337/255–7). 3. Környezetétől elkülönülő terület, hely. *Idvezli Györgyöt szőke gulyái között Pán, a' furuglyás; 's Szittya szokás szerént Bacchussa a' bóldog Szigetnek [Mura-köznek] Töltt poharát neki hajtogatja* (418/31). *Vérhabbal tsináljuk ~té földünket, Még sem hagyjuk könnyen édes mindenünket* (267/141). 4. Védelmet, biztonságot nyújtó hely; menedék. *Abban, gondolom, hogy semmi jussal Ellenkezni nem fogok, Hogyha én egy megvetett virtussal Itt egy kőben helyt fogok. 'S e' ~nek egy szögében, Mintegy Russzó Ermenonvillében, Ember és polgár leszek* (435/54, 304/54). ~ (288/33, 399/11), Sziget (397*/76/18, 443/234), ~' (202/76, 294/3), Sziget' (244/26, 32), Szigetek (327/42), ~ek' (397a/256), ~i (454/462), Szigetbe (244/11), ~ébe (413a/15), ~ében (454/283), Szigetjében (454/37), ~éről (330*/143/3), Szigethez (244/15).
- Sziget fn** (1)
Helynév. (Szigetvár.) *A' Katonaságot viselt Borda'ts, ~' Lobogója előtt katonáson iget* (330/145).
- szigetelve lk: be~.**
- Szigeti járás fn** (1)
Helynév. *Öt Szolgabírói járásai Somogy Vármegyének ezek: Kaposi, Martzali, Igali, Szigeti és Babótsai* (330*/140/10).
- szigetke fn** (1)
Kedves hely. *Ez az a' kies Szigetke, A' melly-be' a' Szerelmek, Ha keble' tengerének Tájhabja közt fűrdtek, Enyelegve szárogatják Hajok vizess aranyját* (355/10).
- szigony fn** (1)
Nyéllel ellátott, villaszerű, vasból készült ősi halászó eszköz. *Neptun pedig szigonyyára Dűlvén ezt kiáltotta* (231/479).

szíhat l. szívhat**szíj** fn

(1)

Állati bőrnek szalag alakúra hasított darabja. *Én futok előle, bár elébe húznak Szíjján a' Bakhusi tigrisnek, hiúznak* (219/40).

Ö: rab~.

szikár mn

(1)

Vékony és magas <fa>. *A' ~ gyertyán legjobban vágy a' köves bértzekre* (413a/634).

szikkad Ik: fel~.

szikkad Ik: meg~.

szikla fn

(6)

1. Vmely hegy részét alkotó magasba nyúló, csupasz, alakatlan köztömeg. *Felszállok a' Templom' tornyának tsútsába Tátra' ~jára az ég' szomszédjába* (306/18). *Egy folyóvíz a' ~ból Vad morgással omlik le* (397a/703). 2. Kiemelkedő hullám. *Most a' tenger' sík pusztáját Érzem, de nem láthatom, A' haboknak lágy ~ját Öröngve tapogatom* (443/83). *~jából* (237/99), *~n* (306/183), *~jáig* (96/14).

Ö: kő~.

sziklás Ö: kő~.

szikra fn

(21)

1. Égő, izzó v. ütéssel egy ponton felhevített testről lepattanó apró, izzó részecske. *Mint ha egy kéntszillag a' tűzimunkába, Fel gyúl és ~ja ér a' másíkba* (238/46). *Fel pattant ~ módjára Az ártatlan teherrel* (231/261). 2. Vmely lelki tartalom v. vmilyen képesség legkisebb jele. *Vén üszög a' Madám, nem vethet már ~t* (330/630). *Érzem, hogy a' vas törvénynek Szükség meghódolni már, Sőt hogy még a' jobb reménynek Szikrája is bűnnel jár* (443/148). *Tudom mind Magyarok vagytok, rá esemerek nememre, Vitéz tűz' ~ja pattog szemetekről szememre* (259/520). 3. Vmiből egy kevés, parányi mennyiség. *Szóljal sírom felett tsak vagy fél szózatot, 's Akkor is ~i a' hév szeretetnek Fagyos tetemim közt egybe lángot vetnek* (127/47). *A föld neki tsak egy por szem, a nap tüze egy ~* (111/12).

Szikrája (454/744), *~ji* (330/965, 421/47), *~t* (238/41, 48, 337/285, 454/33), *~dat* (225/35), *~it* (214/48, 413a/152), *~jába* (238/48), *Szikrából* (432/18), *~jítól* (317/11), *~kkal* (397a/71).

szikrácska fn

(1)

Vmiből egy kevés, parányi mennyiség. *Kivált a' ránk maradt ősi ditsőségnek A' melly szikrátskái még mellyünkben égnek* (267/144).

szikrádzik i

(6)

1. <Hajnalban a Nap> szórt fénnel megjelelik. *Szikrádzott a' Napnak rúdja a' föld felett, Tűzbe lángba borúlt az egész Napkelet* (330/2053). 2. Mécsesben az olaj csak ~: a mécses csak pislákol. *Midőn az égő mécsesbe az olaj tsak szikrádzik* (413a/398). 3. <Szem> erős indulat jeleit mutatja. *Villámló szeme bámúlván ~ ugyan tsak* (37/2). *Még a' Hijéna is, bár szeme ~, Foga vérbe fered, nekem megjuhádzik* (330/1911). 4. <Szív> hevesen dobog. *Mert ha szívemet tserébe' Tehetném az Úr' mellyébe, Hogy egy nap' ott szikrádzana: Az Úr a' kútba ugrana* (309/127). ~ (192/8).

Ik: ki~.

szikrádzó mn

(2)

1. Erős indulat jeleit mutató <szem>. *Könnyek gürdülnek az ifjak' Szikrádzó szemiből* (258/40). 2. Pompás, ragyogó. *Ugy van ha életednek reggelét át sirtad Ha a dél ~ hevét alig birtad* (453/146).

szikrádzva in

(1)

Ragyogva. *Már alélva pislog szép fénye azoknak, Az éjjel ~ égő tsillagoknak* (89/2).

szikrázás fn

(1)

Ragyogás. *A' te szép két szemeidnek Édes Szikrázásábann Gyönyörködni Lántzábann Itt marad ő* (460/104).

szikrázik i

(4)

1. <Szem> erős indulat jeleit mutatja. *Dühöség ~ mind egyik' szemébe* (260/6). 2. Bátorságot mutat. *Bár belől szívekbe fáznak, De vitéz tűzzel szikráznak Kívül a' jó Sámpanytól* (114/544).

Szikráznak (330/1233), *szikrázott* (309/20).

szikrázó mn

(4)

1. Erős indulat jeleit mutató <szem>. *Szikrázó nyilat szórt arra, a' ki nézte, Alélt pillantása halkal megígézte* (330/1393). 2. A fényes napnak szikrázó lovai: hevesen sütő nap. <A görög mitológiában úgy képelték, hogy Hélios, a Napisten kettős vagy négyes fogaton vi-

szi végig a napkorongot az égen.) *Hát mikor Egünkön a' fényes nappalnak Szikrázó Lovai frissebben nyargalnak* (77/8).
~ (129/5, 425/6).

Szikszó fn

(1)

Helynév. *Végre ~ Városába' mint szarándok bé juték* (161/33).

szilági mn

(1)

Szilfaági. (De itt babérágit jelent a szójáték miatt). *Borostyános Musád, e tsekély szil-ági Musát, kérem, vegye jó nevenn Szilágy!* (122/1)

Szilági ~ Szilágy fn

(3)

Családnév. 1. (Szilágyi Mihály, Mátyás király nagybátyja.) *Szilágyi nap estig szüntelen borozott* (248/43). 2. (Piskárosi Szilágyi Gábor debreceni teológiai professzor.) *T. T. Szilágyi Gábor Úr Professorhoz* (178/cím). 3. (Szilágyi Sámuel professzor azonos nevű fia.) *Borostyános Musád, e tsekély szil-ági Musát, kérem, vegye jó nevenn Szilágy!* (122/2)

szilaj mn

(4)

1. Féktelen, heves. *Pajzánka homlokából [Ámornak] Látszik ~ ledérség* (185/134). 2. Télen-nyáron szabadban levő. *Mennyi ~ ménest, paripát nevel a' ti mezőtők?* (258/95) — *Akármedly ~ Gulyába Bikának be illene* (231/169).

Szilaj (397*/76/13).

szilajság fn

(1)

Féktelenség. *Ekkor szelidséggé válik előbbi büszkesége, Hül a' ~nak tüze, melly szinte lánggal ége* (216/48).

szilált mn

(1)

Zilált. *Márs könyvet olvas! Húga szilált haját Felsíogatván, né! Hogy okoskodik* (418/41).

szilánk fn

(1)

Hosszúkas, vékony fadarab. *A tsinosabbak az olyan Személynek Zsebjébe egy kis forgácsot, ~ot vagy zsindelet tesznek* (330*/164/8).

szilánkos mn

(1)

Szilánkos fa: hosszában vékonyra hasított fa. *Mert hajdan a' Szilánkos fát hasították ékekkel* (413a/162).

szilfa fn

(12)

Kisebb erdőkben, vízparton alacsony v. köze-

pes nagyságú fa, amelynek fogazott, nem szimmetrikus levele, szárnyas termése van. *Osztánn nem tsak egy nemek van az erős ~knak* (413a/606). *Öblös hanggal a' ~ról A' Rigó basszust dörmög* (397a/759).

~ (413a/998), *Szilfa* (297/3), *~k* (413a/541), *Szilfák* (413a/597, 903), *Szilfáidat* (413a/751), *Szilfának* (413a/185), *Szil fára* (413a/1089), *~kra* (413a/910), *~hoz* 413a/2).

sziltörzsök fn

(1)

Szilfa törzse. *Gilva, gomba' neme, melly rothadásnak indultt gyertyán-, bikk- és sziltörzsökön pesdül ki* (330*/144/6).

szilva fn

(2)

Hamvas, sötétkék v. vörös héjú, édes húsu, csonthéjas gyümölcs. *Én pedig ha néki volnék, Inkább olly szívhez hajolnék Mellyen már a' lágyság nyilván Megtetszik mint az értt ~n* (309/112).

Szilvakkal (413a/559).

szilvalé fn

(1)

Megfőzött v. nyersen kisajtolt szilva leve. *Mért vagynak olly nagyra a' Gavallér névvel Ha úgy bémotskolják azt a' ~vvel?* (330/1112)

Szilván fn

(1)

Személynév. *A vén ~ barlangjánál hanyadtan Fekszik sebbe Endimion sápattan* (460/130).

szilvás fn

(1)

Szivafával beültetett terület. *Van a' hegyen egy kis szőlőm és ~om* (199/35).

szilvórium fn

(1)

Szilvapálinka. *Itt hordóval 's butykosával, In Crumenifragium, Rakkival 's más Pálinkával Áll a' bor 's ~* (317/102).

szimfónia fn

(2)

Több hang együtteséből keletkezett hangzás. *Zöld tetők' lakosi! ... Danolnak — bokrokat, fákat Zendítnek mindenfelé, A' tágas Árnyék-szálákat Symphónia tölti bé* (397a/748).

Szimfónia (200/79).

szimpátia fn

(2)

Együttérzés. *Sőt talám sympathiából Könnyezte is sorsomat, Mert harmat önté boltjából Égre nyújtott karomat* (428/77).

Sympathia (368*/24/6).

szín¹ fn

(93)

1. Anyagi jelenségeknek a különböző hullámhosszú fénysugarak visszaverésén alapuló, látással érzékelhető tulajdonsága. *A' Ró'sa ... Leveleit pedig olly ~ palástolja Hogy azt a' festő kéz hijjába majmolja* (64/17). **2.** Vmi-lyen, ill. jelzővel megnevezett színű festék. *A' jóféle ortzafestő piros ~nek a' neve Carmin* (330*/181/2). *Hazugok a' ~ek, a' mellyeket vonnak Ujjaid, a' halált festvén Skeletonnak* (213/23). **3.** Arcszín. *Nem változik többé ~em, Mikor hallom Nevedet; Nem dobog már többé szívem, Mikor látlak tégedet* (208/13). *Vigyázz! Ha a hízelkedő Rád mosolyog: olly Tükör Ő, Kit mindig készen találsz, Színén lefestve láthatod Saját rózsás ábrázatod: De tsak míg előtte állsz* (364/4). **4.** Nyájas ~nel: nyájasan, barátságosan. *Muzák! A' kik eddig ollyan jók valátok, Hogy körültem nyájas ~nel mosojgátok* (245/2). **5.** Vki-nek közvetlen jelenléte. *Mostan kedves ~ed' tám utólszor látom, Ah! már isten-hozzád, szerelmes barátom!* (63/27). **6.** Kinézet, külső megjelenés, forma. *A halálnak jöttét egy ember se tudja Az erő, a' szép ~ gyakran el hazudja* (15/14, 204/14, 217/14). *Ortázájann a' harag sok ezer ~ekbe tsatázik* (36/5). **7.** Vmely élmény, benyomás hangulati jelege. *Egy szóval, ma minden a' víg öröm ~ét jelentse* (310/43). **8.** Látszat, látszólagos jelleg. *A kegyesség színét fel tudod rád venni Igy az emberek közt emberré tudsz lenni* (453/245). *Olly ~t vesz' tekintetére Mintha nem is ügyelne A' Szűzek víg seregére* (231/183). **9.** Színről ~re: közvetlen közelről. *De szeretném felhajtani Hátul, de jobban elől, Hogy ~ről ~re láthatnám Mi mozog azon belől* (169/47). **10.** Szép ~ alatt: leplezetten. *Már már büntetődnek ama' gonosztevők, Ama' szép ~ alatt fosztó emberevők* (337/112). *Igy gyakrann némelly Kritikus főből származott hangnak Színe alatt az igazság borittéki lap-pangnak* (216/124). **11.** Felszín. *A' sós és a' kövér részetskék meg gyűlvén Föld' ~én maradnak* (201/62). *Néha könnyű gazok 's hulló leveletskék repkednek Vagy a' víz ~én a' pellyhek jádtzodozva ferednek* (413a/375). **12.** Színig: teljesen tele. *Maga innepnapokat tart,*

a' fűvön féloldalt dül, Hol a' kantsót ~ig töltik társai a' tűz körül (413a/1087).

~ (27/2, 6, 148/23, 231/370, 282/10), ~ek (417/16, 447/51), Színed (324/44), ~e (134/110, 185/131, 199/100, 212/7, 273/12, 20, 447/110), Színe (128/35, 156/10), ~ei (123/42), ~t (52/26, 87/6, 199/6, 212/55, 257/102, 330/908, 356/14, 413a/787), ~eket (134/51, 150/17, 213/19), Színeket (183/25), ~ét (64/7, 213/27), ~nek (330/721), ~be (330/1925, 352/24), ~ébe (397a/1133, 413a/455), ~ben (330/591), Színemből (176/32), ~éből (231/127), ~én (215/14, 397a/357), ~re (191/47), ~ére (83/9, 114/698, 231/267, 313*/99/1, 397a/57), ~edre (430/37), ~éről (222/59), ~iről (379/124), ~eiről (413a/703), ~étől (83/31), ~ig (413a/763, 776, 433/54), ~éig (397a/198), ~nel (56/53, 202/53, 239/222, 330/108, 443/170), Színnel (64/20, 146/11), ~ekkel (90/19, 397a/1101, 453/166), ~ével (25/16, 77/204, 190/42, 341/54, 397a/391).

Ö: arany~, bársony~, éj~, föld~, gyász~, haj~, hajnal~, három~, hó~, kristály~, rózsá~, szerelem~, tenger~, vér~, viola~.

szín² Ö: néző~.

színel i

(2)

Színel. Színli, hogy szárnyát fájlalja, A' part-ra tsak sèrikál (397a/977).

~étek (257/41).

színes mn

(4)

1. Különböző színekben pompázó. *Megiffúlt fényes ortzákkal Mosolyognak a' mezők, Színes hímmel 's bokrétákkal Megrakva néznek ők* (397a/1131). **2.** Csábító. *Bizony drágán vesszük ama' ~ jókat, Mellyek eltsábitják a' vak halandókat* (454/251). **3.** Színlelő, képmutató. *Hív vagy, nem úgy mint a' mai Színes Világ' barátai* (305/64).

~ (330*/183/4).

színesedik i

(1)

Változatosabb színű lesz. *Földi Rózsa ... Óh miként fog színesedni Véled e' parányi kert* (249/11).

színeskedik i

(1)

Képmutató módon viselkedik. *Mindent meg*

kímélt ő, de nem színeskedett, Jó lenni nem tanúlt, mert annak született (454/799).

színesség fn

(3)

Képmutatás. Kiben idegen ~ Még úgy be nem költözött, Hogy a ' szép Magyar színesség El-tűnjön a' szók között (357/57).

Színesség (28/cím), ~et (272/7).

színi l. szívní

színlel i

(1)

Vmilyenre ~: vmilyenre fest. Így az édes anya, kinek ortzájára Tisztes rántzokat vont az idő sokára, Kinek hajszálait ~te fejérre (214/17).

szintannyi nm

(1)

Ugyanannyi. Boldog! Ki a' tündér Románok' helyébe Utazók' írást forgat a' kezébe, Mellyekben ~ a' sok viszontagság (454/511).

szinte hsz/ksz

(20)

I. hsz 1. Egészen olyan, ill. úgy mintha. A' nagy gályák rajta ~ úgy süllyednek, Mint a' csónakotskák, ha szelek erednek (211/13). Egyet egyet fordul bennem A' vér és ~ zajlik Valamikor a' Kis-Asszony A' Tekenőbe hajlik (169/62). 2. Majdnem. Kevélységek' szarva ~ az égig ér (330/945). Keserves könnyeit, sok jajok között e' Már a ~ meg hült sebekbe töl-tötte (77/260).

~ (216/48, 326/1, 330/1095, 1361, 2012, 330*/140/4, 397a/1038, 454/580), Szinte (114/813, 330/1773, 374/48, 454/513), szinte (199/67), Szint' (385/31).

II. ksz Szintén. Be kell fogni a Tinókat 's ár-pát kell vetni ~ (413a/222). Eltűnven a' hal-vány Hajnalsillag ~: Népének Citére elké-szülőt inte (330/2055).

szintén ksz/hsz

(10)

I. ksz Ugyancsak, hasonlóképpen, éppúgy. Dorottya már ~ ugrott örömében Tajtékba lábbogó szíve' reményjében (330/1055). Te esmered, szívem fele, mind az én Gondolati-mat ~ (171/18).

~ (152/7, 213/31, 215/116, 397a/198, 441/23), ~n (158/53).

II. hsz Majdnem, csaknem; szinte. Eggy pil-lantásokkal megöldöklök ~ Azt a' Reményt, mellytől élek és halok én (176/79).

~ (455/4).

szintez nm

(1)

Ugyanez. A' deáknál ezek a' grádusok vagy-nak, vivens, vivus, vividus, vivax: az olasznál szint' ezek (330*/204/3).

szintoly nm

(4)

Ugyanolyan. Mi is szint oly nagyra születünk mint mások Még sintsenek bennünk ilyen lázzadások (453/189).

szint' olly (299/116, 460/11), Szint' olly (397a/861).

szintolyan nm

(1)

Ugyanolyan. De a' nagy Consectarium, Vala-mint a' Judicium Szint ollyan velőtlen vólt (92/203).

szintúgy hsz/ksz

(11)

I. hsz 1. Ugyanúgy. De tán kegyetlennek véled [a halált], az ifjakat Mert ~ el hordja, mint az aggotakat (213/72). 2. Csak úgy. Sikóltott, szoknyáját rázta a' dévaj szűz, Egymást érte, ~ hullott rólla a' tűz (330/1742). Szintúgy tör-ték, nyomták az ajtón magokat, Ott hagyták a' tántzot 's a' gavallérokat (330/1053).

~ (330*/200/10, 337/317, 432*/204/1), Szint-úgy (208/48, 330/1465, 389/64, 403/41).

II. ksz Szintén. A' mi világunknak ~ van sférája (191/39).

színű mn

(1)

⟨Aminek vmilyen⟩ színe van. Hát már azon hejjen abban a' tserébenn A' változott ~ fa tű-nik szemébenn (77/236).

Ö: apáca~, arany~, bársony~, gyász~, hó~, lang~, rózsá~.

színültig hsz

(1)

Teljesen tele. E' felséges Vidék úgy magához ragadt, Hogy szűk elmém éppen a' felhőkig dagadt, Színültig tölt édes Hazámnak képével (313/7).

színváltó mn

(1)

Váltakozó színű. Mellettek truttzolva járván A' páva, és zöld farkát Szivárvány módra ki-tárván, Hányja ~ nyakát (397a/440).

szipa fn

(1)

Szipirtyó. Hogy a' manó el nem vivé A' vén ~t! (333/28)

szipákálhat i

(1)

Szívogathat. Itt Comentzióba adnak egy kúp

nádat, Melynél szipákálhadd vén tajték pipádat (233/68).

szipoly fn

(1) Gabonaféreg. *A' mit e' még meg nem fojtott Szipoly és sáskaraj tojt ott* (389/48).

szippant i

(1) (Orrával) érzékel. *Mihelyt a' legelső napfényt a' barmok ~ották* (413a/880).

szirén fn

(5) 1. Tengeri tündér a görög mitológiában. *A' hajós is dallásától Fut a' szerelmes Szírennek* (324/18). 2. Csábító és férfiakat romlásba döntő nő. *Tudván, hogy a' tsalárd énekű Sírenek Sok Nagyot halálos sírba temetnenek* (188/19).

Siren (71/23), *Szírénék'* (445/71), *Szírenek* (306/297).

sziréni mn

(2) Csábító. *Ne hidj hát, barátom! Ne hidj mondom neki, Mert halálra tsalnak szíreni éneki* (191/16). *Syreni* (55/16).

Szíria fn

(1) Helynév. *Se gyapjokat a' Siria Kenőtsébe nem mártják, Sem a' jó olajt idegen Cásiába nem ártják* (413a/1020).

szíriai mn

(1) Szíriában termő. *Nem egy félék az almák is, az Alcinous fái A Crustumi, Siriai 's fontos körtvély fajtái* (413a/611).

Szíriusz fn

(2) Csillagkép. *Vévén a' Szíriusz tőle melegséget, Tüzes tsillagával minden határt éget* (198/5, 86/5).

szirokkó fn

(1) A Földközi-tengerről kiinduló meleg, páratelt déli szél. *Fojtó Szirokkóknak hevétől Asznak tüdőhólyagjaim* (455/9).

szirt fn

(15) 1. Köszirt, köszál. *Bevésem nevét a' ~be* (349/5). *Zordon erdők, durva bércek, ~ok! Harsogjátok jajjaim!* (435/15, 304/15) 2. Sziklazátony. *Mikor édes Hazánk a' szélveszek között, Mint egy rontsolt gálya a' ~hoz ütközött* (454/222). *Hol a' mohos ~ pompáját tiszta tó szokta mosni* (454/426).

~ok' (338/34), *~ja* (306/27), *~okat* (397a/662), *~en* (450/48), *~okon* (397a/670, 400/101), *~jain* (338/14, 357/32), *~okról* (413a/713), *Szirtjáról* (330/518).

Ö: kő~.

szirtkő fn

(1) Szikla. *Mások bömbölve mormogván Futnak a' szirtköveken* (397a/700).

szirtköz fn

(1) Sziklák közötti szűk terület. *'S mint mikor a' zápor után a' sivatag Kőszirtnek gerintzén lehömpörögő patak, Nem férvén árkába a' duzzadt vízözön, Ordító lármával görög a' ~ön* (306/98).

sziszegve in

(1) (Fájdalmában) sziszegő hangot hallatva. *Ti puhák, a' gyepe fekünni sem mertek, Sőt a' lágy párnán is ~ heverték* (198/50).

sziszereg i

(3) Sziszeg. *Zeng a' zörgő ptrücsök a' Nap ellenében, A' rezzentt gyíkotska a' gaz között ~* (380/18, 84/18). *~* (196/18).

sziszergő mn

(1) Sziszegő. *Annak virágos ölében A' ~ nádak közt Mellyem' erőss pihegtében Bészívom e' kedves gőzt* (397a/926).

szisztémás mn

(1) Örökös. *És így hideg lehet Lilla, bár én égek ... Fére az eszemből systemás kétségek!* (380/70)

szít i

(2) 1. Vonzódik vkihez. *Én meg az édes Múzsákhoz ~ok mindennél jobban* (413a/1030). 2. Viszonyul vkihez. *Hozzám eddig tsak úgy ~a, Mint Gavallér, 's fávörítá* (309/39).

szitaszem fn

(1) Üres tekintet. *Hát a' szita szemek? 's a' gyáva gondolat?* (239/75)

szító in

(1) Vonzódó. *Midőn az ő élete' leírását olvassuk, alig hihetjük, hogy ő ember volt! — illy gyarló, illy Hobbes' ideájához ~ ember, mint a' mi Világunk fíjai!* (368*/31/6)

szitok fn

(6) Durva, mocskolódó, szidalmazó kifejezés;

szitkozódás, átkozódás. *Mind kettőt méltatlan szitkokkal káromlám* (196/86).

~ra (197/80), *Szitokra* (280/28, 316/28), ~kal (157/16, 380/84).

szittyá mn

(5)

1. (A magyarok és hunok közös ősenek tartott) szkita, bátor keleti népre jellemző. *Szittyá szokás szerént Bacchussa a' bódlog Szigetnek Töltt poharát neki hajtogatta* (418/30). 2. Tösgyökeres, öntudatos, büszke magyar (ember). *A' Gyulay Grófnak seregéből Szittyá vezink Innepi pompával fogtak helyet* (400/72). *Szittyá* (267/167, 445/42, 83).

szittyai mn

(1)

Szkita szokás szerint. *Almás paripáján tzafrangok függenek, A' mellyek Szittyai módra készültének* (330/276).

szív¹ i

(4)

1. Belehel. *Vagy ha már ő, mint kedvellőd, Ébren ~ja lelketet; Mond meg néki, hogy egy szellőd Mellyemből kerekedett* (456/18). 2. Kiszipolyoz. *Bécs Angáriának hívja Scythák lak helyét Álnok Aspis módra ~ja Mészét és tejét* (246/31). 3. Vonz. *'S Jöttem a' merre ~ának A' hazúl fűvő szelek* (357/23).

Szíjják (290/4). — ~játok (397a/101).

Ik: be~, fel~, ki~, tele~, vissza~.

szív² fn

(667)

1. Összehúzódnásával és kitágulásával a vérkeringést biztosító szerv. *De az étel, ital hevítvén a' belet, 'S éledvén az által a' ~ verő ere, A' vendégek' kedve új életet nyere* (330/319). *Semmivé kell lennem! A' Nemlétel hív. Gémberedj meg bennem, Rontsolt Szív!* (409/4). 2. A testnek az a tájéka, amely a szív fölött van; mell. *Kezemet tévén ~ére, Sűrűn vert, és minden vére Hozzám örömmel szaladt* (134/100, 447/100). 3. Az érzelmi életében tekintett ember. *Tsak alig rendült meg a' föld mély ürege Azonnal minden ~ irtózva rettege* (59/2, 195/2). *Tsupánn az örvendő fársáng víg zászlója Lett az el tsüggedt ~ jó vigasztalója* (85/28). 4. (A szeretet, vonzalom jelképeként.) *Vívát, Éljen, köztünk minden ezt kívánja, Mihályra ez áldást buzgó ~vel hányja* (218/17). *Oly érzékeny ~vel lészünk ma erántad, A' milyennel eddig magad is kívántad* (233/31). 5.

(A szerelem jelképeként.) *Ah, kedves hív! — Ne félj — néked dobog e' ~* (184/51). *Van egy ~em, melly szerelmével Még soha sem legyeskedett, Egy ~, melly a' világ' kintsével Fel nem tserélne tégedet* (379/95). *De mit könnyörök illy nagyon Galambi ~edért? Úgyé, hogy az nálam vagy Cserébe ~emért?* (278/34). 6. (Mások iránti részvét, könnyörület érzésének jelképeként.) *'S halld meg könnyörülő ~eddel A' hűség mint búslakodik* (431/11). *Nincsen ~ az emberekbe': Hadd öntsem ki hát vas kebeletembe Szívem' bús panasszait* (435/33). *Ámor' tanácsából még őt megkérlelem. Ki tudja, tán gyengébb ~vel bánik velem?* (380/72, 196/74). 7. (A bátorság, erő, vmely ügy iránti lelkesedés érzésének jelképeként.) *Bár sok töviss ösvényt kelletik meg hágni Sok ellenségeit bátor ~vel vágni Nem rettege* (29/16). *Óh halld! Királyod millyen bízva hív. Menj hartzra győzni termett ~!* (257/176). 8. (Az egyén érzései összességének, ill. érzésvilágának, kedélyvilágának jelképeként.) *Mind ketten egy ~vel tsak azon vóltanak, Hogy szüntelen az Úr útjába járjanak* (211/67). *Az égre siralmas szemeket emelvén, Így szólnak egyenlő ~vel nyögédselvén* (214/28). 9. Szívére vesz vmit: vmit támogat. *Ah nem! felségebb vér pezseg ő benne, Mintsem egy köz veszélyt ~ére ne venne* (267/120). 10. Szívem (A szeretett kedves megszólításaként.) *Édesem, Kedvesem. Hívseged betsét Védje mint petsét Hívenn, Szívem E' végső Tsók* (181/15). ~ (28/9, 61/26, 63/12, 77/83, 123/3, 127/3, 149/cím, 7, 181/19, 210/2, 77, 81, 216/74, 92, 101, 221/9, 259/490, 267/128, 268/34, 41, 54, 177, 292/6, 304/7, 33, 306/6, 313/67, 69, 315/27, 330/564, 950, 1039, 1450, 1891, 337/154, 357/12, 362/2, 374/10, 382/15, 400/28, 413a/426, 421/3, 435/7, 445/51, 453/5, 454/5, 460/39, 159), *Szív* (105/3, 237/128, 259/cím, 278/21, 291/10, 305/40, 418/75, 423/50, 428/185, 430/15), *szív* (453/160), ~' (63/8, 197/28, 254/26, 257/151, 309/76, 454/211), ~ek (77/112, 220/27, 330/569, 1863, 357/84, 373/167), *szívek* (453/173, 199), *Szívek* (330/1968, 454/148), ~em (100/3, 11, 139/56, 157/1, 162/9, 171/17, 177/40, 184/32, 41, 43, 196/58, 61, 71, 208/15, 59, 238/6, 259/147, 282/22, 309/

105, 324/24, 53, 333/57, 354/23, 379/91, 93, 380/56, 59, 391/21, 395/23, 397a/1175, 405/2, 413a/1038, 423/32, 441/27, 443/150, 454/363, 846, 938), *szívem* (410/9, 453/192), *Szívem* (112/21, 114/121, 143/43, 149/21, 162/96, 174/16, 182/6, 184/34, 209/114, 249/65, 271/18, 278/24, 282/36, 293/7, 320/14, 324/11, 362/1, 373/24, 375/12, 423/34, 43, 428/152, 447/144, 454/559, 455/13, 392/56, 75, 460/58, 76), *~em'* (111/109, 130/10, 136/14, 139/69, 162/111, 173/5, 208/39, 245/13, 299/42, 85, 302/2, 330/777, 331/43, 428/91, 430/30, 432/62, 443/124, 454/904), *Szívem'* (175/4, 177/4, 285/59, 304/35, 412/4, 425/2, 436/32, 443/28, 460/61, 81), *~ed* (45/12, 55/21, 67/18, 77/198, 143/38, 54, 162/12, 166/12, 210/95, 212/10, 217/110, 143/24, 47, 266/57, 272/1, 285/22, 288/103, 295/12, 297/12, 299/123, 330/919, 381/2, 428/15, 436/11), *~ed'* (191/21, 275/12, 276/22, 279/2, 306/239, 368a/114), *Szived* (177/18, 269/7, 280/22, 27), *Szived'* (268/139, 324/34, 443/199), *~e* (45/9, 69/9, 77/22, 168/4, 249, 256, 162/22, 170/74, 214/33, 89, 98, 246/37, 257/229, 212/133, 231, 259/254, 323, 348, 276/15, 313/21, 330/1403, 1802, 1918, 334/44, 340/21, 349/4, 382/18, 386/7, 397a/799, 431/19, 443/79, 454/377, 822), *Szíve* (188/164, 231/245, 285/25, 330/2046, 368a/141, 443/46, 460/27), *~e'* (188/21, 306/171, 319/34, 330/1056, 1251, 431/38), *Szíve'* (443/50), *~ünk* (155/42, 162/34, 276/27), *Szívünk* (128/57, 318/13), *~ünk'* (63/14, 433/45), *~etek* (77/289, 259/95, 469), *Szivetek* (330/2030), *~ek* (258/39, 259/661, 330/1004), *Szívek* (244/38), *~ei* (413a/339), *~eink* (246/16, 373/205), *~et* (77/186, 86/25, 184/10, 15, 198/25, 206/3, 213/17, 22, 216/98, 222/74, 225/61, 253/9, 276/31, 306/61, 322/49, 330/178, 1038, 337/65, 342/18, 357/74, 80, 363/2, 391/34, 423/15, 443/221, 454/138, 460/127), *Szívet* (128/3, 170/48, 267/190), *szívet* (453/185), *~eket* (8/15, 111/101, 206/17, 214/47, 315/18, 319/2, 13, 24, 36, 51, 330/462, 645, 1438, 1909, 397a/851), *Szíveket* (285/51), *~emet* (7/8, 57/1, 68/2, 77/216, 99/4, 11, 129/62, 212/145, 241/18, 275/6, 278/26, 295/9, 297/12, 305/59, 309/125, 316/25, 320/4, 330/1457, 342/13, 376/4, 379/142, 425/62, 426/30, 428/55, 146, 430/24, 431/21, 433/10, 443/106, 188, 454/123, 336, 698, 460/13), *Szívemet* (139/54, 143/45, 149/6, 12, 176/43, 183/9, 272/12, 279/13, 285/37, 295/13, 349/14, 374/3), *~edet* (57/10, 212/70, 215/130, 263/8, 276/6, 278/28, 337/303, 443/202), *Szivedet* (398/4, 460/8), *~ét* (12/8, 29/9, 33/18, 77/37, 196/84, 209/95, 212/124, 216/6, 6, 215/115, 258/83, 259/390, 306/260, 330/996, 380/82, 427/31, 443/75, 454/268, 435, 864), *Szívét* (77/82, 216/100, 441/10, 454/788, 460/120), *~ünket* (61/27, 63/2, 91/8, 216/3, 330/1447), *Szívünket* (123/16), *~eit* (330/1960, 413a/140), *~einket* (31/6, 123/40, 272/32, 319/44, 454/915), *~eteket* (212/116), *~nek* (185/167, 216/71, 225/2, 92, 268/71, 299/27, 313/17, 454/786), *~eknek* (220/39, 397a/1033, 454/133), *Zuecnec* (330*/185/1), *~emnek* (129/43, 130/25, 241/14, 379/91, 397a/589, 401/16, 425/15, 43, 430/41, 436/27, 443/38, 193, 453/229, 454/997), *Szívemnek* (145/19, 158/50, 249/62, 309/85, 433/24), *~ednek* (16/5, 75/4, 205/5, 212/124, 299/72), *Szivednek* (272/25), *~ének* (58/19, 77/41, 134/83, 231/141, 250, 447/83), *szívének* (453/156), *~inek* (317/177), *~ünknek* (87/58, 199/88, 454/990), *~eteknek* (241/29, 397a/237), *~eknek* (238/41), *Szíveinknek* (318/58), *~be* (71/18, 213/48, 238/26, 330/1035, 366/3, 454/516), *~ekbe* (114/543, 213/7, 330/14), *~embe* (41/16, 127/44, 162/62, 196/38, 208/24, 235/10, 257/22, 359/2, 454/162, 460/153), *~embe'* (333/45, 392/34), *szivembe* (453/10, 197), *Szívembe* (176/97, 278/3, 460/146), *~edbe* (209/43, 313/105), *Szivedbe* (182/13, 279/13, 460/43), *~be'* (253/56, 259/479), *~ébe* (77/38, 57, 98/8, 111/103, 114/658, 247/39, 313/62, 337/21, 454/544), *Szivébe* (71/16, 145/8, 185/61, 188/167, 169, 215/4), *Szivébe* (152/10), *~ébe'* (258/108), *~ünkbe* (14/16, 77/14, 201/16), *Szívünkbe* (123/7, 214/118, 443/140), *~etekbe* (185/48), *~ekbe* (212/36), *~ben* (64/24, 253/63, 330/82, 418/118), *~ekben* (330/636), *~emben* (131/3, 380/36), *Szívemben* (443/10), *Szívembenn* (235/30, 460/101), *~edben* (436/5), *~ében* (307/47, 308/19, 330/901, 1298, 1306, 1905), *Szivében* (256/34), *zuében* (330*/152/6), *Szívünkben* (460/184), *Szívünkben* (174/20), *~etekben* (313/136),

~ekben (330/966), ~ből (77/211, 199/70, 214/96, 258/84, 287/58, 379/155), ~emből (162/18), Szívemből (436/31), ~edből (414/13), Szíviből (282/14), ~ükből (199/76, 235/26), Szíviükből (14/22, 201/22), ~eikből (212/25), ~en (368/cim), Szíven (368a/158), ~emen (272/16), Szívemenn (162/92), ~eden (445/53), ~én (331/23, 432/99, 454/343), ~énn (216/111), Szívén (259/309), Szívetekenn (453/68), ~re (212/131, 216/38, 337/280), ~emre (257/136), Szívemre (397a/935, 430/28), ~edre (209/84, 212/79, 217/103), Szívedre (460/47), szívedre (215/134, 280/11), ~ére (297/64), szívére (453/201), Szívére (170/12, 330/736), Szíviükre (373/93), ~etekre (210/92, 267/221), ~einkre (373/67), Szíveinkre (285/52), ~ről (190/96), ~ekről (297/55), ~éről (208/61, 443/171), ~hez (259/512, 309/110), ~emhez (443/75, 449/2), Szívemhez (365/2), ~edhez (210/104, 392/75), ~től (208/97, 268/118, 324/7, 423/10, 454/574), ~edért (299/130), ~éért (268/115), ~vel (53/18, 55/18, 57/4, 83/57, 111/120, 191/18, 31, 212/83, 237/85, 259/538, 613, 624, 314/54, 315/4, 330/40, 1606, 1932, 336/53, 452/29, 454/130, 969, 981), ~ével (259/259), Szívével (77/36, 202/100).

Ö: asszony~, kő~, kutya~, tigris~.

szíván in

1. (Pipát) szájába véve, és füstjét belehelve. Kevéllyen ugrattyák az Arabs paripát Szíván asiai dohánnyal tölt pipát (190/14, 25/24). **2.** (Méh, lepke) szedegetve. Idvez légy szép rózsaszál! ... A' zsibongó méh raj is, És a' t'zifra lepke-pár Vigan repdes szád körül 'S harmatod ~ örül (250/8).

szívárog i

1. (Folyadék) alig észrevehetően csordogál. A' nyomás közbe minden víz ki fog versent buzogni Nagy tseppek fognak a' suhantz fonásinn szívárogni (413a/779). **2.** (Madár) berepülget vmely területre. Tsak veréb, tsak varjú maradt ide haza Az is a' városhoz közelébb ~ (197/21, 85/21). **3.** Vmit ~: szívárogtat. Mellyből az élet áldott Forrása tiszta mézet 'S hószín tejet ~ (371/23).

Ik: le~.

szívárogni Ik: be~.

szívárvány fn

(6)

1. Az égbolton látható, körív alakú, színes sávokból álló fényjelenség. Egy Szívárvány öv' módjára Körülfogja az eget (397a/1125). **2.** (Szem) csillogó színe. Venus ez, a' kinek szemé ~a A' szívbe halálos mérgű nyilat hánya (71/17). **3.** Borszívó, lopó. Bor által nem vágyok boros borostyánra, Nem veszem az ész ~ra (219/50).

~ (413a/388), Szívárvány (397*/76/19, 397a/439).

szívbéli ~ szívbéli mn

(4)

1. Szívből eredő, őszinte. 'S gyászolván keseregő tiszta barátodat, Én — mert szívbéli bánatod Megnémít — ki fogom zengeni siralmad (386/17). **2.** Szívbéli kín: betegség. Rettegek — tán rózsaszálát Gyötri nagy szívbéli kín — Tán keservét — tán halálát Jegyzi ez halotti szín (282/8). **3.** Szívbéli seb: szerelmi bánat. Te pedig, kegyes angyali Lélek! Ki miatt búss életet élek, Nézz e' szívbéli sebemre, Tölts balsamot árva fejemre (412/27).

szívbéli (258/26).

szívborzasztó mn

(1)

Szőrnyű, félelmet keltő. Sirhalmok, óh köd-lepte kertek! Te ~ éjtszaka! (424/2)

szívecske fn

(1)

Kedves fiatal nő szíve. A' szépség' angyali Magyar szűz formába' Leszálltak az Égből a' földi szánkába. Gyenge szívetskék előre repesnek (330/73).

szívemelő mn

(1)

Szívmelengető érzéseket keltő. A' Gyulay Grófnak seregéből Szittya vitézink Innepi pompával fogtak helyet; óh deli látás! Szívemelő jelenés! (400/74)

szívenyhítő mn

(1)

Kelemes ízű. Az angyalnak ~ Nektár tölti poharát Illyen a' te édesítő Tsókod is Angyal vagy hát (269/17).

szívepedve hsz

(2)

1. Epekedve, vágykozva. 'S a' mitől leg inkább el vagyunk rekesztve, Azt szoktuk kívánni mindég szív epedve (239/16). **2.** Fájdalommal. Óh, be' ~ szántam Fátumok' gyászos sorát Egy barát, és egy szerelmes Sínlik a' rablántzokon (376/7).

szíves mn

(13)

1. Barátságos, nyájas, jóindulatú. *Ah! meg érdemli ez, hogy barátod legyek, 'S elődbe eggy ~ tanácsot is tegyek* (202/118). *Szózatja tiszta vékony: Mondása rakva ~ Kedvvel, ketsegtéssel* (185/149). 2. Szívből jövő. *Ontunk ezer áldást zengő tisztelettel, Harsogván a ~ vívátot tutzettel* (336/30). *Hadd zengjen ilyen ~ Ének A' Magyarok kegyes Istenének!* (188/110, 251/15) 3. Bátor, vitéz, lelkes. *És benned Országunk' ügyében Szíves, erős hazafit csudálunk* (445/28). 4. Kellemes, kedves. *Reggel engem minden madár Köszönt ~ énekekkel* (148/38). ~ (202/141, 235/25, 245/34, 340/31, 357/69), *Szíves* (309/28).

szívesen hsz

(7)

1. Készséggel. *Tanuljon meg legelőbb is Komlós korpát áztatni; Ha úgy tetszik azt ~ Meg is fogom mutatni* (169/23). 2. Örömmel, kedvesen. *'S tiszteletemnek e' tsekély jelét végye kedvesen; Nyújtya ezt egy igaz Magyar, egy Hazafi ~* (124/24). 3. Szívből, szeretettel. *Csak te is hívedre nézzél Kedvesen, Csókra új csókot tetézzél Szívesen* (285/46, 183/18). 4. Szívesebben venném: jobban örülnék. *Menjen! szívesebben venném, Ha így nem magyarázna, Ebből látom bizonyosan, Hogy az Úr egy parázna!* (169/137) ~ (377/38), ~n (208/33).

szívesség fn

(12)

1. Szíves magatartás, szeretet. *Viszont való ~em', a' mint megérdemlétek, E' valódi ~gel halmazva megnyerétek* (241/9–10). 2. Szíves jóindulat, segítő készség. *Mutasd ~ed annak meg maradt Barátjához, a' ki érted így fáradott* (126/69). 3. Jóindulatból fakadó cselekedet. *A' kit régi jótétéért Lelkem mindég tisztele, 'S mostani szívességéért Tégyen jól az Ég vele* (357/55). ~ (309/56, 357/59), ~et (272/10), szívességet (326/72), Szívességnak (176/96), ~gel (176/49, 245/58, 330/21).

szívhalászó mn

(1)

Szívhalászó: szívekre vadászó, szerelemre vágyó. *Szív-halászó hajok' drága köve 's tője, Hószín nyakok' 's fülök' aranyos függője, ...*

Minden érző szívben reszketést szerzenek (330/79).

szívhat i

(6)

1. Belehelhet. *Hála, hála az Egeknek Végre már megnyughatom Hogy a' Tiszai Téreknek Levegőjét szíhatom* (357/4). *Én is, más is, szaggathattunk Rólad friss virágokat, Árnyékod alatt szíhattunk Újító balzsamokat* (392/7). 2. Ihat. *Ha szíhatok borotskát A' gondjaim tsutsúlnak* (354/1, 25). 3. Érezhet. *Boldog órák! A' mellyekben Szíve' külsát bírhatám, 'S a' meghitt enyelgésekben Lelke' lángját szíhatám* (443/52). *szíhassad* (417/33).

Ik: be~.**szívni in**

(3)

1. Belehelni. *A' teremőt azért veszi crisisére; Hogy a' melly levegőt a' szegény ki-lehell, Uri tüdejének színi ugyan azt kell* (194/18, 58/18). 2. Inni. *Hagyd, óh Cipris! Még többször is Ezt a' nektárt hagyd színóm* (277/36).

Ik: be~.**szívó in**

(1)

Emésztő. *Velőt ~ lángjaimtól Fejem nehéz, zúg, szorúl* (443/25).

szívódik Ik: fel~.**szívós mn**

(1)

Bő (harmat). ... ~ harmat járja az Éttzakákat (413a/297).

szívott Ik: tele~.**szívszakadva hsz**

(3)

1. Izgalommal teli várakozással. *Bocsásd hozzánk a' tavaszt Szívszakadva várjuk azt!* (389/120). 2. Nagy vágyakozással. *Te a' királyok udvarát Éhen, és szomjan lesed, A' nagyok' tsalárd pitvarát Szív szakadva keresed* (16/12, 205/12).

szívszerette mn

(1)

Szívből szeretett (személy). *Ne bánts! — legyen borom nekem Egy ~ Szűzzel: Gyúl nékem is tüzem, hevem* (437/4).

szívű mn

(13)

1. Olyan (személy), akinek vmilyen erkölcsi egyénisége van. *Tsak mondjad meg az egyenes ~ Horváth Ádámnak* (111/110). 2. Vmilyen kedélyű. *Hogy unokái is mondassák, ha*

meg holt: *Az én jámbor apám vig szívű ember volt* (266/24). **3.** Magyar ~: hazafias, hazát szerető. *A' magyarok' kegyes Istenét imádtam, Hogy illy magyar ~ polgártársam' láttam* (237/132).

~ (28/19, 185/19, 241/1, 259/312, 336/40, 368/20, 368a/83, 413a/4, 428/199, 454/942).

Ö: alacsony~, azbeszt~, jó~, kő, nyílt~.

szívűség Ö: jó~, tiszta~.

Szkírusz fn

(1) Helynév. <Olaszul *Sciro* szigete az Égei-tenger északnyugati részén.> *A' Nyugtató ~nak édes Ölébe már Kedvére lankasztotta Ámor Tetis' Fiját Rabszíjjainn* (170/1).

szkíta mn/fn

(17) **I. mn 1.** A magyarok és hunok közös ősenek tartott ókori bátor keleti néphez tartozó. *Még elmembe' forog, mint jött e' földre Balember Scytha vitézeivel* (259/611). **2.** Erre a népre jellemző. *Scytha nagylelkünkkel Őtet befedezzük, Scytha fegyverünkkel Őtet védelmezzük* (259/575–7). **3.** Ettől a néptől származó. *Scytha Magyarság! Óh te nemes, te igaz, bátor, hív, és hadi nemzet, Boldog földbe' lakó Magyarok!* (258/60) *Scytha* (111/62, 253/52, 258/51, 267/32, 268/177, 306/21).

II. fn 1. Szkíta ember. *A' Scythák, Tatárok, 's a' kik az Északnak Fagyos vagy mérséklett öve alatt laknak* (454/393). **2.** Magyar ember. *Bécs Angáriának hívja Scythák lak helyét Álnok Aspis módra szívja Mézét és tejét* (246/30). *Scytha* (246/20), *Scythája* (114/921), *Scythák* (267*/19/9), , *Scythák'* (313/34), *Scytháknak* (259/661).

Szkítia fn

(2) Helynév. *Álmos Vezér a' maga 6 fő társaival, a' kikkel jött vala ki Scythiából, a' Tatur, vagy Karpatus' bértzein keresztül* (418*/174/3). *Scythiába* (413a/250).

szkítiai mn

(1) Szkítiából származó. *Atiláról fel-jegyzi Priscus Rhetor, ... hogy az ő asztala felett mindenkor Poéták énekelték a' Scythiai Vitézek' tetteit* (267*/13/10).

szó fn

(219) **1.** A nyelvnek meghatározott hangalakú és je-

lentésű, viszonylag önálló egysége. *A jaj ~, sikóltás a' levegőt teli, Magát a' tsillagok közé fel emeli* (195/25). *Halál! Ez az a' ~, melly annyi könyveket Áraszt* (213/1). **2.** Ennek írott alakja. *Igen! E' magyar ~k olvasása között Ősetek' nagy lelke belétek költözött* (267/225). *Nyílj meg, óh gyászos Levél! Tán csak egy ~t is találok, Mellyre szívem még megél* (282/21). **3.** Beszéd, mondanivaló, kijelentés. *Kiben idegen színesség Még úgy be nem költözött, Hogy a' szép Magyar szívűség Eltűnjön a' ~k között* (357/60). *Czúkkal folyt ajakáról Minden ~, és minden tsók* (443/36). *Így kezdte szavait* (114/150). *Talám hisznek a' te atyai szavadnak* (337/302). *E' ~mra egyikhez a' kostökök tsapja* (330/1707). **4.** Csalfa szó: hitetgető, csalogató, hazug beszéd. *Távozz Frantz! magyar fülünkben Tsalfa ~d kedvet nem lel* (257/75, 81). **5.** Szóba áll: beszédbe elegyedik. *Ezzel az ajtót bé vágja, Szóba sem áll senkivel* (92/268). **6.** Szót fogad: engedelmeskedik. *Mit tsinálsz? fogadj ~t!* (143/19). **7.** *A nép szava:* a hazafias kötelesség. *Elhagylak angyalom: de megtérek mint hív; Isten hozzád! mert most Isten' 's nép' szava hív* (268/36). **8.** Szöveg. *Hozzád ez utolsó ~ rebeg ki számon: Légy te hív Pithiás, leszek én hí Dámon!* (63/29) — *Árva Múza! árva Író! Óh lesz é egy biztató ~?* (423/30, 184/30) **9.** Kérés, óhaj, parancs. *Engedett a' szavának 'S Mindenekbe tettzésére Hajlott Gavallérjának* (231/436). *Azért a' Convent szavára Mind fel készül a' tsatára Az egész béka gárda* (114/522). **10.** Ígéret, biztatás. *Hittem szép szavadnak Mégis megcsalál* (427/15). **11.** Kifejezés, szóhasználat. *Sírok, panaszkodom, új ~kat keresek, Előtte könyörgést teszek, 's térdre esek* (196/75, 380/73). **12.** Beszéddhang, zeneszó. *Kellemes' szavok' hangzatja A' kék levegőben zeng: A' tsillagok' boltoztatja Öröm-kontzertjekre reng* (397a/585). *De, ah, hallom egy kemény ~ Ezt mondja: Óh, Híjjába keresgéled!* (149/25) — *Reked már tárogatóm' szava* (418/109). *Sok Frantz verselvén hárfa szavának örül* (42/2). *Sok más nemzetek is követik tziaterával Apollót Kik hangoz ~val verseket énekelik* (42/4). **13.** Hang. *És miként a' pusztá ~ Repten repül, úgy kell veszőbe menned* (288/63). *Haa! Mi ~ Zeng ott? — óh!*

Tán Laurámmal Hív Mátkámmal Zokog az Echo? (144/6, 11) **14.** Állat hangja. *Itt sír egy Tyúk ... 'S az imént költt kis réztéket Tsalja a' száraz felé; De szavára nem ügyelvén Végig futják a' tóközt, 'S a' habokon általkelvén Háphápolnak a' nád közt* (397a/309).

~ (176/68, 197/75, 202/131, 213/4, 219/47, 225/140, 247/25, 267*/19/1, 282/27, 30, 31, 292/1, 330*/136/1, 330*/139/2, 330*/147/1, 330*/149/7, 330*/154/5, 330*/158/3, 356/1, 413a/569, 439*/219/2), *Szó* (277/8, 413a/482, 434/21), ~k (225/107, 231/419, 259*/203/2, 330/1576, 330*/197/3, 452/71), *Szók* (277/1, 453/113), *szavak* (319/32), *szavam* (5/26), *szavad* (337/85), *szava* (268*/22/5), *Szava* (306/140, 430/19), ~nk (330*/177/5), *szavunk* (330*/204/12), *szavatok* (397a/248), *szavaim* (77/193), *szavai* (379/128, 397a/522), *Szavai* (133/cím), ~t (58/11, 170/63, 194/11, 210/91, 290/21, 309/24, 330*/177/10, 330*/204/5, 330*/204/14, 453/267, 454/592), ~kat (222/60, 330/843, 330*/204/13, 453/39), *szavakat* (330/633), ~mat (176/115, 330/1665, 333/30), *szavamat* (176/24, 259/603), ~dat (127/35, 421/35), *szavát* (185/146, 190/49, 317/130, 338/54, 454/375), *Szavát* (309/37, 453/238), *szavait* (56/34, 77/262, 269, 202/34, 208/78, 231/228, 259/146), *Szavait* (170/42), ~nak (305/43), ~mnak (268/110), *szavadnak* (272/27), *szavának* (134/73, 257/66, 317/232, 447/73), ~ba (235/4, 315/6), ~ba' (330/699), *szavamban* (449/21), *szavadba* (305/62), *szavába* (185/161), *szavából* (161/39), *szavatokból* (195/39), *szován* (161/37), *szavain* (357/67), ~ra (61/18, 111/16, 134/64, 215/21, 254/18, 259/606, 336/56, 337/305, 372/8, 447/64, 452/41), *Szóra* (302/19), ~kra (114/147, 202/135, 267/124, 330/1159, 1225, 1521, 1753, 2035, 368a/62), *szavakra* (330*/204/7), ~mra (290/27, 397a/246), *szomra* (176/27), *szavamra* (358/31, 379/133), ~dra (330/875, 337/269, 433/26), *szavára* (71/23, 77/205, 114/598, 231/225, 243/10, 330/617, 1497, 368a/69, 373/130, 396/28, 413a/459, 577, 439/48, 445/71, 453/23), *Szavára* (371/35, 396/26, 397a/1185), *szavatokra* (313/1), ~nkra (77/289), *szavairól* (330*/199/10), ~khoz (330*/197/7), ~nkhoz (330*/204/8), ~tól (330/1205), *szavától* (305/37), ~ért (434/4), ~mért (434/

17), ~val (92/180, 114/384, 219/13, 330/1070, 1513, 330*/204/10, 336/7), ~kkal (161/2, 214/47, 217/50, 88, 132, 259/627, 265/9, 272/34, 289/29, 443/53, 444/9), *Szókkal* (143/3), *szavakkal* (77/237, 209/9, 213/118), ~ddal (195/33), *szavaddal* (337/217), *szavával* (114/411, 267/187, 453/242, 454/431), *szavaival* (69/18, 212/76, 368*/23/12).

Ö: *dob~*, *egyszóval*, *jaj~*, *kakas~*, *lárma~*, *madár~*, *muzsika~*, *trombita~*, *zok~*.

szoba fn (14)

1. Huzamosabb emberi tartózkodásra alkalmas lakóhelyiség. *Mindent össze bádgyaszt és puhít ostoba Levegő egével a' bé-fűtött ~* (197/26, 85/26). **2.** *Az agyag fűlt ~ja:* télen a szőlőtökére hányt föld. *Könnyezzen a' gohér, 's bandérista bakar, Mellyet most az agyag' fűlt ~ja takar* (219/18).

~nkat (389/111), *Szobának* (330/529), ~ba (77/76, 114/560, 330/638, 920), ~ba' (308/45), *Szobákba* (418/59), ~ban (330/1731), *Szobában* (330/1007), ~ból (330/1637).

Ö: *cseléd~*, *dolgozó~*, *oldal~*, *táncos~*, *tanuló~*.

szobácska fn (1)

Kis helyiség. *Lefőbb Commendánsa a' Várnak itt lakik, Külön szobátskába elől strázsáltatik* (239/36).

szobalány ~ szobaleány fn (2)

Nagyobb háztartásban a lakást rendben tartó, és a család tagjait kiszolgáló női alkalmazott. *Ritka olly' szoba-lyány, Frizérozó 's Dajka, Hogy ne jutott volna néki Kalamajka* (330/1719).

Szoba Leány (231/415).

szóbeszéd fn (1)

Vitatkozás. *A' ~ról már botra ment volna a' lármájok, Hanem szerentsére az a' Nimfa szállott hozzájuk* (326/39).

szócska fn (1)

Kedves kifejezés. *Be' vidám életem volt régenten! Mikor még a' márvány szívet is megvettem Egy szótskán, egy kurta komplementen* (206/4).

szófibeszéd fn (1)

Haszontalan fecsegés. *A' sok szófi beszéd, ki-*

tsapongó Amor, Komor álmatlanság, harmad napi mámor? (197/51)

szokás fn

(25)

1. A gyakorlat során kialakult és vmely közösségben általánosan követett cselekvési mód. *Nagy lélekre ~ alacsony lelkeknek ugatni* (315/21). *A' Fáy, Patay ház is gazdagabb volt, Míg a' Magyar ~ belőlle ki nem holt* (248/26). *Jaj, Lillám is a' tiran törvénynek 'S a' ~nak meghódolt* (435/39). 2. Vkitől rendszeresen végzett, rá többé-kevésbé jellemző cselekvés. *Be vett ~a már a' Sírás kevély Nemmednek* (186/59). *Víg éneketskéket, amint van ~om, Danoltatott vélem nyájas andalgásom* (454/813).

~ (418/30), ~om (237/13), ~a (231/430, 393/5), ~unk (356/11), ~ok (330*/171/3), *Szokások* (231/39), ~okat (413a/188), ~it (185/182), ~oknak (330*/177/3), ~ba (330/1971), ~ban (267*/19/18, 309/133, 330*/197/5), *Szokás-ban* (330*/164/4), ~ból (330/1981, 405/1, 454/819), *Szokásból* (330*/188/13), ~sal (330/560).

szokatlan mn

(3)

1. Amihez vki még nem szokott hozzá. *Szárnyalj le Mennyből Calliopé 's segítsd A' még ~ Tárogatón kezem'* (418/2). 2. A megszokottól eltérő, különös. *Egy ember, egy Nem-köz lélek, egy Isteni Szokatlan erővel felruházott Zseni* (454/372). ~ (413a/481).

szokik i

(44)

Szokott vmit tenni, vhogyan v. vmilyen lenni: szokásszerűen tesz v. tett vmit, szokásszerűen vmilyen állapotban van; az a szokása, hogy. Én vagyok az a' ki Rózsinnak Isteni Nevét minden fába szoktam itt metszeni (176/34). — ... 's magam is tsakugyan örvendek, *Hogy dítséretidről tisztetem most szóllani, A' mit te pirúlva szoktál volt hallani* (454/834). *Ki mérészli meg sérteni most királyi tisztemet: Hiszen a' Császár sem szokott corrigálni engemet?* (314/30)

szokott (185/34, 215/72, 90, 238*/144/10, 330/321, 1541, 337/164, 413a/141, 206, 435, 582, 452/16), *szoktunk* (413a/718), *szoktak* (92/322, 114/995, 193/40, 330/50, 1663,

330*/136/3, 330*/180/3, 330*/188/17, 413a/536), *Szoktak* (266/6, 310/6); *Szoktam* (232/11), *szokta* (185/140, 194/30, 307/51, 309/37, 315/25, 330/2040, 428/10, 443/139, 454/426), *szoktuk* (239/16), *szokták* (114/972, 126/54, 330*/177/10, 413a/62), *szoktam volt* (176/25, 36).

Ik: hozzá~, rá~.

szoknya fn

(5)

Deréktől lefelé terjedő, a két combot, ill. láb-szárat együtt takaró női felső ruhadarab. *Azt mondják, kiégett a' Lizi' ~ja. Sikóltott, ~ját rázta a' dévaj szűz* (330/1740–1).

~ba (268/93, 330/1699), ~ba' (268/97).

szoknyás mn

(1)

Szoknyát viselő. *Könnyű volt Orsolya' és Adelgundának Így nevelni számát ~ Verbungjának* (330/1012).

szokott mn/fn

(11)

I. mn 1. Szokásos, megszokott. *Elmultt ~ Birodalma Rajtam szép Ajjakidnak* (208/37). *A' virgontz Belinda ~ tréfájával Bordáts Úrhoz szalad vigyorgó ortzával* (330/1375). 2. Olyan, aki vmihez hozzászokott, vmire rászokott. *Itt nőttek fel a' Marsusok ... A' sanyarúsághoz ~ Ligurok, Détziusok* (413a/692). *Rénus' füstölgő partján már látom az Árpád' Kardra ~ fijait, tsorog a' vér görbe vasokról* (253/18).

~ (259/653, 330*/188/17, 413a/217, 869, 949), *Szokott* (454/212).

II. fn Vmihez hozzászokott személy. *És e' szabadsághoz ~ak' Lelkébe vas törvényei Még akkoron bé nem jutottak 'S nem lettek erkölts' nyűgjei* (247/33).

Ik: meg~.

Szókratész fn

(3)

Személynév. (Híres ókori görög filozófus (i. e. 469–399).) *Szokrates ez, kinél a' Pogányok között Más világra szebben senki sem költözött* (454/683).

Szokrates (454/726), *Szokratesse* (454/582).

szoktat i

(2)

1. Odahat, hogy vmihez hozzászokjon vki. *Ezzel az izlésnek szentebb törvényeire szoktasd Pólgártársaidat, kik szép tudományra születtek* (348/13). 2. Sorba rendez (szőlőtökéket). 'S

a' metzés közbe tsinosabb sorra ~ja őket (413a/955).

szokván Ik: rá~.

szól i

(139)

1. Szavakat mond, beszél. Hát az én hatalmam? (így ~l búss kedvében, Hol orrát, hol farát vakarván mérgében) (330/655). Jöjj! nem ~l, óh oda nekem Hova légyek, nints menedékem (45/3). Vannak é ott, kik még Mogorúl ~anak (313/37). Eggyik tsupa néma, más tsak a' jajt ~ja (202/33, 56/33). 2. Beszédet intéz vkihez. Urak, egyet ~lok! Itt sok új mátká van: gondolkodjunk róllok (330/471). Így ~ Fillis Milonnak édesenn (151/3). Jertek ez egy két szót, melyet ~ hozzátok, Kegyes szívetekre híven fel írjátok! (210/91) 3. Szót vált, megbeszélést folytat vkivel. Azért így ~ rólam véled sok goromba (254/11, 61/11). Kedves unokáim hadd ~jak veletek (215/140). 4. Vmihez ~: véleményét nyilvánítja vmiről. Mit ~tok erről Hétmogorok? (418/49) 5. <Állat> hangot hallat. Nézd! Nézd! Ama' kiseded Patsirta, ... most repül, 's vidúlva ~ (417/24). 6. <Echó> hallatszik. Hol semmi ekhó nem ~ (428/158). 7. <Írás, kijelentés> vkinek szánva. Neked ~l a' letzke te gízgaz! te selma! (330/1136) — E' szomorú táblák, a' mellyek itt állnak 'S Beüük ... azoknak jajjaikról ~nak Kik az ide rejtett hóltakért gyászolnak (209/7). 8. <Hír> elhat, eljut vhova. Eleget ~ a' hír több illy hazafiról; Kivált a' pálmát nyertt vitéz Nádasdyról (267/185). 9. Vki magában ~: gondolkodik. Így ~ék magamban (313/18). 10. Vmi jelent, jelképez vmit. A' Duna ~ — Magyarok! Szavamat fületekbe vegyétek, Még mikoron hajdan ti se voltak, őseitek se Voltanak, én voltam (259/604). Pirulásodból 'S Háborodásodból Szíved eléggé ~l (143/54).

~ (151/5, 258/34, 259/602, 259*/205/6, 306/238, 309/43, 330/355, 368*/24/8, 368a/64), Szól (309/43, 368a/87), ~l (228/26, 231/214, 330/870, 1384, 344/7, 348/24, 454/696, 741), szoll (45/12, 15, 116/3, 280/13), ~ok (259/598, 454/303), ~lok (210/13, 225/122, 330/1420), szollok (4/21, 200/21), ~sz (397a/873), ~lunk (278/44), ~nak (68/17, 214/28, 453/187, 454/819), ~ék (306/107), ~lék (330/93), ~a (170/67, 317/241), ~la (106/4, 114/65, 582, 952,

239/99, 330/1221, 1585, 1648, 2025, 372/3), ~tam (235/5), ~tál (337/323), ~t (134/69, 152/5, 214/98, 235/28, 257/221, 223, 277/28, 330/1003, 413a/1110, 429/23, 447/69, 454/822), ~lt (231/179, 330/1444, 1892), szollt (112/23), ~ott (202/87), ~lott (114/412, 202/74, 225/77, 330/1389, 340/15), ~tak (134/16, 447/16), ~ltak (454/842), ~ltanak (114/512); szolja (9/22, 157/14), ~lják (124/8). — ~na (231/215, 267/151, 153, 309/63, 87, 330/1418, 453/151, 454/263, 790). — ~jak (330/824, 405/26, 29), Szóljak (309/81), szöllyak (413a/117), szollyak (413a/318, 702), Szöllyak (413a/682), ~j (210/37, 278/38, 43, 430/42, 439/26), Szólj (212/11, 337/188), szölly (143/53), ~jál (460/34), Szóljál (127/46, 421/46), Szöllyál (143/49), ~jon (217/106, 259/488, 309/67), Szóljon (309/78), ~jatok (144/3, 355/16), Szóljatok (330/964), ~janak (217/68). — Szóljad (210/53).

Ik: bele~, meg~.

szólal Ik: fel~, meg~.

szólani ~ szólni

(12)

Szavakat mondani, beszélni. Így szól, 's elbágyadt karral feltartja öléből Gyenge fíját, kimutatja nekik, 's még szólani kíván (258/35).

szóllani (54/23, 124/2, 405/13, 454/833), szólni (148/11, 170/62, 210/14, 55, 309/71, 73), Szolni (176/21).

szólás fn

(6)

1. Beszéd. 'S bágyadt hangon tett ~a, Ébredt fülembe hatott? (447/56, 134/56) 2. Sajátos stílusértékű állandósult szókapcsolat. Báró von Nichts a' németeknél olyan forma szóllás, mint magyarul a' Sohonnai vagy Semmiházy Uraság (330*/203/3).

~ (267*/12/13), szóllása (209/104), ~okba (268*/21/1).

szolga fn

(8)

1. Fizikai munkára szerződtetett férfi alkalmazott. 'S az öreg ~nak egy pohár bort adtak (330/1772). 2. Vmely közösség érdekében munkálkodó személy. Te egy ásbést-szívíű népnek Fejedelme, Te mérész ~ja Istennek és Jusnak (337/247). 3. A természetet ~ja: Isten. Ő a' természet segédje 's ~ja Ő általa forog en-

nek karikája (454/79). **4.** Vminek előidézője. *Az éhség a' másik leg hívebb ~ja* [a halálnak] (215/79).

Szolgái (239/37), ~t (228/41, 454/408), ~vá (267/108).

Ö: rab~.

szolgabíró fn

(1)

A járás vezető tisztviselője. *Hogy minél hamarabb fíjaid legyenek, Kikből Szolgabírák 's Majorok teljenek* (266/60).

szolgabírói mn

(1)

Szolgabíróval rendelkező. *Öt Szolgabírói járásai Somogy Vármegyének ezek: Kaposi, Martzali, Igali, Szigeti és Babótsai* (330*/140/9).

szolgabot fn

(1)

Fenyítést végrehajtó szolga botja. *Ha a' kinos szolga bot vér Ugy a' pompa a nemes vér 'S a' rang mit ér* (31/19).

szolgál i

(19)

1. Szolgaként dolgozik vhol, vkinél. *Én Szoba Leány képébe Avec permis — ~ok* (231/416). **2.** Hivatásszerűen foglalkozik vmivel. *Szolgált mint Prókátor, szolgált mint Fiskális, Majd minden Rendeknél 's Familiáknál is* (217/63). **3.** Katonáskodik. *Vajha az ég visszaadná hajdani jó erőmet, Vajha inára állitná elhanyagolt időmet, Mellyel három Királyomnak hűségesen ~tam* (259/537). **4.** Vmilyen eredménnyel jár, vmilyen mértékben hasznára van vkinek, vminek. *Tsak hogy ~sz már Teis engemet, Nagyobb kedvemet És jómat Szívem Soha sem vár* (460/78). *A' Duna és Száva tégedet ~nak, Szervia' és Hazánk' hegyei strázsálnak* (79/7). *Fejérvár' és Veszprém' tsínos két vidéki Tellyes öröme ~tak ő néki* (330/30). **5.** Vmit tesz. *Mégis minden próbák között magyar maradt a' Magyar. Megtartotta betsületét mind a' világ' láttára: Hát ugyan mi ~nánk é annak gyalázatjára?* (259/498). **6.** Ajkára alig ~ pára: alig lélegzik. *Haldokló szemei immár nehezednek. Sárga halavánná vált, és ajjakára Már alig ~t egy kis éltető pára* (77/246).

~nak (60/27, 212/38, 330/1791, 1834), ~tál (266/49), ~t (259/123, 267*/13/2), *Szolgált* (213/104), *szolgált* (217/76), *Szolgált* (214/74).

szolgálat fn

(3)

1. Lelkészi tevékenység. *Ki a' szent tornáztában állsz hív ~ot, A' néppel minden nap tévén áldozatot!* (225/83). **2.** Segítség. *Már úszását nagyon bánja, Fizignátnak nem kívánja További ~ját* (114/202). **3.** Szórakoztatás. *Ez már kiment a' Szokásból; de a' Mopszok, vagy a' Dámáknak ölbeli kis Kutyáik, mégis a' Gráziák' ~jában vagynak* (330*/188/15).

szolgálhat i

(1)

Vmivel ~: készségesen adhat, felszolgálhat vmit vkinek. *'S Míg majd a' Kis Asszonykának Fröhstückel ~ok, Addig akár itt le ülünk E' Ligetek völgyébe* (231/402).

szolgáltatni in

(2)

1. Vkinek hasznára lenni. *Kössétek bé minden Nép közt a' Sebeket, Hogy ép testtel tudjon ~titeket* (195/58). **2.** A véteknak ~: vétkezni. *Olly nagy ellensége azon embereknek, Kik híven ~ szoktak a véteknak* (193/40).

szolgálván in

(1)

Vkinek ~: öröme lenni, javára tenni. *Holberg' elmés jegyzése, hogy a régi Rómaiak feleségeiknek ~, mind a Világon uralkodtak: a mai Olaszok azokon uralkodván, rabjai sok Nemzeteknek* (368*/31/19).

szolgaság fn

(4)

1. Az elnyomott nép. *Nem állott vólt még ki a' kevély Uraság, Hogy törvényt hallgasson tőle a' Szolgaság* (200/58). **2.** Az elnyomottak helyzete. *A' vitézlő Pártusok Régoita ~ alá kerültek* (288/42). **3.** Lakájkodás, talpnyalás. *Te nem sajnálsz mászni porba 'S másoknak rabja lenni, ... 'S ekképen nyert érdemeid' Ruháidra varratod, Szolgaságod' szép jeleit Azokon fitogatod* (205/23). ~ra (268*/22/8).

szolgaságos mn

(1)

Talpnyalásos. *Te nem sajnálsz mászni porbann Másoknak rabja lenni, ... 's ekképen nyert érdemeid' Ruháidra varratod, Szolgaságos szép jeleit Azokonn fitogatod* (16/23).

szólhat i

(2)

1. Beszélhet. *Ah nints többé ... Ennél többet nem ~ott, Sohajtott, sűrűen könnyezett, 's hallgatott* (306/121). **2.** Véleményt nyilvánít.

hat. *E' bizony, mond Neptun, meg van, Hát mi nem is ~unk?* (92/142)

szólít i

(4)

1. Szól vkinek, hogy jöjjön; hív. *Rebegő nyelvének haldokló szóziati Titeket szólítanak, kedves magzatjai* (210/90). 2. Vmilyen megszólítással él. *S ha a' világ több névvel is Szóllítja meg szűz Máriát Kérvén az ő gráziáját: Szóllítja az enyímmel is* (148/64). *szóllít* (454/874).

Ik: ki~, meg~, vissza~.

szóllítván in

(1)

Megszólítva hív. *Jertek, neveteken szóllítván titeket, Hadd áldja meg végre szája élteteket* (215/123).

Ik: fel~.

szólni l. szólani

szóló mn

(5)

1. Beszélő. *Légyetek ékesen szólló Orátorok* (210/22). 2. Némán ~: némán tanúsító. *Ti a' bús Echo hazája! Terepely borostyánok! Ti vagytok vég siralmimat némánn szólló bálványok* (162/20). 3. Írt. *Azokról egy Magyar Nyelven szólló könyvet botsátott* (111/86). *szólló* (217/52); *szóllóbb* (330/1083).

szólong i

(1)

Ismételten megszólal. *Selyp nyelve, mintha tsak most Vált volna el tsetsemtől, Édes kutyogva ~* (185/145).

szólongat i

(1)

Nevez. *Az az Istenasszony, Citére, én vagyok, ... Kit jóltévőjének szóllongat szívében A' hided vérű Bölts Kedvesse' ölében* (330/1905).

szólván in

(2)

1. Beszélve. *'S te Lilla! nyögi akkor így szólván: Ah! Én keserítettem-meg!* (379/153) 2. *Magyar nyelven ~: magyarul lehet olvasni. Galénus már Pestet lakja, szólván Magyar nyelven a'* (124/5).

szombat fn

(1)

A hét 6. napja. *Eszter meg Mihály' napja Szombaton talált lenni* (314/45).

szomj fn

(13)

1. Szomjúság. *Tiszta forrás vízzel enyhül igaz ~a* (198/63). 2. Mohó vágy. *Ah, más ~a van szívemnek, Más láng éget, kedves Kints!* (425/

15) 3. *A természet ~a: az eső hiánya. A' tőle meg-aszalt természetnek ~a A' rétek' haldokló virágit le nyomja* (198/11, 86/11). 4. *Tudományos ~: a tudomány iránti élénk érdeklődés. Néha a' Böltsesség nyitná Mélységes folyását, 'S lelkemnek letsillapitná Tudományos ~ait!* (397a/528) 4. *Vérszomj. Őlte a' testvérét Sőt a' vétek többre gyűl: Szomjokat drágábbal óltják, A' felkentt Királyt előltják* (257/36).

~amat (129/40, 425/40), *~át* (84/10, 196/10, 380/8), *~unkat* (228/4), *~atokat* (454/201).

szomjan hsz

(5)

Szomjasan, szomjúságot érezve. *Hív Őrzőangyal annak a' Nektárnak, Mellyet sok elszáradt torkok ~ várnak* (219/6).

~ (205/10, 330/784), *Szomjan* (114/30), *~n* (16/10).

szomjú mn

(1)

Szomjú pallag: kiszáradt föld. Ismét bősséggel tsorgatják Tóvá vált záporjokat, És mint emlők, úgy szoptatják A' ~ pallagokat (397a/1116).

szomjús mn

(1)

Szomjas. — ... *mikor a' szomjus Oroszlány torkának A' vizek bősséggel jó italt adának* (77/167).

szomjúság fn

(2)

Az az érzés, hogy vki inni kíván. *Légy soká részese a' szőlő Nektárnak Mellyet sok Bachusok szomjúsággal várnak* (67/28).

~ (454/257).

szomjúz i

(5)

1. Szomjazik. *Ha szomjúztak a' melegtől Eltikadt tetemeim: A' völgymetsző csergetektől Felocsódtak ereim* (425/9). 2. Erősen kíván vmit. *A' méltatlan szégyen elfogyaszt engemet, Halált 's elégtételt szomjúznak tsontjaim* (330/941).

Szomjuzott (77/160), *szomjúztak* (397a/534), *Szomjúztak* (129/10).

szomjúzó fn

(1)

Vmit nagyon kívánó személy. *A' bosszú' hév ~ja Hadd epekedjen a' baján* (397a/87).

szomorít i

(1)

Sok szomorúságot okoz vmi vkinek. *Tsak hibám ~ és nem feltett bűnöm* (454/674).

- szomorkodás** fn (1) Szomorú töprengés. *Felébredés, és az azon való ~ (397*/76/12).*
- szomorkodik** i (1) Szomorú állapotban van. *Most pedig már bús kedvébe' Szívem csak ~ (271/18).*
- szomorkodó** fn (1) *Magán ~: saját bajai miatt elkeseredett személy. Mentsvéra a' magán ~nak Tsak a' te szent erdőbe' van (305/41).*
- szomorodik** Ik: meg~.
- szomorú** mn (50) 1. Lelki fájdalmat, bánatot érző, bánatos. *Jertek füleimbe ti édes Concertek; Mártíratok örömbé ~ lelket (200/17, 4/17).* 2. Szomorúságot, bánatot kifejező. *Nékem inkább olly Koszorú Kösse felkentt Fejemet, Mellynek Színe nem ~, 'S mulattya a' szebb Nemet (128/35). Láttá, melly ~ képpel búsonganak, A' ki-ken külömben rózsák virítanak (330/433).* 3. Szomorúságot keltő, elszomorító. *Kröte ~ halála Döbretét orron üté (114/665). Végre eljöttével a' setét éjjelnek Mindenek ~ bús lárvát viselnek (77/146).* 4. Nehezen elviselhető, keserves. *Szomorú Ősz! haj, haj, haj! Benn is baj most, kinn is baj (389/79). Őh ~ sorsa Egy szép Megyének! (334/40)* 5. Szomorú egek: felhős, borult mennybolt. *Mint a' ~ Egek éjjel Sirnak Mezeinkre le széllyel (175/9, 412/9).* 6. Szomorú táblák: fejfák. *Győzdelmi pompát adnak a' halálnak E' ~ táblák, a' mellyek itt állnak (209/2).* ~ (102/6, 116/6, 128/7, 162/2, 174/11, 209/75, 212/109, 125, 214/13, 215/30, 60, 239/95, 261/6, 266/19, 280/22, 306/33, 336/35, 337/189, 342/25, 454/213), Szomorú (209/9, 210/104, 222/cím, 432/26, 454/708, 824, 858), ~k (219/69), ~nak (85/23, 197/23), ~n (330/1511), Szomorún (4/13, 200/11, 442/3), ~an (298/6), ~vá (162/14, 208/42, 454/804); leg-szomorúbb (162/100).
- szomorúság** fn (5) Vkinek, vminek szomorú volta, állapota. *Látátok, melly víg volt ~unkra, Melly büszke és szúrós tsúfoltatásunkra (330/955).* ~ (7/3, 19, 214/50), ~nak (212/29).
- Szomotor** fn (1) Helynév. (Bodrogközi település.) ~, adj nékik
- tiszteletet; Mert felépült e szent egyház (404/6).*
- szomszéd** fn/mn (21) I. fn 1. A mellettünk v. közelünkben lakó személy háza. *A' had ~id' égeti, Hazádat is rettegteti (259/83).* 2. Vmi mellett v. közelében levő hely. *Az én hajlékom is közel volt a' nagy Templomhoz, és ~jában a Collegiumnak (432*/204/5). Viszi a' Ditsőség' fényes Temp-lomába, Melly a' Hegyetőnn függ az Ég' ~jába' (188/34).* ~jába (306/18).
- II. mn Szomszédos, a szomszédban élő, levő. *Itt halok meg. E' setét erdőben A' ~ Pór elte-met (435/65, 304/65). Méhei a' ~ Rétekre ki-jöttek (341/35). Őh boldogabb Teremtések Éggel ~ Hazája! (162/47)* ~ (52/8, 214/11, 244/16, 267/132, 267*/19/17, 306/127, 327/3, 342/8, 397a/146, 817, 921, 410/23, 432/86).
- Ö: fél~.**
- szomszédos** mn (1) Vmi közelében levő. *Az Holddal ~ Hegyek le sijjednek (195/9).*
- szomszédság** fn (2) 1. Szomszédos terület. *Lassodik, 's hogy meg-járhassa A' ~' völgyeit, Mankót fog, és meg-olvassa Minden tippeneit (392/66).* 2. A szomszédok közötti viszony. *De jaj a' ~ visz-sza vonásának Átkozott mérgével el szakasztá-nak (77/67).*
- szop** i (3) 1. Folyékony táplálékot fogyaszt. *Itt a' Bőjt! Koplaljatok! ... Szent ételt is ~jatok (133/26).* 2. Csókol. *Melly kellő csókok valának Mellyeket kölcsön ~ának Hév ajjakim ezekből (134/131, 447/131).*
- Szophoklész** fn (1) Személynév. (Athéni író.) *Ha látod hogy So-foklesnek olvasásához üle ... Ekkor meg ne háborítsad Musám (111/45).*
- szopós** mn (2) 1. Aki még szopik. *Kis termetére nézve Lát-szik ~ gyerekeknek (185/114).* 2. Fiatal, nem ré-góta meglevő. *Gondolnám, hogy a felserdült világ' ~ korába Nem folydogáltak a' napok más rendbe és formába (413a/876).*

szopott in

Gyenge tejét ~: nedveivel táplálkozó. *Sem a' téli bőrbe öltözött Gyenge tejét ~ tsira Nem vágy Zefir' tsókjaira* (220/10).

szoptat i

1. (Felhő) áztat. *Felhők vitorláznak erre, ... Ismét bőséggel tsorgatják Tóvá váltt záporjokat, És mint emlők, úgy ~ják A' szomjú palagokat* (397a/1115). **2.** Biztat. *A' természet a' törvénnel Szívemben ellenkezik, Most is ~ a' reménnyel; 'S nem hiszi, hogy vétkezik* (443/11).

szór i

1. (Virágot) hint vmire. *Könnyes szemekkel sírkövére Hervadt virágot ~jatos* (388/24). **2.** Magot ~: vet. *Óh! ha magvát magáért Szórna a' munkás paraszt* (397a/182). **3.** (Víz) fröcsköl. *Külömb tengeri madarak, ... Versent ~ják hátaikra a' vizet 's le bukdosnak* (413a/392). **4.** Bőségesen áraszt vmit. *Rám ezer virággal Szórtad a' tavaszt, 'S égi boldogsággal Fűszerezted azt* (427/22). **5.** Szemmel nyilat ~ vkire: büvöli. *Chloris ... Szikrázó nyilat ~t arra, a' ki nézte, Alélt pillantása halkal megígérte* (330/1393). **6.** Halál nyilat ~: pusztít. *Oh halál! 's vedd ki vámodat, Mindenkori csak boldog emberre Szórod öldöklő nyiladat?* (379/140). **7.** (Dzsidát) döf. *Ne ~j, ne ~j újabb dsidákat ebbe, Kiméld meg életemet* (320/5). **8.** Terjeszt. *Ti új világot ~tok az én setét Honynyomba, 's új fényt* (439/5). **9.** (Szél tüzet) gerjeszt. *Szikrából eredett lángokat egy szégyen Özvegynek fedeléről Szórád vad hahoták között?* (432/20). **10.** Sokszor mond vmit. *Bár szorja az átkot szomorúság szája Ellene áll néki az öröm bástyája* (7/19).

Szórja (231/56). — *Szórjuk* (266/16).

Ik: el~, ki~, le~, rá~, széjjel~, szét~.

szorgalmatos mn

1. Szorgalmas. *Millyen ~ figyelmet kívánnak Kik a' takarékos Méhetskékkel bánnak* (413/5).

szorgalmatosság fn

1. Szorgalom. *Más módokat az emberi ~ lele* (413a/546).

szorgalom fn

3. Kitartó odaadás, iparkodás vmely feladat, munka végzésében. *Gonosz ~mal mind addig*

(1) *áskálnak Mig ennek virtusinn motskot nem talál* (453/171).

~ (198/42), *szorgalmait* (397a/516).

szorgos mn

(1) Sürgős, halaszthatatlan. *De van még edgy másika ~ munka is a' Szöllőben* (413a/944).

szorít i

(10) **1.** Körülfogva nyom vkit, vmit. *Mig gyengén ölelő karja Szorítja Tagotskát* (231/358). *Nyakamat vas lánc ~ja, Szívem' siralomba borítja* (175/3). **2.** Vmihez ~: erősen nyom vmihez. *Mint a Szöllő kebeléhez Szorítja támasszait Vagy a bús Szilfa Mejjéhez A' Borostyán ágait* (297/2). **3.** (Szív) vonz. *Oh ha úgy ölelhetnék Én téged 's te engemet Ha úgy ~ná míg élek Hív szíved hív szívemet* (297/11). **4.** Kényszerít. *Azért, hogy a' bankót nem gyűjtöm rakásra, Hiszem a' Jó Istent, még sem ~ másra* (248/12).

~ (395/9); ~om (330/1910), ~ja (330/274), ~otta (170/47), ~lak (268/147).

Ik: össze~.

szorítás fn

(2) Ölelés. *Jertek, a' míg el nem állanak szózatim, Hadd legyen hűlt karom gyenge ~a Belső indulatim ki magyarázása* (212/137).

~a (209/103).

Ö: kéz~.

szoríthat i

(1) Vmihez ~: erősen nyomhat. *Csókra termett kerek szádat [a kulacsét], Ha a' számhoz ~om, Zsuzsiét nem tsókolgatom* (433/7).

szorító Ö: öv~.

szóródik Ik: széjjel~.

szorongat i

(4) **1.** Kezével ismételten megszorít vmit. *Az Úr' keze mikor tántzolt, Az enyimhez képest jég volt; 'S bár melly heven ~tam, Szíves költsönt nem kaphattam* (309/27). **2.** Erősen szorít, féken tart. *Maga a' dühösség a' hadnak magzattya Fogva van, sok ezer vas lántz ~tya* (54/6). **3.** (Ellenség) fenyeget, támad. *Most hogy az egybe-tsatolt ellenség' mérge ~, Karjaitokba' vetem minden szívbeli reményem'* (258/25).

~ja (215/86).

Ik: be~.

szorongatás **Ö:** kéz~.

szorongató mn (1)

Bénító, dermesztő. *Isten, hogyha te élsz, öltsd ki ~ Eszmélésemet* (454/570).

szorongattatás fn (1)

Szorongó érzés. *'S édes ~tól Meglepve, mit tégyenek, Hogy fortélytól és rablástól Bátor-ságban légyenek?* (397a/845)

szoros mn (9)

1. Vmit feszesen rátapadva körülvevő. *Az öreg Céresnek két fel tűrött karja A' markokat ~ kévékbe takarja* (69/12). 2. Elfoglalt. *De a' kit még is meg keres napjába A' legszorosb órába is* (377/6). 3. Szigorúan pontos. *Mert számba sem szükség venni olly ~sann ezeket* (413a/627). 4. Szűk. *A szív igen ~s helyre nagyon zárva* (28/9).

~ (213/45, 239/11, 13, 453/130, 460/133).

szórt **Ik:** el~, széjjel~.

szorul i (8)

1. Szíve ~: szívszorulást érez. *Bátorítlak! — még is szíved szorul 's remeg* (143/38). 2. (Fej) kábul. *Velőt szívó lángjaimtól Fejem nehéz, zúg, szorúl* (443/26). 3. Vkire ~: támogatást, segítséget kér tőle. *Kikre minden szorúl, és ők senkire se* (454/506). *Egészségben ne láthassam, hadd szorúlyon Bábára* (310/70). 4. Kerül, jut vmibe/vkibe. *Szűk határok között szorúlt ez a' Világi élet, Rövid ez — — alig kezd lenni, már füstté, semmivé lett* (162/63). *Nem méltók, hidd el, nemes ellenségre az ollyak Kikbe paraszt szívvel nemtelen elme szorúlt* (315/4).

szorúlok (316/20), *szorúlnak* (413a/979), *szorúlt* (413a/244).

Ik: el~, meg~, össze~, rá~.

szorulás **Ö:** lép~.

szorulni in (1)

Deszkára ~: meghalni. Uram! te mióta sok tengert próbáltál, Gályádon sok féle portékát találtál, Mellyért te nem szántál szorulni deszkára, Az emberek pedig koldús tarisznyára (202/109).

szorult in (1)

Jutott, került. *Nem számlálják ollyan vágással A' két Pólus alá szorúlt Hosszas Éjtsza-*

kába borúlt Halandók az órát egymással (220/2).

Ik: benn~, össze~.

szószóló fn (2)

Olyan személy, aki vkinek a nevében v. vkinek az érdekében szót emel, beszél. *Ez a' szószollók székébe fakép módjára el hűl* (413a/1065).

szószollóját (454a*/257/8).

szóttalan mn (3)

1. Szóttalan, aki csendben marad. *És én, ki hozzád olly lekötött valék, Én a' barátod légyek e ~?* (395/22). 2. Beszélni nem tudó. *Alkudni kén a' Lyányokkal, A' kik ~ bábjokkal Elúntak már játszani* (401/13).

~ (453/229).

szótár fn (2)

Lexikon. *Minden munkák között azok a' Szótárok Mellyeknek szélessen ki terjed határok* (126/1).

Szótárok (126/3).

szóval hsz (2)

Röviden. *A' Múzsáknak legjobb baráti a' Gráziák ... ~ : a' kik ollyanok mint a' Kisaszszony* (368*/23/9).

~ (123/25).

Ö: egy~, fel~.

szózat fn (29)

1. Ünnepeyes államfői nyilatkozat országos ügyben. *Óh vajha Behemot, vajha Leviáthán Hanggal dördülhetnék végig a' föld' hátán, Szózatom villámi erővel birhatna, Hogy az egyik sarktól a' másikig hatna* (337/283). 2. Isten intő, hívó szava. *A' langszárnyú mendedörgések Követik ~idat, Hirdeti szörnyű bűnösök Nagyságos dolgaidat* (397a/886). *De a' mennyei ~nak Szent törvényi felhívatnak, Most botsáss el: egykor még Eggyesíteni fog az Ég* (454/881). 3. Szó, beszéd. *Igaz, Tisztes Öreg szád kedves ~ja* (68/1). *Jertek, a' míg el nem állanak ~im, Hadd legyen hűlt karom gyenge szorítása Belső indulatim ki magyarázása* (212/136). 4. *A koporsók ~ja:* a koporsók zörgése. *Bár a' száraz hurút 's koporsók ~ja A' küszöbön álló Halált nem ugatja* (204/39). 5. Gondolat. *Vagy Rózsai is így ég, vagy szívem is fázik, ... Vagy tám ... Mit gondolkodok? — Bal-*

gatatag ~ok! (196/63, 380/61) **6.** Emberi v. zenei hang; hangzás. 'S Énekünknek végső bádjadtt Szózatya Az andalgó Vidéket elaltattya (128/63). Minden szavát hibáson, Tsonkán, rebegve ejti. Szózatja tiszta vékony: Mondása rakva szíves Kedvvel, ketsegetéssel (185/148).

~ (257/12), ~ok (460/122), ~om (454/878), ~ja (217/39, 415/31, 453/47), ~i (77/268, 210/89), ~ot (127/46, 418*/173/5, 421/46), ~ját (428/9, 454/843, 454a*/257/7), ~it (397a/950, 455/22), ~on (111/41, 306/245), Szózatokra (177/33).

sző i

(12)

1. Szövedéket, szövetet, kelmét szövással készít. A' vidám kellemességnek Bélyege, a' házi Nő, Ama' termett venyigéknek Leveles boltjában ~, Bokrokat ültet vásznára És virágokat hímez (397a/456). **2.** Teremt, alkot. A Tavasz ... Béterite egy szőnyeggel Völgyeket, és halmokat, Mellybe ~tt vad merészséggel Zöldségek 's virágokat (397a/63). Egy homályos felhő, melly a' mélyiségről jött, Körülötte sűrű ködkárpitot szövött (237/50). **3.** Vki szemén kárpitot ~ a halál: meghal. Sőt akkor is, mikor szemem' világán Vak kárpitot ~ az halál (305/74).

~tt (81/8, 203/8, 377/44, 397a/116, 462/2), ~ttem (114/603), ~ttek (188/60), fog szőni (413a/583).

Ik: be~.

szöcske fn

(3)

Hosszú csápú, ugrólábú, egyenes szárnyú rovar. Sok száz szötskő ugrál pattanó lábainn A hévtől el aszott füveknek szárainn (84/19). szütske (196/19), Szütske (380/19).

szög fn

(3)

Szöglet, sarok zug. 'S e' szigetnek egy ~ében, Mintegy Russzó Ermenonvillében Ember és polgár leszek (435/54).

~e (253/68), ~ébe (304/54).

szögű Ö: négy~.

szőke mn/fn

(7)

I. mn 1. Világos gesztenye színnél is világosabb (haj, kéreg). A' lenge Hold halkal világosítja A' ~ bikkfák' oldalát (305/18). **2.** Ilyen hajú. Kész volnék éretted lenni Szőke, barna 's

ordas is, Tsak szeretnél, Gyöngy Julis! (301/15) **3.** Világos szőrű. Egy ~ tinónak sokszor nagy az ára (76/7). **4.** Iszaptól sárgás (víz, folyó). Által keltem a' Dunának Szőkén zajgó hajjain (357/30).

~ (418/29).

II. fn 1. Szőke hajú személy. Nem fogsz húzni többször tőkét; Mert lelsz a' jövő idén Vagy egy barnát, vagy egy ~t (301/11). **2.** Szőke szőrű ökor. Dudolgtván fogja paraszt esztekéjét Hol tsára hol hajszra mozdította ~jét (11/12).

szőkell Ik: le~.

szőkevény fn

(1)

Vhonnan elszökött személy. A' ~ Ámor (185/cím).

szökik i

(1)

Ugrik. Így szökött egy Ugrásával A' bőgő Is-ten belé A Tengerbe (231/271).

Ik: be~.

szökött in

(4)

Tilalmat megszegve távozott. Vezessetek reája, Hol az én ~ fiatskám? (185/65)

~ (185/5, 38, 89).

szőkül i

(1)

Szőkül a sötétség: hajnalodik. Mert már a' hajnali kakas-szó is hallott, Szőkült már a' hideg setétség, 's pitymallott (330/1842).

szökve in

(1)

Titokban. Ah te irgalmatlan! Így válsz meg hát tőlem? Így akartál ~ futni el előlem? (268/70)

Szöllős fn

(1)

Helynév. (Tiszaszöllős, a régi Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében.) Sok érdmeidért még a' Tisza mellett, ~ Városába Pethő is kedvellett (233/34).

szőlő fn

(51)

1. Gyümölcsként fogyasztott és bor készítésére használt, őszelelő, fűrtös bogzótermés. 'S a' szőlők rigóknak való hitván fűrttel pirúlnak (413a/585). **2.** Ezt termő, sok fajtájában temesztett, kacsokkal kapaszkodó cserje. Bár a' szőlő meg van kötve, a' metző kés nem kell már (413a/964). Mint a' ~ támasszával, Mint a' repkény a' bikkfával, Egymásba tsimpaly-

kozánk (443/61). **3.** Az a földterület, ahol ilyen növényt termesztene. *Van a' hegyen egy kis ~m és szilvásom* (199/35). *Se szőlődnek a' fekvését ne ejtsd nap nyugot felé* (413a/834). **4.** *Aszú ~: aszú bor. Asszúszőlőt az Urak ivának, A' Dámák feketén egyet kávézának* (330/455).

~ (413a/10), *Szőlő* (327/44), *szőlő* (413a/950), *Szöllő* (297/1), *szöllők* (87/45, 413a/614, 620, 758, 873, 936), *~je* (199/25), *~t* (309/36, 413a/765), *Szöllőt* (413a/2), *szöllőt* (266/34, 413a/804, 824, 858), *Szöllőt* (413/3, 413a/588), *~ket* (199/45), *szöllőket* (413a/290), *szöllőket* (413a/273, 717), *szöllőnek* (389/17), *Szöllőket* (87/25, 413a/273), *szöllőnek* (413/69, 413a/63, 904, 958), *Szöllőknek* (232/3), *szöllőinek* (111/119), *Szöllőbe* (413a/899), *Szöllőben* (413a/944), *szőlőjében* (287/27), *~kőn* (199/6), *szöllőkőn* (87/6), *~re* (389/65), *Szöllőre* (413a/452), *szöllőről* (413a/953), *~vel* (219/59), *szöllővel* (413a/562), *~kkel* (258/93), *szöllőivel* (413a/750).

Ö: *korinti~, nyúl~.*

szőlőgerezd fn

(1) Szőlőfűrt. *Igyál! ne, e' szőlő-gerezd' Levével öblödet fereszd* (166/5).

szőlőhegy fn

(4) Szőlővel beültetett hegy v. domb. *A' bánat nem jár nyomában Sem a' zöld vetéseken Sem a' nyáj közt a' pusztában, Sem a' ~eken* (397a/496).

~ (337/68, 397a/160), *Szőlőhegy* (397*/76/2).

szőlőlé fn

(1) Bor. *Ha a' ti munkátok hogy vizes korty helyett Szőlő lév ébreszti az elbúsult fejet!* (413/12)

szőlőnektár fn

(1) Finom édes bor. *Légy soká részese a' szőlő Nectárnak Mellyet sok Bachusok szomjusággal várnak* (67/27).

szőlősgazda fn

(1) Szőlőtermelő gazda. *Én. Furmintházi. Tartzali. Szőlősgazda. Néked, Szentelem. Ezt.* (232/6).

szőlővessző fn

(1) Ültetésre nevelt szőlőhajtás. *A' vidám szőlő vesszőket beléje úgy ültessed* (413a/793).

szőni in

(1)

Árnyéket ~: beárnyékol. Elsőben is az élő fák nem egy móddal teremnek, ... Ezek dajkálkodás nélkül a' mezőn szoktak nőni, És a' vizek görbe partyán önként árnyéket ~ (413a/537).

szőnyeg fn

(10)

1. Vastag függöny. *A' ~ lefoly* (259/594). **2.** *Örök éjtől szőtt v. gyászos ~: sötétség. Mint-hogy ez hely a' fényt éppen nem szenved, Az örök éjtől szőtt vastag ~ fedi* (237/66). *Kezde a' setétes Éj is vonni gyászos ~et* (161/17). **3.** *Francia ~: vérbaj. Vitézim büszhítnék a' levegő-eget, Vagy tán szereznének frantzia ~et* (239/228). **4.** *A vénség ~ét leveti: megfiatalodik. Dorottya leveté a' vénség' ~ét, Mint a' kígyó szokta téli lebernyegét* (330/2039). **5.** *Az égi kék ~: mennybolt. Mi a' Világ? Ha képzelem Egy nagy Quodlibetnek lelem Az Égi kék ~en* (367/3). **6.** *«Tavas» megjön. Béterite egy ~gel Völgyeket, és halmokat* (397a/61). *~e* (397a/556), *~ek* (52/26), *~ének* (81/9).

Ö: *bakacsin~.*

szőr fn

(9)

1. Emlősök bőréből növény, szarúanyagból való szál az emberi haját kivéve. *Zúsmarázos a' Bak' tsillámló szakála, Tsörög a' jég miatt minden ~i szála* (197/8, 85/8). **2.** Levágott állati szőr mint ipari nyersanyag. *A' Kalamajka egy ~ből való fényes matéria* (330*/193/1). **3.** *A szem ~e: szempilla. Ma mindég a' szemem szőre 'S A' nagy ujjom vizketett* (231/389). *~e* (85/14, 169/70, 197/14, 330/840), *~t* (454/199).

Ö: *kecske~.*

szörnyű mn

(55)

1. Iszonyatos, irtózatot keltően borzalmas. *Az Ama rettentő lármának Kezdek le írásába Fegyverek mint ropogának Márs ~ csatájába* (114/17). *Árvíz ... A' barmokat ~ örvényibe nyeli A' fel dúlt házakat hátára emeli* (52/21). **2.** Igen nagy méretű, fokú. *Ekkor nékik meg mutatja A' ~ sokaságot* (114/568). *Nyögve kárhoztattya ~ pazérlását* (6/20, 189/22). **3.** Szokatlanul nagy(fokú). *Le esik lábáról ~ rohanással Búsult ortájára borúl nagy sirással* (5/17). *Nevekedett szörnyen bús szíve keserve* (77/256). **4.** Félelmetes. *Rettentő hadakat, vért*

és egy Nemzeti ~ Bajnokot éneklek! (450/1)
~ (6/25, 27, 56/37, 48, 77/288, 114/557, 744, 176/23, 184/19, 189/27, 29, 192/2, 31, 196/58, 202/37, 48, 211/32, 215/20, 76, 216/20, 23, 222/11, 223/1, 253/9, 257/138, 267*/14/4, 306/184, 337/65, 380/56, 397a/887, 413a/44, 198, 664, 423/19, 450/11, 18, 455/18, 32), Szörnyű (128/17, 21, 306/45, 330/1279, 424/17, 21, 454/910); Szörnyebbekké (202/32); legszörnyűbb (190/52).

szörnyűség fn (3)

1. Szörnyű dolog, élmény. Egy egy világot kell (~ hallani) Minden század alatt el takarítani (215/9). 2. Szörnyű cselekedet. Minden te Szörnyűséged Szívedre ült (460/46). ~ (413a/484).

szőrös mn (1)

Olyan, ami be van növe szőrrel. S Édes érzést kostolhasson E ~ baratzk magból (92/315).

szőrszál fn (1)

Egy szál szőr. Ott is mindent egy szőr szálíg Gondosan össze nézett (231/135).

szősz fn (2)

1. Pihezerű könnyű szál. Mért említsem a' jó szagú balsam' izzadó fűjét, ... Vagy a' lágy szősszel öszülő berkét a' Szeretsennek (413a/642). 2. A szősz szó. A' hamut mamunak, a' ~t pősznek ejti (330/230).

szőszke mn (1)

Világos színű (kisliba). Játékból a' ~ fattyúk Az úszáshoz kezdenek, Lebukkannak mint a' hattyúk, 'S evitzkélve függenek (397a/317).

szőtt ~ szövött in (9)

1. Szövessel készített, díszített. Nem vágynak a' tizfra bólttal ki hánt ajtófelekre Sem arany-nyal szőtt ruhákra (413a/1019). 2. Teremtett, létrehozott. Virágokból szövött ruháját A' tarka rét már hímezi (379/17). 'S a' setéttel szőtt ablakba Rózsa és hó szín alakba Az hasadt Hajnal virít (317/250). 3. <Költő által> alkotott. Engedd, hogy a' Költő' vék'nyan szőtt Meséje Lehessen ártatlan Fejed' pipéréje (188/5). 4. Vmiből összeállt, kialakult. És egy sűgárokból szőtt Aranyápor száll az égre, 'S bétölti a' levegőt (397a/1118).

szőtt (237/66, 330/192), szövött (162/119),

Szövött (137/24).

Ik: be~.

szövétnék fn (5)

1. Kezdetleges fáklya. Vénusz-Uránia, A' boldog szeretet' kellemes Asszonya, Szennyetlen viseletben Hoz két égi ~eket (432/96). 2. <A szerelem szimbólumaként.> Régi lángom' el-lotsolta Cipris' pajzán gyermeke, Virgontz kedvem' elgázolta, Tsak füstől ~e (392/60). ~e (428/44), ~i (388/20), ~ét (320/11).

szövettség fn (7)

1. Államoknak közös céljaik megvalósítására kötött egyezsége. Hajdan Europa kötött ~et, Űldözvén tégedet mint köz-ellenséget (337/221). 2. Vki, vmik kapcsolata, De olly égő szívét hagyni magánosan, ... Nem engedi a' ~, 's a' Szezelem (184/17, 423/17). ~et (337/106), szövettséget (214/32, 413a/72), ~be (337/223).

szövevény fn (5)

1. Ágakból, indákból álló sűrű, kusza terület. Itt az erdő 's a' vadakkal megrakott ~ek (413a/1026). 2. Vminek csoportja. Mikor a' setét Éj gyászos szövevényne' Kődeből ki derül a' szép Hajnal' fénnye (222/1). ~je (202/2), szövevényne (56/2), ~ét (217/60).

szövevényes mn (1)

Olyan (út), amelyen könnyen el lehet tévedni. Úja is mélyl vólgyben vagyon, 's tekervényes, Igen omladékos, dudvás, ~. Nem volt a' Labirint olly tévelygős régen (237/68).

szövőborda fn (1)

Szövéshez használt eszköz. Ezt [a csigatész-tát] orsó' hegyével kanyarítják meg egy kivől-gyeltt vagy kibarázdoltt deszkátskán, falu-he-lyett pedig a' szövő bordán (330*/144/4).

szövött l. szőtt

Sztambul fn (3)

Helynév. <Isztambul, Konstantinápoly.> Stam-bul' kőfalait rendítsd meg szavaddal, Resz-kettesd meg Jaffát 's Kajrót hatalmaddal (337/217).

Stambul (373/150), Stámbulnak (25/44, 190/30).

sztoikus mn/fn (2)

I. mn Egykedvűségig nyugodt. Ha ő [a sze-

rencse] mosolyogva ketseget tégedet: Szedd komor rántzokra stóikus képedet (191/50).

II. fn Egykedvű, hidegvérű bölcs. *A' Stoicust mondva nem kínzó podágra? A' melly ha belé kap, szakad ezer Ágra* (239/79).

szú fn

(1) Élő fában járatokat rágó rovar. *Ah! Egy vén Tölgynek allyában Láttam a' sáppadt Időt, Sereg ~ pesgett markában* (428/139).

Szuákem fn

(1) Helynév. <Núbia omladozó városa, a török hatalom akkori legdélibb részén.> *Szedd fel hát a' ~ és Kóztim környékén, Szedd fel a' Pontusi pusztán lovaglókát* (337/238).

szuferint fn

(2) Szoverén, aranypénz. *Míg tsengett, míg pengett nálam a' sok tallér, Míg szemfényt vesztetett a' ~* (206/10). *Szüferint* (317/226).

szugolya fn

(1) Zugoly. *Ágyba' (felszól Etse egyik ~ba') Koporsóba! Úgy is ott áll a' fél lába* (330/627).

szuka mn

(1) Nöstény. *Szép volt Cavallériájok, Mindnyájoknak paripájok Vala egy ~ egér* (114/377).

szultán fn

(5) Török császár. *Te a' fél Napkelet' búsultt oroslányja, Nagy Úr! Egy nagy vitéz nemzetnek Zultánja! Parantsold fel zászlód alá a' népeket* (337/214). *Zultán* (9/17), *Szultánnak* (190/23), *Zultánnak* (25/32, 33).

Szumátra fn

(2) Helynév. <Indonéziai sziget.> *Ettől a haszontól jóval marad hátra, Bár sok kintset szüljön India, Sumátra* (212/44). *Szummátra* (63/24).

szunnyad i

(4) **1.** Nyugodtan, nem mélyen alszik. *Ama' Sijónál Lyánkájával Szunnyad a' pásztor édesen* (379/26). **2.** <Állat> pihen. *A' madarkák meg hült fészkeik szélein Szunnyadnak bútsúzó nótájok rengyein* (200/10). *Szunnyad* (397a/488), ~ott (330/1685).

Ik: el~.

szunnyadás fn

(1) Éber alvás. *A' szem-fül majoros első ~ába Zörgést és tsörömpölést hall a' kamarába* (141/1).

szunnyadhatni in

(1) Aludhatni. *Van itt barlang, van élő víz, hűs tempéket láthatni, Bőggnek a' barmok és a' fák enyhébe ~* (413a/1025).

szunnyadoz i

(1) Szunyókál. *Most a' Böltsek' sok álmára Hol ébred, hol ~, Majd a' képzelte Héloára Érez, újjúl, bádgyadoz* (456/58).

szunnyadozni in

(1) Pislákolni. *Lámpási a' Böltssésgnek Előttem hijába égnek; Nékik ~ kell, Mihelyt az egyet lehell* (443/15).

szunnyadt mn

(2) **1.** Alvó. *A' ~t ekhót felkölték A' pásztorok' sípjai* (397a/75). **2.** Nyugvó. *Elordítja magát a' szelid tsendesség, Felreppen fészkeből a' ~t békesség; Jus, Törvény, Tisztelet és jó rend megszorúl* (337/42).

szunnyadtat Ik: el~.

szunnyadva Ö: fél~.

szunnyasztó mn

(1) Altató. *Olly orvos az álom melly erőt tud adni A kire ~ mákját bőven ejti Fáradsága terhet az könnyen felejt* (8/13).

szunyókál i

(1) <Virág> még nem bújt ki. *Lát'd még a' földben szunyókálnak A' Flóra' gyenge szüzei* (426/13).

szunyókálva in

(2) *Vmin ~: vmin tünődve. Tudjátok é? Hogy magatok Másfelé andalogtatok, Más tárgyon szunyókálva* (447/21). *szunyókálva* (134/21).

szuperintendencia fn

(1) Református püspökség. *Mélt Vajai Vay Jósef Úr ... most a Fő T. Tiszamellyéki Superintendenciának s a Ns Sárospataki Ref. Kollégiumnak Fő Kurátora* (368*/190).

szuperintendens fn

(1) Református püspök. *Ád Superintendenst a' millyet csak kértek, Ollyat mint Hunyadi, a' kit már esmértek* (225/119).

- szúr i** (3) *⟨Hegyes eszközt⟩ vkibe mélyeszt. 'S úgy ~ja farába a' nyúl-ispékelőt, Hogy most is keresik a' nyúl-ispékelőt (330/1709). ~a (330/1324). — ~j (413a/958). Ik: agyon~.*
- szurdal i** (1) *Többször megszúr. A' Rózsa szép virágszál, De tüske szurdal ágán (411/2).*
- szurdaló mn** (2) **1.** *⟨Szívet⟩ bántó, gyötrő. Ah, mért jöttél bé most! ah be' ~ ív, Mellytől gyötrettetik látodra ez a' szív! (268/33) 2. Csipkelődő. Mind szerelmes és szurdaló, Sok ostobát megsérte (236/15).*
- szurkos¹ mn** (2) *Szurkos kód: füstfelhő. Minden berket lángba borít és ~ köddel végre Barna felhő gombolyagot hömpörget fel az égre (413a/846).*
- szurkos² mn** (2) *Szurkos fa: szurokfenyő. Ott holmi ~ fa, Tisza, fekete borostyán nő (413a/789).*
- szúrni in** (1) *Vkit elfelejtett ~ a szerencse: szerencsétlen. Barátom! Kitsiny az, kit vagy el felejtett Szúrni a' szerentse, vagy kétségbe ejtett (191/30).*
- szurok¹ fn** (3) *Fekete, gyantaszerű, nem illó anyag. Hozz a' városból fekete szurkot (413a/281). ~ként (413a/783).*
- szurok² fn** (3) *Szurokfenyő. Szép is látni a' puszpánggal habzó Citor tetejét 'S a' ~kal bővelkedő Naritia erdejét (413a/989).*
- szúrós mn** (2) *Csipkelődő, bántó. Láttatok, melly víg volt szomorúságunkra, Melly büszke és ~ tsúfoltatásunkra (330/956). ~ (330/699).*
- szurtos mn** (4) *Piszkos, mocskos. A' lutskos parasztok ~ képpel járnak (87/31, 199/51). ~ (26/16), Szurtos (26/38).*
- szusz fn** (1) *Lélegzés. Tavasz volt akkor és a' nagy világ tavaszlott maga 'S deret horkantó szusszával Eurus ki nem ballaga (413a/879).*
- szuszogás fn** (3) *Lélegzés. Úgy vagyon: hóltakká téssen, és hogy élünk, Tsak egy kis ~ hiteti el vélünk (201/28, 14/28). ~ (201/29).*
- szusztora fn** (1) *Égő kanóc v. pálcika, amivel a kemencébe bevilágítanak. Be tudnék vetni sötétben Szusztorát nem gyújtának (169/112).*
- Szuvarov fn** (1) *Családnév. ⟨Alekszandr Vasziljevics ~ (1729–1800)⟩. Szólj, elmegy ~ 's győződelmeskedik (337/188).*
- szuverén fn** (1) *Aranypénz. Elsőben is hagyok kétezer Szuverént A' Bétsi Bolondok' házának (330/1537).*
- szűcs fn** (1) *Kikészített szőrméből ruházati cikkeket készítő iparos. Így jár a' Szűts, Szabó, 's minden mesterember (330/1813).*
- szűcske l. szöcske**
- szügy fn** (1) *Az állat törzsének két mellső láb közti része. Eb ugatta kis Scythája, Magamnak is hogy reája Nézttem, lóggott a' ~em (114/923).*
- szűk mn/fn** (19) **1. mn 1.** *Olyan, amelynek belső tere széles-ségben, ill. keresztmetszetben viszonylag nagyon kicsi. Te vagy első ember köztünk és Adámja magának A' kies magyar Hélikon ~ Paraditsomának (342/28). 2. Keskeny ⟨tér-ség⟩. 'S végre a' szűk barázdákon Távol alig látszanak? (397a/127) 3. Mennyiségben nem kielégítő. Be' jól esik a' ~ étel, ha eleve A' munkás gyomrába minden vérré leve (198/45). 4. Szűk erszény: kevés pénz. Minden írásimat mellyek meg maradtak, 'S ~ erszényem miatt köz fényt nem láthattak (245/54). 5. Szűkőn: szegényen. Itt vannak a' munkát győző ~ön élő legények (413a/1027). 6. Kellőnél rövidebb ⟨időtartam⟩. Szűk határok közzé szorult ez a' Világi élet, Rövid ez (162/63). 7. Korlátozott. Örömet tettem volna több régiségi jegyzéseket is, de a' hely is ~, tudósabb haza-*

fira is bizom (268*/22/11). 7. Nem elég kifejező. *De minden ige és nyelv, Minden poéta-festés, ... Elégtelen, csekély, ~ Hogy volta-képp' kitegyem, Téged miért szeretlek?* (292/7) 8. *Szűk elme*: gyenge képesség, adottság. *E' felséges Vidék úgy magához ragadt, Hogy ~ elmém éppen a' felhőkig dagadt* (313/6).

~ (330*/166/4, 330*/200/19, 400/98, 405/23, 454/996), *Szűk* (288/72, 375/8).

II. fn Vminek szűkös, kevés volta. *Ki jó órát tészek néha a' vénnek is, 'S a' mindennek ~ét látó szegénynek is* (330/1908).

~öt (413a/729), *Szűkit* (269/38).

szükség fn

(35)

1. Az a tény, hogy vkinek, vminek hiányzik az, ami nélkül nem tudja létét fenntartani v. célját megvalósítani. *Az én áldásomra nints néked ~ed, Mert az ég örökre bódoggá tett téged* (215/127). *Ezer az ember ~i Nints új, elfogyott a' régi* (389/24). 2. Inség, nyomor, szegénység. *Gyakran szörnyű zsákmányt tészén a' zsizsik a' búzában A' hangya is hogy ~et ne vallyon vén korában* (413a/199). 3. Vminek szükséges volta. *Nem ~ hát mindég kávé meg jelenni* (340/40). *Hát ~ é ezért könyveket hullatni, Illy meg bódogultán illik é jajgatni?* (214/79) 4. Szükséglet. *Az ember kevéssel meg éri, Mihelyt kívánságát ~éhez méri* (202/98). 5. Kényszerűség. *Érzem, hogy a' vas törvénynek Szükség meghódolni már* (443/146). *Megválok javamtól, éheznek, koplak, Ha a' ~ arra viszen, meg is halok* (268/86).

~ (126/49, 202/114, 413/4, 413a/176, 190, 627, 897, 946, 966, 453/95, 454/17, 247, 811), *Szükség* (190/80, 413a/60, 61), *Szüksége* (330/888, 1156), ~ünk (326/30, 330/256, 442*/221/5, 454/204), ~tek (257/134) ~et (413a/149), ~ben (413a/164), *Szükségemről* (309/60), ~ekkel (454/396).

szükséges mn

(8)

Akire v. amire vmely célból szükség van. *Így menj ki, mikor el végzed e tisztséget, A' ~ könyvek megszerzése végett* (233/56). *Sövényt is ~ fonni, 's a' Marhát el tiltani* (413a/914). ~ (198/44, 413a/977, 454/531), *Szükséges* (202/112, 368*/30/1), *szükséges* (236/9).

szűkül Ik: meg~.

szűkülni in

(1)

Szűkölködni. *Mért kell nékem ilyen bőségben szűkülni, 'S szomjan a' kád-vízben Tantalusként ülni?* (330/783)

Ik: meg~.

szül i

(28)

1. <Magzatot> világra hoz. *Vad Szűz! Gonosz Ámor! 's te vagy ég istene? Nem — nem — az Erynnis szült téged!* (196/82, 380/80) 2. Állat kicsinyét világra hozza. *Anyám, kit a' Gözü Nemzet' Hatalmas Királlya nemzett, Volt Donna Lisztnyalóti. Szült engem pompás lyukába, Mint rang hozza magával* (114/84). 3. *Vmely hely ~t vkit: ott született vki. Egy nagy magyar vitézt zengedezz hazádnak, Báró Krayt — a' kit a' megtsűfolt békesség' Bosszúlójának szült a' vitéz Szepesség* (337/380). 4. <Vmely ok, előzmény, hely> okoz, létrehoz, előidézik. *No! Ki értünk már valahára A' Város unalmi közül Hol az én bús Lelkemnek, Laura! Hidd el, minden unalmat szül* (130/4). *A' betsület olyan dögpárának langja, Mint a' lidértz, melyet szül a' sír' barlangja* (194/28). 5. <Fegyver> okoz. *Utánna az apróbb halálok repülnek, Mellyeket a' puska golyóbisok szülnek* (192/28, 260/24). 6. <Kincset> termel. *Etől a haszontól jóval marad hátra, Bár sok kintset szüljön India, Sumátra* (212/44). 7. <Korszak> vmely emberi alkotás történetében közrejátszik. *Az avúlt Régiség magát itt hízalja, A' mit a' századok szültek, ő felfalja* (237/60).

szül (406/4), ~nek (216/10), ~e (213/105), *szüle* (200/45, 257/109), *szült* (222/46, 288/9, 454/577), *szültetek* (368a/168), *Szültek* (253/3); *szüld* (305/27, 49), *szüli* (238/16), *szülik* (245/17), *szülted* (288/10), ~te (330*/202/8, 330*/202/10), — *Szülnél* (433/52).

szülemény fn

(1)

Költői alkotás. *Több ~im is körülte látszanak, Melyek a Váradi böltsőben ringanak* (452/45).

születés fn

(4)

1. Az a tény, hogy vki, vmi születik. *Szűk határok közzé szorult ez a' Világi élet, Rövid ez ... Egy Tornátza ez, 's a' Születés egyik ajtaja ennek, Másik ajtaja a' Halál, hol az élők*

ki-mennek (162/65). **2.** Nagy ~: előkelő származás. *Mint ... Apró tsillagai közt a' Hóld, úgy fénylik ezek közt Nagy ~ével 's felséges tettei méltó Fényivel a' szörnyű Árpád* (450/10).

születés (453/209), ~em (114/79).

született mn

(3)

1. (Leánykori név megjelölésében.) *T. N. Nádasdi Sárközy Istvánné, ~ Chernelházi Chernel Eszter Asszonynak tiszteletére* (308/cím).

2. Veleszületett. *De Johanna, kinek rózsákba mártatott Ortzája ~ hajnalszint mutatott* (330/1364). **3.** Kinyílt. *Melly édesen ragad most el A' ~ rózsá reggel* (148/3).

születik i

(30)

1. Anyja méhéből világra jön. *Csak te légy, Lillám! enyim: Mindég fogom becsülni, hogy születtem* (288/88). **2.** Születésével vmely közösség tagja lett. *De minthogy másokkal Vitéznek születtem, Szerentsét próbálni magamba feltettem* (239/133). **3.** Veleszületett hajlama van vmely tulajdonságra. *A' kit tán Tolvajjá a' tolvaj Világ tett, Mert gonosz Erkölttsel senki sem született* (200/68). *Jó lenni nem tanult, mert annak született* (454/800). **4.** Veleszületett hajlama van vmely tevékenységre. *Ezzel az ízlésnek szentebb törvényire szoktasd Pólgártársaidat, kik szép tudományra születtek* (348/14). **5.** Létrejön, keletkezik. *Óh ha szívünk' szerelmének Kis zálogi születének, 'S ott ülnének hosszú sorral A' kutykóban tele borral!* (433/46)

~ (368/16), születnek (197/50), születének (216/56), születtem (200/88, 259/607, 330/753, 1533, 409/9, 453/8, 454/631, 639), születél (233/25), született (92/44, 200/52, 210/124, 231/486, 238/105, 299/121, 340/7, 453/89, 454/27), Született (330*/149/4), születünk (453/189), születtek (413a/285).

Ö: ki~, meg~.

születő mn

(1)

Születő formában: a kialakulás állapotában. *Láttya ~ formában A' boldog jövődöket* (231/251).

szüllette mn

(3)

1. Szüllette tája, földje: szülőföldje. *De még is szüllette tája Mindennél előbb való* (357/7).

Édes születteföldemnek Fővárosát járjuk meg (400/61). **2.** Születtekor: születésekor. *Melly emberre születtekor Egyszer, Melpomené! Szép szemeket vetél* (328/1).

születtet i

(1)

Előidézi vmi létrejöttét. *A' nappal együtt ez elszáll, Ha a' nappal ~e; És az ő egész élete A' nap' egy fordultába áll* (148/50).

születtetvén in

(1)

Megszülettetve. *De hát Vénus, azért hogy a' habokból nagy izattan Születtetvén, a' szent mirtus árnyékja alá pattan* (216/58).

szülhet i

(2)

1. Gyarapodhat. *Szülhetnék az áldott mező, gyenge nedvvel van tele* (413a/870). **2.** Okozhat, előidézhethet. *Múzsá rebeg! Véggyászt szülhet akármilyen dalod* (284/4).

szülni in

(2)

(Magzatot) világra hozni. *Azok az eleven Freycorok valának, A' kik már Féj nélkül szülni is tudának* (330/1186).

szülni (368a/163).

szülő in/fn

(11)

I. mn Okozó, előidéző. *Inti, hogy szerentsés bűnébe ne bizzon, Kárt szülő ösztövéremény-nyel ne hízzon* (337/300).

II. fn **1.** Szülők, szülék: apa és anya (együttvéve). *Úgy légyen intézve ifjú életetek, Hogy mi meg holt Szülék éljünk ti bennetek* (210/120).

2. Vki létrehozója. *Szülöm búk árjai vala Minden kedv töllem el hala* (41/5). **3.** Szülők háza: házasságon kívül szülő nők otthona. *Másodszor testálok a' Szülők' házára Kilentz ezer tallért* (330/1543).

Szülék (77/287), *szüleid'* (414/2), *szülei* (214/61), *Szülei* (209/88), *szüleinket* (454/225), *Szülektől* (327/8), *Szüleiktől* (167/5).

szülött fn

(8)

1. *Vkinek a ~e:* az, akit ő szült. *Szép Szűzek ám az Ozman Anyáknak a' ~i* (373/147). **2.** *Vminek a ~e:* vmely közösségből v. vhonnan származó személy. *De még tud énekelni Sírász' ~i közzül Úgy, mint ez a' mi Dallónk, Ki ez halomba' nyugszik?* (373/134). **3.** *Vkinek szellemi terméke. De ő saját szülöttit Nem engedé szerelmes Dalokkal elpuhítani* (372/5).

4. *A természet ~ei:* az állatok. *Ti a' természetnek ~ei vagytok, 'S egy ily édes-anyát soha el nem hagytok* (454/193). 5. *Kellemek ~i:* a leánykák. *Óh Kellemek' ~i! Ez a' ti martaléktok Gyönyörködik, 's örömmel Hever bilintsetekben* (353/13).

szülötte (397a/995), *~ei* (330/167), *~ének* (258/33).

Ö: *első~.*

szülvén in

(1) Világra hozva. *Kegyes magzatokat szülvén a' hazának* (212/46).

szünetlen *hsz*

(2) Szüntelenül, szünet nélkül. *Mit tesz, ha egy érzéketlen Téged és engem ~, Mint egy mélly tenger megoszt* (443/166). *szünetlen* (389/75).

szűnik i

(9) 1. (Folyamat, tevékenység, állapot) erejében, mértékében csökken. *Most már egy kevéssé szűnjenek jajjaid, Szakadjanak félben bús zokogásaid* (212/71). 2. Megszűnik, abbamarad vmi. *Ah de az Angyal el tűnik Nem mutatja Ortóját Látásodis hamar ~ Ebben is Angyal vagy hát* (269/27).

Szűnik (317/239), *szűne* (77/275). — *szűnjetek* (134/139, 447/133); *szűnjék* (210/97, 253/15), *Szűnjék* (212/99).

Ik: *meg~.*

szűnni in

(2) 1. Megszűnni. *Lélegzetem kezd ~* (454/757). 2. Befejezni. *Múzsá! Meg szűnt a' Diéta: Szűnni kell már néked is* (262/2).

Ik: *meg~.*

szüntelen *hsz*

(15) Szüntelenül, megszakítás nélkül, folyamatosan. *Játsszanak vígann a' te Gallyaid közt a' Levelenn A kis Szellők és Szerelmek szüntelen* (153/9). *Mind ketten egy szívvel tsak azon vóltanak, Hogy szüntelen az Úr útjába járjanak* (211/68).

~ (238*/143/4, 248/43, 413a/243, 641), *Szüntelen* (413a/243), *szüntelen* (2/cím, 64/8, 66/16, 69/18, 78/28, 202/94, 208/17), *Szüntelen* (385/27).

szüntet i

(2) Okozza, hogy vmi szűnjön. *Uram! Szüntesd*

a' héséget, Mert magunkat is el éget (389/37). *szüntetett* (397a/1040).

szüntetni in

(1)

Megszüntetni, befejezni. *A' Dámák szüntetni kezdték haragjokat* (330/1775).

szüntetvén in

(1)

Megszüntetve, befejezve. *De nem tévén a' tűz semmi veszedelmet, Szüntetvén a' Bál is a' lármát, félelmet* (330/1646).

szűr¹ i

(2)

⟨A szőlő levét⟩ héjtól, magtól szűrővel megtisztítja. *A' lutskos parasztok szurtos képpel járnak, Néki néki mennek a' tele sajtárnak, Az ideit ~ik, isszák a' tavalyit* (199/53).

~i (87/33),

szűr² fn

(3)

1. Ujjas, de rendszerint vállra vetve viselt, bő köpenyszerű posztó férfifelsőruha. *Szegény legény vagyok; de tsak Egy csókot adj: Ihon van a' szűröm, nesze, Gatyába' hagyj* (333/63). 2. *A ~ alól:* titokban, suba alatt. *Nolle velle a Mágánok Meg esmerték Királynak, Bátor a' ~ alól mások Másképpen voxolának* (92/59). 3. *Kiteszik a ~ét:* elzavarják, elküldik. *De biz azért, engem uttse, Tiszteletes Uram Öttse Sem teszi ki a' ~öm* (92/161).

szűrbolt fn

(1)

Szűrt árusító üzlet. *Ezek a' régi öregeknek 's a' mai községeknek esméretes Románnyaik, vagy Istóriáik; melyeket a' Szűr-boltokban árulnak a' tót Bibliopólák* (330*/164/2).

szüret fn

(12)

1. Őszi gazdasági munka, amelynek során az érett szőlőt leszedik, levét kisajtolják, és hordókba szűrik. *Már a' víg ~nek örül minden ember* (199/1, 87/1). *Bezzeg ekkép' tsapunk derekas ~et, Kívánván Imrének szerentsés életet* (457/19). 2. Ennek a munkának szokásos ideje. *Itt van a' víg ~, 's mustos kádja körül A' szüretelőknék víg tábora örül* (199/43, 87/23). 3. A szőlőnek betakarított termése. *Bé terül gazdag ~tel a' Hegyek boltozatja* (413a/938). ~ (389/66, 413a/533, 612, 1081, 452/26), *Szüret* (249/58).

Ö: *dáma~.*

szüretelő fn (1)
Szüretelést végző személy. *Itt van a' víg szüret, 's mustos kádja körül A' ~nek víg tábora örül* (199/44, 87/24).

szürke mn (2)
A fekete és a fehér vegyülékéből keletkezett színű. *Menj, 's fogj ~ paripádhoz Fél-ébredt Zefíreket* (456/9).
~ (128/29).

Ö: almás~.

szürkéllek i (1)
Szürkének látszik. *Mikor im szemem az Égre Fel vetvén meglátom végre Hogy környéke fejrlik És azután ~ 'S nem soká ezer Villám gyúl Ezer* (177/48).

szürkés mn (1)
Szürkébe hajló színű. *Tsuda halvány kísértetek láttattak ~ éjjel* (413a/483).

szürkül i (1)
(Kedv) fokozatosan romlik. *Régi víg Kedvem' szép Horizonja Szürkült borzasztó setétségre* (138/2).

szűrő mn (1)
(Vizet) tisztító. *Vagy ~ követ áss mellé a' vagy szennyes tsigákat* (413a/890).

Ö: sajító~, szél~.

szúrt Ik: meg~.

szűrű fn (1)
Szűrű. *Így lépked, így kereng Békés Várme-gyében, Az alföldi Magyar' gazdag ~jében Hét-nyoltz nyomtató ló* (330/548).

szűrve in (3)
1. Szűrőssel tisztítva. *Bár itt' ember ölő sa-vakra találok, Bár itt' Kádra vagynak ~ a' Halálok* (457/6). 2. Foga közt ~: összeszorított fogakkal, fojtottan mondv. *Az u-t o-nak mondja, a-nak teszi az o-t, Ezt is foga között ~ kell ki-tenni, Külömben paraszto's Comis fogna lenni* (194/13, 58/13).

szűz mn/fn (103)
I. mn 1. Olyan személy, akinek még nem volt nemi kapcsolata senkivel. *Reményli hogy ~ Mátkáját Még egyszer ölelheti* (397a/219). *Olly hív barát is vagy, hogy a' te széked Előtt minden nap megjelen A' nagy szemérmű ~ apátza* (377/19). 2. Ilyen személyre jellemző;

szűzies. *Tsak a' Magyar tántz az, melly bír olly érdemmel, Hogy legjobban egyez a' ~ szeméremmel* (330/584). 'S Ez lankadva hervad el: *Így hervadtak el Ró'sái Halavány ortzáinak E' hajdani szűz tanyái A' test' Gratzi-ájának* (231/329). 3. Szűz hitves: hűséges feleség. *Szűz Hitvesednek karja között* (445/25). 4. Ép, sértetlen <dolog>. *A ~ Komáromot mi helyt így meg vettem, 's A' Vizi Városnak külsát fere tettem* (238/81). *Nyájasabb Etéziákkal Nyílik a' Nap' reggele, Töltsi édes balzsamával Szűz virágidat tele* (164/16). 5. Senkitől nem érintett, természetes állapotában levő. *Vigadj, ~ Helikon! Tsergedezzen A' hegyek alatt zuhogó szent forrásod* (225/19). 6. Tiszta, derült. *Szép Hajnal! ... Bársonyban idvezli majd Napkelet Az aranyozott felhők közt ~ ortzádat* (172/4). *Ő látván hogy ~ Fényébenn A' Nap az ő Partján jön fel* (244/5). 7. Szűzen: tisztességesen. *Az alatt édes magzati ajakáról tsüggenek, Szűzen él szemérmes háza, bő téjjel tögyellenek A' marhái* (413a/1083).

~ (13/31, 113/1, 148/62, 73, 167/17, 219/44, 57, 221/3, 231*/123/3, 231/17, 326/41, 330/1412, 337/2, 261, 400/7, 413a/434, 447/43, 453/223), Szűz (148/59, 174/3, 186/5, 230/11, 15, 21, 23, 249/7, 307/118, 321/17, 330/751, 374/54, 448/7).

II. fn 1. Szűz leány. *A' szépség' angyali Magyar ~ formába' Leszálltak az Égből a' földi szánkába* (330/71). *Jaj nekem víz, néki tűz! Szegény Ifjú! szegény Szűz!* (443/112) 2. Szűz Mária. *És te, kegyes Szűz, ne ved el A' halandókról szemedet* (148/77). 3. Leány. *Ezt mondván, bús bánatjába Mint esett Szűz, úgy-meg sírt* (317/79). 4. Erigone csillagkép. *Vagy a' rest Hónapok tsillagává leszel 'S helyet a' Szűz, és az Ollók között veszel* (413/44). 5. Flóra ~ei: a virágok. *Lát'd még a' földben szűnyókálnak A' Flóra' gyenge ~ei* (426/14).

~ (103/4, 330/1741, 368a/52, 459/12), Szűz (145/21, 184/49, 196/81, 230/12, 16, 231/364, 423, 463, 237/113, 263/16, 306/113, 125, 234, 328/17, 330/1214, 1298, 368a/42, 149, 380/79, 392/17, 397a/226, 423/49), ~ek (148/1), Szűzek (231/185, 443, 330/1008, 1176, 1475, 373/146, 168), Szűzek' (230/11, 15, 454/142),

Szűze (306/219, 432/10), *Szűzei* (104/13, 450/29), *~eit* (413a/1051), *Szűzeit* (338/11), *Szűznek* (275/4, 330/1552, 1632, 368a/64), *Szűzeknek* (38/9, 330/1539), *Szűzeinek* (162/122), *~ektől* (413a/1043), *~zel* (330/1271), *Szűzzel* (330/1948, 437/4), *Z×zekvel* (330*/166/4).

szűzecske fn

(1)

Leányka. *Ím az Innep' Szűzetskéji Elődbe kiszállanak, 'S jótéted' első zsengeji Kaskáikban látszanak* (390/17).

szűzkoszorú fn

(1)

Szűzkorona, párta. *Három szűz koszorút, há-*

rom fűrt hajával A' rakásra teve egy tutzet kártyával (330/853).

szűzsereg fn

(1)

Leányok nagy csoportja. *Itt egy kies völgy ölében, Eggy körül el széledett Szűz sereg tűnik szemében, A' melly Violát szedett* (231/109).

szűztiszta mn

(1)

Szüziesen tiszta. *Gyönyörűségével kínálgató térség A' rajta ki tetsző szűz tiszta fejérség* (77/48).

T

T. l. tekintetes

tábla fn

(17)

1. Állandó felirattal ellátott szilárd anyagból készült sima lap. Győződelmi pompát adnak a' halálnak E szomorú ~k, amellyek itt állnak (209/2). 2. Téglalap alakú, kemény anyagú lapos tárgy. A' Biblia ~jára Fel volt írva a' Nevek (92/41). 3. Vminek az emléke. E' rövid, de fontos áldásunk summája Légyen tisztelőtünk örökös ~ja (340/38). 3. Körülhatárolt földterület. Ní, ahol a' szép Flórának Táblája fényeskedik (397a/430). 4. A két részre tagozódó rendi országgyűlés egyik része. Míg az Urak oda jártak Rómába a' Pápánál, Addig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál (92/214). 5. Szíve ~jára ír vmit: örökre megjegyzi. E' kis intést szíveteknek ~jára írástok (241/29). Óh Isten! ki nézel özvegyre 's árvára, Írd fel ezeket szíved ~jára (217/110). Tábla (313*/102/1), ~ja (192/58), ~t (72/21), ~kat (255/11, 451/11), ~ját (225/96), ~nak (210/55), Táblánál (92/84), ~ra (212/15), ~jára (454/990).

Ö: adamás~, gyémánt~, jég~, üveg~.

táblaülő fn

(1)

A rendi országgyűlés tagja. T. N. N. és V. ~ Jósa Gábor Úr, aransarkantyús Vitéz, több T. Vármegyék' Táblaülője, Tisza Füreden (368*/31/11).

táblázat fn

(1)

Virágos ~: virágagyás. E' virágos ~ok Mint kezdenek örülni már! (148/9)

tábor fn

(65)

1. Hadsereg alakulatainak tartózkodási helye. Hová vesztél Pajtás? a' ~ régen vár. Minden legény kardot kötött 's lóra ült már (268/45).

Elment tőlem a' Táborba A több Vitézekkel sorba (112/25). 2. Katonai csapat, sereg. Azért is látta Filippi, hogy ~i Rómának Hasonló fegyverrel ismét a' hartzra ki szállának (413a/496). Arról jó, a' mellyről a' Dákok földjére A' Scythák' bajuszos ~a bétére (313/34). 3. Alkalmi összejövétel. Én, mint a' Fársángi ~' fővezére, Még ma egy Kisasszonyt kívánok elvenni (330/1454). 4. Alkalmilag összegyűlt közösség. Itt van a' víg szüret 's mustos kádja körül A szüretelőknék víg ~a örül (87/24, 199/44). Most hát sírja szélinn meg áll 's Rokonyait És kedvesit ilyen szókkal hagyja itt: Óh Angyali Tábor! várakozzál velem, Míg szerelmesimet rendre meg ölelem (217/89). 5. Égi ~: mennyország. Szűnjék sűrűn hulló könyveid zápora Mert a' hova mégyek, az égi ~ a' (212/100). 6. Fébusnak szentelt tábor: a poétai osztály tanulói. Örvendjél Fébusnak szentelt Tábor A' hegyek alatt pengesd víg énekedet (178/1). 7. Tábor ül: letáborozik. A' Horogi pusztá körül a' parasztság össze gyűlt, A' mérész Csökli nép pedig Kadarkútba ~t ült (326/18). 8. Nagy, roppant ~ral vmiből: nagyon sok. Szátskád rózsájában Látok még egy nagy ~ral: Lelkemet gyomrozzák, 's ő hijában Küszködik annyi Amorral (136/10). Hirdetvén roppant ~ral Az ég' minden tsillaga (397a/895).

~ (267*/13/4, 397a/191), ~' (330/1490), ~ok (317/32), ~ok' (337/49), Táborok (114/573, 170/29, 253/29), Táborok' (368a/61), ~a (215/78, 259/621, 327/4), Tábora (216/83, 231/298, 258/52), ~otok' (439/24), ~i (267/118), thábort (330*/166/2), ~okat (418/58), ~át (7/15, 192/6, 215/78, 259/531, 260/4, 368a/4), Táborokat (114/539), Táborát (80/4),

~nak (255/5, 267/54, 197), Tábornak (330/257), ~ának (238/21), ~ba (210/70, 267/182, 268/44, 337/109), ~ába (7/10, 213/107), ~tokba (290/25), ~okba (114/877), ~ban (330/1213), ~ában (93/7, 445/19), ~án (25/13, 190/35), ~nál (330*/180/5), ~ánál (215/88), ~ral (195/41, 413a/389, 812), Táborral (215/22), ~ával (259/59).

Ö: dáma~, lantos~, víz~.

tábori mn (8)

1. A hadi élettel kapcsolatos, azt szolgáló. *A' Duna' két partján, zördül a' ~ dobszó* (258/9).

2. Táborhoz tartozó. *Trombita-dob-sípszó har-sog, kopog, énekel, ordít, 's a' tsengő tányért némitja a' ~ Tambur* (400/86).

~ (259/613, 267/13, 338/13, 418/50), Tábori (258/4, 368a/50).

táboros mn (1)

Táborosan: sokan, bőven. *Szívembenn Neved-nek egy darab részt hagyok, 'S Bár bele a' Gondok ~ann járnak; Mégis ott áldozom Né-ked mint egy Lárnak* (235/31).

táborozás fn (1)

Hadjárat, hadviselés. *Szegény Zsuzsi, a' ~kor* (429/cím).

táborozik i (2)

⟨Csapat, sereg, katonai személy⟩ tábort ütve vhol tartózkodik. *Szilágyi ... Egyszer, midőn Buda alatt táborozott, Az ellenkezőket még is szélllyel verte, Mátyásnak a' Magyar Koronát meg nyerte* (248/44).

táborozott (382/23).

táborsánc fn (1)

A tábor köré védelműl épített töltés. *Már min-den Nép minden határról Seregbe tódul a' Király előtt, 'S körülte táborsántot vetvén, 'S az ellenség' dühét nevetvén, Megójjá őt* (257/157).

Taburnus fn (1)

Helynév. ⟨Campaniai hegy.⟩ *Ne heverjen tu-nyán a' Föld Izmaromat szőlővel Be kell a' nagy Taburnumot rakni olajvesszővel* (413a/563).

tactus l. taktus

tafota fn (1)

Taft, selyemszövet. *Azért fellengős palotát*

Rakattz a' felhők között A mellybe bíbort 's ~t A más világ kötözött (16/31).

tag fn (31)

1. Ember, állat testének elkülönülő része. *Jól szabott englisch Sackjába Minden egy egy Tag ki ül* (231/344). *A' szem, fiúl, és egyéb ~ok Múlathatnak talám: Igen, de Szív nélkül ma-gok Gyarlón örülnek ám* (278/19). 2. Vmely feldarabolt, ill. szétszaggatott emberi testnek egy darabja. *Egyszerre mély sebbel által ve-reték a Gyilkos fegyver által ártatlan ágyéka. ... Tagjai szélllyel a' levegőn süvöltnek* (77/226). 3. Közösségnek vmelyik egyede. *Tekén-tetes, Nemes Tanáts bőlts Tagjai!* (217/134) — *Játéka vagyok így a' fő Valóságnak 'S Örökké nyomorult ~ja e Világnak* (453/78).

~ok (204/37), ~ok' (217/37), ~om (108/7), ~jai (77/154, 134/93, 215/109, 231/140, 320, 454/980), *Tagjai* (77/247, 222/94), ~jaim (77/238, 455/12), *Tagjaim* (428/184), ~ját (269/22, 330/735), ~okat (212/34, 216/87, 413a/721), ~jait (65/14, 111/75, 231/230), ~jába' (294/29), ~jaiba (127/17), ~jaiba' (421/17), ~jainkba (213/85).

tág mn (7)

1. Széles nyílású. *Ah de bezzeg rossz idővel Jára a' jó Jantsi ott, Mert a' ~ üregbe fővel Édes Öttse bé bukott* (317/185). 2. Tágas. *Természet' édes gyermeke! 's a' Világ' Tág Templomának béavatott fíja!* (395/6) 3. Tág elme: nagy tudás, széles látókör. *'S felnyitván az egész Természetet, össze seregli Tág elmé-jében az egész Hóldallyi világot* (348/6). ~ (348/23, 392/62, 413/46, 413a/1016).

tagad i (3)

Azt állítja, hogy vmi nincs v. nem olyan. *Ez első Atheus, ki hogy nem láthatta Az Istent 's a' lelket, vakmerőn ~ta* (454/536). *Nem az a nemessebb öröm, bár akar ki ~gya, Melly a' szívet szeretetre édesdedenn ragadgya?* (216/97)

~ja (449/14).

Ik: el~, meg~.

tagadhat i (1)

Azt állíthatja, hogy nem igaz. *Úgy van! ezt maga Milton is éppenn nem ~tya* (216/117).

- tagadni** in (1) részén.) *Ne Oh hol vannak a' szép mezők, a' Sperkhiusi liget És a' Lakoni szűzeiktől béborongolt ~?* (413a/1043)
- Azt állítani, hogy nincs. *Tudom hogy létedet nem lehet tagadnom* (454/69).
- tágas** mn (17) **Táis** fn (2)
1. Nagy terjedelmű. *De tsak visszahátrál; letörli könyveit, 'S a' ~ tengerre fordítja szemeit* (454/444). *Ím már a' vérnek ~ mezejére kiszállnak A' seregek* (253/38). *De minden Szótárok között nem azok é A' ~ok? melyek a' sok Vallásoké* (126/4). 2. Nagy befogadóképességű. *Imádó szemekkel néz rakás pénzére Nehezten hogy ~ házába bé fér e'* (6/10). 3. Széles, tág. *A Tágas utzákon sok veres sejembe Öltözött Törökök találkoznak szembe* (25/21, 190/11). ~ (111/11, 259/381, 330/617, 330*/204/13, 396/30, 397a/747, 413a/5, 579), *Tágas* (317/121, 418/39), *Tágos* (348/36).
- tágít** i (2)
1. Enyhít. *Kedvvel kínál a' vidám tél 's ~ja a' gondokat* (413a/309). 2. *Karján ~:* fogásának erejét csökkenti. *Mint ki tsónakját a' sebes patak ellen indítja, Ha karján ~, azonnal a' hab vissza rándítja* (413a/215). **Ik:** ki~.
- tágítani** in (1)
- Enyhülni. *A' fojtó lélekzet kezd már ~* (306/68).
- tágított Ik:** neki~.
- tagocska** fn (2)
- Testrészcseke. *Fel költ mejjét ki takarja, Meg óldozza ruháit, Míg gyengén ölelő karja Szorította Tagotskáit* (231/358). *tagotskáin* (231/125).
- tágulás** Ik: meg~.
- tágult** mn (1)
- Lazult. *Semmi, hogy kezetek ~ markolatja A' Fegyvert mint régen úgy nem forgathatja* (68/11). *Tágult* (188/143).
- tágulván** in (1)
- Enyhül. *'S a' leg-irtóztatóbb gondok, melyek Lelküünkön ülnek, Edgy kitsinyt tágulván, bennünk leg-nagyobb kedvet szűlnek* (216/10).
- Táiget** fn (1)
- Helynév. <Taygetos, hegység Laconia nyugati
- táj** fn (21)
1. Földrajza, növényzete stb. alapján egységes v. összefüggő terület. *Mint kezd új élet derülni E' mosólygó ~ körül!* (397a/120) 2. Környék, tájék. *'S hát im víg Kiáltásokra Rendül meg a' Sziget' Táija* (244/26). 3. Boldogabb ~ felé: napnyugat felé. *Fordulj tehát elmém boldogabb Táj felé, Hol már a' népeket az ész fel nevelé* (313/95). 4. *Vkinek háza ~a:* vkinek otthona, családja. *Ugy kerülje a kár 's bánat házad ~át, Mint mi a' gazdának üres butelláját* (266/37). 5. A test vmely meghatározott része. *Hol bátran motorálhatnak Patyolat czombja ~án Hasalhatnak a' sötétben, Köldökén, fodorháján* (169/90). *Táj* (397a/749, 1033), *~a* (209/86, 239/107, 317/262, 357/7, 397a/1123, 413a/377, 660), *Tájt* (424/62), *~át* (379/19), *~on* (397a/937), *Tájon* (415/49), *~án* (397a/279, 413a/927), *~jában* (221/7).
- tájban** hat. ragos fn (3)
- Nagyjában a jelzett idő, esemény idejében. *Menny, monddjad, tíz óra ~ba Minden Isten itt legyen* (114/562). *~ba* (267*/13/13, 413a/1).
- tájék** fn (9)
1. Vmely helyhez tartozó terület, vidék. *Ezer lakosok élesztik A' tarka ~okat* (397a/968). 2. *Vkinek, vminek ~a:* környéke. *A' tsörgő patak' ~án Élnék már tsak magamnak* (397a/511). 3. Vmely szerv, testrész környéke. *Úgy pislog behullott szeme' ~a, Mint a' kotsonyába fagyott Varasbéka* (330/225). *~át* (413a/800), *~okat* (413a/808), *~ait* (397a/1134), *~on* (397a/1085), *~kal* (374/7), *~oddal* (390/39).
- tajték** fn (12)
1. Hullám. *Partjaimon, sok ezer paripák' nyoma porzik az égre, És most is vízemet sok test, sok dárda dagasztja, Mellyeket a' vérnek ~jai*

hempelygetnek (259/618). **2.** Forrásban, erjedésben levő folyadék felszínén felgyülemelő, kissé szennyezett habos anyag. 'S a' felfort kazán ~ját zöld levéllel le veti (413a/303). **3.** Habzó nyál. Vissza tér, meg láttya és a' véres fognak Tajtéki közt mérges hangok tsikorognak (77/170). Orrán, száján forrtak a' mérge ~i (330/844). ~ot (114/281, 192/12, 260/10), ~át (330/971), ~ját (87/43, 199/63), Tajtéka (330/1056), ~jából (216/59).

tajtékos mn

(1)

Nyálától habzó. A' midőn imé egy véres Oroszlánnak Tajtékos fuvási vad hangokat hánynak (77/158).

tajtékoz i

(1)

Zablát ~: habzó nyállal rág. Lova, melly dühös haragját Zablájánn ~za, Rajta ülőjét mint pestist mindenfelé hordozza (216/89).

Ik: ki~.

tajtékpipa fn

(2)

Tajtékközből faragott pipa. Egyik arról beszél, mellyik jobb paripa, Más, hogy az övénel nints szebb tajték-pipa (330/300). *tajték pipádat* (233/68).

tajtékszik ~ tajtékozik

(2)

1. Habzik. Virít a' mező rakottan az őszi gerendezekkel Számodra és tajtékozik a' szüret tölt tsebrekkel (413a/533). **2.** Habzó nyál képződik vmin. Ni, mint küzdik az Éj' rettenetes fija! Mint tajtékszik atzél inye, 's eszén kívül Mint ordítja kivertt fogát! (338/23)

Ik: fel~.

tajtékszó mn

(5)

1. Habzó. Tajtékszó poharát Carnevál kiüssza (330/365). *Vérbe ~ patakok! 's dögöktől Bűzletes ég, föld!* (287/35) **2.** Izzadságtól tajtékkal kivert. Illő már ki zabolázni ~ paripánkat (413a/1103). **3.** Habzó nyállal bevont. Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa rágja Tajtékszó zabláját (216/40). ~ (306/55).

tajtékszott Ik: fel~.**takar i**

(12)

1. Úgy helyezkedik el, hogy az aki, ami alatta van, nem látszik. Ől ront pusztít 's vérrel a'

Földet ~ja (9/26). **2.** <Növényt> befed. Könynyezzen a' gohér, 's bandérista bakar, Mellyet most az agyag' fült szobája ~ (219/18). **3.** Vmibe burkol, göngyöl. Hát néktek míg másnak fáradoz két karja Kényes testeteket lágy lepel ~ja? (70/4) **4.** Leplez, álcáz, titkol. E' versekben titkos tzelom ~om (171/11). 'S ezen Ijjedésed tán Szerelmet ~t (143/48). **5.** <Termést> betakarít. Vetegettük hideg szélbe Most ~juk forró délbe Dudva és bogáts között (389/45).

~ (403/45); ~od (30/10), ~ja (64/4, 69/12, 77/280, 397a/209).

Ik: be~, el~, ki~.

takarékos mn

(2)

Csak a legszükségesebb mértékben használ vmit. A' ~ méheket melly gonddal kell művelni (413a/3).

~ (413/6).

takargat i

(3)

1. Óv, védelmez. Ah boldog Nép! az ég ~ téged, A' tsendes Békeség lakik hazádban (259/43). **2.** Árnyékkal ~: beárnyékol. Egy Fa ... ~ja Hűs árnyékkal lakhelyét (397a/291). *takargasson* (217/127).

takarít Ik: el~.**takarmány fn**

(2)

Háziállatok számára való növényi eledel. Bar-maim, jaj, be' soványok Elfogyott a' ~ok (389/22). ~ (413a/322).

takarószik i

(1)

Vmivel takarja magát. Ez a' szegény város-okat borítja füstbe, porba, Tsak hogy drága köből igyék s takarószik bíborba (413a/1063).

takarva in

(1)

Helyezve. Módi kaputtya 's csizmája Jó Gusztussal van varrva, Hármásával az órája Bársony tokba ~ (231/350).

Ik: be~.

takarván in

(1)

Fedve. Bellóna' markos Báltya pihenteti György' görbe kardját hús adamás szegen, Zöld pálmaágakkal ~ A' hüvelyére tapadt aluttvért (418/19).

Taksony fn (1) Személynév. (Magyar nagyfejedelem a X. század közepén.) *Sok helyen a' kövön Árpád, ~, Zoltán Triumfált az idő' elmúlándó voltán* (237/117).

taktika fn (2) Harcmodor. *Ki többre ment vélünk egy rajta szavával, Mint más külső vezér minden ~val* (267/188).

Taktika (238/115).

taktus fn (3) Ütem. *Alúnni is bátran lehet tsak nagyon ne hortyogjon Lóggó fejével a' versnek tactusára bóllogjon* (310/14).

tactust (233/39), **~ra** (330/893).

tál fn (5) 1. Lapos fenekű, széles, ételek tartására való edény. *'S feladjuk terjedt ~akban a füstölő tagokat* (413a/721). 2. Az edény a benne levő étellel együtt. *És néki Szent pogátsánkat, 's Tálunkat felemeljük És a' szarván vitt Szent Bakot oltáránál leütyük* (413a/941). 3. Annyi (étel), amennyi egy tálba belefér. *Van borom, petsenyém, egy két ~ ételem* (248/4). ~ (330/1692), **Tálba** (135/14).

talál i (87) 1. Váratlanul meglát, észrevesz vmit v. hozzájut vmihez. *Itt, ki szerette a' müzsákat, Nevével kérédő táblákat Merő gyémántokból ~* (255/12, 451/12). *Mert itt van a Halál Kit akárhol ~ A föld gyomrába rejt* (32/35). 2. *Vkire ~: megtalál vkit, akit keresett. Öröm nekem, hogy lakhelyedbe szálltam, Hogy itt Kisasszondon reád ~tam* (305/6). *De már mivelhogy itten Fiamra nem ~ok ... Feljárok ... Több földi tartományt is* (185/206). 3. *Vkit, vmit v. vkire, vmire ~: keresése eredményeképpen v. véletlenül hozzájut vkihez, vmihez. Nem fél, nem hátrál, módot ölésre ~* (44/8). *Tsendes kis Zefiretske, Ha rád ~ ama szépe-ske, Mondjad, hogy sohajtás vagy, De meg ne mond kié?* (157/20) 4. *Vmit ~: milyen kívánt lehetőséghez, előnyhöz jut. Tám a Kis Aszszony ölébe Jutalmat majd ~ok* (231/418). *Lármás vígasságok, eltikkasztó bálók, Benne-tek melly kevés örömet ~ok!* (197/48) 5. *Vhova ~: vmely helyre jut, téved. Lenni? vagy nem*

lenni? — kérdések' kérdése! ... Nagy kérdés, a' melyet ha méllyen visgálok, Még több méllységeknek méllyére ~ok (454/4). 6. *Vhogy ~ vkit, vmit: azt tapasztalja, hogy vki, vmi bizonyos meghatározott körülmények között van. Vigyázz! Ha a hízelkedő Rád mosolyog: olly Tükör Ő, Kit mindig készen ~sz* (364/3). *Mit szólna Etele, ha hozzánk felszállna, 'S Magyar unokáit bilitsben ~na?* (267/152) 7. *Kedvet ~ vmiben: tetszik neki. Colbert kedvet ~t halálos ágyában A' tsipős Boilau' szent Pulpitussában* (382/25). 8. Véletlenül v. váratlanul tesz vmit v. történik vele vmi. *Tán a' Sütés mesterségét Akarja meg tanulni, Hogy tudhassa, ha valaha Reá ~ szorúlni* (169/8). *A' Myrtusok hús boltjában Hol el hunyni ~unk Egy zöld Sír halom magában Jegyezze hív halálunk* (297/34).

~ (2/12, 142/6, 198/66, 216/110, 238*/143/8, 254/50, 305/76, 349/1, 357/78, 80, 413a/728, 443/87, 453/140, 454/74), ~ok (245/37, 282/21, 325/3, 457/5), ~sz (356/10), ~unk (80/3, 114/480, 199/22, 214/43, 239/158, 267/71, 454/729), ~nak (114/837, 197/91, 211/43, 267/81, 330/1821, 413a/1069, 453/172, 454/467), ~ék (239/135), ~a (9/28, 96/16, 258/108, 330/717), ~tam (108/2, 330/396, 396/12), **Találtam** (143/56), ~tál (202/108), ~t (222/56, 314/45, 330*/166/2, 330*/202/9, 413a/1008, 442/4), **Talált** (12/17), **fog találni** (208/100); ~om (295/20, 302/22, 307/55, 454/128, 608), ~ja (67/12, 197/30, 314/35), **talájja** (85/30), **talállya** (53/12), ~tuk (210/45), ~ták (78/19), ~tam volt (73/12). — ~na (454/361); ~nák (238*/144/4). — ~j (127/17, 421/17), ~jon (258/109); ~jam (185/40), ~ja (155/54).

Ik: el~, fel~, ki~, meg~, rá~.

tálal Ik: ki~.

találhat i (5)

1. Észlelhet, felfedezhet. *Oszlass széllyel minden kétességet Nem ~sz bennem színességet* (272/7). 2. *Juthat. Ez okból egy kövér reménység táplálhat Hogy még napod fényes Delére ~* (81/24). 3. *Kedvet ~ vki szívében: tetszhet neki. Te is hogy kedvet találhass Horváth Ádám szívébe A' Kazintzy fávórával mennyél Horváth elébe* (111/103).

~ (195/43), ~tak (413a/977).

Ik: fel~, meg~, rá~.

található Ik: fel~.

találkozik i

(3)

1. Véletlenül összejön vkivel. *A Tágas utzá-konn sok veres sejembe Őltözött Törökök találkoznak szembe* (190/12, 25/22). **2.** Van. — ...sokann találkoztanak A' kik reá nehéz követ, 's nagy téglákat hoztanak (413a/892).

találmány fn

(1)

Alkotás. *A görög elmének szép ~a a Vénus övedzője* (368*/30/10).

találmányos mn

(1)

Találó. *Vitz, német szó, jelent ... elmés mon-dást, vagy erre ejtett ~feleletet* (330*/147/3).

találni in

(2)

1. Rátalálni, bukkanni. *Amott egy Nyárfa' hívesében A' fűzfa közt Találni a' sziget' mentében Egy tiszta Közt* (294/3). **2.** Észlelni. *Mert színébe több változást lehet akkor ~, Ha kékes, úgy essőt jelent, ha lang színű, úgy Szelet* (413a/455).

Ik: fel~.

találó mn/fn

(2)

I. mn *Hirtelen ~: gyorsan kapcsoló. Vitz, né-met szó, jelent elmésséget, hirtelen ~ észt* (330*/147/1).

II. fn *Kitaláló. Ő a' ~ja Auszúgnak, Contónak, Ő oka számtalan Confiscationak* (330/2003).

Ik: fel~.

találós mn

(1)

Találékony. *Azért olly ~ azért tud követni Azért nem tud soká egy hejbe ülhetni* (26/33).

talált Ik: fel~.

találván in

(1)

Vkit ~: vkit kapva, elnyerve. Melly édes érzés játszik az ő komoj Ortzáikon, 's mint zengik az Indigeszt, Tágas mezőt 's Védőt ~ Szárnya alatt (418/39).

találván Ik: rá~.

talán, talám, tán, tám hsz

(169)

1. Lehetséges, hogy...; megeshet, hogy...; meglehet, hogy... *El indulván a' Törökre Óh talám el vált örökre* (112/12). *Nem tudom én, illy egyszerre Ezt véghez vihette: Talám, Isten botsásd! erre Az ördög segítette* (231/161).

Pedig tám a' kegyes Szerelem nevembe Most sugall legtöbbet ártatlan Szépembe (196/91). *'S tám e' nimfádat is a' Stíxnél nemzettek* (196/83). *Majd meg jön tán egéssége, Herva-dó kedve, 's szépsége* (133/63). **2.** *Ha ~: ha úgy lenne... Hanem, ha tán, mint szokásban Van minden nagyobb városban, Vízi-puskával oltanák — Tüzem letsillapítanak* (309/133). *Megesmértem és az Isis' Templomába bémentem, Ha tán e' szép Istennének Tetsze-nék Complimentem* (307/43). **3.** Esetleg. *A' mit néktek mondok másnak nem mondanám Hiszem, hogy búmatis megtartjátok talám* (176/48). *Alusznak még magok a' híves szel-lők is El tikkattak a' nap hevétől tán ők is* (84/24). **4.** *⟨Kíváncsi, kételkedő kérdés színe-zésére:⟩ vajon?, lehetséges, hogy...? De tán kegyetlennek véled, az Ifjakat Mert szintűgy el hordja, mint az aggottakat* (213/71). *Egek! mi ez! menyegző é? vagy talán tor?* (218/1) **5.** *⟨Felszólító értelmű, méltatlankodó kérdés nyomósító szavaként.⟩ De hát ti nem felelték? — Bizony talám örökre El rejtenétek őtet?* (185/189) — *Oh únalom! Vad únalom! Órái-mat be fájlalom, Hogy így homályosítod! Ifjú korom víg hajnalán A' felkelő napot talán Örökre el borítod?* (165/5) — *Uram! Uram! talán már Nem is fog már lenni nyár!* (389/29) **Ö:** netán.

tálca fn

(1)

Ételek, italok felszolgálására való lapos tárgy. *Tört a' pohár, palatzk, tányér, tátza tsörgött* (330/1471).

talentum fn

(5)

Kiváló képesség, tehetség. *De bár talentomim nem tüzesek 's nagyok, 'S Hazám' Lantosi közt középszerű vagyok* (454/999). *Sőt olly állatok is elegenn akadnak, Kik a' talentomba téged meg haladnak* (254/48). *talentom* (445/51), *tálentoma* (368a/142), *Tá-lentomát* (222/37).

taliga fn

(1)

Kétkerekű jármű, amelyhez az ekét kapcsol-ják. *Első a' szántóvas, és a' horgas eke' igája, 'S az Előzi Anya lassan forduló talyigája* (413a/182).

tallér fn

Magyarországon a XVI–XIX. sz. között használt ezüst pénz. *Másodszor testálok a' Szülők házára Kilentz ezer ~t* (330/1544). ~ (133/60, 206/9).

talp fn

1. A láb alsó felülete. *'S a' Tántzosok' ~át soká ne szánts a' vak tetű, Kezdjünk hozzá a' munkához* (310/46). **2.** Talpra ugrik: gyorsan feláll. *Talpra ugrik Ferkó* (330/1714). **3.** Lábbelinek bőrből készült alja. *A' Kis Asszonykák pediglen készítsék a' tzipóket, Mert ép ~pal ugyan haza nem viszik ám ma őket* (310/30). **4.** Némely tárgynak kiszélesedő alsó része. *Szelim! ... ragyogsz az Ozman' székében, A' mellynek Zsámolyát három világ tartja, Mossa márvány ~át hat tengernek partja* (337/210). **5.** Talpig: **a)** minden ízében. *Akkor látnád, hogy én ~ig Magyar vagyok* (268/68). **b)** egészen vmibe öltözve. *Talpig gyász ruhával légyen tested fedve* (212/9). **6.** Alap. *E' régi kövekből néki oszlop legyen, Mellynek buzgó szívvel első ~ot vetett A' háládatosság 's Hazai szeretet* (237/85). **7.** Talp alatt: a sírban. *Maga kél fel győzni itt az emberiség, 'S ~' alatt semmivé válik a' semmiség* (337/292). **8.** Talpon áll: készen áll. *Zengd ki azt az okot, miért vagy fegyverbe', Hogy emberi érzést önts minden emberbe, Hogy a' föld és tenger szódra ~on álljon* (337/269). ~a (239/170), ~at (454/657), *Talpait* (450/44), *Talpokra* (259/185), *Talpától* (231/137), ~ig (55/5, 60/19, 19, 191/5, 268/96), *Talpig* (25/12, 114/170, 529, 238/44). **Ö:** szánka~.

talpal i

⟨Szánka⟩ talppal csúszik vminek. *S a szánka a Notér Úr házának ~* (228/14).

táltos mn

1. Természetfölötti erejűnek hitt ⟨ember⟩. *Így tántzol a' tátos banyák' paszitjába' Varásló pemetjén a' vas-orru-bába* (330/605). **2.** Nagy erejű. *'S a' kászolódo alszéltoól a' szöllök nem tarthatnak, A' tátos felszéltoól kotrott záportól sem ijjednek* (413a/874).

támad i

1. Váratlanul keletkezik. *Hogy a' Rendek el*

(3)

(23)

(192/10, 260/8).

~ (330/54, 413a/362), ~t (450/5), ~ott (114/950, 134/8, 228/8, 447/8), ~tatok (330/1940).

Ik: fel~, meg~, rá~.**támadandó in**

(1)

Feljövő. *Haj, Istenek! Melly szép Halandó Jön ott elő, Mint a' midőn a' ~ Nap mosdva jő* (294/23).**támadási Ik:** fel~.**támadt in**

(1)

Létrejött. *Tarka Lufiballonok! Lebegő árnyékok! Gyermekségből ~ fenyves buborékok!* (194/42)**támas fn**

(2)

Madárijesztő. *És hogy te nem szántál már engemet másnak, Hanem tsak egy meggyfán lebegő ~nak* (254/6, 61/6).**támasz fn**

(5)

1. Szilárd tárgy, amely más tárgyat leomlás ellen véd. *Négyszegű kövekből állott vastag fala, Bástyányi támasszal rakva volt oldala* (306/188). **2.** Szőlőkaró. *Rips raps a' szöllők már pusztá ~ megett Gyászolnak* (87/45). **3.** Az, aki anyagi, szellemi v. erkölcsi tekintetben segítségére van vkinek. *Csáki! Egyik híve jó Fejedelmünknek, Nagylelkű támassza dülő nemzetünknek* (306/226). *támasszait* (297/2), *támasszával* (443/61).**támaszkodik i**

(1)

Vki anyagi támogatására számít. *Kivált a' Czigányok, ... Minthogy rá nem szokván kászára, kapára, Támaszkodnak tsupán a' más lagzijára* (330/1818).**támaszt i**

(4)

Létrehoz. *Innen az Eufratesnek, onnan Germaniának Környéke, ~ hadakat* (413a/517).

Vajha forgószelet ~na valaki (298/29).
~ja (330*/154/3). — *Támassz* (317/138).

tambur fn

(1)

Nagydob. 'S a' tsengő tányért némitja a' tábori Tambur (400/86).

tambura fn

(2)

Húros, pengetős hangszer. Mellette a' nótán tíz hárfa hangozott, Húsz ~ 's doromb akkompanyírozott (330/1244).

Tamburájára (243/4).

Tamesz fn

(1)

Folyónév. Rómás ~: a Themse latinos neve. *Ha téged említlek; meg ne ítélj engem', Hogy a' Rómás ~t Iszteresen zengem* (337/260).

tamétalan szn

(1)

Töméntelen, nagyon sok. *Mikíppen az Dorothia Kiss Azzon az ~ Z×zekvel thábert yáratván ... nagi hada lén* (330*/166/2).

tanács fn

(26)

1. Arra vonatkozó ajánlás, hogy vki mit tegyen. *Ez tehát tanácsom: rajta! ne késsetek* (330/985). *Ah! meg érdemli ez, hogy barátod legyek, 'S elődbe egy szíves tanácsot is tegyek* (202/118). *Ámor' tanácsából még őt megkérlelem* (380/71). 2. Tanácsadó v. döntéseket hozó szerv, testület. *Nemes Tanács, 's Nemes Communitás, 's ennek Tagjai légyetek áldotti Istennek* (222/93).

Tanács (92/138, 217/134, 413a/1067), *Tanács'* (368*/31/1), *tanácsom* (126/31), *tanácsid* (77/85), *tanácsot* (83/51, 211/79, 330*/202/4), *Tanácsot* (146/33), *tanácsomat* (330/958), *Tanácsát* (148/74), *Tanácsit* (77/250), *tanácsnak* (413a/28), *~ának* (268*/22/7), *tanácsának* (114/509), *tanácsából* (114/956, 196/73, 259/318), *tanácsára* (413a/854), *tanácsára* (114/596), *Tanácsáról* (330*/177/4).

tanácsház fn

(1)

A tanács székhelye. *Innét lefelé a' Tanácsházba mentünk, A' hol kötelező írást petséltünk* (239/145).

tanácsházajtó fn

(1)

A tanácsház bejárati nyílásának elzárására való szerkezet. *A' tanácsház ajtók rózsákból nyílnak* (239/50).

tanácskozás fn

(1)

Az a tevékenység, hogy több személy tanács-

kozik. *Eddig van az osztózásnak Egész Históriaja, Az egész Tanácskozásnak Rövid Theóriája* (92/332).

tanácskozik i

(2)

Döntés előtt megbeszélést, tárgyalást folytat. *Azon tanácskozott a' sereg' Nagyjával, Mit tégyen e' régen vártt hadi foglyával* (330/1593). *tanácskoztak* (330/1069).

tanácsol i

(3)

Tanácsképpen ajánl vmit. *Hanem inkább azt tanátslom, töltsünk bort a' gégebe* (326/63). *Tanátslák* (114/955), *tanátsolta* (267*/12/2).

tanácsos fn/mn

(6)

I. fn 1. Vmely ügykör vezetésével megbízott magas rangú tisztviselő. *'S te elmés Tanácsos! ki ülven kormányra, Egy Plánummal zavart hánysz sok Tartományra* (195/35). 2. (Hivatalosan adományozott kitüntető címekben.) *Méltóságos királyi tanácsos Somssich Lázár Úr ódája méltóságos Rhédey Lajos ts. kir. Kamarás ő nagyságához* (445/cím).

Tanátsos (337/71, 368*/31/1), *Tanátsossa* (368*/31/2).

II. mn Tanácsadó. *Hogy mint e' Városnak te egy Senátora, Lehessél e' Népnek tanácsos Nestora* (212/94).

tanácsosné fn

(2)

Női tanácsnok. *A' vár általadás törvényre a' leve, Mit Állhatatkanság tanácsosné teve* (239/224).

tanácsosné (239/190).

tanácsú mn

(1)

Nagy ~: nagy tudású, bölcs. *Nemzetes Kapitány és vitéz Prokátor! Itthon nagy tanácsú, kívül erős, bátor ... Vedd kedvesen tőlem e' szál rozsmaringot* (266/44).

Tanais fn

(1)

Folyó neve. *A' Don vagy ~ Európa és Asia közt a' Muszka földön foly* (267*/20/1).

tánc fn

(52)

1. Rendszerint zene v. ének ütemére végzett ritmusos mozgás. *Tsak a' Magyar tántz az, melly soha sem jára A' jó egészségnek semmi ártalmára* (330/575). *Hát úgy jó vissza egészségünk, Ha előbb a' tántzba el vész frissességünk?* (197/58) 2. Táncmulatság. *Így léven, Dorottya kiment a' Szálába, Ahol a' tántz vala*

legszebb divattyába (330/884). Ott hagyták a' tántzot 's a' gavallérokat (330/1054).

tántz (197/54, 57, 330/476, 579, 583, 608, 799, 1627, 1820, 330*/156/8, 443/239), Tántz (133/2, 330*/156/1), Tancz (330*/152/1), Tántzom (330/587), tántza (197/55), tántzunk (330*/156/4), tántzot (199/107, 330/467, 500, 563, 826, 413a/357), Tántzot (330*/155/2), tántzát (310/54), tántzokat (330/489, 510), táncznak (134/22, 447/22), Tántznak (330*/156/3, 7, 330/536), tántzának (330/498), tántzunknak (330/565), tántzba (197/68), tántzban (330/585), tántzában (330*/156/11), tántzra (330/464), Tántzra (167/13, 318/95, 336/43), Tántzról (330*/156/9), tántztól (309/22), tántzodért (254/49), tántzal (87/26, 199/46, 330/560, 597).

Ö: kontra~, kozák~.

táncol i (14)

1. Táncot jár. A' tseléd, a' Vendég, az Úr, a' Dámával Játszott, tréfált, tántzolt, vígadt az Udvarban (330/897). 2. (Ló) ugrál. Lova kevélykedvén a' rajta ülővel, Hortyog, tántzol, kapál, nyerit déltzeg fővel (330/278). 3. Vmi ~ vmivel: együtt vannak jelen vhol. Az egésség 's áldás össze font karokkal Tántzoljon quártyod környékén azokkal (266/42).

tántzol (330/557, 605, 330*/156/5), tántzolt (309/25), Tántzolt (239/151), tántzoltok (397a/107), tántzolnak (330/1883, 443/238), Tántzolnak (1/16, 373/173); tántzolta (114/174).

táncolás fn (1)

Táncolást tesz: táncol. 'S hogy minden mátkapár egy-egy tántzolászt tett, A' Szála 's muzsika mindennek szabad lett (330/503).

táncolgat i (1)

Az örömek ~nak: jó, vidám a hangulat. Itt egymással Vig hangzással Tántzolgatnak Az örömek, 'S összevetszolt Karral vígan mulatnak (110/27).

táncoltat i (2)

(Lovat) ugráltat. Almás szürke tsődör lovát tántzoltatja (256/13, 82/15).

táncolva in (1)

Gyönyörűség ~ jár körül: minden csodálatosan szép. Áldott természetnek kies lakó helye A nyájas örömek legelő mezeje Hol az ártat-

lanság vidám képe örül Kedves gyönyörűség tántzolván jár körül (1/6).

táncos mn/fn (3)

I. mn Táncos szoba: táncterem. Tántzos szobájába víg muzsikát penget (197/35, 85/35).

II. fn A táncolásban részt vevő személy. 'S a' Tántzosok' talpát soká ne szántsa a' vak tetű (310/46).

táncpalota fn (2)

Táncterem. Pszt! minden Tántzpaloták! Ürüljön boros asztalom, Némüljön meg a' tizimbalom, Szűnjetek meg, hahoták! Pszt! minden Tántzpaloták! (133/13, 17)

tanít i (14)

1. Ismereteket, tudást ad át vkinek. Ott ~ a' bölcs, danol a' poéta, Él az igazság (287/31). 2. Szokást, készséget, magatartást elsajátíttat. De ha ma a' szükség arra indította Hogy egyék, a' példa járnai tanította (453/96). 3. Igazságként, elvként, elméletként hirdet vmit. Am de számár bőgtét a' mennyországba ki hallja? A' mint a' Magyarok példabeszédje ~ (315/8).

~ (453/53), ~ott (239/9, 253/54, 259/318); ~ja (111/61, 297/68, 348/4), taníttya (3/14), ~á (413a/165), Tanította (231/198). — ~son (253/15).

Ik: meg~.

tanítgat i (1)

Ismételten tanít vkit vmire. A' zöld Pannoniát 's Dátzia' Szűzeit Új hangokra ~od (338/12).

tanító fn (3)

Tanári képesítéssel bíró személy. 'S midőn laurust fűzők hív Tanítóimra Édesen eszmélek bimbós napjaimra (442/21).

Tanítóm (442*/222/2), Tanítónkkal (221/8).

tanítván Ik: meg~.

tanítvány fn (4)

Az a személy, akit vki vmire tanít. Illy érzések között múlt ki az üldözött Szokrates kesergő ~i között (454/726).

~' (399/14). ~ok (454/579), ~i (220/18).

tanítványi mn (1)

Tanítványra jellemző. Jussod van rá és jussa van magának is Ammonnak, Kihez engem ~ kötelességim vonnak (342/16).

- Tantalus** fn (1) Személynév. <Tantalosz; király az ógörög regevilágban.> Mért kell nékem ilyen bőségben szűkülni, 'S szomjan a' kád-vízben ~ként ülni? (330/784) ~t (410/37).
- tántorgás** fn (1) Rogyadozás. *Test erőtlensége? A' láb ~a?* (239/81)
- tántorgó** mn (5) Botladozó, rogyadozó. *Míg ~ lábát futni sietette Vékony fátyolattját Thisbe el ejtette* (77/165). *Mintha készen volna már sírod egészen, S annak szélinn állnál ~ lábakkal* (217/47, 204/47). *Tántorgó* (87/37, 199/57).
- tángorgott Ik:** ki~.
- tántorít Ik:** meg~.
- tántorodott Ik:** el~.
- tántorog** i (3) 1. Vmi alig mozog. *Tudod e' világban minden nagy test forog, Tsekély mind az, a' mi nyugszik, vagy ~* (191/34). 2. Vki bizonytalankodik. *Botsáss meg, Istenem, Ha vakon nem lehet hinnem, reménylenem! Hogy, az igazságot keresvén, tántorgok* (454/329). ~sz (79/1).
- tántorogni** in (1) Botladozni. *Vezess e' szent Hegyre, vezess fel engemet, Kiméld ~ kezdő lépésem!* (306/30)
- tanú** fn (11) 1. Olyan személy, akinek vmiről közvetlenül szerzett tudomása van, és valóságát bizonyítja. *Te légy nemes város, te légy ~ ebben: Vihetni é dolgod ő nálla bőltsebben?* (217/71) 2. Vmi, amelyhez vmilyen esemény emléke fűződik. *Ezek ~k, ezek hallották Szerelmem' gyászos énekét, Gyakorta vissza is hangzották Búsonn a' Lilla' szép Nevét* (446/5). 3. Tanúba áll vmi mellett: bizonyítja helyességét. *Úgy van, vitézségtek mellett magam állok ~ba En, én magam tapasztaltam azt minden háborúba'* (259/529). ~ (217/69), ~im (130/9), *tanui* (176/22), ~ja (188/87, 267/234, 374/1), ~nak (130/cím), *Tanúnak* (446/cím).
- tanúfal** fn (1) *Tanúfalak:* szoba falai, amelyek között törté-
- nik vmi. *Tudom, midőn mély kínodban Olvasztád a' vas-eget, Veszteg ülvén Kastélyodban A' tanú~falak megett* (428/8).
- tanul** i (12) 1. <Ismeretet, tudást, készséget> elsajátítani igyekszik. *Csak hátul szeretek állni, Innen többet tanulok* (169/26). 2. Tulajdonságot, magatartást folyamatosan felvesz, elsajátít. *Ah, szép szűzek, mit mutatok! Melly édesen ragad most el A' született rózsza reggel. — (Szépek lenni tanuljatok)* (148/4). 3. Okul vmiből. *Mit nyér hát, ki mindent meg-vét oktanul? Őtet is meg-veti minden: 's kárán tanul* (194/34). *tanul* (454/526), *tanulok* (316/22), *tanult* (454/800); *tanulom* (304/57, 435/57), ~ják (418/55), *tanúltam* (92/152). — *tanuljatok* (148/12), *Tanuljatok* (373/140).
- Ik:** meg~.
- tanulás** fn (2) Iskola végzése. *Hogy ~ának egy pontjára lépe, Bé fogadta Pallás' még akkor zöld népe* (217/57). *tanulására* (418*/175/4).
- tanulatlan** mn (1) Tájékozatlan. *Erről méltó lesz tanulatlan Olvasóimat a' hely' szűk voltához képest megvilágosítani* (330*/200/18).
- tanulhat** i (1) Okulhat. *'S Ha olvasni tudnának Sok Gavalérink: belőlle Bezzeg tanulhatnának* (231/30).
- Ik:** meg~.
- tanulni** in (3) <Ismeretet, tudást, készséget> elsajátítani. *Innen ment tanulni Verbőtzi Törvényét* (217/59). *Csak a' Teremtésnek disze nem tud menni Ennek kell ~ mind járni mind enni* (453/94). *Tanulni* (330/1992).
- Ik:** meg~.
- tanuló** mn/fn (2) I. mn Tanulásra kész. *Tanuló elméjét Kalmárságra adta* (222/28), II. fn Olyan személy, aki még tanul vmit. *Lehessen bémenni némelly tanulóknak, Kivált a' nőtelen friss trantsírozóknak* (239/237).
- tanulószo** fn (1) Hely, ahol vmit tanulni szoktak. *Meg tévén e'*

tiszteletet, menj bé: maga Érato Lessz tanuló szobájába hozzá az út mutató (111/6).

tanult mn**(8)**

1. Tanulással elsajátított. Jól tudván tanult Rolléját, Még ezt itt fel sem vette (231/193). 2. Szakképzett. Bár tégedet drága pénzért tanultt kézzel Szövöttis az Ásiai leg szebb Menyetske (137/23). 3. Betanított. Tanultt lova hortyog 's ugrándoz alatta (330/151). tanult (259/502, 442*/221/4), Tanult (231/129), tanultt (253/25, 330/1999).

tanya fn**(6)**

1. Városok, falvak határában levő lakóházból és gazdasági épületekből álló település. 'S úgy nézvé e' földet mint azonegy ~t, És a' természet mint egy közös anyát (313/13). 2. Vminek a helye. Így hervadtak el Ró'sái Halavány ortzáinak E' hajdani szűz ~i A' Test' gratziájinak (231/329). 3. Pihenőhely, kikötő. A meg maradt hajó ül szelek szárnyára Ugy sippet a' hajós a fel tett ~ra (10/34). 4. Összejövétel. És engedd meg, hogy múlassunk Érted még egy sort ihassunk. Mert a' ~t már elbontom 'S mondom: Éljen Éva! 's ponktom (438/53). ~ji (397a/625), ~ját (29/4).

tányér fn**(8)**

1. Csekély mélységű, lapos fenekű, csekély mélységű, széles peremű, kerek edény, amelyből az ételt eszik. Néhány Kráfli álla ~ján előtte (330/713). 2. Csengő ~: cintányér. 'S a' tsengő ~t némítja a' tábori Tambur (400/86). 3. A nap ~ja: kerek, lapos forma, amilyenek a nap látszik. Vagy a Newton csövéen nézi a végetlen üreget Fel repülven nagy elméje a nap ~ja felett (111/9). ~ (330/1471), ~ját (413a/447), ~odon (330/720), ~ján (330/718), Tányérral (413a/462).

tapadt in**(1)**

Vmire rászáradt. Zöld pálmaágakkal takarván A' hüvelyére ~t aluttvért (418/20).

tapasztal i**(10)**

1. Közvetlen érzékeléssel észlel vmit. Tehát a' már árva párok a' kőfalnak Gyenge hasadásán egy rést ~nak (77/74). 2. Élményként átél vmit. Elj Kis Bálint ezt kívánja néked az egész Asztal, A' melly benned maga iránt szíveséget ~ (326/72).

~ok (447/145), ~tak (239/206), ~ám (308/30), ~á (188/117), ~tam (259/530), ~ék (129/51). — Tapasztalná (309/7). — ~jak (454/648).

Ik: végig~.

tapasztalás fn**(3)**

Tapasztalat. Vólt néki ~a Már az ilyen dolgokban (231/195).

~ (413a/149), Tapasztalás (92/335).

tapasztalt in**(1)**

Magán ~: átélt. E' magán ~ dolgot prédikálja (209/82).

tapasztás fn**(1)**

Sárral történő vakolás. Ezért kedves munka a' ~ nála (26/45).

tapint i**(1)**

Érintéssel érzékel. De bezzeg mikor a' fejére ~a, Már a' haján folyt le a' híg palatsinta (330/1689).

tapintás fn**(3)**

Kézzel történő érzékelés. Annak minden motszanása Bennem a' vért ugratja, Kezemet a' ~ra Készleti és nógatja (169/51).

Tapintás (134/84, 447/85).

tapintású mn**(1)**

Lágy ~: selymes. A' kezeket sértő tövissek bokrai A' lágy ~ Rósák hajlékai (64/6).

táplál i**(13)**

1. <Élőlényt> élelemmel lát el. Hajdan a' termő föld, míg birtokká nem vált, Per és lárma nélkül annyi embert ~t (200/48). 2. <Hasznos> táplálék megteremtésére szolgál. Megvan a' föld 's a' fű és fa, hogy éljen 's ~jon (454/658). 3. Működéséhez, fennmaradásához szükséges anyagokkal folyamatosan ellát vmit. És a' ki most azért vájja Debretzennek dombjait, Hogy bő étekekkel ~ja Az ágyúk' éh gyomrait (368a/19). 4. Életben tart, éltet. A meg mosdott nap az a' ki mindeneket Táplál sugárral (3/4). 5. <Gondolatot, érzést> éltet, szít magában. Egy szerelmes Hévség, Melly Szerelemért ég, Lelkünk' ~ja (155/51). ~ (413a/867), ~a (77/202), ~tt (398/3); ~ja (413a/1072, 454/630), Táplálja (7/14), ~lya (201/78), ~tam (453/258).

táplálás fn**(1)**

Étkezés. Sem az elmélkedés' szomorú hagy-

mázza A' ~' útját meg nem tofánázza (454/214).

táplálhat i (4)

Éltethet. De hát olly ösztövéremény is ~ Hogy a' ki még ma él holnap meg nem halhat (15/1).

~ (81/23, 203/23), táplálhassanak (397a/1004).

tápláló in (1)

Táplálékul szolgáló. Mint a' forgószél' kezéből Parittyázott jégeső, Úgy törí széllyel tövéből A' ~füvet ő (397a/196).

táplálódik i (1)

Táplálkozik. 'S belőlők a' füvek 's barmok táplálódnak (454/622).

tapló fn (1)

Tűzgyújtásra használt gyúlékony anyag. De ha elvesztettem Ki lángom ~ja volt (361/3).

tapod i (5)

Tapos. Szintúgy rugták egymás' tzipellője sarkát, Tapodták, hasgatták egymás' Sleppe' farkát (330/1466).

~ (327/11); Tapodgya (216/88), ~ják (348/17). — Tapodd (413a/776).

Ik: el~, meg~.

tapodni in (2)

Taposni. Szentségtelen létedre nem félsz Angyali pitvarokat ~ (396/24). ~ (259/494).

Ik: le~.

tapodó mn (1)

Taposó. Mit? hát a' feregnek a' ~ lába Alatt, nem szabad é reszketni kinjába (453/11).

tapodott in (1)

Taposott. Érzéketlen', némán siketen és vakom Hevert a' láb' alá ~ hamvakon (237/46).

Tapodván Ik: le~.

tapogat i (2)

1. Többször egymás után megtapint. A' haboknak lágy szikláját Őröngve ~om (443/84). 2. Érez. Múlándóságodat így meg nem foghatod, Mellynek igazságát kézzel ~od (209/26).

tapogatni in (1)

Többször egymás után megtapintani. Felette a' Várnak terül kies halom, Mellyet ~ tsupa nyúgodalom (239/24).

tapos i (3)

1. Talpával nyomkodva sajtól. Jer ide, sajtoló Atyám, hányd el, vesd el tsizmádat És újj mustba ferdett lábbal ~d velem a' kádat (413a/531). 2. Vmiben úgy jár, hogy annak egyes részeire folyton rálép. Hét-nyoltz nyomtató ló, midőn patkós lába Tapos a' világnak legszebb búzájába (330/550).

~sa (12/35).

Ik: le~.

tapos fn (2)

A tenyér többszöri összeverése, ill. az így keletkező hangok együttes hangzása. Ez a' játék-néző helybe meghökkent száját tátya Köszöntvén a' Tanáts és nép kettős ~a, vi-váttya (413a/1067).

~ai (445/68).

tapsol i (8)

1. Tetszés, ünneplés kifejezésére tenyerét összeüti. Kiáltott a' sereg, a' győzőnek ~t (330/1284). Nézd mint ~ a' Nemesség, Nézd a' nép mint örvendez (400/65). 2. Csattog. Gyakorta a' habok ~nak Játékokon (294/9). ~nak (255/28, 451/28), ~t (330/1590), ~tak (330/1097); Tapsoltad (432/26).

Tar fn (1)

Családnév. ~ István és Farkas Erzsébeth! néktek-is Légyen javatokra még ellenségtek is (217/125).

tár fn (1)

Könyvtár. Ah, midőn ~omba' látom Ezt a' kedves Könyvemet (376/1).

Ö: kincs~ könyv~.

tarandus (lat) (1)

Iramszarvas. Nem loptam el más' tarándját, hartz és fegyver között éltem (454/430).

tarcali mn (1)

Tarcalon élő. Én. Furmintházi. Tartzali. Szőlősgazda. Néked. Szentelem. Ezt (232/6).

tardigradus (lat) (1)

Lajhár. Lajhár ...görögül Bradypus, deákul Ignavus vagy ~ (330*/199/9).

taréj fn (3)

1. Tyúkfélék fején husos vörös lebeny. A dagályos kakas érezvén meleget, Enyelegve játszik, ~át berzeszti (330/495). 2. Tarajdísz. A'

mejjedre téven patyolatból ~t, Antecessoroddal egyél spárgát 's paréjt (233/59). **3.** Felberzeszti ~át: feldühösíti. Hallván ellenséges tzélját A' Trokszartaksz népének, Fel berzeszté rá ~át A' Klúb kevély lelkének (114/429).

tárgy fn (18)

1. Különálló létezőként érzékelhető anyagi jelenség. Árnyékos Erdők, és nedves Rétek, most zöldeljenek! Légyetek a' nép' javának Megvidítő ~ai (397a/1166). Még egyszer végig sétálok Szememmel e' ~akon, Azután tölők megválok (397a/386). **2.** Az, akire, amire vmely tevékenység, magatartás irányul. Lát-lak, eszmélek, karomat fogadd el Óh szerelmemnek deli ~a (454/850). A' mord halál e' ritkaságot Meglátta, és ~úl vette (388/6). **3.** Az, amit vmely alkotás ábrázol; téma. Az Ember a' Poézis' első Tárgya (396/cím). Músám! eddig vagy a' vidám dolgok körül repdestél; Vagy szomorú, de idegen, s külső ~at kerestél (162/2). **4.** Az a dolog, amelyre vmely gondolati tartalom vonatkozik. — ...a' philosophiának legrégibb és legfőbb ~a (454a/256/22).

~a (72/3), Tárgya (231/42), Tárgyat (317/51), ~akat (397a/838), ~át (397/75/7), Tárgynak (454a/256/13), ~on (134/21, 447/21), ~áva (330/948, 453/170, 454/260),

tárgyaz i (1)

Céloz vmire. Tudod, szent Igazság! tudod mit ~ok (337/23).

tárgyú mn (1)

Témájú. Ugy is már egyéb ~ vers, melly az üres elméket Múlathatná, közkézre kelt 's bétölt minden környéket (413a/1106).

tárház fn (4)

1. Vminek a lelőhelye. Tárházát az Áldott emberiség nyitja, Édes fiainak sebeit gyógyítja (190/97). **2.** Vminek összegyűlt tömege. Rá dördül a' felhők fegyveres ~za, Az égnek mind a' két sarkait meg rázza (202/13, 56/13). ~ának (162/12).

tarisznia Ő: koldus~.

tarka mn (30)

1. Elütő (élénk) színeket mutató. Egy külföldi ~ ánginba öltözött Frantzia Pázi volt itt a' többek között (330/1715). Virágokból szövött

ruháját A' ~ rét már hímezi (379/18). **2.** Olyan <állat>, amelyen legalább két szín váltogatja egymást. Illy ~ madarka vagy hát te barátom Ezzel tépett tested szárnyára botsátom (61/47). **3.** Színesen változatos v. elütő elemekből álló. Bájoló lágy trillák! Tarka képzetek! Kedv! Remények! Lillák! — Isten véletek! (427/62) **4.** Változatos hangokból álló. Önt-sünk ezer áldást zengő tisztelettel, Szórjuk rá a' ~ vivátot tüzzel (266/16).

~ (114/303, 142/7, 185/97, 216/8, 238/99, 253/45, 313/86, 319/19, 373/36, 75, 397a/446, 968, 400/74, 403/58, 416/10, 418/21, 454/451), Tarka (114/369, 194/41, 220/30, 253/49, 397a/323, 1150), ~n (237/12), Tarkán (397a/753).

tarkállik i (1)

Egymástól elütő színben látszik. Pihenést széllyel-ögyelgő Szememnek méken vegyek? E' gyenge zöld gabonákon? Kik himmel tarkállanak? (397a/126)

tarló fn (2)

1. Az a föld, amelyről a gabonatermést levágták. A' Tarlód más esztendőben ugar képpen pihenyen (413a/83). **2.** Lábon álló gabonatermés. És a' sarlót Senki addig fel ne vegye, levágni az ért ~t (413a/355).

tárogató fn (6)

A klarinéthoz hasonló, de nagyobb, öblös hangú régi magyar fűvóhangszer mint a költői kifejezés eszköze. Hallom ~d' tábori hangzattit, Hallom Pest' fala közt és Buda' szirtjain (338/13). ~m' (418/109), ~d' (338/54, 439/32), ~t (439/30), Tárogatón (418/2).

tarolt lk: meg~.

társ fn (25)

1. Vkivel együtt levő, együtt dolgozó személy. Égi ~ak leszünk, 's többször el nem válunk (454/992). Ti pedig Társatok' Tisztbéli Társai, Tekéntetes, Nemes Tanács bős Tárgjai! ... Köszönöm bennetek azt az indulatot, Mellyet mindnyájzatok erántam mutatott (217/133). **2.** Házastárs. Társánál számosabb napokat szám-lála (211/60). **3.** Együtt élő állat. Az állatok halált 's jövendőnt nem várnak Gond és remény

nélkül kedvek telve járnak Édesdedenn esznek gyilkosok kezéből Nem gyanítanak veszélyt ~aik véréből (453/58).

Társam (301/8), ~aim (90/10, 330/942), ~ad (202/94), Társa (114/206, 231/381), ~unk (453/175), ~aim' (330/876), ~ai (2/26, 327/60, 413a/1087, 454a*/257/7), ~at (330/1765), Társát (126/28), ~ainkba (330/986), Társától (210/82), ~oddal (413a/353), ~ával (330/1017), ~aival (113/25, 418*/174/3).

Ö: baj~, ember~, férfi~, házas~, polgár~, szerelem~, szerető~, vad~.

társalkodni in

(1)

Foglalkozni. Vagy ha most nem tettzik neki ~ azokkal A' Léleknek természetét magyarázgatja Lockal (111/23).

társas mn

(1)

Társaságot kedvelő. Ki dolgoz, ki lomha, ki tüzes, ki hideg; Ki durva, vagy szelíd, ki ~, vagy rideg (454/342).

társaság fn

(22)

1. Együttlét, szórakozás végett találkozó személyek közössége. A' mint a' ~ maga jelentette, A' Férfihez-menteknek nevét feljegyzette (330/427). Holott imé most is e' kis Társaságba' Annyiszor keverik az embert tsúfságba (330/797). 2. Vkiel való együttlét. 'S Húgának ~ában Gyöngyvirág-gyöngyökre vág (456/51). 3. Egyesület. Isten hozzád Nemes Kalmári Társaság, Légyen oltalmazód a' legfőbb Uraság (222/95). 4. Társadalom. A' ki ha származott volna kunyhóból is, Kisúgárazott volna szép lelke abból is, ... Kiért a' Társaság és az erkölts vérzik, Kinek hijját magok a' Grátziák érzik (454/781).

~ (330/978, 330*/141/1), Társaság (313*/102/2, 330/501, 698, 454/359), ~ot (219/68, 271/21, 330/654), ~ba (142/10), Társaságba' (309/53), ~tokba (330/90), Társaságtokba' (330/665), ~ban (330/1325), Társaságban (454/287), ~ra (454/204), ~okról (330*/137/9).

társparola fn

(1)

Kézfogas, békejobb. Légy te bolond, mint ők, vagy bírjál olly kutya szívvél, Mindjárt ~t fognak örökre veled (315/10).

társzekér fn

(1)

Tábori szekér, amelyen a hadsereg számára szükséges poggyászt és hadiszert szállították. Contrahálja seregenként Magát az Ármádia; Velek a' sok Társzekerek, Sokféle rendű fegyverek (114/354).

tart i

(127)

1. <Személy> nem enged mozdulni, leesni stb. Ébredj! im zöld pálmaágot Tart kezében 's hozzád jő (368a/46). Atlás és Herkules egymást fel-váltva ~ják az eget. Poétai mese (267*/14/1). 2. Eléri, hogy vmilyen állapotban legyen v. maradjon vmi. Olly zsíros füvet ~, hogy meg érezheti Szagát sok büszke ló 's el nem szenvedheti (201/69). Ama' boldogságban részetek nem léssen, Mellyet a' Végzés ~ számotokra készen (259/174). 3. (Birtokában) őriz, nem enged át másnak. Te a' főbe ~od minden szépségedet: Meg nézetem tehát Múzsámmal fejedet (254/35, 61/37). 4. Magában ~ vmit: nem mondja el. Sőt míg bírt is véle, magában ~otta, Mert mondani másnak ingyen sajnálotta (189/3, 6/3). 5. <Szabályt, szokást stb.> megtart. Maga innepnapot ~ (413a/1086). Mi igazán akkor ~juk Jó'sef napját, Mikor megnyitatta Jó'sef már a' csapját (233/17). 6. Eltart, ellát, etet. Így hala meg Üregjári, Tsilaga hazájának, Kinél a' földnek határi Bőltsebbet nem ~ának (114/710). 'S Póllávn selyem rongyába, Tartott alma tsutkával (114/87). 7. Mint szokott helyen őriz vmit. Tudom én, hol kell kutatni ... Hol ~ják a' sódorokat (114/102). Az ideit szűri, issza a' Tavaít Jövő esztendőre tartya majd a' mait (87/34, 199/54). 8. Védelmében ~: védelmez. Istenek 's Isten Asszonyok, a' kik védelmekbe Tartjátok a' boldog mezőt, jertek mind egy seregbe (413a/24). 9. Vmit rendez. Víg ebédeket ~ terített asztalán, Markába petsenye, kulats az oldalán (197/33). 10. Vminek, vmilyennek tekint, gondol, ítél. De még is, azt ~om, elég idő annak Hat Hét is (330/417). Néha azt nevezik gyilkos párt ütőnek Kit kedves Hazája ~ védelmezőnek (80/10). Éj, te engem kortsnak ~asz, a' mint látom (268/98). Tarts hű Barátodnak örökre engemet! (279/14) 11. Foglalkoztat vkit, vmit vmilyen minőségben igénybe vesz. Tens Uram! nem tudom ki ~

ilyen Pázsit, Nem szeretem benne azt a' nagy kurázsit (330/1723). **12.** Vmennyi ideig nem szünik meg. Ezer esztendőig ~ így e' vándorlás (454/487). De addig is míg ~ szíve áldozatja A' búza markokat sűrűen forgatja (69/9). **13.** Vmerre, vmi felé halad. 'S az éj' homályában ~ Kaposvár felé (330/678). **14.** Vkivel ~: együtt halad vele. Magamis az után ti véletek ~ok (245/45). **15.** Tart vmitől: fél tőle, aggódik miatta. A' tengert járván tsak hogy gyöngy legyen elégszer, A veszedelmektől nem ~ ez (40/4). De ~ok ám, hogy a' kik így elhányják a' Szenteket A' Canonizálásra is rávetik a' fejeket (314/31). **16.** Tart vkitől: óvatos irányában, fél tőle. Ollytól nem is tanulok, Kinek kobakja korpavár, 'S a' tzinke is ~ tőle már (316/24). **17.** Tartja a ló száját: a zabla segítségével visszafelé húzza. Mint mikor a' verset futó paripák valahára Kirohannak a' lántzoktól kiszabadult pályára, Hijába ~ vad szájokon, ragadják nyakra főre A' kotsist (413a/522).
~ (148/72, 209/120, 228/41, 248/8, 302/23, 317/105, 358/38, 382/17, 391a/12, 443/198, 465/1), ~ok (276/19, 443/86), ~anak (92/224, 210/39, 314/26, 410/4), ~a (317/96), ~ának (330/1247), ~ott (9/6, 111/26, 26, 162/103, 176/58, 237/94, 267*/13/4, 449/3, 454a*/256/13); ~om (330*/140/3, 330/1761, 1767, 1909, 442*/222/4, 432*/202/2, 443/181), ~alak (202/140, 208/50), ~od (318/77, 337/250, 454/116), ~ja (111/106, 155/27, 30, 211/4, 212/60, 241/24, 330*/143/4, 337/209, 400/91, 410/38), Tartja (443/124), ~juk (330/1153), ~ják (77/44, 132/2, 194/40, 310/7, 314/40, 330/1822, 413a/361, 454/395), tartyák (413a/744), ~ját (!) (330*/201/1), ~á (222/24, 368a/85), ~ottad (68/19), ~ottam (454a/3), ~otta (253/63, 267*/18/5, 330/1191, 337/15, 454/84), ~ották (267*/19/10, 13, 330*/166/1). — ~ana (213/61), ~anának (454/911); ~anátok (185/191), ~anák (330/555), fognák ~ani (253/27). — ~sak (154/19), ~s (134/137, 457/26), Tarts (315/15), ~son (68/13, 211/25, 268/151), Tartson (268/121), ~satok (259/550), ~sanak (330/1596); ~sad (439/31), ~sd (204/45, 217/45, 413a/193), Tartsd (79/10), ~sa (330/1152), Tartsa (210/38), ~sátok (176/115,

211/82).

Ik: el~, fel~, meg~, rá~.

tartalék fn (2)

Későbbi felhasználásra őrzött dolog. Sokann találkoztanak A' kik reá nehéz követ, 's nagy téglákat hoztanak Hogy a' legyen ~uk, ha sok záporok járnak (413a/894).
~ra (245/59).

Tartarus fn (2)

Helynév. <Tartaros, az alvilág legmélye a görög regevilágban.> Óh, látom ~' mély üregét, A' feljött Arnyékok' fergetegét! (223/3)
~ (195/6).

tartani in (7)

1. <Állatot> etet, gondoz. Jó lesz ott marhát ~ 's áldott szőlőt ültetni (413a/765). **2.** Számot ~ vmire: számítani rá. Katsi! a' más almájára Számot sem kell ~ (392/16). **3.** Prédára ~: feláldozni. Hah! E' szépség' ritka mivét Prédára kell tartanom (443/74).
~ (330*/136/3, 368*/24/9, 413a/2, 178).

tartás Ik: rá~, szer~.

tartat Ik: meg~.

tartatik i (6)

1. Vmi ~: vmit rendeznek. Mikippen roppant Tancz tartatic vala (330*/152/1). **2.** Vminek, vmilyennek ~: vminek, vmilyennek ítélik. A' gabona termesztésre nyomorúlnak (413a/771). **3.** Vkinek ~: neki szánják. A' jóknak, a' mellyek az igaz számára Tartatnak, ne legyen rád nézve határa (75/14). **4.** Vki vmire ~: vmivel megbízzák. Más felől Himennek 's a' Mátrikulának Védelmére számos Ifjak tartatának (330/1432).
~ (330*/149/8), tartatnak (330*/140/7).

tartatlan mn (3)

Tarthatatlan. Jól tudom én, melly ~ Ez az én pompás szépségem (148/53). Mert hűségednek ~ Hószíne mindjárt elvész (324/47).
~ (456/21).

tarthat i (6)

1. Rendezhet. Mert sem Uram Ötsém nem ~ most sok Bált, Sem Asszony húgomhoz Leánykérő nem szállt (330/1825). **2.** Eléri, hogy vmilyen állapotban maradhat. A' mellyek tartassák mindég nedvességgel Hogy virágozza-

nak díszes kedvességgel (73/23). **3.** *Vmire ~:* része lehet benne. *Nagyobb sorsra ugyan sokképpen Tarthatsz te, Lilla! méltó just* (379/74). **4.** *Vmi vmitől ~:* baja származhat bebőle. *'S a' kászolódó alszáltól a' szőlők nem ~nak* (413a/873).

~játok (330/1946). — *~na* (231/294).

Ik: *el~, meg~.*

tartó in

(2)

1. Olyan <dolog>, amely bizonyos ideig fennáll, tart. *Nints olly tavasz, melly elszélessze Holtig ~ keservemet* (379/40). **2.** *Messze ~:* nagy kiterjedésű. *De mi messze ~ mezőn nyargaltuk meg pályánkat, Illő már ki zabolázni tajtékzó paripánkat* (413a/1102).

Ö: *árnyék~, baldachin~, disznó~, felleg~, meg~, rend~.*

tartózik i

(2)

1. Tartózkodik. *De tartódzon a' nyakamon, Én bé viszem a' hátamon, Hogy segge meg ne ázzon* (114/179). **2.** *Külsőn ~:* külsőség, formáság. *Nem közönséges szokásból, melly tsak külsőn ~, ... Hanem belső tiszteletből köszöntlek meg Tégedet* (405/1).

tartogat i

(1)

Hordoz. *Két szép fejr márvány oszlop ~ja, Mozdulásával tsendesen ringatja* (239/17).

tartomány fn

(25)

1. Vmely államnak többnyire erőszakkal elfoglalt, történelmi múlttal rendelkező része. *Látom mint tsókolják a' lántzból felszedett Szabad ~ok felséges térdedet* (259/388). **2.** Vidék, környék. *Villog az ezüst kard, 's az arany paszomány, Virágzani látszik töllök a' ~* (330/70). Ezt Tsaplárnénak nevezte Vétzi és a' Tartomány (317/114). **3.** Valóságon kívüli, elképzelt, képzeletbeli, szellemi jelenségek köre. *A' millyen homályban úszik e' ~, Hol könnyen eltéved maga a' Tudomány* (237/77). *Hát Múzsáknak szenteltt Kies Tartomány! Illy számkivetve vólt Nálad minden Tudomány?* (334/2)

~ (406/3, 447/123), *Tartomány* (134/123), *~ok* (288/118, 337/39), *~ok'* (439/57), *Tartományok* (413a/71), *~ja* (454/577), *~t* (185/209), *~ját* (341/18), *~okat* (413a/636), *~nak* (413a/44), *~oknak* (259/298), *~ban* (373/163), *Tar-*

tományokban (454a*/256/23), *Tartományokon* (267*/20/2), *~ba* (357/77), *Tartományra* (195/36), *~ára* (421/44), *~nyal* (418*/173/1).

tartós mn

(4)

Hosszan tartó, sokáig fennmaradó. *De ismét azok a' ~ szeretetnek Lántzával mindenütt edgyüvé köttetnek* (77/253). *Kénszerít ~ erejű szerelmed Visszaszeretni* (381/3).

~ (330*/200/28), *~ok* (454/209).

tartozik i

(9)

1. *Vmihez ~:* vminek a része. *Zákány ... ~ a' Mélt. Gróf Szécsényi familia' Uradalmához* (330*/148/4). **2.** *Vkinek ~:* adósa neki. *Óh haza! tartozol azoknak melly sokkal, Kik néked szolgálnak ilyen magzatokkal* (212/37). **3.** *Tartozik vmit tenni:* köteles elvégezni. *A gazdag paszamántokkal Láttatol jelenteni, Hogy több paszamántosokkal Tartozunk betsüllen* (205/28, 16/28). **4.** *Vkire ~:* feladata, dolga. *Mi borzasztó Dal ez! — A' régi dolgokat vizsgáltam, 'S nem ügyelék a' máiakra, Mellyek jobban tartoznak a' Fiakra* (257/19).

~ (114/321, 330*/200/29), *tartozunk* (442*/221/6). — *tartoznám* (454/362).

tartózkodik Ik: meg~.

tartózkodó in

(1)

Óvatos, bátortalan. *Tartózkodó Kérelem* (444/cím).

tartozó Ö: hozzá~.

tartozott in

(2)

Megillető. *Óh! hát kegyelemért kell é ott koldúlnom A' hol a' ~ jushoz szabad nyúlnom* (453/278).

~ (453/280).

tartóztat i

(8)

Vkit maradásra próbál bírni. *Nem hagyom itt ezt a' Várost, mert nem lehet, ... Nem mehetek; ~nak szent kötelek* (423/33, 184/33).

~sz (143/40), *tartóztasson* (63/24); *tartóztasd* (174/9), *Tartóztasd* (174/10, 441/16, 17).

Ik: *meg~.*

tartóztatni in

(1)

Késleltetni. *Miért siet a' téli nap a' tengerbe vágatni Vagy mi tudja a' késő éjt olly soká ~* (413a/1037).

- tartóztatván in** (1) *És a' gyalázatba miképpen toszítják* (453/168). **3.** Tágít. *A' Ró'sa ... Majd osztán levelit széljelebb taszítja Gyenge bimbótskáját részekre hasítja* (64/11). *taszítja* (215/44).
- tartva in** (1) *Fogva. A férj hitvesével együtt Házi Istenit 's tuzdar Magzatjait keblébe ~ elfűt* (410/28).
- tartván in** (5) **1.** Emelve. *Herkules Ámort görbült vállal ~* (94/cím). **2.** *Vminek ~: vmivel megbízva. Szöllős Városába Pethő is kedvellett, Ki sokáig ~ hajdan Ductorának, Itten Debretzenbe tett Alumnusának* (233/35). **3.** Félvén. *Ettől ~n tsillagokra, és hókra vigyáz nagyon Hogy a' hideg Sátornus és Merkur melyk jelbe vagyon* (413a/344). ~ (327/56, 413a/790).
- Ik: meg~.**
- Tartzali l. tarcali**
- tárva in** (1) *Vmi ~ van: kapható, megszerezhető. Be' boldond volt, a' ki engem meg nem kére! Akárkinék ~ volt szívem' birtoka* (330/777).
- tárván Ik: ki~.**
- táska fn** (1) Kisebb tárgyak tartására való, hordozható használati tárgy. *A pásztor botsátván legelőre nyáját Elő szedi zuzzal deredzett ~ját* (83/18).
- Tasso fn** (3) Családnév. (Torquato ~ (1544–1595), itáliai költő.) *A' szökevény Ámor — Tassóból* (185/cím). ~ (368*/30/9), *Tassóból* (153/cím).
- Tassoni fn** (1) Családnév. (Alessandro ~ (1565–1635), itáliai költő és kritikus.) *Adj, a' mit az udvar adott Tassóninak, Egy füge is betses lesz Csokona-inak* (382/33).
- taszigál i** (1) Vmit többször egymás után taszítva lökdös. *A' biliárd páltzát bátran ~ják* (239/245).
- taszít ~ toszít** (4) **1.** Lök, nyom vhoval. *Hány ezret a' vidám öröm közepébe! Taszítja a' komor halál keblébe!* (77/18) **2.** Szándékosan rossz állapotba juttat. *A' más betsületét miképpen csonkitják*
- És a' gyalázatba miképpen toszítják* (453/168). **3.** Tágít. *A' Ró'sa ... Majd osztán levelit széljelebb taszítja Gyenge bimbótskáját részekre hasítja* (64/11). *taszítja* (215/44).
- Ik: le~.**
- tászli fn** (2) *Ingfodor. Mit ér a' fodros haj? a' mándsét? a' ~ A' sinóros nadrág, ha az ember bászli* (330/1115). *Tászliját* (114/186).
- Tasszóni l. Tassoni**
- tát i** (3) (Száját) tágra nyitja. *Ha pedig az Urat látom: Ásítózik, számat ~om* (309/94). ~om (199/66), *tátyja* (413a/1066).
- tatár fn** (5) **1.** Tatár ember. *Vad Tatár lovagol gazos pallagjain* (313/82). **2.** *Tatárok: a tatár nép. A' Scythák, Tatárok, 's a' kik az Északnak Fagyos vagy mérséklett öve alatt laknak* (454/393). **3.** *Akárki a ~: bárki. De én bizony nem bánom már, Szóljon akárki a' ~; Még is az Úrnak megvallom. Mert a' sok tűrést sokallom* (309/78). *Tatár* (454/347), *Tatárja* (337/172).
- tátog i** (1) *Tátong. Sebes-futva kóborognak Nádon, vízen, szirtokon; Az ingoványok ~nak Belésüppedt nyomokon* (397a/671).
- tátott in** (1) *Tátott torokkal: teli torokból. Mondjatok mindnyájan ~ Torokkal hangos Vívátot* (188/146).
- Ik: fel~.**
- Táttra fn** (3) Hegység neve. *Felszállok a' Templom' tornyának tsútsába ~' sziklájára az ég' szomszédjába* (306/18). ~ (267*/14/4), ~' (267/73).
- tavaly hsz** (6) A mostanit megelőző évben. *Mi örömmel sétáltatok ~ a' Tempén velem* (241/4). ~ (92/110, 259), *Tavaly* (413a/86), *taval* (310/52), *tavaj* (73/10).

tavalyi fn (2)
Az elmúlt évben termett bor. *Az ideit szűrik, isszák a' ~t* (199/53).
Tavait (87/33).

tavaszi mn (76)
1. A természet megújulásának telet követő évszaka. *Menj inkább a' setét rögökbe, Állhatatlan selyem-madár! És súgd az ő dugútt fülökbe, Hogy élet és ~ van már* (426/12). *Mert Lilla egy ~ nyíltában Én tőlem messze vettetett* (379/45). 2. Erre az évszakra jellemző időjárás. *A' barmokat csak a' vig Tavasz sugára Ébreszti fel nemek szaporítására* (453/115). *Ah Melitesz bár mindenk A' ~tól zöldellenek De e' hív beteg szív Mord telet vár* (181/18). 3. Az ifjúság, a megújulás időszaka. *Tedd fel bátor szívvel Hazád' oltárára Tavaszod' zsengejét, melyet régen vára* (452/30). *Míg az ifjú hónapok Virítnak, el ne is veszessük őket. Elfut a' nyájas ~, A' bársonyos Hajnalra gyász köd árad* (288/93). 4. Idő számításában: év. *Teremj édes magzatokat, Tölts sok vidám Tavaszokat, Végre a' Mennysországba' Élj hervadatlanúságba* (414/6). *Hószínű szerepők! Már huszonöt ~ Rózsáját kötözém rátok* (432/101).
~ (86/9, 110/23, 117/2, 148/34, 164/1, 199/31, 247/15, 16, 379/39, 397a/673, 413a/672), ~ (198/9, 289/19), *Tavaszi* (181/4, 182/1, 297/46, 350/cím, 373/81, 379/1, 389/1, 3, 28, 392/19, 397/cím, 397*/75/8, 397a/26, 413a/878, 453/253), *Tavaszom* (427/37), *tavassza* (162/26, 45, 302/7), *Tavaszsa* (233/27), ~t (330/84, 389/119, 426/48, 427/22), *Tavaszt* (67/25, 329/1, 413a/321, 415/54), *tavasszát* (155/16), ~nak (289/13, 298/5, 391/4, 397a/97), *Tavasznak* (329/2, 3, 350/2, 426/1), *Tavaszban* (350/16), *tavasszában* (330/261, 426/35), ~ra (413a/858), ~ára (299/18), *tavasszára* (425/45), *Tavaszhoz* (164/cím, 368*/24/24), *Tavaszkor* (413a/347), *tavasszal* (321/1, 330*/205/1, 412/15), *Tavasszal* (175/15, 413a/226, 227, 863, 414/11), *tavasszal* (66/8).

tavaszi mn (6)
1. Tavaszra eső (idő~, napszak). *Egy szép ~ éjtszakán Zörgettek Jantsim' ablakán* (429/3, 112/3). 2. Tavasszal történő. *Óh gyenge fű-*

vetskék, 's kövér Virágszálak Mellyek a' ~ lágy meleg Szelletek 's Bőv harmatok által ily nagyra nőtetek (176/15).
~ (298/17, 341/8), *Tavaszi* (413/58).

tavaszi i (2)
1. Szép tavaszi idő van. *Tavaszi volt akkor és a' nagy világ tavaszolt maga* (413a/878). 2. *Élete bimbója ~: jól megy a sora. Tavaszolt éltém bimbója De titkon rágván hernyója Korán hervadásra dült* (360/1).

távol hsz/fn (23)
I. hsz 1. Nagy térbeli távolságban. *Közel 's ~ lévő hív atyámfiat, Szálljanak reátok az ég áldásai* (212/143). 2. Messzebb levő helyre; távolra. *Sír tisztelőd, kétségbe esvén, Miolta tőled ~ esvén Reménye füstbe szállt* (302/14). *A' szerelem ugyan vállamra Sebes két szárnyakat köte, Semmit sem ért; az én láttamra Még ~abb repültél te* (379/68). 3. Messzebb levő helyről. *Amaz követőjít hamar át vezeti, Ezt el hagyja, amazt távol nézeti* (126/26).
~ (77/125, 458/17, 18, 235/29, 306/9, 31, 337/185), *Távol* (185/15, 296/1, 4, 304/61, 397a/128, 435/61).

II. fn *Távolról*: nagyobb messzeségből. *Vagy ~ról kezd hallani a' partok harsogása* (413a/364).
~ról (131/cím, 422/cím), *Távolról* (238/25, 324/38, 397a/690).

távollét fn (3)
Távollétében: amíg távol van. *Távollételembe Képedet szívembe Szent béllyegül viselem* (359/1).
~emben (278/cím), *távollételemben* (422/3).

távollétel fn (1)
Távollét; az a tény, hogy vki vholonnan távol van. *A' Távollétel* (145/cím).

távozás lk: el~.

távozik i (11)
1. Elmegy vholonnan. *Távozz Frantz! magyar fülünkben Tsalfa szód kedvet nem lél* (257/74, 80). 2. Távolodik. *A' föld előlem ~, és szemem Nem látja többé* (454/759). 3. *Távozz*: hagyj el! *Távozz tőlem háladatlan! Távozz, ha vélem így tettél!* (324/1-2)
Távozz (30/12, 324/49, 50), *Távozzatok* (99/2,

110/31, 139/103).

Ik: el~.

távoztathat Ik: el~.

te nm

(504)

1. (Alanyként:) az a személy, akihez és akiről a beszélő tegező formában szól. *Északra lakván én, ~ Délre: Mégis tized velem lakott* (422/6). *Te addig nyugszol míg én — És nevetsz* (349/25). **2.** (Birtokos jelzőként -d személyragos birtokszó előtt:) a hozzád tartozó, veled kapcsolatos, rád jellemző. *A' ~ bájoló kedvességed, ... 'S nemes lelked méltóztat téged A' királyok' szerelmire* (379/77). *Melylyemben tüzet gerjesztne A ~ deli szépséged* (460/144). **3.** (Megszólításként értelmezővel.) *És ~ az olajfának Első szerzője, Minerva ... Jer te is* (413a/19). *És ~, a' szelid Álomnak Áldott testvére, jövel!* (428/177)

teáltalad hsz

(2)

Segítséggeddel, közreműködéseddel. *Te általad Poétát Tett én belőlem a' Tsók* (180/5). ~ (200/88).

teátrum fn

(5)

1. Színház. *Tegyük Virtus' oskolájává a' Theátrumot, 's érzékeny Ifjainkat bátran vezethetjük belé* (330*/173/10). **2.** Kellemes hely. *Suhogó szárnyain a' fák árnyékinál Egy fű szerszámozott Theatrumot tsinál, Melylybe a' Gratziák örömmel repülnek* (200/24, 4/24). **3.** Kifejezés. *Fájdalmat mutató színe homlokodnak Adjon Theátrumot bús indulatodnak* (212/8). *Theatruban* (259*/205/1).

tebenned hsz

(4)

1. Személyedben. *Öregem! Barátom! jer te is velem, Elvesztett kintsemet te benned fel lelem* (202/138). **2.** A szóban forgó dolog lényegében. *Te benned úgy tsap a' Poéta széllyel, Mint a' sebes villám setétes éjjel* (305/53). *Te benned* (225/2, 288/62).

tébolygó in

(2)

1. Bolyongó. *'S mutasd meg a' képzés' forró hagymázzában Tébolygó Frantzia népnek valójában, Melly vitézek azok, kik barlangban laknak, 'S millyen veszedelem véteni északnak* (337/204). **2.** Visszhangzó. *Fenn az agg tser-*

fákon ~ ekhóval Minaréti hangon ezt zengem felszóval (306/23)

tébolyít Ik: össze~.

tébolyog i

(5)

1. Zavart bizonytalansággal bolyong. *Itt a' vidék pusztá, ott terem 's mosolyog, Itt éles az elme, ott ködbe ~* (313/56). **2.** Kóborog, kóborol. *Az erdőknek zöld éjjelében Ámor kedvtelve ~* (379/22). **3.** *A csend ~:* csend honol. *A' Gráziák itt heverték; Az öröm itt mosolyog, E' mesterkézetlen kertek' Útjain tsend ~* (397a/956). ~ (413a/817, 452/44).

technologikus mn

(1)

Technikai. *Egyszer egy német technologicus Könyvben a' Túnek 22 nemét olvastam meg* (330*/177/7).

teellened hsz

(1)

Személyed ellen. *Ha nem jössz, a' tenger te ellened légyen, Szerentse tsak neked kárt okozzon 's tégyen* (57/13).

teelőtted hsz

(2)

Neked, számodra. *Ha ez áldozatom te előtted kedves: Ennyi Férfi közzül juttass egyet nekem* (330/872). ~ (337/257).

teérted hsz

(5)

1. Személyedért. *Óh szép Katóm! nem reszket úgy A' nyárfalevél, Mint én te értted reszketek: Hová levél?* (333/15) **2.** Miattad. *Thisbém! Szerelmem! te érted nem sajnálom Már nekem is éltem tsak egy képzelt álom* (77/209). *Te érted* (170/45), *te értted* (291/15), *Te érted* (259/347).

téged ~ tégedet nm

(110)

⟨A te személyes névmás tárgyként használt alakja.⟩ *Furiák mérgétől ugyan hogy maradhattz Kik téged gyötörnek mert szegted hitedet?* (57/9) — *Én szeretlek Tégedet, Tisztelem jó szívedet: Megvethetsz é?* (276/5)

tegez fn

(3)

Nyilvesszők számára való hordozható tok. *Kiválasztván egy pár nyilat a' tegzéből, Ráteszi keményen felhúzott íjjára* (330/2060). *Tegze* (285/11), *tegztét* (330/1957).

- tégla** fn (1) *Lyány cseléd ortzátlán, Kivált azok, a' kik Lokajok közt nőnek* (330/1653).
Agyagból keményre égetett építőanyag. *Kedvek toszszan a' kis fáknak: sokann találkoztanak A' kik reá nehéz követ, 's nagy ~kat hoztának* (413a/893).
- tegnap** hsz (12) *A mai napot megelőző napon. Idvez légy szép rózsá szál! Tegnap még bimbó valál* (250/2). ~ (107/17, 185/7, 199/96, 206/7, 15, 228/1, 326/64, 453/233), *Tegnap* (228/28, 309/22, 352/17).
- tegnapelőtt** hsz (1) *A tegnapot közvetlenül megelőző napon. Vigadozzunk, a' mint tegnap 's tegnap előtt Gigebe* (326/64).
- tegnapi** mn/fn (2) **I.** mn Tegnap történt. *Megfrissítő levest nyújtván a' gyomorba, Melly patzállá vált a' ~ Mámorba* (330/316). **II.** fn A tegnapi nap. *Ki olly fénnyel ragyogsz Atyáid' székében, Mint a' mái nap a' ~ helyébe* (337/140).
- tegzes** fn (1) *Tegezettel ábrázolt. Tegzes Diánna is sereg Nymfaival Bátran vadásztat már gyors agaráival* (11/5).
- tehát** ksz (52) **1.** Mint az elmondottakból következik. *Az Úr ~ a' ki életünk reménye Légyen életednek fogyhatatlan fénye* (74/19). *Külön válunk ~ egymástól egészen, De lelkünk tovább is egymás körül léssen* (63/19). **2.** Ez ok miatt. *Te a' főbe tartod minden szépségedet: Meg nézetem ~ Múzsámmal fejedet* (254/36, 61/38). *'S eredetet régi törzsök-házból vettem; De a' mellynek bennem magva fog szakadni: Jószágomról ~ rendelést kell adni* (330/1536). **3.** Akkor hát. *Néktek fogok ~ én Kedves sereg! beszélni* (185/62). *No ~ ott kinn hadd essék, Az Uraknak is tsak tessék Ázni benn a' szobába'* (308/43). **4.** Ugyan ~: vajon? Ugyan ~ mit érsz azzal, *'S mi hasznod e' munkába, Hogy kintseid' nagy halmazzal Gyűjtöd bé a' ládába?* (205/1, 16/1)
- tehátlan** ksz (1) *Tehát. Tens Uram, ~ Igazán hogy minden*
- tehén** fn (6) *A szarvasmarha már borjazott nösténye. Tehén, üsző egyre szalad a' tserénynek* (330/1047). ~ (231/177), *tehenek* (397a/154), *Tehenek* (350/6), *tehenet* (358/23), *teheneket* (330/527).
- teher** fn (38) **1.** Nehéz tömeg, amelyet tartani, vinni kell. *Midőnn a' terhet, melly vállát ereje felett nyomja, Könnyebbíti, 's sebe mérgét enyhítgeti flastromja* (216/107). *Sehonnan sem tzepele haza több terhet a' szekeres* (413a/735). **2.** Súly; vmely test nehézsége. *'S mint félérésű tzitrom hintálva tulajdon Terhe' nyomásától, lógg, a' nagy semminek ágán* (348/28). *Pompás volt a' Templom ... Elő sziklán állott vén fundamentoma, Mellyet szörnyű terhe 's alkotmánya nyoma* (306/184). **3.** Az esztendő terhei: az év termése. *Ha azért görbítnek fáját Az esztendő terhei, Hogy enyhítsék saját száját Jónedvű gyümöltsei!* (397a/186) **4.** Gondot okozó tennivaló, anyagi v. erkölcsi kötelezettség. *Nékem tereh gyanánt nintsen a' lételem, Van borom, petsenyém, egy két tál ételem* (248/3). *Igaz, Tisztes Öreg szád kedves szózatja ... Hogy könnyű tereh az, mellyet bár végtére Múló élteteknek a' természet mére* (68/3). **5.** A had terhe: a háború pusztítása. *A' ki az egészsz Had terhet emeli erőss Vállal 'S az ártatlan vér patakonn úsz szemközt a' halállal* (216/85). **6.** Teherre kap: megerősödik. (A zápor) *De napnyúgotról egyszerre Újabb ~re kapott Felhők vitorláznak erre, És elfogják a' napot* (397a/1110)). **7.** Terhére esik, van vmi: nehezen viseli el. *Sőt büszke lelkének az esik terhére, ... Hogy a' melly levegőt a' szegény ki-lehell, Uri tüdejének színi ugyan azt kell* (194/15, 58/15). *De nem lesz-e most már terhekre az Uraknak? Szoktak é jól figyelmezni, mikor nagyon jól laknak?* (310/5) *tereh* (212/90), *terhe* (14/24, 68/7, 126/15, 201/24, 259/542, 389/35, 413a/786), *terhei* (214/19), *Terhei* (214/92), *terhet* (373/31, 452/15), *terhét* (8/14, 319/34), *terheinket*

(31/5), *terhének* (231/248), *terhére* (114/263), *terhekre* (266/5, 336/71), *terhétől* (377/39, 389/51, 413a/126), *Terhétől* (368a/138), *terhitől* (397a/1016), *~rel* (231/262), *~ével* (397a/1001).

tehet i

(24)

(A *tesz* ige ható alakja.) Lehetősége van vmit tenni. *Néünk is kárt ~ a' hebehurgyaság* (330/977). *Még a' kegyesség is, a' melly sokat ~, Késedelmet hozó akadály nem lehet* (209/35).

~ (317/221, 413a/647), *~ek* (202/124, 330/756, 443/8), *~sz* (143/20), *~z* (413a/1003), *~nek* (60/25, 233/12); *~em* (217/96, 405/8), *~ik* (16/60, 205/60), *~te* (231/192). — *Tehet-ném* (309/126), *~né* (231/148), *~nék* (454/507). — *tehessen* (188/76), *tehessünk* (336/22), *tehessenek* (330/467); *tehesse* (259/212), *tehessük* (454/207).

Ik: *ki~*, *le~*.

tehetetlen mn

(3)

Cselekvésre képtelen. *Opor, hogy már végét vesse a' tsatának, Egy új stratagémát gondolt ki magának, Mellyel minden truppot zúrza-varba tégyen, 'S Dorottya, a' Vezér, ~ légyen* (330/1442).

~ (313/74, 453/137).

tehetni in

(1)

Lehet tenni. *Ez ösztönről nem ~* (443/137).

tehető fn

(1)

Mindent tehető: Isten. *Látám a' Lakosok' jajjait a' setét Füstnek gombolyagán mennybe tolongani A' Mindent-tehetőnek Zsámolyszékihez* (432/23).

tehetős mn

(1)

Jómódú, módos. *A' Mennyeken, 'S ~ barátomon nagyobb javaknak Kedviért nem zsarlok én* (410/12).

tehetség fn

(6)

Vmi iránt mutatkozó hajlam, képesség. *Érzem hogy lelkemnek ~i nagyok, Hogy én a' Fő Lélek' helytartója vagyok* (454/311).

tehettséged (111/48), *~et* (454/643), *~edet* (111/99), *~emről* (454/996), *~nek* (455/39).

tehozzád hsz

(1)

A jelzett személyhez. *A' gyászos óra itt van:*

Nitzé, jaj, Istenhozzád, Hogy' élek majd ~ Illy messze Városbann? (158/3)

tej fn

(19)

1. A fiatal ivadékok táplálására az anyaállat emlőiben képződő fehér folyadék. *A puha gyp füven az anyai téjjel Jőllakott gödője futkározik széjjel* (83/21). **2.** Tehéntej mint emberi táplálék. *A' megrémült banya tehene- ket fejet, Háza' oltalmáért készíti a' ~et* (330/528). **3.** Növények tejnedve. *Egy kláris-oldalú kút Gyengén körül ölelve Rózsákkal 's értt eperrel, Mellyből az élet áldott Forrása tiszta mézet 'S hósín ~et szivárog* (371/23). **4.** *Kép teje:* az arc fehérsége. *Barna szemöldöke, hol- ló szín bajussza Képének pirosló ~ét büszkén ussza* (82/30, 256/28). **5.** *Vagyon. Bécs An- gáriának hívja Scythák lak helyét Álnok Aspis módra szíjja Mézét és ~ét* (246/32). **6.** *Kikelet ~e:* tavaszi jó idő. *Elrablod a' kikeletnek Te- jén hízott természetnek Gyönyörűségét magad* (389/102).

téj (135/11), *Téj* (231/87), *~et* (247/3, 330*/154/4, 358/24), *~ét* (220/10.), *~jé* (453/257), *téjjel* (413a/351, 1083), *Téjjel* (83/20), *~ével* (7/14, 450/41).

tejedző in

(1)

Tejedző búza: a kalászban még puha, nem érett búzaszem. *'S a' zöld szárom a' ~ búza dagad a' tsőbe?* (413a/323)

tejhab fn

(2)

Fehérség. *Ha keble' tengerének Téjhabja közt fürödnek* (355/13). *téjhabok* (321/16).

téji mn

(2)

1. Téoszból származó. (Anakreón, görög költő a ioniai Téoszból származott.) *Életadó Borról a' Téji Anakreon íra* (284/1). **2.** *Téji vers:* anakreóni vers. *Én Téji versbe foglalom Érzé- keny éneked'* (278/49).

tejszín mn

(2)

Hőfehér. *Ládd, melly büszkeséggel Féd e' boldog Fa; Vágyva árnyékozza Téjszín keble- det* (263/6).

Téjszín (330/1877).

tekenő fn

(3)

Fatörzsből kivájt dagasztásra használt háztar- tási eszköz. *De már most csak egyenesen,*

Magyarosan megmondom, Hogy nekem a' ~re 'S téstára semmi gondom (169/35).

~be (169/64), ~mbe (169/12).

teker i

(5)

1. Csavar vmit. *Felveszi a' vonót, kapja a' húrokat, Széllyel igazítja 's tekeri azokat* (330/1028). 2. Forgat. *Míg néked két kezéd a' zajos tengeri Habok közt a' kormányt két kézzel ~i* (74/12, 70/10). 3. Tetszése szerint bánik vele. *Igazán, hogy vén Lyánt 's vén Asszonyt a' Manó Olly helyen is ~, a' hol nem volna jó* (330/250). 4. Juttat vkit vmilyen helyzetbe. *Ez, bár a' szerentse valakit le vere, 'S a' méltatlanságok' mélyére ~e* (193/24).

Ik: fel~ki~.

tekeres **Ö:** nyak~.

tekereg i

(3)

1. Kígyózó vonalban helyezkedik. *Ragyog hátán selyem posztóval vont nyereg, Tsótárján az arany Meándér ~* (256/20, 82/22). 2. Csavarodik. *Lohadt mellyén tsomó ruhák ~nek, Mellyek között elhervadt tsetsei fityegnek* (330/233).

tekerződött Ik: rá~.

tekergőzik i

(1)

Csavarodik. *A' Nyúl szőlő sugáros, Melly a' lábra ~ 's a' nyelvnek is káros* (413a/617).

tekerít i

(2)

Lövell. *Most büszkén rúgkapál, majd harsogva nyerít, Orrán sebes szellőt fúvall és ~* (256/18, 82/20).

tekerül i

(1)

Körben rásimul. [A rózsának] *Végtére ki nyilván egészen kebele Kereken egymásra tekerül levele* (64/16).

tekervény fn

(3)

1. Görbület, kanyarulat, útvesztő. *Dédal annyi ezer vakos fordulatot Ezer ösvényébe annak nem rakhatott: Mint a' mennyi összevevertt ~ek Között tétováznak itten az ösvények* (237/73). 2. Lényeket kerülgető kifejezés. *Itt se költött versekkel Se hosszas előbeszéddel nem késem, 's tekervénnyel* (413a/571). ~en (111/81).

tekervényes mn

(2)

Kanyargós. *Útja is mély völgyben vagyon, 's*

~, *Igen omladékos, dudvás, szövevényes* (237/67).

~ (413a/254).

teketória fn

(1)

Aprólékos körülményeskedés. *A' mint beszél Trattner, Patzkó, Most jött ki egy Istória. — Nem jó benne, mondja Latzkó, A' sok Teketória* (236/4).

tekinget i

(4)

Nézeget. *Én a' tarka virággal Himzett rétbé' ~em A' rám integető egert* (403/59).

~ (397a/140), ~nek (114/989), ~ett (368a/32).

tekint i

(22)

1. Egy pillantással kis kis ideig néz vhoval, vkire, vmire. *Átkozott perc volt az, a' mellyben mellettem Elmenvén, szép gyilkos! reád ~ettem* (380/50). 2. Vhogy szemlélve néz, figyel vmit. *Ijjesztő ortzával ~ a' másikkra, Sárga karjain ül az aludt vér ikra* (192/15). *Végig nézvén, a' ködökből Távolról ~enek A' mezőre* (397a/690). 3. Törődik vmivel. *Szíved irigy ne rettentse, Szitokra ne is tekints* (280/28). 4. Számít vmire. *Lássátok tsak, ihol tódul ismét az eláradt Rettenetes hadözön, ... ismét Fejedelmetek a' ti vitézi Hűségtekre tekint* (258/73). 5. Visszagondol. *'S kétségbeesését tsak az enyhítette, Hogy kintsét elvesztvén magát meg menthette, Irtóztva tekintett még egyszer útjára* (202/73). 6. *Vkire ~ vki:* bátorítja, segíti. *Vajha én reám tekintene Melpómene, És éneklője lehetnék!* (255/31, 451/31)

~ (37/5), *tekint* (260/13), ~e (162/115, 291/8), *tekintetem* (196/52), *tekintett* (330/1381). — ~ene (53/13). — ~s (413a/505), *Tekints* (186/38), ~sen (111/107, 389/14, 454/132); ~sem (276/23), ~sd (348/34).

Ik: alá~, ki~, körül~, le~, meg~, rá~, széjjel~.

tekinteni in

(2)

Pillantani. *Ez egy lóganéjon nőtt hitvány pöfeteget, Mellyre tekinteni a' szemnek viszketeget* (254/14, 61/14).

tekintés fn

(1)

Pillantás. *Ah, ne vesd rám két villám szemedet Olly hasgató tekintéssel* (136/2).

tekintet fn

(29)

1. Pillantás, nézés. *Nítzém! — tudod hogy*

engem Tekinteted fel éleszt (186/40). A' ki derült Ég kéksége Tündöklött a' szemében, A' Nefejejs szelídsége Játtzott ~ében (231/118). 2. Arc, ábrázat. Úgy leng két-felőlről haja, melly fekete, Úgy fénylik körülé rózsás tekintete (330/194). Így az Ifjúság maga Majd elrepül vitor ~edről (288/98). Lillám! midőn szemem nézi Hajnal ~edet, Ezer grátzia ígéri Elmerültt képzesemet (375/2). 3. Vminek kinézete, állapota. Mint a' Napnak tekinteti Mikor a' setét felhőkből ki vetkezik (137/9). A' Major. A) ennek ~e. Tó az udvaron. Tyúk. Lúd (397*/76/5). 4. Tisztelet, tekintély. Érdeminek nagyobb pálya nyílt, mióta A bölcs sénátusnak hijját ő pótolta; Melly fő Karban méltó ~tel fénylett (217/81).

tekintet (225/61), tekintete (401/28), tekintetet (185/181, 257/150, 392/18), ~ét (428/132), ~ednek (321/13), ~ébe (413a/434), tekintetében (185/123), Tekintetén (259/308), ~ére (231/183), Tekintetére (430/12), Tekintetére (185/112), tekintetéről (285/27), tekintetéről (185/159), ~tel (36/1), tekintettel (330/2022), ~eddel (285/13), ~ével (424/46), tekintetével (322/14), Tekintetével (177/31).

Ö: bika~.

tekintetes mn

(19)

⟨Köztisztviselők, értelmiségiek, testületek címe.⟩ Érdeminek nagyobb pálya nyílt, mióta A bölcs sénátusnak hijját ő pótolta; Melly fő Karban méltó tekintettel fénylett, Tekintetes nevet igazán érdemlett (217/82). Tekintetes Rendek, Országunk Nagyjai, Kellő ortzátokon ülnek a' hazai Forró szeretetnek fényes vonásai (259/90). T. T. Professzor Budai É'saiás Úrhoz (221/cím).

Tekéntetes (217/134), Tek. (330*/146/2), T. (178/cím, 217/cím, 330*/137/6, 330*/138/1, 330*/139/4, 330*/188/7, 330*/199/5, 368*/30/11, 368*/31/8, 368*/31/10, 368*/31/11, 442*/221/1, 3, 442/cím).

tekintetű mn

(2)

1. Pillantású. Ti, Páphuson nyitott katzér Tekintetű Leányok! Ti minket édes izletű Nyilakkal öldököltök (104/2). 2. ⟨Felsőbb testületek címében.⟩ A' Fő tiszteletű, méltóságú és ~ Rendekhez a' Diétai Múzsza (251/cím).

Ö: rózsza~.

tekintgetés fn

(1)

Gyakori pillantás. Egyenes tekintgetéssel Nem szokta hányni őket, Tsak lopva és keresztül Pillantva néz alólok (185/139).

tekintkedik lk: bele~.

tekintvén in

(2)

Nézve. Balgatatag (így kiált, ~ az eget) Lám tsak egy rövid nap mennyit el veszteget (6/21). Tekintvén (111/77).

lk: le~, rá~.

tékozol i

(1)

Pazarol. A Palotájára mesterség tizfráját Tékozlá a' szépség rá a' frizúráját (9/24).

tel lk: el~.

tél fn

(46)

1. A leghidegebb évszak. Mint két darab vatzkor a' sűrű levélben, A' melly alatt fonnyadt egész ősszel 's ~ben (330/236). 2. A télre jellemző hideg, fagyos idő(járás). Így noha truttzára a' kegyetlen ~nek Az emberek öröm 's nyájasság közt élnek (66/21). Jaj de most a' ~ csatázik, 'S véle a' szél és a' jég, Minden fagy most, minden fázik: Csak szerelmünk' lángja ég (289/9). 3. Szomorúság, fájdalom. De én csak egy Rózsát szerettem; Ah! csak egy bírta szívemet, 'S miolta már ezt elvesztettem, Örök ~ dülja létemet (426/32). 4. Vminek időszaka. Melynek a' bánatok tele nem hervaszja határit (162/37).

~ (85/6, 24, 297/44, 397a/1039, 413a/223, 309, 856, 1078, 425/32), ~' (197/6, 24, 397a/79), Tél (66/cím, 85/cím, 182/12, 197/cím, 389/91, 92, 397a/46), telem (397a/932), tele (162/46, 215/116), telet (162/26, 181/20, 390/15, 426/8), Telet (413a/113), ~eket (210/84), ~nek (66/17, 87/53, 199/83, 341/7, 413a/828, 886), Télbe (413a/114), ~ben (330/1823), telében (395/26), ~en (413a/306, 307), ~re (389/82), ~ig (454/191).

teldegel i

(1)

Múlik. Akkor is hirtelen a' gyászos éjjelnek Siralmas órái töllem ~nek (77/10).

tele hsz/mn

(26)

I. hsz 1. Vmivel színültig töltve. Nem hagytuk a habzó poharakat ~ (228/2). 2. Olyan állapotban, hogy vkiből, vmiből igen sok van

benne. *Maga mikor evett a' vitéz Etele, Illy éneklőkkel volt palotája* ~ (267/34). Ez áldott környéknek termékeny kebele *Hány javával van a' Természetnek* ~ (72/2). Onnan ide jövőn Tudománnyal ~, *Itt két Esztendeig zöld Tógát visele* (222/25). 3. Egészen vmely érzés, érzélem hatása alatt van. *Így mutatja, el oldatván, A' rab, örömmel ~ A' kegyetlen Lántozt osztán, Mellyet hajdan visele* (208/86). 4. *Halállal* ~: közeli halált sejtetve. *Én aludtam, 's bádjadt Hergésed' szomorú Szele Halállal ~ Itt nyögdeésele* (174/12).

~ (114/760, 212/41, 213/58, 231/31, 238/30, 245/16, 258/41, 330/522, 397a/1106, 413/64, 413a/132, 870, 433/48, 447/111), *Tele* (173/9, 231/25, 313/127, 330/1268).

II. mn *Tele* levő, megtelt. *A' lutskos parasztok szurtos képpel járnak, Néki néki mennek a' ~ sajtárnak* (199/52).

teledest hsz

(1) Telides-tele, színültig. *Ide oh sajtoló Atyám, im ~ teltenek Itt a' te ajándékidnak leg javával mindenek* (413a/528).

telek fn

(3) 1. Földterület. *Jer, 's érezzük, hogy nagy telket Többször fának ád az Ég* (456/73). 2. Földbirtok. *Sem Nagyságod' Grófi telke, Kintstárja, és Nemes Lelke Illyeknek hijjával nints* (415/16). *Telket* (246/43).

telendő in

(1) *Örömmel* ~: ami boldogsággal telik el. *Jertek vig esztendő! Örömmel ~k! Ezer jókkal keztetnek a' Jövendők!* (174/23)

telepít Ik: meg~.

telerak i

(3) Teljesen megtölt vmit. *Midőn legnyájasabb karokkal öleled, Akkor rakja tele fulánkkal kebeled'* (191/12, 55/12). *rakná teli* (454/916).

teleszkópium (lat)

(1) Teleszkóp, tükrös távcső. *Sőt feltetszett két új fényünk E' kellő plánétával, Kiket nézünk már reményünk' Teleszkópiumával* (307/104).

teleszív i

(1) Szívás útján megtölt vmit vmivel. *Hát szőlő-*

vel rakták bé a' Pindus hegyét, Hogy minde-nik borral szívja tele begyét? (219/60)

teleszívott in

(1) Szívással megtöltött. *Jaj lesz! ha a' tele szívott lopótökök' Kortyaival lesznek Voltérfők sok tökök* (219/51).

teletölt ~ telitölt i

(3) Telít, egészen megtölt vmivel. *De mit ér hogy házát teli tölti a' kints Ha esze házában semmi portéka sints* (60/5).

Tölti tele (164/16). — *töltse tele* (220/16).

televény fn

(1) Szerves eredetű anyag a talajban. *Így lesz az előből minera 's ~, A' földi részekből plánta és növény* (454/623).

telhet i

(1) Telítődhet. *Bachus általagja már nyertesén ~* (11/7).

Ik: be~.

téli hsz

(19) I. hsz 1. Vmivel színültig töltve, ill. teljesen megrakva. *Kulats az óldalán tokaival* ~ (66/20). *Minden vizek' árka embervérrel* ~ (337/47). 2. Olyan állapotban, hogy viből igen sok van benne. *Rettenetes gondolattal van minden sora* ~ (216/16). 3. Egészen vmely érzés, érzélem hatása alatt van. *Bús szívem bánatokkal lévén ~ Már ezer ízekre reped* (100/11). *Szája mosolygással, szeme tűzzel* ~ (330/158). ~ (52/24, 126/12, 215/73, 216/51, 257/67, 413a/1077, 460/163), *Teli* (114/341).

II. mn 1. *Tele* levő, megtelt. *Az ujj bornak örül, de ótól kurjongat Mert markában ~ kulatsokat kongat* (87/36). 2. Kövér. *Itt minden halait Czenkre siettetí Tétis, túl az öreg Pán ~ tulkait A' kastélyba behajtja* (432/78). ~ (87/32, 216/99, 253/23, 439/50).

téli mn

(11) 1. Ami télen van, történik, szokásos. *A' ~ nap, bár futása rövid, és sugári Hamar húnynak, szint' olly ditső, mint a' hosszú nyári* (299/115). *'S ott a' ~ estvék hosszas unalmában ... Olvasnám vak sorsát az emberi fajnak* (452/19). 2. Télre való, akkor használatos. *Dorotya leveté a' vénség' szőnyegét, Mint a' kígvy szokta ~ lebernyegét* (330/2040). 3.

~ (220/9, 337/177, 195, 413a/1036, 440/9),
Téli (258/53, 413a/298, 427/38).

telik i**(17)**

1. Folyamatosan tele lesz. *Patakok is nyelik Essőket, úgy ~ Érkezik a' víz elé* (32/17). *Neki foj Paetholus arany fővennyével Neki ~ háza Frigia pénzével* (60/4). **2.** (Idő) halad, múlik. *Itt is nyereség lett Hadas Juliánna, Kivel, míg bődlog Napokat nyerének!* (222/41) **3.** Öröme, kedve ~ vmiben: örömet, kedvét leli benne. *Az olly madár igen ritka Mellynek kedves a' kalitka Bár arannyal van bé fedve Méd sem ~ benne kedve* (31/11). **4.** Vkitől ~ vmi: képes vmire. *A' mint ~ tőle, önnön kristélyozza, Ki 's bé horpadt farát köhögve földozza* (239/115). **5.** Vkiből ~ vmi: lesz, válik belőle vmi. *Hogy minél hamarébb fijaidd legyenek, Kikből Szolgabírák 's Majorok teljenek* (266/60). **6.** Tölt, telít. *A jai szó, sikóltás a' levegőt teli, Magát a' tsillagok közzé fel emeli* (195/25, 59/23).

~ (268*/22/6, 330*/156/12), *telnek* (126/8, 256/1), *tele* (216/78, 231/66), 228/38. — *tel-nének* (126/14). — *tellyen* (32/19).

Ik: be~, el~, ki~, meg~.

teljes mn**(24)**

1. Elejétől végig. *Azért henylkedik tellyes életében* (26/37). **2.** A maga nemében legnagyobb fokú, mértékű. *Mély tisztelet Gábor nagy nevének Melynek el Jöttével Út nyila telyes örömének* (178/12). *Végre minden felhők messze el enyésznek, A' ki-derült egek már telyes fényt vésznek* (202/64, 56/64). **3.** Teli. *Az Urak pedig addig is fogjanak karafinát Mert mindjárt tellyes pohárral köszöntjük fel Krisztinát* (310/34). *Az újnak örülnek, 's ótól kurjongatnak, Mert markokban telyes kulatsot forgatnak* (199/56). **4.** Vmivel ~: vmiben bővelkedő. *Bátorsággal tellyes két szeme' forgása* (330/265). *Óh, mézzel elegy keserűség! Kinnal tellyes gyönyörűség! Oh, Vénus' terhes igája! Hogy kell nyakam' adnom alája?* (175/30, 412/34) **5.** Egészen, teljesen. *Tótiból mint tellyes kész Lakadalomba, Béhajtott vígan a' víg Nagy-Bajomba* (330/37).

telyes (209/11, 326/59), *tellyes* (185/120, 259/

139, 326/46, 330/258, 1251, 1421, 453/117, 454a*/257/1), *Tellyes* (239/138, 330/30), ~ek (238/3), *telyesek* (13/10).

teljesít i**(3)**

1. Elvégez, végrehajt vmit. *Tellyesítsd kötelességed' Ahoz, ki fogva tart téged* (443/197).

2. Valóra vált. *Telyesítsd angyali szókkal Szeretőd a' mire kért: Ezer ambrózia csókkal Fizek válaszodért* (444/9, 265/9).

teljesíteni in**(1)**

Elvégezni, végrehajtani. *Nékem illik a' bort mérni, 'S Tellyesíteni, a' mit hagysz* (317/151).

télközép fn**(1)**

A tél elejétől és végétől kb. egyenlő távolságra levő idő. *Kezd el akkor 's tél középig vetésén dolgozhatol* (413a/241).

télpont fn**(1)**

A tél kezdete. *Vagy hideg ősz kezdetével, midőn a nyár elhaladt És paripáin a' gyors nap a' ~ig nem szaladt* (413a/861).

telt ~ tölt mn**(9)**

1. Vmivel megtelt, tele. *El ment Piréne hóval teltt határán* (96/3). *Zúgnak a' nyakig telt árkok* (413a/334). *Héj! A' más tölt verme mellett éhen kell ásítani* (413a/177).

telt (170/33, 219/29), *tölt* (413a/115, 533), *töltt* (454/270), *Töltt* (418/32).

telve hsz**(3)**

1. Tele. *Rajta víg örömbé ~ Zúgnak a' fák gajjai* (164/19). **2.** Kedve ~: elégedetten. *Majd a' rendtartó Méheknél Kedve-telve átsorog* (456/62).

~ (453/56).

Ik: be~, meg~.

telvén Ik: el~, le~.**temellett hsz****(1)**

A névmással jelölt személyt támogatva. *Én pedig a' Szebb Lelkekkel Te melletted kikeltem És nagy Nevednek ezekkel Zöld borostyánt szenteltem* (236/30).

temérdek szn/mn**(13)**

I. szn Roppant sok. *Gazdag lesz itt az aratás, ~ élet terem* (413a/57).

~ (413a/587, 592).

II. mn Roppant nagy. *A' fegyverropogás, lábak' dübörgése, Rendítik a' földet, a' ha-*

vast, üreget, Verik a' port, füstöt, 's a' ~ eget (267/58).
~ (413a/35, 254, 330, 543, 670, 676, 833, 1045, 428/125).

temérdekségű mn

(1) Nagyságú. A' Baléna, legnagyobb neme a' Czethalaknak, ... a' teste 100-annyi ~, mint a' mi Ökreinké (330*/200/3).

temet i

(13)

1. <Tetemet> végső nyughelyére tesz és elföldel. Már ma csak olyat is nehezen lelhetünk, Mint a' kit most gyászos sírjába ~ünk (215/102). 2. Vmi okozza, hogy vkit eltemessenek. A' bú nevelt engemet, Sírba is a' bú ~ (100/16). Mert e' kín engemet Sírba ~ (101/12). 3. Befed, beborít. Baj is járult a' búzához, az üszög megégeti, A' Sivatag bogáts borzas árnyékába ~i (413a/170). 4. Porba ~: Elfelejtet. Mert tudós pennája feste Néki olyan érdemet, Mellyet a' Százak' leeste 'S múltta porba nem ~ (163/20). 5. Szívébe ~ vkit: örökké emlékezik rá. Ha meg-halsz, 's még akkor el nem hunyt életem: Meg merevedt tested szívembe ~em (127/44).
~ (193/5, 299/125), ~tem (299/87), ~tenek (188/20); ~itek (210/114). — ~néd (349/16). — temessék (330/1573).

Ik: be~, el~.

temetés fn

(2)

1. A halott elhelyezése végső nyughelyére. Eurydice ~e (465/5). 2. Temetésnek helye: temető. Sok Mausoléumnak itt tört le a' feje, Eltemetve van sok ~nek helye (237/32).

temetni Ik: el~.

temető fn

(8)

A halottak eltemetésére kijelölt hely. Most az ezt követő jajos esztendőbe Esküdt férje ment a' gyászos ~be (210/76).
~ (215/52, 259/322), Temetők' (379/148), ~jök (239/126), ~tól (215/8), ~nek (213/76, 215/28).

temetődik Ik: el~.

temetőhely fn

(5)

Temető. Vólt é valaha oly város, a' melly mellett Temető helynek is helyt adni nem kellett (209/62).

temető helyek (210/17), temető helyének (77/129), temető helyébe (214/66), temető helyére (214/119).

temetőkert fn

(2)

Temető. Mert lám a' Papnakis kövér a tinója, Ha temető kertben van a' kaszállója (201/66). Temetőkertek (128/1).

temettetés Ik: el~.

temettetik i

(2)

1. Végső nyughelyére tétetik. Óh melly sok jó vele sírba temettetett (210/64). 2. Porba ~: por alá kerül. Ősszel minden plánták, a' víg kikeletnek Díszei, sárgulva porba temettetnek (65/2).

temetve in

(1)

Sírba helyezve. Te a' többek között, óh siralom halma, Mellybe ~ van sok árvák óltalma (210/36).

temetve Ik: el~.

temiattad hsz

(2)

A jelzett személy, dolog miatt. Nints senki, ki téged jobban nem szeretne, 'S Te Miattad, Oh Szép, engem meg ne vetne (176/82). Oh te átkozott fal! átkozott épület! Testünk te miattad most nem edgyesülhet! (77/96)

Temisztokles fn

(1)

Személynév. (Themisztoklész, görög hadvezér (i. e. 525–461), aki Miltiades emlékkövének fakadt sirva.) Én, mint Temisztokles, oszlopodnál sírtam (237/137).

temjén ~ tömjén fn

(22)

1. Egy meleg égövi fa kérgéből kivont templomi füstölőszerű használt gyanta. Ne nékem intézd a' köszönést, Magyar! Ne nékem intézz tárogatót, tömént; A' Czenki oltárookra tartsad Innepi tárogatód', töményed' (439/30–2). Tömjént, mirhát viszek hazám' oltárára (306/15). 2. Büz. Mindennap a' te oltárodra teszi Természet' áldozatjait E' nagy világnak a' galántabb részei, 'S temjénét felbotsátja itt (377/12).

tömjénem (413a/1031), temjént (9/15, 89/19, 175/28, 421/4), tömjént (307/13, 412/24, 413a/65, 661), Tömjént (413a/639), tömjényt (453/50), tömént (439/28), temjénét (127/4),

tömjénit (432/29), temjénnel (186/16, 299/127, 330/1894), Tömjénnel (307/16).

temjéneez i (5)

1. Vkit magasztal, dicsér. *Mert ha mind Miklós nap volna, mikor ~lek én, Úgy háromszáz hatvan ötször esne az minden idén* (405/5). 2. Esedez. *Le konyúl a' beteg lilium 's tulipánt, Mellyeket belől egy száraz hektika bánt. Illatos kebelek Flórához ~, Hogy könyörüljön már beteg seregén ez* (198/15, 86/15). ~ett (134/84, 447/84).

temjéneezés fn (2)

Magasztalás, dicséret. *Köztte e' ~nek, 'S e' mennyei Íhletésnek Kezeim' felemelém* (447/85, 134/85).

temjéneezhet i (1)

Magasztalhat, dicsérhet. *Imádandó kegyes képeken Mindennap ~ek* (430/10).

Tempe fn (13)

1. Helynév. <Thesszáliai völgy az Olimposz lábánál, a költészet kies helye a görög regevilágban.> *Parnaszsz' vadon hegyénél, Kasztál' folyása mellett, Vagy ~' pusztá völgyén, Múzsákat óh Barátom, Hijába fogsz keresni* (343/3). 2. Kis ~: a debreceni Református Kollégium. *Mint a' miként esdeklének Fiai e' kis ~nek Hozzá Göttingáig* (220/23). ~ (116/1, 221/1, 452/18), ~' (251/25), ~je (162/36), ~t (358/27), tempéket (413a/1024), ~ben (188/120, 259/184, 267/12), ~n (241/4), ~re (93/2).

Tempefői fn (1)

A' méla Tempefői, Csokonai színműve. *Békaegérhartz, ~m, vélem itten vóltanak, Kikhez apró verseimmel mások is járúltanak* (161/45).

templom fn (68)

1. Nyilvános istentisztelet tartására való egy v. több tornyú épület. *Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől* (306/181). 2. Templom után: istentisztelet után. *Mind egy lábíg fel gyűltenek Reggeli Templom után* (114/566). 3. <Sokistenhívő vallásokban> az az épület, ahol az istenszobrokat tartják, és áldozatokat szoktak bemutatni. *Így lett A' Filemon' kalyibája Templom* (439/12). 4. Vesztális, Veszta ~: a családi élet tisztaságának szentelt templom,

amelyet az ún. Vesta-szüzek őriztek. *Felén egy Vesztális ~ építtessék, Mellyben húsz vén Szűznek lakás rendeltessék* (330/1551). *Úgy forrt már a' Leány 's Asszony a' Szobában, Mint a' szentelt Szűzek Veszta' Templomában* (330/1008). 5. Mecset. *A roppant Templomok nézd, miként kérkednek Nevével a' benne lakó Muhamednek* (190/31, 25/7). 6. Kulturális értékek szolgálatára álló épület. *Vigyázz! mert közel van a' Homálynak partja, Elnyél, ha az Észnek fénnye meg nem tartja, A' kinek díszére építsél Templomot* (313/125). 7. Temploma a múzsáknak: a múzsák szolgálatára álló épület. *Tudod hogy ott ál Temploma a' szelíd Múzsáknak* (439/33). 8. Élő ~: vki v. vmi szolgálatában álló személy. *Így szólt az életet lehellő Citére: Halandó szép Nimfák! élő Templomaim, Kikben szent temjénnel égnek oltárim* (330/1893). 9. Kellemes hely. *Sótt a' forrást fedő bokrokra le szállnak És egy fűszerszámos ~ot tsinálnak* (89/16). 10. Templomot szentel vkinek: tiszteli. *Élnek mindazok is, kik neki Templomot Szenteltek, 's kiket a' lantosok áldanak* (338/49). 11. A haza ~a: a haza mint szent hely. *Itt áll mohos fala Hazánk ~ának, 'S pislogó oltára annak angyalának* (306/7). 12. A világ tág ~a: a föld a rajta levő természeti, társadalmi alakulatokkal együtt. *Természet' édes gyermeke! 's a' Világ Tág Templomának béavatott fija!* (395/6). 13. A dicsőség, érdem ~a: elismert személyek emlékhelye. *Már Homérral egy listába A' Ditsőség' ~ába Látom metszve a' nevem* (317/48). *Hogy az Érdem' ~ában Tündököljene sorjában Feltördeltt sírjok felett* (415/40). *Templom* (306/128, 413a/1120, 432*/203/3), ~' (306/17), *Templom'* (188/41), ~ok (237/33), *Templomok* (126/13), *Templomom* (413a/1121), ~a (306/186, 307/48), *Temploma* (348/9, 418/14), *Templomid* (337/13), *Templomot* (190/58, 71, 413a/1117), ~át (12/31, 237/80, 255/8, 451/8), *Templomát* (54/7), ~it (327/19), ~nak (413a/487), *Templomnak* (306/189), *Templomának* (306/cím, 74, 307/45), *Templomba* (114/593, 236/34, 306/174, 180, 219, 307/53), *Templomomba* (114/601), ~odba' (259/396), *Templomodba'* (114/588), ~ába (413a/671), ~ába' (259/352, 307/28), *Temp-*

lomába (188/33, 259/124, 307/42, 390/13), Templomban (330/1026), Templomában (225/129, 259/524), Templomból (188/51), ~ánál (371/4), Templománál (330/1994), ~ra (204/55), Templomhoz (432*/204/5), ~ül (330/1036).

templomsekrestye fn

(1)

A mecsetnek vmi őrzésére szolgáló része. *Olly templom sekrestye mellyben a' Szultánnak Erőt egészséget sok Hívek kívánnak* (190/23, 25/33).

tempó fn

(3)

Ritmus, ütem. *Így tesz a' Gavallér itten a' Dámának Kényes ~jára a' frantzok' tántzának* (330/498).

~t (330/538, 1100).

tenálad hsz

(5)

1. A jelzett személynél. *Nyissál nekem könnyű útát és mérést feltételek Nyerjen ~ kegyelmet* (413a/48). 2. Hozzá hasonlítva. *Szép Szabadság oh sohol sints E' Világon olly betses kints Melly te nálad nagyobb volna* (31/3). 3. *Tenálad nélkül: nélkülöd. Ne vidd el magaddal minden szerelmemet Mert te nálad nélkül a' bánat eltemet* (268/32). *Te nálad* (233/41, 278/24).

tenéked hsz

(13)

1. A jelzett személynek, dolognak szánva, az ő számára. *Ha élet Tenéked még hosszabb adatott: Szóljál sírom felett csak vagy fél szót* (127/45). *Ne félj! Ez a' beteg Szív Dobog csupán ~* (105/4). 2. A jelzett személyre, dologra nézve, az ő szempontjából. *Az én estvém légyen ~ reggeled: Még is együtt élek, 's együtt halok veled* (63/25).

~ (140/11, 253/53, 272/12, 317/52, 373/169, 395/2), *Tenéked* (180/7, 278/48, 416/5), *te néked* (266/47).

ténfereg i

(2)

1. Tétlenül, céltalanul él. *És a' ki lenni kezd, előre rettegjen, A' böltső és sír közt mordon ~jen?* (454/106) 2. *Úszkál. Vagy e' tón mellynek gödények Ússzák tsendes habjait, ... Óriási a' vizeknek, Felotsódván a' napon, Bukfentzeve ~nek Ez ellátatlan lapon* (397a/143).

teng i

(1)

Tengődik. *Ki az emberek közt nyomna vagy*

nyomódna, 'S még mint állat is tsak ~ene, kínlódna? (454/276)

tengelic l. tenglic

tengely fn

(3)

1. A forgó test mozdulatlanul maradó vonala. *Be jártam A' Márs' golyóbisával A' több golyóbist, Mind a' mi ~én áll Mind a' mi jár körül* (185/28). 2. *A Göncölszekér ~e: három csillag. Megfordult a' Göntzöl' szekere' ~e, 'S a' késő álomnak eljött az ideje* (330/1843). ~e (348/35).

tenger fn/szn

(148)

I. fn 1. Nagy kiterjedésű, sós állóvíz. *A ~ fel buzdul 's mindjárt ontja haragját* (39/3). *Nem tsak a' ~nek haragos habjai Életünknek véget vethető okai* (209/57). 2. *Magyar ~: Balaton. Örvend ama' magyar Tenger a' Balaton* (306/246). 3. Nagy területet elborító víz; árvíz. *Egy Szivárvány öv' módjára Körülfogja az eget, És a' ~ben magára Jobbra balra nézeget* (397a/1127). 4. *Vminek a' ~e: vminek igen nagy sokasága, bősége, kiterjedtsége. Pest palotái között a' népnek ~e zúgbug* (400/70). *Úsz körülte könny-hullatás sós ~e, 's reája Lebeg a' köz bánatoknak sűrű Atmosphaerája* (162/29). *A' kellemes illatoknak Láthatatlan ~e Hullámlik a' parlagoknak Zöld mezején messzire* (397a/962). 5. *Az élet ~e: az élet viszonyosságai. Mások el tölthetnek számos esztendőket, Míg a' Tenger hánnya ide 's tova őket* (211/42).

~ (10/10, 32, 39/6, 40/1, 5, 56/5, 8, 10, 16, 57/13, 76/11, 202/5, 8, 210/9, 211/1, 20, 225/112, 253/71, 337/269, 379/24, 413a/387, 443/167, 454/460, 460/18), *Tenger* (71/24, 83/32, 123/62, 162/95, 177/2, 37, 211/21, 214/113, 231/267, 281, 285, 288/28, 413a/160, 453/30), ~' (202/10, 16, 80, 397a/877, 443/81, 454/450), *Tenger'* (244/16, 313/103, 337/173, 397a/865, 413a/146), ~ek (59/10, 195/10, 247/17, 288/36, 397a/1102, 413a/335, 362, 1034), *Tengerek* (413a/343), ~ek' (454/481), *Tengerek'* (113/30), ~e (162/17, 390/2, 397*/76/1, 397a/134, 542, 454/99, 566), *Tengere* (96/9, 216/120), ~t (10/6, 13, 32/28, 40/3, 56/55, 202/55, 107, 373/125, 413a/1060, 460/150), *Tengert* (337/279, 366/6, 413a/686), ~eket

(337/216, 397a/56), *Tengereket* (92/243, 348/37), *~ét* (413a/257), *Tengerét* (216/50), *~nek* (216/65, 337/210, 348/23, 413a/474, 685), *Tengernek* (212/42, 231/299, 316, 244/8, 413/39, 413a/35), *~eknek* (52/4, 410/20), *~ének* (355/12), *Tengerének* (216/55, 59), *~be* (77/140, 327/29, 413a/1036), *Tengerbe* (231/273), *~ébe* (162/96), *~ében* (396/20), *~en* (56/43, 74/7, 77/250, 202/43, 211/45, 77, 307/25, 327/34, 397a/255, 413a/433), *Tengeren* (211/48), *~én* (342/34), *~eken* (413a/218), *~re* (211/38, 443/110, 454/444), *Tengerre* (413a/264, 459), *~ről* (413a/331, 368), *Tengerről* (413a/448, 682), *~ekkel* (445/31), *~ével* (313/8).

II. mn Végtelen nagy. *Az emberek hadd ten-nének Kőszállyi bálványokat, Hadd öntenék meg számokra Hadd a' ~ köveket* (397a/538).

III. szn Megszámálhatatlan sok; tömérdek, rengeteg. *Szép Eliza, olly nagyon Mért csókolod versemet? Bennem ~ vers vagyok, Csókolj inkább engemet* (407/3). *Közepén a' füstnek, a' tűznek, a' pornak, Tenger kardja villog mind a' két tábornak* (267/54).

~ (435/42), *Tenger* (428/126).

Ö: *Éjszín~*, *Fekete~*.

tengeri¹ mn (14)

1. Tengerhez tartozó, erre vonatkozó. *Zápor tölti az úszkáló mezőknek tsatornáit Szedi a' ~ hajós tsatakos vitorláit* (413a/379). **2.** Tengeren levő, keletkező. *Míg néked két kezed a' zajos ~ Habok közt a' kormányt két kézzel tekeri* (74/11).

~ (39/1, 70/9, 202/cím, 211/71, 413a/369, 390, 683, 418*/175/6), *Tengeri* (56/cím, 306/296, 397*/76/6, 413a/593).

tengeri² fn (1)

Kukorica. *A' le tördelte ~k között épen úgy menék elé; Mintha Kármelt látni mentem volna a' Szent Föld felé* (161/31).

tengerpart fn (2)

A tenger mellett elterülő vidék. *A' szikár gyertyán legjobban vágy a' köves bértzekre A' Myrtus a' ~ra, Bacchus az enyh hegységre* (413a/635).

tenger partra (10/12).

tengerszín mn (2)

A tenger színéhez hasonló zöldes v. kék

színű. *Illyen a' hajlós iglitze a' gyenge rakotytával És a' tenger szín levelű ősz fűzfa a' nyárfával* (413a/539).

Tenger szín (83/9).

tenget i (1)

Táplál. *Mint Júpiter Chaoni törzsöke. Melly cserfamakkal széltibe ~é A' vad világot, 's a' bereknek Századokig vala zöld Királya* (445/2).

teng-leng i (1)

Nehezen él, éppen csak megél. *Ahol pozdorján rágódik mind anyja, mind Leánya, Fia, apja ró'son ~* (326/26).

tenglic fn (1)

Tengelic; tarka tolú pintyféle énekesmadár. *Tarkán ugrál a' bokrokra A' sok Tenglitz* (397a/754).

tengődtetvén in (1)

Tengetve. *Hogy a' hízelkedő hiszembben Tengődtetvén bús napomat, Elsorvadjak a' szerelemben És holtra sírjam magamat?* (379/58)

tenni in (33)

1. Cselekedni, csinálni. *El ment túl Piréne hóval telte határán Áldozatot ~ Szent Jakab ol-tárán* (96/4). **2.** *Vhova, vmire ~:* oda helyezni. *Szép volna a' homlokára Egy kis koszorút ~* (231/224). **3.** *Mit van mit ~:* nem lehet mást csinálni. *Mit van mit ~ — tsalásnál Egyébb nem segíthet itt* (231/145).

~ (92/71, 114/860, 126/18, 200/63, 216/104, 239/216, 242, 259/300, 421, 465, 309/37, 314/23, 317/76, 327/16, 330*/173/8, 330/49, 911, 340/39, 389/68, 413a/263, 269, 418/106, 443/29, 454/286, 825, 829); *tennem* (453/1, 454/893), *tennünk* (330*/204/7), *tenniek* (330/1494).

Ik: *át~, fel~, ki~, le~, meg~.*

tens mn (11)

Tekintetes. *Tens Úr! kár ezeket Lyányfővel járatni* (330/1664). *Hát a' Tens Urak is, és Tens Asszonyságok* (330/1763).

Tens (330/1649, 1651, 1653, 1666, 1673, 1675, 1693, 1723).

tenyér fn (1)

Tenyerén hord vkit: kedvében jár, dédelgeti. *Hordtam volna mindég saját tenyeremen,*

Tsak könyörült volna pártát-úntt fejemen (330/773).

tenyésztés fn

(1)

Tenyészet. *Hanem, hogy erre a' ~re szintúgy a' plántákban is Hím és Nőstény nemet állított elő a' Természet, mint az élő állatokban* (330*/200/9).

tenyészik i

(4)

(Növény) él, fejlődik, terem. *'S bár metszve nintsen, még is a' Szőlő virít És az olajfának meddőtlen lombja ~* (327/45).

~ (373/20), *tenyésznek* (330/1924, 413a/980).

tenyésztetni in

(1)

Szaporítani. *Ha pedig nagyobb kedved van tsordákat legettetni Borjakat vagy a' Juhoknak fajzásit ~ ... Erdőt keress és a' kövér Tarenti vég vidéket* (413a/723).

tenyésztet i

(2)

Szaporított. *Hogy a' Plánták is szaporodnak, 's magvaikból hasonló fajtát ~nek* (330*/200/8).

tenyésztessen (454/152).

teológia fn

(1)

A vallás tanításaival kapcsolatos ismeretek rendszere. *Még a' Calepinus tíz-nyelvű grapsája, Vagy a' Casuisták' Theológiája Hozzá képest tetszik finger-kalendernek* (330/378).

teológus fn

(1)

Vallásos ember. *'S hogy minden nép elébb lett Theologussá, Mint kételkedővé vagy philosophussá* (454/385).

teória fn

(1)

Elmélet. *Eddig van az osztózásnak Egész Históriaja, Az egész Tanátskozásnak Rövid Theoriája* (92/333).

tép i

(1)

Szaggat. *Közzéjek ugrik Amor, 'S apróra ~i mérges Jámbussit Arkiloknak* (372/11).

Ik: el~, le~, össze~, széjjel~.

tépász i

(2)

Tépáz, cibál. *Alól a' mélységben másszák A' meredek szirtokat Ketskéi, és úgy tépásszák A' keserű bokrokat* (397a/663).

tépásszsznak (413a/407).

teper Ik: ki~.

tépett mn

(4)

1. Olyan, amit letéptek. *Múzsám koszorúját, hajnali ~ Rózsából, most fűzi vitéz Bajnokja' fejére* (450/34). 2. Rongált. *Mellette ~ szárnyal ülnek A' víg Reménység' gyermeki* (388/17). 3. Megviselt. *Illy tarka madarka vagy hát te barátom! Ezzel ~ tested' szárnyára botsátom* (254/54, 61/48).

Ik: el~, le~.

téphet i

(1)

Szedhet. *Nem függ olyan szüret a' mi hazánkban a' tőkéről Mint a' millyet ~ Lesbus Medimna veszzejéről* (413a/613).

tepsi fn

(1)

Annyi, amennyit ebben a sütésre használt edényben egyszerre sütni szoktak. *Még a' mellé pogácsát is Sütök egy jó ~vel* (169/150).

tépén in

(1)

Leszakítva. *E' szókra sebérről ~ a' flastromot, Meg is tette mindjárt a' testamentomot* (330/1521).

tér¹ i

(13)

1. Fér. *Á la Titus nyírt hajának Bársonyos Figarójának Nem ~ könnyen alája* (231/342).

2. Megy. *Azután az Edon Tengere felé ~t 's Ottan Idvezítőnk koporsójához ért* (96/9). *'S te Útazó! Ki a' szép Város felé igyekszel, Ne ~j odább Hafznak Fülepte sirja mellől!* (373/208) 3. Veszni ~: pusztulni kezd. *Ha feketedni kezd, jele hogy megérett, 's már veszni ~* 330*/200/25). 4. Magához ~: felocsúdik. *E' hűs balsam erejétől A' Szűz magához ~e* (231/364). 5. Nyugalomra ~: megpihen. *'S a' partok rózsáján Nyugalomra ~t* (347/20).

~nek (397a/989), ~ének (413a/423). — ~nék (185/207). — ~jen (330/1483, 337/94), *Térjete* (257/110, 116).

Ik: be~, hátra~, haza~, ki~, meg~, vissza~.

tér² fn/mn

(10)

1. fn 1. Földterület, térség. *Hálá, hálá az Egeknek Végre már megnyughatom Hogy a' Tiszai Téreknek Levegőjét szíhatom* (357/3). *Nem is sajnálták a' Hemus ~jét az ég' Isteni És Emathiat vérünkkel kétzer kövériteni* (413a/498). 2. Sík terület. *Dombos helyeken leszz e jobb szőlőt rakni vagy ~en* (413a/804). 3. Tevékenységre való alkalom, lehető-

ség. *Menj fiam! im megnyílt előtted az a' ~, Melly a' Betsületnek örök várág ér* (268/23). ~t (413/46), ~eket (52/23), ~nek (397a/991), ~re (124/12), *Térjéről* (397a/770).

II. mn Tágas. *A' borjú a' szabad ~ mezőn játszadoz* (83/19).

terád hsz

(12)

1. A jelzett dolog felületére. *Nyílj ki gyenge kerti Zsenge Hébe Nektárt hint te rád* (249/6, 448/6). **2.** A jelzett személy számára. *De díszesebb kints is száll ma Óh nemes bajnok, te rád* (368a/104). **3.** A jelzett személyt illetően. *Ha ő goronghanggal agyarkodik te rád: Nevesd el magadat: 's azonnal hátat ad* (191/51). **4.** *Terád bízva: gondjaidra bízva. Tölled reménylek, tölled félek: Te rád van bízva életem* (430/32).

~ (413a/525), *te rád* (127/42, 249/18, 377/22, 421/42, 431/9, 448/18).

terajtd hsz

(2)

1. A jelzett dolog felületén. *Te rajtd is, miként a' Trónusokba Egyszerre egynél több nem ül* (377/27). **2.** A jelzett személyen mint vmely lelki állapot hordozóján. *Ők ~ szánakoztak, Te pedig Kedveseden* (428/35).

térd fn

(12)

1. A comb és az alsó lábszár közötti ízület. *Reménylem: az Urak többet is találnak, A' kik nem hajtottak még ~et a' Bálnak* (197/92). **2.** Ülő ember combjának térd fölötti része. *Hogy kezdhessek Énekembe, Mellyet minap' hevertembe' Firkáltam a' ~emen* (114/13). *Térde* (368a/156), ~ei (60/28), *Térdet* (377/14), ~edet (259/388), ~eit (139/99), ~ekbe (213/8), ~re (196/76, 380/74), ~ére (237/48), *Térdére* (202/136).

térdei i

(1)

Térdére ereszkedve áll. Jer e' Répánál ~jünk, Jer, kacsint e' Tulipánt, Jer, e' töknél süvegeljünk; Mind használ ez, e' egy se bánt (456/77).

térdepel i

(2)

Vki előtt ~: hatalmát elismerve hódol neki. *És te Pál, a' Muszkák' rettenetes Tzárja, Ki előtt ~ két világ' Tatárja* (337/172).

~tem (454/130).

Ik: le~.

térdeplő mn

(2)

1. Térdén álló. *Körültük látván nagy számban A' ~ Sklávokat* (397a/484). **2.** Tisztelő. *Néreus' karjain enyelgő szűz leán! Kit ~ habbal tsókolgat Otzeán, Kinek trónust a' mély örvényen építe Jobbágy tselédével az ősz Ámfitrite* (337/262).

térdehajolva in

(1)

Térdet hajtva. Éljen Károlyánk éljen! Mi térd' hajolva És kéz' tsókolva Mind tiszteljük mélyen (188/153).

térdehajtás fn

(1)

A térd behajlítása. *Kérvén ~sal amnyi Gráziáját* (188/81).

terebély l. terepély

tereh l. teher

terem i

(38)

1. (Növény) életre kel és kifejlődik. *Gazdag lesz itt az aratás, temérdek élet ~* (413a/57). *Nálunk sok széna ~* (326/38). **2.** (Növényen termés) fejlődik és megéri. *Elsőben is az élő fák nem egy móddal ~nek* (413a/534). **3.** (Termést) kifejleszt és megérlel. *Mert köztök Laurust ~ a' föld nagy sokasággal* (42/5). **4.** Létrejön, keletkezik, (személy) születik. *Hát tsak Kanásznak termett A' Somogyási Paraszt?* (334/7) — *Függ 's Magyarosan rajtam olly fegyverem, Melly Apánkról maradt, 's velünk együtt ~* (238/66). **5.** Létrehoz, kifejleszt, termeszt. *A kedves gyümöltsők kikkel ékeskedtem Ha le szakasztattak, minek is termettem* (73/6)? — *'S ~ számatokra bátor Vitézeket* (337/412). **6.** Alkalmas vmire. *Holott Atyáink is, kik hadra termettek, Együgyű versekbe szedték, a' mit tettek* (267/27). *Közép idejű ő, de a' virgontz termet És friss elme benne vígasságra termett* (330/124). **7.** Hirtelesen megjelenik vhol. *Esze nélkül egy Lokájja Mindjárt ott ~ vele* (231/64).

~ (114/145, 162/21, 237/62, 239/14, 313/55, 327/43, 392/37, 413/63, 68, 413a/62, 807, 445/8, 452/41), *Terem* (330*/200/3, 413a/639), ~nek (77/2, 163/27, 319/32, 413a/688, 418*/173/6), *Teremnek* (330/1882), *termenek* (413a/68, 540, 621), *termett* (114/1017, 397a/567). — *Teremj* (414/5).

- teremni** in (1)
(Növény) életre kelni és kifejlődni. 'S Körül-
lött holmi apró gomba ~ láttzik (413a/399).
- teremt** i (18)
1. (Isten) a semmiből létrehoz. *De te, menny-
nek Ura, miért ~ettél? Egyéb állatoknál
okosbba mért tettél?* (454/641) 2. Művészi
képzelő erővel alkot vmit. *Te benned úgy tsap
a' Poéta széllyel, Mint a' sebes villám setétes
éjjel; Midőn ~ új dolgokat 'S a' semmiből
világokat* (305/55). 3. (Helyzetet, állapo-
tot) előidéz, létrehoz. *Erre a' madarak Con-
certi zengenek 'S a' lélekben egy szép érzést
~enek* (89/24).
~ (330/2005, 368*/24/25, 427/5), *Teremtél*
(454/659, 661), ~ett (330/786, 453/4, 454/91,
92, 259, 538); ~ette (77/53). — ~ett volna
(380/55), ~ett volna (196/57). — sen (140/14).
- teremteni** in (1)
Semmiből létrehozni. *De mit festem én azt, a'
mit az Isteni Kéz is tsak remekként akart ~?*
(330/204)
- teremtés** fn (13)
1. Az a cselekvés, mellyel az Isten a világot v.
vkit, vmit megteremtett. *Végzés! Mért nem
lehet te veled perelnem Óh! miért nem lehet
ellened ki kelnem Meg egyveztem é én pla-
numod titkába Teremtésembe, 's az élet kínjá-
ba?* (453/266) 2. A teremtett világ; minden-
ség. *A' te bájoló kedvességed, Melly a' ~
remeke, 'S nemes lelked méltóztat téged A'
királyok' szerelmire* (379/78). 3. Személy.
*Nints szebb ~ Lillánál, 'S nálam boldogtala-
nabb!* (428/135) 4. A ~ királya: az ember. *De
bár tovább nézd meg minden jelességét Nézd
meg gondos szemmel minden elsőségét Mely
által magát a' Teremtés Királya Hiu okos-
sággal leg főbbnek csudálja* (453/45).
~ (35/5), ~ek (162/47), *Teremtések* 162/48),
Teremtésim (453/26), ~id (454/337), ~t (348/
21), ~nek (454/677), *Teremtésnek* (210/6, 453/
93).
- teremtetés** fn (1)
Létrehozás. *Óh! mert ki adhatja vissza léte-
lemnek Leg első óráját ~emnek!* (453/248)
- teremtetett** in (1)
Létrehozott. *Csak az én képemre ~ állat
Légyen mezítelen, nyomorult 's utálat* (453/37).
- teremtett** in (2)
Létrehozott. *Óh érttem ~ Szép Lélek, ... Tölled
reménylek, tölled félek: Te rád van bízva éle-
tem* (430/29).
Teremtett (454/66).
Ik: meg~.
- teremtette** fn/isz (3)
I. fn Haszontalan személy. *No hisz, úgymond,
szette vették, Meg tanítlak ~k Vas kesztyűbe
fütyülni* (92/265).
II. isz (Haragot kifejező káromkodás-
ként.) *Ekkor fel kél: — 's hát lármával Szórja
a' Teremtettét, Majd le szaggattya lábával Az
Olimpus tetejét* (231/56).
Teremtettével (231/313).
- teremtettéz** i (1)
A teremtette szóval szitkozódik. *Azomba ~te
A' Cardinálisokat, Rántzos szemmel körül
nézte A' Korhely Mágnásokat* (92/260).
- teremthet** i (3)
Létrehozhat. *Ő a' kegyelmes Isten, Ő a' ki
képzetünkben Teremthet új világot* (319/41).
~ett (77/79, 170/62).
- teremtő** fn/mn (16)
I. fn Isten mint a világ létrehozója, alkotója.
*Halgass a' Teremtő menydörgő szavára Hald,
mit bizott az Ég leg főbb Angyalára* (453/23).
Teremtő (66/10, 123/29, 58, 397a/903,
453/268, 454/265, 491, 649), ~t (194/16),
Teremtőt (58/16), *Teremtőnek* (69/7), *Terem-
tőnkbe* (123/51).
II. mn Alkotó. *A' hangok virággá válnak
Mosolygó ajjakidon, 'S a' virágok hangi-
tsálnak Teremtő ujjaidon* (375/20).
Teremtő (453/270, 455/39).
- teremtvény** fn (2)
1. Emberi lény. *Phi! szégyen! gyalázat! gyáva
Teremtvények, Kikből így úzhatnak tsúfot a'
Legények!* (330/1499) 2. Alkotás. 'S kivált a'
lepkének mindenféle neme: Mind ezek a' módi
Nimfa' ~i (330/2001).
- terepély** mn (5)
Terebélyes, szélesen elterülő, dús lombozatú
(fa). *Közel egy ~ fejér szederjfének Sűrű ár-
nyékába mind ketten futnának* (77/131).
~ (162/19, 196/5, 380/9), *terepélly* (84/5).

Terézia ~ Trézia fn (38)
 Női név. **1.** <Mária Terézia magyar királynő, (1740–1780). *Az öröm 's boldogság lakik a' hazában, A' nagy ~ mindkettőt meg ójja, Igazság 's kegyelem lévén őrállója* (259/189). *Óvjuk a' Magyar hazát, 'S a' kegyes Teréziát* (259/557). *Trézia a' Magyarok' bátor szívébe találja Védelmére erőt* (258/108). **2.** Sárközi Terézia. <Sárközy István költő húga.> *Illyen valál: így hervadál el Óh Sárközy Terézsia!* (388/28) **3.** Kátsándi Terézia. *Néhai Méltóságos Kohányi Kátsándi Therezia Asszony, Cs. És Kir. Arany Kultsos Kis-Rhédey Rhédei Lajos házastársának eltemetésekor* (454/cím). *Tréziám, szívem' fele!* (454/904) *Terézia* (259/8, 288, 431), *Trézia* (258/14, 15, 46, 75, 86, 259/630, 637, 651), *Terézia'* (445*/233/7), *Terézia'* (259/362, 410, 454/864), *~nk'* (257/45), *Tréziátok* (259/293), *Tréziátok'* (259/401), *Tréziát* (259/150, 278, 280), *Teréziának* (259/299, 304), *Tréziának* (259/175, 283), *Tréziánál* (259/275), *Tréziáért* (257/52, 267/162), *Teréziánkért* (259/569, 573, 583), *Terézi[á]nkért* (259/593).

terhel i (5)
1. Lelki teherként nyom vkit vmi. *Életemet sok ezer gond ~i, Lelkem a' búk között eped* (100/9). **2.** Alkalmatlanságot okoz vkinek. *Állj meg! állj te irgalmatlan! Illy nemes rabra méltatlan A' te ólom kebeled: Ámort miért ~ed?* (443/104) *~lek* (278/36), *~ik* (175/21). — *terhellyelek* (143/3).
Ik: meg~.

terhelő in (1)
 Bajt okozó. *Sovány szelek süvöltése, Száraz porral kerengése Torkot mellyet ~ Huruttal kerül elő* (389/9).

terhelt in (1)
 Vmivel megrakott. *Mikor Méhetskék ... Mézeiket virágokból Hordják sietve gyors szárnyakkal Mézzel ~ nehéz lábakkal* (33/5).
Ik: meg~.

terhes mn (17)
1. Teherrel megrakott. *Mint midőnn a' ~ Gállyák partjokra eljutottak* (413a/310). *Cseppegjete ti ~ Felhők reájok éltet* (186/13). **2.**

Vkinek gondot okozó <tennivaló>. *E' mindenik ~ munka* (413a/960). **3.** Nehéz, súlyos <állapot, körülmény>. *Ez egy rövid — de sok bajjal meg-rakott ~ pálya* (162/67). **4.** Nehezen elviselhető, kellemetlen. *Akkor is mennykővel ~ zűr-zavarnak Rettentő zuggási szívünkbe zavarnak* (77/13). *A ~ gondokat rab lántzához fűzi 's Szívünkől a Léthe' partyaira űzi* (14/21).
 ~ (71/13, 175/1, 31, 177/12, 201/21, 253/47, 330/309, 377/35, 412/1, 453/60), *Terhes* (413a/667).

terhesedik Ik: meg~.

terhesedve in (2)
 Erősödve. *A jaj szó, sikóltás a' levegőt teli, Magát a' tsillagok közzé fel emeli: Honnan ~ a' nyílt Pokolra ül* (195/27, 59/25).

terhesedvén in (1)
 Megterhelve. *Terhesedvén az Ég oszlopai Szakadoznak 's széllyel válnak nyílásai* (52/1).

terhesít Ik: meg~.

terhesült mn (1)
 Megterhelt. *Terhesült válladnak ő elég erőt ad, Hogy elbírhassd a' melly tereh szálla reád* (212/89).

térhet Ik: vissza~.

terít i (3)
1. *Asztalt ~:* ráhelyezi az asztalra a terítőt és azokat a tárgyakat, amelyek étkezéskor az asztalon szoktak lenni. *Már Odin' palotájában az asztalt is ~ik* (454/420). **2.** Befed. *Hol a' szép nyírfa-bokrokat aranyos zúz ~i* (454/427).
 ~isétek (331/19).

Ik: be~, ki~, le~, rá~.

térít Ik: el~.

terített mn (3)
Terített asztal: ennivalóval dúsan megrakott asztal. *Víg ebédeket tart ~ asztalán* (197/33, 85/33).
 ~ (454/200).

Ik: ki~.

terítve Ik: be~.

terítvén Ik: rá~.

terjed i (10)
1. Haladva egyre tovább jut. *Mert a' tüzet a'*

gondatlan Paraszt sokszor elejti, ... A' Levél-ről az ágakba több több erővel gerjed, Míg végre diadalmasan a' leg tetőre ~ (413a/845). *Terjed híre szent nevednek* (397a/899). **2.** Egyre szélesebb körben hat. *Mit tsináljak? — e' gyűladás Terjed* (129/46). **3.** Vmeddig ~: ott van a határa, széle. *Vajha Moldvának is kies parlagjai A' Meddig ~nek a' Pontus hajjai Magyar Koronánknak árnyékába menne* (313/146). **4.** Élete sokára ~: sokáig él. *Élted ~jen sokára Végre fogadjon bé az ég ditső vára* (75/15). **5.** Vki napjai sok időkre ~: sokáig él. *Ezeknek is sok időkre ~jenek napjai* (310/72). ~nek (330/790), ~tt (244/17). — ~jen (222/100, 454/970).

Ik: el~, ki~.

terjede

(1)

Egyre messzebbre hallik. *És ~ a' berkeknek 's erdőknek mormolása* (413a/365).

terjedhet Ik: el~, ki~.

terjedő in

(4)

1. Sokáig ~: sokáig tartó. *Az Úr ... Engedjen életednek, kívánom, e végett Sokáig ~ Nestori vénséget* (74/22). **2.** Ható. *Az egeknek rátok ~ hatalma Légyen élteteknek gyámola, 's óltalma* (209/115). **3.** Haladó. *Apró ezüst peretzekkel Göndörödvén habosan, (Mellyek ~ szélekkkel) Tűnnek el játékosan* (397a/1071). ~ (413a/653).

terjedt mn

(1)

Terjedelmes, nagy térfogatú. *'S feladjuk ~ tá-lakban a' füstölgő tagokat* (413a/721).

Ik: ki~.

terjeget i

(2)

Kiterjeszt, növel. *Te szűlöd a' Virtust, tsupán te tetted Naggyá az olyan böltseket, Kiknek határtalanra ~ted Testekbe' kisdéd lelkeket* (305/51). *Míg az égi Nap felette Hév világát ~te* (402/2).

terjeszkedik i

(1)

⟨Területet⟩ elfoglal. *Se tollakkal a' jó meleg napra nem terjeszkednek, Kedvellet Hartzion-jai Thetisnek a partokon* (413a/405).

terjeszt i

(11)

1. Vminek terjedését segíti. *Mikor a' Király-*

nak 's népnek esztét veszti, Rá a' hadat, pestist, és veszélyt ~ik (330/930). **2.** ⟨Fényt⟩ áraszt. *Tűzet, fényt, elevenséget ~ Városunk felett* (405/35). **3.** Növel. *Csak! Mert az illy anya azt meg érdemelne, Hogy éltét sok százig az ég ~ené* (212/68).

~ (14/16, 201/16, 397a/264, 428); ~i (330/1985), ~ette (123/54). — *Terjesszen* (438/16), *Terjesszétek* (259/13).

Ik: alá~, el~, ki~, túl~.

terjeszteni in

(1)

Vminek terjedését segíteni. *A' mellyeket ... A' hajdan még Fényes, de most egész Világ' Tsűffára elallyasodott Frantzaság Terjeszteni meg nem szűnik* (257/144).

terjeszthet i

(1)

Növelhet. *Vajha napjaimat addig ~ném, Hogy e' boldog idő' pontját megérhetném* (306/159).

terjesztő fn

(1)

Vmi terjedésének segítője. *Magyar Fejedelmink' Nagyságos Gyermeke, Lelkestől testes-től a' Virtus' remeke, Izlés' ~je, tudomány' barátja* (452/3).

termékeny mn

(9)

1. Böven termő. *Ez áldott környéknek ~ kebele Hány javával van a' Természetnek tele* (72/1).

2. Szellemi termékeket böven alkotó. *Mit késtek? ~ bennetek az elme, Forr szívetekben a' Ditsőség' szerelme* (135/135). **3.** Termékenyítő. *Ekkor minden ható Atyánk az Ether jó kedvébe Termékeny záporral száll le víg mátkája ölébe* (413a/865). *Mindent, a' mit a' terméken Nyár 's ősz adott a' vidéken, Fagyod tőlünk elragad* (389/104).

~ (134/123, 313/127, 413a/603, 454/576), *Termékeny* (413a/711).

termékenység fn

(2)

1. Megtermékenyítő erő. *Örvendetes hang zengedez hegyedben, Minden határid' bátorság keríti, Termékenység tsepeg minden meződre* (259/47). **2.** Bö termésre utaló képesség. *Önként kínálkozott vad ~e Még előre nagyot ígért nyers felsége* (341/5).

terméketlen mn

(3)

Nem termő, keveset termő. *Néha jó a' ~ mezőket meggyújtani 'S lenge szárát a' roha-*

nó lángokkal felfalatni (413a/97).

~ (413a/578), *Terméketlenek* (413a/573).

termés fn

(16)

1. A megtermékenyített virágból magot tartalmazó növényi képződmény. *És tegyéték szelidekké a' Fáknak vad ~ét* (413a/561). **2.** Egy év alatt termett növényi eredetű gazdasági javak összessége. *'S bár nem törék ekével Hegy völgy elég ~t hozott* (247/10). **3.** Gabonatermés. *Testüinket alig bírhatjuk Lélekszakadva aratjuk A' mi kis ~ünk jött* (389/43). **4.** A földbe vetett növény. *Így hát pihen a' szántó föld ha ~e változik Mindazáltal hasznos az is ha szántatlan nyugoszik* (413a/95). *Minden ~ bőven tölti helységünknek mezejét* (326/29). **5.** *Termés kun szív:* kunokra jellemző természetes, nyílt szív. *Mert ki e' kis tartományba Keresztül menni talál, Köz Emberbe Kapitányba Termés Kún szívet talál* (357/80). ~t (219/4, 390/32, 413/29, 413a/25, 867, 994), ~ét (413a/605), ~iből (413a/1015), *Terméssel* (413a/1077), ~ekkel (413a/936).

termésarany fn

(1)

Bányából kitermelt megmunkálatlan arany. *Termés-arany* (313*/100/1).

terméselme fn

(2)

Természetes, nem képzett ész. *Ezen túl Keletre nevet a' szép Moldva De a' termés-elme nints mással megtoldva* (313/80). *Termés-elme* (313*/100/1).

terméskő fn

(1)

Bányából kitermelt megmunkálatlan kő. *termés kő* (313*/100/1).

természet fn

(110)

1. Az anyagi világ. *Gyakran a' ~ láthatatlan karja A' keserű alá az édest takarja* (64/3). *Te tőled van minden jószág, 'S e' tsudadolgok' sora, Óh véghetetlen Valóság! Természet' Attya 's Ura!* (397a/856) — *Illyen vitézt mutat a' Magyar gyermeke Ez a' szép ~ nagyságos remeke* (82/34). **2.** Nem mesterséges fizikai, földrajzi környezet. *Tüzesül a' bádjadt levegő ég 's hevül Fel forrott az egész ~ merevül* (196/4, 84/4). *Minden ~ érzette Isteni lehelletét* (397a/29). **3.** Vkinek, vminek eredeti, közvetlen valósága, látható formája. *Ez a' Rózsasalugas, ez a' Fülemüle, és ez a' poétizálás*

nem költeményes gondolat, hanem ~ után van festve (432*/204/7). **4.** Vkinek, vminek a lényét, valóját meghatározó sajátosságok összessége. *Az deli Ifjúság Olly mint egy szép Virág Természetébe: Mezei és paraszt Ha nem míveli azt Ámor Kertjébe* (155/9). *Szállj magadba, nézd-meg ön ~edet, Meríts erőt abból, 's fejtsd meg lételedet* (454/67). *Egynek tetszik szép formája, Másnak deli termete Annak mézes mázos szája Ennek jó ~e* (401/25). **5.** *Be Éva ~!:* nagyon kíváncsi (238*/147/4).

~ (1/1, 16/61, 68/4, 72/12, 73/8, 77/39, 54, 77, 123/53, 157/14, 162/22, 196/59, 201/75, 205/61, 239/11, 254/45, 256/40, 368*/24/7, 368*/24/24, 397a/1068, 432*/205/5, 443/9, 454/230, 627), *Természet* (77/34, 127/29, 162/43, 190/47, 53, 85, 200/85, 247/37, 253/54, 304/59, 330*/200/10, 330/512, 377/10, 380/4, 57, 413a/71, 428/17, 435/59, 443/139, 450/47, 454/274, 454a*/257/6), ~' (258/89, 330/1447, 421/29), *Természet'* (348/1, 395/5, 456/27), ~e (330*/202/12, 413a/767, 424/cím, 452/7, 454/379), ~i (194/31), ~et (16/46, 111/24, 205/46, 247/28, 313/14, 330*/200/19, 341/28), *Természetet* (348/5, 397a/8), ~ét (330*/199/11, 330*/200/5), ~nek (1/3, 65/9, 86/11, 90/13, 197/49, 198/11, 219/79, 389/102, 413a/544, 1039, 454/79, 129, 193, 289, 686), *Természetnek* (72/2, 77/25, 123/42, 127/26, 331/3, 400/5, 421/26, 432/10, 454/529), *Természetből* (201/83, 454/635), *Természetten* (454/749), ~ről (216/36), ~éről (385/26), ~tel (439*/219/2).

Ö: pap~.

természetes mn

(1)

Vkinek a természetében meglevő, abból fakadó. *Minden Magyar szívek azonnal buzdulnak, Ősi ~ lángjaiktól gyúlnak* (330/570).

természeti mn

(10)

1. Az anyagi világból fakadó, abból származó. *Felállított Ariszt egy Méhest nem régen Heszper' vidékébe ama' szép térségen, Melly egy ~ kies kertet játszott* (341/3). **2.** Vkinek, vminek a természetével, jellemző sajátosságaival kapcsolatos; vele született. *A' Nagy-Világ ötöt galántul nevelte, Mellyel ~ kellemét emelte* (330/176). *Vőlegényt nem kapnak, 'S ~*

tűzők miatt *főre-tsapnak* (330/1546). **3.** Nem tanult, művelt. *Pallérozott és ~ Asszonyások* (454a*/256/6).
~ (454/787), *Természeti* (208/77, 330*/199/5, 13, 330/266); *Természetibb* (216/71).

természetíró fn

(1)

Természettudós. *Van pedig, a' mint a' Természetírók számlálják, 15 faja* (330*/200/27).

természetű mn

(1)

Akinek a megnevezett tulajdonsága van. *A' vidám ~ poeta* (128/cím).

természetvizsgáló fn

(1)

Természettudós. *Irtózva kell olvasni, a' miket erről az állatról írnak az utazók és természetvisgálók* (330*/199/3).

termeszt i

(3)

1. Növényt műveléssel szaporít, ápol. *Termessz hát Kövér és a' békességtől kedvelt szelíd olaj fát* (413a/974). **2.** (Föld) táplál. *A' mely Fák Magokba nyúlnak néki a' Levegőnek, Terméketlenek, de vígann, és mind izmosan nőnek Mert az Anyaföld ~i* (413a/574). *termessz* (413a/85).

termeszteni in

(1)

Növényt műveléssel szaporítani, ápolni. *'S nem átallassz Egyiptomi lentsét is ~* (413a/239).

termesztés Ö: gabona~.**termet fn**

(13)

1. Az ember, állat testének nagysága és alakja. *Szépek! ... Termetetek deli, ortzátok kellemes, Szívetek érzékeny, és elmétek nemes* (330/2029). *Felséged olly nagynak látszik Egy madárka' ~én, Melly itt a' tüskék közt játszik* (397a/858). **2.** *Virgonc ~:* eleven mozgású. *Közép idejű ő, de a' virgontz ~ És friss elme benne vígasságra termett* (330/123).
~ek (267/211), ~ed (269/23), ~e (77/31, 401/23), ~ét (330/131), *Termetit* (397a/944), ~eket (330/571), ~ében (330/1391), ~éből (114/57), ~ére (185/113).

termetes mn

(2)

Nagy, széles termetű, jól megtermett. *Hány száz válogatott, körmön fontt, ~ ifjak Vagynak az országban* (258/96).
~ (439/70).

termett in

(12)

1. Olyan (növény, növényi termés), amely vmilyen módon kifejlődött. *A' vidám kellemességnek Bélyege, a' házi Nő, Ama' ~ venyigéknek Leveles boltjában sző* (397a/455). **2.** (Vmire, vmely célra) különösen alkalmas, arra való. *Rózsamézzel harmatoznak Csókra ~ ajkaid* (321/8). *Azt a' nemes mozgást nem próbáljátok é, Melly tsupán a' hadra ~ Magyaroké?* (267/224).
~ (114/979, 257/176, 337/415, 413a/197, 693, 418/45, 433/6, 439/15, 454/887).

termetű mn

(1)

Akinek (megnevezett) testalkata, alakja van. *Himent egy kellemes ~ fiatal, ... Felszólítván ... A' Nagy Matrikulát előkéri tőle* (330/371).

termező fn

(3)

Nagy kiterjedésű sík füves terület. *Zöldeljetek most óh kedves Termezők és Ligetek! Árnyékos Erdők, és nedves Rétek, most zöldeljetek!* (397a/1162).
termezőjén (396/16), ~kkel (397a/381).

terminatio (lat)

(1)

Kifejezés, szó. *Nem tudom, mi okon lehetne kitsűfolni azon Helységet, mellyeknél szokásban vagyon az északsó, napkeletsó, délsó, napnyúgotsó terminatio?* (330*/197/6)

termő mn/fn

(11)

I. mn 1. Termést hozó, erre képes. *A ~ gyümöls fák majd hogy egy mást érik* (1/11). **2.** Termésben levő, keletkező. *Láttuk a' gazdag réteket, Azon ~ élelmeket Az igát vonzó barmoknak* (123/44). **3.** *Termő haza:* ahol vmi terem. *Media ~ hazája ama boldog almának, Mellynek fanyar íze legjobb a' méreg ártalmának* (413a/648).
~ (368*/30/1, 413a/151, 205, 661, 703, 716, 418/10).

II. fn Az a hely, ahol vmi keletkezik. *Nem hajt annyi hasznat gyomra a' hegyeknek, A' melly ~je a' drága ércz nemeknek* (212/40).

Ö: arany~, bors~.

termőföld fn

(1)

Olyan föld, amelyen haszonnövényeket termesztenek. *Hajdan a' termő föld, míg birtokká nem vált, Per és lárma nélkül annyi embert táplált* (200/47).

- terólad** **hsz** (2) A névmással jelölt személyről. *Felserkenek, de elsőbenn Nem ~ eszmélek* (208/20). *Te rólad* (441/20).
- térő Ő:** össze~, vissza~.
- terra** (lat) (1) Föld. *Sint Maecenates; feret Hungara Terra Marones:* Legyenek csak mecénások, a magyar föld is terem Márókat (42/cim).
- térség** **fn** (7) 1. Szabad, rendszerint sík tér. *Úgy is lett meg láttam végre Azt az áldott Kardszagot Hol a' Kun a' szép ~re Halmoz sok száza asztagot* (357/47). 2. Földrajzi helyet, ill. annak környékét magában foglaló terület. *Régi frigvedet is most azzal hálálja, Hogy a' szép Egyiptom' ~ét prédálja* (337/234). 3. *Testen* kis terület. *Nyaka, 's mellye merő Elefánt tetemnek Tet-szének a' rajta álmélkodó szemnek. Gyönyörűségével kínálkozó ~ A' rajta ki tetsző szűz tiszta fejség* (77/47). ~eit (231/266), ~en (341/2), ~enn (231/291), ~ére (453/25).
- terül** **i** (5) 1. Szétterül. *Szép Virágszálotska Mind terülj alá* (263/18). 2. *Illat* terjed. *Mit érzek! a' virágok Bimbójikon kinéznek, Habosan terül az illat* (373/183). *terül* (239/23), *terüle* (225/72, 239/30). **Ik:** be~, el~, szét~.
- terült** **Ik:** be~, el~.
- tessék** **i** (4) 1. *Udvarias felszólításként, biztatásként.* *A' két posta-házból mindjárt leszaladnak, Sőt egy kedves ~ rövid választ adnak* (239/144). 2. *Beleegyezés, jóváhagyás kifejezésére.* *'S ekként kézfogójok itt létemben essék, Hogy megemlegessék. Mind rá mondják: Tessék* (330/478). ~ (308/44, 330/1138). **Ik:** ki~.
- test** **fn** (119) 1. Élőlénynek, különösen embernek sajátos megjelenési formája. *Mert hamar megromlik a' gyomor' főzése, Ha hogy étel után nagy a' ~' rengése* (330/470). *Lélektelen szép ~ és pengő tizbalom Hogy lettél tsak tizfra machina, sajnálom* (61/19, 254/19). 2. *Holttest. Kedves ~! Hát itt szemlélek A' holtak között* (299/1). *Sőt a' Bánát, a' mellyet a' Magyar 's Török ~ trágyázott* (201/68). 3. Az emberi szervezet élettani folyamatainak összessége. *Másszor tikkadt és elalélt Testem új életre jött* (129/34). *Ez é a' mulatság? a' mellynek utánna A' ~ még eggy másik mulatást kívánna* (197/44). 4. Az anyagnak a tér bizonyos részét betöltő egységes, összefüggő tömege. *Ekkor minden ható Atyánk az Ether jó kedvébe Termékeny záporral száll le vig mátkája ölébe. És nagy ~e közöszlűvén ennek a' nagy ~ével Minden termést és magzatot táplál friss erejével* (413a/866). 5. Égitest. *Tudod e' világban minden nagy ~ forog, Tsekély mind az, a' mi nyugszik, vagy tántorog* (191/33). ~ (213/37, 95, 259/618, 395/38, 453/138, 454/48, 70), *Test* (239/81), ~' (377/37, 428/190), *Test'* (231/330), ~ek (259/385), ~é (454/463), ~em (41/2, 77/201, 201/35, 212/96, 217/91, 443/73), *Testem* (222/101, 330/1573, 425/34, 427/56), ~ed (61/48, 127/44, 212/9), ~ed' (254/54), *Tested'* (395/32, 433/75), ~e (76/14, 77/301, 211/8, 216/60, 330*/200/3, 330/2046, 348/44, 368a/11), ~e' (330/888), ~ünk (77/292, 193/31, 267/140, 389/95), *Testünk* (77/96), ~ek (8/11, 454/473), *Testek* (267/140), ~ei (253/5), ~et (8/5, 77/202, 201/80, 204/23, 217/23, 418/83, 454/469, 626, 632, 647, 745), ~emet (210/96, 306/162, 454/706, 956), *Testemet* (299/103), ~ét (5/20, 77/33, 134/90, 209/80, 211/62, 216/68, 330/1510, 337/62, 447/90), *Testét* (77/242), ~ünket (213/90, 330/578), *Testünket* (389/41), ~eteket (70/4), ~eket (215/44), *Testeket* (8/10), ~nek (426/58), ~emnek (368*/24/13), ~ednek (67/31, 392/45), ~ének (330/1516, 337/350), ~ünknek (201/52, 454/609), ~be (215/149, 454/464), ~embe (306/22), *Testekbe'* (305/52), ~ekben (317/170), ~emben (259/541), ~én (77/298, 139/66, 111), ~enn (216/46), *Testinn* (28/20), ~ein (413a/490), ~emre (201/31, 454/595), ~edre (246/21), ~tel (195/58, 198/53), ~ekkel (454/395), ~emmel (61/51, 254/57), ~ünkkel (204/25, 217/25). **Ő:** holt~, machina~, por~, lelkestől-testestől.

- testál i**
 Hagyományoz. Másodszor ~ok a' Szülők' házára Kilentz ezer tallért (330/1543).
- testamentom fn**
 Végrendelet. E' szókra sebérről tépvén a' flastromot, Meg is tette mindjárt a' ~ot (330/1522) ~ (330/1575).
- testi mn**
 1. Testhez tartozó, rá vonatkozó <dolog>. Lobbantsd meg elmémbe világos fáklyádat, A' melynek fényénél láthassam azokat A' ~ szemektől elrejtett dologokat! (225/38) 2. Testet érintő <állapot>. De elevensége nem tette hiúvá, 'S ~ gyenge volta vaddá, szomorúvá (454/804). 3. Testben érzékelhető <érzés, lelkiállapot>. Hová, kik a' balgatagság sebes sekerénn futnak: A' ~ kívánságoknak kerekeinn eljutnak (162/70). 4. Testi világ: földi élet. Ki megérdemelte e' ~ világban Hogy részt vegyen rangban, kintsben, boldogságban (454/773). ~ (330*/173/4, 432*/206/4, 5), Testi (290/30), Testieket (238*/144/9).
- testiség fn**
 A nemi élvezetek iránti erős hajlam. Mert ez a ~ egy mulató helye, A' fő gyönyörűség sumája 's veleje (239/7).
- testőrző mn**
 1. Testőrző sereg: testőrség. Az Architehton Académiából 1780. Eszt. A' M. ~ Udv. Seregben választatik életének XVIIIIdik Eszt. (445*/231/1).
- testű mn**
 1. A jelzővel ellátott testtel rendelkező. Ez míg egészséges kövér ~ vala, Az halálnak tsak egy nagy prédát hízlala (204/29, 217/29). 2. Egyforma ~: egyforma alakú. A' kövér olaj bogyók is nem egy forma ~ek, Vannak gömbölyűk 's hosszszakok, keserű gyümölcsűek (413a/608).
- testvér fn**
 1. Egyazon szülők gyermekeinek egyike. Haladokló számmal is szerentsédet kérem, Áldjon meg az Isten, Szerelmes Testvérem (222/88). 2. Vkiel, vmivel rokon, egyező, vmihez hasonló. De kárpítja alól a' kék reménységnek (1) A' ~ tsillagok mosolyogva égnek (454/46). 3. Az álom ~e: a halál. És te a' szelíd Álomnak Áldott ~e, jövel! ... Hogy ama' hűs nyoszolyában Mellyet sírnak mondanak, A' lármátlan éjtszakában Tagjaim nyűghassanak (428/178). Óh halál! te szelid álomnak ~e, Mikor vetsz örök zárt szemem' fedelére? (454/593, 201/33) ~ (58/10, 194/10, 257/34, 405/18), Testvérem (454/877), ~e (415/53, 432/110), Testvére (114/806), ~je (442*/221/3), Testvérje (415/44), ~t (453/244), ~ét (257/34), Testvérit (92/33, 166), Testvéreteket (162/101), ~emre (238/64), Testvérjeokról (405/28), Testvérjéhez (32/26), Testvéreddel (442/16), Testvérjével (453/244).
- testvérbáty fn**
 Vkinek idősebb fiútestvére. Tsak nem földön futó leve A' Plútó Testvér Bátya (92/177).
- testvéres mn**
 1. Testvéresen: testvériesen, mint a testvérek. Ti álmhintő Istenségek! Kiknél az éji jelenségek Ezer formában lengenek, Míg összehajlott szempillái, Mint a' tulipánt' fátyolkái, Testvéresen szendergenek: Küldjete egy Képet elébe (431/36).
- testvéri mn**
 1. Testvérek közötti viszonyra jellemző. Megbótsáss, óh szeretetnek Húga! Ha gántsot vetett A' baráti Tiszteletnek A' ~ Szeretet (438/4). ~ (453/233).
- tesz i**
 1. Cselekszik. Néha még többet ~ a' nyomorult körül, Ha rajta egy másik nyomorult könyörül (202/129). Még ma egy Kisasszonyt kívánok elvenni; 'S tudom, vitézim is mind így fognak tenni (330/1456). Távozz tőlem háládatlan! Távozz, ha vélem így tettél! (324/2) 2. Végrehajtja azt a cselekvést, amire a tárgy utal. Mindég, jó hiszemben ültem az Adventet, Hogy tán ~ egy kérő nállam Complimentet (330/760). De látd a' szerelem gyakorta erőt vész, Ez tunyából vitézt, vitézből tunyát tész (268/52). 3. Okozza, hogy vki, vmi vmivé, vmilyenné váljon. Mert kit barátta ~ a' bál' tántza 's bora, Az nem barát; hanem tsak pajtás 's tizimbora (197/55). A' kit tán Tolvaj-

ja a' tolvaj Világ tett, Mert gonosz Erkölttsel senki sem született (200/67). 4. Előidéző, elkövet. Egy torkos pajtásod néha ~ több kárt Mint a' mennyit rabló ellenséged árt (141/9). 5. Eredményez. Mit ~ sűrű sóhajításom, Mellyet felszított már az Ég (443/165). 6. Vhova helyez. Három szűz koszorút, három fűrt hajával A' rakásra teve egy tutzet kártyával (330/854). Jön az álom, ... 's egy másik világba ~ minket, Hol sok ezer képpel elménk jádztódtattya (201/8, 14/8). Jer már ölely meg engem, 'S tedd számra gyenge szadat (186/35). 7. Alkot. A' Sereg' derekát ez a' népség tette (330/1173). 8. (Hangot) kiejt. Az u-t o-nak mondja, a-nak ~i az o-t (194/12, 58/12). 9. (Szó) jelent. Etuis, frantzia szó, átallyában minden tokot ~, a' miben sok darab holmi tartatik (330*/149/7). 10. Vmilyen állapotba, helyzetbe juttat. A' Természet majd az Értelemmel Böltsebbé ~ engemet (304/60, 435/60). És a' Liliom' havához Színed hasonlóvá tész (324/44). Még must korába is a' bor víggá tészten (199/69). 11. Megbecsüli vkinek a korát. Ennek hajnalszín ortzájin Szemei meg állanak A' Nagy Úrnak; ... Esztendeit nyílt színéből A' mint jól ki nézhette, Tanúlt hozzá vetéséből Tizenhat felé tette (231/130). 12. Jól ~ vkivel, vmivel: jó tettet művel vele. Mert ki ~ jól tájékokdal? — Festetits, vagy senki se' (390/39). De van egy pártfogónk, ki sokkal jól teve (193/17). Óh remény! oh Szerelem! Tégyetek jól én velem! (443/248) ~ (92/282, 256/12, 267*/19/1, 306/103, 278, 308/17, 330/497, 660, 1128, 330*/150/3, 330*/173/1, 330*/181/1, 330*/185/1, 358/48, 400/67, 413/2, 61, 413a/55, 268, 380, 803, 418/87, 443/161, 454/508), Tész (330*/136/3), tész (41/9, 82/14), ~en (316/34, 330*/183/1), tészten (14/26, 27, 114/286, 990, 176/110, 199/74, 201/26, 27, 208/42, 209/100, 257/167, 259/302, 306/265, 313/65, 326/48, 330/539, 1913, 330*/147/2, 330*/177/4, 330*/199/14, 397a/191, 751, 413a/198, 922), Tészten (318/90), ~ek (330/1419, 454/297), Teszek (169/20), tészek (196/76, 259/547, 268/109, 309/29, 330/725, 1907, 380/74), ~el (288/37, 413a/40), tészel (321/23), Teszünk (114/477), ~nek (92/133, 330*/140/2, 330*/164/8, 330*/171/4), tésznek (397a/726, 453/201), tevél (301/7), teve (12/20, 111/68, 114/127, 157/27, 209/83, 221/4, 239/224, 306/210, 307/10, 310/41, 317/21, 330/1306, 385/21), tevének (114/290, 225/30, 239/6, 330/117); tettem (57/5, 345/9), tettél (392/33, 454/642), tett (61/16, 92/46, 111/60, 145/22, 171/8, 182/8, 215/128, 233/36, 235/7, 254/16, 267*/18/2, 306/48, 314/21, 330/503, 592, 952, 1196, 1382, 1678, 1717, 337/170, 398/2, 413a/72, 428/76, 454/260, 537, 460/179), Tett (180/6, 418/87), tettünk (134/62, 336/19, 52, 447/62), tettetek (419/2, 454/983), tettek (26/5, 114/599, 239/28, 267/28, 288/82, 306/50, 314/44, 330/820, 948, 1428, 418*/173/1), tettenek (336/65, 413a/473), tenni fogok (306/309), fogok tenni (199/103), fog tenni (259/280, 313, 267/106, 108, 317/45); ~em (92/186, 330/1379, 418/5), ~ed (127/37, 358/10, 389/111), tészed (421/37), ~i (56/32, 114/50, 139/93, 192/55, 330/579, 330*/202/12, 413a/1, 220), tész (195/49, 202/103, 238/112, 258/59, 330/1988, 330*/136/1, 377/9, 413a/103, 1125, 454/492), tészitek (259/334), ~ik (13/cím, 92/14, 210/12, 330/238, 432*/205/5, 454/135), tészik (111/88, 330/571), tevém (185/24), tevéd (337/98), tevé (330/716, 2036, 388/8), tettem (330/473), tetted (305/49, 342/25, 397a/1143), tette (114/155, 139/36, 188/48, 209/106, 222/37, 248/17, 330/2011, 341/27, 400/21, 405/3, 413a/1094, 450/15, 454/803), Tette (162/107, tették (213/46, 219/65, 225/24, 314/36, 330/482, 1250, 330*/156/9, 337/144, 331), Tették (246/22), tette volt (12/2), fogod tenni (337/168), fogják tenni (267/200). — tennék (139/81, 169/84, 97, 297/20), tennél (61/5, 330/1063), tenne (42/8, 169/129, 245/34, 309/60, 330/813, 331/23, 397a/1045, 454/273), tennénk (218/12), tennének (85/38, 197/38, 397a/535); Tennélek (273/27), tenné (12/25), tettem volna (342/19), tettem vólna (268*/22/10), tette vólna (330/772). — tegyek (202/118, 251/29, 374/30, 454/126), tégyek (181/5, 268/103, 295/26, 308/38, 459/2), tégy (277/5, 330/870, 870, 338/30, 443/174), Tégy (223/22, 259/395, 456/11), tegyél (202/134, 217/105), Tegyél (266/67), tegyen (179/3, 222/76, 231/50, 267/26, 431/42, 445/52), tégyen (12/21, 57/14, 188/115, 251/20, 309/74, 330/448, 1441, 1594, 337/236, 438/13, 454/661), Tégyen

(357/56), *tegyünk* (340/20), *tégyünk* (246/5, 454/533), *Tégyetek* (268/58), *tégyenek* (397a/846), *Tégyenek* (178/8); *tégyem* (368a/115), *tedd* (413a/235), *Tedd* (337/216), *tegye* (222/82, 306/258, 330/1209), *tégye* (188/50, 330/1898, 419/6, 445/46, 454/158), *Tégye* (336/74), *Tegyük* (330*/173/10), *tégyük* (454/737), *tegyétek* (397a/951, 413a/561), *tegyék* (288/78, 433/75).

Ik: *be~*, *el~*, *fel~*, *félre~*, *hozzá~*, *ki~*, *le~*, *meg~*, *rá~*, *tönkre~*.

tészta fn

(4)

1. Lisztből egyéb anyagok hozzáadásával készült pépes massa. *Nézze meg jól, kezem mint jár, A' ~t mint forgatom* (169/14). **2.** Tésztából süített v. főzött étel. *Kráfli, magyarul fánk, és Olasz ~* (330*/160/1).

~nak (330*/144/1), *~ra* (169/36).

Tesztis fn

(1)

Személynév. *Testilus* személynév volt a rómaiaknál. Talán ennek mintájára alkotta a költő ezt a tréfás nevet, a *testis* ugyanis 'tanú'-t és 'heré'-t is jelent. *E' szókra ~ felveszi kezébe A' Sereg Zászlóját* (330/1225).

tét Ö: jó~.

tétel Ö: *dolog~*, *elég~*, *fel~*, *fogadás~*, *jó~*, *jóvá~*, *ki~*.

tetem fn

(24)

1. *Vkinek a ~e:* vkinek a holtteste, haló porai. *Éljetek! jaj! elég, nem érzem szívemet, Vigyétek a' sírba hideg ~imet* (212/146). *Sőt bár hűlt ~ét zokogva öleli, Hogy valaha olyan lenne, nem képzelem?* (209/19) **2.** *Élő emberi* test, testrész. *Már látom reszketeg fogja el ~ét, Már vasvilla-módra hányja a' két szemét* (330/729). *Válla, mellye, tzombja, 's minden ~ei Fővezérhez illők, 's az ég' főmívei* (330/267). **3.** Csont. *Ne is rettenjél meg, óh nemes Nemzetem! Nagy még benned a' szív, és erős a' ~* (267/128). *Szóljal syrom felett csak egy fél szózatot: Akkor is szikráji a' hév Szeretnek Fagyos ~im közt egybe lángot vetnek* (421/48, 127/48).

~ (268/41), *~ek* (26/23, 28/14, 215/33), *Tetemek* (299/90), *~ei* (5/15, 77/224, 214/20), *~eim* (129/9, 425/10), *~im'* (381/10), *~id'* (395/34), *~i* (210/62), *~ét* (330/600, 1402), *~it*

(327/13), *teteminek* (428/4).

Ö: *elefánt~*.

tétemény Ö: *jó~*.

tetemes mn

(2)

1. Nagy, megerőltető. *Nem is lett volna embe-re illy ~ szakmánynak* (413/884). **2.** *Tetemes hír:* világra szülő, az egész világon ismert hír. *Él is az ő ~ hírek még sírjok után is, Él a' népek előtt, neveket kíséri ditsőség* (259/632).

tetemmaradvány fn

(1)

Csontmaradvány. *E' gazban fejező ~ok, E' nagy diadalmi kapuk és bálványok, Mind olly jelek, mellyek a' szívet serkentik* (306/59).

tetet i

(8)

Tetet, okozza v. elrendeli, hogy vmit tegyenek. *Ezt jól észbe vévén Carnevál, ezennel Hellyére téteti a' Könyvet Himennel* (330/446). *Egy Paraditsomot magának így ~ Minden Nemzet 's abból ki zár máss Nemzetet* (190/83).

tétetnek (330/1980), *tétete* (390/8), *tétetett* (210/63, 454/910); *téteti* (418/9). — *tétetnékn* (259/502).

Ik: *fel~*.

tétetik i

(2)

Okozza, hogy vki vmivé v. vmilyenné váljék. *Az 1975dik Eszt. Bihar Vármegye' felkelő Ns Seregének Főkapitányjává v. Obersterévé ~* (445*/232/2).

~ (368*/24/4).

tetetni in

(2)

Helyeztetni. *És ha semmi érdemem Nem fog fejemre zöld babért ~ Semmi sem!* (288/114) *tetetni* (217/147).

tetetvén Ik: *meg~*.

tetéz i

(13)

1. Elhalmoz, bőségesen ellát. *Kis Méhek! Szálljatok Lillára! Az ő szép szájára Vénus sokat ~ett* (a nektárból) (274/12, 135/48). **2.** Növel, fokoz, gyarapít. *A' kemény hadnak kialudt kanótzá; Múlik a' jajszó, 's örömmünkét áldott Béke ~i* (287/12). *De mivel több vétet ~tek vétkekre, Itt az idő hogy már hozd őket eszekre* (377/95).

~nek (288/82), *~tél* (306/306); *~em* (64/8), *~ed* (445/63), *~ik* (418/112), *~te* (267*/18/2).

— ~zél (183/17, 285/45), Tetézzén (215/132).

Ik: meg~.

tetézett in

(2)

1. Nagyon sok. *És mivel ~ érdemeit látta, Honnjábann a' Tisza partján túl imádta* (235/15). 2. Csordultig töltött. *Végre egy ~ Tálba lépes mézet Küldé egy jó Nints-neve* (135/13).

tetézhet Ik: meg~.

tetézni in

(1)

Növelni. *Házi virtussal szereted ~ Nyertt dítsőséged!* (454/869)

Ik: meg~.

tetéző Ik: meg~.

Tétis l. Thetis

tétovázik i

(2)

1. <Személy> ide-oda jár, ingadozik. *'S tsinál elevenen járó tsont vázakat, A' mellyek a' földön addig tétováznak, Míg nem eggyenként a' sirba botorkáznak* (215/83). 2. <Ösvény> tekervényesen halad. *Dédal annyi ezer vakos fordulatot Ezer ösvényébe annak nem rakhattott: Mint a' mennyi összevevert tekervények Között tétováznak itten az ösvények* (237/74).

tető fn

(35)

1. Vminek az a része, amely felülről lezárja, borítja. *Tsak bajnoki sírkő volt roskadt teteje, 'S egy Vitéz' testének koronátlan feje* (337/349). 2. Háztető. *A' Nap szálltával a' bagolly nem huhol a' ~kőn* (413a/409). 3. Vminek a legfelső része. *Zöld ~k' lakosi! zengő Hanggal énekeljete* (397a/741). *A' Nap a' magos ~k közt hintáját már fel tolá* (161/15). *Párás hegyek, hadd juthassak Kies ~tők felé!* (397a/16). 4. A víz teteje: a víz felszíne. *Noha magát fel rugdalá A' vizek tetejére, De ismét süllyede alá A' Tónak fenekére* (114/253).

tetejét (231/58, 413a/988), *~tőknek* (25/19, 190/39), *tetejébe* (91/10), *tetejibe* (397a/752), *~n* (306/2, 371/17), *~kőn* (327/47), *tetején* (4/5, 169/76, 172/15, 200/5, 237/17, 23, 43, 239/31, 379/16, 440/8), *Tetején* (412/12), *tetejénn* (42/1), *Tetejénn* (175/12), *Tetőre* (238/91), *tetejére* (55/13, 83/10, 191/13, 239/28), *~kre* (297/43), *tetejéről* (397a/577).

Ik: domb~, fa~, ház~, hegy~.

tetőled hsz

(12)

1. A névmással jelölt személytől számítva. *Távol vagyok te tőled* (296/1, 4). 2. A névmással jelölt személytől v. dologtól származik, ered. *Te tőled van minden jószág, ... Természet' Attya 's Ura* (397a/853). *Óh, áldott Természet! Óh tsak te vagy nekem Az a' te tőled nyert birtokom 's Vidékem, Mellynek én örökös földes Ura lettem, Mihelyt te általad embernek születtem* (200/86).

~ (428/29), *te tőled* (295/41, 296/9, 454/330, 460/101), *Te tőled* (199/76, 201/38, 377/52).

tetszeni in

(1)

Vki ízlésének megfeleni. *Coquette, ~ kívánó, színes mézes mázos beszédű, szerelemhez értő Dáma: 's a' t.* (330*/183/3).

tetszés fn

(7)

1. Vminek helyeslése. *De szűnjék bánatod: e' siralmas eset Mert a' bölts Istennek tettzéséből esett* (210/98). 2. Ízlés. *Egy helyhez nem kötelezem Én gyönyörködésemet; 'S így magam le nem vetkezem Szabados ~emet* (205/44). 3. Vki szabad ~ére: vki rendelkezésére. *Elsőben az Urak szabad tettzésünkre Ezt a' gaz Carnevált adják ki kezünkre* (330/1143). 4. Tetszés szerint: ahogyan vki jónak látja. *Ama boldog idők jaj, úgy mond, el múltak Mellyekben szegények lábamhoz borultak És tettzésem szerint magokat intézték Mert pézemért szavam mint törvényt úgy nézték* (5/25).

tetzésem (16/44), *~ét* (368*/24/7), *tetzésére* (231/437).

Ik: fel~.

tetszetes mn

(2)

Tetszetős, tetszést keltő. *E' szókra a' felhő őket bétéríté, Tetszetes ifjakká tevé, 's megszépíté* (330/2036).

~ (330/1883).

tetszik i

(36)

1. Vki ízlésének, felfogásának megfelel, kellemes hatással van. *Nékem nints semmim, melly a' szemnek És érzésnek tessék nagyon* (379/90). *Mit ér a' szép gyümöts maga, Bár sima, 's jó színe, szaga; Ha nints íze, melly tesszen?* (134/111) — *A' tiszta Természet met-szé be Áldott kezével e' szabad Törvényt az*

emberek' szívébe, Hogy a' mi ~, az szabad (247/40). Tanúljon meg legelőbb is Komlós korpát áztatni: Ha úgy ~ azt szívesen Meg is fogom mutatni (169/23). **2.** (Dolog, jelenség) bizonytalanul láthatóvá válik. Komor minden, minden szomorúnak tettzik Mihelyt a' tél borzas tsillaga fel tettzik (85/23). **3.** Vmilyennek látszik, tűnik. Úgy ~, hogy mindjárt meg öl a' Gyötrelem (176/40). Óh felséges Virtus, ott tetszesz te nagyok Hol a' tselekvőnek akadályi vagynak (454/809). **4.** (Főnévi igenévvel a magázás helyettesítésére.) Jól tudom, hogy Vasárnapra azért tetszett át-vinni, Mert Vasárnap Commodabbul lehet enni és inni (314/49).

~ (114/175, 460, 597, 143/4, 176/65, 197/23, 208/45, 259/615, 289/35, 327/37, 330/379, 397a/767, 815, 1159, 401/22), Tetszik (327/23), tettzik (111/23, 453/5), Tettzik (92/312), Tetszenek (77/230), tették (210/73), Tetszének (77/46), tetszett (176/60, 330/1859), tetztett (135/23, 209/97), Tettettek (231/139). — Tetszenék (307/44).

Ik: fel~, ki~, meg~.

tetszés fn

(1)

Szépség. Sárgán sem múlt el ~e Sárgán is ékes róza volt: De élte' lángja fogytig ége És elnyel é' néma bolt (388/9).

tetsző mn

(3)

1. Szép. Mivel ezeket is a' leg tettőbb korbá Ez a' nagy ellenség fekteti a' porba (215/37). **2.** Vki ízlésének megfelelő. És Ha a' Com-mendáns nem ~nn felele: Titkosan dolgozó Spiontis küld vele (238/31). tettő (209/108).

Ik: ki~.

tetszén in

(2)

Vki ízlésének megfelelően. Jámbor maga viselése Tetzvén Európának, Nézd, be nyájas a nézése Így szóll egy Hofdámának (231/212). Tetszén (185/159).

tett¹ mn

(14)

1. Vhol, vhogyan végzett, csinált. Hát mikor mély sóhajtása, 's Bádgyadt hangon ~ szólása Ébredt fülembe hatott? Édes ájulás lepett el (134/56, 447/56). **2.** Tett fogadás: fogadalom. Térj vissza, ne szegd meg már ~ fogadá-

sod Mert tudod, hogy meg volt a' kéz bé adá-sod (57/11).

~ (157/3, 159/18, 170/34, 188/97, 217/66, 233/3, 267/26, 330/1557, 330*/156/8, 413a/679), Tett (307/40).

Ik: fel~, ki~, le~.

tett² fn

(18)

1. Véghezvitt cselekvés, cselekedet. Örökre élnek az Históriába', E' fényes ~ek egy sum-mába (257/169). Ámor mosolyogva nézi Vitéz ~em, Győzedelmi nótát danolván mellettem (238/83). **2.** Elvégzendő, végrehajtandó cselekedet. Hajh kelj ki, kelj ki hát vitéz nemzetség! ... Törvényedért, Királyodért, Vezessenek nagy ~eid Nagy őseid' Nyomába (259/81).

~ei (450/10), Tetteket (259/634), Tetteik (259/357), ~edet (397a/902), ~eidet (253/69), ~ét (428/13), ~eteket (267/240), ~eit (185/182, 216/17, 259/215, 267*/13/10, 306/54, 442*/221/2), ~it (267/61), ~eikről (418*/176/4).

Ö: hadi~, jó~.

tettet i

(1)

Színlel. Az Üress agy megvét mindent, ha nevetet Komój elmékedést és mély lelkét ~ (382/14).

tettetés fn

(2)

Színlelés. Nints ~, sem tsalfaság szavadba', Hív vagy, nem úgy mint a' mai Színes Világ' barátai (305/62).

Tettetésnek (454/863).

tettetni in

(2)

Színlelni. Holtig fog szeretni A' ki még ~ Nem tud szívességet (272/9).

Tettetni (453/236).

tettető mn

(1)

Színlelő. Ne felelj rá pajtás! asszonyi panas-zok; Tudod, az asszonyok ~k, ravaszok (268/74).

tetű Ö: vak~.

teutánad hsz

(1)

A névmással jelölt személyt követően. A' másik kantsót is köröm hegyig húzzad. Magam is így fogok te utánnad tenni (199/103).

téve Ik: fel~, ki~.

téved Ik: el~.

tévedt Ik: el~, meg~.

- teveled** hsz (4)
A névmással jelölt személlyel. *Légy jó! Ím kezet fog az ember te veled* (199/78).
te veled (143/22, 453/263), *tevéled* (422/1).
- tévelyedés** Ik: *el-*.
- tévelyedik** Ik: *el-*.
- tévelyeg** i (2)
Ide-oda bolyong. *Vétzy és az ő flottája Addig addig tévelygett, Hogy sokára Farkasd' tája Felé el érkezhett* (317/261).
tévelygessz (162/52).
- Ik:** *széjjel-*.
- tévelygés** fn (1)
Téves elképzelés, felfogás. *Csalárd óltárára égő tömjényt hánytok Mikor e titeket, éltetek folytába Hurczolt a' ~ vak Labyrintjába* (453/52).
- tévelygő** in (3)
Ide-oda csapongó. *De megúnván böltselkedni Tévelygő Gondolattal; Elindúlt Vadtársaival A' Pusztákra Gyökért szedni* (244/22).
Tévelygő (134/32, 447/32).
- tévelygős** mn (1)
Útvesszős, bonyolult. *Nem volt a' Labirint olly ~ régen, ... Mint a' mennyi összekevertt tekervények Között tétováznak itten az ösvények* (237/69).
- tévén** in (11)
1. Csinálva. *Zengjetez Ligetek Mély tiszteletet ~ érdemének* (225/27). 2. Vhova helyezve. *Kezemet ~ szívére, Sűrűn vert, és minden vére Hozzám örömmel szaladt* (134/100, 447/100). 3. Változtatva. *A' sárga félelem- 's kétségbeeséssel, Denevér szárnyakon repdesnek itt szélllyel, Szörnyebbekké ~ e' nappali éjjel* (202/32). 4. Okozva, előidézőve. *De nem ~ a' tűz semmi veszedelmet, Szüntetvén a' Bál is a' lármát, félelmet* (330/1645).
~ (149/4, 225/84, 233/59, 237/47, 330/1650, 1788).
- Ik:** *bele-, el-, le-, meg-*.
- tevepúp** fn (1)
A teve hátán természetes kidudorodás. *Sőt ajtatatos lelke meg nem elégülvén, Utazott pusztákon teve pupra ülven* (96/12).
- tevő** in (2)
Csináló. *A' választást ~ szemeket ő tőle El veszi 's így formál vad tsudát belőle* (213/15).
~ (413a/269).
- Ö:** *gonosz-, igazság-, jó-, jól-, jót-, mitévő.*
- Thais** l. Táis
- Thales** fn (1)
Személynév. (A 7 görög bölcsek egyike.) *Míg Tháles a' nagy Égnek Tüzeit csudálva nézi, Béhulla egy verembe* (346/1).
- Thalia** fn (6)
Személynév. (A színészet múzsája, az ógörög mitológiában, Csokonainál a költészetet is jelenti.) *Ki a' maga Hazájának egy nagy érdemű fia, Kit tisztelnek Calliope, Uránia 's ~* (111/98). *Im Tháliának gyenge Lantját, Bár szeretik koszorús Leányink, E' rozmaringok' zöldje alá teszem* (418/3).
Thália (330/2025, 2026), *~nak* (111/39), *Tháliának* (396/3).
- tházusi** mn (1)
Thasuson termő. (Thasus szőlőtermő sziget Thracia partjainál.) *Vannak Tházusi szőlők és fejér Marotidesek Ezek kövér, azok pedig ritkás földbe kedvesek* (413a/614).
- Thémis** fn (1)
Személynév. (Az igazság és a törvény istennője.) *Gróf Zichyt, Gróf Károlyt A' ~ Apostolit Látja Pallásunk* (188/135).
- Theologia** l. teológia
- Theologus** l. teológus
- Thetis** fn (8)
1. Személynév. (A vizek istennője az ókori görög mitológiában.) *Semmi! Külömben is én magam' a' Madám Tétishez örökös követőül adám* (219/90). *Óh tiszteld minden haboddal Balatonnak Thétise!* (390/38) 2. *Thetis* fia: Achilles. (Thetis istennő fia volt a monda szerint Achilles.) *A' Nyugtató Szkirusznak édes Ölébe már Kedvére lankasztotta Ámor Tetis' Fiját Rabszíjjainn* (170/3).
~ (231/302), *Thétis* (413a/38), *Téthis* (413/42), *Tétis* (432/78), *~nek* (413a/406).
- Thisbe** fn (20)
Személynév. *Piramus és Thisbé Historiájának le fordítása Ovidius Metamorphosessából* (77/

cím). *Tehát Thisbe látván strásait nyugodni Ki nyitván ajtait kezde bátorodni* (77/149).

~ (45/cím, 77/162, 166, 183, 205, 271), *Thisbé* (77/37, 87, 231), ~*m* (77/191, 209), ~*d* (45/11), ~*met* (77/190), ~*nek* (77/267, 275), ~*n* (77/39), *Thisbéével* (77/22), ~*vel* (77/111).

Thule fn (2)

Helynév. <Thyle, mesés sziget a föld északi határán.> *Maga a' leg végsőbb ~ uralja Isten-séged, és Thétis minden hajjain Vőnek vásárol téged* (413a/37, 413/41).

thumim fn (1)

Drágakő. *Méltóságos mellyén az Urim Thumimmal Tündöklött két lángot vetett Kerubimmal* (225/57).

thyrsusbot fn (1)

Szőlőszárral körülfont karó. *Hátul egy ~okkal Bétületett szőlőhegy* (397a/159).

t. i. l. tudniillik

ti nm (228)

1. A beszélő szempontjából azok a személyek, esetleg személynek tekintett állatok, dolgok, akikhez tegező szavait intézi. *Tudom ~ is, a' kik versem' olvassátok, E' szókra tsördíteni kezditek szabályatok* (267/123). *Jertek füleimbe ~ édes Concertek Mártsátok örömbé szomorú lelkemet* (4/16). *Ah, ~ borzasztó fene Látomások! Félek illy gyász színt ecsetemre venni* (287/37). *Tik, nemes Ifjak, Fussatok azhova hív Uratok' védelme tsatára* (258/104). *Buzdítalak ~teket a' hartzra, tsatára* (267/38). *Utóink áldnak ~kteket, 'S örömmel tellyes könnyeket Hullatnak sírotokra* (259/138). 2. (Birtokos jelzőként a -*tok*, -*tek*, -*tők* személyragos birtokszó előtt:) a hozzátok tartozó, az általatok mondott. *A' ~ szavatokra lelkem felhevüle És Vásárhely' kies halmára repüle* (313/1). *A' ~ Atyáitokat Béts és Európa betsüli* (259/639).

tibennetek hsz (4)

1. A szóban forgó személyek által. *Úgy légyen intézve ifjú életetek, Hogy mi meg hólt Szülék éljünk ti bennetek* (210/120). 2. A szóban forgó dolgok között. *Zöld Ligetek! Ti bennetek Öröm lenni, A' Laurusok' És Myrtusok' Árnyékában pihenni* (110/6).

Ti bennetek (397a/1188), *Ti bennetek* (259/42).

Tiberis fn (1)

Itt személynév. *Hazánk hazai Isteni, Romule, 's Vesta Anyánk, Ki őrzöd a' pompás Rómát, és ~, tekints ránk* (413a/505).

tibi l. tu

Tibur fn (3)

Helynév. <Ókori nyaralóhely az Anio vízesései mellett. Ma Tivoli.> *Tusculanum 's ~ szülik a' Lelkeket* (245/17).

~' (328/10), *Tíburom* (432/49).

tiéd nm (15)

Egyes szám 2. személyű birtokos névmás.

I. mn-i Hozzád tartozik, a te tulajdonod(ban van). *Tiéd volt ez a' föld, ~ volt egészen* (200/41). *Az én hív Susánnám, kedves Jónathánom, Légyenek Tiéid, már csak ezt kívánom* (217/112).

~ (16/38, 200/45, 205/38, 306/240), *Tiéd* (217/96, 235/13, 306/241, 245).

II. fn-i 1. A dolog, ami hozzád tartozik. *Szívem kebeledben fog gyúladni, A' ~nek az enyimben kell maradni* (423/44, 184/44).

~*et* (278/30), *tiedtől* (174/10).

tiértetek hsz (1)

A névmással jelölt személyekért. *Ússzatok gyönyörűségben! Ti érettetek van ez* (397a/94).

tiétek hsz (7)

Többes szám 2. személyű birtokos névmás. Hozzáatok tartozik, a ti tulajdonotok(ban van). *Sorsom keserűség, 's ~ köz velle. Az én fáj-dalmamból ti is részt vehettek* (330/936).

~ (135/51, 241/20, 274/15, 18, 454/236), *tiétek* (135/54).

Tifoeus fn (1)

Személynév. <Typhoeus, Tartarus és Tellus fia, akit Jupiter legyőzött, mikor a gigászok fellázadtak ellene.> *A' Föld iszonyú magzati tölle ekkor születtek: Zeus, Japéth, 's a' kegyetlen ~* (413a/286).

tigris fn (9)

Nagy testű, fekete csíkos bundájú macskaféle ragadozó. *Dúl, ront mindent, mint edgy fene Tigris dühös fajzattya* (216/42).

~ek (313/86, 453/2), *Tigrisek* (454/189), ~eket (313*/100/2), *Tigriseket* (413a/674), ~nek (219/40), ~eken (327/31), ~ektől (409/13).

Tigris fn (1)

Folyónév. Száz verselő *danolnak*, *Kiknek* szavára *zengnek* *Az Ispaháni tornyok*, *A' Tigris és az Indus* (373/132).

tigrisi mn (1)

Tigrisre emlékeztető. *Durva tekintettel szemeit forgattya tüzesen Ördögi ábrázattya nutat vad ~ képet* (36/2).

tigrisszív fn (2)

Tigrisszívhez, tigrisszívbe illő: kegyetlen. *Vajha az ég vagy olly angyali szemeket, Vagy olly tigris-szívhez illő érzéseket Beléd, kedves Kínzóm! Ne teremtet volna* (380/54, 196/56).

Tihany fn (6)

Helynév. *Óh Tihannak rijjadó leánya! Szállj ki szent hegyed közül* (304/1, 435/1).

Tihan (111/4, 32), ~' (330/32), *Tihannak* (418/11).

tihanyi mn (1)

A Tihanyban hallható. *A' Tihanyi Ekhóhoz* (435/cím).

tíhozzátok hsz (1)

A névmással jelölt személyekhez. *Kedves Magyarjaim! jövök ti hozzátok, A' ti Pártfogótok' szavait halljátok* (259/145).

tikkad Ik: el~.

tikkadt mn (3)

1. Fáradtságtól, szomjúságtól legyengült. *Másszor ~ és el alélt Testem új életre jött, Ha e' híves forrással élt* (129/33). 2. Kiszáradt. *Vagy a ~ Szericanak Át futtya térségeit, Viszi a' Tenger színére* (231/265).

~ (413a/895).

Ik: el~.

tikkaszt i (1)

Kiszárit. *'S midőn az elégett mező ~ja a' füveket* (413a/120).

Ik: el~.

tikkasztó mn (1)

Tikkadtá tevő. *Tikkasztó kanikulánk Bűniünkért van tsapva ránk* (389/39).

tikmony fn (1)

Tyúktojás. *Mikor egyebet nem tudok rágni a'*

híg tik monynál, Tsudálkozom, hogy én vénebb vagyok már az Asszonynál (310/61).

tilalmas mn (1)

Tilalmas korlát: védett területet körülvevő korlát. *Az erdők ~ Korlát közt állanak, Hogy benne az Urak Vadai lakjanak* (200/71).

tilalom fn (2)

1. Tiltó rendelkezés. *A' másét bántani nem hagyó Tilalom, Nem adott még okot annyi sok Lármára* (200/54). 2. Tiltás. *A' Szerelem' tilalma* (385/cím).

tilinkó fn (1)

Fából faragott hangképző nyílások nélküli hosszú síp. *Fújja trillás tillinkóját* (397a/653).

tilos mn (1)

Amit nem szabad tenni. *De a' mit a' külső füleknek Nem lehet most nekem előtrombitálni Szent Titok! mellyeket ~ profánálni* (330/1074).

tilt i (2)

1. Tilosnak nyilvánít vmit. *Mit tesz sűrű sóhajtasom, Mellyet felszitt már az Ég, Ha kebledben nyúgovásom' Az óltár is ~ja még?* (443/164) 2. *Tiltja a szeleket*: beszünteti. *Az Úr a' ki ... Tiltja a' szeleket, mellyek ki rontanak Hellyekből 's halomnyi habokat hajtanak* (74/13).

Ik: el~, ki~.

tiltani Ik: meg~.

tiltó Ik: meg~.

tiltott mn (1)

Tilos, nem ildomos. *Tiltott helyeken hordozza Mindenlátó szemeit* (231/421).

Ik: meg~.

Timon fn (1)

Személynév. *⟨Az embergyűlölő Timon anekdotikus alakja az antik irodalomnak.⟩ Azt beszéli ~ hogy ő mind egy eránt Gyűlöl minden embert* (62/1).

tindarusi mn (1)

Tindarusban látható. *⟨Talán az észak-szicíliai kikötőváros, Tyndarus jelzőfényeire vonatkozik.⟩ Maga Vezetőid léznek magok A' Tindarusi Tsillagok* (177/24).

tinéktek hsz (15)

1. A névmással jelzett személyeknek szánva,

az ő számukra. *Hév kívánságtokat az ég meghallgatta, Az óhajtott áldást ~ megadta* (259/400). *Engemet haza küldének, Hogy a' mit ők végezének, Jelentsem meg ~* (114/419). **2.** A jelzett személyek szempontjából. *Boldog esztendő legyen ez Tinéktek, A' kiket szívből szeretek* (287/61). *Örül ~ a' sebes Dunának 'S a' kék Tiszának partja víg örömmel* (259/39). ~ (176/25, 185/102, 184, 214/82, 217/119, 258/76, 259/657, 658, 267/239, 454/841), *ti néktek* (454/215).

tinó fn (9)

Fiatal ökör. *Mert lám a' Papnakis kövér a' ~ja, Ha temető kertben van a' kaszállója* (201/65). *Be kell fogni a Tinókat* (413a/222). ~ (413a/383), *Tinók* (413a/919), ~d (413a/16), *Tinód* (413/18), ~nak (76/7), *Tinót* (413a/291), ~it (413a/1073).

tipeg i (2)

Apró léptekkel táncol. *Felszedi a' széktől elpetyhüdt tetemét, Ürög-forog, ~, lóbálja a' kóztot* (330/601). ~ (330/496).

Ik: be~, le~.

tipeg-topog i (1)

Lassú léptekkel táncol. *Végezván a' Lengyelt, Stájerén forognak, A' Szála közepén tipegnek, topognak* (330/546).

tipográfus fn (2)

Nyomdász. *Éhel vész el Streibig Uram minden Typographussal* (314/41). *Typographusokkal* (314/17).

tipor i (2)

Pusztít. *Második emberkort ~ a' polgári had immár 'S önnön hatalma dönti Róma' városát* (327/1).

Tipor (397a/197).

Ik: le~, össze~..

tiporni in (1)

Porba ~: elpusztítani. *Nézzed az én bennem bízó fejedelmi személyem', Mellyet az ellenség porba ~ akar* (259/464).

tiport Ik: le~.

tippenés fn (1)

Tipegő lépés. *Mankót fog, és megoldvassa Minden ~eit* (392/68).

tirajtatok hsz (1)

A névmással jelölt személyeken, dolgokon. *Óh ha az én nedves pillám' Könnyeit ti rajtatok Törlené le az én Lillám, Kit mindennap siratok!* (397a/518)

tirann ~ tirannus fn (9)

1. Zsarnok. *Eldülnek Babilon' tornyai, 's nem lelik Gyémánt jármokat a' büszke tirannusok* (338/38). *Nem adom nékem, ah nem Te tirann, ezt a szívet* (460/127). **2.** (Jelzői használatban:) zsarnoki. *Jaj, Lillám is a' tiran törvénynek 'S a' szokásnak meghódolt* (435/38). *tyrann* (460/125), *Tirann* (12/8), *tirannus* (185/175), *tirannust* (337/249), *Tirannustokra* (257/111), *Tirannusért* (159/7).

tireátok hsz (4)

1. A névmással jelölt személyekre. *Mondjátok meg, hogy ti reátok tsorgának Könny hullatásai sok édes Anyának!* (210/23) **2.** A névmással jelölt személyekhez, dolgokhoz. *Egek! Óh egyedül ti reátok Kérést panaszolva bocsátok* (175/17, 412/17). *ti reátok* (212/101).

Tirhénium fn (1)

Víznev. (Tyrrhénium, a Tirrén-tenger.) *Hol harsog Julius vize vervénn a' Tengert vissza, 'S Hol a' ~ özönét Arvernus torka iszsa* (413a/687).

Tirol fn (1)

Helynév. *Mert h'a' Frantz ~ba menne, Úgy a' győzés sullyosb lenne* (257/127).

tirolisi fn (5)

Tirolba való személy. *Egy Tirolisi. — A' dühös Frantz széleinkről Már felénk is benyomult* (257/117).

Tirolisi (257/209, 213, 221, 229).

tirrhéni mn (1)

Tirrheni-tengeri. *'S magok a' bájoló Tirrhéni Szírenek Az ő virtusiról versent éneklenek* (306/297).

Tirtéus fn (2)

Személynév. *És bátor lélekkel ment ellenségre A' sánta ~' sánta verseire* (267/22). *Az Athenebéliek pedig tsúfságból egy Tyrtaeus nevű sánta Poétát küldöttek nekik* (267*/12/3).

- tirusi mn** (2)
Tyrus, föníciai kereskedővárosban készült. *Én mint győző 's tündöklőlvén Tirusi újj bíborba Száz négylovas kotsit hajtok a' pataknál a' porba* (413a/1122).
Tirusi (77/230).
- Tirzis fn** (5)
Személynév. *Te jöjj most, gyenge szellet! 'S lengvén hajfürte mellett, Súd néki ezt; hogy ~e Végsőt lehellett* (441/13).
~ (441/cím), *Tirzis* (174/cím, 16), *Tirzishez* (174/8).
- tislércéh fn** (1)
Asztaloscéh. *Ihon a' Tislér czéh hijába fárad, Mivel a' sok bőltő mind nyakán marada* (330/1803).
- Tisza fn** (14)
Folyónév. *Már a' ~ is sajnálja Belé hullott könnyemet* (428/153).
~ (233/33, 235/16, 237/134, 267/247, 330*/144/2, 357/42, 368*/31/2, 439*/219/1), ~' (220/52, 338/15), ~nak (259/40, 357/33, 414/11).
- tisza fn** (1)
Tiszafa. Ott holmi szurkos fa, Tisza, fekete borostyán nő (413a/789).
- tiszafa fn** (1)
Hosszú életű fenyőfélének rendkívül szívós, kemény, tartós vörösbarna fája. *A' Tiszafát Ituréli kézijának görbítik* (413a/1001).
- Tiszafüred fn** (1)
Helynév. *T. N. N. és V. Pankotai Jósza Gábor Úr, aranyasarkantyús Vitéz, több Vármegyé' Táblaülője, Tisza Füreden* (368*/31/11).
- Tiszahát fn** (1)
Helynév. *De minthogy csak ugyan ember kell a' gátra, Kóród el fog vinni innen Tisza hátra* (233/70).
- tiszaháti mn** (1)
Tiszaháton levő. *Magad tivornyázol Tisza háti Vatkánn* (233/72).
- tiszai mn** (1)
Tisza menti. *Hálá, hálá az Egeknek Végre már megnyughatom Hogy a' Tiszai Téreknek Levegőjét szíhatom* (357/3).
- Tiszaszakadék fn** (1)
Helynév. *(A Hortobágy folyó a Tisza kiönté-*
- seiből táplálkozott. A kiöntés helyére utalhat a név.) *A' Hortobágy' pusztáján, melly az úgy nevezett Hortobágy folyóvíznek, vagyis Tiszaszakadéknak környékén esik* (330*/171/2).
- tiszt fn** (8)
1. Hivatali hatáskör, munkakör. *Ki mérészli meg sérteni most királyi ~emet* (314/29). *Urak! Asszonyosságok! tudjátok ~emet, A' melly most közzétek vezérlett engemet* (330/407). 2. *(Katonaságnál) a parancsnoki állomány tagja. Vitéz Hadi Tisztek, a' kik a' tsatának Tüzén éltek, 's haltok Királynak, Hazának* (454/977). 3. Hivatali rangot viselő személy. *Kapos, hol másként is igazságot tenni, A' Megye' Tisztjei öszve szoktak menni* (330/50). 4. *(Sakkban) bármelyik figura a gyalogon kívül. Springer, német szó, magyarul ugrás, egyik ~ a' Sakk játékban* (330*/154/5).
~ (257/233), ~em (454/833), ~ébe (313/16).
Ö: fő~.
- tisza mn/hsz** (73)
1. mn 1. *Ami(be)n nincs szenny. Tisza kis Tsermellyetske, ... meg ne valld, vized illy nagy Vízze mi szem tevé* (157/23). *Mint egy megért boróka, Melly ~ hóra hullott; ... Olly édes, egy kerekded Szeplőcske Lilla' mellyén* (355/2). 2. *Idegen anyagtól mentes (anyag). Én hozom az ifjú rózsát bíbor színbe, És a liliumot ~ muselinbe* (330/1926). 3. *Zavaró, elhomályosító tényezőktől mentes. A' ~ Nap megtekinté A' szelíd patakokat* (397a/69). 4. *Megértésre, világos felfogásra képes. Mély tudományú, ~ eszű valál* (395/30). 5. *Bonyoldalmaktól mentes, szabályos, rendezett. A' ~ boldogság maga Felkentt fejemre ült* (278/9). *A' félelem 's bú a' vad únalommal Tsatáznak ott a' ~ nyugalommal* (305/30). 6. *Erkölcstelen, feddhetetlen. Nemes, ~ 's bátor még a' ti szívetek: Ah élnek ditsőült Óseink bennetek* (259/95). *Szűz Mantzi, Szűzek' tsillaga, Nyúgodj-le, ~ Szűz!* (230/12, 16) 7. *Öszinte. Nem tizfra, de szíves a' mi tisztelésünk, Tsak ~ lélekből mondjuk, úgy nem késünk* (340/32). *A' ~ szívet megvetette, Ki ötet olly forrón szerette, 'S reám méltatlan ő* (391/34). 8. *Üres, csupasz. Kiszakaszt Egy ~ levelet, kétfelé hajtja azt: A' gyászos íráshoz készül keseregve* (330/1526). 9. *Tisza köz: tisztás. Amott egy Nyárfa' híve-*

sében *A' fűzfa közt Találni a' sziget' menté-
ben Egy ~ Közt* (294/4). **10.** *Tiszta bor: víz-
mentes bor. 'S most már azért van modja ~
bort inni* (356/20).

~ (28/18, 77/39, 53, 110/1, 124/10, 162/92,
169/75, 185/148, 247/37, 249/65, 268*/24/1,
295/31, 305/12, 348/3, 370/12, 371/22, 379/
107, 386/16, 395/29, 397a/476, 957, 1103,
400/98, 413a/401, 403, 431, 633, 728, 432/
109, 440/13, 445/57, 450/28, 453/241, 454/
124, 426, 727, 969, 460/8, 16), *Tiszta* (77/92,
198/63, 263/22, 287/23, 321/16, 357/74, 374/
16, 413a/463, 443/43, 449/2, 454/942, 456/
24); *Tisztább* (169/123, 452/13), *Tisztábbak*
(297/51); *leg-tisztább* (267*/19/9), *Legtisz-
tább* (337/277), *Leg Tisztább* (176/52).

II. hsz Teljesen, egészen. *Csendes Este! már
alusznak Mások édesen, Vagy szerelmességbe'
úsznak Tiszta csendesesen* (374/28).

Ö: szűz~.

tisztán hat. ragos mn

(10)

1. *Tiszta állapotban. Folyástokat ~ tsergedez-
tessétek: Epedt vágyódással lihegek felétek*
(219/85). **2.** Erkölcsei tekintetben kifogástala-
nul. *'S akkor e' gyönyörűséggel Húnyom bé
bús szememet; Hogy ~ 's örök hűséggel Zá-
rom sírba szívemet* (443/187). **3.** Homály nél-
kül. *Tisztán fénylik a' nap, vidám a' mezőség*
(330/513). *E ~ tündöklő – reggelének Szá-
jamból buzog ki ijj tisztelő ének* (74/1). **4.** Va-
lóságnak megfelelően. *De hát álmodhatik olly
~ valaki, Hogy a' való' képét illy nyilván lássa
ki?* (237/3). **5.** Világosan. *Egy része ~ tsillám-
lik, Másutt fátyol fogja bé* (397a/161).
~ (219/80, 313/75), *Tisztán* (305/71, 413a/
437).

tisztaság fn

(1)

Erényesség. *A' Tolvaj Isten: vagy Az a Cri-
men Raptus, melly szerént ama ~ban és ártat-
lanságban gyönyörködő Mennyei Felség*
(231*/123/1).

tisztaszívűség fn

(1)

Becsületesség. *E' koronát, mellyet a' háladás
keze A' ~ gyöngyével himeze Vedd el* (68/23).

tisztázott **Ik:** ki~.

tisztbéli mn

(1)

Egy szervezetbe tartozó. *Ti pedig Társatok'
Tisztbéli Társai, Tekéntetes, nemes Tanács*

*bölts Tagjai! ... Köszönöm bennetek azt az in-
dulatot, Mellyet mindnyájakok erántam muta-
tott* (217/133).

tisztel i

(68)

1. *Nagyra becsül. Ő az, kit a' Király betsül, 's
Hazánk ~* (306/252). *Miolta kellemet velem
Éreztetétek; ~em, És imádom azolta* (447/
140). **2.** *Vmiként, vminek ~ vkit: vminek elis-
meri, elfogadja fennhatóságát. Istennek hív
Papja! kit e' nagy Sionnak Leányi ~nek e'
kegyes Áronnak* (225/80). *Lassú, de kemény
nép: Reservaként vagynak; Orsolyát ~ik ve-
zérlő Hadnagynak* (330/1182). **3.** *Tisztel vmit:
vminek aláveti magát. Te a' ki ~ed A' köz
igazságot, kezet fogunk veled* (337/275). **4.**
*Tiszteltet, köszönt. Tisztelem a' Nagy Asz-
szonytis* (238*/144/6). *Míg a' nap egünnön
magát fel emeli Musám neved napját ekkép-
pen ~i* (75/2). **5.** *Vmivel ~ vkit: vmivel kifejezi
tiszteletét vki iránt. Nem kell Kupressz, mely-
lyel Racint Tisztelé Melpómene. Egy kis róza,
egy kis játszint Nékem jobban illene* (424/42).
~ (123/18, 158/45, 188/131, 266/66), ~ek
(161/49), *Tisztelsz* (168/5), ~nek (111/98,
126/7, 172/5), *Tisztelnek* (259/135, 317/72),
~e (357/54), ~t (454/777), ~tünk (454/986),
fog tisztelni (413a/32); ~em (16/50, 163/50,
205/50, 398/4, 454/817), *Tisztelem* (276/6),
~ed (16/36, 205/36, 313/128), ~i (111/111,
163/16, 216/100, 299/127, 306/275), *Tiszteli*
(35/6, 450/48), ~jük (454/98), ~lyük (413a/
940), *Tisztelitek* (397a/920), ~ik (12/9, 259/
231, 340/22, 438/40), *Tisztelik* (317/217), ~lek
(181/22, 454/889), *Tisztellek* (180/10), ~tem
(235/2), *Tiszteltem* (237/129), *Tisztelte* (128/
42, 209/96), ~tek (206/6), *Tisztelte* (206/12).
— ~ne (111/90). — ~jen (307/108), *Tiszteljen*
(259/162, 198), ~jünk (337/9); ~d (111/95,
390/37), ~jük (188/155, 257/149), *Tiszteljük*
(233/22), ~jétek (259/389), *Tiszteljétek* (188/
137).

Ik: meg~.

tisztelés fn

(4)

1. *Tisztelet nyilvánítása vki iránt. Nem tizfra,
de szíves a' mi ~ünk, Tsak tiszta lélekből
mondjuk, úgy nem késünk* (340/31). **2.** Kö-
szöntés. *En azért hív ~em' Illy rithmusba fog-
lalom, Té's ha tetszik, idvezlésem' Így fogadd*

el, angyalom (289/33).
~*em* (249/59), ~*t* (235/14).

tisztelet fn**(62)**

1. Vki, vmi érdemének, tekintélyének elismerése. *Azoknak jutalmazása Légyen rang és ~, Kiknek éjjeli lámpása Fényt terjeszt a' föld felett* (397a/262). *Ah üljön sírjokon az érdem 's ~, Szent árnyék lebegjen áldott hamvok felett* (259/115). *Kis koszorúkat raktatok ~ül markomba* (241/6). **2.** Istent tisztelő érzés. *És bár szívedbe légyen hív ~, Néked is véged lesz, mint másnak vége lett* (209/43). **3.** Isteni ~: istentisztelet. *Jó hogy az ártatlanságnak E' tolvaja el veszett 'S Nem adunk a' családságnak Isteni ~et* (231/490). **4.** A tisztelő érzésének magatartással, külső jelekkel való kinyilvánítása. *Zengjete Ligetek Mély ~et tévén érdemének* (225/27). *Öntsünk ezer áldást zengő ~tel, Szórjuk rá a' tarka vivátot tüzzel* (266/15). **5.** Tekintélyes külső. *Már az ősz hajakból font ezüst korona Homlokára ritka ~et vona* (215/106). **6.** Udvariassági látogatás. *De tudd meg, hogy a Dél előtt tett ~ A Kántorok előtt nem érne egy felet* (233/3). *Méltó ~re hív ma Gábor Neve örömen magához vár tégedet* (178/3). **7.** (Udvarias megszólításként.) *Tiszteleltre méltó Öreg Úr!* (238/12) ~ (306/195, 337/361, 357/52, 392/20, 430/14, 454/820), *Tisztelet* (231/121, 237/94, 337/43, 415/39), ~*em* (405/7), *Tiszteletem* (235/18), ~*ünk* (336/23, 340/38), *Tiszteletünk* (188/108), ~*et* (60/20, 111/5, 59, 178/9, 192/40, 241/20, 251/29, 306/294, 336/19, 404/6, 432*/206/7), ~*edet* (111/100), ~*ét* (428/204), ~*nek* (188/87), *Tiszteletnek* (188/25, 438/3), ~*emnek* (124/23), ~*ben* (454/840), ~*ből* (405/4), *Tiszteleltre* (454/971), ~*edre* (326/51, 382/3), ~*ére* (308/cím, 413a/1121), *Tiszteletére* (67/4, 439/56), ~*ekre* (325/8), *Tiszteletetekre* (68/16), ~*től* (193/44), ~*tel* (111/15, 188/84, 225/113, 233/23, 336/29, 397a/889, 418/33).

tiszteletes mn**(4)**

(Reformátos papok címe.) *Tiszteletes Uram Ötse Sem teszi ki a' szűrőm~* (92/160). ~ (212/123), *T.* (178/cím, 221/cím).

tiszteletű mn**(1)**

Örök tisztelőtű: örököld. Viszi karon fogva

egy laurus erdőnek, Melly a gyémántokkal fénylő falak mellett Örök ~ árnyékkal zöldellett (188/54).

Ö: fő~.

tisztelhet i**(4)**

1. Nagyra becsülhet. *Örvendjük hogy ~ünk Festetits Juliána!* (307/119) **2.** Köszönhet. *Örvendek, hogy itt kertembe Alásson ~em* (231/392). *Éllyek én is, hogy másszor is tisztelhessem Krisztinát!* (310/77) *tisztelhessem* (397a/1181).

Ik: meg~.

tisztelkedhetik i**(1)**

Tiszteletét kifejezheti. *'S ha én nem tisztelkedhetném Óhajtott innepedért: Zengjen és igyon helyettem A' te egésségedért* (438/17).

tisztelkedik i**(1)**

Tiszteletét kifejezi. *Nagyságodnak kárpitokkal, Keresztekkel, csillagokkal Ez napon udvarlanék, Tisztelkedném köszöntőükkal, És reá smaragd betűkkel Juliánát metszenék* (415/4).

tisztelni in**(4)**

1. Megtisztelni. *E' jött le ~ azt a vidám napot, Melyben idvezlették sokan a' Főpapot* (225/75). **2.** Megbecsülni, elismerni. *Lánts közt is ~ kell a' rangját ennek* (330/1212). **3.** Tisztelettel köszönteni. *Ki tsudálhatja már, hogy egy éneklő kar Tégedet ~ Dél előtt nem akar* (233/16). ~ (413/36).

tisztelő mn/fn**(14)**

I. mn 1. Olyan, aki vkit, vmit tisztel. *Ah elég jutalma leszen Tisztelő Szívemnek az Hogy ha látom majd egészen Hogy Profétziám igaz* (249/62). **2.** Köszöntő. *E tisztán tündöklő (névnap) reggelének Szájamból buzog ki ijj ~ ének* (74/2). **3.** Tiszteletet kifejező. *A' szelek is áldó éneket suttognak 'S rá ~ fővel a' füvek hajlognak* (89/26).

~ (169/171, 225/59, 74), *Tisztelő* (405/cím).

II. fn Olyan személy, aki vkit, vmit tisztel. *Tedd hozzá, hogy míg lehellnek tüdője holtyagjai Addig igaz ~je 's híve lesz Csokonai* (111/116). *Te ki ~je vagy a' Vallásnak, ... Parantsold fel zászlód alá a' népeket* (337/212).

~d (235/6, 302/10, 13), ~ket (259/246), ~jét (241/28).

tisztelt mn (7)

1. Olyan, aki v. ami tiszteletben, megbecsülésben részesül. *Köszönöm a' nyugvó szállást Tisztelt Varróm!* (357/86) — 'S a' melly fának oldalába Áll egyűgyű sirhalmom magába, *Szent lesz ~ hamvamért* (304/70, 435/70). 2. (Megszólításban.) *És ti ~t Karok! Tőlem tán várjátok, Hogy e' Boldogútnak életét halljátok* (454/837).

~t (307/23, 454/457), tiszteltt (415/52).

tiszteltet i (2)

Megbecsül. *A' tsendes meglegedés 's boldogság azt vezet, Ha késő maradéktólis érdemét ~i* (241/26).

~ik (307/27).

tisztelvén in (4)

1. *Vkit ~:* az ő tiszteletére. *Kezdetek újj éneket, A' most jött Fő Rendeket Vélek ~* (188/126). 2. Köszöntve. *'S előbb is Szétsényit zöld babérágával Tisztelvén, 's az érdem bíbor palástjával; Int: Mind a' vivátnak, mind a' muzsikának Vége lesz* (306/236). *Tisztelvén* (6/6, 189/12).

tisztos mn (11)

1. Olyan (személy), aki magatartásával, megjelenésével, korával tiszteletet érdemel. *Rebeka vala ez, a' ~ Rebeka, Kinek ősz a' haja, görbe a' dereka* (330/1079). 2. Tisztességes, becsületes, derék. *E' régi Városnak tsinos Polgárai, 'S a' ~ Közönség' minden jó tagjai; ... Köszönöm valamit erántam tettetek* (454/980). 3. Olyan (dolog), amely kora v. egyéb tulajdonsága miatt tiszteletet, megbecsülést érdemel. *A' redves vénségtől ~ fák' allyából, Egy serény de durvas méhraját kivona* (341/30). *Pedig már felszántott ~ ortzájának A' bőren lúdgégét könnyen tsinálnának* (330/223). ~ (336/24, 377/4, 413a/939), *Tisztos* (68/1, 19, 188/59, 214/16).

tisztesség fn (2)

1. Tiszteletet keltő állapot. *Mit használ, mikor az hadi Tisztesség' szesze részegít?* (403/31) 2. Utolsó ~: végtisztesség, temetés. *T. N. Mihályfalvi Úr utolsó Tisztességére* (217/cím).

tisztít lk: ki~.

tiszttség fn (2)

Feladat(kör). *Így menj ki, mikor el végzed e ~et, A' szükséges könyvek megszerzése végett* (233/55).

~edbenn (13/13).

tisztul lk: fel~.

tisztult lk: ki~.

titán fn (4)

1. *Titánok:* az Égnek és a Földnek óriás gyermekei, akiket Zeus leverte és az Alvilágba zárt (a görög mitológiában). *'S a' mellyekkel Enceladot És a' több reád támadott Titánokat meg töréd* (114/951). 2. Héliosz, a Nap(isten). *Bár már Titán a' tizen két jegyek Karikájában, Tizen kilentzer fordúlt-meg tündöklő hintójában* (162/89).

Titan (83/10, 92/11).

Tithon fn (2)

Személynév. (Tithónosz, trójai királyfi, Éosz szeretője. Éosz elnyerte az istenektől a halhatatlanságot részére, de az örök ifjúságot elfelejtette kérni. Így a férfi, egyre töpörödött, végül tücsök lett belőle). *Az el erőtlennült öregek számára Rengő böltsöket kék tsinálni sokára, Mint régen az annyát sirató Memnonnak Múlándó életet adó ~nak* (213/66).

Tithon (413a/451).

titkol i (1)

Tagad, leplez. *Citére vagyok én; ti is mind esmértek; Bár szájjal ~tok, de szívvel dítstértek* (330/1932).

titkolódik i (1)

Titkol. *Ne titkolódj semmit is, Egy nem tudom mi most is Azt mondja pirulásodban, Hogy Nítze Szerelembe van* (460/1).

titkolván in (1)

Leplezve. *De ~ Tüzedet Piszkolod hasonló nagy Bünnel tiszta Szívedet* (460/6).

titkon hsz (10)

Az illető v. mások tudta nélkül; titokban. *Gyötör a' pénz ragyogványja, 'S ~ öl a' szégyenség* (205/8). *Pillants reám, Leánka! Pillants reám, de ~; Hogy vén Anyád, ki pénzét Olvassa, meg ne sejtse* (384/2). *Némellykor kik ~n a' Hazát kontzóják Haza Árúlással a' hívet vádojják* (80/11).

~ (238*/144/10, 330/1050, 1969, 360/2, 362/1, 413a/468), ~n (71/22).

titkos mn (22)

1. Csak a beavatottak előtt ismeretes. *Titkot énekelek, olly ~ esetet, Mellyet tsak Poétás lélek szemlélhetett* (225/31). **2.** Titokban tartott, titkolt. *A' romlott szív ~ bűnét palástolja, 'S az apró enyelgést, tréfát korbátsolja* (382/15). *E' versekben ~ tzelom takarom* (171/11). *Van egy hartz, a' mellyben az ellenség deli Ifjak ellen ~ fegyverét emeli Titkos fegyverét, mert Márs a' hadak Attya Vért ontó szabjáját ebben nem forgatja* (71/2–3). **3.** Titokzatos, megmagyarázhatatlan, ismeretlen. *Valóban egy ~ de hatalmas kéznek Remek munkáira itt szeimeim néznek* (72/29). **4.** Titkoson: titokban. *Ollyatén ~on vajjon teremthetett A mit fel nem lelne az okos szeretet?* (77/79)

~ (77/77, 162/111, 211/77, 237/70, 305/43, 320/14, 413a/99, 458/63, 115, 453/156), *Titkos* (231/26, 476, 239/172, 330/1253), *Titkosan* (238/32).

titok fn (30)

1. Mások elől elhallgatott, leplezett tény, dolog. *Elmondanám — de — de még mostanság ~, Kedves Magyarjaim, a' ti fátumitok* (306/151). **2.** Titokban tartandó értesülés. *Titkot közlök véled; szíved legyen helyén, — Gyere e' szobába, — jöttél jó idején* (330/919). *Kérlek minden szómat ~ba tartsátok Úgy boldoguljátok* (176/115). **3.** Rejtélyesnek látszó dolog. *Végzés! ...Meg eggyeztem é én planumod titkába Teremtésembe, 's az élet kinjába?* (453/265). **4.** Titokban: lappangva. *Az Éris' szikráji, a' mellyek ~ban Eddig a' Banyáknak szívekben, májjokban, Mintegy hamu alatt, még benn lappangának, Egyszerre kiütvén, lángokká válának* (330/965).

~ (283/2, 330/921), *Titok* (330/1074, 1423), *Titkok'* (170/19), *titka* (25/32, 139/68, 190/22), *titkot* (225/34, 136, 309/4, 453/71), *Titkot* (225/31), *titkait* (126/62, 436/26), *Titoknak* (306/141), *titkoknak* (15/18, 204/18), *Titkoknak* (217/18), *titkának* (15/15, 204/15), *Titkának* (217/15), ~ba (185/106), *Titokba* (185/94), *titkaiba* (196/88), *titkaiba'* (380/86).

titoktartó fn (1)

A titkot megőrző személy. *És el mondom de*

... *Tsak néktek kik nekem egyéb dolgombannis Hív Titoktartóim valátok hajdannis* (176/46).

Tituláré-kalendáriom fn (1)

Címnapár; a fő hivatalokat s méltóságokat az adott időpontban betöltő személyek címjegyzéke. *Van é Im-Hoffja vagy jár é Felségednek ~ Bétsből* (114/75).

titulus fn (3)

Ranggal, állással járó cím, megszólítás. *De sok titulosid sem tehetnek nagynak Nállunk a' Kutyaának tíz nevei vagynak* (60/25). ~t (281*/40/1), ~sal (392/25).

Titus fn (2)

Személynév. <~ Flavius Vespasianus római császár.> *Mikor ~ a' jajt kívülről hallgatja, E' Jérusálemet belől szorongatja* (215/85) ~ (231/339).

tittyen-tottyán i (1)

Lankadtan lépked. *Horgas lába ~, Sovány fara egyet lottyán* (339/3).

tivéletek hsz (4)

A névmással jelölt személyekkel. *Magamis az után ti véletek tartok, Kik élni és nem tsak verselni akartok* (245/45). *ti véletek* (267/233, 330/1449, 331/22).

tivornya fn (1)

Fékevesztett mulatozás. *Soknak kárt téssen a' bor: szent igaz. Soknak árt A' Tivornya: semmi az* (318/92).

tivornyázik i (1)

Vadul mulatozik. *Magad tivornyázol Tisza háti Vatkánn* (233/72).

tivornyázóház fn (1)

Kocsma. *Hát az a' sok lezsák eszemiszom Pajtás, ... Kik ha tivornyázó házat nem talál-nak, Életnek sem tartják* (330/1821).

tíz szn/fn (20)

I. fn Kilencnél eggyel több. *Tíz rósát hinték lovára Meg annyi tsókot magára* (112/19). *Menny, monddjad, ~ óra tájba Minden Isten itt legyen* (114/562).

~ (60/26, 113/33, 215/45, 259/213, 214, 306/189, 330/377, 1243, 454/737), *tíz* (453/133), *Tíz* (92/21, 133/9, 237/108, 306/200, 408/3, 429/19), *Tízzel* (267/130).

II. fn *Tízek*: az ország tíz igazgatási kerületé-

nek vezetői. József is, Hazánknak ama' bőlt
Királya, ... Ama' Tizek között őt egynek
esmerete, Kikre Magyar hazánk' ügyét bírni
merte (306/267).

Ö: kilenc-~.

tizedik szn

(2)

A tíznek megfelelő sorrendi helyen álló. A'
Kilentz Asszonykák ... Hárfákkal jövőnek 's
inneplő sereggel, Hogy a' Tizediket megtisz-
teljék reggel (290/20).
~ (413a/292).

tizenharmadik szn

(2)

A tizenháromnak megfelelő sorrendi helyen
álló. A' Vatsora, Fabullhoz — Catullusnak
XIII-dik Verse (140/cím).
XIII-dik (330*/201/2).

tizenhat szn

(2)

Tíznél hattal több. Itt is nyereség lett Hadas
Juliánna, Kivel, míg ~ Esztendők telének,
Egymásba hány bóldog Napokat nyerének!
(222/41)
Tizenhat (231/130).

tizenhetedik szn

(1)

A tizenhétnek megfelelő sorrendi helyen álló.
Ő pedig élt a' XVII-dik' Század' végén (330*/
200/14).

tizenkét szn

(7)

Tíznél kettővel több. Tizenkét ősz 's próbáltt
Banyát melléje vett (330/1195).
12 (330*/188/6), ~ (126/10, 330/383, 1550),
tizen két (162/89, 103).

tizenkilenc szn

(2)

1. Húsznál eggyel kevesebb. Ti tizen kilentz
esztendők, életem esztendei! Egy mást váltó
siralimnak ti hosszabb mértékei! (162/97) 2.
Tizenkilencszer: tizenkilenc esetben. Tizen ki-
lentzer fordúlt-meg tündöklő hintójábann
(162/90).

tizenkilencedik szn/fn

(2)

I. szn A tizenkilencnek megfelelő sorrendi
helyen álló. Mert felépült e szent egyház, e hív
pár költségével A ~ száz első esztendéjével
(404/8).

II. fn A hónap 19. Napján. A' dolog történik
a' Pozsonyi Királyvárban, az Országgyűlés'
alkalmatosságával, Szeptember' 19-dikén,
1741 (259*/186/12).

tizennegyedik szn

(1)

A tizennégynek megfelelő sorrendi helyen
álló. Ha Tizen negyedik Lajos fel támadna
Pártosinak egyéb büntetést nem adna (12/23).

tizennyolc szn

(1)

Húsznál kettővel kevesebb. Azt mondod Leo-
nora, hogy tizennyoltz Esztendőbe' forogsz:
hogy is ne hinném? Tíz esztendeje már, miolta
mondod (408/1).

tizennyolcadik szn

(2)

A tizennyolcnak megfelelő sorrendi helyen
álló. De a' melly Király lett utána harmadik,
Ki a' Lajos néven már tizennyoltzadik (337/
320).
XVIII (330*/150/2).

tizenöt szn

(2)

Tíznél ötten több. Az árra egy lántzotskának
tsak 15 kr (330*/165/3).
15 (330*/200/27).

tizenötödik szn

(1)

A tizenötnek megfelelő sorrendi helyen álló.
Calepinus Ambrus, Augustinus barát volt a'
XVd Században (330*/149/1).

tízezer szn

(2)

Tízszer ezer. A' békáknak Újjságai Ellenbe
így írának, Hogy az egerek holtjai Tíz ezeren
valának (114/885).
tíz ezerem (238/68).

tíz-tizenkét szn

(1)

Kb. annyi, amennyit a számok mutatnak.
Estve későn a' Hegyek közt útamat vitték
magok A' setét felhőkbe láttzó tíz tizenkét
tsillagok (161/24).

tíz-tizenöt szn

(1)

Kb. annyi, amennyit a számok mutatnak. A'
Balena, legnagyobb neme a' Czethalaknak, ...
mert 10-15 öl van a' hosszasa (330*/200/
2).

Tmolus fn

(2)

Helynév. <Lydia borairól híres hegyvidéke és
városa.> Ollyan erős az Ammini szőlők bora,
millyenek ~on, 's az fejedelmi Fanénn is nem
termenek (413a/621).
Tmorus (413a/65).

T. N. N. I. Tekintetes Nemes Nemzetes

T. N. V. I. Tekintetes Nemes Vitézlő

- tő fn** (41) 1. Tengerrel összeköttetésben nem levő, állandó medrű, mélyebb állóvíz. *Ott egy setét ~ itatja Fűzfáit a' partokon* (397a/777). *Én Printz Fizignátus vagyok E' nagy Tónak királya* (114/43). 2. Ennek a vize. *Hol a' mohos szirt pompáját tiszta ~ szokta mosni* (454/426). 3. <Vmiből nagyobb mennyiség.> *A' semmiség' örök tavába Ifjú-korod' javát hijába, Szép Húgom! Óh ne hán'd* (391/1). ~ (114/723, 856, 904, 239/119, 413a/384), *Tő* (114/83, 212, 238, 334, 452, 872, 239/121, 397*/76/1, 5, 18, 397a/298, 1006), ~i (413a/391), *Tókat* (397a/382), *tavát* (432*/202/1), ~it (413a/370), *tavait* (11/9), ~nak (305/13), *Tónak* (114/242, 255, 444, 807), ~ba (114/725, 783), *Tóba* (114/421, 728, 780), ~n (397a/129), ~ra (397a/1096), *Tóhoz* (114/30), *tavakról* (413a/682), ~vá (397a/1114).
- toalett fn** (5) Toalettasztal. *Sok módi Kisasszony mint paraszt verseket A' ~éről le szórja ezeket* (197/88). *Toalett* (330/1417), *Toalet* (330*/183/1), *Toilette* (330*/183/1), *Toalettéhez* (330/1523), *Toalettjéhez* (454/519).
- Tóbi fn** (3) Családnév. <~ János somogyi könyvnyomtató.> *Számos esztendő't nyerjenek az Isten áldásától Hogy még sok Kalendárjomot vehessenek ~tól* (314/56). ~ (314/18, 42).
- Tóció fn** (1) Víznev. <Kis ér Debrecen határában.> *Míg a Hír a Totzó partján túl nem vitte nevedet* (111/53).
- tócsa fn** (1) Sekély, időszakos állóvíz. *Hát a' ki a' ritkás földről le vonnya a' Tótsákat* (413a/129).
- tódul i** (10) <Sok ember, állat> nagy tömegben siet, sereglik vhoza. *Már minden Nép minden határról Seregbe tódul a' Király előtt* (257/156). 2. <Folyadék, szél> hirtelen nagy erővel zúdul vhoza. *A' hízelkedő habok hozzá mint tódúlnak, 's Farkok tsóválva lábához simúlnak* (139/94). *Kivált berkedre Északról ha több fergeteg tódul* (413a/848). 3. <Gond> hatalmába kerít. *A' fejem már majd megbódul, Annyi a' gond melly rám ~* (389/62). *tódul* (258/69), *tódúlnak* (212/12), *tódulának* (330/1461), *tódúlt* (330/529), *Tódúlt* (330/1051), *tódúltak* (330/1671).
- Ik: rá~.**
- tódult in** (2) *Vkire ~:* vkire zúduló. *Ő vét reánk ~ bajainak véget, Még is úgy nézzük, mint dühös ellenséget* (213/11). *De ditső Atyáink bajnoki lélekkel Küszködén a' rájok ~ veszélyekkel, Megtartották nekünk tulajdon vérekké Ősi szabadságunk' minden törvényekkel* (259/110).
- Ik: le~.**
- tofánáz Ik: meg~.**
- tóga fn** (1) Az ókori római férfiaknak vállon átvethető, lepelszerű felsőruhája. *Olaj fa ágakkal fűzi bokrétáját Pallás úgy viseli békesség togáját* (11/2).
- tojás fn** (1) <Hangyának> petéje. *Gyakran bolyha rejtekéből ki hordja ~ait Keskeny ösvényén a' hangya* (413a/386).
- tojik i** (1) Lerakja petéit. *A' mit e' még meg nem fojtott Szipoly és sáskaraj tojt ott* (389/48).
- tok fn** (2) Vmely tárgy számára készült védő tartó. *Etuis, frantzia szó, átallyában minden ~ot tesz, a' miben sok darab holmi tartatik* (330*/149/7). ~ot (330*/149/8).
- Ö: bársony~, búza~, makk~, patron~.**
- toka fn** (1) Az áll alatti zsírpárna. *Már kartsú nyakad' simáján Hasat ereszt a' ~* (392/40).
- Tokaj fn** (3) Helynév. *És csókid edesebbek, Mint a' ~' bora* (293/16). ~ban (343/10, 11).
- tokaji fn** (2) Tokaji bor. *Kóstoltam Tokajit Gyomrom únal-*

mait Szerzé e szent ital is (135/7).
tokaival (66/20).

tokás mn (1)

Akinek tokája van. *Ne legyen öröme meg háborítója Az a' ~ ember ugató Sajója* (233/54).

tóköz fn (1)

Tavak közti terület. *De szavára nem ügyelvén végig futják a' ~t, 'S a' habokon általkelvén Háphápolnak a' nád közt* (397a/310).

tóközép fn (1)

A tó közepe. *Ki már szerentsétlen éppen Lebegett a' Tó közében El nyúlva 's meg meredve* (114/299).

tokú mn (1)

Toktermésű. *Vagy ott termessz jövődre sárgálló kalászokat A' hol Tavalý bőven szedtél tsörgő ~ babokat* (413a/86).

tol i (8)

1. Nyomással helyváltoztatásra készlet. *Pest palotái között a' népek tengere zúgbúg Hempelyeg, és muselin habokat ~ az újpíatz' öblén* (400/71). 2. Kifelé, felfelé tör. *A' fű a' rög alól kitsúszik, Zöld koronát ~ a' fején* (379/14). 3. Segít kít vhova jutni. *Megbántott hamvait jobbágyi tsókolták, 'S vérét a' trónusra vállakon ~ták* (337/312). 4. *Tolja a nap a napot: megy az idő. Tolja a' nap a' napot, 'S új holdjaink sietve fogdogálnak* (410/15). ~a (78/6), ~t (247/18, 397a/36). — ~na (413a/785).

Ik: be~, fel~.

told i (4)

Növel vmit vmivel. *El lankadt erőnkhez ujj erejét ~ja* (201/18, 14/1). *töldja* (25/20, 190/40).

toldalék fn (1)

Függelék. *Tzélozás van a' Tzenki Bíró köszöntésére a' nép nevében. Lásd a' M. Hirmondó Nro 38 Told.* (432*/206/2)

Toldi fn (1)

Családnév. *Töldi állította ezeket magának, De már hasadásin bokrok származának* (237/111).

toldva Ik: meg~.

toll fn (14)

1. Madár testét sűrűn borító, szaruanyagból

való képződmény. *A' Lépbe, mellybe a' Madár Véletlen esett bele, A' Tollát is ott hagyja bár; De szabaddá leszsz vele* (208/67). 2. Fából, féméből készített íróeszköz. *'S ah ~am' illy bús Lélekkel Felvégyem e', vagy ne!* (257/24) 3. Írói tevékenység és írói művészet. *Iszonyító romlás írtosztató tsata A' mellyet még semmi ~ le nem írhatta* (195/30, 59/22). *Csorgasd szívem keserveit ~am néma szájába* (162/9). *Toll* (330/525), *Tollak'* (259/296), ~at (439/16, 454/199), ~amat (454/1001), ~át (208/69), ~lal (397a/306), ~akkal (413a/405), ~ával (330/1268).

Ö: kerecsény~, kócsag~.

tollágy fn (1)

A madár testét borító, szaruanyagból való képződmény. *Tűzz puha toll ágyat a' Hattyú hátára Adj pitykét és pántzéli a' hal derekára* (453/33).

tollázkodik i (1)

Kiöltözve haszontalansággal tölti az időt. *Amott ~ páva ként egy Gavar A Piatzonn sűrű por felleget kavár* (82/1).

tollázkodó in (1)

Tollait rendezgető, tisztítgató (madár). *És lenne kantusodban Tollázkodó Galambid' Tzirolgatod, Citére!* (371/12)

tollatlan mn (1)

Tollatlan kétlábú állat: az ember. Nagy sir! De a' mellyre tsak ennyit írhatok: Itt laktak ~ két-lábú állatok (454/180).

tollsíp fn (1)

Rendszerint lúdtollból készített kis síp. *Toll síp vala trombitájok, Dobjok bőrből készüle* (114/364).

tolmács fn (2)

Más gondolatait, érzelmeit kifejező vki, vmi. *Dalra gyenge Lantom! tolmácsa lelkemnek! Végy részt örömébe egész nemzetemnek* (337/357). *tolmács* (126/64).

Tolnai fn (1)

Családnév része. *Gróf ~ Festetits György* (445*/233/1).

tolong i (3)
 1. <Tömeg> összetorlódva, nehézkesen mozog. *Mikor az Emberek körültem sibongnak, 'S Kényjektől részegenn, egymásba ~nak* (200/38). 2. Egymást taszigálva halad v. hova. *A' zöld síknak közepében Egy kékelő Tó zsi-bong, Mellyen a' szellők' mentében Sok hab-karika ~* (397a/1008).
 ~nak (413a/1061).

Ö: borong~. **Ik:** be~.

tolongani in (2)
 <Tömegben> összetorlódva, nehézkesen mozogni. *És hogy a' zajgó világban Ne kelljen ~, A' rengeteg Somogyságban Elbúttam haldoklani* (428/118).
 ~ (432/22).

tolongás fn (1)
 Tülekedés, taszigálás. *Ekkor a' tolongás- és nagy lármára Csattantom atzélom puskám kovájára* (239/203).

toltt in (1)
 Bércre ~ bérce: egymás mögött magasló bércek. *Háromszor buktatta széllyel menykövével ezeket Jupiter, le hempergetvén a' bértzre ~ bértzeket* (413a/289).

Ik: fel~.

tolul i (2)
 Tódul, törekszik. *Ím Hozzád sok szegény beteg, Mint a' nyavalygó Moslemín Mekkába, Tolúl* (377/48).
 tolúl (413a/827).

toluló Ik: össze~.

tolult in (1)
 Tódult, felgyűlt. *A' tengerről ~ felhők rettentő fergeteget Vak Záporral hömpölgetnek* (413a/331).

tolvaj fn/mn (6)
 I. fn Az a személy, aki lop(ott). *Búsult ortzájára borúl nagy sírással Ha láttya hogy pénzét viszik a' ~ok* (5/19).
 Tolvaja (231/488), Tolvajja (200/67).

II. mn Aki lop. Mars látszott e' vitéz Személyen: 'S a' ~ Nép mind széllyelment (257/88).
 ~ (200/67, Tolvaj (231/cím)).

tolvajir fn (1)
 Ragados kenőcs. *Kezét Merkurius frissebbre*

drotozta 's Enyves tolvaj irral öszve firma-tosztta (26/20).

tolvajkulcs fn (1)
 Ákulcs. *Ne légy tolvajkúltsa a' vad Pogány-ságnak, Melly mindég rablója vólt Magyarországnak* (79/11).

tom l. tud

tombol i (3)
 1. <Ámor> forró érzelmet kelt. *Zászlót ütött reményem' fő tornyába; Mindent letiprott már parányi lába — Halld csak — mint ~ ott* (320/18). 2. <Állat> izgatottan dobog. *Mint amaz egyszarvú fene vad, mérgébe kietlen lábainál ~* (348/40). 3. Vadul mulat. *Sopronyi halmain Tombol Liber Atyánk, 's víg adományival Kínálgatja az Ikvát* (432/82).

tombolni in (1)
 Vadul mulatni. *Ha tudsz a' tűz közzé olajat lotsolni A' jámbor esetén tudsz vígan ~ ... Így az emberek közt emberré tudsz lenni* (453/240).

tomboló in (3)
 1. Duhajkodó. *Ő a' ~ vígságnak Futja unszolásait* (456/42). 2. Romboló. *Leg-alább e' közös vég-veszedelemben 'Az a' vígasztalás fog szállni szívembe, Hogy a' ~ bűn jajját is megérem* (454/163).
 ~ (400/94).

tómellék fn (1)
 A tó környéke. *Ki a' Tó mejjékről végre El küldötte segítségére A' Karchinos Nemzetet* (114/984).

tompa mn (8)
 1. Olyan, aminek a hegye, ill. az éle kereken, laposan végződik. *Kardom most sem ~, ha ~ megfenem* (330/1387). 2. Kevésbé tisztán csengő, szokottnál mélyebb (hang). *Sír a' lány Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán, ... Akkordnál öblös hangon a' ~ Fagótnak Réz nyaka* (400/82). 3. Nyugodt. *Adjátok nekem, állatok, Tsendes, ~, hideg véreketek* (454/562). 4. Munkára képtelen. *Én ugyan e' kasból kiölém a' ~ heréket: Úgy e' hogy itt Földim, még is elégre találász* (356/9). 5. Tompán: csökkent erővel, hatással. *Ő a' kegyelmes Is-ten, És ő az, a' ki nélkül A' szép Citére fázik,*

Tompán lövöldöz Ámor (319/8).

~ (356/8, 413a/270).

tompóra fn (1)

A csipő és a farcsont közötti domborulat. *Ki rántja éles szablyáját 'S a' Fizignát ~ját Véle jól meg hasítja* (114/852).

tompul i (1)

Egyre tompábbá válik. *Már az elmém is tompúla; És tsak — tsak kevésbé mûla, Hogy fejembe nem lövék* (322/37).

tómus fn (1)

Kötet. *Tsak Istent a' népek a' mennyit tisztelnek, Ezeknek számával sok Tómusok telnek* (126/8).

tonkinfészek fn (1)

Ehető fecskéfészek, itt az ingyenkedés jelképe. (A hátsó-indiai Tongking nevéről van elnevezve, amely 1802-ig független ország volt.) *A Király ... Nem tsikart ki tőlök dézsmát és portziót, Mellyből boldogokká tudja őket tenni, Azaz, — Tonkin Fészket legyen miből venni* (200/64).

tónus fn (2)

1. Hanghordozás. *Sovány lelkem titulussal Bé kell érni néked már, Kit mindennapos ~sal Férjed morog, úgye bár?* (392/27) 2. Igény. *Ez a' szó mind a' természettel, mind a' nyelvvel, vagyis mind a' kettőnek Tónusával megegyez* (439*/219/3).

tópart fn (1)

Szárazföldnek a tó vizével határos része. *Min-denütt a' Tó part megett Vonjunk kordont ellenek* (114/464).

toppan i (1)

Váratlanul megjelenik. *Illy módi öltözetbe Toppan Európánál* (231/352).

topog i (2)

1. Lassan halad. *A' felpálinkázott Pogár egy-más után ~ott* (326/7). 2. Dobog. *Megindul a' sereg; a' selymek suhognak, A' pádimento-mon a' tzipők ~nak* (330/1232).

Ö: tipeg~.

Toponár fn (1)

Helynév, község Somogyban. *A' Toponári Zsidók nevezetes Muzsikások ~ nevű mezővárosában Somogy Vármegyének* (330*/146/1).

toponári mn (3)

Toponáron élő. *Ím a' Toponári Zsidók békerülnek, És muzsikájukkal helyekre leülnek* (330/311).

Toponári (330/341, 330*/146/1).

tor fn (6)

1. Lakoma. *A varjak, e' télnek madari a' ~nak Örülvén, mi hozzánk a' városba fornak* (66/17). 2. Temetés utáni vendégség. *Illy sok ellenség közt nem tsudálkozhatunk, ... Hogy az élők között nintsenek Nestorok, Kiknek századokig el haladna ~ok* (215/96). 3. Halál. *Ép, beteg voltunk, 's ~unk Kezedbe' van, hogy jöttödet jelentse* (288/50).

~ (218/1), ~t (433/62), ~rá (330/57).

Ö: disznó~.

torkolat fn (2)

Vminek a nyílása. *Egy nagy setét barlang egyedül magában Mély ~tal áll a' hegy oldalában* (237/26).

~ja (454/41).

torkos mn (2)

Sokat evő, falánk. *Eggy ~ pajtásod néha tesz több kárt, Mint a' mennyit rabló ellenséged árt* (141/9).

~ (397a/189).

torkú mn (1)

Rekedt ~: rekedt hangú. Ez obester Púpos vala, Rekedt ~ és siket (114/785).

tornác fn (12)

1. Háznak nyitott oldalú, oszlopos, folyosószerű része. *Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől; Oszlopos tornáztok keríték kétfelől* (306/182). 2. Az épület bejáratánál levő helyiség, előcsarnok. *A' tseléd, a' Vendég, az Úr, a' Dámával Játszott, tréfált, tántzolt, vígadt az Udvarban, A' nagy Palotában, tornáztban, pitvarban* (330/898). 3. Tornához hasonló. *Szűk határok közzé szorult ez a' Világi élet, ... Eggy Tornázt ez, 's a' Születés eggyik ajtaja ennek, Másik ajtaja a' Halál, hol az élők ki-mennek* (162/65). 4. A mennyország előcsarnoka. *Jer, — de melly híven sietel Te meghűltt Karjaim közzé! Köszönöm ... de szállít A' ditső tornázt, hova Téged is hoz Egykor az érdem* (454/875). 5. Az Úr tornáca: az Úr közvetlen közelsége. *Köztök vagyok é*

én a' választottaknak Kik a' Mennyben az Úr tornácziba laknak? (453/74) **6.** Vminek a helye. *Jer velem a' békességnek Újúló tornácziba* (400/50).

tornáczodat (405/11), tornáztinak (415/48), tornácziba (413a/1061), tornáczban (225/83), tornácziban (454/937), tornáczain (368a/136).

tornyodzik i

(1) Tornyosul, gyűlik. *Jön az áldás valahára Jön a' felhőkön ide, Ott ~, 's nem sokára Patak-módra omlik le* (397a/1055).

tornyodzó in

(1) Felhalmozódott. *Ha látom Őtet, felhevűlnék érzéseim; Ha eltávozik, hanyatt dűlnék Tornyodzó reménységeim* (430/8).

tornyosodó in

(1) Égbe nyúló. *Látom ~ szent hegyedet, Buda!* (432/73)

tornyosodva in

(1) Felhalmozódva. *Sűrű felhő száll le Karpatus' széléről, ... Másikba ütközik Mátra kőszálain; 'S nem akarván egy is utat adni másnak, Dühös-~ rohannak egymásnak* (267/78).

tornyoz i

(3) **1.** Felnyújt. *Hol a' kevély kőszírt fejét a' felhőkig ~za* (216/22). **2.** Felhalmoz. *Így midőn a' téli szélveszeketől hozott Hótsoport a' bértek tsútsára ~ott, Oda pillant a' Nap, a' havak olvadnak* (337/196). **3.** (Ég) beborul. *A' gyászos ég nem ~ott Hanem delin ragyogván Dísztlettenek kék boltjai* (247/12).

tornyozott Ik: fel~.

torok fn

(37) **1.** A szájüreg és a garat közötti átvezető rész. *Hív Őrzőangyali annak a' Nektárnak, Mellyet sok el-száradtt torkok szomjan várnak* (219/6). **2.** A gégefő mint a hangképzés szerve. *A' lankadt Gavallér rikátsolt a' torkán* (330/1845). **3.** Nyílás, amelyen a víz átáramlik. *Hol a' Tirhénium özönét Arvernus torka iszsza* (413a/687). **4.** Vminek a nyílása. *Az Etna ... a' lánggombolyagokat 's a' megolvadt követ Torkán kikalyimpáztatta* (413a/479). *A' Poklok' félelmes torkából ... Mennybéli Lantjával kiére* (399/7). **5.** A halál torka: halálos veszedelem. *Igy minden állatot Kit a' Föld fogadott A Halál torkába ejt* (32/33). **6.** Az

ellenség torka: az ellenség okozta veszély. *Mikor annyi bírós ellenség' torkába Maroknyi népünkkel állottunk tsatába* (267/173). **7.** A tenger torka bömböl: tengeri vihar által okozott hangadás. *Rá dördül a' felhők' fegyveres tárházza, ... A' meg rendült tenger' torka mind rá bömböl* (202/16, 56/16). **8.** Torkig: úgy, hogy többet nem kíván: *Az élet rövidségéről tsak azok panaszkodnak: Kik ez enyelgő Világban torkig bugyborékolnak* (162/76). **9.** Vmiben torkig ül: majdnem elmerül. *A' Vitézek el merülnek, Már testekben nints erő, A' nagy habba torkig ülnek; A' veszély mind jobban nő* (317/171)

~ (219/28), torkom (438/27), Torka (237/61), Torkot (389/9), torkomat (267/245), torkát (192/14, 248/31, 260/12), torkának (77/167, 397a/881), Torkának (460/18), torkokba (218/7), torkába (433/64), torkokról (84/8, 196/8, 380/12), torkig (279/9, 316/31, 330/667), Torkig (347/12), ~ág (400/95), ~kal (84/18, 196/18, 380/18, 413a/414), Torokkal (188/147).

Ö: réz~.

torony fn

(14)

1. Templomtorony. *Már éppen elüte nyóltzat a' toron'ban, Estve volt* (330/607). **2.** Várakon, kastélyokon a toronyhoz hasonló építmény. *A' kősziklát győző bátyák repedeznek, A' lelövött várak, tornyok töredeznek* (337/54). **3.** Vminek kimagasló csúcsa. *Egy kő szikla tornyán a' hab' közepében, Itt nézem partotok' kétes messziségét* (454/38). **4.** A remény fő tornya: a szív legbensőbb része. *(Ámor) Pillantatod' szárnyára felüle, Szívem titkos várába bérepüle, És ott helyet fogott. Zászlót ütött reményem fő tornyába* (320/16). *tornyok* (59/12, 195/12, 237/33, 373/131), *tornyai* (259/596, 313/44, 338/37), *Tornyot* (190/104), *tornyának* (306/17), ~ig (358/29).

Ö: hús~.

Toronyai fn

(1)

Családnév. *Még karjai Eskütt Nánási Mártonnak 'S vele Toronyai Susánnának vonnak* (217/114).

tortáta fn

(1)

Torta. *'S rozkenyérhéjéből is Karátsonya legyen, Hogy az Úr Tortátát 's Pástétomot egyen* (200/60).

- torzonborz mn** (1) mehet arra ~ (119/2).
Dús, hosszú szálú és kuszált. *Torzonborz bajussa eléggé mutatja, Hogy Bordáts inkább Márs', mint Vénus' magzatja* (330/147).
~ (161/20, 211/42, 330/280).
Ö: ides~.
- toszít l. taszít**
- tosszan i** (1) **tovább hsz** (17)
Támad, keletkezik. *Kedvek toszsan a' kis fáknak 'növekedésnek indulnak a csemeték'* (413a/892).
1. Távolabb. *Tovább, túl az Éjszín tengernek habjain, Vad Tatár lovagol gazos pallagjain* (313/81). 2. Hosszabb ideig. *Tovább is jártam sok Papnál Az Akadémiákon* (92/148). 3. A szóban forgó időn túl. *De óh, ha a' mi fényünk Már egyszer éjjelen jár, Nintsen ~ reményünk Felvirradás felől már* (43/15). *Óh, melly keserves annak élni, Kinek ~ nincs mit remélni, És mégis élni kell!* (302/26).
~ (63/20, 92/163, 330/876, 1322, 1449, 1517, 1993, 337/113, 368*/31/12, 432/54, 453/43), *Tovább* (162/123, 330/1427).
Ö: hova~.
- tót fn** (7)
1. Tót származású személy. *Uraim! Az Urak Magyarok tartanak Magokat; de ki Tót, ki Német, ki Hanák* (330/556). 2. Tót nyelv. *Tudok én már annyit Oláhul, mint Tótul, Hogy nem ijedek meg hat Lovas hintótul* (248/55).
~ (330*/156/5, 330*/164/3), *Tót* (114/770), ~ok (452/62), *Tótokat* (267*/17/1).
- tota l. totus**
- Tóth fn** (1)
Családnév. *Zöld Ferentz, kék Ferentz, T(óth) Ferentz, Mind, mind Ferentz* (227/1).
- Tóti fn** (3)
Helynév. <Község Somogy vármegyében.> *Igyekszett a' Lengyel Urak' ~jának: ~ból mint tellyes kész Lakadalomba Béhajtott vigan a' vig Nagy-Bajomba* (330/36–7).
Tótiról (330*/137/6).
- toto l. totus**
- Tótország fn** (1)
Szlavónia. *Tót, Horvát, Dalmata ország ma is bánja, Hogy nem Gróf Szétsényi az ő Vitze-bánja* (306/271).
- totus (lat)** (2)
Egész, összes. 1. *In tota massa:* mindnyájan. *Örvendve örvendünk mind in tota massa* (233/28). 2. *Si non ex toto:* ha nem is minde-
nestől. *Máig is, si non ex toto* (92/222).
- totyakos mn** (1)
Nehézkés, megöregedett. *Nem is lett volna embere illy tetemes szakmáynak Másként a' ~ világ, ha a' hév ragyogványnak És a' kemény télnek néha nem volna pihenése* (413a/885).
- tova hsz** (4) **tő¹ fn** (26)
Messzire. *Hallá kend, Bácsi! Van e még jó messze Kovátsi? f. Szent Pál sánta lova még*
1. A növénynek földben levő gyökere része. *Ez a földbe betemeti a' gyökere töveket*
- tovább hsz** (17)
1. Távolabb. *Tovább, túl az Éjszín tengernek habjain, Vad Tatár lovagol gazos pallagjain* (313/81). 2. Hosszabb ideig. *Tovább is jártam sok Papnál Az Akadémiákon* (92/148). 3. A szóban forgó időn túl. *De óh, ha a' mi fényünk Már egyszer éjjelen jár, Nintsen ~ reményünk Felvirradás felől már* (43/15). *Óh, melly keserves annak élni, Kinek ~ nincs mit remélni, És mégis élni kell!* (302/26).
~ (63/20, 92/163, 330/876, 1322, 1449, 1517, 1993, 337/113, 368*/31/12, 432/54, 453/43), *Tovább* (162/123, 330/1427).
Ö: hova~.
- továbbá hsz** (2)
Azonkívül. *Továbbá úgy kell vigyáznunk az Arktúr tsillagára ... Mint a' szeles tengereken utazó hajósoknak Környékén, a' tsigás Abid és Pontusi partoknak* (413a/216).
Továbbá (330/1555).
- továbbél i** (1)
A szóbanforgó időn túl is. *Pompázni jobb lett volna ma Egy Istenség Oltáránál: Így egy napnak Hajnalánál Tsak tovább éltetek volna* (150/22).
- további mn/fn** (2)
I. mn Időrendben folytatólagosan bekövetkező. *Már úzását nagyon bánja, Fizignátnak nem kívánja További szolgálatját* (114/202).
II. fn A bekövetkező esemény. *Mi gondod a' ~ra, 'S világodat hogy' éled? Tekints tsak e' jó mádira, Szíved tudom meg éled* (166/9).
- továbbírhat i** (1)
Folytathatja az írást. *Nem írhatom tovább reszkető kezemmel, Az irtózás el hal képzelődésemmel* (260/27).
- továbbmenni in** (1)
Hová tudott ~: mihez tudott kezdeni? *Mit vólt tehát mit tenni A' szegény Királynénak, Hová tudott tovább menni?* (92/73)

(413a/548). **2.** A növény szárának, a bokor ágainak közvetlenül a föld feletti legalsó része. *Az ültetett temetéknék tövét jól meg kell hordatni* (413a/896). *Nézd csak, az orgonák' tövébe' Melly kellő szagok lengenek* (426/17). **3.** A növény ágának az a része, amely a törzsszel össze van növe. *Ni, ni, ruháit le vetette, 's A' rózsza tövére tette* (139/36). **4.** A hegy töve: hegyláb. *Múzsák! 'kik a zöld Tempében Múltatok a' Hegy tövében* (188/121). *Azomba a' szelek tsatája is jöve Bömből a' szomszéd hegy felleg tartó töve* (52/8). **5.** Többől: tövestől. *Vajha forgószélet támasztva valaki, Hogy tégedet vén fa ~ből fatsarna ki* (298/30). *tövében* (188/89, 196/15, 237/9, 251/23, 305/11, 380/15), *tövébenn* (84/15), *Töviben* (72/14), *~ből* (413a/829), *tövéből* (139/50, 397a/195), *tövén* (413a/554), *~re* (413a/976), *tövére* (321/19, 454/303), *tövéről* (413a/588), *tövestől* (413a/22, 327), *tövig* (432/40).

Ö: comb~.

tő² 1. tű

több szn/mn/fn

(143)

I. szn 1. Vmihez mérten nagyobb mennyiségű. *Egek! ó! Még olly édest nem ettem! Adj! Oh, adj! ~ mézet Mellyet szád ígézett!* (135/28). **2.** Egnél nagyobb számú, néhány. *Azomba a' minapába Verbunkos voltam Chinába Több Missionariussal* (92/189). *Eleget szól a' hír ~ illy hazafiról; Kivált a' pálmát nyert vitéz Nádasdyról* (267/185). **3.** Nagyobb, jelentősebb. *Bízom az érdemes késő Maradékra, Melly ~ szívességgel néz a' jó szándékra* (245/58). *Vagy légyetek véliünk emberetskék ti is, Így ~ betsületet fogunk adni mi is* (194/22). **4.** Az említett számon, mennyiségen felül más. *Talám az Egek ~ bút rám nem hoznak* (77/177). *Én már gyötrődve élek, Én már ~ jót nem érek* (158/6). **5.** Az említetteken kívül más, egyéb. *Most már el sillyetek, utána futtatok Rolla hát ~et nem historizálhatok* (26/52). *Isten hozzád! ~et nem szollt. Nyakamba borúlt 's meg tsókolt* (112/23). **6.** Hosszabb tartamú. *Mások ~ ideig lebegnek felette* (211/17). **7.** Többek: több személy. *Végtére egy, a ~eknél Okosabbik, fel állt* (114/497). *Mindenik nagy hevességgel Perlett, hogy e' ditsőséggel Birjon a' ~ek felett* (134/15). **8.** Többek közt,

között: másokkal együtt. *A ~ek közt kedves Hazám tiszteld azt a Horváthot Kit az Ég egyik nyelvünket szépítőnek botsátott* (111/95). *Te a' ~ek között, óh siralom halma, Mellybe temetve van sok árvák óltalma, Te szólj* (210/35). **9.** Több részről: több vonatkozásban. *Említhetnek sok híres, 's derék vitézeket De ~ 's nagyobb részről szerentsétleneket* (78/4). **10.** *S mi ~:* még inkább, sőt. *Mondhatlak volna mind ennek mind annak De háládatlannak, vadnak, kegyetlennek Mondhatlak már mostann, 's mi ~, hitetlennek* (176/108).

II. mn Többi. *Te nem sajnálsz mászni porbann Másoknak rabja lenni Tsak hogy szabad légyen sorba A ~ kopókkal menni* (16/20). *Szárnra kél a' víznél A' ~ Zefírek' nyájas kisedd rajja* (172/18).

III. fn 1. Nagyobb érték, jelentősebb dolog. *Neveted? de ~ is történhetik itt még* (199/109). *M'ért nem élhetnél te a' ~öl mint egy bős?* (202/125). **2.** Jelentősebb siker, eredmény. *Úgy se Keményt, se magát Hunyadit később Unokáink A' te vitézidnél nem fogják tartani ~re* (253/27). **3.** Nagyobb mennyiség. *Sőt a' vétek ~re gyűl* (257/35).

többé hsz

(41)

1. A jelzett időpontot követő időben soha. *Nem szeret nem betsül már ~ engemet* (176/55). *Ámor' nyila és dárdája Szívem ~ már nem rongálja* (324/11). **2.** *Nincs ~:* **a)** megszűnt. *Innen van, hogy ma már nintsen ~ vén lány, Mert az esztendeit más nem tudhatja hány* (330/1629). **b)** meghalt, vége. *Ennek pedig, a' ki már ~ nints velünk, Szívünkbe örökös oszlopot emelünk* (214/117). *~* (11/14, 83/56, 127/6, 143/57, 158/7, 15, 23, 31, 39, 47, 55, 176/65, 181/23, 201*/63/2, 208/13, 15, 43, 102, 211/74, 219/33, 306/121, 314/40, 42, 326/68, 330/762, 1515, 337/127, 413a/850, 421/6, 454/760), *Többé* (149/30, 208/40, 278/36, 413a/852, 436/8, 443/226, 460/85).

többi mn/fn

(32)

I. mn A jelzett személyeken, dolgokon kívül minden más hasonló. *A' rendet a' ~ új házas követte* (330/502). *A' ~ állatok merülvén álomba Alusznak az ősszel készített álomba* (197/17).

~ (87/6, 92/290, 126/56, 188/44, 199/6, 222/15, 239/167, 313/133, 326/59, 330/544, 582, 982, 1017, 337/421), *Többi* (85/17, 111/84).

II. fn A többi személy, dolog. *Mi vissza is megyünk, a' ~ maradjon* (340/43). *Ez a' többiek fülébe Titkos dolgokat sugdosott* (231/475).

~ (454/340, 454a*/257/9), *Többi* (330/1624), ~ek (58/3, 194/3), ~t (130/29, 465/11), ~ét (162/109), ~re (231/398), ~hez (330*/204/11), ~tül (12/29), ~vel (92/46).

többnyire hsz

(3) Legtöbbször, rendszerint. *De a' ~ tüzes miniszternék mellett Ő néki ~ csak hallgatni kellett* (239/168).

~ (78/17), *Többnyire* (330*/200/25).

többre-többre hsz

(2) *Többre-többre nő*: egyre fokozódik. *Mert fájdalom Többre-többre nő, És nyugalmam Senkitől se' jó* (374/42).

többször szn

(9) **1.** Vmihez képest több ízben. *Adja Isten, így szól, ~ is, másszor is, Hogy így megvidúljon köztünk a' komor is* (330/355). **2.** Legtöbbször: igen gyakran. *Édes anya a' természet, A' bujaság mostoha, Ez leg többször el enyészett, Az nem változik soha* (205/63, 16/63).

~ (277/35, 301/9, 397a/1173, 454/992), *Többször* (456/74), *Töbször* (266/69).

több-több szn

(3) Egyre több. *A' dühödő Frantz nép országimat égeti tüzzel, 'S rám gonoszúl ~ népet a' hadra loval* (259/442).

~ (313/126, 330/1005).

tőgy fn

(4) **1.** A kérődzők emlője. *Tejjel barmok tőlgye ujjolag dagadoz* (83/20). *'S tőlgvét feszülve hozza a' szelíd juh-nyáj* (327/50). **2.** Női mell. *Gondolom, jobbatkát kóstolt Az Ió tőlgye alatt* (231/90).

Tőlgye (317/143).

tőgyel i

(1) A tőgy megduzzad, megtelik. *Szüzen él szemérmes háza, bő téjjel tőgyellenek A' marhái* (413a/1083).

Töhötöm fn

(2) Személynév. *Tuhutum, Árpád után leg-neve-*

zetesebb Vezér (267*/15/4).

Tuhutum (267/94).

tői Ő: *Nyalnád~.*

tök fn

(8)

1. Kúszó indájú, tölcséres sárga virágú növény termése és a belőle készült eledel. *Nem kell nekem ~ 's káposzta* (114/140). **2.** *⟨A butaság szimbólumaként.⟩ Lám a' nemes értzek mind fenékre szállnak, Mikor az otromba ~ök fenn üszkálnak* (194/44). **3.** Buta ember. *Ember ennek fájvorából Várat, pendelt meg vehet, Ez kisasszonyt sok banyából, Sok ~ból böltset tehet* (317/221).

Tök (228/39), ~ök (228/39), ~je (61/42, 254/40), ~nél (456/79).

Ő: *hód~, kos~, lopó~.*

tőke fn

(15)

1. Vastagabb fa törzséből levágott hengeres tömör darab. *Nem fogsz húzni többször ~t; Mert lelsz a' jövő idén Vagy egy barnát, vagy egy szőkét* (301/9). **2.** Szőlőtőke. *Nem függ olyan szüret a' mi hazánkban a' ~ről Mint a' millyet téphet Lesbus Medimna veszzejéről* (413a/612).

~ (413a/923), *Tőke* (301/3, 3, 6, 6, 24, 24), ~k (87/48, 413a/850), ~t (330*/164/6, 330/856), *Tőkét* (301/6, 330*/164/4).

tökéletes mn

(3)

Olyan ⟨dolog⟩, amely vmely eszménynek, normának teljesen megfelel. *Tökéletes tehát, mind így ítélnének, E' pompás munkája a' szép Természetnek* (421/25).

tökéletesen (330/187), *tökéletesen* (330*/199/1).

tökéletesít i

(1)

Tökéletesebbé tesz. *A' Lelket! a' Lelket! tökéletesítsed, A' rossz indulatot mint lehet gyengítsed* (213/97).

tökéletesítvén in

(2)

Tökéletesebbé téve. *Én földszint maradok formátlan testemmel, Tökéletesítvén őtet is eszemmel* (254/58, 61/52).

tökéletesség fn

(1)

Hibátlanság, teljesség. *Melly nagy légyen a' Böltesség 'S Más minden ~ A' mi hatalmas Teremtőnkbe* (123/50).

tökéletlen mn

(2)

1. Az eszményt el nem érő. *Te óh! tökéletlen*

nyomorult valóság Hallgass a' Teremtő meny-dörgő szavára (453/22). **2.** Az ép ész követelményeinek nem teljesen megfelelő. Ez a' tökéletlen embert le vereti, Még, a' mi kínosabb, élvén el temeti (193/47).

tökfő fn**(1)**

Ostoba ember. Eggy két itsze borra való Kár eggy ~tól érte (236/18).

tölcsér fn**(1)**

Tölcsér alakú virág. Apró Viola 's Hiatzint Bár Hajamon fénylene! Apró, és kék Töltsérjei Ollyak, mint Szépem' Szemei (128/45).

Ö: virág~.

töle hsz**(150)**

1. Vkitől, vmitől távolodva v. távolítva. Nem, nem; ő elfut ~m messze, Rég' elhagyott már engemet (379/37). Minden vígasság ~m eltávozott, Vége minden örömemnek (100/1). A' madarak ... csattogó szárnyakkal tőlünk el repültek (65/6). Ő értte megvetem mind azt, A' mi ~ külön szakaszt (423/40). **2.** Vkinek tartózkodási helyétől, lakásától. Reá lány tavaszi szellő sem lengedez: Mert a' vén fa ~ minden rést elfedez (298/18). **3.** Vki által. Jertek barátim! 's e' tájon Ide mellém üljetek, Hogy égi lakhelyé váljon Ez a' környék ~tek (397a/940). Tölök Pindusi halmaink Nem igen műveltetnek (114/1020). **4.** Attól, akitől, amiktől vmi ered, származik. Tudom, Lilla, e' kín ~d Került (425/57, 129/57). A' Föld iszonyú magzati tölle ekkor születtek (413a/285). A' Nyár ... A' ~ meg-aszalt természetnek szomja A' rétek' haldokló virágit le nyomja (198/11). Zuhogva omlik belőle Bugyborékos zápora; Alig oltalmaz meg ~ Ez égerfa' sátora (397a/1083). **5.** Vkitől mint a jelzett cselekvés végzőjétől. A szegénytől gratiádat Sok graditsra emeled 'S tölle készült palotádat Még magad is tisztelel (16/35). Hallom ~d nevetet (454/925). **6.** Vki részéről. Mégis eggy jó nézést ~ nem nyerhettem, Eltűnt 's én eggy néma kőnek reménykedtem (196/79, 380/77). **7.** Miatta. Meg kell érnem, mert, nem vagyok Olly merész, mint kívánó, Mert különben nem maradna Meg ~m a' Vigánó (169/60). **8.** Attól, akinél, akinek vmi van. A' Nagy Mátrikulát előkéri ~ (330/374). Ha pénzt kérnek tölle mindjárt van

mentsége (5/8). Nagysádnak magam nevében Apró violát szedek; ... Végye ~m kegyesen! (188/95) **9.** Vki elől, hogy vmihez ne jusson. Az öröm reményét már tölle elzárta (8/16). **10.** <Vonatként> az ismert személytől, dologtól. De azért ha bánt is; meg ne rettenj ~ Bátor szívvel vond el magadat előle (191/17). 'S ~ különbözöl csak az egy nevében (337/180). Isten hozzád világ! bútsúdom ~d-is (217/145). Ah te irgalmatlan! Így válsz meg hát ~m? (268/69)

Ö: éntőlem, tetőled, ő~.

tölgy¹ fn**(4)**

Erős, magas törzsű, karéjos levelű makktermésű erdei fa. De mi bűg felkavarodván E' vén ~' oldalánál? (397a/822) Tölgy (450/8), ~ből (327/47), Tölgynek (428/137).

tölgy² l. tőgy**tölgyes fn****(1)**

Tölgyerdő. Óh ha egy Faunus jön e' boldog Tölgyesbe (176/9).

tölgyfa fn**(2)**

Erős, magas törzsű, karéjos levelű makktermésű erdei fa. Mint mérsékli kemény szarvát fenyegetve, hogy azzal Vagy tölgyfát vagy vén jegenyét tsapjon le derékba (348/42). ~nak (397a/829).

tölgygomb fn**(1)**

Gömbös végű tölgyfából készült dobverő. Sír a' lány Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán, 'S a' tsörgők nesze közt fenekét veri döngeti ~ (400/81). L. fabot.

tölgyszál fn**(2)**

Tölgyfa. E' tölgyszálakra Rakom Nyilamat, Többé vadakra Lábam nem jár (460/83). tölgyszálakkal (219/4).

tölt¹ i**(49)**

1. Folyékony anyagot úgy önt vmibe, hogy az tele lesz. Tántorgó lábával 's reszkető karjával Még is sok hordókat tölt édes mustjával (87/38). **2.** <Edénybe> önt vmit. Nincs a' nektár olyan édes A' mellyet tölt Ganimédes Jupiter' csészéjébe (447/116). Tölts bort, Leányka, ~s bort, Kedvellem a' piros bort (373/17). **3.** Ad. Te pedig, Uram, szívünkbe Munkáid' szemlélésünkbe Egy Mennyei hév Örömet tölt

(123/9). **4.** (Könny) eláraszt, telít. *Az Indus' szemét Könny telte; 'S mihelyt e' boldog Megvébe Hívták, — ugrott Örömébe* (244/45). **5.** (Vért) ereszt, enged. *Pirosló vérei a' mellyeket töltnek Tagjai szélyel a' levegőn süvöltnék* (77/225). **6.** Gyomrát ~i: eszik. *Néhány Kráfli álla tányérján előtte, Mellyel görtsös gyomrát apránként töltötte* (330/714). **7.** Vmi ~ vmit: tele van vele. *Az angyalnak szívenyhítő Nektár tölti poharát* (269/18). **8.** (Időt) vmilyen állapotban, helyzetben átél. *Együtt isznak, együtt esznek, vígan töltik napjokat* (413a/308). *Vígan töltöm életemet; A bú, tudom, el nem temet, Valamig Mu'sák veletek Itt lehetek* (88/1). **9.** (Érzés) eltölt, hatalmába kerít. *E' felséges Vidék úgy magához ragadt, Hogy szűk elmém éppen a' felhőkhöz dagadt, Színültig tölt édes Hazámnak képével És a' történetek zajgó tengerével* (313/7). **10.** Kedvét ~i: szórakozik. *Még a' pompás Bétsbe töltöd Te kedvedet, Mi a' Vágnál gyakran sohajtunk Tégedet* (279/7). **11.** Kedvét ~i vkinek: szórakoztatja. *És a' Tens Úrnak is Úri kedvét töltsem* (330/1666). *tölt* (219/36), *Tölt* (277/12), *teltenek* (413a/528), *töltöttem* (245/6); *töltöm* (330/667), *Töltöm* (278/2, 290/15), *tölti* (326/29, 337/36, 413a/378), *töltitek* (70/1, 19), *töltik* (413a/1012, 1087, 454/399), *töltöttem* (213/109, 330/761), *töltötte* (77/260). — *tölts* (287/1, 318/32, 32), *Tölts* (287/4, 414/6), *Tölts* (287/1, 318/31, 32, 412/28), *töltsön* (120/1, 310/47), *Töltsön* (308/48), *töltsünk* (326/63), *Töltsünk* (438/42), *~setek* (373/34), *töltsenek* (330/347), *Töltsenek* (314/58).

Ik: be~, el~, ki~, le~, meg~, tele~.

tölt² in (10)

1. Telt. Kevélyen ugrattyák az Arabs paripát Szíván Asiai dohánnyal tölt pipát (25/24, 199/14). **2.** Tölt hold: telihold. *Édesdeden pihent, még a' töltt hód haladt S' jóltévő álom' superlátja alatt* (330/889). *tölt* (92/311, 123/21, 212/122), *töltt* (162/107, 172/12, 20, 319/20).

tölte **Ö:** hold~.

tölteni **Ik:** be~.

töltés fn (4)

1. Töltény. *Már úgy megszűkültem ~be, fój-*

tásba, Hogy tsak két golyóbis volt a' Patrontásba (239/217). **2.** Folyóvíz kiáradásának megakadályozására földből emelt építmény; gát. *Bár a' mely nép a' hegy hajlásait lakta Töltésit a' duzzadt víz elibe rakta* (52/14). *töltésből* (238/72), *töltéssel* (92/311).

Ö: idő~.

töltetik

(1)

Vmilyen töltést helyeznek a fegyverbe. *A honnan az ágyúk zúgván közelgettek Melyeknek gyomraik halállal töltettek* (9/10).

tölthet i

(1)

(Névnapot) ünnepelhet. *És tsak ezért engedem el magam is hibájakat, Hogy örömmel és kedvekre tölthessék név napjokat* (314/52).

Ik: be~, el~.

töltő Ik: be~.

töltődik i

(2)

Ömlik. *A' megszakadt zápor özönnel ~* (202/7).

töltődik (56/7).

töltött mn

(3)

1. Golyóval ellátott. *Egy töltött pisztolyt húza ki, 'S rá lövé Fizignátra* (114/842). **2.** Töltelékkel készült. *Hol tartják a' sódorokat És a' töltött galambokat 'S a jó Kúnsági sajtot* (114/103). **3.** Öntött. *'S odvas kaponyákba töltött zab sertől részegülők* (454/424).

töltözködik i

(1)

Telik. *Maga a' Hold különböző napokkal töltözködik Mely jó vagy rossz a' munkára* (413a/282).

töltvén in

(3)

1. Megélve. *Más hadd gyötörje a' fejét Töltvén bolond esztendejét* (166/14). **2.** Fogyasztva. *Azólt, könnyekkel töltvén italom, és ételem, Émelygős olaj-salakját ökrendő korttyal nyelem* (162/87).

töltvén (413a/298).

Ik: be~, el~, meg~.

tömjén l. temjén

tömlő fn

(1)

Tartály. *Melynek sóhajtaiból össze sűrűdt fellegnek Tömlőjéből a' sirások bő vizei tsepegnek* (162/32).

Ö: kecske~.

tömlöc fn

(11)

1. Börtön. *Ímé a' halálos mérget mostan adja Őnéki könyvezve a' tömlözt hadnagyja* (454/694). 2. Tömlöcre emlékeztető szűk hely. *Kedves hites párod A' setét koporsó tömlöztébe zárod* (212/82). 3. A föld mélye. *Ebben van az arany, a' fösvény bálványa Mellyet a' természet mély tömlöztbe hánya* (72/12). *tömlöztnek* (454/921), *tömlöztbe* (195/40, 330/1606), *tömlöztbe'* (268/84), *tömlöztébe* (209/6, 454/691), *tömlöztből* (330/1612), *Tömlötté* (389/111).

Ö: arany~, üveg~.

tömlöcöz i

(1)

Börtönbe zár. *Szidják, háborgatják, üldözőbe veszik, Verik, tömlöcözik, halálra hirtolják* (454/137).

tömött mn

(12)

1. Olyan, aminek részei sűrűn egymáshoz tapadnak. *Tömött göröngyöket várj ott, és vas-kós barázdákat* (413a/768). 2. Szorosan egymás mellett levő, egymáshoz érő; sűrű. *Haja göndör és arany szín; ... Hosszú, ~ előlről, Kopasz meg a' nyakánál* (185/129). 3. Sűrűn egymás mellett álló tárgyak csoportja. *Úgy állnak ott ékes sorral, Mint ~ tsillagzatok* (397a/436). 4. Vmivel nagyon megtöltött, sokat tartalmazó. *Lanthoz fogs; 's a' Nap kibukkan A' ~ felhők közül* (397a/570). ~ (81/1, 203/1, 413a/625, 959, 425/19, 428/45); ~ebbé (341/27, 413a/103).

tömpe mn

(1)

Tompa, lekerekített. *Tisztán megy az Egen 's nem is ~ a' [a hold] szarva hegye* (413a/437).

tönkreteasz i

(1)

⟨Húrt⟩ használhatatlanná tesz. *Én is Majd a' Bagaméri Vinkót a' számhoz veszem 'S a' mint az Ötsém igéri, Értetek tönkre teszem* (438/24).

töprenkedik i

(2)

Töpreng, gondolkodik. *Azon ~, miként verhetné be Pestisé legjobban az öreg Nénébe* (330/709). *töprenkedtek* (330/1093).

tör i

(28)

1. Darabokra összetör, széttör. *A tüzes meny-dörgés minden szívet gyötör A lángozó*

mennykő minden felé ront, ~ (198/26, 86/27).

2. *Ekével ~: szánt. 'S bár nem ~ék ekével Hegy völgy elég termést hozott* (247/9). 3. Támad vkire, vmire. *Élők, vegyük tehát méltó figyelemre, Mitsoda bajnok ~ az emberi nemre* (215/12). *Kik tudjuk, mint ~tek ránk Népünk meggyilkolói* (257/100). 4. *Töri a fejét: gondolkodik. Fejemet nem ~öm, Jobb annál az öröm* (99/7). 5. *Töri a kezét: tördeli; izgalmában egyik kezével a másikat szorongatja. Ezeket Látván, a' partra futának 'S ~ék gyenge kezeket* (231/278). 6. *Hajót ~: terve meghiúsul. Kergettem a' drága Jót, — 'S a' révnél ~tem hajót* (443/72). 7. *Töri a kacajt: harsányan nevet. A' Sült megvettetve nézi az asztalon, Mint ~ik a' katzajt mind a' két oldalon* (330/328). 7. *A nyavalya ~i: rossz állapotban van. A' nyavalya ~i itt a' Politikát* (337/72). *De mikor tsillogó rezgése szétrepent, A' nehéz-nyavalya édesen ~t mindent* (330/1396). 8. *Sebet okoz, megsebez. Vagy szeressen az én kincsem, Vagy oldd el szoros bilincsem; Ah ne ~jön, ne gyötörjön* (460/134). ~ (258/55, 413a/993, 1078), *Tör* (258/54, 317/191), ~nek (214/115), ~t (366/8), *Tört* (231/18); ~öm (302/24, 452/68), ~i (337/35), ~ték (330/1053). — ~né (418/72). — ~jenek (114/120); *Törd* (432/56), *Törjük* (313/143).

Ik: be~, le~, meg~, össze~, széjjel~.

tör fn

(7)

1. Vadon élő állatok befogására való eszköz. *Akkor vess a' Szarvasoknak hálót, 's ~t a' Darvaknak* (413a/314). 2. Csapda, kelepce. *Gyenge szívetskéik előre repesnek, Hogy még ma ~t fognak vetni egy kegyesnek* (330/74). ~be (267/175), *Törbe* (285/14), ~iből (209/12), *Töreiből* (208/6), ~rel (413a/157).

Ö: lélek~.

tördel i

(7)

1. Vmit egymás után több darabra tör. *Hanem ha földedet mindig ~ed Gereblyével* (413a/173). 2. Ismételten v. folyamatosan tör. *Kopog a' jég-eső, ~ mindeneket, Mind potsékká teszi a' szántó földeket* (198/27, 86/27). 3. Rongál, pusztít. *Rakás maradványok' pusztá düledékit Az idő' fogai lassan ~ék itt* (237/30). 4. ⟨Hul-

lámot) hasít. *A' partokról leszökellnek, Tördelik a' habokat* (397a/684).

~i (34/3, 86/21).

Ik: el~, ki~, össze~.

tördelés fn

(1)

Vminek ismételt letörése. *Ellenben az olaj fáknak nem kell semmi művelés Nem kell a' görbe késeknek a' metzés 's a' ~* (413a/969).

tördelt in

(4)

Szagatott. *Ezeknek ~ jajjai Őtet addig kísérték, Míg a' Tenger dagályai Látni még meg engedték* (231/279).

~t (397a/355, 400/77, 443/53).

Ik: fel~, le~.

tördeltet i

(1)

Darabokra törtet. *Mindjárt a' földjének esik, 's a' rögöt ~i* (413a/118).

töredék fn/mn

(4)

I. fn Részlet *Töredék egy Levélből* (244/cím).

Töredék (348/cím), *Töredéke* (125/1).

II. mn Száraz, könnyen törő. *Midőn sárgálló földjére a' Gazda már vezette Aratóit, 's a' ~ árpa kévét köttette?* (413a/325)

töredékeny mn

(2)

1. Törékeny. *Leapprítván ~ szárát zörgő Erdejét* (413a/88). **2.** Múlándó, rövid ideig tartó. *Minden veszéjek közt mindenható karja Töredékeny élted őjja 's óltalmazza* (67/24).

töredezik i

(1)

Lassanként darabokra török. *A' lelövött várak, tornyok toredeznek* (337/54).

törekedik i

(3)

1. Nehézségekkel dacolva igyekszik vmit elérni. *Telyes erővel ámbár törekednek, A' halál töriből ki nem menekednek* (209/11). **2.** (Szél) támad. *Örül, hogy bátor rá sok szél törekedett, Mindazonáltal hajó törést nem szenvedett* (211/75).

törekednek (453/165).

törekedvén in

(1)

Vmit akarva. *Ezen bámúlván Júnó, 's hasonló páratlan nemzésre ~, elindult az öreg Oceánhoz* (330*/202/3).

törés fn

(1)

Szakadás, meg hasonlós. *A' Jehova' Lelke lakozik veletek, Ád kegyes Abdiást, kegyes Esd-*

rásokat, Törésre állt Mózsest, Istenes Papokat (225/118).

Ö: hajó~, orr~.

töret i

(1)

Lóval nyomtat. *Tsekély haszonnal ~ed polyvát termő szalmádat* (413a/205).

töretik Ik: el~.

törhet i

(1)

Erővel átjuthat vmin. *És mivel a' karén által nem ~tek, Szégyennel, bosszúval hátrálni kezdettek* (330/1487).

Ik: szét~.

török i

(8)

⟨Tárgy⟩ nyomás, ütés következtében több részre esik, válik. *Tört a' pohár, palatzk; tányér, tátza tsörgött* (330/1471). *Törnek a' vas matskák, hajó hányattatik* (10/23).

~ (39/4, 56/23, 59/14, 195/14, 202/23), *Török* (10/19).

Ik: el~, ki~, le~, meg~, össze~.

török-szakad i

(2)

Ha török, ha szakad; bármi áron. *Magam is így fogok te utánad tenni: Török, ~, még is vígan kell ma lenni* (199/104). *Ez a' Mindenhatóságot Ez egybe helyezettette, Hogy a' szűz Ártatlanságot Tört ~t, el ejtette* (231/18).

törkalitka fn

(1)

Kelepcének használt kalitka. *A' kegyetlen Madarász, ... Zöld levél alatt lappongó Törkalitkája alá A' tsemetek közt bolyongó Kedves párját bétsalá* (397a/794).

törleni Ik: el~.

törlés Ik: el~.

törlő Ik: el~.

törni in

(2)

Darabokra összetörni, széttörni. *Még is szükség megkapálni 's ~ a' göröngyöket* (413a/966).

~ (413a/947).

törő in

(1)

Támadó. *Ha a' reánk ~ bajok ostromolnak, Tartsd meg sok ideig népünk védelmére* (214/110).

Ö: gond~, szentség~.

törődés fn

(3)

Bajlódás fáradtság. *Itt hosszas ~emnek Egy kis*

pihenése lett (357/49). *Úzik már a' Farsan-got! Bor, Nuzsika, Tántz, Múlatság, Kedves ~, fáradtság* (133/3).
~ (357/25).

törődik i

(1)

Emésztí magát. *Bíz' én nem is törődöm már, Akár-ki mit beszélljen* (316/1).

törődött in

(2)

Fáradt, elgyötört. *E pihenteti meg az ~ testet Az ember képére ujj életet festet* (8/5).
~ (231/320).

török mn/fn

(13)

I. mn 1. Tömegében Törökországban élő, altaji nyelvet beszélő (nép, ember). *Sőt a' Bánát, a' melly ember vérrel ázott, 's A' mellyet a' Magyar 's Török test trágyázott* (201/68). **2.** Ezzel a néppel kapcsolatos, szokásos. *Minthogy ezt a' Török szokásoknak követésére vették fel az Európaiak* (330*/177/1). *Török* (99/cím 113/13, 270/cím.).

II. fn 1. Török ember. *A Tágas utzákon sok veres sejembe Öltözött Törökök találkoznak szembe* (190/12, 25/22). **2.** Az oszmán-török hadsereg mint ellenség. *Mikor bús trombitaszóra Ülni kellett mindjárt lóra, Elindulván a' ~re; Jaj! talán elvált örökre* (429/11, 112/11). *Törökök* (78/32, 337/191), *Törököt* (113/26), *Törökké* (190/81).

Törökország fn

(1)

A török nép, nemzet lakóhelye. *Azért nevezetett Divánnak a' Török ország' fő Tanácsáról a' Divánról* (330*/177/4).

törökös mn

(1)

Törököknél szokásos. *Feje németesen, mellye magyarosan, lába pedig törökösön van felöltöztetve* (259*/205/5).

töröl i

(2)

1. (Szennyet) eltávolítani igyekszik. *Töröljetelek puskát, kardot készítesetek* (268/1). **2.** (Bajuszt) simít indulata jeléül. *E' szókra tsördítini kezditek szablyátok', Törlitek kétfelé perge bajusztokat. Magyarúl mutatván magyar haragtokat* (267/125).

Ik: el~, ki~, le~.

törölget i

(1)

(Könnyet) ismételten letöröl. *A' Grátziák fájdalommal Törölgették könnyedet* (428/40).

törölvén Ik: le~.

törpe mn/fn

(4)

I. mn 1. Alacsony növésű. *A' kősziklára feljutnak, 'S fent, a' ~ berkeken Végig nézván, a' ködökből Távolról tekintenek A' mezőre* (397a/688). **2.** Jelentéktelen. *Név szerént a' te pártfogásod' Előbeszélni nem merem, De e' violák kilehellik, Ki e' ~ versek magok, Hogy a' te fényedtől díszellik Új életek, színek, szagok* (417/14).
~ (413a/743).

II. fn Jelentéktelen személy. *Ám akkor holmi Törpének, Kik szomjúztak hartzokat, Az emberek hadd tennének Kőszállyi bálványokat* (397a/533).

tört mn

(4)

1. Olyan (tárgy), amely két v. több darabra tört. *Ki is ment húsz Dáma az oldalszobából, 'S rógust rakván a' ~t Baldakin fájából A' tüzet nagy öröm 's tántz közt gerjesztették* (330/1626). **2.** Romos, pusztuló. *'S Fókákkal pesegnek London' ~ tornyai* (313/44). **3.** Bánatos, megtört. *'S Gyöngy kezét sebemre tévén Onnan az én Tört Szívemet ki kapta* (149/6).
~t (443/241).

Ik: el~, meg~, össze~, széjjel~.

történet fn

(17)

1. Megtörtént v. kitalált események összefüggő sorozata elmondva v. leírva. *E' felséges Vidék úgy magához ragadt, Hogy szűk elmém éppen felhőkig dagadt, Színültig tölt édes Hazámnak képével És a' ~ek zajgó tengerével* (313/8). *A' tsata, a' nevezetesebb ~ekkel* (114/629). **2.** Történelem. *T. Budai Ferentz Úr volt a' Deák Tudományokban, különösen pedig a' Magyar-Történetekben meghálálhatalan Tanító* (442*/222/2).

Történetek' (257/8, 16, 45, 136), ~e (341/cím), ~i (259/609), ~et (267*/17/2), ~it (267*/12/9), *Történeteknek* (257/138, 439/70), *Történetekbe* (257/26), ~emen (454/722), ~eken (450/13), *Történetivel* (231/24).

történhetik i

(1)

Bekövetkezhet. *Neveted? de több is ~ itt még: Bolond az, barátom, a' ki okos mindég!* (199/109).

történik i

(5)

1. (Esemény) folyamatban van. *A' dolog ~ a'*

Pozsonyi Királyvárban, az Országgyűlés' alkalmatosságával (259*/186/11). **2.** (Esemény) akaratunktól függetlenül végbemegy, bekövetkezik. 'S az szelek szárnyán a' tűzvész kaskaringozva lódul. Ha e' történt, sem a' tőkék többé ki nem hajtanak, Sem a' vesszők (413a/850). **3.** Vkiel ~ vmi: vmely helyzetbe, állapotba kerül. A' koporsó után éppenn azt képezelem, A' mi Böltsöm előtt történt vala velem (201/88).

történt (97/5, 185/9).

Ik: meg~.

történt in

(1) Végbement. Megbóldogultt T. T. Budai Ferentz Úr, ... hirtelen ~t halála miatt ... testvérje T. T. Budai Ésaías Úr ... fog a' tanult világgal ma holnap közleni (442*/221/23).

törvén in

(1) Darabokra szakadva. A' veszedelmekkel meg rakott helyekben, Mellybe még valahány hajók verődtenek, Ízre porrá ~ el temetődnek (211/30).

Ik: be~, ki~, le~.

törvény fn

(51) **1.** Az államhatalom legfelsőbb szervétől alkotott jogszabály. Verd le, tipord le dühös seregét a' Frantzia népnek, Melly mikor a' ~ el len megölette királyát, Durva bilintseivel rettenteni kezdi hazánkat (253/65). **2.** Az igazságszolgáltatás vmelyik szerve. A' szegényt a' ~ útján megkéselik, 'S a' rongyos árvának kenyerét bényelik (454/143). **3.** A társadalmi magatartás (íratlan) szabályainak összessége. Jaj, Lillám is a' tiran ~nek 'S szokásnak meghódolt (435/38). A' tiszta Természet metszé be Áldott kezével e' szabad Törvényt az emberek szívébe, Hogy a' mi tetszik, az szabad (247/39). Ezzel az ízlésnek szentebb ~ire szoktasd Pólgártársaidat, kik szép tudományra születtek (348/13). **4.** Istentől eredőnek tartott vallási és erkölcsi norma. Isten! ... tartsd meg sokáig kegyes Püspökönket A' ki Hordozza a' tölled írt Törvény' tábláját (225/96). **5.** Ítélet. Halandó Nimfáim! Lejöttem hozzátok, Hogy végezésem törvényt halljátok (330/1900). **6.** Törvényt tesz, tart: bíraskodik. És ha igazságot mutatnak a' Borok, Úgy tehetnek törvényt Contrák 's Seniorok (233/12). Kik közt arra

ment ki a' dolog Summája, Hogy tsak hadi ~t tartsanak reája (330/1596). **7.** Törvényt szab: ítéletet hoz. Most is te szabsz ~t ezer galántoknak (330/1065). **8.** Az objektív világ jelenségeinek lefolyásában érvényesülő szabályszerűség. Egyenes Természet! Hát rend szerint mégyen, Hogy a' ki mást éget maga jeges légyen? Vagy Lilla is így ég, vagy szívem is fázik, Vagy — vagy a' te hitvány ~ed hibázik (380/60, 196/62).

~ (443/107), ~' (454/146), Törvény (337/43, 413a/276), Törvény' (337/12, 134), ~ek (259/185, 337/79), ~ed' (259/71), Törvényje (190/54), ~nye (239/223), ~ei (247/34), ~i (454/882), ~t (5/26, 200/58, 239/128, 240.), Törvényt (217/136, 330/1448), Törvényt (450/19), Törvényeket (413a/72), ~edet (337/178), Törvényedet (190/85), Törvényét (217/59), ~jét (268/117), Törvényjeit (185/174), ~it (395/7), Törvénynek (200/51), ~emnek (417/10), ~ünknek (267/111), Törvényre (418/86, 454/588), ~ére (78/21), Törvényedért (259/80), ~nyé (202/104), ~nyel (259/281, 443/9), ~ekkel (259/112), ~ivel (295/16).

Ö: vas~.

törvényes mn

(1) Törvényes szerelem: házastársak közötti szerelem. Az Uránia, vagy Mennyei Vénus a' lelkek és elmék szeretetének volt Istenasszonya, minden testi gerjedezés nélkül: az Amathusi pedig a' két Nem között való testi, de még is ~ Szerelemnek. A Páfusi Vénusnak a' fajtalanok áldoztak (432*/206/5).

törvénylé fn

(1) A törvény szövege. Verbőtztyhez megyek: ti tán meg nem martok, Kik a' Törvény léből moslékot habartok (245/48).

törvénytész fn

(1) Megyénként sajátos jellegű ügyekben való ítékezésre szervezett bíróság. Nem esmeri a' balgatat törvény székek pereit (413a/1059).

törzs Ö: bükk~.

törzsök fn

(9) **1.** Fatörzs. A' gyapjas nyáj is fáztában Holmi ~ök körül Az ágfedél' oltalmában Egy hárs-völgyön körbe gyűl (397a/1090). **2.** Tuskó. Lillát kerestem örökké: De minthogy Ő elve-

szett, *Az emberek ~ökké, A' világ pusztává lett* (428/83). **3.** Vastag, terjedelmes test. *Már tzedrusa szép testednek Öles ~, nem sugár* (392/46).

Törzsököd (153/3), ~e (445/1), ~je (254/39), *törsökje* (61/41), ~öt (413a/602), *törsökjökbe* (413a/574).

Ö: szil~.

törzsökház fn

(2)

Család, nemzetség. *Egy nemes tör'sökház' méltó sarjazzatja, Kinek a' közjóért élt és halt az Attya* (454/783).

törzsök-házból (330/1534).

törzsökös mn

(1)

Tösgyökeres. *Tsángó Magyar ... A' Moldvában lakó ~ Magyarok így nevezik magokat* (313*/102/3).

tös mn

(1)

Töves. *Ezer hó szín tinód legel a ~ bokros cserébe* (413a/16).

tőszomszéd fn

(1)

Azon személy, akinek a háza közvetlenül a jelzett épület mellett van. *Hát én a' ki (miként a' Capitolium Tőszomszédja, Ovid) hasztalan éltetem Itt a' Mennyeieknek Környékén bizodalमत* (432/46).

tövesbedik i

(1)

Egyre jobban tövesedik. *A' téli szélvész' mérgei közt örök Zölddel virítván, fája tövesbedik* (440/10).

tövis fn

(7)

1. Növényen levő hegyes, szúrós képződmény; tüske. *A' kezeket sértő ~sek bokrai A' lágy tapintású Rósák hajlékai* (64/5). **2.** Tüskés, tövises bokor. *Tsemeték, Tövises, Bokrok, Borostyánok ... Szolni vagyis sírni kívánok véletek* (176/18). **3.** Tövises gally. *A' ki haza készül, vagy pedig szomorú, Fejébe fonassék ~ből koszorú* (336/36). **4.** Fájó érzés. *Míg tartott gyermekségemnek tizen két esztendeje, Fonnyadt bimbót mutogatott ~se közt vesszeje* (162/104).

Tövisse (139/7), ~sei (298/13), ~bűl (266/20).

tövisbokor fn

(1)

Tüskés, tövises ágú bokor. *A köves porondokat Tövis bokrok borítják el* (413a/706).

tövises mn

(2)

1. Amin tövisesek vannak. *De az isteni Rózsának Több királyi dísz van: Ezerrétű szép kantusa, Szerelemszín artzai, Magas ~ trónussa, És örök illatai* (397a/399). **2.** Nehézségekkel teli. *Igy szállott fel az ég' tündöklő várára Ez a' nemes Lélek méltó jutalmára, Ki a' halandóság' ~ völgyében, Már félig öltözött az angyali képben* (454/769).

tövisk fn

(2)

1. Növényen levő hegyes, szúrós képződmény; tüske. *Rózsa vagy te, rózsá lésszel, Rózsá még a' selymed is: Jaj de bezzeg kínra tésszel, Hogyha van ~ed is* (321/24). **2.** Tövises gally. *Mennyi ösvényemben A' ~ 's haraszt! Majd ropog mentemben. Ámor! szedd fel azt* (263/42).

tövisnyíl fn

(1)

Tövis. *A' rózsá ... Szépségét, melly szállt az égből Tövis nyíllal rakja meg ő* (148/6).

tövisösvény fn

(1)

Nehéz, veszélyes út. *Bár sok tövis ösvényt kelletik meg hágni Sok ellenségeit bátor szívvel vágni* (29/15).

trager fn

(1)

Tráger, tróger; teherhordásból élő ember. *Fel-sege rá kutorodik Collegája hátára, Fel tűrvén bodros Tászlját, Markába fogja Tzapflját Felséges ~jének* (114/188).

trágya fn

(1)

A háziállatok ürülékének alommal való keveréke, amelyet a termőföld javítására használnak. *Tsak az ember ne restelje a' ~t hordogatni* (413a/92).

trágyáz i

(1)

A föld termőképességét javítja. *Sőt a' Bánát, a' melly ember vérrel ázott, 's A' mellyet a' Magyar 's Török test ~ott* (201/68).

trakta fn

(1)

Nagy evés-ivással járó vendéglátás. *Mitsoda tracta van itten a' laposba. Meg holt é valaki, vagy pedig született* (340/6).

traktál i

(2)

1. Kínál vkit vmivel. *Nem visel még semmi kéket, Nem tractált Deákat, Péket, Két forintos Nimfa ez* (317/146). **2.** Társalog vkivel. *Melly*

hidegen ~ vélem, Bár én a' szót nem kímélem (309/23).

traktálni in (1)

Társalogni. *És azok az ifjak, kik most tsekély tűzzel Láttatnak ~ akármellyik Szűzzel, Jövő idén, mintha nem is ők vólnának* (330/1948).

trancsírozó fn (1)

Közösülni próbálkozó személy. *Lehessen bémenni némelly tanulóknak, Kivált a' nőtelen friss trancsírozóknak* (239/238).

Trattner fn (1)

Családnév. <~ Mátyás pesti nyomdász.> *A' mint beszéll ~, Patzkó, Most jött ki egy Istória* (236/1).

travesztialás fn (1)

Tréfás utánzás, kigúnyolás. *Sok nemesebb lelkek' meg-botránkozása Ez helyek' képtelen ~a* (219/64).

tréfa fn (17)

1. Jókedvből fakadó, nevetető célú, viselkedés, tett v. mondás. *És fog jönni veled fejér Leányka, Jó bor, ~, egész sereg katzajjal* (140/5). *Víg öröm és ~ ült minden homlokon* (330/335). 2. *Tréfára vél vmit: tréfásan fogja fel. Bezzeg Fizignát sem véli Már e' dolgot ~ra* (114/853). 3. *Tréfára fakad: tréfalkozni, viccelődni kezd. Egymás között sok furcsa ~ra fakadtak* (330/1771). ~ (114/6), *Tréfa* (322/26, 403/56), *~k* (330/642), *Tréfák* (382/9), *~t* (317/41, 382/16), *~kat* (330/325), *Tréfából* (330/596), *~ra* (330/1759), *~kal* (330/144), *~jával* (330/1375), *Tréfaival* (77/62).

tréfál i (3)

Mulatságos, tréfás megjegyzéseket tesz. *Lillám velem danolgat, És csókolódzva ~* (345/5). *~ának* (330/1754), *~t* (330/897).

tréfálás Ik: meg~.

tréfálni in (2)

Mulatságos, tréfás megjegyzéseket tenni. *Vagy azokon bosszút fogok állni, A' kik olly vastagon mertek vólt ~* (330/804). ~ (76/6).

tréfás mn (7)

1. Aki szeret tréfalkozni, ill. ilyenre jellemző.

Hogy a' mint sok ~ társaságban hallik, Még most is meglátszik puliderjén a' lik (330/1325). 2. Tréfát tartalmazó. *Most is hogy tréfás versembe' Játshatnak még húrjaim, Az, hogy ti juttok eszembe, Régi kedves napjaim* (392/69). 3. *Vkinek ~ mássa: furcsa, mulatságos utánzata. Hát egyszer eszébe a' jut egy Istennek Hogy egy ~ mássát kék tsinálni ennek* (26/10).

~ (319/32, 330*/137/9), *Tréfás* (69/18), *~on* (267*/17/2).

tréfaság fn (1)

Nevetséges dolog. *Tréfaság egy ilyen kétes félelemmel Tsalódvánn sok jókat nézni bé hunt szemmel* (204/51).

trenódia Ö: gyász~.

Trészi (1)

Személynév. *Ni a' Huntzfut tőlem ~t el ragadta!* (197/77)

Treszka fn (2)

Személynév. <Kazay Krisztina.> *Éljen a' ~ Kis Asszony* (310/69). ~ (310/53).

Treviris fn (1)

Helynév. <A Mosel melletti Trier német város latin neve.> *Ordítanak ~' mezején a' Rénus' eláradt Partjai* (253/35).

Trézi fn (2)

Személynév. *Thrézi ellent állott* (330/1297). ~' (433/20).

Trézia l. Terézia

tridens fn (2)

Háromágú szigony. *'S meg dorgálván őket 's dühös vezérjeket Jól meg egyyengeti őket ~ével; Így mind haza felé ereszti békével* (202/51, 56/51).

trilla fn (3)

1. Két szomszédos zenei hangnak sűrű egymásutánban gyorsan váltakozó megszólaltatása. *Bájoló lány ~k! Tarka képzetek! Kedv! Remények! Lillák! Isten véletek!* (427/61) 2. Némely madárnak ehhez hasonló éneke. *Filemile ... Most lejtőre nyög nótáján. 'S gyengén kenyarog ezer Érzékeny hangok' ~ján* (397a/787).

~ra (375/11).

- trillás mn** (1)
Trillázva. *Fújja ~ tillinkóját: Megáll, 's hallja másfelé Hogy az erdőknék ekhóját A' sok síp hogy' futja bé* (397a/653).
- tripláz i** (1)
Megháromszoroz. *A' ~ott villám elfogá a' szemét, Megelektizálta mindenik tetemét* (330/1401).
- Triptolemus fn** (2)
Személynév. <Eleusis uralkodója, a monda szerint az eke feltalálója.> *Neptun is haszonnal halássza tavait, ~ bőven rakja asztagait* (11/10).
~ (126/47).
- triton fn** (4)
Halfarkú, embertörzsű tengeristen az ógörög mitológiában. *Akkor nyájas színnel fel ül szerkérebe, ~ és Nimfáji mennek seregébe* (202/54, 56/54).
~ (231/307), *Trítónok'* (418/11).
- triumfál i** (4)
Győzedelmeskedik. *Vígasztalódj szép Érzékeny! már itt néked Hív szívedért, virtusidért kész a' széked. Triumfálsz az élet bajain* (299/131).
Triumfált (237/118), *Triumfáltt* (330/1579).
— *Triumfáljanak* (337/326).
- triumfálván in** (1)
Diadalmaskodván. *És tán az én Nevemis még véletek Triumfálván a' Léthénn, Halhatatlan Hírt fog nyerni magának* (171/5).
- triumfi mn** (1)
Diadalmi. *'S Trombiták harsogtak 's e' Triumfi Ének' Hangjára az Egek öszverendülének* (225/131).
- triumfus fn** (8)
1. Diadal, győzelem. *Ama vitéz Károlyt mondom, ki végtére Lessz a' Magyar Hadnak szerentsés vezére, Ki a' Duna' partját a' Rénussal Bétölti nevével és sok ~sal* (259/382). 2. Diadalmenet. *Az ütközetek után solennis örvendező pompát tsináltak vitéz elejink, a' melly mintegy triumphus gyanánt szolgált* (267*/13/2).
~ (330/262), *Triumfusok* (170/30), ~t (337/225), *Triumfusa* (170/cím), ~ban (330/1202), ~ra (337/192).
- trocheus fn** (1)
Egy hosszú és egy rövid szótagból álló ereszkedő versláb. *Trocheus lábakon* (161/cím).
- Trója fn** (15)
Helynév. <Elpusztult ókori görög város. Helye ma Törökországhoz tartozik.> *Már ma ökrök szántanak, Hol ~, a' Világ' csudája állott* (288/46).
~ (113/9, 34, 238/57, 313/43), ~' (113/17, 237/97), ~t (113/34), *Trojának* (413a/930), ~ba (330/1604), ~ból (113/28), ~nál (127/15, 212/45, 421/15), ~tól (330/1778).
- trójai mn/fn** (3)
I. mn Trójában levő, történő. *Tsikorgó Versei a' Trójai háborúról*(113/cím).
Trójai (113/14).
II. fn Trójai harcos. *Akkor a' Trójákat Hogy verék le Festunggal* (113/22).
- Trokszartaksz fn** (10)
Egérnév. *Én vagyok Király Pszikharpaksz, Ezen néven hetedik, Születésem Nagy ~ Vérével ditsekedik* (114/79).
~ (114/79, 312, 402, 411, 428, 840, 849, 858), ~nak (114/296), *Trokszartaksszal* (114/866).
- trombita fn** (39)
Rézből készült fúvóhangszer. *Szék, asztal zörömböl, a' dob, ~ zeng* (330/1357). *Vége a' ~k' bús harsogására A' fegyveres rendek ülnek paripára* (260/15).
~ (253/31, 258/3, 326/42), *Trombita* (253/12, 20, 21, 400/77), ~k (306/130, 413a/1100, 439/53), ~k' (259/526, 267/47, 305/37, 368a/35), *Trombiták* (192/19, 225/131, 268/166), ~m (317/4), ~d' (337/391), ~ja (216/12, 255/13, 306/79, 451/13), ~jok (114/364), ~t (114/382, 239/155, 268/75, 337/376), *Trombitákat* (114/630), ~dat (260/34), ~jának (54/2), ~n (415/35), *Trombitára* (268/21), ~ra (114/532), *Trombitájára* (243/2), ~val (267/14, 330/1785).
- trombitahang fn** (1)
Erős, érces hang. *Megtöltöm torkomat ~okkal, Hirdetem hazámnak bajnokit azokkal* (267/245).
- trombitál i** (3)
1. Vmilyen eszközzel hangot hallat. *Letörvén a' butellák allyát, Azzal ~ták a' Lizette' dalját*

(330/1246). **2.** Fennhangon hirdet vmit. *Híremet 's nagy vóltomat Ne ~ják messzi tartományok* (288/118). ~ (400/90).

trombitálni **Ik:** elő~.

trombitálva **in**

(1) Az elismerést hirdetve. *Egy babérkoszorút e' nagy oszlop felett Trombitálva tartott az Érdem 's Tisztelet* (237/94).

trombitás **fn**

(1) Trombitán jeleket fúvó katona; kürtös. *Ha nem mehetek is hartzra utánatok: Legalább féloldaltt, ~' módjára, Buzdítlak titeket a' hartzra, tsatára* (267/37).

trombitaszó **fn**

(12) A trombita hangja. *Mikor bús ~ra Űlni kellett mindjárt lóra* (429/9, 112/9). *Rajta! én is mondom, üljete hát lóra; Szép dolog marsolni dob' trombita szóra* (267/228).

Trombitaszó (287/52, 400/85), *Trombitaszón* (259/504, 534, 418/100), *Trombitaszóra* (253/25), *trombita'-szóra* (268/160), ~val (330/63), *trombita szóval* (266/64).

tromf **fn**

(1) A kapott sérelem. *Öszve tsapnak, Grand Brekekét Nyalnádtői le vágja, Grang Brekeke meg haragszik, A' ~ot vissza vágja; Ötször vették egymás nyakát, Ötször mondtak jó éjtszakát Mind ketten az életnek* (114/647).

tromfolás **fn**

(1) Visszavágás. *Addig egyik is meg nem szűnik És eszébul ki nem is tűnik Míg nem adja a' ~t* (33/12).

Ik: meg~.

trompeuse (fr)

(3) Mellnagyobbító ruhadarab. *Óh miket láttam én! óh miket tsudáltam! Kivált sok Trompözbe ha lekukutsáltam* (330/102).

Trompeuse (330*/140/1), *Trompöz* (330*/140/1).

trónus **fn**

(44) **1.** Trón, az urakodó díszes karosszéke. *Az az Istenasszony, Citére, én vagyok, A' kinek áldoznak szegények és nagyok, Ki előtt a' Király kihág ~ából, Büszke felségéből 's bíbor ruhájából* (330/1903). *Második nagy Lajos lesz*

Európában, 'S ditsőül országol Burbon' ~ában (337/322). **2.** Ez mint az uralkodói hatalom és méltóság jelképe. *Ím karotok közzé most könyörögve jövök. Most mikor a' rablók kirohantak ~om ellen* (259/437). **3.** (Isten képzeletbeli hatalmának jelképe.) *El-ragadtatva vitettél a szentebbik Ég felé Hol a' Mindenható ditső thronusát fel-emelé* (162/54). *'S az élő Istennek lábaihoz üle, Tsókolván grábitsát ditső Trónusának* (225/127). **4.** Vminek a helye. *De az isteni Rózsának Több királyi disze van: Ezerrétű szép kantusa, Szerelemszín artzai, Magas tövises ~sa, És örök illatai* (397a/399). **5.** Emelvénnyen. *Mind eltsendesednek az egész Szálába' S Carnevál felállván bársony ~ába, Az egész Népséget körül megtekinti* (330/368). **6.** Vminek a ~a: a fontossága, hatása. *Hogy újra épüllyön a' most szám ki vetett Igazság trónússa kit a' had le vetett* (54/18). **7.** Vmi ~on ül: urrá lesz, elhatalmasodik. *El is vész alatta a' jaj a' a' siralom, Trónuson fog űlni a' köz nyúgodalom* (259/256). **8.** Illemhelyhez hasonló dolog. *Te vagy példája a' Trónusoknak sokba; Mert annyi milliók közül Te rajtad is, miként a' Trónusokba Egyszerre egynél több nem ül* (377/25–7).

~ (337/298, 377/30), *Trónus* (377/31), ~om' (259/483), ~od (337/165), ~od' (337/18), ~a (225/111), ~t (337/263), *Thronust* (92/107), ~át (337/160), *Trónusát* (400/17), ~nak (337/230), ~odnak (397a/863), ~ba (259/181), *Trónusba* (377/35), *Thronusba* (92/16), *Trónusába'* (257/163), ~ában (299/108, 373/75), *tronusában* (3/1), ~sában (259/414), *tronusábann* (9/17), ~ából (259/142), *Thronusából* (92/2), ~tokból (337/131), *Thronuson* (92/79), ~án (259/426, 377/21), ~sán (330/1448, 337/325), ~ra (337/312), *Thronusára* (92/67), ~áig (454/317).

trópus **fn**

(1) Szókép. *Hát mág Apollónak nevez engem Apolló fia? Úgy van, de tán tsak tropus ez és költő licentia* (342/2).

trucc **fn**

(1) Vminek ~ára: ellenére. *Igy noha truttzára a' kegyetlen télnék Az emberek öröm 's nyájasság közt élnek* (66/21).

truccol lk: ki~.

trupp fn (2)

1. Csoport, kisebb csapat. *Egyszerre ellenség ~jára találunk* (239/158). 2. *Truppba áll:* rendezett csapatot alkot. *Truppba áll az egész sereg Zöld és veres ruhába* (114/525).

Tsikorgó fn (1)

Füzfapoéta, tehetségtelen versfaragó. *Tsikorgó versei a' Trójai háborúról* (113/0).

tu (lat) (2)

Te. *Vergiliumque tibi vel tua rura dabunt.* Vergiliust is adnak majd a honi tájak (42/cím).

~a (42/cím).

tuba fn (1)

Fiatal nő. *Érted adom ezt is ~m! Tsak százhoz érhessem a' szám* (433/71).

tucat fn (3)

1. Egyenmű tárgyakból 12 darab. *Három szűz koszorút, három fűrt hajával A' rakásra teve egy tutzet kártyával* (330/854). 2. *Tucattal:* sokszor. *Öntsünk ezer áldást zengő tisztelettel, Szórjuk rá a' tarka vivátot tüzzel* (266/16). *tutzzel* (336/30).

tud i (284)

1. Ismerete, értesülése, ill. tapasztalata van vmiről, vkiről. *De minek írtam azt, a' mit ~tok nagyon?* (454/839) — *Kalmárkodván, nem ~sz semmit Halálomba, Haldokló számmal is szerentsédet kérem, Áldjon meg az Isten, Szerelmes Testvérem!* (222/86) — *Bizony, bizony e' megint más, Nem tom, mi lesz belőle* (92/200). 2. Tisztában van vmi mivoltával, jelentőségével. *Urak! Asszonyosságok! Tisztemet, A' melly most közzétek vezérlett engemet* (330/407). 3. Bizonyosra vesz vmit, meg van győződve róla. *Vígan töltöm életemet; A bú, ~om, el nem temet, Valamíg Mu'sák veletek Itt lehetek* (88/2). *Te is ezt elhagyni, ~om, sajnállanád* (268/79). 4. (Ismeretet) gyakorlatban képes alkalmazni. *Maga a' Természet, mellyet Olly szépen ~sz festeni, Körülte a' pompa helyett Gyászban kezdett sinleni* (428/18). 5. Ért és beszél vmilyen nyelven. *Tudok én már annyit Oláhúl, mint Tótúl, Hogy nem ijedek meg hat Lovas hintótúl* (248/55).

Bár a' hal nyelven magok is Imígy amúgy ~tanak (114/514). 6. Erővel, ügyességével, tudásával képes (vmit tenni). *S ő mint gyerek, sokáig Veszteg maradni nem ~* (185/116). *Lillán kívül egyébre Elmém ügyelni nem tud* (369/13). *Engedd meg nagy Király! Hogy, ha már tégedet Nem ~lak leírni, írjam le népedet* (337/252). 7. Képes vmit elviselni. *Jót, rosszszat jobban ~tűrni egy társaság* (330/978). 8. (Dolog) képes arra, megvannak benne a lehetőségek (hogy vmilyen hatást kifejtson). *Az éj' komor homálya Ismét ki ~derülni, Mihelyt az ég' királya Keletre fog kerülni* (43/10). 9. Lehetősége, módja van (vmit tenni). *Ha Orfeus lenni nem ~ok, ... Lehetek a' vizek' kedveltt Arionja* (219/73). *Mégis bízván jó szívében, Énekemet hevenyében, Mint ~om, lepengetem* (308/21).

~ (8/12, 26/33, 34, 43, 61/10, 216/72, 254/10, 266/8, 272/10, 288/104, 327/23, 330*/199/4, 368*/31/12, 373/133, 405/14, 413a/381, 467, 443/80, 453/93, 454/72, 310), *Tud* (418/106), ~ok (92/156, 268/104, 310/61, 344/14, 443/29), ~sz (210/55, 212/11, 263/29, 266/54, 405/31, 453/235, 237, 239, 240, 246, 454/55), ~nak (123/76, 341/40, 454/829), *Tudnak* (368a/163), ~ának (330/1186), ~tál (317/51), ~ott (92/73, 215/92, 239/165, 330/1260, 354/11, 454/585, 807), ~tak (327/3, 330/12, 379/123), *fogok tudni* (12/14, 454/600), *fogunk tudni* (201/42); ~om (7/18, 90/14, 92/156, 107/11, 114/455, 118*/62/1, 127/42, 129/57, 148/53, 157/2, 166/12, 176/102, 185/16, 34, 208/75, 99, 210/93, 213/113, 217/74, 231/159, 259/607, 627, 651, 653, 267*/15/2, 267*/19/2, 285/61, 314/49, 330/1456, 1723, 1739, 1886, 330*/197/4, 352/11, 368*/24/15, 373/61, 413a/416, 421/42, 454/556, 669, 821, 460/2, 56, 57), *Tudom* (67/3, 114/98, 208/73, 101, 210/95, 212/79, 134, 231/445, 238/116, 239/200, 259/117, 519, 525, 267/123, 268/137, 309/59, 330/1977, 333/39, 50, 358/23, 425/57, 428/1, 5, 438/35, 454/69, 126), *tom* (317/243), ~lak (421/6), ~od (57/12, 186/39, 225/48, 235/27, 257/185, 266/51, 278/25, 330/1758, 337/23, 453/197, 238, 241, 245), *Tudod* (191/33, 199/96, 268/74, 278/23, 306/253, 330/1385, 333/35, 337/23, 439/33, 452/35, 454/

124), *T'od* (333/25), *~ja* (15/13, 143/46, 154/20, 157/12, 196/74, 87, 199/107, 200/63, 204/13, 217/13, 244/19, 305/32, 313/41, 324/19, 330*/137/3, 330*/200/9, 11, 330/213, 702, 778, 358/56, 380/85, 72, 397a/841, 413a/915, 1108, 1037), *Tudja* (157/11, 257/219), *~juk* (248/18, 257/100, 326/61, 330/149, 1451, 377/2, 413a/27, 454/95), *~játok* (68/9, 70/2, 431/14, 453/61), *Tudjátok* (134/19, 330/953, 431/15, 447/19), *~ják* (114/72, 238/101, 337/191), *Tudják* (337/189, 191, 368a/162, 432*/203/6), *~ám* (162/109, 271/15), *~tam* (176/38, 310/56, 325/2, 379/47), *~ta* (26/41, 114/789, 239/137, 317/40, 330/54, 1039, 1099, 1404), *Tudta* (114/391, *~ták* (330/1089, 1103, 425/7). — *~nék* (169/111, 135, 210/14), *~nál* (273/28), *~na* (42/10, 184/34, 186/51, 215/92, 225/49, 231/215, 236/20, 330/534, 1294, 423/34), *~nának* (231/28, 309/84), *~tál volna* (337/99), *~nám* (149/14, 169/85, 330/11, 454/31), *~nád* (253/25), *~ná* (309/1, 330/1019, 368*/24/1), *~nátok* (214/59, 231/457, 267/216), *~nák* (413a/1013), *~nálak* (301/13, 454/735), *Tudtam volna* (231/175). — *~jak* (161/19, 259/421), *~j* (454/830), *Tudjál* (379/54), *~jon* (190/62, 195/58, 432/37), *~jam* (127/39, 330/410, 421/39), *~ja* (288/119).

Ik: *ki~, meg~.*

tudás fn (2)

Ismeret. *De itt ezt kérddheti egy Világpolgára: Hogy jutott minden Nép ennek ~ára?* (454/368)

Tudására (244/20).

Ö: *nem~.*

tudatlan mn/fn (5)

I. mn **1.** Olyan <személy, közösség>, akinek, amelynek csekély tudása van. *Hát már, hogy A' Somogy Illy ~ Formátlan, Kié a' hiba?* (334/24) **2.** *Tudatlan fő:* műveletlenség. *Tsak a' ~ fő, tsak a' zablátlan szív, A' mi téged, Ember, magad' kárára hív* (313/67).

~ok (114/691).

II. fn Tudatlan személy. *Sokan, a' ~ok is, Ellenére szóltnak* (114/511).

~ok (454a*/256/7).

tudatlanság fn (1)

Ismeretek, tudás hiánya. *Gyarló ~! zablátlan*

indulat! Két Daemon, melly minden szépet jót feldúlhat (313/59).

tudhat i (13)

1. Ismerete, értesülése, ill. tapasztalata lehet vmiről, vkiről; megismerhet vkit, vmit. *Most nints egyéb hátra, hanem hogy tudhassam A' férjhez mentteket, 's őket felírthassam* (330/423). *Másként is sok itten a' mi titok, és szent; 'S még a' Poéták sem ~nak itt mindent* (330/1424). **2.** Képes lehet vmire. *Oh! de ki ~ná mind elő számlálni, A' mellyekkel szokott a' halál prédálni!* (215/89)

~ja (217/20, 330/1630), *~tya* (2/13, 15/20, 204/20), *~juk* (213/53), *Tudhatjátok* (149/20), *~ják* (310/19), *~ta* (330/1866). — *tudhassa* (169/7).

Ik: *meg~.*

tudni in (8)

Ismeret, értesülés, ill. tapasztalat birtokában lenni. *A' tenger vizének örvényébe dűlnék. Ezen Tenger nevét ha ~ akarod: Az élet; 's a' vizét magad is zavarod* (211/21).

~ (57/12, 69/5, 222/20, 231/445, 330*/200/15, 413a/628, 432/61).

Ik: *meg~.*

tudniillik ksz (3)

Ugyanis. *Mi az oka hogy a' mezőnn körös körül A' Céres bérese kaszákat köszörül? Köszöntvén tudniillik a' meg öszült nyarat Sárga kalászszi közt reménységgel arat* (69/5).

t. i. (330*/147/2, 379*/51/1).

tudó mn/fn (4)

I. mn Az a <személy>, aki vmit tud, ismer. *Jövel az útat nem ~ szegény paraszt munkáshoz* (413a/49).

~ (454/351), *túdó* (413/53).

II. fn Vmit tudó személy. *De ez nem a' ~kért, hanem a' más rendű Olvasoknak kedvéért esett* (267*/14/10).

tudomány fn (24)

1. A természet, a társadalom és a gondolkodás összefüggéseiről szerzett igazolható és bizonyítottak tekintett ismeretek rendszere. *Magyar Fejedelmink' Nagyságos Gyermeke, ... Izlés' terjesztője, ~' barátja* (452/3). **2.** Tudományág. *A' hadi Tudományoknak bővebb tanulására a' Fels. Rendelésekhez képest Fran-*

tzia Országot s Angliát öszvelakta (418*/175/4). *Hát Múzsáknak szenteltt Kies Tartomány! Illy számkivetve vólt Nálad minden Tudomány?* (334/4) **3.** Ismeret, tudnivaló. *A' szép Assemblékat gyakran látogatta: 'S ezzel olly ~t szerzett ő magának, Melly diszére lehet egy Világfiának* (330/141). **4.** Az egyéni ismere-
tek összessége. *Áldja benne most is régi Főispányját, Hirdeti jó szívét, 's ritka ~ját* (306/260).
~ (406/4, 454/518), *Tudomány* (221/12, 237/78, 241/27, 453/80, 454/390), ~ok (13/cím, 440/4), *Tudományok* (111/113, 225/73), ~t (454/736), *Tudományt* (241/24), ~oknak (239/235, 368*/31/4), ~okban (330*/204/6), *Tudományokban* (442*/222/1), ~ra (3/14), *Tudománnyal* (222/25).

tudományos mn**(1)**

Tudománnyal kapcsolatos. *Néha a' Böltesség nyitná Mélységes folyásait, 'S lelkemnek le-
tsillapítná Tudományos szomjait!* (397a/528)

tudományú mn**(1)**

Mély ~: nagy tudású. *Te tiszta polgár, víg egyenes barát, Mély tudományú, tiszta eszű valál* (395/30).

tudós mn/fn**(18)**

I. mn 1. Vmely tudományágban nagy tudású és tapasztalt {személy}. *Tudós Gróf! méltóztasd őket jó kedvedre* (382/4). **2.** A tudomány emberére jellemző, hozzá tartozó. *Mit ér örökös hírt nyerni Iliással, S falunként elődni ~ kóldülással?* (245/26) **3.** Tudományos. *És a' Magyar Tudós Társaság* (313*/102/2). **4.** *Vki ~ pennája: tudománya. Mert ~ pennája feste Néki ollyá érdemet, Mellyet a' Százak' leeste 'S múltta porba nem temet* (163/17).

~ (442/10), *Tudós* (442*/221/3), *Túdós* (225/30); ~abb (268*/22/11).

II. fn 1. Tudománnyal hivatásszerűen foglalkozó, abban tekintélynek számító személy. *Tiszteltem, nagy Tudós! Annyi érdemedet, 'S hazafi tsókokkal értetvén tégedet* (237/129), **2.** Vmibe beavatott személy. *Hányszor óhajtottam, hogy szemlélhesselek, Tiszteletem felől ~sá tegyelek!* (235/18)

Tudós (216/113), *Túdósok* (454/842, 454a*/256/7), *Tudósok'* (267*/15/3), *Tudóssai* (313/

43), *Tudósaink* (439/45), *Tudóshoz* (125/cím), ~oknál (330*/149/3).

tudósít i**(1)**

Értesít vmiről. *Ezt mint ellenség követét El küldék Királya'hoz, Hogy ~tsa Nemzetét: Készüljön a' tsatához* (114/408).

tudósítás fn**(1)**

Tudósítást venni vmiről: a helyzetéről bizonyosságot szerezni. Az örvendő Fársáng kiindult Budáról, Tüdósítást venni a' Magyar Hazáról (330/26).

tudta fn**(4)**

Vkinek ismerete, értesülése. *Ezt láttuk; 's tsak azért jöttünk udvarodra Hogy azt, a' mit láttunk, adhassuk tudtadra* (225/134). *Egy pár tsókommal adjátok Tudtára, mit érzek én?* (331/32)

~ra (210/37, 453/71).

tudva in**(4)**

1. Ismerve. *A' gyenge fél hitte az erősnek szavát, 'S nem ~ érzette önnön maga javát* (454/376). **2.** Észben. *Sok a' kártékony ellenség, tarsd ezeket is ~* (413a/193). *Ezeket így ~ tartván előbb kifőzve legyen Egész földed* (413a/790).

~ (453/250).

tudván in**(11)**

1. Ismerve. *Jól ~ tanúlt Rolléját, Még ezt itt fel sem vette* (231/193). **2.** Bizonyosra véve. *El kezdem énekem, ~ az Isteni Felség hogy Musámat fogja segíteni* (67/7). **3.** Vmely képességgel rendelkezve. *'S önnön méltóságát az Isten' létével Egybe ~ kötni, bírt nemesb elmével* (454/682). **4.** *Nem ~: vmely képesség hiányában. Nem ~ úszni valóba, Ó a' Constitutioba Nem tsuda ha el merült* (114/445).

~ (12/19, 238/98, 337/419), *Tudván* (10/30, 188/19, 306/170, 330/1390).

tukmál i**(1)**

Sok beszéddel ráerőltet vkire vmit. *A' Földiek, a' Kabátot Tsak Plútóra tukmállyák* (92/249).

tukmálhat i**(1)**

Sok beszéddel ráerőltethet vkire vmit. *Ti kik okoztátok rajtam e' tsúfságot, Hogy ~játok én rám e' világot?* (330/1520)

túl hsz/nu

(31)

I. hsz **1.** A szemközti területen. *Itt minden halait Czenkre sietteti Tétis, ~ az öreg Pán teli tulkait A' kastélyba behajtja* (432/78). **2.** *Túl felől:* a másik oldalról. *Hogy ~ felől négyes fejér vizet ereszt, Homályba akarom hagyni most egyszer ezt* (238/11).

~ (330*/197/3, 400/57), *Túl* (306/91, 313/83, 84).

II. nu **1.** A névszóval megjelölt hely másik oldalán. *Melly nem csak a' tengeren ~ Vitte nevét Rómába* (307/25). *Élni fog ditső nevébe Vétzy ~ a' Vágon is* (317/16). *Túl a' fellegetken ~ — Már, már szárnyra emelkedem* (432/71). **2.** *Vmin innen és ~:* vminek mindkét oldalán. *Nagy veszély van innen 's ~!* (317/123) **3.** *Vmely eseményt maga mögött hagyva. Nem kell több, csak egyszer lásson, Már ~ lesz a' bámúláson, 'S többeket küld házadhoz* (308/35).

~ (63/23, 96/3, 111/53, 235/16, 267*/18/4, 313/79, 81, 85, 113, 327/40, 330*/157/1, 338/27, 443/129, 454/551, 460/110), *Túl* (163/5, 443/130), *tul* (453/64).

Ö: ezen~.

tulajdon nm/mn

(16)

I. nm Saját. *Bódult emberi Nem! hát szabad Létedre Mért vertél Záróköt ~ kezetre* (200/40). *Béhúnyom hát fülem' szemem', Érzem ~ érdemem'* (316/12).

~ (77/279, 185/60, 167, 202/121, 259/111, 327/46, 330/594, 348/27, 413a/748, 454/53, 460/120), *Tulajdon* (330/927, 426/44).

II. mn Sajátos. *Minden egy ~ pontot nyert magába Ez okos' és bolond', jó 's rossz' világába* (454/663).

tulajdoníthat i

(1)

Vmely dolog okául tüntethet fel vmit. Földig legázolom őket a' nyelvemmel: ... Kiváltt a' Fársángot — mert másként is ennek Tulajdoníthatom az okát mindennek — A' Fársángot — azt, azt még lejjebb gázolom (330/830).

tulajdonos fn

(1)

Az, akinek tulajdona vmi. Csak a' ~ maga czémentezi (239/113).

túlesik i

(1)

Túljut. Itten egy hónapja telt el, míg szeren-

tsémet lesém; Messze Regmetz — senki sem volt — rajta ekkép' túl esém (161/44).

tulipán fn

(11)

1. A liliummal rokon kerti, hagymás növény, egyetlen nagy élénk színű, szagtalan virága van. *Óh Tulipánt! Szent kezével Ki nyitott fel tégedet? A' napnak minden színével Ki tölté meg kebledet?* (397a/389) — *Le konyúl a' beteg lilium 's ~t Mellyeket belől egy száraz hectika bánt* (86/13, 198/13). **2.** *⟨A szeretett nő, a kedves megszólításaként.⟩ A' hatalmas Szerelemnek Megemészto tüze bánt. Te lehetsz írja sebemnek Gyönyörű kis ~t!* (444/4, 265/4) *Tulipánt* (397*/76/7, 456/78), *~t'* (431/35), *Tulipányok* (350/14), *Tulipántok* (373/78), *Tulipánthoz* (265/cím).

tüllép i

(2)

Vmin túljut. Az idő 's az örök létel határába Vont kőfalakonn túl lép vakmerő lába (453/102).

Tüllépel (410/26).

túlmenni in

(1)

Vmely helynél tovább menni. És majd e' Patsirtának, Ki most nálad énekel, Tavasszal a' kék Tiszának Partjain túl menni kell (414/12).

túlnan hsz

(3)

1. A túlsó oldalon. *Mert kit itt el nem merít is, Túlnan a' kormos Mefitis Gözi büzi fojtja meg* (317/125). **2.** Távolról. *Túlnan a' Magyar Hazának Végéről utra kelek* (357/21).

~ (348/30).

tulok fn

(6)

Ökör. Nosza hát forgassák az újj esztendő elejével Izmos Tulkaid a' kövér földeket az Ekével (413a/76).

Tulkom (413a/53), *tulkát* (330/2064), *tulkait* (432/78), *~nak* (416/11), *Tulkokból* (413a/1099).

túlsó mn

(7)

1. A másik, a szemközti oldalon levő. *Azomba ~ szélére A' tengernek át úszott* (231/315). **2.** *Legtúlsó:* legtávolabbi. *Hová, bár hazámban legtúlsó sarkalat, A' Budai öröm' vívátja elhaladt* (337/355).

~ (231/269, 330*/197/3, 455/21), *Tulsó* (313/142), *tulsó* (306/102).

túlterjeszt i

Vmilyen határon túlra elterjeszt. *Túl terjesztetd Beering' útján törvényedet* (337/178).

tunc (lat)

Tunc etiam: mégis. *Tunc etiam moreris?* Neked mégis meg kell halni? (116/cím)

tunya mn

I. mn 1. Lusta, lomha. *Lajhár, Földi' és Fábián elnevezések után az a' minden állatok közt legtünyább, leglassúbb és legostobább négylábú állatotska* (330*/199/8). **2.** Ilyen személyre jellemző <magatartás, tevékenység>. *Bezzeg, mind fel pattantatok, Nem ~n, mint ez előtt* (134/48). **3.** <Föld> kihasználatlan. *Ne heverjen ~n a' Föld Izmaromat szőlővel* (413a/562).

II. fn Tunya személy. *De látd a' szerelem gyakorta erőt vész, Ez ~ból vitézt, vitézből ~t tész* (268/52).

túnyát (267/69).

túr i

Tajtékot túr: <száj> habzik. *Ezt mondván meg haláloza, 'S már véres tajtékot ~* (114/281). *~nak* (192/12, 260/10); *~ja* (199/63), *turja* (87/43).

Ik: össze~.

turbán fn

Kendőből csavart férfifejfedő. *Ki örül hogy nevét a' felhőkre hánnya Zöld sejem turbányba fénylő Muzulmánnya* (190/34).

turbékol i

1. <Galamb> lágy, mély hangon szól. *Tsipked orrával mellyéhez, Szép szárnyain babirkál; Minden megvan, és hímjéhez A' ház' fedelére száll* (397a/348). **2.** Szerelmesen beszél. *És ha érkezése hallatik Szelimnek Sok száz elő kontyú turbikol egy hímnek* (190/26). *~ turbikol* (25/36).

turkál Ik: meg~.

turkálhat Ik: fel~.

túrni in

Tolni. *Mindenik el kezd a' vizes sárt gyúrni Az el készült masszát egy halmozba turni* (26/14).

Turnus fn

(1) Személynév. <A rutulusok királya, Aeneas ellenfele Latiumban.> *Vagy Márónál az el hagyott Didó sorsát fájlalja Vagy ~sal a halálos seregeket nyargalja* (111/36).

Túróczi fn

(2) Családnév. <Thuróczi János (1435–1489?), magyar történetíró.> *A' régi Felülés' módjáról ezt hagyta írásban ~* (268*/22/1). *~* (267*/15/7).

Túródvány fn

(1) Egér családnév. *El vette gróf ~nak Pikxisét és óráját* (114/737).

túrós mn

(1) Túróval készített. *Tök vagy ~ étek* (228/39).

turpis (lat)

(2) Csúf, utálatos. *Turpe senex et [miles, ~ senilis amor]*. Csúf a vén katona, és csúf a vén ember szerelme (238*/144/5).

tus fn

(5) **1.** Zenekartól üdvözlésképpen játszott gyors akkordisméltés. *Akkor a' jó Lendvai is mutassa meg a' virtust 'S húzzon a' vivátunk mellé egy leg somogyissabb túst* (310/28). **2.** Ivás vkinek az egészségére. *'S míg a' zúgó léhón le felé foly a' must, Az alatt a' hordó mellett isznak víg ~t* (199/60, 87/40). *túst* (310/78), *Tust* (330/344).

Ö: öröm~.

tusakodás Ö: maga~.

tusakodik i

(1) Bajlódik, vesződik. *Jó Barátném panaszkodol, Hogy bal sorsod igen nagy, 's Ezer bajjal tusakodol* (280/3).

Tusculanum fn

(1) Helynév. <Tusculum: kis város az ókori Rómától északra (ma: Frascati); itt volt Cicero falusi birtoka.> *Tusculanum 's Tibur szűlik a' Lelkeket* (245/17).

tuskó fn

(1) Fatönk. *Majd megragad a' ~ban* (413a/842).

tű fn

(5) **1.** Horgolótű. *Egy hegyes tű a' szabljájak, Ez Dámáktól kerülle* (114/366). **2.** Hajtű. *Köntőseikből is azt vették magokra, A' mi jobban illik illy Angyalokra Szív-halászó hajok' drága*

köve 's tője, Hószín nyakok' 's fülök' aranyos függője, ... Minden érző szívben reszketést szerzenek (330/79). **3.** Tüvé tesz: nagy gondal keres vkit, vmit. Tüvé tevém az égnek Minden zugát (185/24).

~t (330*/177/6), ~jökkel (330/1318).

Ö: bocskorfűző~.

tüdő fn

(5)

Hólyagos szerkezetű páros légzőszerv a mellkasban. *Tedd hozzá, hogy míg lehellnek ~je holyagjai Addig igaz tisztelője 's híve lesz Csokonai* (111/115).

~m (302/29), Tüdőnek (218/10), tüdejének (58/18, 194/18).

tüdőgyulladás fn

(1)

A tüdő szövetének gyulladásos betegsége. *Tüdőgyulladásomról* (455/cím).

tüdőhólyag fn

(1)

A légutak hólyag alakú végződése a tüdőben. *Fojtó Szirokkóknak hevétől Asznak ~jaim* (455/10).

tükör fn

(13)

1. Foncsorozott üveglapból készült eszköz, amely az előtte levő tárgyak képét visszamutatja. *'S Imé bika Istensége A' Tükör előtt meg állt. Nézte újj ábrázattába Magát* (231/166). **2.** Sima, fényes felület. *A' vizek' kristály ~ében Magát meglátja már az Ég* (379/3). *Látom már Nizidernek Csendes tükribe' képemet* (432/76). **3.** Vminek a mása, ill. fontos vonásainak hű mutatója. *Ah, szűz lánykák! A' rózsza' szép Tanátsát szabjátok rátok; És ha hasonlít hozzátok, Légyen néktek tükör és kép* (148/76).

Tükör (364/2), *tükör* (330*/149/9), *Tükör* (330/1854), *tüköröm* (424/47), *Tükröt* (317/245), *tükörbe* (432/12), *Tükörében* (443/218), *tükörül* (225/46, 259/356).

tükörforma fn

(1)

Tükörformában: visszatükrözve. *'S nyomorúlt ember az, kinek homlokában Látszik szerenstése, mint ~ban* (191/46).

tündér fn

(9)

1. Természetfölötti képességekkel felruházott, csodás szépségű (női) lény. *Ifjúságom' reggelében Szívem bút nem szenvedett, Míg a' ~ek' kertében Lepke-módra repkedett* (425/3). **2.**

Elbűvölően szép, fiatal nő. *És elrakatta magával A játszi Hármóniával Ki olly szép Tündér — mint Te* (367/12). **3.** (Jelzőként) tündéri, varázslatos. *Érist ők nem látták; ki ~ ortzával Bojgatta már őket mérges párájával* (330/703). **4.** (Jelzőként) tünékeny. *De mit hányom, balgatag ész! Illy ~ kellemességem'?* *Az én gyönyörű szépségem Egy villám, melly fénylik, 's el vész* (148/46). **5.** Tündér román: széphistória, tündérmese. *Boldog! Ki a' ~ Románok' helyébe Útazók' írást forgat a' kezébe* (454/509).

~ (247/29), tündér (317/62), Tündér (330/855, 330*/164/1).

tündéres mn

(1)

Tündéres erő: varázserő. *Éris hát ~ erejét fellevé, 'S magát egy gömbölyű kis formába tévé* (330/715).

tündöklés fn

(2)

1. Csillogás. *Melly kedves ~ekkel Lanyháznak le szerteszt E' tseppek a' virágoknak Tarka ligetjeiről* (397a/1147). **2.** Siker. *De négy esztendei ~i után Elhúnyt egünkről a' több Csillagok után* (217/83).

tündöklök ~ tündököl i

(29)

1. <Fényforrás> ragyog, fénylik. *A mosdott nap egy fél felhőre könyököl A meg szűrt árben vidámon tündököl* (86/32, 198/32). **2.** <Tárgy> ragyog, csillog. *Kiknek már Neveik a' Templom' falába' Mettze tündöklének adamás táblába* (188/42). *Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' végén* (306/203). **3.** <Szépségével> magára vonja a figyelmet. *Tiszta hószínnel tündöklött Melye mind kívül, belől* (443/43). *Vallyon nem ez bírt e minden szépséget edgy summába, A' mi tsak tündöklött az Ég több Isten aszszonyába?* (216/64). **4.** <Kiváló tulajdonságával> kitűnik mások közül. *Haj Magyarim! Magyarim! tündökleni fogtok örökké* (253/73). *Él a' Keszthelyi Gróf, és az örök Napok' Jussán Nagy Neve tündököl* (338/52). **5.** A sikerek tetőfokán áll. *Ki hajdan mint Politikus Tündöklött a' hazában* (368a/74). **6.** <Örömtől> ragyog, sugárzik. *Szép deli termete Ifjú formájának, Tündöklök rosája piross ortzájának* (77/32). *A' ki derült Ég kéksége Tündöklött a' szemében* (231/116).

tündöklök (86/2, 198/2, 413a/462), tündöklök (222/13), Tündöklök (77/142, 203/10), Tündöklök (299/112), tündöklől (403/19), tündöklől (397a/1124), tündöklők (454/923), Tündöklősz (307/82), tündöklének (348/10, 397a/584), Tündöklött (225/58), tündöklenni fognak (259/406). — tündöklőlyön (30/3), Tündöklőlyön (413a/54), Tündöklőjenek (415/41).

Ik: ki~.

tündöklő mn

(24)

1. Fénylő, sugárzó. *A' Napnak hanyatlik ~ hintaja* (4/1, 200/1). *Pompáznám örömportákkal 'S ~ tűzi-munkákkal Buda' 's Pest' piattzait* (415/11). 2. Fényes, csillogó (dolog). *Holmi ~ Dibdábót, A' Sors' számára vett bábót Itt a' Fátum elhinte* (367/7). *Szemein idegen lángok lobbanának, Ősz haja ~ bársonnyá barnúla* (330/2045). *Lába aladt hever ~ ezüstye* (9/19). 3. Messze kitűnő, mások közül kiváló. *Nézd meg tsak a' rosák ~ szépségét* (2/1). 4. Sikeres. *'S kívált, mikor látom, hogy gonoszoknak Tündöklő napjaik kényekre forognak* (454/140). *Úgyis most lettek Somogy-nak Legtündöklőbb napjai, Mert im soha meg nem fogynak Fénytadó Tsillagai* (307/90). ~ (74/1, 83/6, 162/90, 172/2, 239/39, 259/249, 330/132, 1871, 397a/137, 454/767), tündöklő (413a/471), Tündöklő (82/17, 256/15, 397a/910); leg tündöklőbb (413a/5).

tündöklőlni ~ tündöklenni in

(2)

Ragyogni, pompázni. *Hatalmas rendek, ... Örül tinéktek a' sebes Dunának 'S a' kék Tiszának partja víg örömmel, Mert a' Magyar Hazának régi díszét Ti bennetek szemléli ~* (259/42).

tündöklenni (315/11).

tündöklöttet i

(1)

Ragyogtatva mutat. *Mutogattya magát a' pompás természet. Mesterség tzifrái ~ készet* (1/2).

tündöklőlvén in

(1)

Pompázva. *Én mint győző 's tündöklőlvén Tirusi újj bíborba Száz négylovas kotsit hajtók a' pataknál a' porba* (413a/1122).

tűnemény fn

(4)

1. Figyelemre méltó jelenség. *De midőn már éppen fekünni készültek, Egy új tűneményen*

mindnyájan elhültek (330/1848). 2. Gyorsan feltűnő és elmúló dolog. *A' módosság nem volt benne tsak ~, Mindent meg kímélt ő, de nem színeskedett, Jó lenni nem tanúlt, mert annak született* (454/798). 3. Csodálatos, földöntúli lénynek gondolt személy. *Földiekkel játszó Égi tűnemény* (427/2).

Tűnemény (443/220).

tűneményes mn

(1)

Csodálatos. *Jaj de bezzeg elfutának Régi kedves napjaim, Búra, gyászra változának Tűneményes álmaim* (449/8).

tűnik i

(8)

1. Mutakozik, megjelenik. *De akár mint ~ képzelődésünkbe, Valódi örömet terjeszt ő szí-vünkbe* (201/15, 14/15). *Egyszer tsak előmbé ~ bámúltomban Hazám' Geniussa három szín bársonban, (Felséges Látomás!)* (452/23). 2. Szemébe ~ vmi: feltűnik neki, észreveszi. *Hát már azon hejjen abban a' tserébenn A' változott színű fa ~ szemébenn* (77/236).

~ (231/109), Tűnik (212/24), tűnek (455/49), tűne (77/276).

Ik: el~, ki~.

tűnő in

(2)

Vmi képébe ~: vmilyennek látszó. *Jön az álom, ... sok ezer képpel elménk jádizódattya Valóság képébe ~ ábrázattya* (201/10, 14/10).

tűnődés fn

(1)

Gondolkodás, töprengés. *'S im ~emben illy szók érdekelnek* (452/71).

tűnődik i

(4)

Elmerülten gondolkodik. *Bús elmém rajtad ~, Tsak kíván, sóhajt, gyötrődik* (443/5).

~ (6/29, 189/31), tűnődünk (340/9).

tűnt Ik: el~.

tűnvén Ik: el~.

tűr i

(3)

Elvisel. *'S szabad lévén, a' sok bút bajt nyögve ~jem?* (454/646).

~te (170/50). — ~je (443/158).

Ik: el~.

tűrés fn

(1)

Kellemetlen dolog elviselése. *De én bizony nem bánom már, Szóljon akárki a' tatár; Még*

is az Úrnak megvallom. Mert a' sok ~t sokal-
lom (309/80).

tűrhet i (3)

Elviselhet. Azt veszen már észre éppen, Hogy
nem ~ semmiképpen; Mert minden fordulásá-
nál Vélem ellenkezőt tsínál (309/46).

~i (330*/204/13), ~ik (258/36).

Ik: el~.

tűrni in (2)

Elviselni. Nékünk is kárt tehet a' hebehurgya-
ság. Jót, rosszat jobban tud ~ egy társaság
(330/978).

tűröm (443/152).

tűrő in (1)

Tűrő szívvel: türelemmel, belenyugvással. De
mint bölts férfiú végved ~ szívvel, Hogy az ég
érdekel illy sérelmes ívvel (212/83).

tűrök fn (1)

Tülök, szarv; itt bőségszarut jelent. A' tarka
Bőség csüngeti jobb felől Horgas ~jét (418/
22).

tűrött Ik: fel~.

türt mn (1)

Henger alakú. Trombita türtt reze tördeltt
Hangra ropog, közzé zendülnek az erdei kür-
tők (400/77).

tűrve in (1)

Türelemesen. Tűrve méltó feltalálni Egy ha-
landó Grátsziát; 'S katona-dolog kiállni Fiam,
a' strapátsziát (368a/121).

tűrén¹ in (1)

Elviselve. Te a' Társaságban az aprós hibákat
Nem ~, óhajtál olly messzi pusztákat, Hol ...
Kevélyek, gonoszok hiúk nem lehetnek (454/
288).

tűrén² Ik: fel~.

tüske fn (4)

1. Növényen levő kemény, hegyes, szűrös
képződmény. A' Rózsa szép virágszál, De ~
szürdal ágán (411/2). 2. Olyan cserjeszerű
növény, amelyen tüskék vannak. Meredek
kősziklák' bémohodzott szirtja, Mellynek vén
~jit semmi kéz nem irtja (306/28).

~k (397a/859), ~knek (397a/295).

tüskés mn (2)

1. Olyan (növény), amelyen tüskék vannak;

tövises. Mint a komor télnek ~ csipke bokra
(341/7). 2. Olyan (állat), amelynek a bőrén
szaruból való, tövishez hasonló képződmény
van. Látsz ott' Buffán-Medvét, ~ Sündisznókat
(330/1995).

tüsketermő mn (1)

Olyan, amelyen tüskék, tövisesek nőnek; rossz
természetű (személy). Szép virág vagy, azt
megvallom: Mert a' Rózsa bíborához, És a'
Liliom' havához Színed hasonlóná tész. Rózsa
vagy, de tüske-termő (324/45).

tüstént hsz (6)

Azonnal, rögtön. És ha rá lő kis nyilával,
Tüstént szárnyra keljete (331/34).

~ (258/82, 397a/876), tüstént (150/24, 41),
Tüstint (317/162).

tűz¹ i (1)

Teremt. Fűzz kérget a' fának izmos derekára
Tűzz puha toll ágyat a' Hattyú hátára
(453/33).

tűz² fn (180)

1. Égési folyamatnak fény- és hőjelenségben
való megvilványulása. Ha a ~ vén erdőbe gyúl
(460/107). Maga innepnapot tart, a' fűvön
féloldalt dül, Hol a' kantsót színig töltik társai
a' ~ körül (413a/1087). 2. Égő anyag. S rögust
rakván a' törtt Baldakin fájából, A' tüzet nagy
öröm 's tántz közt gerjesztették (330/1627).
Ha tudsz a' ~ közzé olajat lotsolni (453/239).
3. Tüzeset, tűzvész. Jun. 14-dik napján esett
a' ~, egy szegény öreg özvegyasszonynak há-
záról, Debretzenben (432*/203/1). Kiáltanak;
~ van! ~ van az udvarban! (330/1636) 4.
Fény. Mert sem a' tsillagok' tüze lágy ho-
mályba nem borul (413a/402). Béhúllt sze-
memnek már elaludt tüze, Híg éltetőim szélllyel
oszoltanak! (454/755) 5. Égi ~: villámlás.
Azomban, míg ekként kesereg a' szép Szűz,
Ellepi az erdőt egy fényes égi ~; Megdördül az
égnek szomszéd boltozatja (306/126). 6. A
nap, az ég tüze: forróság, hőség. Nézd bár a'
rósát kit kertész ültet, azonnal A nap sugárát
hánnya eresztve belé, Fonnyaszt mindjárt ró-
sát, szekfűt, futva ~ével, A mit csak látván,
rontya bomolva tüze (38/3-4). És ámbár tüzei
a' kékellő égnek Kettős forrósággal feje felett
égnek (69/13). 7. Hőérzet. Óh e' tsendesség-

benn elrejtett Hegyetske, Melly a' sütő Naptól bé fedvén engemet Árnýékos Hátaddal enyhítet tüzet (176/4). **8.** Égi ~: hűséges szerelem. Az égi ~, A' vidám, a' hibátlan, Lángolt bennetek, Édesim! (432/102) **9.** Ágyútűz, puskatűz. Ropogó réz ágyúk' bombija dördül, Rettenetes tüze közt ezer Orkán módra zörömböl (253/34). Vasasokkal ellene ment Igen kemény ~ alatt (114/685). Vajha ama' napok visszatérhetnének, Mikor szemközt álltam a' Burkus' tüzének (267/206). **10.** Tűzharc. Ah hív Magyar! ... Ha boldog lenni kívánsz Királyod' oltalmába': Menj, míg a' ~ be nem ront Dátziába (259/76). **11.** Lelkesedés, szenvedély. Ellene ront vértől párázó görbe vasával A' Magyar, óh mi vitéz ~ szikrádzik ki szeméből! — (253/42). Ha most nem édes énekem, Ha nints is abba hév 's ~: Ne félj! Legyen borom nekem, Meg egy szerelmes szűz (103/2). **12.** Szenvedélyesség, szerelmi szenvedély. A' hatalmas Szerelemnek Megemészto tüze bánt (265/2, 444/2). Héj, héj, az én szívembe' is Nagy ~ vagyon Héj, héj azért sohajtok én Illyen nagyon (333/46). **13.** Szemetek ~ legyen: szenvedélyt sugárzó szemetek legyen. Szemetek ~ legyen, rózsá ajakotok, Hulló-hó kebletek, muskotály tsókotok (330/2031). **14.** A bosszúállás tüze: a bosszúállás heves vágya, óhaja. Bosszúállás' tüze perzseli mellymet, A' méltatlan szégyen elfogyaszt engemet (330/939). **15.** Nagyobb tüzet kap: fokozódik. Ez esetre a' hartz nagyobb tüzet kapott (330/1301). **16.** Tüzet lehellő: heves vérmezsékletű. Ezt sem a' tüzet lehellő Bikák nem szántogatták (413a/662). **17.** Tűzbe jön: elpirul. Tűzbe jött egész Ortájok A' Deputatusoknak (92/192). ~ (103/2, 107/cím, 9, 131/9, 169/129, 196/65, 230/10, 231/73, 239/97, 259/549, 265/6, 268/161, 330/386, 1645, 1729, 1738, 1742, 1747, 1751, 1755, 1762, 1768, 1878, 1921, 337/63, 380/63, 381/11, 413a/152, 422/9, 443/111, 444/6), Tűz (352/9, 450/28, 454/553), ~' (259/520), tüzek (330/1233), ~em (103/5, 157/13, 330/1917, 437/5), Tüzem (208/9, 309/136, 460/22), Tüzem' (294/38), ~ed (395/4, 422/7), tüze (77/71, 111/12, 131/6, 184/18, 216/48, 241/11, 12, 259/619, 381/8, 386/7, 413a/457,

423/18, 460/111), Tüzetek' (132/5), tüzők (330/1546, 379/118), tüzei (77/58, 83/3), tüzek (56/38, 202/38), tüzet (191/44, 238/37, 47, 330/1757, 337/119, 288, 397a/681, 413a/147, 840, 983, 454/853, 460/143), Tüzet (86/1, 238/43, 405/35), Tüzemet (175/20, 412/20), Tüzedet (460/6), tüztét (86/1, 148/31, 198/1, 213/47, 241/12, 257/179, 330/858, 882), Tüzét (105/2, 151/11, 158/43, 445/58), Tüzeit (346/2), tüzei(t) (83/3), tüzeinket (337/416), ~ben (380/56), ~nek (267/53, 275/5, 454/157), Tűznek (150/30), tüzemnek (129/41, 425/13, 41), ~ön (413a/210), Tüzén (425/28, 454/978), ~nél (185/132, 413a/275, 298), ~énél (127/2, 421/2), ~be (196/58, 317/35, 413a/243), Tűzbe (330/2054), Tüzemhez (460/50), ~ről (454/308), tüzemről (431/23), tüzéről (385/25), ~től (442/13), tüztétől (77/64, 134/103, 173/4, 196/40, 216/102, 313/12, 357/16, 380/38), ~ért (454/306), tüzzé (267/145), Tüzzé (460/57), ~év (409/21), ~zel (114/544, 259/441, 317/31, 330/158, 1272, 1355, 1947, 337/224), tüzekkel (295/14), tüzével (107/14, 130/24, 151/14, 182/14, 331/25), Tüzével (156/3).

Ö: áldozó~, hadi~, pár~, poéta~.

tűzbarlang fn

(1)

Szerelmi szenvedély. De bár kútba ugranék is, Bár benne nyakig állnék is; Még sem alunna el langom, Mellytől gyúlad ~om (309/132).

tüzel i

(7)

1. Lelkesít. Dorottya mind újabb tsatára rendelte Vezérit, 's a' lankadt sziveket ~te (330/1438). Nem ~ é Magyarom szívedbe' a' hajdani hűség? (259/479) **2.** Egymásra ~nek: szenvedélyt keltenek egymásban. Kivált leg erősebb tüzet akkor nyelnek, Mikor hév tsókokkal egymásra ~nek (238/38). **3.** Lő. Úgy rohant az egereknek Hatalmas Armadája A' békákra, bár ezeknek Sűrűn ~t puskája (114/24). **4.** Vmi irányul vkire, érint vkit. Hogy a' vád mind Fizignátra Jobban jobban ~e (114/435). **5.** Félelmet kelt. Hát egy kígyó ki csuszámra, Tüzelt szeme pillája (114/232). ~ek (425/20).

Ik: alá~.

tüzelő mn

(2)

1. Hevítő. Az Üvegnek' gyönyörű Napkeleté-

ből Mikor a' Bor ~ Napja kiszállott: Az ivónak szeme-száján ezer rózsza virít ki (270/2). **2.** Fénylő. Már a tűzellő Skorpió lábait összéb szedi, És az égnek jó nagy részét számadra át engedi (413a/41).

tüzes mn**(34)**

1. Hőt sugárzó, forró. Tűvé tevém az égnek Minden zugát; be jártam A' Márs' golyóbisával A' több ~ golyóbist (185/27). Sőt nem árt annyit a' Dérnek zuzmarás keménysége Sem a' ~ kősziklákat sütő nyárnak hősége (413a/921). **2.** Tűzhöz hasonló színű. A' ~ tsillagotskákkal Megrakott vadrózsafa, A' mindégzöld borókákkal ... Mutatják itt magokat (397a/1017). **3.** Heves vérmérsékletű. De a' többi ~ miniszternék mellett Ő néki többnyire csak hallgatni kellett (239/167). **4.** Szenvedélyes, szenvedélyt árasztó. Híjjába eleven a' vér az ereken 'S ~ a' bátorság a' nemes lelkekben (215/36). Míg ~ szemem sokára Rá akadt a' szép Laurára 's Fél oldaltt reá taptott (134/37, 447/37). **5.** Szigorú. Ezt a' Szent Atyák jól látják, Ezért Fejedre botsátják Tüzes Anathemájok (114/272). **6.** Erélyes. Hát az én vitézem egyszerre megretten, Mert ~en kezdetem én is parantsolni (239/181). **7.** Tüzes mennydörgés: villámlással kísért mennydörgés. A ~ mennydörgés minden szívet gyötör (198/25, 86/25). **8.** Tüzes mennykő: villám. A' ~ mennykövek pattogva hullanak (202/12, 56/12). **9.** Tüzes szekér: amelyen az Úr Illés prófétát az égbe ragadta. Nem jön le azoknak több ~ szekere, Hogy azt el nyerhetnéd, a' mit Illyés nyere (209/41). **10.** Tüzes ütközet: tűzharc. És czirkalommal mérsekéli A' ~ ütközetek' piattzát (418/44). **11.** Tüzes felhő: tűzharc. Trónusát, (mellyet sokáig Tüzes felhő fedezett, Melly a' világ' négy sarkáig Dörgött, őlt, menykövezett (400/18). ~ (114/945, 1009, 162/114, 182/6, 317/13, 346/10, 413a/233, 454/341), Tüzes (86/6, 198/6, 231/142, 269/10), Tüzes (34/2), ~ek (454/999), ~en (76/2, 330/1427), ~enn (72/28), ~sen (36/1).

tüzeskedik i**(1)**

Képződése ~: lázálmodat lát, képzelődik. Érzem, hogy beteg vagyok. Képződésim tüzeskednek, Roskadtt inaim tsüggednek (443/21).

tüzesesség fn**(1)**

Poétai ~: költői szenvedély. Több vágy szabadonn pihenni Mint pénz közt gazdag rab lenni Kivált egy bölts elme mindég Egy Poétai ~ Tsak ettől ég (31/27).

tüzesül i**(1)**

Forróvá változik. Fel hágott már a' nap a' dél pontjára Egyenesenn omlik le felé sugára. Tüzesül a' bádjadtt levegő ég 's hevül (196/3, 84/3).

tüzesült Ik: fel-**tüzfelhő fn****(1)**

Ágyútüznél keletkező füst. Ím, ím a' messzi dombokból Fegyverek villámlanak, A' feltátott réz torkokból Tüzfelhők gombolyanak (397a/204).

tüzimunka fn**(2)**

Tüzijáték. Pompáznám örömportákkal 'S tündöklő tűzi-munkákkal Buda' 's Pest' piattzait (415/11).

tüzimunkába (238/45).

tüzkacsintás fn**(1)**

Csábító kacsintás. Kivált rátalálván a' deli Vintzére, Ezer tüzkacsintást szórt rá szegénykére (330/1400).

tüzkemence fn**(1)**

A nap ~je: a tűzforró nap. Feltsapódik a ~ nap' tűz kementzétébe, 'S vissza, a' levegő' zúgó örvényébe (454/483).

tüzláng fn**(2)**

Lángoló tűz. Felhőkig göngyölög a' megolthatatlan Tüzláng, és az aether közönséges katlan (337/46).

tüzláng (330/1339).

tüzőceán fn**(1)**

Fényesség, csillogás. Tsillagaink' tűz-ótteánja Ama' fény-punctumoknak Visszavertt lágy ragyogványja, Mellyek rólad omlanak (397a/869).

tűzön-vízen hsz**(1)**

Minden úton, minden akadályon át. Mint a' Vad ménesből fogott délitzeg paripa ... Nyargal, 's talám a' szelet is futással meghaladgya, Nemes makattsága tűzönn vízen edgyre ragadgya (216/44).

- tűzött** in (1) *A' gyenge rózsaszájú A' ~ leánykát, Meglátam, és azonnal Látnom, szeretnem — egy volt (397a/43).*
- tűzszárnny** fn (1) *Bóltesség ~án jár horizonunk felett: sokkal bölcsőbb a környezetében élőknel. Óh Nap vagy Te, kit néz e' szűk szegelyet, Ki a' Bóltesség ~án jársz horizonunk felett (405/24).*
- tűszekér** fn (1) *Nap. Chiron nyíla eránt vinnéd tűz szekeredet: amikor a Nap a Nyilas csillagképébe lépett, azaz novemberben, a költő születése idején. Te a' fénynek 's melegségnek Attya! ... Mikor Chiron nyíla eránt vinnéd tűz szekeredet: Akkor látám-meg először élet adó fényedet (162/83).*
- tűszem** fn (1) *Szenvedélyt árasztó tekintet. Esküszöm hősizin kezedre, Rózsa-szádra, tűz-szemedre, Hogy te léssz csak kedvesem (275/14).*
- tűszemű** mn (1) *Szenvedélyes tekintetű. Egy nyári estve Lillát,*
- tűszerelem** fn (1) *Szenvedélyes szerelem. Mint a' hó a' Nap' hevétől: Úgy az ő tűz-szerelmétől Mind elolvadva valánk (447/104).*
- tűzvész** fn (1) *Nagy pusztítást okozó tüzeset. 'S az szelek szárnyán a' ~ kaskaringozva lódul (413a/849).*
- tűzzel-vassal** hsz (4) *Mindenféle pusztító, öldöklő eszközzel. Légyetek e' mellett bokor ellenségei ellen, Kik ~ perzselik ősi javát (259/476). tűzzel vassal (259/58), Tűzzel vassal (114/944), tűzzel, vassal (337/126).*
- tyrrhenus** fn (1) *Tirrén, etruszk. Midőn a' pofók Tyrhenus fű elefánt sípokat (413a/720).*

Tyrtaeus l. Tirtéus

Ty

tyúk fn

Házityúk. *Lájéké meg öltünk ~ot, lúdat, kapant, Bor is vót, de abba a' mi szemünk Kopant* (340/13).

~ (397a/305, 324), *Tyúk* (397/76/5, 397a/305), ~ot (314/18), ~jára (114/635).

(7) Ö: Fias~.

Tyúkodi fn

(1)

Családnév. ⟨Alkalmi könyvtáros.⟩ *Utánna Streibig, Landerer, más Typográfusokkal, Kis István is ~val 's utól Tóbi azokkal* (314/18).

U, Ú

u fn

Magánhangzó: felső nyelvéllású, ajakkerekítéssel, hátul képzett rövid hang. *A[z] ~t o-nak mondja, a-nak teszi az o-t, Ezt is foga között szűrve kell ki-tenni* (194/12). *ut* (58/12).

uborka fn

A tökkel rokon konyhakerti növény. *Vagy mint midőn az értt ~t leveszik 'S a' napon megaszván a' kótz közzé teszik* (330/237).

uborkafa fn

Az uborkafán is narancsot keres: magas polcra vágyik. Az Ugorka Fánn is Narantsot keresett, Meg botlott a' lába 's a' porba le esett (248/23).

uccu isz

⟨Hirtelen észbekapás kifejezésére.⟩ *Uttzu a' sok Prókátorok Mind ki felé nyomulnak* (92/206). *Uttzu* (92/225), *Uttzu* (92/80).

uccse msz

⟨Esküdözés, fogadkozás kifejezéseiben.⟩ úgy segéljen: *De biz azért, engem uttse, Tiszteletes Uram Öttse Sem teszi ki a' szűröm* (92/159).

Ö: isten~.

Udv. l. udvari

udvar fn

1. Épület telkének beépítetlen, megműveletlen része. *Mikor lárma esett ott kinn a' pitvarban, Kiáltanak; tűz van az ~ban* (330/ 1636). **2.** Vkinek az otthona, háza, portája. *Galambi szelidség lakozott házokbann, A' jámbor kegyesség járkált ~okbann* (211/66). *Éljen Uri háza, az egész rokonság. Udvarát boldogság, 's áldott öröm lakja* (336/59). *Leszállván a' Mennynek fényes ~ából ... Kedves Magyarja-*

(2)

im! Jövök ti hozzátok (259/141). **3.** Az a hely, ahol az uralkodó székhelye van. *Te a' Királyok ~át Éhen és szomjann lesed* (16/9). **4.** Főrangú méltóság, előkelő család kastélya, szérmélyzete. — ...minden Lyány cseléd ortzátlan, Kivált azok, a' kik Lokajok közt nőnek, 'S az Uri ~ba tsak léhűtni jőnek (330/1656). *Ját-szott, tréfált, vígadt az Udvarban, A' nagy Pa-lotában, tornáztban, pitvarban* (330/897). ~ (382/33), ~ok (110/33), ~át (205/9, 305/ 25), *Udvarnak* (267*/13/9), ~okban (330*/ 141/2), *Udvarában* (397a/297), ~ából (454/ 416), *Ud-varából* (330/108), ~on (397/16), ~ra (358/13), ~odra (225/133), ~ára (330/ 683), *Udvaroknál* (330*/189/2).
Ö: Nád~.

udvari mn

(6)

1. Udvaron levő, az udvarhoz tartozó. *Az ~ kopók 's agarak morogtak, Benn az istállóban a' lovak hortyogtak* (330/685). **2.** Főúri v. fejedelmi udvarban szolgálatot teljesítő v. ilyen udvarhoz tartozó ⟨személy⟩. *Ugyan ezt méltóz-tassa az öreg Ur az Udvari Káplánjának, an-nak a' kegyes és Jámbor Szentembernek megparantsolni* (238/19). **3.** A királyi v. fejedelmi udvarban történő, szokásos, előforduló ⟨dolog⟩. *Mint mikor a' külső Printzek' mulattára Udvari szánkázást tsapat Péter-vár-ra* (330/104). ~ (330*/183/2, 403/29), *Udv.* (445*/231/1).

udvariság fn

(1)

Udvariasság. *Elébb a' Szűz meg nem állta E' nagy Udvariságot, Akármelly szépen instálta Az Ur a' szabadságot* (231/424).

udvarlás fn

(6)

1. Kedveskedő magatartás, amellyel vmely férfi egy nő kegyét igyekszik elnyerni; szépmagatartás.

tevés. *Vetélkednek, az első mellyik legyen, Melly néki ~t tsókokkal tégyen?* (139/97). **2.** Vkinek az az törekvése, hogy egy előkelő személynek a jóindulatát tiszteletének, hódolatának kifejezésével elnyerje. *Rajta még is gyenge Lantom' felveszem, És tsekélységem' truttzára ~om' megteszem* (405/30). **3.** Tisztelgő látogatás. *A' melly énekeket magunkba zengettünk Elhozván Antalnak edgy ~t tettünk 'S kérjük hogy ezt tőlünk nyájas szívvel vegye* (336/52). *~t* (308/38, 310/41, 336/65).

udvarló mn**(1)**

Hódoló, hódolatot kifejező. *A' negyedik Henrik' ditsőültt árnyéka Kiszáll az ~ Szentek' pitvarából* (337/295).

udvarol i**(9)**

1. (Férfi nőnek) kedveskedéssel, bókolással tetszését, szerelmét igyekszik elnyerni. *Asszúszőlőt az Urak ivának, A' Dámák feketén egyet kávézának. 'S asztaltól felkelvén prositkivánással, Udvaroltak ortza- és kéztsókolással* (330/458). **2.** (Magasabb rangú személynek) hódolatát fejezi ki. *Keblébe fogadván annyi Uri rendet, Kik a' Nagy Szécsényi' Fő Ispányságának Hallatlan pompával 's fénnel udvarlának* (330/48). *Most nyílnak a' virágok: A' Rózsa, mint Királyné; Ül tarka trónusában, 'S a' nártzisok körülte Fenn-állva ~nak* (373/77). **3.** Vkinek kedvében igyekszik járni. *Örök ditsőséget szerzett a' Hazának, Méltó tiszteletet nyert önnön magának. Mellyért a' negédes Porticsi' környéki Tengeri víg hanggal ~nak néki* (306/296). **4.** Magas rangú személynél tisztelgő látogatást tesz. *Urak, Asszonyok úgye' bár jól esett, Hogy Antal napjával késtünk egy keveset Mert ha tiszteletet akkor tettünk volna Most ennyi szép vendég itt nem ~na* (336/20). — *udvarlanék* (415/3), *Udvarlanának* (377/32). — *~jak* (405/25), *~jatos* (331/16).

udvarolni in**(2)**

(Magasabb rangú személynek) hódolatot, tiszteletet kifejezni. *Óh mennyiszer óhajtottam néked ~ már: De jaj egy kis Ikarusnak, ha a' naphoz közel jár!* (405/9) — *A' többek mindnyájan ennek Udvarolni láttattak, Nagy volt a'*

Tisztelet benne Mellyet hozzá mutattak (231/120).

ugar fn**(2)**

Pihentetés végett bevetetlenül hagyott szántó-föld. *Ránk a' földövező Otzeán vár, rajta, repüljünk Ama szerentsés Szigetek 's mezők felé, Hol Ceres mindenha terem szántatlan ~ba 'S bár metzve nintsen, még a' Szőlő is virít* (327/43). *A' Tarlód más esztendőben ugar képpen pihennyen, Hogy az elrestült szántó föld pihenvén, össze menjen* (413a/ 83).

ugat i**(4)**

1. (Kutya) szaggatott, mély hangot ad. *Tört a' pohár, palatzk; tányér, tátza tsörgött; Ugattak a' pudlik; ajtó, ablak zörgött* (330/ 1472). **2.** A kutya a holdat ~ja: vki áskálódik vki ellen. *Meg sok ezer kutya van, ki az áldott Hóldat ~ja És ki az ártatlant szóba keverni meri* (315/5). **3.** Riaszt, elhárít. *Bár a' száraz hurút 's koporsók szózatja A' küszöbön álló Halált nem ~ja* (204/40, 217/40).

Ik: vissza~.**ugatni in****(1)**

(Ember) rosszindulatúan, becsmérően beszélni. *Nagy lélekre szokás alacsony lelkeknek ~, Mert ki mivel nem bír, betsteleníti kívül* (315/21).

ugató in**(1)**

(Kutya), amelyik ugat. *Ne legyen örömd meg háborítója Az a' tokás ember ~ Sajója* (233/54).

ugatta Ő: eb~.**ugorkafa** l. **uborkafa****ugrál i****(10)**

1. Ismételten, újra meg újra ugrik. *Sok száz szötskő ~ pattanó lábainn A hévtől el aszott füveknek szárainn* (84/19). *Másutt a' forrásnál egy mohos kőszálnak Tövében a' játzó báránykák ~nak* (72/14). **2.** (Élettelen tárgy) pattog. *Annyi jég ~ kopogva akkor a' ház tetőre* (413a/453).

~ (142/9, 196/19, 380/19, 397a/753), *Ugrál* (85/30, 197/30), *~tak* (413a/929).

Ik: le~.**ugrálás fn****(2)**

Ismételt, többszöri ugrás. *Osztán a' bál nem*

áll tsupán dobzódásba, Evésbe, ivásba, tántzba, ~ba (197/68). Szép pelly paripája milyen nagyon szalatt Bár kemény zablája rontsolta a' száját Még is ~sal hagyta el tanyáját (29/4).

ugráló mn

(1)

Ugráló vér: felhevült szervezet, heves szívverés. Ah Egek! A' világ baját tsak nevetem Mikor a' hűlt fűre testem le tehetem, A' mely az ~ vért meg hívesíti (90/5).

ugrándoz i

(7)

1. (Játékosan, jókedvűen) ugrál. A meg élett barmok 's vadak ~nak (86/39). A' mi hiú, szapora és rendetlen tántzunk, mellyben asszonyszemélyek is ~nak, ölelkeznek, keríngenek (330*/156/4). 2. [A szem] fellyebb alább ~: kacsingat. De ha ragyog, fellyebb alább ~ Fedele, kedvedre akkor játszadozik (239/43).

ugrándoz (228/32, 330/151), ~nak (198/35, 379/11).

ugrándozva in

(1)

(Játékosan) ugrálva. Még alig született a' bárány már örül Ugrándozva játzik édes Anya körül (453/90).

ugrás fn

(3)

1. A magasba v. lefelé való szökkenés. Így szökött egy Ugrásával A' bőgő Isten belé A Tengerbe (231/271). Ebbe nem is hibáznak Jól gyakorlott lábai, E' mindenható Marhá-nak Szerelmes Ugrásai (231/258). 2. Huszár. Springer, német szó, magyarul ~, egyik tiszt a' Sakk játékban (330*/154/5).

ugrat i

(6)

1. (Lovat) rajta ülve ugrásra készítet. Almás szürke tsődör lovát tántzoltattya Lejtős fordulással kerengve ~tya (82/16). 2. A vért ugratja: megpezsdti a vért. Annak minden mot-zsanása Bennem a' vért ~ja (169/50).

~ja (256/14), ~tyák (25/23, 190/13). — ~nám (268/66).

Ik: elő~, oda~.

ugrattat i

(1)

Ugrat. 'S büszkén ~ják déltzeg lovaikat (454/400).

ugrik i

(11)

1. Helyéről elrugaskodva a levegőbe emel-

kedik. 'S mihelyt e' boldog Megyébe Hívták, — ugrott Örömébe, 'S barátait rendre ölette (244/47). Olyan finom apró lántzotskát tsinálnak az Augspurgi Mesteremberek, hogy az-zal a' balha' lábát is megköthetni, 's ha a' balha ~, utánna rándul (330*/165/3). 2. Vho-va ~: hirtelen mozgással vhová jut. De bár kútba ugranék is, Bár benne nyakig állnék is; Még sem alunna el langom (309/129). Üstök-be vész a' két öreg: — Közéjek ugra Amor, 's Az Arkilok Jambussait Apróra szeldel el (106/10). 3. <Sakkban:> lép. Illyen menést téssen a' Springer a' Sakkban, Mikor harmadfelet ~ a' likakban (330/540). 4. Talpra ~: gyors mozdulattal talpra áll. Pakolj Ferkó! Kiált a' dévaj nemzetség: Talpra ~ Ferkó; 's bezzeg vólt nevetség! (330/1714). 5. Úgy is a' természet nem ~: a természet egyenletesen változik, nincs benne ugrásszerű változás. Nintsen hát, barátom! Benned egy bakma is, A' melly meg ne volna még a' baromba is. Úgy is a' természet nem ~. Ha igaz, Hogy ember 's majom közt nexus van: te vagy az (254/45).

~ (372/10), ugrott (330/1055). —ugrana (309/128, 454/442).

Ik: fel~, ki~, le~, oda~.

ugrós mn

(4)

1. Olyan <tánc>, amelyben jellemző figuraként magasba ugranak. Öltözik magára sokféle maskarát Ugrós kozák tántzra billegeti farát (85/32). 2. Elénk ütemű hirtelen megszakításokkal frissített <dallam>. Tarkán ugrál a' bokrokra A' sok Tengelitz, rá tekint A' virágzó bogátsokra; Dalja ~ magakint (397a/ 756). ~ (330/597), Ugrós (197/32).

ügy hsz/msz

(265)

I. hsz 1. Olyan módon. Nem ~, mint: <szembeállításban>. Kartsú derekadon a' Váll Halháj nélkül is szépen áll; Nem ~ ám, mint a' Mantzié, Vagy a' majd megmondám kié (433/15). Úgy..., (a)mint...: éppen úgy, mint. A' mint a' Riféus hegyek felé és Scythiába Fel, ~ le nyúlik Világunk délfelé Africába (413a/ 251). 2. Olyan állapotban. Ez örök álomba ~ fogunk aludni, Hogy arról magunk sem fogunk semmit tudni (201/41). 3. <Helyeslés kif-re:> ~ van: igaz, helyes. Talám ez a' halál' 's a' hol-

tak' országa? Ugy van! Ez a' környék a' holtak' lakja lett (306/47). Ugy van! Harsog a' bértz, örvendez a' lapos, Ma minden örömmek hazája lett Kapos (306/ 249). 4. Olyan nagyon, annyira. Óh szép Katóm! nem reszket ~ A' nyárlevél. Mint én te értted reszketek (333/13). 5. Akkor. Mert h'a' Frantz Tirolba menne, Úgy a' győzés sullyosb lenne (257/128). Hiszen az ördög se kap ~ a' Kalendáriomon, Ha a' név napot se tartják véle többé egy nyomon (314/39). 6. <Érzékelést, vélekedést, értelmi működést jelentő igék mellett.> 'S ~ tetszik hogy egy summába Mind ide futottak volt ... A' piros hajnal elől (397a/767). Az a' sark minékünk mindig magas, de azt, ~ vélük, Lábunk alatt a' barna Stiksz, 's a' mély poklok szemlélik (413a/252). Ha ~ tetszik: ha nincs ellene kifogása. Tanúljon meg legelőbb is Komlós korpát áztatni; Ha ~ tetszik azt szívesen Meg is fogom mutatni (169/23). 7. Úgy..., mintha: a mm-beli feltevéshez hasonlóan. Kerekded fara is ~ domboroda ki, Mintha birsalmából harapták volna ki (330/2049). 8. Úgy kellett: káröröm v. helyeslés kifejezésére. Leöntötték szegényt ... Úgy kellett! magam is nagyon bosszankodtam; Mégis a' katzajtól meg nem tartózkodtam (330/1695).

II. msz Úgy ám, ~ bizony: bizony, így van. Lelj csak egyet, ki szépséged' Látvánn (de, mint én, ~ ám) Ne szeressen mindjárt Téged (434/14).

Ö: szint~.

ugyan hsz/ksz

(87)

I. hsz 1. Nagyon, ugyancsak, alaposan. Ne utáld meg igen hasznos barátságát, Hanem a' test ellen hartzolj együtt vele, Melly a' bűn sullyával ~ meg terhele (213/96). Óh! Óh! Ti nagy Lelkek ~ próbáljátok A' virtus veszélyét fennyenn sirassátok (453/225). **2.** Valóban, igazán, bizony. Én ~ betsülöm őket, És örökre tisztelem (163/49). Én ~, Barátom, ha bár távol vagyok, Szívembenn Nevednek egy darab részt hagyok (235/29). Én ~ már elhagyatva élek A' tenger kinok között (435/41). **3.** <Kérdésben kifejeződő töprengés, csodálkozás kiemelésére:> vajon? Ah, vallyon többé Megemlítsz-e ~ (158/56). Lelántozott rabodtól

Ugyan miért remegsz hát? (105/8). Alusznak – ? De ~ lehet é az álom? (201/49) **4.** <Feltételes m kétkedő árnyalatának, a feltétel bizonytalanságának kifejezésére.> Óh boldogabb Teremtések Éggel szomszéd Hazája! (Ha ~ közelíthetnek teremtések hozzája) (162/48). Annyi napig a' hány kövekkel ki rakják A' Vármegyé útszát, ha ~ ki rakják (266/36).

II. ksz <Megengedő értelmű m-ban de, hanem ksz-val bevezetett m előtt:> (ám)bár, noha, igaz, hogy... Egy pár szép mosolygó Ajak Mindég szép 's édes ~; De ha jó borba ferdeni Kezd, Isteni Színe 's szaga akkor van (156/7). Még ~ a' borom nem forrt ki egészen, De semmi; potomra minek heverész-szen? (199/97)

Ö: csak~.

ugyanannyi nm

(1)

Pontosan annyi. Szóval a' Zöld erdőkbe A' mit láttunk, 's a' mezőkbe Mint ugyan annyi gráditsokon A' mindeneknek Okához És Teremtő Fő Urához Vezetetett Lelkiünk azokon (123/27).

ugyanaz nm

(4)

Pontosan az. Ki nyújtott karjának legnagyobb hatalma Légyen ugyan annak Isteni óltalma (75/8).

ugyan az (212/88), ugyan azt (58/18, 197/ 18).

ugyancsak hsz/ksz

(3)

I. hsz Nagymértékben, nagyon. Most már ugyantsak fetséli A' felhő a' vizeket, 'S mintegy keresztülvetélli Vászonszállint ezeket (397a/1077).

II. ksz Szintén, is. Görbe szemekkel jár az irígység 's hánya sebessen, Villámló szeme bámulván szikrázik ugyan tsak (37/2).

ugyan tsak (454/758).

ugyanez nm

(3)

Pontosan ez. Hát ugyan ezt Ámor nem vihetné végbe Holott ő a' leg főbb Istenség az égbe (196/69).

~t (380/67), Ugyan ezt (238/19).

ugyanott hsz

(2)

Pontosan ott. Mert lám véle laknak ugyan ott az ebek Sőt még fentebb laknak a' bagjok 's egyebek (60/15).

Ugyan ott (248/35).

úgyde ksz (1)
 Úgy, mint, úgy, ahogy, ugyanúgy. *Látásodis hamar szűnik Ebben is Angyal vagy hát. Úgyde az Angyal egy nyomig Kíséri ember nyomát Te is kísérlél holtomig Julim 's légy Angyalom hát* (269/29).

ugye msz/hsz (12)
I. msz 1. (Kérdéshez v. állításhoz kapcsolva annak kifejezésére, hogy igenlő választ várunk:) nemde? (nem) igaz?, nem úgy van? *A' mi szívünk hű legyen; Úgy e, Kincsem?* (276/28). *Collega uramék! Mennykő Nagy dollog ez, úgy-e hát?* (114/918) — **2.** (Hogy ksz-s m előtt, anélkül, hogy választ várna a beszélő.) *Én ugyan e' kasból kiölém a' tompa heréket: Úgy e' hogy itt, Földim, még is elégre találász* (356/10).

Úgye (169/135), *úgy e* (433/44), *Úgyé* (278/33), *Ugy é* (115/3).

II. hsz (Vmely tény megállapításának bevezetéseként rendszerint igenlő, megerősítő választ nem várva.) *Húgom, ma rád szálla A' boldogság, úgy e' jó?* — *'S úgy e' Drusza, nintsen nála Szebb Kapitány penzió?* (368a/174, 175) *Úgy e* (348/33), *úgy e'* (356/6), *Úgy e'* (356/6).

ugyebár msz (1)
 (Udvarias v, finomkodó kérdésként:) *ugye?* *Urak, Asszonyságok úgye' bár jól esett, Hogy Antal napjával késtünk egy keveset* (336/17). *Sovány lelkem titulussal Bé kell érni néked már, Kit mindennapos tónussal Férjed morog, úgye bár?* (392/28)

úgyhogy ksz (5)
 (Következményes m-ban:) ennek következtében, így, így tehát. *Miólta olly sokan hullnak a' tsatába, Hogy a' föld már alig rejtheti magába, Úgyhogy méltán lehet félni az időtől, Mellyben nem játhatunk a' sok temetőtől* (215/7). *Gazdag lesz itt az aratás, temérdek élet terem Ugy hogy majd megpukkad tőle mind a' tsűr, mind a Verem* (413a/58). *Úgy hogy* (216/5, 330/229, 1991).

úgyis ksz /hsz (26)
I. ksz (Az előzmény megokolását tartalmazó ill. magyarázó m kapcsolására:) hiszen, mert (különben is). *De maradj még ~ késnek a'*

hadnagyok (268/39). *Ne fedd bé kedvemet hideg szárnyaiddal Úgyis e' Világba semmi részem nintsen* (200/33).

úgy is (330/628, 342/31, 358/37).

II. hsz 1. Egyébként is. *Úgy is tudjuk hogy hosszason köszönnék a' Parasztok, Azzal a' sok köszöntéssel hát senkit sem fárasztok* (326/61). *'S lelkire, ő olyan mint a' nagy Trézia; első Úgyis az ő unokái között* (258/76). **2.** (Belenyugvás kifejezésére.) *Látom úgy is, hogy könnyekkel ázott laurust kell ennem* (162/13). *Úgy is rá kell végezetre Ünnom ez átkos életre* (443/125).

Úgyis (307/89, 368a/13, 427/52), *úgy is* (92/99, 225/33, 135, 310/37, 330/217, 255,), *Úgy is* (231/455, 254/45, 330/473, 816, 368*/24/3), *úgy is* (358/43), *Ugy is* (413a/508, 1106).

úgymond msz (14)
 (Idéző m-ként:) így szól(t). *Ama boldog idők jaj, úgy mond, el múltak Mellyekben szegények lábamhoz borultak* (5/23). *Ezüst kések, villák, kanalak pengenek. Míg, ~ Belinda, asztal fog készülni* (330/613).

~ (92/256, 264, 114/499, 162/117, 231/59, 306/119, 330/1517, 368a/57, 452/27), *úgymond* (453/25), *Úgy mond* (231/85), *úgy mond* (348/12).

úgynevezett mn (2)
 A szokásos v. a szakszerű megnevezéssel élve a következőképpen nevezett. *A' Hortobágy' pusztáján, melly az úgy nevezett Hortobágy folyóvíznek, vagyis Tisza-szakadéknak környékén esik a' Debretzeni és Újvárosi föl-dön* (330*/171/1).

úgy nevezet[t] (330*/173/9).

úgysem ~ úgyse ksz/hsz (5)
I. ksz (Megokolást tartalmazó, ill. magyarázó m-ban:) hiszen nem, mert nem. *Ah kérlek, Kis-Asszony! Kérlek ősz hajadra, Úgy sem vagy már gyermek: jól vigyázz magadra* (330/724).

II. hsz Bizony nem, semmiképpen sem. *Engedjük meg nekik (hisz' az úgy sem szégyen), Hogy az első rend tántz most az övék legyen* (330/475).

Úgy-sem (308/31), *Ugy sem* (266/57), *Úgy se'* (288/69).

- új** mn/fn (170) 97, 101, 319/41, 330/27, 320, 360, 472, 990, 1009, 1440, 1780, 1848, 330*/204/13, 13, 14, 337/346, 368, 357/88, 375/23, 380/73, 389/25, 391/10, 397a/119, 410/16, 413a/353, 605, 948, 418/89, 424/48, 48, 51, 425/13, 34, 426/7, 62, 439/5, 6, 453/68, 454/59, 78, 78, 223, 453, 455/45), *Új* (185/138, 186/12, 267/232, 282/34, 288/55, 299/54, 306/16, 330/1718, 331/19, 334/52, 338/12, 356/11, 11, 16, 373/51, 379/8, 379*/51/1, 396/14, 397a/ 560, 417/16, 460/153), *uj* (453/154), *Uj* (306/ 306, 313*/102/5), *~j* (114/900, 162/49, 59, 188/124, 231/167, 233/50, 310/51, 336/54, 413a/25, 75, 290, 295, 531, 555, 897, 905, 1122), *Újj* (92/28, 336/79), *ujj* (4/7, 8/6, 14/18, 83/5, 87/60, 200/7, 201/18), *Ujj* (14/20, 65/4, 183/27, 201/20,); *~abb* (114/6, 235/12, 249/20, 267*/18/2, 288/22, 313*/102/6, 320/1, 5, 330/845, 996, 1354, 1437, 1836, 337/119, 445/63, 448/20), *Újabb* (202/43, 330/1006, 1794, 397a/1110), *Ujabb* (56/43), *~jabb* (215/132, 216/92, 313*/102/4, 391/17, 413a/1069), *ujjabb* (453/254), *ujjabbak* (453/153).
- I. mn 1.** Rövid idő óta meglevő, nem rég készült, nem régi. *Éllyen ez Újj ház, és belé kár avagy bú ne jöjjön* (310/73). *'S felé közelíték andalgó útamban. És ímé egy ~ sír szemembe ütközött* (306/109). *Tsak annyiba nevezhetni ez Új Várost Delfisnek, Hogy bódító párája van a' szomszéd Mefitisnek* (342/7). **2.** Idei termésű. *Az ujj bornak örül, de ótól kurjongat* (87/35). **3.** Használatlan, viseletlen. *Mind a' kettő Menyetskésen jár az ~j főköttőbe* (310/18). **4.** Aki rövid idő óta van mostani minőségében, állapotában. *Légyenek ~j polgárokká Ők a' Respublicába* (114/478). *Ím én azért jöttem ide mostanában ... Hogy megköszönthessem az ~ Asszonyokat* (330/ 411). *A' rendet a' többi ~ házas követte* (330/ 502). **5.** Az eddigit, a régít felváltó másik. *'s Im a' beteg Virágok Mindjárt fel éledének, 's A hervadó Levélkék Új életet kapának* (107/ 24). *Ti léstek részesi e' nagy prédának Azzalis ditsekedvén, Hogy Istennek ~ Világot nyertetek* (171/3). **6.** Az eddigiekhez többletként járuló, további. *Csókra ~j csókot tetézzél Szívesenn* (183/17). *És a' mely koszorút akkor ott kötözött Azt meg újjította a' Törökök között El vezetvén ~abb ellenség' hadára, Méltóztatja ~abb, 's duplós Koronára* (78/33, 34). *E Boldogságnak vég határt nem vetvén Az aranyra ujjabb aranyt gyűjtögetvén* (83/ 46). **7.** A legutoljára feltűnt, most kezdődő (olyan vmi, ami szabályosan bizonyos időközökben megjelenik), a következő. *Ugrál az ujj havonn, nem találja hejét* (85/30). *Fújván egy ág hegyénn a' kis fülemüle Az ujj napnak szárnyát vígan ereszti le* (83/24). *Ha az ~ Hóld setét szarvval száll ki a' levegőben: Nagy zápor lesz a' tengeren, nagy zápor a' mezőben* (413a/432). **8.** Eddig nem ismert. *Szívünk elolvadt Részait Élesztjük ~j Dalokkal* (128/58). *Így osztán a' Respublicát Köztünk fel építhetjük, 'S Nálók az ~j Politicát Javunkra bé vihetjük* (114/485). *~* (63/14, 78/35, 129/34, 134/43, 158/42, 170/9, 173/19, 196/75, 197/30, 64, 198/66, 199/90, 114, 237/119, 249/28, 259/250, 270/3, 274/5, 278/53, 285/45, 305/55, 306/196, 307/
- II. fn 1.** Új dolog, esemény, jelenség. *'S azonn vagyon, hogy abból A' régi nép ki futván, Újat vigyen beléje* (185/171). *A' Lelket! A' Lelket! Tökélletesítsed, Mert ha ilyen szépen végzed el életed, A' ditsőség által újjra tserélheted* (213/100). **2.** Az új termés. *Az ideit szűrük, iszszak a' tavalyit, Jövő esztendőre tartják majd a' mait. Az ~nak örülnek, 's ótól kurjongatnak* (199/55).
- Ö:** újdon~.
- újdonúj** mn (1) Vadonatúj. *Éllyen ez az újdon ujj ház, éllyen és nagyot nőjjön* (310/74).
- újít** i (4) Felfrissít, felüdít. *Amonnam kerti balzsamokkal Higabb szellők újjítanak* (455/28). *Hozzám minden virág nectárját hozzátok, Azzal ujjítsátok heregő mellyemet* (90/27). *Jöszte 's hív emlékezetteddel újjítsd E' magánosság' szomorú világát!* (454/857)
- újjítanak* (297/51).
- Ik:** meg~.
- újítani** Ik: meg~.

újítás fn (1)
Megújítás. *Óh ekkor rád lankadt élted újítása Helyt – gondot hoz, élted bé alkonyodása* (453/147).

újíthat lk: meg~.

újító mn (3)
Frissítő, üdítő. *Az újító esőt nyíltt szájjal áhíttya* (86/18, 198/18).
Újító (392/8).

újítván in (1)
Újra átélve. *Így beszélte végig, ~ félelmét, Ama gazdag hajós saját veszedelmét* (202/67).

ujj fn (30)
1. A kéz végső nyúlványai közül valamelyik. *Tsak ~aik közül nézték, Mint Leánykánk szoktak* (92/321). *Mint vetődtem e' meg áldott Földre? Azt ha kérdezed: Erre vitt tsupán tsak, Édes Emberem, saját kezéd. Olly hatalmas volt fogása, úgy le fogtak ~ai; Hogy követni Debretzenből kéntelen Csokonay* (161/9). *És mikor ~ai a' mákos álomnak Ajtajiknál minden strásákat el nyomnak* (77/121). *A' méltóság, a' pénz, 's mindenféle vagyon, A' Szerentse játszi ~ai közt vagyon* (193/2). **2.** *A rózsa pirosuló ujjai: a rózsa szirmai. Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt Majd osztán levelit széljelebb taszítja Gyenge bimbótskái részre hasítja s Pirosló ~ait onnan ki mutatja* (64/13). **3.** *Ujjat húz vkivel: ellenkezik, összevész vele. Hedrahellyel ujjat húzni bátorkodik a' Csököl, mellynek paraszt indulatja hamar embert öldököl* (326/23).

~om' (455/47), *~a'* (370/5), *újja* (328/22), *újja'* (330*/202/7), *~aim* (418/110), *Ujjaid* (213/24), *újjaid* (454/653), *~ai* (77/148), *újjai* (424/39), *Újjai* (128/39), *~aik* (114/971), *~át* (309/58), *~ait* (418/45), *Ujjait* (114/247), *~aidon* (375/20), *~ain* (337/344), *újjodra* (413a/783), *~aira* (26/42), *újjadtól* (443/180), *Ujjal* (330/486), *újjoddal* (455/41), *~ával* (188/29), *~aiddal* (188/4), *újjjaival* (216/13).

Ö: nagy~, vas~.

ujjú mn (1)
Aminek vmennyi ujja van. *Erre az Isten Aszszonykák El sikolták magokat, Szemeikre reá tarták Öt ~ umbrájokat* (92/319).

újólag hsz (1)
Ismét, megint, újra. *A' borjú a' szabad tér mezőnn játszadoz Téjjel barmok tölgye ujjolag dagadoz* (83/20).

újonnan hsz (4)
Ismét, megint, újra. *E' ketsegetető Szózatokra Ujonnan a' zajgó Habokra Indítom mérész Gályám* (177/34). *Tégyetek vitézzé ~ engemet* (268/58).

~ (201/85, 308/11, 312/20, 330/918, 1365, 337/392, 397a/987, 454/637), *Újonnan* (307/78, 397a/1154), *ujjonnan* (267*/14/8), *Ujonnan* (460/63).

Új piac fn (1)
Helynév. *⟨A mai Erzsébet tér Pesten.⟩ Pest palotáji között a' népek tengere zúgbúg Hempelyeg, és muselin habokat tol az újpiatz' öblén* (400/71).

újra hsz (19)
Ismételten, megint. *'S ha az Ég ~ feltisztul: Háladatlan Nitze! Én elmegyek* (143/29). *Jer, kies Tavasz! Botsással Éltető lehelletet, Hogy kihalt mezőnkbe' lássál Újra vidám életet* (164/4).

~ (143/3, 249/9, 259/648, 299/123, 306/133, 166, 330/916, 335/1, 337/399, 374/47, 397a/813, 445/6, 45, 48), *Újra* (268/175, 307/86), *ujra* (54/17).

Ö: meg~.

újság fn (5)
1. Vminek új volta; új szokatlan dolog, helyzet, állapot. *Az egyik vádolá, hogy ~ba vágott, A' másik avúlnak mondá ez ~ot* (341/49-50). **2.** Új hír. *Nem újság hogy bolond lakjon palotába Egész sereget láttz a' Bétsi utzába* (60/17). **3.** Hírlap. *A' békáknak Újjságai Ellenbe így íranak* (114/882).
~ra (400/87).

újságlevél fn (1)
Újság, hírlap. *A' Novella, Zeitung, Gazetta és Journál mind Olasz, Frantzia és Német nevei az Újságleveleknek* (330*/195/9).

ujjú mn (1)
Aminek vmennyi ujja van. *Erre az Isten Aszszonykák El sikolták magokat, Szemeikre reá tarták Öt ~ umbrájokat* (92/319).

új-új mn (3)
Egyre újabb. *Piros orczádnak rózsájára Ámor ~ pecsétet nyom* (430/34). *Jó lesz é ki jönöm a' semmi méhéből A' magam-nem tudás boldog éjjeléből* *Hogy itt lassan lassan gyötrőd-jem s egészen* *Az ujjabb ujjabb kin végre meg emésszen* (453/276).

újul i (2)
1. Újjáéled. *Most a' Böltsek' sok álmára Hol ébred hol szunnyadoz, Majd a' képzelte Héloára Érez, újjúl, bádgyadoz* (456/60). 2. Megújul. *Az Arany békesség Templomát meg nyitva Ujjul szakadozott óltárann kárpittya* (54/8).

Ik: ki~, meg~.

újulás fn (1)
Újjáéledés. *Adnak é a' magát meg-únt természetnek Újúlást, a' mellyek ezekből születnek: A' sok szófi beszéd, ki-tsapongó Ámor, Komor álmatlanság, harmad napi mámor?* (197/50)

Ik: meg~.

újuló in (2)
Megújuló. *Jer velem a' békességnek Újuló tornáztiba, Mellynek száz óltárok égnek Bozdás omladékiba'* (400/50). *Két kinyílt Rosáit mondd a Természetnek, Ulyuló szemeid ezek-re nézhetnek* (77/26).

újult Ik: meg~.

Újváros fn (1)
Helynév. *⟨Csurgó új városrésze.⟩* *Mi is az Újj-Város domború oldalán A' Múzsáknak szentelt kisded kastély falán A' melly énekeket magunkba zengettünk Elhozván Antalnak edgy udvarlást tettünk* (336/49).

újvárosi mn (1)
Balmazújvárosi. *A' Hortobágy' pusztáján, melly az úgy nevezett Hortobágy folyóvíznek, vagyis Tisza-szakadéknak környékén esik a' Debretzeni és Újvárosi földön* (330*/171/2).

újvolta fn (1)
Az a tény, hogy vmi új. *Ama' két régi szónkhoz hadd járúljon hát hozzá az élvény, melly ellen semmit az Új-voltán kívül nem vethetni* (330*/204/8).

Ulimaroa fn (1)
Helynév. *⟨Csendes-óceáni francia sziget?⟩* *Te*

Vallás' védője! ... Ura két Frantzországnak' s ~nak (337/278).

Ulisszes fn (6)
Személynév. *⟨Odüsszeusz, Homérosz hőskölteményének eszes, ravasz hőse.⟩* *Olly' hely mint a' minőn Ulissz hajdanába A' Palládiu-mért bémene Trójába* (327/60).

Ulysszes' (327/60), *Ulysses* (238/57), *~t* (170/52), *Ulyssesnek* (77/19), *~ének* (237/100).

umbra (lat) (1)
Öt ujjú umbra: kéz. *Erre az Isten Asszonykák El sikolták magokat, Szemeikre reá tarták Öt ujjú ~jokat* (92/319).

un Ik: bele~, meg~, rá~.

unalmas mn (5)
Unalmat keltő, kifejező. *Szívünk elolvadt Ré-szeit újj Dalokkal, Pauzák' Unalmas ideit Édesítyük Tsókokkal* (128/59). *Tsömört ad az édes, ha sok: De ezek nem unalmasok* (134/134). *~* (111/30), *Unalmas* (389/13, 453/137).

unalom fn (22)
1. Az a kellemetlen lelkiállapot, amelyben semmi sem köti le az ember figyelmét, érdeklődését. *Jer, barátom! Minden unalmat űzzünk el* (87/59). — ... az én bús Lelkemnek, Laura! *Hidd el, minden unalmat szűl* (130/4). 2. *Unalmában:* egyéb dolga nem lévén, csupán időtöltésből. *Mikor excerpálni akar unalmába Bé megyen e Dáma bibliothecába* (25/ 37). 3. Vminek egyhangú, unalmas volta. *No! ki értünk már valahára A' Város unalmi közzül* (130/2). 4. *Unalmat szerez vmi:* megunják. *Kóstoltam Tokajit Gyomrom unalmait Szerzé e szent ital is* (135/8).

~ (389/88), *unalom* (165/1, 1, 197/42, 208/ 48, 330/465, 424/58), *unalmat* (199/89, 113, 330/1980, 425/49), *unalmot* (330/309), *unalmában* (452/19), *Unalmára* (368a/23), *~mal* (322/21), *unalommal* (305/29, 454/520).

unatlan Ö: mind~.

und (ném) (1)
És. *Orpheus maga-tusakodása unter Ruhm ~ Ruh* (465/24).

undok mn (1)
Utálatos. *Bátor akkortájba elég jelenséget*

tettenek, Maga a' föld, a' tengernek habja, az ~ ebek (413a/474).

uniformis fn

(1)

(Katonai) egyenruha. *Vitéz táborának nints Uniformissa, Mert meztelen maga a' Generálissa* (238/21).

unhat Ik: meg~.

Unna fn

(1)

Folyónév. <Horvátországi folyó, a török birodalom akkori nyugati határvidékén.> *Szedd fel hát az ~' 's Eufrát' vidékén ... lovaglókát* (337/237).

unoka fn

(27)

1. Vki gyermekének a gyermeke. *Szerelmes ~m végtére, Jövel nagy anyádnak meg ölelésére* (215/145). *Kedves ~im hadd szóljak veletek* (215/140). **2.** Valakinek távoli leszármazottja, utódja, örököse. *Én, mint Temisztokles, oszlopodnál sírtam, És alá ez egy pár sorotskát írtam; Szemléljétek Késő Unokánk' Fijai!* (237/139). *Ezt ök hihető a' szomszéd bálványozóknak mennydörgötték; de késő ~jiknál is máj napig szokásban maradt* (267*/19/18). **3.** Vkinek szellemi utóda, eszmei örököse; bizonyos hagyományok folytatója. *Bosszankodva beszéllem el Árpádnak és Lehelnek, Hogy elfajultt ~ji asszonyszívet viselnek* (259/508). *Boldog föld-be' lakó Magyarok! Nem örültök e annak, Hogy ti is illy nagy Atyák' 's Hérók' ~ji lehettek?* (258/63) *Unokád* (337/307), *~ja* (114/903), *Unokája* (258/109), *Unokája'* (308/59), *~i* (266/23), *Unokái* (336/39), *~ji* (258/76), *Unokáink* (253/26), *~itok* (418/54, 432/106), *~imat* (210/107), *~it* (308/59, 413a/1072), *~jit* (267/152), *~jikat* (439/46), *~dnak* (233/43), *Unokádnak* (337/304), *Unokáknak* (413a/583), *~inak* (253/79), *~iban* (445/9), *~i[k]nál* (330*/156/2).

unszol i

(2)

1. Kérlel, noszogat, biztat. *Víg hangot hazudó Pósta! Mit únszolod Pernyében heverő lantomat?* (4328/5) **2.** Gyötör. *Ha a' leghevesebb szomjúság ~na, 'S az egész Plánétán egy tsepp víz sem vola: Nem azt mondhatnám é hogy a'ki teremtett, Kegyetlenségének tárgyává engem tett?* (454/257)

unszolás fn

(2)

Csábítás, hívogatás, szólítás. *Ő a' tomboló vígságnak Futja ~ait, 'S egy félig fejlett virágnak Lesi biztatásait* (456/42). *Nyúgodj! Ím a' lármás hadnak Fegyvere most nem zörög, Tsak e' patak zúg 's álmadnak Únszoló-sára tsörög* (368a/40).

unszoló in

(1)

Kérlelő, hívogató. *Látom ~ sírását: Rajta nem segíthetek* (443/97).

únt mn

(4)

Unott, megunt. *Én pedig ez ~t világban Még itt maradok, Míg e' gyászos árvaságban Majd elhervadok* (299/79). Olyan, ami vmit megunt. *Hordtam volna mindég saját tenyeremen, Tsak könnyörültt volna pártát-úntt fejemen* (330/774). *~t* (330/4, 436).

Ik: meg~, világa~.

untalan hsz

(7)

Szüntelenül, folyton. *Engedd, hogy Lelkem majdan Útján eltűnt javának Nyomába Lábadnak Kísérjen untalan* (158/12). *Én kértem ~' Szívét; de hasz'talan* (441/9). *~* (397a/464, 413a/993), *untalan* (427/8, 446/26), *untalan'* (135/36).

Ö: mind~.

unter (ném)

(1)

Alatt. *Unter Ruhm und Ruh:* dicsőség és nyugalom közepette, hatása alatt. *Orpheus magatusakodása ~ Ruhm und Ruh* (465/24).

unván in

(2)

Megelégelve. *Magrág ~ a hartz szagát, Félre méne peselni* (114/826). *únván* (397a/1169).

Ik: meg~.

úr fn

(259)

1. A hatalmat birtoklókhoz tartozó személy. *Egy Magyar Úrhoz ' tudóshoz küldött levélnek Töredéke* (125/cím). *Míg az Urak oda jártak Rómába a' Pápánál, Addig itthon disputáltak A' Papok a' Táblánál* (92/211). **2.** <Udvarias megszólításként. > *Fizignát, egy kis késéssel Így kezdette szavait: Uram! Sokakkal kérkedel* (114/151). *Komám Uram subscri-bállya, kegyelmeden már a' sor* (92/134). **3.** <Udvarias megnevezésként. > *Mostan egész Hazájának*

Bánatjára meg hala; Mert Fizig-nát Úr meg tsalá (114/333). A' Bakhus ~' pintzébibe Magam leszek vezéreték (166/17). 4. Az ~: (udvarias magázó formula.) Menjen az Úr! Ne álljon itt, Menjen az Úr dolgára (169/77, 78). 5. Urak: férfiak (a nemek közötti megkülönböztetésben.) Asszúszólót az Urak ivának, A' Dámák feketén egyet kávé-zának (330/455). A' meglelt idejű Urak a' Dámákkal Körülttök 's utánnok tsúszkáltak szánkákkal (330/165). 6. Aki rendelkezik vmely területen, a hatalom birtokosa, parancsoló. Te Vallás' védője! ... Ura két Frantz-oroszának' 's Ulimaroának (337/278). Már egyszer a' vidék Ura a' mezőbe, Illyen méhest hányt el a' régi időbe (341/57). 7. Vmi-nek a tulajdonosa, vkinek a dolgoztatója; gazda. S Ha bé megyek, a' Vár Ura A' padlást rám szakasztja (114/138). Párt ütő ez igen borzasztó nevezet, Mert Hazája 's ura ellen fog e kezét (80/2). 7. Az Isten. Az Ur a' ki midőn fārasztjuk az eget Kérésünkkel, reánk bőv áldást tsepeget (74/3). Légyen kedves az Úr előtt Nemzetem Ditsősége (124/21). ~ (92/270, 126/10, 379/81, 410/29), ~' (225/107, 442/cím), Úr (92/136, 114/38, 283, 328, 687, 124/8, 14, 154/14, 169/1, 140, 145, 152, 167, 178/cím, 200/60, 211/68, 215/136, 217/cím, 119, 136, 139, 222/cím, 66, 228/1, 14, 231/373, 426, 465, 233/25, 47, 238/12, 13, 16, 19, 122, 239/140, 245/33, 254/16, 267*/13/15, 306/132, 135, 137, 138, 139, 153, 155, 309/128, 318/27, 325/5, 330/115, 896, 1119, 1377, 1383, 1647, 1651, 1664, 1673, 1675, 1693, 330*/139/2, 330*/188/7, 330*/199/5, 330*/204/9, 336/24, 337/128, 214, 340/45, 368*/30/10, 368*/31/1, 10, 410/11, 439/cím), Úr' (217/122, 225/107, 257/14, 309/25, 92, 100, 126, 330/1677, 1701, 330*/139/4, 368*/31/8, 445/cím), Ur (5/3, 67/32, 74/19, 309/16, 310/21, 58, 439*/219/5, 442*/221/1, 3, 442*/222/1, 3, 453/74), Ur' (368*/31/9, 418*/175/2), Urak (92/226, 197/91, 200/72, 245/39, 259/89, 310/15, 19, 33, 75, 325/7, 330/285, 295, 366, 407, 467, 471, 555, 618, 631, 885, 1097, 1106, 1122, 1125, 1143, 1159, 1273, 1605, 1667, 1753, 1763, 1839, 330*/137/8, 336/17, 66, 86, 454/976), Urak' (330/36, 1342), uram

(189/cím, 202/90), Uram (92/160, 122/7, 124/1, 167/1, 202/107, 227/10, 314/41, 330/695, 1649, 1653, 1723, 1704, 339/7, 342/14, 357/64, 389/29, 29, 37, 439/69, 454/123, 337), Uram' (454/317), 'ram (330/425), Urad (233/42), ura (385/9), Ura (239/139, 330/152, 397a/856, 413a/44, 454/417, 641), ~a (246/28), Uratok' (258/105), urok (56/58), urok' (202/58), uraim (357/14), Uraim (330/555), Uraink (114/1019), uramék (114/917), uraimék (358/45), ~é (114/46), urat (114/56, 358/38), Urat (124/19, 309/93, 397a/919), Urakat (228/34), urát (233/45), Urát (413/34), urait (454/454), Úrnak (114/361, 124/18, 26, 169/18, 188/cím, 209/97, 210/73, 211/81, 215/137, 222/9, 225/81, 228/30, 36, 231/125, 233/66, 235/cím, 245/32, 309/33, 79, 330/1666, 330*/199/12, 368*/31/18, 454/407, 970, 973), Úrnak (67/21, 442*/221/7), uraknak (83/43), Uraknak (266/5, 308/44, 310/5, 330/561, 1142), Uramnak (92/254), uradnak (198/69), Urának (114/701, 222/54, 239/149, 413/43, 61), Urban (211/70), urán (185/176), Úrra (330/1382), Úrhoz (220/cím, 221/cím 330/1376, 338/cím, 357/76, 386/cím, 403/cím, 452/cím, 456/cím, 457/cím), Urához (123/29), Úrnál (330/1791), Uraknál (330/39), ~rá (238/112, 330/772), Urrá (246/45), Úrért (309/2, 330/474), Urakkal (330/334, 474).

Ö: fiamuram, földes~.

uraatyja fn

(1)

Vkinek az apja. Megőszültem az Úr' Ura Attya mellett, De még senki rajtam ilyen tsúfot nem tett (330/1677).

uracska fn

(2)

Nyegle fiatalember. Uratskáim! engem azok küldöttek, A' kiket az Urak meg nem érdemlenek (330/1105). Pedig melly kényesenfeszesen-begyesen Járnak az Uratskák a' Pártesen? (330/1118)

uradalom fn

(3)

1. Nagybirtok gazdálkodási és igazgatási egysége. Zákány, nevezetes helység Somogy Vármegyében, nem messze a' Drávától; tartozik a' Mélt. Gróf Szécsényi familia' Uradalmához (330*/148/4). 2. Birodalom. Én Printz

Fizignátus vagyok, E' nagy Tónak királya ... Enyim, mint örökös Úré, Haereditario iure Vízvári Uradalom (114/48). uradalma (330*/146/2).

ural i

(4)

1. Urának, parancsolójának tekint, úrként tisztel vkit. *Zengd ki én helyettem saját ditsőseged' Amaz öt világnak, a' melly ~ téged (337/266).* **2.** Hatalmában tart, uralkodik vmin. *Halandó angyalok! Kedveltt szép ellenség! Kiket bennünk ~ minden érzékesség (330/1446).* ~ja (413a/37), ~lya (413/41).

Urál fn

(1)

Folyónév. *Volga, (vagy Atil, Atel) és Jaik (II. Katalin és Pugatsew' idejétől fogva Ural) vize körül laknak a' régi Mogorok, Magyarok (313*/99/4).*

uralkodik i

(5)

1. (Politikai) hatalmat gyakorol. *Fő Tzélja mindig a' leve Valamig uralkodott, Hogy a' Familia neve Ó benne el nem fogyott (92/324). Végy el tsak sok városokat Uralakodj hatalmoddal (13/20).* **2.** Uralkodik vmin: hatalmába kerít vmit: *Te is e' hódíthatatlan Szíven uralkodni fogsz, Mihelyt hasonlíthatatlan Képeddel rá mosolyogsz (368a/158).* **3.** (Állapot, jelenség) hosszabb ideig tart, érvényesül. *Nints ezen békesség, nints en nyugoda-lom, Uralkodik benne a' kín és fájdalom (211/34).* uralkodtak (368*/31/20).

uralkodó fn

(1)

Monarchikus állam feje. *Óh nagy Uralkodó! előre képzelem, Hogy a' szent igazság, az erkölts, értelem ... Általad a' régi por közzül kinőnek, 'S a' Magyar nép előtt betsületbe jőnek (259/217).*

uralkodván in

(1)

Hatalmat gyakorolva. *Holberg elmés jegyzése, hogy a régi Rómaiak feleségeiknek szolgálván, mind a Világon uralkodtak: a mai Olaszok azokon ~, rabjai sok Nemzeteknek (368a*/31/20).*

uramöcsém fn

(1)

(Fiatlabb férfi rokon megtisztelő megnevezése.) *Mert sem Uram Ötsém nem tarthat most*

sok Bált, Sem Asszony húgomhoz Leánykérő nem szállt (330/1825).

Uránia fn

(4)

1. A csillagászat múzsája. *A többek közt kedves Hazám tiszteld azt a Horváthot ... Kit tisztelnek Calliope, ~ 's Thalia (111/98).* **2.** Az eszményi szerelem istenasszonya. *Az ~, vagy Mennyei Vénus a' lelkek és elmék szeretetének volt Isténasszonya, minden testi gerjedezés nélkül (432*/206/3).* ~ (111/74, 225/48). L. még **Venus-Uránia.**

uraság fn

(9)

1. Uralkodás, hatalom, uralom. *Bár probálly akármelty Grofi méltóságban Élni: Királly utánn fő fő ~ban Bár sok Országokra tiündököllyön fényed ... De ha leg kedvesebb szabadságod nintsen... (30/2). Oh kegyetlen Venus kevély Urasága! Már hány ezret a' sír fenekére vága (77/15).* **2.** Uraságtok: (előkelő úr megszólításaként.) *A propos! Ejnye lám, bizony majd el is felejtettem, Hogy én Uraságtok között Leib Poétává lettem (310/2).* **3.** Földbirtokos, földesúr. *Nem állott volt ki a' kevély Uraság, hogy törvényt hallgasson tőle a' Szolgaság (200/57).* Uraság (222/96, 330*/203/4), Uraságtok (314/46), Uraságnak (330*/192/1), Uraságra (317/222).

Uray fn

(1)

Családnév. *Hív ~ Juliánna, Kitől a' végpertzen is Több jóságot nem kívánna Még a' békétlen is (454/945).*

úrfi fn

(4)

1. Magasabb társadalmi osztályba tartozó fiatalember. *E' nem bálba nevedett, Mint sok meg németesedett Magyar nemes Úrfiak (114/713).* **2.** Vkinek az ~ja: udvarlója, lovagja. *A' Dámák előtt is forr sok Matéria: Az a' szép Gavallér kinek az Úrfija? (330/304)* ~ak (194/18, 330/1125).

úri mn

(13)

1. Az urak közül való, az urak közé tartozó (személy). *Hán, bizony hogy Kata napján meg jelentek Sok ~ vendégek, mennyenek be kentek (340/12).* **2.** Urakra jellemző, hozzájuk illő, nekik való. *Sőt büszke lelkének az esik terhére, A' teremőt azért veszi crisisére; Hogy a'*

melly levegőt a' szegény ki-lehell, Űri tüdejének színi ugyan azt kell (194/18). Éljen sokáig Antal! Éljen Űri házával, Az ég minden javával (336/9).

Űri (308/42, 310/41, 330/46, 1656, 1666, 336/14, 58), uri (340/3), Uri (58/18); legúrabb (330/586).

Ö: földes~.

úrias mn

(2)

Uraknál szokásos, rájuk jellemző; előkelő. *De méltóztassanak meg engedni kérem, Hogy ezt az uriás lármát nem ditsérem* (197/90). *A' Hertzegi Szakátsokat Ditsérő sok tsemegét, Mellyet borssal 's fokhagymával Panizálnak parádával Az Űriás vendégek* (114/111).

úriasszony fn

(1)

Az előkelő famíliák körébe tartozó asszony. *Donna Olympia, egy nagy familiából való, de szegény és büszke Spanyol Űri asszony a' Holberg' egyik Vigjátékában* (330*/203/2).

úriasszonyság fn

(1)

Az úri társadalmi rétegből tartozó asszony. *Ti is felsőbb alsóbb rendű Méltóságok, Nemes magyar Urak, 's Űri Asszonyságok* (454/976).

urim fn

(1)

Drágakő. Méltóságos mellyén az Urim Thummimmal Tündöklött két lángot vetett Kerubimmal (225/57).

úszás fn

(2)

Az a cselekvés, hogy vki, vmi úszik. *Már ~át nagyon bánja, Fizignátnak nem kívánja További szolgálatját* (114/200). ~hoz (397a/318).

úszhat(ik) i

(2)

Lehet úszni. *Tompán lövöldöz Amor, A' Grátiák alélnek; 'S egész gyönyörködésben Nem úszhat az halandó* (319/11). *Ő pedig maga maradván, A' mint úszhatik, úszik* (114/246).

úszik i

(19)

1. (Ember, állat) vízben v. a víz felszínén a kéz és láb ritmikus mozgásával vízszintes testhelyzetben halad. *A' rabló zúg, hereg, sülyyed; Én úszok, az ég segéll: Lilla int, és nekem él* (443/231). *Vagy e' tón? Mellynek gödények Ússzák Tsendes hajkait* (397a/130).

2. (Tárgy) a víz felszínén tovahalad. *Vérpatatok folynak, 's benne sok régi vitéznek Kardjai, puskáji 's véretlen testei úsznak* (253/5). 3. A levegőben tovahalad; száll, lebeg. *Majd köztök a' hajó olly mészébe tsuszik: Hogy az árnyék holtak fejek felett ~* (56/22). *Ténari öblei poklok' üregének Olly kietlen ködben tán nem kerengének: A' millyen homályban ~ e' tartomány* (237/77). 4. (Könny) borítja. *Úsz körölte könny-hullatás sós tengere* (162/29). 5. (Személy) bővelkedik vmiben. *A' felleg elnyelt, mennyei képzetim Mint az habok felfogtak, 's úsztam Gondolatim' tsuda tengerében* (396/19). 6. Úszik vmiben: eltölti mely kellemes érzés. *Ússzatok gyönyörűségben! Ti éretetek van ez* (397a/93).

~ (114/246, 202/22, 379/15), *Úszik* (114/192), *úsz* (176/8, 216/86), *úsznak* (139/12, 374/27); *ússza* (256/28), *ussza* (82/30), *ússzák* (415/26).

Ik: át~, elő~, fel~, meg~.

úszkál i

(7)

1. (Fát) visz a víz. *Úszkál a' könnyű égerfa a' vizeknek hátain* (413a/1004). 2. Árad. *Partjokon felyül ~tak A' patakok szertesétt* (397a/33). 3. Repked. *Úgy lebegék vala Pégazus' szárnyain; Mint midőn Blanchárd Űr ~t az áerben, 'S egész Béts bámúlva nézte a' Praterben* (330/115). 4. Borban ~ vmi: sok bor fogy mellette. *Mitsoda nagy vígság van itt a' Majorba, Miért a sövény is ~ itt a borba* (340/2).

~nak (194/44), *úszkálnak* (413a/1068); ~ja (397a/903).

úszkálni in

(1)

Szemléli ~ a nagy árvízben a mezőt: a nagy árvíz borította mezőt szemléli. Így szemléli néhány ízben Úszkálni a nagy árvízben A mezőket a kesergő Boldogtalan szántóvető (460/175).

úszkáló mn

(2)

1. (Árvízben) gázoló. *Görgetvén le felé a' hegy oldalának Néki vitte a' már uszkáló tsordának* (52/20). 2. Víz borította. *Zápor tölti az ~ mezőknek tsatornáit* (413a/378).

úszkálva in

(1)

Huzamosan úszva. *És mintha el volna válva*

A' föld egyéb részitől, A' habok ellen ~ Lebeg önnön terhitől (397a/1015).

uszkuruc fn

(1) Berkenye. *A' mindégzőld borókákkal Uszkurutz és bodzafa ... Mutatják itt magokat* (397a/1020).

úszni in

(1) Alkalmazkodni. *Nem tudván ~ valóba Ő a' Constitutioba Nem tsoda ha el merült* (114/445).

úszó in

(1) *Gőgös habokon ~ Duna: nagyon hullámzó Duna. — ...a' hol a' fényes Buda Vára Talpai, a' Gőgös habokon ~ Duna nyalja* (450/44).

úszta fn

(1) *Úsztában: miközben úszik. Perge katzajjal követték Ő Felségét ~ban* (231/304).

Uszubú fn

(2) Személynév. (Az Anonymusnál előforduló Vsubuu [Üszübü ~ Ösbő] változata.) ~ Árpád vezériünknek vitéz Hadnagya, a' ki a' Tótokat bójármolta (267*/17/1). ~ (267/155).

úszván lk: meg~.

út fn

(91) 1. A szárazföldi közlekedés számára hagyott v. épített sáv. *Mert hol az ~ keskeny és szoros a' kapu, A' gyönyörűsége ott nem terem lapu* (239/13). *'S pázsitos völgyeken visz az ~ felfelé Hazám' Templomának szent pitvara felé* (306/73). *De itt is az ~ak mint a' Milling, őszve ilyenek, És a' metzett barázdákonn a' fák sorba legyenek* (413a/810). 2. Az a vonal, pálya, amelyen vki, vmi haladni, járni szokott. *Bátrann jár a Kalmár nints már félelmes ~ Nem fél hogy szekeren lásson már több bút* (11/13). *Száz Zefír köszönti tsókkal Rózsaszínű lábadat, A' kiomlott Nártzisokkal Bársonyozván ~adat* (164/8). *A' Nap a' magos tetők közt hintáját már fel tolá, A' pirosuló estve utját bársonyával rajzoló* (161/16). 3. Menés, járás, utazás. *Ez ~jában elfáradván betért Flórához* (330*/202/5). *Estve későn a' Hegyek közt ~amat vitték magok A' setét felhőkbe láttzó tíz tizenkét tsillagok* (161/23). *És miket beszél már fel-tette magába Melly szeren-*

tsétlenül járt vala uttyába (77/234). 4. *Útra kel: elindul. Túlann a' Magyar Hazának Végéről utra kelek, 'S Jöttem 'a merre szívá-nak A' hazúl fúvó szelek* (357/22). 5. Vmely történés folyamata, lefolyása. *A' merre e' vezet, arra siessetek, Így lesz osztán bődög ~atok 's végetek* (211/84). *Óh sok függ a' fá-tomoktól Ez élet ~ján, óh sok!* (397a/604) 6. A cselekvés, viselkedés irányvonala, módja. *Nem nyílik meg szívem' ~ja Többé pillan-tásidnak* (208/39). *Hazámért magamnak egy nagy ~at mérek; Ha az Isten éltet hozzá visszatérek* (268/61). 7. *Vkinek az útjába jár: nyomában jár, követi útmutatását. Mind ketten egy szívvel tsak azon vóltanak, Hogy szüntelen az Úr ~jába járjanak* (211/68). 8. Lehetőség vminek az elérésére, megoldására. *Ezer az ~, a' mely a' halálra vezet, Ki beszél-lésére nints elég nevezet* (209/59). *Mély tisztelet Gábor nagy nevének Melynek el Jöttével Út nyíla telyes örömeinek* (178/12). 9. *Útján eltűnt javának: nyomát elveszett békéjének (nyugalmanak). Engedd, hogy Lelkem majdan Útján eltűnt javának Nyomába Lábaiddnak Kísérjen úntalan* (158/10).

~ (119/cím, 413/53, 454/384), ~ak (176/13, 413a/927), ~ak' (397a/627), ~am' (330/473), ~ja (452/50), *Útja* (237/67), *uta* (126/22), ~at (126/18, 21, 24, 267/77, 330/737, 1018, 1206, 1292, 397a/640, 413/51, 413a/47, 49), *Útat* (413a/248, 1112), ~amat (428/116), *uta-dat* (177/26), ~adat (368a/118), ~ját (114/ 907, 188/15, 239/59, 259/548, 330/322, 397a/ 73, 454/214), *uttyát* (35/2), ~jokat (397a/ 356), ~nak (413a/818), ~jának (211/71, 330/ 1039), *utamba* (228/29), *útjába* (453/70, 98), *uttyába* (77/174), ~amban (306/108, 433/37), *Útjában* (397a/218), ~jokban (267/81), ~já-ból (454/656), ~on (126/20, 290/12, 337/70), *uton* (77/88), ~akon (413a/102), *utamonn* (16/53), ~amon (205/53), ~ján (307/19, 337/ 178, 382/23, 454/143, 530), *Útján* (454/ 390), ~jain (330/113, 400/6), *Útjain* (397a/956), ~ain (456/70), ~tyain (217/56), ~ra (295/25), ~akra (413a/423), ~jára (202/73, 330/358), ~ára (337/94), ~atokra (257/110), *Útatokra* (257/116).

Ö: egyúttal.

utál i

(7)

1. Irtózik vmitől, visszaszítónak tartja. *Most a' virágoknak szépségét tsudállod Majd száradt kóróit meg unván útállod* (2/4). 2. Erős ellenszenvet érez vki/vmi iránt. *A' nagy világ jótétedet Nem tudja, 's útál tégedet* (305/32). *Nézd tsak azt ki amott sétálgat kevélyen Min-dent meg vét 's útál szemeivel mélyen* (58/2). *útál* (194/2); *útálom* (330/1532), *útálják* (267/166, 454/485).

Ik: meg~.

utálás fn

(3)

Utálat. *Vajha te tsak egyszer említnél engemet. Úgy e' Bagoly Világ ám rémítne tőle, Nemes utálással halnék ki belőle* (267/158). *utállással* (26/17), *utálással* (190/110).

utálat fn

(1)

Undorodó érzés, erős ellenszenv. *Szódd bé a' hernyót is csendes puppájába Csak az én ké-pemre teremtetett állat Légyen mezitelen, nyomorult 's ~* (453/38).

utálatos mn

(4)

Utálatot keltő. *Gyakran lehet a' lyukakban lelni varas békákat És sok egyéb földbe ter-mett ~ tsudákat* (413a/197). *Ki nem tudja Euristheus kemény durvaságait Vagy az utálatos hírű Buzilis oltárait?* (413a/1109) *utállatos* (57/7); *legutálatosabb* (330*/173/ 8).

utálság fn

(1)

Utálatos állapot. *Mint a' sírból feljött halott' utálsága, A' mellyről minden húst a' párka le rága* (189/17).

utálván in

(2)

Irtózva, ellenszenvet érezve. *Sajnájja a' földre botsátni lábait Utálván a' velle testvér föld porait* (58/10). *Útálván* (194/10).

után nu

(71)

1. Vkit/vmit térben követve, mögötte haladva. *A' felpálinkázott Pogár egymás ~ topogott* (326/7). *Tarka kosár a' kezében, A' tyúk fut nyoma ~* (397a/324). *Európában tsak mi va-gyunk hátra, Hívnak magok ~ a' többi nemze-tek* (313/133). 2. A szóban forgó személy, do-log helyén, annak hatásaként, következménye-ként. *Ezek a' halálra vezető ösvények ... A' mellyeken bizony mindnyájan, kik vagyunk,*

Magunk ~ egyszer hűlt nyomokat hagyunk (209/48). 3. Vkit/vmit térbeli v. időbeli sor-rendben követve. *El megy Mercur, 's az Iste-nek Mind egy lábig fel gyűltenek Reggeli Templom ~* (114/566). *Mint hogy már itt nem vőlt te nálad Senior, Bátyád Urad ~n Te lettél Senior* (233/42). 4. A szó-banforgó eseményt, cselekvést, időpontot, állapotot követően. *'S ha munkájok ~ testek kezd lankadni Olly orvos az álom melly erőt tud adni* (8/11). *De négy esztendei tündöklési ~ Elhúnyt egünkről a' több Csillagok ~* (217/83, 84). 5. A jelen idő-ponttól számított bizonyos időtartamot köve-tően; bizonyos időre rá, múlva. *'S néhány pertzek ~ testemet itt hagyom* (454/706). *Majd ha osztán belé únunk abb' a' hosszas vénség-be, Együtt menjünk az Ábrahám kebelébe, az égbe. De még sok esztendő ~ kéne annak el súlni* (310/65). 6. Vkit/vmit nagyság- vagy ér-tékrendben követve. *Pálfy és Batthyány, kik ~ harmadik Volt a' Berlin' várát elprédáló Ha-dik* (267/183). *Bár próbálly akármelley Grofi méltóságban Élni: Király ~n fő fő uraságban* (30/2). *Leg fényesebb fáklya az Úrnak félelme, Ez ~ járhat az Emberi vak elme* (222/10). 7. Vkihez, vmihez igazodva, annak alapján, azt utánozva; nyomán. *Az Elmenetel (Olaszból Metastasio ~.)* (158/cím). *Öszve nem járhatod e' széles környéket, Szeretnél azonban látni egy vidéket; Ha Picard után mégy tám el sem érsz oda* (126/35). *Igy lesz hogy a' kit barátja barátságába látott Barátja ~ úgy tartja mint egy kedves barátot* (111/106). 8. <Vágyódást jelentő igék vonzataként a nehezen elérhető-ség kifejezésére.> *Már hát el érkezett a' víg október is Melly ~n sohajtott Bakhus ezerszer is* (87/22).

Ö: az~, ez~, dél~.

utána hsz/nu

(44)

I. hsz 1. A jelzett személy, dolog után. *Ma-gam utánad azomba A' Parnasszusi Temp-lomba Mentem nyomba* (236/33). *Gloria kit ha vezet, nagy örömmel sijjet utána* (35/3). *Bujjatok ki bársony ágyából, bujjatok, El bádjadtt kebelem piheg ~tok* (84/32). *Ejthetek még egy könyűtskét Utánnad, szép Angyalom?* (443/4) 2. A szóban forgó esemény után. *Vedd örömmel's várd utána A' parányi Rózsikát*

(249/47).

utánnam (219/15, 239/211, 241/5), *utánnad* (190/29), *Utánnad* (337/315), ~ (310/56), *Utána* (169/42), *utánna* (26/51, 85/39, 114/657, 858, 139/77, 186/45, 197/39, 209/88, 238*/147/7, 259*/203/1, 290/22, 330/672, 1781, 337/319), *Utána* (82/3, 192/27, 260/23, 306/220, 314/17), *utánnunk* (25/43, 309/72), *utánnatok* (196/32, 267/36, 290/24, 330/88, 397a/360), *utánnok* (330/95, 166, 413a/373).

II. *nu* (-nak/-nek ragos szóval). *Ez é a' mulatság? A' mellynek utána A' test még egy másik mulatást kívánna* (197/43).

utánna (330*/185/7), *Utánn* (77/102).

Ö: *minek~, teutánad.*

utánaered i

(1) *Vkinek a nyomába megy. De míg ő a tőba fered, Néki is utána ered Nyalnádtői lóháton* (114/726).

utánarándul i

(1) *Nem szakad el, követi az mozgást. Ollyan finom apró lántzocskát tsinálnak az Augspurgi Mesteremberek, hogy azzal a' balha' lábát is megkötheti, 's ha a' balha ugrik, utána rándul* (330*/165/3).

utas fn/mn

I. *fn* Olyan ember, aki gyalog járja az országot: vándor. *Csak ezt tegyék síromnak a' kövére: Útas! Itt Fekszik Vitéz* (288/79). *Útas* (433/77).

II. *mn* Utazás közben használt: úti. *Itt elkopott útas ruháját leveti, Bársony palástjába' Hónor öltözteti* (188/27).

utasít i

(2) *Vhová küld, irányít vkit, eligazít. A' ki hát kíván esmérni, Útasítom magadhoz; Nem kell több, csak egyszer lásson* (308/33). *Minthogy ennek természetét is járatlan Olvasóim Magyar könyvből is megtanulhatják, útasítom őket az említett Históriajára Fábián Úrnak* (330*/199/12).

utazás fn

(1) *Az a tény, hogy vki/vmi utazik. De mikor meg unnya már hosszas futását És félbe akarja hagyni ~át El érkezik hozzánk az az édes estve* (3/6).

utazik i

(3) *⟨Járművön, személyhordásra alkalmas állaton⟩*

nagyobb utat tesz. Pestreis egy kotsinn mint szerelmes Hazánk Hív fiai együtt örömmel utazánk (235/24). *Mint Bálámról hajdanába Mondják, hogy Palaestinába Szamár háton utazott* (92/287).

Utazott (96/12).

Ik: *el~.*

utazni in

(2)

⟨Járművön, személyhordásra alkalmas állaton⟩ nagyobb utat tenni. Törnek a' vas matskák, hajó hányattatik Caronhoz ~ hajós hívatatik (10/24).

utazni (111/82).

utazó mn/fn

(20)

I. *mn* Olyan ⟨személy, dolog⟩ aki, amely utazik. *Továbbá úgy kell vigyáznunk az Arktur tsillagára ... Mint a' szeles tengereken ~ hajósoknak Környékén, a' tsigás Abid és Pontusi partoknak* (413a/218). *utazó* (397/29).

II. *fn* **1.** Az a személy, aki utazik; vándor. *Az utazó, ki már tsak alig lehellett, Oltya szomját a' hús forrás vize mellett* (84/9). *Esküdt Fényes Istvánt fedi e'setét bólt, Utazó! Ezt illő tudni, ki vólt, 's mi vólt* (222/20). **2.** Távoli kevéssé ismert területeket fölfedező utakat tevő személy. *A' ki ásitozva ül Toaletjtéhez, 'S únalommal nyúl egy utazó' könyvéhez* (454/520).

~ (210/121, 213/101, 349/7), *utazó* (196/9, 209/81, 119), *Utazó* (213/93, 373/206, 380/7), *utazók* (330*/199/3), *Utazók* (330/1571), *Utazók'* (454/510), *utazókat* (210/54), *utazónak* (210/37), *utazón* 126/30).

utazván Ik: *el~.*

utca fn

(7)

Városban, falun közlekedési útvonal, amelyet legalább részben házak szegélyeznek. *Van két palotája a' piatz útszába De azt a' rázoknak adta árendába* (189/7).

útszája (454/345), *útszát* (266/36), *útszáit* (239/3), *uttszába* (60/18), *uttszákon* (25/21, 190/11).

útfélen Ö: *úton~.*

úti mn

(1)

Utazással kapcsolatos. *Ezeknek vétkeit /: mert*

tsak az élőknek Adják a' halálhoz ~ kíséreknek:/ (213/84).

útifű fn

(1)

Útifűvet kötnek a talpa alá: elküldik, menesz-tik. *Ha enyim leszsz a' Vár, bizonyosan hallá, Néki úti fűvet kötnek talpa alá* (239/ 170).

útmutató fn

(2)

Útbaigazító, felvilágosító, tanácsadó. — *...maga Éráto Lesz tanuló szobájába hozzá az út mutató* (111/6). *Egy bölts út mutatód legyen azért ebben, Ki vezessen a' szebbúton 's rövi-debben* (126/19).

utó fn

(1)

Utód, leszármazott. *Utóink áldanak tiketeket, 'S örömmel tellyes könnyeket Hullatnak síro-tokra* (259/138).

utól hsz

(4)

1. Hátnál. *Mézet ereszt, ha vagyon hátul fu-lánkja, az apró Purgoma; hogyha ~ a' fara tompa, here* (356/8). **2.** Legutól: utoljára, vé-gül. *Legutól szúrj* (413a/958). ~ (314/18, 330*/197/3).

utólér i

(1)

Vmely állapot hatalmába keríti. *Hát a' Tens Urak is és Tens Asszonyságok, Mikor utóléri az álmatlanságok; Nem szereznek mindjárt társat distrahálni* (330/1764).

utoljára hsz

(24)

1. Utolsónak, utolsóként. *Itt Istent félük 's Attyokat meg beisülik: Itt jára A' Világból kiköltöző igazság utoljára* (413a/1029). *Maga Trokszartaksz álla ki Utollyára a' gátra* (114/841). **2.** Utolsó ízben. *Először 's ~* (114/612). *Vég-nyúgalmam ~ Hadd legyen ti bennetek!* (397a/1187) **3.** Végül, végezetül. *Meg rázkódott, 's ekként szóllott utoljára* (202/74). *Harakszik a' gyermek Bakhus a' Hordóba Míg egy részét ki nem szedik a' lo-póba Mérgébe tajtékját túrja a' szájára Ki úti fenekét 's el fut utoljára* (87/44).

Utoljára (114/314, 266/53, 267*/18/4), *utóljára* (79/3, 199/64, 202/106, 210/122, 219/58, 243/11, 397a/659, 400/55, 416/17, 453/255, 454/13), *Utóljára* (326/3, 397a/ 913), *utollyára* (14/26, 201/26).

utolsó mn/fn

(19)

I. mn 1. Időrendi sor végén levő. *A' XVIIIidik*

Száznak Ősze utolsó végénn (378/2). *Az utolsó szerencsétlenség* (443/cím). **2.** *Utolsó fertály:* a Hold fogyásának az a fázisa, amikor megvi-lágított felületének a fele látszik. *Változó Hóldodnak, a' melly most lemégven, Kívánom utolsó fertályja e' légyen!* (79/14) **3.** Közvet-lenül a halál előtti. *Utolsó óráját senki nem tudhattya* (2/13). **4.** *Az utolsó szó:* a végső szó. *Hozzád ez utolsó szó rebeg ki számon* (63/29). **5.** Vmiből még meglevő. *Sok bolond ki adja ~ fillérét* (190/63). **6.** Rangban, minőségben minden más után következik. *A' Pálma legel-ső, és legszebb, nemesebb[,] pompásabb neme a' Plántáknak; a' Penész pedig, legutolsó 's legsilányabb* (330*/200/18).

~ (210/34, 217/cím, 453/135), *utolsó* (213/ 118, 217/131, 305/82, 330*/197/4, 433/70), *Utolsó* (170/42, 176/cím, 109).

II. fn Utolsó dolog. *E' két ~ból Ceasar semmit sem bírt, sőt hírét sem hallotta* (379*/ 51/2).

utolszor hsz

(2)

Utolsó alkalommal, utoljára. *Mostan kedves színed' tán utolszor látom, Ah! már isten-hozzád, szerelmes barátom!* (63/27).

utolszor (296/8).

úton-útfélen hsz

(2)

Mindenütt, mindenfelé. *Vége már a' nőszés-nek! Kiknek nem jutott házaspár: Úton-útfé-len elég jár* (133/30).

~ (330/780).

Utopia (gör)

(1)

Kitalált, nem létező hely, ország. *Jövel óh szárnyas Pégase! Végy fel egy Músák fiját Ki nem a' Poetás főben kikoholt ~t, Nem Parnassust avagy Tempét akar rajtad be járni, Hanem Debretzenbe készül, hol rég' kívánják várni* (358/26).

utóvilág fn

(1)

Jövő. *Ní a' jövendők', ní az Utóvilág' Képes piattzát látom az éj alól Felnyúlni* (439/65).

útravaló fn

(1)

Vkinek vmely út előtt adott tanács, hogy az segítője, kísérője legyen az úton. *Útravaló a' Múzsához* (262/cím).

útszéli mn

(1)

Útszélen levő. *Akkor az út széli bokrok nadár szókkal zendülnek* (413a/868).

Ü, Ű

üdvösség fn (1)
Igen nagy boldogság, beteljesedés. *Üdvösséged, boldogságod Már magadban megkapod* (311/3).

üget i (1)
〈Lóháton〉 lassan futva halad. *A' Katonaságot viseltt Bordáts, Sziget' Lobogója előtt katonáson iget* (330/146).

ügy fn (10)
1. Vkinek személyét, vmely közösség érdekét, érintő helyzet, kérdés. *Nem azt mondhatnám é hogy a' ki teremtett, Kegyetlenségének tárgyává engem tett? — Meg ne ütközzetek, ha illy nagy ~ felől, Egy alacsony példát merek hozni elől* (454/261). *Mint hogy igaz, mindég győzni fog a' te ~ed* (315/20). 2. Vmely elintézésre váró dolog. *Látják, hogy nints ~ök félénk madarkákkal, ... Veres sapka váztól ők meg nem rettennek* (337/121). 3. Vmely nem-es cél, eszme megvalósítását célzó törekvés. *Ama' Tizek között őt egynek esmerte, Kikre Magyar hazánk' ~ét bízni merte* (306/268). 4. *Ügyet sem vet vmire: nem törődik vele. Ügyet sem kell vetned a' többi részére* (126/56). ~eket (214/46), ~edet (215/136), ~emnek (304/36), ~ébe (258/24), ~ében (445/27).

Ö: köz~.

ügyefogyott fn (1)
Elhanyagolt, elesett személy. *Ő sem az ~at esdekelve nem szánja Sem a' Gazdag elő mentét irígy képpen nem bánja* (413a/1056).

ügyel i (9)
1. Vigyáz vkire, vmire. *Ti, a' kiknek hűségére Bízta szabad nemzetek, Hogy a' föld' minden kintsére Neveken ~jetek* (397a/232). 2. Figyel vkire, vmire. *Hajdan egy pillantásodra Mint kótogott kebelünk! Most már komoly virtusod-*

ra Bölts fázással ügyelünk (392/24). 3. Törődik vkivel, vmivel. *Nem ~ az sem a' népre, sem királyi bársonyra Sem az egymással zivódó hűségtelen rokonra* (413a/1052).

~ék (257/18), ~e (447/114), ~t (330/1463). — ~ne (231/184, 309/3). — ~j (259/462).

Ik: rá~.

ügyelhet Ik: rá~.

ügyelni in (1)
Figyelni. *'S a' Lilla' hév ölében Lillán kívül egyébre Elmém ~ nem tud* (369/13).

ügyelvén in (3)
Figyelve. *Ti csak Laura' szépségére Bámúltatok, méz Ízére Nem ~ szemessen* (134/114). ~ (397a/309), ügyelvén (330/1617).

ügyű Ö: egy~.

ül i (114)

1. 〈Ember〉 testének megtámasztott alsó részére nehezede nyugszik. *Mellette a' ki ül, az öreg Orsolya* (330/243). 2. 〈Közlekedési eszközön, lovon〉 helyet foglalva utazik. *Hijjába nem lészünk Katonák, hijjába Nem ~ünk a' veszni induló gályába* (209/54). *Úl a púder kattulyába, Mellyet két kis pudli von* (317/ 94). *Ezek alatt ültök ti is paripára, Ezek alatt mentek pálmáról pálmára* (267/201). 3. Hosszabb ideig marad vhol. *A' mérész Csökli nép pedig Kadarkútba tábort ült* (326/18). *Most jázminos lugasban E' nyári hűvös estvén Lillámmal ültök együtt* (345/3). 4. Pihen, nyugszik. *A' vadak 's Farkasok ülnek szenderedve* (200/13, 4/11). 5. Vmilyen állapotban van, és nem tud szabadulni tőle. *'S a' leg-irtóztatóbb gondok, mellyek Lelkünkön ülnek, Edgy kitsinyt tágulván, bennünk leg-nagjobb kedvet szűlnek* (216/9). *Lágy álmom ült szemek' héjjára, Lelkek egymást' lelkébe jár* (379/29). 6. Vmilyen hi-

vatalt betölt. *Én Vénusz a' nagy Égből, — Hol mint örök királyné 'S fő istenasszony ülök* (185/3). *Ül az Achmet Zultán kevéj tronusában Gyönyörködik szeme sok tizfraságában* (9/17). **7.** Ülést tart, tanácskozik. *Tekéntetes, Nemes Tanáts bölts Tagjai! Kik ezen városban egy széket ~tetek, Hogy az Úr nevében Törvényt nézessetek* (217/135). **8.** Megünnepel, megtart vmit. *Mindég, jó hiszemben ültem az Adventet, Hogy tán tesz egy kérő nállam Complimentet* (330/759). **9.** Ellep, borít. *Nem süt fény a' fergetegből, A' kortszámra ül vak Éj* (317/193). *Ott holt tsendessék ül az omladékokon?* (313/58). **10.** (Érzés, tulajdonság) láthatóan mutatkozik vkinek az arcán, szemében. *Kellő ortzátokon ~nek a' hazai Forró szeretetnek fényes vonásai* (259/91). *Még akkor is lutskos vala a' ruhája, Ábrázatján ült még a' halál' formája* (202/70). **11.** (Kisebb anyag) vhol megtapadva ott van. *Sárga karjain ül az aludt vérikra* (260/14). **12.** (Tárgy) szilárdan ott van. *'S ott ülnének hosszú sorral A' kutykóban tele borral!* (433/47) **13.** Ülve elhelyezkedik vhol. *Mint Isteneknek trónusán a' mennyen Nagy göggel ül a' bölts* (377/22). *Itt fogok zöld gyepre ülni* (397a/117). **14.** Elfoglal vmely állást. *Ülj üres helyére; hidd el, Néped áldánd Tégedet* (163/31). **15.** Szelek szárnyára ~: a szél hajtja. *A meg maradt hajó ül szelek szárnyára Ugy sijjet a' hajós a fel tett tanyára* (10/33). **16.** A hibában torkig ~: nagyon sok hibát követ el. *Más az hibában torkig ül; Még is darál felőlem* (316/31). **17.** Vmihez ~: hozzáfog, hozzálát vmihez. *Ha látod hogy Sofoklesnek olvasásához üle ... meg ne háborítsad Musám* (111/45). *A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyóltz Findzsával* (231/80). **18.** Vmin ~: őriz vmit. *Más eldugdossa arannyát és elásott kintsén ül* (413a/1064). *Ül pénzes ládáján sovány ábrázattal Tisztelvén Mammonát örök áldozattal* (6/5). **19.** Vmin ~ a halál: halált osztogat. *Kardján ül a' halál, rémülés mégyen előtte 'S öldöklés kíséri nyomát* (253/44). **20.** Porban ~: (oszlop) ledült. *Sok gyémánt jelek elvesztek, Léthét ússzák sok keresztek, Sok oszlop a' porba ül* (415/27). **21.** Asztalnál ~: táplálkozik. *Ha én az asztalnál ülök, A' Mogollal nem*

tserélek (154/8).
ül (6/19, 59/25, 182/9, 192/16, 193/31, 195/27, 257/164, 259/414, 299/108, 302/16, 304/4, 312/15, 330/1872, 377/28, 379/100, 397a/572, 976, 413a/542, 435/4, 438/36, 454/519, 455/20, 51), *Ül* (189/11, 373/75, 397a/651), *ülök* (196/89, 202/83, 251/11, 309/50, 380/87, 395/28, 454/423), *ülsz* (190/45, 337/179), *ültünk* (188/106), *ülnek* (4/26, 192/20, 200/26, 258/19, 259/523, 637, 260/16, 317/171, 388/17), *üle* (225/126, 441/25), *ülének* (330/641), *~tem* (228/11), *ültél* (347/3), *ült* (221/2, 237/43, 268/46, 278/10, 330/335, 347/10, 397a/459, 460/47), *Ült* (330/1214), *Ültem* (357/18), *ültél* (267/6), *ültünk* (191/40), *ültek* (288/44, 413a/153), *ültenek* (161/26), *fog ülni* (163/39, 259/256), *ülték* (439/39). — *ülne* (330*/202/9), *Ült volna* (177/4). — *Ülj* (386/15), *~jél* (253/55), *üljön* (259/115, 309, 266/17, 267/117, 336/33), *Üljön* (306/80), *üllyön* (212/6), *Üljünk* (268/158), *üljetek* (267/227, 397a/938).

Ik: bele~, fel~, le~, meg~, rá~, össze~.

üldöz i

(1) Állandóan ártani igyekszik vkinek. *Ők az okost, jámbort valahol tündöklenni látják Üldözik* (315/12).

üldözés fn

(1) Az a cselekvés, hogy vkit üldöznek. *Tsak ~re ér a' henye gonosság* (341/41).

üldöző fn

(4) **1.** Vkinek ártani igyekvő személy. *A' kik hajdan jó barátim voltak Még felköltek ellenem, Üldözőim pártjához hajoltak* (435/24, 304/24). **2.** *Üldözőbe vesz:* üldözni, kergetni kezd. *De mikor azt látom, hogy őt tsüffá tesz, Szidják, háborgatják, ~be veszik* (454/136). *üldözőbe* (452/6).

üldözött fn

(2) Az, akit üldöznek. *Mint egy számkivetett és mint egy üldözött, Vágyakozzam ditsőbb rendelkezésem felé* (454/20). *~* (454/725).

üldöztetés fn

(1) *Az ~jaja:* a szenvedés fájdalmas hangja. *Mely kegyetlen rajta a' kinok ostromja Mikor a'*

gyűlölség 's üldöztetés jajja Közt csak egy baráti szív sem vigasztalja (453/159).

üldöztetés in

(1)

Minthogy fenyegetve üldöznek. Üldöztetés tégedet mint köz-ellenséget: Te állj szövetségbe most Európával (337/222).

ülé in

(1)

Fenek. Az ülé oly felette Nagyt durranta hátul (114/961).

ülés in

(1)

Testület tanácskozása. Gróf Tolnai Festetis György az említett Diétának XVI-dik Ülésében Jun. 25-dik napján ... 40000 forintot ajándékoz (445*/233/1).

Ö: fel~.

ülhet i

(2)

1. Helyet foglalhat. Örvendj hogy ülhetsz ölébe (324/30). 2. <Baj> érhet. Bóldog, és azon nem ~ Semmi baj, A' ki véled edgyesülhet (318/45).

Ö: fel~.

ülhetni in

(1)

<Ember> testének megtámasztott alsó részére nehezdedve nyugodni. Azért nem tud egy hejbe ülhetni (26/34).

ülő mn

(1)

Kovácsszám, amelyen az izzó vasat kalapálják. Még akkor senki fülébe trombiták nem harsogtak Még a' vaskos ~kön vert fegyverek nem kopogtak (413a/1101).

ülni in

(8)

1. <Ember> testének megtámasztott alsó részére nehezdedve nyugodni. Mért kell nekem ... szomjan a' kád-vízben Tantalusként ülni? (330/784) 2. <Közlekedési eszközön, lovon> helyet foglalva utazni. — ...siessünk Gállyákra ülni jó szerentse' hível (327/24). Mikor bús trombita szóra Ülni kellett mindjárt lóra (112/10, 429/10). 3. Vmilyen állapotban lenni. Már nem méltó ez Határ A' Sas' árnyékában ülni (257/105). 4. Vmihez ~: vmihez kezdeni. Avagy nem jó lesz é egy játékhoz ülni? Míg feljő a' leves eleget játszhatunk (330/ 614).

ülni (377/35), Ülni (3/2).

Ik: fel~, meg~.

ülő in/fn

(3)

I. in Vhol ülve helyet foglaló. Mely látást tsak

alig tudna beszélni el Egy, Kristus' lábánál ~ Gámáiel (225/50).

II. fn Lóháton utazó személy. Lova, melly diühös haragját Zabljánn tájékoztatja, Rajta ülőjét mint pestist mindenfelé hordozza (216/90).

ülővel (330/277).

ülőhely fn

(1)

Ülésre használt hely. Bús melancholia gözölög a' fején, A' harag rozsferge bántja ülő helyén (330/734).

ülőszék fn

(1)

Szék, amelyen ülni lehet. Felszólítván ülő székből mellőle, A' Nagy Matrikulát előkéri tőle (330/373).

ült Ö: fel~.

ülte Ö: vér~.

ültet i

(19)

1. Vmely tisztségbe, méltóságba, helyre juttat. Midőn Nyóltzvan három Esztendő folytába Ültették a' Hatvan Személyek' sorába (222/34). Ő por-testem' hagyja tétetni a' porba, Lelkem' a' szentekkel ülteti egy sorba (217/148). 2. <Szaporításra alkalmas növényi részt> termesztés végett földbe helyez. Végre akár mely' temetét ültetz örökségedbe Zsíros ganéjjal hintsd meg azt (413a/888). Nézd bár a' rósát kit kertész ültet, azonnal A nap sugárát hánnya eresztve belé (38/1). 3. <Vmely lelki tartalmat> plántál vkibe. 'S tám e' nimfádat is a' Styxnél nemzeted, 'S Belé az Alekto' vad szívét ültetted (196/84, 380/82). 4. Alkot. Ültessetek országokba Emberekből kerteket, És állítsatok azokba Serény, okos tsőszöket (397a/257).

ültet (397a/457), ültetett (98/3, 212/62, 104, 298/9, 341/26); ülteti (413a/984), ültetéd (427/18), ültette (188/47), ültették (92/16). — ültessél (413a/837); ültessed (413a/793).

Ik: be~, el~, fel~, ki~, le~.

ültetés Ö: nevendék~.

ültetett in

(2)

Termesztés végett földbe helyezett. Az ültetett temetéknek tövét jól meg hordani Gyakran szükség lesz új földdel (413a/896).

ültetett (306/110).

Ik: be~.

- ültethet i** (2) Azonnal minden szív irtózva rettege (195/ 1, 59/1). 2. Barlang mélye. Setét ~ibe a' mély barlangoknak Buvó helyt keresnek a' vadak magoknak (66/11). 3. Odú. Ímé kóválygó szárnyával Hirtelen felröppene Egy Vadgalamb a' tölgyfának Üregéből (397a/ 830). 4. Szoba. Addig manualis Orgona helyébe Zeng öt s hat kitsinyed kutzkód ~ébe (233/74). 5. (Végetlen) ~: világűr. E' kerek föld pusztán forog az ~ben Hordozván a' néma halált gyász leplekben (454/175). Ő vagy Bernoullival méri a roppant Eget Vagy a Newton tsővén nézi a végetlen ~et (111/8). Közbe megtörténik, hogy büntetésében, Árnyék-módra bolyong az ég' ~ében (454/480). 6. Örvény. Ah bezzeg rossz idővel Jára a' jó Jantsi ott, Mert a' tág ~be Ötse bé bukott (317/185). 7. Öblös tárgy belseje. Hol az elhánny sisak' rosdás ~ében A' halálos tsüvik sivákol fészékben (306/43). ~et (267/57), ~ét (223/3), ~ének (237/75), ~ben (348/34), üregiből (67/14).
- ültetni in** (3) Termesztés végett földbe helyezni. A' hetedik nap szeretsés újj szőlőket ültetni (413a/290). ültetni (413a/586, 765).
Ik: bele~.
- ültető fn** (1) <Növényt> termesztés végett földbe helyező személy. Ültetőd' kedves X..issa Néked újabb kertet ad (448/19).
- ültetve in** (1) <Fa> földbe helyezve. Ánglus-kert formára fákából van ültetve (239/66).
- ültetvény fn** (1) Kiültetett fiatal növény. Gazda ... Az egyikbe tsemetékkel nevendék ültetést ejt, A' másikba, ha megnőnek, sorjába elplántálja Hogy az ültetvény mostoha annyát is így ki állja (413a/799).
- ülve in** (3) Ülő helyzetben. Szép hallgatni űlve a' fűvesenn A' Pásztort és a' Pásztornét (151/1). űlve (330/480, 443/70).
- ülvén in** (10) 1. Ülő testhelyzetben. Thaliának kebelében ülvén magát mulatja (111/39). 2. Közlekedési eszközön, állaton helyet foglalva. Maga a' nyájason mosolygó Citére Ülvén diadalmi aranyszekerére, A' hajnal pompás felhőből kiderül (330/1874). Utazott pusztákon teve pupra ülvén (96/12). 3. <Állást> elfoglalva. Küldjétek hazánkba, ülvén Katedránkba, A' Tudomány édes mézét rakja szánkba (221/11). 4. Vmilyen körülmények közé jutva. Hol a' Tiszteletnek ülvén hintájába Az Érdemmel együtt megy ditső Várába (188/25). ülvén (195/35, 279/9, 428/7), Ülvén (150/14), ülvén (174/17).
Ik: be~.
- ünnep l. innep**
- üreg fn** (15) 1. <Szilárd anyagban, különösen földben> üres tér. Tsak alig rendült meg a' föld' mély ~e, Azonnal minden szív irtózva rettege (195/ 1, 59/1). 2. Barlang mélye. Setét ~ibe a' mély barlangoknak Buvó helyt keresnek a' vadak magoknak (66/11). 3. Odú. Ímé kóválygó szárnyával Hirtelen felröppene Egy Vadgalamb a' tölgyfának Üregéből (397a/ 830). 4. Szoba. Addig manualis Orgona helyébe Zeng öt s hat kitsinyed kutzkód ~ébe (233/74). 5. (Végetlen) ~: világűr. E' kerek föld pusztán forog az ~ben Hordozván a' néma halált gyász leplekben (454/175). Ő vagy Bernoullival méri a roppant Eget Vagy a Newton tsővén nézi a végetlen ~et (111/8). Közbe megtörténik, hogy büntetésében, Árnyék-módra bolyong az ég' ~ében (454/480). 6. Örvény. Ah bezzeg rossz idővel Jára a' jó Jantsi ott, Mert a' tág ~be Ötse bé bukott (317/185). 7. Öblös tárgy belseje. Hol az elhánny sisak' rosdás ~ében A' halálos tsüvik sivákol fészékben (306/43). ~et (267/57), ~ét (223/3), ~ének (237/75), ~ben (348/34), üregiből (67/14).
- Üregjári fn** (4) Egémév. Így hala meg ~, Tsillaga hazájának (114/707). ~ (114/659), ~nak (114/714), ~ra (114/704).
- üregű mn** (1) Üreggel ellátott. Gyakran a' setétes ~ barlangnak Rejtekébe fényes kints halmok lapangnak (64/1).
- üres mn/fn** (15) 1. mn 1. Aminek a belsejében nincs semmi. Ki megy ám a' főből minden Cadentia, Ha ~ er szénnyel ír az ember fia (245/22). Most pedig len legközelebb, kinek ~ klázlija, Töltse meg (326/65). 2. Ami nincs igénybe véve. Úlj ~ helyére; hidd el, Néped áldánk Tégedet (163/31). 3. Értékesebb lelki, szellemi érdeklődés nélküli. Ugy is már egyéb tárgyú vers, melly ~ elméket Múlathatná, közkézre kelt 's bétölt minden környéket (413a/1106). Az Üress agy megvét mindent (382/13). 4. Elfoglaltságtól mentes, szabad (idő). Zsoltzán lakik ~ napjaibann Mélt. Báró Vay Miklós Ő Nagysága, Ts K. Ingenieur Kapitány (368*/ 30/3). 5. Érzés nélküli, formális. Mert ha sok is a' szállóhoz Holmi ~ Compliment, 'S fogjunk osztán a Zokszóhoz Ha vendég Uram ki-

ment (357/62). **6.** Üresen bocsát vkit: nem ad neki semmit. — ...*ama Költő ... Minthogy, a' mint mondják, eddig minden Nagyok Üressen bocsáták — néki fundust hagyok* (330/1560). ~ (266/38, 330/838, 397a/325, 413a/237, 502), Üressen (330*/188/1).

II. fn Semmi; a vmi hiánya. *Mit ér az embernek ha van is reményje, 'S azonba ~sel tele az ersényje?* (245/16)

ürít **Ik:** ki~.

ürmös mn

(1) Keserves, bánatos. *Öszve ülnek, 's egymás fülebe a' zugnak Hasadékjánn ~ panaszokat sugnak* (77/114).

ürög-forog i

(3) **1.** Sürög-forog, élénken tevékenykedik. *Fel-szedi a' székről elpetyhüdt tetemét Ürög-forog, tipeg, lóbálja a' kóztot* (330/601). **2.** Forogolódik. *Emezt (galambot) a' féltés gyötrötte, Haragszik negédesen, Ürög-forog körülötte, És turbékol begyesen* (397a/347). *ürögtök forogtok* (198/53).

üröm fn

(3) **1.** Csöves virágú, fészkes virágzatú növény. *A' leg-édesebb érzések olyan forrásból jönnek, A' melly mellett mérges füvek 's keserű ürmök nőnek* (216/2). **2.** Keserűség. *Az öröm 's a' víg élet Keserű ~mé lett* (100/8). *ürmöt* (330/788).

ürül i

(1) Üressé válik. *Ürüljön boros asztalom, Némül-jön meg a' tizmbalom* (133/14).

Ik: ki~.

üstök fn

(3) Üstökbe megy, kap, vész: összeverekedik. *Üstökbe ment Jantsi tsatlós a' kotsissal* (330/687). *Tegnap Csököl és Hedrahely szinte ~be kapott* (326/1). *Üstökbe vész a' két öreg: — Közéjek ugra Ámor* (106/9).

üstökös mn

(2) **1.** Hosszú hajú. *Kiknek nyeregből szabta ki rendjeket Az ~ Kund, a' bajuszos Gyula* (418/62). **2.** Üstökös eloquentia: paraszti ékesszólás. *Ván, Vén, vagy Az üstökös Eloquentia* (167/cím).

üstökös csillag fn

(1) Üstökös csillag: a Nap körül keringő, szilárd

magból, ezt körülvevő gázburokból és csóvából álló égitest. *Annyiszor a' tiszta ég is soha nem villámlott 'S A gyászos Üstökös csillag annyszor nem tsillámlott* (413a/495).

üszög fn

(2)

1. Gomba okozta, fekete duzzanatban megnyilvánuló növénybetegség. *Baj is járult a' búzához, az ~ megégeti* (413a/169). **2.** Üszök, vminek üszkös maradványa. *Hát füstfogta Hazámnak Nem borzasztanak ~jei* (432/4).

üt i

(13)

1. Erős lendülettel, keményen hozzáér vkihez. *Kedves Kis-Asszony! (:reménylem Nem fog tán pofon ütni?:)* (169/134). **2.** Kardot üt vkibe: agyonszúrja. *Kiált, 's Óbester Krötebe Üti kardját mérgesen; Kröte nemes lelkű vala, Szégyenletébe meg hala* (114/661). **3.** Agyba ~: agyonüt. *Kit buzogánnyal ~étek agyba* (418/64). **4.** (Hangszeren) játszik. *Philoméla 's én Egymást váltva ~énk Pindusi dallokat* (432/53). **5.** Rendez. — ...*míg az agyonütött Tulkokból a' kegyetlen nép vendégséget nem ~ött* (413a/1099). **6.** *Vkire bilincset ~: a)* fog-ságba ejti. *Rajta tehát 's a' míg nem ~énd kezetekre bilintset A' dühös ellenség, kardra 's paripára Vitézek!* (259/ 656) *b)* meghódítja. *Ti szent Idáliának Katzér szemű Leányi! ...Reánk bodor kacajjal Nehéz bilintset ~tök* (353/8, 104/8). **7.** Időpontot jelez. *Azomba, Dóri, halld tsak! — Ütött az éj, az őrzők' Szavára felrijadtam* (371/34). **8.** *Vkire ~: meglepetés-szerűen megtámad vkit. Hát avantgárdámra vakmerőn ~öttek, Azt a' dombtetőkre már fel-szalasztották* (239/160). **9.** Formába ~: alakít. *'S más formákba ~ik makhina-testemet A' dúló Elementumok* (454/548). ~nek (215/22); ~é (114/666).

Ik: ki~, le~, össze~.

ütés fn

(2)

Hármóniás ~t tesz vmin: megpendíti. Arany sarkantyúja peng kartsú tsizmáján, Hármóniás ~t tesz ezüst szabályján (256/12, 82/14).

ütközet fn

(5)

Két ellenséges sereg fegyveres összecsapása. *Még jól emlékezem sok tábori ~ekre, Mely-lyekben magyaros szívvel hartzoltanak a' ti Őseitek* (259/613).

~ (215/2), ~ek' (418/44), ~re (418/60), ~ről (114/112).

ütközik i

(4)

1. Véletlenül nekimegy, nekiütődik vminek. *Te a' ki hajódat az omló hab között Meg tartád, bár sokszor kőszálba ütközött (68/22).*

2. (Fül) felfog vmit. 'S a' fülekbe illy szó mennyiszer ütközött A' dāmázók között 's a' Kártyázók között (197/75).

ütközött (74/10, 454/222).

Ik: meg~, össze~.

ütni Ik: fel~.

ütő Ik: ki~. **Ö:** párt~.

ütődik i

(1)

Úgy érint vmit, hogy ütést szenved. *Hová ütődöm az habokba? Haj! Melly szörnyű hányatattás! (455/17)*

Ik: össze~.

ütött Ö: agyon~, vasra~.

ütött-kopott fn

(1)

Szánalmas alak. *Ez Obester Púpos vala, Rekedt torkú és siket, ... Mégis Obesterré leve, Mert száz aranyat lopott, Ezen vitézséget veve Egy illyen ütött kopott (114/794).*

üttet i

(1)

Dobszóval jelet adat. *Így dobot ~tünk, trombitát fívattunk, Büszke paripákon elébb ballagtattunk (239/155).*

Ik: el~.

ütvén in

(3)

1. (Földbe) erőteljesen leszúrva vmit. *Jertek Faunok és Driadok ... És te Neptun, ki a földbe ~ hármas villádat, Ki ontád méhéből hortyogó paripádat (413a/13).* 2. (Fájdalom, bánat) vkit elérve. *Ne tánn a' szerelmes Kínok felesebben Ütvén rám, egészen úgy el emésztettek Hogy már a' Színemből rám sem esmérhetek (176/31).*

~ (413/15).

Ik: fel~, ki~, rá~.

üveg fn

(1)

Szalmás üveg: szalmával bevont üveg. *Egy Nimfa, kit Kozma zengő trombitával, Repülő szárnyakkal, és felfútt pofával Festet Rozsólisos szalmás-üvegére (330/1787).*

üvegeső fn

(1)

Nagyító. *Most már az üvegsőt Megfordítva tekíntsd (348/33).*

üveglő mn

(1)

Üvegszencséhez hasonló. *Már a' fergetegek' dühe Megszűnt, és az ~ Zúzon nem pirosolanak Át a' fenyvesek' ágai (403/2).*

üvegtábla fn

(1)

Ablaküveg. *Tsendesség volt: tsupán a' muzsika hangok Mozgatták az üveg táblát 's a' fírhangot (330/892).*

üvegtömlőc fn

(1)

Melegágy. *Ide Mórok' vad plántáit A' merész hajós nem gyűjt, Bogátsok' ritka fajtáit Itt üveg tömlőt nem fűjt (397a/372).*

űz i

(7)

1. Futásra, menekülésre készítet vkit. *Lúdak ... berzenkedő szárnyaikkal Űzik a' lompos kúvaszt (397a/316).* 2. (Munkát) végez. *'S még sem ülteti az ember és rajtok munkát nem ~? (413a/984)* 3. Vmit megszüntet. *A terhes gondokat rab lántzához fűzi 's Szíviünkől a Léthe' partyaira ~i (14/22, 201/ 22).* 4. (Farsangot) búcsúztat. *Kongatják a' Harangot! Űzik már a' Farsangot! (133/7, 1) ~i (83/5).*

Ik: el~, vissza~.

űzés fn

(1)

Vminek megszüntetése. *Űzésére ha a' gyilkos mostohák megetetnek 'S a' Pohárba vesztő fűvet, és öreg írást vetnek (413a/650).*

űzni Ik: el~.

űző fn

(1)

Űzőbe vesz: üldöz. Űzőbe vészi, és még Halálra gyötri mind azt, Ki néki mind ezekbe Ellent mer állni egyszer! (185/177)

űzvén in

(1)

Felleget ~: oszlatva. *Meg mutattya a' nap (: ~ a' felleget:) Az égnek a' földet 's a' földnek az eget (56/65).*

űzvén-vágván in

(1)

Kergetve és pusztítva. *Én, én magam tapasztaltam azt minden háborúba Mikor vélem ~ vágván az ellenség' táborát, Együtt emberkedtünk (259/531).*

V

v. l. vagy

V. ~ v. l. vitéz, vitézlő

Vacatio l. vakáció

vackor fn

(4)

Vadalma. *Ellenben a' Diófába fojtós vatzkort oltanak És a' meddő Platanusfán derék almák állanak* (413a/594).

vatzkor (135/18, 330/235, 413a/1079).

vacsora fn

(8)

Esti étkezés. *Egy bádjasztó szélbe a' Halál kíséri, Éh torkát egy gazdag vatsorához méri* (192/14, 260/12).

Vatsora (140/cím), *~d* (140/1, 7), *~t* (140/3), *~ra* (26/4, 239/154).

vad mn/fn

(89)

I. mn 1. Az érintetlen (természet), a természetes környezetben élő, nem gondozott, nem nemesített (állat, növény). *Nem lelsz itt sem ~ Oroszlánt 's vérengző Tigriseket* (413a/674). — ...és én könyörgök egy Kőnek Sőt egy ~ Áspisnak melly fülét bé zárja (176/67). *A' pusztúlt várak' omlása, A' ~ erdők' éjjele, ... Jajjaimmal megtele* (428/66). *Ide Mórok' ~ plántáit A' merész hajós nem gyűjt* (397a/369). *A' mező virágít tömöttebbé tette, 'S a ~ természetet elősegéllette* (341/28). **2.** *Vad ménés:* még be nem tört lovak nagyobb csoportja. *Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa rájja Tajtékzó zabláját 's a' föld hantyait rugja, vágja* (216/39). **3.** Primitív, civilizálatlan (nép). *Kézen fogva vitte hajdan Csehor-szágba Most is ő vezette a' ~ Pogányságra* (78/30). *Utazott pusztákon teve pupra ülven, 's A ~ Arabsokon keresztül Sináig* (96/ 13). **4.** Indulatosan, durván, erőszakosan viselkedő (személy). *Tudjátok; hogy itt a' Fársáng; jól*

láltátok, Melly ~ és goromba vólt hozzám, 's hozzátok (330/954). **5.** *Harcra, gyilkolásra felkészített (katona, nép, nemzet). Őszve tsapja vértől párádzó fegyverét, Készíti kontzolni gyilkos ~ emberét* (192/4). *Im' városinkat és szép mindenünket Kegyetlenül fel-perzselé, 'S ~ Nemzetként — erővel Nemzetünket — Polgári hadra ingerlé* (257/64). **6.** Félelmetes (ábrázat, hang). *Ördögi ábrázattya mutat ~ tigrisi képet* (36/2). *A' midőn imé egy véres Oroszlánnak Tajtékos fuvási ~ hangokat hánynak* (77/158). **7.** Nagy erővel megnyilvánuló, féktelen, heves. *Sikoltnak Eolus dühös seregei Nagy tsatát kevernek ~ forgó szelei* (56/42, 202/42). **8.** Zord, félelmetes (táj). *Te ~ havasok' Kösziklája, Te, szomorú Ekhó' hazája! Jajgass vissza reája* (102/5, 261/5). *Te a' Vad Ligetek, 's berkek Oroszlánnya* (77/197). **9.** Szélsőséges, szertelen. *Csak a kevély ember dühösködő mejje Ezer ~ indulat lángoló műhejje* (453/104). *Nagy emberek voltak Attya, Férje, 's vére; Még sem szállt kevélység, 's ~ Gög a' lelkére* (454/ 796). **10.** Kelletlen. *A' félelem 's bú a' ~ únalommal Tsatáznak ott a' tiszta nyugalommal* (305/29). **11.** Hihetetlen, különös. *Sőt olly ~ gyönyörűséget Óhajthat é valaki, Hogy egy imádott Szépséget Halva szemléljen, vagy mi?* (428/165) — *Béterite egy szőnyeggel Völgyeket, és halmokat, Mellybe szótt ~ merészséggel Zöldséget 's virágokat* (397a/63). **12.** Pergő, gyors. *Vad Jámbusid, barátom! Hadd zengjenek, Szerelmet* (372/1).

vad (12/8, 56/55, 79/11, 196/84, 202/55, 213/16, 239/84, 244/10, 257/47, 267/117, 294/5, 327/7, 330/389, 341/5, 380/82, 397a/191, 452, 413a/167, 522, 561, 576, 432/20, 445/3,

453/9, 16, 174, 242, 454/232, 454, 513, 557, 460/148), *Vad* (165/1, 196/81, 313/82, 380/79, 397a/704, 413a/264, 376, 453/170), ~*ak* (313/87), ~*nak* (176/107), ~*on* (341/10), ~*dá* (334/14, 454/804); ~*abb* (341/48).

II. fn 1. Vadon élő állat, amelyre vadászni szoktak. *A' ~ meghökken e' hangtól, És elszalad másuvá* (397a/715). *Buvó helyt keresnek a' ~ak magoknak* (66/12). **2.** *A' ~ak: civilizáltaknak népek. Mink veszjük, kiknek vérért kívánja az ég is, 'S földünket a' ~ak bitangolják megint* (327/10).

~*ak* (4/11, 86/39, 198/35, 200/13, 454/309), *Vadai* (77/199, 413a/338), *Vadai* (200/72), ~*at* (330/1058), ~*akat* (327/31, *Vadakat'* (413a/157), ~*nak* (453/29), *Vadnak* (77/180), ~*akra* (460/85), ~*akkal* (413a/1026, 460/37).

Ö: fene~.

vád fn (1)

Az az állítás, hogy vki jogtalan, tiltott dolgot művelt. *Hogy a' ~ mind Fizignátra Jobban jobban tüzele, Látván, hogy nints egyéb hátra, A' Conventbe fel kele* (114/434).

vadállat fn (4)

Vadon élő állat. *Ezt látván a' halál, ki annak előtte Nyilait tsak a' vad állatokra lőtte* (213/36).

~*ok* (399/13), *vad állatok* (413a/883, 453/14).

vadas mn (1)

Olyan (hely), ahol a vadak meghúzódhatnak. *Fut rezgő lábakon egy ~ barlangnak* (77/163).

Vadaskert fn (1)

Csurgói földrajzi név. *Múzsák kik a' Vadas kertek Régi helyén laktok* (336/5).

vadász fn (2)

Az, aki vadászni szokott. *Látod én ~ vagyok, A vadakkal fel nem hagyok* (460/36). *Vadászként* (155/20).

vadászat fn (1)

A vad felkutatása és elejtése. *A' régi mesék szerént azonagy istenasszony az égen Luna, vagy a' Hóld, a' földön Diánna vagy a' Vadászatnak istenasszonya* (330*/165/5).

vadászforma fn (1)

Vadászra emlékeztető alak. *Tsillagok vagy fák*

közt légyek Hóld' vagy vadász formát végyek (460/92).

vadászgat i (1)

Szórakozásként időnként vadászik. *Tegzes Diánna is sereg Nymfaival Bátran ~ már gyors agaraival* (11/6).

vadászik i (2)

1. Vadat elfog, fegyverrel megöl, ill. erre törekszik. *A' Mandsuk' földén vadászsa a' tigriseket a' Mandschu nemzetből való Chinai Császár* (313*/100/2). **2.** Nagy igyekezettel törekszik vmit elérni. *Átkozott volt az, ki előbb örök hírt Hadba' vadászott* (287/40).

vadásznimfa fn (1)

Vadászattal foglalkozó nimfa. *Hova mentek, Hova mentek Deliának vadász Nymphái?* (459/5)

vaddisznó fn (1)

Erdőkben, mocsaras helyeken élő, rövid lábú párosujjú, nem kérődző állat. *Hagyta saját mezejét, házát és templomit a' vad Disznóknak és a' farkasoknak lakhelyül* (327/19).

vaddisznósódor fn (1)

Füstölt vaddisznósonka, sódar. *Hol vaddisznósódot eszem a' boldog Istennel* (454/421).

vadegres fn (1)

Éretlen szőlőbogyó. *A' ~t szereti, 'S az asszúszőlőt megveti* (309/35).

vadgalamb fn (3)

A házi galambnál kisebb, kékesszürke színű, erdőkben fészkelő madár. *Imé kóválygó szárnyával Hirtelen felröppene Egy Vadgalamb a' tölgyfának Üregéből felfelől* (397a/829). *Vadgalamb* (397*/76/15), *Vadgalambok* (428/27).

vádol i (9)

Azt állítja vkiről, hogy tiltott v. jogtalan tettet követett el, ill. mely megvetésre méltó tulajdonság jellemzi. *'S Azért a' nemzet képei Árúlással ~nak* (114/451). *Mindenek ~nak 'Sértenek tsufolnak Rám mint latorra ugyanomnak* (160/6).

fog vádolni (136/4); *vádolja* (157/13), ~*juk* (442/3), *vádolják* (80/12), ~*á* (341/49); ~*lak* (176/83). — ~*d* (295/13).

- vadolajfa** fn (3) Tévelygő Gondolatival; Elindúlt Vadtársaival
Az olajfának vad változata. Ennek jele ha a A' Pusztákra Gyökért szedni (244/23).
környék bénótt ~kkal (413a/708).
vad olajfa (413a/853), **vad olaj fával** (413a/839).
- vádolni** in (1) Hibáztatni. Istenem! ... Ah, mit is kell a' te
munkádban vádolnom (454/244).
- vádolván** in (1) Hibáztatva. Gyász idők! — így kiált, ~ az eget
(189/23).
- vadon** mn/fn (5) I. mn 1. Zord, kietlen, elhagyott. Parnaszsz' ~
hegyénél, Kasztál' folyása mellett, ... Hijába
fogsz keresni (343/1). 2. Nyers, vad. Az Erdő-
ben 's a' víz partján vágni kell a' nádakat És
gonddal kell gyarapítani a' ~ fűz szálakat
(413a/963). 3. Egyszerű. Láttá, a' mit mások
nem láttak, 's a' ~ Népnél előadta, szelíden
szabadon (454/373).
~ (298/28).
II. fn Vminek legsűrűbb, legelhanyagoltabb
része. Itt danol ő, 's az erdőnek Rémitő ~jait
Hangjával örömmezőnek Mássává tsinálja itt
(397a/774).
- vadonság** fn (1) Vadság, durvaság. Szállást akarna adni Hó-
szín, de kő melyében, Ahol tsupán ~ Lakik
makats haraggal (185/54).
- vadökr** fn (1) Vadállat. — ...mind bértzi vadökrök, Mind
elefántok azok (348/30).
- vadrózsafa** fn (1) Csipkebogyós tüskés cserje. A' tüzes tsil-
lagotskákka Megrakott ~ (397a/1018).
- vadság** fn (3) 1. Durvaság. Te vagy, hát óh Maros' jámbor
Magyar vára, ... Te vagy a' pont, mellynél a'
~ eltűnik (313/121). 2. Egyszerűség, primitív-
ség. Például halljátok egy Lapon' érzését, Ki
látván halála' elközelgetését, Megnyugodtt
~gal, hideg reményjében, Ezt mondja
(454/411).
vadság (30/12).
- vadtárs** fn (1) Otahajta lakója. De megúnván bõltsekedni
- vadul** Ik: el~.
- vadulva** Ik: el~.
- vadzb** fn (1) A természetett zabbal rokon gyomnövény.
Elfúlad a' legszebb vetés, a' Burjánok beszö-
vik A' Lapúk, mérges konkolyok, és ~ok fel-
nővik (413a/172).
- vág** i (16) 1. Vkit megöl. Hadra, Pajtásim! serényen,
Vágjuk a' Frantzt keményen (257/2). Már
hány ezret a' sír fenekére ~a! (77/16) — Éle-
tek fonalt ~ják a' véneknek (2/8). 2. (Éles
eszközzel) vés vmit vmibe. A Jó'sef' Nevétis
Ezek után ~ja, Hogy az Idő' irigy foga meg ne
rágja (188/45). 3. Hirtelen, nagy erővel dob.
Vukliját is öszve tépi, 'S földhöz ~ja Kantusát
(317/84). 4. Erős lendülettel üt, csap. De egy
kard most ~ja főbe (397a/225). 5. Jut, kerül
vhova. Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Ke-
sereg egy lengő ághegyen magában; Most fel-
ső zengete a' tzedrusgallyra hág, Majd dörgő
alhangja a' sír mélyére ~ (306/94). 6. Meg-
sérti vki érzelmeit. A' Revelatio borzasztó vi-
lága Szivetekenn egy új mérges sebet ~a
(453/68). 7. Complimentet ~: meghajol. Nagy
Complimentet ~ának Az Istenek, 's fel-
mászának Az Ég kéménnye mellé (114/627). 8.
Újságba ~: újít, új dologba kezd. Az egyik
vádoló, hogy újságba ~ott, A' másik avúltnak
mondá ez újságot (341/49). 9. Utat ~: utat ki-
jelöl, kialakít. És a' két övön keresztül egy
nagy Útat ~tanak (413a/248). 10. (Ló) kapál.
Mint a' Vad ménesből fogott déltzeg paripa
rágja Tajtékzó zabláját 's a föld hantyait
rugja, ~ja (216/40).
~ (397a/657). — Vágjuk (257/38, 44), ~játok
(267/215).
Ik: be~, bele~, el~, félre~, ketté~, ki~, le~,
vissza~.
- Vág** fn (3) Víznev. Hol Nyitrának oldaláról Zúgnak a' ~'
hajjai (317/60).
~on (317/16), ~nál (279/8).
- vágás** Ö: kő~.

vágat i (1)
Kívánja, hogy vki éles eszközzel vágjon.
Mind bolond, ki nem szeret, Vágasson magán eret! (322/52).

Ik: le~.

vágattat fn (1)
〈Márványt〉 faragtat. *És te, a' márványokat Holtod felé ~od* (410/18).

vagdal Ik: el~.

vágni in (4)
1. Ölni. *Bár sok töviss ösvényt kelletik meg hágni Sok ellenségeit bátor szívvel* ~ (29/16).
2. Kaszálni. *Éjjel az asszú Réteket, 's a' kartsú gabonákat Leg jobb* ~ (413a/297).
3. 〈Nádasból〉 kitermelni. — ...s a' víz partján ~ kell a' nádakát (413a/962).
4. Vésni. *E' szomorú táblák, a' mellyek itt állnak S Betűik, mellyeket a' halandók keze Az emlékezetnek ~ igyekeze* (209/4).

Ik: be~, le~. **Ö:** erdő~.

vágó Ö: erdő~, fagy~, verem~.

vágószerk fn (1)
Vágóhíd. *De a' szent tuloknak sorsa nem illyené Mellyet tzi frán visznek a' ~ felé?* (416/12)

vágott in (3)
Faragott. *És Himetti szálakat Nem tartanak a' vég-Afrikába' vágott Oszlopok* (410/4).
~ (236/12), *Vágott* (330/1963). **L. nyelvű, golyóbis.**

Ik: be~.

vágtat i (2)
1. Vágtában halad. *Véres fegyverünkkel egygyütt ~tunk a' tsatába* (259/533).
2. 〈Szőlővessző〉 gyorsan növekedik. *És a vessző az ég felé nyomúl virgontz erőbe 'S Néki tágitott gyeplűvel ~ a' levegőbe* (413a/907).

vágtatni in (1)
Gyorsan haladni. *Miért siet a' téli nap a' tengerbe* ~ (413a/1036).

vágván Ik: be~, el~, rá~. **Ö:** üzven~.

vagy ksz/hsz (391)
I. ksz 1. 〈Két v. több dolog közötti választás lehetőségének v. szükségességének kifejezésére.〉 *Halált ~ életet? — mondd ki!* (430/40) — *Músám! Eddig ~ a' vidám dolgok körül*

repdestél; Vagy szomorú, de idegen, s külső tárgyat kerestél (162/1). *Vagy ha itt alatt keresi gyönyörűségét: édes Múltságot szerez neki Jacquet ~ Archimedes* (111/17–8). — ...meg-emlegeted v. megkeserülöd a' M. Istennét (267*/19/16).
2. 〈Meghatározás bizonytalan, pontatlan voltának kifejezésére.〉 *A' midőn itt két ~ három Holnapig Pozsony 's Komárom Tűzbe, porba, füstbe állt* (317/33). *De meg holt post Christum natum Egygynehány Esztendővel, Nem jut eszembe a' Datum Egygyel é ~ kettővel* (231/14). *Tán mind, ~ pedig a' jobb rész, azt kérdezi tőlem* (327/15).
3. 〈Helyesbítés bevezetésére.〉 vagyis, pontosabban. *Sőt a' tsókokatis ... Megvonja már tőlem, ~ ha ádis, azok Tsak sikertelenek, kurták és szárazok* (176/73).
4. 〈Azonos v. rokon értelmű szók közt.〉 más szóval, más néven. *Keletső, ~ Napkeletső; keleti v. Napkeleti* (330*/197/1).
5. 〈Bizonytalanság kifejezésére.〉 *Beszélnék magok között, az ördög tudja, mit, Tán a' Szentgelléri borsot, ~ valamit* (330/214). *Mondják gyertyát (~ mit) akartak gyújtani* (330/1737). *Kijött Latzi, és még — Náni ~ kitsoda* (330/1752). *Sőt olly vad gyönyörűséget Óhajthat é valaki, Hogy egy imádott Szépséget Halva szemléljen, ~ mi?* (428/168)

II. hsz 1. Körülbelül. *'S Fel hörpent ~ nyóltz Findzsával Minekelőtte meg hűl* (231/81). *5 ~ 6 sor versemért 12 aranyat ... adtak* (330/188/6).
2. Legalább. *Szóljal sírom felett tsak ~ fél szózatot* (127/46).

Ö: a~.

vágyakozik i (1)
Tartósan vágyik. *Mint egy számkivetett és mint egy üldözött Vágyakozzam ditsőbb rendelem felé* (454/21).

vágyás fn (3)
Vágyódás. *Mind rátódula már kíváncsi ~sal A' Dámáknak nagyja, apraja rakással Oporra* (330/1477).

~unk (454/253), ~sal (220/1).

Ö: nagyra~.

vágyhat i (1)
Vágyódhat. *Étem sints, tsak nyújtózkodhatnám Az Úr' karjára ~nám* (309/92).

vágjik ~ vágy i

(19)

1. *Vkire, vmire ~: sóvárogva kíván vkit, vmit. Több vágy szabadon pihenni Mint pénz közt gazdag rab lenni* (31/24). *De nem vágyok lenni az Ország szegényje* (245/14). 2. *Vhova ~: nagyon szeretne oda menni, jutni. Fáradt lelkem égbe, Testem földbe vágy* (427/56). *A' szikár gyertyán legjobban vágy a' köves bértekre* (413a/634). 3. *Nagyra ~: nagy céljai vannak. Mit vágyasz nagyobbra? Egyaránt bevérszi A' kegyes föld a' szegényt És a' királyt is* (410/32).

vágjik (410/10), *vágy* (31/22, 202/102, 220/11, 456/52), *vágyok* (219/49, 382/32, 454/62), *vágyol* (445/21), *vágynak* (413a/1018), *~ott* (317/176). — *~nának* (309/44). — *vágyj* (413/48), *vágyjon* (454/266).

Ik: *nagyra~*, *vissza~*.

vagyis ksz

(13)

1. *Azaz. Dorottya, ~ a' dámák' diadalma a' Fárságon* (330/cím). 2. *Jobban mondva, illetőleg. Szolni ~ sírni kívánok véletek Hogy keservemnekis tanui légyetek* (176/21). *~* (244/cím, 259/cím, 330*/180/5, 330*/171/2, 379*/51/1, 439*/219/2), *vagy is* (219/cím, 32, 313/93, 418*/173/1), *Vagy is* (454/379).

vagyó mn

(2)

Vmi után sóvárgó. És te olly kegyetlen soha nem lehetnél, Hogy e' legfőbb jónktól megfosztanál minket: 'S megtsálnád az erre ~ Lelkeinket (454/112).

~ (190/61).

Ö: *nagyra~*.

vagyódás fn

(5)

Erős, tartós vágy (érzése). Kiket a' borral telt magyar Hélikonnak Hegye felé édes ~ok vonnak (219/30). *Epedt ~sal lihegek felétek* (219/86).

~ (237/18), *~ok* (268/60), *~sal* (221/6).

vagyódik i

(1)

Vhova ~: szeretne vhova menni, jutni. 'S a' tágas tengerre fordítja szemeit, Melly hazája között, a' hová ~, S nyomorgatásának földje között hánykódik (454/445).

vagyon fn

(5)

1. *Vki tulajdonában levő anyagi javak. A' méltóság, a' pénz, 's mindenféle ~, A' Szerentse*

játszi ujjai köz vagyon (193/1). 2. *Vmilyen kapcsolat; barátság. Óh gyászos végezés' irtóztató pontja! Melly két szerető szív' frigyeit fel-bontja; 'S így a' leg-kedvesebb ~unktól meg foszt, Mikor két barátot kegyetlenül meg oszt* (63/9).

~om (205/cím), *~unkat* (267/107), *~jokat* (83/39).

vágyva in

(1)

Sóvárogva. Vágyva árnyékozta Téjszín kebledet, Melly duplán bőltözta Márvány szívedet (263/5).

vaj¹ fn

(1)

Tejszínből köpült zsiradék. Meg érem a' czipóval is, Csak ~at tegyen bele (169/160).

vaj² isz

(1)

Haj, jaj! Vaj! Hijába borúl a zöld levél a' lágy Szöllőre, Annyi jég ugrál kopogva akkor a' ház tetőre (413a/452).

váj i

(3)

1. *⟨Földben⟩ ásva keres vmit. És a' ki most azért ~ja Debretzennek dombjait, Hogy bő étekkel táplálja Az ágyúk' éh gyomrait* (368a/17). 2. *Véséssel megfelelő formára alakít. Csónakot ~nak, vagy marhát, és boglyát bélyegeznek* (413a/271). 3. *Torokban sírt ~: az itálnak helyet csinál. Száz torokba száz Bachusnak száz sírt ~nak* (218/7).

Ik: *fel~*, *ki~*.

Vajai fn

(3)

Családnév. 1. Zsoltzán lakik üres napjaiban Mélt. ~ Báro Vay Miklós Ő Nagysága, Ts K. Ingenieur Kapitány (368*/30/3). 2. *Mélt. ~ Vay József Ts. K. Tanácsos* (368*/31/1). 3. *T. N. ~ Vay Jeanette ... a Mélt. Cons. Ur' Kissasszonya, s a Kapitány Ur' mátkája* (368*/31/9).

vajasfazék fn

(1)

Olyan fazék, amelyben vaj van. Minden írásimat ... Bizom az érdemes késő Maradékra, Melly több szívességgel néz a' jó szándékra; Vagy pedig nem hajtván semmi tartalékra, Pipára rakgatom és vajas fazékra (245/60).

váját i

(1)

⟨Földben mélyedést⟩ ásva, kotorva létrehozat.

— ...és gödröket vájass a' magas Hegyen (413a/791).

vajha isz (34)

⟨Teljesíthetetlen vágy, óhajtás kifejezésére:⟩ de jó lenne, ha...!, bárcsak...! Óh, ~ én re-
ámis, Az én alélt fejemre Egy ilyen éltető víz'
Hús tseppje harmatozna! (107/25, 352/25) —
Vajha én most, ~ egy hab lennék: Én is sze-
relmes testén pihennék! (139/110).

~ (139/80, 90, 253/24, 267/203, 337/281,
281), Vajha (139/80, 90, 190/108, 196/55,
253/23, 74, 255/31, 257/28, 259/535, 536,
267/205, 268/63, 65, 288/73, 298/29, 301/12,
13, 306/159, 313/145, 330/11, 375/25, 380/
53, 397a/1037, 451/31).

vájkálni in (1)

Hosszasabban piszkál vmiben. Nem kívánok
én csuklóig Kezemmel bent ~ (169/118).

vájó Ö: Mész~.

vajon hsz/msz (19)

1. ⟨Eldöntendő kérdésben:⟩ kérdés, hogy... Az
asszonyi Nemnek e' köz ditsérete Az anyáké
valyon magoké lehet e'? (212/32) 2.
⟨Kiegészítendő kérdésben:⟩ ki tudja?; ugyan
...? Vajon e maroknyi gyönyörűség mellett A'
melyet Teremtő Lelked rám lehellett Kész va-
gyok é élni e jajj Világába (453/269). Felsé-
gedet meg követem Nemzettségem 's eredetem
Vallyon miért kérdezi? (114/69).

valyon (79/2, 158/7, 15, 23, 31, 39, 47, 55,
208/95, 413/33, 453/127), vajjon (77/79, 237),
vallyon (114/69, 413a/29), Vallyon (216/61,
63).

vájott in (1)

Vmibe karcolt, vésett. Enyelgenek bárdolatlan
versekkel 's hahotával És odvas kéregbe ~
ijesztő ál ortzával (413a/933).

vájt Ik: ki~.

vak mn (26)

1. Nem látó. Itt van a Legatus! Hó, ~ embe-
rek! hó! (228/20) — Érzéketlen', némán, sike-
ten és ~on Hevert a' láb' alá tapodott hamva-
kon (237/45). 2. Sötét, homályos. Így vonúl az
ég aljáról A' ~ éj palástja fel (317/247). Nem
emelted még fel kiáltásod szavát Hogy keresd
a' ~ Éj fiainak Javát (190/50). 3. Vminek fel-
ismerésére képtelen. Még is a' mi fényünk

épen tsak a' léssen, Tsak hogy a' ~ világ nem
láthat egészen (191/42). Te, szépségeddel Ifjú
léteddel Ki olly kevély vagy és ~, Édes kinzója
Kedves békója Keserves rabságomnak!
(146/27) 4. Elvakító, megszédítő. Óh Arany-
kor! Mellynek folytában Az aranyak ~ fényi-
ről Semmit se tudtak hajdanában (379/122). 5.
Átláthatatlan. Sőt akkor is, mikor szemem' vi-
lágán Vak kárpitot sző az halál (305/74). 6.
Tudatlan. Leg fényesebb fáklya az Úrnak fé-
lme, Ez után járhat az Emberi ~ elme
(222/10). 7. Megtévesztő. Földiekkel játszó
Égi tünemény, Istenségnek látszó Csalfa, ~
Remény! (427/4) 8. Elszomorító, kilátástalan.
Magánosságomnak nádas hajlékában Olvas-
nám ~ sorsát az emberi fajnak (452/21). 9. Ki-
járás nélküli. Hurtzolt a' tévelygés ~
Labyrintjába (453/52). 10. Hihetetlen, képte-
len. 'S elélvén tavasszát Látja ~ Hibáját De
már hijjába (155/17). 11. Vak kétségre: teljes
reménytelenségben. A hajós életét vetvén ~
kétségre Hajóját bizza a' szélre 's a'
méllységre (83/29). 12. Vakon: megfontolás
nélkül. Botsáss meg, Istenem, Ha ~on nem le-
het hinnem, reménylenem! (454/328)
~ (136/5, 190/71, 203/12, 317/193, 413a/450,
417/2, 421/44, 440/1, 454/252), Vak (403/45,
413a/332).

vakablak fn (1)

Sötét, átláthatatlan ablak. Sírhalom, Óh köd-
lepte kertek! Te szívborzasztó éjszaka! Te al-
világ' vak ablaka! (424/3)

vakáció fn (1)

Szünet. Oskolai Vacatio (70/cím).

vakar i (1)

Körömmel kapar. Hozzá megy hát, ' most fü-
leit Vakarja (231/240).

vakar Ik: meg~.

vakarván in (1)

Kaparva. Hol orrát, hol farát ~ mérgében
(330/656).

vakbuzgóság fn (1)

Bigottság, elfogult ragaszkodás vmilyen esz-
méhez. Denevér babona! Bagoly ~! Meddig
lesz körmöd közt a' Mindenhatóság (190/ 43).

vakít Ik: meg~.

vakító mn (1)
Látást zavaró. *A' ködnek szemünket ~ homályos* *Sohol kék egünkön helyét nem találja* (67/11).

vakmerő mn (14)
1. Meggondolatlanul bátor, veszéllyel nem törődő. *Friss és gyönyörű nép! Fortélyos, ~, Rebeka vezet, egy próbált Hadverő* (330/1187). **2.** Szemtelenül arcátlan. *És fog adni dupla bért Vakmerő rablásodért* (257/198, 200). *Ártatlan véreid kezeimet mossák Vakmerő szavaim az halálnak adták, Mellyek illy veszélyre sietni ragadták* (77/193). **3.** Szertelenül merész. *A' ~ vétet meg menti magától A bosszulló villám méltó haragjától* (453/211). **4.** Vakmerőn: veszéllyel nem törődve. *Hát avantgárdámra ~n ütöttek, Azt a' dombtetőkre már felszalasztották* (239/160). ~ (213/87, 259/54, 337/376, 453/102), *Vakmerő* (428/13), ~k (114/620), ~n (454/536), *Vakmerőn* (337/232).

vakmerőség fn (1)
Arcátlanság. *Hát vakmerőség é reményleni nekem, Hogy Nálad, Nagy Ember! kedves lesz éneke?* (382/29)

vakolatlan mn (1)
Ami nincs bevakolva. *De a' Vár ha sokat Atakírozódik, Csillámló ablaka homályba vonódik, Vakolatlan fala rántzokkal szántódik* (238/95).

vakondok fn (1)
Föld alatti járatokban élő, sötét, bársonyos bundájú rovarévó állat. *Sokszor a' földét házának és tsűrőknek ki furja A' kis egér, 's a' szemtelen ~ össze turja* (413a/195).

vakos mn (1)
Kijárási nélküli. *Dédal annyi ezer ~ fordulatot Ezer ösvényébe annak nem rakhatott* (237/71).

vakóság fn (3)
1. Látóképeség hiánya. *De ~tól ki már nem fél, Minek annak a' szemfedél?* (433/67). **2.** Belátás, ítélőképeség hiánya. *A' Hazánk buzgó fia így cselekszik Durva ~gal hevesen veszekszik, Mert okos így lesz valahára és ép A' nyomorult nép* (117/6). ~ (313/126).

vakors fn (1)
Az élet előre nem látható alakulása. *Olvasnám vak sorsát az emberi fajnak, Ropogó lángjánál holmi száraz gajnak* (452/21).

vaktetű fn (1)
Viszketeges bőrkeményedés a lábon. *De hogy praedicatioval ne vályék a' sok betű 'S a' Tántzosok' talpát soká ne szánts a' vak tetű, Kezdjünk hozzá a' munkához, töltsön ki-ki íveget* (310/46).

vakul i (2)
Tisztánlátását elveszti. *Ne szólj te erről senkinek, Mi sem szóllunk, mi se': Hogy a' Világ' irigyinek Vakuljon a' szeme* (278/46). *vakulok* (454/358).

vakulva lk: meg~.

vala si (29)
1. (Jelen v. múlt idejű igealak után múltbeli cselekvés, történés kifejezésére.) *Sok vitéz rend, és sok szépség, Véres hadba kelt ~* (317/7). *És miket beszél már fel-tette magába Melly szerentsétlenül járt ~ uttyába* (77/ 234). *Én pedig felettek az Ether' útjain Úgy lebegék ~ Pégazus' szárnyain* (330/114). *Éljen sokáig Krisztina, még pedig olly sokáig, Ollyan — minek hijják ~ — ollyan nagyon sokáig* (310/50). **2.** (Jelen idejű igealak után, a feltételes mód múlt idejének kifejezésére:) ~t volna. *E' módi bolondság többre is megy ~, De a' vitéz Bordás végre felszólal* (330/ 553). ~ (54/23, 129/44, 201/88, 238*/147/3, 317/37, 326/6, 330/cím, cím, 330*/152/1, 1, 4, 5, 7, 330*/156/10, 330*/185/6, 330/602, 1102, 1352, 337/11, 395/14, 413a/1096, 418*/174/3, 454/31).

valaha hsz (8)
I. határozatlan **1.** Vmikor nagyon régen. *'S gondolom haragszik és búsul Lelkébe Hogy engem ~ tartott Szerelmébe* (176/58). **2.** Vmikor a jövőben. *Tán a' Sütés mesterségét Akarja meg tanulni, Hogy tudhassa, ha ~ Réá talál szorúlni* (169/7).

II. általános **1.** A múltban akármikor. *Volt é ~ oly város, a' melly mellett Temető helynek is helyt adni nem kellett* (209/6). **2.** Bármikor a jövőben. *Ha meg láthatom ~ több Testvéreket is, Gyász ruhába állítsátok mellétek ezeket*

is (162/101).

~ (209/20, 225/137, 248/51, 259/515).

valahány nm

(1)

Ahány. *Mellybe még ~ hajók verődtenek, Ízre porrá törvén el temetődnek* (211/29).

valahányszor nm

(1)

Ahányszor. *Téged hordozlak útamban, Téged öllelek ágyamban; És ~ felkelek, Szerelmedről énekelek* (433/39).

valahára hsz

(16)

1. Végre (mégis). *No! ki értünk már ~ A' Város unalmi közzül* (130/1). *Érzem, érzem feloldatva Tőreiből Lelkemet, Nem álmodom ~ Szabaddá lételemet* (208/7). 2. A jövőben valaha. *Lelkesen ohajtván Fannius, hogy neki Valahára bár tsak lennének gyermeki* (96/2). *Ah, kinos állapot! bárcsak ~ Ennyi fájdalomimnak lehetne határa!* (380/47)

~ (117/7, 159/18, 203/16, 36, 196/49, 220/6, 330/907, 389/91, 397a/1053, 401/1, 413a/520, 421/43).

valahol hsz

(3)

Ahol csak. *Ők az okost, jámbort ~ tündökleni látják Üldözik, és pöffedt kedveket abba lelik* (315/11).

~ (330*/204/9), *Valahol* (330/679).

valahonnan hsz

(1)

Vmely helyről. *Gyászra dült éltém' hajnala: Bóldogságom' szép Angyala! Várhatom é ~, Hogy megvigasztalsz újonnan?* (312/19)

valaki nm/fn

(28)

I. határozatlan nm 1. Meg nem határozott v. ismeretlen személy. *De mintha ~ sugdosna fülembe 'S egy morális görtsöst nyújtana kezembe* (239/73). 2. ⟨Általános alanyként⟩ az ember. *Ha ti gyaláztok is, majd mondják ~k Kár hogy az a' szép ész olly rút házba lakik* (61/53, 254/59). 3. Bárki. *Ha ~ meg háborította És mérgét haragra indította 's Mindjárt kíván bosszú állást* (33/7).

~ (2/24, 190/75, 192/51, 194/25, 237/3, 298/29, 340/7), ~k (219/27), ~t (193/23, 29, 267*/19/15), *Valakit* (193/42), ~nek (216/99).

II. vonatkozó nm Aki. *Valakiket köztök hajlandóknak láttok, Magatokhoz vévén, hozzám béhozzátok* (330/991). *Éljen, éljen kedvesével Minden Úri vendégével 'S ~k itt örvendenek*

Éljenek mind éljenek (336/15).

~k (330/1147, 341/39, 454/985), *Valakik* (78/20, 454/981, 986), *Valakikhez* (176/114).

III. fn Ember, személy. *Lelj ekkor ~t ki panaszt ne szólna 'S a' ki vólt sorsával meg elégedtt volna* (453/151). *De, kit bélyegzett ki színedre? Mék az a' boldog Valaki?* (430/38)

valamely nm

(8)

A jelzett fogalom körébe tartozó egyedek közül bármelyik. *Ha valamely részét hibásnak lelitek, Hibáztok, a' szépet rútnek képzelitek* (127/19).

valamelly (111/20, 309/53, 330*/164/6, 330*/180/6, 368*/24/5, 418*/173/1), *Valamelly* (139/67).

valamelyik nm

(5)

⟨Több személy v. dolog közül⟩ egy, közelebb-ről meg nem határozott. *Vagy itten bámulja Szépségét a lesbe Valamelyik kedves Istenaszszonyának* (176/11). *Valamelly'k tsillag sugára Rá festi szemed' héjjára Hív emlékezésemet* (454/926).

valamellyik (114/580, 330/94), *valamelly'k* (421/19).

valamennyi nm

(1)

Meghatározatlan mennyiségű. *Ott volt Florentina 's a' Tündér Ilona, 'S ~ tökét életében vona* (330/856).

valamennyicskére hsz

(1)

Egy kissé. *A' régi Bóltsek valamennyitskére sajditották ezt a' dolgot* (330*/200/12).

valamerre nm

(2)

I. határozatlan Bárhova, bármerre. *Valamerre mene, mindég vele jára Vigyáztván szüntelen népére 's magára* (78/27).

II. vonatkozó Ahova csak. *Bé terül gazdag szürettel a' Hegyek boltozatja Valamerre a' kis isten tisztes fejét ingatja* (413a/939).

valami nm

(19)

I. határozatlan 1. Meg nem határozott v. ismeretlen dolog. *Gondolta, hogy van Valami Még arra, de nem tudja mi?* (244/18) 2. Csekély, enyhe dolog. *Ezt mihelyt ~ szellő meg mozgattya Azonnal két felé büszkén fintorgattya* (58/5, 194/5). 3. Olyan, aminek mi-volta, jellege, minősége ismeretlen v. meg nem határozható. *Tök vagy túró's étek, zsír*

vagy ~ Háj (228/39). 4. Egy kevés, vmennyi. Ez a hív szeretet és tiszta élet köz virtus volt régi magyar Dámáinknál: ma is látszik ~ nyoma (268*/24/2).

~ (176/19, 236/cím, 268*/22/3, 330*/200/20), Valami (236/5, 330/1748), ~t (231/36, 330/214).

II. vonatkozó Ami (csak). Torka nagy, 's még nagyobb gyomrában a' verem, Mellybe száll, ~ a' világon terem (237/62). Köszönöm ~t erántam tettetek, Légyetek áldottak! Már Isten véletek (454/983).

~t (34/1, 348/22), Valamit (299/88).

III. fn Olyan személy, aki kiemelkedik a környezetéből. Probatio Calami Én is voltam ~ (461/2).

valamíg hsz (2)

1. Ameddig csak. Vigan töltöm életemet; A bú, tudom, el nem temet, Valamig Mu'sák veletek Itt lehetek (88/3). 2. Amíg, ameddig. Fő tzélja mindig a' leve Valamig uralkodott, Hogy a' Familia neve Ő benne el nem fogyott (92/324).

valamikor (2)

Amikor. Egyet egyet fordul bennem A' vér és szinte zajlik Valamikor a' Kis-Asszony A' Tekenőbe hajlik (169/63). Valamikor (169/41).

valamint ksz (8)

1. Ahogyan. Nagyon helyesen! ~ fél gyökértől félénk, úgy él gyökértől élénk jön (330*/204/10). 2. És, továbbá. Amott egy lejtős hegy ~ a' deli Cédrus, magos fejét az égig emeli (72/9).

~ (92/202, 213/104, 330*/166/3, 442*/22/2), Valamint (267*/19/10, 330*/197/2).

válás Ik: el~.

valaska fn (1)

Pásztorbalta, fokos. Botra Valaskára kezdett a' dolog kerekedni (326/4).

válasz fn (12)

1. Kérdésre adott szó- v. írásbeli megnyilatkozás. Meg mondom: adj elébb kérdésemre ~t (126/32). 2. Vminek a viszonzása. Telyesítsd angyal szókka, Szeretőd a' mire kért: Ezer ambrózia csókkal Fizetek ~odért (444/ 12). 3. Vmilyen magatartás viszonzása. Azt beszéli

Timon hogy ő mind egy aránt Gyűlöl minden embert ... Mellyre mások könnyű ~t feleltének No tehát őtet is gyűlölök mindenek (62/3).

~ (295/19), ~ok (239/47), ~t (56/26, 202/26, 239/144, 272/26, 330/1155, 428/76), Választ (295/18).

választ i (9)

1. (Több személy, dolog közül:) egy mellett dönt. Jobb, hogy engem ~ol, Ki legrontsoltabb vagyok (443/177). Ha domború tájékokat és a' háticas lejtőket Választottad, vígály sorral rakasd ott a' vesszőket (413a/809). 2. Párnak ~: házastársul, szerelmesül kiszemel vkit. És sok száz úr, ki pántlikával És tsillaggal díszesedett, Fellobbanván szemed' lángjával Párnak ~na tégedet (379/84).

~ (126/31, 413a/796), ~ott (330/1193); ~ottam (454a*/256/2). — ~análak (379/119). — válasszon (330/705).

Ik: el~, ki~, külön~.

választani in (1)

⟨Több személy közül:⟩ néhány mellett dönteni. De kiket is tudtál volna e' mostani Frigyeseken kívül arra ~? (337/100)

választás fn (3)

A választ igével kifejezett cselekvés, eljárás. A' ~t tevő szemeket ő tőle El veszi (213/15). ~ában (454a*/256/14), ~okon (397a/442).

Ö: személy~.

választatik i (2)

1. Vmely feladatra, hivatalra kijelölnek, kineveznek vkit. Az Architechton Académiából 1780. Eszt. A' M. Testőrő Udv. Seregben ~ életének XVIIIdik Eszt. (445*/231/2). 2. Vmiül kiválaszt vmit. Vedd otzámnak, melly ágyául Csózkodnak választatott, Képzeltető zálogául Az Árnyékrajzolatot (436/18).

választhat i (1)

Lehetősége van választani. Sok és fontos volt az ő érdeme: de nagyobb titulust néki nem ~tam, mint azt hogy ő Bonaparténak Barátja volt (281*/40/1).

választott fn (1)

Az, akit Isten a mennybe befogad. Köztök vagyok é én a ~aknak Kik a' Mennyben az Úr tornáztiba laknak? (453/73)

Ik: ki~.

választván Ik: ki~.

valceres fn

(1)

Keringő. *Jártak Galoppátát, Straszburgert, Hanákot, Valtzerest Mazurkát, Szabátsot, Kozákot* (330/552).

vale (lat)

(1)

Válét mond vminek: elbúcsúzik vmitől. *Mondj tehát Válét a' hadnak Érdemes vitéz Személy!* (368a/97)

Valhalla fn

(1)

Helynév. *⟨Az istenek lakhelye a skandináv népek mitológiájában.⟩ ~nak kies földje, hová most kell bújdosni* (454/425).

válhat i

(1)

Vmivé változhat. *Vajha rózsává ~nál, Szép Lillám! egyszeribe* (375/25).

válhatatlan mn

(1)

Elválhatatlan. *Most hogy ~ szerelmem ki tessék Ezen ruhát buzgó véreim meg fessék* (77/213).

válik i

(44)

1. *Vmivé ~:* lényegileg másvalamivé változik. *Hiszen semmivé lesz, a' mi semmi vala, Az az: földde ~ testünknek por fala* (201/52). *Ligetes berekké ~ a' rengeteg* (306/69). *Egy szóval belőlle ... Delibb Dáma válék, mint sem Szemiramis* (330/2048). **2.** *Vmilyenné ~:* vmely új tulajdonságot vesz fel. *Sárga halavánná vált* (77/245). **3.** *Vmi ~ vkiből,* vmiből: vmivé fejlődik. *Én is neveltem egy virágot, Kit lopva egy hernyóska rágott Emésztvén édesen; De végre Lepke vált belőle* (391/16). **4.** *Vmijére ~ vkinek, vminek:* előidézi, okozza vmely állapotát. *Elég, hogy Printz Khalchfresszernek Illy véletlen halála A' pór német egereknek Rémülésekre vála* (114/759). ~ (28/4, 202/104, 216/47, 330/57, 337/292, 453/220, 454/610, 457/18), *válnak* (66/8, 190/102, 253/72, 337/56, 338/35, 375/17), *vála* (162/86, 330/718, 337/110), *válék* (330/1025), *válának* (330/968), *váltam* (453/257), *vált* (130/26, 177/18, 200/47, 231/164, 299/99, 330/316, 360/5, 427/38), *váltak* (397a/35). — *válna* (433/53). — *Válj* (409/19), *válják* (310/42), *vállják* (310/45), *váljon* (397/939, 454/157, 598), *vállyon* (201/36), *váljatok*

(337/342).

Ik: el~, ketté~, külön~, meg~, széjjel~.

valkira fn

(1)

Valkirák: walkürok. *⟨A mindenség atyjának, Odinnak amazongárdája a skandináv mitológiában.⟩ Már a' kékszemű Valkirák a' legjobb sert készítik, Már Odin' palotájában az asztalt is terítik* (454/419).

vall i

(3)

1. Meggyőződéssel állít, hangoztat, hirdet vmit. *A' kit Apolló is legböltsebbnek ~ott* (454/687). **2.** Elszenved, elvisel. *Gyakran szörnyű zsákmányt térszen a' zsiszik a' búzában A' hangya is hogy szükséget ne vallyon vén korában* (413a/199).

~otta (454/382).

Ik: be~, ki~, meg~.

váll fn

(24)

1. A nyak két oldalán a kar tövéig terjedő testrész. *Váll, mellye, tzombja, 's minden tetemei Fővezérhez illők, 's az ég' főmívei* (330/267).

2. Az ember mint vmely teher hordozója. *'S esztendeim' terhe alatt ~aim leroskadtak* (259/542). *Kérdjétek meg a' Hazának Terhétől fáradt Vayt, Ki adott erőt ~ának, Édesítvén Bajait?* (368a/139)

Váll (433/13), ~ak (204/38, 217/38), ~unk (41/12), *Vállók* (126/15), *Vállat* (202/115, 304/31, 435/31), ~át (216/107), ~adnak (212/89), ~án (94/1, 185/98, 225/108, 294/25, 326/42), ~aikon (337/312), ~amra (379/65), ~ára (217/66), ~al (94/cím), *Vállal* (216/85), *Vállalival* (450/18).

Ö: elefántcsont~, elefánttetem~.

vállal i

(1)

⟨Vminek az elvégzését⟩ elfogadja. *Kiki a' köz munkát ~ja magára* (330/988).

vállalt in

(1)

Elfogadott. *'S az észnek, e' tőlünk ~t mostohának, Hideg intésein makatsúlva járunk* (454/196).

vallani in

(1)

Elszenvedni. *Hát a' Nadrág' elvittéből Illyen kárt kell vallanom* (317/65).

vallás fn

(19)

1. Istenbe, ill. természetfölötti lényekbe vetett

hit. Sőt sok dolgot Innepen is a' Törvény nem ellenez, Ha a' vizet le botsátod nints a' Vallás ellen ez (413a/277). **2.** Vallásfelekezet. Te ki tisztelője vagy a' Vallásoknak (337/212). **3.** Vallomás, tanúságtétel. És egybegyűltt sohaj-tásomnak Ködjébe burkolva, kinomnak Mély-ségéről ~t tegyen (431/42).

Vallás (114/309, 133/55, 225/51, 53, 257/140, 454a*/257/6), ~' (454/391), Vallás' (337/275, 454/433), Vallásoké (126/4), ~t (337/135), Vallást (397/726), Vallásnak (337/103, 454a*/256/18), Vallásába (432/32), Val-lásunkra (454/223).

vallásos fn (1)

A vallás tanításai szerint élő. Vallásosak, buz-gók, babonások, és szabad gondolkodásúak ... fogják ... az én Verseimet várni, kihallgatni, és megítélni (454a*/256/7).

vallású mn (1)

Hitű. A' Scythák 's Magyar elejink minden Pogányok közt leg-tisztább ~ak voltak ... Egy Istent hittek (267*/19/9).

válni in (5)

1. Vmivé ~: lényegileg másvalamivé változni. Sokszor arany teppé kész az ember ~ Tsak hogy Danaéval lehessen tréfálni (76/5). **2.** Vmilyenre ~: vmilyenre változni. Ízetlenségre kezd a' barátság ~ (330/701). **3.** Vmivé fejlődik. Nem kezd é szívedbe nemes öröm szállni, Látván, hogy az ember emberré kezd ~? (313/106) ~ (210/4, 413a/212).

való mn/fn (43)

I. mn 1. Vmire alkalmas, vmilyen szempont-ból vkinek, vminek kívánatos. E' helybe' andalogni jó, E' hely Poétának ~ (305/8). 'S a' szőlők rigóknak ~ hitván fűrttel pirúlnak (413a/585). Szerentse, hogy Patronnyába Nem volt tündöklő ~ (92/273). **2.** Vminek alkalmas. E' vetésnek ~, az pedig szőlőnek (413/69). **3.** Vhonnan származó. A' Mandsuk' földén vadászsa a' tigriseket a' Mandschu nemzetből ~ Chinai Császár (313*/100/3). **4.** Vmennyi ideig tartó. Hanem holtig ~ Prae-ceptorrá tenné (12/25). **5.** Történő. Didó Ae-neástól ~ bútsúzása (57/cím). Illy tengeren ~ hajókázásának Vete véget (211/45). **6.** Vmi-

korra szánt. Légyen semmi gondod a' temp-lomra 's Papra Halaszd azt halálod előtt ~ Napra! (204/56). **7.** Vmiből készült. A' Kala-majka egy szőrből való fényes matéria (330*/193/1). A Csokoládéhoz ül 'S Fel hörpent vagy nyóltz Findzsával Minekelötte meg hűl. De e' se volt jól kedvére: E' rossz Gattungból ~, Úgy mond (231/84). **8.** Vkihez viszonyuló. Uram! te, ki magad vizsgálod szívemet, Tudod róllad ~ tiszta érzésemet (454/124). **9.** Vkihez, vmihez illő. Nem vén fához ~k a' fiatal ágak (73/18).

~ (26/36, 114*/33/2, 114*/41/2, 238*/143/5, 241/9, 330*/149/2, 330*/150/3, 330*/173/4, 330*/200/29, 330*/203/1, 356/4, 357/8, 397*/76/10, 12, 20, 413a/64, 206, 209, 490, 432*/206/5, 447/89, 454/659), ~k (59/26), ~t (413a/836), ~nak (432*/202/2).

II. fn 1. Valóság. És, — az Való meg ne sért-sen, — Most már olly Hibát láttam Szép ké-pedbe', melyet régegn Szépség gyanánt imád-tam (208/53). **2.** Igaz állítás, beszéd, igazság. Ezt tudom, és ezért holtom után élek Ha ~t su-gall a' Poetai lélek (213/114). Minden föld ugyan hazája A' jó embernek; ~! (357/6) Való (397/606), ~' (237/4).

Ö: alább~, alá~, borra~, enni~, jelen~, nyak-ra~, nyilván~, oda~, útra~.

váló lk: meg~, nagyra~.

valóban hsz (10)

1. Megfelel a valóságnak az, hogy... Valóban egy titkos de hatalmas kéznek Remek munkái-ra itt szemeim néznek (72/29). **2.** Csakugyan, igazán. Nagy dolog ~, 's bámulhatni rajta (337/333). **3.** Egészen bizonyosan. Úgy tet-szett, hogy mintha lassú zengzetek is Jöttek volna onnan, — 's valóba jöttek is (330/1860). **4.** Kielégítő módon, alaposan. Tisz-telsz, de a' ki Engemet Ugyan valóba esmér Olly kényesítő Érdemet Tsekély Eszemre nem mér (168/6).

~ (114/445), valóba (199/99, 325/2, 340/17, 413a/396), Valóba (170/65).

valódi mn (14)

1. Olyan (személy), aki kétségtelenül az, ami-nek a jelzett szó mondja. És ha eggy részt tisz-ta Szívem Ab' az inneplésbe vész Mellybe két

~ *Hívem Költőnös vígságba lesz* (249/67). **2.** Nem színlelt, nem hamis (érzelem, lelki sajátosság); őszinte, igazi, természetes. *De ezek, a' kiken a' Módi, A' rang, és bíbor fénylenek, Alatsonyszívűek, 's ~ Szerelmet ritkán érzenek* (379/87). *Valódi örömet terjeszt ő szívünkbe* (14/16, 201/16). *Meg ne ítéllyetek emberek, ha kérdem, Ez e' a' ~ virtus és az érdem?* (192/42) **3.** Komoly. *E' tréfára Gergő így felel ~ Ortzával; az ollyast vizsgálni nem módi!* (330/1759) ~ (81/2, 203/2, 241/10, 267/99, 309/55, 368*/23/7, 453/132), *Valódiba* (330/572).

válogathatni in

(1)

Lehet válogatni. *Több leány van, mint Pillangó, Válogathatni* (401/20).

válogatott mn

(1)

A legjobbakból álló. *Hány száz ~, körmönfontt, természetes iffak Vagynak az országban, hadi nép, Bellóna' vitézi?* (258/96)

valójában hsz

(8)

1. A maga eredeti valóságában. *Mi? hát ~ látam e' szememmel, Vagy tsak álom játszott képzelődésemmel?* (237/1) **2.** Igazában, lényegében. *Hogy felhők közt lakik ditső palotába Azzal nem derekabb ember valójába* (60/14). *Kérdjétek meg tőlle valyon valójába Élt é?* (453/127). ~ (330/1421, 337/204), *valójába* (212/6, 454/95), *valójába'* (244/42).

valóság fn

(8)

1. Az, ami létezik, s ami a létező világban végbemegy. *De egy Bölts Istenről azt állítani vétek, ... Hogy ő egy a' maga képére teremtett Nemes Valóságot tsak azért teremtett, Hogy a' bú, baj közzül semmiségre híjja* (454/92). *Jön az álom, ... 's egy másik világba tesz minket, Hol sok ezer képpel elménk jádtzódtattya Valóság képébe tűnő ábrázattya* (201/10). **2.** Igaz állítás, igazság. *Óh örök ~! Engedd hadd tiszteljünk, 'S néked ma innepet és oltárt szenteljünk* (337/9). **3.** Lélek. *Te tsuda ~, belém szállott Lélek! Te igazgatója e' pormakhinának, Teremtett Istene e' kis Planétának, Szállj magadba* (454/64). ~ (453/22, 454/85), *Valóság* (397a/855), *Való-*

ságnak (453/77).

Ö: *hiába~*, *örökké~*.

valósággal hsz

(1)

Valóban. *A mire itt tzelezés van, ~ megesett a' N. Mélt. Gróf Szécsényi Ferentz Ő Exc.jának Főispányi Béiktatásakor* (330*/155/2).

valóságos mn

(3)

Aki, ami valóban az, aminek látszik v. mondják; igazi. *Számra Hérosok nem néznek Egy ~ Vitéznek Bátorság kell, nem sereg* (257/5). ~ (330*/147/5), *Valóságos* (397a/994).

vált¹ i

(3)

1. Megváltoztat. *Akkor jöve reád egy szomorú éjjel: Az édes anyádtól meg fosztó veszéllyel Siralomma ~a öröm könyveidet* (212/127). **2.** Cserél. *Véletek hát szívet ~ok Szép embernek, 's így kiáltok: Mind bolond, ki nem szeret, Vágasson magán eret!* (322/49). ~otta (124/4).

Ik: *fel~*.

vált² in

(4)

1. Változott. Ezek ' e' két ki száradt szemnek Könnytseppé ~t harmatjai (130/28). **2.** Két oldalra ~: kitarult. *Ezüst tsillagokkal bé szótt bíbor Sátor Tündöklött a' végén, és két oldalra ~ Szép kárpitjaival szabad nézést tsinált Egész az oltárig* (306/203). ~t (145/14, 397a/1114).

váltani Ik: *meg~*.

válthat Ik: *ki~*.

váltó in

(1)

Követő. *Ti tizen kilentz esztendő, életem esztendei! Egy mást ~ siralmimnak ti hosszabb mértékei!* (162/98)

Ö: *szín~*.

váltogatni in

(1)

Ismételten váltani. *De még is így esztendőnként könnyű lesz ~* (413a/91).

változandó mn

(1)

Ami könnyen v. gyorsan megváltozhat; bizonytalan. *Te szólj 's add tudtára az itt utazónak, Tartsa az életét hogy ~nak: Javai a' mellyek tsak addig tartanak, Míg élünk, benünket sokszor meg rontanak* (210/38).

változandóság fn

(1)

Bizonytalanság. *Elérte a' partot, sőt reá is hágott, Már többé nem szenved ~ot* (211/74).

változás fn

(10)

1. Az a folyamat, hogy vki, vmi változik. *Oh már a' miolta E' földön értelmes porképek mozganak, Mennyi ~ok, hány scénák voltak!* (313/20) 2. Állapot, helyzet, állomány megváltozása. *Mert ihol lám mindenek, Bár bírtanak szépséggel és erővel, Változást szenvedtenek, Vagy semmiségbe mentek ők idővel* (288/19). 3. Égitestnek látszólagos alakváltozása. *Lám az ég' forgása is Idővel újabb ~ba léssen, Lám a' csillagokba is Ki most derül, ki béborúl egészen* (288/22).

~ (454/895), ~a (337/274), *Változási* (212/26, 413a/423), ~t (413a/455), ~it (413a/396), ~ának (159/20).

változhatatlan mn

(1)

Olyan, amin nem lehet változtatni. *A' Jehova hármát mennydörgött ezekre A' ~ végű kérésekre* (225/110).

változik i

(15)

1. Folyamatosan más lesz, mint amilyen volt. *Nem változik többé színem, Mikor hallom Nevedet* (208/13). 2. Vmivé, vmilyenné ~: ezzé, ilyenné válik. *'S elhullott könnye Lilimnak Mind gyöngyökké ~* (443/228). *Ez is nem sokára, bár atzél volna is Egy rakás agyaggá ~ maga is* (201/58). 3. Váltakozik. *Így hát pihen a' szántó föld ha termése változik Mindazáltal hasznos az is ha szántatlan nyugoszik* (413a/95).

~ (16/64, 205/64, 330/198, 417/32, 454/616), *változnak* (77/178), *változának* (449/7), *változott* (113/35, 418*/176/2), *változtak* (219/55). — *Változna* (324/54).

Ik: el~.

változó mn

(6)

1. Olyan, ami változik, módosul. *Tsuda gondolatok, kétséges jövődők, Változó országok, emberek, esztendőők* (313/50). *Hadd gyönyörködjem a' szellet' Változó zengésibe* (397a/618). 2. Váltakozó, ingatag, forgandó. *A szerentse ~* (55/cím).

~ (78/10, 79/13, 413a/130).

változott mn

(2)

Vmilyenné alakult. *Hát már azon hejjen abban a' tserébenn A' ~ színű fa tűnik szemében* (77/236).

~ (77/182).

változtat i

(1)

Változást eszközöl vmiben. *Sőt, ha majd a' Halál engem valahára Kebeledből ragad vak tartományára, Mikor már lelketlen porrá ~ott* (421/45).

váltva in

(1)

Váltogatva. *Philoména 's én Egymást ~ üténk Pindusi dallokat* (432/53).

Ik: fel~.

válva Ik: el~, ki~.

váltván in

(5)

Vmivé változva. *A rohanó zápor széllel, dörgéssel elindul, És jéggé ~ a' tarka mezőkre leomlik* (253/49).

~ (267/145, 337/198, 428/187, 454/451).

vám fn

(1)

Áldozat. *Te hallgass hát, te hallgass erre, Oh Halál! 's vedd ki ~odat, Mindenkor tsak boldog emberre Szórod öldöklő nyilatad?* (379/138)

van i

(1133)

1. Létezik. *Ezek a' halálra vezető ösvények, ... A' mellyeken bizony mindnyájan, kik vagyunk, Magunk után egyszer hűlt nyomokat hagyunk* (209/47). *Még egy ellenségem vagyon* (114/133). *Sőt mit mondok? vagynak ojjatén Judások A kiknek halálra árul tsókolások* (28/15). *Nem messze a' parthoz ~ egy szép zöld tsere* (1/21). *Még mikoron hajdan ti se voltatok, őseitek se Voltanak, én voltam* (259/606). 2. Vhol tartózkodik. *Énnékem is, hogy ott valék, Belőle egynehányt adott* (106/21). *Hol valál, míg így dúlt a' bűn, inség, halál? Hol valál, óh örök Igazság? hol valál?* (337/81-2) 3. Vmilyen állapotban, ill. vmilyen körülmények között található. *Az olly madár igen ritka Mellynek kedves a' kalitka Bár arannyal ~ bé fedve Még sem telik benne kedve* (31/10). *A szív igen szoross helyre vagyon zárva* (28/9). *Most vagyok Veled szemben Először miolta élek* (131/1). *És a' Mezők körül vagynak barázdolva* (200/70). 4. Történik.

Bezzeg akkor volt, a' mi volt, Ijjedtében az is meg holt, A' kinn semmi sem esett (114/676). **5.** Birtokol. Nagy Sereggel mennek véle a' halállok, Nem egy féle, más más fegyver vagy on nállók (192/18). Egy pár pisztoly vala nála (114/667). **6.** Vmennyi ideig tart. Soká volt, míg fel eszméltek, 's álmokból fel serkentek (114/975). **7.** Vkinek, vminek ~ vkije, vmije: hozzá tartozik, rendelkezik vele. Van Midásnak pénze ~ kintse rakással (60/1). Te vóltál, és te vagy kúltsa Országunknak (79/9). **8.** Vkitől ~: vkitől származik, vki létrehoz vmit. Kitől vagy on minden mozgás, lehellet: Légy kegyelmes Hadnagy kis Néped mellett (225/3). **9.** Vmit elvégző, végrehajtó. Én vagyok meg ölöd Thisbém! (77/191) **10.** Vmilyen tisztség betöltője. Én Printz Fizignátus vagyok, E' nagy Tónak királlya (114/42). **11.** Vhányan ~nak: bizonyos tömegben együtt tartózkodnak. Nyoltz ezeren valának, Kiknek a' hartzba lett végek (114/878). **12.** Vmiből ~: vmiből készítették. Tarka pillangó szárnyakból Volt kötve bokrétájok (114/370). **13.** Az, olyan, annyi, aminek, amilyennek az állítmány névszói része mondja. El nem hinné ró-lunk, hogy magyarok vagyunk (267/156). Hanem bátran hartzollyatok, Kik e' hazába voltak 'S Vagytok hív Pátrióták (114/426). Ti Vadak! Mindennek aki koholója Valék: légyetek most testem koporsója (77/200). **14.** Tagadó szóval a nincs és sincs ige hiányzó alakjai helyett. A' melyet rettenve hogy nem vala velle Senki, Thisbe a' hold világnál szemléle (77/161). Még illy étele 's itala Eggy nagy Királynak sem vala (134/125). Jobb és igazabb fejedelme Nála hazátoknak soha sem volt (258/74). **15.** Úgy vagy on: igaz. Úgy vagy on; nedves Kelyhéből kedves Fűszerszám' illatja jó (146/7). Úgy vagy on: hóltakká té-szen, és hogy élünk, Tsak egy kis szuszogás hi-teti el vélünk (201/27).

~ (2/cím, 3/8, 5/8, 8/2, 14/2, 15/cím, 26/39, 50, 32/34, 54/6, 60/11, 63/13, 71/1, 23, 72/2, 11, 17, 73/13, 85/12, 87/23, 48, 49, 92/143, 194, 330, 107/9, 114/74, 126, 137, 195, 119/1, 126/29, 127/11, 16, 18, 129/52, 63, 133/21, 24, 139/68, 140/10, 144/4, 5, 5, 145/2, 148/55, 149/15, 28, 150/28, 155/25, 156/10, 158/1, 20,

33, 49, 161/5, 20, 162/25, 35, 169/120, 171/12, 176/19, 182/5, 185/17, 53, 186, 191/39, 193/15, 17, 194/36, 37, 196/87, 197/12, 63, 70, 94, 199/9, 25, 28, 43, 91, 201/2, 66, 203/5, 209/63, 210/20, 36, 41, 80, 211/2, 71, 212/10, 214/73, 215/52, 216/16, 117, 218/4, 222/16, 43, 47, 223/14, 228/20, 29, 231/55, 60, 145, 348, 237/13, 32, 34, 81, 239/66, 85, 244/18, 245/15, 23, 246/37, 38, 249/46, 254/46, 259/19, 21, 66, 93, 99, 193, 528, 529, 643, 267/42, 267*/12/7, 267*/14/7, 267*/19/12, 268/78, 149, 271/16, 23, 278/39, 40, 288/56, 303/6, 304/43, 305/42, 306/47, 86, 143, 144, 249, 257, 307/47, 308/28, 310/4, 16, 311/2, 313/77, 123, 314/11, 47, 315/5, 316/21, 317/123, 318/5, 6, 21, 22, 37, 38, 53, 54, 69, 70, 85, 86, 101, 102, 321/24, 323/9, 328/24, 24, 330/133, 134, 199, 255, 307, 381, 386, 387, 410, 472, 524, 732, 738, 836, 1014, 1040, 1048, 1084, 1156, 1224, 1234, 1588, 1601, 1629, 1636, 1636, 1729, 1729, 1805, 1878, 1983, 1990, 330*/140/4, 330*/154/2, 330*/155/2, 330*/156/14, 330*/166/2, 330*/177/3, 330*/200/2, 2, 28, 330*/205/5, 333/9, 63, 336/45, 337/12, 190, 369, 375, 338/42, 339/10, 340/1, 6, 21, 342/2, 8, 15, 15, 352/9, 356/19, 20, 358/35, 368a/49, 145, 371/37, 379/91, 380/85, 389/40, 392/19, 397/8, 397a/94, 396, 853, 401/19, 403/28, 413a/63, 115, 242, 312, 428, 569, 586, 606, 645, 666, 672, 702, 709, 722, 870, 917, 944, 964, 1071, 1024, 1079, 418/92, 418*/175/4, 418*/176/5, 421/11, 16, 18, 425/15, 55, 63, 426/12, 428/169, 430/32, 432*/204/7, 432*/206/1, 435/43, 439/34, 443/160, 446/28, 452/50, 60, 453/3, 82, 111, 145, 454/29, 73, 98, 166, 181, 204, 238, 255, 267, 343, 465, 551, 456/34, 38, 460/4, 96), Van (188/16, 189/7, 197/70, 199/25, 35, 91, 92, 215/43, 67, 231/23, 248/4, 257/188, 273/18, 278/40, 306/1, 309/134, 330/1048, 1349, 1999, 330*/149/4, 330*/200/27, 337/200, 379/93, 400/28, 401/16, 413a/618, 1024, 452/53), vagy on (14/27, 112/31, 114/993, 126/12, 149/21, 193/2, 206/7, 15, 23, 212/15, 215/43, 235/9, 237/67, 238/53, 239/110, 235, 278/33, 310/23, 314/4, 330/173, 620, 720, 330*/149/9, 330*/164/4, 330*/197/5, 331/6, 333/46, 348/15, 356/7,

358/54, 374/12, 377/30, 379/92, 382/18, 389/66, 407/3, 410/10, 413a/345, 705, 714, 450/46, 453/195, 454/292, 339, 665, 747, 840, *vagyok* (61/1, 114/77, 131/9, 143/25, 169/57, 141, 176/29, 33, 35, 37, 196/88, 208/21, 23, 235/29, 237/20, 251/6, 25, 254/1, 260/36, 268/68, 271/5, 10, 288/77, 290/29, 296/1, 4, 306/119, 310/62, 316/15, 330/778, 1901, 1931, 333/61, 358/33, 368/24, 373/26, 379/42, 75, 380/86, 397a/200, 398/6, 422/9, 424/24, 443/20, 178, 447/142, 453/1, 73, 77, 271, 454/15, 312, 313, 355, 554, 1000, 460/36, 56, 139), *Vagyok* (278/38), *vagy* (8/1, 30/11, 61/29, 111/49, 127/12, 146/27, 157/21, 162/17, 117, 170/41, 196/81, 198/70, 200/75, 77, 85, 208/95, 209/70, 212/110, 134, 230/9, 231/1, 249/14, 250/3, 254/46, 51, 53, 265/3, 268/26, 96, 137, 269/3, 4, 8, 12, 16, 20, 24, 28, 280/4, 8, 12, 16, 20, 24, 31, 32, 291/4, 295/21, 305/63, 306/176, 227, 239, 262, 270, 282, 300, 301, 307/77, 81, 83, 313/119, 121, 122, 318/57, 321/21, 324/41, 45, 330/724, 808, 810, 1585, 330*/165/6, 337/24, 212, 267, 342/27, 347/4, 4, 7, 349/20, 358/1, 3, 13, 362/4, 368a/92, 373/194, 194, 377/13, 17, 25, 29, 49, 380/79, 392/42, 396/25, 25, 28, 397a/598, 861, 405/23, 410/22, 411/7, 413a/184, 510, 420/1, 14, 421/12, 426/27, 434/8, 435/40, 439/25, 62, 448/14, 453/281, 454/70, 650, 944, 455/33, 40, 456/24, 460/5, 5, 32, 69), *vagyunk* (2/26, 239/15, 313/132, 340/15, 416/2), *vagytok* (162/20, 210/32, 211/78, 245/9, 259/36, 519, 646, 654, 267/212, 330/1451, 406/1, 454/193, 708), *vadtok* (150/27), *~nak* (28/18, 65/8, 192/22, 194/39, 231/492, 260/18, 313/54, 330/418, 666, 1605, 413a/132, 689, 1027), *Vannak* (260/31, 313/37, 330/1997, 413a/609, 614), *vagynak* (15/16, 60/26, 72/4, 83/37, 111/46, 90, 114/690, 988, 200/74, 204/16, 215/21, 217/16, 219/2, 225/82, 239/109, 259/357, 306/216, 330/392, 393, 394, 1111, 1181, 330*/188/9, 15, 330*/200/15, 23, 330*/204/3, 345/13, 413a/393, 916, 1042, 433/29, 446/26, 452/49, 454/810, 457/6), *Vagynak* (114/393, 258/97, 460/168, 170), *valék* (92/145, 129/49, 271/4, 304/28, 395/21, 422/1, 435/28, 443/40), *valál* (114/273, 126/68, 202/94, 214/30, 223/19, 250/2, 259/453, 454, 299/12, 306/302, 304, 315/19, 337/226, 388/27, 392/35, 395/30, 427/14, 432/17, 439/25), *vala* (41/5, 77/22, 92/257, 114/261, 330, 364, 442, 662, 687, 752, 784, 863, 201/51, 202/69, 204/29, 210/79, 212/48, 213/31, 217/29, 53, 228/40, 306/304, 312/8, 330/284, 352, 850, 884, 969, 1079, 1323, 330*/188/13, 397a/28, 445/4, 447/125, 452/25, 454/610, 454a/2), *Vala* (114/377), *valánk* (134/105, 447/105), *valátok* (176/46, 245/1), *valának* (77/60, 114/287, 885, 134/74, 130, 231/275, 235/25, 237/41, 109, 247/1, 317/199, 330/161, 185, 1172, 1185, 1189, 1576, 357/13, 382/27, 391/25, 418*/176/3, 447/74, 130, 452/13), *Valának* (170/31), *voltam* (259/606), *voltam* (299/72, 322/5, 324/51, 330*/192/2, 454/631, 409/18, 461/2), *Voltam* (271/7), *vóltam* (92/153, 188, 176/112, 201/79, 213/107, 235/6, 330/1736), *Vóltam* (206/11), *voltál* (324/6, 337/256, 368a/89, 392/41), *volt* (26/28, 61/42, 77/27, 99, 81/26, 114/27, 90, 259, 263, 322, 372, 374, 375, 405, 775, 790, 897, 161/9, 190/52, 206/2, 15, 213/106, 228/35, 237/44, 69, 103, 113, 239/96, 125, 199, 200, 218, 259/101, 267/34, 287/39, 291/10, 299/15, 37, 304/37, 306/181, 185, 188, 198, 206, 211, 222, 256, 289, 308/7, 309/26, 65, 313/26, 36, 316/10, 330/111, 137, 258, 298, 317, 483, 537, 608, 855, 330*/147/4, 4, 330*/148/1, 330*/149/3, 330*/192/1, 2, 330*/201/2, 336/40, 337/26, 315, 349, 408, 340/47, 341/33, 354/8, 356/19, 357/25, 361/3, 368*/31/6, 368a/154, 376/5, 379/112, 380/49, 76, 385/19, 388/10, 391/30, 413a/142, 165, 167, 878, 416/23, 421/40, 422/5, 426/34, 432*/204/3, 435/37, 441/24, 443/46, 449/4, 452/58, 454/591, 727, 797, 798, 802, 1004), *Volt* (114/83, 237/98, 267/184, 307/6, 316/9, 341/52, 439/9), *vólt* (79/12, 92/3, 42, 43, 71, 92, 100, 126, 131, 147, 203, 240, 273, 127/40, 129/50, 133/19, 135/6, 10, 142/19, 161/44, 162/113, 170/49, 54, 176/59, 64, 188/71, 190/51, 82, 196/51, 78, 197/46, 200/41, 41, 51, 56, 202/111, 203/26, 207/1, 3, 209/94, 85, 97, 211/55, 212/17, 20, 22, 47, 213/54, 103, 214/63, 68, 105, 216/65, 222/4, 20, 20, 23, 50, 231/75, 83, 86, 87, 121, 288, 233/41, 235/13, 236/24, 239/163, 193, 248/25, 254/40, 255/27,

256/37, 257/46, 93, 222, 224, 266/24, 267*/13/9, 267*/14/2, 267*/15/5, 6, 7, 267*/18/6, 267*/19/4, 268*/24/1, 281*/40/1, 2, 288/35, 310/52, 317/177, 330/51, 246, 705, 763, 776, 777, 888, 891, 912, 954, 955, 1004, 1011, 1228, 1260, 1283, 1295, 1392, 1435, 1643, 1714, 1716, 1731, 1738, 1748, 330*/149/1, 330*/150/2, 330*/195/7, 334/3, 344/5, 354/12, 432*/206/3, 442*/221/5, 443/38, 56, 451/27, 453/152, 454/16, 17, 551), *Vólt* (202/94, 115, 209/61, 214/34, 215/116, 231/8, 195), *vót* (340/14), *voltunk* (288/55, 337/418), *voltatok* (114/425, 454/981), *vóltatok* (231/38), *voltak* (60/23, 80/3, 259/103, 304/22, 314/9, 330/186, 398, 386/10, 404/2, 435/22, 454/795), *Voltak* (267/181, 337/348), *vóltak* (92/295, 134/93, 95, 214/36, 267*/19/10, 330/1169, 447/95, 454/184), *Vóltak* (447/93), *voltanak* (259/105, 267/64, 313/20, 385/30), *vóltanak* (161/45, 211/67, 268*/22/9). — *volnék* (288/69, 301/14, 309/109), *vólnék* (330/787), *volna* (10/36, 31/3, 58/8, 61/43, 85/11, 204/46, 208/51, 259/624, 231/149, 309/87, 88, 174, 327/16, 330/250, 330*/154/6, 330*/166/4, 389/11, 81, 392/73, 397a/1013, 413a/653, 784, 886, 454/258, 271, 615), *vólna* (161/40, 162/25, 169/86, 194/8, 197/11, 201/57, 204/49, 209/63, 217/46, 222/62, 231/217, 223, 236/9, 19, 40, 254/41, 266/31, 267*/19/3, 309/64, 322/11, 330/787, 1417, 405/5, 454/264), *volnánk* (297/72), *volnának* (268/64, 454/771), *vólnának* (267*/18/8, 330/1949).

Ik: meg~, oda~, tele~.

ván (3)
(Igenévképző.) *Ván, Vén* vagy *Az üstökös Eloquentia* (167/cím). ~ (167/18, 18).

váncorog i (1)
Vánszorog, erőtlenül, lassan halad. *Mi, mi-hellyt meg tudtuk, vers íráshoz fogtunk És illy setét estve ide vántzorogtunk* (340/42).

vándori mn (1)
Vki földön lefutott ~ napjai: az élete. *És jutass hamar engemet E' földön lefutott ~ napjaim' Boldog tzélja felé* (454/701).

vándorlás fn (1)

Élet. *Ezer esztendőig tart így e' ~* (454/487).

vándorlott Ik: ki~.

vándorol i (1)

Huzamosan úton van. *Neptun, minthogy Angliába Soká Hajós Legény vólt A' nagy Ope-rentziába Sok ideig ~t* (92/242).

vánkos fn (1)

Párna. *'S azt képzem magamnak Hogy én a' Hébe' bóldog Vánkossain henyélvén Mint égiek' barátja Nektárral ittasúlok* (371/30).

vár¹ i (84)

1. Tudatát vmely jövőendő esemény bekövetkezése foglalkoztatja. *Bóldog szegénységben éled világodat, Áldott tsendességgel ~od halá-lodat* (202/78). *Sok szív fohászzkodása az Ég kapuira jár, Ah, küldjétek már, akit régen ~* (221/10). *Ő talpig aranyba 's talpig bíborba jár Már ezzel magának mélyly tiszteletet ~* (60/20). 2. Nem megy el, nem csinál mást addig, amíg az, amire számít, be nem következik, ill. amire v. akire számít, meg nem érkezik. *Hová vesztél Pajtás! A' tábor régen ~* (268/45). *Méltó tiszteletre hív ma Gábor Neve örömen magához ~ tégedet* (178/4). 3. Remél, óhajt, kíván. *Tsak lássák az Urak! a' jó lélek mit ~* (330/631). *Szép Hajnal! ... A' Madarak kontzertjei tisztelnek már, Sok fatetön éneklő Fülemüle rád ~* (172/6). 4. *Vki ~ vkire, vmire:* vminek részese lesz vki, vmi. *És tölled jutalmomat ~om* (453/280). *Néktek szórt és tollat ad édes anyátok, Minden nap terített asztallal ~ rátok* (454/200). 5. *Vmire ~ vmi:* vminek történni kell vele. *Nyílj ki nyájasonn mosolygó Rózsa bimbó nyílj ki már Nyílj ki a' Hajnalba bolygó Gyenge Szellők' tsókja ~* (249/4, 448/4). 6. *Várj!, Várjatok!:* (fenyegetésként:) majd megkapod a magadét!, megkapjátok a magatokét! *Várj Fársáng! — E' szókat alig rebegé ki: Orrán, száján forrtak a' méreg' tajtéki* (330/843). *Várjatok, ~jatok, Ti, kik a' Lyánkákkal olly tsúfúl bántatok* (330/841). 7. *Kéztől ~:* békésen vár arra, amit kap. *Köszív volt abb' a' férjfibá', Ki béhozta a' módiba, Hogy ő bátran szóljon 's járjon, A' Dáma tsak kéztől ~jon* (309/68). 11. *Szótól ~:* parancsra vár. *A' hátúlsó Sereg még most szó-*

tól ~jon (330/1205).

~ (181/20, 230/6, 238/91, 249/16, 268/106, 282/12, 13, 297/70, 309/106, 327/41, 368a/68, 397a/104, 413a/586, 863, 443/244, 448/16, 460/77, 82), *Vár* (397a/105), ~sz (288/57), ~unk (454/198), ~tok (330/663), ~nak (67/28, 153/3, 219/6, 453/55), *Várnak* (259/553, 667), ~a (67/18, 306/241, 452/30), ~tam (330/757), *Vártam* (330/757), ~tál (233/1, 306/307, 337/93), ~t (337/334); ~om (299/92, 309/41), ~ja (4/2, 65/14, 119/6, 200/2, 209/16, 336/48), ~juk (389/120), ~játok (454/837), ~ják (268/75, 397a/1043, 413a/225), ~tam (454/545), *Vártam* (161/41), ~ták (77/37, 220/18), *fogják várni* (454a*/256/11). — ~nám (169/101). — ~j (413a/768), *Várj* (267*/19/16), ~jon (413a/43), *Várjon* (185/78), *Várjunk* (268/92), ~játok (290/23), ~janak (114/455); ~jam (176/77), ~ja (413/48), ~d (249/47), ~jad (460/139), ~játok (259/525).

Ik: el~, meg~.

vár² fn

(78)

1. Falakkal, bástyákkal megerősített, katonai védekezésre alkalmas hely. *Itt akart hát megpihenni A' hadaknak Istene, Únalmára kezdvén lenni A' feldúltt ~ak' szene* (368a/24). **2.** Védelmező, szilárd támasz, bástya. *Te vagy, hát óh Maros' jámbor Magyar ~a, Hol összefut a' jó 's a' gonosz határa* (313/119). **3.** Az ég dicső ~a, a menny ~a: a mennyország. *Mint Nestornak, élted terjedjen sokára Végre fogadjon bé az ég ditső ~a* (75/16). *Te vagy a' kiért az ének Felhat a' Menny' ~ába* (307/84). **4.** Becsületnek örök ~áig ér: <Az a tér, azaz lehetőség>, amelyen örök megbecsülést lehet kiérdemelni. *Menj fiam! Ím megnyílt előtted az a' tér, Melly a' Betsületnek örök ~áig ér* (268/24). **5.** Női nemiszerv. *Azon, szép ~akat Amazonok bírják, Bezzeg a' törvényt is asszony módra írják* (239/127). **6.** Boldogság. *Ha nem tsügedsz szándékodba', Elnyered vártt ~adat* (368a/120). **7.** Vminek a ~a: az a hely, amelyet a birtokos jelző megnevez. *Kettő pillantásodnak szárnyain Repüle szívem ~ába* (136/14). *Már látom a' fényes Ditsőség' ~ába Mint mentek bé elhúnytt Óseink sorába* (259/121).

~ (239/52, 171, 267*/19/4, 313/45), ~' (259/628), *Vár* (114/138, 238/89, 93, 239/cím, 169), ~ak (337/54), ~ak' (287/34, 369/4, 428/65), ~a (251/4, 337/385), *Vára* (188/99, 258/12), ~ak (253/7), ~ok (239/110), ~at (238/29, 239/131, 226), *Várat* (238/73, 317/219), ~akat (259/440), *Varakat* (338/39, 413a/680), *Váradat* (330/1386), ~át (255/4, 259/192, 267/184, 451/4), *Várát* (114/54, 238/24), ~nak (239/107, 185, 209, 259/597, 313/51), *Várnak* (239/23, 35, 238/55), *Varának* (413a/ 508), ~ba (9/13, 259/37), *Várba* (239/254, 199), *Váradba* (79/6), ~ába (111/66, 320/14, 413a/695), *Varába* (188/26), *Várban* (308/7), ~ból (238/39, 239/225), *Várból* (239/172), *Várból* (238/58, 244/29), ~amonn (239/ 174), ~án (202/47), ~ánn (56/47, 217/42), *Varánn* (204/42), ~ain (114/468), ~ra (239/ 135), ~ára (77/141, 454/767), ~ához (418/ 67), ~akká (379/105).

Ö: arany~, Budavára, bujnyik~, fá~, Fejér~, felleg~, fő~, Kapos~, király~, kő~, Landerfejér~, ments~, Nándorfejér~, vég~.

Várad fn

(1)

Helynév. <Nagyvárad.> *A' munkám ~on, Bétsben, Pesten, Kassán. Magam meg' a' padon* (452/69).

Ö: Nagy~.

váradí mn

(1)

Nagyváradon levő. *Több szüleményim is körülte látszanak, Melyek a Váradí böltsőben ringanak* (452/46).

váarakozik i

(1)

Hosszabb ideig vár. *Óh Angyali Tábor! váarakozzál velem, Míg szerelmesimet rendre meg ölelem* (217/89).

váarakozni in

(1)

Hosszabb ideig várni. *Két esztendőnél tovább ~: tsak egy Borbély tud, 's csak egy Zsanét érdemli azt* (368*/31/12).

váráltaladás fn

(1)

A vár megadása, meghódolása. *A' vár általadás törvénye a' leve, Mit Állhatatlanság tanátsosné teve* (239/223).

varas mn

(2)

Varas béka: varangyos béka. *Gyakran lehet a'*

lyukakban lelni ~ békákat (413a/196).

Varas (330/226).

várás fn

(1)

Az a tény, hogy vmire várnak. *Vártam, sokat vártam, azt nem mondhatjátok: Várásom' bérét hát mért meg nem adjátok?* (330/758)

váratlan mn

(1)

Nem várt, hirtelen megjelenő. *Melly ~ szélvész ordít, zúg mellettem?* (454/300)

varázsló mn

(2)

Aminek varázsereje van. *'S ~ balkezét sárgán nyújtván felém, Elveszel így ordít, 's rémülést önt belém* (454/43).

Varásló (330/606).

varázsol lk: meg~.

várfok fn

(1)

A szív ~a: <a kitartás szimbólumaként.> *De még hogy próbára végyem Férjfi szíved' ~át, ... Kerengést hányok dolgozba, Meggátolom útadat, Ha nem tsüggedsz szándékozba' Elnyered vártt váradat* (368a/114).

várhat i

(8)

1. Remélhet. *Hát mi, gyarló szerzetek, Mit ~unk — mit ~unk miattad?* (288/52) **2.** Része se lehet vminek. *Zsanét ez, kinek szemében Ragyogva olvasható, Hogy a' boldogság' ölében Arany időd' ~od* (368a/108). **3.** Kivárhat vmit. *Jól van, jól: az idő maga megmutatja, Mit sírtok? az ember végét sem ~ja* (268/150). **4.** Megtörténhet. *Várhatja hát él-tünk' akármellyik pontja, Hogy gyógyíthatatlan mérget reánk ontja [a halál]* (217/21, 15/21, 204/21).

Várhatom (312/19).

várhatni in

(3)

1. Remélhetni. *Hasonlóképp' az essőből bizsonnyal meg tudhatni, Hogy tiszta időt és fényes napot mikor ~* (413a/401). **2.** El lehet fogadni. *Ugyan hát egy nemes, egy vitéz nemzettől Várhatni é hogy ő megijedjen ettől? Várhatni é hogy ő behúnytt szemmel nézze, Mikor a' hazáért hull annyi vitézze?* (267/114-5)

vári Ő: vas~, víz~.

varjú fn

(7)

A galambnál nagyobb, fekete tollú, erős csőrű,

énekes madár. *A' madarak' nagyobb része el útaza, Tsak veréb, tsak ~ maradt ide haza* (197/20, 85/20). *Tseveg a' sok Veréb, a' Varjak kárognak* (330/1266).

~ (397a/176, 413a/394), *varjak* (66/17), *Varju* (61/8).

vármegye fn

(18)

1. Nemesi önkormányzattal rendelkező nagyobb területű közigazgatási egység. *'S a' mit óhajtozott ötvenkét ~, Azzal kérkedhetik most a' Zselitz' hegye* (306/243) **2.** A vármegye irányítása, igazgatása. *Tudod, megmutatta nagy lelkét eleve, Midőn öt Vármegyét keze alá veve* (306/254). **3.** A vármegyét irányító testület. *T. N. N. és V. Pankotai Jósza Gábor Úr, aranyasarkantyús Vitéz, több T. Vármegyék' Táblaülője, Tisza Füreden* (368*/31/10). *Vármegye* (219/24, 306/257, 445*/232/4), *Vármegye'* (445*/232/1), *Vármegyénk* (330/360), *Vármegyéket* (330/28), *Vármegyének* (330/118, 330*/140/9, 330*/146/2), *Vármegyébe* (330/1556), *Vármegyében* (267*/14/4, 330/547, 330*/137/7, 330*/148/3), *Vármegyéből* (317/66).

Vármegye utca fn

(1)

Utcanev. *Bálint élj sokáig, sokáig, ... Annyi napig a' hány kövekkel ki rakják A' Vármegye útszát, ha ugyan ki rakják* (266/36).

várni in

(5)

1. Várakozni. *Elmondom, méltassék ~ egy keveset* (330/1730). **2.** Remélni. *'S ki tudja? Hát ha még tántzot is kell ~?* (199/107) **3.** Várni kíván vkit: óhajtja, hogy megérkezzen vki. *Hanem Debretzenbe készül, hol rég' kívánják ~* (358/28).

~ (245/19); *várnunk* (454/531).

lk: meg~.

váró in

(1)

Vkit ~: vki érkezését óhajtó. Felnyittatá örök Könyvét a' Titoknak, Szent könyvét a' minket ~ fátumoknak, Mellyben rendre meg van írva a' jövőndő (306/142).

város ~ város fn

(88)

1. A falunál nagyobb, zártabb település, a környék gazdasági és művelődési központja. *Itt hagynám én ezt a' Várost, ha lehetne, Ha*

engemet az én Lillám nem szeretne (423/1). 'S te Útazó! Ki a' szép Váras felé igyekszel, Ne térj odább Hafznak Fülepte sírja mellől! (373/207) **2.** Városrész. Nem gondolhatjuk el a' felső városba, Mitsoda tracta van itten a' laposba (340/5). **3.** A város lakossága. Te légy nemes ~, te légy tanú ebben: Vihetni é dőlögöd ő nálla bőltebben? (217/71) **4.** A városi életforma. Lármas Városok! távozzatok, Hol laknak a' gondok 's bánatok; Nagy udvarok! tsak maradjatok: Én e' kies helyen mulatok (110/31).

város (9/21, 209/61, 217/73, 267/196, 423/3, 14), Város (9/cím, 77/126, 79/5, 112/14, 130/2, 184/3, 14, 217/141, 222/32, 267/83), város' (379/110), városok (9/20, 192/48, 337/ 56, 413a/492, 518, 445/30), Városok (59/11, 19, 195/11, 19, 413/33, 413a/29), Városok (216/84), városok' (305/38, 328/13), városa (217/69, 330*/149/5), Városa (222/23), várossa (337/364), Várossa (77/27), Városunk (405/35), várost (9/7, 327/11), Várost (184/1, 11, 21, 31, 41, 342/7, 423/11, 21, 31, 41, 465/23), városokat (13/19, 413a/1062), városát (327/2), városit (337/201), városinkat (257/62), Városnak (212/93, 238/82, 454/979), városoknak (397a/1171), Városoknak (337/ 211, 413a/678), Városunknak (79/10), városba (66/18, 259/598), Városba (190/7), városokba (397a/989), Városába (161/33, 233/34, 445*/232/3), városban (215/87, 217/135, 309/134), városokban (330*/141/2), városbann (83/42), Városbann (158/4), város[ok]-bann (330/136/3), Városiban (413a/701), városból (413a/281), Városból (397a/100), Városokra (413a/679), városhoz (85/21, 197/21).

Ö: fő~, lak~, mező~, rab~, Új~.

városi mn

(1)

Városban hallható. Mert ekkor szűnik meg a' Városi lárma A Gondos musáknak igen nehéz járma (3/15).

városi Ö: új~.

városvég fn

(1)

A városon átvezető út végén levő széle. Akkor Madarasi szánra ültem végre, S ki tsúszunk nyargalva, így a Város-végre (228/12).

varr lk: meg~.

varrás fn

(1)

Az öltések sora. 'S Kivált elől ~ába A Sack' majd széllyel feszül (231/345).

Ö: him~.

varrat i

(2)

Megbíz vkit, hogy felvarrjon neki vmit. 'S ekképen nyert érdemeid' Ruháidra ~od (205/22, 16/22).

varró Ö: him~, vers~.

Varró fn

(5)

Családnév. (<~ János, karcagi nótárius.) Köszönöm a' nyugvó szállást Tisztelt ~m! köszönöm (357/86).

~ (228/35, 357/69, 76), ~m (357/69).

varróné fn

(1)

Varrónő. Sok szegény Varrónék jó bizodalomra Megvarrtak húsz-harminz főköttöt potomra (330/1807).

varrott mn

(1)

Varrással készült. Ki nem marad onnan a' kard a' kopjával, Vagy a' ... buzgány, a' puzdra, a' ~ sátorok (454/405).

varrotű Ö: bornyomózsák~.

varrva in

(1)

Varrással készítve. Módi kaputtya 's csizmája Jó Gusztussal van ~ (231/348).

varsa fn

(1)

Vesszőből font, tölcser alakú halászeszköz. Edgyik a' folyó vizekbe hánnya lutskos Varsáját (413a/159).

várt mn

(13)

1. Olyan (személy), aki (sokáig) várt vkire, vmire. Azon tanátskozott a' sereg' Nagyjával, Mit tégyen e' régen ~t hadi foglyával? (330/1594) **2.** Remélt. De ~ gabonája üres kalászkokkal fizetett (413a/237). **3.** Elvárt, jogos. Még is a' bátor hír meg nem ijed ettől, Meg fosztja mindenütt a' ~ tisztelettől (193/44). **4.** Nem ~: váratlan. Meg jelennek nállunk egy nem ~ órába (210/42). **5.** Várt vár: boldogság. Ha nem tsüggedsz szándékodba' Elnyered ~t váradat (368a/120).

~ (67/1, 69/19), ~t (176/62, 259/251, 324/27, 330/56), Várt (28/4), Vártt (374/40).

várta Ö: lelkem~.

- vartyog** i (1) (222/37).
Brekeg. *Vagy a' dallos fetske repked a' tó körül és abba Régi bújokat a' békák ~ják az iszapba* (413a/385).
- várván** in (1)
Vmire várakozva. *Míg ekképpen űzik a' terhes unalmot, Várván az ebédet* (330/310).
- várvívás** fn (1)
Vminek a meghódítása. *'S úgy bele bolondult ezen ~ba, Mint a' piszkafázott matska a' fin-gásba* (239/101).
- vas** fn (10)
1. Szürke színű, magas hőfokon olvadó, jól alakítható nehézfém. *És a' ~at tsípős sóval össze nem rosdásítja, Az a föld fogja gyönyörű szőlőivel beszóni* (413a/749). 2. Páncél. *Mártnak homlokára Tábori koszorút fűz, ... Megkötözi friss rózsával Vasba burkolt karjait* (368a/54). 3. Vaszól való alkatrész. *Melly a' fáról függő és ellenséges vért Izzadó fegyverek' ~ához még nem ért* (188/68). 4. Görbe ~: szablya. *Rénus' füstölő partján már látom az Árpád' Kardra szokott fíjait, tsorog a' vér görbe ~okról* (253/18). *Ellene ront vértől párázó görbe ~ával A' Magyar* (253/41). 5. Szerszám. *A' meg esztergályozható puszpáng és sík hársfába Éles ~sal sok szép metzést tehetz különb formába* (413a/1003). 6. Ekevas. *Munkád után észre vészted, hogy az legjobb marhának Hogy könnyen enged az eke' hórihorgas ~ának* (413a/753). 7. Vki ~ra veretik: megbilincselik. *Mivel érdemlettem Hogy ~ra verettem* (160/4). 8. Erős, szilárd, kemény. *Vas bennem a' szív 's minden tetem, Ha ezt a' keserves látást eltűrhetem* (268/41). *Vastól* (413a/741).
Ö: frizérozó~, szántó~, tűzzel-vassal.
- vásár** fn (4)
1. Kijelölt helyen időszakosan tartott nagyobb arányú adásvétel. *Még a' Nyári ~ ugy is rám nézve soká esik, Ej a' szárnyas lovat ~ nélkül is megkeresik* (358/43–4). 2. Vásárra kirak: árul vmit. *Már ma a' szíveket kirakják ~ra. Legjobbat vehet a' legpénzesebb* (206/ 17). 3. *Tálemtomát ~ra teszi: tudását a köz javára használja. Itt is Tálemtomát Vásárra úgy tette, Hogy a' Nyereséget más is bőven szedte*
- Vásárhely** fn (1)
Marosvásárhely. *A' ti szavatokra lelkelem felhevűle És ~' kies halmára repűle* (313/2).
- vásárliszta** fn (1)
Vásárlista, jegyzék. *Egyik kezébe üveg-tső, mellyel Astronomizált, A' másikba mint a' karom, olly nagy vásár liszta állt* (314/16).
- vasárnap** fn/hsz (5)
I. fn A hétfővel kezdődő hét 7. napja. *Nohát ha pompátlan hagytuk Antal napot Nézzük Antal napnak ezt a' Vasárnapot* (336/26). *Vasárnapra* (314/46, 49).
II. hsz A hét 7. napján. *S a' mit Tsütörtökön vittünk volna végbe Vasárnap tégyük meg e' szép Vendégségbe* (336/28). *Vasárnap* (314/50).
- vásárol** i (3)
Pénzért tulajdonául megszerez vmit. *Sőt ezt a' fogságot ~ják kintsen, 'S örülnek a' rájuk vertt erős bilintsen* (330/1607).
~ (413a/38); ~játok (397a/241).
- vasas** mn/fn (3)
I. mn Vassal megerősített. *Véle a' szelek nem bírnak, 'S a' tömlöztnek és a' sírnak Truttzol ~ boltjain* (454/922).
II. fn Vértés katona. *Marsal Criőr két regiment Vasasokkal ellene ment Igen kemény tűz alatt* (114/684). *Vasasok'* (330/1179).
- vasazott** mn (1)
Vassal megerősített. *Spanyol Sorompónak nevezik a' Hadi mesterségben, azokat a' hegyes ~ karókból készített, és forgatható palánkokat, mellyeket a' Gyalogság' elibe szoktak hányni, hogy a' lovas nép el ne gázolhassa azt* (330*/180/2).
- vaség** fn (1)
Olvasztja a vaseget: kérleli a szigorú Istent. *Tudom, midőn mély kínodban Olvasztád a vas-eget* (428/6).
- vaska** mn (1)
Vaskos, igen vastag. *És akkor ~ gallyait szerkesztét kiterjeszti 'S középen állván, temérdek árnyékát el terjeszti* (413a/832).

- vaskapu** fn (1)
Vassal megerősített kapu. *Kerüllyék, hogy távol légyen ama záros Vas kapukkal épült Babilloni Város* (77/126).
- vaskebel** fn (2)
Érzéketlen, rideg kebel. *Nincsen szív az emberekbe: Hadd öntsem ki hát vas kebletekbe Szívem bús panaszait* (435/34, 304/34).
- vaskesztyű** fn (1)
Körömszorító, hüvelykszorító kinzó eszköz. *Vaskesztyűbe fűtyül: kinjában ordít. Meg tanítlak teremteték Vas kesztyűbe fűtyülni* (92/266).
- vaskéz** fn (1)
Az idő vas keze: az idő múlása. *Vég el tsak sok városokat Uralkodj hatalmoddal De ezt az idő vas keze Egésszen mind le rontya* (13/21).
- vaskos** mn (3)
Vastag, széles. *Még a' ~ üllőkön vert fegyverek nem kopogtak* (413a/1101). *Tömött göröngyöket várj ott, és vaskós barázdákat* (413a/768).
~ (114/815).
- vaslánc** fn (3)
Vasból készült lánc. *Oh, Vénus' terhes igája! Hogy kell magam' adnom alája? Nyakamat vas láncra szorítja, Szívem' siralomba borítja* (175/3).
vas lántz (54/6), *vaslántza* (412/3).
- vasmacska** fn (6)
Horgony. *Törnek a' vas matskák, hajó hánytatatik Caronhoz utazni hajós hívattatik* (10/23). *'S a' révpártra jutott Remén' Vasmatskáján pihentem én* (365/4).
vasmatska (365/5, 366/7), *Vasmatska* (387/3), *vasmatskán* (366/3).
- vásol** lk: el~.
- vásolt** lk: el~.
- vasorrú** mn (2)
1. *Vasorrú bába: gonosz boszorkány. Így tántzol a' tátos banyák' pasztyjába Varásló pemetjén a' vas-orrú-bába* (330/606). 2. *Vasorrú kísértet: csúnya vénasszony. Óh Uram! őrizz meg ettől A' ~ kísértettől!* (339/8)
- vasostor** fn (1)
Fegyver. *Bellóna' vérengző ~ának Tsapási már mindenfelő dörögnek* (259/63).
- vasraütött** mn (1)
Erős, kemény (mint a vas). *Tavas volt ... 'S a' vasra ütött legények fejeket feltartották* (413a/881).
- vastag** mn (17)
1. Viszonylag nagy átmérőjű, keresztmetszetű. *Mormolnak szelei a' fagyos északnak A zsindegyre ~ jég tsapokat raknak* (85/2, 197/2). *Négyszegű kövekből állott ~ fala* (306/187). 2. Sűrű <anyag>. *Ha életem gond bú borítja És rá ~ ködburkot szőtt* (462/2). 3. Feltűnően nagyfokú. *Minthogy ez hely a' fényt éppen nem szenved, Az örök éjtől szőtt ~ szőnyeg fedi* (237/66). 4. Durva <megnyilatkozás>. *Vagy azokon bosszút fogok állni, A' kik olly ~on mertek vólt tréfálni* (330/804).
~ (26/27, 377/44, 413a/589), *Vastag* (52/6, 237/44, 306/214, 338/40), ~on (163/4), *Vastagon* (199/16), ~onn (87/16); *leg vastagja* (460/10).
- vastörvény** fn (4)
Kérlelhetetlenül szigorú törvény. *A' sors kiszitet el Vas törvényivel: Ám-de semmi tőled el nem választ* (295/16). *Óh férfiak' ~je, Melly alatt nyög sok szív' kénye!* (309/75)
vas törvényei (247/34), *vas törvénynek* (443/145).
- vasujj** fn (1)
Roppant erős. *Úgy van! Mert tsak ott győz a' lerontó halál, A' hol megosztható részetskékre talál, A' mellyeket külön szedvén vas ujjával, Eggyesíti önnön elementumával* (454/75).
- vasvári** mn (1)
Vasváron levő. *Vagy a' Vasvári bértzeknek Horpadásit keresed* (420/5).
- vasvilla** fn (2)
1. *Vasvilla módra hányja a szemét: szűrös, haragos tekintettel néz. Már látom reszketeg fogja el tetemét, Már vasvilla-módra hányja a' két szemét* (330/730). 2. Háromágú szigony. *Egy Triton a' vas villáját A' farának vetette* (231/307).
- vászon** fn (7)
1. Főként len- v. kenderfonalból szőtt anyag, kelme. *'S tsörömpölő vetéllőjét vásznán végig perdíti* (413a/301). 2. Ebből készült vitorla. *'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi ~, Ha*

Pádus önti a' Martinus' bértzeit (327/27). **3.** Olyan főleg lenből v. kenderből szőtt anyag, amelyre képet szoktak festeni. *Bokrokat ültet vásznára És virágokat hímez* (397a/ 457). **4.** *Fekete vászon:* <a gyász, a szomorúság szimbólumaként>. *Vége van már, vége a' hajdani gyásznak, Le hasadoztak már a' fekete vásznak* (203/6, 81/6). *vásznat* (413a/291), *vásznait* (83/32).

vászonszál fn (1)

Len- v. kenderfonal. *Most már ugyantsak festséli A' felhő a' vizeket, 'S mintegy keresztül-vetéli Vászonszálkint ezeket* (397a/1080).

Vaticanom fn (1)

Vatikán. *Beh megtetszik, hogy nints Pápa már a' ~ba* (314/34).

vatka fn (1)

Pálinkaféle. <Az orosz vodka nyelvjárási alakváltozata>. *Magad tivornyázol Tisza háti Vatkánn* (233/72).

Vay fn (10)

Családnév. **1.** ~ József királyi tanácsos. *És béindúlnak Zsoltzára Hol az a' ~ lakott, Ki hajdan mint Politikus Tündöklött a' hazában* (368a/72). **2.** ~ Jeanette. *T. N. Vajai ~ Jeanatte ... a Mélt. Cons. Úr' Kisasszonya* (368*/31/8). **3.** ~ Miklós (1756–1824), dandár tábornok, hadmérnök. *Tisztelő versezet Báró ~ Miklóshoz* (405/cím). **4.** *Két ~: ~ Miklós és testvére ~ István. Addig is siratván e' Hazánk' fiait, Tsak az vígasztal hogy bírunk még két ~t* (398/10).

~ (368*/30/3, 368*/31/1, 405/38, 418*/175/3), ~ak (418/84), ~t (368a/13, 138).

váz fn (3)

1. Madárijesztő. *Minden rettenetes színeket rá ruház, Ezért lesz belőlle olly irtóztató ~* (213/20). **2.** Rémkép. *Más felől a' Halál, 's a' rémítő Vázat Hányó Félelemmel a' Kudartz, Gyalázat Guggolnak a' Kétség' alacsony vőlgvében* (267/65). ~tól (337/123).

Ö: csont~.

Vázsony fn (1)

Helynév. <Nagyvázsony Vezsprém megyében>. ~' *szent Omladékaiban A' Napra hevedém* (428/101).

véd i (4)

1. <Vmely lakott helyet> védelmez. *Fedezd szent árnyékkal azoknak tsonjait, Kik vérekkal ~ték hazám' kőfalait* (306/78). **2.** Öríz. *Hívseged betsét Védje mint petsét Hívenn, Szívem E' végső Tsók* (181/14). ~ (337/298). — ~jen (188/118).

védangyal fn (1)

Örangyal, védő angyal. *Kit teremt magának A' boldogtalan, 'S mint Védangyalának Bókol úntalan* (427/7).

védelem fn (20)

1. Az a cselekvés, tény, hogy vkit, vmit védenek, oltalmaznak. *E' miatt nem fognak kardot gyilkolásra, Puskát ~re, ágyút hódításra* (454/500). **2.** Védő hatás, oltalom. *A' hatalmas Isten minden veszedelem Ellen légyen néked őriző ~* (210/100). *Az árváknak Attya vég-yen védelmébe Világi éltetek minden idejébe* (209/117). **3.** Védelmező. *Ím egyik óltalom el dült mellőletek. Egy ~ nélkül maradt életek* (212/140). *És Magyarországnak védelme fog Ausztia lenni* (259/639).

~ (210/116, 259/130), *védelme* (54/11, 215/112, 258/105), *védelmet* (259/650), *védelmekbe* (413a/23), *védelmére* (214/111, 259/411, 330/1290), *Védelmére* (257/91, 97, 258/109, 330/1432), *védelmül* (257/160).

védelmez i (3)

Tartósan, rendszeresen véd. *A mindenhatónak láthatatlan keze Minden veszéjek közt élted ~ze* (75/6).

~zük (259/578), ~é (68/18).

védelmezni in (1)

Tartósan, rendszeresen védeni. *Nem; nem hír, nem bér, tsak tiszt Serkent ~* (257/234).

védelmező mn/fn (3)

I. mn Tartósan, rendszeresen védő. *Légyetek hűk, bátrak, ~ karok, Légyetek vitézek, egy szóval — Magyarok* (267/101).

II. fn Tartósan védő, oltalmazó személy. *Néha azt nevezik gyilkos párt ütőnek Kit kedves Hazája tart ~nek* (80/10).

~nk (193/18).

védeni in (1)

Katonai erővel őrizni, oltalmazni. *Nem volt semmi veszély, sem semmi próba előttök,*

Mellyre vitéz szívvel ki ne mertek volna rohanni Őseitek, ha Királyt 's Országot ~ kellett (259/625).

veder fn**(2)**

Folyadék, darabos anyag tartására való, le-hajtható fülű, rendszerint lefelé szűkülő nagyobb edény. *Istenem! Melly szép Szűz könyökölt le erre, Sűrűen hullatván könnyét a' ~re (306/114).*

Vedrének (400/97).

védő fn**(2)**

Oltalmazó személy. *Te Vallás' ~je! Te a' ki tiszteled A' köz igazságot, kezet fogunk veled (337/275).*

Védőt (418/39).

védvén in**(1)**

Oltalmazva. *Formád 's nagy elméd megmutatá, ki légy, Védvén Királyink' oldalát és Szent küszöbit fiatal korodban (445/15).*

vég¹ fn/mn**(96)**

I. fn 1. Az a hely, pont, amelyen túl vmely térbeli dolog nem folytatódik. *'S a' mint elvégződött ez oszlopsikátor, Ezüst tsillagokkal bé szőtt bíbor Sátor Tündöklött a' ~én (306/203). Vége a' Második Könyvnek (413a/1104).* **2.** Időpont, amelyen túl vmely időszak, időbeli folyamat nem folytatódik. *Igazán, hogy minden Száznak a' ~én Nagy dolgok esnek meg a' föld' kerekiségén! (330/15) — Légyen dühösségedben ~ (257/147). Tsak úgy lesz ~e ez aggságnak, Ha az halál síromba zár (379/43).* **3.** Vmely folyamat, esemény következménye. *Illatozzon másnak az édes muskotály: Mit ér? ha annak is a' ~e ispotály (219/38).* **4.** Elpusztulás, megsemmisülés. *Itt a' ~: megivám kelyhedet: óh halál (454/705). Nyoltz ezerezen valának, Kiknek a' hartzba lett ~ek (114/879).* **5.** Véget vet vminek: elpusztítja, tönkre teszi. *Ha sok század alatt egy Nép addig hága Hogy már mennyországá lett az ő országa; Egy nap a' hódító ~et vetett néki 'S ma tsak bús pusztákra rognak omladéki (313/29).* **6.** Vki ~et ér: meghal. *Óh nem ... nagy ditsőség hamar érni ~et, ... Jobb az égbe menni éltünk reggelébe, Mint a' megvénülés komor estvéjébe (213/77).* **7.** Véget vet vki bajának: megszünteti a bajt. *Nem tartom azt fáj-*

dalomnak, A' mi ~et vét kínomnak (443/182).

8. Vmilyen ~gel: vmilyen célból. *Most pedig közzétek jöttem olyan ~gel, Hogy felváltsam a' múltt lármát békességgel (330/1933).*

~ (124/22, 330*/197/3, 389/12, 443/196), ~em (213/115), ~ed (209/28, 44, 66, 78, 122, 288/6, 306/158, 454/650), ~e (29/17, 114/941, 1014, 134/18, 163/15, 175/23, 203/5, 209/28, 44, 66, 78, 122, 231/450, 259/114, 267/31, 324/4, 447/18, 453/20, 454/413, 413), Vége (85/9, 100/2, 133/28, 32, 197/9, 203/5, 211/71, 306/238), ~etek (211/84), ~ek (212/4), ~et (171/19, 209/58, 210/5, 211/46, 213/11, 267/111, 306/240, 454/644), Véget (77/208), ~emet (428/148, 454/709), ~ét (83/36, 209/14, 231/484, 268/150, 330/997, 1439, 454/40), Végét (92/75), ~ébe' (330/1226), ~én (259/424, 528, 310/8, 330/331, 330*/200/14, 348/35, 370/5, 413a/965), ~énn (236/25, 378/2), ~ére (126/55, 211/26, 453/256, 454/448), Végéről (357/22), ~inél (410/31), ~éig (267/89, 379/53), ~ével (330*/202/7).

II. mn 1. Utolsó, végső. *Lelkem egy nagy, egy hideg, Egy ~ sohajtássá válván Lilla' mellyén szűnjön meg (428/187). Így szöll hát e' gyenge portestbe öltözött Szép Lélek magához vég-hörgési között (454/742).* **2.** A határ mentén, a végeken. *És Himetti szálakat Nem tartanak a' vég-Afrikába' vágott Oszlopok (410/4). És te legnagyobb, Cesar, ki Asia ~ tsütsába Győzől 's nem botsátod a' lány Indust Roma várába (413a/694).*

~ (453/213).

Ö: falu~, város~; egyvégbe.

vég² fn**(1)**

Hosszabb (felgöngyölt) anyag. *Végre meg béllelte a' majom lelkével Egy ~ból hasított vékony velezzével (26/32).*

végbemegy i**(4)**

⟨Folyamat, esemény⟩ megtörténik. *Nagy munkába kezdünk, melly ha végbe megyen, Vagy öröm lesz bére, vagy örökös szűgyen (330/975).*

végbe megy (77/218, 238/14), megyen végbe (413a/203).

végbevihet i**(2)**

⟨Cselekvést⟩ végrehajthat, elkövethet. *Hát*

ugyan ezt Ámor nem vihetné végbe Holott ő a' leg főbb Istenség az égbe (196/69, 380/67).

végbevinni in

(2)

(Cselekvést) végrehajtani, elkövetni. Ditséretért semmit nem fél vinni végbe (29/23).

vinni végbe (5/9).

végbevisz i

(2)

(Cselekvést) végrehajt, elkövet. S a' mit Tsü-törtökön vittünk volna végbe Vasárnap tégyük meg e' szép Vendégségbe (336/27).

végbe-visszük (259/579).

végbevétel fn

(1)

(Cselekvés) végrehajtása. Hogy elébb ki jönnek, oh lábaim ennek Végbe vitelére semmit sem serkennek (77/196).

végbúcsú fn

(4)

1. Végbúcsút vesz: végleg elbúcsúzik. Oh Egek mit tégyek Vég búcsút hogy végyek El mégyek örökre Angyalom már (181/6). 2. Utolsó búcsú, halál. Végbúcsúmat tiszta szívvel fogadjátok, Az Úrnak áldása terjedjen reátok! (454/969)

vég búcsút (114/516, 209/99).

végcsók fn

(2)

Búcsúzó csók. Ha már felül sz, kintsem, Paripadra: Vess végtsókot nyögő Galambkádra (268/127).

vég tsókot (217/108).

véges mn

(2)

1. Mulandó. Véges lelkek! Szálljatok-fel A' szelek' szárnyaira (397a/905). 2. Korlátozott. Óh Idő, te egy Egész! Nintsen neked sem kezdeted, se' véged; És csupán a' ~ ész Szabdalt fel apró részeidre téged (288/7).

végesség fn

(1)

Mulandóság. Bújjátok az Istenségnek Tündöklő mélységeit, Át-élvén a' ~nek Milliomm esztendeit (397a/911).

vegetálni in

(1)

Tengődni. Szép szóval: no osztozzatok Brude-
rek, tsak hogy hagyjatok Engem is ~ (92/ 182).

végetlen mn

(8)

1. Végtelen, határtalan. Menj bé: Ő vagy Bernoullival méri a roppant eget Vagy a Newton tsővén nézi a ~ üreget (111/8). 2. Örökké tartó. Kilátok az örök létel' köz-pontjáig, Hol

eredetemnek kezdetét fellelem, 'S a' ~ idők' kerekét képelem (454/320). 3. Rendkívüli. Ezen sokáig rágódik Végetlen böltsessége (231/156).

~ (111/76, 162/39, 99, 348/34), Végetlen (305/83).

végett nu

(3)

1. Vmilyen céllal. Így menj ki, mikor el végzed e tisztséget, A' szükséges könyvek megszerzése ~ (233/56). 2. Miatt. A' Természet minden helyek és Tartományok ~ Akkor tett illy Törvényeket és örök szövetséget (413a/ 71). ~ (453/181).

Ö: e-.

végez i

(4)

1. Befejez. Híg álmát a' fellehellő Virradtakor ~i, Egy hajnali nyájas szellő Szeméről lele-gyezi (397a/502). 2. Elhatároz vmit, dönt. Engemet haza küldének, Hogy a' mit ők ~ének, Jelentsem meg tinéktek (114/418). Ah! gyengén szólj sorsom felől: Mert, akármit végzesz fejemnek, A' kín, vagy az öröm, meg-öl (430/43). 3. Végrehajt, csinál. Negédes módira léptetik lábokat, 'S dupla Főhajtással ~ik tántzokat (330/510).

Ik: el~, ki~.

végezés l. végzés**végezet fn**

(3)

Végezetre: végül. Sok viszontagságot látott és szenvedett, Mígnem ~re partra verekedett (211/52). Úgy is rá kell ~re Únnom ez átkos életre (443/125). ~re (213/102).

végezni in

(1)

Befejezni. Nekem is erős lesz arra gyenge ka-
rom Hogy véle élttemet ~ akarom (77/286).

végezvén in

(1)

Befejezve. Végezvén a' Lengyelt, Stájerén fo-
rognak, A' Szála' közepén tipegnek, topognak (330/545).

véggyász fn

(1)

Utolsó, búcsúzó fájdalomérzés. Múzsza rebegj!
~t szülhet akármilyen dalod (284/4).

véghatár fn

(2)

Befejezés. Így repült el tőlem is Sok kedves
esztendőm sebess-haladva. 'S meglehet hogy

nékem is A' ~ ma is ki leszen adva (288/68).
vég határt (83/45).

véghetetlen mn

(1)

Örökké tartó. *Te tőled van minden jóság, 'S e' tsudadolgok' sora, Óh ~ Valóság! Természet' Attya 's Ura!* (397a/855)

véghezmegy i

(1)

Menjen véghez: végrehajtandó! Sok lévén Carnevál' bűneinek száma, ... hóhér által kiheréltetessék. Menjen véghez (330/1623).

véghezvihet i

(2)

Megtehet. *Nem szükség e' végre semmi nagy babona A' ki ezt mind véghez viheti Broughton a' (126/50).*

véghez vihette (231/160).

véghezvisz i

(4)

Megtesz. *'S Akkor ha ezt véghez viszi eggy köztetek, Imádjuk az erőt és az Észt bennetek* (195/45).

vitt véghez (317/18), *vittek véghez* (330/13).

— *Véghez vitte volna* (114/910).

végig hsz

(4)

1. Vminek a hosszán (haladva) a végéig. *Gyakran belé mártogatnám Végig a' piskálóba* (169/132). 2. Vmely cselekvés, történet befejezéséig. *Így beszélt ~, újítván félelmét, Ama gazdag hajós saját veszedelmét* (202/67).

~ (307/88, 413a/439).

Ö: *mind~.*

végigaludni in

(1)

Örökre megszűnni létezni. *Ákhill, és maga Hannibál Szintügy kéntelen az halál' Éjjét végig aludni* (403/42).

végigdördülhet i

(1)

Egyszeri, erős, dörgő hangot adhat. *Óh vajha Behemot, vajha Leviáthán Hanggal dördülhetnék végig a' föld' hátán, Szózatom villámi erővel birhatna, Hogy az egyik sarktól a' másíkiig hatna* (337/282).

végigélvén in

(1)

Megérve. *Sok ember kort végig élvén, trutzol az Esztendőkönn* (413a/831).

végigfolydogál i

(1)

A jelzett területen lassan végig folyik. *Ama' zöld hegyek' mellyékén, Hol a' nektár tsor-*

dogál, Hol a' Zsoltza szép vidékén Sajó végig folydogál (368a/8).

végigfut i

(1)

A jelzett helyen futva átmennek. *De szavára nem ügyelvén Végig futják a' tóközt, 'S a' habokon általkelvén Háphápolnak a' nád között* (397a/310).

végigharsogtat i

(1)

A jelzett helyen harsány hangot hallat. *E' vérrel tajtékzó patak' folyamata, Melly sírjok oldalát végig harsogtatja, 'S a' halál' ölében alvó setétséget Fellármázván, hátán viszi a' kétséget* (306/56).

végighempelyget i

(1)

⟨Hó⟩ olvadva lefelé folyik. *A' hó végig hempelygette A' hegyek' görbületét* (397a/31).

végigjár

(1)

⟨Utat⟩ ismételten megtesz. *Pedig melly kényesen-feszesen-begyen Járnak az Uratskák végig a' Pártesen?* (330/1118)

végigmegy i

(1)

Elhalad. *Valahol végig ment; borzadtak az egek* (330/679).

végigmenni in

(1)

Végighaladva láthatni. *A' mint végig menni mind a' két oldalon, Vastag gyémántablák függenek a' falon, A' mellyekbe minden igaz magyar Nagynak Neve 's érdemei felmetszetve vagynak* (306/213).

végignéz i

(1)

Szemlél. *Sokszor végig néztem ezt a' világot már: A' legény előttem úton-útfélen jár* (330/779).

végignézvén in

(3)

Szemlélve. *És ki az, ki végig nézvén e' népeket, ... Ne borzadna, vagy is ne sírna ezekre A' még boldogtalan félig-emberekre!* (313/91).

végig nézvén (313/3), *Végig nézvén* (397a/689).

végigolvas i

(1)

Elejétől végig elolvas vmit. *Legalább, ha könyvem' végig nem olvasod, Megpróbáhat'd rajta frizérozó-vasod* (330/23).

végigperdít i

(1)

⟨Szövőgépen vetélőt a fonalak közé⟩ berepít.

'S tsörömpölő vetéllőjét vásznán végig perdíti (413a/301).

végigsétál i (1)

Végignéz. Még egyszer végig sétálok Szemmemmel e' tárgyakon (397a/385).

végigszemlél i (1)

Alaposan megnéz. Szemléld végig Erdélyt és Magyarországot, Hol érzeni kezdik már a' napvilágot (313/97).

végigtapasztal i (1)

Megismer. Egy állatból másba sokáig költöz-vén, Végig tapasztalják e' bú-baj' világát (454/471).

végigültet i (1)

⟨Virágpálántát sorban vmin végig⟩ földbe helyez. Kertem nárczisokkal Végig ültetéd (427/18).

végigvisz i (1)

Elovas. 'S mikor végig vittük a' könyvet 's a' napot, Mind tudomány, a' mit az elménk megkapott (454/517).

végigvon i (1)

Végighúz. Ahol szent újjaid' hegyét végig vonod, A' jó Rendnek lántzát ott akarod, 's fonod (454/653).

végképpen ~ végképp hsz (3)

Végleg. Lassan lassan őket mind addig gyengíti, Míg osztán végképpen el erőlténiti (215/56).

végképp' (239/124), vég kép (209/113).

végnyugalom fn (3)

Megsemmisülés, halál. Mikor száll testemre az a' végnyugalom, A' mellyel örökre bíztat a' sírhalom (454/595).

vég Nyugalom (201/31), Vég-nyugalmam (397a/1187).

végóra fn (4)

A halál órája. Majd ott kereslek fel jó szerrel, Ha ~m' halasztgatod (379/152).

vég órátok (453/62), ~ján (454/738), vég órájára (114/654).

végperc fn (1)

Vki életének utolsó perce. Hív Uray Juliánna Kitől a' végpertzen is Több jószágot nem kívánna Még a' békételen is (454/946).

végre hsz (93)

1. A végén, utoljára. Végre el jöttével a' setét

éjjelnek Mindenek szomorú bús lárvát viselnek (77/145). 'S ez a' szép mulatság így mégven előre Lärmáról szitokra 's ~ gyiklesőre (197/80). 2. Ha sokára is, mégiscsak. Rettentes Környék! Hála, ~, hála, Hogy elalélt lelkem nyugtát megtalálá (306/65). Nem kívánják a' karmoló gereblyéket ha ~ Meg ragadtak már a' földbe (413a/970). Gyász Pecsétje Kedvesemnek! Fejtsd ki ~, mit hozál? (282/2) 3. Mi ~: miért? De mit mondok? hová ragadsz indulatom? A' világ' négy sarkát mi ~ Zaklatom? (337/290)

Ö: a~, azon~, e~.

végrehajtás fn (1)

Megtétel, elvégzés. A' ~nak Angyala e' szókat Halván meg gyülőle minden halandókat (453/39).

végrehajtó fn (1)

Vmit teljesítő személy. Ezen testamentom ~jának Rebekát ... (330/1575).

végsíralom fn (1)

Végső panasz. Ti a' bús Echó hazája! Terepely borostyánok! Ti vagytok vég síralmimat némánn szólló bálványok (162/20).

végsóhajítás fn (1)

Utolsó sóhaj. S ez az érző Szív megállván, Lelkem egy nagy, egy hideg, Egy vég sohajtássá válván Lilla' mellyén szűnjön meg (428/187).

végső mn (24)

1. mn 1. Időbeli sorrendben az utolsó. 'S Énekiünknek ~ bádjadtt Szózatya Az andalgó Vidéket el altattya (128/63). Hívséged bétstét Védje mint petsét Hívem, Szívem E' ~ Tsók (181/16). 2. Térben utolsó. Mért említsem ... az Otzeán' vizével határos Indiának Ligetit, hol ~ öble van a' föld határának? (413a/645) 3. Végső veszedelem: pusztulás, vég. Rettentes, bosszús könnyek, a' mellyek az ádáz El-lenségre halált 's ~ veszedelmet izennek (258/43).

~ (127/32, 212/76, 112, 214/22, 217/95, 219/13, 330*/197/4, 420/2, 453/155, 454/173, 173, 844); legvégső (313/77), leg-végső (313*/100/3), leg végső (413/41), legvégsőbb (454/348), leg végsőbb (413a/37).

II. fn Utolsónak bekövetkező mozzanat. Vég-

sőt lehel: meghal. *Súgd néki ezt; hogy Tirzise Végsőt lehellett* (441/14, 174/8).
~t (268/141).

végsőképben hsz (1)

Végleg. *Szerelmes ——— a' míg még Tölled ~ el nem venne az ég, Jövel* (209/102).

vég szózat fn (2)

1. A dal utolsó hangjai. *Bágyadt nótánk' vég-szózatja A' szép Tájt elszunnyadtatja* (424/61). 2. Vkinek halál előtti utolsó szavai. *Kedves Testvérem, Zsuzsánnám, Fogadd el vég szózatom'* (454/878).

végtelen mn (1)

Örökké tartó. *Kegyelmes ég, kinek ~ hatalma A' nyomorúltaknak örökös óltalma* (214/99).

végtére hsz (28)

1. Utoljára, végül. *De majdan ~ Sokak kérésére Meg szán Juno bennünket* (32/37). *De majd ha bé fogadják, Lassan kevély, kevélyebb, 'S ~ tséltsapabb lesz* (185/165). 2. Végére. *Igaz, Tisztes Öreg szád kedves szózatja Melly érző szívemet annyira meg hatja Hogy könnyű tereh az, mellyet bár ~ Múló élteteknek a' természet mére* (68/3). 3. *Végtére (is):* ha jól meggondolja az ember; utóvégre, elvégre. *Május' nimfája' Leg szebb lánykája: De ~ mire kél?* (146/18)
~ (114/830, 176/113, 210/87, 211/19, 215/121, 145, 217/61, 244/29, 248/35, 259/249, 315, 379, 297/62, 306/305, 337/141, 374/39, 389/54, 416/20, 454/447), *Végtére* (64/15, 114/497, 208/4, 330/867, 1891).

végű mn (1)

Változhatatlan ~: mindig azonos. *A' Jehova hármát mennydörgött ezekre A' változhatatlan ~ kérésekre* (225/110).

végvár fn (1)

Az ország határán épült vár. *Innen ezt a' Végvárat a' mindent hamar el-nevező magyarok Nádorfejevárának nevezhették* (267*/ 19/6).

végveszedelem fn (1)

Teljes pusztulással fenyegető veszedelem; végveszély. *Leg-alább e' közös vég-veszedelembe' Az a' vígasztalás fog szállni szívembe, Hogy a' tomboló bűn' jajját is megérem* (454/161).

végvidék fn (1)

Az országhatár mentén elterülő vidék; határvidék. *Erdőt keres és a' kövér Tarenti vég vidéket* (413a/725).

végzés ~ végezés fn (12)

1. Kihirdetett hivatalos döntés. *Dionisiusra illy végezést teve Hogy sok vétkeiért már eleget tégyen Ugy hogy Corinthusnak Praeceptora légyen* (12/20). 2. Istenség elhatározása, döntése. *Végzés! mért nem lehet te veled perelnem Óh! miért nem lehet ellened ki kelnem Meg eggyeztem é én planumod titkába Teremtésembe, 's az élet kínjába* (453/263). *Légyetek hát jövő fársángig békével, 'S elégedjétek meg Vénus' végzésével* (330/2018). 3. *Végzet. Már hát külön választ a' végzés bennünket* (63/1).

Végzés (259/174), *végezés* (12/20), *Végzés'* (403/44), *végezés'* (63/7), *végzése* (258/79, *végezési* (267/237), *végezésemnek* (330/ 1900), *végzésén* (212/51).

végzett in (1)

Alkotott. *Ezen okossággal ~ fel tételnek Mondásánn mind ketten örömmel bé telnek* (77/135).

végződik i (2)

Befejeződik. *Nem! te bölts Teremtő, mindent jól alkottál; ... ahol te kezdődöl, létünk ott ~* (454/652).
~ (244/14).

Ik: el~.

vegyes mn (1)

Vegyes színnel: különböző színűekkel. *Szibéria minden nyusztal, hermelinnel A' Tzár' Udvarából kijön ~ színnel* (330/108).

vegyít i (4)

Anyagot más anyaggal kever. *De Éris, ... Ki az édes mézbe ~i a' mérget* (330/647).

~i (413a/10), ~nek (418/28). — *vegyítts* (413a/351).

Ik: fel~.

vegyítve Ik: el~.

vegyül i (1)

Belekerül, belejut vmibe. *Ausztria bámulja, vegyül melly szép szerbe, Külföldi galántság magyar karakterbe* (306/279).

vehet i (22)

1. Vásárolhat. *Már ma a' szíveket kirakják vásárra. Legjobbat ~ a' legpénzesebb* (206/18). *Így arany szerelmet aranyon ~el, Réz lessz, ha tsak rézzel fizetgetel* (206/21). **2.** (Ételt) szedhet. *Mit adsz enni? — Annyit, a' mennyit ~ek* (330/624). **3.** *Vmijére ~ vmit: vmely testrészére tesz vmit. Igazság! ki bírod hazául a' Mennyet, 'S a' földön sem ~sz szűz ortzádra szennyet* (337/2). **4.** Felvehet. *Hogy én ha magamnak zöld kantust ~nék, Olvasva a' majmok között el mehetnék* (254/3, 61/3). **5.** Kaphat. *A' Napról leg bizonyosabb jelt ~nek mindenek* (413a/444). **6.** Búcsút ~: elbúcsúzhathat. *Nem hagyom el ezt a várost, mert nem lehet, Mert Rozitól szívem bútsút nem is ~* (184/32). **7.** Részt ~ vmiben: osztozhat vmiben. *Sorsom keserűség, 's tiétek köz vélle. az én fájdalamból ti is részt ~tek* (330/937). ~ (318/28, 423/32), ~ünk (114/167), ~nek (3/13, 413a/820), ~ett (98/9, 162/41, 330/908), ~ted (202/92). — ~ne (337/285), ~nének (77/127). — vehessen (95/3), vehessenek (314/56).

Ik: észre~, meg~, rá~, vissza~.

vehetetlen Ő: haszon~, meg~.

vehetni in (1)

Kaphatni. *Elégnek ágyához tudnálak vezetni, A' kiről jó példát 's tudományt ~* (454/736).

vehető Ik: észre~, haszna~.

véka fn (2)

Ürmérték; 25—30 literes edény. *A termő gyümölcs fák majd hogy egy mást érik Egyről gyümölcsöket ~val is mérik* (1/12). ~ (245/44).

vékony mn (14)

1. Csekély vastagságú. *Vékony fátyolattyát Thisbe el ejtette* (77/166). **2.** Sovány, keskeny (testrész). *Szép ~ak lábad' egyenes szárai* (254/21). **3.** Magas, gyenge (hang). *Szózatja tiszta ~: Mondása rakva szíves Kedvvel, ketsegtetéssel* (185/148). **4.** Véknyan szőtt mese: nem túlzó szöveg. *Engedd hogy a' Költő vék'nyan szőtt Meséje Lehessen ártatlan Fedjed' piperéje* (188/5). ~ (26/32, 85/13, 137/7, 12, 139/82, 188/82, 197/13, 330*/205/1, 3), véknyann (83/26).

vékony a fn (2)

Vkinek a legalsó bordája és csipőcsontja közti testtája. *Csak azt nézem, mikor dagaszt Szép fara mint imbolyog, Őszve szorúlt ~ba A' víganó mosolyog* (169/39). *vékonyom* (389/90).

vékonyít i (1)

Csökkent, mérsékel. *Melly hibámat ~ja* (114/3).

vél i (16)

1. Valószínűnek, lehetségesnek tart, gondol. *Szíved' olly heven szerettem, Hogy midőn azt megvetettem, Véltém, a' halál jön rám* (324/36). *Mit ért? Nem is ~tem, 's már itt volt Húshagyó* (330/763). **2.** Hisz, képzeld. *Ne higgy a' hozzája tsalogató partnak Ne ~d hogy sikamló hantyai meg tartnak* (28/8). **3.** Vmire ~ vmit: vmire magyarázza. *Bezzeg Fizignát sem ~i Már e' dolgot tréfára* (114/854). *Véltém* (63/15), ~tél (212/86), ~tünk (217/100); *véled* (213/71), ~i (123/65, 156/11, 215/59), ~ik (413a/252), ~tem (208/59), ~te (231/94). — *Vélnéd* (28/1, 445/37).

vele ~ véle hsz (281)

1. Vkivel, vmivel mint társsal. *A' ki engem szeret, igyék egyet velem!* (330/362) — *Negyven napig nevetek 's Fársángolok Véletek* (133/57). *És Ha a' Commendáns nem tetszőnn felele: Titkosan dolgozó Spiontis küld vele* (238/32). *Mert lám vele laknak ugyan ott az ebek* (60/15). *Jaj de most a' tél csatázik, 'S véle a' szél és a' jég, Minden fagy most, minden fázik* (289/10). **2.** *Vele van:* együttérez vele. *Hogy te véllünk vagy, Óh Cezár, régen irigyli az ég* (413a/510). **3.** Vmivel mint eszközzel. *Ki rántja éles szabljáját 'S a' Fizignát tomporáját Véle jól meg hasítja* (114/853). *Már kérkedik, már ragyog vele Az alvilág' hosszas éjjele* (299/113). **4.** Vkivel mint a cselekvés végzőjével. *'S mostani szívességéért Tégyen jól az Ég vele* (357/56). **5.** Vkivel, vmivel mint a cselekvés elszenvetőjével. *Eggyik a' szerentse, melly míg itten élünk, Laptaként hajigál, 's játszadozik vélünk* (193/12). *A' koporsó után épenn azt képzelem, A mi Böltsöm előtt történt vala velem* (201/88). *Az erdők bársonyi már a' zöld leve-*

lek, *Le hulván a' szelek játtzadoznak vele* (65/12). **6.** Vki vel mint ellenféllel. *Cerberus ordítottson, harapó fogakat vitsorítottson, Még is ez ellene áll, velle erőre ki száll* (44/10). **7.** (Búcsúzó köszönésekben.) *Kedv! Remények! Lillák! — Isten véletek!* (427/64) **8.** Bir ~: birtokában van. *Sőt míg birt is vele, magába tartotta Mert mondani másnak ingyen sajnálotta* (6/3). **9.** *Vele jár:* együtt jelentkezik, hozzátartozik. *Valamerre menne, mindég vele jára Vigyáztván szüntelen népére 's magára* (78/27). **10.** *Egészség és erő jár vele:* erős, egészséges. *Hát ha az egészség 's az erő jár veled, Bizhattz, és a halált még meszsze képezed?* (217/3) **11.** (Vonzatként.) *Függ 's még Magyaroson rajtam olly fegyverem, Melly Apánkról maradt, 's velünk együtt terem* (238/66). 'S *hogymajd vélek edgyütt élünk Legvigasztalóbb remény* (454/933).

Ö: *énvelem, teveled, ővele, mivelünk, tiveletek, ővelek.*

vélekedik i (1)

Véleményt, ítéletet alakít ki. *De legközelebb mint vélekednének Gyermekiek felől ama' vitéz vének* (267/159).

Velence fn (1)

Helynév. *Caeneval ... olasz szó; tézsi azokat a' nagy fársángi maskarás bálakat 's mulatságokat, a' mellyeket ... Velentzébenn szoktak tartani* (330*/136/3).

véletlen mn/hsz (6)

I. mn Nem várt, előre nem látható. *Elég, hogy Printz Khalchfresszernek Illy ~ halála A' pór német egereknek Rémülésekre vála* (114/757).

II. hsz Véletlenül, akaratlanul. 'S *eggyyszer meg rázza ágát Véletlen egy forgó szél 'S le fosztja szép virágát* (147/5).

~ (65/5), *Véletlen* (208/66, 299/17, 399/6).

velez fn (1)

Bőr. *Végre meg béllelte a' majom lelkével Egy végből hasított vékony ~zével* (26/32).

velle (lat) (1)

l. nolle

vélmi in (1)

Gondolni. *Nem tudták a' dolgot egybe mire ~* (330/1103).

velő fn (6)

1. Agyvelő. *Mellyre az érzékeny szívek megolvadtak, Repestek a' ~k, vagy elandalodtak* (330/1864). **2.** *Vminek a veleje:* lényege. *Mert ez a testiség egy mulató helye, A' fő gyönyörűség summája 's veleje* (239/8).

Velőt (443/25), *~ket* (330/1345), *~kre* (273/22), *velejével* (231/449).

Ö: agy~.

velőtlen mn (1)

Erőtlen. *De a' nagy Consectarium, Valamint a' Judicium Szint ollyan ~ volt* (92/203).

vélvén in (2)

Feltételezve, gondolva. *Sok az örömtől fut Vélvénn hogy így nem jut A' bú markába* (155/14). *Már tán nem is vártál magadhoz bennünket? Vélvén, hogy el hagytuk kötelességünket?* (233/2)

vén¹ mn/fn (81)

I. mn **1.** Nagyon öreg. *Rendes is volt látni, miként sok ~ dada Többektől kiválva a' széken kushada* (330/483). *És ha nem is sokat teszek is ~létemre köztetek, Legalább a' Zrínyi' útját megnyitom előttetek* (259/547). *Nem ~ fához valók a' fiatal ágak* (73/18). **2.** Ami vmilyen állapotban, minőségben, hosszú időt töltött már. *Pompás volt a' Templom mind kívül, mind belől; ... Élő sziklán állott ~fundamentoma* (306/183). **3.** Ősidők óta meglevő, fennálló. *Márs a' ~ Ótzeán' hátát megnyergeli* (337/48). **4.** Régi, ócska. *Itt Comen-tzióba adnak egy kúp nádat, Melynél szipákolhadd ~ tajték pipádat* (233/68). *Egy ~ pápaszemet feltett az orrára* (330/1218). **5.** *Vén idő:* hosszan eltelt idő. *A' hív Magyar mindenkor Kívánja emlegetni, Nem fogja bétemetni A' ~ idő' moha* (259/272). **6.** (Becsmerlő szók fokozó jelzőjeként.) *Hogy a' manó el nem vivé A' ~ szipát!* (333/28).

~ (153/5, 213/66, 238*/144/1, 298/cím, 2, 7, 18, 30, 306/28, 310/57, 59, 330/212, 222, 389, 413, 566, 633, 864, 913, 1025, 1196, 1523, 1550, 1552, 1613, 1846, 30*/143/5, 333/28, 52, 339/9, 348/42, 356/17, 368a/28, 384/3, 397a/822, 413a/199, 736, 428/137, 460/107, 130), *Vén* (92/1, 29, 83, 120, 197, 141/5, 231/296, 288/108, 330/630, 666, 810, 2033,

333/20, 339/9), *Vin* (330*/185/8); ~ebb (92/104, 310/62).

II. fn 1. Vén ember. *Így hartzol a' halál /:óh eszmélkedjete:/ Gyermekek, ifjak, és Vének, ellenetek* (215/64). **2.** Bölcs, tapasztalt vezető. *Nemes Communitás! E' Város Vénei, Légyetek az Isten kedves emberei* (217/141). **3.** Idősebb, vmiben jártas, tapasztalt bölcs ember. *Akkor a huszonnégy ~ek seregébe Kántus praeses lészesz az Egek Egébe* (233/79).

~ (330/924, 333/36), ~ek (267/160, 317/215), *Vének* (225/106, 239/5, 330/635), ~t (6/1, 78/18), *Vént* (189/1), ~nek (330/1907), ~eknek (2/8), ~nél (239/86).

vén² (1)

⟨Igenévképző.⟩ *Ván, Vén vagy Az üstökös Eloquentia* (167/cím).

vénasszony fn (1)

Öreg nő. *Igazán, hogy vén Lyánt 's vén Aszszonyt a' Manó Olly helyen is teker, a' hol nem volna jó* (330/249).

vendég fn (21)

1. Aki látogatóba érkezik. *Meg holt é valaki, vagy pedig született, Hogy ennyi ~ egy házhoz gyűlhetett* (340/8). **2.** Az ilyen látogatók csoportja, tömege. *A' Kastély ekhózott az örömlármával; A' tseléd, a' Vendég, az Úr, a' Dámával Játszott, tréfált, tántzolt, vigadt az Udvarban, A' nagy Palotában, tornáztban, pitvarban* (330/896). **3.** A *Stüks ~i*: a halottak. *A' ki halhatatlan nevet csak azért érdemele, Hogy fegyvere által a' Stüks ~i száma tele* (216/78). ~ (310/41, 336/20, 357/64), *Vendég* (188/128, 330/463), ~ek (114/111, 330/345, 340/12), ~ek' (330/320), *Vendégek* (330/363), ~ét (340/3), ~it (454/793), ~eknek (330/1077), ~ednek (308/42), ~inek (330/354), ~ről (330/609), ~gel (330/293), ~ével (336/14).

vendégesked Ik: be~.

vendégség fn (6)

1. Vendégek összejövelete; lakoma. *Mikor egy dobozó ~ pompája Által eltöretik a' Bíró páltája* (453/217). — ...míg az agyonütött Tulkokból a' kegyetlen nép ~et nem ütött (413a/1099). **2.** *Vendégségben ül*: vendég vhol. Más alkalmatossággal, midőn Jupiter' asztalánál ~ben ülne, jól talált lakni mezei sa-

látával (330*/202/9).

Vendégség (330*/157/1), *Vendégségnek* (330*/147/7), *Vendégségbe* (336/28).

vénecske mn (2)

Meglehetősen öreg. *Látta, hogy Dorottya, 's a' kik már vénetskék, Dohognak magokban, hogy ők nem menyetskék* (330/437). *vénetske* (358/48).

venenum (lat) (1)

Méreg. *Lurida sub dulci melle venena latent* Az édes méz alatt sárga mérgek lapulnak (27/cím).

venerabilis (lat) (1)

L. clerus.

Venezia fn (1)

Helynév. ⟨Velence.⟩ *Ördög vigye Palotádat, Vízbe zárt Venetziadat, Már e' nem Politia* (114/229).

vénhedett mn (1)

Megvénült, nagyon öreg. *Te szép Babér Tsemete Nőjj nagyra, mint ~ Törzsököd; a győzők várnak tégedet* (153/2).

vénhedt Ik: meg~.

vénkor fn (1)

Öregkor. *Így teszel te, óh Idő! Gyermekek ifjú vén korunk, A' bú öröm, 's a' jó, gonosz szerentse, ... Kezedbe' van, hogy jöttödet jelentse* (288/53).

vénlant fn (1)

Idősebb nő. *Ifjúként szaladtak még a' ~ok is* (330/1473).

vénlány fn (4)

Vénkisasszony, férjhez nem ment idősebb nő. *Óh, szégyenletemben meg kell halnom ott is, Mikor vén lyánnak mond egy hitvány halott is* (330/796).

vén lány (330/1629), *vén Lyánt* (330/249), *Vén Lyányok'* (330/848).

vénlányharag fn (1)

Vénkisasszonyok szégyenből fakadó dühe. *Rajta! per! irígység! bosszúállás! szégyen! Vénlányharag! kudartz! kofaság! — így légyen* (330/670).

venni in (16)

1. ⟨Magára⟩ felvenni. *Most veszek már Maská-*

rát! Köz-helyen nem szabad lennem: Azért áll-
ortzát kell vennem (133/50). **2.** Szerezni. Illet-
len gondolat, 's szégyen a' múzsáktól Nemes
leket ~ a' Butelliáktól (219/54). Az örvendő
Fársáng kiindult Budáról, Tüdösítást ~ a'
Magyar Hazáról (330/26). **3.** Helyezni. Ah, ti
borzasztó fene Látomások! Félek illy gyász
színt ecsetemre ~ (287/38). **4.** Számba ~: meg-
számolni, számon tartani. Könnyebb számba ~
a' tenger tseppjeit, ... Mint ezen kérdésre adni
feleletet Keserűvé a' mik teszik az életet
(210/9). **5.** Szerencse fél üldözőbe venni vkit:
fél kerülgetni. Te, kit a' szerentse jó és rossz
időbe' Nagynak látván, fél már ~ üldözőbe
(452/6). **6.** Szívébe ~: megszeretni.
Mellyemben tüzet gerjesztne A te deli szépsé-
ged, Ha szabadságom lehetne Szívembe ~ té-
ged (460/146). **7.** Búcsút ~: elbúcsúzni. En-
gedd meg barátom! bútsút is kell vennem
(268/53). **8.** Bámúlásra méltó ~: csodálkozni
kell rajta. Bámúlásra méltó vennem, Hogy le-
het olly' erő bennem, Hogy gyarló Lyánka lé-
temre Halál nem jön életemre? (309/117)
~ (200/64, 330/912, 413a/627, 454/522, 806);
vennem (454/894), vennünk (63/4).

Ik: fel-, le~.

vénség fn (25)

1. Öregség. A' ~ béverte púderrel hajait
(330/227). Felhágta a' betsületnek Olly pol-
tára már te is, Hová sokan nem érhetnek Ké-
ső ~ekbe' is (368a/96). **2.** Öregséggel járó
gyenge testi-szellemi állapot. Bár hó szín
zászlóját az el aszott Vénség Fejed pusztult
várán nem lobogtattya még (204/41).
~ (15/12, 73/19, 209/33, 217/41, 341/32, 421/
32), ~' (330/440, 2039), Vénség (204/12),
Vénség' (217/12, 290/16), ~et (74/22, 171/
20), ~ét (214/6), ~be (310/63), ~ébe (215/
108, 336/63), ~ben (308/60), ~re (391/11),
~től (341/30), ~éig (78/26), ~gel (233/78).

ventus (lat) (1)

Szélvihar. *Ventus describitur:* a szélvihar le-
írása (10/cím).

Venus ~ Vénus fn (42)

Római istennő, a szépség és a szerelem isten-
nöje. Kis Méhek! ... Gyűjthettek egy kis mézet!
Szálljatok Lillára, Az ő szép szájára Vénus so-

kat tetézett (274/12). Őtet úgy nézhetni, mint
egy tökélettest, Kinek minden ízén Vénus egy
Vénust fest (330/188).

Venus (77/15, 317/255, 330*/185/9), Vénus
(26/17, 71/17, 19, 76/12, 77/90, 293, 135/48,
140/12, 216/57, 256/34, 263/24, 266/47, 284/
3, 330/149, 1230, 1382, 330*/143/3, 330*/
198/1, 368*/30/9, 10, 432*/206/3), Vénusz
(185/1), Vénus' (164/22, 175/1, 31, 277/cím,
294/39, 330/148, 2018, 294/39, 368a/55, 59),
Vénusz' (230/4), Vénusé (294/32), Vénusnak
(432*/206/5), Venusra (413a/869).

venusi mn (4)

Venusra jellemző. Illyen ruhájában fel tettik
az égen Diadalmaskodik Venusi szépségen
(64/22).

Venusi (38/7, 71/cím), vénusi (330/430).

venustus (lat) (1)

Kellemes, vonzó. *Forma venusta perit:* A
vonzó külső elmúlik, a szépség múlandó
(38/cím).

Venus-Uránia fn (1)

A szeretet istenasszonya. Vénusz-Uránia, A'
boldog' szeretet' kellemes Asszonya, Szeny-
nyetlen viseletben Hoz két égi szövétneket
(432/93).

Vénuszplanéta fn (1)

Esthajnalcsilag. Ez ama' szép Vénus planéta,
melly mikor estve jár fel, Hesperusnak, Est-
hajnalsillagnak mondatik (330*/143/1).

vénül i (1)

Öregszik. Így a' szépség is, ha ki vénül, tsak
hamar el vész (38/5).

vénülés Ik: meg~.

venyige fn (5)

1. A szőlőtökén nőtt vessző; szőlővessző. Ha-
nem illendő kedvezni a' gyengéded szőlőnek
Midőn fiatal korába újj ~i nőnek (413a/905).
2. Fák, bokrok vékony ágai. A' vidám kelle-
mességnek Bélyege, a' házi Nő, Ama' termett
~knek Leveles boltjában sző (397a/455).
~knek (397a/293, 413a/957), ~ről (413a/836).

ver¹ l. wer

ver² ~ vér i (46)

1. Vmit többször erősen üt. Szidják, háborgat-
ják, üldözőbe veszik, Verik, tömlötözik, halál-

ra hurtzolják (454/137). *Főbe verte egymást fazékkal a' kukta* (330/690). **2.** Ütésekkel büntet. *Mit ér minden ha köteled Békós lábadonn viseled Ha a' kinos szolga bot vér* (31/19). *Itt a' korbáts, verj görbe nyakokra* (348/18). **3.** *Veri az Úr gazdagsággal: a gazdagság kárára van neki. 'S mihelyt az Úr őket veré gazdagsággal Bé motskolták éltek sok rút gonoszsággal* (5/3). **4.** Vkit sújt, sért. *Kevélységek' szarva szinte az égig ér, Annyi esztendőktől fogva bennünket vér* (330/946). **5.** *Hadra ~: harcra hív. Verd hadra a' Neszter's Visztula' városit, Ültesd fel a' rabló Caucasus' lakosit* (337/201). **6.** (Hangszeren) játszik. *A Pindus tetejénn sok Olasz veri szép musikáját Sok Frantz verselvén hárfa szavának örül* (42/1). *Sír a' lány Klarinét, dobog a' dobok' apja' gorombán, 'S a tsörgők nesze közt fenekét veri döngeti tölgygomb* (400/81). **7.** *Dalokra ~ vkit: dalra fakasztja. Mind felszedé Anákreon' Múzsája víg örömmel, Mindjárt boros, szerelmes Dalokra verte őket* (106/20, 372/20). **8.** (Szív, ér, vér) ütemesen lüktet. *Kín 's Öröm nélkül vér Szívünk ekképenn* (155/41). *Csáki! Hazánk' dísze ősi nagy Magyar vér, Kiben még a' Szabolts Kapitány' vére vér* (306/224). *Magam is elholtam, megrugván fegyverem, Ájúlva rendkívül reszketve vert erem* (239/208). **9.** *Szív vkiért ~: vkit szeret. Hogy Lilláért vér a' szívem, 'S hogy lelkem benne lehell; Éreznem és tűrnöm kell* (443/150). **10.** Okoz, előidézt, vmivé tesz. *Lármáztak, zajgottak, porfelleget verőtek* (330/1469). *Ne hányd olly hasgató pillantatokkal Felém villám szemed'. Az verte szívemet halálos sebbe* (320/4). **11.** (Madar) dalol, csattog. *A' kis dallos ... Most lejtőre nyög nótáján. 'S gyengén kenyarog ezer Érzékeny hangok' trilláján; Majd ismét keményen ver* (397a/788). **12.** (Madar a hálóban) ~i szárnyát: vergődik. *Veri szárnyát 's imé nyakát Ki szegi egy legény* (142/17). **13.** (Küzdelemben ellenfelét) sorozatosan megveri. *Hányszor vertük kevés néppel a' Frantzokat* (267/177). **13.** (Mozgó természeti jelenség) (kárt okozva) csapkod. *A Habok mormolva verik a' kő szirtot* (9/3). *Oh, hogy a' jégeső verne kobakjokra!* (330/1684) **14.** *Az eget ~i fejével:*

nagyon boldog. *Ah kedves Szók Ah édes Csók! Eget verék fejemmel* (277/3). **15.** *A bor földhöz ~i: berüg. Mikor az ősz szőlőinek friss Levét kitekeri Borát Víg szívvel Itatja, Ivóját földhöz Veri* (111/120).

vér (317/137), *vernek* (71/16), *vere* (257/13), *vert* (134/101, 330/1403, 447/101), *vertél* (200/40, 233/39), *vertek* (231/141, 353/11, 413a/287); *veri* (432/64), *Veri* (223/9), *verik* (259/438), *Verik* (267/58), *verted* (162/4), *verték* (330/1704), *Verték* (330/1278). — *verne* (454/363). — *verje* (259/56), *Verje* (259/554, 669), *Verjétek* (267/103).

Ik: *agyon~, által~, be~, el~, fel~, keresztül~, ki~, le~, meg~, össze~, rá~, széjjel~, vissza~.*

vér fn

(146)

1. Ember, állat testében ereken kerengő, a sejtek táplálását és anyagcseréjét végző piros nedv. *Egyet egyet fordul bennem A' ~ és szinte zajlik Valamikor a' Kis-Asszony A' Tekenőbe hajlik* (169/62). **2.** Harcba kiontott vér. *Rénus' füstölgő partján már látom az Árpád' Kardra szokott fíjait, tsorog a' ~ görbe vasokról* (253/18). *Sőt annyi nép' Annyának magzatja Lett egy dühös népnek tsúfos áldozatja, Kinek ~e kiált a' bosszúért* (337/147). **3.** Vérontás. *Rettentő hadakat, ~t és egy Nemzeti szörnyű Bajnokot éneklek* (450/1). *Ez okozza hogy ők a' ~t nem kívánják, 'S még az állatot is kímélik és szánják* (454/497). **4.** Véráldozat. *Véren épült Város! ~rel meddig hizol? Magasan felépült Váradba míg bízol?* (79/5) **5.** Életerő, tetterő. *Buzog még én bennem elhunyt ősink ~ek, Buzog is, még mástól kenyeret nem kérek* (248/49). *Még az ifjúság szememben Tsillog, és virgontz eremben Véremet jól érzem* (385/15). *Tapasztalná mint forr ~em, 'S mint küszködik a' Szemérem* (309/7). **6.** Indulat. *Orrán, szájján forrtak a' méreg' tajtéki, És újabb lángoktól lobbantatván ~e, Az oldal szobában egy Commódhoz ére* (330/845). *De ortzáját Etse addig tzirolgatta, Míg mind elenyészett a' Johanna' ~e* (330/1367). **7.** Közös származás, rokoni kötelek, leszármazott. *De talám néki sem lesz kissebbségére, Hogy Nádorispányné lett itt az ő Vére* (337/366). *Nagy emberek voltak Attya, Férje, 's ~e; Még sem szállt kevélység, 's vad*

Gög a' lelkére (454/795). Csáki! Hazánk' dí-sze, ősi nagy Magyar ~, Kiben még a' Szabolts Kapitány ~e vér (306/223–4). Hatalmas Rendek, óh vitézi ~ből Kisarjazott nemes Magyar vitézek (259/33). **8.** Nemes ~: nemesi származás. Ha a' kinos szolga bot vér Ugy a' pompa a nemes ~ 'S a' rang mit ér (31/20). **9.** A ~ mezeje: harcmező. Rettentő lármával, zörgéssel rohannak, Hol a' ~ mezején már ki szállva vannak (192/22). **10.** Meghül a ~e: elképed; megijed. Meghül minden ~em bennem, Mihelyt kegyetlen voltodról És nem várt árulásodról Emlékezem, hitszegő (324/ 25). Hajósra már halál sárgája rá üle Benne minden ~e egészen meg hűle (10/28). **11.** Vki ~e ég: nagyon boldog. Ezt mondotta: Szeretek: Ah, e' szóra ~ünk égett (134/64, 447/ 64). **12.** Vérré válik a gyomrában: jól esik neki. Be' jól esik a' szűk étel, ha eleve A' munkás gyomrába minden ~ré válik (198/46). ~ (77/216, 186/12, 215/35, 267/119, 167, 209, 221, 306/191, 337/271, 413a/1038), Vér (188/104, 231/292, 306/70), ~' (260/18, 267/148), ~em (169/54, 395/39), ~em' (259/484), ~ed (239/105), ~e (8/17, 134/101, 231/366, 238*/114/3, 259/418, 310/57, 321/11, 330/1918, 397a/499, 400/37, 447/101, 454/866), Vére (257/49, 258/30), ~ek (127/13, 421/13), ~ei (77/225), ~eim (77/214), ~eid (77/192), ~eitek (418/57), ~t (90/5, 169/50, 188/67, 216/76, 246/18, 259/570, 574, 584, 594, 418/20), Vért (71/4, 92/93, 238/71), ~ét (257/32, 259/459, 327/9, 337/312, 389/95, 397a/217, 450/14), ~ünket (330/578), ~eteket (259/125, 454/562), ~eket (216/88), ~nek (77/91, 227, 114/472, 216/82, 253/38, 51, 259/618), ~emnek (379/56), ~ednek (454/827), ~ének (231/321, 337/50), ~inek (326/19), ~be (54/21, 70/6, 195/24, 330/1912, 337/406, 403/50, 454/141), Vérbe (287/35, 337/62, 368a/4), ~ébe (27/7, 77/242, 413a/1068, 453/243), ~ibe (445/32), ~ből (212/54), ~éből (114/59, 267/168, 453/58), ~edhez (268/7), ~től (192/3, 253/41), ~étől (259/544, 337/68, 75), ~ré (453/257), ~rel (9/26, 114/872, 124/25, 258/41, 306/55, 64), Vérrel (257/236, 337/398, 413a/492, 443/76), ~emmel (443/113), ~ével (77/296, 185/204, 330/1412,

413a/509), Vérével (114/80), ~ivel (253/39), ~ünkkel (413a/499), ~ekkel (259/111, 306/78, 326/12).

Ö: hideg~, ember~.

verbung fn (1)

Toborzott katonák csoportja. Könnyű volt Orsolya' és Adelgundának Így nevelni számát szoknyás Verbungjának (330/1012).

verbunkos fn (2)

1. Toborzó személy. Azomba a' minapába Verbunkos voltam Chinába Több Missionariussal (92/188). **2.** Tánc. Az igaz Magyar Tántz, a' lassú Verbunkos, a' mit b. eml. Eleink ... Nemeses Tántznak neveztek (330*/156/1).

verbuvál i (1)

Toboroz. Nints egy lovassais Szerelem Istennek, Mind gyalog katonát ~nak ennek (238/18).

vércsepp fn (2)

Egy csepp vér. Örül mikor láttya, hogy ember társának Vér tseppjei dühös karjára omlának (192/38). vér tseppek (77/229).

verdes i (11)

1. <Hullám> csapkod. A' Partokat Joniumnak hány hullámi ~ik (413a/631). **2.** Mozgás közben megüt vmit, hozzá-hozzáér. A' külső Posztokról ~i két Bomba (238/74). **3.** Olyan magasra hat, hogy szinte elér vmit. Az eget ~i a' jajszó századja (202/25). Verdesi a' padlást a' tsatázók' hangja (330/1356). **4.** Csapkod. A' zúzos fák egymást ~ték gallyokkal (330/682). **5.** <Ér> lüktet. Óh Magyar, a' kibe, még ~ atyáid' ere? (259/450). Verdesi (253/30), ~ik (253/10, 338/15, 413a/1060), ~endi (327/12).

veréb fn (5)

Emberlakta helyeken tömegesen élő, apró, szürkésbarna madár. A madarak nagyobb része el utaza Tsak ~ tsak varjú maratt ide haza (85/20, 197/20). ~ (254/8), Veréb (330/1266), Verebek (416/17).

vereget i (1)
Csapkod. *Amaz előtte a' szellőt gyors szárny-
nyal ~i* (413a/413).

verekedik i (3)
1. Harcol. *Mikor a' két sereg együtt vereke-
dett, Belől a' bástyánn a' nép kétségkedett*
(239/201). 2. Nagy nehezen eljut vho. *Sok
viszontagságot látott és szenvedett, Mígnem
végezetre partra verekedett* (211/52).
verekedett (330/1578).

verem fn (11)
1. Földbe ásott gödör (vmi tárolására). *Gaz-
dag lesz itt az aratás, temérdek élet terem Ugy
hogy majd megpukkad tőle mind a' tsűr, mind
a Verem* (413a/58). 2. Gödör. *Míg Tháles a'
nagy Égnek Tüzeit csudálva nézi, Béhulla egy
~be* (346/3). 3. Sírverem. *Van hartz, vagyon
fegyver, ezekkel áll szembe, Így taszítja véres
testeket ~be* (215/44). 4. Üreg. *Az avúlt Régi-
ség magát itt hízalja, A' mit a' századok
szültek, ő felfalja: Torka nagy, 's még na-
gyobb gyomrában a' ~, Mellybe száll, valami
a' világon terem* (237/61).
~ (413/64), *vermek* (413a/825), *verme* (413a/
177), *Vermeit* (413a/115), ~be (212/27, 213/
56), ~' (330/210).

veremvágó fn (1)
Csákány. *Kopátsnak hívják a' Tiszamenti Ma-
gyarok, a' bányász-csákányt, a fagy- és ve-
rem-vágót* (439*/219/2).

vérengző ~ vérengző mn (5)
1. Olyan (élőlény), aki, amely éppen véreng-
zik v. amelynek természete a vérengzés. *Hát
míg Márs vitézi a' vérengző hadnak Halálos
mezején a' vérbe izzadnak* (70/5). *Nem lelsz itt
sem vad Oroszlánt 's vérengző Tigriseket*
(413a/674). 2. Olyan (hely), amelyen véreng-
zés folyik. *Mert nem tsak a' hartzok vérengző
mezeje A' kegyetlen halál mulatozó helye*
(209/55). 3. Olyan, amellyel vérengzést kö-
vetnek el. *Bellóna' vérengző vasostorának
Tsapási már mindenfelé dörögnek* (259/63). 4.
Harcosan pattogó, sértő. *Vérengző Jám-
bussaid Daloljanak szerelmet!* (106/1)

veres mn/fn (26)
I. mn 1. A vér színéhez hasonló. *A Tágas
uttákon sok ~ sejembe Öltözött Törökök ta-*

lálkoznak szembe (25/21, 190/11). *Rajtok ki-
rályságot mutogatni akar A' ~ bársonyba ke-
vélykedő bakar* (199/10, 87/10). 2. Ilyen ár-
nyalatú (szőr). *Rózsaszínnek se mondd vereses
pofádat: Mert én ~ebbnek láttam egy kutyádat*
(254/32). 3. Ilyen színű (mint a forradalom
jelképe). *Vajha már a' dölyfös Frantzt itt
láthatnám, 'S a' sárgát a' ~ sapkákon ugrat-
nám* (268/66).

~ (114/526, 238*/143/3, 238*/144/2, 256/9,
306/51, 314/11, 316/18, 317/227, 330/273,
394, 396, 426, 1688, 337/34), *Veres* (337/
123, 358/29), ~s (82/11), *Veress* (224/6); *ve-
ressebbnek* (61/36).

II. fn Vörös szín. *Pedig Kata neve azt meg
érdemené, Hogy a Kalendárjom ~sel festené*
(340/26).

verés fn (1)
Csapkodás. *A serény hír is szaporább menés-
sel Repdes, bús szárnyát szomorú ~sel*
(116/6).

véres mn (29)
1. Vérrel beszennyezett. *Thisbének pedig hogy
könny hullása szűne Véres patyolatya bús
szemébe tűne* (77/276). *A' Halál a' füstnek 's
pornak közepében Kevéllyen kovájog ~ szeke-
rében* (59/28, 195/22). 2. Vérző (test, test-
rész). *Van hartz, vagyon fegyver, ezekkel áll
szembe, Így taszítja ~ testeket verembe*
(215/44). 3. Olyan (cselekmény), amely vé-
rontással jár. *Míg Márs a' ~ tsatának Dühös
fegyverével öl, Sok ezere el hullának Addig
mind a' két felől* (114/868). 4. Vérengző, vér-
szomjas. *A' midőn imé egy ~ Oroszlánynak
Tajtékos fuvási vad hangot hánynak* (77/157).
5. Harcos, elszánt. *Ásiai veress nadrág fénylik
rajta Mutatja hogy ő is ~ Magyar fajta*
(256/10, 82/12). 6. Vérontásra alkalmas. *Rá-
tok is a' ~ kardot kezdik fenni* (259/171). 7.
Véres mező: harcmező. Óh hatalmas Vitéz!
*Már látom előre, Mint állsz ki fegyverben a' ~
mezőre* (259/384). 8. Halálos. *Emberséget
szinelétek, A' midőn azt megtörétek: Véres
bosszú verjen le!* (257/43) — *Jertek, álljunk ~
bosszút ő érte és magunkért* (259/546).

~ (77/169, 171, 183, 114/281, 192/1, 12, 257/
28, 137, 259/492, 612, 260/1, 268*/22/4,

368a/101, 400/13), *Véres* (114/415, 259/533, 317/7).

veresellik i (5)

Vörös színben látszik, mutatkozik. 'S a' kő keménységű *Somfa ~ Szilvával* (413a/559). *A' Tó vérrel vereselt* (114/872).

veresellik (146/14), *veressellenek* (83/12), *vereselt* (306/111).

vereses mn (3)

Vörös színbe hajló, egy kissé vörös. *Veresses vizekkel a' földet áztattuk* (239/196).

~ (254/31), *veresses* (61/35).

veresgyűrűbot fn (1)

Pénisz, hímvessző. *Kis Asszonyka! ... Őrizkedjen, mondom, mind azoktól, mind ezen világi Libériás versektől, Különbenn félé, hogy a' veres gyűrű botról mézet fog kostolni* (238*/143/7).

vereshagyma fn (1)

Vereshagymára megesküdén: nem az egyház tanítása szerint, hanem lényegében semmire sem esküdve. *Ma mint a' Vereshagyma megesküdén, Estvére mellé feküdén* (167/7).

Verestemplom fn (1)

Debreceni templom, vöröstégla borításáról kapta a nevét.

veret Ik: által~, le~.

veretik i (2)

1. *Vasra ~*: megbilincselik. *Mivel érdemlettem Hogy vasra verettem Legyetek óh egek én mellett* (160/4). **2.** *Hangot* létrehoz. *Mennyei hangal pengetik Az angyalok a' hárfát Illy mennyei hang ~ Tőledis Angyal vagy [hát]* (269/15).

Ik: le~.

veretlen hsz (1)

Büntetlenül. *Hogy vonhatsz a' sírnak szélén örök határt, Ha addig oly ritkán fizetel méltó árt? Ha azok kik sújtó páltzádtól nem félnek, Veretlen' maradnak, sőt még vígan élnek* (454/120).

véretlen mn (1)

Vértelen, kivérzett. *Vérpatakok folynak, 's benne sok régi vitéznek Kardjai, puskáji ' ~ testeik úsznak* (253/5).

vérez l. vérzik

Vergilius fn (13)

Személynév. (Római költő, (Kr. e. 70—kr. e. 19)). *Külömben nem lehet várni olly Remeket, Melly közel érhesse Virgilt 's több illyeket* (245/20).

Vergilium (42/cím), *Virgilius* (13/34, 330*/165/7, 330*/175/1), *Virgil* (330/1781, 330*/195/1), *Virgil'* (330/1789, 337/390), *Virgiliussa* (337/390), *Virgiliust* (42/9), *Virgiliusnál* (330*/166/5), *Virgilnál* (330*/137/1).

vergődhet Ik: be~.

vergődik i (1)

Szenved, kínlódik. *Itt a' kék Játzint fejtődik Hűs illatú kelyhivel. Itt a' Gyöngyvirág ~ Ezüst tsengetyűivel* (397a/407).

vergődő in (1)

Verődő, csapódó. *Szemem' egyszerre magához Rántja a' Bált' tengere, E' kik mélység, 's a' partjához Vergődő hab' ezere* (397a/136).

vérhabs fn (3)

Habzó vér. *Midőn akkorba mély sebemnek Kiontottam ~jait: Mért állítád meg életemnek Szélllyelfutott patakjait* (379/50). ~bal (259/511), *Vérhabbal* (267/141).

verhenyes mn (1)

Vöröses foltos. *Gömbölyű, kerek formája, Sárga, ~, fejér* (317/212).

verhet Ik: be~.

vérikra fn (2)

Száraz, szemcsés megalvadt vér. *Ijjesztő ortzával tekint a' másakra, Sárga karjain ül az aludt ~* (260/14, 192/16).

verni in (1)

Akolra ~: akolba zárni. *Lásd, ez egy iszonyú Szélvésszel fenyeget! Ha Akolra készülsz ~ Nyájatskádat: Imé én eljöttem segíni Munkádat* (143/7).

vérontás fn (1)

Vérzés. *Haragomba ilyen erős törvényt adék, Hogy ~ alatt nem szabad bémenni* (239/241).

verő Ő: had~, lant~.

verődik fn (8)

1. Ismételten csapódik, ütődik. *Itt a' zúgó habok csak össze ütődnek 'S így küszködén messze egy mástól verődnek* (10/18). **2.** Rán-

cokba ~: ráncosodik. *Ortáján a' bú[k] sok ezer rántzokba verődnek* (37/3).

~ (56/8, 202/8, 244/15), *verődnek* (56/44), *Verődnek* (202/44), *verődtenek* (211/29).

Ik: össze~.

verődött Ik: egybe~.

verődvén Ik: vissza.

verőér fn

(1)

A vért a szívből a test részeibe szállító ér. *De az étel, ital hevítvén a' belet, 'S éledvén az által a' szív verő ere, A' vendégek' kedve új életet nyere* (330/319).

verőfény

(1)

Ragyogó napsütés. *Egy kisded hajlékot rakott közepében A' szelidebb déli ~' enyhében* (341/24).

vérozón fn

(1)

Vérozónt áraszt: sok vért veszít. És mintsem ezektől a' Frantz elszakasszon, Testek, 's testünk előbb ~t árásszon (267/140).

vérpatak fn

(2)

Véres vízü patak. *Vérpatakok folynak 's benne sok régi vitéznek Kardjai, puskáji 's véretlen testeí úsznak* (253/4). *Vér patakoknak* (71/7).

vers¹ fn

(75)

1. A nyelvi kifejezésnek szabályos, ritmusos kötött formája. *Szedhetnék magam is ~be áldásokat, De Te már előre képzelhetd azokat* (290/33). **2.** Ilyen formájú kisebb költői mű. *Az eszem iszom közt nem is jut eszembe, Hogy egy két rosdás ~ kuttog a' 'sebembe* (266/4, 310/4). *Szép Eliza, oly nagyon Mért csókolod ~emet? Bennem tenger ~ vagy, Csókolj inkább engemet* (407/2–3). **3.** Verssor. *Ferentz neve napjára hamarjába készített ~ek* (67/cím). **4.** Versszak. *És te, a' ki e' dolognak Tárgyat tudtál szerzeni, Sárközym! Tenéked fognak E' ~ek szenteltetni* (317/53). **5.** Dalszöveg. *Víg völgyek! ha innen mind így széllednek el, Rólatok majd senki ~et nem énekel* (219/22).

~ (161/47, 266/7, 267*/12/8, 310/7, 413a/1106), *Vers* (236/11, 413a/188, 540), *Vers'* (413a/183), ~ek (67/cím, 74/cím, 75/cím, 106/cím, 222/cím, 372/cím, 417/14, 454/cím), ~em' (267/123), *Versem'* (132/14), *Ver-*

se (140/cím, 267*/12/7), ~eim (193/50), ~ei (113/cím), ~et (6/30, 306/309), *Verset* (236/20), ~eket (42/4, 58/20, 111/37, 63, 162/8, 164/12), *Verseket* (183/28, 238*/147/2, 285/56), ~ét (358/8), *Verseimet* (454a*/256/12), ~eit (12/7, 413a/701), ~nek (310/14), ~eimnek (330*/200/15), ~be (189/32, 278/49, 289/29), ~ekbe (267/28), ~ekben (171/11, 330*/139/2, 415/19), ~embe' (392/69), *Versembe* (413a/568), *Verseimbe* (180/4), ~ébenn (12/2), ~en (328/12), ~re (233/19, 358/40), ~eire (267/22), *Verseidről* (236/36), ~ektől (238*/143/6), ~emért (330*/188/6), ~ekkel (42/7, 111/62, 237/136, 413a/570, 932, 424/28), *Versekkel* (128/28, 413a/940), ~eimmel (161/46).

Ö: öröm~, paraszt~, sir~, ~..

vers² fn

(2)

Verseny. *Verset futott volna a' Szelek' szárnyával* (454/998).

~et (413a/520).

vérség fn

(5)

Vérrokonok közti viszony. *Minden Jó Barátim! 's Vérségim! Reátok Bőv áldás terjedjen, már Isten hozzátok!* (222/99)

~ (217/129), ~em (213/116), ~ei (454/966), ~i (337/351).

verselhet Ik: el~.

verselni in

(1)

Verset írni, költeni. *Magamis az után, ti véletek tartok, Kik élni és nem csak ~ akartok* (245/46).

verselő fn

(6)

Versíró, költő. *Verselők! felöletek Hirdetik, hogy bennetek Lakna Istenség* (323/1).

~ (357/70), *Verselő* (323/15), ~k (373/129), *Verselők* (323/7, 13).

verselvén in

(1)

Verset mondva, énekelve. *A Pindus tetejénn sok Olasz veri szép musikáját Sok Frantz ~ hárfá szavának örül* (42/2).

verséneklés fn

(1)

Vers előadása énekelve. *Ki ád a' sok öröndésre, Ki ád a' vers éneklésre Annyi erőt már nekem?* (308/5)

verseng i

(3)

Vetélkedik. *Mit czivódtok? ah, szűnjetek Híveim, mit ~etek, Csak Lillát imádjátok* (447/

134).

~etek (134/140), ~nek (397a/727).

versengés fn

(1)

Vetélkedés. *Édes ~re ébresztették nemét, Díszeltetvén benne a' szépség érdemét* (330/181).

versengő mn

(1)

Vetélkedő. *A' ~ Érzékenységek* (447/cím).

verseny fn

(5)

Versenyt: vetélkedve, versenyezve. *'S magok a' bájoló Tirrhéni Szírenek Az ő virtusiról versent éneklének* (306/298).

versent (413a/778, 1090), *Versent* (413a/392), *versentt* (375/35).

verses mn

(1)

Versekből szerkesztett és kiadott. *Ez is elég szerentséje sok szegény Verses könyvnek* (330*/137/5).

versezet fn

(5)

Vers, költemény. *'S kezdjete belém fűvalni Egy édes ~et, Mellyel fogom magasztalni Az ifjúlt Természetet!* (397a/6).

~ (330/cím, 397/1), *Verszet* (405/cím), *Verszetet* (267*/12/4).

versírás fn

(1)

Vers készítése. *Mi, mihellyt meg tudtuk, vers íráshoz fogtunk* (340/41).

verskoporsó fn

(1)

Verskoporsót fon: szomorú verseket ír. *Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's eleven volt; .... De most lomha, 's hernyó' módjára ... Magának vers-koporsót fon* (426/40).

versszépítő fn

(2)

Az, ami, aki ihletet ad. *A' Versszépítő* (103/cím, 437/cím).

versvarró fn

(1)

Versíró, költő. *De ha kérdik — ki volt — ki ezt írta Varró Úrnak, így értse meg: egy szegény vers-varró* (228/36).

vérszín mn

(2)

A vér színéhez hasonló piros színű. *Azomba sűrűn tenyésznek az erdők gyümöltsei 'S vér szín bogyókkal pirúlnak a' madarak fészkei* (413a/981).

~ (413a/313).

vert mn/fn

(6)

I. mn 1. Veréssel formált. *Olly sárgák ortzája' sovárgó gödrei, Mint aranyjára ~ királyok' képei* (189/16, 6/14). *Még a' vaskos üllőkön ~ fegyverek nem kopogtak* (413a/1101). **2.** Legyőzött. *Mint ~t had egyenként kiki visszatére* (330/1489).

~t (330/1608).

II. fn *Partra ~*: viharból megmenekült személy. *A ki általment a szélvészen, Bár elment a vad szél egészen, Még is fél, és bár partra ~, Hányja szemét s nézi a tengert* (460/149).

Ik: ki~, le~, széjjel~, vissza~.

Vértes fn

(1)

Helynév; hegység. *Könnyemben, sohajtásomban, Jajszómban részt vettek A' ~ben, és Bakonyban Már minden Kietlenek* (428/99).

vérű Ő: hideg~.

vérülte mn

(1)

Alvadt vérrel borított. *Ott képzei, hogy vérülte Sebekben körülte jár* (397a/811).

verve in

(3)

1. Ütve. *Gyenge mellyét mindjárt méltatlanul ~ Nevekedett szörnyen bús szíve keserve* (77/255). **2.** Veréssel formálva. *Merőn tsak körmöztí aranyból volt ~* (306/206).

~ (337/306).

vervén in

(2)

1. Pengetve. *Sírva ~ bádgyadtt lantjokat* (220/20). **2.** Gyökeret ~ vmibe: belegyökerezve. *Illyen a' gyöngy, melly magába Vervén gyökeret a' fába, Véle él* (443/142).

Ik: által~, vissza~.

vértett mn

(1)

Sértett, sebzett. *A' hol a' ~ szívekről A' Fáj-dalmak el mulnak* (297/55).

vértzik ~ vérez i

(11)

1. Vér folyik belőle. *Ez e, mondom, a' nemessebb öröm, mellyet itt érez A' szív, a' hol minden látás újjabb sebekkel vérez?* (216/92) **2.** Szenved, gyötrődik. *'S bár halálos kinnal vérezem: Mégis, ah, bóldognak érzem Ezt az árnyék életet* (443/205). **3.** Szíve ~: nagyon bánkodik. — *szíve de vértett Mert belső bánatot érzett* (45/9). **4.** *Vmit ~*: bánt, sért. *Egy Leánykám' 's egy Barátom' Sorsa vértzi szívemet*

(376/4). **5.** *Társaság és az erkölcs ~:* mindenki és a nemes érzés gyászol. 'S kimúltakor még az Írigy sem átkozott, Kiért a' Társaság és az erkölts vérzik, Kinek hijját magok a' Gráziák érzik (454/781). **6.** <Venus fia> szerelmet éleszt. Sok szerelmezt kis nyilával Vérez a' Vénus' fia: Érti ezt hív Dafnisával A' mosolygó Lídia (164/22).

vérem (454/906); *vért* (374/3, 428/145, 453/185), *Vérzi* (216/6).

vés i

(1)

Vésővel farag, formál. *Itt sem Párusi márványból Nem raktak oszlopokat, Sem alabástrom bálványból Nem ~tek bajnokokat* (397a/284).

Ik: be~.

véssett Ik: be~.

Vesta fn

(4)

Személynév. <A család és az állami élet védő istennője.> *Hazánk hazai Isteni, Romule, 's ~ Anyánk, Ki őrzöd a' pompás Rómát, és Tiberris, tekints ránk* (413a/504). *Úgy forrt már a' Leány 's Asszony a' Szobában, Mint a' szentelt Szűzek Veszta' Templomában* (330/1008). *Veszta* (432/68, 432*/205/5).

vestalis mn

(1)

Vestalis templom: a családi élet tisztaságának szentelt templom, amelyet az ún. Vesta-szűzek őriztek. *Felén egy Vesztalis templom építessék, Mellyben hűsz vén Szűznek lakás rendeltessék* (330/1551).

vésődik i

(1)

Vmi ~: vmit bányásznak benne. *Ezekért vésődnek Quito' havassai?* (454/150)

vésve in

(1)

Véséssel megörökítve. *Sokon ~ látszott a' Kolkisi házón Artonautáival vitézkedő Jázon* (237/101).

vész ~ vész i

(140)

1. Megfog vmit, hogy használja. *Az el estet gonosz lábakkal gázolják Sárt vesznek, és azal jobban bé mázolják* (453/184). *Vedd puszkádat, És szabályadat Kösd az övedhez* (249/47). **2.** <Ruhadarabot> testére illeszt. *El érkez-tél hát ó! didergő December Mert Decembert vett rá minden okos ember* (66/2). *Hogy ne*

lásson Pap, 's Barát, Most veszek már Maskarát (133/52). **3.** *Részt ~ vmiben:* közreműködik, része van vmiben. *Könnyemben, sohajtásomban, Jajszómban részt vettenek A' Vértésben, és Bakonyban Már minden Kietlenek* (428/98). *Elég, hogy mind az öt érzés részt vesz ebben, Részt, és semmiben sem vesz érzékenyebben* (330/1889–90). **4.** Vmiképpen értelmez, felfog, tekint. *Magának is el nem kopó örök oszlopot teve Mellyet meg nem emészthetvén sokszáz idő haladék Háláadó tsokkal venni fog a késő maradék* (111/70). **5.** Szerez. *Méhének 's mézzének Dívatjáról mások hirt alig vevének* (341/46). *Mellyet ha az élő állatok meg esznek, Belőlle magoknak lételt 's növést vesznek* (201/74, 454/626). **6.** Igényel, kér és kap vmit vmiért. *Hogy ha ismét hívek lésztek, Tőle boldogságot vésztek, Mellyet bölts páltzája hoz* (257/114). *'S bátor mást, akármit tészek, Értte jutalmat nem vésztek* (309/30). **7.** Pénzért szerez, vásárol. *Mégis Obesterré leve, Mert száz aranyat lopott, Ezen vitézséget veve Eggy ilyen ütött kopott* (114/793). *Szépek! Ajándékot tőlünk is végyetek, Hogy e' jeles Napról megemlékezzetek* (330/2027). **8.** Vmilyen címen tulajdonává tesz, használni kezd vmit. *Dictum factum, úgy mond Plútó, Én az első részt veszem* (92/184). *Tiéd volt ez a' föld tiéd volt egészenn, Mellyből most a' Kevély 's fösvény Dézsmát vészen* (200/42). **9.** Elfogad. *Jámbor öreg! millyen érzékenyen veszem E' kenyérkét tőled, mellyet sirva eszem* (202/81). *Rózsa színű Juliánna Itt van egy szép Rózsa hát Vedd örömmel 's várd utána A' parányi Rózsikát* (249/47). **10.** Befogad. *Lantos táborotokba végyetek engem is, Juliánna kedves Név én előttem is* (290/25). **11.** <Vért> átörököl. *Ha pezseg még az a' Szittyá vér bennetek, Mellyet apáitok' véréből vettetek* (267/168). **12.** Kész-tet. *Tsak a' Magyar tántz az, melly díszesbé teszi Az embert, és soha hívságra nem veszi* (330/580). **13.** *Végbúcsút ~ vkitől:* halála előtt elbúcsúzik tőle. *Ennek magzatihoz, míg vég búcsút vészen, Rebegő nyelvél illy beszédet tészén* (209/99). **14.** *Célba ~:* áldozatnak szemel ki. *Ez midőn tzelba vesz egyszerre sokakat 'S tsinál elevenen járó tsont vázakat*

(215/81). Mert a' kit akárhol tzelba vész a' halál A nyila halálos sebet rajta talál (2/11). **15.** (Meg)kap. Senior 's Praeses Úr! ki mi-helyt születél, Jó'sef nevet a' Szent Kereszt-ségbe vettél (233/26). **16.** Eszébe, észbe ~ vmit: felfog, felismer. Mi hát az oka, hogy sok ember éltebe, Közelgető végét nem veszi észé-be (209/14). Istenem! Senki sem Vette észbe, Hogy e' részbe' Árva még Somogy! (334/11) **17.** (Utat, irányt) választ, és arra kezd haladni. Így örök számkivetésre Kárhoztatván maga-mat, Egy titkos kénszerítésre Délnek vettem útamat (428/116). **18.** Vhová ~i magát: vhová húzódik, társul. Már őket nevette Carnevál, és magát az ifjakhoz vette (330/1644). **19.** Lant-jára ~ vkit: megénekli, és így megörökíti tetteit. Mert kit lantjára Clió vészen, Nap' módjára Fénylik az 's mindenha él (415/23). **20.** Vmilyen színt ~ tekintetere: vmilyen látszatot kelt. Olly színt vesz' tekintetere Mintha nem is ügyelne (231/183). **21.** Az ég fényt ~: kisüt a nap. Végre minden felhők messze el enyész-nek, A' ki-derült egek már telyes fényt vésznek (202/64, 56/64). **22.** Keze alá ~ vmit: irányítá-sa alá vonja. Tudod megmutatta nagy lelkét eleve, Midőn őt Vármegyét keze alá veve (306/254). **23.** Vki mellé ~ vkit: támogatásul mellé helyez. Hogy a' hol nagyobb baj esik, ott lehessen, Tizenkét ősz 's próbált Banyát melléje vett (330/1195). **24.** (Bort) szájához ~, ajakkal ~: megissza. Én is majd a Bagaméri Vinkót a' számhoz veszem (438/22). Megiste-nített ajjakokkal Vészitek a' diadalmi Nektárt (439/20). **25.** A hír szárnyára ~ vmit: terjeszti és megörzi. Látá ezt az örök Hír; 's felemel-kedő Két szárnyára vevé nagy nevedet, Virág! (338/26) **26.** Eredetet ~: származik. Én, mon-dom, e' Nemes Megyében születtem, 'S erede-tet régi törzsök-házból vettem (330/1534). Ezen virtusokat meg ékesítette Ez, hogy erede-tét nemes vérből vette (212/54). **27.** Hol vette magát: hogyan alakult ki? Ez a' szó Nádor, vagy hosszabban Nádorispán tesz Palatinust, de hol vette magát, megvallom, nem tudom (267*/19/2). **28.** Vmire ~ vkit: rávesz, rábír vkit vmire. Hihető hogy Éris vette őtet erre (330/1796). vesz (330/743, 413/42, 413a/830), vész (106/

9, 268/51), veszek (133/48), veszel (140/9, 413/44), vesztek (453/130), vésztek (259/ 365), veve (112/22, 429/22), vón (306/22), vett (330/1360), fog venni (259/22), fognak venni (259/172); veszem (219/50, 330/841), vészem (219/12), veszi (58/16, 114/52, 194/16, 209/ 76, 340/29, 456/68, 465/15), Veszi (373/150), vészi (185/177, 195/50, 454/695), veszik (454/ 136), vesszük (454/251), vevé (388/6), vevék (296/9), vettem (201/80, 340/3, 454/632), vet-ted (213/21), vette (170/7, 215/47, 330/ 1164, 1174, 330*/149/6, 413a/1098), vették (114/ 648, 330/77, 1337), fogja venni (259/ 279). — vennél (438/37), venne (245/35, 267/120), vennének (114/516), vett volna (454/789); vennem (169/137). — vegyek (61/ 9, 397a/124), végyek (181/6, 254/9, 460/92), végy (146/31, 338/53, 454/748), Végy (337/ 358, 436/31, 31), vegyél (299/105), vegyen (190/79, 454/774), végyen (209/117, 231/397, 251/19, 330/447, 331/8), vegyünk (268/159), végyenek (161/14); végyem (368a/113), vedd (249/26), Vedd (212/14, 266/46, 436/13, 17, 454/835), vx dd (330*/185/7), vegyed (212/ 83), vegye (122/2, 336/53), végye (124/23, 188/82), Végye (188/96), vegyük (123/48, 215/11), Vegyük (213/13), vegyétek (188/116, 258/68, 259/604, 330/90), Vegyétek (337/343).

Ik: be~, el~, észre~, fel~, ki~, kölcsön~, körbe~, környül~, körül~, közre~, le~, meg~, rá~, vissza~. **Ö:** hidegvette.

vész¹ i

(20)

1. Végső romlásba, megsemmisülés állapotá-ba jut, elpusztul. Bátor Róma mit tsináljon's az országok vesszenek (413a/1055). Majd megbüntetendő ez Sok kegyetlenséged', Míg örökre porba vesz Tsúnya dölyfösséged (257/ 203). **2.** Meghal. Az égre nem nézek, földön jót nem teszek, Itt élek, itt halok, itt rothadok, ve-szek (454/298). Óh Halál! ... Ládd mind hár-man búval élünk, Végy el eggyet, tégy jól vé-lünk, Akár én, akár más lész; Jobb, hogy egy, mint három ~ (443/76). (Dühös szitokként:) Hogy az a' sok mord zsugori Veszne mind az anyja' kínjába! (154/16) — No hát vessz ma-gadba! (239/91) **3.** Múlik. No eljöttél valahá-ra Gyászos tél, ... Életünkéből majd fél rész A'

te napjaidba ~ (389/100). **4.** (Személy) vhol ~: sokáig ott marad vhol. *Hová vesztél Pajtás? a' tábor régen vár. Minden legény kardot kötött 's lóra ült már* (268/45). **5.** Leány itthon ~: nem megy férjhez. *Kivált a' Czigányok, a' szegény Czigányok Fájlatják, hogy itthon veszték a' leányok* (330/ 1816). **6.** Eltűnik szem elől. *'S az, ki jól óhajt szeretni, Ne jőjjön azt sértegetni A féltés hideg mérgével: Vesszen innen, vesszen el* (460/188). **7.** Vmibe ~: részesül vmiben. *És ha egy részt tiszta Szívem Abb' az inneplésbe ~ Mellybe két valódi Hívem Költsönös vígságba lesz* (249/66). *veszett* (114/326, 200/50). — *vessz* (310/40), *vesszen* (330/1130, 405/40), *vesszetek* (196/85), *Vesszetek* (196/85, 380/83, 83).

Ik: el~, ki~, meg~.

vész² Ő: szél~.

veszedelem fn

(13)

1. Bajjal, pusztulással fenyegető állapot, veszély. *A' hatalmas Isten minden ~ Ellen légyen néked őriző védelem* (210/99). **2.** Nemzetet ért baj, országos csapás. *Mennyi sok veszély volt 's inség hajdanába, Melly seregekkel rontott ez árva hazába, Mennyi veszedelmek voltak egy summába, Mellyek rettentetek; de mind tsak hijába!* (259/103) **3.** Végső ~: teljes pusztulás. *Rettenetes, bosszús könyvek, a' mellyek az ádáz Ellenségre halált 's végső veszedelmet izennek* (258/43). ~ (41/7, 212/118, 337/206), *veszedelme* (330/56), *veszedelmet* (259/538, 330/1645), *veszedelmét* (202/68), *veszedelmektől* (40/4, 258/32), *veszedelmekkel* (211/28).

Ő: vég~.

veszedelmes mn

(3)

1. Aki, ami bajt okozhat, veszélyes. *Míg a' Tenger hánnya ide 's tova őket, Végre ~ örvényre találunk* (211/43). **2.** Aggasztó, megdöbbentő. *E' néz hát, e' drága Király, mint Trézia hajdan, Rátok, hív Magyarok, kérvén, hogy ősi ditsóság E' ~ idők' közepén eszetekbe' forogjon* (258/88). ~ (258/24).

veszekszik i

(1)

Perlekedik. *A' Hazánk buzgó fia így cselekszik Durva vaksággal hevesen ~, Mert okos így lesz valahára és ép A' nyomorult nép* (117/6).

veszély fn

(47)

1. Veszedelem, csapás. *Éltedet az Úrnak apol-gató karja Mindennemű ~ ellen el takarja* (215/138). *Óh Múzsám! Mi ~, mi tsapás ret-teteti mostan A' rémült Európa felét?* (253/1) — *A ~ rajtatok második ízbe jár, Mert köny-ves szemekkel im meg holt atyátok Mellé teme-titek szerelmes anyátok* (210/112). **2.** Vmilyen bajnak, kellemetlenségnek a lehetősége. *Ah! vigyázz Kis-Asszony, most vigyáz ám nagyon, Im a tányérodon méreg 's ~ vagyom* (330/720). *A mindenhatónak láthatatlan keze Minden veszéjek közt élted védelmezze* (75/6). **3.** Koc-kázat. *Kis Méhek! kerteken Mezőkön, berke-ken Mit futtok sok veszéllyel* (274/3, 135/39). ~ (211/27, 257/94, 259/67, 101, 444, 624, 317/123, 172, 191), *veszék* (53/5, 68/18), ~' (338/44), ~ek (212/106, 213/70), *veszéjek* (67/23), *Veszélyed* (460/152), ~t (212/102, 255/34, 330/930, 418/77, 451/34, 453/58), *Ve-szélyt* (143/16), *veszélyt* (52/27, 53/16), *ve-széjt* (68/20), ~edet (2/24), ~eket (413a/ 593), *veszélyét* (453/226), ~be (77/20, 213/28), *veszélybe* (29/12), ~ébe (222/8), ~re (77/190, 194), *veszélyel* (77/288, 185/120, 212/126), *veszéjje* (77/186), ~ekkel (259/110).

Ő: köz~, próba~.

veszélyes mn

(2)

Olyan, (dolog), amely veszélyt okozhat, ár-talmas lehet. *Semmi dög a' marhát nem bánt-ja, semmi ~ Tsillag' hevétől a' szegény nyáj nem beteg* (327/61). *veszélyes* (29/11).

veszendő mn

(1)

Mulandó. *Kantsót fiú! ~ Ez élet, és előlünk Mint egy palaczk bor elfogy* (354/15).

Ik: el~.

veszés Ik: el~.

veszet Ik: el~.

veszettség fn

(3)

1. Dühöngő indulatosság, gyűlölet. — *még ak-kor a' Had és Veszetség Mérgétől nem veszett annyi sok Nemzetség* (200/49). **2.** Vesződség, bajlódás. *Haj, haj, no! Be elfáradtam Ugyan nagyon megizzadtam, Adjatok egy kis vizet. A' nyári Napnak húsége Éltünk terhe, ~e Tsak, tsak ilyennel fizet* (389/35). ~ (397a/471).

veszhet Ik: *el~.*

veszni in

(2) Pusztulni. *Hijjába nem leszünk Katonák, hijjába Nem ülünk a' ~ induló gályába* (209/54).
~ (330*/200/25).

vesző fn

(1) *Veszőbe menni:* elmúlni. *Óh Idő, futós Idő! ... Nem lehet jelenvaló, Csak múltt, 's jövőendő pont lehet benned, És miként a' pusztá szó Repten repül, úgy kell ~be menned* (288/64).

vesződik i

(4) 1. *⟨Betegséggel⟩* sokat bajlódik. *Nincsen a' ki sírna vélem, Szánna engemet. Így vesződöm, Míg leélem Kínos életemet* (374/23). 2. *Kínlódik. Jer! Nitze, és tekintsd meg, Alélva mint vesződnek A' hervadó virágok* (186/2). 3. *Vetélkedik. Szégyenljék magok közt a' Görög vezérek, Hogy ők Helenáért vesződtek Trójánál; Holott lehet, 's van is, szebb személy nálánál* (421/15, 127/15).

Veszprém fn

(3) *Helynév. Fejérvár' és ~' tsinos két vidéki Tellyes öröme szolgáltak ő néki* (330/29).
~ (330*/139/5, 330*/199/6).

vessző fn

(16) 1. *Fának, cserjének hosszú, vékony egyenes hajtása, ága. E: fog néked állandó és bő bort termő ~ket Nevelni* (413a/716). *A' Galagonya lóbálja A' part szélén vesszeit* (397a/1030). 2. *Vmely célra használt levágott vessző. Vedd le sűrű ~ből Font Kasod* (413a/774).
~ (413a/806), *veszsző* (413a/906), ~k (413a/851), ~t (341/47), ~ket (413a/809, 954), *veszszeje* (162/104), *Vesszejét* (413a/551), *veszszeit* (413a/911), *vesszejének* (83/36), ~kőn (87/5, 199/5), *veszszejéről* (413a/613).

Ö: *babér~*, *iglice~*, *olaj~*, *szőlő~*.

veszt i

(9) 1. *Vesztít. — az egerek holtjai Tíz ezeren valónak, Ők pedig, bár meg győzettek, Még is többet nem ~ettek Mind össze is ezernél* (114/887). 2. *Vmi hátránya származik. A' visszanyert Paraditsom sem ~ett semmit véle, Hogy az elvesztett rémittő gondolatiból éle* (216/69). 3. *Rombol, pusztít. Így ~jük Hazánkat a' magunk' kárával* (330/559). *A' Gyönyör-*

rúségnek, mely a' Virtust ~i, Bádgyasztó karjai közé nem eresztí (188/17). 4. *Eszét ~i vkinek:* gondolkodását megzavarja. *Mindenhatóságát olly nagyra terjesztí, Hogy a' fél világnak könnyen esztét ~i* (330/1986).
~ (397a/426), ~jük (327/9), ~ik (330/929, 413a/656).

Ik: *el~*, *meg~*, *össze~*.

Vesztá l. **Vesta**

vesztalis l. **vestalis**

veszte fn

(8) 1. *Vkinek erkölcsi, anyagi romlása. Felfogadtam mindenekre, Rá se nézek ökemekre: Mert mind ~mbe kerül* (322/19). 2. *Veszni* indult állapot. *A' legszebb szárny' ~t a' Baldakinjából Meglátja, 's a' Közép sereg derekáról Négy erőss csoportot kiküld sietséggel* (330/1313). 3. *Elvesztése. Lilla' ~n sírdogálni Drága sors nekem, Sírdogálva haldogálni Szép halál nekem* (374/57).
~met (138/5, 176/104), *Vesztit* (317/198), ~menn (320/12), ~edre (155/32).

Ö: *el~*.

veszteg hsz

(6) 1. *Nyugodt helyzetben, izgás-mozgás nélkül. 'S ő mint gyerek, sokáig Veszteg maradni nem tud* (185/116). 2. *Egy helyben. Tudom, hogy Éván regnáltnak, Ha a' pintes ~ ül* (438/36). 3. *Vmibe be nem avatkozva. Várhatni é, hogy ő behúnytt szemmel nézze, Mikor a' hazáért hull annyi vitéze? 'S hogy ő ~ üljön, mikor egy vad népnek Pusztító tábori széle felé lépnek?* (267/117).
~ (341/22, 457/14), *Vesztég* (428/7).

vesztegel i

(4) 1. *Huzamosabb ideig vhol időzik. 'S belévágta magát egyik zúgolyában Egy bőr-kanapéra, hol némán ~t, És Lelke a' harag' sovány mérge legelt* (330/905). 2. *Késlekedik, tétlenkedik. Te jól láttál mindent; óh mért vesztegettél? Nálad volt az erő: mért nem segítettél?* (337/25) 3. *Megnyugszik, abbamarad. Egyet szólsz a' szélveszekhez, Azonnal veszteglenek* (397a/874).
~ (413a/258).

veszteget i

(2) *Veszteget vmit vkire:* érdemtelenül dicséri

vmivel vmiért. *Ne vesztegesd, ne vesztegesd Az érdemes Nevet rám* (168/1).

Ik: el~, meg~.

vesztegleni in

(2)

1. Huzamosabb ideig időt tölteni. *Serteperty Uram azon kezd pörölni, Hogy ő az asztalnál megúnt ~* (330/696). **2.** Nyugodni. *Jer, Lilla! jer; érzésemet Mind ébresztd fel, és engemet Ne hagyjál veszteglenem!* (447/150)

veszteség fn

(5)

1. Vkinek elvesztésével járó fájdalmas érzés. *Nints a' kiben feltaláljam Veszteségemet, Nints enyhítöm, hogy kiálljam E' gyötrelmemet* (299/58). **2.** (Harcban), elesettek száma. — ...a' békák táborokba Nyoltz ezeren valának, Kiknek a' hartzba lett végek, Pedig az ő ~ek Másfél százra semégven (114/880). ~ (317/205), ~et (114/744), Veszteséget (170/69).

vesztett mn

(1)

Legyőzött. — *avagi niert és veztx tt ligien; zeep rendvel voltakippen megh írván látod* (330/882).

Ik: el~.

veszthet i

(1)

Szemfényt ~: elkápráztathat. *Míg tsengett, míg pengett nálam a' sok tallér, Míg szemfényt ~ett a' szuferint; Vóltam a' Dámáknál kedves egy Gavallér* (206/10).

vesztő mn

(1)

Pusztító, romboló. *Jaj! Hová kell lennem; Nem lehet pihennem; Melly ~ Ijjesztő Tsata van bennem!* (223/12)

Ö: néger~.

vesztőfű fn

(1)

Gyomnövény, tisztosfű. (Méregzés, rontás gyógyítására, elűzésére használták.) *Űzésére ha a' gyilkos mostohák megetetnek 'S a' Pohárba vesztő fűvet, és öreg írást vetnek* (413a/651).

vesztőhely fn

(1)

Kivégzés helye. *Már éppen fegyver közt a' ~en állt* (330/1634).

vesztve in

(2)

Vmitől megfosztva. *Itt fekszik ő — a' hajdanában Kedves mosolygó Rózsaszál, Elherva-*

dott nyíló korában És fája' díszét~ áll (388/4). ~ (388/16).

Ö: szemfény~.

vesztvén Ik: el~.

vet ~ vét i

(76)

1. Dob. *Eggy vén matskát fel vesz a' patkáról, és saját Elés-házába veti, rá zárván ajtaját* (141/6). *Akkor repül véled az ég' tetejére, Hogy mélyebben vessen pokol' fenekére* (191/14, 55/14). **2.** (Növényi magvakat) földbe juttat. *Ha így vettek és így töltitek a' nyarat Ősszel két kezetek tsak harasztot arat* (70/19). **3.** Támaszt vmit vhoval. *Eggy Triton a' vas villáját A' farának vetette* (231/308). **4.** Vhoval juttat. *Földre vét téged az Idők' zivatartja* (416/25). *A' betegség mindent hatalma alá vét* (193/3). **5.** Földre vet vmit: tönkretesz, elpusztít. *De ezt az idő vas keze Egészsen mind le rontya Mindent a' mi gyűlekeze A Földre veti 's ontya* (13/24). **6.** Hozzáfűz. *Ugy tettem ki, a' mint tudtam 's utána most ezt vettem, Hogy ilyen vén korában is olly jól folyjon a' vére, Hogy soha rá ne szorúlyon Rataits Ur kezére* (310/56). **7.** (Ábrát, alakzatot) okoz, formál. *A' Szűz — 's Mátróna — a' szemnek Vét más-más tekintetet* (392/18). *A' kirántott kardok tsillámló ligete A' néző szemekre fényes homályt vete* (192/34). **8.** Reményt ~: reménykedik. *Terjesszétek óh nagy Lelkek Nemzetünknek régi fényjét 'S a' Királyi ház' reményjét Mellyet vét tsak bennetek* (259/16). **9.** Szemeket ~ vmi felé: arra tekint. *Megtartó szemeket vét Helikon felé* (338/47). **10.** Szállást ~: meghonosodik. *A' bánatnak Terhei bár nyomnak, de le nem nyomhatnak, A' jóság, a' hűség, az igaz szeretet Mivel maradandó szállást nálla vetett* (214/94). **11.** Vkinek tulajdonít vmit. *Bár annyival nem kérkedek A' mennyit én reám vetsz* (168/10). **12.** Maga alá ~: ural, hatalmában tart. *Két királyja van az emberi nemzetnek, Nagyok ezek, mindent magok alá vetnek* (193/10). vét (70/2, 213/11, 215/99, 267/111, 368a/52, 443/182), vetek (259/521, 397a/1186), vetsz (454/594), vettz (201/34), vetnek (127/48, 413a/582, 651, 453/178), vete (323/5), Vete (211/46), vetél (328/2), vetett (16/48, 205/48, 213/45, 214/32, 217/130, 225/58, 59, 231/

484, 237/85, 313/29, 330/1747, 368a/30, 397a/66, 413/236, 425/46, 438/2, 454/33), *fognak vetni* (330/74); *vetem* (258/26, 460/151), *veti* (83/51, 204/24, 217/24, 330/740, 368a/130, 465/11), *vetjük* (377/3), *veté* (330/1312, 453/16), *vetette* (114/157, 225/46). — *vetnék* (397a/539); *vetném* (330/1114). — *vess* (413a/306, 314), *Vess* (268/127), *vessen* (310/38), *Vessen* (317/179), *Vessetek* (259/470); *vesd* (136/1), *vesse* (92/75, 330/1439), *Vessétek* (195/40).

Ik: *bele~*, *be~*, *egybe~*, *el~*, *félre~*, *fel~*, *hányvet*, *hozzá~*, *ki~*, *le~*, *meg~*, *oda~*, *rá~*. **Ö:** *hány~*.

vét i

(5)

1. Bünt követ el, vétkezik. *De egy Bölts Istenről azt állítani vétek, Sőt hogy említettem is, tán azzal is ~ek* (454/90)). **2.** *Vkinek, vminek, vki, vmi ellen ~:* sérelmet, kárt okoz neki. *Érzem saját jó szívemet, Más embernek nem ~ek* (316/26). *Engedj meg, ellened, ha mibe ~ettem* (222/97).

~ (454/360), ~ettem (77/189).

vetegyet i

(1)

Gondos munkával magot helyez a földbe. *Vetegettük hideg szélbe Most takarjuk forró délbe* (389/44).

vétek fn

(21)

1. Isteni törvény megsértése. *Őlte a' testvér testvérét Sőt a' ~ többre gyűl: Szomjokat drágábbal óltják, A' felkent Királyt előltják* (257/35). **2.** Törvény, erkölcsi szabály megsértése. *Akár mi nagy vétket nem fél vinni végbe Tsak hogy bús ládája pénzel telhessen be* (5/9). *A' vakmerő vétek okozták Pándora Piksiséből omlott kínunk hogy szapora* (213/87). **3.** Helytelen cselekedet. *Bakhus oltárin a' Ketskét e' vétkéért áldozzák* (413a/924).

~ (77/202, 413a/513, 454/89), *Vétek* (434/11, 434/9), *Vétked* (208/44), *vétküink'* (330/1453), *vétket* (193/22, 337/95, 453/211, 224, 454/178, 294), *vétkeik* (213/83), *~nek* (193/40), *vétkekre* (337/95), *vétkeiért* (12/21).

vetekedni in

(1)

Vetélkedni. *Hogyha ~ akar Salamonnal, Királyi pompával meg győzi azonnal* (90/21).

vetél Ik: *keresztül~*.

vetél Ik: *le~*, *meg~*. **Ö:** *búcsú~*.

vetélkedés fn

(1)

Versengés. *Olykor hevítvén lelkemet is belől Új képzelések 's büszke ~* (396/14).

vetélkedik i

(3)

Igyekszik felülmúlni mást, verseng. *Vetélkednek, az első mellyik legyen, Melly néki udvarlást tsókolással tégyen?* (139/96)

~ (148/21), *vetélkednek* (123/70).

vetelő fn

(1)

Szövegép alkatrésze. *Míg Neje a' hosszas munkát danlással édesíti, 'S tsörömpölő vetelőjét vásznán végig perdíti* (413a/301).

vetemedik i

(1)

Vmire ~: bűnös tette szánja magát. *Arra nem vetemedném, Ha a' kisasszony akarná, Mégis nem restelkedném* (169/142).

vetemény fn

(1)

Dolog. *Reszkető félelem, nyughatatlan remény A' városbann leg több 's leg sűrűbb ~* (83/42).

véteni in

(2)

1. Ártani. *Melly vitézek azok, kik barlangban laknak, 'S millyen veszedelem ~ északnak* (337/206). **2.** Vétkezni. *És ha e' számért Szeretlek Úgy kikelhetsz ellenem: Egy pár csókkal megkövetlek; Tsak hagyj holtig vétenem* (434/20).

vetés fn

(28)

1. Gabonaszemeket a földbe juttatnak. *Mind a' szántást mind a' ~t a' mákok és a' lenek Most várják* (413a/224). **2.** A bevetett terület, ill. a rajta kikelt gabona. *Kavarog a' ~, a' víz habbal tele, Egyébütt tsendesség látszik völgyön, hegyen* (330/522). *Elfülád a' leg szebb ~, a' Burjánok beszövik* (413a/171). **3.** Dobás. *Tarka kosár a' kezében A' tyúk fut nyoma után: Most megáll, 's üres ~sel Őket a' kis tsintalan Megtsalja* (397a/325).

~ (413/61, 413a/55, 333), *Vetések* (397*/76/1), *~ek'* (379/16), *~t* (86/22, 198/22, 413/2, 413a/1, 81, 263, 278, 304, 353), *Vetést* (413a/127), *~eket* (413a/449), *~nek* (413/69, 413a/63, 986), *~en* (397a/1059), *~eken* (397a/494), *~én* (413a/241), *~ekre* (32/4), *~ünkre* (413a/102).

Ik: *be~*. **Ö:** *búza~*, *hozzá~*, *meg~*, *szántás~*.

- vétet i** (1) *Semmibe ~:* nem tekintet vmit jelentős dolognak. *Lett és léssen ama' szent Filozófia, Melly a' földi halált semmibe ~i?* (454/718)
- vétetődik i** (1) *Vkinek ~:* vkinek kell tekinteni. *Carneval ... Itt Személynek ~* (330*/136/4).
- vetett in** (2) **1.** Helyezett. *Keresztül ismét felszántja rézsút ~ Ekével* (413a/110). **2.** Halál alá ~: a halál hatalmába kerülő. *Mennybéli lángnak kellemes isteni Szikrája! hagyd el ezen halál Alá ~ testet* (454/745). **Ik:** meg~. **Ö:** hányt~.
- vétetvén Ik:** el~, körül~.
- vethet i** (2) **1.** *Forgó kockára ~i:* veszélynek teheti ki. *Mi ~te élted illy forgó kotzkára?* (77/266) **2.** *Vki nem ~ szikrát:* nem képes szerelmeskedni. *Vén üszög a' Madám, nem ~ már szikrát* (330/630). **Ik:** meg~.
- vethetni in** (1) *Vmi ellen ~:* vmit kifogásolni benne. *Ama' két régi szónkhoz hadd járúljon hát hozzá az élvény, melly ellen semmit az Új-voltán kívül nem ~* (330*/204/9).
- vethető mn** (1) *Véget ~:* befejezhető. *Nem tsak a' tengernek haragos hajjai Életünknek véget ~ okai: Ezer az út, a' mely a' halálra vezet* (209/58).
- vétkes mn/fn** (2) **I.** mn Olyan, aki vétet követett el, bűnös. *Vétkes vagy, ha szerelmes vagy: De titkolván Tüzedet Piszkolod hasonló nagy Bűnnel tiszta Szívedet* (460/5). **II.** fn Bűnös. *Igazság! ... Ki előtt reszketve állnak a' ~ek, Sőt a' jámborok is mintegy féltelmesek!* (337/3)
- vétkezhetik i** (1) Vétet követhet el. *Talált egy sok szeres bűntetés sorára Holtig ~ annak rovássára* (12/18).
- vetkezik Ik:** ki~, le~.
- vétkezik i** (3) Olyasmit tesz, amit a vallási v. erkölcsi törvé-
- nyek tiltanak. *Én is ember vagyok: és ember-társamnak Közhibáját miért szégyenljem magamnak? Ha úgy nem ítélek, és érzek, mint ezek, Talám akkor botlom, vakúlok, vétkezek* (454/358).
- vétkezni in** (1) *Bűnt elkövetni. Bizonyos számok van, mondják a' Lelkeknek 'S egy kies planéta lakások ezeknek, 'S ha e' boldogságban ~ találunk, Számkivetés gyanánt e' földre leszállnak* (454/467).
- vetkeztet Ik:** le~.
- vetni in** (7) **1.** Magot földbe helyezni. *Be kell fogni a Tinókat 's árpát kell ~ szinte* (413a/222). **2.** *Vetni való:* vetésre alkalmas. *Sok babirkálni szokott a' ~ való magvakkal Meg áztatván salétrommal 's barna olaj salakkal* (413a/206). **3.** Helyezni. *A' hetedik nap szerentsés újj szőlőket ültetni Tinót kézen szelidíteni, vásznat bordába ~* (413a/291). **4.** *Véget ~:* befejezni. *A' mondott fához a' buborék életnek Véget ~ lábai sietnek* (77/208). *~* (413a/209, 443/139); *vetned* (126/56). **Ik:** be~, meg~.
- veto (lat)** (1) Tilt, gátol. *vetat* (53/cím). L. **mors.**
- vető fn** (1) A vetőmagot földre hintő személy. *A' Vető az ő nyomába Mérsékelve lépeget, 'S a' biztató barázdába Arany záport hinteget* (397a/177). **Ik:** meg~. **Ö:** szántó~.
- vetődik i** (2) **1.** *Vhova jut, kerül. Mint vetődtem e' meg áldott Földre? azt ha kérdezed: Erre vitt tsupán tsak, Édes Emberem, saját kezed* (161/7). **2.** Természeti erőnek kiszolgáltatva vhoval hánnyódik. *Sokszor a' tengerek' mélyére lökődik, Onnét a' kietlen szárazra ~* (454/482). **Ik:** be~.
- vétség fn** (1) Vétek, bűn. *'S tsak ott őrizkedett világos ~tól, Ahol rettegetett földi fenytéktől* (454/541).
- vett in** (2) **1.** Vásárolt. *Holmi tündöklő Dibdabot, A'*

Sors' számára ~ bábót Itt a Fátum elhínt (367/8). **2.** Összegyűlt. Mindjárt a' földjének esik, 's a' rögöt tördelteti, Oszlán forrást vezet rá, 's árokba ~ vizeket (413a/119).

Ik: be~, körül~, le~.

vette Ö: hideg~, szedte~.

vettet Ik: fel~.

vettetik i

(2)

1. Vki vmire ~: büntetésként vhoza juttatják. A' ki pedig ezt a' parantsolatot által hágtá, szolgaságra vettetett (268*/22/8). **2.** Messze ~: távolra kerül. Mert Lilla egy tavasz' nyíltában Én tőlem messze vettetett (379/46).

Ik: meg~.

vettette Ik: el~, meg~.

vetve in

(1)

Teremtve. Hol van a' Magyar Hazának ~ boldog Édene, Mellybe múltat, mellybe ébreszt vig Örömmek Istene (161/5).

Ik: meg~.

vetvén in

(8)

1. Téve. Maga beléüle egy nagy katulyába, Rongyos pudermantelt ~ a' nyakába (330/674). **2.** Csókot ~: megcsókolva. Azután tsókokat ortájára ~ Fejet hajt (188/31). **3.** Kétségre ~: reménytelenségre bízva. A hajós életét ~ vak kétségre Hajóját bízva a' szélre 's a' mélyiségre (83/29).

~ (83/45, 167/3, 257/157, 282/15), **Vetvén** (235/14).

Ik: egybe~, fel~, hányván-vetvén, meg~.

Vétzy fn

(16)

Családnév. Élni fog ditső nevébe ~ túl a' Vágon is (317/16).

~ (317/8, 57, 137, 159, 197, 204, 240, 241, 260), **Vétzi** (317/114), ~t (317/66), **Vétzit** (317/13), ~nek (317/179, 245), ~re (317/235).

véve in

(1)

Vmiből ~: a megjelölt vmi a forrása. Ez az egész hasonlatosság van ~ a' Henriásból, de újonnan öltöztetve és meg-magyarosítva (267*/14/7).

Ik: el~.

vévén in

(9)

1. Kapva. Vévén a' Szirius tölle melegséget Tüzes tsillagával minden határt éget (86/5,

198/5). **2.** Észbe ~: felfogva, megértve. Ezt jól észbe ~ Carnevál, ezennel Hellyére téteti a' Könyvet Hímenel (330/445). **3.** Magához ~: megfogva. Valakiket köztök hajlandóknak látok, Magatokhoz ~, hozzám béhozzátok (330/992). **4.** Erőt ~ vmin: megszüntetve. Hajnal már feltetszett a' tsillagok között, 'S erőt ~ a' már szendergő éjtszakán, Bésütött a' Szála' keletső ablakán (330/1851).

~ (33/6, 295/23, 397a/819, 431/47).

Ik: el~, elő~, észre~, fel~, ki~.

vexált in

(1)

Zaklatott, megkínzott. Így örök semmiség! óhajtlak tégedet, Vedd vissza méhedbe ~t gyermekedet (454/26).

vezér fn

(32)

1. Hadsereg vezetője. Ama vitéz Károlyt mondom, ki végtére Lesz a' Magyar Hadnak szerentsés ~e (259/380). Ki többre ment velünk egy rajta szavával, Mint más külső ~ minden taktikával (267/188). **2.** Magyar törzsfő. Tuhutum, Árpád után leg-nevezetesebb Vezér (267*/15/4). **3.** Vmely közösség vezetője, irányítója. Mivel áldott férjnek bizálok kezére: Én érettem a' lesz életed ~e (210/106). Az, a' ki egyedül az igaznak bére Légyen életednek örökös ~e (74/6). A' Bakhus úr' pintzéjibe Magam leszek ~tek (166/18). **4.** Kezdeményező, élenjáró személy. Bongorfi egynéhány személyt öszveszede, És alla Polacca a' Tántznak erede. Maga volt a' Vezér, a' többek követték (330/537).

Vezér (238/75, 267*/13/2, 330/1442, 418*/174/3), ~ek (421/14), **Vezérek** (114/643, 127/14), ~e (114/896, 330/137), **Vezére** (330*/176/1), ~tek (217/123), ~i (330/1189), **Vezéri** (330/1169), **Vezérink** (267/181), **Vezéritek** (267/193), **Vezért** (267*/12/3, 330/1219), **Vezérit** (281/3, 330/1438), ~eket (330/1837), ~jeket (56/50, 202/50), ~ünknek (267*/17/1), **Vezérjeknek** (330/1509), ~ré (450/15).

Ö: fő~, hadi~, nemes~.

vezérel i

(7)

1. <Hadsereget> vezérként irányít. Pompáson vezérli a' lovas sereget (330/136). **2.** A helyes út megtalálásához segít, irányít. Hogy tartsd meg sokáig kegyes Püspökünket A' ki szent

Ortzádhoz vezérli népünket (225/94). *Urak! Asszonyságok! Tudjátok tisztemet A' melly most közzétek vezérlett engemet* (330/ 408). **3.** *⟨Felsőbbrendűnek tekintett hatalom⟩ védve, irányítva célhoz segít. De engem ollyhoz vezérle A' nyugalmat szerző Ég* (357/65). ~ (327/21); ~te (330/1177), vezérlette (214/75).

vezérlő mn**(2)**

Irányító. *Orsolyát tisztelik ~ Hadnagynak* (330/1182).

~ (450/22).

vezet i**(38)**

1. *⟨Személyt, csapatot⟩ irányít. Mindenik magával szép népet ~ett, Melly zászlója alatt lóháton léptetett* (330/163). *A' ki egy legnagyobb 's legrégibb nemzetet Törvényre, erkölcsre 's jó rendre ~ett* (454/588). *Itt a' Múzsák magok ~nek, Nektárjaikból részeltetnek* (110/11). **2.** *Vkire ~: elvisz hozzá. Kérlek tehát, barátim! (Ha itt közöttek van) Vezessek fiamra* (185/187). **3.** *⟨Építmény⟩ vhova halad. Mindjárt a' földjének esik, 's a' röögöt tördelteti, Osztán forrást vezet reá, 's árokba vett vizeket* (413a/119). **4.** *⟨Cselekvés, magatartás⟩ maga után von vmit mint következőt, eredményt. Ezer az út, a' mely a' halálra ~, Ki beszéllésére nints elég nevezet* (209/59). **5.** *⟨Gondolat, érzés⟩ cselekvésben, tevékenységben irányít vkit. Az elmét rettentessen 's irtóztatónn ~i* (216/19). *Nézd az ősz hagyomány által fel fedezett Tudomány mely kínos kétségekre ~* (453/80). *Köszönni még-is Tiszteletünk ~, Tsókolni légyen hát szabad e' Kezet!* (188/108). **6.** *⟨Felsőbbrendűnek tekintett hatalom⟩ védve, irányítva célhoz segít, vezérel. Az Úrnak félelme légyen vitorlátok, A' Jézust vezető csillagnak tartsátok, A' merre e' ~, arra siessetek* (211/83). ~ (35/3, 197/54, 225/52, 239/183, 454/331, 390), ~ett (341/25), fog vezetni (185/67); ~i (114/778, 188/37, 216/31, 33, 241/25), Vezeti (239/63), ~te (78/30, 80/4, 239/192, 306/221, 330/129, 1188, 413a/324), Vezette (330/119), ~ték (450/7). — Vezess (306/29), vezessen (126/20), Vezessetek (185/64, 88), Vezessenek (259/81).

Ik: át~, be~, fel~.

vezetés fn**(1)**

Iránymutatás. — *...a' maga lakta-helyéről Egy Isten ~e alatt bújdosni kiindult* (450/4).

vezetget i**(1)**

Irányítgat. *Mikor ~i Lelkedet utjába* (453/70).

vezethet i**(1)**

Irányíthat. *Tegyük Virtus' oskolájává a' Theátrumot, 's érzékeny Ifjainkat bátran ~jük akkor belé* (330*/173/11).

vezetni in**(1)**

1. *Útba igazítani. Síromba tsak te fogsz alá követni, A' Nemtudás' kietlenén ~* (305/78). **2.** *Elvinni. Egy illyen haldoklót gondosan szemlélünk! Elégnek ágyához tudnálak ~, A' kiről jó példát 's tudományt vehetni* (454/ 735).

vezető mn/fn**(9)**

I. mn 1. *Vezérlő. Az Úrnak félelme légyen vitorlátok, A' Jézust ~ csillagnak tartsátok* (211/82). **2.** *Vhova haladó. Ezek a' halálra ~ ösvények* (209/45). ~ (450/15).

II. fn 1. *Irányító személy. Szelíd ~je ennek a' Colonnak Tsak most adott kezét egy szép Kis-Asszonnak* (330/155). **2.** *Irányt mutató dolog. Vezetőid lesznek magok A' tindarusi Tsillagok* (177/23). **3.** *Példakép. E' légyen ~d, mikor a' Frantz' fegyvere villog Ellened, Árpádot 's Kinizsit forgasd az eszedben* (253/59). ~ (126/64), ~i (330/161), ~t (330/64).

vezettetik i**(2)**

Irányíttatik. *És szerelmes Anyának Hív gondviselése között neveltetett, A' nemes lelkűség után vezettetett* (210/68).

Vezetetett (123/30).

vezetvén in**(2)**

Karjain ~: karjánál fogva. Azután tsókokat ortzájára vetvén Fejet hajt, és nyájas Karjain ~ Viszi a' Ditsőség' fényes Templomába (188/32). ~ (238/111).

Ik: el~.

Vezűv fn**(1)**

Helynév. *Ilyen a' gazdag Kápua, és a' Vesuv' környéki* (413a/754).

vi l. vis

viadal fn (5)
(Fegyveres) küzdelem, harc. *Rettentő hadakat látok, küszködnek erőssen A' ~ra kiszállt hadi népek* (258/6).
~' (259/622), ~t (330/5), ~ján (258/98), ~ra (259/653).

viaskodik i (1)
(Szél) erősen kavarg. *Viaskodnak ezen a' szelek egy mással, Őszve tsapnak, vlnak szörnű tsikorgással* (211/31).

viasz fn (1)
Könnyen olvadó és égő, képlékeny zsíros fenyű és tapintású szerves anyag. *A' fontot lenyomja a' hamisság czélja 'S viasszá válik az Astrea atzelja* (453/220).

viaszol i (1)
Viasszal beken. *Nem kell Triptolemus nyargaló hintója, Dedalus a' szárnyát másnak ~ja* (126/48).

vice fn (2)
Nevettető csattanóval végződő, kitalált rövid történet. *Majd a' Bécsinálttak hozzák a' tréfákat, A' vittzet, a' bon -mot, az anekdotákat* (330/326).
Vitz (330*/147/1).

vice fn (1)
Helyettes. *Tsak pénzében lennék ~ Megölel-ném historice* (339/13).

vicebán fn (1)
Báni helytartó. *Tót, Horvát, Dalmata ország ma is bánja, Hogy nem Gróf Szétsényi az ő Vitzebánja* (306/272).

vickándozva in (1)
Ugrándozva. *Hol vagy most Pégaze! ... egy percbe elő állasz vitzkándozva mint a' ló, Mihelyt nagy fennyen ketyeget hozzád egy rongyos dalló* (358/5).

vicsorgat i (1)
Csikorgat. *Tél ... És azalatt nagy lármázval Ki mormolsz szélhahotával, 'S Jégfogad' vitsorgatod* (389/116).

vicsorít i (1)
Fogait csikorgatva mutatja. *Cerberus ordítson, harapó fogakat vitsorítottson, Még is ez ellene áll, velle erőre ki száll* (44/9).

vicsorog i (1)
Fogait vicsorgatja. *Bár ~j, Írigy! Ezt a' Király' méltó kegyelme 'S a' Haza' tapsai boldogítják!* (445/66)

vidám mn (52)
1. Jókedvű, derűs hangulatú, nevetésre hajlamos. *Így szedik a' vidám népek, mikor megért, A' pirosuló bakart, és a fejér gohért* (330/ 289).
2. Ilyen emberre jellemző. *Tsepeg róla Ambrózsia 's Nepente, Mellyel vidám ábrázatját ki kente* (220/32). *Majd midőnn húrjait vidám újjaival pattantya, Leg-gyengébb 's leg-szívre hatóbb hangot ad rezgő lantja* (216/13). *Kívánom is hogy vidámon egyenek és igyanak, Barátságos indulattal 's víg szívvel mulassanak* (314/53).
3. Olyan (előadott esemény, elmondott történet), amely jó hangulatot kelt, nevetet. *Jer barátom, minden únalmat üzzünk el Az új boron vidám beszélgetésünkkel* (199/90, 87/60).
4. Gondtalanul, jó hangulatban, kellemesen v. boldogan eltöltött (idő). *Be' ~ életem volt régenten!* (206/2) — *Teremj édes magzatokat, Tölts sok ~ Tavaszkodat* (414/6). *Élj vigan érdemmeddel a' boldogságnak karjain Sok ezer áldásait számlálván ~ napjain* (179/2).
5. Élénk, világos (színi). *Tisztán fénylik a' nap, vidám a' mezőség* (330/513).
6. Víg, derűs hangulatot keltő (tárgy, dolog). *Már itt nyájasabban lengedez a' szellő, Itt a' sír is vidám, a' halál is kellő* (306/84). *Áldott természetnek kies lakó helye A nyájas örömek legelő mezeje Hol az ártatlanság ~ képe örül* (1/5).
7. Kellemes, derűs (időszak). *Kedvvel kínál a' ~ tél 's tágitja a' gondokat* (413a/309).
9. Egészséges. *A' ~ szőlő vesszőket beléje úgy ültessed* (413a/793).
~ (26/3, 77/17, 84/34, 114/373, 162/1, 413a/710, 1084), *vidám* (128/cím, 162/4, 164/4, 176/1, 196/34, 199/114, 222/68, 225/75, 308/58, 330/40, 51, 263, 373/105, 397a/453, 426/34, 432/103, 443/45, 456/24), *Vidám* (162/21), *Vidám* (330/127), *vidám'* (330/1914), ~ok (215/34), ~on (86/32), *vidámon* (198/32, 279/17), *Vidámon* (403/33); ~abb (114/740, 174/19), *vidámabb* (128/37, 424/37); leg *vidámabb* (77/5).

vidámít Ik: meg~.

vidámító in (1)

Jó hangulatot teremtő. *Bíztatja hazánkat vidámító képe; Hogy már a' Magyarok' napja is ki lépe* (203/13).

vidámodva Ik: meg~.

vidék fn (46)

1. Vmely szempontból egységes földrajzi terület. *A' szellők' útját eltölték A' ~' illatai* (397a/74). *Melly kellemes ~ mosolyog előttem* *Miolta a' hadi erdőből kijöttem* (306/81). 2. Vmihez közel levő terület; környék. *Fejérvár' és Veszprém' tsinos két ~i Tellyes örömeire szolgáltak ő néki* (330/29). *Haj! hogy zeng az egész Vidék* (432/88). *Ezen kívánt várnak ilyen hát a tája, Kies ~ének bájos formája* (239/108). 3. Az az országrész ahol vki lakik. *Óh öleld meg szép ~ed'!* (420/13) ~ (313/55, 341/57, 406/11), *Vidék* (313/5, 349/13, 397*/75/11), ~ek (397a/560), *Vidékem* (200/86), ~ed (306/176), ~i (134/36, 337/189, 340/22), ~ünk (334/51, 390/7), *Vidékünk* (307/108), ~et (59/23, 89/12, 126/34, 306/67, 343/8, 413a/990), *Vidéket* (128/64), ~eket (397a/384), ~ét (259/60, 342/35, 373/124), ~it (413a/1124), *Vidékeknek* (139/63), ~ébe (341/2), ~en (375/29, 389/105), ~én (267*/14/7, 337/237, 368a/7, 373/162, 375/29, 395/18), ~in (259/608), ~ről (373/112), ~iről (161/3).

Ö: vég~.

vidékebeli mn (1)

Vmi környékén levő. — ...most a Debreczeni és vidékebeli Salétromfőző helyeknek birto-kossa (368*/30/5).

vidi mn (1)

Vidhez tartozó. *De felkeveredvén a' Vidi pusztáról, ... Zablás Sárkányán a' garabontzás Deák* (330/517).

vidít i (3)

Folyamatosan vidámmá tesz. *Szép vagy te, Lilla, 's édes, — Vidít kegyes szerelmed* (411/8).

vidít (306/150); *Vidítja* (193/28).

Ik: meg~.

vidító mn (2)

Vidámmá tevő. *Ti andalgás' szent tanyáji,*

Vidító kerületek, Magános utak' homályi, Idvezlettek légyetek! (397a/626)

Vidító (454*/257/cím).

Ik: meg~.

vidor mn (4)

1. Vidám. *Igyunk ~ barátim!* (166/24) 2. Vidám természetű. *Illyen dorgálást, barátom, Tőled már sokszor hallék, Hogy magam miért bocsátom Úgy el, bár ~ valék* (271/4).

~ (185/126, 288/98).

vidorul Ik: ki~.

vidul i (4)

1. Vidámmá válik, örül. *De vidúl, hogy immár dolgai jól mennek* (330/1001). *Vidúlj Haza! s öröm könnyel fogadd vigan azokat A kik arra érdemessé ekképp teszik magokat* (111/87). 2. Szép, élénk színeket vesz fel. *Az egek harmatja kövér tseppel hulljon, Hogy lankadt ortárok ró'sája vidúljon* (209/110).

vidúl (317/24).

Ik: meg~.

vidulás fn (1)

Öröm, vidámság. *El kívánom arany lanton E' vidulást dallani* (397a/18).

Ik: fel~.

vidulhat Ik: fel~.

vidult in (1)

Zsendült. *Kivált föld az Isteneket s Céresnek esztendőbe Áldozz Tavaszkor a' gyenge füvel ~ mezőbe* (413a/347).

Ik: fel~.

vidulva in (2)

Vidáman. *Nézd! Nézd! ama' kiseded Patsirta, Hogy kél fel a' göröngy alól, Eddig szárnyát, nyelvét nem bírta, De most repül, 's vidulva szól* (417/24).

vidulva (397a/550).

Viète fn (1)

Családnév. (François Viète (1540–1603) francia matematikus.) *Most talán gyönyörködteti mélységes elméjét a' Leg nehezebb Algebrának betűivel Viéta* (111/22).

víg mn (209)

1. Jó hangulatban levő, nagyon jókedvű, vidám (csoport, személy). *Olly színt vesz' tekintetére Mintha nem is ügyelne A' Szűzek ~ se-*

regére (231/185). *Úgy ~ egy Poëta és egy Kántor Deák, Ha a' Lagenából kélnék az Ideák* (233/9). **2.** Ilyen hangulatból eredő (cselekvés, magatartás). *Hogy szívemet, Vig kedvettem Semmi ne epessze* (99/5). *Tudom hogy a' Músák e' ditső reggelnek Tiszteletére ~ hangon énekelnek* (67/4). *Bár igyekszel nyomni le mély bánat árja De nem, mert ~ öröm a' szívemet járja* (7/8). **3.** *Vig szívű:* vidám. *Az én jámbor apám ~ szívű ember volt* (266/24). **4.** *Vig szívvel:* vidáman, boldogan. *Minnyájann míg lehet ~ szívvel éjjetek* (83/ 57). *Barátságos indulattal 's ~ szívvel mulassanak* (314/54). **5.** Jó hangulatot keltő, árasztó (dolog, hely). *Idvez légy szép Hajnal ragyogtasd fájkádat, Vig egünkön mutasd mosojgó ortzádat* (81/30). *A' külbömbenn ~ Pindusonn szomorúvá kell lennem* (162/14). **6.** Jókedvben, jólétben telő (idő, időszak). *Míg hát az ég ki nyitja Örökre hajnalunkat, 'S az éj be nem borítja Örökre ~ napunkat* (43/20). **7.** Jó hangulaban végzett (munka). *Már a' ~ szüretnek örül minden ember* (87/1, 199/1). **8.** Mula-tozással eltöltött (időszak, rendezvény). *Ti ugyan adtatok sok olyan Napokat, Mely-lyekenn töltöttem ~ multságokat* (245/6). *Vig ebédeket tart terített asztalán* (197/33). **9.** *Vigan:* boldogan. *Élj ~an, játzódván a' vigság keblébenn, A' gyönyörűségek kies ligetébenn* (204/53). **10.** *Vigan:* minden gátlás nélkül. *A' jámbor esetén tudsz vigan tombolni Ha tudod a' tiszta virtust jó módjával Szaggattatni a' vad Irigység szavával ... Igy az emberek közt emberré tudsz lenni* (453/240). **11.** Vidám hangulatot keltő (zene, dal). *Tántzos szobájába ~ musikát penget* (81/35, 197/35). *Még is ~ hűrokkal, 's vidám hangra verted a' lantot* (162/4). *Az ő danái ~ak, Örömhözók, erőssek* (373/37). **12.** Magát jól érző (állat), éneklő (madár). *A' tavasz szerelmes kénnyel Gyújtván a' ~ lovakat, Feljárvák lengő serénnyel Az erdőket, síkokat* (397a/674). *Semmivel sem gondolván már A' szabad berekbe, Gyönyörködik egy ~ madár Játékba, énekbe* (142/3). *A' ~ madarakkal az erdők hangoznak* (198/ 36). ~ (1/15, 65/1, 66/9, 77/36, 81/3, 31, 85/27, 29, 33, 86/40, 87/21, 23, 24, 40, 88/cím, 93/5,

100/7, 106/18, 114/147, 128/49, 133/8, 138/1, 139/18, 142/12, 143/43, 148/33, 36, 39, 154/12, 156/13, 161/6, 163/51, 164/19, 165/4, 166/16, 170/22, 174/22, 178/2, 197/27, 29, 191/23, 41, 43, 44, 60, 203/3, 31, 212/128, 219/15, 220/7, 28, 222/5, 228/5, 238/105, 244/25, 257/178, 259/40, 331, 525, 267/4, 286/4, 287/64, 295/23, 306/296, 308/13, 310/43, 318/95, 330/38, 57, 62, 292, 660, 955, 1606, 330*/137/9, 336/40, 371/10, 388/18, 395/29, 397a/80, 353, 366, 613, 781, 797, 1035, 413a/311, 333, 865, 934, 424/35, 49, 57, 426/6, 50, 432/50, 64, 82, 454/148, 791, 456/53), *Vig* (69/17, 87/26, 99/25, 100/5, 110/cím, 16, 26, 111/120, 133/12, 43, 47, 155/36, 178/6, 199/46, 203/30, 218/9, 219/21, 225/21, 237/13, 259/539, 271/8, 330/335, 336/81, 396/5, 397a/580, 432/5, 38, 452/43), *vig* (453/115), *Vigak* (413a/429), ~an (55/20, 83/24, 110/30, 112/6, 134/78, 173/15, 188/122, 191/20, 199/104, 202/123, 212/114, 220/41, 228/9, 233/50, 257/167, 266/6, 50, 330/38, 357/43, 400/93, 97, 413a/308, 454/120, 457/25), *Vigan* (88/1, 199/105, 202/134, 250/7, 306/162, 413a/929, 1079, 423/23, 429/6, 432/118), ~ann (153/7, 190/107, 245/52, 258/102, 413a/573), *Vigann* (155/54, 177/27), *vigan* (111/87, 179/cím, 1), *Vigann* (184/23), *viggá* (199/69, 342/25), ~akká (199/74); *vigabb* (204/27, 217/27, 342/21), *Vigabb* (375/32), ~abban (379/103).

vigad i

(18)

1. Dalolva, táncolva, iszogatva mulat. *A' tse-léd, a' Vendég, az Úr, a' Dámával Játszott, tréfált, tántzolt, vigadt az Udvarban* (330/897). *Hát vigadok, Helyt nem adok Már a' bánatnak* (99/16). **2.** Emelkedett érzelmektől áthatva örvendezik. *Idvez légy Bakhe, áldott Istenség! Hol te mégy, Vigad ott a' föld 's az Ég* (318/12). *Mint vigadna vitéz unokáinak Attila 's Álmos!* (253/79) *Vigadnak* (413a/1068), *Vigadnak* (330/620), *Vigadtam* (129/3, 306/180), *vigadott* (330/1099). — *vigadjak* (308/40), *Vigadjak* (306/174), *Vigadj* (81/1, 166/7, 203/1, 225/19), *Vigadjál* (299/76), ~jon (340/36), *vigadjunk* (266/29).

vigadás fn (1)
Mulatás. *És ha majd Jövendölésem Bé telik Szüret felé Vigadásom 's tisztelése Bőv jutalmat nyerhet é?* (249/59)

vigadni in (1)
Mulatni. *Felemelkedsz megditsőültt Kedvesed' ölébe Vigadni a' Heroínak örök innepébe'* (299/134).

vigadó mn (1)
Vidám. *Szent öröm fohászkodik Jéruzsálemnek ligetén, ... A' vigadó völgyekből felhat, 's az Egekig ér* (225/13).

vigadoz i (6)
1. Mulatozik. *Míg azok, kik bút, bajt nem szenvednek A' boldogság' karjain, Vigadoznak a' kies Fürednek Kútfején és partjain* (435/10, 304/10). 2. Örvendezik. *Rozsi e' Proféziának Vigadozni fog talám* (249/80). *Vigadozzunk* (154/13, 326/64), *Vigadozzunk* (285/19).

vigadozván in (1)
Mulatozva. *Itt örvendhetsz ' vig ekhóval, Játsszadován muzsikaszóval, Az örömek' táborában, A' Grátziák' sátorában Vigadozván Názóval* (93/9).

vigály mn (3)
1. Ritkás, nem sűrű. *Ha domború tájékokat és a' hátas lejtőket Választottad, vigály sorral rakasd ott a' vesszőket* (413a/809). *A' melly vigály ködöt lehell és lenge füstöt fakaszt* (413a/746). 2. Áttetsző, átlátszó. *Nézd, a' vékony patyolat' Vigály felhője alatt A' szerelmes Zefírek mint enyelegnek* (139/83).

vigályos mn (1)
Nem sűrű. *E' ~ Tseppek, mellyek ránk szemzenek Sebessen repülő Veszélyt jelentenek* (143/15).

viganó fn (6)
(Élénk színű selyemből készült) egybeszabott, hosszú felső ruha. *Csak azt nézem, mikor dagaszt Szép fara mint imbolyog, Őszve szorult vékonyába A' ~ mosolyog* (169/40). *Viganó* (169/60, 231/132, 330/85), *Viganóját* (231/413), *Viganójába* (231/113).

vigasság fn (11)
1. Vidámság, vígság. *A' ~ minden ábrázatra*

üljön (336/33, 266/17). *Minden vigasság tőlem eltávozott, Vége minden örömemnek* (100/1). 2. Vig, zenés, táncos mulatság. *Hol őtet egyik vigasságból Másikba új szárnyak vigyék* (426/61). *Lármás vigasságok, eltikasztó bálók Bennetek melly kevés örömet találok!* (197/47)

vigassági (460/183), *vigasságnak* (77/5), *Vigasságnak* (436/1), *vigaságnak* (397a/89), *vigasságra* (330/124), *vigassággal* (29/20).

vigasztal i (13)

1. Vkinek szomorúságát, bánatát (szavaival) enyhíteni igyekszik. *Nincsen, a' ki lekem' vigasztalja, Olly barátim nincsenek* (435/29, 304/29). *Ki a' sűrű fájdalomba' Vigasztaltál engemet, 'S Te kísérted le síromba Elhervadt testemet* (454/954). 2. *Vigasztalja magát vmivel: olyan tényekre igyekszik gondolni, amelyek rá nézve megnyugtatók. Kedvesem' szép szemei vesztet Vigasztalni fogják magok* (138/6). 3. *Úgy hat vkire, hogy jobb kedvre deríti. Hajdú, Lokaj által elkészül az asztal, Melly már sok elvászott hasakat vigasztal* (330/314).

vigasztal (398/10, 454/991), *vigasztalnak* (454/50); *~ja* (453/160), *vigasztalja* (299*/65/2, 454/435), *vigasztalják* (298/23). — *vigasztalónak* (397a/521).

Ik: meg~.

vigasztalás fn (8)

1. Vki szomorúságának, bánatának enyhítése. *És ha tsak tsalatkozással Phoebus el nem álltat ám Rózsival 's vigasztalással Bátorítlak szép Madám!* (249/55) 2. Vigasz, a bánat, szomorúság enyhülése. *Most is, ha foly könnyhullatásom, Tsupán ez egy vigasztalásom: Hogy ő a' hitszegő!* (391/32) *vigasztalás* (454/162), *vigasztalás'* (225/62), *vigasztalást* (299/123, 454a*/256/8), *Vigasztalást* (312/2), *vigasztalását* (299/42).

vigasztalhat Ik: meg~.

vigasztaló mn/fn (7)

1. mn Vki szomorúságát, bánatát enyhítő. *Bévivék szomorún az oldalszobába, Ahol helyezették puha nyoszolyába, Vigasztaló szóval, kávéval éleszték* (330/1513). *vigasztaló* (202/131, 454/676); *Legvigasztaló*

lóbb (454/934).

II. fn Vki szomorúságát, bánatát enyhítő dolog v. személy. *Tsupánn az örvendő fársáng víg zászlója Lett az el tsüggedt szív jó vigasztalója* (85/28). *Jertek bé majd, óh szívemnek Kedves egy pár javai, Vigasztalóji élettemnek, Egek' ajándékai!* (397a/591) *vigasztalója* (454a*/256/23).

Ik: meg~.

vigasztalódik i (1)

Vigasztalást talál vmiben. *Vigasztalódj szép Érzékeny! Már itt néked Hív szívedért, virtusidért kész a' széked* (299/129).

vigasztalt Ik: meg~.

vigasztalván in (1)

Vki bánatát enyhíteni igyekezve. *Ha nemha az Édes Reménység Űlt volna Szívem' Rejtékében, Ki vigasztalván engemet Meg tartatta vélem Életemet* (177/5).

vigeál i (1)

Virágzik, használatban van. *Eddig, úgymond, mindeneknél A' hal nyelv ~a Kárára egész Hazánknak 'S Nemzeti Polituránknak Nagy hátráltatására* (114/500).

vígjáték fn (1)

Nevettető színdarab. *Donna Olimpia, egy nagy familiából való, de szegény és büszke Spanyol Űri asszony a' Holberg' egyik Vigjátékjában* (330*/203/2).

vígság fn (22)

1. Vidámság. *Élj vígan, játzódván a' ~ keblében, A' gyönyörűségek kies ligetében* (204/53). *Ha hallik a' Víg muzsika, Én is majd eljáróm: A' ~tól Múlatságtól Magam' el nem zárom* (99/27). **2.** Mulatság. *Mitsoda nagy ~ van itt a' Majorba, Miért a sövény is úszkál itt a borba, Hol vette ez ennyi sok uri vendégét, Kik dosztig lotsolják a spongya gégét?!* (340/1)

~ (266/39), *Vígság* (218/4), ~' (330/340), ~om (427/37), ~ot (330/653, 1897), ~okat (266/52, 397a/594), ~nak (397a/515, 456/41), ~ba (249/68), ~ban (330/885), ~okból (33/6), ~ára (400/53), ~tokra (326/59), ~gal (133/9, 162/45, 308/1, 330/761).

vigyáz i (38)

1. Éberen figyel, ügyel, óvatosan viselkedik. *Etse Űr' hajdúja éppen ott pipázott, Mellé suhan két Fraj, 's mikor nem vigyázott, Szájából az égő pipát kitekérték* (330/1702). *Hanem, vigyáz a' természet, 'S nintsen forgásiban hízak és enyészet* (454/627). **2.** *Vigyáz vkire, vmire: minden bajtól óvja. Édes Anya! ~z egyetlen egygyedre* (217/104). *Innen ~ a' fő Felség ti reátok, Semmi veszélyt közel nem bótát hozzátok* (212/101). *Híg nyugalom 's öröm lebeg feletted, Ah boldog Nép! az ég vigyáz melletted* (259/49). **3.** Figyel vmire. *Et-től tartvann tsillagokra, és hókra ~ nagyon Hogy a' hideg Sátorus és Merkur melyk jelbe vagon* (413a/344). **4.** Éberen figyel vkit, vmit. *Vigyáz, nyájaskodik a' szenvedő körül, Szemeiről minden könnyeket le-törül* (193/25). *Ah! vigyázz Kis-Asszony, most vigyázz ám nagyon, Ím a' tányérodon méreg 's veszély vagon* (330/719).

~ (1/14, 2/21, 201/75, 231/209), *vigyáz* (239/39), *vigyázol* (413a/430), ~unk (413a/266), *vigyáznak* (330*/164/10), ~a (78/21, 217/77), ~ott (413a/154), *vigyázott* (309/19). — ~na (215/24). — ~z (111/28, 114/834, 417/35), *Vigyázz* (114/833, 364/1), *vigyázz* (330/724), *Vigyázz* (230/14, 313/123, 445/70), ~zon (215/131, 144, 241/33, 413a/320), *vigyázzon* (330/1204), ~zatok (139/15), *vigyázzatok* (139/33).

Ik: oda~, rá~.

vigyázás fn (1)

Felügyelet. *Nándorfejérvár ... a' Palatinusnak vagy Nádornak fő ~a alá rendeltetett* (267*/19/5).

vigyázhat i (1)

Figyelhet. *A' lenyugvó Bootesnek jelére ~ol, Kezd el akkor 's tél középig vetésén dolgozhatol* (413a/240).

vigyázni in (3)

Figyelni. *De jobb rá vigyázni mikor az Égről le fog szállni Mert színébe több változást lehet akkor találni* (413a/454).

~ (413a/381); *vigyáznunk* (413a/216).

vigyázó mn (3)

1. Óvatos. *Ariszt tsak bátor volt, vigyázó és*

serény Megnépesült hamar az együgyű tserény (341/33). **2.** Figyelő. Légyetek az Isten kedves emberei, Adjon mindnyájtoknak száz ~ szemet (217/143). ~ (413a/796).

vigyázva in

(3)

1. Illedelmesen. *Kis Szék! mellynek nevét nem emlegetjük, Ha tudjuk a' Politziát, Vagy mellé mindenkor vígyázva vetjük A' tisztes salvaveniát* (377/3). **2.** Figyelmesen. *Kis Fillis, ha te engemet Meglátsz, a' ligetekbe' búvsz, Én vígyázva kereslek, Mégis rád nem akadhatok* (403/73). ~ (413a/209).

vigyázván in

(2)

Ügyelve. *Tartsd meg sok ideig népiünk védelmére, Atyai hűséggel ~ éltére* (214/112). ~ (78/28).

vigyorgás fn

(2)

Gúnyos, hangtalan nevetés. *Szemét gyakorta hányja Villogva, össze-vissza; Egy tsalfa kis ~ Új lángot ád azoknak* (185/137). ~sal (26/18).

vigyorgó mn

(2)

1. Gúnyosan mosolygó. *A' virgontz Belinda szokott tréfájával Bordáts Úrhoz szalad ~ ortzával* (330/1376). **2.** Vigyorgó szemek: gúnyos tekintet. *Sőt a mosojgó száj a' ~ szemek Egy ártalmas lelket fedező tetemek* (28/13).

vigyorog i

(1)

Hangtalanul gúnyosan nevet. *Sőt maga Cupido rósás ágyon forog Igéző nézéssel kevélyen* ~ (71/10).

vihet i

(1)

Juttathat. *Hogy mikor az óltárt építik számódra Ketske szőrt vihessen ő is oltárodra* (190/66).

Ik: be~, végbe~, véghez~.

vihetni in

(1)

Vezethetni, intézhetni. *Te légy nemes város, te légy tanú ebben: Vihetni é dőlged ő nálla bőltsebben?* (217/72)

vihog Ő: ihog~.

világ fn

(230)

1. A valóság a maga teljességében és össze-

függésében. *Durva Hérósok! noha száz babértok Lenne a' bérem, vagy ez a' ~ is; Még se kívánnék veletek cserélni* (287/42). *Tudod e' ~ban minden nagy test forog, Tsekély mind az, a' mi nyugszik, vagy tántorog* (191/33). **2.** A Föld a rajta lévő természeti, társadalmi alakulatokkal együtt. *Öt ezer, és mint egy nyóltz száz esztendeje Miólta a' ~ ütközet mezeje* (215/2). *Ezt a' hír fel vévén szárnyára, Viszi a' ~ négy sarkára* (255/17). **3.** Világrész, földrész. *Azért fellengős palotát Rakatsz a' felhők között, A' mellybe bíbort, 's tafotát Az öt ~ kötözött* (205/32). **4.** Égitest. *Vagy a Newton tsóvén nézi a végetlen üreget Fel repülvén nagy elméje a nap tányérja felett A sok ezer Világoknak fel fedezgetője lett* (111/10). **5.** A környező, érzékelhető valóság. *Város, falu, erdő, hegy, völgy mind pusztá lesz, A' rémültt Palótz fél, hogy a' ~ elvész* (267/84). **6.** A környezetünkben élő emberek, a nyilvánosság. *A' kevélység tsupán a' bolondnak gondja; Úgy van! mert a' kevély a' ~' bolondja. Hát a' ~nak illy bolondja sok van é? Hogy ne? sőt a' ~ az illy bolondoké* (194/36–8). *Ah Egek! A' ~ baját tsak nevetem Mikor a' hűlt füre testem le tehetem* (90/3). *Igyatok! Kurvannya fiúk a' Világnak, Kurvannya azoknak, a' kik minket rágnak* (248/53). **7.** A társadalom (élete, küzdelme). *Az élet rövidségéről tsak azok panaszkodnak: Kik ez enyelgő Világbann torkig bugyborékolnak* (162/76). *Hív vagy, nem úgy mint a' mai Színes Világ' barátai* (305/64). **8.** Hasonló lények, dolgok, jelenségek jellegzetes összessége, az élet vmely összefüggő területe. *Azt a' jó, bölts, igaz Istent nem találok, Kit a' természetnek ~ában leltem, 'S ki előtt oly megtöltt szívvel térdepeltem* (454/129). **9.** Élmények, lelki, erkölcsi tulajdonságok rendszere. *De mihelyt az erkölts ~ába megyek, Nem tudom, mit hidjek, érezzek, vagy tegyek* (454/125). *Kinek az erköltsi ~ tsak kárt tenne, A' Természet pedig mostohája lenne?* (454/273) **10.** Lét, élet. *'S a' kiért így élem Bús ~om' még, Vágd ki edgyütt vélem, Bosszús Ég!* (409/24) — *Ha nincs az én Lilim velem: Mi nékem a' ~? Sokszor magamban képezem, Hogy az halál kívág* (278/14). **11.** Késő ~: utókor. *'S ezt írhatjuk rólad a' késő ~nak:*

Ferentz tett eleget minden igazságnak (337/169). **12.** Világosság, fény. *Jertek e' boldog Helyekre: E' szabad Mezőségekre A' Napnak áldott ~a hív* (123/6). *Halavány Hold' bús ~a! Te légy kinom' bizonyosága* (312/21). *A' múltó setétség' ellankadásával Sárgúlt már a' hajnal első ~ával* (225/42). **13.** Világ fénye: Isten. *Te mérted óh Világ fénnye! az én esztendeimet, Te számláltad minden naponn bokros keserveimet* (162/79). **14.** Értelmi, szellemi világosság. *Ti új ~ot szórtok az én setét Honnyomba, 's új fényt: érezem isteni Ihlésteket* (439/5). **15.** Megismerő, megvilágító erő. *A' Revelatio borzasztó ~a Szívetekenn egy új mérges sebet vága* (453/67).

~ (78/20, 148/61, 191/42, 217/145, 259/665, 299/98, 117, 310/35, 337/209, 254, 379*/51/1, 413a/878, 885, 1094, 1113, 428/84, 453/81, 85, 179), *Világ* (176/42, 190/51, 89, 109, 200/67, 76, 213/67, 228/9, 239/22, 244/12, 259/134, 288/9, 48, 313/109, 314/27, 337/80, 187, 350/1, 367/1, 368*/31/4, 413/36, 413a/32, 453/227, 231), ~' (43/22, 259/407, 497, 330/170, 1790, 337/98, 172, 290, 379/95, 400/19, 413a/636, 876, 443/90, 451/17, 454/728, 805, 940), *Világ'* (244/31, 257/142, 259/419, 278/45, 288/46, 305/72, 313/10, 330*/147/6, 379/100, 395/5, 397a/245, 1098, 1177, 454/154), ~ok (162/40, 58), ~ok' (162/52), ~om (427/39), ~od (443/209), ~od' (202/120), ~a (302/31, 418/16), *Világunk* (368*/31/8, 413a/251), ~unk' (237/53), *Világunk'* (337/129), ~tok (354/7, 14), ~ot (171/3, 202/100, 215/9, 259/363, 305/45, 319/41, 330/172, 779, 1520, 1898, 331/28, 337/231, 280, 348/6, 382/20, 413a/507, 445/3, 450/33, 454/59, 158), *Világot* (111/13, 80, 162/82, 288/10, 413a/166), ~okat (305/56), ~odat (166/10, 202/77), ~át (402/2, 454/270, 471, 858), *Világokat* (238/104), ~nak (9/22, 197/82, 220/44, 330/550, 1986, 337/30, 266, 368a/155, 377/11, 397a/513, 413a/5, 447/108), *Világnak* (111/19, 134/108, 200/35, 231/7, 247/21, 313/23, 317/69, 337/363, 369/8, 385/9, 28, 445/29, 453/78), *Világnak'* (313/92), ~unknak (191/39, 413/7), ~ba (14/8, 201/8, 348/8), *Világba* (92/114, 200/33, 326/55), ~ba' (330/1778), ~ába (454/664), *Világába*

(453/271), ~ban (58/8, 194/8, 299/79, 307/30, 330/886, 428/117, 435/61, 454/773), ~ában (330*/165/6), *Világból* (413a/1029), *Világéből* (114/165), ~on (26/35, 211/1, 237/62, 259/207, 245, 303, 589, 330/658, 2012, 337/127, 373/21, 176), *Világon* (13/2, 31/2, 76/10, 368*/31/20, 418/96), ~onn (185/208), ~án (305/73, 75), ~ánn (162/27), *Világánál* (413a/299), ~ra (217/55, 317/256, 413a/513, 442*/221/6), *Világra* (100/14, 249/36, 454/203), ~ról (111/11), *Világtól* (290/13), ~gal (133/10, 330/1867, 442*/221/4), ~ával (330/1855).

Ö: al~, arany~, árnyék~, dáma~, gyertya~, hold~, kartács~, más~, nagy~, nap~, ó~, utó~.

világaunt fn (1)

Az életbe már semmi örömet nem találó személy. *'S mint a' világa-úntt, és megszáradt avar, Mellyet a' homályos déli szél felkavar, Mindenik úgy susog és morog magában El-élt idejének kelletlen voltában* (330/441).

világsudálta mn (1)

Mindenki által megcsodált, igen szép. *De egész Kelet' határán Csak Persiába' nőnek, ... Nyájás leányi szívek, Világsudálta Szűzek* (373/168).

világfia fn (1)

Előkelő társaságban forgó férfi. *Ő a' Frantz és Német könyveket forgatta, A' szép Assemblékat gyakran látogatta: 'S ezzel olly tudományt szerzett ő magának, Melly díszére lehet egy Világfiának* (330/142).

világi mn (10)

1. Földi, nem mennyei. *Szűk határok közzé szorúlt ez a' Világi élet, Rövid ez — — alig kezd lenni, már füstté, semmivé lett* (162/63).

2. Társadalmi. *Pártes! Schlossberg! fájdalom, hogy nagyon is esméretes nevek és helyek, a' mellyeken való lelki, testi és ~ elromlások az Ifjaknak, nem tsak egy Satiristának érdemlené meg figvelmét* (330*/173/4).

~ (238/6, 300/1530, 452/37, 454/862), *Világi* (14/23, 201/23, 209/118, 305/84).

világít i (1)

Világosságot ad, Kaszálhatni a' zanótot, bérten fáklyát hasítanak, Mellyek éjszakára tüzet adnak és ~nak (413a/983).

világló Ik: által~.

világos mn

(9)

1. Ami elég fényt kap. *Látod e melly kitsiny itt a' föld, félrésze vizekkel Béfoglalva setét zöldes, félrésze ~* (348/26). 2. A fehérhez közel álló árnyalatú. *És most tsak egy ~ Ködből sugározik* (137/17). 3. Könnyen megérthető, áttekinthető. *De kérem alázatosan, Beszélje el ~on Genealogiáját* (114/61). 4. Nyilvánvaló. *'S tsak ott őrizkedett ~ vétségtől, Ahol retteg-hetett földi fenytéktől* (454/541). 5. Megvilágosító. *Hatalmas Képzelés! gerjeszd fel szikrádat, Lobbantsd meg elmémbe ~ fáklyádat, A' melynek fényénél láthassam azokat A' testi szemektől elrejtett dolgokat!* (225/36) 6. Világos elme: éles ész. *'S ~ elméje nem koldúl nagyságot* (382/19).

~ (183/24), ~an (330*/200/12); ~abbá (188/50).

Ö: kivilágos-virradtig.

világosít i

(3)

1. Megvilágít. *A' lenge Hold halkal ~ja A' szőke bikkfák' oldalát* (305/17). 2. Felvilágosít. *Ki tsak annyit mondott, mennyit érzett 's tudott, Ki ~ott, de még sem hazudott* (454/586). ~ (454/732).

Ik: meg~.

világosítani Ik: meg~.

világosíttatik i

(1)

Megmagyaráztatik. *Külömben pedig a' Jegyzésekben gyakorta esmértes dolgok is világo-síttatnak* (267*/14/9).

világosodás fn

(1)

Ésszerűség. *Bé tsúsz a' Világosodás már a' Kalendárjomba* (314/33).

világosság fn

(7)

1. A látást lehetővé tevő fény. *A' ~ot hozó Hegyeket meg aranyozó Nap sugárait szemlélhettük* (123/34). 2. Felvilágosodás. *Le hasadoznak már a' fekete vásznak, Mellyeket a' fényes ~ előtt A' hajdani idők' mostohás keze szőtt* (203/7, 81/7).

~ (418/95), *Világosság'* (390/2), ~ot (203/16), ~át (413a/461).

világpolgár fn

(1)

Világot bejárta, művelt ember. *De itt ezt kérd-*

heti egy Világpolgára: Hogy jutott minden Nép ennek tudására? (454/367)

villa fn

(5)

1. V alakban végződő rúd, amelyet alátámasztásra használnak. *Meg kell szerezni számára hántott rúdból kopjákat, Sima gyéként, kőris karót, és kétágú ~kat* (413a/901). 2. Neptunnak, a vizek istenének eszköze. *És te Neptun, ki a földbe ütvén hármás ~dat, Ki ontád méhéből első hortyogó paripádat* (413a/13).

Villákat (413a/272), ~dat (413/15), ~jával (259*/205/5).

Ö: ezüst~, vas~.

villám fn

(27)

1. Felhő és talaj között fény és hangjelenség kíséretében történő nagy erejű villamos kisülés. *Itt e' Kő: ne gondolly semmi Szélveszekkel. Ennek Öblét semmi Villám meg nem hatya* (143/33). 2. *Mint a ~; ~ módjára: nagyon gyorsan, hirtelen. E' szóra előttem terem, mint a' ~, Kassa' fogházában rég' senyvedő Lillám* (452/41). *Im alföldi lován ~' módjára kipattan, Kardján ül a' halál, rémülés mégyen előtte* (253/43). 3. Villanás. *Az én gyönyörű szépségem Eggy ~, melly fénylik, 's el vész* (148/48). 4. Jelzői használatban: perzselő, lángra gyújtó. *Ne kínozz, Lilla! újabb ostromokkal; Ne hányd olly hasgató pillantatokkal Felém ~ szemed'* (320/3). *Bár ~ szemed hajtson maga lántza alá* (38/12).

~ (136/1, 305/54, 314/14, 330/1401, 389/57, 453/162, 212), *Villám* (177/49, 430/23), ~ok (56/11, 37, 202/11, 37), *Villámok* (159/14), ~ja (196/68, 380/66), ~nak (397a/907), ~nál (306/140), ~mal (86/20, 198/20, 267/79).

villámás fn

(2)

Villámlás; perzselő, lángra gyújtó villanás. *Az angyalok pillantása Tüzes ~t botsát Illyen Szemed ~a Néked is; Angyal vagy hát* (269/10–11).

villámi mn

(1)

Villámi erő: hatalmas erő. *Szózatom ~ erővel birhatna, Hogy az egyik sarktól a' másikig hatna* (337/283).

villámlík i

(5)

1. Villám cikázik az égen. *Imé! — már ~ —*

már dörög az Égen! (143/18) **2.** ⟨Ágyú⟩ elsül. *Ím, ím a' messzi dombokból Fegyverek villámlanak A' feltátott réz torkokból Tűzfelhők gombolyganak* (397a/202).

~ (143/27, 258/70), villámlott (413a/494).

villámló mn

(3)

Erős indulattól megvillanó ⟨szem⟩. *Görbe szemekkel jár az irígység 's hánnya sebessen, Villámló szeme bámúlván szikrázik ugyan csak* (37/2).

Villámló (134/35, 447/35).

Villars fn

(1)

Családnév. ⟨~, Claude Louis Hector, francia hadvezér (1653–1734.) ~ a' Ditsősség útján táborozott 's Apró madárkain örömmel bábozott (382/23).

villog i

(7)

1. ⟨Villámfény⟩ sorozatosan villan. *Mint lobbannak, mint ~nak A' menydörgés' szárnyai* (443/91). **2.** ⟨Tárgy, felület⟩ élénken csillog. *E' légyen vezetőd, mikor a' Frantz' fegyvere ~ (253/59). A' gyémánt-forma tseppekkel Mint ~ a' tsikos rét! (397a/1146)*

~ (267/54), Villog (330/69, 397a/667), ~nak (54/4).

villogni in

(1)

Csillogni. *Most is öszvekevertt viadal' felhőnyi porában Látom Atyátoknak kardját ~ szememben* (259/623).

villogó mn

(3)

1. Csillogó. *Mert oldalán lévő ~ szabjának Markolattján gyilkos kezei kapának* (77/219). **2.** Villogóbb tűzzel: fokozott indulattal. *Fellobban ~bb tűzzel a' hartz' langja: Verdesi a' padlást a' tsatázók' hangja* (330/1355). ~ (197/6).

villogtat i

(3)

1. Csillogtat. *Szépen ~ja a' szagos rétekben, Apró képetskéjit a' kristály tseppekben* (198/33). **2.** Szeméből nyilat ~: csábítóan tekint. *Szívére Ákillesnek egy nyilat Villogtatott annak Szeméből* (170/13). **3.** Villogtatja a mennykövet: villámlást hoz létre. *Maga Jupiter a' felhők borzasztó éjjelébe Villogtatja a Mennykövet lángoló jobb kezébe* (413a/337).

villogva in

(1)

Szemét ~ hányja: csábítóan tekinget. *Szemét*

gyakorta hányja Villogva, össze-vissza; Egy tsalfa kis vigyorgás Uj lángot ád azoknak (185/136).

Vince fn

(1)

Férfinév. *Kivált rátalálván a' deli Vintzére, Ezer tűzkatsintást szórt rá szegénykére* (330/1399).

vincellér fn

(1)

A szőlő gondozásával foglalkozó személy. *Bár a' szőlő meg van kötve, a' metsző kés nem kell már Bár a' lankadt vintzellér a' sor végén dúdolva jár: Még is szükség megkapálni 's törni a' göröngyöket* (413a/965).

vinkó fn

(3)

Bor. *Ma mondom ki végső bútsúm' rövid szóval: Félre, mind máslassal, mind pedig Vinkóval!* (219/14)

~ (438/30), Vinkót (438/22).

vinni in

(2)

1. Cipelni. *Tám azért buzog ki szátokból az átok Hogy roskadt házatok ~ meg untátok?* (68/6) **2.** Annyira ~: tökéletesíteni. *Azért tudta ~ a' lopást annyira Azért ragad minden enyves ujjaira* (26/41).

Ik: át~, fel~.

vinum (lat)

(2)

Bor. *Vinum acuit ingenium:* a bor élesíti az elmét. *A' Vízital, vagy-is Vinum acuit Ingenium* (219/cím).

~ (228/4).

vinnyó fn

(1)

Kunyhó. *Ők az okost, jámbort valahol tündökleni látják Üldözik, és pöffedt kedveket abba lelik: Hogy nyomorúlt sorsok' ~it az égig emeljék A' más érdeminek dült palotája felett* (315/13).

viola fn

(26)

1. Illatos, lila, rózsaszín v. fehér virágú növény. *'S mint rideg ~k, a' pusztá homokon, Magánosan sírnak úntt árvaságokon* (330/435). **2.** Ennek virága. *Lánczba fűzni most szeretném Én a' jázmint 's ~t* (289/2). *Nem kell Tziprus, mellyel Racint Tisztelte Melpómene: Apró Viola 's Hiatszint Bár Hajamon fénylene!* (128/43) **3.** Violám: ⟨a szeretett nő megszólítása.⟩ *Kintsem, ~m, rubintom!* (433/69) — *Illatoztasd Kebledet, Édes Violám!*

(109/2).

~ (146/1, 24, 148/20, 428/106), *Viola* (146/cím, 341/13), ~*k* (417/13), *Violák* (174/2, 426/20), ~*m* (333/22, 463/1), ~*t* (188/92, 397a/110), *Violát* (231/110), ~*kat* (237/11, 267/9, 428/104), ~*kra* (426/25), ~*ról* (146/32), *Violákról* (426/25), *Violához* (109/cím).

violaszag fn (1)

A viola illata. *Rajta, kis Szellőtskék! Szedegessetek Violaszagot szárnyatok' bársonnyára* (172/22).

violaszín mn (2)

Violaszínű; aminek sötétlila színe van. *Estve jött a' parantsolat Viola-szín petsét alatt* (429/2, 112/2).

vipera fn (4)

1. Rövid, zömök testű mérges kígyó. *Nem retteg Boreás kemény hidegétől Nem fél ~nak leg nagyobb mérgétől* (29/22). **2.** Gonosz, áskálódó személy. *Átkozott az ember a' Vipérák fajja!* (453/232)

~*t* (37/4), ~*kkal* (327/52).

virág fn (114)

1. A legfejlettebb növényeknek ivaros szaporodás céljára módosult hajtása. *Hozzám minden ~ nectárját hozzátok* (90/26). *Mit ér a' bimbó, ~, Ha körtvélyt nem nyújt az ág?* (389/19) **2.** Növénynek feltűnő alakú, színű ilyen része (leszakítva szárával együtt). *E' ~ot szép öledbe Vedd be és míg abba lesz Hívedis jussék eszedbe* (249/49). *Más ne tudja síromat: Te hints ~ot arra 's a' Leányok* (288/120). **3.** Virágos, virágzó lágy szárú növény. *'S ím a' beteg ~ok Mingyárt feléledének, A' kókkadó falombok Zöld színbe jöttek ismét* (352/21). *Hogy a' Virágok illy kövérek, Ah! Nékem az be' sokba' van!* (130/31, 446/27) **4.** Vkinek, vminek legerőteljesebb állapota. *És tán te, szép Szememvilága! Úgy élsz, hogy életem' ~a Virít, míg én halok* (302/32). *Ni, egy legszebb ~jában Lévo fiatal legény* (397a/213). **5.** Életöröm, szépség (jelképe). *Szép Virágok, de egyik sem Hasonlít e' szép Ortzának Virághoz* (151/8). *Ajka'd' ~i szebek, Mint rózsá bibora* (293/13). *De le-szakasztá a' bal sors nyílai kezdő ~om, 's Tette egy könny-hullatással töltt pohárba* (162/

106)). **6.** Szép, fiatal nő. *Az ékes ~ok mellyek kedveltettek Szánakozás nélkül rólam le tépettek* (73/3). **7.** Élvezet. *Dóris! ... Én is, más is, szaggathattunk Rólad friss ~okat* (392/6).

~ (148/15, 199/27, 324/41, 371/6, 391/17, 397a/12, 547, 1025, 413a/202, 453/252), *Virág* (123/11, 139/80, 150/11, 155/8), ~*ok* (73/17, 86/24, 90/28, 139/79, 148/18, 150/10, 186/3, 22, 264/5, 330/516, 350/15, 373/73, 181, 375/19, 397*/75/10, 397a/1174), *Virágok* (107/21, 186/55, 397*/76/7), ~*ok'* (185/155, 198/24, 397a/365), *Virágok'* (397a/393), ~*a* (393*/72/1), ~*ai* (139/7, 397a/362), ~*i* (148/29, 330/253, 330*/200/23, 413a/654), *Virági* (107/4, 352/4), ~*ot* (90/15, 388/7, 391/13, 397a/375, 413a/986, 453/123), *Virágot* (330*/202/6), ~*okat* (89/10, 397a/64, 414, 458, 403/7), ~*odat* (452/33), ~*idat* (164/16), ~*át* (147/6), ~*ait* (238*/147/4, 289/22), ~*jait* (382/22), ~*it* (1/9, 86/12, 198/12, 341/27, 375/5, 391/4), *Virágit* (413a/201), ~*jokat* (397a/448), ~*nak* (456/43), ~*oknak* (2/3, 298/11, 397a/1149), ~*ának* (139/9), ~*jának* (330/1975), ~*ba* (330/648), *Virágban* (330*/200/15), ~*ból* (397a/28), *Virágokból* (33/3, 379/17), ~*okon* (397a/444), ~*inál* (350/17), ~*ra* (426/27), ~*okra* (135/41, 274/5), ~*ára* (209/108), ~*ért* (317/38), ~*gá* (375/17), ~*gal* (373/84, 397a/1025, 403/58, 427/21), ~*okkal* (110/24, 306/71, 397a/595, 1105).

Ö: búza~, gyöngy~, körtvély~, pipacs~.

Virág fn (4)

Családnév. ~ *Benedek Úrhoz* (338/cím). ~ (338/10, 26, 48).

virághullta mn (1)

Eltűnt, megkopott. *De virág-hullta szépséged Hozván már gyümölsöket, Kerülünk, óh Dóris téged* (392/9).

virágkötél fn (1)

Virágokból font kötél. *Hozzá megy hát, 's most füleit Vakarja — majd szarvára Kőti Virág köteleit* (231/241).

virágliget fn (1)

Kisebb virágos terület. *Elszórtt ~ekkel A' Rét feltzifrázva áll* (397a/959).

virágos mn (9)

Virággal borított. *Kopog a' jég eső, tördel*

mindeneket, Agyon veri a' szép ~ fűveket (86/28). Óh friss Patak a' melly kristály hőmpölygéssel Virágos partod közt foly sz édes tsörgéssel (176/6).

~ (142/5, 148/9, 183/22, 237/9, 397a/475, 925), Virágos (151/4).

virágoz l. virágzik

virágozhat i

(1)

Fellendülhet, fejlődésnek indulhat. Hogy a' mesterségek mind helyre állyanak A' békeség alatt virágozhassak (54/20).

virágzó l. virágzó

virágzott lk: ki~.

virágoztat i

(1)

Zúzzal ~: zúzmarával borít. Ősz. ... Tömlötté teszed szobánkat Kertünket és gyümölcstfánkat Zuzzal ~atod (389/113).

virágszál fn

(7)

1. Egy szál virág. A' Rózsa szép ~, De túske zúrdal ágán (411/1). 2. Virágból készített dolog. Ha nyűgbe vertek is ti, Légy bársony az, 's ~ (353/12). 3. Felnőtt szép leány. Szép Lilám! ... Óh, nem lenne a' vidéken Te nálad szebb ~ (375/30). 4. <Szeretett személy megszólításaként.> Piramus! Piramus kedves virág szálam! (77/263)

~ (104/12), ~ak (397a/652), Virágszálak (176/14).

virágszálotska fn

(1)

Egy szál kis virág. Szép Virágszálotska, Mind terülj alá! (263/17)

virágszedés fn

(1)

A virágok leszedésének ideje. Virágszedéskor Ámort A' rózsza közt találtam (108/1).

virágtölcsér fn

(2)

Tölcsér alakú virág. Ezekkel e' virágtöltsérek Megtelve vannak úntalan (446/25). Virágtöltsérek (130/29).

virágzani in

(1)

Csillogni. Villog az ezüst kard, 's az arany paszomány, Virágzani látszik tőllök a' tartomány (330/70).

virágzás fn

(1)

Legszebb életkor. De alig lett ~a, Mint az Áloék' szokása Ő is azonnal megholt (393/4).

virágzik ~ virágoz i

(17)

1. <Növény> virágot hajt, virít. Miért fogyaszszam éltém, Míg a' gohér virágzik (354/22). 2. Vhol sok virág terem, van. Hol virágzik egy szép folyó-víz párkányja (454/578). Meg lehet é, hogy ne legyen egy parányi szegelet, Melyet az áldott Természet rakni akképp akara: Hogy tsak öröm rózsáival virágozzék pitvara? (162/44) 3. <Intézmény> fellendülés, gazdag korszakában van. Mesterség lábra áll és szépen virágoz (11/15). 4. <Élet, személy> kibontakozva virul. Már hét esztendőktől fogva virágzik ifjúságom (162/105). Dóris! Míg úgy virágoztál, Mint egy Májusi szép Fa Bokrétákat ajánlottál Minden ifjú' hajára (392/1). 5. Kicsattanóan pirosuló <arc>. Amanak ortzái azért virágzának, Hogy legyen mit rágni a' Párkák fogának (217/31, 204/31). 6. <Fény> sugárzik. A' Gara házfénye meszsze virágozott (248/21).

Virágzik (162/108), virágzanak (258/17), virágzának (237/42), virágzott (188/9). — Virágozzál (414/1), virágozzanak (73/24), Virágozzék (259/367, 326/56).

lk: el~, fel~.

virágzó ~ virágozó mn

(10)

1. Virágokkal teli. Egy gazda virágzó kertjét építette (72/20). 2. Virágzásban levő. Tarkán ugrál a' bokrokra A' sok Tenglitz, rátekin A' virágzó bogátsokra (397a/755). 3. Szépségének teljében levő <személy>. Az én lelkem is hajdanában, Mint te, vidám 's eleven volt; Míg ifjúságom' tavasszában A' virágzó Lilla bájolt (426/36). 4. Erejének, egészségének teljességében levő <személy>. Kívánjuk éljen sokáig, Sok szép idők' lefolytáig Virágzó egészségben, Lássá sok vidám óráit (308/57). virágzó (162/36, 313/112, 397a/983, 454/37), Virágzó (397a/99), virágozó (397a/645).

virdító mn

(1)

Üvöltő. A' zablátlan szélveszeknek Felhitta csoportjait, Kik ... Mendörgő hanggal rablották A' ~ berkeket Fenekestől felforgatták A' setét tengereket (397a/54).

virgáz lk: fel~.

Virgilius ~ Virgil l. Vergilius

virgonc mn

(9)

1. Játékosan fürge, eleven. A' virgontz Belinda

szokott tréfájával Bordáts Úrhoz szalad vi-gyorgó ortzával (330/1375). **2.** Ilyen személy-re jellemző, valló. Közép idejű ő, de a' virgontz termet És friss elme benne vígassá-g-ra termett (330/123).

virgontz (330/418, 1914, 385/14, 397a/500, 413a/906), Virgontz (392/59), virgontzan (310/32).

virgoncság fn

(1)

Élénkség. Elém régi virgontzsága Ködbe borongván elmúlt (428/89).

virít i

(21)

1. <Virág> kinyílt állapotban van, v. éppen vi-rágzik. 'S bár metszve nintsen, még is a' Szőlő ~ (327/44). **2.** <Földterület> pompázó virággal, növényvel van tele. Virits becses ligetke, Vi-rits ezer virággal (373/83–4). Még házatok fennáll, 's mezőitek ~nak (257/173). Virít a' mező rakottan az őszi gerezdekkel (413a/532). **3.** Élénk színével, feltűnő voltával szembeötlik. Tavasz ~, 's száz rózsza nő Ortzádnak Éde-nében (182/1). **4.** Egész teljében megnyilvánul, láthatóvá válik, szembe ötlük. A' nap a' felhők közt magát tsillogtattya 'S közölök nyájasonn ~ ábrázattya (56/62). **5.** Vki v. vmi fejlődése legszebb fokára jutva, kibontakozva él, működik, virágzik. Úgy élsz, hogy életed' virága Virít, míg én halok (302/33). 'S a' Ma-gyar föld az ő idejétől fogva Mint nagy Lajos alatt ~ mosolyogva (259/180). **6.** <Arc> mosolyog. Még is a' boldogság moso-lyog le rájok, Szívek víg és nyugodtt, ~ az ortájok (454/148).

~ (81/10, 289/14, 317/252, 337/33, 350/18, 397a/96, 413a/596), ~anál (321/4), ~nak (297/49), Virítnek (288/92), ~anak (330/434).

Ik: át~, ki~.

virítani ~ viríteni in

(2)

1. Virágozni. Tsak lássák az Urak! a' jó lélek mit vár, Ha a' banya-posz is virítani akar már? (330/632) **2.** Tetszeni. Már most tsak az ő számára Kell neked virítani (392/14).

virító mn

(2)

1. Virágzó. Melly kedves tündökléssel Lany-háznak le szertesétt E' tseppek ... a' ~ bok-roknak Koronája' széliről (397a/1151). **2.** Mosolygó, derűs. Rózsaszínnel játszadoznak Két ~ arczaid (321/6).

virítván in

(1)

Szépségével ékeskedve. A' téli szélvész' mér-gei közt örök Zölddel ~, fája tövesbedik (440/10).

virradat fn

(3)

Hajnalhasadás. 'S úgy vídít meg a' bor, ha dé-
lig hortyogva Fekszünk krápulába virradtától fogva? (197/60)

Virradtakor (397a/502), Virradtáig (317/142).

Ö: kivilágos-virradtig.

virrad Ik: fel~.

virraszt i

(2)

Ébren tölti az éjszakát. Midőn az éjt sohajtva Virrasztom, Ámor így szóll (344/7). ~ottad (312/24).

virtus fn

(108)

1. Vakmerő, ügyes tett. A' Nagy Gróf Károly Jő'sefet, 's Isteni Fényű Virtusait kezdem énekeni (188/2). Holott Atyáink is, kik hadra termettek, Együgyű versekbe szedték, a' mit tettek, 'S azt énekelgették ~sok' hírére 'S az ifjú Leventák' felserkentésére (267/29). **2.** Erény, érdem. Nem, barátom! értem halni is kész lenne, Igaz magyar ~ és erkölts van ben-ne (268/78). Ha a' nyugvó ~ az élet' rózsája: Arany ~, melly a' tüzet is ki állja (191/43–4). **3.** Erényes ember. A Virtus nem fél, bár hánnya az északi mord szél, Bár a' dárda tsörög, puska ropogva zörög (44/5).

~ (44/cím, 78/5, 191/23, 192/42, 46, 193/38, 217/56, 259/309, 316, 268*/24/1, 269/2, 337/120, 342/33, 368a/145, 397a/568, 453/176, 213, 215, 226, 454/166, 512), Virtus (55/23, 162/28, 188/114, 212/65, 267/59, 445/12, 454/809), ~' (337/17, 454/232), Virtus' (188/22, 212/58, 212/55, 330*/173/8, 10, 397a/949, 402/6, 415/34, 434/7, 452/2, 454/121), ~ok (259/242, 405), Virtusid (445/49), ~id' (454/994), ~a (299/127, 439/41), ~sa (327/5), ~t (13/25, 35/6, 78/1, 193/21, 259/211, 310/27, 315/26, 379/76, 397a/425, 453/236, 241, 454/294, 714), Virtust (188/17, 190/74, 305/49, 322/33, 453/166), ~okat (212/53), ~át (337/159, 454/490), Virtusát (454/801), Virtu-sit (171/13, 258/65), ~nak (78/9, 12, 225/24, 454/131), Virtusnak (267/234, 306/264,

397a/91), ~oknak (308/26), ~inak (214/55), *Virtusibann* (418/120), ~idról (454/825), ~inn (453/172), ~nál (267/180), ~ra (397*/76/17), ~odra (392/23), ~áról (267/98), ~iról (306/298), ~idért (299/130), ~sokért (259/273), ~sal (78/24, 259/228, 267/232, 304/52, 337/370, 435/52, 454/815, 869), ~ával (259/237, 323), ~ival (259/471).

virtusbírás fn (1)

Erényesség. *Ha a' Virtus bírás igaz birodalom, Ennél volt bizonyly Hertzegi hatalom* (212/19).

vis (lat) (1)

Erő. *Vi Legis Pragmaticae: a Pragmatica sanctio alapján* (92/13).

visel i (36)

1. <Vmit alkalomszerűen v. állandóan> magán hord. *Onnan ide jövőn Tudománnal tele, Itt két Esztendeig zöld Tógát ~e* (222/26). *Így mutatja, el oldatván, A' rab, örömmel tele A' kegyetlen Lántzot osztán Mellyet hajdan ~e* (208/88). 2. <Emléket> őriz. *Távollételembe Képedet szívembe Szent bélyegül ~em* (359/3). 3. <Kint> elvisel, elszenv. *Illy kint még nem tapasztalék; ... Ah, tsak azólta ~em, Hogy egyszer meg láttalak* (129/55). 4. *Vmilyen hivatalt ~: ellátja, betölti. Híment egy kellemes termetű fiatal, Ki ~ General-Násznagyí hivatal, Felszólítván ülő székéből mellőle, A' Nagy Mátrikulát előkéri tőle* (330/372). 5. *Vmilyen nevet ~: vminek nevezik. Cipris nevet is ~ Vénus a' Ciprus' szigetéről* (330*/143/3). 6. *Vhogyan ~i magát: vhogyan viselkedik. Mint otthon, itt úgy ~je Magát a Kis Asszonyka* (231/407). *Csak ~je az Úr magát Becsülettél, emberül* (169/167).

~ (215/143, 222/66, 317/145, 330*/188/16, 330*/199/11), ~ek (330/1586), ~nek (77/146, 259/508), ~e (400/44), ~t (330/217), ~tek (330*/193/2), *fogsz viselni* (413/35); ~em (176/39, 375/8), ~ed (31/18, 307/72, 433/10), ~i (11/2, 330/157, 460/166) ~é (450/16), ~te (337/162); ~lek (272/16). — ~jen (212/108, 268/130), ~jenek (222/74); ~jed (212/91), ~je (259/158).

viselés **Ö:** gond~, maga~.

viselet fn (1)

Öltözék, ruházat. *Szennyetlen ~ben Hoz két égi szövétneket* (432/95).

viselni in (1)

Gondot ~: gondozni. Vagy pedig kinn a' Mezőkre kívánsz gondot ~ (413a/31).

Ik: el~.

viselő in (3)

1. Magán hordozó. *'S ordó lántzok alatt gedbedsz, Vidámon iszonyodni A' koszorút ~ bakóktól?* (403/34). 2. *Gondját ~: gondozó. — ...gyermekeket nevelő 's azoknak gondját ~ Asszony-személy* (330*/176/4). ~ (111/109).

Ö: gond~, kép~.

viselt in (3)

1. Betöltött. *Letésem az eddig ~t méltóságot, 'S az állatok között kérek boldogságot* (454/281). 2. *Vkihez ~: iránta való. És kik a' Királyhoz ~t hűségjelet Vérrrel petsételevn hágnák az egeket* (337/397). 3. *Katonaságot ~: katonai szolgálatot teljesített. A' Katonaságot ~t Bordáts, Sziget' Lobogója előtt katonáson íget* (330/145).

viseltetik i (2)

Vki iránt ~: viszonyul hozzá. Hogy több személy előtt essék tiszteletünk Mellyel ily tisztes Úr eránt viseltetünk (336/24). *viseltetnek* (188/88).

visít i (1)

Élesen hangzik. *Sok siralmas sípnak ~nak éneki* (267/49).

visnyai mn (1)

Visnyón termett. — ...a' Visnyai ist gúter Wein (326/28).

Visnye fn (1)

Helynév. <Somogy megyei helység.> *Mindjárt egy vivátot iszunk a' ~ rovására* (310/26).

visz i (57)

1. Vmit, vkit felemelve tart és szállít vhoval a beszélőtől távolodva. *Híjjába vinnéd, rettenetes Botond! Mennykótsapású bárdodat a' mai Bizántzium várához* (418/65). *Tömjént, mirhát ~ek hazám' oltárára* (306/15). 2. Magával együtt vhoval menni készlet vkit. *Hová ~ed? — Ágyba* (330/625). *Oh ki ~ engem a' Hemus'*

híves völgye allyába? (413a/1044) **3.** Vele együtt haladó mozgásra kényszerít. *Hajóját bizza a' szélre 's a' mélyiségre Viszi a' félelem színétől kékelő Tenger* (83/31). **4.** Arra megy, amerre a lába ~i: mindegy neki merre megy. *Menjünk, merre vijend lábunk* (327/21). **5.** Vhova juttat, küld. *Meg látod hogy tsendes Szellők Foglyák füni vitorlátat ... Rév partra ~ik gályádat* (177/22). *Fejet hajt, és nyájas karjain vezetvén Viszi a' Ditsőség' fényes Templomába* (188/33). *Mennyi Kints óh Múzsám! Melly sok gyöngy 's patyolat Mennyi Nép! Mellyet ~ tsak egy parantsolat!* (190/10) **6.** Vmilyen állapotba juttat vkit, vmit. 'S a' Kétség szélére ~i életünket (201/14, 14/14). **7.** Vmire késztet, ösztönöz. *Ha a' szükség arra ~en, meg is halok* (268/86). **8.** Vezet, (út) vhol halad. *Mert bár a' szerentse vigyen kézen fogva* (193/42). *Illatos jázminnal beszöött lugasokon, 'S pázsitos völgyeken ~ az út felfelé* (306/73). **9.** Vki útját ~i: vezet. *Estve későn a' Hegyek közt útamat vittek magok A' setét felhőkbe láttó tiz tizenkét tsillagok* (161/23). **10.** (Hír, érdem) terjeszt. *A' ditsőségnek trombitája Nevét harsogva prédikálja ... Ezt a' hír fel vévén szárnyára, Viszi a' világ négy sarkára* (255/17, 451/17). *Nagy Gróf, Ditső Vér, Károly! Nagy Nemed' Nagyobbra fogja vinni Nagy Érdemed!* (188/105) **11.** (Tolvaj) lop. *Búsult ortzájára borúl nagy sírással Ha láttya hogy pénzét ~ik a' tolvajok* (5/19). ~en (126/51), ~nek (9/15, 416/12, 454/528), vitt (161/8); ~em (413a/1127), ~ed (358/9, 436/32), ~i (306/58, 330*/202/6), Viszi (188/52, 231/267), ~itek (139/104), ~ik (248/58, 314/37, 317/112, 418/60), vitte (78/29, 111/53, 114/224, 149/12, 454/679), Vitte (231/291, 307/26). — vinne (126/38), vinnéd (162/83). — vigy (358/29), vigyen (185/171), Vigyen (217/120), vigyetek (432/70); vigyem (342/11), vidd (193/49, 268/72), Vidd (263/39), vigye (114/228), Vigyétek (212/146), vigyék (426/62); vigyelek (217/94). **Ik:** által~, be~, el~, fel~, haza~, ki~, neki~, végbe~, végig~, véghez~, vissza~.

viszálkodó mn

(1)

Viszálykodó, ellenségeskedő. *Óh millyen*

nagy boldogságba töltik áldott életeket A' Szántóvetők, ... a' ~ fegyverrel nem küllődnek (413a/1014).

viszket i

(1)

Teste vmely részén izgató bizsergést érez. *Ma mindég a' szemem szőre 'S A' nagy ujjom ~ett* (231/390).

viszketeg fn

(3)

1. A szemnek ~: bántja a szemet. *Ez egy lóganejőn nőtt hitvány pöfeteg, Mellyre tekinteni a' szemnek ~* (254/14, 61/14). **2.** Vki lábát bántja a ~: táncolhatnékja van. 'S az Ifjakkak lábát bántja a' ~ (330/450).

viszketeges mn

(1)

Táncra kész. *Mindenütt a' Vendég kezd már örvideni, 'S ~ lábát tántzra készíteni* (330/464).

viszonoz i

(1)

Válaszol, felel. *Így áldottanak ők: mennyei hangjokat Vigan visszonzóák istenek, emberek* (432/118).

viszont hsz

(3)

1. Hasonlóképpen. *Hja! Egy Ochs volt az is, a' ki minket ~ E' siralmas inség gyász küszöbéig vont* (416/23). **2.** Viszonzásképpen. *Édes Atyáimnak gyámola tsak te valál; Kik nyomorult sorsodba' ~ ezen árva hazádat Béfogadák fedező szent koronájok alá* (259/455). **3.** Viszont való: viszonzásként történő. *Viszont való szívességem', a' mint megérdemlétek, E' valódi szívességgel halmazva megnyerétek* (241/9).

viszontag hsz

(1)

Hasonlóképpen. *Folytatják páronként ~ másolva* (330/490).

viszontagolt mn

(1)

Viszonzott. *És már Nem Fegyverek, nem Táborok, ... Valának Elméjébe. Hanem a' költsönös Kedveltető Elhívás, ... Viszontagolt Igéretetek, Botsánatok, Bosszantások* (170/35).

viszontagság fn

(2)

Baj, kellemetlen fordulat. *Sok ~ot látott és szenvedett, Mignem végezetre partra verekedett* (211/51). ~ (454/511).

- viszonti mn** (1)
Viszonzásként adandó. *Kérlek is reménykedéssel, Hogy ~ esküvéssel Kösd le szíved', Angyalom!* (275/11)
- viszontöröm fn** (1)
Együtt megélt öröm. *Míg az élet' lángja ég, Egymást ~ között szeressük* (288/112).
- Visztula fn** (1)
Folyónév. *Verd hadra a' Neszter' 's ~' városit* (337/201).
- vissza hsz** (1)
Oda, ahol előbb volt. *Feltsapódik a' nap' tűz kementéjébe, 'S ~, a' levegő' zúgó örvényjébe* (454/484).
- visszaad i** (10)
1. Újra annak ad oda vmit, akitől kapta v. elvette. *'S midőn ~om lételem' az égnek; Tsak e' vígasztaló indulatim égnek* (454/675). 2. *(Korábbi állapotot) helyreállít. Vajha az ég ~ná hajdani jó erőmet, Vajha inára állítná elhanyaglott időmet* (259/535). *Nem kiált!! Ah, megkövetlek Szép Levél. Csalt a' petsét, Már ez egy szó is: Szeretlek! Visszaadja a' becsét* (282/28). 3. Visszaver. *Énekünk a' Fagyas Százszor ~ja 's Azt kiáltja: vivát!* (218/14) *viszsa adja* (413a/731), *adá vissza* (114/720), *viszsa adta* (213/52), *viszsa adta* (222/54). — *Add vissza* (454/323), *Adjátok vissza* (397a/252).
- visszaadhat i** (1)
Korábbi állapotot visszaállíthat. *Óh! mert ki adhatja vissza lételemnek Leg első óráját teremtésemnek!* (453/247)
- visszaadni in** (1)
Újra annak adni oda vmit, akitől kapta. *Ne tagadjátok el, hogy bizony nagyon sok, A' kikkel az égnek vagytok már adósok, A' kiket az égnek mind vissza kell adni* (210/33).
- visszaadódott mn** (1)
Visszavert. *Azaz: Az Ekhó által ~ mássa az ő nótájának* (397*/96/1).
- visszacepelhet i** (1)
Visszavihet. *Eb, a' ki kenteket, Néném! Megköveti: Diktom! 's az öreg fart visszatzepelheti* (330/1158).
- visszaechózik i** (3)
(Hangot) Visszaver. Örömmel tapsolnak őnéki A' Gágesnek gazdag környéki, Visszaekhózik Ibérus (451/30, 255/30). *vissza echózott* (221/2).
- visszaél i** (2)
Helytelenül él vmivel. *Én tudom, és önnön érzésem hitet el, Hogy vissza nem éltem e' rövid élettél* (454/670). *vissza élünk* (142/28).
- visszafelé hsz** (3)
1. Előző tartózkodási helye felé. *Már akkor a' görbe gallyák könnyen habba merülnek Ha a' buvárok sebessen ~ repülnek* 413a/367). 2. Hátrafelé, ill. az ellenkező irányba. *'S Vissza felé akkor görbüljön az árbotzi vászon, Ha Pádus önti a' Martinus' bértzeit* (327/27). *~* (397a/445).
- visszafelél i** (2)
1. Válaszol. *Ah sem ő, Sem e' kő Nem felel vissza* (299/52). 2. Visszaverődik. *'S gyakorta hallgatván szomra e' Barlangok Vissza felelének belőlők a' Hangok* (176/28).
- visszafelelget i** (1)
Visszhangoztat. *Apolló maga énekelget; Az Ekhó ~ rá* (110/14).
- visszafizet i** (1)
Viszonoz. *Hadd fizessem vissza jótéteményedet, Hóltig barátomnak tartalak tégedet* (202/139).
- visszafordul i** (1)
Arccal ismét vki felé fordul. *Vissza fordult az én Galambom, — vissza nézett! 's Szememet, Szívemet, Lelkemet, mindent meg ígézett* (139/53).
- visszahajigál i** (1)
Ellenkező irányba dobál. *Maga 's minden dolgok irtózva útálják, 'S az elementumok' vissza hajigálják* (454/486).
- visszahangoz i** (2)
Visszhangoztat. *Ezek tanúk, ezek hallották Szerelmem' gyászos énekét, Gyakorta vissza is hangzották Búsonn a' Lilla' szép Nevét* (446/7). *vissza hangzották* (130/12).

- visszahangoztathat i** (1)
Visszhangoztathat. *Hogy a' Beszkéd fellegeket fellyül-múló havassa Azokat a' Magyar térre Viszsza-hangozt[ath]assa* (124/12).
- visszahányat i** (1)
Eredeti helyére visszajuttat. *Ásással a' kemény földbe egy kútat jó mélységre, Azután a' kihányt földet ismét visszahányassad* (413a/762).
- visszahármaztat i** (1)
(Hangot) háromszoros erővel ver vissza. *Megdördül az égnek szomszéd boltozatja, Dördültét a' Templom ~ja* (306/128).
- visszahátrál i** (3)
Visszalép, visszamegy. *'S a' pogány Keresztyént átkozván magába, Elszánva ugrana az értzek' kohába. De tsak ~* (454/443). *Írtózással megy, 's réműlve Félhólttan hátrál vissza vélek* (128/20, 424/20).
- visszahívhat i** (1)
Visszaszólít. *Óh bártsak ~nának A' rimánkodók' szavai!* (379/127).
- visszahord i** (1)
Eredeti helyére visszavisz. *Vissza hordja a' kupákat, Klázlikat, butelliákat* (317/236).
- visszahoz i** (3)
1. Előbbi helyére visz vkit. *Lám az Orkus' Őrje A' ravasz Prometheust Nem hozta pénzért vissza* (410/36). 2. (Régi rendszert, állapotot) feléleszt. *Kik népét törvénnyel 's hittel kormányozzák, És ama' szerentsés időt vissza hozzák* (259/282). *~á* (400/16).
- visszahozván in** (1)
Korábbi állapotába helyezve. *Ádám e' szomorú nevet te víggá tetted számba, Vissza hozván az elesett Poézist a' hazánkba* (342/26).
- visszahúzz i** (1)
Az elsőket hátráltatták az utólmenőket, A' hátul-sók ~ták az elsőket (330/1468).
- visszaigéz i** (1)
Visszavarázsol. *Ah mert, bár eddig sok kín sértett, E' Kép — e' menyeyi Kisértet — Visszaigézi nyugtomat* (431/54).
- visszajajgat i** (2)
Visszhangoztat. *Panaszimat óhajtással Ket-tőztetem, óh! ... Te szomorú Ekhó' hazája, Jajgass vissza reája!* (261/7, 102/7).
- visszajön i** (6)
1. Visszatér oda, ahonnan elment. *De ha élvén vissza Jövök hozzád, Mellyemhez szorítlak* (268/145). 2. (Jelenség, állapot) újra átélhetővé, tapasztalhatóvá válik. *Az ég megáldja őtet Kiséri a' ditsőség, A' víg öröm 's a' bőség Alatta visszajő* (259/332). *Óh Idő, futós Idő! Esztendeink sasszárnyadon repülnek: Vissza hozzánk egygy se' jó* (288/3). *vissza jó* (155/35), *jó vissza* (197/57). — *jöjj vissza* (379/129).
- visszajövet hsz** (1)
Amikor jössz vissza. *Rakj számárra holmi almat olajat, 's vissza jövet Hozz a' városból fekete szurkot, vagy Malom követ* (413a/280).
- visszakerül i** (1)
Ismétlődik. *Visszakerül újj forgással a' földműves munkája És szokott nyománn előjön az Esztendő pályája* (413a/948).
- visszakiált i** (1)
Nagy hangon mond. *Tajtékozó poharát Carne-vál kiíssa, 'S az Urak prositot kiáltanak vissza* (330/366).
- visszamegy i** (2)
Előbbi helyére megy. *Mi vissza is megyünk, a' többi maradjon* (340/43). *vissza mentem* (296/10).
- visszamondd i** (1)
(Másnak a szavait) megismétli. *És ha e' szó-mért Szeretlek Úgy kikelhetsz ellenem ... Vagy ha e' szó úgy megsérte; Mondd vissza, Lillám, Te is: Én nem haragszom meg értte, Megbócsátok százszor is* (434/22).
- visszanéz i** (1)
Hátrafelé tekint. *Vissza fordúlt az én Galambom, — vissza nézett!* (139/53).
- visszanyer i** (2)
Visszaszerez. *'S ködbe borúlt fényjét Dátzia vissza-nyeré* (259/458). *~e* (300/2).
- visszanyerhet i** (1)
Visszaszerezhet. *Ez é a' multság? A' mellynek utána A' test még egy másik mulatást kívánna; Hogy vissza nyerhesse azt az állapotot,*

A' mellybe addig vólt, míg nem múlatott (197/45).

visszanyerít i (1)

Nyerítést visszaver. *A' lovak' ... Déltség nyakot emelítnek, Mellyet lágy sörény kerít, Dübögnek, fennyen nyerítnek, A' fenyves ~* (397a/152).

visszanyert mn/fn (4)

I. mn Visszaszerzett. *Habjaiból a' rettentő képzések Tengerének A' ~ Paraditsom képei születének* (216/56).

~ (216/69), *viszsa nyert* (216/121).

II. fn Visszanyert paradicsom. *Hogy a' mit az el vesztettbenn nyert fenn járó múzsája, Azt a vissza nyertben mind el veszté lassú hárfája* (216/116).

visszaóhajt i (1)

Vissza kíván szerezni. *Meszsze vagyok, 's vissza megint Nem óhajtlak ölembe* (208/21).

visszapillant i (1)

Rövid ideig visszatekint. *Visszapillantott rá haldokló kedvese, 'S a' sebhedt bajnok is arztal reá ese* (330/1299).

visszarándít i (1)

Visszaránt. *Mint ki tsónakját a' sebes patak ellen indítja, Ha karján tágít, azonnal a' hab vissza rándítja* (413a/215).

visszasóhajt i (1)

Válaszként, felelet helyett sóhajt vmit. *Etelkád visszasóhajtá Sűrű sóhajtásidat, 'S fejét öledbe lehajtá Kettőzven bánatidat* (428/49).

visszasüvölt i (1)

Visszaverődik. *Vig éneketskéket ... Danoltatt vélem nyájas andalgásom, Mellyet egy Zefirke, kerengvén lejtősen, A' bokrokról vissza-süvöltte kettősen* (237/16).

visszaszáll i (2)

Előbbi állapotába v. helyére tér vissza. *Óh halál! te szelíd álomnak testvére, Mikor vetsz örök zárt szemem' fedelére? ... Hogy a' semmiségbe létem visszaszálljon* (454/597, 201/35).

visszaszeretni in (1)

Szeretetet viszonzni. *Kénszerít tartós erejű szerelmed Visszaszeretni* (381/4).

visszaszív i (1)

Visszavon. *De egy Bölts Istenről azt állítani vétek, ... Hogy ő egy a' maga képére teremtett Nemes Valóságot tsak azért teremtett, Hogy a' bú, baj közzül semmiségre híjja, 'S önnön lehelletét mintegy vissza-szítja* (454/94).

visszaszóllít i (1)

Visszahív. *'S fegyverbe vágyol nyerni dicsó halált! De visszaszóllít élemedett Atyád* (445/22).

visszatér i (17)

1. Előbbi tartózkodási helyére megy. *Hazámért magamnak egy nagy útát mérek; Ha az Isten éltet hozzá ~ek* (268/62). *Az ütközetről kudartzal Vissza soha sem tértem* (114/113).

2. (Állapot, jelenség) újra megjelenik. *Hozzánk ugyan gyakran éjjel A' lankadt Tél visszatért* (397a/46). *Visszatért immár olajággal a' frigy, A' kemény hadnak kialudt kanócza* (287/9).

visszatér (445/42), *viszsa tér* (77/169), *tér vissza* (460/62), *~ek* (295/37), *~e* (330/1489), *~tem* (428/105), *~t* (330/1162), *Visszatért* (306/167), *viszsa tért* (299/8). — *Térj vissza* (57/11, 162/57, 268/133), *térjen vissza* (268/120).

visszatérhet i (1)

(Állapot, helyzet) újra előállhat. *Vajha ama' napok ~nének, Mikor szemközt álltam a' Burkus' tüzének* (267/205).

visszatérő mn (1)

Ismételten megjelenő. *El tűnik a' Phoebus vissza térő Nénnye Fel serken a' kemény munka* (83/14).

visszaugat i (1)

Visszafelel. *Jere velem az Öreget kortyantással Kérni bús echo oh! Te Ferentznek karafinája, Te Veress crapula hazája Ugass vissza reája* (224/7).

visszaüz i (1)

Előbbi helyére üz. *Meg állja a' széledőket, 'S jól öszve attázván őket Vissza üzi mérgesen* (114/769).

visszavág i (1)

Viszonz vmilyen cselekedetet. *Öszve tsapnak, Grand Brekekét Nyálnádtői le vágja,*

Grand Brekeke meg haragszik, A' tromfot vissza vágja; Ötször vették egymás nyakát (114/647).

visszavágyik i

(1)

Oda vágyik, ahol régebben volt. *A' nyomorúlt földiekhez hogy vágyna hát vissza?* (299/110)

visszavehet i

(1)

Vissza nem vehet vmit: nem teheti meg nem történtté. Bírván óráival e rövid életnek A' mellyeket többé vissza nem vehetnek (83/56).

visszaver i

(4)

1. *⟨Ellenséget⟩ meghátrálásra kényszerít, elűz. Óh, óh, verjétek vissza őt* (257/73). 2. *⟨Hang⟩ visszahangzik. Leküldi viváját a' Pontus' torkáig A' Magyar Vitézség' régi határáig: Véd-rének feneke vígan veri vissza* (400/97). 3. *Tükröződik. Setétül a' setét gohér a' vessző-kön, Barna színt vér vissza a' többi szőlőkön* (199/6, 87/6).

visszaverődven in

(1)

⟨Hangot⟩ keletkezése helyén kis idő teltével újra meghallva. Csalja unalmas óráit azzal a kedves lanttal Mellynek hangja esméretes már mind a két Hazába Vissza verődven a Tihan mohos kő sziklájába (111/32).

visszavert mn

(1)

Visszatükrözött. Tsillagink' tűz-ózeánja Ama' fény-punctumoknak Visszavertt lágy ragyogványja Mellyek rólad omlanak (397a/871).

visszavervén in

(1)

⟨Eső⟩ nagy erővel zuhogva. Hol harsog Julius víze vervénn a' Tengert vissza 'S Hol a' Tírhénnum özönét Avernus torka iszsza (413a/686).

visszavesz i

(1)

Visszafogad. Így örök semmiség! óhajtlok tégedet, Vedd vissza méhedbe vexált gyermeke-det (454/26).

visszavonás fn

(3)

Viszály, egyenetlenség. De Éris, egy mérget keverő, babonás, A' kitől származik minden ~ (330/644). *Visszavonás'* (330*/158/3), *viszsza vonásának* (77/67).

visszazeng i

(1)

Erős hangon hirdet vmit. A' langszárnyú mendörgések Követik szózatodat, ... Mellyre félénk tisztelettel Minden berkek rengenek, 'S néked mondott dítsérettel Ők is ~enek (397a/892).

visszazúzza in

(1)

Holtan. De a' partról fel emelvén Egy vaskos Nepomukot, Limonőhöz hozzá sujtja, Az magát hanyatt el nyújtja, A porba vissza zúzza (114/818).

vítat i

(3)

1. *⟨Álláspontot⟩ erősködve vég. Jupiter tsak azt ~ta, Hogy övé az Elsőség 'S Már rég intabuláltatta* (92/85). 2. *Kétségbe von. Miért ~ja hát olly sok gondolatlan, Hogy a'mi meg nem tud halni, halhatatlan?* (454/71) *vítatja* (330/297).

vitel Ö: végbe~.**vitet i**

(2)

Intézkedik, hogy vkit vigyenek. — ... 's nem fél, Hogy hadi-foglyommá teszem, megköttetem, 'S győző-hintóm előtt kevélyen ~em? (330/1380). *~nek* (330*/164/7).

vitetik i

(3)

Vki ~: viszik. Egy más világ, mellyet még nem esmér senki Egy gyászos sír, melybe ~ minden ki (453/86). *vitetél* (162/53); *viteték* (209/88).

vitéz mn/fn

(203)

1. *mn 1. Hős ⟨katona⟩. Ekkor a' Trombiták bús harsogására A' ~ pártosok ülnek paripára* (192/20). *Így tsap itt a' tsata öszve a' tsatával, A' ~ Magyar nép a' Frantz ármádával* (267/86). *Hogy még a' Magyar él, 's él benne a' bajnoki lélek; Mint vígadna ~ unokáinak Attila 's Álmos!* (253/79) 2. *Ilyen személlyel kapcsolatos. Legalább Muzsámat tinétek szentelem, 'S ~ tettetek az égig emelem* (267/240). *Most is Belgrád alatt új koszorút fonnak Vitéz homlokára az Öreg Laudonnak* (78/36). 3. *Ilyen személyre jellemző. Bár belől fázna, De ~ tűzzel szikráznak Kívül a' jó Sámpanytól* (114/544). *Vitéz lángotokat jobbra fordítsátok 'S a' Békesség édes hasznát munkáljátok* (313/137). 4. *Vitéz rend: vitézek-*

ből álló csoport. *Sok vitéz ~, és sok szépség, Véres hadba kelt vala* (317/6). **5.** Bátor (ember). *El nem ment a' mély örvénytől, Hogy majd a' ~ legénytől A' nadrágot el vegye* (317/181). *Rajta ~ lelkek, ti ne sírjatok asszonyi módra* (327/39). **6.** Vitéz szívvel: hősie batorsággal. *Nem volt semmi veszély, sem semmi próba' előttök, Mellyre ~ szívvel ki ne mertek volna rohanni* (259/625). **7.** Vitézül, ~en: hősieen, bátran. *Hogy vitézül hartzolátok Isten terjesszen reátok Érte bőv áldást alá* (257/129, 135). *A' kinek millyen ~enn dült, 's pusztított Tábor, Kiáltya a' földre rontott pompás Városok pora* (216/83).

~ (82/23, 114/44, 680, 682, 764, 911, 191/31, 195/41, 246/23, 253/42, 54, 62, 256/21, 39, 257/87, 93, 151, 259/78, 100, 379, 448, 481, 491, 504, 658, 662, 266/43, 267/24, 25, 33, 39, 113, 160, 186, 189, 209, 267*/12/12, 267*/13/1, 267*/17/1, 268/106, 112, 330/554, 330*/185/1, 337/137, 214, 380, 416, 338/54, 368a/11, 47, 98, 164, 413a/1093, 416/26, 418/71, 101, 418*/176/4, 450/35), *Vitéz* (114/119, 195/33, 215/42, 238/21, 83, 104, 248/38, 259/375, 383, 520, 524, 545, 259*/203/3, 267*/18/5, 268/135, 382/5, 445/61, 454/977), v. (445*/232/2), ~ül (114/671, 259/119), *Vitézül* (114/804); ~ebb (114/896).

II. fn 1. Katona. *Zászlóink lobogjanak, Lóra már minden ~* (268/169). *Úgy kavarg minden részről a' Scythia ~ek' Tábor* (258/51). **2.** Vitéz, bátor ember. *A' Vitézek el merülnek, Már testekben nints erő* (317/169). **3.** Jóképű fiatalember, dalia. *Én, mint a' Fársángi tábor' fővezére, Még ma egy Kisasszonyt kívánok elvenni; 'S tudom, ~im is mind így fognak tenni* (330/1456). **4.** Harcias nő. *Hitetlen nép! — így nyög Dorottya nékiek — Hát a' ~eknek így kell é tenniek?* (330/1494)

~ (267/20, 250, 267*/15/7, 317/11, 403/28), *Vitéz* (295/1, 13, 25, 37, 39, 368a/57, 368*/31/10), *Vitéz'* (337/350, 368a/127), ~ek (71/6, 12, 259/34, 561, 267/102, 268/158, 306/49, 337/205, 368a/152), ~ek' (258/51, 259/620, 306/54, 62, 418/73, 445/9), *Vitézek* (237/41, 238*/144/5, 238/40, 239/129, 259/551, 567, 571, 581, 591, 657), *Vitézek'* (190/46, 259*/186/7, 259*/191/2, 259/143, 640, 267/61,

267*/13/10, 317/28, 400/88, 452/39), ~em (239/180), ~ze (267/116, 418/107), ~ünk (253/52), *Vitézim* (239/153, 227), ~i (8/8, 70/5, 258/97), ~ink (400/72), *Vitézink* (267/63), ~t (71/22, 82/33, 267/235, 267*/13/12, 268/52, 114, 330/266, 337/378), ~eket (78/3), *Vitézeket* (267/8, 330*/175/2, 337/412, 368a/162), *Vitézét* (450/48), ~eit (71/19), ~it (330/1835), *Vitézít* (239/188), ~nek (253/4, 267/130), *Vitéznek* (216/76, 239/133, 257/5, 267*/13/14, 288/84, 368a/86), ~eknek (267*/12/12, 267*/13/3, 413a/665), *Vitézeknek* (337/421, 397a/423), ~ünknek (267*/18/9), *Vitézidnek* (267/16), ~ből (268/52), ~idnél (253/27), *Vitézhez* (98/cím, 368a/150), ~zé (268/58, 154), ~zel (268/48), ~ekkel (306/21), *Vitézekkel* (112/26), ~eivel (259/611), *Vitézeivel* (114/893, 330*/166/3), ~ivel (317/161).

Vitéz fn**(12)**

Családnév. (Csokonai ~ Mihály.) *Vitéz és Lilla* (276/cím). *Írta Kotzebue, fordította Csokonai V. Mihály* (453/cím).

~ (235/cím, 228/40, 276/1, 15, 29, 33, 288/79, 344/8, 350/4, 423/47).

vitézi mn**(14)**

1. Vitézhez tartozó, rá jellemző. *Ő is most már lassult, de hajdan ~ Lépcsit a' haza menésre intézi* (69/21). *Az ő ortáját is szerelem igézi, De e' szerelem is ő benne ~* (256/32). **2.** Vitézekről szóló. *Furtsa ~ versezet IV könyvben* (330/cím).

~ (257/229, 231, 258/72, 259/33, 98, 127, 390, 432, 480, 267/192, 330/581).

vitézkedni in**(1)**

Vitézi módon eljárni. *Allyukán bé menni hajdan nem szégyellett, Mikor ~ olyan Helyen kellett* (238/60).

vitézkedő mn**(2)**

Hősieen harcoló. *A' ~ Magyarokhoz* (253/cím).

~ (237/102).

vitézkötés fn**(2)**

1. Magyaros férfiruhán zsinórozással készült díszítés. *Erről 's a' Vitéz kötésről 's a' t. jeles jegyzéseket tesz-fel Prof. Dugonits Úr, magyar Hazánknak méltó fíja* (267*/13/14). **2.** Zsinórból vitézkötés módjára font pánt. *Még a' ~t*

feltették búbjokra; Óh, hogy a' jégeső verne kobakjokra (330/1683).

vitézlő mn

(3)

1. Vitéz, hősies. *A' ~ Pártusok Régolta szolgaság alá kerültek* (288/41). **2.** *⟨Nemesi rendhez tartozó férfi megnevezésében.⟩ T. N. N. és V. Pankotai Jósza Gábor Úr, arany-sarkantyús Vitéz, több T. Vármegyéek' Táblaülője, Tisza Füreden* (368*/31/10). *V.* (368*/30/10).

vitézség fn

(19)

1. Harci bátorság. *Rajta tehát, Magyarok! Buzdítson az ősi ~, 'S nyújtások vígann a' győződelem' mezejére ... Kardotokat magyaros karotokkal* (258/101). *Vajha méltóképpen le tudnám rajzolni, Millyen ~gel tudtak ők hartzolni* (330/12). **2.** Vitéz magatartás, viselkedés, hősies cselekedet. *Úgy van, ~tek mellett magam állok tanúba, Én, én magam tapasztaltam azt minden háborúba'* (259/ 529). **3.** Harcban töltött hősies élet. *Végre ha el végzed földi ~ed, 'S invalidus fővel a' sír be fog téged, ... Mennyei Quartelyra szállj trombita szóval* (266/61). **4.** Vitézi cím. *Mégis Obesterré leve, Mert száz aranyat lopott, Ezen ~et veve Egy ilyen ütött kopott* (114/ 793). *~'* (258/21), *Vitézség'* (400/96), *~ed* (13/5, 253/57, 259/468, 268/16), *~ed'* (253/68), *~e* (114/939), *~tek* (253/74), *~ét* (258/57), *~ről* (267*/18/2), *~gel* (259/220, 330/260), *Vitézséggel* (216/81).

vitla fn

(1)

Hajlékony fűz vessző. *A' szilfa szép ágas bogas, a' fűzfa hány ~kat* (413a/998).

vitorla fn

(11)

1. Szél felfogására, hajtóerejének kihasználására árbocra feszített vászon. *Napkeletre duzzasszátok Vitorlátok' öbleit* (397a/254). **2.** *Vitorlád jó szelek öblözik: jól megy sorod, szerencsés vagy. De míg Vitorlád jó szelek öblözik: Vigyázz hogy álnok helyre ne csapjanak* (445/69). **3.** *Öblös ~: lebernyeges kabát. A' kevély ... Fel emeli orrát a' többiek felett, Öblös ~ja hajt igen nagy szelet* (194/4, 58/4). *~tok* (211/81), *Vitorlájok* (211/39), *~t* (327/59), *~kat* (413a/567), *~dat* (177/20), *~it* (413a/379), *~knak* (413a/630).

vitorláz i

(1)

⟨Felhő⟩ úszik, száll. Felhők ~nak erre, És elfogják a' napot (397a/1111).

vitt in

(1)

Vezetett. És a' szarván ~ Szent Bakot oltáránál leütyük (413a/942).

vitte lk: el~.

vityilló fn

(2)

Szegényes kunyhó, viskó. *Ott egy Vityilló, abba' nyög A' szép Kató* (333/7). *~t* (333/55).

vívás Ő: baj~, vár~.

vívát isz/fn

(30)

I. isz Éljen! *Most pedig Bálintnak ezt kiáltuk: ~!* (266/70).

~ (218/15.), *Vívát* (114/193, 193, 218/16, 227/14), *vívát* (336/68, 68), *vívát* (310/78, 78).

II. fn **1.** *⟨Ez a szó mint kiáltás.⟩ Zeng az öröm, zeng a' ~, Míg az öröm, míg a' ~ A' szíveknek érzésibe szakadnak, 'S egy édes sóhajtáson elszunnyadnak* (220/37–8). **2.** *Vívátot iszik: vívát kiáltás után iszik az ünnepezt egészségére. Adja Isten, ezt kívánjuk 's nagyobb bizonysgára Mindjárt egy ~ot iszunk a' Visnye rovására* (310/26).

~ (233/22), *Vívátok* (336/3), *~ja* (337/356), *~tya* (413a/1067), *~unk* (310/28), *Vívátunk* (188/156), *~ot* (111/4, 266/16), *vívátot* (336/30, 79), *Vívátot* (188/147), *~ját* (400/95), *~nak* (306/237), *~ra* (203/4), *Vívátra* (81/4), *~tá* (457/18), *~tal* (114/490).

vívátkiáltás fn

(2)

Éljenzés. *Az Eszter' egészségéért, ... Most már egyet hörpentünk, Egy derék Salve-ivással És egy Vívát kiáltással Fejezvéen Complimentünk* (308/65).

Vivat kiáltással (239/192).

vívatozik i

(1)

Éljenez. *Úgy van! s az utamba majd ha bele fogok, Az Úrnak mellette vívátozni fogok* (228/30).

vívén in

(3)

1. Vmit szállítva. *Kiki a' szerszámot ~ a' markába* (330/933). **2.** Vonzva. *Itt hosszas törődésemnek Egy kis pihenése lett, Vívén egy jó emberemnek Házához a' tisztelet* (330/64).

Vívén (357/51).

Ik: le~.

vívik ~ ví i (10)

1. (Fegyveres harcot, küzdelmet) folytat. *Itt vívik hazánknak sok hadra nőtt fíja, Itt áll a' ditsőség, hol több a' Frantzia* (267/45). **2.** Ellenfelével fegyverrel megütközik. *Sem ez, sem az meg nem retten, Bátran vínak, végre ketten A' Vezérek ki állnak* (114/642). **3.** Harcba legyőzni igyekszik vkit, vmit. *Szarvakkal vínak a kövér gödölyék egymás között* (413a/1085). **4.** A' lerohanó Ég vívik a' szelekkel: a szakadó esőt kavarja a szél (143/41). **5.** Szelek vívnak egymással: szélvihar van. *Viaskodnak ezen a' szelek egy mással, Őszve tsapnak, vínak szörnyű tsikorgással* (211/32). **6.** Szemben áll egymással. *Ímé a' Szerelem 's Betsület egymással Vívik* (268/112). **7.** Bajlódik vmivel. *Óh mennyit vívok kínommal! Kűsködésim melly nagyok!* (443/17)

Vívik (114/866), *Víttak* (330/1426). — *vivjon* (267/92).

vívni in (3)

Harcolni. *Kik buzgó lélekkel gyűltek hajdan egybe Tréziáért ~ hétszáz negyven egybe'* (267/162).

(~(445/42); ~ok (337/125)).

Ik: meg~.

vivo (lat) (1)

Él. *Bene qui latuít, bene vixit:* Jól élt, aki észrevétlenül élt (39/cím).

vívó in (1)

Hegyes, hosszú fegyverfajtával harcoló. *Itt nőttek fel a' Marsusok 's több körmönn font férjfiak A' ~at vívó volskusok, és a' Sabinus fiak* (413a/691).

Ö: baj~.

vívő in (1)

Vezető. *De mégis, hogy útját emberül megfussa, Van egy kézen fogva ~ Frónimussa* (188/16).

Ik: meg~, nadrág~.

vivődik i (1)

Folytatódik. *De már a' Hús után a' discurs kezdődik, Tsakhogy még országos dolgokról ~* (330/324).

víz fn (122)

1. Az élethez nélkülözhetetlen, színtelen, szagtalan, íztelen folyadék. *Kitsapott már a' láng: lármát kiáltottunk: De ő előltotta, míg ~ért futottunk* (330/1750). *Juhokat hasznos ~be megmosni* (413a/279). **2.** E folyadék a földfelszín vmely részét borító tömege. *Török az árbotz fa, hajó ora szakad A hajóba a' ~ mindenfelől fakad* (10/20). *Halkal folynak le rejtekben A' te élted' napjai, Mint a' virágos rétekben A' tiszta ~ hajjai* (397a/476). **3.** Ár-víz. *Bár a' melly nép a' hegy hajlásait lakta Töltésit a' duzzadt ~ elibe rakta* (52/14). **4.** Esővíz. *Most már ugyantsak fejsélli A' felhő a' vizeket* (397a/1078). *Láthattam é felettetek egy oly bé-borult eget Melyből reátok bánattal fonnyasztó ~ tsepeggett?* (162/24). **5.** Vizek: vmely ország v. terület folyóinak, tavainak, mocsarainak összessége. *Tibur' bő mezején tsergedező vizek, 'S a' sűrű tsere' fűrtjei Formálnak neki hírt Aeoli verseken* (328/10). **5. A** *sírás vize:* könny. *Tömlőjéből a' sírások bő vizei tsepegnek* (162/32).

~ (32/18, 114/94, 264, 231/291, 239/106, 356/18, 413a/255, 317, 375, 778, 962, 1024, 1118, 443/111, 454/58, 258), ~' (107/27, 352/27, 397a/1073), *Víz* (158/33), *vizek* (77/168, 114/253, 123/67, 124/9, 327/26, 413a/537), *Vizek* (200/73), *vizek'* (202/62, 219/75, 77, 337/47, 379/3, 413a/488), ~ed (157/26), *vize* (84/10, 113/6, 21, 196/10, 313*/99/4, 368*/30/2, 380/8, 413a/686), *vizei* (413a/659), *vizet* (32/20, 129/48, 196/66, 238/11, 380/64, 389/33, 413a/277, 392, 891), *Vizet* (413a/122), *vizeket* (32/40, 397a/970, 413a/119), *vizemet* (259/618), *vizét* (114/33, 211/22, 400/98, 443/215), *vizeteket* (139/104), *vizeit* (88/8), *Vizeit* (12/33), *vizeknek* (294/27, 397a/141, 285, 413a/1004), *vizének* (211/20, 337/102), ~be (147/7, 397a/1031), *Vízbe* (114/229), *vizekbe* (114/196, 413a/393), *vizekben* (288/30), *vizébe* (114/444, 413a/9, 443), *Vizébe* (244/8), *vizében* (214/113), ~ből (111/114), *vizekből* (294/17, 397a/1009), ~en (114/233, 248, 397a/670), *vizen* (114/158, 126/52, 358/51), ~enn (10/3), *vizeken* (114/216, 450/5), *vizekre* (66/5), ~nél (172/17), *vizénél* (413a/727), ~től (52/9), *vizétől* (418/99), *Vizéhez*

(71/14), ~zé (66/8), *Vízzé* (130/26, 157/27), ~zel (169/113), *vizekkel* (239/196, 348/25), *vízzével* (107/20, 225/95, 352/20, 413a/644, 669, 777, 425/39), *vizeivel* (129/39).

Ö: ár~, folyó~, forrás~, hó~, kád~, kristály~, tűzőn-vízen.

vícsepp fn

(2)

Vícseppet hullat: izzad. *Hisz' égek lám, még-is vízcseppet hullatok* (380/62, 196/64).

vizelet fn

(2)

A szervezetből a húgycsővön át kiürülő sárgás folyadék. *Ah de bő ágyéka mellett Tágas mélyly örvény hiúl, Habzik benne a' vizelet* (317/122).

vizellet (238/58).

Vizellősi fn

(1)

Békanév. *És feleségül veszi Madám ~ Sárát* (114/53).

vizenyős mn

(2)

1. Halvány színű, határozatlan tekintetű (szem). *Dámonom, Kintsem! ... miket izgatott fel Néma kínoktól ~ szemednek Szép tüze ben-nem!* (381/7) **2.** Nedves. *Ne tsudáld Barátom! hogy e' Felleg-várnak Mohos gyeplőjére mulatezni járnak, Vizenyős útszáit mindenek vizsgálják* (239/3).

vízér fn

(1)

Forrásnak, folyónak vékonyan csörgedező ere. *Zúgnak a' nyakig telt árkok, a' feldúzzadt víz erek* (413a/334).

vizes mn

(5)

1. Vízzel átitatott, nedves. *Mindenik el kezdi a' ~s sárt gyúrni* (26/13). **2.** Vízből levő. *Ha a' ti munkátok hogy ~ korty helyett Szőlő lév ébreszti az elbúsult fejet!* (413/11) ~ (32/22, 330*/202/12), ~s (355/15).

vízez i

(1)

Nedvesít. *Mellyeket a' rothadt csatornák ~nek* (239/112).

vízforrás fn

(1)

Kisebb patak, ér. *A hajlékhoz élő ~t vezetett, Partjaira körül hársfákat ültetett* (341/25).

vízhegy fn

(1)

Magas hullám. *Az el oldott szél vész hánytat víz hegyeket A langoló menykő szagat felleget* (10/15).

vízi mn

(1)

Vízi istenek: a vizeket védelmező istenek a görög és római mitológiában, pl. Neptunus, Poszeidón. *Ámbár a' ~ istenek Haragusznak* (66/5).

vízipetrezselyem fn

(1)

Vízinövény, a levele a petrezselyem levelére hasonlít. *Itt a' Najádok közt lesz mulateó helyem, Meg nyugtat a' káka 's vízi petreselyem* (219/72).

vízipuska fn

(1)

Tüztöltőszhoz használt kézi fecskendő. *Hanem, ha tán, mint szokásban Van minden nagyobb városban, Vízi-puskával oltanák — Tüzem letsillapítanak* (309/135).

vízisza fn

(1)

Vízet ivó ember. *Héj ~k! be sáros Elmétek és világtok!* (354/13)

vízit fn

(1)

Látogatás. *Midőn fel serken 's eszére Mindjárt ez a' gond megyen, Hogy visitet majd estvére Melyik Dámánál tegyen?* (231/49)

vízita fn

(1)

Látogatás, vizit. *Tudod, az asszonyok tettetők, ravaszok, Alig várják, hogy ma fűjjanak trombitát, 'S holnap nyerhessenek másoktól ~t* (268/76).

vízital fn

(1)

Inni való víz. *Vízital vagy-is Vinum acuit Ingenium* (219/cím).

vízitaló fn

(1)

Látogató. *Melly ha bádjadozva 's homállyal fogad-el, Jobb a' ~ hogy jókor szalad-el* (239/42).

víziváros fn

(1)

Női nemiszerv. *A szűz Komáromot mi helyt így meg vettem, 's A' Vízi Városnak külsát fère tettem: Amor mosolyogva nézi vitéz tettem* (238/82).

vízivó fn

(2)

Olyan személy, aki nem fogyaszt szeszes italt. *Héj Vízivók! be sűrű Potsolyába foly világtok* (354/6).

Vízivó (354/12).

volt¹ si **(24)**

1. ⟨Múltbeli befejezett cselekvés kifejezésére.⟩ *'S úgy tetszik hogy egy summába Mind ide futottak ~ (397a/768). Vagy azokon boszút fogok állni, A' kik olly vastagon mertek vólt tréfálni (330/804).* **2.** ⟨A szokott ige múlt idejének kifejezésében.⟩ *Bár már esmérnetek lehetne szavamát Minthogy én szoktam vólt*

tinéktek hajdani Kedves Örömmnek rendét elmondani (176/25). — ...örvendek, Hogy ditséretidről tisztetem most szólni, A' mit te pirúlva szoktál ~ hallani (454/834).

~ (12/2, 73/12, 228/37, 277/20, 333/25, 368a/15, 454/636), *voltage* (92/45, 176/36, 51, 53, 200/57, 201/84, 215/130, 217/66, 245/30, 317/253, 330/972, 393/3, 413a/803).

voltage² mn

(2)

Olyan (dolog) amely régebben létezett, de már elmúlt, nincs. Érzem: e' kétségbe' *Voltage* erőm elhagy (427/54).

~ (75/12).

voltage fn

(22)

Az a tény, hogy vki v. vmi olyan amilyennek a jelző mondja. E' néma tsendesség lelkemet borzasztja, Szent ~ homlokom' hidegen izaszítja (306/36). Tsak munkáidban szemlélttem halhatatlan *voltage* (405/12).

~ (313/17, 397a/1037, 454/804), *voltage* (454/7), *voltage* (307/87), *voltage* (288/117), ~t (397a/898), *voltage* (330*/156/8), *voltage* (413a/576), ~nak (397a/883, 1167), ~ban (330/444), *voltage* (299/56), ~n (237/118, 330*/204/8), *voltage* (324/26), ~ról (413a/703, 454/996), ~hoz (330*/200/19), *voltage* (213/26).

Ö: jó~, mi~, új~.

Voltaire fn

(2)

Családnév. (Arouet de ~ (1694—1788), francia író, filozófus.) De tsak ugyan úgy jó lenni *Voltage*nak, Ha néznek Ferneyi Úrnak 's Gavallérnak (245/31).

Voltage (115/2).

Voltaire-fő fn

(1)

Okos ember. Jaj lesz! Ha a' tele szívott lopótökök' Kortyaival lesznek *Voltage*fők sok tökök (219/52).

voltagepp(en) hsz

(2)

Méltóképpen. De minden íge és nyelv, Minden poéta-festés, ... Elégtelen, csekély, szűk, Hogy *voltagepp*' kitégyem, Téged miért szeretlek? (292/8)

voltageppen (330*/166/6).

von¹ i

(36)

1. (Vhova, vmerre) húz. Űl a púder kattulyába, Mellyet két kis pudli ~ (317/95). 2.

(Lepelszerűen) terít. Oh e Népre oh melly sűrű felhőt ~a A szentség színével bé mázolt babona (25/15, 190/41). 3. Vonz. E' szomszéd rétnak illatja ... Erővel magához ~ (397a/ 924).

4. (Vágy) készlet. Istenhózzád Apa! Mond meg az Asszonnak, Hogy engem nemesebb vágyódások ~nak, Hazámért magamnak egy nagy útát mérek (268/60). 5. Magára ~ : (figyelmet magára) irányít. Még egyszer végig sétálok Szememmel e' tárgyakon, azután tőlök megválok: — Ez itt, ez magára ~ (397a/388).

6. Alkot, okoz. Hazugok a' színek, a' mellyeket ~nak Ujjaid (213/23). Kinn az Ősz a' Kikelettel, A' Morál a' szép Képzettel Atyafias lántzot ~ (415/57). Tudom, hív szívedre keserves bút ~a Hogy fejedből oda az ékes Korona (212/79). 7. (Nótát) hangoztat. Itt a' Músák Laurust fonnak, Hélikon tetejébe örvendő nótát ~nak (91/10). 8. Kaszát ~: kaszál. Egy illy hús esőért mennyit sohajtozott, ... A' ki lankadt karral ~ta már kaszáját (198/39, 86/37).

~ (452/7), ~nak (217/114, 219/30, 342/16), ~a (215/106, 330/856), ~t (63/18, 214/16, 397a/268, 416/24), *Vont* (322/28), ~t vala (395/14); ~ja (138/3, 219/76, 286/3, 368/77, 454/613), *vonnya* (201/55), ~ják (397a/480). — ~na (132/15). — *Vonj* (263/35), ~junk (313/140), *Vonjunk* (114/465); ~jam (63/23).

Ik: be~, el~, félre~, ki~, le~, meg~, végig~.

von² (ném)

(2)

Régi nemességű. Ő teremte a' földön galánt szegényeket, Donna Olímpiát, Báró ~ Nichtseket (330/2006).

~ (330*/203/2).

vonás fn

(1)

Jel. Kellő ortzátokon ülnek a' hazai Forró szeretetnek ~ai (259/92).

Ik: fel~, kép~, vissza~.

vondogál i

(1)

Hurcol. Füljanak a' zajgó habba minden gályák, Mellyek az öt Világ' kintsét ~ják (454/154).

vonhat i

(1)

Határt ~: elkülöníthet, szétválaszthat. Igazság Istene, jók 's rosszak bírāja! ... Hogy ~sz a'

sírnak szélén örök határt, Ha addig oly ritkán fizetel méltó árt (454/117).

vonít i (2)

Von. Vállat ~sz látom: Egyenességedet be-tsülöm, barátom! (202/115)

~od (191/47).

vonkálni in (1)

Huzigálni. Örök fognak téged a' helyig ~, Hol simán 's tsupasszon kell néked állni (416/21).

vonni in (2)

1. Húzni. Tőkéit Vonni (330*/164/4). 2. <Le-pelszerüen> teríteni. Kezde a' setétes Éj is ~ gyászos szőnyeget, A' Szemektől el takarta a' mezőt 's a' kék Eget (161/17).

vonó fn (1)

Bizonyos húros hangszerek folyamatos megszólaltatására használt eszköz. Felveszi a' ~t, kapja a' húrokat (330/1027).

vonódik i (1)

Homályba ~: elhomályosul. De a' Vár ha sokat Attakírozódik, Csillámló ablaka homályba ~ (238/94).

vonogatás fn (1)

Húzódózás. De mivelhogy a' Dámáknak Magok ~a Csak forma (231/428).

vonszódó in (1)

Vonzódó. De az élet bennem mihelyt szikrávetett Fellobbant a' hozzá ~ szeretet (454/34).

vonszoló in (1)

Húzó. Láttuk a' gazdag réteket, Azon termő élelmeket Az igát ~ barmoknak (123/45).

vont in (6)

1. Szántott. Fényjen szántó vasam a' ~ baráz-dától (413/60). 2. Rakott, épített. Okoskodik — lármáz — és imádkozik Az idő 's az örök létel határába Vont kőfalakonn tul lép vakme-rő lába (453/102). 3. Terített, borított. Már le hasadoztak a' hajdani gyásznak Komor fede-lére ~ fekete vásznak (81/6). Ragyog hátánn sellyem posztóval ~ nyereg (82/21, 256/19). 4. Aranyba ~: aranyozott. Mit használ, ha aranyba ~t Fényes fegyverek őrzik Sír-halmod? (403/35)

Ik: be~, fel~, ki~.

vonul i (2)

Jut, kerül. A' pamut-forma párának Kárpítja alá vonult A' Nap, és az ég-allyának Fénye halványon kimúlt (397a/1062).

vonúlnak (305/69).

Ik: fel~, össze~.

vonult in (1)

Borult. Értted borong éltem' tavassza; Mert nints Nap, a' melly elfogyassza A' rám vonult kődöt (302/9).

vonván in (2)

1. Húzva. Akkor lábotokra ~ bőv fislédert, Lá-togassátok meg púderesen Fédert (233/61). 2. Szántva. Lesz idő, hogy a' paraszt ~ itt baráz-dákat Fel hányja ekéjével a' rosda rágtá dár-dákat (413a/500).

voto (lat) (1)

Veto. Saltem potiuntur voto: kívánságuk leg-alább részben teljesedik. Máig is, si non ex toto Saltem potiuntur voto Szakácsnékat tar-tanak (92/223).

vox l. voks

vő fn (4)

Vki leányának férje. Végy részt örömebe egész nemzetemnek, Melly örvend hogy az ő Nádorja és Feje A' legfőbb Tsászárok' fija, öttse, veje (337/360).

Vejét (330/360), Vőnek (413a/38), vejének (413/42).

vőfi fn (1)

Vőfély; fiatal férfi, aki a vendégeket lakoda-lomba hívja. Vőfi (167/1).

vőlegény fn (4)

Férfi, akinek menyasszonya van. Kedvel szí-
vem egy szép Legényt, De nem vár abból ~t (309/106).

Vőlegény (368*/30/12), Vőlegényt (330/1545, 1568).

vőlegényel Ik: meg~.

völgy fn (63)

1. Hegyek, magaslatok közt alacsonyabban fekvő terület. Város, falu, erdő, hegy, ~, mind pusztá lesz (267/83). Itt a' magános Völgybe' és tserébe Megfrisselő árnyék fedez (305/9). 2. A siralom ~e: földi élet. Így, mikor a' setét si-ralom Völgyébe Bujdosunk az élet ezer veszé-

lyébe, *Leg fényesebb fáklya az Úrnak félelme, Ez után járhat az Emberi vak elme* (222/7). **3.** *A halandóság ~e: a földi élet. Ki a' halandóság' tövises völgyében, Már félig öltözött az angyali képben* (454/769), **4.** *Emberi testen* kiemelkedő részek közti bemélyedés. *Fáradtságod' szép jutalma Virradtáig Náni lesz, Tölgye, völgye, mint birs-alma, Gömbölyű, kerek' 's egész* (317/143).

völgy (142/13, 231/107, 181, 397a/783, 399/12), völgy' (397a/277), Völgy' (172/19), ~ek (288/34, 397a/11), völgyek (219/21, 413a/937, 1041), völgyek' (397a/107, 428/67), völgye (413a/1044), völgyei (219/25, 424/6), Völgyei (128/6), Völgyeket (397a/62), völgyeket (89/14, 397a/382), völgyeit (392/66), Völgyeinket (390/9), völgynek (161/4), völgybe (188/106, 251/11, 397a/834), völgybe' (441/4), ~ébe (239/157), völgyébe (231/404), völgyibe (417/4), Völgyben (174/2), völgyben (237/67, 306/102, 397a/96, 403/64), völgybenn (123/10), völgyében (267/67), völgyekből (225/13, 413a/381), völgyön (330/523, 371/7), völgyeken (306/73, 397a/686, 413a/408), Völgyeken (397a/1066), völgyén (251/25, 267/251, 343/3, 454/855), Völgyén (305/80), Völgyein (341/11), ~re (450/33), völgyekre (397a/167, 702), völgyére (225/149), völgyeinkre (203/11), Völgytől (149/17).

Ö: hárs~, hegy-völgy.

völgyecske fn (1)

Kis völgy. *Óh vidám Környék, óh magános Völgyetske, Óh e' tsendességben elrejtett Hegyetske, ... Árnyékos Hátaddal enyhítet tüzet* (176/1).

völgyel Ik: be~.

völgyelő mn (1)

Szántó. *Majd a' völgyelő ekére Dűlvén, kihempelygeti A' barna habot földére; Csóka, varjú követi* (397a/173).

völgyelt Ik: ki~.

völgymetsző mn (1)

Völgyön áthaladó. *Ha szomjúztak a' melegtől Eltikkadt tetemeim: A' völgymetsző csorgetől Felocsódtak ereim* (425/11).

vörös l. veres

Vukli fn (2)

Hajfűrt. *Szép a' hajad' szép szála is, Ha kis tsikó hordozta is, Nem akasztott ember haja, Mint a' Trézi' rőt Vuklija* (433/20). ~ját (317/83).

Vulkán ~ Vulcanus fn (5)

A tűz római istene. *Elősször is Vulkán a' képit meg mássza Mindenütt ott marad szurtos kulimássa Mellyet hogy meg köpött Vénus utállással Két szem fejrlett ki tsalfa vigyorgással* (26/15).

Vulkán (294/39, 432/39), *Vulkánus* (330*/202/2), *Vulcanus* (76/14).

W

- Wein** (ném)
Bor. *A' Visnyai ist gúter ~* (326/28).
- wer** (ném)
Ver da? Ki az? Jaj, siessünk Hiveim! Mit érzek? — mi szent szag? — ver da? — Jaj! jön, — jön a' hamvas Szerda (133/39).
- Werbőczy** fn (6)
Werbőczy Istvánnak a nemesi jodot kodifikáló műve, a Tripartitum. *Priüszkölt a' sok kupak Isten 'S Rá vert a' füleivel, Mint sok kolop Mágmás Pesten A' Rongyos Verbőtzivel* (92/130).
- (1) *Verbőtzi* (217/59, 266/51), *Verbőtzi'* (245/52), *Verbőtzit* (266/45), *Verbőtzihez* (245/47).
- (1) **Wieland** fn (1)
Családnév. <~, Christoph Martin (1733—1813) német író.) *...hogy itt is az én kedves ~om szavaival éljek* (368*/23/12).
- (1) **Wurmser** fn (1)
Családnév. <~, Sigmund huszártábornok.) *Ezer hétszáz nyoltzvan harmadik eszt. A' ~' húsár Regementjébe előmozdítatik* (445*/231/3).

X

X..issa fn (1)

Au eredeti feldolgozásban: Julissa. *Nem, nem! egy leány se nyissa Büszke füzőjét te rád. Ültetőd' kedves ~ Néked újabb kertet ad* (448/19).

Y

Young fn (3)

Családnév. (Edward ~ (1638–1765) angol költő és színműíró.) *Szörnyű Környék! kérkedj bátor Bús lantú ~oddal: Isten hozzád gyászos Sátor! Komor Ánglusoddal* (128/22). ~ot (163/37), *Yungoddal* (424/21).

Z

z fn

Az ábécének az y és a zs közé eső betűje. *Frantiás tántzokat kezdik főhajolva, Folytatják páronként viszontag másolva, Sétáló lábokkal Z betűt ejtenek, Egymásnak oldalvást suhanva lejtene* (330/491).

zab fn

Hegyes szemtermésű gabonanövény. *Mert kiszáritják a' mezőt a' lenek, 's a' ~ok is 'S a' feledékeny álommal bé hintetett mákok is* (413a/89).

Ö: vad~.

zabla ~ zabola fn

A lószerszámnak csuklósan összekapcsolt vaspálcikákból álló, a ló szájába tehető része. *Nézd sarkantyú által e' katona alatt Szép pelly paripája milyen nagyon szalatt Bár kemény zablája rontsolta a' száját Még is ugrálással hagyta el tanyáját* (29/3). *zabola* (358/49), *zablája* (29/3), *zabláját* (216/40), *Zablájánn* (216/89).

zablás fn

Zablával ellátott. *De felkerekedvén a' Vidi pusztáról, Vagy a' Szen[t]gellér[t]nek bors-termő Szirtjáról Zablás Sárkányán a' garabontzás Deák* (330/519).

zaboláz i

Féken tart, fegyelmez. *Músák ~zák minden dühösségét 's A bánat meg tartya hozzájok hűségét* (7/11).

zabser fn

Zabból készült sör. *És ott Karinton apámmal a' felső helyen ülök, 'S odvas kaponyákba zabsertől részegülök* (454/424).

zabszem fn

A zab termésének egy szeme. *Nem fért volna ijjedtébe Már egy ~ a' seggébe* (114/208).

zablátlan mn

1. Fegyelmet nem tűrő, gátlást nem ismerő személyre jellemző; féktelen, szilaj. *Gyarló tudatlanság! ~ indulat!* (313/59) — *Tsak a' tudatlan fő, tsak a' ~ szív, A' mi téged, Ember magad' kárára hív* (313/67). **2.** (Természeti erő, jelenség) feltartóztathatatlan, megfékezhetsen. *'S megrázott szárnyáról széllyel Szóra zútot, havat, dért; A' ~ szélveszeknek Felhitta tsoportjait* (397a/49).

zabola l. zabla

zabolázni Ik: ki~.

zafir l. zefir

zaj¹ fn

1. Többféle hangos zörejek egybefolyó vegyülete. *Nints semmi ~, tsupán a' madárkák zengnek* (330/515). *A' Vér patakoknak bár nem hallik ~ja A' nyögétselőknek egekig hat jajja* (71/7). **2.** A társas étellel együtt járó mozgalmasság, sürgés-forgás. *Már te nyugszol, boldog Lélek! Én pedig még elhagyatva élek Ennyi ~, jaj, baj között* (304/42). ~ (317/239, 330/1279, 459/7, 13), *Zaj* (443/88).

zaj² fn

Jégzajlás. *Engem pedig, ah, egyszerre A' ~ bétsap a' tengerre* (443/110). *Szóllyak é az alsó 's felső Tengerről, 's a' tavakról, A' nagy Lárról, 's a' tengeri ~jal duzzatt Benakról* (413a/683). ~jait (413a/685, 418*/175/6).

zajdul Ik: össze~.

zajgó mn

1. Háborgó, morajló. *Füljanak a' ~ habba minden gályák* (454/153). **2.** Eseményekben gazdag, mozgalmas. *És hogy a' ~ világban Ne*

kelljen tolongani; A' rengeteg Somogyságban Elbúttam haldoklani (428/117).

~ (177/34, 313/8, 357/30, 410/20).

zajhang fn

(1)

Zaj által keletkezett hang. *Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi kis lantom, 's már trombitamódra ropogván Tábori ~gal dobját siketíti fülemnek* (258/4).

zajlik i

(1)

Forrong, háborog, erős indulatokban, ill. fel-fokozott állapotban van. *Egyet egyet fordul bennem A' vér és szinte ~ Valamikor a' Kis-Asszony A' Tekenőbe hajlik* (169/62).

zajog i

(3)

1. (Személy, tömeg) hangosan, zajosan viselkedik, harsog. *Lármáztak, zajgottak, porfelleget vertek, Asztalt, széket, bőgőt, zimbalmot levertek* (330/1469). 2. (Természeti erő, jelenség) erős zúgó harsogó hangot ad. *Egy indulat erőt vesz más indulaton, Mint mikor hullámmal ~ a' Balaton* (330/744).

~nak (305/67).

zajlódó mn

(1)

Zajló, hullámozó. *E' [Pegazus] már a' Dunának ~ habjain A' tótok bértzein 's a' Hágó' tsútsain Egy akaratodra könnyen által viszen* (452/61).

zajongva in

(1)

(Természeti erő, jelenség) erős zúgó harsogó hangot adva. *A' fázó Imaus' bértzeitől fogva, A' meddig a' déli tenger ér ~, Földünk' legszelidebb 's legrégibb nemzeti ... Azt hiszik hogy tsupán e' testé a' halál* (454/460).

zajos mn

(3)

1. Viharos, háborgó. *Míg néked két kezéd a' ~ tengeri Habok közt a' kormányt két kézzel tekeri Tiltsa a' szeleket* (74/11). 2. Zaklatott. *Ezt mondván, ama' két Banyát elereszti, 'S ~ szívét újabb habokba süllyeszti* (330/996).

~ (70/9).

Zákány fn

(1)

Helynév. ~, nevezetes helység Somogy Vármegyében, nem messze a' Drávától (330*/148/3).

zákányi mn

(1)

Zákányban termett. *Egy nagy pohárt meg-tölt Zákányi jó borral* (330/353).

zaklat i

(5)

1. Alkalmatlankodva, sürgetve minduntalan zavar, háborgat. *Az alatsony világ meg nem érdemlette, Hogy illy ditső Lélek lakjék közepette, 'S hogy egy Bőltset zaklasson ma is* (299/119). *Mert a' Notus a' Tengerről közelget, mely a' fákat S vetéseket meg kavarja, ~ja a' Marhákat* (413a/449). 2. Nem hagy nyugton vkit/vmit; hajt, hajszol. *Ő vette meg Svájdizot, Boroszlót 's a' t. a' Bavarusokat össze-törte, a' Frantzot a' Rénuson túl ~ta* (267*/18/4). *De mit mondok? hová ragadsz indulatom? A' világ' négy sarkát mi végre ~tom?* (337/290) — 3. Serkent. *És ki a' mely barázdákat hányt első menésével Keresztül ismét felszántja rézsút vetett Ekével. Így mindég ~ja földét, 's hatalmával intézi* (413a/111).

Zala l. Szala

zálog fn

(8)

1. A társasjátékban hibát elkövető személy által adott és a játék végén vmely (tréfás) feltevél teljesítésével kiváltható tárgy. *Míg feljő a' leves eleget játszhatunk, Tán egy sor ~ot addig kiválthatunk* (330/616). 2. Zálogosdi. *Mindjárt különbféle játékokhoz fognak; Vigadnak, divatja vagyon a' ~nak* (330/620). 3. Vmilyen kapcsolat, viszony jelképe. *És e' csók maga légyen ~a, Hogy szerelmem' néked felfogadtam, Altaladtam* (295/34). *Óh ha szívünk' szerelmének Kis ~i születnének* (433/46). ~a (258/30, 77), Zálogát (285/60), ~ául (436/19).

Ö: búcsú~, hit~.

zálogcsók fn

(1)

Hüségét fogadó csók. *Ne ülj fel! vagy ha már a' serkentők nagyok, Legalább egy zálog-tsókot nálad hagyok* (268/38).

zálogosdi mn

(1)

Olyan társasjáték, amelyben a hibát elkövető játékosoknak később kiváltandó zálogot kell adniuk. *Az a' Zálogosdi játék sokat sérte* (330/823).

zanót fn

(2)

Alacsony cserje, rekettye. *Méhei a' szomszéd Rétekre kijöttek, 'S a' megharmatozott Zanó-*

ton függöttek (341/36).
~ot (413a/982).

zápor fn (33)

1. Hirtelen keletkező, gyorsan hulló csapadék, főleg sűrű eső. *A rohanó ~ a' rétet el mossa A virágok nemző részit le tabdossa* (86/23). *Felhők vitorláznak erre, És elfogják a' napot, Ismét bőséggel tsorgatják Tóvá váltt ~jokat* (397a/1114). **2.** Vminek nagy sokasága. *A' könnyek Zápora kezdett két szememenn peregni* (162/110). *Támassz ~t száz üveggel, Öntsd el népét fergeteggel, Részegítsd agyon magát* (317/138).

~ (56/7, 198/23, 202/7, 253/48, 306/95, 413a/380, 433, 433, 829, 454/301), *Zápor* (397/29, 413a/378), ~ok (413a/342, 894), ~a (212/99, 397a/1082), ~t (397a/180, 413/30, 413a/418), ~át (124/15, 126/75), ~tól (413a/874), ~rá (397a/35), ~ral (413a/458, 865), *Záporral* (413a/332), ~okkal (327/54, 397a/1107), ~oddal (397a/1049).

Ö: arany~, jég~, könny~, rózsa~.

záporbeszédű mn (1)

Sokat és gyorsan beszélő. *Sem a' hiú katzéroknak, minémű ama' ~ Stutzer, 's amaz agyatlan szép Coquette, sem a' mély lelkeknek számára nem írok én* (368/2).

záporoz i (1)

Gyors egymásutánban hevesen esik, zúdul. *A' virágok' felhőjében A' víg Zefír sátoroz, Az égre kapja reptében, 'S vélek onnan ~* (397a/368).

záporozó mn (1)

Záporozó tavasz: záporosökökkel teli tavasz. *Mire vigyázzon a' Gazda? és mit nézzen eleve Ha a' ~ Tavaszt felszítja a' nyár heve* (413a/321).

Zappi fn (3)

Személynév. *⟨Zappi XVII. századi olasz költő.⟩ Dal Tzappiból* (149/cím, 151/cím).

Tzappitól (150/cím).

zár¹ i (11)

1. Elzár, bezár vmit vhová. *A' tsínosabbak az olyan Személynek Zsebjébe egy kis forgátsot, szilánkot vagy zsindehlyt tesznek, sőt affélét levelekbe 's tsédulákba is ~nak* (330*/164/9). **2.**

Koporsóba ~: eltemet. Tudom, hív szívedre keserves bút vona Hogy fejedből oda az ékes Korona, Hogy szemeid elől kedves hites párod A' setét koporsó tömlőzébe ~od (212/82). **3.** *⟨Sír⟩, befogad, és fogva tart. — ...az ő kedves párja, Kinek meg holt testét már most a' sír ~ja* (211/62).

~ (379/44), ~nak (25/42, 190/28), ~ának vala (211/46); *Zárom* (443/188), ~ja (209/15, 259/322), ~ta (454/177).

Ik: be~, el~, ki~, le~.

zár² fn (4)

1. Az, ami vmit csukott állapotban tart. *Nem – sőt soha az illy szerelmes párok Szívét el nem rejtik semmiféle ~ok* (77/82). *Mikor vetsz örök ~t szemem fedelére?* (201/34) **2.** Vmi, ami vmely titkot a felfedezéstől óv. *Már Szívemnek nintszen nyugta, Hallgatás' ~ját felrugta* (309/86).

~t (454/594).

zarándok l. szarándok

zárbékó fn (1)

Bilincs, rablánc. *Bódult emberi Nem! hát szabad Létedre Mért vertél Zárbékót tulajdon kezre* (200/40).

zárni Ik: be~.

záros mn (1)

Zárral ellátott. *Kerüllyék, hogy távol légyen ama ~ Vas kapukkal épültt Babilloni Város* (77/125).

zárt in (5)

1. Olyan, amit bezártak, lezártak. *Zártt koporsómnak fedelén belől is Érez a' szívem szeretett nevedre* (454/845). *A borongós égnek sűrű felhőzése Házba ~ szívünknek kedvetlenedése* (87/58). **2.** *Vízbe ~: vízzel körbevett. Ördög vigye Palotádat, Vízbe ~ Venetziádat* (114/229).

~ (199/88, 222/18).

Ik: be~, el~.

zárván in (1)

Zárt helyzetben, zárt állapotban. *A szív igen szoross helyre vagyon ~* (28/9).

~ (317/105).

Ik: be~.

zárván Ik: el~, le~, rá~.

zászló fn

(29)

1. Vmely közösség jelképéül szolgáló, meghatározott színű, nyélhez erősített szabályos alakú kelmedarab. *Mennyezete nyugodt márvány oszlopokon, Tíz ország' ~ji lobogtak azokon* (306/200). *Tele lett a' bugyogójok El hajigálták ~jok 'S szaladtak szerte széllyel* (114/761). 2. Vmely esemény, mozgalom, eszme jelképe. *Tsupánn az örvendő fársáng vig ~ja Lett az el tsüggedt szív jó vigasztalója* (85/27). *A' Halál a' füstnek 's pornak közepében Kevéllyen kovájog véres szekerében 's Fel ütven ~ját egy barna fellegre Nyilát sűrűnn hánnya e szegény seregre* (59/29). 3. (Katonai szolgálat jelképeként): ~ alá parancsol/száll: fegyverbe hív, harcra szólít. *Parantsold fel ~d alá a' népeket* (337/215). *A' három India ~d alá szálljon* (337/270).

~ (416/18), *Zászlók* (330/1229), ~k' (267/229), ~d (253/57), ~ja (197/27, 215/19, 330/164, 453/207), *Zászlója* (330/340), *Zászlóink* (268/168), *Zászlót* (320/16, 330/1496), ~ját (195/23, 204/41, 217/41, 260/1), *Zászlóját* (192/1, 330/1226), *Zászlónkat* (330/982), ~nak (114/363), ~jának (330/122), ~ra (330/1463), *Zászlójához* (330/1005).

zavar¹ i

(4)

1. Nyugodt folyadék alját felkavarja, zavarosá teszi. *Küld a' Kék Istenhez Kedves Testvérjéhez Hogy külgye a' szeleket Kik tengert ~ják* (32/28). *Ezen tenger nevét ha tudni akarod: Az élet; 's a' vizét magad is ~od* (211/22). 2. Vkit, vmit nyugalmi állapotában háborgat. *Hát mikor Phébus büszke paripája Lángjától fénylik az Istenek hazája Akkor is mennykövel terhes zürzavarnak Rettenő zuggási szívünkbe ~nak* (77/14). ~ná (443/211).

Ik: el~, meg~.

zavar² fn

(4)

1. Nehézség, bonyodalom. *'S te elmés Tanátsos! Ki ülvén kormányra, Egy Plánummal ~t hány sz sok Tartományra* (195/36). 2. Zürzavar. *Ő az — Melphomené; a' befaló Chaósz' Mellyén áll, 's az ezer veszély' Porja 's füstje között a' ~on belől Tsendes fénybe' ragyog Mennyei homloka* (338/45). 3. Zavarba hoz: vmit a rendes menetéből kizökkent. *Ekkor az ütközet' módját így rendelé, Hogy a' Front*

léptenként menjen eléfelé: A' szárnyi könnyű nép akként fordúlgasson, Hogy minden sort 's rendet ~ba hozhasson (330/1200).

~ba (288/16).

Ö: zür~.

zavarás fn

(1)

Összevisszaság, zavar okozása. *Egy külföldi tarka ánginba öltözött Frantzia Pázsí volt itt a' többek között, E' tett nagy ~t itt a' Fejérnéppel, Új módit kapott, főképpen a' széppel* (330/1717).

zavarodás fn

(1)

Vihar. *Sikoltnak Eolus dühös seregei Nagy tsatát kevernek vad forgó szelei Ujjabb ~ lázzad a' tengeren Verődnek a' habok egy máshoz ezerenn* (56/43).

~ (202/43).

zavarodik Ik: meg~.

zavaros mn

(3)

1. A felkavarodott üledéktől v. a benne levő idegen anyagtól tisztátalan, nem átlátszó (folyadék). *De hát Vénus, azért hogy a' habokból nagy izzattann Születtetvén, a' szent mirtus árnyékja alá pattan, Hogy ~ tajtékjából Ciprus zöld Tengerének Lett harmatnál gyengébb teste e' remek Istennének* (216/59). 2. Zavaros lé: must. *Itt van a' vig' szüret, 's mustos kádja körül A' szüretelőknék vig tábora örül. Mellybe hordogatja a' megért szőlőket, Vig tántzal 's lármával nyomja benne őket, Kellemes zúgással omlanak tseppjeik, Jó kedvel bízhatnak ~ leveik* (199/48).

~ (87/28).

zavart mn

(6)

1. Zavaros. *Mondjad, hogy a' téged hozzá Debretzenből botsátott Ama Musák' lak helyérül, hol Tudományok Attya Fiait Deák hinárral ~ vízből itattya* (111/114). *Belől már bús szíve ~ gondolattya Tanátsit mint habot tengeren forgattya* (77/249). 2. (Hang) nem tisztán hallható. *Egy fél rekedtt hangot ad a' barlang' szája; De az is olly ~t, olly lassú és siket, Hogy már kettő közül nem hallhatd egyiket* (237/55). 3. Összevissza. *Lám melly ~t lármák között forognak A' büszke lelkek' Napjai* (305/65).

~ (231/321), ~t (330/529).

Ik: egybe~.

zavarva **Ik:** egybe~.

zavarván **in**

(1) Háborgatván. *De Éris, egy mérget keverő, babonás, ... Ki a' tsendes lelket bújtja háborúval, Nyugvó birodalmát ~ háborúval* (330/650).

zefir **fn**

(34) Enyhe délnyugati szél. *Kellemetes Zefir tsókozza szelével* (3/12). *Lillám velem danol-gat, És csókolódzva tréfál; Míg barna szép hajával Zefir susogva játszik* (345/7). *Vajha én most, vajha Zefir lennék! Én is a' leg sze-bik helyre mennék* (139/90).

Zefir (164/5, 413a/871), *zefir* (441/21), *Zefir* (1/9, 134/49, 172/12, 250/4, 263/25, 379/15, 397a/104, 366, 575, 923, 426/22, 449/12), *Zafir* (397a/1173), *Zefir'* (220/11), *Zefir'* (330/1928), *zefirek* (84/25), *Zefirek* (139/14, 84, 196/25, 93, 380/25, 91), *Zefirek'* (172/18, 397a/648), *Zefiri* (69/20), *Zefirjei* (338/3), *Zefireket* (456/10), *Zefirtől* (413a/52).

zefirecske **fn**

(1) Enyhe szellő. *Tsendes kis Zefiretske, Ha rád talál ama szépetske, mondjad, hogy sohajtás vagy, De meg ne mond kié?* (157/19)

zefirke **fn**

(6) Enyhe szellő. *Lengjeteik oh nyájas Zefirkék lengjeteik* (4/19). *Ti az égből jövő kedves lehelletek Zefirkék! Mellyemre, kérlek, repűlyetek* (90/8).

Zefirke (237/15, 441/24), *Zefirkék* (90/33, 200/19).

zefirsereg **fn**

(1) Enyhe délnyugati szellők sokasága. *A' szerel-mes Zefir sereg Sohajtozik fúvásával* (148/41).

zefirus **l. zephyrus**

Zeitung (ném)

(2) Újság. *A' Novella, ~, Gazetta és Journál mind Olasz, Frantzia és Német nevei az Újságleveleknek* (330*/195/8). ~ (330/1792).

Zeitvertreib (ném)

(1) Időtöltés, szórakozás. *Addig az olyan gaval-ler és Kis Asszony egy mással Discuralhat zur ~ szemmel vagy láb nyomással* (310/12).

Zelim **l. Szelim**

zendít **i**

(2)

Megzendít. *Egybe sereglenek, indulnak, verik össze kirántott Kardjokat, illy bosszús hang-gal ~ik az ekhót A' felhők 's paloták* (258/45). *Danolnak — bokrokat, fákat Zendítnek min-denfelé* (397a/746).

Ik: fel~, meg~.

zendül **i**

(7)

1. Zengeni kezd. *Dobog a' dob, ezer paripá-nak Reng a' föld dübögése alatt; a' trombita zendül* (253/31). *A' föld ditsekedik, a' menny-ben örülnek, Ég föld közt sok ezer Hozsánnák zendülnek* (225/88). 2. Zavargást, felkelést kezd. *Ím a' Világnak két fele borzadó Lármá-ra zendül, városok és mezők A' tengerekkel és folyókkal A' csata' véribé füstölögnek* (445/30).

zendül (397a/813), *zendülnek* (400/78, 413a/868). — *Zendülj* (455/53).

Ik: fel~, meg~, össze~.

zendülés **fn**

(3)

1. Az a tény, hogy vmi zendül. *Maga Jupiter a' felhők borzasztó éjjelébe Villogtatja a' Mennykövet lángoló jobb kezébe, Melly zendülésre reng a' Föld, a' Vadak meg riad-nak* (413a/338). 2. Tömegben keletkező kiabá-lás, dulakodás. *Olly lármát, zendülést, viadalt beszéllek, A' millyet nem láttam miolta tsak élek* (330/5).

~be (330/1794).

zendülvén **Ik:** meg~.

zenebona **fn**

(1)

Lármás veszekedés, perpatvar. *A' Napba lévő jelekből könnyű mindezt megtudni: Ki is mer-né azt mondani, hogy a Nap tud hazudni. Ő gyakran megint sok titkon forralt ~ról Forté-lyokról 's alattomos hadak' közeljártáról* (413a/468).

zeneg **i**

(2)

Zeng. *A' filmilék ~nek* (373/187). *Az egész be-rek' homálya Zeneg Édes énekekkel* (350/9).

zeng **i**

(86)

1. <Hangszer, ének, emberi hang> telten, tisztán, messze hangzóan szól, hangzik. *Szék, asz-tal zörömböl, a' dob, trombita ~* (330/1357). *Zeng a' rózsákra akasztott Páfusi kis lantom* (258/2). *Haa! Mi szó Zeng ott?* (144/7) —

Zeng az öröm, ~ a' vivát (220/37, 37). **6.** *Dalt, éneket, verset ~: dalol, énekel vkiről/vmiről. Zengjének e' dalocskát Hafiz' halomja mellett* (373/7). *Száz Driás mond az hegyekben Néked áldó éneket, Hármaskör ~ ezekben innepedre verseket* (164/11). **3.** *⟨Ember, madár⟩ énekel, dalol. De jöttödre vígann ~em éneket* (190/107). *Nints semmi zaj, tsupán a' madárkák ~nek* (330/515). *Tsupán csak az apró bokrotskák tövébenn Zeng a zörgő prütsők a' nap melegében* (84/16). **4.** *Vminek a gyakori emlegetésétől hangos. Horváth ditső neve is ~ minden magyar szájában* (111/72). **5.** *Zeng az ég: dörög az ég. Zeng az ég zúg a' szél a' tenger háborul* (10/10). **6.** *Énekelve, muzsikálva kifejez vmit; magasztal, dicsőít. Zengjed vizek nagy Királya ditséretit annak, Ki szájába tiszta magyar hangot adott Hoffmannak* (124/9). *Áldjon is meg az ég, édes hazámfija! Zengjen Duna, Tisza, 's minden Magyar-fija!* (237/134). ~ (142/9, 257/9, 259/615, 259*/205/2, 267/89, 336/54, 337/353, 368/26, 397a/95, 492, 586, 784, 432/88), *Zeng* (144/12, 196/16, 233/74, 317/230, 375/24, 380/16, 397a/573), ~*enek* (89/23, 336/3, 413a/428, 424/56), *Zengenek* (4/10), ~*nek* (373/130, 397a/725), ~*e* (341/12, 396/22), ~*ének* (306/137), ~*ett* (354/10, 428/32), *Zengett* (225/130), *fog zengeni* (306/232); ~*em* (306/24, 307/86, 337/260), ~*i* (451/18), *Zengi* (454/453), ~*ik* (418/38), ~*é* (235/36), ~*ették* (428/25). — *Zengene* (42/7); ~*né* (330/1558). — ~*jek* (397a/616), *Zengj* (280/30, 344/9, 418/93, 432/9), *Zengjél* (267/8), ~*jen* (188/110, 225/9, 105, 251/15, 267/15), *Zengjen* (188/149, 405/15, 436/6, 438/19), ~*jetek* (219/15, 25), *Zengjetek* (219/15, 25, 225/25), ~*jenek* (371/2); ~*jem* (405/15), *Zengd* (374/8), *Zengjük* (338/56), ~*jétek* (397a/949), *Zengjétek* (373/32), ~*jék* (267/247, 337/394). **Ik:** ki~, vissza~.

zengedez i (12)

1. Hosszasabban v. ismételten zeng. *Zengedeznek énekelve Pándion' Leányai* (164/17). *'S gyengültt ujjom' pattanására Kis lantom újra ~* (455/48). **2.** *Áradozó dicsérettel szól vki-ről/vmiről. A' fagyos Sark alatt fekvő Szibéria, A' Marokki forró partok 's Barbária, A'*

Kelet' és Nyugot' határitól fogva A' te érde-midtől ~ harsogva (259/236). *Nagy Gróf! Az élők 's holtak együtt Zengedezik kezeid' csudáját* (439/64).

~ (110/17, 251/21, 259/45); ~*ted* (267/10). — ~*z* (337/378), ~*zen* (111/4, 225/21), *Zengedezzen* (308/3).

zengedezés fn (2)

Az a cselekvés, tény, hogy vki/vmi zeng. *Mennyegzőt mutató Innepi láрма é? Vagy más boldog öröm' ~e az?* (432/66) — *A' magos ég kinyílt, És benne száz Kar Sérafinnak Zengedezése fülembe tsendül* (454/762).

zengedező mn (1)

Hosszasabban v. ismételten zengő. *Én sírok, te pedig ~ Virág! A' zöld Pannóniát 's Dátzia Szűzeit Új hangokra tanítgatod* (338/10).

zengeni in (3)

1. Énekelni, dalolni. *De most, Múzsám! Bé-kességnek Innepit kell zengened* (400/10). **2.** Magasztalni, dicsőíteni vkit. *Jövel Gyászos Melpomené! 's éjjeli sípodon Jajdits bánatos éneket. A' buzgó Hazafit ~ szent irány* (386/6). ~ (337/419).

zengenyáj fn (1)

Zengenyáj. *'S a' Csigáknak házain Most Zengenyáj ugrándoz az hegyeken* (288/32).

zengés fn (3)

⟨Hangszer, ének, emberi hang⟩ telten, tisztán, messze hangzás. — ...*ilyen szók harsognak az alatt, míg a' Vitéz Magyarok a' következendő Tsatadal' ~e alatt a' házból kivontt karddal 's fegyverzörgetéssel kimennek* (259*/203/3). *'S minthogy ő is szeretett, Keservemnek ~ére Keservesebb választ tett* (428/75). *Hadd gyönyörködjem a' szellet' Változó ~ibe'* (397a/618).

zenget i (2)

Énekel. *Mi is az Újj-Város domború oldalán A' Múzsáknak szentelt kisded kastély falán A' mely éneket magunkba ~tünk Elhozván Antalnak edgy udvarlást tettünk* (336/51). *Bús húrjait felizgatván Zengette Ötet énekén És úgy örült, mint Néked Én* (399/16).

zenghet i (3)

1. ⟨Hangszer, ének, emberi hang⟩ telten, tisztán,

tán, messze hangzóan szólhat, hangozhat. *Ah, mert — ah! magános lantom Drágább névvel ~ é?* (456/32) — **2.** ⟨Ember, madár⟩ énekelhet, dalolhat. *A' Madárkák nem ~nek Itt magános dalokat* (397a/717). **3.** Magasztalhat, dicsőíthet. *És Én, a' ki olly szerentséssé lettem, Hogy illy Nagy lelkek között virtusid' ~tem, Botsánatod' kérem rebegő nyelvemről* (454/994).

zengő mn (12)

Tisztán, szépen szóló. *E' gyöngyel ki rakott mezőnn estve reggel A' madárkák ~ konzertje seregel* (72/6). *És te, Nimfa! A' mit én nem bírok, Verd ki ~ bértzedem* (304/14). *Ontunk ezer áldást ~ tisztelettel* (336/29).

~ (243/3, 266/15, 330/1785, 397a/741, 403/68, 427/59, 435/14), *Zengő* (330/460, 403/13).

Ö: érdem~.

zengvén in (1)

Telten, tisztán énekelve. *E' Templomba mentem én be Zengvén innepéneket* (307/54).

zengzet fn (6)

1. Zengzés, szép hangzás. *Úgy tetszett, hogy mintha lassú ~ek is Jöttek volna onnan, — 's valóba jöttek is* (330/1859). *Óh szent Szűz! Ki az én arany Lantomnak gyönyörű ~it izgatod* (328/18). **2.** Felső ~: magas hang. *Túl a' fülemüle egy bokor' aljában Kesereg egy lengő ághegyen magában; Most felső ~e a' tzedrusgallyra hág* (306/93).

~ (397a/761), ~e (432/30), ~ével (319/43).

zephyrus (lat) (6)

Enyhe időt hozó nyugati szél. *Eurus felette Zefirust kergeti, Austert Boreás nyomja 's fenyegeti* (211/11).

Zefirus (413a/377, 629), *Zefirusok* (397a/736), *Zefirusra* (330/894), *Zefiruszal* (1/16).

Zétényi fn (1)

Személynév. ⟨Klobusiczky Pál (1723–1800) zempléni szolgabíró nemesi előneve.⟩ ~ *Klobusiczky Pált, s Pallai Erzsébetet Áldjad keresztyén!* (404/5)

Zeusz fn (4)

Személynév. ⟨Olümposzi isten, az istenek és a mindenség királya a görög mitológiában, az ég és a villámok ura.⟩ *A' szép halandó a' vizekből A' gyepre szállt. Bámúlja ~ a' fellegek-*

ből, És felkiált (294/19).

Zeus (231/2, 413a/286), *Zeüsz'* (418/89).

Zichy fn (5)

Személynév. ⟨~ Károly országbíró, Békés megyei főispán.⟩ *Nagy Nemzetünknek Tsillaga, Gróf Zichy! Ditséretinknek érdeme tsak kitsi* (188/100).

~ (188/77), ~t (188/134), ~nek (188/74), ~vel (188/150).

zilál lk: meg~.

zilált l. szilált

zivatar fn (3)

1. Villámlással, dörgéssel, záporosóval, széllle járó heves légköri jelenség. *A Tengeri Zivatarról* (56/cím). **2.** Válságos, viharos időszak. *A' háborús Zivatar* (143/cím). *Földre vét téged az Idők ~ja, Vagy ledönt a' vitéz Helvétusok' karja* (416/25).

Zoil fn (1)

Zoilosz görög rétor (i.e. IV. sz.) rosszakaratú bírálati miatt a rosszhiszemű kritikusok megtestesítője lett. *Így gúnyolják sok Zoilok Érdemidet a' porba* (236/22).

zokog i (10)

1. Lelki fájdalomában hevesen, rázkódva, hangosan sír. *Sírok, ~ok keseregvén, Könnyem mellyemre peregvén* (175/13). **2.** *Vkin ~:* vki miatt kesereg, panaszskodik. *Míg Lillán ~ok, 's tsonka panaszzaím A' lágy alkonyodást sírni siettetik: Szép Kínzóm az alatt kedvese' karja-in A' Cythére' lugassa közt Próbálgatja nevem' messze felejteni* (338/5). **3.** Fel-feltörő, mély sirásra emlékeztető hangot ad. *Halálát a' népek siratják Gyászalmát könnyekkel áztatják Rózsákkal behullatják, Maga ~ az egekig óhajtozó Jajjaj az Ekhó* (225/144). **4.** ⟨Dal, zene, hangszer⟩ dallamában, színezetében mély fájdalmat fejez ki, zokogásra készítő hangon szól. *Lesz még az a' Kor, melybe' felettem is, Egy hív Magyarnak lantja ~ni fog* (395/42).

~ (144/10, 17, 432/33), *Zokog* (397a/805), ~ok (412/13); ~ja (450/49).

zokogás fn (4)

1. Az a tény, hogy vki zokog. *Most már egy kevésé szünjenek jajjaid, Szakadjanak félben bús ~aid* (212/72). **2.** *Zokogás vmin:* vmi miatt

panaszzkodás, kesergés. *Értelek én szívem jól!*
'S tudom, e' dobogás Azon tett ~: *Hogy szer-
rettz magad* (157/3).
~ira (231/290), ~sal (299/46).

zokoghat i

(1)

Lehet zokogni. *Zokoghat még egy betűtskét
Belőlem a' fájdalom? Ejthetek még egy
könyűtskét Utánnad, szép Angyalom?* (443/1)

zokogni in

(1)

Lelki fájdalomában hevesen, rázkódva, hango-
san sírni. 'S hagyj engem' szabadon Dácia'
pallagán Elnémulva zokognom A' Nád-lepte
fedél alatt (432/15).

zokogó mn

(2)

Síró, kesergő, panaszkodó. *Piramus! szerel-
mem ébrej fel, Thisbének Zokogó szózatú téged
serkentének* (77/268). *Miért okoz olly sok
könnyhullatást e' szó, Zokogó szájából a'
bádjadt nyögőnek* (213/5).

zokogva in

(6)

1. Lelki fájdalomában hevesen, rázkódva, han-
gosan sírva. *Ezzel egy Fő-angyal, kit én miná-
pában Láttam melly ~ sirt Buda' várában,
Előállt* (306/146). 2. Fel-feltörő, mély sírásra
emlékeztető hangot adva. *Sísegd te gyene szel-
lő, Zokogva hogy szerettem, És ő vetett meg
engem* (186/47).

~ (209/19, 214/58, 65, 309/21).

zokszó fn

(1)

Panaszt, fájdalmat kifejező szó. *Mert ha sok is
a' szállóhoz Holmi üres Compliment, 'S fog-
junk osztán a Zokszóhoz Ha vendég Uram ki-
ment* (357/63).

Zoltán fn

(1)

Férfinév. *Sok helyen a' kövön Árpád, Tak-
söny, ~ triumfált az idő' elmulandó voltán*
(237/117).

zóna fn

(1)

Égöv, földöv. *Öt Zónája van az Égnek* (413a/
242).

zordon mn

(4)

Kietlen, komor (hely, táj, természeti alakulat).
*Plutónak ~ országából Mennybéli Lantjával
kiére* (399/8). *Zordon erdők! Durva bértzek!
Szirtok! Harsogjátok jajjaim!* (304/15)
~ (397a/57), *Zordon* (435/15).

zorog l. zörög**zöld mn/fn**

(105)

I. mn 1. A szivárvány színei között a sárga és
a kék közötti színű. *Járnak fa haj szín dol-
mányba Minden Elöl-kelőink, Talpig drága
zöld bársonyba Gazdag Kereskedőink* (114/
170). *A' nyílás ideje a' míg el nem haladt
Kutzorog a' rósa zöld boríték alatt* (64/10).
Zöld Ligetek! Ti bennetek Öröm lenni (110/5).
*Egy látható hívenesség A' zöld haboknak fodrá-
ban Hempelyegve utat szég* (397a/639). 2.
Egészséges, viruló, erőteljes. *Lássa sok vidám
óráit, Unokája' unokáit, Férjével zöld vénség-
ben* (308/60). 3. *Pallás' még akkor zöld népe:*
a kollégiumnak akkor még zöld színű tógát vi-
selő ifjúsága. *Hogy tanulásának egy pontjára
lépe, Bé fogadta Pallás' még akkor zöld népe*
(217/58).

~ (144/1, 290/3, 297/45, 397a/3, 668), *Zöld*
(192/12, 446/1), *zöld* (1/21, 2/22, 25/12, 32/4,
42/8, 61/3, 65/11, 67/5, 72/7, 82/9, 87/54,
93/2, 107/2, 134/25, 135/18, 177/9, 188/120,
199/84, 216/59, 222/26, 231/182, 229, 238/
107, 254/3, 256/7, 259/395, 268/175, 288/
114, 297/35, 306/235, 330/271, 1041, 337/
420, 338/1, 11, 345/9, 352/2, 368a/5, 26, 45,
373/98, 379/21, 382/5, 397a/117, 125, 293,
381, 438, 494, 624, 644, 711, 728, 780, 1005,
1121, 403/15, 413a/303, 323, 391, 452, 655,
987, 1117, 427/35, 441/3, 443/242, 445/4,
447/25), *Zöld* (72/22, 114/526, 123/25, 190/
34, 231/113, 236/32, 249/30, 258/94, 260/10,
317/213, 352/24, 379/14, 397a/741, 793, 964,
403/76, 418/19).

II. fn 1. Zöld színű, leveles hajtás, vetés v.
lomb. *Mit ér a' zöldje a' szőlőnek Ha rajta
fürtök nem nőnek?* (389/17) — 2. Erdő, mező,
liget. *Nem tartja meg se völgy, se hegy, El me-
rül a' jóba, Egyszer a' sűrű ~nek megy, Akad
a' hálóba* (142/15).

zöldje (418/5), *zöldjét* (413a/950), *zöldjeit*
(397a/1042), *zöldbe* (413a/748).

Ö: mindig~, örök~.

Zöld fn

(1)

Családnév. ~ *Ferentz, kék Ferentz, T[ó]th
Ferentz, Mind, mind Ferentz* (227/1).

zöldági mn

(1)

Zöldági népek: madarak. *Ki tudja arra oktatni*

A' zöldági népeket, Miként kelljen boltoztatni Mesterséges fészkeket? (397a/842)

zöldell i (7)

⟨Növény, növényzettel borított táj⟩ virul, zöld színben pompázik. *Ah szép Rózsím oh Istenek Már a' mezők zöldellenek* (181/18). *Bőltéség baráti! Kedves Spandlingom és Hirzelem, Kik által zöldellett nedves Kődjé közt a' múltt telem* (397a/931).

zöldellenek (181/2), *zöldellett* (188/54). — *Zöldeljél* (153/5), *zöldeljetek* (397a/1164), *Zöldeljetek* (397a/1161).

Ik: át~.

zöldellő mn (9)

Viruló, zöld színben pompázó. *Nézd, mint ingatja [a szellő] a' zöldellő Levélt a' gyenge lombokon* (446/11). *A' Hegyek itt mindig ~k, Újítják kellemetes szellők* (110/21).

~ (130/15, 210/10, 397a/113), *Zöldellő* (453/254), *zöldellő* (397a/633, 413a/641), *Zöldellő* (70/14).

zöldes mn (1)

Zöldhöz hasonló színárnyalatú. *És mikor a' zöldes pásitokra annak Gyenge tetemei hamar le dobbannak Pirosló vérei a' mellyeket töltnek Tagjai szélyel a' levegőn süvöltenek* (77/223).

zöldség fn (7)

1. Zöld növényzet. *Fonnyadtak a' Ligetnek Zöldségi meg konyúlva* (107/6). **2.** Zöld lomb. *Nőjj szerentsésen és te [babércsemete] Zöldeljél, ha a' vén fának Zöldségi több idénn ki nem nyílnának* (153/6).

zöldségek (397/10), *Zöldségi* (352/6), *zöldséget* (413a/105), *Zöldséget* (397a/64), *zöldségből* (397a/27).

zömök mn (2)

Alacsony, izmos testalkatú. *Vad Tatár lovagol gajos pallagjain Túl a' ~ Kálmuk hordja sátor fájit* (313/83).

~ (337/374).

zördül i (2)

1. Megszólal. *Lármák 's porfelhők sűrűn kavarnak az égre A' Duna' két partján, zördül a' tábori dobszó* (258/9). **2.** Cseng. *'S úgy tesz most is sok ezer nép' fegyvere zördül* (259/616).

zörgés fn (4)

Az a tény, hogy vki/vmi zörög. *A' szem-füles majoros első szunnyadásába Zörgést és tsörömpölést hall a' kamarába* (141/2). *És szárnyad' ~ével hidd-ki A' Napra kiseded hűgait...* (426/23).

~sel (192/21, 260/17, 400/76).

Ö: fegyver~.

zörget i (5)

1. Vmit ráz, mozgat, és ezzel folyamatos zörgést idéz elő. *Zefirusok tsitt, tsitt, tsitt! Olly nagyon ne zörgessétek A' leveles ágokat* (397a/737). **2.** Ajtón v. ablakon kopogtatással bebocsátást kér. *Egy szép tavaszi éjtszakán Zörgettek Jantsim' ablakán* (429/4).

~ (185/46), ~tek (330/893), *Zörgött* (112/4).

Ik: meg~.

zörgetés Ö: fegyver~.

zörgő mn (11)

Olyan, aki, ami zörög. *Tsupánn tsak az apró bokrotskák tövébenn Zeng a ~ prütsök a' nap melegébenn* (84/16). *Kopognak a' ~ doboknak feneki* (267/50). — *...ragadják nyakra főre A' kotsist, 's a' ~ kerék nem hallgat a' gyeplőre* (413a/523).

~ (196/16, 327/48, 380/16, 397a/668, 413a/88, 161, 1049), *Zörgő* (413a/389).

zörög i (8)

1. ⟨Ütődés, rázás következtében⟩ szaggatott, érdes hangot ad vmi. *Ugattak a' pudlik; ajtó ablak zörgött* (330/1472). **2.** ⟨Puska⟩ dörög. *Bár a' dárda tsörög, puska ropogva* ~ (44/6).

3. *Zörög az ég:* mennydörög. *Az tsorog És mormolva zorong Tsattog már mindenfelé* (32/14).

~ (268/170, 368/38), *Zörög* (114/534), *zörgött* (112/4), *Zörgöttek* (403/54).

zörömből i (2)

⟨Nehéz tárgy, ill. vki ilyen tárggyal⟩ dörömbölve zörög. *Verdesi a' padlást a' tsatázók' hangja, Szék, asztal ~, a' dob, trombita zeng* (330/1357). — *...A' ropogó réz ágyúk' bombija dördül, Rettenetes tüze közt ezer Orkán módra* ~ (253/34).

Zrínyi fn (2)

Családnév. **1.** Zrínyi Miklós (1508–1566) hadvezér, a szigetvári hős.) *Jertek, álljunk vé-*

res bosszút ő értte és magunkért. És ha nem sokat tészek is vén-létemre köztetek, Legalább a' ~ útját megnyitom előttetek (259/548). 2. (Zrínyi Miklós (1620–1664), a költő.) Ha a' szegény ~ már ma fel támadna, Magyar Emberekre tsak itt 's ott akadna (248/19).

Zuckermandel (ném)

1. Cukros mandula. Én ki bírom a' Schlosz-berget, 'S Tisztelnék sok pendelen, Mért szerzettem annyi Serget Ott 's a' ~en (317/74). 2. Mellbimbó. Egy hasított Puder-mantel Függ nyakán, tsak negligszé, Mellyen a' kis ~ Át virít, mint egy izé (317/87).

zúdít i

1. Vmit hirtelen nagy erővel, zajjal és nagy mennyiségben bocsát, önt vkire/vmire. De a' sors szelet indított, Tengert, mindent rá ~ott, A' kis vasmatska eltört (366/6). 2. Tömegestől áraszt vmit vkire. A' nyugovó lelket úgy felháborítják, Hogy gondolatjait egymásra ~ják ((330/1032).

zúdul i

(Sok ember) megrohan v. megtámad vkit. A szem fül heréltek utánunk ~nak Jer fussunk hadjuk el kapuit Stámbulnak (25/43). ~nak (190/29).

Ik: fel~, meg~, neki~.

zúdult Ik: ki~.

zúdulva Ik: meg~.

zug fn

Ritkán látogatott, félreeső, kevésbé ismert hely. Onnan városokba térnek Mellyet a' paraszt maga Egyik ~jában a' térnek Tsútsos köpűkből raka (397a/991). Itt, hol eldúlni próbáltam Lillám' emlékezetét, Minden ~ban fel-találtam Mennyei tekintetét (428/131). Tűvétevé az égnek Minden ~át (185/25). zúg (185/30), ~nak (77/113).

zúg i

1. Folyamatos, átható, mély hangot ad. Zeng az ég ~ a' szél a' Tenger háborúl (10/10). Zúgnak a' fák gajjai (164/20). Másszor tik-kadt és el alélt Testem új életre jött, Ha e' hí-ves forrással élt, Melly itt ~ ez Hegy előtt (129/369). 2. Ilyen hangot adva sebesen mozog, repül. Toll, kóró, falevél, ringyongy, egyetmással, Zúg a' poroszlopban forgó kar-

ingással (330/526). Jobb is lesz hát ha bor ~ ma minden Kádba És viváttá válik a' számba 's a' szádba (457/17). 3. (Tömeg) hosszan hangoskodik, zajong. 'S mint a' lefüstölt raj az új kasban belől, Zúgtak, zsibongottak az aj-tón két felől (330/1010). 4. (Tömeg) hangosan elégedetlenkedik, zúgolódik. Fel háborodva ~ának, Mint a' Jó'sef halálának Hírere a' Magyarok (114/431). 5. (Egyes ember) erős, mély hangon kiált vmit. A' Kővár' gyomra széttdüllyed, A' rabló ~, hereg, süllýed (443/230). 5. Zúg a feje: kellemetlen tompaságot, kábultságot érez. Velőt szívó lángjaim-tól Fejem nehéz, ~, szorúl (443/26).

~ (368a/39, 425/36, 454/300), ~nak (260/32), Zúgnak (317/60, 413a/334), ~tunk (221/8). — ~na (330/210).

zúgás fn

Az a tevékenység, folyamat, hogy vki/vmi zúg. Meg rázott oszlopi fundamentomának Rettentő zugással egybe roskadának (59/4). A' megorzadt Berkek' rettentő Zúgása, A' Madarak' szerteszélllyel Kóválygása ... Sebesen repülő Veszélyt jelentenek (143/13). Mikor Méhetskék zsibongással Királynéjok lassú zugással Mézeiket virágokból Hordják sietve gyors szárnyakkal (33/2). A tenger sikóltó ~sal verődik (56/8).

~ (259*/205/1), ~i (123/67), zuggási (77/14), ~sal (87/27, 130/20, 199/47, 202/8).

zúg-búg i

Meg-megújuló erővel zúg. Pest palotáji között a' népnek tengere zúgbúg (400/70).

zúgni in

Hosszan hangoskodni, zajongni. Zúgni kezd a' Dáma és a' Gavallér is (330/694).

zúgó mn

Ami hangosan, egyenletesen zúg. Nézd ezt a' süvöltve ~ Forgószelet (143/11). Büszkén tekint le és durrantja A' ~ mendörgést alád (377/24). Itt a' zúgó habok tsak öszve ütődnek (10/17). Öszve fatsart szívem' belső titkos Kamarájának Rejtekebenn a' búk ~ habbal meg-áradának (162/112). ~ (39/6, 87/39, 199/59, 454/484), Zúgó (460/20), Zúgó (67/14).

zúgódik i

Zúgolódik. Magokban zúgódtak, mivel szé-

gyenlették, *Hogy köztők e' tsúfos külömbséget tettek* (330/481).

zugoly fn

(1)

Zug, félreeső hely. *Nem lelvén már kedvét, dúlt-fült ő magában, 'S belevágta magát egyik zúgolyában Egy bőr-kanapéra* (330/904).

zúgva in

(2)

Folyamatosan, mély hangot adva. *A' sajto ör-vendő lármával tsikorog Oldalán a' piross nectár ~ tsorog* (87/30).
~ (199/50).

zúgván in

(1)

Dörögve. *Nem messzire láttam ott egy roppant várost Sok szegény Királynak igen nagyon károst A honnan az ágyúk ~ közelgettek* (9/9).

zuhé msz

(1)

⟨Zuhanás érzékeltetésére.⟩ *Futni akart Jantsi, de nem eresztették: A' fűsarkantyúja akadt a' szoknyába, 'S Kalárral együtt ~ a' tsávéba* (330/1700).

zuhogó mn

(2)

Bőven és zúgva ömlő ⟨víz⟩. *Én a' tarka virággal Hímzett rétbe' tekintgetem ... a' völgyben ~ folyást* (403/64).
~ (225/20).

zuhogva in

(2)

Zúgó hangon, nagy erővel esve ⟨eső, víz⟩. *Zuhogva omlik belőle [felhőből] Bugyborékos zápora* (397a/1081). *'S te , amott az éles kőszálnak sivatag Ormárol ~ le szakadó patak!* (219/84)

zultán l. szultán

zur (ném)

(1)

Zur Zeitvertreib: időtöltésül. Addig az olyan gavallér és Kis Asszony egy mással Discuralhat ~ Zeitvertreib szemmel vagy láb nyomással (310/12).

zúz¹ i

(1)

Nagy erővel apróra tör vmit. *Így dörög a' vérnek mezején, így ~za rakásra A' rőt sapkájú koponyákat Scythia vitézünk* (253/51).

Ik: össze~, szét~.

zúz² fn

(8)

Zúzmara. *A' lankadtt Tél vissza-tért, 'S meg-rázott szárnyáról széllyel Szóra ~ot, havat, dért* (397a/48). *A pásztor botsátván legelőre*

nyáját Elő szedi zuzzal deredzett táskáját (83/18). *Az ajtónál álló télnek hideg ~za A zöld ligeteket 's mezőket meg nyúzza* (87/53).
~ (454/427), ~za (199/83), Zúzt (297/44), Zúzon (403/3), Zuzzal (389/113).

zúza fn

(1)

Kemény a ~ja vkinek: erős, szívós ember. Rakja körül övét apró mordályokkal, 'S löjje az Ifjaknak szíveit azokkal; Sőt a' kiknek nagyon kemény a' zúzzájok, Baka-mangaléttal lövöldözzön rájuk (330/1961).

zúzmarás mn

(1)

Fagyos. *Sótt nem árt annyit a' Dérnek zúzmarás keménysége ... A' mennyi kárt a' nyáj térszen, 's kemény fogának mérge* (413a/920).

zúzmaráz fn

(1)

Zúzmara. *Hó, ~, dér, fergeteg, a' hajáról tsorgottak* (314/13).

zúzmarázos mn

(2)

Zúzmarás. *Zúzmarázos a' Bak tsillámló szakállá Tsörög a' jég miatt minden szőri szála* (85/7).

Zúzmarázos (197/7).

zúzos mn

(8)

Zúzmarás. *Itt van a' ~ Detzember* (318/5). *A' baglyok tizivódtak a' több madarakkal, A' ~ fák egymást verdesték gallyokkal* (330/682).
~ (318/21, 37, 53, 69, 85, 101).

zúzva lk: vissza~.

zúrvar fn

(1)

Zúrzavar. *De míg még a' lenne, Hogy e' ~ra Múzsám reá-menne: Előbb kell kezdenem elbeszélésemet* (330/60).

zúrzavar fn

(9)

1. A rend felbomlása, zavaros helyzet, állapot. *Tódult a' Dámáknak nagyjok és aprajok. Zúrzavar lett, kiki bámulta mi bajok?* (330/1052)
— *Vétzy épen akkor ére A' nagy zúr zavar' helyére Kótyagos vitézivel* (317/160). *Sok dúlás, ~ keblébe rejtezett* (211/5). **2.** Összevisz-szaság, kuszaság. *S' a' rekettyék nyájas karral Öszvefűzvé ágokat, Kellemetes ~ral Mutatják itt magokat* (397a/1023).
~t (202/84), ~nak (77/13), ~ba (330/1441, 1832), zúrzavartol (177/17).

Zs

- zsajtár fn** (2) Sajtár; kerek fenekű füles kisebb faedény. *A' lutskos parasztok szurtos képpel járnak Neki neki mennek a' teli ~nak* (87/32). ~ (330/692).
- zsák fn** (1) Zsákjába dug vkit: vkinek vége van, többé már nem látjuk. *Vígadj ötsém! ma-holnap Zsákjába dughat a pap* (166/8).
- zsákmány fn** (5) 1. Erőszakkal elvett, értékes holmi. *Ah, ha ti nem fogtok bajvívásra menni, Rövid nap' jármot fog mindnyájunkra tenni; És ~ra hányván kevés vagyonunkat, Koldússá 's szolgává fog tenni magunkat* (267/107). 2. Lángok zsákmánya lesz: leég. *Itt a' népes Ref. Collegium éretődik, melly az említett nagy égésben szintűgy a' lángok ~ja leve* (432*/204/2). 3. Zsákmányt tesz: <állat> eszik vmiből, kárt tesz vmilyen növényben, állatban, élelmiszerben. *Gyakran szörnyű ~t tészén a' zsiszik a' búzában* (413a/198). *Nyomúl Trokszartaksz utána, Mert egész ~t kívánna Tenni gonosz lelkéből* (114/859). *Sácmánra* (330/1476).
- zsámoly fn** (5) 1. Támla nélküli, a széknél jóval alacsonyabb ülőbutor. *Tulipántok és kükörcsök, 'S Játzintusok borúlnak Királyi ~ára* (373/80). *Szelim! ki földünknek legszebb közepében Gyémántképpen ragyogsz az Ozman' székében, A' mellynek Zsámolyát három világ tartja* (337/209). 2. Lépcsőül vagy térdeplőül használt alacsony kis emelvény. — ... *a hintóhoz hágnak [A Grátziák], 'S annak ~ánál így szólla Thália* (330/2025). 3. Oltár. *Isten! A' kit fednek általlátszó leplek, Még egyszer ~od előtt letérdepelek* (454/322). ~ánál (225/107).
- zsámolyszék fn** (4) Zsámoly. *Kiket a' grátziák a' jó természetnek Zsámolyszéke alól tisztán tsepegetnek* (219/80). *Még mikoron hajdan ti se voltatok, őseitek se Voltanak, én voltam; még a' kezdetbe' az Isten' Zsámolyszéke alól a' Légyen-szóra születtem* (259/607). *Zsámolyszéke* (306/20), *Zsámolyszékihez* (432/24).
- zsana fn** (3) Asszonyság, nőszemély. *Ahá! ... itt jön egy Szán, 's benne két vén ~* (330/212). *Zsanám* (433/53), *Zsanád* (268/80).
- Zsanét fn** (5) Női név. <Jeanette.> *T. N. Vajai Vay Jeanette (olv. ~, magyarosan Johanka) a Mélt. Cons Úr' Kisasszonya, 's a Kapitány Úr' mátkája* (368*/31/8). ~ (368a/105, 368*/31/12), ~' (368a/143), ~jával (368a/81).
- zsarol i** (1) *Zsarol vkin/vmin: vmely értéket kicsikar vkitől. A' Mennyeiken, 'S tehetős barátomon nagyobb javaknak Kedviért nem zsarlók én* (410/13). **Ik:** ki~.
- zseb fn** (6) 1. Kabátnak, nadrágnak kisebb használati tárgyak hordására való lapos zacskószerű része. *Ha négy-öt krajtzárt találunk Zsebjekbe, jó*

lessz a' nálunk A' Nemzet fundusának (114/481). **2.** A zsebében van vkinek vmi: a birtokában van, rendelkezik vele. *Menjünk! Már ~emben van a' győzedelem* (330/1224).

Zsebembe (310/4), *'sebembe* (266/4), *Zsebjébe* (330*/164/8), *~jéből* (231/96).

Ö: nadrág~, kaput~.

Zselic fn

(1)

Hegynév. (A Zselicség néven ismert dombság, Kaposvártól délkeletre.) 'S a' mit óhajtozott ötvenkét vármegye, Azzal kérkedhetik most a' Zselitz' hegye (306/244).

zsemlye fn

(1)

Búzalisztból készített kerek, domború péksütemény. *Szebb hasadásnak kell lenni A' Kis – Asszony alfélén, Mint a' mundlisztból sült Píros ~ tetején* (169/76).

zsenge mn/fn

(7)

I. mn Kezdeti időszakban levő, fiatal. *Ha tsekély az ajándék Tégye jóvá a' szándék Még e' gyenge És tsak ~ Csurgói Stuck* (336/76).

II. fn **1.** Korai termés, első termés. *Nyilj ki gyenge kerti ~* (448/5). *Hull az ért kalással együtt a zöld ~* (2/22). **2.** Újszülött gyermek. *Hév kívánságokat az ég meghallgatta, Az óhajtott áldást tinétek megadta; A' mellynek ~jét mindjárt meglátjátok. Meglátjátok mindjárt ama' kis Hertzeget* (259/401). **3.** Zsengére nyíló napjaim: ifjú korom. *Óh melly örömben folytak el ekkorig Zsengére nyíló napjaim! óh miként Érzem, hogy élni, 's Tháliának Rózsanakán enyelegni, édes!* (396/2) **4.** Vminek a kezdeményezője, elindítója. *Drága kintse nemzetemnek, 'S jobb idők ~je is! Óh! hol ilyenek teremnek Gazdag a' szegényje is!* (163/26).

Zsenge (249/5), *~ji* (390/19), *~jét* (452/30).

zsengés mn

(1)

Nedves. *Azonn igyekszik Festetitsünk, hogy e' Kartáts-világban hív unokáitok Ésszel 's okossággal tanulják Őrzeni érdemitek' jutalmát, Melly értte hullott véreitek miatt Zsengés* (418/58).

zseni fn

(2)

Lángelme, lángész. *Egy ember, egy Nem-köz lélek, Egy Isteni Szokatlan erővel felruházott Zseni, Láttá, a' mit mások nem láttak* (454/

372).

'senit (266/8).

zseníroz i

(1)

Ne ~za magát: ne zavartassa magát! Mint ott-hon, itt úgy viselje Magát a Kis Asszonyka, Nintsen itt kitől szégyenlje — Magát ne genierozza (231/410).

zsibaj fn

(1)

Zsivaj. *Olly nagyon ne zörgessétek A' leveles ágokat; Kérlek el ne gyengítsétek Szerelmes ~jokat* (397a/740).

zsibbadoz i

(1)

Megbénul, lankad. *Szomorú dűledézési közt Most a' gyász 's a' halálos Csendesség' fíja ~* (432/28).

zsibbadozva in

(1)

Bénultan. *Te a' Királyok' udvarát kerülöd, Kerülöd a' Kastélyokat; 'S ha bévetödsz is ~ szülöd Ott a' fogyasztó gondokat* (305/27).

zsibbadt ~ zsibbadott mn

(3)

1. Olyan (testrész), amely a zsibbadás állapotában van. *Holtt-álom ül zsibbadt ölében, 'S gyakran ijesztő képzetében Lilit, Lilit kiált* (302/16). *Oh! bár tsak egy eső szem Cseppen-ne most reájok, hogy 'sibbadott erekre Új vér cseregne ismét* (186/11). **2.** Erőtlen, benuult, el-tompult (lelkierő, érzés). *Érzésetek zsibbadt, agyvelőtök kába* (198/56).

Ik: el~.

zsibbasztó mn

(1)

Lankasztó. *Hanem ki lészen, Bárdusaink közül, Ki a' sok elmés Hunnia' Hadnagyit A' Léthe' ~ vizétől Trombitaszón az Egekre hordja?* (418/99)

zsibong i

(13)

1. (Sok ember, állat) összefolyó, tompa hangon zúg, zajong. *Mikor az Emberek körültem sibognak 'S Kényjektől részegenn, egymásba tolongnak* (200/37). *Tsupánn tsak az munkás apró méhek dongnak Széllyel az illatos rétekenn ~nak* (84/14). *Nem érzed é, miként ~a' vak Ámor' rajja szemed körül?* (136/5) **2.** (Hely, ahol állati tömeg hullámozik) elmosódott hangon, tompán zúg. *A' zöld síknak közepében Egy kékelő Tó ~* (397a/1006). **3.** (Különböző hangszerek hangja) tompa hangon

zúg, zajong. *Most egyedül ábrándozik egy vagy két hang, Majd pedig egybezavarva ~anak 's a' megeresztett Trombita-dob-sípszó harsog, kopog, énekel, ordít* (400/84). **4.** (Benyomás, érzés, gondolat) a tudatban rajzik, tömegesen mutatkozik. *Tisztább 's igazándibb képetskék valának, A' mellyek elméink körül ~ának* (452/14). *Ágyadtól tömött seregben A' sírig ~tanak A' Fájdalmak gyász leplekben* (428/46).
~ (173/6, 313/107), ~nak (196/13, 320/7, 380/13), ~ottak (330/1010).

zsibongás fn

(1)

Nyüzsgés, rajzás. *Mikor Méhetskék ~sal Királynéjok lassú zugással Mézeiket virágokból Hordják sietve gyors szárnyakkal* (33/1).

zsibongó mn

(3)

1. (Tömeg, állat) nyüzsgő, zshivajgó, rajzó. *Futsz a' ~ városok' falától* (305/38). *Már köszönt a' Zefir is A' ~ méh raj is* (250/5). **2.** Bizsergető. *Tsókjaid' harmatján mind elül, Lásan ~ álomba merül* (173/14).

zsibongva in

(1)

Tompa hangon zúgva, zajongva. *Mi az oka hogy most a' dölgos Céresnek Munkásokat széljel ~ keresnek?* (69/2)

zsibvásár fn

(1)

Ócskapiac. *Phi! Arra a' névre fel sem nyitnám számat, Vagy a' ~ba vetném a' pundrámat* (330/1114).

zsidó mn/fn

(8)

I. mn 1. A zsidók által beszélt (nyelv). *Tudják a Zsidó nyelvhez értők* (432*/203/6). **2.** Zsidó betű: egyfajta tánclepés. *Ma úgy is Krisztina napján megérdemli Krisztina, Egy két ~ betűt vessen érte az Ember ina* (310/38).

II. fn Zsidó személy. — ...ők a' magok egy Istenét Magyarok Istenének nevezték, mint a' Zsidók Jákob, Izrael' 's a' t. Istenének (267*/19/13). A' Toponári Zsidók nevezetek Muzsikuskok Toponár nevű mezővárosában (330*/146/1).
Zsidók (267*/19/14, 330/311, 452), Zsidóvá (330/1025).

zsidoni mn

(1)

Szidoni, a föníciai kikötővárosba való. *Zsidoni gályások nem nyomtanak erre vitorlát* (327/59).

Zsigárdfalva fn

(1)

Helynév. (Helység a régi Pozsony vármegye galántai járásában.) *Vétzy még ~ról Jól nem is mozdula ki* (317/57).

Zsigmondné fn

(1)

Zsigmond keresztnévű személy felesége. *Mélt. Gróf Erdődy ~ Ó N. ga 5 vagy 6 sor versemért 12 aranyat, T. N. Frater István Úr 50 Rf. adtak* (330*/188/6).

zsinat fn

(3)

1. Beszélgetés. *Magad adtál okot ilyen gondolatra, Lám, sohasem hívtál Dél előtt Zsinatra* (233/8). **2.** Lárma. *Istenek! Istennék! Ugyan millyen ~, Melly ennyire borzaszt minden érző inat?* (330/207)
~jokbann (440/3).

zsindey fn

(3)

1. Tetőfedésre pikkelyszerű elrendezésben használt hosszúkás falemez. *A tsínosabbak az ollyan Személynek Zsebjébe egy kis forgátsot, szilánkot vagy ~t tesznek* (330*/164/8). **2.** Zsindeytető. *Mormolnak szelei a' fágvos északnak A zsindeyllyre vastag jég tsapokat raknak* (85/2).
~re (197/2).

zsinór fn

(1)

Ruha díszítésére használt sodrott v. font zsinagszerű képződmény. *Innepi veres sinorral van ki hányva ruhája* (314/11).

zsinóros mn

(1)

Zsinórral díszített (ruha). *Mit ér a' fodros haj? a' mándsét? a' tászli A' sinóros nadrág, ha az ember bászli* (330/1116).

zsír fn

(2)

1. Állat zsírszövetéből nyert, étkezésre használt kalóriadús anyag. *Tök vagy túrós étek, ~ vagy valami Háj Csokonai Vitéz – néven vala – Mihály* (228/39). **2.** Jobbágy ~ja: a jobbágy munkája, munkaereje. *Már most a' parton hervervén El nyúlt kövér hasával, Mellyet sok jobbágy ~ja Hízalt* (114/732).

- zsíros mn** (4)
 1. Amiben sok zsír van. *Enni kell a' Bójtbe' is! Azért ha ki szép párt lele – Nem ~ az – élhet vele* (133/35). 2. Tápanyagokban gazdag. *Sőt a' Bánát, a' melly ember vérrel ázott ... Olly ~ füvet tart hogy meg érezheti Szagát sok büszke ló 's el nem szenvedheti* (201/69). ~ (413a/93), *Zsíros* (413a/889).
- zsvány fn** (2)
 Erdei vagy pusztai rabló, útonálló. *Dúlnak a' magoknak just formáltt Zsványok* (337/40). *A' szegény Pór-legény Vagy Bodnárnak, Vagy Betyárnak, Vagy Zsványoknak állt* (334/39).
- zsizsik fn** (1)
 Hüvelyesek magjában kárt tevő apró bogár. *Gyakran szörnyű zsákmányt téssen a' ~ a' búzában* (413a/198).
- zsobrák fn** (1)
 Zsebrák; fukar, zsugori, fősvény ember. *Senki sem ruházza rám a' 'Sobrák nevet Faszariságomért hantzfut a' ki nevet* (248/5).
- zsold fn** (1)
 Köztök egy jó zsoldot magam is keresek: beálllok közéjük katonának. *Ha katonáskodnak minden szerelmeseik, Köztök egy jó ~ot magam is keresek* (238/2).
- zsolatár fn** (3)
 1. Az Ószövetség egyik könyvét alkotó vallásos énekek valamelyike. *I. Ének. (A' LXXIX 'Sólt. nótájára)* (225/cím). 2. Egyházi ének. *Szent tömjénit elöltá az Imádkozás, 'S a' Zsolatárak' erős Sérafi zengzete Megnémult* (432/30). *'Sólt.* (225/146).
- Zsolca fn** (4)
 Helynév. *A Miskólczi s több magyar-nektárt termő hegyek' alján fekszik Zsoltza, a Sajó vize mellett* (368*/30/1). *Zsoltza* (368a/7), *Zsoltzán* (368*/30/3), *Zsoltzára* (368a/71).
- zsombokos fn** (1)
 Zsombékos: kákagyöktől vagy gyeptől összetartott földhant (lápos helyen). *Melly nyúgodva ülök ~ párnádon, A' zürzavart kívül látván kalyibádon* (202/83).
- zsorvál i** (1)
 Dohog, zsörtölődik. *Ők az ifjaknak tüzéről És ledér természetéről Szüntelen ~tanak* (385/27).
- zsugori fn** (2)
 Pénzt zsugorgató, nagyon fősvény (személy). *Zsugori uram* (189/cím). *Hogy az a' sok mord ~ Veszne mind anyja' kinyába!* (154/15)
- zsúr l. jour**
- zsúrolás fn** (1)
 Súrolás, izgatás. *Még az ifjúság szememben Tsillog, és virgontz eremben Véremet jól érzem: Hát ha ennek Lángba mennek Zsúrolási; vétkezem?* (385/18)
- Zsuzsánna fn** (5)
 Női keresztnév. *Kedves Testvérem, Zsuzsánám Fogadd el vég szózatom!* (454/877) ~ (209/87), *Susánnám* (217/91, 111), *Susánának* (217/114).
- Zsuzsi fn** (2)
 Női név, a Zsuzsanna becézett formája. *Szegény ~, a táborozáskor* (429/cím). ~ét (433/8).

TARTALOM

Előszó	5
A feldolgozás jellege	7
A szócikkek felépítése	8
A források	9
A versek szókincsének gyakorisági megoszlása	15
A különböző gyakorisági intervallumok összehasonlítása	15
A szavak gyakoriságának eloszlása	17
Szófajok szerinti megoszlás	20
Kettős szófajú szavak	21
Hármas szófajú szavak	21
Idegen szavak előfordulása	22
Csokonai költeményei szókincsének gyakorisági szótára	23
Rövidítésjegyzék	34
Szótár, adattár A–Zs	35